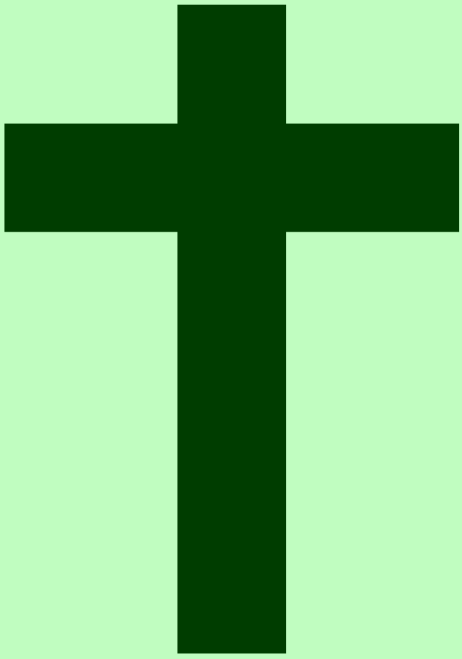
Muḳeddes Kalam
(yəngi yeziḳ)

The Holy Bible in the Uyghur language, written in Pinyin script

Muḳeddes Kalam (yəngi yezik)
The Holy Bible in the Uyghur language, written in Pinyin script

Copyright © 2010 Mukeddes Kalam - Uyghur Bible Translation Committee

Language: Uyghur tili (Uyghur)

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution Share-Alike license 4.0.
You have permission to share and redistribute this Bible translation in any format and to make reasonable revisions and adaptations of this translation, provided that:

- You include the above copyright and source information.
- If you make any changes to the text, you must indicate that you did so in a way that makes it clear that the original licensor is not necessarily endorsing your changes.
- If you redistribute this text, you must distribute your contributions under the same license as the original.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.
Note that in addition to the rules above, revising and adapting God's Word involves a great responsibility to be true to God's Word. See Revelation 22:18-19.

2021-09-11

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 7 Nov 2023 from source files dated 31 Aug 2023
b6bd0959-14d2-5233-b340-6f210a8f13c5

Contents

Yaritilix 1
Misirdin qiḳix 86
Lawiylar 171
Qəl-bayawandiki səpər 221
Ḳanun xərḥi 285
Yəxua 343
Batur Ḥakimlar 383
Rut 425
Samu'il «1» 432
Samu'il «2» 477
Padixaḥlar «1» 518
Padixaḥlar «2» 569
Tarih-təzkirə «1» 617
Tarih-təzkirə «2» 662
Əzra 713
Nəḥəmiya 730
Əstər 755
Ayup 767
Zəbur 840
Pənd-nəsiḥətlər 1000
Ḥekmət toplioɣuqi 1050
Küylərning küyi 1065
Yəxaya 1082
Yərəmiya 1232
Yərəmiyaning yioɣa-zarliri 1335
Əzakiyal 1347
Daniyal 1432
Ḥoxiya 1462
Yo'el 1485
Amos 1492
Obadiya 1508
Yunus 1511
Mikaḥ 1515
Naḥum 1529
Ḥabakkuk 1535
Zəfaniya 1543
Ḥagay 1550
Zəkəriya 1555
Malaki 1574
Matta 1580
Markus 1657
Luḳa 1704
Yuḥanna 1785
Rosullarning paaliyətliri 1846
Rimliḳlarоɣa 1914

Korintlikləroŋa «1» 1948
Korintlikləroŋa «2» 1976
Galatiyalikləroŋa 1996
Əfəsuslukləroŋa 2010
Filippilikləroŋa 2022
Kolossiliklərgə 2031
Tesalonikalikləroŋa «1» 2039
Tesalonikalikləroŋa «2» 2045
Timotiyoŋa «1» 2050
Timotiyoŋa «2» 2060
Titusқa 2067
Filemonoŋa 2071
Ibraniyaroŋa 2073
Yaқup 2098
Petrus «1» 2108
Petrus «2» 2120
Yuḫanna «1» 2127
Yuḫanna «2» 2137
Yuḫanna «3» 2139
Yəḫuda 2141
Wəḫiy 2145

Yaritilix

Hudaning aləmni yaritixi

1 Muķəddəmdə Huda asmanlar bilən zeminni yaratti. □ ■ 2 U qaoɣda yər bolsa
xəkilsiz wə ķupķuruķ ḥaləttə boldi; ķarangoɣuluķ qongķur sularning yüzini ķaplidi;
Hudaning Roḥi qongķur sular üstidə lərzan pərwaz ķilatti.□
3 Huda: «Yoruķluķ bolsun!» dewidi, yoruķluķ pəyda boldi. 4 Huda yoruķluķning
yahxi ikənlikini kərdi; Huda yoruķluķ bilən ķarangoɣuluķni ayridi. 5 Huda
yoruķluķni «kündüz», ķarangoɣuluķni «keqə» dəp atidi. Xu təriķidə kəq bilən səḥər
ətti, bu tunji kün boldi.□
6 Andin Huda: — Sularning ariliķida bir boxluķ bolsun wə sular *yuķiri-təwən* ikkigə
ayrilip tursun, dedi.□ ■ 7 Xuning bilən Huda bir boxluķ ḥasil ķilip, sularni boxluķning
astioɣa wə boxluķning üstigə ayriwətti; ix ənə xundaķ boldi.□ ■ 8 Huda bu boxluķni
«asman» dəp atidi. Xu təriķidə kəq bilən səḥər ətti, bu ikkinqi kün boldi.
9 Andin Huda: «Asmanning astidiki sular bir yərgə yioɣilsun, ķuruķ tupraķ
kərünsun!» dewidi, dəl xundaķ boldi.■ 10 Huda ķuruķ tupraķni «yər», yioɣiloɣan
sularni bolsa «dengizlar» dəp atidi. Huda bularning yahxi boloɣanliķini kərdi.
11 Andin Huda yənə: «Yər ḥərhil ösümlüklərni, uruķluķ otyaxlarni, mewə beridioɣan
dərəhlərni türliri boyiqə özidə ündürsun! Mewilərning iqidə uruķliri bolsun!»
dewidi, dəl xundaķ boldi; 12 yərdiki ösümlüklərni, yəni uruķ qiķidioɣan otyaxlarni öz
türliri boyiqə, mewə beridioɣan, yəni mewilirining iqidə uruķliri boloɣan dərəhlərni
öz türliri boyiqə ündürdi. Huda bularning yahxi boloɣanliķini kərdi. 13 Xu təriķidə
kəq bilən səḥər ətti, bu üqinqi kün boldi.
14 Huda yənə: «Kündüz bilən keqini ayrip berix üqün asmanlarda yoruķluķ jisimlar
bolsun. Ular künlər, pəsillar wə yillarni ayrip turuxķa bəlgə bolsun;■ 15 ular
asmanlarda turup nur qiķaroɣuqi bolup, yər yüzigə yoruķluķ bərsun!» dewidi,
dəl xundaķ boldi.■ 16 Huda ikki qong nur qiķaroɣuqi jisimni yaratti; qong nur
qiķaroɣuqini kündüzni baxķuridioɣan, kiqik nur qiķaroɣuqni keqini baxķuridioɣan
ķildi. Ḥəmdə yənə yultuzlarnimu yaratti. 17-18 Huda bularni yərgə yoruķluķ
berip, kündüz bilən keqini baxķurup, yoruķluķ bilən ķarangoɣuluķni ayrisun dəp
asmanlarning gümbizigə orunlaxturdi. Huda buning yahxi boloɣanliķini kərdi. 19 Xu
təriķidə kəq bilən səḥər ətti, bu tətinqi kün boldi.
20 Huda yənə: «Sularda mioɣ-mioɣ janiwarlar bolsun, uqar-ķanatlar yərning üstidə,
asman boxluķida uqsun» dedi.

□ **1:1** **«Huda» —** Ibraniy tilida «Əloḥim» deyilidu. Bu tooɣruluķ «Təbirlər»ni kərüng. **«Asmanlar» —** Muķəddəs Kitab boyiqə üq ķatlam asman bar; birinqi ķat asman «atmosfera», ikkinqi ķat asman «aləm boxluķi», üqinqi ķat asman Hudaning ərxidur. Xunga «asman» kəp yərlərdə «asmanlar» deyilidu. ■ **1:1** Ayup 38:4; Zəb. 33:6; 89:11; 136:5-6; Ros. 14:15; Ibr. 11:3 □ **1:2** **«boldi» —** Bəzi tərjimilərdə «idi» yaki «turatti» dəp elinoɣan. Alimlarning bu ayət üstidiki üq hil ķarixi tooɣruluķ «ķoxumqə səz»imizni kərüng. **«qongķur sular» —** dengiz-okyanlarni kərsitidu. **«ķaplidi» —** yaki «ķaplioɣanidi». **«lərzan pərwaz ķilatti» —** muxu ḥalətni ibraniy tilida «(tuhum besiwatķan) kürük tohudək ḥaləttə turidu» dəp qüxünüxkimu bolidu. □ **1:5** **«kəq bilən səḥər» —** «tunji küni»də «kəq bilən səḥər» boloɣanikən, undaķta «tunji kün» adəttiki bir künni, yəni 24 saətlik bir künni kərsətgən boluxi mumkin. Adəttə Muķəddəs Kitabtiki barliķ hatirilərdə, xundaķla bügüngə ķədər ibraniylarda «kün»ning bexi kəq yaki ahxam bilən baxlinidu degən ķarax bar. □ **1:6** **«bir boxluķ» —** ibraniy tilida «yeyiloɣan bir nərsə». ■ **1:6** Zəb. 33:6; 104:3; 136:5-6; Pənd. 8:28; Yəx. 42:5; Yər. 10:12; 51:15 □ **1:7** **«sularning ayrilixi» —** bu tooɣruluķ «ķoxumqə səz»imizdə azraķ tohtilimiz. ■ **1:7** Zəb. 33:7; 136:6; Pənd. 8:24; Zəb. 148:4 ■ **1:9** Ayup 26:10; 38:8; Zəb. 24:2; 136:6 ■ **1:14** Zəb. 136:7 ■ **1:15** Ķan. 4:19; Yər. 31:35

21 Xundaq qilip Huda sudiki qong-qong məhluqlarni, xundaqla sularda mioŋ-mioŋ janiwarlarni øz türliri boyiqə wə ḫərhil uqar-qanatlarni øz türliri boyiqə yaratti. Huda buning yahxi boloŋanliqini kərdi.□ 22 Huda bu janliqlaroŋa bəht-bərikət ata qilip: «Nəsillinip, køpiyip, dengiz sulirini toldurunglar, uqar-qanatlarmu yər yüzidə awusun» dedi.■ 23 Xu təriqidə kəq bilən səḫər øtti, bu bəxinqi kün boldi.
24 Huda yənə: «Yər janiwarlarni øz türliri boyiqə qiqarsun — mal-qarwilarni, əmüligüqi janiwarlarni wə yawayi ḫaywanlarni øz türliri boyiqə apiridə qilsun» — dewidi, dəl xundaq boldi. 25 Xundaq qilip Huda yərdiki yawayi ḫaywanlarni øz türliri boyiqə, mal-qarwilarni øz türliri boyiqə wə yər yüzidə əmüligüqi barliq janiwarlarni øz türliri boyiqə yaratti. Huda buning yahxi boloŋanliqini kərdi. 26 Andin Huda: «Øz sürət-obrazimizda, Bizgə ohxaydioŋan qilip insanni yaritayli. Ular dengizdiki beliqlaroŋa, asmandiki uqar-qanatlaroŋa, barliq mal-qarwilaroŋa, pütkül yər yüzigə wə yər yüzidiki barliq əmiligüqi janiwarlaroŋa igidarqiliq qilsun» dedi.□
27 Xundaq qilip, Huda insanni Øz sürət-obrazida yaratti;
Uni Øzining süritidə yaratti;
Ularni ərkək-qixi qilip yaratti.■
28 Huda ularoŋa bəht-bərikət ata qilip: «Silər nəsillinip, køpiyip, yər yüzini toldurup boysundurunglar; dengizdiki beliqlar, asmandiki uqar-qanatlaroŋa, xuningdək yər yüzidə yüridioŋan ḫərbir ḫaywanlaroŋa igidarqiliq qilinglar» dedi.■ 29 Andin Huda yənə: «Mana, Mən pütkül yər yüzidiki uruqluq otyaxlar bilən uruqluq mewə beridioŋan ḫərbir dərəhlərni silərgə ozuqluq bolsun dəp bərdim;■ 30 xundaqla yərdiki barliq janiwarlar bilən asmandiki barliq uqar-qanatlar wə yər yüzidə barliq əmiligüqilərgə, yəni barliq jan-janiwaroŋa ozuqluq bolsun dəp barliq gülgiyaḫlarni bərdim» dewidi, dəl xundaq boldi.■ 31 Huda yaratqanlirining ḫəmmisigə səpselip qaridi, wə mana bularning ḫəmmisi naḫayiti yahxi boloŋanidi. Xu təriqidə kəq bilən səḫər øtti, bu altinqi kün boldi.■

2

1 Xundaq qilip asman bilən zemin, pütkül məwjudatliri bilən qoxulup yaritilip boldi.□
2 Huda yəttinqi künigiqə qilidioŋan ixini tamamlidi. U yəttinqi küni barliq yaritix ixini tohtitip aram aldi.□ ■ 3 Yəttinqi küni Huda barliq yaritix ixliridin aram aloŋan kün boloŋanliqi üqün, xu künni bəhtlik kün qilip, uni «muqəddəs kün» dəp bekitti.□

«Asman-zeminning tarihliri» {*2:4-4:26*} •••• *Erəm baoŋ — Adəm'atini yaritix jəryani*

□ **1:21 «qong-qong məhluqlar» —** bu səz gaḫi waqitlarda «əjdiḫa»ni bildüridu. ■ **1:22** Yar. 8:17. □ **1:26 «Hudaning sürət-obrazida bolux» —** bu tooŋruluq wə «Hudaoŋa ohxaydioŋan qilinix», xundaqla Hudaning bu ayəttə «Biz, Bizning» degini tooŋruluq «qoxumqə səz»imizdə azraq tohtilimiz. ■ **1:27** Yar. 5:1; 9:6; 1Kor. 11:7; Əf. 4:24; Kol. 3:10. ■ **1:28** Yar. 8:17; 9:1, 2, 7. ■ **1:29** Yar. 9:3; Zəb. 104:14, 15 ■ **1:30** Zəb. 104:13-14 ■ **1:31** Qan. 32:4; Mar. 7:37. □ **2:1 «pütkül məwjudatlar» —** ibraniy tilida «barliq qoxunliri». Bu səz, xübḫisizki, barliq janiwarlarnila əməs, asmandiki barliq yultuzlar wə kerub-pərixtilərnimu øz iqigə alidu. □ **2:2 «aram aldi» —** Hudaning «aram elix»i tooŋruluq «qoxumqə səz»imizdə azraq tohtilimiz. ■ **2:2** Mis. 20:11; 31:17; Qan. 5:14; Ibr. 4:4. □ **2:3 «muqəddəs kün» —** «Muqəddəs Kitab»ta, «muqəddəs» degən səz «Hudaoŋa məhsus ataloŋan», «Hudaning ixlitixigə məhsus ayriloŋan», «Hudaoŋila mənsup» degəndək mənidə ixlitilidu.

4 Pərwərdigar Huda zemin bilən asmanni yaratḳan künidə, asman-zeminning
yaritilix jəryanining tarihliri mundaḳ: —□ 5 Zeminda tehi ḥeq gül-giyaḥ, yərdə ḥeq
otyax ünmigənidi; qünki Pərwərdigar Huda yər yüzigə ḥəl-yeoɣin yaoɣdurmioɣanidi,
xundaḳla yər teriydioɣan adəmmu yoḳ idi.□ 6 Lekin yərdin bulaḳ süyi qiḳip,
tamam yər yüzini suoɣardi.□ 7 Andin Pərwərdigar Huda adəmni yərning topisidin
yasap, ḥayatliḳ nəpəsini uning burnioɣa püwlidi; xuning bilən adəm tirik bir jan
boldi.□ ■ 8 Andin keyin Pərwərdigar Huda məxriḳ tərəptə Erəm degən jayda bir baoɣ
bina ḳilip, yasioɣan adəmni xu yərgə orunlaxturdi.□ 9 Pərwərdigar Huda yərdin
kəzni ḳamlaxturidioɣan qiraylik, *mewiliri* yeyixlik ḥərhil dərəhni ündürdi; u yənə
baoɣning otturisida «ḥayatliḳ dərihi» wə «yahxi bilən yamanni bilgüzgüqi dərəh»ni
ündürdi.□ ■ 10 Baoɣni suoɣirixḳa Erəmdin bir dərya eḳip qiḳti; andin bəlünüp, tət
eḳin boldi. 11 Birinqi eḳinning nami Pixon bolup, altun qiḳidioɣan pütkül Ḥawilaḥ
zeminini aylinip ətidu. 12 Bu yurtning altuni naḥayiti esil idi; xu yərdə puraḳliḳ
dewirḳay bilən aḳ ḥeḳiḳmu qiḳidu.□ 13 Ikkinqi dəryaning nami Gihon bolup, pütkül
Kux zeminini aylinip ətidu. 14 Üqinqi dəryaning nami Dijlə bolup, Axurning xərḳidin
eḳip ətidu, tətinqi dəryaning nami Əfrat idi.□

15 Pərwərdigar Huda adəmni elip Erəm beoɣioɣa ixləp, pərwix ḳilsun dəp uni xu
yərgə ḳoyup ḳoydi.□ 16 Pərwərdigar Huda adəmgə əmr ḳilip: baoɣdiki ḥərbir dərəh
mewiliridin halioɣiningqə yə; 17 əmma «yahxi bilən yamanni bilgüzgüqi dərəh»ning
mewisidin yemigin; qünki uningdin yegən kününgdə jəzmən ölisən, — dedi.

Ḥawa'anining yaritilixi

18 Andin Pərwərdigar Huda yənə sөz ḳilip: — Adəmning yaloɣuz turuxi yahxi əməs;
Mən uningoɣa mas kelidioɣan bir yardəmqi ḥəmrahni yasap berəy, — dedi.□
19 Pərwərdigar Huda tupraḳtin daladiki barliḳ janiwarlar bilən asmandiki ḥəmmə
uqar-ḳanatlarni yasioɣanidi; ularoɣa adəmning nemə dəp at ḳoyidioɣanliḳini bilix
üqün, U ularni adəmning aldioɣa kəltürdi. Adəm ḥərbir janiwaroɣa nemə dəp at
ḳoyoɣan bolsa, uning eti xu bolup ḳaldi. 20 Bu təriḳidə adəm ḥəmmə mal-qarwilaroɣa,

---

□ **2:4 «Pərwərdigar»** — muxu kitabta elinoɣan «Pərwərdigar» bolsa, ibraniy tilidiki «Yaḥwəḥ» degənning tərjimisidur. «Yaḥwəḥ» Hudaning yənə bir ismi bolup, «Mənggülük Boloɣuqi», «Өzüm bardurmən», «Əḥdisidə mənggü turoɣuqi Huda» degənni bildüridu. Bu tooɣruluḳ yənə munasiwətlik təbirlərni kərüng. **«Asman--zeminning yaritilix jəryanining tarihliri mundaḳ»** — ibraniy tilida: «asman-zeminlarning dəwr-tarihliri mundaḳ boldi». «Kirix sөz»imizdə eytḳinimizdək, «Aləmning Yaritilixi» degən kitabta on bir «tolidot» («tarih») bolup, ḥərbiri «bular palanqi-pokunqi dəwrining tolidoti (tarihi)...» degən sөzlər bilən baxlinidu. Bu yərdə bayan ḳiliniwatḳini tarihning birinqisidur (2:4-4:26). «Pərwərdigar Huda zemin bilən asmanni yaratḳan küni» degən muxu yərdə bəlkim 24 saətlik bir kün əməs, bəlki 2:4-4:26də bayan ḳilinoɣan pütkül məzgilni kərsətsə kerək. □ **2:5 «ḥeq gül-giyaḥ, yərdə ḥeq otyax ünmigənidi»** — bu jümlidə bəlkim Erəm beoɣida alaḥidə boloɣan əḥwal kəzdə tutuloɣan boluxi mumkin. □ **2:6 «bulaḳ süyi»** — yaki «birhil tuman». □ **2:7 «Adəm» wə «topa»** — ibraniy tilida «topa» wə «adəm» degən sөzning tələppuzi yeḳin; u yənə «ḳizil» degən sөz bilən munasiwətlik (Ottura Xərḳtə topa ḳiziloɣa mayil bolidu). ■ **2:7** 1Kor. 15:45, 47. □ **2:8 «Erəm»** — ibraniy tilida «Edən». Mənisi «ləzzət», «ḥuzur». □ **2:9 «Ḥayatliḳ dərihi» wə «yahxi bilən yamanni bilgüzgüqi dərəh»** — bu dərəhlər tooɣruluḳ «ḳoxumqə sөz»imizni kərüng. ■ **2:9** Wəḥ. 2:7. □ **2:12 «dewirḳay»** — yaki «mərwayit». □ **2:14 «Dijlə»** —ibraniy tilida «Ḥiddəkəl». **«Axur»** —Asuriyəning ḳədimki nami. □ **2:15 «pərwix ḳilsun»** —ibraniy tilida «pərwix ḳilix» muxu yərdə yənə «ḳooɣdax, mudapiə ḳilix, ḳarax» degən mənini өz iqigə alidu. Enikki, insanning əmgək-hizmət ḳilixi insanning gunaḥkar boloɣanliḳining nətijisi əməs, bəlki Huda insanlaroɣa ata ḳiloɣan birhil bəht-bərikəttur. Biraḳ insanlarning gunaḥḳa petip ḳaloɣandin keyinki ḳiloɣan əmgiki bək japaliḳ bolidu. □ **2:18 «uningoɣa mas kelidioɣan»** — yaki «өzigə ohxax». **«yardəmqi ḥəmraḥ»** — bu sөz ḥərgiz ayal kixining ər kixidin məlum tərəptə təwən turidioɣanliḳini kərsətməydu. Qünki Muḳəddəs Kitabtiki bəzi yərlərdə Huda Өzining insanoɣa «yardəmqi» bolidioɣanliḳi kərsitilidu (məsilən, «Zəb.» 10:14, 30:10, 46:1, 54:4də).

asmandiki uqar-ḳanatlaroŋa wə daladiki ḥərbir janiwarlaroŋa at ḳoydi; wəḥaləŋki, adəm əzigə mas kelidioŋan ḥeqbir yardəmqi ḥəmraḥ uqratmidi.
21 Xuning bilən Pərwərdigar Huda adəmgə bir ḳattiḳ uyḳu saldi; u uhlap ḳaldi. U uhlawatḳanda, U uning biḳinidin bir az elip, andin uning ornini ət-gəx bilən etip ḳoydi.□ 22 Xuning bilən Pərwərdigar Huda adəmning biḳinidin aloŋan xu ḳisimdin bir ayalni yasap, uni adəmning ḳexioŋa əkəldi.■ 23 Adəm'ata huxal bolup: — Mana bu səngəklirimdiki səngək, etimdiki ət boloŋaq, «ayal» dəp atalsun; qünki u ərdin elinoŋandur, — dedi.□ ■
24 Xuning üqün ər kixi ata-anisidin ayrilip, əz ayalioŋa baoŋlinip bir bolup, ikkisi bir tən bolidu.□ ■
25 Adəm'ata bilən ayali ḥər ikkisi yalingaq bolsimu, ḥeq uyalmaytti.□ ■

3

Adəm'atining Hudaning əmrigə hilaplik ḳilixi

1 Yər yüzidə yilan Rəb Pərwərdigar yaratḳan daladiki ḥaywanlarning ḥəmmisidin ḥiyligər idi. U ayaldin: — Huda rasttinla baoŋdiki dərəhlərning ḥeqḳaysisining mewisidin yemənglar, dedimu? — dəp soridi.□
2 Ayal yilanoŋa jawab berip: — Baoŋdiki dərəhlərning mewilirini yesək bolidu.
3 Əmma baoŋning otturisidiki dərəhning mewisi tooŋrisida Huda: «Buningdin yemənglar, ḳolmu təgküzmənglar, bolmisa əlisilər» degən, dedi.□
4 Yilan ayaloŋa: — Undaḳ əməs! Ḥərgiz əlməysilər!■ 5 Bəlki silər uni yegən kününglarda, Huda kəzünglarning eqilip, Hudaoŋa ohxax yahxi bilən yamanni bilidioŋan bolup ḳalidioŋanliḳinglarni bilidu, — dedi.■
6 Ayal dərəhning *mewisining* yeməklik üqün yahxiliḳini, uning kəzni ḳamlaxturidioŋanliḳini kərüp, ḥəmdə dərəhning adəmni əḳillik ḳilidioŋan jəlpkarliḳini kərüp, mewidin yedi wə uningdin yenida turoŋan erigimu bərdi; umu yedi. □ ■ 7 Yeyixi bilənla ḥər ikkisining kəzliri eqilip, əzlirining yalingaq ikənlikini bilip, ənjür yopurmaḳlirini elip bir-birigə ulap tikip, əzlirigə yapḳuq ḳilip tartti.

□ **2:21 «biḳinidin bir az elip» —** yaki «bir tal ḳowuroŋisini elip». ■ **2:22** 1Kor. 11:8. □ **2:23 «ayal» —** ibraniy tilida: «ixxaḥ», «ər kixi» «ix» degən səz bilən ipadilinidu. Bu səzlər ərəbqə «insan» wə «nisa» degən səzlər bilən munasiwətlik. ■ **2:23** Mal. 2:14; Əf. 5:30,31. □ **2:24 «baoŋlinix» —** ibraniy tilida: «baoŋlinix» degən bu səzning mənisi «yilim bilən qaplinix» degəngə yeḳindur. **«bir tən» —** yaki: «bir ət». **«bir tən bolidu» —** yaki: «bir tən boluxioŋa tooŋra kelidu». ■ **2:24** Mat. 19:5; Mar. 10:7; Əf. 5:28, 29, 31; 1Kor. 6:16. □ **2:25 «yalingaq bolsimu, ḥeq uyalmaytti» —** bu muḥim ayət tooŋruluḳ biz «ḳoxumqə səz»imizdə azraḳ tohtilimiz. ■ **2:25** Yar. 3:7. □ **3:1 «yilan… dəp soridi» —** bizdə guman yoḳki, yilanni ixlitip səz ḳiloŋuqi Xəytan idi («Wəḥ.» 12:9, 20:2ni kərüng). Oḳurmənlər xuni bayḳayduki, Xəytan «Huda» degini bilən, «Rəb» yaki «Pərwərdigar» degən namlarni ḳət'iy ixlətməydu. U ayaldin soal sorioŋanda Hudaning eytḳan səzidiki «halioŋiningqə» degən səzni qiḳiriwetidu. □ **3:3 «Baoŋdiki dərəhlərning mewilirini yesək bolidu» —** Ḥawa'animiz Hudaning tapilioŋinini eytḳanda, birinqidin «halioŋiningqə» degən səzni deyixni untup ḳaloŋan, ikkinqidin Hudaning səzigə: «ḳol təgküzmənglər» degənni ḳoxup ḳoyidu (2:4). Lekin Ḥawa'animiz muxu səzlərni biwasitə Hudadin angliŋan əməs, eri Adəm'atimiz uningoŋa tooŋra yətküzüxi kerək idi; xunga bu hataliḳning məs'uliyiti Adəm'atimizdimu boluxi mumkin. Yənə dikḳət ḳilimizki, gərqə «baoŋning otturisida» ikki dərəh bolsimu, Ḥawa'animiz pəḳət «baoŋning otturisidiki dərəh» dəp, birla dərəhni tiloŋa alidu. Uning kəngli alliḳaqan xu dərəhkə məptun bolup ḳaloŋan boluxi mumkin. ■ **3:4** 2Kor. 11:3. ■ **3:5** Yḥ. 8:44. □ **3:6 «Ayal … kərdi» —** Ḥawa'ana uqrioŋan azduruluxni Məsiḥ Əysa uqrioŋan sinaḳ bilən selixtursaḳ ularda ohxax üq amil məwjut — «Luḳa» 4:1-14 wə «1Yuḥ.» 2:16ni kərüng. Injil boyiqə Ḥawa'animiz aldinip ḳaloŋuqi, toluḳ gunaḥ sadir ḳiloŋuqi Adəm'atimizdur; qünki u ḥeq ḳarxiliḳ kərsətməy, bilip turup xu mewidin yedi («1Tim.» (1)» 2:14ni kərüng). Adəm'atimiz Ḥawa'anining yenida boloŋini bilən, yənila uni mewini yeyixtin tosumidi. ■ **3:6** Rim. 5:12, 14-21; 1Tim. 2:14.

8 Kün salkinlioɣanda, ular Pərwərdigar Hudaning baoɣda mangoɣan xəpisini anglap
kelip, adəm ayali bilən Pərwərdigar Hudaning ħazir boloɣinidin kəqip baoɣdiki
dərəhlərning arisioɣa yoxurunuwaldi.□ 9 Lekin Pərwərdigar Huda towlap adəmni
qakirip uningoɣa: Sən nədə? — dedi.
10 Adəm'ata jawab berip:
— Mən baoɣda xəpəngni anglap, yalingaq turoɣinim üqün korkup ketip, yoxuruni-
waldim, — dedi.
11 *Huda* uningoɣa: — Yalingaq ikənlikingni sanga kim eytti? Mən sanga yemə, dəp
əmr kiloɣan dərəhning mewisidin yedingmu-ya? — dedi.
12 Adəm jawab berip: — Sən manga ħəmraħ boluxka bərgən ayal dərəhning
mewisidin manga bərgənidi, mən yedim, — dedi.
13 Pərwərdigar Huda ayaloɣa: — Bu nemə kiloɣining? — dedi. Ayal jawab berip: —
Yilan meni aldap azdursa, mən yəp saptimən, — dedi. ■

Hudaning yilan, Adəm'ata wə Ħawa'anini jazalixi

14 Pərwərdigar Huda yilanoɣa mundak dedi: — «Bu kiloɣining üqün,
Sən ħəmmə mal-qarwilardin,
Daladiki barlik ħaywanatlardin bəkrək lənətkə kalisən;
Korsiking bilən beoɣirlap mengip,
Ömrüngning barlik künliridə topa yəysən.□
15 Wə mən sən bilən ayalning arisioɣa,
Sening nəsling bilən ayalning nəslining arisioɣa əqmənlik salimən;
U sening bexingni dəssəp zəhimləndüridu,
Sən kopup uning tapinini *qekip* zəhimləndürisən».□ ■
16 Andin Huda ayaloɣa: — «Sening ħamilidarlikingning japa-muxəkkətlirini
köpəytimən;
Sən kattik toloɣak iqidə boxinisən;
Sən eringdin üstün turuxka ħəwəs kilsangmu,
U üstüngdin hojilik kilidu» — dedi.□ ■
17 Andin U Adəm'atioɣa: — «Sən ayalingning səzigə kulak selip,
Mən sanga yemə, dəp əmr kiloɣan dərəhtin yegining tüpəylidin,
Sening tüpəylingdin yər-turak lənitimgə uqraydu;
Ömrüngning barlik künliridə pəkət japalik ixləpla, andin uningdin ozukinisən.□

□ **3:8 «kün salkinlioɣanda»** — yaki «künning salkin xamal wakɣtida». «Künning salkinlixix wakɣti» Ottura Xərkɣtə kəqkurun baxlinidu. ■ **3:13** Wəħ. 12:13. □ **3:14 «Pərwərdigar Huda yilanoɣa mundak dedi»** — Huda yilandin ħeqkandak soal sorimaydu. **«bəkrək lənətkə kalisən»** — baxka birhil tərjimisi: «pəkət sənla xu lənətlərgə kalisən...». Əmma Adəm'atimizning gunaħi üqün barlik jan igiliri lənətkə kelip əlidu; xunga biz 3:14diki tərjimini tooɣra dəp karaymiz. **«Topa yəysən»** — Yilanlarning ozuki topa əməs, əlwəttə, birak ular ħərdaim ozuk yegəndə topa yeməy kalmaydu. Bu ix yilanning pəslәstürülgənlikini, nomuska kalduruloɣanlikini təkitləydu. □ **3:15 «U sening bexingni dəssəp zəhimləndüridu»** — ayalning nəsli xundak kilidu. **«U sening bexingni dəssəp zəhimləndüridu, sən kopup uning tapinini qekip zəhimləndürisən»** — muxu bexarəttə kərsitilgən ix xuki, ayal kixining nəsli Xəytanning bexini puti bilən dəssəp yanqioɣanda, Xəytanmu uningoɣa ħujum kilip tapinini yarilanduridu. Bu bexarətni dunyaoɣa kelidioɣan Kutkuzoɣuqi tooɣruluk, dəp ixinimiz. Buning üstidə «koxumqə səz»imizdə azrak tohtilimiz. ■ **3:15** Mat. 4:1; Kol. 2:15. □ **3:16 «Ħamilidarlikingni. ... köpəytimən»** — insan əlidioɣan kilinoɣaqka, ayal kixi köprək bala tuoɣuxi kerək. **«Sən eringdin üstün turuxka ħəwəs kilsangmu, u üstüngdin hojilik kilidu»** — baxka birhil tərjimisi: «Xundakɣtimu, eringgə küqlük ixtiyak baoɣlaysən wə u seni baxkuridu». Əmma Hudaning muxu ħəkümi bilən gunaħ tüpəylidin ər-ayal arisida ziddiyət wə kürəx pəyda boldi, degənliktur, dəp karaymiz. Ohxax peillarni ixlətkən, ohxax xəkillik bir jümlə 4:7də tepilidu. ■ **3:16** 1Kor. 14:34; 1Tim. 2:11,12; Tit. 2:5; 1Pet. 3:6. □ **3:17 «ayalingning səzigə»** — ibraniy tilida «ayalingning awazioɣa». **«... dərəhtin yegining tüpəylidin»** — əlwəttə, Adəm'atining bu dərəhning mewisini yeyixini kərsitidu. Əsliy tekist ibraniy tilida «dərəhtin» dəp elinidu.

18 Yər sanga tikən bilən ⱪamoʏaⱪ ündüridu;
Xundaⱪtimu sən yərdiki ziraət-otyaxlarni yəysən.□
19 Taki sən tupraⱪⱪa ⱪaytⱪuqə yüz-kəzüng tərgə qümgəndə, andin nan yeyələysən;
Qünki sən əsli tupraⱪtin elinoʏansən;
Sən əslidə topa boloʏaq,
Yənə topioʏa ⱪaytisən» — dedi.
20 Uning ayali barliⱪ jan igilirining anisi bolidioʏini üqün adəm uningoʏa «Ḥawa» dəp at ⱪoydi.□

21 Pərwərdigar Huda Adəm'ata bilən uning ayalioʏa ḥaywan teriliridin kiyim ⱪilip kiydürüp ⱪoydi.□ ■

Adəm'ata bilən Ḥawa'anining Erəm baoʏdin ⱪooʏlinixi

22 Pərwərdigar Huda səz ⱪilip: — Mana, adəm Bizlərdin birigə ohxap ⱪaldi, yahxi bilən yamanni bildi. Əmdi ⱪolini uzitip ḥayatliⱪ dərihidin elip yəwelip, ta əbədgiqə yaxawərməsliki üqün *uni tosuximiz kerək*, dedi.□
23 Xuning bilən Pərwərdigar Huda uni Erəm baoʏdin ⱪooʏlap qiⱪiriwətti; xundaⱪ ⱪilip uni yərgə ixləydioʏan, yəni əzi əsli apiridə ⱪilinoʏan tupraⱪⱪa ixləydioʏan ⱪilip ⱪoydi.
24 Adəmni ⱪooʏliwetip, ḥayatliⱪ dərihigə baridioʏan yolni muḥapizət ⱪilix üqün, u Erəm beoʏining məxriⱪ təripigə kerublarni wə tət tərəpkə pirⱪiraydioʏan yalⱪunluⱪ bir xəmxərni ⱪoyup ⱪoydi.□

4

Ⱪabil bilən Ḥabil

1 Adəm'ata ayali Ḥawa bilən billə boldi; Ḥawa ḥamilidar bolup Ⱪabilni tuoʏup: «Mən bir adəmgə igə boldum — U Pərwərdigardur!» — dedi.□
2 Andin u yənə Ⱪabilning inisi Ḥabilni tuoʏdi. Ḥabil padiqi boldi, Ⱪabil bolsa teriⱪqi boldi.□ 3 Bekitilgən xundaⱪ bir waⱪit-saəttə xundaⱪ bir ix boldiki, Ⱪabil tupraⱪning ḥosulidin Pərwərdigaroʏa ḥədiyə kəltürdi.□ 4 Ḥabilmu padisidin ⱪoylirining tunjiliridin, yəni ularning yeoʏidin ḥədiyə sundi. Pərwərdigar Ḥabilni wə uning

□ **3:18 «Sən yərdiki ziraət-otyaxlarni yəysən» —** Nuḥ pəyoʏəmbərning dəwrigiqə insanlaroʏa pəⱪət ziraət-otyax (gəxni əməs) yeyixkə ruhsət idi (1:29ni kərüng). □ **3:20 «Ḥawa» —** ibraniy tilidiki «ḥayatliⱪ» degən səz bilən aḥangdax. Adəm'atining bu səzliri bexarətlik idi; qünki Ḥawa'ana tehiqə bala tuoʏmioʏanidi. □ **3:21 «Ḥaywan teriliri» —** bu terilərni ixlitix üqün məlum gunaḥsiz ḥaywanatlar əlüxi kerək. Bu bəlkim birinqi ⱪurbanliⱪlar boluxi mumkin. Hudaning Adəm'ata wə Ḥawa'animizoʏa eytⱪan səzliri wə ⱪiloʏan muamilisi tooʏruluⱪ «ⱪoxumqə səz»imizdə azraⱪ tohtilimiz. ■ **3:21** 2Kor. 5:1-5 □ **3:22 «Bizlər» —** tooʏruluⱪ yənə «ⱪoxumqə səz»imizni (1:26 tooʏruluⱪ) kərüng. **«Uni tosuximiz kerək» —** muxu səzlər əyni tekisttə yoⱪ. □ **3:24 «Kerublar» —** bəlkim aləmdiki əng küqlük wə əng yuⱪiri dərijilik pərixtilər yaki məhluⱪlar boluxi mumkin. «Təbirlər»ni kərüng. □ **4:1 «Adəm'ata ayali Ḥawa bilən billə boldi» —** ibraniy tilida «Adəm'ata ayali Ḥawani tonidi» bilən ipadilinidu. **«Ⱪabil» —** ibraniy tilida «Ⱪayin» yaki «Kayin» deyilidu. «Ⱪayin» degən isim ibraniy tilida «igə boldum» degən səz bilən aḥangdax. **«Mən bir adəmgə igə boldum — u Pərwərdigardur!» —** baxⱪa bir hil tərjimisi: «Pərwərdigarning yardimi bilən bir ooʏuloʏa igə boldum». Əyni tekist «Mən bir adəmgə igə boldum — Pərwərdigar!» degən məzmundidur. Bizningqə Ḥawa'animiz «Hudaning Ⱪutⱪuzoʏuqi tooʏruluⱪ wədisi ḥazir mən tuoʏⱪan bala bilən əməlgə axuruldi!» dəp oylap ⱪaloʏan bolsa kerək. U naḥayiti tezla Ⱪabilning wədə ⱪilinoʏan Ⱪutⱪuzoʏuqi əməslikini bilip yetidu, əlwəttə. □ **4:2 «Ḥabil» —** ibraniy tilida «ḥəbəl» bolup, mənisi «bir tiniⱪ», «ḥor», «bus» «ḥeqnemə» degəndəktur. Xübḥisizki, bu isim Ḥawa'animiz yaki Adəm'atimizning birhil ümidsizlinixini bildüridu. □ **4:3 «Bekitilgən xundaⱪ bir waⱪit-saəttə» —** ibraniy tilida «künlərning ahirida» degən səzlər bilən ipadilinidu. Bu səzgə ⱪarioʏanda, Huda Ḥabil wə Ⱪabiloʏa Өzining ḥuzurioʏa kiridioʏan bir künni bekitip bərgən boluxi mumkin.

sunoɣan ḥədiyəsini ḳobul ḳildi.□ ■ 5 Lekin Ḳabil wə uning sunoɣiniоɣa ḳarimidi. Xu wəjidin Ḳabilning tolimu aqqiḳi kelip, qirayi tutuldi.
6 Xuning bilən Pərwərdigar Ḳabiloɣa: Nemixḳa aqqiḳlinisən? Nemə üqün qiraying tutulup ketidu? 7 Əgər durus ix ḳilsang, sən kətürülməmsən? Lekin durus ix ḳilmisang, mana gunaḥ ixik aldida *seni paylap* beoɣirlap yatidu, u seni əz ilkigə almaḳqi bolidu; lekin sən uningdin oɣalip kelixing kerək, dedi.□
8 Ḳabil inisi Ḥabiloɣa: «Daliоɣa qiḳip keləyli!» dedi. Dalada xu wəḳə boldiki, Ḳabil inisi Ḥabiloɣa ḳol selip, uni əltürdi.□ ■
9 Pərwərdigar Ḳabiloɣa: Ining Ḥabil nədə? — dəp soridi. U jawab berip: Bilməymən, mən inimning baḳḳuqisimu? — dedi.
10 Huda uningoɣa: — Sən nemə ḳilding? Mana, iningning ḳeni yərdin manga pəryad kətürüwatidu!■ 11 Əmdi iningning ḳolungda təkülgən ḳenini ḳobul ḳilixḳa aoɣzini aqḳan yərdin ḳooɣlinip, lənətkə uqraysən.□ 12 Sən yərgə ixlisəngmu u buningdin keyin sanga ḳuwwitini bərməydu; sən yər yüzidə sərsan bolup, sərgərdan bolisən, — dedi.■
13 Buni anglap Ḳabil Pərwərdigaroɣa jawab ḳilip: — Mening bu jazayimni adəm kətürəlmigüdək! 14 Mana, Sən bügün meni yər yüzidin ḳooɣliding, mən əmdi Sening yüzüngdin yoxurunup yürimən; yər yüzidə sərsən bolup sərgərdanliḳta yürimən; xundaḳ boliduki, kimla meni tepiwalsa, əltürüwetidu!, — dedi.□ ■
15 Lekin Pərwərdigar uningoɣa jawab berip: — Xundaḳ boliduki, kimki Ḳabilni əltürsə, uningdin yəttə ḥəssə intiḳam elinidu, — dedi. Xularni dəp Pərwərdigar Ḳabiloɣa uqrioɣan birsi uni əltürüwətmisun dəp uningoɣa bir bəlgə ḳoyup ḳoydi.
16 Xuning bilən Ḳabil Pərwərdigarning ḥuzuridin qiḳip, Erəmning məxriḳ təripidiki Nod degən yurtta olturaḳlixip ḳaldi.□

Ḳabilning əwladliri — «mədiniyət»ning baxlinixi

17 Ḳabil ayali bilən billə bolup, ayali ḥamilidar bolup Ḥanohni tuoɣdi. U waḳitta Ḳabil bir xəḥər bina ḳiliwatatti; u xəḥərning namini ooɣlining ismi bilən Ḥanoh dəp atidi.□ 18 Ḥanohtin Irad tərəldi, iradtin Məḥuyail tərəldi, Məḥuyaildin Mətuxail tərəldi, Mətuxaildin Ləməh tərəldi.
19 Ləməh əzigə ikki hotun aldi. Birining ismi Adaḥ, yənə birining ismi Zillaḥ idi.□

□ **4:4 «ularning yeoɣi» —** ḳoylarning əng esil ḳismi dəp ḳarilatti. **«Pərwərdigar Ḥabilni uning sunoɣan ḥədiyəsini ḳobul ḳildi» —** ibraniy tilida «Pərwərdigar uning əzigə wə uning sunoɣan ḥədiyəsigə ḳaridi». ■ **4:4** Ibr. 11:4. □ **4:7 «Əgər durus ix ḳilsang, sən kətürülməmsən?» —** ibraniy tilida «Əgər durus ix ḳilsang, kətürülüx bolmamdu?» deyilidu. Əmdi nemə kətürülidu? Yaki Ḳabilning yüzi yaki elip kəlgən ḳurbanliḳi (tooɣra bolsa) kətürülidu yaki ḳobul ḳilinidu. Yənə bir mumkinqiliki bar tərjimisi xuki: — «Sən (Ḳabil) iningdin yuḳiri (aka süpitigə layiḳ) kətürilisən» degəndək bolidu. **«durus ix ḳilmisang...» —** Nemixḳa Ḳabilning ḥədiyəsi ḳobul ḳilinmidi? «Ḳoxumqə səz»imizdə azraḳ tohtilimiz. □ **4:8 «Ḳabil inisi Ḥabiloɣa: «Daliоɣa qiḳip keləyli!» dedi» —** əng kona kəqürmilərdə pəḳət «Ḳabil inisi Ḥabil bilən səzlixip turup, dalada...» deyilidu. ■ **4:8** Mat. 23:35; 1Yuḥa. 3:12; Yəḥ. 11. ■ **4:10** Ibr. 12:24. □ **4:11 «aoɣzini aqḳan yərdin ḳooɣlinip...» —** demək: (1) yər-zemin Ḥabilning ḳenini ḳobul ḳilixḳa aoɣzini aqḳan wə (2) Ḳabil xu zemindin ḳooɣlanoɣan. ■ **4:12** Pənd. 28:17. □ **4:14 «kimla meni tepiwalsa, əltürüwetidu!» —** roxənki, xu waḳitta yər yüzidə adəmlər alliḳaqan kəpiyip kətkənidi. «Kimla meni tepiwalsa əltürüwetidu!» — Ḳabil ḳəyərgila barsa xu yərdiki tupraḳ ünməs bolup ḳalidu. U mengiwatḳan bir apəttur, xunga uni kərgənla kixi uni yoḳitixni oylaydu. ■ **4:14** Ayup 15:20, 21. □ **4:16 «Nod» —** mənisi «sərgərdanliḳ», «biaramliḳ». □ **4:17 «Ḳabilning ayali» —** Ḳabilning ayali bəlkim uning singlisi yaki nəwrə singlisi bolsa kerək («Yar.» 5:4ni kərüng). Xu waḳitta yeḳin tuoɣḳanliri bilən nikaḥlinix mən'i ḳilinoɣan əməs; yənə bir tərəptin, bundaḳ nikaḥlinix dəsləpki dəwrlərdə ḥeqḳandaḳ irḳiy (genetikilik) kəmtüklük yaki kesəl kəltürüp qiḳarmaytti. □ **4:19 «Ləməh əzigə ikki hotun aldi» —** bu ərlərning tunji ḳetim ikki ayal elixi idi. Gərqə xu qaoɣda Huda bu tooɣruluḳ biwasitə əmr bərmigən bolsimu, roxənki, U Adəm'atimizoɣa pəḳət bir Ḥawa'animizni yaritip bərgənidi («Mat.» 19:3-6ni kərüng).

20 Adaḫ Yabalni tuoɳdi. U qedirda olturidioɳan kəqmən malqilarning bowisi idi, □
21 uning inisining ismi Yubal idi. Bu qiltar bilən nəy qaloɳuqilarning bowisi idi.□
22 Zillaḫ yənə Tubal-ḳayin degən bir ooɳulni tuoɳdi. U mis-təmür əswablarni soḳḳuqi idi. Tubal-ḳayinning Naamaḫ isimlik bir singlisi bar idi.
23 Ləməh bolsa ayallirioɳa səz ḳilip:
— «Əy Adaḫ bilən Zillaḫ, səzümni anglanglar!
Əy Ləməhning ayalliri, gepimgə ḳulaḳ selinglar!
Meni zəhimləndürgini üqün mən adəm əltürdüm,
Tenimni zedə ḳiloɳanliḳi üqün bir yigitni əltürdüm.
24 Əgər Ḳabil üqün yəttə ḥəssə intiḳam elinsa,
Ləməh üqün yətmix yəttə ḥəssə intiḳam elinidu!» — dedi.□ ■

Xet bilən Enox

25 Adəm'ata yənə ayali bilən billə boldi. Ayali bir ooɳul tuoɳup, uningoɳa Xet dəp at ḳoyup: Ḳabil Ḥabilni əltürüwətkini üqün Huda uning ornioɳa manga baxḳa bir əwlad tikləp bərdi, dedi.□
26 Xettinmu bir ooɳul tuoɳuldi; u uningoɳa Enox dəp at ḳoydi. Xu waḳittin tartip adəmlər Pərwərdigarning namioɳa nida ḳilixḳa baxlidi.□

5

Adəm'atining əwladliri — Nuḫ pəyoɳəmbərgiqə
1Tar. 1:1-27

1 Bu Adəm'atining əwladlirining nəsəbnamisidur: —
Huda insanni yaratḳan künidə, uni Əzigə ohxax ḳilip yaratti.□ ■ 2 U ularni ər jinis wə ayal jinis ḳilip yaritip, ularoɳa bəht-bərikət ata ḳilip, yaritiloɳan künidə ularning namini «adəm» dəp atidi.□ ■
3 Adəm'ata bir yüz ottuz yaxḳa kirgəndə uningdin əzigə ohxaydioɳan, əz sürət-obrazidək bir ooɳul tərəldi; u uningoɳa Xet dəp at ḳoydi. 4 Xet tuoɳuloɳandin keyin Adəm'ata səkkiz yüz yil əmür kərüp, uningdin *yənə* ooɳul-ḳizlar tərəldi.□ ■
5 Adəm'atimiz jəmiy toḳḳuz yüz ottuz yil kün kərüp, aləmdin ətti.
6 Xet bir yüz bəx yaxḳa kirgəndə uningdin Enox tərəldi.■ 7 Enox tuoɳuloɳandin keyin Xet səkkiz yüz yəttə yil əmür kərüp, uningdin *yənə* ooɳul-ḳizlar tərəldi. 8 Xet

---

□ **4:20 «bowisi»** — yaki «piri», «asasqisi» □ **4:21 «Enox»** — yaki «piri», «asasqisi». □ **4:24 «Ləməh bolsa ayallirioɳa səz ḳilip... dedi»** — Ləməhning bu səzlirining hatirilinixidiki məḳsət bəlkim insaniyətning omumən naḫayiti təkəbburlixip, mənmənqilikkə petip kətkənlikini kərsitix üqün boluxi mumkin. ■ **4:24** Yar. 4:15. □ **4:25 «Xet»** — ibraniy tilida «bekitilgən» yaki «tikləngən» degən mənidə boluxi mumkin. □ **4:26 «Enox»** — «(ajiz) insan» degən mənidə. Bu səz ərəbqidin uyoɳur tilioɳa kirip «insan» bolup ḳaloɳan. «Adəmlər Pərwərdigarning namioɳa nida ḳilixḳa baxlidi» — bu ibarə Hudaoɳa ibadət-dua ḳilixni bildüridu («Yoel» 2:32, «Ros.» 2:21, «Rim.» 10:13, «1Kor.» 1:2ni kərüng). □ **5:1 «Bu Adəm'atining əwladlirining nəsəbnamisidur»** — muxu jümlə bilən «Aləmning Yaritilixi»ning ikkinqi «tolidot»i («tarihi»), yəni «Adəm'atining tolidoti» («Adəm'atining əwladlirining nəsəbnamisi») (5:1-6:8). baxlinidu («tolidot» toɳruluḳ «kirix səz»ni kərüng). **«bu Adəm'atining əwladlirining nəsəbnamisidur»** — muxu jümlə yənə kelip bəlkim Adəm'ata əzi hatiriləp ḳalduroɳan ḳismining hatimisi boluxi mumkin wə kitabning yengi bir ḳismining, yəni 3-ḳismining baxlinixidur (5:1-6:8). ■ **5:1** Yar. 1:26; 9:6; 1Kor. 11:7. □ **5:2 «Ularni ər jinis wə ayal jinis ḳilip yaritip,...»** — 1-ayəttə insan «uni» deyilidu; 2-ayəttə «ularni» deyilidu. Demək, 1-ayəttə ər-ayalning bir gəwdə ikənliki kərsitilidu; xunga insan «u» deyilidu. ■ **5:2** Yar. 1:26; Mat. 19:4; Mar. 10:6. □ **5:4 Xet tuoɳuloɳandin keyin Adəm'ata səkkiz yüz yil əmür kərüp...»** — ibraniy tilida «Xet tuoɳuloɳandin keyin Adəm'atining künliri səkkiz yüz yil boldi». Bu babtiki ohxax xəkillik jümlilərning ibraniy tilidiki xəkli xundaḳ. ■ **5:4** 1Tar. 1:1. ■ **5:6** Yar. 4:26.

jəmiy toḳḳuz yüz on ikki yil kün kərüp, aləmdin ətti. 9 Enox toḳsan yaxḳa kirgəndə
uningdin Kenan tərəldi.■ 10 Kenan tuoɣuloɣandin keyin, Enox səkkiz yür on bəx yil
əmür kərüp, uningdin yənə ooɣul-ḳizlar tərəldi. 11 Enox jəmiy toḳḳuz yüz bəx yil
kün kərüp, aləmdin ətti.
12 Kenan yətmix yaxḳa kirgəndə uningdin Maḥalalel tərəldi. 13 Maḥalalel
tuoɣuloɣandin keyin Kenan səkkiz yüz ḳirik yil əmür kərüp, uningdin *yənə* ooɣul-
ḳizlar tərəldi. 14 Kenan jəmiy toḳḳuz yüz on yil kün kərüp, aləmdin ətti.
15 Maḥalalel atmix bəx yaxḳa kirgəndə uningdin Yarəd tərəldi. 16 Yarəd tuoɣuloɣandin
keyin Maḥalalel səkkiz yüz ottuz yil əmür kərüp, uningdin *yənə* ooɣul-ḳizlar tərəldi.
17 Maḥalalel jəmiy səkkiz yüz toḳsan bəx yil kün kərüp, aləmdin ətti.
18 Yarəd bir yüz atmix ikki yaxḳa kirgəndə uningdin Ḫanoh tərəldi.■ 19 Ḫanoh
tuoɣuloɣandin keyin Yarəd səkkiz yüz yil əmür kərüp, uningdin yənə ooɣul-ḳizlar
tərəldi. 20 Yarəd jəmiy toḳḳuz yüz atmix ikki yil kün kərüp, aləmdin ətti.
21 Ḫanoh atmix bəx yaxḳa kirgəndə uningdin Mətuxəlaḥ tərəldi.■ 22 Mətuxəlaḥ
tuoɣuloɣandin keyin Ḫanoh üq yüz yiloɣiqə Huda bilən bir yolda mengip, yənə ooɣul-
ḳizlarni tapti.■ 23 Ḫanohning *yər yüzidə* barliḳ kərgən künliri üq yüz atmix bəx yil
boldi; 24 U Huda bilən bir yolda mengip yaxaytti; u *tuyuḳsiz kəzdin* oɣayib boldi; qünki
Huda uni Өz yenioɣa elip kətkənidi. □ ■
25 Mətuxəlaḥ bir yüz səksən yəttə yaxḳa kirgəndə uningdin Ləməh tərəldi. 26 Ləməh
tuoɣuloɣandin keyin Mətuxəlaḥ yəttə yüz səksən ikki yil əmür kərüp, uningdin ooɣul-
ḳizlar tərəldi. 27 Mətuxəlaḥ jəmiy toḳḳuz yüz atmix toḳḳuz yil kün kərüp, aləmdin
ətti.
28-29 Ləməh bir yüz səksən ikki yaxḳa kirgəndə bir ooɣul tepip, uning ismini Nuḥ
atap: — Pərwərdigar tupraḳḳa lənət ḳildi; xunga biz *yərgə* ixliginimizdə ḫəmdə
ḳollirimizning japaliḳ əmgikidə bu bala bizgə təsəlli beridu, — dedi.□ 30 Nuḥ
tuoɣuloɣandin keyin Ləməh bəx yüz toḳsan bəx yil əmür kərüp, uningdin yənə ooɣul-
ḳizlar tərəldi. 31 Ləməh jəmiy yəttə yüz yətmix yəttə yil kün kərüp, aləmdin ətti.
32 Nuḥ bəx yüz yaxḳa kirgəndin keyin, uningdin Xəm, Ḫam wə Yafət tərəldi.

6

Hudaning insanlarning rəzillikidin azablinixi

1 Wə xundaḳ boldiki, insanlar yər yüzidə kəpiyixkə baxlioɣanda, xundaḳla ḳizlarmu
kəpləp tuoɣuloɣanda, 2 Hudaning ooɣulliri insanlarning ḳizlirining qiraylikliḳini
kərüp, halioɣanqə tallap, əzlirigə hotun ḳilixḳa baxlidi.□ ■
3 U waḳitta Pərwərdigar səz ḳilip: —

■ **5:9** 1Tar. 1:2. ■ **5:18** 1Tar. 1:3. ■ **5:21** Yəḥ. 14. ■ **5:22** Ibr. 11:5. □ **5:24 «Ḫanoh… Huda bilən bir yolda mengip yaxaytti»** —Ḫanoh bolsa pəyoɣəmbər idi; u Hudaning qüxüridioɣan jazaliri tooɣruluḳ agaḥalanduratti («Yəḥ.» 14-ayətni kərüng). «Ibr.» 11:5nimu kərüng. Uning ooɣlini «Mətuxəlaḥ» dəp atixi bəlkim bexarət boluxi mumkin idi. Qünki «Mətuxəlaḥ»ning mənisi «U əlgəndə, (xu ix) barliḳḳa kelidu!» degən mənidə. Oḳurmənlər ḫesablap kərsə, Mətuxəlaḥ əlgən yili Hudaning jazasi boloɣan topan apiti yər yüzigə qüxkənlikini bilidu. ■ **5:24** Ibr. 11:5. □ **5:28-29 «Nuḥ»** — bu isimning mənisi «aram» degənlik bolup, ibraniy tilida «təsəlli» degən səzgə yeḳin kelidu. □ **6:2 «Hudaning ooɣulliri»** — bu tooɣruluḳ tət hil qüxənqə bar: — (1) insan əməs, bəlki ərxtiki bir hil zatlar, pərixtilər yaki roḥlardin ibarəttur. (2) insan əməs, bəlki jinlar yaki yaman roḥlardin ibarəttur. (3) ḫər jəḥəttin adəttiki insanlardin yuḳiri adəmlər, padixaḥ yaki ḫəkümdar. (4) Ḳabilning hudasiz əwladliridək əməs, bəlki Huda yolida mangidioɣan xetning ihlasmən əwladliridur. Biz biriɣi kəzḳaraxta bolimiz; «Ayup» 1:6, 2:1, 38:7ni kərüng. Buning səwəbini «ḳoxumqə səz»imizdə berimiz. ■ **6:2** Yəḥ. 6-7

— Mening Roḩim insanlar bilən mənggü kürəx ḳiliwərməydu; qünki insan əttur, halas. Kəlgüsidə ularning əmri pəḳət bir yüz yigirmə yaxtin axmisun! — dedi.□
4 Xu künlərdə (wə xundaḳla keyinki künlərdimu), Hudaning oƣulliri insanlarning ḳizlirining yeniƣa berip, ulardin balilarni tapḳinida, gigantlar yər yüzidə pəyda boldi. Bular bolsa ḳədimki zamanlardiki danglıḳ palwan-baturlar idi.□
5 Pərwərdigar insanning ətküzüwatḳan rəzilliki yər yüzidə kəpiyip kətkənlikini, ularning kənglidiki niyətlirining ḥərḳaqan yaman boluwatḳinini kərdi.□ ■ 6 Xuning bilən Pərwərdigar yər yüzidə adəmni apiridə ḳiloƣiniƣa puxayman ḳilip, kənglidə azablandi. 7 Buning bilən Pərwərdigar: —
Өzüm yaratḳan insanni yər yüzidin yoḳitimən — insandin tartip mal-qarwilaroƣiqə, əmiligüqi ḥaywanlardin asmandiki ḳuxlaroƣiqə, ḥəmmisini yoḳ ḳilimən; qünki Mən ularni yaratḳinimoƣa puxaymən ḳildim, — dedi.
8 Lekin Nuḩ bolsa Pərwərdigarning nəziridə xəpḳət tapḳanidi.

Nuḩning kemə yasixi

9 Nuḩ wə uning ix-izliri təwəndikiqə: —
Nuḩ ḥəḳḳaniy, əz dəwridikilər arisida əyibsiz adəm idi; Nuḩ Huda bilən bir yolda mengip yaxaytti.□ ■ 10 Nuḩtin Xəm, Ḥam, Yafət degən üq oƣul tərəldi.
11 Pütkül jaḩan Hudaning aldida rəzillixip, ḥəmmə yər zorawanlikḳa tolup kətkənidi.
12 Huda yər yüzigə nəzər seliwidi, mana, jaḩan rəzilləxkənidi; qünki barlıḳ ət igilirining yər yüzidə ḳiliwatḳini yuzuḳqilik idi.□ 13 Xuning bilən Huda Nuḩḳa: —
Mana, aldimoƣa barlıḳ ət igilirining zawalliḳi yetip kəldi; qünki pütkül yər-jaḩanni ularning səwəbidin zorawanlıḳ ḳaplidi. Mana, Mən ularni yər bilən ḳoxup ḩalak ḳilimən. 14 Əmdi sən өzünggə gofər yaoƣiqidin bir kemə yasap, kemining iqidə bəlmə-hanilarni ḳilip, iqi-texini ḳarimay bilən suwa.□ 15 Sən uni xundaḳ yasioƣin: — Uzunluḳi üq yüz gəz, kəngliki əllik gəz wə egizliki ottuz gəz bolsun.□ 16 Kemining

---

□ **6:3 «Insan əttur» —** «ət» degən ibarə (wə uningoƣa ohxap ketidioƣan baxḳa ibarilər) insanlarning gunaḩliri bilən munasiwətlik ḩalda tiloƣa elinoƣanda, daim degüdək insanlarning gunaḩḳa əsir bolup ḳelixini, yəni өz etidiki ḩəwəs-ixtiyaḳlirioƣa əsir bolup ḳelixini təkitləydu. «Ət» degən səz Muḳəddəs Kitabta muxu yərdə birinqi ḳetim insanning təbiitini kərsətkən. «Rimliḳlaroƣa»diki kirix səznimu kərüng. **«Mening Roḩim insanlar bilən mənggü kürəx ḳiliwərməydu»** — bu jümlining baxḳa birhil tərjimisi: «Mening Roḩim insanlar bilən mənggü yaxawərməydu». Lekin bizningqə Huda bu ayəttə Өz Roḩining adəmning gunaḩini qəkləx üqün uning wijdanida kürəx ḳilidioƣanliḳini kərsətkən boluxi kerək; bu tərjimini aldi-kəynidiki bayanlaroƣa əng muwapiḳ tərjimə dəp ḳaraymiz. Huda adəmning gunaḩlirioƣa qək ḳoyux üqün uning əmrigə qək (120 yax) ḳoyidu («Tesalonikaliḳlaroƣa (2)»)diki «ḳoxumqə səz»imiznimu kərüng. Oḳurmənlər xuni bayḳayduki, Nuḩtin ilgiri adəmlər birnəqqə yüz yil yaxaytti. «Kəlgüsidə ularning əmri pəḳət bir yüz yigirmə yaxtin axmisun» degənning baxḳa birhil qüxənqisi: «Birak ularoƣa yənila bir yüz yigirmə yil (topan kəlgüqə) əmür berimən».
□ **6:4 «gigantlar» —** ibraniy tilida «nəfilim» degən səz bilən ipadilinidu. «Nəfilim» degənning əslidiki mənisi «yiḳiloƣanlar» boluxi mumkin. **«danglıḳ palwan-baturlar»** — ular gərqə «palwan-baturlar» bolsimu, ular Hudaning nəziridə intayin rəzil idi (5-ayətni kərüng). □ **6:5 «ḥərḳaqan» —** ibraniy tilida «pütkül künidə». ■ **6:5** Yar. 8:21; Ayup 15:16; Pənd. 6:14; Yər. 17:9; Mat. 15:19; Rim. 3:10,11,12; 8:6. □ **6:9 «Nuḩ wə uning ix-izliri təwəndikiqə: —» —** muxu jümlə bilən «Aləmning Yaritilixi»ning üqinqi «tolidot»i («tarihi»), yəni «Nuḩning tarihi» yaki «nuḩning tolidoti» (6:9-9:29) baxlinidu («tolidot» tooƣruluḳ «kirix səz»ni kərüng). ■ **6:9** Yar. 5:22. □ **6:12 «ət igiliri» —** bu ibarə Muḳəddəs Kitabta adəttə insanlarni kərsitidu (6:3ning izaḩatinimu kərüng). Bəzi wakitlarda «ət igiliri» (məsilən, 19-ayəttə) ḥaywanlarni өz iqigə alidu (6:4ni kərüng). **«Barlıḳ ət igilirining ... ḳiliwatḳini yuzuḳqilik idi»** — ibraniy tilida «barlıḳ ət igiliri... өz yolini buzoƣanidi». □ **6:14 «gofər yaoƣiqi» —** yaki «arqa yaoƣiqi». **«kemə»** — muxu yərdə «sanduḳ» degən səz bilən ipadilinidu. Uzunluḳi, kəngliki wə egizliki wə bularning bir-birigə boloƣan nisbiti ḩazirḳi zamandiki əng qong kemilərningkigə ohxap ketidu. Lekin xəkli pəḳət sanduḳtək idi. Səwəbi, xu kemining məḳsiti dengizda mengix əməs, pəḳət ləyləp yürəxtin ibarət idi. □ **6:15 «gəz» —** Muḳəddəs Kitabta ixlitilgən «gəz» adəmning ḳolning jəynəktin barmaḳning uqioƣiqə boloƣan ariliḳi (təhminən 45 santimetr) idi.

pexaywini astiɵa bir oquķqilik yasa, uning egizliki bir gəz bolsun; ixikini kemining yenifa orunlaxtur; kemini asti, ottura wə üsti ķilip üq ķəwət yasa.□
17 Qünki mana, Mən Өzüm asmanning astidiki ḥayatlik tiniķi barliki ḥərbir ət igisini ḥalak ķilidiɵan su topanni yər yüzigə kəltürimən; buning bilən yər yüzidiki barlik məhluķlar tiniķidin tohtaydu. 18 Lekin sən bilən əḥdəmni tüzimən. Sən өzüng, ooɵulliring, ayaling wə kelinliringni elip birliktə kemigə kiringlar.■ 19 Өzüng bilən təng tirik saķlap ķelix üqün, barlik jandarlardin ḥərķaysisidin bir jüp, yəni ərkikidin birini, qixidin birini kemigə elip kirgin;□ 20 Tirik ķelix üqün ķuxlarning ḥərbir türliridin, mal-qarwilarning ḥərbir türliridin wə yərdə əmiligüqi janiwarlarning ḥərbir türliridin bir jüpi ķexingɵa kiridu. 21 Өzüng wə ularning ozuķluķi üqün ḥərhil yeməkliklərdin elip, yeningɵa ɵəmligin, — dedi.
22 Nuḥ xundaķ ķildi; Huda өzigə buyruɵan ḥəmmə ixni u bəja kəltürdi.■

7

Topan balasi

1 Pərwərdigar Nuḥķa mundaķ dedi: —
«Sən pütün өydikiliring bilən kemigə kirgin; qünki bu dəwrdə aldimda seni ḥəķķaniy dəp kərdüm.■ 2-3 Ḥəmmə ḥalal ḥaywanlarning ərkək-qixisidin yəttə jüptin, ḥaram ḥaywanlarning ərkək-qixisidin bir jüptin elip, xuningdək asmandiki uqar-ķanatlarningmu ərkək-qixisidin yəttə jüptin elip, ularning nəslini pütkül yər yüzidə tirik saķlax üqün өzüng bilən billə əkir.□ ■ 4 Qünki yəttə kündin keyin uda ķiriķ keqə-kündüz yər yüzigə yamoɵur yaoɵdurimən; Өzüm yasiɵan ḥəmmə janiwarlarni yər yüzidin yoķitimən».
5 Xuning bilən Nuḥ Pərwərdigar uningɵa buyruɵinining ḥəmmisigə əməl ķildi.■
6 Yər yüzini topan basķanda Nuḥ altə yüz yaxta idi. 7 Topandin *ķutulup ķelix* üqün Nuḥ bilən ooɵulliri, ayali wə kelinliri billə kemigə kirdi.■ 8-9 Ḥalal ḥaywanlar bolsun, ḥaram ḥaywanlar bolsun, ķuxlar bilən yərdə əmiligüqi janiwarlar bolsun, *ḥərbir türdin* bir jüp-bir jüptin ərkək-qixi bolup, Huda Nuḥķa buyruɵandək kemigə, Nuḥning ķexiɵa kirdi. 10 Wə xundaķ boldiki, yəttə kündin keyin, yər yüzini topan besixķa baxlidi.
11 Nuḥning өmrining altə yüzinqi yili, ikkinqi eyining on yəttinqi künidə qongķur dengizlarning təgliridiki barlik bulaķlar yerilip, asmanning pənjiriliri eqilip kətti.□
12 Yamoɵur uda ķiriķ keqə-kündüz yər yüzigə tohtimay yaoɵdi.
13 Dəl yamoɵur baxlanoɵan küni, Nuḥ, Nuḥning Xəm, Ḥam, Yafət degən ooɵulliri, Nuḥning ayali bilən üq kelini kemigə kirdi. 14 Ular bilən billə ḥərhil yawa ḥaywanlar tür-türi boyiqə, ḥərhil mal-qarwilar tür-türi boyiqə, yərdə əmiligüqi ḥərhil janiwarlar tür-türi boyiqə wə ḥərhil uqar-ķanatlar, yəni ḥərhil ķanatlik janiwarlar tür-türi boyiqə kemigə kirdi. 15 Ət igiliridin, yəni barlik ḥayatlik tiniķi

□ **6:16 «Kemining pexaywini astiɵa bir oquķqilik yasa»** — bu jümlining kəp hil tərjimiliri bar, lekin asasiy mənisi ohxax. ■ **6:18** 1Pet. 3:20; 2Pet. 2:5. □ **6:19 «barlik jandarlar»** — ibraniy tilida «ət igiliridin». Bəzi waķitlarda «ət igiliri» (məsilən, 7:15də) ḥaywanlarni өz iqigə alidu. ■ **6:22** Yar. 7:5; Ibr. 11:7. ■ **7:1** Yar. 6:9; 2Pet. 2:5. □ **7:2-3 «Ḥəmmə ḥalal ḥaywanlarning ərkək-qixisidin yəttə jüptin»** — yaki «ḥəmmə ḥalal ḥaywanlarning ərkək-qixisidin yəttidin». **«ḥalal» wə «ḥaram»** —Nuḥning dəwridə «ḥalal» wə «ḥaram» degən uķum yegili bolidiɵan wə yegili bolmaydiɵan ḥaywanlarni kərsətkən əməs (9:3-34ni kərüng), bəlki ķurbanlikķa nemini sunuxķa bolidiɵan yaki bolmaydiɵanlikini kərsətkənidi (8:20ni kərüng). **«uqar-ķanatlarningmu ərkək-qixisidin yəttə jüptin»** — yaki «uqar-ķanatlarningmu ərkək-qixisidin yəttidin». ■ **7:2-3** Law. 11. ■ **7:5** Yar. 6:22. ■ **7:7** Mat. 24:38; Luķa 17:27; 1Pet. 3:20. □ **7:11 «qongķur dengizlarning təgliridiki barlik bulaķlar»** — yaki «yərning (astidiki) qongķur təgliridiki barlik bulaķlar».

bolоған һərhil jandarlardin, bir jüp-bir jüp bolup, kemigə nuһning ķexioға kirdi.
16 Kirgənlər Hudaning nuһķa buyruoғinidək ət igilirining һərtürining ərkək-qixisi
idi. Andin Pərwərdigar ixikni etiwətti.□
17 Topan yər yüzini uda ķirik kün besip, sular uloғiyip kətti. Kemə yər üstidin
kətürülüp ləyləp ķaldi. 18 Su uloғiyip, yər üstidə tehimu egizləp kətti; kemə su üstidə
dawaloқup turatti. 19 Sular yər yüzidə tolimu uloғiyip, pütkül asmanning astidiki
barlik egiz taoғlarnimu besip kətti. 20 Sular *taoғlardin* yənə on bəx gəz ərləp, taoғ
qokķilirimu su astida ķaldi.
21 Buning bilən yər yüzidə yürgüqi һəmmə ət igiliri, uqar-ķuxlar, mal-qarwilar,
yawayi һaywanlar, yərdə əmiligüqi һəmmə janiwarlar, jümlidin pütkül adəmlər
һəmmisi əldi;■ 22 ķurukluқta yaxioғuqi, burnida һayatlik tiniқi bar bolоған larning
һəmmisi əldi. 23 Yər yüzidiki jeni barlarning һəmmisi, insan bolsun, mal-qarwilar
bolsun, əmiligüqi һaywanlar bolsun, asmandiki ķuxlar bolsun, һəmmisi һalak bolup
yər yüzidin yoқ ķilindi; pəķət Nuһ wə kemidə uning bilən billə turoғanlar ķutulup
ķaldi.■ 24 Bir yüz əllik küngiqə yər yüzini su besip turdi.□ ■

8

Topanning yenixi

1 Huda Nuһni, xundaқla kemidə uning bilən billə bolоған barlik yawayi һaywanlar
bilən barlik mal-qarwilarni əslidi. Xuning bilən Huda bir xamal qiķirip yər yüzini
yəlpütti wə sular yenixқa baxlidi. 2 Qongқur dengizlarning təgliridiki bulaқlar wə
asmanning pənjiriliri etilip, asmandin təkülgən yamoғur tohtidi. 3 Sular baroғanseri
yər yüzidin yandi; bir yüz əllik kün ətkəndin keyin heli azlidi.
4 Yəttinqi ayning on yəttinqi küni, kemə Ararat taoғ tizmiliridiki birining üstidə
tohtap ķaldi.□ 5 Sular oninqi ayoғiqə baroғanseri aziyip, oninqi ayning birinqi küni
taoғ qokķiliri kərünüxkə baxlidi.
6 Ķirik kündin keyin Nuһ kemigə əzi ornatқan dərizini eqip, 7 bir ķuzoғunni sirtқa
qiқardi. U yər yüzidiki sular tartilip bolоғuqə uyan-buyan uqup yürdi. 8 Uningdin
keyin Nuһ sularning yər yüzidin tartiloған-tartilmioғanliķini bilix üqün, bir kəptərni
qiқardi.□ 9 Lekin sular tehiqə pütkül yər yüzini ķaplap turoғaqқa, kəptər putini
ķoyoғudək jay tapalmay, Nuһning ķexioға kemigə yenip kəldi. Xuning bilən Nuһ
ķolini sunup uni tutup, kemigə əkiriwaldi. 10 U yəttə kün saқlap, bu kəptərni
kemidin yənə sirtқa qiқardi. 11 Kəptər kəqtə uning ķexioға yenip kəldi; mana, uning
tumxuқida yengi üzüwaloған zəytun yopurmiқi bar idi. Buni kərüp Nuһ sularning
yər yüzidin tartiloғinini bildi. 12 U yənə yəttə kün saқlap, kəptərni yənə sirtқa
qiқardi, əmma bu ķetim kəptər uning yenioға ķaytip kəlmidi.
13 Nuһ altə yüz bir yaxқa kirgən yili, birinqi ayning birinqi künidə su yər yüzidin
ķuruoғanidi. Nuһ kemining ķapķiķini eqip ķariwidi, yərning ķuruoғinini kərdi.
14 Ikkinqi ayning yigirmə yəttinqi küni, yər yüzi pütünləy ķurup boldi.
15-16 U waқitta Huda Nuһқa səz ķilip: — Sən əzüng, ayaling, ooғulliring wə
kelinliring kemidin qiқinglar. 17 Əzüng bilən billə bolоған barlik ət igiliridin һərbir
türdiki janiwarlarni, yəni uqar-ķanatlarni һəm mal-qarwilarni, yərdə əmiligüqi

□ **7:16 «Pərwərdigar ixikni etiwətti»** — ibraniy tilida «Pərwərdigar uni iqigə solap ķoydi». ■ **7:21** Luқa 17:27. ■ **7:23** 2Pet. 2:5. □ **7:24 «yər yüzini su besip turdi»** — yaki «su yər yüzining üstidin oғalib kəldi». ■ **7:24** Zəb. 29:10; 93:1-4; 104:6-9 □ **8:4 «tohtap ķaldi»** —ibraniy tilida «dəm aldi». «Ararat taoғliri» xərķiy Türkiyədə boluxi mumkin. □ **8:8 «kəptərni»** — yaki «pahtək». Ibraniy tilida bu ķux «yona» dəp atilidu. «Yona» ibraniy tilida һəm kəptərni һəm pahtəknimu kərsitidu.

ḫaywanlarning ḫəmmisini əzüng bilən ḳoxup kemidin elip qiḳḳin; xuning bilən ular yər yüzidə tarilip-tarḳilip, nəsillinip zeminda kəpəysun, — dedi.■
18 Xuning bilən Nuḫ, ayali, oƣulliri wə kelinliri bilən billə sirtḳa qiḳti.
19 Janiwarlarning ḫəmmisi, barliḳ əmiligüqi ḫaywanlar, barliḳ uqar-ḳanatlar, yərdə midirlap yüridiƣanlarning ḫərḳaysisi əz türliri boyiqə kemidin qiḳixti.

Nuḫning Hudaoƣa atap ḳurbanliḳ sunuxi

20 Xu qaoƣda Nuḫ Pərwərdigaroƣa atap bir ḳurbangaḫni yasidi; u ḫalal janiwarlar bilən ḫalal ḳuxlarning ḫər türidin elip kelip, ḳurbangaḫning üstidə «kəydürmə ḳurbanliḳ» ətküzdi.□ ■ 21 Xundaḳ ḳilip Pərwərdigar huxbuy purap *məmnun boldi*; Pərwərdigar kənglidə: — «Insanning kəngül-niyiti yaxliḳidin tartip rəzil bolsimu, Mən insan tüpəylidin yərgə yənə lənət oḳumaymən wə əmdi bu ḳetimḳidək ḫəmmə jandarlarni urup yoḳitiwətməymən.□ ■
22 Bundin keyin, yər məwjut künliridə,
Terix bilən orma,
Soƣuḳ bilən issiḳ,
Yaz bilən ḳix,
Kündüz bilən keqə üzülməy aylinip turidu» — dedi. □ ■

9

Hudaning Nuḫ bilən əḫdə tüzüxi

1 Huda Nuḫ bilən uning oƣulliriƣa bəht-bərikət ata ḳilip, ularƣa mundaḳ dedi: — «Silər jüplixip kəpiyip, yər yüzini toldurunglar.■ 2 Yər yüzidiki barliḳ janiwarlar, asmandiki barliḳ ḳuxlar, barliḳ yər yüzidə midirlap yürgüqilər wə dengizdiki barliḳ beliḳlarning ḫəmmisi silərdin ḳorḳup wəḫimidə bolsun; bular ḳolunglaroƣa tapxuruloƣandur. 3 Midirlap yüridiƣan ḫərḳandaḳ janiwarlar silərgə ozuḳ bolidu; Mən silərgə kək otyaxlarni bərgəndək, bularning ḫəmmisini əmdi silərgə bərdim.■
4 Lekin silər gəxni iqidiki jeni, yəni ḳeni bilən ḳoxup yeməslikinglar kerək.■
5 Ḳeninglar, yəni jeninglardiki ḳan təkülsə, Mən bərḫək uning ḫesabini alimən; ḫərḳandaḳ ḫaywanning ilkidə ḳeninglar bar bolsa Mən uningƣa tələtküzimən; insanning ḳolida bar bolsa, yəni birsining ḳolida əz ḳerindixining ḳeni bar bolsa, Mən uningƣa xu ḳanni tələtküzimən.■
6 Kimki insanning ḳenini təksə,
Uning ḳenimu insan təripidin təkülidu;
Qünki Huda insanni Əz sürət-obrazida yaratḳandur.■
7 Əmdi silər, jüplixip kəpiyip, yər yüzidə tarilip-tarḳilip kəpiyinglar».■
8-9 Andin Huda Nuḫ bilən uning oƣulliriƣa səz ḳilip mundaḳ dedi: — «Mana Əzüm silər bilən wə silərdin keyin kelidiƣan əwladliringlar bilən, xundaḳla silər bilən

---

■ **8:17** Yar. 1:22, 28; 9:1. □ **8:20** **«kəydürmə ḳurbanliḳ» —** sunuxta ḫaywanning ḫəmmə ḳismi Hudaoƣa atap kəydürülidu. ■ **8:20** Law. 11. □ **8:21** **«huxbuy» —** ibraniy tilida «aram bərgüqi puraḳ» degən səzlər bilən ipadilinidu. Təwratta ḳurbanliḳlardin qiḳḳan «huxbuy» deyilgəndə adəttə «aram bərgüqi puraḳ» degən səz bilən ipadilinidu. **«yaxliḳidin tartip»** — yaki «kiqikidin tartip». **«Mən ... yərgə yənə lənət oḳumaymən wə əmdi bu ḳetimḳidək ḫəmmə jandarlarni urup yoḳitiwətməymən»** — ahirḳi zamanda Huda pütkül yərni topan bilən əməs, bəlki ot bilən yoḳitidu (9:11ni, «2Pet.» 3:6-7, «Wəḫ.» 21:1ni kərüng). ■ **8:21** Yar. 6:5; Pənd. 22:15; Mat. 15:19. Mar. 7:21-23 □ **8:22** **«Terix bilən orma, soƣuḳ bilən issiḳ, yaz bilən ḳix» —** Ottura Xərḳtə «yilning altə pəsli» dəp ḳarilidu. ■ **8:22** Yər. 33:20,25. ■ **9:1** Yar. 1:28; 8:17. ■ **9:3** Yar. 1:29. ■ **9:4** Law. 3:17; 7:26; 17:14; 19:26; Ḳan. 12:23. ■ **9:5** Mis. 21:12,28. ■ **9:6** Yar. 1:27; Yioƣ. 4:13; Mat. 26:52; Wəḫ. 13:10. ■ **9:7** Yar. 1:28; 8:17.

billə turoɣan ḥərbir jan igisi, uqarḳanatlar, mal-qarwilar, silər bilən billə turoɣan yər yüzidiki ḥərbir yawayi ḥaywanlar, kemidin qiḳḳanlarning ḥəmmisi bilən — yər yüzidiki ḥeqbir ḥaywanni ḳaldurmay, ular bilən Θz əḥdəmni tüzimən.■ 11 Mən silər bilən xundaḳ əḥdə tüzimənki, nə barliḳ ət igiliri topan bilən yoḳitilmas, nə yərni wəyran ḳilidioɣan ḥeqbir topan yənə kəlməs».□
12-13 Huda yənə: — «Mən Θzüm silər bilən wə ḳexinglardiki ḥəmmə jan igiliri bilən mənggülük, yəni pütkül əwladliringlaroɣiqə bekitkən muxu əḥdəmning bəlgisi xuki: — Mana, Mən Θzüm bilən yərning otturisida boloɣan əḥdining bəlgisi bolsun dəp ḥəsən-ḥüsinimni bulutlar iqigə ḳoyimən; 14-15 wə xundaḳ boliduki, Mən yərning üstigə bulutlarni qiḳaroɣinimda, xundaḳla ḥəsən-ḥüsən bulutlar iqidə ayan boloɣinida, Mən silər bilən ət igiliri boloɣan barliḳ janiwarlar bilən tüzgən əḥdəmni yad etimən; buningdin keyin sular ḥərgiz ḥəmmə jandarlarni ḥalak ḳiloɣuqi topan bolmas. 16 Ḥəsən-ḥüsən bulutlar arisida pəyda bolidu; Mən uningoɣa ḳaraymən wə xuning bilən Mənki Huda yər yüzidiki ət igiliri boloɣan barliḳ janiwarlar bilən otturimizda bekitkən əḥdəmni yad etimən», — dedi.
17 Huda Nuḥḳa yənə: — «Mana bu Mən Θzüm bilən yər yüzidiki barliḳ ət igiliri otturisida bekitkən əḥdəmning nixan-bəlgisidur», — dedi.

Nuḥ wə uning ooɣulliri; Nuḥning θz ooɣulliri tooɣruluḳ bexariti

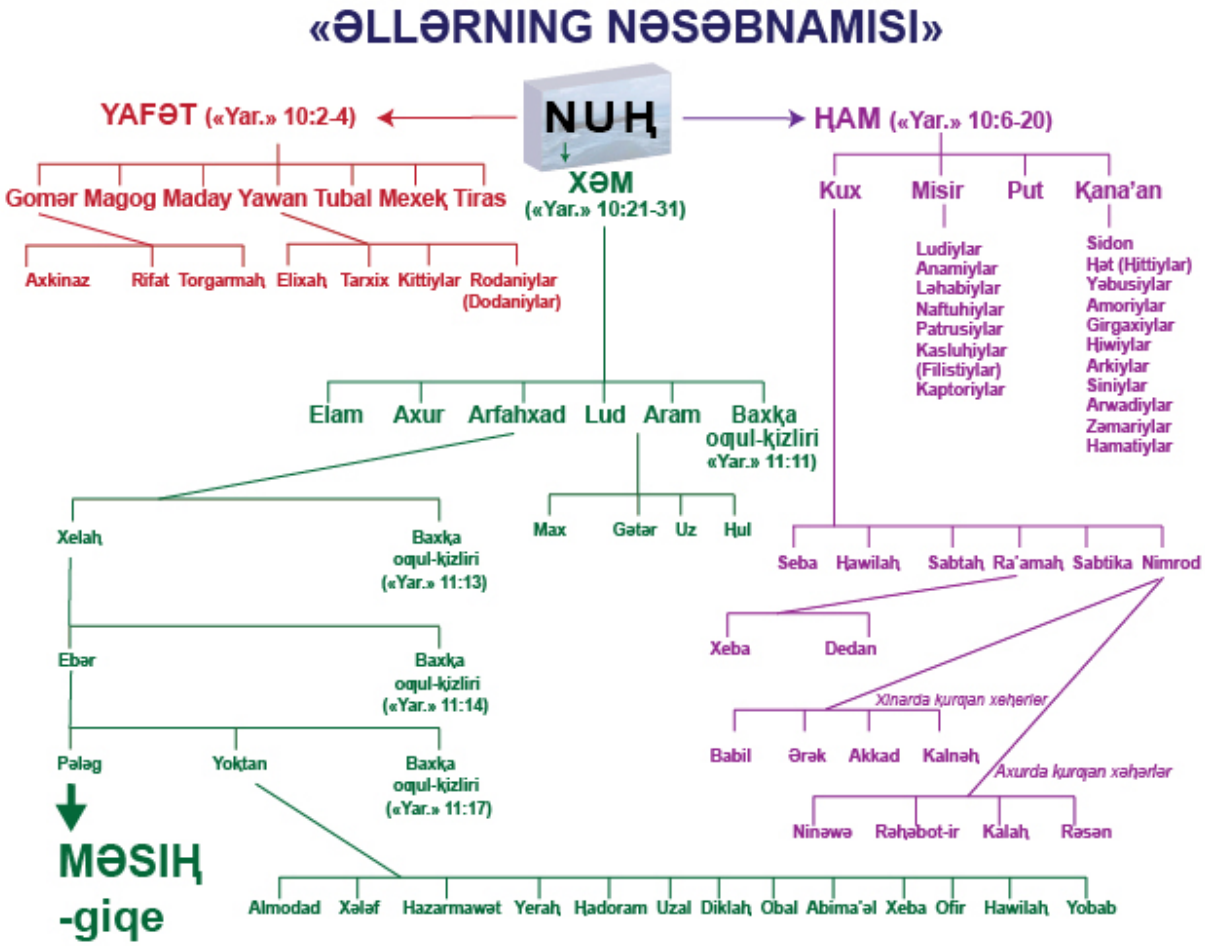
18 Nuḥning kemidin qiḳḳan ooɣulliri Xəm, Ḥam wə Yafət idi. Ḥam Ḳanaanning atisi boldi.□ ■
19 Bu üqi Nuḥning ooɣulliri bolup, pütkül yər yüzigə taraloɣan aḥalə xularning nəsil-əwladliridur. 20 Nuḥ terikqiliḳ ḳilixḳa baxlap, bir üzümzarliḳ bərpa ḳildi.□ 21 U uning xarabidin iqip, məst bolup ḳelip, θz qediri iqidə kiyim-keqəklirini seliwetip, yalingaq yetip ḳaldi. 22 Ḳanaanning atisi Ḥam kelip, atisining əwritini kərüp, sirtḳa qiḳip ikki ḳerindixioɣa eytti. 23 Xəm bilən Yafət ḳopup yepinjini elip, mürisigə artip, kəyniqə mengip kirip, atisining yalingaq bədinini yepip ḳoydi. Ular yüzini aldi tərəpkə ḳilip, atisining yalingaq tenigə ḳarimidi.□ 24 Nuḥ xarabning kəypidin oyoɣinip, kənji ooɣlining θzigə nemə ḳiloɣinini bilip: —
25 Ḳanaanoɣa lənət boloɣay!
U ḳerindaxlirining ḳulining ḳuli bolsun,
— dəp ḳaroɣidi. □
26 U yənə: —
Xəmning Hudasi boloɣan Pərwərdigaroɣa təxəkkür-mədḥiyə kəltürülgəy!
Ḳanaan Xəmning ḳuli bolsun.
27 Huda Yafətni awutḳay!
U Xəmning qedirlirida turoɣay,
Ḳanaan bolsa uning ḳuli boloɣay! — dedi.□
28 Nuḥ topandin keyin üq yüz əllik yil θmür kərdi. 29 Bu tərikidə Nuḥ jəmiy toḳḳuz yüz əllik yil kün kərüp, aləmdin θtti.

■ **9:8-9** Yəx. 54:9. □ **9:11 «əḥdə» —** ibraniy tilida «əḥdəm». □ **9:18 «Ḳanaan» —** muxu «Ḳanaan» degən kixi «Ḳanaaniylar»ning əjdadi idi. ■ **9:18** Yar. 6:10. □ **9:20 «terikqiliḳ ḳilixḳa baxlap» —** ibraniy tilida «tupraḳ əḥli idi» degən səzlər bilən ipadilinidu. □ **9:23 «yepinqi» —** muxu yərdə bəlkim atisining kiyimini kərsitixi mumkin. Bu səzdin ḳarioɣanda, Ḥam uni dadisining qediridin elip qiḳḳan boluxi mumkin. □ **9:25 «Ḳanaanoɣa lənət boloɣay!» —** Yaman ix ḳiloɣini Ḥam tursa, nemixḳa ooɣli Ḳanaan lənətkə ḳaldi? Bu məsilə tooɣruluḳ, xundaḳla Nuḥ pəyoɣəmbərning bu bexaritining baxḳa ḳisimliri üstidə «ḳoxumqə səz»imizdə azraḳ tohtilimiz. □ **9:27 «Nuḥ pəyoɣəmbərning 25-27-ayəttiki bexariti» —** Nuḥ pəyoɣəmbərning bu bexariti üstidə «ḳoxumqə səz»imizdə azraḳ tohtilimiz.

10

Nuḫning üq ooɣlining əwladliri — «Əllərning nəsəbnamisi»
1Tar. 1:1-27

1 Töwəndikilər Nuḫning ooɣullirining əwladliridur: — uning ooɣulliri Xəm, Ḫam wə
Yafət bolup, topandin keyin ulardin ooɣullar tərəlgən: —□ ■

əllərning nəsəbnamisi

2 Yafətning ooɣulliri bolsa, Gomər, Magog, Maday, Yawan, Tubal, Məxək wə Tiras idi.■
3 Gomərning əwladliri: Axkinaz, Rifat wə Torgamaḫ idi.
4 Yawanning əwladliri: Elixaḫ, Tarxix, Kittiylar wə Dodaniylar idi.□ 5 Bularning
əwladliri dengiz boylirida wə arallarda ayrim-ayrim yaxiɣan həlḳlər bolup,
ḫərḳaysisi əz tili, əz ailə-ḳəbililiri boyiqə əz zeminlirida tarḳilip olturaḳlaxḳan.
6 Ḫamning ooɣulliri Kux, Misir, Put wə Ḳanaanlar idi.□ ■
7 Kuxning ooɣulliri Seba, Ḫawilaḫ, Sabtaḫ, Raamaḫ wə Sabtika idi. Raamaḫning
ooɣulliri Xeba wə Dedan idi. 8 Kuxtin yənə Nimrod tərəlgən; u yər yüzidə naḫayiti

---

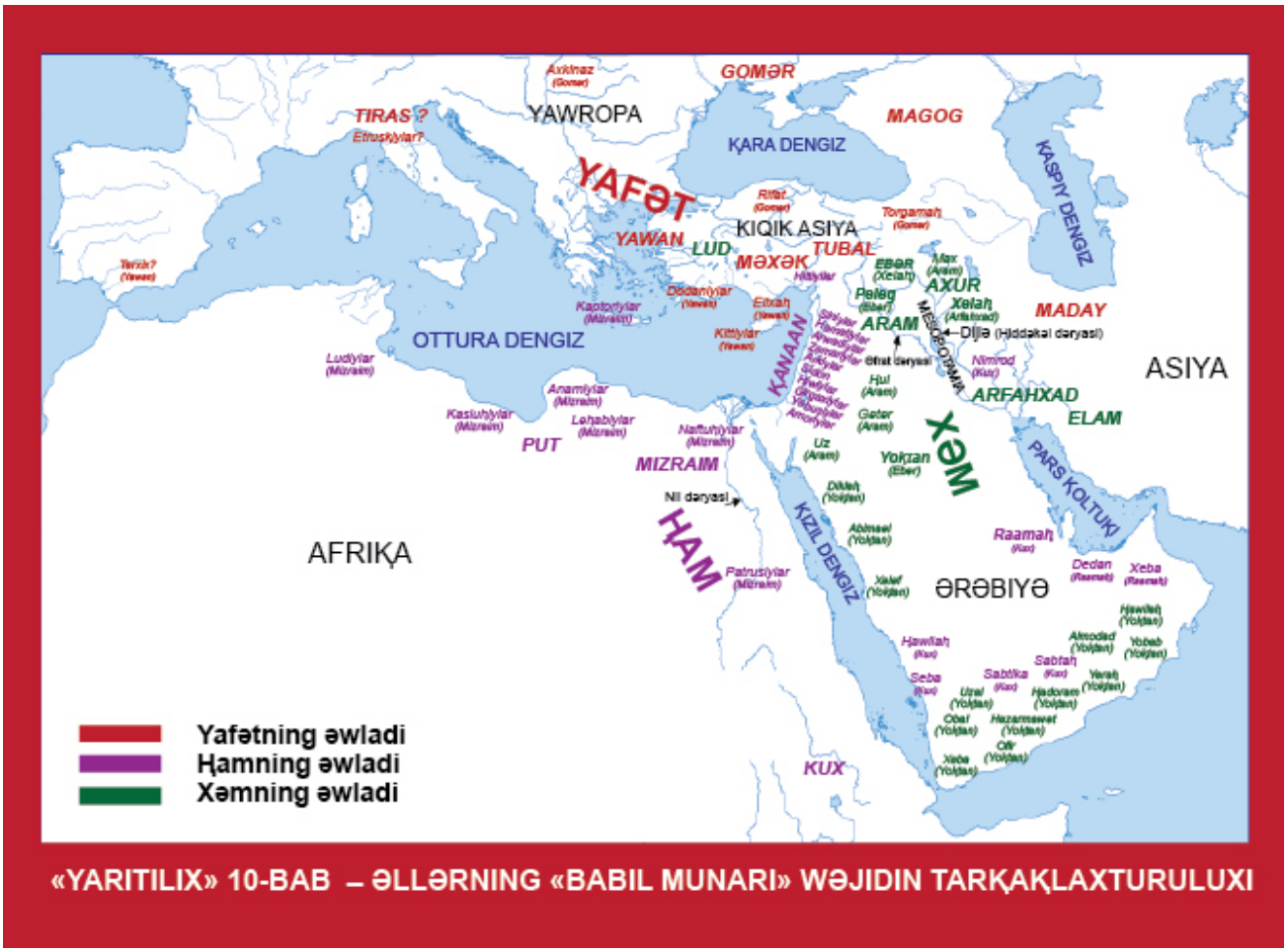
□ **10:1** **«izaḫat»** — muxu babtiki nəsəbnamidiki bəzi təpsilatlar wə nəsəbnamidiki yətmix əlning ḫazirḳi ḳaysi əl ikənliki tooɣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizni, xundaḳla munasiwətlik həritini kərüng. **«Töwəndikilər Nuḫning ooɣullirining əwladliridur: — »** — muxu jümlə bilən «Aləmning Yaritilixi»ning tətinqi «tolidot»i («tarihi»), yəni «Nuḫning ooɣullirining tolidoti» («Nuḫning ooɣullirining əwladlirining tarihi») (10:1-11:9) baxlinidu. ■ **10:1** 1Tar. 1:4 ■ **10:2** 1Tar. 1:5. □ **10:4** **«bularning əwladliri»** — Bəzi alimlar «Yafətning barliḳ əwladliri»ni kərsitidu, dəp ḳaraydu. Yənə bəzilər pəḳət Yawanning əwladlirini kərsitidu, dəp ḳaraydu. Biz ikkinqi pikirgə mayil. □ **10:6** **«Misir»** — ibraniy tilida «mitsraim». **«Put»** — «Liwiyə»dikilərning əjdadi boldi. ■ **10:6** 1Tar. 1:8.

küqtünggür adəm bolup qikti.□ ■ 9 U Pərwərdigarning aldida küqtünggür owqi
boldi; xu səwəbtin «palanqi bolsa Nimrodtək, Pərwərdigarning aldida küqtünggür
owqi ikən» degən gəp tarkalоqan.□ 10 Uning padixaĥlikі Xinar zeminidiki Babil,
Ərək, Akkad wə Kalnəĥ degən xəĥərlərdə baxlanоqanidi.□ 11-12 U bu zemindin Axur
zeminiоqa qikip Ninəwə, Rəĥobot-Ir, Kalaĥ wə Ninəwə bilən Kalaĥning otturisidiki
Rəsən degən xəĥərlərnimu bina kildi (bular koxulup «Katta Xəĥər» boldi).□
13 Misirning əwladliri Ludiylar, Anamiylar, Ləĥabiylar, Naftuĥiylar, 14 Patrosiylar,
Kasluĥiylar (Filistiylər Kasluĥiylardin qikkan) wə Kaftoriylar idi.
15 Kanaandin tunji ooqul Zidon tərilip, keyin yənə Ĥət tərəlgən. 16 uning
əwladliri bolsa Yəbusiylar, Amoriylar, Girgaxiylar, 17 Ĥiwiylar, Arkiylar, Siniylar,
18 Arwadiylar, Zəmariylar wə Ĥamatiylar idi. Xuningdin keyin, Kanaaniylarning
kəbililiri hər tərəpkə tarkilip kətti. 19 Kanaaniylarning yurt qegrisi bolsa Zidondin
tartip, Gərar təripigə sozulup, Gazaoqa qikip, andin Sodom, Gomorra, Admaĥ bilən
Zəboim təripigə tutixip, Lexaoqiqə yetip baratti.
20 Yukirikilar bolsa ĥamning ooqulliri bolup, əz kəbilisi wə tilliri boyiqə kowm bolup
əz zeminlirida olturaklaxkanidi.
21 Xəmmu ooqul pərzəntlik boldi; Xəm bolsa Yafətning akisi, Ebərlərning ata-bowisi
boldi.
22 Xəmning ooqulliri Elam, Axur, Arfahxad, Lud, Aram;■ 23 Aramning ooqulliri Uz, Ĥul,
Gətər, Max idi. □
24 Arfahxadtin Xelaĥ tərəldi, Xelaĥtin Ebər tərəldi.□ ■ 25 Ebərdin ikki ooqul tərəlgən
bolup, birining ismi Pələg idi, qünki u yaxioqan dəwrdə yər yüzidə bəlünüx boldi;
Pələgning inisining ismi Yoktan idi.□
26 Yoktandin Almodad, Xələf, Hazarmawət, Yeraĥ, 27 Ĥadoram, Uzal, Diklaĥ, 28 Obal,
Abimaəl, Xeba, 29 Ofir, Ĥawilaĥ wə Yobab tərəldi. Bularning ĥəmmisi Yoktanning
ooqulliri idi. 30 Ularning olturoqan jayliri bolsa Mexadin tartip, Səffar degən rayonning

---

□ **10:8 «Nimrod» —** bu isim «asiy» «isyan kətürgüqi» degən mənidə. Xübĥisizki, bu isim uningoqa keyinrək koyulup, uning Hudaoqa karxi qikkanlikini kərsətkən. ■ **10:8** 1Tar. 1:10. □ **10:9 «U Pərwərdigarning aldida küqtünggür owqi boldi» —** bu səzlər bəlkim Nimrodning ismini qüxəndüridu. «Owqi» muxu yərdə bəlkim ĥaywanlarnila əməs, insanlarni owlaydioqanlikini kərsitixi mumkin; bu yərdə «owqi» degən səzning «jaĥangir» degən mənisimu bar. Kona yəĥudiy ustazlar («rabbilar»)ning ĥəmmisi: «Pərwərdigar aldida küqtünggür owqi boldi» degən səzlər uning Hudaoqa karxi turoqanlikini kərsitidu, dəp karaytti. Qünki Nimrod keyin bərpa kiloqan xəĥərlər, jümlidin Babil xəĥiri Huda wə uning həlkigə karxi qikkan, xundakla Hudaoqa karxi qikixning simwoli bolup kaloqan. **«palanqi bolsa Nimrodtək, Pərwərdigarning aldida küqtünggür owqi ikən»** — bu səzning mənisi intayin səlbiy boluxi mumkin: «u naĥayiti hətərlik adəm», «naĥayiti təkəbbur bir jaĥangir», «ĥətta Pərwərdigaroqa karxi qikixka petinidu» degəndək mənilərni kərsitidu. □ **10:10 «Xinar» —** «Babil» yaki «Babilon»ning baxka bir namidur. **«ayətning baxka hil tərjimisi»** — «uning padixaĥlikining asasi Xinar zeminidiki Babil, Ərək, Akkad wə Kalnəĥ degən xəĥərlər idi». □ **10:11-12 «Axur» —** yəni «Asuriyə». Mumkinqiliki barki, Nimrod Babil xəĥiridə Hudaoqa karxi boloqan ĥərikətkə baxlamqi boloqanidi; xunga keyin (insan tilliri kalaymikanlaxturuloqanda) u Babil xəĥiridin qikip ketixkə məjbur boldi. «U bu zeminidin Axur zeminioqa qikip» degənning baxka birhil tərjimisi «Axur xu zemindin qikip,...». **«bular koxulup «Katta Xəĥər» boldi»** — demək, Ninəwə degən «katta xəĥər»ni kərsitidu («Yun.» 1:1, 3:2, 3:3, 4:11ni kərüng). Qünki keyinrək, bu Ninəwə, Rəĥobot-Ir, Kalaĥ wə Rəsən degən tət xəĥər birlixip bir qong katta xəĥər, yəni «Ninəwə xəĥər»i boldi. Bəzi alimlar «Katta Xəĥər» pəkət Kalaĥ bilən Rəsəndin ibarət ikki xəĥərni kərsitidu, dəp karaydu; bizningqə «katta xəĥər» Ninəwə, Rəĥobot-ir, Kalaĥ wə Rəsənlərning ĥəmmisini əz iqigə alidu. ■ **10:22** Yar. 11:10; 1Tar. 1:17. □ **10:23 «Max» —** yaki «Məxək». □ **10:24 «Ebər» —** mənisi bəlkim «(dəryadin) ətküqi». «Ibraniy» degən səz bəlkim bu səzdin qikkan. ■ **10:24** 1Tar. 1:18. □ **10:25 «Pələg» —** bu səzning tələppuzi «bəlünüx»kə yekindur. «U yaxioqan dəwrdə yər yüzidə bəlünüx boldi» — bu səz ĥəktə üq hil imkaniyət bar: (1) bu səzlər Babil munari wəkəsidə (11-bab), Hudaning tilni bəlüxi bilən əllərnimu bəlgənlikini, xundakla «yər yüzidikilərning bəlünüp kətkən»likini kərsitidu; (2) yər-zeminning əzining bəlünüp kətkənlikini kərsitidu («Yar.» 1:9 boyiqə yər-zemin əslidə birla kurukluk idi, qoqum keyinqə məlum wakitta ĥazirki Asiya, Yawropa, Afrika, Amerika, Awstraliyə wə Antarktika kit'əlirigə bəlüngən); (3) yukirida tiloqa elinoqan ikki imkaniyətning təng yüz bərgənlikini kərsitidu.

xərk təripidiki taoɳkiqə sozulatti.
31 Yukiriкilar bolsa Xəmning ooɳulliri bolup, өz kəbilisi wə tilliri boyiqə kowm bolup өz zeminlirida olturakлaxkanidi.
32 Yukiridikilər Nuhning əwladliri bolup, ular өz nəsəbliri wə kowmliri boyiqə hatiriləngən. Topandin keyinki yər yüzidiki barlik kowmlar ularning iqidin tarkalоɳan.■

Əllərning yər yüzidə tarkaklaxturuluxi

11

«Babil munari wəkəsi» — Hudaning insanlarning tilini parqiliwetixi

1 U zamanda pütkül yər yüzidiki til həm səz birhil idi.□ 2 Lekin xundak boldiki, adəmlər məxrik tərəpkə səpər kilip, Xinar yurtida bir tüzlənglikni uqritip, xu yərdə olturaklaxti.■ 3 Ular bir-birigə: — Kelinglar, biz hix kuyup, otta pixurayli! — deyixti. Xundak kilip, ular kuruluxta taxning ornioɳa hix, layning ornioɳa karimay

■ **10:32** Ros. 17:26 □ **11:1** **«pütkül yər yüzidiki til ... birhil idi»** — bu til kaysi til boluxi kerək? Biz uni ibraniy tili, dəp karaymiz. Səwəbi: (1) «Aləmning Yaritilixi»da uqraydioɳan, «Babil munari» wəkəsidin ilgiriki barlik nam-isimlar ibraniy tilidiki nam-isimlar idi; (2) «Aləmning Yaritilixi» 1-11 bablardiki kəp ayətlərdə «səz oyuni» ixlitilgənliki bizgə məlum (məsilən, 2:32, 11:9 wə xuningoɳa munasiwətlik izahatlarni kərüng). Əgər xu zamandiki til ibraniy tili bolmioɳan bolsa, undakta, «Aləmning Yaritilixi»da xundak «səz oyuni»ning ixlitilixi mumkin bolmaytti. ■ **11:2** Yar. 10:10.

ixlətti. 4 Ular yənə: — Kelinglar, əmdi özimizgə bir xəhər bina kilip, xəhərdə
uqi asmanlarоға takaxkudək bir munar yasayli! Xundak kilip özimizgə bir nam
tikliyələymiz. Bolmisa, pütkül yər yüzigə tarilip ketimiz, — deyixti.□ ■
5 U wakitta Pərwərdigar adəm baliliri bina kiliwatkan xəhər bilən munarni kərgili
qüxti. 6 Pərwərdigar: — «Mana, bularning həmmisi bir kowmdur, ularning
həmmisining tilimu birdur; bu ularning ixining baxlinixidur! Bundin keyin ularning
niyət kilоған hərkandak ixini heq tosuwalоғili bolmaydu. 7 Xunga Biz təwəngə qüxüp
ularning bir-birining gəplirini ukalmasliki üqün ularning tilini *baxka-baxka kilip*
kalaymikanlaxturuwetəyli» — dedi.
8 Xundak kilip Pərwərdigar ularni u jaydin pütkül yər yüzigə taritiwətti. Xun-
ing bilən ular xəhərni yasaxtin tohtap kaldi.■ 9 Xunga bu xəhərning nami
«Babil» dəp ataldi; qünki u yərdə Pərwərdigar pütkül yər yüzidikilərning tilini
kalaymikanlaxturuwətti. Xundak kilip Pərwərdigar ularni u jaydin pütkül yər
yüzigə taritiwətti.□

Xəmning nəsəbnamisi
1Tar. 1:1-27

10 Təwəndikilər Xəmning əwladliridur: — topan ətüp ikki yildin keyin, Xəm yüz
yexida, uningdin Arfakxad tərəldi.□ ■ 11 Arfakxad tuоғuloғandin keyin Xəm bəx yüz
yil ömür kərüp, uningdin yənə ooғul-kizlar tərəldi.
12 Arfakxad ottuz bəx yaxka kirgəndə uningdin Xelah tərəldi. 13 Xelah tuоғuloғandin
keyin Arfakxad tət yüz üq yil ömür kərüp, uningdin yənə ooғul-kizlar tərəldi.
14 Xelah ottuz yaxka kirgəndə uningdin Ebər tərəldi. 15 Ebər tuоғuloғandin keyin
Xelah tət yüz üq yil ömür kərüp, uningdin yənə ooғul-kizlar tərəldi.
16 Ebər ottuz tət yaxka kirgəndə uningdin Pələg tərəldi. 17 Pələg tuоғuloғandin keyin
Ebər tət yüz ottuz yil ömür kərüp, uningdin yənə ooғul-kizlar tərəldi.
18 Pələg ottuz yaxka kirgəndə uningdin Rəu tərəldi.■ 19 Rəu tuоғuloғandin keyin Pələg
ikki yüz tokkuz yil ömür kərüp, uningdin yənə ooғul-kizlar tərəldi.
20 Rəu ottuz ikki yaxka kirgəndə uningdin Serug tərəldi. 21 Serug tuоғuloғandin keyin
Rəu ikki yüz yəttə yil ömür kərüp, uningdin yənə ooғul-kizlar tərəldi.
22 Serug ottuz yaxka kirgəndə uningdin Nahor tərəldi. 23 Nahor tuоғuloғandin keyin
Serug ikki yüz yil ömür kərüp, uningdin yənə ooғul-kizlar tərəldi.
24 Nahor yigirmə tokkuz yaxka kirgəndə uningdin Tərah tərəldi. 25 Tərah
tuоғuloғandin keyin Nahor bir yüz on tokkuz yil ömür kərüp, uningdin yənə ooғul-
kizlar tərəldi.
26 Tərah yətmix yaxka kirgəndə uningdin Abram, Nahor wə Haran tərəldi.

□ **11:4** **«uqi asmanlarоға takaxkudək bir munar yasayli»** — ularning muxu məksiti bir hil məoғrurlukni bildürüpla kalmay, bəlki yənə munar arkilik asmandiki rohlar (jin-xəytanlar) bilən alakə kilix («Əf.» 2:2), palqilik kilix məksitiningmu barlikini ipadiləydu. Demək, u munar Hudaning yolioға karimukarxi boloған. Uning üstigə ularning bundak özlirini tarilip ketixtin saklax tədbiri Hudaning adəmlərgə: «silər jüplixip kəpiyip, **yər yüzini toldurunglar**» (9:1) degən əmrigə hilap idi. ■ **11:4** Kan. 1:28 ■ **11:8** Kan. 32:8; Ros. 17:26 □ **11:9** **«Babil»** — bu səzning ikki mənisi bar: — «Hudaning dərwazisi» wə «kalaymikanqilik»; xübhisizki, xəhərni kuroғuqilar «muxu xəhər bilən asmanlarоға yetimiz» degən məksəttə xəhərgə «Hudaning dərwazisi» degən mənilik namni koyoған; lekin keyin «Babil» degən səzning «kalaymikanqilik» degən ikkinqi mənisi xu xəhərgə dəl munasip kəldi. **«Pərwərdigar ularni u jaydin pütkül yər yüzigə taritiwətti»** — bu wəkə 10-babtiki yətmix əl-kowmning kaysi yol bilən bir-biridin ayrilip kəktlənlikini, xundakla Nimrodning Babil xəhiridin qikip kətkənlikini qüxəndüridu. Yənə bir mumkinqiliki barki, Babildikilər keyinki dəwrlərdə qokunoған ilah «Marduk» yaki «Mərodak» əslidə Nimrodning özi idi. □ **11:10** **«Təwəndikilər Xəmning əwladliridur: — »** — muxu jümlə bilən «Aləmning Yaritilixi»ning bəxinqi «tolidoti» («tarihi»), yəni «Xəmning tolidoti» («Xəmning əwladlirining tarihi») (11:9-11:26) baxlinidu. ■ **11:10** Yar. 10:22-31; 1Tar. 1:17. ■ **11:18** 1Tar. 1:25

Tərahƞning nəsəbnamisi

27 Tərahƞning əwladliri təwəndikiqə: — Tərahƫin Abram, Nahor wə Ḫaran tərəldi;
Ḫarandin Lut tərəldi.□ ■ 28 Lekin Ḫaran tuƣuloƣan yurti boloƣan, kaldiylərning Ur
xəhiridə atisi Tərahƞning aldida, Tərahƫin ilgiri əldi.□ 29 Abram bilən Nahor ikkisi
əyləndi. Abramning ayalining ismi Saray, Nahorning ayalining ismi Milkah idi;
Milkah Ḫaranning ķizi idi; Ḫaran bolsa Milkah wə Iskahƞning atisi idi.■ 30 Lekin
Saray tuƣmas boloƣaqķa, uning balisi yoķ idi.■

31 Tərah bolsa ooƣli Abramni, nəwrisi Lut (Ḫaranning ooƣli)ni wə kelini, yəni
Abramning ayali Sarayni elip, Ḳanaan zeminioƣa berix üqün kaldiylərning Ur
xəhiridin yoloƣa qiķti; birak ular Ḫaran degən jayoƣa yetip kəlgəndə, xu yərdə
olturaķlixip ķaldi.□ ■ 32 Tərahƞning kərgən künliri ikki yüz bəx yil bolup, Ḫaranda
aləmdin ətti. □

12

Hudaning Ibrahƞim, yəni Abramni tallixi — Ibrahƞimning etiķadi

1 Pərwərdigar *əslidə* Abramoƣa mundaķ degənidi: —

Sən əz yurtungdin, əz uruķ-tuoƣķanliringdin wə əz ata jəmətingdin ayrilip, Mən
sanga kərsitidioƣan zeminoƣa baroƣin.■ 2 Xundaķ ķilsang Mən seni uluoƣ bir həlķ
ķilip, sanga bəht-bərikət ata ķilip, namingni uluoƣ ķilimən; xuning bilən sən əzüng
baxķilaroƣa bəht-bərikət bolisən; 3 kimlər sanga bəht-bərikət tilisə Mən ularni
bərikətləymən, kimki seni horlisa, Mən qoķum uni lənətkə ķaldurimən; sən arķilik
yər yüzidiki barlik ailə-ķəbililərgə bəht-bərikət ata ķilinidu! — dedi.□ ■

□ **11:27 «Tərahƞning əwladliri təwəndikiqə: —»** — muxu jümlə bilən «Aləmning Yaritilixi»ning altinqi «tolidot»i («tarihi»), yəni «Tərahƞning tolidoti» («Tərahƞning əwladlirining tarihi») (11:27-25:11) baxlinidu. ■ **11:27** Yə. 24:2; 1Tar. 1:26. □ **11:28 «Kaldiylər»** — ibraniy tilida «kasdiylar». ■ **11:29** Yar. 22:20. ■ **11:30** Yar. 16:1, 2; 18:11, 12. □ **11:31 «Ḳanaan zeminioƣa berix üqün kaldiylərning Ur xəhiridin yoloƣa qiķti»** — həritə betini kərüng. ■ **11:31** Yə. 24:2; Nəh. 9:7; Ros. 7:4. □ **11:32 «Ibrahƞimning səpiri»** — munasiwətlik həritini kərüng. ■ **12:1** Ros. 7:3; Ibr. 11:8. □ **12:3 «seni horlisa»** — yaki «seni təwən kərsə», «seni pəs ķilsa». **«sən arķilik yər yüzidiki barlik ailə-ķəbililərgə bəht-bərikət ata ķilinidu!»** — Hudaning bu intayin muhim əhdisi wə xərtliri tooƣruluk «ķoxumqə səz»imizdə azrak tohtilimiz. ■ **12:3** Yar. 18:18; 22:18; 26:4; Ros. 3:25; Gal. 3:8.

Ibrahimning səpiri

4 Abram Pərwərdigar uningqa eytkini boyiqə *Harandin* ayrildi; Lutmu uning bilən
billə mangdi. Abram Harandin qikkinida yətmix bəx yaxta idi.
5 Abram ayali Saray bilən inisining oqli Lutni elip, ularning yioqkan barlik
mal-mülükini koxup, Haranda igidarqilik kiloqan adəmlərni billə ketip, Kanaan
zemiqa berix üqün yoloqa qikti; xundak kilip ular Kanaan zemiqa yetip kəldi.■
6 Abram zeminni kezip, Xəkəm degən jaydiki «Morəhning dub dərihi»ning yeniqa
kəldi (u qaqda u zeminda Kanaaniylar turatti).■
7 Pərwərdigar Abramqa kərünüp, uningqa: — Mən bu zeminni sening nəslinggə
ata kilimən, — dedi.
Xuning bilən u xu yərdə əzigə kərüngən Pərwərdigarqa atap bir kurbangah
saldi.□ ■ 8 Andin u bu yərdin yətkilip, Bəyt-Əlning xərkidiki taoqka bardi; qərb
təripidə Bəyt-Əl, xərk təripidə Ayi degən jay bar idi; u xu yərdə qedir tikti. U xu
yərdə Pərwərdigarqa atap bir kurbangah yasap, Pərwərdigarning namini qakirip
ibadət kildi.□ 9 Andin keyin Abram tədrijiy kəqüp, jənubidiki Nəgəw rayoniqa karap
yətkəldi.

■ **12:5** Ros. 7:4. ■ **12:6** Yar. 10:18,19; 13:7. □ **12:7** **«U... Pərwərdigarqa atap bir kurbangah saldi»** — kizik bir yeri xuki, Abram birnəqqə kurbangah salidu, lekin sunoqan kurbanlikliri tooqrisida heqkandak hatirə yoktur. Bəlkim u kənglidə: — «Pərwərdigar manga xundak xapaət kərsətkən tursa, uningqa ibadət yolida məlum bir kurbanlik sunuxum kerək» dəp oylioqan bolsimu, lekin nemini kurbanlik süpitidə sunuxning muwapik bolidioqanlikini bilməy, yasioqan kurbangahlar kurbanlikqiz kuruk turup kaloqan boluxi mumkin. ■ **12:7** Yar. 13:15; 15:18; 17:8; 24:7; 26:4; Kan. 34:4. □ **12:8** **«Pərwərdigarning namini qakirip ibadət kildi»** — yaki «Pərwərdigarning namini qakirip nida kildi». 4:26ni kərüng.

Abramning Misirǫa qüxüxi

10 Zeminda aqarqilik bolǫanidi; Abram Misirǫa qüxti; u xu yərdə waqtinqə
turmakqi bolǫanidi, qünki zeminda aqarqilik bək eoǫir idi.□ 11 Əmma xundak
boldiki, u Misirǫa yeqinlaxqanda, ayali Sarayǫa: — Mana, mən sening ḥəsün-
jamalingning güzəllikini bilimən. 12 Xundak boliduki, misirlikiar seni kərsə, «Bu
uning ayali ikən» dəp, meni əltürüwetip, seni tirik qalduridu. 13 Xuning üqün sening:
«Mən uning singlisi» deyixingni ətinimən. Xundak qilsang, mən seningdin yahxilik
tepip, sən arqilik tirik qalimən, — dedi.■
14 Abram Misirǫa kirgəndə xundak boldiki, misirlikiar dərwəqə ayalning güzəl
ikənlikini kərdi. 15 Pirəwnning əmirlirimu uni kərüp, Pirəwngə uning təripini
qildi; xuning bilən ayal Pirəwnning ordisiǫa elip kirildi.□ 16 Pirəwn Sarayning
səwəbidin Abramǫa yahxi muamilə qildi; xuning bilən u qoy, kala, ḥangga exəklər,
qul-dedəklər, mada exəklər wə təgilərgə erixti. 17 Əmma Pərwərdigar Pirəwn wə
əyidikilirini Abramning ayali Sarayning səwəbidin tolimu eoǫir wabalarǫa muptila
qildi.■ 18 Xuning üqün Pirəwn Abramni qaqirip uningǫa: — «Bu zadi sening manga
nemə qiloǫining? Nemixqa uning əz ayaling ikənlikini manga eytmiding? 19 Nemixqa
uni «singlim» dəp mening uni hotunluqqa eliximǫa səwəbkar boloǫili tas qalisən!
Mana bu ayaling! Uni elip kətkin! — dedi.
20 Pirəwn əz adəmlirigə Abram tooǫrisida əmr qildi; ular uni, ayalini wə uning
barliqini qoxup yoloǫa seliwətti.

13

Abram bilən Lutning ayrilip ketixi

1 Xuning bilən Abram ayali wə uning barlik nərsilirini ḥəmdə Lutni elip Misirdin
qikip, Qanaanning jənubidiki Nəgəw yurtioǫa mangdi. 2 U qaoǫda Abramning mal-
waran wə altun-kümüxliri kəp bolup, helila bay idi.
3 U kəqüp yürüp, jənubtiki Nəgəwdin Bəyt-Əlgə, yəni Bəyt-Əl bilən Ayining
otturisidiki əslidə qedir tikkən jayoǫa,■ 4 qurbangaḥ yasioǫan jayoǫa qaytip kəldi.
Abram xu yərdə Pərwərdigarning namini qakirip ibadət qildi.■ 5 Abram bilən billə
mangoǫan Lutningmu qoy-kala padiliri wə qedirliri bar idi.
6 Əmdi ular billə tursa, zemin ularni qamdiyalmaytti;■ 7 bu səwəbtin Abramning
padiqiliri bilən Lutning padiqilirining arisida jedəl qikti (u wakitta Qanaaniylar
bilən Pərizziylər xu zeminda turatti).□ ■ 8 Xunga Abram Lutqa: — «Biz bolsak
qerindaxlarmiz, sən bilən mening aramda, mening padiqilirim bilən sening padiqilir-
ing arisida talax-tartix pəyda bolmisun. 9 Mana, aldingda pütkül zemin turmamdu?
Əmdi sən məndin ayriloǫin; əgər sən sol tərəpkə barsang, mən ong tərəpkə baray;
əgər sən ong tərəpkə barsang, mən sol tərəpkə baray», — dedi.■

□ **12:10 «qüxti» —**Ibraniylarǫa nisbətən ular Hudaning «mukəddəs zemin»i boloǫan Qanaan (Pələstin)din qikip ḥərkaysi jaylarǫa (ularning juoǫrapiyilik orni egiz bolsun, pəs bolsun) mangsa, «qüxüx» degən peil bilən ipadilinidu; xuningdək ḥərkaysi yərdin Pələstingə qarap mangsa, «qikix» degən peil bilən ipadilinidu. **«Abram Misirǫa qüxti»** — Abram (Ibraḥim)ning Misirǫa qüxüxi tooǫruluk «qoxumqə səz»imiz («Ibraḥimning ḥayatidin alidioǫan sawaklar wə ibrətlər»)də azrak tohtilimiz. ■ **12:13** Yar. 20:12; 26:7. □ **12:15 «Pirəwn» —** Misirning padixaḥining omumiy unwani idi. ■ **12:17** Zəb. 105:14-15 ■ **13:3** Yar. 12:8. ■ **13:4** Yar. 4:26; 12:8. ■ **13:6** Yar. 36:7. □ **13:7 «U wakitta Qanaaniylar bilən Pərizziylər xu zeminda turatti» —** «Qanaaniylar wə Pərizziylər»ning tiloǫa elinixining səwəbi bəlkim (1) Ibraḥimning ailisidə iqki jedəl bolsa, ətrapidiki butpərəslər aldida Ibraḥimning Huda tooǫruluk bərgən guwaḥlikioǫa daoǫ qüxətti; (2) iqki jedəl ailini ajizlaxturuwetətti, xuning bilən ətrapidiki kəbililər pursəttin paydilinip ularǫa ḥujum qiliximu mumkin idi. ■ **13:7** Yar. 12:6. ■ **13:9** Yar. 20:15; 34:10.

10 U waqitta Lut nəzər selip kərdiki, Iordan wadisidiki barliq tüzlənglikning
Zoar xəḫirigiqə ḫəmmila yərning süyi intayin mol idi; Pərwərdigar Sodom bilən
Gomorrani wəyran qilixtin ilgiri bu yər bəəyni Pərwərdigarning beoɣi, Misir
zeminidək idi.□ 11 Xuning bilən Lut əzigə Iordan wadisidiki pütkül tüzlənglikni
talliwaldi; andin Lut məxriq tərəpkə kəqüp bardi. Xundaq qilip ikkiylən ayrildi.
12 Abram Qanaan zeminida olturaqlaxti; Lut bolsa tüzlənglіktiki xəḫərlərning arisida
turdi; u bara-bara qedirlirini Sodom xəḫiri tərəpkə yətkidi. 13 Sodom həlqi rəzil
adəmlər bolup, Pərwərdigarning nəziridə tolimu eoɣir gunaḫkarlar idi.■

Abramning Ḫebronoɣa kəqüxi

14 Lut Abramdin ayrilip kətkəndin keyin, Pərwərdigar Abramoɣa: — Sən əmdi
bexingni kətürüp, əzüng turoɣan jaydin ximal wə jənubqa, məxriq wə məoɣrip
tərəpkə qarioɣin; 15 qünki sən ḫazir kərüwatqan bu barliq zeminni sanga wə
nəslinggə mənggülük berimən.□ ■ 16 Sening nəslingni yərdiki topidək kəp qilimən;
xundaqki, əgər birsi yərdiki topini sanap qiqalisa, sening nəslingnimu sanap qiqalixi
mumkin bolidu.■ 17 Ornungdin tur, bu zeminni uzunluqi wə kəngliki boyiqə aylinip
qiqqin; qünki Mən uni sanga ata qilimən, — dedi.
18 Xunga Abram qedirlirini yətkəp, Ḫebron xəḫirigə yeqin Mamrədiki dubzarliqning
yenioɣa berip olturaqlaxti; u xu yərdə Pərwərdigaroɣa atap bir qurbangaḫ yasidi.■

14

Abramning Lutni qutquzuxi

1 Xinarning padixaḫi Amrafəl, Əllasarning padixaḫi Arioq, Elamning padixaḫi Kedor-
layomər wə Goyimning padixaḫi Tidalning künliridə xu wəqə boldiki, 2 ular birlixip
Sodomning padixaḫi Bera, Gomorraning padixaḫi Birxa, Admaḫning padixaḫi Xinab,
Zəboimning padixaḫi Xəm'ebər wə Bela (yəni Zoar)ning padixaḫioɣa qarxi ḫujumoɣa
atlandi. 3 Bu *bəxining* ḫəmmisi kelixip Siddim wadisioɣa, yəni «Xor Dengizi»
wadisioɣa yioɣildi.□ 4 Ular on ikki yil Kedorlayomərgə beqindi boldi, on üqinqi yiloɣa
kəlgəndə, Kedorlayomərgə qarxi isyan kətürdi.
5 On tətinqi yili Kedorlayomər wə uningoɣa ittipaqdax boloɣan padixaḫlar ḫəmmisi
yioɣilip, Axtarot-Karnaim degən yərdə Rəfayiylaroɣa, xundaqla Ḫam degən yərdə
Zuziylaroɣa, Xawəḫ-Kiriatayimda Emiylaroɣa ḫujum qilip ularni yəngdi;■ 6 andin
ular Ḫoriylarni ularning Seir teoɣida məoɣlup qilip, qəlning yenidiki Əl-Paranoɣiqə
sürüp-toqay qildi. 7 Arqidinla, ular Ən-Mixpatqa (yəni Qadəxkə) yenip kelip,
Amaləklərning pütkül yurtini bulang-talang qildi; Ḫazazon-Tamarda olturuxluq
Amoriylarnimu ḫujum qilip məoɣlup qildi. 8 Xuning bilən Sodomning padixaḫi,
Gomorraning padixaḫi, Admaḫning padixaḫi, Zəboimning padixaḫi wə Belaning
(yəni Zoarning) padixaḫi qiqip, Siddim wadisida ularoɣa qarxi jəng qilixqa səp

□ **13:10 «barliq tüzlənglik.... süyi intayin mol idi»** — bu yərlər ḫazir «Ölük Dengiz» ətrapidiki qupquruq qaoɣjiraq jaylardur. **«Pərwərdigarning beoɣi»** — demək, Erəm beoɣi. **«Misir zeminidək»** — Misir zemini, bolupmu Nil dəryasi ətrapi tolimu munbət, süyi mol zemindur. ■ **13:13** Yar. 18:20; Əz. 16:49. □ **13:15 «sən ḫazir kərüwatqan bu barliq zeminni sanga ... berimən»** — u kərüwatqan zemin Lut talliwaloɣan Iordan wadisini əz iqigə alatti. Bu Hudaning birinqi qetim zeminni Ibraḫimning nəsligila əməs, bəlki yənə Ibraḫimoɣimu berimən, dəp wədə qilixi idi. Lekin əməliyəttə, Ibraḫim əmridə Pələstin zeminidin pəqət bir parqə yərlikla setiwaloɣan (23-bab); xunga Hudaning bu wədisi Ibraḫimning tiriloɣanda, zeminoɣa mirashor bolidioɣanliqini kərsitidioɣan bir bexarət bolsa kerək. ■ **13:15** Yar. 12:7; 15:7,18; 17:8; 26:4; Qan. 34:4; Ros. 7:5. ■ **13:16** Yar. 15:5; 17:4; Qan. 10:22; Yər. 33:22; Rim. 4:17,18; Ibr. 11:12. ■ **13:18** Yar. 14:13. □ **14:3 «Xor dengizi»** — « Ölük Dengiz» dəpmu atilidu. ■ **14:5** Yar. 15:20; Qan. 2:10,11.

tizdi; 9 muxu *bəxəylən* Elamning padixaḥi Kedorlayomər, Goyimning padixaḥi Tidal,
Xinarning padixaḥi Amrafəl, Əllasarning padixaḥi Arioḳ ḳatarliḳlar bilən soḳuxti;
yəni tət padixaḥ bilən bəx padixaḥ əzara soḳuxti. 10 Siddim wadisidiki ḥəmmila
yərdə ḳarimay *orəkliri* bar idi. Sodom wə Gomorraning padixaḥliri ḳeqip, orəklərgə
qüxüp kətti. Əmma ḳaloɳanlar bolsa taoɳḳa ḳeqip kətti.
11 *Oɳalib kəlgən tət padixaḥ bolsa* Sodom bilən Gomorraning ḥəmmə mal-mülkini wə
barliḳ ozuḳ-tülükini elip kətti. 12 Ular yənə Abramning jiyəni Lutnimu malliri bilən
ḳoxup elip kətti; qünki u Sodomda olturaḳlaxḳanidi.
13 Ḥalbuki, ḳutulup ḳaloɳan birsi berip bu ixlarni ibraniy Abramoɳa eytti. Xu qaoɳda u
Amoriy Mamrəning dubzarliḳining yenida turatti. Mamrə bolsa Əxkol wə Anərning
akisi idi; bu üqəylən Abram bilən ittipaḳdax idi.□ ■ 14 Abram ḳerindixining əsir
bolup ḳaloɳanliḳini anglap, əz əyidə tuoɳuloɳan, alaḥidə tərbiyiləngən üq yüz on
səkkiz adəmni baxlap qiḳip, *tət padixaḥni* ḳooɳlap danoɳiqə bardi.□ 15 Keqisi u
adəmlirini guruppilaroɳa bəlüp, ular bilən birliktə ḥujum ḳilip ularni məoɳlup ḳilip,
ularni Dəməxḳning ximal təripidiki Ḥobaḥ degən jayoɳiqə ḳooɳlap berip, 16 pütkül
olja aloɳan mal-mülükni ḳayturuwaldi; əz ḳerindixi Lutni, uning mal-mülki wə
hotun-ḳizlirini, xundaḳla *barliḳ ḳaloɳan* adəmlərni yandurup kəldi.

Məlkizədəkning Abramoɳa bəht tilixi

17 Abram Kedorlayomər wə uning bilən ittipaḳdax padixaḥlarni məoɳlup ḳilip, ḳaytip
kəlgəndə, Sodomning padixaḥi Xawəḥ wadisi (yəni Han wadisi)oɳa uning aldioɳa
qiḳti. 18 Salemning padixaḥi Məlkizədəkmu nan bilən xarab elip aldioɳa qiḳti. U
zat bolsa, Ḥəmmidin Aliy Təngrining kaḥini idi;□ ■ 19 u *Abramni* bəht-bərikətləp:
— «Abram asman bilən zeminning Igisi boloɳan Ḥəmmidin Aliy Təngri təripidin
bərikətlənsun!□ 20 Xundaḳla düxmənliringni əz ḳolungoɳa tapxuroɳan Ḥəmmidin
Aliy Təngrigə Ḥəmdusana oḳuloɳay!» — dedi.
Abram bolsa oɳəniymət aloɳan nərsilərning ondin birini uningoɳa bərdi.
21 Andin Sodomning padixaḥi Abramoɳa: — Adəmlərni manga bərgəyla,
oɳəniymətlərni əzlirigə aloɳayla, — dedi.
22 Lekin Abram Sodomning padixaḥioɳa jawab berip: — Mən bolsam asman bilən
zeminning Igisi boloɳan Ḥəmmidin Aliy Təngri Pərwərdigaroɳa ḳol kətürüp ḳəsəm
ḳiloɳanmənki, 23 mən səndin ḥətta bir tal yip nə bir tal booɳḳuqinimu nə sening
baxḳa ḥərḳandaḳ nərsəngni almaymən; bolmisa, sən keyin: «mən Abramni bay ḳilip
ḳoydom» deyixing mumkin.
24 Xunga yigitlirimning yegən-iqkini, xundaḳla manga ḥəmraḥ boloɳanlar, yəni Anər,
Əxkol wə Mamrələrgə tegixlik ülüxtin baxḳa, mən *oɳəniymət*tin ḥeqnərsə almaymən;
xular əzlirigə tegixlik ülüxini alsun, — dedi.□

□ **14:13 «ibraniy»** — bu yərdə «ibraniy» degən səz birinqi ḳetim tiloɳa elinoɳan. «ibraniy» degən səz təwəndikidək ikki hil mənidə boluxi mumkin: — (1) Ibraḥim Ebər degən kixining əwladi (21:10); (2) «ətküqi». «Ibraniy» degənning bəlkim «abar» («ətmək») degən peil bilən munasiwiti boluxi mumkin. Ibraḥim Ḳanaan zeminda turuwatḳanlaroɳa nisbətən «dəryadin ətkən kixi» — demək, u «uluoɳ dərya» (Əfrat dəryasi)din ətüp kəlgən kixi idi. **«bu üqəylən Abram bilən ittipaḳdax idi»** — səl tooɳriraḳ tərjimə ḳilsaḳ «Abram bu üqəylən bilən ittipaḳdax idi». ■ **14:13** Yar. 13:18. □ **14:14 «Abram … tət padixaḥni ḳooɳlap danoɳiqə bardi»** — təhminən 150-200 kilometroɳiqə ḳooɳlioɳan. □ **14:18 «Məlkizədək»** — bu zat tooɳruluḳ «Zəbur» 110-küydiki izaḥatlarni, xundaḳla «Ibraniylaroɳa»diki 5-7-bablarni wə xularning izaḥatliri, «ḳoxumqə səz»inimu kərüng. ■ **14:18** Ibr. 7:1, 2, 3. □ **14:19 «Asman bilən zeminning Igisi»** — yaki «asman bilən zeminning Yaratḳuqisi». □ **14:24 «yigitlər»** — Ibraḥimning əz hizmətkarlirini kərsitidu. Ibraḥimning ḥəmraḥliri Anər, Əxkol wə Mamrə bəlkim Pərwərdigaroɳa etiḳad ḳiloɳuqilar bolmioɳaqḳa, Ibraḥim əzigə ḳoyoɳan ḳattiḳ tələpni (ḥeq oɳəniymət almaymən degəndək) ularning üstigə ḳoymaydu.

15

Hudaning Abramoɣa kərünüp, uning bilən əḫdə tüzüxi

1 Bu ixlardin keyin Pərwərdigarning səz-kalami Abramoɣa alamət kərünüxtə kelip:
«Əy Abram, ḳorḳmioɣin; Mən Əzüm ḳalḳining wə zor in'amingdurmən» — dedi.□ ■
2 Lekin Abram: — Əy Rəb Pərwərdigar, manga nemə berisən? Mana, mən balisiz
tursam, əy-bisatlirimoɣa warislik ḳiloɣuqi muxu Dəməxḳlik Əliezərla bardur, — dedi.
3 Abram yənə: Mana, Sən manga ḫeq nəsil bərmiding, mana əyümdə tu-
ruwatḳanlardin biri manga waris bolidu, dedi.
4 Xu ḫaman Pərwərdigarning səz-kalami uningoɣa kelip: «Bu kixi sanga waris
bolmaydu, bəlki əz puxtungdin bolidioɣan kixi sanga waris bolidu», — dedi.
5 Xuning bilən Pərwərdigar uni taxḳirioɣa elip ḳikip: — Əmdi asmanoɣa ḳarap
yultuzlarni sana — Ḳeni, ularni saniyalamsənkin?! — dedi. Andin uningoɣa: —
Sening nəslingmu xundaḳ bolidu, — dedi.■
6 Abram Pərwərdigaroɣa ixəndi; Pərwərdigar uningdiki bu *ixənqni* uning
ḫəḳḳaniyliḳi dəp ḫesablidi.■ 7 Yənə uningoɣa: Mən bu zeminoɣa igə ḳilixḳa seni
Kaldiyədiki Ur xəḫiridin elip qiḳḳan Pərwərdigardurmən, — dedi.■
8 Lekin *Abram*: — I Rəb Pərwərdigar, mən uningoɣa jəzmən igə bolidioɣinimni ḳandaḳ
bilimən? — dəp soridi.
9 *Pərwərdigar* uningoɣa: — Mən üqün üq yaxliḳ bir inək, üq yaxliḳ bir qixi əqkə, üq
yaxliḳ bir ḳoqḳar bilən bir kəptər wə bir bajka elip kəlgin, — dedi.
10 Xunga u bularning ḫəmmisini elip, ularning ḫərbirsini yerimdin ikki parqə
ḳilip, yerimini yənə bir yerimioɣa udulmu'udul ḳilip ḳoyup ḳoydi; əmma ḳuxlarni
parqilimidi.□ 11 Ḳaoɣa-ḳuzoɣunlar taplarning üstigə qüxkəndə, Abram ularni
ürkütüp ḫəydiwətti.
12 Lekin kün patay degəndə, Abramni eoɣir bir uyḳu basti wə mana, uning üstigə
dəḫxətlik bir wəḫimə, tom ḳarangoɣuluḳ qüxti. 13 Andin Pərwərdigar Abramoɣa: —
Jəzmən bilixing kerəkki, sening nəsling əzlirining bolmioɣan bir zeminda musapir
bolup, xu yərdiki həlḳning ḳulluḳida bolidu wə xundaḳla, bu həlḳ ularoɣa tət yüz
yiloɣiqə jəbir-zulum salidu.■ 14 Lekin Mən ularni ḳulluḳḳa saloɣuqi xu taipining
üstidin ḫəküm qiḳirimən. Keyin ular nuroɣun bayliḳlarni elip xu yərdin qiḳidu.■
15 Əmma sən bolsang, aman-hatirjəmlik iqidə ata-bowiliringoɣa ḳoxulisən; uzun
əmür kərüp andin dəpnə ḳilinisən.□ ■ 16 Lekin xu yərdə tət əwlad ətüp, *nəsling* bu
yərgə yenip kelidu; qünki Amoriylarning ḳəbiḫlikining zihi tehi toxmidi, dedi.□ ■

□ **15:1 «Mən Əzüm ḳalḳining wə zor in'amingdurmən» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Mən sanga zor in'am bərgüqidurmən». ■ **15:1** Zəb. 16:5; 18:2; 19:11 ■ **15:5** Mis. 32:13; Ḳan. 10:22; Rim. 4:18; Ibr. 11:12. ■ **15:6** Rim. 4:3,9,18,22; Gal. 3:6; Yaḳ. 2:23. ■ **15:7** Zəb. 105:9-13 □ **15:10 «qüxənmə» —** kona zamanlarda ikki tərəp bir-biri bilən əḫdə tüzməkqi bolsa, awwal kala yaki ḳoyni soyup, ikki parqə ḳilip parqilaytti; andin ikki tərəp soyup ikki parqə ḳiloɣan malning otturisidin təng ətüp bir-birigə ḳəsəm ḳilatti. Bu ixning mənisi, «ḳaysimiz əḫdini buzsaḳ, Huda uni bu soyoɣan maloɣa ohxax ḳilsun!» deməklik boluxi mumkin. Xunga ibraniy tilida «əḫdə tüzüx» adəttə «əḫdə kesix» deyilidu. «Yər.» 34:8, 18-20-ayətlərni kərüng. ■ **15:13** Mis. 12:40; Ros. 7:6; Gal. 3:17. ■ **15:14** Mis. 3:22; 11:2; 12:35,36. □ **15:15 «ata-bowiliringoɣa ḳoxulisən» —** bu səz eytiloɣan obyektḳa ḳarap mənisini bekitix mumkin. Angliоɣuqi etiḳadliḳ kixi bolsa əlgəndin keyin uning roḫi ḫəḳḳaniylarning roḫlirining ḳexioɣa ketidu; etiḳadsiz bolsa, ularning roḫi etiḳadsizlar bilən billə bolidu («Luḳa» 16:13-19 wə «ḳoxumqə səz»nimu kərüng). ■ **15:15** Yar. 25:7, 8. □ **15:16 «Amoriylarning ḳəbiḫliki» —** Amoriylar Ḳanaan zeminida turuwatḳan ḳəbililər iqdə «yetəkqi ḳəbilə» ḫesablinatti. «Amoriylarning ḳəbiḫlikining zihi tehi toxmioɣanidi» — demək, Huda ularoɣa towa ḳilix pursiti bərsimu, ular towa ḳilmay, yənila gunaḫḳa petip, Huda bekitkən qəkkə yətkəndə, Ibraḫimning əwladliri boloɣan Israillar arḳiliḳ ularni jazalaydu; Israillar ularni zeminidin ḫəydəp yoḳitidu. Bu ixlar «Qəl-Bayawandiki Səpər», «Ḳanun Xərḫi» wə «Yəxua»da təpsiliy təswirlinidu. «Misirdin qiḳix»tiki «ḳoxumqə səz»imiznimu kərüng. ■ **15:16** Mis. 12:40.

17 Xundaq boldiki, kün petip qarangoɣu boloɣanda, mana, gəxlərning otturisidin ətüp ketiwatqan, is-tütək qiqip turoɣan bir otdan bilən yalquluq bir məx'əl kəründi. □ 18-19 Dəl xu küni Pərwərdigar Abram bilən əhdə tüzüp uningoɣa: — «Mən sening nəslinggə bu zeminni Misirning eqinidin tartip Uluoɣ dərya, yəni Əfrat dəryasioɣiqə berimən; yəni Keniylər, Kənizziylar, Kadmoniylar,■ 20 Ḫittiylar, Pərizziylər, Rəfayiylar, 21 Amoriylar, Qanaaniylar, Girgaxiylar wə Yəbusiylarning yurtini ularningki qilimən» dedi.

16

Ismailning tuoɣuluxi

1 Əmma Abramning ayali Saray uningoɣa ḫeq bala tuoɣup bərmidi; lekin uning Ḫəjər isimlik misirliq bir dediki bar idi;□ 2 Saray Abramoɣa: — Mana, Pərwərdigar meni tuoɣuxtin tosti. Əmdi sən mening dedikimning qexioɣa kirgin; bəlkim u arqilik ana bolup tiklinixim mumkin, — dedi. Abram bolsa Sarayning səzini qobul kərdi.□
3 Xuning bilən Abramning ayali Saray dediki misirliq Ḫəjərni əz eri Abramoɣa toqallikqa apirip bərdi (u waqitta Abram Qanaan zeminida on yil olturoɣanidi).
4 Abram Ḫəjərning qexioɣa kirdi wə u ḫamilidar boldi. Əmma u əzining ḫamilidar boloɣinini bilginidə, u ayal hojayinini kəzgə ilmas bolup qaldi. 5 Saray Abramoɣa qeyidap: — Manga qüxkən bu horluq sening bexingoɣa qüxsun! Mən əz dedikimni quqiqingoɣa selip bərdim; əmdi u əzining ḫamilidar boloɣinini kərgəndə mən uning nəzиridə kəzgə ilinmidim. Həyr, Pərwərdigar sən bilən mening otturimizda ḫəküm qiqarsun! — dedi.
6 Abram Sarayoɣa: — Mana, dediking əz qolungdidur; sanga nemə layiq kərünsə uningoɣa xuni qiloɣin, — dedi. Buning bilən Saray uningoɣa qattiqliq qilixqa baxlidi; buning bilən u uning aldidin qeqip kətti.
7 Əmma Pərwərdigarning Pərixtisi uni qəldiki bir bulaqning yenida, yəni Xur yolining boyidiki bulaqning yenidin tepip, uningoɣa:□ 8 Əy Sarayning dediki Ḫəjər, nədin kəlding, nəgə barisən? — dəp soridi. U jawab berip: — Mən hojayinim Sarayning aldidin qeqip qiqtim, — dedi.
9 Pərwərdigarning Pərixtisi uningoɣa: — Ayal hojayiningning qexioɣa qaytip berip, uning qol astida bol, — dedi.
10 Pərwərdigarning Pərixtisi uningoɣa yənə: — Sening nəslingni xundaq awu-timənki, köplükidin uni sanap boloɣili bolmaydu, — dedi.
11 Andin Pərwərdigarning Pərixtisi uningoɣa: Mana, sən ḫamilidarsən; sən bir ooɣul tuoɣup, uningoɣa Ismail dəp at qoyoɣin; qünki Pərwərdigar sening jəbir-japayingni anglidi.□ 12 U yawa exək kəbi bir adəm bolidu; uning qoli ḫər adəmgə qarxi uzitilidu,

---

□ **15:17 «qüxənmə» —** bu nərsilərning əḫmiyiti, xundaqla Huda Ibraḫim bilən baoɣliɵan xu əḫdə tooɣrisida «qoxumqə səz»imizdə azraq tohtilimiz. ■ **15:18-19** Yar. 12:7; 13:15; 24:7; 26:4; Mis. 32:13; Qan. 1:8; 34:4.
□ **16:1 «Ḫəjər» —** bu isim ibraniy tilida «Ḫagar» dəp elinidu. Biraq bəzi oqurmənlər Ismailning apisini «Ḫəjər» dəp ataxqa adətlәngən. □ **16:2 «bəlkim u arqilik ana bolup tiklinixim mumkin» —** ibraniy tilida «bəlkim u arqilik quruluxum mumkin». Əyni waqittiki ərp-adətlər boyiqə, ayal hojayinning dediki ayal hojayinning erigə bala tuoɣup bərsə, balini ayal hojayinning balisi ḫesablaxqa bolatti. □ **16:7 «Pərwərdigarning Pərixtisi» —** «Təbirlər»ni kərüng. «Pərwərdigarning Pərixtisi» Təwrat dəwridə intayin alaḫidə bir xəhs idi. Bəzi ixlarda U Hudaning ornida kərünətti (məsilən, yənə 7-14-ayət, 18-babni kərüng). □ **16:11 «Ismail» —** ibraniy tilida «Ixmail». Mənisi «Huda anglidi».

xuningdək ḫər adəmning ḳoli uningoɣa ḳarxi uzitilidu; u ḳerindaxlirining udulida ayrim turidu, dedi.□ ■
13 Ḫəjər өz-өzigə: «Mən muxu yərdə meni Kөrgüqini arḳisidin kөrdüm» dəp, өzigə
səz ḳiloɣan Pərwərdigarni: «Sən meni kөrgüqi Təngridursən» dəp atidi.□ 14 Xuning
bilən u ḳuduḳ: «Bəər-laḫay-roy» dəp ataldi. U Ḳadəx bilən Bərəd xəḫirining
arilиḳididur.□ ■
15 Ḫəjər Abramoɣa bir ooɣul tuoɣup bərdi. Abram Ḫəjər uningoɣa tuoɣup bərgən
ooɣliɣa Ismail dəp at ḳoydi.■ 16 Ḫəjər Abramoɣa Ismailni tuoɣup bərgəndə Abram
səksən altə yaxta idi.

17

Hudaning Өz əḫdisini bekitixi; əḫdə bəlgisi — hətnə

1 Abram toḳsan toḳḳuz yaxḳa kirgəndə, Pərwərdigar Abramoɣa kөrünüp uningoɣa:
— Mən Ḳadir Təngridurmən. Sən Mening aldimda mengip, kamil boloɣin.□ ■ 2 Mən
Өzüm bilən sening arangda əḫdəmni bekitip, seni intayin zor kөpəytimən, — dedi.■
3 Abram өzini taxlap yüzini yərgə yeḳip yatti; Huda uning bilən yənə səzlixip mundaḳ
dedi: —
4 Өzümgə kəlsəm, mana, Mening əḫdəm sən bilən tüzülgəndur: — Sən nuroɣun əl-
millətlərning atisi bolisən.□ ■ 5 Xuning üqün sening isming buningdin keyin Abram
atalmaydu, bəlki isming Ibraḫim bolidu; qünki Mən seni nuroɣun əl-millətlərning
atisi ḳildim.□ 6 Mən seni intayin zor kөpəytimən; xuning bilən səndin kөp əl-
ḳowmlarni pəyda ḳilimən, puxtungdin padixaḫlar qiḳidu.■ 7 Mən sən wə səndin
keyinki nəslingning Hudasi bolux üqün Өzüm sən wə səndin keyinki nəslingning
arisida əbədiy əḫdə süpitidə bu əḫdəmni tikləymən;■ 8 Mən sanga wə səndin keyinki
nəslinggə sən ḫazir musapir bolup turoɣan bu zeminni, yəni pütkül Ḳanaan zeminini
əbədiy bir mülük süpitidə ata ḳilimən; wə Mən ularning Hudasi bolimən, — dedi.■
9 Andin Huda Ibraḫimoɣa yənə: — Sən өzüng Mening əḫdəmni tutḳin, өzüng
wə səndin keyinki nəslingmu əwladtin-əwladḳa buni tutuxi kerək. 10 Mən sən
bilən wə səndin keyinki nəsling bilən tüzgən, silərning tutuxunglar kerək boloɣan
əḫdəm xuki, aranglardiki ḫərbir ərkək hətnə ḳilinsun.□ 11 Xuning bilən silər
hətnilikinglarni kesiwetixinglar kerək; bu Mən bilən silərning aranglardiki əḫdining
bəlgisi bolidu.■ 12 Barliḳ əwladliringlar, nəsildin-nəsilgə aranglarda, məyli өydə
tuoɣuloɣanlar bolsun, yaki əwladinglardin bolmay yatlardin puloɣa setiwelinoɣanlar

---

□ **16:12** **«U ḳerindaxlirining udulida ayrim turidu »** — yaki «xərḳ təripidə turidu». Məyli ḳaysi tərjimisi tooɣra bolsun, bexarətning asasiy mənisi xuki, Ismail (wə uning əwladliri) baxḳilar bilən, ḫətta өz uruḳ-tuḳḳanliri bilən arilaxmay ayrim turidu yaki ularoɣa өqmənliktə yaxaydu. ■ **16:12** Yar. 25:18. □ **16:13** **«meni Kөrgüqini arḳisidin kөrdüm»** — yaki pəḳət «meni Kөrgüqini kөrdüm». Yənə baxḳa birhil tərjimisi: «Meni kөrgüqini kөrüpmu, yənə tirik ḳaldim!». □ **16:14** **«Bəər-laḫay-roy»** — mənisi «meni Kөrgüqining ḳuduḳi». ■ **16:14** Yar. 24:62; 25:11. ■ **16:15** Gal. 4:22. □ **17:1** **«Ḳadir Təngri»** — ibraniy tilida «Əl-Xadday». «Xadday» degən səz bəlkim «mürə» degən mənidiki səzdin qiḳḳan — xuning bilən «xadday» «mən yөləngən mürəm» degəndək yeḳimliḳ mənini bildüridu. **«Mening aldimda mengip»** — Hudaoɣa etiḳad ḳiloɣuqiloroɣa Hudaning təyyarlioɣan bir yoli bar, ular uningda mengixi kerək. Demək, etiḳadqilar «Huda meni kөrüp turidu, wijdanim boyiqə mengixim kerək» degən uḳumda yaxaydu. ■ **17:1** Yar. 5:22. ■ **17:2** Yar. 12:2; 13:16; 15:5, 18; Mis. 2:24; 6:4; Law. 26:42. □ **17:4** **«mana, Mening əḫdəm sən bilən tüzülgəndur: —»** — yaki «mana, Mən sən bilən tüzgən əḫdəm xudur: -». ■ **17:4** Rim. 4:17. □ **17:5** **«Ibraḫim»** — ibraniy tilida «Awraḫam». Buning mənisi «nuroɣun əwladlirining atisi» yaki «kөpligən həlḳlərning atisi». ■ **17:6** Mat. 1:6. ■ **17:7** Yar. 13:15. ■ **17:8** Yar. 15:18; Ḳan. 1:8. □ **17:10** **«Mən sən bilən…»** — ibraniy tilida «Mən silər bilən…». Bu «silər» Ibraḫim wə barliḳ өyidiki adəmlərni kөrsitixi kerək. ■ **17:11** Ros. 7:8; Rim. 4:11.

bolsun, ḫəmmə ərkək səkkiz künlük bolоḫanda hətnə ḳilinsun.■ 13 Өyüngdə tuоulоḫanlar bilən pulungоḫa setiwalоḫanlarning ḫəmmisi hətnə ḳilinixi kerək. Xundaḳ ḳilоḫanda, Mening əḫdəm tənliringlarda ornap, əbədiy bir əḫdə bolidu. 14 Lekin hətniliki turup, tehi hətnə ḳilinmiоḫan ḫərbir ərkək Mening əḫdəmni buzоḫan ḫesablinip, üzüp taxlinidu, — dedi.
15 Huda Ibraḫimоḫa yənə səz ḳilip: — Ayaling Sarayni əmdi Saray dəp atimiоḫin, bəlki ismi Saraḫ bolsun.□ 16 Mən uningоḫa bəht-bərikət berip, uningdinmu sanga bir ooḫul berimən. Mən dərwəḳə uni bərikətləymən; xuning bilən u əl-millətlərning anisi bolidu; həlḳlərning padixaḫlirimu uningdin qiḳidu, — dedi.□
17 Ibraḫim *yənə* өzini yərgə etip düm yetip külüp kətti wə kөnglidə: «Yüz yaxḳa kirgən adəmmu balilиḳ bolalarmu? Toḳsan yaxḳa kirgən Saraḫmu bala tuоḫarmu?!», — dedi.□
18 Ibraḫim Hudaоḫa: — Aḫ, Ismail aldingda yaxisa idi! dedi.□
19 Huda uningоḫa: — Yaḳ, ayaling Saraḫ jəzmən sanga bir ooḫul tuоḫup beridu. Sən uningоḫa «Isḫaḳ» dəp at ḳoyоḫin. Mən uning bilən өz əḫdəmni tüzimən; bu uningdin keyin kelidiоḫan nəsli bilən baoḫliоḫan əbədiy bir əḫdə süpitidə bolidu.□ ■ 20 Ismailоḫa kəlsək, uning tooḫrisidiki duayingni anglidim. Mana, Mən uni bərikətləp, nəslini kөpəytip, intayin zor awutimən. Uning puxtidin on ikki əmir qiḳidu; Mən uni uluоḫ bir həlḳ ḳilimən.□ ■ 21 Biraḳ əḫdəmni bolsa Mən kelər yili dəl muxu waḳitta Saraḫ sanga tuоḫup beridiоḫan ooḫul — Isḫaḳ bilən tüzimən, — dedi.■
22 Huda Ibraḫim bilən səzlixip bolup, uning yenidin yuḳiriоḫa qiḳip kətti.
23 Xuning bilən xu künila Ibraḫim өz ooḫli Ismailni, өz өyidə tuоḫulоḫanlar wə puloḫa setiwalоḫanlarning ḫəmmisini, yəni uning өyidiki barliḳ ərkəklərni elip, Huda uningоḫa eytḳandək ularning hətnilikini kesip hətnə ḳildi.
24 Ibraḫimning hətniliki kesilip, hətnə ḳilinоḫanda, toḳsan toḳḳuz yaxḳa kirgənidi.
25 Uning ooḫli Ismailning hətniliki kesilip, hətnə ḳilinоḫanda, on üq yaxta idi.
26-27 Ibraḫim bilən uning ooḫli Ismail dəl xu künning өzidə hətnə ḳilindi wə xundaḳla uning өyidiki ḫəmmə ər kixilər, məyli өyidə tuоḫulоḫan bolsun yaki yattin puloḫa setiwelinоḫanlar bolsun, ḫəmmisi uning bilən billə hətnə ḳilindi.

18

Ərxtin qüxkən üq meḫman

1 Pərwərdigar Mamrədiki dubzarliḳning yenida Ibraḫimоḫa kөründi; bu kün əng issiоḫan waḳit bolup, u өz qedirining ixikidə olturatti. 2 U bexini kətürüp nəzər seliwidi, mana uning udulida üq kixi ərə turatti. Ularni kөrüp u qedirining ixikidin ḳopup, ularning aldioḫa yügürüp berip, yərgə təgkүdək təzim ḳilip:■ 3 — i Rəbbim,

■ **17:12** Law. 12:3; Luḳa 2:21. □ **17:15 «Saray»** — mənisi «mening məlikəm». Lekin «Saraḫ» bolsa pəḳət «məlikə» degən mənidə. Buning əḫmiyiti bəlkim xuki, xu qaoḫdin baxlap Saraḫ pəḳət Ibraḫim өzigila «məlikə» bolupla ḳalmay, bəlki Huda aldidimu etiḳadi tüpəylidin «məlikə» dəp ḫesablinidu («Ibr.» 11:11ni kөrüng). □ **17:16 «... u əl-millətlərning anisi bolidu»** — Saraḫdin boloḫan xu əl-millətlər «Yəḫuda», «Israil» (on ḳəbilə) wə «Edom» bolidu. On ḳəbilə sürgün boloḫandin keyin ulardin ḫazirḳi birnəqqə millət xəkilləngən boluxi mumkin. □ **17:17 «Ibraḫim ... külüp kətti»** — Ibraḫim yənə өzini yərgə etip düm yetip külüp kətti ibraḫimning külgənliki bəlkim yerim ixənq, yerim ixənqsizliktin, yerim gumandin, yerim huxalliḳtin bolsa kerək. Lekin «Rim.» 4:17-21də deyilgənlər boyiqə, Ibraḫim tezla toluḳ ixənqkə kəldi. Uning boloḫusi ooḫli «Isḫaḳ»ning ismining mənisi «külkə»dur. □ **17:18 «Ismail Sening aldingda yaxisa idi!»** — Mənisi, bəlkim, «Ismail sən Hudaning bəht-bərikitigə erixsun!» degəndəktur. Heli roxənki, Ibraḫim muxu waḳitḳiqə Ismailni Huda wədə ḳiloḫan ooḫlum, dəp ümid ḳilip kəlgənidi. □ **17:19 «Isḫaḳ»** — mənisi «külkə». ■ **17:19** Yar. 18:10; 21:2. □ **17:20 «uluоḫ bir həlḳ»** — bu ərəblərdur. ■ **17:20** Yar. 16:10; 25:12,16. ■ **17:21** Yar. 21:2. ■ **18:2** Ibr. 13:2.

əgər peḳir nəzərliridə iltipat tapḳan bolsam, ətünimənki, ḳullirining yenidin ətüp kətmigəyla;□ 4 azoɣina su kəltürülsun, silər putliringlarni yuyup dərəhning tegidə aram eliwelinglar. 5 Silər əz ḳulunglarning yenidin ətkənikənsilər, mən bir qixləm nan elip qiḳay, silər ḥarduḳunglarni qiḳirip, andin ətüp kətkəysilər, dedi. Ular jawab berip: — Eytḳiningdək ḳiloɣin, dewidi, 6 Ibraḥim qedirioɣa Saraḥning ḳexioɣa yügürüp kirip, uningoɣa: — Üq das esil undin tez hemir yuoɣurup toḳaq ətkin, — dedi.□
7 Andin Ibraḥim kala padisioɣa yügürüp berip, yumran obdan bir mozayni tallap, qakirioɣa tapxurdi; u buni tezla təyyar ḳildi.
8-9 Andin Ibraḥim seriḳ may, süt wə təyyarlatḳan mozayni elip kelip, ularning aldioɣa tutup, əzi dərəhning tegidə ularning aldida ərə turdi; ular ulardin yedi. Ular uningdin: ayaling Saraḥ nədə, dəp soriwidi, u jawab berip: — Mana, qedirda, dedi.
10 Birsi: — Mən kelər yili muxu waḳitta ḳexingoɣa jəzmən ḳaytip kelimən, wə mana u waḳitta ayaling Saraḥning bir ooɣli bolidu, — dedi. Saraḥ bolsa uning kəynidiki qedirning ixikidə turup, bularni anglawatatti.□ ■
11 Ibraḥim bilən Saraḥ ikkisi yaxinip, ḳerip ḳaloɣanidi; Saraḥta ayal kixilərdə bolidioɣan adət kərüx tohtap ḳaloɣanidi.■ 12 Xunga Saraḥ əz iqidə külüp: — Mən xunqə ḳerip kətkən tursam, rasttinla ləzzət kərələrmənmu? Erimmu ḳerip kətkən tursa? — dəp hiyal ḳildi.■
13 Pərwərdigar Ibraḥimoɣa: — Saraḥning: «Mən ḳerip kətkən tursam, rasttinla bala tuoɣarmənmu?» dəp külgini nemisi? 14 Pərwərdigaroɣa mumkin bolmaydioɣan tilsimat ix barmu? Bekitkən waḳitta, yəni kelər yili dəl bu qaoɣda ḳaytip kelimən wə u waḳitta Saraḥning bir ooɣli bolidu, — dedi.■
15 Əmma Saraḥ ḳorḳup ketip: — Külmidim, dəp inkar ḳildi. Lekin U: — Yaḳ, sən küldüng, — dedi.

Ibraḥimning Hudadin jiyəni Lut üqün ətünuxi

16 Andin bu zatlar u yərdin ḳopup, Sodom tərəpkə nəzirini aoɣdurdi. Ibraḥimmu ularni uzitip, ular bilən billə mangdi.
17 Pərwərdigar: — Mən ḳilidioɣan iximni Ibraḥimdin yoxursam bolamdu?■ 18 Qünki Ibraḥimdin uluoɣ wə küqlük bir əl qiḳidu wə xuningdək yər yüzidiki barliḳ əl-millətlər u arḳiliḳ bəht-bərikətkə muyəssər bolidioɣan tursa?■ 19 Qünki Mən uni bilip tallioɣanmən; u qoḳum əz balilirini wə uning əyidikilərni əzigə əgəxtürüp, ularoɣa Pərwərdigarning yolini tutup, ḥəḳḳaniyliḳni wə adalətni yürgüzüxni əgitidu. Buning bilən Mənki Pərwərdigar Ibraḥim tooɣruluḳ ḳiloɣan wədəmni əməlgə axurimən, — dedi.□
20 Andin Pərwərdigar mundaḳ dedi: — «Sodom wə Gomorra tooɣruluḳ kətürülgən dad-pəryad naḥayiti küqlük, ularning gunaḥi intayin eoɣir boloɣini üqün,□ 21 Mən ḥazirla qüximən, ḳilmixliri rasttinla xu dad-pəryadlardin Manga məlum boloɣandək xunqə rəzilmu, bilip baḳay; unqə rəzil bolmioɣandimu, Mən uni bilixim kerək».

□ **18:3 «Rəbbim» —** ibraniy tilida «Adonay». Bu səzigə ḳarioɣanda Ibraḥim bu meḥmanning Pərwərdigar ikənlikini bilip yətkənidi. □ **18:6 «üq das» —** ibraniy tilida «üq seaḥ». Üq seaḥ bəlkim 22 litr un boluxi mumkin idi. □ **18:10 «Birsi» —** ibraniy tilida «u». ■ **18:10** Yar. 17:19,21; 21:2. ■ **18:11** Yar. 17:17; Rim. 4:19; Ibr. 11:11. ■ **18:12** Ḥak. 19:26; 1Pet. 3:6. ■ **18:14** Mat. 19:26; Luḳa 1:37. ■ **18:17** Am. 3:7. ■ **18:18** Yar. 12:3; 22:18; 26:4; Ros. 3:25; Gal. 3:8. □ **18:19 «Qünki Mən uni bilip tallioɣanmən; u qoḳum əz balilirini wə uning əyidikilərni əzigə əgəxtürüp…» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Qünki Mən… u əz balilirioɣa əgətsun dəp uni bilip talliwaldim». Lekin bundaḳ tərjimə ayətning ikkinqi ḳismioɣa anqə mas kəlməydu. □ **18:20 «Sodom bilən Gomorra tooɣruluḳ kətürülgən dad-pəryad» —** bu pəryad xübḥisizki, Sodom bilən Gomorra təripidin horlanoɣan wə zulum yegənlərdin kətürülgən bolsa kerək («Əz.» 16:49ni kərüng).

22 Xuning bilən bu kixilər u yərdin ḳozoɳilip, Sodom tərəpkə yol aldi. Lekin Ibraḥim
yənila Pərwərdigarning aldida ərə turatti.□
23 Ibraḥim yeḳin berip: — Sən rasttinla ḥəḳḳaniylarni rəzillər bilən ḳoxup ḥalak
ḳilamsən? 24 Xəḥərdə əllik ḥəḳḳaniy kixi bar boluxi mumkin; Sən rasttinla xu jayni
ḥalak ḳilamsən, əllik ḥəḳḳaniy kixi üqün u jayni kəqürüm ḳilmamsən? 25 Yaḳ, yaḳ.
Bu ix Səndin neri boloɳay! Ḥəḳḳaniylarni rəzillərgə ḳoxup əltürüp, ḥəḳḳaniylaroɳa
rəzillərgə ohxax muamilə ḳilix Səndin neri boloɳay! Pütkül jaḥanning soraḳqisi
adalət yürgüzməmdu? — dedi.■
26 Pərwərdigar jawab berip: — Əgər Mən Sodom xəḥiridə əllik ḥəḳḳaniyni tapsam,
ular üqün pütkül jayni ayap ḳalimən, — dedi.
27 Andin Ibraḥim jawab berip: — Mana mən pəḳət topa bilən küldin ibarət
bolsammu, mən Igəm bilən səzləxkili yənə petinalidim. 28 Mubada xu əllik
ḥəḳḳaniydin bəx kixi kəm bolsa, Sən bu bəx kixining kəm boloɳini üqün pütkül
xəḥərni yoḳitamsən? — dedi.
U: — Əgər Mən xu yərdə ḳirik bəxni tapsammu, uni yoḳatmaymən, dedi.
29 Ibraḥim Uningoɳa səzini dawam ḳilip: — Xu yərdə ḳirik kixila tepilixi mumkin,
dewidi, *Pərwərdigar*: — Bu ḳiriḳi üqün uni yoḳatmaymən, — dedi.
30 U yənə səz ḳilip: I Igəm, hapa bolmioɳaysən, mən yənə səz ḳilay. Xu yərdə ottuzi
tepilixi mumkin? — dedi.
U: — Əgər Mən u yərdə ottuzni tapsammu, yoḳatmaymən, — dedi.
31 U yənə səz ḳilip: — Mana əmdi mən Igəm bilən səzləxkili jür’ət ḳildim; xu yərdə
yigirmisi tepilixi mumkin, — dedi.
Pərwərdigar səz ḳilip: bu yigirmisi üqün u yərni yoḳatmaymən, — dedi.
32 U səzləp: — I Igəm, hapa bolmioɳay, mən pəḳət muxu bir ḳetimla səz ḳilay!
Xu yərdə oni tepilixi mumkin, dewidi, u jawab berip: — Mən oni üqün uni
yoḳatmaymən, — dedi.
33 Pərwərdigar Ibraḥim bilən səzlixip boloɳandin keyin kətti; Ibraḥimmu əz jayioɳa
ḳaytip kətti.

19

Sodom xəḥiridikilərning rəzilliki

1 Ikki pərixtə kəqtə Sodomoɳa yetip kəldi; xu qaoɳda Lut Sodomning dərwazisida
olturatti. Lut ularni kərüpla ornidin turup, aldioɳa qiḳip yüzi yərgə təgküdək təzim
ḳilip:□ 2 — Mana, əy hojilirim, kəminilirining əyigə qüxüp putliringlarni yuyup
ḳonup ḳaloɳaysilər; andin ətə səḥər ḳopup yoloɳa qiḳsanglarmu bolidu, dewidi,
bular jawabən: — Yaḳ, biz xəḥər məydanida kəqləymiz, — dedi.■
3 Əmma u ularni qing tutuwidi, ahir ular uning bilən berip əyigə kirdi. U ularoɳa
dastihan selip, petir toḳaqlarni pixurup bərdi, ular oɳizalandi.■
4 Ular tehi yatmioɳanidi, xəḥərdikilər, yəni Sodomning ərkəkliri, yax, ḳeri ḥəmmisi
ḥərḳaysi məḥəllilərdin kelip əyni ḳorxiwaldi; 5 ular Lutni qaḳirip uningoɳa: —
Bügün kəqtə seningkigə kirgən adəmlər ḳeni? Ularni bizgə qiḳirip bər, biz ular bilən
yeḳinqiliḳ ḳilimiz, — dedi.

□ **18:22 «bu kixilər»** — keyinki bayanlar boyiqə, Pərwərdigar Ibraḥim bilən ḳaldi; ḳaloɳan ikki zat Sodomoɳa mangidu wə xu yərdə (19-bab) Lutni ḳutḳuzuwalidu. Xu ikki zat pərixtilər idi (19:1). ■ **18:25** Rim. 3:6.
□ **19:1 «dərwazisida olturatti»** — kona zamanlarda pəḳət xəḥərning mətiwərliri wə aḳsaḳalliri dərwazida olturuxḳa muyəssər idi. Xunga Lut Sodom xəḥiridə «mətiwər» ḥesablinatti. ■ **19:2** Yar. 18:4. ■ **19:3** Ibr. 13:2.

6 Lut dərwazining aldiƣa, ularning ķexiƣa qiķip, ixikni yepiwetip, 7 ularƣa: —
Əy buradərlirim, mundaķ rəzillikni ķilmanglar! 8 Mana, tehi ḥeq ər bilən billə
bolmiƣan ikki ķizim bar; ularni silərgə qiķirip berəy. Ular bilən haliƣininglarni
ķilinglar. Əmma bu adəmlər əgzəmning sayisi astiƣa kirgənikən, silər ularni
ḥeqnemə ķilmanglar! — dedi.
9 Lekin ular jawab berip: «Neri tur!» deginiqə, yənə: — Bu yərdə turuxķa kəlgən bu
musapir ḥakim bolmaķqimikən? Əmdi sanga ularƣa ķiliƣandinmu bəttər yamanlik
ķilimiz! — dəp Lutni ķistap, ixikni qeķixķa basturup kəldi.■
10 Əmma u ikki kixi ķollirini uzitip Lutni əygə əz ķexiƣa tartip əkiriwelip, ixikni
taķiwaldi 11 wə əyning dərwazisining aldidiki adəmlərni kiqikidin tartip qongiƣiqə
korlukķa muptila ķildi; xuning bilən ular dərwazini izdəp, ḥalidin kətti.

Lutning Sodomdin ķeqixi

12 Andin ikkəylən Lutķa: — Muxu yərdə yənə birər kiming barmu? Küy'ooƣul,
ooƣul yaki ķizliring wə yaki xəḥərdə baxķa adəmliring bolsa ularni bu yərdin elip
kətkin! 13 Qünki biz bu yərni yoķitimiz; qünki ular tooƣruluķ kətürülgən dad-pəryad
Pərwərdigarning aldida intayin küqlük boloƣaq, Pərwərdigar bizni uni yoķitixķa
əwətti, — dedi.
14 Xuning bilən Lut taxķiriƣa qiķip, ķizlirini alidiƣan *boloƣusi* küy'ooƣullirining
ķexiƣa berip: «Əmdi ķopup bu yərdin qiķip ketinglar; qünki Pərwərdigar xəḥərni
yoķitidu» — dedi. Əmma u *boloƣusi* küy'ooƣullirining nəzirigə qaķqaķ ķiloƣandək
kəründi.
15 Tang atķanda, pərixtilər Lutni aldiritip: — Əmdi ķopup ayaling bilən ķexingdiki
ikki ķizingni aloƣin; bolmisa xəḥərning ķəbiḥlikigə qetilip ķelip, ḥalak bolisən, —
dedi.
16 Əmma u tehiqə arisaldi bolup turoƣanda, Pərwərdigar uningoƣa rəḥim ķiloƣanliķi
üqün, u ikkiylən Lutning ķolini, ayalining ķolini wə ikki ķizining ķollirini tutup,
ularni xəḥərning sirtiƣa əqiķip, orunlaxturup ķoydi. 17 Ularni qiķaroƣandin keyin
xu ix boldiki, ulardin biri uningoƣa: — Jeningni elip ķaq, ḥalak bolmasliķing üqün
kəyninggə ķarimay, tüzləngliktiki ḥeq yərdə tohtimay, taoƣķa ķaqķin! — dedi.
18 Lekin Lut ularƣa: — Undaķ bolmiƣay, əy hojam, ətünüp ķalay!□ 19 Mana,
kəminəng kəzüngdə iltipat tapti, jenimni ķutķuzdung, manga zor mərḥəmət
kərsətting; əmma mən taoƣķa ķaqalmaymən; undaķ ķilsam, manga birər apət
qüxüp, ölüp ketərmənmikin. 20 Ķara, awu xəḥərgə ķeqip barsa boloƣudək naḥayiti
yeķin ikən, xundaķla kiqik xəḥər ikən! Ətünüp ķalay, mening xu yərgə ķeqiximoƣa
yol ķoyoƣaysən! U kiqik *xəḫər* əməsmu?! Jenim xu yərdə aman ķalidu! — dedi.
21 Pərixtə uningoƣa jawab berip: — Həyr, bu ixtimu sanga maķul bolay, sən eytķan xu
xəḥərni wəyran ķilmay. 22 Əmdi u yərgə tezdin ķeqip baroƣin; qünki sən xu yərgə
yetip barmioƣuqə ḥeq ix ķilalmasmən, — dedi. Xunga u xəḥərning ismi «Zoar» dəp
ataloƣan.□

■ **19:9** Mis. 2:14; Ros. 7:27; 2Pet. 2:7, 8. □ **19:18** **«hojam»** — yaki «Rəbbim». □ **19:22** **«Zoar»** — mənisi «kiqik». Lutning bu iltimasi tolimu oƣəlitə idi: (1) Zoar əslidə «tüzləngliktiki bəx xəḥər»din biri bolup (14:2), Sodom bilən yeķin munasiwəttə idi. Xundaķla Sodomoƣa ohxax gunaḥlaroƣa petip ķaloƣan boluxi mumkin idi. Xunga pərixtilər əslidə Zoarni yoķatmaķqi boloƣan (22-ayət); (2) Lut Sodom xəḥirining gunaḥlirini wə hətərlikini obdan bilip turupmu, yənila uningoƣa ohxaydioƣan yənə bir xəḥərgə ķaqmaķqi boldi; (3) gərqə Huda ajayib yol bilən uni wə ailisidiklirini ķutķuzoƣan bolsimu, u yənila «taoƣķa ķeqix»tin ķorķti, u bəlki «birər apət beximoƣa qüxüxi mumkin» dəp oylioƣan boluxi mumkin. Bular uning etiķadsizliķi idi. (4) bizningqə, uning xundaķ iltimas ķilixining səwəbi, u ««sepillik xəḥər» iqidə tursam aman-esən bolimən» dəp bildi. Ibraḥim bolsa Hudaning baxpanaḥliķioƣa ixinip, sepilsiz qedirlarda turup, tolimu hatirjəm yaxidi. (5) ahir berip Lut Zoarda hatirjəm bolalmay yənila taoƣķa qiķip xu yərni makan ķildi (30-ayət). Bu wəķələr tooƣruluķ yənə «ķoxumqə səz»imizdimu azraķ tohtilimiz.

Sodom bilən Gomora xəḫərlirining wəyran ḳilinixi

23 Lut Zoarƣa yetip barƣanda kün nuri yər yüzigə qeqilƣanidi. 24 Xu qaƣda
Pərwərdigar ərxtin, ɵz yenidin Sodom bilən Gomorraning üstigə günggürt wə ot
yaƣdurup,■ 25 xu xəḫərlərni, pütkül tüzlənglikni ḫəmdə xəḫərlərdiki barlıḳ aḫalilər
wə yərdin üngənlərni ḳoxup bərbat ḳildi.
26 Lekin Lutning arḳisidin mangƣan ayali kəynigə ḳariwidi, tuz tüwrükkə aylinip
ḳaldi.■
27 Ətisi tang səḫərdə, Ibraḫim ḳopup ilgiri Pərwərdigarning aldida turƣan jayƣa
qiḳip, 28 Sodom bilən Gomorra tərəpkə, xundaḳla tüzlənglikning ḫəmmə yerigə
nəzər seliwidi, mana, yər yüzidin humdanning tütünidək tütün ɵrləwatḳinini kərdi.
29 Əmma xundaḳ boldiki, Huda u tüzləngliktiki xəḫərlərni wəyran ḳilƣanda, U
Ibraḫimni esigə elip, Lut turƣan xəḫərlərni bərbat ḳilƣanda uni balayi'apətning
iqidin qiḳirip ḳutḳuzdi.□

Lut wə uning ḳizliri

30 Əmma Lut Zoar xəḫiridə turuxtin ḳorḳḳaqḳa, Zoardin ketip, taƣḳa qiḳip, ikki
ḳizi bilən xu yərdə makanlaxti. U ikki ḳizi bilən bir ɵngkürdə turdi. 31 Əmdi qong
ḳiz kiqikigə: — Atimiz bolsa ḳerip kətti; dunyaning ḳaidə-yosuni boyiqə bu yurtta
bizgə yeḳinqiliḳ ḳilidiƣan ḫeq ər kixi ḳalmidi. 32 Ḳeni, atimizni xarab bilən məst
ḳilip ḳoyup, uning bilən billə yatayli; xundaḳ ḳilsaḳ, biz pərzənt kərüp atimizning
uruḳini ḳalduralaymiz, — dedi.
33 Xuning bilən ular u keqisi atisiƣa xarab iqküzüp *məst ḳilip* ḳoyup, qong ḳizi kirip
atisi bilən yatti. Lekin Lut uning kirip yatḳininimu, ḳopup kətkininimu ḫeq səzmidi.
34 Ətisi xundaḳ boldiki, qongi kiqikigə: — Mana, mən ahxam atam bilən yattim;
bügün kəqtimu uningƣa yənə xarab iqküzəyli; xuning bilən sən kirip uning bilən
yatḳin; xundaḳ ḳilip, ḫər ikkimiz pərzənt kərüp atimizning nəslini ḳalduralaymiz,
— dedi.
35 Xuning bilən ular u keqisi atisiƣa xarab iqküzüp *məst ḳilip* ḳoyup, kiqik ḳizi
ornidin turup uning bilən billə yatti. Əmma Lut uning kirip yatḳininimu, ḳopup
kətkininimu ḫeq səzmidi.
36 Xundaḳ ḳilip, Lutning ikkila ḳizi ɵz atisidin ḫamilidar bolup ḳaldi. 37 Qongi bolsa
ooƣul tuƣup, uning etini Moab ḳoydi; u bügünki Moabiylarning atisidur.□
38 Kiqikimu ooƣul tuƣup, uning etini Bən-Ammi ḳoydi. U bügünki Ammoniylarning
atisidur.□

20

Ibraḫim bilən Abimələk

1 Ibraḫim u yərdin qiḳip, jənub tərəptiki Nəgəwgə kəqüp kelip, Ḳadəx bilən Xurning
ariliḳida turup ḳaldi; bir məzgildin keyin Gərarda olturaḳlaxti. 2 Xu yərdə Ibraḫim
ayali Saraḫ tooƣrisida: «U mening singlimdur», degənidi. Xuning bilən Gərarning
padixaḫi Abimələk adəm əwətip, Saraḫni *ɵzigə* hotun boluxḳa eliwaldi.■
3 Lekin *bir küni* keqisi qüxidə Huda Abimələkkə kelip uningƣa: — Mana, sən ɵzünggə
eliwalƣan ayal səwəbidin əmdi ɵlgən adəmdursən; qünki u baxḳa birsining ayalidur
— dedi.

■ **19:24** Ḳan. 29:22; Yəx. 13:19; Yər. 20:16; 50:40; Yiƣ. 4:6; Əz. 16:50; Ḫox. 11:8; Am. 4:11; Zəf. 2:9; Luḳa 17:29; 2Pet. 2:6; Yəḫ. 7. ■ **19:26** Luḳa 17:32. □ **19:29** **«u Ibraḫimni esigə elip...»** — ibraniy tilida «Huda Ibraḫimni esigə elip...». □ **19:37** **«Moab»** — «atining süyi» yaki «atidin bolƣan». □ **19:38** **«Bən-Ammi»** — mənisi: «həlḳimning ooƣli». ■ **20:2** Yar. 12:13; 26:7.

4 Əmma Abimələk uningoɣa tehi yeḳinqilik ḳilmioɣanidi. U Hudaoɣa: — I Rəb, ḫəḳḳaniy bir həlḳnimu ḫalak ḳilamsən?□ 5 U əzimu manga: «U mening singlim» dəp eytmidimu? Yənə kelip, bu ayalmu «U mening akam», dəp eytḳanidi. Mən bolsam sap kənglüm wə durus niyitim bilən bu ixni ḳildim, — dedi.□
6 Huda qüxidə uningoɣa yənə: — Bu ixni sap kəngül bilən ḳiloɣiningni bilimən; xu səwəbtin Mən seni aldimda gunaḫ ḳilixtin tosup, uningoɣa tegixinggə ḳoymidim. 7 Əmdi u kixining ayalini əzigə ḳayturup bər; qünki u Pəyoɣəmbər, u sening ḫəḳḳingdə dua ḳilidu wə sən tirik ḳalisən. Əgər uni yandurup bərmisəng xuni bilip ḳoyoɣinki, sən wə ḫəmmə adəmliring ḳoxulup jəzmən əlisilər, — dedi.
8 Abimələk ətigən tang səḫərdə ḳopup, ḫəmmə hizmətkarlirini qaḳirip, bu səzlərning ḫəmmisini ularning ḳulaḳlirioɣa saldi; bu adəmlər naḫayiti ḳorḳuxup kətti. 9 Andin Abimələk Ibraḫimni qaḳirip uningoɣa: — Bu bizgə nemə ḳiloɣining? Mən sanga zadi nemə gunaḫ ḳildim, sən mən wə padixaḫliḳimoɣa eoɣir bir gunaḫni yükləp ḳoydung? Manga ḳilmaydioɣan ixlarni ḳilding! — dedi.
10 Abimələk Ibraḫimoɣa yənə: — Sən zadi bizning nemə iximizni kərgining üqün muxu ixni ḳilding? — dedi.□
11 Ibraḫim jawab berip: — «Bu yərdə xübḫisizki ḫeqkim Hudadin ḳorḳmaydikən, ular meni ayalim tüpəylidin əltürüwetidu», dəp oylioɣanidim. 12 Əməliyəttə, uning mening singlim ikənliki rast, lekin u mening ata bir, ana bələk singlim; keyin u mening ayalim boldi.□ 13 Lekin Huda meni atamning əyidin qiḳirip sərgərdanliḳḳa yürgüzginidə, mən ayalimoɣa: — Biz ḳəyərgila barsaḳ, sən manga xundaḳ xapaət kərsətkəysənki, mening tooɣramda: «Bu mening akam bolidu», degin, — dəp eytḳanidim — dedi.■
14 Andin Abimələk ḳoy-kalilar, ḳullar wə dedəklərni elip ularni Ibraḫimoɣa bərdi wə ayali Saraḫnimu uningoɣa ḳayturup bərdi.
15 Abimələk: — Mana mening zeminim bolsa aldingda turuptu; kəzünggə ḳaysi yər yaḳsa xu yərdə turoɣin, — dedi.
16 U Saraḫḳa: «Mana, mən akangoɣa ming kümüx tənggə bərdim; mana bular əz yeningdikilər, xundaḳla ḫəmmə adəmlərning kəz aldida uyatni yapḳuqi bolidu; xuning bilən sən ḫərḳandaḳ daoɣ-əyibtin halas bolisən». □ 17-18 Ibraḫim Hudaoɣa dua ḳildi, Huda Abimələk, ayali wə kenizəklirini saḳaytti; andin ular *yənə* bala tuoɣalaydioɣan boldi; qünki Pərwərdigar Ibraḫimning ayali Saraḫ tüpəylidin Abimələkning əyidiki ḫəmmə hotunlarning baliyatḳulirini etip ḳoyoɣanidi.

21

Isḫaḳning dunyaoɣa kelixi

□ **20:4 «ḫəḳḳaniy həlḳnimu ḫalak ḳilamsən?»** — Abimələkning əyidikilərgə, bolupmu ḳiz-ayallaroɣa bir hil waba qüxkənidi (18-ayət). Xuning bilən muxu yərdə u pəḳət əzi üqünla əməs, bəlki əz həlḳi üqün rəḫim tiliməkqi. Abimələkning kəp jəḫətlərdə heli yahxi tərəpliri bar. □ **20:5 «sap kənglüm wə durus niyitim bilən...»** — ibraniy tilida «ḳolumning pakliki bilən...». □ **20:10 «sən zadi bizning nemə iximizni kərgining üqün muxu ixni ḳilding?»** — Abimələk bu ikkinqi soalni bəlkim ḫəḳiḳiy kəmtərlik bilən sorioɣan bolsa kerək. U xübḫisizki Hudadin ḳorḳḳqḳa, Hudaning Ibraḫim tooɣruluḳ «U pəyoɣəmbər» degən səzini esidin qiḳarmidi. □ **20:12 «lekin u mening ata bir, ana bələk singlim»** — ibraniy tilida «lekin u anamning ḳizi əməs, bəlki atamning ḳizi idi». ■ **20:13** Yar. 12:13. □ **20:16 «xuning bilən sən ḫərḳandaḳ daoɣ-əyibtin halas bolisən»** — biz xu zamandiki ərp-adətlərdin toluḳ həwərdar bolmioɣaqḳa, Abimələkning bu sowoɣitining əḫmiyitini ḫazir qüxiniximiz təsrək bolidu; ḫalbuki, uning məḳsiti eniḳ kərünidu.

1 Əmdi Pərwərdigar wədə ḳilоɣinidək Sarahni yoḳlidi; Pərwərdigar Sarahḳa
deginidək ḳildi.□ ■ 2 Sarah ḥamilidar bolup, Ibrahim ḳerioɣanda Huda uningoɣa
bekitkən waḳitta bir ooɣul tuoɣup bərdi.■ 3 Ibrahim өzigə tərəlgən ooɣli, yəni
Sarah uningoɣa tuoɣup bərgən ooɣlining ismini Isḥaḳ ḳoydi.□ 4 Andin Ibrahim Huda
uningoɣa buyruoɣinidək өz ooɣli Isḥaḳ tuoɣulup səkkizinqi küni hətnə ḳildi.■ 5 Ooɣli
Isḥaḳ tuoɣuloɣan qaoɣda, Ibrahim yüz yaxta idi. 6 Sarah: «Huda meni küldürüwətti;
ḥərkim bu ixni anglisa, mən bilən təng külüxidu», dedi.
7 U yənə: — Kimmu Ibrahimoɣa: «Sarah bala emitidioɣan bolidu!» dəp eytalaytti?
Qünki u ḳerioɣanda uningoɣa bir ooɣul tuoɣup bərdim! — dedi.

Ḥəjər bilən Ismailning ḳooɣlinixi

8 Bala qong bolup, əmqəktin ayrildi. Isḥaḳ əmqəktin ayriloɣan küni Ibrahim qong
ziyapət өtküzüp bərdi. 9 Əmma Sarah misirliḳ Ḥəjərning Ibrahimoɣa tuoɣup bərgən
ooɣulning *Isḥaḳni* məshirə ḳiliwatḳinini kөrüp ḳaldi. 10 Xuning bilən u Ibrahimoɣa:
— Bu dedək bilən ooɣlini ḥəydiwət! Qünki bu dedəkning ooɣli mening ooɣlum Isḥaḳ
bilən təng waris bolsa bolmaydu!, — dedi.■
11 *Sarahning* bu səzi Ibrahimoɣa tolimu eoɣir kəldi; qünki *Ismailmu* uning ooɣli-
də!□ 12 Lekin Huda Ibrahimoɣa: — Balang wə dediking wəjidin bu səz sanga eoɣir
kəlmisun, bəlki Sarahning sanga degənlirining ḥəmmisigə ḳulaḳ saloɣin; qünki
Isḥaḳtin boloɣini sening nəsling ḥesablinidu.■ 13 Lekin dedəkning ooɣlidinmu bir
həlḳ-millət pəyda ḳilimən, qünki umu sening nəsling, — dedi.■
14 Ətisi tang səḥərdə Ibrahim ḳopup, nan bilən bir tulum suni elip Ḥəjərgə berip,
өxnisigə yüdküzüp, balini uningoɣa tapxurup, ikkisini yoloɣa selip ḳoydi. Ḥəjər ketip,
Bəər-Xebaning qəlidə kezip yürdi.□ 15-16 Əmdi tulumdiki su tügəp kətkənidi; Ḥəjər
balini bir qatḳalning tüwigə taxlap ḳoyup, өz-өzigə: «Balining өlüp ketixigə ḳarap
qidimaymən» dəp, bir oḳ etimqə yiraḳḳa berip, udulida olturdi. U udulida olturup,
pəryad kətürüp yioɣlidi.

17 Huda ooɣulning yioɣa awazini anglidi; xuning bilən Hudaning Pərixtisi asmandin
Ḥəjərni qaḳirip uningoɣa: — Əy Ḥəjər, sanga nemə boldi? Ḳorḳmioɣin; qünki Huda
ooɣulning *yioɣa* awazini yatḳan yeridin anglidi. 18 Əmdi ḳopup, ḳolung bilən balini
yөləp turoɣuz; qünki Mən uni uluoɣ bir əl-millət ḳilimən, — dedi.■
19 Xuan Huda *Ḥəjərning* kөzlirini aqti, u bir ḳuduḳni kөrdi. U berip tulumoɣa su
toldurup, ooɣuloɣa iqküzdi.
20 Huda u bala bilən billə boldi; u өsüp qong boldi. U qөldə yaxap, mərgən bolup
yetixti. 21 U Paran qəlidə turdi; xu waḳitlarda anisi uningoɣa Misir zeminidin bir
ḳizni hotunluḳḳa elip bərdi.

Ibrahimning Abimələk padixah bilən kelixim tüzüxi

22 U waḳitlarda xundaḳ boldiki, Abimələk wə uning ləxkərbexi Fikol kelip
Ibrahimoɣa: — Ḳiloɣan ḥəmmə ixliringda, Huda sening bilən billidur. 23 Əmdi sən dəl
muxu yərdə manga, ooɣlumoɣa wə nəwrəmgə hiyanət ḳilmasliḳḳa Hudaning namida

---

□ **21:1 «Pərwərdigar ... Sarahni yoḳlidi» —** Təwrat-Injilda, Huda məlum kixini yaki məluk həlḳni «yoḳlap» uningoɣa yaki uloroɣa yeḳinlaxsa, yaki alahidə bəht-bərikət, xapaət kərsitidu, yaki ḳattiḳ jazalaydu. Muxu yərdə bəht-bərikət yətküzüx üqün, əlwəttə. Bu ixta ḳiziḳ bir yeri xuki, Ibrahim baxḳilar üqün «ular balilik bolsun» (20:17-18) dəp dua ḳiloɣandin keyin өzimu pərzənt kөridu. ■ **21:1** Yar. 17:19; 18:10. ■ **21:2** Yar. 18:10,14; Gal. 4:23; Ibr. 11:11. □ **21:3 «Isḥaḳ» —** «külkə». ■ **21:4** Yar. 17:10. ■ **21:10** Gal. 4:30. □ **21:11 «eoɣir» —** yaki «yaman». ■ **21:12** Rim. 9:7; Ibr. 11:18. ■ **21:13** Yar. 16:10; 17:20. □ **21:14 «bala» —** xu waḳitta Ismail 15-16 yaxḳa kirgənidi. ■ **21:18** Yar. 16:10; 17:20.

ḳəsəm ḳilip bərgəysən; mən sanga kərsitip kəlgən meḥribanliḳimdək, sənmu manga wə sən ḥazir turuwatḳan yurtḳa meḥribanliḳ ḳiloɳaysən, — dedi.■
24 Ibraḥim: Ḳəsəm ḳilip berəy, dedi.
25 Andin Ibraḥim Abiməlәkning qakarliri tartiwaloɳan bir ḳuduḳ tooɳrisida Abiməlәkni əyiblidi. 26 Abiməlәk: — Bu ixni ḳiloɳan kixini bilməymən; sən bu ixni mangimu eytmapsən; mən bu ixni pәḳәt bügünla anglixim, — dedi.
27 Ibraḥim ḳoy-kala elip Abiməlәkkə tәḳdim ḳildi; andin ular ikkilisi әḥdə ḳilixti.
28 Ibraḥim yənə padidin yəttə qixi ḳozini bir tərəpkə ayrip ḳoydi. 29 Abiməlәk Ibraḥimdin: — Sən bir tərəpkə ayrip ḳoyoɳan bu yəttə qixi ḳozining nemə mənisi bar? — dəp soriwidi, 30 u: — Mening bu ḳuduḳni koliɳinimni etirap ḳiloɳiningoɳa guwaḥliḳ süpitidə bu yəttə qixi ḳozini ḳolumdin ḳobul ḳiloɳaysən, — dəp jawab bərdi.
31 Bu ikkisi xu yərdə ḳəsəm ḳilixḳanliḳi üqün, u xu jayni «Bəər-Xeba» dəp atidi.□
32 Xu tәriḳidə ular Bəər-Xebada әḥdə ḳilixti. Andin Abiməlәk wə uning ləxkərbexi Fikol ḳozoɳilip, Filistiylərning zeminioɳa yenip kətti.□
33 Ibraḥim Bəər-Xebada bir tüp yuloɳunni tikip, u yərdə Əbədiy Təngri boloɳan Pərwərdigarning namioɳa nida ḳilip ibadət ḳildi.□ ■ 34 Ibraḥim Filistiylərning zeminida uzun waḳitḳiqə turup ḳaldi.□

22

Hudaning Ibraḥimni sinixi — Isḥaḳni ḳurbanliḳ ḳilix

1 Bu ixlardin keyin xundaḳ boldiki, Huda Ibraḥimni sinap uningoɳa: — Əy Ibraḥim! dedi. U: mana mən! — dəp jawab bərdi.
2 U: — Sən ooɳlungni, yəni sən səyidioɳan yaloɳuz ooɳlung Isḥaḳni elip, Moriya yurtioɳa berip, xu yərdə, Mən sanga eytidioɳan taoɳlarning birining üstidə uni kөydürmə ḳurbanliḳ süpitidə sunoɳin, — dedi.□ ■
3 Ətisi Ibraḥim səḥər ḳopup, exikini toḳup, yigitliridin ikkiylən bilən Isḥaḳni billə elip, kөydürmə ḳurbanliḳ üqün otun yerip, Huda uningoɳa eytḳan yərgə ḳarap mangdi. 4 Üqinqi küni Ibraḥim bexini kətürüp ḳarap, yiraḳtin u yərni kərdi.
5 Ibraḥim yigitlirigə: — Silər exək bilən muxu yərdə turup turunglar. Mən balam bilən u yərgə berip, səjdə ḳilip, andin ḳexinglaroɳa yenip kelimiz, — dedi.
6 Xuning bilən Ibraḥim kөydürmə ḳurbanliḳḳa kerəklik otunni elip, ooɳli Isḥaḳḳa yüdküzüp, өzi ḳolioɳa piqaḳ bilən otni elip, ikkisi billə yürüp kətti. 7 Isḥaḳ atisi Ibraḥimoɳa: — Əy ata! dewidi, u uningoɳa jawab berip: — Mana mən, ooɳlum, dedi. U uningdin: — Mana ot bilən otunoɳu bar, əmma kөydürmə ḳurbanliḳ bolidioɳan ḳoza ḳeni? — dəp soriwidi, 8 Ibraḥim jawab berip: — Əy ooɳlum, Huda Өzi Өzigə kөydürmə ḳurbanliḳ ḳozini təminləydu, — dedi. Andin ikkisi birgə yolini dawamlaxturdi.
9 Ahirida ular Huda Ibraḥimoɳa eytḳan jayoɳa yetip kəldi. Ibraḥim u yərdə ḳurbangaḥ yasap, üstigə otunni tizip ḳoydi. Andin u ooɳli Isḥaḳni baoɳlap, uni

■ **21:23** Yar. 14:23. □ **21:31** **«Bəər-Xeba»** — «ḳəsəm ḳuduḳi» degən mənidə. Ibraniy tilida «ḳəsəm» («xeba» yaki «xebua») wə «yəttə» («xeba») degənlərning aḥangi ohxax boloɳaqḳa, yənə «yəttining ḳuduḳi» degən mənisimu bar. □ **21:32** **«Fikol»** — Gərar padixaḥning sərdarining omumiy unwani idi (26:26). □ **21:33** **«bir tüp yuloɳunni tikip»** — yuloɳun tikix hurapiy ix əməs, bəlki uning əḥmiyiti ḳoxna əl bilən əḥdə tüzgənliki üqün, «muxu yərdə uzun waḳit turmaḳqimən» degəndək mənini bildürüxtin ibarət idi. ■ **21:33** Yar. 4:26. □ **21:34** **«uzun waḳit»** — ibraniy tilida «nuroɳun künlər». □ **22:2** **«Moriya»** — «2Tar.» 3:1ni kərüng. Huda Ibraḥimoɳa kərsətkən xu taoɳ bəlkim keyin Sulayman muḳəddəs ibadəthanini saloɳan jay, xundaḳla Əysa Məsiḥ krestlәngən taoɳ (ximal təripi) boluxi mumkin. ■ **22:2** Ibr. 11:17.

ķurbangaḥdiki otunning üstidə yatķuzdi.■ 10 Andin Ibraḥim ķolini uzitip, ooɳlini booɳuzlioɳili piqaķni aldi.
11 Xuan Pərwərdigarning Pərixtisi asmandin uni qaķirip uningoɳa: — Ibraḥim, Ibraḥim! — dəp warķiridi.
U: — Mana mən, — dedi.□
12 U uningoɳa: — Sən balioɳa ķolungni təgküzmigin, uni ḥeqnemə ķilmioɳin; qünki Mən sening Hudadin ķorķķanlikingni bildim; qünki sening ooɳlungni, yəni yaloɳuz ooɳlungni Məndin ayimiding, — dedi.
13 Ibraḥim bexini kətürüp ķariwidi, mana, arķisida münggüzliri qatķaloɳa qirmixip ķaloɳan bir ķoqķarni kərdi. Ibraḥim berip ķoqķarni elip, uni ooɳlining ornida köydürmə ķurbanlik ķilip sundi. 14 Xuning bilən Ibraḥim xu jayoɳa «Yaḥwəḥ-Yirəḥ» dəp at ķoydi. Xunga kixilər: «Pərwərdigarning teoɳida təminlinidu» degən bu səz bügüngə ķədər eytilip keliwatidu.□ 15 Pərwərdigarning Pərixtisi asmandin Ibraḥimni ikkinqi ķetim qaķirip uningoɳa: —
16 Sən өz ooɳlungni, yəni yaloɳuz ooɳlungni ayimay bu ixni ķiloɳining üqün Mən Өzüm bilən ķəsəm ķilimənki, dəydu Pərwərdigar,■ 17 — Mən seni zor bərikətləp, nəslingni asmandiki yultuzlardək nuroɳun köpəytip, dengiz saḥilidiki ķumdək oɳolditimən; nəsling bolsa düxmənlirining dərwazilirioɳa igə bolidu.□ ■ 18 Sən Mening awazimoɳa ķulaķ saloɳining üqün yər yüzidiki barlik əl-yurtlar nəslingning nami bilən өzliri üqün bəht-bərikət tiləydu, — dedi.□ ■
19 Andin Ibraḥim yigitlirining ķexioɳa yenip bardi. Ular ḥəmmisi ornidin turuxup Bəər-Xebaoɳa yol aldi. Ibraḥim Bəər-Xebada turup ķaldi.

Naḫorning əwladliri

20 Bu ixlardin keyin Ibraḥimoɳa: «Mana Milkaḥmu ining Naḫoroɳa birķanqə ooɳul tuoɳup beriptu», degən həwər yətti. 21 Ular bolsa tunji ooɳli uz, uning inisi Buz wə Aramning atisi boloɳan Kəmuəl, 22 andin Kəsəd, Hazo, Pildax, Yidlaf wə Betuəl degən ooɳullar idi. 23 (Betuəldin Riwkaḥ tərəldi). Bu səkkizini Milkaḥ Ibraḥimning inisi Naḫoroɳa tuoɳup bərdi. 24 Xuningdək uning keniziki Rəumaḥmu Tebaḥ, Gaḥam, Tahax wə Maakaḥ degənlərni tuoɳup bərdi.

23

Ibraḥimning Saraḫni dəpnə ķilixi

1 Saraḥ bir yüz yigirmə yəttə yaxķiqə өmür kərdi. Bu Saraḥning өmrining yilliri idi. 2 Saraḥ Ķanaan zeminidiki Kiriat-Arba, yəni Ḥebronda wapat boldi. Ibraḥim berip Saraḥ üqün matəm tutup yioɳa-zar ķildi. 3 Ibraḥim өz mərḥumәsining yenidin ķopup, Ḥittiylaroɳa səz ķilip:

■ **22:9** Yaķ. 2:21. □ **22:11** **«Pərwərdigarning Pərixtisi» —** 16:7 wə izaḥatini kərüng. «Ibraḥim, Ibraḥim» — Hudaning adəmning ismini ikki ķetim qaķirixi — uningoɳa boloɳan qongķur meḥir-muḥəbbitini wə Өzigə tolimu əziz ikənlikini kərsitidu. □ **22:14** **«Yaḥwəḥ-Yirəḥ» —** «Yaḥwəḥ (Pərwərdigar) təminligüqidur» degən mənidə. **«Pərwərdigarning teoɳida təminlinidu»** — Bu səz etiķadqilar arisida bir təmsil bolup ķaloɳanidi. «Ķoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **22:16** Luķa 1:73; Ibr. 6:13. □ **22:17** **«dərwazilaroɳa igə bolux» —** pütkül xəḥərni ķoloɳa aloɳanoɳa barawər. ■ **22:17** Yar. 24:60. □ **22:18** **«yər yüzidiki barlik əl-yurtlar ... bəht-bərikət tiləydu» —** yaki «yər yüzidiki barlik əl-yurtlar nəslingning wasitisi bilən bəht-bərikət tapidu». ■ **22:18** Yar. 12:3; 18:18; 26:4; Ros. 3:25; Gal. 3:8.

4 — Mən bolsam aranglarda musapir meḥman, halas; silər əmdi aranglardin manga
bir yərlik beringlar; xuning bilən mən bu mərḥuməmni aldimda kərünüp turmisun
üqün elip berip dəpnə ḳilay, — dedi.□ ■
5-6 Ḥittiylar Ibraḥimoŋa jawab berip: —
I hojam, bizgə ḳulaḳ saloŋayla! Sili arimizda Hudaning bir xaḥzadisi ḥesablinila!
Arimizdiki əng esil yərlikni tallap, xu yərdə mərḥuməlirini dəpnə ḳiloŋayla!
Mərḥuməlirini dəpnə ḳilixḳa ḥeqḳaysimiz øz yərlikini silidin ayimaydu, — dedi.
7 Ibraḥim ornidin turup, u zemindiki həlḳḳə, yəni Ḥittiylaroŋa təzim ḳilip, 8 ularoŋa:
— Əgər mərḥuməmning køz aldimda turiwərməsliki üqün, uni elip berip, dəpnə
ḳiliximni rawa kørsənglar, undaḳta søzümni anglap mening üqün Zoḥarning ooŋli
Əfronoŋa søz ḳilip, 9 uning etizining ayioŋida øziningki boloŋan Makpelaḥning oŋarini
manga berixini iltimas ḳilinglar. U manga buni silərning aranglarda gøristan
boluxḳa toluḳ nərhidə bərsun, — dedi.
10 Xu qaoŋda Əfron Ḥittiylar arisida olturatti. Xuning bilən ḥittiyliḳ Əfron
Ḥittiylarning aldida, yəni xəḥirining dərwazisidin kirgüqilərning ḥəmmisining
aldida Ibraḥimoŋa jawab berip: — 11 Yoḳsu, əy hojam, manga ḳulaḳ saloŋayla. Bu
etizliḳni, xundaḳla uningdiki oŋarni siligə berəy; uni øz həlḳim boloŋan adəmlərning
aldida siligə bərdim; øz meyitlirini dəpnə ḳiloŋayla, — dedi.
12 Andin Ibraḥim yənə zemin həlḳi aldida təzim ḳilip, 13 Xu zemindiki həlḳning
ḳulaḳliri aldida Əfronoŋa: — Iltimasimoŋa ḳulaḳ saloŋayla; mən bu etizliḳning nərhi
boyiqə pul berəy, uni məndin ḳobul ḳiloŋayla, andin mən meyitimni xu yərdə dəpnə
ḳilay, — dedi.
14 Əfron Ibraḥimoŋa jawab berip uningoŋa:
15 Əy hojam, manga ḳulaḳ saloŋayla; tət yüz xəkəl kümüxkə yaraydioŋan bir etizliḳ,
sili bilən mening aramda nemə idi? Sili meyitlirini dəpnə ḳiloŋayla — dedi.□
16 Ibraḥim Əfronning søzigə ḳoxuldi; andin Əfron Ḥittiylar aldida eytḳan baḥani,
yəni xu qaoŋdiki soda øLqimi boyiqə tət yüz xəkəl kümüxni tarazida tartip bərdi.■
17 Xundaḳ ḳilip Mamrəning udulidiki Makpelaḥḳa jaylaxḳan Əfronning etizliḳi,
yəni etizliḳning øzi, uningdiki oŋar, xundaḳla etizliḳning iqi wə ətrapidiki barliḳ
dərəhlərning ḥəmmisi■ 18 Ḥittiylarning køz aldida Ibraḥimoŋa tapxurulup, *yəni
Əfronning* xəḥirining dərwazisidin barliḳ kirgüqilərning aldida uning mülki ḳilip
bekitildi. 19 Xuningdin keyin Ibraḥim ayali Saraḥni Ḳanaan zeminidiki Mamrə (yəni,
Ḥebron)ning udulidiki Makpelaḥning etizliḳining oŋarida dəpnə ḳildi. 20 Xu tərikidə
u etizliḳ wə uningdiki oŋar Ḥittiylar təripidin Ibraḥimoŋa gøristan boluxḳa tayin
ḳilindi.

24

Ibraḥimning hizmətkarining Isḥaḳ üqün ḳiz izdixi

1 Ibraḥim ḳerip, yexi bir yərgə berip ḳaloŋanidi; Pərwərdigar Ibraḥimoŋa ḥər tərəptə
bəht-bərikət ata ḳiloŋanidi. 2 Ibraḥim øyidiki əng mətiwər hizmətkari, øzining pütün
mal-mülkini baxḳuridioŋan oŋojidaroŋa: — Ḳolungni yotamning astioŋa ḳoyoŋin;□ ■
3 Mən seni asmanlarning Hudasi xundaḳla yərning Hudasi boloŋan Pərwərdigarning
nami bilən ḳəsəm ḳildurimənki, sən mən ḥazir turuwatḳan bu Ḳanaaniylarning

□ **23:4** **«beringlar»** — Ibraḥimning «beringlar» degini bilən, bu «setip beringlar» degənni bildüridioŋan siliḳ-sipayə mənidiki gəptur (9-ayətni kørüng). ■ **23:4** Ros. 7:5. □ **23:15** **«tət yüz xəkəl kümüxkə yaraydioŋan bir etizliḳ, sili bilən mening aramda nemə idi?»** — əməliyəttə bu baḥa intayin yuḳiri baḥa idi. Ibraḥim uning məḳsitini obdan qüxinətti. ■ **23:16** Yar. 50:13. ■ **23:17** Ros. 7:16. □ **24:2** **«əng mətiwər»** — yaki «ḥəmmidin yaxanoŋan». ■ **24:2** Yar. 47:29.

arisidin ooɣlumoɣa ḳiz elip bərməy,■ 4 Bəlki өz yurtumoɣa, xundaḳla өz uruḳ-tuoɣḳanlirimning ḳexioɣa berip, ooɣlum Isḥaḳḳa hotun elip bərgəysən, — dedi.
5 Hizmətkari uningoɣa: — Mubada u ḳiz mən bilən bu yurtḳa kəlgili unimisa, undaḳta өzliri qiḳḳan xu yurtḳa ooɣullirini yandurup apiramdimən? — dedi.
6 Ibraḥim uningoɣa jawab berip: — Ḥezi bol, ooɣlumni ḥərgiz xu yərgə yandurup barmioɣin! 7 Meni atamning өyi bilən tuoɣuloɣan yurtumdin yetəkləp elip kəlgüqi, yəni manga səz ḳilip: — «Sening nəslinggə bu yurtni berimən», dəp manga ḳəsəm ḳiloɣan, asmanning Hudasi boloɣan Pərwərdigar Өz Pərixtisini aldingoɣa əwətidu; xuning bilən sən u yərdin ooɣlumoɣa ḳiz elip kelələysən.■ 8 Xundaḳtimu, əgər ḳiz sən bilən bu yərgə kəlgili unimisa, mən sanga ḳilduridioɣan ḳəsəmdin halas bolisən; əmma ooɣlumni u yərgə ḥərgiz yandurup barmioɣin, — dedi.
9 Xuning bilən hizmətkar ḳolini hojisi Ibraḥimning yotisining astioɣa ḳoyup turup, bu tooɣrida uningoɣa ḳəsəm ḳildi.
10 Andin hizmətkar bu tooɣrida hojisining təgiliridin onni, xundaḳla hojisining ḥərhil esil nərsilirini elip yoloɣa qiḳti; u Aram-Naḥaraim rayonioɣa səpər ḳilip, Naḥorning xəḥirigə yetip kəldi.□ 11 U xəḥərning sirtidiki bir ḳuduḳning yenida təgilirini qəkündurdi: bu kəqḳurun, ḳiz-ayallarning su tartḳili qiḳidioɣan qeoɣi idi. 12 U dua ḳilip: — Əy hojam Ibraḥimning Hudasi boloɣan Pərwərdigar, өtünimənki, bügün mening iximni ongoɣa tartḳaysən, hojam Ibraḥimoɣa xapaət kərsətkəysən.□ 13 Mana mən bu yərdə ḳuduḳning bexida turuwatimən wə xəḥər həlḳining ḳizliri bu yərgə su tartḳili keliwatidu. 14 Əmdi xundaḳ bolsunki, mən ḳaysi ḳizoɣa: «Komzikingni qüxürsəng, mən su iqiwalsam boptikən!» desəm, u jawab berip: «Mana iqkin, mən təgiliringnimu suoɣirip ḳoyay», desə, u ḳiz sən ḳulung Isḥaḳḳa bekitkiningning өzi bolsun. Buningdin sening hojam Ibraḥimoɣa xapaət ḳiloɣiningni bilələymən, — dedi.
15 U tehi səzini tügətməyla, mana Riwkaḥ kozini mürisidə kətürüp qiḳip kəldi; u bolsa Ibraḥimning inisi Naḥorning ayali Milkaḥtin tuoɣuloɣan ooɣli Betuəlning ḳizi idi;■ 16 Ḳiz intayin qiraylиḳ bolup, ḥeq ər kixi təgmigən pak ḳiz idi. U ḳuduḳning boyioɣa qüxüp, komzikini toldurup andin qiḳti. 17 Hizmətkar uning aldioɣa yügürüp berip: — Өtünüp ḳalay, komzikingtin azoɣina su otliwalay, dedi.
18 U jawab berip: — Iqkəyla, əy hojam! dəpla, komzəkni dərḥal ḳolioɣa elip, uning su iqixi üqün sundi.
19 U süyidin uningoɣa ḳanoɣuqə iqküzgəndin keyin: — Təgilirigimu ḳanoɣuqə su iqküzüp ḳoyay, — dedi.
20 Xuning bilən u dərḥal komzəktiki suni olaḳḳa təküwetip, yənə ḳuduḳḳa su tartḳili yügürüp bardi; u uning ḥəmmə təgilirigə su tartip bərdi. 21 U kixi uningoɣa kəzini tikkiniqə jimjit turup, Pərwərdigarning yolini ong ḳiloɣan, ḳilmioɣanliḳini bilix üqün kütüwatatti. 22 Təgilər su iqip ḳanoɣanda, xundaḳ boldiki, ḥeliḳi kixi yerim xəkəllik bir altun burun ḥalḳisi bilən ikki ḳolioɣa on xəkəllik altun biləzükni qiḳirip ḳizoɣa berip uningoɣa: 23 Sən kimning ḳizi bolisən? Manga dəp bərsəng! Atangning өyidə bizgə ḳonoɣudək jay barmu? — dəp soridi.
24 Ḳiz uningoɣa: — Mən Milkaḥning Naḥoroɣa tuoɣup bərgən ooɣli Betuəlning ḳizi bolimən, — dedi,■ 25 yənə uningoɣa: — Bizningkidə saman bilən booɣuz kəngri, *siləргə* ḳonoɣili jaymu bar, — dedi.

■ **24:3** Yar. 28:1. ■ **24:7** Yar. 12:1, 7; 13:15; 15:18; 26:4; Mis. 32:13; Ḳan. 34:4; Ros. 7:5. □ **24:10** **«Aram-Naḥaraaim»** — yaki «Mesopotamiya», yəni «ikki dəryaning otturisidiki rayon». □ **24:12** **«mening iximni ongoɣa tartḳaysən»** — ibraniy tilida «ixni mening aldimda yüz bərgüzgəysən!». **«xapaət»** — muxu yərdə «xapaət» ibraniy tilida «həsəd» degən səz bilən ipadilinidu. Bu səzning mənisi bək qongḳur bolup, kəp yərlərdə «өzgərməs muḥəbbət» yaki «өzgərməs meḥribanliḳ» dəp tərjimə ḳilinidu. Kəp yərlərdə bir hil əḥdə bilən baoɣliḳ bolidu; xunga səzning uzunraḳ birhil tərjimisi: «meḥir-muḥəbbət əḥdisidə ḥaman turidu» degəndək bolidu. ■ **24:15** Yar. 22:23 ■ **24:24** Yar. 22:23.

26 Xuan bu adəm engixip Pərwərdigarning aldida səjdə ḳilip: 27 Өz xapaiti
bilən ḥojamdin wapadarliḳini ayimiơan, hojam Ibraḥimning Hudasi bolơan
Pərwərdigarơa Ḥəmdusana oḳulơay! Pərwərdigar bu səpirimdə meni hojamning
ḳerindaxliri turơan өygə baxlap kəldi! — dedi.
28 Ḳiz yügürüp berip, bularning ḥəmmisini anisining өydikilərgə eytip bərdi.
29 Əmdi Riwkaḥning Laban degən bir akisi bar idi. Laban ḳudуḳning bexiơa,
u adəmning ḳexiơa yügürüp qikti. 30 Qünki u singlisining burun ḥalḳisini wə
ḳolliridiki biləzüklərni kərüp, ḥəmdə singlisining: u adəm manga mundaḳ-mundaḳ
dedi, deginini anglap, u adəmning ḳexiơa bardi. Mana, u kixi ḳudуḳning yenida
tөgilərning ḳexida turatti. 31 Laban uningơa: — Əy Pərwərdigarning bəht-bərikiti
ata ḳilinơuqi, kirgəyla! Nemə üqün taxḳirida turdila? Mən өyni təyyarlap ḳoydum,
tөgilərgimu jay raslidim, — dedi.
32 U adəm өygə kirdi; Laban tөgilərdin yükni qüxürüp, tөgilərgə saman bilən booơuz
berip, u kixining ḥəm uning ḥəmraḥlirining putlirini yuơili su elip kəldi;□ 33 andin
u kixining aldiơa taam ḳoyuldi; lekin u: — Mən gepimni deməy turup taam
yeməymən, — dedi. Laban jawab berip: — Eytḳayla, dedi.
34 U: — Mən bolsam Ibraḥimning hizmətkarimən; 35 Pərwərdigar hojamơa kөp bəht-
bərikət ata ḳilơaqḳa, u uluơ bir kixi boldi. U uningơa ḳoy bilən kala, kümüx
bilən altun, ḳul bilən dedəklərni, tөgə bilən exəklərni bərdi. 36 Hojamning ayali
Sarah ḳerioơanda hojamơa bir ooơul tuơup bərgənidi. Hojam *ooơliơa* өzining
barliḳini atidi. 37 Hojam meni ḳəsəm ḳildurup: «Sən mən turuwatḳan zemindiki
Ḳanaaniylarning ḳizliridin ooơlumơa hotun elip bərmə, 38 bəlki jəzmən atamning
өyigə, өz tuơḳanlirimning ḳexiơa berip, ooơlumơa hotun elip bərgəysən», — dedi.
39 U waḳitta mən hojamơa: «U ḳiz mən bilən kəlgili unimisiqu?» — desəm,
40 u manga jawab berip: «Tutḳan yollirim uningơa oquḳ bolơan Pərwərdigarim
Өz Pərixtisini sening bilən əwətip, yolungni ong ḳilidu. Bu tərikidə sən mening
ailidikilirim arisidin, atamning jəməti iqidin ooơlumơa hotun elip berisən. 41 Xundaḳ
ḳilip ailəmdikilərning ḳexiơa yetip barơiningda, sən mən ḳildurơan ḳəsəmdin
halas bolisən; ular sanga ḳizni bərmisimu ohxaxla ḳəsəmdin halas bolisən», —
degənidi.
42 Xunga mən bügün bu ḳudуḳning ḳexiơa kelip: — Əy, hojam Ibraḥimning
Hudasi bolơan Pərwərdigar, əgər sən bu səpirimni ong ḳilsang: — 43 mana
mən su ḳudуḳining yenida turuwatimən; wə xundaḳ bolsunki, su tartḳili kəlgən
ḳizơa: «Komzikingdin manga bir otlam su bərgən bolsang», desəm, 44 u manga:
«Sən iqkin, tөgiliringgimu su tartip berəy», dəp jawab bərsə, undaḳta bu ḳiz dəl
Pərwərdigar Өzi hojamning ooơli üqün bekitkən ḳiz bolsun, dəp dua ḳilơanidim.
45 Kөnglümdə tehi səzüm tügiməyla, mana, Riwkaḥ komzəkni mürisidə kətürüp
qikip, ḳudуḳning boyiơa qüxüp su tartti; mən uningơa: — Iltipat ḳilip, manga
su iqkili ḳoysang, dewidim, 46 u dərḥal komzikini mürisidin qüxürüp: «Iqkəyla,
tөgilirinimu suơirip ḳoyay», dedi. Xuning bilən mən iqtim; u tөgilirimnimu suơirip
ḳoydi. 47 Andin mən uningdin: — Kimning ḳizi bolisən, dəp sorisam, u jawab berip:
— Mən Naḥorning Milkaḥdin tuơuloơan ooơli Betuəlning ḳizi bolimən, — dedi. Xu
qaơda mən uning burniơa ḥalḳa, ḳolliriơa biləzüklərni selip ḳoydum; 48 andin
engixip Pərwərdigarơa səjdə ḳildim; hojamning ḳerindixining ḳizini uning ooơli
üqün elip ketixkə mening yolumni ong ḳiloơini üqün, hojamning Hudasi bolơan
Pərwərdigarơa ḥəmdusana eyttim. 49 Əmdi silər hojamơa ihlas ḳilip xapaət
kərsitəyli desənglar, buni manga dənglar. Əgər halimisanglar, unimu manga

□ **24:32 «Laban tөgilərdin yükni qüxürüp» —** ibraniy tilida «u tөgilərdin yükni qüxürüp».

eytinglar, mən ong tərəpkə yaki sol tərəpkə barimən, — dedi.□
50 Əmdi Laban bilən Betuəl jawab berip: — Bu ix Pərwərdigardin bolƣaq, siligə ya
undaƙ ya bundaƙ deyəlməymiz.□ 51 Mana, Riwkaɦ aldilirida turidu; uni elip kətkəyla.
U Pərwərdigarning deginidək əz hojilirining ooƣliƣa hotun bolsun, — dedi.
52 Ibraɦimning hizmətkari ularning səzlirini anglap, yərgə engixip, Pərwərdigarƣa
səjdə ƙildi. 53 Andin, hizmətkar kümüx buyumlarni, altun buyumlarni wə kiyim-
keqəklərni qiƙirip, bularni Riwkaɦƙa bərdi; u yənə ƙizning akisi wə anisiƣimu
ƙimmətlik ɦədiyələrni sundi.
54 Andin u wə ɦəmraɦliri bilən billə yəp-iqip, xu yərdə ƙonup ƙaldi. Ətisi səɦərdə
ƙopup, u ularƣa: meni hojamning ƙexiƣa yoliƣa selip ƙoyunglar, dewidi, 55 Ƙizning
akisi bilən anisi uningƣa: — Ƙiz birƙanqə kün yaki on kün yenimizda tursun; andin
barsun, — dedi.
56 Əmma u ularƣa: — Pərwərdigar mening səpirimni ong ƙiliƣanikən, meni
tosmanglar; hojamning ƙexiƣa berixim üqün meni yoliƣa selip ƙoyunglar, — dedi.
57 Ular uningƣa: — Ƙizni qaƙirip, uning aƣzidin anglap baƙayli, dəp 58 Riwkaɦni
qaƙirip uningdin: — Bu adəm bilən baramsən? dəp soriwidi, u: — Baray, dəp jawab
bərdi.
59 Xuning bilən ular singlisi Riwkaɦni, uning inik'anisi, Ibraɦimning hizmətkari wə
adəmliri bilən ƙoxup yoliƣa selip ƙoydi.■ 60 U waƙitta ular Riwkaɦƙa bəht tiləp:
— Əy singlimiz, mingliƣan on mingliƣan adəmlərning anisi boliƣaysən!
Nəsling düxmənlirining dərwaziliriƣa igə boliƣay! — dedi.
61 Xuning bilən Riwkaɦ bilən uning dedəkliri ornidin turup, təgilərgə minip, u kixigə
əgixip mangdi. Xundaƙ ƙilip hizmətkar Riwkaɦni elip yoliƣa qiƙti.
62 Isɦaƙ Bəər-laɦay-roy degən jaydin bayila ƙaytip kəlgənidi; qünki u jənubtiki
Nəgəwdə turatti;■ 63 Isɦaƙ kəqƙurun istiƙamətkə dalaƣa qiƙƙanidi; u bexini kətürüp
ƙarisa, mana təgilər keliwatatti. 64-65 Riwkaɦ bexini kətürüp, Isɦaƙni kərdi; u dərɦal
təgidin qüxüp, hizmətkardin: — Səɦrada bizning aldimiziƣa qiƙiwatƙan bu kixi kim
bolidu? — dəp soridi.
Hizmətkar: — Bu hojamdur! dedi. Riwkaɦ dərɦal qümbilini tartip yüzini yepiwaldi.
66 Hizmətkar əmdi ƙiliƣan ɦəmmə ixlirini Isɦaƙƙa eytip bərdi. 67 Isɦaƙ ƙizni anisi
Saraɦning qediriƣa baxlap kirdi; u Riwkaɦni əz əmrigə aldi; u uning hotuni boldi.
U uni yahxi kərüp ƙaldi; bu tərikidə Isɦaƙ anisining wapatidin keyin təsəlli tapti.□

25

Ibraɦimning baxƙa əwladliri
1Tar. 1:28-42

1 Ibraɦim Kəturaɦ isimlik yənə bir ayalni aliƣanidi. 2 U Ibraɦimƣa Zimran,
Yoƙxan, Medan, Midiyan, Ixbak wə Xuaɦni tuƣup bərdi.■ 3 Yoƙxandin Xeba
bilən Dedan tərəldi; Dedanning əwladliri Axuriylar, Letuxiylar wə Leummiylar idi.□
4 Midiyanning ooƣulliri Əfaɦ, Efər, Ɦanoh, Abida wə Əldaaɦ idi. Bular ɦəmmisi
Kəturaɦning əwladliri idi.

□ **24:49 «Əgər halimisanglar, unimu manga eytinglar, mən ong tərəpkə yaki sol tərəpkə barimən» —** roxənki, hizmətkar ixning ƙandaƙ boluxidin ƙət'iynəzər, Ibraɦimning ailisidikilərning ƙexiƣa yetip baroƣinida, ular ƙizni bərmisimu ohxaxla ƙəsəmdin halas bolidioƣanliƙi eniƙ tursimu, u ƙizni izdəxtin yanmaytti. □ **24:50 «siligə ya undaƙ ya bundaƙ deyəlməymiz» —** Ibraniy tilida: «siligə ya yaman ya yahxi deyəlməymiz». ■ **24:59** Yar. 35:8 ■ **24:62** Yar. 16:14; 25:11. □ **24:67 «Isɦaƙ anisining wapatidin keyin təsəlli tapti» —** Saraɦ bu ixtin burun wapat boliƣanidi (23-babni kərüng). ■ **25:2** 1Tar. 1:32. □ **25:3 «axuriylar» —** muxu «axuriylar» bolsa keyinki «Axurlar» yaki «Asuriylər» əməs. «Axurlar» yaki «asuriylər» bolsa xəmning əwladliridin idi (10:22ni kərüng).

5 Ibraƕim barliƙini Isƕaƙƙa atiwətkənidi;■ 6 Ibraƕim tehi Ƕayat waƙtida kiqik
hotunliridin boloɳan ooɳullirioɳa ƕədiyələrni berip, andin bularni ooɳli Isƕaƙtin yiraƙ
tursun dəp, kün qiƙix tərəpkə, xərƙiy zeminoɳa əwətiwətkənidi.□

Ibraƕimning ələümi wə dəpnə ƙilinixi

7-8 Ibraƕimning əmrining künliri bir yüz yətmix yil boldi; u tolimu ƙerip, künliri
toxup, nəpəstin tohtap wapat boldi; u əz ƙowmining ƙexioɳa berip ƙoxuldi.□ ■
9 Uning ooɳulliri Isƕaƙ wə Ismail uni Mamrəning uduliɳa jaylaxƙan, Ƕittiy Zoƕarning
ooɳli Əfronning etizliƙidiki Makpelaƕning oɳarida dəpnə ƙildi. 10 Bu etizliƙni Ibraƕim
Ƕittiylardin setiwaloɳanidi; mana bu yərlikkə Ibraƕim dəpnə ƙilindi, ayali Saraƕmu
muxu yərgə dəpnə ƙilinoɳanidi.
11 Ibraƕim wapat boloɳandin keyin xundaƙ boldiki, Pərwərdigar uning ooɳli Isƕaƙni
bərikətlidi. Isƕaƙ Bəər-Laƕay-Royning yenida turatti.

Ismailning əwladliri

12 Təwəndikilər Saraƕning misirliƙ dediki Ƕəjərdin tuoɳuloɳan, Ibraƕimning ooɳli
boloɳan Ismailning əwladliri: —□
13 Ismailning ooɳullirining, ularning nəsəbnamiliri wə ƙəbililiri boyiqə ismi
təwəndikiqə: — Ismailning tunji ooɳli Nebayot; andin Kedar, Adbəəl, Mibsam,■
14 Mixma, Dumaƕ, Massa, 15 Ƕadad bilən Tema, Yətur bilən Nafix wə Ƙədəmaƕ idi.
16 Bular bolsa Ismailning ooɳulliri bolup, ularning kənt wə qedirgaƕliri ularning nami
bilən ataloɳan bolup, ular on ikki ƙəbiligə əmir boloɳanidi.
17 Ismailning əmrining yilliri bir yüz ottuz yəttə yil boldi; u ahirƙi nəpsini tartip
wapat bolup, əz ƙowmining ƙexioɳa berip ƙoxuldi.
18 *Uning əwladliri* Ƕawilaƕ rayonidin tartip xuroɳiqə olturaƙlaxti (Xur bolsa
Misirning utturisida bolup, Axuroɳa baridioɳan yolda idi). Ismail əzining barliƙ
ƙerindaxlirining udulida olturaƙlaxti.□

Əsaw bilən Yaƙupning dunyaoɳa kelixi

19 Ibraƕimning ooɳli Isƕaƙning nəslining bayani mundaƙtur: — Ibraƕimdin Isƕaƙ
tərəldi.□ 20 Isƕaƙ Padan-Aramda olturuxluƙ aramiy Betuəlning ƙizi, aramiy
Labanning singlisi boloɳan Riwkaƕni hotunluƙƙa aloɳanda ƙiriƙ yaxƙa kirgənidi.
21 Əmma Riwkaƕ bolsa tuoɳmas boloɳaqƙa, Isƕaƙ hotuni üqün Pərwərdigaroɳa dua-
tilawət ƙildi; Pərwərdigar uning duasini ijabət ƙildi; xuning bilən ayali Riwkaƕ
ƕamilidar boldi.■

■ **25:5** Yar. 24:36. □ **25:6 «kiqik hotunliri»** — Ƕəjər wə Kəturaƕlar idi. Ibraƕimning xundaƙ orunlaxturuxi, xübƕisizki, keyinki waƙitlarda ooɳulliri arisida Huda wədə ƙiloɳan miras (Pələstin zemini) üstidə qiƙixi mumkin boloɳan jedəllərning aldini elix üqün idi. □ **25:7-8 «əz ƙowmining ƙexioɳa berip ƙoxuldi»** — 15:15 wə izaƕatini kərüng. ■ **25:7-8** Yar. 15:15. □ **25:12 «təwəndikilər .... Ismailning əwladliri»** — muxu jümlə bilən «Aləmning Yaritilixi»ning yəttinqi «tolidot»i («tarihi»), yəni «Ismailning tolidoti» («Ismailning əwladlirining tarihi») (25:12-18) baxlinidu. ■ **25:13** 1Tar. 1:29. □ **25:18 «Ismail əzining barliƙ ƙerindaxlirining udulida olturaƙlaxti»** — bu bayan Ismail tooɳrisidiki ilgiriki bexarət (16:12)ning əməlgə axuruluxini kərsitidu; uningdin bəlkim Ismail wə əwladlirining əz ƙerindaxliri boloɳan yəƕudiylar wə baxƙilar bilən ƙarxilixixining baxlanoɳanliƙini puratƙan boluxi mumkin. Muxu ayəttiki «Axur» Asuriyə əməs, bəlkim Sinay qəlidiki bir rayonni kərsitixi mumkin. □ **25:19 «Ibraƕimning ooɳli Isƕaƙning nəslining bayani mundaƙtur»** — muxu jümlə bilən «Aləmning Yaritilixi»ning səkkizinqi «tolidot»i («tarihi», yəni «Isƕaƙning tolidoti») («Isƕaƙning nəslining bayani») (25:19-35:26) baxlinidu. ■ **25:21** Rim. 9:10.

22 Əmma uning ḳorsiḳidiki ikki bala bir-biri bilən soḳuxḳili turdi. Xuning bilən
Riwkaḥ: — Əgər bundaḳliḳini bilsəm, *ḫamilidar* bolup nemə ḳilattim? — dəp
Pərwərdigardin səwəbini sorioɣili bardi.
23 Pərwərdigar uningoɣa: —
«Sening ḳorsiḳingda ikki əl bardur,
Iqingdin ikki həlḳ qiḳip bir-biridin ayrilidu,
Bir həlḳ yənə bir həlḳtin oɣalib kelidu,
Qongi kiqikining hizmitini ḳilidu» — dedi.■

24 Uning ay-küni toxḳanda, mana uning ḳorsiḳida dərwəḳə bir jüp ḳoxkezək bar
idi.□ 25 Awwal tuoɣuloɣini ḳizoɣuq bolup, pütün bədini juwidək tüklük idi. Ular uning
ismini Əsaw dəp ḳoydi.□ 26 Andin inisi ḳoli bilən Əsawning tapinini tutḳan ḫalda
qiḳti. Bu səwəbtin uning ismi Yaḳup dəp ḳoyuldi. Ular tuoɣuloɣanda Isḥaḳ atmix
yaxta idi.■

Əsawning tunjiliḳ ḫoḳuḳi, yəni tunji ooɣulluḳ ḫoḳuḳni setiwetixi

27 Balilar əsüp qong boldi; Əsaw maḫir owqi bolup, dala-janggalda yüridioɣan adəm
boldi. Yaḳup bolsa durus adəm bolup, qedirlarda turatti.□ 28 Isḥaḳ Əsawning owlap
kəlgən gəxidin daim yəp turoɣaqḳa, uningoɣa amraḳ idi. Lekin Riwkaḥ Yaḳupḳa
amraḳ idi.
29 Bir küni Yaḳup *purqaḳ* xorpisi ḳaynitiwatatti; Əsaw daladin ḫerip-eqip ḳaytip
kəldi. 30 Əsaw Yaḳupḳa: — Mən ḫalimdin kəttim! Ətünüp ḳalay, awu ḳizildin
bərsəng! — Awu ḳizil nərsidin meni ozuḳlandursangqu! Mən ḫalimdin kəttim,
— dedi (xu səwəbtin uning eti «Edom» dəpmu ataldi).□
31 Yaḳup uningoɣa: — Undaḳ bolsa, tunjiliḳ ḫoḳuḳungni manga setip bərgin, — dedi.□
32 Əsaw: — Mən ələy dəwatimən, bu tunjiliḳ ḫoḳuḳining manga nemə paydisi? —
dedi.■
33 Yaḳup: — Əmisə ḫazir manga ḳəsəm ḳiloɣin, dewidi, u uningoɣa ḳəsəm ḳilip,
tunjiliḳ ḫoḳuḳini Yaḳupḳa setip bərdi.
34 Xuning bilən Yaḳup Əsawoɣa nan bilən ḳizil purqaḳ xorpisini bərdi. U yəp-
iqip ornidin turup kətti. Xundaḳ ḳilip Əsaw tunjiliḳ ḫoḳuḳioɣa xunqə etibarsiz
ḳarioɣanidi.

26

Isḥaḳning Gərarda musapir bolup turuxi

■ **25:23** 2Sam. 8:14; Rim. 9:12. □ **25:24** **«Əsaw»** — «tüklük». □ **25:25** **«Yaḳup»** — mənisi «tapanoɣa esiloɣuqi» yaki kəqmə mənidə «orun basar» yaki «muḫapizətqi» degənlik idi. Keyin Əsaw Yaḳupḳa əq bolup ḳelip, uning ismini «orun igiliwaloɣuqi» degən səlbiy mənidə ixlitidu (27:36). ■ **25:26** Ḫox. 12:4. □ **25:27** **«qüxənmə»** — omumən eytḳanda, Təwratta owqiliḳ ḳilix səlbiy ḳarilidu. «Qedirlarda turatti» Yaḳupni ḫurun adəm degənlik əməs, bəlki ailisidiki ixlar, bolupmu qarwiqiliḳ bilən xuoɣulliniwatḳinini kərsitidu. Yaḳupning təjribilik ḳoyqi ikənliki 29:7din kərünidu. Bəzi tərjimilərdə «Yaḳup **jimoɣur** adəm» deyilgini bilən ibraniy tilidiki bu səz («tam» yaki «tamam») Təwratta daim «durus», «kamil» degən mənini bildüridu. □ **25:30** **«Edom»** — «ḳizil». □ **25:31** **«tunjiliḳ ḫoḳuḳi»** — (yaki «tunji ooɣulluḳ ḫoḳuḳ») — Bu ḫoḳuḳ tət ixni əz iqigə aloɣan boluxi mumkin: — (1) pütkül ailisidikilər üqün igidarqiliḳ məs'uliyiti; (2) baxḳa ooɣullaroɣa ḳarioɣanda, atisidin mirasni bir ḫəssə kəp elix; (3) atisining bəht-bərikət tiləx həyrliḳ duasidin alaḫidə bəḫriman bolux; (4) pütkül ailisidikilər üqün kaḫinliḳ (dua ḳilix) wəzipisini ətəx. Biz «tunjiliḳ ḫoḳuḳi» toоɣrisida «ḳoxumqə səz»imizdə yənə tohtilimiz. ■ **25:32** Yəx. 22:13; 1Kor. 15:32.

1 *Ḳanaan* zeminida Ibraḥimning waḳtidiki aqarqiliḳtin baxḳa yənə bir ḳetimlik
aqarqiliḳ yüz bərdi. Xuning bilən Isḥaḳ Gərar xəḥirigə, Filistiylərning padixaḥi
Abimələkning ḳexiɵa bardi.□ 2 Pərwərdigar uningɵa kərünüp mundaḳ dedi: —
Sən Misirɵa qüxməy, bəlki Mən sanga kərsitip beridiɵan yurtta turɵin.□ 3 Moxu ze-
mindin qiḳmay musapir bolup turɵin; xuning bilən Mən sən bilən billə bolup, sanga
bəht-bərikət ata ḳilimən; qünki Mən sən wə nəslinggə bu zeminlarning ḥəmmisini
berip, atang Ibraḥimɵa bərgən ḳəsimimni ada ḳilimən;■ 4 nəslingni asmandiki
yultuzlardək awutimən wə nəslinggə bu zeminlarning ḥəmmisini berimən; yər
yüzidiki barliḳ əl-yurtlar nəslingning *nami* bilən özlirigə bəht-bərikət tiləydu;□ ■
5 Qünki Ibraḥim Mening awazimɵa ḳulaḳ selip, tapiliɵinim, əmrlirim, bəlgilimilirim
wə ḳanunlirimni bəja kəltürdi, — dedi.
6 Xuning bilən Isḥaḳ Gərarda turup ḳaldi. 7 Əmma u yərlik kixilər uning ayali
tooɵrisida sorisa u: — Bu mening singlim bolidu, — dedi; qünki Riwkaḥ intayin
qiraylik boloɵaqḳa, Isḥaḳ өz-өzigə: «Bu mening ayalim bolidu», desəm, bu yərlik
adəmlər Riwkaḥning səwəbidin meni өltürüwetərmikin, — dəp ḳorḳti.
8 Lekin u xu yərdə uzaḳ waḳit turɵandin keyin xundaḳ boldiki, Filistiylərning
padixaḥi Abimələk dərizidin ḳariwidi, mana Isḥaḳ wə ayali Riwkaḥ bir-birigə
ərkilixip turatti.□ 9 Andin Abimələk Isḥaḳni qaḳirip: — Mana, u jəzmən sening
ayaling ikən! Sən nemə dəp: «U mening singlim», deding? — dewidi, Isḥaḳ
uningɵa: — Qünki mən əslidə uning səwəbidin birsi meni өltürüwetərmikin, dəp
ənsirigənidim, — dedi.
10 Abimələk uningɵa: Bu bizgə nemə ḳiloɵining? Tas ḳaptu həlḳ arisidin birərsi
ayaling bilən birgə boloɵili?! Undaḳ boloɵan bolsa sən bizni gunaḥḳa patḳuzɵan
bolatting! — dedi.
11 Andin Abimələk ḥəmmə həlḳḳə buyrup: — Kimki bu kixigə wə yaki hotunioɵa ḳol
təgküzsə jəzmən өltürülməy ḳalmaydu, — dəp yarliḳ qüxürdi.
12 Isḥaḳ u zeminda terikqiliḳ ḳildi: u xu yili yərdin yüz ḥəssə ḥosul aldi; Pərwərdigar
uni bərikətligənidi. 13 Bu kixi bax kətürüp, barɵanseri rawaj tepip, tolimu katta
kixilərdin bolup ḳaldi. 14 Uning ḳoy-kala padiliri wə өyidiki ḳulliri intayin kəpəydi;
Filistiylər uningɵa ḥəsət ḳiloɵili turdi.
15 Bu səwəbtin uning atisi Ibraḥimning künliridə atisining ḳulliri koliɵan
ḳuduḳlarning ḥəmmisini Filistiylər etip, topa bilən tinduruwətti.□
16 Abimələk Isḥaḳḳa: — Sən bizdin ziyadə küqiyip kətting, əmdi arimizdin qiḳip
kətkin, — dedi.
17 Isḥaḳ u yərdin ketip, Gərar wadisioɵa qedir tikip, xu yərdə turup ḳaldi. 18 Ibraḥim
ḥayat waḳtida *ḳulliri* birmunqə ḳuduḳlarni ḳazɵanidi; biraḳ Ibraḥim өlgəndin
keyin, Filistiylər bularni topa bilən tinduruwətkənidi. Isḥaḳ bu ḳuduḳlarni ḳaytidin
kolitip, ularɵa atisi ilgiri ḳoyɵan isimlarni yənə ḳoydi. 19 Isḥaḳning ḳulliri wadida
ḳuduḳ kolawatḳanda suliri urɵup qiḳip aḳidioɵan bir ḳuduḳni tepiwaldi. 20 Lekin
Gərardiki padiqilar Isḥaḳning padiqiliridin uni talixip: — Bu su bizningkidur, —
dedi. Ular Isḥaḳ bilən jedəlləxkəqkə, u bu ḳuduḳni «Esək» dəp atidi.□ 21 Ular yənə
baxḳa bir ḳuduḳni kolidi, ular yənə bu ḳuduḳ tooɵrisida jedəlləxti. Xuning bilən

---

□ **26:1 «Abimələk»** — xu waḳitta Gərar padixaḥining omumiy unwani idi. Bu «Abimələk» Ibraḥimning waḳtidiki «Abimələk» (20-bab) əməs. □ **26:2 «Sən Misirɵa qüxməy»** — Gərar xəḥiri Ḳanaan zeminining iqidə bolup, Misir zeminioɵa baridioɵan yol üstidə idi. ■ **26:3** Yar. 13:15; 15:18. □ **26:4 «yər yüzidiki barliḳ əl-yurtlar nəslingning nami bilən өzlirigə bəht-bərikət tiləydu»** — yaki «yər yüzidiki barliḳ əl-yurtlar nəslingning wasitisi bilən bəht-bərikət tapidu». ■ **26:4** Yar. 12:3; 18:18; 22:18. □ **26:8 «Isḥaḳ wə ayali Riwkaḥ bir-birigə ərkilixip turatti»** — yaki «Isḥaḳ ayali Riwkaḥni silap turatti». □ **26:15 «ḳuduḳlarning ḥəmmisini Filistiylər etip, topa bilən tinduruwətti»** — aqarqiliḳ boloɵan waḳtida bundaḳ ḳilix yaman ix ḥesablinatti ḥəm ḥamaḳətlik bolatti. □ **26:20 «Esək»** — «majira».

Isḥaḳ buning ismini «Sitnaḥ» dəp atidi.□
22 Andin u u yərdin ketip, baxḳa yərgə berip, xu yərdimu yənə bir ḳuduḳ kolidi; əmdi
Gərardikilər bu ḳudukni talaxmidi. Bu səwəbtin u uning etini «Rəḥobot» ḳoyup:
«Əmdi Pərwərdigar biz üqün jay bərgənikən, bu zeminda mewilik bolimiz», — dedi.□
23 Andin u u yərdin qiḳip Bəər-Xebaoɣa bardi. 24 Pərwərdigar xu keqisi uningoɣa
kərünüp: — Mən bolsam atang Ibraḥimning Hudasidurmən; ḳorḳmioɣin, qünki Mən
sən bilən billimən, seni bəht-bərikətləp, nəslingni ḳulum Ibraḥimning səwəbidin
awutimən, — dedi.
25 U xu yərdə bir ḳurbangaḥ yasap, Pərwərdigarning namioɣa nida ḳilip ibadət ḳildi.
U xu yərdə qedirini tikti, Isḥaḳning ḳulliri xu yərdə bir ḳuduḳ kolidi.

Isḥaḳning Abimələk bilən padixaḥ kelixim tüzüxi

26 Əmdi Abimələk, aoɣinisi Aḥuzzat bilən ləxkərbexi Fikol birgə Gərardin qiḳip,
uning ḳexioɣa bardi. 27 Isḥaḳ ularoɣa: — Manga əqmənlik ḳilip, meni aranglardin
ḳooɣliwətkəndin keyin, nemə üqün mening ḳeximoɣa kəldinglar? — dedi.
28-29 Ular jawabən: — Biz Pərwərdigarning sən bilən billə boloɣinini roxən
bayḳiduḳ, xuning bilən biz sening tooɣrangda: «Otturimizda bir kelixim bolsun, yəni
bizlər bilən sən bir-birimizgə ḳəsəm berip əḥdə ḳilixayli» deduḳ; xu wəjidin sən
bizgə ḥeqḳandaḳ ziyan-zəhmət yətküzmigəysən; biz sanga ḥeq təgmiginimizdək,
xundaḳla sanga yahxiliḳtin baxḳa ḥeqbir nemə ḳilmioɣinimizdək (bəlki seni aman-
esənlik iqidə yolungoɣa əwətkəniduḳ) sənmu xundaḳ ḳiloɣaysən. Mana ḥazir sən
Pərwərdigar təripidin bəht-bərikət kərüwatisən! — deyixti.□
30 Xuning bilən u ularoɣa bir ziyapət ḳilip bərdi. Ular bolsa yəp-iqti. 31 Ətisi tang
səḥərdə ular ḳopup bir-birigə ḳəsəm ḳilixti; andin Isḥaḳ ularni yoloɣa selip ḳoydi;
ular uning ḳexidin aman-esən kətti.
32 U küni xundaḳ boldiki, Isḥaḳning ḳulliri kelip, uningoɣa əzi koliɣan ḳuduḳ
tooɣrisida həwər berip: «Biz su taptuḳ!» dedi. 33 U uning namini «Xibaḥ» ḳoydi.
Bu səwəbtin bu xəḥərning ismi bügüngiqə «Bəər-Xeba» dəp atilip kəlməktə.□

Əsawning yat ḳəbilidin aloɣan ayalliri

34 Əsaw ḳiriḳ yaxḳa kirgəndə, Ḥittiylardin boloɣan Bəərining ḳizi Yəḥudit bilən
Ḥittiylardin boloɣan Elonning ḳizi Basimatni hotunluḳḳa aldi. 35 Əmma bular Isḥaḳ
bilən Riwkaḥning kəngligə azab elip kəldi.■

27

Yaḳupning Isḥaḳni aldixi

1 Isḥaḳ ḳerip, kəzliri torlixip, kəzi oɯwa kəridioɣan bolup ḳaloɣanda xundaḳ boldiki,
u qong ooɣli Əsawni qaḳirip uningoɣa: — Ooɣlum! — dedi.
U: — Mana mən! — dəp jawab bərdi.
2 U uningoɣa: — Mana mən əmdi ḳerip kəttim, ḳanqilik kün kəridioɣinimnimu
bilməymən. 3 Xunga səndin ətünimən, ḳoralliring, yəni sadaḳ wə oḳyayingni elip
janggaloɣa qiḳip, mən üqün bir ow owlap kəl; 4 mən yahxi kəridioɣan məzzilik

□ **26:21 «Sitnaḥ»** — «ḳarxiliḳ». □ **26:22 «Rəḥobot»** — «azadə yər». □ **26:28-29 «əḥdə ḳilixix»** — «əḥdə kesix» degən səzlər bilən ipadilinidu (15:10ni kərüng). □ **26:33 «Xebaḥ» wə «Xeba»** — bu ikki səz «ḳəsəm» degənni bildüridu. «Bəər-xeba» degənning mənisi «ḳəsəmning ḳuduḳi». Bu bəlkim xu yərdiki ikkinqi ḳuduḳ boluxi mumkin; Ibraḥim əslidə ohxap ketidioɣan ix tüpəylidin xu yərgə ohxax isim ḳoyoɣanidi (31:21nimu kərüng). ■ **26:35** Yar. 27:46.

tamaqtin birni etip, manga kəltürgin. Mən uni yəp, ölüxtin ilgiri kənglümdin sanga bəht-bərikət tiləp dua qilay, — dedi.
5 Isḥaq ooɣli Əsawoɣa səz qiloɣanda Riwkaḥmu anglidi. Əsaw ow owlap kəlgili
janggaloɣa qiqip kətkəndə, 6-7 Riwkaḥ ooɣli Yaqupqa: — Mana mən atangning akang
Əsawoɣa: «Sən ow owlap kelip, manga məzzilik bir taamni ətkin; mən uni yəp
ölüp ketixtin burun Pərwərdigar aldida sanga bəht-bərikət tiləp dua qilay», — dəp
eytqinini anglap qaldim. 8 Əmdi, i ooɣlum, səzümgə qulaq selip buyruoɣinimni
qiloɣin. 9 Sən dərḥal padioɣa berip, öqkilərning iqidin esil ikki ooɣlaqni elip kəlgin;
mən ulardin atang üqün u yahxi köridioɣan məzzilik bir taam təyyar qilay. 10 Sən uni
atangning aldioɣa elip kirgin. Xuning bilən u yəp, ölüp ketixtin burun sanga bəht-
bərikət tiləp dua qilidu, — dedi. 11 Lekin Yaqup anisi Riwkaḥoɣa: — Mana akam
Əsaw bolsa tüklük kixi, mən bolsam tüksiz silik tənlik adəmmən. 12 Mubada atam
meni silap qalsa, undaqta mən uning nəzəridə uni mazaq qiloɣuqi adəm bolup qelip,
beximoɣa bərikət əməs, bəlki lənət taparmənmikin, dedi.
13 Anisi uningoɣa: — Əy ooɣlum, sanga qüxidioɣan lənət manga qüxsun; əmma sən
pəqət səzümgə qulaq selip, berip *ooɣlaqlarni* elip kəl, — dedi.
14 U berip ularni elip kelip, anisioɣa bərdi. Anisi uning atisi yahxi köridioɣan məzzilik
bir taamni təyyar qildi. 15 Andin Riwkaḥ tunji ooɣli Əsawning öydə öz yenida
saqlaqlik əng esil keyimlirini elip kiqik ooɣli Yaqupqa kiydürüp, 16 ooɣlaqlarning
terisini ikki qoli bilən boynining tüksiz jayioɣa yögəp, 17 andin özi ətkən məzzilik
taamlar bilən nanlarni ooɣli Yaqupning qolioɣa tutquzdi. 18 Yaqup atisining qexioɣa
kirip: — Əy ata! — dedi.
U: — Mana mən! Ooɣlum, sən kim bolisən? — dewidi, 19 Yaqup atisioɣa jawab berip:
— Mən qong ooɣulliri Əsawmən, manga eytqanliridək qildim; əmdi orunliridin turup,
olturup qiloɣan owumning göxigə eoɣiz tegip, andin köngülliridin manga bəht-bərikət
tiləp dua qiloɣayla, — dedi.
20 Isḥaq ooɣlioɣa: — Əy ooɣlum, qandaqmu uni xunqə tez tepip kəlding? — dewidi, u
jawab berip: — Qünki Pərwərdigar Hudaliri uni dəl yolumoɣa yoluqturdi, — dedi.
21 Isḥaq Yaqupqa: — Əy ooɣlum, yeqinraq kəl, sən rast ooɣlum Əsawmu, əməsmu,
silap baqay, — dedi.
22 Xuning bilən Yaqup atisi Isḥaqning qexioɣa yeqin bardi; u uni silap turup: — Awaz
Yaqupning awazi, lekin qol bolsa Əsawning qolidur, — dedi.
23 Uning qolliri bolsa akisi Əsawning qolliridək tüklük boloɣini üqün uni toniyalmay,
uningoɣa bəht-bərikət tiləp dua qildi. 24 Andin u yənə: — Sən rast ooɣlum
Əsawmusən? dəp soriwidi, u jawab berip: — Dəl mən, — dedi.
25 Isḥaq uningoɣa: — Taamni elip kəlgin, mən ooɣlumning ow göxidin yəp,
könglümdin sanga bəht-bərikət tiləp dua qilay, — dedi. *Yaqup* uni uning aldioɣa
qoydi; u yedi. U xarab kəltürüwidi, unimu iqti.
26 Andin atisi Isḥaq uningoɣa: — Əy ooɣlum, əmdi yeqin kelip meni söygin, — dedi.
27 U uning qexioɣa berip uni söydi. Atisi uning kiyimining puriqini purap uningoɣa
bəht-bərikət tiləp dua qilip: —
«Mana, ooɣlumning tenidiki puraq Pərwərdigar bərikətligən kökləmzarning hux
puriqioɣa ohxaydikən!□
28 Huda sanga asmanning xəbnimi,
Yərning munbət küqini ata qilip,
Axliq-tülük bilən xarabnimu köp bərgəy.■
29 Həlqlər sening qulluqungda boloɣay,
Əl-millətlər aldingda tizlanoɣay;

□ **27:27** **«kökləmzarning hux puriqi»** — demək, daladiki ḥərhil gül-giyaḥning wə ot-qəpning hux puriqi singdürülgən. ■ **27:28** Ibr. 11:20.

Ḳerindaxliringoɳa hoja boloɳaysən;
Anangning ooɳulliri sanga tizlanoɳay;
Sanga lənət ḳiloɳanlar lənətkə ḳaloɳay;
Sanga bəht tiligənlər bəht tapḳay!» — dedi.■

Əsawning Isḥaḳtin dua tələp ḳilixi

30 Xundaḳ boldiki, Isḥaḳ Yaḳupḳa dua ḳilip bolup, Yaḳup atisi Isḥaḳning ḳexidin
qiḳip boluxioɳa, akisi Əsaw owdin ḳaytip kəldi. 31 Umu məzzilik taamlarni etip,
atisining ḳexioɳa elip kirip, atisioɳa: — Ata ḳopḳayla, ooɳullirining ow gəxidin yəp,
köngülliridin manga bəht-bərikət tiləp dua ḳiloɳayla, — dedi.
32 Atisi Isḥaḳ uningoɳa: — Sən kimsən? — dedi. U jawab berip: — Mən ooɳulliri,
qong ooɳulliri Əsawmən! — dedi.
33 Buni anglap Isḥaḳ alaḳzadilikkə qüxüp, pütün bədini jalaḳlap titrəp: — Undaḳta
bayatin ow owlap elip kəlgini kim? Sən kelixtin burun uning ḥəmmə nərsisidin yəp,
uningoɳa bəht-bərikət tiləp dua ḳildim; wə bərḥəḳ, u bəht-bərikət köridu! — dedi.
34 Əsaw atisining səzlirini anglapla intayin eqinarliḳ ḥalda ün selip aqqiḳ pəryad
kətürüp atisioɳa: — Menimu, i ata, menimu bəht-bərikətligəyla! — dedi.■
35 U jawab berip: — Sening ining ḥiylə bilən kirip, sanga tegixlik bəht-bərikətni elip
ketiptu, dedi.
36 Əsaw: — Rast uning eti Yaḳup əməsmu?! Qünki u ikki ḳetim meni putlap, ornumni
tartiwaldi. Awwal tunjiliḳ ḥoḳuḳumni tartiwaldi wə mana ḥazir u manga tegidioɳan
bəht-bərikətni elip kətti, — dedi, Andin yənə: — Mening üqün birər bəht-bərikət
ḳaldurmidilimu? — dedi.□ ■
37 Isḥaḳ Əsawoɳa jawab berip: — Mana, mən uni üstünggə hoja ḳildim; ḥəmmə
ḳerindaxlirini uning ḳulluḳida bolidioɳan ḳildim; axliḳ wə yengi xarab bilən uni
ḳuwwətlidim; əy ooɳlum, əmdi sanga yənə nemimu ḳilip berələymən? — dedi.
38 Əsaw atisioɳa yənə: — Əy ata, silidə pəḳət xu birla bəht-bərikət bar idimu? Manga,
əy ata, mangimu bəht-bərikət tiləp dua ḳiloɳayla! dedi. Andin u ün selip yioɳlap
kətti.■
39 Atisi Isḥaḳ uningoɳa jawab berip: —
«Mana, turaloɳu jaying yərning munbət küqidin neri,
Egiz asmanning xəbnimidin yiraḳ bolur;
40 Sən ḳiliqingoɳa tayinip jan baḳisən,
Iningning hizmitidə bolisən;
Lekin qegridin qiḳip kəzginingdə,
Sən boynungdin uning boyunturuḳini qiḳirip sunduruwetisən» — dedi.
41 Xunga Əsaw atisi uningoɳa tiligən bəht-bərikət səwəbidin Yaḳupḳa öqmənlik
saḳlap yürdi. Əsaw kənglidə: — Atamning matəm künliri yeḳinlixip ḳaldi; xu
qaoɳda inim Yaḳupni öltürüwetimən, dəp hiyal ḳildi. 42 Lekin Riwkaḥ qong ooɳli
Əsawning bu səzliridin həwər tapti. U kiqik ooɳli Yaḳupni qaḳirip uningoɳa: —
Mana akang Əsaw seni öltürüwetimən dəp öz-özidin təsəlli tepiwetiptu; 43 əmdi
əy ooɳlum, səzümgə ḳulaḳ selip, ḳopup Ḥaranoɳa, akam Labanning ḳexioɳa ḳeqip
kətkin; 44 akangning ḳəḥri yanoɳuqə, uning ḳexida birnəqqə waḳit turoɳin. 45 Akang
aqqiḳidin yenip, sening uningoɳa ḳiloɳiningni untup kətküqə xu yərdə turup turoɳin;
andin mən adəm əwətip, seni u yərdin aldurup kelimən. Nemə üqün bir kündila ḥər
ikkinglardin məḥrum bolup ḳalay? — dedi.

■ **27:29** Yar. 12:3. ■ **27:34** Ibr. 12:17. □ **27:36** **«meni putlap, ornumni tartiwaldi»** — bu degənlik ibraniy tilida birla səz bilən ipadilinidu. Oḳurmənlərning esidə barki, «Yaḳup» degənning bir mənisi «orun igiliwaloɳuqi» (25:26ni kərüng). Muxu yərdə «putlioɳuqi» degən yənə bir mənisi boluxi mumkin. ■ **27:36** Yar. 25:33. ■ **27:38** Ibr. 12:17.

Yaqupning Labanning yenioqa səpər qilixi

46 Əmma Riwkah Ishaqqa: — Mən muxu Hittiy qizlar wəjidin jenimdin jaq toydum. Əgər Yaqupmu bu yurttiki qizlardin, muxundaq Hittiy qizni hotunluqqa alsa yaxioqinimning manga nemə paydisi? — dedi.■

28

1 Xuning bilən Ishaq Yaqupni qaqirip, uningoqa bəht-bərikət tiləp, uningoqa jekiləp: — Sən Qanaaniylarning qizliridin hotun alma; 2 bəlki qopup, Padan-Aramoqa, anangning atisi Betuəlning əyigə berip, u yərdin anangning akisi Labanning qizliridin hotun aloqin.■ 3 Həmmigə Qadir Təngri seni bəht-bərikətləp, awutup, səndin köp həlqlərni qiqirip köpəytkəy, 4 Xundaqla Ibrahimning bəht-bərikitini sanga wə sening bilən nəslinggə bərgəy; xundaq qilip sən hazir Musapir bolup turuwatqan yərni, yəni əslidə Huda Ibrahimoqa bərgən zeminni igiləysən! — dedi.■ 5 Xuning bilən Ishaq Yaqupni yoloqa saldi. U Padan-Aramoqa, aramiy Betuəlning ooqli, Yaqup bilən Əsawning anisi Riwkahning akisi Labanning qexioqa qarap mangdi.□

Əsawning yənə bir ayal elixi

6-7 Əsaw Ishaqning Yaqupqa bəht-bərikət tiləp, uni Padan-Aramoqa xu yərdin hotun elixqa əwətkənlikini, xundaqla uningoqa bəht-bərikət tiləp, uninga jekiləp: Sən Qanaaniylarning qizliridin hotun almioqin, degənlirini uqup, Yaqupningmu öz ata-anisioqa itaət qilip, Padan-Aramoqa kətkinini kərginidə, 8 Əsaw: — qanaanylarning qizliri atam Ishaqning nəzиridə yaman kərünidikən, dəp bilip yətti. 9 U Ismailning qexioqa berip, hazirqi hotunlirining üstigə Ibrahimning ooqli Ismailning qizi, Nebayotning singlisi Mahalatni hotunluqqa aldi.

Yaqupning Bəyt-Əldə qüx kərüxi

10 Yaqup bolsa Bəər-Xebadin qikip, Haran tərəpkə mengip, 11 bir yərgə yetip kəlgəndə, kün olturup kətkəqkə xu yərdə qonmaqqi boldi. U xu yərdiki taxlardin birini elip, bexioqa yastuq qilip qoyup, uhlioqili yatti.□ 12 U bir qüx kərdi: — Mana, uqi asmanlaroqa taqixidioqan bir pələmpəy yərdə tikləklik turatti; Hudaning pərixtiliri uningda qikip-qüxüp turuxatti.■ 13 Mana, Pərwərdigar uning üstidə turatti. U: — «Mən bolsam atang Ibrahimning Hudasi wə Ishaqning Hudasi boloqan Pərwərdigardurmən; Mən sən yatqan bu zeminni sening bilən nəslinggə berimən.■ 14 Nəsling bolsa yərning topisidək köp bolup, sən məoqrip bilən məxriqqə, ximal bilən jənubqa yeyilisən; sən wə nəslingning wasitisi bilən yər yüzidiki barliq ailə-qəbililər bəht-bərikət tapidu.■ 15 Mana, Mən sən bilən billidurmən, qəyərgə barsang seni aman-esən saqlap, bu zeminoqa seni qayturup kelimən; qünki sanga eytqan səzümni ada qilmay turup, seni taxlimaymən» — dedi.
16 Andin Yaqup oyoqinip: — Bərheq, Pərwərdigar bu yərdidur, lekin mən uni bilməptimən, — dedi. 17 U qorqup ketip: Bu jay alamət dəhxətlik bir jay ikən! Bu Hudaning öyi bilən asmanning dərwazisidin baxqa heq jay əməstur, — dedi.

■ **27:46** Yar. 26:35. ■ **28:2** Hox. 12:13. ■ **28:4** Yar. 12:7; 13:15; 15:18; 24:7; 26:3; Qan. 34:4; Ros. 7:5. □ **28:5** **«aramiy»** — yəni «suriyəlik». □ **28:11** **«taxlardin birini elip, bexioqa yastuq qilip qoyup,,...»** — yaki «taxlardin birini elip, uning bexioqa qoyup...». ■ **28:12** Yh. 1:52. ■ **28:13** Yar. 35:1, 3; 48:3; Qan. 12:20; 19:8. ■ **28:14** Yar. 12:3; 18:18; 22:18; 26:4.

18 Yaqup ətisi səhər qopup, bexining astiƣa qoyƣan taxni elip, *hatirə* tüwrük süpitidə tikləp, üstigə zəytun meyi quyup qoydi.□ ■ 19 U jayning ismini Bəyt-Əl dəp atidi; əmma ilgiri u jayning eti Luz idi.
20 Andin Yaqup qəsəm bilən wədə qilip: — Əgər Huda mening bilən billə bolup, bu səpirimdə meni saqlap, yegili nan, kiygili kiyim berip, 21 Mən atamning өyigə aman-esən yenip barsam, undaqta Pərwərdigar mening Hudayim bolidu; 22 Xuningdək mən hatirə tüwrük süpitidə tikləp qoyƣan bu tax Hudaning өyi bolidu; həm xundaqla sən manga beridiƣan barlik nərsilərning ondin bir ülüxini sanga təqdim qilmay qalmaymən, — dedi.

29

Yaqupning Labanning өyigə berixi

1 Andin Yaqup səpirini dawamlaxturup, məxriqtiki qowmlarning zeminiƣa yetip kəldi. 2 U qariwidi, mana, yaylaqta bir quduq turatti, uning yenida üq top qoy padisi turatti; qünki həlq bu kuduqtin padilarni suƣiratti. Kuduqning aƣziƣa yooƣan bir tax qoyuqluq idi. 3 Qaqaniki padilarning həmmisi u yərgə yiƣilsa, padiqilar birliktə kuduqning aƣzidiki taxni yumilitiwetip, qoylarni suƣirip, andin taxni yənə kuduqning aƣziƣa өz orniƣa qoyup qoyatti. 4 Yaqup *padiqilardin*: Əy buradərlər, silər qəyərlik? — dəp soridi. Ular: — Biz Harənliqmiz, dedi.
5 U ulardin: — Silər Nahorning ooƣli Labanni tonumsilər? — dəp soridi. Ular: — Tonuymiz, dedi.
6 U ulardin: — U salamətmu, dəp soriwidi, ular jawab berip: — U salamət turuwatidu. Mana ənə uning qizi Rahilə qoyliri bilən keliwatidu, dedi.
7 U: — Mana, kün tehi egiz tursa, hazir tehi malning yiƣilidiƣan waqti bolmidi; nemixqa qoylarni suƣirip, andin yənə berip otlatmaysilər? — dedi.
8 Ular jawab berip: — Yaq, mundaq qilalmaymiz. Awwal padilarning həmmisi yiƣilip, padiqilar taxni kuduqning aƣzidin yumilitiwətkəndin keyin, andin qoylarni suƣirimiz, dedi.□
9 U ular bilən gəplixip turƣinida, Rahilə atisining qoyliri bilən yetip kəldi; qünki u qoy bakquqi idi. 10 Xundaq boldiki, Yaqup anisining akisi Labanning qizi Rahilə bilən anisining akisi Labanning qoylirini kərgəndə, u qopup berip, kuduqning aƣzidin taxni yumilitiwetip, anisining akisi Labanning qoylirini suƣardi. 11-12 Andin Yaqup Rahilәni səyüp, yuqiri awaz bilən yiƣlap taxlidi wə Rahiləgə: — Mən sening atangning tuƣqini, Riwkahning ooƣli bolimən, dewidi, u yügürüp berip atisiƣa həwər bərdi.
13 Xundaq boldiki, Laban өz singlisining ooƣli Yaqupning həwirini angliƣanda, uning aldiƣa yügürüp berip, uni quqaqlap səyüp, өyigə baxlap kəldi. Andin Yaqup Labanƣa *kəqürmixlirining* həmmisini dəp bərdi.□
14 Laban uningƣa: — Sən dərwəqə mening səngək bilən gəxümdursən! — dedi. Buning bilən u uning qexida bir ayqə turup qaldi.

Yaqupning aldinip qelixi

□ **28:18** **«Bəyt-Əl»** — «Hudaning өyi». ■ **28:18** Yar. 31:13; 35:14. □ **29:8** **«padiqilar»** — ibraniy tilida «ular». Xu padiqilar bir türküm həquqluq padiqilar bolsa kerək. Yaki bolmisa ular eytqan ixlar xu yərdə bir ərp-adət bolup qaliƣan bolsa kerək. □ **29:13** **«kəqürmixlirining həmmisini»** — ibraniy tilida «bu ixlarning həmmisini». Demək, tərjimimizdək «yüz bərgən həmmə ixlarni», yaki u bayatin Rahiləgə eytqan ixlarni (tuƣqanqilik munasiwətlirini) kərsətsə kerək.

15 Andin Laban Yaḳupḳa: — Sən mening tuoɳḳinim boloɳaq, manga bikaroɳa hizmət ḳilamsən? Eytḳina, ḥəḳḳinggə nemə alisən? — dedi.
16 Labanning ikki ḳizi bar idi; qongining eti Leyaḥ, kiqikining eti Raḥilə idi.
17 Leyaḥning kəzliri yeḳimlik idi; əmma Raḥiləning bolsa təḳi-turḳi kelixkən, ḥəsni-jamali qiraylik ḳiz idi.□ 18 Yaḳupning kəngli Raḥiləgə qüxkən bolup Labanoɳa: — Mən sening kiqik ḳizing Raḥilə üqün sanga yəttə yil hizmət ḳilay, dedi.■
19 Laban jawab berip: — Uni baxḳa kixigə bərginimdin sanga bərginim yahxi. Əmdi meningkidə turoɳin, dedi.
20 Yaḳup Raḥiləni elix üqün yəttə yil hizmət ḳildi. Əmma u uni intayin yahxi kərgəqkə, bu yillar uningoɳa pəḳət birnəqqə kündəkla bilindi. 21 Waḳit toxḳanda Yaḳup Labanoɳa: — Mana mening künlirim toxti. Əmdi ayalimni manga bərgin, mən uning ḳexioɳa kirəy, dedi. 22 Laban xu yərdiki ḥəmmə kixilərni yioɳip, ziyapət ḳilip bərdi. 23 Lekin xundaḳ boldiki, kəq kirgəndə, u qong ḳizi Leyaḥni Yaḳupning yenioɳa elip kəldi; Yaḳup uning ḳexioɳa kirip billə boldi. 24 Laban əz dediki Zilpaḥni ḳizi Leyaḥoɳa dedək ḳilip bərdi.
25 Ətisi xundaḳ boldiki, mana aldida Leyaḥ turatti! U Labanoɳa: — Bu zadi manga nemə ḳiloɳining? Əjəba, mən Raḥilə üqün sanga hizmət ḳilmidimmu? Meni nemixḳa xundaḳ aldiding?! — dedi.
26 Laban: Bizning yurtimizda kiqikini qongidin ilgiri yatliḳ ḳilidioɳan rəsim-ḳaidə yoḳ. 27 Əmdi sən qongining yəttə künlük toy murasimini ətküzüp boloɳin; andin yənə ikkinqisinimu sanga berəyli; u sening manga yənə yəttə yil ḳilidioɳan hizmitingning ḥəḳḳi bolidu, — dedi.
28 Yaḳup maḳul bolup, Leyaḥning yəttə künlük toy murasimini ətküzüp boloɳanda, Laban ḳizi Raḥilənimu uningoɳa hotunluḳḳa bərdi. 29 Laban dediki Bilḥaḥni ḳizi Raḥiləgə dedək ḳilip bərdi. 30 Bu tərikidə Yaḳup Raḥiləningmu ḳexioɳa kirdi; u Raḥiləni Leyaḥdin ziyadə yahxi kərdi. Andin keyin u yənə yəttə yil Labanoɳa hizmət ḳildi.

Yaḳupning pərzəntliri

31 Əmma Pərwərdigar Leyaḥning ətiwarlanmioɳanliḳini kərgəndə, uningoɳa tuoɳuxni nesip ḳildi. Lekin Raḥilə tuoɳmas idi.□ 32 Leyaḥ ḥamilidar bolup bir ooɳul tuoɳup: — «Pərwərdigar harlanoɳinimni kərdi; əmdi erim meni yahxi kəridu» dəp uning ismini «Rubən» ḳoydi. □
33 U yənə ḥamilidar bolup, bir ooɳul tuoɳup: — «Pərwərdigar ətiwarlanmioɳanliḳini anglap, buni ḥəm manga bərdi» dəp, uning ismini Ximeon ḳoydi.□
34 U yənə ḥamilidar bolup, bir ooɳul tuoɳup: — «Əmdi bu ḳetim erim manga baoɳlinidu; qünki mən uningoɳa üq ooɳul tuoɳup bərdim» dəp uning ismini Lawiy ḳoydi.□
35 U yənə ḥamilidar bolup, bir ooɳul tuoɳup: — «Əmdi bu ḳetim mən Pərwərdigaroɳa ḥəmdusana oḳuy!» dəp uning ismini Yəḥuda ḳoydi. Andin u tuoɳuttin tohtap ḳaldi.□

□ **29:17 «Leyaḥning kəzliri yeḳimlik» —** ibraniy tilida «Leyaḥning kəzliri mulayim» (yaki «yumxaḳ»). Buning baxḳa hil tərjimiliri bolsa: (1) tiniḳ; (2) ajiz (yahxi kərməydioɳan); (3) nursiz. ■ **29:18** Ḥox. 12:13. □ **29:31 «uningoɳa tuoɳuxni nesip ḳildi» —** ibraniy tilida «u uning baliyatḳusini aqti». □ **29:32 «Rubən» —** «ḳara, bir ooɳul bala!» degən mənidə. □ **29:33 «Ximeon» —** «anglax» yaki «angliɳan» degən mənidə. □ **29:34 «Lawiy» —** «baoɳlanoɳan» yaki «ulanoɳan» degən mənidə. □ **29:35 «Yəḥuda» —** «ḥəmd» yaki «mədḥiyə» degən mənidə. Leyaḥning səzi intayin əḥmiyətlik bolup, bu uning ihlasmənliki wə etiḳadini ispatlaydu. Yəḥuda tuoɳuloɳuqə uning barliḳ arzu-tiləkliri eri Yaḳupning muḥəbbitigə erixixtin ibarət idi. Lekin ḥazir erixmigən bolsimu aoɳrinmidi, bəlki Hudaoɳa mədḥiyə oḳup, uningdin təsəlli aldi.

30

1 Əmma Raḫilə өzining Yaḳupḳa bala tuoɳup berəlmiginini kөrgəndə, aqisioɳa ḫəsət ḳilip Yaḳupḳa: — Manga bala bərgin; bolmisa өlimən, — dedi.
2 Xuning bilən Yaḳupning Raḫiləgə oɳəzipi kelip: — Mən baliyatḳuning mewisini səndin ayioɳan Hudaning ornidimu?! — dedi.
3 — Mana, dedikim Bilḫaḫ bu yərdə turidu; sən uning ḳexioɳa kirgin, u mening ḳuqiḳimoɳa tuoɳsun; mən u arḳilik balilik bolay, — dedi Raḫilə.□
4 Xuning bilən u dediki Bilḫaḫni uningoɳa hotun ḳilip bərdi; Yaḳup uning ḳexioɳa kirdi. 5 Bilḫaḫ ḫamilidar bolup, Yaḳupḳa bir ooɳul tuoɳup bərdi.
6 Raḫilə: — «Huda mən üqün adalət yürgüzüp pəryadimni anglap, manga bir ooɳul bərdi», dəp uning ismini Dan ḳoydi.□
7 Raḫiləning dediki Bilḫaḫ yənə ḫamilidar bolup, Yaḳupḳa ikkinqi ooɳlini tuoɳup bərdi. 8 Raḫilə: — «Mən aqam bilən bəslixip ḳattiḳ tutuxup, yəngdim» dəp uning ismini Naftali ḳoydi.□
9 Leyaḫ өzining tuoɳuttin tohtap ḳaloɳanini kөrüp, dediki Zilpaḫni Yaḳupḳa hotun ḳilip bərdi. 10 Leyaḫning dediki Zilpaḫ Yaḳupḳa bir ooɳul tuoɳup bərdi. 11 Leyaḫ: — «Nemidegən tələylik-ḫə!» dəp uning ismini Gad ḳoydi.□
12 Leyaḫning dediki Zilpaḫ Yaḳupḳa ikkinqi ooɳlini tuoɳup bərdi. 13 Leyaḫ: «Mən bəhtlikturmən! Qünki hotun-ḳizlar meni bəhtlik deyixidu!» dəp uning ismini Axir ḳoydi.□
14 Buoɳday ormisi künliridə Rubən qiḳip etizliḳḳa bardi wə etizdin birḳanqə muḫəbbətgülini terip, bularni anisi Leyaḫning ḳexioɳa əkəldi. Əmdi Raḫilə Leyaḫḳa: — Өtünüp ḳalay, ooɳlungning muḫəbbətgülidin birnəqqini manga bərgin! — dedi.□
15 *Leyaḫ* uningoɳa jawabən: — Erimni tartiwaloɳining yətməmdu? Əmdi ooɳlumning muḫəbbətgülinimu tartiwalmaḳqimusən? — dedi. Raḫilə jawab berip: — Undaḳ bolsa u ooɳlungning muḫəbbətgülliri üqün bügün keqə sən bilən yatsun, — dedi.
16 Yaḳup kəqḳurun etizdin ḳaytip kəlginidə, Leyaḫ uning aldioɳa qiḳip: — Mening ḳeximoɳa kirixing kerək; qünki mən ooɳlumning muḫəbbətgülliri bilən seni ijarigə aldim, — dedi. Xundaḳ dewidi, u bu keqə uning bilən yatti. 17 Huda Leyaḫning duasini anglidi; u ḫamilidar bolup, Yaḳupḳa bəxinqi ooɳlini tuoɳup bərdi. 18 Xuning bilən Leyaḫ: «Dedikimni erimgə bərginimgə Huda əmdi manga «ijarə ḫəḳḳim»ni ata ḳildi» dəp uning ismini Issakar ḳoydi.□
19 Leyaḫ yənə ḫamilidar bolup, Yaḳupḳa altinqi ooɳlini tuoɳup bərdi. 20 Leyaḫ: — «Huda manga yahxi toyluḳ ata ḳildi; əmdi erim mening bilən billə turidioɳan boldi; qünki mən uningoɳa altə ooɳul tuoɳup bərdim» dəp uning ismini Zəbulun ḳoydi.□
21 Xuningdin keyin, u bir ḳiz tuoɳup, uning ismini Dinaḫ ḳoydi.□
22 Əmma Huda Raḫiləni yad ḳilip, duasini anglap uni tuoɳidioɳan ḳildi,□ 23 U ḫamilidar bolup, bir ooɳul tuoɳdi. U: — «Huda meni nomustin halas ḳildi», dedi.
24 U: — «Pərwərdigar manga yənə bir bala bərsə» dəp, uning ismini Yüsüp ḳoydi.□

□ **30:3 «u mening ḳuqiḳimoɳa tuoɳsun» —** ibraniy tilida «u mening tizlirim üstigə tuoɳsun» — demək, dedək tuoɳḳan balilar Raḫiləning ḫesablinidu. Ibraniy tilida «mən u arḳilik ḳurulimən» yaki «uning wasitisi bilən mening өyüm ḳurulidu». □ **30:6 «Dan» —** «u ḫөküm qiḳardi» yaki «u adillik ḳildi!» degən mənidə. □ **30:8 «mən aqam bilən bəslixip ḳattiḳ tutuxup, ...» —** ibraniy tilida «Hudaning məditi bilən aqam bilən qelixip,...». **«Naftali» —** «elixix» yaki «qelixix» degən mənidə. □ **30:11 «Gad» —** «tələylik» yaki «onguxluḳ» degən mənidə. □ **30:13 «Axir» —** «bəhtlik» degən mənidə. □ **30:14 «muḫəbbətgül» —** (yaki «mandrak») — bu өsümlük muḫəbbətni ḳozoɳap, ḫamilidar bolux imkaniyitini axuridu, dəp ḳarilatti. □ **30:18 «Issakar» —** «ijarə» yaki «inam» degən mənidə. □ **30:20 «erim mening bilən billə turidioɳan boldi» —** yaki «erim meni ḫөrmətləydioɳan boldi». **«Zəbulun» —** «makan ḳilix» yaki «ḫөrmətləx» degən mənidə. □ **30:21 «Dinaḫ» —** « (adil) ḫөküm» degən mənidə. □ **30:22 «uni tuoɳidioɳan ḳildi» —** ibraniy tilida «baliyatḳusini eqiwidi». □ **30:24 «Yüsüp» —** «u yənə beridu» yaki «u ḳoxup beridu» degən mənidə.

Yaqupning beyixi

25 Rahilə Yüsüpni tuoɣqandin keyin Yaqup Labanoɣa: — Meni əz yurtumoɣa, əz
wətinimgə kətkili qoyoɣin. 26 Mening sanga ixləp erixkən ix həkkim boloɣan ayallirim
bilən balilirimni manga bərgin; mən ketəy; qünki mening sanga ixligən japalik
hizmitim əzünggə ayan, — dedi.
27 Laban uningoɣa jawabən: Nəziringdə iltipat tapqan bolsam, ətünüp qalay,
yenimdin kətmə. Qünki mən Pərwərdigarning sening səwəbingdin manga bərikət
bərginini tonup yəttim, dewidi, *Yaqup* yənə: — 28 Manga alidioɣan həkkingni
tohtatqin; mən sanga xuni berəy, dedi.
29 *Yaqup* uningoɣa jawab berip: — Mən sanga qandaq hizmət qilip kəlginim, mening
qolumda malliringning qandaq boloɣini əzünggə ayan. 30 Qünki mən kəlməstə
meling az idi; əmdi nahayiti zor bir top boldi. Mening qədimim qəyərgə yətsə,
Pərwərdigar sanga bərikət ata qildi. Əmdi mən qaqan əz ailəm üqün igilik
tikləymən? — dedi.
31 Xuning bilən Laban: — Mən sanga nemə berəy, dewidi, Yaqup: — Sən
manga heqnemə bərmigin; pəqət mening xu iximoɣa qoxulsangla, mən yənə
padangni beqip, ulardin həwər alimən. 32 Mən bügün pütkül padangni arilap,
ala-qipar qoylarni, qara-qongur pahlanlarni, xundaqla əqkilərning iqidinmu ala-
qiparlirini ayrip qiqimən. Bular mening ix həkkim bolsun.□ 33 Keyin, mening
həkkimni təkxürüp kəlgən waqtingda, həkkaniy boloɣinim kəz aldingda ispatlinidu;
əqkilər arisida ala-qipar bolmioɣanlirining həmmisi, pahlanlar arisida qara-qongur
bolmioɣanlirining həmmisi ooɣrilap kelingən hesablansun, — dedi.
34 u waqitta Laban: — Maqul, deginingdək bolsun, — dedi.
35 Xu küni *Laban* taoɣil wə ala-qipar tekilərni, ala-qipar qixi əqkilərni, xundaqla
az-paz aq qikimi boloɣan barlik əqkilərni, barlik qara-qongur qozilarni ayrip, əz
ooɣullirining qolioɣa tapxurup, 36 əzi bilən Yaqupning otturisida üq künlük arilikni
qoydi. Yaqup bolsa Labanning padilirining qaloɣinini baqti.□
37 Lekin Yaqup terək, badam wə qinar dərəhliridin yumran qiwiqlarni elip, qowziqini
yolluq qilip xilip, aq siziqlarni qiqardi. 38-39 Andin mal küyligən waqitlirida su
iqkili kəlgəndə, u muxu xiloɣan qiwiqlarni padilar su iqidioɣan yərlərdiki ulaqlaroɣa
malning aldioɣa tikləp qoyatti. Mal bu *taoɣil* qiwiqlarning aldida jüpləxkəndin keyin
ular taoɣil wə ala-qipar qozilarni tuoɣdi.
40 Andin Yaqup bu qozilarni Labanning padisidin ayrip qiqardi; andin u Labanning
padisining yüzlirini taoɣil wə qongur qoylirioɣa qaritip jüpləxtürdi; xundaq qilip, u
əz melini Labanning melioɣa qoxmay bələk qoyup, əzi üqün ayrim badilarni qildi.□
41 Saoɣlam küqlük mal jüpləxkinidə, Yaqup qiwiqlarni padining kəz aldioɣa ulaqlarda
qoyatti; mallar xu qiwiqlarning yenida jüplixətti. 42 Lekin jüplixiwatqan mal ajiz
bolsa, u qiwiqlarni qoymaytti. Bu təriqidə ajizliri Labanoɣa, küqlükliri Yaqupqa təwə
boldi. 43 Xundaq qilip, bu kixi nahayiti bay bolup, malliri, dedəkliri, qulliri, təgiliri
wə exəkliri heli kəp boldi.

□ **30:32 «qara-qongur pahlanlar»** — Pələstində qongur yaki qara rənglik qoylar az uqraydu. **«əqkilərning iqidinmu ala-qiparliri»** — Pələstində əqkilərning kəpinqisi pütünləy qara yaki pütünləy qongurdur. **«bular»** — yaki «bulardin tuoɣuloɣanlar». □ **30:36 «əzi»** — yaki «ular». **«üq künlük arilikni qoydi»** — demək, Laban dərhal padisidin Yaqupning həkki boloɣan malni, xundaqla kəlgüsidə xundaq nəslini qiqiralaydioɣanlarni ayrip, Yaquptin yiraq qildi. □ **30:40 «Labanning padisining yüzlirini taoɣil wə qongur qoyliri»** — Laban bundaq taoɣil wə qongur qoylarni allikaqan ayrioɣan bolsimu, bu səzlərgə qarioɣanda u yənila bundaqlardin bəzilirini Yaqupqa tapxuroɣan ohxaydu. Əgər Labanning ooɣulliri padilarni beqiqa ixənqlik bolmisa, Laban xu «taoɣil wə qongur qoylar»din qong qoylarni Yaqupqa qaytidin tapxuruxi mumkin. Baxqa bir imkaniyət barki, Yaqupning bəzi taoɣil yaki qongur qoziliri qong boloɣanda u ularni Labanning aq rənglik qoyliri arisioɣa qoxqan. Yaqupning Laban bilən boloɣan waqtidiki tarih tooɣruluq «qoxumqə səz»imizni kərüng.

31

Yaqupning Labanning yenidin qeqixi

1 Əmma Yaqup Labanning ooqullirining: — Yaqup atimizning pütün mal-mülkini elip
kətti; uning erixkən bu dəliti atimizning təəlluqatidin kəlgən, deginini anglap qaldi.□
2 Yaqup Labanning qirayioqa qariwidi, mana, u əzigə burunqidək hux peil bolmidi.
3 Bu qaoqda, Pərwərdigar Yaqupqa: — Sən ata-bowiliringning zemininoqa, əz uruq-
tuoqqanliringning qexioqa qaytip kətkin. Mən sening bilən billə bolimən, — dedi.
4 Xuning üqün Yaqup adəm əwətip, Rahilə wə Leyahni əz padisi turoqan kəkləmgə
qakirip kelip 5 ularoqa mundaq dedi: — Mən atanglarning qirayioqa qarisam manga
burunqidək hux peil bolmidi; əmma atamning Hudasi mən bilən billə bolup kəldi.
6 Küqümning yetixiqə atanglaroqa ixləp bərginim silərgə ayan; 7 halbuki, atanglar
meni əhmək qilip, həkqimni on qetim əzgərtti; lekin Huda uning manga ziyan
yətküzüxigə yol qoymidi. 8 Əgər u: «Ala-qipar qozilar həkqing bolidu», desə, barlik
padilar ala-qipar qozilioqili turdi. U: «Taoqil qozilar həkqing bolsun», desə, barlik
padilar taoqil qozilioqili turdi. 9 Bu tərikidə Huda atanglarning mallirini tartiwelip,
manga bərdi. 10 Padilar küyligən wakitta mən bir qetim qüxümdə beximni kətürüp
xuni kərdumki, mana, mallarning üstigə jüplixixkə etiloqan qoqqar-tekilərning
həmmisi taoqil yaki ala-qipar idi. 11 Andin Hudaning Pərixtisi qüxümdə manga: «Əy
Yaqup», dewidi, mən jawab berip: «Mana mən», dedim.
12 U manga: — «Əmdi bexingni kətürüp qarioqin; mana mallarning üstigə
jüplixixkə etiloqan qoqqar-tekilərning həmmisi taoqil wə ala-qipardur; qünki Mən
Labanning sanga qiloqinining həmmisini kərdüm. 13 Mən Bəyt-Əldə *sanga kərüngən*
Təngridurmən. Sən xu yərdə tüwrükni məsihləp, Manga qəsəm iqting. Əmdi
sən orningdin turup, bu zemindin qikip, uruq-tuoqqanliringning zemininoqa yanoqin»
dedi.□ ■
14 Rahilə wə Leyah uningoqa jawab berip: — Atimizning əyidə bizgə tegixlik nesiwə
yaki miras qalmioqanmu? 15 Biz dərwəqə uningoqa yat adəm hesablinip qaloqanmu?!
U bizni setiwətti, toyluqimiznimu pütünləy yəp kətti!□ 16 Xundaq boloqandin keyin,
Huda Atimizdin sanga elip bərgən barlik dələt biz bilən balilirimizningkidur. Əmdi
Huda sanga nemə degən bolsa, xuni qiloqin, — dedi.
17-18 Xuning bilən Yaqup ornidin turup, baliliri wə ayallirini təgilərgə mindurup, er-
ixkən barlik malliri wə barlik təəlluqatini, yəni Padan-Aramda tapqan təəlluqatlirini
elip, atisi Ishaqning yenioqa berixqa Kanaan zemininoqa qarap yol aldi.
19 Laban bolsa qoylirini qirqioqili kətkənidi; Rahilə əz atisioqa təwə «əy butliri»ni
ooqrilap eliwaldi.□ 20 Yaqup aramiy Labanoqa əz qexidin ooqrilikqə qeqip ke-
tidioqanlikini ukturmay uni aldap qoyoqanidi.□ 21 U bar-yokini elip qeqip kətti; u
dəryadin ətüp Gilead teoqi tərəpkə qarap yol aldi.□

Labanning Yaqupni qooqlixi

22 Üqinqi küni, Labanoqa Yaqupning qaqqini tooqrisida həwər yətti. 23 U əz
tuoqqanlirini elip, yəttə künlük yoloqiqə kəynidin qooqlap berip, Gilead teoqida

□ **31:1 «bu dəliti» —** ibraniy tilida «bu xan-xərəpni». □ **31:13 «Məsihləx» wə «Məsih» —** bu ixlar tooqrisida «Təbirlər»ni kərüng. Bu yərdə Muqəddəs Kitabta «məsihləx» yaki «məsih qilix» degən peilning tunji qetim ixlitilixidur. ■ **31:13** Yar. 28:13,14,15. □ **31:15 «toyluqlirimiz» —** muxu yərdə Yaqupning Leyah wə Rahilə̀ni elix üqün ixliginining qimmitini kərsətsə kerək. □ **31:19 «əy butliri» —** ibraniy tilida «tərafim». Bu butlar qolda kətürgüdək kiqik bolup, adəttə kümüxtin yasilatti. Qədimki wakitlardiki bəzi butpərəs jəmiyətlərdə «tərafim»oqa igə boloqan adəm əyning barlik təəlluqatining igisi, hojayini dəp hesablinatti. Xunga bu kiqik «tərafim» kümüx boloqini üqün əməs, bəlki qanuniy əhmiyiti üqün Labanoqa intayin muhim idi. □ **31:20 «uni aldap qoyoqanidi» —** ibraniy tilida «uning kənglini ooqrilidi» bilən ipadilinidu. □ **31:21 «dərya» —** muxu yərdə «Əfrat dəryasi»ni kərsitidu.

uningoɣa yetixti. 24 Lekin keqisi Huda aramiy Labanning qüxigə kirip uningoɣa: «Sən ḥezi bol, Yaḳupḳa ya aḳ ya kək demə!» dedi.□
25 Laban Yaḳupḳa yetixip baroɣanda, Yaḳup qedirini taoɣning üstigə tikgənidi. Labanmu tuoɣḳanliri bilən Gilead teoɣining üstidə qedir tikti. 26 Laban Yaḳupḳa: — Bu nemə ḳiloɣining? Sən meni aldap, ḳizlirimni uruxta aloɣan oljidək elip kətting? 27 Nemixḳa yoxurun ḳaqisən, manga həwər bərməy məndin ooɣrilikqə kətting? Manga degən bolsang mən huxal-huramlik bilən oɣəzəl oḳup, dap wə qang qelip, seni uzitip ḳoymamtim? 28 Xundaḳ ḳilip sən manga өz ooɣullirim wə ḳizlirimni səyüp uzitip ḳoyux pursitinimu bərmiding. Bu ixta əhməḳlik ḳilding.□ 29 Silərgə ziyan-zəhmət yətküzüx ḳolumdin kelətti; lekin tünügün keqə atangning Hudasi manga səz ḳilip: «Ḥezi bol, Yaḳupḳa ya aḳ ya kək demə» dedi. 30 Hox, sən atangning өyini tolimu seoɣinoɣining üqün kətməy ḳoymaysən; lekin nemixḳa yənə mening butlirimni ooɣriliding? — dedi.
31 Yaḳup Labanoɣa jawab berip: — Mən ḳorḳup ḳaqtim; qünki seni ḳizlirini məndin məjburiy tartiwalamdikin, dedim. 32 Əmdi butliringoɣa kəlsək, ular kimdin qiḳsa xu tirik ḳalmaydu! Ḳerindaxlirimiz aldida məndin ḳandaḳla nemәngni tonuwalsang, uni elip kət, — dedi. Ḥalbuki, Yaḳupning Raḥiləning butlarni ooɣrilap kəlginidin həwiri yoḳ idi.
33 Laban aldi bilən Yaḳupning qedirioɣa kirip, andin Leyaḥning qediri ḥəm ikki dedəkning qedirlirioɣa kirip ahturup ḥeqnemə tapalmidi. Leyaḥning qediridin qiḳip, Raḥiləning qedirioɣa kirdi. 34 Raḥilə bolsa өy butlirini elip, bularni təgining qomining iqigə tiḳip ḳoyup, üstidə olturuwaloɣanidi. Laban pütkül qedirini ahturup, ḥeqnemə tapalmidi.
35 Raḥilə atisioɣa: — Əy hojam, aldingda turalmioɣinim üqün hapa bolmioɣin; qünki mən ḥazir ayallarning adət məzgilidə turuwatimən, — dedi. Xundaḳ ḳilip, Laban ḥəmmə yərni ḳoymay ahturupmu, өy butlirini tapalmidi.□
36 Xuning bilən Yaḳup aqqiḳlap Laban bilən jedəllixip kətti. Yaḳup Labanoɣa: — Sən meni kəynimdin munqə aldirap-tenəp ḳooɣlap kəlgüdək məndə nemə səwənlik, nemə gunaḥ bar? 37 Sən ḥəmmə yük-taḳlirimni ahturup qiḳting, өyüngning nərsiliridin birər nemə tapalidingmu? Birnemə tapḳan bolsang, mening ḳerindaxlirim bilən sening ḳerindaxliringning aldida uni ḳoyoɣin, ular biz ikkimizning arisida ḥəküm ḳilsun. 38 Mən muxu yigirmə yil ḳexingda turdum; ḥeqḳaqan saoɣliḳing wə qixi өqkiliring bala taxliwətmidi; padiliringdin ḳoqḳarliringni yeginim yoḳ. 39 Booɣuwetilgənlirini ḳexingoɣa elip kəlməy, bu ziyanni өzüm toldurdum; keqisi ooɣrilanoɣan yaki kündüzi ooɣrilanoɣan bolsun sən uni məndin təlitip alding. 40 Mening künlirim xundaḳ өttiki, kündüzi issiḳtin, keqisi sooɣuḳtin ḳiynilip, uyḳu kөzümdin ḳaqatti. 41 Mening künlirim muxu yigirmə yilda өyüngdə turup xundaḳ boldi; on tөt yil ikki ḳizing üqün sanga hizmət ḳildim, altə yil padang üqün hizmət ḳildim; uning üstigə sən ix ḥəḳḳimni on ḳetim өzgərtting. 42 Əgər atamning Hudasi, yəni Ibraḥimning Hudasi, yəni Isḥaḳning Ḳorḳunqisi Boloɣanning Өzi mən bilən billə bolmisa idi, sən jəzmən meni ḳuruḳ ḳol ḳilip ḳayturuwetətting. Lekin Huda

□ **31:24 «Yaḳupḳa ya aḳ ya kək demə!»** — ibraniy tilida «Yaḳupḳa ya yahxi ya yaman gəpni ḳilma!». Bu səzlər bəlkim: «uningoɣa bərikət tilimə yaki uni ḳaroɣima» degənlik bolsa kerək. Huda nemixḳa «Yaḳupḳa yahxi gəp ḳilma» degən? Bizningqə Huda Labanning aldamqi maḥiyitini obdan bilətti; u Yaḳupḳa bərikət tilisə aldamqi niyiti bilən tiləydioɣinini bilətti. Uning «yaman gəp ḳilix»ioɣa, yəni uni ḳaroɣaxḳa yol ḳoymaytti, əlwəttə. Xunga «Yaḳupḳa ya yahxi ya yaman gəpni ḳilma!» degini bəlkim «pəḳət həḳiḳəttin səzlə!» degənlik boluxi mumkin. Biraḳ Labanning Yaḳup bilən boloɣan səḥbitigə ḳarisaḳ u yənila yaloɣanqiliḳtin yiraḳ kətməydu! □ **31:28 «өz ooɣullirim»** — Labanning «ooɣullirim» degini uning ḥiyligərlikini ayan ḳilidu. Uning Yaḳuptin tuoɣuloɣan nəwrə ooɣulliri bar idi, lekin u ularni «mening ooɣullirim» dəp ḥesablaytti. □ **31:35 «mən ḥazir ayallarning adət məzgilidə turuwatimən»** — ibraniy tilida: «ayallarning aditi ḥazir manga qüxti».

mening tartqan jəbir-japalirimni, qollirimning muxəqqitini kərüp tünügün keqə sanga tənbiq bərdi, — dedi.

Yaqupning Laban bilən kelixim tüzüxi

43 Laban Yaqupqa jawab berip: — Bu qizlar mening qizlirim, bu ooqullar mening ooqullirim, bu pada bolsa mening padam bolidu; xundaqla kəz aldingdiki ħəmmə nərsə miningkidur; əmma mən bügün bu qizlirimni wə ularning tuoqqan ooqullirini nemə qilay?□ 44 Qeni kəl, sən bilən ikkimiz bir əqdə tüzüxəyli, bu mən bilən sening otturimizda guwaq bolsun, — dedi.
45 Xuning bilən Yaqup bir taxni elip ərə tikləp tüwrük qilip qoydi. 46 Andin Yaqup qerindaxlirioqa: — Tax yioqinglar, — dewidi, taxlarni elip kelip dəwilidi, xu yərdə tax dəwisining yenida oqizalinixti. 47 Laban bu dəwini «Yəgar-Saqaduta» dəp atidi, Yaqup uningoqa «Galeəd» dəp at qoydi.□ 48 Laban: — Bu dəwə bügün sən bilən mening otturamda guwaq bolsun, — dedi. Xunga bu səwəbtin dəwining nami «Galeəd» ataldi. 49 U jay yənə «Mizpaq», dəpmu ataldi; qünki Laban yənə: — Ikkimiz bir-birimiz bilən kərüxmigən waqitlarda, Pərwərdigar sən bilən mening otturamda qarawul bolup kəzitip tursun.□ 50 Əgər sən qizlirimni bozək qilsang, yaki qizlirimning üstigə baxqa hotunlarni alsang, baxqa ħeq kixi qeximizda ħazir bolmioqan təqdirdimu, mana, Huda mən bilən sening arangda guwaqqidur!
51 Laban Yaqupqa yənə: — Mana, bu dəwigə qara, mən bilən sən ikkimizning otturisida mən tikləp qoyoqan bu tüwrükkimu qara; 52 kəlgüsidə bu dəwə wə bu tüwrükmu mən yaman niyət bilən bu dəwidin sening təripinggə ətməslikim üqün, seningmu niyitingni yaman qilip bu dəwə wə bu tüwrüktin ətüp mening təripimgə kəlməsliking üqün guwaqqi bolsun.□ 53 Ibraqimning ilaqi, Naqorning ilaqi wə bu ikkisining atisining ilaqliri arimizda ħəküm qikarsun, — dedi. Yaqup bolsa atisi Isqaqning Qorqunqisi Boloquqi bilən qəsəm qildi.□
54 Andin Yaqup taoq üstidə bir qurbanliq sunup, qerindaxlirini əzi bilən tamaqlinixqa təklip qildi. Ular ħəmdastihan olturdi wə keqisi taoqda qondi.□ 55 Ətisi tang səqərdə Laban ornidin turup, nəwriliri bilən qizlirini səyüp, ularoqa bəht-bərikət tiləp, əz əyigə rawan boldi.

32

Yaqupning Əsaw bilən kərüxüxkə təyyarlinixi

□ **31:43 «mening ooqullirim» —** 28-ayəttiki izaqatni kərüng. **«kəz aldingdiki ħəmmə nərsə miningkidur» —** muxu səzləz pütünləy hata, əlwəttə. Yaqup bularning ħəmmisigə əz qolining əjri bilən erixkənidi. □ **31:47 «Yəgar-Saqaduta» —** aramiy tilida, «Galeəd» ibraniy tilida «guwaqlik dəwisi» degən mənidə. □ **31:49 «Mizpaq» —** «kəzitix munari» degən mənidə bolup, yənə «u kəzitip tursun» degən səzning aqangioqa yeqin. □ **31:52 «seningmu niyitingni yaman qilip bu dəwə wə bu tüwrüktin ətüp mening təripimgə kəlməsliking üqün guwaqqi bolsun» —** əgər yuqirida eytqinimizdək «əy butliri»oqa igə bolux «əyning əzigə igə boloqanlik» qesablansa, undaqta Labanning bu səzlirining məqsiti: — «Yaqup yaki uning əwladliri əy butlirimni elip, mening əy-təəlluqatlirimni tartiwelix niyitidə mən tərəpkə qərgiz kəlmisun» degənliktin ibarət idi. □ **31:53 «Ibraqimning ilaqi, Naqorning ilaqi wə bu ikkisining atisining ilaqliri» —** Laban, Ibraqimning atisi Təraq wə Naqorlar asasən butpərəslər idi («Yəx.» 24:2ni kərüng). □ **31:54 «tamaqlinixqa təklip qildi» —** bu taam bəlkim qurbanliqning gəxi boluxi mumkin. Undaqta u «inaqlik qurbanliqi» süpitidə sunuloqan bolsa kerək («Law.» 3-babni kərüng).

1 Yaqup өz yoliƣa ketip baratti; yolda Hudaning pərixtiliri uningƣa uqridi.■ 2 Yaqup
ularni kөrüp: — Bu jay Hudaning bargaḥi ikən! — dəp, bu jayning namini
«Maḥanaim» dəp qoydi.□
3 Andin Yaqup Seir zeminidiki «Edom yayliqi»ƣa, akisi Əsawning qexiƣa aldin
həwərqilərni əwətip, 4 ularƣa jekilәp: — Silər hojamƣa, yəni Əsawƣa: «Kəminiliri
Yaqup mundaq dedi: — Mən Labanning qexida musapir bolup, ta muxu waqitqiqə
turdum. 5 Əmdi məndə kala, exək wə qoylar, qul-dedəklərmu bar; mən өzlirining
nəzиridə iltipat taparmənmikin dəp hojamƣa həwər yətküzüxni layiq kөrdüm»,
dənglar, — dedi.
6 Həwərqilər Yaqupning yeniƣa yenip kelip: — Biz akiliri Əsawning qexiƣa barduq;
u tөt yüz kixini elip, silining aldiliriƣa keliwatidu, — dedi.
7 Yaqup naḥayiti qorqup, ƣəm-ƣussigə qüxüp adəmlirini qoy, kala wə tөgilirigə
qoxup, ikki topqa ayridi. 8 U: — «Əgər Əsaw kelip bir topimiziƣa ḥujum qilsa, yənə
bir top qeqip qutulup qalar» — dəp oylidi.
9 Andin Yaqup mundaq dua qildi: — I atam Ibraḥimning Hudasi wə atam Isḥaqning
Hudasi! Manga: «Өz zemining wə uruq-tuƣqanliringning qexiƣa yenip kətkin,
sanga yahxiliq qilimən» dəp wədə qiloƣan Pərwərdigar! ■ 10 — Mən Sening
Өz qulungƣa kөrsətkən өzgərməs barliq meḥribanliqing wə barliq wapadarliqing
aldida ḥeqnemə əməsmən; qünki mən bu Iordan dəryasidin өtkinimdə yalƣuz bir
ḥasam bar idi. Əmdi mən ikki top adəm bolup qaytiwatimən.□ 11 Өtünüp qalay, meni
akam Əsawning qolidin qutquzƣaysən; qünki u kelip mən bilən hotun-balilirimni
eltürüwetəmdikin, dəp qorqimən. 12 Sən: «Mən jəzmən sanga zor yahxiliq qilip,
sening nəslingni dengizdiki qumdək ḥəddi-ḥesabsiz kөp qilimən», degəniding, —
dedi.■
13-15 U xu keqisi xu yərdə qonup qaldi; andin u qol ilikidiki mallardin elip, akisi
Əsawƣa ikki yüz өqkə, yigirmə tekə, ikki yüz saƣliq, yigirmə qoqqar, ottuz qixi
tөgini taylaqliri bilən, qiriq inək, on buqa, yigirmə mada exək, on ḥangga exəkni
sowƣat qilip təyyarlap,□ 16 Bularni ayrim-ayrim top qilip hizmətkarlirining qoliƣa
tapxurup, ularƣa jekilәp: — Silər məndin burun mengip, ḥər topning arisida arilik
qoyup ḥəydəp menginglar, — dedi.
17 U əng aldidiki top bilən mangƣan kixikə əmr qilip: — Akam Əsaw sanga
uqriƣanda, əgər u səndin: «Kimning adimisən? Qəyərgə barisən? Aldingdiki
janiwarlar kimning?» — dəp sorisa, 18 Undaqta sən jawab berip: «Bular kəminiliri
Yaqupning bolup, hojam Əsawƣa əwətkən sowƣattur. Mana, u өzimu kəynimizdin
keliwatidu» — degin, dedi.
19-20 Xu təriqidə u ikkinqi, üqinqi wə ulardin keyinki padilarni ḥəydəp mangƣuqi
kixilərgimu ohxax əmr qilip: — Əsaw sizlərgə uqriƣanda, silərmu uningƣa xundaq
dənglar, andin: — Mana, kəminiliri Yaqup өzimu arqimizdin keliwatidu, — dənglar,
dedi; qünki u: — Mən aldimda barƣan sowƣat bilən uni meni kəqürüm qildurup,
andin yüzini kөrsəm, meni qobul qilarmikin, — dəp oyliƣanidi.□
21 Xundaq qilip sowƣat aldin əwətildi; u xu keqisi bargaḥda qonup qaldi.

Yaqupning Huda bilən qelixixi

■ **32:1** Yar. 48:16. □ **32:2 «Maḥanaim»** — buning mənisi «ikki bargaḥ». Bu «ikki bargaḥ» Yaqupning bargaḥi wə Hudaning bargaḥini kөrsitidu. Yaqupning «bargaḥ» deginidin qariƣanda, xu jayda kөrgən pərixtilər dərwəqə intayin kөp bolsa kerək. ■ **32:9** Yar. 31:13. □ **32:10 «ḥeqnemə əməsmən»** — ibraniy tilida «intayin kiqikmən». ■ **32:12** Yar. 28:13. □ **32:13-15 «ḥangga exək»** — yaki «təhəy». □ **32:19-20 «uni meni kəqürüm qildurup, andin...»** — ibraniy tilida «uning yüzi aldida kafarət qilalaymən, andin...». «Kafarət» degən ix tooqruluq «Mis.» 29:33 wə izaḥati, xundaqla «Təbirlər»nimu kөrüng.

22 U xu keqidə ḳopup, ikki ayali wə ikki dediki wə on bir ooɳlini elip, Yabbok keqikidin ətüp kətti. 23 U ularni eḳindin ətküzdi, xundaḳla ḥəmmə təəlluḳinimu u ḳarxi tərəpkə ətküzdi. 24 Yaḳup bolsa bu ḳatta yaloɳuz ḳaldi; bir zat kelip xu yərdə uning bilən tang atḳuqə qelixti. 25 Lekin bu zat uni yengəlməydioɳanliḳini kərüp, uning yotisining yiriḳioɳa ḳolini təgküzüp ḳoydi; xuning bilən ular qelixiwatḳanda Yaḳupning yotisi ḳazandin qiḳip kətti.□
26 U zat: — Meni ḳoyup bərgin, qünki tang atay dəp ḳaldi, dedi.
— Sən meni bərikətlimigüqə, seni ḳoyup bərməymən, dedi Yaḳup.■
27 U uningdin: — Eting nemə? dəp soridi.
U: etim Yaḳup, — dedi.
28 U uningoɳa: — Sening eting buningdin keyin Yaḳup bolmay, bəlki Israil bolidu; qünki sən Huda bilənmu, insan bilənmu elixip oɳalib kəlding, — dedi.□ ■
29 Andin Yaḳup uningdin: — Namingni manga dəp bərgin, dewidi, u: — Nemixḳa mening namimni soraysən? — dedi wə xu yərdə uningoɳa bəht-bərikət ata ḳildi.□
30 Xuning bilən Yaḳup: — Hudani yüzmu-yüz kərüp, jenim ḳutulup ḳaldi, dəp u jayning namini «Pəniəl» dəp atidi.□
31 U Pəniəldin ətüp mangoɳanda, kün uning üstibexini yorutti; əmma u yotisi tüpəylidin aḳsap mangatti .
32 Bu səwəbtin Israillar bügüngiqə yotining ügisidiki pəyni yeməydu; qünki xu Zat Yaḳupning yotisining yiriḳioɳa, yəni uning peyigə ḳolini təgküzüp ḳoyoɳanidi.

33

Yaḳupning Əsaw bilən uqrixixi

1 Yaḳup bexini kətürüp ḳariwidi, mana Əsaw tət yüz kixi bilən keliwatatti. Xuning bilən u balilirini ayrip, Leyaḥ, Raḥilə wə ikki dedəkkə tapxurdi; 2 u ikki dedək wə ularning balilirini ḥəmmining aldida mangdurdi, andin Leyaḥ bilən uning balilirini, əng ahirida Raḥilə bilən Yüsüpni mangdurdi. 3 Əzi bolsa ularning aldioɳa ətüp mangdi, u akisining aldioɳa yetip baroɳuqə yəttə ḳetim yərgə bax urup təzim ḳildi. 4 Əsaw uning aldioɳa yügürüp kelip, uni ḳuqaḳlap, boynioɳa girə selip, uni səydi; ḥər ikkisi yioɳlixip kətti. 5 Andin Əsaw bexini kətürüp ḳarap, ayallar wə balilarni kərüp:
— Bu sən bilən billə kəlgənlər kimlər? — dəp soridi.
Yaḳup: — Bular Huda xapaət ḳilip kəminilirigə bərgən balilardur, — dedi.
6 Andin ikki dedək wə ularning baliliri aldioɳa berip, uningoɳa təzim ḳildi; 7 Andin Leyaḥmu uning baliliri bilən aldioɳa berip, təzim ḳildi, ahirida Yüsüp bilən Raḥilə aldioɳa berip, təzim ḳildi.
8 Əsaw: — Manga yolda uqrioɳan axu topliringda nemə məḳsiting bar? — dewidi, Yaḳup jawab berip: — Bu hojamning aldida iltipat tepixim üqündur, dedi.
9 Lekin Əsaw: — Əy ḳerindixim, məndə yetip axḳudək bar. Sening əz nərsiliring əzünggə ḳalsun, dedi.
10 Əmma Yaḳup: — Undaḳ ḳilmioɳin; əgər mən nəzərliridə iltipat tapḳan bolsam, sowoɳitimni ḳolumdin ḳobul ḳiloɳayla; qünki silining meni huxalliḳ bilən ḳobul ḳiloɳanlirini kərüp, didarlirini kərginimdə Hudaning didarini kərgəndək boldum! 11 Əmdi sanga kəltürülgən, *Hudadin kərgən* bu bərikətlirimni ḳobul ḳiloɳayla; qünki

□ **32:25 «yotisining yiriḳioɳa…» —** yaki «yotisining ügisigə». ■ **32:26** Ḥox. 12:4. □ **32:28 «Israil» —** mənisi «Huda bilən billə boloɳan əmir» wə uning bilən təng «Huda bilən elixḳuqi». ■ **32:28** Yar. 35:10. □ **32:29 «Pəniəl» —** (yaki «Pənuəl») — mənisi «Hudaning jamali». □ **32:30 «Hudani yüzmu-yüz kərüp, jenim ḳutulup ḳaldi» —** bu intayin sirliḳ wəḳə üstidə «ḳoxumqə səz»imizdə azraḳ tohtilimiz.

Huda manga xapaət kərsətti, ḫəmmə nərsilirim bar boldi, — dəp uningdin ḳayta-ḳayta ətünüwidi, u ḳobul ḳildi.
12 Andin Əsaw: — Əmdi biz ḳozoɣilip səpirimizni dawamlaxturayli, mən sening
aldingda mangay, dedi.
13 U uningoɣa jawabən: — Hojam kərdilə, balilar kiqik, ḳeximda emidioɣan ḳoza wə
mozaylar bar; əgər mən bularni bir künla aldirtip ḳooɣlap mangdursam, pütkül pada
ölüp ketidu. 14 Xunga ətünimənki, hojam kəminiliridin aldida mangoɣaq tursun; mən
aldimdiki mal-qarwilarning mengixioɣa, xundaḳla balilarning mengixioɣa ḳarap asta
mengip, hojamning ḳexioɣa Seiroɣa udul baray, dedi.
15 U waḳitta Əsaw: — Undaḳ bolsa, mən özüm bilən kəlgən kixilərdin birnəqqini
ḳexingda ḳoyup ketəy, dedi. Lekin u jawab berip: — Buning nemə ḫajiti? Pəḳət
hojamning nəziridə iltipat tapsamla xu kupayə, dedi.
16 Əsaw u küni yoloɣa qiḳip Seiroɣa yenip kətti. 17 Yaḳup səpər ḳilip, Sukkot degən
jayoɣa kəlgəndə, u yərgə bir öy selip, mallirioɣa lapaslarni yasidi. Xunga bu yər
«Sukkot» dəp ataldi.□
18 Xu təriḳidə Yaḳup Padan-Aramdin ḳaytip, Ḳanaan zeminidiki Xəkəm xəḫirigə
aman-esən kəldi. U xəḫərning aldida qedir tikti.■ 19 Andin u qedir tikkən yərning bir
ḳisimini Xəkəmning atisi boloɣan Ḫamorning ooɣulliridin bir yüz ḳəsitigə setiwelip,□
20 Xu yərdə bir ḳurbangaḫ selip, namini «Əl-Əloḫə-Israil» dəp atidi.□

34

Xəkəmning Dinaḫning nomusioɣa tegixi

1 Bir küni, Leyaḫning Yaḳupḳa tuoɣup bərgən ḳizi Dinaḫ yurtning ḳizliri bilən
kərüxkili qiḳti.■ 2 Xu yurtning əmiri ḫiwiy Ḫamorning ooɣli Xəkəm uni kərüp ḳelip,
uni tutuwelip, zorlap nomusioɣa təgdi. 3 Əmma uning köngli Yaḳupning ḳizi Dinaḫḳa
qüxüp, uni yahxi kərüp ḳaldi wə uningoɣa muḫəbbiti bilən köngül soridi. 4 Xuning
bilən Xəkəm atisi Ḫamordin: — Bu ḳizni manga hotunluḳḳa elip bərgin, dəp tələp
ḳildi.
5 Yaḳup *Xəkəmning* ḳizi Dinaḫning ippitigə təgkənlikini anglap ḳaldi. Uning ooɣulliri
malliri bilən dalalarda idi; xunga Yaḳup ular kəlgüqə jim turup turdi. 6 Xəkəmning
atisi Ḫamor Yaḳupning aldioɣa uning bilən səzləxkili qiḳti; 7 Yaḳupning ooɣulliri
həwərni anglapla dalalardin ḳaytip kəlgənidi. Bular *Xəkəmning* ḳilmaydioɣan ixni
ḳilip, Yaḳupning ḳizining nomusioɣa tegip Israil ḳəbilisidə xərməndilik ḳiloɣini
üqün azablinip, intayin ḳattiḳ oɣəzəpləndi.□ 8 Ḫamor ularoɣa söz ḳilip: — Ooɣlum
Xəkəmning köngli ḳizinglaroɣa qüxüp ḳaptu. Iltipat ḳilip uni ooɣlumoɣa hotunluḳḳa
bərsənglar! 9 Biz bilən ḳuda-baja bolup, ḳizliringlarni bizgə beringlar, bizning
ḳizlirimiznimu silər elinglar; 10 Biz bilən billə turunglar. Mana, yər aldinglarda
turuptu; bu yərni makan ḳilip, soda ḳilip, özünglar üqün öy-mülük elinglar, — dedi.
11 Xəkəm ḳizning atisi bilən aka-ukilirioɣa: — Nəziringlarda iltipat tapsam dəymən;
silər nemə desənglar, xuni berəy. 12 Məndin ḳanqilik toyluḳ yaki sowoɣat
tələp ḳilsanglar, manga eytḳininglarqə berəy; pəḳət bu ḳizni manga hotunluḳḳa
bərsənglarla bolidu, dedi.

□ **33:17 «Sukkot»** — mənisi «kəpilər» yaki «lapaslar». ■ **33:18** Yə. 24:32; Ros. 7:16. □ **33:19 «ḳəsitə»** — pul birliki bolup, ḳimmiti bizgə naməlum. □ **33:20 «Əl-Əloḫə-Israil»** — mənisi ««Əl» Israilning Təngrisidur» (ibraniy tilida «Əl» bolsa «ilaḫ», «Huda» degənni bildüridu). ■ **34:1** Yar. 30:21. □ **34:7 «Israil ḳəbilisidə»** — ibraniy tilida «Israilda». «Israil» degən bu söz muxu yərdə «Israil ḳəbilisi» yaki «Israil həlḳi»ni kərsətkən. Buning Muḳəddəs Kitabta birinqi ḳetim xu mənidə ixlitilixi bolidu.

13 Yaqupning oƣulliri bolsa Xəkəm wə atisi Ḥamoroƣa ḫiylə-mikir bilən jawab bərdi,
qünki u singlisi Dinaḥning ippitigə təgkənidi; 14 ularoƣa: — Biz bundaq ḳilalmaymiz,
singlimizni hətnisiz birsigə berixkə maḳul deyəlməymiz; qünki bu bizgə nomus
bolidu.■ 15 Pəḳət bir xərtimizgə kənsənglarla silərgə maḳul bolimiz; silərning barliq
ərkəkliringlar hətnə ḳilinip bizdək bolsa, 16 Ḳizlirimizni silərgə berip, silərning
ḳizliringlarni biz elip aranglarda olturup, bir ḳowm bolup ḳalimiz. 17 Əmma bizgə
ḳulaq salmay hətnə ḳilinixḳa unimisanglar, undaḳta biz ḳizimizni elip ketimiz, —
dedi.
18 Ularning səzliri Ḥamor wə oƣli Xəkəmning nəzirigə yaḳti. 19 Yigit bu ixni kəynigə
sozmidi, qünki u Yaḳupning ḳiziƣa ejil bolup ḳaloƣanidi; u atisining əyidə ḥəmmidin
ətiwarliq idi. 20 Xuning bilən Ḥamor oƣli Xəkəm bilən xəḥərning dərwazisiƣa
berip, xəḥərning adəmlirigə səz ḳilip: — 21 Bu adəmlərning biz bilən inaḳ ətküsi
bar. Xunga ular muxu yurtta turup soda-setiḳ ḳilsun; mana, bu jayningIkki təripi
ularoƣa yətküdək kəngridur. Biz ularning ḳizlirini hotunluḳḳa elip, əz ḳizlirimizni
ularoƣa berimiz. 22 Lekin pəḳət arimizdiki ḥəmmə ərkək ular hətnə ḳilinoƣandək
hətnə ḳilinsa, u adəmlər arimizda turup biz bilən bir həlḳ boluxḳa maḳul dəydu.
23 Xu təriḳidə ularning mal-təəlluḳati, ḥəmmə qarpayliri bizningki bolmamdu? Biz
pəḳət ularoƣa maḳul desəkla, ular arimizda turidu, — dedi.
24 Xuning bilən xəḥərning dərwazisidin kirip-qiḳidiƣanlarning ḥəmmisi Ḥamor
bilən oƣli Xəkəmning səzigə ḳulaq saldi. Xəḥərning dərwazisidin kirip-
qiḳadiƣanlarning ḥəmmisi hətnə ḳilindi. 25 Əmma üqinqi küni, ular tehiqə aƣriq
yatḳinida xundaq boldiki, Yaḳupning ikki oƣli, yəni Dinaḥning akiliri Ximeon bilən
Lawiy ḥərḳaysisi əz ḳiliqini elip, xəḥər hatirjəmlik iqidə turƣinida besip kirip,
ḥəmmə ərkəkni əltürüwətti;□ ■ 26 Ular Ḥamor bilən oƣli Xəkəmnimu ḳiliqlap,
Dinaḥni Xəkəmning əyidin elip kətti. 27 Andin Yaḳupning *barliḳ* oƣulliri: «Ular
singlimizning nomusiƣa təgdi» dəp, əltürülgənlərning jayiƣa kelip, xəḥərni bulap-
talang ḳildi.□ 28 Ularning ḳoy-kala, exəklirini, xəḥərdiki ḥəmmini, etizliḳlardiki
ḥəmmini elip kətti, 29 Xundaḳla ularning barliḳ mal-mülkini bulap-talap, barliḳ
hotun-balilarni əsir ḳilip, əy iqidiki barliḳ nərsilərnimu ḳoxup elip kətti.
30 Yaḳup Ximeon wə Lawiyni əyibləp: — Silər meni balaƣa tiḳip, zemindikilər
— Ḳanaaniylar bilən Pərizziylərning aldida sesittinglar. Bizning adimimiz az bir
həlḳturmiz; ular manga ḳarxi qiḳip yiƣilip ḥujum ḳilidu; xuning bilən mən wə
jəmətim wəyran bolimiz, — dedi.□
31 Əmma ular jawab berip: — Əjəba, singlimizƣa bir paḥixə ayaloƣa ḳiloƣandək
muamilə ḳilsa bolamdu? — dedi.□

35

Hudaning Bəyt-Əldə Yaḳupḳa baxpanaḥ boluxi

1 Andin Huda Yaḳupḳa: — Sən ḥazir Bəyt-Əlgə qiḳip, xu yərni makan ḳil, əzüng
akang Əsawdin ḳeqip mangoƣiningda sanga kərüngən *Mən* Təngrigə bir ḳurbangaḥ
yasiƣin, — dedi.■

■ **34:14** Yar. 17:12,13,14. □ **34:25** **«Dinaḥning akiliri»** — oḳurmənlərning esidə barki, Ximeon wə Lawiy Dinaḥning bir tuƣḳan (Leyaḥdin tuƣuloƣan) ikkinqi wə üqinqi akisi idi. ■ **34:25** Yar. 49:6. □ **34:27** **«ular singlimizning nomusiƣa təgdi»** — bu tolimu axuruwətkənlik bolidu. Qünki pəḳət birla adəm xundaḳ ḳiloƣanidi. □ **34:30** **«bizning adimimiz az bir həlḳturmiz»** — ibraniy tilida «mən sanim az adəmmən». □ **34:31** **«Əjəba, singlimizƣa bir paḥixə ayaloƣa ḳiloƣandək muamilə ḳilsa bolamdu?»** — bu wəḳə tooƣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə azraḳ tohtilimiz. ■ **35:1** Yar. 27:43; 28:12,13.

2 Xuning bilən Yaqup əyidikilər wə əzi bilən billə bolƣanlarning ḥəmmisigə mundaq
dedi: — Aranglardiki yat ilaḥ butlirini taxliwetip, əzünglarni paklap eginliringlarni
yənggüxlənglar. 3 Andin qopup Bəyt-Əlgə qiqimiz. Mən xu yərdə qiyinqilikta
qalƣanda duayimni ijabət qilip, yürgən yolumda mening bilən billə bolup kəlgən
Təngrigə qurbangaḥ salay, — dedi.
4 Xuning bilən əz qolliridiki ḥəmmə yat ilaḥ butlirini, xundaqla qulaqliridiki zirilərni
qiqirip Yaqupqa bərdi. Yaqup bularni Xəkəmdiki dub dərihining tüwigə kəmüp
qoydi. 5 Andin ular səpərgə atlandi; əmma ətrapidiki xəḥərlərni Hudadin bolƣan
bir wəḥimə basqaqqa, ular Yaqupning ooƣullirini qooƣlimidi. 6 Bu tərigidə Yaqup
wə uning bilən billə bolƣanlarning ḥəmmisi Kanaan zeminidiki Luz, yəni Bəyt-Əlgə
yetip kəldi. 7 U xu yərdə bir qurbangaḥ yasidi; akisidin qeqip mangƣinida xu yərdə
Huda uningƣa kərüngini üqün bu jayning ismini «Əl-Bəyt-Əl» dəp atidi.□ ■
8 Riwkaḥning inik'anisi Dəboraḥ bolsa xu yərdə aləmdin ətti. U Bəyt-Əlning
ayiƣidiki dub dərihining tüwidə dəpnə qilindi. Bu səwəbtin xu dərəh «Yiƣa-Zarning
dub dərihi» dəp ataldi.□

Hudaning Yaqupqa yənə bir qetim bəht ata qilip, yengi ismini təkrarlixi

9 Yaqup *xu yol bilən* Padan-Aramdin yenip kəlgəndin keyin, Huda uningƣa yənə
bir qetim kərünüp, uningƣa bəht-bərikət ata qildi. ■ 10 Andin Huda uningƣa: —
Sening isming Yaquptur; əmma mundin keyin sən Yaqup atalmay, bəlki naming Israil
bolidu, dəp uning ismini Israil qoyup qoydi.■ 11 Andin Huda yənə uningƣa: — Mən
Əzüm Ḥəmmigə Qadir Təngridurmən; sən nəsillinip, kəpəygin; bir əl, xundaqla
bir türküm əllər səndin pəyda bolidu; padixaḥlarmu sening puxtungdin qiqidu.□ ■
12 Mən Ibraḥim wə Isḥaqqa bərgən zeminni sanga berimən, xundaqla səndin keyinki
nəslinggimu xu zeminni berimən, — dedi.
13 Andin Huda uning bilən səzləxkən jaydin, uning yenidin yuqiriƣa kətürüldi.
14 Yaqup Huda əzi bilən səzləxkən jayda bir tax tüwrükni tikləp, üstigə bir xarab
ḥədiyəsini təkti wə zəytun meyi quyup qoydi.■ 15 Yaqup Huda əzi bilən səzləxkən
xu jayning namini «Bəyt-Əl» dəp atidi.□

Raḥiləning tuƣutta əlüp ketixi

16 Andin ular Bəyt-Əldin mengip, Əfratqa azƣina yol qalƣanda, Raḥiləni tolƣaq
tutup ketip, qattiq tuƣut azabida qaldi. 17 Əmma tolƣiqi qattiq eƣirlaxqanda, tuƣut
anisi uningƣa: — Qorqmiƣin, bu qetim yənə bir ooƣlung bolidiƣan boldi — dedi.
18 Xundaq boldiki, Raḥilə jeni qiqix aldida, ahirqi nəpisi bilən ooƣliƣa «Bən-Oni» dəp
isim qoydi; əmma uning atisi uni «Bən-Yamin» dəp atidi.□
19 Raḥilə wapat boldi wə Bəyt-Ləḥəm dəp atilidiƣan Əfratning yolining boyiƣa
dəpnə qilindi.■ 20 Yaqup uning qəbrisining üstigə bir hatirə texi tikləp qoydi.
Bügüngə qədər «Raḥiləning Qəbrə Texi» xu yərdə turmaqta. 21 Andin Israil səpərni
dawamlaxturup Migdal-Edirning u təripidə əz qedirini tikti.□

□ **35:7 «Əl-Bəyt-Əl» —** mənisi «Bəyt-Əldiki Huda». ■ **35:7** Yar. 28:19. □ **35:8 «Yiƣa-Zarning dub dərihi» —** ibraniy tilida «Allon-baqut». ■ **35:9** Ḥox. 12:5. ■ **35:10** Yar. 32:27; 2Pad. 17:34. □ **35:11 «bir əl, xundaqla bir türküm əllər səndin pəyda bolidu; padixaḥlarmu sening puxtungdin qiqidu» —** bu bexarət tooƣruluq «qoxumqə səz»imizdə azraq tohtilimiz. ■ **35:11** Yar. 17:1, 6; 28:3; 48:3 ■ **35:14** Yar. 28:18. □ **35:15 «Bəyt-Əl» —** «Hudaning əyi». Bu Yaqupning ikkinqi qetim bu namni xu yərgə qoyuxi idi. Xübḥisizki, u bu namning əḥmiyitini bir qədər toluq qüxəngini üqün xundaq qildi. □ **35:18 «Bən-Oni» —** (ərəbqə «Ibn-Aniy») — mənisi «qayƣumning ooƣli». «Bən-Yamin» (Binyamin) degənning mənisi «ong qoldiki ooƣul» yaki «amətlik bala». ■ **35:19** Yar. 48:7. □ **35:21 «Israil» —**Yəni Yaqup, əlwəttə. **«Migdal-Edir» —** mənisi «qoy padisi munari».

Yaqupning ooqulliri

22 Israil u zeminda turoqan waqtida, Rubən berip əz atisining keniziki Bilhah bilən
bir orunda yatti; Israil buni anglap qaldi.
Yaqupning on ikki ooqli bar idi: —■
23 Leyahdin tuoquloqan ooqulliri: — Yaqupning tunji ooqli Rubən wə Ximeon, Lawiy,
Yəhuda, Issakar həm Zəbulun idi.■
24 Rahilədin tuoquloqan ooqulliri: — Yüsüp wə Binyamin idi.
25 Rahiləning dediki Bilhahdin tuoquloqan ooqulliri: — Dan wə Naftali idi.
26 Leyahning dediki Zilpahdin tuoquloqan ooqulliri: — Gad bilən Axir idi. Bular bolsa
Yaqupqa Padan-Aramda tuoquloqan ooqulliri idi.

Ishaqning aləmdin ətüxi

27 Əmdi Yaqup atisi Ishaqning qexioqa, Ibrahim wə Ishaq Musapir bolup turoqan
Kiriat-Arba, yəni Hebronning yenidiki Mamrəgə kəldi. 28 Ishaqning kərgən künliri
bir yüz səksən yil boldi. 29 Ishaq tolimu qerip, künliri toxup, nəpəstin tohtap wapat
boldi wə əz qowmining qexioqa berip qoxuldi. Uning ooqulliri Əsaw bilən Yaqup uni
dəpnə qildi.□ ■

36

Əsawning əwladliri
1Tar. 1:35-54

1 Təwəndikilər Əsawning əwladliridur (Əsaw yənə Edom dəpmu atilidu): —□ ■
2 Əsaw ayallirini Qanaaniylarning qizliridin aldi, yəni Hittiylardin boloqan Elon-
ning qizi Adah bilən hiwiylardin boloqan Zibeonning nəwrisi, Anahning qizi
Oholibamahni aldi; 3 uningdin baxqa Ismailning qizi, Nebayotning singlisi Basimat-
nimu aloqanidi. 4 Adah Əsawoqa Elifazni tuoqup bərdi; Basimat bolsa Reuəlni tuoqdi.
5 Oholibamah Yəux, Yaalam wə Korahni tuoqdi; bular Qanaan zeminida Əsawoqa
tuoquloqan ooqullar idi.
6 Əsaw ayalliri, ooqul-qizliri, əyidiki həmmə kixilirini wə qarpaylirini, barlik
ulaqlirini, xundaqla Qanaan zeminida tapqan barlik təəlluqatlirini elip, inisi
Yaquptin ayrilip, baxqa bir yurtqa kəqüp kətti. 7 Qünki hər ikkisining təəlluqatliri
intayin kəp boloqaqqa, bir yərdə billə turalmaytti; musapir bolup turoqan zemin
ularning mal-qarwilirining kəplükidin ularni baqalmaytti.■ 8 Buning bilən Əsaw
(Əsaw Edom dəpmu atilidu) Seir teoqioqa berip, olturaqlixip qaldi.■

■ **35:22** Yar. 49:4. ■ **35:23** Yar. 46:8; Mis. 1:2. □ **35:29 «künliri toxup,...»** — ibraniy tilida «künlər bilən toloqan bolup, ...» degən sözlər bilən ipadilinidu. **«əz qowmining qexioqa berip qoxuldi»** — «ibraniy tilida «əz qowmlirioqa qoxuldi» — 15:15 wə izahatini kərüng. ■ **35:29** Yar. 25:8. □ **36:1 «Təwəndikilər Əsawning əwladliridur»** — muxu jümlə bilən «Aləmning Yaritilixi»ning tokquzinqi «tolidot»i («tarihi»), yəni «Əsaw (Edom)ning əwladlirining tarihi» («Əsawning əwladlirining tarihi») (36:1-8) baxlinidu. **«Edom»** — buning mənisi «qizil» bolup, Seir rayonidiki tupraqning rənggini kərsitidu. Əsaw əzimu «qizil adəm» bolup, «qizil bir zemin»da olturaqlaxqan. ■ **36:1** 1Tar. 1:35. ■ **36:7** Yar. 13:6. ■ **36:8** Yə. 24:4.

9 Töwəndikilər taoɣlik rayon Seirdiki Edomiylarning ata-bowisi Əsawning
əwladliridur: —□
10-13 Əsawning ooɣulliri: — Əsawning ayali adaḫning ooɣli Elifaz; Əsawning ayali
Basimatning ooɣli Reuəl. Elifazning ooɣulliri: — Teman, Omar, Zəfo, Gatam wə Kənaz
idi. Əsawning ooɣli Elifazning kiqik hotuni Timna idi; u Elifazoɣa Amaləkni tuoɣup
bərdi. Yuķirilar bolsa Əsawning ayali adaḫning əwladliri idi. Reuəlning ooɣulliri: —
Naḫat, Zəraḫ, Xammaḫ wə Mizzaḫ idi; bular Əsawning ayali Basimatning əwladliri
idi.
14 Əsawning ayali, yəni Zibeonning qong ķizi, Anaḫning ķizi boloɣan
Oḫolibamaḫning ooɣulliri: u Əsawoɣa Yəux, Yaalam wə Koraḫni tuoɣup bərdi.
15 Əsawning əwladlirining iqidin töwəndiki əmirlər qiķķan: — Əsawning tunji
ooɣli Elifazning ooɣulliridin: — əmir Teman, əmir Omar, əmir Zəfo, əmir Kenaz,□
16 əmir Koraḫ, əmir Gatam wə əmir Amalək qiķķan. Bular Edom zeminida Elifazning
nəslidin qiķķan əmirlər bolup, Adaḫning əwladliri idi.
17 Əsawning ooɣli Reuəlning ooɣulliridin əmir Naḫat, əmir Zəraḫ, əmir Xammaḫ wə
əmir Mizzaḫlar qiķķan; bular Edom zeminida Reuəlning nəslidin qiķķan əmirlərdur;
bularning ḫəmmisi Əsawning ayali Basimatning əwladliri idi.
18 Əsawning ayali Oḫolibamaḫning ooɣulliridin əmir Yəux, əmir Yaalam wə əmir
Koraḫlar qiķķan. Bular Anaḫning ķizi, Əsawning ayali Oḫolibamaḫning nəslidin
qiķķan əmirlər idi.
19 Bular Əsawning, yəni Edomning əwladliri bolup, *Edomiylarning* əmirliri idi.

Seirning əwladliri — Ḫoriylar

20-21 Ḫoriylardin boloɣan Seirning *Edom* zeminida olturoɣan əwladliri: — Lotan,
Xobal, Zibeon, Anaḫ, Dixon, Ezər wə Dixan idi. Bular Seirning əwladliri bolup, Edom
zeminida Ḫoriylarning əmirliri idi.□ ■
22 Lotanning ooɣulliri Ḫori bilən Ḫemam idi; Lotanning singlisi Timna idi.
23 Xobalning ooɣulliri: Alwan, Manaḫat, Ebal, Xefo wə Onam idi.
24 Zibeonning ooɣulliri: — Ayaḫ wə Anaḫ idi. Bu Anaḫ qəldə atisi Zibeonning
exəklirini beķiwetip, arxanglarni tepiwaloɣan Anaḫning dəl özi xu idi.
25 Anaḫning pərzəntliri: ooɣli Dixon; Anaḫning ķizi Oḫolibamaḫ idi.
26 Dixonning ooɣulliri: Ḫəmdan, Əxban, Itran wə Keran idi.

27 Ezərning ooɣulliri: Bilḫan, Zaawan wə Akan idi.
28 Dixanning ooɣulliri: Uz wə Aran idi.
29-30 Ḫoriylarning özlirining əmirliri: əmir Lotan, əmir Xobal, əmir Zibeon, əmir
Anaḫ, əmir Dixon, əmir Ezər wə əmir Dixan idi. Bular bolsa Ḫoriylarning Seir
zeminida öz namliri boyiqə ataloɣan ķəbililərning əmirliri idi.

□ **36:9 «Töwəndikilər ... Edomiylarning ata-bowisi Əsawning əwladliridur: —»** — muxu jümlə bilən «Aləmning Yaritilixi»ning oninqi «tolidot»i («tarihi»), yəni «Əsawning **Seirda olturaķlaxķan** əwladlirining tolidoti» («Əsawning **Seirda olturaķlaxķan** əwladlirining tarihi») (36:9-37:1) baxlinidu. Əsaw awwal Ķanaan zeminida turup birnəqqə pərzənt kördi; bular 1-8-ayəttə hatirilinidu. Andin u «Seir taoɣlik rayoni»da turup u yərdə birnəqqə pərzəntlik boloɣan; bu yərdə deyiliwatķini xularning əwladlirini kərsitidu (36:9-37:1). Məzkur tarih xu taoɣlik rayonluk «Ḫoriylar»ning tarihini öz iqigə alidu. Ķarioɣanda, Ḫoriylar awwal Əsawlaroɣa boysunup, andin ular bilən assimilyatsiyilixip bir millət, yəni «Edomlar» yaki «Edomiylar» bolup ķaloɣan.
□ **36:15 «əmirlər»** — muxu yərdə Əsawning nəslidin qiķķan ķəbililərning əmirliri (ķəbilə baxliķliri)ni kərsətsə kerək. □ **36:20-21 «Ḫoriylardin boloɣan Seirning Edom zeminida olturoɣan əwladlir»** — Ḫoriylar Əsawlar «Seir zemini»oɣa kirixtin ilgirila xu yərdə olturaķlaxķanlar idi. Seir ularning əjdadi bolup, zemin uning ismi bilən ataloɣanidi. ■ **36:20-21** 1Tar. 1:38.

Edomdiki padixaḫlar

31 Israillarning üstigə ḫeq padixaḫ tehi səltənət ḳilmasta Edom zeminida səltənət ḳiloɣan padixaḫlar təwəndikidək: —■
32 Beorning ooɣli Bela Edomda səltənət ḳildi; uning xəḩirining ismi Dinḫabaḫ idi.
33 Bela өlgəndin keyin, bozraḫliḳ Zəraḫning ooɣli Yobab uning ornida səltənət ḳildi.
34 Yobab өlgəndin keyin, temaniylarning zeminidin kəlgən Ḫuxam uning ornida səltənət ḳildi.
35 Ḫuxam өlgəndin keyin, Bedadning ooɣli Ḫadad uning ornida səltənət ḳildi. U Moabning yaylaḳlirida midiyaniylaroɣa ḫujum ḳilip yənggənidi. Uning xəḩirining ismi Awit idi.
36 Ḫadad өlgəndin keyin, masrəkaḫliḳ Samlaḫ uning ornida səltənət ḳildi.
37 Samlaḫ өlgəndin keyin, «Dəryaning boyidiki Rəḫobot»tin kəlgən Saul uning ornida səltənət ḳildi.□
38 Saul өlgəndin keyin, Akborning ooɣli Baal-ḫanan uning ornida səltənət ḳildi.
39 Akborning ooɣli Baal-ḫanan өlgəndin keyin, Ḫadar uning ornida səltənət ḳildi. Uning xəḩirining ismi Pau idi. Uning ayalining ismi Məḫetabəl bolup, u Məy-Zaḫabning ḳizi boloɣan Matrədning ḳizi idi.□
40-43 Əsawning nəslidin boloɣan əmirlər ularning at-isimliri, jəmətliri, nəsəbnamiliri wə turoɣan jayliri boyiqə: əmir Timna, əmir Alwaḫ, əmir Yəḫət, əmir Oḫolibamaḫ, əmir Elaḫ, əmir Pinon, əmir Kenaz, əmir Teman wə əmir Mibzar, əmir Magdiyəl wə əmir Iramlar idi. Bular Edomiylarning əmirliri bolup, өzliri igiləp olturaḳlaxḳan jaylar өz namliri bilən ataloɣanidi. Mana xu tərixidə Əsaw Edomiylarning ata-bowisi boldi.□ ■

37

Yüsüp wə uning ḳerindaxliri

1 Yaḳup bolsa atisi musapir bolup turoɣan yərdə, yəni Ḳanaan zeminida olturaḳlaxti.■
2 Təwəndikilər Yaḳup əwladlirining ix-izliridur.
Yüsüp yigit bolup on yəttə yaxḳa kirgən qaoɣlirida, akiliri bilən billə ḳoylarni baḳatti; u atisining kiqik hotunliri Bilḫaḫ wə Zilpaḫning ooɣulliri bilən billə ixləytti. Yüsüp atisioɣa ularning naqar ḳiliḳlirini eytip ḳoyatti.□ 3 Yüsüp Israilning ḳerioɣan waḳtida tapḳan balisi boloɣaqḳa, uni baxḳa ooɣulliridin bəkrək yahxi kərətti. Xunga u Yüsüpkə uzun yənglik ton tiktürüp bərdi.□ 4 Əmma akiliri atisining uni өzliridin yahxi kəridioɣinini kərüp, uningoɣa өq bolup ḳaloɣanidi wə uningoɣa qiraylik gəp ḳilmatti.

■ **36:31** 1Tar. 1:43. □ **36:37 «Dərya»** — muxu yərdə «Əfrat dəryasi»ni kərsitidu. □ **36:39 «Akborning ooɣli … өlgəndin keyin, Ḫadar uning ornida səltənət ḳildi»** — ḳarioɣanda, Ḫoriylarning padixaḫliri sulalə tüzümi boyiqə əməs, məlum saylam yoli bilən tallinatti. □ **36:40-43 «mana xu tərixidə Əsaw Edomiylarning ata-bowisi boldi»** — yaki «bular bolsa Edomdiki өzliri igiləp olturaḳlaxḳan jaylardiki əmirlər idi». **«mana xu tərixidə Əsaw Edomiylarning ata-bowisi boldi»** — ḳizik bir ix xuki, Israillar tehi musapir bolup yürüwatḳanda, Əsawlar alliḳaqan muḳim zeminlik bolup, padixaḫlik tüzümi boloɣan, xundaḳla helila tərəkḳiy ḳiloɣan bolsa kerək. Biraḳ keyin Israillar ulardin kөp tərəplərdə exip kətti. ■ **36:40-43** 1Tar. 1:51.
■ **37:1** Yar. 36:7; Ibr. 11:9. □ **37:2 «Təwəndikilər Yaḳup əwladlirining ix-izliridu»** — muxu jümlə bilən «Aləmning Yaritilixi»ning on birinqi «tolidot»i (ahirḳi «tolidot» yaki «tarih»), yəni «Yaḳupning əwladlirining tolidoti» («Yaḳupning əwladlirining ix-izliri») (37:2-50:26) baxlinidu. **«Yüsüp atisioɣa ularning naqar ḳiliḳlirini eytip ḳoyatti»** — oḳurmənlər Yüsüpning akilirining keyinki ixliridin u bərgən bu həwərning rast yaki rast əməslikini kərələydu. □ **37:3 «uzun yənglik ton»** — xu dəwrlərdiki əmirlər wə padixaḫlar өz xaḫzadiliri yaki esilzadilirigə xundaḳ «uzun yənglik ton» kiygüzətti. Baxḳa birhil tərjimisi «ala rənglik ton».

5 Uning üstigə Yüsüp bir qüx kərgən bolup, uni akilirioɣa dəp beriwidi, ular uningoɣa tehimu өq bolup kətti. 6 Yüsüp ularoɣa mundaқ dedi: — Mening kərgən xu qüxümni anglap beқinglar. 7 Mana, biz ҳəmmimiz etizlarda axliқlarni baoɣlawatқudəkmiz. Қarisam mening өnqəm ərə turuptidək; silərning өnqənglar bolsa mening өnqəmning qərisigə olixip təzim қilip turoɣudək! — dedi.
8 Akiliri uningdin: — Əjəba, sən bizgə padixaҳ bolamsən? Üstimizgə ҳөkümranliқ қilamsən? — dəp soridi. Uning kərgən qüxliri wə gepidin akiliri uni tehimu yaman kərdi.
9 Keyin u yənə bir qüx kərdi wə qüxini akilirioɣa dəp: — Mana, mən yənə bir qüx kərdüm. Қarisam, қuyax bilən ay wə on bir yultuz manga təzim қilip turoɣudək! — dedi.
10 U bu qüxni atisi wə akilirioɣa dəp bərdi. Atisi uningoɣa tənbiҳ berip: — Bu kərgining zadi қandaқ qüx? Əjəba, mən, anang wə aka-ukiliring aldingoɣa berip, sanga yərgə bax urup təzim қilimizmu? — dedi.□
11 Xuning bilən akiliri uningoɣa ҳəsət қiloɣili turdi. Əmma atisi xu gəpni kəngligə püküp қoydi.■

Yüsüpning Misiroɣa, қulluққa setilixi

12 Əmdi Yüsüpning қerindaxliri atisining қoylirini baққili Xəkəmgə kətkənidi.
13 Israil Yüsüpkə: — Akiliring Xəkəmdə pada beқiwatidioɣu? Kəl, mən seni ularning қexioɣa əwətəy, dewidi, Yüsüp: — Mana mən, dedi.
14 U uningoɣa: — Əmdi berip akiliring aman-esənmu-əməsmu, қoylar aman-esənmu-əməsmu, manga həwirini elip kəlgin, dəp uni Ҳebron jiloɣisidin yoloɣa saldi; u Xəkəmgə bardi.
15 Xu yərdə birsi uning dalada tenəp yürginini kərüp uningdin: — Nemə izdəwatisən, dəp soridi.
16 U: — Mən akilirimni izdəwatimən. Ularning padilirini қəyərdə beқiwatқanliқini eytip bərsingiz, dedi.
17 U adəm jawab berip: — Ular bu yərdin ketip қaldi, qünki mən ularning: «Yürünglar, Dotanoɣa barayli» deginini anglidim, dedi.
Xuning bilən Yüsüp akilirining arқisidin berip, ularni Dotandin tapti.
18 Ular uni yiraқtin kərüp, u tehi ularning қexioɣa kəlməyla, uni өltürüwetixni məsliҳətləxti. 19 Ular bir-birigə: — Mana ҳeliқi qüx kərgüqi keliwatidu. 20 Kelinglar, uni өltürüp muxu yərdiki orəklərdin birigə taxliwetəyli, andin: — Wəҳxiy bir ҳaywan uni yəp ketiptu, dəyli. Xunda, biz uning qüxlirining nemə bolidioɣinini kərimiz! — dedi.
21 Əmma Rubən buni anglap uni ularning қolliridin қutқuzmaқqi bolup: — Uni өltürməyli, dedi.□ ■ 22 Rubən ularoɣa yənə: — Қan tөkmənglar! Bəlki uni qəldiki muxu orəkkə taxliwetinglar; lekin uningoɣa қol təgküzmənglər, dedi (əməliyəttə, u uni ularning қolidin қutқuzup, atisining қexioɣa қayturuwətməkqi idi).
23-24 Yüsüp akilirining қexioɣa yetip kəlgəndə ular uni tutup, uning alaҳidə tonini, yəni kiyiklik uzun yənglik tonini salduruwelip, orəkkə taxliwətti. Lekin orək қuruқ bolup, iqidə su yoқ idi.
25 Andin ular tamaқ yegili olturdi. Ular bexini kətürüp қariwidi, mana Ismail-larning bir karwini Gilead tərəptin keliwatatti. Təgilirigə dora-dərməк, tutiya wə murməkkilər artiloɣan bolup, Misir tərəpkə ketiwatatti. 26 Yəҳuda қerindaxlirioɣa: — Bizning bir tuoɣқan қerindiximizni өltürüp, қenini yoxuroɣinimizning nemə

□ **37:10 «aka-ukiliring»** — Yüsüpning bir ukisi, yəni Binyamin bar idi. Xu waқitta u bək kiqik idi. ■ **37:11** Ros. 7:9. □ **37:21 «қutқuzmaқqi bolup...»** — ibraniy tilida «қutқuzup...». ■ **37:21** Yar. 42:22.

paydisi bar? 27 Kelinglar, uni Ismaillarоԓa setiwetəyli; ԛandaԛla bolmisun u bizning inimiz, bir tuоԓԛan ԛerindiximiz; xunga uningоԓa ԛol salmayli, dewidi, ԛerindaxliri buningоԓa ԛulaԛ saldi.□ 28 Midiyanliԛ Sodigərlər xu yərdin ətüp ketiwatԛanda, ular Yüsüpni orəktin tartip qiԛirip, ularоԓa yigirmə kümüx tənggigə setiwətti. Bular bolsa Yüsüpni Misiroԓa elip kətti.■
29 Rubən orəkning yeniоԓa ԛaytip kelip, Yüsüpning orəktə yoԛluԛini kərüp, kiyimlirini yirtip, 30 inilirining ԛexioԓa berip: — Bala yoԛ turidu! Əmdi mən nəgə baray?! — dedi.
31 Əmma ular Yüsüpning tonini elip, bir tekini booԓuzlap tonni uning ԛeniоԓa miləp, 32 Andin uzun yənglik tonni atisining ԛexioԓa əwətip, uningоԓa: — Buni biz tepiwalduԛ; bu ooԓlungning tonimu-əməsmu, əzüng kərüp baԛԛin, dedi.
33 U uni tonup: — Bu dərwəkə mening ooԓlumning toni ikən; bir wəҳxiy ҳaywan uni yəp kətkən ohxaydu; xübҳisizki, Yüsüp titma-titma ԛiliwetiliptu! — dedi.
34 Xuning bilən Yaԛup kiyimlirini yirtip, beligə bəz baoԓlap, nuroԓun künlərgiqə ooԓli üqün matəm tutti. 35 Uning ҳəmmə ooԓul-ԛizliri yeniоԓa kelip uningоԓa təsəlli bərsimu, u təsəllini ԛobul ԛilmay: «Mən təҳtisaraоԓa qüxüp ooԓlumning ԛexioԓa baroԓuqə xundaԛ matəm tutimən!» dedi. Yüsüpning atisi xu peti uningоԓa aҳ-zar kətürüp matəm tutti.■
36 Əmdi midiyaniylar *Yüsüpni* Misiroԓa elip berip, Pirəwnning bir oԓojidari, pasiban bexi Potifaroԓa satti.□ ■

38

Yəҳuda bilən Tamar

1 U waԛitlarda xundaԛ boldiki, Yəҳuda aka-ukilirining ԛexidin ketip, Ҳiraҳ isimlik Adullamliԛ bir kixiningkigə qüxti. 2 Xu yərdə Yəҳuda Xua isimlik bir Ԛanaaniyning ԛizini kərdi; u uni hotunluԛԛa elip ԛexioԓa kirip yatti.□ ■ 3 U ҳamilidar bolup bir ooԓul tuoԓdi; Yəҳuda uningоԓa «Ər» dəp at ԛoydi. 4 U yənə ҳamilidar bolup, bir ooԓul tuoԓdi wə uningоԓa Onan dəp at ԛoydi. 5 Andin yənə ҳamilidar bolup bir ooԓul tuoԓdi wə uningоԓa Xəlaҳ dəp at ԛoydi. U tuoԓuloԓanda Yəҳuda Kezibda idi.■
6 Yəҳuda tunji ooԓli Ərgə Tamar isimlik bir ԛizni elip bərdi. 7 Lekin Yəҳudaning tunji ooԓli Ər Pərwərdigarning nəziridə rəzil boloԓaqԛa, Pərwərdigar uni eltürdi.
8 Bu qaoԓda Yəҳuda Onanоԓa: — Akangning ayalining ԛexioԓa kirip, uni hotunluԛԛa elip ԛerindaxliԛ burqini Ada ԛilip, akang üqün nəsil ԛalduroԓin, dedi.□
9 Əmma Onan bu nəsilning əzigə təwə bolmaydioԓanliԛini bilip, akisioԓa nəsil ԛaldurmasliԛ üqün ҳər ԛetim akisining ayali bilən billə boloԓanda məniysini yərgə aԛturuwetətti. 10 Uning bu ԛilmixi Pərwərdigarning nəziridə rəzil kərüngəqkə, unimu eltürüwətti.
11 Yəҳuda əmdi kelini Tamaroԓa: — Ooԓlum Xəlaҳ qong boloԓuqə atangning əyidə tul olturup turoԓin, dedi. Qünki u iqidə: — Bumu akilirioԓa ohxax əlüp ketərmikin, dəp ԛorԛti. Xuning bilən Tamar berip atisining əyidə turup ԛaldi. 12 Əmdi kəp künlər

---

□ **37:27 «u bir tuoԓԛan ԛerindiximiz»** — ibraniy tilida «u bizning ətlirimiz». ■ **37:28** Ҳak. 8:24; Zəb. 105:17-18; Ros. 7:9. ■ **37:35** Yar. 42:38; 44:29,31. □ **37:36 «pasiban bexi»** — xu qaoԓdiki «pasiban bexi» degən mənsəp bəlkim «jallat bexi» degənnimu əz iqigə alatti. ■ **37:36** Yar. 39:1; Zəb. 105:17-18 □ **38:2 «bir Ԛanaaniyning ԛizi»** — oқurmənlərning esidə barki, Ԛanaaniylar imansiz wə əhlaқsiz bir həlқ idi. ■ **38:2** 1Tar. 2:3. ■ **38:5** Qəl. 26:20. □ **38:8 «ԛerindaxliԛ burqi»** — ԛədimki zamanlarning ərp-adətliri boyiqə, birsi əz mal-mülkigə warisliԛ ԛilidioԓan pərzənti bolmay əlüp kətsə, undaԛta əlgüqining aka yaki ukisi uningоԓa bir waris pərzənt ԛaldurux üqün ayalini hotunluԛԛa elixi kerək idi. Bu ayaldin pərzənt tuoԓulsa, undaԛta u əziningki əməs, bəlki əlgən ԛerindixining ҳesablinatti. Keyin bu ixni Musa pəyoԓəmbər yəҳudiylaroԓa ԛanun dəp bekitkən («Ԛan.» 25:5-10).

ətüp, Xuaning ḳizi, Yəḥudaoɣa təgkən ayal əldi. Yəḥuda təsəlli tapḳandin keyin adullamlik dosti Ḥirah bilən billə əzining ḳoy ḳirḳioɣuqilirining əḥwalini bilixkə Timnaḥḳa qikti.
13 Tamaroɣa: — Ḳeynatang ḳoylirini ḳirḳioɣili Timnaḥḳa yol aldi, degən həwər yətti. 14 Xuning bilən Tamar Xəlah qong boloɣan bolsimu, mən uningoɣa hotunlukḳa elip berilmidim, dəp ḳarap, tulluḳ kiyimini seliwetip, qümbəl tartip bədinini orap, Timnah yolining üstidə Ənaimoɣa kirix eoɣizioɣa berip olturdi.
15 Əmdi Yəḥuda uni yüzi yepiḳlik ḥalda kərgəndə: — Bu bir paḥixə ayal ohxaydu, dəp oylidi.□ 16 U yoldin burulup uning yenioɣa berip, əz kelini ikənlikini bilməy: — Kəl, mən sən bilən billə bolay, dedi. U jawab berip: — Mən bilən billə bolsang, manga nemə berisən? dəp soridi.
17 U uningoɣa: — Padamning iqidin bir ooɣlaḳni sanga əwətip berəy, dedi. Ayal: — Sən uni əkelip bərgüqə, manga rənigə birər nərsə berəmsən? dəp soriwidi, 18 U: — Sanga nemini rənigə berəy? — dedi.
U: — Əz məḥürüng bilən uning xoynisini wə ḳolungdiki ḥasangni rənigə bərgin, dewidi, u bularni berip, uning bilən birgə boldi. Xuning bilən u uningdin ḥamilidar bolup ḳaldi.
19 Andin Tamar ornidin turup mangdi; u pərənjini seliwetip, tulluḳ kiyimini kiyiwaldi.
20 Yəḥuda: — U hotunning ḳolidiki rənini yandurup kəlsun dəp adullamlik dostining ḳoli arḳilik ooɣlaḳni əwətti, əmma u uni tapalmidi. 21 U xu jaydiki adəmlərdin: — Ənaimdiki yolning boyida olturoɣan butpərəs paḥixə ḳeni, dəp sorisa, ular: — Bu yərdə ḥeqbir butpərəs paḥixə boloɣan əməs, dəp jawab bərdi.□
22 Buning bilən u Yəḥudaning ḳexioɣa yenip berip: — Mən uni tapalmidim; üning üstigə u jaydiki adəmlərmu: «Bu yərdə ḥeqbir butpərəs paḥixə ayal boloɣan əməs» deyixti, dedi.
23 Yəḥuda: — Boptu, u nərsilərni u elip kətsə kətsun; bolmisa, baxḳilarning məshirisigə ḳalimiz. Nemila bolmisun, mən uningoɣa ooɣlaḳ əwəttim, lekin sən u hotunni tapalmiding, dedi.
24 Üq ayqə ətkəndin keyin birsi Yəḥudaoɣa: — Sening kelining Tamar buzuḳqilik ḳildi, uning üstigə zinadin ḥamilidar bolup ḳaldi, degən həwərni yətküzdi. Yəḥuda jawabən: — Uni elip qikinglar, kəydürüwetilsun! — dedi.
25 Lekin u elip qikiloɣanda ḳeynatisioɣa həwər əwətip: — Bu nərsilərning igisi boloɣan adəmdin ḥamilidar boldum! Əmdi sən kərüp baḳ, bu məḥür, xoynisi wə ḥasining kimning ikənlikini etirap ḳiloɣin, dedi.
26 Yəḥuda bu nərsilərni etirap ḳilip: — U manga nisbətən ḥəḳliḳtur; dərwəḳə mən uni ooɣlum Xəlaḥḳa elip bərmidim, dedi. Bu ixtin keyin Yəḥuda uningoɣa yənə yeḳinqilik ḳilmidi.□
27 Uning tuoɣut waḳti yeḳinlaxti, mana ḳorsiḳida ḳoxkezək bar idi.■ 28 U tuoɣḳan waḳtida balilardin birsi ḳolini qiḳiriwidi, tuoɣut anisi dərḥal bir ḳizil yipni elip: «Bu awwal qikti» dəp uning ḳolioɣa qigip ḳoydi.
29 Lekin u ḳolini yənə iqigə tiḳiwaldi, mana uning inisi qikti. Xuning bilən tuoɣut anisi: «Sən ḳandaḳ ḳilip bəsüp qikting!» dedi; xuning bilən uningoɣa «Pərəz» degən

---

□ **38:15 «bu bir paḥixə ayal ohxaydu» —** xu waḳitlarda paḥixə ayalar yüzini etiwalatti; toy ḳiloɣan ayallar wə ḳizlar adəttə qümbəlsiz yürətti. Pəḳət toy ḳilidioɣan layiḳi aldidila ḳizlar yüzini yepiwalatti (24:65ni kərüng). □ **38:21 «butpərəs paḥixə» —** Ḳanaaniylar arisida butpərəslikning paḥixiwazlik bilən ziq munasiwiti bar idi. «Kim bundaḳ «butpərəs paḥixə» bilən billə bolsa, uningoɣa buttin bir bəht-bərikət kelidu» dəp ḳarilatti. □ **38:26 «U manga nisbətən ḥəḳliḳtur» —** Tamarning bu ixlarda bolux məḳsiti kəngül huxi üqün əməs, bəlki pərzənt kərüx üqün idi. Yəḥuda əslidə «Mən uningdin tehimu gunaḥkarmən» deyixkə tooɣra kelətti, əlwəttə. ■ **38:27** 1Tar. 2:4.

at ḳoyuldi.□ ■ 30 Andin ḳolioŋa ḳizil yip qigilgən akisi tuoŋuldi. Uning ismi Zərah dəp ataldi.□

39

Yüsüpning Potifarning өyidə hizmət ḳilixi

1 Yüsüp bolsa Misiroŋa elip kelindi; uni Pirəwnning oŋojidari, pasiban bexi Potifar xu yərgə elip kəlgən Ismaillarning ḳolidin setiwaldi.■ 2 Lekin Pərwərdigar Yüsüp bilən billə boloŋaqḳa, uning ixliri ongoŋa tartti; u misirliḳ hojisining өyidə turup ḳaldi.■ 3 Uning hojisi Pərwərdigarning uning bilən billə ikənlikini, xundaḳla u nemə ix ḳilsa, Pərwərdigarning uning ḳolida ronaḳ tapḳuzoŋanliḳini bayḳidi. 4 Xuning bilən Yüsüp uning nəziridə iltipat tepip, uning has hizmətqisi boldi. Hojisi uni өyini baxḳuruxḳa ḳoydi wə barliḳ təəlluḳatini uning ḳolioŋa tapxurdi.
5 Wə xundaḳ boldiki, u uni өyi wə barliḳ təəlluḳatini baxḳuruxḳa ḳoyoŋandin tartip, Pərwərdigar bu misirliḳning өyini Yüsüpning səwəbidin bərikətlidi; Pərwərdigarning bərikiti uning pütün ailisi wə barliḳ terikqiliḳioŋa kəldi. 6 Xuning bilən *Potifar* barliḳ ixlirini Yüsüpning ḳolioŋa tapxurup, өz tamiḳini yeyixtin baxḳa ḥeqḳandaḳ ix bilən kari bolmidi.
Yüsüp bolsa ḳamiti kelixkən, huxqiray yigit idi.
7 Birnəqqə waḳit өtkəndin keyin xundaḳ boldiki, uning hojisining ayalining Yüsüpkə kөzi qüxüp ḳelip: — Mən bilən yatḳin! — dedi.■
8 Əmma u unimay hojisining ayalioŋa mundaḳ dedi: — Mana hojam өydiki ixlarni, xundaḳla barliḳ təəlluḳatini ḳolumoŋa tapxurdi, manga tolimu ixinip ixlirim bilən kari bolmaydu. 9 Bu өydə məndin qong adəm yoḳ. Səndin baxḳa u ḥeqbir nərsini məndin ayimidi — qünki sən uning ayalidursən! Xundaḳ turuḳluḳ mən ḳandaḳmu bundaḳ rəzillikni ḳilip Huda aldida gunahḳar bolay? — dedi.
10 Gərqə ḥər küni Yüsüpkə xundaḳ desimu, xundaḳla u uning bilən yetip uningoŋa yeḳinqiliḳ ḳilixni yaki uning bilən birgə turuxni rət ḳiloŋan bolsimu, 11 xundaḳ bir wəḳə boldiki, bir küni u өz ixi bilən өy iqigə kirgənidi, өydikilərdin ḥeqḳaysisi өyning iqidə əməs idi; 12 bu ayal uning tonini tutuwelip: — Mən bilən yatḳin! dedi. U tonini uning ḳolioŋa taxlap ḳoyup, yügürgən peti ḳeqip taxḳirioŋa qiḳip kətti. 13 Ayal Yüsüpning tonini өz ḳolioŋa taxlap ḳeqip qiḳip kətkinini kөrüp, 14 өyidiki hizmətqilirini qaḳirip ularoŋa: — Ḳaranglar, erim bizgə ḥaḳarət kəltürsun dəp bir ibraniy adəmni elip kəptu! Bu adəm yenimoŋa kirip: «Sən bilən yatay» dewidi, ḳattiḳ warḳiridim! 15 U mening ḳattiḳ warḳirioŋinimni anglap, tonini yenimoŋa taxlap, taxḳirioŋa ḳeqip kətti, dedi.
16 Xuning bilən hojisi өyigə yenip kəlgüqə u Yüsüpning tonini yenida saḳlap ḳoydi. 17 Andin u erigimu xu gəpni ḳilip: — Sən elip kəlgən ḥeliḳi ibraniy ḳul manga ḥaḳarət ḳilixḳa ḳeximoŋa kirdi. 18 Lekin mən ḳattiḳ warḳirap-jarḳirdim, u tonini ḳeximda taxlap, taxḳirioŋa ḳeqip kətti, — dedi.
19 Uning hojisi ayalining: — Sening ḳulung meni undaḳ-mundaḳ ḳildi, degən gəplirini anglap oŋəzipi ottək tutaxti. 20 Xuning bilən Yüsüpning hojisi uni tutup orda munarliḳ

□ **38:29** **«Sən ḳandaḳ ḳilip bөsüp qiḳting!»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Sən ḳandaḳ ḳilip bөsüp qiḳting? Bundaḳ ix bexingoŋa yənə kelidu!» (əyni səz «bөsüp qiḳix» bexingoŋa yənə kelidu!»). **«Pərəz»** — «bөsülgən jay» yaki «bөsküqi» degən mənidə. ■ **38:29** Mat. 1:3. □ **38:30** **«Zərah» —** Babil yaki aramiy tilida «ḳipḳizil» degən mənidə. Ibraniy tilida «parḳiraḳ» degən mənidə. Bu babning tarihiy əhmiyiti tooŋruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə azraḳ tohtilimiz. ■ **39:1** Yar. 37:28; Zəb. 105:17 ■ **39:2** Ros. 7:9. ■ **39:7** Pənd. 7:13.

zindanoɣa ɣamap ɣoydi. Xu yərgə pəɣət padixaɦning məɦbusliri solinatti. Buning bilən u xu yərdə solaɣta yetip ɣaldi.□ ■
21 Lekin Pərwərdigar Yüsüp bilən billə bolup, uningoɣa xapaət kərsitip, uni zindan
begining nəziridə iltipat tapturdi. 22 Xuning bilən zindan begi gundihanida yatɣan
ɦəmmə məɦbuslarni Yüsüpning ɣolioɣa tapxurdi. Xu yərdə ɣilinidioɣan ɦərɣandaɣ
ix uning ɣoli bilən bolatti. 23 Zindan begi Yüsüpning ɣolidiki ɦeqɣandaɣ ixtin oɣəm
ɣilmatti; qünki Pərwərdigar uning bilən billə bolup, u ɦərnemə ɣilsa Pərwərdigar
uni onguxluɣ ɣilatti.

40

Yüsüpning zindandaxlirining qüxlirigə təbir berixi

1 Bu ixlardin keyin Misir padixaɦining saɣiysi wə bax nawiyi Misir padixaɦining zi-
tioɣa tegip gunaɦkar bolup ɣaldi. 2 Xuning bilən Pirəwn uning bu ikki mənsəpdarioɣa,
yəni bax saɣiy wə bax nawayoɣa oɣəzəplinip, 3 ularni pasiban bexining sariyioɣa,
Yüsüp solaɣliɣ munarliɣ zindanoɣa solap ɣoydi.□ 4 Pasiban bexi Yüsüpni ularning
hizmitidə bolup ularni kütüxkə təyinlidi. Ular solaɣta birnəqqə kün yetip ɣaldi.
5 Ular ikkisi — Misir padixaɦining saɣiysi wə nawiyi gundihanida solaɣliɣ turoɣan
bir keqidə qüx kərdi. ɦərbirining qüxining өzigə has təbiri bar idi. 6 Ətisi ətigəndə,
Yüsüp ularning ɣexioɣa kiriwidi, ularning oɣəmkin olturoɣinini kərdi; 7 xunga u өzi
bilən billə hojisining sariyida solaɣliɣ yatɣan Pirəwnning bu ikki mənsəpdaridin: —
Nemixɣa qirayinglar bügün xunqə soloɣun? — dəp soridi.
8 Ular uningoɣa jawab berip: — Ikkimiz bir qüx kərduɣ; əmma qüximizning təbirini
yexip beridioɣan kixi yoɣ, dedi. Yüsüp ularoɣa: — Qüxkə təbir berix Hudadin bolidu
əməsmu? Qüxünglarni manga eytip beringlar, — dedi.□
9 Buning bilən bax saɣiy Yüsüpkə qüxini eytip: — Qüxümdə aldimda bir üzüm teli
turoɣudək; 10 bu üzüm telining üq xehi bar ikən. U bih urup qeqəkləp, saplirida
uzum pixip ketiptudək; 11 Pirəwnning ɣədəɦi ɣolumda ikən; mən üzümlərni elip
Pirəwnning ɣədəɦigə siɣip, ɣədəɦni uning ɣolioɣa sunuptimən, dedi.
12 Yüsüp uningoɣa jawabən: Qüxning təbiri xudurki, bu üq xah üq künni kərsitidu.
13 Üq kün iqidə Pirəwn ɣəddingni ruslitip, seni mənsipinggə ɣaytidin təyinləydu.
Buning bilən sən burun uningoɣa saɣiy boloɣandək Pirəwnning ɣədəɦini uning
ɣolioɣa sunidioɣan bolisən.□ 14 Lekin ixliring onguxluɣ boloɣanda meni yadingoɣa
yətküzüp, manga xapaət kərsitip Pirəwnning aldida mening tooɣramda gəp ɣilip,
meni bu өydin qiɣartɣaysən. 15 Qünki mən ɦəɣiɣətən ibraniylarning zeminidin
naɦəɣ tutup elip kelindim; bu yərdimu meni zindanoɣa saloɣudək bir ix ɣilmidim,
— dedi.
16 Bax naway Yüsüpning xundaɣ yahxi təbir bərginini kərüp uningoɣa mundaɣ dedi:
— Mənmu өzümni qüxümdə kərdüm; mana, beximda aɣ nan bar üq sewət bar ikən.
17 Əng üstünki sewəttə nawaylar Pirəwngə pixuroɣan ɦərhil nazunemətlər bar ikən;
lekin ɣuxlar beximdiki u sewəttiki nərsilərni yəp ketiptudək, — dedi.

□ **39:20** **«*Yüsüpni* tutup orda munarliɣ zindanoɣa ɣamap ɣoydi»** — yuɣiriɣi izaɦatta eytɣinimizdək, Potifar «jallat bexi» boluxi mumkin idi. Xunga u Yüsüpni əlüm jazasioɣa məɦkum ɣilixɣa ɦoɣuɣluɣ bolatti. Uning xundaɣ ɣilmasliɣi kənglidə ayalining gəplirigə guman pəyda boloɣanliɣioɣa ispat boluxi mumkin. ɣaysi ayaoɣ astida dəssilix hətirigə ɣaloɣan ayal өzini bozək ɣilmaɣqi kixining kiyimini tutuwelixni halaytti? ■ **39:20** Zəb. 105:18 □ **40:3** **«pasibanlarning bexi»** — Potifar bolsa kerək (39:1ni kərüng). □ **40:8** **«qüximizning təbirini yexip beridioɣan kixi yoɣ»** — xu dəwrlərdə Misirda «qüxni yəxküqi» dəydioɣan «alaɦidə kəsp»tiki bir hil adəmlər bar idi. □ **40:13** **«Pirəwn ɣəddingni ruslitip...»** — ibraniy tilida: — «Pirəwn bexingni kətürüp...».

18 Yüsüp jawabən: — Qüxning təbiri xudurki: — Bu üq sewət üq künni kərsitidu.
19 Üq kün iqidə Pirəwn sening bexingni kesip, jəsitingni dərəhkə asidikən. Xuning
bilən uqarqanatlar kelip gəxüngni yəydikən, — dedi.□
20 Üqinqi küni xundaq boldiki, Pirəwnning tuoɣuloɣan küni boloɣaqqa, u ḫəmmə
hizmətkarliri üqün bir ziyapət qilip bərdi, xundaqla dərwəqə hizmətkarlirining
arisida bax saqiyning bexini kətürdi wə bax nawayning bexini aldi;□ 21 u bax saqiyni
qaytidin əz mənsipigə təyinlidi; xuning bilən u Pirəwnning qədəḫini uning qoliɣa
qaytidin sunidioɣan boldi. 22 Lekin bax nawayni bolsa Yüsüp ularoɣa təbir bərgəndək
esiwətti. 23 Əmma bax saqiy Yüsüpni ḫeq əsliməy, əksiqə uni untup qaldi.

41

Yüsüpning padixaḫning qüxigə təbir berixi

1 Toptooɣra ikki yil ətüp, Pirəwn bir qüx kərdi. Qüxidə u *Nil* dəryasining boyida
turoɣudək.■ 2 Ḫəm qiraylik ḫəm semiz yəttə tuyaq inək dəryadin qiqip, qumuxluqta
otlaptudək. 3 Andin yənə yəttə tuyaq inək dəryadin qiqiptu; ular sət ḫəm oruq bolup,
aldinqi inəklərning yenida, dəryaning boyida turuptu. 4 Bu sət ḫəm oruq inəklər u
yəttə qiraylik ḫəm semiz inəklərni yəwetiptu. Xu waqitta Pirəwn oyoɣinip ketiptu.
5 U yənə uhlap, ikkinqi qetim qüx kərdi: — Mana, bir tüp buoɣday xehidin toq wə
qiraylik yəttə baxaq qiqiptu. 6 Ulardin keyin yənə yəttə baxaq qiqiptu; ular ḫəm
oruq wə puqək bolup, xərq xamilida solixip qaloɣanidi. 7 Bu oruq baxaqlar u yəttə
semiz, toq baxaqni yutup ketiptu. Andin Pirəwn oyoɣinip ketiptu, bu uning qüxi ikən.
8 Ətisi uning köngli naḫayiti biaram bolup, Misirdiki ḫəmmə palqi-jadugərlər bilən
barlik danixmənlərni qaqirtip kəldi. Pirəwn əz qüxini ularoɣa eytip bərdi; lekin
ḫeqkim Pirəwngə qüxlərning təbirini dəp berəlmidi.□
9 U qaoɣda bax saqiy Pirəwngə: — Bügün mening ətküzgən hataliklirim esimgə
kəldi. 10 Burun Pirəwn janabliri qullirioɣa, yəni peqir wə bax nawayoɣa aqqiqlinip,
bizni pasiban bexining sariyida solaqqa taxlioɣanidila; 11 Xu qaoɣlarda ḫərbirimiz
bir keqidə birdin qüx kərduq; ḫər qaysimiz kərgən qüxning təbiri baxqa-baxqa
idi.■ 12 Xu yərdə biz bilən billə pasiban bexining quli boloɣan bir ibraniy yigit bar
idi. Uningoɣa qüxlirimizni eytiwiduq, u bizgə qüxlirimizning təbirini bayan qildi;
u ḫərbirimizning kərgən qüxigə qarap təbir bərgənidi. 13 Xundaq boldiki, ixlar
dəl uning bərgən təbiridə deyilgəndək yüz bərdi; janabliri peqirni əz mənsipimgə
qaytidin təyinlidilə, bax nawayni daroɣa astila, — dedi.
14 Xuning bilən Pirəwn adəm əwətip, Yüsüpni qaqirdi; ular dərḫal uni zindandin
qiqardi. Yüsüp burut-saqilini qüxürüp, kiyimlirini yənggüxləp, Pirəwnning aldioɣa
kirdi.■ 15 Pirəwn Yüsüpkə: — Mən bir qüx kərdüm, əmma uning təbirini eytip
berələydioɣan ḫeqkim qiqmidi. Anglisam, sən qüxkə təbir berələydikənsən, — dedi.
16 Yüsüp Pirəwngə jawab berip: — Təbir berix əzümdin əməs; lekin Huda Pirəwngə
hatirjəmlik beridioɣan bir jawab beridu, — dedi.□
17 Pirəwn Yüsüpkə: — Qüxümdə mən dəryaning qiroɣiqida turuptimən.□ 18 Qarisam,
dəryadin ḫəm semiz ḫəm qiraylik yəttə tuyaq inək qiqip qumuxluqta otlaptu.

□ **40:19 «Pirəwn sening bexingni kesip,...»** — ibraniy tilida: «Pirəwn bexingni üstüngdin kətürüp,...» . Muxu sözlərni 13-ayət bilən selixturoɣili bolidu. □ **40:20 «bexini aldi»** — ibraniy tilida bu ibarə «bexini kətürdi» degən söz bilən ipadilinidu. Lekin bu «bax kətürüx» ornini əstürüx əməs, bəlki kallisini elixni kərsitidu. ■ **41:1** Zəb. 105:19 □ **41:8 «uning köngli»** — ibraniy tilida: — «uning roḫi». ■ **41:11** Dan. 2:2. ■ **41:14** Zəb. 105:20; Dan. 2:25. □ **41:16 «hatirjəmlik beridioɣan bir jawab»** — yaki «aman-esənlikkə elip baridioɣan bir jawab». □ **41:17 «dərya»** — Nil dəryasi. Misirliqlaroɣa nisbətən pəqət bir dərya, yəni Nil dəryasila bardur.

19 Andin ulardin keyin ajiz, tolimu sət ḫəm oruḳ yəttə tuyaḳ inək qiḳiptu. Mən
Misir zeminida xundaḳ sət inəklərni kərgən əməsmən. 20 Bu oruḳ, əski inəklər bolsa
awwalḳi yəttə semiz inəkni yəwetiptu. 21 Ularni yəwətkən bolsimu, ḳorsiḳioɳa bir
nemining kirgənliki ḫeq ayan bolmaptu, ularning kərünüxi bəlki burunḳidək sət
imix. Andin mən oyoɳinip kəttim.
22 Andin yənə bir qüx kərdum, mana bir xahtin yəttə ḫəm toḳ ḫəm qiraylik baxaḳ
qiḳiptu. 23 Andin yənə yəttə puqək, oruḳ baxaḳ qiḳiptu; ular xərḳ xamili bilən solixip
ḳurup ketiptu. 24 Bu oruḳ baxaḳlar yəttə qiraylik baxaḳni yəp ketiptu. Mən bu ixni
palqi-jadugərlərgə dəp bərsəm, manga təbirini eytip beridioɳan ḫeq kixi qiḳmidi,
dedi.
25 Yüsüp Pirəwngə: — *Janabliri* Pirəwnning qüxliri bir mənididur. Huda Өzi
ḳilmaḳqi boloɳan ixlirini Pirəwngə aldin bildürdi. 26 Bu yəttə yahxi inək yəttə yilni
kərsitidu; yəttə yahxi baxaḳmu yəttə yilni kərsitidu. Bu qüxlər ohxax bir qüxtur.
27 Ulardin keyin qiḳḳan yəttə oruḳ, yaman sət inək yəttə yilni kərsitidu; xərḳ
xamili bilən solixip ḳaloɳan yəttə ḳuruḳ baxaḳmu xundaḳ bolup, aqarqilik bolidioɳan
yəttə yildur. 28 Mən Pirəwngə dəydioɳan səzüm xuki, Huda yeḳinda ḳilmaḳqi
boloɳan ixni Pirəwngə ayan ḳildi. 29 Mana, pütkül Misir zeminida yəttə yiloɳiqə
məmurqilik bolidu; 30 andin yəttə yiloɳiqə aqarqilik bolidu; xuning bilən Misir
zeminida pütkül məmurqilikni unutḳuzidioɳan aqarqilik zeminni wəyran ḳilidu.
31 Kelidioɳan aqarqilikning səwəbidin zeminda boloɳan məmurqilik kixilərning esidin
kətürülüp ketidu; qünki aqarqilik tolimu eoɳir bolidu. 32 Lekin qüxning yandurulup,
Pirəwngə ikki ḳetim kərünginining əḫmiyiti xuki, bu ix Huda təripidin bekitilgən
bolup, Huda uni pat arida əməlgə axuridu.
33 Əmdi Pirəwn өzi üqün pəm-parasətlik ḫəm dana bir kixini tepip, Misir zeminioɳa
ḳoysun. 34 Pirəwn xundaḳ ḳilsunki, məmurqilik boloɳan yəttə yilda Misir zeminidin
qiḳḳan axlikning bəxtin birini toplanglar dəp zeminoɳa nazarətqilərni təyinlisun.
35 Bular xu kelidioɳan toḳqilik yillirida barlik axlikni toplap, xəḫər-xəḫərlərdə
yeməklik bolsun dəp buoɳday-ḳonaḳlarni Pirəwnning ḳol astioɳa jəm ḳilip saḳlitip
ḳoysun. 36 *Yioɳiloɳan* xu axliḳlar Misir zeminida bolidioɳan yəttə yillik aqarqilikḳa
taḳabil turux üqün saḳlansun; xu təriḳidə zemin aqarqiliḳtin ḫalak bolmaydu, —
dedi.

Yüsüpning Misirni idarə ḳilixi

37 Bu səz Pirəwn wə uning hizmətkarlirining nəzirigə taza yaḳti.■ 38 Xuning
bilən Pirəwn hizmətkarlirioɳa: — Bu kixidək, iqidə Hudaning roḫi bar yənə birsini
tapalamduḳ?! — dedi.■
39 Pirəwn Yüsüpkə: — Huda sanga buning ḫəmmisini ayan ḳiloɳanikən, səndək
pəmlik ḫəm dana ḫeqkim qiḳmaydu. 40 Sən əmdi mening өyümni baxḳuruxḳa
bekitilding, barlik həlḳim sening aoɳzingoɳa ḳarap өzlirini tərtipkə tizsun. Pəḳət
təhttila mən səndin üstün turimən, — dedi.□ ■
41 Ahirida Pirəwn Yüsüpkə: — Mana, mən seni pütkül Misir zeminining üstigə
təyinlidim, — dedi.
42 Buning bilən, Pirəwn өz ḳolidin məḫür üzükini qiḳirip, Yüsüpning ḳolioɳa saldi;
uningoɳa nəpis kanap rəhttin tikilgən libasni kiygüzüp, boynioɳa bir altun zənjir esip
ḳoydi. 43 Uni өzining ikkinqi xaḫanə ḫarwisioɳa olturoɳuzup, uning aldida: «Tiz
püküngləɾ!» — dəp jar saldurdi. Xundaḳ ḳilip, Pirəwn uni pütkül Misir zeminioɳa
tikləp ḳoydi.

■ **41:37** Ros. 7:10. ■ **41:38** Zəb. 105:20-22 □ **41:40** **«tərtipkə tizsun»** — yaki «boysunidu». ■ **41:40** Zəb. 105:21-22

44 Andin Pirəwn Yüsüpkə yənə: — Mən degən Pirəwndurmən; pütkül Misir zeminida
sənsiz ḥeqkim ḳol-putini midirlatmisun! — dedi.□
45-46 Pirəwn Yüsüpkə Zafinat-Paaniyaḥ degən namni bərdi wə on xəḥiridiki kaḥin
Potifiraḥning ḳizi Asinatni uningoɣa hotunluḳḳa elip bərdi. Xundaḳ ḳilip Yüsüp
pütkül Misir zeminini baxḳurux üqün qərgiləxkə qiḳti. Yüsüp Misir padixaḥi
Pirəwnning hizmitidə boluxḳa bekitilgəndə ottuz yaxta idi; u Pirəwnning aldidin
qiḳip, Misir zeminining ḥərḳaysi jaylirini kəzdin kəqürdi. □
47 Məmurqiliḳ boloɣan yəttə yil iqidə zeminning ḥosuli dəwə-dəwə boldi.□ 48 Yəttə
yilda u Misir zeminidin qiḳḳan axliḳni yioɣip, xəḥər-xəḥərgə toplidi; ḥərḳaysi
xəḥərning ətrapidiki etizliḳning axliḳini u xu xəḥərning özigə juoɣlap ḳoydi. 49 Xu
təriḳidə Yüsüp dengizdiki ḳumdək naḥayiti kəp axliḳ toplidi; axliḳ ḥəddi-ḥesabsiz
boloɣaqḳa, ular ḥesablaxni tohtatti.
50 Aqarqiliḳ yilliri yetip kelixtin burun Yüsüpkə ikki ooɣul tərəldi. Bularni Ondiki
kaḥin Potifəraḥning ḳizi Asinat uningoɣa tuoɣup bərdi.■ 51 Yüsüp: «Huda pütün japa-
muxəḳḳitim wə atamning pütün ailisini kənglümdin kətürüwətti» dəp tunji ooɣliɣa
Manassəḥ dəp at ḳoydi;□ 52 andin: «Mən azab-oḳubət qəkkən yurtta Huda meni
mewilik ḳildi» dəp ikkinqisigə Əfraim dəp at ḳoydi.□
53 Misir zeminida məmurqiliḳ boloɣan yəttə yil ayaoɣlaxti. 54 Andin Yüsüpning
eytḳinidək aqarqiliḳning yəttə yili baxlandi. U qaoɣlarda baxḳa barliḳ yurtlardimu
aqarqiliḳ boldi; lekin Misir zeminidiki ḥər yərlərdə nan bar idi.■ 55 Aqarqiliḳ
pütkül Misir zeminni basḳanda, həlḳ axliḳ sorap Pirəwngə pəryad ḳildi. Pirəwn
misirliḳlarning ḥəmmisigə: — Yüsüpning ḳexioɣa berip, u silərgə nemə desə, xuni
ḳilinglar, — dedi.
56 Aqarqiliḳ pütkül yər yüzini besip kətti. Yüsüp ḥər yərdiki ambarlarni eqip,
misirliḳlaroɣa axliḳ satatti; aqarqiliḳ Misir zeminida intayin eoɣir boloɣili turdi.
57 Aqarqiliḳ pütkül yər yüzini basḳan boloɣaqḳa, barliḳ yurtlardiki həlḳmu axliḳ
aloɣili Misiroɣa Yüsüpning ḳexioɣa kelətti.

42

Yüsüpning ḳerindaxlirining Misiroɣa axliḳ aloɣili berixi

1 Əmdi Yaḳup Misirda axliḳ barliḳini bilginidə ooɣulliriɣa: — Nemixḳa bir-
biringlaroɣa ḳarixip turisilər? — dedi.
2 Andin yənə: — Manga ḳaranglar, angliximqə Misirda axliḳ bar ikən. U yərgə berip,
andin xu yərdin bizgə axliḳ elip kelinglar; buning bilən ölüp kətməy, tirik ḳalimiz,
— dedi.■
3 Buning bilən Yüsüpning on akisi axliḳ setiwaloɣili Misiroɣa yoloɣa qiḳti.□ 4 Lekin
Yaḳup Yüsüpning inisi Binyaminning birər yamanliḳḳa uqrap ḳelixidin ḳorḳup
uni akiliri bilən billə əwətmidi. 5 Xuningdək aqarqiliḳ Ḳanaan zeminidimu yüz
bərgəqkə, Israilning ooɣulliri axliḳ aloɣili kəlgənlər arisida bar idi.

□ **41:44 «Mən degən Pirəwndurmən; pütkül Misir zeminida sənsiz ḥeqkim ḳol-putini midirlatmisun!»** — yaki «Mən Pirəwndurmən; lekin pütkül Misir zeminida sening ruhsitingsiz ḥeqkim ḳol-putini midirlatmisun!». □ **41:45-46 «Zafinat-Paaniyaḥ»** — mənisi «Hudaning səz ḳilixi bilən u (Yüsüpni deməkqi) ḥayat turidu» degən boluxi mumkin. Baxḳa birhil tərjimisi «Dunyaning Ḳutḳuzoɣuqisi». □ **41:47 «dəwə-dəwə»** — ibraniy tilida «qanggal-qanggal». ■ **41:50** Yar. 46:20; 48:5. □ **41:51 «Manassəḥ»** — mənisi «untulduroɣan». □ **41:52 «Əfraim»** — mənisi «ikki ḥəssə mewilik». ■ **41:54** Yar. 45:6; Zəb. 105:16-17 ■ **42:2** Ros. 7:12. □ **42:3 «Yüsüpning on akisi ... Misiroɣa yoloɣa qiḳti»** — Yaḳupning ooɣullirining özlirining Misiroɣa berixi ailisining aqarqiliḳ tüpəylidin namratlixip kətkənlikini kərsətsə kerək; baridioɣan hizmətqilərmu ḳalmioɣan boluxi mumkin.

6 Yüsüp zeminning waliysi bolup, yurtning barlik həlkigə axlik setip bərgüqi xu idi.
Yüsüpning akiliri kelip uning aldida yüzlirini yərgə təgküzüp təzim kildi.□ ■ 7 Yüsüp
akilirini kərüpla ularni tonudi; lekin u tonuxluk bərməy, ularoŋa kopal tələppuzda
gəp kilip: — Kəyərdin kəldinglar, dəp soridi. Ular jawabən: — Kanaan zeminidin
axlik aloŋili kəlduk, — dedi.
8 Yüsüp akilirini tonuoŋan bolsimu, lekin ular uni tonumidi. 9 Yüsüp əmdi ular
tooŋrisida kərgən qüxlirini esigə elip, ularoŋa: — Silər jasus, bu əlning mudapiəsiz
jaylirini kəzətkili kəldinglar, — dedi.□ ■
10 Əmma ular uningoŋa jawab berip: — Əy hojam, undak əməs! Bəlki kəminiliri axlik
setiwaloŋili kəldi! 11 Biz ħəmmimiz bir adəmning ooŋulliri, səmimiy adəmlərmiz.
Kəminiliri jasus əməs! — dedi.
12 U ularoŋa yənə: — Undak əməs! Bəlki zeminning mudapiəsiz jaylirini kərgili
kəldinglar, — dedi.
13 Ular jawab berip: — Kəminiliri əslidə on ikki kerindax iduk; biz ħəmmimiz
Kanaan zeminidiki bir adəmning ooŋulliridurmiz; lekin kənji inimiz atimizning
kexida kelip kaldi; yənə bir inimiz yokap kətti, — dedi.■
14 Əmma Yüsüp ularoŋa yənə: — Mana mən dəl silərgə eytkinimdək, jasus ikənsilər!□
15 Pirəwnning ħayati bilən kəsəm kilimənki, kiqik ininglar bu yərgə kəlmigüqə
silər bu yərdin qikip ketəlməysilər; silər xuning bilən sinilisilər. 16 Ininglarni
elip kəlgili biringlarni əwətinglar, kaloŋanliringlar bolsa solap koyulisilər. Buning
bilən eytkininglarning rast-yaloŋanliki ispatlinidu; bolmisa, Pirəwnning ħayati bilən
kəsəm kilimənki, silər jəzmən jasus! — dedi.□
17 Xuning bilən u ularni üq küngiqə solap koydi. 18 Üqinqi küni Yüsüp ularoŋa
mundak dedi: — Mən Hudadin korkidioŋan adəmmən; tirik kelixinglar üqün muxu
ixni kilinglar: — 19 Əgər səmimiy adəmlər bolsanglar, kerindaxliringlardin biri
silər solanoŋan gundihanida solakliк turiwərsun, kaloŋininglar aqarqilikta kaloŋan
ailənglar üqün axlik elip ketinglar; 20 Andin kiqik ininglarni kəximoŋa elip kelinglar.
Xuning bilən səzliringlar ispatlansa, əlməysilər!, — dedi. Ular xundak kilidioŋan
boldi.■
21 Andin ular əzara: — Bərħək, biz inimizoŋa kiloŋan iximiz bilən gunaħkar bolup
kalduk; u bizgə yalwursimu uning azabini kərüp turup uningoŋa kulak salmiduk.
Xuning üqün bu azab-okubət beximizoŋa qüxti, — deyixti.
22 Rubən ularoŋa jawabən: — Mən silərgə: balioŋa zulum kilmanglar, degən
əməsmidim? Lekin unimidinglar. Mana əmdi uning kan kərzi bizdin soriliwatidu,
— dedi.■
23 Əmma Yüsüp ular bilən tərjiman arkilik səzləxkəqkə, ular Yüsüpning əz gəplirini
ukup turuwatkinini bilmidi. 24 U ulardin əzini qətkə elip, yioŋlap kətti. Andin
ularning kexioŋa yenip kelip, ularoŋa yənə səz kilip, ularning arisidin Ximeonni tutup,
ularning kəz aldida baoŋlidi.

Yüsüpning akilirining Kanaanoŋa kaytixi

□ **42:6** **«Yüsüpning akiliri kelip uning aldida yüzlirini yərgə təgküzüp təzim kildi»** — bu ix bilən Yüsüpning kərgən qüxliri tehi toluk əməlgə axurulmidi; atisi Yakup, inisi Binyamin wə əgəy anisining Misiroŋa kelixi bilən kərgən qüxliri toluk əməlgə axurulidu. ■ **42:6** Yar. 37:7. □ **42:9** **«əlning mudapiəsiz jayliri»** — ibraniy tilida «əlning yalingaq jayliri». ■ **42:9** Yar. 37:5. ■ **42:13** Yar. 43:29. □ **42:14** **«mana mən dəl silərgə eytkinimdək, jasus ikənsilər!»** — Yüsüpning buni deginidiki məntikə bəlkim «Kim əz ooŋullirining ħəmmisini degüdək birakla Misiroŋa baridioŋan hətərlik yoloŋa mangduratti?!» degəndək boluxi mumkin. □ **42:16** **«eytkininglarning rast-yaloŋanliki ispatlinidu»** — ibraniy tilida «silərdə ħəkikət bar-yokluki ispatlinidu». ■ **42:20** Yar. 43:5; 44:23. ■ **42:22** Yar. 37:21,22.

25 Andin Yüsüp əmr qüxürüp, ularning taoɣarlirioɣa axliq toldurup, ḥər birsining
pulini ɣayturup taoɣirioɣa selip ɣoyup, səpər ḥazirliqlirimu berilsun dəp buyruwidi,
ularoɣa xundaq ɣilindi. 26 Xuning bilən akiliri exəklirigə axliqlirini artip, xu yərdin
kətti.
27 Əmma ətənggə kəlgəndə ulardin biri exikigə yəm bərgili taoɣirini eqiwidi, mana,
əz puli taoɣarning aoɣzida turatti. 28 U ɣerindaxlirioɣa: — Mening pulumni
ɣayturuwetiptu. Mana u taoɣirimda turidu, dedi. Buni anglap ularning yüriki su
bolup, titrixip bir-birigə: — Bu Hudaning bizgə zadi nemə ɣiloɣinidu? — deyixti.
29 Ular Ɣanaan zemiioɣa, atisi Yaɣupning ɣexioɣa kelip, bexidin ətkən ḥəmmə
wəɣələrni uningoɣa səzləp berip: 30 — ḤeliɣI kixi, yəni xu zeminning hojisi bizgə
ɣopal gəp ɣildi, bizgə zeminni payliouqi jasustək muamilə ɣildi; 31 əmdi biz
uningoɣa: «Biz bolsaq səmimiy adəmlərmiz, jasus əməsmiz. 32 Biz bir atidin
boloɣan ooɣullar bolup, on ikki aka-uka iduq; biri yoɣap kətti, kiɣik inimiz ḥazir
Ɣanaan zeminida atimizning yenida ɣaldi» desək, 33 ḤeliɣI kixi, yəni xu zeminning
hojisi bizgə mundaq dedi: «Mening silərning səmimiy ikənlikinglarni bilixim
üqün, ɣerindaxliringlarning birini mening yenimda ɣaldurup ɣoyup, aq ɣaloɣan
ailənglar üqün axliq elip ketinglar; 34 andin kiɣik ininglarni ɣeximoɣa elip kelinglar;
xundaq ɣilsanglar, silərning jasus əməs, bəlki səmimiy adəmlər ikənlikinglarni
bilələymən. Andin ɣerindixinglarni silərgə ɣayturup berimən wə silər zeminda
soda-setiq ɣilsanglar bolidu» — dedi.□
35 Əmma xundaq boldiki, ular taoɣarlirini təkkəndə, mana ḥərbirining puldini əz
taoɣarlirida turatti! Ular wə atisi əzlirining qigiklik pullirini kərgəndə, ɣorɣup
ɣelixti.■ 36 Atisi Yaɣup ularoɣa: — Meni ooɣlumdin juda ɣildinglar! Yüsüp yoɣ boldi,
Ximeonmu yoɣ, əmdi Binyaminnimu elip kətməkqi boluwatisilər! Mana bu ixlarning
ḥəmmisi mening beximoɣila kəldi! — dedi.
37 Rubən atisioɣa: — Əgər mən Binyaminni ɣexingoɣa ɣayturup elip kəlmisəm,
mening ikki ooɣlumni əltürüwətkin; uni mening ɣolumoɣa tapxuroɣin; mən uni
ɣexingoɣa yandurup elip kelimən, — dedi.
38 Lekin Yaɣup jawab berip: — Ooɣlum silər bilən billə u yərgə qüxməydu;
qünki uning akisi əlüp ketip, u əzi yaloɣuz ɣaldi. Mubada yolda ketiwatɣanda
uningoɣa birər kelixməslik kəlsə, silər məndək bir aɣ qaqliq adəmni dərd-ələm bilən
təhtisaraoɣa qüxüriwetisilər, — dedi.

43

Yüsüpning akilirining Binyaminni Misiroɣa elip berixi

1 Aqarqiliq zeminni intayin eoɣir basɣanidi. 2 Bu səwəbtin ular Misirdin elip kəlgən
axliɣni yəp tügətkəndə, atisi ularoɣa: — Yənə berip bizgə azoɣina axliq elip kelinglar,
— dedi.
3 Lekin Yəḥuda uningoɣa jawabən: — ḤeliɣI kixi bizni ɣattiq agaḥlandurup:
«Ininglar silər bilən billə kəlmisə, yüzümni kərimən dəp hiyal ɣilmanglar» degən.
4 Əgər inimizni biz bilən billə əwətsəng, biz berip sanga axliq elip kelimiz. 5 Əmma
əwətixkə unimisang, biz barmaymiz; qünki ḤeliɣI kixi bizgə: «Ininglar silər bilən
billə kəlmisə, yüzümni kərimən dəp hiyal ɣilmanglar» degən, — dedi.■
6 Israil ularoɣa: — Silər nemixɣa manga xunqə yamanliq ɣilip u kixigə: «Yənə bir
inimizmu bar» dedinglar, — dedi.
7 Ular jawabən: — U kixi bizning wə ailimizning əḥwalini sürüxtürüp koqilap:
«Atanglar tehi Ḥayatmu? Yənə bir ininglar barmu?» — dəp soridi. Biz uning xu

□ **42:34** **«zemin»** — Misir zeminini kərsitidu. ■ **42:35** Yar. 42:25; 44:1. ■ **43:5** Yar. 42:20; 44:23;

soalioɳa yarixa jawab bərduk. Uning bizgə: «Ininglarni elip kelinglar» dəydioɳinini nədin biləyli? — dedi.
8 Yəhuda atisi Israilоɳa: — Balini mən bilən əwətkin; biz dərhal ķozoɳilip yoloɳa qikayli; xundakta biz wə sən, bizlər ḥəm balilirimiz ölməy, tirik ķalimiz. 9 Mən uningoɳa kepil bolimən; sən uning üqün mening meningdin ḥesab alisən; əgər mən uni sening ķexingoɳa aman-esən yandurup kelip, yüzüngning aldida turoɳuzmisam, pütkül əmrümdə aldingda gunaḥkar bolay. □ ■ 10 Qünki ḥayal bolmioɳan bolsak, bu qaoɳķiqə ikki ķetim berip kelәttuk, — dedi.
11 Ularning atisi Israil ularoɳa: — Undak bolsa, mundak ķilinglar: — U kixigə ķaqa-ķuqanglaroɳa zemindiki əng esil mewilərdin sowoɳat aloɳaq beringlar: yənə azoɳina tutiya, azrak ḥəsəl, dora-dərmanlar, murməkki, pistə wə badamlarni aloɳaq beringlar. 12 Ķolunglarda ikki ḥəssə pul elip, taoɳarliringlarning aoɳzidiki əzünglaroɳa yanduruloɳan pulnimu aloɳaq beringlar. Eḥtimal, bu ixta səwənlik kərülgən boluxi mumkin. 13 Ininglarnimu billə elip, ķozoɳilip u kixining yenioɳa yənə beringlar. 14 Ḥəmmigə Ķadir Təngri Əzi silərni u kixining aldida rəḥimgə erixtürgəy. Buning bilən u silərning xu yərdiki ķerindixinglarni wə Binyaminni ķoyup berip, silərgə ķoxup ķoyarmikin; əzüm nawada balilirimdin juda bolsam bolay! — dedi.
15 Xuning bilən bu adəmlər xu sowoɳatni elip, ķollirioɳa ikki ḥəssə pulni tutup, Binyaminni elip ķozoɳilip, Misiroɳa berip Yüsüpning aldida ḥazir boldi. 16 Yüsüp Binyaminni ular bilən billə kərginidə, əz əyini baxķuridioɳan oɳojidarioɳa buyrup: — Bu adəmlərni əyümgə baxlap kirip, mal soyup taam təyyar ķiloɳin; qünki bu kixilər qüxlük oɳizani mən bilən yəydu, — dedi.
17 U kixi Yüsüpning buyruoɳinidək ķilip, adəmlərni Yüsüpning əyigə baxlap kirdi.
18 Ular bolsa Yüsüpning əyigə baxlap kelinginidin ķorķuxup: — Aldinki ķetim taoɳarlirimizoɳa yanduruloɳan pulning səwəbidin biz uning əyigə elip kelinduk; uning məķsiti bizgə ḥujum ķilip, üstimizdin besip ķul ķilip, exəklirimizni tartiwelix ohxaydu, — deyixti.
19 Ular Yüsüpning əyini baxķuridioɳan oɳojidarning yenioɳa kelip, əyning ixikining tüwidə uningoɳa: —
20 Əy hojam, biz ḥəķiķətən əslidə muxu yərgə axlik aloɳili kəlgəniduk;■ 21 Xundak boldiki, biz ətənggə kelip əz taoɳarlirimizni aqsak, mana ḥərbirimizning puli, əyni eoɳirliki boyiqə taoɳarlirimizning aoɳzida turuptu; xunga biz buni yandurup ķolimizda aloɳaq kəlduk.■ 22 Axlik aloɳili ķolimizda baxķa pulmu elip kəlduk; əmma taoɳarlirimizoɳa pulni kimning selip ķoyoɳanlikini bilmiduk, — dedi.
23 U ularoɳa: — Hatirjəm bolunglar, ķorķmanglar. Silərning Hudayinglar, atanglarning Hudasi taoɳarliringlarda silərgə baylik ata ķiloɳan ohxaydu; silərning pulunglarni allikaqan tapxurup aldim, — dedi. Andin u Ximeonni ularning ķexioɳa elip qikti. 24 U kixi ularni Yüsüpning əyigə baxlap kirip, ularning putlirini yuyuxioɳa su əkirip berip, andin exəklirigə yəm bərdi.■ 25 Ular Yüsüpning qüxtə kelixigə ülgürtüp sowoɳatni təyyarlap ķoydi; qünki ular əzlirining xu yərdə oɳiza yəydioɳinini angliɳanidi.
26 Yüsüp əygə kəlgəndə ular ķolliridiki sowoɳatni əygə uning aldioɳa elip kirip, bexini yərgə təgküzüp uningoɳa təzim ķildi.■ 27 U ulardin ḥal sorap, andin: — Silər gepini ķiloɳan ķeri atanglar salamətmu? U ḥayatmu? — dedi.
28 Ular jawab berip: — Silining ķulliri bizning atimiz salamət turuwatidu, u tehi ḥayattur, — dəp uning aldida egilip təzim ķildi.
29 Yüsüp bexini kətürüp, əz inisi Binyaminni kərüp: — Silər manga gepini ķiloɳan kiqik ininglar xumu? — dəp sorap: — Əy ooɳlum, Huda sanga xapaət kərsətkəy! —

□ **43:9 «meningdin ḥesab alisən»** — ibraniy tilida «mening ķolumdin ḥesab alisən». ■ **43:9** Yar. 44:32. ■ **43:20** Yar. 42:3. ■ **43:21** Yar. 42:27,35. ■ **43:24** Yar. 18:4. ■ **43:26** Yar. 37:10; 42:6.

dedi.■
30 Yüsüpning өz inisiɵla bolɵan seɵinix oti ƙattiƙ küqiyip, yiɵliwalɵudək haliy jay
izdəp, aldirap iqkiriki өygə kirip taza bir yiɵliwaldi.■ 31 Andin yüzini yuyup qiƙip,
өzini besiwelip: — Taamlarni ƙoyunglar, — dəp buyrudi.
32 Hizmətkarlar Yüsüpkə ayrim, ularɵa ayrim wə Yüsüp bilən billə tamaƙƙa
kəlgən misirliƙlarɵimu ayrim tamaƙ ƙoydi; qünki misirliƙlar ibraniylar bilən
bir dastihanda tamaƙ yeyixni yirginqlik dəp ƙarap, ular bilən billə tamaƙ
yeməytti. 33 Yüsüpning ƙerindaxliri uning udulida, ħərbiri qong-kiqik tərtipi boyiqə
olturɵuzuldi; qongi qongluƙiɵla yarixa, kiqiki kiqiklikigə yarixa olturɵuzuldi; ular
bir-birigə ƙarap ħəyran ƙelixti.
34 Yüsüp aldidiki dastihandiki tamaƙlardin ularɵa bəlüp bərdi. Əmma Binyaminɵa
bərgini baxƙilarningkigə ƙariɵanda bəx ħəssə kəp idi. Ular xarab iqip, uning bilən
hux kəyp ƙilixti.

44

Yüsüpning ƙerindaxlirini ahirƙi ƙetim sinixi

1 Andin u өz өyini baxƙuridiɵan ɵojidariɵla buyrup: — Bu kixilərning taɵarlirini
elip kətürəligüdək axliƙ ƙaqilap, ħərbirining pulini taɵirining aɵziɵla selip ƙoyɵin;
2 andin mening jamimni, yəni kümüx jamni axliƙning puli bilən billə əng kiqikining
taɵirining aɵziɵla selip ƙoyɵin, — dedi. U adəm Yüsüpning deginidək ƙildi.
3 Ətisi tang yoriɵanda, ular exəkliri bilən billə yoliɵla selip ƙoyuldi. 4 Lekin
ular xəħərdin qiƙip anqə uzun mangmayla, Yüsüp ɵojidariɵla: — Ornungdin
tur, bu adəmlərning kəynidin ƙooqliɵin; ularɵla yetixkiningdə ularɵla: «Nemixƙa
yahxiliƙƙa yamanliƙ ƙayturdunglar? 5 Hojam xu *jamda* xarab iqidu ħəmdə uningda
pal aqidu əməsmu?! Mundaƙ ƙiliɵininglar rəzillik ƙiliɵininglar bolmamdu!» degin,
— dedi.□
6 Bu adəm ularning kəynidin yetixip berip, ularɵla bu səzlərni ƙildi. 7 Ular
uningɵla jawabən: — Hojimiz nemixƙa mundaƙ gəp ƙilidu? Mundaƙ ixni ƙilix
kəminiliridin neri bolsun! 8 Biz əslidə taɵarlirimizning aɵzidin tapƙan pulnimu
Ƙanaan zeminidin silining ƙaxliriɵla ƙayturup berixkə əkəlgəniduƙ. Xundaƙ
turuƙluƙ ƙandaƙmu hojilirining өyidin altun-kümüxni ooɵrilayli? 9 Kəminiliringning
arisida kimdin bu *jam* tepilsa, xu өlümgə məħkum bolsun, bizmu hojimizning ƙulliri
bolayli, — dedi.
10 Oɵojidar jawabən: — Eytƙan səzliringlardək bolsun; jam kimning yenidin tepilsa,
xu kixi ƙulum bolup ƙelip ƙalsun, ƙaloɵanliringlar bigunaħ bolisilər, — dedi.
11 Xuning bilən ular aldirap-tenəp, taɵarlirini yərgə qüxürüp, ħərbiri өz taɵirini
eqip bərdi. 12 Oɵojidar qongining kidin baxlap kiqikiningkigiqə ahturdi, jam
Binyaminning taɵiridin tepildi. 13 Buni kərüp ular kiyimlirini yirtixip, ħərbiri exikigə
ƙaytidin yükni artip, xəħərgə ƙaytti.

Yəħudaning Binyamin üqün yelinixi

14 Xundaƙ ƙilip Yəħuda wə ƙerindaxliri Yüsüpning өyigə kəldi; u tehi xu yərdə
idi. Ular uning aldiɵla kelip өzlirini yərgə etixti. 15 Yüsüp ularɵla: — Bu silərning

■ **43:29** Yar. 42:13. ■ **43:30** Yar. 45:2. □ **44:5 «Ħojam xu jamda xarab iqidu ħəmdə uningda pal aqidu əməsmu?!»** — Yüsüp Hudaning pəyɵəmbiri boloɵaqƙa, «pal eqix» ƙatarliƙ ixlarni ƙət'iy ƙilmaytti. Uning gepi akilirini sinax məƙsitidə eytiloɵan, halas.

zadi nemə kiloɣininglar? Meningdək adəmning qoḳum pal aqalaydioɣanlikini bilməmtinglar? — dedi.□
16 Yəhuda jawabən: — Biz hojimizoɣa nemimu deyələymiz? Nemə gəp kilalaymiz, ḳandaḳ kilip əzimizni akliyalaymiz? Huda kəminlirining ḳəbihlikini axkara kildi. Mana, biz wə ḳolidin jamliri tepiloɣan kixi ḥəmmimiz hojimizoɣa ḳul bolidioɣan bolduḳ, — dedi.□
17 Lekin Yüsüp: — Mundaḳ kilix məndin neri bolsun! Bəlki jam kimning ḳolidin tepiloɣan bolsa pəḳət xu kixi mening ḳulum bolidu. Lekin ḳaloɣanliringlar aman-esən atanglarning ḳexioɣa ketinglar, — dedi.
18 Andin Yəhuda uningoɣa yeḳin berip mundaḳ dedi: — Əy hojam, kəminilirigə ḳulaḳ selip hojamning ḳulikioɣa bir eoɣiz gəp kilixḳa ijazət bərgəyla. Oɲəzəpliri kəminilirigə tutaxmioɣay; qünki əzliri Pirəwngə ohxax ikənla. 19 Əslidə hojam kəminiliridin: «Atanglar ya ininglar barmu?» dəp soriwidila, 20 biz hojimizoɣa jawabən: «Bizning bir ḳeri atimiz bar wə u ḳerioɣanda tapḳan, yax bir balisimu bar. Bu balining bir anisidin boloɣan akisi əlüp ketip, u əzi yaloɣuz ḳaldi; uning atisi uni intayin səyidu» desək, 21 Sili kəminilirigə: «Uning əzini ḳeximoɣa elip kelinglar, mən uni əz kəzüm bilən kərəy» dedilə.■ 22 Biz hojimizoɣa jawab berip: «Yigit atisidin ayrilalmaydu; əgər atisidin ayrilsa, atisi əlüp ketidu» desək, 23 Sili yənila kəminilirigə: «Əgər kiqik ininglar silər bilən billə kəlmisə, yüzümni yənə kərimiz dəp hiyal ḳilmanglar» degənidila.■ 24 Xuning bilən biz kəminiliri atimizning ḳexioɣa baroɣanda hojamning səzlirini uningoɣa eyttuḳ; 25 andin atimiz yənə: «Yənə berip, bizgə azraḳ axliḳ elip kelinglar» dewidi, 26 Biz jawabən: «Biz xu yərgə ḳaytidin qüxəlməymiz; əgər kiqik inimiz biz bilən billə bolsa, undaḳta barimiz; qünki kiqik inimiz biz bilən billə bolmisa, u zatning yüzi aldida turalmaymiz», deduḳ.□
27 Silining ḳulliri bizning atimiz bizgə yənə: «silərgə məlumki, ayalim manga ikki ooɣul tuoɣup bərgənidi. 28 Biri mening yenimdin qiḳip, yoḳ bolup kətti; mən: u jəzmən titma-titma ḳiliwetiliptu, dəp oylidim, xundaḳla uni bügüngiqə kərmidim.■ 29 Əmdi silər bunimu mening ḳeximdin elip ketip, uningoɣa bir kelixməslik kelip ḳalsa, silər məndək bir aḳ qaqliḳ adəmni dərd-ələm bilən təhtisaraoɣa qüxüriwetisilər», degənidi.■ 30 Əmdi mən silining ḳulliri mening atamning ḳexioɣa baroɣanda, xu bala biz bilən bolmisa uning jeni balining jenioɣa baoɣlanoɣan boloɣaqḳa, 31 xundaḳ boliduki, u balining yoḳluḳini kərsə, jəzmən əlüp ketidu; xuning bilən silining ḳulliri bizning atimiz boloɣan bu aḳ qaqni dərd-ələm iqidə təḥtisaraoɣa qüxürüwətkən bolimiz. 32 Qünki mənki kəminiliri atamoɣa bu yigit üqün kepil bolup: «Əgər mən uni ḳexingoɣa ḳayturup kəlmisəm pütkül əmrümdə atamning aldida gunaḥkar bolay» degənidim.■ 33 Xunga ḥazir ətünüp ḳalay, mənki kəminiliri u yigitning ornida hojamning ḳexida ḳul bolup tursam, u yigit ḳerindaxliri bilən billə ḳaytip kətsə!
34 Qünki yigit mən bilən bolmisa, mən ḳandaḳmu atamning ḳexioɣa baralaymən? Atamoɣa xundaḳ azab-oḳubətning qüxüxini kəzüm kərgüqi bolmisun! — dedi.

45

□ **44:15 «Meningdək adəmning qoḳum pal aqalaydioɣanlikini bilməmtinglar?»** — 5-ayəttiki izaḥatni kərüng. □ **44:16 «Huda kəminlirining ḳəbihlikini axkara kildi»** — Yəhudaning muxu gepi muxu yərdə bəlkim Yüsüpning jami taoɣarliridin tepiloɣanlikini əməs, bəlki ular ətkəndə inisi Yüsüpkə ətküzgən yamanlikni kərsətsə kerək. Yəhuda əzlirining aldida turoɣinining Yüsüp ikənlikini bilməytti, əlwəttə. ■ **44:21** Yar. 42:15. ■ **44:23** Yar. 43:3, 5 □ **44:26 «U zatning yüzi aldida turalmaymiz»** — ibraniy tilida «xu kixining yüzini ḳaytidin kərəlməymiz». ■ **44:28** Yar. 37:33. ■ **44:29** Yar. 42:38. ■ **44:32** Yar. 43:9.

Yüsüpning ⱪerindaxlirioŋa өzini axkarilixi

1-2 Yüsüp өz yenida turoŋanlarning aldida өzini tutalmay: — Ḥəmmə adəm
aldimdin qiⱪiriwetilsun! dəp warⱪiridi. Xuning bilən Yüsüp өzini ⱪerindaxlirioŋa
axkara ⱪiloŋanda uning ⱪexida ḥeqkim bolmidi. U ⱪattiⱪ yioŋlap kətti; misirliⱪlar
uni anglidi, Pirəwnning ordisikilərmu buningdin *tezla* həwər tapti.□ 3 Yüsüp
ⱪerindaxlirioŋa: — Mən Yüsüp bolimən! Atam ḥazir ḥayatmu?! — dəp soridi. Əmma
ⱪerindaxliri uningoŋa ⱪarap ḥoduⱪup ketip, ḥeq jawab berəlməy ⱪaldi. 4 Lekin
Yüsüp ularni: — Ⱪeni, manga yeⱪin kelinglar, dəp qaⱪiridi. Ular yeⱪin kəldi, u
yənə: — Mən silərning ininglar, yəni silər Misiroŋa setiwətkən Yüsüp bolimən.■
5 Əmdi meni muxu yərgə setiwətkininglar üqün azablanmanglar, өzünglarni əyibkə
buyrumanglar; qünki Huda adəmlərning ḥayatini saⱪlap ⱪelix üqün meni silərdin
burun bu yərgə əwətti.■ 6 Qünki ḥazir zemindiki aqarqiliⱪⱪa ikki yil boldi; lekin
tehi yənə bəx yiloŋiqə ḥeq teriloŋumu bolmaydu, ormimu bolmaydu. 7 Xuning
üqün silərgə dunyada bir ⱪaldini saⱪlap ⱪelix üqün, uluoŋ bir nijatliⱪ kərsitip,
silərning tirik ⱪutuluxunglar üqün Huda meni silərdin burun bu yərgə əwətti.
8 Xundaⱪ boloŋanikən, meni muxu yərgə əwətküqi silər əməs, bəlki Hudadur. U meni
Pirəwngə atining ornida ⱪilip, uning pütkül өyigə hoja ⱪilip tikləp, pütkül zeminoŋa
bax wəzir ⱪilip ⱪoydi.□ 9 Əmdi tezdin atamning ⱪexioŋa berip, uningoŋa: — Sening
ooŋlung Yüsüp: «Huda meni pütkül Misiroŋa hoja ⱪilip ⱪoydi. Sən ḥayal ⱪilmay,
mening ⱪeximoŋa kəlgin; 10 sən Goxən yurtida turisən; xuning bilən sən өzüng,
ooŋulliring, nəwriliring, ⱪoyliring, kaliliring wə ḥəmmə təəlluⱪatliring bilən manga
yeⱪin turisilər. 11 Өzüng, ailəng wə ḥəmmə təəlluⱪatingni namratliⱪ besiwalmisun
dəp mən seni xu yərdə baⱪimən; qünki yənə bəx yil aqarqiliⱪ bardur», dedi, —
dənglar.
12 — Mana silərning kөzliringlar wə inim Binyaminning kөzliri silərgə gəp ⱪiliwatⱪan
mening өz aoŋzim ikənlikini kөrüwatidu. 13 Atamoŋa mening Misirdiki bu barliⱪ xan-
xəripim ḥəmdə silərning barliⱪ kөrgininglar tooŋrisida eytip, atamni tezdin bu yərgə
elip kelinglar, — dedi.■
14 Xuning bilən u өzini Binyaminoŋa etip uning boynioŋa girə selip yioŋlap kətti;
Binyaminmu uning boynioŋa yөlinip yioŋlidi. 15 Andin Yüsüp barliⱪ ⱪerindxalirini
səyüp, ularni bir-birləp ⱪuqaⱪlap yioŋlidi. Andin ⱪerindxaliri uning bilən
paranglaxti.
16 Yüsüpning ⱪerindxaliri kəldi, degən həwər Pirəwnning ordisioŋa yətküzüldi;
bu Pirəwn wə hizmətkarlirining nəziridə ⱪutluⱪ ix boldi. 17 Pirəwn Yüsüpkə:
— Ⱪerindaxliringoŋa: — «Silər əmdi mundaⱪ ⱪilinglar; ulaoŋliringlaroŋa yük
artip, Ⱪanaan zeminioŋa berip, 18 atanglar wə jəmətinglarni elip mening ⱪeximoŋa
kelinglar; mən Misir zeminidin əng esil yərlərni silərgə berəy; silər bu zemindin
qiⱪⱪan nazu-nemətlərdin yəysilər» — degin. 19 Sanga boloŋan əmrim xuki, sən
ularoŋa: «Baliliringlar wə ayalliringlarni elix üqün Misir zeminidin ḥarwilarni elip
beringlar. Xuningdək atanglarnimu bu yərgə yətküzüp kelinglar. 20 Pütkül Misir
zeminidin əng esil jaylar silərningki boloŋaqⱪa, өz sərəmjanliringlaroŋa karinglar
bolmisun» dəp buyruoŋin, — dedi.□
21 Xuning bilən Israilning ooŋulliri xundaⱪ ⱪildi; Yüsüp Pirəwnning buyruⱪi boyiqə
ularoŋa ḥarwilarni berip, yoli üqünmu ozuⱪ bərdi. 22 Ularning ḥərbirigə bir ⱪur
kiyim bərdi; lekin Binyaminoŋa bolsa u üq yüz kümüx tənggə, bəx ⱪur kiyim bərdi.

□ **45:1-2 «Misirliⱪlar uni anglidi, Pirəwnning ordisikilərmu buningdin tezla həwər tapti»** — yaki «Misirliⱪlar, xundaⱪla Pirəwnning ordisidikilər uni anglidi». ■ **45:4** Yar. 37:28; Zəb. 105:17; Ros. 7:9, 13. ■ **45:5** Yar. 50:19,20,21. □ **45:8 «atining ornida ⱪilip»** — muxu yərdə bəlkim Yüsüpning Pirəwngə qong məslihətqi ikənlikini kөrsətsə kerək. ■ **45:13** Ros. 7:14. □ **45:20 «өz sərəmjanliringlaroŋa karinglar bolmisun»** — ibraniy tilida «kөzünglar sərəmjanliringlaroŋa ḥəsrət qəkmisun».

23 U atisioɣimu xu ḥədiyələrni, yəni Misirning esil məḥsulatliri artiloɣan on ḥangga
exək ḥəmdə axliḳ, nan wə atisioɣa yol təyyarliḳi artiloɣan on mada exəkni əwətti.
24 Andin u ḳerindaxlirini yoloɣa selip, ularoɣa: — Yolda jedəlləxmənglar, dəp jekilidi.
Ular yoloɣa rawan boldi.□ 25 Ular Misirdin qiḳip, Ḳanaan zeminioɣa atisi Yaḳupning
ḳexioɣa berip, 26 uningoɣa Yüsüp əzlirigə eytḳan gəplərni yətküzüp: «Yüsüp tehi
ḥayat ikən! U pütkül Misir zeminioɣa bax wəzir ikən!» dedi. Əmma u ularoɣa
ixənməy, yüriki ḳetip ḥoxidin ketəy dəp ḳaldi.
27 Lekin ular Yüsüpning əzlirigə eytḳan barliḳ səzlirini uningoɣa degəndə, xundaḳla
Yüsüpning əzini elip kelixkə əwətkən ḥarwilarnimu kərgəndə, ularning atisi
Yaḳupning roḥioɣa jan kirdi. 28 Israil xuning bilən: — Əmdi arminim yoḳ! Ooɣlum
Yüsüp tehi ḥayattur! Mən əlməstə berip uni kərüwalay, — dedi.

46

Yaḳupning pütün ailisini elip Misiroɣa mengixi

1 Xuning bilən Israil barliḳ təəlluḳatini elip yoloɣa qiḳip, Bəər-Xebaoɣa kəldi. U
xu yərdə atisi Isḥaḳning Hudasioɣa ḳurbanliḳlarni sundi. 2 Keqisi Huda alamət
kərünüxlərdə Israiloɣa: — Yaḳup, Yaḳup! dewidi, u jawab berip: — Mana mən!
— dedi.□
3 U: — Atangning Təngrisi boloɣan Huda Məndurmən. Sən Misiroɣa berixtin
ḳorḳmioɣin, qünki Mən seni xu yərdə uluoɣ bir ḳowm ḳilimən.■ 4 Mən sening bilən
Misiroɣa billə barimən wə Mən Өzüm jəzmən yənə seni xu yərdin yandurup kelimən.
Yüsüp əz ḳoli bilən sening kəzüngni yumduridu, — dedi.□ ■
5 Andin Yaḳup Bəər-Xebadin yoloɣa qiḳti; Israilning ooɣulliri atisi Yaḳup wə
ularning bala-qaḳilirini Pirəwn uni epkelix üqün əwətkən ḥarwiloroɣa olturoɣuzup, ■
6-7 qarpayliri bilən Ḳanaan zeminida tapḳan təəlluḳatlirini elip mangdi. Bu tərixidə
Yaḳup bilən barliḳ əwladliri Misiroɣa kəldi; ooɣullirini, ooɣul nəwrilirini, ḳizlirini, ḳiz
nəwrilirini yioɣip, nəsillirining ḥəmmisini əzi bilən billə elip Misiroɣa kəldi.
8 Israilning ooɣulliri, yəni Yaḳupning Misiroɣa kəlgən əwladliri təwəndikiqə: —
Yaḳupning tunji ooɣli Rubən;■ 9 Rubənning ooɣulliri Ḥanoh, Pallu, Ḥəzron bilən
Karmi.
10 Ximeonning ooɣulliri: — Yəmuəl, Yamin, Oḥad, Yaḳin, Zoḥar wə Ḳanaaniy ayaldin
boloɣan Saul.□ ■
11 Lawiyning ooɣulliri: — Gərxon, Koḥat wə Mərari.■
12 Yəḥudaning ooɣulliri: — Ər, Onan, Xəlaḥ, Pərəz wə Zəraḥ. Əmma Ər wə Onan
Ḳanaanning zeminida əlüp kətkənidi. Pərəzning ooɣulliri Ḥəzron bilən Ḥamullar
idi.■
13 Issakarning ooɣulliri: — Tola, Puaḥ, Yob wə Ximron.□
14 Zəbulunning ooɣulliri: — Sərəd, Elon wə Jaḥliyəl.

□ **45:24 «yolda jedəlləxmənglar»** — bu nəsiḥətni bəlkim ularning əzini Misiroɣa setiwətkənliki tooɣruluḳ bir-birini yənə əyiblixidin ənsirəp eytḳan bolsa kerək. □ **46:2 «Yaḳup, Yaḳup»** — Hudaning adəmning ismini ikki ḳetim qaḳirixi Hudaning uningoɣa boloɣan qongḳur meḥir-muḥəbbitini wə əzigə tolimu əziz ikənlikini kərsitidu. ■ **46:3** Yar. 13:16; 16:10; 17:2; 22:17; 26:24; 28:13; 32:9; 35:11; 48:4. □ **46:4 «Yüsüp əz ḳoli bilən sening kəzüngni yumduridu»** — demək, Yüsüp Yaḳup səkratḳa qüxüp ḳaloɣanda uning yenida bolidu. «Mən Өzüm jəzmən yənə seni xu yərdin yandurup kelimən» degən yuḳiriḳi səzlər xübḥisizki, Yaḳup Ḳanaan zeminida dəpnə ḳilinipla ḳalmay, bəlki Ḳanaan zeminida ahirḳi zamanda tirilidu, degən mənini kərsitidu. ■ **46:4** Qəl. 20:15; Ḳan. 10:22; Yə. 24:4, 5, 6; Zəb. 105:23, 24; Yəx. 52:4; Ḥox. 11:1. ■ **46:5** Ros. 7:15. ■ **46:8** Mis. 1:2; 6:13; Qəl. 26:5; 1Tar. 4-8. □ **46:10 «Saul»** — yaki «Xaul». ■ **46:10** Mis. 6:15; 1Tar. 4:24. ■ **46:11** 1Tar. 5:27. ■ **46:12** Yar. 38:3, 4, 5; 1Tar. 2:5. □ **46:13 «Puaḥ»** — yaki «Puwaḥ». «Qəl.» 36:23ni kərüng. **«Yob»** — yaki «Yaxub».

15 Bular Leyaḫning Yaḳupḳa Padan-Aramda tuoɳup bərgən ooɳul-əwladliri idi; u yənə ḳizi Dinaḫni tuoɳup bərdi. Buning bu ooɳul-ḳiz pərzəntliri jəmiy bolup ottuz üq jan idi.
16 Gadning ooɳulliri: — Zifion, Ḫaggi, Xuni, Əzbon, Eri, Arodi wə Arəli.■
17 Axirning ooɳulliri: — Yimnaḫ, Yixwaḫ, Yixwi wə Beriyaḫ. Ularning singlisi Seraḫ idi; Beriyaḫning ooɳulliri Ḫəbər wə Malkiəl idi.■
18 Bular bolsa Laban ḳizi Leyaḫḳa dedək boluxḳa bərgən Zilpaḫning Yaḳupḳa tuoɳup bərgən ooɳulliri bolup, jəmiy on altə jan idi.■
19 Yaḳupning ayali Raḫiləning ooɳulliri Yüsüp wə Binyamin.
20 Yüsüpkə Misir zeminida tərəlgən ooɳulliri Manassəḫ wə Əfraim; bularni Ondiki kaḫin Potifiraḫning ḳizi Asinat uningɳa tuoɳup bərdi.■
21 Binyaminning ooɳulliri: — Belaḫ, Bəkər, Axbəl, Gera, Naaman, Eḫi, Rox, Muppim, Ḫuppim wə Ard.□ ■
22 Bular Raḫiləning Yaḳupḳa tuoɳup bərgən ooɳul-əwladliri bolup, jəmiy on tət jan idi.
23 Danning ooɳli: — Ḫuxim.
24 Naftalining ooɳulliri: — Yaḫziəl, Guni, Yəzər wə Xilləm.■
25 Bular Laban ḳizi Raḫiləgə dedək boluxḳa bərgən Bilḫaḫning Yaḳupḳa tuoɳup bərgən ooɳul-əwladliri bolup, jəmiy yəttə jan idi.■
26 Yaḳupning kelinliridin baxḳa, Yaḳupning puxtidin boloɳan, uning bilən birgə Misiroɳa kəlgənlər jəmiy atmix altə jan idi.
27 Yüsüpning Misirda tuoɳuloɳan ooɳulliri ikki idi. Yaḳupning jəmətidin bolup, Misiroɳa kəlgənlər jəmiy yətmix jan idi.■

Yaḳup wə uning jəmətining Misiroɳa yetip kelixi

28 Yaḳup Yüsüptin kərsətmə elip, əzlirini Goxəngə baxlap berixḳa Yəḫudani Yüsüpning ḳexioɳa əwətti. Xundaḳ ḳilip ular Goxən yurtioɳa kelip qüxti.□ 29 Yüsüp əzining wəzirlik ḫarwisini ḳatḳuzup, atisi Israilning aldioɳa Goxəngə qiḳti. U əzini uning aldioɳa ḫazir ḳilip atisioɳa əzini etip boynioɳa girə selip ḳuqaḳlap, uzundin uzun yioɳlidi. 30 Israil Yüsüpkə: Mən sening yüzüngni kərüp, tirik ikənlikingni bildim; əmdi əlsəmmu arminim yoḳ, — dedi.□
31 Andin Yüsüp ḳerindaxliri wə atisining əydikilirigə mundaḳ dedi: — Mən ḫazir qiḳip Pirəwngə həwər berip: «Ḳanaan zeminida olturoɳan ḳerindaxlirim, xundaḳla atamning əyidikilər ḳeximoɳa kəldi; 32 bu adəmlər padiqilar bolup, mal beḳix bilən xuoɳullinip kəlgən, ḳoy-kaliliri, xundaḳla barliḳ mal-mülüklirini elip kəldi» dəp eytay. 33 Xundaḳ boliduki, Pirəwn silərni qaḳiridu; xu qaoɳda u silərdin: «Nemə oḳitinglar bar?» dəp sorisa, 34 silər jawab berip: — Kəminiliri kiqikimizdin tartip ata-bowilirimizoɳa ohxax pada beḳip kəlgənmiz, — dənglar. Xundaḳ desənglar Goxən yurtida olturup ḳalisilər; qünki padiqilarning ḫəmmisi misirliḳlar arisida kəzgə ilinmaydu.□ ■

■ **46:16** 1Tar. 5:11. ■ **46:17** 1Tar. 7:30. ■ **46:18** Yar. 29:24. ■ **46:20** Yar. 41:50; 48:5. □ **46:21 «Belaḫ»** — yaki «Bela». ■ **46:21** 1Tar. 7:6; 8:1. ■ **46:24** 1Tar. 7:13. ■ **46:25** Yar. 29:29. ■ **46:27** Ḳan. 10:22; Ros. 7:14. □ **46:28 «Yaḳup Yüsüptin kərsətmə elip, əzlirini Goxəngə baxlap berixḳa Yəḫudani Yüsüpning ḳexioɳa əwətti»** — yaki «əzliri Goxəngə berixtin awwal Yəḫudani Yüsüpkə uḳturux üqün əwətti». □ **46:30 «əlsəmmu arminim yoḳ»** — ibraniy tilida «əlsəm bolidu». □ **46:34 «qüxünmə»** — xu gepi bilən Yüsüp: (1) əz ailisidikilərning Misir iḳtisadioɳa yük bolmaydioɳanliḳini, əzlirining jenini baḳalaydioɳanliḳini kərsətməkqi; (2) ularning Goxən degən qət rayonda turuxini bekitməkqi. Xundaḳ boloɳanda, Israil həlḳi Misirliḳlar bilən anqə assimiliyatsiyə bolmaydu, xundaḳla Misirdin ḳeqix kerək bolsa, Goxən yurti Ḳanaan zeminioɳa birḳədər yeḳinraḳ idi. ■ **46:34** Yar. 43:32; Mis. 8:22.

47

1 Yüsüp Pirəwnning ⱪexiⱺa kelip: — Atam bilən ⱪerindaxlirim ⱪoy-kaliliri, xundaⱪla ⱨəmmə mal-mülüklirini billə elip Ⱪanaan zeminidin kəldi. Mana, ular ⱨazir Goxən yurtiⱺa qüxti, dəp həwər berip,■ 2 ⱪerindaxlirining iqidin bəxəylənni elip, Pirəwnning aldiⱺa ⱨazir ⱪildi. 3 Pirəwn uning ⱪerindaxliridin: — Nemə oⱪitinglar bar, dəp soriwidi, ular Pirəwngə jawab berip: — Kəminiliri ata-bowilirimiziⱺa ohxax mal baⱪⱪuqilarmiz, — dedi.■
4 Andin ular Pirəwngə iltimas ⱪilip: — Ⱪanaan zeminida ⱪattiⱪ ⱪəⱨətqilik boloⱺaqⱪa, kəminilirining ⱪoylirimizni baⱪidiⱺanoⱺa yaylaⱪmu yoⱪ; xunga bu zeminda musapir bolup turuxⱪa kəlduⱪ; janabliridin tələp ⱪilimizki, kəminilirining Goxən yurtida turuxiⱺa ijazət bərgəyla, — dedi.
5 Pirəwn Yüsüpkə: — Atang wə ⱪerindaxliring ⱪexingoⱺa kəldi; 6 mana Misir zemini sening aldingda turuptu; atang wə ⱪerindaxliringni zeminning əng esil yeridə olturoⱺuzoⱺin; ular Goxən yurtida makan ⱪilsun. Xuningdək, əgər sən ularning iqidiki ⱪabil kixilərni bilsəng, bularni mening qarpaylirimoⱺa nazarətqi ⱪiloⱺin, — dedi.
7 Keyin, Yüsüp atisi Yaⱪupni elip, Pirəwnning aldiⱺa ⱨazir ⱪildi; Yaⱪup Pirəwngə bəht-bərikət tilidi.
8 Andin Pirəwn Yaⱪuptin: — Ömrüngning yil-künliri nəqqigə yətti? — dəp soridi.
9 Yaⱪup Pirəwngə jawab berip: — Musapirliⱪ səpirimning künliri bir yüz ottuz yiloⱺa yətti; ömrümning künliri az ⱨəm japa-muxəⱪⱪətlik bolup, ata-bowilirimning musapirliⱪ ömür səpirining künlirigə tehi yətmidi, — dedi.■
10 Xuning bilən Yaⱪup Pirəwngə bəht-bərikət tilap, aldidin qiⱪip kətti. 11 Xuning bilən Yüsüp atisi bilən ⱪerindaxlirini Misir zeminida olturaⱪlaxturup ⱪoydi; Pirəwnning buyruⱺinidək ularoⱺa zeminning əng esil yeridin, yəni Ramsəs degən yurttin təwəlik bərdi. 12 Yüsüp atisi, ⱪerindaxliri, xundaⱪla atisining ⱨəmmə ⱺydikilirini bala-qaⱪilirining sanlirioⱺa ⱪarap axliⱪ bilən təminləp baⱪti.

Yüsüpning dana ⱨəkümranliⱪi

13 Əmma aqarqiliⱪ ⱪattiⱪ eoⱺir boloⱺaqⱪa, zeminning ⱨeq yeridə ozuⱪ-tülük tepilmidi; Misir zemini bilən Ⱪanaan zemini aqarqiliⱪtin haraplixip kətti. 14 Yüsüp axliⱪ setip Misir zemini bilən Ⱪanaan zeminidiki barliⱪ pulni yioⱺiwaldi. Andin Yüsüp bu pulni Pirəwnning ordisioⱺa yətküzüp bərdi. 15 Əmma Misir zemini bilən Ⱪanaan zeminidiki Pul tügəp kətkəndə misirliⱪlarning ⱨəmmisi Yüsüpning aldioⱺa kelip: — Bizgə nan bərgəyla! Pul tügəp kətkini üqün silining aldilirida ⱺlimizmu? — dedi.
16 Yüsüp jawabən: — Pulunglar ⱪalmioⱺan bolsa, qarpayliringlarni elip kelip bərsənglar, mən malliringlarioⱺa ozuⱪ-tülük tegixip berimən, — dedi.
17 Buning bilən ular qarpaylirini Yüsüpning ⱪexioⱺa elip kəlgili turdi; Yüsüp ularning atliri, ⱪoy padiliri, kala padiliri wə exəklirining ornioⱺa ozuⱪ-tülük bərdi; xu yili mallirining ornioⱺa ularoⱺa ozuⱪ-tülük berip baⱪti. 18 U yil ayaoⱺlixip, ular ikkinqi yili uning ⱪexioⱺa kelip uningoⱺa: — Biz hojimizdin ⱨeqnemini yoxurmaymiz; pulimiz tügidi, qarpay mal padilirimiz bolsa hojimizning ilkidə, hojimizning aldida tənlirimiz bilən yerimizdin baxⱪa ⱨeqnərsə ⱪalmidi. 19 Nemixⱪa kəz aldilirida biz ⱨəm yerimizmu ⱺlüp kətsun? Əmdi sili ⱺzimiz wə yerimizni ozuⱪ-tülükkə tegixip eliwaloⱺayla; ⱺzimiz wə yerimiz Pirəwnning bolup, uningoⱺa ⱪul bolayli. Biz ⱺlüp kətməy, tirik turuximiz, yerimizmu wəyran bolmasliⱪi üqün bizgə uruⱪ-tülük bərgəyla, dedi.
20 Bu tərixidə Yüsüp Misirning pütkül teriloⱺu yerini Pirəwn üqün setiwaldi; qünki aqarqiliⱪ ⱪattiⱪ boloⱺaqⱪa, misirliⱪlarning ⱨərbiri ⱺz etizini setip bərdi. Xuning bilən yər-zemin Pirəwnning bolup ⱪaldi. 21 Yüsüp həlⱪni Misirning bu qetidin yənə

■ **47:1** Yar. 45:10. ■ **47:3** Yar. 46:34. ■ **47:9** Zəb. 119:19; Ibr. 11:9,13.

bir qetigiqə ḥərkaysi xəḥərlərgə kəqürdi.□ 22 Pəkət kaḥinlarning yerini u almidi;
qünki kaḥinlarƣa Pirəwn təripidin alaḥidə təminat berilgəqkə, ular Pirəwn təripidin
təminlәngən ülüxini yəp, өz yərlirini satmiƣanidi.
23 Yüsüp həlkkə: — Mana, mən bügün өzünglar bilən yərliringlarni Pirəwn üqün
setiwaldim. Mana silərgə uruk! Əmdi yər teringlar. 24 Əmdi xundak kilisilərki,
qikkan ḥosuldin bəxtin birini Pirəwngə berip, kalƣan tət kismini өzünglarƣa
elip kelinglar; u urukluk ḥəmdə өzünglarƣa, jümlidin өyüngdikilərgə wə kiqik
baliliringlarƣa ozuk bolsun, — dedi.
25 Ular jawabən: — Sili jenimizni kutkuzdila. Hojimizning nəziridə iltipat tapkan
bolsakla, Pirəwnning kulliri bolup turayli, — dedi.
26 Xuning bilən Yüsüp: — «Ḥosulning bəxtin biri Pirəwngə berilsun» dəp bu ixni
bügüngə kədər Misir zemini üqün kanun-bəlgilimə kildi. Pəkət kaḥinlarning yerila
buning sirtida bolup, Pirəwngə təwə bolmidi.

Yakupning ahirki təlipi

27 Israillar Misir zeminida, Goxən өlkisidə olturaklaxti; ular xu jayda yər-zeminlik
bolup, awup, tolimu köpəydi. 28 Yakup Misir zeminida on yəttə yil өmür kərdi; bun-
ing bilən Yakupning өmür künliri bir yüz kirik yəttə yilƣa yətti. 29 Israilning künliri
səkratka yekinlaxkanda, ooƣli Yüsüpni qakirtip, uningƣa: — Əgər nəziringdə iltipat
tapkan bolsam, kolungni yotamning astiƣa koyup, manga xapaət wə sadakətlikni
kərsitip, meni Misirda dəpnə kilma; ■ 30 bəlki mən ata-bowilirim bilən yatidiƣan
wakitimda meni Misirdin elip ketip, ularning gəristaniƣa dəpnə kiliƣin, dedi. U jawab
berip: — Mən eytkiningdək kilay, — dedi.
31 Yakup uningƣa: — Manga kəsəm kilip bərgin, — dedi. U uningƣa kəsəm kilip
bərdi; andin Israil karwatning bax təripidə səjdə kildi.□ ■

48

Yakupning Əfraim wə Manassəḥkə ḥəyrlik dua kilixi

1 Bu ixlardin keyin birsi Yüsüpkə: — Mana atang kesəl bolup kaptu, dəp həwər
bərdi. U ikki ooƣli Manassəḥ bilən Əfraimni billə elip bardi. 2 Birsi Yakupka: —
Mana ooƣlung Yüsüp kexingƣa keliwatidu, dəp həwər beriwidi, Israil küqəp kopup
kariwatta olturdi.
3 Yakup Yüsüpkə: — Ḥəmmigə Kadir Təngri manga Kanaan zeminidiki Luz degən
jayda ayan bolup, meni bərikətləp ■ 4 manga: Mana, Mən sening nəslingni köpəytip,
seni intayin zor awutimən, səndin bir türküm həlk qikirimən; bu zeminni səndin
keyinki nəslinggə əbədiy miras kilip berimən, dəp eytkanidi.■ 5 Əmdi mən Misirƣa
kelixtin ilgiri sanga Misir zeminida tuƣuliƣan ikki ooƣlung mening ḥesablinidu;
Əfraim bilən Manassəḥ bolsa, huddi Rubən bilən Ximeonƣa ohxax, ḥər ikkisi
mening ooƣullirim bolidu.□ ■ 6 Ulardin keyin tapkan baliliring өzüngning bolidu;

□ **47:21 «qüxənmə»** — həlklərning yezilardin xəḥərlərgə kəqürülüxining səwəbi: (1) tuprakta giya ünməs bolup kaliƣaqka, həlkning xu yərdə turuwerixining paydisi yok idi; (2) həlk xəḥərdə tursa ularƣa «kutkuzux axliki» tarkitip berixkə kolaylik bolatti. Bu wakitlik tədbir bolup, keyin Yüsüp ularƣa uruk bərgəndə (23-ayət) həlk bəlkim өz yurtliriƣa kaytkan boluxi mumkin. Baxka birhil tərjimisi: «Xu tərikidə Yüsüp həlkni Misirning bu qetidin yənə bir qetigiqə kulluki ƣa kirgüzdi». ■ **47:29** Yar. 24:2. □ **47:31 «Israil karwatning bax təripidə səjdə kildi»** — kona grekqə tərjimisi (LXX)də «u (Israil) ḥasisiƣa yəlinip Hudaƣa səjdə kildi» deyilidu. Muxu yərdə ikki mənisi boluxi mumkin («Ibr.» 11:21nimu kərüng). ■ **47:31** Ibr. 11:21. ■ **48:3** Yar. 17:1. ■ **48:4** Yar. 28:3; 35:11. □ **48:5 «ḥər ikkisi mening ooƣullirim bolidu»** — keyin Manassəḥ wə Əfraimdin boliƣan kəbililər Israilning on ikki kəbilisidin ikkisi ḥesablandi. ■ **48:5** Yar. 41:50; 46:20.

ular kəlgüsidə miraskа erixkəndə akilirining nami astida bolidu.□ 7 Manga kəlsək,
Padandin keliwatkinimda Rahilə Kanaan zeminida yol üstidə Əfratkа az kalоqanda
meni taxlap ələp kətti. Mən uni xu yərdə, yəni Əfratkа (yəni Bəyt-Ləhəmgə)
baridiоqan yolda dəpnə kildim, — dedi.□ ■
8 Andin Israil Yüsüpning ooqulliriоqa karap: — Bular kimdur, — dəp soridi.
9 Yüsüp atisiоqa jawabən: — Bular bolsa Huda manga bu yərdə bərgən ooqullirimdur,
— dedi. U: — Ularni aldimоqa yekin kəltürgin, mən ularоqa bəht-bərikət tiləy, — dedi.
10 Əmdi Israilning kəzliri kerilikidin oquwalixip *yahxi* kərəlməytti. Xunga Yüsüp
ularni uning aldiоqa yekinrak kəltürdi; u ularni səyüp kuqakidi. 11 Andin Israil
Yüsüpkə: — Mən sening yüzüngni kərələymən dəp heq oylimiоqanidim; lekin Huda
meni sening baliliringnimu kərüxkə nesip kildi, — dedi.
12 Yüsüp balilarni *Yakupning* tizlirining arilikidin elip, yüzini yərgə təgküzüp təzim
kildi.□ 13 Andin Yüsüp bu ikkiylənni Israilning aldiоqa yekin elip kelip, Əfraimni ong
koli bilən tutup Israilning sol koliоqa udullap turоquzdi; Manassəhni sol koli bilən
tutup Israilning ong koliоqa udullap turоquzdi. 14 Lekin Israil ong kolini uzitip, kənji
balisi Əfraimning bexiоqa koydi, sol kolini Manassəhning bexiоqa koydi. Manassəh
tunjisi bolsimu, u ikki kolini kayqilap tutup xundak koydi. 15 U Yüsüpkə bəht-bərikət
tiləp: — Atilirim Ibrahim bilən Ishak Huda dəp bilip yüzi aldida mangоqan, meni
pütkül ömrümdə bu küngiqə padiqidək yetəkləp bekip kəlgən Huda,■ 16 Manga
həmjəmət bolup meni həmmə bala-kazadin kutоquzоqan Pərixtə bu ikki ooqulni
bərikətlisun; ular mening ismim wə atilirim bolоqan Ibrahim wə Ishakning isimliri
bilən atilip, yər yüzidə köp awuоqay! — dedi.□ ■
17 Yüsüp atisining ong kolini Əfraimning bexiоqa koyоqinini kərüp könglidə hapa
boldi; xunga u atisining kolini tutup, Əfraimning bexidin elip Manassəhning bexiоqa
yətkiməkqi bolup, □ 18 atisiоqa: — Əy ata, bundak kilmiоqin; qünki mana, tunjisi
budur; ong kolungni uning bexiоqa koyоqin! — dedi.
19 Lekin atisi rət kilip: — Bilimən, i ooqlum, bilimən; uningdinmu bir kowm qikip,
özimu uluоq bolidu, əmma dərhəkikət uning inisi uningdin tehimu uluоq bolidu;
uning nəslidin nahayiti köp kowmlar pəyda bolidu, — dedi.■
20 Xuning bilən xu küni u bu ikkisini bərikətləp: — Kəlgüsidə Israillar bəht-bərikət
tiligəndə: «Huda seni Əfraim bilən Manassəhdək uluоq kilsun!» dəydiоqan bolidu,
dedi. Bu tərikidə u Əfraimni Manassəhtin üstün koydi.■
21 Andin Israil Yüsüpkə yənə: — Mana, mən ölimən; lekin Huda silər bilən billə
bolup, silərni ata-bowiliringlarning zeminiоqa kayturup baridu. 22 Mən sanga
kerindaxliringningkidin bir ülüx yərni artuk bərdim; xu yərni özüm kiliq wə
okyayim bilən Amoriylarning kolidin tartiwaloqanidim.□ ■

□ **48:6 «ular kəlgüsidə miraskа erixkəndə akilirining nami astida bolidu»** — demək, əgər Yüsüpning keyin ooqulliri bolsa, Manassəhning kəbilisi yaki Əfraimning kəbilisining bir əzasi hesablinip, xu kəbilining bir kismi süpitidə tegixlik miras alalaytti. □ **48:7 «meni taxlap ələp kətti»** — yaki «meni həsrətkə kaldurup ələp kətti». **«mən uni (Rahilə) xu yərdə, yəni Əfratkа baridiоqan yolda dəpnə kildim»** — Rahilə Yüsüpning öz anisi, əlwəttə. Bəlkim anisining ölümi tooqruluk təpsilatlar uning esidə anqə kalmiоqan boluxi mumkin idi. ■ **48:7** Yar. 35:19. □ **48:12 «Yakupning»** — ibraniy tilida «uning». ■ **48:15** Ibr. 11:21. □ **48:16 «...həmjəmət bolup ... kutkuzоqan»** — ibraniy tilida «goel» degən peil bilən ipadilinidu. Muxu yərdə «goel» degən peil Təwratta birinqi ketim ixlitilidu. «Ayup» 19:25 wə izahatini wə «Təbirlər»nimu kərüng. ■ **48:16** Yar. 31:42; 32:1. □ **48:17 «Yüsüp atisining ong kolini Əfraimning bexiоqa koyоqinini kərüp könglidə hapa boldi»** — ibraniy tilida «atisining ong kolini Əfraimning bexiоqa koyоqini Yüsüpning közlirigə yaman ixtək köründi». ■ **48:19** Rut 4:11,12. ■ **48:20** Yər. 31:20. □ **48:22 «Mən sanga ... bir ülüx yərni artuk bərdim»** — degən sözlərning yənə mumkin boloqan ikki mənisi bar: — (1) «sanga... axu «yaoqlik rayon» (köp zəytun meyini qikidiоqan zemin)ni təkdim kildim,...» yaki (2) «sanga... Xəkəm degən yərni ... təkdim kildim» (34-babni kərüng). Əməliyəttə üq mənə ohxaxla tooqra boluxi mumkin. ■ **48:22** Yə. 13:7; 16:1; 17:1; 24:8.

49

Yaqupning wəsiyiti — ooɣullirioɣa tiligən bəht-bərikətliri wə bərgən bexarətliri

1 Andin Yaqup ooɣullirini qaqirip ularoɣa mundaq dedi: — *Ḫəmminglar* jəm
bolunglar, mən silərgə keyinki künlərdə silər yoluqidioɣan ixlarni eytip berəy: —
2 Yioɣilip kelip anglanglar, i Yaqupning ooɣulliri;
Atanglar Israiloɣa qulaq selinglar.
3 Əy Rubən, sən mening tunji ooɣlumsən,
Küq-qudritimsən,
Küqüm bar waqtimning tunji mewisidursən,
Salapət wə qudrəttə aldi iding,■
4 Lekin qaynap texip qüxkən sudək,
Əmdi aldi bolalmassən;
Qünki sən atangning kərpisigə qiqting,
Xuning bilən sən uni buloɣiding!
U mening kərpəmning üstigə qiqti!□ ■
5 Ximeon bilən Lawiy qerindaxlardur;
Ularning qiliqliri zorawanliqning qoralliridur! □
6 Aḫ jenim, ularning məsliḫitigə kirmigin!
I izzitim, ularning jamaiti bilən qetilip qalmioɣay!
Qünki ular aqqiqida adəmlərni əltürüp,
Əz beximqiliq qilip buqilarning peyini kəsti.■
7 Ularning aqqiqi əxəddiy boloɣaqqa lənətkə qalsun!
Oɣəzipimu rəḫimsiz boloɣaqqa lənətkə qalsun!
Mən ularni Yaqupning iqidə tarqitiwetimən,
Israilning iqidə ularni qeqiwetimən.□ ■
8 Əy Yəḫuda! Seni bolsa qerindaxliring təriplər,
Qolung düxmənliringning gəjgisini basar.
Atangning ooɣulliri sanga bax urar,□
9 Yəḫuda yax bir xirdur;
Əy ooɣlum, sən owni tutupla qikting;
U xirdək *owning yenida* qəküp sozulup yatsa,
Yaki qixi xirdək yetiwalsa,
Kimmu uni qozoɣaxqa petinar?□ ■
10 Xaḫanə ḫasa Yəḫudadin ketip qalmaydu,
Yəḫudaning puxtidin qanun qikaroɣuqi əksüməydu,
Taki xu ḫoquq Igisi kəlgüqə kütidu;

■ **49:3** Yar. 29:32; Qan. 21:17; Zəb. 78:51. □ **49:4 «U mening kərpəmning üstigə qikti!»** — Rubənning atisining tokili Bilḫaḫ bilən billə yatkinini kərsitidu (35:22). Yaqupning bu uluoɣ bexarətliri tooɣruluq «qoxumqə səz»imizdə təpsiliyrək tohtilimiz. ■ **49:4** Yar. 35:22; 1Tar. 5:1. □ **49:5 «Ularning qiliqliri zorawanliqning qoralliridur!»** — 34:25-31ni kərüng. ■ **49:6** Yar. 34:25. □ **49:7 «tarqitiwetimən,... qeqiwetimən»** — Yaqup pəyoɣəmbər boloɣaqqa uning muxu səzliri Hudaning səzigə barawər bolidu. Bu səzni Huda Əzi Yaqupning aoɣzi arqilik eytqan bolsa kerək. ■ **49:7** Yə. 19:1; 21:3-45. □ **49:8 «Seni bolsa qerindaxliring təriplər»** — oqurmənlərning esidə barki, «Yəḫuda» degənning mənisi «təripləx» yaki «mədḫiyə»dur (29:35ni kərüng). □ **49:9 «sən ow tutupla qikting»** — bu səz, xübḫisizki, Yəḫudaning kəlgüsidə toluq oɣəlibə qilidioɣanliqini kərsitidu. «Xirdək qəküp sozulup yatsa yaki qixi xirdək yetiwalsa» degən səzlərgə «owning yenida» degən səzlərni qoxup kirgüzduq; qünki bizningqə bu jümlə aldinqi jümlə bilən ziq baoɣlinixliq. Demək, Yəḫuda oɣəlibə qilipla qalmay, bəlki oɣəlibining mewiliridin bimalal ḫuzurlinixqa muyəssər bolidu. Yəḫuda Məsiḫning əjdadi boloɣaqqa, muxu səzlər Məsiḫning əzi tooɣrisida tehimu inawətlik boluxi kerək. «U xirdək owning yenida qəküp sozulup yatsa, yaki qixi xirdək yetiwalsa,...» degənning baxqa birhil tərjimisi: «U xirdək yaki qixi xirdək Maraxqa yetiwalsa,...». ■ **49:9** Qəl. 24:9; Mik. 5:7.

Kəlgəndə, jaḫan həlkḭliri uningoɣa itaət ḳilidu.□ ■
11 U təhiyini üzüm teliɵa,
Exək balisini sortluḳ üzüm teliɵa baoɣlap ḳoyar.
U libasini xarabta yuyup,
Tonini üzüm xərbitidə yuyar.□
12 Uning kəzliri xarabtin ḳizirip ketər,
Qixliri süt iqkinidin ap’aḳ turar.□
13 Zəbulun dengiz boyini makan ḳilar,
Makani kemilərning panaḫgaḫi bolar,
Yər-zemini Zidonoɣiqə yetip barar.■
14 Issakar bəstlik bərdəm bir exəktur,
U ikki ḳotan arisida yatḳandur;
15 U aramgaḫning yahxi ikənlikigə ḳarap,
Zeminning esillikḭni kərüp,
Yük kətürüxkə mürisini egip,
Alwanoɣa ixləydioɣan ḳul bolup ḳalar.□
16 Dan Israil ḳəbililiridin biri bolar,
Өz həlkḭgə ḫəküm qikḭrar.□
17 Dan yol üstidiki yilan,
Qioɣir yol üstidə turoɣan zəḫərlik bir yilandur.
U atning tuyikḭni qekḭp,
At mingüqini arḳioɣa mollaḳ atḳuzar.
18 I Pərwərdigar, nijatingoɣa təlmürüp kütüp kəldim!

19 Gadḳa bolsa, ḳaraḳqilar ḳoxuni ḫujum ḳilar;
Lekin u tapinini besip zərbə berər.□
20 Axirning tamikḭda zəytun meyi mol bolar,
U xaḫlar üqün nazu-nemətlərni təminlər.□
21 Naftalidin qiraylik gəplər qikar,
U ərkin ḳoyuwetilgən maraldur.
22 Yüsüp mewilik dərəhning xehidur,
Bulaḳning yenidiki kəp mewilik xahtəktur;
Uning xahqiliri tamdin ḫalḳip kətkəndur.□ ■
23 Ya atḳuqilar uningoɣa azar ḳilip,
Uningoɣa oḳ atti, uningoɣa nəprətləndi.■
24 Ḫalbuki, uning oḳyayi məzmut turar,
Ḳol-biləkliri əplik turoɣuzular,

□ **49:10 «Yəḫudaning puxtidin» —** ibraniy tilida «Yəḫudaning putliri arisidin» — demək, uning nəslidin, puxtidin. **«ḳanun qikarɣuqi» —** yaki «idarə ḳiloɣuqining tutḳan tayikḭ». **«xu ḫoḳuḳ Igisi» —** ibraniy tilida «Xiloḫ» degən səz bilən ipadilinidu. Bu uluoɣ bexarət tooɣrisida «ḳoxumqə səz»imizdə azrak tohtilimiz. ■ **49:10** Mat. 2:6. □ **49:11 «xarabta» —** ibraniy tilida «üzüm ḳenida». **«exək balisini sortluḳ üzüm teliɵa baoɣlap ḳoyar, … libasini xarabta yuyup, Tonini üzüm xərbitidə yuyar»** — demək, Yəḫuda ḳəbilisi xunqə bay boliduki, təhəyni əng esil üzüm teliɵa baoɣlaydu, təhəyning uni tartip yuluwetixidin yaki uni yəp ketixidin ḳorḳmaydu wə halisa keyimini yuoɣanda suning ornida xarab ixlitidu. □ **49:12 «ḳizirip ketər» —** yaki «nurlinar». ■ **49:13** Yə. 19:10,11. □ **49:15 «aramgaḫ» —** bəlkim Huda өzigə wədə ḳiloɣan miras zeminining yahxi bir ḳismini kərsətsə kerək. □ **49:16 «Dan» —** bu namning mənisi «ḫəküm» yaki «ḫəküm qikarɣuqi» yaki «sotqi». □ **49:19 «Gad» —** ibraniy tilida «Gad»ning mənisi «ḳoxun» yaki «ḫujum». □ **49:20 «Axirning tamikḭda zəytun meyi mol bolar» —** yaki «Axirning yeridin mol axlik qikar». □ **49:22 «dərəhning xehi» —** ibraniy tilida muxu yərdə «mewilik dərəhning balisi» degən səzlər bilən ipadilinidu. Bu ikki jümlə iqidiki «mewilik» degən səz «Əfraim» degən səz bilən ipadilinidu; oḳurmənlərning esidə barki «Əfraim» degənning mənisi «ikki ḫəssə mewilik». **«uning xahqiliri» —** ibraniy tilida «uning ḳizliri». ■ **49:22** 1Tar. 5:1. ■ **49:23** Yar. 50:20.

Xu *küq* Yakuptiki kudrət Igisining kolliridindur —
(Israilning Koram Texi, yəni uning Padiqisi Uningdin qikar!)□
25 *Axu küq* atangning Təngrisidindur — (U sanga mədət berər!)
Yəni Həmmigə Kadirdindur — U seni bərikətlər!
Yukirida asmanning bərikətliri bilən,
Təwəndə yatkan qongkur sularning bərikətliri bilən,
Əmqək bilən baliyatkuning bərikiti bilən seni bərikətlər!□
26 Sening atangning tiligən bərikətliri ata-bowilirimning tiligən bərikətliridin ziyadə boldi,
Ular mənggülük taoŋ-edirlarning qətlirigiqə yetər,
Ular Yüsüpning bexioŋa qüxər,
Yəni øz kerindaxliridin ayrim turoŋuqining qokkisioŋa tegər.□ ■
27 Binyamin yirtkuq bəridəktur;
Ətigəndə u owni yər.
Kəqkurun u oljisini təksim kilar» — dedi.
28 Bularning həmmisi Israilning on ikki kəbilisi bolup, məzkur səzlər bolsa atisining uloroŋa tiligən bəht-bərikət səzliridur. U xuning bilən ularning hərbirigə mas kelidioŋan bir bərikət bilən uloroŋa bəht-bərikət tilidi.

Yakupning ølümi wə ahirki wəsiyiti

29 Andin Yakup uloroŋa mundak tapilidi: — «Mən əmdi øz kowmimning kexioŋa koxulimən. Silər meni ata-bowilirimning yenida, Hittiylardin boloŋan Əfronning etizlikidiki oŋaroŋa dəpnə kilinglar; 30 u oŋar bolsa Kanaan zeminida Mamrəning udulida, Makpelahning etizlikida. Oŋarni Ibrahim gəristan bolsun dəp xu etizlik bilən koxup Hittiy Əfrondin setiwaloŋanidi.■ 31 Xu yərdə Ibrahim ayali Sarah bilən dəpnə kilinoŋan; xu yərdə Ishak ayali Riwkah bilənmu dəpnə kilinoŋan; xu yərdə mənmu Leyahni dəpnə kildim.■ 32 Bu etizlik həm iqidiki oŋar Hətning əwladliridin setiwelinoŋanidi».
33 Yakup ooŋullirioŋa bu wəsiyətni tapilap bolup, putlirini kariwatta tüzləp, nəpəs tohtap øz kowmioŋa koxuldi.■

50

Yakupning dəpnə kilinixi

1 Yüsüp atisining yüzigə øzini etip, uning üstidə yioŋlap, uni søydi. 2 Andin Yüsüp øz hizmitidə boloŋan tewiploroŋa atisini mumiya kilixni buyrudi; xuning bilən tewiplar Israilni mumiya kildi.□ 3 Buni kilixka kirik kün kətti, qünki mumiya kilixka xunqilik kün ketətti. Misirliklar uningoŋa yətmix kün matəm tutti.
4-5 Uningoŋa haza tutux künliri ətüp boloŋanda, Yüsüp Pirəwnning ordisidikilərgə: — Mən nəziringlarda iltipat tapkan bolsam, Pirəwnning kulakliroŋa səz kilinglarki: —

□ **49:24 «Israilning koram texi, yəni uning padiqisi uningdin qikar!»** — demək, «Israilning Koram Texi», «uning həkikiy Padiqisi», yəni Kutkuzoŋuqi-Məsih Hudaning Øzidin qikisu. Baxka birhil tərjimisi: «(Yəni Israilning Koram Texidin, uning Padiqisidindur)». □ **49:25 «Həmmigə Kadir»** —Hudaning bir namidur. □ **49:26 «Ular mənggülük taoŋ-edirlarning qətlirigiqə yetər»** — baxka birhil tərjimisi: — «Ular mənggülük taoŋlarning bərikətliridin ziyadə boldi». **«øz kerindaxliridin ayrim turoŋuqining...»** — yaki «øz kerindaxliri arisidin əmir boloŋuqining...» ■ **49:26** Kan. 33:16 ■ **49:30** Yar. 23:9,16. ■ **49:31** Yar. 25:9; 35:29; Ros. 7:16. ■ **49:33** Ros. 7:15. □ **50:2 «mumiya kilix»** — adəmning jəsitini qirixtin sakłaxtin ibarəttur. Misirda alahidə mumiya kilix kəspi bilən xuoŋullanoŋuqilar bar idi; lekin u kixilər mumiya kiloŋanda kəp butpərəslik murasimlirini ətküzətti, xunga Yüsüp ularni ixlətməy, bəlki øz tewiplirini xu ixka buyrudi.

Atam manga ḳəsəm ḳildurup: «Mana mən əlimən; sən meni mən Ḳanaan zeminida əzüm üqün kolap ḳoyoɳan gərgə dəpnə ḳiloɳin» degənidi. Əmdi Pirəwn manga ijazət bərgəy, mən berip atamni dəpnə ḳilip bolup yenip kəlsəm, — dedi.■
6 Pirəwn jawabən: — Sən berip əzünggə atang ḳəsəm ḳilduroɳandək uni dəpnə ḳiloɳin, dedi.
7 Xuning bilən Yüsüp atisini dəpnə ḳiloɳili mangdi. Pirəwnning barliḳ hizmətkarliri, ordining aḳsaḳalliri ḥəm Misir zeminidiki aḳsaḳallar uning bilən ḥəmraḥ bolup mangdi. 8 Yüsüpning əyidiki ḥəmmisi, ḳerindaxliri wə atisining əyidikilərmu billə bardi; ular pəḳət kiqik baliliri, ḳoy-kala padilirini Goxən yurtida ḳoyup kətti. 9 Uning bilən yənə jəng ḥarwiliri wə atliḳlarmu billə bardi; xuning bilən ular naḥayiti qong bir ḳoxun boldi.
10 Ular Iordan dəryasining u təripidiki «Atadning hamini»oɳa yetip kəlgəndə, xu yərdə ḳattiḳ wə ḥəsrətlik yioɳa-zar ḳilip matəm tutup yioɳlaxti. Yüsüp atisi üqün yəttə kün matəm tutti. 11 Xu yurtta olturuxluḳ Ḳanaaniylar Atadning haminida boloɳan bu matəmni kərüp: — Bu misirliḳlarning intayin ḳattiḳ tutḳan ḥazisi boldi, deyixti. Bu səwəbtin u jayning nami «Abəl-Mizraim» dəp ataldi; u Iordan dəryasining u təripididur.□
12 Yaḳupning ooɳulliri uning əzlirigə tapilioɳinidək ḳildi; 13 uning ooɳulliri uni Ḳanaan zeminioɳa elip berip, Mamrəning udulida, Makpelaḥning etizliḳining iqidiki oɳarda dəpnə ḳildi. Xu oɳarni Ibraḥim ḳəbristanliḳ ḳilay dəp Makpelaḥning etizliḳi bilən ḳoxup Ḥittiy Əfrondin setiwaloɳanidi.■ 14 Yüsüp atisini dəpnə ḳiloɳandin keyin, əzi, ḳerindaxliri, xundaḳla atisini dəpnə ḳilixḳa uningoɳa ḥəmraḥ bolup qiḳḳan ḥəmmə həlḳlər Misiroɳa yenip kəldi.

Yüsüpning ḳerindaxlirini hatirjəm ḳilixi

15 Lekin Yüsüpning ḳerindaxliri atisining əlüp kətkinini kərgəndə: — Əmdi Yüsüp bizgə düxmən bolup bizning uningoɳa ḳiloɳan barliḳ yamanliḳimizni üstimizgə yandurarmikin, deyixti.
16 Ular Yüsüpning ḳexioɳa adəm əwətip: — Atiliri əlüxtin ilgiri bizgə wəsiyət ḳilip tapilap: — 17 «Silər Yüsüpkə: — Akiliring sanga rəzillik ḳiloɳanidi; əmdi ularning asiyliḳi ḥəm gunaḥini kəqürgin! — dənglar» — degənidi. Ḥazir silidin ətünümizki, atilirining Hudasining bəndilirining asiyliḳini kəqürgəyla! — dedi. Yüsüp bu gəplərni anglap yioɳlidi.
18 Andin akiliri kelip uning aldida əzlirini yərgə etip: — Mana, biz silining ḳulliridurmiz! — dedi.
19 Lekin Yüsüp ularoɳa jawabən: — Ḳorḳmanglar! Mən Hudaning ornida turuwatamdim?■ 20 Silər dərwəḳə manga xu ixni yaman niyət bilən ḳildinglar; lekin Huda bügünki kündikidək nuroɳunlioɳan həlḳning jenini tirik saḳlap ḳelix üqün xu ixni yahxiliḳḳa bekitkənidi. 21 Xunga əmdi ḳorḳmanglar; mən ḥəm silərni ḥəm balaqaḳiliringlarni baḳimən, — dedi wə ularning kənglini hatirjəm ḳilip meḥirlik gəp ḳildi.

Yüsüpning aləmdin ətüxi

22 Yüsüp atisining jəməti bilən billə Misirda turup ḳaldi. Yüsüp bir yüz on yil əmür kərdi. 23 Bu təriḳidə Yüsüp Əfraimning üqinqi əwladini kərdi; Manassəḥning ooɳli

■ **50:4-5** Yar. 47:29. □ **50:11** **«Abəl-Mizraim»** — mənisi: «misirliḳlarning matimi» wə «misirliḳlarning etizliḳi» degənlərni bildürüxi mumkin. «Iordan dəryasining u təripidə» bolsa Iordan dəryasining xərḳiy təripidə.
■ **50:13** Yar. 23:16; Ros. 7:15,16. ■ **50:19** Yar. 45:5.

Makirning balilirimu uning tizliri üstidə tuoɣuldi.□ ■ 24 Yüsüp ɣerindaxliriɵa: — Mən ölüp ketimən; lekin Huda qoɣum silərni yoɣlap silərni bu zemindin qiɣirip, Ibraɦim, Isɦaɣ wə Yaɣupɣa berixkə ɣəsəm ɣilip wədə ɣiloɣan zeminɵa yətküzidu, — dedi.□ ■
25 Andin Yüsüp yənə ɣerindaxliriɵa ɣəsəm iqküzüp: «Huda silərni qoɣum yoɣlaydu; xu qaoɣda silər mening səngəklirimni elip, bu yərdin qiɣip ketixinglar kerək», — dedi.□ ■
26 Yüsüp bir yüz on yaxɣa kirgəndə wapat tapti. Ular uni mumiya ɣilip, Misirda bir meyit sanduɣiɵa selip ɣoydi.

□ **50:23** **«Makirning balilirimu uning tizliri üstidə tuoɣuldi»** — degən ibarə bəlkim: (1) Yüsüp muxu qəwrilirigə özining ooɣulliridək ɣaraytti; (2) muxu qəwriliri Yüsüpning biwasitə mirashori ɣilindi. ■ **50:23** Qəl. 32:39. □ **50:24** **«Hudaning yoɣlixi»** — ibraniy tilida «yoɣlax» degən bu peil Huda bilən munasiwətlikIxlitilgən bolsa, Uning oɣəmhorluɣ ɣilixi, insanning ɦalidin həwər elixini öz iqigə alidu. ■ **50:24** Ibr. 11:22. □ **50:25** **«yoɣlax»** — tooɣruluɣ 24-ayət wə izaɦatini kərüng. ■ **50:25** Mis. 13:19; Yə. 24:32.

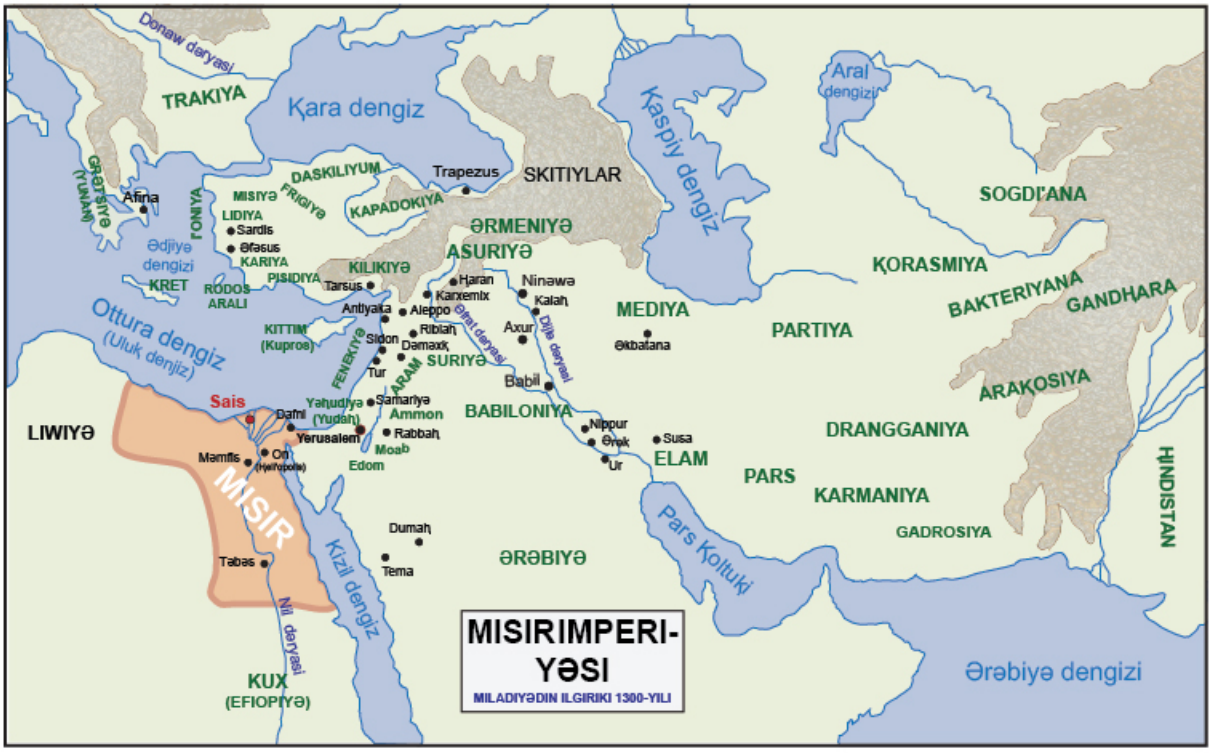
Misirdin qiqix

Israillarning Misirda tartqan azabliri

1 Wə təwəndikilər Israil *bilən billə* Misirƣa barƣan ooƣullirining isimliri (ular
ḥərqaysisi өz bala-qaqilirini elip, Yaqup bilən billə Misirƣa barƣanidi): — □ ■
2 Rubən, Ximeon, Lawiy, Yəḥuda, 3 Issakar, Zəbulun, Binyamin, 4 Dan, Naftali, Gad
wə Axir. 5 Əmdi Yaqupning puxtidin boloƣanlar jəmiy bolup yətmix adəm idi. Bu
waqitta Yüsüp Misirda idi.■
6 Keyin Yüsüp, uning barliq qerindaxliri ḥəmdə barliq zamandaxliri өlüp tügidi.
7 Xundaqtimu, Israillar kөp tuƣulup, tez awup, intayin küqəydi; ular zeminƣa bir
kəldi.■ 8 U waqitlarda Yüsüpni bilməydioƣan yengi bir padixaḥ Misirda təhtkə qiqti.
□ ■ 9 U həlqigə: Mana, Israillarning həlqi bizdin ziyadə awup ḥəmdə bizdinmu
küqlinip kətti. 10 Əmdi biz ularƣa nisbətən aqilanə ix tutayli; bolmisa, ular tehimu
awup ketidu, mubada urux partlap qalsa, xundaq boliduki, ular düxmənlirimiz
tərəpkə өtüp, bizgə ḥujum qilip, yurttin qiqip ketixi mumkin, — dedi.■
11 Xuning bilən ular ularni qattiq əmgəklər bilən harlax üqün ix baxlirini təyinləp
nazarətqilikkə qoydi. Xuning bilən Israillar Pirəwn üqün Pitom bilən Raamsəs degən
maddiy əxya saqlaydioƣan xəḥərlərni yasap bərdi. □ 12 Lekin ularni *qanqə* əzgənseri,
bular xunqə kөpiyip ḥəmmə yərni qaplidi; buning bilən misirliqlar Israillarƣa өq
bolup kətti. □ ■ 13 Xuning bilən misirliqlar Israillarƣa zulum qilip, ularni tehimu
qattiq ixlitip eƣir ixlarƣa saldi. 14 Misirliqlar ularni layqiliq, hix-kesək quyux
wə etizlarning ḥərhil əmgəklirigə selip, ixning qattiqliqi bilən ularning turmuxioƣa
qattiq eƣirqiliq saldi; ularni nemə əmgəkkə salmisun, intayin japaliq idi.
15 Misir padixaḥi ikki ibraniy tuƣut anisioƣa səz qilip (ularning birining ismi Xifraḥ,
yənə birining ismi Puaḥ idi):□
16 — silər qaqanliki ibraniy hotunlarni tuƣdursanglar, tuƣqanda obdan qaranglar;
bowaq ooƣul bolsa, өltürüwetinglar; qiz bolsa, tirik qoyunglar, — dedi.□
17 Lekin tuƣut aniliri Hudadin qorqup, Misirning padixaḥi ularƣa eytqandək qilmay,
bəlki ooƣul bowaqlarni tirik qoydi.
18 Xunga Misirning padixaḥi tuƣut anilirini qaqirtip ulardin: — Bu nemə
qiloƣininglar?! Ooƣul balilarni nemixqa tirik qoydunglar? — dəp soridi.
19 Tuƣut aniliri Pirəwngə jawab berip: — Ibraniy ayallar misirliq ayallarƣa
ohximaydu. Ular küqlük, saoƣlam-timən boloƣini üqün tuƣut aniliri ularning qexioƣa
yetip barƣuqə, өzliri tuƣup bolidu, — dedi.
20 Nətijidə, Huda tuƣut anilirioƣa iltipat kөrsətti; Israil həlqi dawamliq kөpiyip,
tehimu küqəydi. 21 Xundaq boldiki, tuƣut aniliri Hudadin qorqidioƣan ihlasmən
boloƣanliqi üqün Huda ularni aililik boluxqa muyəssər qildi.

□ **1:1 «Wə»** — «wə» degən bu səz «Misirdin qiqix» degən kitabning «yaritilix» degən kitab bilən ziq baoƣlinixliq ikənlikini kөrsitidu. «Yar.» 50:26ni kөrüng. **«Israil»** — oqurmənlərning esidə barki, Huda Yaqupning ismini «Israil»ƣa өzgərtkənidi («Yar.» 32:28, 35:10ni kөrüng). ■ **1:1** Yar. 46:8; Mis. 6:14. ■ **1:5** Yar. 46:27; Qan. 10:22; Ros. 7:14. ■ **1:7** Qan. 26:5; Ros. 7:17 □ **1:8 «Yüsüpni bilməydioƣan yengi bir padixaḥ»** — bəlkim «Ḥiksos Pirəwnlər» sulalisini aoƣduroƣan kixi «Aqmos» (miladiyədin ilgiri 1570-1546-yillar) boluxi mumkin. ■ **1:8** Ros. 7:18 ■ **1:10** Ros. 7:19 □ **1:11 «Raamsəs»** — baxqa yərlərdə «Ramsəs» dəp atilidu. □ **1:12 «Israillarƣa өq bolup kətti»** — yaki «Israillar tüpəylidin azar yedi». ■ **1:12** Zəb. 105:24-25 □ **1:15 «Ibraniylar»** — yəḥudiylarni, yəni Israillarni kөrsitidu. □ **1:16 «tuƣqanda obdan qaranglar»** — Ibraniy tilida «tooƣut orunduqida səpselip qaranglar».

22 Buning bilən Pirəwn barlıq puhralirioqa: — Israillardin yengi tuoqulоqan ooqul
balilarning ḥəmmisini dəryaoqa taxlanglar, lekin qiz balilarning ḥəmmisini tirik
qaldurunglar, dəp əmr qildi.□ ■

Misir imperiyəsi

2

Musaning dunyaoqa kelixi

1 Lawiyning jəmətidin boloqan bir kixi berip, Lawiyning nəslidin boloqan bir qizni
hotunlukqa aldi. ■ 2 Bu ayal ḥamilidar bolup, bir ooqul tuoqdi. Ana uning qiraylik
ikənlikini kərüp, uni üq ay yoxurup saqlidi. ■ 3 Uni yənə yoxuruxqa amalsiz
qaloqanda, qomuxtin bir sewət yasap, uningoqa yaryelim wə mom suwap, balini iqigə
selip, dəryaning qiroqiqidiki qomuxluk arisioqa qoyup qoydi. □ 4 Andin balining
ḥədisi uningoqa nemə bolarkin dəp yiraqtin qarap turdi. 5 U waqitta Pirəwnning
qizi suoqa qəmülgili dəryа tərəpkə kəldi; uning qəriliri dəryа boyida aylinip yürdi.
Pirəwnning qizi qomuxlukning arisida turoqan sewətni kərüp, has qərisini uni elip

□ **1:22** **«dərya»** — məzkur kitabta «dərya» pəqət Nil dəryasini kərsitidu. Misirda ḥeqqandak baxqa qong dərya yoq. Bügüngə qədər Misirliqlar «dərya» desə, pəqət Nil dəryasinila kərsitidu. Muxu wəqələr yüz bərgən zamanlarda Misirliqlar yənə Nil dəryasini «əz ilaḥlirimizdin biri» dəp ḥesablap uningoqa qoqunatti. ■ **1:22** Ros. 7:19 ■ **2:1** Mis. 6:20; Qəl. 26:59 ■ **2:2** 1Tar. 23:13; Ros. 7:20; Ibr. 11:23 □ **2:3** **«sewət»** — ibraniy tilida «sanduk» — bu səz «Yar.» 6:14də Nuḥ pəyoqəmbər yasioqan «kemə»nimu bildüridu. **«dəryaning qiroqiqidiki qomuxluk arisioqa qoyup qoydi»** — misirliqlar Nil dəryasini ilaḥ dəp qarioqaqqa, misirlik ayallarning Nil dəryasida daim yuyunux aditi bar idi. Xübḥisizki, Musaning anisining xundak qilixi misirlik bir ayalning uni tepiwelip, uningoqa rəḥim qilip beqiwalsun, degənni məqsət qiloqanidi.

qiqixqa əwətti. □ ■ 6 U sewətni eqip qariwidi, mana, bir ooɣul balini kərdi wə u bala yioɣlap kətti. Məlikə uningoɣa iq aoɣritip: — Bu xübhisizki ibraniylarning baliliridin biri ikən, dedi.
7 U qaoɣda balining ḥədisi Pirəwnning qizidin: — Mən berip, sili üqün balini emitip baqidioɣan bir ibraniy inik ana tepip keləymu? — dəp soridi.
8 Pirəwnning qizi uningoɣa: — Baroɣin, dedi. Qiz berip bowaqning anisini qaqirip kəldi. 9 Pirəwnning qizi uningoɣa: — Bu balini elip ketip mən üqün emitip beqip bər; ḥəqqingni berimən, dedi. Xuning bilən ayal balini elip ketip, uni emitip baqti.
10 Bala qong boloɣanda uni Pirəwnning qizining qexioɣa elip bardi; u uningoɣa ooɣul boldi. U: «Mən uni sudin qiqiriwaloɣan» dəp uningoɣa Musa degən isimni qoydi.□

Musaning Israilni qutquzmaqqi boluxi wə Midiyan dəlitigə qeqip ketixkə məjbur boluxi

11 Musa qong boloɣandin keyinki künlərdə xundaq boldiki, u əz qerindaxlirining yenioɣa bardi wə ularning eoɣir əmgəkkə seliniwatqanliqini əz kəzi bilən kərdi. Arida, bir misirliqning ibraniy qerindaxliridin birini uruwatqanliqini kərdi. ■ 12 U tət ətrapioɣa qarap, adəm yoqluqini kərüp, ḥeliqi misirliqni urup əltürüp, qumoɣa kəmüp yoxurup qoydi. 13 Ətisi u yənə qiqip qariwidi, mana ikki ibraniy bir-biri bilən soquxuwatatti; u yolsizliq qiliwatqan kixigə: — Əz qerindixingni nemixqa urisən? — dedi.
14 Ḥeliqi kixi jawab berip: — Kim seni bizgə ḥakim wə soraqqi qilip qoydi? Ḥeliqi misirliqni əltürginingdək menimu əltürməkqimusən? — dedi.
Musa bu gəpni anglap qorqup əz iqidə: «Mən qiloɣan ix jəzmən axkara bolup qaptu!» dəp oylidi.■
15 Pirəwn ḥəm bu ixtin həwər tepip, Musani əltürməkqi boldi; lekin Musa Pirəwnning aldidin qeqip, Midiyan zemininioɣa berip olturaqlaxti. Bir küni, u qudunqning yenioɣa kelip olturdi. ■ 16 Midiyanning kaḥinining yəttə qizi bar idi; ular kelip, atisining qoylirini suoɣirixqa su tartip oqurloroɣa quyup tolduruxqa baxlidi. 17 U waqitta *yərlik* padiqilar kelip, ularni ḥəydidi, Musa qopup qizloroɣa yardəm berip, qoylirini suoɣirixip bərdi.
18 Ular atisi Reuəlning qexioɣa yenip kəlgəndə, ulardin: — Nemixqa bügün xunqə tez yenip kəldinglar? — dəp soridi.
19 Ular jawab berip: — Bir misirliq adəm bizni padiqilarning qolidin qutquzdi ḥəmdə biz üqün su tartip, qoy padimizni suoɣiripmu bərdi! — dedi.
20 U qizlirioɣa: — Undaqta u kixi ḥazir nədə?! Uni nemixqa sirtta taxlap kəldinglar? Uni tamaqqa qaqiringlar, — dedi.
21 Musa u kixi bilən billə turuxqa maqul boldi. U qizi Zipporaḥni uningoɣa hotunluqqa bərdi.
22 U ayal uningoɣa bir ooɣul tuoɣup bərdi; Musa «Mən yaqa yurtta musapirdurmən» dəp, uning ismini Gərxom dəp qoydi. □ ■
23 Noroɣun künlər ətüp, Misirning padixaḥi əldi. Israillar əz qulluq ḥaliti tüpəylidin aḥ-zar urup, nalə-pəryad kətürdi; qulluqtin boloɣan pəryadi Hudaning ḥuzurioɣa

---

□ **2:5 «sewətni»** — ibraniy tilida «sandukni». 3-ayəttiki izaḥatni kərüng. ■ **2:5** Ros. 7:21; Ibr. 11:23
□ **2:10 «Musa»** — ibraniy tilida «Musa» degən səz «tartip qiqirix» degən səz bilən aḥangdaxtur; qədimki Misir tilida «suning balisi» degən mənidə boluxi mumkin. Ahirida Musaning xərəplik burqi Israilni «su (yəni, Qizil Dengiz)din yaki su arqiliq qutquzup qiqirixtin ibarət bolidu. Oqurmənlər diqqət qilsa, Pirəwnlərning isimlirining kəpinqə «mos» yaki «mosis» degən qoxumqə bilən ahirlaxqinini bayqiyalaydu. ■ **2:11** Ros. 7:23; Ibr. 11:24,25
■ **2:14** Ros. 7:27 ■ **2:15** Ros. 7:29 □ **2:22 «Gərxom»** — muxu isim «yaqa yurtluq» degən səz bilən aḥangdax. Musaning tunji balisioɣa bu isimni qoyuxi bəlkim Huda uningoɣa tapxurmaqqi boloɣan hizmət ornining xu yərdə əməslikini bildürüx üqün boluxi mumkin. ■ **2:22** Mis. 18:2, 3

berip yətti. 24 Huda ularning aḫ-zarlirini anglap, Өzining Ibraḫim bilən, Isḫaq bilən wə Yaqup bilən tüzgən əḫdisini esigə aldi. ■ 25 Xuning bilən Huda Israillarning ḫal-əḫwalini kərdi wə Huda ularoɣa köngül bəldi.

3

Hudaning Musani qaqirixi

1 Musa bolsa qeynatisi Midiyanning kaḫini Yətroning qoy padisini baqatti. U qoylarni baxlap qəlning əng qetigə Hudaning teoɣi, yəni Ḫorəb teoɣining baoɣrioɣa kəldi.□ 2 Xu yərdə bir azoɣanliqtin ərləp qikiwatqan ot yalquni iqidin Pərwərdigarning Pərixtisi uningoɣa köründi. Mana, azoɣanliq otta köyüwatqan bolsimu, lekin azoɣan өzi köyüp kətmigənidi. □ 3 Musa: — Mən berip, bu ajayip mənzirini kərüp baqay; azoɣanliq nemixqa köyüp kətməydioɣandu? — dəp oylidi.
4 Pərwərdigar uning buni kərgili yoldin qətnəp *azoɣanlikqa* kəlginini kərdi; Huda azoɣanliq iqidin uni: — Musa! Musa! — dəp qakirdi. U: Mana mən! — dəp jawab bərdi.□
5 U uningoɣa: — Bu yərgə yekin kəlmə; putliringdin kəxingni saloɣin; qünki sən turoɣan bu yər muqəddəs jaydur. □ ■ 6 Mən atangning Hudasi, Ibraḫimning Hudasi, Isḫaqning Hudasi wə Yaqupning Hudasidurmən, — dedi.
Buni anglap Musa Hudaoɣa qaraxtin qorqup, yüzini etiwaldi.■
7 Pərwərdigar uningoɣa mundaq dedi: — Bərḫək, Mən Misirda turuwatqan qowmimning tartiwatqan azab-oqubətlirini kərdum, nazarətqilərning ularni *har-lawatqanlikidin* qiloɣan pəryadini anglidim; qünki Mən ularning dərdlirini bilimən. ■ 8 Xunga Mən ularni misirliqlarning qolidin qutquzup, xu zemindin qikirip, yahxi ḫəm kəng bir zeminoɣa, süt bilən ḫəsəl ekip turidioɣan bir zeminoɣa, yəni Qanaaniy, Ḫittiy, Amoriy, Pərizziy, Ḫiwiylar wə Yəbusiylarning yurtioɣa elip berixqa qüxtüm.
9 Mana əmdi Israillarning nalə-pəryadi Manga yətti, misirliqlarning ularoɣa qandaq zulum qiloɣanlikinimu kərdüm. 10 Əmdi sən kəl, Mən seni həlqim Israillarni Misirdin elip qikirix üqün Pirəwnning aldioɣa əwətimən, — dedi.■
11 Lekin Musa Hudaoɣa: — Mən kim idim, Pirəwnning aldioɣa berip Israillarni Misirdin qikiralioɣudək? — dedi.
12 U jawab berip: — Bərḫək, Mən sən bilən billə bolimən; sən qowmni Misirdin elip qikqandin keyin bu taoɣda Hudaoɣa ibadət qilisilər; bu ix mana өzünggə Mening seni əwətkinimning ispat-bəlgisi bolidu, — dedi.□ ■
13 Xuning bilən Musa Hudaoɣa: — Mən Israillarning qexioɣa berip ularoɣa: «Ata-bowiliringlarning Hudasi meni qexinglaroɣa əwətti» desəm, ular məndin: «Uning nami nemə?» — dəp sorisa, ularoɣa nemə dəp jawab berimən? — dedi.

■ **2:24** Yar. 15:14 □ **3:1** **«Yətro»** — Reuəlning yənə bir ismi. Bəzidə «Yətər» dəpmu yezilidu. **«U qoylarni baxlap...»** — Ottura Xərqtə padiqilar adəttə qoylirini baxlap ularning aldida mangidu. **«Ḫorəb»** — Sinay teoɣining yənə bir nami. □ **3:2** **«Pərwərdigarning Pərixtisi»** — Təwrat dəwridə intayin alaḫidə bir xəhs idi. Bəzi ixlarda u Hudaning ornida kərünətti. «Təbirlər» ḫəm «Qoxumqə səz»imiznimu kərüng. □ **3:4** **«Musa, Musa»** — adəmning ismini ikki qetim qakirix — Hudaning uningoɣa boloɣan qongqur meḫir-muḫəbbitini wə өzigə tolimu əziz ikənlikini kərsitidu. □ **3:5** **«Muqəddəs jay»** — «Muqəddəs Kitab»ta, «muqəddəs» degən səz «Hudaoɣa məhsus ataloɣan», «Hudaning ixlitixigə məhsus ayriloɣan», «Hudaoɣila mənsup» degəndək mənidə ixlitilidu. ■ **3:5** Yə. 5:15 ■ **3:6** Mat. 22:32; Mar. 12:26; Luqa 20:37; Ros. 7:32 ■ **3:7** Ros. 7:34 ■ **3:10** Zəb. 105:26; Ḫox. 12:14; Mik. 6:4; Ros. 7:35 □ **3:12** **«sən qowmni Misirdin elip qikqandin keyin bu taoɣda Hudaoɣa ibadət qilisilər; bu ix mana өzünggə Mening seni əwətkinimning ispat-bəlgisi bolidu»** — qizik ix xuki, Huda Musaoɣa kərsətməkqi boloɣan ispat-bəlgə u Hudaning əmrigə itaət qilip, uzun wakit ətkəndin keyin andin kərülidu; demək, Musaning iman-etiqadi xuning bilən sinilidu. ■ **3:12** Yə. 1:5

14 Huda Musaoɣa: — Mən «Əzəldin bar Boloɣuqi»durmən — dedi.
Andin U: — Berip, Israillaroɣa: ««Əzəldin bar Boloɣuqi» meni ɣexinglaroɣa əwətti» dəp eytqin, dedi.□
15 Huda Musaoɣa yənə: — Israillaroɣa: — «Ata-bowiliringlarning Hudasi, Ibrahimning Hudasi, Ishaqning Hudasi wə Yaqupning Hudasi boloɣan «Yahwəh» meni ɣexinglaroɣa əwətti; U: *Yahwəh degən* bu nam əbədgiqə Mening namim bolidu, dəwrdin-dəwrgiqə Mən xu nam bilən əskə elinimən, dəydu» — degin.□
16 — Berip, Israilning aqsaqallirini yioɣip ularoɣa: — «Ata-bowiliringlarning Hudasi, yəni Ibrahim, Ishaq wə Yaqupning Hudasi boloɣan Pərwərdigar manga kərünüp: — Mən silərni yoqlap kəldim, Misirda silərgə ɣandaq muamilə qiliniwatqanliqini kərdüm; □ 17 xuning üqün səzüm xudurki, Mən silərni Misirning zulumidin qiqirip, Ɣanaaniylar, Ḫittiylar, Amoriylar, Pərizziylər, Ḫiwiylar wə Yəbusiylarning zemini, yəni süt bilən ḫəsəl eqip turidioɣan zeminoɣa elip barimən, dedi, — degin, dedi.
18 — Xuning bilən ular sening səzünggə ɣulaq salidioɣan bolidu. U waqitta sən, əzüng wə Israilning aqsaqalliri bilən birgə Misir padixaḫining aldioɣa berip, uningoɣa: «Ibraniylarning Hudasi Pərwərdigar biz bilən kərüxti. Əmdi sizdin ətünimizki, bizgə üq künlük yolni besip, qəlgə berip, Hudayimiz Pərwərdigaroɣa ɣurbanlik qilixqa ijazət bərgəysiz» — dənglar.
19 Lekin Misir padixaḫining ḫətta ɣudrətlik bir ɣolning astida turupmu, silərni yənila ɣoyup bərməydioɣinini bilimən. 20 Xunga ɣolumni uzitip, misirliqlarni Mən əz zemini iqidə kərsətməkqi boloɣan ḫərhil karamət-məjizilirim bilən urimən; andin *Pirəwn* silərni ɣoyup beridu.
21 Bu ɣowmni misirliqlarning aldida iltipat tapturimən wə xuning bilən xundaq boliduki, silər xu yərdin qiqqiningларda, ɣuruq ɣol qiqmaysilər. 22 Bəlki ḫərbir ayal kixi əz ɣoxnisidin wə əz əyidə olturuxluq yat ayaldin kümüx zinnət buyumliri, altun zinnət buyumliri wə kiyim-keqəklərni tələp qilidu. Bu nərsilərni oɣul-qizliringlaroɣa taqaysilər, kiydürisilər; xu tərikidə misirliqlardin olja aloɣan bolisilər, — dedi.■

4

Hudaning Musaoɣa alaḫidə iqtidar ata qilixi

1 Musa jawab berip: — Mana, ular manga ixənməy turup, səzümgə ɣulaq salmaydu, bəlki: «Pərwərdigar sanga kərünmidi», deyixi mumkin, dedi.
2 Pərwərdigar uningoɣa: — Ɣolungdiki bu nemə? — dəp soridi.
U: — Bu bir ḫasa, dəp jawab bərdi.
3 U: — Uni yərgə taxla, dedi. Uni yərgə taxliwidi, u bir yilanoɣa aylandi; Musa uning aldidin ɣaqti. 4 Andin Pərwərdigar Musaoɣa: — Ɣolungni uzitip, uni ɣuyruqidin tut, dewidi, u ɣolini uzitip, uni tutti. U yənə uning ɣolida ḫasioɣa aylandi.
5 *Pərwərdigar yənə*: — Buning bilən ular ata-bowilirining Hudasi, yəni Ibrahimning Hudasi, Ishaqning Hudasi wə Yaqupning Hudasi boloɣan Pərwərdigarning sanga kərünginigə ixinidu, — dedi.

□ **3:14 «Mən «Əzəldin bar Boloɣuqi»durmən» —** yaki «Mən əsli Əzümdurmən» yaki «Ḫəmixə barning Əzi Məndurmən». Bu nam (ibraniy tilida «Yahwəh»), xübḫisizki, Hudaning ḫeq əzgərməydioɣanliqi, uning ḫərdaim «waqittin sirt»ta turuwatqanliqi, ətmüx, ḫazir yaki kəlgüsi waqitlar bilən qəklənməydioɣanliqini kərsitip təkitləydu. Adəttə tərjimimizdə bu nam «Pərwərdigar» dəp tərjimə qilinidu. □ **3:15 «Yahwəh» —** daim tərjimimizdə «Pərwərdigar» degən nam bilən tiloɣa elinidu. U tooɣruluq 3:14tiki izaḫatni kərüng. □ **3:16 «Yoqlax» —** bu peil Huda bilən munasiwətlik ixlitilgən bolsa, oɣəmhorluq qilix, insanning ḫalidin həwər elixni əz iqigə alidu. ■ **3:22** Mis. 11:2; 12:35; Əz. 39:10

6 Pərwərdigar uningoƣa yənə: — Ƙolungni ƙoynungoƣa saloƣin, dewidi, u ƙolini ƙoynioƣa selip qiƙiriwidi, mana, ƙoli pesə-mahaw kesiligə giriptar bolup ƙardək aƙirip kətti.
7 Andin uningoƣa: — Ƙolungni yənə ƙoynungoƣa saloƣin, dewidi, ƙolini ƙoynioƣa saldi. Uni yənə ƙoynidin qiƙiriwidi, mana, øz əksigə kelip ətlirining baxƙa yərliridək boldi.
8 Pərwərdigar yənə: — Xundaƙ boliduki, əgər ular sanga ixənməy, aldinƙi møjizilik alamətkə køngülximisə, ular ikkinqi møjizilik alamətkə ixinidu. □ 9 Ƕalbuki, ular bu ikki møjizigə yənila ixənmisə wə ya søzünggə ƙulaƙ salmisa, undaƙta sən *Nil* dəryasining süyidin elip, ƙuruƙ yərgə tøkkin. Xuning bilən sən dəryadin aloƣan su ƙuruƙ yər üstidə ƙanoƣa aylinidu, dedi.■
10 Andin Musa Pərwərdigaroƣa: — Əy Igəm, mən əslidinla gəpkə usta əməstim, sən ƙulungoƣa søz ƙiloƣandin keyinmu yənila xundaƙ; qünki mən aoƣzim kalwa wə tilim eoƣir adəmmən, — dedi.
11 Pərwərdigar uningoƣa: — Kim insanoƣa eoƣiz bərgən? Kim adəmni gaqa yaki gas, kørgüqi yaki kor ƙiloƣan? Xundaƙ ƙiloƣuqi Mən Pərwərdigar əməsmu? 12 Əmdi sən baroƣin, Mən Øzüm sening aoƣzing bilən billə bolimən, nemə søzləydioƣiningni sanga øgitip turimən, — dedi.■
13 Lekin u: — Əy Igəm! Səndin øtünüp ƙalay, Sən *bu ixƙa* halioƣan *baxƙa* birsini əwətip, xuning ƙoli bilən ƙiloƣin! — dedi.
14 Buni anglap Pərwərdigarning oƣəzipi Musaoƣa tutixip: — Lawiylardin boloƣan akang Ƕarun bar əməsmu? Uning gəpni obdan ƙilalaydioƣinini bilimən. Mana, u əmdi sening aldingoƣa qiƙixƙa alliƙaqan yoloƣa qiƙti; u seni kørsə, køngli tolimu hux bolidu. 15 Əmdi dəydioƣan gəplərni uningoƣa eyt; Mən Øzüm sening aoƣzing bilən billə wə uning aoƣzi bilən billə bolimən, nemə ƙilix kerəklikinglarni silərgə øgitimən. □ ■
16 Ƕarun sening ornungda həlƙƙə søzləydu; xundaƙ boliduki, u sanga eoƣiz bolidu, sən uningoƣa Hudadək bolisən. 17 Bu ƕasini ƙolungoƣa elip, uning bilən xu møjizilik alamətlərni kørsitisən, — dedi.

Musaning Misiroƣa ƙaytixi

18 Xuning bilən Musa ƙeynatisi Yətroning ƙexioƣa yenip berip, uningoƣa: — Manga ijazət bərgəyla, Misirdiki ƙerindaxlirimning ƙexioƣa baray, ular ƕayatmu, əməsmu kørüp keləy, dedi. Yətro Musaoƣa: — Aman-esən berip kəlgin, — dedi.
19 Musa tehi Midiyandiki waƙtida, Pərwərdigar uningoƣa yənə: — Misiroƣa yenip baroƣin! Qünki sening jeningni istigən kixilər əlüp kətti, — dedi.
20 Xuning bilən Musa ayali wə ooƣullirini elip, ularni bir exəkkə mindürüp, Misir zemininioƣa berixƙa yoloƣa qiƙti. Mangoƣanda Musa Hudaning ƕasisini aloƣaq kətti.
21 Pərwərdigar Musaoƣa: — Misiroƣa yenip baroƣiningda sən agaƕ bol, Mən ƙolungoƣa tapxuroƣan barliƙ karamətlərni Pirəwnning aldida kørsətkin. Lekin Mən uning køngilini həlƙni ƙoyup bərmigüdək ƙattiƙ ƙilimən.
22 Sən Pirəwngə: — «Pərwərdigar mundaƙ dəydu: — Israil Mening ooƣlum, Mening tunji ooƣlum bolidu. 23 Xuning üqün Mən sanga: Ooƣlumni Øzümgə ibadət ƙilixƙa ƙoyup bər, dedim. Uningoƣa yol ƙoyuxni rət ƙilidioƣan bolsang, sening tunji ooƣlungni øltürimən» — degin, — dedi.□

□ **4:8 «Aldinƙi møjizilik alamətkə køngülximisə, ular ikkinqi møjizilik alamətkə ixinidu» —** Ibraniy tilida «aldinƙi møjizilik alamətning gepigə ƙulaƙ salmisa, ular ikkinqi møjizilik alamətning gepigə ixinidu». ■ **4:9** Mis. 7:19 ■ **4:12** Mat. 10:19; Mar. 13:11; Luƙa 12:12 □ **4:15 «Əmdi dəydioƣan gəplərni uningoƣa eyt» —** ibraniy tilida «uningoƣa gəp ƙilip aoƣzioƣa dəydioƣan søzlərni saloƣin». ■ **4:15** Mis. 7:2 □ **4:23 «Ooƣlumni Øzümgə ibadət ƙilixƙa ƙoyup bər, dedim. Uningoƣa yol ƙoyuxni rət ƙilidioƣan bolsang, sening tunji ooƣlungni øltürimən» —** yaki «Ooƣlumni Øzümgə ibadət ƙilixƙa ƙoyup bərgin degən bolsammu, sən uni ƙoyup bərmiding. Bu səwəbtin Mən əmdi sening tunji ooƣlungni øltürimən».

24 Əmma Musa səpər qilip bir qonalоquоqa kəlgəndə, Pərwərdigar uningоqa uqrap,
uni əltürüwətməkqi boldi. 25 Xuning bilən Zipporaһ bir qaqmaq texini elip, ooqlining
hətnilikini kesip, uni erining ayioqioqa taxlap: — Sən dərwəqə aldimda qan təkər ər
ikənsən! — dedi.□
26 Xuning bilən Pərwərdigar uni qoyup bərdi (bu qaoqda Zipporaһ uningоqa: «Sən
dərwəqə aldimda qan təkər bir ər ikənsən!» — dedi. Bu səzini u hətnə tüpəylidin
eytti).□
27 Pərwərdigar Ḫarunоqa: — Sən qəl-bayawanоqa berip, Musa bilən kərüxkin, dewidi,
u berip Hudaning teoqida uning bilən uqrixip, uni səydi.
28 Musa əzini əwətkən Pərwərdigarning ḫəmmə səzliri bilən qilixqa buyruоqan
barliq məjizilik alamətlərni Ḫarunоqa dəp bərdi. 29 Andin Musa bilən Ḫarun
berip, Israillarning barliq aqsaqallirini yioqdi. 30 Ḫarun Pərwərdigarning Musaоqa
eytqan ḫəmmə səzlirini bayan qildi wə həlqning kəz aldida xu məjizilik alamətlərni
kərsətti. 31 Buni kərüp, həlq ixəndi; Pərwərdigarning Israillarni yoqlap, ular
uqrioqan harliqlarni kərgənlikini anglioqan ḫaman, baxlirini egip səjdə qilixti.

5

Musa wə Ḫarunning Pirəwn bilən kərüxüxi

1 Andin Musa bilən Ḫarun Pirəwnning aldioqa berip, uningоqa: — Israilning Hudasi
Pərwərdigar sanga: — «Ularning berip qəldə Manga ibadət qilip, ḫeyt ətküzüxigə
qowmimoqa yol qoysun» dəydu, — dedi.
2 Lekin Pirəwn jawab berip: — Uning səzigə qulaq selip, meni Israiloqa yol
qoyoquzidioqan qandaq Pərwərdigar ikən u? Mən u Pərwərdigarni tonumaymən
ḫəm Israiloqimu yol qoymaymən, dedi.■
3 Ular səz qilip: — Ibraniylarning Hudasi biz bilən kərüxti. Xunga ətünimizki, bizgə
Pərwərdigar Hudayimizoqa qurbanliq sunux üqün bizgə qəlgə berixqa üq künlük
yoloqa ruhsət bərgəysiz. Bolmisa, U bizni waba yaki qiliq bilən uruxi mumkin, —
dedi.■
4 Lekin Misirning padixaһi ularоqa jawab berip: — Əy Musa wə Ḫarun, nemixqa
ikkinglar həlqni ixliridin tohtitip qoymaqqi bolisilər? Berip əz əpkixinglarni
kətürünglar! — dedi.
5 Pirəwn yənə: — Mana, həlq yurtta ziyadə awup kətti. Silər bolsanglar, ularni
əpkəxliridin halas qilmaqqisilər, dedi.
6 Xu küni Pirəwn nazarətqilərgə wə nazarətqilərning qol astidiki ix baxlirioqa buyruq
qüxürüp: —
7 Ḫazirdin baxlap həlqqə ilgirikidək kesək quyuxqa saman bərmənglar! Ular
samanni əzliri yioqsun. 8 Lekin ilgiri qanqilik kesək quyup kəlgən bolsa, ḫeliḫəm
kəm qilmay xunqilik kesək quydurunglar; qünki ular ḫurunlixip: «Hudayimizoqa
qurbanliq ətküzüxkə bizni baroqili qoy» dəp oqəlwə qilixiwatidu. 9 Əmdi ularni
əz ixioqa toluq bənd bolup, yaloqan-yawidaq gəplərgə qulaq salmasliqi üqün, bu
adəmlərning üstigə tehimu eoqir əmgəklərni yüklənglar, — dedi.
10 Xuning bilən həlqning üstidiki nazarətqilər bilən ix baxliri qiqip həlqqə: Pirəwn
xundaq dediki, mən əmdi silərgə saman bərməydioqan boldum. 11 Əzünglar

□ **4:25 «hətnilikini... ayioqioqa taxlap»** — yaki «hətnilikini... ayioqioqa təgküzüp». **«Sən dərwəqə aldimda qan təkər ər ikənsən!»** — Zipporaһning bu səzi wə bu sirliq wəqə tooqruluq «qoxumqə səz»imizdə azraq tohtilimiz. □ **4:26 «hətnə tüpəylidin»** — muxu yərdə ibraniy tilida «hətnə» kəplük xəklidə — «hətnilər».
■ **5:2** Mis. 3:19; Ayup 21:15 ■ **5:3** Mis. 3:18

beringlar, өzünglar üqün qəyərdin saman tapalisanglar, xu yərdin elip kelinglar; lekin qilidioŋan ixliringlar bolsa qilqilikmu keməytilməydu, — dedi.
12 Buning bilən həlq pütkül Misir zemininioŋa tarilip, samanning ornioŋa pahal yioqixqa baxlidi.
13 Nazarətqilər bolsa ularni qistap: Silərgə saman berilgən qaoŋdikidək ḫazirmu ḫər künlük ixni xu küni qilinglar, dedi.
14 Israillarning üstigə Pirəwnning nazarətqiliri təripidin qoyuloŋan Israilliq ix baxliri tayaq yedi wə: — Tünügün wə bügün nemixqa kesək quyux wəzipsini burunqidək toxquzup orunlimidinglar?! — dəp til ixitti.
15 Andin Israillik ix baxliri Pirəwnning aldioŋa berip: Nemixqa өz qullirioŋa mundaq muamilə qilidila? 16 Өz qullirioŋa ḫeq saman berilmidi. Lekin *nazarətqilər* yənila «kesək quydurunglar» dəp bizni buyruydu. Mana, өz qulliri tayaq yəwatidu, əmma əyib bolsa өzlirining adəmliridə, dəp pəryad qildi.
17 Lekin u yənə: — Silər ḫurun ikənsilər! Ḫurun ikənsilər! Xunga silər: «Berip Pərwərdigaroŋa qurbanliq ətküzüximizgə ijazət bər dəwatisilər. 18 Qaytip berip ixingni qilix! Silərgə saman berilməydu, biraq kesəklərni bəlgiləngən san boyiqə *awwalqidək* toluq tapxuruxisən, dedi. 19 Israillik ix baxliri *Pirəwnning*: «Silər ḫərkünlük wəzipənglarni, yəni tələp qiloŋan kesəklərni bəlgiləngən sandin keməytsənglar qət'iy bolmaydu» deginigə qarap, bexioŋa bala-qazaning qüxidioŋanliqini bilixti. 20 Ular Pirəwnning aldidin qiqip keliwatqinida, ular bilən kərüxüxkə kelip xu yərdə saqlap turoŋan Musa wə Ḫarun bilən uqrixip qaldi. 21 Ular Musa bilən Ḫarunoŋa: — Bizni Pirəwnning nəzиridə wə uning əməldarlirining nəzиridə sesitip, bizni əltürüxkə ularning qolioŋa qiliq tutquzoŋininglar üqün, Pərwərdigar silərning üstünglaroŋa ḫəküm qilsun! — dedi.□

Hudaning Israillarni azad qilixqa wədə qilixi

22 Xuning bilən Musa Pərwərdigarning aldioŋa yenip berip uningoŋa: — Əy Igəm, nemixqa bu həlqni balaoŋa tiqting? Sən nemə üqün meni əwətting? 23 Qünki mən Pirəwnning aldioŋa kirip Sening naming bilən səz qiloŋinimdin tartip, u bu həlqning üstigə tehimu ziyadə azab qiloŋili turdi. Əmma Sən tehiqə qowmingni ḫeq qutquzmiding, — dedi.

6

1 Lekin Pərwərdigar Musaoŋa: — Əmdi sən Mening Pirəwngə qilidioŋanlirimni kərisən; qünki u qudrətlik bir qoldin məjburlinip, ularni qoyup beridu, qudrətlik bir qolning səwəbidin өzining zeminidin ularni qooŋlap qiqiriwetidu, — dedi.
2 Andin Huda Musaoŋa *yənə* səz qilip mundaq dedi: — Mən Pərwərdigardurmən.
3 Mən Ibraḫimoŋa, Isḫaqqa wə Yaqupqa Qadir-mutləq Təngri süpitidə kəründüm; lekin «Yaḫwəḫ» degən namim bilən ularoŋa axkara tonulmidim. □ 4 Mən ular bilən: — «Silər musapir bolup olturoŋan zeminni, yəni Qanaan zeminini silərgə berimən» dəp, ular bilən əḫdə baoŋlixip wədə qiloŋanmən. 5 Əmdi Mən misirliqlar qul qilip zulum saloŋan Israillarning aḫ-zarlirini anglap, qiloŋan xu əḫdəmni esimgə aldim.
6 Xunga Israillaroŋa mundaq degin: — «Mən Pərwərdigardurmən; Mən Өzüm silərni misirliqlarning eoŋir yükliri astidin qiqirip, ularning qulluqidin azad qilip, qolumni

□ **5:21 «Əməldarliri» —** ibraniy tilida «hizmətkarliri» yaki «qulliri». Gərqə muxu kixilər Pirəwnning ordisida əməldarlik orunda turoŋan bolsimu, lekin ular yənila Pirəwnning «qulliri» dəp ḫesablanoŋan bolsa kerək. □ **6:3 «Yaḫwəḫ» —** muxu namni adəttə «Pərwərdigar» dəp tərjimə qilimiz. «Yaḫwəḫ» degən namim bilən ularoŋa axkara tonulmidim» degən səzlər tooŋruluq «qoxumqə səz»imizni kərüng.

uzitip ularoɣa qong balayi'apətlərni qüxürüp, silərgə ḫəmjəmət bolup ḫərlükkə erixtürimən. □ 7 Silərni Өz ḳowmim boluxḳa ḳobul ḳilimən wə Өzüm Hudayinglar bolimən; xuning bilən silər өzünglarni misirliḳlarning yüklirining astidin ḳutḳuzup qiḳaroɣuqining Mən Hudayinglar Pərwərdigar ikənlikini bilisilər. 8 Mən xuning bilən silərni ḳol kətürüp Ibraḫimoɣa, Isḫaḳḳa wə Yaḳupḳa berixkə ḳəsəm ḳiloɣan zeminoɣa elip barimən; Mən u yərni silərgə miras ḳilip zeminliḳḳa berimən; Mən Pərwərdigardurmən».
9 Bularning ḫəmmisini Musa Israillaroɣa dəp bərdi; lekin ular eoɣir ḳulluḳ azabidin pioɣanoɣa qüxkən bolup, uningoɣa ḳulaḳ salmidi.□
10 Andin Pərwərdigar Musaoɣa yənə: — 11 Berip Misirning padixaḫi Pirəwngə: «Israillarning zeminingdin ketixigə yol ḳoy», dəp eytḳin, dedi.
12 Lekin Musa Pərwərdigarning aldida: Mana, Israillar manga ḳulaḳ salmioɣan yərdə, Pirəwn ḳandaḳmu məndək kalpuki hətnə ḳilinmioɣan bir adəmgə ḳulaḳ salsun? — dedi.□
13 Əmma Pərwərdigar Musa wə Ḫarunoɣa səzləp, ularning Israillaroɣa wə Misirning padixaḫi Pirəwngə Israillar tooɣruluḳ: — «Ular Misir zeminidin elip qiḳirilsun» degən əmr yətküzüxini buyrudi.

Musa bilən Ḫarunning əjdadliri, nəsəbnamisi

14 Təwəndikilər jəmət baxliḳliri: — Israilning tunji ooɣli boloɣan Rubənning ooɣulliri Ḫanuḳ, Pallu, Ḫəzron wə Karmi. Bular bolsa Rubənning nəsilliri idi.■
15 Ximeonning ooɣulliri: — Yəmuəl, Yamin, Oḫad, Yaḳin, Zoḫar wə ḳanaanliḳ ayaldin boloɣan Saullar idi; bular Ximeonning nəsilliri idi.■
16 Lawiyning ooɣullirining isimliri, nəsəbnamilirigə asasən: Gərxon, Koḫat wə Mərari; Lawiyning өmrining yilliri bir yüz ottuz yəttə yil boldi.■
17 Gərxonning ooɣulliri aililiri boyiqə: — Libni wə Ximəy.■
18 Koḫatning ooɣulliri: — Amram, Yizḫar, Ḫebron bilən Uzziəl. Koḫat bir yüz ottuz üq yil өmür kərdi.■
19 Mərarining ooɣulliri: — Maḫli wə Muxi. Bular nəsəbnamiliri boyiqə Lawiyning nəsilliri idi.■
20 Amram өz ḫammisi Yokəbədni hotunluḳḳa aldi, Yokəbəd uningoɣa Ḫarun wə Musani tuoɣup bərdi. Amram bir yüz ottuz yəttə yil өmür kərdi.□ ■
21 Yizḫarning ooɣulliri: — Koraḫ, Nəfəg wə Zikri idi.
22 Uzziəlning ooɣulliri: — Mixaəl, Əlzafan wə Sitri idi.
23 Ḫarun bolsa Naḫxonning singlisini, yəni Amminadabning ḳizi Elixebani hotunluḳḳa aldi. U uningoɣa Nadab bilən Abiḫuni, wə Əliazar bilən Itamarni tuoɣup bərdi.■
24 Koraḫning ooɣulliri: — Assir, Əlkanaḫ wə Abi'asaf; bular Koraḫlarning nəsilliri idi.
25 Ḫarunning ooɣli Əliazar Putiəlning ḳizlirining birini hotunluḳḳa aldi; u uningoɣa Finiḫasni tuoɣup bərdi; bular bolsa өz nəsəbi boyiqə ḫəmmisi Lawiylarning jəmət baxlḳliri idi.

□ **6:6 «silərgə ḫəmjəmət bolup ḫərlükkə erixtürimən»** —ibraniy tilida «gaal» degən bir peil bilənla ipadilinidu. Bu peil tooɣruluḳ «Təbirlər» wə «Ayup» 19:25 wə izaḫatinimu kərüng. □ **6:9 «pioɣanoɣa qüxkən bolup,...»** — yaki «səwrsizliktin qidimay,...» □ **6:12 «kalpuki hətnə ḳilinmioɣan»** — bu səzlər bilən Musa өzining aoɣzi kalwa bolupla ḳalmay, yənə (өzining 4:10-17də hatiriləngən Hudaoɣa boloɣan ḳaḳxaxlirini əsləp) өzining Hudaning aldida heli nalayiḳ ixlarni ḳiloɣanliḳini, gəp-səzdə gunaḫi bar adəm ikənlikinimu kərsətməkqi. ■ **6:14** Yar. 46:9; Qəl. 26:5; 1Tar. 5:3 ■ **6:15** Yar. 46:10; Qəl. 26:12; 1Tar. 4:24 ■ **6:16** Yar. 46:11; Qəl. 3:17; 26:57; 1Tar. 6:1-30 ■ **6:17** 1Tar. 6:2; 23:7 ■ **6:18** 1Tar. 6:3; 23:12 ■ **6:19** 1Tar. 6:4; 23:21 □ **6:20 «Amram өz ḫammisi Yokəbədni hotunluḳḳa aldi»** — xu qaoɣda өz ḫammisini hotunluḳḳa elix mən'i ḳilinoɣan əmr («Law.» 18:12-23) tehi Israiloɣa berimligənidi. ■ **6:20** Mis. 2:1; Qəl. 26:59 ■ **6:23** Qəl. 3:2; 26:60; 1Tar. 5:29; 24:1

26 Pərwərdigarning: — Israillarni ⱪoxunlardək top-topi bilən Misir zeminidin
elip qiⱪinglar, degən əmrini tapxuriwaloⱪuqilar dəl muxu Ƕarun bilən Musa idi.
27 Israillar Misirdin qiⱪirilsun, dəp Misirning padixaƕi Pirəwngə səz ⱪiloⱪanlar dəl
bu kixilər, yəni muxu Musa bilən Ƕarun idi.

Ƕarunning Musaoⱪa wakalitən səzlixi

28 Pərwərdigar Misirning zeminida Musaoⱪa səz ⱪiloⱪan waⱪtida 29 Musaoⱪa: «Mən
Pərwərdigardurmən. Sanga eytⱪinimning ƕəmmisini Misirning padixaƕi Pirəwngə
degin», dəp əmr ⱪildi.
30 Lekin Musa Pərwərdigarning aldida: — Məndək kalpuki hətnə ⱪilinmioⱪan bir
kixigə Pirəwn ⱪandaⱪmu ⱪulaⱪ salsun?» — dəp jawap bərgənidi.■

7

1 Xuning bilən Pərwərdigar Musaoⱪa: — Mana, Mən Pirəwnning aldida seni
Hudaning ornida ⱪildim. Akang Ƕarun bolsa sening pəyoⱪəmbiring bolidu. 2 Mən
sanga buyruoⱪinimning ƕəmmisini *uningoⱪa* dəysən; andin akang Ƕarun Pirəwngə
uning өz zeminidin Israillarni ⱪoyup berixi kerəkliki tooⱪrisida səz ⱪilidu. □ ■ 3 Lekin
Mən Pirəwnning kənglini ⱪattiⱪ ⱪilimən; buning bilən Mən Misir zeminida məjizilik
alamətlər wə karamətlirimni kəpləp kərsitimən. 4 Xundaⱪtimu, Pirəwn silərgə
ⱪulaⱪ salmaydu. Əmma Mən Misirning üstigə ƕəküm qiⱪirip ⱪolumni uzitip, qong
balayi'apətlərni qüxürüp, ⱪoxunlirim boloⱪan Өz ⱪowmim Israillarni Misir zeminidin
qiⱪirimən. 5 Өz ⱪolumni Misirning üstigə sozoⱪinimda, Israillarni ularning arisidin
qiⱪaroⱪinimda misirliⱪlar Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu, — dedi.
6 Musa bilən Ƕarun xundaⱪ ⱪildi; Pərwərdigar ularoⱪa ⱪandaⱪ tapilioⱪan bolsa,
ularmu xundaⱪ ⱪildi.

7 Ular Pirəwngə səz ⱪiloⱪan waⱪitta Musa səksən yaxⱪa, Ƕarun səksən üq yaxⱪa
kirgənidi.

Ƕarunning ƕasisi

8 Pərwərdigar Musa bilən Ƕarunoⱪa səz ⱪilip: —
9 Əmdi Pirəwn silərgə: — Өzünglarni təstiⱪlap bir məjizə kərsitinglar, desə, sən
Ƕarunoⱪa: — Ƕasangni elip Pirəwnning aldioⱪa taxlioⱪin, dəp eytⱪin. Xundaⱪ ⱪilixi
bilənla ƕasa yilanoⱪa aylinidu, dedi.
10 Xuning bilən, Musa bilən Ƕarun Pirəwnning aldioⱪa berip, Pərwərdigarning
buyruoⱪinidək ⱪildi; Ƕarun ƕasisini Pirəwn bilən uning əməldarlirining aldioⱪa
taxliwidi, u yilanoⱪa aylandi. □ 11 U waⱪitta Pirəwn danixmənliri wə seⱨrigərlirini
qaⱪirtip kəldi; Misirning jadugərlirimu өz jadusi bilən ohxax ixni ⱪildi. 12 Ularning
ⱨərbiri өz ƕasisini taxlidi; ularmu yilanoⱪa aylandi. Lekin Ƕarunning ƕasisi ularning
ƕasilirini yutup kətti. 13 Biraⱪ Pərwərdigar eytⱪandək Pirəwnning kəngli ⱪattiⱪliⱪ
bilən Pərwərdigar eytⱪandək ularoⱪa ⱪulaⱪ salmidi.

Birinqi apət — ⱪan apiti

■ **6:30** Mis. 6:12; Mis. 4:10 □ **7:2** **«Ƕarun bolsa sening pəyoⱪəmbiring bolidu»** — demək, Ƕarun өzi Musaning səzlirini Pirəwngə yaki ⱨəlⱪⱪə yətküzidu. ■ **7:2** Mis. 4:14 □ **7:10** **«Pirəwnning əməldarliri»** — məzkur kitabta «Pirəwnning əməldarliri» ibraniy tilida «hizmətkarliri» degən səz bilən ipadilinidu.

14 Andin Pərwərdigar Musaoɣa mundaq dedi: — Pirəwnning kəngli qattiq; u qowmni qoyup berixni rət qilidu. 15 Əmdi sən ətə səhərdə Pirəwnning qexioɣa baroɣin
(xu waqitta u su boyioɣa qiqidu) — Sən uning bilən kərüxüxkə dəryaning boyida
saqlap turoɣin; yilanoɣa aylanoɣan ƣasini qolungoɣa eliwal. 16 Sən uningoɣa mundaq
degin: — «Ibraniylarning Hudasi Pərwərdigar meni aldingoɣa: «Qəldə Manga
ibadət qilixi üqün qowmimni qoyup bər» deyixkə əwətkənidi; lekin mana, bu
waqitqiqə ƣeq anglimiding. 17 Xunga Pərwərdigar sanga: — «Sən xu *alamət* bilən
Mening Pərwərdigar ikənlikimni bilisən», dəydu — Mana, mən qolumdiki ƣasa bilən
dəryaning süyini ursam, su qanoɣa aylinidu, 18 dəryaning beliqliri ölüp, dəryaning
süyi sesip ketidu; misirliqlar sudin səskinip, iqəlməydioɣan bolup qalidu».
19 Pərwərdigar Musaoɣa yənə: — Sən Ƣarunoɣa: — Ƣasangni elip misirliqlarning
suliri qanoɣa aylansun dəp ularning üstigə, yəni eqinliri, östəngliri, kəlliri wə su
ambarliri üstigə qolungni uzatqin. Xuning bilən pütkül Misir zeminida, ƣətta yaoɣaq
wə tax qaqilardiki sularmu qanoɣa aylinidu, degin, dedi.
20 Musa bilən Ƣarun Pərwərdigarning buyruoɣinidək qildi; Ƣarun Pirəwn wə
əməldarlirining köz aldida ƣasini kətürüp, dəryaning süyini uruwidi, pütün
dəryaning süyi qanoɣa aylinip kətti. ■ 21 Dəryadiki beliqlar ölüp, dəryaning
süyi sesip kətti. Misirliqlar dəryaning süyini iqəlməydioɣan bolup qaldi, pütkül
Misir zemini qanoɣa toldi. 22 Lekin Misirning jadugərlirimu öz jaduliri bilən ƣəm
xundaq qildi. Bu səwəbtin Pərwərdigar eytqandək Pirəwnning kəngli qattiq bolup,
ularoɣa qulaq salmidi; 23 əksiqə Pirəwn öyigə qaytip ketip, bu ixqa ƣeq pisənt
qilmidi. 24 Dəryaning süyini iqəlmigini üqün barliq misirliqlar iqküdək su tepix
üqün dəryaning ətraplirini kolidi.
25 Pərwərdigar dəryani urup, yənə yəttə kün ötti.

8

Ikkinqi apət — paqa apiti

1 Andin Pərwərdigar Musaoɣa: — Pirəwnning aldioɣa berip uningoɣa: — Pərwərdigar
mundaq dəydu: — «Manga ibadət qilixqa Öz qowmimni qoyup bər. 2 Lekin ularni
qoyup berixni rət qilsang, mana, Mən dəlitingning ƣəmmə yerini paqilar bilən
basturup urimən. 3 Dəryada top-top paqilar pəyda bolup, *dəryadin* qiqip ordangoɣa,
ƣujrangoɣa, orun-kərpənggə, əməldarliringning öylirigə kiriwalidu, xuningdək
ƣəlqingning uqisioɣa, tonur wə təngniliringgə yamixip qiqiwalidu. □ 4 Paqilar
özüngning üstibexioɣa, ƣəlqingning üstibexioɣa wə ƣəmmə əməldarliringning
üstibexioɣa yamixip qiqiwalidu» — degin, — dedi. 5 Pərwərdigar Musaoɣa: —
Sən Ƣarunoɣa: Paqilarning Misir zeminining üstigə qiqixi üqün qolungni uzitip,
ƣasangni eqinlar, östənglər wə köllərning üstigə xiltioɣin, degin — dedi. 6 Xuning
bilən Ƣarun qolini Misirning suliri üstigə uzatti; xundaq qiliwidi, paqilar qiqip Misir
zeminini qaplidi. 7 Lekin jadugərlərmu öz jaduliri bilən ohxax ixni qilip, Misir zemini
üstigə paqilarni pəyda qildi. 8 Pirəwn Musa bilən Ƣarunni qaqirtip: — Paqilarni
məndin wə ƣəlqimdin neri qilix üqün Pərwərdigardin ötününglar. Xundaq bolsa,
mən ƣəlqingni Pərwərdigaroɣa qurbanliq qilsun dəp qoyup berimən, dedi.
9 Musa Pirəwngə: — Boptu, mən izzitingni qilay, pəqət dəryadiki paqilarla qelip,
baxqiliri özüngdin wə öyliringdin ayrilsun dəp, sən, əməldarliring wə ƣəlqing üqün
mening dua qilidioɣan waqtimni bekitkin, dedi.□
10 U jawab berip: — Ətə bolsun, dedi.

■ **7:20** Mis. 17:5; Zəb. 78:44; 105:29 □ **8:3** **«ordangoɣa»** — yaki «öyünggə». □ **8:9** **«mən izzitingni qilay»** — ibraniy tilida «məndin izzətkə muyəssər boloɣin».

Musa uningoqa: — Hudayimiz Pərwərdigaroqa ohxax ḥeqbirining yoḳlukini bilixing üqün sening deginingdək bolsun. 11 Paḳilar səndin, öyliringdin, əməldarliring wə
həlḳingdin qiḳip ketidu; pəḳət dəryadila ḳalidu, dedi.
12 Xuning bilən Musa wə Ḥarun Pirəwnning aldidin qiḳip kətti. Andin Musa
Pirəwnning üstigə əwətilgən paḳilar tooqrisida Pərwərdigaroqa nida ḳildi.
13 Pərwərdigar Musaning tiliginidək ḳildi. Buning bilən öylərdiki, ḥoylilardiki wə
etizlardiki paḳilar öldi.
14 Həlḳ ularni yioqip dəwə-dəwə ḳildi, *pütkül* yurt-zemin sesiḳqiliḳḳa toldi. 15 Lekin
Pirəwn apəttin halas boloqinini kərgəndə, kənglini ḳattiḳ ḳilip, Pərwərdigar
eytḳinidək ularoqa ḳulaḳ salmidi.■

Üqinqi apət — paxa apiti

16 Andin Pərwərdigar Musaoqa: — Sən Ḥarunoqa: — Ḥasangni uzitip, yərning
topisini uroqin. Buning bilən u paxioqa aylinip, pütkül Misir zeminini ḳaplaydu,
degin, — dedi.□
17 Ular xundaḳ ḳildi; Ḥarun ḳolini uzitip ḥasisi bilən yərning topisini uruwidi,
adəmlər wə ḥaywanlarning üstibexini paxa basti; pütkül Misir zeminidiki topa-
qanglar paxioqa aylandi.■ 18 Jadugərlərmu öz jaduliri bilən xundaḳ ḳilip paxa pəyda
ḳilixḳa urunoqan bolsimu, pəyda ḳilalmidi. Paxilar bolsa ḥəm adəmlərning ḥəm
ḥaywanlarning üstibexini ḳaplap kətti. 19 Andin jadugərlər Pirəwngə: — Bu ix
Hudaning barmiḳining ḳiloqini! — deyixti. Lekin Pirəwn kənglini ḳattiḳ ḳilip,
Pərwərdigar eytḳinidək ularoqa ḳulaḳ salmidi.

Tətinqi apət — köküyünlər apiti

20 Pərwərdigar Musaoqa: — Ətə səḥər ḳopup Pirəwnning aldioqa berip turoqin —
(xu waḳitta u su boyioqa qiḳidu) uningoqa: «Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Manga
ibadət ḳilixi üqün Öz ḳowmimni ḳoyup bər!
21 Qünki əgər ḳowmimni ḳoyup bərmisəng, mana Mən sening wə əməldarliring,
həlḳing üstigə, öyliringgə köküyünlərni əwətimən; xuning bilən misirliḳlarning
öyliri wə ḥətta ular turuwatḳan tupraḳmu köküyünlər bilən tolidu.□
22 Lekin xu künidə Öz ḳowmim turuwatḳan Goxən yurtini baxḳiqə ḳilimən; xundaḳ
boliduki, u yərdə köküyünlər tepilmaydu. Xuning bilən sən Mən Pərwərdigarning
bu zeminda boloqanliḳimni bilisən. □
23 Xundaḳ ḳilip Mən Öz ḳowmimni sening həlḳingdin pərḳləndürimən; bu məjizilik
alamət ətə yüz beridu», dəp eytḳin, dedi.

24 Pərwərdigar deginini ḳildi. Pirəwnning öylirigə, əməldarlirining öylirigə
köküyünlər top-top bolup kirdi; pütkül Misir zeminining ḥəmmə yeri köküyünlər
təripidin harab boluxḳa baxlidi. ■ 25 Pirəwn Musa bilən Ḥarunni qaḳirtip kelip
ularoqa: Berip muxu zeminda Hudayinglaroqa ḳurbanliḳ ötküzünglar, — dedi.
26 Lekin Musa jawab berip: — Bundaḳ ḳilix bizgə taza muwapiḳ bolmaydu; qünki biz
Pərwərdigar Hudayimizoqa sunmaḳqi boloqan ḳurbanliḳ mal misirliḳlaroqa nisbətən
yirginqliktur. Əmdi əgər biz misirliḳlarning köz aldida yaman kərüngən nərsini

---

■ **8:15** Mis. 7:14 □ **8:16** **«paxioqa»** — baxḳa hil tərjimisi: «pitlaroqa». Baxḳa hil ḥaxarətlərnimu kərsitixi mumkin. ■ **8:17** Zəb. 105:31 □ **8:21** **«köküyünlər»** — bularning ḳaysi ḥaxarət ikənliki ḥazir bizgə naməlum. «Zəb.» 78:45də bu ḥaxarətlər adəmlərni qaḳidioqanliḳi eytilidu, xunga bu ḥaxarət köküyün yaki xuningoqa ohxap ketidioqan bir hil qiwin bolsa kerək. □ **8:22** **«…sən Mən Pərwərdigarning bu zeminda boloqanliḳimni bilisən»** —Yaki «…sən Mən Pərwərdigarning yər yüzidə məwjut ikənlikimni bilisən». ■ **8:24** Zəb. 78:45; 105:31

qurbanlik qilsaq ular bizni qalma-kesək qiliwətməmdu? □ ■ 27 Biz üq künlük
yolni besip, qəldə Pərwərdigar Hudayimiz bizgə buyruoqinidək uningoqa qurbanlik
sunuximiz kerək, dedi.
28 Pirəwn: — Silərni Pərwərdigar Hudayinglaroqa qəldə qurbanlik ətküzüxkə baroqili
qoyimən; pəqət bək yiraq ketip qalmanglar, mening üqün dua qilinglar, dedi.
29 Musa jawab berip: — Mana, mən sening aldingdin qiqip Pərwərdigaroqa iltija
qilimən wə köküyünlər sən Pirəwndin, əməldarliringdin wə həlqingdin ətə qiqip
ketidu; lekin Pirəwn yənə hiylə ixlitip, həlqni Pərwərdigaroqa qurbanlik qilixqa
berixtin toskuqi bolmisun, dedi.
30 Musa Pirəwnning aldidin qiqip, Pərwərdigaroqa xundaq iltija qildi. 31 Pərwərdigar
Musa tiliginidək qildi; u köküyünlərni Pirəwn, əməldarliri wə həlqidin qiqiriwətti;
hətta bir tal köküyünmu qalmidi.
32 Lekin Pirəwn bu qetimmu kənglini qattiq qilip, qowmni qoyup bərmidi.■

9

Bəxinqi apət — waba apiti

1 Andin Pərwərdigar Musaoqa: — Pirəwnning aldioqa berip uningoqa: — «Ibraniy-
larning Hudasi Pərwərdigar mundaq dəydu: — Manga ibadət qilixioqa Öz qowmimni
qoyup bər. 2 Əgər ularni qoyup berixni rət qilip, yənila tutup turuwalidioqan
bolsang, 3 mana, Pərwərdigarning qoli etizliqtiki qarpayliringning üstigə, at-exəklər,
təgilər, wə qoy-kaliliringning üstigə qüxüp intayin eoqir bir waba kəltüridu. 4 Lekin
Pərwərdigar Israilning qarpaylirini misirliqlarning qarpayliridin pərqləndüridu.
Nətijidə, Israilning qarpayliridin heqbiri əlməydu» — degin, dedi. 5 Pərwərdigar
waqitni bekitip: — Ətə Pərwərdigar zeminda bu ixni qilidu, dedi. 6 Ətisi Pərwərdigar
xundaq qildi; misirliqlarning barliq qarpayliri əldi; lekin Israillarning qarpayliridin
birimu əlmidi. 7 Pirəwn adəm əwətip təkxüriwidi, mana, Israillarning qarpayliridin
birimu əlmigənidi. Lekin Pirəwnning köngli qattiq qilinip, u qowmni qoyup
bərmidi.

Altinqi apət — qaqa apiti

8 Andin Pərwərdigar Musa wə Harunoqa: — Humdanning külidin qanggilinglarni
toxquzup elinglar, andin Musa uni Pirəwnning köz aldida asmanoqa qaritip qaqsun.
9 Xundaq qilixi bilən kül pütkül Misir zeminini qaplaydioqan qang-tozan bolidu wə
Misir zeminidiki həmmə yərdə adəmlər wə haywanlarning bədinigə qüxüxi bilən
hürrək-hürrək qaqa qiqiridu, — dedi. 10 Xuning bilən ular humdandin kül elip,
Pirəwnning aldioqa berip turdi wə Musa uni asmanoqa qaritip qaqti; u adəmlər wə
haywanlarning bədinigə qüxüxi bilən hürrək-hürrək qaqa qikardi. 11 Jadugərlər
qaqilar dəstidin Musaning aldida turalmay qaldi; qünki jadugərlərning bədininimu,
baxqa barliq misirliqlarnimu ohxax qaqa besip kətkənidi. 12 Lekin Pərwərdigar
Pirəwnning kənglini qattiq qildi; xunga Pərwərdigar dəl Musaoqa eytqinidək u
laroqa qulaq salmidi.

□ **8:26** **«Hudayimizoqa sunmaqqi boloqan qurbanlik mal misirliqlaroqa nisbətən yirginqliktur»** — misirliqlaroqa nisbətən «yirginqlik boloqini» qoylardin ibarət idi. Ular qoylarni, xundaqla qoyqilarnimu yirginqlik dəp qarioqan; lekin paydini közləp Misirdiki bəzi yərlərdə qoy beqilatti («Yar.» 46:34ni kərüng). Muxu ayətning baxqa birhil qüxəndürülüxi boyiqə, misirliqlar bəzi mallaroqa (məsilən, kalilarning bəzi hillirioqa) qoqunatti. Əgər Israillar ular qoqunoqan birhil malni qurbanlik qilsa, ular oqəzəplinətti, əlwəttə. ■ **8:26** Yar. 43:32; 46:34 ■ **8:32** Mis. 8:11

Yəttinqi apət — məldür apiti

13 Andin Pərwərdigar Musaoɣa: — Ətə tang səhər qopup, Pirəwnning aldida turup uningoɣa: «Ibraniylarning Hudasi Pərwərdigar mundaq dəydu: — Qowmimni Manga ibadət qilixqa qoyup bər; 14 qünki Mən bu qetim ḥəmmə balayi'apətlirimni yürikinggə, əməldarliring wə puqraliringning üstigə əwətimən. Buning bilən sən pütkül yər yüzidə Məndək baxqa birining yoq ikənlikini bilisən. 15 Qünki Mən qolumni uzitip, özüng wə qowmingni waba bilən uroɣan bolsam'idi, bu waqitqiqə sən yər yüzidin yoqilip ketətting. 16 Ḥalbuki, Mening seni ornungoɣa tikliximdiki məqsitim xu idiki, dəl Öz qudritimni sanga kərsitix, xundaqla namimning pütkül yər yüzidə jakarlinixi üqün idi.■

17 Sən yənə qowmimoɣa qongqilik qilip, ularni qoyup berixni rət qiliwerəmsən? 18 Mana, ətə muxu waqitlarda Misir dəliti bina boloɣandin buyan ḥeq kərülüp baqmioɣan qattiq məldürni yaoɣdurimən. 19 Xuning üqün adəm əwətip, ḥaywan wə etizda bar-yoqungni yioɣip iqkiri solioɣin; qünki öygə qayturulmay sirtta qaloɣan adəm wə ḥaywanlarning ḥəmmisi məldürning astida qelip ölüp ketidu! — degin, dedi.

20 Buni anglap Pirəwnning əməldarlirining arisidin Pərwərdigarning səzidin qorqqan ḥərbir adəm öz qulliri wə qarpaylirini yügürtüp öylirigə elip kəldi. 21 Lekin Pərwərdigarning səzini etibaroɣa almioɣanlar öz qul wə mallirini taxqirida qaldurup qoydi.

22 Pərwərdigar Musaoɣa: — Misir zeminidiki ḥər yərdə, adəmlər üstigə, mallarning üstigə, xundaqla Misir zeminidiki dalalarning ḥəmmə ot-qəplirining üstigə məldür yaoɣsun dəp, asmanoɣa qarap qolungni kətürgin, dedi. 23 Musa xuning bilən ḥasisini asmanoɣa qaritip kətürüwidi, Pərwərdigar güldürmamini güldürlitip, məldür yaoɣdurdi, yər yüzidə qaqmaq qeqindiliri qepip yürətti. Xundaq qilip Pərwərdigar Misir zemini üstigə məldür yaoɣdurdi. □ 24 Məldür yeoɣip, məldür bilən ot arilax qüxti; məldür xunqə eoɣir boldiki, Misir dəliti bina boloɣandin tartip undaq qattiq məldür yeoɣip baqmioɣanidi. 25 Məldür pütkül Misir zeminining ḥər yeridə qüxüp, insan bolsun, ḥaywan bolsun, ḥəmmisini urdi; məldür etizdiki ḥəmmə ot-qəpni urup, yərdiki ḥəmmə dəl-dərəhlərnimu sunduruwətti. 26 Pəqət Israillar olturuxluq Goxən zeminidila məldür yaoɣmidi.

27 Pirəwn adəm əwətip Musa bilən Ḥarunni qaqirtip ularoɣa: — Mən bu qetim gunaḥ qildim! Pərwərdigar ḥəqqaniydur; Səwənlik bolsa mən wə həlqimdin ötti. □ 28 Yənə berip Pərwərdigardin ötünüp iltija qilinglar! Hudadin qiqqan bu qattiq güldürmamilar wə məldür yetip axti! Silərni qoyup berəy; silər əmdi muxu yərdə turuwərsənglar bolmaydu, — dedi.

29 Musa uningoɣa jawab berip: — Mən xəḥərdin qiqqanda, Pərwərdigar tərəpkə qarap qollirimni yeyip kətürimən; güldürmamilar xu ḥaman besiqip məldür yənə yaoɣmaydu. Yər yüzi Pərwərdigarningkidur, dəp bilixing üqün xundaq bolidu. 30 Lekin sən wə sening əməldarliring, silərning Pərwərdigar Hudadin tehiqə qorqmaywatqininglarni bilimən, dedi.

31 Xu qaoɣda arpa bax qikirip, zioɣir oɣunqilioɣan boloɣaqqa, zioɣir wə arpa məldürdin wəyran qilindi. 32 Lekin buoɣday bilən qara buoɣday keyinrək bih qikaroɣaqqa, wəyran qilinmidi.

33 Musa Pirəwnning aldidin ketip, xəḥərdin qiqip Pərwərdigar tərəpkə qarap qollirini yeyip kətürdi. Xuning bilən güldürmama wə məldür tohtap, yamoɣur yərgə yənə tökülmidi. 34 Əmma Pirəwn yamoɣur, məldür wə güldürmamilarning tohtioɣinini kərgəndə, yənə gunaḥ sadir qildi; umu, əməldarlirimu kənglini qattiq

■ **9:16** Rim. 9:17 □ **9:23** **«yər yüzidə qaqmaq qeqindiliri qepip yürətti»** — yaki «ot yər yüzigə tohtawisiz qüxti». □ **9:27** **«Səwənlik bolsa mən wə həlqimdin ötti»** — yaki «mən özüm wə həlqim rəzildur».

qilixti. 35 Bu təriqidə Pirəwnning kəngli qattiq turuwerip, Pərwərdigar Musaning wasitisi bilən eytqandək, Israillarni qoyup berixni rət qildi.■

10

Səkkizinqi apət — qekətkə apiti

1 Andin Pərwərdigar Musaoqa: — Pirəwnning aldioqa baroqin; qünki ularning arisida bu məjizilik alamətlərni kərsitixim üqün Pirəwnning kənglini wə əməldarlirining kənglini qattiq qilip qoydum. ■ 2 Bu ix bilən Mening misirliqlarni qandaq rəswa qiloqanliqim wə ularning arisida kərsətkən məjizilik alamətlirimni sən ooqlungning andin nəwrəngning qulikioqa yətküzisən. Buning bilən Mening Pərwərdigar ikənlikimni bilisilər, dedi.□ 3 Xuning bilən Musa bilən Harun Pirəwnning aldioqa berip, uningoqa: — Ibraniylarning Hudasi Pərwərdigar mundaq dəydu: «Özüngni aldimda təwən tutuxni qaqanoqiqə rət qilisən? Manga ibadət qilix üqün qowmimni qoyup bər.

4 Qünki əgər sən qowmimni qoyup berixni rət qilsang, mana, Mən ətə sening yurtungoqa qekətkə əwətimən. 5 Ular silər zemin yüzini kərmigüdək qilip yepiwetidu, silərning məldürdin aman qaloqan nərsiliringlarnimu, dalalarda əskən həmmə dəl-dərəhliringlarnimu yəp ketidu. 6 Ular orda-sarayliringoqa, əməldarliringning sarayliri, xundaqla barliq misirliqlarning əylirigə tolup ketidu; bundaq apətni ata-bowangliring wə ata-bowiliringning ata-bowilirimu yər yüzidə apiridə boloqandin tartip kərüp baqmioqan» — dedi-də, burulup Pirəwnning aldidin qiqip kətti.

7 Pirəwnning əməldarliri uningoqa: — Bu adəm bizgə qaqanoqiqə tuzaq bolar? Öz Hudasi Pərwərdigaroqa ibadət qilixqa bu adəmlərni qoyup bərgəyla! Misirning harab boloqinini tehiqə kərməywatamdila? — dedi.

8 Xuning bilən Musa bilən Harun Pirəwnning aldioqa yənə qaqiritip kelindi. U ularoqa: — Pərwərdigaroqa ibadət qilix üqün beringlar; lekin baridioqanlar zadi kimlər? — dedi.

9 Musa jawab berip: — Yaxlirimiz wə qeri-qürilər bilən, ooqullirimiz wə qizlirimiz bilən, qoy wə kala padilirimizni elip həmmimiz barimiz; qünki biz Pərwərdigar üqün heyt ətküzüximiz kerək, dedi.

10 U ularoqa: — Silərni bala-qaqanglar bilən qoxup qoyup bərginimdə, Pərwərdigar silər bilən billə boloqay! Mana, aldinglarda balayi'apət turuptu! □ 11 Yoqsu, bundaq qilixinglaroqa bolmaydu! Pərwərdigaroqa ibadət qilixqa pəqət aranglardin ər kixilərla barsun! Qünki silərning təlipinglar dəl xu əməsmidi! — dedi-də, ular Pirəwnning aldidin qooqlap qiqirildi.

12 Andin Pərwərdigar Musaoqa: — Misir zeminining üstigə qolungni uzatqin. Xundaq qilsang, qekətkilər Misir zeminini besip, zemindiki hərhil otyaxlarni, yəni məldürdin aman qaloqanning həmmisini yəp ketidu, dedi.

13 Musa hasisini Misir zeminining üstigə uzatti; Pərwərdigar xu küni wə keqisi zemin üstigə xərq xamili qiqardi. Səhərdə, xərq xamili qekətkilərni uqurup kəldi.

■ **9:35** Mis. 4:21; 7:3 ■ **10:1** Mis. 4:21; 9:34 □ **10:2** **«qandaq rəswa jazalioqanliqim»** — yaki «qattiq jazalioqanliqim». □ **10:10** **«Pərwərdigar silər bilən billə boloqay!»** — bu təhdit salidioqan, naheyiti kinayilik, həjwiy gəp, əlwəttə. Baxqa birhil tərjimisi «Pərwərdigarni silər bilən bolsun dəp, silərni bala-qaqanglar bilən qoxup qoyup berəmdim?». **«Mana, aldinglarda balayi'apət turuptu!»** — ibraniy tilida «yamanlik», «apət» yaki «balayi'apət» «ra» degən səz bilən ipadilinidu. Lekin misirliqlarning muhim ilahi — «quyax ilahi»ning namimu «Ra» boloqaqqa, Pirəwnning səzi ikki bislik boluximu mumkin; undaq boloqanda ikkinqi mənisi: «Mening ilahim «Ra» silərni jazalaydu!» degənlik bolidu («aldinglarda «ra» turuptu!). Muxu ibarə baxqa tərjimilərdə «Mana, silərdə yaman niyət bar!» dəpmu tərjimə qilinidu.

■ 14 Qekətkilər Misirning pütkül zeminiƣa yeyilip, Misirning pütün qegrisinimu basti. Apət intayin eƣir boldi; ilgiri bundaq qekətkə apiti bolup baqmiƣan, mundin keyinmu uningdək bolmaydu.
15 Ular pütkül zeminning yüzini qaplidi, yər qarangƣulixip kətti; ular məldürdin aman qalƣan zemindiki ħəmmə otyaxlarni wə dəl-dərəhlərning barliq mewilirini yəp kətti. Xuning bilən pütkül Misir zemini təwəsidiki dəl-dərəhlərdə yaki daladiki gül-giyaħlarda ħeq yexillik qalmidi.
16 Andin Pirəwn aldirap-tenəp Musa bilən Ħarunni qaqirtip ularƣa: — Mən ħəm Hudayinglar Pərwərdigar aldida ħəm silərning aldinglarda gunaħ qildim. 17 Əmdi muxu bir qetim gunaħimdin ətüp Pərwərdigar Hudayinglardin bu ələmni məndin elip ketixini iltija qilixinglarni ətünimən, — dedi.
18 Xuning bilən Musa Pirəwnning aldidin qiqip Pərwərdigarƣa iltija qildi. 19 Xuning bilən Pərwərdigar xamalni burap ƣərb tərəptin intayin küqlük boran qiqirip, qekətkilərni uqurup, Qizil Dengizƣa ƣərq qildi; Misirning pütkül təwəsidə bir talmu qekətkə qalmidi. 20 Lekin Pərwərdigar Pirəwnning kənglini qattiq qilip qoyƣini üqün u Israillarni qoyup bərmidi.

Toqquzinqi apət — qarangƣuluq apiti

21 Andin Pərwərdigar Musaƣa: — Qolungni asmanƣa qaritip uzatqin; xuning bilən qattiq bir qarangƣuluq bolidu, ħətta adəm silisa qoliƣa tuyulƣudək qoyuq qarangƣuluq Misir zeminini qaplaydu, — dedi.
22 Andin Musa qolini asmanƣa qaritip uzitiwidi, qoyuq bir qarangƣuluq Misir zeminini üq küngiqə qaplap turdi. ■ 23 Üq küngiqə biri yənə birini kərəlməs wə ya ħeqkim əz jayidin qozƣilalmas boldi; lekin barliq Israillar olturƣan jaylarda yoruqluq bar idi. 24 Pirəwn Musani qaqirtip uningƣa: — Berip, Pərwərdigarƣa ibadət qilinglar. Pəqət qoy wə kala padiliringlar qalsun; bala-qaqiliringlarnimu elip barsanglar bolidu, dedi. 25 Musa jawabən: — Undaqta Hudayimiz Pərwərdigarƣa qurbanlik qilixqa *inaqlik* qurbanliqi wə kəydürmə qurbanliqiƣa lazimlik qarpaylarni sən bizgə berəmsən? □
26 Əzimizning qarpaylirimiz biz bilən birgə ketixi kerək, bir tuyiqimu kəynidə qalsa bolmaydu; qünki Hudayimiz Pərwərdigarƣa ibadət qilixqa qurbanlik qilidiƣinimizni bulardin talliximiz lazim. U yərgə yetip barmiƣuqə, Pərwərdigarƣa qaysi qurbanliqlar bilən ibadət qilidiƣinimizni bilməymiz, — dedi.
27 Lekin Pərwərdigar Pirəwnning kənglini qattiq qildi; u ularni yənila qoyup bərmidi. 28 Pirəwn Musaƣa: — Aldimdin yoqal! Ħezi bol, ikkinqi manga kərüngüqi bolma! Qünki yüzümni yənə kərgən kününg jeningdin ayrilisən, — dedi.
29 Musa uningƣa: — Rast eytting! Mən sening yüzüngni ikkinqi kərgüqi bolmaymən, — dedi.■

11

Oninqi apət — pütün Misirdiki tunji balilarning ələxi. Musaning Pirəwngə eytqan ahirqi səzliri

1 Xuning bilən Pərwərdigar Musaƣa: — Yənə bir apətni Pirəwnning üstigə wə Misirning üstigə qüxürimən. Andin u silərni bu yərdin ketixkə yol qoyidu wə u silərni ħəmmə nərsiliringlar bilən qoxup qoyup berip, bu yərdin mutləq qooƣlap

■ **10:13** Zəb. 78:46; 105:34,35 ■ **10:22** Zəb. 105:27,28 □ **10:25** **«bizgə»** — ibraniy tilida «qolimizƣa». **«bizgə berəmsən?»** — yaki «bizgə berixing kerək!». ■ **10:29** Ibr. 11:27

qiqiridu. □ 2 Əmdi sən həlqqə tapilap: — Ğər biringlar, ər kixilərning ğərbiri
əz qoxnisidin, ayal kixilərning ğərbiri əz qoxnisidin kümüx buyumlarni, altun
buyumlarni sorap alsun, degin, — dedi □ ■ 3 (Pərwərdigar həlqini misirliqlarning
aldida iltipat tapquzdi. Xuningdək Musa degən bu adəm Misir zeminida Pirəwnning
əməldarlirining nəziridə bolsun, puqralarning nəziridə bolsun, nağayiti uluoı zat
boldi).■ 4 Andin Musa yənə: — Pərwərdigar mundaq dəydu: — «Mən yerim keqidə
qiqip Misirni kezip qiqimən. ■ 5 Xu waqitta təhttə olturuwatqan Pirəwnning
tunji ooqlidin tartip yaroqunqaq tartidioqan dedəkning tunji ooqlioqiqə, xundaqla
barliq qarpaylarning tunjiliri, yəni Misirdiki barliq tunji jan igiliri əlidu. ■ 6 Bu
səwəbtin pütkül Misir zeminida qattiq bir pəryad kətürülidu; uningdin ilgiri
xundaq pəryad bolup baqmioqanidi, mundin keyinmu bundaq pəryad anglanmaydu.
7 Lekin Israillaroqa, məyli adəmliri, məyli ğaywanatlirioqa bolsun, ğətta bir tal
itmu qawap qoymaydu. Buningdin Pərwərdigarning misirliqlar bilən Israilni
pərqləndüridioqanliqini bilisilər».
8 — Xuning bilən bu əməldarliringning ğəmmisi aldimoqa kelip, manga təzim qilip:
«Sili əzliri wə siligə əgəxkən barliq qowmliri qiqip ketixkəyla!» dəp eytidu, andin
qiqip ketimən» — dedi-də, qattiq oqəzəp bilən Pirəwnning aldidin qiqip kətti.□ ■
9 Pərwərdigar Musaoqa: — Misir zeminida Mening karamət məjizilirimning kəpləp
kərsitilixi üqün Pirəwn silərgə qulaq salmaydu, — degənidi.
10 Musa bilən Ğarun bu karamət məjizilərning ğəmmisini Pirəwnning aldida kərsitip
boldi; lekin Pərwərdigar Pirəwnning kənglini qattiq qilip qoyoqini üqün u Israillarni
uning zeminidin kətkili qoymidi.■

12

Ötüp Ketix ğeyti

1 Pərwərdigar Misir yurtida Musa wə Ğarunoqa mundaq dedi: —
2 Bu ay silərgə aylarning iqidə bexi, yilning tunji eyi bolidu. □ 3 Silər pütün Israil
jamaitigə səz qilip: — Bu ayning oninqi küni ğəmminglar atiliringlarning ailisi
boyiqə bir qozini elinglar; ğərbir ailigə birdin qoza elinglar. □ 4 Əgər məlum bir ailə
bir qozini yəp bolalmioqudək bolsa, undaqta əy igisi yenidiki qoxnisi bilən birlixip
adəm sanioqa qarap bir qoza elinglar; ğərbir kixining ixtiğasioqa qarap ğesablap
muwapiq bir qoza ğazirlanglar. 5 Ğərbiringlar tallaydioqan qozanglar bejirim, bir
yaxliq ərkək bolsun; qoy yaki əqkə padiliridin tallansimu bolidu. ■ 6 Qozini bu ayning
on tətinqi künigiqə yeninglarda turoquzunglar, — degin.
— Xu küni Israilning pütkül jamaiti tallioqan melini gugumda soysun. □ 7 Andin

---

□ **11:1 «Yənə bir apətni Pirəwnning üstigə wə Misirning üstigə qüxürimən…»** — bu səzlərni Musa tehi Pirəwnning aldidin qiqmay turup Pərwərdigar uningoqa eytqan bolsa kerək (8-ayətni kərüng). □ **11:2 «həlqqə tapilap…»** — ibraniy tilida «həlqning qulaqlirioqa səz qilip…». ■ **11:2** Mis. 3:22; 12:35 ■ **11:3** Mis. 12:36 ■ **11:4** Mis. 12:29 ■ **11:5** Mis. 12:12 □ **11:8 «Xuning bilən bu əməldarliringning ğəmmisi aldimoqa kelip, manga təzim qilip: .. andin qiqip ketimən» — dedi-də, qattiq oqəzəp bilən Pirəwnning aldidin qiqip kətti»** — 1-8 ayəttə hatiriləngənlər Musa bilən Pirəwnning otturisida boloqan jedəl (10-babta hatirilgən)ning dawami bolsa kerək. ■ **11:8** Mis. 12:30 ■ **11:10** Mis. 9:16; Rim. 9:17 □ **12:2 «Bu ay silərgə … yilning tunji eyi bolidu»** — bu waqittin ilgiri Hudaning həlqi üqün yilning bexi küzdə (Sentəbrdə) baxlinatti (Muqəddəs Kitabta buningdin ilgiriki barliq waqitlar xundaq ğesablinatti). Ottura xərqtiki əllərning ğəmmisining xundaq kalendari bar idi. □ **12:3 «qoza»** —Ibraniy tilida «qoza» degən səz ooqlaqnimu kərsitidu. ■ **12:5** Law. 1:3; 22:21; Mal. 1:8; 1Pet. 1:19 □ **12:6 «gugum»** — ibraniy tilida «ikki kəq arilikida» degən səz bilən ipadilinidu — demək, kün petiwatqan qaoqdin qarangoqu qüxküqə boloqan arilixtiki waqit. «Birinqi kəq» kəqqurun yaki kün petix, «ikkinqi kəq» keqini kərsətsə kerək. Israilda ixlitilgən kalendar boyiqə yengi kün kəq kirixi bilən baxlinidu. Xunga xu keqə bilən birinqi ayning on bəxinqi küni baxlinidu.

ular uning ⱪenidin elip gəx yeyilgən əyning ixikning bax təripigə ⱨəm ikki yan kexikigə sürkəp ⱪoysun. 8 Ular xu keqisi gəxini otta kawap ⱪilip yesun; uni petir
nan wə aqqiⱪ-qüqük kəktat bilən ⱪoxup yesun. ■ 9 Ⱪət'iy ham yaki suda pixurup
yemənglar, bəlki uni bax, put wə iq-ⱪarinliri bilən otta kawap ⱪilip yənglar. 10 Uning
ⱨeqnemisini ətigə ⱪaldurmanglar. Əgər ətigə exip ⱪalⱪanliri bolsa, uni otⱪa selip
kəydürüwetinglar.
11 Silər uni mundaⱪ ⱨalättə yənglar: — Uni yegəndə bəlliringlarni qing baⱪlap,
ayaⱪliringlarⱪa kəx kiyip, ⱪolliringlarda ⱨasa tutⱪan ⱨalda tez yənglar. U bolsa
Pərwərdigarning «ətüp ketix» ⱪozisidur. □ 12 Qünki Mən u keqisi Misir zeminini
kezip ətimən; Mən Misir zeminida məyli insan bolsun, məyli ⱨaywan bolsun ularning
tunji tuⱪulⱪan ərkikining ⱨəmmisini əltürimən; xuning bilən Mən Misirning barliⱪ
but-ilaⱨlirining üstidin ⱨəküm qiⱪirimən; Mən Pərwərdigardurmən. □ 13 Xu
ⱪurbanliⱪning ⱪeni silər olturⱪan əylərdə silərgə *nijat* bəlgisi bolidu; bu ⱪanlarni
kərginimdə silərgə ətüp turimən. Xuning bilən Misir zeminini urⱪinimda ⱨalakət
elip kelidiⱪan waba-apət silərgə təgməydu.□

Petir nan ⱨeyti

14 Bu kün silərgə hatirə kün bolsun; uni Pərwərdigarning ⱨeyti süpitidə ətküzüp
təbrikləngla r; əbədiy bəlgilimə süpitidə nəsildin-nəsilgə mənggü ətküzünglar. ■
15 Yəttə kün petir nan yənglar; birinqi küni əyünglardin *barliⱪ* hemirturuqlarni
yoⱪ ⱪilinglar; qünki kimki birinqi kündin tartip yəttinqi küngiqə bolduruⱪan
nan yesə, xu kixi Israil ⱪataridin üzüp taxlinidu. 16 Birinqi küni silər muⱪəddəs
ibadət soruni tüzünglar; yəttinqi künimu ⱨəm xundaⱪ bir muⱪəddəs ibadət soruni
ətküzülsun. Bu ikki kün iqidə ⱨeqⱪandaⱪ ix-əmgək ⱪilinmisun; pəⱪət ⱨər kixining
yəydiⱪinini təyyarlaxⱪa munasiwətlik ixlarnila ⱪilsanglar bolidu. □ 17 Mən dəl
xu küni silərni ⱪoxun-ⱪoxun boyiqə Misir zeminidin qiⱪarⱪinim üqün silər petir
nan ⱨeytini ətküzünglar; xu künni nəsildin-nəsilgə əbədiy bəlgilimə süpitidə ⱨeyt
küni ⱪilip bekitinglar. 18 Birinqi ayning on tətinqi küni, kəqⱪurundin tartip xu
ayning yigirmə birinqi küni kəqⱪurunⱪiqə, petir nan yənglar. ■ 19 Yəttə kün iqidə
əyliringlarda ⱨeq hemirturuq bolmisun; qünki musapir bolsun, zeminda tuⱪuⱪan
bolsun, kimki bolduruⱪan nərsilərni yesə xu kixi Israil jamaitidin üzüp taxlinidu.

■ **12:8** Qəl. 9:11; 1Kor. 5:8 □ **12:11** **«U bolsa Pərwərdigarning «ətüp ketix» ⱪozisidur»** — ibraniy tilida «Bu Pərwərdigarning «pasha»sidur». Ibraniy tilida «pasha» yaki «pesah» «ətüp ketix» degən uⱪumni bildüridu. «Ətüp ketix» degənning muxu yərdə nemini kərsətkini tooⱪrisida 13-ayət wə izaⱨatini kərüng. □ **12:12** **«Misirning barliⱪ ilaⱨlirining üstidin ⱨəküm ⱪilimən»** — bu muⱨim ix tooⱪruluⱪ «ⱪoxumqə səz»imizni kərüng. Misirliⱪlarning 80din kəp ilaⱨliri bar idi. □ **12:13** **«silərgə ətüp turimən»** — yaki «silərdin ətüp ketimən» degən səzlər tooⱪruluⱪ ikki hil pikir bar: — (1) Pərwərdigarning «ətüp ketix»i uning Israillarni jazalimay əyigə kirməy «ətüp ketixi», (2) Pərwərdigar əwətkən «ⱨalak pərixtisi» (23-ayət wə «Zəb.» 78:49ni kərüng) Israillarning əylirigə yetip kəlgəndə Pərwərdigar Əzi ularning əylirining ixikining aldiⱪa «ətüp turux»i bilən ⱨalak pərixtisining yolini tosup, muⱨapizət ⱪilip saⱪ ⱪalduruxini kərsitixi mumkin. Biz ikkinqi pikirgə ⱪayil bolduⱪ («Yəx.» 31:5ni wə izaⱨatinimu kərüng). ■ **12:14** Mis. 5:1 □ **12:16** **«ibadət soruni»** — muxu yərdiki «sorun» degən səz «sorunⱪa qaⱪirilix» degənni bildüridu. Nəgə qaⱪirilidu? Muⱪəddəs Kitabta adəttə təkitlinidiⱪan ix həlⱪning jəm boluxi əməs, bəlki «**Hudaning** yeniⱪa yiⱪilixⱪa qaⱪirilix»tin ibarət bolidu. Lekin muxu yərdə, bolupmu qəl-bayawandin ətüp səpər ⱪiloⱪan waⱪtida, pütkül jamaət «muⱪəddəs qedir»ning aldiⱪa yiⱪilixi mumkin, wə keyin Pələstin zeminida turⱪanda, ərkəklər bu əmr boyiqə ⱨər yili «muⱪəddəs qedir»ⱪa, andin muⱪəddəs ibadəthaniⱪa yiⱪilidiⱪan bolidu («Ⱪan.» 16:16). ■ **12:18** Law. 23:5; Qəl. 28:16

□ 20 Silər ḫeqqandaq bolduruloɣan nərsini yeməy, qəyərdila tursanglar, petir nan yənglar.■

Tunji «ətüp ketix ḫeyti», yəni «pasha ḫeyti»

21 Musa Israilning barliq aqsaqallirini qaqirip ularoɣa: — Berip ḫərbiringlarning ailisi boyiqə əzünglaroɣa bir qozini tartip qiqirip pasha qozisini soyunglar. □ ■
22 Andin bir tutam zupa elip uni qaqidiki qanoɣa qilap, qaqidiki qanni ixikning bexi wə ikki kexikigə sürkənglar. Silərdin ətigəngiqə ḫeqkim əyining ixikidin qət'iy qiqmisun. □ 23 Qünki Pərwərdigar misirliqlarni urup ḫalak qilix üqün, zeminni kezip ətidu; U ixikning bexi wə ikki kexikidiki qanni kərgəndə, Pərwərdigar ḫalak qiloquqining əyliringlaroɣa kirip silərni uruxidin tosux üqün *muḫapizət qilip* ixikning aldioɣa ətüp turidu.□ ■
24 Bu rəsim-qaidini əzünglar wə baliliringlar üqün əbədiy bir bəlgilimə süpitidə tutunglar. □ 25 Silər Pərwərdigar Əz wədisi boyiqə silərgə beridioɣan zeminoɣa kirgininglarda bu ḫeytliq ibadətni tutunglar. 26 Baliliringlar silərdin: «bu ibaditinglarning mənisi nemə?» — dəp sorisa, ■ 27 silər: «Bu misirliqlarni uroɣinida, Misirda Israillarning əylirining aldioɣa ətüp turup, bizning əydikilirimizni qutquzoɣan Pərwərdigaroɣa boloɣan «ətüp ketix» qurbanliqi bolidu» — dənglar. Xuni angliɣanda, həlq engixip *Hudaoɣa* səjdə qildi.
28 Andin Israillar qaytip berip, Pərwərdigar dəl Musa bilən Ḫarunoɣa əmr qiloɣandək ix kərdi.■

Tunji tuoɣuloɣan ərkəklərning əltürülüxi

29 Wə xundaq boldiki, yerim keqə boloɣanda, Pərwərdigar Pirəwnning təhtidə olturuwatqan tunjisidin tartip zindanda yetiwatqan məḫbusning tunjisioɣiqə, Misir zeminidiki tunji ooqullarning ḫəmmisini urup əltürdi, xundaqla u ḫaywanatlarning tunji tuoɣuloɣanliriningmu ḫəmmisini əltürdi. ■ 30 Adəm əlmigən birmu əy qalmioɣaqqa, xu keqisi Pirəwnning əzi, uning barliq əməldarliri wə barliq misirliqlar keqidə ornidin qopti; Misir zeminida intayin qattiq pəryad kətürüldi.■ 31 Pirəwn keqidə Musa bilən Ḫarunni qaqirtip: — Turunglar, silər wə Israillar bilən billə mening həlqimning arisidin qiqip ketinglar; eytqininglardək berip, Pərwərdigaroɣa ibadət qilinglar! 32 Silərning degininglar boyiqə qoy, əqkə, kala padilirinimu elip ketinglar; mən üqünmu bəht-bərikət tilənglar, — dedi. 33 Misirliq puqralarmu «ḫəmmimiz əlüp kətküdəkmiz» deyixip, həlqni zemindin tez qiqiriwetix üqün ularni ketixkə aldiratti. 34 Həlq tehi bolmioɣan hemirlirini elip, uni təngnilərgə selip, kiyim-keqəkliri bilən yəgəp, müriligə elip kətürüp mengixti. 35 Israillar Musaning tapilioɣini boyiqə qilip, misirliqlardin kümüx buyumlar, altun buyumlar wə kiyim-keqəklərni sorap elixti. ■ 36 Pərwərdigar həlqni misirliqlarning kəz aldida iltipat

□ **12:19 «Israil jamaitidin üzüp taxlinidu»** — «əz həlqidin üzüp taxlinidu» yaki «jamaəttin üzüp taxlinidu» degənning mundaq birnəqqə qüxənqisi boluxi mumkin: (1) Pərwərdigar Əzi uni əltüridu; (2) jamaət uni əltürüxi kerək; (3) jamaət uni ibadət sorunliridin ḫəydiwetixi yaki pütkül jəmiyət uni paliwetixi kerək; (4) uningdin ḫeq nəsil qaldurulmaydu. Bizningqə baxqa ayəttə enik buyruq kərsitilmigəqkə, birinqi qüxənqə (Huda Əzi xu adəmni dunyadin kətküzidu) tooɣra boluxi mumkin, dəp qaraymiz. ■ **12:20** Qan. 16:3 □ **12:21 «pasha»** — yəni «ətüp ketix ḫeyti». ■ **12:21** Ibr. 11:28 □ **12:22 «zupa»** — zupa birhil əsümlük; baxqa bir ismi «lepəkgül». □ **12:23 «ḫalak qiloquqi»** — bəlkim birhil pərixtini kərsətsə kerək («Zəb.» 78:49ni kərüng). **«ətüp turux»** — «ətüp turux» yaki «ətüp ketix» degənning mənisi tooɣruluq 12:13tiki izaḫatni kərüng. ■ **12:23** Ibr. 11:28 □ **12:24 «bu rəsim-qaidə»** — Hudaning keyinki əmrliri boyiqə, «ətüp ketix ḫeyti»da (1) ḫərbir ailining bir qozini qurbanliq qilixi; (2) uning gəxini keqidə yeyixi; (3) bu gəxni petir nan wə aqqiq kəktatlar bilən billə yeyixi qatarliqlar tələp qilinidu («Qəl.» 9:1-14, «Qan.» 16:1-8ni kərüng). ■ **12:26** Yə. 4:6 ■ **12:28** Ibr. 11:28 ■ **12:29** Zəb. 78:51; 105:36; 135:8; 136:10 ■ **12:30** Zəb. 105:36,38 ■ **12:35** Mis. 3:21; 11:2; Zəb. 105:37

tapquzoɣini üqün misirliqlar ularning özliridin sorioɣanlirini bərdi; xundaq qilip Israillar misirliqlardin oɣəniymətlərni elip kətti.

Israillarning Misirdin qiqip ketixi

37 Xuning bilən Israillar balilarni ɦesabqa almioɣanda altə yüz mingqə ərkək bolup,
Ramsəstin qiqip, Sukkot xəɦirigiqə piyadə mangdi. 38 Ular bilən billə qong bir top
xaloɣut həlqmu ularoɣa qoxulup mangdi, yənə nuroɣun qarwilar, köpligən kala-qoy
padiliri bilən billə qiqti.□
39 Misirdin aloɣaq qiqqan hemirdin ular petir nan-toqaqlarni ətti; qünki ular Misirda
birdəm-yerim dəm turoɣuzulmay ɦəydəlgini üqün hemir bolmioɣanidi; ular özliri
üqün yeməklik təyyarliwelixqimu ülgürəlmigənidi.
40 Israillarning Misirda turoɣan waqti jəmiy tət yüz ottuz yil boldi. ■ 41 Xundaq
boldiki, xu tət yüz ottuz yil toxqanda, dəl xu künidə Pərwərdigarning barliq
qoxunliri Misir zeminidin qiqip kətti. 42 Xu küni keqidə ular Misir zeminidin
qiqiriloɣini üqün, xu keqini ular Pərwərdigarning keqisi dəp tutuxi kerək; xu keqini
barliq Israillar əwladtin əwladqiqə Pərwərdigaroɣa atap tutup, tünixi kerək.

Ötüp ketix ɦeytining qaidə-tüzümliri

43 Pərwərdigar Musa bilən Ɦarunoɣa mundaq degənidi: — Pasha qozisi tooɣrisidiki
bəlgilimə xu bolsunki: — Ɦeqqandaq yat əllik adəm uningdin yemisun. 44 Lekin
ɦərkimning puloɣa setiwaloɣan quli bolsa, u hətnə qilinsun, andin uningdin yesun.
45 Əmma öyünglarda waqitliq turuwatqan musapir yaki mədikar buningdin yesə
bolmaydu.
46 Göxni baxqa bir öygə elip qikmioɣin; birla öydə yeyilsun; qozining ɦeqbir söngiki
sundurulmisun.■
47 Pütkül Israil jamaiti bu ɦeytni ötküzsun.
48 Əgər sening bilən birgə turoɣan musapir bolsa, Pərwərdigaroɣa atap pasha ɦeytini
ötküzməkqi bolsa, undaqta aldi bilən barliq ərkəkliri hətnə qilinsun; andin kelip
ɦeyt ötküzsun. U zeminda tuoɣuloɣan kixidək sanalsun. Lekin ɦeqbir hətnisiz adəm
uningdin yemisun. 49 Zeminda tuoɣuloɣan kixi ɦəm aranglarda turoɣan musapir üqün
ohxax qanun-bəlgilimə bolsun.
50 Xuning bilən Israillarning ɦəmmisi dəl Pərwərdigar Musa bilən Ɦarunoɣa
buyruoɣandək xu ixlarni ada qildi. 51 Xu künning özidə Pərwərdigar Israillarni
qoxun-qoxun boyiqə Misir zeminidin qiqardi.

13

Tunji tuoɣuloɣanni Hudaoɣa atax

1 Pərwərdigar Musaoɣa: 2 — Israillar arisida baliyatquning barliq tunji ərkək
mewisini, məyli u insanning yaki ɦaywanning bolsun, Manga atap muqəddəs qiloɣin;
u Manga mənsuptur, degənidi.■
3 Musa həlqkə mundaq dedi: — Silər Misirdin ibarət «qulluq makani»din qiqqan bu
künni yad etinglar; qünki Pərwərdigar silərni bu yərdin qudrətlik qoli bilən qikardi.
Buning üqün ɦeq bolduruloɣan nərsə yeyilmisun.

□ **12:38** **«xaloɣut həlk»** — keyinki wəqələrdin (məsilən, «Qəl.» 11:4 qatarliqlar) qarioɣanda, Israillardin baxqa birnəqqə millətlərdin boloɣan bir türküm kixilərni kərsətsə kerək. ■ **12:40** Yar. 15:13; Ros. 7:6; Gal. 3:17 ■ **12:46** Qəl. 9:12; Yɦ. 19:36 ■ **13:2** Mis. 22:29; 34:19; Law. 27:26; Qəl. 3:13; 8:17; Luqa 2:23

4 Abib eyining bügünki küni yoloƣa qiqƙan kün. □ ■ 5 Əmdi Pərwərdigar
sanga berixkə ata-bowiliringoƣa ƙəsəm qilоƣan, süt bilən ƫəsəl ekip turidioƣan
zeminoƣa, yəni Qanaaniy, Ƭittiy, Amoriy, Ƭiwiy wə Yəbusiylarning zeminioƣa seni
elip baroƣinida muxu *Abib* eyida xu ibadətni tutqin. 6 Yəttə küngiqə petir nan
yənglar; yəttinqi künidə Pərwərdigaroƣa alaƫidə atioƣan ƫeyt ətküzülsun. 7 Yəttə
kün iqidə petir nan yeyilsun; silərning aranglarda ƫeqƙandaq bolduruloƣan nan
tepilmisun wə ya qegriliring iqidə ƫeq hemirturuqmu kərünmisun. 8 Xu küni sən
əz ooƣlungoƣa: «Misirdin qiqƙinimda Pərwərdigarning manga kərsətkən iltipatini
yad qilip təxəkkur bildürüx üqün, bu *ƫeytni* ətküzimən», dəp qüxəndürgin.
9 Pərwərdigarning qanun-təliminin ƫəmixə aoƣzingdin qüxməsliki üqün, bu
bəlgilimini qolungoƣa bəlgə qilip seliwal, pexanənggə qaxqidək əslətmə qilip
ornitiwal; qünki Pərwərdigar seni qudrətlik qoli bilən Misirdin qiqardi. 10 Əmdi
bu bəlgilimini yilmu-yil bekitilgən waqtida tutqin.
11 Pərwərdigar sən bilən ata-bowiliringoƣa qiloƣan qəsimi boyiqə seni
Qanaaniylarning zeminioƣa elip berip, uni sanga təqdim qiloƣandin keyin, xundaq
qilixing kerək: — 12 barliq baliyatquning tunji mewisini Pərwərdigaroƣa atap
sunisən; xundaqla qarpay melingning ƫəmmə tunji ərkəklirimu Pərwərdigaroƣa
mənsup bolsun. □ ■ 13 Əmma exəklərning ƫəmmə tunjilirining orniоƣa birdin qoza
bərgin. Əgər uning orniоƣa birnərsə bərmisəng, uning boynini sunduruwətkin.
Ooƣulliringlar arisida barliq tunjilirining orniоƣa ƫərlük bədili tələxüng kerək.□
14 Keyinki künlərdə ooƣlung səndin: «buning mənisi nemidur», dəp sorisa, sən
uningoƣa jawab berip: «Pərwərdigar qudrətlik qoli bilən bizni Misirdin qiqirip,
«qulluq makani»din azad qildi. 15 Xundaq boldiki, Pirəwn boyni qattiqliq qilip
bizni qoyup berixni rət qiloƣinida, Pərwərdigar Misir zeminidiki barliq tunji
tuoƣuloƣanlarni, insanning bolsun, malning bolsun, ƫəmmisini urup əltürdi; buning
üqün mən malning baliyatqusining tunji mewisini, yəni ƫəmmə tunji tuoƣuloƣan
ərkəklirini Pərwərdigaroƣa atap qurbanliq qilip sunimən wə ooƣullirimning ƫərbir
tunjiliri üqün ƫərlük bədili tələp berimən», dəp eytqin. 16 Bu bəlgilimini qolungoƣa
əslətmə-bəlgə qilip seliwal, pexanənggə qaxqidək əslətmə qilip ornitiwal, qünki
Pərwərdigar qudrətlik qoli bilən bizni Misirdin qiqardi» — degin. ■

Bulut tüwrüki wə ot tüwrüki

17 Əmma Pirəwn ƫəlqni ketixkə qoyoƣandin keyin, Filistiylərning zeminidiki yol
yeqin bolsimu, Huda ularni xu yol bilən baxlimidi; qünki u: «ƫəlqim jənggə uqrap
qalsa, qorqup puxayman qilip, Misiroƣa yenip ketixi mumkin» dəp oylioƣanidi. 18 Xu
səwəbtin Huda ƫəlqni aylandurup, Qizil Dengiz tərəptiki qəlning yoli bilən baxlap
mangdi. Xundaq qilip Israillar Misirdin qiqqinida, qorallinip jənggə təyyar bolup
tərtip bilən mangdi.
19 Musa Yüsüpning səngəklirinimu billə eliwaldi; qünki Yüsüp əslidə Israilning
ooƣulliri boloƣan *ƫerindaxlirini*: «Huda qoqum silərni yoqlap ƫalinglardin həwər

□ **13:4 «Abib eyi»** — Israilning kalendari boyiqə yilning birinqi eyidur, ibraniylar ixlətkən kalendar boyiqə, bəzi yillirida Mart eyida, bəzi yillirida Aprilda baxlinidu (12:2ni kərüng). «Abib» degənning mənisi: «bih urux», «əsüp qiqix»tur. ■ **13:4** Mis. 23:15 □ **13:12 «… ƫəmmə tunji ərkəklirimu Pərwərdigaroƣa mənsup bolsun»** — Pərwərdigar Misirda barliq tunjilarni ölümdin qutquzoƣan bolup, ularning ƫəmmisi «ölümdin tirilgəndək» uningoƣa mənsup idi. Əmma (insan bolsun, mal bolsun) tunji tuoƣuloƣanlar bolsa pütkül ailigə wəkillik qilatti. ■ **13:12** Mis. 22:30; 34:19; Law. 27:26; Qəl. 8:17; Əz. 44:30 □ **13:13 «exəklərning ƫəmmə tunjilirining orniоƣa birdin qoza bərgin…»** — omumən eytqanda, ulaoƣlarni qurbanliq qilixqa bolmaytti; pəqət qoy, kala, ooƣlaq wə kəptər qatarliqlarla bolatti. Yənə kelip, ulaoƣlarning orniоƣa qoylarni qurbanliq qilixqa ruhsət berilixidə ulaoƣlarning iqtisadiy qimmitining yuqiriliqi nəzərgə elinoƣan. ■ **13:16** Mis. 13:9; Qan. 6:8; Pənd. 3:3

alidu; xu qaoɣda silər mening səngəklirimni muxu yərdin billə elip ketinglar» dəp qəsəm qildurоɣanidi.□ ■
20 Andin ular Sukkottin qiqip, qəlning qetidiki Etam degən yərdə qedirlirini tikti.
21 Əmdi Pərwərdigar ularоɣa yol kərsitixkə kündüzi bir bulut tüwrükidə, keqisi yoruqluq berixkə ot tüwrükidə bolup ularning aldida yürətti. Xuning bilən ular keqə-
kündüz yol yürələytti. 22 Bulut tüwrüki kündüzi, ot tüwrüki keqisi həlqtin ayrilmay,
aldida yürətti.

14

Israillarning Qizil Dengizdin ətüxi

1 Pərwərdigar Musaoɣa: 2 — Sən Israillaroɣa: «Silər burulup Migdol bilən dengizning
arilixidiki Pi-Ḥahirotning aldioɣa berip qedir tikinglar; Baal-Zefonning udulidiki
dengizning boyida qedir tikinglar», degin. □ ■ 3 Xuning bilən Pirəwn: «Israillar
zeminda ezip qaldi, qəlning iqidə qamilip qaldi» dəp oylaydu; 4 Israillarni qooɣlisun
dəp Mən Pirəwnning kənglini qattiq qilimən; xundaq qilip, Mən Pirəwn wə uning
pütkül qoxunliri arqilix Əz uluoɣluqumni ayan qilimən; wə misirliqlar Mening
Pərwərdigar ikənlikimni bilidu, — dedi.
Israillar Hudaning səzi boyiqə qildi.■
5 «U həlq qeqip kətti» dəp Misirning padixaḥioɣa həwər beriliwidi, Pirəwn bilən
əməldarliri həlq tooɣrisidiki qararidin yenip: «Israillarni qulluqtin qoyuwətkinimiz,
bu zadi nemə qiloɣinimiz?!» — deyixti.
6 *Pirəwn* dərḥal jəng ḥarwisini qoxturup, əz həlqini baxlap yoloɣa qiqti. 7 U yənə altə
yüz hillanoɣan jəng ḥarwisi, xundaqla Misirdiki barliq jəng ḥarwilirini yioɣdurup,
ularning ḥərbirigə ləxkər baxliqlirini olturoɣuzup elip mangdi. 8 Pərwərdigar
Misirning padixaḥi Pirəwnning kənglini qattiq qiloɣini üqün, u Israillarni qooɣlidi.
Bu qaoɣda Israillar qollirini egiz kətürüxkən ḥalda Misirdin qiqip boloɣanidi.□
9 Misirliqlarning *ḥəmmisi* yəni Pirəwnning barliq atliri bilən jəng ḥarwiliri, atliq
ləxkərliri bilən pütkül qoxuni ularni qooɣlap, Israillar dengiz boyioɣa qedir tikkən
jayda, yəni Pi-Ḥahirotning yenida, Baal-Zefonning udulida ularoɣa yetixti. ■
10 Pirəwn yeqinlaxqanda, Israillar bexini kətürüp qariwidi, mana, misirliqlar
ularning arqisidin yürüx qilip qooɣlap keliwatatti! Xuni kərgəndə Israillar tolimu
qorquxup, Pərwərdigaroɣa nida-pəryad kətürdi. 11 Ular Musaoɣa: — Misirda gəristan
tepilmasmidi, sən bizni qəldə əlsun dəp muxu yərgə elip kəldingoɣu?! Bizni Misirdin
elip qiqip, bizgə mundaq qiloɣining nemisi?! 12 Misirda turoɣan waqtimizda biz sanga:
«Bizni misirliqlarning qulluqida boluximizoɣa qoyoɣin, biz bilən karing bolmisun»
dəp eytmioɣanmiduq? Misirliqlarning qulluqida boloɣinimiz qəlgə kelip əlginimizdin
əwzəl bolatti! — dedi.■
13 Buning bilən Musa həlqqə: — Qorqmay, tik turunglar, Pərwərdigarning bügün
silərgə yürgüzidioɣan nijatini kərisilər; qünki silər bügün kərgən misirliqlarni
ikkinqi kərməysilər. 14 Pərwərdigar silər üqün jəng qilidu, lekin silər bolsanglar
jim tursanglarla boldi, dedi.
15 Andin Pərwərdigar Musaoɣa: — Nemixqa sən Manga pəryad kətürisən? Israil-
laroɣa: «Aldioɣa menginglar» dəp buyruoɣin. 16 Lekin sən ḥasangni kətürüp qolungni

□ **13:19 «…yoqlap ḥalinglardin həwər alidu»** — bu ibraniy tilida pəqət «yoqlap» degən birla səz bilən ipadilinidu. ■ **13:19** Yar. 50:25; Yə. 24:32 □ **14:2 «dengiz»** — «Qizil Dengiz»ni kərsitidu. Həritini kərüng. ■ **14:2** Qəl. 33:7 ■ **14:4** Mis. 4:21; 10:20 □ **14:8 «qollirini egiz kətürüxkən ḥalda»** — huxallix, mərdanilik bilən, demək. ■ **14:9** Yə. 24:6 ■ **14:12** Mis. 6:9

dengizoɣa uzitip, uni ikkigə bəlgin; xundaqta, Israillar dengizning otturisidin quruq yər bilən ətüp ketidu.□
17 Mana, Mən ularni qooɣlisun dəp misirliqlarning köngüllirini qattiq qilimən, xuning bilən Mən Pirəwn wə uning pütkül qoxuni, jəng ḫarwiliri wə atliqliri arqilik Öz uluoɣluqimni ayan qilimən. 18 Xundaq qilip, Mən Pirəwn wə uning jəng ḫarwiliri wə atliqliri arqilik Öz uluoɣluqimni ayan qiloɣinimda, misirliqlar Mening Pərwərdigar ikənlikimni bilidu, dedi.
19 Israilning qoxunining aldida yürüwatqan Hudaning Pərixtisi əmdi ularning kəynigə ətti; xuningdək ularning aldida mangoɣan bulut tüwrükimu ularning kəynigə yətkilip, □ 20 misirliqlarning qedirgaḫi bilən Israilning qedirgaḫining ariliqida tohtidi; bu bulut bir tərəptə qarangoɣuluq qüxürüp, yənə bir tərəptə keqini yorutti. Buning bilən pütün bir keqə bir qoxun yənə bir qoxunoɣa yeqin kelәlmidi.□
21 Musa qolini dengizning üstigə uzatti; Pərwərdigar pütün keqə xərqtin küqlük bir xamal qiqirip, dengizning süyini kəynigə yandurdi; U suni yandurup dengizni quruq yər qildi, sular ikkigə bəlündi. ■ 22 Xu tərikidə Israillar dengizning otturisidiki quruq yərdin mengip, ətüp kətti; sular bolsa ularning ong wə sol yenida kətürülüp tamdək turatti. □ ■ 23 Əmma misirliqlar ularni qooɣlap keliwatatti — Pirəwnning barliq atliri, jəng ḫarwiliri wə atliq ləxkərliri ularning kəynidin dengizning otturisioɣiqə kəldi. 24 Tang atqanda xundaq boldiki, Pərwərdigar ot bilən bulut tüwrükidə turup misirliqlarning qoxunioɣa qaridi wə misirliqlarning qoxunioɣa parakəndiqilik qüxürdi. 25 U ularning ḫarwilirining qaqlirini patquzup, ḫəydəp mengixini müxkül qildi. Misirliqlar: — Yürünglar, Israilning aldidin qaqayli, qünki Pərwərdigar ular üqün misirliqlaroɣa qarxi jəng qiliwatidu, — deyixti.□
26 Pərwərdigar Musaoɣa: — Sular yenip misirliqlarning üstigə, ularning jəng ḫarwilirining üstigə wə atliqlirining üstigə eqip berip, ularni qəktürüwətsun dəp qolungni dengizning üstigə uzatqin, — dedi.
27 Musa qolini dengizning üstigə uzitiwidi, tang atqanda dengizning süyi yənə əsliy ḫalitigə yenip kəldi. Qeqiwatqan misirliqlar eqinoɣa qarxi yügürüxti, Pərwərdigar ularni dengizning otturisida mollaq atquzdi. 28 Su əsligə yenip kelip, jəng ḫarwiliri bilən atliqlarni, yəni Israillarning arqidin qooɣlap dengizoɣa kirgən Pirəwnning pütkül qoxunini oɣərq qiliwətti; ulardin birimu saq qalmidi. ■ 29 Lekin Israillar dengizning otturisidiki quruq yər bilən mengip ətüp kətti; sular ularning ong wə sol yenida kətürülüp tamdək turatti. ■ 30 Xu tərikidə Pərwərdigar u küni Israillarni misirliqlarning qolidin qutquzdi; Israillar misirliqlarning dengizning boyida ölük yatqinini kördi. 31 Israil həlqi Pərwərdigarning misirliqlaroɣa ixlətkən zor qudritini kərüp, Pərwərdigardin qorqti; ular Pərwərdigaroɣa wə uning quli Musaoɣa ixəndi.

15

Musaning Hudaoɣa mədḫiyə oquxi

1 Xu qaoɣda Musa bilən Israillar Pərwərdigaroɣa mədḫiyə oqup munu küyni eytti: — «Mən Pərwərdigarni mədḫiyiləp küy eytay,

---

□ **14:16 «ətüp ketidu»** — bu ikkinqi «ətüp ketix»tur. «ətüp ketix ḫeyti»da aldinqi wə bu «ətüp ketix» əslinidu (12:13, 23nimu kərüng). □ **14:19 «Hudaning Pərixtisi»** — bu zat tooɣruluq 3:2 wə uning izaḫatini kərüng. □ **14:20 «bu bulut bir tərəptə qarangoɣuluq qüxürüp…»** — xu waqit ayning otturisi boloɣaqqa, adəttə ayding bolatti. ■ **14:21** Yə. 4:23; Zəb. 78:13; 106:9; 114:1-7 □ **14:22 «ətüp kətti»** — Yəḫudiylar «ətüp ketix» ḫeytini təbrikligəndə, muxu Qizil Dengizdin «ətüp ketix»nimu əsləp təbrikləydu. ■ **14:22** 1Kor. 10:1; Ibr. 11:29 □ **14:25 «u ularning ḫarwilirining qaqlirini patquzup,…»** — baxqa birnəqqə hil tərjimilirimu uqrixi mumkin. ■ **14:28** Zəb. 78:53; 106:11 ■ **14:29** Zəb. 77:19

Qünki U karamət uluoɣlukini kərsətti;
U at wə mingüqini dengizoɣa taxliwətti.□ ■
2 Mening küqüm ḫəm mening küyüm Yaḫ Өzidur;
U manga nijat boldi;
U mening Təngrimdur, mən Uni uluoɣlaymən;
U mening atamning Hudasidur, mən Uni aliy dəp mədḫiyiləymən.□ ■
3 Pərwərdigar jəngqidur,
Yaḫwəḫ Uning namidur.□
4 Pirəwnning jəng ḫarwilirini ḫəm qoxunlirini dengizoɣa taxliwətti;
Uning aliy ləxkər baxliqliri Qizil Dengizda oɣərq qilindi.
5 Qongqur sular ularni kəmüwətti,
Ular huddi taxtək dengiz tegigə qəküp kətti.■
6 Sening ong qolung, əy Pərwərdigar,
Qudriti bilən xan-xərəp tapti;
Sening ong qolung, əy Pərwərdigar,
Düxmənni kukum-talqan qiliwətti.■
7 Өz uluoɣlukungning ḫəywisi bilən өzünggə qarxi qiqqanlarni nabut qilding,
Sən otluq oɣəzipingni əwətting,
U samanni kəydürgən ottək ularni yutuwətti.
8 Dimioɣingning nəpisi bilən sular dəng bolup ərlidi,
Juxqunlioɣan dolqunlar dəng kəbi tik turdi,
Dengizning otturisidiki qongqur sular qaturup qoyuldi.□ ■
9 Düxmən dedi: «Mən ularni qooɣlaymən, yetiximən, olja elip üləxtürimən,
Ulardin dərdimni qiqirimən,
Qiliqimni suoɣurup, өz qolum bilən ularni nabut qilimən».
10 Lekin Sən nəpising bilən püwliding,
Dengiz ularni kəmüwətti;
Ular juxqunluq sularda qooɣuxundək qəküp kətti.■
11 Ilaḫlarning arisida, əy Pərwərdigar,
Kim Sening təngdixing bolsun?
Pak-muqəddəslik iqidə Өz ḫəywitingni kərsitidioɣan,
Ḫəmd-mədḫiyilər arisida dəḫxətlik turidioɣan,
Məjizə-karamət yaritidioɣan,
Səndək kim bolsun?
12 Sən ong qolungni uzitixing bilən,
Yər-zemin ularni yutuwətti.
13 Lekin Өzünggə ḫəmjəmət qilip qutquzoɣan qowmni rəḫimdilliqing bilən baxlap qiqting;
Sən ularni Өz muqəddəs makaningoɣa qudriting bilən ḫidayət qilip yetəkliding.□
14 Yat həlqlər buni anglap, titrixip kətti;
Filistiyədə turuwatqanlarni toloɣaqtək azab tutti.

□ **15:1** **«U karamət uluoɣlukini kərsətti»** — yaki «U xanliq oɣəlibə quqti». ■ **15:1** Zəb. 106:12 □ **15:2** **«Yaḫ»** —Muxu tərjimidə biz Hudaning «Yaḫwəḫ» yaki «Yəḫowaḫ» degən namini «Pərwərdigar» dəp tərjimə qilduq. «Yaḫ» bolsa «Yaḫwəḫ» degən bu ismining qisqartiloɣan xəklidur. ■ **15:2** Zəb. 18:2; Zəb. 118:14; Yəx. 12:2 □ **15:3** **«Yaḫwəḫ»** —Muxu tərjimidə biz Hudaning «Yaḫwəḫ» yaki «jəḫowaḫ» degən namini adəttə «Pərwərdigar» dəp tərjimə qilduq. Mənisi «Əzəldin Boloɣuqi». 3:13-14 wə izaḫatni kərüng. ■ **15:5** Nəḫ. 9:11 ■ **15:6** Zəb. 118:15,16 □ **15:8** **«Dimioɣingning nəpisi bilən»** — yaki «qəḫringning roḫi bilən». ■ **15:8** Yəx. 63:12,13; Ḫab. 3:10 ■ **15:10** Zəb. 74:13; 106:11 □ **15:13** **«ḫəmjəmət qilip qutquzoɣan»** — muxu ibarə ibraniy tilida «daal» degən bir peil bilənla ipadilinidu. Bu peil tooɣruluq «Təbirlər» wə «Ayup» 19:25 wə izaḫatinimu kərüng. **«Өz muqəddəs makaningoɣa»** — ibraniy tilida «Өz muqəddəslikingning makanioɣa».

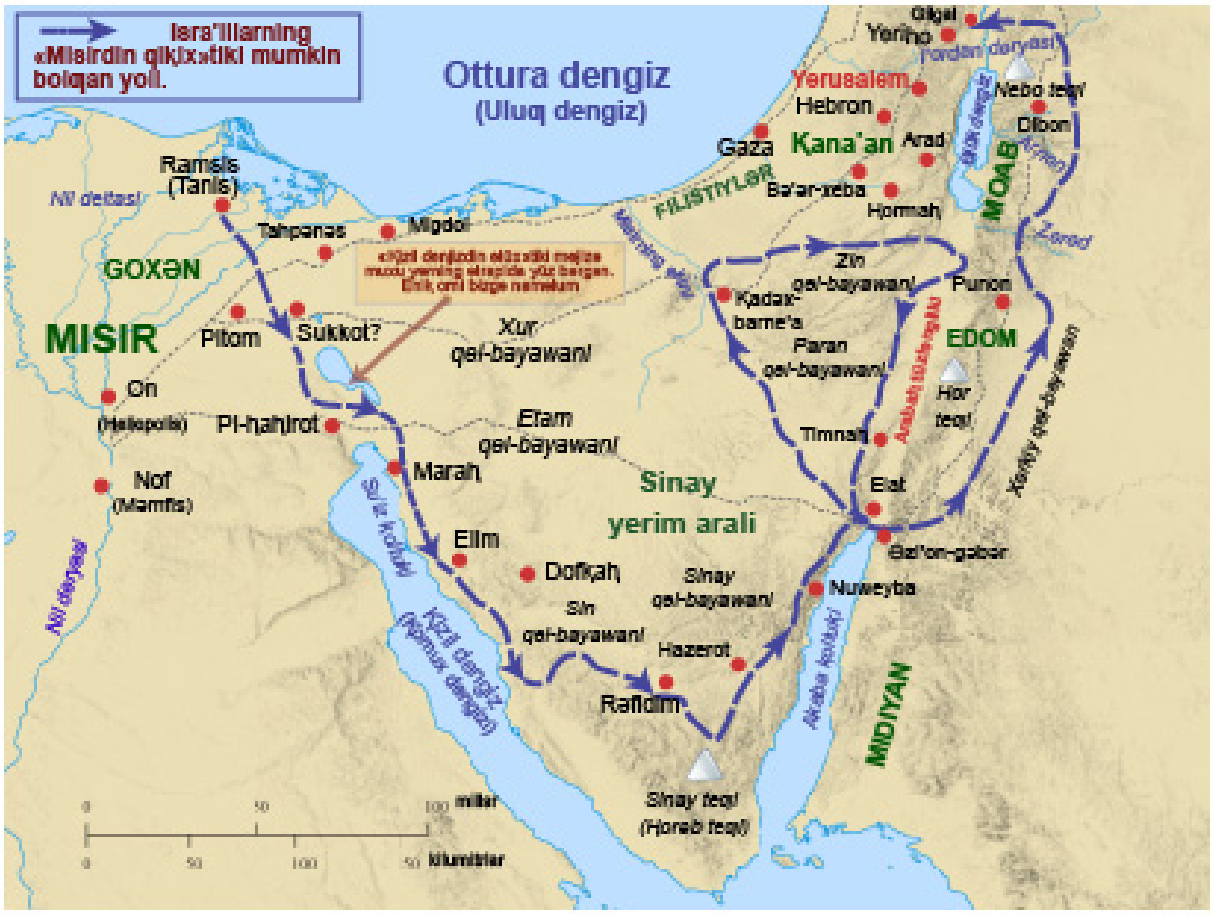
15 Andin Edomning əmirliri dəkkə-dükkigə qüxti;
Moabning palwanlirini bolsa, rasa titrək basti;
Ḳanaan zeminidikilərning yüriki su bolup aḳti;■
16 Ḳorḳunq wə dəḥxət ularni basti;
Bilikingning ḥəywiti bilən ular huddi taxtək midirliyalmay ḳaldi;
Həlḳing ətüp kətküqə, i Pərwərdigar,
Əzüng rənə tələp ḥər ḳiloɳan həlḳing ətüp boloɳuqə.□ ■
17 Ularni baxlap kirip,
Əz mirasing boloɳan taoɳda kəqəttək tikisən,
Əz makaning ḳiloɳan jayoɳa, i Pərwərdigar,
Əz ḳolliring təyyarlioɳan muḳəddəs jayoɳa, i Rəb, ularni elip barisən.
18 Pərwərdigar əbədil'əbədgiqə padixaḥ bolup ḥəküm süridu!
19 Qünki Pirəwnning atliri,
Jəng ḥarwiliri atliḳliri bilən billə dengizoɳa kirip boldi;
Pərwərdigar dengizning sulirini ularning üstigə yandurdi,
Lekin Israillar bolsa dengizning otturisidin ḳuruḳ yərdin mengip ətüp kətti».□
20 Andin Ḥarunning ḥədisi pəyoɳəmbər Məryəm ḳolioɳa dapni aldi, barliḳ ḳiz-ayallarmu ḳolioɳa dap elip, ussul oynixip uningoɳa əgəxti. ■
21 Məryəm ularoɳa jawabən mundaḳ küyni oḳudi: —
«Pərwərdigarni mədḥiyiləp küy eytinglar,
Qünki U zor uluoɳluḳini kərsətti;
U at wə mingüqini dengizoɳa taxliwətti!».□

Huda həlḳni sinaydu — Maraḥtiki aqqiḳ su

22 Andin Musa Israillarni Ḳizil Dengizdin baxlap, Xur qəligə elip bardi. Ular uda üq kün qəldə yürüp, su tapalmidi. 23 Andin ular Maraḥḳa yetip kəldi; lekin u yərning süyi aqqiḳ bolup, süyini iqkili bolmaytti; xunga u jayning nami «Maraḥ» dəp ḳoyuloɳan. □ ■ 24 U waḳitta halayiḳ: — Biz nemə iqimiz? — dəp Musadin aoɳrinip oɳotuldaxḳili turdi.
25 U Pərwərdigaroɳa pəryad kətürdi; Pərwərdigar uningoɳa bir dərəhni kərsətti; u dərəh yaoɳiqini elip, suoɳa taxliwidi, su tatliḳ suoɳa aylandi. U yərdə Pərwərdigar ularoɳa ḥəküm-bəlgilimə bekitip, ularni sinap, mundaḳ dedi: — 26 «Əgər silər köngül ḳoyup Hudayinglar Pərwərdigarning səzini anglap, Uning nəziridə durus boloɳanni ḳilip, əmrlirigə ḳulaḳ selip, barliḳ ḥəkümlirini tutsanglar, undaḳta, Mən misirliḳlarning üstigə saloɳan kesəllərdin ḥeqbirini üstünggə salmaymən; qünki Mənki silərgə xipaliḳ bərgüqi Pərwərdigardurmən».□
27 Andin ular Elimoɳa yetip kəldi. Xu yərdə on ikki bulaḳ bilən yətmix horma dərihi bar idi; ular xu yərdə sularning boyida qedir tikti.

■ **15:15** Ḳan. 2:4 □ **15:16** **«Əzüng rənə tələp ḥər ḳiloɳan həlḳing»** — bu uḳum yuḳiriḳi 13-ayəttiki «Sən ḥəmjəmət ḳilip ḳutḳuzoɳan... həlḳing» degən uḳumoɳa yeḳindur. **«... Əzüng rənə tələp ḥər ḳiloɳan həlḳing ətüp boloɳuqə»** — bu ayət bexarət bolup: (1) Ḳanaandiki həlḳ wə Moabtiki aḥalilər Hudaning həlḳining Misirdin qiḳḳinini anglap ulardin intayin ḳorḳidu («Yə.» 2:8-11ni kərüng); (2) keyinki künlərdə Israil Ḳanaan zeminini igiləxkə Iordan dəryasidin «ətidu». Bu ix boloɳuqə ḥeqḳandaḳ baxḳa əl-millət ularning yolini tosuwalalmaydu (17-ayətni kərüng). ■ **15:16** Ḳan. 2:25; 11:25; Yə. 2:9 □ **15:19** **«...ḳuruḳ yərdin mengip ətüp kətti»** — bəzi tərjimilərdə Musaning bu xeiri 18-ayət bilən tohtaydu. ■ **15:20** 1Sam. 18:6 □ **15:21** **«U zor uluoɳluḳini kərsətti»** — yaki «U xanliḳ oɳəlibə ḳuqti». □ **15:23** **«Maraḥ»** — «aqqiḳ» degən mənidə. ■ **15:23** Qəl. 33:8 □ **15:26** **«Pərwərdigarning səzini»** — ibraniy tilida «Pərwərdigarning awazini».

Isra'illarning «Misirdin qikix»tiki səpiri — Misirdin Kana'anqiqə bolqan səpər

«Misirdin qikix»tiki səpər

16

Manna bilən bədünə

1 Andin Israillarning pütkül jamaiti Elimdin yoloqa atlandi; Misir zeminidin qikip, ikkinqi eyining on bəxinqi künidə Elim bilən Sinayning otturisidiki Sin qəligə yetip kəldi. ■ 2 Əmma Israillarning pütkül jamaiti qəldə Musa bilən Harunning yaman gepini kilip otuldaxkili turdi. 3 Israillar ularoqa: — Pərwərdigarning koli bizni Misir yurtidila əltürüwətkən bolsa bolmasmidi! Xu yərdə biz gəx kaynawatkan kazanlarni qəridəp olturup, toyoqudək nan yemigənmiduk? Lekin silər bu jamaətning həmmisini aqlik bilən əltürməkqi bolup bizni bu qəlgə elip kəldinglar! — deyixti.□ ■

■ **16:1** Qəl. 33:5-49 □ **16:3** **«Pərwərdigarning koli bizni Misir yurtidila əltürüwətkən bolsa bolmasmidi!...»** — ularning kakxaxliri tolimu orunsiz idi, əlwəttə. Qünki birinqidin, Israillarning Misirdin elip kəlgən qarwa malliri az əməs idi (12:38ni kərüng). Ikkinqidin, ular Misirda kullukta boloqan qaoqliridimu ular erixidioqan yeməkliklər anqə kəp boloqan əməs idi («Kan.» 3:7, 8:1-3ni kərüng). ■ **16:3** Qəl. 11:4; 1Kor. 10:10

4 Buning bilən Pərwərdigar Musaoɣa: — Mana, Mən asmandin silərgə
nan yaoɣdurimən; xuning bilən həlq ḥər küni qiqip, bir künlük lazimliqini
yioɣiwalsun. Bu təriqidə Mən ularning Mening ɋanun-əmrlirimdə mangidioɣan-
mangmaydioɣanliqini sinaymən. ■ 5 Ḥər ḥəptining altinqi küni xundaq boliduki,
ular yioɣiwaloɣanlirini təyyarlisun; u baxqa künlərdə erixidioɣinidin bir ḥəssə köp
bolidu, — dedi. □ 6 Andin Musa bilən Ḥarun barliq Israillaroɣa: — Bügün
ahxam silərni Misir zeminidin elip qiqquqining Pərwərdigar ikənlikini bilisilər wə
7 ətə silər Pərwərdigarning xan-xəripini kərisilər; qünki U silərning Uning yaman
gepini ɋilip oɣotuldaxqininglarni anglidi; bizgə kəlsək, silər yaman gepimizni ɋilip
oɣotuldioɣudək biz kim iduq? — dedi.
8 Musa yənə: Pərwərdigar bügün ahxam silərgə yegili gəx berip, ətə ətigəndə
toyoɣudək nan bərgəndə *buni bilisilər*; qünki Pərwərdigar silər Uning yaman gepini
ɋilip oɣotuldioɣininglarni anglidi. Əmdi biz nemə iduq? Silərning oɣotuldaxqininglar
bizlərgə ɋaritiloɣan əməs, bəlki Pərwərdigaroɣa ɋaritiloɣandur, — dedi.
9 Andin Musa Ḥarunoɣa: — Sən Israillarning pütkül jamaitigə: «Pərwərdigarning
aldioɣa kelinglar; qünki U yaman gəp bilən oɣotuldaxqininglarni anglidi», dəp eytqin,
— dedi. 10 Xundaq boldiki, Ḥarun Israillarning pütkül jamaitigə səzləp turoɣinida,
ular qəl tərəpkə ɋariwidi, mana, Pərwərdigarning julasi bulutta ayan boldi. ■
11 Xuning bilən Pərwərdigar Musaoɣa mundaq dedi: —
12 — Mən Israillarning yaman gəp ɋilip oɣotuldaxqinini anglidim; əmdi ularoɣa:
«Gugumda silər gəx yəysilər wə ətigəndə nandin toyunisilər, xuning bilən silər
Mening Pərwərdigar Hudayinglar ikənlikimni bilip yetisilər» — dəp eytqin, dedi.□ ■
13 Kəqqurunda xundaq boldiki, bədünilər uqup kelip, qedirgaḥni ɋaplap kətti; ətisi
ətigəndə, qedirgaḥning ətrapidiki yərlərgə xəbnəm qüxkənidi. ■ 14 Ətrapta yatqan
xəbnəm kətürülüp kətkəndin keyin, mana, qəllükning yər yüzidə ɋirawdək nepiz,
kiqik-kiqik yumilaq nərsilər turatti. ■ 15 Israillar uni kərgəndə, uning nemə ikənlikini
bilmigini üqün: — Bu nemidu? — dəp soraxti.
Musa ularoɣa jawabən: — Bu Pərwərdigar silərgə ata ɋiloɣan ozuq-tülüktur. ■
16 Pərwərdigar xu ixni əmr ɋilip dediki, «Ḥərbiringlar yəydioɣininglaroɣa ɋarap
uningdin yioɣiwelinglar; ḥərbiringlar ailidiki adəm sanioɣa ɋarap, ḥərbir adəmgə
bir omər miqdarda yioɣinglar; ḥər adəm əz qediridiki kixilər üqün yioɣinglar» —
dedi.□
17 Israillar xundaq ɋilip, bəzisi köprək, bəzisi azraq yioɣiwaldi. 18 Ular uni omər
miqdari bilən əlqiwidi, köp yioɣqanlarningkidin exip kətmidi, az yioɣqanlarningmu
kəmlik ɋilmidi; ḥərbir kixi əz yəydioɣinioɣa ɋarap yioɣqanidi. □ ■ 19 Musa ularoɣa:
— Ḥeqqandaq adəm bulardin ḥeqnemini ətigə ɋaldurmisun, dedi.

■ **16:4** Zəb. 78:24; 105:40 □ **16:5 «altinqi kün» —** bu jümə künidur. Xu küni Yəḥudiylar yioɣqan «manna»din ikki künlük tamaqni təyyarliwelixi kerək idi. Qünki ətisi, yəni yəttinqi küni xabat küni («dəm elix küni») idi. ■ **16:10** Mis. 13:21 □ **16:12 «gugum» —** ibraniy tilida «ikki kəq arilikida» degən səz bilən ipadilinidu. 12:6 wə izaḥatni kərüng. ■ **16:12** Yḥ. 6:49,58 ■ **16:13** Qəl. 11:31; Zəb. 105:40 ■ **16:14** Qəl. 11:7; Nəḥ. 9:15; Zəb. 78:24; 105:40 ■ **16:15** Yḥ. 6:31; 1Kor. 10:3 □ **16:16 «bir omər» —** «əfaḥ»ning ondin bir ɋismi, yəni ikki litrqə idi. □ **16:18 «ḥərbir kixi əz yəydioɣinioɣa ɋarap yioɣqanidi» —**yənə bir tərjimisi: «ḥəmməylənning yioɣiwaloɣini əz eḥtiyajioɣa dəlmudəl idi». Bu ayətni ikki hil qüxinix mumkin: — (1) Hudaning bəlgilimisi boyiqə bir kixi üqün dəl bir omər miqdarda yeməklik təqdim ɋilinatti. Xuning bilən ḥəmməylən yioɣqandin keyin, omər miqdari bilən əlqiginidə, ozuq-tülük («manna»)ni artuq yioɣiwaloɣan kixi az yioɣqan kixigə kəm boloɣanni toldurup berətti. Ahir ḥəmmə kixigə kerək boloɣan yeməklik təng təmin etilətti. Bu məjizə əməs, təbiiy ix idi. (2) həlq məyli köp manna yioɣqan bolsun, yaki azraq yioɣqan bolsun, Hudaning karamiti bilən yioɣiwaloɣini dəl əz ailisining eḥtiyajioɣa mas boldi. Bu ixning əzi məjizə idi, əlwəttə. «manna»ning ḥər küni asmandin qüxüxi məjizə bolupla ɋalmay, mannaning miqdarimu dəl ḥəmməyləngə kerək boloɣanoɣa barawər idi. Bizningqə, «2Kor.» 8:15 boyiqə, birinqi qüxənqə tooɣra bolsa kerək; qünki xu ayəttə rosul Pawlus «manna yioɣix» degən ixni misal ɋilip, Hudaning bəndilirini bir-birigə berixkə rioɣbətləndüridu. ■ **16:18** 2Kor. 8:15

20 Xundaq bolsimu, ular Musaning sözigä qulaq salmidi; bäzilär uningdin bir qismini ätigä saqlap qoydi. Əmma saqlap qoyoqini qurtlap sesip kätti. Bu ix üqün Musaularqa hapa bolup aqqiqlandi. 21 Xu säwäbtin ularning härbiri här ätigini qiqip öz yäydioqiniqa qarap yioqiwalatti; qaloqanliri bolsa aptap qiqqanda erip ketätti.
22 Lekin altinqi küni xundaq boldiki, ular künlük ozuqning ikki hässisini yioqdi; demäk, härbir kixi üqün ikki omär miqdarda yioqiwaldi; andin jamaät ämirliri hämmisi kelip buni Musaoqa eytti.
23 Musa ularoqa: — Mana Pärwärdigarning degini: — Ätä aram küni, Pärwärdigaroqa ataloqan muqäddäs xabat küni bolidu; pixuridioqininglarni pixurup, qaynitidioqininglarni qayinitip, exip qaloqanning hämmisini ätigä saqlap qoyunglar, — dedi.
24 Ular Musa buyruoqandäk, exip qaloqanni ätisigä saqlap qoyuwidi, ular sesip qalmidi, qurutlapmu kätmidi. 25 Musa ularoqa: — Buni bügün yänglar; qünki bügün Pärwärdigaroqa ataloqan xabat küni boloqini üqün bügün daladin tapalmaysilär.
26 Altä kün silär yioqsanglar bolidu; lekin yättinqi küni xabat boloqini üqün u künidä heqnemä tepilmaydu, — dedi.
27 Halbuki, yättinqi küni hälqtin birnäqqisi ozuq-tülük yioqqili qiqiwidi, heqnemä tapalmidi. 28 Pärwärdigar Musaoqa: «Silär qaqanoqiqä Mening ämrlirim wä qanun-bälgilimilirimni tutuxni rät qilisilär? 29 Mana, Pärwärdigar silärgä xabat künini bekitip bärdi; xunga yättinqi küni härbiringlarni öz ornida turup, sirtlaroqa qiqmisun däp, altinqi küni ikki künlük ozuq beridu», — dedi. 30 Xuning bilän hälq yättinqi küni aram aldi.
31 Israillar bu ozuqni «manna» däp atidi; uning *xäkli* yumoqaqsüt uruqidäk, ränggi aq bolup, tämi häsälgä milängän qoturmaqqa ohxaytti.□ ■
32 Musa ularoqa: — Pärwärdigarning ämri xuki, — Keyinki äwladliringlaroqa Män silärni Misirdin elip qiqqanda, Män silärgä qöldä yeyixkä ata qiloqan nanni körsitix üqün, uningdin komzäkkä bir omär toxquzup, ular üqün saqlap qoyunglar, — dedi.
33 Musa Harunoqa: — Kälgüsi äwladliringlaroqa körsitixkä saqlax üqün bir komzäkni elip, uningoqa bir omär miqdarda manna selip, Pärwärdigarning huzurida qoyup qoyoqin, — dedi.■
34 *Keyin*, Harun Pärwärdigar Musaoqa buyruoqandäk komzäkni saqlax üqün uni höküm-guwahliq sanduqining aldida qoyup qoydi.□
35 Xu tärikidä Israillar adäm olturaqlaxqan bir zeminoqa yetip kälgüqä qirik yil «manna» yedi; ular Kanaan zeminining qegralirioqa yätküqä manna yedi.■
36 Əyni qaoqda bir «omär» «äfah»ning ondin birigä barawär idi.

17

Qoram taxtin qikqan su

1 Andin pütkül Israil jamaiti qopup, Sin qölidin qikip, Pärwärdigarning ämri boyiqä säpär qilip, Räfidim degän yärgä kelip qedirlirini tikti. Əmma u yärdä hälqqä iqkili su yoq idi. 2 Xuning bilän hälq Musa bilän jedällixip: — Bizgä iqkili su bärgin!

□ **16:31 «manna» —** «nemä bu?» degän mänidä (15-ayätni körüng). ■ **16:31** Qöl. 11:7 ■ **16:33** Ibr. 9:4 □ **16:34 «höküm-guwahliq» —** muxu yärdä «höküm-guwahliq» Hudaning Israiloqa bärmäkqi boloqan tüp ämrlirini, xundaqla uning Israil bilän bolidioqan ähdisini körsitidu (20-babni körüng). Hudaning muqäddäs mahiyiti wä Harakteri xu ämrlärdä ayan qilinoqaqqa, «höküm-guwahliq» däpmu atilidu. Xu ämrlär «ähdä sanduqi» iqidä saqlaqlik tax tahtaylar üstigä pütülgän (40:20ni körüng). **«… Uni höküm-guwahlik sanduqining aldida qoyup qoydi» —** ähdä sanduqining täswirini bilix üqün 25-bab, 10-22-ayätlärgä qaralsun. «Ibr.» 9:4tin qarioqanda, «manna» komziki keyinki waqitta ähdä sanduqi **iqigä**, muqäddäs qanun taxliri aldioqa qoyuloqan. ■ **16:35** Yä. 5:12; Näh. 9:15

— dedi. Lekin Musa ularoɣa: — Nemixqa mening bilən jedəllixisilər? Nemixqa Pərwərdigarni sinaysilər? — dedi.■
3 Lekin həlq qangqap, su tələp qilip, Musadin aoɣrinip oɣotuldixip: — Sən nemixqa bizni, balilirimizni wə melimizni ussuzluq bilən əltürüxkə Misirdin elip kəlding? — dedi. 4 Xuning bilən Musa Pərwərdigaroɣa pəryad kətürüp: — Bu həlqni qandaq qilsam bolar?! Ular ƫelila meni qalma-kesək qilixi mumkin! — dedi.
5 Pərwərdigar Musaoɣa jawabən: — Sən Israilning aqsaqalliridin birnəqqisini əzüng bilən billə elip qiqip, *Nil* dəryasining süyini uroɣiningda ixlətkən ƫasangni qolungoɣa elip həlqning aldioɣa baroɣin; ■ 6 Mana, Mən xu yərdə, ƫorəb teoɣidiki qoram taxning üstidə sening aldingda turimən; sən qoram taxni uroɣin. Buning bilən uningdin həlqqə iqkili su qiqidu, — dedi.
Musa Israilning aqsaqallirining kəz aldida xundaq qildi. □ ■ 7 Musa Israillarning jedəlləxkini wə ularning «Pərwərdigar arimizda zadi barmu-yoqmu?» deyixip Pərwərdigarni sinioɣini üqün, u yərni «Massaƫ» wə «Məribaƫ» dəp atidi.□

Amaləklər bilən jəng qilix

8 Xu qaoɣda Amaləklər kelip Rəfidimdə Israiloɣa ƫujum qildi. ■ 9 Musa Yəxuaoɣa: Sən əzimizdin Amalək bilən jəng qilixqa adəm tallioɣin. Mən ətə Hudaning ƫasisini qolumoɣa elip dəngning qoqqisida turup turimən, dedi.□ 10 Yəxua Musa buyruoɣinidək qilip, Amaləklər bilən jəng qildi. Musa, ƫarun wə Hur dəngning qoqqisioɣa qiqti. 11 Xundaq boldiki, Musa qolini kətürüp tursa, Israil oɣalib kelətti, lekin u qollirini pəskə qüxürüp tursa, Amalək oɣalib kelətti. 12 Musaning qolliri eoɣirlixip kətti; ular bir taxni elip kelip uning astioɣa qoydi; u uning üstidə olturdi; andin ƫarun bilən Hur biri bir təripidə, biri yənə bir təripidə uning qollirini yələp turdi; bu təriqidə uning qolliri taki kün patquqə məzmut turdi. 13 Xundaq qilip, Yəxua Amalək wə uning həlqini qiliqlap nabut qildi.□
14 Pərwərdigar Musaoɣa: — Bir əslimə bolsun dəp bu ixlarni bir kitabqa yezip qaldуroɣin, xundaqla xularni Yəxuaning qulaqlirioɣa oqup bər; qünki Mən Amaləkning namini asmanlarning astidin, ƫətta adəmlərning esidinmu mutləq əqürüwetimən, dedi.■
15 Andin Musa bir qurbangaƫni yasap, namini «Pərwərdigar tuoɣumdur» dəp atidi □ 16 wə Musa: — Yaƫning təhti aldida bir qol kətürülüp: — «Pərwərdigar əwladtin əwladqiqə Amaləkkə qarxi jəng qilidu» deyilgənidi, — dedi.□ ■

18

Yətroning Musani Ziyarət qilixi wə uningoɣa nəsiƫət qilixi

1 Musaning qeynatisi, yəni Midiyanning kaƫini Yətro Hudaning Musa üqün ƫəmdə Əz həlqi Israil üqün barliq qiloɣanliri tooɣruluq anglidi, yəni Pərwərdigarning Israilni

---

■ **17:2** Qəl. 20:3, 4 ■ **17:5** Mis. 7:20 □ **17:6** **«ƫorəb teoɣi»** — Sinay teoɣining baxqa bir ismi. ■ **17:6** Qəl. 20:9; Zəb. 78:15-16; 114:8; 1Kor. 10:4 □ **17:7** **«Massaƫ»** — «sinax» degən mənidə, «Məribaƫ» — «jedəl-majra» degən mənidə. ■ **17:8** Qan. 25:17,18 □ **17:9** **«Sən əzimizdin Amalək bilən jəng qilixqa adəm tallioɣin»** — yaki «Sən əzimizgə adəmlərni tallap, Amalək bilən soquxqili qiqqin». □ **17:13** **«qiliqlap,...»** — ibraniy tilida «qiliq bisi bilən urup,...». ■ **17:14** Qəl. 24:20; Qan. 25:17, 18, 19; 1Sam. 15:2, 3 □ **17:15** **«Pərwərdigar tuoɣumdur»** — ibraniy tilida «Yaƫwəƫ-nissi». □ **17:16** **«Yaƫ»** — «Yaƫwəƫ» (Pərwərdigar)ning qiskartilma xəklidur. **«Yaƫning təhti aldida bir qol kətürülüp: ....»** — kimning qolining Hudaning təhti aldida kətürülgənliki enik eytilmaydu; bizningqə bu sirlik ix ərxtə Hudaning aldida yüz bərgən bolup, qəsəm qilip «kətürülgən qol» bolsa «Pərwərdigarning qoli» («Yəx.» 25:10, 41:20, 53:1, 66:14, «Yuƫ.» 12:38), yəni «Pərwərdigarning **Quli**» boloɣan Məsiƫ («Yəx.» 42:1, 19, 49:6, 52:13)ni kərsətsə kerək. ■ **17:16** 1Sam. 15:2

Misirdin qiqarоqanliqidin həwər tapti. ■ 2-3 Xuning bilən Musaning qeynatisi Yətro
Musaning əslidə өz yenioqa əwətiwətkən ayali Zipporaq wə uning ikki ooqlini elip
yoloqa qikti (birinqi ooqlining ismi Gərxom dəp qoyuloqanidi; qünki Musa: «mən
yaqa yurtta musapir bolup turuwatimən» degənidi. □ ■ 4 Yənə birining ismi Əliezər
dəp qoyuloqanidi; qünki Musa: «Atamning Hudasi manga yardəmdə bolup, meni
Pirəwnning qiliqidin qutquzdi», degənidi). □ 5 Xundaq qilip Musaning qeynatisi
Yətro Musaning ooqulliri bilən ayalini elip, Musaning qəldə, Hudaning teoqining
yenida qedir tikgən yerigə yetip kəldi.
6 U əslidə Musaoqa: — «Mana, mənki qeynatang Yətro sening ayalingni wə uning ikki
ooqlini elip yeningoqa ketiwatimən» dəp həwər əwətkənidi. 7 Xuning bilən Musa өz
qeynatisining aldioqa qikip, təzim qilip, uni səydi. Ular bir-biridin hal-əhwal sorixip
qediroqa kirdi; 8 Andin Musa qiynatisioqa Israilning wəjidin Pərwərdigarning Pirəwn
wə misirliqlaroqa qiloqan həmmə əməllirini səzləp, ularning yol boyi bexioqa qüxkən
jəbir-japalarni bayan qilip, Pərwərdigarning qandaq qilip ularni qutquzoqinini eytip
bərdi.
9 Buni anglap Yətro Pərwərdigarning Israiloqa kərsətkən barliq yahxiliqidin, ularni
misirliqlarning qolidin qutquzoqanliqidin xadlandi. 10 Yətro *xadlinip*: — Silərni
misirliqlarning wə Pirəwnning qolidin qutquzoqan Pərwərdigaroqa təxəkkurlər
boloqay! U bu qowmni misirliqlarning qolidin qutquzdi! 11 Mən Pərwərdigarning
barliq ilahlardin üstün turidioqanliqini əmdi bildim; qünki U dəl ular yooqanqiliq
qiloqan ixta Өzining ulardin üstün turidioqanliqini namayan qildi — dedi.□ ■
12 Andin Musaning qeynatisi Yətro Hudaoqa atap bir kөydürmə qurbanliq wə
birnəqqə *təxəkkur* qurbanliqlirini elip kəldi; Harun bilən Israilning hərbir aqsaqili
Musaning qeynatisi bilən billə Hudaning huzurida taam yeyixkə kəldi.□

Yətroning aqilanə məsliһiti

13 Ətisi Musa həlqning ix-dəwaliri üstidin həküm qikirixqa olturdi; həlq ətigəndin
tartip kəqkiqə Musaning qərisidə turuxti. 14 Musaning qeynatisi uning həlqi üqün
qiloqan ixlirini kərgəndə uningdin: — Sening həlqqə qiliwatqan bu ixing zadi nemə
ix? Nemixqa sən *bu ixta* yaloquz olturisən, barliq həlq nemə üqün ətigəndin kəqkiqə
sening qərəngdə turidu? — dedi.
15 Musa qeynatisioqa jawab berip: — Həlq Hudadin yol izdəxkə mening qeximoqa
kelidu. 16 Qaqanki ularning bir ix-dəwasi qiqsa ular yenimoqa kelidu; xuning
bilən mən ularning otturisida həküm qikirimən wə xundaqla Hudaning qanun-
bəlgilimilirini ularoqa bildürimən, — dedi.
17 Musaning qeynatisi uningoqa: — Bu qiloqining yahxi bolmaptu. 18 Sən jəzmən
өzüngni həmdə qərəngdə turoqan həlqnimu qarqitip qoyisən; qünki bu ix sanga
bək eoqir kelidu. Sən uni yaloquz qilip yetixəlməysən. 19 Əmdi mening səzümgə
qulaq saloqin, mən sanga bir məsliһət berəy wə *xundaq qilsang,* Huda sening bilən
billə bolidu: — Sən өzüng Hudaning aldida həlqning wəkili bolup, ularning ixlirini
Hudaoqa məlum qiloqin; 20 sən həlqqə qanun-bəlgilimilərni өgitip, mangidioqan
yolni kərsitip, ularning qandaq burqi barliqini uqturoqin. 21 Xuning bilən bir
waqitta sən pütkül həlqning arisidin Hudadin qorqidioqan, nəpsaniyətqilikni yaman
köridioqan həm qabiliyətlik həm diyanətlik adəmlərni tepip, ularni həlqning üstigə

■ **18:1** Mis. 2:16; 3:1 □ **18:2-3 «Gərxom»** — «yaqa yurtluq» degən səz bilən aһangdax. ■ **18:2-3** Mis. 2:22
□ **18:4 «Əliezər»** — «Hudayim yardəmdur» degən mənidə. □ **18:11 «ular yooqanqiliq qiloqan ixta»** —
muxu yərdə «ular» sahta ilaһlar, butlarni kərsitidu (12:12, 15:11ni kərüng). Bəzi alimlar bu səz misirliqlarni
kərsitidu, dəp qaraydu. ■ **18:11** Mis. 1:10,16,22; 5:7; 14:18 □ **18:12 «təxəkkur qurbanliqliri»** —
ibraniy tilida «zəbaq» deyilidu. Harun wə aqsaqallarning Yətro bilən billə xu qurbanliqlardin yegənliki ularning
təxəkkur qurbanliqi ikənlikini ispatlaydu. Qünki «təxəkkur qurbanliqliri»din sunoquqi kiximu yesə bolatti.

bax kilip, bəzisini mingbexi, bəzisini yüzbexi, bəzisini əllikbexi, bəzisini onbexi kilip təyinligin. □ 22 Xuning bilən bular ḥərkandak wakitta həlkning ix-dəwalirini soraydu. Əgər qong bir ix-dəwa qikip kalsa, buni sanga tapxursun; lekin ḥəmmə kiqik ix-dəwalarni ular əzliri bejirisun. Xundak kilip, ular sening wəzipəngni yeniklitip, yüküngni kətürüxüp beridu. 23 Əgər xundak kilsang wə Huda sanga xundak buyrusa, əzüng *wəzipəngdə* put tirəp turalaysən wə həlkingmu hatirjəmlik bilən əz jayioŋa kaytip ketidu, dedi.
24 Musa keynatisining səzigə kulak selip deginining ḥəmmisini kildi. ■ 25 Musa pütkül Israil arisidin kabiliyətlik adəmlərni tallap, ularni həlkning üstigə bax kilip, bəzisini mingbexi, bəzisini yüzbexi, bəzisini əllikbexi, bəzisini onbexi kilip koydi.
26 Bular ḥərkandak wakitta həlkning ix-dəwalirini sorap turdi; təsrək ix-dəwalarni bolsa, Musaoŋa yollaytti, kiqik ix-dəwalarni bolsa əzliri soraytti.
27 Andin Musa keynatisini yoloŋa selip koydi, u əz yurtioŋa kaytip kətti.

19

Israillar Sinay teoŋida

1 Israillar Misir zeminidin qikip, dəl üqinqi eyining baxlanoŋan küni Sinay qəligə yetip kəldi. □ 2 Ular Rəfidimdin qikip, Sinay qəligə yetip kelip, qəldə qedir tikti; Israil xu yərdə, taoŋning udulida tohtap qedir tikti. 3 Musa Hudaning aldioŋa qikiwidi, Pərwərdigar taoŋdin uningoŋa hitab kilip mundak dedi: — Sən Yakupning jəmətigə səz kilip, Israilloroŋa munu həwərni yətküzgin: — ■ 4 «Mening misirlikloroŋa nemə kiloŋinimni, xundakla Mən silərni huddi bürküt balilirini kanatlirioŋa mindürüp elip yürgəndək, Əz keximəŋa elip kəlginimni əzünglar kərdünglar. □ ■ 5 Əmdi silər dərḥəkikət Mening səzümni anglap, əḥdəmni tutsanglar, undakta barlik əllərning arisida Manga has bir gəḥər bolisilər — qünki pütkül yər Meningkidur — ■ 6 wə silər Manga kaḥinlardin tərkib tapkan has bir padixaḥlik wə mukəddəs bir kowm bolisilər». Mana bu sən Israilloroŋa deyixing kerək boloŋan səzlərdur, — dedi.□ ■
7 Xuning bilən Musa yenip kelip, həlkning aksakallirini qakirtip, Pərwərdigar uningoŋa buyruoŋan xu səzlərning ḥəmmisini uloroŋa yətküzdi.
8 Həlkning ḥəmmisi bir eoŋizdin: — Pərwərdigar buyruoŋanning ḥəmmisigə qokum əməl kilimiz! — dəp jawab bərdi. Andin Musa həlkning jawab səzlirini Pərwərdigarning kexioŋa berip yətküzdi.■
9 Pərwərdigar Musaoŋa: — Mana, Mən sanga səz kiloŋinimda həlk awazimni anglisun, ḥəmixə sanga ixənsun dəp, yeningoŋa kara bulutning karangoŋuluki iqidə kelimən, dəp eytti. Musamu həlkning degənlirini Pərwərdigaroŋa anglatti.
10 Pərwərdigar Musaoŋa yənə: — Sən həlkning kexioŋa berip, bügün wə ətə ularni pak-mukəddəs kilip, kiyim-keqəklirini yuduroŋin. 11 Ular üqinqi künigə təyyar tursun; qünki üqinqi küni barlik həlkning kəz aldida Pərwərdigar Sinay teoŋioŋa qüxidu. 12 Sən həlk üqün *taoŋning* ətrapioŋa bir pasil kilip, uloroŋa: «Silər eḥtiyat kilinglar, taoŋka qikmanglar yaki uning etikigə tegip kətmənglar. Kimki taoŋka təgsə

□ **18:21 «diyanətlik adəmlər»** — ibraniy tilida «ḥəkikətkə təwə adəmlər». ■ **18:24** Kan. 1:9 □ **19:1 «üqinqi eyining baxlanoŋan küni»** — baxka birhil tərjimisi boyiqə «üqinqi ay» yilning (kalendarning) üqinqi eyini kərsitidu. ■ **19:3** Ros. 7:38 □ **19:4 «huddi bürküt balilirini kanatlirioŋa mindürüp elip yürgəndək,...»** — bəzidə ana bürküt balilirioŋa uquxni əgətkəndə ularni dümbisigə mindürüp uqidu. ■ **19:4** Kan. 29:1; 32:11 ■ **19:5** Kan. 7:6; 10:14,15; 14:2; 26:18; Zəb. 135:4; Yəx. 41:8; Tit. 2:14 □ **19:6 «silər manga kaḥinlardin tərkib tapkan has bir padixaḥlik ... bolisilər»** — baxka birhil tərjimisi: «silər manga padixaḥlar wə kaḥinlar ...bolisilər». ■ **19:6** 1Pet. 2:9 ■ **19:8** Mis. 24:3

əltürülməy qalmaydu; □ ■ 13 Uningoqa ḥətta birər qoli tegip kətsimu, qalma-kesək qilip əltürülsun yaki oq etip əltürülsun. Məyli ḥaywan yaki insan bolsun, xundaq qilsa, tirik qaldurulmisun» — dəp eytqin. Lekin Kanay uzun qelinsa, ular taoqning tüwigə qiqsun, dedi.□
14 Musa taoqdin qüxüp həlqning qexioqa berip, həlqni Hudaoqa atap muqəddəs qildi; ular kiyim-keqəklirini yudi. 15 Andin Musa həlqqə: — Üqinqi künigə təyyar turunglar; ḥeqkim ayali bilən yeqinqilik qilmisun, dedi.■
16 Üqinqi küni boloqanda, tang yoruxi bilən xundaq boldiki, güldürmamilar güldürləp, qaqmaq qeqip, taoq üstidə qoyuq bir parqə bulut pəyda boldi, zor qattiq qelinoqan kanayning awazi anglandi. Buni kərüp qedirgaḥdiki pütkül həlq qorqunqidin titrəp kətti. □ ■ 17 Musa həlqni Hudaning aldida ḥazir boluxqa qedirgaḥdin elip qiqti. Ular kelip taoqning tüwidə ərə turdi. ■ 18 Pərwərdigar Sinay teoqioqa otta qüxüp kəlgini üqün is-tütək pütkül taoqni qaplidi; is-tütək humdandin ərligən is-tütəktək üstigə ərləp qiqti. Pütkül taoq qattiq təwrinixkə baxlidi. ■
19 Kanay awazi baroqanseri küqiyip intayin qattiq qiqti. Musa səz qiliwidi, Huda anglap ünlük awaz bilən jawab bərdi. □ 20 Pərwərdigar Əzi Sinay teoqioqa, taoqning qoqqisioqa qüxti; andin Pərwərdigar Musani taoqning qoqqisioqa qaqiriwidi, Musa taoqqa qiqti.
21 Pərwərdigar Musaoqa: — Sən qüxüp halayiqni agaḥlandurup: Ular «Pərwərdigarni kərimiz» dəp pasildin bəsüp ətmisun; undaq qilsa, ulardin kəp adəm ḥalak bolidu, dəp eytqin. 22 Pərwərdigaroqa yeqin kelələydioqan kaḥinlarmu əzlirini manga atap muqəddəs qilsun; bolmisa, Pərwərdigar *sepilni* bəskəndək ularoqa ḥalakət yətküzidu, — dedi.
23 Musa Pərwərdigaroqa: — Halayiqning Sinay teoqioqa qiqixi mumkin əməs; qünki Sən Əzüng bizgə qattiq agaḥlandurdung: taoqni «muqəddəs» dəp qarap, uning ətrapioqa pasillarni bekitinglar, dəp əmr qilding, — dedi.
24 Pərwərdigar Musaoqa: — Mang, sən qüxüp kətkin. Andin sən Ḥarunni elip, billə qikqin; lekin kaḥinlar wə həlq bolsa Pərwərdigarning qexioqa barayli dəp pasildin bəsüp ətmisun; bolmisa, *Pərwərdigar sepilni* bəskəndək ularning üstigə qüxidu, — dedi.
25 Xuning bilən Musa həlqning qexioqa qüxüp, ularoqa bu səzni yətküzdi.

20

On pərz

1 Huda munu barliq səzlərni bayan qilip mundaq dedi: —
2 Mən seni «qulluq makani» boloqan Misir zeminidin qiqirip kəlgən Pərwərdigar Hudayingdurmən.■
3 Sening Məndin baxqa ḥeqqandaq ilaḥing bolmaydu.

□ **19:12** **«həlq üqün taoqning ətrapioqa»** — yaki «həlq ətrapioqa». ■ **19:12** Ibr. 12:18 □ **19:13** **«Uningoqa… tegip kətsimu»** — demək, taoqqa tegix. Baxqa birhil tərjimisi «uningoqa (taoqqa təgkən kixigə) adəmning qoli təgmisun…». **«qalma-kesək qilinsun yaki oq etip əltürülsun»** — demək, taoqqa təgkən kixini əltürüxi kerək; biraq hilaplik qiloqan undaq bir kixini taoq etikidə (qət'iy qəkləngən jayoqa kirgənliki səwəblik) əltürüx üqün ḥərqandaq kixi uningoqa təgsə yaki uningoqa yeqin barsa bolmaytti; xunga uni qalma-kesək qilix yaki oq bilən əltürüx kerək idi. Baxqa birhil tərjimisi «(Huda təripidin) əltürülidu». ■ **19:15** 1Sam. 21:4; 1Kor. 7:5 □ **19:16** **«güldürmamilar»** — ibraniy tilida «awazlar». **«kanayning awazi»** — yaki «buroqa awazi». ■ **19:16** Ibr. 12:18 ■ **19:17** Qan. 4:10,11 ■ **19:18** Ḥak. 5:4; Zəb. 68:8; 77:18; 114:4; 144:5; Ḥab. 3:10 □ **19:19** **«Musa səz qiliwidi, Huda anglap ünlük awaz bilən jawab bərdi»** — baxqa birhil tərjimisi: «Musa səz qiliwatatti, Huda anglap ünlük awaz bilən jawab beriwatatti». ■ **20:2** Mis. 13:3; Qan. 5:6; Zəb. 81:10

4 Sən özüng üqün məyli yuqiridiki asmanda bolsun, məyli töwəndiki zeminda bolsun,
yaki yər astidiki sularda bolsun, ḥərqandaq nərsining qiyapitidiki ḥeqqandaq oyma
xəkilni yasima.□ ■
5 Sən bundaq nərsilərgə bax urma yaki ularning qulluqiƣa kirmə. Qünki
Mənki Pərwərdigar Hudaying wapasizliққa ḥəsət qiloƣuqi Təngridurmən. Məndin
nəprətləngənlərning qəbiḥliklirini özlirigə, ooƣullириƣa, ḥətta nəwrə-qəwrilirigiqə
qüxürimən, □ 6 Əmma Meni səyidiƣan wə əmrlirimni tutidiƣanlarƣa ming
əwladiƣiqə özgərməs meḥribanlik kərsitimən.□
7 Pərwərdigar Hudayingning namini qalaymiqan tiloƣa alma; qünki kimdəkim
namini qalaymiqan tiloƣa alsa, Pərwərdigar uni gunaḥkar ḥesablimay qalmaydu.■
8 Xabat künini muqəddəs dəp bilip tutqili yadingda saqliƣin. ■ 9 Altə kün ixləp
barliq ixliringni tügətkin; ■ 10 lekin yəttinqi küni Pərwərdigar Hudayingƣa ataloƣan
xabat künidur; sən xu küni ḥeqqandaq ix qilmaysən; məyli sən yaki ooƣlung bolsun,
məyli qizing, məyli qulung, məyli dediking, məyli buqang yaki sən bilən bir yərdə
turuwatqan musapir bolsun, ḥeqqandaq ix qilmisun. □ 11 Qünki altə kün iqidə
Pərwərdigar asman bilən zeminni, dengiz bilən uning iqidiki barini yaratti andin
yəttinqi künidə aram aldi. Buning üqün Pərwərdigar xabat künini bəht-bərikətlik
kün qilip, uni muqəddəs kün dəp bekitti.■
12 Ata-anangni ḥərmət qil. Xundaq qilsang Pərwərdigar Hudaying sanga ata
qilmaqqi boloƣan zeminda uzun ömür kərisən.■
13 Qatillik qilma.■
14 Zina qilma.■
15 Ooƣrilik qilma.
16 Qoxnang tooƣruluq yaloƣan guwaḥlik bərmə.□
17 Sən qoxnangning öy-imaritigə kəz qiringni salma, nə qoxnangning ayali, nə uning
qulиƣa, nə uning dediki, nə uning kalisi, nə uning ixiki yaki qoxnangning ḥərqandaq
baxqa nərsisigə kəz qiringni salma.□ ■

Həlqning wəḫimisi

□ **20:4 «Sən özüng üqün ... ḥərqandaq nərsining qiyapitidiki ḥeqqandaq oyma xəkilni yasima» —** 5-ayəttin enik kərünidiki, 4-ayəttə hatiriləngən: «özüng üqün ... xəklidə.. yasima» degən bu əmrning kəzdə tutqini adəmlər qoqunux məqsitidə yasioƣan ḥərqandaq xəkillərdur. Demək, bu yazmilarda sən'ətning özi yaki bədiiy ijadiyət, məsilən rəssamlik yaki ḥəykəltiraxlik mən'i qilinoƣan əməs. Məsilən, «muqəddəs qedir» wə keyinki «muqəddəs ibadəthana»da birnəqqə sürətlər (herublar, güllər, horma dərəh qatarliqlarning sürətliri) kərünidu. Bular butlar əməs, pəqət bezəx məqsitidə ixləngən. ■ **20:4** Law. 26:1; Zəb. 97:7 □ **20:5 «wapasizliққa ḥəsət qiloƣuqi Təngri» —** bu ibarə tooƣruluq «təbirlər» wə «qanun xərḫi»diki «qoxumqə səz»imizni kərüng. «Məndin nəprətləngənlərning qəbiḥliklirini özlirigə, ooƣullириƣa, ḥətta nəwrə-qəwrilirigiqə qüxürimən» — bu muḥim səz tooƣruluq «qoxumqə səz»imizni, xundaqla «Əzakiyal»diki «qoxumqə səz»imizni (18-, 33-bablar tooƣruluq) kərüng. □ **20:6 «əmrlirimni tutidiƣanlarƣa mingliƣan əwladiƣiqə» —** baxqa birhil tərjimisi: «əmrlirimni tutidiƣan mingliƣanliriƣa...». Birak «Qan.» 7:9 tərjimimizgə mas kelidu. **«özgərməs meḥribanlik» —** muxu yərdə «özgərməs meḥribanlik» ibraniy tilida «həsəd» degən səz bilən ipadilinidu. Bu səzning mənisi bək qongqur bolup, kəp yərlərdə «özgərməs muḥəbbət» yaki «özgərməs meḥribanlik» dəp tərjimə qilinidu. Kəp yərlərdə bir hil əḥdə bilən baoƣliq bolidu; xunga səzning uzunrak birhil tərjimisi: «meḥir-muḥəbbət tüpəylidin əḥdidə daim turidiƣanliqi» degili bolidu. Məsilən, bu səz «Yar.» 21:23, 24:12, 32:10, «Mis.» 15:13, 34:6, 7lərdə ixlitilgən. ■ **20:7** Law. 9:12; Mat. 5:33 ■ **20:8** Əz. 20:12 ■ **20:9** Mis. 23:12; 34:21; Luqa 13:14 □ **20:10 «yəttinqi küni.....xabat künidur» —** ibraniy tilida «xabat» wə «yəttinqi» degənlər aḫangdax səz. **«sən bilən bir yərdə turuwatqan» —** ibraniy tilida «dərwaziliring iqidə turuwatqan» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **20:11** Yar. 2:2; Ibr. 4 ■ **20:12** Mat. 15:4; Əf. 6:2 ■ **20:13** Mat. 5:21 ■ **20:14** Mat. 5:27 □ **20:16 «Qoxnang tooƣruluq yaloƣan guwaḥlik bərmə» —** Təwrat-injil boyiqə «qoxnang» Huda bizning yenimizoƣa yeqin qiloƣan ḥərbir adəmni kərsitidu, əlwəttə. □ **20:17 «qoxnang» —** bu səz tooƣruluq yuqiriqi izaḥatni kərüng. ■ **20:17** Rim. 7:7

18 Pütkül həlq güldürmamilarni, qeqin-yalquнlarni, kanayning awazi wə taoqdin
ərləp qiqqan is-tütəklərni kərdi wə anglidi; ular bularni kərüp, titrixip yiraq turuxti
19 wə Musaoqa: — Bizgə sənla səz qiloqaysən, biz anglaymiz; lekin Huda bizgə Өzi
səz qilmisun; qünki undaq qilsa ələp ketimiz, dedi.■
20 Musa halayiqqa jawabən: — Qorqmanglar; qünki Hudaning bu yərgə kelixi silərni
sinax üqün, yəni silərning Uning dəhxətlikini kəz aldinglaroqa kəltürüp, gunah
qilmasliqinglar üqündur, — dedi.□ 21 Xuning bilən halayiq nerida turdi; lekin Musa
Huda iqidə turoqan qoyuq bulutning qexioqa yeqin bardi.■

Qurbangah tooqrisidiki nizam

22 Pərwərdigar Musaoqa: — Sən berip Israillaroqa munu səzlərni yətküzgin: «Silərgə
ərxtin səz qiloqinimni kərdünglar. 23 Silər Mening ornumda ilah dəp kümüxtin butlar
yasimanglar, yaki өzünglar üqün altundin butlarni yasimanglar.
24 — Sən Mən üqün tupraqtin bir qurbangah yasap, xu yərdə kөydürmə qurbanliq wə
inaqlik qurbanliqliringni, qoy-өqkə bilən kaliliringni sunoqin. Omumən Mən həlqqə
namimni *hөrmət bilən* əslitidioqan barlik jaylarda, yeningoqa kelip sanga bəht-bərikət
ata qilimən.■
25 — Əgər Manga atap taxlardin qurbangah yasimaqqi bolsang, yonuloqan taxlardin
yasimioqin; qünki taxlaroqa əswabingni təgküzsəng, ular napak bolup qalidu. □ ■
26 Qurbangahimoqa qiqidioqan pələmpəy bolmisun; undaq boloqanda, pələmpəydin
qiqquqə əwriting kərünüp qelixi mumkin», — dedi.

21

Qullaroqa muamilə qilixtiki həküm-bəlgilimilər

1 — Sən ularning aldioqa qoyidioqan həküm-bəlgilimilər munulardur: —
2 Əgər sən bir ibraniy qulni setiwaloqan bolsang, u altə yiloqiqə hizmitingdə bolup,
yəttinqi yili tələmsiz hər qilinsun. ■ 3 U qul qilinixqa tənha haləttə elip kelingən
bolsa, tənha haləttə kətsun. Ayali bilən birgə elip kelingən bolsa, ayalimu uning bilən
billə kətsun.
4 Əgər hojisi uningoqa hotun elip bərgən bolsa, xundaqla ayali uningoqa ooqul-qizlarni
tuoqup bərgən bolsa, ayal baliliri bilən hojisioqa qelip, ər yaloquz kətsun. 5 Lekin əgər
qul elan qilip: «Mən hojam, ayalim wə balilirimoqa muhəbbitim boloqini üqün hər
bolup kətməymən» desə, ■ 6 undaqta uning hojisi uni Hudaning *ibadət sorunining*
aldioqa elip berip, uni ixikning aldida yaki ixikning kexikining aldida turoquzsun;
andin hojisi bigiz bilən uning qulikini təxsun. Xundaq qilip, u mənggügə hojisining
quli bolup qalidu.□
7 Əgər birkim qizini dedəklikkə setiwətkən bolsa, u ər qullar hər qilinoqandək hər
qilinmisun. 8 Əgər өzigə has setiwaloqan qiz hojisioqa yaqmisa, undaqta u qiz

---

■ **20:19** Qan. 5:25; Ibr. 12:19 □ **20:20 «silərning Uning dəhxətlikini kəz aldinglaroqa kəltürüp, gunah qilmasliqinglar üqündur»** — yaki «Uningdin boloqan qorqunq sening kəz aldida bolup, bu gunah qilmasliqinglar üqündur». ■ **20:21** Mis. 19:17; Ibr. 12:18 ■ **20:24** Mis. 27:1; 38:1 □ **20:25 «taxlaroqa əswabingni təgküzsəng, ular napak bolup qalidu»** — 4-ayəttiki əmr boyiqə, Hudani bildüridioqan heqqandaq sürət yaki xəkil bolmaydu. Bu ayəttiki əmr qurbangah taxlirining üstidə heqqandaq xəkil-sürətlərning bolmasliqi («napak» bolmisun dəp), butpərəslik gunahining aldini elix üqün berilgən. ■ **20:25** Qan. 27:5; Yə. 8:30, 31 ■ **21:2** Qan. 15:12; Yər. 34:14 ■ **21:5** Qan. 15:16 □ **21:6 «Hudaning ibadət sorunining aldioqa»** — yaki «Hudaning aldioqa» yaki «hakimlarning aldioqa». **«andin hojisi bigiz bilən uning qulikini təxsun»** — demək, qulning qulikini ixik qanitioqa yaki ixik kexikigə yeqip turup, qulikining yumxiqini ixikkə yaki ixikning kexikigə mihlaydu.

tərəpning ḥək tələp uni ḥər kilixioɣa yol koyuxi kerək. Lekin hojisining uni yat həlkkə setix ḥokuki bolmaydu; qünki hojisi uningoɣa wapasizlik kiloɣandur. □ 9 Əgər u kizni ooɣlioɣa has bekitkən bolsa, undakta u bəlgilimilər boyiqə uningoɣa öz kizidək muamilə kilsun.
10 Əgər hojisi yənə hotun alsa, əslidə əmrigə aloɣan dedikining yemək-iqmikini, kiyim-keqikini wə ər-hotunqilik burqini kemaytmisun. 11 Əgər u xu üq ixni ada kilmisa, undakta u bədəl töliməy ḥər bolsun.

Urux-talax ḥəkkidə

12 Kimki bir adəmni urup öltürüp koysa, umu qokum öltürülsun. ■ 13 Lekin əgər u kixi *ölgüqining* jenini paylap turup kəstən öltürmigən, bəlki mən Huda uning koli arkilik xu kixining ölüxigə yol koyoɣan bolsam, undak əḥwalda Mən uningoɣa kaqidioɣan bir jayni orunlaxturimən. 14 Lekin əgər birsi öz koxnisini ḥiylə bilən öltürimən dəp, uningoɣa kəstən ḥujum kilsa, u gərqə *panaḥ izdəp* kurbangaḥimoɣa keqip kəlsimu, u xu yərdə tutulsun wə ölümgə məḥkum kilinsun.
15 Kimki öz atisi yaki anisioɣa kol təgküzsə, qokum öltürülsun.■
16 Kimki bir adəmni bulap satkan bolsa yaki uning kolida barliki məlum bolsa, jəzmən öltürülüxi kerək.
17 Kimki öz atisi yaki anisioɣa lənət kilip karoɣioɣan bolsa, jəzmən öltürülüxi kerək.■

Baxkilarni zəhimləndürüx ḥəkkidə

18 Əgər ikki kixi uruxup kelip, biri yənə birini tax ya moxti bilən ursa, uruloɣan kixi ölməy, orun tutup yetip kaloɣan bolsa, 19 u kixi kopup ḥasioɣa tayinip taxkirioɣa qikkudək bolsa, undakta uni uroɣan kixi jazadin halas kilinsun; pəkət zəhimləngüqining yetip ixtin kaloɣan wakti üqün töləm berip, uni dawalitip səllimaza sakaytsun.
20 Əgər birsi kuli yaki dedikini tayakta ursa, xundakla kul yaki dedək nək məydanda ölüp kətsə, uning üqün *igisi* qokum jazaoɣa tartilsun. □ 21 Lekin əgər tayak yegüqi bir-ikki kün tirik tursa, undakta kul hojayinining xəhsi mal-mülki boloɣini üqün, kulning jazasioɣa tartilmisun.
22 Əgər kixilər bir-biri bilən uruxup kelip, ḥamilidar bir ayalni urup salsa, ḥamilidar ayalda balisi baldur tuoɣuluxidin baxka zəhimlinix bolmisa, ayalning erining töləm təlipi boyiqə ḥakimlarning təstikidin ötküzülüp jərimanə tölisun. □ 23 Əgər *ayal yaki bala* ziyan-zəhətkə uqrioɣan bolsa, undakta jenioɣa jan, □ 24 közigə köz, qixioɣa qix, kolioɣa kol, putioɣa put, ■ 25 köyükkə köyük, zəhimgə zəhim, kökkə kök tölənsun.
26 Əgər birsi öz kul ya dedikining közini urup nakar kilip koysa, közi wəjidin uni azad kilsun. 27 Xuningdək birsi öz kuli ya dedikining qixini urup qikiriwətkən bolsa, qixi wəjidin uni azad kilsun».

Mal-ulaoɣlar tooɣruluk bəlgilimilər

□ **21:8 «hojisi uningoɣa wapasizlik kiloɣandur» —** adəttə ər kixi dedək setiwaloɣan bolsa, uni öz keniziki yaki tokili kilip əmrigə aloɣan ḥesablinatti. Xunga dedəkning kəm degəndimu tokallik ḥokuki bar idi. ■ **21:12** Law. 24:17 ■ **21:15** Mat. 15:4 ■ **21:17** Law. 20:9; Pənd. 20:20; Mat. 15:4; Mar. 7:10 □ **21:20 «uning üqün igisi qokum jazaoɣa tartilsun» —** ibraniy tilida «uning intikami qokum elinidu». □ **21:22 «balisi baldur tuoɣuluxidin baxka» —** yaki «balisi qüxüp ketixtin baxka». Aldi-kəyni səzlərgə karioɣanda, muxu yərdə pəkət «baldur tuoɣulsa» degən tərjimisi tooɣra bolsa kerək. □ **21:23 «Əgər ayal yaki bala ziyan-zəhətkə uqrioɣan bolsa,...» —** ibraniy tilida pəkət «Əgər zərər-zəhmət bolup qikisa,...» deyilidu. ■ **21:24** Law. 24:20; Kan. 19:21; Mat. 5:38

28 Əgər bir kala bir ər yaki ayal kixini üsüp əltürüp qoysa, xu kala qoqum qalma-
kesək qilinixi kerək, uning gəxi yeyilmisun. Lekin kalining igisigə gunaq kəlmisun.
■ 29 Lekin bu uyning ilgiridin üsüx aditi bolup, igisigə bu qəqtə agaq berilgən bolsa,
lekin yənila uni baoqlimioqini üqün ər-ayal kixilərni üsüp əltürüp qoyoqan bolsa,
undaqta kala qalma-kesək qilinsun, igisimu əlümgə məqkum qilinsun. 30 Lekin
uningdin hun qəqki tələp qilinsa, əz jenining ornida uningoqa qanqilik tələm
qoyuloqan bolsa xuni bərsun. 31 Kalidin üsülgüqi ooqul yaki qiz bala bolsa, kalining
igisi ohxaxla yuqiriqi qəkümdikidək bir tərəp qilinsun. 32 Kala qul yaki dedəkni
üskən bolsa, kalining igisi üsülgüqining hojisioqa ottuz xəkəl kümüx bərsun; andin
kala qalma-kesək qilinsun.
33 Əgər birsi bir orining aoqzini oquq qoyup yaki kolawatqan orining aoqzini yapmay,
kala yaki exək uningoqa qüxüp kətsə, □ 34 Undaqta orining igisi mal igisining ziyinini
toluq tələp bərsun; əlgən mal uningki bolidu.
35 Əgər birsining kalisi yənə birsining kalisini üsüp əltürüp qoyoqan bolsa, undaqta
ular tirik qaloqan kalini setip, pulni barawər bəlüxsun qəm əlük kalinimu xundaq
bəlüxsun. 36 Lekin kalining ilgiridin üsidioqan aditi barliqi enik turup, igisi uni
baoqlimay qoyuwətkən bolsa, undaqta üsküqi kalining igisi kalioqa kala tələp bərsun,
əlük kala uning bolsun.

22

Tələm tələx qəqqidiki nizam

1 Əgər birsi bir kala yaki qoyni ooqrilap, uni soysa ya setiwətsə, u bir kalining ornioqa
bəx kala, bir qoyning ornioqa tət qoy təlisun.□ ■
2 Ooqri tam təxkəndə tutulup qelip, tayaq yəp əlüp qalsa, əltürgüqigə hun jazasi
kəlmisun. 3 Lekin xu wəqə boloqan pəyttə kün qiqip qaloqan bolsa, undaqta əltürgüqi
hun jazasioqa tartilsun.
Ooqri ooqrilioqinini tələp ziyanni toluqlap berixi kerək; uningda bir nemə bolmisa,
qullukqa setilip, ooqrilioqan nərsini təlixi kerək.
4 Ooqri tutuloqanda ooqrilioqan nərsə, kala bolsun, exək bolsun, qoy bolsun uning
qolida tirik qaləttə tepilsa, u ikki qəssə qimmətə tələp bərsun.□
5 Əgər birsi əz mal-qarwilirini etizliqqa yaki üzümzarliqqa otlaxqa qoyuwetip,
baxqilarning baoq-etizliqida otlaxqa yol qoysa, undaqta u əzining əng esil
məqsulatliridin yaki üzümzarliqining əng esil mewisidin ziyanni tələp bərsun.
6 Əgər ot ketip, tikənlikkə tutixip ketip, andin ənqilərni, bax tartip pixqan ziraətni
kəydürüp, pütkül etizliqni kül qiliwətsə, undaqta ot qoyoquqi barliq ziyanni tələp
bərsun.□
7 Əgər birsi qoxnisioqa pul yaki mal-dunyasini amanət qiloqan bolsa, bular əyidin
ooqrilinip kətsə, xundaqla ooqri keyin tutulsa, u ooqrilioqinini ikki qəssə qimmətə
tələp bərsun. 8 Lekin ooqri tepilmisa, əy igisining qoxnisining melioqa qol təgküzgən

---

■ **21:28** Yar. 9:5 □ **21:33 «bir orining aoqzini» —** yaki «bir quduqning aoqzini». □ **22:1 «… u bir kalining ornioqa bəx kala, bir qoyning ornioqa tət qoy təlisun» —** nemixqa kalini bəx qəssə, qoyni tət qəssiləp toluqlax kerək? Kala-qoy qər ikkisi gəx, yung-terə wə süt berələydu, kala yənə əmgək qilalaydu; xunga kalining kəmliki kəprək ziyanni kəltüridu. ■ **22:1** 2Sam. 12:6 □ **22:4 «Ooqri tutuloqanda ooqrilioqan nərsə, … uning qolida tirik qaləttə tepilsa, u ikki qəssə qimmətə tələp bərsun» —** nemixqa bu ayəttə kərsitilgən jaza 1-ayəttiki jazioqa ohximaydu? Bəzi alimlarning pikriqə: (a) ooqrilanoqan mal tehi ooqrining qolida boloqaqqa, igisining ziyini 1-ayəttikidin az boluxi mumkin; (ə) bu ooqri tehi 1-ayəttiki ooqridək yamanlikni əgəngən əməs; (p) 4-ayəttiki ooqrining kala-qoyni ooqrilax gunaqini əzlükidin ikrar qiloqan boluximu mumkin. Biz bu üq pikrigə qayilmiz. □ **22:6 «tikənlik» —** etizlar arisidiki qitlar yaki qaxalar adəttə tikənlərdin qilinidu.

ya təgküzmigənliki məlum bolsun dəp, ḥakimlarning aldioɣa kəltürülsun. 9 Ḥərhil
hiyanət, u məyli kala, exək, ḳoy, kiyim-keqək bolsun, yittürüp ḳoyoɣan nərsə
bolsun, ular tooɣruluḳ bir ḳoxnisi: «əməliyəttə mundaḳ idi» dəp talaxḳan bolsa,
ḥər ikkisining dəwasi ḥakimlarning aldioɣa kəltürülsun; ḥakimlar ḳaysioɣa gunaḥ
bekitsə, xu ḳoxnisioɣa ikki ḥəssə ḳimməttə töləp bərsun.□
10 Əgər birsi ḳoxnisioɣa exək, kala, ḳoy yaki baxḳa bir qarpayni amanət ḳilsa,
bu amanət meli kixi kərməy ölüp kətsə, yaki zəhimlənsə, yaki ḥəydəp əkitilsə, □
11 undaḳta ḳoxnisining melioɣa ḳol təgküzgən ya təgküzmigənliki məlum bolsun
dəp, Pərwərdigarning aldida ularning otturisida bir ḳəsəm iqürülsun. Mal igisi
bu ḳəsəmni ḳobul ḳilsun; ḳoxnisi uningoɣa töləm töləp bərmisun. □ 12 Lekin mal
ooɣrilanoɣan bolsa, u igisigə töləp bərsun. 13 Əgər uni wəḥxiy ḥaywan booɣup ḳoyoɣan
bolsa, u malning ḳalduḳini guwaḥliḳ üqün kərsitip, uni töləp bərmisimu bolidu.
14 Əgər birsi ḳoxnisidin bir ulaoɣni ötnə elip, ulaoɣ igisi yoḳ yərdə zəhimlənsə yaki
ölüp ḳalsa, ötnə aloɣuqi toluḳ töləp bərsun. 15 Lekin igisi nəḳ məydanda bolsa, ötnə
aloɣuqi töləp bərmisun; ulaoɣ ijarigə elinoɣan bolsa, aloɣuqi töləm təlimisun; qünki
uni ijarə töləp əkəlgən.

Ijtimaiy məs'uliyət

16 Əgər bir adəm tehi yatliḳ bolmioɣan bir ḳizni azdurup, uning bilən billə yatsa,
undaḳta u uning toyluḳini berixi kerək, andin uni hotunluḳḳa alsun. 17 Lekin ḳizning
atisi uni uningoɣa bərgili unimisa, zina ḳiloɣuqi pak ḳizlarning toyluḳioɣa barawər
kelidioɣan kümüx pulni tarazida ölqəp bərsun.
18 Jadugər hotunni tirik ḳoymioɣin.■
19 Ḥaywan bilən jinsiy munasiwət ətküzgən ḥərbiri jəzmən ölümgə məḥkum
ḳilinsun.■
20 Kimdəkim birdinbir Pərwərdigardin baxḳa ḥərḳandaḳ ilaḥoɣa ḳurbanliḳ sunsa,
ḥaram dəp mutləḳ ḥalakətkə məḥkum ḳilinsun.□ ■
21 Silərmu Misirda musapir bolup turoɣanikənsilər, musapir boloɣan kixini ḥeq
harlimanglar wə yaki uningoɣa ḥeq zulum ḳilmanglar.■
22 Ḥərḳandaḳ tul hotun yaki yetim balini horlimanglar. ■ 23 Sən ularni ḥərḳandaḳ
tərəptə horlisang, ular manga pəryad kətürsə, Mən ularning awazini qoḳum
anglaymən; 24 xuning bilən oɣəzipim tutixip, silərni ḳiliqlap ɛltürimən, silərning
hotunliringlar tul ḳilinip, baliliringlar yetim bolup ḳalidu.
25 Əgər sən Mening həlḳimning iqidin sanga ḳoxna boloɣan kəmbəoɣəlgə ḳərz bərgən
bolsang, uningoɣa jazanihorlardək muamilə ḳilmioɣin; uningdin ösüm almanglar.■
26 Əgər sən ḳoxnangning qapinini gərügə aloɣan bolsang, kün olturmasta uningoɣa
yandurup bər. ■ 27 Qünki qapini uning birdinbir yepinqisi bolup, bədinini yapidioɣan
kiyim xudur. U bolmisa, u nemini yepinip yatidu? Bu səwəbtin Manga pəryad ḳilsa,
pəryadini anglaymən; qünki Mən xəpḳətlikturmən.

□ **22:9 «ḥakimlarning aldioɣa…»** — yaki «Hudaning aldioɣa…». **«ḥakimlar ḳaysioɣa…»** — yaki «Huda ḳaysioɣa…». □ **22:10 «həydəp əkitilsə»** — ibraniy tilida bu səz adəttə «bulinix» degən səz bilən ipadilinidu; lekin muxu yərdə bəlkim tasadipiy bir ixni, məsilən qəqüp ketip, qeqilip ketixini kərsitixi mumkin; ooɣrilinix məsilisi 12-ayəttə kərsitilidu. □ **22:11 «Pərwərdigarning aldida ularning otturisida bir ḳəsəm iqürülsun»** — bu ḳəsəmni bəlkim, igisi: «Mən ḥəḳiḳətən xu nərsini palanqi kixigə tapxurup amanət ḳildim» degəndək, amanətni ḳobul ḳiloɣuqi kixi: «Mən xu amanətni ḥəḳiḳətən yittürüp ḳoydum, uni ooɣrilimidim, baxḳilaroɣa satmidim» degəndək ḳilixi mumkin. ■ **22:18** Ḳan. 18:10,11 ■ **22:19** Law. 18:23; 20:15 □ **22:20 «mutləḳ ḥalakətkə məḥkum ḳilinsun»** — ibraniy tilida ««ḥaram» ḳilinsun»; «ḥaram» — «mutləḳ ḥalak ḳilinix kerək» degənni bildüridu. ■ **22:20** Ḳan. 17:2, 3, 4, 5 ■ **22:21** Law. 19:34 ■ **22:22** Zək. 7:10 ■ **22:25** Law. 25:36,37; Ḳan. 23:18,19; Zəb. 15:5; Pənd. 28:8; Əz. 18:8 ■ **22:26** Ḳan. 24:12,13

28 Hudaoɣa kupurluk ḳilma, wə həlḳingning əmirlirinimu ḳaroɣap tillima.□ ■
29 Haminingning ḥosulining axḳinidin wə xarab-zəytun meyi kəlqikingdin taxḳinidin
Manga ḥədiyə sunuxni ḥayal ḳilmioɣin.
Sən ooɣulliringning tunjisini Manga atioɣin.□ ■
30 Kala bilən ḳoyliringning tunji balilirinimu ḥəm xundaḳ atioɣin; tunji bala yəttə
küngiqə anisi bilən billə tursun; əmma səkkizinqi küni uni Manga atap sunoɣin.■
31 Silər Manga ataloɣan muḳəddəs kixilər bolisilər; xunga dalada yirtḳuq ḥaywan
təripidin booɣuloɣan ḥaywanning gəxini yeməŋlar, bəlki uni itlaroɣa taxlap
beringlar.■

23

Ḥəḳḳaniyət wə adillik

1 Yaloɣan gəpni yaymioɣin wə ya yaloɣan guwaḥlik berip rəzil adəmgə yan basmioɣin.
2 Topḳa əgixip rəzil ixta bolma yaki dəwa-dəsturlarda guwaḥlik bərgəndə topḳa
əgixip ḥəḳikətni burmilima. 3 Kəmbəoɣəl dəwa ḳilsa, uningoɣa yan basma.■
4 Düxminingning kala ya exiki ezip ketip, sanga uqrap ḳalsa, uni elip kelip, igisigə
qoḳum tapxurup bər. ■ 5 Əgər sanga əq boloɣanning exiki yükni kətürəlməy yükning
astida yatḳinini kərsəng, uni yardəmsiz taxlimay, bəlki uningoɣa yardəmlixip exikini
ḳopuruxup berixing zərür.■
6 Arangdiki kəmbəoɣəlning dəwasida adalətni burmilima.■
7 Ḥərḳandaḳ sahta ixtin əzüngni neri tart; bigunaḥ adəm bilən ḥəḳḳaniy adəmni
əltürmigin; qünki Mən rəzil adəmni ḥərgiz adil dəp aḳlimaymən. 8 Xuningdək
ḥeqḳandaḳ para yemə; qünki para kəzi oquḳlarni kor ḳilip, ḥəḳḳaniylarning
səzlirini burmilaydu.■
9 Musapir kixilərgə zulum ḳilma; qünki əzünglar Misir zeminida musapir bolup
turoɣan boloɣaqḳa, musapirning roḥiy ḥalini bilisilər.■

«Xabat yili» wə xabat küni

10 Altə yil əz yeringni terip, ḥosullirini al. 11 Lekin yəttinqi yili yərgə aram
berip uni box ḳoy; həlḳingning namratliri uningdin yioɣip yesun, ulardin axḳinini
janggaldiki ḥaywanlar yesun; xundaḳla üzümzarliḳing bilən zəytunzarliḳingnimu
xundaḳ ḳiloɣin.□ ■
12 Altə kün iqidə əz ixingni ada ḳilip, yəttinqi küni aram elixing zərür. Buning
bilən kala-exəkliring aram tapidu, dedikingning ooɣli bilən musapir kiximu ḥarduḳini
qiḳiridu.■

□ **22:28** **«Huda(ɣa)»** — ibraniy tilida «Əloḥim»(ɣa). Bu səz bəzidə Hudaning wəkilliri boloɣan «ḥakimlar»ni bildüridu («Zəb.» 82-küy wə izaḥatlirini kərüng). Xunga bəzi tərjimilərdə «ḥakimlar» deyilidu. ■ **22:28** Mis. 21:6, 8; Ros. 23:3, 4, 5 □ **22:29** **«Haminingning ḥosuli ...din taxḳinidin Manga ḥədiyə sunuxni ḥayal ḳilmioɣin»** — bu ayəttə kəzdə tutuloɣini (baxḳa yərliri bilən selixturuloɣanda) tunji ḥosulni kərsitidu, lekin bu ayətning əzidə undaḳ biwasitə eytilmaydu. Ayətning ikkinqi ḳismi «tunji ooɣullarning Hudaoɣa atilixi» tooɣruluḳ ḥəm 30-ayət «qarpayning tunjiliri» tooɣruluḳ boloɣaqḳa, 29-ayətning birinqi ḳismi bəlkim «tunji ḥosul» tooɣruluḳ boluxi mumkin. ■ **22:29** Mis. 13:2,12 ■ **22:30** Mis. 23:19; Law. 22:27; Əz. 44:30 ■ **22:31** Law. 22:8; Əz. 44:31 ■ **23:3** Law. 19:15 ■ **23:4** Ḳan. 22:1, 2; Luḳa 6:27; Fil. 2:4 ■ **23:5** Ḳan. 22:4 ■ **23:6** Ḳan. 27:19 ■ **23:8** Ḳan. 16:19; 1Sam. 8:3; Pənd. 19:6; Top. 7:7 ■ **23:9** Mis. 22:21; Law. 19:33; Ḳan. 24:17 □ **23:11** **«Lekin yəttinqi yili yərgə aram berip uni box ḳoy;...»** — Huda Əz həlḳigə xundaḳ əmr bərgənikən, əlwəttə ulardin həwər alidu. Bu əmrgə baoɣliḳ wədilər tooɣrisida «Law.» 25:1-7, 11, 12ni, bolupmu 20-22-ayətlərni kərüng. ■ **23:11** Law. 25:4, 5 ■ **23:12** Mis. 20:8; 31:13-17.

13 Mən sanga eytqinimning ḥəmmisini kəngül bəlüp ada qil; baxqa ilaḥlarning
namini tilingoɣa alma; bular ḥətta aoɣzingoɣimu qiqmisun.□ ■

Üq muḫim ḫeyt-bayram

14 Ḫər yilda üq qetim mening üqün ḫeyt ətküzgin. 15 Aldi bilən «petir nan ḫeyti»ni
ətküz; sanga əmr qiloɣinimdək Abib eyidiki bekitilgən künlərdə yəttə kün petir nan
yegin; qünki xu ayda sən Misirdin qiqqaniding. Xu ḫeytta ḫeqkixi aldimoɣa quruq
qol kəlmisun.■
16 Sən əjir qilip terioɣan etizdiki ziraitingning tunji ḫosulini oroɣanda «orma ḫeyti»ni
ətküz; xundaqla sən əjir singdürüp yərdin ahirqi ḫosul-məḫsulatliringni yil ahirida
yioɣqanda «ḫosul yioɣix ḫeyti»ni ətküz.□
17 Yilda üq qetim ərkəkliringning ḫəmmisi Rəb Pərwərdigarning ḫuzurioɣa ḫazir
bolsun.
18 Sən manga ataloɣan qurbanliqning qenini hemirturuq selinoɣan nan bilən
sunmioɣin; ḫeyt qurbanliqining yeoɣini bolsa keqiqə qondurup ətigiqigə saqlima.□
19 Zemiringdiki dəsləpki ḫosulning əng yahxsini Pərwərdigar Hudayingning əyigə
elip kəl.
Ooɣlaqni anisining sütidə qaynitip pixurma.□ ■

Pərwərdigarning Pərixtisining yollarni təyyarlixi

20 Mana, Mən bir Pərixtini yolda seni qooɣdap, Mən sanga təyyarlioɣan yərgə elip
barsun dəp, aldingda yürüxkə əwətimən. ■ 21 Sən uning aldida əzünggə agaḫ
bol, uning awazioɣa qulaq sal. Uning zitioɣa təgmə; bolmisa, u itaətsizlikliringni
kəqürməydu; qünki Mening namim uningdidur. □ 22 Lekin əgər sən uning awazioɣa
qulaq selip, Mening barliq buyruoɣanlirimoɣa əməl qilsang, Mən düxmənliringgə
düxmən, küxəndiliringgə küxəndə bolimən. ■ 23 Qünki Mening Pərixtəm aldingda
yürüp, seni Amoriy, Ḫittiy, Pərizziy, Qanaaniy, Ḫiwiy wə Yəbusiylarning zemioɣa
baxlap kiridu; Mən ularni yoqitimən.
24 Sən ularning ilaḥlirioɣa bax urup ibadət qilma wə yaki ular qiloɣandək qilma;
bəlki ularning *butlirini* üzül-kesil qeqiwət, but tüwrüklirini üzül-kesil kukum-taloɣan
qiliwət; □ 25 Lekin Hudayinglar Pərwərdigarning ibaditidə bolunglar. Xundaq
qilsanglar U nan bilən süyünglarni bərikətləydu; Mən barliq kesəllikni aranglardin
qiqirip taxlaymən. ■ 26 Buning bilən zemiringda boyidin ajrap ketidioɣan yaki
tuoɣmas ḫeqbir ayal yaki qarpay bolmaydu; əmrüngning künlirini toluq qilimən.■
27 Mən sening aldingda wəḫimimni əwətimən, qaysi taipigə yeqinlaxsang xu-
larni parakəndə qilimən; xuning bilən ḫəmmə düxmənliringni kəynigə yandurup
qaqurimən. ■ 28 Ḫiwiylar, Qanaaniylar wə Ḫittiylarni aldingdin qooɣlap

---

□ **23:13** **«Mən sanga eytqinimning ḫəmmisini kəngül bəlüp ada qil»** — ibraniy tilida «Mən silərgə eytqinim... ada qilinglar» deyilidu. ■ **23:13** Qəl. 32:38; Yə. 23:7; Zəb. 16:4; Ḫox. 2:19; Zək. 13:2 ■ **23:15** Mis. 12:14,15; 13:3; 34:20; Qan. 16:16 □ **23:16** **«orma ḫeyti»** — muxu ḫeyt yənə «ḫəptilər ḫeyti» ḫəm «dəsləpki orma ḫeyti» dəpmu atilidu. **«ḫosul-məḫsulatliring»** — muxu «ḫosul-məḫsulatliring» axliqlarni ḫəm ḫərhil mewə-qiwə məḫsulatlirini əz iqigə alidu. **«ḫosul yioɣix ḫeyti»** — muxu ḫeyt yənə «kəpilər ḫeyti» dəpmu atilidu. □ **23:18** **«qurbanliq»** — bu səz adəttə «inaqliq qurbanliqi» yaki «təxəkkur qurbanliqi»ni kərsitidu. □ **23:19** **«Ooɣlaqni anisining sütidə qaynitip pixurma»** — bu əmr bəlkim ətraptiki butpərəs həlqlərning məlum ərp-aditigə əgəxməslik kerəklikini kərsitixi mumkin. Bu tooɣruluq yənə «Lawiylar»diki «qoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **23:19** Mis. 34:26 ■ **23:20** Mis. 33:2 □ **23:21** **«əzünggə agaḫ bol»** — ibraniy tilida «əzünggə qara» («xamar») degən peil bilən ipadilinidu. 20-ayəttə Pərixtining ularni «qooɣdaydioɣanliqi» (ibraniy tilida «qaraydioɣanliqi») «hamar» degən ohxax peil bilən ipadlinidu. ■ **23:22** Yar. 12:3 □ **23:24** **«ularning butlirini üzül-kesil qeqiwət,...»** — yaki «ularni (Qanaaniylarning) yoqitip,...». ■ **23:25** Mis. 15:26; Qan. 7:15 ■ **23:26** Qan. 7:14 ■ **23:27** Mis. 14:24; Yə. 10:10

qiqiriwetixkə serik ḥərilərni aldingda yürüxkə əwətimən. □ ■ 29 Əmma zeminning
Harabilixip, dalada wəḥxiy ḥaywanlar awup sanga həwp bolup ḳalmasliḳi üqün, xu
əllərni aldingdin bir yiloɳiqə ḥəydiwətməymən, 30 Bəlki sən awup, zeminni *pütünləy*
miras ḳilip boloɳuqə, az-azdin ḥəydəp turimən.
31 Sening zemiingning qegrilirini Ḳizil Dengizdin tartip Filistiylərning den-
gizioɳiqə, xuningdək qəldin tartip *Əfrat* dəryasioɳiqə bekitimən; qünki zeminda
turuwatḳanlarni ḥəydiwetip yerini igilixing üqün, ularni ḳolungoɳa tapxurimən. □ ■
32 Sən ular bilən wə yaki ilaḥliri bilən ḥeqḳandaḳ bir əḥdə tüzmə. ■ 33 Ularning seni
aldimda gunaḥḳa patḳuzmasliḳi üqün ularni zemiingda ḳət'iy turoɳuzma. Qünki
mubada sən ularning ilaḥlirining ibaditidə bolsang, bu ix sanga tuzaḳ bolidu.■

24

Hudaning Musaning wasitisi bilən Israil həlḳi bilən muḳəddəs əḥdini tüzüxi

1 U Musaoɳa yənə: — «Sən berip, əzüng bilən billə Ḥarun, Nadab, Abiḥuni wə
Israillarning aḳsaḳalliri arisidin yətmix adəmni elip, Pərwərdigarning ḥuzurioɳa
qiḳip, yiraḳta turup səjdə ḳilinglar. 2 Pəḳət Musala Pərwərdigarning aldioɳa yeḳin
kəlsun; baxḳilar yeḳin kəlmisun, həlḳ uning bilən billə üstigə qiḳmisun, — dedi.

3 Musa kelip Pərwərdigarning barliḳ səzliri bilən ḥəkümlirini halayiḳḳa dəp bərdi;
pütkül halayiḳ bir awazda: — Pərwərdigarning eytḳan səzlirining ḥəmmisigə əməl
ḳilimiz! — dəp jawab berixti.■
4 Andin Musa Pərwərdigarning ḥəmmə səzini hatiriliwelip, ətisi səḥər ḳopup
taoɳning tüwidə bir ḳurbangaḥni yasap, xu yərdə Israilning on ikki ḳəbilisining sani
boyiqə on ikki tax tüwrükni tiklidi. 5 Yənə Israillarning birnəqqə yigitlirini əwətti,
ular berip Pərwərdigaroɳa kəydürmə ḳurbanliḳlar sundi, inaḳliḳ ḳurbanliḳi süpitidə
birnəqqə torpaḳnimu soyup sundi. 6 Andin Musa ḳanning yerimini ḳaqilaroɳa
ḳaqilidi, yənə yerimini ḳurbangaḥ üstigə qaqti. 7 Andin u əḥdinamini ḳolioɳa elip,
həlḳḳə oḳup bərdi. Ular jawabən: — Pərwərdigarning eytḳinining ḥəmmisigə ḳulaḳ
selip, itaət ḳilimiz! — deyixti.□
8 Xuning bilən Musa ḳaqilardiki ḳanni elip, həlḳḳə sepip: — Mana, bu Pərwərdigar
muxu səzlərning ḥəmmisigə asasən silər bilən baoɳlioɳan əḥdining ḳenidur, dedi.■
9 Andin keyin Musa wə Ḥarun, Nadab wə Abiḥu Israillarning aḳsaḳalliridin yətmix
adəm bilən billə taoɳ üstigə qiḳixti. 10 Ular xu yərdə Israilning Hudasini kərdi;
uning ayioɳining astida huddi kək yaḳuttin yasaloɳan nəpis payandazdək, asman
gümbizidək süpsüzük bir jisim bar idi. □ ■ 11 Lekin u Israillarning mətiwərlirigə
ḳol təgküzmidi; ular Hudani kərüp turdi ḥəmdə yəp-iqixti.

Musaning yənə Sinay teoɳioɳa qiḳixi

12 Pərwərdigar Musaoɳa: — Taoɳ üstigə, ḳeximoɳa qiḳip xu yərdə turoɳin. Sanga
ularoɳa əgitixkə tax tahtaylarni, yəni Mən yezip ḳoyoɳan ḳanun-əmrni berimən, dedi.
13 Xuning bilən Musa ḳopup, Yardəmqisi Yəxuani elip mangdi. Musa Hudaning
teoɳioɳa qiḳti. 14 U awwal aḳsaḳallaroɳa: Biz yenip kəlgüqə muxu yərdə bizni saḳlap

□ **23:28** **«serik ḥərə» —** bu isim ibraniy tilida adəttiki ḥəridin qong wə tehimu qaḳḳaḳ birhil ḥərini kərsətsə kerək. ■ **23:28** Ḳan. 7:20; Yə. 24:12 □ **23:31** **«Filistiylərning dengizi» —** «Ottura Dengiz»ni kərsitidu. ■ **23:31** Qəl. 34:3, 4 ■ **23:32** Mis. 34:12,15; Ḳan. 7:2 ■ **23:33** Yə. 23:13; Ḥak. 2:3 ■ **24:3** Mis. 19:8; 24:7; Ḳan. 5:27 □ **24:7** **«həlḳḳə oḳup bərdi» —** ibraniy tilida «həlḳning ḳulaḳlirioɳa oḳup bərdi». ■ **24:8** Ibr. 9:20; 1Pet. 1:2 □ **24:10** **«ular xu yərdə Israilning Hudasini kərdi» —** yəni, Hudaning Əzini ayan ḳiloɳanliḳini kərdi. ■ **24:10** Wəḥ. 4:6

turunglar. Mana, Ḫarun bilən hur silərning yeninglarda ḳalidu; əgər birsining ix-
dəwasi qiḳsa, ularning aldioŋa barsun, — dedi.
15 Xuning bilən Musa taoŋning üstigə qiḳti wə taoŋni bulut ḳaplidi.
16 Pərwərdigarning julasi Sinay teoŋining üstidə tohtidi; bulut uni altə
küngiqə ḳaplap turdi; yəttinqi küni, Pərwərdigar bulut iqidin Musani qaḳirdi;
17 Pərwərdigarning julasining ḳiyapiti Israillarning kəz aldida taoŋning qoḳḳisida
ḫəmmini yutḳuqi ottək kəründi. ■ 18 Musa bulutning iqigə kirip, taoŋning üstigə
qiḳip kətti. Musa ḳiriḳ keqə-kündüz taoŋda turdi.

25

Ibadət qediri üqün sunulidioŋan ḫədiyələr

1 Pərwərdigar Musaoŋa mundaḳ dedi: —
2 Sən Israillaroŋa eytḳin, ular Manga bir «kətürmə ḫədiyə»ni kəltürsun; kimning
kəngli ḫədiyə sunuxḳa hux bolsa, uningdin Manga sunulidioŋan «kətürmə ḫədiyə»ni
tapxuruwelinglar. □ ■ 3 Silər ulardin tapxuruwalidioŋan kətürmə ḫədiyə: — Altun,
kümüx, mis, 4 kək, səsün wə ḳizil rənglik yip, kanap rəht, tiwit, 5 ḳizil boyaloŋan
ḳoqḳarning teriliri, delfinning teriliri, akatsiyə yaoŋiqi, □ 6 qiraoŋ üqün zəytun meyi,
«məsiḫləx meyi» wə huxbuy üqün huxbuy dora-dərmələr, 7 əfod bilən «ḳoxen»oŋa
ornitilidioŋan aḳ ḫeḳiḳ wə baxḳa esil taxlar bolsun. □ ■ 8 Mening əzliri arisida makan
ḳilixim üqün *xulardin* Manga bir muḳəddəs turaloŋuni yasisun. 9 Uni Mən sanga
barliḳ kərsətməkqi boloŋinimoŋa asasən, yəni ibadət qedirining nushisi wə barliḳ
əswab-saymanlirining nushisioŋa op'ohxax ḳilip yasanglar.

Əḫdə sanduḳi

10 Ular akatsiyə yaoŋiqidin bir sanduḳ yasisun. Uning uzunluḳi ikki yerim gəz,
kəngliki bir yerim gəz, egizliki bir yerim gəz bolsun. □ ■ 11 Sən uni sap altun bilən
ḳapliqin; iqi wə sirtini altun bilən ḳaplap, uning üstünki ḳismining qərisigə altundin
girwək qiḳar. 12 Uningoŋa altundin tət ḫalḳa ḳuydurup, tət qetiḳioŋa bekitkin. Bir
təripigə ikki ḫalḳa, yənə bir təripigə ikki ḫalḳa bolsun. □ 13 Sən ḫəm akatsiyə
yaoŋiqidin ikki baldaḳ yasap, ḫər ikkisini altun bilən ḳapliqin; 14 andin sanduḳ
ular arḳiliḳ kətürülsun dəp, baldaḳlarni sanduḳning ikki yenidiki ḫalḳiliridin
ətküzüp ḳoyoŋin. 15 Baldaḳlar ḫəmixə sanduḳtiki ḫalḳida tursun; ular uningdin
qiḳirilmisun.■
16 Mən sanga beridioŋan ḫəküm-guwaḫliḳni sanduḳḳa ḳoyoŋin.□ ■ 17 Sanduḳning
yapḳuqi süpitidə sən altundin uzunluḳi ikki yerim gəz, kəngliki bir yerim gəz boloŋan

■ **24:17** Ibr. 12:29 □ **25:2 «kətürmə ḫədiyə»** — kaḫin yaki ḫədiyəni sunoŋuqi Pərwərdigarning aldioŋa ikki ḳollap egiz kətürüp apiridioŋan alaḫidə ḫədiyə. Muxu ayəttə deyilgən «kətürmə ḫədiyə» kəpligən həlḳ elip kelidioŋan, qong kələmlik ḫədiyə bolidu. Xübḫisizki, məzkur «kətürmə ḫədiyə»ning ḫərbir ḳismini sunoŋuqi kixi əzi Huda aldida ikki ḳollap kətürüp uningoŋa ataydu (35:22, 24). ■ **25:2** Mis. 35:5; 1Tar. 29:3,5,9,14; Əzra 2:68; 3:5; Nəḫ. 11:2 □ **25:5 «delfinning teriliri»** — yaki «dengiz eyiḳining teriliri» yaki «borsuḳning teriliri». □ **25:7 «Əfod» wə «ḳoxen»** —Bular tooŋruluḳ 6-14-ayətlərgə ḳaralsun. U jilitkidək birhil alaḫidə kiyim bolup, iqidə Hudaning kerək boloŋan ixlar tooŋruluḳ yolini yaki iradisini kərsitidioŋan «Urim» wə «Tummim» degən alaḫidə ikki tax saḳlaḳliḳ idi. ■ **25:7** Mis. 28:4-14 □ **25:10 «akatsiyə yaoŋiqi»** — intayin ḳattiḳ, uzunoŋiqə qirimaydioŋan birhil yaoŋaqtur. **«gəz»** —Muḳəddəs Kitabta ixlitilgən «gəz» — adəmning jəynikidin barmiḳining uqioŋiqə boloŋan ariliḳioŋa (təhminən 45 santimetr) barawər kelidu. ■ **25:10** Mis. 37:1; Ibr. 9:1 □ **25:12 «tət qetiḳioŋa»** — yaki «tət putioŋa». ■ **25:15** 1Pad. 8:8 □ **25:16 «sanga beridioŋan ḫəküm-guwaḫliḳ»** — Huda Musaoŋa tapxuridioŋan «on pərz» yaki «on əmr» pütülidioŋan ikki tax tahtayni kərsitidu (31:18ni kərüng). Nemixḳa «guwaḫliḳ» deyilidu? Qünki «on pərz» Hudaning ḫəḳḳaniy təbiitigə guwaḫliḳ beridu. ■ **25:16** Ibr. 9:4

bir «kafarət təhti» yasiƣin. □ ■ 18 Ikki kerubni altundin soqup yasiƣin. Ularni kafarət təhtining ikki təripigə ornatqin. □ ■ 19 Bir kerubni bir təripigə, yənə bir kerubni yənə bir təripigə ornitix üqün yasiƣin. Ikki təripidiki kerublarni kafarət təhti bilən bir gəwdə qilinglar. □ 20 Kerublar bir-birigə yüzlənsun, qanatlirini kafarət təhtining üstigə kerip, qanatliri bilən uni yapsun; kerublarning yüzi kafarət təhtigə qaritilsun.■
21 Sən kafarət təhtini sanduqning üstigə qoyup, Mən sanga beridiƣan həküm-guwahliqni sanduqning iqigə qoyƣin. ■ 22 Mən xu yərdə sən bilən kərüximən; kafarət təhti üstidə, yəni həküm-guwahliq sanduqining üstidiki ikki kerubning otturisida turup sanga Israillarƣa yətküzüxkə tapxuridiƣan barliq əmrlirim tooƣrisida səz qilimən.■

Xirə

23 Həm akatsiyə yaƣiqidin uzunluqi ikki gəz, kəngliki bir gəz, egizliki bir yerim gəz boloƣan bir xirə yasiƣin. 24 Uni sap altun bilən qaplap, uning üstünki qismining qərisigə altundin girwək qikar. 25 Sən xirəning qərisigə tət ilik egizliktə bir ləw yasiƣin; bu ləwning qərisigimu altundin bir girwək qikar. □ 26 Sən u xirəgə altundin tət halqa yasap, bu halqilarni xirəning tət burjikidiki qetiqqa ornatqin. 27 Xirəni kətürüxkə baldaqlar ətküzülsun dəp, halqilar xirə lewigə yeqin bekitilsun. 28 Baldaqlarni akatsiyə yaƣiqidin yasap, altun bilən qapliƣin; xirə ular arqilik kətürilidu.
29 Xirəgə yandap legən, qaqa-təhsə, piyalə wə «xarab hədiyəliri»ni qaqidiƣan kədəhlərni yasiƣin; ularni sap altundin yasiƣin. 30 Mening huzurumda turuxqa sən xirəgə həmixə «təqdim nan»ni qoyƣin.□

Qiraƣdan

31 Sən həm sap altundin bir qiraƣdan yasiƣin. U qiraƣdan soqup yasalsun; qiraƣdanning puti, ƣoli, kədəhliri, ƣunqə wə qeqəkliri pütün bir altundin soqulsun. □ ■ 32 Qiraƣdanning ƣolIning ikki yenidin altə xahqə qikirilsun — qiraƣdanning bir yenidin üq xahqə, qiraƣdanning yənə bir yenidin üq xahqə qikirilsun; 33 bir yenidiki hərbir xahqidə badam güli xəklidə ƣunqisi wə qeqiki boloƣan üq kədəh qikirilsun, yənə bir yenidiki hərbir xahqidə badam güli xəklidə ƣunqisi wə qeqiki boloƣan üq kədəh qikirilsun. Qiraƣdanƣa qikiriloƣan altə xahqining həmmisi xundaq yasalsun.

□ **25:17** **«kafarət»** — (ibraniy tilida «kafar» yaki «kippur») degənning tüp mənisi «yepix»tin ibarət. Gunahlarƣa «kafarət kəltürüx» degənlik «gunahlarni yepix» degənliktur. Təwrat dəwridə Huda gunahlarni waqitlik «yapatti» wə xuningdək xu gunahlardin towa qilip qurbanlik kəltürgən bəndilirini kəqürüm qilatti. Injil dəwri kəlgəndə u Məsihning qurbanliqi wasitisi bilən insanlarning gunahlirini «elip taxlaydu» («Yuh.» 1:29, 36ni kərüng). Muxu yərdə sanduqning yapquqini «kafarət təhti» dəp tərjimə qilduq, qünki 22-ayəttə: «Mən xu yərdə sən bilən kərüximən; kafarət təhti üstidə… turup sanga … səz qilimən» deyilidu. Demək, bu jay Hudaning olturoƣan bir təhtigə ohxaxtur. ■ **25:17** Mis. 37:6 □ **25:18** **«Kerublar»** — bəlkim aləmdiki əng küqlük wə əng yuqiri dərijilik pərixtilər yaki məhluqlar boluxi mumkin. «Təbirlər»ni wə munasiwətlik sehmini kərüng. ■ **25:18** Ibr. 9:5 □ **25:19** **«ikki təripidiki kerublarni kafarət təhti bilən bir gəwdə qilinglar»** — yaki «ikki təripidiki kerublar bilən kafarət təhti bir pütün altundin yasalsun». ■ **25:20** Ibr. 9:5 ■ **25:21** Ibr. 9:4, 5 ■ **25:22** Qəl. 7:89 □ **25:25** **«egizliktə»** — yaki «kəngliktə». Munasiwətlik shemini kərüng. **«ləw» wə «ləwning qərisigə qikiriloƣan girwək»** — bularning roli bəlkim xirəning üstidiki nanlarni qüxüp ketixtin saqlaxtur. □ **25:30** **«təqdim nanlar»** — ibraniy tilida «huzuri nanlar» («Hudaning huzuridiki nanlar»). Adəttə jəmiy on ikki parqə nan qoyulatti. Bu Israillarning on ikki qəbilisigə wəkillik qilatti. Israil kahinliri nanlarni tizip qoyux arqilik, əzlirining əmgək mewilirini Pərwərdigarƣa ataxni halaydiƣanlikini, bu arqilik əzliri erixkən mol hosulning Pərwərdigarning ata qiloƣanlikini etirap qilixni bildürüx idi («Law.» 24:5-6). □ **25:31** **«qiraƣdanning… kədəhliri, ƣunqə wə qeqəkliri»** — bular qiraƣdanƣa qikiriloƣan xu hil nushilarni kərsitidu. 32-40-ayətlər wə munasiwətlik shemini kərüng. ■ **25:31** Mis. 37:17

34 Qiraoɣdanning *oɣolidin* badam güli xəklidə oɣunqisi wə qeqiki bolоɣan tət kədəh
qikirilsun. □ 35 Bulardin baxka *birinqi* ikki xahqining astida bir oɣunqə, *ikkinqi*
ikki xahqining astida bir oɣunqə, *üqinqi* ikki xahqining astida bir oɣunqə bolsun;
qiraoɣdanoɣa qikiriloɣan altə xahqining asti həmmisi xundak bolsun. 36 Uning xu
oɣunqiliri həm xahqiliri qiraoɣdan bilən bir gəwdə kilinsun — bir pütün sap altundin
sokup yasalsun.

37 Sən qiraoɣdanning yəttə qirioɣini yasioɣin; qiraoɣlar uduloɣa yoruk qüxürəlixi üqün
üsti tərəpkə ornitilsun. 38 Uning pilik kayqiliri bilən küldanliri sap altundin yasalsun.
39 Qiraoɣdan wə uning barlik əswabliri bir talant sap altundin yasalsun.□ 40 Sanga
taoɣda ayan kilinoɣan nusha boyiqə bularni ehtiyat bilən yasioɣin.■

□ **25:34** **«oɣolidin»** — yəni oɣolining üstünki kismidin. 35-ayətni kərüng. □ **25:39** **«bir talant altun»** — bəlkim 4.4 kilogramqə boluxi mumkin. ■ **25:40** Ros. 7:44; Ibr. 8:5

Ibadət qedirining əswabliri

«mis ķurbangaḥ»

«yoqan das»

altun qiraqdan

«təķdim nan»
ķoyulidiqan xirə

huxbuygaḥ

əḥdə sanduķi

əḥdə sanduķining iqi

26

Ibadət qediri — yopuķliri

1 Muķəddəs qedirni on parqə yopuķtin yasatķin; yopuķlar nepiz toķuloŋan aķ kanap
rəhtkə kək, səsün wə ķizil yiplar arilaxturulup ixlənsun; uningoŋa kerublarning
süritini qewər ķollaroŋa nəpis ķilip kəxtiləp qiķaroŋuzoŋin. ■ 2 Ħərbir yopuķning
uzunluķi yigirmə səkkiz gəz, kəngliki tət gəz bolup, ħərbir yopuķ ohxax qong-
kiqikliktə bolsun. 3 Yopuķlarning bəxi bir-birigə ulansun, ķaloŋan bəx yopuķmu
ħəm bir-birigə ulansun. 4 Sən ulap qiķiloŋan birinqi qong parqining əng qetidiki
ķismioŋa bir təripigə rənggi kək izmə ķadioŋin, xuningdək ulap qiķiloŋan ikkinqi
qong parqining əng qetidikisining bir təripigimu ħəm xundaķ ķiloŋin. 5 Birinqi
qong parqining əng qetidiki ķismioŋa əllik izmə ķadioŋin, ikkinqi qong parqining
əng qetidikisigimu əllik izmə ķadioŋin. Izmilər bir-birigə udulmuudul bolsun.
6 Muķəddəs qedir bir pütün bolsun üqün altundin əllik iloŋu yasap, ikki qong parqə
yopuķni xu iloŋular bilən bir-birigə tutaxturoŋin.
7 Muķəddəs qedirni yepix üqün əqkə tiwitidin yopuķlarni yasioŋin; yopuķtin on bir
parqə yasioŋin. ■ 8 Yopuķlarning ħərbirining uzunluķi ottuz gəz, kəngliki tət gəz
bolup, on bir yopuķning ħəmmisi ohxax qong-kiqikliktə bolsun. 9 Yopuķlarning
bəxini ulap bir ķilip, ķaloŋan altə yopuķnimu ulap bir ķilip, altinqi yopuķni ikki ķat
ķilip, qedirning aldi təripigə sanggilitip ķoyoŋin.□
10 Sən birinqi ulap qiķiloŋan qong parqining əng qetidiki ķismioŋa əllik izmə, ikkinqi
ulap qiķiloŋan qong parqining əng qetidiki ķismioŋa əllik izmə ķadioŋin. 11 Sən ħəm
mistin əllik iloŋu yasap, qedir bir pütün bolsun üqün ularni izmilərgə ətküzüp ikki
qong parqini ulap ķoyoŋin. 12 Lekin yopuķning qedirning kəynidin exip ķaloŋan
ķismi, yəni exip ķaloŋan yerim parqisi qedirning kəyni təripidə sanggilap tursun.
13 Qedir yopuķlirining qedirning boyidin artuķ ķismi, yəni u təripidin bir gəz, bu
təripidin bir gəz, qedirning ikki təripidin sanggilap, uni *toluķ* yapsun.□
14 Buningdin baxķa, qediroŋa ķizil boyaloŋan ķoqķar terisidin yopuķ yasap yapķin,
andin uning üstidinmu delfin terisidin yasaloŋan yənə bir yopuķni ķapliŋin.
15 Muķəddəs qedirning tik tahtaylirini akatsiyə yaoŋiqidin yasap tikligin. 16 Ħərbir
tahtayning uzunluķi on gəz, kəngliki bir yerim gəz bolsun. 17 Ħərbir tahtayning
ikkidin turumi bolsun, ħər ikki tahtay xular bilən bir-birigə qetilsun; qedirning barlıķ
tahtaylirini xundaķ yasioŋin.
18 Qedirning tahtaylirini xundaķ yasioŋin; yigirmisini jənub tərəpkə tikligin; 19 bu
yigirmə tahtayning tegigə kümüxtin ķirik təglik yasioŋin; bir tahtayning *astidiki* ikki
turumi üqün ikkidin təglik, yənə bir tahtayning ikki turumi üqün ikkidin təglik
yasioŋin. 20 Xuningdək qedirning udul təripidə, yəni ximal təripidə yigirmə tahtay
bolsun; 21 bularning ķirik təgliki kümüxtin bolsun; bir tahtayning tegigə ikkidin
təglik, yənə bir tahtayning tegigə ikkidin təglik orunlaxturulsun. 22 Qedirning kəyni
təripigə, yəni oŋərb tərəpkə altə tahtay yasap tikligin. 23 Qedirning kəyni təripidiki
ikki bulungoŋa ikki tahtay yasap ornatķin. 24 Bu *bulung tahtayliri* astidin üstigiqə
ikki ķat ķilinip *tahtaylarni* əzara qetixtursun, üsti bir ħalķioŋa bekitilsun. Ħər ikkisi

---

■ **26:1** Mis. 36:8 ■ **26:7** Mis. 36:14 □ **26:9 «qedirning aldi təripigə sanggilitip ķoyoŋin»** — yaki «qedirning kəynigə ķayrip ķoyoŋin». Munasiwətlik shemini kərüng. □ **26:13 «qedirning ikki təripidin sanggilap, uni toluķ yapsun»** — kanap rəhttin (kəndir rəhttin) ķilinoŋan iqidiki yopuķning uzunluķi yigirmə səkkiz gəz boloŋaqķa, qedirning ikki təripigə toluķ yətməytti; yopuķ bilən yərning arilıķida bir gəz arilıķ ķalatti. Əqkə tiwitidin ķilinoŋan yopuķning uzunluķi ottuz gəz boloŋaqķa, qedirni toluķ yapatti. Qedirning shemilirini kərüng (wə munasiwətlik shemini kərüng).

xundaq qilinip, ikki bulungoɣa tiklənsun. □ 25 Arqa tərəptə səkkiz tahtay bolidu,
ularning kümüxtin yasaloɣan on altə təgliki bolidu; bir tahtayning tegidə ikki təglik,
yənə bir tahtayning tegidə ikki təglik bolidu.

26 Buningdin baxqa sən akatsiyə yaoɣiqidin baldaq yasioɣin; qedirning bu təripidiki
tahtayloroɣa bəx baldaqni, 27 qedirning u təripidiki tahtayloroɣa bəx baldaqni,
qedirning arqa təripidiki tahtayloroɣa, yəni oɣərb təripidiki tahtayloroɣa bəx baldaqni
yasioɣin. 28 Tahtaylarning otturisidiki ottura baldaq bu tərəptin u tərəpkə yetidioɣan
bolsun.

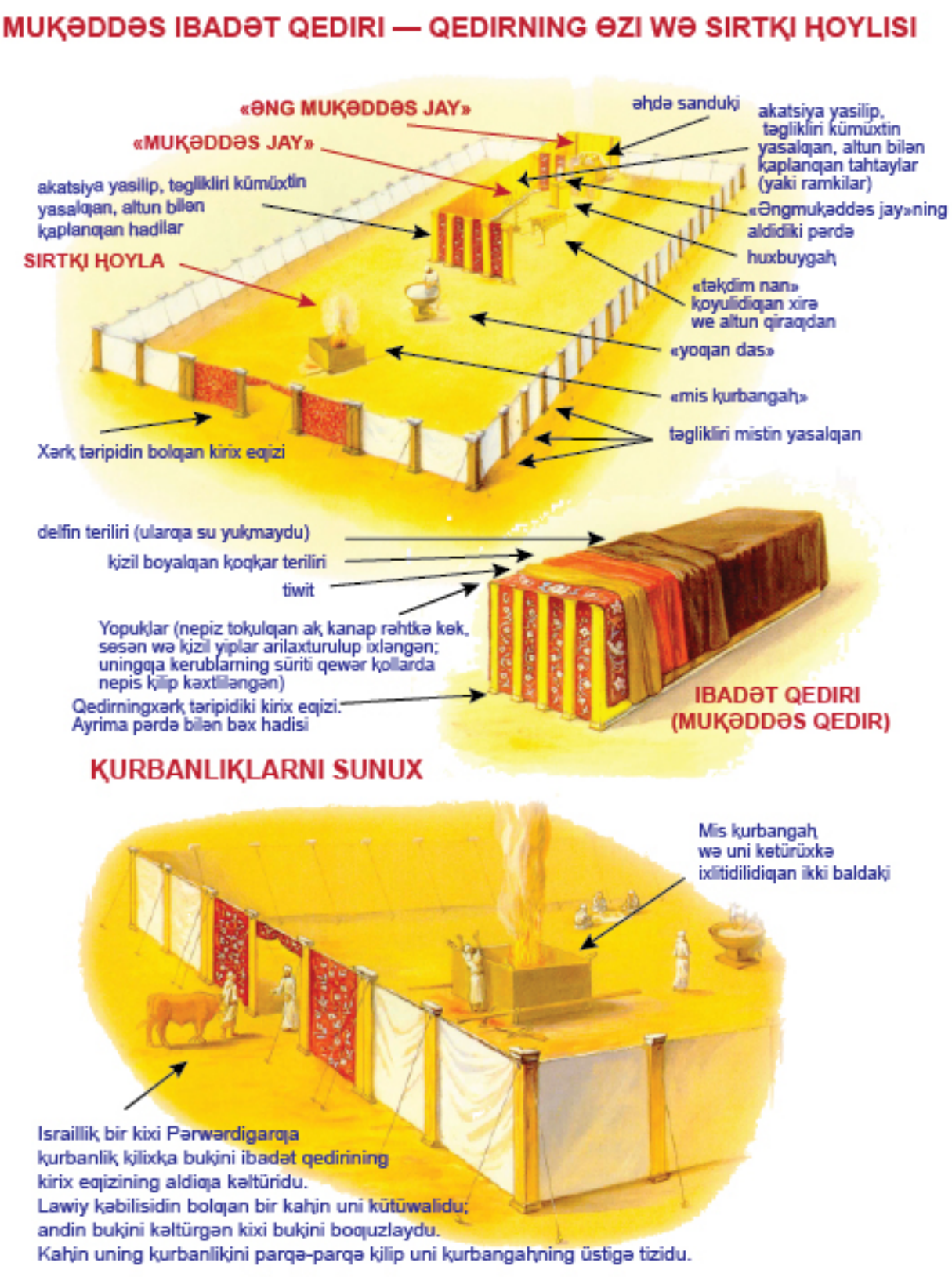
29 Tahtaylarni altun bilən qaplap, baldaqlar ətküzülidioɣan halqilarni altundin yasap,
baldaqlarni altun bilən qaplioɣin. 30 Qedirni sanga taoɣda ayan qilinoɣan nusha boyiqə
yasap tikligin.■

31 Sən nepiz toquloɣan aq kanap rəhtkə kək, səsün wə qizil yiplar arilaxturulup
ixləngən bir pərdə yasioɣin; uni qewər qollar kerublarning süritini nəpis qilip
qüxürüp kəxtiləp qiqsun. ■ 32 Uni akatsiyə yaoɣiqidin yasaloɣan tət hadioɣa esip
qoyoɣin. Bu hadilar altun bilən qaplansun, hərbirining altun ilmiki bolsun; hadilar
kümüxtin yasaloɣan tət təglikkə ornitilsun. 33 Pərdə qedir yopuqidiki ilmələrgə
esilip sanggilitip qoyulsun; andin həküm-guwahliq sanduqini xu yərgə kəltürüp,
pərdining iqigə elip kirgin. Xuning bilən pərdə silər üqün muqəddəs jay bilən
əng muqəddəs jayning otturisidiki bir ayrima pərdə bolsun. 34 Andin sən «kafarət
təhti»ni əng muqəddəs jaydiki həküm-guwahliq sanduqining üstigə qoyoɣin.

35 Xirə bolsa pərdining texioɣa orunlaxturulsun; qiraoɣdanni xirəning udulioɣa,
qedirning jənub təripigə qoyoɣin; xirəni ximal təripigə qoyoɣin.

36 Buningdin baxqa sən qedirning kirix eoɣizioɣa nepiz toquloɣan aq kanap rəhtkə kək,
səsün wə qizil yiplar arilaxturulup ixləngən bir pərdə yasioɣin; u kəxtiqi təripidin
kəxtiləsun. ■ 37 Bu pərdə üqün akatsiyə yaoɣiqidin bəx hada yasap, ularni altun
bilən qaplioɣin; hərbirining altun ilmiki bolsun; ularning tegigə bəx danə təglikni
mistin quyup təyyarlatqin.

□ **26:24 «...tahtayliri ... ikki qat qilinip tahtaylarni özara qetixtursun»** — bulung tahtaylirining qaysi xəkildə ikənlikigə birnemə deyix təs. Heq bolmioɣanda ular kəynidiki tahtaylar həm yandiki tahtaylarni bir-birigə tutaxturux rolini oynixi kerək; bizningqə bulung tahtayliri yenidiki tahtayloroɣa turumliri bilən qetilixi kerək (17-ayətni kərüng). Bəzi alimlarning pikriqə bulung tahtayliri otturisidin egilip, «üq burjəklik sizoɣuq xəkli»də (yəni «L» xəklidə) qilinoɣan boluxi mumkin. Munasiwətlik shemini kərüng. ■ **26:30** Mis. 25:9,40; Ros. 7:44; Ibr. 8:5 ■ **26:31** Mis. 36:35 ■ **26:36** Mis. 36:37

Ibadət qediri wə sirtqi ḥoylisi

27

Ḳurbangaḥ

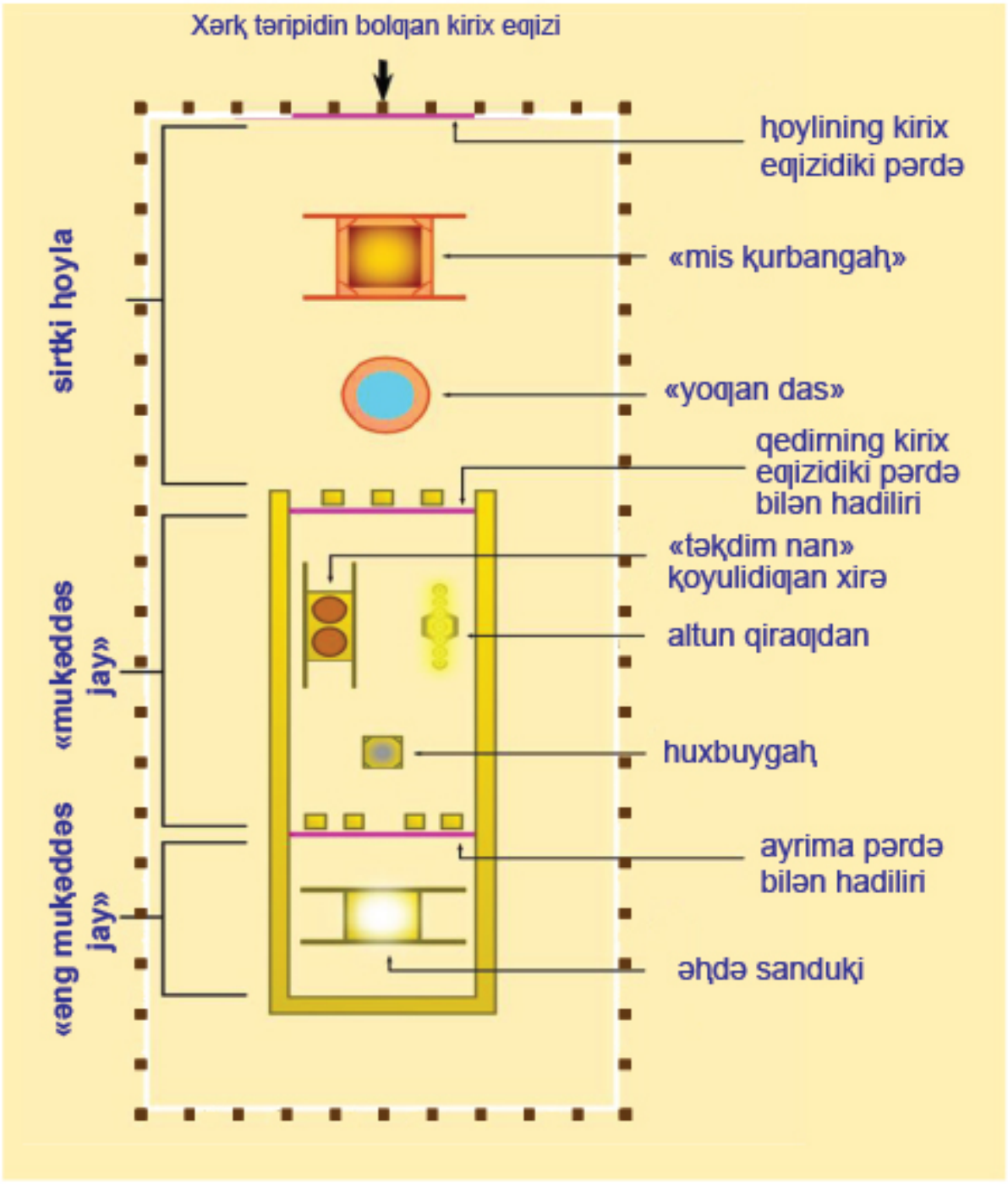
1 Sən ḳurbangaḥni akatsiyə yaoɣiqidin yasioɣin. Ḳurbangaḥ tət qasa bolsun;
uzunluḳi bəx gəz, kəngliki bəx gəz, egizliki üq gəz ḳilinsun. ■ 2 Uning tət
burjikigə ḳoyulidioɣan münggüzlirini yasioɣin; münggüzliri ḳurbangaḥ bilən bir
gəwdə ḳilinsun. Ḳurbangaḥni mis bilən ḳaplioɣin. 3 Ḳurbangaḥning yaoɣ *wə külini*
elixḳa daslarni yasioɣin; uningoɣa has boloɣan gürjəklərni, korilarni, lahxigirlarni wə
otdanlarnimu yasioɣin; uning barliḳ əswablirini yasaxḳa mis ixlətkin. 4 Ḳurbangaḥ
üqün mistin bir xala yasioɣin; xalaning tət burjikigə tət mis ḥalḳa yasap bekitip
ḳoyoɣin. 5 Xalani ḳurbangaḥning ḳap belining astidiki girwəktin təwənrək turidioɣan
ḳiloɣin, xundaḳta xala ḳurbangaḥning dəl otturisida bolidu. □ 6 Ḳurbangaḥḳa
ikki baldaḳ yasioɣin; ular akatsiyə yaoɣiqidin bolsun, ularni mis bilən ḳaplioɣin.
7 Ḳurbangaḥni kətürgəndə, baldaḳlar uning ikki yenida boluxi üqün, ularni
ḥalḳilaroɣa ətküzüp ḳoyoɣin. 8 Ḳurbangaḥni tahtaylardin yasioɣin, iqi box bolsun;
u taoɣda sanga ayan ḳilinoɣan nusha boyiqə *ḫünərwənlər* təyyar ḳilsun.

Ibadət qedirining ḫoylisi

9 Muḳəddəs qedirning ḫoylisinimu yasioɣin. Ḫoylining jənubioɣa, yəni jənubḳa
yüzləngən təripigə nepiz toḳuloɣan aḳ kanap rəhttin pərdilərni toḳuoɣin; xu
təripining uzunluḳi yüz gəz bolsun. ■ 10 Pərdilərni esixḳa yigirmə hada yasalsun;
ularning tegigə ḳoyuxḳa yigirmə mis təglik yasalsun; hadilarning ilmiki bilən
baldaḳlar bolsa kümüxtin yasalsun.□
11 Xuningoɣa ohxax ximal təripidimu uzunluḳi yüz gəz kelidioɣan pərdə bolsun.
Pərdilərni esixḳa yigirmə hada yasalsun; ularning tegigə ḳoyuxḳa yigirmə mis təglik
yasalsun; hadilarning ilmiki bilən baldaḳlar bolsa kümüxtin yasalsun.
12 Ḫoylining oɣərb təripidə uzunluḳi əllik gəz kelidioɣan pərdə bolsun; uning on hadisi
wə on təgliki bolsun.
13 Ḫoylining xərḳ təripi, yəni kün qiḳixḳa yüzləngən təripining kəngliki əllik gəz
bolsun. 14 Bir təripidə on bəx gəz kelidioɣan pərdə bolsun; uning üq hadisi bilən üq
təgliki bolsun. 15 Yənə bir təripidə on bəx gəz kelidioɣan pərdə bolsun; uning üq
hadisi bilən üq təgliki bolsun. 16 Ḫoylining kirix eoɣizioɣa yigirmə gəz kelidioɣan bir
pərdə ḳoyulsun; pərdə nepiz toḳuloɣan aḳ kanap rəhtkə kək, səsün wə ḳizil yiplar
arilaxturulup, kəxtiqi təripidin kəxtilənsun. Uning tət hadisi bilən tət təgliki bolsun.
17 Ḫoylining qərisidiki ḫəmmə hadilar kümüxtin yasaloɣan baldaḳlar bilən bir-
birigə qetilsun; ularning ilməkliri kümüxtin, təglikliri mistin yasalsun. 18 Ḫoylining
uzunluḳi yüz gəz, kəngliki ḫər ikki təripi əllik gəz bolsun; nepiz toḳuloɣan aḳ kanap
rəhttin ixləngən pərdining egizliki bəx gəz ḳilinsun; hadilarning təglikliri mistin
yasalsun.
19 Muḳəddəs qedirning ix-hizmitidə ixlitilidioɣan barliḳ əswab-saymanliri ḫəmdə
barliḳ miḳ-ḳozuḳliri, xundaḳla ḫoylining barliḳ miḳ-ḳozuḳliri mistin bolsun.

■ **27:1** Mis. 38:1 □ **27:5** **«xala»** — barliḳ ayətlərdin ḳarioɣanda, xalaning funksiyisi mundaḳ: (1) ḳurbangaḥning othanisidiki otni kətürüx; (2) xalani kətürgəndə ḳurbangaḥmu təng kətürülüx; xala ḳurbangaḥning asti təripigə, yənə girwəkning astioɣa ḳoyuloɣaqḳa, xalani kətürgəndə girwəkkə terilip ḳurbangaḥmu təng kətürülətti. «Ḳoxumqə səz»imiz ḫəm qedirning shemilirini kərüng (munasiwətlik shemini kərüng). ■ **27:9** Mis. 38:9 □ **27:10** **«baldaḳlar»** — ular hadilarni əzara qetip turidioɣan tayaḳqilar bolup, hadilarni muḳimlaxturux wə pərdilərnimu kətürüx rolini oynaydu (38:17ni kərüng). «Baldaḳlar»ning baxḳa tərjimiliri: «ḥalḳilar» yaki «qəmbərlər».

IBADƏT QEDIRI (MUĶƏDDƏS QEDIR)
(«Misirdin qikix» 25-31, 35-40-bab)

Ibadət qediri wə sirtķi ĥoylisi

Yeniq turidioɣan qiraoɣ ɧəqqidiki bəlgilimə

20 — Qiraoɣning ɧəmixə yeniq turuxi üqün, qiraoɣqa ixlitixkə zəytundin soqup qiqiriloɣan sap mayni qexingoɣa kəltürüxkə Israillarni buyruoɣin. ■ 21 Jamaət qedirining iqidə, ɧəküm-guwaɧliq sanduqining udulidiki pərdining taxqirida ɧarun wə ooɣulliri ɧər keqisi ətigəngiqə Pərwərdigarning aldida qiraoɣlarning yeniq turoɣuzux ixida bolsun. Bu ix dəwrdin-dəwrgiqə Israillaroɣa əbədiy bir qanun-bəlgilimə bolsun.□

28

Kaɧinlarning muqəddəs kiyimliri

1 Sən Israillarning iqidin akang ɧarun wə uning ooɣullirini əz qexingoɣa kəltürgin; ularni, yəni ɧarun wə ooɣulliri Nadab, Abiɧu, Əliazar wə Itamarlarning Mening kaɧinliq hizmitimdə boluxi üqün yeningoɣa kəltürgin. ■ 2 Akang ɧarunoɣa ɧəm xərəp ɧəm güzəllik üqün muqəddəs kiyimlərni təyyarlioɣin. 3 ɧarunning Manga muqəddəs qilinip, Mening kaɧinliq hizmitimdə boluxi üqün, Mən əqil-parasətning roɧi bilən qəlblirini toldуroɣan qewər kixilərning ɧərbirigə səz qilip, ularni alaɧidə kiyimlərni tikixkə buyruoɣin. 4 Ular tikidioɣan kiyimlər munulardin ibarət: — bir qoxen, bir əfod, bir ton, kəxtiləngən bir halta kənglək, bir səllə wə bir bəlwaoɣ. Mening kaɧinliq hizmitimdə boluxi üqün, ular akang ɧarunoɣa wə ooɣullirioɣa muqəddəs kiyimlərni tiksun.□

Əfodning layiɧilinixi

5 Uningoɣa altun wə kək, səsün, qizil yiplar bilən nepiz toquloɣan aq kanap rəht ixlitilsun; 6 əfodni ular altun wə kək, səsün, qizil yiplar bilən nepiz toquloɣan aq kanap rəhtlərni təyyarlap, qewər qollaroɣa nəpis qilip *kəxtilitip* ixlətsun. ■ 7 Əfodning ikki bexini bir-birgə tutaxturux üqün ikki dolisida mürilik tasma bolsun. □ 8 Əfodning üstidin baoɣlaydioɣan, kəxtiləngən bəlwaoɣ əfod bilən bir pütün qilinsun wə uningoɣa ohxax sipta ixlinip, altun wə kək, səsün, qizil yiplar wə nepiz toquloɣan aq kanap rəhttin yasalsun. □ 9 Ikki aq ɧeqiqni tepip, ularning üstigə Israilning ooɣullirining namlirini oyduroɣin; 10 ularning namlirining altisi bir yaqutqa oyulsun, qaloɣan altisi bolsa yənə bir yaqutqa oyulsun, ɧəmmisi tuoɣulux tərtipi boyiqə pütülsun. 11 Huddi yaqut nəqixqiliri ixligəndək, məɧür oyuloɣandək Israilning ooɣullirining namlirini ikki yaqutqa oyduroɣin; ular altundin yasaloɣan kəzlükkə bekitilsun. 12 Israilning ooɣullirioɣa əslətmə tax bolsun üqün, ikki yaqutni əfodning ikki mürilik tasmisioɣa qadioɣuzoɣin; xundaq boloɣanda, ɧarun Pərwərdigarning aldida ularning namlirini əslətmə süpitidə müriliridə kətürüp yüridu.
13-14 Buningdin baxqa, sən altundin yənə ikki kəzlük wə sap altundin xoynidək exip etilgən ikki zənjir yasatqin; andin exilmə zənjirlər kəzlüklərgə bekitilsun.□

Qoxenning yasilixi

■ **27:20** Law. 24:2 □ **27:21 «Jamaət qediri» —** bu ibadət qedirioɣa berilgən baxqa bir nam. ■ **28:1** Ibr. 5:4 □ **28:4 «Əfod» wə «qoxen» —** bular wə qatarliqlar tooɣruluq «Təbirlər»ni wə munasiwətlik shemilarni kərüng. «Əfod» jilitkigə ohxaydioɣan birhil kiyim, «qoxen» kaɧinning məydisigə taqilidioɣan məydə yanquq bolup, üstigə on ikki qəbiligə wəkillik qilidioɣan on ikki qimmətlik tax bekitilgən. ■ **28:6** Mis. 39:2 □ **28:7 «...ikki dolisida mürilik tasma bolsun» —** munasiwətlik shemini kərüng. □ **28:8 «Əfodning bəlweoɣi» —** 5-ayəttə tiloɣa elinoɣan bəlwaoɣ əməs. «Law.» 8:7ni kərüng. □ **28:13-14 «yənə ikki kəzlük» —** muxu ikki kəzlük əfodning ikki mürisigə bekitilgən, 9-12-ayətlərdə tiloɣa elinoɣan ikki aq ɧeqiq orunlaxturuloɣan kəzlüklərdur.

15 «Ḥəküm ⱪoxeni»ni qewər ⱪollarоɣa nəpis ⱪilip kəxtilitip yasatⱪin; uni ḥəm əfodni
ixligən usulda yasiоɣan, altun wə kək, səsün, ⱪizil yiplar bilən nepiz toⱪuloɣan
aⱪ kanap rəhttin yasiоɣin. □ ■ 16 U ikki ⱪat, tət qasa ⱪilinsun; uzunluⱪi bir
оɣeriq, kənglikimu bir оɣeriq bolsun. □ 17 Uning üstigə tət ⱪatar ⱪilip gəḥərlərni
ornatⱪin: — birinqi ⱪataroɣa ⱪizil yaⱪut, seriⱪ gəḥər wə zumrət ornitilsun; 18 ikkinqi
ⱪataroɣa kək ⱪaxtexi, kək yaⱪut wə almas ornitilsun; 19 üqinqi ⱪataroɣa səsün yaⱪut,
piroza wə səsün kwarts ornitilsun; 20 tətinqi ⱪataroɣa beril yaⱪut, aⱪ ḥeⱪiⱪ wə
anartax ornitilsun; bularning ḥəmmisi altun kəzlük iqigə ornitilsun. 21 Bu gəḥərlər
Israilning ooɣullirining namliriоɣa wəkil ⱪilinip, ularning sanidək on ikki bolup,
məḥür oyoɣandək ḥərbir gəḥərgə on ikki ⱪəbilining nami birdin-birdin pütülsun.
22 Ⱪoxenoɣa xoynidək exilgən sap altundin *ikki* exilmə zənjir yasiоɣin. 23 Ⱪoxenoɣa
altundin ikki ḥalⱪa etip, ikki ḥalⱪini ⱪoxenning *yuⱪiriⱪi* ikki burjikigə bekitkin; □
24 andin altundin exilip yasaloɣan ikki zənjirni ⱪoxenning *yuⱪiriⱪi* ikki burjikidiki
ḥalⱪidin ətküzüp, 25 exilgən xu zənjirlərning ikki uqini ikki kəzlükkə bekitip,
kəzlüklərni əfodning ikki mürilik tasmisining aldi ⱪismiоɣa ornatⱪin. 26 Buningdin
baxⱪa sən altundin ikki ḥalⱪa yasap, ularni ⱪoxenning *asti təripidiki* ikki burjikigə
bekitkin; ular əfodⱪa tegixip turidioɣan ⱪilinip iqigə ⱪadalsun. □ 27 Mundin baxⱪa
sən altundin *yənə* ikki ḥalⱪa yasap, ularni əfodning ikki mürilik tasmisining aldi
təwənki ⱪismioɣa, yəni əfodⱪa ulinidioɣan jayoɣa yeⱪin ⱪilip, kəxitiləngən bəlwaoɣdin
egizrək ⱪilip bekitkin. 28 Ⱪoxenning əfodning kəxitiləngən bəlweoɣidin yuⱪirirаⱪ
turuxi, ⱪoxenning əfodtin ajrap kətməsliki üqün ⱪoxenning ḥalⱪisini kək xoyna
bilən əfodning ḥalⱪisioɣa qetip ⱪoyoɣin.
29 Xundaⱪ ⱪiloɣanda, Ḥarun muⱪəddəs jayoɣa kirgəndə, ḥəküm ⱪoxenini
taⱪioɣaqⱪa, Israilning ooɣullirining namlirini əslətmə süpitidə yürikining üstidə
Pərwərdigarning aldida daim kətürüp yürgən bolidu. □ 30 Ḥarun Pərwərdigarning
aldioɣa kirgəndə, urim bilən tummim uning yüriki üstidə boluxi üqün, bularni
ḥəküm ⱪoxenining iqigə aloɣin; muxundaⱪ ⱪiloɣanda, Ḥarun Israillaroɣa baoɣliⱪ
ḥəkümlərni ḥəmixə Pərwərdigarning ḥuzurida əz yüriki üstidə kətürüp yürgən
bolidu.□

Bax kaḥin kiyidioɣan baxⱪa kiyimlər; bax kaḥinning ooɣullirining kiyimliri

31 Əfodning *iqidiki* tonni pütünləy kək rənglik ⱪiloɣin. □ ■ 32 Tonning baxⱪa
kiyilidioɣan təxüki dəl otturisida bolsun; uning yirtilip kətməsliki üqün huddi bapkar
toⱪuoɣandək, sawutning yaⱪisioɣa ohxax qərisigə pəwaz qiⱪirilsun. □ 33-34 Uning
etikining qərisigə kək, səsün wə ⱪizil yiptin anarlarni toⱪup askin ḥəmdə altun
ⱪongoɣuraⱪlarni yasap, qərisidiki anarlarning ariliⱪioɣa birdin esip ⱪoyoɣin; tonning
etikining pütkül qərisigə bir altun ⱪongoɣuraⱪ, bir anar, yənə bir altun ⱪongoɣuraⱪ,
bir anar... bekitilsun. □ 35 Ḥarun hizmət ⱪiloɣan waⱪtida xu tonni kiysun;

□ **28:15 «Ḥəküm ⱪoxeni» —** iqidiki «urim wə tummim» degən taxlar arⱪilиⱪ Hudaning məlum ix tooɣrisidiki iradisini yaki ḥəkümini sorax üqün ixlitilgən (30-ayətni kərüng). ■ **28:15** Mis. 39:8 □ **28:16 «U ikki ⱪat, tət qasa ⱪilinsun» —** demək, yanquⱪ xəklidə. □ **28:23 «ⱪoxenning yuⱪiriⱪi ikki burjikigə» —** ibraniy tilida «ⱪoxenning ikki bexioɣa». □ **28:26 «ⱪoxenning asti təripidiki ikki burjikigə» —** ibraniy tilida «ⱪoxenningIkki bexioɣa». □ **28:29 «ⱪoxen» —** ⱪoxen wə uning munasiwətlik təpsilatlirini kərüx üqün munasiwətlik shemini kərüng. □ **28:30 «urim wə tummim» —** alaḥidə birhil taxlar. Bu taxlar arⱪilиⱪ Israil həlⱪi Hudadin yol sorisa bolatti. Ḥəmdə ulardin ḥərhil jawab qiⱪatti; məsilən, «xundaⱪ», «yaⱪ» degəndək. Bəzi əḥwallarda ḥeqⱪandaⱪ jawab bərməslikimu mumkin (məsilən, «Ḥak.» 20:23, «1Sam.» 14:37, 23:2-4, 28:6, «2Sam.» 2:1 ⱪatarliⱪlarni kərüng). «Urim»ning mənisi «nurlar», «Tummim»ning mənisi «mukəmməllik» yaki «mukəmməl ixlar» degənlik; lekin ularning təpsilatliri ḥazir bizgə naməlum. □ **28:31 «Əfodning iqidiki ton» —** ton əfodning iqigə kiyilidu (munasiwətlik shemini kərüng). ■ **28:31** Mis. 39:22 □ **28:32 «sawut» —** jəngqining alaḥidə kiyimi. □ **28:33-34 «anarlar» —** muxu «anarlar» marjandək qonglukta toⱪuloɣan boluxi kerək.

buning bilən Ḥarun Pərwərdigarning aldioŋa baroŋanda, yəni muqəddəs jayoŋa, Pərwərdigarning aldioŋa kirip-qiqqanda uning awazi anglinip turidu-də, u ölümdin aman qalidu.□

36 Andin keyin sən sap altundin nəpis bir otuoŋatni yasap, uning üstigə məḥürgə nəqixləngəndək: «Pərwərdigaroŋa muqəddəs qilindi» dəp oyoŋin; □ ■ 37 uni kək rənglik yip bilən səllisigə qigkin; u səllining aldi təripigə taqalsun; 38 u Ḥarunning pexanisidə tursun. Buning bilən Ḥarun Israillarning muqəddəs qilip kəltürgən barliq muqəddəs ḥədiyəlirigə qaplaxqan gunaḥlarni öz üstigə elip kətüridu; ḥədiyələrning Pərwərdigarning aldida qobul qilinixi üqün otuoŋat ḥəmixə uning pexanisigə taqaqliq tursun.□

39 Buningdin baxqa aq kanap rəhttin bir kənglək toquoŋin, xuningdək kanap rəhttin toquloŋan bir səllə təyyarlioŋin; kəxtiləngən bir bəlwaoŋ yasioŋin.□

□ **28:35 «Ḥarun ... Pərwərdigarning aldioŋa kirip-qiqqanda *qongoŋuraqlarning*** awazi anglinip turidu-də, u ölümdin aman qalidu» — qongoŋuraqlarning awazliri Hudaoŋa bax kaḥinning Israiloŋa wəkillik qilidioŋanliqini əslitidu. □ **28:36 «otuoŋat»** — bax kiyimigə taqilidioŋan kiqik tahta yaki mənsəp bəlgisidin ibarət. ■ **28:36** Mis. 39:30 □ **28:38 «Israillarning muqəddəs qilip kəltürgən barliq muqəddəs ḥədiyəlirigə qaplaxqan gunaḥlar»** — buning mənisi: (1) Israillarning muxu ḥədiyə-qurbanliqlarni kəltürüxtin məqsiti (Hudaning səzigə asasən) gunaḥini yepixtin ibarəttur, xunga ḥədiyələr gunaḥ bilən munasiwətlkitur; (2) Israillar ḥədiyə-qurbanliqlirini kəltürginidə kəltürüx usulida diqqətsizliktin ḥədiyələr gunaḥqa qetilip qelixi mumkin yaki ḥədiyə kəltürgüqining niyətlirigə məlum yaman oŋərəz qetilixliq boluxi mumkin. Biz ikkinqi qüxənqigə mayil. □ **28:39 «kanap rəhttin bir kənglək toquoŋin»** — yaki «kanap rəhttin aliqipar bir halta kənglək tikkin». **«kəxtiləngən bir bəlwaoŋ yasioŋin»** — bu bəlwaoŋ əfodningki əməs. «Law.» 8:7ni kərüng.

Bax kahin hizmettə kiydiqan «güzəl həm xərəplik» mukəddəs kiyimlər

(«Misirdin qikix» 28:4-43)

*
40 Ḫarunning ooɳullirioɳa halta kəngləklərni tikkin; ularoɳimu bəlwaoɳlarni təyyarla,
ularoɳa egiz bəklərnimu tikkin; bular ularoɳa ḫəm xərəp ḫəm güzəllik bolsun.
41 Bularning ḫəmmisini sən akang Ḫarun wə uning ooɳullirioɳa kiydürgin; andin
ularning Mening aldimda kaḫinlik hizmitimdə boluxi üqün ularni məsiḫləp, Manga
muqəddəs qilip ayrioɳin.□
42 Ularning əwrətlirining yepiq turuxi üqün ularoɳa kanap rəhttin tambal əttürgin; u
belidin yotisioɳiqə yepip tursun. 43 Ḫarun wə ooɳulliri jamaət qedirioɳa kirgəndə yaki
muqəddəs jayda hizməttə bolux üqün qurbangaḫqa yeqinlaxqanda, ular gunaḫkar
bolup ölüp kətməsliki üqün *tambalni* kiyiwalsun. Bu uningoɳa wə uningdin keyinki
nəsilliri üqün əbədiy bir bəlgilimə bolsun.□

29

Ḫarun wə uning ooɳullirining kaḫinliqqa ayrilixi

1 Ularning Manga muqəddəs qilinip, kaḫinlik hizmitimdə boluxi üqün mundaq ixni
ada qilixing kerək: — sən bir yax ərkək torpaq bilən ikki qoqqarni talla (ḫəmmisi
bejirim bolsun) ■ 2 ḫəmdə petir nan, zəytun meyi iləxtürülgən petir toqaq wə zəytun
meyi sürülüp məsiḫləngən petir ḫəmək nanlarni təyyarla, bularning ḫəmmisini
buoɳday unidin qiloɳin; □ 3 nanlarning ḫəmmisini bir sewətkə selip, sewətni, torpaqni
wə ikki qoqqarni billə ḫədiyə qilip kəltürgin.
4 Sən Ḫarun wə uning ooɳullirini jamaət qedirining kirix eoɳizioɳa yeqin elip kelip,
ularni su bilən yuoɳin; 5 andin kiyimlirini elip kelip, Ḫarunoɳa halta kənglək, əfod toni
wə əfodni kiydürgin, qoxenni taqioɳin; andin beligə əfodning kəxtiləngən bəlweoɳini
baoɳlioɳin. □ 6 Bexioɳa səllini yəgəp, səlligə muqəddəs otuoɳatni taqap qoyoɳin.
7 Andin məsiḫləx meyini elip, bexioɳa quyup uni məsiḫligin.■
8 Andin sən uning ooɳullirini elip kelip, ularoɳa halta kəngləklərni kiydürgin;
9 ularoɳa, yəni Ḫarun wə uning ooɳullirioɳa bəlwaoɳlarni baoɳlap, egiz bəklərni
kiydürgin. Xuning bilən əbədiy bəlgilimə boyiqə, kaḫinlik hizmiti ularningki bolidu;
xundaq qilip, sən Ḫarun bilən uning ooɳullirini Hudaoɳa muqəddəs qilip ayrip
təyinligin.
10 — Sən torpaqni jamaət qedirining aldioɳa elip kəlgin; elip kəlginingdə Ḫarun bilən
uning ooɳulliri qollirini torpaqning bexioɳa qoysun. □ ■ 11 Andin sən bu torpaqni
Pərwərdigarning aldida, jamaət qedirining kirix eoɳizining yenida booɳuzlioɳin;
12 torpaqning qenidin elip barmiqing bilən uni qurbangaḫning münggüzlirigə
sürüp, qaloɳan qanning ḫəmmisini qurbangaḫning tüwigə təküp quyoɳin. 13 Iq
qarnini yəgəp turoɳan barlik mayni, xundaqla jigərning üstidiki qawa may,
ikki bərək wə ularning üstidiki mayni ajritip bularni qurbangaḫta köydürgin.

□ **28:41 «Mening aldimda kaḫinlik hizmitimdə bolux» —** bu ayəttiki «aldimda kaḫinlik hizmitimdə bolux» ibraniy tilida «qoloɳa tutquzux» yaki «qoloɳa berix» degən söz bilən ipadilinidu. Kaḫinlik wəzipisi asasən Hudaning qurbanliqlirini əz qolioɳa elix bilən baxlinatti; xunga ular qolioɳa ḫeqqandaq baxqa ixlarni elixioɳa bolmaytti. □ **28:43 «jamaət qedirioɳa kirgəndə» —** muxu yərdə qedirning ḫoylisioɳa kirixni kərsitidu. ■ **29:1** Law. 8:2; 9:2 □ **29:2 «toqaq» —** ibraniy tilida bu söz yaki ḫalqisiman yaki qəkküq bilən texilgən birhil nanlarni kərsitidu. □ **29:5 «əfod toni» —** tonning əfod bilən ziq munasiweti boloɳaqqa, bəzi yərlərdə «əfod toni» deyilidu. ■ **29:7** Mis. 30:25 □ **29:10 «qollirini torpaqning bexioɳa qoysun —** Təwrat wə Injil dəwridimu «qollarni baxqa qoyux» qol qoyoɳuqilarning qol qoyuloɳuqi bilən bir təraptə turidioɳanliqi yaki uning ornida bolidioɳanliqini bildüridu. Muxu yərdə Ḫarun wə ooɳullirining «qollirini baxqa qoyux»i «biz muxu qurbanliqqa ohxax Hudaoɳa mutləq ataloɳanmiz» degənni bildürməkqi bolidu. ■ **29:10** Law. 1:3

14 Torpaqning gəxi, terisi wə tezikini bolsa qedirgaḥning sirtiɳa elip qiqip, otta
køydürüwətkin; bu gunaḥ qurbanliqi bolidu.■
15 Andin sən qoqqarlarning birini elip kəlgin; Ḥarun bilən uning ooɳulliri qollirini
qoqqarning bexiɳa qoysun; 16 andin sən bu qoqqarni booɳuzlap, uning qenidin
qurbangaḥning üsti qismining ətrapiɳa səpkin. ■ 17 Qoqqarni parqilap, uning
iq qarni bilən paqaqlirini yuyup, ularni gəx parqiliri wə baxning üstigə qoyup,
18 pütün qoqqarni qurbangaḥta køydürgin. Bu Pərwərdigariɳa ataloɳan køydürmə
qurbanliq — ot arqiliq sunulidioɳan, Pərwərdigariɳa huxbuy yətküzidioɳan ḥədiyə
bolidu. 19 Keyin sən ikkinqi qoqqarni elip kəlgin; Ḥarun wə uning ooɳulliri
qollirini qoqqarning bexiɳa qoysun. 20 Andin bu qoqqarni booɳuzlap qenidin
elip, Ḥarunning ong qulixining yumxixiɳa, uning ooɳullirining ong qulixining
yumxixiɳa, ularning ong qollirining qong barmixi bilən ong putlirining qong
barmixiɳa sürkəp qoyoɳin, qaloɳan qanni qurbangaḥning üsti qismining ətrapiɳa
səpkin. □ 21 Andin qurbangaḥ üstidiki qandin wə məsiḥləx meyidin elip,
Ḥarunning üstigə, uning kiyimlirigə, xuningdək uning ooɳullirining üstigə wə
ularning kiyimlirigimu səpkin. Xundaq qilip u wə uning kiyimliri, uning ooɳulliri
wə ularning kiyimlirimu uning bilən təng Hudaɳa atap muqəddəs qilinoɳan bolidu.
22 Andin sən qoqqarning meyi, quyruq meyi, iq qarnini yøgəp turoɳan barliq
may, jigərning üstidiki qawa may, ikki bərək wə ularning üstidiki mayni qikar
ḥəmdə ong arqa putini aloɳin — (qünki bu qoqqar kaḥinlixqa tikləx *qurbanliqioɳa*
ataloɳan qoqqardur) — 23 — buningdin baxqa sən Pərwərdigarning aldida qoyuloɳan
petir nan sewitidin bir girdini, zəytun meyi iləxtürülgən petir toqaqtin birni
wə petir ḥəmək nandin birni elip, 24 bularning ḥəmmisini Ḥarunning qollirioɳa
wə uning ooɳullirining qollirioɳa qoyup, ularni «pulanglatma ḥədiyə» süpitidə
Pərwərdigarning aldida pulanglatquzoɳin. 25 Andin sən bularni ularning qolliridin
tapxurup elip, Pərwərdigarning aldida huxbuy qikarsun dəp, qurbangaḥtiki
køydürmə qurbanliqning üstidə qoyup køydürgin. Bu ot arqiliq Pərwərdigariɳa
sunuloɳan ḥədiyə bolidu.
26 Sən Ḥarunni kaḥinlixqa tikləx qurbanliqioɳa ataloɳan qoqqarning təxini elip
«pulanglatma ḥədiyə» süpitidə Pərwərdigarning ḥuzurida pulanglatqin; bu sening
ülüxüng bolidu. □ 27 Xuningdək, sən kaḥinlixqa tikləx qurbanliqioɳa ataloɳan
qoqqarning «pulanglatma ḥədiyə» süpitidə pulanglitiloɳan təxi bilən «kətürmə
ḥədiyə» süpitidə egiz kətürüp pulanglitiloɳan arqa putini, yəni Ḥarun wə uning
ooɳullirioɳa beoɳixlanoɳan xu ülüxlərni «muqəddəs» dəp ayrip bekitkin. □ 28 Xuning
bilən bu nərsilər əbədiy bəlgilimə boyiqə Israillar təripidin Ḥarun wə ooɳullirioɳa
beoɳixlanoɳan nesiwə bolidu; qünki u kətürmə ḥədiyədur. Bular Israillar təripidin
sunulidioɳan inaqlik qurbanliqliridin ayrip qiqilip, ularning Pərwərdigariɳa atap
«egiz kətürgən ḥədiyə»si ḥesablinip, «kətürmə ḥədiyə» bolidu.■
29 Ḥarunning muqəddəs kiyimlirigə keyin ooɳulliri warislik qilidu. Ular məsiḥlinip,
kaḥinlixqa təyinləngəndə xu kiyimlərni kiysun. 30 Ooɳullirining qaysisi uning
ornini besip kaḥin bolsa, jamaət qedirioɳa kirip muqəddəs jayning iqidə hizmətkə
kirixkəndə, bu kiyimlərni uda yəttə kün kiyip yürsun.
31 Sən kaḥinlixqa tikləx qurbanliqioɳa ataloɳan qoqqarni elip, uning gəxini muqəddəs
jayda pixuroɳin; □ 32 andin Ḥarun wə ooɳulliri qoqqarning gəxi bilən sewəttiki

■ **29:14** Law. 4:12; Ibr. 13:11 ■ **29:16** Ibr. 9:12,19 □ **29:20** **«qulixining yumxixioɳa»** — yaki «qulixining uqioɳa». □ **29:26** **«pulanglatma ḥədiyə»** — Pərwərdigarning aldida egiz kətürüp alaḥidə pulanglatqan ḥədiyədur. «Pulanglatma ḥədiyə» adəttə barliq kaḥinlariɳa təwə bolidu. □ **29:27** **«kətürmə ḥədiyə»** — kaḥin yaki ḥədiyəni sunoɳan kixi Pərwərdigarning aldioɳa ikki qollap alaḥidə egiz kətürüp atioɳan ḥədiyə. «kətürmə ḥədiyə» adəttə qurbanlixqa məs'ul kaḥinoɳa təwə bolidu. ■ **29:28** Law. 7:31,34; 10:14 □ **29:31** **«muqəddəs jay»** — muxu yərdə ibadət qedirning ḥoylisini kərsitidu («Law.» 8:31ni kərüng). **«pixuroɳin»** — yaki «qaynatqin».

nanlarni jamaət qedirining kirix eoqizida yesun; ■ 33 ular əzlirining kahqinlikqa təyinlinixidə Hudaoqa atap muqəddəs qilinoqanda kafarətkə ixlitilgən nərsilərni yesun, lekin bular muqəddəs boloqaqqa, yat kixi buningdin qeqnemini yemisun. □ ■ 34 Əgər kahqinlikqa tikləx qurbanlik gəxidin yaki nandin ətigə azrak exip qalsa, exip qaloqanni otta kəydürüwət; bular muqəddəs boloqaqqa, qeqkim uningdin yesə bolmaydu.
35 Sən xu tərikidə Qarun wə uning ooqulliri tooqrisida buyruoqinimning qəmmisini bəja kəltürüp, uda yəttə küngiqə ularni kahqinlikqa tikləx wəzipisini ada qiloqin. 36 Qər küni kafarət qilinixqa gunah qurbanliki süpitidə bir torpakni sunoqin. Qurbangahning əzini gunahtin pak qilixqa uning üqünmu kafarət kəltürgin, muqəddəs qilinsun dəp, uni zəytun meyi bilən məsihligin. 37 Yəttə küngiqə sən qurbangah üqün kafarət kəltürüp, uni muqəddəs qiloqin. Buning bilən u «əng muqəddəs nərsilərning biri» qesablinidu; uningoqa təgkən qəmmə nərsə muqəddəs qesablinidu.□

Kündilik qurbanlik tooqrisida

38 Mana, qurbangahta qəmixə sunidioqanliring munular: — qər küni bir yaxlik ikki qoza qurbanlik qilinsun. ■ 39 Birini ətigəndə, yənə birini gugumda qurbanlik qilip sunoqin. □ 40 Birinqi qoza bilən birgə zəytun meyidin bir qinning təttin biri ilextürülgən buoqday unidin *əfahning* ondin biri wə yənə xarab qədiyəsi süpitidə təttin bir qin xarab quxup sunulsun. □ 41 Ikkinqi qozini gugumda sunoqin; uni ətigənlik qurbanlikningkidək, huxbuy boluxi üqün ot arkilik Pərwərdigaroqa ataloqan qurbanlik süpitidə axlik qədiyə wə xarab qədiyə bilən qoxup sunoqin. 42 Xu tərikidə bu kəydürmə qurbanlik nəsildin-nəsilgə jamaət qedirining kirix eoqizida Pərwərdigarning quzurida ətküzülüp daimlik qurbanlik bolsun; Mən *Pərwərdigar* xu yərdə silər bilən kərüxüp, sən bilən səzliximən. 43 Xuningdək Mən xu yərdə Israillar bilən uqriximan, xuning bilən u jay Mening xan-xəripim bilən muqəddəs kilinidu. 44 Mən jamaət qediri bilən qurbangahni Əzümgə atap muqəddəs kilimən; Qarun wə uning ooqullirinimu Əzümgə kahqinlik hizməttə boluxqa ayrip muqəddəs kilimən. 45 Xundak qilip Mən Israillarning arisida makan qilip, ularning Hudasi bolimən. ■ 46 U wakitta ular Mening ularning arisida makan qilixim üqün ularni Misir zeminidin qikirip kəlgən Hudasi Pərwərdigar ikənlikimni bilidu; Mən ularning Hudasi Pərwərdigardurmən.

30

Huxbuygah

1 Sən yənə huxbuy yandurux üqün bir huxbuygahni yasatkin; uni akatsiyə yaoqiqidin təyyarlioqin. □ ■ 2 U tət qasa, uzunluki bir gəz, kəngliki bir gəz, egizliki ikki gəz

---

■ **29:32** Law. 8:31; 24:9 □ **29:33** **«yat kixi» —** muxu yərdə kahin bolmioqan kixini kərsitidu. ■ **29:33** Law. 10:14; Mat. 12:4 □ **29:37** **«Buning bilən u «əng muqəddəs nərsilərning biri» qesablinidu; uningoqa təgkən qəmmə nərsə muqəddəs qesablinidu» —** muqəddəs qedirdiki barlik jabduklar «əng muqəddəs» wə «muqəddəs» dəp bəlinidu. «Əng muqəddəs» boloqanlaroqa təgkənlər xu munasiwət bilən alahidə «Hudaningki» dəp qesablinatti (30:29, «Law.» 6:18, 27, «Əz.» 46:20nimu kərüng). Adəttə xundak qiloqan kixilər əlümgə məhkum qilinixi kerək idi; lekin panah izdigənlər qurbangahning münggüzlirini tutsa bolatti («1Pad.» 1:50ni kərüng). ■ **29:38** Qəl. 28:3 □ **29:39** **«gugumda» —** ibraniy tilida «ikki kəq arilikida» degən səz bilən ipadilinidu — demək, kün petiwatkan qaoqdin karangoqu qüxküqə boloqan arilikтiki wakit. □ **29:40** **«bir əfah» —** təhminən 2 kürə yaki 22 litr. Bir qin təhminən 3.6 litr. ■ **29:45** Mis. 25:8; Law. 26:12; Zəb. 78:60; Zək. 2:14; 2Kor. 6:16; Wəh. 21:3 □ **30:1** **«Huxbuygah » —** munasiwətlik shemini kərüng. ■ **30:1** Mis. 37:25

bolsun. Uning *tət burjikidiki* münggüzlər uning bilən bir pütün qilip yasalsun. 3 Sən uni, yəni uning üstini, tət ətrapini ɦəm münggüzlirini sap altun bilən qaplatqin; uning üsti qismining qərisigə altundin girwək qiqarоɳin. 4 Uningоɳa altundin ikki ɦalqa yasap, uning girwikining astiоɳa bekitkin; ularni ikki yeniоɳa udulmu'udul bekitkin. Huxbuygaɦni kətüridiоɳan ikki baldaqni selix üqün bularni huxbuygaɦning ikki təripigə orunlaxturоɳin. □ 5 Baldaqlirini akatsiyə yaоɳiqidin yasap, altun bilən qapliоɳin.
6 Huxbuygaɦni ɦəküm-guwaɦliq sanduqining udulidiki pərdining sirtiоɳa, yəni Mən sən bilən kərixidiоɳan jay boloɳan ɦəküm-guwaɦliq sanduqining üstidiki kafarət təɦtining uduliоɳa qoyoɳin.
7 Ɦarun xuning üstidə esil huxbuy ətirni yandursun; ɦər küni ətigənliki qiraоɳlarni pərligili kəlgəndə, huxbuylarni yandursun. ■ 8 Xuningdək Ɦarun gugumda qiraоɳlarni tizip yaqqanda, huxbuy yandursun. Xundaq qilip Pərwərdigarning aldida nəsildin-nəsilgə huxbuy ɦəmixə əqürülməy yeniq bolidu.□
9 Silər uning üstidə nə ɦeqqandaq oɳəyriy huxbuy yandurmanglar, nə kəydürmə qurbanliq nə axliq ɦədiyə sunmanglar, xundaqla uning üstigə ɦeqqandaq xarab ɦədiyəni təkmənglar.
10 Ɦər yilda Ɦarun bir qetim *huxbuygaɦning* münggüzlirigə kafarət kəltürsun; ɦər qetim kafarət kəltüridiоɳan gunaɦ qurbanliqining qeni bilən uning üqün kafarət kəltürsun. Nəsildin-nəsilgə xundaq qilinglar; bu *huxbuygaɦ* Pərwərdigaroɳa «əng muqəddəs» ɦesablinidiоɳan nərsilərning qataridindur.

Sanaqtin ətküzülgəndə tapxurulidiоɳan kafarət puli

11 Pərwərdigar Musaоɳa mundaq dedi: —
12 Sən Israillarning sanini eniqlax üqün ularni saniоɳiningda, ularning sanilixi wəjidin arisiоɳa balayi'apət kəlməsliki üqün, ularni saniоɳiningda ɦərbir adəm əz jeni üqün Pərwərdigaroɳa kafarət puli tapxursun. □ ■ 13 Royhətkə elinip, sanaqtin ətkənlərning ɦəmmisi berixi kerək boloɳini xuki, ɦərbiri muqəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki boyiqə yerim xəkəl bərsun (bir xəkəl yigirmə gəraɦqa barawər kelidu). Bu yerim xəkəl Pərwərdigaroɳa «kətürmə ɦədiyə» bolidu. □ ■
14 Royhətkə elinip, sanaqtin ətkənlər, yəni yigirmə yax yaki uningdin qonglarning ɦərbiri Pərwərdigaroɳa xu «kətürmə ɦədiyə»ni bərsun. 15 Əz jeninglaroɳa kafarət kəltürüx üqün Pərwərdigaroɳa kətürmə ɦədiyə bərginiglarda bay kixi yerim xəkəldin artuq bərmisun, kəmbəoɳəl kiximu yerim xəkəldin kəm bərmisun. 16 Sən Israillardin xu kafarət pulini tapxurup elip, jamaət qedirining hizmitigə beoɳixlap

---

□ **30:4 «ikki yeniоɳa» —** yaki «ikki burjikigə». Munasiwətlik shemini kərüng. ■ **30:7** 1Sam. 3:3 □ **30:8 «gugumda» —** 12:7diki izaɦatni kərüng. **«qiraоɳlarni tizip yaqqanda» —** qiraоɳlar daim yeniq turidu, asasən əqürülməydu (27:20, «Law.» 24:2ni kərüng). Muxu səz bəlkim qiraоɳdanning üstidiki yəttə qədəɦni bir-birləp qüxürüp, zəytun meyini quyup andin qaytidin yanduruxni bildürüxi mumkin. □ **30:12 «ularni saniоɳiningda ɦərbir adəm əz jeni üqün Pərwərdigaroɳa kafarət puli tapxursun» —** Nemixqa sanaqtin ətküzülüx wəjidin kafarət kəltürüxi kerək? Həlqning sanini eniqlaxtin ikki hil gunaɦ pəyda boluxi mumkin: (1) Israil həlqi əzlirining kəplükini bilip, təkəbburlixip ketixi mumkin; (2) qiyinqiliqqa duq kəlgəndə, ular Hudaoɳa tayanmay, bəlki əz küq-kudritigə tayinixi mumkin idi. Israillardin bu pulni elix ularoɳa əzlirining gunaɦliq təbiiti tooɳruluq agaɦlanduruxtin ibrət idi; dərwəqə bu pul muqəddəs qedirda ularoɳa kafarət kəltürüxkə kaɦinlar tərəpidin ətküzülidiоɳan hizmättə ixlitiləttі (16-ayət). Hudaning buyruqi bolmisa həlqni sanaqtin ətküzüxkə qət'iy bolmaytti (məsilən, «1Tar.» 21:1-5ni kərüng). ■ **30:12** Qəl. 1:2 □ **30:13 «muqəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki boyiqə» —** «xəkəl» kümüxning əlqimi bolup, adəttə 11.4 gramoɳa barawər boluxi mumkin. «Muqəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki» xübɦisizki, pütkül əl üqün əzgərməs əlqəm bolsun dəp, muqəddəs jayda saqlanoɳan muqim bekitilgən birnəqqə hil əlqəm birliki bolsa kerək. ■ **30:13** Law. 27:25; Qəl. 3:47; Əz. 45:12

ixlətkin; u pul Israillarοla Pərwərdigarning ḥuzurida əslətmə süpitidə jeninglarοla kafarət kəltüridiοlan bolidu.■

Yuyunux desi, yəni «paklinix desi»

17 Pərwərdigar Musaοla mundaq dedi: —

18 Sən yuyunuxqa ixlitixkə mistin *yooʏan* bir das wə uningοla mistin bir təglik yasatqin; uni jamaət qediri bilən qurbangaḥning otturisiοla orunlaxturup, iqigə su toxturup qoyοin. 19 Ḥarun bilən uning ooʏulliri uningdiki su bilən put-qollirini yusun. 20 Ular jamaət qediriοla kirgəndə əlməsliki üqün su bilən əzini yuyuxi kerək; ular hizmət qilix üqün, qurbangaḥqa yeqin berip Pərwərdigarοla ot arqilix atilidiοlan qurbanliq sunmaqqi bοlοinidimu, xundaq qilsun. 21 Ular əlməsliki üqün put-qollirini yusun; bu ix ularοla, yəni əzi wə uning nəsilliri üqün əwladtin əwladqiqə əbədiy bir bəlgilimə bolidu.

■ **30:16** Mis. 38:25

Ibadət qedirining əswabliri

«mis ķurbangaḥ»

«yoqan das»

altun qiraqdan

«təķdim nan»
ķoyulidiqan xirə

huxbuygaḥ

əḥdə sanduķi

əḥdə sanduķining iqi

Muqəddəs may təyyarlax yoli

22 Pərwərdigar Musaoɣa mundaq dedi: —
23 Sən ḫəmmidin esil huxbuy dora-dərməklərdin təyyarla, yəni murməkki suyuqluqidin bəx yüz xəkəl, darqindin ikki yüz əllik xəkəl, egirdin ikki yüz əllik xəkəl, □ 24 qowzaqdarqindin bəx yüz xəkəl elip (bu əlqəmlər muqəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki boyiqə bolsun) wə zəytun meyidinmu bir ḫin təyyarla; □ 25 bu dora-dərməklər bilən məsiḫ qilix üqün bir muqəddəs may — ətirqi qiqaroɣandək bir huxbuy may qiqaroɣuzoɣin. Bu «muqəddəs məsiḫləx meyi» bolidu.
26 Sən uning bilən jamaət qedirini, ḫəküm-guwaḫliq sanduqini, 27 xirə wə uning barliq qaqa-quqilirini, qiraoɣdan wə uning əswablirini, huxbuygaḫni, 28 kəydürmə qurbanliq qurbangaḫi wə uning əswablirini, yuyunux desi wə uning təglikini məsiḫligin; 29 sən xu tərzdə ularni «əng muqəddəs nərsilər» qatarida muqəddəs qiloɣin. Ularoɣa təgkən ḫərqandaq nərsimu «muqəddəs» ḫesablinidu.□
30 Ḫarun bilən uning ooɣullirini bolsa Manga kaḫinliq hizməttə boluxi üqün məsiḫləp muqəddəs qiloɣin. 31 Israillaroɣa səz qilip mundaq eytqin: — Bu may əwladtin əwladqiqə Manga ataloɣan muqəddəs məsiḫləx meyi bolidu.
32 Uni adəmning bədinigə quysa bolmaydu; xuningdək uningoɣa ohxaydioɣan yaki tərkibi ohxixidioɣan ḫeqqandaq maylarni yasimanglar. U muqəddəs boloɣini üqün silərgimu muqəddəs boluxi kerək. □ 33 Kimki tərkibi xuningoɣa ohxaydioɣan may təngxisə, yaki uni elip yat birsigə sürsə, u əz həlqi arisidin üzüp taxlinidu.□

Huxbuy yasax usuli

34 Pərwərdigar Musaoɣa mundaq dedi: —
Sən huxbuy dora-dərməklər, yəni huxbuy yelim, dengiz qululisi meyi, aq dewirqay wə sap məstiki təyyarlioɣin. Bularning ḫəmmisi ohxax miqdarda bolsun; □ 35 Huddi ətirqi may qiqaroɣanoɣa ohxax, ularni təngxəp huxbuy yasioɣin; u tuzlanoɣan, sap wə muqəddəs puraqliq ətir bolidu. 36 Sən uningdin azraq elip, talqandək obdan ezip, jamaət qedirdiki ḫəküm-guwaḫliq *sanduqining* udulioɣa, yəni Mən silər bilən kərüxidioɣan jayning aldioɣa qoyoɣin. Bu silərgə Pərwərdigaroɣa ataloɣan «əng muqəddəs nərsilər» qatarida ḫesablansun.
37 Silər yasioɣan bu huxbuyning retsepi bilən əzünglaroɣimu ohxax bir huxbuyni yasiwalsanglar bolmaydu. U sanga nisbətən eytqanda Pərwərdigaroɣa has qilinoɣan muqəddəs bolidu. 38 Kimki uning puriqini purap ḫuzurlinix üqün uningoɣa ohxap ketidioɣan ḫərqandaq bir huxbuyni yasisa, u əz həlqi arisidin üzüp taxlansun.

31

Ibadət jayini yasioɣuqi ustilarning tallinixi

□ **30:23** **«500 xəkəl»** — təhminən 6 kilogram. □ **30:24** **«bir ḫin»** — təhminən 3.6 litr. □ **30:29** **«əng muqəddəs nərsilər» wə «muqəddəs»** — muqəddəs qedirdiki barliq jabduqlar «əng muqəddəs» wə «muqəddəs» dəp bəlinidu. «əng muqəddəs» boloɣanlaroɣa təgkənlər xu munasiwət bilən alaḫidə «Hudaningki» dəp ḫesablinatti (30:29, «Law.» 6:18, 27, «Əz.» 46:20nimu kərüng). □ **30:32** **«adəmning bədinigə»** — ibraniy tilida «adəmning ətlirigə». ***«muqəddəs məsiḫləx meyi*** adəmning bədinigə quysa bolmaydu» — bəzi alimlar buni «kaḫinlardin baxqilaroɣa quysa bolmaydu» dəp qüxinidu. Lekin «Zəbur» 132:2gə qarioɣanda, məsiḫləx meyi kaḫinlarni məsiḫləp quyuloɣanda ularning bədinigə təgməy, bəlki bax kiyimidin eqip saqaldin ətüp kiyim-keqəklirigə qüxətti. □ **30:33** **«Kimki… yat birsigə sürsə,…»** — demək, kaḫinlardin baxqilarning üstigə. **«u əz həlqi arisidin üzüp taxlinidu»** — 19:12diki izaḫatni kərüng. □ **30:34** **«dengiz qululisi meyi»** — yaki «oniqa» yaki naməlum birhil əsümlükning yelimi. **«aq dewirqay»** — yaki «galbanum». Buning puriqi aqqiq bolsimu, dorilaroɣa iləxtürülgəndə ularning kəyüx waqtini uzartidu wə ularni tehimu hux puraqliq qilidu.

1 Pərwərdigar Huda Musaoɣa mundak dedi: —
2 Mana, Mən Өzüm Yəhuda ɣəbilisidin bolɣan Hurning nəwrisi, urining ooɣli
Bəzalələlni ismini atap qakirdim; □ ■ 3 uni Hudaning Roḫi bilən toldurup, un-
ingoɣa danalik, əkil-parasət, ilim-ḫekmət igilitip, uni ḫərtürlük ixni kilixka
kabiliyətlik kilip, 4 türlük-türlük ḫünərlərni kilalaydioɣan, yəni altun, kümüx wə
mis ixlirini kilalaydioɣan, 5 yakutlarni kesip-oyalaydioɣan, ularni zinnət buyum-
lirioɣa ornitalaydioɣan, yaoɣaqlaroɣa nəkix qikiralaydioɣan, ḫərhil ḫünər ixlirini
kamlaxturalaydioɣan kildim.
6 Xuningdək mana, Mən yənə Dan ɣəbilisidin Aḫisamakning ooɣli Oḫoliyabni un-
ingoɣa yardəmqilikkə təyinlidim, xundakla Mən sanga buyruoɣan ḫəmmə nərsilərni
yasisun dəp, barlik pəm-parasətlik kixikərning köngligə tehimu əkil-parasət ata
kildim; 7 xuning bilən ular jamaət qedirini, ḫəküm-guwaḫlik sandukini, uning
üstidiki kafarət təhtini, qedirining ḫəmmə əswablirini, 8 xirə bilən uning kaqa-
kuqilirini, sap altundin yasilidioɣan qiraoɣdan bilən uning barlik əswablirini,
huxbuygaḫni, 9 köydürmə kurbanlik kurbangaḫi bilən uning barlik əswablirini,
yuyux desi bilən uning təglikini yasiyalaydioɣan, 10 hizmət kiyimliri, yəni kaḫinlik
hizmitidə kiyilidioɣan, Ḫarun kaḫinning mukəddəs kiyimliri wə uning ooɣullirining
kaḫinlik kiyimlirini tokuyalaydioɣan, □ 11 məsiḫləx meyi wə mukəddəs jayoɣa
təyyarlinidioɣan esil dora-dərmələrdin huxbuyni yasiyalaydioɣan boldi. Mən sanga
əmr kiloɣinim boyiqə ular barlik ixni bəja kəltüridu.

Xabat küni, yəni «dəm elix küni»ni tutux kerək

12 Pərwərdigar Musaoɣa əmr kilip mundak dedi: —
13 Sən Israillaroɣa əmr kilip ularoɣa: — «Silər Mening xabat künlirimni qokum
tutunglar; qünki bular silərning өzünglarni pak-mukəddəs kiloɣuqining Mən
Pərwərdigar ikənlikini bilixinglar üqün Mən bilən silərning otturanglardiki bir
nixanə-bəlgə bolidu. 14 Xabat küni silərgə mukəddəs kilip bekitilgini üqün, uni
tutunglar; kimki uni buzsa, ölüm jazasioɣa tartilmisa bolmaydu; bərḫək, kimki u
künidə ḫərkandak ixni kilsa, өz həlki arisidin üzüp taxlansun. ■ 15 Altə kün
iqidə ix kilinsun; lekin yəttinqi küni Pərwərdigaroɣa ataloɣan mukəddəs kün bolup,
aram alidioɣan xabat küni bolidu; kimki xabat künidə birər ix kilsa, ölüm jazasioɣa
tartilmisa bolmaydu. 16 Israillar xabat künini tutuxi kerək; ular əbədiy əḫdə süpitidə
uni əwladtin əwladkiqə tutsun. 17 Bu Mən bilən Israillarning otturisida əbədiy bir
nixanə-bəlgə bolidu; qünki Pərwərdigar altə kün iqidə asman bilən zeminni yaritip,
yəttinqi künidə aram elip raḫət tapkanidi», — degin.■
18 Huda Sinay teoɣida Musaoɣa bu sөzlərni kilip boloɣandin keyin, ikki ḫəküm-
guwaḫlik tahtiyini uningoɣa tapxurdi. Tahtaylar taxtin bolup, *sөzlər* Hudaning
barmiki bilən ularoɣa pütülgənidi.■

32

Altun Mozayoɣa qokunux gunaḫi

1 Həlk Musaning taoɣdin qüxməy ḫayal bolup kaloɣinini kərüp, Ḫarunning kexioɣa
yioɣilip uningoɣa: — Sən kopup, bizgə aldimizda yol baxlap mangidioɣan bir ilaḫ

□ **31:2** **«ismini atap qakirdim»** — muxu sөzlər Hudaning məlum bir kixini məlum muḫim bir ix üqün alaḫidə tallap qakiroɣanlikini kөrsitidu. «Yəx.» 45:3, 4ni kөrüng. «Bəzalələl» — mənisi «Hudaning sayisidə» yaki «Hudaning baxpanaḫida». ■ **31:2** Mis. 35:30; 1Tar. 2:20 □ **31:10** **«hizmət kiyimliri»** — yaki «kaḫinlik hizmət kiyimliri». ■ **31:14** Mis. 20:8; Kan. 5:12; Əz. 20:12 ■ **31:17** Yar. 1:31; 2:2, 3; Mis. 20:11 ■ **31:18** Mis. 32:16

yasap bərgin! Qünki bizni Misir zeminidin qiqirip kəlgən Musa degən ḥeliqi kixigə nemə bolup kətkənlikini bilməymiz, — deyixti.■
2 Ḥarun ularoɣa: — Hotunliringlar bilən ooɣul-qizliringlarning qulaqliridiki altun zirə ḥalqilarni qiqirip, mening qeximoɣa elip kelinglar, dedi.
3 Xuning bilən pütkül həlq əz qulaqliridiki altun zirə ḥalqilarni qiqirip Ḥarunning qexioɣa elip kəldi. 4 U bularni ularning qolidin elip, iskinə bilən quyma bir mozayni yasatquzdi. Xuning bilən ular: — Əy Israil, seni Misir zeminidin qiqirip kəlgən Hudayinglar mana budur! — deyixti.
5 Ḥarun uni kərüp uning aldida bir qurbangaḥni yasitip andin: «Ətə Pərwərdigar üqün bir ḥeyt ətküzülidu», dəp elan qildi.
6 Ətisi ular səḥər qopup, kəydürmə qurbanliqlarni sunup, inaqlik qurbanliqlirinimu kəltürdi; andin halayiq olturup yəp-iqixti, qopup əyx-ixrət qilixti.□ ■
7 Xu qaoɣda Pərwərdigar Musaoɣa: — Ornungdin tur, tezdin pəskə qüxkin! Qünki sən Misir zeminidin qiqirip kəlgən həlqing buzuqqiliqqa berilip kətti. ■ 8 Mən ularoɣa buyruoɣan yoldin xunqə tezla qətnəp, əzliri üqün bir quyma mozayni yasap, uningoɣa qoqunup qurbanlik kəltürüxti ḥəmdə: «Əy Israil, seni Misir zeminidin qiqirip kəlgən Hudaying mana xudur!», deyixti, — dedi.■
9 Andin Pərwərdigar Musaoɣa: — Mana, bu həlqni kərüp qoydum; mana, ular dərwəqə boyni qattiq bir həlqtur. ■ 10 Əmdi Meni tosma, Mən oɣəzəp otumni ularning üstigə qüxürüp, ularni yutuwetimən; andin seni uluoɣ bir əl qilimən, — dedi.□
11 Lekin Musa Hudasi Pərwərdigardin ətünüp iltija qilip mundaq dedi: — Əy Pərwərdigar, nemixqa sən oɣəzəp otungni Əzüng zor qudrət wə küqlük qol bilən Misir zeminidin qiqirip kəlgən həlqingning üstigə qüxürisən? ■ 12 Misirliqlar mazaq qilip: — Ularning bexioɣa bala qüxürüx üqün, ularni taoɣlarning üstidə əltürüp yər yüzidin yoqitix üqün, *ularning Hudasi* ularni elip kətti, — deyixsunmu? Əz otluq oɣəzipingdin yenip, Əz həlqinggə balayi’apət kəltürüx niyitingdin yanoɣaysən! ■ 13 Əz qulliring Ibraḥim, Isḥaq wə Israilni yad qiloɣin; Sən ularoɣa qəsəm bilən wədə qilip: «Nəslinglarni asmandiki yultuzlardək awutimən, Əzüm uning tooɣrisida səzligən muxu zeminning ḥəmmisini nəslinglaroɣa berimən, ular uningoɣa mənggü igidarqiliq qilidioɣan bolidu» degənidingoɣu, — dedi.□ ■
14 Xuning bilən Pərwərdigar Əz həlqining üstigə: «Balayi’apət qüxürimən» degən niyitidin yandi.
15 Musa kəynigə burulup, ikki ḥəküm-guwaḥliq tahtiyini qolioɣa elip taoɣdin qüxti. Tahtaylarning ikki təripigə səzlər pütülgənidi; u yüzigimu, bu yüzigimu pütüklük idi. 16 Bu tahtaylar bolsa Hudaning Əzining yasioɣini, pütülgənliri bolsa Hudaning Əzining pütkini idi, u tahtaylaroɣa oyuloɣanidi.■
17 Yəxua həlqning kətürgən quqan-sürənlirini, warqiraxlirini anglap Musaoɣa: — Qedirgaḥdin jəngning hitabi qiqiwatidu, dedi.
18 Lekin u jawab berip: — Angliniwatqan awaz nə nusrət təntənisi əməs, nə məoɣlubiyətning pəryadi əməs, bəlki nahxa-küy sadasi! — dedi.
19 Musa qedirgaḥoɣa yeqin kelip, mozayni wə jamaətning ussuloɣa qüxüp kətkənlikini kərüp xundaq dəroɣəzəp boldiki, tahtaylarni qolidin taxlap taoɣning tüwidə qeqiwətti. ■ 20 Andin ular yasioɣan mozayni otqa selip kəydürüp, uni yanjip kukum-talqan qilip, su üstigə qeqip Israillarni iqixkə məjburlidi.■

■ **32:1** Ros. 7:40 □ **32:6** **«qopup əyx-ixrət qilixti»** — yaki «qopup ussul oynioɣili turdi». ■ **32:6** 1Kor. 10:7 ■ **32:7** Qan. 32:5 ■ **32:8** 1Pad. 12:28 ■ **32:9** Mis. 33:3; Qan. 9:6,13; Yəx. 48:4; Yər. 5:3; Ḥox. 4:16 □ **32:10** **«Meni tosma»** — yaki «meni qoyup bər». ■ **32:11** Zəb. 106:19-23 ■ **32:12** Qəl. 14:13-19. □ **32:13** **«… Ibraḥim, Isḥaq wə Israilni yad qiloɣin»** — oqurmənlərning esidə bolsunki, Yaqupning ikkinqi ismi «Israil» idi. ■ **32:13** Yar. 12:7; 13:15; 15:18; 26:4; 28:13; Qan. 34:4 ■ **32:16** Mis. 31:18; Qan. 9:10 ■ **32:19** Qan. 9:17 ■ **32:20** Qan. 9:21

21 Andin Musa Ḫarunoɣa: Sən ularni xunqə eoɣir gunaḫqa patquzoɣudək, muxu həlq
sanga nemə qildi? — dedi.
22 Ḫarun jawab berip: — Hojamning oɣəzəp-aqqiqi tutaxmioɣay! Bu həlqning qandaq
ikənlikini, ularning zəzillikkə mayil ikənlikini obdan bilisən. ■ 23 Ular manga: —
«Bizgə aldimizda yol baxlap mangidioɣan bir ilaḫni yasap bərgin; qünki bizni Misir
zeminidin qiqirip kəlgən Musa degən xu adəmgə nemə boloɣinini bilməymiz», dedi.
24 Mən ularoɣa: «Kimdə altun bolsa xuni qiqirip bərsun» desəm, ular manga tapxurup
bərdi; mən uni otqa taxliwidim, mana, bu mozay qiqti, — dedi.□
25 Musa həlqning qandaqsigə tizginsiz bolup kətkənlikini kərdi; qünki Ḫarun ularni
düxmənlirining aldida məshirə obyekti boluxqa əz məyligə qoyuwətkənidi. 26 Musa
qedirgaḫning kirix eoɣizioɣa berip, xu yərdə turup: — Kimki Pərwərdigarning
təripidə bolsa mening yenimoɣa kəlsun! — dedi. Xuni dewidi, Lawiylarning ḫəmmisi
uning qexioɣa yioɣildi.
27 U ularoɣa: — Israilning Hudasi Pərwərdigar mundaq dəydu: — «Ḫərbir kixi əz
qiliqini yanpixioɣa esip, qedirgaḫning iqigə kirip, bu qetidin u qetigiqə kezip yürüp,
ḫərbiri əz qerindixini, əz dost-buradirini, əz qoxnisini əltürsun!» — dedi.□
28 Xuning bilən Lawiylar Musaning buyruoɣini boyiqə ix kərdi; xu küni həlqning
iqidin üq ming kixi əltürüldi.
29 Andin Musa: — Ḫərbiringlar bügün əzünglarni Pərwərdigaroɣa has boluxqa
atidinglar; qünki ḫərbiringlar ḫətta əz ooɣlunglar ḫəm qerindixinglarnimu ayimid-
inglar; xuning bilən bügün bəht-bərikətni üstünglaroɣa qüxürdunglar, dedi.□
30 Ətisi Musa həlqqə səz qilip: — Silər dərwəqə naḫayiti eoɣir bir gunaḫ sadir
qildinglar. Əmdi mana, mən Pərwərdigarning aldioɣa qiqimən; gunaḫinglar üqün
kafarət kəltürələymənmikin, — dedi.
31 Xuning bilən Musa Pərwərdigarning aldioɣa yenip berip: — Ḫəy...! Bu həlq
dərwəqə eoɣir bir gunaḫ sadir qilip, əzlirigə altundin ilaḫlarni yasaptu! 32 Lekin
əmdi Sən ularning gunaḫini əpu qilixqa unioɣaysən..., unimisang, ismimni Əzüng
yazoɣan dəptiringdin əqürüwətkin! — dedi.
33 Pərwərdigar Musaoɣa jawab berip: — Kimki Mening aldimda gunaḫ qiloɣan bolsa,
uning etini Əz dəptirimdin əqürüwetimən.
34 Əmdi sən berip, Mən sanga eytqan jayoɣa həlqni baxlap baroɣin. Mana, Mening
Pərixtəm aldingda mangidu. Lekin ularoɣa jaza beridioɣan künüm kəlgəndə, ularoɣa
gunaḫi üqün jaza berimən, dedi.□
35 Bu səzdin keyin Pərwərdigar həlqning Ḫarunning qoli bilən mozayni quydurup
yasatqini üqün ularni waba bilən jazalidi.

33

Pərwərdigarning Israillarni Sinay teoɣidin ketixkə buyruxi

1 Pərwərdigar Musaoɣa mundaq dedi: — Sən ornungdin turup, əzüng Misir zeminidin
elip kəlgən həlq bilən billə muxu yərdin ketip: «Mən sening nəslinggə uni berimən»
dəp qəsəm qilip Ibraḫimoɣa, Isḫaqqa wə Yaqupqa wədə qiloɣan zeminoɣa baroɣin.
■ 2 Xuning bilən sening aldingda bir Pərixtə əwətip, Qanaaniy, Amoriy, Ḫittiy,

■ **32:22** 1Yuḫa. 5:19 □ **32:24** **«qiqirip bərsun»** — ibraniy tilida «üzüp bərsun». □ **32:27** **«bu qetidin u qetigiqə»** — ibraniy tilida «bu kirix eoɣizidin u kirix eoɣizioɣa». □ **32:29** **«Pərwərdigaroɣa has boluxqa atidinglar»** — ibraniy tilida «Pərwərdigar üqün qolliringlarni toldurunglar» — demək, ular əzlirini uning hizmitigə beoɣixlidi. □ **32:34** **«ularoɣa jaza beridioɣan künüm»** — ibraniy tilida «Mən ularni yoqlioɣan künidə». «Hudaning yoqlixi» — U yeqin kelip jazasini qüxüridu yaki bolmisa bəht-bərikitini kəltüridu. «Təbirlər»nimu kərüng. ■ **33:1** Yar. 12:7; 26:4; 28:13

Pərizziylərni, Ḥiwiy bilən Yəbusiylarni ḥəydəp qiqirip, □ 3 seni süt bilən ḥəsəl eqip
turidiоqan zeminоqa kəltürimən. Qünki silər boyni qattiq bir həlq bolоqaqqa, yolda
silərni ḥalak qiliwətməslikim üqün, Өzüm silərning aranglarda bolup, xu *zeminоqa*
billə qiqmaymən, — dedi.□ ■
4 Halayiq bu qattiq səzni anglap, qayoquоqa qəmüp ḥeqqaysisi əz zibu-zinnətlirini
taqimidi. 5 Qünki Pərwərdigar Musaоqa səz qilip: — Sən berip Israillarоqa:
«*Pərwərdigar*: — Silər boyni qattiq bir həlq ikənsilər; əgər Mən Pərwərdigar
aranglarоqa qiqip bir dəqiqila tursam, silərni yoqitiwətkən bolattim. Əmdi
silər əzünglardiki zibu-zinnətlərni eliwetinglar; xu qaoqda Mən silərgə nemə
qilidioqinimni bilimən, dedi», dəp eytqin, — degənidi.
6 Xunga Israillar Ḥorəb teoqidin ayrilipla zibu-zinnətlirini əzliridin eliwətti.□

«Kərüxüx qediri»

7 Xuning bilən Musa əz qedirini elip, uni qedirgaḥning sirtida, qedirgaḥdin neriraq
bir jayoqa tikip, uni «kərüxüx qediri» dəp atidi. Kimki Pərwərdigarni izdəp, yol
sorimaqqi bolsa qedirgaḥning sirtidiki «kərüxüx qediri»oqa baratti. □ 8 Xundaq
bolattiki, ḥər qetim Musa qediroqa qiqsa, pütkül halayiq qopup, ḥərbiri əz qedirining
ixikidə ərə turup, Musa qediroqa kirip boloquqə uning kəynidin qarixip turatti.
9 Andin Musa ḥər qetim qediroqa kirip kətsə xundaq bolattiki, bulut tüwrüki qüxüp,
qedirning kirix eoqizida tohtaytti; xuning bilən Pərwərdigar Musa bilən səzlixətti.
□ 10 Pütkül halayiq bulut tüwrükining jamaət qedirining kirix eoqizida tohtioqinini
kərətti; uni kərginidə həlqning ḥəmmisi qopup, ḥərbiri əz qedirining ixikidə turup
səjdə qilixatti.
11 Xu qaoqlarda Pərwərdigar Musa bilən kixilər əz dost-buradiri bilən səzləxkəndək,
yüzmuyüz səzlixətti. Andin Musa qedirgaḥoqa yenip kelətti; lekin uning hizmətkari
boloqan nunning ooqli Yəxua degən yax yigit qedirning iqidin qiqmaytti.

Musaning Pərwərdigarning xan-xəripini kərüxi

12 Musa Pərwərdigaroqa mundaq dedi: — Mana, Sən daim manga: «Bu həlqni elip
qiqqin» dəp kəlding; lekin Өzüng manga: «Mən seni ismingni bilip tonuymən», wə
xuningdək «Nəzirim aldida iltipat tapting» degən bolsangmu, Sən mening bilən birgə
kimni əwətidioqiningni manga ayan qilmiding. □ 13 Əgər mən rasttinla nəziringdə
iltipat tapqan bolsam, əzümning Seni tonuxum üqün, nəziringdə iltipat tepiwerixim

---

□ **33:2 «sening aldingda bir Pərixtə əwətip, ...»** — xübḥisizki, 32:34də tiloqa elinoqan pərixtə. □ **33:3 «Өzüm silərning aranglarda bolup, xu zeminоqa billə qiqmaymən»** — demək, Huda Өzi «muqəddəs qedir»ni makan qilip ularning arisida turmay, ular bilən billə barmaydu, Өz ornioqa ular bilən billə berixqa «Өz Pərixtəm»ni əwətidu. Əməliyəttə «Pərwərdigarning Pərixtisi» Pərwərdigarning Өz ḥuzurioqa barawər idi; lekin Musa pəyoqəmbər wə həlq bu nuqtini tehi qüxənməytti (4-ayətni kərüng). 3:2-3, izaḥat wə «Təbirlər»ni kərüng. ■ **33:3** Mis. 32:9; Qan. 9:13 □ **33:6 «Xunga Israillar ... zibu-zinnətlirini əzliridin eliwətti»** — yaki «Xuning bilən, Israillar Ḥorəb (Sinay) teoqidin ayriloqandin tartip, zinnət buyumlarni zadi takimidi». □ **33:7 «Musa əz qedirini elip, ...»** — yaki «Musa qedirni elip, ...». Bizningqə «muqəddəs qedir» tehi yasalmioqanidi. **«kərüxüx qediri»** — qong muqəddəs qedir yasaloqandin keyin umu «kərüxüx qediri» yaki «jamaət qediri» dəp atilidu. **«Kimki Pərwərdigarni izdəp, yol sorimaqqi bolsa qedirgaḥning sirtidiki «kərüxüx qediri»oqa baratti»** — Hudaning 3- wə 5-ayəttiki səzigə qarioqanda, Musa: «Huda əmdi arimizda, yəni qedirgaḥ otturisidiki «muqəddəs qedir»da turmaqqi əməs; xunga qedirni yasioqinimiz bikar bolidu, Huda uningda bəribir turmaydu» — dəp oylioqan bolsa kerək. Xunga Huda bilən səzlixix üqün u qedirning ornida qedirgaḥning sirtida əz qedirini tikkən. □ **33:9 «bulut tüwrüki qüxüp, ... tohtaytti; xuning bilən Pərwərdigar Musa bilən səzlixətti»** — demək, Hudaning ḥuzuri bulut tüwrükidə turatti. □ **33:12 «Mən seni ismingni bilip tonuymən»** — bu səzlər Hudaning məlum bir kixini (muxu yərdə Musani) alaḥidə səyidioqinini yaki tallioqanliqini kərsitidu.

üqün manga Өz yolungni ayan qilоqaysən; mana, bu həlqning Өz həlqing boloqinini nəziringdə tutqaysən! — dedi.
14 U jawab berip: Mən Өzüm *sən* billə billə berip, sanga aram ata qilimən, — dedi.□
15 Musa uningoqa jawabən: — Əgər Sən Өzüng *biz* bilən billə mangmisang, bizni bu yərdin qiqarmioqaysən; 16 qünki, mən wə həlqing nəziringdə iltipat tapqinimiz nemidin bilinidu? Əjəba, Өzüngning biz bilən billə mangoqiningdin bilinməmdu? Xu səwəbtin mən wə həlqing yər yüzidiki ḫərbir taipilərdin alahidə pərqlənməmduq?! — dedi.■
17 Pərwərdigar Musaoqa: — Muxu iltijayingnimu ijabət qilimən; qünki sən nəzirimdə iltipat tapting wə Mən seni ismingni bilip tonuymən, dedi.□
18 Xuning bilən Musa: — Өz xan-xərpingni manga kərsətkəysən, — dedi.
19 *Pərwərdigar*: — Өzümning pütkül meḫribanliqimni sening köz aldingdin ətküzimən wə aldingda «Yahwəḫ» degən namni jakarlaymən. Kimgə xapaət qilmaqqi bolsam xuningoqa xapaət kərsitimən, kimgə rəḫim-xəpqət kərsətməkqi bolsam, xuningoqa rəḫim-xəpqət kərsitimən, dedi.□ ■
20 Pərwərdigar uningoqa: — Sən yüzümni kərəlməysən; qünki ḫeq adəmzat Meni kərsə tirik qalmaydu, dedi.
21 Andin Pərwərdigar: — Mana, yenimda bir jay bardur; sən xu yərdiki qoram taxning üstidə turoqin. 22 Mening xan-xəripim ətidioqan waqitta, xundaq boliduki, Mən seni xu qoram taxning yeriqida turoquzup, Mən ətüp boloquqə seni qolum bilən yepip turimən. 23 Andin qolumni tartiwalimən; xuning bilən sən Mening arqa təripimni kərisən, lekin yüzüm kərünməydu, — dedi.□

34

Ḫəküm-guwaḫliq tahtaylirining qayta berilixi

1 Pərwərdigar Musaoqa: — Sən awwalqioqa ohxax özüng üqün taxtin ikki tahtayni yonup kəl; Mən bu tahtaloroqa sən ilgiri qeqiwətkən tahtaylardiki səzlərni yezip qoyimən. ■ 2 Sən ətə ətigəngiqə təyyar bolup, səḫərdə Sinay teoqioqa qiqip, xu yərdə taoqning qoqqisida Mening aldimda ḫazir boloqin. 3 Lekin ḫeq kixi sən bilən billə qiqmisun wə yaki taoqning ḫeq yeridə baxqa adəm kərünmisun, qoy-kalilarmu taoqning tüwidə otlimisun, — dedi.■
4 Musa awwalqioqa ohxax taxtin ikki tahtayni yonup, ətisi tang səḫər qopup, bu ikki tax tahtayni qolida elip, Pərwərdigarning buyruoqini boyiqə Sinay teoqioqa qiqti.
5 Xuning bilən Pərwərdigar bulutta qüxüp, xu yərdə Musaning qexida turup, «Yahwəḫ» degən namini jakarlidi. □ 6 Pərwərdigar uning köz aldidin ətüp: — «Pərwərdigar, Pərwərdigar, rəḫimdil wə meḫir-xəpqətliktur, asan oqəzəplənməydioqan, xapaət bilən wapasi kəng Təngridur, □ ■ 7 mingliqan-on mingliqanloroqa rəḫim-xapaət kərsitip, qəbiḫlik, asiylik wə gunaḫni kəqürgüqidur;

□ **33:14** **«…*Mən*** sanga aram ata qilimən» — yuqirida, 32:10də Huda Musaoqa: «Meni tosma» (ibraniy tilida «Manga aram bərgin!» yaki «Meni qoyoqin») degənidi; lekin u ḫazir Musaoqa «Mən sanga aram ata qilimən» dəydu. ■ **33:16** Qan. 4:7 □ **33:17** **«…Mən seni ismingni bilip tonuymən»** — 12-ayət wə izaḫatini kərüng. □ **33:19** **«Yahwəḫ»** — oqurmənlərning esidə boluxi mumkinki, «Yahwəḫ» Hudaning alahidə namidur, mənisi «Mənggü Bar Boloquqi» degəndək. Biz bu namni adəttə «Pərwərdigar» dəp tərjimə qilimiz. ■ **33:19** Rim. 9:15 □ **33:23** **«… sən Mening arqa təripimni kərisən»** — «… sən Mening kəynimdə qaloqan iznalirimni kərisən» degəndək tərjimilirimu uqrixi mumkin. **«lekin yüzüm kərünməydu»** — yaki «lekin yüzümning kərülüxi bolmaydu». ■ **34:1** Qan. 10:1 ■ **34:3** Mis. 19:12,13 □ **34:5** **«Yahwəḫ»** — 33:19 wə izaḫatni kərüng. □ **34:6** **«Pərwərdigar, Pərwərdigar»** — ibraniy tilida «Yahwəḫ, Yahwəḫ». **«xapaət»** — ibraniy tilida «həsəd» bilən ipadilinidu (20:6 wə izaḫatni kərüng). ■ **34:6** Mis. 33:19

lekin u gunaḫkarlarni ḫərgiz gunaḫsiz dəp ḳarimaydioɳan, bəlki atilarning ḳəbiḫlikining jazasini baliliri wə nəwrlirigiqə, xundaḳla üqinqi wə tətinqi əwladioɳiqə yükləydioɳan *Təngridur*» — dəp jakarlidi.□ ■
8 Xuning bilən Musa dərḫal yərgə bax ḳoyup səjdə ḳilip: —
9 — Əy Rəb, əgər mən rasttinla nəziringdə iltipat tapḳan bolsam, undaḳta i Rəb, arimizda biz bilən mangoɳaysən; qünki bu həlḳ dərwəḳə boyni ḳattiḳ bir həlḳtur; bizning ḳəbiḫlikimizni wə gunaḫimizni kəqürgəysən, bizni Өz mirasing boluxḳa ḳobul ḳiloɳaysən! — dedi.■

Yengiwaxtin əḫdə tüzüx

10 Xuning bilən u Musaoɳa: — Mana, Mən bir əḫdə tüzimən; sening barliḳ həlḳing aldida pütkül yər yüzining ḫeqbir jayida yaki ḫeqbir əl arisida ḳilinip baḳmioɳan məjizilərni yaritimən. Xuning bilən sən arisida boloɳan həlḳingning ḫəmmisi Pərwərdigarning *karamət* əməlini kəridu; qünki Mening silərgə ḳilidioɳan əməlim dərwəḳə dəḫxətlik ix bolidu. □ ■ 11 Mən bügün sanga tapilaydioɳan əmrlirimni tutḳin; mana, Mən silərning aldinglardin Amoriy, Ḳanaaniy, Ḫittiy, Pərizziy, Ḫiwiy wə Yəbusiylarni ḫəydəp qiḳirimən. 12 Əmdi ḫezi boloɳinki, sən baridioɳan zeminda turuwatḳanlar bilən ḫeq əḫdə baoɳlaxmioɳin; bolmisa, bu ix silərgə tuzaḳ bolidu; ■ 13 bəlki silər ularning ḳurbangaḫlirini qəwüp, but tüwrüklirini sundurup, «axərah» butlirini kesip taxlanglar. □ 14 Qünki sən ḫeqḳandaḳ baxḳa ilaḫḳa ibadət ḳilmasliḳing kerək — qünki Mənki Pərwərdigarning nami «Wapasizliḳḳa Ḫəsət Ḳiloɳuqi» bolup, ḫəsət ḳiloɳuqi bir ilaḫdurmən. ■ 15 Bolmisa, xu zeminda turuwatḳanlar bilən əḫdə tüzüxüng mumkin; andin ular ilaḫlirining kəynidin yürüp buzuḳqiliḳ ḳilip, ilaḫlirioɳa ḳurbanliḳlar ətküzginidə, silərni qaḳirsa ularning ḳurbanliḳliridin yəp ketixinglar mumkin; 16 sən xundaḳla yənə ularning ḳizlirini ooɳulliringoɳa hotunluḳḳa elip berixing mumkin; u ḳizlar өz ilaḫlirining kəynidin yürüp buzuḳqiliḳ ḳiloɳinida, ular ooɳulliringnimu өz ilaḫlirining arḳisidin mangoɳuzup, buzuḳqiliḳ ḳilduruxi mumkin.■
17 Өzüng üqün ḫeqḳandaḳ ḳuyma butlarni yasatmioɳin.
18 Petir nan ḫeytini tutunglar; Mening əmr ḳiloɳinimdək Abib eyida, bekitilgən waḳitta yəttə kün petir nan yənglar. Qünki silər Abib eyida Misirdin qiḳḳansilər.■
19 Baliyatḳuning tunji mewisi Meningki bolidu; qarpay malliringning iqidin dəsləp tuoɳuloɳan ərkəklər, kala bolsun, ḳoy bolsun ularning tunjilirining ḫəmmisi Meningki bolsun.■
20 Lekin exəklərning tunji təhəylirining ornioɳa ḳoza bilən bədəl tələxing lazim bolidu. Əgər ornioɳa *ḳoza* bərmisəng, təhəyning boynini sunduruwətkin. Tunji ooɳulliringni bolsa, ularoɳa bədəl tələp ḳayturuwal. Ḫeqkim Mening ḫuzurumoɳa ḳuruḳ ḳol kəlmisun.□ ■
21 Sən altə kün iqidə ix-əməlingni ḳilip, yəttinqi küni aram elixing zərür; yər ḫəydəx waḳti bolsun, orma waḳti bolsun, aram elixing zərür.■

□ **34:7** **«rəḫim-xapaət» —** ibraniy tilida «həsəd» degən səz bilən ipadilinidu (20:6 wə izaḫatni kərüng). **«atilarning ḳəbiḫlikining jazasini baliliri wə nəwrlirigiqə, xundaḳla üqinqi wə tətinqi əwladioɳiqə yükləydioɳan»** — bu muḫim səz tooɳruluḳ «ḳoxumqə səz»imizni (20:5, 34:7 tooɳruluḳ), xundaḳla «Əzakiyal»diki «ḳoxumqə səz»imizni (18-, 33-bablar tooɳruluḳ) kərüng. ■ **34:7** Mis. 20:6; Qəl. 14:18; Ḳan. 5:10; Zəb. 86:14; 103:8; 145:8; Yər. 32:18 ■ **34:9** Law. 25:38; Zəb. 28:9; 33:12; Zək. 2:16 □ **34:10** **«Mening silərgə ḳilidioɳan əməlim» —** ibraniy tilida «Mening sanga ḳilidioɳan əməlim». ■ **34:10** Ḳan. 5:2; Yə. 10:12,13 ■ **34:12** Mis. 23:32; Qəl. 33:51; Ḳan. 7:2 □ **34:13** **«axərah butliri» —** bəlkim butpərəslikkə beoɳixlanoɳan dərəhliklərdur. Dərəhlər bəlkim ayal but xəklidə oyuloɳan yaki nəḳixləngən boluxi mumkin. ■ **34:14** Mis. 20:5 ■ **34:16** 1Pad. 11:2 ■ **34:18** Mis. 12:15; 23:15 ■ **34:19** Mis. 13:2; 22:29; Əz. 44:30 □ **34:20** **«… tunji təhəylirining ornioɳa ḳoza bilən bədəl tələxing lazim bolidu» —** demək, ḳoza təhəyning ornioɳa ḳurbanliḳ ḳilinidu. ■ **34:20** Mis. 13:13; 23:15; Ḳan. 16:16 ■ **34:21** Mis. 20:9

22 Yengi buoɳdayning tunji ḥosulini təbrikləydioɳan «ḥəptilər ḥeyti»ni ətküzünglar;
yilning ahirida «ḥosul yioɳix ḥeyti»ni ətküzünglar.□ ■
23 Sening ḥərbir ərkək kixiliring yilda üq ḳetim Israilning Hudasi boloɳan Rəb
Pərwərdigarning aldioɳa ḥazir bolsun. ■ 24 Qünki Mən taipilərni aldingdin
ḥəydiwetip, qegraliringni kengəytimən; xuningdək sən yilda üq ḳetim Pərwərdigar
Hudayingning aldioɳa ḥazir boluxḳa qiḳip barsang, ḥeqkim yeringgə kəz ḳirini
salmaydu.
25 Manga sunulidioɳan ḳurbanliḳning ḳenini bolduruloɳan nan bilən billə sunmioɳin;
yaki ətüp ketix ḥeytining ḳurbanliḳining gəxini ətigə ḳaldurma.□ ■
26 Zeminingning dəsləpki ḥosulidin tunji məḥsulatlarni Pərwərdigar Hudayingning
əyigə kəltürüp ata.
Ooɳlaḳni anisining sütidə ḳaynitip pixurma.□ ■
27 Pərwərdigar Musaoɳa: — Bu səzlərni əzüng üqün yeziwaloɳin; qünki Mən muxu
səzlərni asas ḳilip sən bilən wə Israil bilən əḥdə baoɳlidim, dedi.
28 U waḳitta Musa xu yərdə Pərwərdigarning ḥuzurida ḳiriḳ keqə-kündüz turdi; u
ḥeqnərsə yemidi, ḥeq su iqmidi. U yərdə *Pərwərdigar* tahtaylaroɳa əḥdining səzliri
boloɳan on əmrni pütti.□ ■

Musaning yüzining parḳirap turuxi

29 Musa Sinay teoɳidin qüxkəndə xundaḳ boldiki (u taoɳdin qüxkəndə ikki ḥəküm-
guwaḥliḳ tahtiyi uning ḳolida idi), əzining *Pərwərdigar* bilən səzləxkini üqün
yüzining parḳirap kətkinini bilməytti. ■ 30 Əmdi Ḥarun wə barliḳ Israillar Musani
kərdi, mana, uning yüz terisi parḳirap turatti; ular uningoɳa yeḳin berixtin ḳorḳuxti.
31 Lekin Musa ularni qaḳiriwidi, Ḥarun wə jamaətning barliḳ baxliri yenip, uning
ḳexioɳa kəldi; Musa ular bilən səzləxti.
32 Xuningdin keyin, barliḳ Israillar uning yenioɳa kəldi; u waḳitta Musa Pərwərdigar
əzigə Sinay teoɳida səz ḳiloɳinida tapxuroɳan barliḳ əmrlərni ularoɳa tapilidi. 33 Musa
ularoɳa dəydioɳinini dəp tügətti. U *səzligəndə* yüzigə bir qümpərdə tartiwaloɳanidi;
□ ■ 34 Ḳaqanki Musa Pərwərdigar bilən səzlixixkə uning ḥuzurioɳa kirsə, qümpərdini
eliwetətti, taki u yenip qiḳḳuqə xundaḳ bolatti; yenip qiḳḳanda əzigə nemə
tapilanoɳan bolsa, xuni Israillaroɳa eytip berətti. 35 Israillar Musaning yüz terisining
parḳirap turoɳinini kərətti; xunga Musa yənə taki Pərwərdigar bilən səzləxkili uning
ḥuzurioɳa kirgüqə yüzigə qümpərdə tartiwalatti.

□ **34:22** **«yilning ahirida»** — ibraniy tilida «yilning əzgirixidə» — yəni küzdə. **«ḥosul yioɳix ḥeyti»** — muxu ḥosul bolsa mewə-qewilərningkidur. Ibraniylar ixlətkən kalendar boyiqə, ḥeyt yəttinqi ayda, bəzi yillirida Sentəbrdə, bəzi yillarda Ɵktəbrdə bolatti. ■ **34:22** Mis. 23:16 ■ **34:23** Mis. 23:17; Ḳan. 16:16 □ **34:25** **«Manga sunulidioɳan ḳurbanliḳning…»** — ibraniy tilida «Mening ḳurbanliḳimning…». Muxu yərdə bu səz bəlkim yuḳirida tiloɳa elinoɳan üq ḥeyttiki kəydürmə ḳurbanliḳlarni yaki inaḳlik ḳurbanliḳlirini kərsətsə kerək. «Mening ḳurbanliḳimning ḳeni» bolsa məzkur ḥeytlarda ḳurbangaḥ üstigə təkülidioɳan ḳanlarni kərsitidu. ■ **34:25** Mis. 23:18 □ **34:26** **«Ooɳlaḳni anisining sütidə ḳaynitip pixurma»** — bu əmr bəlkim ətraptiki butpərəs həlḳlərning məlum ərp-aditigə əgəxməslik kerəklikini kərsitixi mumkin. Bu tooɳruluḳ yənə «Lawiylar»diki «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **34:26** Mis. 23:19; Law. 22:27; Ḳan. 14:21 □ **34:28** **«u ḥeqnərsə yemidi»** — ibraniy tilida «ḥeq nanni yemidi». **«U yərdə Pərwərdigar tahtaylaroɳa əḥdining səzliri boloɳan on əmrni pütti»** — ibraniy tilida «U yərdə u tahtaylaroɳa əḥdining səzliri boloɳan on əmrni pütti». Bəzilər: «U» Musani kərsitidu, dəp ḳaraydu, biraḳ «Ḳan.» 10:2-4tin eniḳ kərüniduki, bu səzlərni pütküqi Huda Ɵzidur. ■ **34:28** Mis. 24:18; 31:18; 34:1; Ḳan. 4:13; 9:9,18 ■ **34:29** 2Kor. 3:7 □ **34:33** **«U səzligləndə yüzigə bir qümpərdə tartiwaloɳanidi»** — yaki «u (Musa) ularoɳa səzləp boloɳanda yüzigə niḳab tartiwaldi». ■ **34:33** 2Kor. 3:7,13

35

Xabat küni, yəni «aram elix küni»ning bəlgilimiliri

1 Musa Israillarning pütkül jamaitini yioƣip ularoƣa: — Pərwərdigar silərgə kilixka
buyruoƣan əmrlər munulardur: — ■
2 Altə kün ix-əmgək küni bolsun; lekin yəttinqi küni silərgə nisbətən mukəddəs
bir kün bolup, Pərwərdigaroƣa ataloƣan aram alidioƣan xabat küni bolsun. Ƣərkim
xu künidə ix-əmgək kilsa ölümgə məƫkum kilinsun. ■ 3 Xabat künidə barlik
turaloƣuliringlarda ƫərgiz ot kalimanglar, — dedi.■

Ibadət jayi üqün ƫədiyə sunux

4 Musa Israillarning pütkül jamaitigə səz kilip mundak dedi: — «Pərwərdigar
buyruoƣan əmr mana xuki: —
5 Өzünglarning aranglardin Pərwərdigaroƣa bir «kətürmə ƫədiyə» kəltürünglar;
köngli halioƣanlarning ƫərbiri Pərwərdigaroƣa bir «kətürmə ƫədiyə»sini kəltürsun:
yəni altun, kümüx, mis,■ 6 kək, səsün wə kizil yip, ak kanap rəht, өqkə tiwiti, ■ 7 kizil
boyaloƣan koqkar terisi, delfin terisi, akatsiyə yaoƣiqi, ■ 8 qiraoƣdan üqün zəytun meyi,
«məsiƫləx meyi» bilən huxbuy üqün ixlitilidioƣan esil dora-dərməklər, ■ 9 əfodka ƫəm
koxenoƣa ornitilidioƣan ƫekik wə baxka yakutlarni kəltürünglar».■

Ibadət qedirining materiyal-üskünlirini yasax

10 — «Aranglardiki barlik maƫir ustilar kelip Pərwərdigar buyruoƣanning ƫəmmisini
yasap bərsun: □ 11 — *mukəddəs* qedir bilən uning iqki wə taxki yopuklirini,
iloƣulirini, tahtaylirini, baldaklirini, hadilirini wə bularning təgliklirini, ■ 12 əƫdə
sanduki wə uning baldaklirini, «kafarət təhti»ni, «ayrima pərdə-yopuk»ni, 13 xirə wə
uning baldaklirini, uning barlik kaqa-kuqilirini wə «təkdim nanliri»ni, ■ 14 yorukluk
üqün yasaloƣan qiraoƣdan wə uning əswablirini, uning qiraoƣliri wə qiraoƣ meyini,
15 huxbuygaƫ wə uning baldaklirini, «Məsiƫləx meyi»ni, dora-dərməklərdin ixləngən
huxbuyni, mukəddəs qedirining kirix eoƣizidiki «ixik pərdisi»ni, ■ 16 köydürmə
kurbanlik kurbangaƫi wə uning mis xalasini, baldaklirini wə barlik əswablirini,
yuyunux desi wə uning təglikini, ■ 17 ƫoylining pərdilirini, uning hadiliri wə ularning
təgliklirini, ƫoylining kirix eoƣizidiki pərdini, ■ 18 qedirning mih-kozuklirini,
ƫoylining mih-kozuklirini, xundakla barlik tanilirini, ■ 19 tokulidioƣan kiyimlər,
yəni mukəddəs jayning hizmitigə kaƫinlik hizmitidə kiyilidioƣan, Ƣarun kaƫinning
mukəddəs kiyimlirini ƫəm uning ooƣullirining kiyimlirini təyyar kilsun».□ ■

ƫəlkning «kətürmə ƫədiyə»si

20 Xuning bilən pütkül Israil jamaiti Musaning yenidin qikip ketixti. 21 Andin köngli
tartkanlarning ƫərbiri, roƫi əzlirigə türtkə boloƣanlarning ƫərbiri kelip, jamaət
qedirini yasaxka, xundakla qedirning hizmitidə ixlitilidioƣan barlik sərəmjanlarni
yasaxka wə mukəddəs kiyimlərni tikixkə Pərwərdigaroƣa ataloƣan «pulanglatma
ƫədiyə»ni kəltürgili turdi. 22 Ular ərlərmu, ayallarmu kelip, sunuxka köngli hux
boloƣanlarning ƫərbiri ƫədiyə kəltürüp, bulapka, zirə-ƫalka, üzük, zunnar-biləzük
katarlik ƫərhil altun buyumlarni elip kəldi; altunni «kətürmə ƫədiyə» kilip berəy

---

■ **35:1** Mis.34:32 ■ **35:2** Mis. 20:8; 31:15; Law. 23:3; Kan. 5:12; Luka 13:14 ■ **35:3** Mis. 16:23 ■ **35:5** Mis. 25:2 ■ **35:6** Mis. 25:4 ■ **35:7** Mis. 25:5 ■ **35:8** Mis. 25:6 ■ **35:9** Mis. 25:7; 28:17,20 □ **35:10 «maƫir ustilar»** — ibraniy tilida «köngli danalar». ■ **35:11** Mis. 26:26 ■ **35:13** Mis. 25:23, 30 ■ **35:15** Mis. 26:36; 30:1; 31:11 ■ **35:16** Mis. 27:4; 30:18 ■ **35:17** Mis. 27:9,16 ■ **35:18** Mis. 27:19 □ **35:19 «tokulidioƣan kiyimlər»** — yaki «kaƫinlik hizmət kiyimliri». ■ **35:19** Mis. 28; 31:10

degənlərning ḥərbiri uni Pərwərdigarоԓa sundi. □ 23 Kimdə kək, səsün, ḳizil yip bilən aḳ kanap rəht, өqkə tiwiti, ḳizil boyalоԓan ḳoqḳar terisi wə delfin terisi bolsa, xularni elip kelixti. 24 Kümüx ya mistin kətürmə ḥədiyə kəltürəy degənlərning ḥərbiri xuni Pərwərdigarоԓa ḥədiyə ḳilip sundi. Kimdə qedirning hizmitidə ixlitilidiоԓan ḥərhil sərəmjanlarоԓa yariоԓudək akatsiyə yaоԓiqi bolsa, uni elip kəldi.
25 Ḳoli qewər ayallarning ḥərbiri өz ḳolliri bilən egirip, xu egirgən yip wə rəhtlərni, yəni kək, səsün wə ḳizil yip bilən aḳ kanap rəhtlərni kəltürdi, □ ■ 26 Xuningdək kөngli ḳozоԓalоԓan ayallarning ḥəmmisi ḥünirini ixlitip өqkə tiwitidin yip egirixti.
27 Əmirlər əfod wə ḳoxenоԓa ornitilidiоԓan ḥeḳiḳlar wə yaḳutlarni, 28 dora-dərməklərni, qiraоԓḳa wə məsiḥləx meyiоԓa ixlitilidiоԓan zəytun meyini, huxbuyоԓa ixlitilidiоԓan esil dora-dərməklərni kəltürdi. ■ 29 Xu təriḳidə Israillar Pərwərdigar Musaning wasitisi bilən buyruоԓan ixlarning ḥərḳaysiоԓa bir nərsə berixkə kөngli tartḳan bolsa, ər bolsun ayal bolsun ḥərbiri xuni elip kelip, Pərwərdigarоԓa atap ihtiyariy ḥədiyə bərdi.

Ibadət qedirini Yasiоԓuqi ḥünərwənlər

30 Andin Musa Israillarоԓa mundaḳ dedi: —
«Mana, Pərwərdigar Yəḥuda ḳəbilisidin hurning nəwrisi, Urining oоԓli Bəzalələlni ismini atap qaḳirip, □ ■ 31 uni Hudaning Roḥi bilən toldurup, uningоԓa danaliḳ, əḳil-parasət, ilim-ḥekmət igilitip, uni ḥərtürlük ixni ḳilixḳa ḳabiliyətlik ḳilip, ■ 32 uni türlük-türlük ḥünərlərni ḳilalaydiоԓan — altun, kümüx wə mis ixlirini ḳilalaydiоԓan, ■ 33 yaḳutlarni kesip-oyalaydiоԓan, zinnət buyumliriоԓa ornitalaydiоԓan, yaоԓaqlarоԓa nəḳix qiḳiralaydiоԓan, ḥərhil ḥünər ixlirini ḳamlaxturalaydiоԓan ḳildi. ■ 34 U yənə uning kөngligə, xuningdək ḥəm Dan ḳəbilisidin boloԓan Aḥisamaḳning oоԓli Oḥoliyabning kөngligə *baxḳilarоԓa* ḥünər өgitix niyət-istikini selip, 35 ularning kөngüllirini danaliḳ-ḥekmət bilən toldurup, ularni ḥərhil nəḳḳaxliḳ-oymiqiliḳ ixliriоԓa maḥir ḳilip, kək, səsün wə ḳizil yip bilən aḳ kanap rəht bilən kəxtiqilik ḳilixḳa ḥəmdə bapkarliḳḳa iḳtidarliḳ ḳildi. Xuning bilən ular ḥərhil ḥünər ixlirining wə ḥərhil layiḥiləx ixlirining ḥəddisidin qiḳalaydiоԓan boldi. ■

36

1 Xuning bilən Bəzaləl wə Oḥoliyablar, xuningdək Pərwərdigar muḳəddəs qedir yasaxning ḥərhil ixliriоԓa kerək boloԓan danaliḳ-ḥekmət wə əḳil-parasətni ata ḳiloԓan maḥir ustilarning ḥərbiri ularоԓa ḳoxulup, xu ixni uning əmr ḳiloԓini boyiqə əməlgə axuridu».

Həlḳning ḥədiyəliri

2 Xu waḳitta Musa Bəzaləl wə Oḥoliyabni, xundaḳla Pərwərdigar danaliḳ-ḥekmət bilən kөngüllirini toldurоԓan, kөngli өzini xu ixni ḳilixḳa ḳatnixixḳa dalalət ḳiloԓan barliḳ ḥünərwən-kasiplarni qaḳirip yioԓdi. 3 Ular kelip muḳəddəs qedirni yasaxḳa, xundaḳla uning ix-hizmətlirigə kerəklik sərəmjanlarni yasaxḳa Israillar elip kəltürgən barliḳ «kətürmə ḥədiyə»lərni Musadin tapxuruwaldi. Israil həlḳi

---

□ **35:22 «Ular ərlərmu, ayallarmu kelip,...»** — yaki «Ər kixilər ayal kixilərgə əgixip,...». □ **35:25 «ḳoli qewər»** — ibraniy tilida «kөngli dana». ■ **35:25** Pənd. 31:19 ■ **35:28** Mis. 25:6 □ **35:30 «ismini atap qaḳirip,...»** — bu sөzlər Hudaning məlum bir kixini məlum muḥim bir ix üqün alaḥidə tallap qaḳiroԓanliḳini kөrsitidu. «Yəx.» 45:3, 4ni kөrüng. «Bəzaləl» — mənisi «Hudaning sayisidə» yaki «Hudaning baxpanaḥida». ■ **35:30** Mis. 31:2 ■ **35:31** Mis. 31:3 ■ **35:32** Mis. 31:4 ■ **35:33** Mis. 31:5 ■ **35:35** Mis. 26:1

yənila əz məyli bilən hər küni ətigini Musaoɣa ihtiyariy hədiyə kəltürüp turatti.
4 Andin muqəddəs qedirning ixlirini qiliwatqan ustilarning həmmisi qolidiki ixini
qoyup qoyup kelip, 5 Musaoɣa: — Həlqning elip kəlgini Pərwərdigar bizgə qilixqa
buyruoɣan ixni pütküzüxkə ehtiyaj boloɣinidin kəp exip kətti! — deyixti.
6 Andin Musa əmr qilip, pütkül qedirgah boyiqə: «Mana, ər bolsun, ayal bolsun,
heqkim muqəddəs qedirni yasax üqün «kətürmə hədiyə» süpitidə yənə heqqandaq
nərsə təyyarlap kəlmisun!» dəp jakarlatti. Buning bilən kəpqilik hədiyələr
kəltürüxtin tohtitildi. 7 Qünki ular təyyarlioɣan materiyallar pütkül qurulux ixioɣa
yetətti, hətta exip qalatti.

Ibadət qedirining yasilixi

8 Muqəddəs qedirning qurulux ixini qiliwatqan ustilarning hərbiri nepiz toquloɣan
aq kanap rəhtkə kək, səsün wə qizil yiplar arilaxturulup ixləngən on parqə yopuq
yasap, kerublarning süritini yopuqlaroɣa qewərlik bilən layihiləp nəpis qilip kəxtiləp
qikti. 9 Hərbir yopuqning uzunluqi yigirmə səkkiz gəz, kəngliki tət gəz bolup, hərbir
yopuq ohxax qong-kiqikliktə qilindi. ■ 10 *Bəzalə*l yopuqlarning bəxini bir-birigə
ulidi, qaloɣan bəx yopuqnimu həm bir-birigə ulidi. 11 U ulap qiqiloɣan birinqi qong
parqining əng qetidiki qismining bir təripigə rənggi kək izmilərni qadidi, xuningdək
ulap qiqiloɣan ikkinqi qong parqining əng qetidikisining bir təripigimu xundaq
qildi. ■ 12 Birinqi qong parqining əng qetidiki qismioɣa əllik izmə qadidi, ikkinqi
qong parqining əng qetidikisigimu əllik izmə qadidi. Izmilər bir-birigə udulmuudul
qilindi. ■ 13 Muqəddəs qedir bir pütün bolsun üqün u altundin əllik iloɣu yasap, ikki
parqə yopuqni xu iloɣular bilən bir-birigə tutaxturdi.■
14 U muqəddəs qedirni yepix üqün əqkə tiwitidin yopuqlarni yasidi; yopuqtin on bir
parqə yasidi. 15 Yopuqlarning hərbirining uzunluqi ottuz gəz, kəngliki tət gəz bolup,
on bir yopuqning həmmisi ohxax qong-kiqikliktə qilindi. 16 Yopuqlarning bəxini u
ulap bir qilip, qaloɣan altə yopuqnimu ulap bir qildi. 17 U birinqi ulap qiqiloɣan qong
parqining əng qetidiki qismioɣa əllik izmə, ikkinqi ulap qiqiloɣan qong parqining əng
qetidiki qismioɣa əllik izmə qadidi. 18 U qedir bir pütün bolsun üqün həm mistin əllik
iloɣu yasap, ikki qong parqini ulap qoydi.■
19 U buningdin baxqa qediroɣa qizil boyaloɣan qoqqar terisidin yopuq yasap yapti,
andin uning üstidinmu delfin terisidin yasaloɣan yənə bir yopuqni qaplidi.■
20 U muqəddəs qedirning tik tahtaylirini akatsiyə yaoɣiqidin yasap tiklidi. ■ 21 Hərbir
tahtayning uzunluqi on gəz, kəngliki bir yerim gəz qilindi. ■ 22 Hərbir tahtayning
ikkidin turumi bar idi, hər ikki tahtay xular bilən bir-birigə qetildi; u qedirning barliq
tahtaylirini xundaq yasidi.■
23 U qedirning tahtaylirini xundaq yasidi; yigirmisi jənub tərəpkə ornitildi; ■ 24 u bu
yigirmə tahtayning tegigə kümüxtin qirliq təglik yasidi; bir tahtayning *astidiki* ikki
turumi üqün ikkidin təglik, yənə bir tahtayning ikki turumi üqün ikkidin təglikni
yasidi.■
25 Xuningdək u qedirning udul təripigə, yəni ximal təripigə yigirmə tahtay yasidi, ■
26 xundaqla bularning qirliq təglikini kümüxtin yasidi; bir tahtayning tegigə ikkidin
təglik, yənə bir tahtayning tegigə ikkidin təglik orunlaxturuldi. ■ 27 Qedirning kəyni
təripigə, yəni oɣərb tərəpkə altə tahtayni yasap ornatti. ■ 28 U qedirning kəyni
təripidiki ikki bulungoɣa ikki tahtayni yasap ornatti. ■ 29 Bu bulung tahtayliri astidin
üstigiqə ikki qat qilip *tahtaylarni* əzara qetixturdi, üsti bir halqioɣa bekitildi. U hər

■ **36:9** Mis. 26:2 ■ **36:11** Mis. 26:4 ■ **36:12** Mis. 26:5,10 ■ **36:13** Mis. 26:6 ■ **36:18** Mis. 26:11
■ **36:19** Mis. 26:14 ■ **36:20** Mis. 26:15 ■ **36:21** Mis. 26:16 ■ **36:22** Mis. 26:17 ■ **36:23** Mis. 26:18
■ **36:24** Mis. 26:19 ■ **36:25** Mis. 26:20 ■ **36:26** Mis. 26:21 ■ **36:27** Mis. 26:22 ■ **36:28** Mis. 26:23

ikkisini xundaq yasap, ikki bulungoɣa ornatti. ■ 30 Xunglaxkimu u təripidə səkkiz
tahtay boldi, ularning kümüxtin yasaloɣan on altə təgliki bar idi; bir tahtayning tegidə
ikki təglik, yənə bir tahtayning tegidə ikki təglik bar idi.■
31 Buningdin baxka u akatsiyə yaoɣiqidin baldaq yasidi; qedirning bu təripidiki
tahtayloroɣa bəx baldakni, ■ 32 qedirning u təripidiki tahtayloroɣa bəx baldakni,
qedirning arka təripidiki tahtayloroɣa, yəni oɣərb təripidiki tahtayloroɣimu bəx
baldakni yasidi. ■ 33 U tahtaylarning otturidiki ottura baldakni bu tərəptin u tərəpkə
yətküzüp yasidi. ■ 34 U tahtaylarni altun bilən kaplap, baldaklar ətküzülidioɣan
halkilarni altundin yasap, baldaklarni altun bilən kaplidi.■
35 U nepiz tokuloɣan ak kanap rəhtkə kək, səsün wə kizil yiplar arilaxturulup
ixləngən bir pərdə yasidi; uni kerublarning süritini qewərlik bilən layihiləp nəpis
kilip qüxürüp, kəxtiləp qikardi. ■ 36 Uni esixka u akatsiyə yaoɣiqidin tət hada yasap,
altun bilən kaplidi. Ularning ilməkliri altundin yasaldi; hadiloroɣa u kümüxtin tət
təglikni kuyup yasidi.■
37 U qedirning kirix eoɣizioɣa nəpis tokuloɣan ak kanap rəhtkə kək, səsün wə kizil
yiplar arilaxturulup ixləngən bir pərdə yasidi, uni kəxtiqigə kəxtilətti. ■ 38 U yənə bu
pərdining bəx hadisini ilməkliri bilən koxup yasidi; ularning baxlirini wə baldaklirini
altun bilən kaplidi; ularning bəx təgliki mistin yasaldi.□ ■

37

Əhdə sandukini yasax

1 Andin Bəzaləl əhdə sandukini akatsiyə yaoɣiqidin yasidi; uning uzunluki ikki yerim
gəz, egizliki bir yerim gəz, kəngliki bir yerim gəz idi. ■ 2 U uning iqi wə sirtini sap
altun bilən kaplidi, uning üstünki kismining qərisigə altundin girwək qikardi. 3 U
uning üqün altundin tət halka kuyup, ularni uning tət qetikioɣa bekitti; bir təripigə
ikki halka, yənə bir təripigə ikki halka bekitti. □ 4 U həm akatsiyə yaoɣiqidin ikki
baldak yasap, hər ikkisini altun bilən kaplidi; 5 andin sanduk ular arkilik kətürülsun
dəp, baldaklarni sandukning ikki yenidiki halkiliridin ətküzüp koydi.
6 U *sandukning yapkuqi süpitidə* altundin uzunluki ikki yerim gəz, kəngliki bir yerim
gəz boloɣan bir «kafarət təhti» yasidi. 7 U ikki kerubni altundin sokup yasidi; ularni
kafarət təhtining ikki təripigə ornatti; 8 bir kerubni bir təripigə, yənə bir kerubni
yənə bir təripigə ornatti. U ikki təripidiki kerublarni kafarət təhti bilən bir gəwdə
kildi. □ ■ 9 Kerublar bir-birigə yüzlinip, kanatlirini kafarət təhtining üstigə kerip,
kanatliri bilən uni yepip turatti; kerublarning yüzi kafarət təhtigə karitildi.■

Xirə

10 U həm xirəni akatsiyə yaoɣiqidin yasidi; uning uzunluki ikki gəz, kəngliki bir
gəz, egizliki bir yerim gəz idi. ■ 11 U uni sap altun bilən kaplap, uning üstünki

---

■ **36:29** Mis. 26:24 ■ **36:30** Mis. 26:25 ■ **36:31** Mis. 26:26 ■ **36:32** Mis. 26:27 ■ **36:33** Mis. 26:28 ■ **36:34** Mis. 26:29 ■ **36:35** Mis. 26:31 ■ **36:36** Mis. 26:32 ■ **36:37** Mis. 26:36 □ **36:38 « *bəx hadining* baxlirini wə baldaklirini altun bilən kaplidi» —** 26:37-ayəttiki muxu hadilarni «altun bilən kaplioɣin» deyilidu. Muxu ayəttə kaplinix kəlümi dairisi enik kərünidu — karioɣanda, pütün hadilar əməs, bəlki pəkət «baxliri» wə «qetik»liri altun bilən kaplinidu. «Baldaklar» — ular hadilarni ozara qetip turidioɣan tayakqilar bolup, hadilarni mukimlaxturux wə pərdilərnimu kətürüx rolini oynaydu (38:17ni kərüng). «Baldaklar»ning baxka tərjimiliri: «halkilar» yaki «qəmbərlər». ■ **36:38** Mis. 26:37 ■ **37:1** Mis. 25:10 □ **37:3 «tət qetikioɣa» —** yaki «tət putioɣa». □ **37:8 «U ikki təripidiki kerublarni kafarət təhti bilən bir gəwdə kildi» —** yaki «U kerublar bilən kafarət təhtini bir pütün altundin yasidi». ■ **37:8** Mis. 25:19 ■ **37:9** Mis. 25:20 ■ **37:10** Mis. 25:23

qismining qərisigə altundin girwək qikardi. ■ 12 U xirəning qərisigə tət ilik
egizliktə bir ləw yasidi; bu ləwning qərisigimu altundin bir girwək qikardi. ■
13 U xirəgə altundin tət halqa yasap, bu halqilarni xirəning tət burjikidiki qetikqa
ornatti. ■ 14 Xirəni kətürüxkə baldaqlar ətküzülsun dəp, halqilar xirə lewigə yeqin
bekitildi. ■ 15 Xirə üqün u baldaqlarni akatsiyə yaoqiqidin yasap, altun bilən qaplidi;
xirə ular bilən kətürülətti. 16 U xirəning üstigə qoyulidioqan barliq buyumlarni,
yəni legənlirini, qaqa-quqa təhsilirini, *«xarab hədiyəliri»ni* quyidioqan qədəh wə
piyalilərning həmmisini sap altundin yasidi.■

Qiraoqdanni yasax

17 U həm qiraoqdanni sap altundin yasidi; qiraoqdanni soqup yasidi; qiraoqdanning
puti, oqoli, qədəhliri, oqunqiliri wə gülliri bir pütün altundin soquldi. ■
18 Qiraoqdanning oqolining ikki yenidin altə xahqə qikirildi — qiraoqdanning bir
yenidin üq xahqə, uning yənə bir yenidin üq xahqə qikirildi; ■ 19 bir yenidiki
hərbir xahqidə badam güli xəklidə oqunqisi wə qeqiki boloqan üq qədəh qikirildi,
yənə bir yenidiki hərbir xahqidə badam güli xəklidə oqunqisi wə qeqiki boloqan üq
qədəh qikirildi. Qiraoqdanoqa qikiriloqan altə xahqining həmmisi xundaq yasaldi. ■
20 Qiraoqdanning *oqolidin* badam güli xəklidə oqunqisi wə qeqiki boloqan tət qədəh
qikirildi. □ ■ 21 Bulardin baxqa *birinqi* ikki xahqining astida bir oqunqə, *ikkinqi* ikki
xahqining astida bir oqunqə, *üqinqi* ikki xahqining astida bir oqunqə yasaloqanidi;
qiraoqdanoqa qikiriloqan altə xahqining astining həmmisi xundaq idi. 22 Uning xu
oqunqiliri həm xahqiliri qiraoqdan bilən bir gəwdə qilindi — bir pütün sap altundin
soqup yasaldi. ■ 23 U qiraoqdanning yəttə qirioqini, xundaqla uning pilik qayqiliri
bilən küldanlirini sap altundin yasidi. ■ 24 U qiraoqdan wə uning barliq əswablirini
bir talant sap altundin yasidi.□ ■

Huxbuygahni yasax

25 U yənə huxbuygahni akatsiyə yaoqiqidin yasidi. Uning uzunluqi bir gəz, kəngliki
bir gəz, egizliki ikki gəz bolup, tət qasa qilip yasaldi; *tət burjikidiki* münggüzlər
uning bilən bir pütün qilip yasaldi. ■ 26 U uni, yəni uning üstini, tət ətrapini həm
münggüzlirini sap altun bilən qaplidi; uning üsti qismining qərisigə altundin girwək
qikardi. ■ 27 Uningoqa altundin ikki halqa yasap, uning girwikining astioqa bekitti;
ularni ikki yenioqa udulmu'udul bekitti. Huxbuygahni kətüridioqan ikki baldaqni
selix üqün bularni huxbuygahning ikki təripigə orunlaxturdi. □ ■ 28 U baldaqlarni
akatsiyə yaoqiqidin yasap, altun bilən qaplidi.■
29 U həm muqəddəs Məsihləx meyini yasidi, andin ətirqi qikaroqandək dora-
dərmәklərni təngxəp sap huxbuyni yasidi.■

38

Qurbangahni yasax

■ **37:11** Mis. 25:24 ■ **37:12** Mis. 25:25 ■ **37:13** Mis. 25:26 ■ **37:14** Mis. 25:27 ■ **37:16** Mis. 25:29
■ **37:17** Mis. 25:31 ■ **37:18** Mis. 25:32 ■ **37:19** Mis. 25:33 □ **37:20 «oqolidin»** — yəni oqolining üstünki
qismidin. 35-ayətni kərüng. ■ **37:20** Mis. 25:34 ■ **37:22** Mis. 25:36 ■ **37:23** Mis. 25:37,38 □ **37:24 «bir
talant altun»** — bəlkim 4.4 kilogramqə boluxi mumkin. ■ **37:24** Mis. 25:39 ■ **37:25** Mis. 30:1, 2 ■ **37:26**
Mis. 30:3 □ **37:27 «ikki yenioqa…»** — yaki «ikki burjikigə…». ■ **37:27** Mis. 30:4 ■ **37:28** Mis. 30:5
■ **37:29** Mis. 30:22,34

1 U køydürmə qurbanlik qurbangahini akatsiyə yaoqiqidin yasidi. Qurbangah tət
qasa bolup, uzunluqi bəx gəz, kəngliki bəx gəz, egizliki üq gəz kilindi. ■ 2 U
uning tət burjikigə qoyulidioqan münggüzlirini yasidi; münggüzliri qurbangah bilən
bir gəwdə kilindi. Qurbangahni mis bilən kaplidi. ■ 3 U qurbangahning barlik
əswablirini — uningoqa has boloqan daslarni, gürjəklərni, korilarni, lahxigirlarni
wə otdanlarnimu yasidi; uning barlik əswablirini mistin yasidi. ■ 4 Qurbangah
üqün mistin bir xala yasidi; xalani qurbangahning qap belining astidiki girwəktin
təwənrək turidioqan kildi; xala qurbangahning dəl otturisida idi. ■ 5 U xalaning
tət burjikigə baldaqlar ətküzülidioqan tət mis halqini quyup yasidi. 6 U baldaqlarni
akatsiyə yaoqiqidin yasap, ularni mis bilən kaplidi. 7 Andin u qurbangahni kətürüx
üqün baldaqlarni qurbangahning ikki yenidiki halqilaroqa ətküzüp qoydi. U
qurbangahni tahtaylardin, iqini box kilip yasidi.■

■ **38:1** Mis. 27:1 ■ **38:2** Mis. 27:2 ■ **38:3** Mis. 27:3 ■ **38:4** Mis. 27:4, 5 ■ **38:7** Mis. 27:8

Ibadət qedirining əswabliri

«mis ḳurbangaḥ»

«yoqan das»

altun qiraqdan

«təḳdim nan» ḳoyulidiqan xirə

huxbuygaḥ

əḥdə sanduḳi

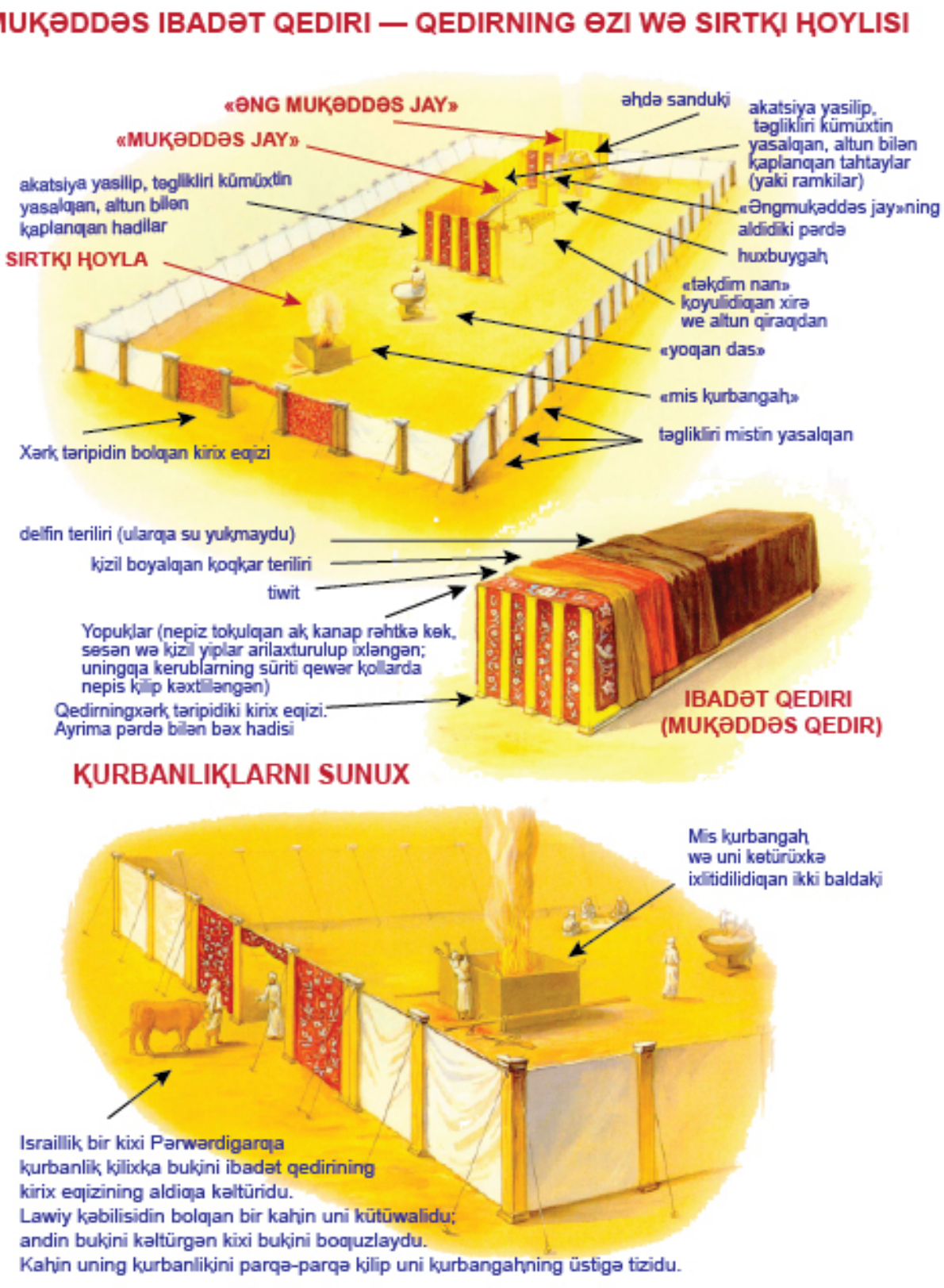

əḥdə sanduḳining iqi

Yuyunux desini yasax

8 U yənə yuyunux desini mistin, uning təglikinimu mistin yasidi; u bularni «kərüxüx
qediri»ning kirix eoqizining aldida hizməttə boloqan ayallarning mis əynəkliridin
yasidi.■

■ **38:8** Mis. 30:18

Ibadət qediri wə sirtḳi ḥoylisi

Ibadət jayining ƫoylisi

9 Andin u qedirning ƫoylisinimu yasidi. ƫoylining jənubioƣa, yəni jənubƙa yüzləngən
təripigə nepiz toƙuloƣan aƙ kanap rəhttin pərdilərni yasidi; uning uzunluƙi yüz gəz
idi. ■ 10 Pərdilərni esixƙa yigirmə hada wə hadilarning yigirmə təglikini u mistin
yasidi. Hadilarning ilməkliri wə baldaƙliri kümüxtin yasaloƣanidi.
11 Xuningoƣa ohxax ximal təripidimu uzunluƙi yüz gəz kelidioƣan pərdə bar idi.
Pərdilərni esixƙa yigirmə hada wə hadilarning yigirmə təglikini u mistin yasidi.
Hadilarning ilməkliri wə baldaƙliri kümüxtin yasaloƣanidi.
12 Xuningoƣa ohxax oƣərb təripidə uzunluƙi əllik gəz kelidioƣan pərdə bar idi;
pərdilərni esixƙa on hada wə hadilarning on təglikini u mistin yasidi. Hadilarning
ilməkliri wə baldaƙliri kümüxtin yasaldi.
13 ƫoylining xərƙ təripi, yəni kün qiƙixƙa yüzləngən təripining kəngliki əllik gəz idi.
14 Bir təripidə on bəx gəz kelidioƣan pərdə bolup, uning üq hadisi bilən üq təgliki bar
idi. 15 Yənə bir təripidimu on bəx gəz kelidioƣan pərdə bolup, uning üq hadisi bilən
üq təgliki bar idi. 16 ƫoylining qərisidiki pərdilərning ƫəmmisi nepiz toƙuloƣan aƙ
kanap rəhttin tikilgənidi.
17 ƫoylining qərisidiki ƫəmmə hadilarning təgliki mistin, ularning ilməkliri wə bal-
daƙliri kümüxtin yasaldi; hadilarning baxlirimu kümüxtin ƙaplanoƣanidi. ƫoylining
qərisidiki ƫəmmə hadilar kümüxtin yasaloƣan baldaƙlar bilən bir-birigə qetildi.
18 ƫoylining kirix eoƣizidiki pərdə nepiz toƙuloƣan aƙ kanap rəhtkə kək, səsün wə
ƙizil yiplar arilaxturulup, kəxtiqilər təripidin kəxtiləndi; uning uzunluƙi yigirmə gəz,
egizliki ƫoylidiki pərdilərning egizlikigə ohxax bolup bəx gəz idi. 19 Uning tət hadisi
bilən mistin yasaloƣan tət təgliki bar idi; hadilarning ilməkliri kümüxtin yasaldi,
ularning baxliri kümüx bilən ƙaplandi wə baldaƙliri kümüxtin yasaldi.
20 Muƙəddəs qedirning ƫəm qərisidiki ƫoylining barliƙ miƙ-ƙozuƙliri mistin yasaldi.

Ibadət qediri üqün ataloƣan materiyallar

21 Muƙəddəs qedir, yəni «ƫəküm-guwaƫliƙi qediri» üqün ataloƣan materiyallarn-
ing sani təwəndə hatiriləngən (ular Musaning buyruƙi bilən, kaƫin ƫarunning
ooƣli Itamarning ƙol astidiki Lawiylar məs'ul bolup sanaƙtin ətküzülüp, *Hudaoƣa*
ataloƣanidi): —
22 Yəƫuda ƙəbilisidin boloƣan Hurning nəwrisi, Urining ooƣli Bəzaləl Pərwərdigar
Musaoƣa buyruoƣanning ƫəmmisini ada ƙildi; 23 Dan ƙəbilisidin boloƣan
Aƫisamaƙning ooƣli Oƫoliyab uning yardəmqisi idi; u bolsa nəƙƙaxliƙ-oymiqiliƙ
ustisi, layiƫiligüqi ƫəmdə kək, səsün, ƙizil yiptin aƙ kanap rəhtkə kəxtə tikələydioƣan
usta idi.
24 Muƙəddəs qedirni yasaxƙa ixlitilgən altun, yəni «pulanglatma ƫədiyə» süpitidə
kəltürülgən altunning ƫəmmisi muƙəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki boyiqə
yigirmə toƙƙuz talant yəttə yüz ottuz xəkəl idi. □ 25 Jamaət arisidin sanaƙtin
ətküzülgən adəmlər təripidin kəltürülgən kümüx bolsa muƙəddəs jaydiki xəkəlning
əlqəm birliki boyiqə bir yüz talant bir ming yəttə yüz yətmix bəx xəkəl idi. □ 26 Bu
kümüx nopusi royhətkə elinoƣan kixilərdin elinoƣanidi — demək, kimki yigirmə yax
ya uningdin qong, sanaƙtin ətküzülgənlərning ƫərbiri bir beka, yəni muƙəddəs

■ **38:9** Mis. 27:9 □ **38:24** **«yigirmə toƙƙuz talant yəttə yüz ottuz xəkəl…»** — bir «talant» 3000 xəkəl idi. «muƙəddəs jaydiki xəkəl»ning birliki (altun) 224 gram boloƣan bolsa, undaƙta bu altunlarning eoƣirliƙi təhminən 2 tonna boloƣan bolidu. □ **38:25** **«jamaət arisidin sanaƙtin ətküzülgən adəmlər…»** — bu «adəmlər» ərkək kixilərni kərsitidu («Qəl.» 1:2-46ni kərüng). **«bir yüz talant bir ming yəttə yüz yətmix bəx xəkəl …»** — kümüxkə nisbətən «talant» wə «xəkəl»ning birliki altunningkigə ohxax bolsa, bu kümüxlərning eoƣirliƙi təhminən 6.7 tonna boloƣan bolidu.

jaydiki xəkəlning əlqəm birliki boyiqə yerim xəkəl kümüx bərdi. Sanaḳtin ətkən kixi altə yüz üq ming bəx yüz əllik kixi idi.

27 Muḳəddəs jayning təgliklirini ḥəm otturisidiki pərdining təgliklirini ḳuyuxḳa yüz talant kümüx kətti; yüz talant kümüxtin yüz təglik yasilip, ḥərbir təglik üqün bir talant ixlitildi. 28 U ḳaloɣan bir ming yəttə yüz yətmix bəx xəkəl kümüxtin hadilarning ilməklirini yasidi, ularning baxlirini ḳaplidi, xuningdək ularni bir-birigə qatidioɣan baldaḳlarni yasidi.

29 «Pulanglatma ḥədiyə» süpitidə kəltürülgən mis bolsa yətmix talant, ikki ming tət yüz xəkəl qiḳti. □ 30 Buningdin u jamaət qedirining kirix eoɣizining təgliklirini, mis ḳurbangaḥni, uning mis xalasi wə ḳurbangaḥning barliḳ əswablirini, 31 ḥoylining qərisidiki hada təgliklirini, ḥoylining kirix eoɣizidiki təgliklərni, qedirning barliḳ ḳozuḳlirini wə ḥoylining qərisidiki ḳozuḳlarning ḥəmmisini yasidi.

39

Kaḥinlarning muḳəddəs kiyimlirining tikilixi

1 Pərwərdigar Musaoɣa buyruoɣinidək kək, səsün wə ḳizil yiplar ixlitilip, muḳəddəs qedirning hizmitidə kiyilidioɣan *kaḥinliḳ* kiyimlər, xundaḳla Ḥarunning muḳəddəs kiyimliri təyyar ḳilindi.■

□ **38:29 «yətmix talant, ikki ming tət yüz xəkəl…»** — bir «talant» mis 1500 xəkəl yaki bəzidə 3000 xəkəl ḥesablinidu; bir xəkəl mis 224 gram yaki 540 gram boluxi mumkin. Undaḳta bu misning eoɣirliḳi 23-92 tonna otturisida bolsa kerək. ■ **39:1** Mis. 31:10; 35:19

Bax kahḥin hizmättə kiydiqan «güzəl ḥəm xərəplik» muḳəddəs kiyimlər

(«Misirdin qiḳix» 28:4-43)

*
2 *Bəzaləl* altun wə kək, səsün, qizil yiplar bilən nepiz toqulоqan aq kanap rəhtlərdin əfodni yasap təyyarlidi. ■ 3 Ular altunni soqup nepiz qilip, uni kesip yip qildi, andin bularni maqirliq bilən kək yiplar, səsün yiplar wə qizil yiplardin aq kanap rəhtkə laqayiləngən nushilar üstigə toqudi. □ ■
4 Ular əfodning *aldi wə kəyni* qismini bir-birgə tutaxturup turidiоqan ikki mürilik tasma yasidi; əfodning ikki təripi bir-birigə tutaxturuldi. 5 Əfodning üstigə baоqlaydiоqan bəlwaоq əfod bilən bir pütün qilinоqan bolup, uningоqa ohxax sipta ixlinip, altun wə kək, səsün, qizil yiplar wə nepiz toqulоqan aq kanap rəhttin yasaldi; qəmmisi Pərwərdigarning Musaоqa buyruоqinidək qilindi. ■ 6 Ular ikki aq qeqiqni ikki altun kəzlükkə ornitip, ularning üstigə huddi məqür oyоqandək Israilning ooqullirining namlirini oyup yasidi. ■ 7 Israilning ooqullirioqa əslətmə tax bolsun üqün, Pərwərdigar Musaоqa buyruоqandək ikki yaqutni əfodning ikki mürilik tasmisioqa bekitip qoydi.□ ■

Qəküm qoxenini yasax

8 U qoxenni qewər qollarоqa nəpis qilip kəxtilitip yasidi; uni əfodni ixligən usulda altun wə kək, səsün, qizil yiplar bilən nepiz toqulоqan aq kanap rəhttin yasidi.
9 Ular qoxenni ikki qat, tət qasa qilip yasidi; ikki qat qilinоqanda uzunluqi bir оqeriq, kənglikimu bir оqeriq kelətti. ■ 10 Uning üstigə tət qatar qilip gəqərlərni ornatti: — bir qatardikisi qizil yaqut, serik gəqər wə zumrətlər idi; bu birinqi qatar idi. ■ 11 Ikkinqi qataroqa kək qaxtexi, kək yaqut wə almas, ■ 12 üqinqi qataroqa səsün yaqut, piroza wə səsün kwarts, 13 tətinqi qataroqa beril yaqut, aq qeqiq wə anartax ornitildi; bularning qəmmisi altun kəzlükkə bekitildi. 14 Bu gəqərlər Israilning ooqullirining namlirioqa wəkil qilinip, ularning sanidək on ikki bolup, məqür oyоqandək qərbir gəqərgə on ikki qəbilining nami birdin-birdin pütüldi.
15 Ular qoxenоqa xoynidək exilgən sap altundin *ikki* exilmə zənjir yasidi; 16 ular qoxenоqa altundin ikki kəzlük wə ikki qalqa etip, ikki qalqini qoxenning *yuqiriqi* ikki burjikigə bekitti; □ 17 andin xu altundin exilip yasaloqan ikki zənjirni qoxenning *yuqiriqi* ikki burjikidiki qalqidin ətküzüp, 18 exilgən xu zənjirlərning ikki uqini ikki kəzlükkə bekitip, *kəzlüklərni* əfodning ikki mürilik tasmisining aldi qismioqa ornatti.
19 Buningdin baxqa ular altundin ikki qalqa yasap, ularni qoxenning *asti təripidiki* ikki burjikigə bekitti; ular əfodqa tegixip turidiоqan qilinip iqigə qadaldi. □ 20 Mundin baxqa ular altundin *yənə* ikki qalqa yasap, ularni əfodning ikki mürilik tasmisining aldi təwənki qismioqa, əfodqa ulinidiоqan jayоqa yeqin, kəxitiləngən bəlwaоqdin egizrək qilip bekitti. 21 Ular qoxenning əfodning bəlweоqidin yuqiriraq turuxi, qoxenning əfodtin ajrap kətməsliki üqün kək xoyna bilən qoxenning qalqisini əfodning qalqisioqa qetip qoydi. Bularning qəmmisi Pərwərdigarning Musaоqa buyruоqinidək qilindi.

Kaqinlar kiyidiоqan baxqa kiyimlərning tikilixi

22 *Bəzaləl* əfodning *iqidiki* tonni pütünləy kək rənglik qildi. 23 Tonning *baxqa kiyilidiоqan* təxüki dəl otturisida, huddi sawutning yaqisidək ixləngənidi; yirtilip

---

■ **39:2** Mis. 28:6 □ **39:3 «Ular altunni soqup nepiz qilip, uni kesip yip qildi, … kək, səsün, qizil yiplardin aq kanap rəhtkə laqayiləngən nushilar üstigə toqudi» —** əyni ibraniy tekistni qüxinix bir qədər təs. Uning birnəqqə hil tərjimisi uqrixi mumkin. ■ **39:3** Mis. 28:6 ■ **39:5** Mis. 28:8 ■ **39:6** Mis. 28:9,10,11 □ **39:7 «… ikki yaqutni Əfodning ikki mürilik tasmisioqa bekitip qoydi» —** əfod tooqruluq munasiwətlik sehmini kərüng. ■ **39:7** Mis. 28:12 ■ **39:9** Mis. 28:16 ■ **39:10** Mis. 28:17 ■ **39:11** Mis. 28:18 □ **39:16 «ikki burjikigə» —** ibraniy tilida «ikki bexioqa». □ **39:19 «ikki burjikigə» —** ibraniy tilida «ikki bexioqa».

kətməsliki üqün uning qərisigə pəwaz ixləndi. □ 24 Ular tonning etikining qərisigə kək, səsün wə kizil yiptin anarlarni tokup esip koydi. 25 Ular ħəmdə altun kongoɣuraklarni yasap, kongoɣuraklarni tonning etikining qərisigə, anarlarning arilikioɣa birdin esip koydi; ħər ikki anarning otturisioɣa bir kongoɣurak esip koyuldi.
26 *Kaħinlik* hizmitigə ait *kongoɣuraklar* tonning etikining qərisigə bekitildi; bir altun kongoɣurak, bir anar, bir altun kongoɣurak, bir anar kilip bekitildi; ħəmmisi Pərwərdigarning Musaoɣa buyruoɣinidək kilindi.
27 Ular Ħarun bilən uning ooɣullirioɣa nepiz tokuloɣan ak kanap rəhttin halta kəngləklərni tikti; ■ 28 səllini ak kanap rəhttə yasidi, xundakla qiraylik egiz bəklərni ak kanap rəhttə, tamballarni nepiz tokuloɣan ak kanap rəhttə təyyarlidi; 29 buningdin baxka ular bəlwaoɣnimu kək, səsün wə kizil yip arilaxturulup kəxtiləngən, nepiz tokuloɣan ak kanap rəhttə təyyarlidi; bularning ħəmmisi Pərwərdigarning Musaoɣa buyruoɣinidək kilindi.
30 Ular yənə nəpis tahtayni, yəni mukəddəs otuoɣatni sap altundin yasap, uning üstigə məħür oyoɣandək: «Pərwərdigaroɣa mukəddəs kilindi» dəp oyup pütti; ■
31 ular otuoɣatka kək rənglik yipni baoɣlap, uning bilən otuoɣatni səlligə takidi, bular Pərwərdigarning Musaoɣa buyruoɣinidək kilindi.■

Musaning yasaloɣan sərəmjanlarni kəzdin kəqürüxi

32 Xu tərikidə jamaətning ibadət qedirining ħəmmə kuruluxi pütküzüldi; Israillar Pərwərdigarning Musaoɣa buyruoɣinining ħəmmisini xu boyiqə kildi; xu tərikidə ħəmmisini püttürdi. 33 Ular qedirni Musaning yenioɣa elip kəldi — qedir yopuklirini, uning barlik əswablirini, ilməklirini, tahtaylirini, baldaklirini, hadiliri bilən təgliklirini, ■ 34 xuningdək kizil boyaloɣan koqkar terisidin yasaloɣan yopuk bilən delfin terisidin yasaloɣan yopukni, «ayrima pərdə»ni, 35 əħdə sanduki wə uning baldaklirini, «kafarət təhti»ni, 36 xirə wə uning barlik əswablirini, xundakla «təkdim nanlar»ni, ■ 37 sap altundin yasaloɣan qiraoɣdan bilən uning qiraoɣlirini, yəni üstigə tiziloɣan qiraoɣlarni, uning barlik əswabliri ħəm qiraoɣ meyini, 38 altun huxbuygaħ, məsiħləx meyi, dora-dərməklərdin yasaloɣan huxbuyni, qedirning kirix eoɣizining pərdisini, □ 39 mis kurbangaħ bilən uning mis xalasini, uning baldakliri bilən ħəmmə əswablirini, yuyux desi bilən uning təglikini, 40 ħoylining qərisidiki pərdilərni, uning hadiliri wə ularning təgliklirini, ħoylining kirix eoɣizining pərdisi bilən ħoylining taniliri wə kozuklirini, mukəddəs qedirning, yəni jamaət qedirioɣa ait hizmətkə ixlitilidioɣan barlik əswablarni, 41 mukəddəs jayoɣa ait hizmət üqün tikilgən kaħinlik kiyimini, yəni Ħarun kaħinning mukəddəs kiyimliri bilən uning ooɣullirining kaħinlik kiyimlirini bolsa, ħəmmisini elip kəldi.■
42 Bu ixlarning ħəmmisini Israillar Pərwərdigarning Musaoɣa barlik buyruoɣanliri boyiqə ənə xundak ada kiloɣanidi. 43 Musa ixlarning ħəmmisigə təpsiliy karidi, mana, ular Pərwərdigarning buyruoɣini boyiqə bu ixlarni pütküzgənidi; buyruloɣandək, dəl xundak kiloɣanidi; Musa bularni kərüp, ularoɣa bəht-bərikət tiləp dua kildi.

40

Ibadət qedirining tiklinixi

□ **39:23** **«sawut»** — jəngqining alaħidə kiyimi. ■ **39:27** Mis. 28:39 ■ **39:30** Mis. 28:36; 29:6 ■ **39:31** Mis. 28:37 ■ **39:33** Mis. 35:11 ■ **39:36** Mis. 31:8 □ **39:38** **«altun huxbuygaħ»** — ibraniy tilida «altun kurbangaħ». ■ **39:41** Mis. 31:10

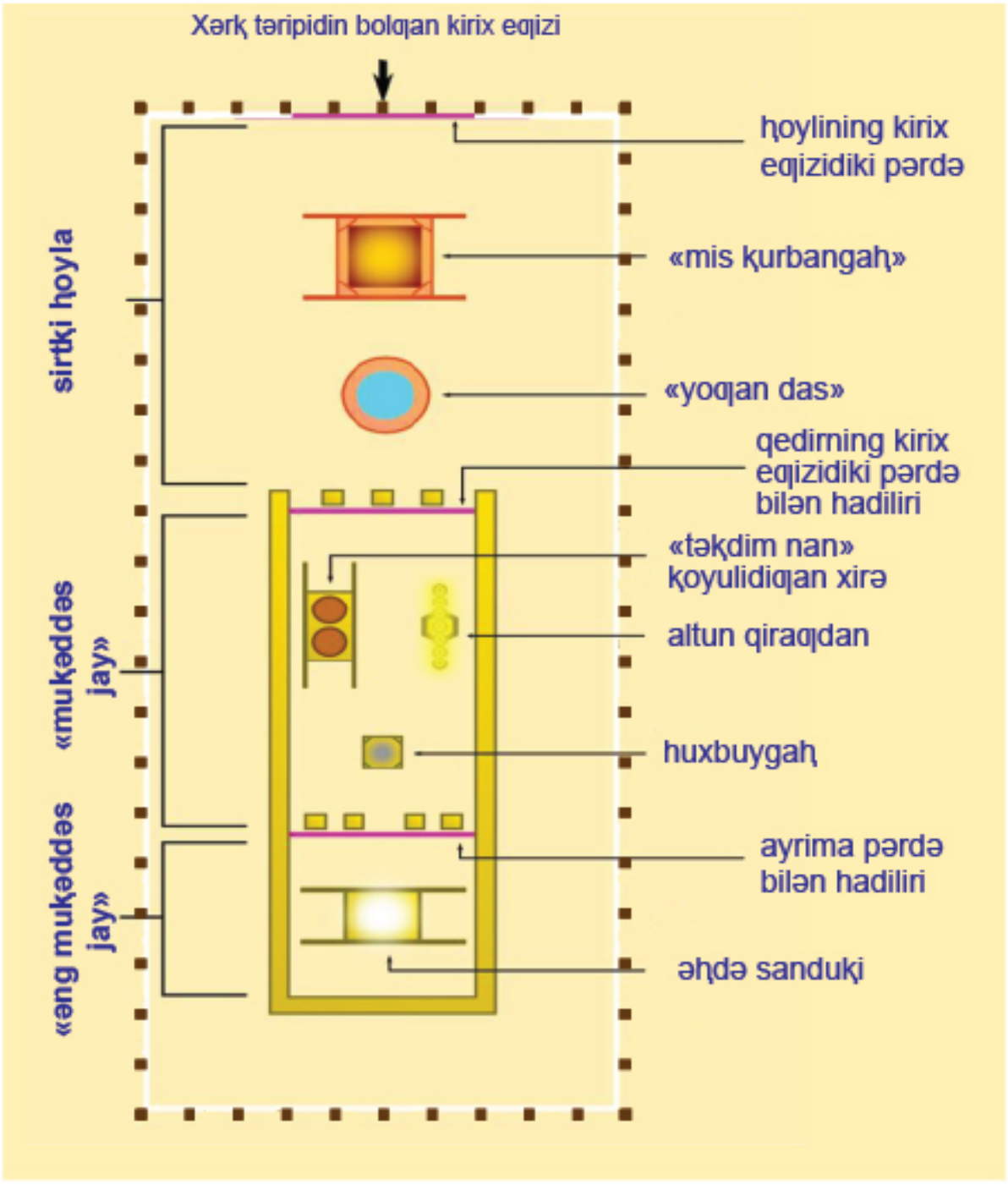
1 Andin Pərwərdigar Musaoɣa mundaq əmr qildi: —

2 Birinqi ayning bexi, ayning birinqi küni sən jamaət qedirining muqəddəshanisini tikligin. □ 3 Ḥəküm-guwaḥliq sanduqini uning iqigə qoyup, iqki pərdə arqiliq əḥdə sanduqini tosup qoyoɣin; 4 xirəni qedirning iqigə əkirip, üstigə tizilidioɣan nərsilərni tizoɣin; andin qiraoɣdanni əkirip, üstigə qiraoɣlarni orunlaxturoɣin. □ ■ 5 Altun *bilən qaplanoɣan* huxbuy kəydürgüqi qurbangaḥni ḥəküm-guwaḥliq sanduqining udulioɣa tikləp qoyoɣin; qedirning kirix eoɣizining pərdisini esip qoyoɣin.□ ■

6 Kəydürmə qurbanliq qurbangaḥini muqəddəshanining, yəni jamaət qedirining kirix eoɣizining aldioɣa qoyoɣin; 7 andin yuyux desini jamaət qediri bilən qurbangaḥning otturisioɣa orunlaxturup, su toxturup qoyoɣin.

□ **40:2 «muqəddəshanisi» —** demək, qedirning əzi, yəni «muqəddəs jay» bilən «əng muqəddəs jay». □ **40:4 «qiraoɣlarni orunlaxturoɣin» —** yaki «qiraoɣlarni yeqip qoyoɣin». ■ **40:4** Mis. 26:35; 27:20 □ **40:5 «huxbuy kəydürgüqi qurbangaḥ» —** huxbuygaḥni kərsitidu. ■ **40:5** Mis. 26:36

IBADƏT QEDIRI (MUĶƏDDƏS QEDIR)
(«Misirdin qikix» 25-31, 35-40-bab)

Ibadət qediri wə sirtķi ĥoylisi

8 Ḥoylining qərisigə pərdilərni bekitip, ḥoylining kirix eoɳizining pərdisini asḳin;
■ 9 andin «məsiḥləx meyi»ni elip, ibadət qediri wə uning iqidiki barliḳ nərsilərni
məsiḥləp, uni wə barliḳ ḥəmmə əswablirini Hudaoɳa atap muḳəddəs ḳiloɳin. Xundaḳ
ḳilip *pütkül qedir* muḳəddəs bolidu. 10 Sən kəydürmə ḳurbanliḳ ḳurbangaḥini,
xundaḳla uning barliḳ əswablirini məsiḥləp, uni *Hudaoɳa atap* muḳəddəs ḳiloɳin;
buning bilən ḳurbangaḥ «əng muḳəddəs nərsilər» ḳatarida bolidu.■
11 Sən yənə yuyunux desi wə uning təglikini məsiḥləp muḳəddəs ḳiloɳin. 12 Andin
Ḥarun bilən uning ooɳullirini jamaət qedirining kirix eoɳizioɳa yeḳin əkilip, ularni su
bilən yuoɳin; 13 Ḥarunoɳa muḳəddəs kiyimlərni kiydürüp, Manga kaḥinliḳ hizməttə
boluxi üqün uni məsiḥləp, *Manga ayrip* muḳəddəs ḳiloɳin.
14 Andin uning ooɳullirini elip kirip, ularoɳa halta kəngləklərni kiydürüp,
15 ularning atisini məsiḥligininɡdək Manga kaḥinliḳ hizmitidə boluxi üqün ularnimu
məsiḥligin. Xuning bilən ularning bu məsiḥlinixi ular üqün əwladtin əwladḳiqə
əbədiy kaḥinliḳning *bəlgisi* bolidu.□
16 Musa xundaḳ ḳildi; Pərwərdigar uningoɳa nemə buyruoɳan bolsa, u xundaḳ bəja
kəltürdi.
17 Xundaḳ boldiki, ikkinqi yilning birinqi eyida, ayning birinqi künidə ibadət qediri
tikləndi. □ ■
18 Musa qedirni tikip, təgliklirini orunlaxturup, tahtaylirini tizip, ularning bal-
daḳlirini bekitip, hadilirini tiklidi. 19 Muḳəddəs qedirning üstigə *iqki* yopuḳni yapti,
andin uning üstigə taxḳi yopuḳni yepip ḳoydi; bularning ḥəmmisi Pərwərdigarning
Musaoɳa buyruoɳinidək ḳilindi.
20 Andin u ḥəküm-guwaḥliḳni elip, uni sanduḳ iqigə ḳoydi; baldaḳlarni əḥdə san-
duḳining *ḥalḳiliridin* ətküzüp, «kafarət təhti»ni sanduḳning üstigə orunlaxturdi.□
21 Əḥdə sanduḳini muḳəddəs qedir iqigə elip kirip, otturioɳa «ayrima pərdə»ni tartti;
xundaḳ ḳilip u ḥəküm-guwaḥliḳ sanduḳini pərdə arḳiliḳ tosup ḳoydi. Ḥəmmə ix
Pərwərdigarning Musaoɳa buyruoɳinidək ḳilindi.■
22 U xirəni jamaət qedirioɳa elip kirip, muḳəddəs jayning ximal təripigə, *«əng
muḳəddəs jay»diki* pərdining sirtioɳa ḳoydi. 23 «Təḳdim nanlar»ni xirəning üstigə,
Pərwərdigarning aldioɳa tizip ḳoydi; bularning ḥəmmisi Pərwərdigarning Musaoɳa
buyruoɳinidək ḳilindi. ■ 24 Andin u qiraoɳdanni jamaət qedirioɳa elip kirip,
uni muḳəddəs jayning jənub təripigə, xirəning udulioɳa ḳoydi, 25 qiraoɳlarni
Pərwərdigarning aldioɳa orunlaxturdi; bularning ḥəmmisi Pərwərdigarning
Musaoɳa buyruoɳinidək ḳilindi.
26 Andin u *huxbuyni kəydürgüqi* altun ḳurbangaḥni iqidiki pərdining aldioɳa tiklidi;
□ 27 Uning üstidə esil huxbuyni kəydürdi; bularning ḥəmmisi Pərwərdigarning
Musaoɳa buyruoɳinidək ḳilindi.
28 U ibadət qedirining kirix eoɳizioɳa pərdə tartti. 29 Andin kəydürmə ḳurbanliḳ
ḳurbangaḥini jamaət qediridiki muḳəddəs jayning kirix eoɳizioɳa yeḳin ḳoydi;
uning üstidə kəydürmə ḳurbanliḳ wə ḳoxumqə axliḳ ḥədiyəsini ətküzdi; bularning
ḥəmmisi Pərwərdigarning Musaoɳa buyruoɳinidək ḳilindi.□
30 Yuyunux desini jamaət qediri bilən ḳurbangaḥning otturisioɳa ḳoyup, yuyuxḳa
ixlitilidioɳan suni daskə toxḳuzup ḳuydi.

■ **40:8** Mis. 27:16 ■ **40:10** Mis. 29:37 □ **40:15 «Ularning atisini məsiḥligininɡdək manga kaḥinliḳ hizmitidə boluxi üqün ularnimu məsiḥligin» —** bu ixning, yəni Ḥarun wə ooɳullirini məsiḥləp kaḥinliḳḳa təyinləx murasimining təpsilatliri «Law.» 8-babta hatiriləngən. □ **40:17 «ikkinqi yili» —** demək, Misirdin qiḳḳandin keyinki ikkinqi yili. ■ **40:17** Qəl. 7:1 □ **40:20 ḥəküm-guwaḥliḳ» —** Huda Musaoɳa tapxuroɳan «on pərz» yaki «on əmr» pütülgən ikki tax tahtayni kərsitidu (31:18ni kərüng). ■ **40:21** Mis. 35:12 ■ **40:23** Mis. 25:30 □ **40:26 «huxbuy kəydürgüqi altun ḳurbangaḥ» —** huxbuygaḥni kərsitidu. □ **40:29 «*kəydürmə ḳurbanliḳning* ḳoxumqə axliḳ ḥədiyəsi» —** ḥərbir kəydürmə ḳurbanliḳḳa bir axliḳ ḥədiyə ḳoxup sunuluxi kerək (məsilən, «Qəl.» 28-29-bablarni kərüng).

31-32 Musa wə Ḥarun bilən uning oƣulliri ḳaqanla jamaət qedirioƣa kirsə yaki ḳurbangaḥḳa yeḳin barsa, Pərwərdigarning Musaoƣa buyruoƣinidək ḳollirini xu suda yuyatti. Bular Pərwərdigarning Musaoƣa buyruoƣinidək ḳilindi.
33 Andin u qedir ḥəm ḳurbangaḥning ətrapioƣa ḥoyla pərdisini tikləp, ḥoylining kirix eoƣizining pərdisini tartti. Xu tərikidə Musa pütkül ixni tamamlidi.

Pərwərdigarning parlaḳ nurining ibadət qedirini ḳaplixi

34 Xuning bilən bulut jamaət qedirini ḳaplap, Pərwərdigarning julasi ibadət qedirini toldurdi. ■ 35 Bulut sayə qüxürüp, Pərwərdigarning julasi qedirni tolduroƣini üqün, Musa jamaət qedirioƣa kirəlmidi.
36 Ḳaqanki bulut jamaət qediridin kətürülsə, Israillar səpərgə atlinatti. Ḥərbir ḳetim səpərdə xundaḳ bolatti. 37 Bulut kətürülmisə ular ḳozoƣalmay, taki kətürülidioƣan küngiqə səpərgə qiḳmaytti. 38 Qünki kündüzi Pərwərdigarning buluti muḳəddəs qedir üstidə turatti, keqisi uning üstidə ot kərünətti; pütkül Israil jəmətining kəz aldida ularning barliḳ ḳiloƣan səpərliridə xular kərünətti.■

■ **40:34** Qəl. 9:15; 1Pad. 8:10 ■ **40:38** Mis. 13:21; Qəl. 14:14; Ḳan. 1:33; Nəḥ. 9:19; Zəb. 78:14; 105:39; 1Kor. 10:1

Lawiylar

«Kahɣin-lawiylarning dəsturi» •••• Kөydürmə ɋurbanlik tooɣrisidiki bəlgilimilər

1 Wə Pərwərdigar Musani qakirip jamaət qediridin uningɣa səz kilip mundak dedi:
—□
2 Sən Israillarɣa səz kilipularɣa mundak degin: — Əgər silərdin biringlar
Pərwərdigarning aldiɣa bir ɋurbanlikni sunmakqi bolsanglar, ɋurbanlikinglarni
qarpaylardin, yəni kala yaki uxxak mallardin sunuxunglar kerək.
3 Əgər uning sunidiɣini kalilardin kөydürmə ɋurbanlik bolsa, undakta u bejirim
ərkək ɧaywanni kəltürsun; uning Pərwərdigarning aldida ɋobul boluxi üqün
uni jamaət qedirining kirix aɣzining aldida sunsun. ■ 4 U ɋolini kөydürmə
ɋurbanlikning bexiɣa ɋoysun; xuning bilən ɋurbanlik uning ornigha kafarət
boluxka ɋobul kilinidu. □ 5 Andin u Pərwərdigarning ɧuzurida bukini booɣuzlisun;
kahɣinlar bolɣan ɧarunning ooɣulliri ɋenini kəltürüp, jamaət qedirining kirix
aɣzidiki ɋurbangaɧning üsti kismining ətrapiɣa səpsun. 6 Andin *ɋurbanlik*
kilɣuqi kөydürmə ɋurbanlik kilinɣan ɧaywanning terisini soyup, tenini parqilisun
7 wə ɧarun kahɣinning ooɣulliri ɋurbangaɧta ot ɋalap otning üstigə otunlarni tizsun.
8 Andin kahɣinlar bolɣan ɧarunning ooɣulliri gөx parqilirini, bexi wə meyi bilən
ɋoxup, ɋurbangaɧdiki otning üstidiki otunning üstigə tərtip bilən tizip ɋoysun. □
9 Lekin uning iq-ɋarni bilən paqaklirini *ɋurbanlik sunɣuqi* suda yusun; andin kahɣin
ɧəmmisini elip kelip ɋurbangaɧning üstidə kөydürsun. Bu ot arkilik sunulidiɣan
ɋurbanlik ɧesabida, Pərwərdigarɣa huxbuy qikirilidiɣan kөydürmə ɋurbanlik
bolidu.

ɋoy padisidin kilinɣan ɋurbanlik

10 Əgər u kөydürmə ɋurbanlik kilix üqün uxxak mallardin ɋoy ya өqkə ɋurbanlik
kilay desə, undakda u bejirim bolɣan bir ərkikini kəltürsun. 11 U uni
ɋurbangaɧning ximal təripidə Pərwərdigarning ɧuzurida booɣuzlisun. Andin
kahɣinlar bolɣan ɧarunning ooɣulliri ɋenini elip, ɋurbangaɧning üsti kismining
ətrapiɣa səpsun. 12 *ɋurbanlik kilɣuqi* bolsa gөxni parqilap, bexi bilən meyini
kesip ayrisun. Andin kahɣin bularni elip ɋurbangaɧtiki otning üstidiki otunning
üstidə tərtip boyiqə tizip ɋoysun. 13 Lekin uning iq-ɋarni bilən paqaklarni *ɋurbanlik*
sunɣuqi suda yusun; andin kahɣin ɧəmmisini elip kelip ɋurbangaɧning üstidə
kөydürsun. Bu ot arkilik sunulidiɣan ɋurbanlik ɧesabida, Pərwərdigarɣa huxbuy
qikirilidiɣan kөydürmə ɋurbanlik bolidu.

Uqar-ɋanatlardin kilinɣan kөydürmə ɋurbanlik

□ **1:1 «Wə»** — «Lawiylar» yaki «Kahɣin-lawiylarning dəsturi» degən kitab «wə» degən səz bilən baxlinidu. Xuning bilən bu səz «Kahɣin-lawiylarning dəsturi»ni «Misirdin qikix» degən kitabning əng ahirki ayiti (40-bab, 38-ayət) bilən ziq baɣlaydu. Məzkur kitab uning dawamidur. «Kirix səz»imizni kөrüng. **«jamaət qediri»** — yaki «kөrüxüx qediri». «jamaət qediri» degən sözdiki «jamaət» ibraniy tilida «Huda bilən uqrixix» yaki «Huda bilən didarlixix» degən ukumni bildüridu. ■ **1:3** Mis. 29:10 □ **1:4 «kafarət *bolux*»** — (ibraniy tilida «kafar» yaki «kippur») tüp mənisi «yepix». Gunaɧlarɣa «kafarət kəltürüx» degənlik «gunaɧlarni yepix» degənliktur. Təwrat dəwridə Huda gunaɧlarni wakitlik yapatti wə xuningdək xu gunaɧlardin towa kilip ɋurbanlik kəltürgən bəndilirini kəqürüm kilatti. Injil dəwri kəlgəndə u Məsiɧning ɋurbanliki wasitisi bilən insanlarning gunaɧlirini «elip taxlaydu» («Yuɧ.» 1:29, 36ni kөrüng). □ **1:8 «kahɣinlar bolɣan ɧarunning ooɣulliri»** — ɧarun bax kahɣin, ooɣulliri kahɣinlar kilip bekitilgənidi («Mis.» 28:1).

14 Əgər *ḳurbanliḳ ḳiloɳuqi* Pərwərdigarɵa atap uqar-ḳanatlardin kɵydürmə
ḳurbanliḳ ḳilay desə, undaḳta u pahtəklərdin yaki kəptər baqkiliridin ḳurbanliḳ
kəltürsun. 15 Kaḥin uni ḳurbangaḥning yeniɵa elip kelip, bexini toloɳap üzüp
uni ḳurbangaḥning üstidə kɵydürsun; uning ḳeni siḳilip ḳurbangaḥning temiɵa
sürtülsun. 16 Lekin taxliḳini pəyliri bilən ḳoxup ḳurbangaḥning xərḳ təripidiki
küllükkə taxliwətsun; □ 17 u ḳurbanliḳni ikki ḳanitining otturisidin yarsun, biraḳ
uni ikki parqə ḳiliwətmisun. Andin kaḥin buni elip ḳurbangaḥdiki otning üstidiki
otunning üstigə ḳoyup kɵydürsun; bu ot arḳiliḳ sunulidiɵan ḳurbanliḳ ḥesabida,
Pərwərdigarɵa huxbuy qiḳirilidiɵan kɵydürmə ḳurbanliḳ bolidu.

2

Axliḳ ḥədiyələr

1 Əgər birkim Pərwərdigarning ḥuzuriɵa axliḳ ḥədiyə sunmaḳqi bolsa ḥədiyəsi esil
undin boluxi kerək; u uningɵa zəytun meyi ḳuyup andin üstigə məstiki salsun.
□ ■ 2 U uni elip kaḥinlar boloɳan Ḥarunning ooɳullirining aldiɵa kəltürsun; andin
kaḥin ḥədiyə sunoɳuqining yadlinixi üqün zəytun meyi iləxtürülgən undin bir
qanggal elip, ḥəmmə məstiki bilən ḳoxup, bu ḥədiyəni ḳurbangaḥta kɵydürsun;
bu ot arḳiliḳ sunulidiɵan, Pərwərdigarɵa huxbuy qiḳirilidiɵan ḥədiyə bolidu. ■
3 Əmma axliḳ ḥədiyədin ḳaloɳini bolsa, Ḥarun bilən uning ooɳulliriɵa təwə bolsun.
Bu Pərwərdigarɵa ot arḳiliḳ sunuloɳanlarning iqidə «əng muḳəddəslərning biri»
ḥesablinidu.□ ■

Pixuruloɳan axliḳ ḥədiyələr

4 Əgər sən tonurda pixuruloɳan nərsilərdin axliḳ ḥədiyə sunay desəng, ular
zəytun meyi iləxtürülgən esil undin pixuruloɳan toḳaqlar yaki zəytun meyi sürülüp
məsiḥləngən petir ḥəmək nanlardin bolsun.□
5 Əgər sening kəltüridiɵan ḥədiyəng tawida pixuruloɳan axliḳ ḥədiyə bolsa u zəytun
meyi ixləxtürülüp esil undin petir ḥalda etilsun. 6 Sən uni oxtup üstigə zəytun meyi
ḳuyoɳin; u axliḳ ḥədiyə bolidu.
7 Sening kəltüridiɵan ḥədiyəng ḳazanda pixuruloɳan axliḳ ḥədiyə bolsa undaḳta u
esil un bilən zəytun meyida etilsun. 8 Xu yollarda təyyarlanoɳan axliḳ ḥədiyələrni
Pərwərdigarning ḥuzuriɵa kəltürgin; uni kaḥinɵa bərgin, u uni ḳurbangaḥḳa elip
baridu. 9 Kaḥin bolsa axliḳ ḥədiyədin «yadlinix ülüxi»ni elip ḳurbangaḥning üstidə
kɵydürsun. Bu ot arḳiliḳ sunulidiɵan, Pərwərdigarɵa huxbuy qiḳirilidiɵan ḥədiyə
bolidu. 10 Əmma axliḳ ḥədiyədin ḳaloɳini bolsa, Ḥarun bilən uning ooɳulliriɵa təwə
bolsun. Bu Pərwərdigarɵa ot arḳiliḳ sunuloɳanlarning iqidə «əng muḳəddəslərning
biri» ḥesablinidu.

11 Silər Pərwərdigarning ḥuzuriɵa sunidiɵan ḥərḳandaḳ axliḳ ḥədiyələr eqitḳu
bilən təyyarlanmisun. Qünki silərning Pərwərdigarɵa otta sunulidiɵan

□ **1:16 «taxliḳini pəyliri bilən ḳoxup…»** — yaki «ḳuyruḳ pəyliri bilən üqəylirini ḳoxup…». □ **2:1 «esil un»** — ibraniy tilida təkitləngini yahxi tartiloɳan, birhil yumxaḳliḳta, ḥeqḳandaḳ kepək arilaxmiɵan un. ■ **2:1** Mis. 6:15; 9:17; Qəl. 15:4 ■ **2:2** Law. 6:8 □ **2:3 «Pərwərdigarɵa ot arḳiliḳ sunuloɳanlarning iqidə «əng muḳəddəslərning biri»»** — ḥədiyə-ḳurbanliḳlar «əng muḳəddəs» wə «muḳəddəs» dəp bəlinidu. ««əng muḳəddəs» boloɳan ḥədiyə-ḳurbanliḳlarni pəḳət kaḥinlar əzila yeyixkə, xundaḳla muḳəddəs jaydila yeyixkə bolatti. «muḳəddəs» ḥesablanoɳan taamlardin ailidikiliri yeyixkə bolatti. ■ **2:3** Law. 10:12 □ **2:4 «toḳaqlar»** — ibraniy tilida bu səz yaki ḥalḳisiman yaki qəkküq bilən texilgən birhil nanlarni kərsitidu.

ḥədiyənglarning ḥeqḳaysisida eqitḳu yaki ḥəsəlni kəydürüxkə bolmaydu. 12 Bularni
Pərwərdigarning aldiƣa «dəsləpki ḥosul» süpitidə sunsanglar bolidu, lekin ular
huxbuy süpitidə ḳurbangaḥning üstidə kəydürülüp sunulmisun.■
13 Sening ḥərbir axliḳ ḥədiyəng tuz bilən tuzlinixi kerək; axliḳ ḥədiyəngni Hu-
dayingning əḥdə tuzidin məḥrum ḳilmay, ḥəmmə axliḳ ḥədiyəliringni tuz bilən
tuzliƣin.■
14 Əgər sən Pərwərdigarƣa «dəsləpki ḥosul»din axliḳ ḥədiyə sunay desəng, undaḳta
ziraətning yengi pixḳan kək bexini elip, danlarni otta ḳorup, ezip talḳan süpitidə
sunƣin; bu «dəsləpki ḥosul» ḥədiyəsi bolidu; 15 sən uningƣa zəytun meyi ḳuyup
üstigə məstiki salƣin; bu axliḳ ḥədiyə bolidu. 16 Kaḥin bolsa uningdin, yəni ḳorup
ezilgən danlar bilən zəytun meyidin bir ḳismini elip ḥəmmə məstiki bilən ḳoxup,
bolarni «yadlinix ülüxi» süpitidə kəydürsun. Bu ot arḳiliḳ Pərwərdigarƣa sunulƣan
ḥədiyə bolidu.

3

Inaḳliḳ ḳurbanliḳliri

1 Birsining sunidiƣini inaḳliḳ ḳurbanliḳi bolsa, xundaḳla kalilardin sunsa, u
Pərwərdigarning ḥuzuriƣa bejirim bir ərkikini yaki qixisini kəltürsun. 2 U
sunidiƣan bu ḥaywanning bexiƣa ḳolini ḳoyup, andin uni jamaət qedirining
kirix eƣizi aldida booƣuzlisun. Andin kaḥinlar bolƣan Ḥarunning ooƣulliri ḳenini
ḳurbangaḥning üsti ḳismining ətrapiƣa səpsun. 3 Sunƣuqi kixi bu inaḳliḳ
ḳurbanliḳidin Pərwərdigarƣa atap otta sunulidiƣan ḥədiyə süpitidə bir ḳismini
elip beƣixlisun, yəni iq ḳarnini yəgəp turƣan mayni, xundaḳla barliḳ iq meyini
elip ■ 4 ikki bərəkni wə ularning üstidiki ḥəmdə ikki yanpixidiki mayni ajri-
tip, jigərning bərəkkiqə bolƣan qawa meyini kesip, elip kəlsun. 5 Ḥarunning
ooƣulliri bolsa bularni ḳurbangaḥning üstigə kəltürüp ot üstigə ḳoyulƣan otunning
üstidiki kəydürmə ḳurbanliḳḳa ḳoxup kəydürsun. Bu ot arḳiliḳ sunulidiƣan,
Pərwərdigarƣa huxbuy qiḳirilidiƣan ḳurbanliḳ bolidu.■

Ḳoy padisidin bolƣan inaḳliḳ ḳurbanliḳi

6 Birsining Pərwərdigarƣa ḳilidiƣan inaḳliḳ ḳurbanliḳi üqün sunidiƣini uxxaḳ
maldin bolsa, undaḳta u bejirim bir ərkikini yaki qixisini kəltürsun. 7 Əgər uning
ḳurbanliḳi ḳoy bolsa uni Pərwərdigarning aldiƣa kəltürüp, 8 ḳurbanliḳ ḳilidiƣan bu
ḥaywanning bexiƣa ḳolini ḳoyup, andin uni jamaət qedirining kirix aƣzining aldida
booƣuzlisun. Andin Ḥarunning ooƣulliri ḳenini elip ḳurbangaḥning üsti ḳismining
ətrapiƣa səpsun. 9 Sunƣuqi kixi bu inaḳliḳ ḳurbanliḳidin Pərwərdigarƣa atap
otta sunulidiƣan ḥədiyə süpitidə bir ḳismini, yəni uning meyini elip beƣixlisun,
— pütün maylik ḳuyruḳini uning omurtḳisiƣa yeḳin yərdin ajritip elip, iq ḳarnini
yəgəp turƣan mayni, xundaḳla barliḳ iq meyini elip, 10 ikki bərəkni wə ularning
üstidiki ḥəmdə ikki yanpixidiki mayni ajritip, jigərning bərəkkiqə bolƣan qawa
meyini kesip, elip kəlsun. 11 Kaḥin bularni ḳurbangaḥning üstidə kəydürsun; bu
otta sunulidiƣan, Pərwərdigarƣa ataloƣan taam ḥədiyəsi bolidu.■

12 Uning sunidiƣini əqkə bolsa, buni Pərwərdigarning ḥuzuriƣa kəltürsun. 13 U
ḳolini uning bexiƣa ḳoyup, andin uni jamaət qedirining aldida booƣuzlisun. Andin

■ **2:12** Qəl. 18:12 ■ **2:13** Mar. 9:49 ■ **3:3** Mis. 29:13,22 ■ **3:5** Mis. 29:25; Law. 6:5 ■ **3:11** Law. 21:6,8,17,21,22; 22:25; Əz. 44:7; Mal. 1:12

Ḥarunning ooḳulliri ḳenini elip ḳurbangaḥning üsti ḳismining ətrapiɣa səpsun.
14 Andin sunoḳuqi kixi bu ḳurbanliḳtin Pərwərdigarɣa atap otta sunulidiɣan ḥədiyə
süpitidə bir ḳismini elip beoḳixlisun, yəni iq ḳarnini yəgəp turɣan mayni, xundaḳla
barliḳ iq meyini elip, 15 ikki bərəkni wə ularning üstidiki ḥəmdə ikki yanpixidiki
mayni ajritip, jigərning bərəkkiqə boloɣan qawa meyini kesip, elip kəlsun. 16 Kaḥin
bularni ḳurbangaḥning üstidə kəydürsun; bu otta sunulidiɣan, huxbuy qiḳiridiɣan
taam ḥədiyəsi bolidu. Mayning ḥəmmisi Pərwərdigarɣa təwədur.
17 Bu ḥərḳandaḳ turar jayinglarda silərgə əbədiy bəlgilimə bolidu; silər ḥeqḳandaḳ
may yaki ḳan yeməslikinglar kerək.□ ■

4

Gunaḥ ḳurbanliḳi, yəni «gunaḥni tiləx ḳurbanliḳi»

1 Pərwərdigar Musaɣa səz ḳilip mundaḳ dedi: —
2 Israillarɣa səz ḳilip mundaḳ degin: — «Birsi bilməy ezip, Pərwərdigar «ḳilma» dəp
buyruɣan ḥərḳandaḳ əmrlərdin birigə hilaplik ḳilip selip, gunaḥ ḳilsa, *təwəndikidək
ḳilsun*: —
3 — əgər məsiḥləngən kaḥin həlḳni gunaḥḳa putlaxturidiɣan bir gunaḥni ḳilsa,
undaḳta u bu ḳiloɣan gunaḥi üqün bir bejirim yax torpaḳni elip kelip, Pərwərdigarɣa
gunaḥ ḳurbanliḳi süpitidə sunsun. □ 4 U torpaḳni jamaət qedirining kirix
aoɣzining yenioɣa, Pərwərdigarning aldioɣa kəltürüp, ḳolini uning bexioɣa ḳoyup,
andin torpaḳni Pərwərdigarning ḥuzurida booḳuzlisun. 5 Andin məsiḥləngən kaḥin
torpaḳning ḳenidin azoɣina elip, jamaət qediri iqigə kətürüp aparsun; ■ 6 kaḥin
xu yərdə barmiḳini ḳanoɣa qilap, ḳanni muḳəddəs jayning pərdisining aldida,
Pərwərdigarning ḥuzurida yəttə mərtiwə səpsun. 7 Xundaḳla kaḥin ḳandin elip,
jamaət qediri iqidə Pərwərdigarning aldida turoɣan huxbuygaḥning münggüzlirigə
sürsun. Torpaḳning ḳaloɣan ḥəmmə ḳenini bolsa, jamaət qedirining kirix aoɣzining
aldidiki kəydürmə ḳurbanliḳ ḳurbangaḥining tüwigə təküp ḳoysun; ■ 8 andin
u gunaḥ ḳurbanliḳi boloɣan torpaḳning iqidin ḥəmmə meyini ajritip qiḳarsun —
yəni iq ḳarnini yəgəp turoɣan may bilən ḳaloɣan iq meyi, ■ 9 ikki bərəkni wə
ularning üstidiki ḥəmdə ikki yanpixidiki mayni ajritip, jigərning bərəkkiqə boloɣan
qawa meyini ajratsun 10 (huddi inaḳlik ḳurbanliḳi boloɣan kalining iqidiki may
ajritiloɣandək); andin kaḥin bularni kəydürmə ḳurbanliḳ ḳurbangaḥining üstidə
kəydürsun. ■ 11 Lekin torpaḳning terisi bilən ḥəmmə gəxi, bax bilən paqaḳliri,
iq ḳarni bilən ẓinini, ■ 12 yəni pütkül torpaḳning ḳaloɣan ḳisimlirini qedirgaḥning
sirtioɣa elip qiḳip, pak bir yərgə, yəni küllər təkülidiɣan jayoɣa elip qiḳip, otunning
üstidə otta kəydürsun. Bular küllər təkülidiɣan jayda kəydürüwetilsun.□ ■

13 Əgər pütkül Israil jamaiti əzi bilmigən ḥalda ezip gunaḥ ḳiloɣan bolsa,
Pərwərdigarning «ḳilma» dəp buyruɣan ḥərḳandaḳ əmrlirigə hilaplik ixlarn-
ing birini ḳilip selip, gunaḥḳa qüxüp ḳalsa, □ ■ 14 xundaḳla ularning sadir

---

□ **3:17** **«əbədiy» —** Təwrattiki «əbədiy» degən səz ibraniy tilida ikki mənidə ixlitilidu: (1) mənggü; (2) xu waḳittiki qeki bekitilmigən, ḳərəlsiz, məḥlətsiz uzun bir məzgilni kərsitidu. «ḳoxumqə səz»imiznimu kərüng. ■ **3:17** Yar. 9:4; Law. 7:26; 17:10,14 □ **4:3** **«məsiḥləngən kaḥin» —** bəlkim «bax kaḥin»ni kərsitixi mumkin. «Məsiḥ ḳilix» yaki «məsiḥləx» tooɣrisida «Mis.» 28:41ni wə izaḥatini kərüng. ■ **4:5** Law. 16:14; Qəl. 19:4 ■ **4:7** Law. 9:9 ■ **4:8** Law. 3:3, 4 ■ **4:10** Law. 3:5 ■ **4:11** Mis. 29:14; Qəl. 19:5 □ **4:12** **«küllər» —** muxu yərdə ḳurbanliḳlarning küllirini kərsitidu. ■ **4:12** Law. 16:27; Qəl. 19:3; Ibr. 13:11 □ **4:13** **«jamaət əzi bilmigən» —** bu ibraniy tilida «bu ix jamaətning kəzigə yətmigən» degən səzlər bilən ipadilinidu. ■ **4:13** Law. 9:15; Qəl. 15:24-31

қилоған гунаһи айдинглахқан болса, андақта јамаәт гунаһ қурбанлиқи сүпитидә
бир јах торпақни сунуп јамаәт қедирининг алдиоға кәлтүрсун. 15 Јамаәтниң
ақсақалliри Пәрвәрдигарниң алдида қоллирини торпақниң бехиоға қоуып, андин
торпақни Пәрвәрдигарниң алдида бооқузлисун. 16 Мәсиһләнгән каһин торпақниң
қенидин азоқина елип јамаәт қедири иқигә елип кирсун; □ 17 ху јәрдә бармиқини қаноға
қилап, қанни *муқәддәс јаҗниң* пәрдисиниң алдида, Пәрвәрдигарниң һузурида јәттә
мәртиwә сәпсун. 18 Хундақла каһин қандин елип јамаәт қедири иқидә Пәрвәрдигарниң
алдида туроған huхбуygaһниң мүнggүзлиригә сүрсун. Торпақниң қалоған һәммә
қенини болса, јамаәт қедирининг кирих аоқзининг алдидики көүдүрмә қурбанлиқ
қурбангаһининг түwигә төкүп қоysun; 19 каһин *торпақниң* иқидин барлиқ меyини
ајритип елип, қурбангаһниң үстидә көүдүрсун. 20 U гунаһ қурбанлиқи болоған
илгириқи торпақни қилоғиноға ohхax бу торпақнимu хундақ қилсун; wә дәл хундақ
қилixi керәк; ху yол билән каһин улар үқүн кафарәт кәлтүридu; ху гунаһ улардин
кәқүрүлидu. 21 Андин u торпақни қедиргаһниң таxқириоға елип қиқип, илгириқи торпақни
көүдүргәндәк бу торпақнимu көүдүрсун. Бу јамаәт үқүн гунаһ қурбанлиқи болидu.

22 Әгәр бир әмир билмәy унинг Hудаси Пәрвәрдигарниң «қилma» дегән һәрқандақ
әмрлирининг бириgә hилаплиқ қилип селип, гунаһқа қүхүп қалса, 23 wә қилоған гунаһи
өзигә мәлум қилиноған болса, андақта u өзи қурбанлиқ үқүн бејирим бир текини
sunsun; □ 24 u қолини текининг бехиоға қоуып, андин уни көүдүрмә қурбанлиқ
қилинидиоған һаywанларни бооқузлаydиоған јаyоға елип берип Пәрвәрдигарниң алдида
бооқузлисун. Бу бир гунаһ қурбанлиқи болидu. 25 Каһин гунаһ қурбанлиқining қенидин
бармиқиоға азоқина елип, уни көүдүрмә қурбанлиқ қурбангаһining мүнggүзлиригә
сүрүп қоysun; андин қалоған қенини көүдүрмә қурбанлиқ қурбангаһining түwигә
төкүп қоysun. 26 U инақлиқ қурбанлиқи қилиноған һаywанning меyини көүдүргәндәк,
уning барлиқ меyини қурбангаһта көүдүрсун. Бу yол билән каһин уни гунаһидин
паклandурux үқүн кафарәт кәлтүридu wә ху гунаһи уningдин кәқүрүлидu.

27 Әгәр пуқралардин бири билмәy уning Hудаси Пәрвәрдигарниң «қилma» дегән
һәрқандақ әмрлирининг бириgә hилаплиқ қилип селип, гунаһқа қүхүп қалса, ■ 28 wә
қилоған гунаһи өзигә мәлум қилиноған болса, андақта u өзining, yәни u садир қилоған
гунаһи үқүн қурбанлиқ қилixқа бејирим бир қixи өқкини sunsun; □ 29 u қолини гунаһ
қурбанлиқining бехиоға қоуып, андин уни көүдүрмә қурбанлиқларни бооқузлаydиоған
јаyоға елип берип бооқузлисун. 30 Андин каһин уning қенидин бармиқиоға азоқина елип
уни көүдүрмә қурбанлиқ қурбангаһining мүнggүзлиригә сүрүп қоysun; қалоған
барлиқ қенини қурбангаһning түwигә төкүп қоysun. 31 Инақлиқ қурбанлиқи қилиноған
һаywанning меyи иқидин ајритилоғандәк уningму һәммә меyини ајритип қиқарsun;
каһин уни Пәрвәрдигарниң алдида huхbuy кәлтүрсун дәп қурбангаһning үстидә
көүдүрсун. Ху yол билән каһин уning үқүн кафарәт кәлтүридu; ху гунаһ уningдин
кәқүрүлидu.■

32 Әгәр u кixи гунаһ қурбанлиқи үқүн қоza кәлтүрүxни halisa, бејирим бир қixи
қozini sunsun. 33 U қолини гунаһ қурбанлиқи *қozisining* бехиоға қоуып, көүдүрмә
қурбанлиқлар бооқузлинидиоған јаyоға елип берип, уни гунаһ қурбанлиқи сүпитидә
бооқузлисун. 34 Андин каһин гунаһ қурбанлиқining қенидин бармиқиоға азоқина

□ **4:16 «Мәсиһләнгән каһин»** — yаки «мәсиһ қилиноған каһин» бәлким «bах каһин»ни көрситixи mumкin. □ **4:23 «wә»** — ibранiy тилида «wa» дегән сөз билән ipадилинidu; һәмдә «wә» һәm «yаki» дегән икки hил мәнini bildүridu. ■ **4:27** Қәл. 15:27 □ **4:28 «wә қилоған гунаһи өзигә мәлум қилиноған болса...»** — ibранiy тилида «wә» «wa» дегән сөз билән ipадилинidu; һәмдә «wә» һәm «yаki» дегән икки hил мәнini bildүridu. ■ **4:31** Mis. 29:18; Law. 3:3, 4 ,14

elip uni kөydürmə qurbanlik qurbangahining münggüzlirigə sürüp qoysun; uning qalƣan barlik kenini u qurbangahning tüwigə tөküp qoysun. 35 Inaklik qurbanliki kilinƣan kozining meyi iqidin ajritilƣandək, uningmu ħəmmə meyini ajritip qikarsun; kahin bularni Pərwərdigarƣa atap otta sunulidiƣan barlik qurbanlikларƣa qoxup, qurbangahning üstidə kөydürsun. Xu yol bilən kahin uning sadir kilƣan gunahi üqün kafarət kəltüridu; xu gunah uningdin kəqürülidu.

5

Itaətsizlik qurbanliki, yəni «itaətsizlikni tiləx qurbanliki»

1 Əgər birsi məlum ixka guwahqi bolup, xundakla uningƣa kəsəm buyruluƣinida kөrgini yaki bilginidin məlumat bərmisə, undakta u kəbihlikining jazasiƣa tartilidu.
2 Əgər birsi өzi bilməy napak bir nərsigə tegip kətsə — məyli u napak bir ħaywanning jəsiti bolsun, məyli napak bir qarpayning jəsiti bolsun, yaki napak bir өmiligüqi ħaywanning jəsiti bolsun, muxundak nərsigə tegip kətsə umu napak sanilip gunahkar ħesablinidu; ■ 3 əgər xuningdək birsi өzi tuymay məlum kixining adəmni napak kilidiƣan ħərkandak nijasitigə tegip kətsə, xundakla u buni bilip yətsə, undakta u gunahkar ħesablinidu. 4 Əgər birsi angsiz rəwixtə yaman yaki yahxi bir ixni kilay dəp kəsəm kilip salsa (kixilər ħərtürlük ix tooƣrisida angsiz rəwixtə kəsəm kilixi mumkin), xundakla u buni tonup yətsə, u bu ixlar tüpəylidin gunahkar ħesablinidu.
5 Birsi yukiriki ħərkaysi ixlarda mən gunahkar boldum dəp bilsə, u өz gunahini «mən mundak gunah kildim» dəp ikrar kilsun; 6 andin өzi sadir kiloƣan gunahining kafariti üqün Pərwərdigarning aldiƣa «itaətsizlikni tiligüqi qurbanlik» süpitidə uxxak maldin saƣlik wə ya bir qixi өqkini gunah qurbanliki kilip kəltürsun; andin kahin uni gunahidin paklanduruxka uning üqün kafarət kəltürsun.

7 Əgər u koylardin *qurbanlik* kilixka qurbi yətmisə, u kiloƣan itaətsizliki üqün ikki pahtək yaki ikki baqkini elip kelip, birini gunah qurbanliki üqün, yənə birini kөydürmə qurbanlik üqün Pərwərdigarning aldiƣa sunsun. ■ 8 U bularni kahinning kexiƣa kəltürgəndə, *kahin* awwal gunah qurbanlikiƣa təyyarlanƣanni qurbanlik kilip boynini üzməy, bexiƣa yekin jayidin toloƣisun, lekin bexini boynidin üzüwətmisun; □ ■ 9 andin gunah qurbanlikining kenidin azƣina elip qurbangahning temiƣa qaqsun; kalƣan keni bolsa qurbangahning tüwigə sikip qikirilsun. Buning өzi gunah qurbanliki bolidu.
10 Əmma ikkinqisini bolsa bekitilgən bəlgilimə boyiqə kөydürmə qurbanlik kilip sunsun. Bu yol bilən kahin uning kiloƣan gunahi üqün kafarət kəltüridu wə xu gunah uningdin kəqürülidu.■
11 Əgər ikki pahtək yaki ikki baqkini kəltürüxkə qurbi yətmisə, undakta gunah kiloƣan kixi gunah qurbanliki üqün esil undin bir əfahning ondin birini kəltürsun; bu gunah qurbanliki boloƣaqka u uning üstigə zəytun meyi quymisun yaki üstigə ħeqkandak məstiki salmisun; qünki u gunah qurbanliki bolidu. □ 12 U uni kahinning kexiƣa kəltürsun wə kahin buningdin *sunƣuqining* «yadlinix ülüxi» süpitidə bir qanggal elip, xuni Pərwərdigarƣa atap otta sunuloƣan qurbanlikларƣa qoxup, qurbangahning üstidə kөydürsun. Buning өzi gunah qurbanliki bolidu. ■

■ **5:2** Ħag. 2:13; 2Kor. 6:17 ■ **5:7** Law. 12:8; Luka 2:24 □ **5:8** **«kahin awwal gunah qurbankikiƣa ...»** — ibraniy tilida «u awwak gunah qurbankikiƣa..». ■ **5:8** Law. 1:15 ■ **5:10** Law. 1:15 □ **5:11** **«bir əfah»** — təhminən 2 kürə yaki 22 litr. ■ **5:12** Law. 2:2; 4:35

13 Bu yol bilən u xu gunaḥlardin ḳaysisini ḳiloɣan bolsa, kaḥin uning üqün kafarət kəltüridu. Axliḳ ḥədiyələrdikigə ohxax ḳaloɣan ḳismi kaḥinoɣa təwə bolidu.■
14 Andin Pərwərdigar Musaoɣa səz ḳilip mundaḳ dedi: —
15 Birsi bilməy Pərwərdigaroɣa ataloɣan muḳəddəs nərsilərgə nisbətən itaətsizlik ḳilip gunaḥ ətküzsə, undaḳta u Pərwərdigarning aldioɣa uxxaḳ maldin bejirim bir ḳoqḳarni itaətsizlik ḳurbanliḳi ḳilip kəltürsun; xu itaətsizlik ḳurbanliḳi boloɣan ḳoqḳarning baḥasini sən muḳəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki boyiqə kümüx xəkəlgə tohtatḳin. □ ■ 16 Andin xu kixi muḳəddəs nərsilərgə nisbətən ətküzgən hataliḳidin boloɣan ziyanni toldursun, xundaḳla ziyanning bəxtin biri boyiqə ḳoxup kaḥinoɣa tələm təlisun. Bu yol bilən kaḥin itaətsizlik ḳurbanliḳi boloɣan ḳoqḳarning wasitisi bilən uning üqün kafarət kəltüridu; xu gunaḥ uningdin kəqürülidu.□
17 Əgər birsi bilməy Pərwərdigarning «ḳilma» degən ḥərḳandaḳ əmrlirining birərisigə hilaplik ḳilip, gunaḥkar boloɣan bolsa u ḳəbiḥlikining jazasioɣa tartilidu;
18 xundaḳ bolsa, u uxxaḳ maldin sən tohtatḳan ḳimməttə bejirim bir ḳoqḳarni itaətsizlik ḳurbanliḳi ḳilip sunsun. Bu yol bilən kaḥin uning bilməy ətküzgən itaətsizliki üqün kafarət kəltüridu wə xu itaətsizlik gunaḥi uningdin kəqürülidu.
19 Bu itaətsizlik ḳurbanliḳi bolidu; qünki u dərḥəḳiḳət Pərwərdigarning aldida itaətsizlik ḳiloɣan.

6

1 Andin Pərwərdigar Musaoɣa səz ḳilip mundaḳ dedi: —
2 Əgər birsi gunaḥ ḳilip Pərwərdigarning aldida wapasizliḳ ḳilip, ḳoxnisi əzigə amanət yaki kapalətkə bərgən bir nərsə yaki ḳoxnisidin zorawanliḳ bilən buluwaloɣan məlum bir nərsə tooɣrisida yaloɣan gəp ḳiloɣan bolsa yaki ḳoxnisidin naḥəḳliḳ bilən məlum nərsini tartiwaloɣan bolsa, 3 yaki yitip kətkən bir nərsini tepiwelip uningdin tansa yaki kixilərning gunaḥ sadir ḳiloɣan ḥərḳandaḳ bir Ixi tooɣrisida yaloɣan ḳəsəm iqsə, ■ 4 U gunaḥ ḳiloɣan ixta əzini gunaḥkar dəp tonup yətsə, undaḳta u buliwaloɣan yaki naḥəḳ tartiwaloɣan nərsə yaki uningoɣa amanətkə berilgən nərsə bolsun, yaki yitip ketip tepiwaloɣan nərsə bolsun, □ 5 yaki u ḥərḳandaḳ nərsə tooɣrisida yaloɣan ḳəsəm iqkən bolsun, uning ḥəmmisini toluḳ baḥasi boyiqə təlisun, xundaḳla xu baḥaning bəxtin bir ḳismi boyiqə ḳoxup təlisun; u itaətsizlik ḳurbanliḳini ḳiloɣan künidə tələmni igisigə tapxurup bərsun. 6 Andin u Pərwərdigarning aldioɣa itaətsizlik ḳurbanliḳi süpitidə uxxaḳ maldin sən tohtatḳan ḳimmət boyiqə bejirim bir ḳoqḳarni itaətsizlik ḳurbanliḳi ḳilip kaḥinning ḳexioɣa

---

■ **5:13** Law. 2:3 □ **5:15 «sən… tohtatḳin» —** bu ayəttiki əmr Musa pəyoɣəmbərngə eytiloɣan; xübḥisizki, uningdin keyin ḳaysi kaḥin məs'ul bolsa xunngoɣimu eytilidu. **«xəkəl» —** kümüxning əlqimi bolup, adəttə 11.4 gramoɣa barawər boluxi mumkin. «Muḳəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki» xübḥisizki, pütkül əl üqün əzgərməs əlqəm bolsun dəp muḳəddəs jayda saḳlanoɣan, muḳim bekitilgən birnəqqə hil əlqəm birliki bolsa kerək. **«…uxxaḳ maldin bejirim bir ḳoqḳarni itaətsizlik ḳurbanliḳi ḳilip kəltürsun; xu itaətsizlik ḳurbanliḳi … əlqəm birliki boyiqə kümüx xəkəlgə tohtatḳin» —** yənə birhil tərjimisi: — «…uxxaḳ maldin bejirim bir ḳoqḳarni itaətsizlik ḳurbanliḳi ḳilip sunsun yaki itaətsizlik ḳurbanliḳining ornioɣa sən kaḥin muḳəddəs jaydiki kümüx xəkəlning birliki boyiqə tohtatḳan baḥa boyiqə kümüx xəkəl kəltürisun». ■ **5:15** Mis. 30:13; Law. 27:2-27. □ **5:16 «… hataliḳidin boloɣan ziyanni toldursun, xundaḳla ziyanning bəxtin biri boyiqə ḳoxup kaḥinoɣa tələm təlisun» —** muxu ayətlərdiki «ziyan» əslidə kəltürüx kerək boloɣan bir ḳurbanlik yaki ḥədiyəning ḳimmitini yaki napak ḥaləttə buloɣap ḳoyoɣan muḳəddəs nərsilərning ḳimmitini kərsətsə kerək. Undaḳ gunaḥ ḳiloɣan kixi: (1) bejirim bir ḳoqḳar elip kelidu; (2) kaḥin xu ḳoqḳaroɣa baḥa ḳoyidu; (3) ḳoqḳarning baḥasi ziyandin kəm bolsa xu kixi tolduridu; (4) uningdin baxḳa ziyanoɣa bəxtin birini ḳoxup tələydu. ■ **6:3** Qəl. 5:6 □ **6:4 «u gunaḥ ḳiloɣan ixta əzini gunaḥkar dəp tonup yətsə,…» —** yənə birhil tərjimisi: «u gunaḥ ḳiloɣan ixta itaətsizlik ḳilsa,…».

elip kəlsun. □ 7 Kaһin bu yol bilən uning üqün Pərwərdigarning aldida kafarət kəltüridu wə u һərқaysi ixta itaətsizlik қilоqan bolsimu u uningdin kəqürülidu.
8 Pərwərdigar Musaoqa səz қilip mundaқ dedi: —
9 Sən Һarun bilən oоqullirioqa kөydürmə қurbanliқ tooqrisida əmr қilip mundaқ degin: — Kөydürmə қurbanliқ tooqrisidiki қaidə-nizam mundaқ bolidu: — Kөydürmə қurbanliқ pütün keqə tang atқuqə қurbangaһtiki oqaқning üstidə kөyüp tursun; wə қurbangaһning otini өqürməy yeniқ turoquzunglar. 10 Kaһin kanap tonini kiyip, yalingaqliқini yepip, saoqrisioqiqə kanap iq tambal kiyip tursun; қurbangaһning üstidiki ot bilən kөydürülgən kөydürmə қurbanliқning külini elip, қurbangaһning bir təripidə қoysun; 11 andin kiyimlirini seliwetip baxқa kiyimlərni kiyip, külini qedirgaһning sirtioqa elip qiқip pakiz bir jayda қoysun. 12 Қurbangaһning oti bolsa һəmixə yenip tursun; uni һeq waқit өqürüxkə bolmaydu, kaһin өzi һər küni ətigəndə uningoqa otun selip, üstigə kөydürmə қurbanliқni tizsun wə uning üstigə inaқliқ қurbanliқining meyini қoyup kөydürsun. 13 Üzülməs bir ot қurbangaһning üstidə һəmixə kөyüp tursun; u һərgiz өqürülmisun.

Addiy puқralarning axliқ ҳədiyəliri

14 Axliқ ҳədiyə tooqrisidiki қaidə-nizam mundaқ: — Ҳarunning oоqulliridin biri uni Pərwərdigarning aldioqa, қurbangaһning aldioqa kəltürsun. ■ 15 U axliқ ҳədiyə boloqan esil unoqa қolini selip uningdin xundaқla uningdiki zəytun meyidin bir qanggal elip wə ҳədiyəning üstidiki barliқ məstikini қoxup, bularni қurbangaһ üstidə kөydürsun; bu ҳədiyəning «yadlinix ülüxi» bolup, Pərwərdigarning aldida huxbuy kəltürüx üqün қilinoqan bolidu. ■ 16 Exip қaloqanlirini bolsa Ҳarun bilən oоqulliri yesun; u eqitқu selinmay pixurulup muқəddəs bir jayda yeyilsun; ular uni jamaət qedirining ҳoylisida yesun. 17 U mutləқ eqitқusiz pixurulsun. Mən otta Manga sunulidioqan қurbanliқ-ҳədiyələr iqidin xuni ularning өz ülüxi bolsun dəp uloqa ҳəқ қilip bərdim; u gunaһ wə itaətsizlikni tiligüqi қurbanliқlaroqa ohxax «əng muқəddəslərning biri» ҳesablinidu. 18 Ҳarunning əwladidin boloqan ərkəklərning ҳəmmisi buningdin yesun; bu dəwrdin-dəwrgə aranglarda əbədiy bir bəlgilimə bolidu; Pərwərdigaroqa atap otta sunuloqanliridin bular ularning ülüxi bolsun. Uningoqa қol təgküzgüqi jəzmən muқəddəs boluxi kerək.□ ■

19 Pərwərdigar Musaoqa səz қilip mundaқ dedi: —
20 Ҳarun Məsiһlinidioqan künidə u wə oоqullirining Pərwərdigarning aldioqa sunidioqini mundaқ boluxi kerək: — Ular üzülməs axliқ ҳədiyə süpitidə esil undin bir əfaһning ondin birini sunuxi kerək; ətigini yerimini, ahximi yənə yerimini sunsun. □ 21 U tawida zəytun meyi bilən etilsun; u zəytun meyioqa qilap pixuruloqandin keyin sən uni elip kir; axliқ ҳədiyəning pixuruloqan parqilirini huxbuy süpitidə Pərwərdigaroqa atap sunoqin. □ 22 Ҳarunning oоqullirining қaysisi uning ornida turuxқa Məsiһləngən bolsa umu *ҳədiyəni* xundaқ təyyarlap sunsun; bu əbədiy mutləқ bir bəlgilimə bolidu. Bu ҳədiyə Pərwərdigaroqa atap toluқ kөydürülsun.
23 Kaһinning ҳərbir axliқ ҳədiyəsi bolsa pütünləy kөydürülsun; u ҳərgiz yeyilmisun.

Gunaһ қurbanliқi tooqrisidiki қaidə-nizam

□ **6:6 «sən tohtatқan қimmət boyiqə…»** — «sən» bu yərdə Ҳarunni kərsitidu; xübһisizki, uningdin keyin қaysi kaһin məs'ul bolsa xunimu kərsitidu. ■ **6:14** Qəl. 15:4-21. ■ **6:15** Law. 2:9 □ **6:18 «uningoqa қol təgküzgüqi jəzmən muқəddəs boluxi kerək»** — yaki «uningoqa təgküqi ҳərқandaқ nərsə muқəddəs nərsə boluxi kerək». ■ **6:18** Mis. 29:37 □ **6:20 «bir əfaһ»** — təhminən 2 kürə yaki 22 litr. □ **6:21 «… keyin sən uni elip kir»** — «sən» bu yərdə Ҳarunni kərsitidu; xübһisizki, uningdin keyin қaysi kaһin məs'ul bolsa xunimu kərsitidu.

24 Pərwərdigar Musaoɣa səz kilip mundak dedi: —
25 Ḥarun bilən ooɣullirioɣa mundak degin: — Gunaḥ ḳurbanliḳi tooɣrisidiki ḳaidə-nizam mundak: — Gunaḥ ḳurbanliḳimu kəydürmə ḳurbanlik booɣuzlinidioɣan jayda, Pərwərdigarning aldida booɣuzlansun; bu hil ḳurbanlik «əng mukəddəslərning biri» ḥesablinidu. 26 Gunaḥ ḳurbanliḳini ətküzgüqi kaḥin əzi uni yesun; ḳurbanlik mukəddəs bir yərdə, jamaət qedirining ḥoylisida yeyilsun. ■ 27 Uning gəxigə ḳol təgküzgüqi ḥərkim mukəddəs bolmisa bolmaydu, xuningdək əgər uning ḳeni birsining kiyimigə qaqrap kətsə, undakta ḳan qeqiloɣan jay mukəddəs bir yərdə yuyulsun. 28 Ḳaysi sapal ḳazanda ḳurbanlik ḳaynitilip pixuruloɣan bolsa, u sundurulsun. Əgər u mis ḳazanda ḳaynitip pixuruloɣan bolsa, u ḳirip sürülsun ḥəm su bilən yuyulsun. 29 Kaḥinlardin boloɣan barlik ər kixilər uningdin yesə bolidu. Bu «əng mukəddəslərning biri» ḥesablinidu.
30 Ḥalbuki, mukəddəs jayda kafarət kəltürüx üqün ḳeni jamaət qedirioɣa kirgüzülgən ḥərḳandak gunaḥ ḳurbanliḳi bolsa, ḥərgiz yeyilmisun, bəlki *pütünləy* kəydürülsun.■

7

Itaətsizlik ḳurbanliḳi tooɣrisidiki ḳaidə-nizam

1 Itaətsizlik ḳurbanliḳi tooɣrisidiki ḳaidə-nizam mana mundak: — Bu *ḳurbanlik* «əng mukəddəslərning biri» ḥesablinidu. 2 Kəydürmə ḳurbanlik booɣuzlinidioɣan jayda itaətsizlikni tiləx ḳurbanliḳimu booɣuzlinidu; *kaḫin* ḳenini ḳurbangaḥning üsti ḳismining ətrapioɣa səpsun. 3 *Ḳurbanlik ḳiloɣuqi kixi* barlik meyini sunsun; yəni maylik ḳuyruḳi bilən iq ḳarnini yəgəp turoɣan mayni, □ 4 ikki bərəkni wə ularning üstidiki ḥəmdə ikki yanpixidiki mayni ajritip, jigərning bərəkkiqə boloɣan qawa meyini ajritip sunsun. 5 Kaḥin bularni Pərwərdigaroɣa atap otta sunulidioɣan ḳurbanlik süpitidə ḳurbangaḥta kəydürsun. Bu itaətsizlik ḳurbanliḳi bolidu. 6 Kaḥinlardin boloɣan ər kixilərning ḥəmmisi buni yesun; u mukəddəs yərdə yeyilsun; u «əng mukəddəslərning biri» ḥesablinidu. □
7 Gunaḥ ḳurbanliḳi ḳandak bolsa itaətsizlik ḳurbanliḳimu xundak bolidu; ular ikkisi tooɣrisidki ḳaidə-nizam ohxax; bu ḳurbanlik kafarət kəltürüxkə ḳurbanlik ətküzgüqi kaḥinning əzigə təwə bolsun.

Kəydürmə ḳurbanliḳlar wə axlik ḥədiyələrdin kaḥinlaroɣa tegidioɣan ülüxi tooɣruluk bəlgilimə

8 Kaḥin birsining sunoɣan kəydürmə ḳurbanliḳini ətküzgən bolsa, kəydürmə ḳurbanlikning terisi xu kaḥinning bolidu. 9 Tonurda pixuruloɣan ḥərbir axlik ḥədiyə, xundakla ḳazanda yaki tawida etilgən ḥərbir axlik ḥədiyə bolsa uni ətküzgən kaḥinning bolidu, yəni kaḥinning əzigə təwə bolidu. 10 Ḥərbir axlik ḥədiyə, məyli zəytun meyi arilaxturuloɣan bolsun, yaki ḳuruk kəltürülgən bolsun, bular Ḥarunning ooɣullirining ḥərbirigə barawər bəlüp berilidu.

Inakliḳ ḳurbanliḳi tooɣrisidiki ḳaidə-nizam

11 Pərwərdigaroɣa atap kəltürülgən inakliḳ ḳurbanliḳi tooɣrisidiki ḳaidə-nizam mundak: —

■ **6:26** Ḫox. 4:8 ■ **6:30** Law. 4:5; Ibr. 13:11 □ **7:3** **«Ḳurbanlik ḳiloɣuqi kixi»** — ibraniy tilida «U».
□ **7:6** **«mukəddəs yərdə»** — bu səzlər mukəddəs jayning ətrapidiki ḥoylini kərsitidu, «mukəddəs qedir» («əng mukəddəs jay» wə «mukəddəs jay»)ni əz iqigə almaydu.

12 Sunmaqqi bolоqan kixi uni təxəkkür eytix üqün sunsa, undaqta u «təxəkkür
qurbanliqi» bilən billə zəytun meyi iləxtürülgən petir toqaqlar, zəytun meyi
sürülüp məsihləngən petir həmək nanlar wə esil undin zəytun meyioqa qilap
pixuruloqan toqaqlarnimu kəltürsun. □ ■ 13 Xu toqaqlardin baxqa, yənə təxəkkür
eytidioqan inaqliq qurbanliqi bilən billə eqitqu selinoqan nanlarnimu sunsun; 14 u
xu sunoqanlirining hərbir türidin birni elip Pərwərdigar üqün *qox qollap* sunidioqan
«kətürmə hədiyə» qilip kəltürsun; bu inaqliq qurbanliqining qenini *qurbangahning
üstigə* səpkən kahinning özigə təgsun. □ 15 Təxəkkür bildüridioqan inaqliq
qurbanliqining gəxi bolsa qurbanliq qilinoqan xu küni yeyilixi kerək; *qurbanliqni
sunoquqi kixi* tang atquqə uning heq nemisini qaldurmisun.□
16 Əgər uning sunoqan qurbanliqi qəsimigə has qurbanliq yaki ihtiyariy kəltürgən
qurbanliq bolsa, undaqta haywanning gəxi qurbanliq qilinoqan kündə yeyilsun; un-
ingdin exip qaloqinini bolsa, ətisimu yeyixkə bolidu; ■ 17 lekin qurbanliqning gəxidin
üqinqi künigiqə exip qalsa, u otta kəydürülüxi kerək. 18 Inaqliq qurbanliqining
gəxidin üqinqi künidə yeyilsə, undaqta qurbanliq qobul bolmaydu, qurbanliq
sunoquqining hesabioqimu hesablanmaydu, bəlki məkruh bolidu; kimdəkim un-
ingdin yesə əz qəbihlikining jazasioqa tartilidu.
19 Xundaqla napak nərsigə tegip qaloqan gəxmu yeyilməsliki kerək, bəlki otta
kəydürülüxi kerək. Hərqandaq pak adəm *napak nərsigə təgmigən* qurbanliqning
gəxini yesə bolidu. 20 Lekin kimki napak haləttə turup Pərwərdigaroqa ataloqan
inaqliq qurbanliqidin yesə, undaqta u əz həlqidin üzüp taxlinidu. □ ■ 21 Kimki napak
bir nərsigə tegip kətsə (məyli napak haləttiki adəm bolsun, napak bir haywan bolsun
yaki hərqandaq napak yirginqlik nərsə bolsun) wə xundaqla Pərwərdigaroqa has
ataloqan inaqliq qurbanliqining gəxidin yesə, undaqta u əz həlqidin üzüp taxlinidu.□

Addiy puqralaroqa qaritiloqan bəlgilimilər

22 Pərwərdigar Musaoqa səz qilip mundaq dedi: —
23 Israillaroqa mundaq degin: — Silər kala, qoy wə əqkilərning meyini hərgiz
yemənglar. 24 Özlükidin əlgən yaki yirtquqlar booqup qoyoqan haywanning
jəsitining meyini hərqandaq ixqa ixlətkili bolidu, lekin hərgiz uningdin yemənglar.
25 Qünki kimki Pərwərdigaroqa atap otta sunulidioqan hərqandaq haywanning
meyini yesə, xuni yegən kixi əz həlqliridin üzüp taxlinidu.□
26 Silər hərqandaq turar jayinglarda heqqandaq qanni, yəni uqar-qanatlarning
bolsun yaki qarpaylarning bolsun qenini hərgiz estimal qilmanglar. ■ 27 Kimdəkim
hərqandaq qanni estimal qilsa, xu kixi əz həlqliridin üzüp taxlinidu.□

Inaqliq qurbanliqlirining kahinlaroqa təqdim qilinidioqan qisimliri

28 Pərwərdigar Musaoqa səz qilip mundaq dedi: —

□ **7:12** **«petir toqaqlar»** — ibraniy tilida bu səz yaki halqisiman yaki qəkküq bilən texilgən birhil nanlarni kərsitidu. ■ **7:12** Zəb. 116:17 □ **7:14** **«kətürmə hədiyə»** — kahin yaki hədiyəni sunoqan kixi Pərwərdigarning aldioqa ikki qollap alahidə egiz kətürüp atioqan hədiyə. «Kətürmə hədiyə» adəttə qurbanliqqa məs'ul kahinoqa təwə bolidu. □ **7:15** **«qurbanliqni sunoquqi kixi»** — ibraniy tilida «u». ■ **7:16** Law. 19:6 □ **7:20** **«əz həlqidin üzüp taxlinidu»** — muxu səzlərning mundaq birnəqqə qüxənqisi boluxi mumkin: (1) Pərwərdigar Özi uni əltüridu; (2) jamaət uni əltürüxi kerək; (3) jamaət uni ibadət sorunliridin həydiwetixi yaki pütkül jəmiyət uni paliwetixi kerək; (4) uningdin heq nəsil qaldurulmaydu. Bizningqə baxqa ayəttə enik buyruq kərsitilmigəqkə, muxu yərdə birinqi qüxənqə (Huda Özi xu adəmni dunyadin kətküzidu) tooqra boluxi mumkin, dəp qaraymiz. ■ **7:20** Law. 15:3 □ **7:21** **«əz həlqidin üzüp taxlinidu»** — 20-ayət wə izahatini kərüng. □ **7:25** **«əz həlqidin üzüp taxlinidu»** — 20-ayət wə izahatini kərüng. ■ **7:26** Yar. 9:4; Law. 3:17; 17:14 □ **7:27** **«əz həlqidin üzüp taxlinidu»** — 20-ayət wə izahatini kərüng.

29 Israillarоға mundaқ degin: — Kimki Pərwərdigarоға atap bir inaқlиқ қurbanliқi
sunsa, undaқta u Pərwərdigarоға has bolоған ҳədiyəni xu inaқlиқ қurbanliқtin ayrip
kəltürsun. 30 Өz қoli bilən Pərwərdigarоға atiоған, otta sunulidiоған ҳədiyələrni,
yəni may bilən təxni қoxup elip kelip, təxni «pulanglatma ҳədiyə» süpitidə
Pərwərdigarning aldida pulanglatsun. □ ■ 31 Kaҳin meyini қurbangaҳ üstidə
kөydürüwətsun. Təx bolsa Ҳarun bilən uning ooқullirioға has bolsun.
32 Inaқlиқ қurbanliқliringlarning ong arқa putini silər «kətürmə ҳədiyə» süpitidə
kaҳinоға beringlar. 33 Ҳarunning ooқulliridin қaysisi inaқlиқ қurbanliқining қeni
bilən meyini sunоған bolsa өz ülüxi üqün ong arқa putini өzi alsun. 34 Qünki
mən Israillarning inaқlиқ қurbanliқliridin «pulanglatma ҳədiyə» bolоған təx bilən
«kətürmə ҳədiyə» bolоған arқa putini əbədiy bir bəlgilimə bilən Israillardin elip,
kaҳin Ҳarun wə uning ooқullirining ҳəққi bolsun dəp ularоға təқdim қildim.□ ■

35 *Musa* Ҳarun bilən ooқullirini Pərwərdigarning қulluқida kaҳin boluxқa un-
ing aldioға kəltürgən künidə, ularоға Pərwərdigarоға atap otta sunulidiоған
қurbanliқlardin təқdim қilinidiоған kaҳinliқ ülüxi mana xudur. □ 36 *Musa* ularni
Məsiҳligən künidə, Pərwərdigar bu ülüxni Israillardin elip ularоға berilsun dəp əmr
қiloған. Bu *Israillarоға* dəwrdin dəwrgiqə əbədiy bir bəlgilimə bolidu.□

Hulasə

37 Kөydürmə қurbanliқ bilən axliқ ҳədiyəsi, gunaҳ қurbanliқi bilən itaətsizlik
қurbanliқi, kaҳinliққa tikləx қurbanliқi bilən inaқlиқ қurbanliқi tooғrisidiki қaidə-
nizam mana xudur. □ 38 Pərwərdigar Israillarоға: «Silər bu Sinay bayawinida
Pərwərdigarning aldioға қurbanliқliringlarni sununglar» dəp buyruоған künidə, u
bularning ҳəmmisini Sinay teoқida Musaoға tapxuroғanidi.

8

Kaҳinlarning has hizmətlərgə ayrilixi — «Mis.» 40:17-38nimu kөrüng

1 Pərwərdigar Musaoға sөz қilip: — 2 Ҳarunni ooқulliri bilən billə, wə ularning
məhsus kiyimlirini, «məsiҳləx meyi»ni, gunaҳ қurbanliқi bolidiоған torpaқ bilən
ikki қoqқarni, petir nan selinоған sewətni elip kelip, □ ■ 3 *Israilning* pütün jamaitini
jamaət qedirining kirix aoқzining aldioға jəm қiloқin, — dedi.
4 Musa Pərwərdigar uningoға buyruoқinidək қildi, jamaət jamaət qedirining kirix
aoқzining aldioға yioқildi. 5 Andin Musa jamaətkə: — Pərwərdigar buyruoған ix mana
mundaқ, — dedi.■

6 Xuning bilən Musa Ҳarun bilən uning ooқullirini aldioға kəltürüp ularni su bilən
yuyup, 7 *Ҳarunoға* kөnglək kiydürüp, bəlwaoқ baoқlap, tonni kiydürdi wə üstigə

□ **7:30 «pulanglatma ҳədiyə»** — Pərwərdigarning aldida egiz kətürüp alaҳidə pulanglitidiоған ҳədiyədur. «Pulanglatma ҳədiyə» adəttə barliқ kaҳinlaroға təwə bolidu. ■ **7:30** Mis. 29:24 □ **7:34 «əbədiy bir bəlgilimə»** — Təwrattiki «əbədiy» degən sөz ibraniy tilida ikki mənidə ixlitilidu: (1) mənggü; (2) xu waқittiki qeki bekitilmigən, қərəlsiz, məhlətsiz uzun bir məzgilni kөrsitidu. «Қoxumqə sөz»imiznimu kөrüng. ■ **7:34** Mis. 29:27; Qəl. 18:11 □ **7:35 «Musa»** — ibraniy tilida «u». □ **7:36 «Musa»** — ibraniy tilida «u». □ **7:37 «kaҳinliққa tikləx қurbanliқi»** — bu hil қurbanliқ inaқlиқ қurbanliқioға ohxap ketidu, bu 8-bab, 22-32-ayətlərdə təpsiliy təswirlinidu. Ibraniy tilida «kaҳinliққa tikləx қurbanliқi» «(қollarni) toldurux қurbanliқi» degən sөzlər bilən ipadilinidu — qünki Huda bu murasim arқiliқ Ҳarunning əwladliri boloған kaҳinlarning қollirini (1) қurbanliқlar bilən wə (2) kaҳinliқ məs'uliyitini tapxurux bilən «toldurdi». □ **8:2 «məsiҳləx meyi»** — bu tooғruluқ «Mis.» 30:23-33ni kөrüng. ■ **8:2** Mis. 28:1, 2; 30:25 ■ **8:5** Mis. 29:4

əfodni yapti; u əfodning bəlweoɣini baoɣlap, əfodni uningoɣa taqap qoydi. ■ 8 Andin Musa uningoɣa «qoxen»ni taqap, qoxenning iqigə «urim bilən tummim»ni selip, □ ■ 9 Bexioɣa səllə yəgəp Pərwərdigar uningoɣa buyruoɣinidək səllining aldi təripigə «altun tahtiliq muqəddəs otuoɣat»ni bekitip qoydi.■

10 Andin Musa məsihləx meyini elip ibadət qediri bilən iqidiki barliq nərsilərning ḫəmmisini məsihləp muqəddəs qildi. 11 U maydin elip qurbangaḫqa yəttə mərtiwə qeqip, qurbangaḫ bilən uning barqə qaqa-quqilirini, yuyunux desi wə təglikini Hudaoɣa atap muqəddəs qilixqa məsihlidi. 12 U yənə məsihləx meyidin azraq elip Ḫarunning bexioɣa quyup uni Hudaoɣa atap muqəddəs qilixqa məsihlidi. ■
13 Andin Musa Ḫarunning ooɣullirini aldioɣa kəltürüp, Pərwərdigar uningoɣa buyruoɣinidəkularoɣa kənglək kiydürüp, bəllirigə bəlwaoɣ baoɣlap,ularoɣa egiz bəklərnimu taqap qoydi.□ ■

Kaḫinlarni «Hudaoɣa atap tikləx» qurbanliqliri

14 Andin u gunaḫ qurbanliqi qilinidioɣan torpaqni yetiləp kəldi; Ḫarun bilən uning ooɣulliri gunaḫ qurbanliqi qilinidioɣan torpaqning bexioɣa qollirini qoydi. ■ 15 U uni booɣuzlidi, andin Musa qenidin elip, əz barmiqi bilən qurbangaḫning münggüzlirigə, qərisigə sürüp qurbangaḫni gunaḫtin paklidi; qaloɣan qanni bolsa u qurbangaḫning təwigə təküp, muqəddəs boluxqa kafarət kəltürdi. 16 Andin u iq qarnini yəgəp turoɣan mayning ḫəmmisini, jigərning üstidiki qawa mayni, ikki bərək wə üstidiki maylirini qoxup aldi; andin Musa bularni qurbangaḫning üstidə köydürdi. □ 17 Birak *Musa* torpaqning terisi bilən gəxi wə tezikini bolsa Pərwərdigar əzigə buyruoɣinidək qedirgaḫning taxqirida otta köydürüwətti.□ ■
18 Andin u köydürmə qurbanliq qilinidioɣan qoqqarni kəltürdi; Ḫarun bilən uning ooɣulliri qollirini qoqqarning bexioɣa qoydi. □ 19 *Ḫarun qoqqarni* booɣuzlidi; andin Musa qenini elip qurbangaḫning üsti qismining ətrapioɣa səpti; □ 20 *Ḫarun* qoqqarni parqə-parqə qilip parqilidi; andin Musa bexini, parqilanoɣan gəxlirini barliq meyi bilən qoxup köydürdi. □ 21 Üqəy-qerinliri bilən paqaqlirini suda yudi. Andin Musa qoqqarni pütün peti qurbangaḫ üstidə köydürdi. Bu Pərwərdigar Musaoɣa buyruoɣan, «Pərwərdigaroɣa atap otta sunulidioɣan huxbuy qiqidioɣan qurbanliq» idi.■
22 Andin u kaḫinliqqa tikləx qurbanliqi qilinidioɣan qoqqarni, ikkinqi qoqqarni kəltürdi; Ḫarun bilən uning ooɣulliri qollirini qoqqarning bexioɣa qoydi. 23 U uni booɣuzlidi; wə Musa uning qenidin elip Ḫarunning ong quliqining yumxiqi bilən ong qolining bax barmiqioɣa sürüp wə ong putining qong barmiqioɣimu suwap qoydi. □ 24 Andin Musa Ḫarunning ooɣullirini aldioɣa kəltürüp, qandin elip ularning ong qulaqlirining yumxiqi bilən ong qollirining bax barmaqlirioɣa sürdi, ularning ong putlirining qong barmaqlirioɣimu suwap qoydi, qaloɣan qanni Musa qurbangaḫning qərisigə səpti. 25 Xundak qilip, u meyi bilən maylik quyruqini, iq qarnini yəgəp turoɣan barliq may bilən jigərning üstidiki qawa meyini, ikki bərək wə üstidiki

---

■ **8:7** Mis. 28:4 □ **8:8 «Əfod», «qoxen», «urim wə tummim»** — kaḫinlik kiyimlər; «əfod», «qoxen» («məydilik») wə «urim wə tummim» tooɣruluq «Mis.» 28-babni kərüng. ■ **8:8** Mis. 28:30 ■ **8:9** Mis. 28:36; 29:6 ■ **8:12** Zəb. 133:2 □ **8:13 «egiz bəklər»** — bu səz Ḫarunning bax kiyimidin baxqa birhil bax kiyimni, bəlkim egizrək birhil bax kiyimni kərsitixi mumkin. ■ **8:13** Mis. 29:9 ■ **8:14** Mis. 29:1 □ **8:16 «Andin u iq qarnini…»** — «u» Ḫarunni kərsitixi mumkin. □ **8:17 «Musa…»** — ibraniy tilida «u» — Musani kərsitixi mumkin. ■ **8:17** Mis. 29:14; Law. 4:11 □ **8:18 «…u … kəltürdi;…»** — «u» Musani kərsitixi mumkin. □ **8:19 «Ḫarun quqqarni booɣuzlidi…»** — ibraniy tilida «u quqqarni booɣuzlidi…». □ **8:20 «Ḫarun quqqarni parqə-parqə qilip parqilidi»** — ibraniy tilida «u quqqarni parqə-parqə qilip parqilidi;...». ■ **8:21** Mis. 29:18 □ **8:23 «U uni booɣuzlidi…»** — «u» Ḫarunni kərsitixi mumkin.

maylirini qoxup elip ong arqa putinimu kesip elip, ■ 26 Pərwərdigarning aldidiki petir
nan selinoƣan sewəttin bir petir toqaq bilən bir zəytun may toƙiqi wə bir danə ḥəmək
nanni elip bularni may bilən ong arqa putning üstidə qoydi; 27 andin bularning
ḥəmmisini Ḥarun bilən uning ooƣullirining qollirioƣa tutquzup, pulanglatma ḥədiyə
bolsun dəp Pərwərdigarning aldida pulanglatti. ■ 28 Andin Musa bularni ularning
qolliridin elip qurbangaḥtiki kөydürmə qurbanliƙning üstidə qoyup kөydürdi. Bu
«kaḥinliƙqa tikləx qurbanliƙi» bolup, Pərwərdigaroƣa atap otta sunulidioƣan, huxbuy
qiƙidioƣan qurbanlik idi. 29 Andin Musa təxni elip pulanglatma ḥədiyə süpitidə
Pərwərdigarning aldida pulanglatti; Pərwərdigarning uningoƣa buyruoƣini boyiqə,
«kaḥinliƙqa tikləx qurbanliƙi» boloƣan qoqqarning bu qismi Musaning ülüxi idi.■

Ḥarun wə ooƣullirini Məsiḥ qilix

30 Andin Musa Məsiḥləx meyidin wə qurbangaḥning üstidiki qandin bir’az elip,
Ḥarun bilən uning kiyimlirigə wə ooƣulliri bilən ularning kiyimlirigə səpti. Xundaq
qilip, u Ḥarun wə kiyimlirini, ooƣulliri bilən ularning kiyimlirini muqəddəs qildi.■
31 Musa Ḥarun bilən uning ooƣullirioƣa mundaq buyrudi: — «Bu gөxni jamaət
qedirining kirix aoƣzida qaynitip pixurup xu yərdə olturup «kaḥinliƙqa tikləx
qurbanliƙi»oƣa təwə boloƣan sewəttiki nan bilən qoxup yənglar; bularni Ḥarun bilən
ooƣulliri yesun, dəp buyruoƣinimdək uni yənglar; ■ 32 lekin gөx bilən nandin exip
qaloƣanlirining ḥəmmisini otta kөydürüwetinglar.
33 Silər yəttə küngiqə jamaət qedirining kirix aoƣzidin qiƙmay, Hudaoƣa atap
kaḥinliƙqa tikləx künliringlar toxquqə xu yərdə turunglar; qünki silərni Hudaoƣa
atap kaḥinliƙqa tikləx üqün yəttə kün ketidu.□
34 Bügün qilinoƣan ixlar Pərwərdigarning buyruoƣini boyiqə silər üqün kafarət
kəltürülsun dəp qilindi. □ 35 Silər өlməslikinglar üqün Pərwərdigarning əmrini
tutup jamaət qedirining kirix aoƣzining aldida keqə-kündüz yəttə kün turuxunglar
kerək; qünki manga xundaq buyruldi».
36 Ḥarun bilən ooƣulliri Pərwərdigarning Musaning wasitisi bilən buyruoƣinining
ḥəmmisini bəja kəltürdi.

9

Kaḥinlarning hizmitining muqəddəs ibadət qedirida baxlinixi

1 Səkkizinqi küni Musa Ḥarun bilən uning ooƣulliri wə Israilning aqsaqallirini
qaqirip, 2 Ḥarunoƣa mundaq dedi: — «Sən gunaḥ qurbanliƙioƣa bejirim bir mozayni,
kөydürmə qurbanliƙqa bejirim bir qoqqarni өzüng üqün elip, Pərwərdigarning
aldioƣa kəltürgin, ■ 3 andin Israillaroƣa səz qilip: — Silər gunaḥ qurbanliƙi üqün bir
tekə elip kelinglar, kөydürmə qurbanlik üqün bir mozay wə bir qoza elip kelinglar,
ḥər ikkisi bejirim, bir yaxqa kirgən bolsun; 4 Pərwərdigarning aldida sunuxqa inaqlik
qurbanliƙi süpitidə bir torpaq bilən bir qoqqarni elip, zəytun meyi iləxtürülgən axlik
ḥədiyə bilən billə kəltürünglar; qünki bügün Pərwərdigar Өzini silərgə ayan qilidu,
degin».

■ **8:25** Mis. 29:22 ■ **8:27** Mis. 29:24 ■ **8:29** Mis. 29:26; Law. 7:33 ■ **8:30** Mis. 29:21 ■ **8:31** Mis. 29:32; Law. 24:9 □ **8:33** **«Hudaoƣa atap kaḥinliƙqa tikləx»** — bu ayəttiki «Hudaoƣa atap kaḥinliƙqa tikləx» ibraniy tilida «qolni toldurux» degən ibarə bilən ipadilinidu. 7:37 wə «Mis.» 28:41 wə izaḥatini kөrüng. Kaḥinlik wəzipisi asasən Hudaning qurbanliƙlirini өz qolioƣa elix bilən baxlinatti. □ **8:34** **«Bügün qilinoƣan ixlar ... kafarət kəltürülsun dəp qilindi»** — yaki «silər üqün kafarət kəltürülsun dəp, bügün qilinoƣandək mundin keyinmu ḥəm qilinsun, dəp Pərwərdigar buyrudi». ■ **9:2** Mis. 29:1

5 Ular Musa buyruƣan nərsilərni jamaət qedirining aldiƣa elip kəldi; pütkül jamaət yeƙin kelip, Pərwərdigarning aldida ḥazir bolup turdi. 6 Musa: — Mana, bu Pərwərdigar buyruƣan ixtur; buni ƙilsanglar Pərwərdigarning xan-xəripi silərgə ayan bolidu, dedi.
7 Xuning bilən Musa Ḥarunƣa: — Sən ƙurbangaḥƙa yeƙin berip gunaḥ ƙurbanliƙing bilən kөydürmə ƙurbanliƙingni sunup өzüng wə həlƙ üqün kafarət kəltürgin; andin həlƙning ƙurbanliƙinimu sunup, Pərwərdigar əmr ƙiliƣandək ular ḥəƙƙidə kafarət kəltürgin» — dedi.■

8 Xuni dewidi, Ḥarun ƙurbangaḥƙa yeƙin berip өzi üqün gunaḥ ƙurbanliƙi bolidiƣan mozayni booƣuzlidi. 9 Ḥarunning ooƣulliri ƙanni uningƣa sunup bərdi; u barmiƙini ƙanƣa təgküzüp, ƙurbangaḥning münggüzlirigə sürdi, ƙalƣan ƙanni ƙurbangaḥning tüwigə ƙuydi. 10 Gunaḥ ƙurbanliƙining meyi bilən ikki bөrək wə jigərning üstidiki qawa mayni elip, Pərwərdigar Musaƣa buyruƣinidək ularni ƙurbangaḥ üstidə kөydürdi. 11 Gөx bilən terisini bolsa qedirgaḥning taxƙiriƣa elip qiƙip otta kөydürdi.
12 Andin u kөydürmə ƙurbanliƙ ƙilidiƣan *ƙoqƙarni* booƣozlidi; Ḥarunning ooƣulliri uningƣa ƙanni sunup bərdi; u buni ƙurbangaḥning üsti ƙismining ətrapiƣa səpti. 13 Andin ular parqə-parqə ƙilinƣan kөydürmə ƙurbanliƙni bexi bilən billə uningƣa sunup bərdi; u bularni ƙurbangaḥta kөydürdi. 14 U iq ƙarni bilən paqaƙlirini yuyup, bularnimu ƙurbangaḥning üstidə, kөydürmə ƙurbanliƙning üstigə ƙoyup kөydürdi.
15 Andin u həlƙning ƙurbanliƙini kəltürdi; həlƙning gunaḥ ƙurbanliƙi boluƣan tekini booƣuzlap, ilgiri ḥaywanni sunƣandək unimu gunaḥ ƙurbanliƙi ƙilip sundi. ■
16 U kөydürmə ƙurbanliƙ ƙilidiƣan malni kəltürüp bunimu bəlgilimə boyiqə sundi.
17 Andin u axliƙ ḥədiyəni kəltürüp uningdin bir qanggal elip ətigənlik kөydürmə ƙurbanliƙƙa ƙoxup ƙurbangaḥ üstidə kөydürdi.□ ■

18 Andin həlƙƙə bolidiƣan inaƙliƙ ƙurbanliƙi bolidiƣan torpaƙ bilən ƙoqƙarni booƣuzlidi. Ḥarunning ooƣulliri ƙenini uningƣa sunup bərdi; u buni ƙurbangaḥning üsti ƙismining ətrapiƣa səpti. 19 Ular torpaƙ bilən ƙoqƙarning may ƙismini, yəni maliƙ ƙuyruƙi, iq ƙarnini yөgəp turƣan maylirini, ikki bөrək wə jigərning qawa meyini elip, 20 Bu may parqilirini ikki tөxning üstidə ƙoydi, *Ḥarun* bularni ƙurbangaḥning üstidə kөydürdi. □ 21 Ahirida Ḥarun ikki tөx bilən ong arƙa putini pulanglatma ḥədiyə süpitidə Musaning buyruƣinidək Pərwərdigarning aldida pulanglatti. ■ 22 Andin Ḥarun ƙollirini həlƙƙə ƙaritip kөtürüp, ularƣa bəht tilidi; u gunaḥ ƙurbanliƙi, kөydürmə ƙurbanliƙ wə inaƙliƙ ƙurbanliƙini sunup, *ƙurbangaḥtin* qüxti.

23 Musa bilən Ḥarun jamaət qediriƣa kirip, yənə yenip qiƙip həlƙƙə bəht tilidi; xuning bilən Pərwərdigarning xan-xəripi pütkül həlƙƙə ayan boldi; 24 Pərwərdigarning aldidin ot qiƙip, ƙurbangaḥ üstidiki kөydürmə ƙurbanliƙ bilən maylarni yutup kətti. Pütkül həlƙ buni kөrüp, towlixip, düm yiƙilixti.■

10

■ **9:7** Law. 16:6; Ibr. 7:27 ■ **9:15** Law. 4:13 □ **9:17** **«ətigənlik kөydürmə ƙurbanliƙ»** — ḥər ətigəndə sunuluxi kerək boluƣan ƙoza ƙurbanliƙi («Mis.» 29:38-40ni kөrüng). ■ **9:17** Mis. 29:38; Law. 2:1 □ **9:20** **«Ḥarun … kөydürdi»** — ibraniy tilida «u … kөydürdi». ■ **9:21** Law. 7:32 ■ **9:24** 1Pad. 18:38; 2Tar. 7:1

Nadab bilən Abihu wə «oтəyriy ot»

1 Ḥarunning ooтulliri Nadab bilən Abihu ikkisi əz huxbuydenini elip uningoтa ot yeḳip üstigə huxbuyni selip, Pərwərdigar ularoтa buyrup baḳmioтan oтəyriy bir otni
Pərwərdigaroтa sundi; □ 2 xuning bilən Pərwərdigarning aldidin ot qiḳip ularni
yəwətti; xuan ular Pərwərdigarning aldida əldi.■
3 Musa Ḥarunoтa: — Mana, bu Pərwərdigarning: «Mən Manga yeḳin kəlgən
adəmlərdə Əzümning muḳəddəs ikənlikimni kərsitimən wə barliḳ həlḳning aldida
uluoтlinimən» degən səzining əzidur, dedi. Xuni dewidi, Ḥarun jim turup ḳaldi.■
4 Musa Ḥarunning taoтisi Uzziəlning ooтulliri boloтan Mixaəl bilən Əlzafanni qaḳirip
ularoтa: — Silər yeḳin kelip əz ḳerindaxliringlarni muḳəddəs jayning aldidin
kətürüp, qedirgaḥning taxḳirioтa elip qiḳinglar» — dedi.
5 Xuning bilən ular yeḳin kelip, ularni kiyiklik kəngləkliri bilən kətürüp Musaning
buyruoтinidək qedirgaḥning taxḳirioтa elip qiḳti.
6 Musa Ḥarun wə ooтulliri Əliazar bilən Itamaroтa: — Silər baxliringlarni
oquḳ ḳoymanglar, kiyimliringlarni yirtmanglar; bolmisa əzünglar əlüp, pütkül
jamaətkə oтəzəp kəltürisilər; lekin ḳerindaxliringlar boloтan pütkül Israil jəməti
Pərwərdigar yaḳḳan ot tüpəylidin matəm tutup yioтlisun. 7 Əmma silər bolsanglar
Pərwərdigarning Məsiḥləx meyi üstünglaroтa sürülgən boloтaqḳa, jamaət qedirining taxḳirioтa qiḳmanglar; bolmisa əlisilər, dedi.
Xuni dewidi, ular Musaning buyruoтinidək ḳildi.■

Ḥarun wə əwladlirioтa tapilanoтan bəlgilimilər

8 Pərwərdigar Harunoтa səz ḳilip mundaḳ dedi: — 9 «Sən əzüng wə ooтulliring xarab
wə ya baxḳa küqlük ḥaraḳlarni iqip, jamaət qedirioтa ḥərgiz kirmənglar; bolmisa,
əlüp ketisilər. Bu silər üqün dəwrdin-dəwrgə əbədiy bir bəlgilimə bolidu. 10 Xundaḳ
ḳilsanglar, muḳəddəs bilən adəttikini, pak bilən napakni pərḳ etip ajritalaydioтan
bolisilər; 11 xundaḳla Pərwərdigar Musaning wasitisi bilən Israillaroтa tapxuroтan
ḥəmmə bəlgilimilərni ularoтa əgitələysilər».
12 Musa Ḥarun wə uning tirik ḳaloтan ooтulliri Əliazar bilən Itamaroтa mundaḳ dedi:
— «Silər Pərwərdigaroтa atap otta sunulidioтan ḳurbanliḳ-ḥədiyələrdin exip ḳaloтan
axliḳ ḥədiyəni elip uni ḳurbangaḥning yenida eqitḳu arilaxturmioтan ḥalda yənglar;
qünki u «əng muḳəddəslərning biri» ḥesablinidu. □ 13 Bu Pərwərdigaroтa atap
otta sunulidioтan nərsilərdin sening nesiwəng wə ooтulliringning nesiwisi boloтaqḳa,
uni muḳəddəs jayda yeyixinglar kerək; qünki manga xundaḳ buyuloтandur.
■ 14 Uningdin baxḳa pulanglatma ḥədiyə ḳilinoтan təx bilən kətürmə ḥədiyə
ḳilinoтan arḳa putni sən wə ooтul-ḳizliring billə pak bir jayda yənglar; qünki
bular sening nesiwəng bilən ooтulliringning nesiwisi bolsun dəp, Israillarning
inaḳlik ḳurbanliḳliridin silərgə berilgən. 15 Ular kətürmə ḥədiyə ḳilinoтan arḳa
put bilən pulanglatma ḥədiyə ḳilinoтan təxni otta sunulidioтan mayliri bilən ḳoxup,
Pərwərdigarning aldida pulanglatma ḥədiyə süpitidə pulanglitix üqün kəltürsun;
Pərwərdigarning buyruoтini boyiqə bular sening wə ooтulliringning nesiwisi bolidu;
bu əbədiy bir bəlgilimə bolidu».

□ **10:1 «oтəyriy ot»** — Nadab wə Abihu bəlkim (1) huxbuy puritixta qooтni bəlkim ḳurbangaḥtin baxḳa bir yərdin aloтan; (2) ular sunidioтan huxbuyni tooтra arilaxturmioтan («Mis.» 30:9ni kərüng); (3) ular huxbuy sunoтanda Pərwərdigarning ibadəthanisioтa munasiwətlik əmrlərning birərsigə hilaplik ḳiloтan bolsa kerək. ■ **10:2** Qəl. 3:4; 26:61; 1Tar. 24:2 ■ **10:3** Law. 8:35 ■ **10:7** Law. 21:12 □ **10:12 «otta sunulidioтan ḳurbanliḳ-ḥədiyələr»** — «otta sunulidioтan ḳurbanliḳ-ḥədiyələr»din bəzidə bir ḳisimi ḳaldurulup, kaḥinoтa wə bəzidə sunoтuqi kixining əzigimu yeyixkə berilidu. Ḳaloтan ḳismi kəydürülidu, əlwəttə. ■ **10:13** Law. 2:3; 6:16

Gunaḫ ḳurbanliḳining buzuluxi

16 Andin Musa gunaḫ ḳurbanliḳi ḳilidioɣan tekini izdiwidi, mana u alliḳaqan
køydürülüp boloɣanidi. Bu səwəbtin u Ḫarunning tirik ḳaloɣan ikki ooɣli Əliazar bilən
Itamaroɣa aqqiḳlinip: 17 — Nemixḳa silər gunaḫ ḳurbanliḳining gəxini muḳəddəs
jayda yemidinglar? Qünki u «əng muḳəddəslərning biri» ḫesablinatti, Pərwərdigar
silərni jamaətning gunaḫini kətürüp ular üqün uning aldida kafarət kəltürsun
dəp, xuni silərgə təḳsim ḳiloɣanidi. 18 Mana, uning ḳeni muḳəddəs jayning iqigə
kəltürülmidi; silər əslidə mən buyruoɣandək uni muḳəddəs jayda yeyixinglar kerək
idi, — dedi.□ ■
19 Lekin Ḫarun Musaoɣa: — Mana, bular bügün *tooɣra ix ḳilip* əzlirining gunaḫ
ḳurbanliḳi bilən køydürmə ḳurbanliḳini Pərwərdigarning aldida sundi; mening
beximoɣa xu ixlar kəldi; əgər mən bügün gunaḫ ḳurbanliḳining *gəxini* yegən bolsam,
Pərwərdigarning nəziridə obdan bolattimu? — dedi.
20 Musa buni anglap jawabidin razi boldi.

11

Ḫalal wə ḫaram janiwarlar

1 Pərwərdigar Musa bilən Ḫarunoɣa mundaḳ dedi: —
2 Israillaroɣa mundaḳ degin: — Yər yüzidiki barliḳ ḫaywanlarning iqidin silərgə
yeyixkə bolidioɣan janiwarlar xuki: — ■
3 Ḫaywanlar iqidə ḫəm tuyaḳliri pütün aqimaḳ (tuyaḳliri pütünləy yeriḳ) ḫəm
køxigüqi ḫaywanlarning ḫərbirini yesənglar bolidu. □ 4 Lekin køxigüqi yaki aqimaḳ
tuyaḳliḳ ḫaywanlardin təwəndikilərni yeməslikinglar kerək: —
Təgə: qünki u køxigini bilən tuyiḳi aqimaḳ əməs. Xunga u silərgə ḫaram bolidu.
5 Suoɣur bolsa køxigini bilən tuyiḳi aqimaḳ əməs — u silərgə ḫaram bolidu.□
6 Toxḳan bolsa bumu køxigini bilən tuyiḳi aqimaḳ əməs — u silərgə ḫaram bolidu.
7 Qoxḳa bolsa tuyaḳliri aqimaḳ (tuyaḳliri pütünləy yeriḳ) boloɣini bilən køximigini
üqün silərgə ḫaram bolidu.
8 Silər xu ḫaywanlarning gəxidin yeməslikinglar kerək wə ularning ølükigimu
təgmənglar. Ular bolsa silərgə ḫaram bolidu.

9 Suda yaxaydioɣan janiwarlardin təwəndikilərni yeyixkə bolidu: — sudiki, yəni
dərya-dengizlardiki janiwarlardin ḳaniti wə ḳasiraḳliri boloɣanlarni yeyixkə bolidu;
10 lekin dərya-dengizlarda yaxaydioɣan, yəni sularda top-top üzidioɣan barliḳ
janiwarlardin, ḳasiraḳliri yaki ḳaniti bolmioɣanlirini yeməslikinglar kerək; ular
silərgə yirginqlik sanalsun.
11 Məzkur janiwarlar dərwəḳə silərgə yirginqlik sanalsun; silər ularning gəxidin
yeməslikinglar kerək; ularning ølükini yirginqlik dəp ḳaranglar. 12 Sudiki jani-
warlarning iqidin ḳaniti bilən ḳasiriḳi bolmioɣan janiwarlarning ḫəmmisi silərgə
yirginqlik sanalsun.

Ḫalal wə ḫaram ḳuxlar

□ **10:18** **«uning ḳeni muḳəddəs jayning iqigə kəltürülmidi»** — kaḫinlar wə pütün hølq jamaitining gunaḫ ḳurbanliḳining ḳeni muḳəddəs jayning iqigə elip kirilidu; kaḫinlar muxu hil ḳurbanliḳning gəxini yeyixigə bolmaytti (4:1-21ni kərüng). ■ **10:18** Law. 4:5; 6:26; 16:27 ■ **11:2** Ḳan. 14:4; Ros. 10:14 □ **11:3** **«køxigüqi»** — muxu yərdə ikki-üq axḳazini bar ḫaywanlarnila əməs, bəlki yənə ozuḳni yumxaḳ qaynaydioɣan barliḳ ḫaywanlarni kərsitidu. □ **11:5** **«suoɣur»** — yaki «siqḳan» — taoɣlarda yaxaydioɣan kiqik bir ḫaywan.

13 Uqar-ⱪanatlardin təwəndikilər silərgə yirginⱪliktur; ular yeyilməsliki kerək wə
silərgə yirginⱪlik bolsun: — yəni bürküt, ⱪorultaz-tapⱪuxlar, dengiz bürküti, □
14 ⱪarlioⱪaq ⱪuyruⱪluⱪ sar, laqin wə ularning hilliri, 15 ḫəmmə ⱪaoⱪa-ⱪozoⱪunlar wə
ularning hilliri, 16 müxükyapilaⱪ, təgiⱪux, qayka, sar wə ularning hilliri, 17 ḫuwⱪux,
ⱪarna, ibis, □ 18 akⱪu, saⱪiyⱪux, beliⱪ'aloⱪuq, □ 19 ləylək, turna wə uning hilliri, ḫəpüp
wə xəpərəng ⱪatarliⱪlar silərgə ḫaram sanalsun.□

Ḫalal wə ḫaram ḫaxarətlər

20 Buningdin baxⱪa tət putlap mangidioⱪan, uqidioⱪan uxxaⱪ janiwarlarning ḫəmmisi
silərgə yirginⱪlik bolidu. 21 Ḫalbuki, tət putlap mangidioⱪan, uqidioⱪan uxxaⱪ
janiwarlardin təwəndikilərni yesənglar bolidu: — puti bilən ügilik paqiⱪi bolup, yər
yüzidə səkriyələydioⱪanlarni yesənglar bolidu; □ 22 bularning iqidin silərgə yeyixkə
bolidioⱪanliri: — qekətkə wə uning hilliri, ⱪara qekətkə wə uning hilliri, tomuzoⱪa
wə uning hilliri, qaⱪqiⱪiz wə uning hilliri. 23 Lekin tət putluⱪ boloⱪan əmiligüqi ḫəm
uqidioⱪan ḫəmmə baxⱪa janiwarlar silərgə yirginⱪlik sanalsun.□

Əlüklər tooⱪruluⱪ

24 Bu janiwarlardinmu mundaⱪ yol bilən napak bolisilər; birkim ularning əlük tenigə
təgsə kəq kirgüqə napak ḫesablinidu. 25 Kimdəkim bularning əlükining bir ⱪismini
kətürsə əz kiyimlirini yuyuxi kerək, u kixi kəq kirgüqə napak ḫesablinidu.
26 Tuyaⱪliri aqimaⱪ, biraⱪ pütünləy bəlünmigən yaki kəximəydioⱪan ḫaywanlarning
ḫəmmisi silərgə ḫaramdur; ḫərkim *ularning əlükigə* təgsə napak sanalsun. □
27 Tət puti bilən mangidioⱪan ḫaywanlarning iqidin tapini bilən mangidioⱪanlarning
ḫəmmisi silərgə napak bolup, ḫərkim ularning əlük tənlirigə təgsə kəq kirgüqə
napak sanilidu. 28 Kimki ularning əlükini kətürsə əz kiyimlirini yuyuxi kerək, u
kixi kəq kirgüqə napak turidu. Bu ḫaywanlar bolsa silərgə ḫaram bolidu.

29 Yər yüzidə əmiligüqi uxxaⱪ janiwarlarning iqidin silərgə ḫaram boloⱪanlar
munular: — ⱪarioⱪu zokor, qaxⱪan, kəsləⱪnüⱪ wə ularning türliri, □ 30 salma, ⱪizil
kəsləⱪnüⱪ, tam kəsləⱪnüki, tügürük kəsləⱪnüⱪ wə hameleon ⱪatarliⱪlar ḫaram
bolidu. □ 31 Bularning ḫəmmisi yər yüzidə əmüligüqi ḫəmmə uxxaⱪ janiwarlarning
iqidə silərgə ḫaram bolidu; ularning əlükigə təgsə, kəq kirgüqə napak sanilidu.
32 Bu janiwarlarning əlüki ḫərⱪandaⱪ nemigə qüxüp ⱪalsa xu nemə napak
ḫesablinidu — ḫərⱪandaⱪ yaoⱪaq ⱪaqa-ⱪuqa bolsun, kiyim bolsun, terə bolsun,

---

□ **11:13 «ⱪorultaz-tapⱪuxlar»** — ibraniy tilida «ustihan qaⱪⱪuqi ⱪux». Yəni bir tərjimisi «beliⱪ'aloⱪuq». □ **11:17 «ḫuwⱪux»** — yaki «kiqik ḫuwⱪux». **«ⱪarna»** — yaki «suoⱪa sunggügüqi». Buning ⱪandaⱪ ⱪux ikənlikini bilix təs. □ **11:18 «akⱪu»** — buning ⱪandaⱪ ⱪux ikənlikini bilix təs. **«beliⱪ'aloⱪuq»** — yaki «dooⱪdaⱪ» □ **11:19 «turna»** — yaki «ⱪotan». **«..., turna wə uning hilliri, ḫəpüp wə xəpərəng ⱪatarliⱪlar...»** — bu tizimliktiki ⱪuxlarning kəpinqisining ibraniy tilidiki nami Təwratta pəⱪət bir-ikki ⱪetim kərüngən boloⱪaqⱪa, ularning ⱪaysi ⱪuxlar ikənlikini toptooⱪra bekitix bəzidə mumkin bolmaydu. Ḫalbuki, ularning omumiy tipliri, xübḫisizki, tərjimimizdək bolidu. □ **11:21 «tət putlap mangidioⱪan»** — ibraniylarning kəzⱪarixiqə ḫaxarətlər tət puti bilən mangidu, ularning aldinⱪi ikkisi «ⱪol» ḫesablinidu. □ **11:23 «silərgə yeyixkə bolidioⱪanliri: — qekətkə wə uning hilliri, ... qaⱪqiⱪiz wə uning hilliri... ḫəmmə baxⱪa janiwarlar silərgə yirginⱪlik sanalsun»** — «qekətkə»din baxⱪa, ibraniy tilidin bu ḫaraxətlərning namlirini jəzmləxtürüx təs. Biz «ⱪoxumqə səz»imizdə ḫalal-ḫaram ḫaywanlar üstidə tohtilimiz. □ **11:26 «ḫərkim ularning əlükigə təgsə...»** — ibraniy tilida «ḫərkim ularoⱪa təgsə...» — xübḫisizki, bu ularning əlüklirini kərsitidu (24-ayətni kərüng). Qünki alayli, exəkni minix adəmni napak ⱪilmaydu. □ **11:29 «qaxⱪan»** — yaki «sesiⱪ küzən». □ **11:30 «... tügürük kəsləⱪnüⱪ wə hameleon ⱪatarliⱪlar»** — «hameleon»din baxⱪa janiwarlarning namlirini ibraniy tilidin jəzmləxtürüx təs.

taoɣar bolsun, ḥərkandak ixka ixlitilidioɣan əswab bolsun, suoɣa qilinixi kerək; ular kəq kirgüqə napak sanilip, keyin pak bolidu.■
33 Bularning biri sapaldin yasaloɣan ḥərkandak kaqa iqigə qüxüp kalsa, xu kaqa iqidiki ḥəmmə nərsə napak sanalsun wə kaqa əzi sundurulsun. 34 Əgər kaqidiki sudin ax-taam üstigə qaqrap kətsə, ax-taam napak sanalsun wə xundakla kaqidiki ḥərkandak iqimlikmu napak sanalsun. 35 Ḥərnemigə undak əlükning birər kismi qüxüp kalsimu, napak sanalsun. Əgər tonur wə oqak bolsa, napak boldi dəp qekiwetilsun; ular silərgə ḥaram bolsun. 36 Lekin xundak əḥwalda bulak yaki su yioɣilidioɣan kəlqək yənila pak sanilidu; əmma birkim ularning əlük tenigə təgsə napak bolidu. 37 Əgər undak əlükning birər kismi terixka təyyarlanoɣan danlaroɣa qüxüp kalsa, bumu yənila pak sanilidu. 38 Lekin əgər danning üstigə su kuyuloɣandin keyin xundak bir əlükning birər kismi qüxüp kalsa, undakta bu danlar silərgə napak sanalsun.
39 Əgər silərgə yeyixkə bolidioɣan ḥaywanlardin biri əlüp kalsa, uning əlükigə təgkən kixi kəq kirgüqə napak sanalsun. 40 Kimki undak əlükning gəxidin yesə, əz kiyimlirini yuyuxi kerək wə kəq kirgüqə napak sanalsun; xundakla undak bir əlükni kətürgən kiximu kiyimlirini yuyuxi kerək wə u kixi kəq kirgüqə napak sanalsun.
41 Yər yüzidə əmüligüqi ḥəmmə uxxak janiwarlar yirginqlik sanilip, ḥərgiz yey-ilmisun. 42 Korsiki bilən beoɣirlap mangidioɣan janiwar bolsun, yər yüzidə yürüp tət puti bilən yaki kəp putliri bilən mangidioɣan əmiligüqi janiwarlarning ḥərtürlükini bolsa, ularni ḥərgiz yeməŋlar; qünki ular yirginqlikdur.
43 Silər bolsanglar mundak əmiligüqi janiwarning səwəbidin əzünglarni yirginqlik kilmaslikinglar kerək. Əzünglarni ular tüpəylidin napak kilmanglar, bolmisa ularning səwəbidin buloɣinip kalisilər; 44 qünki Mən Hudayinglardurmən. Silər əzünglarni *Əzümgə* atap mukəddəs kilixinglar kerək; Mən Əzüm mukəddəs boloɣaq silərmu əzünglarni mukəddəs tutuxunglar kerək. Silər əzünglarni yər yüzidə əmiligüqi uxxak ḥərkandak janiwarlarning səwəbidin napak kilmanglar. ■ 45 Qünki Mən əz Hudayinglar boluxka silərni Misir zeminidin qikirip kəlgən Pərwərdigardurmən; silər mukəddəs bolunglar, qünki Mən mukəddəsturmən.
46 Xular bolsa qarpay bilən uqar-kanatlar, suda yüridioɣan ḥərbir janiwar bilən yər yüzidə əmiligüqi ḥərbir uxxak janiwarlar tooɣrisidiki kanun-bəlgilimidur. 47 Bular bilən ḥaram-ḥalalni ukup, yeyixkə bolidioɣan ḥaywan bilən yeyixkə bolmaydioɣan ḥaywanlarni pərk etələysilər.

12

Ayal kixining tuoɣuttin keyinki «paklinixi»

1 Pərwərdigar Musaoɣa səz kilip mundak dedi: —
2 Israillaroɣa səz kilip mundak degin: — «Ayal kixi ḥamilidar bolup ooɣul tuoɣsa, adət kərüp aoɣrik boloɣan künliridikidək yəttə küngiqə napak sanalsun. □ 3 Səkkizinqi küni ooɣli bolsa hətnə kilinsun. □ ■ 4 Ayal bolsa xuningdin keyin ottuz üq küngiqə «kan paklinix»ta tursun; paklinix künliri tamam bolmioɣuqə ḥeqbir mukəddəs

■ **11:32** Law. 15:12 ■ **11:44** Law. 19:2; 20:7; 1Pet. 1:16 □ **12:2** **«adət kərüp aoɣrik boloɣan künliri» —** ibraniy tilida «ayrim turux künliri». Kiz-ayallar adət kərgən wakitida «napak» ḥesablinip, eri bilən billə bolsa erimu kəq kirgüqə «napak» ḥesablinidu, xundakla mukəddəs ibadəthanioɣa kirsə yaki kurbanliklarning gəxliridin yesə bolmaydu. Lekin Təwrat-Injil boyiqə ḥərkandak wakitlarda Hudaning həlki dua-ibadət kilsa boliweridu! □ **12:3** **«hətnə kilinsun» —** ibraniy tilida «uning hətniliki kesilsun» degən səzlər bilən ipadilinidu.
■ **12:3** Yar. 17:12; Luka 1:59; 2:21; Yḥ. 7:22

nərsigə təgmisun, muḳəddəs jayoɣimu kirmisun. □ 5 Əgər u ḳiz tuoɣsa undaḳta
adət künliridikidək ikki ḥəptigiqə napak turup, andin atmix altə küngiqə «ḳan
paklinix»ta tursun.
6 Məyli ooɣul yaki ḳiz tuoɣsun, ḳan paklinix künliri tamam boloɣandin keyin u ayal
kөydürmə ḳurbanliḳ üqün bir yaxḳa kirgən ḳozini, gunaḥ ḳurbanliḳi üqün bir baqka
yaki pahtəkni elip jamaət qedirining kirix aoɣzioɣa, kaḥinning ḳexioɣa kəltürsun.
7 Kaḥin uni Pərwərdigarning aldida sunup, xu ayal üqün kafarət kəltüridu; xuning
bilən u hunidin pak bolidu. Ooɣul yaki ḳiz tuoɣḳan ayal tooɣrisidiki ḳanun-bəlgilimə
mana xudur.
8 Əgər uning ḳozioɣa ḳurbi yətmisə, u ikki pahtək yaki ikki baqka kəltürsun; ularning
biri kөydürmə ḳurbanliḳ üqün, yənə biri gunaḥ ḳurbanliḳi üqün bolidu; xu yol bilən
kaḥin uning üqün kafarət kəltüridu; u ayal pak bolidu.□

13

Ḥərhil terə kesəlliri tooɣruluḳ bəlgilimilər

1 Pərwərdigar Musa bilən Ḥarunoɣa səz ḳilip mundaḳ dedi: —
2 Birsining bədinining terisidə bir qiḳan, yaki təmrətkə yaki parḳiraḳ taxma qiḳip,
uningdin bədinining terisidə pesə-mahaw kesilining jaraḥiti pəyda boloɣan bolsa, u
kixi Ḥarun kaḥinning yaki uning kaḥin ooɣulliridin birining ḳexioɣa kəltürülsun. □
3 Kaḥin uning bədinining jaraḥitigə ḳaraydu; jaraḥət boloɣan jayning tüki aḳirip
kətkən ḥəmdə jaraḥətmu ətrapidiki teridin ḳeniḳraḳ kөrünsə, bu pesə-mahaw
kesəllikidur. Xunga kaḥin uni kөrgəndin keyin xu kixini «napak» dəp jakarlisun.
4 Lekin əgər uning bədinining terisidiki pəyda boloɣan axu yaltiraḳ qiḳan aḳ bolup,
ətrapidiki teridin ḳeniḳraḳ kөrünmisə wə tükimu aḳirip kətmigən bolsa, kaḥin bu
jaraḥət bar kixini yəttə küngiqə ayrim solap ḳoysun. 5 Yəttinqi küni kaḥin uningoɣa
ḳarisun wə əgər jaraḥət ohxax turup, terisidə kengiyip kətmigən bolsa, kaḥin uni
yənə yəttə küngiqə ayrim solap ḳoysun. 6 Yəttinqi küni kaḥin uningoɣa yənə ḳarisun
wə jaraḥətning rənggi suslaxḳan wə kengiyip kətmigən bolsa, undaḳta kaḥin uni
«pak» dəp jakarlisun; jaraḥətning pəḳət bir qaḳa ikənliki bekitilip, kesəl kixi өz
kiyimlirini yuyup pak sanalsun.
7 Lekin əgər u kaḥinoɣa kөrünüp «pak» dəp jakarlanoɣandin keyin xu qaḳa terisidə
kengiyip kətsə, undaḳta u yənə bir ḳetim kaḥinoɣa kөrünsun. 8 Kaḥin uningoɣa yənə
ḳarisun wə əgər qaḳa uning terisidə kengiyip kətkən bolsa, kaḥin uni «napak» dəp
jakarlisun; u jaraḥət pesə-mahawdur.
9 Əgər birkimdə pesə-mahaw jaraḥiti pəyda bolup ḳalsa kaḥinning ḳexioɣa
kəltürülsun. 10 Kaḥin uning jaraḥitigə səpselip ḳarisun; wə əgər terisidə aḳ bir
qiḳan pəyda boloɣan, tüki aḳirip kətkən bolsa wə qiḳan qiḳḳan jayda ət-gөxi kөrünüp
ḳaloɣan bolsa, 11 bu uning bədinining terisigə qüxkən kona pesə-mahaw jaraḥitining
ḳaytidin ḳozoɣilixi bolup, kaḥin uni «napak» dəp jakarlisun. U napak boloɣini üqün
uni solaxning ḥajiti yoḳ.

□ **12:4 «xuningdin keyin ottuz üq küngiqə «ḳan paklinix»ta tursun»** — ayal өz erigə yeḳinlixix tərəptə «pak» ḥesablinatti, lekin muḳəddəs qediroɣa kirip ḳurbanliḳ ḳilixḳa bolmaytti. □ **12:8 «Əgər uning ḳozioɣa ḳurbi yətmisə...»** — ibraniy tilida: — «Əgər uning ḳoza elixḳa ḳoli ḳisḳilik ḳilsa...». **«u ayal pak bolidu»** — bu babtiki «ayallarning pakliḳi» degən tema tooɣruluḳ kөp uḳuxmasliḳlar boloɣaqoɣa, biz u tooɣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə azraḳ tohtilimiz. □ **13:2 «bədinining terisidə»** — demək, saḳal yaki qaqliri iqidə əməs (29-37nimu kөrüng). **«pesə-mahaw»** — bu bablardiki «pesə-mahaw» kesili pəḳət mahaw kesili bolupla ḳalmay, bəlki nəqqə hil terə kesəlliklirini kөrsitixi mumkin. «Ḳoxumqə səz»imizni kөrüng.

12 Lekin əgər pesə-mahaw qozƣilip, jarahiti bar kixining terisigə yeyilip kətkən bolsa,
kahin nəgila qarisa xu yərdə xu «pesə-mahaw» bolsa, terisini bexidin putiƣiqə
qaplap kətkən bolsa, 13 undaqta kahin uningƣa səpselip qarisun; mana, xu pesə-
mahaw jarahiti pütün bədinini qaplap kətkən bolsa, u jarahiti bar kixini «pak» dəp
jakarlisun; qünki uning pütün bədini aqirip kətkən bolup, u «pak» dəp sanalsun.
14 Lekin qaqaniki uningda ət-gəxi kərünüp qalsa, u kixi napak sanalsun. 15 Kahin
mundaq kərüngən ət-gəxigə qarap, u kixini «napak» dəp jakarlisun; qünki xu ət-gəx
napak bolup, u pesə-mahaw kesilidur.
16 Halbuki, əgər ət-gəxi qaytidin əzgirip, aqarsa u kixi yənə kahinning qexiƣa
kəlsun. 17 Kahin uningƣa səpselip qarisun; jarahət aqarƣan bolsa, kahin jarahiti
bar kixini «pak» dəp jakarlisun; u pak sanilidu.
18 Əgər birkimning bədinining terisigə hürrək qiqip saqiyip, 19 hürrəkning ornida aq
qiqan yaki qizƣuq daƣ pəyda bolƣan bolsa, kahinƣa kərsitilsun. 20 Kahin uningƣa
səpselip qarisun; əgər daƣ ətrapidiki teridin qenigraq kərünsə, xundaqla uningdiki
tüklər aqirip qalƣan bolsa, undaqta kahin uni «napak» dəp jakarlisun; qünki bu
hürrəktin qozƣilip pəyda bolƣan pesə-mahaw kesili jarahitidur.
21 Lekin kahin uningƣa səpselip qariƣanda, daƣ qikqan jayda aqirip qalƣan tüklər
bolmisa, wə daƣmu ətrapidiki teridin qenigrak bolmisa, rənggi səl susrak bolƣan
bolsa, undaqta kahin uni yəttə küngiqə ayrim solap qoysun. 22 Əgər daƣ dərwəqə
terisigə yeyilip kətkən bolsa, kahin uni «napak» dəp jakarlisun; qünki bu *pesə-
mahaw* jarahitidur.
23 Əmma əgər daƣ əz jayida tohtap yeyilmiƣan bolsa, bu pəqət hürrəkning zəhmi,
halas; kahin uni «pak» dəp jakarlisun.

Kəyük yarisi tooƣruluq

24 Əgər birsining bədinining terisining məlum jayi kəyüp qelip, kəygən jay aq-qizƣuq
yaki pütünləy aq daƣ bolup qalsa, 25 kahin uningƣa səpselip qarisun; əgər xu
daƣdiki tüklər aqirip kətkən, daƣmu ətrapidiki teridin qenigrak bolup qalƣan
bolsa, undaqta bu kəyük yarisidin pəyda bolƣan pesə-mahaw kesilidur; kahin uni
«napak» dəp jakarlisun; qünki u pesə-mahaw jarahitidur.
26 Lekin əgər kahin səpselip qariƣanda, daƣning ornida heqqandaq aqirip kətkən
tük bolmisa, xundaqla daƣmu ətrapidiki teridin qenik bolmisa, bəlki rənggi sus
bolsa, undaqta kahin uni yəttə küngiqə ayrim solap qoysun. 27 Yəttinqi küni kahin
uningƣa yənə qarisun; daƣ terisidə kengiyip kətkən bolsa, kahin uni «napak» dəp
jakarlisun; qünki u pesə-mahaw jarahitidur.
28 Əmma əgər daƣ jayida tohtap, yeyilmiƣan bolsa, xundaqla rənggi sus bolsa, bu
pəqət kəyüktin bolƣan qawartqu, halas; kahin uni «pak» dəp jakarlisun; qünki u
kəyükning tatuqi, halas.

Qaq yaki saqal iqidə pəyda bolƣan jarahətlər

29 Əgər bir ər yaki ayal kixining bexida yaki saqilida jarahət pəyda bolsa, 30 kahin
jarahətkə səpselip qarisun; əgər jarahət ətrapidiki teridin qenigrak kərünsə, üstidə
xalang serik tük bolsa, undaqta kahin uni «napak» dəp jakarlisun; qünki bu jarahət
qaqaq bolup, bax yaki saqaldiki pesə-mahawning alamitidur.
31 Əgər kahin qaqaq jayƣa səpselip qariƣanda, u ətrapidiki teridin qenik
kərünmisə, xundaqla uning iqidə heqqandaq qara tükmu bolmisa, undaqta kahin
qaqiqi bar kixini yəttə küngiqə ayrim solap qoysun. 32 Kahin yəttinqi küni qaqaqqa
yənə səpselip qarisun; qaqaq kengiyip kətməy, üstidimu heqqandaq serik tük
bolmisa, xundaqla qaqaq ətrapidiki teridin qenik kərünmisə, 33 jarahiti bar kixi

barlik qaq-sakilini qüxürüwətsun; kakaqning özini oyirdimisun. Kahin kakiqi bar kixini yənə yəttə küngiqə ayrim solap koysun. 34 Yəttinqi küni kahin kakaqka səpselip karisun; əgər kakaq teridə kengiyip kətmigən bolsa, xundakla ətrapidiki teridin kenik kərünmisə, kahin uni «pak» dəp jakarlisun. Andin u kiyimlirini yusun; xuning bilən u pak sanilidu.
35 Lekin əgər u «pak» dəp jakarlanoyandin keyin kakaq teridə kengiyip kətsə, 36 kahin uningoya yənə səpselip karisun; əgər kakaq teridə kengiyip kətkən bolsa, serik tükning bar-yoklukini təkxürüxning hajiti yok; qünki bu kixi napaktur. 37 Əgər kakaq jayida xu peti kelip, üstidin kara tük ünüp qikkan bolsa, kakaq sakayoyan bolidu; xu kixi pak boloyaqka, kahin uni «pak» dəp jakarlixi kerək.
38 Əgər ər yaki ayal kixining bədinining terisidə daoy pəyda bolup, bu daoylar parkirak həm ak bolsa 39 kahin səpselip karisun; əgər bədənning terisidiki xu daoylar suslixip boz rənggə yüzləngən bolsa, bu teridin qikkan bir taxma, halas; bu kixi pak sanalsun.

Paynəkbax tooyruluk

40 Əgər birkimning bexining tükliri qüxüp kətkən bolsa, u pəkət bir takir bax, halas; u pak sanalsun. 41 Əgər uning bexining tüki pexanə təripidin qüxkən bolsa, u pəkət paynəkbax, halas; u yənila pak sanalsun. 42 Lekin əgər uning takir bexi yaki paynək bexida kizoyuq ak daoy kərünsə, undakta xu jarahət uning takir bexi yaki paynək bexidiki pesə-mahaw kesilining bir alamitidur. 43 Kahin jarahitigə səpselip karisun; əgər uning takir bexida yaki paynək bexida ixxik jarahət bolsa həmdə pesə-mahaw kesilining alamitidək kizoyuq ak kərünsə, 44 undakta u pesə-mahaw kesiligə giriptar boloyan adəm bolup, napak hesablinidu. Uning bexioya xundak jarahət qüxkən boloyaq, kahin uni mutlək «napak» dəp jakarlisun.
45 Xundak jarahiti bar pesə-mahaw kesili boloyan kixi kiyimliri yirtik, qaqliri quwuk, burut-sakili yepiklik halda: «Napak, napak!» dəp towlap yürüxi kerək. □ ■ 46 Xu jarahiti boloyan barlik künlərdə u «napak» sanilidu; u napak boloyaqka, ayrim turuxi kerək; uning turaloyusi qedirgahning sirtida bolsun.

Kiyim-keqək, rəht yaki terə-hurumlarda pəyda boloyan «pesə-mahaw» kesili

47 Əgər bir kiyimdə, məyli yungdin yaki kanaptin tikilgən bolsun uningda pesə-mahaw iz-deoyi pəyda bolsa, □ 48 yəni kanap yaki yungdin tokuloyan rəhttə, örüx yipida yaki arkak yiplirida bolsun, terə-hurumda yaki teridin etilgən harkandak nərsilərdə pesə-mahaw iz-deoyi bolsa, □ 49 xundakla kiyim-keqək yaki terə-hurumda, örüx yip yaki arkak yiplirida, ya terə-hurumdin etilgən nərsilərdə pəyda boloyan iz-daoy yexilrak yaki kizoyuq bolsa bu iz-daoy «pesə-mahaw iz-deoyi» dəp karilip kahinoya kərsitilsun. □ 50 Kahin *daoyka* səpselip karisun, andin iz-daoy pəyda boloyan nərsini yəttə küngiqə ayrim sakisun. 51 U yəttinqi küni iz-daoyoya karap bakşun; iz-daoy qüxkən kiyim-keqək, məyli arkak yipta yaki örüx yipta bolsun, yaki terə-hurumda yaki terə-hurumdin etilgən nərsidə bolsun, u kengiyip kətkən bolsa, bu iz-daoy qiritküq pesə-mahaw kesili dəp hesablinip, ular napak sanalsun. 52 Xuningdək kahin örüx yip yaki arkak yipida iz-daoy bolsa kiyim-keqək yaki terə-hurumdin

□ **13:45 «qaqliri quwuk» —** yaki «bexi oquk». ■ **13:45** Yioy. 4:15 □ **13:47 «pesə-mahaw iz-deoyi» —** ibraniy tilida «pesə-mahaw yarisi». □ **13:48 «örüx yipida» —** yaki «təg yipi» — tokulmilarning boyioya tartiloyan yipi. □ **13:49 «...kiyim-keqək yaki terə-hurumda ... pəyda boloyan iz-daoy yexilrak yaki kizoyuq bolsa bu iz-daoy «pesə-mahaw iz-deoyi» dəp karilip kahinoya kərsitilsun» —** bu ayətlərdə tiloya elinoyan «pesə-mahaw kesili»ning rəht-kiyimgə yaki terə-hurumoya yukuxi bəlkim adəmni həyran kaldurarlik ix boluxi mumkin. Bu tooyruluk «koxumqə səz»imizni kərüng.

etilgən nərsidə xundaq iz-daoŋ bolsa ularnimu kөydürüwətsun; qünki bu qiritküq pesə-mahaw kesilidur. Mundaq nərsilərning ḥəmmisini otta kөydürüx kerəktur.
53 Lekin kaḥin uningoŋa səpselip qarioŋanda, iz-daoŋ kiyim-keqəktiki өrüx yipta bolsun, arqaq yipta bolsun, yaki terə-hurumdin etilgən nərsidə bolsun, iz-daoŋ kengəymigən bolsa, 54 undaqta kaḥin deoŋi bar nərsini yuyulsun dəp buyrup, ikkinqi qetim uni yəttə küngiqə saqlisun. 55 Bu nərsə yuyuloŋandin keyin kaḥin yənə daoŋqa səpselip qarisun; əgər uning rənggi өzgərmigən bolsa (gərqə kengiyip kətmigən bolsimu), u yənila napaktur; sən uni otta kөydürgin. Qünki məyli uning iz-deoŋi iq yüzidə bolsun yaki tax yüzidə bolsun u qiritküq iz-daoŋ ḥesablinidu.
56 Lekin əgər kaḥin səpselip qarioŋanda, mana, daoŋning rənggi yuyuloŋandin keyin suslixip kətkən bolsa, u xu qismini kiyim-keqəktin, өrüx yiptin yaki arqaq yiptin bolsun, yaki terə-hurumdin bolsun uni yirtip elip, taxliwətsun. 57 Əgər bu iz-daoŋ kiyim-keqəktə, məyli arqaq yipta yaki өrüx yipta bolsun, ya terə-hurumdin etilgən nərsidə kөrünsun, bu kengiydioŋan birhil pesə-mahaw iz-deoŋi dəp sanalsun; sən u qaplaxqan kiyim-keqəkni kөydürüwətkin. 58 Lekin əgər iz-daoŋ kiyim-keqəktə bolsun (өrüx yipida yaki arqaq yipida bolsun) yaki terə-hurumdin etilgən nərsidə bolsun, yuyulux bilən qiqip kətsə, undaqta bu egin ikkinqi qetim yuyulsun, andin pak sanalsun.
59 Pesə-mahaw kesiliningkidək iz-daoŋ pəyda boloŋan yung yaki kanap rəhttin toquloŋan kiyim-keqək (iz-daoŋ өrüx yipta yaki arqaq yipta bolsun) yaki terə-hurumdin etilgən nərsilər tooŋrisidiki qanun-bəlgilimə mana xudur; buning bilən ularni pak yaki napak jakarlaxqa bolidu.

14

Pesə-mahaw kesəlliridin paklinix bəlgilimiliri

1 Pərwərdigar Musaoŋa səz qilip mundaq dedi: —
2 Pesə-mahaw boloŋan kixi pak qilinidioŋan künidə bəja qilix kerək boloŋan qanun-bəlgilimə mana təwəndikidəktur: — U kaḥinning aldioŋa kəltürülsun. ■ 3 Kaḥin qedirgaḥning taxqirioŋa qiqip, pesə-mahaw boloŋan kixigə səpselip qarisun; əgər pesə-mahaw boloŋan kixi kesilidin saqayoŋan bolsa, 4 Undaqta kaḥin pak qilinidioŋan kixigə pak, tirik quxtin ikkini uningoŋa qoxup kedir yaoŋiqi, qizil rəht wə zofa kəltürüxkə buyrusun. □ 5 Andin kaḥin quxlarning birini eqin su qaqilanoŋan sapal kozining üstidə booŋuzlanglar dəp buyrusun; □ 6 andin tirik quxni bolsa, kaḥin uni kedir yaoŋiqi, qizil rəht wə zofa bilən elip kelip, bu nərsilərning ḥəmmisini tirik qux bilən birgə eqin suning üstidə booŋuzlanoŋan quxning qenioŋa qilisun, 7 andin pesə-mahawdin pak qilinidioŋan kixigə yəttə qetim sepixi bilən uni pak dəp jakarlisun; wə tirik quxni dalaoŋa qoyup bərsun.

«Pak qilinix»tiki yəttə kün

8 Pesə-mahawdin pak qilinidioŋan kixi kiyimlirini yuyup, bədinidiki barliq tüklərni qüxürüp, suda yuyunoŋandin keyin pak ḥesablinidu. Andin uningoŋa qedirgaḥqa kirixkə ijazət bolidu; pəqət u yəttə küngiqə өz qedirining texida turuxi kerək.
9 Yəttinqi küni u bədinidiki ḥəmmə tüklərni qüxürsun; baxning qaq-saqalliri wə

■ **14:2** Mat. 8:4; Mar. 1:44; Luqa 5:14; 17:14 □ **14:4 «qizil rəht» —** yaki «qizil yip». **«zofa»** — birhil өsümlük; baxqa bir ismi «lepəkgül». □ **14:5 «eqin su qaqilanoŋan sapal kozining üstidə…» —** yaki «eqin su üstidə tutup turuloŋan sapal kozining üstidə…».

ⱪexini, yəni barliⱪ tüklirini qüxürsun; u kiyimlirini yuyup өz bədinini suda yusun, andin pak bolidu.

Səkkizinqi küni

10 Səkkizinqi küni u ikki bejirim ərkək ⱪoza bilən bir yaxⱪa kirgən bejirim qixi ⱪozidin birni, xuningdək bir *əfaⱨning* ondin üqigə barawər zəytun meyi iləxtürülgən esil un «axliⱪ ⱨədiyə»ni, bir log zəytun meyini kəltürsun. □ 11 Uni «pak» dəp jakarlaydiоⱪan bu rəsim-ⱪaidini өtküzidiоⱪan kaⱨin pak ⱪilinidiоⱪan kixini wə u nərsilərni jamaət qedirining kirix aоⱪzida, Pərwərdigarning aldida ⱨazir ⱪilsun. 12 Andin kaⱨin ərkək ⱪozilarning birini elip itaətsizlik ⱪurbanliⱪi ⱪilip sunup, uning bilən billə xu bir log zəytun meyinimu kəltürüp, pulanglatma ⱨədiyə süpitidə Pərwərdigarning aldida pulanglatsun. 13 ⱪoza bolsa muⱪəddəs bir jayning iqidə gunaⱨ ⱪurbanliⱪi bilən kөydürmə ⱪurbanliⱪlar booⱪuzlinidiоⱪan jayda booⱪuzlansun; qünki itaətsizlik ⱪurbanliⱪi bolsa gunaⱨ ⱪurbanliⱪiоⱪa ohxax, kaⱨinоⱪa təwə bolup «əng muⱪəddəslərning biri» sanilidu.□ ■

14 Kaⱨin itaətsizlik ⱪurbanliⱪining ⱪenidin elip pak ⱪilinidiоⱪan kixining ong ⱪuliⱪining yumxiⱪiоⱪa wə ong ⱪolining qong barmiⱪi bilən ong putining qong barmiⱪiоⱪimu sürüp ⱪoysun. 15 Andin kaⱨin xu bir log zəytun meyidin elip, өzining sol ⱪolining aliⱪiniоⱪa azоⱪina ⱪuysun. 16 Kaⱨin ong barmiⱪini sol ⱪolidiki zəytun meyiоⱪa qilap, Pərwərdigarning aldida yəttə ⱪetim barmiⱪi bilən səpsun.

17 Andin kaⱨin ⱪolidiki ⱪaloⱪan maydin elip, pak ⱪilinidiоⱪan kixining ong ⱪuliⱪining yumxiⱪiоⱪa, ong ⱪolining bax barmiⱪiоⱪa wə ong putining bax barmiⱪiоⱪa sürülgən itaətsizlik ⱪurbanliⱪining ⱪenining üstigə sürüp ⱪoysun. 18 Sürüp bolup, kaⱨin ⱪolidiki exip ⱪaloⱪan mayni pak ⱪilinidiоⱪan kixining bexiоⱪa ⱪuysun. Bu yol bilən kaⱨin uning üqün Pərwərdigarning aldida kafarət kəltüridu. 19 Andin kaⱨin gunaⱨ ⱪurbanliⱪini sunup, pak ⱪilinidiоⱪan kixini napakliⱪidin pak ⱪilixⱪa kafarət kəltüridu; ahirida u kөydürmə ⱪurbanliⱪni booⱪuzlisun. 20 Kaⱨin kөydürmə ⱪurbanliⱪ bilən axliⱪ ⱨədiyəni ⱪurbangaⱨta sunsun. Bu yol bilən kaⱨin uning üqün kafarət kəltürüp, u kixi pak bolidu.

21 Lekin u kəmbəoⱪəlliktin xundaⱪ ⱪilixⱪa ⱪurbi yətmisə, өzigə kafarət kəltürüx üqün «pulanglatma ⱨədiyə» süpitidə yaloⱪuz bir ərkək ⱪozini itaətsizlik ⱪurbanliⱪi ⱪilip kəltürsun, xuningdək axliⱪ ⱨədiyə üqün bir əfaⱨning ondin birigə barawər zəytun meyi iləxtürülgən esil un bilən bir log zəytun meyini kəltürsun □ 22 wə өz əⱨwaliоⱪa yarixa ikki pahtək yaki ikki baqka elip kəlsun; biri gunaⱨ ⱪurbanliⱪi üqün, yənə biri kөydürmə ⱪurbanliⱪ üqün bolsun; 23 səkkizinqi küni bularni өzining pak ⱪilinixi üqün jamaət qedirining kirix aоⱪziоⱪa elip kelip, Pərwərdigarning aldida kaⱨinning ⱪexiоⱪa kəltürsun. 24 Kaⱨin itaətsizlik ⱪurbanliⱪi bolidiоⱪan ərkək ⱪoza bilən xu bir log mayni elip, bularni pulanglatma ⱨədiyə süpitidə Pərwərdigarning aldida pulanglatsun. 25 Itaətsizlik ⱪurbanliⱪi ⱪilinoⱪan ərkək ⱪozini bolsa өzi booⱪuzlisun; andin kaⱨin itaətsizlik ⱪurbanliⱪining ⱪenidin azоⱪina elip, pak ⱪilinidiоⱪan kixining ong ⱪuliⱪining yumxiⱪiоⱪa, ong ⱪolining bax barmiⱪiоⱪa wə ong putining bax barmiⱪiоⱪa sürsun. 26 Andin kaⱨin maydin elip, sol ⱪolining aliⱪiniоⱪa azоⱪina ⱪuysun. 27 Xundaⱪ ⱪilip, kaⱨin ong barmiⱪi bilən sol ⱪolidiki

---

□ **14:10 «bir log»** — bəlkim təⱨminən bir letrning yerimi boluxi mumkin. □ **14:13 «muⱪəddəs bir jay»** — muxu yərdə muⱪəddəs jayning ⱨoylisini kərsitidu. ■ **14:13** Law. 7:7 □ **14:21 «kafarət kəltürüx üqün … yaloⱪuz bir ərkək ⱪozini itaətsizlik ⱪurbanliⱪi ⱪilip kəltürsun»** — muxu yərdə «itaətsizlik ⱪurbanliⱪi»ning səwəb-məⱪsiti eniⱪ kərünidu — kesəl boloⱪan kixi kesili tüpəylidin Hudaоⱪa ⱨeqⱪandaⱪ ⱪurbanliⱪ yaki ⱨədiyə sunalmisa, xu waⱪittiki sunmioⱪan ⱪurbanliⱪliri üqün Hudaоⱪa ⱪərzdar dəp ⱨesablinidu. «Itaətsizlik ⱪurbanliⱪi» bolsa bu ⱪərzning ornida bolatti. Məsilən məzkur kitab, 5-bab, 14-19-ayətni kərüng.

maydin Pərwərdigarning aldida yəttə ḳetim səpsun. 28 Andin kaḥin өzi ḳolidiki maydin elip, pak ḳilinidiоɳan kixining ong ḳuliḳining yumxiḳiоɳa wə ong ḳolining bax barmiḳi bilən ong putining bax barmiḳiоɳa itaətsizlik ḳurbanliḳining ḳenining üstigə sürsun. 29 Xuning bilən Pərwərdigarning aldida uningоɳa kafarət kəltürüxkə kaḥin ḳolidiki mayning ḳaloɳinini pak ḳilinidiоɳan kixining bexiоɳa ḳuysun; 30 andin xu kixi өz ḳurbiоɳa ḳarap pahtəktin birni yaki baqkidin birni sunsun; 31 өz ḳurbiоɳa ḳarap, birini gunaḥ ḳurbanliḳi, yənə birini kөydürmə ḳurbanliḳ ḳilip axliḳ ḥədiyə bilən billə sunsun. Bu yolda kaḥin Pərwərdigarning aldida pak ḳilinidiоɳan kixi üqün kafarət kəltüridu.
32 Өzidə pesə-mahaw boloɳan, pak ḳilinixi üqün wajip bolidiоɳan nərsilərni kəltürüxkə ḳurbi yətməydiоɳan kixilər tooɳrisidiki ḳanun-bəlgilimə mana xulardur.

Pesə-mahaw kesili basḳan өylər tooɳruluḳ

33 Pərwərdigar Musa bilən Ḥarunоɳa mundaḳ dedi: — 34 — Silər Mən өzünglarоɳa miras ḳilip beridiоɳan Ḳanaan zeminiоɳa kirgəndin keyin, Mən silər igə bolidiоɳan xu zemindiki bir өygə birhil pesə-mahaw yarisini əwətsəm, 35 өyning igisi kaḥinning ḳexiоɳa berip, uningоɳa buni məlum ḳilip: «Mening өyümgə waba yuḳḳandək kөrünidu», dəp məlum ḳilixi kerək.□
36 Kaḥin bolsa: — Өydiki ḥəmmə nərsilər napak bolmisun üqün mən berip bu wabaоɳa səpselip ḳaraxtin burun өyni bikarlanglar, dəp buyrusun. Andin kaḥin kirip өygə səpselip ḳarisun. 37 U xu wabaоɳa səpselip ḳariоɳinida, mana өyning tamliriоɳa waba daoɳliri yuḳḳan jaylar kawak bolsa, ḥəm yexiloɳa mayil yaki ḳizoɳuq bolup, tamning yüzidin ḳeniḳraḳ bolsa, □ 38 kaḥin өyning ixikining aldiоɳa qiḳip, ixikni yəttə küngiqə taḳap ḳoysun. 39 Andin kaḥin yəttinqi küni yenip kelip, səpselip ḳariоɳinida, өyning tamliridiki iz-daoɳ kengiyip kətkən bolsa, 40 kaḥin: — Waba yuḳḳan taxlarni qiḳirip xəḥərning sirtidiki napak bir jayoɳa taxliwetinglar, dəp buyrusun. 41 Xuning bilən birgə u өyning iqining tөt ətrapini ḳirdorsun wə ular ḳiroɳan suwaḳni bolsa xəḥərning texidiki napak bir jayoɳa tөküwətsun. 42 Andin ular baxḳa taxlarni elip, ilgiriki taxlarning ornida ḳoysun wə baxḳa ḥak lay etip, uning bilən өyni ḳaytidin suwisun.
43 Əgər u taxlarni qiḳirip, өyni ḳirdurup ḳaytidin suwatḳandin keyin, өydə waba deoɳi yənə pəyda bolsa, 44 undaḳta kaḥin yənə kirip buningоɳa səpselip ḳarisun. Səpselip ḳariоɳinida, mana iz-daoɳ өydə kengiyip kətkən bolsa, bu өygə yuḳḳini qiritküq waba bolidu; өy napak sanilidu. 45 Bu wəjidin ular өyni, yəni yaoɳaq-tax wə barliḳ suwiḳi bilən billə qüxürüp, ḥəmmisini kətürüp xəḥərning sirtidiki napak bir jayoɳa taxliwətsun. 46 Kimdəkim өy taḳaloɳan məzgildə uningоɳa kirsə, u kəq kirgüqə napak sanilidu. 47 Əgər birkim өy iqidə yatḳan bolsa, kiyimlirini yusun; wə əgər birsi өydə oɳizalanoɳan bolsa, umu өz kiyimlirini yusun. 48 Lekin kaḥin kirip, өygə səpselip ḳariоɳinida өy suwaloɳandin keyin waba uningda kengiyip kətmigən bolsa, undaḳta kaḥin өyni «pak» dəp jakarlisun; qünki uningdiki waba saḳayoɳan bolidu.
49 Andin u өyning pak ḳilinixi üqün ikki ḳux, kedir yaoɳiqi, ḳizil rəht bilən zofa elip kelip, 50 ḳuxlarning birini eḳin su ḳaqilanoɳan sapal kozining üstidə booɳuzlisun; □ 51 andin u kedir yaoɳiqi, zofa, ḳizil rəht wə tirik ḳuxni billə elip kelip, bu nərsilərning ḥəmmisini booɳuzlanoɳan ḳuxning keniоɳa, xundaḳla eḳin suoɳa qilap, өygə yəttə

□ **14:35 «mening өyümgə waba yuḳḳandək kөrünidu»** — bu ayətlərdə tiloɳa elinoɳan «pesə-mahaw Kesili»ning өylərgə yuḳuxi bəlkim adəmni ḥəyran ḳilarliḳ ix boluxi mumkin. Bu tooɳruluḳ «ḳoxumqə səz»imizni kөrüng. □ **14:37 «… kawak bolsa»** — yaki «tompiyip qiḳḳan bolsa». Ibraniy tilidiki bu səz Muḳəddəs Kitabta birla ḳetim tepilidu. □ **14:50 «…eḳin su ḳaqilanoɳan sapal kozining üstidə»** — yaki «… eḳin su üstidə tutup turuloɳan sapal kozining üstidə».

mərtiwə səpsun; 52 bu yol bilən u өyni ⱪuxning ⱪeni, eⱪin su, tirik ⱪux, kedir yaoɣiqi, zofa wə ⱪizil rəht arⱪilix napakliⱪtin paklaydu. 53 Andin u tirik ⱪuxni xəḥərning sirtida, dalada ⱪoyup bərsun. U xundaⱪ ⱪilip, өy üqün kafarət kəltüridu; u өy pak sanilidu.
54 Bular bolsa ḥərhil pesə-mahaw jaraḥiti, ⱪaⱪaq, 55 kiyim-keqək wə өygə yuⱪⱪan pesə-mahaw wabasi, 56 teridiki qiⱪanlar, təmrətkə wə parⱪiraⱪ aⱪ iz-daoɣlar tooɣrisidiki ⱪanun-bəlgilimidur. 57 Xu bəlgilimilər bilən bir nərsining ⱪaysi əḥwalda napak, ⱪaysi əḥwalda pak bolidioɣanliⱪini pərⱪ etixkə kərsətmə berixkə bolidu; mana bu pesə-mahaw tooɣrisidiki ⱪanun-bəlgilimidur.

15

Aⱪma tooɣruluⱪ

1 Pərwərdigar Musa bilən Ḥarunoɣa səz ⱪilip mundaⱪ dedi: —
2 Israillaroɣa mundaⱪ dənglar: — Ḥərⱪandaⱪ ərkəkning өz tenidin aⱪma qiⱪsa xu kixi xu aⱪma səwəbidin napak sanalsun. □ 3 Aⱪma qiⱪixtin boloɣan napaklix tooɣrisidiki ḥəküm xuki, aⱪmisi məyli tenidin eⱪip tursun yaki eⱪixtin tohtitiloɣan bolsun, xu kixi yənila napak sanalsun; 4 mundaⱪ aⱪma boloɣan kixi yatⱪan ḥərbir orun-kərpə napak sanilidu wə u ⱪaysi nərsining üstidə oltursa xu nərsimu napak sanilidu. 5 Kimki u yatⱪan orun-kərpigə təgsə, өz kiyimlirini yuyup, suda yuyunsun, andin kəq kirgüqə napak sanalsun. 6 Xuningdək kimki mundaⱪ aⱪma boloɣan kixi olturoɣan nərsidə oltursa өz kiyimlirini yuyup, suda yuyunsun wə kəq kirgüqə napak sanalsun. 7 Kimki aⱪma boloɣan kixining tenigə təgsə, өz kiyimlirini yuyup, suda yuyunsun, wə kəq kirgüqə napak sanalsun. 8 Əgər aⱪma boloɣan kixi pak birsigə tükürsə, xu kixi өz kiyimlirini yuyup, suda yuyunsun, kəq kirgüqə napak sanalsun.
9 ⱪaysibir egər-toⱪumning üstigə *aⱪma boloɣan* kixi minsə, xu nərsə napak sanalsun.
10 Kimki uning tegidə ⱪoyuloɣan nərsilərgə təgsə kəq kirgüqə napak sanilidu; wə kimki xu nərsilərni kətürsə, өz kiyimlirini yuyup, suda yuyunsun, wə kəq kirgüqə napak sanalsun.
11 Aⱪma boloɣan kixi ⱪolini yumastin birkimgə təgküzsə, xu kixi өz kiyimlirini yuyup, suda yuyunsun wə kəq kirgüqə napak sanalsun. 12 Aⱪma boloɣan kixi sapal ⱪaqini tutup salsa, xu ⱪaqa qeⱪiwetilsun; yaoɣaq ⱪaqa bolsa suda yuyulsun.■

«Aⱪmidin paklinix» tooɣruluⱪ

13 ⱪaqaniki aⱪma bar kixi aⱪma ḥalitidin ⱪutulsa, өzining pak ⱪilinixi üqün yəttə künni ḥesablap ətküzüp, andin kiyimlirini yuyup, eⱪin suda yuyunsun; andin pak sanilidu. 14 Səkkizinqi küni ikki pahtək yaki ikki baqkini elip, jamaət qedirining kirix aoɣzioɣa, Pərwərdigarning aldioɣa kəltürüp, kaḥinoɣa tapxursun. 15 Kaḥin ulardin birini gunaḥ ⱪurbanliⱪi üqün, yənə birini kөydürmə ⱪurbanliⱪ üqün sunsun. Bu yol bilən kaḥin Pərwərdigarning aldida uning aⱪma boloɣanliⱪioɣa kafarət kəltüridu.
16 Əgər bir ərkəkning mənisi өzlükidin qiⱪip kətkən bolsa, u pütün bədinini suda yusun, u kəq kirgüqə napak sanalsun. 17 Xuningdək adəmning mənisi ⱪaysi kiyimigə yaki terisigə yuⱪup ⱪalsa, suda yuyulsun wə kəq kirgüqə napak sanalsun.
18 Ər wə ayal kixi bir-birigə yeⱪinlixixi bilən mənіy qiⱪsa, ikkisi yuyunsun wə kəq kirgüqə napak sanalsun.

□ **15:2** **«…ərkəkning өz tenidin aⱪma qiⱪsa…»** — bu ayətlərdiki «ərkəkning teni» degən səz kөp yərlərdə əwrət, uyat yərlirini kərsitidu. ■ **15:12** Law. 6:21; 11:33

Ayal kixilərdiki aḳma kelix tooɣruluḳ

19 Əgər ayal kixilər aḳma kelix ḥalitidə tursa wə aḳmisi hun bolsa, u yəttə küngiqə «ayrim» tursun; kimki uningɵa təgsə kəq kirgüqə napak sanalsun. □ 20 «Ayrim» turux məzgilidə, ḳaysi nərsining üstidə yatsa, xu nərsə napak sanilidu, xundaḳla ḳaysi nərsining üstidə olturoɣan bolsa, xu nərsimu napak sanalsun. 21 Ḥərkim uning orun-kərpisigə təgsə өz kiyimlirini yuyup, suda yuyunsun wə kəq kirgüqə napak sanalsun. 22 Ḥərkim u olturoɣan nərsigə təgsə, өz kiyimlirini yuyup, suda yuyunsun wə kəq kirgüqə napak sanalsun. 23 Wə əgər birkim u yatḳan yaki olturoɣan jayda ḳoyuloɣan birər nərsigə təgsə, kəq kirgüqə napak sanalsun.
24 Əgər bir ər kixi xu ḥalәttiki ayal bilən birgə yatsa, xundaḳla uning hun napakliḳi xu ərgə yuḳup ḳalsa, u yəttə küngiqə napak sanalsun; u yatḳan ḥərbir orun-kərpimu napak sanalsun.□ ■
25 Əgər ayal kixining adət waḳtining sirtidimu birnəqqə küngiqə huni kelip tursa, yaki hun aḳmisi adət waḳtidin exip kətkən bolsa, undaḳta bu napak ḳan eḳip turoɣan künlirining ḥəmmisidə, u adət künliridə turoɣandək sanalsun, yənə napak sanalsun. ■ 26 Ḳan kəlgən ḥərbir kündə u ḳaysi orun-kərpə üstidə yatsa, bular u adət künliridə yatḳan orun-kərpilərdək ḥesablinidu; u ḳaysi nərsining üstidə olturoɣan bolsa, xu nərsə adət künlirining napakliḳidək napak sanalsun. 27 Ḥərkim bu nərsilərgə təgsə napak bolidu; xu kixi kiyimlirini yuyup, suda yuyunsun wə kəq kirgüqə napak sanalsun.

Ayal kixilərning ḥəyizdin baxḳa hun kelixtin paklinixi

28 Ayal kixi ḳaqan hun kelixtin saḳaysa, u yəttə künni ḥesablap, өtküzüp boloɣanda pak sanilidu. 29 Səkkizinqi küni u ikki pahtək yaki ikki baqkini elip jamaət qedirining kirix aoɣzioɣa, kaḥinning ḳexioɣa kəltürsun. 30 Kaḥin bularning birini gunaḥ ḳurbanliḳi üqün, yənə birini kөydürmə ḳurbanliḳ üqün өtküzsun; bu yol bilən kaḥin uning napak aḳma ḳenidin pak boluxioɣa uning üqün Pərwərdigarning aldida kafarət kəltüridu.

Hulasə

31 Silər muxu yol bilən Israillarni napakliḳidin üzünglar; bolmisa, ular napakliḳida turiwerip, ularning arisida turoɣan mening turaloɣu qedirimni buloɣixi tüpəylidin napak ḥalitidə өlüp ketidu. 32 Aḳma kelix ḥalitidə boloɣan kixi wə mәniy ketix bilən napak boloɣan kixi tooɣrisida, 33 Xuningdək hun kelix künliridiki aoɣriḳ ayal kixi tooɣruluḳ, aḳma ḥalәttə boloɣan ər wə ayal tooɣruluḳ, napak ḥalәttiki ayal billə yatḳan ər tooɣruluḳ kəlgən ḳanun-bəlgilimə mana xulardur.

16

«Kafarət küni»

□ **15:19** **«aḳma kelix ḥaliti» —** bu ayətlərdə kərsilitilgən aoɣriḳlarning kөpinqisi əwrət, uyat yərliridiki ḥalәtlәtni kərsətsə kerək. **«ayrim»** — bu ayəttiki «ayrim» — ayrim solap ḳoyulsun degənni bildürməydu (məsilən, 24-ayətni kərüng). □ **15:24** **«hun napakliḳi» —** ər-ayal billə yatḳanda ayalning aditi tuyuḳsiz kelip ḳelip, hun ḳeni tasadipiyliḳtin ər kixigə tegip ketixini kərsitidu. Əgər ər kixi ayalning adət kərginini bilip turup uningɵa yeḳinlaxḳan bolsa, undaḳta ḥər ikkisi (ayal kixi məjburlanmioɣan bolsa, əlwəttə) Hudaning biwasitə kərsitidioɣan jazasioɣa uqraydu (20:18ni kərüng). Xübḥisizki, Hudaning bu əmrdiki məḳsiti, ayal kixilərgə ayning əng ḳiyin waḳtida aram berixtin ibarət idi. ■ **15:24** Law. 18:19 ■ **15:25** Mat. 9:20

1 Ḫarunning ikki oƣli Pərwərdigarning aldiƣa yeḳinlixixi bilən ələp kətti. Ular ələp
kətkəndin keyin, Pərwərdigar Musaƣa səz ḳildi. ■ 2 Pərwərdigar Musaƣa mundaḳ
dedi: — «Sən əz ḳerindixing Ḫarunƣa: «Sən ələp kətməsliking üqün pərdining
iqidiki muḳəddəs jayƣa ḳoyulƣan əḥdə sanduḳining üstidiki «kafarət təhti»ning
aldiƣa ḥər waḳit kəlmə», degin. Qünki Mən «kafarət təhti»ning üstidiki bulutta
ayan bolimən. ■ 3 Ḫarun *əng* muḳəddəs jayƣa munu yol bilən kirsun: — Gunaḥ
ḳurbanliḳi üqün bir yax torpaḳ, kəydürmə ḳurbanliḳ üqün bir ḳoqḳarni kəltürsun;
4 əzi muḳəddəs kanap halta kəngləkni kiyip, ətlirini yapidiƣan kanap ixtannimu
kiyip, beligə bir kanap bəlwaƣni baƣlap, bexiƣa kanap səllini yəgəp kəlsun. Bular
muḳəddəs kiyimlər boloƣaqḳa, kiyixtin ilgiri bədinini suda yusun.□
5 U Israillarning jamaitidin gunaḥ ḳurbanliḳi üqün ikki tekə, kəydürmə ḳurbanliḳ
üqün bir ḳoqḳarni tapxuruwalsun. 6 Xuning bilən Ḫarun awwal gunaḥ ḳurbanliḳi
bolidiƣan torpaḳni sunup, əzi wə əz əyidikilər üqün kafarət kəltürüxi kerək. ■
7 Andin u ikki tekini elip, ularni jamaət qedirining kirix aƣzining aldiƣa kəltürüp,
Pərwərdigarning aldida turƣuzsun. 8 Andin Ḫarun bu ikki tekə tooƣrisida qək
taxlisun; qəkning birini «Pərwərdigar üqün», yənə birini «azazəl üqün» taxlisun.
□ 9 Ḫarun Pərwərdigarƣa qək qüxkən tekini kəltürüp, gunaḥ ḳurbanliḳi süpitidə
sunsun. 10 Lekin «azazəl»gə qək qüxkən tekini bolsa, kafarət kəltürüxi üqün
qəlgə ḥəydilixkə, xundaḳla «azazəl»gə əwətilixkə Pərwərdigarning aldida tirik
ḳaldurulsun. 11 Andin Ḫarun gunaḥ ḳurbanliḳini, yəni əzi üqün bolƣan torpaḳni
kəltürüp, əzi wə əz əyidikilər üqün kafarət kəltürüxkə əzigə gunaḥ ḳurbanliḳi bo-
lidiƣan bu torpaḳni booƣuzlisun; 12 Andin u Pərwərdigarning aldidiki ḳurbangaḥtin
elinƣan qooƣ bilən tolƣan bir huxbuydanni elip, ikki ḳollap yumxaḳ ezilgən esil
huxbuy ətir bilən toldurup, buni pərdining iqigə elip barsun; 13 andin huxbuy is-
tütiki ḥəküm-guwaḥ sanduḳining üstidiki kafarət təhtini ḳaplisun dəp, huxbuyni
Pərwərdigarning ḥuzuridiki otning üstigə ḳoysun; xuning bilən u ələməydu. 14 U
torpaḳning ḳenidin elip əz barmiḳi bilən kafarət təhtining xərḳ təripigə qeqip,
kafarət təhtining aldiƣimu əz barmiḳi bilən ḳandin elip, yəttə ḳetim səpsun.□ ■
15 Andin u həlḳ üqün gunaḥ ḳurbanliḳi ḳilinidiƣan tekini booƣuzlisun; ḳenini
pərdining iqigə kəltürüp, torpaḳning ḳenini ḳiloƣandək ḳilsun, yəni uning ḳenidin
elip kafarət təhtigə wə kafarət təhtining aldiƣa qaqsun. 16 U bu yol bilən muḳəddəs
jay üqün kafarət kəltürüp, uni Israillarning napakliḳidin, ḥəmmə itaətsizliklirini
elip baridiƣan gunaḥliridin paklaydu wə xuningdək ularning napakliḳi arisida
turuwatḳan jamaət qediri üqünmu xundaḳ kafarət ḳilsun. 17 U kafarət kəltürüx
üqün əng muḳəddəs jayƣa kirgəndin tartip uningdin qiḳḳuqə ḥeqbir adəm jamaət
qediri iqidə bolmisun; bu yol bilən u əzi, əyidikilər wə Israilning pütkül jamaiti üqün
kafarət kəltüridu.
18 Andin u Pərwərdigarning aldidiki ḳurbangaḥḳa qiḳip, uning üqünmu kafarət
kəltüridu; xuningdək torpaḳning ḳeni bilən tekining ḳenidin elip ḳurbangaḥning
qərisidiki münggüzlərgə sürsun; □ 19 u barmiḳi bilən ḳandin elip ḳurbangaḥning

---

■ **16:1** Law. 10:1, 2 ■ **16:2** Mis. 30:10; Ibr. 9:7 □ **16:4** **«ətliri»** — bu ayəttiki «ətliri» degən səz əwrət, uyat yərlirini kərsitidu. ■ **16:6** Ibr. 7:27,28 □ **16:8** **«Azazəl»** — alimlar «azazəl» tooƣruluḳ tət pikirdə bolup kəlgən: (1) bu isim «tekə» bilən «ḥəydəlmək» degən səzlərning birikmisi bolup, «ḥəydiwətgən tekə» degənni bildüridu; (2) «wəyranə ḳilix» yaki «elip taxlinix» degənni bildüridu; (3) tik bir yar; (4) bir hil jin-alwastining ismi. Biz birinqi yaki ikkinqi pikirgə mayilmiz (ikkilisi tooƣra boluxi mumkin). «ḳoxumqə səz»imizdə bu tooƣruluḳ tohtilimiz. Ḫeq bolmiƣanda tətinqi pikirni əng namuwapiḳ dəp ḳaraymiz; 23-bab wə «ḳoxumqə səz»ni kərüng. □ **16:14** **«xərḳ(iy) təripi»** — sanduḳning aldi təripi. **«kafarət təhtining aldiƣimu»** — bəlkim kafarət təhtining aldidiki yər yüzigə. ■ **16:14** Law. 4:6; Ibr. 9:25; 10:4 □ **16:18** **«Pərwərdigarning aldidiki ḳurbangaḥ»** — (1) muḳəddəs jaydiki «huxbuygaḥ» yaki (2) ḥoylidiki ḳurbangaḥni kərsitidu. Bizningqə, 20-ayəttiki səzlərdin (ibadət qedirining üq ḳismi üqün kafarət kəltürülgənlikidin) ḳariƣanda, muḳəddəs jaydiki huxbuygaḥni kərsitixi mumkin.

üstigə yəttə ḳetim səpsun; xuning bilən u uni Israillarning napaklikliridin paklap *Hudaoɣa atap* muḳəddəs ḳilidu.

Gunaḥ ḳurbanliḳi bolidioɣan tirik tekə tooɣruluḳ

20 — Muḳəddəs jay, jamaət qediri wə ḳurbangaḥ üqün kafarət kəltürüp boloɣandin
keyin, u tirik tekini kəltürsun; 21 andin Ḥarun ikki ḳolini tirik tekining bexioɣa ḳoyup
turup, uning üstidə turup, Israillarning barliḳ ḳəbiḥlikliri wə itaətsizliklirini elip
baridioɣan gunaḥlirini iḳrar ḳilip, ularni tekining bexioɣa artsun; andin uni yenida
təyyar turidioɣan bir adəmning ḳoli bilən qəlgə əwətiwətsun. 22 Bu yol bilən tekə
ularning ḥəmmə ḳəbiḥliklirini əz üstigə elip, adəmzatsiz qəlgə ketidu. Xunga u
tekini qəlgə ḳoyuwətsun.□

Ahirḳi rəsmiyətlər

23 — Andin Ḥarun jamaət qedirioɣa kirip muḳəddəs jayoɣa kirgən waḳitta kiygən
kanap kiyimlirini selip xu yərdə ularni ḳoyup ḳoysun. 24 U muḳəddəs yərdə
əz bədinini suda yuyup, əz kiyimlirini kiyip taxḳirioɣa qiḳip, əzining kəydürmə
ḳurbanliḳi bilən həlḳning kəydürmə ḳurbanliḳini sunup, xu yol bilən əzi wə həlḳ
üqün kafarət kəltüridu. 25 Xundaḳla u gunaḥ ḳurbanliḳining meyini ḳurbangaḥta
kəydürsun.
26 «Azazəl»gə bekitilgən tekini elip berip ḳoyuwətkən kixi əz kiyimlirini yuyup,
bədinini suda yuyup, andin qedirgaḥḳa kirixkə bolidu. 27 Kafarət kəltürüx üqün
ḳeni *əng* muḳəddəs jayoɣa elip kirilip, gunaḥ ḳurbanliḳi ḳilinoɣan torpaḳ bilən gunaḥ
ḳurbanliḳi ḳilinoɣan tekini birsi qedirgaḥning taxḳirioɣa elip qiḳip, ularning terisi,
gəxi wə tezəklirini otta kəydürsun. ■ 28 Ularni kəydürgən kixi əz kiyimlirini yuyup,
bədinini suda yuyup, andin qedirgaḥḳa kirixkə bolidu.

Omumiy bəlgilimilər

29 — Mana bu silərgə bir əbədiy ḳanun-bəlgilimə bolsun: — Ḥər yəttinqi ayning
oninqi künidə silər əz nəpsinglarni tartip əzünglarni təwən tutunglar wə ḥeqḳandaḳ
ix ḳilmanglar; məyli yərliklər bolsun yaki aranglarda turuwatḳan Yaḳ. yurtluḳlar
bolsun xundaḳ ḳilixinglar kerək. □ ■ 30 Qünki xu künidə silərni paklaxḳa silər üqün
kafarət kəltürülidu; Pərwərdigarning aldida silər ḥəmmə gunaḥliringlardin pak
bolisilər. 31 Bu kün silərgə pütünləy aram alidioɣan xabat küni bolup, nəpsinglarni
tartip əzünglarni təwən tutisilər; bu əbədiy bir bəlgilimidur.□
32 Kimki atisining ornida kaḥinliḳ yürgüzüx üqün məsiḥ ḳilinip, Hudaoɣa atap
tikləngən kaḥin bolsa xu yol bilən kafarət kəltüridu. U kanaptin etilgən muḳəddəs
kiyimni kiyip turup, □ 33 Əng muḳəddəs jay üqün kafarət kəltüridu; jamaət qediri
bilən ḳurbangaḥ üqünmu kafarət kəltüridu; ḳaloɣan kaḥinlar bilən barliḳ həlḳning
jamaiti üqün ḥəm kafarət kəltüridu.
34 Bu bolsa silər üqün əbədiy bir bəlgilimə bolidu; xuning bilən Israillarni barliḳ
gunaḥliridin paklax üqün yilda bir ḳetim kafarət kəltürüp berisilər».
Xuning bilən *Ḥarun* Pərwərdigar Musaoɣa buyruoɣinidək ḳildi.■

□ **16:22 «… Xunga u tekini qəlgə ḳoyuwətsun» —** bu ikki tekə tooɣrisidiki təpsilatlar tooɣruluḳ «ḳoxumqə
səz»imiznimu kərüng. ■ **16:27** Law. 6:23; Ibr. 13:11 □ **16:29 «nəpsinglarni tartip əzünglarni təwən
tutunglar» —** ibraniy tilida birla səz bilən ipadilinidu. Yəḥudiy ən'əniliri boyiqə bu ixlar roza tutuxni əz iqigə
alatti. **«məyli yərliklər bolsun…» —** «yərliklər» Ḳanaan zeminda tuoɣuloɣan Israillarni kərsitidu. ■ **16:29**
Law. 23:27 □ **16:31 «pütünləy aram alidioɣan xabat» —** ibraniy tilida «xabatlarning xabati». □ **16:32
«Hudaoɣa atap tikləngən kaḥin» —** bax kaḥin, demək. ■ **16:34** Mis. 30:10; Ibr. 9:7

17

Butpərəslikning aldini elix — tooɣra ibadət tooɣruluk

1 Pərwərdigar Musaoɣa səz kilip mundak dedi: —
2 Ḥarun bilən ooɣulliri wə barlik Israillaroɣa mundak degin: — Pərwərdigar silərgə buyruoɣan ḥəküm xuki: —
3-4 Israilning jəmətliridin boloɣan ḥərkandak kixi kurbanlik kilmakqi bolup, kala yaki koy yaki əqkini jamaət qedirining kirix aoɣzida, Pərwərdigarning turaloɣu qedirining aldioɣa, Pərwərdigaroɣa ataloɣan kurbanlik süpitidə yetiləp əpkəlməy, bəlki qedirgaḥning iqidə yaki taxkirida booɣuzlisa, uningdin akkan kan xu kixining gədinigə artilidu; bu adəm «kan təkkən» dəp, əz həlkidin üzüp taxlinidu. □ 5 Bu ḥəkümning məksiti Israillarning ḥazirkidək dalada mal soyup kurbanlik kilixning ornioɣa, kurbanlikliirini jamaət qedirining kirix aoɣzida Pərwərdigarning aldioɣa kəltürüp, kaḥinoɣa tapxurup Pərwərdigaroɣa «inakliк kurbanlikliri» süpitidə sunup booɣuzlixi üqündur. 6 Kaḥin kanni elip jamaət qedirining kirix aoɣzining yenidiki Pərwərdigarning kurbangaḥining üstigə sepip, Pərwərdigaroɣa huxbuy kəltürüx üqün mayni kəydürsun. ■ 7 Xuning bilən ular əmdi burunkidək buzukluk kilip tekə-jinlarning kəynidə yürüp, ularoɣa əz kurbanlikliirini ətküzüp yürmisun. Mana bu ular üqün dəwrdin-dəwrgiqə əbədiy bir bəlgilimə bolsun.
8 Sən ularoɣa: — Israilning jəmətidin yaki ularning arisida turuwatkan yaka yurtlukлardin biri kəydürmə kurbanlik yaki *baxka* kurbanlik ətküzməkqi bolsa, 9 uni Pərwərdigaroɣa atap sunux üqün jamaət qedirioɣa kirix aoɣzining aldioɣa kəltürmisə, u kixi əz həlkliridin üzüp taxlansun» — degin.

Kan yeməslik tooɣruluk

10 Əgər Israilning jəmətidin boloɣan ḥərkandak adəm yaki ularning arisida turuwatkan yaka yurtlukлar kan yesə, Mən yüzümni kanni yegən xu kixigə karxi kilimən, uni əz həlkidin üzüp taxlaymən. ■ 11 Qünki ḥərbir janiwarning jeni bolsa uning kenididur; Mən uni jeninglar üqün kurbangaḥ üstigə kafarət kəltürüxkə bərgənmən. Qünki kan əzidiki janning wasitisi bilən kafarət kəltüridu. □ 12 Xunga bu səwəbtin Mən Israillaroɣa: — «Silərning ḥeqbiringlar kan yeməslikinglar kerək, aranglarda turuwatkan yaka yurtlukлarmu kan yeməsliki kerək» — degənidim.
13 Əgər Israillardin biri yaki ularning arisida turuwatkan yaka yurtlukларning biri yeyixkə bolidioɣan bir qarpay ḥaywan yaki kuxni owlap, kenini təksə, uni topa bilən yepip koysun. 14 Qünki ḥərbir janiwarning jeni bolsa, uning kenidin ibarəttur. Uning jeni kenida boloɣaq mən Israillaroɣa: «Silər ḥeqkandak janiwarning kenini yeməŋlar, qünki ḥərbir janiwarning jeni uning kenididur; kimki uni yesə üzüp taxlinidu» — dedim.■

Ḥaywanlarning ələkliri tooɣruluk

□ **17:3-4** **«izaḥat»** — bu ayət yənə «Israilning jəmətliridin boloɣan ḥərkandak kixi kala, koy yaki əqkini qedirgaḥning iqidə yaki taxkirida booɣuzlap, jamaət qedirining kirix aoɣzida, yəni Pərwərdigarning turaloɣu qedirining aldioɣa kəltürüp Pərwərdigaroɣa atap kurbanlik süpitidə sunmioɣan bolsa, undakta, akkan kan xu kixining gədinigə artilidu» dəp tərjimə kilinidu. Bu tərjimini kollaydioɣan pikirlərgə mayil əməsmiz. Qünki altə yüz ming aililik ḥər küni əzliri üqün (kurbanlik üqün əməs) soyidioɣan malni «qedirining kirix aoɣzida» soyuxi ḥərgiz mumkin əməs. «Koxumqə səz»imizni kərüng. «Əz həlkidin üzüp taxlinix» — Hudaning Əzi xu adəmning bexioɣa biwasitə jaza qüxüridioɣanlikini kərsətsə kerək. Bizningqə bu səzlər (baxka səzlər koxulmioɣan əḥwalda) Israillaroɣa: — «silər xu adəmni ələmgə məḥkum kilixinglar kerək» degənlik əməs. ■ **17:6** Mis. 29:18; Law. 4:31 ■ **17:10** Yar. 9:4; Law. 3:17; 7:27; 19:26; Kan. 12:16,23; 1Sam. 14:33 □ **17:11** **«ḥərbir janiwarning...»** — ibraniy tilida «ḥərbir ət igisining». ■ **17:14** Yar. 9:4

15 Kimdəkim ölüp ḳalоɳan yaki yirtḳuqlar booɳup titma-titma ḳiliwətkən bir ḥaywanni yesə, məyli u yərlik yaki yaḳa yurtluḳ bolsun өz kiyimlirini yuyup, suda yuyunsun wə kəq kirgüqə napak sanalsun; andin u pak bolidu. ■ 16 Lekin u yaki kiyimlirini yumisa, yaki suda bədinini yumisa, xu kixi өz ḳəbiḥlikining jazasini tartidu.

18

Itaətmən həlḳ bolux — mən'i ḳilinoɳan jinsiy munasiwətlər

1 Pərwərdigar Musaoɳa səz ḳilip mundaḳ dedi: — 2 Sən Israillaroɳa mundaḳ degin: — «Mən bolsam Hudayinglar Pərwərdigardurmən. 3 Silər ilgiri turoɳan Misir zeminidikidək ixlarni ḳilmanglar wə yaki Mən silərni elip baridioɳan Ḳanaan zeminidikidək ixlarni ḳilmanglar; ularning rəsim-adətliridə yürmənglar, 4 bəlki Mening ḥөkümlirimgə əməl ḳilip, ḳanun bəlgilimilirimni tutup xu boyiqə menginglar. Mən Hudayinglar Pərwərdigardurmən. 5 Silər qoḳum Mening bəlgilimilirim bilən ḥөkümlirimni tutuxunglar kerək; insan ularoɳa əməl ḳilidioɳan bolsa ularning səwəbidin ḥayatta bolidu. Mən Pərwərdigardurmən.□ ■

6 — Ḥeqkim өzigə yeḳin tuoɳḳan boloɳan ayaloɳa yeḳinliḳ ḳilip əwritini aqmisun. Mən Pərwərdigardurmən.

7 Anangning əwritigə təgmə, bu atangning əwritigə təgkining bolidu; u sening anang boloɳaqḳa uning əwritigə təgsəng bolmaydu.□

8 Atangning ayalining əwritigimu təgmə, qünki xundaḳ ḳilsang atangning əwritigə təgkəndək bolidu.■

9 Sən aqa-singlingning, bir atidin boloɳan yaki bir anidin boloɳan, yaki xu өydə tuoɳuloɳan yaki baxḳa yərdə tuoɳuloɳan bolsun, uning əwritigə təgmə.

10 Sən өz ooɳlungning ḳizi wə yaki ḳizingning ḳizining əwritigə təgmə; qünki ularning əwriti sən өzüngning əwritidur.

11 Sən atangning ayalining ḳizining əwritigə təgmə; u atangdin tuoɳuloɳan, sening aqa-singling, xunga uning əwritigə təgmə.□ ■

12 Sən atangning aqa-singlisining əwritigimu təgmə, qünki u atangning bir-tuoɳḳinidur.■

13 Sən anangning aqa-singillirining əwritigimu təgmə, qünki u anangning bir-tuoɳḳinidur.

14 Atangning aka-inilirining ayalining əwritigə təgmə; ularning ayallirioɳa yeḳinliḳ ḳilma; qünki ular sening ḥammangdur.■

15 Sən keliningning əwritigə təgmə; u sening ooɳlungning ayali boloɳaqḳa, uning əwritigə təgsəng bolmaydu.■

16 Sən aka-iniliringning ayalining əwritigə təgmə; qünki bu өz aka-iniliringning əwritigə təgkəndək bolidu.■

17 Sən bir ayaloɳa wə xuning bilən birgə uning ḳizining əwritigə təgmə; xundaḳla uning ooɳlining ḳizi wə ḳizining ḳizinimu *hotunluḳḳa elip* əwritigə təgmə. Ular bir-birigə yeḳin tuoɳḳan boloɳaqḳa, mundaḳ ix pəsəndiliktur.■

■ **17:15** Mis. 22:31; Law. 11:40; Əz. 44:31 □ **18:5** **«ḥayatta bolidu»** — əḥmiyətlik, ḥəḳiḳiy roḥiy ḥayatta. ■ **18:5** Əz. 20:11,13; Rim. 10:5; Gal. 3:12 □ **18:7** **«əwrətkə tegix»** — jinsiy munasiwət ətküzmək (ibraniy tilida «əwrətni eqix» degən səz bilən ipadilinidu). Ibraniy tilida «anangning əwritini aqma, bu atangning əwritini aqḳining». Huda aldida ər-hotun bir tən boloɳaqḳa, anisining əwritini eqix atisining əwritini aqḳanoɳa barawərdur. Mundaḳ ḳilmix anisioɳimu, atisioɳimu qong ḥərmətsizlik, əlwəttə. ■ **18:8** Law. 20:11; 1Kor. 5:1 □ **18:11** **«atangning ayali»** — muxu yərdə өgəy anisi yaki atisining toḳilini kərsitidu. ■ **18:11** Law. 20:17 ■ **18:12** Law. 20:19 ■ **18:14** Law. 20:20; Əz. 22:11 ■ **18:15** Law. 20:12 ■ **18:16** Law. 20:21 ■ **18:17** Law. 20:14

18 Sən ayaling ḫayat waḳtida, uning aqa-singlisini hotunluḳḳa elip əwritigə təgmə. Undaḳ ḳilsang hotunungoɣa kündəxlik azabini kəltürisən.
19 Sən bir ayalning adət kərüp napak turoɣan waḳtida yeḳinliḳ ḳilip əwritigə təgmə.□ ■
20 Sən əz ḳoxnangning ayali bilən zina ḳilip əzüngni uning bilən napak ḳilma.■
21 Sən əz nəslingdin ḫeqbirini Molək məbudioɣa atap ottin ətküzsəng ḳət'iy bolmaydu. Əgər xundaḳ ḳilsang Hudayingning namini napak ḳiloɣan bolisən. Mən Əzüm Pərwərdigardurmən.□ ■
22 Sən ayallar bilən birgə boloɣandək ər kixi bilən birgə bolma. Bu ix yirginqliktur.■
23 Sən ḫeq ḫaywan bilən munasiwət ḳilip əzüngni napak ḳilma; xuningdək ayal kiximu munasiwət ḳildurux üqün bir ḫaywanning aldioɣa barmisun. Bu ix nijisliḳtur.■
24 Silər bu ixlarni ḳilip əzünglarni napak ḳilmanglar, qünki mən silərning ald-inglardin qiḳiriwatḳan taipilər bolsa xundaḳ ixlarni ḳilip əzlirini napak ḳiloɣan 25 wə zeminimu napak boloɣandur. Buning üqün Mən u zeminning ḳəbiḥlikini əz bexioɣa qüxürimən, xuningdək u zeminmu əzidə turuwatḳanlarni ḳusup qiḳiriwetidu.
26 Lekin silər bolsanglar Mening bəlgilimilirim bilən ḫəkümlirimni tutunglar; silərdin ḫeqkim, məyli yərlik yaki aranglarda turuwatḳan yaḳa yurtluḳ bolsun bu yirginqlik ixlardin ḫeqbirini ḳilmisun ■ 27 (qünki bu barliḳ yirginqlik ixlarni silərdin ilgiri xu zeminda turoɣan həlḳ ḳilip kəlgəqkə, zeminning əzi napak bolup ḳaldi). 28 Xundaḳ ḳilip zeminni napak ḳilsanglar, zemin əzi silərdin ilgiri əzidə turoɣan əllərni ḳusup qiḳaroɣandək, silərnimu ḳusup qiḳiriwetidu. 29 Qünki bu yirginqlik ixlarning ḫərḳandiḳini ḳiloɣuqi, — mundaḳ ḳilmixlarni ḳiloɣan ḫərḳandaḳ kixi əz həlḳi arisidin üzüp taxlinidu.□
30 Silər Mən silərgə tapilioɣinimoɣa əməl ḳilixinglar zərürdur; — demək, silər əzünglardin ilgiri ətkənlər tutḳan xu yirginqlik rəsim-ḳaidilərni tutup, əzünglarni napak ḳilmasliḳinglar kerək. Mən Hudayinglar Pərwərdigardurmən.

19

Ḫərhil bəlgilimilər wə ḫəkümlər

1 Pərwərdigar Musaoɣa səz ḳilip mundaḳ dedi: —
2 Sən Israillarning pütkül jamaitigə səz ḳilip ularoɣa mundaḳ degin: — «Mən Hudayinglar Pərwərdigar muḳəddəs boloɣaqḳa, silərmu muḳəddəs boluxunglar kerək.■
3 Silər ḫərbiringlar ananglar bilən atanglarni izzətlənglar; Mening xabat künlirimni bolsa, ularni tutuxunglar kerək. Mən əzüm Hudayinglar Pərwərdigardurmən.■
4 Silər ərziməs butlaroɣa tayanmanglar, əzünglar üqün ḳuyma butlarni yasimanglar. Mən əzüm Hudayinglar Pərwərdigardurmən.□ ■
5 Silər Pərwərdigaroɣa inaḳliḳ ḳurbanliḳini kəltürüxni halisanglar, ḳobul ḳilinoɣudək yol bilən uni sununglar. 6 Silər uni sunoɣan küni wə ətisi u yeyilsun; üqinqi künigə ḳaloɣini bolsa otta kəydürülsun. ■ 7 Əgər uningdin bir ḳismi üqinqi küni yeyilsə

□ **18:19 «adət kərüp» —** ibraniy tilida «ayrim ḫaləttə bolup» degən səzlər bilən ipadilinidu. ■ **18:19** Law. 20:18 ■ **18:20** Law. 20:10; Ḳan. 22:22; Yḥ. 9:5 □ **18:21 «Sən əz nəslingdin ḫeqbirini ... ottin ətküzsəng ḳət'iy bolmaydu» —** «ottin ətküzüx» insaniy ḳurbanliḳlarni kərsətsə kerək. ■ **18:21** Law. 20:2; Ḳan. 18:10; 2Pad. 17:17; 23:10 ■ **18:22** Law. 20:13 ■ **18:23** Law. 20:15,16 ■ **18:26** Law. 20:22 □ **18:29 «əz həlḳidin üzüp taxlinidu» —** 17-bab, 5-ayət wə uning izaḫatini kərüng. ■ **19:2** Law. 11:44; 20:7,26; 1Pet. 1:16 ■ **19:3** Mis. 20:12; 31:13; Law. 26:2 □ **19:4 «ərziməs butlar» —** ibraniy tilida «ərziməs ilaḥlar» degən səzlər bilən ipadilinidu. ■ **19:4** Mis. 34:17 ■ **19:6** Law. 7:16

ⱪurbanliⱪ ⱨaram ⱨesablinip ⱪobul ⱪilinmaydu. 8 Kimki uningdin yesə өz gunaⱨini өz üstigə alidu, qünki u Pərwərdigarоⱪa atap muⱪəddəs ⱪilinоⱪan nərsini napak ⱪildi; undaⱪ kixi өz həlⱪidin üzüp taxlinidu.

9 Silər zemininglardiki ⱨosulni yiоⱪsanglar, sən etizingning bulung-puxⱪaⱪlириоⱪiqə tamam yiоⱪiwalma wə ⱨosulungdin ⱪalоⱪan wasangni teriwalmiоⱪin. ■ 10 Üzüm talliringni pasangdiwatma wə üzüm talliridin qüxkən üzümlərnimu teriwalma, bəlki bularni kəmbəоⱪəllər bilən musapirlarоⱪa ⱪoyоⱪin. Mən Өzüm Hudayinglar Pərwərdigardurmən.

11 Silər ооⱪrilиⱪ ⱪilmanglar, aldamqiliⱪ ⱪilmanglar, bir-biringlarоⱪa yalоⱪan səzlimənglar.■
12 Mening namim bilən yalоⱪan ⱪəsəm iqmənglar, undaⱪ ⱪilsang Hudayingning namini bulоⱪaysən. Mən Pərwərdigardurmən.■
13 Өz ⱪoxnangоⱪa zulum ⱪilma, uningkini өzüngning ⱪiliwalma.
Mədikarning ⱨəⱪⱪini keqiqə yeningda ⱪondurup ⱪalma.■
14 Gas kixini tillima, kor kixining aldida putlixangоⱪu nərsini ⱪoyma; bəlki өz Hudayingdin ⱪorⱪⱪin. Mən Pərwərdigardurmən.
15 Ⱨөküm ⱪilоⱪiniinglarda ⱨeq naⱨəⱪliⱪ ⱪilmanglar; namratⱪimu yan basmay, bayоⱪimu yüz-hatirə ⱪilmay, bəlki adilliⱪ bilən өz ⱪoxnang üstidin tooⱪra ⱨөküm ⱪilоⱪin.■
16 Өz həlⱪingning arisida gəp toxuоⱪuqi bolup yürmə; ⱪoxnangning jeniоⱪa ⱨeqⱪandaⱪ ziyan-zəhmət yətküzmə. Mən Pərwərdigardurmən.■
17 Sən kөnglüngdə өz ⱪerindixingdin nəprətlənmigin; ⱪoxnangda *gunaⱨ bolsa* sən uning səwəbidin bexingоⱪa gunaⱨ kelip ⱪalmasliⱪi üqün uningоⱪa tənbiⱨ-nəsiⱨət bərgin.■
18 Sən intiⱪam almiоⱪin wə өz həlⱪingning nəsligə ⱨeq adawətmu saⱪlimiоⱪin, bəlki ⱪoxnangni өzüngni səygəndək səygin. Mən Pərwərdigardurmən.■
19 Silər Mening ⱪanun-bəlgilimilirimni tutunglar. Sən өz qarpayliringni baxⱪa nəsillər bilən qepixturma, etizingоⱪa ikki hil uruⱪ salmiоⱪin, ikki hil yiptin toⱪoloⱪan kiyimni kiymə.■
20 Əgər bir ər kixi ⱪiz-qokan bilən yetip munasiwət өtküzsə, wə u baxⱪa biri bilən wədiləxkən dedək bolsa, bu dedəkning ⱨərlük puli tapxurulmiоⱪan bolsa, yaki uningоⱪa ⱨərlük berilmigən bolsa, muwapiⱪ jaza berilsun. Lekin ⱪiz-qokan ⱨər ⱪilinmiоⱪaqⱪa, ⱨər ikkisi өltürülmisun. □ 21 Ər kixi bolsa өzining itaətsizlik ⱪurbanliⱪini jamaət qedirining kirix aоⱪzining aldiоⱪa, Pərwərdigarning aldiоⱪa kəltürsun; itaətsizlik ⱪurbanliⱪi bir ⱪoqⱪar bolsun. 22 Kaⱨin u itaətsizlik ⱪurbanliⱪi üqün kəltürgən ⱪoqⱪarni elip uning sadir ⱪilоⱪan gunaⱨi üqün Pərwərdigarning aldida kafarət kəltüridu; uning ⱪilоⱪan gunaⱨi uningdin kəqürülidu.
23 Silər zeminоⱪa kirip ⱨərhil yəydiоⱪan mewilik dərəhlərni tikkən bolsanglar, mewilirini «hətnisiz» dəp ⱪaranglar; üq yiloⱪiqə buni «hətnisiz» dəp ⱪarap uningdin yemənglar. 24 Tətinqi yili ularning ⱨəmmə mewiliri Pərwərdigarоⱪa mədⱨiyə süpitidə muⱪəddəs ⱪilip beоⱪixlansun. 25 Andin bəxinqi yildin tartip silər ularning mewiliridin yeyixkə baxlanglar. Xundaⱪ ⱪilsanglar *zemin* məⱨsulatlirini silərgə ziyadə ⱪilidu. Mən Hudayinglar Pərwərdigardurmən.

■ **19:9** Law. 23:22; Ⱪan. 24:19 ■ **19:11** Mis. 20:15 ■ **19:12** Mis. 20:7; Ⱪan. 5:11 ■ **19:13** Ⱪan. 24:14; Yaⱪ. 5:4 ■ **19:15** Ⱪan. 1:17; 16:19; Pənd. 24:23 ■ **19:16** Mis. 23:1 ■ **19:17** Mat. 18:15; Luⱪa 17:3; 1Yuⱨa. 2:9,11; 3:15 ■ **19:18** Mat. 5:39,43,44; 22:39; Luⱪa 6:27; Rim. 12:19; 13:9; 1Kor. 6:7; Gal. 5:14; 1Tes. 5:15; 1Pet. 3:9; Yaⱪ. 2:8 ■ **19:19** Ⱪan. 22:9,11 □ **19:20 «muwapiⱪ jaza berilsun»** — bəlkim ər kixi dedəkning igisigə yaki uning bilən wədiləxkən kixigə jərimanə tөlixi kerək.

26 Silər qan qikmioqan nərsini yeməŋlar. Nə palqilik nə jadugərlik qilmanglar.□
27 Silər bexinglarning qekə-qərisidiki qaqni qüxürüp dügilək qiliwalmanglar,
sakalning uq-yanlirini buzmanglar.■

28 Silər ölgənlər üqün bədininglarni zəhim yətküzüp tilmanglar, özünglaroqa
heqkandak gül-sürət qəkmənglar. Mən Pərwərdigardurmən.■
29 Sən kizingni buzukluk-pahixilikkə selip napak qilmioqin. Bolmisa, zemindikilər
buzukluk-pahixilikkə berilip, pütkül zeminni əyx-ixrət kaplap ketidu.
30 Silər Mening xabat künlirimni tutunglar, Mening mukəddəs jayimni
hörmətlənglar. Mən Pərwərdigardurmən.
31 Jinkəxlər bilən sehirgərlərgə tayanmanglar, ularning kəynidin yürüp özünglarni
napak qilmanglar. Mən özüm Hudayinglar Pərwərdigardurmən.■
32 Ak bax kixining aldida ornungdin tur, kerilarni hörmət qiloqin; Hudayingdin
korkkin. Mən Pərwərdigardurmən.
33 Bir musapir zeminda aranglarda turuwatkan bolsa silər uningoqa zulum
qilmanglar, ■ 34 bəlki aranglarda turuwatkan musapir silərgə yərlik kixidək bolsun;
uni özüngni səygəndək səygin; qünki silərmu Misir zeminida musapir boloqansilər.
Mən Hudayinglar Pərwərdigardurmən.
35 Silərning həküm qikirixinglarda, uzunluk, eoqirlik wə həjim ölqəxtə heqkandak
nahəklik bolmisun; 36 silərdə adil taraza, adil taraza taxliri, adil əfah kəmqini bilən
adil hin kəmqini bolsun. Mən silərni Misir zeminidin qikirip kəlgən Hudayinglar
Pərwərdigardurmən.□ ■
37 Silər Mening barlik kanun-bəlgilimilirim wə barlik həkümlirimni tutup, ularoqa
əməl kilinglar; mən Pərwərdigardurmən.

20

Ölümgə layik gunahlar

1 Pərwərdigar Musaoqa səz kilip mundak dedi: —
2 Sən Israillaroqa səz kilip mundak degin: — Əgər Israillarning biri wə yaki Israil
zeminida turuwatkan musapirlarning biri Molək butioqa nəslining birini beoqixlisa,
uningoqa ölüm jazasi berilixi kerək; zemindikilər uni qalma-kesək kilsun. ■ 3 Wə Mən
Öz yüzümni bu kixigə karxi kilimən, qünki özi öz əwladlirining birini Molək butioqa
beoqixlap mukəddəs jayimni paskina kilip, Mening namimni buloqioqini üqün uni öz
hölkidin üzüp taxlaymən. 4 Əgər zeminda turuwatkanlar öz nəslidin birini Moləkkə
beoqixlioqanda xu kixigə közlirini yumup, uning bilən kari bolmisa, xundakla uni
öltürmisə, 5 Mən Özüm yüzümni u kixi bilən uning ailisigə karxi kilimən, uni wə
uningoqa əgixip buzukqilik kiloquqilar, yəni Moləkning kəynidin yürüp buzukqilik
kiloquqilarning həmmisini öz hölkidin üzüp taxlaymən.□
6 Jinkəxlər bilən sehirgərlərgə tayinip, ularning kəynigə kirip buzukqilik kilip
yürgüqilər bolsa, Mən yüzümni xu kixilərgə karxi kilip, uni öz hölkidin üzüp
taxlaymən.■
7 Xunga özünglarni pak kilip mukəddəs bolunglar, qünki Mən Hudayinglar
Pərwərdigardurmən. ■ 8 Kanun-bəlgilimilirimni tutup, ularoqa əməl kilinglar; Mən

□ **19:26** **«Silər kan qikmioqan nərsini yeməŋlar»** — kan yeyix əpsunqilik-jadugərlikning ayrilmas bir kismi bolatti. ■ **19:27** Law. 21:5 ■ **19:28** Kan. 14:1 ■ **19:31** Law. 20:6 ■ **19:33** Mis. 22:21 □ **19:36** **«bir əfah»** — təhminən 2 kürə yaki 22 litr. **«bir hin»** — təhminən 3.6 litr. ■ **19:36** Pənd. 11:1; 16:11; 20:10 ■ **20:2** Law. 18:21 □ **20:5** **«öz hölkidin üzüp taxlaymən»** — bu ibarə adəttə adəmning Hudaning biwasitə jazasi bilən dunyadin juda kilinixini kərsitidu. ■ **20:6** Law. 19:31 ■ **20:7** Law. 11:44; 19:2; 1Pet. 1:16

bolsam silərni muqəddəs qiloɣuqi Pərwərdigardurmən.
9 Əgər birkim øz atisi yaki anisini qaroɣisa, ularoɣa ølüm jazasi berilmisə bolmaydu;
qünki u øz ata-anisini qaroɣioɣini üqün øz qeni øz bexioɣa qüxkən bolidu.■
10 Əgər birkim baxqisining ayali bilən zina qilsa, yəni øz qoxnisining ayali bilən zina
qilsa, zina qiloɣan ər bilən ayal ikkisi ølüm jazasini tartmisa bolmaydu.■
11 Əgər birsi atisining ayali bilən yatsa, øz atisining əwritigə təgkən bolidu; ular ikkisi
ølüm jazasini tartmisa bolmaydu; ularning qeni øz bexioɣa qüxkən bolidu.□ ■
12 Birsi øz kelini bilən yatsa, ikkisi nijislik qiloɣini üqün ølüm jazasini tartmisa
bolmaydu; ularning qeni øz bexioɣa qüxkən bolidu.■
13 Birsi ayal kixi bilən yatqandək ər kixi bilən yatsa ikkisi yirginqlik ix qiloɣan bolidu;
ularoɣa ølüm jazasi berilmisə bolmaydu. Øz qeni øz bexioɣa qüxkən bolidu.■
14 Əgər birsi qizi bilən anisini qoxup hotunluqqa alsa pəsəndilik qiloɣan bolidu.
Ər bilən ikki ayal otta køydürülsun. Xuning bilən aranglarda ɦeq pəsəndilik ix
bolmaydu.□ ■
15 Birsi bir ɦaywan bilən munasiwət ətküzsə, u ølüm jazasini tartsun, ɦaywannimu
ølturünglar.■
16 Əgər ayal kixi bir ɦaywanning qexioɣa berip munasiwət qildursa, ayal bilən
ɦaywanning ikkisini øltürünglar; øz qeni øz bexioɣa qüxkən bolidu.
17 Birsi aqa-singlisini, yəni atisidin yaki anisidin boloɣan qizni elip, əwritigə təgsə
wə bu qizmu uning əwritigə təgsə uyatlik ix bolidu; xuning üqün ər-ayal ikkisi øz
ɦəlqining køz aldidin üzüp taxlansun; u øz aqa yaki singlisining əwritigə təgkəqkə,
øz qəbiɦliki øz bexioɣa qüxkən bolidu.■
18 Birsi adət kørgən aoɣrik waqtida bir ayal bilən birgə yetip, uning əwritigə təgsə,
undaqta u uning qan mənbəsigə təgkən, ayalmu qan mənbəsini eqip bərgən bolup,
ikkisi øz ɦəlqidin üzüp taxlinidu.■
19 Sən øz anangning aqa-singlisi wə atangning aqa-singlisining əwritigə təgmə; qünki
kimki xundaq qilsa yeqin tuoɣqinining əwritigə təgkən bolidu; ular ikkilisining øz
qəbiɦliki øz bexioɣa qüxkən bolidu.■
20 Birsi taoɣisining ayali bilən yatsa taoɣisining əwritigə təgkən bolidu; ikkilisi øz
gunaɦini øz bexioɣa alidu; ular pərzəntsiz ølidu.■
21 Birsi aka-inisining ayalini alsa paskina bir ix bolidu. U øz birtuoɣqan aka-inisining
əwritigə təgkən bolidu; ular ikkilisi pərzəntsiz qalidu.□ ■

Paklik, muqəddəslik, itaətmənlik

22 Silər Mening barlik qanun bəlgilimilirim bilən barlik ɦøkümlirimni tutup,
buningoɣa muwapiq əməl qilinglar; bolmisa, Mən silərni elip berip turoɣuzidioɣan

---

■ **20:9** Mis. 21:17; Pənd. 20:20; Mat. 15:4 ■ **20:10** Law. 18:20; Qan. 22:22; Yɦ. 8:5 □ **20:11 «atisining ayali»** — muxu yərdə øgəy anisi yaki atisining tokilini kørsitidu. ■ **20:11** Law. 18:8 ■ **20:12** Law. 18:15 ■ **20:13** Law. 18:22 □ **20:14 «birsi qizi bilən anisini qoxup hotunluqqa alsa»** — yaki «... birsi qizi bilən anisini qoxup ular bilən zina qilip yatsa...». **«otta køydürülüx»** — ular booɣuzlanoɣandin keyin, əlwəttə. Bu jaza bolsa ularni dəpnə qilinix imtiyazidin məɦrum qilidu. ■ **20:14** Law. 18:17 ■ **20:15** Law. 18:23 ■ **20:17** Law. 18:9 ■ **20:18** Law. 18:19 ■ **20:19** Law. 18:12,13 ■ **20:20** Law. 18:14 □ **20:21 «....U øz birtuoɣqan aka-inisining əwritigə təgkən bolidu; ular ikkilisi pərzəntsiz qalidu»** — 18-19-bablarda agaɦ qiloɣan gunaɦlarning jazaliri 20-babta kørsitilgən bolup, bu jazalarning türliri səkkiz hil: — (1) ølüm jazasi (naməlum yol bilən); (2) qalma-kesək qilix (məsilən, 1-ayət); (3) «øz ɦəlqidin üzüp taxlinix» — Hudaning bir kixini biwasitə jazalap uni bu dunyadin juda qilixi; (4) «uning qeni uning bexioɣa qüxidu» — naməlum yol bilən Huda təripidin ølüm jazasi berilidu; (5) dəpnə qilinmay otta køydürülüx (booɣuzlanoɣandin keyin); (6) «ɦəlqning køz aldidin üzüp taxlinix» — bu ɦəlqning køz aldida Huda təripidin naməlum yol bilən ølüm jazasioɣa tartilix; (7) «øz gunaɦi øz bexioɣa qüxkən bolidu» — buningda, bəlkim, Hudaning xu kixigə biwasitə muwapiq əmma naməlum bir jazani qüxürüxi; (8) əwladsiz qaldurux. ■ **20:21** Law. 18:16

zemin silərni qusup qikiriwetidu. ■ 23 Silər Mən aldinglardin ḥəydiwetidioɣan əllərning rəsim-qaidiliri boyiqə mangsanglar bolmaydu; qünki ular bu yirginqlik ixlarning ḥəmmisini qilip kəldi, wə xuning üqün ular Manga yirginqlik boldi. ■ 24 Xuning üqün Mən silərgə: «Silər ularning zeminini miras qilip alisilər; Mən xu süt bilən ḥəsəl akidioɣan zeminni silərgə berimən», dəp eytqanidim; silərni baxqa həlklərdin ayrim qiloɣan Hudayinglar Pərwərdigardurmən. ■ 25 Xunga silər pak wə napak qarpaylarni pərq etip, pak wə napak uqar-qanatlarni tonup, Mən silər üqün ayrip, napak qilip bekitip bərgən janiwarlarning iqidin ḥərqandiqi, qarpay yaki uqar-qanat bolsun yaki yərdə əmiligüqi janiwar bolsun, ularning ḥeqbiri bilən əzünglarni napak qilmanglar. ■ 26 Silər Manga has pak-muqəddəs boluxunglar kerək; qünki Mən Pərwərdigar pak-muqəddəsturmən, silərni Manga has bolsun dəp barliq əllərdin ayrim qiloɣanmən.

Jinkəx-jadugərlərdin agaḥ bolux tooɣruluq

27 Jinkəx yaki seḥirgər boloɣan ḥərqandaq ər yaki hotun kixigə ölüm jazasi berilmisə bolmaydu; həlq ularni qalma-kesək qilsun; ularning qeni əz bexioɣa qüxkən bolidu.■

21

Kaḥinlarni baxquridioɣan bəlgilimilər

1 Pərwərdigar Musaoɣa səz qilip mundaq dedi: —
Sən kaḥinlar boloɣan Ḥarunning ooɣullirioɣa mundaq degin: — bir kaḥin əz həlqining arisidiki ölgənlər wəjidin özini napak qilmisun. 2 Pəqət özining yeqin tuoɣqanliri üqün — anisi bilən atisi, ooɣli bilən qizi wə aka-inisining ölüki tüpəylidin özini napak qilsa bolidu; 3 xuningdək əgər aqa-singlisi ərgə təgməy pak qiz ḥaləttə əzi bilən billə turuwatqan bolsa, uning ölüki tüpəylidin özini napak qilsa bolidu; 4 qünki *kaḥin* əz həlqining arisida mətiwər boloɣaqqa, özini napak qilip buloɣimasliqi kerək.□
5 Kaḥinlar bexini yerim-yata qilip qüxürməsliki, saqilining uq-yanlirini ḥəm qüxürməsliki, bədinigimu zəhim yətküzüp tilmasliqi kerək, 6 bəlki ular əz Hudasioɣa muqəddəs turup, Hudasining namini buloɣimasliqi kerək; qünki ular Pərwərdigaroɣa atap otta sunulidioɣan qurbanliqlarni, əz Hudasining nenini sunidu; xunga ular muqəddəs boluxi kerək.
7 Ular bir ayalni əz əmrigə aloɣanda paḥixə ayalnimu, buzuq ayalnimu almasliqi kerək wə eri qoyuwətkən ayalnimu almisun. Qünki kaḥin bolsa əz Hudasioɣa has muqəddəs qilinoɣan. 8 U Hudayingning nenini sunoɣini üqün u sanga nisbətən muqəddəs dəp sanilixi kerək; qünki silərni muqəddəs qiloɣuqi Pərwərdigar Özüm muqəddəsturmən.
9 Əgər bir kaḥinning qizi paḥixilik qilip özini buloɣioɣan qilsa, əz atisini buloɣioɣan bolidu; u otta kəydürülsun.

Bax kaḥin tooɣruluq bəlgilimilər

10 Bexioɣa məsiḥləx zəytun meyi tökülgən, kaḥinliq kiyimlərni kiyixkə tiklangən, əz qerindaxlirining arisida bax kaḥin qilinoɣan kixi yalangbax bolmisun, kiyimlirinimu

---

■ **20:22** Law. 18:26 ■ **20:23** Law. 18:3,30 ■ **20:24** Mis. 3:8 ■ **20:25** Law. 11:2; Qan. 14:4 ■ **20:27** Qan. 18:10; 1Sam. 28:7 □ **21:4 «qünki kaḥin əz həlqining arisida mətiwər boloɣaqqa, özini napak qilip buloɣimasliqi kerək»** — baxqa birhil tərjimisi: «qünki u (kaḥin) əz həlqi iqidə ayalning eri süpitidə özini napak qilip buloɣimasliqi kerək». Bu tərjimining mənisi: «u ayal tərəpning uruq-tuoɣqanlirining ölüklirigə yeqin kəlməsliki, uningoɣa təgməsliki kerək».

yirtmisun; □ 11 U yənə ḥeq ələkkə yeḳinlaxmasliḳi kerək, ḥətta atisi wə yaki
anisining ələklirining wəjidin əzini napak ḳilmasliḳi kerək. □ 12 U *wəzipisidə*
turuwatḳanda muḳəddəs jaydin ḥərgiz ayrilmisun wə xuningdək Hudasining
muḳəddəs jayini buloɣimasliḳi kerək; qünki uning Hudasining uni Əzigə has ḳiloɣan
«məsiḥləx meyi» uning bexida turidu. Mən Pərwərdigardurmən.
13 U hotun alsa pak ḳizni elixi kerək; 14 tul wə yaki ərdin ḳoyuwetilgən ayal wə yaki
buzuḳ wə yaki paḥixə ayal bolsa bularni almasliḳi, bəlki əz həlḳidin boloɣan pak ḳizni
hotunluḳḳa elixi kerək. 15 Bolmisa u əz həlḳining arisida əz uruḳini napak ḳilidu;
qünki uni muḳəddəs ḳiloɣuqi Pərwərdigar Məndurmən.

Kaḥinlar tooɣrisidiki yənə birnəqqə bəlgilimə

16 Pərwərdigar Musaoɣa səz ḳilip mundaḳ dedi: — 17 Sən Ḥarunoɣa mundaḳ degin: —
«Əwladtin-əwladḳiqə sening nəslingdin boloɣan birsi meyip bolsa, Hudaning nenini
sunux üqün yeḳin kəlmisun; 18 meyip boloɣan ḥərḳandaḳ kixi ḥərgiz yeḳin kəlmisun
— yaki kor bolsun, tokur bolsun, panaḳ bolsun yaki bir əzasi yənə bir jüpidin uzun
boloɣan adəm bolsun, 19 puti yaki ḳoli sunuḳ bolsun, 20 dok bolsun, parpa bolsun,
kəzidə aḳ bolsun, ḳiqixḳaḳ boloɣan bolsun, təmrətkə basḳan bolsun yaki uruḳdeni
ezilgən ḥərkim bolsun, □
21 Ḥarun kaḥinning nəslidin boloɣan undaḳ meyip kixilərning ḥeqbiri
Pərwərdigaroɣa atap otta sunulidioɣan nərsilərni kəltürüxkə yeḳin barmisun; undaḳ
kixi meyiptur; u əz Hudasining nenini sunuxḳa yeḳin kəlmisun. 22 Ḥalbuki,
u əz Hudasining nenini, yəni «əng muḳəddəs» wə «muḳəddəs» ḥesablanoɣan
nərsilərning ḥər ikkisidin yesun. 23 Pəḳət u pərdidin ətüp iqkirisigə kirməsliki
yaki ḳurbangaḥḳimu yeḳin barmasliḳi kerək; qünki u meyiptur; bolmisa, u Mening
muḳəddəs jaylirimni buloɣioɣan bolidu; qünki ularni muḳəddəs ḳiloɣuqi Pərwərdigar
Əzümdurmən».
24 Bu səzlərning ḥəmmisini Musa Ḥarun bilən uning ooɣulliri wə Israillarning
ḥəmmisigə eytip bərdi.

22

Muḳəddəs nərsilərdin kim bəḥrimən bolidu?

1 Pərwərdigar Musaoɣa səz ḳilip mundaḳ dedi: —
2 Sən Ḥarun bilən uning ooɣullirioɣa mundaḳ degin: — «Silər Israillarning Manga
atioɣan muḳəddəs ḥədiyələrni eḥtiyatqanliḳ bilən bir tərəp ḳilinglar, bolmisa ular
namimni buloɣixi mumkin. Mən Pərwərdigardurmən». 3 Ularoɣa mundaḳ degin: —
«Silər ḥərbir dəwrlərdə, barliḳ nəsillinglardin ḥərḳaysisi Israillar Pərwərdigaroɣa
atioɣan pak nərsilərgə napak ḥaləttə yeḳinlaxsa, undaḳ kixi Mening aldimdin üzüp
taxlinidu. Mən Pərwərdigardurmən.
4 Ḥarunning nəslidin biri pesə-mahaw yaki aḳma kesili boloɣan bolsa, pak
bolmioɣuqə muḳəddəs nərsilərdin yemisun. Birkim ələkning səwəbidin napak
boloɣan birkimgə wə yaki məniysi eḳip kətkən kixigə tegip kətsə, ■ 5 yaki adəmni
napak ḳilidioɣan əmiligüqi janiwaroɣa təgsə yaki ḥərḳandaḳ yuḳup ḳalidioɣan

□ **21:10** **««yalangbax bolux» wə «kiyimlərni yirtix»»** — ḥər ikki ḥərikət matəm tutuxning birhil ipadisi idi. Bax kaḥinning alaḥidə ḥəm muḳəddəs wəzipisi boloɣaqḳa, ḥətta matəm ixliridimu hizmət orni wə burqidin ayrilmasliḳi kerək idi (11-12-ayətnimu kərüng). □ **21:11** **«U yənə ḥeq ələkkə yeḳinlaxmasliḳi kerək,... ələklirining wəjidin əzini napak ḳilmasliḳi kerək»** — birsi ələkkə təgsə «napak» dəp ḥesablanoɣaqḳa, kaḥin bir ələkkə təgkən bolsa əz wəzipisini yürgüzəlməydioɣan bolup ḳalidu. □ **21:20** **«yarpa bolsun»** — yaki «yigləp ḳaloɣan bolsun». ■ **22:4** Law. 15:2

napakliқi bar bir adəmgə tegip kətsə, (napakliқi nemidin boluxidin қət'iynəzər)
6 mundaқ nərsilərgə təgkən kixi kəq kirgüqə napak bolup, muқəddəs nərsilərdin
yemisun. U bədinini suda yusun 7 andin kün olturoɣanda pak sanilip, muқəddəs
nərsilərdin yeyixkə bolidu; qünki bular uning ozuқidur.
8 U *əzlükidin* əlgən wə yaki yirtқuqlar booɣup қoyoɣan ḥaywanni yeyix bilən əzini
napak қilmisun. Mən Pərwərdigardurmən.■
9 Ular Mening bu tapilioɣanlirimni tutuxi kerək; bolmisa, buningoɣa ihlassizliқ қilsa,
xu əlük tüpəylidin gunaḥkar bolup əlidu; ularni muқəddəs қiloɣuqi Pərwərdigar
Əzümdurmən.
10 Kaḥinlaroɣa yat boloɣan ḥeqқandaқ kixi muқəddəs nərsilərdin yemisun.
Kaḥinning yenidiki musapir-meḥman wə yaki mədikari bolsun ularmu muқəddəs
nərsilərdin yemisun. 11 Ḥalbuki, kaḥin əzi pul qiқirip setiwaloɣan қul uningdin
yeyixkə bolidu; xuningdək uning əyidə tuoɣuloɣan kiximu uningdin yesə bolidu.
12 Kaḥinning қizi yat kixigə təgkən bolsa umu «kətürmə ḥədiyə» süpitidə ataloɣan
muқəddəs nərsilərdin yemisun. □ 13 Lekin əgər kaḥinning қizi tul bolup қelip,
yaki қoyup berilip pərzəntsiz ḥaləttə atisining əyigə yenip kelip, yax waқtidikidək
olturoɣan bolsa, undaқta atisining taamidin yeyələydu; lekin ḥeqbir yat kixi uningdin
yeməsliki kerək.■
14 Əgər birkim bilməy, muқəddəs nərsilərdin yəp salsa, undaқta u uningoɣa xuning
bəxtin birini қoxup, muқəddəs nərsining əzi bilən kaḥinoɣa қayturup bərsun.
15 *Kaḥinlar* Israillarning Pərwərdigaroɣa atioɣan nərsilirini buloɣimasliқi kerək; □
16 bolmisa, həlқ muқəddəs ḥədiyilərdin yeyixi bilən, kaḥinlar həlқning gədinigə
itaətsizlik gunaḥini yükləp қoyoɣan bolidu; qünki ularni muқəddəs қiloɣuqi
Pərwərdigar Əzümdurmən».□

Қəsəmgə baoɣkiқ қurbanliқ wə ihtiyariy қurbanliқlar

17 Pərwərdigar Musaoɣa səz қilip mundaқ dedi: — 18 Sən Ḥarun bilən uning ooɣulliri
wə Israillarning ḥəmmisigə mundaқ degin: — Əgər Israil jəmətidin biri wə yaki Israil
zeminida turuwatқan musapirlarning biri əz қəsəmlirigə baoɣliқ қurbanliқ yaki
ihtiyariy қurbanliқni sunup, Pərwərdigaroɣa atap kəydürmə қurbanliқ қilmaқqi
bolsa, 19 undaқta u қobul қilinixi üqün bejirim ərkək kala, қoy yaki əqkilərdin
kəltürünglar. 20 Əyibi bolmioɣan bir janiwarni sunuxunglar kerək; qünki xundaқ
boloɣini silər üqün қobul қilinmas.
21 Birsi kalilardin yaki uxxaқ maldin əz қəsəmlirigə baoɣliқ қurbanliқ yaki ihti-
yariy қurbanliқni sunup, Pərwərdigaroɣa atap inaқliқ қurbanliқi қilmaқqi bolsa,
sunuloɣan ḥaywan қobul қilinixi üqün bejirim boluxi kerək; uning ḥeqқandaқ əyibi
bolmisun. ■ 22 Kor yaki aқsaқ-qolaқ, qonaқ yaki yarisi yiringdap kətkən, təmrətkə
basқan yaki қotur-qaқa besip қaloɣan ḥaywanlar bolsa — bularni Pərwərdigaroɣa
atap sunsanglar yaki bularni Pərwərdigaroɣa atap қurbanliқ süpitidə қurbangaḥta
otta kəydürsənglar bolmaydu.
23 Torpaқ yaki қoyning məlum jüp əzasidin biri uzunraқ ya қisқa bolsa, mundaқlarni
ihtiyariy қurbanliқ süpitidə ətküzsəng bolidu, lekin қəsəmgə baoɣliқ bolsa қurbanliқ
üqün қobul қilinmas.

■ **22:8** Mis. 22:31; Law. 17:15; Əz. 44:31 □ **22:12 «yat kixi» —** muxu yərdə kaḥin bolmioɣan kixini kərsitidu.
■ **22:13** Law. 10:14 □ **22:15 «Kaḥinlar» —** ibraniy tilida «Ular». Kaḥinlar həlқning muқəddəs nərsilərdin
yeməslikigə məs'ul idi (16-ayətni kərüng). Bəzi alimlar «ular»ni «həlқ» dəp tərjimə қilidu. □ **22:16 «qünki
ularni muқəddəs қiloɣuqi Pərwərdigar Əzümdurmən» —** muxu yərdə «ularni» bəlkim kaḥinlarning əzlirini
kərsitixi mumkin. ■ **22:21** Қan. 15:21; 17:1

24 Urukdini zəhimləngən, ezilip kətkən, yerilоqan yaki piqilоqan ḫaywanni
Pərwərdigarоqa atap qurbanlik qilmanglar. Mundak ixni өz zeminiglardimu ḫərgiz
qilmanglar.
25 Hudayinglarning neni süpitidə yaqa yurtluk kixining qolidin xundak
ḫaywanlardin ḫeqqaysisini elip sunmanglar; qünki ular meyip bolоqaqqa, silər
üqün qobul qilinmaydu.□

Baxqa birnəqqə bəlgilimə

26 Pərwərdigar Musaоqa səz qilip mundak dedi: — 27 Bir mozay, qoza yaki ooqlak
tuoqulsa yəttə küngiqə anisini əmsun; səkkizinqi künidin baxlap Pərwərdigarоqa
atap otta sunidioqan qurbanlik süpitidə qobul boluxqa yaraydu.□
28 Məyli kala bolsun, qoy bolsun, silər anisi bilən balisini bir kündə booquzlimanglar.
29 Silər Pərwərdigarоqa atap bir təxəkkür qurbanliqi sunmaqqi bolsanglar, qobul
qilinixqa layik bolоqan yol bilən sununglar. 30 U sunulоqan künidə yeyilixi kerək;
uningdin ḫeqnemini ətisigə qaldurmasliqinglar kerək. Mən Pərwərdigardurmən.■
31 Silər Mening əmrlirimni qing tutup, ularоqa əməl qilinglar. Mən
Pərwərdigardurmən. 32 Mening muqəddəs namimni bulоqimanglar, Mən əmdi
Israillarning arisida muqəddəs dəp bilinimən. Mən silərni muqəddəs qiloquqi
Pərwərdigar bolup, 33 Hudayinglar boluxqa silərni Misir zeminidin qiqirip kəldim.
Mən Pərwərdigardurmən.

23

Huda Israiloqa bekitkən ḫeyt-bayramlar

1 Pərwərdigar Musaоqa səz qilip mundak dedi: — 2 Sən Israillarоqa mundak degin:
— Pərwərdigar bekitkən ḫeytlar, silər muqəddəs sorunlar bolsun dəp qakirip
jakarlaydioqan ḫeytlirim mana munulardur: —□
3 (altə kün ix-əmgək qilinsun; lekin yəttinqi küni «has xabat küni», muqəddəs
sorunlar küni bolidu; u küni ḫeqkandak ix-əmgək qilmanglar. Qəyərdila tursanglar
bu kün Pərwərdigarоqa ataloqan xabat küni bolidu).□ ■

□ **22:25** **«Hudayinglarning neni»** — uningоqa ataloqan türlük ḫədiyə-qurbanliklar. Muxu yərdə kəzdə tutuloqini ḫaywanlardur. Baxqa birhil tərjimisi: «Hudayinglarning neni süpitidə silər yaqa yurtluk kixining qolidin ḫeq qurbanliqni elip sunmanglar wə silər xundak ḫaywanlar (meyip ḫaywanlar)din ḫeqqaysisini sunmanglar; qünki ular meyip bolоqaqqa, silər üqün qobul qilinmaydu». Lekin bizningqə bu tərjimə tooqra əməs; qünki Musaоqa qüxürülgən qanun boyiqə yaqa yurtluklar hətnə qobul qilsa, qurbanliklarni sunuxqa bolatti. **«silər üqün qobul qilinmaydu»** — muxu yərdə «silər» qurbanlik sunоqan yaqa yurtluqni өz iqigə alidu. □ **22:27** **«anisini əmsun»** — ibraniy tilida «ana astida tursun». ■ **22:30** Law. 7:15 □ **23:2** **«Pərwərdigar bekitkən ḫeytlar»** — muxu ibarini tooqrirak bayan qilsak «Pərwərdigar bekitkən wakit-pəsillər» degən bolidu. Bu «pəsil-wakitlar»ning kəpinqisi xadlinidioqan, huxal pəytlər bolsimu, lekin «kafarət küni» undak kün əməs. **«sorunlar»** — muxu yərdə «sorun» (yaki «yioqilix») degən səz «sorunоqa qakirilix» degən mənini bildüridu. Nəgə qakirilidu? Təkitlinidioqan ix ḫəlkning jəm boluxi əməs, bəlki «**Hudaning** yenioqa yioqilixqa qakirilix»tin ibarəttur. Əməliyəttə, bəzi ḫeytlar wə xabat künliridə ḫəlkning ḫəmmisi yioqilip əməs, bəlki ḫərbir ailə «qəyərdə tursa», xu өy-qedirlarda jəm bolup Huda bərgən aramdin bəḫrimən bolidu. Xundakla ular xu küni Hudani seoqinip, uningоqa təxəkkür-mədḫiyə qayturuxi mumkin, lekin bu ixlar muqəddəs qanunda rəsmiy bekitilgən əməs. □ **23:3** **«has xabat küni»** — ibraniy tilida «xabatlarning xabati» — məhsus aram alidioqan kün. **«sorunlar»** — muxu «sorunlar» degənning mənisi tooqruluk 2-ayəttiki izaḫatni kərüng. **«xabat küni»** — muxu yərdə «xabat küni»ning tiloqa elinixining səwəbi bəlkim xuki, məlum bir ḫeyt xabat künigə tooqra kelip qaloqan bolsa, xu künidə ohxaxla ix qilmay aram elixi kerək idi. ■ **23:3** Mis. 20:9; 23:12; Qan. 5:13; Luqa 13:14

«Ötüp ketix ḫeyti» wə «petir nan ḫeyti»

4 Silər bekitilgən künliri muḳəddəs sorunlar bolsun dəp qaḳirip jakarlaydiƣan,
Pərwərdigarning ḫeytliri mana munulardur: —□ 5 Birinqi ayning on tətinqi küni
gugumda Pərwərdigarƣa ataliƣan «ətüp ketix ḫeyti» bolidu.□ ■

6 Xu ayning on bəxinqi küni Pərwərdigarƣa ataliƣan «petir nan» ḫeyti bolidu;
silər yəttə küngiqə petir nan yəysilər. 7 Birinqi künidə silər muḳəddəs yiƣilix
ḳilip, ḫeqḳandaḳ ix-əmgək ḳilmanglar. 8 Silər yəttə küngiqə Pərwərdigarƣa atap
otta sunidiƣan ḳurbanliḳlarni sunup turunglar. Yəttinqi künidə muḳəddəs yiƣilix
bolidu; ḫeqḳandaḳ ix-əmgək ḳilmanglar.

«Dəsləpki ḫosul» ḫeyti

9 Pərwərdigar Musaƣa səz ḳilip mundaḳ dedi: —
10 Sən Israillarƣa mundaḳ degin: — Silər Mən əzünglarƣa təḳdim ḳilidiƣan zem-
inƣa kirip, uningdin ḫosul yiƣiḳininglarda, ḫosulunglarning dəsləpki pixḳinidin
bir baƣlamni kaḫinning ḳexiƣa elip beringlar. □ 11 Kaḫin silər üqün ḳobul boluxḳa
uni Pərwərdigarning aldida pulanglatsun; uni pulanglatḳan waḳit bolsa xabatning
ətisi bolidu. □ 12 Silər uni pulanglatḳan kündə silər bir yaxḳa kirgən bejirim bir
ḳozini Pərwərdigarƣa atap kəydürmə ḳurbanliḳ süpitidə sununglar; 13 xuningƣa
ḳoxup axliḳ ḫədiyə süpitidə zəytun meyi iləxtürülgən esil undin bir əfaḫning ondin
birini Pərwərdigarƣa huxbuy kəltürsun dəp otta sununglar; buningƣa ḳoxup xarab
ḫədiyə süpitidə xarabtin bir ḫinning təttin birini sununglar. 14 Silər Hudayinglarƣa
has boliƣan bu ḫədiyəni sunidiƣan kündin ilgiri *yengi ḫosuldin* ḫeqnemini, nə nan
nə ḳomaq nə kək bax bolsun yemənglar. Bu dəwrdin-dəwrgiqə silər üqün ḳəyərdə
tursanglar əbədiy bir bəlgilimə bolsun.

«Ḫəptilər ḫeyti» — bəzidə «orma ḫeyti», «dəsləpki orma ḫeyti» dəpmu atilidu

15 Andin silər xu xabat künning ətisidin, yəni xu bir baƣlamni pulanglatma ḫədiyə
süpitidə sunƣan künning ətisidin tartip, yəttə ḫəptə sananglar (ular toluḳ ḫəptə
boluxi kerək); ■ 16 yəttinqi xabatning ikkinqi künigiqə əllik künni sananglar;
andin Pərwərdigarƣa atap yengi *ḫosuldin* bir axliḳ ḫədiyə sununglar. 17 Əzünglar
turuwatḳan jaylardin pulanglatma ḫədiyə süpitidə esil undin bir əfaḫning ondin
ikkisidə etilgən ikki nanni elip kəltürünglar; ular eqitḳu selip etilgən bolsun; bular
Pərwərdigarƣa ataliƣan dəsləpki ḫosul ḫədiyəsi dəp ḫesablinidu. □ 18 Nandin
baxḳa yənə bir yaxliḳ yəttə bejirim ḳoza, yax bir torpaḳ wə ikki ḳoqḳarni kəydürmə
ḳurbanliḳ süpitidə Pərwərdigarƣa atap sununglar; ularƣa has axliḳ ḫədiyəliri wə
xarab ḫədiyəlirini ḳoxup, ḫəmmisi Pərwərdigarƣa huxbuy kəltürüxkə sunulsun.
19 Buningdin baxḳa silər gunaḫ ḳurbanliḳi üqün bir tekini, inaḳliḳ ḳurbanliḳi
üqün bir yaxliḳ ikki ḳozini kəltürünglar; 20 kaḫin bularni, yəni xu ikki ḳozini

---

□ **23:4 «Pərwərdigarning ḫeytliri» —** ḫeytlar tooƣruluḳ «Qəl.» 28-bab, «Ḳan.» 16:1-17nimu kərüng. □ **23:5 «gugumda» —** ibraniy tilida «ikki kəq ariliḳida» degən səz bilən ipadilinidu — Demək, kün petiwatḳan qaƣdin ḳarangƣu qüxküqə boliƣan ariliḳtiki waḳit. **«ətüp ketix *«pasha»* ḫeyti» —** bu ḫeyt tooƣruluḳ «Misirdin qiḳix» 12-bab, bolupmu 13-ayət wə izaḫatini, xundaḳla «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **23:5** Mis. 12:18; 23:15; Qəl. 28:16; Ḳan. 16:1 □ **23:10 «ḫosulunglarning dəsləpki pixḳinidin bir baƣlamni kaḫinning ḳexiƣa elip beringlar» —** bu ayəttiki ḫosul bolsa arpa ḫosuli idi. BuoƣIday ḫosuli keyin bolidu (16-ayət). □ **23:11 «uni pulanglatḳan waḳit bolsa xabatning ətisi bolidu» —** «ətüp ketix» (birinqi ayning on tətinqi küni) ḫeytining ətisidin baxlap yəttə künlük «petir nan ḫeyt»i bolidu. Yəḫudiy ən'əniliri boyiqə bu yəttə kün iqidə kəlgən xabat künining ikkinqi küni «dəsləpki ḫosul ḫeyti» bolidu. ■ **23:15** Ḳan. 16:9,10 □ **23:17 «bular ... dəsləpki ḫosul ḫədiyəsi dəp ḫesablinidu» —** bu ḫosul bolsa, buoƣIday ḫosuli idi. «Dəsləpki ḫosul ḫeyti»diki ḫosul bolsa arpa ḫosuli idi.

dəsləpki ḫosul nanlirioŋa ḳoxup pulanglatma ḫədiyə süpitidə Pərwərdigar aldida pulanglatsun. Bular bolsa Pərwərdigaroŋa ataloŋan muḳəddəs sanilip, kaḫinoŋa təgsun. 21 Xu küni silər «bügün bizlərgə muḳəddəs yioŋilix bolidu» dəp jakarlanglar; xu küni ḫeqḳandaḳ ix-əmgək ḳilmanglar. Bu silər üqün ḳəyərdila tursanglar əbədiy bir bəlgilimə bolidu.

Ḫosul orux tooŋruluḳ bəlgilimə

22 Etizingning bulung-puqḳaḳlirioŋiqə tamam yioŋiwalmanglar, wə ḫosulungdin ḳaloŋan wasangni teriwalmioŋin, bəlki bularni kəmbəoŋəllər bilən musapirlaroŋa ḳoyoŋin. Mən Өzüm Hudayinglar Pərwərdigardurmən.■

«Kanay qelix ḫeyti»

23 Pərwərdigar Musaoŋa mundaḳ dedi: — 24 Sən Israillaroŋa mundaḳ degin: —
Silər yəttinqi ayning birinqi küni toluḳ aram elip, kanaylar qelinix bilən əslətmə yosunda ḫeyt ḳilip, muḳəddəs sorunlarni tüzünglar. □ ■ 25 U kündə ḫeqḳandaḳ ix-əmgək ḳilmanglar; Pərwərdigaroŋa atap otta sunulidioŋan bir ḳurbanliḳ sununglar.

«Kafarət küni»

26 Pərwərdigar Musaoŋa səz ḳilip mundaḳ dedi: —
27 Yəttinqi ayning oninqi küni bolsa kafarət küni bolidu; u kün silər üqün muḳəddəs yioŋilix küni bolidu; xu küni nəpsinglarni tartip өzünglarni təwən tutup, Pərwərdigaroŋa atap otta sunulidioŋan ḳurbanliḳni sununglar; □ ■ 28 U kündə ḫeqḳandaḳ ix-əmgək ḳilmanglar; qünki u bir kafarət küni bolup, xu kün өzünglar üqün Hudayinglar Pərwərdigar aldida kafarət ḳilinixḳa bekitilgəndur. 29 Ḫərkim xu küni nəpsini tartmay өzini təwən tutmisa өz həlḳidin üzüp taxlinidu. 30 Kimdəkim xu kündimu ḫərḳandaḳ bir ix ḳilsa, Mən xu adəmni өz həlḳidin üzüp taxlaymən. 31 Xu küni ḫeqḳandaḳ ix ḳilmanglar; bu dəwrdin-dəwrgiqə silər üqün ḳəyərdə tursanglar bir əbədiy bəlgilimə bolidu. 32 U kün silər üqün toluḳ aram alidioŋan xabat küni bolidu; nəpsinglarni tartip өzünglarni təwən tutunglar. Xu ayning toḳḳuzinqi küni gugumdin tartip ətisi gugumoŋiqə xabat künigə riayə ḳilip aram elinglar.

«Kəpilər ḫeyti»

33 Pərwərdigar Musaoŋa səz ḳilip mundaḳ dedi: —
34 Sən Israillaroŋa mundaḳ degin: — Yəttinqi ayning on bəxinqi künidin baxlap, yəttə küngiqə Pərwərdigarning «kəpilər ḫeyti» bolidu. □ ■ 35 Birinqi kündə muḳəddəs yioŋilix bolidu; ḫeqḳandaḳ ix-əmgək ḳilmanglar. 36 Yəttə küngiqə Pərwərdigaroŋa atap otta sunulidioŋan ḳurbanliḳ sununglar; səkkizinqi kündə silərgə muḳəddəs yioŋilix bolidu; Pərwərdigaroŋa atap otta sunulidioŋan ḳurbanliḳ sununglar. Bu өzi təntənilik yioŋilix boloŋaq, u küni ḫeqḳandaḳ ix-əmgək ḳilmanglar.■
37 Silər «muḳəddəs sorunlar bolsun» dəp jakarlaydioŋan, yəni Pərwərdigar bekitkən ḫeytlar mana xulardur. Xu sorunlarda silər ḫərḳaysi küngə bekitilgini boyiqə, Pərwərdigaroŋa atap otta sunulidioŋan ḫədiyə-ḳurbanliḳ, yəni kөydürmə ḳurbanliḳ, axliḳ ḫədiyə, baxḳa ḫərhil ḳurbanliḳlar wə xarab ḫədiyələrni sunisilər; 38 bulardin

---

■ **23:22** Law. 19:9; Ḳan. 24:19 □ **23:24** **«kanaylar»** — yaki «buroŋilar» (ḳoqḳarning münggüzliri). ■ **23:24** Qəl. 29:1 □ **23:27** **«kafarət küni»** — ibraniy tilida «kafarətlər küni». **«nəpsinglarni tartip өzünglarni təwən tutup, ...»** — ibraniy tilida birla səz bilən ipadilinidu. Yəhudiy ən'əniliri boyiqə bu ixlar roza tutuxni өz iqigə alatti. 16:29-31nimu kərüng. ■ **23:27** Law. 16:29,31; Qəl. 29:7 □ **23:34** **«yəttinqi ay»** — ibraniy tilida «bu yəttinqi ay». ■ **23:34** Mis. 23:16; Qəl. 29:12; Ḳan. 16:15 ■ **23:36** Yḫ. 7:37

baxqa, Pərwərdigarning xabat künlirini tutisilər wə Pərwərdigarƣa atap qalƣan ħədiyəliringlarni berip, qəsəm qurbanliqliringlarning ħəmmisini ada qilip, ihtiyariy qurbanliqliringlarning ħəmmisini sunisilər.
39 Silər əmdi zemindin ħosul-məħsulatlirini yiƣip bolup, yəttinqi ayning on bəxinqi künidin baxlap yəttə kün Pərwərdigarning ħeytini ətküzünglar. Birinqi küni toluq aram elix bolidu, səkkizinqi konidimu toluq aram elix bolidu. □ 40 Birinqi küni silər esil dərəhlərdin xah-putaqlarni qatap, yəni horma dərəhliri bilən qoyuq yopurmaqliq dərəhlərning xahlirini kesip, eriq boyidiki səgət qiwiqlirini qirqip Hudayinglar Pərwərdigar aldida yəttə künni xundaq xad-huram ətküzisilər. □ 41 Silər ħər yili bu yəttə künni Pərwərdigarƣa atiƣan bir ħeyt süpitidə ətküzünglar; dəwrdin-dəwrgiqə bu silər üqün əbədiy bir bəlgilimə bolidu. Silər ħeytni yəttinqi ayda ətküzünglar. 42 Yəttə küngiqə kəpilərdə turunglar. Israilda tuƣuluƣanlarning ħəmmisi kəpidə tursun. □ 43 Buning bilən Mən Israillarni Misir zeminidin qiqarƣinimda, ularni kəpilərdə turƣuzƣinimni əwladliringlar bilidu. Өzüm Hudayinglar Pərwərdigardurmən.
44 Xundaq qilip Musa Pərwərdigarning bekitkən xu ħeytlirini Israillarƣa bayan qildi.

24

«Qiraƣdan» wə «təqdim nan xirəsi tooƣrisidiki bəlgilimilər

1 Pərwərdigar Musaƣa səz qilip mundaq dedi: —
2 Israillarƣa qiraƣ ħəmixə yeniq turuxi üqün zəytundin soqup qiqiriloƣan sap mayni sanga elip kelixkə buyruƣin. 3 Ħarun jamaət qedirining iqidə, ħəküm-guwaħliq sanduqining udulidiki pərdining sirtida ħər keqisi ətigəngiqə Pərwərdigarning aldida qiraƣlarni xundaq pərləp tursun. Bu dəwrdin-dəwrgiqə silər üqün əbədiy bir bəlgilimə bolidu. □ 4 Ħarun ħəmixə Pərwərdigarning aldida bu qiraƣlarni pak qiraƣdanning üstigə tizip qoysun.□
5 Sən yənə esil buƣday unidin on ikki toqaqni ətkin. Ħərbir toqaq bir əfaħning ondin ikkisigə barawər bolsun. 6 Andin sən Pərwərdigarning aldidiki pak xirəning üstigə altidin ikki qatar qilip tiƣin. □ 7 Ħərbir qatarning üstigə sap məstiki qoyƣin; xuning bilən ular Pərwərdigarƣa atap otta sunulidiƣan ħədiyə, əslətmə nan bolidu.

8 Bularni u Israillarƣa wakalitən ħərbir xabat küni Pərwərdigarning aldida tizsun; bu əbədiy bir əħdidur. 9 Nanlar Ħarun bilən uning ooƣullariƣa təwə bolidu; ular ularni muqəddəs jayda yesun; qünki bu nərsilər Pərwərdigarƣa atap otta sunuloƣan nərsilər iqidə «əng muqəddəslərning biri» dəp sanilip, Ħaruneƣa təwə bolidu; bu əbədiy bir bəlgilimidur.■

Hudaning namiƣa kupurluq qilix gunaħining jazasi

□ **23:39 «ħosul-məħsulatliri»** — muxu «ħosul-məħsulatliri» axliqlar ħəm ħərhil mewə-qiwə məħsulatlirini əz iqigə alidu. □ **23:40 «esil dərəhlərdin xah-putaqlarni qatap, ...»** — ibraniy tilida «esil dərəhlərdin mewini qatap, ...». □ **23:42 «Yəttə küngiqə kəpilərdə turunglar, ...»** — bu kəpilər yuqiridiki xah-qiwiqlardin yasilixi kerək. □ **24:3 «ħəküm-guwaħliq sanduqi»** — muxu yərdə «ħəküm-guwaħliq» Hudaning Israiloƣa boloƣan tüp əmrlirini, xundaqla uning Israil bilən boloƣan əħdisini kərsitidu; Hudaning muqəddəs maħiyiti wə harakteri xu əmrlərdə ayan qilinƣaqqa, «ħəküm-guwaħ» dəpmu atilidu. Oqurmənlərgə ayanki, xu əmrlər əħdə sanduqi iqidə saqlaqliq tax tahtaylar üstidə pütüklük idi. Xunga bəzidə sanduq «ħəküm-guwaħliq sanduqi», ibadət qediri bolsa, «ħəküm-guwaħliq qediri» dəp atilidu. □ **24:4 «pak qiraƣdan»** — yaki «sap altun qiraƣdan». □ **24:6 «pak xirə»** — yaki «sap altun xirə». ■ **24:9** Mis. 29:32; Law. 8:31; 1Sam. 21:6; Mat. 12:4

10 Anisi Israiliy, atisi Misirliq bir ooɣul bar idi. U Israillarning arisiɣa bardi; u
qedirgaɦta bir Israiliy bilən uruxup ɣaldi. 11 Ular soɣuxɣanda Israiliy ayalning
ooɣli kupurluq ɣilip, *Pərwərdigarning* namini buloɣap ɣaroɣidi. Həlq uni Musaning
aldiɣa elip bardi. U kixining anisining ismi Xelomit bolup, u Dan ɣəbilisidin boloɣan
Dibrining ɣizi idi. □ 12 Xuning bilən ular Pərwərdigarning ɦəküm buyruɣi qiqɣuqə
u kixini solap ɣoydi.□
13 Andin Pərwərdigar Musaoɣa səz ɣilip mundaq dedi: —
14 Ɣaroɣioɣuqini qedirgaɦning taxqirioɣa elip qiqinglar. Uning eytqinini an-
glioɣanlarning ɦəmmisi ɣollirini uning bexioɣa ɣoysun, andin pütkül jamaət bir
bolup uni qalma-kesək ɣilsun.
15 Ɦəmdə sən Israillaroɣa mundaq degin: — Əgər birkim əz Hudasini ɦaɣarətləp
ɣaroɣisa əz gunaɦini tartidu. 16 Pərwərdigarning namioɣa kupurluq ɣiloɣan
ɦərɣandaq kixi ələmgə məɦkum ɣilinsun; pütkül jamaət qoɣum bir bolup uni
qalma-kesək ɣilsun; məyli u musapir bolsun yaki yərlik bolsun, *muɣəddəs* namoɣa
kupurluq ɣilsa əltürülsun.□
17 Əgər birsi baxqa birsini urup əltürsə, u ələmgə məɦkum ɣilinsun.
18 Birsi bir qarpayni əltürsə, uning üqün ɦaywanni tələp, janoɣa-jan tələp bərsun.
19 Birkim əz ɣoxnisini meyip ɣilsa, u əzgigə ɣandaq ɣiloɣan bolsa, uning əzigimu
xundaq ɣilinsun. 20 Birər əzasi sunduruwetilgən bolsa, uningmu sundurulsun;
kəzigə-kəz, qixioɣa-qix nakar ɣilinsun; baxqa kixini ɣandaq zəɦimləndürgən bolsa
umu ɦəm xundaq ɣilinsun.■
21 Kimdəkim bir qarpayni əltürsə, qarpay tələp bərsun; adəmni urup əltürgən kixi
bolsa, ələm jazasioɣa məɦkum ɣilinsun.
22 Silərdə birla ɣanun bolsun. musapir yaki yərlik bolsun, barawər muamilə ɣilinsun;
qünki Mən Hudayinglar Pərwərdigardurmən.
23 Musa Israillaroɣa xularni dedi; xuning bilən ular xu ɣaroɣioɣuqini qedirgaɦning
taxqirioɣa elip qiqip, qalma-kesək ɣildi. Xundaq ɣilip, Israillar Pərwərdigarning
Musaoɣa əmr ɣiloɣinidək ɣildi.

25

Zeminning «xabat yili»

1 Pərwərdigar Sinay teoɣida Musaoɣa səz ɣilip mundaq dedi: — 2 Sən Israillaroɣa
mundaq degin: — Mən silərgə beridioɣan zeminoɣa kirgininglarda u zeminning
əzimu Pərwərdigaroɣa atap bir xabat aramini alsun. ■ 3 Sən altə yil etizingni
terip, altə yil tallik beoɣingni qatap, ulardin ɦosullarni yioɣqin; 4 əmma yəttinqi
yili zeminning əzi üqün bir «xabatliq aram» bolsun; u Pərwərdigaroɣa ataloɣan bir
«xabat» ɦesablinidu. Xu yili sən etizingni terimaysən wə talliɣingni qatimaysən.
5 Əzlükidin ünüp qiqɣan ɦosulni ormaysən; wə qatalmioɣan talliringning üzümlirini
üzməysən; qünki xu yil zemin aram alidioɣan yildur.
6 Ɦalbuki, zemin xabat yilida qiqaroɣan ɦosul ɦəmminglaroɣa ozuq bolidu, yəni
əzüng üqün, ɣul-dediking üqün, mədikaring üqün wə seningkidə turuwatqan

□ **24:11 «muɣəddəs nam»** — muxu yərdə ibraniy tilida «muɣəddəs nam» əməs, pəɣət «Nam» deyilidu. Demək, Pərwərdigarning nami (16-ayətni kərüng). □ **24:12 «…Pərwərdigarning ɦəküm buyruɣi qiqɣuqə,…»** — ibraniy tilida «…Pərwərdigarning aoɣzioɣa ɣarap, u ɦəküm qiqaroɣuqə,…». □ **24:16 «muɣəddəs nam»** — muxu yərdə ibraniy tilida pəɣət «Nam» deyilidu. ■ **24:20** Mis. 21:24; Ɣan. 19:21; Mat. 5:38 ■ **25:2** Mis. 23:10

musapir üqün, xuningdək mal-waranliring üqün 7 Wə zemiⁿingdiki yawayi
ḥaywanlar üqünmu ozuⁿ bolidu; zeminning ḥəmmə ḥosuli ozuⁿ bolidu.□

«Kanay-buroɣa qalidioɣan yili», yəni «azadliⁿ yili», «xadliⁿ yili»

8 Xuningdək sən yəttə ⁿetimliⁿ xabat yilini, yəni yəttə ḥəssə yəttə yilni sanioɣin; yəttə
xabat yil künliri ⁿirik toⁿⁿuz yil bolidu. 9 Xunqilik waⁿit ətüp, yəttinqi ayda, ayning
oninqi küni, kafarət künidə buroɣa qelip sadasini yuⁿiri qiⁿirisilər; kafarət künining
əzidə silər pütkül zemininglarda buroɣining sadasini anglitisilər.
10 Xu əllikinqi yilini silər muⁿəddəs dəp bilip, pütkül zeminda uningda barliⁿ
turuwatⁿanlarning ḥəmmisigə azadliⁿni jakarlixinglar kerək. Xu yil silərgə «azadliⁿ
yili» bolidu, ḥərbiringlar əz yər-mülükliringlaroɣa ⁿaytisilər, ḥərbiringlar əz ailə-
jəmətinglaroɣa ⁿaytip barisilər. □ 11 Bu əllikinqi yili silərgə bir azadliⁿ yili bolsun;
u yili ḥeq nemə terimaysilər, əzlükidin ünüp qiⁿⁿan ḥosulnimu ormaysilər wə
qatalmioɣan tallirinqlarning üzümlirinimu yioɣmaysilər. 12 Qünki bu azadliⁿ yili
bolup, silərgə muⁿəddəs ḥesablansun; uning ḥosulini bolsa, etiz-dalilardin tepip
ḥəmminglar yəysilər.□

Yər-mülüklərning yanduruluxi

13 Azadliⁿ yili aranglardiki ḥərbir adəm əz yər-mülkigə ⁿaytsun. 14 Silər
ⁿoxnanglaroɣa birnemə setip bərsənglar, yaki ⁿoxnanglardin birnemə setiwal-
sanglar, bir-biringlarni bozək ⁿilmanglar. □ 15 ⁿoxnangdin *yərni* setiwalsang, un-
daⁿta «azadliⁿ yili»din keyin ətkən yillarning sanini ḥesablap uningdin setiwelixing
kerək; umu ⁿaloɣan yillarning sanioɣa ⁿarap, yərning keyinki ḥosullirioɣa asasən
sanga setip bərsun. 16 «*Azadliⁿ yili»oɣiqə* boloɣan yillar kəprək bolsa, baḥasini
xuningoɣa muwapiⁿ yuⁿiri kətürisən; ⁿaloɣan yillar azraⁿ bolsa, baḥasini xuningoɣa
muwapiⁿ kemətsun. Qünki ⁿaloɣan yillarning ḥosulliri ⁿanqə bolsa, u xu boyiqə
sanga setip beridu. 17 Silər bir-biringlarni bozək ⁿilmanglar, bəlki Hudayinglardin
ⁿorⁿunglar; qünki Mən bolsam Hudayinglar Pərwərdigardurmən.
18 Silər Mening bəlgilimilirimni tutup, ḥəkümlirimdə turup, xularoɣa əməl ⁿilinglar;
silər xundaⁿ ⁿilsanglar, zemininglarda tinq-aman turisilər. 19 Xuning bilən zemin
silərgə əz mewisini beridu, silər toyoɣudək yəp, uningda tinq-aman turisilər.
20 Əgər silər: — Mana, bizgə terip ḥosulni yioɣixⁿa ijazət berilmisə, yəttinqi yili nemə
yəymiz, dəp sorisanglar, 21 *silərgə məlum bolsunki*, altinqi yilida üq yilning ḥosulini
bərsun dəp, Mən üstünglaroɣa bərikitimni «qüx» dəp buyruymən. 22 Wə xundaⁿ
boliduki, silər səkkizinqi yili teriysilər, əmma toⁿⁿuzinqi yilioɣiqə exip ⁿaloɣan kona
ḥosuldin tehiqə yəysilər; xu toⁿⁿuzinqi yilioɣiqə silər kona axliⁿtin yəysilər.
23 Yər-zemin setilsa, mənggülük setilmisun, qünki zeminning əzi Meningkidur,
silər bolsanglar Mening yenimdiki musapir wə meḥman, halas. 24 Silər igə
bolidioɣan pütkül zeminda yər-zeminning igilirigə uni «ⁿayturuwelix ḥoⁿuⁿi»ni
yaritip berixinglar kerək. 25 Əgər ⁿerindaxliringlardin biri kəmbəoɣəllixip, əz miras

□ **25:7 «… zemiⁿingdiki yawayi ḥaywanlar üqünmu ozuⁿ bolidu; zeminning ḥəmmə ḥosuli ozuⁿ bolidu»** — demək, (1) etiz-talliⁿning igisi əz yeridin əzlükidin ünüp qiⁿⁿan «təbiiy ḥosul»ni oroɣaⁿ wə piqaⁿ bilən ḥərgiz almasliⁿi kerək; (2) barliⁿ həlⁿ xu «təbiiy ḥosul»din, xundaⁿla ḥərhil dərəhlərning mewisini wə zemindiki baxⁿa təbiiy ozuⁿluⁿni (kimning yeridə boluxidin ⁿət'iynəzər) haliɣanqə ⁿol bilən üzsə bolatti; (3) ḥətta zemindiki yawayi ḥaywanlarmu uningdin bəḥrimən boluxⁿa bolatti; xuning üqün etiz ətrapidiki qit-ⁿaxalarni eqip berixi kerək idi. □ **25:10 «Azadliⁿ yili»** — əslidə ibraniy tilida «buroɣa (qelix) yili» dəp atilatti. Keyin, uning qüxənqisi tezla «azadliⁿ yili», «xadliⁿ yili» degəngə əzgərdi. □ **25:12 «xabat yili»** — bu ix tooɣrisidiki bəlgilimilərni, 5-7-ayətlərdin wə izaḥatliridin kərüng. □ **25:14 «Silər ⁿoxnanglaroɣa birnemə setip bərsənglar, yaki ⁿoxnanglardin birnemə setiwalsanglar»** — bu ayəttiki «birnemə» xübḥisizki yər-zeminlarni yaki igilikni kərsitidu (13-ayətni kərüng).

yerini setiwətkən bolsa, uning yeḳin tuoɳḳini, yəni «ḥəmjəmət xapaətqi»si kelip өz ḳerindixi satḳan yərni ḳayturup setiwalsun. □ 26 Əgər uning ḥeq xapaətqi tuoɳḳini
bolmisa, lekin u yanduruwelixḳa kerəklik pulni tapalisa, □ 27 Undaḳta satḳinioɳa
ḳanqə yil boloɳanliḳini ḥesablap, *azadliḳ yilioɳiqə* ḳaloɳan yillar üqün setiwaloɳan
kixigə muwapiḳ pul berip, өz yerigə ḳaytsun. 28 Lekin əgər u yanduruwelixḳa
kerəklik pulni tapalmisa, өzi setip bərgən yər azadliḳ yilioɳiqə aloɳuqining ḳolida
tursun; azadliḳ yili kəlgəndə yər yər setiwaloɳuqining ḳolidin qiḳsun, өz igisi өz
yər-mülkigə ḳaytsun.

Setip bərgən өylər tooɳruluḳ

29 Əgər birsi sepilliḳ xəḥərning iqidiki bir turaloɳu өyni satḳan bolsa, setip bir yil iqidə
uni yanduruwelix ḥoḳuḳi bardur. Toluḳ bir yil tügəp boloɳuqə, yanduruwelix ḥoḳuḳi
bardur. 30 Lekin pütün yil iqidə yanduruwelinmisa, sepilliḳ xəḥərning iqidiki bu өy
nəsildin-nəsilgə aloɳan kixining ḳolida bolup, azadliḳ yili kəlsimu yandurulmas.
31 Lekin sepilsiz kəntlərning өyliri bolsa zeminning etizliridək ḥesablinidu; ularni
yandurup setiwaloɳili bolidu; azadliḳ yili kəlgəndə əsli igisining ḳolioɳa yandurulidu.
32 Lekin Lawiy xəḥərliridə bolsa, Lawiylar өz mirasi boloɳan xəḥərlərdiki өylirini
halisa ḥərḳaqan ḳayturuwelix ḥoḳuḳi bardur. □ 33 Lawiylardin biri өylirini,
yəni өz mirasi boloɳan xəḥərdiki bir өyni ḳayturuwelix ḥoḳuḳi bar bolsimu, *lekin
ḳayturup almioɳan bolsa*, undaḳ əḥwalda u azadliḳ yili kəlgəndə yandurulidu; qünki
Lawiy xəḥərlirining өyliri bolsa Lawiylarning Israillarning arisidiki mirasi bolidu. □
34 Xundaḳ ḥəm bularning xəḥərlirining qərisidiki etiz-yərliri bolsa, ularning əbədiy
mirasi boloɳaqḳa, setilsa bolmaydu.□

Ḳərzlər wə ḳullar tooɳruluḳ bəlgilimilər

35 Sanga ḳoxna boloɳan, ḳerindaxliringlardin biri kəmbəoɳəllixip, өz jenini baḳalmay
ḳalsa, sən uni musapir yaki yaḳa yurtluḳ meḥmandək yeningda turoɳuzup, uningdin
həwər aloɳin. 36 Sən uningdin өsüm wə yaki payda almioɳin; sən Hudayingdin
ḳorḳup, ḳerindixingni ḳexingda turuxḳa ḳoyoɳin. ■ 37 Pulungni uningoɳa өsümgə
bərmə, axliḳingnimu payda elix məḳsitidə uningoɳa өtnə bərmigin.
38 Hudayinglar boluxḳa, Ḳanaan zeminini silərgə berixkə silərni Misir zeminidin
qiḳirip kəlgən Hudayinglar Pərwərdigar Өzümdurmən.
39 Əgər sanga ḳoxna boloɳan ḳerindixing kəmbəoɳəllixip, өzini sanga satsa, uni
ḳuldək ḳulluḳ hizmitigə salmioɳin; ■ 40 bəlki u ḳexingda mədikar yaki musapirdək
tursun; azadliḳ yilioɳiqə sening hizmitingdə bolsun; 41 andin azad bolup өzi bilən
baliliri ḳexingdin qiḳip, өz jəmətigə yenip berip, ata-bowilirining yər-mülkigə

□ **25:25 «ḥəmjəmət xapaətqi»** — muxu səz ibraniy tilidiki «goel»ning tərjimisidur. Təwrattiki nuroɳun yərlərdə bu səz tepilidu (məsilən, «Ayup» 19:25ni wə izaḥatni kərüng). Bəzidə «ḥəmjəmət ḳutḳuzoɳuqi» dəp tərjimə ḳilinidu. Bu səz omumən birsining məlum awariqilikkə uqrioɳinida, uningoɳa tuoɳḳanqilik (ḥəmjəmətlik) ḳilip uni ḳutḳuzux üqün bədəl töləydioɳan ḳutḳuzoɳuqi tuoɳḳinini bilduridu. □ **25:26 «lekin u yanduruwelixḳa kerəklik pulni tapalisa»** — ibraniy tilida «u» «uning ḳoli» degən səz bilən ipadilinidu. □ **25:32 «Lawiylarning xəḥərliri»** — Israil iqidə Lawiylaroɳa alaḥidə has boloɳan 48 xəḥər bar idi («Qəl.» 35-bab, «Yəxua» 21-babni kərüng). □ **25:33 «Lawiylardin biri өylirini... ḳayturuwelix ḥoḳuḳi bar bolsimu,... u azadliḳ yili kəlgəndə yandurulidu»** — yaki «Əgər Lawiylardin biri baxḳa birsidin (yəni baxḳa bir Lawiy adəmdin) өz mirasi boloɳan xəḥiridə bir өyni setiwalsimu, azadliḳ yili kəlgəndə yandurulidu». Bu ayətning yənə bəzi baxḳa tərjimiliri yaki xərḥliri uqrixi mumkin. □ **25:34 «... bularning xəḥərlirining qərisidiki etiz-yərliri ... setilsa bolmaydu»** — bu etizlar ularning hususiy təəlluḳati əməs, bəlki ularning «kollektip» təəlluḳi idi. ■ **25:36** Mis. 22:25; Ḳan. 23:18; Pənd. 28:8; Əz. 18:8; 22:12 ■ **25:39** Mis. 21:2; Ḳan. 15:12; Yər. 34:14

ⱪaytsun. □ 42 Qünki ular Mən Өzüm Misir zeminidin qiⱪirip elip kəlgən ⱪul-
bəndilirim boloɣaqⱪa, ularni ⱪuldək setixⱪa yol ⱪoymanglar. 43 Sən ularoɣa ⱪattiⱪ
ⱪolluⱪ bilən hojiliⱪ ⱪilmaysən, bəlki Hudayingdin ⱪorⱪⱪin.■
44 Lekin өzünggə ⱪul yaki dedək almaⱪqi bolsang, ularni ətraptiki yat əllərdin xun-
daⱪ ⱪul ya dedək setiwalsang bolidu. 45 Bulardin baxⱪa, aranglarda olturaⱪlaxⱪan
musapirlarning pərzəntlirini wə xularning jəmətidin, yəni silər bilən billə tu-
ruwatⱪan, zemininglarda tuoɣuloɣanlardin ⱪullar setiwalsanglar bolidu; xuning bilən
ular silərning mülkünglar bolup ⱪalidu. 46 Silər muxularni өzünglardin keyinki
baliliringlaroɣa miras ⱪilip, ularoɣa mülük boluxⱪa ⱪaldursanglar bolidu; muxularni
əbədgiqə ⱪul ⱪilsanglar bolidu; lekin өz ⱪerindaxliringlar boloɣan Israillar arisida
bolsa, bir-biringlaroɣa ⱪattiⱪ ⱪolluⱪ bilən hojiliⱪ ⱪilmasliⱪinglar kerək.
47 Əgər aranglarda olturuxluⱪ bir musapir yaki yaⱪa yurtluⱪ beyioɣan wə uningoɣa
ⱪoxna ⱪerindixing kəmbəoɣəllixip, өzini xu ⱪoxna musapiroɣa wə yaki xu musapirn-
ing məlum bir əwladioɣa satsa, 48 u setiloɣandin keyin uningda pul tələp ⱨərlükkə
qiⱪix ⱨoⱪuⱪi ⱪalidu; uning aka-ukilirining ⱨərⱪaysisi uni ⱨərlükkə setiwalsa bolidu.
49 Xuningdək uning taoɣisi yaki taoɣisining ooɣli wə yaki jəmətidin boloɣan ⱨərⱪaysi
yeⱪin tuoɣⱪini uni ⱨərlükkə setiwalsa bolidu; yaki өzining ⱪurbi yətsə, pul berip
өz-өzini ⱨərlükkə setiwalsa bolidu. □ 50 Uni setiwalidioɣan kixi uning hojisi bilən
gəplixip setiloɣan yildin tartip azadliⱪ yilioɣiqə ⱪanqilik boloɣanliⱪini ⱨesablap,
setiwelix baⱨasini yillarning sanioɣa ⱪarap ⱨesablisun; *ⱨərlük puli ⱨesablaxta
ⱪulning hojisioɣa* ixləxkə kerək boloɣan ⱪaloɣan künlirining ⱨəⱪⱪi «mədikarning
ixligən künliri»dək ⱨesablansun. □ 51 Azadliⱪ yilioɣa yənə heli yillar bolsa, xuni
ⱨesablap, setiloɣan pulning nisbiti boyiqə ⱨərlük pulini ⱨesablap bərsun; 52 əgər
azadliⱪ yilioɣa az yillar ⱪaloɣan bolsa, uni ⱨesab ⱪilip, ⱪaloɣan ⱪulluⱪ yillirioɣa
muwapiⱪ pulni yandurup bərsun.
53 Bolmisa, ⱪul xu hojisining yenida yilliⱪ mədikardək turuxi kerək; uning hojisi
sening kөz aldingda uningoɣa ⱪattiⱪ ⱪolluⱪ bilən hojiliⱪ ⱪilmisun.□
54 Əgər ⱪul yuⱪiriⱪi yollar bilən ⱨərlükkə qiⱪalmisa, azadliⱪ yili kəlgəndə ⱪoyup
berilsun — u baliliri bilən ⱪoxulup azad bolidu. 55 Qünki Israillarning өzi Manga
ⱪul-bəndilərdur; ular Mən Өzüm Misir zeminidin qiⱪirip kəlgən ⱪul-bəndilirimdur.
Hudayinglar Pərwərdigar Өzümdurmən.

26

Hudaoɣa itaətmən boluxning bəht-bərikiti, itaətsizlik kəltüridioɣan balayi'apətlər

1 Silər өzünglar üqün ⱨeqⱪandaⱪ but yasimanglar yaki өzünglaroɣa ⱨeq oyma
məbud yaki ⱨəykəl-tüwrükni turoɣuzmanglar yaki ularoɣa bax uruxⱪa oyuloɣan
nəⱪixlik taxlarni zemininglarda ⱨərgiz tiklimənglar; qünki Өzüm Hudayinglar

□ **25:41 «andin *ⱪul* azad bolup өzi bilən baliliri ...** ata-bowilirining yər-mülkigə ⱪaytsun» — «Mis.» 21:2-6-ayətlərdə berilgən bəlgilimilər boyiqə ibraniy ⱪul altə yil ixləp boloɣandin keyin azadliⱪⱪa ⱪoyup berilixi kerək. Lekin «azadliⱪ yili» uning ixləxkə kerək boloɣan altə yil toxmayla kəlsə, xu yili u ailisi bilən azadliⱪⱪa qiⱪidu. ■ **25:43** Əf. 6:9; Kol. 4:1 □ **25:49 «...өzining ⱪurbi yətsə, pul berip өz-өzini ⱨərlükkə setiwalsa bolidu»** — demək, hojayini yat əllik bolsa, «Mis.» 21:2-6-ayətlərdiki «ⱪul altə yil ixləp andin azad bolidu» degən bəlgilimə inawətlik bolmaydu. □ **25:50 «... ⱪaloɣan künlirining ⱨəⱪⱪi «mədikarning ixligən künliri»dək ⱨesablansun»** — demək, ⱪaloɣan yillaroɣa mədikarning ix ⱨəⱪⱪi əlqimi boyiqə pul ⱨesablap təlixi kerək. □ **25:53 «... uning hojisi sening kөz aldingda uningoɣa ⱪattiⱪ ⱪolluⱪ bilən hojiliⱪ ⱪilmisun»** — demək, Yəⱨudiylardin biri yaⱪa yurtluⱪ bir hojayinning ⱪol astida ⱪul bolup ixlisə, ⱪoxna boloɣan Yəⱨudiy ⱪerindaxliri uning ⱨalioɣa yetip, uningdin həwər elixi kerək.

Pərwərdigardurmən. ■ 2 Mening xabat künlirimni tutup, mukəddəs jayimoɣa ihlasmən bolunglar. Mən Pərwərdigardurmən.■
3 Əgər silər mening bəlgilimilirimdə mengip, əmrlirimni tutup ularoɣa əməl kilsanglar, ■ 4 Mən yeringlarning øz hosulini berip turuxioɣa, daladiki dərəhlərning mewisini qikirixioɣa waktida yamoɣurliringlarni yaoɣdurup turimən. 5 Xuning bilən haman tepix waksti üzüm yioɣix pəsligiqə bolidu, üzüm yioɣix waksti teriloɣu waktioɣiqə bolidu; silər neninglarni toyunoɣuqə yəp, øz zemininglarda tinqaman turisilər. ■ 6 Mən zeminoɣa aram-tinqlik ata kilimən, xuning bilən heqkim silərni korkitalmaydu, aramhuda yetip uhlaysilər; wəhxiy haywanlarni zemindin yokitimən, kiliqmu zemininglardin ətməydu; ■ 7 silər düxmənliringlarni kooɣlaysilər, ular aldinglarda kiliqlinip yikilidu. 8 Silərdin bəx kixi yüz kixini kooɣlaydu, yüz kixi on mingni kaquridu; düxmənliringlar bolsa aldinglarda kiliqlinip yikilidu. ■ 9 Mən silərgə yüzümni karitip, silərni pərzənt kørgüzüp køpəytimən, silər bilən baoɣlioɣan əhdəmni məzmut turoɣuzimən. 10 Silər tehiqə uzun saklanoɣan kona axlikni yəwatkininglarda, yengi axlik qikidu; yengisi wəjidin konisini qikiriwetisilər. 11 Mən Øz makanimni aranglarda turoɣuzimən wə kəlbim silərdin nəprətlənməydu. ■ 12 Mən aranglarda mengip silərning Hudayinglar bolimən wə silər Mening həlkim bolisilər.
13 Mən silərni Misirda ularning kulliri boluxtin hər kilixka xu zeminidin qikaroɣan Hudayinglar Pərwərdigardurmən; Mən boyunturukunglarning asarətlirini sundurup, kəddinglarni tik kilip mangoɣuzdum.
14 Halbuki, əgər silər Manga kulak salmay, bu əmrlərning həmmisigə əməl kilmay, ■ 15 bəlgilimilirimni taxlap, kəlbinglardin høkümlirimni yaman kørüp, barlik əmrlirimni tutmay, əhdəmni buzsanglar, 16 Mənmu bexinglaroɣa xu ixlarni qüxürimənki, — Mən silərgə wəhimə selip, køzünglarni kor kilidioɣan, jeninglarni zəipləxtüridioɣan sil-waba kesili, kezik kesilini bexinglaroɣa qüxürimən. Silər urukunglarni bikar qeqip-teriysilər, qünki düxmənliringlar uni yəp ketidu.
17 Mən yüzümni silərgə karxi kilimən, xuning bilən silər düxmənliringlardin urulup kaqidioɣan bolisilər; silərni øq kørgüqilər üstünglardin høkümranlik kilidu; heqkim silərni kooɣlimisimu, kaqisilər.■
18 Bulardin heq ibrət almay, bəlki Manga yənə kulak salmisanglar, Mən gunahliringlar tüpəylidin silərgə boloɣan jazani yəttə həssə eoɣirlitimən, 19 küqhəywənglardin boloɣan hakawurlukinglarni sundurimən; asminglarni təmürdək kilip, yeringlarni mistək kiliwetimən; □ 20 əjir-japayinglar bikaroɣa ketidu, yeringlar hosul bərməydu, daladiki dərəhlərgə mewə qüxməydu.
21 Əgər yənila Mən bilən karxi mangsanglar, xundakla Manga kulak salmisanglar, Mən gunahliringlaroɣa layik bexinglaroɣa qüxidioɣan waba-külpətlərni yənə yəttə həssə eoɣirlitimən. 22 Aranglaroɣa silərni baliliringlardin juda kilidioɣan, qarpayliringlarni yokitidioɣan, silərni azlitidioɣan yawayi haywanlarni əwətimən; yolkoqiliringlar adəmzatsiz qəldək bolup kalidu. 23 Silər bu ixlar arkilik ibrət-tərbiyə almay, bəlki yənila Manga karxi mangsanglar, 24 Mənmu silərgə karxi mengip, gunahinglar tüpəylidin boloɣan jazani yənə yəttə həssə eoɣirlitip, Mən Øzüm silərni urimən; ■ 25 üstünglaroɣa əhdəmni buzoɣanlikning intikamini alidioɣan kiliq qüxürimən; xuning bilən silər xəhərlərgə yioɣiliwalisilər, Mən aranglaroɣa waba qüxürimən; xuning bilən silər düxmənlərning kolioɣa qüxisilər. 26 Silərgə yələnqük

■ **26:1** Mis. 20:4; Kan. 5:8; 16:22; Zəb. 97:7 ■ **26:2** Law. 19:30 ■ **26:3** Kan. 28 ■ **26:5** Law. 25:19 ■ **26:6** Ayup 11:18,19 ■ **26:8** Yə. 23:10 ■ **26:11** Əz. 37:26; 2Kor. 6:16 ■ **26:14** Kan. 28:15; Yioɣ. 2:17; Mal. 2:2 ■ **26:17** Pənd. 28:1 □ **26:19 «... asminglarni təmürdək kilip, yeringlarni mistək kiliwetimən»** — demək, asmandin həl-yeoɣin qüxməydu həmdə bəlkim ularning dualiri asmandin yukirioɣa ətməydu, yər susiz bolup intayin kattiklixip bolidu. ■ **26:24** 2Sam. 22:27; Zəb. 18:26-27

boloɣan axlikɳi ḳurutiwetimən; on ayal bir bolup bir tonurda nan yeḳip, nanlarni silərgə tarazida tartip beridu, əmma buni yegininglar bilən toymaysilər. □
27 Əgər bulardin ḥeq ibrət almay, manga ḳulaḳ salmisanglar, bəlki manga ḳarxi mangsanglar, 28 Mənmu ḳəḥr bilən silərgə ḳarxi mangimən; Mən, yəni Mən Өzüm gunaḥliringlar tüpəylidin jaza-tərbiyini yənə yəttə ḥəssə eoɣirlitip qüxürimən. 29 Xuning bilən silər ooɣulliringlarning gөxi wə ḳizliringlarning gөxini yəysilər; ■ 30 xundaḳla Mən ḳurbanliḳ «yuḳiri jay»liringlani wəyran ḳilip, «kün tüwrük»liringlarni sundurup, ölükliringlarni sunuḳ butliringlarning üstigə taxliwetimən; Mening ḳəlbim silərdin nəprətlinidu. □ ■ 31 Mən xəḥərliringlarni wəyran ḳilip, muḳəddəs jayliringlarni harab ḳilip, *ḳurbanliḳinglarning* huxbuylirini yənə purimaymən; 32 zeminni ḥalakətkə elip barimən; uningda olturaḳlaxḳan düxmənliringlar bu əḥwaloɣa ḥəyranuḥəs ḳalidu. 33 Silərni əllərning arisioɣa taritip, kəyninglardin ḳiliqni suoɣurup ḳooɣlaymən; xuning bilən zemininglar wəyran bolup xəḥərliringlar harab ḳilinidu. 34 U waḳitta, silər düxmənliringlarning zeminida turuwatḳiningларda, zemin wəyranə boloɣan barliḳ künlərdə, zemin өz xabat künliridin səyünidu; u zamanda zemin dərwəḳə aram elip өz xabatliridin səyünidu. ■ 35 Өzi wəyranə bolup turoɣan barliḳ künliridə u aram alidu, yəni silər uningda turuwatḳan waḳittiki xabat künliringlarda ḥeq almioɣan aramni əmdi alidu.
36 Aranglardin ḳutulup ḳaloɣanlar bolsa, ular düxmənlərning zeminlirida turoɣinida kөngüllirigə yürəkzadilik salimən, xuning bilən ular qüxkən bir yopurmaḳning xəpisini anglisa ḳiliqtin ḳaqḳandək ḳaqidu; ḥeqkim ḳooɣlimisimu yiḳilip qüxidu. 37 Gərqə ḥeqkim ularni ḳooɣlimisimu, dərwəḳə ḳiliqtin yiḳitiloɣandək ular bir-birining üstigə putlixip yiḳilidu; silərdə düxmənliringlaroɣa ḳarxi turoɣudək küq ḳalmaydu. 38 Əllərning arisida ḥalak bolisilər, düxmənliringlarning zemini silərni yəp ketidu. 39 Aranglardin ḳutulup ḳaloɣanliri bolsa өz rəzilliki tüpəylidin düxmənliringlarning zeminida zəiplixidu; wə ata-bowilirining rəzillikidimu yürüp, xular zəipləxkəndək ularmu zəiplixidu.□

Gunaḥlarni iḳrar ḳilip nijat tepix

40 Ḥalbuki, ular өzi ḳiloɣan rəzilliki bilən ata-bowilirining sadir ḳiloɣan rəzillikini, Manga yüz өrüp asiyliḳ ḳiloɣinini, xundaḳla ularning Manga ḳarxi turup mangoɣinini boynioɣa alidu, □ 41 xuningdək Mening ularoɣa ḳarxi mangoɣinimoɣa, xuningdək ularni düxmənlirining ḳolioɣa tapxuroɣinimoɣa iḳrar bolidu. Xunga əgər u waḳitta ularning hətnisiz kөngli tөwən ḳilinip, өz ḳəbiḥlikining jazasini ḳobul ḳilsa, 42 undaḳta Mən Yaḳup bilən baoɣlioɣan əḥdəmni yad ḳilip, Isḥaḳ bilən baoɣlioɣan əḥdəmnimu wə Ibraḥim bilən baoɣlioɣan əḥdəmnimu esimgə kəltürimən, zeminnimu yad ḳilimən. 43 Qünki zemin ulardin taxlinip, ularsiz bolup harabə turoɣan waḳitta,

---

□ **26:26 «silərgə yөlənqük boloɣan axlikɳi ḳurutiwetimən; ...»** — səzmusəz tərjimə ḳiloɣanda «Mən silərning «nan ḥasa»nglarni sunduriwətkinimdə, ...». «Yөlənqük» degən səz ibraniy tilida adəttə «tayaḳ» yaki «ḥasa»ni bildüridu. Mumkinqiliki barki, ḳədimki zamanlarda Yəḥudiy həlḳi өz nanlirini bir tayaḳta (zihḳa ətküzgəndək) kətürüp mangatti. Omumən, mənisi bizning tərjimə ḳiloɣinimizdək bolsa kerək. ■ **26:29** Ḳan. 28:53; 2Pad. 6:28; Yioɣ. 4:10 □ **26:30 «yuḳiri jaylar» —** Israil wə Yəḥuda uzundin beri taoɣ qoḳḳiliri ḳatarliḳ jaylarda ḥərhil butlaroɣa qoḳunup, ḥətta axu jaylarda «insan ḳurbanliḳ»larni ḳilip kəlgən («Əz.» 16:21, 20:28 ḳatarliḳlarni kөrüng). **««kün tüwrük»liringlarni»** — «kün tüwrük»lər bəlkim küngə qoḳunuxḳa munasiwətlik but-ḥəykəllər boluxi mumkin. Baxḳa birhil tərjimisi: — «isriḳdanliringlarni». ■ **26:30** 2Tar. 34:7 ■ **26:34** Law. 25:2 □ **26:39 «ata-bowilirining rəzillikidimu yürüp, xular zəipləxkəndək ularmu zəiplixidu» —** yaki «өzliridiki, xundaḳla ata-bowilirining rəzillikidə yürüp zəiplixidu». □ **26:40 «... Manga ḳarxi turup mangoɣinini boynioɣa alidu» —** xu ayətning ḳiziḳ bir yeri xuki, uningda eniḳ ḥalda həlḳning birla qong rəzilliki, birla qong asiyliḳi kərsitilgəndək turidu. Ḳaysi «birla gunaḥ» desək, jawab xübḥisizki, Injilda tepilidu — u bolsimu, өz Ḳutḳuzoɣuqi-Məsiḥini rət ḳilixtin ibarət.

xabat künliridin səyünidu; ular bolsa əz ⱪəbiһlikining jazasini ⱪobul ⱪilidu; səwəbi dəl xuki, ular Mening һəkümlirimni taxlidi, bəlgilimilirimni ⱪəlbidin yaman kərgənidi.
44 Ⱨalbuki, xundaⱪ bolsimu, ular əz düxmənlirining zeminida turoɣinida Mən ularni taxlimaymən yaki ularoɣa əqlük ⱪilmaymən, xuningdək ular bilən baoɣliɣan əһdəmni buzmaymən, ularni yoⱪatmaymən; qünki Mən Əzüm ularning Hudasi Pərwərdigardurmən. ■ 45 Mən bəlki ularni dəp, ularning Hudasi boluxⱪa əllərning kəzi aldida Misir zeminidin qiⱪirip kəlgən ata-bowiliri bilən baoɣlaxⱪan əһdəmni esimdə tutimən. Mən Pərwərdigardurmən.

Hulasə
46 Pərwərdigar Musani wasitə ⱪilip, Sinay teoɣida əzi bilən Israillarning otturisida bekitkən һəkümlər, bəlgilimilər wə ⱪanunlar mana xular idi.

27

Ⱪoxumqə ⱪisim — Ⱪəsəm bilən Hudaoɣa ataloɣan kixilər tooɣruluⱪ
1 Pərwərdigar Musaoɣa səz ⱪilip mundaⱪ dedi: —
2 Sən Israillaroɣa mundaⱪ degin: — Əgər birsi pəwⱪul'addə bir ⱪəsəm ⱪilip məlum kixining jenini Pərwərdigaroɣa atioɣan bolsa, undaⱪta xu kixigə sən bekitkən jenining ⱪimmitining nərhi təwəndikidək bolidu; □ 3 Yexi yigirmə bilən atmixning ariliⱪida boloɣan ər kixi bolsa, sən tohtitidioɣan ⱪimmiti muⱪəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki boyiqə bolsun; uning ⱪimmiti əllik xəkəl kümüxkə tohtitilsun. □ 4 Ayal kixi bolsa, aranglarda tohtitiloɣan ⱪimmiti ottuz xəkəl bolsun. 5 Əgər yexi bəx bilən yigirmining ariliⱪida bolsa, ərkək üqün tohtitilidioɣan ⱪimmiti yigirmə xəkəl bolup, ayal kixi üqün on xəkəl bolsun. 6 Əgər yexi bir ay bilən bəx yaxning ariliⱪida bolsa, tohtitilidioɣan ⱪimmiti ooɣul bala üqün bəx xəkəl, ⱪiz bala üqün üq xəkəl kümüx bolsun. 7 Əgər atmix ya uningdin qongraⱪ yaxtiki kixi bolsa, tohtitilidioɣan ⱪimmiti ər kixi üqün on bəx xəkəl, hotun kixi üqün on xəkəl bolsun.
8 Əgər birsi tohtitiloɣan ⱪimmitini tələxkə ⱪurbi yətmisə, u əzini kaһinning aldida təⱪ ⱪilsun; kaһin uning ⱪimmitini bekitsun. Kaһin ⱪəsəm ⱪiloɣuqining əһwalioɣa ⱪarap uning ⱪimmitini tohtitip bərsun.

Ⱪoxumqə ⱪisim — ⱪəsəm üqün Hudaoɣa ataloɣan ⱨaywanlar tooɣruluⱪ
9 Əgər birsi *ⱪəsəm ⱪilip* Pərwərdigaroɣa ⱪurbanliⱪ boluxⱪa layiⱪ bolidioɣan bir ⱨaywanni uningoɣa atioɣan bolsa, undaⱪta xundaⱪ ⱨaywanlar Pərwərdigaroɣa atap mutləⱪ muⱪəddəs sanalsun; □ 10 ⱨaywan naqar bolsa uning ornioɣa yahxini yaki yahxining ornioɣa naqirini tegixixkə yaki ornioɣa baxⱪisini almaxturuxⱪa ⱨərgiz bolmaydu. Mubada atioɣuqi u ⱨaywanning ornioɣa yənə bir ⱨaywanni

■ **26:44** Ⱪan. 4:31; Rim. 11:1,26 □ **27:2** **«sən bekitkən jenining ⱪimmitining nərhi təwəndikidək bolidu»** — xübⱨisizki, muxu yərdə «sən» bax kaⱨin yaki bu ixⱪa məs'ul boloɣan kaⱨinni kərsitidu. □ **27:3** **«muⱪəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki»** — xübⱨisizki, pütkül əl üqün əzgərməs əlqəm bolsun dəp muⱪəddəs jayda saⱪlaⱪlik, muⱪim bekitilgən birnəqqə hil əlqəmlərdin biri boluxi kerək. «Xəkəl» kümüxning (yaki altunning) əlqimi bolup, adəttə 11.4 gram ətrapida boluxi mumkin. **«… Uning ⱪimmiti əllik xəkəl kümüxkə tohtitilsun»** — ibraniy tilida «sən… uning ⱪimmitini tohtitip bərgin» deyilidu. Biz uni «…uning ⱪimmiti … tohtitilsun» dəp məjⱨul xəkildə alduⱪ. Keyinki ayətlərdimu biz xu ibarini «məjⱨul xəkil»də ipadiliduⱪ. □ **27:9** **«Pərwərdigaroɣa atap mutləⱪ muⱪəddəs sanalsun»** — demək, ⱪurbanliⱪlaroɣa layiⱪ boloɣan ⱨaywanlar ⱪəsəm bilən Hudaoɣa ataloɣan bolsa, keyin ularni pul tələp ⱪaytuwelixⱪa ⱨeq bolmaydu. U yaki ⱪurbanliⱪ bolidu yaki Hudaoɣa wakalitən turoɣan kaⱨin-lawiylaroɣa tegidu.

yənggüxliməkqi bolsa, Awwalkisi bilən ornioɣa əkəlginining hər ikkisi mukəddəs sanalsun. 11 Əgər haywan Pərwərdigaroɣa ataloɣan kurbanlikka layik bolmaydioɣan bir «napak» haywan bolsa, undakta u haywanni kahinning aldioɣa elip kəlsun; 12 andin kahin əzi uning yahxi-yamanlikioɣa karap kimmitini tohtatsun; kahin kimmitini kanqə tohtatkan bolsa xundak bolsun.
13 Əgər igisi pul tələp haywanni kayturuwlmakqi bolsa, tohtitiloɣan kimmitigə yənə uning bəxtin birini koxup bərsun.

Kəsəm üqün Hudaoɣa ataloɣan əylər tooɣruluk

14 Əgər birsi Pərwərdigaroɣa mukəddəs bolsun dəp əyini uningoɣa atap mukəddəs kilsa, kahin uning yahxi-yamanlikioɣa karap kimmitini tohtatsun; kahin uning kimmitini kanqə tohtatkan bolsa, xu kimmiti inawətlik bolidu. 15 Keyin əgər əyni atioɣuqi kixi uni kayturuwalmakqi bolsa, u tohtitiloɣan kimmitigə uning bəxtin birini koxup bərsun; andin əy yənə uning bolidu.

Kəsəm üqün Hudaoɣa ataloɣan yər-etizlar tooɣruluk

16 Əgər birsi əz mal-mülki boloɣan etizlikning bir kismini Pərwərdigaroɣa atap mukəddəs kilsa, kimmiti uningoɣa kanqilik uruk terilidioɣanlikioɣa karap tohtitilsun; bir homir arpa uruki ketidioɣan yər bolsa, kimmiti əllik xəkəl kümüxkə tohtitilsun. □
17 Əgər birsi «azadlik yili»din tartip əz etizlikini mukəddəs kilsa, sən kanqə tohtatsang xu bolsun. □ 18 Lekin əgər birsi «azadlik yili»din keyin əz etizlikini mukəddəs kiloɣan bolsa, kahin kelidioɣan azadlik yilioɣiqə kanqilik yillar kaloɣanlikini hesablap kimmitini tohtatsun. Ətüp kətkən yillaroɣa karap toluk bahadin muwapik pul keməytilsun.
19 Əgər birsi əz etizlikini mukəddəs kiloɣandin keyin pul tələp uni kayturuwalmakqi bolsa, u sən tohtatkan kimmitigə yənə uning bəxtin birini koxup bərsun; xuning bilən etizlik uning əz kolioɣa kaytidu.
20 Əgər u pul berip etizlikni kayturuwalmioɣan bolsa yaki baxka birsigə setip bərgən bolsa, keyin xu etizlikni kayturuwelixka bolmaydu, □ 21 Bəlki azadlik yili kəlgəndə etizlik «igisigə kayturulidioɣanda» u mutlək beoɣixlanoɣan yərgə ohxax, Pərwərdigaroɣa atap mukəddəs kilinip, miras hokuki kahinoɣa ətidu.□
22 Əgər birsi setiwaloɣan əmma əz mirasi bolmioɣan bir parqə yər-etizni Pərwərdigaroɣa atap mukəddəs kiloɣan bolsa, 23 kahin azadlik yilioɣiqə kaloɣan yilni hesablap, kimmitini tohtatsun. Andin u küni xu kixi tohtitiloɣan kimmitini Pərwərdigaroɣa mukəddəs kiloɣan nərsə süpitidə kəltürsun. 24 Lekin azadlik yili kəlgəndə, etizlik kimdin elinoɣan bolsa, xu kixigə, yəni əslidiki igisigə kayturup berilsun.

□ **27:16 «Etizlikni Pərwərdigaroɣa atap mukəddəs kilix»** — bu ix bəlkim etizlikni Hudaning wəkilliri, yəni kahin-lawiylaroɣa tapxurux idi; xundak bolsa, ular xu etizlikning paydisini yilmu-yil alalaytti; yaki bolmisa atioɣuqi kixi əzi kahin təripidin tohtitiloɣan pulini biwasitə kahin-lawiylaroɣa tapxuratti. **«homir»** — «homir»ning əsliy mənisi «exək kətürəligüdək yük» bolup, təhminən 220-300 litr. □ **27:17 «… sən kanqə tohtatsang xu bolsun»** — bu ayəttiki «sən» xübhisizki, əyni wakittiki kahinni kərsitidu. «azadlik yilidin tartip» hesablioɣan baha bolsa qokum yukiriki 16-ayət boyiqə kanqə homir uruk qeqilidioɣan bolsa, uning əllik həssisi (tooɣrirak, 49 həssisi) boloɣan xəkəl bolidu, degən kərsətmə bilən hesablinidu. 18-19-ayəttə baxka əhwallar kərsitilidu. □ **27:20 «… yaki baxka birsigə setip bərgən bolsa,…»** — «yaki» degənning baxka bir hil tərjimisi: «birak». **«baxka birsigə setip berix»** — bəlkim ixlitix hokukini baxka birsigə setix. Bəzi xərhqilər muxu yərni «baxka birsigə satkuqi»ni etizlikka məs'ul kahinni kərsitidu, dəp karaydu. □ **27:21 «mutlək beoɣixlanoɣan yərgə ohxax»** — «mutlək beoɣixlanoɣan» ibraniy tilida «hərəm» degən səz bilən ipadilinidu. Bu səz adəttə Hudaoɣa mutlək ataloɣan nərsining heqkandak adəmgə təwə bolmaydioɣanlikini bildüridu. Gahi əhwalda «hərəm» dəp bekitilgən (Hudaoɣa mutlək ataloɣan) nərsilər pütünləy wəyran kilinixi kerək.

25 Sən tohtitidiƣan barliƙ ƙimmətlər bolsa ħəmixə muƙəddəs jaydiki xəkəlning
əlqəm birliki boqiqə ħesablansun; bir xəkəl yigirmə gəraħƙa barawər bolidu.■

Tunji tuƣuluƣinini Hudaoƣa bədəl tələp ƙayturuwelix

26 Lekin qarpayning tunji balisi tunji bala bolƣanliƙi səwəbidin əslidinla
Pərwərdigaroƣa atilidiƣan bolƣaqƙa, kala bolsun, ƙoy-əqkə bolsun ħeqkim uni
«Hudaoƣa atap» muƙəddəs ƙilmisun; qünki u əslidə Pərwərdigarning idi. ■ 27 Əgər
u napak bir ħaywandin tuƣulƣan bolsa, igisi sən tohtatƙan ƙimmətkə yənə uning
bəxtin birini ƙoxup berip, andin əzigə ƙayturuwalsun; lekin əgər igisi uni əzigə
ƙayturuwalmaymən desə, bu ħaywan sən tohtatƙan ƙimmətkə setilsun.□

Pərwərdigaroƣa mutləƙ ataloƣan nərsilər tooƣruluƙ

28 Əgər birsi Pərwərdigaroƣa əz melidin, adəm bolsun, ħaywan bolsun yaki miras
yeri bolsun, Pərwərdigaroƣa mutləƙ atioƣan bolsa, undaƙ nərsə ħərgiz setilmisun
yaki bədəl tələx bilənmu ƙayturulmisun. Pərwərdigaroƣa mutləƙ ataloƣan ħərnərsə
bolsa «əng muƙəddəslərning biri» ħesablinip, uningoƣa has bolidu. ■ 29 Əgər
bir adəm Hudaoƣa mutləƙ has ataloƣan bolsa, undaƙta uning üqün bədəl berilip,
ƙayturuwelinixƙa ħərgiz bolmaydu; u qoƙum əltürülüxi kerək.□

«Ondin bir» əxrə boloƣan nərsilərni ƙayturuwelix tooƣruluƙ

30 Yər-zemindin qiƙƙan ħəmmə ħosulning ondin biri boloƣan əxrə bolsa, yərning
danliƙ ziraətliri bolsun yaki dərəħlərning mewisi bolsun, Pərwərdigarningki bolidu;
u Pərwərdigaroƣa muƙəddəs ƙilinoƣandur. □ 31 Birsi əz əxriliridin məlum birnərsini
bədəl berip ƙayturuwalmaƙqi bolsa, u xuningoƣa yənə uning ƙimmitining bəxtin
birini ƙoxup berip, ƙayturuwalsun.
32 Kala yaki ƙoy-əqkə padisidin elinidiƣan əxrə bolsa padiqining tayiƙi astidin
ətküzülgən ħaywanlardin ħər oninqisi bolsun; Pərwərdigaroƣa atilip muƙəddəs
ƙilinoƣini xu bolsun. 33 Ħeqkim uning yahxi-yamanliƙioƣa ƙarimisun wə yaki uni al-
maxturmisun; əgər uni almaxturimən desə, Awwalƙisi bilən orniƣa almaxturuloƣan
ħər ikkisi muƙəddəs sanalsun; u ħərgiz bədəl təlüp ƙayturuwelinmisun.

34 Pərwərdigar Sinay teoƣida Musaoƣa tapiloƣan, Israillaroƣa tapxurux kerək boloƣan
əmrlər mana xular idi.

■ **27:25** Mis. 30:13; Qəl. 3:47; Əz. 45:12 ■ **27:26** Mis. 13:2; 22:29; 34:19; Qəl. 3:13; 8:17 □ **27:27 «…igisi sən tohtatƙan ƙimmətkə yənə uning bəxtin birini ƙoxup berip,…»** — bu ayəttiki «sən» xübħisizki, əyni waƙittiki kaħinni kərsitidu. **«… bu ħaywan sən tohtatƙan ƙimmətkə setilsun»** — «Mis.» 34:19-20-ayətnimu kərüng. Birinqi bəlgilimə qəl-bayawanda boloƣan waƙitta inawətlik idi, bu ikkinqi bəlgilimə bolsa zeminoƣa kirgəndin keyin inawətlik bolatti. ■ **27:28** Yə. 6:18; 7:13-26. □ **27:29 «u əltürülüxi kerək»** — Huda Əzi bir nərsini «bu Manga «ħərəm» (mutləƙ ataloƣan) bolsun» degən bolsa, adəttə xu nərsə yirginqlik bolup, ħalakətkə layiƙ idi. «Ħərəm» degən səz «yoƙitix kerək boloƣan» degən mənidə. Birnəqqə misallar təwəndiki ayətlərdə tepilidu: — «Mis.» 22:20, «Qəl.» 18:14, 21:2-3, «Ƙan.» 13:15, «Yəxua» 6:17-18, 21. Bəzidə «ħərəm» Hudaoƣa ataloƣan esil, yahxi nərsinimu kərsitidu. □ **27:30 «… ħəmmə ħosulning ondin biri boloƣan əxrə»** — «əxrə» degən səz muxu yərdə Hudaoƣa ataloƣan, məħsulatlardin ondin birini kərsitidu. **«danliƙ ziraətliri»** — ibraniy tilida «danliri».

Qəl-bayawandiki səpər

Israil həlқining birinqi қetim royhətkə elinixi

1 Wə Israillar Misirdin qiққandin keyin ikkinqi yili ikkinqi ayning birinqi küni
Pərwərdigar Sinay qəlidə, jamaət qedirida turup Musaoɳa mundaқ dedi: —□
2 Silər pütkül Israil jamaitini қəbilisi, ata jəməti boyiqə sanini elip qiқinglar;
adəmlərning ismi asas қilinip, barliқ ərkəklər tizimlansun.■ 3 Israillar iqidə
omumən yigirmə yaxtin axқan, jənggə qiқalaydioɳanlarni Ḫarun bilən ikkinglar
ularning қoxun-қismiliri boyiqə sanaқtin ətküzünglar. 4 Ḫərbir қəbilidin silərgə
yardəmlixidioɳan birdin kixi bolsun; ularning ḫərbiri ularning ata jəmətining bexi
bolidu. 5 Təwəndikilər silərgə yardəmlixidioɳanlarning isimliki: — Rubən қəbilisidin
Xidərning ooɳli Əlizur; 6 Ximeon қəbilisidin Zuri-xaddayning ooɳli Xelumiyəl;
7 Yəḫuda қəbilisidin Amminadabning ooɳli Naḫxon; 8 Issakar қəbilisidin Zuarning
ooɳli Nətanəl; 9 Zəbulun қəbilisidin Ḫelonning ooɳli Eliab; 10 Yüsüp əwladliri iqidə
Əfraim қəbilisidin Ammiḫudning ooɳli Əlixama; Manassəḫ қəbilisidin Pidaḫzurning
ooɳli Gamaliyəl; 11 Binyamin қəbilisidin Gideonining ooɳli Abidan; 12 Dan қəbilisidin
Ammixaddayning ooɳli Aḫiəzər; 13 Axir қəbilisidin Okranning ooɳli Pagiyəl; 14 Gad
қəbilisidin Deuəlning ooɳli Əliasaf; 15 Naftali қəbilisidin Enanning ooɳli Aḫira».
16 Bular jamaət iqidin qaқiriloɳanlar, yəni ata jəmət-қəbililirining baxliқliri, min-
gliоɳan Israillarning bax sərdarliri idi. □ 17 Xuning bilən Musa bilən Ḫarun ismi
ataloɳan bu kixilərni baxlap, 18 ikkinqi ayning birinqi küni pütkül jamaətni yioɳdi;
ular həlқning ḫərbirining қəbilə-nəsəbi, ata jəməti boyiqə ismini asas қilip, yigirmə
yaxtin yuқirilarning ḫəmmisini bir-birləp tizimlidi. 19 Pərwərdigar Musaoɳa қandaқ
buyruoɳan bolsa, Musa Sinay qəlidə ularni xundaқ sanaқtin ətküzdi.
20 Israilning tunji ooɳli Rubənning əwladliri ata jəməti, ailisi boyiqə, ismi asas
қilinip, yigirmə yaxtin axқan, jənggə qiқalaydioɳan ərkəklərning ḫəmmisi bir-birləp
tizimlandi; 21 Rubən қəbilisidin sanaқtin ətküzülgənlər jəmiy қiriқ altə ming bəx yüz
kixi boldi.□
22 Ximeonning əwladliri ata jəməti, ailisi boyiqə, ismi asas қilinip, yigirmə yaxtin
axқan, jənggə qiқalaydioɳan ərkəklərning ḫəmmisi bir-birləp tizimlandi; 23 Ximeon
қəbilisidin sanaқtin ətküzülgənlər jəmiy əllik toққuz ming üq yüz kixi boldi.
24 Gadning əwladliri ata jəməti, ailisi boyiqə, ismi asas қilinip, yigirmə yaxtin
axқan, jənggə qiқalaydioɳanlarning ḫəmmisi bir-birləp tizimlandi; 25 Gad қəbilisidin
sanaқtin ətküzülgənlər jəmiy қiriқ bəx ming altə yüz əllik kixi boldi.
26 Yəḫudaning əwladliri ata jəməti, ailisi boyiqə, ismi asas қilinip, yigirmə yaxtin
axқan, jənggə qiқalaydioɳanlarning ḫəmmisi bir-birləp tizimlandi; 27 Yəḫuda
қəbilisidin sanaқtin ətküzülgənlər jəmiy yətmix tət ming altə yüz kixi boldi.
28 Issakarning əwladliri ata jəməti, ailisi boyiqə, ismi asas қilinip, yigirmə yaxtin
axқan, jənggə qiқalaydioɳanlarning ḫəmmisi bir-birləp tizimlandi; 29 Issakar
қəbilisidin sanaқtin ətküzülgənlər jəmiy əllik tət ming tət yüz kixi boldi.

□ **1:1 «Wə Israillar Misirdin qiққandin keyin» —** «wə» degən bu səz «Qəl-bayawndiki səpər» degən kitabning «Kaḫin-lawiylarning dəsturi» wə «Misirdin qiқix» degən kitablar bilən ziq baoɳlanoɳanliқini kərsitidu. «Misirdin qiқix» 40-bab, 1- wə 38-ayətni kərüng. Məzkur kitab bu ikki kitabning dawamidur. **«jamaət qediri»** — yaki «kərüxüx qediri». «jamaət qediri» degən səzdə «jamaət» degənlik ibraniy tilida «Huda bilən uqrixix» degən uқumni bildüridu. ■ **1:2** Mis. 30:12 □ **1:16 «jamaət iqidin qaқiriloɳan» —** demək, Huda təripidin. Baxқa birhil tərjimisi: «jamaət təripidin saylanoɳan». □ **1:21 «ming» —** bəzi alimlar ibraniy tilidiki «ming» degən səzni «jəmət» dəp tərjimə қilidu. Lekin undaқ tərjimə məzkur kitabning kəp yərlirigə zit kelixi mumkin.

30 Zəbulunning əwladliri ata jəməti, ailisi boyiqə, ismi asas ḳilinip, yigirmə yaxtin
axḳan, jənggə qiḳalaydiоɳanlarning ḥəmmisi bir-birləp tizimlandi; 31 Zəbulun
ḳəbilisidin sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy əllik yəttə ming tət yüz kixi boldi.
32 Yüsüpning əwladliri: — uning ooɳli Əfraimning əwladliri ata jəməti, ailisi boyiqə,
ismi asas ḳilinip, yigirmə yaxtin axḳan, jənggə qiḳalaydiоɳanlarning ḥəmmisi bir-
birləp tizimlandi; 33 Əfraim ḳəbilisidin sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy ḳirik ming bəx
yüz kixi boldi.
34 *Yüsüpning ikkinqi ooɳli* Manassəḥning əwladliri ata jəməti, ailisi boyiqə, ismi
asas ḳilinip, yigirmə yaxtin axḳan, jənggə qiḳalaydiоɳanlarning ḥəmmisi bir-birləp
tizimlandi; 35 Manassəḥ ḳəbilisidin sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy ottuz ikki ming ikki
yüz kixi boldi.
36 Binyaminning əwladliri ata jəməti, ailisi boyiqə, ismi asas ḳilinip, yigirmə yaxtin
axḳan, jənggə qiḳalaydiоɳanlarning ḥəmmisi bir-birləp tizimlandi; 37 Binyamin
ḳəbilisidin sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy ottuz bəx ming tət yüz kixi boldi.
38 Danning əwladliri ata jəməti, ailisi boyiqə, ismi asas ḳilinip, yigirmə yaxtin axḳan,
jənggə qiḳalaydiоɳanlarning ḥəmmisi bir-birləp tizimlandi; 39 Dan ḳəbilisidin
sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy atmix ikki ming yəttə yüz kixi boldi.
40 Axirning əwladliri ata jəməti, ailisi boyiqə, ismi asas ḳilinip, yigirmə yaxtin axḳan,
jənggə qiḳalaydiоɳanlarning ḥəmmisi bir-birləp tizimlandi; 41 Axir ḳəbilisidin
sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy ḳirik bir ming bəx yüz kixi boldi.
42 Naftalining əwladliri ata jəməti, ailisi boyiqə, ismi asas ḳilinip, yigirmə yax-
tin axḳan, jənggə qiḳalaydiоɳanlarning ḥəmmisi bir-birləp tizimlandi; 43 Naftali
ḳəbilisidin sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy əllik üq ming tət yüz kixi boldi.
44 Yuḳiriḳilar bolsa sanaḳtin ətküzülgənlər bolup, Musa bilən Ḥarun ḥəm Israillarn-
ing on ikki əmiri (ḥərbiri əz ata jəmətigə wəkil boldi) ularni sanaḳtin ətkəzgən.
45 Xundaḳ ḳilip, Israillarning ḥəmmisi, yəni Israilda yigirmə yaxtin axḳanlardin,
jənggə qiḳalaydiоɳanlarning ḥəmmisi ata jəmətliri boyiqə tizimlandi; 46 Sanaḳtin
ətküzülgənlər jəmiy altə yüz üq ming bəx yüz əllik kixi boldi.■

Lawiylarning ḥesabḳa kirgüzülmigənliki

47 Biraḳ Lawiylar ata jəmət-ḳəbilisi boyiqə sanaḳning iqigə kirgüzülmidi.
48 Qünki Pərwərdigar Musaоɳa səz ḳilip: — 49 «Sən pəḳət Lawiy ḳəbilisinila
xu ḥesabḳa kirgüzmigin, ularning omumiy saninimu Israillarning ḳatariоɳa
kirgüzmigin.□ 50 Lekin sən Lawiylarni *Hudaning* ḥəküm-guwaḥliḳi saḳlaḳliḳ qedir
wə uning iqidiki barliḳ ḳaqa-ḳuqa əswablarni ḥəm uningоɳa dair barliḳ nərsilərni
baxḳuruxḳa təyinligin; ular *ibadət* qedirini wə uning iqidiki barliḳ ḳaqa-ḳuqa
əswablarni kətüridu; ibadət qedirining hizmitini ḳiloɳuqilar xular bolsun, ular
qedirning tət ətrapida əz qedirlirini tiksun.□ 51 Qedirni kəqüridiоɳan qaоɳda uni
Lawiylar səksun; qedirni tikidiоɳan qaоɳda uni Lawiylar tiksun; *Lawiylaroɳa* yat
boloɳan ḥərḳandaḳ adəm uningоɳa yeḳinlaxsa ölümgə məḥkum ḳilinsun. 52 Israillar
bargaḥ ḳuroɳanda ḥər adəm əz ḳismida, əzigə has tuoɳ astiоɳa qedir tiksun.□ 53 Biraḳ
Hudaning oɳəzipi Israil jamaitining üstigə qüxməsliki üqün, Lawiylar Hudaning

■ **1:46** Mis. 38:26 □ **1:49 «Sən pəḳət Lawiy ḳəbilisinila xu ḥesabḳa kirgüzmigin»** — keyin Musa ularni ayrim sanaḳtin ətküzüxi kerək idi (26:32). □ **1:50 «Hudaning ḥəküm-guwaḥliḳi saḳlaḳliḳ qedir»** — «ibadət qediri»ning baxḳa bir nami. «Guwaḥliḳ» yaki «ḥəküm-guwaḥliḳ» bolsa Hudaning Israiloɳa boloɳan tüp əmrlirini, xundaḳla uning Israil bilən boloɳan əḥdisini kərsitidu; Hudaning muḳəddəs maḥiyiti wə harakteri xu əmrlərdə ayan ḳilinoɳaqḳa, «ḥəküm-guwaḥ» dəpmu atilidu. □ **1:52 «tuoɳ»** — muxu yərdə bəlkim ḥər ḳəbilining əz tuoɳini kərsitidu (2:2ni kərüng).

ḥəküm-guwaḥliḳi saḳlaḳlik qedirning tət ətrapioɳa bargaḥ ḳursun; Lawiylar Hudaning ḥəküm-guwaḥliḳi saḳlaḳlik qedirni muḥapizət ḳilixḳa məs'ul bolidu» — degənidi.
54 Israillar ənə xundaḳ ḳildi; Pərwərdigar Musaoɳa ḳandaḳ buyruoɳan bolsa, ular xundaḳ ḳildi.

2

Ḥərḳaysi ḳəbililərning bargaḥ ḳurux tərtipi wə orni

1 Pərwərdigar Musa bilən Ḥarunoɳa mundaḳ dedi: —
2 Israillar ḥərbiri əzlirining tuoɳi astioɳa, əzlirining ata jəmətining bayriḳi astida qedir tiksun; jamaət qedirining tət ətrapidin səl yiraḳraḳ bargaḥ ḳursun.
3 Kün qiḳix tərəpkə, xərḳ tərəpkə ḳaritip əz tuoɳi astida ḳoxun-ḳismi boyiqə bargaḥ ḳuridioɳini Yəḥuda bolsun; Yəḥudalarning əmiri Amminadabning ooɳli Naḥxon bolsun. 4 Uning ḳoxuni, yəni sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy yətmix tət ming altə yüz kixi. 5 Uning yenida bargaḥ ḳuridioɳini Issakar ḳəbilisi bolsun; Issakarlarning əmiri Zuarning ooɳli Nətanəl bolsun. 6 Uning ḳoxuni, yəni sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy əllik tət ming tət yüz kixi. 7 Ularning yenida yənə Zəbulun ḳəbilisi bolsun; Zəbulunlarning əmiri Ḥelonning ooɳli Eliab bolsun. 8 Uning ḳoxuni, yəni sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy əllik yəttə ming tət yüz kixi. 9 Omumən Yəḥuda bargaḥioɳa ḳaraydioɳanlarning ḥəmmisi, yəni ḳoxun-ḳisimliri boyiqə sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy bir yüz səksən altə ming tət yüz kixi; ular aldi bilən yoloɳa qiḳsun.
10 — Jənub tərəptə, tuoɳ tikləp, ḳoxun tərtipi bilən bargaḥ ḳuridioɳini Rubən ḳəbilisi bolsun; Rubənlarning əmiri Xidərning ooɳli Əlizur bolsun. 11 Uning ḳoxuni, yəni sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy ḳirik altə ming bəx yüz kixi. 12 Uning yenida bargaḥ ḳuridioɳini Ximeon ḳəbilisi bolsun; Ximeonlarning əmiri Zuri-xaddayning ooɳli Xelumiyəl bolsun. 13 Uning ḳoxuni, yəni sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy əllik toḳḳuz ming üq yüz kixi. 14 Ularning yenida Gad ḳəbilisi bolsun; Gadlarning əmiri Deuəlning ooɳli Əliasaf bolsun.□ 15 Uning ḳoxuni, yəni sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy ḳirik bəx ming altə yüz əllik kixi. 16 Rubən bargaḥioɳa ḳaraydioɳanlarning ḥəmmisi, yəni ḳoxuni boyiqə sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy bir yüz əllik bir ming tət yüz əllik kixi; ular ikkinqi səp bolup yoloɳa qiḳsun.
17 Andin jamaət qediri bilən Lawiylarning bargaḥi baxḳa bargaḥlarning otturisida mangsun; ular ḳandaḳ bargaḥ ḳuroɳan bolsa, xundaḳ yoloɳa qiḳsun; ḥər ḳaysisi əz ornida əz tuoɳi astida bolsun.
18 — Kün petix tərəptə, tuoɳ tikləp, ḳoxun tərtipi bilən bargaḥ ḳuridioɳini Əfraim ḳəbilisi bolsun; Əfraimlarning əmiri Ammiḥudning ooɳli Əlixama bolsun. 19 Uning ḳoxuni, yəni sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy ḳirik ming bəx yüz kixi. 20 Uning yenida bargaḥ ḳuridioɳini Manassəḥ ḳəbilisi bolsun; Manassəḥlərning əmiri Pidaḥzurning ooɳli Gamaliyəl bolsun. 21 Uning ḳoxuni, yəni sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy ottuz ikki ming ikki yüz kixi. 22 Ularning yenida Binyamin ḳəbilisi bolsun; Binyaminlarning əmiri Gideonining ooɳli Abidan bolsun. 23 Uning ḳoxuni, yəni sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy ottuz bəx ming tət yüz kixi. 24 Omumən Əfraim bargaḥioɳa ḳaraydioɳanlarning ḥəmmisi, yəni ḳoxun ḳisimliri boyiqə sanaḳtin ətküzülgənlər jəmiy bir yüz səkkiz ming bir yüz kixi; ular üqinqi səp bolup yoloɳa qiḳsun.
25 — Ximal tərəptə, tuoɳ tikləp, ḳoxun tərtipi bilən bargaḥ ḳuridioɳini Dan ḳəbilisi bolsun. Danlarning əmiri Ammixaddayning ooɳli Aḥiəzər bolsun. 26 Uning ḳoxuni,

□ **2:14 «Deuəl» —** yaki «Reuəl».

yəni sanaqtin ətküzülgənlər jəmiy atmix ikki ming yəttə yüz kixi. 27 Uning yenida
bargaḥ quridiоqini Axir qəbilisi bolsun; Axirlarning əmiri Okranning ooqli Pagiyəl
bolsun. 28 Uning qoxuni, yəni sanaqtin ətküzülgənlər jəmiy qirik bir ming bəx yüz
kixi. 29 Ularning yenida Naftali qəbilisi bolsun; Naftalilarning əmiri Enanning ooqli
aḥira bolsun. 30 Uning qoxuni, yəni sanaqtin ətküzülgənlər jəmiy əllik üq ming
tət yüz kixi. 31 Dan bargaḥiоqa qaraydiоqanlarning ḥəmmisi, yəni qoxun-qisimliri
boyiqə sanaqtin ətküzülgənlər jəmiy bir yüz əllik yəttə ming altə yüz kixi; ular əz
tuоqliri astida ḥəmmining kəynidə yoloqa qiqsun.
32 Yuqiridikilər əz ata jəməti boyiqə sanaqtin ətküzülgən Israillardur; qoxun-
qisimliri boyiqə bargaḥlarda sanaqtin ətküzülgənlər jəmiy altə yüz üq ming bəx yüz
əllik kixi boldi.■ 33 Biraq Lawiylarla, Pərwərdigarning Musaoqa qiloqan əmri boyiqə,
Israillar qatarida sanaqtin ətküzülmidi.■
34 Israillar Pərwərdigarning Musaoqa qiloqan barlik əmri boyiqə ix tutup, əzlirining
tuоqi boyiqə bargaḥ quratti; ular əz qəbilisi wə ata jəməti tərtipi boyiqə yoloqa
qiqatti.

3

Ḥarunning əwladliri

1 Pərwərdigar Sinay teoqida Musa bilən səzləxkən künlərdə, Ḥarun bilən Musaning
əwladliri təwəndikilərdin ibarət idi.□ 2 Ḥarunning ooqullirining ismi mundaq: tunji
ooqlining ismi Nadab idi, uning yənə Abiḥu, Əliazar, Itamar degən ooqulliri bar
idi.■ 3 Ḥarunning ooqullirining ismi ənə xundaq idi, ular məsiḥləngən kaḥinlar idi;
Musa ularni kaḥinlik wəzipisini ətəxkə Hudaoqa atap ayrioqanidi.□ 4 Lekin Nadab
bilən Abiḥu Sinay qəlidə oqəyriy bir otni Pərwərdigarning aldioqa sunoqini tüpəylidin
Pərwərdigar aldida əldi wə ularning ḥeq nəsli qaldurulmidi; Əliazar bilən Itamar
əz atisi Ḥarun aldida kaḥinlik wəzipisini ətidi.■

Lawiylarning wəzipisi

5 Pərwərdigar Musaoqa səz qilip: —
6 Sən Lawiy qəbilisini aldingoqa kəltürüp, ularni kaḥin Ḥarunning hizmitidə
boluxqa uning aldioqa ḥazir qil.■ 7 Ular Ḥarunning ḥajiti wə pütkül jamaətning
ḥajitidin qiqip jamaət qedirining aldida wəzipə ətəp, ibadət qedirining hizmitini
bejirsun. 8 Ular yənə jamaət qediridiki barlik qaqa-quqa əswablarni baxqurux bilən
Israillarning hizmitidə bolup wəzipə ətəp, ibadət qedirining ixlirini bejirsun. 9 Sən
Lawiylarni Ḥarun bilən uning ooqullirioqa təqsimləp bərgin; ular Israillar iqidin
məhsus uningoqa tallap berilgən. 10 Ḥarun bilən ooqullirini bolsa sən əzining kaḥinlik
wəzipisini ətəxkə bekitkin; ḥərqandaq yat kixi yeqinlaxsa əltürülsun, — dedi.

Lawiylarning tallinixi

11 Andin Pərwərdigar Musaoqa mundaq dedi: —
12 — Qara, Mən Israillar iqidin Lawiylarni tallidim, ularni Israil iqidə baliyatquning
barlik tunji mewisining ornioqa, yəni qong ooqullirining ornioqa qoyimən, xunga

---

■ **2:32** Mis. 38:26; Qəl. 1:46 ■ **2:33** Qəl. 1:48, 49 □ **3:1** **«künlərdə»** — ibraniy tilida «kündə». ■ **3:2** Mis. 6:23 □ **3:3** **«Hudaoqa atap ayrix»** — bu ayəttiki «Hudaoqa atap ayrix» ibraniy tilida «qoloqa selix» yaki «qolni toldurux» bilən bildürülidu. «Mis.» 28:41 wə izaḥatini kərüng. Kaḥinlik wəzipisi asasən Hudaning qurbanliklirini əz qolioqa elixi bilən baxlinatti. ■ **3:4** Law. 10:1-7; Qəl. 26:61; 1Tar. 24:2 ■ **3:6** Qəl. 16:9; 18:2

Lawiylar Mening bolidu.□ ■ 13 Qünki tunji ooɣullarning ḫəmmisi Meningkidur; Mən Misir zeminida tunji tuoɣuloɣanlarning ḫəmmisini ḳətl ḳiloɣan künidə Israillarning iqidiki tunjilarning ḫəmmisini, məyli adəm bolsun yaki ḫaywan bolsun, muḳəddəs ḫesablap Meningki ḳiloɣanidim. Ular Meningkidur; Mən Pərwərdigardurmən.■

Lawiylarning nopusining sanaḳtin ətküzülüxi

14 Andin Pərwərdigar Sinay qəl-bayawanida Musaoɣa: —
15 — Sən Lawiylarni ata jəməti, ailisi boyiqə sanaḳtin ətküz; barliḳ ərkəklərni, yəni bir ayliḳtin axḳanlarning ḫəmmisini sanaḳtin ətküz, — dedi. 16 Xuning bilən Musa Pərwərdigarning əmri boyiqə, əzigə deyilgəndək Lawiylarni sanaḳtin ətküzdi.
17 Lawiyning ooɣullirining ismi mundaḳ: — Gərxon, Koḫat, Mərari.■ 18 Gərxonning ooɣullirining ismi aililiri boyiqə Libni wə Ximəy idi. 19 Koḫatning ooɣulliri aililiri boyiqə Amram, Izḫar, Ḫebron wə Uzziəl idi. 20 Mərarining ooɣulliri aililiri boyiqə Maḫli wə Muxi idi. Bularning ḫəmmisi ata jəməti boyiqə Lawiylarning jəməti boldi.
21 Gərxondin Libnilarning jəməti bilən Ximəylərning jəməti wujudḳa kəldi; bular Gərxonlarning jəmətliri idi. 22 Barliḳ ərlərning saniɣa asasən, bir ayliḳtin axḳanlirining sanaḳtin ətküzülgənliri jəmiy yəttə ming bəx yüz kixi boldi.
23 Gərxonning jəməti ibadət qedirining arḳa təripidə, yəni oɣərb tərəptə bargaḫ ḳurdi; 24 Gərxon jəmətining əmiri Laəlning ooɣli Əliasaf idi. 25 Gərxonlarning jamaət qediridiki wəzipisi ibadət qedirining əzidiki astinḳi ikki yapḳuq-pərdə, uning üstidiki yopuḳ wə jamaət qedirining ixik pərdisigə,□ 26 xundaḳla ḫoyla ətrapidiki pərdilər, ḫoyla dərwazisining pərdisi (ḫoyla pərdiliri ibadət qediri bilən ḳurbangaḫni qəridəp turatti) wə ḫoylida ixlitilidioɣan munasiwətlik barliḳ tanilaroɣa ḳarax idi.
27 Koḫattin Amramlarning jəməti, Izḫarlarning jəməti, Ḫebronlarning jəməti wə Uzziəllərning jəməti wujudḳa kəldi; bu Koḫatlarning jəmətliri idi. 28 Barliḳ ərkəklərning sani boyiqə, bir ayliḳtin axḳanlar jəmiy səkkiz ming altə yüz adəm bolup qiḳti; ular muḳəddəs jayoɣa ḳarax wəzipisini ətəydioɣan boldi. 29 Koḫat əwladlirining jəmətliri jamaət qedirining jənub təripidə bargaḫ tikti. 30 Koḫat jəmətining əmiri Uzziəlning ooɣli Əlizafan idi. 31 Ularning wəzipisi əḫdə sanduḳi, xirə, qiraoɣdan, ikki ḳurbangaḫ, xuningdək muḳəddəs jayning iqidə ixlitidioɣan ḳaqa-ḳuqa, pərdə wə ibadət qedirining iqidə ixlitidioɣan barliḳ nərsilərgə ḳarax idi.
32 Lawiylarning əmirlirining əmiri bolsa kaḫin Ḫarunning ooɣli Əliazar idi; u muḳəddəshanioɣa ḳarax wəzipisini ətəydioɣanlar üstidin nazarət ḳilidioɣan boldi.
33 Məraridin Maḫli jəməti bilən Muxi jəməti wujudḳa kəldi; bular Mərarining jəmətliri boldi. 34 Barliḳ ərkəklərning saniɣa asasən, bir ayliḳtin yuḳiri boloɣanlar sanaḳtin ətküzülgəndə jəmiy altə ming ikki yüz kixi qiḳti. 35 Mərarining jəmətining əmiri Abiḫayilning ooɣli Zuriyəl boldi; ular ibadət qedirining ximal təripigə bargaḫ ḳurdi. 36 Mərari əwladlirining wəzipisi ibadət qedirining tahtayliri, baldaḳliri,

---

□ **3:12 «tunji balilar Meningkidur» —** Huda əslidə Israillarni Misirdin ḳutḳuzux yolida Misirliḳlarning barliḳ tunji ooɣullirini wə ḫətta ḫaywanlarning tunji balilirinimu eltürüwətkənidi. Biraḳ Israillar «ətüp ketix ḫeytining ḳozisi» («pasha ḳoza»)ning ḳenini ixik kexəklirigə sepixi bilən, ularning tunji ooɣulliri wə ḫaywanlarning tunji baliliri xu aḳiwəttin ḳutḳuzup ḳilinoɣan. Huda Israillarning tunjilirini alayitən ḳutḳuzoɣan boloɣaqḳa, ḫazir həlḳḳə: «tunji balilar Meningkidur» dəydu. Demək, ular əslidə Hudaning ḳulluḳida boluxi kerək idi, lekin Huda «Mən ularning ornioɣa Lawiylarni ḳoyimən» dəp Əz hizmitigə Lawiylarni ularning ornioɣa ḳobul ḳildi (13-ayətnimu kərüng). ■ **3:12** Mis. 13:2 ■ **3:13** Mis. 13:2; 22:29; 34:19; Law. 27:26; Qəl. 8:16; Luḳa 2:22 ■ **3:17** Mis. 6:16, 17, 18; Qəl. 26:57; 1Tar. 6:1, 16; 23:6 □ **3:25 «qedirining əzidiki astinḳi ikki yapḳuq-pərdə» —** ibraniy tilida «turaloɣu əzi wə qedirni» — mənisi qoḳum tərjimimizdək boluxi kerək. «Mis.» 25:1-13ni kərüng.

hadilirioŋa, təglikliri barliķ əswab-jabdukliriоŋa ķarax, xuningdək bularoŋa munasiwətlik ixlitilidioŋan barliķ nərsilərgə, 37 xundaķla ḥoylining tət ətrapidiki hadilaroŋa wə ularning təglikliri, ķozuķ wə tanilaroŋa məs'ul boluxķa bəlgilənidi.
38 Ibadət qedirining aldioŋa, xərķ təripigə, yəni jamaət qedirining künqiķix təripigə bargaḥ ķuroŋanlar Musa, Ḥarun wə Ḥarunning ooŋulliri idi; ular Israillarning hizmitidə bolux wəzipisini ətəp, muķəddəs jayoŋa ķaraydioŋan boldi; uloroŋa yat boloŋan ḥərķandaķ adəm *muķəddəs* jayoŋa yeķinlaxsa, əltürülətti.■
39 Musa bilən Ḥarun Pərwərdigarning əmri boyiqə, sanaķtin ətküzgən barliķ Lawiylar, jəmətliri boyiqə, yəni bir ayliķtin yuķiri sanaķtin ətküzülgən ərkəklər jəmiy yigirmə ikki ming qiķti.

Lawiylarning Israillarning tunjilirining ornini besip Hudaoŋa atilixi

40 Pərwərdigar Musaoŋa: — Sən Israillar iqidə bir ayliķtin axķan tunji ooŋullarni sanaķtin ətküzüp, isim-familisi boyiqə tizimlap qiķ. 41 Sən Lawiylarni Israillarning barliķ tunjilirining ornida Manga has ķil (Mən Pərwərdigardurmən); Lawiylarning mal-qarwilirinimu Israillarning barliķ tunji mal-qarwilirining ornida Manga has ķil, — dedi.
42 Musa Pərwərdigarning əmri boyiqə, Israillarning tunjilirini ķoymay sanaķtin ətküzdi. 43 Bir ayliķtin yuķiri tunji ooŋul balilirini isim-familisi bilən sanaķtin ətküzgəndə, ular jəmiy yigirmə ikki ming ikki yüz yətmix üq kixi qiķti.
44 Pərwərdigar Musaoŋa mundaķ dedi: — 45 Sən Lawiylarni Israillarning tunjilirining ornida Manga talla, xundaķla Lawiylarning mal-qarwilirinimu Israillarning mal-qarwilirining ornida Manga talla; xuning bilən Lawiylar Meningki bolidu; Mən Pərwərdigardurmən. 46 Wə Lawiylarning sanidin artuķ qiķķan Israillarning tunjiliri, yəni xu ikki yüz yətmix üqi üqün ḥərlük ḥəķķini ķobul ķiloŋin;□ 47 xularning ḥərbiri üqün bəx xəkəl kümüx al, kixi sanioŋa ķarap bolsun; muķəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki boyiqə ulardin aloŋin (bir xəkəl yigirmə gəraḥdur).□ ■ 48 Artuķ qiķķan adəmlərning, yəni ḥərlük ḥəķķini təlixi kerək boloŋanlarning kümüxini Ḥarun bilən uning ooŋulliriоŋa bər.
49 Əmdi Lawiylar təripidin «ḥərlükkə qiķiriloŋan» dəp ḥesablanoŋan tunji ooŋullardin artuķ qiķķanlardin bolsa, Musa ulardin xu ḥərlük ḥəķķini aldi; 50 u Israillarning tunjiliridin xu kümüxni, yəni muķəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki boyiqə jəmiy bir ming üq yüz atmix bəx xəkəl aldi.□ 51 Musa Pərwərdigarning əmri boyiqə «ḥərlükkə qiķiriloŋan»larning kümüxini dəl Pərwərdigar buyruoŋinidək, Ḥarun bilən uning ooŋulliriоŋa bərdi.

4

Koḥat əwladlirining wəzipisi

1 Andin Pərwərdigar Musa bilən Ḥaruноŋa səz ķilip mundaķ dedi: —
2 Sən Lawiylar iqidin ata jəməti boyiqə Koḥat əwladlirining omumiy sanini tizimlioŋin, 3 ottuz yaxtin əllik yaxķiqə boloŋan, jamaət qedirida ix-hizmət ķilixķa

■ **3:38** Qəl. 3:10; 16:40 □ **3:46 «ikki yüz yətmix üqi» —** «Israillarning tunji ooŋulliri»ning sani 22273 (43-ayət) «Lawiylarning» bolsa 22000 idi (39-ayət), əmdi «Lawiylarning sanidin artuķ qiķķan Israillarning tunjiliri»ning sani 273 adəm idi. □ **3:47 «bir xəkəl» —** təhminən 11.4 gram boluxi mumkin, bəx xəkəl 57 gram. **«muķəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki» —** «muķəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki» xübḥisizki, pütkül əl üqün əzgərməs əlqəm bolsun dəp, muķəddəs jayda saķlaķliķ, muķim bekitilgən birnəqqə hil əlqəmlərdin biri boluxi kerək idi. ■ **3:47** Mis. 30:31; Law. 27:25; Qəl. 18:16; Əz. 45:12 □ **3:50 «bir ming üq yüz atmix bəx xəkəl» —** təhminən 16.4 kilogram.

kelələydioɣanlarning ḥəmmisini tizimlap qiḳ.□ 4 Koḥat əwladlirining jamaət
qediri iqidiki wəzipisi əng muḳəddəs buyumlarni baxḳurux bolidu. 5 Bargaḥ
kəqürülidioɣan qaoɣda, Ḥarun bilən uning ooɣulliri kirip «*əng muḳəddəs jay*»diki
«ayrima pərdə-yopuḳ»ni qüxürüp, uning bilən ḥəküm-guwaḥliḳ sanduḳini yəgisun;
6 andin uning üstini delfinning terisidin etilgən yopuḳ bilən orap, üstigə kək bir
rəhtni yepip, andin kətüridioɣan baldaḳlarni ətküzsun.□ 7 Təḳdim nan *tiziloɣan*
xirəgə kək bir rəht selinip, üstigə legən, təhsə, piyalə wə xarab ḥədiyəlirini
qaqidioɣan ḳədəḥlər tizip ḳoyulsun; xirədimu «daimiy nan» tizilip turiwərsun;□ ■
8 bu nərsilərning üsti ḳizil rəht bilən, uning üsti yənə delfin terisidə etilgən bir yopuḳ
bilən yepilip, andin kətiridioɣan baldaḳlar ətküzüp ḳoyulsun. 9 Ular kək rəht elip,
uning bilən qiraoɣdan bilən üstidiki qiraoɣlarni, pilik ḳiskuqlarni, küldanlarni wə
qiraoɣdanoɣa ixlitidioɣan, barliḳ may ḳaqilaydioɣan ḳaqilarni yepip ḳoysun.■ 10 Ular
yənə qiraoɣdan bilən qiraoɣdanoɣa ixlitidioɣan ḥəmmə ḳaqa-ḳuqa əswablarni delfin
terisidin etilgən yopuḳ bilən yəgəp, andin əpkəxkə selip ḳoysun.
11 Altun huxbuygaḥḳa kək bir rəht selip, yənə delfin terisidə etilgən yopuḳ bilən
yepip, andin kətürgüqkə ḳox baldaḳlarni ətküzüp ḳoysun.□ 12 Muḳəddəs jayning
iqidə ixlitidioɣan barliḳ ḳaqa-ḳuqilarni kək bir rəht bilən yəgəp, andin üstigə delfin
terisidə etilgən yopuḳni yepip, andin bir əpkəxkə selip ḳoysun.
13 Ular ḳurbangaḥni külidin tazilap, üstigə səsün rənglik bir rəhtni yeyip ḳoysun.
14 Andin yənə ḳurbangaḥta ixlitilidioɣan əswablar — küldan, ilmək, bəlgürjək,
qinilər, xundaḳla barliḳ əswablarni ḳurbangaḥ üstigə tizip, andin delfin terisidə
etilgən bir yopuḳ bilən yepip, andin kətüridioɣan baldaḳlarni ətküzüp ḳoysun.
15 Pütün bargaḥtikilər yoloɣa qiḳidioɣan qaoɣda, Ḥarun bilən uning ooɣulliri
muḳəddəs jay wə muḳəddəs jaydiki barliḳ ḳaqa-ḳuqa əswablarni yepip boloɣandin
keyin, Koḥatning əwladliri kelip kətürsun; lekin ölüp kətməslik üqün muḳəddəs
buyumlaroɣa ḳol təgküzmisun. Jamaət qediri iqidiki nərsilərdin xularni Koḥatning
əwladliri kətürüxi kerək.
16 Ḥarunning ooɣli Əliazarning wəzipisi qiraoɣ meyi, huxbuy ətir, daimiy təḳdim
ḳilinidioɣan axliḳ ḥədiyə bilən məsiḥləx meyioɣa ḳarax, xundaḳla pütkül ibadət
qediri bilən uning iqidiki barliḳ nərsilər, muḳəddəs jay ḥəm muḳəddəs jaydiki ḳaqa-
ḳuqa əswablaroɣa ḳaraxtin ibarət.■
17 Andin Pərwərdigar Musa bilən Ḥarunoɣa səz ḳilip mundaḳ dedi: —
18 Silər Koḥat jəmətidikilərni Lawiylar arisidin ḳət'iy yoḳitip ḳoymanglar; 19 bəlki
ularning ölməy, ḥayat ḳelixi üqün ular «əng muḳəddəs» buyumlaroɣa yeḳinlaxḳan
qaoɣda, Ḥarun bilən uning ooɣulliri kirip ularning ḥərbirigə ḳilidioɣan wə
kətüridioɣan ixlarni kərsitip ḳoysun; 20 ular pəḳət muḳəddəs jayoɣa kirgəndə
muḳəddəs buyumlaroɣa bir dəḳiḳimu ḳarimisun, undaḳ ḳilip ḳoysa ölüp ketidu.□

Gərxon əwladlirining wəzipisi

21 Pərwərdigar Musaoɣa səz ḳilip mundaḳ dedi: —
22-23 Gərxon əwladliri iqidə ata jəməti wə aililiri boyiqə, ottuz yaxtin əllik yaxḳiqə
boloɣan, jamaət qediri iqidə hizmət ḳilix sepigə kirələydioɣan ḥəmmisini sanaḳtin

---

□ **4:3 «ix-hizmət ḳilixḳa kelələydioɣanlar»** — ibraniy tilida «ix-hizmət ḳilixḳa kelələydioɣan ḳoxun» degən səzlər bilən ipadilinidu. □ **4:6 «delfinning terisi»** — yaki «dengiz eyiḳining terisi» yaki «borsuḳning terisi». □ **4:7 «təḳdim nan xirəsi»** — yaki «ḥuzuriy nan xirəsi» («Hudaning ḥuzuridiki nan»lar) — Muxu yərdə pəḳət «Hudaning ḥuzuridiki xirə» degən səz bilən ipadilinidu. Nanlar wə altun xirə tooɣruluḳ «Mis.» 25:23-30 wə «Law.» 24:5-9ni kərüng. **«daimiy nan»** — «təḳdim nan»ning baxḳiqə atilixi. ■ **4:7** Mis. 25:30 ■ **4:9** Mis. 25:31,38 □ **4:11 «altun huxbuygaḥ»** — ibraniy tilida «altun ḳurbangaḥ». ■ **4:16** Mis. 29:40; 30:23,24,34,35 □ **4:20 «ular pəḳət … bir dəḳiḳimu ḳarimisun»** — demək, Ḥarunning ooɣulliri kaḥinlar muḳəddəs buyumlarni yepiwatḳan waḳitta muḳəddəs qediroɣa kirməsliki kerək, pəḳət buyumlar yepiloɣandin keyin kirixkə bolidu.

ətküzüp omumiy sanini al.□ 24 Gərxon aililiriniŋ kilidiolan hizmiti wə ular kətüridiolan nərsilər təwəndikiqə: 25 — ular jamaət qediriniŋ əzini, yəni astidiki iqki pərdiliri wə sirtki pərdilirini, uniŋ yapquqini, xundakla üstigə yapkan delfin terisidə etilgən yopukni wə jamaət qediriniŋ kirix ixikiniŋ pərdisini,□ 26 ibadət qediri bilən kurbangahni qəridəp tartiloqan hoylidiki pərdilər bilən kirix dərwazisiniŋ pərdisini, xularoqa has tanilirini wə ixlitidiolan barlik kaqa-kuqa əswablarni kətürsun; bu əswab-üsküniləgə munasiwətlik kerək boloqan ixlarni kilsun. 27 Gərxon əwladliriniŋ pütün wəzipisi, yəni ular kətüridiolan wə bejiridiolan barlik ixlar Harun wə uniŋ ooqullariniŋ kərsətmiliri boyiqə bolsun; ularniŋ nemə kətüridiolanlikini silər bəlgiləp beringlar. 28 Gərxon əwladliriniŋ jəmətliriniŋ jamaət qediriniŋ iqidə kilidiolan hizmiti xular; ular kahin Harunniŋ ooqli Itamarniŋ kol astida turup ixlisun.

Mərari əwladliriniŋ wəzipisi

29 Mərariniŋ əwladlirinimu, ularni ata jəməti, aililiri boyiqə, sanaktin ətküz; 30 ottuz yaxtin əllik yaxkiqə boloqan, jamaət qediri iqidə hizmət kilix sepigə kirələydiolan həmmisini sanaktin ətküzüp omumiy sanini al.□ 31 Ularniŋ jamaət qediri iqidiki barlik hizmiti, yəni kətürüx wəzipisi mundak: — Ular jamaət qediriniŋ tahtayliri, baldakliri, hadiliri wə ularniŋ təglikliri, 32 hoyliniŋ tət ətrapidiki hadilar, ularniŋ təglikliri, kozukliri, tanaliri, barlik əswab-üskünə həm xularoqa kerəklik boloqan barlik nərsilərni kətürüx bolsun; ular kətüridiolan əswab-üskünilərni namini atap bir-birləp hər adəmgə kərsitip beringlar. 33 Mərari jəmət-aililiriniŋ jamaət qediri iqidə kilidiolan barlik ixliri ənə xular; ular kahin Harunniŋ ooqli Itamarniŋ kol astida turup ixlisun.

Lawiylarniŋ nopusiniŋ sanaktin ətküzülüxi

34-35 Musa bilən Harun wə jamaətniŋ əmirliri Kohatniŋ əwladliriniŋ ottuz yaxtin əllik yaxkiqə boloqan, jamaət qedirida hizmət kilix sepigə kirələydiolanlarniŋ həmmisini ata jəməti, aililiri boyiqə sanaktin ətküzdi.□ 36 Ulardin jəməti boyiqə sanaktin ətküzülgənlər jəmiy ikki miŋ yəttə yüz əllik kixi bolup qikti. 37 Muxular Kohat jəmətidin sanaktin ətküzülgənlər bolup, jamaət qedirida ix kilidiolan hərbiri, yəni Pərwərdigarniŋ Musaniŋ wastisi bilən kiloqan əmri boyiqə Musa bilən Harun sanaktin ətküzgənlər idi.

38-39 Gərxonlarniŋ ata jəməti, aililiri boyiqə, ottuz yaxtin əllik yaxkiqə boloqan, jamaət qedirida hizmət kilix sepigə kirələydiolan həmmisi sanaktin ətküzüldi; 40 ata jəməti, aililiri boyiqə sanaktin ətküzülgənlər jəmiy ikki miŋ altə yüz ottuz kixi bolup qikti. 41 Muxular Gərxon jəmətidin sanaktin ətküzülgənlər bolup, jamaət qedirida ix kilidiolan hərbiri, yəni Pərwərdigarniŋ Musaniŋ wastisi bilən kiloqan əmri boyiqə Musa bilən Harun sanaktin ətküzgənlər idi.

42-43 Mərarilarniŋ ata jəməti, aililiri boyiqə, ottuz yaxtin əllik yaxkiqə boloqan, jamaət qedirida hizmət kilix sepigə kirələydiolan həmmisi sanaktin ətküzüldi; 44 ata

---

□ **4:22-23 «hizmət kilix sepigə kirələydiolanlar» —** ibraniy tilida «jənggə qikalaydiolan koxundikilər» degən sözlər bilən ipadilinidu. Iqki mənisi, xübhisizki, kahinlarniŋ mukəddəs jayda Israil üqün kurbanliklarni ətküzüp, uloroa rohiy wəkil boluxi Israillar üqün jin-xəytanlar bilən rohiy urux hizmiti kiloqanoqa barawər.
□ **4:25 «astidiki iqki pərdiliri wə sirtki pərdiliri» —** ibraniy tilida «turaloquniŋ pərdiliri wə jamaət qediri». Mənisi qokum tərjimimizdək bolidu. Qedirniŋ tət kəwət yopuki bar idi; (1) iqki pərdiliri; (2) əqkə teriliri; (3) kizil buyaloqan koqkar teriliri; (4) delfin teriliri. Bəzi wakitlarda 2-kəwiti, yəni əqkə terisidin etilgən pərdilər «jamaət qedir»niŋ əzi dəp hesablinatti. «Misirdin qikix» 25□1-15ni kərüŋ. □ **4:30 «hizmət kilix sepigə kirələydiolanlar» —** 23-ayətni wə izahatini kərüŋ. □ **4:34-35 «sepigə kirələydiolanlar» —** 23-ayətni wə izahatini kərüŋ. 39-, 43-ayəttə ohxax sözlər tepilidu.

jəməti, aililiri boyiqə sanaqtin ətküzülgənlər jəmiy üq ming ikki yüz kixi bolup qikti. 45 Muxular Mərari jəmətidin sanaqtin ətküzülgənlər bolup, jamaət qedirida ix kilidiolan ḥərbiri, yəni Pərwərdigarning Musaning wastisi bilən kiloɣan əmri boyiqə Musa bilən Ḥarun sanaqtin ətküzgənlər idi.
46-47 Sanaqtin ətküzülgən Lawiylar mana xular idi; Musa bilən Ḥarun ḥəm Israillarning əmirliri ulardin ata jəməti, aililiri boyiqə, ottuz yaxtin əllik yaxkiqə boloɣan, jamaət qedirida hizmət kilix wə yük kütürüx wəzipisigə kirələydioɣanlarni sanaqtin ətküzgən. 48 Ularning sani jəmiy səkkiz ming bəx yüz səksən adəm bolup qikti.
49 Pərwərdigarning əmri boyiqə, ular Musa təripidin sanaqtin ətküzüldi; ḥərkim əzi kilidioɣan Ixi wə kətüridioɣan yükigə asasən sanaqtin ətküzüldi. Bularning ḥəmmisi Pərwərdigarning Musaoɣa əmr kiloɣinidək boldi.

5

Napaklarni bargaḫtin ayrix kerək

1 Pərwərdigar Musaoɣa səz kilip: — 2-3 Sən Israilloroɣa əmr kilip: «Silər pisə-mahaw kesili bilən akma kesiligə giriptar boloɣanlarni, xundakla ölükkə tegixi bilən napak bolup kaloɣan ḥəmmisini ər-ayal deməy bargaḫtin qikiriwetinglar. Bargaḫlarni buloɣiwətməsliki üqün ularni bargaḫtin qikiriwetinglar; qünki Mən bargaḫ otturisida makan kildim» — degin, — dedi.□ ■
4 Israillar xundak kilip ularni bargaḫtin qikiriwətti; Pərwərdigar Musaoɣa kandak əmr kiloɣan bolsa, Israillar xundak kildi.

Töləm töləx nizami — «itaətsizlik kurbanliki» wə koxumqə töləm

5 Pərwərdigar Musaoɣa səz kilip mundak dedi: —
6 Sən Israilloroɣa eytkin: — Məyli ər yaki ayal bolsun, əgər u insanlarning Pərwərdigaroɣa wapasizlik kilidioɣan ḥərkandak gunaḫliridin birini sadir kilip, xuning bilən gunaḫkar dəp bekitilsə,■ 7 undakta u əzi ətküzgən gunaḫioɣa ikrar kilip, itaətsizliki kəltürüp qikaroɣan, ziyanlanoɣuqining ziyinini toluk töləp berixi kerək wə uning sirtida u kixigə yənə bəxtin bir ülüxni koxup töləp bərsun.■
8 Ziyanlanoɣuqining mubada itaətsizlik kəltürüp qikaroɣan ziyanoɣa berilgən töləm pulini aloɣudək tuoɣkini bolmisa, töləm puli gunaḫkar boloɣan kixining kafaritigə sunulidioɣan koxkaroɣa koxulup, Pərwərdigaroɣa atilip, kaḫinoɣa berilsun.■
9 Xuningdək Israillarning Hudaoɣa atioɣan barlik mukəddəs ḥədiyəliri, yəni kaḫinoɣa kəltürgən nərsilərdin barlik «kətürmə kurbanlik-ḥədiyə»lər kaḫinoɣa ḥesab bolsun. 10 Ḥərkim Hudaoɣa atioɣan ḥədiyələr mukəddəs dəp ḥesablansun, xundakla kaḫinning bolsun; kixilər kaḫinoɣa nemə ḥədiyə kilsa, uning ḥəmmisi kaḫinning bolsun.■

Zina kildi dəp ərz kilinoɣan hotunni sinax usuli wə bir tərəp kilix nizami

11 Pərwərdigar Musaoɣa səz kilip mundak dedi: —
12 Sən Israilloroɣa səz kilip mundak degin: — Əgər birsining hotuni əz eridin yüz ərügən, sadakətsizlik kiloɣan bolsa, 13 — demək, baxka birsi bilən yekinlaxkan, xundakla uning buloɣanoɣanliki erining kəzliridin yoxurun boloɣan bolsa, ḥeq

□ **5:2-3 «pisə-mahaw kesili bilən akma kesiligə giriptar boloɣanlar»** — «Law.» 13-babni, 15-bab 16-, 19-, 25-, 31-ayətni kərüng. **«ölükkə tegixi bilən napak bolup kaloɣan…»** — məsilən, uruk-tuoɣkinini dəpnə kilixi bilən. **«bargaḫlar»** — ḥərkaysi kəbililərning əz bargaḫliri, deməkqi. ■ **5:2-3** Law. 13:3, 46; 15:2; 21:1 ■ **5:6** Law. 5:21, 22 ■ **5:7** Law. 5:24 ■ **5:8** Law. 5:21-26 ■ **5:10** Law. 10:12

guwaḫqi bolmioɣan ḫəm gunaḫ kiloɣan qeoɣida tutulupmu kalmioɣan bolsa, 14 xundak əḫwalda, eri əz hotunidin guman kilip künlisə, hotuni rastla zina kilip buloɣanoɣan bolsa (yaki əz hotunioɣa guman kilip künlisimu, hotuni zina kilmioɣan wə buloɣanmioɣan bolsa) 15 əḫwalini ispatlax üqün bu adəm hotunini kaḫinning yenioɣa əkəlsun ḫəm hotuni üqün zərür axlik ḫədiyəsi, yəni arpa undin ondin bir əfaḫni aloɣaq kəlsun; xu ḫədiyəning üstigə u ḫeq zəytun meyi kuymisun yaki ḫeq məstiki koxup koymisun; qünki bu kündaxlik ḫədiyəsi, əslətmə axlik ḫədiyəsi bolup, ularning kəbiḫlikigə boloɣan əslətmidur.□
16 Kaḫin u hotunni aldioɣa kəltürüp, Pərwərdigarning ḫuzurida turoɣuzsun. 17 Kaḫin komzəkkə mukəddəs sudin kuyup, ibadət qedirining yər topisidin bir qimdim elip suoɣa qeqip koysun.□ 18 Kaḫin u hotunni Pərwərdigarning ḫuzurida turoɣuzup, bexini eqip, əslətmə axlik ḫədiyəsi, yəni kündaxlik ḫədiyəsini uning kolioɣa tutkuzsun, andin kaḫin kolioɣa karoɣix kəltürgüqi ələm süyini alsun. 19 Kaḫin u hotunoɣa kəsəm iqküzüp, uningoɣa «Dərwəkə sən ḫeqkandak adəm bilən billə yatmioɣan, eringning ornida baxka birsi bilən billə boluxka ezip buzukluk kilmioɣan bolsang, undakta sən bu karoɣix kəltürgüqi ələm süyidin halas boloɣaysən.□ 20 Lekin sən eringning ornida baxka birsigə yekinlixip əzüngni buloɣioɣan bolsang, eringdin baxka bir ər sən bilən billə yatkan bolsa, —» desun; 21-22 andin kaḫin u hotunoɣa karoɣix kəsimini iqküzgəndin keyin, yənə uningoɣa: «— Pərwərdigar yotangni yiglitip, korsikingni ixxitiwətsun, xuningdək Pərwərdigar seni əz həlking iqidə karoɣix wə kəsəm iqix dəstikigə aylandursun; bu karoɣix süyi iq-karningoɣa kirip, korsikingni ixxitiwətsun, yotangni yigilitiwətsun» degəndə, u hotun: «Amin, amin» desun.
23 Xuningdək kaḫin bu karoɣix səzlirini dəptərgə pütüp koysun, xundakla yazoɣan səzlərni ələm süyigə qilisun, 24 andin u hotunoɣa bu karoɣix kəltürgüqi ələm süyini iqküzsun, bu karoɣix kəltürgüqi su uning iqigə kirixi bilənla uningoɣa azab-ələm bolidu. 25 Kaḫin u hotunning kolidin kündaxlik axlik ḫədiyəsini elip, uni Pərwərdigarning ḫuzurida pulanglitip boloɣandin keyin, kurbangaḫka elip kəlsun. 26 Kaḫin ḫədiyədin bir sikim un elip, hatirə ḫesabida kurbangaḫka koyup kəydürsun; andin u hotunoɣa bu suni iqküzsun.
27 Kaḫin əmdi u hotunoɣa suni iqküzgəndin keyin, əgər u ḫəkikiy buloɣanoɣan bolup, əz erigə sadakətsizlik kiloɣan bolsa, qokum xundak boliduki, bu karoɣix süyi uning iqigə kirgəndin keyin uningoɣa azab-ələm kəltüridu; uning korsiki ixxip, yotisi yigilap ketidu; xuning bilən u hotun əz həlki iqidə karoɣixka ketidu. 28 Lekin əgər u hotun buloɣanmioɣan pak bolsa, xu ixtin halas bolidu wə əksiqə ḫamilidar bolup pərzəntlik bolidu.
29 Mana bu kündaxlik tooɣrisidiki kanundur; hotun əz erining ornida baxka birsi bilən billə boluxi bilən ezip buloɣanoɣan bolsa□ 30 wə yaki birsi hotunidin guman kilip künlisə, undakta u hotunini Pərwərdigarning aldida turoɣuzsun, kaḫin uningoɣa xu kanun boyiqə ḫəmmini ijra kilsun. 31 Ənə xundak kiloɣanda, ər gunaḫtin halas bolup, hotun əz gunaḫini kətiridu.□

6

□ **5:15 «bir əfaḫ» ——** təhminən 2 kürə yaki 22 litr idi. □ **5:17 «mukəddəs su» —** «yuyunux desi»din elinoɣan su bolsa kerək. □ **5:19 «eringning ornida» —** bu degənlikning baxka birhil tərjimisi «eringning əmri astida turup». □ **5:29 «eringning ornida» —** bu degənlikning baxka birhil tərjimisi «erining əmri astida turup». □ **5:31 «hotun əz gunaḫini kətüridu» —** gunaḫi bar bolsa, əlwəttə. Bu kanunda ər bilən hotunoɣa nisbətən birər barawərsizlik barmu? Muxu ix tooɣruluk «koxumqə səz»imizdə azrak tohtilimiz.

«Nazariylar»ning nizami

1 Pərwərdigar Musaoɣa səz kilip mundak dedi: —
2 Sən Israillaroɣa eytkin: «Məyli ər yaki ayal bolsun, «Өzümni Pərwərdigaroɣa atap, nazariylardin bolimən» degən alahidə bir kəsəmni iqkən bolsa,□ 3 undakta u өzini harak-xarabtin ayrip pərhiz tutsun; harak-xarab bilən ixləngən sirkinimu iqmisun yaki hərkandak üzüm xərbitini iqmisun wə hөl-kuruk üzümlərnimu yemisun.
4 Өzini Pərwərdigaroɣa atioɣan barlik künlərdə, üzüm telidin qikkan hərkandak nərsini, məyli üzüm urukі bolsun, posti bolsun, ularni yeyixkə bolmaydu.□
5 Өzümni Pərwərdigaroɣa atidim dəp kəsəm kiloɣan künliridə, ularning bexioɣa ustira təgküzüxkə bolmaydu; өzini Pərwərdigaroɣa atioɣan künlər өtüp bolmioɣuqə, u mukəddəs boluxi kerək; ular qaqlirini uzun koyuxi kerək.□ ■ 6 U kəsəm iqkən barlik künliridə heqkandak өlüklərgə yekinlixixka bolmaydu.□ 7 Uning өz atisi, anisi, kerindixi yaki hədə-singilliri өlüp kaloɣan bolsa, ularni dəp өzini napak kilmaslikі kerək; qünki bexida Pərwərdigaroɣila has bolimən dəp bərgən wədisining bəlgisi bolidu.□ 8 Өzini Hudaoɣa atiwətkən barlik künlərdə u Pərwərdigar aldida mukəddəs bolup tursun.
9 Mubada bir kixi uning yenida tuyuksiz өlüp kelip, өzini Pərwərdigaroɣa atioɣanlikning bəlgisi boloɣan bexi buloɣanoɣan bolsa, u өzini paklax küni wə keyinki yəttinqi künimu qeqini aldursun. 10 Səkkizinqi küni u ikki pahtəkni yaki ikki baqkini elip jamaət qedirining dərwazisi aldida kahinoɣa tapxursun. 11 Kahin birini gunah kurbanliki, yənə birini kөydürmə kurbanlik süpitidə sunup, өlük səwəbidin napak bolup kaloɣan gunahini tiləp kafarət kilsun; nazariy xu künning өzidə өz bexini kaytidin mukəddəs-pak kilsun, 12 u өzini Pərwərdigaroɣa atioɣan künlirini yengiwaxtin baxlisun, xuning bilən bir yaxlik bir ərkək kozini itaətsizlik kurbanliki kilip sunsun; ilgiriki künliri bolsa inawətsiz hesablansun; qünki uning өzini *Pərwərdigaroɣa* atioɣan haliti buloɣanoɣan.
13 Nazariylardin biri өzini *Pərwərdigaroɣila* atioɣan künlər toxkan künidə u tooɣruluk kanun-bəlgilimə mundak: — Kixilər uni jamaət qedirining dərwazisi aldioɣa əkəlsun; 14 u өzi Pərwərdigaroɣa sunulidioɣan kөydürmə kurbanlik üqün bir yaxlik bejirim ərkək kozini, gunah kurbanliki üqün bir yaxlik qixi bejirim bir kozini, inaklik kurbanliki üqün bejirim bir koxkarni kəltürsun, 15 xundakla bir sewət petir nan, zəytun meyi ilәxtürülgən esil undin pixuruloɣan tokaqlar həmdə zəytun meyi sürülüp məsihləngən petir həmək nanlar wə xu kurbanliklarning koxumqə axlik hədiyəliri wə xarab hədiyəlirini kəltürsun.□ 16 Kahin bularni Pərwərdigarning huzurioɣa kəltürüp, Nazariyning xu gunah kurbanliki bilən kөydürmə kurbanlikini sunsun; 17 u Pərwərdigaroɣa ataloɣan inaklik kurbanliki süpitidə koxkarni sunsun, uningoɣa koxup bir sewət petir nanni sunsun; kahin xular bilən təng Nazariy koxup təkdim kiloɣan axlik hədiyə bilən xarab hədiyəni kəltürüp sunsun. 18 Nazariy jamaət qedirining dərwazisi aldida өzini Pərwərdigaroɣa atioɣanlikioɣa bəlgə kilip koyuwətkən qeqini qüxürüp, qeqini elip inaklik kurbanliki astidiki otka koysun.■

□ **6:2 «Nazariy»** — «nazariy» degən səz «(Hudaoɣa) atioɣan» degən mənini bildüridu. □ **6:4 «Nazariy bolimən»** — «Nazariy bolimən» dəp kəsəm kiloɣan kixilər өzini məlum bir məhlәttə yaki өmürwayət Hudaoɣa ataydu (məsilən, «Hak.» 13:5, «Luka» 1:15ni kөrüng). □ **6:5 «qaqlirini uzun koyuxi kerək»** — bu ixta (a) matəm bildürüxtə qaqlirini qüxürüx mən'i kilinidu; (ə) өzigə birhil nomusluk kəltüridu (qünki u ayaldək kөrünidu). Xuning bilən өzini kəsəm iqip Hudaoɣa atioɣanlikini həmmə adəmgə ayan bolidu. ■ **6:5** Hak. 13:5; 1Sam. 1:11 □ **6:6 «өlüklər»** — bu səz haywanlarning taplirinimu өz iqigə alidu. □ **6:7 «өzini napak kilmaslikі»** — okurmənlərgə ayanki, kim bir jəsətkə təgkən bolsa wakitlik «napak» dəp hesablinidu (uning mukəddəs jayoɣa yekinlixixioɣa yaki kurbanlik kilixioɣa bolmaytti. «Lawiylarning dəsturi» 5:2-3, 11-babni kөrüng). **«bexida… bəlgisi bolidu»** — uzun qaqliri, demək. □ **6:15 «tokaqlar»** — ibraniy tilida bu səz yaki halkisiman yaki qəkküq bilən texilgən birhil nanlarni kөrsitidu. ■ **6:18** Ros. 21:24

19 Nazariy xu tərikidə özini Pərwərdigarƣila atiƣanlik qeqini qüxürüp bolƣandin
keyin, kahin kaynap pixirilƣan koxkarning bir aldi kolini həm sewəttin bir petir
nan bilən bir petir həmək nanni elip kelip Nazariyning kolioƣa tutkuzsun. 20 Kahin
bularni Pərwərdigarning aldida pulanglatma kurbanlik süpitidə ərüsun; bular
pulanglatma kurbanlik süpitidə sunƣan təx bilən kətürmə hədiyə kilinƣan aldi kol
bilən koxulup, mukəddəs dəp hesablinip kahinƣa berilsun; andin keyin Nazariy
xarab iqsə bolidu.■
21 Xular bolsa kəsəm iqkən Nazariy tooƣrisida, özini Pərwərdigarƣa ataxta sunux
zərür bolƣan kurbanlik-hədiyələr tooƣrisida bekitilgən kanun-bəlgilimidur; xun-
ingdək uning koli nemigə yətsə xuni sunsimu bolidu; u iqkən kəsimi boyiqə, yəni
özini Hudaoƣa atax wədisi tooƣruluk xu nizam-bəlgilimə boyiqə həmmə ixni ada
kilsun; wədisigə əməl kilsun.

Kahinlarning bəht-bərikət tiləp kiloƣan sözi

22 Pərwərdigar Musaoƣa söz kilip mundak dedi: —
23 Sən Harun bilən uning ooƣullirioƣa söz kilip mundak degin: — Silər Israillarƣa
mundak bəht-bərikət tilənglar: —
24 «Pərwərdigar silərgə bəht-bərikət ata kiloƣay, silərni Öz panahida sakliƣay;
25 Pərwərdigar yüzini silərning üstünglərdə yorutup, silərgə xapaət kiloƣay;
26 Pərwərdigar yüzini üstünglarƣa karitip kətürüp, silərgə hatirjəmlik bərgəy!» —
dəp tilənglar.
27 Ular xundak kilip namimni Israillarning üstigə konduridu wə Mən ularƣa bəht-
bərikət ata kilimən.

7

Hərkaysi kəbilə əmirlirining hədiyəliri

1-2 Musa ibadət qedirini tikligən küni, u qedirni məsih kilip maylap mukəddəs kildi,
xundakla uning iqidiki barlik əswab-jabduklar, kurbangah wə uning barlik kaqa-
kuqa əswablirini məsih kilip maylap mukəddəs kildi; xü küni xundak boldiki,
Israilning əmirliri, yəni ularning ata jəmətining baxlikliri bolƣan, kəbilə əmirliri
kelip hədiyələrni sundi; xu kəbililərning əmirliri sanaktin ətküzük ixioƣa nazarət
kiloƣuqilar idi.□ ■ 3 Ular özlirining hədiyəlirini Pərwərdigarning huzurioƣa hazir
kilixti, kəltürülgən bu hədiyələr jəmiy bolup altə harwa, on ikki öküzdin ibarət idi;
hər ikki əmir birlixip birdin sayiwənlik harwa, hərbir əmir birdin öküz elip kəldi;
ular bu hədiyələrni qedirining aldioƣa əkilixti. 4 Pərwərdigar Musaoƣa söz kilip: —
5 Jamaət qedirining ixlirioƣa ixlitix üqün sən bu nərsilərni kobul kilip, Lawiylarning
hərbirining bejiridioƣan ixliri boyiqə ularning ixlitixigə bərgin, — dedi.
6 Xuning bilən Musa harwa bilən öküzlərni kobul kilip Lawiylarƣa tapxurup bərdi.
7 U Gərxon əwladlirining kilidioƣan ixlirioƣa asasən, ularƣa ikki harwa bilən tət
öküz bərdi. 8 Mərari əwladlirining kilidioƣan ixlirioƣa asasən, ularƣa tət harwa
bilən səkkiz öküz bərdi; ularning həmmisi kahin Harunning ooƣli Itamarƣa karaytti;
9 lekin u Kohatning əwladlirioƣa heqnemə bərmidi; qünki ular mukəddəs nərsilərni
kətürüxkə məs'ul idi; demək, ular məs'ul bolƣan nərsilərni öz mürisidə kətürətti.□

■ **6:20** Mis. 29:27 □ **7:1-2** **«ibadət qediri tikləx»** katarlik ixlar «Mis.» 40-bab, 17-34-ayətlərdə təswirlinidu. Demək, «xu küni»diki ixlar «Qəl.» 1-6-bablardiki ixlardin awwal, xundakla «Law.» 8:11tiki ixlardin keyin yüz bərgənidi. ■ **7:1-2** Mis. 40:18 □ **7:9** **«mukəddəs nərsilər»** — baxka birhil tərjimisi «mukəddəs jay».

10 Qurbangah maylinip məsihləngən küni, uni Hudaoƣa beoƣixlax yolida əmirlər
sunidioƣan hədiyəlirini elip kelip, qurbangah aldioƣa qoyuxti. 11 Pərwərdigar
Musaoƣa: —
Ular qurbangahni beoƣixlax yolida hədiyəlirini sunsun; hərbir əmir öz künidə
sunsun, — dedi.
12 Birinqi küni hədiyə sunoƣuqi Yəhuda qəbilisidin Amminadabning ooƣli Nahxon
boldi. 13 U sunoƣan hədiyə eoƣirliki bir yüz ottuz xəkəl kelidioƣan bir kümüx legən,
eoƣirliki yətmix xəkəl kelidioƣan bir kümüx das bolup, bular muqəddəs jaydiki
xəkəlning əlqəm birliki boyiqə əlqəndi; axlik hədiyə bolsun dəp ikkisigə zəytun meyi
arilaxturuloƣan esil un toldurulоƣanidi;□ 14 on xəkəl eoƣirlikta, huxbuy toldurulоƣan
bir altun piyalə; 15 köydürmə qurbanlik üqün bir ərkək torpak, bir qoqqar, bir yaxlik
bir ərkək qoza; 16 gunah qurbanliki üqün bir tekə; 17 inaqlik qurbanliki üqün ikki
buqa, bəx qoqqar, bəx tekə, bir yaxlik bəx ərkək qoza; bular Amminadabning ooƣli
Nahxon sunoƣan hədiyələr idi.
18 Ikkinqi küni hədiyə sunoƣuqi Issakarning əmiri Zuarning ooƣli Nətanəl boldi.
19 U sunoƣan hədiyə eoƣirliki bir yüz ottuz xəkəl kelidioƣan bir kümüx legən,
eoƣirliki yətmix xəkəl kelidioƣan bir kümüx das bolup, bular muqəddəs jaydiki
xəkəlning əlqəm birliki boyiqə əlqəndi; axlik hədiyə bolsun dəp ikkisigə zəytun meyi
arilaxturuloƣan esil un toldurulоƣanidi; 20 on xəkəl eoƣirlikta, huxbuy toldurulоƣan bir
altun piyalə; 21 köydürmə qurbanlik üqün bir torpak, bir qoqqar, bir yaxlik bir ərkək
qoza; 22 gunah qurbanliki üqün bir tekə; 23 inaqlik qurbanliki üqün ikki buqa, bəx
qoqqar, bəx tekə, bir yaxlik bəx ərkək qoza; bular Zuarning ooƣli Nətanəl sunoƣan
hədiyələr idi.
24 Üqinqi küni hədiyə sunoƣuqi Zəbulun əwladlirining əmiri Helonning ooƣli Eliab
boldi. 25 U sunoƣan hədiyə eoƣirliki bir yüz ottuz xəkəl kelidioƣan bir kümüx legən,
eoƣirliki yətmix xəkəl kelidioƣan bir kümüx das bolup, bular muqəddəs jaydiki
xəkəlning əlqəm birliki boyiqə əlqəndi; axlik hədiyə bolsun dəp ikkisigə zəytun meyi
arilaxturuloƣan esil un toldurulоƣanidi; 26 on xəkəl eoƣirlikta, huxbuy toldurulоƣan bir
altun piyalə; 27 köydürmə qurbanlik üqün bir torpak, bir qoqqar, bir yaxlik bir ərkək
qoza; 28 gunah qurbanliki üqün bir tekə; 29 inaqlik qurbanliki üqün ikki buqa, bəx
qoqqar, bəx tekə, bir yaxlik bəx ərkək qoza; bular Helonning ooƣli Eliab sunoƣan
hədiyələr idi.
30 Tətinqi küni hədiyə sunoƣuqi Rubən əwladlirining əmiri Xidərning ooƣli Əlizur
boldi. 31 U sunoƣan hədiyə eoƣirliki bir yüz ottuz xəkəl kelidioƣan bir kümüx legən,
eoƣirliki yətmix xəkəl kelidioƣan bir kümüx das bolup, bular muqəddəs jaydiki
xəkəlning əlqəm birliki boyiqə əlqəndi; axlik hədiyə bolsun dəp ikkisigə zəytun meyi
arilaxturuloƣan esil un toldurulоƣanidi; 32 on xəkəl eoƣirlikta, huxbuy toldurulоƣan bir
altun piyalə; 33 köydürmə qurbanlik üqün bir torpak, bir qoqqar, bir yaxlik bir ərkək
qoza; 34 gunah qurbanliki üqün bir tekə; 35 inaqlik qurbanliki üqün ikki buqa, bəx
qoqqar, bəx tekə, bir yaxlik bəx ərkək qoza; bular Xidərning ooƣli Əlizur sunoƣan
hədiyələr idi.
36 Bəxinqi küni hədiyə sunoƣuqi Ximeon əwladlirining əmiri Zuri-xaddayning ooƣli
Xelumiyəl boldi. 37 U sunoƣan hədiyə eoƣirliki bir yüz ottuz xəkəl kelidioƣan bir kümüx
legən, eoƣirliki yətmix xəkəl kelidioƣan bir kümüx das bolup, bular muqəddəs jaydiki
xəkəlning əlqəm birliki boyiqə əlqəndi; axlik hədiyə bolsun dəp ikkisigə zəytun meyi
arilaxturuloƣan esil un toldurulоƣanidi; 38 on xəkəl eoƣirlikta, huxbuy toldurulоƣan bir
altun piyalə; 39 köydürmə qurbanlik üqün bir torpak, bir qoqqar, bir yaxlik bir ərkək

□ **7:13** **«xəkəl»** — kümüxning əlqimi bolup, adəttə 11.4 gramoƣa barawər boluxi mumkin. Xunga 130 xəkəl 1.5 kilogram, 70 xəkəl 0.8 kilogram boluxi mumkin. **«muqəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki boyiqə»** — 3:47-ayəttiki izahatni kərüng.

qoza; 40 gunaɦ qurbanliqi üqün bir tekə; 41 inaqlik qurbanliqi üqün ikki buqa, bəx qoqqar, bəx tekə, bir yaxlik bəx ərkək qoza; bular Zuri-xaddayning ooɳli Xelumiyəl sunoɳan ɦədiyələr idi.
42 Altinqi küni ɦədiyə sunoɳuqi Gad əwladlirining əmiri Deuəlning ooɳli Əliasaf boldi. 43 U sunoɳan ɦədiyə eoɳirliqi bir yüz ottuz xəkəl kelidioɳan bir kümüx legən, eoɳirliqi yətmix xəkəl kelidioɳan bir kümüx das bolup, bular muqəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki boyiqə əlqəndi; axlik ɦədiyə bolsun dəp ikkisigə zəytun meyi arilaxturuloɳan esil un toldurulоɳanidi; 44 on xəkəl eoɳirliqta, huxbuy toldurulоɳan bir altun piyalə; 45 kəydürmə qurbanlik üqün bir torpaq, bir qoqqar, bir yaxlik bir ərkək qoza; 46 gunaɦ qurbanliqi üqün bir tekə; 47 inaqlik qurbanliqi üqün ikki buqa, bəx qoqqar, bəx tekə, bir yaxlik bəx ərkək qoza; bular Deuəlning ooɳli Əliasaf sunoɳan ɦədiyələr idi.
48 Yəttinqi küni ɦədiyə sunoɳuqi Əfraim əwladlirining əmiri Ammiɦudning ooɳli Əlixama boldi. 49 U sunoɳan ɦədiyə eoɳirliqi bir yüz ottuz xəkəl kelidioɳan bir kümüx legən, eoɳirliqi yətmix xəkəl kelidioɳan bir kümüx das bolup, bular muqəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki boyiqə əlqəndi; axlik ɦədiyə bolsun dəp ikkisigə zəytun meyi arilaxturuloɳan esil un toldurulоɳanidi; 50 on xəkəl eoɳirliqta, huxbuy toldurulоɳan bir altun piyalə; 51 kəydürmə qurbanlik üqün bir torpaq, bir qoqqar, bir yaxlik bir ərkək qoza; 52 gunaɦ qurbanliqi üqün bir tekə; 53 inaqlik qurbanliqi üqün ikki buqa, bəx qoqqar, bəx tekə, bir yaxlik bəx ərkək qoza; bular Ammiɦudning ooɳli Əlixama sunoɳan ɦədiyələr idi.
54 Səkkizinqi küni ɦədiyə sunoɳuqi Manassəɦ əwladlirining əmiri Pidaɦzurning ooɳli Gamaliyəl boldi. 55 U sunoɳan ɦədiyə eoɳirliqi bir yüz ottuz xəkəl kelidioɳan bir kümüx legən, eoɳirliqi yətmix xəkəl kelidioɳan bir kümüx das bolup, bular muqəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki boyiqə əlqəndi; axlik ɦədiyə bolsun dəp ikkisigə zəytun meyi arilaxturuloɳan esil un toldurulоɳanidi; 56 on xəkəl eoɳirliqta, huxbuy toldurulоɳan bir altun piyalə; 57 kəydürmə qurbanlik üqün bir torpaq, bir qoqqar, bir yaxlik bir ərkək qoza; 58 gunaɦ qurbanliqi üqün bir tekə; 59 inaqlik qurbanliqi üqün ikki buqa, bəx qoqqar, bəx tekə, bir yaxlik bəx ərkək qoza; bular Pidaɦzurning ooɳli Gamaliyəl sunoɳan ɦədiyələr idi.
60 Tokquzinqi küni ɦədiyə sunoɳuqi Benyamin əwladlirining əmiri Gideonining ooɳli Abidan boldi. 61 U sunoɳan ɦədiyə eoɳirliqi bir yüz ottuz xəkəl kelidioɳan bir kümüx legən, eoɳirliqi yətmix xəkəl kelidioɳan bir kümüx das bolup, bular muqəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki boyiqə əlqəndi; axlik ɦədiyə bolsun dəp ikkisigə zəytun meyi arilaxturuloɳan esil un toldurulоɳanidi; 62 on xəkəl eoɳirliqta, huxbuy toldurulоɳan bir altun piyalə; 63 kəydürmə qurbanlik üqün bir torpaq, bir qoqqar, bir yaxlik bir ərkək qoza; 64 gunaɦ qurbanliqi üqün bir tekə; 65 inaqlik qurbanliqi üqün ikki buqa, bəx qoqqar, bəx tekə, bir yaxlik bəx ərkək qoza; bular Gideonining ooɳli Abidan sunoɳan ɦədiyələr idi.
66 Oninqi küni ɦədiyə sunoɳuqi Dan əwladlirining əmiri Ammixaddayning ooɳli Aɦiəzər boldi. 67 U sunoɳan ɦədiyə eoɳirliqi bir yüz ottuz xəkəl kelidioɳan bir kümüx legən, eoɳirliqi yətmix xəkəl kelidioɳan bir kümüx das bolup, bular muqəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki boyiqə əlqəndi; axlik ɦədiyə bolsun dəp ikkisigə zəytun meyi arilaxturuloɳan esil un toldurulоɳanidi; 68 on xəkəl eoɳirliqta, huxbuy toldurulоɳan bir altun piyalə; 69 kəydürmə qurbanlik üqün bir torpaq, bir qoqqar, bir yaxlik bir ərkək qoza; 70 gunaɦ qurbanliqi üqün bir tekə; 71 inaqlik qurbanliqi üqün ikki buqa, bəx qoqqar, bəx tekə, bir yaxlik bəx ərkək qoza; bular Ammixaddayning ooɳli Aɦiəzər sunoɳan ɦədiyələr idi.
72 On birinqi küni ɦədiyə sunoɳuqi Axir əwladlirining əmiri Okranning ooɳli Pagiyəl boldi. 73 U sunoɳan ɦədiyə eoɳirliqi bir yüz ottuz xəkəl kelidioɳan bir kümüx legən,

eoɣirliki yətmix xəkəl kelidioɣan bir kümüx das bolup, bular mukəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki boyiqə əlqəndi; axlik ɦədiyə bolsun dəp ikkisigə zəytun meyi arilaxturuloɣan esil un tolduruloɣanidi; 74 on xəkəl eoɣirlikta, huxbuy tolduruloɣan bir altun piyalə; 75 kəydürmə kurbanlik üqün bir torpak, bir koqkar, bir yaxlik bir ərkək koza; 76 gunaɦ kurbanliki üqün bir tekə; 77 inaklik kurbanliki üqün ikki buka, bəx koqkar, bəx tekə, bir yaxlik bəx ərkək koza; bular Okranning ooɣli Pagiyəl sunoɣan ɦədiyələr idi.
78 On ikkinqi küni ɦədiyə sunoɣuqi Naftali əwladlirining əmiri Enanning ooɣli Aɦira boldi. 79 U sunoɣan ɦədiyə eoɣirliki bir yüz ottuz xəkəl kelidioɣan bir kümüx legən, eoɣirliki yətmix xəkəl kelidioɣan bir kümüx das bolup, bular mukəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki boyiqə əlqəndi; axlik ɦədiyə bolsun dəp ikkisigə zəytun meyi arilaxturuloɣan esil un tolduruloɣanidi; 80 on xəkəl eoɣirlikta, huxbuy tolduruloɣan bir altun piyalə; 81 kəydürmə kurbanlik üqün bir torpak, bir koqkar, bir yaxlik bir ərkək koza; 82 gunaɦ kurbanliki üqün bir tekə; 83 inaklik kurbanliki üqün ikki buka, bəx koqkar, bəx tekə, bir yaxlik bəx ərkək koza; bular Enanning ooɣli Aɦira sunoɣan ɦədiyələr idi.
84 Kurbangaɦ maylinip məsiɦləngən künidə, Israil əmirliri kurbangaɦka sunoɣan ɦədiyələr: — jəmiy on ikki kümüx legən, on ikki kümüx das, on ikki altun piyalə boldi, 85 ɦərbir kümüx legənning eoɣirliki bir yüz ottuz xəkəl, ɦərbir kümüx dasning eoɣirliki yətmix xəkəl idi; muxu kaqa-kuqioɣa kətkən kümüx mukəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki boyiqə əlqəngəndə, jəmiy ikki ming tət yüz xəkəl qikti; 86 huxbuy bilən tolduruloɣan altun piyalə on ikki bolup, mukəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki boyiqə əlqəngəndə, ɦərbir altun piyalining eoɣirliki on xəkəl qikti; bu altun piyalilərning altuni jəmiy bir yüz yigirmə xəkəl qikti; 87 kəydürmə kurbanlikлar üqün boloɣan mallar: — jəmiy on ikki torpak, on ikki koqkar, on ikki bir yaxlik ərkək koza idi, ɦərbiri tegixlik axlik ɦədiyələr bilən billə sunuldi; on ikki tekə gunaɦ kurbanliki üqün sunuldi; 88 inaklik kurbanlikliri üqün sunuloɣini jəmiy yigirmə tət buka, atmix koqkar, atmix tekə, bir yaxlik atmix ərkək koza idi. Kurbangaɦ maylinip məsiɦlinip, uni Hudaoɣa beoɣixlax yolida sunuloɣan ɦədiyələr mana muxular.
89 Musa *Pərwərdigar* bilən səzləxkili jamaət qedirioɣa kirgən qeoɣida, u «ɦəküm-guwaɦlik sanduki»ning üstidiki «kafarət təhti»ning ikki təripidiki kerubning otturisidin uning əzigə gəp kiloɣan awazini anglap turdi; Pərwərdigar xu yolda uningoɣa səz kilatti.□

8

Altun qiraoɣdan

1 Pərwərdigar Musaoɣa səz kilip: —
2 Sən Ɦarunoɣa: «Sən qiraoɣlar yakidioɣan qaoɣda yəttə qiraoɣning ɦəmmisi qiraoɣdanning aldini yorutidioɣan bolsun» dəp eytip koy, — dedi.■
3 Ɦarun xundak kildi; u qiraoɣdan üstidiki qiraoɣlarning ɦəmmisini yandurup, huddi Pərwərdigarning Musaoɣa eytkinidək, qiraoɣ nurini qiraoɣdanning aldini yorutidioɣan kilip koydi. 4 Qiraoɣdanning yasilixi mundak: u altundin bolka bilən sokup yasaloɣan, putidin güllirigiqə bolka bilən sokup qikiriloɣan. Pərwərdigar Musaoɣa kərsətkən nushidək, u qiraoɣdanni xundak yasatti.■

□ **7:89** **«Pərwərdigar bilən»** — Ibraniy tilida «uning bilən». **«Pərwərdigar xu yolda...»** — Ibraniy tilida «U xu yolda...». ■ **8:2** Mis. 25:37 ■ **8:4** Mis. 25:31

Lawiylarning Hudaning hizmitigə atap paklinip ayrilixi

5 Pərwərdigar Musaoɣa mundaķ dedi: —

6 Sən Israillarning iqidin Lawiylarni tallap qiķip paklioɣin. 7 Ularni paklax üqün ularoɣa mundaķ ķil: «kafarət süyi»ni ularning bədinigə qaqķin; andin ular əzliri pütün bədinini ustura bilən qüxürsun, kiyimlirini yuyup əzini pak ķilsun.□ 8 Andin keyin ular bir torpaķ bilən xuningoɣa ķoxup axliķ ḥədiyəsini, yəni zəytun meyi iləxtürülgən esil unni kəltürsun; sən gunaḥ ķurbanliķi üqün yənə bir torpaķni kəltür. 9 Sən Lawiylarni jamaət qedirining aldioɣa kəltür wə pütün Israil jamaitini yioɣip kəl; 10 Lawiylarni Pərwərdigarning ḥuzurioɣa ḥazir ķiloɣin; andin Israillar kelip ķollirini ularning üstigə ķoysun. 11 Ḥarun Lawiylarni Israillarning «pulanglatma ķurbanliķ»i süpitidə Pərwərdigarning hizmitini ķilsun dəp, Pərwərdigaroɣa ḥədiyə ķilsun.□ 12 Lawiylar ķollirini ḥeliķi ikki torpaķning bexioɣa ķoysun; sən birini gunaḥ ķurbanliķi bolsun, birini kəydürmə ķurbanliķ bolsun, Lawiylar üqün kafarət kəltürsun dəp Pərwərdigaroɣa sunoɣin.□ 13 Sən andin Lawiylarni Ḥarun bilən uning ooɣullirining aldida turoɣuzup, ularni pulanglatma ķurbanliķ süpitidə Pərwərdigaroɣa ḥədiyə ķil.

14 Lawiylar Meningki bolsun dəp, sən Lawiylarni ənə xu tərikidə Israillardin ayrip qiķ.■ 15 Andin Lawiylar kirip jamaət qedirining ixlirini ķilsa bolidu; sən ularni paklandur, ularni pulanglatma ķurbanliķ süpitidə ḥədiyə ķil. 16 Qünki ular Israillar iqidə pütünləy Manga ataloɣan; Mening ularni Meningki bolsun dəp tallixim ularni Israillarning arisida baliyatķuning tunji mewisi ornida ķoyoɣanliķimdur. 17 Qünki Israillarning tunjisi, məyli u insan yaki ḥaywan bolsun, pütünləy Manga təwədur; Mən Misir zeminida barliķ tunjilarni əltürgən küni ularni Əzümgə muķəddəs ķilip eliwaloɣanidim.■ 18 Mening Lawiylarni u yol bilən tallixim ularni Israillarning iqidiki tunjilirining ornida ķoyuxum üqündur.■ 19 Wə jamaət qedirida Israillarning hizmitidə bolsun wə Israillarning *gunaḫini tiləp* kafarət kəltürsun, xuningdək Israillar muķəddəs jayoɣa yeķinlaxķanda ular arisida bala-ķaza qiķmisun dəp, Mən Israillar iqidin Lawiylarni Ḥarun bilən uning ooɣullirioɣa bərdim. 20 Musa, Ḥarun wə pütkül Israil jamaiti Lawiylarni xundaķ ķildi; Pərwərdigarning Lawiylar tooɣruluķ Musaoɣa buyruoɣinidək Israillar ḥəmmisini bəja kəltürdi. 21 Lawiylar xundaķ ķilip əzlirini *gunaḫtin* paklap, kiyim-keqəklirini yuyup pakizlidi; Ḥarun ularni pulanglatma ķurbanliķ süpitidə Pərwərdigaroɣa ḥədiyə ķildi; Ḥarun yənə ularni paklaxķa *gunaḫini tiləp* kafarət ķildi. 22 Andin keyin Lawiylar kirip Ḥarunning aldida, xundaķla uning ooɣullirining aldida, jamaət qediri iqidiki ixlarni ķilixķa kirixti; Pərwərdigar Lawiylar tooɣruluķ Musaoɣa ķandaķ buyruoɣan bolsa, Israillar uni xu boyiqə bəja kəltürdi.

23 Pərwərdigar Musaoɣa səz ķilip mundaķ dedi: —

24 Lawiylarning wəzipisi mundaķ bolsun: — Yigirmə bəx yaxtin yuķiriliri kirip jamaət qediri iqidiki ixlarni ķilixķa səpkə kirsun;□ 25 əllik yaxķa yətkəndin keyin səptin qekinip xu hizmətni ķilmisun; 26 lekin ular jamaət qediri iqidə ķerindaxlirioɣa yardəmlixip, ularning ḥajətliridin qiķixķa bolidu, əmma qedirdiki rəsmiy wəzipidə bolmisun. Lawiylarning wəzipiliri ḥəķķidə ularoɣa ənə xundaķ ķil.

□ **8:7 «kafarət süyi» —** ibraniy tilida «gunaḫ süyi» yaki «gunaḫdin paklax süyi». Bu su 19-babta təpsiliy təswirlinidu. □ **8:11 «ḥədiyə ķilsun» —** ibraniy tilida «iroɣanglatsun». □ **8:12 «sən … Pərwərdigaroɣa sunoɣin» —** Təwrat boyiqə, bu Musa pəyoɣəmbərning əzi kaḫinning ornida birdinbir ķurbanliķ ķiloɣan waķti idi. ■ **8:14** Qəl. 3:45 ■ **8:17** Mis. 13:2; 22:29; 34:19; Law. 27:26; Qəl. 3:13; Luķa 2:23 ■ **8:18** Qəl. 3:12 □ **8:24 «səpkə kirsun» —** ibraniy tilida «jəng üqün ķoxunoɣa kirsun» degən sözlər bilən ipadilinidu. 4:23ni wə izaḫatini kərüng.

9

Sinay qəl-bayawinida «ətüp ketix ḫeyti»ni ətküzüx

1 Misir zeminidin qiḳḳandin keyinki ikkinqi yili birinqi ayda, Pərwərdigar Sinay
qəlidə Musaoɣa buyrup: —
2 Israillar bekitilgən waḳitta ətüp ketix ḫeytini ətküzsun;■ 3 yəni muxu ayning on
tətinqi küni gugumda, bekitilgən waḳitta, barliḳ bəlgilimə wə ḳaidə-tərtip boyiqə
ḫeytni ətküzünglar, — dedi.□ 4 Xuning bilən Musa Israillaroɣa səz ḳilip ətüp ketix
ḫeytini ətküzüxni buyrudi. 5 Ular birinqi ayning on tətinqi küni gugumda, Sinay
qəlidə ətüp ketix ḫeytini ətküzdi; Pərwərdigar Musaoɣa ḳandaḳ buyruoɣan bolsa,
Israillar xundaḳ ḳildi. □
6 Bir nəqqəylən bir ələkkə tegip ketip napak bolup ḳaloɣanliḳi üqün, ular xu küni
ətüp ketix ḫeytini ətküzəlmidi-də, ular xu küni Musa bilən Ḫarunning aldioɣa kelip
Musaoɣa: —
7 Biz ələp ḳaloɣan adəmgə tegip ketip napak bolup ḳaloɣan bolsaḳmu, lekin nemixḳa
Israillarning ḳatarida, bekitilgən waḳitta Pərwərdigaroɣa sunuxḳa kerək boloɣinini
elip kelixtin rət ḳilinimiz? — deyixti.
8 — Tohtap turunglar, mən berip Pərwərdigar silər tooɣranglarda nemə buyruydikin,
anglap baḳay, — dedi Musa ularoɣa.
9 Pərwərdigar Musaoɣa səz ḳilip mundaḳ dedi: —
10 Sən Israillaroɣa mundaḳ degin: «Silər wə silərning əwladliringlar iqidə bəzilər
ələklərgə tegip ketip napak bolup ḳaloɣan bolsa yaki uzaḳ səpər üstidə bolsa, ular
yənila Pərwərdigar üqün ətüp ketix ḫeytini ətküzüxkə bolidu.□ 11 Undaḳ kixilər
ikkinqi ayning on tətinqi küni gugumda ḫeytni ətküzsun; *ḫeyt taamini* petir nan
wə aqqiḳ kəktatlar bilən billə yesun;□ 12 ulardin ətigə azraḳmu ḳaldurmisun wə
ḳozisining ustihanliridin birərsinimu sunduroɣuqi bolmisun; ular ḫeytni ətüp ketix
ḫeytining barliḳ bəlgilimiliri boyiqə ətküzsun.□ ■ 13 Ḫalbuki, pak boloɣan, səpər
üstidimu bolmioɣan əmma ətüp ketix ḫeytini ətküzüxkə etibar bərmigən kixi bolsa
əz həlḳidin üzüp taxlinidu; qünki bekitilgən waḳitta Pərwərdigaroɣa sunux kerək
boloɣinini sunmioɣanliḳi üqün, u əz gunaḫini əz üstigə alidu.□ 14 Əgər aranglarda
turuwatḳan yat əllik bir musapir Pərwərdigar üqün ətüp ketix ḫeytini ətküzüxni
halisa, u ətüp ketix ḫeyti tooɣrisidiki bəlgilimə wə ḳaidə-tərtip boyiqə ətküzsun; yat
əllik musapirlar üqün wə zeminda tuoɣuloɣanlar üqünmu aranglarda xu birla nizam
bolsun.■

Hudaning Israillarni qəl-bayawanda Əz buluti wə oti bilən yetəklixi

15 Ibadət qediri tikləngən küni, bulut ibadət qedirini, yəni ḫəküm-guwaḫliḳ qedirini
ḳaplap turdi; kəqtin taki ətigəngiqə, bulut huddi ottək ibadət qedirining üstidə
turdi.□ ■ 16 Daim xundaḳ bolatti; *kündüzi* bulut ibadət qedirini ḳaplap turatti, keqisi
u otḳa ohxaytti. 17 Ḳaqaniki bulut jamaət qedirining üstidin kətürülsə, Israillar
yoloɣa qiḳatti; bulut ḳəyərdə tohtisa, Israillar xu yərdə bargaḫ tikətti. 18 Israillar
Pərwərdigarning buyruḳi boyiqə mangatti, Pərwərdigarning buyruḳi boyiqə bargaḫ

■ **9:2** Mis. 12:1-28; Law. 23:5; Qəl. 28:16; Ḳan. 16:2 □ **9:3 «gugum» —** ibraniy tilida «ikki kəq arilikida» degən sözlər bilən ipadilinidu — demək xəpək waḳti, «kün petix» wə ḳarangoɣuluḳ arilikida boloɣan waḳit. □ **9:5 «gugum» —** 3-ayəttiki izaḫatni kərüng. □ **9:10 «ular yənila Pərwərdigar üqün ətüp ketix ətküzüxkə bolidu» —** yaki «u yənila Pərwərdigar üqün ətüp ketix ḫeytini ətküzidu». □ **9:11 «gugum» —** 3-ayəttiki izaḫatni kərüng. □ **9:12 ««ətüp ketix ḫeyti»diki ḳoza» —** «Mis.» 12:46, «Yuḫ.» 19:36ni kərüng. ■ **9:12** Mis. 12:46; Yḫ. 19:33, 36 □ **9:13 «əz həlḳidin üzüp taxlinidu» —** bu ibarə adəttə adəmning Hudaning biwasitə jazasi bilən dunyadin ketixini kərsitidu. «Mis.» 12:19diki izaḫatni kərüng. ■ **9:14** Mis. 12:49 □ **9:15 «Ibadət qedirini ḳaplioɣan bulut» —** «Mis.» 40:34-38ni kərüng. ■ **9:15** Mis. 40:34

tikətti; bulut ibadət qedirining üstidə ⱪanqə uzaⱪ tohtisa, ular bargaḫta xunqə uzaⱪ turatti.■ 19 Bulut ibadət qedirining üstidə heli künlərgiqə tohtap tursa, Israillarmu Pərwərdigarning kərsitmisini tutup səpərgə qiⱪmaytti; 20 mubada bulut ibadət qedirining üstidə pəⱪət birnəqqə künla tohtisa, ular Pərwərdigarning buyruⱪi boyiqə xu waⱪitta bargaḫ ⱪurup yatatti, andin yənə Pərwərdigarning buyruⱪi boyiqə səpərgə atlinatti. 21 Wə mubada bulut pəⱪətla kəqtin ətigəngiqə tohtap, əttigəndə bulut yənə kətürülsə, ular yənə yoloɳa qiⱪatti; məyli kündüzi yaki keqisi bulut kətürülsila, ular səpərgə qiⱪatti. 22 Bulut ibadət qedirining üstidə uzunraⱪ tursa, məyli ikki kün, bir ay, bir yil tursimu, Israillar yoloɳa qiⱪmay bargaḫta turuwerətti; lekin bulut kətürülüp mangsila ular səpirini dawamlaxturatti.■ 23 Pərwərdigarning buyruⱪi bilən ular bargaḫ ⱪuratti, Pərwərdigarning buyruⱪi bilən ular səpərni dawamlaxturatti; ular Pərwərdigarning Musaning wastisi bilən bərgən əmri boyiqə, Pərwərdigarning kərsitmisini tutatti.

10

Kümüx kanay qelinix waⱪitliri

1 Pərwərdigar Musaoɳa səz ⱪilip mundaⱪ dedi: —
2 Sən əzünggə ikki kanay yasatⱪin; ularni kümüxtin soⱪtur. Ular jamaətni yioɳixⱪa, xundaⱪla jamaətni bargaḫlirini yioɳixturup yoloɳa qiⱪixⱪa qaⱪirix üqün ixlitilidu.
3 Ikki kanay qelinoɳanda pütkül jamaət sening yeningoɳa jamaət qediri dərwazisining aldioɳa yioɳilidioɳan bolsun. 4 Əgər yaloɳuz biri qelinsa, əmirliri, yəni mingliɳan Israillarning mingbexiliri sening yeningoɳa kelip yioɳilsun. 5 Silər ⱪattiⱪ yuⱪiri awaz bilən qaloɳanda kün qiⱪix tərəptiki bargaḫlar yoloɳa qiⱪsun.□ 6 Andin silər ikkinqi ⱪetim ⱪattiⱪ, yuⱪiri awaz bilən qaloɳanda jənub tərəptiki bargaḫlar yoloɳa qiⱪsun; ular yoloɳa qiⱪⱪan qaoɳda kanay ⱪattiⱪ, yuⱪiri awaz bilən qelinixi kerəktur.
7 Jamaətni yioɳilixⱪa qaⱪiridioɳan qaoɳda, kanay qelinglar, əmma ⱪattiⱪ, yuⱪiri awaz bilən qalmanglar; 8 Ḫarunning əwladliri, kaḫin boloɳanlar kanaylarni qalsun; bular silərgə əwladmu-əwlad bir əbədiy bəlgilimə bolsun.□ 9 Əgər silər əz zemininglarda silərgə zulum saloɳan düxmininglar bilən jəng ⱪilixⱪa qiⱪsanglar, ⱪattiⱪ, yuⱪiri awaz bilən qelinglar. Xuning bilən əzünglarning Hudasi boloɳan Pərwərdigarning aldida yad etilip, düxmininglardin ⱪutulisilər. 10 Buningdin baxⱪa, huxal künliringlarda, bekitilgən ḫeytliringlarda wə ayning birinqi künliridə, silər kəydürmə ⱪurbanliⱪ wə inaⱪliⱪ ⱪurbanliⱪlirini sunoɳininglarda, ⱪurbanliⱪlarning aldida turup kanay qelinglar; xuning bilən *kanaylar* silərni Hudayinglaroɳa əslətküqi bolidu; Mən Hudayinglar Pərwərdigardurmən.

Sinaydin yoloɳa qiⱪix tərtipi

11 Ikkinqi yili, ikkinqi ayning yigirminqi küni bulut ḫəküm-guwaḫliⱪ qedirining üstidin kətürüldi;□ 12 xuning bilən Israillar Sinay qəlidin qiⱪip, yol elip səpərlirini baxlidi; bulut Paran qəlidə tohtidi. 13 Bu ularning birinqi ⱪetim Pərwərdigarning Musaning wastisi bilən ⱪiloɳan əmri boyiqə yoloɳa qiⱪixi boldi. 14 Yəḫuda bargaḫi əzining tuoɳi astida ⱪoxun-ⱪoxun bolup aldi bilən yoloɳa qiⱪti; ⱪoxunning baxliⱪi

■ **9:18** 1Kor. 10:1 ■ **9:22** Mis. 40:36, 37 □ **10:5** **«ⱪattiⱪ yuⱪiri awaz bilən»** — baxⱪa birhil tərjimisi: «agaḫ awazi bilən». □ **10:8** **«bular»** — kanaylar əzliri. □ **10:11** **«ḫəküm-guwaḫliⱪ»** — muxu yərdə «ḫəküm-guwaḫliⱪ» Hudaning Israiloɳa ata ⱪiloɳan tüp əmrlirini, xundaⱪla uning Israil bilən bolidioɳan əhdisini kərsitidu («Mis.» 20-babni kərüng). Hudaning muⱪəddəs maḫiyiti wə harakteri xu əmrlərdə ayan ⱪilinoɳaqⱪa, uning «ḫəküm-guwaḫliⱪ»i dəpmu atilidu. Xu əmrlər «əḫdə sanduⱪi» iqidə saⱪlaⱪliⱪ tax tahtaylar üstigə pütülgən («Mis.» 40:20ni kərüng).

Amminadabning oƣli Naḥxon idi.■ 15 Issakar ƙəbilisi ƙoxunining baxliƙi Zuarning
oƣli Nətanəl idi. 16 Zəbulun ƙəbilisi ƙoxunining baxliƙi Ḥelonning oƣli Eliab idi.
17 Andin ibadət qediri quwulup, Gərxonning əwladliri bilən Mərarining əwladliri
uni kətürüp yoloƣa qiƙti.
18 Rubən bargaḥi əzining tuoƣi astida ƙoxun-ƙoxun bolup yoloƣa qiƙti; ƙoxunning
baxliƙi Xidərning oƣli Əlizur idi. 19 Ximeon ƙəbilisi ƙoxunining baxliƙi Zuri-
xaddayning oƣli Xelumiyəl idi. 20 Gad ƙəbilisi ƙoxunining baxliƙi Deuəlning oƣli
Əliasaf idi. 21 Andin Koḥatlar muƙəddəs buyumlarni kətürüp yoloƣa qiƙti; ular yetip
kelixtin burun ibadət qedirini *kətürgüqilər* kelip uni tikləp ƙoyuxƙanidi.■
22 Əfraim bargaḥi əzining tuoƣi astida ƙoxun-ƙoxun bolup yoloƣa qiƙti; ƙoxunning
baxliƙi Ammiḥudning oƣli Əlixama idi. 23 Manassəḥ ƙəbilisi ƙoxunining baxliƙi Pi-
daḥzurning oƣli Gamaliyəl idi. 24 Binyamin ƙəbilisi ƙoxunining baxliƙi Gideonining
oƣli Abidan idi.
25 Dan bargaḥi ḥəmmə bargaḥlarning arƙa muḥapizətqisi bolup, əzining tuoƣi astida
ƙoxun-ƙoxun bolup yoloƣa qiƙti; ƙoxunning baxliƙi Ammixaddayning oƣli Aḥiəzər
idi. 26 Axir ƙəbilisi ƙoxunining baxliƙi Okranning oƣli Pagiyəl idi. 27 Naftali ƙəbilisi
ƙoxunining baxliƙi Enanning oƣli Aḥira idi.
28 Bular Israillar yoloƣa qiƙƙanda ƙoxun-ƙoxun bolup mengix tərtipi idi; ular xu
tərikidə yoloƣa qiƙti.

Musaning ƙeynakisi Ḥobabƙa boloƣan təlipi

29 Musa əzining ƙeynatisi, Midiyanlik Reuəlning oƣli Ḥobabƙa: — Biz Pərwərdigar
wədə ƙiloƣan yərgə ƙarap səpər ƙiliwatimiz, U: «Mən u yərni silərgə miras ƙilip
berimən» degən; əzlirining biz bilən billə mengixlirini ətünimən, biz siligə yahxi
ƙaraymiz, qünki Pərwərdigar Israil tooƣruluƙ bəht-saadət ata ƙilimən dəp wədə
bərgən, — dedi.
30 Lekin Ḥobab Musaoƣa: — Yaƙ, mən əz yurtum, əz uruƙ-tuoƣƙanlirimoƣa ketimən,
— dedi.
31 Musa uningoƣa: Bizdin ayrilip kətmisilə; qünki sili qəldə ƙandaƙ bargaḥ ƙuriximiz
kerəklikini bilila, sili bizgə kəz bolup bərsilə. 32 Xundaƙ boliduki, biz bilən billə
barsila, kəlgüsidə Pərwərdigar bizgə ƙandaƙ yahxiliƙ ƙilsa, bizmu siligə xundaƙ
ƙilimiz! — dedi.
33 Israillar Pərwərdigar teoƣidin yoloƣa qiƙip üq kün yol mangdi; Pərwərdigarning
əḥdə sanduƙi ularoƣa aram alidioƣan yər izdəp ularning aldida üq kün yol baxlap
mangdi.
34 Ular qedirlirini yioƣixturup yoloƣa qiƙidioƣan qaoƣlarda, Pərwərdigarning buluti
ḥaman ularning üstidə bolatti. 35 Əḥdə sanduƙi yoloƣa qiƙidioƣan qaoƣda Musa:
«Ornungdin turoƣaysən, i Pərwərdigar; düxmənliring tiripirən bolsun; Sanga əqlər
yüzüngning aldidin ƙaqsun!» — dəytti.■ 36 Əḥdə sanduƙi tohtioƣan qaoƣda u:
«Ƙaytip kəlgəysən, i Pərwərdigar, mingliоƣan-tümənligən Israil həlƙi arisioƣa ƙaytip
kəlgəysən!» — dəytti.

11

Həlƙning yol boyi oƣotuldixip Pərwərdigarning aqqiƙini kəltürüxi

1 Wə xundaƙ boldiki, həlƙ oƣotuldixatti, ularning oƣotuldaxliri Pərwərdigarning
ƙuliƙioƣa yetip intayin rəzil anglandi; U bu səzlərni anglidi wə Uning oƣəzipi ƙozoƣaldi;

■ **10:14** Qəl. 1:7; 2:3 ■ **10:21** Qəl. 4:4 ■ **10:35** Zəb. 68:1-2

Pərwərdigarning ot-yalqуni ularning arisida tutixip, bargaһning qetidiki bəzilərni køydürüxkə baxlidi.■ 2 Həlq bu qaoŋda Musaoŋa yalwuriwidi, Musa Pərwərdigardin tilidi; xuning bilən ot pəsiyip øqti. 3 Pərwərdigarning oti ularning otturisida tutaxqanliqi üqün u u yərgə «Tabəraһ» dəp at qoydi. □

Həlqning ozuq tooŋruluq oŋotuldaxliri

4 Ularning arisidiki xaloŋut kixilərning nəpsi taqildap kətti, Israillarmu yənə yioŋlaxqa baxlidi: «Əmdi bizgə kim gəx beridu?□ ■ 5 Һelimu esimizdiki, biz Misirdiki qaoŋlarda pul həjliməy turupmu belik yeyələyttuq, yənə tərhəmək, tawuz, piyaz wə küdə piyaz bilən samsaqmu bar idi. 6 Mana bu yərdə һazir køz aldimizda mannadin baxqa һeqnemə yoq, əmdi bizning jenimizmu qurup ketiwatidu» deyixti.
7 Manna goya yumoŋaqsüt uruqioŋa, kørünüxi goya kəһriwaoŋa ohxaytti.■ 8 Kixilər uyan-buyan qepip uni yioŋip, bəzidə yaroŋunqakta ezip, bəzidə һawanqida soqup, ya bəzidə qazanda pixurup nan qilip yəytti; təmi zəytun maylik toqaqlaroŋa ohxaytti.□
9 Keqidə bargaһqa xəbnəm qüxkəndə, mannamu xuning üstigə qüxətti.
10 Musa həlqning ailimu-ailə һərbiri øz qedirining ixiki aldida yioŋa-zar qilixiwatqinini anglidi; buningoŋa Pərwərdigarning oŋəzipi qattiq qozoŋaldi, bu ix Musaning nəziridimu yaman køründi. 11 Musa Pərwərdigaroŋa: —
Sən bu barlik həlqning eoŋir yükini manga artip qoyup, mən qulungni nemixqa bundaq qiynaysən; nemixqa mən Sening aldingda iltipat tapmaymən? 12 Ya mən bu pütün həlqqə һamilidar bolup, ularni tuoŋdummu? Sən tehi manga: «Sən ularni Mən qəsəm iqip ularning ata-bowilirioŋa miras qiloŋan xu yərgə yətküzgüqə, huddi baqqan atisi əmqəktiki bowaqni baoŋrioŋa aloŋandək baoŋringoŋa elip kətürüp mang» dəwatisən? 13 Mən bu həlqqə nədin gəx tepip berələymən? Qünki ular manga yioŋlap: «Sən bizgə yegüdək gəx tepip bər!» deyixməktə. 14 Mən bu həlqni kətürüxni yaloŋuz üstümgə elip ketəlməydikənmən, bu ix manga bək eoŋir keliwatidu. 15 Əgər Sən manga muxundaq muamilə qilmaqqi bolsang, mən ətünüp qalay, bu harab һalitimni manga kørsətməy, iltipat qilip meni əltürüwət! — dedi.

Pərwərdigarning Musaoŋa yətmix aqsaqalni tallap qiqixni buyruxi

16 Pərwərdigar Musaoŋa mundaq dedi: —
Israil aqsaqalliri iqidin, sən yenimoŋa tonuydioŋan həlq aqsaqalliri wə bəglərdin yətmixni tallap yioŋqin, ularni jamaət qedirining aldioŋa əkəl. Ular sening bilən billə xu yərdə tursun. 17 Mən xu yərgə qüxüp sening bilən søzliximən; wə sening üstüngdə turuwatqan Roһni elip ularning üstigimu bølüp qoyimən. Xuning bilən ular sən bilən billə həlqni kətürüx məs'uliyitini üstigə alidu, andin sən uni øzüng yaloŋuz kətürməydioŋan bolisən.□ 18 Sən həlqqə mundaq degin: «Ətə gəx yiyixkə təyyarlinip øzənglərni *Hudaoŋa* atap paklanglar; qünki silər Pərwərdigarning qulikini aoŋritip yioŋlap: «Əmdi kim bizgə gəx beridu? Aһ, Misirdiki һalimiz bək yahxi idi!» degənidinglar əməsmu? Pərwərdigar dərwəqə silərgə gəx beridu, silər uningdin yəysilər. 19 Silər bir kün, ikki kün əməs, bəx kün, on kün əməs, yigirmə künmu əməs, 20 bəlki pütün bir ay yəysilər, taki burninglardin etilip qikip һø boloŋuqə yəysilər;

■ **11:1** Qan. 9:22; Zəb. 78:21; 106:13-18 □ **11:3 «Tabəraһ»** — «køyüx» degən mənidə. □ **11:4 «xaloŋut kixilər»** — bəzilər «bikar tələplər» dəp tərjimə qilidu. Lekin keyinki søzlərdin qarioŋanda, ular bəlkim Israillardin ayrim, baxqa birnəqqə millətlərdin boloŋan bir türküm kixilər boluxi mumkin. ■ **11:4** Mis. 12:38; 16:3; Zəb. 106:14; 1Kor. 10:6 ■ **11:7** Mis. 16:14, 31; Zəb. 78:24-25; Yһ. 6:31, 49 □ **11:8 «təmi zəytun maylik toqaqlaroŋa ohxaytti»** — yaki «təmi tatlik zəytun mayoŋa ohxaytti». □ **11:17 «sening üstüngdə turuwatqan Roһ»** — xübһisizki, Hudaning Øzining Muqəddəs Roһi. 29-ayətni kørüng.

qünki silər aranglarda turuwatqan Pərwərdigarni mənsitməy, uning aldida yioɣlap turup: «Biz nemə üqün Misirdin qiqtuq?» — dedinglar».■
21 Musa: — Mən ularning arisida turuwatqan bu həlqtin yoloɣa qiqalaydioɣan ərkəklər altə yüz ming tursa, Sən tehi: «Mən ularni gəx yəydioɣan, ḥətta pütün bir ay gəx yəydioɣan qilimən» dəysən;□ 22 əmisə qoy, kala padilirining ḥəmmisi soyulsa ularoɣa yetəmdu? Yaki dengizdiki ḥəmmə beliq ularoɣa tutup berilsə, ularning yiyixigə yitərmu? — dedi.■
23 Xuning bilən Pərwərdigar Musaoɣa: — Pərwərdigarning qoli qisqa bolup qaptimu? Əmdi kərüp baqqinə, Mening sanga degən səzüm əməlgə axurulamdu-yoq? — dedi.■
24 Xuning bilən Musa qikip Pərwərdigarning səzini həlqqə yətküzdi wə həlq iqidiki aqsaqallardin yətmix adəmni tallap yioɣip ularni jamaət qedirining ətrapida turoɣuzdi. 25 Andin Pərwərdigar bulut iqidin qüxüp, Musa bilən səzlixip, uningdiki Roḥtin elip yətmix aqsaqaloɣa qoydi; Roḥ ularning üstigə qonuxi bilən ular bexarət berixkə kirixti. Lekin xu waqittin keyin ular undaq qilmidi. 26 Lekin u qaoɣda ulardin ikki adəm bargaḥta qaldi; birsining ismi Əldad, ikkinqisi Medad idi (ular əslidə aqsaqallarning arisida tizimlanoɣanidi, lekin ibadət qedirioɣa qikmay qaloɣanidi). Roḥ ularning üstidimu qondi wə ular bargaḥ iqidə bexarət berixkə baxlidi. 27 Yax bir yigit yügürüp kelip Musaoɣa: —
Əldad bilən Medad bargaḥta bexarət beriwatidu, — dedi. 28 Musaning hizmətkari, Musa tallioɣan sərhil yigitliridin biri, Nunning ooɣli Yəxua qopup: —
I hojam Musa, ularni tosuoɣayla, — dedi. 29 Lekin Musa uningoɣa: — Sən mening səwəbimdin ḥəsət qiliwatamsən? Pərwərdigarning pütün həlqi pəyoɣəmbər bolup kətsə idi, Pərwərdigar Özining Roḥini ularning üstigə qoysa idi! — dedi.
30 Xuning bilən Musa bilən Israil aqsaqallirining ḥəmmisi bargaḥqa qaytip ketixti.

Pərwərdigarning bədünə qüxürüxi

31 Əmdi Pərwərdigar aldidin bir xamal qikip, u dengiz tərəptin bədünilərni uqurtup kelip, bargaḥning ətrapioɣa yeyiwətti; bədünilər bargaḥning u təripidimu bir künlük yol, bu təripidimu bir künlük yol kəlgüdək yər yüzini ikki gəz egizliktə kəlgüdək qaplidi.□ ■
32 Həlq ornidin turup pütkül xu küni, xu keqisi wə ətisi pütün kün bədünə tutup yioɣdi, əng az degənlirimu alaḥazəl ikki homir yioɣdi; ular bularni bargaḥning tət ətrapioɣa özliri üqün yeyixti.□ 33 Ular gəxni qaynap ezip bolmay, gəx tehi qixliri arisida turoɣanda, Pərwərdigarning oɣəzipi ularoɣa qozoɣilip, həlqni intayin eoɣir bir waba bilən urdi.□ ■ 34 Xunga kixilər xu yərni «Qibrot-Ḥattawaḥ» dəp atidi; qünki ular xu yərdə nəpsi taqildioɣan kixilərni yərlikkə qoyoɣanidi.□ 35 Keyin həlq Qibrot-Ḥattawaḥtin yoloɣa qikip Ḥazirotqa kelip, Ḥazirotta tohtidi.

■ **11:20** Qəl. 21:5 □ **11:21** **«yoloɣa qiqalaydioɣan ərkəklər»** — yaki «piyadə əskərlər». 1:46ni kərüng. ■ **11:22** Yḥ. 6:7 ■ **11:23** Yəx. 50:2; 59:1 □ **11:31** **«Yər yüzini ikki gəz egizliktə kəlgüdək qaplidi.»** — baxqa birhil tərjimisi: «yər yüzidin alaḥazəl ikki gəz egizliktə uqup kəldi». **«gəz»** — Muqəddəs Kitabta ixlitilgən «gəz» adəmning qolining jəynəktin barmaqning uqioɣiqə boloɣan ariliqi (təhminən 45 santimetr) idi. ■ **11:31** Mis. 16:13; Zəb. 78:26-28 □ **11:32** **«homir»** —— Bir «homir» təhminən ming litrgə barawər. Bədünilərning yeyilixi, xübḥisizki, gəxini qaqlax üqün idi. □ **11:33** **«Pərwərdigarning oɣəzipi ularoɣa qozoɣilip, həlqni... urdi»** — Huda nemixqa həlq qaqxioɣan waqtida əməs, bəlki dəl bədünilərgə eoɣiz təgkəndə ularni urdi? Xübḥisizki, U ularni xu ixta sinidi. Ular əslidə Uningdin narazi bolup gumanlinip: «Əmdi bizgə kim gəx beridu?» — deyixkənidi (4-ayət). Birak Huda ularoɣa kəz aldida gəx bərgini bilən, ular gumanidin towa qilmidi yaki təxəkkur eytmidi. ■ **11:33** Zəb. 78:29-31 □ **11:34** **«Qibrot-Ḥattawaḥ»** — mənisi «Nəpsaniyətning qəbriliri».

12

Məriyəm bilən Ḫarunning Musaoɣa ḳara qaplioɣanliḳi

1 Məriyəm bilən Ḫarun Musaning ḫəbəxlik ḳizni hotunluḳḳa aloɣini üqün uningoɣa ḳarxi səz ḳildi (qünki u ḫəbəxlik bir ḳizni aloɣanidi).□ 2 Ular: — Pərwərdigar pəḳət
Musa bilənla səzlixip, biz bilən səzləxməptimu? — deyixti. Bu gəpni Pərwərdigar
anglidi. 3 Musa degən bu adəm intayin kəmtər-məmin adəm bolup, bu tərəptə yər
yüzidikilər arisida uning aldioɣa ətidioɣini yoḳ idi.
4 Pərwərdigar Musa, Ḫarun wə Məriyəmgə tuyuḳsiz: — Silər üqünglar jamaət
qedirioɣa kelinglar, — dedi.
Üqilisi qiḳip kəldi.
5 Andin Pərwərdigar *ərxtin* bulut tüwrüki iqidə qüxüp, jamaət qedirining aldida
tohtap, Ḫarun bilən Məryəmni ḳiqḳiriwidi, ular aldioɣa kəldi.
6 Uularoɣa: — Əmdi silər gepimni anglanglar, əgər silərning aranglarda pəyoɣəmbər
bolsa, Mən Pərwərdigar alamət kərünüxtə uningoɣa Özümni ayan ḳilimən, qüxidə
uning bilən səzliximən. 7 Lekin ḳulum Musaoɣa nisbətən undaḳ əməs; u barliḳ
ailəm iqidə tolimu sadiḳtur; 8 Mən uning bilən tepixmaḳ eytip olturmay, yüzmu yüz
turup biwasitə səzliximən; u Mən Pərwərdigarning ḳiyapitini kərələydu. Əmdi silər
nemixḳa ḳulum Musa tooɣruluḳ yaman gəp ḳilixtin ḳorḳmidinglar? — dedi.□ ■
9 Pərwərdigarning otluḳ oɣəzipiularoɣa ḳozoɣaldi wə u ketip ḳaldi.

Məryəmning mahaw bolup ḳaloɣanliḳi

10 Xuning bilən bulut jamaət qediri üstidin kətti, wə mana, Məryəm huddi ap’aḳ
ḳardək pesə-mahaw bolup kətti; Ḫarun burulup Məryəmgə ḳariwidi, mana, u pesə-
mahaw bolup ḳaloɣanidi. 11 Ḫarun Musaoɣa: —
Way hojam! Nadanliḳ ḳilip gunaḫ ətküzüp ḳoyoɣanliḳimiz səwəbidin bu gunaḫni
bizning üstimizgə artmioɣaysən. 12 U huddi anisining ḳorsiḳidin qiḳḳandila bədini
yerim qirik, ölük tuoɣuloɣan balidək bolup ḳalmioɣay! — dedi.
13 Xuning bilən Musa Pərwərdigaroɣa: — I Təngri, uning kesilini saḳaytiwətkən
bolsang, — dəp nida ḳildi.
14 Pərwərdigar Musaoɣa: — Əgər atisi uning yüzigə tükürgən bolsa, u yəttə kün
hijilqiliḳ iqidə turoɣan bolatti əməsmu? Əmdi u bargaḫning sirtioɣa yəttə kün ḳamap
ḳoyulsun, andin u ḳaytip kəlsun, — dedi.□
15 Xuning bilən Məryəm bargaḫ sirtioɣa yəttə kün ḳamap ḳoyuldi, taki Məryəm ḳaytip
kəlgüqə həlḳ yoloɣa qiḳmay turup turdi. 16 Andin keyin həlḳ Ḫazirottin yoloɣa qiḳip,
Paran qəlidə bargaḫ ḳurdi.

13

Musaning Ḳanaanni qarlap kelixkə on ikki qarlioɣuqi əwətixi

1 Pərwərdigar Musaoɣa səz ḳilip: —
2 Mən Israillaroɣa miras ḳilip bərgən Ḳanaan zeminini qarlap kelixkə adəmlərni
əwətkin; ḫərbir ata jəmətkə təwə ḳəbilidin birdin adəm qiḳirilsun, ular əz

---

□ **12:1** **«Ḫəbəxlik»** — «Efiopiyəlik» degənning baxḳiqə atilixi. Tekisttə, Musaning birinqi ayali boloɣan Zipporaḫning ḫayat yaki ḫayat əməsliki tooɣruluḳ həwər berilməydu. □ **12:8** **«yüzmu yüz»** — ibraniy tilida «eoɣizmu eoɣiz». ■ **12:8** Mis. 33:11; Ḳan. 34:10 □ **12:14** **«atisi uning yüzigə tükürgən bolsa, u yəttə kün hijilqiliḳ iqidə turoɣan bolatti əməsmu?»** — bu səzlər ibraniylar arisidiki ḳədimki bir ərp-adətni kərsətsə kerək.

ķəbilisidiki əmir bolsun, — dedi. 3 Musa Pərwərdigarning əmri boyiqə, ularni Paran
qəlidin yoloŋa saldi; ularning ḥəmmisi Israillarning baxliri idi.
4 Təwəndikilər ularning isimliri: — Rubən ķəbilisidin Zakkurning ooŋli Xammuya,
5 Ximeon ķəbilisidin Horining ooŋli Xafat, 6 Yəḥuda ķəbilisidin Yəfunnəḥning ooŋli
Kaləb, 7 Issakar ķəbilisidin Yüsüpning ooŋli Igal, 8 Əfraim ķəbilisidin Nunning ooŋli
Ḥoxiya, 9 Binyamin ķəbilisidin Rafuning ooŋli Palti, 10 Zəbulun ķəbilisidin Sodining
ooŋli Gaddiyəl, 11 Yüsüp ķəbilisidin, yəni Manassəḥ ķəbilisidin Susining ooŋli Gaddi,
12 Dan ķəbilisidin Gimallining ooŋli Ammiyəl, 13 Axir ķəbilisidin Mikailning ooŋli
Sətur, 14 Naftali ķəbilisidin Wofsining ooŋli Naḥbi, 15 Gad ķəbilisidin Makining
ooŋli Geuəl. 16 Mana bular Musa qarlap kelinglar dəp Ķanaan zeminioŋa əwətkən
adəmlərning ismi. Musa Nunning ooŋli Ḥoxiyani Yəḥoxuya dəp atidi.□
17 Musa ularni qarlap kelixkə Ķanaanoŋa səpərwər ķilip: — Silər muxu yərdin
Nəgəw qəli tərəpkə ķarap menginglar, andin taoŋlik rayonoŋa qiķinglar.□ 18 U
yərning ķandaķ ikənlikini, u yərdikilərning küqlük-ajizliķini, az yaki kəplükini
kərüp beķinglar; 19 ular turuwatķan yərning ķandaķ ikənlikini, yahxi-yamanliķini
kərünglar; ular turuwatķan xəḥərlərning ķandaķ ikənlikini, bargaḥlik xəḥər yaki
sepil-kələlik xəḥər ikənlikini; 20 u yərning munbət yaki munbətsiz ikənlikini, dəl-
dərəhlirining bar-yoķluķini kərüp kelinglar. Yürəklikrək bolup, mewə-qiwiliridin
aloŋaq kelinglar, — dedi.
Bu qaoŋ dəl üzüm pixip ķaloŋan waķit idi. 21 Ular xu tərəplərgə qiķip, zeminni Zin
qəlidin tartip taki Ḥamat eoŋizining yenidiki Rəḥobķiqə berip qarlaxti. 22 Ular jənub
tərəptə Ḥebronoŋa bardi, u yərlərdə Anaķiylarning əwladliridin Aḥiman, Xixay,
Talmay degənlər olturuxluķ idi. Əslidə Ḥebron xəḥiri Misirdiki Zoan xəḥiridin yəttə
yil ilgiri yasaloŋanidi.□ 23 Ular «Əxkol jiloŋisi»oŋa kəldi, u yərdə bir sap üzümi bar bir
üzüm xehini kesip, bir baldaķķa esip ikki adəmgə kətürgüzüp mangdi; ular azraķ
anar bilən ənjürmu elip ķaytip kəldi.□ 24 Israillar xu yərdə kesiwaloŋan əxu üzüm
səwəbidin u yər «Əxkol jiloŋisi» («*üzüm sapiķi jiloŋisi*») dəp ataldi.
25 Ular ķiriķ kündin keyin u yərlərni qarlap tügitip, ķaytip kəldi.

Qarlioŋuqilarning məlumati

26 Ular kelip, Paran qəllükidiki Ķadəxtə Musa, Ḥarun wə pütün Israil jamaiti bilən
kərüxti. Ular ikkiyləngə ḥəm pütkül Israil jamaitigə məlumat bərdi ḥəm zeminning
mewilirini uloŋa kərsətti. 27 Ular Musaoŋa məlumat berip: —
Biz əzliri beringlar degən yərlərgə barduķ, rasttinla süt bilən ḥəsəl ekip turidioŋan
yər ikən, mana bular xu yərning mewiliri.■ 28 Biraķ u yərdikilər bək küqtünggür
ikən, xəḥərlər sepillik bolup ḥəm puhta-ḥəywətlik ikən. Uning üstigə, biz u
yərdə Anaķiylarning əwladlirinimu kərduķ. 29 Amaləklər jənub tərəptə turidikən;
Ḥittiylar, Yəbusiylar, Amoriylar taoŋlarda turidikən; Ķanaaniylar dengiz boylirida
wə Iordan dəryasi boylirida turidikən, — dedi.
30 Kaləb Musaning aldida kəpqilikni tinqitip: —
Biz dərḥal atlinip berip u yərni igiləyli! Qünki biz qoķum oŋalip kelimiz — dedi.
31 Lekin uning bilən billə qiķķan baxķilar bolsa: —
Ular bizdin küqlük ikən, xunga uloŋa ḥujum ķilsaķ bolmaydu, — deyixti. 32 Andin
qarlioŋuqilar əzliri qarlap kəlgən zeminning əḥwalidin Israilloŋa yaman məlumat
berip:

□ **13:16 «Ḥoxiya» —** ibraniy tilida «u ķutķuzidu», «Yəḥoxua» — «Pərwərdigar (Yaḥwəḥ) ķutķuzidu» degən mənidə. «Əysa» ibraniy tilida dəl xu isimdur. □ **13:17 «Nəgəw qəli» —** «Nəgəw» degən qəl Pələstinning jənubi təripidə bolup, muxu yərdə wə kəp baxķa yərlərdə «jənub»ni bildüridu. □ **13:22 «jənub» —** iIbraniy tilida «Nəgəw». □ **13:23 «Əxkol» —** mənisi «üzümlər». ■ **13:27** Mis. 3:8; 33:3

— Biz kirip qarlap ətkən zemin bolsa əz aḫalisini yəydioɣan zemin ikən; biz u yərdə kərgənlərning ḫəmmisi yooɣan adəmlər ikən. 33 Biz u yərlərdə «Nəfiliylər» degən *gigant* adəmlərni kərduq (dərwəqə Anaqiylarning əwladliri Nəfiliylərdin qiqqandur); biz əzimizgə qarisaq qekətkidək turidikənmiz, biz ularoɣimu xundaq kərinidikənmiz, — dedi.□

14

Israillarning tapa-tənə qilixi

1 Xuning bilən barliq jamaət dad-pəryad kətürüp yioɣlidi; ular keqiqə yioɣa-zar qilixip qiqti. 2 Israillar Musa bilən Ḫarunoɣa tapa-tənə qilip: — Biz baldurla Misirda ölüp kətsək boptikən! Muxu qəl-jəziridə ölüp kətsək boptikən! 3 Pərwərdigar nemixqa bizni qiliq astida ölsun, hotun bala-qaqilirimiz bulinip, *düxmənning* oljisi bolsun dəp bizni bu yərgə baxlap kəlgəndu? Uningdin kərə, Misiroɣa qaytip kətkinimiz yahxi əməsmu? — dəp oɣotuldaxti. 4 Xuning bilən ular bir-birigə: — Baxqidin bir baxliq tikləp Misiroɣa qaytip ketəyli, — deyixti.

5 Musa bilən Ḫarun pütün Israil jamaiti aldida yiqilip düm yatti. 6 Xu yərni qarlap kəlgənlər iqidiki Nunning ooɣli Yəxua bilən Yəfunnəḫning ooɣli Kaləb kiyimlirini yirtip, 7 pütün Israil jamaətqilikigə: — Biz qarlap kelixkə ətüp baroɣan zemin intayin bək yahxi zemin ikən. 8 Əgər Pərwərdigar bizdin səyünsə, bizni xu zeminoɣa, yəni ḫəsəl bilən süt eqip turidioɣan xu zeminoɣa baxlap berip, uni bizgə beridu. 9 Silər pəqət Pərwərdigaroɣa asiyliq qilmanglar! U zeminidikilərdin qorqmanglar, qünki ular bizgə nisbətən bir oɣizadur; ularning panaḫdarliri ulardin kətti, Pərwərdigar bolsa biz bilən billə; ulardin qorqmanglar, — dedi.■

10 Ḫalbuki, pütkül jamaət tərəp-tərəptin: — U ikkisini qalma-kesək qilip öltürüwetəyli, deyixti. Lekin Pərwərdigarning julasi jamaət qedirida Israillaroɣa ayan boldi.

Hudaning jazasi, Musaning helq üqün nida qiloɣanliqi

11 Pərwərdigar Musaoɣa: — Bu həlq Meni qaqanoɣiqə mənsitməydu? Gərqə ularning otturisida xunqə məjizilik alamətlərni yaratqan bolsammu, lekin ular Manga qaqanoɣiqə ixinixməydikən? 12 Mən ularni waba bilən urup yoqitimən, xuning bilən seni ulardin tehimu qong wə qudrətlik bir əl qilimən, — dedi.

13 Musa bolsa Pərwərdigaroɣa mundaq dedi: —

«Bundaq bolidioɣan bolsa bu ixni misirliqlar anglap qalidu, qünki Sən uluoɣ qudriting bilən bu həlqni ularning arisidin elip qiqqaniding;■ 14 wə Misirliqlar bu ixni xu zemindiki həlqlərgimu eytidu. U zemindiki aḫalimu Sən Pərwərdigarning bu həlqning arisida ikənlikingni, Sən Pərwərdigarning ularning aldida yüzmuyüz kərüngənlikingni, Sening buluting daim ularoɣa sayə qüxürüp kəlgənlikini, xundaqla Sening kündüzi bulut tüwrükidə, keqisi ot tüwrükidə ularning aldida mangoɣanliqingni anglioɣanidi.■ 15 Əmdi Sən bu həlqni huddi bir adəmni öltürgəndək öltürüwətsəng, Sening nam-xəḫritingni anglioɣan əllərning ḫəmmisi: 16 «Pərwərdigar bu həlqni Özi ularoɣa berixkə qəsəm qiloɣan zeminoɣa baxlap baralmaydioɣanliqi üqün, xunga ularni əxu qəl-jəziridə öltürüwetiptu» dəp

□ **13:33** **«Nəfiliylər»** — topandin ilgiri pəyda boloɣan gigantlar idi. Ḫəmmisi topanda yoqitiloɣan boloɣaqqa, qarlioɣuqilarning xu gepi pəqət özlirining toquoɣan əpsaniliri, halas. Gərqə «Anaqiylar»mu gigantlar bolsimu («Qan.» 9:1-2ni kərüng), ularning «Nəfiliylər» bilən ḫeqqandaq munasiwiti yoq idi. Ḫalbuki, roḫiy jəḫəttin bu gigantlarning «Nəfiliylər»ning əslidiki kelip qiqixi bilən munasiwiti boluxi mumkin («Yar.» 6:1-4). ■ **14:9** Qan. 20:3 ■ **14:13** Mis. 32:12 ■ **14:14** Mis. 13:21; 40:38

ķalidu.■ 17 Əmdi ətünimənki, Rəbbim ķudritingni jari ķildurоŋaysən, Өzüngning:
18 «Pərwərdigar asanliķqə aqqiķlanmaydu, Uning meḩir-muḩəbbiti texip turidu;
U gunaḩ wə itaətsizlikni kəqüridu, lekin gunaḩkarlarni ḩərgiz gunaḩsiz dəp
ķarimaydu, atilarning ķəbiḩlikini atisidin balisiоŋiqə, ḩətta nəwrə-qəwrilirigiqə
ularning üstigə yükləydu» deginingdək ķiloŋaysən.□ ■ 19 Meḩriy-xəpķitingning
kəngriliki boyiqə, Misirdiki qaoŋdin taki ḩaziroŋiqə daim kəqürüp kəlginingdək, bu
həlķning ķəbiḩlikini kəqürgəysən!».
20 Pərwərdigar: — «Boptu, sən degəndək ularni kəqürdüm. 21 Lekin Өz ḩayatim
bilən ķəsəm ķilimənki, pütkül yər yüzi Mən Pərwərdigarning xan-xəripi bilən tolidu.
22 Ḩalbuki, Mening julayimni, Misirda wə qəl-jəziridə kərsətkən məjizilik
alamətlirimni kərüp turupmu Meni muxundaķ on ķetimlap sinap yənə awaziməŋa
ķulaķ salmioŋanlar, 23 Mən ķəsəm iqip ularning ata-bowilirioŋa miras ķilip berimən
degən u zeminni ḩərgiz kərəlməydu; Meni mənsitmigənlərdin birimu u yurtni
kərəlməydu.■ 24 Lekin өzidə baxķiqə bir roḩning boloŋini, pütün ķəlbi bilən Manga
əgəxkini üqün ķulum Kaləbni u kirgən yərgə baxlap kirimən; uning əwladlirimu u
yərgə mirashor bolidu.■ 25 (xu qaoŋda Amaləklər bilən Ķanaaniylar *taoŋlik* jiloŋilarda
turuwatatti) — Ətə silər yolunglardin burulup, Ķizil Dengizoŋa baridioŋan yol bilən
mengip qəlgə səpər ķilinglar» — dedi.

Pərwərdigarning Israillarni jazalixi

26 Pərwərdigar Musa bilən Ḩarunoŋa səz ķilip mundaķ dedi:
27 — Mən Mening yaman gepimni ķilip oŋotuldixidioŋan bu rəzil jamaətkə ķaqanoŋiqə
qidixim kerək? Israillarning Mening yaman gepimni ķiloŋanliri, xu *tohtawsiz*
oŋotuldaxlirining ḩəmmisini anglidim.■ 28 Sən uloŋa: — Pərwərdigar mundaķ
dəydu: «Mən ḩayatim bilən ķəsəm ķilimənki, həp, Mən silərgə ķuliķimoŋa kirgən
səzliringlar boyiqə muamilə ķilmaydioŋan bolsam!■ 29 Silərning ölükünglar muxu
qəldə yatidu; silərning iqinglarda sanaķtin ötküzülgənlər, yəni yexi yigirmidin
axķan, Mening yaman gepimni ķilip oŋotuldioŋanlarning ḩəmmisi pütün sani
boyiqə■ 30 Silərgə ķol kətürüp *ķəsəm ķilip*, turaloŋunglar ķilip berimən degən
zeminoŋa ḩeq kirəlməydu; pəķət Yəfunnəḩning ooŋli Kaləb bilən Nunning ooŋli
Yəxuala kiridu.■ 31 Silərning kiqik baliliringlar, yəni «Bulinip, düxmənning oljisi
bolup ķalidu» deyilgənlərni Mən baxlap kirimən, ular silər kəmsitkən u zemindin
bəḩrimən bolidu. 32 Biraķ silər bolsanglar, silər yiķilip, ölükünglar bu qəldə ķalidu.
33 Silərning baliliringlar buzuķluķ-wapasizliķinglarning əlimini tartip, ölükünglar
qəldə yoķaloŋuqə, bu qəldə ķirik yil sərgərdan bolup yüridu.□ 34 Silərning xu
zeminni qarlioŋan künliringlarning sani boyiqə, ķirik künning ḩərbir künini bir
yil ḩesablap, ķəbiḩlikliringlarni ķirik yil өz üstünglaroŋa elip yürisilər; xu qaoŋda
Mening өzünglardin yatlaxķinimning nemə ikənlikini bilip yetisilər» — degin.■
35 Mən Pərwərdigar xundaķ degənikənmən, yioŋilip Manga ķarxi qiķķan bu rəzil
həlķ jamaitigə Mən qoķum xundaķ ķilimən; ular muxu qəl-jəziridə yəwetilidu, xu
yərdə ölidu.
36 Musa u zeminni qarlap kelixkə əwətkənlər ķaytip kəlgəndə, u zemin tooŋruluķ
yaman həwər elip kelix bilən pütün jamaətni oŋotulditip, Musaning yaman gepini

---

■ **14:16** Ķan. 9:28 □ **14:18** **«atilarning ķəbiḩlikini atisidin balisiоŋiqə, ḩətta nəwrə-qəwrilirigiqə ularning üstigə yükləydu»** — bu muḩim səz tooŋruluķ «Əzakiyal»diki «ķoxumqə səz»imizni (18-, 33-bablar tooŋruluķ) kərüng. ■ **14:18** Mis. 20:5; 34:6; Ķan. 5:9; Zəb. 86:15; 103:8; 145:8; Yun. 4:2 ■ **14:23** Ķan. 1:35, 36 ■ **14:24** Yə. 14:8, 9 ■ **14:27** Zəb. 106:24-26 ■ **14:28** Qəl. 26:65; 32:11 ■ **14:29** Ķan. 1:35; Ibr. 3:17 ■ **14:30** Yə. 14:6 □ **14:33** **«buzuķluķ-wapasizliķinglar»** — ibraniy tilida «paḩixiwazliķliringlar». Hudadin ezip ketix Təwrat-Injilda «paḩixiwazliķ» dəp ḩesablinidu. ■ **14:34** Zəb. 95:8-11

kiloquzoqanlar, 37 yəni u zemin tooqruluk yaman həwər əkəlgən bu kixilərning ḫəmmisi waba kesili tegip Pərwərdigarning aldida əldi.■ 38 Zeminni qarlap kelixkə baroqan adəmlər iqidin pəkət Nunning ooqli Yəxua bilən Yəfunnəḫning ooqli Kaləbla ḫayat kaldi.

Өz məyliqə ḫujumoqa ətüp məoqlup bolup kəqix

39 Musa bu gəplərni pütkül Israil jamaitigə eytiwidi, ḫəmmisi bək ḫəsrət qəkti. 40 Ular ətigən tang atkanda turup taoqka qikip: — Mana biz kəlduk! Pərwərdigar eytkan yurtka qikip ḫujum kilayli; qünki biz gunaḫ kilduk, — deyixti.
41 — Silər yənə nemixka Pərwərdigarning əmrigə hilaplik kilisilər? — dedi Musa, — Bu ix oqəlibilik bolmaydu!■ 42 Pərwərdigar aranglarda bolmioqaqka, düxmənning kiliqi astida ölüp, məoqlup bolmaslikinglar üqün ḫujumoqa qikmanglar. 43 Qünki Amaləklər bilən Kanaaniylar u yurtta, silərning aldinglarda turidu; silər kiliq astida ölüp ketisilər; qünki silər Pərwərdigardin tenip kəttinglar, Pərwərdigar silər bilən billə bolmaydu.
44 Lekin, gərqə Pərwərdigarning əḫdə sanduki wə Musa bargaḫtin kozoqalmioqan bolsimu, ular yənila өz məyliqə taoqka qikip ḫujumoqa ətti. 45 Xuning bilən Amaləklər bilən xu taoqda turuxluk Kanaaniylar qüxüp ularni taki Hormaḫoqiqə kooqlap, bitqit kilip kiroqin kildi.

15

Türlük kurbanliklar tooqrisidiki kaidə-nizam

1 Pərwərdigar Musaoqa səz kilip mundak dedi: —
2 Sən Israillaroqa mundak degin: — Silər makanlixixinglar üqün silərgə təkdim kilip beridioqan zeminoqa kirgən qeoqinglarda, 3 əgər Pərwərdigaroqa atap otta sunulidioqan, uningoqa huxbuy bolsun dəp birər ḫədiyə-kurbanlik kilmakqi bolsanglar, kurbanlik kala yaki koy-өqkə padisidin bolsun. U kөydürmə kurbanlik bolsun, kəsəmni ada kilix kurbanliki bolsun, ihtiyariy kurbanlik yaki silərgə bekitilgən ḫeytlardiki zərür kurbanlik bolsun,□ 4-5 kurbanlik sunoquqi kixi Pərwərdigaroqa atioqinioqa bir axlik ḫədiyəsini koxup kəltürsun. Kөydürmə kurbanlik yaki baxka kurbanlik koza bolsa, undakta axlik ḫədiyəsi zəytun meyidin bir ḫinning təttin biri iləxtürülgən esil undin əfaḫning ondin biri bolsun; uningoqa yənə xarab ḫədiyəsi süpitidə təttin bir ḫin xarabni kuxup sunsun.□ ■
6 Kurbanliking koqkar bolsa, sən uningoqa axlik ḫədiyəsi süpitidə üqtin bir ḫin zəytun meyi iləxtürülgən esil undin əfaḫning ondin ikkisi bolsun 7 wə xarab ḫədiyəsi süpitidə təttin bir ḫin xarabni kuxup sunsun; bular Pərwərdigaroqa huxbuy qikarsun dəp sunulsun. 8 Əgər sən Pərwərdigaroqa kөydürmə kurbanlik, yaki kəsəm ada kilix kurbanliki yaki inaklik kurbanliki süpitidə torpak atioqan bolsang, 9 undakta torpakka axlik ḫədiyə süpitidə yerim ḫin zəytun meyi iləxtürülgən esil undin əfaḫning ondin üqini, 10 xarab ḫədiyə süpitidə yerim ḫin xarabni koxup sunoqin; bular Pərwərdigaroqa atilip otta sunulup, huxbuy qikarsun dəp kəltürülsun.
11 Ḫərbir sunuloqan torpak, koqkar, koza yaki ooqlakka nisbətən muxundak kilinsun.
12 Silər sunidioqininglarning sani boyiqə, ḫərhil kurbanlikning sanioqa karap xundak kilisilər.

■ **14:37** 1Kor. 10:10; Yəḫ. 5 ■ **14:41** Kan. 1:41 □ **15:3 «birər ḫədiyə-kurbanlik kilmakqi bolsanglar»** — bu ayəttə kəzdə tutuloqan kurbanliklarning ḫəmmisi «kөydürmə kurbanlik» yaki «inaklik kurbanliki»dur (5-ayətni kөrüng). □ **15:4-5 «bir əfaḫ»** — təhminən 2 kürə yaki 22 litr idi. Bir ḫin təhminən 3.6 litr idi. ■ **15:4-5** Law. 2:1; 6:14

13 Xu zeminda tuoɣuloɣanlarning ḫəmmisi Pərwərdigaroɣa huxbuy qikarsun dəp,
otta sunulidioɣan ḳurbanlik ḳilmaḳqi bolsa ənə xundak ḳilsun. 14 Xuningdək silər
bilən billə turuwatḳan musapir yaki əwladmu-əwlad silər bilən billə turuwatḳanlar
bolsa, huxbuy qikarsun dəp otta sunulidioɣan ḳurbanlik ḳilmaḳqi bolsa, silər ḳandak
ḳiloɣan bolsanglar, ularmu xundak ḳilsun. 15 Pütkül jamaətkə, məyli silər bolunglar
yaki silər bilən billə turuwatḳan musapir bolsun, ḫəmminglar üqün ohxax bir
bəlgilimə bolidu; silər üqün dəwrmu-dəwr əbədiy bir bəlgilimə bolidu; Pərwərdigar
aldida silər ḳandak bolsanglar, musapirlarmu xundaḳtur.■ 16 Silərgimu, aranglarda
turuwatḳan musapirlaroɣimu ohxax bir ḳanun-bəlgilimə, ohxax bir ḫəküm bolsun.
17 Pərwərdigar Musaoɣa səz ḳilip mundak dedi: —
18 Sən Israillaroɣa səz ḳilip ularoɣa mundak degin: — «Silər Mən silərni əkiridioɣan
zeminoɣa yetip baroɣanda, 19 xu yərdin qikḳan axlikni yəydioɣan qeoɣinglarda,
Pərwərdigaroɣa bir «kətürmə ḫədiyə» təḳdim ḳilinglar. 20 Silər ḫərbir yengi
hemirdin pixḳan nanlardin birini «kətürmə ḫədiyə» ḳilip təḳdim ḳilinglar; silər
uni təḳdim ḳiloɣanda huddi hamanning «kətürmə ḫədiyə»sigə ohxax bolsun.□
21 Dəwrdin-dəwrgə silər dəsləpki ḫosuldin qikḳan hemirdin bir nanni «kətürmə
ḫədiyə» süpitidə Pərwərdigaroɣa sununglar.

Bilməy ḳiloɣan gunaḫi üqün kafarət kəltürüx

22 Əgər silər əzünglar bilməy ezip gunaḫ ḳilip, Pərwərdigarning Musaoɣa buyruoɣan
bu barlik əmirlirigə əməl ḳilmioɣan bolsanglar,□ 23 yəni Pərwərdigar buyruoɣan
kündin etibarən barlik əwladliringlaroɣiqə Pərwərdigarning Musaning wastisi bilən
silərgə buyruoɣan barlik ixlirioɣa əməl ḳilmioɣan bolsanglar, 24 jamaət xundak
birər gunaḫning bilməy ətküzülgənlikidin həwərsiz bolsa, undaḳta pütkül jamaət
Pərwərdigaroɣa huxbuy qikarsun dəp yax bir torpaḳni kəydürmə ḳurbanlik süpitidə
sunsun ḫəmdə ḳaidə-nizam boyiqə uningoɣa munasiwətlik axlik ḫədiyə bilən xarab
ḫədiyəni ḳoxup sunsun, wə uning üstigə bir tekini gunaḫ ḳurbanliḳi süpitidə sunsun.
25 Xu yol bilən kaḫin pütkül Israil jamaiti üqün kafarət kəltürüp, bu gunaḫ ulardin
kəqürüm ḳilinidu; qünki bu bilməy ətküzüp ḳoyoɣan gunaḫ wə ular əzlirining bilməy
ətküzüp ḳoyoɣan gunaḫi üqün ḳurbanlik, yəni Pərwərdigaroɣa atap otta sunulidioɣan
ḳurbanlik wə gunaḫ ḳurbanliḳini birliktə Pərwərdigar aldioɣa sunoɣan. 26 Bu gunaḫ
pütkül Israil jamaiti bilən ularning arisida turuwatḳan musapirlarning ḫəmmisidin
kəqürüm ḳilinidu, qünki bu pütkül həlḳ bilməy turup ətküzüp ḳoyoɣan gunaḫtur.
27 Əgər bir kixi bilməstin gunaḫ ḳilip ḳoyoɣan bolsa, u bir yaxlik bir qixi ooɣlaḳni
gunaḫ ḳurbanliḳi süpitidə sunsun.■ 28 Kaḫin xu yol bilən bilməy gunaḫ ḳilip ḳoyoɣan
adəm üqün kafarət kəltüridu; uning üqün kafarət kəltürsə uning Pərwərdigar
aldida bilməy ətküzgən gunaḫi uningdin kəqürüm ḳilinidu. 29 Bilməy birər səwənlik
ətküzüp ḳoyoɣan barlik kixilərgə, məyli xu zeminda tuoɣuloɣan Israillar bolsun
yaki ularning arisida turuwatḳan musapirlaroɣa bolsun, — silərning ḫəmminglaroɣa
ohxax bir ḳanun-bəlgilimə tətbiḳlinidu.

■ **15:15** Mis. 12:49; Qəl. 9:14 □ **15:20** **«Silər ḫərbir yengi hemirdin pixḳan nanalardin birini «kətürmə ḫədiyə» ḳilip təḳdim ḳilinglar»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Silər dəsləpki ḫosuldin qikḳan hemirdin bir nan pixurup uni «kətürmə ḫədiyə» ḳilip təḳdim ḳilinglar» (birak tərjimimiz «Əz.» 44:30din ḳarioɣanda tooɣrirak boluxi mumkin). **«hamanning «kətürmə ḫədiyə»sigə ohxax bolsun»** — oḳurmənlərgə məlumki, Israillar yengi pixḳan ḫosulning tunji ḳismini hamandin ayrip, Hudaoɣa atixi kerək («Mis.» 23:19, 34:22 wə 26ni kərüng.) □ **15:22** **«əməl ḳilmioɣan bolsanglar»** — bu ayətlərdə kəzdə tutuloɣan gunaḫ Hudaning əmrlirigə **əməl ḳilmasliḳtin** ibarət; «Law.» 4-babta tiloɣa elinoɣan ḳurbanliḳlar Hudaning əmrlirigə **hilaplik ḳiloɣan ixlaroɣa** kafarət kəltüridioɣan ḳurbanliḳlardin ibarət. ■ **15:27** Law. 4:27

Bilip turup ķiloŋan gunaĥlar tooŋruluķ

30 Lekin yürikini ķaptək ķilip ix kərgən kixi, məyli u zeminda tuoŋuloŋan bolsun yaki
musapir bolsun, Pərwərdigaroŋa ĥakarət kəltürgən bolidu; u ĥaman өz həlķidin
üzüp taxlinidu. 31 U Pərwərdigarning səzini mənsitmigənikən, Pərwərdigarning
əmrigə hilaplik ķiloŋanikən; xuning üqün u qoķum üzüp taxlinidu; gunaĥi өzining
bexioŋa qüxidu.

Xabat künigə hilaplik ķiloŋuqilaroŋa berilidioŋan jaza

32 Israillar qəl-jəziridiki wakitlirida, bir kixining xabat künidə otun tərgənliki
bayķaldi.□ 33 Otun teriwatķanlikini bayķap ķaloŋanlar uni Musa, Ĥarun wə
pütkül jamaətning aldioŋa elip kəldi. 34 Uni ķandak bir tərəp ķilix kerəkliki tehi
kərsitilmigəqkə, ular uni ķamap ķoydi.■ 35 Pərwərdigar Musaoŋa: — U adəm
өltürülmisə bolmaydu; pütün jamaət uni bargaĥning texioŋa əpqikip qalma-kesək
ķilip өltürsun, — dedi. 36 Andin pütün jamaət u adəmni bargaĥ sirtioŋa əpqikip,
huddi Pərwərdigar Musaoŋa buyruoŋandək, qalma-kesək ķilip өltürdi.

Kiyim-keqəklərgə quqa tutux nizami

37 Pərwərdigar Musaoŋa səz ķilip mundak dedi: —
38 Sən Israillaroŋa mundak degin, ular əwladmu-əwlad kiyim-keqəklirining
qərisigə quqilarni tutsun ĥəm burjikidiki quqilirining ĥərbirigə kək xoyna
tikip ķoysun;■ 39 bu hil quqilar silərning uni tikip turuxunglar üqün bolidu;
uni kərgəndə Pərwərdigarning barlik əmrlirini esinglarda tutup, ularoŋa əməl
ķilixinglar üqün bu silərgə bir əslətmə bolidu; xuningdək silərning ĥazirķidək
өzünglarning kənglünglar wə kəzünglarning kəynigə kirip, ķatirap buzukluk
ķilip kətməslikinglar,□ 40 Mening barlik əmrlirimni əstə tutuxunglar ĥəm uningoŋa
əməl ķilip, Hudayinglaroŋa atap pak-mukəddəs boluxunglar üqün bolsun. 41 Mən
Hudayinglar bolux üqün silərni Misir zeminidin elip qikķan Pərwərdigardurmən;
Mən Pərwərdigar Hudayinglardurmən.

16

Koraĥ, Datan wə Abiramning asiylik ķilixi

1 Lawiyning əwrisi, Koĥatning nəwrisi, Izĥarning ooŋli Koraĥ wə Rubənning
əwladliridin Eliabning ooŋulliri Datan bilən Abiram wə Pələtning ooŋli On■ 2 Israillar
iqidiki jamaət əmirliri boloŋan, jamaət iqidin saylap qikiloŋan mətiwərlərdin ikki
yüz əllik kixini baxlap kelip Musaoŋa ķarxi qikti. 3 Ular yioŋilip Musaoŋa ķarxi ĥəm
Ĥarunoŋa ķarxi qikip: —
Silər ĥəddinglardin bək axtinglar, pütkül jamaətning ĥəmmisi pak-mukəddəs,
Pərwərdigarmu ularning arisida, xundak turuoŋluk silər nemə dəp өzünglərni
Pərwərdigarning jamaitidin üstün ķoyusilər? — dedi.
4-5 Musa ularning gepini anglap düm yikilip, Koraĥ bilən uning guruĥidikilərgə səz
ķilip: —
Ətə ətigəndə Pərwərdigar kimlərning Өzigə mənsup ikənlikini, kimlərning pak-
mukəddəs ikənlikini ayan ķilidu; xu kixini Өzigə yeķinlaxturidu; kimni talliŋan

□ **15:32 «bir kixining xabat künidə otun tərgənliki bayķaldi» —** xübĥisizki, bu wəķə yukiriki 30-31-ayəttiki prinsipķa misal kəltürülüx üqün bayan ķilinidu. ■ **15:34** Law. 24:12 ■ **15:38** Ķan. 22:12; Mat. 23:5 □ **15:39 «buzukluk» —** Təwrattiki kəp ķisimlarda kərsitilgən bu «buzukluk»ning ĥəm jismaniy jəĥəti (əyx-ixrət) ĥəm roĥiy jəĥəti (butpərəslik ķilip Hudaoŋa wapasizlik ķilix) bardur. ■ **16:1** Qəl. 26:9; 27:3; Yəĥ. 11

bolsa, uni Өzigə yeқinlaxturidu. 6 Silər mundaқ қilinglar: — Sən Koraһ wə sening
guruһingdikilər һəmmisi huxbuydanlarni əpkelinglar; 7 ətə Pərwərdigarning aldida
huxbuydanlarоға ot yeқip, huxbuyni uning üstigə қoyunglar; Pərwərdigar kimni
tallisa, xu muқəddəs-pak boloған bolsun! Əy silər Lawiylar, һəddinglardin bək
axtinglar! — dedi.
8 Musa yənə Koraһқa:
— I Lawiylar, gepimgə қulaқ selinglar. 9-10 Israilning Hudasi Pərwərdigar silərni
Өzining qedirining ixlirini қilsun dəp һəmdə jamaətning aldida ularning hizmitidə
bolsun dəp Өzigə yeқinlaxturux üqün silərni Israil jamaitidin ayrip qiққan — yəni
Pərwərdigar seni wə sening һəmmə қerindaxliring boloған Lawiyning əwladlirini
birdək Өzigə yeқinlaxturoғanliқi silərqə kiqik ixmu? Silər yənə tehi kaһinliқ
wəzipisini tama қiliwatamsilər?□ 11 Xu wəjidin sən wə sening guruһingdikilər
һəmmisi yioғilip Pərwərdigarоға қarxi qiқiwetipsilər-də; Һarun nemidi, silər uning
üstidin xunqilik aoғrinip oғotuldixip kətküdək? — dedi.
12 Musa Eliabning ooғli Datan bilən Abiramni қiqқirip kelixkə adəm əwətiwidi, ular:
— Barmaymiz! 13 Sening bizni süt bilən һəsəl aқidioған zemindin baxlap qiқip bu
qəl-jəziridə eltərməkqi boloғanliқingning өzi kiqik ixmu? Sən tehi өzüngni padixaһ
һesablap bizning üstimizdin һөkümranliқ қilmaқqimu?□ 14 Һalbuki, sən bizni süt
bilən һəsəl aқidioған yurtқa baxlap kəlmiding, etiz wə üzümzarliқlarnimu bizgə
miras қilip bərmiding. Sən bu həқning kөzinimu oyuwalmaқqimu? Biz barmaymiz!
— dedi.
15 Buni anglap Musa қattiқ oғəzəplinip Pərwərdigarоға: —
Ularning sowoғat-һədiyəsigə etibar қilmioғaysən; mən ularning һətta birər exikin-
imu tartiwalmidim, birər adimigimu һeq ziyan-zəһmət yətküzmidim, — dedi.■

Hudaning jazasi

16 Musa Koraһқa: —
Ətə sən wə sening guruһingdikilər — sən, ular wə Һarun Pərwərdigarning aldioға
kelinglar. 17 Һərbiringlar өzünglarning huxbuydanliringlarni əkilip uning üstigə
huxbuyni selinglar; һərbiringlar өzünglarning huxbuydanliringlarni, yəni jəmiy ikki
yüz əllik huxbuydanni elip uni Pərwərdigarning һuzurida tutup turunglar; sənmu,
Һarunmu һərbiringlar өz huxbuydanliringlarni elip kelinglar, — dedi.
18 Xuning bilən һərbir adəm өzining huxbuydanini elip, otni yeқip, huxbuy
selip, Musa wə Һarun bilən birliktə jamaət qedirining dərwazisi aldida turuxti.
19 Koraһ Musa bilən Һarunоға һujum қiloғili pütün jamaətni yioғip jamaət qedirining
dərwazisi aldioға keliwidi, Pərwərdigarning julasi pütkül jamaətkə ayan boldi.
20 Pərwərdigar Musa bilən Һarunоға səz қilip: —
21 Silər bu həlқning arisidin neri turunglar, mən kөz yumup aqқuqə ularni
yutuwetimən, — dewidi, 22 Musa bilən Һarun düm yiқilip: —
I Təngrim, barliқ ət igilirining roһlirining Hudasi, bir adəm gunaһ қilsa, oғəzipingni
pütün jamaətkə qaqamsən? — dedi.■
23 Pərwərdigar Musaоға səz қilip: — 24 Sən jamaətkə: «Silər Koraһ, Datan wə
Abiramning turar jayliridin ayrilip ulardin neri ketinglar» — dəp buyruқ bər, — dedi.

□ **16:9-10 «Pərwərdigar silərni, *yəni Lawiylarni*...** Өzigə yeқinlaxturux üqün silərni Israil jamaitidin ayrip qiққan...» — oқurmənlərning esidə boluxi kerəkki, Huda əslidə Lawiy қəbilisi iqidin Һarun wə uning əwladlirini өzigə kaһin boluxқa tallioғanidi, қaloған Lawiylarni muқəddəs qedirdiki hizmättə bolup kaһinlarоға yardəmqi rolda boluxқa bekitkənidi. □ **16:13 «bizni süt bilən һəsəl aқidioған zemindin baxlap qiқip...»** — muxu adəmlər Misir zeminini mahtimaқqi bolup, xu yərdiki қulluқ һayatini pütünləy untudi. ■ **16:15** 1Sam. 12:3 ■ **16:22** Qəl. 27:16; Ibr. 12:9

25 Xuning bilən Musa ornidin turup Datan bilən Abiram tərəpkə ķarap mangdi; Israil aķsaķallirimu uningƣa əgixip mangdi. 26 Musa jamaətkə: — Silərdin ətünimən, bu rəzil adəmlərning qedirliridin yiraķ ketinglar, ularning barliķ gunaḩliri səwəbidin ular bilən billə wəyran bolmasliķinglar üqün ularning ḩeqnərsisigə ķol təgküzmənglar, — dedi.
27 Xuning bilən jamaət Koraḩ, Datan, Abiramning qedirlirining tət ətrapidin neri kətti; Datan bilən Abiram bolsa ɵz ayallirini, ooƣul-ķizlirini wə bowaķlirini elip qiķip ɵz qedirining ixiki aldida turdi.
28 Musa: — Buningdin silər xuni bilisilərki, bu ixlarning ḩəmmisi mening kɵnglümdin qiķķan əməs, bəlki Pərwərdigar meni ularni ada ķilixķa əwətkən: 29 — əgər bu adəmlərning ɵlümi adəttiki adəmlərning ɵlümigə ohxax bolidiƣan yaki ularning bexiƣa qüxidiƣan ķismətlər adəttiki adəmlər duqar bolidiƣan ķismətlərgə ohxax bolidiƣan bolsa, Pərwərdigar meni əwətmigən bolatti. 30 Əgər Pərwərdigar yengi bir ixni ķilip, yər aƣzini eqip ularni wə ularning pütün nərsisini yutup ketixi bilən, ular tirikla təḩtisaraƣa qüxüp kətsə, u qaƣda silər bu adəmlərning Pərwərdigarni mənsitmigənlikini bilip ķalisilər, — dedi.
31 Musaning bu gepi ahirlixixi bilənla ularning puti astidiki yər yerildi. 32 Yər aƣzini eqip ularni barliķ ailisidikilər bilən, xuningdək Koraḩķa təwə ḩəmmə adəmlərni ķoymay təəlluķatliri bilən ķoxup yutup kətti.■ 33 Xundaķ ķilip, ular wə ularning təwəsidikilərning ḩəmmisi tirikla təḩtisaraƣa qüxüp kətti, yər ularning üstidə yepildi. Ular xu yol bilən jamaətning arisidin yoķaldi. 34 Ularning ətrapida turƣan Israillarning ḩəmmisi ularning nalisini anglap: «Yər biznimu yutup ketərmikin!» deyixip ķeqixti.
35 Andin Pərwərdigarning aldidin bir ot qiķip, huxbuy sunuwatķan ḩeliķi ikki yüz əllik adəmnimu yutup kətti.■

Yadnamə ķilixķa ķaldurulƣan huxbuydanlar

36 Pərwərdigar Musaƣa mundaķ dedi: —
37 Sən kaḩin Ḩarunning ooƣli Əliazaroƣa buyruƣin, u huxbuydanlarni ot arisidin teriwelip, qooƣlirini yiraķlaroƣa qeqiwətsun, qünki u huxbuydanlar Hudaƣa ataloƣandur; 38 xunga ɵzining jenioƣa ɵzi zamin boloƣan gunaḩkarlarning huxbuydanlirini teriwaloƣin; ular ķurbangaḩni ķaplax üqün soķup nepiz tünikə ķilinsun, qünki bu huxbuydanlar əslidə Pərwərdigarning ḩuzurioƣa sunulup uningƣa atalip muķəddəs ķilinoƣan. Xundaķ ķilip ular keyin Israillaroƣa ibrət bolidiƣan ixarət-bəlgə bolidu.
39 Xuning bilən kaḩin Əliazar otta kɵydürüwetilgənlər sunoƣan mis huxbuydanlarni teriwaldi; ular ķurbangaḩni ķaplitixķa nepiz tünikə ķilip soķuldi. 40 Xuning bilən *ķurbangaḩning bu ķaplimisi* Ḩarunning əwladliriƣa yat adəmlərning huddi Koraḩ bilən uning guruḩidikilərgə ohxax ķismətkə ķalmasliķi üqün, Pərwərdigarning ḩuzurida huxbuy kɵydürüxkə yeķinlaxmasliķioƣa Israillar üqün bir əslətmə boldi. Bu Pərwərdigarning Musaning wastisi bilən Əliazaroƣa buyruƣanliridur.

Jamaətning Ḩarunning yalwuruxi səwəbidin ķutulup ķelixi

41 Ətisi pütkül Israil jamaiti Musa bilən Ḩarunning yaman gepini ķilip: —
Silər Pərwərdigarning həlķini ɵltürdünglar, — dəp ƣotuldaxti. 42 Wə xundaķ boldiki, jamaət Musa bilən Ḩarunƣa ḩujum ķilixķa yioƣiliwatķanda, jamaət burulup jamaət qedirioƣa ķariwidi, wə mana, bulut qedirni ķapliwaldi ḩəm Pərwərdigarning

■ **16:32** Qəl. 26:10; 27:3; Ķan. 11:6; Zəb. 106:17 ■ **16:35** Zəb. 106:18

julasi ayan boldi. 43 Xuning bilən Musa bilən Ḥarun jamaət qedirining aldiƣa berip turdi. 44 Pərwərdigar Musaƣa səz ḳilip: —
45 Mən kəzni yumup aqḳuqə ularni yoḳitip taxlixim üqün ikkinglar bu jamaəttin qiḳip neri ketinglar, — dəp buyruwidi, ikkiylən yiḳilip yərdə düm yatti. 46 Musa Ḥarunƣa: —
Sən huxbuydanni elip uningƣa ḳurbangaḥtiki ottin sal, uningƣa huxbuy ḳoyup, ular üqün kafarət kəltürüxkə tezliktə jamaətning arisiƣa apar; qünki ḳəḥr-ƣəzəp Pərwərdigarning aldidin qiḳti, waba baskili turdi, — dedi. 47 Ḥarun Musaning deginidək ḳilip, huxbuydanni elip jamaətning arisiƣa yügürüp kirdi; wə mana, waba kixilərning arisida baxlanƣanidi; u huxbuyni huxbuydanƣa selip, həlḳ üqün kafarət kəltürdi. 48 U ələklər bilən tiriklər otturisida turuwidi, waba tohtidi. 49 Koraḥning wəḳəsi munasiwiti bilən ələnlərdin baxḳa, waba səwəbidin ələnlər on tət ming yəttə yüz kixi boldi.□ 50 Ḥarun jamaət qedirining dərwazisi yenida turƣan Musaning yeniƣa yenip kəldi; waba tohtidi.

17

Ḥarunning ḥasisining qeqəklixi

1 Pərwərdigar Musaƣa səz ḳilip mundaḳ dedi: — 2 «Sən Israillariƣa səz ḳilip, ulardin ata jəməti boyiqə, ḥər ḳəbilining əmiridin birdin on ikki ḥasa aliƣin; sən ularning ḥərbirining ismini əzining ḥasisiƣa yezip ḳoyƣin. 3 Lawiy ḳəbilisining ḥasisiƣa Ḥarunning ismini yazƣin, qünki ḥərbir ata jəmət ḳəbilə baxliḳi üqün bir ḥasa wəkil bolidu. 4 Sən bu ḥasilarni jamaət qediridiki ḥəküm-guwaḥlik *sanduḳining* aldiƣa, yəni Mən sening bilən kərüxidiƣan yərgə ḳoyƣin.□ ■ 5 Wə xundaḳ boliduki, Mən talliƣan kixining bolsa, uning ḥasisi bih süridu; xundaḳ ḳilip Israillarning silərgə ƣuduraxḳan gəplirini tohtitip Manga anglanmaydiƣan ḳiliwetimən».
6 Xuning bilən Musa Israillariƣa xundaḳ səz ḳildi; ularning ḥəmmə əmirliri uningƣa birdin ḥasini, jəmiy bolup on ikki ḥasini bərdi; ḥərbir ata jəmətkə bir ḥasa wəkil boldi, Ḥarunning ḥasisimu xularning iqidə idi. 7 Musa ḥasilarni ḥəküm-guwaḥlik qediriƣa əkirip Pərwərdigarning ḥuzuriƣa ḳoydi.
8 Wə xundaḳ boldiki, Musa ətisi ḥəküm-guwaḥlik qediriƣa kiriwidi, mana, Lawiy jəmətigə wəkil boliƣan Ḥarunning ḥasisi bih sürüp, ƣunqilap, qeqəkləp, badam qüxkənidi. 9 Musa ḥasilarning ḥəmmisini Pərwərdigarning aldidin elip qiḳip, Israil həlḳigə kərsətti; ular kərgəndin keyin ḥərkim əz ḥasilirini elip ketixti.
10 Pərwərdigar Musaƣa: — Xu asiylik ḳiliƣuqi balilariƣa bir agaḥ bəlgisi bolsun dəp Ḥarunning ḥasisini ḥəküm-guwaḥning aldiƣa əkirip ḳoyƣin. Xundaḳ ḳilsang sən ularning ƣuduraxḳan gəplirini tohtitip, Manga anglanmaydiƣan ḳilisən; ularmu xuning bilən ələp kətməydu, — dedi.□ ■
11 Musa xundaḳ ḳildi; Pərwərdigar əzigə ḳandaḳ buyruƣan bolsa u xundaḳ ḳildi.
12 Israillar Musaƣa səz ḳilip: —

□ **16:49** **««Koraḥ wə ailisidikilər» tooƣuluḳ — izaḥat»** — Koraḥ wə ailisidikilər xundaḳ əxəddiy aḳiwətkə uqriƣini bilən, uning keyinki bəzi əwladliri «Zəbur»ning bəzi ḳisimlirini (məsilən, 42-49-küylərni) yazƣan. Koraḥdikilərning bəziliri 24-ayəttə kərsitilgən əmrgə itaət ḳiliƣan bolsa kerək. □ **17:4** **«ḥəküm-guwaḥlik»** — muxu yərdə «ḥəküm-guwaḥlik» Hudaning Israiliƣa boliƣan tüp əmrlirini, xundaḳla uning Israil bilən boliƣan əḥdisini kərsitidu; Hudaning muḳəddəs maḥiyiti wə harakteri xu əmrlərdə ayan ḳilinƣaqḳa, «ḥəküm-guwaḥ» dəpmu atilidu. Oḳurmənlərgə ayanki, xu əmrlər əḥdə sanduḳi iqidə saḳlaḳlik tax tahtaylar üstidə pütüklük idi. Xunga bəzidə sanduḳ «ḥəküm-guwaḥlik sanduḳi», ibadət qediri «ḥəküm-guwaḥlik qediri» dəp atilidu. ■ **17:4** Mis. 25:22 □ **17:10** **«ḥəküm-guwaḥ»** — 17:4tiki izaḥatta kərsitilgəndək, muxu yərdə «ḥəküm-guwaḥ» Hudaning Israiliƣa boliƣan tüp əmrlirini kərsitidu, xundaḳla ularni saḳlaydiƣan əḥdə sanduḳini kərsitidu. ■ **17:10** Ibr. 9:4

Biz nəpəstin ḳalay dəwatimiz, biz tügəxtuḳ, biz ḥəmmimiz tügəxtuḳ!
13 Pərwərdigarning ibadət qedirioŋa yeḳinlaxḳanlar əlməy ḳalmaydu, xundaḳ
ikən, biz ḥəmmimiz mutləḳ nəpəstin ḳeliximiz kerəkmu? — deyixti.

18

Kaḥin wə Lawiylarning wəzipisi

1 Pərwərdigar Ḥarunoŋa mundaḳ dedi: —
Sən, ooŋulliring wə ata jəmətingdikilər sening bilən birliktə muḳəddəs jayoŋa
munasiwətlik boloŋan gunaḥni, xuningdək sən wə ooŋulliring birliktə kaḥinliḳ
wəzipisigə munasiwətlik boloŋan gunaḥni üstünglərgə alisilər.□ 2 Sən ḳerindaxliring
boloŋan Lawiy ḳəbilisidikilərni, yəni ata-bowiliringning ḳəbilisidikilərni əzüng
bilən birləxtür ḥəm ularni hizmitingni ḳilixi üqün baxlap elip kəl; biraḳ sən
bilən ooŋulliring sening bilən birliktə ḥəküm-guwaḥliḳ qediri aldida hizmətlərni
ḳilsun.□ 3 Ular sening buyruḳliringoŋa təyyar turup, xundaḳla qedirdiki barliḳ
hizmət-wəzipisini ətəydu; pəḳət muḳəddəs jaydiki ḳaqa-ḳuqa əswablaroŋa wə
ḳurbangaḥḳa yeḳinlaxmisun; undaḳ ḳilsa, ularmu, silərmu əlüp ketisilər. 4 Ular
sening bilən birlixip, jamaət qedirdiki wəzipini ətəp, ḳilidioŋan ḥərbir ixini ḳilsun;
pəḳətla ḥeq yat kixilər silərgə yeḳinlaxmisun. 5 Ḳəḥr-oŋəzəp yənə Israillarning
bexioŋa qüxmisun üqün, silər muḳəddəs jaydiki wəzipə bilən ḳurbangaḥdiki
wəzipini ətəxkə məs'ul bolunglar. 6 Mana, Mən Əzüm silərning ḳerindaxliringlar
boloŋan Lawiylarni Israillar iqidin tallap qiḳtim; ular jamaət qedirining ixlirini
ḳilixḳa Pərwərdigaroŋa təḳdim ḳilinoŋan bolup, silərgə sowoŋa süpitidə ata
ḳilinoŋan.■ 7 Lekin sən wə ooŋulliring sening bilən birliktə kaḥinliḳ wəzipənglərdə
turup, ḳurbangaḥtiki barliḳ ixlarni ḥəm pərdə iqidiki ixlarni bejiringlar; silərning
wəzipənglər xundaḳ bolsun. Kaḥinliḳ wəzipisini, hizmitimdə boluxunglar üqün
silərgə sowoŋa ḳilip bərdim; yat adəmlər yeḳinlaxsa, əltürüwetilsun.

Kaḥinlarning elixḳa tegixlik ülüxi

8 Pərwərdigar Ḥarunoŋa mundaḳ dedi: —
Mən Manga sunuloŋan kətürmə ḥədiyələrni, yəni Israillar Manga muḳəddəs dəp
atioŋan barliḳ nərsilərni ülüxünglar bolsun dəp, mana mənggülük bəlgilimə
bilən sanga wə sening əwladliringoŋa təḳdim ḳildim. 9 Israillar otta suni-
dioŋan, «əng muḳəddəs» nərsilərdin silərgə munular ḳaldurup berilidu: —
ularning Manga atap sunoŋan barliḳ nərsiliri, yəni barliḳ axliḳ ḥədiyələrdin,
barliḳ gunaḥ ḳurbanliḳliridin, barliḳ itaətsizlik ḳurbanliḳliridin «əng muḳəddəs»
ḥesablanoŋanliri, sanga wə əwladliringoŋa ata ḳilinidu. 10 Sən xu *ülüxüngni* «əng
muḳəddəs» süpitidə yegin, silərdin boloŋan ḥərbir ər kixi uni yesun; u sanga «əng
muḳəddəs» dəp bilinsun.□
11 Munularmu sening bolidu: — Israillarning sowoŋatliri iqidin kətürmə ḥədiyələr,
barliḳ pulanglatma ḥədiyələr sening; Mən ularni sanga, xundaḳla ooŋulliring bilən
ḳizliringoŋa mənggülük bəlgilimə bilən təḳdim ḳildim; sening əyüngdiki ḥərbir pak

---

□ **18:1 «muḳəddəs jayoŋa munasiwətlik boloŋan gunaḥ» —** demək, muḳəddəs jay bilən munasiwətlik məlum gunaḥ ətküzülsə, xu gunaḥning məs'uliyitini birinqi üstigə aloŋuqi kaḥinlar ḥəm Lawiylar bolidu; gunaḥ kaḥinliḳ bilən munasiwətlik ix bolsa məs'uliyətni birinqi üstigə aloŋuqi kaḥinlar boluxi kerək. Muxu agaḥ, xübḥisizki, 17-babtiki wəḳə bilən munasiwətlik agaḥtur. □ **18:2 «birləxtür» —** bu səz muxu yərdə wə 4-ayəttə ibraniy tilida «Lawiy» degən səz bilən ipadilinidu («Yar.» 29:34ni kərüng). ■ **18:6** Qəl. 3:45 □ **18:10 «sən xu ülüxüngni «əng muḳəddəs» süpitidə yegin» —** «əng muḳəddəs» ḥesablanoŋan nərsilər «muḳəddəs yərdə», yəni muḳəddəs jaydiki ḥoylida yeyilixi kerək idi. Məsilən, «Law.» 6:16ni kərüng.

adəm uningdin yesə bolidu.■ 12 Zəytun meyidin əng esilini, yengi xarabtin əng esilini,
xundaqla axliqtin əng esilini, yəni Israillar Pərwərdigarƣa atap sunƣan dəsləpki
pixqan məhsulatlarning ħəmmisini Mən sanga təqdim qilip bərdim. 13 Ular yərdin
elip Pərwərdigarƣa atap əkəlgən dəsləpki pixqan nərsilərning ħəmmisi sening
bolsun; əyüngdiki ħərbir pak adəm uningdin yesə bolidu.
14 Israilda Hudaƣa mutləq atilidiƣan ħərbir nərsə sening bolidu.■
15 Ular Pərwərdigarƣa atap kəltüridiƣan barliq janiwarlarning tunjiliri, məyli
insan yaki ulaƣ-qarpay bolsun sening bolidu; ħalbuki, insanlarning tunjilirini
bolsa ularni tələm tələp yanduruwalsun wə napak ħaywanlarning tunjilirini
tələm tələp yanduruwalsun.□ ■ 16 Tələm tələx kerək boloƣanlar üqün yexi bir
ayliqtin axqanda tələm puli tələnsun; ularƣa sən tohtatqan baħa boyiqə, yəni
muqəddəs jaydiki xəkəlning əlqəm birliki boyiqə (bir xəkəl yigirmə gərahdur)
baħa qoyup, bəx kümüx xəkəl al.■ 17 Pəqət tunji kala, tunji qoy yaki tunji
ooƣlaqqa tələm alsang bolmaydu; ularning ħəmmisi muqəddəstur. Sən ularning
qenini qurbangaħqa qeqip, meyini Pərwərdigarƣa atap otta sunulidiƣan, Uningƣa
huxbuy kəltüridiƣan qurbanliq süpitidə kəydürgin. 18 Ularning gəxi sening bolidu;
huddi «kətürmə ħədiyə» qilinƣan təx wə ong arqa putiƣa ohxax, sanga təwə
bolidu. 19 Israillar Pərwərdigarƣa atap sunƣan muqəddəs nərsilər iqidiki kətürmə
ħədiyə-qurbanliqning ħəmmisini Mən sanga wə sening bilən billə turuwatqan ooƣul-
qizliringƣa mənggülük bəlgilimə bilən təqdim qildim. Bu Pərwərdigar aldida sanga
wə sening bilən billə turuwatqan əwladliring üqün mənggülük tuzluq əħdə bolidu.

Lawiylarning wəzipiliri ħəm ülüxliri

20 Pərwərdigar Ħarunƣa mundaq dedi: —
Israil zeminida sening ħeqqandaq mirasing bolmaydu, ularning arisidimu
ħeqqandaq nesiwəng bolmaydu; Israillar arisida mana Mən Өzüm sening nesiwəng,
sening mirasingdurmən.■ 21 Lawiylarƣa bolsa, ularning ətəydiƣan hizmətliri, yəni
jamaət qediridiki hizmiti üqün, mana Mən Israilda təqdim qilinƣan barliq «ondin
bir ülüx»ning ħəmmisini ularƣa miras qilip bərgənmən. 22 Buningdin keyin,
gunaħkar bolup əlüp kətməsliki üqün, Israillar jamaət qediriƣa yeqinlaxmisun.
23 Jamaət qediridiki hizmətni bolsa, uni ətigüqilər pəqət Lawiylarla bolidu wə xu
ixta boloƣan gunaħini əzliri üstigə alidu, bu silər üqün əwladmu-əwlad mənggülük
bir bəlgilimə bolidu; ularning Israillarning iqidə ħeqqandaq mirasi bolmaydu.□
24 Qünki Israillarning Pərwərdigarƣa atap kətürmə ħədiyə süpitidə sunƣan «ondin
bir ülüx»ni Lawiylarƣa miras qilip təqdim qilidiƣan boldum; xunga Mən ular
tooƣruluq: Israillar iqidə ħeqqandaq mirasi bolsa bolmaydu, — dedim.
25 Pərwərdigar Musaƣa mundaq dedi: —
26 Sən Lawiylarƣa eytqin: «Silər Israillarning qolidin Mən silərgə miras bolsun
dəp təqdim qiloƣan «ondin bir ülüx»ni aloƣan ikənsilər, silər xu ondin bir ülüxning
yənə ondin bir ülüxini ayrip, uni Pərwərdigarƣa atap kətürmə ħədiyə süpitidə
sununglar. 27 Bu yol bilən silərning xu «kətürmə ħədiyə»nglar silərgə «hamandiki
axliqinglar»din ħəm «xarab kəlqikidiki tolup taxqan xarabinglar»din ataloƣanlar

■ **18:11** Law. 10:14 ■ **18:14** Law. 27:28 □ **18:15** **«barliq janiwarlarning tunjiliri»** — ibraniy tilida «barliq ət igisi (boloƣan janiwar)ning baliyatqusini aqidiƣanlar». **«tələm tələp yanduruwalsun»** — demək, həlq ularning ornida kaħinlarƣa pul berixi kerək. ■ **18:15** Mis. 13:2; 22:29; Law. 27:26; Qəl. 3:13 ■ **18:16** Mis. 30:13; Law. 27:25; Qəl. 3:47; Əz. 45:12 ■ **18:20** Qan. 10:9; 18:2; Əz. 44:28 □ **18:23** **«xu ixta boloƣan gunaħini əzliri üstigə alidu»** — demək, mubada Lawiylar muqəddəs qedirni buloƣap, gunaħ sadir qilsa, xundaqla ularning bihəstəlikidin həlq muqəddəs qedirni buloƣap ħərqandaq gunaħ sadir qiloƣan bolsa, bax məs'uliyətni Lawiylar өz üstigə elixi kerək.

ḫesablinidu.□ 28 Bundaḳ bolоḫanda, silər Israillarning ḳolidin alоḫan ondin bir ülüxning ḫəmmisidin Pərwərdigarоḫa atap kətürmə ḫədiyə sunisilər; silər Pərwərdigarоḫa atiоḫan xu «kətürmə ḫədiyə»ni kaḫin Ḫarunоḫa beringlar. 29 Silərgə təḳdim ḳilinоḫan barliḳ nərsilərdin əng esilini elip xularni muḳəddəs ḫesablap «Pərwərdigarоḫa ataloḫan toluḳ kətürmə ḫədiyə» süpitidə sununglar».
30 Xunga sən Lawiylarоḫa eytḳinki, «Silər xulardin əng esilini kətürüp sunsanglar, bu silər Lawiylarning hamandiki axliḳinglar wə xarab kəlqikidiki xarabinglarоḫa ohxax ḫesablinidu. 31 Xundaḳ ḳiloḫandin keyin silər wə əydikiliringlar xu «ondin bir ülüx»lərni halioḫan yərdə yesənglar bolidu, qünki bu silərning jamaət qediridiki hizmitinglarning in'ami bolidu;□ 32 Silər *xu ülüxlərdin* əng esilini kətürüp sunsanglar, muxu ixinglar səwəbidin gunaḫkar bolmaysilər. Undaḳ ḳilsanglar silər Israillar atiоḫan muḳəddəs nərsilərni buloḫimaysilər, xuning bilən əlməysilər».□

19

Ḳizil siyirning küli

1 Pərwərdigar Musa bilən Ḫarunоḫa səz ḳilip mundaḳ dedi: —
2 Mən Pərwərdigar əmr ḳiloḫan ḳanun-bəlgilimə xuki: — Sən Israillarоḫa buyruоḫin, ular bejirim, nuḳsansiz, boyunturuḳ selinmioḫan ḳizil yax siyirdin birni sening yeningоḫa əkəlsun. 3 Sən siyirni kaḫin Əliazarоḫa tapxur, u uni qedirgaḫning sirtioḫa əpqiḳsun, andin birsi siyirni uning aldida booḫuzlisun.■
4 Kaḫin Əliazar barmiḳini ḳanоḫa miləp, jamaət qedirining aldioḫa ḳaritip yəttə mərtəm qaqsun.■ 5 Andin birsi Əliazarning kəz aldida pütkül siyirni kəydürsun, yəni uning terisi, gəxi, ḳeni wə tezəklirini kəydürsun.■ 6 Kaḫin kedir yaoḫiqi, zofa əsümlüki wə ḳizil rəhtni siyir kəydürülidioḫan otḳa taxlisun.□ 7 Andin kaḫin əz kiyimini yusun wə bədinini suda yusun, andin keyin bargaḫḳa kirixkə bolidu; lekin kaḫin kəq kirgüqə napak sanalsun. 8 Siyirni kəydürgən kiximu kiyimlirini su bilən yuyup, əz bədinini suda yusun, andin u kəq kirgüqə napak sanalsun. 9 Pak bir adəm siyirning külini yioḫip bargaḫning sirtidiki pak bir yərgə ḳoysun; u Israil jamaiti üqün «napaklikni qikarоḫuqi su»ni yasaxḳa xu yərdə saḳlansun, u bir «gunaḫni paklioḫuqi»dur. 10 Siyirning külini yioḫixturоḫan adəm əzining kiyimlirini yusun wə kəq kirgüqə napak sanalsun. Bu Israillarоḫa wə ularning arisida turuwatḳan musapirlarоḫa mənggülük ḳanun-bəlgilimə bolidu.

Həlḳni napakliḳtin paklax nizami

11 — Əlükkə, yəni ḫərḳandaḳ əlgən kixining jəsitigə tegip kətkən ḫərbir kixi yəttə kün napak sanilidu.■ 12 U adəm üqinqi küni *axu su* bilən əzini paklisun, ḫəmdə yəttinqi künimu paklisun, andin u pak sanilidu; əgər u üqinqi küni ḫəmdə yəttinqi küni əzini paklimisa, pak sanalmaydu.□ 13 Ḫərḳandaḳ adəm əlükkə, yəni ḫərḳandaḳ

□ **18:27 «…silərning xu «kətürmə ḫədiyə»nglar… din ataloḫanlar ḫesablinidu»** — Lawiylarning ḫeqḳandaḳ hamini yaki xarab kəlqəkliri yoḳ idi, əlwəttə. Xunga ular əzliri həlḳtin ḳobul ḳiloḫan «ondin bir ülüx»lərdin ondin birini elip, Pərwərdigarоḫa «kətürmə ḫədiyə»lərni atixi kerək. Xu yol bilən ularning sunoḫini huddi dehḳanlarning Pərwərdigarоḫa əz ḫosulidin sunoḫinioḫa ohxax bolidu. □ **18:31 «silər wə əydikiliringlar»** — muxu yərdə Lawiylarni kərsitidu. □ **18:32 «silər Israillar atioḫan muḳəddəs nərsilərni buloḫimaysilər, xuning bilən əlməysilər»** — baxḳa bir hil tərjimisi: «silər Israillar atioḫan muḳəddəs nərsilərni ḫeq buloḫimanglar; bolmisa, əlisilər». ■ **19:3** Ibr. 13:11, 12 ■ **19:4** Ibr. 9:13 ■ **19:5** Mis. 29:14; Law. 4:11, 12 □ **19:6 «ḳizil rəhtni»** — yaki «ḳizil yipni». ■ **19:11** Qəl. 31:19; Ḫag. 2:13 □ **19:12 «Izaḫat»** — toluḳ ayətning baxḳa bir hil tərjimisi: «U adəm üqinqi küni ənə xundaḳ (napaklikni qikarоḫuqi) su bilən əzini paklisun, yəttinqi küni u pak sanilidu; əgər u üqinqi küni əzini paklimisa, yəttinqi küni pak sanalmaydu».

өlgən kixining jəsitigə tegip kətsə, ḥəmdə өzini paklimisa, Pərwərdigarning qedirini buloŋioŋan bolidu; xu kixi Israil arisidin üzüp taxlinidu; qünki «napaklikŋi qikarоŋuqi su» uningоŋa sepilmigəqkə, u napak sanilidu; uning napakliki tehiqə üstidə turidu.
14 Əgər birər kixi bir qedir iqidə өlüp kaloŋan bolsa, u tooŋruluk kanun-bəlgilimə mundak bolidu: — xu qediroŋa kirgən hərbirsi wə qedirda turup kaloŋanlarning hərbiri yəttə kün napak sanilidu. 15 Ḥərbir oquk turoŋan, aoŋzi yepilmioŋan kaqa-kuqilarning ḥəmmisi napak sanilidu. 16 Xuningdək dalada kiliq-xəmxər bilən өltürülgənlərgə, yaki өzi өlüp kaloŋanning өlükigə, yaki adəmning ustihininioŋa yaki kəbrisigə təgkən hərbir kixi yəttə küngiqə napak sanilidu. 17 Kixilər bu napak kixi üqün «paklanduroŋuqi kurbanlik»ning külidin azrak elip komzəkkə selip, ularning üstigə ekin su kuysun. 18 Andin pak bir kixi zofa өsümlükini elip xu suoŋa təgküzüp uni qediroŋa wə iqidiki barlik kaqa-kuqilaroŋa ḥəm xu yərdə turoŋan barlik kixilərning üstigə sepip koysun, wə yənə uni ustihanoŋa, өltürülgüqigə yaki kəbrigə təgkən kixining üstigə sepip koysun.■ 19 Üqinqi küni wə yəttinqi küni ḥelikŋi pak adəm *pak bolmioŋan adəmlərning* üstigə xu suni sepip koysun; xundak kiloŋanda, yəttinqi künigə kəlgəndə u kixi paklanoŋan bolidu; andin u kixi kiyimlirini yuyup, bədinini suda yusun, kəq kirgəndə u pak sanilidu.
20 Lekin napak bolup kelip, өzini paklimioŋan kixi Pərwərdigarning mukəddəs jayini buloŋioŋini üqün, jamaət arisidin üzüp taxlinidu; «napaklikŋi qikarоŋuqi su» uning üstigə sepilmigən, xunga u napak sanilidu. 21 Bu Israillaroŋa mənggülük bəlgilimə bolidu, «napaklikŋi qikarоŋuqi su»ni səpkən kixi bolsa өzining kiyimlirini yusun wə «napaklikŋi qikarоŋuqi su»oŋa təgkən kixi kəq kirgüqə napak sanalsun. 22 Napak kixi təgkən ḥərkandak nərsimu napak sanilidu; bu nərsilərgə təgkən kixilərmu kəq kirgüqə napak sanalsun.

20

Məryəmning wapat boluxi

1 Birinqi ayning iqidə Israillar, yəni pütkül Israil jamaiti Zin qəligə yetip kelip, Kadəxtə turup kaldi; Məryəm xu yərdə wapat boldi wə xu yərgə dəpnə kilindi.

Məribaḥ süyi — ḥəlkning yənə kakxixi

2 Jamaətkə iqidioŋanoŋa su yok idi, ular yioŋilip Musa bilən Ḥarunoŋa ḥujum kiloŋili turdi. 3 Həlk Musa bilən təgixip: — Kerindaxlirimiz Pərwərdigarning aldida өlgən qaoŋda bizmu billə өlsək boptikən!■ 4 Silər nemə üqün biz wə qarpaylirimizni bu yərdə өlüp kətsun dəp, Pərwərdigarning jamaitini bu qəl-jəzirigə baxlap kəldinglar?
5 Silər nemə üqün bizni Misirdin elip qikip bundak dəḥxətlik yərgə əkəldinglar? Bu yərdə ya terikqilik kiloŋili yər bolmisa, ya ənjür, üzüm, anar bolmisa, iqidioŋanoŋa sumu bolmisa, — deyixti.
6 Xuning bilən Musa bilən Ḥarun jamaəttin ayrilip jamaət qedirining dərwazisi aldioŋa kelip düm yikiliwidi, Pərwərdigarning julasi u ikkisigə ayan boldi.
7 Pərwərdigar Musaoŋa səz kilip mundak dedi: —
8 Ḥasini kolungoŋa al, andin sən akang Ḥarun bilən birliktə jamaətni yioŋip, ularning kөz aldidila koram taxka buyruk kil; xundak kilsang koram tax өz süyini qikiridu; xu yol bilən sən uloroŋa su qikirip, jamaət wə qarpayliri iqidioŋanoŋa su berisən.□ ■

■ **19:18** Zəb. 51:7 ■ **20:3** Qəl. 16:32, 49 □ **20:8 «ḥasini kolungoŋa al» —** Musaning xu ḥasisi kөp kətim Hudaning yolida ixlitilip kelingən. Birinqi kətimkisi «Mis.» 4:2də tepilidu. ■ **20:8** Nəḥ. 9:15; Zəb. 78:15, 16; 105:41; 114:8

9 Xuning bilən Musa Pərwərdigarning əmri boyiqə Pərwərdigarning ḫuzuridin ḫasini aldi. 10 Musa bilən Ḫarun ikkisi jamaətni ḳoram taxning aldiɵa yiɵdi wə Musa ularɵa: — Gepimgə ḳulaḳ selinglar, i asiylar! Biz silərgə bu ḳoram taxtin su qiḳirip berəylimu?! — dedi.■ 11 Andin Musa ḫasisi bilən ḳoram taxni ikki ḳetim uruwidi, naḫayiti kəp su eḳip qiḳti, sudin jamaətmu, qarpaylarmu iqixti.■ 12 Pərwərdigar Musa bilən Ḫarunɵa: —
Silər Manga ixənməy, Israillar aldida Meni muḳəddəs dəp ḫərmətlimigininglar üqün, ikkinglarning bu jamaətni Mən ularɵa təḳdim ḳilip bərgən zeminɵa baxlap kirixinglarɵa yol ḳoymaymən, — dedi.□ ■ 13 Su qiḳiriloɵan jay «Məribaḫ suliri» dəp ataloɵan; Israillar xu yərdə Pərwərdigar bilən takallaxḳanliḳi üqün, U ularning otturisida Ɵzining muḳəddəs ikənlikini kərsətti.□

Edomlarning Israillarning qegridin ətüxigə yol ḳoymasliḳi

14 Musa Ḳadəxtin Edom padixaḫi bilən kərüxüxkə əlqi əwətip uningɵa: «Ḳerindaxliri Israil mundaḳ dəydu: — Biz tartiwatḳan jəbr-japalarning ḳandaḳliḳi əzlirigə məlum,■ 15 bizning ata-bowilirimiz Misirɵa qüxkən bolup, biz Misirda uzaḳ zaman turup kəttuḳ; misirliḳlar bizgimu, bizning ata-bowilirimizɵimu yaman muamilə ḳildi; 16 biz Pərwərdigarɵa yeliniweduḳ, U bizning zarimizɵa ḳulaḳ selip, Pərixtə əwətip bizni Misirdin elip qiḳti. Ḫazir mana, biz əzlirining qegrisiɵa jaylaxḳan Ḳadəx degən bir xəḫərdə turuwatimiz.□ ■ 17 Əmdi bizning zeminliridin ətüximizgə ruhsət ḳiloɵan bolsila, biz etiz-eriḳ wə üzümzarliḳlardin ətməymiz, ḳuduḳliringladin sumu iqməymiz; «Han yoli» bilən mengip qegriliridin ətüp kətküqə ong-soloɵa burulmaymiz» — dedi.
18 Lekin Edomlar uningɵa: «Silərning bizning zeminimizdin ətüxünglərgə bolmaydu, ətimən desənglar ḳiliq kətürüp silərgə jənggə qiḳimiz» — dedi.□
19 Israillar uningɵa: «Biz «kətürülgən yol» bilən mangimiz, əzimiz wə mallirimiz süyünglarni iqsək, nərhi boyiqə ḫəḳḳini berimiz; biz pəḳət piyadə ətüp ketimiz, baxḳa ḫeq tələpimiz yoḳ» dewidi,□ 20 Edom padixaḫi: «Yaḳ. Ətməysilər!» dedi. Edom *padixaḫi* naḫayiti kəp adimini baxlap qiḳip Israillarɵa zor ḫəywə kərsətti.□
21 Xundaḳ ḳilip Edomlar Israillarning ularning təwəlikidin ətüxigə ənə xu yosunda yol ḳoymidi; xuning bilən Israillar Edomlarning aldidin burulup kətti.■

Ḫarunning wapat boloɵanliḳi

22 Ular Ḳadəxtin yoloɵa qiḳti; pütkül Israil həlḳi Ḫor teoɵioɵa kəldi.■ 23 Pərwərdigar Edomning qegrisidiki Ḫor teoɵida Musa bilən Ḫarunɵa səz ḳilip mundaḳ dedi: —
24 Ḫarun əz həlḳlirigə ḳoxulup ketidu; ikkinglar Məribaḫ suliri degən jayda Mening əmrimgə hilapliḳ ḳiloɵininglar üqün, uning Mən Israillarɵa təḳdim ḳilip bərgən

■ **20:10** Ḳan. 32:51; Zəb. 106:32,33 ■ **20:11** Zəb. 78:15-16; 105:41; Yəx. 43:20; 48:21; 1Kor. 10:4 □ **20:12** **«Silər Manga ixənməy, Israillar aldida Meni muḳəddəs dəp ḫərmətlimigininglar üqün» —** Musa bilən Ḫarunning «Israillar aldida Hudani muḳəddəs dəp ḫərmətliməslik» gunaḫi tooɵruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə azraḳ tohtilimiz. «Ḳoram tax» tooɵruluḳ «1Kor.» 10:4ni wə izaḫatini kərüng. ■ **20:12** Qəl. 27:14; Ḳan. 1:37 □ **20:13** **«Məribaḫ» —** «takallixix» degən mənidə. ***«Pərwərdigar*** ularning otturisida əzining muḳəddəs ikənlikini kərsətti» — Huda Musa wə Ḫarunning Ɵzini ḫərmətlimigini üqün, ularni jazalap, Musaning həlḳ aldida ḳiloɵan biḫərmətlik səzlirining Ɵzigə wəkillik ḳilmaydioɵanliḳini ipadiləp, həlḳ aldida Ɵzining pak-muḳəddəslikini kərsətti. ■ **20:14** Ḳan. 23:6; Ob. 10; Ob. 12 □ **20:16** **«Pərixtə» —** bəzilər «Əlqi» dəp tərjimə ḳilidu. Lekin «Mis.» 23:20, 23, 34:32din ḳarioɵanda, mənisi dərwəḳə «Pərixtə»dur. ■ **20:16** Mis. 2:23; 14:19 □ **20:18** **«… bizning zeminimizdin … silərgə jənggə qiḳimiz» —** ibraniy tilida «… mening zeminimdin… silərgə jənggə qiḳimən» deyilidu. □ **20:19** **«biz» —** ibraniy tilida «mən». □ **20:20** **«Edom padixaḫi» —** ibraniy tilida «Edom». ■ **20:21** Ḫak. 11:18 ■ **20:22** Qəl. 33:37

zeminoɣa kirixigə bolmaydu.□ 25 Sən Ḥarun bilən ooɣli Əliazarni elip Ḥor teoɣioɣa qikḳin;■ 26 Ḥarunning kiyimlirini saldurup, ooɣli Əliazaroɣa kiydürüp ḳoy; Ḥarun xu yərdə ölüp, öz həlḳlirigə ḳoxulidu.
27 Musa Pərwərdigarning deginidək ḳildi, üqəylən pütkül jamaətning köz aldida Ḥor teoɣioɣa qikḳti. 28 Musa Ḥarunning kiyimlirini saldurup uning ooɣli Əliazaroɣa kiydürüp ḳoydi; Ḥarun taoɣning qoḳḳisida öldi. Andin Musa bilən Əliazar taoɣdin qüxüp kəldi.■ 29 Pütkül jamaət Ḥarunning ölgənlikini bildi; xuning bilən pütün Israil jəməti Ḥarun üqün ottuz kün matəm tutti.

21

Ḳanaaniylarning məoɣlup ḳilinixi

1 Jənubta turuxluḳ Arad məmlikitining Ḳanaaniylardin boloɣan padixaḥi Israillarning Atarim yoli bilən keliwatḳanliḳini anglap, qikḳip ular bilən soḳuxup, nəqqəylənni tutḳun ḳilip kətti.□ 2 Andin Israillar Pərwərdigaroɣa ḳəsəm iqip: «Əgər bu həlḳni bizning ḳolimizoɣa pütünləy tapxuridioɣan bolsang, ularning xəḥərlirini wəyran ḳilip taxlaymiz» — dedi. 3 Pərwərdigar Israillarning pəryadini anglap, Ḳanaanliylarni ularning ḳolioɣa tapxurdi, xuning bilən ular Ḳanaaniylarni ularning xəḥərliri bilən ḳoxup wəyran ḳildi; xu səwəbtin ular xu yərni «Hormaḥ» dəp atidi.□

Zəḥərlik yilanlar bilən mis yilan

4 Ular Ḥor teoɣidin yoloɣa qikḳip, Edom zeminini aylinip ötüx üqün, Ḳizil dengiz boyidiki yolni boylap mangdi; həlḳ muxu yol səwəbidin kənglidə tolimu takətsiz bolup, 5 Hudaoɣa wə Musaoɣa ḳarxi qikḳip: — Silər nemə üqün bizni qəl-jəziridə ölsun dəp Misir zeminidin baxlap qikḳansilər? Bu yərdə ya axliḳ, ya su yoḳ, kənglimiz bu ərzimәs nanlardin bizar boldi, deyixti.□ 6 Xu səwəbtin Pərwərdigar ularning arisioɣa zəḥərlik yilanlarni əwətti; yilanlar ularni qaḳti, xu səwəbtin Israillardin nuroɣun adəm ölüp kətti.□ ■ 7 Həlḳ Musaning aldioɣa kelip uningoɣa: — Biz aoɣzimizni buzup, Pərwərdigaroɣa ḥəm sanga ḥujum ḳilip, yaman gəp ḳilip gunaḥ ḳilduḳ; Pərwərdigaroɣa tilawət ḳilsang, u bu yilanlarni arimizdin elip kətkəy, — dewidi, Musa həlḳ üqün dua ḳildi.
8 Pərwərdigar Musaoɣa: —
Sən bir zəḥərlik yilanning xəklini yasap hadioɣa esip ḳoyoɣin; yilan qeḳiwaloɣan hərbiri uningoɣa ḳarisila ḳayta ḥayatḳa erixidu, — dedi.■ 9 Musa mistin bir yilan yasitip hadioɣa esip ḳoydi; wə xundaḳ boldiki, yilan birkimni qeḳiwaloɣan bolsa, u bu mis yilanoɣa ḳarisila, ular ḥayat ḳaldi.□ ■

Obottin Pisgaḥoɣiqə mengix

10 Israillar yənə yoloɣa qikḳip Obotḳa kelip qedir tikti.■ 11 Yənə Obottin yoloɣa qikḳip, Moab zeminining udulida kün qikḳix tərəptiki Iyə-Ibarimoɣa kelip qedir tikti. 12 Ular

□ **20:24 «öz həlḳlirigə ḳoxulux»** — muxu ibarə tooɣruluḳ «Yar.» 25:8 wə izaḥatini kərüng. Xübḥisizki, bu ibarə adəm ölgəndin keyin, roḥining yənila ḥayat bolidioɣanliḳini kərsitidu. ■ **20:25** Qəl. 33:38; Ḳan. 32:50 ■ **20:28** Ḳan. 10:6; 32:50 □ **21:1 «Jənubta»** — ibraniy tilida «Nəgəwdə». Nəgəw bolsa Pələstin zeminining jənub təripidiki qong qəllük yərdur. □ **21:3 «Hormaḥ»** — degənning mənisi «wəyranə». □ **21:5 «ərzimәs nanlar»** — bu səz Huda ularning üstigə ḥər küni qüxüridioɣan «manna»ni kərsitidu. «Mis.» 16:13-36ni kərüng. □ **21:6 «zəḥərlik yilanlar»** —— Ibraniy tilida «ot yilanlar». ■ **21:6** 1Kor. 10:9 ■ **21:8** Yḥ. 3:14 □ **21:9 «mistin bir yilan... yasitip hadioɣa esip ḳoyoɣin»** — bu wəḳə tooɣruluḳ yənə «Yuḥ.» 3:14-15ni kərüng. ■ **21:9** 2Pad. 18:4; Yḥ. 3:14 ■ **21:10** Qəl. 33:43

yənə u yərdin yoloƣa qiķip Zərəd jiloƣisida qedir tikti. 13 Yənə u yərdin mengip
Amoriylarning zeminining qetidin qiķip qəl-bayawandin ətüp, eķip turoƣan Arnon
dəryasining u ķetida qedir tikti (qünki Arnon dəryasi Moabiylarning qegrisi bolup,
Moabiylar bilən Amoriylarning otturisida idi. ■ 14-15 Xunga «Pərwərdigarning
jəngnamisi» degən kitabta: —
«Sufaḥdiki Waḥəb wə dərya-wadiliri,
Arnon dəryasi wə jiloƣilirining yanbaoƣirliri,
Arning turaloƣusioƣiqə yetip,
Moabning qegrisioƣa qüxidu» dəp pütülgənidi).□
16 *Israillar* yənə u yərdin mengip Bəərgə kəldi; «*Bəər*» ķuduķ degən mənidə bolup,
ilgiri Pərwərdigar Musaoƣa: «Sən həlķni yioƣ, Mən ularoƣa iqidioƣan su berəy»
degəndə xu ķuduķni kəzdə tutķan. 17 Xu qaoƣda Israillar munu nahxini eytixķan:
—
«Aḥ ķuduķ, qiķsun süyüng bulduķlap,
Nahxa eytinglar, ķuduķķa beoƣixlap:
18 Bu ķuduķni əmirlər,
Həlķning kattiliri ķazoƣan,
Ķanun qiķaroƣuqining səzi bilən,
Ḥasiliri bilən ķazoƣan».
Israillar qəl-bayawandin yənə Mattanaḥķa,□ 19 Mattanaḥtin Naḥaliyəlgə,
Naḥaliyəldin Bamotķa, 20 Bamottin Moab dalasidiki jiloƣioƣa, yənə qəl-bayawan
tərəpkə ķarap turoƣan Pisgaḥ teoƣining qoķķisioƣa yetip bardi.

Amoriylarning padixaḥi bilən Baxan padixaḥini yənggənliki

21 Israillar Amoriylarning padixaḥi Siḥonning aldioƣa əlqilərni əwətip:□ ■ 22 —
Bizning ət zeminliridin ətüweliximizgə ijazət bərgəyla; biz silining etizliķlirioƣa
wə üzümzarliķlirioƣa kirməymiz, ķuduķliridin sumu iqməymiz; təwəliridin ətüp
kətküqə «Han yoli»din qiķmaymiz, — dedi.■ 23 Siḥon Israillarni ət qegrisidin ətkili
ķoymayla ķalmastin, əksiqə u Israillar bilən soķuximən dəp, ətzining barliķ həlķini
yioƣip qəlgə ķarap atlandi. U Yaḥazoƣa kelip Israiloƣa ḥujum ķildi.■ 24 Israillar uni
ķiliq bilən qepip ətltürüp, uning yurtini Arnon dəryasidin Yabbok dəryasioƣiqə, yəni
Ammoniylarning qegrisioƣiqə igilidi; Ammoniylarning qegrisi bolsa bək mustəḥkəm
idi.□ ■ 25 Israillar bu yərdiki ḥəmmə xəḥərni igilidi ḥəm Amoriylarning xəḥərlirigə,
yəni Ḥəxboneƣa wə uningoƣa təwə barliķ yeza-ķixlaķlaroƣimu kirip orunlaxti.■
26 Qünki Ḥəxbon əslidə Amoriylarning padixaḥi Siḥonning mərkiziy xəḥiri idi; Siḥon
əslidə Moabning ilgiriki padixaḥi bilən soķuxķan, uning Arnon dəryasioƣiqə boloƣan
ḥəmmə zeminini tartiwaloƣanidi. 27 Xu səwəbtin xairlar: —
«Ḥəxboneƣa kelinglar!
Mana Siḥonning xəḥiri yengiwaxtin ķurulsun,
Siḥonning xəḥiri məḥkəm ķilinsun.
28 Qünki Ḥəxbonning ətzidin qiķti bir ot,

■ **21:13** Ḥak. 11:18 □ **21:14-15 «tərjimə»** — bu ķədimki xeirning birnəqqə hil tərjimiliri bar. Bu yərdə Musa
pəyoƣəmbərning uni nəķil kəltürüxining məķsiti, xübḥisizki, Pərwərdigar ķədimdin tartip Moab üqün bekitkən
qegraning Arnon dəryasi bilən Ar xəḥiri ikənlikini ispatlax üqündur. □ **21:18 «ķanun qiķaroƣuqining səzi
bilən»** — baxķa birhil tərjimisi: — «tayaķliri bilən». **«həlķning kattiliri ķazoƣan, ... ḥasiliri bilən ķazoƣan»**
— bu ixning xu alaḥidiliki barki, pəķət addiy puhralarla əməs, həlķning kattilirimu əmgək ķilip ķuduķ kolaxti.
□ **21:21 «izaḥat»** — «Ķan.» 2:26-3:11nimu kərüng. ■ **21:21** Ķan. 2:26; Ḥak. 11:19 ■ **21:22** Qəl. 20:17
■ **21:23** Ķan. 2:30; 29:7; Yə. 24:8; Ḥak. 11:20 □ **21:24 «Ammoniylarning qegrisioƣiqə igilidi»** — baxķa
birhil tərjimisi: «Ammoniylarning qegrisi Yaazər idi» (32-ayətni kərüng). ■ **21:24** Ķan. 2:33,37; 29:7; Yə. 12:2;
24:8; Ḥak. 11:2; Zəb. 135:10-12; 136:19-21; Am. 2:9 ■ **21:25** Ķan. 2:34, 35

Siḩonning xəḩiridin bir yalqun yalqunlap,
Yutuwətti Moabtiki Ar xəḩirini,
Arnondiki egiz jaylarning əmirlirini.■
29 Way sanga əy Moab!
Ḩəy Kemoxning ümmiti, tügəxtinglar!
Qünki *Kemox* əz ooɣullirini qaqqunoɣa aylandurdi,
Qizlirini əsirlikkə berip, Amoriylarning padixaḩi Siḩonoɣa tutup bərdi!□ ■ 30 Biz
ularni yiqitiwəttuq,
Ḩəxbon taki Dibonoɣiqə ḩalak boldi;
Biz ḩətta Nofaḩqiqə (Nofaḩtin Mədəbaoɣa yetidu) ularning yurtini wəyran
qiliwəttuq!» — dəp xeir yezixqanidi.□
31 Xuning bilən Israillar ənə xu təriqidə Amoriylarning yurtioɣa orunlaxti. 32 Musa
Yaazərni qarlap kelixkə qarlioɣuqilarni əwətti; andin Israillar Yaazərning yeza-
qixlaqlirini ixoɣal qilip, u yərlərdiki Amoriylarni yeridin qooɣliwətti. 33 Xuningdin
keyin Israillar burulup, Baxanning yolini boylap mangdi; Baxanning padixaḩi
Og wə uning barliq həlqi qiqip Ədrəydə Israillar bilən jəng qilixqa səp tüzdi.■
34 Pərwərdigar Musaoɣa: — Qorqma, Mən uni, uning barliq həlqi ḩəm zeminini
qolungoɣa tapxurimən; sən uni ilgiri Ḩəxbonda turuxluq Amoriylarning padixaḩi
Siḩonni qiloɣandək qilisən, — dedi.■ 35 Xuning bilən ular Og bilən uning ooɣullirini
ḩəm barliq həlqining birini qoymay qirip taxlidi wə uning zeminini igilidi.■

22

Moab padixaḩi Balaqning Balaamni Israilni qaroɣaxqa qaqirixi

1 Israillar yənə yoloɣa qiqip Moab tüzlənglikliridə, yəni Iordan dəryasining xərq
təripidə, Yerihoning udulida qedir tikti. 2 Israillarning Amoriylaroɣa qiloɣan ixlirining
ḩəmmisini Zipporning ooɣli Balaq kərüp turoɣanidi. 3 Moablar həlqtin intayin
qorquxti, qünki ular bək kəp idi; Moabiylar Israillarning səwəbidin bək alaqzadə
bolup ketixti. 4 Moabiylar Midiyan aqsaqalliroɣa: «Bu bir top adəm ətrapimizdiki
ḩəmmə nərsini, huddi kala etizdiki otni yalmioɣandək yalmap yəp ketidioɣan boldi»
— deyixti. U qaoɣda Zipporning ooɣli Balaq Moabning padixaḩi idi.
5 U əlqilərni Beorning ooɣli Balaamning aldioɣa, Balaamning ana yurtidiki uluoɣ dərya
boyidiki Petor xəḩirigə berip, Balaamni qaqirip kelixkə əwətip: padixaḩimiz: —
«Qarisila, bir həlq Misirdin qikkanidi; mana, ular pütün zeminoɣa yamrap kətti,
mana ular bizning udulimizoɣa kelip qüxti.□ ■ 6 Ular meningdin küqlük boloɣaqqa,
əmdi əzliri kelip bu həlqni mən üqün bir qaroɣap bərgən bolsila; bəlkim mən ularni
yengip, bu zemindin qooɣlap qiqirixim mumkin; qünki əzliri kimgə bəht tilisilə
xuning bəht quqidioɣanliqini, kimni qaroɣisila, xuning qaroɣixqa qalidioɣanliqini
bilimən» dəydu, dənglar, — dedi. 7 Moabning aqsaqalliri bilən Midiyanning
aqsaqalliri qollirida pal selix in'amlirini elip mangdi; ular Balaamning aldioɣa kelip
Balaqning gəplirini yətküzdi. 8 Balaam ularoɣa: —

■ **21:28** Yəx. 48:45 □ **21:29** **«Kemox»** — Kemox Moab qoqunoɣan but idi. Moabiylarning uningoɣa əz balilirini qurbanliq qilix aditi bar idi («2Pad.» 3:27ni kərüng). Bu tarihqa qarioɣanda, Kemoxning «əz həlqigə» ḩeq paydisi bolmioɣanidi! ■ **21:29** 1Pad. 11:7, 33 □ **21:30** **«biz ularni yiqitiwəttuq»** — yaki «biz ularoɣa attuq». ■ **21:33** Qan. 3:1; 29:7 ■ **21:34** Zəb. 136:20 ■ **21:35** Zəb. 136:20, 21, 22 □ **22:5** **«Balaam»** — Balaamning kim ikənliki tooɣruluq yənə «qoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **22:5** Yə. 24:9

Bügün ahxam muxu yərdə ḳonup ḳelinglar, mən Pərwərdigarning manga ḳiloɳan
səzi boyiqə silərgə jawap yətküzimən, — dedi. Xuning bilən Moabning xu əmirliri
Balaamningkidə ḳonup ḳaldi.□
9 Huda Balaamningkigə kelip: —
Sening bilən billə turoɳan bu adəmlər kim? — dewidi, 10 Balaam Hudaoɳa: —
Moab padixaḥi Zipporning ooɳli Balaḳ əlqilərni əwətip manga: 11 «Ḳarisila, Misirdin
bir həlḳ qiḳḳanidi, ular pütün zeminoɳa yamrap kətti; bu yərgə kelip mening
üqün ularni ḳaroɳap bərsilə, xundaḳ ḳilsila bəlkim ularni yengip, bu yərdin
ḳooɳliwetəlixim mumkin» — dedi, — dedi.
12 Huda Balaamoɳa:
Sən ular bilən billə barsang bolmaydu, u həlḳni ḳaroɳisangmu bolmaydu, qünki
ularoɳa bəht-bərikət ata ḳilinoɳan, — dedi. 13 Balaam ətigən turup Balaḳning
əməldarlirioɳa: —
Silər өz yurtunglaroɳa ḳaytip ketinglar, qünki Pərwərdigar mening silər bilən billə
beriximoɳa ruhsət ḳilmidi, — dedi. 14 Moabning əməldarliri ḳopup Balaḳning yenioɳa
kelip uningoɳa: —
Balaam biz bilən billə kelixkə unimidi, — dedi.
15 Xuning bilən Balaḳ tehimu kəp wə tehimu mətiwər əməldarlarni əwətti, 16 Ular
Balaamning aldioɳa kelip uningoɳa: —
«Zipporning ooɳli Balaḳ mundaḳ dəydu: — «Ḥeqnemə silining yenimoɳa kelixlirini
tosumioɳay; 17 qünki mən өzlirini zor xan-xəḥrətkə igə ḳilimən; nemə desilə maḳul
dəymən; xunga manga əxu həlḳni ḳaroɳap bərsilila bolidu», — dedi.
18 Balaam Balaḳning hizmətkarlirioɳa jawabən: —
Balaḳ manga өzining altun-kümüxkə liḳ toloɳan өz өyini bərsimu, məyli qong
yaki kiqik ix ḳilay, Hudayim Pərwərdigarning manga buyruoɳanliridin ḥalḳip
ketəlməymən.■ 19 Silərmu bügün ahxam muxu yərdə ḳonup ḳelinglar, Pərwərdigar
yənə xu ixlar tooɳrisida manga nemə dəydikin, xuni biləy, — dedi.
20 Xu keqisi Huda Balaamningkigə kelip uningoɳa: —
U kixilər seni təklip ḳilip kəlgən bolsa, ular bilən billə baroɳin, lekin sən Mening
sanga eytidioɳanlirim boyiqə ix ḳilixing kerək, — dedi.

Pərwərdigarning Pərixtisi bilən Balaamning exiki

21 Balaam ətigən turup exikini toḳup Moabning əmirliri bilən billə mangdi. 22 Huda
Balaamning mangoɳanliḳidin oɳəzəpləndi; Pərwərdigarning Pərixtisi uni tosuxḳa
yolda turatti. U xu qaoɳda exikigə minip ikki oɳulami bilən billə ketiwatatti.□ 23 Mada
exək Pərwərdigarning Pərixtisining ḳolioɳa ḳiliq aloɳan ḥalda yolda turoɳanliḳini
kərüp, yoldin qiḳip etizliḳ bilən mengiwidi, Balaam exəkni yoloɳa qiḳip mengixḳa
dumbalap urdi.■ 24 Pərwərdigarning Pərixtisi ikki təripi tosma tam bilən tosaloɳan
üzümzarliḳtiki tar bir yolda turuwaldi. 25 Exək Pərwərdigarning Pərixtisini kərüp,
tamoɳa ḳistilip mengip, Balaamning putini tamoɳa ḳistap yarilandurup ḳoydi; Balaam
exəkni yənə dumbalidi. 26 Pərwərdigarning Pərixtisi bolsa yənə aldioɳiraḳ berip,
ong ya soloɳa buruluxḳa bolmaydioɳan tehimu tar bir yərdə kütüp turdi. 27 Exək
Pərwərdigarning Pərixtisini kərüp mangmay, Balaamning astida yetiwaldi; Balaam
ḳattiḳ hapa bolup, exəkni ḥasisi bilən ḳattiḳ dumbalap kətti. 28 Bu qaoɳda
Pərwərdigar exəkkə zuwan kirgüzüwidi, exək Balaamoɳa: —

□ **22:8 «Uluoɳ dərya»** — Əfrat dəryasini kərsitixi mumkin. ■ **22:18** Qəl. 24:13 □ **22:22 «Pərwərdigarning Pərixtisi»** — Təwrat dəwridə intayin alaḥidə bir xəhs idi. Bəzi ixlarda U Hudaning ornida kərünətti (məsilən, Təwrattiki «Yar.» 16:4-17-ayət, 18-babni ḥəmdə «Təbirlər»nimu kərüng). ■ **22:23** 2Pet. 2:16; Yəḥ. 11

Meni üq ḳetim dumbalaydioɣanoɣa sanga nemə yamanliḳ ḳiptimən? — dewidi,■
29 Balaam exəkkə: —
Sən meni sətləxtürdüng, ḳolumda ḳiliq boloɣan bolsa idi, seni qepip əltürüwetəttim!
— dedi.
30 Exək Balaamoɣa: — Mən seningki boloɣinimdin tartip minip kəlgən exiking mən
əməsmu? Ilgiri mən sanga muxundaḳ ḳilix aditim bolup baḳḳanmu? — dewidi,
— Yaḳ, — dedi *Balaam*.

Balaamning əyiblinixi

31 Ənə xu qaoɣda Pərwərdigar Balaamning kəzlirini aqti, Balaam Pərwərdigarning
Pərixtisining ḳiliqini oɣilipidin qiḳirip, yolda turoɣanliḳini kərdi; u yərgə bexini
ḳoyup səjdə ḳildi. 32 Pərwərdigarning Pərixtisi uningoɣa: —
Sən exikingni nemə üqün üq ḳetim dumbalaysən? Ḳarioɣina, mangoɣan yolung
Mening nəzirimdə tətür boloɣaqḳa, seni tosuxḳa qiḳḳuqi Mən Өzüm idim.■ 33 Exək
Meni kərüp üq ḳetim Mening aldimdin burulup kətti; əgər exək Mening aldimdin
burulup kətmigən bolsa, Mən alliḳaqan seni əltürüp exəkni tirik ḳalduroɣan bolattim,
— dedi.
34 Balaam Pərwərdigarning Pərixtisigə: —
Mən gunaḥkarmən, Өzlirining yolda meni tosup turoɣanliḳlirini kərməptimən;
mubada əmdi mening berixim nəzərliridə rəzil kərünsə, mən ḳaytip ketəy, — dedi.
35 Pərwərdigarning Pərixtisi Balaamoɣa yənə: — Boptu, bu kixilər bilən billə baroɣin,
birak pəḳət Mən sanga degən səznila degin, — dedi. Xuning bilən Balaam Balaḳning
əməldarliri bilən billə mangdi.

Balaḳning Balaamni ḳarxi elixi

36 Balaḳ Balaamni keliwetiptu dəp anglap, ḳarxi elix üqün Moabning Arnon
dəryasining boyidiki, qegrining əng bexidiki xəḥirigə kəldi:□ 37 — Mən silini
qaḳirixḳa xunqə jiddiy əlqi əwətkənidim, nemə üqün kelixkə unimidila? Mən silini
xan-xəḥrətkə igə ḳilalmayttimmu? — dedi Balaḳ Balaamoɣa.
38 — Ḳarisila, mana kəldimoɣu, əmdi mən өz aldimoɣa birnemə deyələyttimmu? —
dedi Balaam, — Huda aoɣzimoɣa nemə gəpni salsa, mən xunila dəymən.
39 Balaam Balaḳ bilən billə yoloɣa qiḳip Kiriat-Huzotḳa kəldi. 40 Balaḳ kala, ḳoylarni
soyup ḳurbanliḳ ḳilip, ularning gөxidin Balaam wə uning bilən billə boloɣan
əmirlərgə əwətip bərdi. 41 Andin Balaḳ ətisi səḥərdə Balaamni Baalning egiz
jayliriɣa elip qiḳti; u xu yərdin Israil həlḳining əng qəttiki bir ḳismini kərdi.□

23

Balaḳ bilən Balaamning ḳurbanliḳ sunuxi

1 Balaam Balaḳḳa: —
Sili muxu yərgə manga yəttə ḳurbangaḥ yasitip bərsilə, muxu yərgə yənə yəttə buḳa
bilən yəttə ḳoxḳarmu ḥazirlap bərsilə, — dedi. 2 Balaḳ Balaamning deginidək ḳilip
bərdi; Balaḳ bilən Balaam ikkisi ḥərbir ḳurbangaḥḳa ḳurbanliḳ ḳilixḳa birdin buḳa
bilən birdin ḳoxḳar sundi. 3 Balaam Balaḳḳa: —

■ **22:28** 2Pet. 2:16; Yəḥ. 11 ■ **22:32** 2Pet. 2:15 □ **22:36 «əng bexidiki xəḥirigə» —** padixaḥning meḥmanni ḳarxi elix üqün, xunqə uzun yoloɣa berip aldioɣa qiḳixi uningoɣa boloɣan qongḳur ḥərmitini bildürüx üqün idi, əlwəttə. □ **22:41 «Baalning egiz jayliriɣa elip qiḳti» —** «Baal» butning ismi. Xu qaoɣlarda butpərəslər daim өz butliriɣa ḳurbanliḳ ḳilip ibadət ḳilixḳa yeḳin ətraptiki məlum birnəqqə egiz jayloroɣa qiḳatti. Baxḳa birhil tərjimisi: «Bamot-Baaloɣa elip qiḳti».

Sili өz kөydürmə qurbanliqlirining yenida tursila, mən aldioqa barimən, Pərwərdigar mening bilən kərüxüxkə keləmdikin? U manga nemə dəp kərsətmə bərsə, mən өzlirigə xuni dəp berimən, — dedi wə bir dənggə qikti.
4 Huda Balaam bilən kərüxti; Balaam Hudaoqa: —
Mən yəttə qurbangah ƣazirlattim, ƣərbir qurbangahƣa qurbanlik süpitidə birdin buqa bilən birdin qoxqar sundum, — dedi. 5 Pərwərdigar Balaamning aoqzioqa bir səzni selip: — Balaqning yenioqa qaytip berip uningoqa mundaq, mundaq degin, — dedi. 6 Xuning bilən u Balaqning yenioqa qaytip bardi. Mana, u wə Moabning barlik əmirliri uning kөydürmə qurbanliqining yenida turatti.

Balaamning birinqi qetim bexarət berixi

7 Balaam kalam səzini aoqzioqa elip mundaq dedi: —
Balaq meni Aram degən yurttin,
Moab xaƣi Balaq meni məxrik taoqliridin elip kelip,
Mundaq dedi: —
Kəl, mening üqün Yaqupni qaroqioqin.
Kəl, Israilni rasa bir səküp əyibligin.□
8 Təngri Өzi qaroqimioqan birawni mən qandaq qaroqay?
Pərwərdigar Өzi səküp əyiblimigən birawni mən qandaq səküp əyibləy?
9 Mən qoram taxlarning qoqqilirida turup uni kөrməktimən,
Dənglərdə turup uningoqa nəzər salmaqtimən;
Mana, ular yəkkə yaxaydioqan bir qowm,
Ular baxqa qowmlarning qatarida sanalmaydu.■
10 Yaqupning topilirini kim ƣesablap qiqalaydu?
Ƣətta Israilning təttin birinimu kim sanap qiqalaydu?
Mening jenim ƣəqqaniyning өlümidək өlsun,
Mening ahirim uningkidək boloqay!□
11 Balaq Balaamoqa qarap: —
Sən manga nemə qiliwatisən?! Mən seni düxmənlirimni qaroqap berixkə qaqiritqan tursam, mana sən əksiqə pütünləy ularoqa amət tiliding! — dedi.
12 — Pərwərdigarning aoqzimoqa saloqinini yətküzüxkə kөngül qoymisam bolamti? — dəp jawap bərdi Balaam.
13 Balaq Balaamoqa: — Mening bilən billə baxqa bir yərgə barsila, ularni xu yərdin kөrələyla; biraq ularning ƣəmmisini əməs, ularning qegridiki bir qisminila kөrələyla; sili xu yərdə turup ularni mən üqün qaroqap bərsilə, — dedi.
14 Xuning bilən Balaq Balaamni «Zofimning dalasi»oqa, Pisgah teoqining qoqqisioqa baxlap berip, xu yərdə yəttə qurbangah saldurup, ƣərbir qurbangahƣa qurbanlik süpitidə birdin buqa, birdin qoxqar sundi.□ 15 Balaam Balaqqa: —
Sili muxu yərdə өzlirining kөydürmə qurbanliqlirining yenida turup tursila, mən awu yaqqa berip kөrüxüp keləy, — dedi.□ 16 Pərwərdigar Balaam bilən kөrüxüp, uning aoqzioqa bir səzni selip: —

□ **23:7 «kalam səzi»** — Huda өgətkən səz (5-ayətni kөrüng). Gərqə Balaam əski adəm, ƣətta «sahta pəyoqəmbər» wə palqi boloqini bilən, Huda muxu yərdə uning aoqzi arqilik Israiloqa boloqan meƣir-xəpqitini enik kөrsitidu. ■ **23:9** Qan. 33:28 □ **23:10 «Yaqupning topilirini kim ƣesablap qiqalaydu?»** — mənisi bəlkim «tolilikida topidək boloqan Yaqupni kim ƣesablap qiqalaydu?» — degəndək boluxi kerək. □ **23:14 «Zofimning dalasi»** — yaki «Kөzətqilərning dalasi». □ **23:15 «kөrüxüp keləy»** — Pərwərdigar bilən kөrüxüx, əlwəttə. Balaam Balaqni hapa qilmaslik üqün, bəlkim Pərwərdigarning namini biwasitə tiloqa almaydu.

Sən Balaqning yenioɣa qaytip uningoɣa mundaq, mundaq degin, — dedi.■ 17 Balaam
Balaqning yenioɣa qaytip kəlgəndə, mana, u wə Moabning barliq əmirliri uning
køydürmə qurbanliqining yenida turatti.
— Pərwərdigar nemə dedi? — dəp soridi Balaq.

Balaamning ikkinqi qetim bexarət berixi

18 Balaam kalam səzini aoɣzioɣa elip mundaq dedi: —
«Ḥəy Balaq, sən qopup angliоɣin,
Aḥ , Zipporning ooɣli, manga qulaq saloɣin.
19 Təngri insan əməstur, U yaloɣan eytmaydu,
Yaki adəm balisimu əməstur, U puxayman qilmaydu.
U degənikən, ixqa axurmay qalamdu?
U səz qiloɣanikən, wujudqa qiqarmay qalamdu?■
20 Mana, manga «bərikətlə» dəp tapxuruldi,
U bərikətligənikən, buni mən yanduralmaymən.
21 U Yaqupta ḥeq gunaḥ kərmigən,
Israilda naḥəqliqni uqratmioɣan.
Hudasi Pərwərdigar uning bilən billə,
Padixaḥning təntənə awazi uning arisididur.□ ■
22 Təngri uni Misirdin elip qiqqan;
Uningda yawa kaliningkidək küq bardur.□ ■
23 Qünki Yaquplaroɣa əpsun karoɣa kəlməydu,
Israillaroɣimu pal karoɣa kəlməydu.
Waqti-saiti kəlgəndə,
Yaqup bilən Israil tooɣrisida: —
«Təngri nəqədər karamət ix qilip bərgən-ḥə!»
Dəp jakarlanmay qalmaydu!
24 Mana, bu qowm qixi xirdək qopidu,
Ərkək xirdək qəddini ruslaydu;
Өzi owlioɣan owni yemigüqə,
Өltürgənlərning qenini iqmigüqə,
Ḥərgiz yatmaydu!».
25 Balaq Balaamoɣa: — Boldi, sili ularni azraqmu qaroɣimisila, ularoɣa amətmu
tilimisilə! — dedi.
26 Balaam Balaqqa jawab qilip: — Mən siligə: — «Pərwərdigarning manga
eytqanlirining ḥəmmisigə əməl qilmisam bolmaydu» degən əməsmidim? — dedi.

Balaamning üqinqi qetim bexarət berixi

27 Balaq Balaamoɣa: — Kəlsilə, mən silini baxqa bir yərgə apiray, Hudaning nəzиridə
sili xu yərdə turup ularni qaroɣaxliri muwapiq tepilarmikin? — dedi. 28 Xuning bilən
Balaq Balaamni baxlap, qəl-bayawanoɣa qaraydioɣan Peor teoɣining qoqqisioɣa kəldi.
29 Balaam Balaqqa: — Sili bu yərdə manga yəttə qurbangaḥ saldurup bərsilə, yəttə
buqa bilən yəttə qoxqarmu təyyarlap bərsilə, — dedi. 30 Balaq Balaamning deginidək
qildi, ḥərbir qurbangaḥqa birdin buqa bilən birdin qoqqar sundi.

■ **23:16** Qəl. 22:35 ■ **23:19** 1Sam. 15:29; Yaq. 1:17 □ **23:21** **«naḥəqliq»** — yaki «balayi'apət» yaki «balayi'apətning səwəbi». **«padixaḥning təntənə awazi»** — yaki «padixaḥning (qarxi elinix) təntənisi». ■ **23:21** Zəb. 32:1, 2; 51:9-10; Yər. 50:20; Rim. 4:7 □ **23:22** **«uningda yawa kaliningkidək küq bardur»** — ibraniy tilida «uning yawa kalining münggüzliri bardur». ■ **23:22** Qəl. 24:8

24

1 Balaam Pərwərdigarning Israillarоqa bəht-bərikət ata qilixni muwapiq kərgənlikini
kərüp yetip, aldinqi *ikki* qetimqidikidək sehir ixlitixkə barmidi, bəlki yüzini qəl-
bayawan tərəpkə qaratti. 2 Balaam bexini kətürüp Israillarning qəbilə boyiqə
qedirlarda olturaqlaxqanliqini kərdi, Hudaning Rohi uning üstigə qüxti. 3 Xuning
bilən u aоqzioqa kalam səzini elip mundaq dedi: —
«Beorning ooqli Balaam yətküzidioqan kalam səzi,
Kəzi eqilmioqan adəmning eytidioqan kalam səzi,
4 Yəni Təngrining səzlirini anglioquqi,
Həmmigə Qadirning alamət kərünüxini kərgüqi,
Mana əmdi kəzi eqilip düm yiqiloqan kixi yətküzgən kalam səzi: —□
5 Ah Yaqup, qedirliring nəqədər güzəl,
Turaloquliring nəqədər güzəl, ah Israil!
6 Goya kengəygən dərya wadiliridək,
Huddi dərya boyidiki baoqlardək,
Goya Pərwərdigar tikip əstürgən ud dərəhliridək,
Dərya boyidiki kedir dərəhliridək;
7 Sular uning soоqiliridin eqip qiqidu,
Əwladliri süyi mol jaylarda bolidu;
Padixahi Agagdin exip ketidu,
Uning padixahliqi üstün qilinip güllinidu.□
8 Təngri uni Misirdin elip qikqan,
Uningda yawa buqining küqi bardur;
Düxmən əllərni u yəp ketidu,
Ustihanlirini ezip taxlaydu,
Oqya etip ularni texip taxlaydu.■
9 U baoqirlap yatsa, ərkək xirdək,
Yatsa həm qixi xirdək,
Kim uni qozoqitixqa petinar?
Kim sanga bəht-bərikət tilisə, bəht-bərikət tapidu.
Kim seni qaroqisa, qaroqixqa ketidu».■
10 Balaq Balaamoqa aqqiqlinip, qolini qolioqa urup kətti; Balaq Balaamoqa: — Mən
silini düxminimni qaroqap berixkə qiqqirtqanidim wə mana, sili üq qetim pütünləy
uloqa amət tilidilə! 11 Əmdi tezdin yurtlirioqa qeqip kətsilə; mən əslidə silining
izzət-hərmətlirini katta qilay degənidim, mana Pərwərdigar silini bu katta izzət-
hərmətkə nail boluxtin tosup qoydi, — dedi.
12 Balaam Balaqqa: — Mən əslidə əzlirining əlqilirigə: 13 «Balaq manga əzining
altun-kümüxkə liq toloqan əz əyini bərsimu, Pərwərdigarning buyruoqinidin halqip,
əz məylimqə yahxi-yaman ix qilalmaymən; Pərwərdigar manga nemə desə, mən
xuni dəymən» degən əməsmidim?■ 14 Əmdi mən əz həlqimgə qaytimən; kəlsilə,
mən əzlirigə bu həlqning künlərning ahirida silining həlqlirigə qandaq muamilə
qilidioqanliqini eytip berəy, — dedi.

□ **24:4** **«kəzi eqilip düm yiqiloqan kixi yətküzgən kalam səzi»** — baxqa birhil tərjimisi: «… kəzliri eqiloqan adəm eytidioqan kalam səzi», yəni «Təngrining səzlirini anglioquqi, Həmmigə Qadirning alamət kərünüxini kərgüqi, kəzi oquq turup düm yiqiloqan kixi yətküzgən kalam səzi». Mumkinqiliki barki, Balaam 22-babtiki wəqəni əsləydu; xu qaoqda «Pərwərdigarning Pərixtisi»ni uning exiki kərgən, əmma u kərmigən, andin Huda «uning kəzini aqti» □ **24:7** **«Agag»** — bəlkim Amalək yaki ularning ətrapidiki həlqlərning padixahlirining unwani idi. «1Sam.» 15:8ni kərüng. Baxqa bir hil tərjimisi «Gog». ■ **24:8** Qəl. 23:22 ■ **24:9** Yar. 49:9; Qəl. 23:24 ■ **24:13** Qəl. 22:18

Balaamning tətinqi ḳetim bexarət berixi

15 U kalam səzini aoŋzioŋa elip mundaḳ dedi: —
Beorning ooŋli Balaam yətküzidioŋan kalam səzi,
Kəzliri eqilmioŋan kixi eytḳan kalam səzi,
16 Təngrining səzlirini anglioŋuqi,
Ḥəmmidin Aliyning wəḥiylirini bilgüqi,
Ḥəmmigə Ḳadirning alamət kərünüxini kərgüqi,
Mana əmdi kəzi eqiloŋan düm yiḳililoŋan kixi yətküzidioŋan kalam səzi: —□
17 Mən Uni kərimən, lekin ḥazir əməs;
Mən Uningoŋa ḳaraymən, lekin yeḳin yərdin əməs;
Yaḳuptin qiḳar bir yultuz,
Kətürülər Israildin bir xaḥanə ḥasa;
Qeḳiwetər u Moabning qekisini,
Barlik Xetlərning bexini yanjiydu.□ ■
18 Edom uningoŋa təwə bolidu,
Yənə tehi düxmini Seirlar uningoŋa təwə bolidu;
Israil bolsa baturluḳ ḳilidu.
19 Yaḳuptin qiḳḳan biri səltənət süridu,
Xəḥərdə ḳaloŋan ḥəmməylənni yoḳitidu».□ ■

Balaamning ahirḳi bexariti

20 Andin Balaam Amaləkni kərüp, mundaḳ kalam səzini eytti: —
«Amalək idi əsli əllər arisida bax,
Əmdi ḥalakəttur təḳdir-ḳismiti».□

21 Andin Balaam Keniylərni kərüp mundaḳ kalam səzini eytti: —
«Sening makaning mustəḥkəm bolup,
Qanggang ḳoram tax iqidə bolsimu,
22 Lekin silər Keniylər ḥalak ḳilinip turisilər;
Taki Axur silərni tutḳun ḳilip kətküqə».□

□ **24:16 «kəzi eqiloŋan düm yiḳililoŋan kixi yətküzidioŋan kalam səzi» —** baxḳa birhil tərjimisi: «... kəzliri eqiloŋan adəm eytidioŋan kalam səzi». Demək, «Təngrining səzlirini anglioŋuqi, Ḥəmmigə Ḳadirning alamət kərünüxini kərgüqi, kəzi oquḳ düm yiḳiloŋan kixi yətküzgən kalam səzi». □ **24:17 «yeḳin yərdin əməs» —** yaki «pat arida əməs». **«Xetlər» —** məlum ḳəbilini yaki tehimu mumkinqiliki barki, Adəm'atining ooŋli Xetning əwladlirini, yəni (Nuḥ pəyoŋəmbərning əwladliri boloŋan) barliḳ insanlarni kərsitixi mumkin. Undaḳta bu bexarət Məsiḥning barliḳ insanlar üstidin ḥəkümranliḳ ḳilidioŋanliḳini kərsitidu. «Xetlər» degənning baxḳa birhil tərjimisi: «oŋowoŋa-topilang kətürgüqilər». **«bexarətni xərḥləx» —**bu bexarət (16-19) awwal Dawut padixaḥni, andin Dawutning əwladi boloŋan Məsiḥni kərsitidu. Bu bexarəttə Dawut padixaḥning Moab, Edom wə Seirni (Seir Edom turoŋan yurtning baxḳa bir ismi) ixoŋal ḳilidioŋanliḳi eytilidu, dərwəḳə Dawut u yərlərni ixoŋal ḳilidu («2Sam.» 8:2, «Zəb.» 60:1-2). Ahirḳi zamanda Məsiḥ Israilni ḳutḳuzux üqün, Israillarning düxmənlirigə xu ohxax ixlarni ḳilidu. ■ **24:17** Yər. 48:45 □ **24:19 «Xəḥər» —** bəlkim Moabning paytəhtini kərsitixi mumkin. «Xəḥərdə ḳaloŋan ḥəmməylən» degənning baxḳa birhil tərjimisi: «xəḥərning ḳalduḳi» (demək, xəḥərning ḳaloŋan yərliri). ■ **24:19** 2Sam. 8:14 □ **24:20 «Amalək idi əsli əllər arisida bax» —** bəlkim ḥəjwiy, kinayilik gəp. Amalək degən əl Israiloŋa birinqi bolup ḥujum ḳiloŋanidi, bəlkim ular əzlirini «əllərning bexi» dəp qaoŋlioŋan boluxi mumkin — Lekin ular ḥalak bolidu. Bu ix awwal Saul padixaḥ («1Sam.» 14-15-bab) andin Dawut padixaḥ arḳiliḳ («1Sam.» 27:8, «2Sam.» 12:8), ahirida Ximeonlar arḳiliḳ boloŋan («2Tar.» 4:34). □ **24:22 «Axur» —** Asuriyəni kərsitidu. Bexarət bəlkim Asuriyə imperiyəsi təripidin əməlgə axuruloŋan. Asuriyə imperatori Tiglat-Pilәsər III miladiyədin ilgiriki 742-yili, Xalmanəzər V miladiyədin ilgiriki 722-yili keniylərni Israillar bilən birgə tutḳun ḳilip, elip kətkən boluxi mumkin. Bəzi alimlar bexarətni baxḳa bir «Axur» dəp ataloŋan həlḳni kərsitidu, dəp ḳaraydu («Yar.» 25:3, «2Sam.» 2:9).

23 Balaam yənə kalam səzini dawam kilip mundak dedi: —
«Ah , Təngri bu ixlarni kiloqan qeoqida,
Kim tirik kelixka kadir bolar?
24 Kittim tərəpliridin kemilər kelip,
Zulum-zəhmət salidu Axuroqa,
Zulum-zəhmət salidu Ebərgə;
Lekin *Kittimdin kəlgüqi* əzimu halakətkə yüzlinər.□

25 Xuning bilən Balaam ornidin kopup əz yurtioqa kaytti; Balakmu əz yolioqa mangdi.

25

Israillarning Peorda ezikturulup buzukluk kilixi

1 Israillar Xittimda turoqan məzgildə, həlk Moab kizliri bilən buzukluk kilixka berilip kətti.■ 2 U kizlar Israillarni əz ilahlirioqa ataloqan kurbanliklaroqa katnixixka kakirdi; *Israillarmu* kurbanliklardin yəydioqan, ularning ilahlirioqa birliktə qokunidioqan boldi.■ 3 Israillar Baal-Peor bilən ənə xu tərikidə baoqlinip kətkənliki üqün, Pərwərdigarning Israillaroqa aqqiki kozoqaldi.□ ■ 4 Pərwərdigar Musaoqa: — Pərwərdigarning kattik oqəzipi Israillaroqa qüxmisun üqün, həlkning əmirlirining həmmisini tutup, ularni Mening aldimda aptapta esip koyoqin, — dedi.■
5 Xuning bilən Musa Israilning sorakqilirioqa: — Silər berip hərbiringlar əzünglarning Baal-Peor bilən baoqlinip kətkən adəmlirini əltürüwetinglar, — dedi.
6 Wə Musa pütkül Israil jamaiti bilən jamaət qedirining dərwazisi aldida yioqa-zar kilip turuwatkanda, mana Israillardin birəylən kelip ularning kəz aldidila Midiyaniy bir kizni əz kerindaxlirining yenioqa elip mangdi. 7 Kahin Harunning nəwrisi, Əliazarning ooqli Finihas buni kərüp, jamaət iqidin kopti-də, kolioqa nəyzə elip,■ 8 heliki Israil adəmning arkisidin qedirning iqkirigə kirip, kiz bilən ikkisining karnioqa nəyzə tikiwətti. Israillar arisida tarkaloqan waba ənə xu qaoqdila tohtidi. 9 Xu qaoqda waba tegip əlgənlər jəmiy yigirmə tət ming adəmgə yətkənidi.■ 10 Andin Pərwərdigar Musaoqa mundak dedi: —
11 — «Kahin Harunning nəwrisi, Əliazarning ooqli Finihas Meni dəp wapasizlikka boloqan həsitimni əz həsiti bilip, Mening Israillaroqa boloqan oqəzipimni yandurdi. Xunga gərqə Mən wapasizlikka boloqan həsitimdin oqəzəpləngən bolsammu, Israillarni yokitiwətmidim.■ 12 Xunga sən: — «Mana, Mən uningoqa əz aman-hatirjəmlik əhdəmni təkdim kilimən!■ 13 Bu *əhdə* uningoqa wə uning əwladlirioqa təwə bolidioqan mənggülük kahinlik əhdisi bolidu, qünki u əz Hudasini dəp wapasizlikka həsət kilip, Israillar üqün kafarət kəltürdi» — dəp jakarlioqin».
14 Əltürülgən yəni heliki Midiyaniy kiz bilən billə əltürülgən Israil adəmning ismi Zimri bolup, Saluning ooqli, Ximeon kəbilisidiki bir jəmətning əmiri idi. 15 Əltürülgən

---

□ **24:24 «Ebər»** — Ibraniylarning əjdadini, xundakla muxu yərdə Yəhudiy həlkini kərsitixi mumkin. **«Kittim»** — Təwratning awwalki dəwrliridə «Kittim» Kretlərni kərsitətti. Bexarət awwal miladiyədin ilgiriki 13-əsirdə Filistiylərning ottura xərkkə tajawuz kilixini kərsitidu. Keyinki wakitlarda «Kittim» degən bu isim Ottura Dengiz tərəptin yaki məoqrib tərəptin kelip tajawuz kilidioqan hərkaysi əllərni kərsətkən. Xunga bu bexarət yənə Rim imperiyəsining ottura xərkkə tajawuz kilixini (miladiyədin ilgiriki 190-yili baxlanoqan) kərsitixi mumkin («Dan.» 11:30ni wə izahatlarni kərüng). Ahir berip Rim imperiyəsi halak boldi; u ahir zamanda yənə bir ketim dəjjalning baxkuruxi astida bolup, yənə bir xəkildə pəyda boluxi mumkin; ahirda Məsih dəjjalning imperiyəsini mutlək halak kilidu. ■ **25:1** Qəl. 31:16; 33:49 ■ **25:2** Zəb. 106:28; Hox. 9:10 □ **25:3 «Baal»** — butning ismi; «Baal-Peor» degən səz Peor degən jayni «alahidə baxkuroqan Baal»ni kərsitidu. ■ **25:3** Zəb. 106:29 ■ **25:4** Kan. 4:3; Yə. 22:17 ■ **25:7** Zəb. 106:30 ■ **25:9** 1Kor. 10:8 ■ **25:11** 2Kor. 11:2 ■ **25:12** Zəb.106:31

Midiyaniy ķizning ismi Kozbi bolup, Zurning ķizi idi; Zur bolsa Midiyaniy bir ķəbilining baxliķi idi. 16 Pərwərdigar Musaoŋa: —
17 Sən Midiyaniylaroŋa aram bərməy zərbə bərgin;■ 18-19 Qünki ular ḥiylə-mikir ixlitip silərgə aram bərmigən; Peordiki ixta, xundaķla ularning singlisi boloŋan Midiyanning bir əmirining ķizi Kozbining ixidimu ḥiylə-mikir ixlitip silərni azduroŋan, — dedi. Kozbi waba tarķaloŋan künidə Peordiki ix səwəbidin əltürüldi.■

26

Israillarning ikkinqi ķetim sanaķtin ətküzülüxi

1 Wabadin keyin Pərwərdigar Musa bilən Ḥarunning ooŋli Əliazaroŋa səz ķilip: —□
2 Silər pütkül Israillarning jamaiti iqidə yigirmə yaxtin axķan, jənggə qiķalaydioŋanlarni ata jəməti boyiqə ḥesablap sanaķtin ətküzünglar, — dedi.■
3 Xuning bilən Musa bilən kaḥin Əliazar Moab tüzlənglikliridə, yəni Yerihoning yenidiki Iordan dəryasining boyida Israillar bilən səzlixip ularoŋa: 4 «Pərwərdigarning Musa wə Misirdin qiķķan Israillaroŋa buyruoŋini boyiqə, silərdin yigirmə yaxtin axķanlarning ḥəmmisi *tizimlinip* sanaķtin ətküzülüxi kerək» dəp uķturdi. *tizimlitiloŋan sanlar mundaķ boldi*: —□ ■
5 Israilning tunji ooŋli Rubən idi. Rubənning əwladliri, yəni Ḥanuķning nəslidin boloŋan Ḥanuķ jəməti; Palluning nəslidin boloŋan Pallu jəməti;■ 6 Ḥəzron nəslidin boloŋan Ḥəzron jəməti; Karmi nəslidin boloŋan Karmi jəməti. 7 Bular Rubənning jəmətliri bolup, ulardin sanaķtin ətküzülgini jəmiy ķirik üq ming yəttə yüz ottuz kixi boldi.
8 Palluning ooŋli Eliab; 9 Eliabning ooŋulliri Nimuəl, Datan, Abiram idi. Datan bilən Abiram əslidə jamaət iqidin qaķiriloŋan mətiwərlər bolsimu, Koraḥ guruḥidikilər Pərwərdigar bilən takallaxķanda, ular bilən birlixip Musa wə Ḥarun bilən takallaxķanidi.□ ■ 10 Yər aoŋzini eqip ularni Koraḥ bilən birgə yutup kətkən; xu qaoŋda Koraḥ guruḥidikilərning ḥəmmisi əlgən; baxķilaroŋa ibrət bolsun dəp, ot uning ikki yüz əllik adimini yutup kətkən. 11 Lekin Koraḥning əwladliri ölüp kətmigən.
12 Ximeonning əwladliri, jəmət boyiqə, Nəmuəlning nəslidin boloŋan Nəmuəl jəməti; Yamin nəslidin boloŋan Yamin jəməti; Yaķin nəslidin boloŋan Yaķin jəməti;□ 13 Zəraḥ nəslidin boloŋan Zəraḥ jəməti; Saul nəslidin boloŋan Saul jəməti. 14 Bular Ximeonning jəmətliri bolup, jəmiy yigirmə ikki ming ikki yüz adəm qikti.
15 Gad ķəbilisidin, jəmət boyiqə, Zəfon nəslidin boloŋan Zəfon jəməti; Ḥaggi nəslidin boloŋan Ḥaggi jəməti; xuni nəslidin boloŋan xuni jəməti; 16 Ozni nəslidin boloŋan Ozni jəməti; eri nəslidin boloŋan eri jəməti; 17 Arod nəslidin boloŋan Arod jəməti; Arəli nəslidin boloŋan Arəli jəməti. 18 Bular Gad əwladlirining jəmətliri bolup, ular jəmətliri boyiqə sanaķtin ətküzülgəndə jəmiy ķirik ming bəx yüz adəm qikti.

■ **25:17** Qəl. 31:2 ■ **25:18-19** Wəḥ. 18:6 □ **26:1 wabadin keyin** — bu waba bilən əyni qaoŋda Pərwərdigaroŋa asiylik ķiloŋan qonglarning ķalduķliri əltürüldi (64-65-ayətlərni kərüng). ■ **26:2** Qəl. 1:3 □ **26:4 ḥəmmisi tizimlinip sanaķtin ətküzülüxi kerək** — bu sanaķtin ətküzüxning məķsətliri xübḥisizki: (1) Ķanaan zeminioŋa kirgəndin keyin ular kəp ķetim jənggə qiķixi kerək bolatti. Xuningoŋa təyyarliķ ķilix üqün Israillarning ḥərbir jəngqisi səp-səplərdə orunlaxturuluxi kerək; (2) ular Ķanaan zeminioŋa kirix aldida turidu; pat arida xu zemin ḥərbir ķəbiligə, jəmətkə, ailigə sanlirioŋa ķarap təķsim ķilinidu (34:16-29). Xunga həlķning sanliri ķəbilə-jəmət boyiqə təpsiliy eniķlinixi kerək idi; (3) Hudaning səzining əməlgə axuruluxi bilən əslidə özigə ķarxi qiķķan «qonglar»ning ḥəmmisining yoķaloŋanliķini ispatlax üqün boldi (64-65-ayətni kərüng). ■ **26:4** Qəl. 1:1, 2, 3 ■ **26:5** Yar. 46:9; Mis. 6:14; 1Tar. 5:1 □ **26:9 «qaķiriloŋan mətiwərlər bolsimu»** — baxķa birhil tərjimisi: «qaķiriloŋan bolsimu,...» ■ **26:9** Qəl. 16:12 □ **26:12 «Nəmuəl»** —— «Yar.» 46:10də «Yəmuəl».

19 Yəḥudaning ooɳulliri Er bilən Onan idi; bu ikkisi Ḳanaan zeminida ölüp kətkən.■
20 Yəḥudaning əwladliri, jəməti boyiqə, Xilaḥning nəslidin boloɳan Xilaḥ jəməti;
Pərəzning nəslidin boloɳan Pərəz jəməti; Zəraḥning nəslidin boloɳan Zəraḥ jəməti.
21 Pərəzning əwladliri Ḥəzronning nəslidin boloɳan Ḥəzron jəməti; Ḥamulning
nəslidin boloɳan Ḥamul jəməti.■ 22 Bular Yəḥudaning jəmətliri bolup, ular jəmət
boyiqə sanaḳtin ətküzülgəndə jəmiy yətmix altə ming bəx yüz adəm qiḳti.
23 Issakarning əwladliri, jəmət boyiqə, Tolaning nəslidin boloɳan Tola jəməti;
Puaḥning nəslidin boloɳan Puaḥ jəməti; 24 Yaxubning nəslidin boloɳan Yaxub jəməti;
Ximronning nəslidin boloɳan Ximron jəməti. 25 Bular Issakarning jəmətliri bolup,
ular jəmət boyiqə sanaḳtin ətküzülgəndə jəmiy atmix tət ming üq yüz adəm qiḳti.
26 Zəbulunning əwladliri, jəməti boyiqə, Sərədning nəslidin boloɳan Sərəd jəməti;
Elon nəslidin boloɳan Elon jəməti; Jaḥliyəlning nəslidin boloɳan Jaḥliyəl jəməti.
27 Bular Zəbulunning jəmətliri bolup, ular jəmət boyiqə sanaḳtin ətküzülgəndə jəmiy
atmix ming bəx yüz adəm qiḳti.
28 Yüsüpning ooɳulliri: — jəmət boyiqə, Manassəḥ bilən Əfraim idi. 29 Manassəḥning
əwladliri: — Makirning nəslidin boloɳan Makir jəməti (Makirdin Gilead tərəlgən),
Gileadning nəslidin boloɳan Gilead jəməti idi.■ 30 Təwəndikilər Gileadning əwladliri:
— Yəəzərning nəslidin boloɳan Yəəzər jəməti; Ḥələkning nəslidin boloɳan Ḥələk
jəməti; 31 Asriyəlning nəslidin boloɳan Asriyəl jəməti; Xəkəmning nəslidin boloɳan
Xəkəm jəməti; 32 Xəmidaning nəslidin boloɳan Xəmida jəməti; Ḥəfərning nəslidin
boloɳan Ḥəfər jəməti. 33 Ḥəfərning ooɳli Zəlofiḥad ooɳul pərzənt kərməy ḳiz pərzənt
kərgən; Zəlofiḥadning ḳizlirining ismi Maḥlaḥ, Noaḥ, Ḥoglaḥ, Milkaḥ, Tirzaḥ idi.■
34 Bular Manassəḥning jəmətliri bolup, sanaḳtin ətküzülgəndə jəmiy əllik ikki ming
yəttə yüz adəm qiḳti.
35 Təwəndikilər Əfraimning əwladliri, jəməti boyiqə: — Xutilaḥning nəslidin boloɳan
Xutilaḥ jəməti; Bəkərning nəslidin boloɳan Bəkər jəməti; Taḥanning nəslidin boloɳan
Taḥan jəməti. 36 Xutilaning əwladliri Eranning nəslidin boloɳan Eran jəməti. 37 Mana
bular Əfraim əwladlirining jəmətliri bolup, ḥərḳaysi jəmətlər boyiqə sanaḳtin
ətküzülgəndə jəmiy ottuz ikki ming bəx yüz adəm qiḳti. Jəmətliri boyiqə, ularning
ḥəmmisi Yüsüpning əwladliri idi.
38 Binyaminning əwladliri, jəməti boyiqə, Belaning nəslidin boloɳan Bela jəməti;
Axbəlning nəslidin boloɳan Axbəl jəməti; Aḥiramning nəslidin boloɳan Aḥiram
jəməti; 39 Xəfufamning nəslidin boloɳan Xufam jəməti; Ḥufamning nəslidin boloɳan
Ḥufam jəməti.□ 40 Ard bilən Naaman Belaning ooɳulliri idi; Ardning nəslidin boloɳan
Ard jəməti; Naamanning nəslidin boloɳan Naaman jəməti. 41 Bular Binyaminning
əwladliri bolup, jəmət boyiqə sanaḳtin ətküzülgəndə jəmiy ḳirik bəx ming altə yüz
adəm qiḳti.
42 Təwəndikilər Danning əwladliri bolup, jəmət boyiqə, Xuḥamning nəslidin boloɳan
Xuḥam jəməti; jəmət boyiqə bular Danning jəmətliri idi. 43 Xuḥamning ḥəmmə
jəməti sanaḳtin ətküzülgəndə jəmiy atmix tət ming tət yüz adəm qiḳti.
44 Axirning əwladliri, jəmət boyiqə, Yimnaḥning nəslidin boloɳan Yimnaḥ jəməti;
Yexwining nəslidin boloɳan Yexwi jəməti; Beriyaḥning nəslidin boloɳan Beriyaḥ
jəməti. 45 Beriyaḥning əwladliri, jəmət boyiqə, Ḥəbərning nəslidin boloɳan Ḥəbər
jəməti; Malkiəlning nəslidin boloɳan Malkiəl jəməti. 46 Axirning ḳizining ismi
Seraḥ idi.□ 47 Bular Axir əwladlirining jəmətliri bolup, ular jəmət boyiqə sanaḳtin
ətküzülgəndə jəmiy əllik üq ming tət yüz adəm qiḳti.
48 Naftalining əwladliri, jəmət boyiqə, Yaḥziəlning nəslidin boloɳan Yaḥziəl jəməti;
Gunining nəslidin boloɳan Guni jəməti; 49 Yəzərning nəslidin boloɳan Yəzər jəməti;

■ **26:19** Yar. 38:7, 10; 46:12 ■ **26:21** Yar. 46:12 ■ **26:29** Yə. 17:1 ■ **26:33** Qəl. 27:1 □ **26:39** **«Xəfufamning»** — yaki «Xufamning». □ **26:46** **«Seraḥ»** — yaki «Saraḥ».

Xilləmning nəslidin bolоған Xilləm jəməti. 50 Bular Naftalining jəmətliri bolup, jəmət
boyiqə sanaқtin өtküzülgəndə jəmiy қirиқ bəx ming tөt yüz adəm qiқti.
51 Yuқiriқilar Israillardin sanaқtin өtküzülgənlər bolup, jəmiy altə yüz bir ming yəttə
yüz ottuz adəm qiқti.
52 Pərwərdigar Musaоға səz қilip mundaқ dedi: —
53 Zemin muxularоға royhətkə elinоған san boyiqə miras қilip təқsim қilinsun.□
54 Mirasni adəm sani kөp қəbililərgə kөprək, adəm sani az қəbililərgə azraқ bөl;
miras royhəttin өtküzülgən adəm saniоға қarap һərbir adəmgə bөlüp berilsun.■
55 Һalbuki, zemin qək taxlinix yoli bilən bөlünsun; ular miraskа өzlirining ata jəmət-
қəbilisining nami boyiqə warislиқ қilsun.■ 56 Miras ularоға qək taxlax yoli bilən adəm
sanining az-kөplүkigə қarap һərbir *ailə-jəmətkə* bөlüp berilsun.
57 Tөwəndikilər ata jəmət boyiqə sanaқtin өtküzülgən Lawiylar: — Gərxonning
nəslidin bolоған Gərxon jəməti; Koһatning nəslidin bolоған Koһat jəməti;
Mərarining nəslidin bolоған Mərari jəməti.■ 58 Bular Lawiylarning jəmətliri: —
Libni jəməti, Һebron jəməti, Maһli jəməti, Muxi jəməti, Koraһ jəməti. Koһattin
Amram tөrəlgən. 59 Amramning ayalining ismi Yokəbəd bolup, Lawiyning Misirda
tuоulоған қizi idi; u Amramоға Һarun, Musa wə ularning aqisi Məryəmni tuоup
bərgən.■
60 Һarundin Nadab, Abiһu, Əliazar, Itamar tөrəlgən. 61 Lekin Nadab bilən Abiһu
Pərwərdigarning aldiоға oғəyriy bir otni sunоғanda өlüp kətkən.□ ■ 62 Lawiylar iqidə
bir aylиқtin axқan barliқ ərkəklər sanaқtin өtküzülgəndə jəmiy yigirmə üq ming
adəm qiқti. Ular Israillar iqidə sanaқtin өtküzülmigən, qünki ularоға Israillar iqidə
һeqқandaқ miras *zemin* bөlüp berilmigən.
63 Yuқirida eytilоған adəmlər Moab tüzlənglikliridə, Yerihoning udulidiki Iordan
dəryasi boyida Musa bilən kaһin Əliazar təripidin sanaқtin өtküzülgən Israillardur.
64 Biraқ bu adəmlər iqidə Musa bilən kaһin Һarun ilgiri Sinay qөlidə sanaқtin
өtküzgəndə sanaқtin өtküzülgən birmu adəm yoқ idi. 65 Qünki Pərwərdigar ular
toоrisida: «Ular qөldə өlməy қalmaydu» dəp eytқanidi. Xunga, Yəfunnəһning oоli
Kaləb bilən Nunning oоli Yəxuadin baxқa birimu қalmiоған.■

27

Zəlofiһadning қizliri — Miras toоrisidiki alaһidə bəlgilimilər

1 Yüsüpning oоli Manassəһning nəslidin bolоған jəmətlər iqidə Manassəһning
qəwrisi, Makirning əwrisi, Gileadning nəwrisi, Һəfərning oоli Zəlofiһadning қizliri
bolup, ularning ismi Maһlaһ, Noaһ, Һoglaһ, Milkaһ, wə Tirzaһ idi.■ 2 Ular jamaət
qedirining dərwazisi aldiоға kelip, Musa bilən kaһin Əliazar wə əmirlər bilən
pütkül jamaətning aldida turup: 3 — Bizning atimiz qөldə өlüp kətkən; u u yərdə
Pərwərdigarоға һujum қilоili yioilоғanlardin əməs, yəni Koraһ guruһidikilərdin
əməs; u bəlki өz gunaһi iqidə өlgən, wə uning oоul pərzənti yoқ idi.■ 4 Nemə
üqün atimizning oоli yoқluқi səwəblik uning nami uning jəmətidin өqürüwetilidu?
Өzlirining bizgə atimizning қerindaxliri қatarida miras bөlüp berixlirini өtünimiz,
— dedi.

□ **26:53** **«royhətkə elinоған san boyiqə»** — ibraniy tilida «adəm ismi bilən elinоған san boyiqə». ■ **26:54** Qəl. 33:54 ■ **26:55** Qəl. 33:54; Yə. 11:23; 14:2 ■ **26:57** Mis. 6:17, 18, 19, 20 ■ **26:59** Mis. 2:1, 2; 6:19 □ **26:61** **«oғəyriy ot»** — muxu wəқə «Law.» 10-babta hatirilinidu; «Law.» 10:1diki izaһatnimu kөrüng. ■ **26:61** Law. 10:2; Qəl. 3:4; 1Tar. 24:2 ■ **26:65** Qəl. 14:28, 29, 34, 35; 1Kor. 10:5, 6 ■ **27:1** Qəl. 26:33; 36:2; Yə. 17:3 ■ **27:3** Qəl. 14:35; 16:1; 26:64

5 Musa ularning bu ixini Pərwərdigarning aldioŋa ḳoydi. 6 Pərwərdigar Musaoŋa sөz ḳilip mundaḳ dedi: —
7 Zəlofiḥadning ḳizlirining eytḳini durus, sən qoḳum ularoŋa atisining ḳerindaxliri ḳatarida miras bər; ularning atisining mirasini ularoŋa өtküzüp bərgin.■ 8 Sən Israillaroŋa eytḳin: «Bir adəm өlüp kətkən qaoŋda uning ooŋli bolmisa, undaḳta silər uning mirasini ḳizioŋa өtküzüp beringlar. 9 Ḳizi bolmisa, mirasini ḳerindaxlirioŋa beringlar. 10 Ḳerindaxliri bolmisa, mirasini ata jəmət taoŋilirioŋa beringlar. 11 Əgər uning atisining ḳerindaxliri bolmisa, undaḳta uning mirasini uning jəmətidiki əng yeḳin bir tuoŋḳinioŋa beringlar; u adəm uning mirasioŋa igə bolsun. Bu Pərwərdigar Musaoŋa buyruoŋandək, Israillaroŋa qüxürülgən ḫөküm, ḳanun-bəlgilimə bolup ḳalsun».

Yəxuaning Musaning wəzipisigə warislik ḳilixi

12 Pərwərdigar Musaoŋa: —
Sən mawu Abarim teoŋioŋa qiḳip, Mən Israillaroŋa təḳdim ḳiloŋan zeminoŋa ḳarap baḳ.□ ■ 13 Kөrüp boloŋandin keyin sənmu akang Ḫarunoŋa ohxax өz həlḳiringgə ḳoxulisən.□ ■ 14 Qünki Zin qəlidə, jamaət jedəl qiḳaroŋan qaoŋda, ikkinglar Mening buyruḳimoŋa asiylik ḳilip, suning ixida (Zin qəlidə, Ḳadəxtiki «Məribaḥ suliri» degən jayda) Meni jamaətning aldida muḳəddəs dəp ḫөrmətlimidinglar, — dedi.■
15 Musa Pərwərdigaroŋa sөz ḳilip: 16-17 — I Pərwərdigar, barlik ət igilirining roḥlirining Hudasi, Өz jamaitining padiqisiz padidək bolup ḳelixining aldini elix üqün jamaətni idarə ḳilidioŋan, ularning aldioŋa kirip qiḳalaydioŋan, ularni baxlap mangalaydioŋan bir adəmni tikləp berixingni tiləymən, — dedi. □ ■
18 Sən Nunning ooŋli Yəxuani tallioŋin, — dedi Pərwərdigar Musaoŋa, — Uningda Roḥim bar, sən ḳolungni uning bexioŋa ḳoy,□ ■ 19 uni kaḥin Əliazar wə barlik jamaətning aldida turoŋuzup wəzipigə ḳoy. 20 Sən pütkül Israil jamaiti uning gepigə kirixi üqün өzüngning izzət-xөḫritingdin bir ḳismini uningoŋa bərgin. 21 U kaḥin Əliazarning aldida tursun, *Əliazar* urimning ḫөkümini wasitə ḳilip turup, Pərwərdigarning ḫuzurida uning üqün yol sorisun; Israil həlḳi, yəni pütkül jamaət uning buyruḳi bilən qiḳidu, uning buyruḳi bilən kirixi kerək.□ ■
22 Xuning bilən Musa Pərwərdigarning buyruḳi boyiqə ix kөrüp, Yəxuani baxlap kelip, kaḥin Əliazarning wə barlik jamaətning aldida turoŋuzdi; 23 *Əliazar* ḳolini uning bexioŋa ḳoyup, uni Pərwərdigarning Musaning wasitisi bilən buyruoŋinidək wəzipigə ḳoydi.

28

Daimlik kөydürmə ḳurbanlik, yəni künlük kөydürmə ḳurbanlik sunux tooŋrisidiki nizam

---

■ **27:7** Qəl. 36:2 □ **27:12** **«Izaḥat»** — «Ḳan.» 31:1-8nimu kөrüng. ■ **27:12** Ḳan. 32:48, 49 □ **27:13** **«өz həlḳiringgə ḳoxulisən»** — bu ibarə tooŋruluḳ «Yar.» 25:8 wə izaḥatini kөrüng. ■ **27:13** Qəl. 20:24 ■ **27:14** Qəl. 20:12 □ **27:16-17** **«aldioŋa kirip qiḳalaydioŋan»** — ibraniy tilida «(həlḳning) aldida qiḳip kirələydioŋan». Bu ibarə ibraniy tilida həlḳni sirttiki düxmənlərgə taḳabil turuxḳa yetəkqilik ḳilalaydioŋan wə iqki ixlarni obdan bir tərəp ḳilalaydioŋan degənni bildüridu. **«baxlap mangalaydioŋan»** — ibraniy tilida «baxlap qiḳip kirələydioŋan». Yuḳiriḳi izaḥatni kөrüng. ■ **27:16-17** Qəl. 16:22; Ibr. 12:9; 1Pad. 22:17; Mat. 9:36; Mar. 6:34 □ **27:18** **«Roḥim bar»** — ibraniy tilida «Roḥ bar» — Hudaning Muḳəddəs Roḥi. ■ **27:18** Ḳan. 3:21; 34:9 □ **27:21** **«urim»** — birhil tax idi. Ularning ḳandaḳ ikənlikini ḫazir bir nemə demək təs. Lekin ular arḳilik Huda Өzining iradisini izdəydioŋanlaroŋa yol kөrsitətti. «Mis.» 28:30 wə izaḥatni kөrüng. ■ **27:21** Mis. 28:30; Law. 8:8

1 Pərwərdigar Musaoɣa səz kilip mundak dedi: —□
2 Sən Israillaroɣa buyrup: — «Manga sunuloɣan ḥədiyə-kurbanliklarni, yəni Manga
ozuk bolidioɣan, huxbuy kəltüridioɣan otta sunulidioɣan ḥədiyə-kurbanliklarni bolsa,
silər ḥərbirini bekitilgən kərəlidə sunuxka köngül koyunglar» — degin. 3 Sən ularoɣa
yənə: «Silərning Pərwərdigaroɣa atap otta sunidioɣan köydürmə kurbanlikinglar
mundak bolidu: — ḥər küni bejirim bir yaxlik ərkək kozidin ikkini daimiy köydürmə
kurbanlik kilinglar.■ 4 Ətigini birni, gugumda birni sununglar;□ 5 yənə töttin
bir ḥindin sokup qikiriloɣan zəytun meyi iləxtürülgən esil undin ondin bir əfaḥni
axlik ḥədiyə süpitidə sununglar.□ ■ 6 Sinay teoɣida bəlgiləngən, Pərwərdigaroɣa
atap huxbuy qikarsun dəp, otta sunulidioɣan daimiy köydürmə kurbanlik mana
xudur. 7 Ḥərbir koza üqün uningoɣa koxulidioɣan xarab ḥədiyəsi töttin bir ḥin
xarab bolidu; eqitma iqimlik boloɣan xarab ḥədiyəsi mukəddəs jayda Pərwərdigaroɣa
sunup tökülsun.□ 8 Sən ikkinqi bir kozini gugumda sunoɣin; uni ətigənkidək
axlik ḥədiyəsi wə xarab ḥədiyəsi bilən koxup sunoɣin; u huxbuy kəltürüx üqün
Pərwərdigaroɣa atap otta sunulidioɣan köydürmə kurbanlik bolidu.

Xabat küni sunulidioɣan kurbanlik

9 — Xabat küni bejirim bir yaxlik ikki ərkək koza sunulsun; uningoɣa koxup zəytun
meyi iləxtürülgən esil undin əfaḥning ondin ikkisi axlik ḥədiyə süpitidə sunulsun
wə xarab ḥədiyəsi sunulsun; 10 bu ḥərbir xabat künidə sunulidioɣan xabat künidiki
kurbanliktur; uning bilən daimiy köydürmə kurbanlik wə koxumqə sunulidioɣan
xarab ḥədiyəsi billə sunulsun.

Ayning birinqi küni sunulidioɣan kurbanlik

11 — Ḥər ayning birinqi küni Pərwərdigaroɣa atilidioɣan köydürmə kurbanlik
sununglar; yəni ikki yax torpak, bir koqkar, bir yaxlik bejirim yəttə ərkək kozini
sununglar. 12 Ḥər torpak bexioɣa zəytun meyi iləxtürülgən esil undin əfaḥning
ondin üqi axlik ḥədiyə süpitidə, koxkaroɣa zəytun meyi iləxtürülgən esil undin
əfaḥning ondin ikkisi axlik ḥədiyə süpitidə, 13 ḥərbir koza bexioɣa zəytun meyi
iləxtürülgən esil undin əfaḥning ondin biri axlik ḥədiyə süpitidə sunulsun; bu
Pərwərdigaroɣa otta sunulidioɣan, huxbuy qikiridioɣan bir köydürmə kurbanliktur.
14 Ularning xarab ḥədiyəliri bolsa: — ḥərbir torpak bexioɣa xarabtin yerim ḥin,
koxkar bexioɣa ḥinning üqtin biri, ḥərbir koza bexioɣa ḥinning töttin biri sunulsun.
Bu ḥər ayda sunulidioɣan aylik köydürmə kurbanlik bolup, yilning ḥər eyida xundak
kilinsun. 15 Bularning üstigə Pərwərdigaroɣa atilidioɣan gunaḥ kurbanlik süpitidə
bir tekə sunulsun; xularning ḥəmmisi daimiy köydürmə kurbanlik wə koxumqə
xarab ḥədiyəsi bilən billə sunulsun.

«Ətüp ketix ḥeyti» ḥəm «petir nan ḥeyti»diki kurbanliklar

16 Birinqi ayning on tətinqi küni Pərwərdigaroɣa ataloɣan «ətüp ketix» *kozisi sunul-
sun*.□ ■ 17 Xu ayning on bəxinqi küni ḥeyt baxlinidu; yəttə kün petir nan yeyilsun.
18 Birinqi küni mukəddəs yioɣilix ətküzülsun, ḥeqkandak ix-əmgək kilmaslikinglar

---

□ **28:1** **«Daimlik köydürmə kurbanlik» —** yaki «daimiy köydürmə kurbanlik» yaki «künlük köydürmə kurbanlik». «Mis. » 29:38-46nimu kərüng. ■ **28:3** Mis. 29:38 □ **28:4** **«gugum» —** ibraniy tilida «ikki kəq arilikida» degən səz bilən ipadilinidu — demək, kün petiwatkan wakit bilən karangoɣu qüxüx arilikida boloɣan wakit. □ **28:5** **«bir əfaḥ» —** təhminən 2 kürə yaki 22 litr idi. Bir ḥin təhminən 3.6 litr idi. ■ **28:5** Mis. 16:36; 29:40; Law. 2:1 □ **28:7** **«mukəddəs jay» —** muxu yərdə ibadət qedirining ḥoylisini kərsətsə kerək. □ **28:16** **«Pərwərdigaroɣa ataloɣan «ətüp ketix» kozisi sunulsun» ——** Ibraniy tilida «Pərwərdigaroɣa ataloɣan «ətüp ketix» bolidu». Bu ḥeyt tooɣruluk «Law.» 23.5-14nimu kərüng. ■ **28:16** Mis. 12:18; 23:15; Law. 23:5

kerək,■ 19 xu küni otta sunulidiƣan, Pərwərdigarƣa ataloƣan kəydürmə ƙurbanliƙ
süpitidə yax torpaƙtin ikkini, bir ƙoqƙar wə yəttə bir yaxliƙ ərkək ƙoza sununglar;
ular aldinglarda bejirim kərünsun; 20 xularƣa ƙoxulidiƣan axliƙ ħədiyəliri zəytun
meyi iləxtürülgən esil un bolup, ħərbir torpaƙ bexiƣa əfaħning ondin üqi, ƙoqƙar
bexiƣa əfaħning ondin ikkisi, 21 xu yəttə ƙoza bexiƣa əfaħning ondin biri sunulsun;
22 xuningdək *gunaħinglar* üqün kafarət kəltürüxkə gunaħ ƙurbanliƙi süpitidə
bir tekə sunulsun. 23 Bularning ħəmmisini ətigənlik kəydürmə ƙurbanliƙ, yəni
daimiy kəydürmə ƙurbanliƙtin ayrim sununglar. 24 Silər bu təriƙidə uda yəttə
kün Pərwərdigarƣa atap otta sunulidiƣan, huxbuy kəltüridiƣan axundaƙ ħədiyə-
ƙurbanliƙlarni sununglar; xularning ħəmmisi daimiy kəydürmə ƙurbanliƙ wə
ƙoxup sunulidiƣan xarab ħədiyəsining sirtida sunulidu. 25 Yəttinqi küni muƙəddəs
yiƣilix ətküzünglar, xu küni ħeqƙandaƙ ix-əmgək ƙilixƙa bolmaydu.

«Ħəptilər ħeyti», yəni «Dəsləpki orma ħeyti»diki ƙurbanliƙlar

26 «Dəsləpki orma» küni, yəni «ħəptilər ħeyti»nglarda silər yengi axliƙ ħədiyəni
Pərwərdigarƣa sunƣan qaƣda muƙəddəs yiƣilix ətküzünglar; ħeqƙandaƙ ix-
əmgək ƙilmanglar.□ 27 Silər Pərwərdigarƣa ataloƣan, huxbuy kəltüridiƣan
kəydürmə ƙurbanliƙ süpitidə yax torpaƙtin ikkini, ƙoqƙardin birni, bir yaxliƙ ərkək
ƙozidin yəttini sununglar. 28 Xularƣa ƙoxup sunulidiƣan axliƙ ħədiyə zəytun
meyi iləxtürülgən esil undin bolup, ħərbir torpaƙ bexiƣa əfaħning ondin üqi,
ƙoqƙar bexiƣa əfaħning ondin ikkisi, 29 xu yəttə ƙoza bexiƣa əfaħning ondin
biri sunulsun; 30 xuningdək silərning *gunaħinglar üqün* kafarət kəltürüxkə *gunaħ
ƙurbanliƙi süpitidə* bir tekə sunulsun. 31 Xularning ħəmmisi daimiy kəydürmə
ƙurbanliƙ wə uning axliƙ ħədiyəsigə ƙoxup (bularning ħəmmisi aldinglarda bejirim
kərünsun), xarab ħədiyəliri bilən billə sunulsun.

29

Kanay qelix ħeytidiki ƙurbanliƙlar •••• «Law.» 23:23-25nimu kərüng

1 Yəttinqi ayning birinqi küni silər muƙəddəs yiƣilix ətküzünglar; *u küni* ħeqƙandaƙ
ix-əmgək ƙilmasliƙinglar kerək. Bu silər üqün kanaylar qelinidiƣan küni bolidu.□ ■
2 Silər Pərwərdigarƣa ataloƣan, huxbuy kəltüridiƣan kəydürmə ƙurbanliƙ süpitidə
yax bir torpaƙ, bir ƙoqƙar, yəttə bir yaxliƙ bejirim ərkək ƙozini sununglar. 3 Xularƣa
ƙoxup sunulidiƣan axliƙ ħədiyə zəytun meyi iləxtürülgən esil undin bolup, ħərbir
torpaƙ bexiƣa əfaħning ondin üqi, ƙoqƙar bexiƣa əfaħning ondin ikkisi, 4 xu yəttə
ƙoza bexiƣa əfaħning ondin biri sunulsun; 5 xuningdək silərning *gunaħinglar üqün*
kafarət kəltürüxkə gunaħ ƙurbanliƙi süpitidə bir tekə sunulsun. 6 Xularni ayning
birinqi künidiki kəydürmə ƙurbanliƙ wə uningƣa ƙoxumqə boloƣan axliƙ ħədiyəsi,
daimiy kəydürmə ƙurbanliƙ, uningƣa ƙoxumqə boloƣan axliƙ ħədiyəsi wə bularƣa
ƙoxulidiƣan xarab ħədiyəlirining sirtida sununglar; bularning ħəmmisi ħərbiri
bəlgilimə boyiqə Pərwərdigarƣa atap otta huxbuy kəltürsun dəp sunulsun.

Kafarət küni sunulidiƣan ƙurbanliƙlar •••• «Law.» 23:26-32nimu kərüng.

■ **28:18** Law. 23:7 □ **28:26 ««Dəsləpki orma» küni, yəni «ħəptilər ħeyti»nglarda»** — yaki «yəni (silər) ħəptənglarni (demək, yəttə ħəptə) ətküzgəndin keyin». «Law.» 23:15-22nimu kərüng. □ **29:1 «muƙəddəs yiƣilix»** — «muƙəddəs yiƣilix»lar yaki «muƙəddəs sorun»lar tooƣruluƙ «Law.» 23:2 wə izaħatini kərüng. ■ **29:1** Law. 23:24

7 Yəttinqi ayning oninqi küni silər muқəddəs yioɳilix ətküzünglar; nəpsinglarni tartip əzünglarni təwən tutunglar. U küni ɧeqқandaқ ix-əmgək қilixқa bolmaydu.□ ■
8 Silər Pərwərdigaroɳa ataloɳan, huxbuy kəltüridioɳan kəydürmə қurbanliқ süpitidə yax bir torpaқ, bir қoqқar, bir yaxliқ ərkək қozidin yəttini sununglar (bularning ɧəmmisi aldinglarda bejirim kərünsun).■ 9 Xularoɳa қoxup sunulidioɳan axliқ ɧədiyə zəytun meyi iləxtürülgən esil undin bolup, ɧərbir torpaқ bexioɳa əfaɧning ondin üqi, қoqқar bexioɳa əfaɧning ondin ikkisi, 10 xu yəttə қoza bexioɳa əfaɧning ondin birini, 11 xuningdək gunaɧ қurbanliқi süpitidə bir tekə sununglar; ularning ɧəmmisi kafarət künidiki gunaɧ қurbanliқi, daimiy kəydürmə қurbanliқ, uning қoxumqə axliқ ɧədiyəsi wə bularning xarab ɧədiyəliri billə sunulsun.

«Kəpilər ɧeyti»diki қurbanliқlar •••• «Law.» 23:33-44nimu kərüng.

12 Yəttinqi ayning on bəxinqi küni muқəddəs yioɳilix ətküzünglar; u küni ɧeqқandaқ ix-əmgək қilixқa bolmaydu. Pərwərdigaroɳa atap yəttə kün ɧeyt қilinglar; 13 silər Pərwərdigaroɳa atap, huxbuy kəltürsun dəp otta sunulidioɳan kəydürmə қurbanliқ süpitidə yax torpaқtin on üqni, ikki қoqқar, bir yaxliқ ərkək қozidin on tətni sununglar (xular ɧəmmisi bejirim bolsun). 14 Xularoɳa қoxup sunulidioɳan axliқ ɧədiyə zəytun meyi iləxtürülgən esil undin bolup, on üq torpaқ bexioɳa əfaɧning ondin üqi, ikki қoqқar bexioɳa əfaɧning ondin ikkisi, 15 on tət қoza bexioɳa əfaɧning ondin birini, 16 xuningdək gunaɧ қurbanliқi süpitidə bir tekə sununglar; xularning üstigə daimiy kəydürmə қurbanliқ, uning қoxumqə axliқ ɧədiyəsi wə xarab ɧədiyəsi billə sunulsun.
17 Ikkinqi küni yax torpaқtin on ikkini, ikki қoqқar, bir yaxliқ ərkək қozidin on tətni sununglar (xular ɧəmmisi bejirim bolsun) 18 wə xundaқla torpaқlar, қoqқarlar wə ərkək қozilarning sanioɳa қarap bəlgilimə boyiqə қoxumqə sunulidioɳan axliқ ɧədiyəliri bilən xarab ɧədiyəlirini sununglar. 19 Xuningdək gunaɧ қurbanliқi süpitidə bir tekə sununglar; xularning üstigə daimiy kəydürmə қurbanliқ, uning қoxumqə axliқ ɧədiyəsi wə xularning xarab ɧədiyəliri billə sunulsun.
20 Üqinqi küni bir yax torpaқtin on birni, ikki қoqқar, bir yaxliқ ərkək қozidin on tətni sununglar (xular ɧəmmisi bejirim bolsun) 21 wə xundaқla torpaқlar, қoqқarlar wə ərkək қozilarning sanioɳa қarap bəlgilimə boyiqə қoxumqə sunulidioɳan axliқ ɧədiyəliri bilən xarab ɧədiyəlirini sununglar; 22 xuningdək gunaɧ қurbanliқi süpitidə bir tekə sununglar; xularning üstigə daimiy kəydürmə қurbanliқ, uning қoxumqə axliқ ɧədiyəsi wə xarab ɧədiyəsi billə sunulsun.
23 Tətinqi küni yax torpaқtin onni, ikki қoqқar, bir yaxliқ ərkək қozidin on tətni sununglar (xular ɧəmmisi bejirim bolsun) 24 wə xundaқla torpaқlar, қoqқarlar wə ərkək қozilarning sanioɳa қarap bəlgilimə boyiqə қoxumqə sunulidioɳan axliқ ɧədiyəliri bilən xarab ɧədiyəlirini sununglar; 25 xuningdək gunaɧ қurbanliқi süpitidə bir tekə sununglar; xularning üstigə daimiy kəydürmə қurbanliқ, uning қoxumqə axliқ ɧədiyəsi wə xarab ɧədiyəsi billə sunulsun.
26 Bəxinqi küni yax torpaқtin toққuzni, ikki қoqқar, bir yaxliқ ərkək қozidin on tətni sununglar (xular ɧəmmisi bejirim bolsun) 27 wə xundaқla torpaқlar, қoqқarlar wə ərkək қozilarning sanioɳa қarap bəlgilimə boyiqə қoxumqə sunulidioɳan axliқ ɧədiyəliri bilən xarab ɧədiyəlirini sununglar; 28 xuningdək gunaɧ қurbanliқi süpitidə bir tekə sununglar; xularning üstigə daimiy kəydürmə қurbanliқ, uning қoxumqə axliқ ɧədiyəsi wə xarab ɧədiyəsi billə sunulsun.

□ **29:7 «nəpsinglarni tartip əzünglarni təwən tutup» ——** Ibraniy tilida birla səz bilən ipadilinidu. Yəɧudiy ən'əniliri boyiqə bu ixlar roza tutuxni əz iqigə alatti. 16:29-31nimu kərüng. ■ **29:7** Law. 16:29, 31; 23:27 ■ **29:8** Qəl. 28:19

29 Altinqi küni yax torpaqtin səkkizni, ikki qoqqar, bir yaxliq ərkək qozidin on
tətni sununglar (xular ḥəmmisi bejirim bolsun) 30 wə xundaqla torpaqlar, qoqqarlar
wə ərkək qozilarning saniɣa qarap bəlgilimə boyiqə qoxumqə sunulidiɣan axliq
ḥədiyəliri bilən xarab ḥədiyəlirini sununglar; 31 xuningdək gunaḥ qurbanliqi
süpitidə bir tekə sununglar; xularning üstigə daimiy kəydürmə qurbanliq, uning
qoxumqə axliq ḥədiyəsi wə xarab ḥədiyəsi billə sunulsun.
32 Yəttinqi küni yax torpaqtin yəttini, ikki qoqqar, bir yaxliq ərkək qozidin on
tətni sununglar (xular ḥəmmisi bejirim bolsun) 33 wə xundaqla torpaqlar, qoqqarlar
wə ərkək qozilarning saniɣa qarap bəlgilimə boyiqə qoxumqə sunulidiɣan axliq
ḥədiyəliri bilən xarab ḥədiyəlirini sununglar; 34 xuningdək gunaḥ qurbanliqi
süpitidə bir tekə sununglar; xularning üstigə daimiy kəydürmə qurbanliq, uning
qoxumqə axliq ḥədiyəsi wə xarab ḥədiyəsi billə sunulsun.
35 Səkkizinqi küni silər muqəddəs yiɣilix ətküzünglar; u küni ḥeqqandaq ix-
əmgək qilmanglar.■ 36 Silər Pərwərdigaroɣa atap, huxbuy kəltürsun dəp otta
sunulidiɣan kəydürmə qurbanliq süpitidə bir torpaq, bir qoqqar wə bir yaxliq ərkək
qozidin on tətni (xular ḥəmmisi bejirim bolsun) 37 ḥəmdə torpaq, qoqqar wə ərkək
qozilarning saniɣa qarap, bəlgilimə boyiqə qoxumqə sunulidiɣan axliq ḥədiyəliri
bilən xarab ḥədiyəlirini sununglar; 38 xuningdək gunaḥ qurbanliqi süpitidimu bir
tekə sununglar; xularning üstigə daimiy kəydürmə qurbanliq, uning qoxumqə axliq
ḥədiyəsi wə xarab ḥədiyəsi billə sunulsun.
39 Bəlgiləngən ḥeytliringlarda Pərwərdigaroɣa atap sunulidiɣan qurbanliq-
ḥədiyələr ənə xulardur; silərning qəsəmgə baɣliq yaki ihtiyarən sunidiɣanliringlar,
kəydürmə qurbanliqliringlar, axliq ḥədiyəliringlar, xarab ḥədiyəliringlar wə inaqliq
qurbanliqliringlar bolsa, ularning sirtididur. 40 Xundaq qilip, Musa Pərwərdigarning
əzigə buyruɣanlirining ḥəmmisini qaldurmay Isrāillaroɣa uqturdi.

30

Qəsəm qilix nizami

1 Musa Isrāillarning qəbilə baxliqlariɣa səz qilip mundaq dedi: — Pərwərdigarning
buyruɣanliri mundaq: —
2 Əgər biraw Pərwərdigaroɣa qəsəm iqkən bolsa yaki əz əzini qəkliməkqi bolup
qəsəm iqkən bolsa, ləwzidin qaytixqa bolmaydu, ḥaman aɣzidin qikkan ḥəmmə
gəp boyiqə ix tutuxi kerək.■
3 Qiz bala yax bolup, tehi atisining əyidiki qaɣda, əz-əzini qəkləx tooɣruluq
Pərwərdigaroɣa qəsəm bərgən bolsa, 4 əmma atisi qizining qəsimini yaki əz-əzini
qəkləx tooɣrisida bərgən wədisini angliɣan wə qizining aldida ündiməy xük turɣan
bolsa, undaqta uning barliq qəsəmliri wə əz-əzini qəkləx tooɣrisida qiliɣan ḥəmmə
wədisi inawətlik bolidu. 5 Lekin qizning atisi angliɣan qaɣda uni toskan bolsa,
uning qiliɣan qəsəmliri yaki əz-əzini qəkləx tooɣrisida qiliɣan wədiliridin ḥeqbiri
inawətlik bolmaydu; atisi uni toskan boliɣaqqa, Pərwərdigarmu uni kəqüridu.
6 — Əgər u qəsəm qiliɣan yaki əz-əzini qəkləxkə aɣzida təntəklik bilən wədə qiliɣan
ḥaləttə ərgə təgkən bolsa, 7 eri xuni angliɣan bolsa, lekin angliɣan küni ündiməy
xük turɣan bolsa, undaqta uning qiliɣan qəsəmliri yaki əz-əzini qəkləxkə qiliɣan
gəpliri inawətlik bolidu. 8 Əgər eri angliɣan küni uni toskan bolsa, uning qiliɣan
qəsimini wə əz-əzini qəkləx tooɣruluq aɣzidin qikaroɣan təntək gəplirini bikar qilsa,
undaqta ular inawətsiz bolidu; Pərwərdigar uni kəqüridu.

■ **29:35** Law. 23:36 ■ **30:2** Qan. 23:20

9 Lekin tul hotun yaki eridin ajrixip kətkən hotunlar kiloɣan kəsəm, yəni uning əzini
qəkləx tooɣruluk kiloɣan barlik wədiliri bolsa inawətlik bolidu. 10 Əgər u erining
əyidə kəsəm kiloɣan yaki əz-əzini qəkləx tooɣruluk kəsəm-wədə iqkən, 11 eri anglap
turukluk xük turuwelip tosmioɣan bolsa, undakta uning barlik kiloɣan kəsəmliri wə
əz-əzini qəkləx tooɣruluk kiloɣan barlik wədiliri inawətlik bolidu. 12 Lekin uning eri
anglap turoɣan qaoɣda uning kəsəm-wədilirini enik rət kiloɣan bolsa, ayal aoɣzidin
qikaroɣan wədə berix wə əz-əzini qəkləp turux tooɣruluk kiloɣan barlik wədilirining
ɦeqkaysisi inawətlik bolmaydu; uning eri bularni rət kiloɣan boloɣaqka, Pərwərdigar
uni kəqüridu.
13 Ayalning bərgən wədisini wə uning qidap turup əzümni qəkləymən dəp kiloɣan
kəsəm-wədisini uning eri inawətlikmu kilalaydu, inawətsizmu kilalaydu. 14 Əgər
uning eri ɦərküni uning aldida xük turuwelip gəp kilmisa, undakta uning bərgən
barlik kiloɣan kəsəmlirini wə əz-əzini qəkləp turux tooɣruluk kiloɣan ɦəmmə
wədilirini inawətlik kiloɣanlikі ɦesablinidu; qünki erining anglap turoɣan künidə gəp
kilmay xük turoɣanlikі uning ayalining kəsəm-wədilirini küqkə igə kiloɣanlikidur.
15 Lekin eri ayalining kəsəm-wədilirini anglap naɦayiti uzak wakitlardin keyin andin
uning kəsəm-wədilirini inawətsiz kilsa, undakta u ayalining gunaɦini əz üstigə
aloɣan bolidu.
16 Yukirikilar Pərwərdigarning Musaoɣa buyruoɣanliri, yəni eri bilən ayali, ata bilən
əz əyidə turuwatkan, tehi yaxlikida boloɣan kizi otturisidiki nizam-bəlgimilərdur.

31

Midiyanlaroɣa jəng kilix wəzipisi

1 Pərwərdigar Musaoɣa səz kilip: —
2 Sən Midiyanlardin Israillarning intikamini al, andin əz ɦəlkliringgə koxulisən, —
dedi.■
3 Musa ɦəlkkə mundak dedi: — Aranglardin jənggə qikixka bir türküm adəmlərni
korallandurunglar; andin ular Midiyanlardin Pərwərdigar üqün intikam elixka
atlansun. 4 Silər Israillarning ɦərbir kəbilisidin jəng kilixka mingdin adəm
mangdurunglar.
5 Xuning bilən tümənligən Israil ɦəlkining ɦər kəbilisidin mingdin, jəmiy on ikki
ming adəm jəng kilixka korallanduruldi. 6 Musa ɦər kəbilidin mingdin adəmni jəng
kilixka mangdurdi ɦəmdə Əliazarning ooɣli Finiɦasni ular bilən billə mangdurdi,
Finiɦasning kolida mukəddəs əswablar wə agaɦ kanay bar idi.□
7 Ular Pərwərdigarning Musaoɣa buyruoɣini boyiqə Midiyanlar bilən sokuxkili
qikip, ərkəklərning ɦəmmisini əltürüwətti;□ 8 muxu əltürülgənlərdin baxka, yənə
Midiyanning Əwi, Rəkəm, Zur, Hur wə Rəba degən bəx padixaɦini əltürdi; yənə
Beorning ooɣli Balaamni kiliq bilən qepip taxlidi.■ 9 Israillar Midiyanlarning hotun-
kizliri wə balilirini tutkun kilip kətti, yənə ularning pütün qarwa malliri, koy padiliri
wə mal-mülüklirini olja kildi; 10 ular turuwatkan yərlərdiki barlik xəɦər wə barlik
bargaɦlirioɣa ot koyuwətti; 11 ular adəm bolsun mal bolsun barlik oɣəniymət, barlik
oljini elip kətti;■ 12 ular tutkan əsirlərni ɦəm olja-oɣəniymətni Moab tüzləngliklirigə,
Iordan dəryasi boyioɣa jaylaxkan Yerihoning udulidiki bargaɦka əkilip, Musa bilən

■ **31:2** Qəl. 25:17; 27:13 □ **31:6** **«mukəddəs əswablar»** — nemə ikənliki ɦazir enik əməs. «urim» wə «tummim» boluxi mumkin. «Agaɦ kanay» bəlkim 10:2də tiloɣa elinoɣan ikki kanay idi. □ **31:7** **«Midiyanlar bilən sokuxkili qikip, ərkəklərning ɦəmmisini əltürüwətti»** — Pərwərdigarning Midiyanlar tooɣruluk bu buyruki 25:16-18dimu hatirilinidu. «Ərkəklərning ɦəmmisi» — jənggə katnaxkan ərkəklər, əlwəttə. ■ **31:8** Yə. 13:21, 22 ■ **31:11** Kan. 20:14

kahin Əliazarƣa, xundakla Israillarning jamaitigə tapxurdi. 13 Musa, kahin Əliazar wə jamaətning barlik əmirliri bargahning sirtiƣa qikip ularni karxi aldi.
14 Lekin Musa jəngdin kaytkan hərbiy sərdarlarƣa, yəni mingbexi, yüzbexilarƣa hapa bolup: —
15 Silər ayallarning həmmisini tirik kaldurdunglarmu? 16 Karanglar, dəl xular Balaamning hiylə-məslihəti bilən Peordiki ixta Israillarni Pərwərdigar aldida gunahka patkuzuxi bilən, Pərwərdigarning jamaitigə waba yaƣdurulƣan əməsmu?□ ■
17 Əmdi silər barlik ooƣul balilarni əltürüwetinglar, ərlər bilən munasiwət ətküzgən ayallarni koymay əltürüwetinglar.■ 18 Birak yax kizlar, yəni ərlər bilən munasiwət ətküzmigənlərni bolsa, əzliringlarƣa tirik kaldurunglar.□
19 Silər bargah sirtida yəttə kün qedir tikip turunglar; adəm əltürgən wə əlükkə təgkən hərkim üqinqi küni wə yəttinqi küni əzini paklisun; silər wə silər əsir kilƣan kixilərning həmmisi xundak kilsun.□ 20 Barlik kiyim-keqək, terə əswab üsküniləp, tiwitta tokulƣan barlik nərsilər həm yaƣaq əswab-üsküniləpning həmmisini paklanglar, — dedi.
21 Kahin Əliazar jənggə qikip kaytkan ləxkərlərgə:
— Mana Pərwərdigar Musaƣa buyruƣan kanun-bəlgilimə: 22 altun, kümüx, mis, təmür, kələy, kooƣuxun katarlik 23 otka qidamlik nərsilərning həmmisini ottin ətküzünglar, xundak kilsanglar pak hesablinidu; xundaktimu, yənila «napaklikni qikarƣuqi su» bilən pakizlanglar; otka qidamsiz nərsilərni xu sudin ətküzünglar.■
24 Yəttinqi küni kiyimliringlarni yuyunglar, andin silər pak hesablinisilər; andin keyin bargahka kirsənglar bolidu, — dedi.

Jəng ƣəniymətlirining təksim kilinixi

25 Pərwərdigar Musaƣa səz kilip mundak dedi: —
26 Sən kahin Əliazar wə jamaət iqidiki kəbilə kattiliri bilən birliktə elinƣan olja-ƣənimətning, adəm bolsun, qarpay bolsun, xularning omumiy sanini hesablap qikkin; 27 olja-ƣəniymətni ikkigə bəl, yerimini jənggə qikkanlarƣa bər, kalƣan yerimini barlik jamaətkə bər.■ 28 Sən yənə qikip jənggə katnaxkan ləxkərlər alidiƣan adəm, kala, exək yaki koy padiliridin bəx yüzdin birini Pərwərdigarƣa ataƣan ülüx bolsun dəp ayriƣin; 29 silər xuni ləxkərlərgə təwə boƣan yerimidin elip Pərwərdigarƣa ataƣan «kətürmə hədiyə» süpitidə kahin Əliazarƣa tapxurunglar.
30 Israillarƣa təwə boƣan yerimining adəm, kala, exək, koy padiliri, xundakla hərhil haywanlardin əlliktin birini Pərwərdigarning jamaət qediriƣa karaxka məs'ul boƣan Lawiylarƣa beringlar.
31 Xuning bilən Musa bilən kahin Əliazar Pərwərdigarning Musaƣa buyruƣinidək kildi.
32 Əmdi olja-ƣəniymət, yəni jənggə qikkan ləxkərlər eliwalƣan nərsilərdin kalƣini koy jəmiy altə yüz yətmix bəx ming, 33 kala yətmix ikki ming, 34 exək atmix bir ming, 35 ərkəklər bilən munasiwət ətküzmigən kizlar ottuz ikki ming qikti. 36 Jənggə qikkanlarning ülüxi, yəni ularƣa təwə yerimi, koy jəmiy üq yüz ottuz yəttə ming bəx yüz; 37 bu koy padiliridin Pərwərdigarƣa ataƣini altə yüz yətmix bəx boldi; 38 kala ottuz altə ming, buningdin Pərwərdigarƣa ataƣini yətmix ikki boldi. 39 Exək ottuz ming bəx yüz qikti, buningdin Pərwərdigarƣa ataƣini atmix bir boldi. 40 Adəm on

---

□ **31:16** « ***Midiyanlik ayallar*** ... Israillarni... gunahka patkuzuxi bilən, Pərwərdigarning jamaitigə waba yaƣdurulƣan əməsmu?» — bu waba tooƣruluk 25:1-3ni kərüng. ■ **31:16** Qəl. 25:1, 2, 18; 2Pet. 2:15; Wəh. 2:14 ■ **31:17** Hak. 21:11 □ **31:18** **«yax kizlar»** — yaki «kiz balilar». □ **31:19** **«Silər bargah sirtida yəttə kün qedir tikip turunglar... üqinqi küni wə yəttinqi küni əzini paklisun»** — yaki «hərkim adəm əltürgən wə əlükkə təgkən bolsa, silər bargah sirtida yəttə kün qedir tikip turunglar; hərkim üqinqi küni wə yəttinqi küni əzini paklisun». ■ **31:23** Qəl. 19:9 ■ **31:27** 1Sam. 30:24

altə ming qikti, buningdin Pərwərdigarƣa atalƣini ottuz ikki adəm boldi. 41 Musa
Pərwərdigar əzigə buyruƣini boyiqə Pərwərdigarƣa sunulidiƣan «kətürmə ħədiyə»
boloƣan ülüxni kaħin Əliazarƣa tapxurup bərdi.■
42 Israillarƣa təwə boloƣan yerimi, yəni Musa jənggə qikip kəlgənlərdin elip bəlüp
bərgini — 43 jamaətkə təwə boloƣan xu yerimi — ķoy üq yüz ottuz yəttə ming bəx yüz,
44 kala ottuz altə ming, 45 exək ottuz ming bəx yüz, 46 adəm on altə ming idi. 47 Musa
Pərwərdigar əzigə buyruƣini boyiqə, Israillarƣa təwə boloƣan xu yerimining, məyli
adəm yaki ħaywan bolsun, əlliktin birini ayrip elip Pərwərdigarning ibadət qediriƣa
ķaraxķa məs'ul boloƣan Lawiylarƣa tapxurdi.
48 Pütkül ķoxunning sərdarliri, ming bexi, yüz bexiliri Musa bilən kərüxkili
kelip, 49 Musaƣa: — Hizmətkarlirining ķol astida jəng ķiloƣan ləxkərlərning
omumiy sanini sanaķtin ətküzsək birimu kəm qikmidi. 50 Xunga, mana
Pərwərdigarning ħuzurida əzimizning gunaħining kafariti üqün ħərķaysimiz
erixkənlərni Pərwərdigarƣa ataloƣan ħədiyə ķilimiz — altun buyumlar, put-ķol
zənjirliri, biləzük, məħür üzük, zirə-ħalķa, marjanlarning ħəmmisini elip kəlduķ,
— dedi.
51 Xuning bilən Musa bilən kaħin Əliazar ular əkəlgən altunlarni, yəni altunda
yasaloƣan ħərhil buyumlarni aldi. 52 Ularning ming bexi wə yüz bexiliridin aloƣini
Pərwərdigarƣa ataloƣan «kətürmə ħədiyə» süpitidə sunuldi; barliķ altun jəmiy
on altə ming yəttə yüz əllik xəkəl qikti 53 (ləxkərlərning ħərbiri əzliri üqün mal-
mülükni bulang-talang ķilixķanidi).■ 54 Musa bilən kaħin Əliazar ming bexi wə yüz
bexilirining ķolidin altunni elip, jamaət qedirining iqigə əkirip, uni Pərwərdigarning
ħuzurida Israillar üqün yadnamə ķildi.

32

Ikki ķəbilining dəryaning kün qikix təripidiki zeminni tələp ķiloƣanliķi

1 Rubənning əwladliri bilən Gadning əwladlirining kala padiliri tolimu köpəygənidi;
ularning Yaazərning zemini bilən Gileadning zeminiƣa kəzi qüxti; wə mana, xu
zemin qarwa beķixķa mas kelidiƣan yər idi.□ 2 Xunga ular Musa, kaħin Əliazar
wə jamaətning əmirlirining aldiƣa kelip ularƣa: —
3 Atarot, Dibon, Yaazər, Nimraħ, Ħəxbon, Ələaləħ, Səbam, Nebo, Bəon degən yərlər,□
4 yəni Israil jamaiti aldida Pərwərdigar məƣlup ķilip bərgən yərlər bolup, qarwa
beķixķa bap yərlər ikən, ķullirining mu qarwa meli bar, — dedi 5 wə yənə: — Əgər
silining aldilirida iltipatliriƣa erixkən bolsaķ, bizni Iordan dəryasidin ət deməy, bu
yərni bizgə miras ķilip bərsilə, — dedi.
6 Musa Gadning əwladliri bilən Rubənning əwladliriƣa: — Ķerindaxliringlar jənggə
qikķan waķtida silər muxu yərdə turamtinglar? 7 Silər nemə üqün Israillarning
dəryadin ətüp Pərwərdigar ularƣa ata ķilip bərgən zeminƣa kirixigə köngullirini
sowutisilər? 8 Ilgiri mən Ķadəx-Barneadin ata-bowiliringlarni xu zeminni qarlap
kelixkə əwətkinimdə ularmu xundaķ ķilixķanidi.■ 9 Ular Əxkol jiloƣisiƣa qikip, u
zeminni kərüp, Israillarning kənglini Pərwərdigar ata ķilip bərgən zeminƣa kirixtin
sowutķan. 10 Xu qaƣda Pərwərdigarning aqqiķi kelip ķəsəm ķilip: 11 «Misirdin
qikķan yigirmə yaxtin yuķirilar qin kənglidin Manga əgəxmigəqkə, ular Mən
Ibraħim, Isħaķ, Yaķuplarƣa «Silərgə ata ķilimən» dəp ķəsəm ķiloƣan zeminni kərsə,
Mən Pərwərdigar bolmay ketəy!■ 12 Pəķət kənizziylərdin boloƣan Yəfunnəħning

■ **31:41** Qəl. 18:8,19 ■ **31:53** Ķan. 20:14 □ **32:1** **«Izaħat»** — «Ķan.» 3:12-22nimu kərüng. □ **32:3** **«Sibmaħ»** — yaki «Sibmaħ». ■ **32:8** Qəl. 13:3; Ķan. 1:22 ■ **32:11** Qəl. 14:28; Ķan. 1:35

oƣli Kaləb bilən Nunning oƣli Yəxuala Manga qin kənglidin əgəxkən bolƣaqĸa, zeminni kərələydu», degənidi. 13 Xuning bilən Pərwərdigarning Israillarƣa aqqiĸi ĸozƣalƣaqĸa, Pərwərdigarning aldida rəzil bolƣanni ĸilƣan əxu bir əwlad ələp tügigüqə, u ularni qəl-bayawanda ĸirik yil sərgərdanliĸta yürgüzdi. 14 Əmdi mana, gunaĥkarlarning əwladliri bolƣan silərmu ata-bowanglarning izini besip Pərwərdigarning Israillarƣa bolƣan ĸattiĸ ƣəzipini tehimu ĸozƣimaĸqi bopsilərdə! 15 Əgər silər uningƣa əgixixtin burulup kətsənglar, undaĸta U *Israillarni* yənə qəl-bayawanƣa taxliwetidu, bu ĥalda silər bu barliĸ həlĸni harab ĸilƣan bolisilər, — dedi.
16 Ikki ĸəbilining adəmliri Musaning aldiƣa kelip uningƣa: —
Biz bu yərdə mallirimizƣa ĸotan, balilirimizƣa ĸəl'ə-xəĥər salayli. 17 Biz bolsaĸ ĸorallinip, Israillarni əzigə təwə jayliriƣa baxlap barƣuqə səpning aldida mangimiz; bu zemindiki yat həlĸlər səwəblik, bizning kiqik balilirimiz mustəĥkəm xəĥərlərdə turuxi kerək. 18 Israillar əz miraslariƣa igə bolmiƣuqə biz əyimizgə ĥərgiz ĸaytmaymiz. 19 Qünki biz ular bilən Iordan dəryasining kün petix təripidiki zeminƣa yaki uningdinmu yiraĸtiki zeminƣa təng igidar bolmaymiz, qünki mirasimiz Iordan dəryasining bu təripidə, yəni kün qiĸixtidur, — dedi.
20 Musa ularƣa: — Əgər xundaĸ ĸilsanglar, yəni Pərwərdigarning aldida ĸorallinip jənggə qiĸip, 21 silərdin ĸorallanƣanlarning ĥəmmisi Iordan dəryasidin ətüp, Pərwərdigar Əz düxmənlirini ularning zeminidin ĸooƣlap qiĸirip bolƣanda, 22 xu zemin Pərwərdigar aldida boysundurulup bolƣanda andin ĸaytsanglar, silər Pərwərdigar wə Israillar aldida gunaĥsiz ĥesablinisilər; bu zeminmu Pərwərdigar aldida silərgə miras ĸilip berilidu. 23 Lekin bundaĸ ĸilmisanglar, mana, Pərwərdigar aldida gunaĥkar bolisilər; xuni obdan bilixinglar kerəkki, gunaĥinglar əzünglarni ĸooƣlap bexinglariƣa qüxidu. 24 Əmdi silər aƣzinglardin qiĸĸan gepinglar boyiqə ix tutunglar, baliliringlar üqün xəĥər, ĸoy padiliringlar üqün ĸotan selinglar, — dedi.
25 Gadning əwladliri bilən Rubənning əwladliri Musaƣa: —
ĸulliri ƣojam eytĸinidək ĸilidu. 26 Hotun-bala qaĸilirimiz, kalilar wə barliĸ qarpaylirimiz Gileadning ĥərĸaysi xəĥərliridə ĸalidu; 27 Lekin ĸulliri, jənggə təyyarlinip ĸorallanƣanlarning ĥərbiri ƣojam eytĸandək *dəryadin* ətüp Pərwərdigarning aldida jəng ĸilidu, — dedi.
28 Xuning bilən Musa ular tooƣruluĸ kaĥin Əliazar bilən Nunning oƣli Yəxuaƣa wə Israilning barliĸ ĸəbilə baxliĸliriƣa tapilap,■ 29 ularƣa: — Əgər Gadning əwladliri bilən Rubənning əwladliri ĸorallinip Pərwərdigarning aldida jənggə qiĸixĸa silər bilən birliktə Iordan dəryasidin ətsə, u zemin silərning aldinglarda boy sundurulsa, undaĸta silər Gilead zeminini ularƣa miras ĸilip beringlar. 30 Əgər ular ĸorallinip silər bilən billə ətməymiz desə, undaĸta ularning mirasi aranglarda, yəni ĸanaan zeminida bolsun, — dedi.
31 Gadning əwladliri bilən Rubənning əwladliri: —
Pərwərdigar ĸulliriƣa ĸandaĸ buyruƣan bolsa, biz xundaĸ ĸilimiz. 32 Biz ĸorallinip Pərwərdigarning aldida dəryadin ətüp ĸanaan zeminiƣa kirimiz, andin Iordan dəryasining bu yeĸidiki zemin bizgə miras ĸilip berilidiƣan bolidu, — deyixti.
33 Xuning bilən Musa Amoriylarning padixaĥi Sihonning padixaĥliĸi bilən Baxanning padixaĥi Ogning padixaĥliĸini, zemin wə təwəsidiki xəĥərlərni, ətrapidiki xəĥərlər bilən ĸoxup, ĥəmmisini Gadning əwladliriƣa, Rubənning əwladliriƣa wə Yüsüpning oƣli Manassəĥning yerim ĸəbilisigə bərdi.■ 34 Gadning əwladliri Dibon, Atarot, Aroər, 35 Atrot-Xofan, Yaazər, Yogbihaĥ, 36 Bəyt-Nimraĥ, Bəyt-Ĥaran ĸatarliĸ mustəĥkəm xəĥərlərni saldi wə xundaĸla ĸotanlarni saldi.
37 Rubənning əwladliri *yengidin* Ĥəxbon, Ələaləĥ, Kiriatayim, 38 Nebo, Baal-Meon

■ **32:28** Yə. 1:13; 4:12 ■ **32:33** ĸan. 3:12; Yə. 13:8; 22:4

(yuqiriqi isimlar əzgirtilgən) wə Sibmaḫni saldi; ḫəm ular saloɣan xəḫərlərgə yengidin nam bərdi.
39 Manassəḫning ooɣli Makirning əwladliri Gileadqa yürüx qilip, u yərni elip, xu yərdə turuxluq Amoriylarni qooɣliwətti.■ 40 Xuning bilən Musa Gileadni Manassəḫning ooɣli Makiroɣa beriwidi, u xu yərdə turup qaldi.
41 Manassəḫning ooɣli Yair Amoriylarning yeza-qixlaqlirini ḫujum qilip elip, bu yeza-qixlaqlarni Ḫawot-Yair dəp atidi.□
42 Nobaḫ Kinat wə uningoɣa qaraxliq yeza-qixlaqlarni ḫujum qilip elip Kinatni əz ismi bilən Nobaḫ dəp atidi.

33

Misirdin Abəl-Xitimoɣiqə boloɣan qiriq yilliq sərgərdanliq səpər

1 Təwəndikilər əz qoxunliri boyiqə, Musa bilən Ḫarunning yetəkqiliki astida Misir zeminidin qiqqan Israillarning mangoɣan yolliridur; 2 Musa Pərwərdigarning əmri boyiqə, əzlirining səpər qiloɣan yollirini pütüp qoydi, ularning səpər qiloɣan yolliri mundaq: —
3 Birinqi ayning on bəxinqi küni *Israillar* Ramsəs xəḫiridin səpərgə qiqti; ətüp ketix ḫeytining ətisi ular barliq Misirliqlarning kəz aldida mərdanilik bilən yoloɣa qiqti.□ ■ 4 Bu qaoɣda Misirliqlar ularning arisidiki Pərwərdigar təripidin əltürülgənlərni, yəni barliq tunji ooɣullirini dəpnə qiliwatqanidi; Pərwərdigar Misirliqlarning məbudlirining üstidin ḫəküm qüxürdi.□ 5 Israillar Ramsəstin yoloɣa qiqip Sukkotqa berip qedir tikti. 6 Ular Sukkottin yoloɣa qiqip qəl-bayawanning ayioɣidiki Etamoɣa berip qedir tikti.■ 7 Etamdin yoloɣa qiqip, aylinip Baal-Zefonning udulidiki Pi-Hahirotqa berip Migdolning aldida qedir tikti.■ 8 Pi-hahirottin yoloɣa qiqip, dengizning otturisidin ətüp, Etam qəlidə üq kün yol yürüp Maraḫda qedir tikti.■ 9 Maraḫdin yoloɣa qiqip Elimgə kəldi; Elimdə on ikki bulaq bilən yətmix horma dərihi bar idi; ular xu yərdə qedir tikti.■ 10 Elimdin yoloɣa qiqip Qizil Dengiz boyida qedir tikti. 11 Qizil Dengizdin yoloɣa qiqip Sin qəlidə qedir tikti.■ 12 Sin qəlidin yoloɣa qiqip Dofqaḫqa kelip qedir tikti. 13 Dofqaḫdin yoloɣa qiqip Aluxqa berip qedir tikti. 14 Andin keyin Aluxtin yoloɣa qiqip Rifidimoɣa kelip qedir tikti, u yərdə həlqqə iqidioɣan su tepilmay qaldi.■ 15 Rifidimdin yoloɣa qiqip, Sinay qəligə berip qedir tikti.■

Qəldə sərgərdan bolux

16 Sinay qəlidin yoloɣa qiqip Qibrot-Ḫattawaḫqa kelip qedir tikti.■ 17 Qibrot-ḫattawaḫdin yoloɣa qiqip Ḫazirotta qedir tikti. 18 Ḫazirottin yoloɣa qiqip Ritmaḫda qedir tikti. 19 Ritmaḫdin yoloɣa qiqip Rimmon-Pərəzdə qedir tikti. 20 Rimmon-Pərəzdin yoloɣa qiqip Libnaḫda qedir tikti. 21 Libnaḫdin yoloɣa qiqip Rissaḫda qedir tikti. 22 Rissaḫdin yoloɣa qiqip Kəḫəlataḫda qedir tikti. 23 Kəḫəlataḫdin yoloɣa qiqip Xafir teoɣida qedir tikti. 24 Xafir teoɣidin yoloɣa qiqip Ḫaradaḫta qedir tikti. 25 Ḫaradaḫdin yoloɣa qiqip Makḫilotta qedir tikti. 26 Makḫilottin yoloɣa qiqip Taḫatta qedir tikti. 27 Taḫattin yoloɣa qiqip Təraḫda qedir tikti. 28 Təraḫdin

■ **32:39** Yar. 50:23 □ **32:41** **«Ḫawot-Yair» —** «Yairning yeziliri» degən mənidə. □ **33:3** **«mərdanilik bilən» —** ibraniy tilida «qolini yuqirioɣa kətürgən ḫalda». ■ **33:3** Mis. 12:37 □ **33:4** **«Pərwərdigar Misirliqlarning məbudlirining üstidin ḫəküm qüxürdi» —** «Mis.» 12:12ni wə izaḫatini kərüng. ■ **33:6** Mis. 13:20 ■ **33:7** Mis. 14:2 ■ **33:8** Mis. 15:22, 23 ■ **33:9** Mis. 15:27 ■ **33:11** Mis. 16:1 ■ **33:14** Mis. 17:1 ■ **33:15** Mis. 19:1 ■ **33:16** Qəl. 11:34, 35

yoloŋa qikip Mitkaḥda qedir tikti. 29 Mitkaḥdin yoloŋa qikip Ḥaxmonaḥta qedir tikti.
30 Ḥaxmonaḥtin yoloŋa qikip Moxərotta qedir tikti.■ 31 Moxərottin yoloŋa qikip Bənə-
Yaakanda qedir tikti. 32 Bənə-Yaakandin yoloŋa qikip Hor-Ḥagidgadka berip qedir
tikti. 33 Hor-Ḥagidgadtin yoloŋa qikip Yotbataḥka kelip qedir tikti. 34 Yotbataḥtin
yoloŋa qikip Abronaḥka kelip qedir tikti. 35 Abronaḥtin yoloŋa qikip Əzion-Gəbərgə
kelip qedir tikti. 36 Əzion-Gəbərdin yoloŋa qikip Zin qəlidə, yəni Kadəxtə qedir
tikti.■ 37 Kadəxtin yoloŋa qikip Edom zemininiŋ qegrisidiki Ḥor teoŋida qedir tikti.■
38 Israillar Misir zeminidin qikkandin keyinki kirikinqi yili bəxinqi ayniŋ birinqi
küni, kahin Ḥarun Pərwərdigarniŋ əmri boyiqə Ḥor teoŋioŋa qikip xu yərdə əldi.■
39 Ḥarun Ḥor teoŋida əlgən qeoŋida bir yüz yigirmə üq yaxta idi.

40 U qaoŋda, Kanaan zemininiŋ jənubida turuxluk Kanaaniylarniŋ padixahi
Arad Israillar keliwetiptu dəp angliоŋanidi.■ 41 Israillar Ḥor teoŋidin yoloŋa qikip
Zalmonaḥda qedir tikti.■ 42 Zalmonaḥdin yoloŋa qikip Punonoŋa kelip qedir tikti.
43 Punondin yoloŋa qikip Obotka kelip qedir tikti.■ 44 Obottin yoloŋa qikip Moabniŋ
qegrisidiki Iyə-Abarimoŋa kelip qedir tikti. 45 Iyimdin yoloŋa qikip Dibon-Gadka
kelip qedir tikti.□ 46 Dibon-Gadtin yoloŋa qikip Almon-Diblatayimoŋa kelip qedir
tikti. 47 Almon-Diblatayimdin yoloŋa qikip Neboniŋ aldidiki Abarim taoŋlikioŋa kelip
qedir tikti. 48 Abarim taoŋlikidin yoloŋa qikip Yerihoniŋ udulida Iordan dəryasiniŋ
boyidiki Moab tüzlənglikliridə qedir tikti. 49 Moab tüzlənglikliridə Iordan dəryasini
boylap tikkən qedirliri Bəyt-Yəximottin tartip Abəl-Xittimoŋiqə bardi.□ ■

50 Pərwərdigar Moab tüzlənglikliridiki Iordan dəryasi boyida Yerihoniŋ udulida
Musaoŋa səz kilip mundak dedi: —
51 Sən Israillaroŋa səz kilip mundak buyruoŋin: — «Silər Iordan dəryasidin
ətüp Kanaan zemininioŋa kəlgən qeoŋinglarda, 52 zemindiki barlik turuwatkanlarni
aldinglardin ḥəydiwetinglar, ularniŋ barlik oyma, kuyma butlirini qekip taxlanglar
ḥəm barlik «yukiri jay»lirini wəyran kilip taxlanglar.□ ■ 53 Silər xu zemininni igiləp
makanlixinglar, qünki Mən u zemininni silərgə miras kilip bərgənmən. 54 Silər jəmət
boyiqə qək taxlap, zemininni əzünglərgə miras kilip elinglar; adimi kəprəklərgə
kəprək miras bəlüp beringlar; adimi azraklaroŋa azrak miras bəlüp beringlar;
qək taxlanoŋanda kimlərgə kəyər qikkan bolsa, xu yər uniŋ mirasi bolsun; silər
miraska ata kəbilə-jəmət boyiqə warislik kilinglar.■ 55 Ḥalbuki, əgər u zeminda
turuwatkanlarni aldinglardin ḥəydiwətmisənglar, ulardin kelip kaloŋanlar qokum
kəzünglərgə tikən, bikininglaroŋa yantak bolup sanjilidu, turoŋan zemininglarda
silərni parakəndə kilidu;■ 56 wə xundak boliduki, Mən əslidə ularoŋa kandak
muamilə kilmakqi boloŋan bolsam, silərgə xundak muamildə bolimən».

34

Kanaan zemininiŋ qegrasi

1 Pərwərdigar Musaoŋa səz kilip mundak dedi: —

■ **33:30** Kan. 10:6 ■ **33:36** Qəl. 20:1 ■ **33:37** Qəl. 20:22 ■ **33:38** Qəl. 20:25; Kan. 32:50 ■ **33:40** Qəl. 21:1 ■ **33:41** Qəl. 21:4 ■ **33:43** Qəl. 21:10 □ **33:45** **«Iyim»** — «Iyə-Abarim» degənniŋ kiskartiloŋan xəkli. □ **33:49** **«Abəl-Xittim»** —— «Akatsiyə qimənzarliki» degən mənidə. ■ **33:49** Qəl. 25:1; Yə. 2:1 □ **33:52** **««yukiri jay»lar»** — əslidə butpərəslər məbudlirioŋa qokunidioŋan, tawap kilidioŋan taoŋ qokkiliri katarlik jaylar idi. Israillar keyinki wakitlarda xu yərlərdə Pərwərdigaroŋa ibadət kilatti, birak uzun ətməyla butpərəs həlklərgə əgixip xu yərlərni butpərəslik kilidioŋan jaylar kiliwaldi. «Law.» 26:30ni wə izaḥatini kərüŋ. ■ **33:52** Kan. 7:2-26 ■ **33:54** Qəl. 26:54-65 ■ **33:55** Yə. 23:13; Ḥak. 2:3

2 Sən Israillarоqa səz kilip mundak buyruоqin: «Silər Kanaan zeminioqa kirgən
qaoqda, silərgə miras boluxka təksim kilinidioqan zemin Kanaan zemini bolidu;
zeminning bekitilgən jay-qegraliri mundak bolidu: —
3 Silərning jənub təripinglər Zin qəlidin baxlap Edom qegrisioqa takalsun; andin
jənub tərəptiki qegranglar «Xor dengizi»ning jənub təripining əng ayioqioqa
yətsun;□ ■ 4 xu yərdin qegranglar «Serik Exək dawini»ning jənub təripidin burulup
zinoqa ətsun; uning ayioqi toptooqra Kadəx-Barneaning jənubida bolidu; andin u
yərdin yənə Hazar-Addarоqa berip, Azmonоqa tutixidu;□ 5 andin qegra Azmondin
burulup mengip, Misir ekinioqa baridu wə dengizoqiqə tutixidu.
6 Kün petix tərəptə qegranglar «Uluoq dengiz»ning əzi bolidu, yəni uning boyliri
bolidu; mana bu silərning kün petix tərəptiki qegranglar bolidu.□
7 Ximal tərəptiki qegranglar mundak bolidu: — «Uluoq dengiz»din baxlap hor
teoqioqiqə pasil sizilsun; 8 pasil sizik Hor teoqidin baxlap Hamat eoqizioqa sozulup,
andin qegra Zədadоqa tutaxsun;□ 9 qegra yənə Zifronоqa ətüp Hazar-Enanda
ahirlaxsun; mana bu silərning ximaliy qegranglar bolidu.
10 Andin xərkiy qegrayinglarning pasil sizik Hazar-Enandin Xefamoqiqə sizilsun.
11 Bu qegra Xefamdin Ayinning kün qikix təripidiki Riblahka qüxidu; andin qegra
xu yərdin qüxüp Kinnərət dengizining dawinidin ətüp kün qikix tərəpkə tutixidu.□
12 Andin qegra təwənləp Iordan dəryasini boylap qüxüp, Xor Dengizioqiqə yətsun.
Mana bu qegralar bilən bekitilgən zemininglar bolidu».
13 Musa Israillarоqa səz kilip mundak dəp buyrudi: — «Mana bu Pərwərdigar
tokkuz kəbilə wə yerim kəbiligə təkdim kilinsun dəp buyruоqan, qək taxlinix arkilik
əzünglar warislik kilidioqan zemininglar bolidu; 14 qünki Rubən kəbilisidikilər ata
jəməti boyiqə wə Gad kəbilisidikilər ata jəməti boyiqə əz mirasioqa allikaqan warislik
kilip uni igiligən, Manassəhning yerim kəbilisimu əz mirasioqa warislik kilip uni
igiligən; 15 Bu ikki kəbilə wə yerim kəbilə Yerihoning udulida, Iordan dəryasining
xərkiy kiroqikidiki kün qikix tərəptə əz miraslirini elip boloqan».

Zeminni təksim kilixka nazarət kiloquqi hadimlar

16 Pərwərdigar Musaoqa səz kilip mundak dedi: — 17 Təwəndikilər zeminni silərgə
təksim kilip bərgüqilərning isimliki: — Kahin Əliazar wə Nunning ooqli Yəxua.■
18 Silərmu yənə zemin təksim kilixka yardəmlixix üqün hər kəbilidin birdin əmir
tallap beringlar.
19 Bularning ismi mundak: — Yəhuda kəbilisidin Yəfunnəhning ooqli Kaləb.□
20 Ximeon kəbilisidikilərdin Ammihudning ooqli Xəmuəl.□ 21 Binyamin kəbilisidin
Kislonning ooqli Əlidad. 22 Dan kəbilisidikilərdin Yoglining ooqli, əmir Bukki idi.
23 Yüsüpning əwladliridin: — Manassəh kəbilisidikilərdin Əfodning ooqli əmir
Hanniyəl 24 həm Əfraim kəbilisidikilərdin Xiftanning ooqli əmir Kəmuəl. 25 Zəbulun
kəbilisidikilərdin Parnakning ooqli əmir Əlizafan; 26 Issakar kəbilisidikilərdin
Azzanning ooqli əmir Paltiyəl; 27 Axir kəbilisidikilərdin Xelomining ooqli əmir Ahihud;
28 Naftali kəbilisidikilərdin Ammihudning ooqli əmir Pədahəl idi.
29 Mana bular Pərwərdigar əmr kilip Israillarоqa Kanaan zeminidiki miraslirini
təksim kilixka bekitkənlər idi.

□ **34:3 «Xor dengizi»** — yənə «Ölük dengiz» dəpmu atilidu. ■ **34:3** Yə. 15:1 □ **34:4 «Serik Exək dawini»** — ibraniy tilida «Akrabbim dawini». □ **34:6 «Uluoq dengiz»** — hazir «Ottura dengiz» dəp atilidu. □ **34:8 «Hamat eoqizi»** — yaki «Libo-Hamatka». □ **34:11 «Kinnərət dengizi»** — yaki «Kinnərət kəli» keyin «Galiliyə dengizi», «Tiberius dengizi» dəpmu ataloqan. «Kinnərət»ning mənisi «qiltar» — kəlning xəkli qiltarsimandur. ■ **34:17** Yə. 14:1 □ **34:19 «Yəhuda Yəhuda kəbilisidin»** — yaki «Yəhuda kəbilisi üqün». □ **34:20 «Xəmuəl»** — yaki «Samuil».

35

Lawiylarning xəḫərliri

1 Pərwərdigar Yerihoning udulida, Iordan dəryasining boyidiki Moab tüzlənglikliridə
Musaoɣa səz ḳilip mundaḳ dedi: —
2 Sən Israillaroɣa mundaḳ əmr ḳil, ular miras ḳilip erixkən zemindiki bəzi xəḫərlərni
Lawiylarning olturuxioɣa bərsun; u xəḫərlərning ɵpqərisidiki yaylaḳlarnimu Lawiy-
laroɣa bərsun.■ 3 Xundaḳ ḳilip ularning turidioɣan xəḫərliri bolidu wə xu xəḫərlərgə
təwə yaylaḳlaroɣa ularning qarpayliri, baxḳa mal-mülükliri ḫəmdə barliḳ ḫaywanliri
orunlaxturulidu.
4 Silər Lawiylaroɣa beridioɣan xəḫərlərdiki yaylaḳlar sepilidin baxlap ḫesablioɣanda
ming gəz bolsun.□ 5 Silər yənə xəḫər sirtidin kün qiḳix tərəpkə ḳarap ikki ming gəz,
jənub tərəpkə ḳarap ikki ming gəz, kün petix tərəpkə ḳarap ikki ming gəz, ximal
tərəpkə ḳarap ikki ming gəz ɵlqənglar, xəḫər otturida bolsun; xəḫərlər ətrapidiki
muxu yərlər ular üqün yaylaḳlar bolsun.□ 6 Silər Lawiylaroɣa bərgən xəḫərlər iqidə
altə xəḫər «panaḫliḳ xəḫiri» bolsun; silər xularni adəm ɵltürüp ḳoyoɣan kixilərning
xu xəḫərlərgə ḳeqip beriwelixioɣa bikitinglar; bulardin baxḳa ularoɣa yənə ḳiriḳ
ikki xəḫər beringlar.□ ■ 7 Silər Lawiylaroɣa beridioɣan xəḫərlər jəmiy ḳiriḳ səkkiz
bolup, xu xəḫərlər bilən ularoɣa təwə yaylaḳlar ularoɣa berilsun. 8 Silər ularoɣa
beridioɣan xu xəḫərlər Israillar miras ḳiloɣan təwəliklərdin bolsun; adimi kəprək
boloɣanlardin kəprək, adimi azraḳ boloɣanlardin azraḳ elinglar; ḫərbir ḳəbilə ɵzigə
təḳsim ḳilinoɣan miraskа asasən xəḫərlərdin bəzilirini elip Lawiylaroɣa təḳsim ḳilip
bərsun.□

Panaḫliḳ xəḫirliri •••• «Ḳan» 19:1-13; «Yəxua» 20:1-9ni kərüng

9 Pərwərdigar Musaoɣa səz ḳilip mundaḳ dedi: —
10 Sən Israillaroɣa mundaḳ degin: «Silər Iordan dəryasidin ɵtüp Ḳanaan zemini oɣa
kirgininglarda,■ 11 tasadipiyliḳtin adəm ɵltürüp ḳoyoɣanlarning panaḫlinixi üqün
ḳeqip beriwelixioɣa birnəqqə xəḫər tallap bekitinglar. 12 Xundaḳ ḳiloɣanda bu
xəḫərlər adəm ɵltürgüqi taki jamaət aldida soraḳḳa tartiloɣuqə, ḳisaskarning
ɵltürüp ḳoyuxidin panaḫlinidioɣan xəḫərlər bolidu.□ 13 Silər bekitkən bu xəḫərlər
silərgə panaḫlinidioɣan altə xəḫər bolidu. 14 Panaḫliḳ xəḫiri üqün Iordan
dəryasining kün qiḳix təripidə üq xəḫər, Ḳanaan zeminidimu üq xəḫərni ayrip
ḳoyunglar.■ 15 Bu altə xəḫər Israillar, yat əldikilər wə ularning arisida arilixip
olturoɣan musapirlar üqün panaḫliḳ xəḫərliri bolsun; tasadipiyliḳtin adəm ɵltürüp
ḳoyoɣan ḫərbir kixi xu yərlərgə ḳeqixḳa bolidu.

■ **35:2** Yə. 21:2 □ **35:4 «gəz»** — Muḳəddəs Kitabta ixlitilgən «gəz»ni bəlkim bir «jəynək» deyixkə tooɣra kelidu — yəni adəmning jəynikidin barmaḳlirining uqioɣiqə boloɣan arilik (təhminən 45 santimetr). □ **35:5 «ayətning xərḫi»** — muxu ayəttiki «ikki ming gəz» bəlkim xu yaylaḳlarning uzunluḳi boluxi mumkin. Demək, Lawiylarning ular turidioɣan xəḫər ətrapida ularoɣa yaylik ḳilip ayriloɣan tət parqə yeri bar idi; ḫərbir parqə yər sepiloɣa yandax bolup, uzunluḳi ikki ming gəz, kəngliki bir ming gəz kelətti. □ **35:6 «qüxənqisi»** — təwəndiki 10-34-ayətlərdiki ḳanunni kərüng. ■ **35:6** Yə. 21:21 □ **35:8 «panaḫliḳ xəḫərliri»** — Lawiylar yaloɣuz bu xəḫərlərdə turoɣan əməs; biraḳ bəlkim ɵzliri xu xəḫərlərdin turuxḳa halioɣan ɵylərni ətraptiki ḳəbilidikilərdin awwal tallax ḫoḳuḳi boluxi mumkin. Məsilən, «Ḫak.» 9:1də «Xəḳəm» (Lawiylarning bir xəḫiri)də yənə «Abimələk wə ḳerindaxliri» turatti. ■ **35:10** Ḳan. 19:2; Yə. 20:2 □ **35:12 «Ḳisaskar» *yaki «ḳisas aloɣuqi»*»** — (ibraniy tilida «goel») muxu yərdə ɵltürülgüqining yeḳin bir tuoɣḳinini kərsitidu. Birsi baxḳa birsini (məyli ḳəstən yaki ḳəstən bolmisun) ɵltürgən bolsa, ɵltürülgüqining ailisidin birsi «ḳan ḳisasi alimən» degən bir kixi ɵltürgüqining ḳenini elix ḫoḳuḳi bar idi. «Panaḫliḳ xəḫərlər» degən nizam-tüzüm ɵltürüx ixning ḳatillik yaki tasadipiyliḳtin boloɣanliḳini eniḳlaxḳa yitərlik waḳit bolsun degən məḳsət bilən bekitilgən. «Goel» tooɣruluḳ yənə «Ayup» 19:25 wə izaḫatini kərüng. ■ **35:14** Ḳan. 4:41; Yə. 20:8

16 — Əgər biraw təmür əswab bilən urup adəm əltürüp qoyoɣan bolsa, u qəstən
adəm əltürgən qatil bolidu; qəstən adəm əltürgüqi jəzmən əltürülüxi kerək. 17 Əgər
biraw qol kətürüp adəm əltürgüdək tax bilən urup adəm əltürüp qoyoɣan bolsa, u
qəstən adəm əltürgən qatil bolidu; qəstən adəm əltürgüqi jəzmən əltürülüxi kerək.
18 Əgər biraw adəm əltürgüdək kaltək bilən urup adəm əltürüp qoyoɣan bolsa, u
qəstən adəm əltürgən qatil bolidu; qəstən adəm əltürgüqi jəzmən əltürülüxi kerək.
19 Qan qisas aloɣuqi kixi xu qatilni əltürsun; u qatilni uqratqan yeridə əltürsun.
20 Əgər biraw əqmənlik bilən birsini ittirip yiqitiwetip yaki məküp turup birər nərsə
etip əltürüp qoyoɣan bolsa,■ 21 yaki əqəkixip muxt bilən urup əltürüp qoyoɣan bolsa,
adəm uroɣuqi jəzmən əltürülüxi kerək, qünki u qatil bolidu; qan qisas aloɣuqi kixi
qatilni uqrioɣan yərdə əltürüwətsun.
22 Lekin u adəmning əqi yoq, tasadipiy ittiriwetix yaki məqsətsizla birər nərsə
etip,□ 23 yaki adəm əltürgüdək hərqandaq bir taxni adəmni kərməy etip selip,
adəm əltürüp qoyoɣan bolsa, uning əslidə uningoɣa heqqandaq əqi bolmisa,
uningoɣa ziyankəxlik qilix niyitimu bolmisa; 24 bundaq əhwalda, jamaət xu qanun-
həkümlərgə asasən adəm əltürgüqi bilən qan qisas aloɣuqi otturisida kesim qilsun.
25 Jamaət tasadipiy adəm əltürüp qoyoɣuqini qan qisas aloɣuqi kixining qolidin
jəzmən qutquzuwalsun; ular uni qeqip beriwaloɣan panahliq xəhirigə *aman-esən*
qayturup bərsun; andin muqəddəs may bilən məsihləngən bax kahin əlüp kətküqə
u xu xəhərdə tursun. 26 Lekin tasadipiyliqtin adəm əltürüp qoyoɣan kixi əgər
qeqip beriwaloɣan panahliq xəhirining təwəsidin qikip kətkən bolsa, 27 xundaqla
qan qisas aloɣuqi kixi uni panahliq xəhirining pasillirining sirtida uqritip qelip
əltürüwətkən bolsa, undaqta qan qisas aloɣuqi qan təküx gunahini tartmaydu;
28 qünki tasadipiyliqtin adəm əltürüp qoyoɣan kixi əslidə bax kahin əlüp kətküqə
panahliq xəhiridə turuxi kerək idi; bax kahin əlüp kətkəndin keyin əz təwəliki
boloɣan zeminoɣa qaytip barsa bolidu.
29 — Bular silər turuxluq həmmə yərdə əwladmu-əwlad qanun-bəlgilimilər bolsun.
30 Baxqa birsini əltürgən qatilni bolsa, birnəqqə guwahqining guwahliqidin keyin
andin əltürüxkə bolidu; lekin pəqət birla guwahqining guwahliqi bolsa, u uni
əltürüxning səwəbi bolmaydu.■
31 Əlümgə layiq gunah ətküzgənlərgə, yəni qəstən adəm əltürgənlər üqün silər
heqqandaq tələm pulini qət'iy qobul qilmanglar; undaq kixi jəzmən əltürülüxi
kerək. 32 Xuningdək panahliq xəhərgə qeqip beriwaloɣan kixi üqün bax kahin əlüp
ketixtin ilgiri əz yerigə qaytip keliwelixioɣa heqqandaq tələm pulini qət'iy qobul
qilmanglar.
33 Xundaq qilsanglar, əzünglar turoɣan zeminni buloɣioɣan bolmaysilər, qünki qan
zeminni buloɣaydu; zeminda təkülgən qanoɣa dəl xu qanni təkkən kixining əz
qenidin baxqa heqqandaq kafarət kəltürüxkə bolmaydu. 34 Əzünglar olturoɣan
zeminni, yəni Mən Əzüm makan qiloɣan zeminni buloɣimanglar; qünki Mən
Pərwərdigar Israillar arisida makan tutquqidurmən.

36

Ayal mirashorning turmux quruxi tooɣrisidiki nizam

1 Yüsüp əwladlirining jəmətliridin Manassəhning nəwrisi, Makirning ooɣli Gilead-
ning əwladlirining jəmət baxliqliri Musa wə Israillarning kattiliri boloɣan
əmirlərning aldioɣa kelip mundaq dedi: — 2 «Pərwərdigar ilgiri oɣojamoɣa

■ **35:20** Qan. 19:11 □ **35:22** **«məqsətsizla»** — ibraniy tilida «məküngən halda əməs bolup...». ■ **35:30** Qan. 17:6; 19:15

qək taxlap zeminni Israil həlkigə miras kilip təksim kilip berixni buyruoƣan; oƣojammu Pərwərdigarning kerindiximiz Zəlofihadning mirasini uning kizlirioƣa təksim kilip berix tooƣrisidiki buyrukinimu aloƣan.■ 3 Lekin, ular Israillarning baxka kəbilisidikilərgə yatlik bolup kətsə, ularning mirasimu ata-bowilirimizning mirasidin qikip ularning ərlirining kəbilisining mirasioƣa koxulup ketidu; undak boloƣanda biz qək taxlap erixkən miras tügəydu. 4 Israillarning «azadlik yili» kəlgəndə ularning mirasi ularning ərlirining kəbilisining mirasioƣa koxulup ketidu; bundak boloƣanda ularning mirasi bizning ata-bowilirimizning mirasidin elip ketilidu».□

5 Musa Pərwərdigarning səzi boyiqə Israillaroƣa səz kilip mundak əmr kilip: — Yüsüp kəbilisidikilər tooƣra eytidu. 6 Zəlofihadning kizliri tooƣrisida Pərwərdigarning buyruoƣini mundak: «Ular əzliri halioƣan ərgə yatlik bolsa boluweridu, lekin əz jəməti, əz ata kəbilisidin boloƣan birigə yatlik boluxi kerək. 7 Xundak boloƣanda Israillarning mirasi bir kəbilidin yənə bir kəbiligə yətkilip kətməydu; Israillarning ƫərbiri əz ata-bowilirining kəbilisining mirasini qing tutup koyup bərməsliki kerək. 8 Israillarning ƫərbiri əz ata-bowilirining mirasini igiləx üqün Israil kəbililiridin miraska warislik kiloƣan ƫərbir kiz-ayal əz ata-bowilirining kəbilisidin boloƣan birsigə yatlik boluxi kerək. 9 Muxundak boloƣanda, Israillarning mirasi bir kəbilidin yənə bir kəbiligə yətkilip kətməydu; qünki Israil kəbililiri əz mirasini kolidin bərməsliki kerək, — dedi.

10 Pərwərdigar Musaoƣa kandak əmr kiloƣan bolsa, Zəlofihadning kizlirimu xundak kildi. 11 Zəlofihadning kizliridin Mahlah, Tirzah, ƫoglah, Milkah wə Noahlar əz taoƣilirining ooƣullirioƣa yatlik boldi.■ 12 Ular Yüsüpning ooƣli Manassəhning əwladlirining jəmətidikilərgə yatlik boldi; ularning mirasi yənila atisining kəbilisi iqidə kaldi.

13 Bular Pərwərdigar Yerihoning udulida, Iordan dəryasining boyidiki Moab tüzləngliklirida Musaning wasitisi bilən Israillaroƣa buyruoƣan əmrlər wə ƫəkümlərdur.

■ **36:2** Qəl. 26:55, 56; 27:7; 33:54; Yə. 17:3, 4 □ **36:4** **«azadlik yili»** — əslidə ibraniy tilida «buroƣa (qelix) yili» dəp atilatti. Keyin, uning qüxənqisi tezla «azadlik yili», «xadlik yili» degəngə əzgərdi. «Law.» 25-bab, bolupmu 25:10 wə izahatini kərüng. ■ **36:11** Qəl. 27:1

Қanun xərḩi

Pərwərdigarning meḩribanliқi — tarihni қayta bayan қilix

1 Təwəndə hatiriləngini Musaning Iordan dəryasining xərқiy təripidiki Paran bilən Tofəl, Laban, Ḩazirot, Di-Zaḩabning otturisida, yəni Sufning udulidiki qəltüzləngliktə, pütkül Israilоqa eytқan səzliridur: —
2 Ḩorəb teoқidin qiқip, Seir teoқining yoli bilən Қadəx-barneaoқa baroқuqə jəmiy on bir künlük yol idi. 3 Ḩalbuki, Musa bu barliқ səzlərni Pərwərdigarning ularni dəp əzigə tapilioқini boyiqə Israillaroқa eytқan waқti қiriқinqi yili, on birinqi ayning birinqi küni boldi; 4 bu waқit Musa Ḩəxbonni paytəht қiloқan Amoriylarning padixaḩi Siḩonni wə Axtarot wə Ədrəyni paytəht қiloқan Baxanning padixaḩi Ogni məoқlup қiloқandin keyinki məzgil idi. ■ 5 Xuning bilən Iordan dəryasining xərқiy təripidiki Moab zeminida Musa *pəyoқəmbər* bu қanun-təlimni xərḩləxkə baxlap, mundaқ dedi: —
6 «Pərwərdigar Hudayimiz Ḩorəb teoқida bizgə səz қilip: — «Silərning muxu taoқ ətrapida turoқan waқtinglar yetərlik boldi; 7 əmdi burulup səpərgə atlinip, Amoriylar turuwatқan egizlikkə wə uningoқa yeқin boloқan barliқ jaylaroқa, jümlidin Arabaḩ tüzləngliқigə, taoқliқlaroқa, oymanliққa, jənubқa, dengiz boylirioқa, uluoқ dərya, yəni Əfrat dəryasioқiqə Қanaaniylarning zemینioқa ḩəm Liwan zemینioқa beringlar. 8 Mana, Mən xu zeminni silərning aldinglaroқa қoydum; kiringlar, Pərwərdigar atabowiliringlaroқa, yəni Ibraḩim, Isḩaқ, Yaқup wə ularning əwladliriоqa: «Silərgə berimən» dəp қəsəm қiloқan zeminni igiləngla» — degənidi.■
9 Xunga Mən xu qaoқda silərgə: —
«Mən yüқünglarni yaloқuz kətürəlməymən. ■ 10 Pərwərdigar Hudayinglar silərni көpəytti; mana, bügün silər asmandiki yultuzlardək nuroқunsilər. 11 Atabowanglarning Hudasi boloқan Pərwərdigar dərwəқə silərni ḩazirқidin yənə ming ḩəssə көpəytkəy, xundaқla wədə қiloқinidək silərgə bəht-bərikət ata қiloқay! 12 Lekin mən əzüm yaloқuz қandaқmu silərning japaliringlarni, yüқünglarni wə talax-tartixinglarni kətürələymən? 13 Əzünglar üqün ḩərқaysi қəbililiringlardin danixmən, yorutuloқan mətiwərlərni tallanglar, mən ularni üstünglərgə yolbaxqi қilimən» — dedim.
14 Silər bolsanglar manga: — «Sening eytқining yahxi gəp boldi», dedinglar. 15 Xuning bilən mən қəbililiringlardin munəwwər adəmlərni, yəni danixmən ḩəm mətiwər adəmlərni tallap, üstünglərgə yolbaxqi қilip, mingbexi, yüzbexi, əllikbexi wə onbexi қilip təyinləp, қəbililiringlar üqün ḩərhil əməllərni tutuxқa tiklidim. 16 Xu qaoқda mən aranglardiki sorақqiloroқa: «Қerindaxliringlar arisidiki ərz-dəwalarni soranglar, қerindax bilən қerindaxning otturisida wə puқraying bilən қoxna olturoқan yaқa yurtluқlar otturisida adil ḩəküm qiқiringlar; ■ 17 ḩəküm qiқaroқanda ḩeqқandaқ kixining yüz-hatirisini қilmanglar; məyli kiqik bolsun, qong bolsun silər ḩəmmisiningla ixlirini soranglar. Silər insanlarning səlitidin қorқmasliқinglar kerək, qünki muxu ḩəküm qiқirix ixi Hudaoқa təwə ixtur. Silərgə təs qüxidioқan ix bolsa, mening aldimoқa elip kelinglar, mən uni anglaymən» — dedim. ■ 18 Əyni qaoқda mən қilixқa kerək boloқan barliқ ixlar tooқruluқ tapilioқanmən.

Қadəx-Barneadiki Hudaoқa boloқan ixənqsizlik

■ **1:4** Qəl. 21:24,33 ■ **1:8** Yar. 15:18; 17:7, 8 ■ **1:9** Mis. 18:18 ■ **1:16** Yḩ. 7:24 ■ **1:17** Law. 19:15; 1Sam. 16:7; Pənd. 24:23; Yaқ. 2:1

19 Biz Pərwərdigar Hudayimiz bizgə buyruoɣandək Ḥorəbtin qikip, Amoriylarning taoɣlikioɣa barduk wə silər xu yoldiki bipayan, dəḥxətlik qəlni kərdunglar; biz uning ḥəmmisidin ətüp, Қadəx-Barneaoɣa kəlduk. 20 Wə mən silərgə: — «Silər Pərwərdigar Hudayimiz bizgə ata kilidioɣan, Amoriylarning teoɣioɣa yetip kəlduk. 21 Mana, Pərwərdigar Hudayinglar bu zeminni aldinglaroɣa koydi; ata-bowanglarning Hudasi Pərwərdigar silərgə eytқandək, xu yərgə qikip uni igiləngla; қorқmanglar, ḥeq ḥodukmanglar» — dedim.
22 Xuning bilən silər ḥəmminglar yenimoɣa kelip manga: — «Biz zeminoɣa kirixtin ilgiri aldin adəmlərni əwətəyli; ular biz üqün u yərni kəzitip, qikiximiz kerək boloɣan yol wə biz uqraydioɣan xəḥərlər tooɣruluk həwər yətküzsun» — dedinglar.
23 Bu ix nəzirimgə muwapik kərünüp, mən aranglardin on ikki adəmni, yəni ḥərқaysi қəbilidin birdin adəmni tallidim. ■ 24 Ular yoloɣa atlinip taoɣқa berip, Əxkol jiloɣisioɣa qüxüp u yərni təkxürüp kərüxti. □ ■ 25 Ular қollirioɣa xu zemindiki mewilərdin elip bizgə kəltürdi wə məlumat berip: «Pərwərdigar Hudayimiz bizgə təқdim kiloɣan bu zemin yahxidur» — dedi.
26 Ḥalbuki, silər zeminoɣa qikixқa unimidinglar, Pərwərdigar Hudayinglarning əmrigə қarxi qikip Uningoɣa asiylik kildinglar ■ 27 wə əz qediringlarda қaқxap: «Pərwərdigar bizgə əq boloɣanlikidin bizni Amoriylarning қolioɣa tapxurup ḥalak kilix üqün Misir zeminidin qikaroɣan. 28 Əmdi biz nəgə bararmiz? Qünki қerindaxlirimiz: «Xu yərdiki adəmlər bizdin qong ḥəm egiz bir həlk ikən; ularning xəḥərliri intayin qong, sepilliri asmanoɣa takixidikən; uning üstigə biz xu yərdə Anakiylarni bayқiduk», dəp kənglimizni parakəndə kiliwətti» — dedinglar.□ ■
29 Xunga mən silərgə: «Қorқmanglar, ularning aldida dəkkə-dükkigə qüxmənglar; 30 silərning aldinglarda mangidioɣan Pərwərdigar Hudayinglar Misir zeminida kəz aldinglarda barlik kiloɣanliridək silər üqün jəng kilidu; 31 silər yənə qəl-bayawandimu barlik mangoɣan yolliringlarda muxu yərgə yetip kəlgüqə insan əz ooɣlini қuqikida kətürginidək Pərwərdigar Hudayinglarningmu silərni kətürginini kərdunglar. 32-33 Xuningdək gərqə U yənə keqidə otta, kündüzdə bulut iqidə silərning aldinglarda mengip, bargaḥ tikküdək yərlərni izdəp tepix üqün yürgən bolsimu, bu ixta Pərwərdigar Hudayinglaroɣa ixənmidinglar.■
34 Pərwərdigar bu səzlərni kiloɣan awazinglarni anglap oɣəzəplinip: 35 «Bu rəzil dəwrdikilərdin ḥeqbir adəm ḥərқandaқ yol bilən Mən ata-bowilirioɣa təқdim kilixni қəsəm kiloɣan bu yahxi zeminni kərgüqi bolmaydu! ■ 36 Pəқət Yəfunnəḥning ooɣli Kaləb pütün қəlbi bilən Pərwərdigaroɣa əgəxkəqkə, xula zeminni kəridu wə u əz puti bilən kezip qikқan barlik yərni uningoɣa wə uning balilirioɣa berimən» — dəp қəsəm kildi.□
37 Xu qaoɣda Pərwərdigar silərning səwəbinglardin məndinmu aqqikландi wə: «Sənmu xu yərgə kirgüqi bolmaysən. □ ■ 38 lekin aldingda hizməttə turuwatқan Nunning ooɣli Yəxua kirələydu. Uni küqləndürgin, qünki u Israillarni uningoɣa miras kilduridu. 39 Xuningdək silərning: «Ular *düxmənlərning* oljisi bolup қalidu» degən kiqik baliliringlar, yəni bügünki kündə yahxi-yamanni pərk etəlməydioɣan baliliringlar bolsa, kiridu; Mən u yərniularoɣa ata kilimən wə ular uni igiləydu.
40 Lekin silər bolsanglar, burulup Kizil Dengizoɣa baridioɣan yol bilən qəl-bayawanoɣa

---

■ **1:23** Qəl. 13:2-38. □ **1:24** **«yoloɣa atlinip»** — ibraniy tilida «yoloɣa burulup» ■ **1:24** Qəl. 13:23 ■ **1:26** Qəl. 14:2 □ **1:28** **«qong ḥəm egiz bir həlk»** — yaki «kəp ḥəm egiz bir həlk». **«Anakiylar»** — yooɣan boyluk gigant adəmlər idi («Qəl.» 13:33, «Қan.» 2:10, 21, 9:2ni kərüng). ■ **1:28** Qəl. 13:28 ■ **1:32-33** Mis. 13:21 ■ **1:35** Qəl. 14:22, 23; Zəb. 95:10-11 □ **1:36** **«Pəқət Yəfunnəḥning ooɣli Kaləb pütün қəlbi bilən Pərwərdigaroɣa əgəxkəqkə,...»** — muxu wəkə «Qəl.» 13-14-babta hatirilinidu. □ **1:37** **«Xu qaoɣda Pərwərdigar silərning səwəbinglardin məndinmu aqqikландi»** — muxu wəkə «Qəl.» 20:1-13də hatirilinidu. ■ **1:37** Qəl. 20:12; 27:14; Қan. 3:26; 4:21; 34:4

qayttinglar» — dedi.□
41 Xu qaoɣda silər manga jawab berip: «Biz dərwəqə Pərwərdigar aldida gunaḥ sadir qilduq. Xuning üqün biz ḥazir Pərwərdigar Hudayimiz bizgə qiloɣan barliq əmri boyiqə jəng qiloɣili qiqimiz» — dedinglar. Xuning bilən silərning ḥərbiringlar əz beximqiliq qilip qoral-yaraqliringlarni esip, taoɣqa qiqmaqqi boldunglar. 42 Lekin Pərwərdigar manga: Ularoɣa: — «Qiqmanglar, jəng qilmanglar, qünki Mən aranglarda əməsmən; silər qoqum düxmənliringlar aldida məoɣlup bolisilər», degin, dedi.
43 Mən silərgə səz qildim, lekin silər qulaq salmidinglar, bəlki Pərwərdigarning səzigə qarxi qiqip asiyliq qilip, əz beximqiliq qilip taoɣqa qiqtinglar. 44 Lekin taoɣda turoɣan Amoriylar silərgə qarxi atlinip, bir top ḥərilərdək silərni taki Hormaḥoɣiqə qooɣlap, Seirda silərni qiliqlap əltürdi. 45 Silər qaytip kelip Pərwərdigar aldida yioɣa-zar kətürdünglar, əmma Pərwərdigar pəryadinglarni anglimidi, ya uningoɣa qulaq salmidi.
46 Xuning bilən silər Qadəxtə nuroɣun künlər turup qaldinglar — silər qanqə künlər xu yərdə turdunglar!□

2

Qadəx-barneadin Moabqa boloɣan səpər

1 Andin biz burulup, Pərwərdigar manga eytqandək Qizil dengizoɣa baridioɣan yol bilən səpərgə atlanduq; biz nuroɣun künlər Seir teoɣi ətrapida aylinip yürduq.
2 Pərwərdigar manga səz qilip: —
3 «Silərning muxu taoɣni aylinip turoɣan waqtinglar yetərlik boldi; əmdi ximal tərəpkə burulunglar. 4 Həlqqə: — Silər Seirda turuwatqan qerindixinglar Əsawlarning qegrisidin ətidioɣan boldunglar; ular silərdin qorqidu, xunga bək ehtiyat qilip, 5 ularoɣa jəng qozoɣimanglar; qünki mən silərgə ularning zeminidin ḥətta tapanqiliq yərnimu bərməymən; qünki Seir teoɣini Əsawoɣa miras qilip bərdim. ■ 6 Silər ularoɣa pul tələp ozuq-tülük setiwelinglar, pul tələp su setiwelinglar. □
7 Qünki Pərwərdigar Hudayinglar qolunglardiki barliq əjirni bərikətləp kəlgən; U silərning bu bipayan qəl-bayawandin mengip ətüwatqininglarda ḥəmmini bildi; Pərwərdigar Hudayinglar bu qirik yil silər bilən billə boldi; ḥeq nərsidin kəm bolmidinglar» — dedi.□
8 Xuning bilən biz Seirda turuwatqan qerindaxlirimiz Əsawlarning zeminidin wə Arabaḥ tüzlənglikidin, xundaqla Elat wə Ezion-Gəbərdin ətüp, burulup Moabdiki qəl-bayawan yoli bilən mangduq. 9 Pərwərdigar manga: «Moabiylarni awarə qilmanglar yaki ularoɣa jəng qozoɣimanglar; qünki Mən ularning zeminini silərgə miras qilip bərməymən; qünki Mən Ar xəḥər-zeminini Lutning əwladlirioɣa miras qilip bərdim» — dedi □ 10 (Əmiylər əslidə xu yərdə turatti; ular Anakiylaroɣa ohxax küqlük, sani kəp, egiz boyluq bir həlq idi. 11 Ular Anakiylardək «gigantlar» dəp

□ **1:40 «Qizil Dengiz»** — yaki «Qomuxluq dengiz». □ **1:46 «...silər Qadəxtə nuroɣun künlər turup qaldinglar — silər qanqə künlər xu yərdə turdunglar!»** — bu ayətning ibraniy tilidiki mənisini qüxinix təs. Baxqa ikki hil tərjimisi: «... silər Qadəxtə alliqaqan turoɣan künlərdək (yəni 40 kün) xu yərdə turup qaldinglar» yaki «...silər baxqa yərlərdə qanqilik turoɣan bolsanglar, Qadəxtimu xunqilik turup qaldinglar» (demək, qəl-bayawanda kezip yürgən 38 yilning yerimi, yəni 19 yil Qadəx-Barneada ətkən). ■ **2:5** Yar. 36:8 □ **2:6 «Silər ularoɣa pul tələp...»** —ibraniy tilida «Silər ularoɣa kümüx tələp...». □ **2:7 «...U silərning... ətüwatqininglarda ḥəmmini bildi»...»** — muxu səz bəlkim «U (Huda) silərdin həwər elip kəldi» degən mənini əz iqigə alidu. □ **2:9 «Lutning əwladliri»** — demək, Moabiylar wə Ammoniylar («Yar.» 19:30-38ni kərüng).

ḫesablinidu; lekin Moabiylar ularni «Əmiylər» dəp ataydu. □ 12 Seirda əslidə
Ḫoriylar turatti; lekin Əsawlar Ḫoriylarni zeminidin ḫəydiwetip, ularni yoḳitip
ornioŋa olturaḳlaxti — huddi Israillar Mənki Pərwərdigar ularoŋa təḳdim ḳiloŋan,
ularning təwəliki boloŋan zeminoŋa ḳiloŋinioŋa ohxax).
13 *Pərwərdigar:* «Əmdi ḫazir ornunglardin turup Zərəd eḳinidin ətünglar» dedi.
Buni anglap biz Zərəd eḳinidin ettuḳ.
14 Ḳadəx-Barneadin ayrilip Zərəd eḳinidin ətküqə boloŋan künlər ottuz səkkiz yil
boldi; bu dəl huddi Pərwərdigar ularoŋa ḳəsəm ḳiloŋinidək, u dəwrdiki jəngqilər
bargaḫtin pütünləy yoḳitiloŋuqə boloŋan ariliḳtiki waḳit idi. □ 15 Dərwəḳə
Pərwərdigarning ḳoli ularni bargaḫtin yoḳitip tügətküqə ularni ḫalak ḳilixḳa ḳarxi
qiḳḳanidi.
16 Wə xundaḳ boldiki, xu jəngqilər ölüp həlḳ arisidin pütünləy tügigəndin keyin,
17 Pərwərdigar manga səz ḳilip: —
18 «Silər bügün Moabning, yəni Arning qegrisidin ətisilər. 19 Xuning bilən
silər Ammoniylaroŋa yeḳin kelisilər; əmma ularni awarə ḳilmanglar yaki ularoŋa
jəng ḳozoŋimanglar; qünki Mən Ammoniylarning zeminini silərgə miras ḳilip
bərməymən; qünki Mən uni Lutning əwladlirioŋa miras ḳilip bərdim» — dedi.□
20 (bu zeminmu «gigantlarning zemini» ḫesablinidu; qünki ilgiri gigantlar xu yərdə
turoŋanidi; Ammoniylar ularni «Zamzumlar» dəp ataydu. □ 21 Ular Anakiylaroŋa
ohxax küqlük, sani kəp, egiz boyluḳ bir həlḳ idi. Pərwərdigar ularni *Ammoniylarning*
aldida yoḳitixi bilən *Ammoniylar* ularni zeminidin məḫrum ḳilip, ularning ornioŋa
olturaḳlaxḳanidi. 22 Pərwərdigar Seirda turoŋan Əsawlar üqünmu ohxax ix ḳildi,
ularning aldidin Ḫoriylarni yoḳatti; xuning bilən Əsawlar ularni zeminidin məḫrum
ḳilip, bügüngə ḳədər ularning ornioŋa olturaḳlaxḳanidi. 23 Wə Gaza xəḫirigiqə kənt-
ḳixlaḳlarda olturaḳlaxḳan awwiylarni bolsa, Kaftordin qiḳḳan Kaftoriylar yoḳitip,
ularning ornioŋa olturaḳlaxti).□
24 — «Əmdi ornunglardin ḳozoŋilinglar, səpiringlaroŋa qiḳinglar; Arnon dəryasidin
ətünglar; mana, Mən Ḫəxbonning padixaḫi Amoriy Siḫonni wə uning zemininimu
ḳolunglaroŋa tapxurdum; ixni baxlanglar, zeminni igiləxkə, uning bilən jəng ḳilixḳa
qiḳinglar; 25 Mən bügündin baxlap silərning ḳorḳunqunglar wə wəḫxitinglarni
pütkül asman astidiki həlḳlər üstigə qüxürimən; ular silərning həwiringlarni anglap
silərning tüpəylinglardin titrəp dəkkə-dükkigə qüxidu».

Ḫəxbonning padixaḫi Siḫon məoŋlup bolidu

26 Xu qaoŋda mən Ḫəxbonning padixaḫi Siḫonoŋa Kədəmot qəlidin əlqilərni əwətip,
tinqliḳ salimi yollap: — ■
27 «Bizning zeminingdin ətüximizgə yol ḳoyoŋaysən; ongoŋa, soloŋa burulmay,
pəḳətla yoldin qiḳmay mangimiz. ■ 28 Sən manga ozuḳ-tülükni puloŋa setip

---

□ **2:11 «Ular Anakiylardək «gigantlar» dəp ḫesablinidu»** — ibraniy tilida «Rəfayiylar» degən sözlər bilən ipadilinidu. □ **2:14 «Ḳadəx-Barneadin ayrilip Zərəd eḳinidin ətküqə boloŋan künlər ottuz səkkiz yil boldi...»** — 1:34-39ni wə «Qəl.» 14:26-34ni kərüng. Hudaning səzigə ixənmigən, yigirmə yaxtin axḳan barliḳ «jəngqilər»ning ḫəmmisi («xu dəwr»də 20 yaxtin 60 yaxḳiqə boloŋanlar) Huda wədə ḳiloŋan zeminni kərməy qəl-bayawanda ölüp tügigənidi. □ **2:19 «Lutning əwladliri»** — demək, Moabiylar wə Ammoniylar («Yar.» 19:30-38ni kərüng). □ **2:20 «gigantlarning zemini»** — yaki «Rəfayiylarning zemini». □ **2:23 «Gaza»** — muxu yərdə Gaza «Azzaḫ» deyilidu. **«....kənt-ḳixlaḳlarda olturaḳlaxḳan awwiylarni bolsa, Kaftordin qiḳḳan Kaftoriylar yoḳitip, ularning ornioŋa olturaḳlaxti»** — Musa pəyoŋəmbər nemixḳa Israillaroŋa bu tət yərdiki gigantlar (Əmiylar, Anakiylar, Ḫoriylar wə Awwiylar)ni tiloŋa alidu? Xübḫisizki, u Israillaroŋa: «Ḳaranglar, Huda bu etiḳadsiz həlḳlər (Ammoniylar, Əsawlar ḳatarliḳ) aldida bu gigantlarni yoḳatḳan yərdə, silər Ḳanaanoŋa qiḳip xu yərdə turuwatḳan gigantlar bilən soḳuxuxtin zadi nemixḳa ḳorḳisilər?» dəp rioŋbətləndürməkqi bolidu. Kaftor — Kret arali. ■ **2:26** Qəl. 21:21; Ḫak. 11:19 ■ **2:27** Qəl. 21:21,22

berisən, suni pulοla setip berisən; biz pəqətla piyadə mengip ətimiz, halas.
29 Seirda turuwatqan Əsawlar, Arda turuwatqan Moabiylar bizgə muamilə qilοlandək
sənmu biz Iordan dəryasidin ətüp, Pərwərdigar Hudayimiz bizgə təqdim qilidiοlan
zeminοla kirgüqə xundaq muamilə qilοlaysən» — dedim.
30 Lekin Həxbonning padixahi Sihonning bizning u yərdin ətüximizgə yol qoyοlusi
yoq idi; qünki Pərwərdigar Hudayinglar uni silərning qolunglarοla tapxurux üqün
uning roh-kəlbini qattiq, kənglini jahil qiliwətkən (bügünki əhwal dərwəqə xundaq).
31 Pərwərdigar manga: «Mana, Mən aldinglarda Sihonni wə uning zeminini silərgə
tapxuruxqa baxlidim; ixni baxlanglar, uning zeminini igiləx üqün uni ixοlal qilixqa
kirixinglar» — dedi.
32 Sihon dərwəqə əzi wə barliq həlqi biz bilən qarxilixix üqün jəng qilixqa Yahazοla
qikti. ■ 33 Lekin Pərwərdigar Hudayimiz uni bizning aldimizda qolimizοla tapxurdi;
biz uning əzini, ooullirini wə barliq həlqini urup məοlup qilduq. ■ 34 Xu qaοda
biz uning barliq xəhərlirini ixοlal qilip ularni pütünləy halak qilduq; ulardiki
barliq ərkək, qiz-ayal wə balilarni birinimu qoymay yoqattuq; ulardin heqqaysisini
tirik qoymiduq. □ 35 Biz pəqət əzlirimiz üqün qarwa mallirini wə ixοlal qilοlan
xəhərlərdin olja οləniymət alduq.
36 Arnon dəryasi boyidiki Aroərdin wə xu yərdiki jiloidiki xəhərdin tartip Gileadqiqə
heqqandaq xəhər bizgə təng keləlmidi; Pərwərdigar Hudayimiz bizning aldimizda
həmmisini məοlubiyətkə uqratti. □ 37 Halbuki, silər Ammoniylarning zeminiοla,
qegrisi bolοlan pütkül Yabbok wadisiοla, taοldiki xəhərlərgə yaki Pərwərdigar
Hudayimiz bizgə mən'i qilοlan hərqaysi yərgə yeqinlaxmidinglar.

3

Baxanning padixahi Ogning məοlup qilinixi

1 Andin biz burulup, Baxanοla baridiοlan yol bilən qikip mangduq; Baxanning
padixahi Og wə barliq həlqi bizgə qarxi jəng qilixqa Ədrəygə qikti. ■ 2 Pərwərdigar
manga: «Uningdin qorqmiοin; qünki Mən uni, uning həlqi wə zeminini qolungοla
tapxurdum; Həxbonda turοlan Amoriylarning padixahi Sihonni nemə qilοlan bolsa,
unimu xundaq qilisən» — dedi.■
3 Pərwərdigar Hudayimiz dərwəqə Baxanning padixahi Ogni wə barliq həlqini
qolimizοla tapxurdi; biz uningοla hujum qilip ulardin heqkimni qaldurmay qirduq.
4 Xu waqitta biz uning barliq xəhərlirini ixοlal qilduq; biz uning xəhərliridin
igilimigən birsimu qalmidi. Bular Baxandiki Ogning padixahliqi, yəni pütkül
Argob rayoni bolup, jəmiy atmix xəhər idi. 5 Bu xəhərlərning həmmisi egiz
sepillar wə baldaqliq qowuqliri bilən mustəhkəm qilinοlanidi; ularοla qaraxliq yeza-
kəntlər intayin kəp idi. 6 Biz ularni Həxbonning padixahi Sihonni qilοlinimizdək
təltəküs yoqattuq — Barliq xəhərlər, ərlər, ayal-balilarni qoymay həmmisini təltəküs
yoqattuq. □ 7 Biz pəqət əzlirimiz üqün barliq qarwa-mallarni wə xəhərlərdin olja
οləniymət alduq.

■ **2:32** Qəl. 21:23 ■ **2:33** Qan. 29:6 □ **2:34 «…biz uning barliq xəhərlirini ixοlal qilip ularni pütünləy halak qilduq»** — «halak qilduq» degən səzlər Hudaning buyruxi bilən məlum bir əl, xəhər yaki hərtürlük nərsini təltəküs yoqitixni bildüridu. □ **2:36 «Arnon dəryasi boyidiki Aroərdin wə xu yərdiki jiloidiki xəhərdin tartip…»** — baxqa birhil tərjimisi: «Arnon dəryasi boyidiki Aroər, yəni jiloidiki xəhərdin tartip…». **«heqqandaq xəhər bizgə təng keləlmidi»** — yaki «bizgə nisbətən heq xəhər sepili egiz kəlmidi». ■ **3:1** Qəl. 21:33; Qan. 29:6 ■ **3:2** Qəl. 21:34 □ **3:6 «təltəküs yoqitix»** — muxu səz Hudaning buyruxi bilən məlum bir əl, xəhər yaki hərtürlük nərsini toluq yoqitixni bildüridu.

8 Xu qaoɳda biz Iordan dəryasining xərқ təripidə turuxluқ Amoriylarning ikki
padixaḥining қolidin zeminini, yəni Arnon dəryasidin Ḥərmon teoɳioɳiqə boloɳan
zeminini tartiwalduқ □ 9 (Ḥərmon teoɳini Zidoniylar «Sirion», Amoriylar «Senir»
dəp ataydu); 10 Biz yənə tüzləngliktiki barliқ xəḥərlər, pütkül Gilead wə Baxan
padixaḥi ogning padixaḥliқidiki Salikaḥ wə Ədrəy xəḥərlirigiqə, Baxanning barliқ
zeminini igiliduқ 11 (xu qaoɳda gigantlarning қaldukidin pəқət Baxanning padixaḥi
Og қaloɳanidi; uning kariwiti təmürdin yasaloɳanidi; mana, u Ammoniylarning
Rabbaḥ xəḥiridə saқliniwatmamdu? Uning uzunluki tokқuz gəz, kəngliki tət gəz.
«Gəz» — adəttiki adəmning jəyniki ɵlqəm қilinoɳan).□
12 Biz xu qaoɳda igiligən zemin mundaқ: — Arnon dəryasi yenidiki Aroər
xəḥiridin tartip, Gilead taoɳliқining yerimini wə uningdiki xəḥərlərni Rubən wə Gad
қəbilisidikilərgə təқdim қildim; ■ 13 Gileadning қaloɳan zemini wə Og padixaḥning
zemini boloɳan pütkül Baxanni mən Manassəḥning yerim қəbilisigə təқdim қildim
(pütkül Argob rayoni, yəni pütkül Baxan «gigantlarning zemini» deyilidu. □
14 Manassəḥning ooɳli Yair pütkül Argob rayonini, yəni Baxanni Gəxuriylar wə
Maakatiylarning qegrisioɳiqə igiligən wə uni ɵz ismi bilən «Ḥawwot-Yair» dəp
atioɳan. Bügüngə қədər u xundaқ atalmaқta). □ 15 Gileadni bolsa mən Makiroɳa
təқdim қildim. 16 Rubəndikilər wə Gadtikilərgə mən Gileadtin Arnon dəryasioɳiqə
(wadining otturisi qegra idi), xundaқla Ammoniylarning qegrasi boloɳan Yabbok
dəryasioɳiqə boloɳan zeminni təқdim қildim; 17 yənə Pisgaḥ taoɳliki astida yatқan
Arabaḥ tüzləngliki (taoɳliқ tüzlənglikning xərқiy təripidə) wə Iordan dəryasining
Kinnərət kəlidin tartip Tuz dengizoɳiqə boloɳan қismini uloroɳa qegra қilip bərdim.□

Iordan dəryasining xərқiy təripidiki ikki yerim қəbiligə boloɳan kərsətmilər

18 Mən xu qaoɳda silərgə: —
Pərwərdigar Hudayinglar ɵzünglarning təəlluқatinglar bolsun dəp igilixinglar
üqün bu zeminni silərgə ata қiloɳan; aranglardiki jəngqilər jənggə təyyarlinip
қorallanoɳan ḥalda қerindaxliringlar boloɳan Israillarning aldida dəryadin
ɵtünglar; ■ 19 Pəқət bala-qaқiliringlar wə mal-qarwiliringlar (mal-qarwiliringlarning
kəplikini bilimən) mən silərgə təқsim қiloɳan xəḥərlərdə қalsun; 20 Pərwərdigar
қerindaxliringloroɳa silərning aram aloɳininglardək aram bərgüqə, ular
Pərwərdigar Hudayinglar Iordan dəryasining u təripidə uloroɳa təқdim қiloɳan
zeminni igiligüqə ular bilən birgə *jəng қilinglar*; andin silər ḥərbiringlar mən
silərgə təқsim қiloɳan ɵz təəlluқatinglaroɳa қaytisilər» — dəp tapilioɳanmən.
21 Xu qaoɳdimu mən Yəxuaoɳa: «Sən Pərwərdigar Hudayinglarning muxu ikki
padixaḥқa қiloɳanlirining ḥəmmisini ɵz kɵzüng bilən kərdüng; Pərwərdigar sən
baridioɳan yərdiki padixaḥliқlarnimu xuningoɳa ohxax қilidu. ■ 22 Silər ulardin
қorқmanglar; qünki Pərwərdigar Hudayinglar ɵzi silər üqün jəng қilidu» — dəp
tapilioɳanmən.
23 Xu qaoɳda mən Pərwərdigardin ɵtünüp: —

□ **3:8 «Iordan dəryasining xərқ təripidə»** — ibraniy tilida «Iordan dəryasining bu təripidə» □ **3:11 «gigantlarning қaldukliridin»** — ibraniy tilida «Rəfayiylarning қaldukliridin». **«uning kariwiti»** — yaki «uning meyit sanduki». **«gəz»** — Muқəddəs Kitabta ixlitilgən «gəz»ni bəlkim bir «jəynək» deyixkə tooɳra kelidu, yəni adəmning jəynikidin barmaқlirining uqioɳiqə boloɳan arilik (təhminən 45 santimetr) idi. Muxu yərdə «gəz» «gigantlar»ning jəyniki bilən əməs, «adəttiki adəm»ning jəyniki bilən ḥesablinidu. ■ **3:12** Qəl. 32:33 □ **3:13 «gigantlarning zemini»** — yaki «Rəfayiylarning zemini». □ **3:14 «Ḥawwot-Yair»** — yəni «Yairning yeza-kəntliri». Yair Manassəḥning əwladi. □ **3:17 «Kinnərət kəli»** — «Kinnərət kəli» keyin «Galiliyə dengizi», «Tiberius dengizi» dəpmu ataloɳan. «Kinnərət»ning mənisi «qiltar» — kəlning xəkli qiltarsimandur. **«Tuz dengizi»** — yəni «Ɵlük Dengiz». ■ **3:18** Qəl. 32:20 ■ **3:21** Qəl. 27:18

24 «I Rəb Pərwərdigar, Sən Өz қulungoға Өz uluoғluқung wə küqlük қolungni
ayan қilixқa kirixting; qünki məyli asmanlarda yaki zeminda bolsun Sening
қiloғanliringoға wə küq-қudritinggə təng kəlgüdək xundaқ ilaḥ barmu? ■ 25 Səndin
ətünümənki, meni Iordan dəryasidin ətüp, xu yərdiki yahxi zeminni — Xu yahxi
taoғliқni wə Liwanni kərüxkə nesip қiloғaysən», — dedim.
26 Lekin Pərwərdigar silərning səwəbinglar tüpəylidin manga oғəzəplinip iltijay-
imoға қulaқ salmidi, bəlki manga: «Boldi, bəs! Bu ixni aldimda ikkinqi tiloға
aloғuqi bolma. □ ■ 27 Sən Pisgaḥning qoққisioға qiқip bexingni kətürüp, өz kөzüng
bilən məoғribkə, ximaloға, jənubқa wə məxriққə tikilip қara; qünki sən muxu
Iordan dəryasidin ətməysən. 28 Yəxuaoға wəzipini tapilioғin, uni rioғbətləndürüp
yürəklik қil; qünki u bu həlқning aldidin ətüp sən kəridioған xu zeminoға ularni igə
қiloғuzidu» — dedi.
29 Xuning bilən biz Bəyt-Peorning udulidiki wadida turup қalduқ.

4

Əḥdidə kərsitilgən imtiyazlar — Musa səzini dawam қilidu

1 — Əmdi, i Israil, mən silərgə өgitidioған muxu bəlgilimilərgə ḥəm ḥөkümlərgə
қulaқ selinglar; ularoға əməl қilsanglar ḥayatliқ tapisilər wə xundaқla ata-
bowiliringlarning Hudasi Pərwərdigar silərgə təқsim қilidioған zeminoға kirip
uni igiləysilər. ■ 2 Mən silərgə tapxuridioған Pərwərdigar Hudayinglarning
muxu əmrlirigə əməl қilixinglar üqün, mən silərgə əmr қiloған səzgə ḥeqnemini
қoxmanglar ḥəmdə uningdin ḥeqnemini qiқiriwətmənglar. ■
3 Silər өz kөzlirnglar bilən Pərwərdigarning Baal-Peorning tüpəylidin қiloған
ixlirini kөrgənsilər; qünki Baal-Peoroға əgəxkənlərning ḥəmmisini Pərwərdigar
Hudayinglar aranglardin yoқatti; □ ■ 4 Lekin Pərwərdigar Hudayinglaroға qing
baoғlanoғanlardin ḥərbiringlar bügüngə қədər ḥayat turuwatisilər.
5 Mana, mən Pərwərdigar Hudayim manga əmr қiloғandəқ, kirip igiləydioған
zeminda turoғanda ularoға əməl қilsun dəp silərgə bəlgilimə ḥəm ḥөkümlərni
өgəttim. 6 Silər ularni qing tutup əməl қilinglar; qünki xundaқ қilsanglar bu
ḥөkümlərning ḥəmmisini angliоған həlқlərning kөz aldida silərning dana wə
yorutuloған bir həlқ ikənlikinglar ispatlinidu; ular dərwəқə: «Bu uluo əl dərḥəқiқət
dana ḥəm yorutuloған bir həlқ ikən» — dəydu. 7 Qünki Pərwərdigar Hudayimizning
bizning Uningoға nida қiloған ḥərbir tiləklirimizdə bizgə yeқin turoғinidəқ, өzigə
yeқin turoған bir Hudasi boloған bizgə ohxax baxқa bir uluo əl barmu? ■ 8 Mən
aldinglaroға қoyoған muxu pütkül қanundikidəқ adil bəlgilimilər ḥəm ḥөkümlərgə
igə boloған silərdəқ baxқa bir uluo əl barmu?

Ḥorəbtiki əḥdə tooғruluқ əslitip-agaḥlandurux

9 Өz kөzünglar bilən kөrgən ixlarni untumasliқinglar, ḥətta өmrünglarning barliқ
künliridə kəlbinglardin qiқarmasliқinglar üqün өzünglaroға eḥtiyat қilinglar
wə ihlasliқ bilən kəlbinglarni *ezixtin* saқlanglar; xuningdəқ silər kөrgininglarni
baliliringlaroға wə baliliringlarning baliliriоға yətküzünglar; ■ 10 Silər Ḥorəb teoғida

■ **3:24** 1Sam. 2:2; Zəb. 89:7, 8, 9 □ **3:26** **«...Pərwərdigar ... səwəbinglar ... manga oғəzəplinip iltijayimoға қulaқ salmidi»** — «Qəl.» 20:1-13ni kөrüng. ■ **3:26** Қan. 1:37; 31:2; 34:4 ■ **4:1** Law. 19:37; 20:8; 22:31 ■ **4:2** Қan. 13:1; Pənd. 30:6; Wəḥ. 22:18 □ **4:3** **«Baal-Peor»** — bir hil but. «Qəl.» 25-babni kөrüng. **«Pərwərdigarning Baal-Peorning tüpəylidin қiloған ixlirini kөrgənsilər»** — «Qəl.» 25-babni kөrüng. ■ **4:3** Qəl. 25:4; Yə. 22:17 ■ **4:7** Қan. 26:19 ■ **4:9** Қan. 6:7; 11:19

Pərwərdigar Hudayinglarning aldida turoɣan küni Pərwərdigar manga: «Həlkni Mening səzlirimni anglixi üqün yenimoɣa yioɣkin; xuning bilən ular səzlirimni əginip, yər yüzidiki barlik künliridə Məndin əyminidu wə balilirioɣa əgitidu» — degənidi. 11 Silər yekin kelip taoɣning tüwidə turdunglar; bu taoɣning oti asmanlarning baoɣrioɣiqə köyüp yətti, ḫəmdə karangoɣuluk, bulutlar wə sür taoɣni kaplidi; ■ 12 Pərwərdigar otning otturisidin silərgə səz kildi; silər səzlərning sadasini anglidinglar, lekin ḫeq xəkilni kərmidinglar; silər pəkət bir awazni anglidinglar. 13 Wə U xu qaoɣda silərgə əmr kiloɣan əḫdisini, yəni «on əmr»ni ayan kildi wə ularni ikki tax tahtay üstigə pütti. □ 14 Wə xu qaoɣda Pərwərdigar manga əmr kilip, silər dəryadin ətüp igiləydioɣan zeminda ularni ularoɣa əməl kilixinglar üqün silərgə bəlgilimilər ḫəm ḫəkümlərni əgitixni tapilidi.
15 Əzünglaroɣa naḫayiti eḫtiyat kilinglarki (qünki Pərwərdigar Ḫorəb teoɣida ot otturisidin silərgə səz kiloɣanda ḫeqkandak xəkilni kərmigənsilər), 16-18 əzünglarni buloɣap, məyli ərkək yaki ayal süritidə, məyli yər yüzidiki ḫərkandak ḫaywan yaki asmanda uqidioɣan ḫərkandak kux bolsun, məyli yər yüzidə ḫərkandak əmiligüqi ḫaywan yaki yər astidiki sulardiki ḫərkandak belik bolsun, ularning süritidə ḫeqkandak xəkil-kiyapəttiki oyma butni əzünglar üqün yasimanglar, 19 yaki xuningdək, bexinglarni kətürüp asmanlaroɣa karap, kuyax, ay, yultuzlar, yəni pütkül samawi koxunni kərüp, kənglünglar mayil bolup ularoɣa bax egip kullukioɣa kirmənglar; qünki Pərwərdigar Hudayinglar bularni pütkül asman astidiki barlik həlklər üqün orunlaxturoɣan. □ 20 Lekin silərni bolsa Pərwərdigar Əz mirasi boloɣan bir həlk boluxunglar üqün «təmür tawlax humdani»din, yəni Misirdin elip qikti. ■ 21 Lekin Pərwərdigar silərning wəjənglardin manga oɣəzəplinip, Pərwərdigar Hudayinglar silərgə miras bolux üqün ata kilidioɣan yahxi zemin tooɣrisida: — «Sən xu yərgə kirixkə Iordan dəryasidin ətməysən» dəp kəsəm kildi. ■ 22 Xunga mən muxu zeminda əlüxüm mukərrər; Iordan dəryasidin ətməymən; birak silər bolsanglar uningdin ətüp xu yahxi zeminni igiləysilər.
23 Pərwərdigar Hudayinglarning silər bilən tüzgən əḫdisini untumaslikinglar, xundakla əzünglar üqün Pərwərdigar Hudayinglar silərgə mən'i kiloɣan oyma butni yaki ḫərkandak nərsining xəkil-kiyapitini yasimaslikinglar üqün əzünglaroɣa ḫezi bolunglar. 24 Qünki Pərwərdigar Hudayinglar ḫəmmini yutkuqi bir ot, wapasizlikka ḫəsət kiloɣuqi bir Hudadur.□ ■

Əḫdidin yenixning akiwiti wə uningoɣa itaət kilixning bərikiti

25 Silər pərzəntlər, pərzəntinglarning pərzəntlirini kərüp, zeminda uzak wakit turoɣandin keyin, birhil xəkil-kiyapəttə boloɣan oyma butni yasioɣan, xuningdək

■ **4:11** Mis. 19:18 □ **4:13** **«on əmr»** — ibraniy tilida «on səz». □ **4:19** **«Pərwərdigar Hudayinglar bularni pütkül asman astidiki barlik həlklər üqün orunlaxturoɣan»** — «samawi koxun» degən səz (1) kün, ay wə nuroɣunlioɣan yultuzlarni; (2) bular bilən munasiwətlik pərixtilər yaki asmandiki roḫiy küqlərni kərsitidu. Təwrattin bilimizki, asmandiki yultuzlarning pərixtilər wə bəlkim asmandiki yaman küqlər bilənmu munasiwiti bar («Zəb.» 147:4, «Ayup» 38:4-7, «Wəḫ.» 12:4ni kərüng). Bu ayəttiki uquroɣa karioɣanda Huda (1) kün, ay wə yultuzlarni pütkül insaniyətning mənpəəti (yər yüzidikilərgə nur wə təpt berix, yoluqilar üqün yənilixni kərsitip berix katarlik)ni kəzləp yaratti; (2) ular bilən munasiwətlik boloɣan samawi küqlər Hudaoɣa has bəndilərning hizmitidə boluxka təyyar turidu («Ibr.» 1:14ni kərüng); (3) Huda **Əzigə has bəndilirid**in (muxu yərdə Israildin) həwər aloɣanda pəkət pərixtilər arkilik yardəmlixipla kalmay, bəlki əzi xəhsən ḫalini soraydu. ■ **4:20** Mis. 19:5 ■ **4:21** Kan. 1:37; 3:26; 31:2; 34:4 □ **4:24** **«Pərwərdigar Hudayinglar ... wapasizlikka ḫəsət kiloɣuqi bir Hudadur»** — muxu «ḫəsət» Israilning Hudasioɣa əməs, bəlki türlük yirginqlik butlaroɣa ibadət kiloɣanlikioɣa karap Mukəddəs Roḫning «ibadət pəkət Hudaoɣila mənsup bolux kerək» dəp butlaroɣa yaki butlarning kəynidə turuwatkan jin-xəytanlaroɣa wə ularning wəkili boloɣan sahta pəyoɣəmbərlərgə boloɣan ḫəsitini kərsitidu. Bu tema tooɣruluk «kirix səz»imiznimu kərüng. ■ **4:24** Mis. 20:5; 34:14; Kan. 5:9; 6:15; 9:3; Ibr.12:29

Pərwərdigar Hudayinglarni rənjitip uning nəziridə rəzil bolоqanni қilip өzünglarni bulоqiоqan bolsanglar, 26 mən asman-zeminni üstünglarоqa guwaḥqi boluxқa qaқirimən, silər Iordan dəryasidin ətüp, igiləydiоqan xu zemindin tezla pütünləy yoқ қilinisilər; silərning uningda yaxiоqan künliringlar uzun bolmaydu, silər bəlki uningdin pütünləy yoқ қilinisilər. 27 Pərwərdigar silərni barliқ həlқlər arisiоqa tarқitidu, Pərwərdigarning silərni ḥəydixi bilən silər xu əllər arisida kiқik bir қalduқ bolisilər. ■ 28 Silər xu yərlərdə turup yaоqaqtin yaki taxtin yasaloqan, nə kөrəlməydiоqan, nə angliyalmaydiоqan, nə yeməydiоqan, nə puralmaydiоqan, pəқət insanning қolining yasiоqini boloqan ilaḥlarning қulluқida bolisilər. ■ 29 Silər xu yərlərdə Pərwərdigar Hudayinglarni izdəysilər; pütün қəlbinglar wə pütün jeninglar bilən uni izdisənglar, uni tapisilər. 30 Silər eоqir azab-oқubət tartқininglarda, bu ixlarning ḥəmmisi bexinglarоqa qüxkəndə, silər Pərwərdigar Hudayinglarоqa yenip kelisilər wə uning awaziоqa қulaқ salisilər. 31 Qünki Pərwərdigar Hudayinglar rəḥimdil bir Hudadur; U silərni taxliwətməydu, nə ḥalak қilmaydu, nə ata-bowiliringlar bilən қəsəm iqip tüzgən əḥdisini ḥeq untumaydu.
32 Əmdi, silərdin ilgiri, Huda insanni yər yüzidə yaratқan künidin tartip ətkən künlər tooqruluқ sürüxtə қilinglar, xundaқla asmanlarning bir qetidin yənə bir qetigiqə sürüxtə қilinglarki, muxuningоqa ohxax uluo bir ix bolup baққanmu? Uningоqa ohxax bir ixni anglap baққanmu? 33 Silərgə ohxax, Hudaning ot iqidin qiққan awazini anglap tirik қaloqan baxқa bir həlқ barmu?
34 Pərwərdigar Hudayinglar kөz aldinglarda silər üqün Misir zeminida қiloqanliridək, қiyin sinaқlar bilən, məjizilik alamətlər bilən, karamətlər bilən, urux bilən, küqlük қol ḥəm uzitiloqan bilək bilən wə dəḥxətlik wəḥimilər bilən silərdin baxқa bir həlқni yat bir əlning arisidin qiқirip Өzigə has қilix üqün kelip urunup baққanmu? □
35 Pərwərdigarla Hudadur, uningdin baxқa birsi yoқtur, dəp bilixinglar üqün silər bu *uluo* ixlarni kөrüxkə muyəssər қilinoqansilər. ■ 36 Silərgə təlim berix üqün U asmanlardin silərgə Өz awazini anglatti; U yər yüzidə Өzining uluo otini kөrsətti; silər xu otning otturisidinmu uning awazini anglidinglar.
37 Uning üstigə, ata-bowiliringlarоqa baoqlioqan muḥəbbiti tüpəylidin ḥəmdə ularning keyinki əwladlirini tallioqanliқi üqün, U silərni Misirdin xəhsən Өzi zor қudriti bilən қutқuzup qiқardi; □ ■ 38 U xuningdək silərning aldinglardin өzünglardin kөp wə küqlük boloqan əllərni zeminidin ḥəydəp, silərni uningоqa kirgüzüp, uni bügünki kündikidək silərgə miras қilix üqünmu xundaқ қiloqandur. 39 Xunga bügün xuni bilip қoyunglarki wə kөnglünglarni xuningоqa bəlünglarki, Pərwərdigar yuқiridiki asmanlarda bolsun, astidiki yər-zeminda bolsun Hudadur; Uningdin baxқa ḥeqbiri yoқtur. 40 Xuningdək silərning wə keyinki balilar-əwladliringlarning əḥwali yahxi bolux üqün, Pərwərdigar Hudayinglar silərgə ata қilidioqan zeminda künliringlarni uzun, ḥətta mənggülük қilix üqün mən bügünki kündə silərgə tapilawatқan Uning bəlgilimiliri wə əmrlirini tutunglar».

Musa pəyoqəmbər «panaḥliқ xəḥər»lərni ayrip bekitidu •••• Təpsilatliri «Qəl.» 35:6-34də kөrsitilidu

---

■ **4:27** Қan. 28:62,64 ■ **4:28** Zəb. 115:4-7; 135:15-17 □ **4:34** **«...kelip urunup baққanmu?»** — «kelip» degən səz Hudaning həlқini қutқuzux üqün Өzi xəhsən kəlgənlikini kөrsitidu. **«...dəḥxətlik wəḥimilər bilən silərdin baxқa bir həlқni ... Өzigə has қilix üqün kelip urunup baққanmu?»** — baxқa birhil tərjimisi: «....dəḥxətlik wəḥimilər bilən baxқa bir həlқni... өzigə has қilixi üqün kelip urunup baққan bir ilaḥ barmu?». ■ **4:35** Қan. 32:39; Yəx. 45:5,18,22; Mar.12:29,32 □ **4:37** **«ularning keyinki əwladlirini»** — ibraniy tilida «uning keyinki nəslini». **«xəhsən Өzi»** — ibraniy tilida «Өzining yüzi bilən». ■ **4:37** Mis. 13:3,9,14

41 Andin Musa Iordan dəryasining xərqiy təripidə üq xəḫərni ayrip bekitti; ■
42 məqsiti, ḫeqqandaq əq-adawiti bolmay, tasadipiy qoxnisini əltürüp qoysa,
əltürgən kixi xu yərlərgə, yəni xu xəḫərlərdin birigə qeqip berip aman-esən qelixtin
ibarət idi. 43 Bu xəḫərlər bolsa: — Rubənlərning zeminidin qəl-bayawandiki Bəzər,
Gadlarning zeminidin Gileadtiki Ramot, Manassəḫlərning zeminidin Baxandiki
Golandin ibarət idi.■

Əḫdining qayta jakarlinixi

44 Musa Israillarning aldioɣa qoyoɣan qanun mana təwəndikidək: —
45 (bular bolsa Israillar Misirdin qiqqanda Musa *pəyoɣəmbər* ularoɣa jakarlioɣan agaḫ-
guwaḫlar, bəlgilimilər ḫəm ḫəkümlərdur; 46 Musa wə Israillar Misirdin qiqqanda
Amoriylarning Ḫəxbon xəḫiridə turuxluq padixaḫi Siḫonni əltürgənidi; Musa bu
əmrlərni Siḫonning zeminida, Iordan dəryasining xərq təripidə, Bəyt-Peorning
udulidiki wadida Israillaroɣa jakarlioɣan. □ ■ 47 Xu qaoɣda Israillar *Siḫonning* wə
Baxanning padixaḫi Ogning zeminini, yəni Iordan dəryasining kün petix təripidiki
Amoriylarning ikki padixaḫining zemininimu igiligənidi; ■ 48 ularning zemini Arnon
dəryasining qiroɣiqidiki Aroərdin tartip Sion (yəni Ḫərmon) teoɣioɣiqə, 49 xundaqla
Iordan dəryasining xərq təripidiki pütkül Arabaḫ tüzləngliki wə Pisgaḫ teoɣining
baoɣrioɣa jaylaxqan «Tüzləngliktiki dengiz»oɣiqə idi).□

5

Əḫdigə xərḫ berix — kirix səz

1 Xuning bilən Musa pütkül Israilni qaqirip ularoɣa mundaq dedi: — «I Israil, mən
bügün qulaqliringlaroɣa anglitiwatqan bu bəlgilimilərgə ḫəm ḫəkümlərgə qulaq
selinglar, ularni əginiŋlar, ularoɣa əməl qilixqa köngül bəlünglar!
2 Pərwərdigar Hudayimiz biz bilən Ḫorəb teoɣida əḫdə tüzdi. ■ 3 Bu əḫdini
Pərwərdigar ata-bowilirimiz bilən tüzgən əməs, bəlki biz bilən, yəni bügünki kündə
tirik qaloɣan bizlər bilən tüzdi. 4 Taoɣda ot iqidə turup Pərwərdigar silər bilən yüz
turanə səzləxkənidi 5 (xu qaoɣda silərgə Pərwərdigarning səz-kalamini jakarlax üqün
mən silər wə Pərwərdigarning otturisida turoɣanidim; silər otning aldida qorqup,
taoɣqa qiqixni halimidinglar).■

On əmr

6 U mundaq dedi: — «Mən seni Misir zeminidin, yəni «qulluq makani»din qiqaroɣan
Pərwərdigaring Hudadurmən.■
7 Sening Məndin baxqa ḫeqqandaq ilaḫing bolmaydu.
8 Sən özüng üqün məyli yuqiridiki asmanda bolsun, məyli təwəndiki zeminda bolsun,
yaki yər astidiki sularda bolsun, ḫərqandaq nərsining qiyapitidiki ḫeqqandaq oyma
xəkilni yasima; □ 9 Sən bundaq nərsilərgə bax urma yaki ularning qulluqioɣa
kirmə. Qünki Mənki Pərwərdigar Hudaying wapasizliqqa ḫəsət qiloɣuqi Hu-
dadurmən. Məndin nəprətləngənlərning qəbiḫliklirini özlirigə, ooɣullirioɣa, ḫətta

■ **4:41** Qəl. 35:6,14 ■ **4:43** Yə. 20:8 □ **4:46** **«xərq təripidə»** — ibraniy tilida «bu təripidə». ■ **4:46** Qəl. 21:24; Qan. 1:4 ■ **4:47** Qəl. 21:33; Qan. 3:3 □ **4:49** **«Tüzləngliktiki dengiz»** — muxu yərdə «Ölük Dengiz»ni kərsitidu. ■ **5:2** Mis. 19:5 ■ **5:5** Mis. 19:16; 20:18 ■ **5:6** Mis. 20:2-21; Zəb. 81:10 □ **5:8** **«özüng üqün … xəklidə… yasima»** — bu əmrning kəzdə tutqini adəmlər qoqunux məqsitidə yasioɣan ḫərqandaq xəkillərdur. Baxqa məqsətlər bilən yasioɣan xəkillər tooɣruluk səz yoq.

nəwrə-qəwrilirigiqə qüxürimən. □ ■ 10 Əmma Meni səyidioɣan wə əmrlirimni
tutidioɣanlaroɣa ming əwladioɣiqə əzgərməs meḫribanlik kərsitimən.□
11 Pərwərdigar Hudayingning namini qalaymiqan tiloɣa alma; qünki kimdəkim
namini qalaymiqan tiloɣa alsa, Pərwərdigar uni gunaḫkar ḫesablimay qalmaydu.■
12 Pərwərdigar Hudaying sanga əmr qiloɣandək xabat künini muqəddəs dəp bilip
tut, uningoɣa əməl qil. ■ 13 Altə kün ixləp barlik ixliringni tügətkin; 14 lekin yəttinqi
küni Pərwərdigar Hudayingoɣa ataloɣan xabat künidur. Sən xu küni ḫeqqandaq
ix qilmaysən; məyli sən yaki ooɣlung bolsun, məyli qizing, məyli qulung, məyli
dediking, məyli buqang, məyli exiking, məyli ḫərqandaq baxqa ulioɣing, yaki sən
bilən bir yərdə turuwatqan musapir bolsun, ḫeqqandaq ix qilmisun; xuning bilən
qulung wə dediking səndək aram alalaydu. □ 15 Sən əzüngning əslidə Misir zeminida
qul boloɣanliqingni, Pərwərdigar Hudaying küqlük qoli wə uzatqan biliki bilən seni
xu yərdin qiqaroɣanliqini esingdə tut; xu səwəbtin Pərwərdigar Hudaying sanga
xabat künini tutuxni əmr qiloɣan.
16 Pərwərdigar Hudaying sanga əmr qiloɣandək ata-anangni ḫərmət qil. Xundaq
qilsang Pərwərdigar Hudaying sanga ata qilmaqqi boloɣan zeminda uzun ömür
kərisən, ḫaling yahxi bolidu.■
17 Qatillik qilma.■
18 Ḫəm zina qilma.■
19 Ḫəm ooɣrilik qilma.
20 Ḫəm qoxnang tooɣruluq yaloɣan guwaḫlik bərmə.□
21 Ḫəm qoxnangning ayalini təmə qilma wə nə uning öyi, uning etizi, uning quli, nə
uning dediki, nə uning kalisi, nə uning exikigə yaki qoxnangning ḫərqandaq baxqa
nərsisigə köz qiringni salma».■
22 — bu sözlərni Pərwərdigar taoɣda, ot, bulut wə sürlük qarangoɣuluq iqidin küqlük
awazi bilən silərning pütkül jamaitinglaroɣa eytqan wə ularoɣa ḫeq baxqa *sözlərni*
qoxmioɣan; u ularni ikki tax tahtayoɣa pütüp manga tapxurdi. ■
23 Wə xundaq boldiki, qarangoɣuluqtin qiqqan awazni angliqininglarda wə otluq
taoɣ köyginidə silər, yəni qəbilə baxliqliringlar wə aqsaqalliringlar yenimoɣa kelip:
—
24 «Mana, Pərwərdigar Hudayimiz öz xan-xəripi wə uluoɣluqini ayan qildi wə biz
uning awazini ot otturisidin angliduq, xuning bilən biz bügünki kündə Huda insanlar
bilən sözləxkən bolsimu, ularning tirik qaloɣanliqini kərduq. 25 Əmdi biz jenimizoɣa
təwəkkül qiliximizning nemə ḫajiti? Qünki muxu dəḫxətlik ot bizni yutuwetidu.
Əgər biz Pərwərdigar Hudayimizning awazini anglawərsək ölüp ketimiz. 26 Qünki ət
igiliridin ḫayat igisi Hudaning otning otturisidin sözligən awazini anglap, bizdək tirik
turuwatqanlardin kim bar? ■ 27 Sən özüng Pərwərdigar Hudayimizoɣa yeqinlixip,
uning sözligənlirining ḫəmmisini angliqin; andin Pərwərdigar Hudayimiz sanga
sözligənlirining ḫəmmisini bizgə eytip berisən; xuning bilən biz uni anglap əməl

---

□ **5:9 «Məndin nəprətləngənlərning qəbiḫliklirini özlirigə, ooɣullirioɣa, ḫətta nəwrə-qəwrilirigiqə qüxürimən» —** bu muḫim söz tooɣruluq «Misirdin qiqix»tiki «qoxumqə söz»imizni (20:5, 34:7 tooɣruluq), xundaqla «Özakiyal»diki «qoxumqə söz»imizni (18-, 33-bablar tooɣruluq) kərüng. ■ **5:9** Mis. 20:5; 34:7,14; Yər. 32:18 □ **5:10 «ming əwladioɣiqə…» —** əslidə «mingliɣan əwladioɣiqə…». Ayətning baxqa birhil tərjimisi: — «Əmma Meni səyidioɣan wə əmrlirimni tutidioɣan mingliɣanlirioɣa özgərməs meḫribanlik kərsitimən». Birak 7:9ni kərüng. ■ **5:11** Law. 19:12; Mat. 5:33 ■ **5:12** Yar. 2:2; Mis. 23:12; 35:2; Law. 23:3; Əz. 20:12; Ibr. 4:4 □ **5:14 «xabat küni» —** ibraniy tilida «xabat» wə «yəttinqi» degənlər aḫangdax söz. **«sən bilən bir yərdə turuwatqan» —** ibraniy tilida «dərwaziliring iqidə turuwatqan» degən söz bilən ipadilinidu. ■ **5:16** Law. 19:3; Mat. 15:4; Luqa 18:20; əf. 6:2, 3 ■ **5:17** Mat. 5:21; Luqa 18:20; Rim. 13:9 ■ **5:18** Luqa 18:20 □ **5:20 «Qoxnang tooɣruluq yaloɣan guwaḫlik bərmə» —** Təwrat-Injil boyiqə «qoxnang» Huda bizning yenimizoɣa yeqin qiloɣan ḫərbir adəmni kərsitidu. ■ **5:21** Rim. 7:7 ■ **5:22** Qan. 9:10, 11 ■ **5:26** Qan. 4:33; Ḫak. 13:22

qilimiz» — dedinglar.■
28 Pərwərdigar silərning bu manga eytqan səzliringlarni anglap manga: «Bu həlqning sanga eytqan səzlirini anglidim; ularning barliq eytqan səzliri durustur.
29 Kaxki ularda Məndin qorqup, əmrlirimni izqil tutidioɣan bir qəlb bolsidi,
ularning ḫali wə baliliringning ḫali mənggügə yahxi bolatti! 30 Sən berip ularoɣa:
«Qediringlaroɣa qaytinglar» — degin. 31 Sən bolsang yenimda turoɣin; Mən sening
ularoɣa ɵgitixing kerək boloɣan əmrlər, bəlgilimilər wə ḫɵkümlərning ḫəmmisini
sanga eytip berimən; xuning bilən ular Mən ularoɣa təwəlik qilip beridioɣan zeminda
turup ularoɣa əməl qilidioɣan bolidu.
32 Əmdi Pərwərdigar Hudayinglar silərgə əmr qiloɣandək qilixqa kəngül bəlünglar;
uningdin ong wə soloɣa taymanglar! 33 Pərwərdigar Hudayinglar silərgə əmr qiloɣan
barliq yollirida menginglar; xundaq qilsanglar ḫayatliq tepip, ḫalinglar yahxi bolidu
wə silər igidarqiliq qilidioɣan zeminda turup künliringlar uzun bolidu».□

6

Hudaning əḫdisining jəwḫiri — Uning əmrlirigə əməl qilixning bəht-bərikiti

1 «Mana, bular Pərwərdigar manga silər *dəryadin* ɵtüp igiləydioɣan zeminda
turoɣininglarda ularoɣa əməl qilixinglar üqün silərgə ɵgitixni tapilioɣan əmrlər,
bəlgilimilər ḫəm ḫɵkümlərdur: —
2 (xuning bilən silər, yəni sən ɵzüng, ooɣlung wə nəwrəng barliq tirik künliringlarda
Pərwərdigar Hudayinglardin qorqup, mən silərgə tapilawatqan uning barliq
bəlgilimə wə əmrlirini tutisilər, xundaqla uzun künlərni kərisilər. 3 Sən, i Israil,
ularni anglap əməl qilixqa kəngül qoyunglar; xuning bilən ata-bowiliringlarning
Hudasi Pərwərdigar silərgə deginidək, süt bilən ḫəsəl ekip turidioɣan munbət
zeminda turup, ḫalinglar yahxi bolidu wə saninglar intayin kəpiyidu): —
4 — Anglanglar, əy Israil: — Pərwərdigar Hudayimiz, Pərwərdigar bir birliktur; □ ■
5 sən Pərwərdigar Hudayingni pütün qəlbing bilən, pütün jening bilən wə pütün
küqüng bilən səygin.■
6 Mən sanga bügün tapilioɣan bu səzlər qəlbingdə bolsun; 7 Sən ularni baliliringoɣa
singdürüp ɵgət, məyli ɵydə olturoɣanda, yolda mangoɣanda, ornungda yatqanda wə
ornungdin turuwatqanda ḫər waqit ular tooɣruluq səzligin; ■ 8 ularni qolungoɣa
əslətmə-bəlgə qilip tengiwal, pexanənggə qaxqidək simwol qilip ornitiwal; 9 Sən
ularni ɵyüngdiki kexəkliringgə wə dərwaziliringoɣa pütküzgin.
10 Wə Pərwərdigar Hudaying seni qəsəm qilip ata-bowiliringoɣa, yəni Ibraḫim, Isḫaq
wə Yaqupqa wədə qiloɣan zeminni sanga ata qilix üqün seni uningoɣa baxlioɣanda,
— ɵzüng qurmioɣan uluoɣ wə esil xəḫərlərgə, 11 ɵzüng bisatliq qilmioɣan alliqaqan
esil bisatliq qilinoɣan ɵylərgə, ɵzüng kolimioɣan, alliqaqan kolanoɣan quduqlaroɣa,
ɵzüng tikmigən üzümzarlar wə zəytunzarlaroɣa muyəssər qilinixing bilən sən yəp
toyunoɣandin keyin, ■ 12 — əyni qaoɣda seni Misir zeminidin, yəni «qulluq makani»din
qikaroɣan Pərwərdigarni untuxtin ḫezi bol. 13 Sən Pərwərdigar Hudayingdin
qorqqin, ibaditidə boloɣin wə qəsəm qilsang uning nami bilənla qəsəm iqkin. ■

■ **5:27** Mis. 20:19; Ibr. 12:19 □ **5:33** **«…ḫayatliq tepip, ḫalinglar yahxi bolidu» —** Hudaning barliq əmrliri bu məqsəttidur. Bu tema «Qanun Xərḫi»diki kəp yərlərdə kərülidioɣan bir temidur. □ **6:4** **«Pərwərdigar Hudayimiz, Pərwərdigar bir birliktur» — «birlik»** degən səz ibraniy tilida «əqad» deyilidu. Bu səz adəttə ikki yaki birnəqqə nərsining bir gəwdilikini bildüridu («Yar.» 2:24, «Mis.» 24:3 qatarliqlar). Baxqa bir hil tərjimisi: «Pərwərdigar Hudayimizdur, Pərwərdigar birdur». ■ **6:4** Qan. 4:35; Mar. 12:29; Yḫ. 17:3; 1Kor. 8:4, 6 ■ **6:5** Qan. 10:12; Mat. 22:37; Luqa 10:27 ■ **6:7** Qan. 4:9; 11:19 ■ **6:11** Qan. 8:9,10 ■ **6:13** Qan. 10:20; Mat. 4:10; Luqa 4:8

14 Silər baxqa ilaḥlar, yəni ətrapingdiki əllərning ilaḥlirini qət'iy izdiməngla
15 Qünki aranglarda turuwatqan Pərwərdigar Hudaying wapasizliqqa ḥəsət qiloquqi Təngridur. *Əgər xundaq qilsang* Pərwərdigar Hudayingning oqəzipi sanga qozoqilip, U seni yər yüzidin yoqatmay qalmaydu.
16 Silər Pərwərdigar Hudayinglarni Massaḥta sinioqandək Uni sinimanglar. □ ■
17 Pərwərdigar Hudayinglarning əmrlirini, silərgə tapilioqan guwaḥ-ḥəkümliri wə bəlgimilirini köngül qoyup tutunglar.
18 Pərwərdigar Hudayinglarning nəziridə durus wə yahxi boloqanni qilinglar; xundaq qiloqanda ḥalinglar yahxi bolidu wə Pərwərdigar ata-bowiliringlaroqa berixkə qəsəm qiloqan zeminoqa kirip uni igiləysilər, 19 xundaqla Pərwərdigar wədə qiloqandək barliq düxmənliringlarni aldinglardin ḥəydəp qiqiriwetisilər.

Keyinki dəwrlərni əslitix

20 Kəlgüsidə ooqlung səndin: — «Pərwərdigar Hudayimiz silərgə tapilioqan agaḥ-guwaḥ, bəlgilimə ḥəm ḥəkümlər nemə?» dəp sorisa, 21 sən ooqlungoqa mundaq dəysən: «Biz əslidə Misirda Pirəwnning qulliri ikənmiz; biraq Pərwərdigar bizni Misirdin küqlük bir qol bilən qiqaroqan. 22 Pərwərdigar köz aldimizda uluoq ḥəm dəḥxətlik məjizilik alamətlər wə karamətlərni kərsitip, Pirəwnning üstigə ḥəm uning barliq ailisidikilərning üstigə qüxürdi; 23 U ata-bowilirimizoqa qəsəm iqip wədə qiloqan zeminni bizgə ata qilip, uningoqa bizni baxlap kirixkə xu yərdin yetəkləp qiqaroqan. 24 Pərwərdigar bizgə bu barliq bəlgilimilərni tutuxni, Pərwərdigar Hudayimizdin qorquxni tapilioqan; U ḥalimizning daim yahxi boluxi wə bizning bügünkidək tirik saqlanoqandək, Uning panaḥida boluximiz üqün xundaq tapilioqandur; 25 wə Pərwərdigar Hudayimizning aldida u bizgə tapilioqandək bu barliq əmrlərgə əməl qilixqa köngül bəlsək bu biz üqün ḥəqqaniylik bolidu».

7

Butpərəs əl-millətlərni zemindin yoqitix

1 Pərwərdigar Hudaying seni ḥazir igiləxkə ketiwatqan zeminoqa baxlap kirgüzgəndin keyin, aldingdin köp yat əl-millətlərni, yəni Ḥittiylar, Girgaxiylar, Amoriylar, Kanaaniylar, Pərizziylar, Ḥiwiylar, Yəbusiylarni — səndin küqlük əl-millətlərni ḥəydiwetidu. ■ 2 Əmdi Pərwərdigar Hudaying aldingda ularni qolungoqa tapxuruxi bilən sən ularoqa ḥujum qiloqiningda, sən ularni təltəküs yoqitixing kerək; ular bilən ḥeq əḥdə tüzixinggə wə ularoqa ḥeq rəḥim qilixingoqa bolmaydu. □ ■
3 Sening ular bilən nikaḥlixixingoqa bolmaydu; sən qizingni ularning ooqulliroqa berixinggimu wə ularning qizini ooqlungoqa elip berixinggimu bolmaydu; ■ 4 qünki ular ooqlungni Manga əgixixtin eziqturidu wə xuning bilən ooqulliring baxqa ilaḥlaroqa qoqunidu; u qaoqda Pərwərdigarning oqəzipi silərgə qozoqilip, silərni tezla yoqitidu.
5 Sən ularoqa xundaq muamilə qiloqinki, ularning qurbangaḥlirini buzuwetinglar, but tüwrüklirini qeqiwetinglar, axəraḥ butlirini kesiwetinglar wə oyma butlirini ot bilən

---

□ **6:16 «Silər Pərwərdigar Hudayinglarni Massaḥta sinioqandək Uni sinimanglar» —** «Mis.» 17:2-7ni kərüng. «Massaḥ» degənning mənisi «sinax». ■ **6:16** Mis. 17:2; Qəl. 20:3; Mat. 4:7; Luqa 4:12 ■ **7:1** Qan. 31:3 □ **7:2 «...ularoqa ḥeq rəḥim qilixingoqa bolmaydu» —** bu əmr (wə uningoqa ohxap ketidioqan baxqa barliq əmrlər) tooqruluq «qoxumqə sөz»imizni kərüng. ■ **7:2** Mis. 23:32; 34:15; Qəl. 33:52; Yə. 11:11 ■ **7:3** Mis. 34:16; 1Pad. 11:2

köydürüwetinglar; □ ■ 6 günki silər Pərwərdigar Hudayinglarоға pak-muқəddəs bir həlқtursilər; Pərwərdigar Hudayinglar silərni yər yüzidiki barliқ baxқa həlқlərdin üstün қilip, Өzigə has bir həlқ boluxқa talliwaloған. ■ 7 Pərwərdigarning silərgə meḥir qüxüp silərni talliwaloғini silərning baxқa həlқlərdin köp boloғanliқinglar üqün əməs, əməliyəttə silər barliқ həlқlər arisida əng az idinglar, 8 Pərwərdigarning silərni səygini səwəbidin wə ata-bowiliringlar aldida bərgən қəsimigə sadiқ boloғanliқi üqün Pərwərdigar silərni küqlük қol bilən қutқuzup, ḥərlük bədili tələp «қulluқ makani»din, yəni Misir padixaḥi Pirəwnning қolidin qiқarоған. □ ■ 9 Xunga silər Pərwərdigar Hudayinglarning bərḥəқ Huda, wədisidə turoғuqi Təngri ikənlikini bilixinglar kerək; U Өzini səyüp, əmrlirini tutқanlarоға ming dəwrgiqə өzgərməs meḥir kərsitip əḥdisidə turoғuqidur; ■ 10 lekin Өzigə өqmənlərning ixlirini өz bexioға oquқ-axkarə qüxürüp, ularni yoқitidu; Өzigə өqmənlərning ḥərbirigə өzi қilоған ixlirini ularning bexioға oquқ-axkarə қayturuxқa ḥayal қilmaydu. ■ 11 Silər Mən bügün silərgə tapilioған əmr, bəlgilimilər ḥəm ḥəkümlərgə əməl қilix üqün ularni qing tutunglar.

Əḥdini tutuxning bəht-bərikətliri

12 Qoқum xundaқ boliduki, bu bəlgilimilərgə қulaқ selip, köngül қoyup əməl қilisanglar, Pərwərdigar Hudayinglar ata-bowiliringlarоға қəsəm bilən wədə қiloған əḥdə wə meḥirni silərgə kərsitip turidu; ■ 13 Seni səyüp bərikətləp, ata-bowiliringoға қəsəm bilən sanga berixkə wədə қiloған zeminda turoғuzup köpəytidu; xu yərdə pərzəntliringni, yər-tupriқingdiki məḥsulatlarni, buoғdiyingni, yengi xarabingni, zəytun meyingni, kaliliringning nəslini wə қoyliringning қozilirini bərikətləp köpəytidu. □ 14 Sən barliқ əllərdin ziyadə bəht-bərikət kərisən; arangda, ər-ayal yaki mal-qarwang arisida ḥeq tuoғmasliқ bolmaydu; □ ■ 15 Pərwərdigar səndin barliқ kesəllərni neri қilidu wə sən өzüng kərgən Misirdiki dəḥxətlik wabalardin ḥeqқaysisini üstünggə salmaydu, bəlki sanga өq boloғanlarоға salidu.

Aranglardiki barliқ butpərəslik iz-қaldуқlirini yoқitix kerək

16 Sən Pərwərdigar sanga tapxuroған barliқ həlқlərni yoқitixing kerək; sən ularni kərgəndə, ularоға ḥeq rəḥim қilmasliқing kerək, sən ularning ilaḥlirining қulluқioға kirməsliking kerək; əgər xundaқ қilsang, bu ix sanga қiltaқ bolidu. □ 17 Əgər sən kənglüngdə: «Bu əllər məndin küqlük; mən қandaқ қilip ularni zeminidin қooғliwetələymən?» — desəng, 18 ulardin қorқma; Pərwərdigar Hudayingning Pirəwn ḥəm barliқ Misirliқlarni қandaқ қiloғanliқini əsligin, 19 — yəni Pərwərdigar Hudaying seni xu yərdin qiқirix üqün wasitə қiloған, өz kөzüng bilən kərgən dəḥxətlik ḥəküm-sinaқlar, məjizilik alamətlər wə karamətlər, küqlük қol wə sozuloған biləkni məḥkəm esingdə tut; Pərwərdigar sən қorқuwatқan barliқ həlқnimu xundaқ қilidu. ■ 20 Uning üstigə Pərwərdigar Hudaying taki ularning səndin yoxurunoған қaldukliri yoқitiloғuqə ularning arisioға seriқ ḥərilərni əwətidu;

□ **7:5** **«axərəḥ»** — «ayal butlar», bəlkim butpərəslikkə beoғixlanoған dərəhliklərdur. Dərəhlər bəlkim but xəklidə oyuloған yaki nəқixlәngən boluxi mumkin. ■ **7:5** Mis. 23:24; 34:13; Қan. 12:2, 3 ■ **7:6** Mis. 19:5; Қan. 4:20; 14:21; 26:18; 28:9; 1Pet. 2:9 □ **7:8** **«ḥərlük bədili tələp ...qiқarоған»** — muxu sirliқ səzlər tooғruluқ «қoxumqə səz»imizdə azraқ tohtilimiz. ■ **7:8** Қan. 10:15 ■ **7:9** Mis. 20:5; Қan. 5:9 ■ **7:10** Naḥ. 1:2 ■ **7:12** Law. 26:3; Қan. 28:1 □ **7:13** **«pərzəntliring»** — muxu yərdə ibraniy tilida «baliyatқuning mewisi» bilən ipadilinidu. □ **7:14** **«sən barliқ əllərdin ziyadə bəht-bərikət kərisən...»** — muxu yərdə «sən» degən səz Huda pütkül Israilni bir adəmdək kərüp, ularоға bir gəwdə süpitidə səzləydu. **«arangda, ər-ayal yaki mal-qarwang arisida...»** — ibraniy tilida «arangda, məyli ərkəklər məyli ayallarda yaki mal-qarwang arisida....». ■ **7:14** Mis. 23:26 □ **7:16** **«...ularni kərgəndə, kularоға ḥeq rəḥim қilmasliқing kerək...»** — ibraniy tilida «sening kөzüng ularni ḥeq ayimisun...». ■ **7:19** Қan. 4:34; 29:3

□ ■ 21 Sən ulardin qorqmasliqing kerək; qünki Pərwərdigar Hudaying arangdidur;
U uluo wə dəhxətlik bir Ilahdur. 22 Pərwərdigar Hudaying xu əllərni aldingdin
pəydinpəy həydəydu; sən ularni birakla yokitiwetəlməysən; birakla yokitiwətkən
təkdirdimu, daladiki haywanlar kəpiyip, üstünggə basturup kelixi mumkin.
23 Lekin aldingoa ilgiriləp mangoiningda Pərwərdigar Hudaying ularni kolungoa
tapxuridu wə ularni parakəndə kilip, yokitiloquqə dəkkə-dükkigə salidu. 24 U
ularning padixahlirini kolungoa tapxuridu, sən ularning namlirinimu asman astidin
yok kilisən; ularni yokatkuqə heqbir adəm aldingda turalmaydu. 25 Silər ularning
oyma butini ot bilən kəydürüwetinglar; kəz kiringlarni xularning üstidiki altun-
kümüxkə salmanglar, ularni almanglar; bolmisa u silərgə kiltak bolidu; qünki u
Pərwərdigar Hudaying aldida yirginqlik bir nərsidur. 26 Sən heqkandak yirginqlik
nərsini əyünggə elip kəlmə; bolmisa sən uningoa ohxax lənətlik nərsə bolup
kalisən; sən uningdin kattik yirgən, uningoa mutlək nəprətlən; qünki u lənətlik
bir nərsidur.

8

Pərwərdigarning təminatlirini əsləx

1 Mən silərgə bügün tapilioan bu barlik əmrlərgə əməl kilixka köngül
koyunglar; xundak kiloanda silər hayat bolisilər, kəpiyisilər wə Pərwərdigar
ata-bowiliringlaroa kəsəm kilip wədə kiloan zeminoa kirip uni igiləysilər.
2 Pərwərdigar Hudaying seni təwən kilip, kənglüngdə nemə barlikini, uning
əmrlirini tutidioan-tutmaydioanlikingni biləy dəp seni sinax üqün bu kirik yil
qəl-bayawanda yetəkligən yolni əsligin. 3 Dərwəkə u seni təwən kilip, seni
aq koyup, sən əslidə bilməydioan, xundakla ata-bowiliring kərüp bakmioan
«manna» bilən ozuklandurоan; U sanga insan pəkət yeməklik bilənla əməs, bəlki
Pərwərdigar Hudayingning aoızidin qikkan barlik səzliri bilənmu yaxaydioanlikini
bildürüx üqün xundak kildi. □ ■ 4 Bu kirik yilda kiyim-keqiking konirimidi, putung
ixxip kətmidi. ■ 5 Sən xuni bilip koyoinki, adəm əz ooılini tərbiyiligəndək,
Pərwərdigar Hudaying seni tərbiyiləydu; □ 6 Xunga sən Uning yollirida mengip wə
Uningdin korkup, Pərwərdigar Hudayingning əmrlirini tutkin. 7 Qünki Pərwərdigar
Hudaying seni yahxi bir zeminoa — erik-ekinliri, bulakliri wə jiloa-dənglərdə
uroup qikidioan uluo suliri bar bir zeminoa — 8 buoıday wə arpa, üzüm talliri,
ənjür dərəhliri wə anarliri bar bir zeminoa, zəytun dərəhliri wə həsəl bar bir
zeminoa, 9 — sən heqnemidin kəmlik tartmay ozukluk yəydioan bir zeminoa —
taxliri təmür, taoliridin mis kolaydioan bir zeminoa yetəkləp kiridu; 10 sən xu yərdə
yəp toyunisən wə Pərwərdigar Hudaying sanga ata kiloan xu yahxi zemin üqün
uningoa təxəkkür-mədhiyə eytisən.■
11 Mən sanga bügün tapilioan Pərwərdigar Hudayingning əmrliri, bəlgilimiliri
həm həkümlirini tutmaslikтin, Uni untup kelixtin hezi bol; 12 bolmisa, sən yəp
toyunoandin keyin, esil əylərni kurup ularda olturaklaxkandin keyin, 13 kala-koy
padiliring kəpiyip, altun-kümüxüng, xundakla sening barliking kəpəygəndin keyin,
14 kənglüng məoırurlinip seni Misir zeminidin, yəni «kulluk makani»din qikirip

□ **7:20 «serik hərə»** — adəttiki həridin tehimu qong wə qakkak birhil hərini kərsitixi mumkin. ■ **7:20** Mis. 23:28; Yə. 24:12 □ **8:3 «manna»** — bu ix tooıruluk «Mis.» 16-babni kərüng. **«… Hudayingning aoızidin qikkan barlik səzliri»** — ibraniy tilida «…Hudayingning aoızidin barlik qikkanliri». Okurmənlərning esidə barki, Adəm'ata əslidə «Hudaning nəpisi» bilən hayatka erixti. ■ **8:3** Mis. 16:14,15; Mat. 4:4; Luka 4:4 ■ **8:4** Kan. 29:6; Nəh. 9:21 □ **8:5 «Sən xuni bilip koyoinki…»** — ibraniy tilida «Sən kəlbingdə xuni bilginki...» ■ **8:10** Kan. 6:11,12

qutquzoɣan Pərwərdigar Hudayingni untuysən; 15 (U seni bipayan wə dəḫxətlik qəl-
bayawandin, yəni zəḫərlik yilanlar wə qayanlar qaplap kətkən, susirap qaoŋjirap
kətkən bir qəl-bayawandin yetəkləp qikkan, xu yərdə sanga qaqmaq texidin su
qikirip bərgən, □ ■ 16 seni əzini təwən tutsun dəp sinap, sanga ahir raḫət-
bərikət kərsitix üqün qəl-bayawanda ata-bowiliring kərüp baqmioɣan «manna»
bilən ozuqlanduroɣan) ■ 17 — əgər uni untusang, kənglüngdə: «Əz küqüm, əz
qolumning qudriti meni muxu dələtkə erixtürgən» deyixing mumkin. 18 Xunga
Pərwərdigar Hudayingning Əzi seni dələtkə erixtürgüqi qudrətni bərgüqi ikənlikini
əsləp, Uni esingdə tut; xuning bilən u ata-bowiliringoɣa kəsəm kilip wədə kiloɣan
əḫdini bügünki kündikidək məḫkəm kilidu. 19 Əgər sən Pərwərdigar Hudayingni
qaqaniki untusang, baxqa ilaḫlaroɣa əgəxsəng, ularning qulluqida bolup ularoɣa bax
ursang, mən silərgə bügün xu agaḫni berəyki, xundaq boliduki, silər təltəküs ḫalak
bolisilər. 20 Pərwərdigar kəz aldinglarda yoqitiwatqan əllərdək silərmu yoqitilisilər;
qünki silər Pərwərdigar Hudayinglarning awazioɣa qulaq salmioɣansilər.

9

Hudaning əllərni Qanaan zeminidin ḫəydixining səwəbi

1-2 Angla, i Israil! Sən bügün əzüngdin qong wə küqlük əllərgə igə bolux üqün,
sepilliri asmanoɣa taqixidioɣan qong xəḫərlərni igiləx üqün, Anakiylarni qooɣlap
qikirix üqün Iordan dəryasidin ətisən (sən ularni bilisən, ular tooɣruluq «kim
Anakiylar aldida turalisun!» dəp angliɣansən). ■ 3 Sən bügünki kündə xuni
bilip qoyoɣinki, sening aldingda mangoɣuqi Pərwərdigar Hudayingning Əzidur,
U yalmap yutquqi ottur; u muxu əllərni ḫalak qilidu, aldingda ularni tezdin
yiqitidu; sən ularning təwəlikini igiləp, Pərwərdigar sanga eytqandək ularni
tezdin yoqitisən. ■ 4 Pərwərdigar ularni aldingdin ḫəydigəndə sən kənglüngdə:
«Ḫəkkaniyliqim səwəbidin Pərwərdigar meni zeminni igiləx üqün uningoɣa yetəkləp
kirdi» demigin; bəlki xu əllərning rəzilliki tüpəylidin Pərwərdigar sening aldingda
ularni təəlluqatidin məḫrum qilidu. 5 Sən ularning zeminioɣa kirip uni igilixing
sening ḫəkkaniy boloɣanliqingdin yaki kənglüngning duruslukidin əməs, bəlki bu
əllərning rəzillikidin wə Pərwərdigar ata-bowiliring Ibraḫim, Isḫaq wə Yaqupqa
kəsəm kiloɣan səzigə əməl kilix üqünmu Pərwərdigar Hudaying ularni sening
aldingda təəlluqatidin məḫrum qilidu. ■ 6 Əmdi xuni bilip qoyoɣinki, Pərwərdigar
Hudaying bu yahxi zeminni sanga miras kiloɣini sening ḫəkkaniyliqingdin əməs,
qünki sən əsli boyni qattiq bir həlqsən.

Israilning jaḫilliqi

7 Əmdi sening qəl-bayawanda Pərwərdigar Hudayingni qandaq
oɣəzəpləndürgənlikingni esingdə tutqin — Uni untuma. Sən Misir zeminidin qikkan
kündin beri taki bu yərgə kəlgüqə Pərwərdigaroɣa asiylik kilip kəlding. ■ 8 Silər
Ḫorəb teoɣida Pərwərdigarni oɣəzəpləndürgən wə Pərwərdigar silərgə aqqiklinip,
silərni ḫalak kilmaqqi boldi. ■ 9 Xu qaoɣda mən tax tahtaylarni, yəni Pərwərdigar
silər bilən tüzgən əḫdə tahtaylirini tapxuruwelix üqün taoɣqa qikkanidim; mən
taoɣda kiriq keqə-kündüz turdum (mən nə tamaq yemidim, nə su iqmidim);■
10 Xuning bilən Pərwərdigar manga Əz barmiqi bilən pütkən ikki tahtayni tapxurdi;

□ **8:15** **«zəḫərlik yilanlar...»** — ibraniy tilida «otluq yilanlar». ■ **8:15** Mis. 17:6; Qəl. 20:11; Zəb. 78:15-16; 114:8 ■ **8:16** Mis. 16:14,15 ■ **9:1-2** Qəl. 13:32,33 ■ **9:3** Qan. 4:24; Ibr. 12:29 ■ **9:5** Yar. 12:7; 13:15; 15:7; 17:8; 26:4; 28:13 ■ **9:7** Mis. 14:11; 16:2; 17:2; Qəl. 11:4 ■ **9:8** Mis. 32:4; Zəb. 106:19-21 ■ **9:9** Mis. 24:18; 34:28

ularda Pərwərdigar taoɣda ot iqidə silərgə səzligən qaoɣda, jamaət yioɣiloɣan küni eytқan barliқ səzlər pütülgənidi. □ ■ 11 Wə xundaқ boldiki, қiriқ keqə-kündüz ətüp, Pərwərdigar manga ikki tax tahtay, yəni əḥdə tahtaylirini bərdi. 12 Wə Pərwərdigar manga: «Ornungdin turoɣin, muxu yərdin qüxkin; qünki sən Misirdin qiқaroɣan həlқing əzlirini buloɣidi; ular tezla Mənularoɣa tapilioɣan yoldin qətnəp əzlirigə қuyma bir butni yasidi» dedi. 13 Pərwərdigar manga səz қilip: «Mən bu həlқni kərüp yəttim; mana, u boyni қattiқ bir həlқtur. ■ 14 Meni tosma, Mən ularni yoқitimən, ularning namini asmanning tegidin əqürüwetimən wə xundaқ қilip, seni ulardin qong wə uluoɣ bir həlқ қilimən» — dedi.■

15 Mən burulup, taoɣdin qüxtüm; taoɣ bolsa ot bilən yalқunlawatatti; ikki əḥdə tahtiyi ikki қolumda idi. 16 Mən kərdüm, mana silər Pərwərdigar Hudayinglar aldida gunaḥ қilipsilər; silər əzünglar üqün қuyma bir mozayni yasapsilər; silər tezla Pərwərdigar silərgə tapilioɣan yoldin qətnəp ketipsilər. 17 Mən ikki tahtayni ikki қolumoɣa elip, qərüp taxlap, ularni kəz aldinglarda qeқiwəttim. 18 Silər Pərwərdigarni oɣəzəpləndürüp barliқ ətküzgən gunaḥinglar, yəni Pərwərdigarning nəzиridə rəzil boloɣanni қiloɣininglar üqün, yənə awwalқidək Pərwərdigar aldida yiқilip, қiriқ keqə-kündüz düm yattim (mən ḥeq nərsə yemidim, su iqmidim) □ 19 qünki mən Pərwərdigarning silərni yoқitidioɣan қattiқ oɣəzipi ḥəm қəḥridin қorқtum. Pərwərdigar xu qaoɣdimu mening tilikimni anglidi. 20 Pərwərdigar Ḥarundin oɣəzəplinip, unimu yoқatmaқqi boldi; mən Ḥarun üqünmu dua қildim. 21 Mən silərning gunaḥinglarni, yəni yasioɣan mozayni elip uni otta kəydürdüm wə uni yanjip kukum-talқan қilip eziwəttim; uning topisini elip taoɣdin qüxidioɣan eriқ süyigə qeqiwəttim ■ 22 (silər yənə Tabərah, Massah, Kibrot-Ḥattawaḥdimu Pərwərdigarni oɣəzəpləndürdünglar. ■ 23 Pərwərdigar silərni Қadəx-Barneadin *Қanaanoɣa* mangdurmaқqi bolup silərgə: «Qiқip, Mən silərgə təқdim қiloɣan zeminni igiləngla» — degəndimu, silər Uning səzigə қarxi qiқip asiylиқ қildinglar, nə Uningoɣa ixənmidinglar, nə awazioɣa ḥeq қulaқ salmidinglar. □ ■ 24 Mən silərni tonuoɣan kündin tartip silər Pərwərdigar Hudayinglaroɣa asiylиқ қilip kəldinglar).

25 Xuning bilən mən axu qaoɣda Pərwərdigar aldida əzümni yərgə etip yənə қiriқ keqə-kündüz düm yattim; dərwəқə düm yattim; qünki Pərwərdigar silərgə қarap «ularni yoқitimən» degənidi. 26 Xunga mən Pərwərdigaroɣa dua қilip: «I Rəb Pərwərdigar, Sən Əz uluoɣluқung arқilиқ Əzüng üqün ḥərlük bədili tələp setiwaloɣan, Misirdin küqlük қolung bilən qiқaroɣan Əz həlқing boloɣan mirasingni yoқatmioɣaysən; □ ■ 27 Əz қulliring Ibraḥim, Isḥaқ wə Yaқupni esingdə tutқaysən; bu həlқning baxbaxtaқlиқioɣa, ularning rəzilliki yaki gunaḥioɣa қarimioɣaysən; 28 bolmisa, sən bizni elip qiққan xu zemindikilər: «Pərwərdigar bu həlқni ularoɣa wədə қiloɣan zeminni igiləxkə elip kirəlməydioɣanliқi üqün wə ularoɣa nəprətləngini tüpəylidin ularni qəl-bayawanda yoқitixқa *Misirdin* qiқardi» — dəydu.■

29 Қandaқla bolmisun, ular zor küqüng wə uzartiloɣan biliking bilən *Misirdin* qiқaroɣan həlқing wə sening mirasingdur» — dedim.

□ **9:10 «Əz barmiқi bilən pütkən…»** — ibraniy tilida «Hudaning barmiқi bilən pütkən». ■ **9:10** Mis. 31:18 ■ **9:13** Mis. 32:9; 33:3; 34:9; Қan. 10:16; 31:27; 2Pad. 17:14 ■ **9:14** Mis. 32:10; Zəb. 106:23 □ **9:18 «mən ḥeq nərsə yemidim…»** — ibraniy tilida «mən ḥeq nanni yemidim...». ■ **9:21** Mis. 32:20 ■ **9:22** Mis. 17:7; Qəl. 11:1,4,34 □ **9:23 «Uning səzigə қarxi qiқip…»** — ibraniy tilida: «Uning awazioɣa қarxi qiқip…». ■ **9:23** Qəl. 13:3; 14:1 □ **9:26 «Əz həlқing boloɣan mirasing»** — «Hudaning mirasi» muxu yərdə Əz həlқini kərsitidu. Məsilən, «Mis.» 34:9ni kərüng. ■ **9:26** Mis. 32:11; Qəl. 14:13 ■ **9:28** Mis. 32:12; Qəl. 14:16

10

Yengi pursət

1 Xu qaoɣda Pərwərdigar manga: «Өzüng üqün awwalḳidək ikki tax tahtayni oyup
qiḳip, taoɣḳa yenimoɣa kəl. Өzünggə yaoɣaqtin bir sanduḳ yasioɣin. ■ 2 Mən bu
tahtaylaroɣa sən qeḳiwətkən awwalḳi tahtaylardiki səzlərni yazimən; sən ularni
sanduḳḳa ḳoyisən» — dedi.
3 Xuning bilən mən akatsiyə yaoɣiqidin bir sanduḳ yasidim, awwalḳidək ikki tax
tahtay oyup qiḳtim; ikki tahtayni ḳolumda kətürüp taoɣḳa qiḳtim. 4 Pərwərdigar
əslidə ot iqidin taoɣda jamaət yioɣiloɣan kündə silərgə eytḳan xu on əmrni awwalḳi
pütüktək tahtaylaroɣa yazdi; Pərwərdigar ularni manga tapxurdi. □ 5 Mən burulup
taoɣdin qüxüp tahtaylarni өzüm yasioɣan sanduḳḳa ḳoydum; Pərwərdigar manga
tapilioɣinidək ular tehi uningda turmaḳta.

Qəl-bayawandiki səpərning hatimisi

6 Xu qaoɣda Israillar Bəərot-Bənə-Yaakandin Mosərahḳa yol elip mangdi; Ḥarun
xu yərdə əldi wə xu yərdə dəpnə ḳilindi; uning ooɣli Əliazar uning ornini besip
kahḳinliḳ ḳildi. ■ 7 Israillar xu yərdin Gudgodahḳa, andin Gudgodahḳtin Yotbatahḳa
səpər ḳildi (Yotbatah eriḳ-eḳini mol yərdur). ■ 8 Xu qaoɣda Pərwərdigar əhdə
sanduḳini kətürüxkə, Pərwərdigarning aldida hizmitidə turup uning namida bəht-
bərikət tiləxkə Lawiy ḳəbilisini өzigə tallap ayridi. Wə bügüngə ḳədər xundaḳ
boluwatidu. 9 Xunga Lawiy ḳəbilisining *Israil* ḳerindaxliri iqidə nesiwisi yaki mirasi
yoḳtur; Pərwərdigar uningoɣa eytḳandək, Pərwərdigar Өzi uning mirasidur.□ ■
10 Mən əmdi awwalḳi künlərdikidək ḳiriḳ keqə-kündüz Pərwərdigar aldida taoɣda
turdum; Pərwərdigar xu qaoɣdimu tilikimgə ḳulaḳ saldi; u silərni yoḳatmidi. ■
11 Pərwərdigar manga: «Ornungdin tur, həlḳni baxlap aldida yol aloɣin; xuning bilən
ular Mən uloroɣa təḳdim ḳilixḳa ata-bowilirioɣa ḳəsəm ḳilip wədə ḳiloɣan zeminni
igiləx üqün uningoɣa kirsun» — dedi.

Pərwərdigarni səygin, həlḳni səygin

12-13 Əmdi, i Israil, Pərwərdigar Hudaying səndin nemə tələp ḳilidu? — Ḥaling
yahxi bolsun dəp mening bügün silərgə muxu tapilioɣanlirimdin baxḳa nərsini
tələp ḳilarmu? — Uning tələp ḳiloɣini bolsa Pərwərdigar Hudayingdin ḳorḳup,
Uning kərsətkən barliḳ yollirida mengip, Uni səyüp, pütkül ḳəlbing wə pütkül
jening bilən Pərwərdigar Hudayingning hizmitidə bolup, Pərwərdigarning əmrliri
wə bəlgilimilirini tutuxtin ibarət əməsmu?■
14 Mana, asmanlar wə asmanlarning asmini Pərwərdigar Hudayingoɣa mənsuptur;
yər yüzi wə uningdiki ḥəmmə nərsilərmu Uningoɣa mənsuptur. ■ 15 Ḥalbuki,
Pərwərdigar pəḳət ata-bowiliringlardin səyünüp, ularni səydi wə xuning bilən
bügünkidək barliḳ əllər arisidin ata-bowiliringlarning keyinki nəslini, yəni silərni
tallidi. 16 Xunga kənglünglarni hətnilik ḳilinglar, boynunglarni yənə ḳattiḳ
ḳilmanglar.■
17 Qünki Pərwərdigar Hudayinglar hudalarning Hudasi, rəblərning Rəbbi, uluɣ Ilaḥ,
Ḳudrətlik wə Dəḥxətlik Boloɣuqi, insanlarning yüz-hatirisini ḳilmioɣuqi, ḥeqḳandaḳ

■ **10:1** Mis. 34:1 □ **10:4** **«on əmr»** — ibraniy tilida «on səzni». ■ **10:6** Qəl. 20:28; 33:30,38 ■ **10:7** Qəl. 33:32,33 □ **10:9** **«Lawiy ḳəbilisining… nesiwisi yaki mirasi yoḳtur»** — Ḳanaan zemininoɣa kirgəndin keyin Lawiylar wə kahḳinlarning (baxḳa ḳəbililərningkidək) xəhsiy yər-zemin yaki xəḥərliri bolmaydu. Ulardiki ḥərbir ailigə Israillarning xəḥərliri iqidin birər turar jay berilidu. ■ **10:9** Qəl. 18:20-32; Ḳan. 18:1; Əz. 44:28 ■ **10:10** Ḳan. 9:18, 19 ■ **10:12-13** Ḳan. 6:5; Mat. 22:37; Luḳa 10:27 ■ **10:14** Yar. 14:19; Zəb. 24:1; 115:16 ■ **10:16** Mis. 32:9; 33:3; 34:9; Ḳan. 9:13; Yər. 4:4

parini almioɳuqidur; ■ 18 U yetim-yesir wə tul hotunlarning dəwasini soraydu, musapirni səyüp uningoɳa yemək-iqmək wə kiyim-keqəkni bərgüqidur. □ 19 Xunga silərmu musapirni səyüxünglar kerək; qünki silərmu Misir zeminida musapir idinglar.
20 Sən Pərwərdigar Hudayingdin qorkqin; sən Uning ibaditidə boloɳin, Uningoɳa baoɳlanoɳin wə *pəkət* Uning namidila qəsəm iqkin. ■ 21 U sən üqün əz kəzüng bilən kərgən bu uluoɳ wə dəḥxətlik ixlarni qiloɳan; U sən mədḥiyiləydioɳan, sening Hudayingdur; 22 ata-bowiliring jəmiy yətmix jan Misiroɳa qüxkənidi; wə ḥazir Pərwərdigar Hudaying seni asmandiki yultuzlardək kəp qildi. □ ■

11

Hudaoɳa itaətmən boluxning bəht-bərikiti

1 Əmdi sən Pərwərdigar Hudayingni səygin, Uning tapilioɳini, bəlgilimilirini, ḥəkümlirini ḥəm əmrlirini izqil tutqin. 2-3 Xu ixlarni bügün esinglarda tutunglar, qünki mən Pərwərdigar Hudayingning jaza-tərbiyisi, uluoɳluqi, küqlük qoli wə uzartiloɳan bilikini, Misir zeminida Misir padixaḥi Pirəwngə ḥəm uning pütkül zemini üstigə kərsətkən məjizilik alamətliri wə qiloɳanlirini kərmigən baliliringlaroɳa səzliməymən □ 4 (qünki ular *Pərwərdigarning* Misirning qoxuni, ularning atliri, ularning jəng ḥarwilirioɳa qiloɳan ixliri, yəni Qizil Dengizning suliri bilən ularni oɳərk qilip, üzül-kesil ḥalak qiloɳanliqi, □ 5 Uning silər muxu yərgə kəlgüqə silərgə nemə qiloɳanliqi, 6 Uning Rubənning əwladi, Eliabning ooɳulliri Datan wə Abiramoɳa nemə qiloɳanliqi, yəni pütün Israillar arisida yər yüzining aoɳzini qandaq eqip ularni ailisidikiliri wə qedirliri bilən qoxup barliq təəlluqatliri bilən yutuwətkənlikini kərmigənidi); ■ 7 *mən bəlki silərgə səz qilimən*; qünki silərning kəzliringlar Pərwərdigar qiloɳan barliq uluoɳ ixlarni kərdi.

Wədə qilinoɳan zeminning mol baylikliri

8 Əmdi, mən silərgə bügün tapilioɳan barliq əmrlərni tutunglar; xundaq qilsanglar küqlinip, ḥazir ətüp igiliməkqi boloɳan zeminoɳa kirip uni igiləysilər 9 wə Pərwərdigar ata-bowiliringlaroɳa qəsəm qilip ularoɳa ḥəm əwladlirioɳa berixkə wədə qiloɳan zeminda, yəni süt bilən ḥəsəl eqip turidioɳan munbət bir zeminda turup uzun ömür kərisilər. 10 Qünki silər igiləxkə kiridioɳan xu zemin silər qikqan Misir zeminidək əməs; u yər bolsa, silər uningoɳa uruq qaqqandin keyin putunglar bilən suoɳiridioɳan kəktatliqtək zemin idi; □ 11 biraq silər igiləxkə ətidioɳan xu zemin bolsa taoɳ-jiloɳiliri boloɳan bir zemindur; u asmandiki yamoɳurdin su iqidu, 12 u Pərwərdigar Hudaying Əzi əzizləydioɳan bir zemindur; qünki Pərwərdigar Hudayingning kəzliri yilning bexidin yilning ahirioɳiqə üzlüksiz uningoɳa tikilidu. 13 Xundaq boliduki, silər Pərwərdigar Hudayinglarni səyüp, pütkül qəlbinglar wə pütkül jeninglar bilən uning ibaditidə bolux üqün mən silərgə bügün tapilioɳan əmrlərgə

■ **10:17** 2Tar. 19:6, 7; Ayup 34:19; Ros. 10:34; Rim. 2:11; Gal. 2:6; Əf. 6:9; Kol. 3:25; 1Pet. 1:17; Wəḥ. 17:14 □ **10:18 «yetim-yesir» —** ibraniy tilida «atisizlar». ■ **10:20** Qan. 6:13; 13:4; Mat. 4:10; Luqa 4:8 □ **10:22 «ata-bowiliring jəmiy yətmix jan Misiroɳa qüxkənidi...» —** yaki «ata-bowiliring yətmix jan bilən Misiroɳa qüxkənidi...». ■ **10:22** Yar. 15:5; 46:27; Mis. 1:5; Ros. 7:14 □ **11:2-3 «xu ixlarni bügün esinglarda tutunglar...» —** ibraniy tilida «xu ixlarni bügün bilinglarki,...». □ **11:4 «...Pərwərdigarning Misirning qoxuni,,ni .... üzül-kesil ḥalak qiloɳanliqi» —** ibraniy tilida «Pərwərdigarning Misirning qoxuni..ni ...taki bügüngə qədər ḥalak qiloɳanliqi» — bu ibarə ularning tüptin ḥalak qilinoɳanliqini təkitləydu. ■ **11:6** Qəl. 16:31; 27:3; Zəb. 106:16-17 □ **11:10 «putunglar bilən suoɳiridioɳan zemin» —** Misirda etizlar (bügüngə qədər) insanning puti bilən aylanduridioɳan bir hil addiy nasus bilən suoɳirilidu.

köngül qoyup qulaq salsanglar, 14 U: «Mən zemininglarоqa өz pəslidə yamoqur, yəni dəsləpki wə keyinki yamoqurlarni ata qilimən; xuning bilən axliqliringlar, yengi xarabinglar wə zəytun meyinglarni yioqalaysilər; □ 15 Mən xundaqla mal-waranliring üqün ot-qөp berimən; sən yəp-iqip toyunisən» — dəydu.

Itaətmən bolux wə balilaroqa tərbiyə berixning bəhti

16 Qəlbinglar aldinip, baxqa ilaḫlarning qulluqioqa kirip, ularoqa qoqunup kətməslikinglar üqün өzünglaroqa ḫezi bolunglar; ■ 17 bolmisa, Pərwərdigarning oqəzipi silərgə qozoqilip, yamoqur yaoqmasliqi üqün asmanlarni etiwetip yamoqur yaoqdurmaydu, tupraq məḫsulatlirini bərməydu wə Pərwərdigar silərgə ata qilidioqan munbət zemindin yoqitilisilər.
18 Silər mening bu səzlirimni qəlbinglaroqa püküp jeninglarda saqlanglar, qolunglaroqa *əslətmə*-bəlgə qilip tengiwelinglar, pexanənglərgə qaxqidək simwol qilip ornitiwelinglar; ■ 19 Silər ularni baliliringlaroqa өgitisilər; өydə olturoqininglarda, yolda mengiwatqininglarda, yatqininglarda wə orundin qopqininglarda ular tooqruluq səzlənglar; ■ 20 Ularni өyünglərdiki kexəklərgə wə dərwaziliringlaroqa pütüp qoyunglar. 21 Xuning bilən silərning Pərwərdigar ata-bowiliringlaroqa berixkə qəsəm qilip wədə qiloqan zeminda turidioqan künliringlar wə baliliringlarning künliri uzun bolidu, yər yüzidiki künliringlar asmanning künliridək bolidu. □ 22 Mən bügünki kündə silərgə tapiliоqan bu pütkül əmrni ihlas bilən tutsanglar, yəni Pərwərdigar Hudayinglarni səyüp, uning barliq yollirida mengixinglar bilən uningoqa baoqlansanglar, 23 undaqta Pərwərdigar silərning köz aldinglarda bu barliq əllərni zeminidin məḫrum qilip ḫəydəydu wə silər өzünglardin qong wə küqlük əllərning təəlluqatini igiləysilər. 24 Tapininglar dəssigən ḫərbir jay silərningki bolidu; qegranglar qəl-bayawandin tartip, Liwanoqiqə wə *Əfrat* dəryasidin Ottura Dengizoqiqə bolidu. □ ■ 25 Ḫeqkim aldinglarda turalmaydu; Pərwərdigar Hudayinglar silərgə eytqinidək, silərdin boloqan qorqunq wə dəḫxətni silər dəssigən barliq jaylar üstigə salidu.■

Musa «bəht-bərikət wə lənət»ni Israilning aldioqa qoyidu

26 Mana, mən bügün aldinglaroqa bəht-bərikət wə lənətni qoyimən; 27 Mən silərgə bügün tapiliоqan Pərwərdigar Hudayinglarning əmrlirigə itaət qilsanglar, bəht-bərikət bolidu; 28 Pərwərdigar Hudayinglarning əmrlirigə itaət qilmisanglar, bəlki silər tonumioqan baxqa ilaḫlaroqa өgixip, mən bügün tapiliоqan yoldin qətnəp kətsənglar, silərgə lənət qüxidu.
29 Xundaq qilixinglar kerəkki, Pərwərdigar Hudayinglar silərni silər igiləxkə kiridioqan zeminoqa elip kirgəndin keyin, bəht-bərikətni Gərizim teoqi üstidə wə lənətni Əbal teoqi üstidə turup jakarlaysilər. □ ■ 30 Bu *taoqlar* Iordan dəryasining qarxi təripidə, Gilgalning udulidiki Arabaḫ tüzlənglikidə turuwatqan

---

□ **11:14 «dəsləpki wə keyinki yamoqurlar»** — «dəsləpki yamoqurlar» 10-ayda yaoqidu wə tupraq yumxitilixi bilən yər ḫəydəxkə andin uruq qeqixqa mumkin bolidu. «keyinki yamoqurlar» bolsa Qanaanda 3- yaki -4-ayda yeoqip, ətiyazliq ziraətlərni pixurux rolini oynaydu. Xunga ḫərbir deḫqan «keyinki yamoqur»oqa təxnadur, ular uni bək qədirləydu. ■ **11:16** Qan. 8:19 ■ **11:18** Qan. 6:6, 8 ■ **11:19** Qan. 4:9; 6:7 □ **11:21 «yər yüzidiki künliringlar asmanning künliridək bolidu»** — mənisi bəlkim künlər köp ḫəm bəhtlik bolidu, degəndək boluxi mumkin. Baxqa birnəqqə hil tərjimiliri uqrixi mumkin. □ **11:24 «Ottura Dengizoqiqə...»** — ibraniy tilida «kəyni dengizoqiqə....». ■ **11:24** Yə. 1:3; 14:9 ■ **11:25** Mis. 23:27 □ **11:29 «Gərizim teoqi üstidə... wə .. Əbal teoqi üstidə turup jakarlaysilər»** — ibraniy tilida «Gərizim teoqi üstigə... wə .. Əbal teoqi üstigə qoyusilər». Bu yərlərdə əḫdidiki bəht-bərikətlər wə lənətlər jakarlinidu ḫəm tax üstigə pütülidu. Muxu ixning təpsilatliri 27-28-bablarda wə «Yəxua» 8:30-35də tepilidu. ■ **11:29** Qan. 27:12,13; Yə. 8:33

Қanaaniylarning zeminida, məoɣrib yolining arқisida, Morəḥtiki dub dərəhlirigə yeқin yərdə əməsmu?
31 Qünki silər Pərwərdigar Hudayinglar silərgə təқdim қiliwatқan zeminni igiləx üqün uningoɣa kirixkə Iordan dəryasidin ətisilər; silər dərwəқə uni igiləysilər wə uningda olturaқlixisilər. 32 Silər mən aldinglaroɣa қoyoɣan bu barliқ ḥəkümlər wə bəlgilimilərgə əməl қilixқa kəngül қoyunglar.

12

Huda tallaydioɣan jayda, muқəddəshanida ibadət қilix

1 Ata-bowiliringlarning Hudasi boloɣan Pərwərdigar silərning igilixinglaroɣa beridioɣan zeminda turoɣanda, yər yüzidiki barliқ künliringlarda kəngül қoyup tutuxunglar kerək boloɣan bəlgilimilər ḥəm ḥəkümlər mana munulardur: —
2 Silər ḥəydəp qiқaroɣan əllərning egiz taoɣlar, dənglər wə ḥərbir yexil dərəh astidiki əz ilaḥlirining қulluқida boloɣan ibadətgaḥlirini təltəküs yoқitixinglar kerək; ■
3 Ularning қurbangaḥlirini buzunglar, but tüwrüklirini qeқinglar wə axəraḥlirini ot bilən kəydürüwetinglar; ilaḥlirining oyma məbudlirini kesip taxlanglar; ularning isim-namlirinimu xu yərdin yoқitixinglar kerək. ■
4 Silər Pərwərdigar Hudayinglarning hizmitidə ulardək қilmanglar, 5 bəlki Pərwərdigar Hudayinglar Əz namini tikləx üqün barliқ қəbililiringlarning zeminliri arisidin talliоɣan, Əz turaloɣusi boloɣan jayni izdənglar, xu yərgə kelinglar; ■ 6 xu yərgə silər kəydürmə wə inaқlиқ қatarliқ қurbanliқinglarni, məḥsulatliringlardin ondin biri boloɣan əxrilərni, қolunglardiki kətürmə ḥədiyələrni, қəsəmgə baoɣliқ ḥədiyələrni, ihtiyariy ḥədiyələrni wə қoy-kala padiliringlarning tunji balilirini əkilisilər; 7 Silər ailəngdikilər bilən қoxulup xu yərdə Pərwərdigar Hudayinglarning aldida ziyapət қilinglar, silər Pərwərdigar Hudayinglar silərni bərikətligən қol əmgikinglarning mewisidin xadlinisilər. □ 8 Silər biz bügün қiloɣinimizdək, yəni ḥərbiringlar əz bilgininglarqə қiloɣininglardək қilmasliқinglar kerək; 9 Qünki Pərwərdigar Hudayinglar silərgə beridioɣan aramliқ ḥəm miraskə tehi yetip kəlmidinglar.
10 Biraқ silər Iordan dəryasidin ətüp, Pərwərdigar Hudayinglar silərgə miras қilip beridioɣan zeminoɣa olturaқlaxқandin keyin, xundaқla u silərni ətrapinglardiki barliқ düxmənliringlardin қutқuzup aram bərgəndin keyin, silər tinq-aman turoɣanda, 11 xu qaoɣda Pərwərdigar Hudayinglar Əz namini қoyidioɣan bir jay bolidu; silər xu yərgə kəydürmə wə inaқlиқ қatarliқ қurbanliқinglarni, məḥsulatliringlardin ondin biri boloɣan əxrilərni, қolunglardiki kətürmə ḥədiyələrni wə Pərwərdigaroɣa atap қəsəm қiloɣan esil ḥədiyələrni əkilisilər; ■ 12 wə Pərwərdigar Hudayinglar aldida xadlinisilər, yəni silər, ooɣul-қizliringlar, қul-dedəkliringlar wə silər bilən bir yərdə turuwatқan Lawiylar (qünki ularning aranglarda ḥeqқandaқ nesiwisi yaki mirasi yoқtur) ḥəmminglar xadlinisilər.□ ■
13 Sən kəydürmə қurbanliқliringni udul kəlgən jaylarda қilmasliқ üqün kəngül қoyoɣin; 14 Pəқət Pərwərdigar ḥəmmə қəbililiringning zeminliri arisidin talliоɣan jayda kəydürmə қurbanliқliringni қil wə xu jayda mening sanga barliқ tapilioɣinimoɣa əməl қil.

■ **12:2** Mis. 34:12,13; Қan. 7:5 ■ **12:3** Ḥak. 2:2 ■ **12:5** 2Tar. 7:12 □ **12:7** **«қol əmgikinglarning mewisidin...»** — ibraniy tilida «қolunglardiki oқəttin...» ■ **12:11** 1Pad. 8:29 □ **12:12** **«silər bilən bir yərdə turuwatқan...»** — ibraniy tilida «dərwaziliring iqidə turuwatқan» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **12:12** Qəl. 18:20; Қan. 10:9; 18:1

15 Ḫalbuki, sən kənglüng tartqiniqə Pərwərdigar Hudaying seni bərikətligini boyiqə
xəḫər-yeziliringda ḫalal ḫaywanlarni soyup (ḫuddi jərən yaki keyik gəxidin yegəngə
ohxax), gəx yesəng bolidu; məyli pak, məyli napak kixilər bolsun ularning gəxini
yesə bolidu. □ 16 Silər pəqət uni qeni bilən qoxup yeməslikinglar kerək; silər
qenini su təkkəndək yərgə təküwetixinglar kerək. ■ 17 Sən axliqtin, yengi
xarabtin, zəytun meyidin ondin biri bolоqan əxriliringni yaki kala-qoy padiliringning
tunji balilirini, yaki qəsəmgə baoqliq ḫədiyəliringni, ihtiyariy ḫədiyəliringni yaki
qolungdiki kətürmə ḫədiyəliringni xəḫər-yeziliringda yeməsliking kerək; □ 18 bəlki
bularni Pərwərdigar Hudaying aldida, Pərwərdigar Hudaying tallaydioqan jayda
yeyixing kerək, yəni sən, ooqlung, qizing, qul-dediking wə sən bilən bir yərdə
turuwatqan Lawiylar birgə yesəng bolidu; wə sən Pərwərdigar Hudaying aldida
əmgikingning barliq mewisidin xadlinisən. □ 19 Əzünggə ḫezi boloqinki, sən
zeminda turoqan barliq künliringdə Lawiylardin waz kəqməsliking kerək.

Qanni yeməslik kerək

20 Pərwərdigar Hudaying sanga wədə qiloqandək qegraliringni kengəytkəndə, sən
kənglüng tartip: «gəx yəymən» desəng, sən kənglüngning tartqiniqə gəx yesəng
bolidu. ■ 21 Əgər Pərwərdigar Hudayinglar Əz namini qoyuxqa tallaydioqan jay
səndin bək yiraq bolsa, sən Pərwərdigar sanga təqdim qiloqan kala-qoylardin elip
soyisən; mən sanga tapilioqandək ularni soyisən wə xəḫər-yeziliring iqidə kənglüng
tartqiniqə booquzlap yəysən. □ 22 Jərən yaki keyik yegəndək ularni yəysən; məyli
pak məyli napak kixilər bolsun uning gəxidin yesə bolidu. 23 Pəqət xuningdin ḫezi
boloqinki, ularning qenini yemə; qünki jan degən qandidur; sən gəxni jan bilən
qoxup yeməsliking kerək. 24 Sən qanni yeməsliking kerək; bəlki uni suni yərgə
təkkəndək yərgə təküwət. 25 Sən uni yeməsliking kerək; xundaq qilsang ḫaling wə
səndin keyinki balilиringning ḫali yahxi bolidu; qünki sən Pərwərdigarning nəzиridə
durus boloqanni qiloqan bolisən.
26 Biraq səndiki Pərwərdigaroqa atioqan wə qəsəmgə baoqliq nərsilərni bolsa,
sən ularni elip Pərwərdigar tallaydioqan jayoqa apirisən; 27 sən *xu yərdə*
Pərwərdigar Hudayingning qurbangaḫi üstidə kəydürmə qurbanliqliringni, gəx
bilən qenini sunoqin; baxqa qurbanliqliringning qeninimu Pərwərdigar Hudayingn-
ing qurbangaḫi üstidə quyoqin wə gəxini yegin.
28 Mən sanga tapilioqan bu barliq səzlərgə qulaq selip kəngül bəlgin. Xundaq qilsang,
Pərwərdigar Hudayinglarning nəzиridə yahxi wə durus boloqanni qiloqan bolisən wə
əz ḫaling wə səndin keyinki əwladliringning ḫali yahxi bolidu.

Butlarning yirginqliki

29 Pərwərdigar Hudaying sən baridioqan yərdiki əllərning zeminini igilixing üqün
ularni sening aldingda yoqitidu. Xu qaoqda, sən ularning zeminini igiləp xu yərdə
turoqiningda, 30 Xu əllər aldingda yoqitiloqandin keyin, ularning izidin mengixqa
eziqturulmasliqing üqün əzünggə ḫezi bol wə: — «Bu əllər əz ilaḫlirining ibaditini
qandaq tutqan boloqiydi? Mənmu xundaq qilip baqayqu!» dəp ularning ilaḫlirini
ḫeq izdimə. 31 Sən Pərwərdigar Hudayingning hizmitidə boloqiningda qət'iy ularning

---

□ **12:15 «xəḫər-yezanglarda…»** — Ibraniy tilida «dərwaziliringlar iqidə» degən səzlər bilən ipadilinidu.
■ **12:16** Yar. 9:4; Law. 7:26; 17:10; Qan. 15:23 □ **12:17 «xəḫər-yezanglarda turoqan»** — ibraniy
tilida «dərwaziliringlar iqidə turoqan» degən səzlər bilən ipadilinidu. □ **12:18 «sən bilən bir yərdə
turuwatqan»** — ibraniy tilida «dərwaziliring iqidə turuwatqan» degən səz bilən ipadilinidu. **«əmgikingning
barliq mewisidin…»** — ibraniy tilida «qolunglardiki barliq oqəttin…» ■ **12:20** Yar. 9:4; Law. 7:26; 17:10;
Qan. 15:23 □ **12:21 «xəḫər-yeziliringlar iqidə»** — ibraniy tilida «dərwaziliringlar iqidə» degən səzlər bilən
ipadilinidu.

yoli boyiqə ix tutmasliқing kerək; qünki nemə ix Pərwərdigarоqa yirginqlik bolsa, nemə ix Uningоqa nəprətlik bolsa, ular өz ilaḥliri üqün xu ixlarni қiloqan; ular ḥətta өz ooqullirini wə қizlirinimu ilaḥlirioqa atap otta kөydürüp kəlgən.

Butpərəslik wə sahta pəyoqəmbərlər

32 Mən silərgə tapilioqanliki əməllərgə əməl қilixқa kөngül bөlünglar; uningоqa ḥeq nemə қoxmanglar, uningdin ḥeq nərsini qiқiriwətmənglar.■

13

1 Əgər aranglardin pəyoqəmbər yaki qüx kөrgüqi qiқip, silərgə məlum bir məjizilik alamət yaki karamətni kөrsitip berəy desə 2 wə u silərgə aldin'ala degən məjizilik alamət yaki karamət əməlgə axurulsa, əmma xuning bilən munasiwətlik «baxқa ilaḥlaroqa (yəni silər tonumioqan ilaḥlaroqa) əgixəyli» wə «ularning қulluқida bolayli» desə, 3 xu pəyoqəmbər yaki qüx kөrgüqining sөzlirigə қulaқ salmanglar; qünki xu tapta Pərwərdigar Hudayinglar silərning uni, yəni Pərwərdigar Hudayinglarni pütün қəlbinglar wə pütün jeninglar bilən səyidioqan-səyməydioqininglarni bilix üqün sinawatқan bolidu.
4 Silər Pərwərdigar Hudayinglaroqa əgixip mengixinglar kerək; silər Uningdin қorқunglar, əmrlirini tutunglar, Uning awazioqa қulaқ selinglar; silər Uning hizmitidə bolup Uningoqa baoqlininglar. ■ 5 Xu pəyoqəmbər yaki qüx kөrgüqi bolsa өlümgə məḥkum қilinixi kerək; qünki u silərni Misir zeminidin қutқuzup qiқaroqan, yəni «қulluқ makani»din ḥөrlük bədili tөləp қutқuzoqan Pərwərdigar Hudayinglaroqa asiyliқ қilixni қutratti, xundaқla Pərwərdigar Hudayinglar seni mengixқa əmr қiloqan yoldin eziқturuxқa urundi; silər muxundaқ rəzillikni aranglardin yoқitixinglar kerək.■

ailining iqidə pəyda boloqan sahta pəyoqəmbərlər

6-7 Қerindixing, məyli anangning ooqli yaki өz ooqlung yaki қizing, jan-jigiring boloqan ayaling yaki jan dostung astirtin seni azdurmaқqi bolup: «Barayli, baxқa ilaḥlarning қulluқioqa kirəyli» desə, yəni өzüng yaki ata-bowiliring ḥeq tonumaydioqan, ətrapingdiki əllərning ilaḥliri bolsun, yeқin bolsun, yiraқ bolsun, ḥətta yər yüzining bu qetida yaki u qetida bolsun, xularning қulluқioqa kirəyli desə,□ ■ 8 undaқta sən uningoqa қoxulma yaki uningoqa қulaқ salma; sən uni ḥeq ayima, uningoqa rəḥim қilma wə uning gunaḥini ḥeq yoxurma; □ 9 қandaқla bolmisun, uni өltürgin; uni өltürüxkə tunji қol saloquqi sən bol, andin barliқ ḥəlқning қolliri əgixip xundaқ қilsun. ■ 10 U seni Misir zeminidin, «қulluқ makani»din қutқuzup qiқaroqan Pərwərdigar Hudayingni taxlaxқa eziқturmaқqi boldi, xunga sən uni өltürüxüng, qalma-kesək қilixing kerək; 11 Xuning bilən pütkül Israil anglaydu, қorқidu, xuningdin keyin yənə xundaқ rəzil ixni aranglarda қilmaydu.■

Məlum yurttikilər toplixip қiloqan butpərəslikning jazasi

12-13 Əgər Pərwərdigar Hudaying olturaқlixixқa sanga təқdim қiloqan məlum bir xəḥərdə: «Arimizdin bəzi rəzil adəmlər qiқip: «Barayli, baxқa ilaḥlarning қulluқida bolayli» dəp silər ḥeq tonumaydioqan ilaḥlaroqa əgixixkə өz xəḥiridikilərni

■ **12:32** Қan. 4:2; Pənd. 30:6; Wəḥ. 22:18 ■ **13:4** Қan. 10:20 ■ **13:5** Қan. 18:20; Yər. 14:15 □ **13:6-7** **«jan-jigiring boloqan ayaling»** — ibraniy tilida «қuqiқingdiki ayaling». ■ **13:6-7** Қan. 17:2 □ **13:8** **«sən uni ḥeq ayima...»** — ibraniy tilida «kөzüng ularni ḥeq ayimisun...». ■ **13:9** Қan. 17:7 ■ **13:11** Қan. 17:13

ezikturdi» degən həwərni anglisang,□ 14 xu ḥaman təkxürüp sürüxtə kil; rast bolsa, dərwəkə bu yirginqlik ix aranglarda yüz bərgənliki ispatlanoqan bolsa, 15 undakda sən xu xəḥərdikilərni kiliq bilən eltürüp, bu xəḥərni wə uning iqidiki barlik nərsilərni, jümlidin mal-waranlirini təltəküs ḥalak kiliwət. 16 Uningdiki barlik oljini otturidiki qong məydanoqa yioqip, xu xəḥərni barlik oljisi bilən koxup Pərwərdigar Hudayingoqa ataloqan kəydürmə kurbanlikтək ot bilən kəydürüwət; u mənggügə harabilik bolidu — kaytidin kurulmaslikі kerək. 17 Təltəküs ḥalakətkə bekitilgən ḥeqbir nərsə kolungoqa qaplaxmisun; xundak kilsang Pərwərdigar oqəzipidin yenip sanga rəḥim kərsitidu; U sanga iqini aoqritip, ata-bowiliringoqa kəsəm kiloqandək seni kəpəytidu. 18 Sən mən bügün tapilioqan Pərwərdigar Hudayingning barlik əmrlirini tutup, uning nəziridə durus boloqanni kilix üqün awazioqa kulak salsang, ḥaling xundak yahxi bolidu.

14

Pərwərdigar aldidiki ḥalallik wə ḥaramlik — ḥalal wə ḥaram janiwarlar

1 Silər Pərwərdigar Hudayinglarning pərzəntliridursilər; əlgənlər üqün bədininglarni ḥeq kəsməslikinglar kerək wə yaki manglay qeqinglarni kirip takir kilmaslikinglar kerək; □ ■ 2 qünki sən Pərwərdigar Hudayingoqa ataloqan mukəddəs bir həlktursən; Pərwərdigar yər yüzidiki barlik həlklər arisidin Өzining alaḥidə gəḥiri boloqan bir həlk boluxi üqün seni tallioqandur. ■ 3 Sən ḥeqkandak yirginqlik nərsini yeməsliking kerək.

4 Təwəndikilər silər yeyixkə bolidioqan ḥaywanlar: — kala, koy, əqkə; ■ 5 keyik, jərən, buoqa, yawa əqkə, aḥu, bəkən, yawa koy, 6 xundakla ḥaywanlar iqidə tuyakliri pütünləy aqimak (tuyakliri pütünləy yerik) ḥəm kəxigüqi ḥaywanlarning ḥərhilini yesənglar bolidu. □ 7 Lekin, kəxigüqi yaki aqimak tuyaklik ḥaywanlardin təwəndikilərni yeməslikinglar kerək: —

Təgə, toxkan wə suoqur (qünki ular kəxigüqi boloqini bilən tuyiki aqimak əməstur. Xunga ular silərgə ḥaram bolidu).□

8 Qoxka bolsa tuyakliri aqimak boloqini bilən kəximigini üqün silərgə ḥaram bolidu. Xundak ḥaywanlarning gəxini yeməslikinglar kerək wə ḥəm ölüklirigə təgməslikinglar kerək.

9 Suda yaxaydioqan janiwarlardin təwəndikilərni yeyixkə bolidu: — sudiki janiwarlardin kaniti wə kasirakliri boloqanlarni yeyixkə bolidu, 10 lekin kaniti wə kasirakliri bolmioqanlarni yeməslikinglar kerək; ular silərgə nisbətən ḥaram bolidu.

11 Barlik ḥalal kuxlarni yesənglar bolidu; 12 birak təwəndiki uqar-kanatlarni yeməslikinglar kerək: yəni bürküt, tapkux-oqeqirlar, dengiz bürküti, □ 13 karlioqaq kuyrukluk sar, laqin, korultaz-tapkuxlar wə ularning hilliri, 14 ḥəmmə kaoqa-kozoqunlar wə ularning hilliri, 15 müxükyapilak, təgikux, qayka, sar wə ularning hilliri, 16 ḥuwkux, ibis, ak ku, □ 17 sakiykux, belik'aloquq, karna, □ 18 ləylək,

---

□ **13:12-13 «bəzi rəzil adəmlər…»** — ibraniy tilida «belial (Iblis)ning bəzi baliliri…». □ **14:1 «əlgənlər üqün … manglay qeqinglarni kirip takir kilmaslikinglar kerək»** — butpərəs Kanaaniylar arisida xundak ərp-adətlər kəp idi. ■ **14:1** Law. 19:27,28; 21:5 ■ **14:2** Kan. 7:6; 26:18 ■ **14:4** Law. 11:2 □ **14:6 «kəxigüqi ḥaywanlar»** — muxu yərdə ikki-üq axkazini bar ḥaywanlarnila əməs, bəlki yənə ozukni yumxak qaynaydioqan barlik ḥaywanlarni əz iqigə alidu. □ **14:7 «suoqur»** — yaki «siqkan» — taoqlarda yaxaydioqan kiqik bir ḥaywan. □ **14:12 «tapkux-oqeqirlar»** — ibraniy tilida «ustihan qakkuqi kux». Yəni bir tərjimisi «belik'aloquq». □ **14:16 «ḥuwkux»** — yaki «kiqik ḥuwkux». **«ak ku»** — ibraniy tilidin buning kandak kux ikənlikini bilix təs. □ **14:17 «sakiykux»** — sakiykux yaki «suoqa sünggügüqi». Ibraniy tilidin buning kandak kux ikənlikini bilix təs. **«karna»** — yaki «kotan».

turna wə uning hilliri, ḥəpüp bilən xəpərəng degənlər silərgə ḥaram sanalsun. □
19 Ḥərbir қanatliқ əmüligüqi ḥaxarətlər bolsa silərgə nisbətən ḥaram bolidu; ularni
yeməslikinglar kerək.□
20 Silər barliқ ḥalal қuxlarni yesənglar bolidu.
21 Silər ḥeqқandaқ əlük janwarni yeməslikinglar kerək; silər undaқ nərsini xəḥər-
yezanglar iqidə turuwatқan musapirlarоqa beringlar; ular uningdin yesə bolidu
yaki uni yat əlliklərkə setiwətsimu bolidu; qünki sən Pərwərdigar Hudayingоqa
ataloqan muқəddəs bir həlқtursən. Sən ooqlaқni anisining sütidə қaynitip pixursang
bolmaydu.□ ■

Pərwərdigarоqa beoqixlax

22 Sən jəzmən ḥər yili etizdiki ḥəmmə terikqilik məḥsulatliringning ondin birini
ayrixing kerək; 23 sən xularni, yəni axliқing, yengi xarabing, zəytun meyingning
ondin birini Pərwərdigar Hudayingning aldida, yəni U Өz namini қalduruxқa
tallaydioqan jayda yə, xundaқla kala-қoy padiliridin ayriloqan tunji balilirini xu yərdə
yə; xundaқ қilsang Pərwərdigar Hudayingdin daim қorқuxni өginisən.■
24 Wə Pərwərdigar Hudaying seni bərikətligəndə, U Өz namini қalduruxқa tallioqan
xu jay səndin intayin yiraқ bolup, məḥsulatliringni xu yərgə apiralmioqudək bolsang,
25 sən xu qaoqda uni puloqa setip, pulni қolungoqa tengip, Pərwərdigar Hudaying
tallioqan jayoqa baroqin wə 26 wə kənglüng nemə tartsa, məyli kala, қoy, məy-xarab,
musəlləs bolsun, yaki xuningdək kənglüng tartқan ḥərқandaқ nərsini xu puloqa
alsang bolidu; andin sən wə өyüngdikilər xu yərdə uningdin yəp-iqip, Pərwərdigar
Hudaying aldida xad-huram bolisilər.■
27 Xəḥər-yeziliringda turuwatқan Lawiylarni untumasliқing kerək, qünki aranglarda
uning ḥeqқandaқ nesiwisi yaki mirasi yoқ. □ ■ 28 Ḥər üq yilning ahirida sən xu
yildiki məḥsulatliringdin ondin birini өxrə қilip qiқar; sən uni xəḥər-yeziliring iqidə
topla; □ 29 xuning bilən Lawiylar (qünki aranglarda uning ḥeqқandaқ nesiwisi yaki
mirasi yoқ), musapir, yetim-yesirlər wə tul hotunlar kelip uningdin yəp toyunsun;
xundaқ қilsang Pərwərdigar Hudaying қolungdiki barliқ mewini bərikətləydu.

15

Қərzlərdin halas қilix

1 Ḥərbir yəttə yilning ahirida sən bir «halas қilix»ni jakarlioqin. ■ 2 Bu «halas
қilix» mundaқ bolidu: — barliқ қərz igiliri қoxnisioqa bərgən қərzni kəqürüm қilixi
kerək; uni қoxnisidin yaki қerindixidin tələp қilmasliқi kerək; qünki Pərwərdigar

---

□ **14:18 «turna» —** yaki «қotan». **«ləylək, turna ... degənlər silərgə ḥaram sanalsun» —** bu ḥalal wə ḥaram nərsilər tooqruluқ «Lawiylar»diki «қoxumqə səz»imizni kərüng. □ **14:19 «Ḥərbir қanatliқ əmüligüqi ḥaxarətlər ... ularni yeməslikinglar kerək» —** bu tizimliktiki қuxlarning kəpinqisining ibraniy tilidiki nami Təwratta pəқət bir-ikki қetim kərüngən boloqaqқa, ularning қaysi қuxlar ikənlikini toptooqra bekitix bəzidə mumkin bolmaydu. Ḥalbuki, ularning omumiy tipliri, xübḥisizki, tərjimimizdək bolidu. □ **14:21 «xəḥər-yezanglar iqidə» —** ibraniy tilida «dərwaziliringlar iqidə» degən səzlər bilən ipadilinidu. **«ooqlaқni anisining sütidə қaynitip pixursang bolmaydu» —** bu əmr bəlkim ətraptiki butpərəs həlқlərning məlum ərp-aditigə əgəxməslik kerəklikini kərsitixi mumkin. Bu tooqruluқ yənə «Lawiylar»diki «қoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **14:21** Mis. 23:19; 34:26 ■ **14:23** Қan. 12:17,18 ■ **14:26** Mat. 21:12 □ **14:27 «Xəḥər-yeziliringda» —** ibraniy tilida «Dərwaziliring iqidə» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **14:27** Qəl. 18:20, 24; Қan. 10:9; 12:12; 18:1, 2; 26:12 □ **14:28 «xəḥər-yeziliring iqidə» —** ibraniy tilida «dərwaziliring iqidə» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **15:1** Mis. 21:2; Yər. 34:14

aldida bir «halas qilix» jakarlandi. □ 3 Qətəlliktin bolsa tələp qilixqa bolidu; lekin qerindixingda bolоqan qərzni kəqürüm qilixing kerək.
4 Ḥalbuki, aranglarda ḥajətmənlər bolmaydu; qünki Pərwərdigar Hudaying silərgə miras bolux üqün igilixinglaroqa beridioqan xu zeminda turoqiningda seni ziyadə bərikətləydu; 5 Pəqət silər Pərwərdigar Hudayinglarning awazioqa qulaq selip, mən silərgə bügün tapilioqan bu pütün əmrgə əməl qilixqa köngül bəlsənglar xundaq bolidu. 6 Qünki Pərwərdigar Hudaying sanga wədə qiloqandək u seni bərikətləydu; sən köp əllərgə kapalətlik elip qərz berisən, lekin ulardin qərz almaysən; sən köp əllər üstigə ḥəküm sürisən, lekin ular üstüngdin ḥəküm sürməydu.

Sehiy bolunglar!

7 Pərwərdigar Hudaying sanga beridioqan zeminda xəḥər-yezanglar iqidə turuwatqan qerindaxliring arisidin kəmbəoqəl bir adəm bolsa, sən uningoqa könglüngni qattiq qilma yaki ḥajiti qüxkən qerindixingoqa qolungni yumuwalma; □ 8 sən bəlki sehiyliq bilən uningoqa qolungni oquq qil wə uningda nemə kəm bolsa qoqum ḥajitidin qiqip uningoqa ətnə berip tur. 9 Könglüngdə namrat qerindixingdin aoqrinip: Yəttinqi yil, yəni «halas yili» yeqinlaxti, dəp rəzil oyda boluxtin, uningoqa ḥeq nərsə bərməsliktin ḥezi bol; xundaq bolup qalsa u sening tooqrangda Pərwərdigaroqa pəryad kətürüxi bilən bu ix sanga gunaḥ ḥesablinidu. □ 10 Sən qoqum uningoqa sehiyliq bilən bərgin; uningoqa bərginingdə könglüngdə narazi bolma; qünki bu ix üqün Pərwərdigar Hudaying seni barliq ixliringda wə qolungdiki barliq əmgikingdə bərikətləydu. ■ 11 Qünki kəmbəoqəllər zemindin yoqap kətməydu; xunga mən sanga: «Sən sehiyliq bilən zemindiki qerindixingoqa, yəni sening namratliringoqa wə ḥajətmənliringgə qolungni aqqin» — dəp tapilidim.■

Qullarni qoyuwetix

12 Sening qerindixing, məyli ibraniy ər yaki ibraniy ayal bolsun sanga setiloqan bolsa, u altə yil qulluqungda bolidu, andin yəttinqi yilida sən uni özüngdin halas qilip qoyuwət. ■ 13 Uni qoyuwətkəndə quruq qol qoyuwətsəng bolmaydu; 14 sən qoqum qoyliringdin, haminingdin wə xarab kəlqikingdin təqdim qilixing kerək; Pərwərdigar Hudaying seni bərikətligini boyiqə sən uningoqa bər. 15 Sening əslidə Misir zeminida qul boloqanliqingni, xuningdək Pərwərdigar Hudaying seni ḥərlük bədili tələp qutquzoqanliqini yadingda tut; xunga mən bügün bu ixni sanga tapilidim.
16 Ḥalbuki, xu qulung sanga: «mən səndin kətməymən» desə (qünki u seni wə ailəngdikilərni səyidu, sening bilən ḥali yahxi bolidu) 17 — xu qaoqda sən bigizni elip uning qulikini ixiktə təx. Xuning bilən u mənggügə sening qulung bolidu. Xuningdək dedikinggimu xundaq muamilə qiloqin.■
18 *Qulungni* yeningdin qoyuwetix sanga eoqir kəlmisun; qünki u qulluqungda altə yil boloqaqqa, qimmiti mədikarningkidin ikki ḥəssə artuq bolidu; *uni qoyuwətsəng* Pərwərdigar Hudaying barliq ixliringda seni bərikətləydu.□

□ **15:2 «… Pərwərdigar aldida bir «halas qilix» jakarlandi» —** bəzi alimlar bu «halas qilix» degənning mənisi, qərz igiliri **yəttə yil iqidə** qərzdarlardin qərzni sorimasliqi kerək; lekin yəttinqi yildin keyin qərzlərni qaytidin soraxqa bolidu, dəp bekitilgən, dəp qaraydu. □ **15:7 «xəḥər-yezanglar iqidə» —** ibraniy tilida «dərwaziliringlar iqidə» degən səzlər bilən ipadilinidu. □ **15:9 «…namrat qerindixingdin aoqrinip» —** ibraniy tilida «namrat qerindixingoqa kəzüngni rəzil qilip» degən səzlər bilən ipadilinidu. ■ **15:10** Mat. 5:42; Luqa 6:35 ■ **15:11** Mat. 26:11; Yḥ. 12:8 ■ **15:12** Mis. 21:2; Yər. 34:14 ■ **15:17** Mis. 21:6 □ **15:18 «qimmiti mədikarningkidin ikki ḥəssə artuq bolidu» —** qul ḥərküni igisi üqün ixləydioqan waqit mədikar ixligən waqitning ikki ḥəssidin köp boluxi mumkin; qünki qul keqə-kündüz hojayinning buyruqi astida turuxi kerək.

Hudaoɣa əng esilni beoɣixlax

19 Kaliliring wə ɣoyliring arisida tuoɣuloɣan barlik tunji ərkək mozay-ɣoziliringni
Pərwərdigar Hudayingoɣa ata; kaliliringning tunjisini ḥeqɣandak əmgəkkə salma,
ɣoyliringning tunjisini ɣirkima. ■ 20 Sən wə əyüngdikilər ḥər yili xu melingni
Pərwərdigar Hudaying aldida, Pərwərdigar tallaydioɣan jayda yənglar. 21 Birak *xu*
ḥaywanlarning bir yeri meyip bolsa, məyli u məjruḥ , kor yaki uningda ḥərɣandak
nukṣan bolsa, uni Pərwərdigar Hudayingoɣa ɣurbanlik ɣilmasliking kerək. ■ 22 Bəlki
uni xəḥər-yezanglar iqidə yesəng bolidu; kixilər məyli pak yaki napak bolsun, uni
jərən yaki keyikni yegəndək yesə bolidu. □ 23 Pəɣət sən uning ɣenini yemə; ɣenini
suni yərgə təkkəndək təküwət.■

16

«Ətüp ketix ḥeyti» wə «petir nan ḥeyti»

1 Abib eyini alaḥidə esingdə tut wə ətüp ketix ḥeytini Pərwərdigar Hudayingoɣa atap
təbrikligin; qünki Pərwərdigar Hudaying seni Abib eyida Misirdin keqidə qikaroɣan.
□ ■ 2 Sən «ətüp ketix ḥeyti»ning melini (məyli ɣoy yaki kala padisidin bolsun)
Pərwərdigar Hudaying tallap bekitidioɣan jayda uningoɣa atap ɣurbanlik ɣiloɣin;
3 xundakla sən ḥeqɣandak bolduruloɣan nanni yeməsliking kerək; sən uning bilən
yəttə kün petir nan, yəni «külpət neni»ni yeyixing kerək; qünki sən Misir zeminidin
aldiraxlikta qikting; xuning bilən sən ömrüngning barlik künliridə Misir zeminidin
qikɣan xu künni yadingda tutɣaysən. ■ 4 Yəttə kün qegraliring iqidə, əyüngdə
ḥeqɣandak eqitku tepilmisun; sən birinqi küni kəqtə ɣiloɣan ɣurbanlik gəxlərni
ətigəngə ɣaldurmasliking kerək.■
5 Sən ətüp ketix ḥeyti ɣurbanlikini Pərwərdigar Hudaying sanga təkdim ɣilidioɣan
xəḥər-yeziliringning ḥərɣandikida ɣilsang bolmaydu; 6 bəlki ətüp ketix ḥeyti
ɣurbanlikini sən Pərwərdigar Hudaying Өz namini turoɣuzux üqün tallaydioɣan
jaydila ɣil; uni kəqɣurun, kün petix wakti da, yəni Misirdin qikɣandiki wakitka
ohxax wakitta ɣilisən. 7 Uni Pərwərdigar Hudaying tallaydioɣan jayda pixurup yegin;
andin ətigəndə qedirliringoɣa ɣaytsang bolidu.
8 Sən altə kün petir nan yəysən; yəttinqi küni Pərwərdigar Hudaying aldida təntənilik
sorun küni bolidu; sən ḥeqɣandak ix-əmgək ɣilmaysən.

«Ḥəptilər ḥeyti»

9 Andin yəttə ḥəptini sanaysən; axlikɣa oroɣak saloɣandin baxlap yəttə ḥəptini
sanaxɣa baxlaysən; □ ■ 10 andin sən «ḥəptilər ḥeyti»ni Pərwərdigar Hudaying
aldida ɣolungdiki ihtiyariy ḥədiyə bilən ətküzisən; Pərwərdigar Hudaying sanga
bərikətliginigə ɣarap uni ihtiyarən sunisən. 11 Xuning bilən sən Pərwərdigar
Hudaying aldida, U Өz namini turoɣuzuxɣa tallaydioɣan jayda xadlinisən; sən
özüng, ooɣlung, ɣizing, ɣulung, dediking, sən bilən bir yərdə turuwatɣan Lawiylar,
aranglardiki musapirlar, yetim-yesirlər wə tul hotunlar xadlinisilər. 12 Sən xuning

---

■ **15:19** Mis. 13:2; 22:29; 34:19; Law. 27:26; Qəl. 3:13 ■ **15:21** Law. 22:20; Қan. 17:1 □ **15:22** **«xəḥər-yezanglar iqidə» —** ibraniy tilida «dərwaziliring iqidə» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **15:23** Қan. 12:16,23 □ **16:1** **«Abib *yaki «Nisan»*** eyi» — Huda ibraniylaroɣa tapxuroɣan kalendarning birinqi eyi. «Mis.» 12-babni kərüng. **«ətüp ketix ḥeyti» —** ibraniy tilida «pəsah» yaki «pasha» degən səz bilən bildürülidu. ■ **16:1** Mis. 12:2; Law. 23:5; Qəl. 9:1; 28:16 ■ **16:3** Mis. 12:19; 34:18 ■ **16:4** Mis. 12:10, 13:7, 23:18, 34:25 □ **16:9** **«axlik» —** muxu yərdə arpini kərsitidu. ■ **16:9** Mis. 23:16; Law. 23:15; Qəl. 28:26

bilən əslidə Misirda qul bolɵanliqingni esinggə kəltürüp, bu barliq bəlgilimilərni tutup əməl qilɵin.

13-14 Sən «kəpilər ḫeyti»ni yəttə kün ətküzisən; sən haman wə xarab kəlqikingni yiɵqan qeɵingda, ooɵlung, qizing, qulung, dediking, xəḫər dərwazisi iqidə turidiɵan Lawiylar, musapirlar, yetim-yesirlər wə tul hotunlar xu ḫeytta xadlinisilər. ■ 15 Pərwərdigar tallaydiɵan jayda sən yəttə kün Pərwərdigar Hudaying aldida ḫeyt ətküzisən; qünki Pərwərdigar Hudaying barliq məḫsulatliringda, qolung qilɵan ixlarda seni bərikətləydu wə sən dərwəqə pütünləy xadlinisən.
16 Yilda üq qetim, petir nan ḫeyti, ḫəptilər ḫeyti wə kəpilər ḫeytida sening barliq ərkəkliring Pərwərdigar Hudaying aldida, u tallaydiɵan jayda ḫazir boluxi kerək; ular Pərwərdigar aldida quruq qol ḫazir bolsa bolmaydu; ■ 17 bəlki Pərwərdigar Hudayingning sanga təqdim qilɵan bərikiti boyiqə ḫərbiri qolidin kelixiqə sunsun.

Adalət yürgüzüx

18 Həlqning üstidin adalət yürgüzüp adil ḫəküm qiqirix üqün, sən Pərwərdigar Hudaying sanga təqdim qilidiɵan barliq xəḫər-yeziliring iqidə ḫərbir qəbilidə soraqqi wə əməldarlarni bekitixing kerək. □ 19 Adalətni burmilisang bolmaydu; adəmlərgə yüz-hatirə qilsang bolmaydu; para alsang bolmaydu; para bolsa aqilanilərning kəzlirini kor qilidu ḫəm adillarning səzlirini burmilaydu. ■ 20 Sən mutləq adalətni izdixing kerək; xundaq qilsang ḫayat kərisən ḫəmdə Pərwərdigar Hudaying sanga təqdim qilidiɵan zeminni igiləysən.

Ḫərqandaq butpərəsliktin yiraq turux

21 Sən əzüng üqün yasaydiɵan Pərwərdigar Hudayingning qurbangaḫining ətrapiɵa «axərah» buti qilinidiɵan ḫeqqandaq dərəh tikməsliking kerək □ 22 wə əzüng üqün ḫeqqandaq but tüwrüki tikliməsliking kerək; undaq nərsilər Pərwərdigar Hudayingɵa yirginqliktur.

17

1 Pərwərdigar Hudayingɵa ḫərqandaq nuqsani yaki baxqa kəmqiliki bolɵan kala yaki qoyni qurbanliq süpitidə sunmasliqing kerək; qünki undaq qilix Pərwərdigar Hudayingɵa yirginqliktur.■
2-3 Pərwərdigar Hudaying sanga təqdim qilidiɵan xəḫər-yezang iqidə ər bolsun, ayal bolsun, birsining Pərwərdigar Hudayingning aldida birər rəzil ixni qilɵanliqi — Uning əḫdisigə hilaplik qilɵanliqi, baxqa ilaḫlarɵa (məsilən, Mən sanga ibadət qilixqa mən'i qilɵan quyax, ay yaki pütkül samawi qoxun bolɵan yultuzlarɵa), ibadət qilip ularɵa bax urɵanliqi bayqalsa, □ ■ 4 — xundaq bir ixtin həwər tapqan yaki uni angliɵan bolsang, undaqta sən əstayidillik bilən sürüxtürgin; bu ix ispatlinip rast qiqsa, dərwəqə Israilda xundaq yirginqlik ix qilinɵan bolsa, 5 sən xu rəzil ixni qilɵan ər yaki ayalni dərwaziliringɵa elip qiqip, xu ər yaki ayalni ölümgə

■ **16:13-14** Mis. 23:16; Law. 23:34 ■ **16:16** Mis. 23:15, 17; 34:23 □ **16:18** **«xəḫər-yezanglar iqidə»** — ibraniy tilida «dərwaziliringlar iqidə» degən səzlər bilən ipadilinidu. ■ **16:19** Mis. 23:8; Law. 19:15; Qan. 1:17 □ **16:21** **«axərah buti»** — bəlkim butpərəslikkə beɵixlanɵan dərəhliklərdur. Dərəhlər bəlkim ayal but xəklidə oyulɵan yaki nəqixlangən boluxi mumkin idi. ■ **17:1** Law. 22:20-25; Qan. 15:21 □ **17:2-3** **«xəḫər-yezanglar iqidə»** — ibraniy tilida «dərwaziliringlar iqidə» degən səzlər bilən ipadilinidu. **«samawi qoxun bolɵan yultuzlar»** — bular tooɵruluq 4:19ni wə izaḫatini kərüng. ■ **17:2-3** Qan. 13:7

məḥkum qilip qalma-kesək qilixing kerək. 6 Birsini ölümgə məḥkum qilix üqün ikki-üq guwaḥqining sözliri boluxi kerək. Birsini birla guwaḥqining sözi bilən öltürüxkə bolmaydu. ■ 7 Öltürülidioɣanda awwal guwaḥqilar qol salsun, andin barliq həlq qol salsun; xundaq qilsanglar silər rəzillikni aranglardin ḥəydiwetisilər.■

Aliy sot

8 Xəḥər-yezanglarda ḥöküm qiqirixqa sanga təs kelidioɣan bir ix qiqsa, məyli hun dəwasi, ḥəq-tələp dəwasi yaki zorawanliq dəwasida, ḥərqandaq talax-tartix bolsa ornunglardin turup Pərwərdigar Hudaying tallaydioɣan jayoɣa beringlar. □ ■ 9 Silər Lawiy kaḥinlarning wə xu qaoɣda bolidioɣan soraqqi bəgning yenioɣa barisilər wə ulardin ḥöküm soraysilər; ular silər üqün ḥöküm qiqiridu. □ 10 Silər Pərwərdigar tallaydioɣan axu yərdə turoɣanlarning silərgə tapxuridioɣan ḥöküm sözi boyiqə ijra qilisilər; ularning silərgə kərsətkinining ḥəmmisigə əməl qilip köngül bəlüxünglar kerək. □ 11 Silər ularning silərgə kərsətkən qanun ḥökümi boyiqə, qiqiridioɣan qarari boyiqə qilisilər; ular silərgə tapxuridioɣan sözdin ong ya soloɣa qətnəp kətmənglar. 12 Wə baxbaxtaqliq qilip, Pərwərdigar Hudayingning hizmiti üqün xu yərdə turidioɣan kaḥinoɣa yaki soraqqi bəgkə qulaq salmioɣan kixi bolsa, xu adəm ölümgə məḥkum bolidu; xuning bilən silər rəzillikni Israildin ḥəydəp qiqirisilər. 13 Xundaqla, barliq həlq bularni anglap qorqidu wə yənə baxbaxtaqliq qilmaydu.

Padixaḥ qandaq boluxi kerək?

14 Sən Pərwərdigar Hudaying sanga təqdim qilidioɣan zeminoɣa kirip uni igiligəndə, xundaqla uningda turoɣanda: «Mən ətrapimdiki əllərningkidək özümgə bir padixaḥ tikliməkqimən» desəng, 15 xu qaoɣda sən özünggə pəqət Pərwərdigar Hudaying tallaydioɣinini tikləysən; üstünggə qerindax bolmioɣan qətəllikni bekitməsliking kerək. 16 *Padixaḥ* bolsa özi üqün atlarni köpəytməsliki yaki atlarni köpəytimən dəp həlqni Misiroɣa qayturmasliqi kerək; qünki Pərwərdigar silərgə: «Silər xu yol bilən ḥərgiz qaytmasliqinglar kerək» degənidi.

17 Padixaḥ köp ayallarni öz əmrigə almasliqi kerək; bolmisa uning köngli ezip ketixi mumkin. U özi üqün altun-kümüxni köpəytməsliki kerək.

18 Padixaḥliq təhtigə olturoɣinida u özi üqün Lawiy kaḥinlarning aldida muxu qanunni bir dəptərgə köqürüp pütüxi kerək. 19 Xu dəptər uning yenida daim boluxi wə uni əmrining barliq künliridə oquxi kerək; xundaq qilsa u Pərwərdigar Huda-sidin qorqup, muxu qanunning sözliri wə bəlgilimilirini tutup ularoɣa əməl qilixni öginidu. 20 Xundaqla uning köngli qerindaxliri aldida ḥakawurlixip kətməydu, bu əmrlərdin ong ya soloɣa qətnəp kətməydu wə xuningdək Israil arisida uning wə ooɣullirining padixaḥliq künliri köp bolidu.□

■ **17:6** Qəl. 35:30; Qan. 19:15; Mat. 18:16; 2Kor. 13:1; Ibr. 10:28 ■ **17:7** Qan. 13:10 □ **17:8 «… məyli hun dəwasi, ḥəq-tələp dəwasi yaki zorawanliq dəwasida, ḥərqandaq talax-tartix bolsa,… »** — ibraniy tilida «qan wə qan arisida, dəwa bilən dəwa arisida, muxt-tayaq bilən muxt-tayaq arisida bolsun, ḥərqandaq talax-tartix bolsa...» degən sözlər bilən ipadilinidu. ■ **17:8** 2Tar. 19:10; Mal. 2:7 □ **17:9 «Lawiy kaḥinlar»** — kaḥinlar Lawiylarning qəbilisidin bəlgilinidu. □ **17:10 «Pərwərdigar tallaydioɣan axu jay»** — muxu 8-13-ayətlərdə «(Huda) tallaydioɣan jay»… «Pərwərdigar tallaydioɣan jay...» bəlkim Lawiylar wə kaḥinlar ḥəmdə «soraqqi bəg» (demək, xu dəwrdiki «batur ḥakim») turidioɣan xəḥər-yezilarni kərsitixi mumkin. «Yəxua» 21:13-19ni kərüng. Təwrattiki «Batur ḥakimlar» wə «Samuil»da «dəwa sorap ḥöküm qiqirix» ixliri köp uqraydu. □ **17:20 «bu əmrlərdin…»** — ibraniy tilida «bu əmrdin…».

18

Lawiylar wə kaḥinlarning nesiwisi

1 Lawiy kaḥinlar wə xuningdək barlиқ Lawiylar қəbilisining Israilda ḥeqқandaқ
nesiwisi yaki mirasi bolmaydu; ular Pərwərdigarоqa atap otta sunulidiоqan
қurbanliқlardin wə *Pərwərdigarning* mirasidin yeyixkə bolidu, □ ■ 2 Biraқ ularning
қerindaxliri arisida ḥeqқandaқ mirasi bolmaydu; Pərwərdigar eytқandək, U Өzi
ularning mirasidur. ■ 3 Kaḥinlarning қurbanliқ қilidiоqan həlқtin alidiоqan ülüxi
mundaқ: — (məyli kala yaki қoy bolsun) қol, engək gəxi wə üqəy-қerini kaḥinlarоqa
berilidu. 4 Silərning axliқinglardin, yengi xarabinglardin wə zəytun meyinglardin
dəsləpki pixқan ḥosulni wə қoyliringlardin dəsləpki қirқiloqan yungni uningоqa
berisilər; 5 qünki Pərwərdigar Hudaying uni wə uning əwladlirini Өz namida
hizmitidə daim turuxқa barliқ қəbililiringlar iqidin talliwaloqan.
6 Əgər Lawiy boloqan bir adəm pütkül Israildiki ḥərқandaқ xəḥər-yezidin, yəni
өzi makanlaxқan jaydin qiқip, Pərwərdigar tallaydiоqan jayоqa kəlsə 7 wə xu yərdə
Pərwərdigar aldida turoquqi barliқ қerindaxliriоqa ohxax Pərwərdigar Hudasining
namida hizməttə turoqan bolsa, 8 undaқta (məyli u atisidin қaloqan mirasini
setiwətkən yaki setiwətmigən bolsun) uning yəydiоqan ülüxi қerindaxliriningkidək
boluxi kerək.□

Seḥir-jadugərlik қilixқa bolmaydu, ḥəқiқiy pəyoqəmbərgə қulaқ selinglar

9 Sən Pərwərdigar Hudaying sanga beridiоqan zeminоqa kirgən qaoqda, sən xu
yərdiki əllərning yirginqlik adətlirini өgənməsliking kerək. 10 Aranglarda өz ooqli
yaki қizini ottin өtküzidiоqan, palqiliқ, rəmqilik, əpsaniylik, jadugərlik □ ■ 11 yaki
dəmidiqilik қiloquqi yaki jinkəx, seḥirgər yaki өlgənlərdin yol sorioquqi ḥeqқandaқ
kixi bolmisun; 12 qünki bundaқ ixlarni қilidiоqan ḥərқandaқ kixi Pərwərdigarоqa
nəprətlik bolidu; bu yirginqlik ixlar tüpəylidin Pərwərdigar Hudaying xu əllərni
aldinglardin ḥəydəp qiқiridu.
13 Sən Pərwərdigar Hudaying aldida əyibsiz mukəmməl boluxung kerək; 14 qünki
sən zemindin ḥəydəydiоqan bu əllər rəmqilər wə palqilarоqa қulaқ salidu; biraқ
Pərwərdigar Hudaying seni undaқ қilixқa yol қoymaydu.

Kəlgüsidiki uluo pəyoqəmbər

15 Pərwərdigar Hudaying silər üqün aranglardin, қerindaxliringlar arisidin manga
ohxaydiоqan bir pəyoqəmbər turoquzidu; silər uningоqa қulaқ selinglar. ■ 16 Bu
silər Ḥorəb teoqida yioqiloqan kündə Pərwərdigar Hudayinglardin: «Pərwərdigar
Hudayimning awazini yənə anglimayli, bu dəḥxətlik otni kərməyli, bolmisa өlüp
ketimiz» dəp tələp қiloqininglarоqa pütünləy mas kelidu. ■ 17 Xu qaoqda Pərwərdigar
manga: «Ularning manga degən səzi yahxi boldi. 18 Mən ularоqa қerindaxliri arisidin
sanga ohxaydiоqan bir pəyoqəmbərni turoquzimən, Mən Өz səzlirimni uning aoqziоqa
salimən wə u Mən uningоqa barliқ tapilioqinimni ularоqa səzləydu. ■ 19 Wə xundaқ

□ **18:1** **«Pərwərdigarning mirasidin yeyix»** — demək, Pərwərdigarning mirasi boloqan zemindiki məḥsulatlardin yeyix. ■ **18:1** Qəl. 18:20; Қan. 10:9; 1Kor. 9:13 ■ **18:2** Qəl. 18:20-32; Қan. 10:9; Əz. 44:28 □ **18:8** **«məyli u atisidin қaloqan mirasini setiwətkən yaki setiwətmigən bolsun,...»** — Lawiylarning өz aldiоqa qong zemini bolmaytti, bəlki pəқət bəzi xəḥərlərdə қoru-jayliri wə ətrapida qəklik yaylaқlirila bolatti. «Qəl.» 35:1-8ni kərüng. Baxқa nəqqə hil tərjimiliri uqrixi mumkin. □ **18:10** **«...balilirini ottin өtküzüx»** — bəlkim «insan қurbanliқi»ni kərsitixi mumkin. ■ **18:10** Law. 18:21; 20:27; 1Sam. 28:7; Yəx. 8:19 ■ **18:15** Yḥ. 1:46; Ros. 3:22; 7:37 ■ **18:16** Mis. 20:19; Қan. 5:25; Ibr. 12:19 ■ **18:18** Yḥ. 4:25

boliduki, u Mening namimda dəydioɳan səzlirimgə ḳulaḳ salmaydioɳan ḥərḳandaḳ kixi bolsa, Mən uningdin ḥesab alimən.□
20 Əmma Mening namimda baxbaxtaḳlik ḳilip Mən uningoɳa tapilimioɳan birər səzni səzlisə yaki baxḳa ilaḥlarning namida səz ḳilidioɳan pəyoɳəmbər bolsa, xu pəyoɳəmbər ɵltürülsun.□ ■
21 Əgər sən kɵnglüngdə: «Pərwərdigar ḳilmioɳan səzni ḳandaḳ pərḳ etimiz» desəng,
22 bir pəyoɳəmbər Pərwərdigarning namida səz ḳiloɳan bolsa wə u bexarət ḳiloɳan ix tooɳra qiḳmisa yaki əməlgə axurulmisa, undaḳta bu səz Pərwərdigardin qiḳmioɳan; xu pəyoɳəmbər baxbaxtaḳlik bilən səzligən dəp, uningdin ḳorḳma.

19

Adəm ɵltürüx tooɳrisidiki ḳanun — panaḥliḳ xəḥərliri

1 Pərwərdigar Hudayinglar silərgə beridioɳan zemindiki taipilərni silərning ald-inglardin üzüp taxlioɳan waḳtida wə silər xundaḳla ularning xəḥərliri wə ɵyliridə turoɳininglarda, 2 silər xu qaoɳda Pərwərdigar Hudayinglar silərgə beridioɳan zeminda üq xəḥərni ayrim ḳilixinglar kerək; ■ 3 xundaḳla, adəm ɵltürgən ḥərbir kixi xu yərlərgə, xu xəḥərlərning birigə ḳeqip beriwalsun dəp yol ḥazirlap, Pərwərdigar Hudayinglar miras boluxḳa silərgə beridioɳan zeminni üq rayonoɳa bəlisilər. 4 Tirik ḳelix üqün xu yərlərgə ḳeqip beriwaloɳan, adəm ɵltürgən kixi tooɳruluḳ bəlgilimə mundaḳ: — u ḳoxnisini tasadipiyliḳtin urup ɵltürüp ḳoyoɳan, xundaḳla əslidə uningoɳa ɵq-adawiti bolmioɳan bolsa, xu yərgə ḳeqip beriwalsa bolidu. ■ 5 Məsilən, u ḳoxnisi bilən otun kesixkə ormanoɳa kirgən bolup, dərəhni kesixkə paltini kətürgəndə palta bexi sepidin ajrap ketip ḳoxnisioɳa tegip ketip uni ɵltürüp ḳoysa, undaḳta jawabkar kixi bu xəḥərlərdin birigə ḳeqip beriwelip ḥayat ḳalidu; 6 bolmisa, ḳan ḳisasi aloɳuqi oɳəzipi ḳayniɳanda adəm ɵltürgən kixini ḳooɳlaydu wə yol uzun boloɳaqḳa, uningoɳa yetixiwelip ɵltürüwetixi mumkin; əməliyəttə, u kixi ɵlümgə layiḳ əməs, qünki uning əslidə ḳoxnisioɳa ḥeqḳandaḳ ɵq-adawiti yoḳ idi. □ 7 Xunga mən silərgə: «Ɵzünglar xundaḳ üq xəḥərni ayrixinglar kerək» dəp əmr ḳilimən.
8 Pərwərdigar Hudayinglar ata-bowiliringlaroɳa ḳəsəm ḳiloɳinidək qegrayinglarni kengəytixni, ata-bowiliringlaroɳa wədə ḳiloɳan barliḳ zeminni silərgə təḳdim ḳilixni halaydu; ■ 9 silər Pərwərdigar Hudayinglarni səyüx wə uning yollirida daim mengix üqün mən silərgə bügün tapilioɳan bu əmrni tutsanglarla U xundaḳ ḳilidu, undaḳta silərmu ɵzünglar üqün bu üq xəḥərdin baxḳa yənə üq xəḥərni ḳoxisilər. □ ■ 10 Wə xundaḳ ḳilsanglar Pərwərdigar Hudayinglar silərgə miras ḳilip təḳdim ḳilidioɳan zemin arisida naḥəḳ ḳan tɵkülməydu wə xuningdək gədininglaroɳa hun gunaḥi qüxməydu. 11 Lekin birsi ḳoxnisioɳa ɵq-adawət tutḳan bolsa, paylap turup uningoɳa

□ **18:19** « ***xu pəyoɳəmbər*** Mening namimda dəydioɳan səzlirimgə ḳulaḳ salmaydioɳan ḥərḳandaḳ kixi bolsa, mən uningdin ḥesab alimən» — bu uluɳ pəyoɳəmbərning salaḥiyiti tooɳruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. □ **18:20** **«baxḳa ilaḥlarning namida səz ḳilidioɳan pəyoɳəmbər ... ɵltürülsun»** — baxḳa birhil tərjimisi: «baxḳa ilaḥlarning namida səz ḳilidioɳan pəyoɳəmbər ... ɵlidu» — demək, ɵzlükidin ɵlidu. Bizningqə muxu yərdə Hudaning kərsətkini xu pəyoɳəmbərni ɵltürüx kerəkliki bolsa kerək. ■ **18:20** Ḳan. 13:6; Yər. 14:14 ■ **19:2** Mis. 21:13; Qəl. 35:9-34; Yə. 20:2 ■ **19:4** Mis. 21:13; Ḳan. 4:41,42 □ **19:6** **«ḳan ḳisasi aloɳuqi»** — ḳan ḳisasioɳa elixḳa ḥoḳuḳluḳ kixining roli tooɳrisidiki ḳanun-bəlgilimilər «Qəl.» 35:10-35də kərsitilidu. **«yol uzun boloɳaqḳa»** — birla panaḥlinidioɳan xəḥər boloɳanda, adəm ɵltürgən kixi turoɳan jay u xəḥərgə yiraḳ bolup ḳelixi mumkin; xunga, Pələstində bir-biridin tarḳaḳ altə xəḥər (andin yənə üq xəḥər) tallinip «panaḥliḳ xəḥər» dəp bekitilgən. ■ **19:8** Yar. 28:13; Ḳan. 12:20 □ **19:9** **«mən silərgə bügün tapilioɳan bu əmr»** — bəlkim «Ḳanun Xərḥi» degən kitabtiki əḥdə, yəni barliḳ əmr-pərmanlarni kərsitixi mumkin. ■ **19:9** Yə. 20:7

ḫujum qilip, urup øltürüwətsə wə xu xəḫərlərdin birigə qeqip beriwaloƣan bolsa, ■
12 undaqta uning øz xəḫiridiki aqsaqallar adəm əwətip uni xu yərdin yandurup kelixi
kerək, andin uni øltürülsun dəp «qan qisasi aloƣuqi»ning qoliƣa tapxuruxi kerək.
13 Sən uni ḫeq ayimioƣin, xundaq qiloƣanda Israildin tøkülgən gunaḫsiz qanning
deoƣini taziliƣan bolisilər; andin ḫalinglar yahxi bolidu.□

Guwaḫqilar tooƣruluq qanun

14 Pərwərdigar Hudaying sanga igiləx üqün təqdim qilidioƣan zeminda burunqilar
miras yeringdə bekitkən, qoxnangning pasil texini yətkiməsliking kerək.■
15 Məlum jinayət yaki gunaḫ tooƣrisida birsigə «U gunaḫ qiloƣan» dəp ərz-xikayət
qilixta yaloƣuz birla guwaḫqi bolsa kupayə qilmaydu, bəlki ḫəmmə ix ikki yaki üq
guwaḫqining søzi bilən bekitilsun.■
16 Birsi tooƣruluq «palanqi-pokunqi gunaḫ qiloƣan» dəp ərz qilidioƣan qara niyətlik
bir guwaḫqi qiqsa, 17 døwalixip qaloƣan ikki adəm Pərwərdigarning aldida, xu
künlərdə bolidioƣan kaḫinlar wə soraqqi bəglər aldida ḫazir bolsun; 18 soraqqi
bəglər əstayidillik bilən təkxürsun; əgər ḫeliqi guwaḫqi yaloƣan guwaḫqi bolup,
øz qerindixi tooƣruluq yaloƣan guwaḫlik bərgən bolsa, 19 undaqta, silər dəl u
qerindixioƣa qilmaqqi boloƣinidək uningoƣimu xundaq qilinglar. Xundaq qilsanglar
rəzillikni aranglardin yoqitisilər. ■ 20 Qaloƣan həlqmu bu ixni anglaydu wə qorqidu
wə xundaqla, aranglarda undaq rəzil ixni yənə qilmaydu. 21 Silər ḫeq rəḫim
qilmanglar; janoƣa jan, køzgə køz, qixqa qix, qoloƣa qol, putqa put elinsun.□ ■

20

Düxmənlər bilən jəng qilix tooƣruluq

1 Əgər sən düxmənliringgə jəng qiloƣili qiqip, at wə jəng ḫarwilirini, xundaqla
øzüngdin køp boloƣan bir əlni kørsəng, ulardin ḫeq qorqma. Qünki seni Misir
zeminidin qiqirip kəlgən Pərwərdigar Hudaying Øzi sən bilən billidur. 2 Silər jənggə
qiqix aldida kaḫin øzi aldioƣa qiqip həlqqə søz qilip 3 ularoƣa: Əy Israil, anglanglar!
Silər bügün düxmənliringlar bilən soquxux aldida turuwatisilər. Køngülliringlar
jür'ətsiz bolmisun; qorqmanglar, titrimənglar, ularning səwəbidin dəkkə-dükkigə
qüxmənglar; 4 qünki Pərwərdigar Hudaying Øzi düxmənliringlar üstidin oƣəlibə
qilixinglar üqün silər bilən billə jənggə qiqidu» — dəp eytsun.
5 Xu qaoƣda əməldarlar həlqqə mundaq desun: — «Aranglarda bir yengi øy selip, uni
Hudaoƣa atimioƣan birsi barmu? Undaqta u øz øyigə yenip kətsun, bolmisa u jəngdə
ølüp ketip, baxqa kixi kelip uni *Hudaoƣa* atixi mumkin.
6 Tək selip üzümzar bərpa qilip, tehi uning mewisini yemigən birkim barmu? Bar
bolsa øyigə yenip kətsun, bolmisa u jəngdə ølüp kətsə, baxqa kixi kelip uning
mewisini yeyixi mumkin.■
7 Bir qiz bilən wədiləxkən bolup, tehi uni øz əmrigə almioƣan birkim bolsa, u øyigə
yenip kətsun, bolmisa u jəngdə ølüp kətsə, baxqa kixi kelip uni øzigə hotunluqqa
elixi mumkin».■

■ **19:11** Yar. 9:6; Mis. 21:12,14; Law. 24:17; Qəl. 35:16 □ **19:13** **«sən uni ḫeq ayimioƣin»** — ibraniy tilida «køzüng uni ḫeq ayimisun». ■ **19:14** Pənd. 22:28 ■ **19:15** Qəl. 35:30; Qan. 17:6; Mat. 18:16; Yḫ. 8:17; 2Kor. 13:1; Ibr. 10:2 ■ **19:19** Pənd. 19:5 □ **19:21** **«Silər ḫeq rəḫim qilmanglar»** — ibraniy tilida «køzüng ḫeq ayimisun». **«janoƣa jan, qixqa qix, putqa put ... elinsun»** — bu søzlər «qisas elix» prinsipi əməs, bəlki Hudaning muqəddəs qanunining adil təlipidur. Hudaoƣa təxəkkür, Uning meḫir-xəpqiti adillikidin ziyadə ḫalqip qiqidu! «Mat.» 5:38-48ni kørüng. ■ **19:21** Mis. 21:23; Law. 24:20; Mat. 5:38 ■ **20:6** Law. 19:23,24,25 ■ **20:7** Qan. 24:5

8 Andin mənsəpdarlar həlққə yənə səzləp: «Қorқup kətkən, jür'ətsiz birkim barmu? U өyigə yenip kətsun. Bolmisa қerindaxlirining yürikimu uningkidək jasarətsiz bolup қelixi mumkin» dəp eytsun.■
9 Əmәldarlar həlққə xularni eytқandin keyin ular həlқning aldida yetəkqilik қilixқa қoxunlarоqa sərdarlarni tiklisun.
10 Silər ḩujum қilixқa məlum bir xəḩərgə yeқinlaxқininglarda awwal uningоqa sülḩi toоqrisida səz қilinglar. 11 Əgər ular sülḩini halaymiz, dəp jawab berip өz dərwazilirini silərgə aqsa, undaқta uningda turuwatқan ḩəmmə həlқ silərgə beқinip қulluқ ḩaxarda bolidu. 12 Lekin silər bilən sülḩi қilixқa unimay, bəlki silər bilən jəng қilmaқqi bolsa silər uni қorxanglar. 13 Pərwərdigar Hudayinglar uni қolunglarоqa tapxuroqanda uningdiki ḩərbir ərkəkni қiliqlap өltürünglar; 14 lekin ayallar bilən baliliri, kala bilən xəḩərdiki ḩəmmə nərsini, yəni barliқ oqəniymətni өzünglarоqa olja қilip elinglar; Pərwərdigar Hudayinglar өz düxmənliringlardin silərgə elip bərgən oljidin yəp səyünisilər. 15 Silərdin yiraқta boloqan, *zeminoqa təwə bolmioqan* əllərning xəḩərlirigə xundaқ қilinglar.

Қanaaniylar bilən jəng қilixtiki қanun

16 Lekin Pərwərdigar Hudayinglar silərgə miras қilip beridioqan zemindiki əllərning xəḩərlirini bolsa, ularning iqidiki tiniқi bar ḩeq nərsini tirik қoymay, ■ 17 bəlki Pərwərdigar Hudayinglar silərgə buyruoqandək Ḩittiylar bilən Amoriylar, Қanaaniylar bilən Pərizziylər, Ḩiwiylar bilən Yəbusiylarning ḩəmmisini təltөküs yoқitixinglar kerək. 18 Bolmisa, ular өz ilaḩlirioqa qoқunuxtiki ḩəmmə yirginqlik ixlirini silərgə өgitip, Pərwərdigar Hudayinglaroqa gunaḩ қilidioqan bolisilər.
19 Bir xəḩərni igiləx üqün uzun waқit jəng қilip қorxap turuxқa tooqra kəlsə, uning ətrapidiki dərəhlərni palta bilən kesip wəyran қilmanglar; qünki ularning mewisini yesənglar bolidu. Xunga ularni kəsmənglar; qünki daladiki dərəhlər қorxiwelix kerək boloqan adəmmidi? 20 Lekin silər mewilik dərəh əməs dəp bilgən dərəhlərni kesip yoқitip, silər bilən soқuxқan xəḩərni ḩujum қilip oqulitixқa xu dərəhlərdin istiḩkam-potəylərni yasisanglar bolidu.

21

Eniқlanmioqan қatilliқ delosi tooqrisida

1 Əgər Pərwərdigar Hudayinglar silərgə miras қilip igiləxkə beridioqan zeminda, dalada өltürülgən bir jəsət tepilsa, əmma uni өltürgən adəm məlum bolmisa, 2 aқsaқalliringlar bilən soraқqi bəgliringlar qiқip өlük tepiloqan yər bilən ətrapidiki xəḩərlərning ariliқini өlqisun; 3 өltürülgüqining jəsitigə əng yeқin xəḩərning aқsaқalliri bolsa ixқa selinmioqan, boyuntoroқmu selinmioqan inək tepip kəlsun; 4 xu xəḩərning aқsaқalliri inəkni süyi tohtimay aқidioqan, ḩəydilip terilmioqan bir jiloqioqa elip berip, xu jiloqining өzidə inəkning boynini sunduruwətsun; 5 xu qaoqda Lawiyning əwladliri boloqan kaḩinlar ularning қexioqa kəlsun; qünki Pərwərdigar Hudayinglar ularni Өzining aldida hizmәttə bolup, Pərwərdigarning namida bəht-bərikət tiləxkə tallioqandur. Ḩərbir dəwa wə ḩərbir tayaқ jazasi ularning səzi boyiqə kesilsun. 6 Өltürülgüqining jəsitigə əng yeқin xəḩərdiki aқsaқallarning ḩəmmisi xu jiloqioqa kelip, boyni sunduruloqan inəkning üstidə turup, қollirini yuyup 7 guwaḩliқ berip: «Қollirimiz bolsa bu қanni təkmidi, kөzlirimiz bu ixni kөrmidi; 8 əy Pərwərdigar, Sən Өzüng ḩərlük bədili tələp қutқuzoqan həlқing Israilni

■ **20:8** Ḩak. 7:3 ■ **20:16** Qəl. 33:52; Қan. 7:1, 2

kəqürgəysən wə naḥək akқan қanning gunaḥini Israil həlқinggə artmioɳaysən» — desun; xundaқ қilip bu қan gunaḥioɳa kafarət kəltürülgən bolidu. 9 Silər xundaқ қilip Pərwərdigarning nəziridə tooɳra boloɳanni қilip nahək tökülgən қanning gunaḥini өzünglardin qiқiriwətkən bolisilər.

Hotunluққa elinoɳan əsir tooɳruluқ қanun

10 Əgər silər düxmənliringlar bilən jəng қiloɳili qiққininglarda Pərwərdigar Hudayinglar ularni қolunglaroɳa bərgəq, ulardin əsir aloɳan bolsanglar, 11 bu əsirlərning arisida qiraylиқ bir ayalni kərüp, kənglüng uningoɳa qüxüp, uni əmringgə elixni halisang, 12 undaқta uni өyünggə elip baroɳin; u qeqini qüxürüp, tirnaқlirini yasap, 13 əsirliktə kiygən kiyimlirini selip, өyüngdə olturup toluқ bir ay ata-anisi üqün matəm totsun; andin sən uning қexioɳa kirip uni өzünggə ayal қilip uningoɳa ər bolsang bolidu. 14 Keyin, əgərdə kənglüng uningdin səyünmisə, u қəyərni halisa, baroɳili қoyuxung kerək; uni puloɳa satmioɳin wə uningoɳa dedəktək muamilə қilmioɳin, qünki sən uningoɳa yeқinliқ қilip uyat қiloɳansən.

Balilar tooɳruluқ қanun

15 Əgər birsining ikki ayali bolup ularning birigə amraқliқ, yənə birigə өqlük қiloɳan bolsa wə amraқ wə өq boloɳan ḥər ikkisidin ooɳul tuoɳuloɳan bolsa, tunjisini өq ayalidin tapқan bolsa 16 undaқta u kixi ooɳullirioɳa barini miras üqün üləxtürüp bərgən künidə өq ayalining ooɳli, yəni uning tunji ooɳlining ornioɳa amraқ ayalining ooɳlini tunji ooɳullukқa қoyuxқa bolmaydu. 17 U bəlki өq ayalining ooɳlini tunji ooɳlum dəp etirap қilsun; qünki bu uning küq-қuwwiti bar waқtidiki dəsləpki mewisidur; tunji ooɳulluқ ḥoқuқi uningki boloɳaqқa, atisi barliқ mal-mülüktin uningoɳa ikki ülüx miras bərsun.■

18 Əgər birsining baxbaxtaқ wə itaətsiz ooɳli bolsa, u nə atisining səzigə, nə anisining səzigə қulaқ salmay, ḥətta tayaқ-tərbiyimu kar қilmay, ularning gepini yənila anglimisa, 19 Uning ata-anisi uni tutup, xəḥərning dərwazisioɳa elip berip, xəḥərning aқsaқallirining қexioɳa kəltürsun; □ 20 ular xəḥərning aқsaқallirioɳa ərz қilip: — «Bu ooɳlimiz baxbaxtaқliқ wə itaətsizlik қilip, səzimizni anglimay yüridu; u nəpsi yaman, xarabhor bolup қaldi» dəp eytsun. 21 Xuning bilən xəḥərning ḥəmmə həlқi bir bolup uni qalma-kesək қilip өltürsun. Silər bu yol bilən өzünglardin rəzillikni qiқiriwetisilər; pütkül Israil bu ixni anglap қorқidioɳan bolidu.

Jinayətqining jəsiti

22 Əgər birsi өlüm jazasioɳa layiқ gunaḥ sadir қilip, өltürülgən bolsa wə jəsitini bir dərəhkə esip қoyoɳan bolsanglar, 23 өlüki keqiqə dərəhtə қalmisun; қandaқla bolmisun, silər dərəhkə esiloɳuqini xu kündə kəmüwetinglar (qünki kimdəkim *dərəhkə* esiloɳan bolsa, Huda təripidin lənətkə қaldуruloɳan kixi ḥesablinidu). Xundaқ қilsanglar, Pərwərdigar Hudayinglar silərgə miras қilip bərgən zeminni buloɳimioɳan bolisilər.■

22

Yitkən janiwarlar, kiyinix қatarliқlar tooɳruluқ bəlgilimilər

■ **21:17** Yar. 49:3; 1Tar. 5:1; Zəb. 78:51 □ **21:19** **«... uni tutup, xəḥərning dərwazisioɳa ... xəḥərning aқsaқallirining қexioɳa kəltürsun»** — kona zamanlarda xəḥərning aқsaқalliri soraқ-dəwalar üstidin ḥəküm qiқirix üqün xəḥər dərwazisida olturatti. ■ **21:23** Gal. 3:13

1 Sən qerindixingning kalisi ya qoyi ezip kətkinini kərsəng, qatiqing bolmay yürmə;
qandaqla bolmisun, uni qerindixingning qexioqa yətküzüp bər. ■ 2 Əgərdə
qerindixing sanga yeqin olturmisa wə yaki igisini tonumisang, xu ḫaywanni əz
əyünggə elip kelip, qerindixing uni izdəp kəlgüqə əzüng saqlap andin uningoqa
tapxurup bərgin. 3 Sən ohxaxla uning yitkən exiki yaki kiyimlirinimu xundaq qil;
xundaqla qerindixingning ḫərqandaq yitkən nərsisini tepiwalsang, unimu xundaq
qiloqin; sən əzüngni bu ixtin qaqurmioqin.
4 Əgər qerindixingning exiki yaki kalisining yolda yiqilip qüxkinini kərsəng,
sən bu əḫwaldin əzüngni qaqurmioqin; qerindixingoqa yardəmlixip ulioqini tartip
turoquzoqin.
5 Ayal kixi bolsa ərlərning kiyimini kiymisun; xuningoqa ohxaxla ər kixi ayal kixining
kiyimini kiymisun; qünki kimki xundaq qilsa, Pərwərdigar Hudayingning aldida
yirginqlik bolidu.
6 Əgər sən yolda ketiwetip, bir dərəhtə yaki yərdə baliliri yaki tuhumliri boloqan
quxning uwisioqa uqrisang, anisi tuhum yaki balilirini besip yatqan bolsa, ana-
balilirini biraqla almioqin; 7 ḫeq bolmioqanda sən anisini qoyuwetip, balilirinila
alsang bolidu; xundaq qilsang sanga yahxi bolup uzun ömür kərisən.
8 Yengi bir əy salsang, əgzənggə bir tosma tam yasioqin; bolmisa birsi uningdin yiqilip
qüxsə, əzünggə qan tökülüx gunaḫini kəltürüxüng mumkin.

Sapliq tooqrisidiki ixlar

9 Əz üzümzarliqingoqa ikki hil uruq qaqmioqin; bolmisa terioqiningning ḫəmmisi wə
üzümzarliqning məḫsulatliri buloqanoqan ḫesablinidu.□ ■
10 Sən kala bilən exəkni birgə qoxup yər ḫəydimigin.
11 Yung wə kanaptin ibarət ikki hil yiptin toqoloqan kiyimni kiymigin.
12 Sən yepinoqan tonungning tət burjikigə pəpük qoyoqin.■

Ər-hotunluqta sap dillik bolux kerək

13 Əgər biri hotun elip uningoqa yeqinqilik qiloqandin keyin uningoqa əq bolup,
14 Uning yaman gepini qilip, uningoqa bətnam qaplap, ərz qilip: «Mən bu hotunni
aldim, lekin uningoqa yeqinqilik qilsam uning qiz əməslikini bildim» desə, 15 undaqta
qizning ata-anisi qizning paklik ispatini elip xəḫər dərwazisida olturoqan xəḫərning
aqsaqallirioqa kəltürsun, 16 andin qizning atisi aqsaqallaroqa səz qilip: «Mən qizimni
bu kixigə hotunluqqa bərdim, lekin u uningoqa əq bolup qaldi; 17 wə mana, u uning
yaman gepini qilip, bətnam qaplap ərz qilip: «Qizingning qiz əməslikini bildim»
dəydu. Biraq mana qizimning paklik ispati!» dəp, ispat rəhtni aqsaqallarning
aldida yeyip qoysun. 18 U waqitta xəḫərning aqsaqalliri erini tutup uningoqa tayaq-
tərbiyə berip, 19 Israildiki bir pak qizning yaman gepini qilip, uningoqa bətnam
qapliding dəp, yüz xəkəl kümüx tələtsun; andin ular pulni qizning atisioqa bərsun
dəp bekitsun. Əmma qiz bolsa xu kixining hotuni bolup turiwerixi kerək; ər pütün
ömridə uni qoyup bərsə bolmaydu.
20 Lekin bu səz rast qiqip, qizning paklik ispati bolmisa, 21 qizni atisining əyining
dərwazisi aldioqa aparsun wə atisining əyidə buzuqluq qilip Israilning iqidə

■ **22:1** Mis. 23:4 □ **22:9** **«Əz üzümzarliqingoqa ikki hil uruq qaqmioqin»** — mənisi (1) üzümzar iqidə ikki hil axlik terixqa bolmaydu; (2) üzümzar iqidə, üzüm uruqliridin baxqa uruqlarni terixqa bolmaydu. Bizningqə birinqi mənisi tooqridur («Law.» 19:19ni kərüng). **«buloqanoqan ḫesablinidu»** — baxqa birhil tərjimisi: «muqəddəslikkə musadirə qilinidu» — demək, musadirə qilinip Hudaoqa, yəni ibadəthanidiki hizməttə ixlitixkə tapxuruluxi kerək. Xübḫisizki, bu ayəttiki wə 10-11-ayətlərdiki əmrlərning ḫəm əməliy paydisi bar ḫəm roḫiy jəḫəttin kəp kəqmə mənisi bar. Oqurmənlər əzliri Injildin xu kəp kəqmə mənilirini tapalaydu. ■ **22:9** Law. 19:19 ■ **22:12** Qəl. 15:38; Mat. 23:5

xərməndilik qilоqanliqi üqün uning xəḫirining adəmliri xu yərdə uni qalma-kesək qilip өltürsun. Xundaq qilоqininglarda silər өzünglardin rəzillikni qiqiriwetisilər.
22 Əgər birsi eri bar hotun bilən zina qilip tutulup qalsa, zina qilixqan ər-hotun ikkilisi өltürülsun. Xundaq qilоqanda Israilning iqidin rəzillikni qiqiriwetisilər.■
23 Əgər birsi xəḫərdə biraw bilən wədilixip qoyoqan bir qizni uqritip, uning bilən billə bolsa, 24 ikkilisini xəḫərning dərwazisioqa elip qiqip qalma-kesək qilip өltürünglar; qiz bolsa xəḫərdə turup warqirimioqini üqün, ər bolsa baxqisining wədiləxkən qizi bilən yatqini üqün өltürülsun. Xundaq qilip, silər өzünglardin rəzillikni qiqiriwetisilər.
25 Əgər ər kixi baxqisi bilən wədiləxkən qizni dalada uqritip, uni tutuwelip uning bilən yatsa, pəqət qiz bilən yatqan ər kixi өltürülsun. 26 Qizoqa bolsa, ḫeqnemə qilmanglar, qünki qizning өzidə өlümgə layiq ḫeq gunaḫ yoq. Bu ix bolsa birsi qoxnisioqa ḫujum qilip uni өltürwətkəngə ohxax ixtur. 27 Qünki u baxqisioqa wədiləxkən qizni dalada tutuwaloqanda, qiz towlioqan bolsimu uni qutquzoqudək kixi tepilmioqan.
28 Əgər birsi birər ər bilən wədiləxmigən qizni tutuwelip, uning bilən yetip ḫər ikkisi tutulsa, 29 qiz bilən yatqan adəm qizoqa yeqinqilik qilip har qiloqini üqün qizning atisioqa əllik xəkəl kümüx berixi kerək; andin qizni өzigə hotun qilip elixi kerək; u pütkül өmridə uni qoyup bərsə bolmaydu.■
30 Ḫeqkim atisining hotunini almasliqi kerək, atisining yotqinini aqmasliqi kerək.□

23

Jamaətning sapliqi

1 Kimki soqulux yaki kesilix tüpəylidin ahta qiliwetilgən bolsa, Pərwərdigarning jamaitigə kirmisun.□
2 Kimki ḫaramdin tuoquloqan bolsa Pərwərdigarning jamaitigə kirəlməs; oninqi əwladioqiqə mundaqlardin ḫeqkim Pərwərdigarning jamaitigə kirmisun.
3 Ḫeqbir Ammoniy wə ya ḫeqbir Moabiy Pərwərdigarning jamaitigə kirmisun; oninqi əwladioqiqə ulardin ḫeqkim Pərwərdigarning jamaitigə ḫərgiz kirmisun. ■ 4 Səwəb xuki, silər Misirdin qikqininglarda ular aldinglaroqa yeməklik, su elip qikmidi wə silərgə ziyankəxlik qilixqa silərni qaroqisun dəp, Aram-Naḫaraimdiki Petorluq Beorning ooqli Balaamni yallidi. □ ■ 5 Lekin Pərwərdigar Hudayinglar bolsa Balaamning səzini anglimay, bəlki silər üqün qaroqixni bərikətkə aylanduruwətti; qünki Pərwərdigar Hudayinglar silərgə muḫəbbət baoqlioqan. 6 Silər ḫəmmə künliringlarda *Ammoniylar wə Moabiylar*ning aman-esənliki wə bəhtini ḫərgiz istimənglar.
7 Lekin Edomiylar qerindixinglar boloqaq, ularoqa nəprət bilən qarimanglar. Misirliqlaroqimu nəprət bilən qarimanglar, qünki silər ularning zeminida musapir bolup

■ **22:22** Law. 20:10 ■ **22:29** Mis. 22:16 □ **22:30** **«atisining hotuni»** — өgəy anisi yaki atisining toqili. **«atisining yotqinini aqmasliqi kerək»** — demək, atisining toqili yaki өgəy anisi bilən munasiwət ətküzsə atisining nomusioqa təgkən bolup ḫesablinidu. □ **23:1** **«Pərwərdigarning jamaiti»** — bu ibarə: birinqidin muqəddəs jay aldida bolsun yaki baxqa yərlərdə bolsun ibadət sorunlirini, xundaqla Pərwərdigar Israiloqa tapxuroqan ḫeyt-bayramlaroqa qatnixix imtiyazini kərsitidu; ikkinqidin, Israildiki toluq ḫoqukluq puqralar, yəni əməldar, aqsaqallar yaki soraqqi bolalaydioqanlarni kərsətsə kerək. «...ahta bolup qaloqan bolsa Pərwərdigarning ibadət jamaitigə kirəlməs» — qədimki zamanlarda butpərəslər өz butlirioqa sadaqətlikini bildürüx üqün bəzidə өz jinsiy əzalirini kesiwetətti. ■ **23:3** Nəḫ. 13:1 □ **23:4** **«ular aldinglaroqa yeməklik, su elip qikmidi»** — ibraniy tilida «ular aldinglaroqa nan, su elip qikmidi». ■ **23:4** Qəl. 22-24

turoɣanidinglar. 8 Bularning üqinqi əwladidin tuoɣuloɣan balilar Pərwərdigarning
ibadət jamaitigə kirsə bolidu.

Xəhsiy tazilik̡

9 Düxmənliringgə ḳarxi jənggə qik̡ip qedir tiksəng, ḥərhil napakliḳtin eḥtiyat
k̡iloɣin. 10 Əgər aranglarda keqisi birsi qüxidə Xəytan atlap napak boloɣan bolsa,
u qedirgaḥdin qik̡ip kətsun; qedirgaḥḳa udulla kirmisun; □ 11 kəqḳurun kirgəndə u
suoɣa qüxüp, kün patḳanda qedirgaḥoɣa yenip kirsun.
12 *Ḥajitinglar* üqün qedirgaḥning sirtida bir jayinglar bolsun; tərətkə xu yərgə
beringlar. 13 Saymanliring iqidə bir gürjək bolsun; sən sirtta tərətkə oltursang,
uning bilən ərək kolap təritingni kəmüwət. 14 Qünki Pərwərdigar Hudaying seni
ḳutḳuzuxḳa, düxmənliringni aldinglaroɣa tapxuruxḳa qedirgaḥing otturisida yüridu;
xunga sening qedirgaḥing pak bolsun. Bolmisa U seningkidə birər paskinilik̡ kərsə
səndin ayrilip ketixi mumkin.

Ḳullaroɣa ḳandak̡ muamilə k̡ilix

15 Өz hojisidin ḳeqip yeningoɣa kəlgən ḳulni өz hojisioɣa tutup bərmigin. 16 U
aranglarda silər bilən billə turup, ḳaysi xəḥərning dərwazisi iqidə ḳaysi yərni tallisa,
xu yərdə tursun. Silər uningoɣa zulum k̡ilmanglar.
17 Israilning k̡izlirining arisida ḥeqbir paḥixə bolmisun, Israilning ooɣullirining
arisida ḥeqbir paḥixə ḥəzilək bolmisun. 18 Bir ḳəsəmni bəja kəltürmək üqün
Pərwərdigar Hudayinglarning өyigə paḥixining pulini yaki ḥəziləkning pulini
kəltürmigin; qünki bu ikkisi Pərwərdigar Hudayingning aldida yirginqliktur.□

Өsüm wə ḳəsəmlər tooɣruluk̡

19 Silər өz ḳerindixinglardin өsüm almanglar; pulning өsümi bolsun, axlik̡ning өsümi
bolsun yaki ḥərḳandak̡ өsüm aloɣudək baxḳa nərsining өsümini alsanglar bolmaydu.
■ 20 Əmma qətəlliktin өsüm alsanglar bolidu, lekin ḳerindixinglardin ḥeq өsüm
almanglar. Xundak̡ k̡ilsanglar Pərwərdigar Hudayinglar silər uni igiləxkə kiridioɣan
zeminda, ḳolliringlarning barlik̡ əmgikidə silərgə bərikət beridu.
21 Sən Pərwərdigar Hudaying aldida bir nərsini ataxḳa ḳəsəm k̡iloɣan bolsang,
uningoɣa əməl k̡ilixḳa ḥayal k̡ilma. Bolmisa, Pərwərdigar Hudaying uni səndin tələp
k̡iloɣinida gunaḥkar bolisən. ■ 22 Lekin əgər sən bir nərsini ataxḳa ḳəsəm k̡ilmisang,
u sanga ḥeq gunaḥ bolmaydu.
23 Aoɣzingdin qik̡ḳanoɣa əməl k̡iloɣin; Pərwərdigar Hudayingoɣa ḳəsəm k̡ilip
atioɣiningni, yəni aoɣzingning səzi boyiqə ihtiyariy ḥədiyəngni sunuxung kerək.
24 Sən ḳoxnangning tallik̡ioɣa kirsəng halioɣiningqə yəp toyun, əmma ḳaqa-
ḳuqangoɣa elip mangmioɣin.
25 Ḳoxnangning pixḳan ziraətlikigə kirsəng, ḳolung bilən ziraətning bexini üzüp
alsang bolidu; əmma ḳoxnangning ziraətlirigə oroɣak̡ saloɣuqi bolma.■

□ **23:10** **«Xəytan atlap» —** biz muxu səzni tərjimimizdə ixlətkinimiz Xəytanning bu ixḳa məs’ul ikənlikini kərsətkinimiz yok̡. Oḳurmənlər bu səzgə tonux boloɣanlik̡i üqün ixlətturk̡, halas. □ **23:18** **«ḥəziləк» —** ibraniy tilida «it». Ayəttə alaḥidə kəzdə tutuloɣini butpərəslik yolida paḥixə bolup tenini satḳuqilar. ■ **23:19** Mis. 22:25; Law. 25:36; Nəḥ. 5:2-13; Luḳa 6:34, 35 ■ **23:21** Qəl. 30:3 ■ **23:25** Mat. 12:1

24

Talaq heti berix tooɣruluq

1 Əgər birsi bir ayalni əmrigə aloɣandin keyin uningda birər sət ixni bilip, uningdin
söyünmisə, undaqta u talaq hetini pütüp, uning qoliɣa berixi kerək; andin uni
öz öyidin qiqiriwətsə bolidu. □ ■ 2 Ayal uning öyidin qiqqandin keyin baxqa ərgə
təgsə bolidu. 3 Bu ikkinqi ərmu uni yaman kərüp, talaq hetini yezip qoliɣa berip
uni öz öyidin qiqiriwətsə yaki uni aloɣan ikkinqi eri ölüp kətsə 4 uni qoyup bərgən
awwalqi eri uni napak ḩesablap, ikkinqi qetim hotunluqqa almisun; qünki undaq
qilsa, Pərwərdigarning aldida yirginqlik ix bolidu. Sən Pərwərdigar Hudaying sanga
miras qilip beridioɣan zeminning üstigə gunaḩ yüklimigin.□

Rəḩimdillik, mahaw kesili wə adalət tooɣruluq

5 Əgər birkim yengidin hotun aloɣan bolsa uningoɣa nə jənggə qiqix, nə baxqa birər
ixqa buyrulmisun; u bəlki aloɣan hotunini hux qilix üqün bir yiloɣiqə ərkin-azad
bolup öyidə oltursun.■
6 Ḩeqkim yaroɣunqaq yaki tügmənning üsti texini kapalətkə almisun; qünki bu ix
birsining ḩayatini kapalətkə aloɣandək bolidu.
7 Əgər birkim Israillardin boloɣan qerindixining birini bulap kelip, uni quldək ixlətsə
wə yaki uni setiwətsə xu bulangqi öltürülsun; silər xundaq qilsanglar aranglardin
rəzillikni qiqiriwetisilər.■
8 Pesə-mahaw wabasi pəyda bolsa, özünglaroɣa pəhəs bolunglar, Lawiy kaḩinlarning
silərgə barliq kərsətkinini qilinglar; mən ularoɣa qandaq əmr qiloɣan bolsam
xuningoɣa köngül qoyup əməl qilinglar. ■ 9 Misirdin qiqqininglarda Pərwərdigar
Hudayinglarning yolda Məryəmgə qandaq qiloɣinini əskə elinglar.□ ■
10 Əgər sən öz buradər-qoxnangoɣa qərz bərsəng, kapalət elix üqün öyigə kirmigin;
11 bəlki taxqirida turup tur; sanga qərzdar kixi özi sanga beridioɣan kapalətni
taxqiroɣa elip qiqsun. 12 Xu kixi yoqsul bolsa sən uningdin kapalətkə aloɣan *kiyimni*
yepinip uhlimioɣaysən; □ 13 Ḩeq bolmioɣanda sən bəlki kapalətni kün patqanda
uningoɣa qayturup bərgin; xundaq qilsang u öz tonini yepinip uhlioɣanda, sanga
bəht-bərikət tiləydu. Xundaq qilsang bu ix sanga Pərwərdigar Hudayingning aldida
ḩəqqaniylik sanilidu.■
14 Ajiz, namrat mədikaroɣa naḩəqlik qilma, məyli u qerindaxliringlardin bolsun yaki
yeza-xəḩərliringlarda turoɣan musapirlardin bolsun. ■ 15 U namratliqtin öz ḩəqqigə
intizar boloɣaqqa, u ixligən xu küni kün petixtin burun ḩəqqini qoqum bərgin;
bolmisa, u sening tooɣrangda Pərwərdigaroɣa pəryad kətüridu, bu ix gunaḩ bolup
bexingoɣa qüxidu.
16 Balilirining jinayiti üqün ata öltürülmisun, balilarmu atining jinayiti üqün
öltürülmisun; bəlki jinayiti bar boloɣan ḩərbir kixi öz gunaḩi üqün ölüm jazasini
tartsun.■

□ **24:1 «birsi… *ayalida* birər sət ixni bilip,…»** — bu yərdiki «sət (uyatlik) ix» zinani kərsətməydu; zinahorluq bolsa ölüm jazasi berilətti. Xunga «sət ix» bəlkim ayalining baxqa ərlərgə qarap naz-kərəxmə qilixi, zina qilmay lekin baxqa birsi bilən birhil oynixini kərsitixi mumkin. ■ **24:1** Mat. 5:31; 19:7; Mar. 10:4 □ **24:4 «…undaq qilsa, Pərwərdigarning aldida yirginqlik ix bolidu»** — nemixqa bu ix «Pərwərdigarning aldida yirginqlik ix bolidu»? Bu məsilə tooɣruluq «qoxumqə səz»imizdə azraq tohtilimiz. ■ **24:5** Qan. 20:7 ■ **24:7** Mis. 21:16 ■ **24:8** Law. 13:2 □ **24:9 «… Pərwərdigar Hudayinglarning yolda Məryəmgə qandaq qiloɣinini əskə elinglar»** — «Qəl.» 12:1-15ni kərüng. ■ **24:9** Qəl. 12:10 □ **24:12 «sən uningdin kapalətkə aloɣan kiyimni yepinip uhlimioɣaysən»** — yaki «kəqtə uhlioɣiningda uningdin kapalətkə aloɣan kiyimni yeningda qaldurmioɣin». ■ **24:13** Mis. 22:26 ■ **24:14** Law. 19:13; Yaq. 5:4 ■ **24:16** 2Pad. 14:6; 2Tar. 25:4; Yər. 31:30; Əz. 18:20

17 Sən musapir yaki yetim tooɣrisidiki ḫəkümni burmilima; tul ayalning kiyim-
keqəklirinimu kapalətkə alma, ■ 18 bəlki əzüngning Misirda qul bolup Pərwərdigar
Hudaying seni xu yərdin ḫər kilip qutquzup kəlginini yadingoɣa kəltürgin. Xunga
mən sanga buningoɣa əməl kiloɣin dəp buyruymən.
19 Sən etizliqingning ḫosulini yioɣqiningda bir baoɣ ənqini untup qaloɣan bolsang,
uni elip kelix üqün yenip barmioɣin; u ənqə musapir, yetim-yesir wə tul hotunoɣa
təgsun. Xundaq kiloɣanda Pərwərdigar Hudaying sening qolliringning barlik
əmgikini bərikətləydu.■
20 Zəytun dərihingni qakqiningdin keyin xahlirida qaloɣanlirini qayta qakma;
qaldukliri musapir, yetim-yesir wə tul hotunoɣa təgsun.
21 Üzümzarlikingning üzümlirini yioɣip boloɣandin keyin waxang kilmioɣin.
Qaldukliri musapir, yetim-yesir wə tul hotunoɣa təgsun.
22 Əzüngning Misir zeminida qul boloɣiningni yadingoɣa kəltürgin; xunga mən sanga
buningoɣa əməl kiloɣin dəp buyruymən.

25

Ḫər türlük qanun-bəlgilimilər

1 Əgər ikki kixi birnərsini talixip kelip, ḫəküm berixni tələp kilip sot aldioɣa kəlsə,
undakta sorakqilar dəwaoɣa ḫəküm qikirip ḫəqdarni ḫək, gunaḫi bar adəmni
gunaḫkar dəp jakarlisun. 2 Əgər gunaḫkar adəm dərrigə layik bolsa, sorakqi uni
əzining aldida yərgə yatkuzup, uning kiloɣan gunaḫioɣa layik sanap dərrilisun.
3 Lekin pəkət kirik dərrila urulsun; xuningdin ziyadə urulmisun, kəp urulsa xu
kerindixing kəz aldingda kəmsitilgən bolidu.■
4 Sən haman tepiwatkan kalining aoɣzini booɣmioɣin.■
5 Əgər bir yərdə turidioɣan kerindax aka-inilarning biri bala yüzi kərməy ölüp kətsə,
ölgən kixining ayali yat bir kixigə təgmisun; bəlki uning erining birtuoɣkan kerindixi
uning kexioɣa kirip uni hotunlukka elip, birtuoɣkan kerindaxlik burqini ada kilsun;
■ 6 ölgən kerindixining ismi Israildin əqürülməsliki üqün ayalning tunji balisioɣa
uning ismi koyulsun.
7 Lekin əgər bu kixi yənggisini elixni halimisa, yənggisi *xəḫər* dərwazisidiki
aksakallarning kexioɣa berip: «Erimning birtuoɣkan kerindixi əz kerindixining
ismini Israilda kalduruxka unimidi; u mən üqün birtuoɣkan kerindaxlik burqini ada
kilixka unimidi», dəp eytsun.■
8 Andin uning xəḫiridiki aksakallar uni qakirtip uningoɣa nəsiḫət kilsun; əgər
u: «Mən uni hotunlukka elixni halimaymən», dəp qing turuwalsa, 9 yənggisi
aksakallarning kəz aldida uning kexioɣa berip, uning putidin kəxini saldurup,
yüzigə təkürüp: «Bir tuoɣkan kerindixi üqün ailə kuruxka unimioɣan kixigə xundaq
kilinsun!» dəp jakarlisun. ■ 10 Xu kixining nami Israilning iqidə: «Kəxi
selinoɣuqining öyi» dəp atalsun.
11 Əgər ikki adəm bir-biri bilən uruxup qaloɣinida birining ayali əz erigə yardəmlixip
erini uroɣuqining kolidin ajratmakqi bolup, kolini uzitip uroɣuqining jan yerini
tutuwalsa, 12 undakta sən uningoɣa ḫeq rəḫim kilmay kolini kesiwət.□
13 Sening haltangda qong-kiqik ikki hil taraza texi bolmisun.
14 Öyüngdə qong-kiqik ikki hil əfaḫ saklima.□

■ **24:17** Mis. 22:21,22; Pənd. 22:22; Yəx. 1:23; Yər. 5:28; 22:3; Əz. 22:29; Zək. 7:10 ■ **24:19** Law. 19:9; 23:22
■ **25:3** 2Kor. 11:24 ■ **25:4** 1Kor. 9:9; 1Tim. 5:18 ■ **25:5** Mat. 22:24; Mar. 12:19; Luka 20:28 ■ **25:7** Rut 4:7
■ **25:9** Rut 4:5 □ **25:12** **«sən uningoɣa ḫeq rəḫim kilmay...»** — ibraniy tilida «kəzüng uni ḫeq ayimay...».
□ **25:14** **«əfaḫ»** — axlik-danlarning ölqəm birliki, təhminən 20 yaki 27 litr.

15 Taraza texing toptooɣra, durus bolsun; əfaḥingmu toptooɣra, durus bolsun. Xundaq
qilsang Pərwərdigar Hudaying sanga beridioɣan zeminda əmrüng uzun bolidu.
16 Qünki kimki xundaq ixlar qilsa, kimki naḥək ix qilsa, Hudaying Pərwərdigarning
aldida yirginqlik sanilidu.■

Amaləklərdin kelidioɣan hətərni yoqitix

17 Misirdin qiqip keliwatqininglarda Amaləklərning silərgə nemə qiloɣinini
esinglarda tutunglar; ■ 18 ular Hudadin qorqmay, yolda silərgə uqrap, silər ḥerip-
qarqap ḥalinglar qalmioɣan qaoɣda, kəyninglarda qaloɣan ajiz kixilərni urup
yoqatmidimu? U Hudadin ḥeq qorqmidi. 19 Xunga, Pərwərdigar Hudaying mirasing
bolsun dəp sanga igiləxkə beridioɣan zeminda, Pərwərdigar Hudaying ətrapingdiki
barliq düxmənliringdin amanliq bərginidə, Amaləklərning namini asmanning tegidə
əsləmigüdək dərijidə əqürüwət; bu ixni unutma.

26

Mewə wə baxqa məḥsulatlardin «birinqi ḥosul»ni Hudaoɣa atax

1 Sən Pərwərdigar Hudaying sanga miras qilip beridioɣan zeminoɣa kirip uni
əzüngning qilip igiləp olturaqlaxqanda, 2 Pərwərdigar Hudaying sanga beridioɣan
zeminning ḥosulini aloɣanda, sən yərning dəsləpki pixqan mewisini elip, sewətkə
selip Pərwərdigar Hudaying Əz namini qoyuxqa tallaydioɣan jayoɣa elip berixing
kerək; ■ 3 andin xu waqittiki kaḥinning qexioɣa kəltürüp, uningoɣa: «Pərwərdigar
Əzi bizgə berixkə ata-bowilirimizoɣa qəsəm qiloɣan zeminoɣa kirdim, bügün mən
Pərwərdigar Hudayingning aldida xundaq boloɣinioɣa guwaḥmən», dəp eytisən.

4 Kaḥin sewətni qolungdin elip uni Pərwərdigar Hudayingning qurbangaḥining
aldida qoyidu; 5 andin sən Pərwərdigar Hudayingning aldida səz qilip mundaq
dəysən: — «Mening atam əsli oɣerib bir aramiy idi; Misiroɣa qüxüp olturaqlaxti;
ular xu yərdə sani az musapir bolsimu, baroɣanseri kəpiyip uluoɣ, küqlük, qong
bir həlq boldi. □ ■ 6 Lekin Misirliqlar bizgə qattiq qolluq qilip, zulum selip bizni
eoɣir əmgəkkə saldi. 7 Əmma biz ata-bowilirimizning Hudasi Pərwərdigaroɣa pəryad
qiliwiduq, Pərwərdigar awazimizni anglap biz tartiwatqan harliq, japa wə zulumoɣa
nəzirini saldi. 8 Xuning bilən Pərwərdigar küqlük qol wə uzartqan bilək, dəḥxətlər
wə məjizilik alamətlər wə karamətlər bilən bizni Misirdin qiqirip 9 bizni bu yərgə
elip kelip bu zeminoɣa, yəni süt bilən ḥəsəl eqip turidioɣan bir zeminoɣa igə qildi!
10 Əmdi mana, əy Pərwərdigar, sən Manga bərgən bu zeminning mewisining dəsləpki
pixqinini sening qexingoɣa əkəldim», dəysən.
Xularni dəp, sewətni Pərwərdigar Hudayingning ḥuzurida qoyup, Pərwərdigar
Hudayingning aldida səjdə qilisən; 11 xundaq qilip sən wə əyüngdikilər Pərwərdigar
Hudayingning silərgə ata qiloɣan ḥəmmə nemətliridin hux bolunglar; əzüng,
Lawiylar wə aranglarda turidioɣan musapirlar qoxulup xadlininglar.

Üqinqi yildiki əxrə

12 Sən ḥər üqinqi yilida, yəni ondin biri boloɣan əxrə yilida ḥəmmə ḥosulungning
ondin birini əxrə ayrip boloɣandin keyin, sən Lawiy bilən musapiroɣa, yetim-yesir,

■ **25:16** Pənd. 11:1 ■ **25:17** Mis. 17:8 ■ **26:2** Mis. 23:19; 34:26; Law. 2:14; 23:10; Qəl. 15:17 □ **26:5** **«Mening atam əsli oɣerib...»** — yaki «mening atam əsli sərgərdan» yaki «mening atam əsli yoqap ketəy degən». ■ **26:5** Yar. 46:1

tul hotunlarоԓa dərwaziliringning iqidə xulardin yəp toyunsun dəp berisən; ■ 13 wə sən Pərwərdigar Hudayingning aldida səz қilip xundaқ dəysən: «Mən өyümdin *Hudaoԓa* muқəddəs қilinоԓan nərsilərni ayrip elip qiқip, sən Manga tapiliоԓan əmr boyiqə bularni Lawiy bilən musapirоԓa, yetim-yesir, tul hotunlarоԓa bərdim; mən Sening əmrliringning ḥeqbirini nə buzmidim, nə ḥeqқaqan unutmidim; ■ 14 matəm tutқanlirimda xulardin ḥeqnemini yemidim, napak ḥaləttə turup buningdin birnemini almidim; өlgən kixigə atap buningdin ḥeqnemə bərmidim, bəlki Pərwərdigar Hudayimning awazini anglap ḥər ixta Sən manga əmr қiloԓining boyiqə қildim. 15 Əmdi Sən muқəddəs makaning boloԓan asmanlardin nəzər selip Өz həlқing Israilni, xundaқla ata-bowilirimizoԓa қəsəm bilən қiloԓan wədəng boyiqə, ḥəsəl bilən süt aқidioԓan, bizgə bərgən bu zeminni bərikətligəysən».■

Hulasə

16 Bügün Pərwərdigar Hudaying bu bəlgilimilərgə ḥəm ḥəkümlərgə əməl қilixқa əmr қildi; pütün қəlbing, pütün jening bilən ularni tutup ularoԓa əməl қil.
17 Sən bügün Pərwərdigarni өzüngning Hudaying boluxқa, xundaқla Uning yollirida mengixқa, Uning bəlgilimilirigə, Uning əmrlirigə, Uning ḥəkümlirigə əməl қilip Uning awazioԓa қulaқ selixқa қobul қilding; ■ 18 wə Pərwərdigar bolsa bügün silərni Өzining has həlқi boluxқa, Uning barliқ əmrlirini tutuxқa (U silərgə wədə қiloԓandək) silərni қobul қildi.■
19 Xundaқ bolsa, U silərgə izzət, nam-xөḥrət wə xan-xərəp berip, Өzi yaratқan barliқ əllərdin silərni üstün қilidu. Buning bilən silər Uning eytқinidək, Pərwərdigar Hudayinglar üqün muқəddəs bir həlқ bolisilər.■

27

Xəkəmdə yioԓilix — bəht-bərikət wə lənətlik ixlar

1 Musa wə Israilning aқsaқalliri həlққə buyrup mundaқ dedi: —
«Mən bügün silərgə tapiliоԓan bu barliқ əmrni tutunglar. 2 Iordan dəryasidin өtüp Pərwərdigar Hudayinglar silərgə beridioԓan zeminoԓa kirgən kündə, silər qong-qong taxlarni tikləp ularni ḥak bilən aқartinglar; ■ 3 andin ata-bowiliringlarning Hudasi Pərwərdigar silərgə wədə қiloԓinidək, Pərwərdigar Hudayinglar silərgə beridioԓan, süt bilən ḥəsəl eқip turidioԓan zeminoԓa kirixinglar üqün dəryadin өtkininglərdə, bu қanunning ḥəmmə səzlirini xu taxlaroԓa pütüp қoyunglar. 4 Silər Iordan dəryasidin өtüp, mening bügünki əmrim boyiqə xu taxlarni Ebal teoԓida tikləp, ularni ḥak bilən aқartinglar. 5 Silər xu yərdə Pərwərdigar Hudayinglar üqün təmür əswab təgmigən taxlardin қurbangaḥ yasanglar; ■ 6 Pərwərdigar Hudayinglarning bu қurbangaḥi yonulmioԓan, pütün taxlardin yasalsun; uning üstidə kөydürmə қurbanliқlarni Hudayinglar Pərwərdigaroԓa atap sununglar, 7 wə xu yərdə inaқliқ қurbanliқlirinimu sununglar, ulardin yəp Pərwərdigar Hudayinglarning ḥuzurida xadlininglar. 8 Silər xu taxlar üstigə bu қanunning ḥəmmə səzlirini eniқ pütüp қoyunglar».
9 Andin Musa bilən Lawiy kaḥinlar pütkül Israiloԓa səz қilip: «Əy Israil, xük turup anglanglar! Silər bügün Pərwərdigar Hudayinglarning həlқi boldunglar. 10 Əmdi Pərwərdigar Hudayinglarning awazioԓa қulaқ selip, mən bügün silərgə tapiliоԓan uning əmrliri wə bəlgilimilirigə əməl қilinglar» — deyixti.

■ **26:12** Law. 27:30; Qəl. 18:24; Қan. 14:28, 29 ■ **26:13** Қan. 14:27 ■ **26:15** Yəx. 63:15 ■ **26:17** Yar. 17:7 ■ **26:18** Mis. 19:5; Қan. 7:6; 14:2 ■ **26:19** Қan. 4:7 ■ **27:2** Yə. 4:1 ■ **27:5** Mis. 20:25; Yə. 8:31

11 Xu küni Musa həlqḳə əmr qilip mundaq dedi: —
12 Silər Iordan dəryasidin ətkəndin keyin, bular, yəni Ximeon, Lawiy, Yəḫuda, Issakar, Yüsüp bilən Binyaminlar Gərizim teoɋining üstidə turup, həlqḳə bəht-bərikət tilisun.
■ 13 Bular, yəni Rubən, Gad, Axir, Zəbulun, Dan bilən Naftali Ebal teoɋining üstidə lənət oquxqa tursun.

Əḫdidə kərsitilgən lənətlik ixlar

14 U waqitta Lawiylar Israillarning ḫəmmisigə yuqiri awaz bilən: —
15 «Kimki ḫünərwənning qoli bilən birər oyma yaki quyma məbudni yasap qiqsa (Pərwərdigar aldida yirginqlik ixtur!), uni yoxurunqə tikləp qoysa lənətkə qalsun» dəp jakarlisun. Andin həlqning ḫəmmisi jawabən: — Amin! desun.□
16 «Kimki ata-anisini kəzgə ilmisa lənətkə qalsun» dəp jakarlisun. Andin həlqning ḫəmmisi jawabən: — Amin! desun.
17 «Kimki qoxnisining pasil texini yətkisə lənətkə qalsun», dəp jakarlisun. Andin həlqning ḫəmmisi jawabən: — Amin! desun.
18 «Kimki bir korni yoldin azdursa lənətkə qalsun» dəp jakarlisun. Andin həlqning ḫəmmisi jawabən: — Amin! desun.
19 «Kimki musapir, yetim-yesir wə tul hotun tooɋrisidiki ḫəkümni burmilisa, lənətkə qalsun» dəp jakarlisun. Andin həlqning ḫəmmisi jawabən: — Amin! desun.
20 «Kimki atisining hotuni bilən yatsa, atisining yotqinini aqqan boloɋaqqa lənətkə qalsun» dəp jakarlisun. Andin həlqning ḫəmmisi jawabən: Amin! — desun.□
21 «Kimki ḫaywan bilən munasiwət qilsa lənətkə qalsun» dəp jakarlisun. Andin həlqning ḫəmmisi jawabən: Amin! — desun.
22 «Kimki atisining qizi yaki anisining qizi boloɋan əz ḫəmxirisi bilən yatsa lənətkə qalsun» — dəp jakarlisun. Andin həlqning ḫəmmisi jawabən: Amin! — desun.
23 «Kimki qeynanisi bilən yatsa lənətkə qalsun» dəp jakarlisun. Andin həlqning ḫəmmisi jawabən: Amin! — desun.
24 «Kimki qoxnisini paylap turup yoxurun əltürsə lənətkə qalsun» dəp jakarlisun. Andin həlqning ḫəmmisi jawabən: — Amin! desun.
25 «Kimki gunaḫsiz adəmni əltürüp uning qeni üqün ḫəq alsa lənətkə qalsun» dəp jakarlisun. Andin həlqning ḫəmmisi jawabən: — Amin! desun.
26 «Kimki bu qanunning səzlirigə kəngül bəlməy, uningoɋa əməl qilixta qing turmisa, lənətkə qalsun» dəp jakarlisun. Andin həlqning ḫəmmisi jawabən: — Amin! desun.■

28

Əḫdining bəht-bərikətliri

1 Əgər sən Pərwərdigar Hudayingning səzini anglap, Uning mən bügün sanga tapxuridioɋan əmrlirigə əməl qilixqa kəngül bəlsəng, Hudaying Pərwərdigar seni yər yüzidiki ḫəmmə əllərning üstigə qong qilidu; ■ 2 Pərwərdigar Hudayingning səzini anglisang bu ḫəmmə bəht-bərikətlər sanga əgixip üstünggə qüxidu: —

3 Sən xəḫərdə bəht-bərikətlik bolisən, səḫradimu bəht-bərikətlik bolisən.
4 Baliyatqungning mewisi bilən yeringning mewisi, qarpayliringning mewisi, yəni kalangning nəsilliri wə qoy padiliring tuoɋqini bolsa, bəht-bərikətlik bolidu.

■ **27:12** Qan. 11:29 □ **27:15** **«lənətkə qalsun»** — muxu səzning muxu yərdiki asasiy uqumi həlqning lənitigə qaloɋanliqi əməs, bəlki «Huda lənət qildi», «Hudaning jazasioɋa uqraydioɋan» degən uqumni bildüridu. □ **27:20** **«atisining yotqinini aqqan...»** — bu səzlər tooɋruluq 22:30ni wə izaḫatini kərüng. ■ **27:26** Gal. 3:10 ■ **28:1** Law. 26:3

5 Sewiting bəht-bərikətlik bolidu, təngnəngmu bəht-bərikətlik bolidu.
6 Sən kirsəngmu bəht-bərikətlik bolisən, qikҳangmu bəht-bərikətlik bolisən.
7 Sanga ҟarxi qikҟan düxmənliringni Pərwərdigar aldingda məoҷlup ҟilidu; ular bir yol bilən sanga ḥujumoҷa kelip, yəttə yol bilən aldingdin ҟaqidu.
8 Sening ambarliringda wə ҟolung bilən ҟilidioҷan barliҟ ixliringda Pərwərdigar üstünggə bəht-bərikət buyruydu; Pərwərdigar Hudaying sanga beridioҷan zeminda U seni bərikətləydu.
9 Əgər sən Pərwərdigar Hudayingning əmrlirini tutup yollirida mangsang, Өzi ҟəsəm bilən sanga wədə ҟiloҷandək Pərwərdigar seni tikləp Өzigə muҟəddəs bir həlҟ ҟilidu.
10 Xuning bilən yər yüzidiki ḥəmmə həlҟlər sening Pərwərdigarning nami bilən ataloҷiningni kərüp səndin ҟorҟidu. 11 Pərwərdigar seni yaxnitidu; sanga berixkə ata-bowiliringoҷa ҟəsəm bilən wədə ҟiloҷan zeminda seni өz bədiningning mewisi bilən qarpayliringning mewisi wə yeringning mewisini mol wə bərkətlik ҟilidu.■
12 Pərwərdigar sening zeminingoҷa өz waҟtida yamoҷur berip ҟolliringning ḥəmmə ixlirini bərikətləx üqün өz həzinisi boloҷan asmanni sanga aqidu; өzüng ḥeq kimdin ҟərz almaysən, bəlki kөp əllərgə ҟərz berisən. 13 Pərwərdigar seni ҟuyruҟ əməs, bax ҟilidu; sən pəҟət üsti bolup, asti bolmaysən. Əgər mən silərgə bügün tapilioҷan Pərwərdigar Hudayingning əmrlirigə ҟulaҟ selip, ularni tutup əməl ҟilsang, 14 xundaҟla mən bügün silərgə buyruoҷan ḥəmmə səzlərning ḥeq biridin ong yaki soloҷa qətnəp kətmisəng, baxҟa ilaḥlaroҷa əgixip ҟulluҟioҷa kirmisəng, xundaҟ bolidu.

Bəht-bərikətning lənətkə aylinixi

15 Lekin xundaҟ boliduki, əgər Pərwərdigar Hudayingning awazioҷa ҟulaҟ salmay, mən bügün silərgə tapilioҷan uning barliҟ əmrliri bilən bəlgilimilirini tutmisanglar ḥəm ularoҷa əməl ҟilmisanglar, bu lənətlərning ḥəmmisi sanga əgixip üstünggə qüxidu: —■
16 Sən xəḥərdə lənətkə ҟalisən, səḥradimu lənətkə ҟalisən.
17 Sewiting lənətkə ҟalidu, təngnəngmu lənətkə ҟalidu.
18 Baliyatҟungning mewisi, yeringning mewisi, kalangning nəsilliri wə ҟoy padilir-ingning tuoҷҟini lənətkə ҟalidu.
19 Sən kirsəngmu lənətkə ҟalisən, qikҳangmu lənətkə ҟalisən.
20 Sening Pərwərdigarni taxlioҷan rəzil ҟilmixliring üqün u sən yoҟ ҟilinoҷuqə, tezdin ḥalak ҟilinoҷuqə, ҟolung ҟiloҷan barliҟ ixliringda sening üstünggə lənət, parakəndilik wə dəxnəm qüxüridu. 21 Pərwərdigar sən igiləxkə kiridioҷan zemindin seni yoҟatҟuqə sanga waba qaplaxturidu. 22 Pərwərdigar seni sil-waba kesili, kezik kesili, yalluoҷluҟ kesili wə bəzgək kesiligə giriptar ҟilip, ҟuroҷaҟqiliҟ, qawirix apiti wə ḥal apitigə muptila ҟilidu. Bu apətlər sən yoҟ ҟilinoҷuqə seni ҟooҷlaydu.□ ■
23 Bexingning üstidiki asman mistək, ayioҷingning astidiki yər təmürdək bolidu. ■
24 Pərwərdigar sening zeminingda yaoҷidioҷan yamoҷurni topa-qang wə ҟum ҟilidu; ular taki sən ḥalak boloҷuqə asmandin üstünggə qüxidu.
25 Pərwərdigar Өzi seni düxmənliringning aldida məoҷlup ҟilidu. Sən ularoҷa ҟarxi bir yol bilən berip, ularning aldidin yəttə yol bilən ҟaqisən; yər yüzidiki ḥəmmə əllərni dəkkə-dükkigə salidioҷan obyekt bolup ҟalisilər. 26 Өlükliringlar asmandiki barliҟ uqar-ҟanatlar bilən yər yüzidiki ḥaywanlaroҷa yəm bolidu; ularni

■ **28:11** Ҟan. 30:9 ■ **28:15** Law. 26:14; Yioҷ. 2:17; Dan. 9:11,13; Mal. 2:2 □ **28:22** **«ҟuroҷaҟqiliҟ»** — yaki «ҟiliq». **«qawirix apiti»** — yaki «ҟuroҷaҟ xamal». ■ **28:22** Law. 26:16 ■ **28:23** Law. 26:19

ḥəydiwetidioɣan ḥeqkim qikmaydu. 27 Pərwərdigar seni Misirdiki sakaymas yara-qakiliri, qikan-ḥürrəklər, təmrətkə, kiqixkak bilən uridu. □ ■ 28 Pərwərdigar seni saranglik, korluk wə parakəndilik bilən uridu. 29 Sən küpkündüzdə kor kixi karangoɣuda təmtiligəndək təmtiləp yürisən, barlik yolliring akmaydu; sən kündin-küngə pəkət zulum bilən bulangqilikka uqrioɣuqi bolisən, seni kutkuzidioɣan ḥeqkim qikmaydu.
30 Sən bir hotun bilən wədiləxsəng baxka bir adəm uning bilən yatidu; əyni salsang uningda olturalmaysən, tək tikkən bolsang mewisini yeyəlməysən. 31 Kalang kəzliringning aldida soyulidu, lekin gəxidin yeyəlməysən; karap turup exiking səndin bulap ketilidu, sanga yenip kəlməydu. Koyliring düxmənliringning kolioɣa qüxüp ketidu, ularni yandurup kelixkə yardəmgə ḥeqkim qikmaydu.
32 Ooɣul bilən kizliring baxka bir əlning kolioɣa qüxüp, kəzliring pütün kün ularoɣa təlmürüx bilən qarqaydu; lekin kolung ularni kutkuzuxka amalsiz kalidu.
33 Yeringning məḥsulatliri bilən əmgikingning barlik mewisini sən tonumaydioɣan bir əl yəp ketidu; sən barlik künliringdə ezilip zulum tartisən; 34 Kəzliring kərgən ixlardin sən sarang bolup ketisən.
35 Pərwərdigar seni tapiningdin qokkangoɣiqə, tizing bilən paqak-putliringoɣiqə sakaymas dəḥxətlik yara-qakilar bilən uridu.
36 Pərwərdigar seni əz üstünggə tikligən padixaḥingoɣa koxup əzüng wə ata-bowiliring tonumioɣan bir əlgə tutup beridu. Sən xu yərdə turup yaoɣaq wə taxtin yasaloɣan baxka ilaḥlaroɣa qokunisən. 37 Sən Pərwərdigar seni elip baridioɣan ḥəmmə əllər arisida wəḥimə, səz-qəqək wə tapa-tənining obyekti bolup kalisən.

Bəht-bərikətning lənətkə aylinixi — dawami

38 Sən etizlikka berip kəp uruk qaqisən, lekin qekətkilər ularni yəp ketip, uningdin az yioɣip kelisən.■
39 Tallarni tikip pərwix kilsangmu, ularni kurtlar yəp ketip, nə mewisini yioɣalmaysən, nə xarab iqəlməysən.
40 Zeminingning ḥər yeridə zəytun baoɣliring bolsimu, uning meyi bilən bədiningni məsiḥləp mayliyalmaysən; qünki dərəhlərdiki mewilər pixmayla qüxüp ketidu.
41 Ooɣul wə kiz pərzənt kərsəngmu, lekin ular yeningda turmaydu; qünki ular sürgün bolup ketidu.
42 Sening ḥərbir dərihing bilən yeringning barlik məḥsulatlirini qekətkilər əzining kilidu.
43 Aranglarda turuwatkan musapir səndin baroɣanseri üstün bolup, sən baroɣanseri təwən bolup kalisən. 44 U sanga kərz bərgüqi bolidu, əmma sən uningoɣa kərz berəlməysən. U bax bolidu, sən kuyruk bolisən.
45 Sən Pərwərdigar Hudayingning awazioɣa kulak salmay, U sanga tapilioɣan əmr wə bəlgilimilərni tutmioɣining üqün bu lənətlərning ḥəmmisi sən ḥalak kilinoɣuqə seni kooɣlap yetip, üstünggə qüxidu. 46 Bu lənətlər əzüng wə nəslingning üstigə mənggülük qüxidioɣan məjizilik alamət wə karamət bolup kalidu.
47 Sən kəngriqiliktə xadlik wə kəngül huxluki bilən Pərwərdigar Hudayingning kullukida bolmioɣaqka, 48 buning ornioɣa sən aqlik wə ussuzluk, yalingaqlik wə ḥər nərsining kəmqilikidə bolup Pərwərdigar sanga karxi əwətidioɣan düxmənliringning kullukida bolup kalisən; U seni ḥalak kiloɣuqə boynungoɣa təmür boyunturukni salidu. 49 Pərwərdigar yiraktin, yəni yər yüzining qetidin sən tilini bilməydioɣan, bürküttək xungoɣup kelidioɣan bir əlni sanga karxi

□ **28:27 «Misirdiki sakaymas yara-qakiliri…»** — bəlkim Huda Israilni Misirdin kutkuzoɣanda Misirliklaroɣa qüxürgən yara-qakilarni kərsitixi mumkin («Mis.» 9:9-11ni kərüng). ■ **28:27** Mis. 9:9 ■ **28:38** Mik. 6:15; Ḥag. 1:6

əwətidu. 50 U əlpazi əxəddiy, ḳerilarоға yüz-hatirə ḳilmaydioған wə yaxlarоға meḥir kərsətməydioған bir əl bolidu. 51 U sən ḥalak boloғuqə, qarwiliringning nəsli bilən yeringning məḥsulatlirini yəp ketidu; qünki u seni yoḳitip bolmioғuqə sanga nə axliḳ, nə yengi xarab, nə zəytun meyi, nə kalangning mozayliri nə ḳoy padiliringning ḳoziliridin bir nemini ḳoymaydu. 52 Sən tayanoған pütkül zeminingdiki ḥəmmə egiz, məḥkəm sepilliring ərülüp qüxküqə, u pütkül zemiingdiki barliḳ dərwaziliring aldioға kelip, seni ḳorxiwalidu; u Pərwərdigar Hudaying sanga bərgən zemiingning ḥər yeridiki ḥəmmə dərwaziliring aldioға kelip, seni ḳorxiwalidu. 53 Xu waḳitta düxmənliringning ḳistap kelixliri bilən boloған ḳamal-ḳistangning azab-oḳubətliri iqidə, Pərwərdigar Hudaying sanga ata ḳiloған, өz teningning mewisi boloған ooғulliringning gөxini wə ḳizliringning gөxini yəysən. ■
54 Wə xundaḳ boliduki, aranglardiki nazuk, intayin siliḳ-sipayə bir adəm ḳerindixi, ḳuqiḳidiki ayali, xundaḳla tehi tirik baliliridin ḳizoғinip, ularоға yaman kөzi bilən ḳaraydu; 55 xunga, düxmənliringning ḳamal-iskənjisidə sən өz dərwaziliring iqidə ḳiynaloғiningda ḥeqnemə ḳalmioғanliḳi üqün, u өzi yəwatḳan balilirining gөxidin ularning ḥeqḳaysisioға azraḳmu bərməydu.
56-57 Aranglardiki əslidə nazuk wə siliḳ-sipayə boloған, siliḳ-sipayiliki wə nazuklukidin puti bilən yərgə dəssəxnimu halimaydioған ayal ḳuqiḳidiki eri, ooғul-ḳiz pərzəntliridin ḳizoғinip, ularоға yaman kөzi bilən ḳaraydu; qünki düxmənliringning ḳamal-iskənjisi bilən sən өz dərwaziliring iqidə ḳiynaloғiningda ḥeqnərsə ḳalmioғaqḳa, u өz puti ariliḳidin qiḳḳan bala ḥəmraḥi bilən өzi tuoғḳan balilirini yoxurunqə yəydu.

Hudaning əḫdisidin qiḳixning aḳiwiti

58 Sən bu kitabta pütülgən bu ḳanunning barliḳ səzlirigə əməl ḳilixḳa kөngül bəlmisəng, Pərwərdigar Hudayingning uluoғ wə ḥəywətlik namidin ḳorḳmisang, 59 Pərwərdigar sening üstünggə qüxüridioған wabalar ḥəm nəslingning üstigə qüxüridioған wabalarni ajayib ḳilidu; U dəḥxətlik, uzaḳḳa sozulidioған wabalarni wə eoғir, uzaḳḳa sozulidioған kesəllərni üstünggə wə nəslinggə qüxüridu; 60 Pərwərdigar sən ḳorḳidioған, Misirdiki barliḳ kesəllərni üstünggə qüxürüp, sanga qaplaxturidu. 61 Xuningdək bu ḳanuniy kitabta pütülmigən ḥəmmə kesəl wə ḥəmmə wabanimu Pərwərdigar taki sən ḥalak boloғuqə üstünggə qüxüridu. 62 Xuning bilən əslidə asmandiki yultuzlardək nuroғun bolsanglarmu, əmdiliktə az bir türküm kixilər bolup ḳalisilər; qünki silər Pərwərdigar Hudayinglarning awazioға ḳulaḳ salmidinglar.
63 Wə xundaḳ boliduki, Pərwərdigar ilgiri silərgə yahxiliḳ ḳilip, silərni awutḳinidin səyüngəndək, U əmdi silərni yoḳitip ḥalak ḳilidioғinidin səyünidu; xuning bilən silər igiləxkə kiridioған zemindin yulup taxlinisilər. ■ 64 Pərwərdigar silərni yər yüzining bu qetidin u qetigiqə boloған ḥəmmə əllərning arisioға tarḳitidu; silər өzünglar yaki ata-bowiliringlar tonumioған yaoғaq bilən taxtin yasaloған ilaḫlarning ḳulluḳida bolisilər; ■ 65 Silər u əllərning arisida nə aram tapalmaysilər, nə tapininglar tirəp turoғudək ḥeq məzmut jay bolmaydu; Pərwərdigar bəlki xu yərdə silərning kөnglünglarni oғuwalaxturup titritip, kөzünglarni ḳarangoғulaxturup jeninglarni solaxturidu. 66 Silər ḳarap turup jeninglar ḳilda esiḳliḳtək turidu; silər keqə-kündüz dəkkə-dükkidə bolup jenimdin ayrilip ḳalarmənmu? — dəp ḳorḳisilər; 67 kөnglüngni basḳan wəḥimə wə parakəndiqilik wə kөzliring kөrgən kөrünüxlər tüpəylidin ətigini: «Kaxki kəq bolsidi!», kəqtə bolsa: «Kaxki ətigən bolsidi!» dəysən. 68 Pərwərdigar silərgə wədə ḳilip: «Silər bu yolni ikkinqi yənə kөrməysilər»

■ **28:53** Law. 26:29; 2Pad. 6:29; Yioғ. 4:10 ■ **28:63** Yəx. 1:24 ■ **28:64** Ḳan. 4:27; Nəḥ. 1:8

degən xu yol bilən silərni kemigə qüxürüp Misirοqa yanduridu. Silər xu yərdə düxmənliringlarοqa ḳul-dedək boluxḳa өzünglarni satisilər, lekin silərni alοqili adəm qiḳmaydu.

29

Musa pəyοqəmbər həlḳḳə səz ḳilidu — əsləx wə jekiləx

1 Təwəndikilər Pərwərdigar Israillar bilən əḥdə baοqlax üqün Moab zeminida
Musaοqa tapiliοqan səzlərdur. Bu əḥdə Pərwərdigar ular bilən Ḥorəbdə ḳiloqinan
əḥdidin baxḳa bir əḥdə idi.
2 Musa pütkül Israilni qaḳirip ularοqa mundaḳ dedi:
«Silər Pərwərdigarning Misir zeminida Pirəwngə, uning barliḳ hizmətkarliri wə
zeminning ḥəmmə yeridə kөz aldinglarda nemə ix ḳiloqinini kөrdünglar, ■ 3 yəni
xu qong apətlər bilən uluoq məjizilik alamət wə karamətlərni өz kөzünglar
bilən kөrdünglar. ■ 4 Lekin Pərwərdigar silərgə bügüngiqə qüxəngüdək
kөngül, kөrgüdək kөz wə angliοqudək ḳulaḳ bərmidi. 5 Mən ḳiriḳ yil silərni
bayawanda yetəkləp yürdüm; xu waḳitlarda üstünglardiki kiyimliringlar konir-
imidi, putunglardiki kəxinglarmu konirap kətmidi. 6 Huda Өzining silərning
Pərwərdigar Hudayinglar ikənlikini bilsun dəp, silərgə yeyixkə nan, iqixkə xarab
yaki küqlük iqimlik nesip ḳilmidi. 7 Silər bu jayοqa yetip kəlginiŋlarda Ḥəxbonning
padixaḥi Sihon bilən Baxanning padixaḥi Og biz bilən jəng ḳiloqili qiḳti; əmma biz
ularni urup məoqlup ḳilduḳ; ■ 8 biz ularning zeminlirini elip Rubənlər bilən Gadlar
wə Manassəḥning yerim ḳəbilisigə miras ḳilip bərduk.■
9 Əmdi silər ḥəmmə ixliringlarda rawaj tepix üqün bu əḥdining səzlirini tutup,
ularοqa əməl ḳilinglar.
10 Bügün ḥəmminglar — kəbilə baxliḳliringlar, aḳsḳalliringlar, əməldarliringlar,
xuningdək Israilning ḥəmmə ərliri, 11 kiqik baliliringlar, ayalliringlar,
qedirgaḥinglarda turuwatḳan musapirlar, xundaḳla otun kəsküqiliringlar wə su
toxuoquqiliringlarmu, ḥəmminglar Pərwərdigarning aldida ḥazir turuwatisilər;
12 məḳsət xuki, Pərwərdigar Hudayinglarning əḥdisigə, yəni Pərwərdigar
Hudayinglar bügün silərgə bərgən ḳəsimi bilən baoqliοqan əḥdigə dahil boluxunglar
üqündur, 13 Wə xuning bilən təng U silərni bügün Өzigə has bir həlḳ ḳilip
silərgə wədə ḳiloqinidək, ata-bowiliringlarοqa, yəni Ibraḥim, Isḥaḳ wə Yaḳupḳa
ḳiloqan ḳəsimi boyiqə өzi silərgə Huda boluxtur.■ 14 Lekin mən bu əḥdə wə
ḳəsəmni yaloquz silər bilənla əməs, 15 bəlki bügün biz bilən bu yərdə Pərwərdigar
Hudayimizning aldida turuwatḳanlar, xundaḳla bügün bu yərdə biz bilən birgə
bolmioqan kixilərning ḥəmmisi bilənmu tüzüximən.□ 16 (qünki silər bizning Misir
zeminida ḳandaḳ turoqanliḳimiz wə səpirimizdə əllərning otturisidin ḳandaḳ өtüp
kəlginimizni obdan bilisilər; 17 Silər ularning arisidiki yirginqlik nərsilərni, ularning
arisidiki yaoqaq, tax, altun wə kümüxtin yasaloqan butlarni kөrdünglar). 18 Əḥdining
məḳsiti bolsa, silərning aranglardiki ḥərbir ər, ḥərbir ayal, ḥərbir ailə wə ḥərbir
ḳəbililiringlardin bügün kөngli Pərwərdigar Hudayimizdin yenip, xu əllərning
ilaḥlirining ḳulluḳioqa kirip ketidioqan ḥeq kixi bolmisun, xundaḳla aranglarda өt
süyi wə əmən qiḳiridioqan yiltiz pəyda bolup ḳalmisun üqündur. ■ 19 Dərwəḳə
xundaḳ boliduki, xu lənət səzlirini angliοqanda өz kөnglidə өz-өzini bəht-bərikətlik

■ **29:2** Mis. 19:4 ■ **29:3** Qan. 4:34; 7:19 ■ **29:7** Qəl. 21:24,33; Qan. 2:32; 3:1 ■ **29:8** Qəl. 32:33; Qan. 3:12; Yə. 13:8 ■ **29:13** Yar. 17:7 □ **29:15** **«Lekin mən bu əḥdə… kixilərning ḥəmmisi bilənmu tüzüximən»** — muxu səzlərdə (14-15-ayəttə) «mən» degən səzligüqi Musa pəyοqəmbər bolsa kerək. ■ **29:18** Ros. 8:23; Ibr. 12:15

sanap: «Mən қanqə baxbaxtaқlik bilən mangsammu, tinq-amanlikta turiwerimən», degüqi xundaқ bir kixi bolidu; nətijidə, nəm yərmu qangқaқ yərgə ohxaxla wəyran қilinidu. □ 20 Pərwərdigar mundaқ kixini əpu қilmaydu, bəlki Pərwərdigarning oɳəzipi bilən otluқ қəḥri tütündək xu kixigə qüxidu; bu kitabta pütülgən ḥəmmə lənətlər uning bexioɳa qüxidu; Pərwərdigar uning ismini asmanning tegidin əqüridu. 21 Pərwərdigar bu қanun kitabida pütülgən əḥdining ḥəmmə lənətliri boyiqə Israilning barliқ қəbililiridin uni ayrip qiқip, apətkə muptila қilidu.
22 Kəlgüsi dəwr bolsa, yəni silərdin keyin qiқidioɳan baliliringlar wə xundaқla yiraқ yurttin kəlgən musapirlar Pərwərdigar xu zeminning üstigə əwətkən balayi'apətlər bilən kesəllərni kəridu; 23 Pərwərdigar oɳəzipi wə қəḥri bilən wəyran қiloɳan Sodom, Gomorra, Admaḥ wə Zəboimlarning wəyranqiliқidək zeminning ḥəmmə yeri günggürtlixip, xorlixip, kəyüp kətkinini, teriқqiliқmu, ḥosulmu bolmioɳinini, ot-qəpmu ünmiginini kəridu; 24 buni kərgənlər, ḥətta ḥəmmə əl-yurt: «Nemixқa Pərwərdigar bu zemino ɳa mundaқ қiloɳandu? Nemixқa Uning oɳəzipi xunqə қattiқ, əxəddiy boloɳandu?» dəp soraydu; ■ 25 andin ularoɳa jawab berilip: «Ular ata-bowilirining Hudasi Pərwərdigarning ularni Misir zeminidin қutқuzup qiқaroɳinida ular bilən bekitkən əḥdini taxlap, 26 berip ularning nesiwisi bolmioɳan, əzimu tonumioɳan ilaḥlarning қulluқioɳa kirip, ularoɳa qoқunoɳini üqün xundaқ boldi. 27 Mana bu səwəbtin Pərwərdigarning oɳəzipi bu zemino ɳa tutixip, bu kitabta pütülgən ḥəmmə lənətni uning üstigə kəltürdi. 28 Xuning üqün Pərwərdigar oɳəzəp, aqqiқ wə zor қəḥr bilən ularni yurtidin yulup, baxқa bir yurtқa taxlidi» — deyilidu.
29 Ḥərbir yoxurun sirlar bolsa Pərwərdigar Hudayimizningkidur; lekin ḥərқandaқ axkarilanoɳan wəḥiylər bolsa bu қanunning səzlirigə əməl қiliximiz üqün əbədgiqə biz wə balilirimizningkidur.

30

1 Wə xundaқ boliduki, bu barliқ ixlar, yəni mən sening aldingda қoyoɳan bu bərikət bilən lənət bexingoɳa qüxkinidə, Pərwərdigar Hudaying seni ḥəydiwətkən əllərning arisida turup bularni esinggə elip kəngül bəlüp, 2 əzüng wə baliliring Pərwərdigar Hudayingning yenioɳa yenip Uning awazioɳa қulaқ selip, mən bügün sanga əmr қiloɳan barliқ ixlaroɳa pütün қəlbing wə pütün jening bilən itaət қilsang, 3 xu qaoɳda Pərwərdigar Hudaying seni sürgünlüktin қayturup, sanga iqini aoɳritip, Pərwərdigar Hudaying Əzi ḥəydiwətkən əllərdin yioɳip kelidu. ■ 4 Gərqə aranglardin ḥətta asmanlarning qetigiqimu ḥəydilip kətkənlər bolsimu, Pərwərdigar Hudaying seni xu yərdin yioɳip jəm қilip kelidu. ■ 5 Pərwərdigar Hudaying seni ata-bowiliringning təwəliki boloɳan zemino ɳa kəltüridu wə sən uni igiləysən; U sanga yahxiliқ қilip ata-bowiliringning sanidin ziyadə kəp қilidu; 6 Pərwərdigar Hudayingni pütün қəlbing, pütün jening bilən səyüxkə Pərwərdigar Hudaying қəlbingni wə nəsilliringning қəlbini hətnə қilidu; xuning bilən silər ḥayat yaxaysilər. ■ 7 Xundaқla Pərwərdigar Hudayinglar bu ḥəmmə lənətlərni düxmənliringlarning üstigə, silərgə nəprətlinidioɳanlarning üstigə, silərgə ziyankəxlik қiloɳanlarning üstigə qüxüridu. 8 Silər bolsanglar yenip kelip Pərwərdigar Hudayinglarning awazioɳa қulaқ selip, mən bügün silərgə tapilioɳan ḥəmmə əmrlirigə əməl қilisilər. 9 Xundaқ қilsanglar, Pərwərdigar Hudayinglar қolliringlarning ḥəmmə

□ **29:19 «nəm yərmu qangқaқ yərgə ohxaxla wəyran қilinidu»** — yaki «məst kixi ussuz kixigə қoxulup yoқitilidu». Baxқa birnəqqə hil tərjimilirimu uqrixi mumkin. Lekin omumiy mənisi xübḥisizki, ḥəmmə adəm apətkə uqrap yoқitilidu. ■ **29:24** Yər. 22:8 ■ **30:3** Nəḥ. 1:8; Zəb. 106:45-47; Yər. 32:37 ■ **30:4** Nəḥ. 1:9 ■ **30:6** Yər. 32:39; Əz. 11:19; 36:26

ixida, bədininglarning mewisini, qarpay malliringlarning mewisini wə yeringning mewisinimu awutup silərni zor yaxnitidu. Qünki Pərwərdigar silərning ata-bowiliringlarƣa yahxilik ķilixtin səyüngəndək, silərgə yahxilik ķilixtin səyünidu. ■ 10 Silər Pərwərdigar Hudayinglarning awaziƣa ķulaķ selip, bu ķanun kitabida pütülgən əmrlər bilən bəlgilimilərni tutup, pütün ķəlbinglar, pütün jeninglar bilən Pərwərdigar Hudayinglarning təripigə burulsanglarla, xundaķ bolidu.
11 Qünki mən bügün sanga tapiliƣan bu əmr sən üqün karamət ix əməs yaki səndin yiraķmu əməs. □ 12 Bu əmr asmanning üstidə əməs, sening: «Bizning uningƣa əməl ķilmiķimiz üqün kim asmanƣa qiķip uni elip qüxüp bizgə anglitidu?» deyixingning ḥajiti bolmaydu.■ 13 Wə xuningdək bu əmr dengizning u təripidimu əməstur, sening: «Bizning uningƣa əməl ķilmiķimiz üqün kim dengizdin ətüp, uni elip kelip bizgə anglitidu» deyixingning ḥajiti bolmaydu. 14 Qünki bu səz bolsa uningƣa əməl ķilmiķing üqün sanga bək yeķin, yəni aƣzingda wə kənglüngdə bardur.□
15 Mana, mən bügün aldinglarda ḥayat bilən yahxilik, ələüm bilən yamanlikni ķoydum; 16 qünki əzüm sanga ḥəküm berip: — Silər Pərwərdigar Hudayinglarni səyüp, Uning yollirida mengip, əmrliri, bəlgilimiliri ḥəm ḥəkümlirigə əməl ķilinglar, dəp bügün silərgə tapilidim; xundaķ ķilsanglar silər yaxap awup, uni igiləxkə kiridiƣan zeminƣa barƣininglarda Pərwərdigar Hudayinglar silərni bərikətləydu.
17 Lekin əgər kənglüngni tətür ķilip, ķulaķ salmay azdurulup, baxķa ilaḥlarƣa bax urup qoķunƣili tursang, 18 mən xuni bügün silərgə agaḥlandurup eytip ķoyayki, silər ḥalak bolmay ķalmaysilər; silər uni igiləxkə Iordan dəryasidin ətüp baridiƣan zeminƣa kirgininglarda uzun ömür kərəlməysilər.
19 Mən bügün ḥayat bilən ələümni, bərikət bilən lənətni aldingda ķoyƣinimƣa asman bilən zeminni üstünggə guwaḥ boluxķa qaķirimən; əmdi özüng wə nəsling yaxay desənglar, ḥayatni talliwal; ■ 20 Pərwərdigar Hudayingni səyüp, Uning awaziƣa ķulaķ selip, UningƣA baƣlanƣin; qünki U Özi sening ḥayating wə ömrüngning uzunlukidur; qünki xundaķ ķilsang Pərwərdigar ata-bowiliring boloƣan Ibraḥim, Isḥaķ wə Yaķupķa: «Mən silərgə uni berimən» dəp ķəsəm ķilip wədə ķiloƣan zeminda turisən».□

31

Yəxua Musaƣa orun basar ķilip bekitilidu

1 Andin Musa berip ḥəmmə Israiloƣa səz ķildi; 2 u mundaķ dedi: «Mən bügün bir yüz yigirmə yaxķa kirdim; əmdi silərgə sərdar yaki baxliƣuqi bolalmaymən. Pərwərdigar manga: Sən bu Iordan dəryasidin ətməysən, degənidi.□ ■
3 Lekin Pərwərdigar Hudayinglar Özi silərni yetəkləp *dəryadin* ətüp, bu əllərni aldinglarda wəyran ķilidu; xuning bilən ularning mal-mülkini igiləysilər; Pərwərdigarning eytķinidək, Yəxua silərning aldinglarda baxlap *dəryadin* ətidu. ■
4 Pərwərdigar Siḥon bilən Og degən ikki Amoriy padixaḥi wə ularning zeminini ḥalak ķiloƣandək, u bu əllərgimu xundaķ ķilidu. ■ 5 Əmma Pərwərdigar ularni ķolunglarƣa tapxuroƣinida, mən silərgə tapiliƣan pütkül əmr boyiqə ularƣa

---

■ **30:9** Qan. 28:11 □ **30:11 «bu əmr sən üqün karamət ix əməs»** — bu ayəttiki «karamət» degən səz adəttə pəķət Hudala ķilidiƣan ixni yaki Hudaning süpitini kərsitidu. ■ **30:12** Rim. 10:6-8 □ **30:14 «… bu səz … sanga bək yeķin, yəni aƣzingda wə kənglüngdə bardur»** — «Rim.» 10:6-10ni kərüng. ■ **30:19** Qan. 4:26 □ **30:20 «…qünki U Özi sening ḥayating wə ömrüngning uzunlukidur;»** — muxu yərdə «U Özi» degənning baxķa birhil qüxənqisi «bu ix» (yəni, Hudaning əmrlirini tutux). □ **31:2 «silərgə sərdar yaki baxliƣuqi bolalmaymən»** — muxu yərdə ibraniy tilida «silərning aldinglarda qiķip-kirip yürəlməymən» degən səzlər bilən ipadilinidu. ■ **31:2** Qəl. 27:12; Qan. 3:26 ■ **31:3** Qəl. 27:18 ■ **31:4** Qəl. 21:24,33

muamilə қilisilər. ■ 6 Jür’ətlik wə қəysər bolunglar, ularning aldida titrimənglar, ulardin ḥeq қorқmanglar; qünki silər bilən birgə baroꞑuqi Pərwərdigar Hudayinglar Өzidur; U silərdin waz kəqməydu, silərni ḥərgiz taxliwətməydu!».■
7 Andin Musa Yəxuani qaқirip pütkül Israilning kəz aldida uningoꞑa səz қilip: «Sən jür’ətlik wə қəysər boloꞑin; qünki bu həlқ Pərwərdigar ularning ata-bowiliriоꞑa қəsəm қilip berixkə wədə қiloꞑan zeminoꞑa kirgəndə sən ular bilən billə berixing kerək; sən uloꞑa uni igilitip miras қildurisən. 8 Mana, sening aldingda mangoꞑuqi Pərwərdigar Өzidur; U sən bilən billə bolup səndin waz kəqməydu, seni ḥərgiz taxliwətməydu! Sən қorқmioꞑin, parakəndə bolma!» — dedi.■

Musaning əḥdinamə yezip tapxuruxi

9 Musa bu қanunni yezip bolup, uni Pərwərdigarning əḥdə sanduқini kətüridioꞑan Lawiyning əwladi boloꞑan kaḥinlar bilən Israilning barliқ aқsaқalliriоꞑa tapxurup bərdi. 10 Musa uloꞑa mundaқ buyrudi: —
«Ḥər yəttə yilning ahirқi yilida, yəni azadliқ yili dəp bekitilgən waқitta, «kəpilər ḥeyti» baxlanoꞑanda, 11 Israilning ḥəmmisi kelip Pərwərdigar Hudayingning ḥuzurida jəm bolux üqün u tallaydioꞑan jayoꞑa yioꞑiloꞑanda, uni anglisun dəp pütkül Israilning aldida bu қanunni oқup berisən. ■ 12 Xuning üqün *xu qaoꞑda* barliқ həlқni, ər bolsun, ayal bolsun, bala bolsun, қowuқliringning iqidə turuwatқan musapir bolsun, ularning ḥəmmisi anglap, өginip, Pərwərdigar Hudayinglardin қorқup, bu қanunning barliқ səzlirini tutup uningoꞑa əməl қilsun, dəp ularni yioꞑқin.
□ 13 Xundaқ bolsa, ularning bu қanunni tonumioꞑan balilirimu uni anglap өginip, silər igiləxkə Iordan dəryasidin өtüp baridioꞑan zeminda yaxioꞑan barliқ künliridə Pərwərdigar Hudayinglardin қorқidioꞑan bolidu».

Musa Yəxuaoꞑa өz wəzipisi tooꞑruluқ buyruydu

14 Andin Pərwərdigar Musaoꞑa səz қilip: «Mana sening өlidioꞑan waқting yeқinlixip қaldi. Əmdi Yəxuani qaқiroꞑin, ikkinglar jamaət qedirioꞑa berip xu yərdə ḥazir bolunglar. Mən uningoꞑa wəzipə tapxurimən» dedi.
Xuning bilən Musa bilən Yəxua ikkisi berip, jamaət qedirida ḥazir boldi. 15 Pərwərdigar bulut tüwrükining iqidə kəründi; bulut tüwrüki qedirning dərwazisining üstidə tohtidi.
16 Pərwərdigar Musaoꞑa mundaқ dedi: «Mana, sən ata-bowiliringning қexida uhlax aldida turisən; andin bu həlқ қozoꞑilip, baridioꞑan zemindiki yat ilaḥlaroꞑa əgixip buzuқqiliқ қilip, Meni taxlap, Mən ular bilən baoꞑlioꞑan əḥdini buzidu. □ 17 Xu waқitta Mening oꞑəzipim uloꞑa tutixip, Mən ularnimu taxlap, ulardin yüzümni yoxurimən. Ular yutuwetilidu, kөp balayi’apət wə külpətlər bexioꞑa qüxidu wə ular xu waқitta: «Xübḥisizki, Hudayimiz arimizda bolmioꞑini üqün, bu balalar beximizoꞑa qüxti» — dəydu. □ 18 Lekin Mən ularning baxқa ilaḥlaroꞑa mayil bolup əgixip, қiloꞑan ḥəmmə rəzillikliri üqün xu küni yüzümni pütünləy yoxurimən.
19 Əmdi silər өzünglar üqün bu oꞑəzəlni pütüp, uni Israillaroꞑa өgitinglar; bu oꞑəzəlning keyin Israillarning əyibigə Mən üqün guwaḥqi boluxi üqün uni ularning aoꞑzioꞑa saloꞑin. 20 Qünki Mən ularni Mən ata-bowiliriоꞑa қəsəm bilən wədə қiloꞑan,

---

■ **31:5** Қan. 7:1, 2 ■ **31:6** Yə. 1:5; Ibr. 13:5 ■ **31:8** Yə. 1:9 ■ **31:11** Əzra 10:8; Nəḥ. 8:1,2,3,8 □ **31:12** **«... қowuқliringning iqidə turuwatқan musapir»** — demək, «silər bilən billə turuwatқan musapir». «Silər bilən billə turuwatқan» ibraniy tilida adəttə «қowuқliringlar iqidə turuwatқan» degən səzlər bilən ipadilinidu. □ **31:16** **«buzuқqiliқ қilix»** — muxu yərdə Hudaoꞑa wapasizliқ yaki asiyliқ қilixni bildüridu. Қanaandiki əllər arisida «buzuқqiliқ» roḥiy jəḥəttə bolupla қalmay, jismaniy jəḥəttimu butpərəslikkə munasiwətlik jinsiy buzuқqiliқ məwjut idi. □ **31:17** **«xu waқitta»** — ibraniy tilida «xu küni».

süt bilən ḥəsəl eқip turidiоған yurtқa kirgüzimən; andin ular yəp toyup, səmrigəndə baxқa ilaḥlarоға əgixip, ularning қulluқiоға kiridu wə Meni kəzgə ilmay əḥdəmni buzidu. 21 Əmma xundaқ boliduki, kəp balayi'apətlər bilən külpətlər ularning bexiоға qüxkinidə, bu оəzəl ularni əyibləp guwaḥ beridu; qünki bu оəzəl ularning əwladlirining aоzida untulmaydu. Qünki Mən ularni ularоға қəsəm bilən wədə қiloған zeminоға tehi kirgüzməyla ularning nemə hiyal қiliwatқinini obdan bilimən».
22 Xularni dəp, Musa xu küni bu оəzəlni yezip, Israillarоға əgətti. 23 Andin *Pərwərdigar* Nunning ooli Yəxuaоа: «Jür'ətlik wə қəysər boloin, qünki sən Mən Israillarоға қəsəm bilən wədə қiloған zeminоға ularni baxlap kirisən wə Mən sən bilən billə bolimən» dəp əmr қildi.■
24 Musa bu қanunning səzlirini bir kitabқa pütünləy yezip boloандin keyin 25 u Pərwərdigarning əḥdə sanduқini kətürüp mangoған Lawiylarоға buyrup mundaқ dedi: 26 — Bu қanun kitabini silərning əyibinglərgə guwaḥqi bolup turuxi üqün Pərwərdigar Hudayinglarning əḥdə sanduқining yeniоға қoyunglar. ■ 27 Qünki mən silərning asiy wə boynunglar қattiқ ikənlikinglarni bilimən. Mana, mən tehi aranglarda tirik tursam Pərwərdigarоға asiyliқ қilip kəldinglar; ölümümdin keyin silər tehimu xundaқ қilisilər!
28 Mən ularning қulaқliriоға bu səzlərning ḥəmmisini anglitixim üqün, xundaқla yər bilən asmanni ularning əyibigə guwaḥqi boluxқa qaқirixim üqün əmdi mening aldimоға қəbililiringlarning ḥəmmə aқsaқalliri wə əməldarlirini yioinglar. 29 Qünki ölümümdin keyin silərning tüptin buzulup, mən silərgə əmr қiloған yoldin qətnəp ketidioininglarni bilimən. Xuning bilən künlərning ahirida külpətlər bexinglarоға qüxidu; qünki silər Pərwərdigarning nəziridə rəzil boloанni қilip, қolliringlarning ixliri bilən uning oəzipini қozoaysilər».□
30 Andin Musa Israillarning pütkül jamaiti aldida bu oəzəlning tekistini baxtin-ahiroiqə oқup bərdi: —□

32

Əḥdə xərtlirigə guwaḥqilarni qaқirix — Musaning oəzili

1 «Қulaқ selinglar, əy asmanlar, mən səzləy;
Aozimning səzlirini angla, i yər-zemin!
2 Təlimim bolsa yamoурdək yaoidu,
Səzlirim xəbnəmdək tamidu,
Yumran ot-qəp üstigə qüxkən sim-sim yamoурdək,
Kəkzarliқning üstigə qüxkən hasiyətlik yamoурdək bolidu.
3 Qünki mən Pərwərdigarning namini bayan қilimən;
Əmdi Hudayimizni uluo dəp jakarlanglar!
4 U қoram taxtur, Uning əməlliri mukəmməldur;
Uning barliқ yolliri ḥəққaniydur.
U naḥəқliқi yoқ, wapadar bir Huda,
Adil wə diyanətliktur.
5 Əmma *Өz həlқi* uningоға buzuқluқ қildi;
Ularning қilmixliri Uning Өz balilirining kidək bolmidi — mana bu ularning əyibidur!
Ular əgri wə iplas bir nəsildur!
6 Əy əhməқ wə nadan həlқ,
Pərwərdigarning yahxiliқini xundaқ yanduramsən?

■ **31:23** Yə. 1:6 ■ **31:26** 2Pad. 22:8 □ **31:29** **«künlərning ahirida»** — ahirқi zamanni kərsətsə kerək.
□ **31:30** **«pütkül jamaiti aldida»** — ibraniy tilida «…pütkül jamaitining қulaқliri iqigə….».

U seni bədəl tələp ḥər kiloɣan atang əməsmu?
U seni yaritip, seni tikligən əməsmu?
7 Өtkən künlərni esinggə aloɣin,
Dəwrdin-dəwrgiqə ətkən yillarni oylioɣin;
Atangdin sora, u sanga dəp beridu;
Aḳsaḳalliringoɣa soal ḳoy, ular seni həwərləndüridu.
8 Ḥəmmidin aliy boloɣuqi əllərning ülüxini ularoɣa üləxtürgəndə,
Adəm'atining pərzəntlirini bir-biridin bəlginidə,
U həlḳlərning qegrilirini Israil balilirining sanioɣa ḳarap bekitkən.□
9 Qünki Pərwərdigarning nesiwisi bolsa uningoɣa has boloɣan həlḳidur;
Yaḳup huddi qək taxlinip qiḳḳandək, Uning mirasidur.□
10 U uni qəl bir zeminda,
Xamal ḥuwlaydioɣan dəḥxətlik bir bayawanda uni tapti;
Uni orap ətrapida ḳooɣdap turdi,
Uni kəz ḳariquḳidək saḳlidi;□
11 Huddi bürküt өz qanggisini təwritip,
Balilirining üstidə pərwaz ḳilip,
Ḳanatlirini yeyip ularni pəylirining üstigə elip kətürginidək,
12 Pərwərdigarmu uningoɣa xundaḳ yaloɣuz yetəkqilik ḳildi;
Ḥeqḳandaḳ yat ilaḥ uning bilən billə əməs idi.
13 U uni yər yüzining egiz jaylirioɣa mindürdi,
Wə u etizliḳning məḥsulatidin yedi,
U uningoɣa ḳiya taxtin ḥəsəl xoritip,
Qaḳmaḳ texidin zəytun meyi xoratti; ■
14 Sanga kala ḳaymiḳi bilən ḳoy sütini iqküzüp,
Ḳozilarning yeoɣini,
Baxandiki ḳoqḳarlar wə tekilərning gөxini yegüzüp,
Esil buoɣdayning esil danliridin yegüzdi,
Sən bolsang üzüm ḳeni boloɣan sap xarabni iqting.
15 Lekin Yəxurun səmrip təpkək bolup ḳaldi;
Bərḥəḳ, sən səmrip kətting,
Bordilip kətting,
Toyunup kətting!
U өzini yaratḳan Təngrini taxlap,
Өz nijatining Ḳoram Texini kөzgə ilmidi.□
16 Ular bolsa yat ilaḥlaroɣa əgixip Uning wapasizliḳḳa boloɣan ḥəsitini ḳozoɣidi,
Yirginqlik ixlar bilən Uning oɣəzipini kəltürdi.
17 Ular Igə-Təngrisi əməs jinlaroɣa,
Өzi bilməydioɣan ilaḥlaroɣa,
Ata-bowilirimu ḳorḳmaydioɣan,
Yengi pəyda bolup ḳaloɣan ilaḥlaroɣa ḳurbanliḳ ḳildi.
18 Sən өzüngni tөrəldürgən Ḳoram Taxni kөnglüngdin qiḳarding,
Seni apiridə ḳiloɣan Təngrini untudung.
19 Pərwərdigar buni kөrüp,
Ooɣul-ḳizlirining Uning aqqiḳini kəltürginidin, ulardin bizar bolup mundaḳ dedi: —

□ **32:8 «U həlḳlərning qegrilirini Israil balilirining sanioɣa ḳarap bekitkən» —** bəzi kona kөqürmilərdə: «U həlḳlərning qegralirini Hudaning ooɣullirining sanioɣa ḳarap bekitkənidi» deyilidu. □ **32:9 «Yaḳup» —** muxu yərdə Israillarni kөrsitidu. □ **32:10 «uni orap ətrapida ḳooɣdap turdi» —** baxḳa birhil tərjimisi: «u uni ḳooɣdap yürüp uni tərbiyilidi». ■ **32:13** Ḳan. 33:26; Yəx. 58:14 □ **32:15 «Yəxurun» —** Israilning yənə bir ismi — mənisi «tik turidioɣan», «durus» degənlik.

20 «Mən ulardin yüzümni yoxurimən,
Ularning aқiwitini kərüp baқay;
Qünki ular iplas bir nəsildur,
Қəlbidə wapadarliқi yoқ balilardur.
21 Igə-təngrisi əməslər bilən ḥəsitimni kəltürdi,
Ərziməs məbudliri bilən қəḥrimni қozoɣidi;
Xunga «ḥeq həlқ əməs» boloɣan bir həlқ arқilиқ ularning ḥəsitini қozoɣaymən,
Nadan bir əl arқiliқ ularning aqqiқini kəltürimən.□ ■
22 Qünki Mening oɣəzipimdin bir ot tutaxti;
U təḥtisaraning tegigiqə kөyüp baridu,
U yər bilən uning məḥsulatini yəp ketidu,
Wə taoɣlarning ullirinimu tutaxturidu.■
23 Mən ularning üstigə balayi'apətlərni dөwiləymən;
Ya-oқlirimni birni қoymay ularoɣa atimən.
24 Ular aqarqiliқtin yegiləp ketidu,
Tomuz issiқ wə wabaning nəxtərliri təripidin yəp ketilidu;
Ularoɣa қarxi yirtқuq ḥaywanlarning qixlirini,
Topida əmiligüqilərning zəḥirini əwətimən.
25 Taxқirida қiliq ularni musibətkə salidu,
Iqkiridə wəḥimə basidu;
U yigit bilən қizni,
Əmqəktiki bala bilən aқ qaqliқni ḥəmmisini yoқitidu.
26 Mən: «Ularni qepiwetimən,
Insanlarning arisidin ularning namini өqürimən» — dəyttim,□
27 Biraқ düxmənning məshirə қilixidin қorқtum;
Israilning rəқibliri bu ixni hata qüxinip: —
Bu ix bizning қolimizning küqlüklükidin boloɣan bolsa kerək,
Pərwərdigar buni ḥeq қilmidi» demisun dəp, *bu ixni қilmidim*.
28 Israil nəsiḥəttin məḥrum boloɣan bir əl,
Ularning ḥeq əқil-pəmi yoқtur.
29 Aḥ, ular dana bolsidi!
Xundaқ bolsa buni qüxinip,
Өz aқiwiti қandaқ bolidioɣinini oylaytti!
30 Əgər ularning Қoram Texi ularni setiwətmigən bolsa,
Pərwərdigar ularni *düxmənlirigə* taxlap bərmigən bolsa,
Bir kixi қandaқmu ming kixini өz aldidin ḥəydiyələytti?,
Ikki kixi қandaқmu on ming kixini қaquralaytti?
31 Qünki baxқilarning қoram texi bolsa bizning Қoram Teximizdək əməstur.
Buningoɣa düxmənlirimiz өzliri guwaḥliқ bərsun!
32 Qünki ularning üzüm teli Sodomning üzüm telidin,
Gomorraning etizliқliridin qiққandur;
Üzümliri zəḥərlik üzümlərdur,
Ularning ḥərbir sapiқi aqqiқtur,
33 Xarabi bolsa əjdiḥalarning zəḥiridur,
Kobralarning əjəllik zəḥiridur.
34 *Pərwərdigar*: «Bularning *ḥəmmisi* Meningkidə saқlaқliқ əməsmu?

□ **32:21 «Xunga «ḥeq həlқ əməs» boloɣan bir həlқ arқiliқ… Nadan bir əl arқiliқ ularning aqqiқini kəltürimən»** — u uluoɣ bexarətning əməlgə axuruluxi tooɣruluқ «Ḥox.» 1:9, 2:32, «Rim.» 10:19ni kөrüng. ■ **32:21** Rim. 10:19 ■ **32:22** Yər. 15:14 □ **32:26 «Ularni qepiwetimən»** — yaki «Ularni tarқitimən», «Ularni qeqiwetimən».

Θz həzinilirimdə məḩürləngən əməsmu?
35 Intiqam Meningkidur,
Yamanliqni qayturuxmu xundaq,
Bular ular putlixidioŋan waqitqiqə saqlaqlik turidu,
Qünki ularning balayi'apətlik küni yeqinlaxmaqta,
Ularning bexioŋa qüxidioŋan ixlar bolsa tez keliwatidu.□ ■
36 Qünki Pərwərdigar ularning küqi tügəp kətkənlikini, ularning *aziyip*, ḩətta ajiz yaki meyiplərningmu qalmioŋinini kərgəndə,
U Θz həlqining üstigə ḩəküm qiqiridu,
Θz bəndilirigə meḩir-xəpqət kərsitidu.□ ■
37 U waqitta U mundaq dəydu: «Qeni, ularning ilaḩliri?
Θzigə tayanq qiloŋan qoram texi əmdi qəyərdidur?
38 Ularning ətküzgən qurbanliqlirining yeoŋini yegən,
Ularning xarab ḩədiyəliridiki xarabini iqkənlər qəyərgə kətti?
Əmdi ular ornidin turup silərgə yardəm berip, panaḩinglar bolsun!□
39 Əmdi Mən Θzüm, pəqət Mənla «Xu»durmən,
Manga ḩəmraḩ ḩeqqandaq ilaḩning yoqluqini kərüp bilinglar.
Mən əltürüp tirildürimən,
Zəhimləndürüp saqaytimən;
Wə ḩeqkim Mening qolumdin qutquzalmaydu.□ ■
40 Qünki Mən qolumni asmanlaroŋa kətürüp: —
«Əbədgiqə ḩayatturmən» dəp eytip,
41 Qaqnap turidioŋan qiliqimni ittik qilimən,
Mening qolum adalətni qoral qilip tutidu,
Düxmənlirimdin intiqam alimən,
Məndin nəprətləngüqilərning qiloŋanlirini ularoŋa yandurimən!
42 Mən ya oqlirimni qan iqküzüp məst qilimən,
Mening qiliqim gəx yəydu,
Mən ularni əltürülgənlər bilən əsirlərning qenini,
Düxmənning sərdarlirining baxlirini yəp-iqidioŋan qilimən».■
43 Əy əllər, Uning həlqi bilən billə xadlininglar,
Qünki U Θz bəndilirining qenining intiqamini alidu,
Θz düxmənlirigə qisas yanduridu,
Θz zemini bilən həlqi üqün kəqürüm-kafarət kəltürüp beridu».■

Musa oŋəzili tooŋrisida buyruq qüxüridu

□ **32:35 «... Bular ular putlixidioŋan waqitqiqə saqlaqlik turidu»** — bizningqə muxu ayəttiki «ular» Israillarni kərsitidu. Bəzi alimlar «Hudaning düxmənliri (yat əllər)ni kərsitidu» dəp qaraydu. Lekin Huda intiqamliri bilən ahirida Israilning əng ajiz pəytidə ularni qutquzidu («Yər.» 30-babni, uxbu babtiki 36-, 42-ayətni kərüng). ■ **32:35** Rim. 12:19; Ibr. 10:30; 1Pet. 2:23 □ **32:36 «...ularning azyip, ḩətta ajiz yaki meyiplərningmu qalmioŋinini kərgəndə»** — baxqa birhil tərjimisi: «yaki kiqik yaki qong bolsa, ularning aziyip ḩeqkimning qalmioŋinini kərgəndə,...». **«Θz həlqi üstigə ḩəküm qiqiridu»** — θz iqigə ikki tərəpni elixi kerək: (1) Hudaning həlqi uning tərbiyə jazalirini kərgəndin keyin gunaḩlirini iqrar qilip, uning kəqürümigə muyəssər bolidu; (2) Huda Θz həlqigə rəzillik qiloŋuqilaroŋa θzining qiloŋan rəzillikini θzigə yanduridu. **«Θz bəndilirigə meḩir-xəpqət kərsitidu»** — baxqa birhil tərjimisi: «Θz bəndiliri tooŋruluq niyitidin yenidu». ■ **32:36** Qan. 32:36 □ **32:38 «Əmdi ular ornidin turup silərgə yardəm berip, panaḩinglar bolsun!»** — Huda muxu yərdə Israil əslidə tayanoŋan butlarni məshirə qilidu. □ **32:39 «Manga ḩəmraḩ ḩeqqandaq ilaḩning yoqluqini kərüp bilinglar»** — yaki «Məndin baxqa ḩeqqandaq ilaḩ bolmioŋanliqini kərüp belinglar». ■ **32:39** Qan. 4:35; 1Sam. 2:6; Yəx. 45:5,18,22 ■ **32:42** Zəb. 7:12-13; 68:21-23; Yəx. 34:6; Əz. 21:9-11 ■ **32:43** Rim. 15:10

44 Əmdi Musa bilən Nunning ooɣli Yəxua kelip bu ɵəzəlning barlik səzlirini həlkning
aldida okup bərdi. □ 45 Andin Musa bu ḥəmmə səzlərni barlik Israil aldida
ahirlaxturup 46 ularɣa səz kilip: «Mən bügün otturanglarda silərni agaḥlandurup
guwaḥlik bərgən bu barlik səzlərgə kəngül bəlünglar; silər bularni baliliringlarɣa
tapilap: «Bu kanunning ḥəmmə səzlirigə əməl kilixka kəngül koyunglar» dəp
buyruxunglar kerək. 47 Qünki bu səz silərgə munasiwətsiz, kuruk səz əməs,
bəlki silərning ḥayatinglardur! Silər u zeminni igiləxkə Iordan dəryasidin ɵtisilər;
ɵtkəndin keyin u zeminda bu səz arkilik uzun ɵmür kərisilər» — dedi.

Musaning ɵlümi tooɣruluk buyruklar

48 Yənə xu küni Pərwərdigar Musaɣa səz kilip mundak dedi: —
49 Sən uxbu Abarim teoɣioɣa, yəni Yerihoning utturidiki, Moabning zeminidiki Nebo
teoɣioɣa qikkin wə xu yərdə Mən Israillarɣa ɵz təwəliki bolux üqün beridioɣan
Kanaan zeminini kərgin. ■ 50 Andin akang Ḥarun Ḥor teoɣida ɵlüp ɵz həlkligə
koxuloɣandək, sənmu qikidioɣan xu taoɣda ɵlüp həlkliringgə koxuloɣin; ■ 51 qünki
silər Zin qəlidiki Məribaḥ-Kadəxning sulirining yenioɣa baroɣanda, ikkinglar Israil-
larning arisida Manga wapasizlik kərsitip, Israillarning arisida Meni «mukəddəs»
dəp ḥərmətlimidinglar. ■ 52 Xunga sən Israillarɣa beridioɣan xu zeminni udulungda
kərisən, lekin uningɣa kirəlməysən.

33

Musa pəyoɣəmbər Israiloɣa dua kilip bəht tiləydu

1 Hudaning adimi boloɣan Musaning ɵlümidin ilgiri Israillarni bərikətləxkə tiligən
bəht-tiləkliri munular: —
2 U mundak dedi: —
«Pərwərdigar Ɵzi Sinay teoɣidin kelip,
Seirdin kikip *Israil* üstigə parlidi;
Paran teoɣidin pəyda bolup qakɳnidi,
U tümənligən mukəddəslərning otturisidin kikip kəldi;
Ong kolidin Israiloɣa ataloɣan otluk bir kanun qikti.□ ■
3 Dərḥəkikət, U həlkni səyidu;
Sening barlik mukəddəs bəndiliring kolungdidur;
Ularning ḥərbiri ayioɣing aldida olturup,
Səzliringgə muyəssər bolidu.
4 Musa bizgə bir kanun buyrup,
Buni Yakupning jamaitigə miras kilip bərdi;
5 Həlkning sərdarliri jəm bolup,
Israilning kəbililiri bir yərgə yioɣiloɣanda,
U Yəxurunning otturisida padixaḥdək boldi.□

□ **32:44 «Nunning ooɣli Yəxua» —** ibraniy tilida: «Nunning ooɣli Ḥoxiya» (Ḥoxiya Yəxuaning baxka birhil atilixi). ■ **32:49** Qəl. 27:12 ■ **32:50** Qəl. 27:13; 33:38 ■ **32:51** Qəl. 20:12 □ **33:2 «Seirdin Israillar qikip üstigə parlidi» —** «Israillar» ibraniy tilida: «ular». **«mukəddəslər»** — pərixtilərni kərsətsə kerək. **«... Israiloɣa ataloɣan» —** ibraniy tilida: «..ularɣa ataloɣan». **«... ularɣa ataloɣan otluk bir kanun qikti» —** baxka ikki hil tərjimisi: «...ularɣa (Israiloɣa) ataloɣan ot yalkunliri qikti» yaki «...ularɣa (Israiloɣa) yetəkligüqi ot yalkuliri qikti». ■ **33:2** Ḥab. 2:3, 4 □ **33:5 «U Yəxurunning otturisida padixaḥdək boldi» —** muxu jümlidiki «U» Musani kərsitidu, dəp karaymiz. Bəzi alimlar Hudani kərsitidu, dəp karaydu.

Musaning qəbililər üqün tiligən həyr-dualiri wə bərgən bexarətliri

6 «Rubən bolsa, adəmliri ölüp kətməy, ḥayat tursun;
Uning adəmliri az bolmisun».
7 *Musa*ning Yəḥuda tooɣrisida tiligən bəhti mundaq: —
«Yəḥudaning awazini angliɣaysən, i Pərwərdigar;
Uni öz həlqigə qobul qilduroɣaysən;
Uning qolliri ular üqün kürəx qilsun;
Əmdi özini əzgüqilərgə qarxi turuxqa uningɣa mədət boloɣaysən».□
8 U Lawiy tooɣrisida mundaq dedi: —
«Sening urim wə tummim taxliring Sening bu muqəddəs bəndənggə tapxuruloɣan;
Sən uni Massaḥda siniding,
Məribaḥning sulirining yenida uning bilən talaxting.□
9 U öz ata-anisi tooɣrisida: «Ularɣa yüz-hatirə qilmaymən», dəp eytti,
Öz qerindaxlirining ḥeq yüzini qilmay,
Öz balilirinimu tonuxni halimay,
Bəlki Sening səzünggə əməl qilip, əḥdəngni qing tutti.□
10 Mana, *Lawiylar* Yaqupqa ḥökümliringni uqturidu,
Ular Israiloɣa qanunungni ögitidu;
Ular dimioɣingoɣa huxbuyni sunidu,
Qurbangaḥingoɣa pütün köydürmə qurbanliqlarni kəltüridu.
11 I Pərwərdigar, uning təəlluqatini bərikətligəysən,
Uning qollirining əjri Seni hux qiloɣudək boloɣay,
Uningɣa qarxi qiqqanlar wə uningdin nəprətləngənlər bolsa,
Ularni qopalmioɣudək ḥalda bəllirini sunduroɣaysən!»
12 U Binyamin tooɣrisida mundaq dedi: —
«Pərwərdigarning səygini bolsa,
U Uning yenida bihətər makan qilidu,
Pərwərdigar sayə bolup pütün kün uni saqlaydu,
U uni mürisi otturisida makanlaxturidu»
13 Yüsüp tooɣrisida u mundaq dedi: —
«Uning zemini Pərwərdigar təripidin bərikətlik boloɣay!
Asmanlarning esil nemətliri bilən,
Xəbnəm bilən,
Yər tegidiki nemətliri bilən,□ ■
14 Kündin ḥasil bolidioɣan esil məḥsulatliri bilən,
Aydin ḥasil bolidioɣan esil nemətliri bilən,
15 Qədimki taoɣlarning aliy nemətliri bilən,
Mənggülük dənglərning esil nemətliri bilən,
16 Yərning esil nemətliri wə uningɣa toloɣan ḥəmmə məwjudatliri bilən,
Azoɣanlikta turoɣuqi Zatning xapaiti bilən bərikətlənsun!

□ **33:7** **«Uni öz həlqigə qobul qilduroɣaysən»** — ibraniy tilida səzmusəz «Uni öz həlqining arisioɣa kirgüzgəysən» deyilidu. Yəḥudaning keyinki tarihioɣa qarioɣanda, bu bexarət Musa pəyoɣəmbərning Yəḥudaning nəsli boloɣan Dawutning padixaḥliqi, əng muḥimi Dawutning nəsli Məsiḥ tooɣruluq bexarətlik duasi boluxi kerək. **«U qolliri ular üqün kürəx qilsun»** — buningda «ular» «öz həlqi»ni kərsətsə kerək. **«Uning qolliri ular üqün kürəx qilsun»** — buning baxqa birhil tərjimisi: «Uning qolliri öz ḥajitidin qiqsun». □ **33:8** **«urim wə tummim»** — tooɣruluq «Mis.» 28:30ni kərüng. Huda Lawiylarni tallixining bir səwəbi 32:25-29də kərülidu; Huda uni Öz hizmitidə boluxqa tallioɣaqqa, muxu yərdə Huda uni «Mening muqəddəs bəndəm» dəp ataydu. **«Massaḥ»** — «Massaḥ» degən jayning mənisi «sinax» («Mis.» 17:7ni kərüng). **«Məribaḥ»** — «Məribaḥ» degən jayning mənisi «talax-tartix, kürəx» («Qəl.» 20:13 wə 24ni kərüng). □ **33:9** **«Öz qerindaxlirining ḥeq yüzini qilmay, …bəlki Sening səzünggə əməl qilip, əḥdəngni qing tutti»** — kəzdə tutuloɣan wəqələr «Mis.» 32:21-29də hatirilinidu. □ **33:13** **«yər tegi»** — bəlkim yər astidiki sularni yaki dengiz təglirini kərsitidu.
■ **33:13** Yar. 49:25

Bularning ḥəmmisi Yüsüpning bexioɣa,
Yəni өz ḳerindaxliridin ayriloɣanning qoḳḳisioɣa qüxsun.□ ■
17 Uning ḥəywisi өz buḳisining tunjisidəktur;
Uning münggüzliri yawa kalining münggüzliridəktur,
Ular bilən u əl-yurtlarning ḥəmmisini biraḳla yər yüzining qətlirigiqə üsidu.
Mana Əfraimning tümənligən adəmliri,
Manassəḥning mingliɣan adəmliri xundaḳ bolidu».□
18 Zəbulun toɣrisida u mundaḳ dedi: —
«Əy Zəbulun, sən qiḳḳiningda xadlanɣin;
Əy sən Issakar, өz qedirliringda hux boloɣin!
19 Mana ular həlḳlərni taoɣḳa qaḳiridu,
Xu yərdə ular ḥəḳḳaniyliḳning ḳurbanliḳlirini sunidu,
Qünki ular dengizdiki mol dələtlərni,
Ḳumoɣa kəmülgən gəḥərlərni sümürüp ularoɣa muyəssər bolidu».
20 Gad toɣrisida u mundaḳ dedi: —
«Gadning zeminini kengəytküqigə bəht-bərikət boloɣay;
Gad bolsa qixi xirdək olturaḳlaxti;
U bilək ḥəm bax terisini titma-titma ḳiliwetidu;□
21 Xu yərdə u əng esil nesiwini talliwaldi;
Qünki xu yərdimu u ḥəküm bekitküqining ülüxi boloɣan jay saḳlaḳliḳtur;
U həlḳning sərdarliri bilən kelip,
Israil bilən birgə Pərwərdigarning adaliti bilən ḥəkümlirini yürgüzdi».□
22 Dan toɣrisida u mundaḳ dedi: —
«Dan bolsa yax bir xirdur;
U Baxandin taḳlap өtidu».□
23 Naftali toɣrisida u mundaḳ dedi: —
«Əy Naftali, iltipatḳa toyunoɣansən,
Pərwərdigar təripidin kəlgən bəht-bərikətkə tolup,
Məoɣrip bilən jənubni өzünggə mülük ḳilip igiləysən».
24 Axir toɣrisida u mundaḳ dedi: —
«Axir ooɣullar bilən bərikətlinidu;
U ḳerindaxliri arisida iltipat kərsun;
Puti mayoɣa qilansun.□
25 Dərwaza baldaḳliring təmür bilən mistin bolidu;
Künliring ḳandaḳ bolsa, küqüngmu xuningoɣa muwapiḳ təng bolidu».□
26 «— Əy Yəxurun, Təngringdək baxḳa ḥeqkim yoḳtur;
U sanga yardəmgə asmanlar üstigə,

□ **33:16 «Azoɣanliḳta turoɣuqi Zat» —** muxu zat Pərwərdigarning Pərixtisidur («Mis.» 3:2-6ni kərüng). ■ **33:16** Yar. 49:26 □ **33:17 «Uning ḥəywisi өz buḳisining tunjisidəktur» —** baxḳa birhil tərjimisi: «uning buḳisining tunjisi uningoɣa xərəp kəltürsun». **«uning münggüzliri yawa kalining münggüzliridəktur» —** yawa kala bolsa nəsli ḳuruoɣan intayin yooɣan birhil kala idi. **«...Manassəḥning mingliɣan adəmliri xundaḳ bolidu» —** toluḳ ayətning mənisi: (1) bu ikki ḳəbilə Yüsüpning münggüzliridur; (2) yuḳirida eytiloɣan bəht-bərikətlər Yüsüpkə has bolup, bu ikki ḳəbilining bexioɣa qüxidu. Biz ikkinqi mənigə mayilmiz. □ **33:20 «Gad bolsa qixi xirdək olturaḳlaxti» —** yaki «Gad.... yetiwaldi». **«U bilək ḥəm bax terisini titma-titma ḳiliwetidu» —** bəlkim Gadning düxminigə ḳattiḳ zərbə beridioɣanliḳini kərsitidu. □ **33:21 «ḥəküm bekitküqi» —** (1) ḳanun bərgüqi (Musa pəyoɣəmbərning өzi)ni; (2) Ḳanaan zeminini bəlüp təḳsim ḳiloɣuqi (Yəxua pəyoɣəmbər)ni kərsitidu. □ **33:22 «U Baxandin taḳlap өtidu» —** bu səzlər bəlkim «Ḥak.» 18:27-28də hatiriləngən wəḳəni kərsitidioɣan bexarət boluxi mumkin. □ **33:24 «Axir.... puti mayoɣa qilansun» —** keyin, Axir turoɣan jayda kəp zəytun meyi ixləp qiḳaroɣan. □ **33:25 «Dərwaza baldaḳliring» —** yaki «Ayioɣingning booɣuqiliri».

Zor ḫəywisi bilən bulutlarning üstigə minip kelidu.□ ■
27 Əzəliy Huda sening baxpanaḫingdur,
Astingda əbədiy biləklər turidu.
U sening aldingdin düxmənni ḫəydəp: —
«Ularni ḫalak qilƣin!» dəp *sanga* buyruydu.
28 Xuning bilən Israil axliq bilən yengi xarab mol bolƣan bir zeminda turup,
Yalƣuz aman-esən makan tutidu,
Yaqupning buliqi ohxaxla aman-esən bolidu;
Uning asmanlirimu xəbnəm temitip turidu.□ ■
29 Bəhtliksən, i Israil!
Səndək Pərwərdigarning Өzi qutquzƣan həlqtin yənə kim bar?
U bolsa sening mədətkar qalqining,
Ḫəywətlik qiliqingdur!
Sening düxmənliring sanga zəiplixip boysunidu;
Sən ularning egiz jaylirida dəssəp mangisən».

34

Musa pəyƣəmbərning ölümi

1 Andin Musa Moabning tüzlənglikliridin qiqip Nebo teƣining üstigə, yəni Yerihoning utturisidiki Pisgaḫ teƣining qoqqisiƣa qikti. Xu yərdə Pərwərdigar uningƣa pütkül zeminni kərsətti; Gileadtin Danƣiqə, ■ 2 pütkül Naftali bilən Əfraim wə Manassəḫning zeminini, Yəḫudaning pütkül zemini bilən qoxup məƣribtiki dengizƣiqə, 3 jənubtiki Nəgəw zeminini, «Horma xəḫiri» dəp ataƣlan Yeriho wadisidiki tüzləngliknі Zoar xəḫirigə qədər, ḫəmmini uningƣa kərsətti.
4 Andin Pərwərdigar uningƣa səz qilip: «Mən qəsəm qilip: «Bu zeminni sening nəslinggə berimən» dəp Ibraḫim, Isḫaq wə Yaqupqa wədə qilƣan zemin mana muxudur. Əmdi sanga uni өz kөzüng bilən kərüxkə nesip qildim, lekin sən xu yərgə ətüp kirəlməysən» dedi.■
5 Andin Pərwərdigarning eytqinidək, Pərwərdigarning quli Musa xu yərdə, yəni Moabning zeminida wapat boldi. 6 U uni Moabning zeminidiki taƣ jiloƣisida, Bəyt-Peorning utturisida dəpnə qildi; uning qəbrisining qəyərdə ikənlikini bügüngiqə ḫeqkim bilməydu.
7 Musa wapat bolƣan waqitta bir yüz yigirmə yaxqa kirgənidi, lekin kəzliri ḫeq torlaxmiƣan wə maƣduridin ḫeq kətmigənidi.
8 Israillar Musa üqün Moabdiki tüzləngliktə ottuz küngiqə matəm tutti. Xuning bilən Musa üqün matəm tutup yiƣlaydiƣan künlər tügigənidi.
9 Musa qollirini uning üstigə qoyƣaqqa, Nunning ooƣli Yəxua danaliq bərgüqi Roḫ bilən toloƣanidi. Xuning bilən Israillar uningƣa itaət qilip, Pərwərdigarning Musaƣa buyruƣinidək qildi.■
10 Musadin keyin uningdək Pərwərdigar bilən yüz turanə səzləxkən ikkinqi bir pəyƣəmbər Israil iqidə qikmidi; 11 Pərwərdigarning uni Misir zemiƣia əwətixi

□ **33:26 «Əy Yəxurun, Təngringdək baxqa ḫeqkim yoqtur» —** yaki «Əy Yəxurun, Təngridək baxqa ḫeqkim yoqtur». ■ **33:26** Qan. 32:13; Yəx. 58:14 □ **33:28 «... Israil ... mol bolƣan bir zeminda turup, yalƣuz aman-esən makan tutidu» —** muxu jümlidiki «yalƣuz» Hudadin baxqa ḫeqqandaq panaḫ yaki muḫapizət kerək bolmaydu, degənlikni kərsitidu. «Yaqupning buliqi»: — (1) Israilning zeminidiki su mənbəlirini kərsitixi mumkin; (2) Huda ularƣa bulaqtək roḫiy ḫayatlik mənbəsi bolup, өzgərməy məzmut turidiƣanliqini kərsitixi mumkin. Biz ikkinqi mənisigə mayilmiz. ■ **33:28** Yər. 23:6; 33:16; Zəb. 68:26 ■ **34:1** Qan. 3:27 ■ **34:4** Yar. 12:7; 13:15; 15:18; 26:4; 28:13 ■ **34:9** Qəl. 27:18

bilən u xu yərdə Pirəwngə, uning hizmətkarliri wə pütkül zeminidikilər aldida kərsətkən ḥəmmə məjizilik alamət wə karamətlərgə, 12 ayan қilinoɳan xu barliқ uluoɳ қudrətkə wə Musaning pütkül Israilning kəz aldida kərsətkən barliқ dəḥxətlik ḥəywisigə təng turoɳudək ḥeqқandaқ adəm qiқmidi.□

□ **34:12 «... ayan қilinoɳan xu barliқ uluoɳ қudrətkə...»** — ibraniy tilida «ayan қilinoɳan xu barliқ uluoɳ қudrətlik қoloɳa...».

Yəxua

Pərwərdigarning Yəxua pəyƣəmbərni qaƙirixi, uningƣa wəzipə tapxuruxi

1 Wə Pərwərdigarning ƙuli bolƣan Musa wapat bolƣandin keyin xundaƙ boldiki,
Pərwərdigar Musaning hizmətkari, Nunning ooƣli Yəxuaƣa səz ƙilip mundaƙ dedi:
— □ ■
2 Mening ƙulum Musa wapat boldi. Əmdi sən ƙozƣilip, bu həlƙning ƕəmmisini
baxlap Iordan dəryasidin ətüp, Mən ularƣa, yəni Israillarƣa təƙdim ƙilidiƣan
zeminƣa kirgin. □ 3 Mən Musaƣa eytƙinimdək, putunglarning tapini ƙəyərgə təgkən
bolsa, xu jayni silərgə bərdim; ■ 4 qegranglar qəl-bayawandin tartip Liwanƣiqə,
Ƕittiylarning zeminini əz iqigə elip, Əfrat dəryasidin kün petixtiki Ottura Dengizƣiqə
bolidu. □ 5 Sening barliƙ ƕayat künliringdə ƕeqkim sanga ƙarxi turalmaydu.
Mən Əzüm Musa bilən billə bolƣandək sening bilən billə bolup, seni ƕərgiz
taxliwətməymən. ■ 6 Sən jür'ətlik wə ƙəysər bolƣin; qünki sən bu həlƙni Mən ata-
bowilириƣa berixkə ƙəsəm bilən wədə ƙilƣan zeminƣa mirashor ƙilip igilitisən. ■
7 Mening ƙulum Musa sanga buyruƣan barliƙ ƙanunƣa əməl ƙilixƙa kəngül bəlüp,
ƙət'iy jür'ətlik wə tolimu ƙəysər bolƣin; sən ƙəyərgila barsang ixliring ƣəlibilik
boluxi üqün uningdin ya ong ya soloƣa qətnəp kətmə; □ ■ 8 bu ƙanun kitabini əz
aƣzingdin neri ƙilmay, uning iqidə pütülgənning ƕəmmisini tutup, uni keqə-kündüz
zikir kilip oyla; xundaƙ ƙilsang yolliringda ƣəlibilik bolup, əzüng ronaƙ tapisən.
□ ■ 9 Mana sanga: — Jür'ətlik wə ƙəysər bol, dəp buyruƣanidimoƣu? Xunga ƕeq
wəƕimigə qüxmə, yürəksiz bolma; qünki ƙəyərgə barsang Pərwərdigar Hudaying
sən bilən birgidur.

Yəxuaning həlƙni Ƙanaanƣa kirip jəng ƙilixƙa təyyarlixi

10 Xuning bilən Yəxua həlƙning baxliriƣa buyrup: —
11 Silər qedirgaƕtin ətüp həlƙƙə: — Əzünglar üqün ozuƙ-tülük təyyar ƙilinglar,
qünki üq kün toxƙanda silər Iordan dəryasidin ətüp Pərwərdigar Hudayinglar
silərgə beridiƣan zeminni igiləx üqün kirisilər, — dənglar, dedi.
12 Yəxua Rubənlər bilən Gadlar wə Manassəƕning yerim ƙəbilisigə səz ƙilip: —
13 Hudaning ƙuli bolƣan Musaning silərgə buyrup: — Pərwərdigar Hudayinglar
silərgə aramliƙ ata ƙilip bu zeminni silərgə bərgən, dəp eytƙinini esinglarda
tutunglar. □ 14-15 Hotun bala-qaƙanglar wə qarpayliringlar Musa əzi silərgə təƙsim

---

□ **1:1 «Wə Pərwərdigarning ƙuli bolƣan Musa wapat bolƣandin keyin...»** — muxu jümlə «wə» degən səz bilən baxlinip, «Yəxua» degən kitabning «Ƙanun Xərƕi» degən kitab bilən ziq baƣlanƣanliƙini kərsitidu. «Ƙan.» 34:12-ayətni kərüng. ■ **1:1** Ƙan. 1:38; 34:5 □ **1:2 «Mening ƙulum Musa wapat boldi»** — oƙurmənlərning esidə barki, Musa taoƣƙa qiƙip Hudaning ƕuzurida yaloƣuz əlgən wə Huda təripidin dəpnə ƙilinƣan. Ƕeqkim bu ixlaroƣa kəz guwaƕqi bolmioƣanidi («Ƙan.» 34:5-6). ■ **1:3** Ƙan. 11:24; Yə. 14:9 □ **1:4 «Ottura Dengizƣiqə...»** — ibraniy tilida «Uluoƣ Dengizƣiqə...». ■ **1:5** Ƙan. 31:6, 8; Ibr. 13:5, 6 ■ **1:6** Ƙan. 31:23 □ **1:7 «...ƙət'iy jür'ətlik wə tolimu ƙəysər bolƣin»** — ƕərƙandaƙ kixi Hudaning əmrlirigə asasən barliƙ həlƙƙə yetəkqilik ƙilip, həlƙning ixlirini idarə ƙilix üqün intayin jür'ətlik boluxi kerək. ■ **1:7** Ƙan. 5:32; 28:14 □ **1:8 «kitabtiki bu ƙanun kitabi»** — (yaki «muƙəddəs ƙanundiki bu kitab» yaki «kitabtiki bu ƙanun») — yaki «Ƙanun Xerƕi» yaki «Musa pəyƣəmbərning bəx kitabi»ni (yəni «Yaritilix», «Misirdin Qiƙix», «Lawiylar» «Qəl-bayawandiki səpər», xundaƙla «Ƙanun Xerƕi»ni) kərsitidu. ■ **1:8** Zəb. 1:2 □ **1:13 «Pərwərdigar Hudayinglar .... bu zeminni silərgə bərgən, dəp eytƙinini esinglarda tutunglar»** — Musa pəyƣəmbərning «Huda... silərgə aramliƙ ata ƙilip bu zeminni silərgə bərgən» degən səzliri muxu ikki yerim ƙəbilining Iordan dəryasining **xərƙ təripidin** əzliri üqün baldurla yər-zemin igiligənlikini kərsitidu. Həlƙ ƕazir dəryadin ətüp ƣərbiy tərəptiki zeminni igiləxkə kiridu. Musa pəyƣəmbərning bu səzliri «Ƙan.» 3:18-20də tepilidu.

ķiloŋan, Iordan dəryasining bu təripidiki zeminda ķalsun, lekin aranglarda ķanqilik batur palwan bolsanglar, silər øz ķerindaxliringlarning aldida səptə turup ularoŋa yardəm berip jəng ķilinglar; taki Pərwərdigar Hudayinglar ķerindaxliringlaroŋa silərgə ata ķiloŋinioŋa ohxax aram ata ķilip, ķerindaxliringlaroŋa u ularoŋa miras ķilip beridioŋan zeminni igilətgüqə xundaķ ķilinglar. Andin silər təwəlikinglar boloŋan zeminni, yəni Hudaning ķuli boloŋan Musa silərgə təķsim ķiloŋan, Iordan dəryasining kün qiķix təripidiki bu zeminni igiləx üqün ķaytip beringlar, — dedi.□
16 Ular Yəxuaoŋa jawab berip: — Sən bizgə əmr ķiloŋanning ḥəmmisigə əməl ķilimiz, sən bizni ķəyərgə əwətsəng, xu yərgə barimiz. 17 Biz ḥəmmə ixta Musaning səzigə ķulaķ saloŋinimizdək sanga ķulaķ salimiz; birdinbir tilikimiz, Pərwərdigar Hudaying Musa bilən billə boloŋandək sening bilənmu billə boloŋay! 18 Kimki sening əmringgə itaətsizlik ķilip, sən bizgə buyruoŋan ḥərķandaķ səzliringgə ķulaķ salmisa, øltürülidu! Sən pəķətla jür'ətlik wə ķəysər boloŋin, — dedi.

2

Qarlioŋuqilarni əwətix

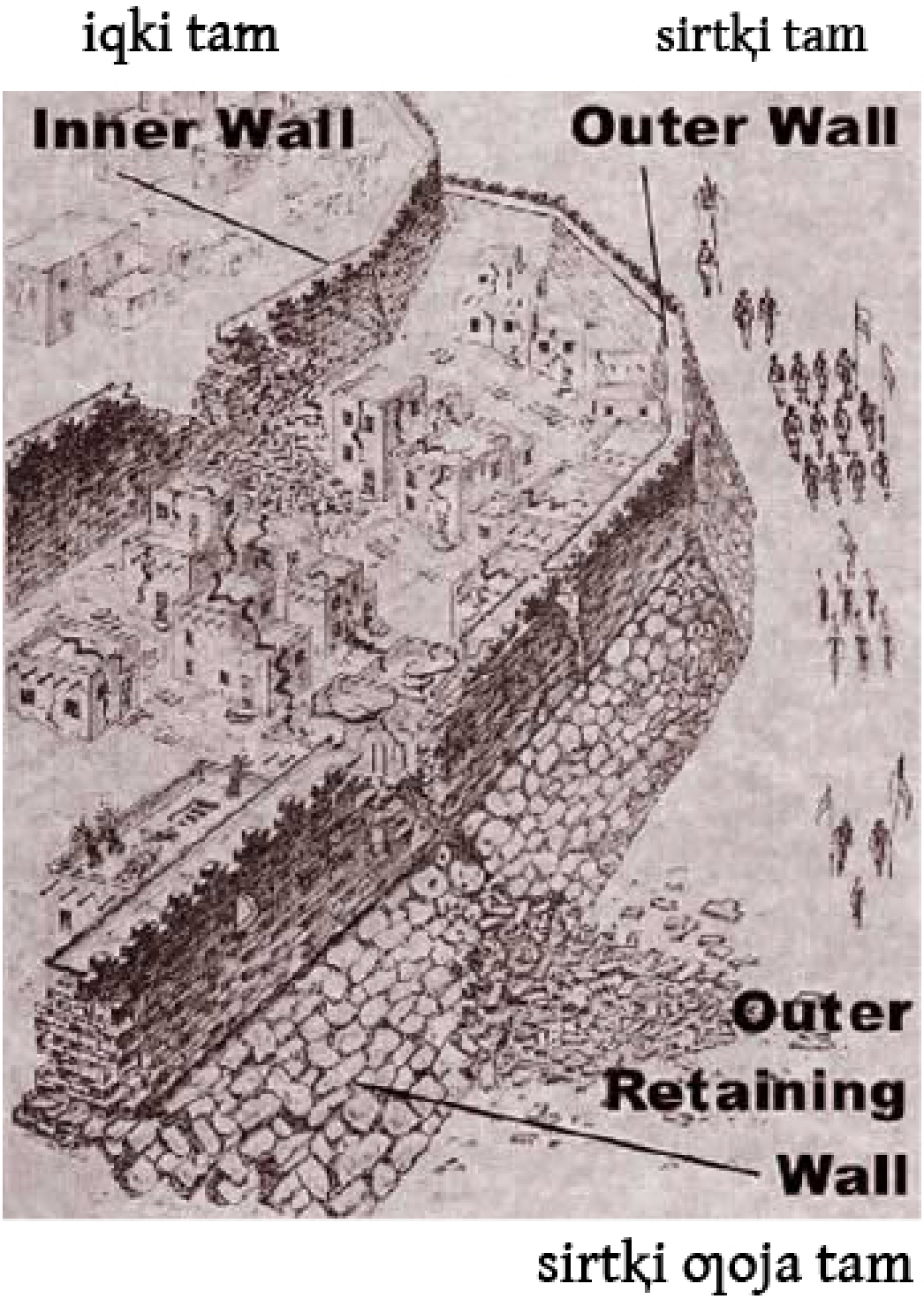
1 Andin keyin Nunning ooŋli Yəxua ikki qarlioŋuqini Xittimdin əwətip ularoŋa: — Silər berip u zeminni, bolupmu Yeriho xəḥirini qarlap kelinglar, dedi. Xuning bilən ular u yərgə berip, Raḥab atlik bir paḥixining øyigə kirip ķondi. 2 Lekin birsi kelip Yeriho padixaḥioŋa: — Bügün keqə Israillardin birnəqqə kixi bu zeminni qarlioŋili kəptu, dəp həwər yətküzdi.
3 Xuning bilən Yeriho padixaḥi Raḥabning ķexioŋa adəm əwətip: — Sening ķexinggoŋa kelip, øyünggə kirgən xu kixilərni bizgə tapxurup bərgin, qünki ular bu zeminning ḥər yerini paylioŋili kəptu, — dedi.
4 Lekin u ayal u ikki kixini elip qiķip yoxurup ķoyoŋanidi; u jawab berip: — Dərwəķə bu kixilər mening ķeximoŋa kəldi, lekin mən ularning nədin kəlgənlikini bilmidim; 5 ķarangoŋu qüxüp, ķowuķni etidioŋan waķit kəlgəndə xundaķ boldiki, bu adəmlər qiķip kətti. Mən ularning ķəyərgə kətkinini bilməymən. Ularni tezdin ķooŋlisanglar, qoķum yetixiwalisilər, — dedi.
6 Lekin u ayal ularni øgzigə elip qiķip, øgzining üstidə rətləp yeyip ķoyoŋan zioŋir pahallirining astioŋa yoxurup ķoyoŋanidi. 7 U waķitta ularning kəynidin izdəp ķooŋlioŋuqilar Iordan dəryasining yoli bilən qiķip dərya keqiklirigiqə ķooŋlap bardi. Ularni ķooŋlioŋuqilar xəḥərdin qiķixi bilənla, xəḥərning ķowuķi taķaldi.
8 Xu waķitta, u ikkiylən tehi uhlaxķa yatmioŋanidi, Raḥab øgzigə qiķip ularning ķexioŋa berip 9 ularoŋa: — Pərwərdigarning bu zeminni silərgə miras ķilip bərgənlikini, xundaķla silərdin boloŋan wəḥimənglar bizlərgə qüxüp, bu zemindikilərning ḥəmmisi aldinglarda ḥalidin ketəy deginini bilimən; 10 qünki biz silər Misirdin qiķķiningларda Pərwərdigarning aldinglarda Ķizil Dengizni ķorutķanliķini, xundaķla silərning Iordan dəryasining u təripidiki Amoriylarning ikki padixaḥi Siḥon bilən Ogni ķandaķ ķiloŋanliķinglarni, ularni mutləķ yoķatķanliķinglarni angliduķ. ■ 11 Buni anglap yürikimiz su bolup, silərning səwəbinglardin ḥərķaysimizning roḥi qiķip kətti. Qünki Pərwərdigar Hudayinglar bolsa yuķirida, asmanlarning ḥəmdə təwəndə yərning Hudasidur. ■ 12-13 Əmdi silərdin ətünimənki, mən silərgə kərsətkən ḥimmitim üqün silərmu mening atamning jəmətigə ḥimmət ķilixķa Pərwərdigarning nami bilən manga ķəsəm ķilinglar, xundaķla ata-anamni, aka-uka, aqa-singil ķerindaxlirimni wə ularoŋa təwə barliķioŋa qeķilmasliķinglar,

□ **1:14-15** **«bu tərəp»** — dəryaning xərķ təripi, ḥazirķi Suriyə zeminini kərsitidu. ■ **2:10** Mis. 14:21; Qəl. 21:24, 34; Yə. 4:23 ■ **2:11** Ķan. 4:39

jenimizni tirik ⱪaldurup, ɵlümdin ⱪutⱪuzuxunglar tooⱪrisida manga bir kapalət bəlgisini beringlar, — dedi.

14 Ikkiylən uningⱪa: — Əgər sən bu iximizni axkarilap ⱪoymisang, silər jeninglardin ayrilsanglar, bizmu jenimizdin ayriloⱪaymiz! Xuningdək xundaⱪ boliduki, Pərwərdigar bizgə bu zeminni igə ⱪiloⱪuzoⱪanda, biz jəzmən silərgə meⱨribanlarqə wə səmimiy muamilidə bolimiz, dedi.

15 Xuning bilən ayal ularni pənjiridin bir tana bilən qüxürüp ⱪoydi (qünki uning ɵyi xəⱨərning sepilida bolup, u sepilning üstidə olturatti).

Yeriho xəhiridiki qox qatlamlik səpillər

16 Ayal u ikkisigə: — Qooŋlioŋuqilar silərgə uqrap qalmasliqi üqün, taoŋqa qiqip, u yərdə üq kün yoxurunup turunglar; qooŋlioŋuqilar xəhərgə qaytip kəlgəndin keyin, andin silər əz yolunglaroŋa mangsanglar bolidu, — dedi.
17 Ikkisi ayaloŋa: — Əgər sən bizning deginimizdək qilmisang, sən bizgə qiloŋuzoŋan

ⱪəsəmdin halas bolimiz: — 18 Mana, biz zeminoⱪa kirgən qaoⱪda, sən bizni qüxürüxkə ixlətkən bu ⱪizil tanini pənjirigə baoⱪlap ⱪoyoⱪin; andin ata-anangni, aka-uka ⱪerindaxliringni, xundaⱪla atangning barliⱪ jəmətidikilərni öyünggə, özünggə yioⱪip jəm ⱪiloⱪin. 19 Xundaⱪ boliduki, öyüngning ixikliridin taxⱪirioⱪa qiⱪⱪan ⱨərkimining ⱪeni öz bexida bolidu; biz uningoⱪa məs'ul əməsmiz; lekin biraw öyüngdə sən bilən billə boloⱪan birsining üstigə ⱪol salsa, undaⱪta uning ⱪeni bizning beximizoⱪa qüxkəy! ■ 20 Əgər sən bu iximizni axkarilap ⱪoysang, sən bizgə ⱪiloⱪuzoⱪan bu ⱪəsəmdin halas bolimiz, — dedi.
21 Raⱨab jawab berip: — Silərning degininglərdək bolsun dəp, ularni yoloⱪa selip ⱪoydi. Ular kətkəndin keyin, ayal pənjirigə u ⱪizil tanini baoⱪlap ⱪoydi.
22 U ikkisi u yərdin ayrilip, taoⱪⱪa qiⱪip, ⱪooⱪlioⱪuqilar *xəⱨərgə* ⱪaytip kətküqə u yərdə üq kün turdi. Ⱪooⱪlioⱪuqilar yol boyidiki ⱨəmmə yərni izdəpmu ularni tapalmidi. 23 Andin bu ikkisi taoⱪdin qüxüp, ⱪaytip mangdi; ular dəryadin ötüp, Nunning ooⱪli Yəxuaning ⱪexioⱪa kelip, bexidin kəqürgənlirining ⱨəmmisini uningoⱪa dəp bərdi. 24 Ular Yəxuaoⱪa: — Pərwərdigar dərwəⱪə barliⱪ zeminni ⱪolimizoⱪa tapxurdi; zeminda turuwatⱪanlarning ⱨəmmisi bizning tüpəylimizdin roⱨi qiⱪip kətti, — dedi.

3

Israilning Iordan dəryasidin ötüxi

1 Yəxua ətisi tang səⱨərdə turup, pütkül Israil bilən Xittimdin ayrilip Iordan dəryasioⱪa kəldi; ular dəryadin ötküqə xu yərdə bargaⱨ tikip turdi. 2 Üq kün toxup, sərdarlar qedirgaⱨtin ötüp, 3 ⱨəlⱪⱪə əmr ⱪilip: — Silər Pərwərdigar Hudayinglarning əⱨdə sanduⱪini, yəni Lawiylarning uni kətürüp mangoⱪinini kərgən ⱨaman, turoⱪan ornunglardin ⱪozoⱪilip, əⱨdə sanduⱪining kəynidin əgixip menginglar. 4 Lekin uning bilən silərning ariliⱪinglarda ikki ming gəz ariliⱪ ⱪalsun; ⱪaysi yol bilən mangidioⱪininglarni bilixinglar üqün, uningoⱪa yeⱪinlaxmanglar; qünki silər ilgiri muxu yol bilən mengip baⱪmioⱪansilər, — dedi.
5 Yəxua ⱨəlⱪⱪə: — Özünglarni pak-muⱪəddəs ⱪilinglar, qünki ətə Pərwərdigar aranglarda məjizə-karamətlərni kərsitidu, — dedi. 6 Andin Yəxua kaⱨinlaroⱪa: — Əⱨdə sanduⱪini kətürüp ⱨəlⱪning aldida dəryadin ötünglar, dəp buyruwidi, ular əⱨdə sanduⱪini elip ⱨəlⱪning aldida mangdi.
7 Pərwərdigar Yəxuaoⱪa səz ⱪilip: — Ⱨəmmə Israilning Mening Musa bilən billə boloⱪinimdək, sening bilənmu billə bolidioⱪanliⱪimni bilixi üqün bügündin etibarən seni ularning nəziridə qong ⱪilimən.■ 8 Əmdi sən əⱨdə sanduⱪini kətürgən kaⱨinlaroⱪa: — Silər Iordan dəryasining süyining boyioⱪa yetip kəlgəndə, Iordan dəryasi iqidə turunglar, — degin, — dedi.
9 Yəxua Israillaroⱪa: — Bu yaⱪⱪa kelinglar, Pərwərdigar Hudayinglarning səzini anglanglar, dedi.
10-11 Andin Yəxua: — Mana, silər xu ix arⱪiliⱪ mənggülük ⱨayat Təngrining aranglarda ikənlikini, xundaⱪla Uning silərning aldinglardin Ⱨittiylar, Girgaxiylar, Amoriylar, Ⱪanaaniylar, Pərizziylar, Ⱨiwiylar, Yəbusiylarni ⱨəydiwetidioⱪanliⱪini bilisilər — pütkül yər-zeminning igisining əⱨdə sanduⱪi silərning aldinglarda Iordan dəryasi iqidin ötküzülidu. 12 əmdi Israilning ⱪəbililiridin on ikki adəmni tallanglar, ⱨərⱪaysi ⱪəbilidin birdin bolsun; 13 xundaⱪ boliduki, pütkül yər-zeminning Igisi boloⱪan Pərwərdigarning əⱨdə sanduⱪini kətürgən kaⱨinlarning tapini Iordan

■ **2:19** Mat. 27:25 ■ **3:7** Yə. 1:5

dəryasining süyigə təgkəndə, Iordan dəryasining süyi, yəni bax eḳinidin eḳip kəlgən sular üzüp taxlinip, dərya kətürülüp dəng bolidu, — dedi.■
14 Əmdi xundaḳ boldiki, həlḳ qedirliridin qiḳip Iordan dəryasidin ətməkqi boloɣanda, əḫdə sanduḳini kətürgən kaḫinlar həlḳning aldida mangdi; ■ 15 əḫdə sanduḳini kətürgüqilər Iordan dəryasioɣa yetip kelip, putliri suoɣa tegixi bilənla (orma waḳtida Iordan dəryasining süyi dəryaning ikki ḳiroɣiḳidin texip qiḳidu), ■ 16 yuḳiri eḳindiki sular heli yiraḳtila, Zarətanning yenidiki Adəm xəḫirining yenida tohtap, dəng boldi; Arabaḫ tüzləngliki boyidiki dengizoɣa, yəni «Xor Dengizi»oɣa eḳip qüxüwatḳan keyinki eḳimi üzülüp ḳaldi; həlḳ bolsa Yeriho xəḫirining udulidin *dəryadin* ətüp mangdi. □ 17 Pütkül Israil ḳuruḳ yərni dəssəp, barliḳ həlḳ Iordan dəryasidin pütünləy ətüp boloɣuqilik, Pərwərdigarning əḫdə sanduḳini kətürgən kaḫinlar Iordan dəryasining otturisida ḳuruḳ yərdə məzmut turdi.

4

Dəryadin ətkənliki hatiriləx

1 Pütkül həlḳ Iordan dəryasidin tamamən ətüp boloɣanda, Pərwərdigar Yəxuaoɣa səz ḳilip: —■
2 Həlḳning arisidin on ikki adəmni talliɣin, ḫər ḳəbilidin birdin adəm bolsun,
3 uloroɣa: — Silər Iordan dəryasining otturisidin, kaḫinlarning putliri məzmut turoɣan jaydin on ikki taxni elip, ularni kətürüp kelip əzünglar bügün keqə bargaḫ tikidioɣan yərgə ḳoyunglar, degin, dedi.
4 Xuning bilən Yəxua ḫər ḳəbilidin birdin adəmni, yəni Israillar arisidin talliɣan on ikki kixini qaḳirdi; 5 andin Yəxua uloroɣa: — Silər Iordan dəryasining otturisioɣa qüxüp Pərwərdigar Hudayinglarning əḫdə sanduḳining aldioɣa berip, Israilning on ikki ḳəbilisining sanioɣa mas ḫalda birdin taxni elip mürənglərgə ḳoyunglar. 6 Qünki bu aranglarda bir əslətmə-bəlgə bolidu; kəlgüsidə baliliringlar: — Bu taxlarning silərgə nemə əḫmiyiti bar? — dəp sorap ḳalsa, silər uloroɣa: —
7 Iordan dəryasining suliri Pərwərdigarning əḫdə sanduḳining aldida üzüp ḳoyuldi; *əḫdə sanduḳi* Iordan dəryasidin ətküzülgəndə Iordan dəryasining suliri üzüp ḳoyuldi; xunga bu taxlar Israilloroɣa mənggülük bir əslətmə-bəlgə bolidu, — dəp jawap berisilər.■
8 Xuning bilən Israillar Yəxua uloroɣa buyruoɣandək ḳildi. Pərwərdigarning Yəxuaoɣa ḳiloɣan əmri boyiqə Israilning ḳəbililirining sanioɣa muwapiḳ Iordan dəryasining otturisidin on ikki taxni elip, ḳonidioɣan jayoɣa kətürüp berip, xu yərdə ḳoyup ḳoydi.
9 Buningdin baxḳa Yəxua Iordan dəryasining otturisida əḫdə sanduḳini kətürgən kaḫinlarning putliri mustəḫkəm turoɣan jayda on ikki taxni tikləp ḳoydi. Bu taxlar bolsa bügüngiqə xu yərdə turidu.
10 Pərwərdigar Yəxuaoɣa həlḳḳə eytixḳa tapilioɣan barliḳ ixlar orunlanoɣuqilik, yəni Musa əslidə Yəxuaoɣa buyruoɣanlirining ḫəmmisi bəja kəltürülgüqə, əḫdə sanduḳini kətürgən kaḫinlar Iordan dəryasining otturisida tohtap turdi. Həlḳ xu yərdin tezdin ətüwatatti. 11 Xundaḳ boldiki, barliḳ həlḳ tamamən ətüp boloɣanda, Pərwərdigarning *əḫdə* sanduḳi bilən kaḫinlar həlḳning aldidin ətti. 12 Rubənlər bilən Gadlar wə Manassəḫning yerim ḳəbilisidikilərmu Musaning uloroɣa buyruoɣinidək səptə tüzüp Israillarning aldida dəryadin ətti. □ ■ 13 jəmiy bolup ḳiriḳ mingqə

■ **3:13** Zəb. 114:3 ■ **3:14** Ros. 7:45 ■ **3:15** 1Tar. 12:16 □ **3:16** **«Adəm xəḫiri»** — «Adəm» xəḫərning nami. **«Xor dengizi»** — ḫazir «Ölük Dengiz» dəp atilidu. ■ **4:1** Yə. 3:12 ■ **4:7** Yə. 3:13 □ **4:12** **«...Musaning uloroɣa buyruoɣinidək səptə tüzüp,...»** — yaki «Musaning uloroɣa buyruoɣinidək ḳoral-yaraoɣlarni kətürüp,...». ■ **4:12** Qəl. 32:20, 29

qorallanoqan kixi Pərwərdigarning aldidin ətüp, Yeriho tüzləngliklirigə kelip, jəng qilixqa təyyar turdi.
14 U küni Pərwərdigar Yəxuani pütkül Israilning nəziridə qong qildi; ular uning pütün əmridə Musadin qorqqandək uningdinmu qorqti.■
15 Pərwərdigar Yəxuaoqa səz qilip: —
16 Həküm-guwahliq sanduqini kətürgən kahinlaroqa: — Iordan dəryasidin qiqinglar, dəp buyruoqin, dedi.□

17 Xunga Yəxua kahinlaroqa: — Iordan dəryasidin qiqinglar, dəp buyrudi. 18 Xundaq boldiki, Pərwərdigarning əhdə sanduqini kətürgən kahinlar Iordan dəryasining otturisidin qiqip, putlirining tapini quruqluqni dəssixi bilənla, Iordan dəryasining süyi yənə əz jayioqa qaytip kelip, awwalqidək ikki qiroqiqioqiqə texip eqixqa baxlidi.
19 Həlq bolsa birinqi ayning oninqi küni Iordan dəryasidin ətüp, Yerihoning xərqining əng qət təripidiki Gilgaloqa kelip qedirgah tikti.
20 Ular Iordan dəryasidin aloqaq kəlgən on ikki taxni bolsa, Yəxua ularni Gilgalda tikləp qoydi; 21 andin Israillaroqa: — Keyin baliliringlar əz atiliridin: — Bu taxlarning əhmiyiti nemə, dəp sorisa, 22 silər baliliringlaroqa mundaq uqturup qoyunglar: — «Israil ilgiri quruq yərni dəssəp Iordan dəryasidin ətkənidi; 23 qünki Pərwərdigar Hudayinglar biz Qizil Dengizdin ətküqə aldimizda uning sulirini qurutup bərgəndək, Pərwərdigar Hudayinglar silər ətküqə aldinglarda Iordan dəryasining süyini qurutup bərdi; ■ 24 yər yüzidiki barliq əllər Pərwərdigarning qolining qanqilik küqlüklükini bilsun, xundaqla silərning Pərwərdigar Hudayinglardin həmixə qorquxunglar üqün U xundaq qildi» — dedi.

5

1 Xundaq boldiki, Iordan dəryasining oqərb təripidiki Amoriylarning həmmə padixahliri bilən dengizning yenidiki Qanaaniylarning həmmə padixahliri Pərwərdigarning Israillar ətüp kətküqə ularning aldidin Iordan sulirini qandaq qurutup bərginini angliqanda, yürəkliri su bolup, Israillarning səwəbidin ularning rohi qiqay dəp qaldi.

Yengi bir dəwrning sünnət qilinixi

2 U waqitta Pərwərdigar Yəxuaoqa səz qilip: — Sən qaqmaq taxliridin piqaqlarni yasap, Israillarni ikkinqi qetim hətnə qiloqin, dedi.■
3 Xuning bilən Yəxua qaqmaq taxliridin piqaqlarni yasap, Israillarni «Hətnilik dənglüki»də hətnə qildi. □ 4 Yəxuaning ularni hətnə qilixining səwəbi xu idiki, Misirdin qiqqan jənggə yarioqudək həmmə ərkəklər Misirdin qiqqandin keyin qəllükning yolida ölüp tügigənidi. 5 Qünki Misirdin qiqqan barliq həlq hətnə qilinoqan bolsimu, lekin Misirdin qiqip qəllükning yolida yürgən waqitta Israil arisida tuoquloqanlarning həmmisi hətnisiz qaloqanidi; 6 Qünki əslidə Pərwərdigarning awazioqa qulaq salmioqan, Misirdin qiqqan həlq iqidiki jənggə yarioqudək barliq ərkəklər ölüp tügigüqə Israillar qirik yil qəldə yürgənidi;

■ **4:14** Yə. 3:7 □ **4:16** **«Həküm-guwahliq sanduqi»** — muxu yərdə «həküm-guwahliq» Hudaning Israiloqa boloqan tüp əmrlirini, xundaqla uning Israil bilən boloqan əhdisini kərsitidu; Hudaning muqəddəs mahiyiti wə harakteri xu əmrlərdə ayan qilinoqaqqa, «həküm-guwah» dəpmu atilidu. Oqurmənlərgə ayanki, xu əmrlər əhdə sanduqi iqidə saqlaqliq tax tahtaylar üstidə pütüklük idi. Xunga bəzidə sanduq «həküm-guwahliq sanduqi», ibadət qediri «həküm-guwahliq qediri» dəp atilidu. ■ **4:23** Mis. 14:21 ■ **5:2** Mis. 4:25 □ **5:3** **«Hətnilik dənglüki»** — ibraniy tilida «Gibeah haaralot».

Pərwərdigar ularoɣa: — Silərni Mən ata-bowiliringlaroɣa berixkə ɣəsəm bilən wədə ɣiloɣan zeminni, yəni süt bilən ɦəsəl aɣidioɣan yurtni kərgüqilər ɣilmaymən, dəp ɣəsəm ɣiloɣanidi. ■ 7 Lekin Pərwərdigar ularning ornini basturoɣan əwladliri bolsa, yolda hətnə ɣilinmioɣaqɣa, Yəxua əzi ularni hətnə ɣildi. 8 Barliɣ həlɣ hətnə ɣilinip, saɣayoɣuqilik qedirlirida, əz orunliridin qiɣmay turdi.
9 U waɣitta Pərwərdigar Yəxuaoɣa: — Bügün Mən Misirning ar-nomusini üstünglardin yumilitiwəttim, dedi. Xuning bilən u jayoɣa «Gilgal» dəp nam ɣoyulup, taki bügüngiqə xundaɣ atalmaɣta.□
10 Xuning bilən Israillar Gilgalda qedir tikip turdi. Birinqi ayning on tətinqi küni ahximi Yeriho diyarining tüzlənglikliridə «ətüp ketix ɦeyti»ni ətküzdi. ■ 11 «Ətüp ketix ɦeyti»ning ətisi ular xu yərning axliɣ məɦsulatliridin yedi, jümlidin xu küni petir nanlarni wə ɣomaqlarni yedi. ■ 12 Ular xu zeminning axliɣ məɦsulatliridin yegəndin keyin, ətisi «manna»ning qüxüxi tohtidi. Xu waɣittin tartip Israillaroɣa ɦeq manna bolmidi; xu yilda ular Ɣanaan zeminining məɦsulatliridin yedi.

Yeriho xəɦirining üstidin oɣəlibə ɣilix

13 Əmma Yəxua Yerihooɣa yeɣin kəlgəndə, bexini kətürüp ɣariwidi, mana uning aldida suoɣuruloɣan ɣiliqni tutup turoɣan bir adəm turatti. Yəxua uning ɣexioɣa berip uningdin: — Sən biz tərəptimu, yaki düxmənlirimiz tərəptimu? — dəp soridi. ■
14 U jawab berip: — Yaɣ, undaɣ əməs, bəlki Mən Pərwərdigarning ɣoxunlirining Sərdari bolup kəldim» — dedi.
Yəxua yərgə düm yiɣilip səjdə ɣilip uningoɣa: — Rəbbimning ɣulioɣa nemə tapxuruɣliri barkin? dəp soridi.□ ■
15 Pərwərdigarning ɣoxunining Sərdari Yəxuaoɣa: — Putungdiki kəxingni saloɣin, qünki sən turoɣan yər muɣəddəs jaydur, dewidi, Yəxua xundaɣ ɣildi.■

6

1 Yeriho sepilining ɣowuɣ-dərwaziliri Israillarning səwəbidin məɦkəm etilip, ɦeqkim qiɣalmaytti, ɦeqkim kirəlməytti.
2 Pərwərdigar Yəxuaoɣa səz ɣilip: — Mana, Mən Yeriho xəɦirini, padixaɦini ɦəmdə batur jəngqilirini ɣolungoɣa tapxurdum.
3 Əmdi silər, yəni barliɣ jəngqilər xəɦərni bir ɣetim aylinip menginglar; altə küngiqə ɦər küni xundaɣ ɣilinglar. 4 Ɦəmdə yəttə kaɦin əɦdə sanduɣining aldida ɣoqɣar münggüzidin etilgən yəttə buroɣini kətürüp mangsun; yəttinqi künigə kəlgəndə silər xəɦərni yəttə ɣetim aylinisilər; kaɦinlar buroɣilarni qalsun. 5 Xundaɣ boliduki, ular ɣoqɣar buroɣiliri bilən sozup bir awaz qiɣaroɣinida, barliɣ kixilər buroɣining awazini anglap, ɣattiɣ təntənə ɣilip towlisun; buning bilən xəɦərning sepilliri tegidin ərülüp qüxidu, ɦərbir adəm aldioɣa ɣarap etilip kiridu, — dedi.

■ **5:6** Qəl. 14:23 □ **5:9** **«Misirning ar-nomusi»** — bu nemini kərsitidu? Bizningqə u mundaɣ üq jəɦətni əz iqigə alidu: ˍ (1) sünnət ɣilinixi bilən ular butpərəs Misirliɣlaroɣa ohximaydioɣan boldi, Hudaning əɦdisigə baoɣlanoɣan kixilərdin boldi («Yar.» 17:10-14ni kərüng); (2) Misirliɣlar əslidə ularni mazaɣ ɣilip: «ular qəl-bayawanda əlməy ɣalmaydu» degən boluxi mumkin («Mis.» 32:12); ular wədə ɣilinoɣan zeminoɣa kirixi bilən bu mazaɣ səzi yoɣ bolatti; (3) Israillar ɦazir ɣulluɣta ɣelix nomusluɣidin azad boloɣan. **«Gilgal»** — «yumilax» degən mənidə. ■ **5:10** Mis. 12:6 ■ **5:11** Mis. 12:39; Law. 2:14 ■ **5:13** Mis. 23:23 □ **5:14** **«Yəxua yərgə düm yiɣilip səjdə ɣilip…»** — heli roxənki, Yəxua bu zatni Hudaning süpitidə dəp bilip səjdə ɣiloɣanda, u zat uni tosumidi. Keyin (6:2) «Pərwərdigarning ɣoxunining Sərdari» boloɣan xu zat Pərwərdigardək səzləydu. Bu «Pərwərdigarning Pərixtisi» — Hudaning əzini axkarilixi bolup, yəni Məsiɦning Əzidin baxɣa ɦeqkim əməstur. «Yar.» 16:7ni wə izaɦatni kərüng. ■ **5:14** Yar.18:1-3; Mis.23:20-22 ■ **5:15** Mis.3:5

6 Xuning bilən Nunning oоɣli Yəxua kahɨnlarni qakɨrip ularоɣa: — Silər əhdə sanduқini kətürüp menginglar; yəttə kahɨn Pərwərdigarning əhdə sanduқining aldida yəttə қoqқar buroɣisini kətürüp mangsun, dedi
7 U həlққə: — Qikip xəhərni aylininglar; қorallиқ ləxkərlər Pərwərdigarning əhdə sanduқining aldida mangsun, dedi.
8 Yəxua buni həlққə buyruoɣandin keyin, Pərwərdigarning aldida yəttə қoqқar buroɣisini kətürgən yəttə kahɨn aldioɣa mengip buroɣilarni qaldi; Pərwərdigarning əhdə sanduқi bolsa ularning kəynidin elip mengildi. 9 Қorallиқ ləxkərlər buroɣa qeliwatқan kahɨnlarning aldida mangdi; əhdə sanduқining arқidin қooɣdioɣuqi қoxun əgixip mangdi. Kahɨnlar mangoɣaq buroɣa qalatti.

10 Yəxua həlққə buyrup: — Mən silərgə: «Towlanglar» demigüqə nə towlimanglar, nə awazinglarni qiқarmanglar, nə aoɣzinglardin ɧeqbir səzmu qiқmisun; lekin silərgə «Towlanglar» degən künidə, xu qaoɣda towlanglar, — degənidi.
11 Xu tərиқidə ular Pərwərdigarning əhdə sanduқini kətürüp xəhərni bir aylandi. Halayiқ qedirgaɧқa қaytip kelip, qedirgaɧda қondi.
12 Ətisi Yəxua tang səhərdə қopti, kahɨnlarmu Pərwərdigarning əhdə sanduқini yənə kətürdi; 13 Pərwərdigarning əhdə sanduқining aldida yəttə қoqқar buroɣisini kətürgən yəttə kahɨn aldioɣa mengip tohtimay qelip mangatti; *kahɨnlar* mangoɣaq buroɣa qaloɣanda, қorallиқ ləxkərlər ularning aldida mangdi, arқidin қooɣdioɣuqi қoxun əgixip mangdi. □
14 Ikkinqi künimu ular xəhərning ətrapini bir қetim aylinip, yənə qedirgaɧқa yenip kəldi. Ular altə küngiqə xundaқ қilip turdi.
15 Yəttinqi küni ular tang səhərdə қopup, ohxax ɧaləttə yəttə қetim xəhərning ətrapini aylandi; pəқət xu künila ular xəhərning ətrapini yəttə қetim aylandi.
16 Yəttinqi қetim aylinip bolup, kahɨnlar buroɣa qaloɣanda Yəxua həlққə: — Əmdi towlanglar! Qünki Pərwərdigar xəhərni silərgə tapxurup bərdi! 17 Lekin xəhər wə uning iqidiki barliқ nərsilər Pərwərdigaroɣa mutləқ ataloɣanliқi üqün *silərgə* «ɧaram»dur; pəқət paɧixə ayal Raɧab bilən uning pütün өyidikilərla aman қalsun; qünki u biz əwətkən əlqilirimizni yoxurup қoyoɣanidi. □ 18 Lekin silər қandaқla bolmisun «ɧaram» dəp bekitilgən nərsilərdin өzünglarni tartinglar; bolmisa, «ɧaram» қilinoɣan nərsilərdin elixinglar bilən өzünglarni ɧaram қilip, Israilning qedirgaɧinimu ɧaram қilip uning üstigə apət qüxürisilər. 19 Əmma barliқ altun-kümüx, mis wə təmürdin boloɣan nərsilər bolsa Pərwərdigaroɣa muқəddəs қilinsun; ular Pərwərdigarning həzinisigə kirgüzulsun, — dedi.■
20 Xuning bilən həlқ towlixip, kahɨnlar buroɣa qaldi. Xundaқ boldiki, həlқ buroɣa awazini angliоɣinida intayin қattiқ towliwidi, sepil tegidin өrülüp qüxti; həlқ uning üstidin өtüp, ɧərbiri өz aldioɣa atlinip kirip, xəhərni ixoɣal қildi. ■ 21 Ular ər-ayal bolsun, қeri-yax bolsun, қoy-kala wə exəklər bolsun xəhər iqidiki ɧəmmini қiliqlap yoқatti.
22 Yəxua u zeminni qarlap kəlgən ikki adəmgə: — Silər u paɧixə hotunning өyigə kirip, uningoɣa bərgən қəsiminglar boyiqə uni wə uningoɣa təwə boloɣanlarning ɧəmmisini elip qiқinglar, dedi.■

□ **6:13 «kahɨnlar mangoɣaq buroɣa qaloɣanda, қorallиқ ləxkərlər ularning aldida mangdi, arқidin қooɣdioɣuqi қoxun əgixip mangdi» —** yaki «қorallиқ adəmlər bolsa ularning aldida mangdi, arқidin қooɣdioɣuqi қoxun əgixip buroɣa qaloɣaq mangdi». □ **6:17 «Pərwərdigaroɣa mutləқ ataloɣanliқi üqün silərgə ɧaram bolidu» —** «ɧaram» ibraniy tilida «ɧərəm». Muxu uқum ibraniy tilida pəқət «Pərwərdigaroɣa «ɧərəm» dəp atilidu» degən səzlər bilən ipadilinidu. Ibraniy tilida «ɧərəm» dəp bekitilgən ɧərbir nərsə adəttə mutləқ ɧalak қilinixi kerək (24-ayətni kərüng). Lekin muxu қetim xəhərdin elinoɣan metaldin yasaloɣan nərsilər Pərwərdigarning yolida ixlitilixkə saқlansun, dəp buyruloɣanidi (19-ayətni kərüng). ■ **6:19** Qəl. 31:54 ■ **6:20** Ibr. 11:30 ■ **6:22** Yə. 2:14; Ibr. 11:31

23 Xuning bilən ikki qarlioɣuqi yax yigit kirip, Raḥabni ata-anisi bilən ķerindaxlirioɣa ķoxup ḥəmmə nərsiliri bilən elip qiķti; ular uning barliķ uruķ-tuoɣķanlirini elip kelip,
ularni Israilning qedirgaḥining sirtioɣa orunlaxturup ķoydi. 24 Halayiķ xəḥərni wə
xəḥər iqidiki ḥəmmə nərsilərni ot yeķip kөydürüwətti. Pəķət altun-kümüx, mis wə
təmürdin boloɣan ķaqa-ķuqa əswablarni yioɣip, Pərwərdigarning өyining həzinisigə
əkirip ķoydi.
25 Lekin Yəxua paḥixə ayal Raḥabni, ata jəmətidikilərni wə uningoɣa təwə
boloɣanlirining ḥəmmisini tirik saķlap ķaldi; u bügüngiqə Israil arisida turuwatidu;
qünki u Yəxua Yerihoni qarlaxķa əwətkən əlqilərni yoxurup ķoyoɣanidi.
26 U qaoɣda Yəxua agaḥ-bexarət berip: — Bu Yeriho xəḥirini ķaytidin yasaxķa ķopķan
kixi Pərwərdigarning aldida ķaroɣix astida bolidu; u xəḥərning ulini saloɣanda tunji
ooɣlidin ayrilidu, xəḥərning ķowuķlirini orunlaxturidioɣan qaoɣda kiqik ooɣlidinmu
ayrilidu, — dedi.□ ■
27 Pərwərdigar Yəxua bilən billə idi; uning nam-xəḥriti pütkül zemenoɣa kəng
tarķaldi.

7

Aķanning gunaḥ ķilip Israil üstigə apət qüxürüxi

1 Lekin Israil «ḥaram» nərsilər üstidə itaətsizlik ķildi; qünki Yəḥuda ķəbilisidin
boloɣan Zəraḥning əwrisi, Zabdining nəwrisi, Karmining ooɣli Aķan degən kixi
ḥaram dəp bekitilgən nərsilərdin aloɣanidi. Buning bilən Pərwərdigarning oɣəzipi
Israiloɣa ķozoɣaldi.■
2 Yəxua Yerihodin Bəyt-Əlning xərķ təripidiki Bəyt-Awənning yenida boloɣan Ayi
xəḥirigə birnəqqə adəm əwətip ularoɣa: — U yərgə qiķip u zeminni qarlap kelinglar,
dəp buyrudi. Xuning bilən u adəmlər qiķip Ayi zeminini qarlap kəldi. 3 Ular ķaytip
kelip, Yəxuaoɣa: — Ḥəmmə həlķning u yərgə berixining ḥajiti yoķ ikən, ikki-üq
mingqə adəm bolsila ayioɣa ḥujum ķilip *uni igiliyələydu;* u yərdə olturuxluķ kixilər
az boloɣaqķa, pütkül həlķni awarə ķilip u yərgə əwətmigin, — dedi.
4 Xuning bilən həlķtin üq mingqə kixi u yərgə qiķti; lekin bular Ayining adəmliri
aldidin ķeqip ketixti. 5 Ayining adəmliri ulardin ottuz altiqə kixini urup өltürdi;
ķaloɣanlarni sepil ķowuķining aldidin Xebarimoɣiqə ķooɣlap berip, u yərdiki
dawanda ularni urup məoɣlup ķildi. Andin həlķning yüriki su bolup, ķattiķ
sarasimgə qüxti. □ 6 Yəxua kiyimlirini yirtip, Israilning aķsaķalliri Pərwərdigarning
əḥdə sanduķining aldida yərgə düm yiķilip, baxlirioɣa topilarni qeqip, u yərdə kəq
kirgüqə yetip ķaldi. 7 Yəxua: — Aḥ, Rəb Pərwərdigar, sən bizni Amoriylarning
ķolioɣa tapxurup ḥalak ķilix üqün, bu həlķni nemixķa Iordan dəryasining bu təripigə
ətküzgənsən? Biz Iordan dəryasining u təripidə turuwərgən bolsaķ boptikən! 8 Əy
Rəbbim! Israil өz düxmənlirining aldidin burulup ķaqķan yərdə mən nemimu
deyələymən? 9 Ķanaaniylar, xundaķla zeminda barliķ turuwatķanlar buni anglisa
bizni ķapsiwelip yər yüzidin namimizni üzüp taxlaydu; xu qaoɣda Sən uluoɣ nam-
xəḥriting üqün nemilərni ķilisən?! — dedi.
10 Lekin Pərwərdigar Yəxuaoɣa jawab berip mundaķ dedi: — «Ornungdin ķop!
Nemixķa xundaķ düm yatisən? 11 Israil gunaḥ ķildi! Ular yənə Mən uloroɣa

□ **6:26 «U qaoɣda Yəxua agaḥ-bexarət berip...» —** baxķa birhil tərjimisi: - «U qaoɣda Yəxua ķəsəm iqip...». Lekin bizningqə Yəxuaning səzi ķəsəm əməs. **«...xəḥərning ķowuķlirini orunlaxturidioɣan qaoɣda kiqik ooɣlidinmu ayrilidu»** — bu bexarətning əməlgə axuruluxi «1Pad.» 16:34də hatirilinidu. ■ **6:26** 1Pad. 16:34 ■ **7:1** Yə. 22:20; 1Tar. 2:7 □ **7:5 «...ķaloɣanlarni sepil ķowuķining aldidin Xebarimoɣiqə» —** yaki «ķaloɣanlarni sepil ķowuķining aldidin «dəzlər» degən jayoɣiqə».

tapilioɣan əḥdəmgə hilaplik ḳilip, ḥaram dəp bekitilgən nərsilərdin elip, ooɣrilik ḳilip, aldamqilik ḳilip ḥəm ḥaram bekitilgənni өz mallirining arisioɣa tikip ḳoydi. 12 Xunga Israillar düxmənlirining aldida tik turalmaydu; ular өzlirini «ḥaram» ḳilip bekitip, mutlək yoḳitilixḳa yüzləngəqkə, düxmənlirining aldidin burulup arḳisioɣa ḳaqidu. Əgər silər «ḥaram» dəp bekitilgənni aranglardin tamamən yoḳ ḳilmisanglar, mundin keyin mən silər bilən billə bolmaymən.

13 Əmdi sən turup həlḳni pak-muḳəddəs ḳilip ularoɣa: — «Ətə üqün өzünglarni pak ḳilinglar; qünki Israilning Hudasi Pərwərdigar xundaḳ dəydu: — Əy Israil, səndə «ḥaram» dəp bekitilgən nərsə bardur; bu ḥaram nərsini aranglardin yoḳ ḳilmioɣuqilik düxmənliringlarning aldida tik turalmaysilər. 14 Ətə səḥərdə silər ḳəbilə boyiqə ḥazir ḳilinisilər; xundaḳ boliduki, Pərwərdigar bekitkən ḳəbilə jəmət-jəməti boyiqə birdin-birdin aldioɣa kəlsun; Pərwərdigar bekitkən jəmət ailə-ailə boyiqə birdin-birdin ḥazir bolup aldioɣa kəlsun; andin Pərwərdigar bekitkən ailidiki ərkəklər birdin-birdin aldioɣa kelip ḥazir bolsun. □ 15 Xundaḳ boliduki, ḥaram dəp bekitilgən nərsini өz yenida saḳlioɣan kixi tepiloɣanda, Pərwərdigarning əḥdisigə hilaplik ḳiloɣanliḳi üqün ḥəm xundaḳla Israil iqidə rəzillik sadir ḳiloɣini üqün u wə uningoɣa barlik təwə boloɣanlar otta kөydürülsun, — dəydu», dəp eytḳin».

16 Yəxua ətisi tang səḥərdə turup Israilni aldioɣa yioɣip, ḳəbilə-ḳəbilini ḥazir ḳiliwidi, Yəḥuda ḳəbilisi bekitildi; 17 u Yəḥudaning jəmətlirini ḥazir ḳiliwidi, Zarḥiylar jəməti bekitildi. U Zarḥiylar jəmətini ailə-ailə boyiqə aldioɣa kəltürüwidi, Zabdi degən kixi bekitildi. □ 18 Zabdi өz ailisidiki ərkəklərni birdin-birdin ḥazir ḳiliwidi, Yəḥuda ḳəbilisidin Zəraḥning əwladi, Zabdining nəwrisi, Karmining ooɣli Aḳan bekitildi.□

19 Xuning bilən Yəxua Aḳanoɣa: — Əy ooɣlum, Israilning Hudasi Pərwərdigaroɣa xan-xərəpni ḳayturup berip, *Uning ḫərmiti üqün* ḳiloɣanliringni iḳrar ḳiloɣin; məndin ḫeqnemini yoxurmay, ḳiloɣiningning ḫəmmisini manga eytḳin, dedi.□

20 Aḳan Yəxuaoɣa jawab berip: — Mən dərwəḳə Israilning Hudasi Pərwərdigar aldida gunaḥ ḳilip, mundaḳ-mundaḳ ḳildim: 21 mən oljining arisidin Xinarda qiḳḳan qiraylik bir tonoɣa, ikki yüz xəkəl kümüx, əllik xəkəl eoɣirliḳtiki altun tahtioɣa kөzüm ḳizirip ularni eliwaldim. Mana, bu nərsilərni qedirimning otturisidiki yərgə kөmüp ḳoydum, kümüx ularning astida, — dedi.□

22 Xularni dewidi, Yəxua əlqilərni əwətti, ular qediroɣa yügürüp bardi wə mana, nərsilər dərwəḳə qedirda yoxurukluḳ bolup, kümüx bularning astida idi. 23 Ular bu nərsilərni qedirdin elip qikip Yəxuaoɣa, xundaḳla barlik Israillarning ḳexioɣa kəltürüp, Pərwərdigarning aldioɣa ḳoydi. 24 Andin Yəxua bilən pütkül Israil jamaiti ḳopup Zəraḥning ooɣli Aḳanni, kümüx, ton wə altun tahta bilən ḳoxup, uning ooɣulliri bilən ḳizlirini, uyliri bilən exəkliri, ḳoyliri, qediri bilən barlik təwəliklirini elip Aḳor jiloɣisioɣa kəltürdi.

25 Yəxua Aḳanoɣa: — Sən beximizoɣa ḳanqilik apət kəltürdüng! Mana, bügün Pərwərdigar sening üstünggə apət kəltüridu, — dedi. Andin pütkül Israil jamaiti uni qalma-kesək ḳilip өltürdi. Ular ailisidikilərnimu qalma-kesək ḳilip өltürgəndin

---

□ **7:14 «Pərwərdigar bekitkən ḳəbilə jəmət-jəməti boyiqə birdin-birdin aldioɣa kəlsun…»** — Huda ḳaysi yol bilən gunaḥkar ḳəbilini kərsətkənliki muxu yərdə ayan ḳilinmaydu; xübḥisizki, kərsitix yoli qək taxlax yaki bax kaḥin kətürgən «urim wə tummim» arḳilik boloɣan bolsa kerək. □ **7:17 «Zarḥiylar jəməti»** — yaki «Zarḥiylar». «Zarḥiylar» degən «Zərahlar»ning baxḳa bir xəkli (1:7ni kөrüng). □ **7:18 «Zəraḥning əwladi»** — ibraniy tilida «Zəraḥning ooɣli». □ **7:19 «Pərwərdigaroɣa xan-xərəpni ḳayturup berip Uning ḫərmiti üqün ḳiloɣanliringni iḳrar ḳiloɣin»** — Aḳanning ḳiloɣanlirini iḳrar ḳiloɣinining өzi Hudaoɣa xan-xərəpni ḳayturuxni bolidu, qünki bu ix Hudaning ḫəmmə ixtin həwərdar boloɣinini halayik aldida kərsitidioɣan ixtur. □ **7:21 «Xinar»** — Babilning baxḳa bir namidur.

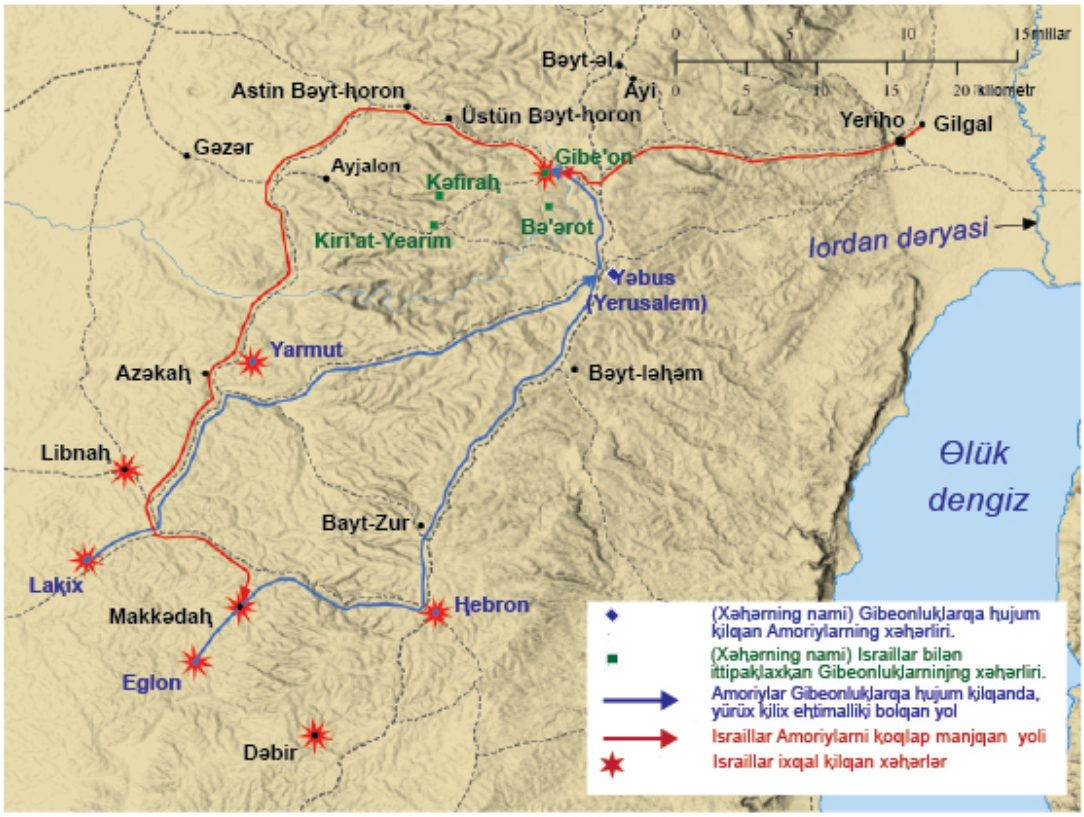
keyin, ḥəmmini otta kəydürüwətti. □ 26 Andin halayiḳ bir qong dəwə taxni uning üstigə dəwiləp ḳoydi. Bügüngə ḳədər u u yərdə turmaḳta. Buning bilən Pərwərdigarning oṋəzipi yandi. Xuning bilən xu yərgə «Apət jiloṋisi» *«(Aḳor jiloṋisi)»* dəp nam ḳoyuldi wə bu küngiqə xundaḳ atalmaḳta.□

8

Israilning Ayi xəḥiri üstidin oṋəlibə ḳilixi

1 Pərwərdigar Yəxuaoṋa: — Sən ḥeq ḳorḳma, ḥəm ḥoduḳmioṋin. Turup, barliḳ jəngqilərni özüng bilən elip, Ayi xəḥirigə qiḳḳin. Mana, Mən Ayining padixaḥi, həlḳi, xəḥiri wə zeminini ḳoxup sening ḳolungoṋa tapxurdum. ■ 2 Sən Yeriho bilən uning padixaḥioṋa ḳandaḳ ḳiloṋan bolsang Ayi xəḥiri bilən uning padixaḥioṋimu xundaḳ ḳilisən. Pəḳət silər bu ḳetim xəḥərdin olja wə qarpaylarni alsanglar bolidu. Əmdi sən xəḥərning kəyni təripigə ḥujum ḳilixḳa pistirma ḳoyoṋin, — dedi.■

Yəxua pəyoṋəmbərning Ḳanaanning jənubiy təripidiki ḥərbiy yürüxliri

Ḳanaan jənubiy təripidə yürgüzülgən ḥərbiy yürüxlər

□ **7:25 «…Israil jamaiti *Aḳanni*** qalma-kesək ḳilip əltürdi. Ular ailisidikilərnimu qalma-kesək ḳilip əltürgən…» — Aḳanning ailisidikilər qalma-kesək ḳilindi; qünki ailisidikilər uning gunaḥini kərüp turup uning tooṋruluḳ jim turoṋaqḳa, uningoṋa xerik bolup ḳaloṋan. □ **7:26 «Apət jiloṋisi»** — ibraniy tilida «Aḳor jiloṋisi». ■ **8:1** Ḳan. 1:21; 7:18 ■ **8:2** Ḳan. 20:14; Yə. 6:21

3 Xuning bilən, Yəxua bilən ḥəmmə jəngqilər ḳozƣilip, ayiƣa ḥujum ḳilixḳa qiḳti.
Yəxua ottuz ming batur jəngqini ilƣap keqidə ularni mangdurdi 4 wə ularƣa
mundaḳ tapilidi: — «Silər agaḥ bolup, xəḥərdin bək neri kətməy xəḥərning kəynidə
mökünüp turup, ḥəmminglar bəktürmə ḥujumƣa təyyar turunglar. 5 Mən əzüm
bilən ḳalƣan ḥəmmə kixilərni elip xəḥərgə yeḳin barimən; xundaḳ boliduki, ular
baldurḳidək aldimizƣa qiḳip ḥujum ḳilƣanda, biz ularning aldidin ḳaqimiz; 6 ular
jəzmən bizning kəynimizdin ḳooƣlaydu; ular: «Israillar baldurḳidək aldimizdin
ḳeqip kətti» dəp oylaydu, biz ularni azdurup xəḥərdin yiraḳ elip qiḳimiz. Xuning
üqün biz ularning aldidin ḳaqimiz. 7 U waḳitta silər bəktürmidin ḳopup qiḳip,
xəḥərni ixƣal ḳilinglar; qünki Pərwərdigar Hudayinglar bu xəḥərni silərning
ḳolunglarƣa tapxuridu. 8 Xəḥərni ixƣal ḳilƣandin keyin Pərwərdigarning
tapiliƣini boyiqə u xəḥərni ot yeḳip kəydüriwetinglar. Mana, mən silərgə əmr
bərdim».
9 Yəxua ularni yolƣa saldi, ular berip Bəyt-Əl bilən Ayining otturisida, Ayining ƣərb
təripidə bəktürmə selip marap olturdi. Yəxua bolsa u keqisi həlḳning arisida ḳondi.
10 Ətisi səḥər Yəxua ḳopup, həlḳni yiƣip təkxürdi; andin u Israilning aḳsaḳalliri
bilən billə həlḳning aldida Ayiƣa ḳarxi mangdi. 11 Uning bilən billə bolƣan ḥəmmə
jəngqilərmu uning bilən qiḳip, xəḥərning aldiƣa yeḳin berip, Ayining ximal təripidə
qedir tikti. Ular qüxkən jay bilən Ayining otturisida bir jilƣa bar idi. 12 Yəxua
bəx mingqə adəmni tallap elip berip, Bəyt-Əl bilən Ayining otturisida, xəḥərning
ƣərb təripidə bəktürmə turƣuzƣanidi. 13 Xundaḳ ḳilip, barliḳ həlḳ, yəni xəḥərning
ximal təripidiki bargaḥtiki ḳoxun bilən ƣərb təripidiki pistirma ḳoxun orunlaxturup
bəlündi. Xu keqisi Yəxua əzi jilƣining otturisiƣa qüxti. 14 Ayining padixaḥi xu
əḥwalni kərdi wə xəḥərdikilər aldirap səḥər ḳopuxti; padixaḥ bilən barliḳ həlḳi
Israil bilən soḳuxux üqün bəlgiləngən waḳitta Arabaḥ tüzləngliḳigə qiḳti. Lekin
padixaḥning xəḥərning kəynidiki pistirma ḳoxundin həwiri yoḳ idi. □ 15 Yəxua bilən
barliḳ Israil bolsa əzlirini ulardin yengilgəngə selip, qəl tərəpkə ḳaqti. 16 Xəḥərdə bar
həlḳning ḥəmmisi ularni ḳooƣlaxḳa qaḳirildi; ular kelip Yəxuani ḳooƣliƣanda, ular
azdurulup xəḥərdin yiraḳ ḳilindi. 17 Ayi bilən Bəyt-Əlning iqidə Israilni ḳooƣlaxḳa
qiḳmiƣan ḥeqbir ər kixi ḳalmidi; ular xəḥərni oquḳ ḳoyup, ḥəmmisi Israilni ḳooƣlap
qiḳip kətti.
18 U waḳitta Pərwərdigar Yəxuaƣa: — Ḳolungdiki nəyzini ayiƣa ḳaritip uzatḳin;
qünki Mən uni sening ḳolungƣa tapxurdum, — dewidi, Yəxua ḳolidiki nəyzini
xəḥərgə ḳaritip uzatti. 19 U ḳolidiki nəyzini uzatḳan ḥaman pistirmida yatḳanlar
jayidin tezla qiḳip, yügürginiqə xəḥərgə etilip kirip, uni ixƣal ḳilip xuan ot yeḳip
kəydürüwətti.
20 Ayining adəmliri burulup ḳariwidi, mana xəḥərdin asman-pələk ərləwatḳan
tütünni kərdi, ya u yaḳḳa ya bu yaḳḳa ḳaqayli desə, ḥeq ḥali ḳalmiƣanidi; qəl
tərəpkə ḳaqḳan Israillar burulup əzlirini ḳooƣlap keliwatḳanlarƣa ḥujum ḳildi.
21 Yəxua bilən barliḳ Israil pistirma ḳoxunning xəḥərni elip bolƣanliḳini, xundaḳla
xəḥərdin tütünning ərləp qiḳḳinini kərüp, yenip kelip, Ayining adəmlirini əltürgili
turdi. 22 Xuning bilən bir waḳitta xəḥərni alƣanlarmu xəḥərdin qiḳip ularƣa
ḥujum ḳildi. Xuning bilən ular Israillarning otturisida, bəziliri bu tərəptin,
bəziliri u tərəptin ḳapsilip ḳaldi. Israillar ularning ḥeqbirini ḳoymay, ḥəmmisini
əltürüwətti.■
23 Ular Ayining padixaḥini tirik tutup, Yəxuaning aldiƣa elip bardi. 24 Israil
dalada uqriƣan barliḳ ayiliḳlarni, yəni əzlirini qəlgiqə ḳooƣlap kəlgənlərni ḳirip
yoḳatḳandin keyin (ularning ḥəmmisi ḳiliqlinip yoḳitiliƣanidi), barliḳ Israil Ayiƣa

□ **8:14** **«bəlgiləngən waḳitta»** — bəlkim Bəyt-Əldikilər bilən pütüxkən məlum bir waḳit boluxi mumkin (17-ayətni kərüng). Baxḳa birhil tərjimisi «bəlgiləngən jayda». ■ **8:22** Ḳan. 7:2

yenip kelip, u yərdikilərni ķiliqlap əltürdi. 25 Xundaķ boldiki, xu künidə əltürülgən
ər-ayallar, yəni ayiliķlarning ḫəmmisi on ikki ming adəm idi. 26 Qünki Yəxua
Ayida turuwatķan ḫəmmə adəm yoķitilmiǫuqə ķolidiki uzutup turǫan nəyzisini
yiǫmiǫanidi. 27 Ḫalbuki, Pərwərdigarning Yəxuaǫa buyruǫan səzi boyiqə Israillar
xəḫərdiki qarpay bilən oljini əzliri üqün aldi. ■ 28 Andin Yəxua Ayi xəḫirini
kəydürüp, uni əbədgiqə Harabilik dəwisigə aylanduruwətti; taki bügüngiqə u
xundaķ turmaķta.
29 Ayining padixaḫini bolsa, u bir dərəhķə asturup, u yərdə kəqkiqə turǫuzdi. Kün
patķanda Yəxua əmr ķiliwidi, kixilər uning əlükini dərəhtin qüxürüp, uni xəḫərning
ķowuķining aldiǫa taxlap, üstigə qong bir dəwə taxni dəwiliwətti; bu tax dəwisi
bügüngiqə turmaķta.■

Israilning əzlirini Pərwərdigarning əḫdisigə ķaytidin baoǫlixi

30 Andin Yəxua Ebal teoǫida Israilning Hudasi Pərwərdigaroǫa ķurbangaḫ ya-
sidi. 31 Pərwərdigarning ķuli Musaning Israiloǫa buyruoǫini boyiqə, Musaoǫa
nazil ķilinoǫan ķanun kitabida pütülgəndək, ķurbangaḫ ḫeqbir təmür əswab
təgküzülmigən pütün taxlardin yasaloǫanidi. Uning üstidə həlķ Pərwərdigaroǫa atap
kəydürmə ķurbanliķlar wə inaķliķ ķurbanliķliri sunup turdi. ■ 32 Xu yərdə Yəxua
uning taxlirining üstigə pütkül Israilning aldida Musa pütkən ķanunni kəqürüp
pütüp ķoydi. ■ 33 Andin pütkül Israil həlķi, ularning aķsaķalliri, əməldarliri
bilən ḫakimliri, məyli musapirlar bolsun yaki ularning arisida tuoǫuloǫanlar bolsun,
ḫəmmisi Pərwərdigarning əḫdə sanduķining ikki təripidə, əḫdə sanduķini kətürgən
kaḫinlar boloǫan Lawiylarning aldida ərə turdi; Pərwərdigarning ķuli Musaning
dəsləptə buyruoǫini boyiqə, Israillarning bəht-bərikitini tiləxkə həlķning yerimi
Gərizim teoǫi aldida, yənə bir yerimi Ebal teoǫi aldida turdi.□
34 Andin Yəxua ķanun kitabida pütülgənning ḫəmmisigə muwapiķ ķanundiki
ḫəmmə səzlərni, jümlidin bəht-bərikət səzliri wə lənət səzlirini oķup bərdi.
35 Yəxua bularni pütkül Israil jamaitigə, jümlidin ayallar, balilar wə ularning arisida
turuwatķan musapirlaroǫa oķup bərdi; Musaning barliķ buyruoǫanliridin ḫeqbir
səzni ķaldurmidi. ■

9

Gibeonluķlarning Israilni aldap ķoyuxi

1 Əmdi xundaķ boldiki, Iordan dəryasining oǫərb təripidiki, yəni taoǫliķ rayondiki,
Xəfəlaḫ oymanliķidiki, Uluoǫ Dengiz boyidiki, Liwanning uduliǫiqə sozuloǫan barliķ
yurtlardiki padixaḫlar wə xuningdək Ḫittiylar, Amoriylar, Ķanaaniylar, Pərizziylər,
Ḫiwiylar, Yəbusiylarning padixaḫliri bu ixtin həwər tapķanda, □ 2 ḫəmmisi bir bolup
Yəxua bilən Israiloǫa ķarxi jəng ķiloǫili ittipaķlaxti.
3 Əmma Gibeon aḫaliliri Yəxuaning Yeriho bilən Ayioǫa nemə ķiloǫinini angliǫanda,
4 ular ḫiylə-mikir ixlitip, əzlirini *uzun* səpərdə boloǫandək kərsitip, exəklərgə kona
taoǫar-hurjun bilən kona, yirtiķ-yamaķ xarab tulumlirini artip, □ 5 putliriǫa yamaķ
qüxkən kona kəxlərni kiyip, kona jul-jul eginlərni üstigə orioǫan idi; ular səpərgə

■ **8:27** Qəl. 31:22, 26; Yə. 8:2 ■ **8:29** Ķan. 21:22, 23 ■ **8:31** Mis. 20:25; Ķan. 27:4 ■ **8:32** Ķan. 27:3 □ **8:33 «Andin pütkül Israil həlķi… ḫəmmisi … kaḫinlar boloǫan Lawiylarning aldida ərə turdi; … həlķning yerimi Gərizim teoǫi aldida, yənə bir yerimi Ebal teoǫi aldida turdi»** — bu ixni Huda ilgiri Israiloǫa bekitkən («Ķan.» 11:29 wə 27-28-bablarni kərüng). ■ **8:35** Ķan. 31:11 □ **9:1 «Uluoǫ dengiz»** — ḫazirķi «Ottura Dengiz»dur. □ **9:4 «əzlirini uzun səpərdə boloǫandək kərsitip…»** — yaki «əzlirini əlqilər ķilip kərsətkən,…» yaki «birmunqə ozuķ-tülük təyyarlioǫan,…».

alоɳan nanlarning ɦəmmisi pahtilixip ⱪurup kətkənidi. □ 6 Ular Gilgal qedirgaɦiоɳa
berip Yəxuaning ⱪexiоɳa kirip uning bilən Israillarоɳa: — Biz yiraⱪ yurttin kəlduⱪ;
biz bilən əɦdə tüzsənglar, dedi.
7 Lekin Israillar Ɦiwiylarоɳa jawab berip: — Silər bizning arimizda turuwatⱪan muxu
yərliklər boluxunglar mumkin; undaⱪta biz silər bilən ⱪandaⱪmu əɦdə tüzimiz? —
dedi.
8 Ular Yəxuaоɳa: — Biz sening ⱪulliringmiz, dedi. Yəxua ulardin: — Silər kim,
ⱪəyərdin kəldinglar? — dəp soridi.
9 Ular uningоɳa jawab berip: — Sening ⱪulliring bolsa Pərwərdigar Hudayingning
namini angliоɳanliⱪi üqün naɦayiti yiraⱪ yurttin kəldi. Qünki biz Uning nam-
xəɦritini wə Uning Misirda ⱪiloɳan ɦəmmə ixlirini, 10 xundaⱪla Uning Iordanning
u təripidiki Amoriylarning ikki padixaɦi, yəni Ɦəxbonning padixaɦi Siɦon bilən
Axtarotta turuⱪluⱪ Baxanning padixaɦi Ogⱪa nemə ⱪiloɳinini angliduⱪ. ■ 11 Xunga
aⱪsaⱪallirimiz bilən yurtta turoɳuqi ɦəmmə ɦəlⱪ bizgə səz ⱪilip: — Ⱪolunglarоɳa
səpərgə lazimliⱪ ozuⱪ-tülük elip, berip Israillar bilən kərüxüp ularоɳa: «Biz silərning
ⱪulluⱪunglarda bolimiz; xunga biz bilən əɦdə tüzünglar», dənglar, dəp bizni əwətti.
12 Silərning ⱪexinglarоɳa ⱪarap yoloɳa qiⱪⱪan künidə biz səpirimiz üqün əyimizdin
aloɳan nan issiⱪ idi, mana ɦazir u ⱪurup, pahtilixip ketiptu. 13 Bu xarab tulumliri
bolsa xarab ⱪaqilioɳanda yengi idi, mana əmdi yirtilip ketiptu. Biz kiygən bu kiyimlər
wə kəxlər səpərning intayin uzunluⱪidin konirap kətti, — dedi.
14 Xuning bilən Israillar ularning ozuⱪ-tülükidin azraⱪ aldi, lekin Pərwərdigardin yol
sorimidi.□
15 Xundaⱪ ⱪilip, Yəxua ular bilən sülɦi tüzüp, ularni tirik ⱪoyuxⱪa ular bilən əɦd
baoɳlidi; jamaət əmirlirimu ularоɳa ⱪəsəm ⱪilip bərdi.
16 Ular əɦdə baoɳlixip üq kündin keyin, bu ɦəlⱪning əzlirigə ⱪoxna ikənlikini,
əzlirining arisida olturuxluⱪ ikənliki ularоɳa məlum boldi. 17 Israillar səpirini
dawamlaxturup üqinqi küni ularning xəɦərlirigə yetip kəldi; ularning xəɦərliri
Gibeon, Kəfiraɦ, Bəərot bilən Kiriat-yearim idi. 18 Jamaətning əmirliri ilgiri
Israilning Hudasi Pərwərdigarning nami bilən ularоɳa ⱪəsəm ⱪiloɳan boloɳaqⱪa,
Israillar ularоɳa ɦujum ⱪilmidi. Buning bilən pütkül jamaət əmirlər üstidin
oɳotuldaxⱪili turdi. 19 Lekin əmirlərning ɦəmmisi pütkül jamaətkə: — Biz ularоɳa
Israilning Hudasi Pərwərdigarning *nami* bilən ⱪəsəm ⱪilip bərgəqkə, ularоɳa ⱪol
təgküzəlməymiz. 20 Biz ularоɳa ⱪiloɳan ⱪəsəmimiz tüpəylidin, üstimizgə oɳəzəp
qüxməsliki üqün ularni tirik ⱪalduruxmiz kerək; ularоɳa xundaⱪ ⱪilmisaⱪ bolmaydu,
dedi. 21 Andin əmirlər jamaətkə yənə: — Ularni tirik ⱪoyunglar; ɦalbuki, ular pütkül
jamaət üqün otun yaroɳuqi wə su toxuoɳuqilar bolidu, dedi. Bu ix əmirlər jamaətkə
degəndək boldi.
22 U waⱪitta Yəxua ularni qaⱪirip ularоɳa: — Silər arimizdiki yərliklər turup,
nemixⱪa biz yiraⱪtin kəlduⱪ, dəp bizni aldidinglar? 23 Buning üqün silər əmdi
lənətkə ⱪelip, aranglarda Hudayimning əyi üqün otun yaridioɳan wə su toxuydioɳan
ⱪul boluxtin birər adəmmu mustəsna bolmaydu, — dedi.
24 Xuning bilən ular Yəxuaоɳa jawab berip: — Pərwərdigar Hudayingning Əz ⱪuli
boloɳan Musaоɳa əmr ⱪilip, barliⱪ zeminni silərgə berixkə, xundaⱪla zeminda
turuwatⱪanlarning ɦəmmisini aldinglardin yoⱪitixⱪa wədə ⱪiloɳanliⱪi ⱪulliring
boloɳan peⱪirlarоɳa eniⱪ məlum ⱪilindi; xunga biz silərning tüpəylinglardin jeni-
mizdin jəzmən ayrilip ⱪalimiz dəp wəɦimigə qüxüp, bu ixni ⱪilip salduⱪ. ■ 25 Əmdi
biz ⱪolungоɳa qüxtuⱪ; nəziringgə nemə yahxi wə durus kərünsə xuni ⱪiloɳin, — dedi.

□ **9:5 «səpərgə aloɳan nanlar... ⱪurup kətkənidi»** — yaki «səpərgə aloɳan nanlar... ⱪurup kətkənidiuwilip kətkənidi». ■ **9:10** Qəl. 21:24, 33; Ⱪan. 1:4 □ **9:14 «ularning ozuⱪ-tülükidin azraⱪ aldi»** — bəlkim ularning səzliri rast-yaloɳanliⱪini bilix üqün ozuⱪ-tülüktin azraⱪ elip tetip baⱪⱪan boluxi mumkin. ■ **9:24** Ⱪan. 7:1, 2

26 Yəxua ənə xundaq qilix bilən ularni Israilning qolidin qutquzdi; Israillar ularni
əltürmidi. 27 Lekin xu küni Yəxua Pərwərdigar tallaydiƣan jayda jamaət üqün wə
Pərwərdigarning qurbangahi üqün ularni otun yaroƣuqilar wə su toxuoƣuqilar dəp
bekitti. Ular bügüngə qədər xundaq qilip kəlməktə.

10

Amoriylarning ittipaqdax qoxunning üstidin oƣalib kelixi — ajayib bir məjizə

1 Xundaq boldiki, Yerusalemning padixahi Adoni-zədək Yəxuaning Ayi xəhirini ixoƣal
qilip, uni mutləq yoqatqanliqini, Yeriho bilən uning padixahioƣa qiloƣinidək, Ayi
bilən uning padixahioƣimu xundaq qiloƣinini, Gibeonda olturoƣuqilarning Israil bilən
sülh tüzüp, ularning arisida turuwatqanliqini anglap, □ ■ 2 u wə həlki qattiq
qorqti; qünki Gibeon bolsa Ayidin qong xəhər bolup, paytəht xəhərliridək idi; uning
həmmə adəmliri tolimu batur palwanlar idi. 3 Xuning bilən Yerusalemning padixahi
Adoni-zədək Hebronning padixahi Hoham, Yarmutning padixahi Piram, Lakixning
padixahi Yafiya wə Əglonning padixahi Dəbirgə həwər əwətip: — 4 Mening yenimoƣa
kelip Gibeonlaroƣa hujum qiliximiz üqün manga mədət beringlar; qünki ular bolsa
Yəxua wə Israillar bilən sülh tüzüwaldi, — dedi.
5 Xundaq qilip Amoriylarning bəx padixahi, yəni Yerusalemning padixahi,
Hebronning padixahi, Yarmutning padixahi, Lakixning padixahi wə Əglonning
padixahi — ular əzliri barliq qoxunliri bilən billə qiqip, Gibeonning udulida bargah
tikip, uningoƣa hujum qildi.
6 Buning bilən Gibeonliqlar Gilgaldiki qedirgahqa, Yəxuaning qexioƣa adəm əwətip:
— Sən əz qulliringni taxliwətməy, dərhal qeximizoƣa kelip mədət berip, bizni
qutquzoƣin; qünki taoƣliq rayonda olturuxluq Amoriylarning barliq padixahliri
birlixip bizgə hujum qildi, — dedi.□
7 Buni anglap Yəxua barliq jəngqilərni, jümlidin həmmə batur palwanlarni elip
Gilgaldin yoloƣa qiqti. 8 Pərwərdigar Yəxuaoƣa: — Ulardin qorqmioƣin; qünki Mən
ularni sening qolungoƣa tapxurdum, ularning heqbiri aldingda put tirəp turalmaydu,
— dedi.
9 Yəxua Gilgaldin qiqip pütün keqə mengip ularning üstigə tuyuqsiz qüxti.
10 Pərwərdigar ularni Israilning aldida tiripirən qildi, Yəxua ularni Gibeonda qattiq
məoƣlup qilip qirip, Bəyt-Horonoƣa qiqidioƣan dawan yolida qooƣlap, Azikah bilən
Makkədahqiqə sürüp-toqay qildi. 11 Ular Israildin qeqip, Bəyt-Horonning dawanidin
qüxüwatqanda, Pərwərdigar taki ular Azikahqa yətküqə asmandin ularning üstigə
qong-qong məldür-taxlarni yaoƣdurdi. Ular əldi; muxu məldürlər bilən əltürülgənlər
Israillar qiliqlap əltürgənlərdin kəp idi.
12 Andin Yəxua Pərwərdigaroƣa səz qildi, — yəni Pərwərdigar Amoriylarni Israilning
aldioƣa tapxuroƣan künidə u Israilning kəz aldida Pərwərdigaroƣa mundaq dedi: —
«Əy quyax, Gibeon üstidə tohtap tur! Əy ay, Ayjalon jiloƣisi üstidə tohtap tur!»
13 Xuni dewidi, həlq düxmənlərdin intiqam elip boloƣuqilik quyax mangmay tohtap
turdi, aymu tohtap turdi. Bu wəqə Yaxarning kitabida pütülgən əməsmidi? Quyax
təhminən pütün bir kün asmanning otturisida tohtap olturuxqa aldirimidi. □
14 Pərwərdigar bir insanning nidasioƣa qulaq saloƣan xundaq bir kün ilgiri bolup
baqmioƣan wə keyinmu bolup baqmidi; qünki Pərwərdigar Israil üqün jəng qildi.

□ **10:1 «Yerusalemning padixahi Adoni-zədək»** — oqurmənlərgə enikki, xu qaoƣda Yerusalem xəhiri tehi Israillaroƣa təwə əməs. ■ **10:1** Yə. 6:15; 9:15 □ **10:6 «sən əz qulliringni taxliwətməy,...»** — ibraniy tilida «qolungni qulliringdin elip kətmigəy,...». □ **10:13 «Yaxarning kitabi»** — yaki «Adalətpərwər kixining kitabi». Bu kitab Təwratta tepilmaydu; «2Sam.» 1:18dimu tiloƣa elinidu.

15 Andin Yəxua bilən pütkül Israil Gilgaldiki qedirgaḩqa yenip kəldi. 16 Əmma u bəx
padixaḩ bolsa ḳeqip Makkədaḩtiki oŋaroŋa yoxuruniwaldi.
17 Xuning bilən birsi Yəxuaoŋa məlum ḳilip: — U bəx padixaḩ tepildi; ular
Makkədaḩtiki oŋaroŋa yoxuruniwaptu, dedi. 18 Yəxua: — Undaḳ bolsa oŋarning
aoŋzioŋa qong-qong taxlarni yumilitip ḳoyunglar, andin uning aldida adəmlərni
kəzətkə ḳoyunglar. 19 Lekin silər tohtap ḳalmay düxmənliringlarni ḳooŋlap kəynidə
ḳaloŋanlarni ḳiringlar; ularni əz xəḩərlirigə kirgüzmənglar, qunki Pərwərdigar
Hudayinglar ularni ḳolunglaroŋa tapxurup bərdi, — dedi.
20 Andin xundaḳ boldiki, Yəxua bilən Israillar bularni ḳirip ḳattiḳ məoŋlup ḳilip
yoḳatti; lekin ḳeqip ḳutuloŋan bir ḳalduḳ mustəḩkəm xəḩərlirigə kiriwaldi. 21 Andin
barliḳ həlḳ Makkədaḩtiki qedirgaḩqa, Yəxuaning ḳexioŋa tinq-salamət yenip kəldi.
Ḩeqkim Israillaroŋa ḳarxi eoŋiz eqixḳa jür’ət ḳilalmidi.□
22 Yəxua: — Oŋarning aoŋzini eqip, u bəx padixaḩni oŋardin qiḳirip mening ḳeximoŋa
elip kelinglar, — dedi.
23 Ular xundaḳ ḳilip bəx padixaḩni, yəni Yerusalemning padixaḩi, Ḩebronning
padixaḩi, Yarmutning padixaḩi, Laḳixning padixaḩi wə Əglonning padixaḩini
oŋardin qiḳirip uning ḳexioŋa elip kəldi. 24 U padixaḩlar Yəxuaning ḳexioŋa
kəltürülgəndə, Yəxua Israilning ḩəmmə adəmlirini qaḳirip, əzi bilən jənggə qiḳḳan
ləxkər sərdarlirioŋa: — Kelip putliringlarni bu padixaḩlarning gədinigə ḳoyunglar,
— dedi. Xundaḳ dewidi, ular kelip putlirini ularning gədənlirigə ḳoydi. 25 Andin
Yəxua ularoŋa: — Ḳorḳmanglar wə ḩeq ḩoduḳmanglar, ḳəysər wə oŋəyrətlik
bolunglar; qünki Pərwərdigar silər ḩujum ḳiloŋan barliḳ düxmənliringlaroŋa xundaḳ
ixni ḳilidu, — dedi.
26 Andin Yəxua padixaḩlarni ḳiliqlap əltürüp, jəsətlirini bəx dərəhkə esip ḳoydi; ular
dərəhlərning üstidə kəqkiqə esiḳlik turdi. ■ 27 Kün patḳanda Yəxuaning buyruḳi
bilən kixilər əlüklərni dərəhlərdin qüxürüp, ular ilgiri yoxurunoŋan oŋaroŋa taxlap,
oŋarning aoŋzioŋa qong-qong taxlarni ḳoyup ḳoydi. Bu taxlar taki bükünggə ḳədər xu
yərdə turmaḳta.

Zeminning jənubiy təripidə urux ḳilix

28 U küni Yəxua Makkədaḩni ixoŋal ḳilip, uning padixaḩi bilən xəḩiridiki ḩəmmə
həlḳning birinimu ḳoymay ḳiliqlap mutləḳ yoḳatti; u Yerihoning padixaḩioŋa
ḳiloŋinidək Makkədaḩning padixaḩioŋimu xundaḳ ḳildi.
29 Andin Yəxua bilən barliḳ Israillar Makkədaḩtin qiḳip, Libnaḩḳa berip Libnaḩ
xəḩirigə ḩujum ḳildi. 30 Pərwərdigar unimu padixaḩi bilən ḳoxup Israilning ḳolioŋa
tapxurup bərdi; Yəxua uni ḳiliq bilən urup, xəḩiridiki ḩəmmə həlḳning birinimu
ḳoymay ḳiliqlap əltürdi; u Yerihoning padixaḩioŋa ḳiloŋinidək uning padixaḩioŋimu
xundaḳ ḳildi.
31 Andin Yəxua bilən barliḳ Israil Libnaḩdin qiḳip, Laḳixḳa berip, uni ḳamal ḳilip
uningoŋa ḩujum ḳildi. 32 Pərwərdigar Laḳixni Israilning ḳolioŋa tapxurdi; ular ikkinqi
künila uni ḳiliq bilən elip, dəl Libnaḩḳa ḳiloŋinidək, xəḩiridiki həlḳning birinimu
ḳoymay ḳiliqlap əltürdi.
33 U waḳitta Gəzərning padixaḩi Ḩoram Laḳix xəḩirigə mədət berix üqün qiḳip kəldi;
lekin Yəxua uni barliḳ adəmliri bilən ḳoxup urup, ulardin ḩeqkimni tirik ḳoymay
əltürdi.
34 Andin Yəxua bilən barliḳ Israil Laḳixtin qiḳip, Əglonoŋa berip uni ḳamal ḳilip, u
xəḩərgə ḩujum ḳildi. 35 Ular xu küni xəḩərni elip, uningdiki adəmlərni ḳiliqlidi;
xu küni Yəxua xəḩərdiki barliḳ kixilərni təltəküs yoḳatti; u dəl Laḳixḳa ḳiloŋinidək,

□ **10:21 «…ḳarxi eoŋiz eqixḳa jür’ət ḳilalmidi»** — yaki «…təḩdit selixḳa jür’ət ḳilalmidi». ■ **10:26** Ḳan. 21:23; Yə. 8:29

ularoɣimu xundaq ķildi. 36 Andin Yəxua bilən Israilning ḥəmmisi Əglondin qiķip
Ḥebronoɣa berip, u xəḥərgə ḥujum ķildi. 37 Ular uni elip, dəl Əglonda ķiloɣandək
uning padixaḥini ķiliqlap, uningoɣa ķaraxliq ḥəmmə yeza-kəntlirini elip, ularning
iqidə olturuxluq ḥəmmə adəmning ḥeqbirini ķoymay ķiliqlap yoķatti. Yəxua
xəḥərni wə iqidiki barliq adəmlərni mutləq yoķatti.

38 Andin Yəxua bilən barliq Israillar Dəbirgə berip, u xəḥərgə ḥujum ķildi. 39 U
xəḥərni elip wə uningoɣa ķaraxliq ḥəmmə yeza-kəntlirini ķiliq bilən urup, padixaḥini
tutup, bulardiki barliq adəmlərning ḥeqbirini ķoymay təltəküs yoķatti. Yəxua
Ḥebronoɣa ķiloɣinidək, Libnaḥķa wə uning padixaḥioɣa ķiloɣinidək, Dəbir bilən uning
padixaḥioɣimu xundaq ķildi.

40 Bu tərikidə Yəxua xu pütün yurtni, yəni taoɣliq rayonni, jənubiy Nəgəw yurtini,
Xəfəlaḥ oymanlikini, dawandiki yurtlarni ḥujum ķilip elip, ḥəmmə yurtni ixoɣal ķilip
barliq padixaḥliri bilən məoɣlup ķildi. Israilning Hudasi Pərwərdigar buyruoɣinidək,
u ḥeqkimni ķoymay, bəlki nəpəsi barlarning ḥəmmisini mutləq yoķatti. ■ 41 Yəxua
Ķadəx-Barneadin tartip Gazaoɣiqə boloɣan yurtlarni, xuningdək Goxənning pütkül
yurtini taki Gibeonoɣiqimu ḥujum bilən aldi. 42 Bu ķetimķi uruxta Yəxua bu
padixaḥlarni məoɣlup ķilip, ularning zeminini igilidi. Qünki Israilning Hudasi
Pərwərdigar Israil tərəptə turup jəng ķildi.

43 Andin Yəxua bilən barliq Israil Gilgaldiki qedirgaḥķa yenip kəldi.

11

Ximaliy ittipaķdax əllər bilən urux ķilix

1 Əmma Ḥazorning padixaḥi Yabin bularni anglap Madonning padixaḥi Yobab bilən
Ximronning padixaḥi wə Aķsafning padixaḥioɣa adəm əwətti, 2 xundaķla ximaldiki
taoɣliq rayondiki padixaḥlaroɣa, Kinnərotning jənubidiki tüzlənglik, oymanlik wə
oɣərbtiki Dor egizlikidiki ḥəmmə padixaḥlaroɣa əlqi əwətti; □ 3 U yənə xərķ bilən
oɣərb tərəptiki Ķanaaniylar, Amoriylar, Ḥittiylar, Pərizziylər bilən taoɣliq rayondiki
Yəbusiylar wə Ḥərmon teoɣining etikidiki Mizpaḥ yurtida turuwatķan Ḥiwiylarni
qaķirdi. 4 Ular, yəni padixaḥliri wə barliq ķoxunliri qiķti; ularning sani dengiz
saḥilidiki ķumdək kəp idi, ularning nuroɣun at wə jəng ḥarwiliri bar idi. 5 Bu ḥəmmə
padixaḥlar bir bolup yioɣilip, Israil bilən jəng ķilix üqün Mərom sulirining boyida
qedirlarni tikti.

■ **10:40** Ķan. 7:2; 20:16, 17; Yə. 8:2 □ **11:2** **«Dor egizliki»** — yaki «Nafat-Dordiki».

Yəxua pəyqəmbərning Kanaanning ximaliy təripidiki hərbiy yürüxliri

Kanaan ximaliy təripidə yürgüzülgən hərbiy yürüxlər

6 Lekin Pərwərdigar Yəxuaoƣa: — Sən ulardin ḥeq ḳorḳmioƣin; qünki Mən ətə
muxu waḳitlarda ularning ḥəmmisini Israilning aldida ḥalakətkə tapxurimən. Sən
ularning atlirining pəylirini kesip, ḥarwilirini otta kəydürüwetisən, — dedi.
7 Buni anglap Yəxua bilən uning ḥəmmə jəngqiliri Mərom sulirining yenioƣa berip,
ularning üstigə tuyuḳsiz qüxüp ḥujum ḳildi. 8 Pərwərdigar ularni Israilning
ḳolioƣa tapxurdi; ularni urup Qong Zidon wə Misrəfot-Mayimoƣiqə, xundaḳla xərḳ
tərəptiki Mizpaḥ wadisioƣiqə sürüp berip, ulardin ḥeqbirini ḳoymay ḳiliqlap əltürdi.
9 Yəxua Pərwərdigarning əzigə buyruoƣinidək ḳilip, ularning atlirining pəylirini
kesip, ḥarwilirini otta kəydürüwətti.
10 Xu qaoƣda Yəxua ḳaytip berip, Ḥazorni ixoƣal ḳilip, uning padixaḥini ḳiliqlap
əltürdi. Ḥazor bolsa xu dəwrlərdə axu barliḳ əllərning bexi idi. 11 *Israillar* xəḥər
iqidə olturuxluḳ ḥəmmisini ḳiliqlap əltürüp, ḥeq nəpəs igisini ḳoymay ḥəmmisini
üzül-kesil yoḳatti; Ḥazorni Yəxua otta kəydürüwətti, 12 Xu padixaḥlarning barliḳ
paytəht xəḥərlirini elip, ularning padixaḥlirini məoƣlup ḳildi; Pərwərdigarning ḳuli
boloƣan Musa buyruoƣinidək, u ularni ḳiliqlap üzül-kesil yoḳatti. ■ 13 Lekin egizlikkə
selinoƣan xəḥərlərni bolsa, Israil kəydürmidi; Yəxua ulardin pəḳət Ḥazornila
kəydürüwətti. 14 Israillar bu xəḥərlərdiki oƣəniymətlərni wə qarpaylarni əzlirigə olja
ḳilip aldi, lekin iqidiki ḥəmmə adəmlərni ḳiliqlap yoḳatti; ular birmu nəpəs igisini
tirik ḳoymidi.
15 Pərwərdigar Өz ḳuli boloƣan Musaoƣa nemə buyruoƣan bolsa, Musamu Yəxuaoƣa
xuni buyruoƣanidi wə Yəxuamu xundaḳ ḳildi. U Pərwərdigarning Musaoƣa
buyruoƣinidin ḥeqnemini ḳaldurmay ḥəmmini xu boyiqə ada ḳildi.■
16 Xu tərikidə Yəxua xu zeminning ḥəmmisini, yəni taoƣliḳ rayondiki zeminlarni,
barliḳ jənubiy Nəgəw zeminini, barliḳ Goxən zeminini, oymanliḳtiki zeminlarni,
tüzləngliktiki zeminlarni wə Israilning taoƣliḳ rayonlirini wə Xəfəlaḥ oymanliḳini,
□ 17 Seir dawinioƣiqə sozuloƣan Ḥalak teoƣidin taki Ḥərmon teoƣining etikidiki
Liwan jiloƣisioƣa jaylaxḳan Baal-Gadḳiqə boloƣan zeminni igilidi; u ularning ḥəmmə
padixaḥlirini tutup ularni əlümgə məḥkum ḳildi. □ 18 Xu tərikidə Yəxua bu ḥəmmə
padixaḥlar bilən uzun waḳit jəng ḳildi. 19 Gibeonda olturaḳlaxḳan Ḥiwiylardin
baxḳa, ḥeqbir xəḥər Israil bilən sulḥ tüzmidi. Israil ularning ḥəmmisini jəng
arḳiliḳla aldi. 20 Qünki ularning kənglining ḳattiḳ ḳilinixi, Israil bilən jəng ḳilix
niyitidə boluxi Pərwərdigardin idi; buning məḳsiti, ularning üzül-kesil yoḳitilixi;
yəni, ularoƣa ḥeq rəḥim ḳilinmay, əksiqə Pərwərdigar Musaoƣa buyruoƣinidək
ularning yoḳitilixi üqün idi.
21 U waḳitta Yəxua kelip Anakiylaroƣa ḥujum ḳilip ularni taoƣliḳ rayondin,
Ḥebrondin, Dəbirdin, Anabdin, Yəḥudaning ḥəmmə taoƣliḳ rayoni bilən Israilning
ḥəmmə taoƣliḳ rayonidin yoḳatti; Yəxua ularni xəḥərliri bilən ḳoxup üzül-kesil
yoḳatti. □ 22 Xuning bilən Israillarning zeminida Anakiylardin ḥeqbirimu
ḳaldurulmidi; pəḳət Gaza, Gat wə Axdodta birnəqqisila ḳaldi.
23 Xu tərikidə Yəxua Pərwərdigar Musaoƣa wədə ḳiloƣandək pütkül zeminni aldi;
Yəxua uni Israiloƣa ularning ḳoxun-ḳəbilisi boyiqə miras ḳilip təḳsim ḳildi. Andin
zemin jəngdin aram tapti.

12

Ixoƣal ḳilinoƣan zemin wə xəḥərlər

■ **11:12** Ḳan. 20:16, 17; Yə. 10:40 ■ **11:15** Mis. 23:32, 33; 34:12; Qəl. 33:52; Ḳan. 7:2; 20:16 □ **11:16 «Israil taoƣliḳ rayonliri»** — xu rayonning keyinki nami. □ **11:17 «Ḥalak teoƣi»** — yaki «Siliḳ Taoƣ». □ **11:21 «Anakiylar»** — gigantlardin boloƣan bir ḳəbilə.

1 Israil Iordan dəryasining u təripidə, yəni kün qiqix təripidə *ikki* padixaḫni əltürdi. Ular ularning zeminini, yəni Arnon dəryasidin tartip Ḫərmon taoɋliqioɋa tutaxqan zemin bilən xərq tərəptiki barliq Arabaḫ tüzləngliqini igilidi. Xu *ikki* padixaḫlar bolsa: —□
2 *birsi* Ḫəxbonda turuxluq Amoriylarning padixaḫi Sihon; u Aroər (Aroər Arnon dəryasining boyida) wə Arnon jiloɋisidiki xəḫərdin tartip, Gileadning yerimini əz iqigə aloɋan Yabbok dəryasioɋiqə (bu Ammoniylarning qegrisi idi) boloɋan yərlərdə səltənət qilatti; 3 u səltənət qiloɋan zemin yənə xərq tərəptiki Kinnərot dengizidin tartip Arabaḫ dengizioɋiqə, yəni Xor dengizioɋiqə sozuloɋan Arabaḫ tüzləngliqini, xundaqla xərq tərəptiki Bəyt-Yəximotqa baridioɋan yolni wə jənub təripidə Pisgaḫ teoɋining dawanlirining qetigiqə sozuloɋan zeminni əz iqigə alatti.□
4 Uningdin baxqa Israil Baxan padixaḫi Ogning zeminini aldi; u Rəfayiylar *deyilidioɋan gigantlarning* qalduqidin biri idi (ular Axtarot wə Ədrəydə turatti). ■ 5 U Ḫərmon teoɋidiki yurtlaroɋa, Salkaḫ wə pütkül Baxan zemenioɋa, yəni Gəxuriylar bilən Maakatiylarning qegrisioɋiqə, xuningdək Gileadning yerimioɋa, taki Ḫəxbonning padixaḫi Sihonning qegrisioɋiqə səltənət qilatti.
6 Pərwərdigarning quli boloɋan Musa bilən Israillar bularoɋa ḫujum qilip məoɋlup qiloɋanidi wə Pərwərdigarning quli Musa xu zeminni Rubənlərgə, Gadlaroɋa wə Manassəḫning yerim qəbilisigə miras qilip bərgənidi.■
7 Təwəndikilər Yəxua bilən Israillar Iordan dəryasining oɋərb təripidə ḫujum qilip məoɋlup qiloɋan padixaḫlardur; ularning zeminliri Liwan jiloɋisidiki Baal-Gadtin tartip, Seirning dawanlirining yenidiki Ḫalak teoɋioɋiqə boloɋan zeminlardin ibarət idi. Yəxua bu zeminlarni Israilning qoxun-qəbililiri boyiqə uloroɋa miras qilip bərdi, ■ 8 jümlidin taoɋliq yurtni, Xəfəlaḫ oymanliqini, Arabaḫ tüzləngliqini, egizliktiki dawanlarni, qəllükni wə jənubtiki Nəgəw zeminini, Ḫittiylar, Amoriylar, Qanaaniylar, Pərizziylər, Ḫiwiylar wə Yəbusiylarning zeminlirini bəlüp bərdi: —
9 Ularning padixaḫlirining biri Yerihoning padixaḫi, biri Bəyt-Əlning yenidiki Ayining padixaḫi, 10 biri Yerusalemning padixaḫi, biri Ḫebronning padixaḫi, 11 biri Yarmutning padixaḫi, biri Laqixning padixaḫi, 12 biri Əglonning padixaḫi, biri Gəzərning padixaḫi, 13 biri Dəbirning padixaḫi, biri Gədərning padixaḫi, 14 biri Hormaḫning padixaḫi, biri Aradning padixaḫi, 15 biri Libnaḫning padixaḫi, biri Adullamning padixaḫi, 16 biri Makkədaḫning padixaḫi, biri Bəyt-Əlning padixaḫi, 17 biri Tappuaḫning padixaḫi, biri Ḫəfərning padixaḫi, 18 biri Afəkning padixaḫi, biri Laxaronning padixaḫi, 19 biri Madonning padixaḫi, biri Ḫazorning padixaḫi, 20 biri Ximron-Məronning padixaḫi, biri Aqsafning padixaḫi, 21 biri Taanaqning padixaḫi, biri Məgiddoning padixaḫi, 22 biri Kədəxning padixaḫi, biri Karməlning yenidiki Yokneamning padixaḫi, 23 biri Dor egizlikidiki Dorning padixaḫi, biri Goyimning padixaḫi, □ 24 biri Tirzaḫning padixaḫi bolup, jəmiy ottuz bir padixaḫ idi.

13

Pərwərdigarning yənə Yəxuaoɋa səz qilixi

1 Əmma Yəxua yaxinip, yexi heli bir yərgə berip qaloɋanidi. Pərwərdigar uningoɋa mundaq dedi: — «Sən əmdi qerip qalding, yexingmu qongiyip qaldi, lekin yənə

□ **12:1** **«Izaḫat»** — muxu bablardiki məzmunlarni obdanraq qüxinix üqün munasiwətlik həritilərni kərüng.
□ **12:3** **«Kinnərot dengizi»** — yaki «Galiliyə dengizi». **«Xorluq dengiz»** — ḫazir «Ölük Dengiz» dəp atilidu.
■ **12:4** Qan. 1:4 ■ **12:6** Qəl. 21:24; 32:33 ■ **12:7** Yə. 10:40 □ **12:23** **«Dor egizlikidiki Dorning padixaḫi»** — yaki «Nafat-Dordiki dorning padixaḫi».

igilinixi kerək bolоған nurоған zemin bar. 2 Bu zeminlar bolsa munular: — Filistiylərning wə Gəxuriylarning barliқ yurtliri, 3-4 yəni Misirning xərқ təripidiki Xiһor dəryasidin tartip, ximal təripidiki Əkron xəһirining qegraliriоғiqə sozulоған yərlər (xu yurt Қanaaniylarning zemini һesablinatti), jümlidin Gaza, Axdod, Axkelon, Gat wə Əkrondiki bəx Filistiy əmir baxқuridiоған yurtlar bilən Awwiylarning jənub tərəptiki yurtliri; Zidoniylarоға təwə bolоған Məaraһdin tartip Afək bilən Amoriylarning qegrasiоғiqə bolоған Қanaaniylarning barliқ zemini; □ 5 Gəbaliylarning zemini wə barliқ Liwan zemini, yəni kün qiқix tərəptiki Һərmon teоғining etikidiki Baal-gadtin tartip, Hamat rayoniоға kirix eоғiziоғiqə bolоған zeminlar; □ 6 Liwandin tartip Misrəpot-Mayimоғiqə sozulоған taоғliқta barliқ olturuwatқanlarning, yəni Zidoniylarning zemini қatarliқlardin ibarəttur. Bu zemindiki həlқning һəmmisini Mən Israil aldidin қooғliwetimən. Xunga sən qoқum Mening sanga buyruоғinim boyiqə buni qək taxlap Israilliқlarоға miras қilip təқsim қilip berixing kerək. 7 Sən əmdi bu zeminlarni toққuz қəbilə bilən Manassəһning yerim қəbilisigə miras қilip bəlgin».

□ **13:3-4 «Məaraһdin»** —yaki «Araһdin». □ **13:5 «Hamat rayoniоға kirix eоғiziоғiqə...»** — yaki «Libo-Hamatқiqə...».

Qanaan (Pələstin)
(Yəxua pəyqəmbər zeminni təqsim qilqandin keyin)

Qanaan zeminining təqsim qilinixi

Iordan dəryasining xərq təripidiki miras zeminlar

8 Rubənlər bilən Gadlar bolsa, *Manassəḫning yerim ḳəbilisi* bilən birliktə Iordan
dəryasining u ḳeti, yəni xərḳ təripidə Musaning ularoɣa bərgən mirasioɣa igə
boldi; buni Pərwərdigarning ḳuli boloɣan Musa ularoɣa miras ḳilip bərgənidi: —
□ 9 Ularning zeminliri Arnon jiloɣisining boyidiki Aroərdin tartip, jümlidin jiloɣining
otturisidiki xəḫər wə Dibonoɣiqə sozuloɣan Mədəba tüzləngliki, 10 Ḫəxbonda səltənət
ḳiloɣan, Amoriylarning padixaḫi Siḫonning Ammoniylarning qegrisioɣiqə boloɣan
ḫəmmə xəḫərliri; 11 Gilead bilən Gəxuriylar wə Maakatiylarning qət yurtliri, Ḫərmon
teoɣining ḫəmmisi wə Salkaḫoɣiqə sozuloɣan barliḳ Baxan zemini; 12 *gigantlar boloɣan*
Rəfayiylarning ḳalduḳ nəslidin boloɣan Axtarot bilən Ədrəydə səltənət ḳiloɣan
Ogning Baxandiki pütkül padixaḫliḳ zeminidin ibarət idi; muxu zemindikilərni
Musa məoɣlup ḳilip, zeminlirioɣa igə boldi. □ 13 Lekin Israillar Gəxuriylar bilən
Maakatiylarni əz yurtliridin ḳooɣliwətmidi; xunga Gəxuriylar bilən Maakatiylar
bügüngiqə Israil arisida turmaḳta.

14 Lekin *Musa* Lawiy ḳəbilisigə ḫeq miras zeminni bərmigən; Israilning Hudasi
Pərwərdigar ularoɣa eytḳinidək, Pərwərdigaroɣa atap otta sunuloɣan ḳurbanliḳlar
ularning mirasidur.□
15 Musa Rubənlər ḳəbilisigə, jəmət-aililiri boyiqə yurtlarni miras ḳilip bərdi.
16 Ularning zemini bolsa Arnon jiloɣisining yenidiki Aroərdin tartip, jiloɣining
otturisidiki xəḫər wə Mədəbaning yenidiki pütkül tüzləngliḳ, 17 Ḫəxbon wə
uningoɣa ḳaraxliḳ tüzləngliktiki ḫəmmə xəḫərlər, Dibon, Bamot-Baal, Bəyt-Baal-
Meon, 18 Yaḫaz, Kədəmot, Məfaat, □ 19 Kiriatayim, Sibmaḫ, wə «Jiloɣa teoɣi»diki
Zərət-Xaḫar, 20 Bəyt-Peor, Pisgaḫ teoɣidiki dawanlar, Bəyt-Yəximot, 21 tüzləngliktiki
barliḳ xəḫərlər wə Ḫəxbonda səltənət ḳiloɣan, Amoriylarning padixaḫi boloɣan
Siḫonning pütkül səltənitining zeminini əz iqigə aldi. Bu padixaḫ wə uning bilən
xu yurtta olturuxluḳ, *Siḫonoɣa* beḳinoɣan sərdarlar Əwi, Rəkəm, Zur, Hur wə
Rəba ḳatarliḳ Midiyan əmirliri bolsa Musa təripidin əltürülgənidi. 22 Xu waḳitta
Israillar əltürgənlər iqidə Beorning ooɣli palqi Balaammu bar idi; unimu ular ḳiliqlap
əltürgənidi.■
23 Rubənlərning zeminining qegrasi Iordan dəryasining əzi idi. Rubənlərning jəmət-
aililiri boyiqə ularoɣa bəlüngən mirasi mana bu xəḫərlər bilən kənt-ḳixlaḳliri idi.□ ■

24 Musa yənə Gad ḳəbilisigə, yəni Gadlarning jəmət-aililiri boyiqə ularoɣa miras
bəlup bərgənidi. 25 Ularning zeminliri bolsa Yaazər bilən Gileadning barliḳ xəḫərliri,
Ammoniylarning zeminining yerimi taki Rabbaḫ aldidiki Aroərgiqə, 26 Ḫəxbondin
tartip Ramat-Mizpəḫ wə Bətonimoɣiqə, Maḫanayimdin tartip Dəbirning qegrisioɣiqə,
27 jiloɣioɣa jaylaxḳan Bəyt-Ḫaram, Bəyt-Nimraḫ, Sukkot wə Zafonlar, Ḫəxbonning
padixaḫi Siḫonning səltənitining Iordan dəryasining xərḳiy ḳetidiki ḳaloɣan ḳismi,
dəryani yaḳilap Kinnərət Dengizining u bexioɣiqə idi.
28 Gadlarning jəmət-aililiri boyiqə ularoɣa bəlüngən mirasi mana bu xəḫərlər bilən
kənt-ḳixlaḳliri idi.
29 Musa Manassəḫning yerim ḳəbilisigimu miras bərgənidi; Manassəḫning yerim
ḳəbilisigə jəmət-aililiri boyiqə bu miras bəlup berilgənidi: — 30 zeminliri

---

□ **13:8 «Rubənlər bilən Gadlar bolsa, Manassəḫning yerim ḳəbilisi bilən birliktə...»** — ibraniy tilida «Rubənlər bilən Gadlar bolsa, uning bilən birliktə...». □ **13:12 «Rəfayiylar»** — gigantlar idi. Ular tooɣruluḳ «Ḳan.» 2:10-11, 20, 3:11ni kərüng. □ **13:14 «... Musa Lawiy ḳəbilisigə ḫeq miras zeminni bərmigən»** — ibraniy tilida «... u Lawiy ḳəbilisigə ḫeq miras zeminni bərmigən». □ **13:18 «Yaḫaz»** — yaki «Yaḫazaḫ». ■ **13:22** Qəl. 31:8 □ **13:23 «Rubənlərning zeminining qegrasi Iordan dəryasining əzi idi»** — ibraniy tilida «Rubənlərning zeminining qegrasi Iordan dəryasining əzi wə uning qegrisi idi». ■ **13:23** Qəl. 34:14, 15

Maḫanayimdin tartip, pütkül Baxan zemini, Baxanning padixaḫi Ogning pütkül səltənitining zemini wə Yairning barliḳ yeza-kəntliri (bu yeza-kəntlər Baxanning özigə jaylaxḳan bolup, jəmiy atmix idi), ■ 31 Gileadning yerimi bilən Baxan padixaḫi Ogning səltənitidiki Axtarot wə Ədrəy xəḫərliri Manassəḫning oƣli Makirning əwladiƣa təwə ḳilinƣan bolup, Makirlarning yerim ḳismiƣa jəmət-aililiri boyiqə miras ḳilip bəlup berilgənidi.
32 Musa Iordan dəryasining xərḳ ḳetida, Yerihoning udulida, Moabning tüzlənglikliridə bolƣan waḳtida bəlüp bərgən miraslar mana bu zeminlar idi.□
33 Lekin Musa Lawiy ḳəbilisigə ḫeq miras zeminni təḳdim ḳilmidi; Israilning Hudasi Pərwərdigar ularƣa eytḳinidək, U Özi ularning mirasidur.■

14

Yəḫudaƣa təḳdim ḳilinƣan zeminlar

1 Israillarning Ḳanaan zeminidin alƣan mirasliri təwəndikidək; Əliazar kaḫin bilən Nunning oƣli Yəxua wə Israil ḳəbililiridiki jəmət-ailə baxliḳliri muxu miraslarni ularƣa bəlüp bərgən. ■ 2 Pərwərdigar Musaning wasitisi bilən toḳḳuz yerim ḳəbilə tooƣrisida buyruƣinidək, ularning ḫərbirining ülüxi qək taxlax bilən bəlüp berildi.
■ 3 Qünki ḳalƣan ikki ḳəbilə bilən Manassəḫning yerim ḳəbilisining mirasini bolsa Musa Iordan dəryasining u təripidə ularƣa təḳsim ḳilƣanidi; lekin u Lawiylarƣa ularning arisida ḫeq miras bərmigənidi 4 (Yüsüpning əwladliri Manassəḫ wə Əfraim degən ikki ḳəbiligə bəlüngənidi. Lawiylarƣa bolsa, turuxḳa bolidiƣan xəḫərlər bekitilip, xundaḳla xu xəḫərlərgə təwə yaylaḳlardin qarpaylirini baḳidiƣan wə mal-mülüklirini orunlaxturidiƣan yərlərdin baxḳa ularƣa ḫeq ülüxlərni bərmigənidi).
5 Pərwərdigar Musaƣa ḳandaḳ buyruƣan bolsa, Israillar xundaḳ ḳilip zeminni bəlüxüwaldi.

Kaləbkə təḳdim ḳilinƣan zemin

6 Yəḫudalar Gilgalƣa, Yəxuaning ḳexiƣa kəldi, Kənizziy Yəfunnəḫning oƣli Kaləb Yəxuaƣa mundaḳ dedi: — «Pərwərdigar Öz adimi bolƣan Musaƣa mən bilən sening tooƣrangda Ḳadəx-Barneada nemə degənlikini bilisənƣu; ■ 7 Pərwərdigarning adimi Musa meni Ḳadəx-Barneadin zeminni qarlap kelixkə əwətkəndə, mən ḳiriḳ yaxta idim; qin *etiḳadliḳ* kənglüm bilən uningƣa həwər yətküzgənidim. □ 8 Əmma mən bilən qiḳḳan ḳerindaxlirim həlḳning kənglini su ḳiliwətkənidi. Lekin mən bolsam pütün ḳəlbim bilən Pərwərdigar Hudayimƣa əgəxtim. ■ 9 U küni Musa ḳəsəm ḳilip: — «Sən pütün ḳəlbing bilən Pərwərdigar Hudayingƣa əgəxkining üqün, sening putung dəssigən zemin jəzmən əbədgiqə sening bilən nəslingning mirasi bolidu» — degənidi. 10 — Mana Israil qəldə sərgərdan bolup yürgəndə, Pərwərdigar Musaƣa xu səzlərni degən künidin keyinki ḳiriḳ bəx yil iqidə Özi eytḳinidək meni tirik saḳlidi. Mana mən bügün səksən bəx yaxḳa kirdim. 11 Mən muxu kündimu Musa meni qarlaxḳa əwətkən kündikidək küqlükmən, məyli jəng ḳilix bolsun yaki bir yərgə berip-kelix bolsun, mening yənila baldurḳidək küq-dərmanim bardur. □ ■

■ **13:30** Qəl. 32:14; Ḳan. 3:4, 14 □ **13:32** **«Musa Iordan dəryasining xərḳ ḳetida, Yerihoning udulida, Moabning tüzlənglikliridə bolƣan waḳtida…»** — «Qəl.» 22-babni kərüng. ■ **13:33** Qəl. 18:20; Ḳan. 10:9; 18:2 ■ **14:1** Qəl. 34:17 ■ **14:2** Qəl. 26:55 ■ **14:6** Qəl. 14:24; Ḳan. 1:36 □ **14:7** **«qin etiḳadliḳ kənglüm bilən»** — ibraniy tilida «pütün kənglüm bilən» dəp ipadilinidu. Qarlioquƣilardin pəḳət Kaləb bilən Yəxuala zemin tooƣruluḳ adəmning iman-etiḳadini rioƣbətləndüridiƣan həwərlərni yətküzgənidi («Qəl.» 13-14-bab). ■ **14:8** Qəl. 14:24 □ **14:11** **«…bir yərgə berip-kelix bolsun…»** — ibraniy tilida «qiḳix-kirix bolsun...» bilən ipadilinidu. ■ **14:11** Qəl. 27:17; Ḳan. 31:2

12 Əmdi Pərwərdigar xu künidə wədə kilоqan bu taoqlik yurtni manga miras kilip
bərgin; qünki u küni sənmu u yərdə Anakiylar turidioqanlikini, xundakla qong
ҳəm mustəҳkəm xəҳərlər barlikini anglidingoqu. Lekin Pərwərdigar mən bilən billə
bolsila, Pərwərdigar eytkinidək mən ularni koqliwetimən».□
13 Buni anglap Yəxua Yəfunnəҳning ooqli Kaləbkə bəht-bərikət tiləp, Ҳebronni
uningoqa miras kilip bərdi. 14 Xunga Ҳebron taki bügüngiqə Kənizziy Yəfunnəҳning
ooqli Kaləbning mirasi bolup turmakta; qünki u pütün kəlbi bilən Israilning Hudasi
Pərwərdigaroqa əgəxkən 15 (ilgiri Ҳebron bolsa Kiriat-Arba dəp atilatti. Arba degən
adəm Anakiylar arisida əng dangki qikkan adəm idi). Xundak kilip zemin jəngdin
aram tapti.□

15

Yəҳudalaroqa təkdim kilinoqan zeminning qegrasi wə xəҳərliri

1 Yəҳudalar kəbilisining mirasi bolsa jəmət-aililiri boyiqə qək taxlinip erixkən zemin
bolup, jənubiy tərəpning uqi Edomning qegrisioqa wə Zin qəligə tutaxti; 2 jənubiy
qegrisi «Xor dengizi»ning ayioqidin, yəni jənubiy tərəpkə qokqiyip qikkan koltuktin
baxlinip, □ ■ 3 «Serik Exək dawini»ning jənub təripidin ətüp, Zinoqa tutaxti; andin
Kadəx-Barneaning jənubini yakilap Ҳəzronoqa ətüp, Addaroqa berip, Karkaaҳka
burulup, □ 4 Azmonoqa ətüp Misir ekini bilən qikip, uqi dengizoqa takixatti. Bu
ularning jənubiy qegrisi idi.□
5 Xərkiy qegrisi bolsa Xor dengizidin Iordan dəryasining dengizoqa kuyulidioqan
eoqizioqiqə idi; ximaliy qegrisi bolsa dengizning Iordan dəryasining dengizoqa
kuyulidioqan eoqizidin baxlinip, 6 andin Bəyt-Ҳoglaҳoqa berip, Bəyt-Arabaҳning
ximalidin ətüp, Rubənning ooqli Boҳanning texining kexioqiqə idi; 7 andin qegra
Akor jiloqisidin Dəbirgə karap ətüp, u yərdin ximal təripigə burulup, jiloqining
jənub təripidiki Adummimoqa qikidioqan dawanning udulidiki Gilgaloqa yetip berip,
andin Ən-Xəməx suliridin ətüp, Ən-Rogəl bulikioqa tutixatti; 8 u yərdin «Bən-
Ҳinnomning jiloqisi»oqa qikip, Yəbusiylar egizlikidin, yəni Yerusalemning jənub
təripidiki dawandin ətüp, andin Ҳinnom jiloqisining aldioqa, yəni oqərb tərəpkə,
Rəfayiylarning jiloqisining ximaliy bexidiki taoqning qokkisioqa qikti; □ 9 qegra
bu taoqning qokkisidin Nəftoaҳ süyining bulikioqa berip, andin Əfron teoqidiki
xəҳərlirining yeni bilən qikip, u yərdin Baalaҳ (yəni Kiriat-Yearim)oqa yetip berip,
10 andin Baalaҳtin ətüp, oqərb təripigə kayrilip Seir teoqioqa berip, Yearim teoqi
(yəni Kesalon)ning ximaliy baoqridin ətüp, Bəyt-Xəməxkə qüxüp, Timnaҳtin ətti;
11 andin ximaloqa karap Əkronning dawini bilən qikip Xikronoqa ətüp, Baalaҳ
teoqining yenioqa tutixip, Yabnəəlgə yetip, andin uqi dengizoqa takaxkanidi. 12 Oqərb
təripidiki qegrisi bolsa dengiz boyliri idi. Yəҳudalarning jəmət-aililiri boyiqə ularoqa
tohtitiloqan tət təripidiki qegra mana xu idi.■
13 Yəfunnəҳning ooqli Kaləbgə bolsa, Pərwərdigarning Yəxuaoqa bərgən əmri boyiqə,
uningoqa Yəҳudalarning arisida bir ülüx, yəni Anakning atisi Arbaning xəҳiri boloqan
Ҳebron ata kilindi. ■ 14 Kaləb xu yərdin Xexay, Aҳiman wə Talmay degən
üq Anakiyni koqliwətti; ular üqi Anakning əwladi idi. ■ 15 Andin xu yərdin

□ **14:12 «Anakiylar»** — gigantlardin boloqan bir kəbilə. □ **14:15 «Kiriat-Arba»** — «Arbaning yeza-kəntliri» degən mənidə. □ **15:2 «Xor dengizi»** — yənə «Ölük Dengiz» dəpmu atilidu. ■ **15:2** Qəl. 34:4 □ **15:3 «Serik Exək dawini»** — ibraniy tilida «Akrabbim dawini», bəzidə xundak atilidu. □ **15:4 «uqi dengizoqa takixatti»** — bu dengiz «Ottura Dengiz»dur. **«ularning jənubiy qegrisi»** — ibraniy tilida «silərning jənubiy qegranglar». □ **15:8 «Bən-Ҳinnom»** — «Ҳinnomning ooqli» degən mənidə. ■ **15:12** Qəl. 34:6 ■ **15:13** Yə. 14:15; Ҳak. 1:20 ■ **15:14** Ҳak. 1:10

qikip, Dəbirdə turuwatkanlarogа hujum kildi (ilgiri Dəbirning nami Kiriat-Səfər idi).
16 Kaləb: — Kimki Kiriat-Səfərgə hujum kilip uni alsa, uningogа kizim Aksahni
hotunlukka berimən, degənidi.
17 Kaləbning ukisi Kenazning oogli Otniyəl uni ixogal kildi, Kaləb uningoga kizi
Aksahni hotunlukka bərdi. 18 Xundak boldiki, kiz yatlik bolup uning kexiogа barar
qaogda, erini atisidin bir parqə yər soraxka ündidi. Aksah exəktin qüxüxigə Kaləb
uningdin: — Sening nemə təliping bar? — dəp soridi.□
19 U jawab berip: — Meni alahidə bir bərikətligəysən; sən manga Nəgəwdin *kaogjirak*
yər bərgənikənsən, manga birnəqqə bulaknimu bərgəysən, — dedi. Xuni dewidi,
Kaləb uningoga üstün bulaklar bilən astin bulaklarni bərdi.□

20 Təwəndikilər Yəhuda kəbilisigə ularning jəmət-aililiri boyiqə təgkən miras
ülüxlərdur: —
21 Yəhuda kəbilisining əng jənubiogа jaylaxkan, Edom qegrisi tərəptiki xəhərlər:
— Kabzəəl, Edər, Yagur, 22 Kinah, Dimonah, Adadah, 23 Kədəx, Hazor, Yitnan,
24 Zif, Tələm, Bealot, 25 Hazor-hadattah, Keriot-Həzron (yəni Hazor), 26 Amam,
Sema, Moladah, 27 Hazar-Gaddah, Həxmon, Bəyt-Pələt, 28 Hazar-Xual, Bəər-Xeba,
Biziotiya, 29 Baalah, Ijim, Ezəm, 30 Əltolad, Kesil, Hormah, 31 Ziklag, Madmannah,
Sansannah, 32 Libaot, Xilhim, Ayin wə Rimmon katarlikлar jəmiy yigirmə tokkuz
xəhər wə ularogа karaxlik kənt-kixlaklar idi.□
33 Xəfəlah oymanlikidiki xəhərlər bolsa Əxtaol, Zoreah, Axnah, 34 Zanoah, Ən-
Gannim, Tappuah, Ənam,
35 Yarmut, Adullam, Sokoh, Azikah, 36 Xaarayim, Aditaim, Gədərah wə Gədərotaim
bolup, jəmiy on tət xəhər wə ularogа karaxlik kənt-kixlaklar idi. 37 Bulardin baxka
yənə Zinan, Hadaxah, Migdal-Gad, 38 Dilean, Mizpah, Yoktəəl, □ 39 Lakix, Bozkat,
Əglon, 40 Kabbon, Lahmas, Kitlix, □ 41 Gədərot, Bəyt-Dagon, Naamah wə Makkədah
bolup, jəmiy on altə xəhər wə ularogа karaxlik kənt-kixlaklar idi.
42 Buningdin baxka yənə Libnah, Etər, Axan, 43 Yəftah, Axnah, Nəzib, 44 Keilah, Akzib
wə Marəxah bolup, jəmiy tokkuz xəhər wə yənə ularogа karaxlik kənt-kixlaklarmu
bar idi; 45 yənə Əkron bilən uningogа karaxlik yeza-kəntlər, 46 xundakla Əkronning
ogərb təripidin tartip Axdodning yenidiki həmmə xəhərlər bilən ularning kənt-
kixlakliri koxulup, 47 Axdod wə uningogа karaxlik yezilar wə kənt-kixlaklar, Gaza
xəhiri wə xundakla Misir ekinioqiqə wə Uluog Dengizning kirogikioqiqə, uningogа
karaxlik yezilar wə kənt-kixlaklar bar idi.
48 Taoqlik rayondiki xəhərlər: — Xamir, Yattir, Sokoh, 49 Dannah, Kiriat-Sannah (yəni
Dəbir), □ 50 Anab, Əxtəmoh, Anim, □ 51 Goxən, Holon wə Giloh bolup, jəmiy on bir
xəhər wə ularogа karaxlik kənt-kixlaklar idi.
52 Buningdin baxka yənə Arab, Dumah, Exan, 53 Yanim, Bəyt-Tappuah, Afikah,
54 Humtah, Kiriat-Arba (yəni Hebron) wə Zior bolup, jəmiy tokkuz xəhər wə ularogа
karaxlik kənt-kixlaklar bar idi.

□ **15:18 «Aksah exəktin qüxüxigə Kaləb uningdin … soridi»** — bu ix səl sirlik tuyulidu. Nemixka Otniyəlning əzi bu tələpni koymaydu? 18-ayətkə karioqanda, pursət kəlkəndə, Aksah əzi dadisioqa 19-ayəttiki tələpni koyidu. □ **15:19 «sən manga Nəgəwdin kaogjirak yər bərgənikənsən…»** — ibraniy tilida pəkət «sən manga Nəgəwdin yərni bərgənikənsən…» deyilidu. Əməliyəttə Dəbir degən xəhər Nəgəwdə əməs (Nəgəw Yəhudaning jənubiy təripidiki qəllük idi), bəlki taoqlik rayonda idi. Lekin ətrapida su az boloqaqka, Aksah xu yərni «Nəgəwdək (demək, kaogjirak) bir yər» dəp puritidu. □ **15:32 «… jəmiy yigirmə tokkuz xəhər wə ularogа karaxlik kənt-kixlaklar idi»** — tizimlanogan xəhərlər 29 əməs, bəlki 36 xəhər; tizimlanogan xəhərlərning namliri bəlkim «karaxlik kənt-kixlaklar»din birnəqqisini əz iqigə alsa kerək (məsilən, 23- wə 25-ayəttiki «Hazor»). □ **15:38 «Mizpah»** — yaki «Mizpəh». □ **15:40 «Lahmas»** — yaki «Lahmam». □ **15:49 «Kiriat-Sannah»** — yaki «Kiriat-Səfər». □ **15:50 «Əxtəmoh»** — yaki «Əxtəmoa».

55 Buningdin baxqa yənə Maon, Karməl, Zif, Yuttaḫ, 56 Yizrəəl, Yokdeam, Zanoaḫ,
57 Kayin, Gibeaḫ wə Timnaḫ bolup, jəmiy on xəḫər wə ularoŋa qaraxliq kənt-qixlaqlar
bar idi.
58 Buningdin baxqa yənə Ḫalḫul, Bəyt-Zur, Gədor, 59 Maarat, Bəyt-Anot wə Əltəkon
bolup, jəmiy altə xəḫər wə ularoŋa qaraxliq kənt-qixlaqlar bar idi.
60 Buningdin baxqa yənə Kiriat-Baal (yəni Kiriat-Yearim) wə Rabbaḫ degən ikki xəḫər
wə ularoŋa qaraxliq kənt-qixlaqlar bar idi.
61 Qəldiki xəḫərlər bolsa: — Bəyt-Arabaḫ, Middin, Səkakaḫ, 62 Nibxan, «Xor Xəḫiri»
wə Ən-Gədi, jəmiy altə xəḫər wə ularoŋa qaraxliq kənt-qixlaqlar idi.□
63 Lekin Yerusalemda olturuqluq Yəbusiylarni bolsa Yəḫudalar qooŋliwetəlmigən;
xunga ta bügüngiqə Yəbusiylar Yəḫudalar bilən Yerusalemda billə turmaqta.

16

Yüsüf qəbilisining mirasi — yəni Əfraim wə Manassəḫ qəbililirining mirasi

1 Yüsüpning əwladliriŋa qək taxlinip qiqqan miras zemin bolsa Yerihooŋa tutax
boloŋan Iordan dəryasidin tartip, Yerihoning xərq təripidiki kəllərgiqə boloŋan
yurtlar wə Yerihodin qiqip, qəldin ətüp Bəyt-Əlning taoŋliq rayoniŋa sozuloŋan
yurtlar idi. □ 2 Qegrisi Bəyt-Əldin tartip Luzoŋa, andin Arkiylarning qegrisidiki
Atarotqa yetip, 3 andin oŋərb təripigə berip, Yaflətiylərning qegrisiŋa tutixup, Astin
Bəyt-Ḫoronning qetigə qüxüp, Gəzərgə berip dengizda ahirlixatti. 4 Yüsüpning
əwladliri, yəni Manassəḫ bilən Əfraimlar erixkən miras ülüxi mana xu idi.
5 Əfraimlarning jəmət-ailiri boyiqə aloŋan zeminining qegrisi təwəndikidək: — miras
zeminning xərq tərəptiki qegrisi Atarot-Addardin tartip üstün Bəyt-Ḫoronoŋiqə yetip,
6 andin dengizoŋa berip ximaloŋa qarap Mikmitatqa qikti; andin yənə xərq təripidiki
Taanat-Xiloḫqa qayrilip, uningdin ətüp xərq tərəpkə qarap Yanoaḫqa, 7 Yanoaḫdin
qüxüp Atarot bilən Naaratqa yetip, Yerihooŋa tutixip Iordan dəryasiŋa qikti.
8 Qegra Tappuaḫdin oŋərb tərəpkə qikip Kanaḫ ekinioŋiqə berip, dengizoŋa yetip
ayaoŋlaxti. Əfraimning qəbilisigə, yəni ularning jəmət-aililirigə təgkən miras ülüxi
xu idi. 9 Buningdin baxqa Əfraimlar üqün Manassəḫning mirasining otturisida
birnəqqə xəḫərlər ayriloŋanidi; bu ayriloŋan xəḫərlərning ḫəmmisi qaraxliq kənt-
qixlaqliri bilən qoxuloŋanidi. 10 Əmma *Əfraimlar* Gəzərdə olturuxluq Qanaaniylarni
qooŋliwətmigənidi; xunga Qanaaniylar ta bügüngiqə Əfraimning arisida turup,
məhsus ḫaxarqi mədikarlar bolup turmaqta.

17

Manassəḫning mirasi

1 Manassəḫ Yüsüpning tunji ooŋli boloŋaqqa, uning qəbilisigimu qək taxlinip
miras berilgən. Manassəḫning tunji ooŋli Makirning *əwladliri* (Makir Gileadning
atisi idi) batur palwan boloŋaqqa, ularoŋa Gilead bilən Baxan miras qilip berildi.
□ ■ 2 Manassəḫning qaloŋan əwladlirimu, jümlidin Abiezərlər, Ḫələklər, Asriəllər,
Xəkəmlər, Ḫəfərlər bilən Xemidalar əz jəmət-aililiri boyiqə miras ülüxini aldi. Bular
bolsa Yüsüpning ooŋli Manassəḫning ər jəmət aililiri idi.

□ **15:62 «Xor Xəḫiri» —** yaki «Ir-Ḫamməlaḫ». □ **16:1 «xərq təripidiki kəllərgiqə» —** yaki «xərq təripidiki bulaqlaroŋiqə». □ **17:1 «...ularoŋa Gilead bilən Baxan miras qilip berildi» —** ibraniy tilida «...uningoŋa Gilead bilən Baxan miras qilip berildi». Muqəddəs Kitabda pütün bir jəmət bəzidə pəqət atisining ismi bilən atilip bir adəmdək kərsitilidu. ■ **17:1** Yar. 46:20

3 Əmdi Manassəḫning qəwrisi, Makirning əwrisi, Gileadning nəwrisi, Ḥəfərning oƣli
Zəlofiḫadning oƣul pərzəntliri yoḳ bolup, pəḳət ḳizlirila bar idi. Uning ḳizlirining
isimliri Maḫlaḥ, Noaḥ, Ḥoglaḥ, Milkaḥ wə Tirzaḥ idi. ■ 4 Ular kaḫin Əliazar
bilən Nunning oƣli Yəxua wə əmirlərning ḳexiƣa berip ularƣa: — Pərwərdigar
Musaƣa biz tooƣruluḳ ḳerindaxlirimiz ḳatarida miras berixkə əmr ḳiloƣanidi, dedi.
Xuni dewidi, *Yəxua* Pərwərdigarning əmri boyiqə ularning atisining ḳerindaxliri
ḳatarida ularƣa miras bərdi. ■ 5 Buning bilən Iordan dəryasining u təripidiki
Gilead bilən Baxan zeminliridin baxḳa, Manassəḫkə yənə on ülüx yər berildi. 6 Qünki
Manassəḫning ḳizliri uning oƣullirining ḳatarida miraskə igə boloƣanidi; Gilead
zemini Manassəḫning ḳaloƣan əwladliriƣa təgkənidi.□
7 Manassəḫning zeminining qegrisi bolsa Axirdin tartip Xəkəmning utturidiki
Mikmitatḳa berip, andin jənub təripigə ḳayrilip, Ən-Tappuaḫda turoƣuqilarning
jayioƣiqə tutixatti. □ 8 Qünki Tappuaḫning zemini bolsa Manassəḫgə təgkənidi;
lekin Manassəḫning qegrisidiki Tappuaḥ xəḫiri Əfraimoƣa təwə idi. 9 Qegrisi u
yərdin Kanaḥ eḳinioƣa qüxüp, jiloƣining jənub təripi bilən qikti. U yərdiki xəḫərlər
bolsa Manassəḫning xəḫərlirining arisida bolsimu, Əfraimoƣa təgdi. Manassəḫning
qegrisi jiloƣining ximal təripi bilən berip dengizoƣa yetip ahirlixatti. 10 Jiloƣining
jənub təripidiki zemin Əfraimoƣa, ximal təripidiki zemin Manassəḫkə təwə idi; oƣərb
təripining qegrisi dengiz idi. Ularning zemini ximal təripidə Axirning ülüxigiqə yetip,
xərḳ təripi Issakarning ülüxigə tutaxḳanidi.
11 Manassəḫkimu Issakar bilən Axirning ülüxliri iqidin Bəyt-Xean wə uningoƣa
ḳaraxliḳ kəntlər, Ibleam bilən uningoƣa ḳaraxliḳ kəntlər, Dor aḫalisi bilən Doroƣa
ḳaraxliḳ kəntlər, Ən-Dor aḫalisi bilən Ən-Doroƣa ḳaraxliḳ kəntlər, Taanaḳ aḫalisi
bilən Taanaḳḳa ḳaraxliḳ kəntlər wə Megiddo aḫalisi bilən Megiddooƣa ḳaraxliḳ
kəntlər, yəni «Üq Egizlik» degən yurt təgdi. □ 12 Lekin Manassəḫ bu xəḫərdikilərni
ḳooƣliwitəlmidi; Ḳanaaniylar xu yurtlarda turuwerixkə niyət baoƣliƣanidi. ■
13 Israillar baroƣanseri küqəygəqkə Ḳanaaniylarni əzlirigə ḫaxarqi ḳilip beḳindurdi,
lekin ularni əz yərliridin mutləḳ ḳooƣliwetəlmidi.

14 Yüsüplər bolsa Yəxuaƣa: — Bizlər Pərwərdigar ḫaziroƣiqə xundaḳ bərikətləp
kəlgən, qong bir həlḳ tursaḳ, sən nemixḳa qək taxlax bilən bizgə pəḳət bir ülüx
miras, bir parqə yərla bərding? — dedi.
15 Yəxua ularƣa jawab berip: — Əgər silər qong bir həlḳ bolsanglar, Əfraimning
taoƣliḳ yurti silərgə tar kəlgən bolsa, ormanoƣa berip u yərdiki Pərizziylər bilən *gigant*
Rəfayiylar yurtida dərəhlərni kesip, əzünglar üqün bir jayni qiḳiriwelinglar, dedi.

16 Lekin Yüsüplər: — Taoƣliḳ yurt bizgə yətməydu; xuning bilən bir waḳitta
jiloƣida turuwatḳanlar, məyli Bəyt-Xeanda wə uningoƣa ḳaraxliḳ kəntlərdə bolsun
yaki Yizrəəl jiloƣisida turuwatḳan Ḳanaaniylar bolsun, ḫəmmisining təmürdin jəng
ḫarwiliri bar ikən, dedi.
17 Xundaḳ dewidi, Yəxua Yüsüp jəməti boloƣan Əfraim bilən Manassəḫgə səz ḳilip: —
Silər dərwəḳə qong bir həlḳsilər wə zor küqünglar bardur; xunga silərgə pəḳət bir
ülüxla miras berilsə bolmaydu; 18 axu pütkül taoƣliḳ yurtmu silərgə berilidu; gərqə
u ormanliḳ bolsimu, silər uni kesip boxitisilər wə uning ətraplirioƣimu igə bolisilər;
Ḳanaaniylarning təmür jəng ḫarwiliri bar, xundaḳla küqlük bolsimu, silər ularni

■ **17:3** Qəl. 26:33; 27:1 ■ **17:4** Qəl. 27:7; 36:2 □ **17:6 «Manassəḫning ḳizliri uning oƣullirining ḳatarida…»** — muxu ayəttiki «Manassəḫning ḳizliri» wə «oƣulliri» degən səz uning ḳiz əwladliri wə oƣul əwladlirini kərsitidu. □ **17:7 «jənub təripi»** — muxu yərdə ibraniy tilida «ong təripi» degən səzlər bilən ipadilənggən. □ **17:11 «Bəyt-Xean»** — bəzigə «Bəyt-Xan» deyilidu. **««Üq Egizlik» degən yurt»** — baxḳa birnəqqə tərjimilirini uqrixi mumkin. ■ **17:12** Ḫak. 1:27

ḫəydəp qiḳiriwitələysilər, — dedi.□

18

Xiloḫda yiǫilix — ḳaloǫan yəttə ḳəbilining mirasi

1 Pütkül Israillar jamaiti Xiloḫḳa yiǫilip, u yərdə ibadət qediri tikti. Gərqə zemin
ularning aldida boysunduruloǫan bolsimu, □ 2 lekin Israillar arisida əz miras ülüxi
tehi təḳsim ḳilinmioǫan yəttə ḳəbilə ḳaloǫanidi. 3 Xunga Yəxua Israillaroǫa mundaḳ
dedi: — «Ata-bowiliringlarning Hudasi Pərwərdigar silərgə bərgən bu zeminni
ḳolunglaroǫa elixḳa susluḳ ḳilip ḳaqanoǫiqə kəynigə sürisilər? 4 Silər əzünglar üqün
ḫər ḳəbilidin üq adəmni tallanglar; mən ularni ḳozoǫilip bu pütkül zeminni aylinip
qiḳip, uni ḫərbir ḳəbilə əz miras ülüxigə muwapiḳ sizip-hatiriləxkə, andin ḳeximoǫa
yenip kelixkə əwətimən. 5 Ular zeminni yəttə ülüxkə bəlsun; lekin Yəḫuda ḳəbilisi
bolsa jənubtiki əz ülüx zeminida turiwərsun, Yüsüpning jəmətimu ximal tərəptiki
əz ülüx zeminida turiwərsun. 6 Silər zeminni yəttə ülüxkə bəlüp, pasilini hatiriləp
sizip yenimoǫa kelinglar; andin mən Pərwərdigar Hudayimizning aldida bu yərdə
silər üqün qək taxlaymən. 7 Əmma Lawiylarning bolsa, aranglarda ülüxi bolmaydu,
qünki Pərwərdigarning kaḫinliḳi ularning mirasidur. Gad bilən Rubən wə Manassəḫ
yerim ḳəbilisi bolsa Iordan dəryasining u ḳeti, xərḳ təripidə Pərwərdigarning ḳuli
boloǫan Musa ularoǫa miras ḳilip bərgən yərlərni alliḳaqan aloǫandur».
8 *Zeminni hatiriləxkə bekitkən* kixilər ḳozoǫilip yoloǫa qiḳḳanda, Yəxua ularoǫa ḳattiḳ
jekiləp: — Silər berip zeminni aylinip, uni sizip-hatiriləp mening ḳeximoǫa yenip
kelinglar; andin mən muxu yərdə, Xiloḫning əzidə Pərwərdigarning aldida silər
üqün qək taxlaymən, dedi.
9 Xundaḳ dewidi, bu adəmlər berip zeminni aylinip, uni sizip-hatiriləp, xəḫərlər
boyiqə yəttə ülüxkə bəlüp, hatirigə sizip, Xiloḫdiki qedirgaḫḳa, Yəxuaning ḳexioǫa
yenip kəldi.
10 Andin Yəxua Xiloḫda Pərwərdigarning aldida ular üqün qək taxlidi wə xu yərdə
ḳəbilə-jəməti boyiqə zeminni Israillaroǫa təḳsim ḳilip bərdi.

Binyaminning mirasi

11 Binyaminlar ḳəbilisigə jəmət-aililiri boyiqə qək tartildi; ular qək arḳiliḳ erixkən
zemin Yəḫudalar bilən Yüsüplərning zemini otturisidiki yurt boldi. 12 Ularning
ximaliy qegrisi Iordan dəryasidin baxlap, Yerihoning ximal təripidiki dawanni
yandap, oǫərb təripigə ḳarap taoǫliḳ yurtḳa qiḳip wə Bəyt-Awənning qəligə tutixatti;
■ 13 andin Luzoǫa qiḳip, luz, yəni Bəyt-Əlning jənub təripini yandap ətüp,
astin Bəyt-Ḫoronning jənubidiki taoǫḳa yeḳin Atarot-Addaroǫa qüxti; 14 qegra xu
yərdin ətüp oǫərbtin jənubḳa ḳayrilip, Bəyt-Ḫoronning jənubining udulidiki taoǫdin
Yəḫudalarning xəḫərliridin biri boloǫan Kiriat-Baal (yəni Kiriat-Yearim)oǫa tutaxti.
Bu oǫərb tərəpning qegrisi idi. 15 Jənub tərəpning qegrisi Kiriat-Yearimning qetidin
baxlap oǫərb təripigə mengip, Nəftoaḫtiki su mənbəsigə tutaxti; □ 16 qegra andin
Rəfayiylarning jiloǫisining ximal təripigə jaylaxḳan Bən-Ḫinnomning jiloǫisining
udulidiki taoǫning bexioǫa qüxüp, andin Ḫinnomning jiloǫisi bilən yənə qüxüp,
Yəbusiylarning egizlikining jənub təripi bilən mengip, andin Ən-Rogəl buliḳioǫa

□ **17:18 «uning ətrapliriǫimu igə bolisilər»** — demək, pəḳət taoǫliḳ rayonoǫa əməs, bəlki ətrapidiki wə otturisidiki jiloǫilarda turoǫan Ḳanaaniylarni ḫəydiwetip, xu yərlərgimu igə bolisilər. □ **18:1 «Xiloḫ»** — muḳəddəs qedir tunji tikləngən xəḫər idi. ■ **18:12** Yə. 7:2 □ **18:15 «Nəftoaḫtiki su mənbəsigə»** — ibraniy tilida «Nəftoaḫtiki sularning buliḳioǫa».

yətti; ■ 17 andin ximal təripigə ḳayrilip Ən-Xəməx bulikḳidin ətüp, Adullam
dawinining udulidiki Gəlilotḳa berip, Rubənning oơli Boḥanning texioơa qüxüp, ■
18 wə Arabaḥ tüzlənglikining ximal təripidiki egizliktin ətüp, Arabaḥ tüzlənglikigə
qüxti. 19 Andin qegra ximal təripigə qikḳip Bəyt-Ḥoglaḥning dawinioơa tutixip, Iordan
dəryasining jənubiy eoơizida, yəni Xor dengizining ximaliy ḳoltukḳida ahirlaxti.
Bu jənub tərəpning qegrisi idi. 20 Xərḳ qegrisi bolsa Iordan dəryasining əzi
idi. Bu Binyaminlarning ülüxi bolup, ularoơa jəmət-ailiri boyiqə tohtitiloơan miras
zeminining qegrisi xu idi.
21 Binyaminlar ḳəbilisigə jəmət-aililiri boyiqə təgkən xəḥərlər bolsa
təwəndikilərdur: — Yeriho, Bəyt-Ḥoglaḥ, Emək-Kəziz, 22 Bəyt-Arabaḥ, Zəmarayim,
Bəyt-Əl, 23 Awwim, Paraḥ, Ofraḥ, 24 Kəfar-Ḥaamonay, Ofni wə Geba bolup, jəmiy
on ikki xəḥər wə ularoơa ḳaraxlik kənt-ḳixlaḳlar idi; 25 Buningdin baxḳa Gibeon,
Ramaḥ, Bəərot, 26 Mizpaḥ, Kəfiraḥ, Mozaḥ, 27 Rəkəm, Irpəəl, Taralaḥ, 28 Zəlaḥ,
Ḥa-Ələf, Yəbusi (yəni Yerusalem), Gibeaḥ wə Kiriat bolup, jəmiy on tət xəḥər wə
uningoơa ḳaraxlik kənt-ḳixlaḳlarmu bar idi. Bu bolsa Binyaminlarning miras ülüxi
bolup, jəmət-aililiri boyiqə ularoơa berilgənidi.□

19

Ximeonning mirasi

1 Ikkinqi qək Ximeonoơa qikḳti, yəni Ximeonlar ḳəbilisigə jəmət-aililiri boyiqə tartildi;
ularning mirasi bolsa Yəḥudalarning miras ülüxining arisida idi. 2 Ularning erixkən
mirasi iqidə Bəər-Xeba, Xeba, Moladaḥ, 3 Ḥazar-Xual, Balaḥ, Ezəm, 4 Əltolad, Bitul,
Hormaḥ, 5 Ziklag, Bəyt-Markabot, Ḥazar-Susaḥ, 6 Bəyt-Libaot wə Xaruḥən bolup,
jəmiy on üq xəḥər wə ularoơa ḳaraxlik kənt-ḳixlaḳlar idi.
7 Buningdin baxḳa yənə Ayin, Rimmon, Etər, Axan bolup, jəmiy tət xəḥər wə
ularoơa ḳaraxlik kənt-ḳixlaḳlar 8 Ḥəmdə jənub tərəptiki Baalat-Bəər (yəni jənubdiki
Ramaḥ)oơiqə boloơan bu *tət* xəḥərning ətrapidiki ḥəmmə kənt-ḳixlaḳlarmu bar idi.
Bular Ximeonlar ḳəbilisining ülüxi bolup, jəmət-aililiri boyiqə erixkən mirasi idi.
9 Ximeonlarning miras ülüxi Yəḥudalarning ülüxining iqidin elip berildi; qunki
Yəḥudalarning miras ülüxi əzlirigə kəplük ḳiloơanidi, xunga Ximeonlarning miras
ülüxi ularning miras ülüxining iqidin berildi.

Zəbulunning mirasi

10 Üqinqi qək Zəbulunlar ḳəbilisigə jəmət-aililiri boyiqə tartildi; ularning miras
qegrisi Saridḳa baratti, 11 qegrisi oơərb tərəptə Marealaḥḳa berip Dabbəxətkə yetip
Yokneamning udulidiki ekḳinoơa tutixatti; 12 U Saridtin xərḳ təripigə ḳayrilip, kün
qikḳixḳa burulup Kislot-Tabor yurtioơa tutixip, Dabiratḳa ətüp, Yafiyaoơa bardi;
13 andin xu yərdin u xərḳ təripigə kün qikḳixḳa *yənə* burulup, Gat-Ḥəfər wə Ət-
Kazinoơa kelip Neaḥḳa sozuloơan Rimmon yurtioơa yetip bardi. 14 Andin u yərdin
ximal tərəpkə ḳayrilip, Ḥannatonoơa yetip berip, Yiftaḥ-Əlning jiloơisida ahirlaxti.
15 Ularning ülüxi yənə Kattat, Naḥalal, Ximron, Yidalaḥ wə Bəyt-Ləḥəmnimu orap,
jəmiy on ikki xəḥər wə ularoơa ḳaraxlik kənt-ḳixlaḳlarnimu əz iqigə alatti.
16 Bu bolsa, yəni bu xəḥərlər wə ularoơa ḳaraxlik kənt-ḳixlaḳlar Zəbulunlarning
miras ülüxi bolup, jəmət-aililiri boyiqə ularoơa berilgənidi.

■ **18:16** Yə. 15:7, 8 ■ **18:17** Yə. 15:6 □ **18:28** **«Ḥa-ələf»** — yaki pəḳət «Ələf» (menisi «ming»)

Issakarning mirasi

17 Tətinqi qək Issakarоɳa qikʈi, yəni Issakarlar ɋəbilisigə jəmət-aililiri boyiqə tartildi;
18 ularоɳa berilgən yurtlar Yizrəəlgiqə bolup, Kəsullot, Xunəm, 19 Ңafarayim, Xion,
Anaңarat, 20 Rabbit, Kixion, Ebəz, 21 Rəmət, Ən-Gannim, Ən-Ңaddaң wə Bəyt-
Pazzəzni өz iqigə aldi; 22 andin qegrisi Tabor, Xaңazimaң wə Bəyt-Xəməxkə yetip,
Iordan dəryasida ahirlaxti; ularning ülüxi jəmiy on altə xəңər wə ularоɳa ɋaraxliɋ
kənt-ɋixlaɋlar idi.
23 Bu bolsa, yəni bu xəңərlər wə ularоɳa ɋaraxliɋ kənt-ɋixlaɋlar Issakarlarning miras
ülüxi bolup, jəmət-aililiri boyiqə ularоɳa berilgənidi.

Axirning mirasi

24 Bəxinqi qək Axirlar ɋəbilisigə jəmət-aililiri boyiqə tartildi; 25 ularning zemini
Ңəlkat, Ңali, Bətən, Aɋsaf, 26 Allammələk, Amead wə Mixalni өz iqigə aldi; qegrisi
oɳərb tərəptə Karməl bilən Xiңor-Libnatɋa tutixip, 27 andin xərɋ tərəpkə ɋayrilip
Bəyt-Dagonоɳa berip, Zəbulun *zemini* bilən Yiftaң-Əl jiloɳisining ximal təripidin өtüp,
Bəyt-Emək bilən Neiəlgə yetip berip Kabulning ximal təripigə qikʈi; □ 28 Ebron,
Rəңob, Ңammon wə Kanaңni өz iqigə elip Qong Zidonоɳa yetip bardi. 29 andin qegrisi
Ramaң təripigə ɋayrilip, Tur degən mustəңkəm xəңirgə berip, Hosaңɋa ɋayrilip,
Aɋzib bilən Ңəbəlgə tutax bolоɳan dengizda ahirlaxti; □ 30 zemini Ummaң, Afək
wə Rəңobnimu өz iqigə aloɳan; jəmiy yigirmə ikki xəңər wə ularоɳa ɋaraxliɋ kənt-
ɋixlaɋlarni өz iqigə aloɳanidi.
31 Bu bolsa, yəni bu xəңərlər wə ularоɳa ɋaraxliɋ kənt-ɋixlaɋlar Axirlarning miras
ülüxi bolup, jəmət-aililiri boyiqə ularоɳa berilgənidi.

Naftalining mirasi

32 Altinqi qək Naftaliоɳa qikʈi, yəni Naftalilar ɋəbilisigə jəmət-aililiri boyiqə tartildi;
33 ularning qegrisi bolsa Ңələftin qikip, Zaanannimdiki dub dərihidin өtüp, Adami-
Nəkəb wə Yabnəəldin qikip, Lakkumоɳa yetip Iordan dəryasiоɳa berip ahirlaxti.
□ 34 Andin oɳərb tərəpkə ɋayrilip Aznot-Taborоɳa berip, xu yərdin Ңukkokɋa
qikip, jənubta Zəbulunning ülüx zeminiоɳa tutixip, ximalda Axirning ülüx zeminiоɳa
yetip, kün qikix təripidə Iordan dəryasining yenida, Yəңudaning ülüx zeminiоɳa
ulaxti. 35 Naftalining mustəңkəm xəңərliri Ziddim, Zər, Ңammat, Rakkat, Kinnərət,
36 Adamaң, Ramaң, Ңazor, 37 Kədəx, Ədrəy, Ən-Ңazor, 38 Yiron, Migdal-Əl, Ңorəm,
Bəyt-Anat wə Bəyt-Xəməxlər bolup, jəmiy on toɋquz xəңər wə ularоɳa ɋaraxliɋ kənt-
ɋixlaɋlar idi.
39 Bu bolsa, yəni bu xəңərlər wə ularоɳa ɋaraxliɋ kənt-ɋixlaɋlar Naftalilar
ɋəbilisining miras ülüxi bolup, jəmət-aililiri boyiqə ularоɳa berilgənidi.

Danning mirasi

40 Yəttinqi qək Danlarning ɋəbilisigə qikʈi; u ularning jəmət-aililiri boyiqə tartildi.
41 Ularning miras zemini bolsa Zoreaң, Əxtaol, Ir-Xəməx, 42 Xaalabbin, Ayjalon,
Yitlaң, 43 Elon, Timnataң, Əkron,□ 44 Əl-təkəң, Gibbeton, Baalat, 45 Yəңud, Bənə-
Barak, Gat-Rimmon, 46 Mə-Yarkon, Rakkon wə Yafoning udulidiki yurtni өz iqigə
aldi.

□ **19:27 «ximal təripi» —** ibraniy tilida «sol təripi» degən səzlər bilən ipadilinidu. □ **19:29 «Aɋzib bilən Ңəbəlgə tutax bolоɳan» —** yaki «Aɋzib yurtining yenida». □ **19:33 «Adami-Nəkəb» —** yaki «Adami, Nəkəb». □ **19:43 «Timnataң» —** yaki «Timnaң».

47 Lekin Danlarning zemini əz ḳolidin kətkən bolɳaqḳa, Danlar qiḳip Ləxəmgə ḥujum ḳilip uni ixɳal ḳildi; aḥalisini ḳiliqlap yoḳitip, u yərni əzining ḳilip makanlaxti; andin ular Ləxəmgə atisi Danning ismini ḳoyup, uni Dan dəp atidi.□
48 Mana bular, yəni bu xəḥərlər wə ularɳa ḳaraxliḳ kənt-ḳixlaḳlar Danlar ḳəbilisigə, ularning jəmət-aililiri boyiqə miras ḳilip berilgənidi.

Yəxua pəyɳəmbərning miras ülüxi

49 Bu təriḳidə *Israillar* zeminni qegra-qegra boyiqə bəlüp boldi; andin ular Nunning ooɳli Yəxuaɳa əz arisidin miras bəlüp bərdi. 50 Pərwərdigarning buyruḳi boyiqə Yəxua tiliginidək uningɳa Əfraim taoɳliḳ yurtidiki Timnat-Serah degən xəḥərni bərdi; buning bilən u xəḥərni ḳurup qiḳip, uningda turdi.
51 Mana bular Əliazar kaḥin bilən Nunning ooɳli Yəxua wə Israilning ḳəbilə-jəmətlirining kattabaxliri bir bolup Xiloḥda, jamaət qedirining dərwazisining aldida turup, Pərwərdigarning aldida qək taxlap bəlüp təḳsim ḳiloɳan miraslardur. Bu təriḳidə ular zeminning təḳsimatini tügətti.

20

Panaḫliḳ xəḫərlər

1 Pərwərdigar Yəxuaɳa səz ḳilip mundaḳ dedi: —
2 Sən Israillaroɳa mundaḳ degin: — «Əzüm Musaning wasitisi bilən silərgə buyruoɳandək, əzünglar üqün «panaḫliḳ xəḥərlər»ni tallap bekitinglar; ■ 3 bilməy, tasadipiyliḳtin adəm urup əltürüp ḳoyoɳan ḥərḳandaḳ kixi u xəḥərlərgə ḳeqip kətsun. Buning bilən bu xəḥərlər silərgə ḳan intiḳamini aloɳuqidin panaḫgaḥ bolidu. 4 *Adəmni xundaḳ əltürgən* kixi bu xəḥərlərning birigə ḳeqip berip, xəḥərning ḳowuḳioɳa kelip, xu yərdə xəḥərning aḳsaḳallirioɳa əz əḫwalini eytsun; ular uni əzigə ḳobul ḳilip xəḥərgə kirgüzüp, uning əzliri bilən billə turuxioɳa uningɳa jay bərsun.■
5 Əmdi ḳan ḳisasini aloɳuqi uni ḳooɳlap kəlsə, ular adəm əltürgən kixini ḳisaskarning ḳolioɳa tapxurup bərmisun; qünki xu kixining burundin əz ḳoxnisioɳa ḥeq əq-adawiti bolmioɳan, bəlki tasadipiy urup əltürüp ḳoyoɳan. 6 *Adəm əltürgən* kixi jamaət aldida sorak ḳilinoɳuqə xu xəḥərdə tursun; andin xu waḳittiki bax kaḥin əlüp kətkəndə, u xu xəḥərdin ayrilip, əz xəḥirigə, yəni ḳeqip qiḳḳan xəḥərdiki əyigə yenip kəlsun.
7 Xuning bilən ular Naftali taoɳliḳ yurtidiki Kədəxni, Əfraimning taoɳliḳ yurtidiki Xəkəmni wə Yəḥudaning taoɳliḳ yurtidiki Kiriat-Arba, yəni Ḥebronni, 8 Yerihoning xərḳ təripidiki, Iordan dəryasining u ḳetidiki Rubən ḳəbilisining zeminidin tüzlənglikning qəlidiki Bəzərni, Gad ḳəbilisining zeminidin Gileadtiki Ramotni wə Manassəḥ ḳəbilisining zeminidin Baxandiki Golanni tallap bekitti.■
9 Mana bu xəḥərlər barliḳ Israillar wə ularning arisida turuwatḳan musapirlar üqün panaḫgaḥ boluxḳa bekitilgən xəḥərlərdur; kimki bilməy, tasadipiliḳtin adəm əltürgən bolsa, uning jamaət aldida sorak ḳilinixidin burun, ḳan ḳisaskarning ḳolida əlməsliki üqün xu xəḥərlərgə ḳeqip ketixkə bu xəḥərlər bekitilgən.

□ **19:47 «Lekin Danlarning zemini əz ḳolidin kətkən bolɳaqḳa, Danlar qiḳip…»** — baxḳa birhil tərjimisi: — «Lekin Danlarning zemini xular (xu xəḥərlər) bilən qəkləngən bolɳaqḳa, Danlar qiḳip…». ■ **20:2** Mis. 21:13; Qəl. 35:6; Ḳan. 19:1, 2 ■ **20:4** Qəl. 35:22, 23; Ḳan. 19:4, 5 ■ **20:8** Ḳan. 4:43

21

Lawiylarning turuxioŋa xəḫərlərni bekitix

1 U wakitta Lawiy jəmətlirining kattiwaxliri kaḫin Əliazar, Nunning ooŋli Yəxua wə
Israil kəbililirining kattiwaxlirining kexioŋa berip, ■ 2 Kanaan zeminidiki Xiloḫda
ularoŋa: — Musaning wasitisi arkilik Pərwərdigar biz tooŋruluk: «Ularoŋa turuxka
xəḫərlərni, malliri üqün yaylaklarni koxup bərgin», dəp eytkan, dedi.■
3 Xuni dewidi, Israillar Pərwərdigarning əmri boyiqə ez miras ülüxliridin munu
xəḫərlər bilən yaylaklarni koxup Lawiylaroŋa bərdi: —
4 birinqi taxlanoŋan qək Koḫat jəmətlirigə qikti; qək taxlinip, Lawiylar iqidiki kaḫin
Ḫarunning əwladlirioŋa Yəḫuda kəbilisi, Ximeon kəbilisi wə Binyamin kəbilisining
zeminliridin on üq xəḫər bekitildi; 5 Andin Koḫatning kaloŋan əwladlirioŋa qək
taxlinip, Əfraim kəbilə-jəmətlirining zeminidin, Dan kəbilisining zeminidin wə
Manassəḫ yerim kəbilisining zeminliridin on xəḫər bekitildi.
6 Gərxonning əwladlirioŋa qək taxlinip, Issakar kəbilə-jəmətlirining zeminidin, Axir
kəbilisining zeminidin, Naftali kəbilisining zeminidin wə Manassəḫning yənə bir
yerim kəbilisining zeminidin on üq xəḫər bekitildi.
7 Mərarining əwladlirioŋa, jəmət-aililiri boyiqə qək taxlinip, Rubən kəbilisining
zeminidin, Gad kəbilisining zeminidin wə Zəbulun kəbilisining zeminidin on ikki
xəḫər bekitildi.
8 Bu tərikidə Pərwərdigar Musaning wasitisi bilən buyruoŋinidək Israillar qək taxlap
bu xəḫərlər bilən yaylaklirini koxup, Lawiylaroŋa bərdi.
9 Ular Yəḫudaning kəbilisi bilən Ximeonning kəbilisining zeminidin təwəndə
tizimlanoŋan munu xəḫərlərni bərdi: — 10 (qək taxlanoŋanda, Lawiylarning nəsli
boloŋan Koḫatlar jəmətidiki Ḫarunning əwladlirioŋa birinqi qək qikkaqka munu
xəḫərlər berildi): —
11 ularoŋa Yəḫudaning taoŋlik rayonidiki Kiriat-Arba (Arba Anakning atisi idi), yəni
Ḫebron bilən ətrapidiki yaylaklarni koxup bərdi. 12 Lekin xəḫərgə təwə etizlar bilən
kənt-kixlaklarni Yəfunnəḫning ooŋli Kaləbkə miras kilip bərdi. 13 Xundak kilip ular
Ḫarun kaḫinning əwladlirioŋa adəm eltürgən kixilər panaḫlinidioŋan xəḫər Ḫebron
wə yaylaklirini, yənə ularoŋa Libnaḫ bilən yaylaklirini, 14 Yattir bilən yaylaklirini,
Əxtəmoa bilən yaylaklirini, 15 Ḫolon bilən yaylaklirini, Dəbir bilən yaylaklirini,
16 Ayin bilən yaylaklirini, Yuttaḫ bilən yaylaklirini, Bəyt-Xəməx bilən yaylaklirini
bərdi; bu ikki kəbilining zeminliridin jəmiy tokkuz xəḫərni bərdi. 17 Mundin
baxka ularoŋa Binyamin kəbilisining zeminidin Gibeon bilən yaylaklirini, Geba bilən
yaylaklirini, 18 Anatot bilən yaylaklirini, Almon bilən yaylaklirini koxup jəmiy tət
xəḫər bərdi.
19 Bu tərikidə kaḫinlar, yəni Ḫarunning əwladlirioŋa berilgən xəḫərlər on üq boldi;
bular ətrapidiki yaylakliri bilən berildi.
20 Ular yənə Lawiylarning nəslidin boloŋan Koḫatning kaloŋan jəmətlirigimu
xəḫərlərni bərdi. Qək taxlax bilən ularoŋa bekitilgən xəḫərlər munular: — ularoŋa
Əfraim kəbilisining zeminidin 21 Əfraimning taoŋlik rayonidiki adəm eltürgən
kixilər panaḫlinidioŋan xəḫər Xəkəm bilən yaylaklirini, yənə Gəzər bilən yaylakliri,
22 Kibzaim bilən yaylakliri wə Bəyt-Ḫoron bilən yaylakliri bolup, jəmiy tət xəḫərni
bərdi; 23 buningdin baxka Dan kəbilisining zeminidin Əltəkəḫ bilən yaylakliri,
Gibbeton bilən yaylakliri, 24 Ayjalon bilən yaylakliri wə Gat-Rimmon bilən yaylakliri
bolup, jəmiy tət xəḫərni bərdi. 25 Buningdin baxka Manassəḫ yerim kəbilisining
zeminidin Taanak bilən yaylakliri, Gat-Rimmon bilən yaylakliri bolup, jəmiy ikki

■ **21:1** 1Tar. 6:39 ■ **21:2** Qəl. 35

xəḫərni bərdi. 26 Bu tərikidə Koḫatlarning ḳaloɣan jəmətlirigə berilgən xəḫərlər on boldi; bular ətrapidiki yaylaḳliri bilən berildi.
27 Lawiylarning jəmətliridin boloɣan Gərxonlaroɣa bolsa ular Manassəḫning yerim ḳəbilisining zeminidin adəm əltürgən kixilər panaḫlinidioɣan xəḫər Baxandiki Golan bilən yaylaḳlirini, xundaḳla Bəəxteraḫ bilən yaylaḳlirini, jəmiy ikki xəḫərni bərdi; 28 yənə Issakar ḳəbilisining zeminidin Kixion bilən yaylaḳliri, Dabirat bilən yaylaḳliri, □ 29 Yarmut bilən yaylaḳliri wə Ən-Gannim bilən yaylaḳliri bolup, jəmiy tət xəḫərni bərdi; 30 buningdin baxḳa Axir ḳəbilisining zeminidin Mixal bilən yaylaḳliri, Abdon bilən yaylaḳliri, 31 Ḫəlkat bilən yaylaḳliri wə Rəḫob bilən yaylaḳliri bolup, jəmiy bolup tət xəḫərni bərdi; 32 buningdin baxḳa Naftali ḳəbilisining zeminidin adəm əltürgən kixilər panaḫlinidioɣan xəḫər Galiliyədiki Kədəx bilən yaylaḳlirini, yənə Ḫammot-Dor bilən yaylaḳliri wə Kartan bilən ətrapidiki yaylaḳliri bolup, jəmiiy üq xəḫərni bərdi.
33 Bu tərikidə Gərxonlaroɣa berilgən xəḫərlər on üq boldi; bular ətrapidiki yaylaḳliri bilən berildi.
34 Ḳaloɣan Lawiylaroɣa, yəni Mərarilar jəmətlirigə Zəbulun ḳəbilisining zeminidin Yokneam bilən yaylaḳliri, Kartaḫ bilən yaylaḳliri, 35 Dimnaḫ bilən yaylaḳliri wə Naḫalal bilən yaylaḳliri bolup, jəmiy tət xəḫərni bərdi. 36 Buningdin baxḳa Rubən ḳəbilisining zeminidin Bəzər bilən yaylaḳliri, Yaḫaz bilən yaylaḳliri, □ 37 Kədəmot bilən yaylaḳliri wə Məfaat bilən yaylaḳliri bolup, jəmiy tət xəḫərni bərdi. 38 Buningdin baxḳa Gad ḳəbilisining zeminidin adəm əltürgən kixilər panaḫlinidioɣan xəḫər Gileadtiki Ramot bilən yaylaḳlirini, yənə Maḫanayim bilən yaylaḳliri, 39 Ḫəxbon bilən yaylaḳliri wə Jaazər bilən yaylaḳliri bolup, jəmiy tət xəḫərni bərdi.
40 Bular bolsa ḳaloɣan Lawiylarning jəmətlirigə, yəni Mərarilar jəmətlirigə berilgən barliḳ xəḫərlərdur; ularoɣa qək taxlinix bilən berilgən ülüxi on ikki xəḫər idi.
41 Israillarning zemini iqidin Lawiylaroɣa bekitip berilgən xəḫərlər jəmiy ḳirik səkkiz idi; bular ətrapidiki yaylaḳliri bilən berildi. 42 Bu xəḫərlərning ḫərbirining ətrapida yaylaḳliri bar idi; xəḫərlərning ḫəmmisi xundaḳ idi.
43 Pərwərdigar xu tərikidə Israillarning ata-bowilirioɣa berixkə ḳəsəm bilən wədə ḳiloɣan pütkül zeminni ularoɣa bərdi; ular kelip uni igiləp, u yərdə olturdi.
44 U waḳitta Pərwərdigar ilgiri ularning ata-bowilirioɣa ḳəsəm bilən wədə ḳiloɣinidək, ularoɣa ḫər ətrapida tinq-aramliḳ bərdi; ularning düxmənliridin ḫeqḳandiḳi ularning aldida ḳəddini ruslap tik turalmaytti; bəlki Pərwərdigar ḫəmmə düxmənlirini ularning ḳolioɣa tapxurdi. 45 Pərwərdigarning Israilning jəmətigə wədə ḳiloɣan ḫimmətliridin ḫeqbiri ḳaldurulmay əməlgə axuruldi.

22

Xərḳ tərəptiki zeminlar təḳsim ḳilinoɣan ḳəbililərning əz mirasioɣa ḳaytip berixi

1 U waḳitta Yəxua Rubənlər, Gadlar wə Manassəḫ yerim ḳəbilisidikilərni qaḳirip ularoɣa: —
2 Silər bolsanglar Pərwərdigarning ḳuli Musaning silərgə buyruoɣinining ḫəmmisigə əməl ḳildinglar, mening silərgə əmr ḳiloɣan barliḳ səzlirimgimu ḳulaḳ saldinglar; ■ 3 silər bu nuroɣun künlərdə taki bügüngə ḳədər ḳerindaxliringlarni taxliwətməy, bəlki Pərwərdigar Hudayinglar *silərgə* əmr ḳiloɣan wəzipini tutup kəldinglar; 4 əmdi Pərwərdigar Hudayinglar wədə ḳiloɣinidək, ḳerindaxliringlaroɣa aramliḳ bərdi;

□ **21:28** **«Dabirat»** — yaki «Dabrat». □ **21:36** **«Yaḫaz»** — yaki «Jaḫzaḫ» yaki «Yaḫazaḫ». ■ **22:2** Qəl. 32:20; Ḳan. 3:18

xunga silər Pərwərdigarning ḳuli Musa Iordan dəryasining u təripidə silərgə bərgən miras zemininglarоԓa, өz qedirliringlarоԓa ḳaytip beringlar. ■ 5 Pəḳətla Pərwərdigarning ḳuli Musa silərgə buyrup tapxurоԓan ḳanun-əmrlərgə əməl ḳilixḳa, yəni Pərwərdigar Hudayinglarni səyüp, Uning barliḳ yollirida mengip, əmrlirini tutup uningоԓa baoԓlinip, pütün ḳəlbinglar wə pütün jan-dilinglar bilən Uning hizmitidə boluxḳa ihlas bilən kөngül bəlünglar, — dedi.■
6 Xuning bilən Yəxua ularni bəht-bərikət tiləp, yoloԓa saldi; ular өz qedirliriоԓa ḳaytip ketixti.
7 Manassəḥ yerim ḳəbilisigə bolsa Musa ularоԓa Baxanni miras ḳilip bərgənidi; yənə bir yerim ḳəbiligə Yəxua Iordan dəryasining bu ḳeti, yəni oԓərb təripidə ularning ḳerindaxlirining arisida miras bərdi. Yəxua ularni өz qedirliriоԓa ḳaytix yoliоԓa saloԓan waḳtida, u ularоԓimu bəht-bərikət tiləp, 8 ularоԓa: — Intayin kөp baylikԓar, intayin kөp qarpaylarni, xundaḳla kөp miḳdarda kümüx, altun, mis, təmür wə kiyim-keqəklərni elip, өz qediringlarоԓa ḳaytip beringlar; düxmənliringlardin aloԓan oljini ḳerindaxliringlarоԓa üləxtürüp beringlar, dedi.□
9 U waḳitta Rubənlər, Gadlar wə Manassəḥ yerim ḳəbilisi Ḳanaan zeminidiki Xiloḥdin qiḳip Israillardin ayrilip, Pərwərdigarning Musaning wasitisi bilən ḳiloԓan əmri boyiqə ularning təəlluḳati boloԓan өz miras zemini Gilead yurtiоԓa ḳarap ḳaytip mangdi.

Qong uḳuxmaslik — iqki uruxning aldini elix

10 Rubənlər, Gadlar wə Manassəḥ yerim ḳəbilisi Ḳanaan zeminidiki Iordan dəryasining boyidiki Gəlilotḳa yetip kəlgəndə, u yərdə Iordan dəryasining boyida bir ḳurbangaḥni yasidi; ḳurbangaḥ naḥayiti qong wə ḥəywətlik yasaloԓanidi. □ ■ 11 Israillaroԓa: «Mana Rubənlər, Gadlar wə Manassəḥ yerim ḳəbilisi Ḳanaan zeminidiki Iordan dəryasining u ḳetidiki Gəlilotta, yəni Israillarning udulida bir ḳurbangaḥni yasaptu» degən həwər anglandi.
12 Israillar bu həwərni angliоԓan ḥaman, ularning pütkül jamaiti ular bilən uruxux üqün Xiloḥḳa toplandi.
13 U waḳitta Israillar kaḥin Əliazarning ooԓli Finiḥasni Gilead zeminidiki Rubənlər, Gadlar wə Manassəḥ yerim ḳəbilisigə mangdurdi 14 wə xundaḳla uning bilən on əmirni, Israilning ḥərbir ḳəbilisidin jəmət baxliḳi boloԓan birdin əmirni uningоԓa ḥəmraḥ ḳilip əwətti; ḥərbir əmir ḥərḳaysi ata jəmättiki mingliоԓan Israillarning kattiwexi idi.
15 Bular əmdi Gilead zeminioԓa, Rubənlər, Gadlar wə Manassəḥ yerim ḳəbilisigə kelip ularоԓa: — 16 Mana Pərwərdigarning pütkül jamaiti silərgə mundaḳ dəydu: «Silərning Pərwərdigaroԓa əgixixtin yenip, өzünglaroԓa ḳurbangaḥni yasap, Israilning Hudasidin yüz өrüp, Pərwərdigaroԓa asiyliḳ ḳilip өtküzgən bu rəzillikinglar zadi ḳandaḳ ix? □ 17 Peorda burun өtküzgən ḳəbiḥlikimiz bizgə yetip axmasmu? Gərqə Pərwərdigarning jamaitining bexioԓa waba qüxkən bolsimu, biz tehi bügüngə ḳədər bu ixtin өzimizni paklandurmiduḳ. □ ■ 18 Silər bügün Pərwərdigaroԓa əgixixtin yandinglar; xundaḳ boliduki, silər bügün Pərwərdigaroԓa asiylik ḳiloԓan

■ **22:4** Qəl. 32:33; Ḳan. 3:13; 29:8; Yə. 13:8 ■ **22:5** Ḳan. 10:12 □ **22:8 «aloԓan oljini ḳerindaxliringlaroԓa üləxtürüp beringlar»** — yaki «aloԓan oljini ḳerindaxliring bilən ülixip elinglar». □ **22:10 «…dəryasining boyidiki Gəlilotḳa»** — nuning baxḳa birhil tərjimisi: «…dəryasining boyidik dairisi» yaki «…dəryasining boyidik dügilək dəwiliri». ■ **22:10** Yə. 18:7 □ **22:16 «Silərning Pərwərdigaroԓa əgixixtin yenip, өzünglaroԓa ḳurbangaḥni yasap…»** — Musa pəyoԓəmbərgə nazil ḳilinoԓan ḳanun boyiqə, Pərwərdigarning ibaditi üqün yaloԓuz birla ḳurbangaḥ bekitilgən, xundaḳla ḳurbangaḥ Pərwərdigar өzi bekitkən jayda turuxi kerək idi («Mis.» 24:20, «Law.» 17:3-4, «Ḳan.» 12:5-6ni kөrüng). □ **22:17 «Peorda burun өtküzgən ḳəbiḥlikimiz bizgə yetip axmasmu?»** — Peorda өtküzgən gunaḥlar wə keyinki wəḳə «Qəl.» 25-babta hatiriləngən. ■ **22:17** Qəl. 25:3; Ḳan. 4:3

boloŋaqka, u jəzmən ətə Israilning pütkül jamaitigə oŋəzəplinidu. 19 Ḥalbuki, mubada silər miras kilip aloŋan zemin napak bolup kaloŋan bolsa, Pərwərdigarning təwəliki boloŋan zeminoŋa, Uning qediri tikləngən yurtka yenip kelip, arimizda miras elinglar. Pəkət Pərwərdigar Hudayimizning kurbangaḥidin baxka özünglar üqün kurbangaḥ yasax bilən Pərwərdigaroŋa wə bizlərgə asiylik kilmanglar. 20 Zəraḥning ooŋli Akan ḥaram bekitilgən nərsilərdin elip, itaətsizlik kiloŋan əməsmu? Xu səwəbtin kəbiḥliki üqün yaloŋuz ular əltürülüp kalmay, Pərwərdigarning oŋəzipi yənə pütkül Israil jamaitining üstigə qüxkən əməsmu?».
21 Xuning bilən Rubənlər, Gadlar wə Manassəḥ yerim kəbilisi mingliоŋan Israillarning kattiwaxlirioŋa jawab berip mundak dedi: —
22 «Ilaḥlarning ilaḥi Pərwərdigardur! Ilaḥlarning ilaḥi boloŋan Pərwərdigar Özi buni bilidu, Israilmu uni bilgəy! Əgər bu ix asiylik bolsa yaki Pərwərdigaroŋa itaətsizlik bolsa, əmdi bizlərni bügun əlümdin ayimanglar! ■ 23 Əgər bizning özimiz üqün kurbangaḥni yasiximiz Pərwərdigaroŋa əgixixtin yenix üqün boloŋan bolsa, xundakla kurbangaḥning üstidə kəydürmə kurbanlik sunux, axlik ḥədiyəlirini sunux, inaklik kurbanliklirini sunux üqün boloŋan bolsa, undakta Pərwərdigar Özi bu ix tooŋruluk bizdin ḥesab alsun; 24 əksiqə bu ixni kiliximizning səwəbi ḥəkikətən xuki, kəlgüsidə silərning baliliringlar bizning balilirimizoŋa: «Silərning Israilning Hudasi Pərwərdigar bilən kandak munasiwitinglar bar? 25 Əy Rubənlər wə Gadlar, Pərwərdigar biz bilən silərning otturimizda Iordan dəryasini qegra kilip koyoŋan əməsmu? Xunga silərning Pərwərdigardin ḥeqkandak nesiwənglar yoktur!» deyixidin əndixə kilduk. 26 Xunga biz: «Kopup bir kurbangaḥ yasayli; lekin bu kəydürmə kurbanlikлar üqünmu əməs, baxka hil kurbanlikлar üqünmu əməs, 27 bəlki kəlgüsidə Pərwərdigarning aldida kəydürmə kurbanlikлirimiz bilən baxka hil kurbanlikлirimiz wə inaklik kurbanlikлirimiz bilən uning ibaditidə boluximiz üqün, silər wə bizning otturimizda, xundakla keyinki dəwrlirimizdə bir əslətmə guwaḥlik bolsun üqün uni yasiduk; baliliringlarning kəlgüsidə balilirimizoŋa «Pərwərdigardin ḥeqkandak nesiwənglar yok» deməsliki üqün xundak kilduk. ■ 28 Əgər ular kəlgüsidə biz bilən əwladlirimizoŋa xundak desə, biz jawab berip: «Mana, kəydürmə kurbanlik sunux üqün yaki baxka hil kurbanlikлarni sunux üqün yasaloŋan əməs, bəlki silər bilən bizning otturimizda bir guwaḥlik bolsun dəp yasaloŋan, bu Pərwərdigarning ata-bowilirimiz yasioŋan kurbangaḥining əndizisidur!» deyələymiz.
29 Pərwərdigaroŋa asiylik kilip, Pərwərdigaroŋa əgixixtin yenip, Pərwərdigar Hudayimizning qedirining aldida turoŋan kurbangaḥtin baxka ikkinqi bir kurbangaḥni yasap, uning üstidə kəydürmə kurbanlik, axlik ḥədiyələr wə baxka hil kurbanlikлarni ətküzüx niyiti bizdin neri boloŋay!».
30 Kaḥin Finiḥas wə uning bilən billə kəlgən jamaət əmirliri, yəni mingliоŋan Israillarning kattiwaxliri Rubənlər, Gadlar wə Manassəḥlərning eytkan sözlirini angliоŋanda ular xuningdin hux boldi. 31 Əliazarning ooŋli kaḥin Finiḥas Rubənlər, Gadlar wə Manassəḥlərgə: — Silər Pərwərdigaroŋa bu itaətsizlikni kilmioŋininglar üqün Pərwərdigarning otturimizda turuwatkanlikini əmdi bilduk; silər bu ix bilən Israillarni Pərwərdigarning kolidin kutkuzdunglar, dedi.
32 Andin Əliazar kaḥinning ooŋli Finiḥas bilən əmirlər Rubənlər wə Gadlarning yenidin, Gilead zeminidin kikip Kanaan zemini oŋa Israillarning yenioŋa yenip kelip bu həwərni ularoŋa dəp bərdi. 33 Bu ix Israillarning nəziridə yahxi kəründi; Israillar Hudaoŋa ḥəmdusana eytip, Rubənlər bilən Gadlaroŋa ḥujum kilip, ular bilən uruxup ularning turuwatkan zeminini wəyran kilayli, degən gəpni ikkinqi tiloŋa almidi.
34 Rubənlər bilən Gadlar bu kurbangaḥka «Guwaḥlik» dəp at koydi; qünki ular: —

■ **22:22** Zəb. 50:1 ■ **22:27** Yar. 31:48; Yə. 24:27

«U arimizda Pərwərdigarning Huda ikənlikigə guwahtur» dedi.□

23

Yəxua pəyoɣəmbərning Israilning əmir-akşsakallirini agahlandurup, ularoɣa nəsihət berixi

1 Pərwərdigar Israiloɣa ətrapidiki düxmənliridin aram berip uzun zamanlar ötüp,
xundakla Yəxua kerip, yeximu qongiyip kaloɣanda, 2 Yəxua pütkül Israilni, ularning
akşsakallirini, baxlikliri, hakim-sorakqiliri bilən bəg-əməldarlirini qakirip ularoɣa
mundak dedi: — «Mən kerip kaldim, yeximmu qongiyip kaldi. 3 Pərwərdigar
Hudayinglarning silər üqün muxu yərdiki barlik taipilərgə kandak ixlarni kiloɣinini
özünglar kördünglar; qünki silər tərəptə turup jəng kiloɣuqi Pərwərdigar Hu-
dayinglar Özidur. 4 Mana, mən özüm yokatkan həmmə əllərning zeminliri bilən
kaloɣan bu taipilərning zeminlirini koxup kəbilə-jəmətinglar boyiqə qək taxlap
Iordan dəryasidin tartip kün petix tərəptiki Uluoɣ Dengizoɣiqə, silərgə miras kilip
təksim kilip bərdim. 5 Pərwərdigar Hudayinglar Özi ularni aldinglardin kooɣlap
kikirip, közünglardin neri kilip, Pərwərdigar Hudayinglar silərgə eytkinidək silər
ularning zeminioɣa igə bolisilər. ■ 6 Xunga silər tolimu kəysər bolup Musaning kanun
kitabida pütülgənning həmmisini tutup, ong ya soloɣa qətnəp kətməy, uningoɣa əməl
kilixka köngül bəlünglar; ■ 7 xundak kilip, aranglarda kelip kaloɣan bu taipilər bilən
bardi-kəldi kilmanglar; xuningdək ularning ilahlirining namlirini tiloɣa almanglar
yaki ularning nami bilən kəsəm kilmanglar; ularoɣa ibadət kilmanglar, ularoɣa
bax urmanglar; ■ 8 bəlki bügüngiqə kiloɣininglardək, Pərwərdigar Hudayinglaroɣa
baoɣlinip turunglar. ■ 9 Qünki Pərwərdigar aldinglardin qong-qong wə küqlük
əllərni kooɣlap kikiriwətkəndur; bügüngiqə həqkandak adəm aldinglarda put tirəp
turalmidi. 10 Pərwərdigar Hudayinglar silərgə eytkini boyiqə silər tərəptə turup jəng
kiloɣini üqün silərdin bir adiminglar ularning ming adimini tiripirən kilidu.■
11 Xunga Pərwərdigar Hudayinglarni səyüx üqün öz könglünglaroɣa kattik səgək
bolunglar! 12 Qünki əgər silər Uningdin yüz örüp aranglarda kaloɣan bu əllər
bilən arilixip-baoɣlinip, ular bilən koda-baja bolup, ular bilən berix-kelix kilsanglar,
13 undakta silərgə xu ix ayan bolsunki, Pərwərdigar Hudayinglar aldinglardin
bu əllərni ikkinqi kooɣlap qikarmaydu, bəlki bular silərgə kapkan wə kiltak
bolup, bikininglaroɣa kamqa bolup qüxüp, közünglərgə tikən bolup sanjilidu;
ahirda Pərwərdigar Hudayinglar silərgə bərgən bu yahxi zemindin məhrum bolup
yokilisilər.
14 Mana, mən bügün barlik adəmlər mukərrər besip ötidioɣan yolni mangimən;
silərning pütün dilinglar wə wujudunglaroɣa xu roxənki, Pərwərdigar Huday-
inglarning silər tooɣruluk kiloɣan mubarək wədilirining həqbiri əməlgə axurulmay
kalmidi; həmmisi silər üqün bəja kəltürülüp, həqkaysisi yərdə kalmidi. 15-16 Lekin
silər Pərwərdigar Hudayinglarning silərgə əmr kilip tohtatkan əhdisini buzoɣanda,
Pərwərdigar Hudayinglar silərgə wədə kiloɣan həmmə bərikət üstünlərgə
qüxürülgəndək, xundak boliduki, Pərwərdigar Hudayinglar silərni Özi silərgə
bərgən zemindin yokatkuqə barlik agah kiloɣan ixni qüxüridu; silər berip, *uning
əhdisini buzup* baxka ilahlaroɣa ibadət kilip bax ursanglar, Pərwərdigarning oɣəzipi
silərgə tutixip, silərni Özi silərgə bərgən yahxi zemindin tezla yok kilidu».

□ **22:34** **«Guwahlik»** — ibraniy tilida «Ed». ■ **23:5** Mis. 14:14; 23:27; Qəl. 33:53; Kan. 6:19; Yə. 13:6 ■ **23:6** Kan. 5:32; 28:14 ■ **23:7** Mis. 23:13; Zəb. 16:4; Yər. 5:7; Zəf. 1:5; Əf. 5:3 ■ **23:8** Kan. 11:22 ■ **23:10** Law. 26:8; Kan. 32:30

24

Yəxua pəyoɣəmbərning pütkül Israilni agaɦlandurup, ularoɣa nəsiɦət ķilixi

1 Andin Yəxua Israilning ɦəmmə ķəbililirini Xəkəmgə yioɣip, Israilning akṣakalliri, baxlikliri, ɦakim-sotqiliri bilən bəg-əməldarlirini qakirdi; ular əzlirini Hudaning ɦuzurioɣa ɦazir ķiloɣanda 2 Yəxua pütkül həlkkə: Israilning Hudasi Pərwərdigar: — «Ķədimki zamanda ata-bowiliringlar, jümlidin Ibraɦim bilən Naɦorning atisi Tərah dəryaning u təripidə olturatti; ular baxķa ilaɦlarning ķulluķida bolatti. □ ■ 3 Lekin Mən atanglar Ibraɦimni dəryaning u təripidin elip kelip, uni baxlap pütkül Ķanaan zeminini aylandurup, uning nəslini awutup uningoɣa Isɦaķni bərdim. □ ■ 4 Andin Mən Isɦaķķa Yaķup bilən Əsawni bərdim; Əsawoɣa Seir taoɣlik rayonini təwəlik ķilip bərdim, Yaķup bilən ooɣulliri bolsa Misiroɣa qüxüp bardi. ■ 5 Keyinrək Mən Musa bilən Ɦarunni əwətip, Misirlikлar arisida əməllirim bilən ularoɣa dəɦxətlik wabalarni qüxürdum; andin silərni xu yərdin elip qiktim. ■ 6 Mən bu tərikidə ata-bowiliringlarni Misirdin elip qikip, ular *Ķizil* Dengizoɣa yetip kəlginidə, misirlikлar jəng ɦarwiliri wə atlik əskərliri bilən ata-bowiliringlarni ķooɣlap dengizoɣiqə kəldi. □ ■ 7 Israillar xuan Pərwərdigaroɣa nida ķiliwidi, U silər bilən Misirlikларning arisioɣa tum ķarangoɣuluk qüxürdi; andin dengizni ularning üstigə basturup yapti. Silər Өz kəzliringlar bilən Mening Misirda nemə ķiloɣinimni kərdünglar; andin silər uzun wakitķiqə qəldə turdunglar. 8 Keyinrək Mən silərni Iordan dəryasining u təripidə turoɣan Amoriylarning zemenioɣa baxlap kəldim; ular silər bilən soķuxķanda mən ularni ķolunglaroɣa berip, silər ularning zeminini igilidinglar. Mən ularni aldinglardin yokitiwəttim.■

9 U wakitta Moabning padixaɦi, Zipporning ooɣli Balak ķopup, Israil bilən jənggə qüxti wə silərni ķaroɣax üqün Beorning ooɣli Balaamni qakirip kəldi; 10 lekin Mən Balaamning səzigə ķulak salmidim; xuning bilən u silərgə ķayta-ķayta bəht-bərikət tilidi wə Mən silərni *Balaķning* ķolidin ķutķuzdum.

11 Keyinrək silər Iordan dəryasidin ətüp Yerihooɣa baroɣanda Yerihoning adəmliri Amoriylar, Pərizziylər, Ķanaaniylar, Ɦittiylar, Girgaxiylar, Ɦiwiylar wə Yəbusiylar silər bilən uruxķa ķopķini bilən Mən ularni ķolunglaroɣa tapxurup bərdim; ■ 12 Mən aldinglaroɣa serik ɦərini əwəttim, serik ɦərə Amoriylarning ikkila padixaɦini ɦəydiwətkəndək ularnimu ɦəydiwətti; bu ix silərning ķiliqinglar yaki okyayinglar bilən bolmidi. □ ■ 13 Mən silərgə əz ķolunglar bilən əmgək singdürmigən bir zeminni, əzünglar yasimioɣan xəɦərlərni bərdim, wə silər xularda makan ķildinglar; əzünglar tikmigən üzümzarlikлar bilən zəytunzarlikлardin mewilirini yəwatisilər» dəydu, — dedi.■

14 — Xunga əmdi silər Pərwərdigardin ķorķup ihlasmənlik wə ɦəķikət iqidə uning ibaditidə bolunglar; ata-bowiliringlar dəryaning u təripidə wə Misirda qoķunoɣan ilaɦlarni taxlap, pəķət Pərwərdigarning ķulluķida bolunglar.□

15 Lekin əgər Pərwərdigarning ibaditi silərgə yaman kərünsə, kimgə ibadət ķilidioɣininglarni talliwelinglar — məyli ata-bowiliringlar dəryaning u təripidə turoɣanda qoķunoɣan ilaɦlar bolsun yaki silər turuwatķan zemindiki Amoriylarning ilaɦliri bolsun, ularni tallanglar; lekin mən bilən өyümdikilər bolsak Pərwərdigarning ibaditidə bolimiz, — dedi.

□ **24:2 «dəryaning u təripidə» —** muxu yərdə «dərya» «Əfrat dəryasi»ni kərsitidu. ■ **24:2** Yar. 11:26, 31; Ķan. 26:5 □ **24:3 «dəryaning u təripidin» —** muxu yərdə «dərya» «Əfrat dəryasi»ni kərsitidu. ■ **24:3** Yar. 12:1; 21:2. ■ **24:4** Yar. 25:24; 36:8; 46:1 ■ **24:5** Mis. 3:10-22; 4:1-17; 12:37 □ **24:6 «ular Ķizil Dengizoɣa yetip kəlginidə» —** muxu yərdə «ular» ibraniy tilida «silər» eytilidu. ■ **24:6** Mis. 14:1 ■ **24:8** Qəl. 21:21, 33 ■ **24:11** Yə. 3:14; 6:1, 20; 10:8; 11:8 □ **24:12 «serik ɦərə» —** ibraniy tilida adəttiki ɦəridin tehimu qong wə qakķak birhil ɦərini kərsitixi mumkin. ■ **24:12** Mis. 23:28; Ķan. 7:20; Zəb. 44:3 ■ **24:13** Ķan. 6:10, 11, 12 □ **24:14 «dəryaning u təripidə» —** muxu yərdə «dərya» «Əfrat dəryasi»ni kərsitidu.

16 Həlқ jawab berip: — Pərwərdigarni tərk etip baxқa ilahlarning ibaditidə
bolux bizdin neri bolsun! 17 Qünki biz bilən ata-bowilirimizni «қulluқ makani»
bolоqan Misir zeminidin qiқirip, kəzimizning aldida bu qong məjizilik alamətlərni
kərsitip, қaysi yolda mangmayli, қaysi həlқning arisidin ətməyli, bizni saқliоquqi
Pərwərdigar Hudayimiz Өzidur! 18 Pərwərdigar bu zeminda turоqan barliқ taip-
ilərni, jümlidin Amoriylarni aldimizdin қooqliwətti; xunga bizmu Pərwərdigarning
ibaditidə bolimiz; qünki U bizning Təngrimizdur! — dedi.
19 Yəxua həlққə: — Silər Pərwərdigarning ibaditidə bolalmaysilər, qünki U
muқəddəs bir Hudadur; U wapasizliққa һəsət қiloquqi bir Təngri boloqaqқa,
itaətsizlikliringlar bilən gunaһliringlarni kəqürəlməydu. 20 Əgər silər
Pərwərdigarni taxlap, yat ilahlaroqa qoқunoqan bolsanglar Umu silərdin yüz ərüp,
silərgə yahxiliқ қilip kəlgənning ornida silərgə bala kəltürüp yoқitidu, — dedi.■
21 Lekin həlқ Yəxuaoqa jawab berip: — Һərgiz undaқ bolmaydu! Biz
Pərwərdigarning ibaditidə bolimiz, — dedi.
22 Buni anglap Yəxua həlққə: — Өzünglarning Pərwərdigarni, Uning ibaditidə
boluxni tallioqanliқinglaroqa өz-өzünglaroqa guwaһqi boldunglar, dewidi, ular: —
Өzimiz guwaһ! — dəp jawab berixti.
23 U: — Undaқ bolsa əmdi aranglardiki yat ilahlarni qiқirip taxliwetip, kənglünglarni
Israilning Hudasi Pərwərdigaroqa intilidioqan қilinglar, dedi.
24 Həlқ Yəxuaoqa jawab berip: — Biz Pərwərdigar Hudayimizning ibaditidə bolup,
uning awazioqila қulaқ salidioqan bolimiz, dedi.
25 Xuning bilən Yəxua u küni həlқ bilən əһdə baoqlixip, Xəkəmdə ular üqün һəküm-
bəlgilimilərni tohtitip bərdi. ■ 26 Andin Yəxua bu һəmmə səzlərni Pərwərdigarning
қanun kitabioqa pütüp, yooqan bir taxni elip kelip, uni Pərwərdigarning muқəddəs
jayining yenidiki dub dərihining astioqa tikləp қoydi. 27 Andin Yəxua həlққə: —
Mana bu tax bolsa bizgə guwaһ bolup turidu; qünki u Pərwərdigarning bizgə қiloqan
һəmmə səzlirini anglap turdi; u Pərwərdigar Hudayinglardin tanmasliқinglar üqün
üstünglarda guwaһqi bolup turidu, — dedi.
28 Yəxua xularni dəp həlқni yoloqa selip, һərbirini өz miras yerigə yandurdi.
29 Bu ixlardin keyin Nunning ooqli, Pərwərdigarning қuli Yəxua bir yüz on yexida
wapat boldi. 30 Ular uni elip berip, Əfraim taoqliқ rayonida, Gaax teoqining ximal
təripidiki өz miras ülüxi boloqan Timnat-Seraһ degən jayda dəpnə қildi.■
31 Yəxuaning pütkül һayat künliridə, xundaқla Yəxuadin keyin қaloqan,
Pərwərdigarning Israil üqün қiloqan һəmmə məjizilik əməllirini obdan bilidioqan
aқsaқallarning pütkül һayat künliridimu Israil Pərwərdigarning ibaditidə bolup
turdi.
32 Yüsüpning səngəklirini bolsa, Israillar ularni Misirdin elip kəlgənidi. Ular bularni
Xəkəmgə elip berip, Yaқup Xəkəmning atisi Һamorning ooqulliridin yüz kəsitaһ
kümüxkə setiwaloqan yərdə dəpnə қildi. Xu yər Yüsüplərning miras ülüxi bolup
қaldi.□ ■
33 Һarunning ooqli Əliazarmu wapat boldi; ular uni ooqli Finiһasқa miras қilip
berilgən Əfraimning taoqliқ rayonidiki Gibeaһ degən jayda dəpnə қildi.□

■ **24:20** Yə. 23:15 ■ **24:25** Mis. 15:25 ■ **24:30** Yə. 19:50; Һak. 2:9 □ **24:32 «kəsitaһ»** — һaziroqiqə қimmiti eniklanmioqan birhil kümüx tənggə idi («Yar.» 33:19 wə «Ayup» 42:11). ■ **24:32** Yar. 33:18-20; Yar. 50:25; Mis. 13:19 □ **24:33 «Əfraimning taoqliқ rayonidiki Gibeaһ»** — yaki «Əfraimning taoqliқ rayonidiki dəng».

Batur Ḫakimlar

Israillarning Ḳanaaniylar bilən jəng ḳilip, zeminini ḳismən igilixi

1 Wə Yəxua wapat boloɣandin keyin xundaḳ boldiki, Israillar Pərwərdigardin: — Bizdin kim awwal qiḳip Ḳanaaniylar bilən soḳuxsun? — dəp soridi.□ ■
2 Pərwərdigar səz ḳilip: — Yəhuda qiḳsun; mana, Mən zeminni uning ḳoliɣa tapxurdum, — dedi.□
3 U waḳitta Yəhuda akisi Ximeonɣa: — Sən mening bilən billə Ḳanaaniylar bilən soḳuxuxḳa, manga qək taxlinip miras ḳilinɣan zeminɣa qiḳsang, mənmu sanga qək taxlinip miras ḳilinɣan zeminɣa sən bilən billə qiḳip *soḳuximən*, dewidi, Ximeon uning bilən billə qiḳti.□
4 Yəhuda u yərgə qiḳḳanda, Pərwərdigar Ḳanaaniylar wə Pərizziylərni ularning ḳoliɣa tapxurdi. Xuning bilən ular Bezək degən jayda ularni urup ḳirip, on ming adimini əltürdi. 5 Ular Bezəktə Adoni-Bezək degən padixaḫ bilən uqrixip ḳelip, uning bilən soḳuxup Ḳanaaniylar bilən Pərizziylərni urup ḳirdi. □ 6 Adoni-bezək ḳaqti, ular ḳooɣlap berip, uni tutuwelip, ḳollirining qong barmiḳi bilən putlirining qong barmiḳini kesiwətti. 7 Xuning bilən Adoni-Bezək: — Əyni qaoɣda ḳollirining qong barmiḳi bilən putlirining qong barmiḳi kesiwetilgən yətmix padixaḫ dastihinimning tegidiki uwaḳlarni terip yegənidi. Mana əmdi Huda mening ḳiloɣanlirimni əzümgə yandurdi, dedi.
Andin ular uni Yerusalemɣa elip bardi, keyin u xu yərdə əldi.□

8 Yəhudalar Yerusalemɣa ḫujum ḳilip xəḫərni ixɣal ḳildi; ular u yərdə olturoɣuqilarni ḳiliqlap ḳirip, xəḫərgə ot ḳoyuwətti.
9 Andin Yəhudalar qüxüp, taoɣliḳ rayon, jənubdiki Nəgəw wə Xəfəlaḫ oymanliḳida turuwatḳan Ḳanaaniylar bilən soḳuxti.■
10 Andin Yəhudalar Ḫebrondiki Ḳanaaniylarɣa ḫujum ḳilip, Xexay, Aḫiman wə Talmaylarni urup ḳirdi (ilgiri Ḫebron «Kiriat-Arba» dəp atilatti). □ ■ 11 Andin ular u yərdin qiḳip, Dəbirdə turuwatḳanlarɣa ḫujum ḳildi (ilgiri Dəbir «Kiriat-Səfər» dəp atilatti).■

12 Kaləb: — Kimki Kiriat-Səfərgə ḫujum ḳilip uni alsa, uningɣa ḳizim Aksaḫni hotunluḳḳa berimən, degənidi.
13 Kaləbning ukisi Kenazning ooɣli Otniyəl uni ixɣal ḳildi, Kaləb uningɣa ḳizi Aksaḫni hotunluḳḳa bərdi. 14 Wə xundaḳ boldiki, ḳiz *yatliḳ bolup* uning ḳexioɣa

---

□ **1:1 «Wə Yəxua wapat boloɣandin keyin xundaḳ boldiki...»** — muxu jümlə «Wə» degən səz bilən baxlinip, «Batur Ḫakimlar» degən kitabning «Yəxua» degən kitab bilən ziq baoɣlanoɣanliḳini kərsitidu. «Yəxua» 24:33-ayətni kərüng. Məzkur kitab «Yəxua» degən kitabning dawamidur. ■ **1:1** Ḫak. 20:18 □ **1:2 «Yəhuda»** — muxu yərdə Yəhuda ḳəbilisini kərsitidu. □ **1:3 «Ximeon»** — muxu yərdə Ximeon ḳəbilisini kərsitidu. **«Sən mening bilən billə Ḳanaaniylar bilən soḳuxuxḳa, manga qək taxlinip miras ḳilinɣan zeminɣa qiḳsang,...»** — muxu ayəttiki «sən», «mən», «manga», «uning» degənlər ḳəbilidiki kəp adəmlərni kəristidu. □ **1:5 «Adoni-Bezək»** — bəlkim xu padixaḫning ismi əməs, bəlkim uning unwani boluxi mumkin; mənisi «Bezəkning əmiri». □ **1:7 «...Andin ular *Adoni-Bezəkni* Yerusalemɣa elip bardi, keyin u xu yərdə əldi»** — Yəhuda wə Ximeonlarning Adoni-Bezəkni tirik ḳalduruxi Musa pəyoɣəmbər wə Yəxua pəyoɣəmbərning bu taipilər tooɣrisida tapilioɣinioɣa hilap idi (məsilən, «Ḳan.» 7:16, «Yə.» 10:40, 11:12). ■ **1:9** Yə. 10:36; 11:21; 15:13 □ **1:10 «Xexay, Aḫiman wə Talmaylar»** — bu üq adəm gigant idi («Yə.» 15:14). ■ **1:10** Yə. 15:14 ■ **1:11** Yə. 15:15-19.

barar qaoɣda, erini atisidin bir parqə yər soraxḳa ündidi. Aksaḥ exəktin qüxüxigə Kaləb uningdin: — Sening nemə təliping bar? — dəp soridi.□
15 U jawab berip: — Meni alaḥidə bir bərikətligəysən; sən manga Nəgəwdin *ḳaoɣjiraḳ* yər bərgənikənsən, manga birnəqqə bulaḳnimu bərgəysən, dedi. Xuni dewidi, Kaləb uningoɣa üstün bulaḳlar bilən astin bulaḳlarni bərdi.□

16 Musaning ḳeynatisining əwladliri boloɣan Keniylər Yəḥudaoɣa ḳoxulup «Ḥormiliḳ Xəḥər»din qiḳip Aradning jənub təripidiki Yəḥuda qəligə berip, xu yərdiki həlḳ bilən billə turoɣanidi.□
17 Yəḥuda bolsa akisi Ximeon bilən billə berip, Zəfat xəḥiridə turuwatḳan Ḳanaaniylarni urup ḳirip, xəḥərni mutləḳ wəyran ḳildi; xuning bilən xəḥərning ismi «Hormaḥ» dəp ataloɣan.□
18 Andin Yəḥudalar Gaza bilən uning ətrapini, Axkelon bilən uning ətrapini, Əkron bilən uning ətrapini igilidi. 19 Pərwərdigar Yəḥuda bilən billə boloɣaq, ular taoɣliḳ yurtni məoɣlup ḳilip aldi; lekin jiloɣidikilərni bolsa, ularning təmür jəng ḥarwiliri boloɣaqḳa, ularni zeminidin ḳooɣliwetəlmidi.□
20 Ular Musaning buyruoɣinidək Ḥebronni Kaləbkə bərdi. Xuning bilən Kaləb Anakning üq ooɣlini u yərdin ḳooɣliwətti.■

21 Lekin Binyaminlar bolsa Yerusalemda olturuwatḳan Yəbusiylarni ḳooɣlap qiḳiriwetəlmidi; xunga ta bügüngiqə Yəbusiylar Binyaminlar bilən Yerusalemda billə turmaḳta.

22 Yüsüpning jəməti Bəyt-Əlgə ḥujum ḳildi; Pərwərdigar ular bilən billə idi.
23 Yüsüpning jəməti Bəyt-Əlning əḥwalini bilip kelixkə qarlioɣuqilarni əwətti (ilgiri xəḥərning nami Luz idi). ■ 24 Qarlioɣuqilar xəḥərdin bir kixining qiḳip keliwatḳinini bayḳap uningoɣa: — Xəḥərgə kiridioɣan yolni bizgə kərsitip ḳoysang, sanga xapaət kərsitimiz, — dedi.
25 Xuning bilən xu kixi xəḥərgə kiridioɣan yolni ularoɣa kərsitip ḳoydi. Ular berip xəḥərdikilərni urup ḳiliqlidi; lekin u adəm bilən ailisidikilərni aman ḳoydi. □ 26 U adəm keyin Ḥittiylarning zemینioɣa berip, xu yərdə bir xəḥər bərpa ḳilip, namini Luz dəp atidi. Ta bügüngiqə uning nami xundaḳ atalmaḳta.
27 Lekin Manassəḥlər bolsa Bəyt-Xeanni wə uningoɣa ḳaraxliḳ kəntlərni, Taanaḳni wə uningoɣa ḳaraxliḳ kəntlərni ixoɣal ḳilmidi; ular Dor wə uningoɣa ḳaraxliḳ kəntlərdiki həlḳni, Ibleam wə uningoɣa ḳaraxliḳ kəntlərdiki həlḳni, Megiddo wə uningoɣa ḳaraxliḳ kəntlərdiki həlḳni ḳooɣliwətmidi, zeminni almidi; Ḳanaaniylar xu zeminda

---

□ **1:14 «Aksaḥ exəktin qüxüxigə Kaləb uningdin … soridi»** — bu ix səl sirliḳ tuyulidu. Nemixḳa otniyəlning əzi bu tələpni ḳoymaydu? Aksaḥ toyoɣa baroɣanda uning atisimu uningoɣa ḥəmraḥ bolup baroɣan bolsa kerək; xuning bilən Otniyəlningkigə baroɣanda Aksaḥ əzi aldirap ketip biwasitə atisioɣa xu tələpni ḳoyoɣan bolsa kerək.
□ **1:15 «sən manga Nəgəwdin ḳaoɣjiraḳ yər bərgənikənsən»** — ibraniy tilida pəḳət «sən manga Nəgəwdin yər bərgənikənsən…» deyilidu. Əməliyəttə Dəbir degən xəḥər Nəgəwdə əməs (Nəgəw Yəḥudaning jənubiy təripidiki qəllük idi); bəlki taoɣliḳ rayonda idi. Lekin ətrapida su az boloɣaqḳa, Aksaḥ xu yərni «Nəgəwdək (demək, ḳaoɣjiraḳ) bir yər» dəp puritidu. □ **1:16 «Ḥormiliḳ Xəḥər»** — Yerihoning baxḳa bir nami. Yəxua Yeriho xəḥirini harabə ḳiloɣanidi («Yə.» 6:24); xunga «Ḥormiliḳ Xəḥər» muxu yərdə Yerihoning ətraplirini kərsətsə kerək. **«Musaning ḳeynatisining əwladliri boloɣan Keniylər Yəḥudaoɣa ḳoxulup … xu yərdiki həlḳ bilən billə turoɣanidi»** — bu həwərni berixning səwəbi Keniylərning Yəḥuda ḳəbilisidikilərgə boloɣan amraḳliḳini kərsitixtin ibarət bolsa kerək. □ **1:17 «Ḥormaḥ»** — buning mənisi «wəyran ḳilix». □ **1:19 «…jiloɣidikilər»** — baxḳa birhil tərjimisi: «… təwən yurttikilər». ■ **1:20** Qəl. 14:24; Yə. 14:13 ■ **1:23** Yar. 28:19 □ **1:25 «… xu kixi xəḥərgə kiridioɣan yolni ularoɣa kərsitip ḳoydi»** — Yüsüpning jəmətidikilər xəḥərni alliḳaqan ḳorxiwaloɣanidi; bu kixi xəḥərgə kiridioɣan məhpiy yolni kərsitip ḳoyoɣan ohxaydu.

turuwerixkə bəl baoɣlioɣanidi. □ ■ 28 Israil barоɣanseri küqəygəqkə Ḳanaaniylarni
əzlirigə ḫaxarqi ḳilip beḳindurdi, lekin ularni əz yərliridin pütünləy ḳooɣliwətmidi.
29 Əfraimlarmu Gəzərdə turuwatḳan Ḳanaaniylarni ḳooɣliwətmidi; xuning bilən
Ḳanaaniylar Gəzərdə ular bilən billə turiwərdi.□ ■

30 Zəbulun nə Ḳitronda turuwatḳanlarni nə Naḫalolda turuwatḳanlarni
ḳooɣliwətmidi; xuning bilən Ḳanaaniylar ularning arisida olturaḳlixip, ularоɣa
ḫaxarqi mədikar boldi.□

31 Axir bolsa nə Akkoda turuwatḳanlarni nə Zidonda turuwatḳanlarni ḳooɣliwətmidi,
xundaḳla Aḫlab, Aḳzib, Ḫəlbaḫ, Afək Rəḫoblarda turuwatḳanlarnimu
ḳooɣliwətmidi. □ 32 Xuning bilən Axirlar xu zeminda turuwatḳanlarning arisida,
yəni Ḳanaaniylarning arisida olturaḳlixip ḳaldi; ular Ḳanaaniylarni əz yeridin
ḳooɣliwətmidi.
33 Naftalilar nə Bəyt-Xəməxtə turuwatḳanlarni nə Bəyt-Anatta turuwatḳanlarni
ḳooɣliwətmidi; xuning bilən ular xu zeminda turuwatḳanlarning arisida, yəni
Ḳanaaniylarning arisida olturaḳlixip ḳaldi; Bəyt-Xəməx wə Bəyt-Anattiki həlḳ
ularоɣa ḫaxarqi mədikar boldi.
34 Amoriylar Danlarni taoɣliḳ rayonоɣa məjburiy ḫəydəp qiḳiriwetip, ularni jiloɣa-
tüzlənglikkə qüxüxkə yol ḳoymidi. 35 Amoriylar Ḫərəs teoɣi, Ayjalon wə Xaal-
bimda turuwerixkə niyət baoɣlioɣanidi; lekin Yüsüp jəmətining ḳoli küqəygəndə,
Ḳanaaniylar ularоɣa ḫaxarqi mədikar boldi. 36 Amoriylarning qegrisi bolsa «Seriḳ
Exək dawini»din ḳoram texioɣa ətüp yuḳiri təripigə baratti.□

2

Pərwərdigarning Pərixtisining Israiloɣa tənbiḫ berixi

1 Pərwərdigarning Pərixtisi Gilgaldin Bokimoɣa kelip: — Mən silərni Misirdin qiḳirip,
ata-bowiliringlaroɣa ḳəsəm ḳilip bərgən zeminoɣa elip kelip: «Mən silər bilən ḳiloɣan
əḫdəmni əbədgiqə bikar ḳilmaymən; □ ■ 2 Lekin silər bu zeminning həlḳi bilən
ḫeqḳandaḳ əḫdə baoɣlimanglar, bəlki ularning ḳurbangaḫlirini buzup taxlixinglar
kerək» — degənidim; lekin silər Mening awazimoɣa ḳulaḳ salmidinglar. Bu silərning
nemə ḳiloɣininglar?! ■ 3 Xunga Mən *xu qaoɣda* silərgə: «*Xundaḳ ḳilsanglar* ularni
silərning aldinglardin ḳooɣliwətməymən; ular biḳininglaroɣa yantaḳ bolup sanjilidu,
ularning ilaḫliri silərgə tor-tuzaḳ bolidu» — dəp agaḫlandurdum, — dedi.□ ■

□ **1:27 «Manassəḫlər»** — oḳurmənlərning esidə barki, Yüsüp ḳəbilisi Manassəḫ ḳəbilisi wə Əfraim ḳəbilisi dəp ikkigə bəlünətti. ■ **1:27** Yə. 17:11, 12 □ **1:29 «Əfraimlarmu…»** — yuḳiriḳi 27-ayəttiki izaḫatni kərüng. Yüsüp ḳəbilisi Manassəḫ ḳəbilisi wə Əfraim ḳəbilisi dəp ikkigə bəlünətti. ■ **1:29** Yə. 16:10 □ **1:30 «Naḫalol»** — yaki «Naḫalal». □ **1:31 «Afək»** — yaki «Afik». □ **1:36 «Seriḳ Exək dawini»** — bəzidə (ibraniy tilioɣa əgixip) «Akrabbim dawini» dəp atilidu. **ḳoram texi»** — yaki «Sela». **«Amoriylarning qegrisi … «Seriḳ Exək dawini»din ḳoram texioɣa ətüp yuḳiri təripigə baratti»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Amoriylarning qegrisi bolsa «Seriḳ Exək dawini»diki ḳoram texidin tartip yuḳiri təripigə baratti». □ **2:1 «Pərwərdigarning Pərixtisi»** — «təbirlər»ni kərüng. ■ **2:1** Yar. 17:7; Mis. 23:20-22; Ḳan. 29:13, 14 ■ **2:2** Ḳan. 7:2; 12:3 □ **2:3 «ular biḳininglaroɣa yantaḳ bolup sanjilidu»** — yaki «ular silərni ḳiltaḳlaroɣa qüxüridu». ■ **2:3** Mis. 23:33; 34:12; Ḳan. 7:16; Yə. 23:13

4 Pərwərdigarning Pərixtisi barlıq Israillarоға bularni degəndə, ular ün selip yiоғlap
ketixti. 5 Xuning bilən bu jayning nami «Bokim» dəp ⱪoyuldi; ular xu yərdə
Pərwərdigarоға atap ⱪurbanlıⱪlarni sundi. □

Yəxua pəyоғəmbərning dəwridin keyin boloған ixlar

6 Yəxua həlⱪni tarⱪitiwetiwidi, Israillar ḫərⱪaysisi əzlirigə miras ⱪilinоған zeminni
igiləx üqün ⱪaytip ketixti. ■ 7 Yəxuaning pütkül ḫayat künliridə, xundaⱪla Yəxuadin
keyin ⱪaloған, Pərwərdigarning Israil üqün ⱪiloған ḫəmmə karamət əməllirini
obdan bilgən aⱪsaⱪallarning pütkül ḫayat künliridimu *Israil* həlⱪi Pərwərdigarning
ibaditidə bolup turdi. 8 Əmdi Nunning oоғli, Pərwərdigarning ⱪuli Yəxua bir yüz on
yexida wapat boldi. 9 Ular uni elip berip, Əfraim taоғlıⱪ rayonida, Gaax teоғining
ximal təripidiki əz miras ülüxi boloған Timnat-Serah degən jayda dəpnə ⱪildi. □
10 Bu dəwrdikilərning ḫəmmisi *ölüp* əz ata-bowilirioға ⱪoxulup kətti; ulardin keyin
Pərwərdigarnimu tonumaydioған, xundaⱪla uning Israil üqün ⱪiloған əməllirini
bilmigən bir dəwr pəyda boldi.

Israilning gunaḫni üzlüksiz təkrarlixi

11 Xuningdin tartip Israil Pərwərdigarning nəzиridə rəzil boloғanni ⱪilip Baal-
butlarning ibaditigə kirixti. 12 Ular əzlirini Misir zeminidin qiⱪirip elip kəlgən ata-
bowilirining Hudasi Pərwərdigarni taxlap, ətrapidiki taipilərning ilaḫliridin boloған
yat ilaḫlarоға əgixip, ularоға bax urup, Pərwərdigarning oəzipini ⱪozоғidi. 13 Ular
Pərwərdigarni taxlap, Baal wə Axərahlarning ⱪulluⱪioға kirixti. □
14 Buning bilən Pərwərdigarning oəzipi Israiloға tutixip, harab ⱪilinsun dəp, u ularni
talan-taraj ⱪiloғuqilarning ⱪolioға taxlap bərdi, yənə ətrapidiki düxmənlirining
ⱪolioға tapxurup bərdi; xuning bilən ular düxmənlirining aldida bax kətürəlmidi.
■ 15 Ular ⱪəyərgə barmisun, Pərwərdigarning ⱪoli ularni apət bilən urdi, huddi
Pərwərdigarning deginidək, wə Pərwərdigarning ularоға ⱪəsəm ⱪiloғinidək, ular
tolimu azablıⱪ ḫalətkə qüxüp ⱪaldi. ■ 16 Andin Pərwərdigar *ularning arisidin* batur
ḫakimlarni turoғuzdi, ular *Israillarni* talan-taraj ⱪiloғuqilarning ⱪolidin ⱪutⱪuzup
qiⱪti.
17 Xundaⱪtimu, ular əz ḫakimlirioға ⱪulaⱪ salmidi; əksiqə ular yat ilaḫlarоға əgixip
buzuⱪluⱪ ⱪilip, ularоға bax urup qoⱪundi; ata-bowilirining mangoғan yolidin, yəni
Pərwərdigarning əmrlirigə itaət ⱪilix yolidin tezla qiⱪip kətti; ular ḫeq itaət ⱪilmidi.
18 Pərwərdigar ⱪaqaniki ular üqün batur ḫakimlarni turoғuzsa, Pərwərdigar
ḫaman xu batur ḫakim bilən billə bolatti, batur ḫakimning ḫayat künliridə ularni
düxmənlirining ⱪolidin ⱪutⱪuzup qiⱪatti; qünki ularni harlap əzgənlər tüpəylidin
kətürülgən aḫ-zarlarni angliоған Pərwərdigar ularоға iqini aoғritatti.
19 Lekin batur ḫakim əlüp ketixi bilənla, ular arⱪisioға yenip, yat ilaḫlarоға əgixip,
ularning ⱪulluⱪioға kirip, ularоға bax uruxup, əzlirini ata-bowiliridinmu ziyadə
buloғaytti; ular nə xu ⱪilmixliridin tohtimaytti, nə əz jaḫil yolidin ḫeq yanmaytti.
■ 20 Xuning bilən Pərwərdigarning oəzipi Israiloға ⱪattiⱪ tutaxti, U: — «Bu həlⱪ
Mən ularning ata-bowilirioға tapilioған əḫdəmni buzup, awazimoға ⱪulaⱪ salmioғini
üqün, 21 buningdin keyin Mən Yəxua əlgəndə bu yurtta ⱪalduroған taipilərdin

---

□ **2:5** **«Bokim»** — mənisi «yioғlioғuqilar». **«… ular xu yərdə Pərwərdigarоға atap ⱪurbanlıⱪlarni sundi»** — bu ixⱪa ⱪarioғanda, «Pərwərdigarning Pərixtisi» ayan boloған qaoғda, xu yərlərdə ⱪurbanlıⱪ ⱪilsa bolatti. Adəttə pəⱪət Huda bekitkən jaydila ⱪurbanlıⱪ sunuxⱪa bolatti («Qan.» 12:5-14ni kərüng). ■ **2:6** Yə. 24:28
□ **2:9** **«Timnat-Serah»** — yaki «Timnat-Ḫərəs». □ **2:13** **««Axərahlar» *yaki Axərahⱪ butlar*»** — bəlkim butpərəslikkə beoғixlanoған dərəhliklərdur. Dərəhlər bəlkim ayal but xəklidə oyuloған yaki nəⱪixlənгən boluxi mumkin. ■ **2:14** Zəb. 44:12-14; Yəx. 50:1 ■ **2:15** Law. 26; Qan. 28 ■ **2:19** Ḫak. 3:12

ḫeqbirini ularning aldidin ḳooɳliwətməymən; ■ 22 buningdiki məḳsət, Mən xular arḳilik Israilning ularning ata-bowiliri tutḳandək, Mən Pərwərdigarning yolini tutup mangidioɳan-mangmaydioɳanliḳini sinaymən» — dedi.

23 Xuning bilən Pərwərdigar xu taipilərni ḳaldurup, ularni nə dərḫalla zeminidin məḫrum ḳilip ḳooɳliwətmidi nə Yəxuaning ḳolioɳimu tapxurup bərmigənidi.□

3

1 Təwəndikilər Pərwərdigar Ḳanaaniylar bilən boloɳan jəngni bexidin ətküzmigən Israilning *əwladlirini* sinax üqün ḳaldurup ḳoyoɳan taipilər 2 (U Israillarning əwladlirini, bolupmu jəng-uruxlarni kərüp baḳmioɳanlarni pəḳət jəngni əgünsun dəp ḳalduroɳanidi): —

3 — ular Filistiylərning bəx əmirliki, barlik Ḳanaaniylar, Zidonluḳlar wə Baal-Ḫərmon teoɳidin tartip Hamat eoɳizioɳiqə Liwan taoɳliḳida turuwatḳan Ḫiwiylar idi; □ 4 Ularni ḳaldurup ḳoyuxtiki məḳsiti Israilni sinax, yəni ularning Pərwərdigarning Musaning wasitisi bilən ata-bowilirioɳa buyruoɳan əmrlirini tutidioɳan-tutmaydioɳanliḳini bilix üqün idi. 5 Xuning bilən Israillar Ḳanaaniylar, yəni Ḫittiylar, Amoriylar, Pərizziylər, Ḫiwiylar wə Yəbusiylər arisida turdi; 6 Israillar ularning ḳizlirioɳa əylinip, əz ḳizlirini ularning ooɳllirioɳa berip, ularning ilaḫlirining ḳulluḳioɳa kirdi.

■ **2:21** Yə. 23:13 □ **2:23 «Xuning bilən Pərwərdigar xu taipilərni ḳaldurup, ularni … nə Yəxuaning ḳolioɳimu tapxurup bərmigənidi» —** bu ayətlər, yəni 10-23-ayətlər «Batur Ḫakimlar» degən kitabning ḳiskə yəkünidin ibarəttur. □ **3:3 «Hamat eoɳizioɳiqə…» —** yaki «Libo-Ḫamatḳiqə…».

«Batur Ḫakimlar»ning Dəwri

«Batur ḫakimlar»ning dəwri

Birinqi «batur ḫakim» — Otniyəl

7 Israillar Pərwərdigarning nəziridə rəzil bolƣanni ķilip, øz Hudasi Pərwərdigarni
untup, Baallar wə Axəraḫlarning ķullukiƣa kirdi. 8 Xuning bilən Pərwərdigarning
ƣəzipi Israilƣa tutixip, ularni Aram-Naḫaraimning padixaḫi Ķuxan-Rixataimning
koliƣa tapxurdi. Bu təriķidə Israillar səkkiz yilƣiqə Ķuxan-Rixataimƣa beķindi
boldi. □ 9 Israillar Pərwərdigarƣa pəryad kətürgəndə, Pərwərdigar ular üqün bir
ķutķuzƣuqini turƣuzup, u ularni ķutķuzdi. U kixi Kaləbning inisi Kenazning ooƣli
Otniyəl idi.
10 Pərwərdigarning Roḫi uning üstigə qüxüp, u Israilƣa ḫakimlik ķildi; u jənggə
qiķiwidi, Pərwərdigar Aramning padixaḫi Ķuxan-Rixataimni uning ķoliƣa tapxurdi;
buning bilən u Ķuxan-Rixataimning üstidin ƣalib kəldi. □ 11 Xuningdin keyin
zeminda ķirik yilƣiqə amanlik boldi; Kenazning ooƣli Otniyəl aləmdin øtti.

Israilning yənə gunaḫ ķilixi wə jazalinixi, «batur ḫakim Əḫud»

12 Andin Israillar yənə Pərwərdigarning nəziridə rəzil bolƣanni ķildi; ular
Pərwərdigarning nəziridə rəzil bolƣanni ķilƣaqķa, u Moabning padixaḫi Əglonni
Israil bilən ķarixilixixķa küqləndürdi. 13 U Ammoniylar wə Amaləkiylərni øzigə
tartip, jənggə qiķip Israilni urup ķirip, «Ḫormilik Xəḫər»ni ixƣal ķildi. □ 14 Buning
bilən Israillar on səkkiz yilƣiqə Moabning padixaḫi Əglonƣa beķindi boldi.
15 Xuning bilən Israillar Pərwərdigarƣa pəryad kətürdi; Pərwərdigar ular üqün bir
ķutķuzƣuqi, yəni Binyamin ķəbilisidin bolƣan Gəraning ooƣli Əḫudni turƣuzdi; u
solhay idi. Israil uning ķoli bilən Moabning padixaḫi Əglonƣa sowƣat əwətti.
16 Əmdi Əḫud øzigə bir gəz uzunlukta ikki bislik bir xəmxər yasatķanidi; uni
kiyimining iqigə, ong yotisining üstigə ķisturuwaldi; 17 U xu ḫaləttə sowƣatni
Moabning padixaḫi Əglonning aldiƣa elip kəldi. Əglon tolimu semiz bir adəm
idi. 18 Əḫud sowƣatni təķdim ķilip bolƣandin keyin, sowƣatni kətürüp kəlgən
kixilərni kətküzüwətti; 19 andin øzi Gilgalning yenidiki tax oymilar bar jaydin
yenip, padixaḫning ķexiƣa kelip: — Əy padixaḫ, məndə øzlirigə dəydiƣan bir
məhpiyətlik bar idi, — dewidi, padixaḫ: — Jim tur! — dedi. Xuning bilən ətrapidiki
hizmətkarlarning ḫəmmisi sirtķa qiķip kətti.□
20 Andin Əḫud padixaḫning aldiƣa kəldi; padixaḫ yalƣuz salķin balihanida olturatti.
Əḫud: — Məndə sili üqün Hudadin kəlgən bir søz bar, dewidi, padixaḫ orunduķtin
ķopup ørə turdi. 21 Xuning bilən Əḫud sol ķolini uzitip ong yotisidin xəmxərni
suƣurup elip, uning ķorsiķiƣa tiķti. 22 Xundaķ ķilip xəmxərning dəstisimu tiƣi bilən
ķoxulup kirip kətti, semiz eti xəmxərni ķisiwalƣaqķa, Əḫud xəmxərni ķorsiķidin
tartip qiķiriwalmidi; üqəy-poķi arķidin qiķti.□
23 Andin Əḫud dalanƣa qiķip, balihanining ixiklirini iqidin etip ķuluplap ķoydi.
24 U qiķip kətkəndə, padixaḫning hizmətqiliri kelip ķarisa, balihanining ixikliri
ķuluplaķlik idi. Ular: — Padixaḫ salķin øydə qong tərətkə olturƣan bolsa kerək,
dəp oylidi.□

□ **3:8 «Hamat eƣiziƣiqə…»** — «Aram-Naḫaraim» yaki «Mesopotamiya», yəni «Ikki dəryaning otturisidiki rayon». □ **3:10 «Aram»** — «Suriyə»ning ķədimki nami. □ **3:13 «Ḫormilik Xəḫər»** — Yerihoning baxķa bir nami. □ **3:19 «Gilgalning yenidiki tax oymilar bar jay…»** — yaki «Gilgalning yenidiki tax oymilar bar jay oyma butlar…» yaki «Gilgalning yenidiki taxliklar…». **«Jim tur!»** — bu buyruk muxu yərdə «Bu məhpiy həwərni hizmətkarlirim aldida demə, mən haliy boluxum kerək» degən mənidə bolsa kerək. Xunga hizmətkarliri qekinidu. □ **3:22 «… üqəy-poķi arķidin qiķti»** — ayətning bu ahirķi ķismining baxķa ikki-üq tərjimiliri bar: «u (xəmxər) arķidin qiķti», «u (xəmxər) ikki puti otturisidin qiķti», «u (Əḫud) (balihanining) kəynidin qiķti». □ **3:24 «qong tərətkə olturƣan bolsa kerək»** — ibraniy tilida: «putlirini yapķan bolsa kerək» degən søzlər bilən ipadilinidu.

25 Ular uzun saḳlap kirmisək sət bolarmu dəp oylaxti; u yənila balihanining ixiklirini aqmioɣandin keyin, aqḳuqni elip ixiklərni eqiwidi, mana, hojisining yərdə ɵlük yatḳinini kərdi. 26 Əmdi ular ikkilinip ḳarap turoɣan waḳtida, Əḫud ḳeqip qiḳḳanidi; u tax oymilar bar jaydin ɵtüp, Seiraḫḳa ḳeqip kəlgənidi. 27 Xu yərgə yətkəndə, u Əfraim taoɣliḳ rayonida kanay qeliwidi, Israillar uning bilən birgə taoɣliḳ rayondin qüxti, u aldida yol baxlap mangdi. 28 U ularoɣa: — Manga əgixip yürünglar, qünki Pərwərdigar düxmininglar Moabiylarni ḳolunglaroɣa tapxurdi, — dewidi, ular uningoɣa əgixip qüxüp, Iordan dəryasining keqiklirini tosup, ḫeqkimni ɵtküzmidi. 29 U waḳitta ular Moabiylardin on mingqə əskərni ɵltürdi; bularning ḫəmmisi təmbəl palwanlar idi; ulardin ḫeqbir adəm ḳeqip ḳutulalmidi.□
30 Xu küni Moab Israilning ḳolida besiḳturuldi. Zemin səksən yiloɣiqə aman-tinqliḳta turdi.

Xamgar

31 Əḫuddin keyin Anatning ooɣli Xamgar ḫakim boldi; u altə yüz Filistiyəlikni biraḳla kala sanjioɣuq bilən ɵltürdi; umu Israilni ḳutḳuzdi.□

4

Dəborah wə Baraḳ

1 Əmdi Əḫud wapat boloɣandin keyin Israillar Pərwərdigarning nəziridə yənə rəzil boloɣanni ḳiloɣili turdi. 2 Xuning bilən Pərwərdigar ularni Ḳanaaniylarning padixaḫi Yabinning ḳolioɣa taxlap bərdi. Yabin Ḫazor xəḫiridə səltənət ḳilatti; uning ḳoxun sərdarining ismi Sisera bolup, u Ḫaroxət-Goyim degən xəḫərdə turatti. □ ■
3 Israillar Pərwərdigaroɣa nalə-pəryad kətürdi, qünki Yabinning toḳḳuz yüz təmür jəng ḫarwisi bolup, Israillaroɣa yigirmə yildin buyan tolimu zulum ḳilip kəlgənidi.
4 U waḳitta Lapidotning hotuni Dəborah degən ayal pəyoɣəmbər Israiloɣa ḫakim idi.
5 U Əfraim taoɣliḳidiki Ramaḫ bilən Bəyt-Əlning otturisidiki «Dəboraḫning horma dərihi»ning tüwidə olturatti; barliḳ Israillar dəwaliri tooɣrisida ḫəküm sorioɣili uning ḳexioɣa kelətti.
6 U adəm əwətip Naftali yurtidiki Kədəxtin Abinoamning ooɣli Baraḳni qaḳirtip kelip, uningoɣa: — Mana, Israilning Hudasi Pərwərdigar *mundaḳ* əmr ḳiloɣan əməsmu?! U: — Sən berip Naftalilar ḳəbilisi ḫəm Zəbulun ḳəbilisidin on ming adəmni ɵzüng bilən billə elip Tabor teoɣioɣa qiḳḳin; □ ■ 7 xuning bilən Mən Yabinning ḳoxun sərdari Siserani jəng ḫarwiliri wə ḳoxunliri bilən ḳoxup Kixon eḳinining boyioɣa, sening ḳexingoɣa baroɣusi niyətkə selip, uni ḳolungoɣa tapxurimən degən, — dedi.■
8 Baraḳ uningoɣa: — Əgər sən mən bilən billə barsang, mənmu barimən. Sən mən bilən barmisang, mənmu barmaymən! — dedi.

□ **3:29 «…ular Moabiylardin on mingqə əskərni ɵltürdi…»** — bu on mingqə əskər bəlkim Moabning Israillarni ḳullukḳta qing tutup turux üqün Israil zeminini idarə ḳilixḳa ḳalduroɣan ḳoxuni bolsa kerək. Əḫudning Iordan dəryasining keqiklirini tosuxi ularning Moab zemenioɣa ḳeqix yolini tosuxtin ibarət idi. **«… təmbəl palwanlar…»** — yaki «… semiz palwanlar..». □ **3:31 «Əḫuddin keyin Anatning ooɣli Xamgar ḫakim boldi… umu Israilni ḳutḳuzdi»** — Xamgarning Filistiylər bilən jəng ḳiloɣanliḳi uning Israilning məoɣrib təripidə, dengiz boyidiki tüzləngliktə ḫakim ikənlikini kərsitixi mumkin. 4:1gə ḳarioɣanda, «Dəborah wə Baraḳ» Xamgar bilən zamandax bolsa kerək; lekin ular zeminning ximal wə xərḳ təripidə ḫakimliḳ ḳilatti. □ **4:2 «Ḳanaaniylarning padixaḫi Yabin…»** — «Yabin» Ḫazor padixaḫining ismi əməs, bəlki uning unwani boluxi mumkin. **«… Yabinning ḳolioɣa taxlap bərdi»** — ibraniy tilida «Yabinning ḳolioɣa setip bərdi». **«Ḫaroxət-Goyim degən xəḫər…»** — yaki «Taipilərning ormanliḳ xəḫiri». ■ **4:2** 1Sam. 12:9 □ **4:6 «… Pərwərdigar mundaḳ əmr ḳiloɣan əməsmu?!»** — yaki «… Pərwərdigar sanga əmr ḳiloɣan əməsmu?». ■ **4:6** Ibr. 11:32 ■ **4:7** Zəb. 83:9-10

9 Dəborah jawabən: — Maḳul, mən sən bilən barsam baray; ḫalbuki, səpiring sanga ḫeq xan-xərəp kəltürməydu; qünki Pərwərdigar Siserani bir ayal kixining ḳolioɣa tapxuridu, — dedi. Xuning bilən Dəborah ḳopup Barak bilən billə Kədəxkə mangdi.□

10 Barak Zəbulunlar wə Naftalilarni Kədəxkə qaḳirtti; xuning bilən on ming adəm uningoɣa əgəxti; Dəborahmu uning bilən qiḳti 11 (xu qaoɣda keniylərdin boloɣan Ḫəbər əzini Musaning ḳeynatisi Ḫobabning nəslidin boloɣan keniylərdin ayrip qiḳip, Kədəxning yenidiki Zaanaimning dub dərihining yenida qedir tikkənidi).■

Tabor teoɣining mənzirisi (Yizrə'əl tüzlənglikidin ḳaraydioɣan)

12 Əmdi Siseraoɣa: — Abinoamning ooɣli Barak Tabor teoɣioɣa qiḳiptu, degən həwər yətküzüldi. 13 Xuni anglap Sisera barliḳ jəng ḫarwilirini, yəni tokḳuz yüz təmür jəng ḫarwisini wə barliḳ əskərlirini yioɣip, Ḫaroxət-Goyimdin qiḳip, Kixon eḳinining yenida toplidi.

14 Dəborah Barakḳa: — Ḳopḳin; bügün Pərwərdigar Siserani sening ḳolungoɣa tapxuridioɣan kündür. Mana, Pərwərdigar aldingda yol baxlioɣili qiḳti əməsmu?! — dedi. Xuni dewidi, Barak wə on ming adəm uningoɣa əgixip Tabor teoɣidin qüxti. 15 Pərwərdigar Siserani, uning ḫəmmə jəng ḫarwiliri wə barliḳ ḳoxunini ḳoxup Barakning ḳiliqi aldida tiripirən ḳildi; Sisera əzi jəng ḫarwisidin qüxüp, piyadə ḳeqip kətti.■

16 Barak jəng ḫarwilirini wə ḳoxunni Ḫaroxət-Goyimgiqə ḳooɣlap bardi; Siseraning

□ **4:9 «… Pərwərdigar Siserani bir ayal kixining ḳolioɣa tapxuridu»** — ibraniy tilida «Pərwərdigar Siserani bir ayal kixining ḳolioɣa setip beridu». ■ **4:11** Qəl. 10:29 ■ **4:15** Zəb. 83:9-10

barlik ḳoxuni ḳiliq astida yiḳildi, birimu ḳalmidi. 17 Lekin Sisera piyadə ḳeqip,
Keniylərdin boloɣan Ḫəbərning ayali Yaəlning qedirioɣa bardi; qünki Ḫazorning
padixaḥi Yabin bilən Keniylərdin boloɣan Ḫəbərning jəməti otturisida dostluḳ alaḳisi
bar idi.
18 Yaəl Siserani ḳarxi elixḳa qiḳip uningoɣa: — Əy hojam, kirginə! Ḳorḳma,
meningkigə kirgin, dedi.
Xuning bilən Sisera uning qedirioɣa kirdi, u uning üstigə yotḳan yepip ḳoydi.
19 U uningoɣa: — Mən ussap kəttim, manga bir otlam su bərginə, dewidi, ayal berip
süt tulumini eqip, uningoɣa iqküzüp, andin yənə uni yepip ḳoydi.■
20 Andin Sisera uningoɣa: — Sən qedirning ixikidə saḳlap turoɣin. Birkim kelip
səndin: — Bu yərdə birərsi barmu, dəp sorisa, yoḳ dəp jawab bərgin, — dedi.
21 Əmdi Ḫəbərning ayali Yaəl ḳopup, bir qedir ḳozuḳini elip, ḳolida bolḳini tutḳiniqə
xəpə qiḳarmay uning ḳexioɣa bardi; u ḫerip kətkəqkə, ḳattiḳ uhlap kətkənidi. Yaəl
uning qekisigə ḳozuḳni xundaḳ ḳaḳtiki, ḳozuḳ qekisidin ətüp yərgə kirip kətti.
Buning bilən u əldi.
22 Xu qaoɣda, Baraḳ Siserani ḳooɣlap kəldi, Yaəl aldioɣa qiḳip uningoɣa: — Kəlgin, sən
izdəp kəlgən adəmni sanga kərsitəy, — dedi. U uning qedirioɣa kirip ḳariwidi, mana
Sisera əlük yatatti, ḳozuḳ tehiqə qekisigə ḳeḳiḳliḳ turatti.
23 Xundaḳ ḳilip, Huda xu küni Ḳanaan padixaḥi Yabinni Israillarning aldida təwən
ḳildi. 24 Xu waḳittin tartip Israillar baroɣanseri küqiyip, Ḳanaan padixaḥi Yabindin
üstünlükni igilidi; ahirda ular Ḳanaan padixaḥi Yabinni yoḳatti.

5

Nusrət nəzmisi

1 Xu küni Dəboraḫ wə Abinoamning ooɣli Baraḳ mundaḳ nəzmə oḳudi: —

2 Israilda yetəkqilər yol baxlioɣini üqün,
Həlḳ ihtiyarən əzlirini pida ḳiloɣini üqün,
Pərwərdigaroɣa təxəkkür-mədḥiyə oḳunglar!
3 Əy padixaḥlar, anglanglar,
Əy əmirlər, ḳulaḳ selinglar!
Mən, mən Pərwərdigaroɣa atap nəzmə oḳuymən,
Mən Israilning Hudasi Pərwərdigaroɣa küy eytimən.
4 I Pərwərdigar, sən Seirdin qiḳḳiningda,
Edomning yayliḳidin qiḳip yürüx ḳiloɣiningda,
Yər titrəp, asmanlardin sular tamqidi,
Xundaḳ, bulutlar yamoɣurlirini yaoɣdurdi;■
5 Taoɣlar Pərwərdigarning aldida təwrəndi,
Ənə Sinay teoɣimu təwrinip kətti,
Israilning Hudasi Pərwərdigarning aldida.□ ■
6 Anatning ooɣli Xamgarning künliridə,
Ḫəm Yaəlning künliridə,
Qong yollar taxlinip ḳelip,
Yoluqilar əgri-toḳay qioɣir yollar bilən mangatti;
7 Israilda əzimətlər yoḳap kətti,

■ **4:19** Ḫak. 5:25 ■ **5:4** Zəb. 68:7, 8, 9 □ **5:5** **«... Ənə Sinay teoɣimu təwrinip kətti, Israilning Hudasi Pərwərdigarning aldida»** — yaki «yəni Sinay teoɣida ayan boloɣan Hudaning aldida, — Israilning Hudasi Pərwərdigarning aldida». ■ **5:5** Mis. 19:18; Zəb. 68:15, 16, 17; 97:5

Taki mənki Dəborah ḳozoɣilip,
Israilda bir ana süpitidə pəyda boloɣinimoɣiqə.□
8 *Israillar* yengi ilaḫlarni tallidi;
Urux dərwazilirioɣa yetip kəldi.
Ḳirik mingqə Israillikning arisida,
Ya bir ḳalḳan ya bir nəyzə tepilisiqu?! □
9 Ḳəlbim Israilning əmirlirigə ḳayildur,
Ular həlḳ arisida əzlirini ihtiyarən pida ḳildi;
Pərwərdigaroɣa təxəkkür-mədḫiyə oḳunglar!
10 I aḳ exəklərgə mingənlər,
I nəpis zilqilərning üstidə olturoɣanlar,
I yolda yürgənlər, kəngül bəlünglar!□
11 Su əkilidioɣan jaylarda olja bəlüxüwatḳanlarning juxḳun awazilirini anglanglar!
Ular xu yərlərdə Pərwərdigarning ḫəḳḳaniy əməllirini mədḫiyiləp,
Uning Israildiki əzimətlirining ḫəḳḳaniy əməllirini təriplixidu.
Xu waḳitta Pərwərdigarning həlḳi qüxüp dərwazilaroɣa yetip kelip: —□
12 «I Dəborah, oyoɣan, oyoɣan!
Oyoɣan, oyoɣan, oɣəzəl eytḳin!
Ornungdin tur, i Baraḳ,
Əsirliringni yalap mang, i Abinoamning ooɣli!» — deyixidu.□
13 Mana həlḳning az bir ḳaldisi aliyjanablaroɣa əgixix üqün qüxti,
Pərwərdigarning həlḳi yenimoɣa palwan kəbi qüxüp kəldi.□
14 Mana, Əfraimlardin Amaləktə yiltiz tartip ḳaloɣanlar kəldi;
Mana, Binyaminlarmu ḳowmliringoɣa ḳoxulup əgixip kəldi;
Makirdin əmirlər qüxüp kəldi,
Zəbulundin sərdarliḳ ḫasisini tutḳanlar yetip kəldi.□
15 Issakarning əmirliri Dəborahoɣa ḳoxuldi;
Baraḳ nemə ḳiloɣan bolsa Issakarmu xundaḳ ḳilip,
Uning kəynidin jiloɣioɣa tap basturup etilip qüxti!
Rubənning ailə-jəmətliridikilərning arisida xunqə uluoɣ niyətlər ḳəlbligə

□ **5:7 «Israilda əzimətlər yoḳap kətti»** — yaki «Israilda kənt-ḳixlaḳlar yoḳap kətti». □ **5:8 «Urux dərwazilirioɣa yetip kəldi»** — demək, Israil tirik Hudani taxlap butlarni talliwaloɣini üqün Hudaning xu jazasi ularning bexioɣa qüxti. □ **5:10 «nəpis zilqilərning üstidə olturoɣanlar»** — yaki «toḳumlarning üstidə olturoɣanlar». **«I aḳ exəklərgə mingənlər, i nəpis zilqilərning üstidə olturoɣanlar, i yolda yürgənlər…»** — bu ayəttə puritiloɣan mənə bəlkim «I, Israilda ḫazir raḫət künlərni kərgüqilər, silər üqün əz ḫayatini təwəkkül ḳiloɣanlarni əsləngлar!» degəndək boluxi mumkin. □ **5:11 «Su əkilidioɣan jaylarda olja bəlüxüwatḳanlar…»** — demək, nusrət ḳazanoɣanliḳtin ḫətta su əkələgili qiḳḳanlarmu oljidin əzara bəlüxidu. Baxḳa birhil tərjimisi: — «Oḳyaqilarning oɣəwoɣasidin ḳutuloɣanlar su alidioɣan jaylarda turup, Pərwərdigarning ḫəḳḳaniy əməllirini mədḫiyiləp, uning Israildiki əzimətlirining ḫəḳḳaniy əməllirini təriplixidu. Xu waḳitta…». □ **5:12 «I Dəborah, oyoɣan, oyoɣan! … ornungdin tur, i Baraḳ!…»** — 12-ayəttiki nəzmə həlḳ ḳeqip qiḳiwaloɣan taoɣliḳtin aman-esən qüxüp, əz xəḫirining dərwazilirioɣa kəlgəndə huxallikidin Dəborah wə Baraḳḳa eytḳan səyünüx səzliri bolsa kerək. □ **5:13 «Mana həlḳning az bir ḳaldisi aliyjanablaroɣa əgixix üqün qüxti»** — demək, Hudaoɣa sadiḳ boloɣan «həlḳ ḳaldisi» az bolsimu, Baraḳ wə baxḳa jasarətlik əzimətlərgə əgəxkən. Baxḳa birhil tərjimisi: «Həlḳning az bir ḳaldisi küqlüklərning üstidin oɣalib kəldi». **«Pərwərdigarning həlḳi yenimoɣa palwan kəbi qüxüp kəldi»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Pərwərdigarning həlḳi zalimlaroɣa ḳarxi qiḳixḳa mening yenimoɣa qüxti». Bu ayətning yənə birnəqqə hil tərjimiliri uqrixi mumkin. □ **5:14 «Mana, Əfraimlardin Amaləktə yiltiz tartip ḳaloɣanlar kəldi»** — Əfraim ḳəbilisi əslidə Amaləklərning zeminini igiligən wə ularni ḫəydiwətkənidi. **«Makirdin…»** — «Makir» muxu yərdə Manassəḫ ḳəbilisigə wəkillik ḳilidu.

pükülgənidi!□
16 Sən nemixḳa ḳotanlarning iqidə turup,
Ḳoylarоɳa qelinоɳan nəyning awazini anglaxni halap ḳalding?
Rubənning ailə-jəmətliridikilərning arisida xunqə uluоɳ niyətlər ḳəlblirigə pükülgənidi!
17 Gileadlar bolsa Iordan dəryasining u təripidə turup ḳaldi;
Danlarmu nemixḳa kemilərning yenida tohtap ḳaldi?
Axirlar bolsa dengiz boyida *jim* olturuwaldi,
Dengiz ḳoltuḳlirida turup ḳaldi.
18 Zəbulunlar janlirini ələmgə təwəkkül ḳildi;
Naftalilarmu jəng məydanidiki yuḳiri jaylarda ḥəm xundaḳ ḳildi!
19 Padixaḥlar ḥəmmisi kelip, soḳuxti,
Ḳanaaniylarning padixaḥlirimu uruxḳa qiḳti;
Taanaḳta, Megiddoning su boylirida uruxti.
Lekin bir'azmu kümüx olja alalmidi!
20 Asmanlarda yultuzlarmu jəng ḳildi,
Orbitiliridin Siseraоɳa ḳarxi jənggə atlandi.
21 Kixon dəryasining eḳini *düxmənni* eḳitip kətti;
Xu ḳədimiy dərya, u Kixon dəryasidur!
Əy mening jenim, pütün küqüng bilən aloɳa baskin!□
22 Ularning atlirining tuwaḳliri takirang-takirang ḳilmaḳta,
Tolparliri qapmaḳta, qapmaḳta.
23 Mərozоɳa lənət oḳunglar, dəydu Pərwərdigarning Pərixtisi,
U yərdə olturоɳuqilaroɳa lənət oḳunglar,
Ḳattiḳ lənət oḳunglar;
Qunki ular Pərwərdigaroɳa yardəmgə kəlmidi,
Zalimlaroɳa ḳarxi Pərwərdigaroɳa yardəmgə kəlmidi.□
24 Ayallar iqidə kəniylik Ḥəbərning ayali Yaəl bəht-bərikətlənsun,
Qedirda turoɳan ayallar iqidə u bəht-bərikət tapsun!
25 Sisera su soriwidi, u uningoɳa süt bərdi,
Esilzadilərgə layiḳ bir ḳaqida ḳaymaḳ tutti;
26 U sol ḳolini qedir ḳozuḳioɳa,
Ong ḳolini təmürqining bolḳisioɳa uzatti;
Siserani urup,
Bax səngükini qeḳip,
Qekisidin yanjip ətküzüwətti.□
27 Sisera uning ikki putining ariliḳioɳa ḳiysaydi,
U yiḳildi, u *ələktək* yatti,
U uning ikki putining ariliḳioɳa ḳiysaydi, u yiḳildi,
Ḳiysayoɳan yərdə u yiḳilip, jan bərdi.

□ **5:15 «Rubənning ailə-jəmətliridikilərning arisida»** — yaki «Rubənning eḳinlirining boyida». **«Rubənning ailə-jəmətliridikilərning arisida xunqə uluоɳ niyətlər ḳəlblirigə pükülgənidi!»** — bu naḥayiti ḥəjwiy, kinayilik gəp. Rubənlərdə xunqə yüksək niyət boloɳini bilən ḥeqnemə ḳilmidi (16-ayətni kərüng). □ **5:21 «Kixon dəryasining eḳini ularni eḳitip kətti»** — muxu səzlər yuḳiriḳi «asmanlardiki yultuzlar jəng ḳildi» degən səzlərni yorutidu. Yazda Kixon dəryasi eḳinida su yoḳ deyərlik bolidu; ḳixta küqlük akidu. Xunga, xu hulasigə kelimizki, ḥawa rayi ozgirip, kəp yamoɳur yaoɳḳaqḳa, Kixon dəryasi texip, Siseraning jəng ḥarwilirini eḳitip kətti yaki ularni patḳakḳa paturup ḳoydi (4-ayəttə xu ḳattiḳ yamoɳur tiloɳa elinidu). □ **5:23 «Zalimlaroɳa ḳarxi Pərwərdigaroɳa yardəmgə kəlmidi»** — yaki «Baturlirini elip, Pərwərdigaroɳa yardəmgə kəlmidi». □ **5:26 « *Yaəl* sol ḳolini qedir ḳozuḳioɳa, ... qekisidin yanjip ətküzüwətti»** — bu ayətlərgə ḳarioɳanda Yaəl Siseraning bexioɳa ḳakḳan ḳozuḳni bolḳa bilən üq ḳetim uroɳan.

28 Siseraning anisi pənjiridin sirtḳa səp saldi,
U pənjirining rujikidin towlap: —
«Uning jəng ḫarwisi nemixḳa xunqə uzaḳḳiqə kəlməydu?
Jəng ḫarwilirining atlirining tuyaḳ sadasi nemixḳa xunqə ḫayal bolidu? — dedi.
29 Uning dedəkliri arisida danalar jawab beridu,
Xundaḳla, u dərwəḳə өz-өzigə jawab beridu: —
30 «Ular oljilirini yioɳip bəlüxüwatḳan bolmisun yənə?!
Ḫərbir ərkəkkə *ayaoŋ asti ḳilixḳa* bir-ikkidin ḳiz təgkəndu,
Siseraoɳa rəngdar kiyimlər,
Gül kəxtiləngən rəngdar kiyimlərdin olja təgkəndu,
Bulangqining boynioɳa aldi-kəyni kəxtiləngən rəngdar kiyimlər təgkən bolsa kerək!□
31 I Pərwərdigar, Sening barliḳ düxmənliring ənə xundaḳ yoḳutuloɳay!
Lekin Seni səygənlər ḳuyaxning ərləwatḳandiki ḳudritidək küqlük boloɳay!».
Xuning bilən zemin ḳiriḳ yiloɳiqə tinq-amanliḳ tapti.

6

Israilning gunaḫ ḳilixi, jazalinixi; Hudaning Gideonni ḫakimliḳḳa qaḳirixi

1 Israillar Pərwərdigarning nəziridə rəzil boloɳanni ḳildi; xuning bilən Pərwərdigar ularni yəttə yiloɳiqə Midiyaniylarning ḳolioɳa tapxurup bərdi. 2 U waḳitta Midiyaniylar Israilning üstidin oɳalib kelip, Israil Midiyaniylarning səwəbidin өzliri üqün taoɳlardin, өngkürlərdin wə ḳoram taxlardin panaḫ jaylarni yasidi.□
3 Ḫər ḳetim Israillar uruḳ terioɳanda xundaḳ bolattiki, Midiyaniylar, Amaləkiylər wə məxriḳtikilər kelip ularoɳa ḫujum ḳilatti. 4 Ularoɳa ḫujum ḳilixḳa bargaḫlarni tikip, zemindiki ḫosulni wəyran ḳilip, Gazaoɳiqə Israiloɳa ḫeqḳandaḳ axliḳ ḳaldurmay, ularning ḳoy, kala, exəklirinimu elip ketətti. 5 Qünki ular qekətkilərdək kөp bolup, өz mal-qarwiliri wə qedirlirini elip kelətti; ularning adəmliri wə təgiliri san-sanaḳsiz bolup, zeminni wəyran ḳilix üqün tajawuz ḳilatti. 6 Xuning bilən Israil Midiyaniylarning aldida tolimu har ḫalətkə qüxüp ḳaldi; andin Israillar Pərwərdigaroɳa nalə-pəryad kətürdi.

7 Midiyaniylarning dəstidin Israil Pərwərdigaroɳa pəryad kətürginidə xundaḳ boldiki, 8 Pərwərdigar Israiloɳa bir pəyoɳəmbərni əwətti. U kelip ularoɳa: — Israilning Hudasi Pərwərdigar mundaḳ dəydu: «Mən silərni Misirdin qiḳirip, «ḳulluḳ makani»din elip qiḳḳanidim; 9 silərni misirliḳlarning ḳolidin, xundaḳla silərgə barliḳ zulum ḳiloɳuqilarning ḳolidin ḳutḳuzup, ularni aldinglardin ḳooɳliwetip, ularning zeminini silərgə bərdim 10 wə silərgə: «Mana, Mən Pərwərdigar silərning Hudayinglardurmən; silər Amoriylarning zeminida turoɳininglar bilən ularning ilaḫliridin ḳorḳmanglar» degənidim. Lekin silər Mening awazimoɳa ḳulaḳ salmidinglar», — dedi.■
11 Andin Pərwərdigarning Pərixtisi kelip Ofraḫ degən jayda Abiezər jəmətidiki Yoaxḳa təwə boloɳan dub dərihining tüwidə olturdi. U waḳitta *Yoaxning* ooɳli Gideon Midiyaniylarning *bulangqiliḳidin* saḳlinix üqün xarab kəlqiki iqidə buoɳday tepiwatatti.□

□ **5:30 «Bulangqining boynioɳa aldi-kəyni kəxtiləngən rəngdar kiyimlər təgkən bolsa kerək!»** — yaki «Mening boynumoɳa ikki aldi-kəyni kəxtiləngən kiyimlər olja ḳilip təgkən bolsa kerək!». □ **6:2 «ḳoram taxlardin panaḫ jaylarni yasidi»** — yaki «ḳoroɳanlardin panaḫ jaylarni yasidi». Ibraniy tilida «istiḫkamliḳ jaylardin panaḫ jaylarni yasidi». ■ **6:10** 2Pad. 17:35, 38 □ **6:11 «… xarab kəlqiki iqidə buoɳday tepiwatatti»** — xarab kəqlikidə buoɳday tepix tolimu ḳolaysiz, əlwəttə; bu Gideonning Midiyaniylardin ḳorḳḳanliḳini kərsitidu.

12 Pərwərdigarning Pərixtisi uningoɣa kərünüp: — Əy jasarətlik palwan,
Pərwərdigar sən bilən billidur! — dedi.
13 Gideon uningoɣa jawab berip: — I hojam, əgər Pərwərdigar biz bilən billə boloɣan
bolsa, bu kərgülüklər nemixkə üstimizgə kəldi? Ata-bowilirimiz bizgə səzləp bərgən
uning barlik məjiziliri ḳeni? Bular tooɣrisida ata-bowilirimiz: «Mana, Pərwərdigar
bizni Misirdin qikirip kəlmigənmidi?» — dedi. Lekin bügünki kündə Pərwərdigar
bizni taxlap, Midiyanning ḳolioɣa tapxurup bərdi! — dedi.
14 Pərwərdigar uningoɣa ḳarap: — Sən muxu küqünggə tayinip, berip Israilni
Midiyanning ḳolidin ḳutḳuzoɣin! Mana, Mən seni əwətkən əməsmu? — dedi.■
15 Gideon Uningoɣa: — I Rəb, mən Israilni ḳandaḳ ḳutḳuzalaymən? Mening
ailəm bolsa Manassəḫ ḳəbilisi iqidə əng namriti, əzüm atamning jəmətidə əng
kiqikidurmən, — dedi.
16 Pərwərdigar uningoɣa: — Mən jəzmən sən bilən billə bolimən; xunga sən
Midiyanlarni bir adəmni uroɣandək urup ḳirisən, — dedi.
17 Gideon Uningoɣa iltija ḳilip: — Mən nəziringdə iltipat tapḳan bolsam, mən
bilən səzləxküqining ḫəḳiḳətən Sən Əzüng ikənlikigə bir alamət kərsətkəysən;
18 ətünimən, mən yenip kelip əz ḫədiyə-ḳurbanliḳimni aldingoɣa ḳoyoɣuqə bu yərdin
kətmigəysən, — dedi.
U jawab berip: — Sən yenip kəlgüqə kütimən, dedi.
19 Gideon berip *əygə* kirip bir ooɣlaḳni təyyarlap, bir əfaḫ esil undin petir nan
pixurup, gəxni sewətkə selip, xorpisini korioɣa usup bularni uning ḳexioɣa elip kelip,
uningoɣa sundi (U tehiqə dub dərihining tüwidə olturatti).□ 20 Andin Hudaning
Pərixtisi uningoɣa: — Bu gəx bilən petir nanlarni elip berip, muxu yərdiki *ḳoram*
taxning üstigə ḳoyup, xorpini təkkin, — dewidi, u xundaḳ ḳildi. 21 Pərwərdigarning
Pərixtisi ḳolidiki ḫasini uzitip uqini gəx bilən petir nanlaroɣa təkküziwidi, *ḳoram*
taxtin ot qikip, gəx bilən petir nanlarni yəp kətti. Xu ḫaman Pərwərdigarning
Pərixtisimu uning kəzidin oɣayib boldi.
22 Xuning bilən Gideon uning Pərwərdigarning Pərixtisi ikənlikini bilip: — Apla,
i Rəb Pərwərdigar! Qataḳ boldi, qünki mən Pərwərdigarning Pərixtisi bilən
yüzmuyüz kərüxüp ḳaldim…! — dedi.
23 Lekin Pərwərdigar uningoɣa: — Hatirjəm boloɣin! Ḳorḳmioɣin, əlməysən, — dedi.□
24 Xuning bilən Gideon Pərwərdigaroɣa atap u yərdə bir ḳurbangaḫ yasap, uning
ismini «Yaḫwəḫ-xalom» dəp atidi. Bu ḳurbangaḫ ta bügüngiqə Abiezər jəmətining
Ofraḫ degən jayida bar.□
25 U keqisi Pərwərdigar uningoɣa: — Sən atangning *qong* buḳisi wə yəttə yaxliḳ
ikkinqi buḳisini elip atangoɣa təwə boloɣan Baal ḳurbangaḫini ərüp, uning yenidiki
Axəraḫ butini kesiwətkin. □ 26 Andin muxu ḳoroɣanning üstigə Pərwərdigar
Hudayingoɣa ataloɣan, bəlgiləngən rəsim boyiqə bir ḳurbangaḫ yasap, ikkinqi bir
buḳini elip, əzüng kesiwətkən Axəraḫning parqilirini otun ḳilip ḳalap, uni kəydürmə

■ **6:14** 1Sam. 12:11; Ibr. 11:32 □ **6:19 «bir əfaḫ»** — 22 litr. Axliḳ az boloɣan künlərdə namrat bir ailə üqün bu naḫayiti qong bir ḫədiyə-ḳurbanliḳ bolatti. □ **6:23 «Hatirjəm boloɣin»** — ibraniy tilida «Xalom eləykum!» (Salamuələykum). Ibraniy tilida mənisi adəttə «sanga aman-salamətlik boloɣay!». □ **6:24 «Yaḫwəḫ-xalom»** — buning mənisi: «Pərwərdigar hatirjəmliktur». □ **6:25 «Sən atangning buḳisi wə yəttə yaxliḳ ikkinqi buḳisini elip…»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Sən atangning yax buḳisini, yəni uning yəttə yaxliḳ ikkinqi buḳisini elip,…». **«Baal ḳurbangaḫini ərüp…»** — Baaloɣa ataloɣan ḳurbangaḫ bək qong bolsa kerək. Ikki buḳa bəlkim ḳurbangaḫni tartip ərüx üqün kerək boluxi mumkin. **«…uning yenidiki Axəraḫ butini kesiwətkin»** — ««Axəraḫ»lar tooɣruluḳ 2:13 wə izaḫatini kərüng.

ḳurbanlik ḳilоɳin, — dedi.□
27 Xuning bilən Gideon өz hizmətqiliridin on adəmni elip berip, Pərwərdigarning өzigə eytḳinidək ḳildi; lekin u atisining өyidikilərdin wə xəḫər adəmliridin ḳorḳḳini üqün, u bu ixni kündüzi ḳilmay, keqisi ḳildi. 28 Ətisi səḫərdə xəḫər həlḳi ḳopup ḳarisa, mana, Baal ḳurbangaḫi өrüwetilgən, uning yenidiki Axərah buti kesiwetilgənidi wə yengi yasaloɳan ḳurbangaḫning üstidə ikkinqi buḳa ḳurbanlik ḳilinoɳanidi. 29 Buni kөrüp ular bir-birigə: — Bu ixni kim ḳiloɳandu? — deyixti. Ular sürüxtüriwidi, buni Yoaxning ooɳli Gideonning ḳiloɳanliḳi məlum boldi. 30 Xuning üqün xəḫərning adəmliri Yoaxḳa: — Ooɳlungni qiḳirip bərgin! U Baal ḳurbangaḫini өrüp, uning yenidiki Axəraḫni kesiwətkini üqün өltürülsun! — dedi.
31 Birak Yoax өzigə ḳarxilixixḳa turoɳan kөpqilikkə jawab berip: — Silər Baal üqün dəwalaxmaḳqimusilər? Silər uni ḳutḳuzmaḳqimu? Kimki uning tooɳrisida dəwalaxsa ətigə ḳalmay өlümgə məḫkum ḳilinsun! Əgər Baal dərwəḳə bir huda bolsa, undaḳta uning ḳurbangaḫini birsi өrüwətkini üqün, u xu adəm bilən өzi dəwalaxsun! — dedi.□
32 Bu səwəbtin *atisi* Gideonni «Yərubbaal» dəp atidi, qünki *atisi*: «U Baalning ḳurbangaḫini өrüwətkini üqün, Baal өzi uning bilən dəwalaxsun!» degənidi.□
33 Əmma Midiyan, Amaləklər wə məxriḳtikilərning ḫəmmisi yioɳilip, *Iordan* dəryasidin өtüp Yizrəəl jiloɳisida qedirlirini tikixti. 34 U wakitta Pərwərdigarning Roḫi Gideonning üstigə qüxti; u kanay qeliwidi, Abiezər jəmətidikilər yioɳilip uning kəynidin əgixip mangdi. 35 Andin u əlqilərni Manassəḫning zemenioɳa berip, u yərni aylinip kelixkə əwətiwidi, Manassəḫlər yioɳilip uningoɳa əgixip kəldi. U Axirlaroɳa, Zəbulunlaroɳa wə Naftalilaroɳa əlqi əwətiwidi, ularmu uning aldioɳa qiḳixti.

Gideonning Hudadin ikki ḳetim alamət sorixi

36 Gideon Hudaoɳa: — Əgər Sən ḫəḳiḳətən eytḳiningdək mening ḳolum bilən Israilni ḳutḳuzidioɳan bolsang, 37 Undaḳta mana, mən hamanoɳa bir parqə ḳoy terisi ḳoyup ḳoyimən; əgər pəḳət terining üstigila xəbnəm qüxüp, qərisidiki yərlərning ḫəmmisi ḳuruḳ tursa, mən Өzüng eytḳiningdək mening ḳolum arḳiliḳ Israilni ḳutḳuzmaḳqi boloɳiningni bilimən, — dedi.
38 Ix dərwəḳə xundaḳ boldi. Ətisi səḫərdə Gideon ḳopup, yungni siḳiwidi, liḳ bir piyalə xəbnəm süyi qiḳti.
39 Andin Gideon Hudaoɳa yənə: Oɳəzipingni manga ḳozoɳimioɳaysən, mən pəḳət muxu bir ḳetimla dəymən! Səndin өtünəy, mən pəḳət yənə bu ḳetim bu terə bilən sinap baḳay; iltija ḳilimənki, əmdi bu ḳetim pəḳət terə ḳuruḳ bolup, qərisidiki yərning ḫəmmisigə xəbnəm qüxkəy, — dedi.■
40 Bu keqisimu Huda xundaḳ ḳildi; dərwəḳə pəḳət terila ḳuruḳ bolup, qərisidiki yərning ḫəmmisigə xəbnəm qüxkənidi.

□ **6:26** **«...muxu ḳoroɳanning üstigə...»** — yaki «...ḳoram texining üstigə...» **«bəlgiləngən rəsim boyiqə»** — «Ḳan.» 25:6-7ni kөrüng. **«өzüng kesiwətkən Axəraḫning parqilirini otun ḳilip ḳalap, uni kөydürmə ḳurbanliḳ ḳiloɳin»** — 2:5 wə izaḫatini kөrüng. Pərwərdigarning pərixtisi yaki Pərwərdigar Өzi məmin bəndilirigə kөrüngən yərlərdə, u ḳurbangaḫlar wə ḳurbanliḳlar tooɳrisidiki bekitkən bəlgilimilər bəzidə baxḳiqə boluxi mumkin. Gərqə xu yər Pərwərdigar Israillaroɳa ḳurbanliḳ ḳilix üqün rəsmiy bekitkən jay bolmisimu, xundaḳla Gideon өzi kaḫin bolmisimu, Huda bəribir өzi bekitkən bəlgilimilirigə өzi igidur; uning Gideonoɳa ḳiloɳan bu əmrliri өzining xundaḳ pəwḳul'addə jiddiy əḫwallarda gaḫi wakitlarda өz bəlgilimilirini өzgərtidioɳanliḳini ispatlaydu. □ **6:31** **«Silər Baal üqün dəwalaxmaḳqimusilər?»** — yaki «Silər Baal üqün jəng ḳilmaḳqimusilər?». **«...ətigə ḳalmay өlümgə məḫkum ḳilinsun!»** — yaki «...muxu ətigəndila ḳalmay өlümgə məḫkum ḳilinsun!». □ **6:32** **«Bu səwəbtin atisi...»** — ibraniy tilida «Bu səwəbtin u...» yaki «Bu səwəbtin ular...». **«Yərubbaal»** — bu isimning mənisi: «Baalning өzi uning bilən jəng ḳilsun!» (yaki «dəwalaxsun!»). ■ **6:39** Yar. 18:32

7

Hudaning Gideonni ikki ḳetim sinixi wə hatirjəm ḳilixi

1 Yərubbaal (yəni Gideon) wə өzigə ḳoxuloɣan ḫəmmə həlḳ ətisi səḫər ḳopup,
Ḫarod degən bulaḳning yenioɣa berip qedir tikti. Midiyaniylarning ləxkərgaḥi bolsa
uning ximal təripidə, Morəḫ egizlikining yenidiki jiloɣida idi. 2 Əmdi Pərwərdigar
Gideonoɣa: — Sanga əgəxkən həlḳning sani intayin köp, xunga Mən Midiyaniylarni
ularning ḳolioɣa tapxuralmaymən. Bolmisa Israil: «Өzimizni өzimizning ḳoli
ḳutḳuzdi» dəp mahtinip ketixi mumkin. 3 Xuning üqün sən əmdi həlḳḳə: «Kimlər
ḳorḳup titrək basḳan bolsa, ular Gilead teoɣidin yenip kətsun» dəp jakarlioɣin — dedi.
Xuning bilən həlḳning arisidin yigirmə ikki ming kixi ḳaytip ketip, pəḳət on mingila
ḳelip ḳaldi.■
4 Pərwərdigar Gideonoɣa yənə: — Həlḳning sani yənila intayin köp; əmdi sən bularni
suning lewigə elip kəlgin. U yərdə Mən ularni sən üqün sinaḳtin өtküzəy; Mən kimni
kөrsitip: «U sən bilən barsun desəm», u sən bilən barsun; lekin Mən kimni kөrsitip:
«U sən bilən barmisun» desəm, u sən bilən barmisun, — dedi.
5 Xuning bilən Gideon həlḳni suning lewigə elip kəldi. Pərwərdigar uningoɣa: —
Kimki it su iqkəndək tili bilən yalap su iqsə, ularni ayrim bir tərəptə turoɣuzoɣin;
ḫəm kimki tizlinip turup su iqsə, ularnimu ayrim bir tərəptə turoɣuzoɣin, — dedi.
6 Xundaḳ boldiki, oqumini aoɣzioɣa təgküzüp yalap su iqkənlərdin üq yüzi qiḳti.
Ḳaloɣanlarning ḫəmmisi tizlinip turup su iqti. 7 Andin Pərwərdigar Gideonoɣa: —
Mən muxu suni yalap iqkən üq yüz adəmning ḳoli bilən silərni ḳutḳuzup, Midiyanni
sening ḳolungoɣa tapxurimən; lekin ḳaloɣan həlḳ bolsa ḫəmmisi өz jayioɣa yenip
kətsun, — dedi.□
8 Xuning bilən bu *üq yüz adəm* ozuḳ-tülük wə kanaylirini ḳolioɣa elixti; Gideon
Israilning ḳaloɣan barliḳ adəmlirini өz qedirioɣa ḳayturuwetip, pəḳət xu üq yüz
adəmni elip ḳaldi. Əmdi Midiyaniylarning ləxkərgaḥi bolsa ularning təwən təripidiki
jiloɣida idi.
9 Xu keqisi xundaḳ boldiki, Pərwərdigar uningoɣa: — Sən ḳopup ləxkərgaḫḳa
qüxkin, qünki Mən uni sening ḳolungoɣa tapxurdum; 10 əgər sən qüxüxtin ḳorḳsang,
өz hizmətkaring Puraḫni billə elip ləxkərgaḫḳa qüxkin. 11 Sən ularning nemə
deyixiwatḳinini anglaysən, andin sən ləxkərgaḫḳa *ḫujum ḳilip* qüxüxkə jür’ət
ḳilalaysən, dedi.
Buni anglap u hizmətkari Puraḫni elip ləxkərgaḫning qetidiki əskərlərning yenioɣa
bardi. □ 12 Mana Midiyan, Amalək wə barliḳ məxriḳtikilər qekətkilərdək köp bolup,
jiloɣining boyioɣa yeyiloɣanidi; ularning təgiliri köplikidin dengiz saḥilidiki ḳumdək
ḫəddi-ḫesabsiz idi.■
13 Gideon baroɣanda, mana, u yərdə birsi ḫəmraḥioɣa kөrgən qüxini səzləp beri-
watatti: — Mana, mən bir qüx kөrdum, qüxümdə mana, bir arpa toḳiqi Midiyanning
ləxkərgaḥioɣa domulap qüxüptudək; u qediroɣa kelip soḳuluptidək, xuning bilən
qedir өrulüp, düm kөmtürülüp ketiptu — dəwatatti.
14 Uning ḫəmraḥi jawabən təbir berip: — Buning mənisi xuki, u toḳaq Yoaxning ooɣli,
Israillik adəm Gideonning ḳiliqidin baxḳa nərsə əməstur; Huda Midiyan wə uning
barliḳ ḳoxunini uning ḳolioɣa tapxuruptu, dedi.

■ **7:3** Ḳan. 20:8 □ **7:7** **«Mən muxu suni yalap iqkən üq yüz adəmning ḳoli bilən silərni ḳutḳuzup, Midiyanni sening ḳolungoɣa tapxurimən…»** — bu sinaxning əḥmiyiti bəlkim kimning jəng tərəpkə oyoɣaḳ turuwatḳanlikini kөrsitixi mumkin. Su iqkəndə tizlinip yüzini suoɣa tiḳip iqkənlər hətərgə anqə səgək bolmisa kerək. Bu ixlar tooɣruluḳ baxḳa hil qüxənqlərmu bar. □ **7:11** **«jür’ət ḳilalaysən»** — ibraniy tilida «ḳolung küqləndürülidu». ■ **7:12** Ḫak. 6:3, 5, 33

15 Xundaḳ boldiki, Gideon bu qüxni wə uning berilgən təbirini anglap, səjdə ḳildi. Andin u Israilning ləxkərgaḥiƣa yenip kelip: — Ḳopunglar, Pərwərdigar Midiyanning ləxkərgaḥini ḳolunglariƣa tapxurdi, — dedi.

Gideonning ƣəlibə ḳilixi

16 Xuning bilən u bu üq yüz adəmni üq guruppiƣa bəlüp, ḫəmmisining ḳoliƣa birdin kanay bilən birdin ḳuruḳ komzəkni bərdi; ḫərbir komzək iqidə birdin məx'əl ḳoyuldi.
17 U lariƣa: — Silər manga ḳarap, mening ḳiloƣinimdək ḳilinglar. Mana, mən ləxkərgaḥning ḳexiƣa bariƣanda, nemə ḳilsam, silərmu xuni ḳilinglar; 18 mən wə mən bilən ḫəmraḥ bolup mangoƣan barliḳ adəmlər kanay qalsaḳ, silərmu ləxkərgaḥning qərisidə turup kanay qelinglar wə: «Pərwərdigar üqün ḫəm Gideon üqün!» dəp towlanglar, — dedi.
19 Keyinki yerim keqilik kəzətning baxlinixida, kəzətqilər yengidin almaxḳanda, Gideon wə uning bilən billə boloƣan yüz adəm ləxkərgaḥning ḳexiƣa kəldi; andin ular kanay qelip ḳolliridiki komzəklərni qaḳti. 20 Xu ḫaman üq guruppidikilərning ḫəmmisi kanay qelip, komzəklərni qeḳip, sol ḳollirida məx'əllərni tutup, ong ḳollirida kanaylarni elip: — Pərwərdigariƣa wə Gideoniƣa ataloƣan ḳiliq! — dəp towlaxḳiniqə, 21 ularning ḫərbiri ləxkərgaḥning ətrapida, əz jayida turuxti; yaw ḳoxuni tərəp-tərəpkə petirap, warḳirap-jarḳiriƣan peti ḳaqḳili turdi. 22 Bu üq yüz adəm kanay qaloƣanda, Pərwərdigar pütkül ləxkərgaḥtiki yaw ləxkərlirini bir-birini ḳiliqlaxḳa selip ḳoydi, xuning bilən yaw ḳoxuni Zerəraḥḳa baridiƣan yoldiki Bəyt-Xittaḥ tərəpkə ḳaqti; ular Tabbatning yenidiki Abəl-Məḫolaḥning qegrisiƣiqə ḳaqti.■
23 Andin Naftali, Axir wə pütkül Manassəḫning ḳəbililiridin Israillar qaḳirip kelindi wə ular Midiyaniylarni ḳooƣlidi.
24 Xuning bilən Gideon Əfraim pütkül taoƣliḳini arilap kelixkə əlqilərni əwətip Əfraimlariƣa: — «Silər qüxüp Midiyaniylariƣa ḫujum ḳilinglar, Bəyt-Baraḫḳiqə, xundaḳla Iordan dəryasiƣiqə barliḳ eḳin keqiklirini igiləp, ularni tosuwelinglar», dedi. Xuning bilən Əfraimning ḫəmmə adəmliri yiƣilip, Bəyt-Baraḫḳiqə wə Iordan dəryasiƣiqə barliḳ eḳin keqiklirini igilidi. 25 Ular Midiyanning Orəb wə Zəəb degən ikki əmirini tutuwaldi; Orəbni ular «Orəb ḳoram texi» üstidə, Zəəbni «Zəəb xarab kəlqiki»də əltürdi, Midiyaniylarni ḳooƣlap berip, Orəb wə Zəəbning baxlirini elip, Iordan dəryasining u təripigə Gideonning ḳexiƣa kəldi.■

8

1 (Keyin, Əfraimlar uningƣa: — Sən nemixḳa bizgə xundaḳ muamilə ḳilisən, Midiyaniylar bilən soḳuxḳa qiḳḳanda, bizni qaḳirmidingƣu, dəp uning bilən ḳattiḳ deyixip kətti.■ 2 U lariƣa jawabən: — Mening ḳiloƣanlirimni ḳandaḳmu silərning ḳiloƣininglariƣa təngləxtürgili bolsun? Əfraimning üzümlərni pasangdiƣini, Abieəzərlərning üzüm üzginidin artuḳ əməsmu? 3 Huda Midiyanning əmirliri Orəb bilən Zəəbni ḳolunglariƣa tapxuroƣan yərdə, mening ḳolumdin kəlginini ḳandaḳmu silərning ḳiloƣininglariƣa təngləxtürgili bolsun? — dedi. Xundaḳ dewidi, ularning uningƣa boloƣan aqqiḳi yandi).□
4 Əmdi Gideon Iordan dəryasining boyiƣa yetip kəldi. U wə əzigə ḫəmraḥ boloƣan üq yüz adəm ḫerip kətkən bolsimu, ular yənila Midiyaniylarni ḳooƣlap dəryadin ətti.

■ **7:22** Zəb. 83:9-10 ■ **7:25** Zəb. 83:11-12; Yəx. 10:26 ■ **8:1** Ḫak. 12:1 □ **8:3** **«ularning uningƣa boloƣan aqqiḳi yandi»** — ibraniy tilida «uningƣa ḳarap ularning roḫliri tinqlanduruldi».

□ 5 Gideon Sukkot xəḫiridikilərgə: — Manga ḫəmraḫ bolup kəlgən kixilərgə nan bərsənglar, qünki ular ḫerip-qarqap kətti. Biz Midiyanning ikki padixaḫi Zəbaḫ wə Zalmunnani ḳooɳlap ketip barimiz, — dedi.
6 Lekin Sukkotning qongliri jawab berip: — Zəbaḫ wə Zalmunna ḫazir sening ḳolungoɳa qüxtimu?! Biz sening muxu ləxkərliringgə nan berəmduḳ?! — dedi.□
7 Gideon: — Həp! Xundaḳ boloɳini üqün Pərwərdigar Zəbaḫ wə Zalmunnani mening ḳolumoɳa tapxuroɳanda, ətliringlarni qəldiki yantaḳ wə xoha bilən hamanda tepimən, — dedi.
8 Gideon u yərdin Pənuəlgə berip, u yərdiki adəmlərgimu xundaḳ dewidi, Pənuəldiki kixilərmu uningoɳa Sukkottikilərdək jawab bərdi. 9 U Pənuəldikilərgə: — Mən oɳəlibə bilən yenip kəlginimdə, bu munaringlarni ərüwetimən, — dedi.□
10 U qaoɳda Zəbaḫ wə Zalmunna Karkor degən jayda idi; ular bilən mangoɳan ḳoxunda on bəx mingqə ləxkər bar idi. Bular bolsa məxriḳliḳlərning pütkül ḳoxunidin ḳelip ḳaloɳanliri idi, qünki ulardin ḳiliq tutḳanliridin bir yüz yigirmə mingi əltürülgənidi. 11 Gideon bolsa Nobaḫ wə Yogbihaḫning xərḳidiki kəqmənlər yoli bilən qiḳip Midiyanning ləxkərgaḫioɳa ḫujum ḳilip, ularni tarmar ḳildi; qünki ləxkərgaḫtikilər tolimu əndixsiz turoɳanidi. □ 12 Zəbaḫ wə Zalmunna ḳeqip kətti; Gideon kəynidin ḳooɳlap berip, Midiyanning bu ikki padixaḫi Zəbaḫ wə Zalmunnani tutuwaldi; u pütkül ləxkərgaḫtikilərni alaḳzadə ḳilip tiripirən ḳiliwətti.■
13 Andin Yoaxning ooɳli Gideon Ḫərəs dawinidin ətüp, jəngdin ḳaytip kəldi. 14 U Sukkotluḳ bir yax yigitni tutuwelip, uningdin sürüxtə ḳiliwidi, yigit uningoɳa Sukkotning qongliri wə aḳsaḳallirining isimlirini yezip bərdi. Ular jəmiy bolup yətmix yəttə adəm idi. 15 Andin Gideon Sukkotning adəmlirining ḳexioɳa yetip baroɳanda: — Silər meni zanglik ḳilip: «Zəbaḫ wə Zalmunna ḫazir sening ḳolungoɳa qüxtimu? Biz sening bilən billə mangoɳan muxu ḫaroɳin adəmliringgə nan berəmduḳ?» degənidinglar! Mana, u Zəbaḫ wə Zalmunna degənlər! — dedi.□
16 Xuni dəp u xəḫərning aḳsaḳallirini tutup kelip, qəldiki yantaḳ bilən xohilarni elip kelip, ular bilən Sukkotning adəmlirini urup ədipini bərdi.□
17 Andin u Pənuəlning munarini ərüp, xəḫərdiki adəmlərni əltürdi.
18 Gideon Zəbaḫ wə Zalmunnani soraḳ ḳilip: — Silər ikkinglar Taborda əltürgən adəmlər ḳandaḳ adəmlər idi? — dəp soriwidi, ular jawab berip: — Ular sanga intayin ohxaytti; ularning ḫərbiri xaḫzadidək idi, — dedi.
19 U buni anglap: — Ular mening bir tuoɳḳanlirimdur, biz bir anining ooɳullirimiz. Pərwərdigarning ḫayati bilən ḳəsəm ḳilimənki, silər əyni waḳitta ularni tirik ḳoyoɳan bolsanglar, mən silərni ḫərgiz əltürməyttim, — dedi;
20 xuning bilən u qong ooɳli Yətərgə: — Sən ḳopup bularni əltürgin, — dedi. Lekin ooɳul kiqik boloɳaqḳa ḳorḳup, ḳiliqini suoɳurmidi.
21 Xuning bilən Zəbaḫ wə Zalmunna: — Sən əzüng ḳopup bizni əltürgin; qünki adəm ḳandaḳ bolsa küqimu xundaḳ bolidu, — dedi. Xundaḳ dewidi, Gideon ḳopup Zəbaḫ

□ **8:4 «Əmdi Gideon Iordan dəryasining boyioɳa yetip kəldi… dəryadin ətti»** — 1-3-ayəttə hatiriləngən wəḳələr (Əfraimlarning Gideonlaroɳa aqqiḳlinixi) 4-21-ayətlərdə hatiriləngən wəḳələrdin keyin boloɳan bolsa kerək. □ **8:6 «Zəbaḫ wə Zalmunna ḫazir sening ḳolungoɳa qüxtimu?!»** — ibraniy tilida «Zəbaḫ wə Zalmunnaning alḳanliri ḫazir sening ḳolungoɳa qüxtimu?!». **«Biz sening muxu ləxkərliringgə nan berəmduḳ?!»** — ularning nan bərməslik səwəbi bəlkim xuki, biz nan bərgəndin keyin Gideon məoɳlup bolsa (uning aran üq yüz adimi bar idi), Midiyaniylar ḳaytip kelip bizdin əq alidu, dəp ḳorḳḳan yaki bolmisa ularning Midiyaniylar bilən ittipaḳi bolsa kerək. □ **8:9 «Mən oɳəlibə bilən yenip kəlginimdə…»** — ibraniy tilida «Mən aman-tinqlik elip yenip kəlginimdə…». □ **8:11 «… xərḳidiki kəqmənlər yoli…»** — ibraniy tilida «… xərḳidiki qedirlarda turoɳuqilar yoli». Xu yər Midiyaniylarning zemini iqidə idi. ■ **8:12** Zəb. 83:11-12 □ **8:15 «Zəbaḫ wə Zalmunna»** — ibraniy tilida «Zəbaḫ wə Zalmunnaning alḳanliri». □ **8:16 «… ular bilən Sukkotning adəmlirini urup ədipini bərdi»** — yaki «…ular bilən Sukkotning adəmlirini «hamanda təpti»». Ularni əltürgən boluxi mumkin (17-ayətnimu kərüng).

wə Zalmunnani əltürdi. U təgilirining boynidiki ḫilal ay xəkillik bezəklərni eliwaldi.■

Gideonning padixaḫ boluxni rət ḳilixi wə butpərəslik yolioŋa kirixi

22 Andin Israillar Gideonoŋa: — Sən bizni Midiyanning ḳolidin ḳutḳuzoŋanikənsən, əzüng bizgə padixaḫ boloŋin; ooŋlung wə ooŋlungning ooŋlimu bizning üstimizgə ḫəküm sürsun, — dedi.
23 Əmma Gideon ularoŋa jawab berip: — Mən üstünglərgə səltənət ḳilmaymən, ooŋlummu üstünglərgə səltənət ḳilmaydu; bəlki Pərwərdigar Özi üstünglərgə səltənət ḳilidu, dedi.□
24 Andin Gideon ularoŋa yənə: — Silərgə pəḳət birla iltimasim bar: — Ḫər biringlar əz oljanglardin ḫalḳa-zerilərni manga beringlar, dedi (Midiyanlar Ismaillardin boloŋaqḳa, ḫərbiri altun zirə-ḫalḳilarni taḳaytti).
25 Ular jawabən: — Berixkə razimiz, dəp yərgə bir yepinqini selip, ḫərbiri uning üstigə oljisidin zirə-ḫalḳilarni elip taxlidi. 26 U sorap yioŋḳan altun zirilərning eoŋirliḳi bir ming yəttə yüz xəkəl altun idi, buningdin baxḳa Midiyan padixaḫliri əzigə asḳan ḫilal ay xəkillik buyumlar, zunnar, uqisioŋa kiygən səsün eginlər wə təgilərning boynioŋa asḳan altun zənjirlərmu bar idi.□
27 Gideon bu nərsilərdin bir əfod yasitip, əz xəḫiri Ofraḫta ḳoyup ḳoydi. Nətijidə, pütkül Israil uni izdəp buzuḳqiliḳ ḳildi. Buning bilən bu nərsə Gideon wə uning pütün ailisigə bir tor-tuzaḳ boldi.□
28 Midiyaniylar xu təriḳidə Israillarning aldida boysundurulup, ikkinqi bax kətürəlmidi; zemin Gideonning künliridə ḳiriḳ yiloŋiqə tinq-aramliḳ tapti.
29 Yoaxning ooŋli Yərubbaal ḳaytip berip, əz əyidə olturdi. 30 Gideonning ayalliri kəp boloŋaqḳa, uning puxtidin yətmix ooŋul tərəldi. 31 Xəkəmdə uning bir kenizikimu bar idi; u uningoŋa bir ooŋul tuoŋup bərdi, Gideon uning ismini «Abimələk» dəp ḳoydi.□
32 Yoaxning ooŋli Gideon uzun əmür kərüp, ḳerip aləmdin ətti. U Abiezərlərgə təwə boloŋan Ofraḫda, əz atisi Yoaxning ḳəbrisigə dəpnə ḳilindi.
33 Gideon əlgəndin keyin Israillar kəynigə yenip, Baal butlirioŋa əgixip buzuḳqiliḳ ḳildi wə «Baal-Berit»ni əzlirining ilaḫi ḳilip bekitti. 34 Xundaḳ ḳilip Israillar əzlirini ətrapidiki barliḳ düxmənlirining ḳolidin ḳutḳuzoŋan əz Hudasi Pərwərdigarni untudi 35 wə xuningdək Gideonning Israiloŋa ḳiloŋan ḫəmmə yahxiliḳlirini ḫeq əsliməy, Yərubbaal (yəni Gideon)ning jəmətigə ḫeqbir meḫribanliḳ kərsətmidi.

9

■ **8:21** Zəb. 83:11-12 □ **8:23 «Mən üstünglərgə səltənət ḳilmaymən» —** Israilning təlipi (22-ayət): «Sən Gideon bizgə padixaḫ boloŋaysən» degənliktur. Gideon ularoŋa ḫakimliḳ ḳiloŋini bilən ularning təlipini ḳət'iy rət ḳilidu («Kirix səz»imizni, «Samuil (1)» 8- wə 12-bab wə «Samuil (1)»diki «Ḳoxumqə səz»imiznimu kərüng). □ **8:26 «1700 xəkəl» —** altun bolsa bəlkim 20 kilogramqə kelətti. □ **8:27 «əfod» —** əslidə Bax kaḫin kiyidioŋan alaḫidə birhil kiyim idi. U tooŋruluḳ «Mis.» 28:6-30 wə izaḫatlirini kərüng. Musa pəyoŋəmbər Israillaroŋa bekitkən ḳanun boyiqə pütkül Israil üqün pəḳət birla əfod boluxi kerək; uning üstigə pəḳət Bax kaḫinla uni taḳixi kerək idi. **«…pütkül Israil *əfodni*** izdəp buzuḳqiliḳ ḳildi» — Musa pəyoŋəmbər bekitkən ḳanun boyiqə «əfod» arḳiliḳ Israil həlḳi Hudadin yol soriyalaytti. Lekin Gideon yasioŋan bu əfod Huda bekitkən əfod əməs wə kaḫinlarning yetəkqiliki astida ixlitilgən əməs. Nətijidə Gideon wə ailisidikilər xu əfod arḳiliḳ ḫoḳuḳini qəktin axurup yürgüzgən wə Israillar əfodḳa but süpitidə qoḳunup kətkən ohxaydu. «Buzuḳqiliḳ» — Huda aldida ḫərḳandaḳ butpərəslik «roḫiy buzuḳluḳ» yaki «roḫiy paḫixiwazliḳ» dəp ḫesablinidu. □ **8:31 «…u *Gideonoŋa*** bir ooŋul tuoŋup bərdi, Gideon uning ismini «Abimələk» dəp ḳoydi» — ḳizik bir yeri xuki, Gideon padixaḫ boluxni rət ḳiloŋini bilən padixaḫdək kəp ayalliḳ boloŋan wə Xəkəmdiki kenizikidin tuoŋuloŋan ooŋlioŋa «mening atam padixaḫdur» («Abimələk») dəp isim ḳoyoŋan.

Abiməlәkning aka-ukilirini әltürüxi wә padixaḫ boluwelixi

1 Әmdi Yәrubbaalning ooɳli Abiməlәk Xәkәmdiki anisining aka-ukilirining ḳexioɳa
berip, ular wә anisining atisining pütkül jәmәtidikilәrgә: — 2 Silәr Xәkәmdiki
barliḳ adәmlәrning ḳuliḳioɳa sөz ḳilip ularoɳa: «Silәr üqün yәtmix kixi, yәni
Yәrubbaalning ooɳulliri üstünglәrgә ḫөküm sürgini yahximu yaki birla adәmning
üstünglәrdin ḫөküm sürgini yahximu? Esinglarda bolsunki, mәn silәrning ḳan-
ḳerindixinglarmәn» — degәn gepimni yәtküzünglar, — dedi.□
3 Xuning bilәn uning anisining aka-ukiliri u tooɳruluḳ bu gәplәrning ḫәmmisini
Xәkәmdikilәrning ḳulaḳlirioɳa eytti. Ularning kөngli Abiməlәkkә mayil bolup:
— U bizning ḳerindiximiz ikәnoɳu, diyixip, 4 Baal-Beritning buthanisidin yәtmix
xәkәl kümüxni elip, uningoɳa bәrdi. Bu pul bilәn Abiməlәk birmunqә bikar tәlәp
lükqәklәrni yallap, ularoɳa bax boldi. 5 Andin u Ofraḫḳa, atisining өyigә berip өzining
aka-ukiliri, yәni Yәrubbaalning ooɳulliri bolup jәmiy yәtmix adәmni bir taxning
üstidә eltürüwәtti. Lekin Yәrubbaalning kiqik ooɳli Yotam yoxuruniwaloɳaqḳa,
ḳutulup ḳaldi.
6 Andin pütkül Xәkәmdikilәr wә Bәyt-Millodikilәrning ḫәmmisi yioɳilixip berip
Abiməlәkni Xәkәmdiki dub dәrihining tüwidә padixaḫ ḳilip tiklidi.□ ■
7 Bu hәwәr Yotamoɳa yәtküzüldi; u berip Gәrizim teoɳining qoḳḳisioɳa qiḳip, u yәrdә
turup yuḳiri awazda kөpqilikkә towlap: — Әy Xәkәm qongliri, mening sөzümgә
ḳulaḳ selinglar, andin Hudamu silәrgә ḳulaḳ salidu. □ 8 Künlәrdin bir küni dәrәhlәr
өzlirining üstigә ḫөküm süridioɳan bir dәrәhni mәsiḫlәp padixaḫ tikləxkә izdәp
qiḳip, zәytun dәrihigә: — Üstimizgә padixaḫ bolup bәrgin, dәptikәn. 9 Zәytun dәrihi
ularoɳa jawab berip: — Hudaoɳa wә insanlaroɳa boloɳan ḫөrmәtni ipadiläydioɳan
meyimni taxlap, baxḳa dәrәhlәrning üstidә turup pulanglaxḳa ketәmdim? — dәptu.
10 Buni anglap dәrәhlәr ənjür dәrihining ḳexioɳa berip: — Sәn kelip üstimizgә
padixaḫ boloɳin, dәp iltija ḳiliptu; 11 Ənjür dәrihi ularoɳa jawab berip: — Mәn өz
xirnәm bilәn yahxi mewәmni taxlap, baxḳa dәrәhlәrning üstidә turup pulanglaxḳa
ketәmdim? — dәptu.
12 Xuning bilәn dәrәhlәr üzüm talliḳining ḳexioɳa berip: — Sәn kelip bizning
üstimizgә padixaḫ boloɳin, dәptu, 13 üzüm teli ularoɳa jawab berip: — Mәn Huda
bilәn adәmlәrni hux ḳilidioɳan yengi xarabni taxlap, baxḳa dәrәhlәrning üstidә turup
pulanglaxḳa ketәmdim? — dәptu.
14 Andin dәrәhlәrning ḫәmmisi azoɳanning ḳexioɳa berip: — Sәn kelip bizning
üstimizgә padixaḫ boloɳin, dәptu; 15 azoɳan ularoɳa jawab berip: — Әgәr silәr
meni sәmimiy niyitinglar bilәn üstünglәrgә padixaḫ ḳilixni halisanglar, kelip mening
sayәmning astida panaḫlininglar; bolmisa, azoɳandin bir ot qiḳidu wә Liwanning
kedir dәrәhlirini yәp ketidu! — dәptu.□
16 Әgәr silәrning Abiməlәkni padixaḫ ḳiloɳininglar rast sәmimiy wә durus niyәt bilәn
boloɳan bolsa, Yәrubbaal wә uning ailisidikilәrgә yahxiliḳ ḳiloɳan, uning ḳiloɳan
әmәlliri boyiqә uningoɳa ḳayturoɳan bolsanglar — □ 17 (qünki atam silәr üqün jәng

---

□ **9:2 «…mәn silәrning ḳan-ḳerindixinglarmәn»** — ibraniy tilida «…mәn silәrning sөngәk wә әtliringlardinmәn». □ **9:6 «*ular*…** yioɳilixip berip Abiməlәkni Xәkәmdiki dub dәrihining tüwidә padixaḫ ḳilip tiklidi» — ilgiri Yәxua pәyoɳәmbәr xu jayda hәlḳ bilәn «Hudaning yolida mangayli» dәp әḫdә tüzüp, әḫdinamini xu dub dәrihining tüwigә kөmüp ḳoyoɳan («Yә.» 24:26). ■ **9:6** Yә. 24:26 □ **9:7 «u berip Gәrizim teoɳining qoḳḳisioɳa qiḳip, u yәrdә turup yuḳiri awazda kөpqilikkә towlap…»** — demisәkmu, Gәrizim teoɳi Xәkәm xәḫirining udulida turidu. □ **9:15 «… bolmisa, azoɳandin bir ot qiḳidu wә Liwanning kedir dәrәhlirini yәp ketidu!»** — Yotamning bu tәmsili өz atisini kөrsitidu, әlwәttә; Gideon gәrqә «tegi pәs» adәm bolsimu, Israiloɳa yetәkqilik ḳilixḳa өz ḫayatini birnәqqә ḳetim tәwәkkül ḳildi; xuning üqün Israillar uningoɳa wә ailisigә meḫir-xәpḳәt kөrsitixi kerәk. □ **9:16 «Yәrubbaal»** — yәni «Gideon» — 6:32ni kөrüng. **«uning ḳiloɳan әmәlliri boyiqә…»** — ibraniy tilida «uning ḳollirining әmәlliri boyiqә…».

kilip, өz jenini hətərgə təwəkkul kilip silərni Midiyanning kolidin kutkuzdi! 18 Lekin silər bügün atamning jəmətigə karxi kozoɣilip, uning ooɣullirini, jəmiy yətmix adəmni bir taxning üstidə өltürüp, uning dedikining ooɣli Abimələkni tuoɣkininglar boloɣini üqün Xəkəm həlkining üstigə padixaḫ kilip tikləpsilər!) 19 — əmdi əgər silər Yərubbaal wə jəmətigə səmimiy wə durus muamilə kiloɣan bolsanglar, silər Abimələktin huxallik tapkaysilər, umu silərdin huxallik tapkay! 20 Lekin bolmisa, Abimələktin ot qikip, Xəkəmdikilər wə Bəyt-Milloning həlkini yəp kətsun; xundakla, Xəkəmdikilər wə Bəyt-Milloning həlkidin ot qikip, Abimələkni yəp kətsun! — dedi.
21 Yotam kerindixi Abimələktin korkup, kəqip Bəər degən jayoɣa berip, u yərdə olturaklixip kaldi.
22 Abimələk Israiloɣa üq yil səltənət kildi. 23 Huda Abimələk bilən Xəkəmning adəmliri otturisioɣa bir yaman roḫ əwətti; xuning bilən Xəkəmdikilər Abimələkkə asiylik kilixka kozoɣaldi. □ 24 Buning məksiti, Yərubbaalning yətmix ooɣlioɣa kilinoɣan zorawanlik wə kan kərzni ularni өltürgən kerindixi Abimələkning boynioɣa qüxürüx, xundakla өz aka-ukilirini өltürüxkə uni kollap-kuwwətligən Xəkəmdiki kixilərning bexioɣa qüxürüxtin ibarət idi.

25 Xəkəmdiki kixilər Abimələkni tutmakqi bolup, taoɣlarning qokkilirioɣa paylakqilarni bəktürmə kilip turoɣuzdi; ular u yərdin ətkən yoluqilarning ḫəmmisini bulang-talang kildi. Bu ix Abimələkkə yətküzüldi.
26 Əbədning ooɣli Gaal өz aka-ukiliri bilən Xəkəmgə kəqüp keliwidi, Xəkəmdiki kixilər uningoɣa ixənq baoɣlap uni өz yar-yəliki kildi. 27 Xundak kilip ular xəḫərdin etizlikka qikip, üzümzarlarning üzümlirini üzüp sikip, xarab yasap, xadlik kilip өz butining ibadəthanisioɣa kirip, yəp-iqixip Abimələkning üstidin lənət okuoɣili turdi. □ 28 Əbədning ooɣli Gaal: — Abimələk degən kim idi? Xəkəm degən nemə idi, biz nemə dəp uningoɣa hizmət kiloɣudəkmiz?! U Yərubbaalning ooɣli əməsmu? Zəbul uning nazatətqisi əməsmu? Silər Xəkəmning atisi Ḫamorning adəmlirining hizmitidə bolsanglar bolidu! Biz nemixka Abimələkning hizmitidə bolidikənmiz? □ 29 Kaxki bu həlk mening kol astimda bolsa idi! U qaoɣda mən Abimələkni ḫəydiwtəttim! Mən Abimələkkə: — Өz koxuningni kөpəytip, jənggə qikkin! — degən bolattim.
30 Əmdi xəḫər baxlikı Zəbul Əbədning ooɣli Gaalning bu səzlirini anglioɣinida, aqqiki kelip, 31 əlqilərni Abimələkning kexioɣa yoxurunqə əwətip: «Mana, Gaalning ooɣli kerindaxliri bilən Xəkəmgə keliwatidu; mana, xəḫərni siligə karxi qikixka kutritiwatidu. □ 32 Xunga sili adəmlirini elip bügün keqə *xəḫər* ətrapidiki etizlikka berip marap olturoɣayla; 33 ətə kün qikkan ḫaman kozoɣilip xəḫərgə ḫujum kiloɣayla; u wə uning adəmliri siligə karxi qikkanda, sili əḫwaloɣa karap uningoɣa takabil turoɣayla, — dedi.
34 Buni anglap, Abimələk ḫəmmə adəmlirini elip, keqisi qikip, tөt topka bөlünüp, yoxurunup Xəkəmgə ḫujum kilixka marap olturdi.

□ **9:23 «bir yaman roḫ»** — bir jin, demək. □ **9:27 «xarab yasap,...»** — ibraniy tilida «üzümlərni dəssəp,...». □ **9:28 «Abimələk degən kim idi? Xəkəm degən nemə idi, biz nemə dəp uningoɣa hizmət kiloɣudəkmiz?! U Yərubbaalning ooɣli əməsmu?»** — okurmənlərning esidə barki, «Yərubbaal» degənning mənisi «Baalning өzi kelip uning bilən jəng kilsun!» degənlik bolup, Gideon (yəni, Yərubbaal)ningmu Baaloɣa karxi turidioɣanlikini bildürətti. Xunga Gaalning səzining mənisi Xəkəmdikilər baalpərəslər turup, nemixka Baaloɣa karxi turoɣan adəmning ooɣlining hizmitidə bolidu?» degəndək idi. **«silər Xəkəmning atisi Ḫamorning adəmlirining hizmitidə bolsanglar bolidu»** — okurmənlərning esidə barki, Yakup pəyoɣəmbərning dəwridə Xəkəmdikilər Ḫamor degən bir kixigə bekindi idi («Yar.» 34-babni kərüng). Ḫamor tunji ooɣlioɣa xəḫərning namini isim kilip koyoɣan. «Xəkəmning atisi» dəl muxu Ḫamorni kərsitidu; Abimələk xəḫərni soraxtin burun «xəḫər baxlikı» Ḫamorning jəmətidikilərdin qikkan bolsa kerək. □ **9:31 «Mana, xəḫərni siligə karxi qikixka kutritiwatidu»** — yaki «Mana, xəḫərni siligə karxi turuxka mustəḫkəmləwatidu».

35 Əbədning ooɣli Gaal sirtḳa qiḳip xəḥərning dərwazisida ərə turoɣanda, Abimələk
øz adəmliri bilən yoxurunoɣan jaydin qiḳti. 36 Gaal həlḳni kørüp Zəbuloɣa: — Mana
taoɣ qokḳiliridin adəmlər qüxüwatidu, dedi. Lekin Zəbul uningoɣa jawabən: —
Taoɣlarning kələnggisi sanga adəmlərdək kørünidu, — dedi.
37 Gaal yənə søz ḳilip: Mana, bir top adəmlər dønglərdin qüxüp keliwatidu, yənə bir
top adəmlər «Palqilarning dub dərihi»ning yoli bilən keliwatidu, — dedi.
38 Andin Zəbul uningoɣa: — Sening: «Abimələk degən kim idi, biz uning hizmitidə
bolattuḳmu?» dəp qong gəp ḳiloɣan aoɣzing ḥazir ḳeni? Mana bular sən køzgə
ilmioɣan həlḳ əməsmu? Əmdi qiḳip ular bilən soḳuxup baḳḳin! — dedi.
39 Xuning bilən Gaal Xəkəmdikilər bilən qiḳip Abimələk bilən soḳuxuxḳa baxlidi.
40 Lekin Abimələk uni məoɣlup ḳilip ḳooɣlidi; u uning aldidin ḳaqti, xundaḳla
nuroɣun yarilanoɣan adəmlər xəḥərning dərwazisioɣiqə yetixip kətkənidi. 41 Andin
Abimələk Arumaḥda turup ḳaldi. Zəbul bolsa Gaal wə uning ḳerindaxlirini ḳooɣlap,
ularning Xəkəmdə turuxioɣa yol ḳoymidi. 42 Ətisi *Gaaldikilər* dalaoɣa qiḳti; bu həwər
Abiməlәkkə yətkəndə 43 u həlḳini elip, ularni üq topḳa bølüp, dalada yoxurunup
marap turdi; u ḳarap turuwidi, Xəkəm həlḳi xəḥərdin qiḳti. U ḳopup ularoɣa
ḥujum ḳildi. 44 Abimələk wə uning bilən boloɣan birinqi top atlinip xəḥərning
dərwazisining aldioɣa besip berip, u yərdə turdi; ḳaloɣan ikki top etilip berip dalada
turoɣan adəmlərgə ḥujum ḳilip ularni ḳiriwətti. 45 Xu təriḳidə Abimələk pütün bir
kün xəḥərgə ḥujum ḳilip, uni elip, uningda turuwatḳan həlḳni øltürüp, xəḥərni
haniwəyran ḳilip üstigə tuzlarni qeqiwətti.
46 Xəkəm munaridiki adəmlərning ḥəmmisi buni anglap, Berit degən butning
ibadəthanisidiki ḳoroɣanoɣa kiriwaldi. □ 47 Xəkəm munaridiki adəmlər bir yərgə
yioɣiliwaptu, degən həwər Abiməlәkkə yətti. 48 Xuning bilən Abimələk adəmlirini
elip Zalmon teoɣioɣa qiḳti; u ḳolioɣa paltini elip dərəhning bir xehini kesip elip,
øxnisigə ḳoyup, andin øzi bilən boloɣan həlḳḳə: — Mening nemə ḳiloɣinimni
kørdünglar, əmdi silərmu tezdin xundaḳ ḳilinglar, — dedi.
49 Buni anglap həlḳning ḥərbiri Abiməlәktək birdin xahni kesip elip, uningoɣa
əgixip berip, xahlarni ḳoroɣanning yenioɣa døwiləp, ot ḳoyup ḳoroɣan wə uningda
boloɣanlarni køydürüwətti. Buning bilən Xəkəmning munaridiki ḥəmmə adəmlər,
jəmiy mingqə ər-ayal øldi.
50 Andin Abimələk Təbəzgə berip, u yərdə bargaḥ ḳurup Təbəzkə ḳorxap, ḥujum
ḳilip uni ixoɣal ḳildi. 51 Lekin xəḥərning otturisida mustəḥkəm bir munar bar
idi; barliḳ ər-ayal, jümlidin xəḥərning ḥəmmə qongliri u yərgə ḳeqip berip,
dərwazini iqidin taḳap, munarning üstigə qiḳiwaldi. 52 Abimələk munaroɣa ḥujum
ḳilip, uningoɣa ot ḳoyuxḳa munarning dərwazisioɣa yeḳinlaxḳanda, 53 bir ayal
yaroɣunqaḳning üstünki texini Abiməlәkning bexioɣa etip uning bax süngikini
sunduriwətti. ■ 54 Andin Abimələk dərḥal øz yarioɣini kətürgüqi yigitni qaḳirip un-
ingoɣa: — Ḳiliqingni suoɣurup meni øltürüwətkin; bolmisa, həlḳ mening tooɣramda:
«Bir ayal kixi uni øltürüwetiptu» deyixidu, — dedi. Buni anglap yigit uni sanjip
øltürüwətti.
55 Andin Israilning adəmliri Abiməlәkning ølginini kørüp, ularning ḥəmmisi øz
jayliroɣa ḳaytip ketixti. 56 Xundaḳ ḳilip Huda Abiməlәkning øzining yətmix aka-
ukisini øltürüp, atisioɣa ḳiloɣan rəzillikini uning øz bexioɣa yandurdi; 57 xuningdək
Huda Xəkəmning adəmliri ḳiloɣan barliḳ yamanliḳlirinimu ularning bexioɣa yan-
durup qüxürdi. Buning bilən Yərubbaalning ooɣli Yotam eytḳan lənət ularning üstigə
kəldi.

□ **9:46 «Xəkəm munaridiki adəmlər... buni anglap, Berit degən butning ibadəthanisidiki ḳoroɣanoɣa kiriwaldi»** — bu ayətkə ḳarioɣanda «Xəkəm munari» Xəkəm xəḥiridin ayrim tursa kerək. Mumkinqiliki barki, u «Bəyt-Millo» degən jayoɣa ohxaxtur (9:20-ayəttə hatiriləngən lənətni kørüng). ■ **9:53** 2Sam. 11:21

10

Tola wə Yairning «ḫakim» boluxi

1 Abiməlәktin keyin Issakar ḳəbilisidin bolƣan Dodoning nəwrisi, Puaḫning ooƣli
Tola degən kixi Israilni ḳutḳuzuxḳa turdi; u Əfraimning taoƣliridiki Xamir degən
jayda turatti; 2 u Israilƣa yigirmə üq yil ḫakim bolup aləmdin ətti wə Xamirda dəpnə
ḳilindi.
3 Uningdin keyin Gileadlik Yair turdi; u Israilƣa yigirmə ikki yil ḫakim boldi. 4 Uning
ottuz ooƣli bolup, ular ottuz təhəygə minip yürətti. Ular ottuz xəḫərgə igidarqilik
ḳilatti; bu xəḫərlər Gilead yurtida bolup, ta bügüngiqə «Yairning kəntliri» dəp
atalmaḳta. □ 5 Yair wapat bolup, Kamonda dəpnə ḳilindi.

Israilning yənə gunaḫḳa petixi

6 Lekin Israillar yənə Pərwərdigarning nəzиridə rəzil bolƣanni ḳilip, Baal bilən
Axərah butlirioƣa bax urup, xundaḳla Suriyəning ilaḫliri, Zidondikilərning ilaḫliri,
Moabning ilaḫliri, Ammoniylarning ilaḫliri wə Filistiylərning ilaḫlirining ibaditigə
kirip, Pərwərdigarni taxlap, uningƣa ibadəttə bolmidi. □ ■ 7 Xuning bilən
Pərwərdigarning ƣəzipi Israilƣa ḳozƣilip, ularni Filistiylərning wə Ammoniylarn-
ing ḳolioƣa taxlap bərdi. □ 8 Bular bolsa xu yili Israillarni ḳattiḳ besip əzdi; andin ular
Iordan dəryasining məxriḳ təripidə Amoriylarning zeminidiki Gileadta olturuxluḳ
barliḳ Israil həlḳigə on səkkiz yiloƣiqə zulum ḳildi. □ 9 Ammoniylar yənə Iordan
dəryasidin ətüp, Yəḫuda, Binyamin wə Əfraim jəmətigə ḳarxi ḫujum ḳildi: xuning
bilən pütkül Israil ḳattiḳ azablandi.
10 Xuning bilən Israillar Pərwərdigarƣa pəryad ḳilip: — Biz sanga gunaḫ ḳilduḳ, əz
Hudayimizni taxlap, Baal butlirining ḳulluḳioƣa kirip kəttuḳ, dedi.
11 Pərwərdigar Israillarƣa: — Mən silərni misirliḳlardin, Amoriylardin, Am-
moniylardin wə Filistiylərdin ḳutḳuzƣan əməsmidim? 12 Zidoniylar, Amaləklər
wə Maonlar kelip silərgə zulum ḳiloƣinida, Manga pəryad ḳiloƣininglarda silərni
ularning ḳolidin ḳutḳuzƣan əməsmidim? 13 Xundaḳtimu, silər yənə Meni taxlap, yat
ilaḫlarning ḳulluḳioƣa kirdinglar. Mən silərni əmdi ḳutḳuzmaymən! ■ 14 Əmdi berip
əzünglar talliƣan ilaḫlarƣa pəryad ḳilinglar, ḳiyinqilikḳa ḳaloƣan qeƣinglarda
xular silərni ḳutḳuzsun, — dedi.
15 Əmma Israillar Pərwərdigarƣa yalwurup: — Biz gunaḫ ḳilduḳ! Əmdi
nəziringgə nemə yahxi kərünsə bizgə xundaḳ ḳiloƣin, bizni pəḳət muxu bir ḳetimla
ḳutḳuzuwaloƣaysən! — dedi.
16 Xuning bilən Israil yat ilaḫlarni əz arisidin qiḳirip taxlap, Pərwərdigarning
ibaditigə kirixti; *Pərwərdigar* Israilning tartiwatḳan azab-oḳubətlirini kərüp, kəngli
yerim boldi.

Oƫerip adəmning sərdar boluxi — Yəftaḫ

17 Xu waḳitta Ammoniylar toplinip Gileadta qedirgaḫ tikti; Israillarmu yioƣilip kelip
Mizpaḫƣa qüxüp qedirgaḫ tikti. 18 Gileadtiki həlḳning qongliri əzara: — Kim
Ammoniylar bilən soḳuxuxḳa baxlamqi bolsa, u barliḳ Gileadttikilərgə bax bolidu,
dedi.■

□ **10:4 «Yairning kəntliri»** — yaki «Ḫawwot-Yair». □ **10:6 «Suriyə»** — ibraniy tilida «Aram». ■ **10:6** Ḫak. 2:11; 3:7; 4:1; 6:1 □ **10:7 «… Ammoniylarning ḳolioƣa taxlap bərdi»** — ibraniy tilida «…Ammoniylarning ḳolioƣa setip bərdi». □ **10:8 «… Iordan dəryasining məxriḳ təripidə»** — ibraniy tilida «… Iordan dəryasining u təripidə». ■ **10:13** Ḳan. 32:15; Yər. 2:13 ■ **10:18** Ḫak. 11:6, 9, 10, 11

11

1 Xu qaoɣda Gileadlik Yəftaḫ degən kixi batur palwan idi. U bir paḫixə ayalning ooɣli
bolup, Gileadtin tərəlgənidi. □ ■ 2 Lekin Gileadning өz ayali uningoɣa birnəqqə ooɣul
bala tuoɣup bərgənidi; bu ayaldin tuoɣuloɣan ooɣulliri qong boloɣanda Yəftaḫni өydin
ḳooɣlap: — Sən baxḳa hotundin boloɣan ooɣul boloɣaqḳa, atimizning өyidin miraskа
igə bolmaysən, — dedi.
3 Xuning bilən Yəftaḫ ḳerindaxliridin ḳeqip, Tob degən zeminda turup ḳaldi. Xu
yərdə birmunqə bikar tələplər Yəftaḫning ətrapioɣa bir-birləp yioɣildi. Ular uning
bilən kirip-qiḳip yürətti.□
4 Əmma birnəqqə waḳit ətkəndə Ammoniylar Israil bilən soḳuxḳa qiḳti.
5 Ammoniylar Israiloɣa ḫujum ḳiloɣanda Gileadning aḳsaḳalliri Yəftaḫni Tob zemi-
nidin elip kəlməkqi bolup uning yenioɣa bardi. 6 Ular berip Yəftaḫḳa iltija ḳilip: —
Bizning Ammoniylar bilən urux ḳiliximiz üqün sən kelip bizgə sərdar bolup bərgin,
— dedi.
7 Yəftaḫ Gileadning aḳsaḳallirioɣa jawabən: — Silər meni өq kərüp atamn-
ing jəmətidin ḫəydiwətkənidinglaroɣu, əmdi bexinglaroɣa balayi’apət qüxkəndə
ḳandaḳsigə mening ḳeximoɣa kelip ḳaldinglar, — dedi.
8 Gileadning aḳsaḳalliri Yəftaḫḳa: — Durus, lekin seni biz bilən billə berip
Ammoniylaroɣa ḳarxi jəng ḳilip, Gileadta ḫəmmə olturuwatḳanlaroɣa bax bolsun
dəp, ḳexingoɣa kəlduḳ, — dedi.
9 Yəftaḫ Gileadning aḳsaḳalliridin: — Əgər silər meni Ammoniylar bilən soḳuxuxḳa
yandurup baroɣininglarda, Pərwərdigar ularni mening ḳolumoɣa tapxursa, mən
silərgə bax bolamdimən? — dəp soridi.
10 Gileadning aḳsaḳalliri Yəftaḫḳa jawab berip: —Eytḳiningdək ḳilmisaḳ,
Pərwərdigar Өzi arimizda guwaḫ bolup ḫəküm qiḳarsun! — dedi.
11 Buni anglap Yəftaḫ Gileadning aḳsaḳalliri bilən bardi; həlḳ uni өzlirigə ḫəm
bax ḫəm sərdar ḳilip tiklidi. Yəftaḫ Mizpaḫoɣa baroɣanda ḫəmmə səzlirini
Pərwərdigarning aldida bayan ḳildi.□

Yəftaḫning tarihtin dərs berixi

12 Andin Yəftaḫ Ammoniylarning padixaḫioɣa əlqilərni əwətip, uningdin: — Mening
zeminimoɣa besip kirip, mən bilən soḳuxuxḳa məndə nemə ḫəḳḳing bar idi? — dəp
soridi.
13 Ammoniylarning padixaḫi Yəftaḫning əlqilirigə jawab berip: — Qünki Israillar
Misirdin qiḳip kəlgəndə ular Arnon dəryasidin tartip *ximaldiki* Yabbok eḳinioɣiqə wə
oɣərbtə Iordan dəryasioɣiqə mening zeminimni bulap igiliwaloɣanidi. Əmdi sən bu
yərlərni tinqliḳ bilən manga yandurup bər! — dedi.
14 Yəftaḫ əlqilərni Ammoniylarning padixaḫining ḳexioɣa yənə əwətip 15 uningoɣa:
— Yəftaḫ səz ḳilip mundaḳ dəydu: «Israil nə Moabning zeminini nə Ammon-
ning zeminini igilimidi, ■ 16 bəlki ular Misirdin qiḳip kəlgəndə qəl-bayawanda
mengip Ḳizil dengizdin ətüp, andin Ḳadəx degən jayoɣa yetip kəlgənidi; 17 xu
qaoɣda Israilliḳlar Edom padixaḫining ḳexioɣa əlqilər əwətip: «Zeminliridin kesip
ətüwelixḳa ijazət bərgəyla» dəp soriwidi, Edom padixaḫi unimioɣanidi. Xuning bilən

---

□ **11:1** **« *Yəftaḫ*** bir paḫixə ayalning ooɣli bolup, Gileadtin tərəlgənidi» — Yəftaḫning atisi Gilead Manassəḫning nəwrisi Gilead əməs, əlwəttə («Qəl.» 26:29). Lekin u Gileadtikilər arisida ularning qonglirining biri bolsa kerək. «Gilead» (mənisi «taxliḳ rayon») degən jay heli burunla xu nam bilən tonuloɣan (məsilən «Yar.» 31:21). Manassəḫning nəwrisi Gileadḳa xu yərning namini isim ḳilip ḳoyoɣan ohxaydu; keyin uning əjdadliri dərwəḳə xu rayonda olturaḳlaxti. ■ **11:1** Ibr. 11:32 □ **11:3** **«… qiḳip-kirip yürətti»** — ibraniy tilida bu ibarə bəlkim bulangqiliḳ ḳilixḳa qiḳixni kərsitixi mumkin. □ **11:11** **«…ḫəmmə səzlirini Pərwərdigarning aldida bayan ḳildi»** — baxḳa birhil tərjimisi: «ḫəmmə ixlarni Pərwərdigarning aldida yürgüzətti». ■ **11:15** Qəl. 21:13; Ḳan. 2:9, 19

ular Moab padixaḫining ḳexioɣa *iltija bilən* əlqilərni əwətsə, umu ḳoxulmioɣanidi. Xu səwəbtin Israillar Ḳadəxtə turup ḳaloɣan; ■ 18 andin ular qəl-bayawan bilən mengip Edom zemini bilən Moab zeminini aylinip ətüp, Moab zeminining xərḳ təripidin kelip, ahirida Arnon dəryasining xu ḳetida qedir tikti. Ular Moabning qegrisi iqigə kirmidi; qünki Arnon dəryasi Moabning qegrasidur. 19 Andin Israil Amoriylarning padixaḫi Siḫonoɣa, yəni Ḫəxbonning padixaḫining ḳexioɣa əlqilərni əwətip: «Bizning zeminlirining iqidin ətüp əz jayimizoɣa beriweliximizoɣa ijazət bərgəyla» — dedi.■
20 Lekin Siḫon Israiloɣa ixənq ḳilalmay, yurtidin ətkili ḳoymidi; u bəlki həlḳlirining ḫəmmisini yioɣip, Jaḫzaḫ degən jayoɣa qüxüp qedirgaḫ tikip, Israil bilən uruxti.
21 Əmma Israilning Hudasi Pərwərdigar Siḫonni barliḳ həlḳi bilən ḳoxup Israilning ḳolioɣa tapxurdi, Israillar ularni urup ḳirdi. Andin Israil xu yərdə olturuxluḳ Amoriylarning ḫəmmə zeminini igilidi. 22 Arnon dəryasidin tartip Yabbok eḳinioɣiqə, qəl-bayawandin tartip Iordan dəryasioɣiqə Amoriylarning pütkül zeminini igilidi. ■
23 Israilning Hudasi Pərwərdigar Amoriylarni Өz həlḳi boloɣan Israilning aldidin ḳooɣlap qiḳardi, əmdi sən xu yurtḳa igə bolmaḳqimusən? 24 Sening ilaḫing Ḳemox sanga igilətkən yərgə əzüng igə boldungoɣu? Xuningoɣa ohxax Pərwərdigar Hudayimiz aldimizdin ḫəydəp qiḳiriwətkən həlḳning yerigə bolsa, bizmu xuningoɣa igə bolimiz.□
25 Əmdi sən dərwəḳə Moabning padixaḫi boloɣan Zipporning ooɣli Balaḳtinmu küqlükmu? U ḳaqan Israil bilən tirkəxkən yaki Israil bilən jəng ḳilixḳa jür'ət ḳiloɣan? ■ 26 Yənə kelip, Israil Ḫəxbon wə uningoɣa ḳaraxliḳ yeza-ḳixlaḳlarda, Aroər wə uningoɣa ḳaraxliḳ yeza-ḳixlaḳlarda ḫəmdə Arnon dəryasining boyidiki barliḳ xəḫərlərdə üq yüz yil makan tutup olturoɣan waḳitlarda, nemixḳa silər xu yərlərni ḳayturuwalmidinglar?□
27 Xunga mən sanga gunaḫ ḳilmidim, bəlki manga tajawuz ḳilip, yamanliḳ ḳiloɣuqi sən əzüngdursən. Birdinbir adalət qiḳaroɣuqi Pərwərdigar Өzi bügün Israillar bilən Ammoniylarning otturisida ḫəküm qiḳarsun!» — dedi.
28 Lekin Ammoniylarning padixaḫi Yəftaḫning əlqi əwətip eytḳan səzlirini tingximidi.

Yəftaḫning ḳəsəm ḳilixi

29 Xu waḳitta Pərwərdigarning Roḫi Yəftaḫning üstigə qüxüp, u *ḳuwwətlinip* Gilead bilən Manassəḫlərning yurtidin ətüp Gileadtiki Mizpaḫḳa berip, andin Gileadtiki Mizpaḫdin Ammoniylar tərəpkə mangdi. 30 Xu qaoɣda Yəftaḫ Pərwərdigaroɣa ḳəsəm iqip: — Əgər Sən dərwəḳə Ammoniylarni ḳolumoɣa tutup bərsəng, 31 undaḳta mən Ammoniylarning ḳexidin tinq-aman yenip kəlginimdə, өyümning ixikidin qiḳip manga tunji yoluḳḳini Pərwərdigaroɣa ataloɣan bolidu, mən uni köydürmə ḳurbanliḳ ḳilimən, — dedi.□
32 Xuning bilən Yəftaḫ qiḳip Ammoniylar bilən soḳuxḳili ular tərəpkə ətti; Pərwərdigar ularni uning ḳolioɣa tapxurdi. 33 Xuning bilən u Aroərdin tartip Minnitḳiqə ularni ḳattiḳ urup ḳirip, yigirmə xəḫərni elip, Abəl-Ḳeramimoɣiqimu yetip bardi. Buning bilən Ammoniylar Israiloɣa boysunduruldi.

■ **11:17** Qəl. 20:17 ■ **11:19** Qəl. 21:22; Ḳan. 2:26 ■ **11:22** Ḳan. 2:36 □ **11:24 «Sening ilaḫing Ḳemox sanga igilətkən yərgə өzüng igə boldungoɣu?»** — Yəftaḫning «ilaḫing Ḳemox» degini ḫərgizmu Ḳemoxni ḫəḳiḳətən «bir huda» dəp etirap ḳiloɣini əməs, əlwəttə. U pəḳət ixlarni Ammoniylarning padixaḫining kөzḳarixi boyiqə bayan ḳilidu, halas. 27-ayətni kөrüng. ■ **11:25** Qəl. 22:2 □ **11:26 «Israil Ḫəxbon ... ḫəmdə Arnon dəryasining boyidiki barliḳ xəḫərlərdə üq yüz yil makan tutup olturoɣan waḳitlarda»** — bu «300 yil»ning ḳandaḳ ḫesablanoɣanliḳini «ḳoxumqə səz»imizdin kөrüng. □ **11:31 «.... өyümning ixikidin qiḳip manga tunji yoluḳḳini...»** — Yəftaḫning muxu yərdə kөzdə tutḳini əslidə insan əməs, bəlki birər qarpay bolsa kerək.

34 Andin Yəftaḫ Mizpaḫḳa ḳaytip өyigə kəlgəndə өz ḳizi dap qelip ussul oynap uning
aldiɳa kөrüxkili qiḳti. Bu uning yaloɳuz ḳizi bolup, uningdin baxḳa ḫeq ooɳul-ḳizi
yoḳ idi. 35 U uni kөrgəndə өz iginlirini yirtip: — Aḫ, aḫ, mening ḳizim! Sən meni
intayin yaman ḫaloɳa qüxürdung, meni dərdkə qüxürgüqilərdin biri bolup ḳalding;
qünki mən Pərwərdigaroɳa aoɳzimni eqip, eytḳan gepimdin yeniwalalmaymən, —
dedi.□
36 Ḳizi uningoɳa: — Əy ata, Pərwərdigaroɳa aoɳzingni eqip wədə ḳiloɳan bol-
sang, aoɳzingdin qiḳḳini boyiqə, manga xuni ḳiloɳin; qünki Pərwərdigar sening
düxmənliring boloɳan Ammoniylardin intiḳamingni elip bərdi, — dedi.
37 Andin u atisioɳa yənə: — Mening xu iltimasimni ḳobul kөrginki, manga ikki aylik
məḫlət bərsəng; mən ḳiz dostlirim bilən berip taoɳlarda yürüp, ḳizliḳim üqün matəm
tutuwalay, — dedi.□
38 Atisi jawab berip: — Baroɳin, dedi. Uningoɳa ikki aylik məḫlət berip dalaoɳa əwətti.
U berip, ḳiz dostlirini elip taoɳlaroɳa qiḳip, ikki ayoɳiqə өzining ḳiz peti ḳaloɳinioɳa
aḫ-zar kөtürüp yioɳlap yürdi. 39 Xundaḳ boldiki, u ikki aydin keyin atisining ḳexioɳa
yenip kəlgəndə, atisi uning üstigə ḳiloɳan ḳəsimini bəja kəltürdi. Bu ḳiz bolsa ḫeq ər
kixigə yeḳinlaxmioɳanidi. Xuning bilən Israilda xundaḳ bir өrp-adət pəyda boldiki, □
40 ḫər yili Israilning ḳizliri өydin qiḳip Yəftaḫning ḳizini tөt kün əsləp hatiriləydioɳan
boldi.□

12

Israilda ḫəsəthorluḳ tüpəylidin jedəl pəyda boluxi

1 Lekin Əfraimiylar bolsa toplixip Zafon tərəpkə өtüp Yəftaḫḳa soal ḳoyup: —
Sən Ammoniylar bilən jəng ḳiloɳili baroɳiningda nemixḳa bizni billə berixḳa
qaḳirmaysən? Əmdi biz өyüngni өzüng bilən ḳoxup otta kөydürüwetimiz, —
dedi.□ ■
2 Yəftaḫ ularoɳa jawab berip: — Mən bilən həlḳim Ammoniylaroɳa ḳarxi ḳattiḳ jəng
ḳiliwatḳanda, silərni qaḳirsam, meni ularning ḳolidin ḳutḳuzmidinglar. 3 Silərning
kelip meni ḳutḳuzmaydioɳanliḳinglarni kөrüp, jenimni alḳinimoɳa elip ḳoyup,
Ammoniylaroɳa ḫujum ḳilixḳa atlandim, Pərwərdigar ularni ḳolumoɳa tapxurdi.
Əmdi silər nemixḳa bügün kelip manga ḫujum ḳilmaḳqisilər? — dedi.□
4 Lekin Əfraimlar Gileadlarni *ḫaḳarətləp*: — Silər i Gileadlar, Əfraimning arisida wə
Manassəḫning arisida turuwatḳan musapirlar, Əfraimda turuwatḳan ḳaqḳunsilər,
halas! — dedi. Xuning bilən Yəftaḫ barliḳ Gileadtikilərni yioɳip Əfraim bilən
soḳuxti. Ular Əfraimlarni urup ḳirip məoɳlup ḳildi. □ 5 Andin Gileadtikilər Iordan
dəryasining keqiklirini tosup, Əfraimlarni өtküzmidi. Xundaḳ boldiki, Əfraimliḳ
birər ḳaqḳon keqikkə kelip: — Meni өtkili ḳoyoɳin, desə Gileadtikilər uningdin: —

□ **11:35 «Sən meni intayin yaman ḫaloɳa qüxürdung, meni dərdkə qüxürgüqilərdin biri bolup ḳalding»** — ibraniy tilida: «Sən meni bək pəskə qüxürdung, meni parakəndə ḳiloɳuqilarning biri bolup qiḳting». □ **11:37 «...ḳizliḳim üqün matəm tutuwalay»** — demək, өy-oqaḳsiz, pərzəntsiz bolup bu dunyadin ketidioɳini üqün. □ **11:39 «...atisi *Yəftaḫ* uning üstigə ḳiloɳan ḳəsimini bəja kəltürdi»** — Yəftaḫ өz ḳizini ḳurbanliḳ ḳildimu? Yaki bu səzlərning baxḳa mənisi barmu? «Ḳoxumqə səz»imizdə alimlarning pikirliri tooɳruluḳ azraḳ mulaḫizə yürgüzimiz. □ **11:40 «...Yəftaḫning ḳizini tөt kün əsləp hatiriləydioɳan boldi»** — yaki «... Yəftaḫning ḳizini tөt kün əsləp matəm tutidioɳan boldi». □ **12:1 «...Zafon tərəpkə өtüp...»** — yaki «ximal tərəpkə өtüp...». ■ **12:1** Ḫak. 8:1 □ **12:3 «...ḫujum ḳilixḳa atlandim»** — ibrabiy tilida «...ḫujum ḳilixḳa өttüm». Məlum bir dərya-өstəngdin өtkən bolsa kerək. □ **12:4 «Silər i Gileadlar, Əfraimning arisida wə Manassəḫning arisida turuwatḳan musapirlar, Əfraimda turuwatḳan ḳaqḳunsilər, halas!»** — Gileadlar əslidə Manassəḫ ḳəbilisidin kelip qiḳḳanidi.

Sən Əfraimiymu? — dəp soraytti. U kixi «yaḳ» desə, □ 6 ular uningoɣa: — «Xibolət» degin! — dəytti. Əgər u kixi natooɣra tələppuz ḳilip «sibolət» dəp jawab berip ḳalsa, ular uni tutup Iordan dəryasining keqikining yenida əltürüwetətti. Xu tərikidə xu waḳitta ḳirik ikki mingqə Əfraimiy əltürüldi.□
7 Yəftaḥ altə yil Israiloɣa ḥakim boldi. Andin Gileadlik Yəftaḥ aləmdin ətüp, Gilead xəḥərlirining biridə dəpnə ḳilindi.

Ibzanning ḥakim boluxi

8 Uningdin keyin Bəyt-Ləḥəmlik Ibzan Israiloɣa ḥakim boldi. 9 Uning ottuz ooɣli, ottuz ḳizi bolup, ottuz ḳizini sirtḳa ərgə berip, sirttin ottuz ḳizni ooɣullirioɣa elip bərdi. U yəttə yiloɣiqə Israiloɣa ḥakim boldi. □ 10 Andin Ibzan ölüp, Bəyt-Ləḥəmdə dəpnə ḳilindi.

Elon wə Abdonning ḥakim boluxi

11 Uningdin keyin Zəbulun ḳəbilisidin boloɣan Elon Israiloɣa ḥakim bolup, on yil Israilda ḥəküm sürdi. 12 Andin Zəbulun ḳəbilisidin boloɣan Elon ölüp, Zəbulun zeminidiki Ayjalon degən jayda dəpnə ḳilindi.
13 Uningdin keyin Piratonluḳ Ḫillәlning ooɣli Abdon Israiloɣa ḥakim boldi. 14 Uning ḳirik ooɣli wə ottuz nəwrisi bar idi. Ular yətmix exəkkə minip mangatti. U Israiloɣa səkkiz yil ḥakim boldi. ■ 15 Andin Piratonluḳ Ḫillәlning ooɣli Abdon ölüp, Əfraim zeminida, Amaləklərning taoɣliḳ rayonidiki Piraton degən jayda dəpnə ḳilindi.

13

Ximxonning tuoɣuluxi

1 Lekin Israillar Pərwərdigarning nəzиridə yənə rəzil boloɣanni ḳildi; xuning bilən Pərwərdigar ularni ḳirik yiloɣiqə Filistiylərning ḳolioɣa taxlap ḳoydi.■

2 Xu qaoɣda Zoreaḥ degən jayda, Dan jəmətidin boloɣan, Manoaḥ isimlik bir kixi bar idi. Uning ayali tuoɣmas bolup, ḫeq balisi yoḳ idi. 3 Pərwərdigarning Pərixtisi bu ayaloɣa ayan bolup uningoɣa: — Mana, sən tuoɣmas boloɣining üqün bala tuoɣmiding; lekin əmdi sən ḥamilidar bolup bir ooɣul tuoɣisən. 4 Əmma sən səgək bolup, xarab yaki küqlük ḥaraḳ iqmə, ḫeq napak nərsinimu yemigin. ■ 5 Qünki mana, sən ḥamilidar bolup bir ooɣul tuoɣisən. Bu bala anisining ḳorsiḳidiki qaoɣdin tartip Hudaoɣa ataloɣan «nazariy» bolidioɣini üqün, uning bexioɣa ḫərgiz ustira selinmisun. U Israilni Filistiylərning ḳolidin ḳutḳuzux ixini baxlaydu, — dedi.□ ■

6 Ayal erining ḳexioɣa berip, uningoɣa: — Mana, Hudaning bir adimi yenimoɣa kəldi; uning turḳi Hudaning Pərixtisidək, intayin dəḫxətlik ikən; lekin mən uningdin:

□ **12:5 «Andin Gileadtikilər Iordan dəryasining keqiklirini tosup, Əfraimlarni ətküzmidi» —** yaki «Andin Gileadtikilər Əfraimning udulidiki Iordan dəryasining keqiklirini tosuwaldi». □ **12:6 «Xibolət» —**Bu səzning mənisi «eḳin» yaki «kəlkün» bolup, muxu waḳitlarda pəḳət keqikkə yətkən adəmlərning tələppuzini sinax üqün ixlitilgən, halas. Roxənki, Əfraimiylar adəttə «x»ning tələppuzini qiḳaralmaytti. **«Sibolət» —** buning mənisi «buoɣday baxiḳi». □ **12:9 «*Ibzanning* ottuz ooɣli, ottuz ḳizi bolup...» —** roxənki, Ibzan Yəftaḥḳa ohximaytti, u kəp ayallik boloɣanidi. ■ **12:14** Ḫak. 10:4 ■ **13:1** Ḫak. 2:11; 3:7; 4:1; 6:1; 10:6 ■ **13:4** Qəl. 6:2, 3 □ **13:5 «Nazariy» —** Hudaning yolioɣa alaḥidə ataloɣan bir kixi. Ular tooɣruluḳ «Qəl.» 6-bab wə izaḥatlarni kərüng. ■ **13:5** Qəl. 6:5; 1Sam. 1:11

«Nədin kəlding» dəp sorimidim, umu өz nam-xəripini manga dəp bərmidi. □
7 U manga: — «Mana, sən ḫamilidar bolup bir oƣul tuƣisən; u bala anisining ḳorsiḳidiki qaƣdin tartip өlidiƣan künigiqə Hudaƣa ataloƣan bir nazariy bolidiƣan boloƣaqḳa, əmdi sən xarab yaki küqlük ḫaraḳ iqmə wə ḫeq napak nərsinimu yemigin» dedi, — dedi.
8 Buni anglap Manoaḫ Pərwərdigarƣa dua ḳilip: — Aḫ Rəbbim, Sən bu yərgə əwətkən Hudaning adimi bizgə yənə kelip, tuƣulidiƣan baliƣa nemə ḳiliximiz kerəklikini өgitip ḳoysun, dəp iltija ḳildi.
9 Huda Manoaḫning duasini anglidi; ayal etizliḳta oltuƣinida, Hudaning Pərixtisi yənə uning ḳexiƣa kəldi. Əmma uning eri Manoaḫ uning ḳexida yoḳ idi. 10 Andin ayal dərḫal yügürüp berip, erigə həwər berip: — Mana, ḫeliḳi küni yenimƣa kəlgən adəm manga yənə kөründi, dewidi, 11 Manoaḫ dərḫal ḳopup ayalining kəynidin mengip, u adəmning ḳexiƣa kelip: — Bu ayalƣa kelip səz ḳiloƣan adəm sənmu? — dəp soriwidi, u jawabən: — Xundaḳ, məndurmən, dedi.
12 Manoaḫ uningƣa: — Eytḳan səzliring bəja kəltürülgəndə, bala ḳaysi təriḳidə qong ḳilinixi kerək, u nemə ixlarni ḳilidu? — dəp soridi.
13 Pərwərdigarning Pərixtisi Manoaḫḳa jawab berip: — Mən bu ayalƣa eytḳan nərsilərning ḫəmmisidin u ḫezi bolup өzini tartsun; 14 u üzüm telidin qiḳḳan ḫeqḳandaḳ nərsidin yemisun, xarab yaki küqlük ḫaraḳ iqmisun, ḫeq napak nərsilərdin yemisun; mən uningƣa barliḳ əmr ḳiloƣinimni tutsun, dedi.
15 Manoaḫ Pərwərdigarning Pərixtisigə: — Iltipat ḳilip, kətməy tursila, өzlirigə bir oƣlaḳ təyyarlayli, dewidi, 16 Pərwərdigarning Pərixtisi Manoaḫḳa jawab berip: — Sən Meni tutup ḳalsangmu, Mən neningdin yeməymən; əgər sən birər kөydürmə ḳurbanliḳ sunmaḳqi bolsang, uni Pərwərdigarƣa atap sunuxung kerək, dedi (uning xundaḳ deyixining səwəbi, Manoaḫ uning Pərwərdigarning Pərixtisi ikənlikini bilmigənidi).
17 Andin Manoaḫ Pərwərdigarning Pərixtisidin: — Өzlirining nam-xəripi nemidu? Eytip bərgən bolsila, səzliri əməlgə axuruloƣinida, siligə ḫөrmitimizni bildürəttuḳ, — dedi.
18 Pərwərdigarning Pərixtisi uningƣa jawabən: — Namimni sorap ḳaldingƣu? Mening namim karamət tilsimattur, — dedi.□
19 Xuning bilən Manoaḫ oƣlaḳ bilən axliḳ ḫədiyəsini elip berip uni ḳoram taxning üstidə Pərwərdigarƣa atap sundi. Pərwərdigarning Pərixtisi ularning kөz aldida ajayip karamət bir ixni ḳilip kөrsətti; Manoaḫ wə ayali ḳarap turdi. 20 Xundaḳ boldiki, ot yalḳuni ḳurbangaḫtin asmanƣa kətürülgəndə, Pərwərdigarning Pərixtisimu ḳurbangaḫtin qiḳḳan ot yalḳuni iqidə yuḳiriƣa qiḳip kətti. Manoaḫ bilən ayali buni kөrüp, өzlirini yərgə taxlap yüzlirini yərgə yeḳip düm yatti.
21 Xuningdin keyin Pərwərdigarning Pərixtisi Manoaḫḳa wə uning ayaliƣa ḳayta kөrünmidi. Manoaḫ xu waḳitta uning Pərwərdigarning Pərixtisi ikənlikini bildi.
22 Andin Manoaḫ ayaliƣa: — Mana, biz qoḳum өlimiz, qünki biz Hudani kөrduḳ! — dedi.■
23 Lekin ayali uningƣa jawab berip: — Əgər Pərwərdigar bizni өltürüxkə layiḳ kөrgən bolsa, undaḳta u kөydürmə ḳurbanliḳ bilən axliḳ ḫədiyəni ḳolimizdin ḳobul ḳilmiƣan bolatti, bu ixnimu kөrsətmigən bolatti wə xundaḳla bundaḳ səzlərni bizgə

□ **13:6 «Hudaning Pərixtisidək»** — ayal kөrgən muxu Pərixtining «Hudaning pərixtisi» yaki «Pərwərdigarning Pərixtisi» (demək, Məsiḫ) degən zatning өzi («Təbirlər»imizni wə keyinki 16-ayətni kөrüng).
□ **13:18 «Namimni sorap ḳaldingƣu? Mening namim karamət tilsimattur»** — Manoaḫ өz duasiƣa jawabən kəlgən Pərwərdigarning Pərixtisini insan dəp oylaydu. «Karamət tilsimat» degən muxu süpət ibraniy tilida («pələ») pəḳət Hudaning Өzini yaki uning ḳiloƣan ixlirini süpətləx üqün ixlitilidu. ■ **13:22** Mis. 33:20; Ḳan. 5:26; Ḫak. 6:22, 23

eytmiƣan bolatti, — dedi.
24 Xu ixtin keyin ayal bir ooƣul tuƣdi, uning ismini Ximxon ḳoydi. Bu bala əsüp, qong
boldi wə Pərwərdigar uni bərikətlidi.□ ■
25 Zoreaḫ bilən Əxtaolning otturisidiki Maḫanəḫ-Danda Pərwərdigarning Roḫi
uningƣa əz təsirini kərsitixkə baxlidi.□

14

Ximxonning Filistiy bir ḳizni əmrigə almaḳqi boluxi

1 Bir waḳitta, Ximxon Timnaḫḳa qüxüp, u yərdə bir ḳizni kərdi; u Filistiy ḳizliridin
biri idi. □ 2 U xu yərdin qiḳip ata-anisining yeniƣa ḳaytip: — Mən Timnaḫda Filistiy
ḳizliridin birini kərdüm, uni manga hotunluḳḳa elip beringlar, — dedi.
3 Biraḳ ata-anisi uningƣa: — Ḳerindaxliringning ḳizlirining iqidə yaki bizning
pütkül ḳowmimizning arisidin sanga bir ḳiz qiḳmasmu? Nemixḳa hətnisiz boloƣan
Filistiylərning ḳexiƣa berip, ulardin hotun almaḳqi bolisən? — dedi; əmma Ximxon
atisiƣa: — Uni manga elip bərgin, qünki u manga bək yaḳti, — dedi.□
4 Uning ata-anisi bu ixning Pərwərdigar təripidin boloƣinini bilmidi. Qünki Filistiylər
xu qaƣda Israil üstidin ḫəküm sürüp turoƣan boloƣaqḳa, U Filistiylərgə taḳabil
turuxḳa pursət yaratmaḳqi idi.□
5 Əmdi Ximxon ata-anisi bilən Timnaḫḳa qüxti; ular Timnaḫdiki üzümzarliḳlaroƣa
yetip kəlgəndə, mana bir yax xir ḫərkirigən peti uningƣa etildi. 6 Xuan
Pərwərdigarning Roḫi uning üstigə qüxüp, u ḳolida ḫeqnemə bolmiƣan ḫaləttə
xirni tutup, uni ooƣlaḳni yirtḳandək yirtip titma-titma ḳiliwətti. Lekin u bu ixni
ata-anisiƣa demidi. □ 7 Andin u *Timnaḫḳa* qüxüp, u ḳiz bilən paranglaxti, u ḳiz
Ximxonoƣa bək yarap kətti.
8 Birməzgildin keyin u ḳizni elip kelix üqün ḳayta baroƣanda, xirning ölükini kərüp
baḳay dəp yoldin burulup ḳariwidi, mana xirning iskilitining iqidə bir top ḫəsəl
ḫəriliri bilən ḫəsəl turatti. 9 U ḫəsəldin oqumiƣa elip yəp mangdi; ata-anisining
yeniƣa kəlgəndə, ularoƣimu bərdi, ularmu yedi, lekin əzining ḫəsəlni xirning
iskilitining iqidin elip kəlginini ularoƣa demidi. 10 Uning atisi *uningƣa ḫəmraḫ bolup*
qüxüp ḳizning əyigə kəldi, u yərdə Ximxon bir ziyapət bərdi, qünki burundinla toy
ḳilidiƣan yigitlər xundaḳ ḳilidiƣan rəsm-ḳaidə bar idi. 11 Ular Ximxonni kərüp,
uningƣa ḫəmraḫ boluxḳa ottuz yigitni tepip kəldi; ular uningƣa ḫəmraḫ boldi. □
12 Ximxon ularoƣa: — Mən silərdin bir tepixmaḳ soray, əgər silər ziyarət ḳilinidiƣan
yəttə kün iqidə uning mənisini manga dəp berəlisənglar, mən silərgə ottuz danə
kanap kəynək bilən ottuz yürüx egin berimən; 13 əgər uni yexip berəlmisənglar,
silər manga ottuz danə kanap kəynək bilən ottuz yürüx egin beringlar, — dedi. Ular
uningƣa: — Maḳul, undaḳ bolsa tepixmiḳingni eytḳin, ḳeni anglayli, — dedi.

□ **13:24** **«Ximxon»** — «ḳuyaxtək (küqlük)» yaki «roxən, parliḳ adəm». ■ **13:24** Ibr. 11:32 □ **13:25** **«Maḫanəḫ-Dan»** — yaki «Danning bargaḫi». □ **14:1** **«Timnaḫ»** — yaki «Timnataḫ». □ **14:3** **«bizning pütkül ḳowmimizning arisidin...»** — ibraniy tilida «mening pütkül ḳowmim arisidin...». □ **14:4** **«...yaratmaḳqi idi»** — ibraniy tilidiki muxu səz adəttə «izdiməkqi idi» degənni bildüridu. Mumkinqiliki barki, Hudaning Roḫi Ximxonni tezrək Filistiylərgə ḫujum ḳilixḳa ḳozoƣiƣini bilən, lekin u Hudaning Roḫining xu türtkisigə tehiqə etiwar ḳilmaywatatti. □ **14:6** **«Lekin *Ximxon*** bu ixni ata-anisiƣa demidi» — Ximxon «nazariy» boloƣaqḳa, ḫeqḳandaḳ üzümdin boloƣan nərsini yeməsliki kerək idi. Xunga Ximxon üzümzarliḳ bilən mangmay, ata-anisidin ayrilip mangoƣan bolsa kerək. Lekin ata-anisi «nazariy» bolmiƣaqḳa üzümzarliḳtin udul ətsə bolatti. Xu səwəbtin Ximxonning ata-anisi uning xirni əltürginini bilmidi. □ **14:11** **«...ottuz yigitni tepip kəldi»** — ximxunning toyida uningƣa ḫəmraḫ boluxḳa qaḳiroƣan bolsa kerək.

14 U ularoɣa: — Yeyilidioɣini yegüqining iqidin qiḳti; tatliḳ küqtünggürning iqidin qiḳti, *bu nemə*? — dedi. Ular üq küngiqə bu tepixmaḳni tapalmidi. 15 Yəttinqi küni xundaḳ boldiki, ular Ximxonning ayalining ḳexioɣa berip: — Sən eringni aldap-siylap, tepixmaḳning mənisini bizgə eytip berixkə maḳul ḳiloɣin; bolmisa seni atangning өyi bilən ḳoxup kөydürüwetimiz. Silər bizni yoḳsul ḳilixḳa bu yərgə qaḳiroɣanmu?! — dedi.□
16 Ximxonning ayali uning aldida yioɣlap turup: — Sən manga өq, meni pəḳət səyməysən; sən mening ḳowmimning baliliridin bir tepixmaḳni soriding, əmma manga mənisini eytip bərmiding, dəp yioɣlioɣili turdi. Ximxon uningoɣa jawabən: — Mana, mən uni ata-anamoɣimu dəp bərmigən tursam, sanga dəp berəmdim? — dedi.
17 Ziyapət өtküzülgən yəttə künidə u erining aldida yioɣlapla yürdi. Xundaḳ boldiki, yəttinqi küni boloɣanda ayali uni ḳistap turuwaloɣaqḳa, uningoɣa tepixmaḳning mənisini eytip bərdi. Andin ayal berip өz həlḳining adəmlirigə tepixmaḳning mənisini dəp bərdi. □ 18 Xuning bilən yəttinqi küni kün patmasta, xəḥərning adəmliri uningoɣa jawab berip: — Ḥəsəldinmu tatliḳi barmu? Xirdinmu küqtünggüri barmu? — dedi.
U ularoɣa jawab berip: — Əgər silər mening inikim bilən yər aoɣdurmioɣan bolsanglar, tepixmiḳimni ḥərgiz tapalmayttinglar! — dedi.
19 U waḳitta Pərwərdigarning Roḥi uning üstigə qüxti; u Axkelonoɣa qüxüp, Axkelondikilərdin ottuz kixini өltürüp, ulardin olja elip, oljidin iginlərni elip kelip, tepixmaḳning mənisini yexip bərgənlərgə bərdi. Xuningdək Ximxonning oɣəzipi kelip, ata-anisining өyigə yenip kətti.□
20 Andin Ximxonning ayali Ximxonning ḥəmraḥliridin ḳoldax boloɣan yigitkə təwə ḳilindi.□

15

Ximxonning Filistiylər bilən ḳarxilixixḳa baxlixi

1 Əmma birnəqqə waḳit өtüp buoɣday orux məzgili kəlgəndə xundaḳ boldiki, Ximxon bir ooɣlaḳni elip өz ayalining өyigə berip: «Mən hotunumning ḳexioɣa uning ḥujrisioɣa kirimən» dedi. Lekin ayalining atisi uni iqkirigə kirixigə yol ḳoymidi. 2 Ḳeynatisi uningoɣa: — Mən ḥəḳiḳətən sizni uningoɣa mutləḳ өq bolup kətti, dəp oylidim; xunga mən uni sizning ḳoldixingizoɣa beriwətkənidim. Ḥalbuki, uning kiqik singlisi uningdin tehimu qiraylikḳu? Uning ornioɣa xuni aloɣan bolsingiz! — dedi.□
3 Əmma Ximxon ularoɣa: — Əmdi mən bu ḳetim Filistiylərgə ziyan yətküzsəm, manga gunaḥ bolmaydu! — dedi.
4 Xuni dəp Ximxon berip üq yüz qilbərini tutup kelip, otḳaxlarni təyyarlap, qilbərilərni jüpləp ḳuyruḳlirini bir-birigə qetip, ikki ḳuyriḳining otturisioɣa birdin otḳaxni asti; □ 5 otḳaxloroɣa ot yeḳip qilbərilərni elip berip, Filistiylərning etizdiki ormioɣan ziraətlirigə ḳoyup bərdi. Xuning bilən u dөwə-dөwə өnqilərni, orulmioɣan ziraətlərni, xundaḳla zəytun baoɣlirinimu kөydürüwətti. □ 6 Filistiylər buni kөrüp:

□ **14:15 «yəttinqi küni…»** — bəzi kona kөqürmilərdə «tətinqi küni…» deyilidu. □ **14:17 «Ziyapət өtküzülgən yəttə künidə u erining aldida yioɣlapla yürdi»** — yaki «Ziyapət өtküzülgən yəttə künlük ziyapətning ḳaloɣan waḳtida u uningoɣa (Ximxonoɣa) exiliwelip yioɣlapla turdi». □ **14:19 «Axkelon»** — Filistiylərning qong bir xəḥiri. □ **14:20 «ḳoldax boloɣan yigitkə…»** — yaki «өzigə aoɣinə ḳiloɣan yigitkə». □ **15:2 «…uni sizning ḳoldixingizoɣa beriwətkənidim»** — yaki «uni sining aoɣinənggə beriwətkənidim». □ **15:4 «üq yüz qilbərə»** — bəzi tərjimilərdə «üq yüz tülkə» deyilidu. Lekin qilbərilər top bolup yürgəqkə, azraḳ gөxni yəmqük ḳilix bilən ularni tutiwelix tülkilərni tutuwelixtin kөp asan bolidu. □ **15:5 «etizdiki ormioɣan ziraətliri»** — ibraniy tilida «etizdiki өrə turoɣan ziraətliri» — demək, pixay dəp ḳaloɣan ziraətlər.

Buni kim ḳildi, — dəp sorisa, həlḳ jawab berip: — Timnaḫlik adəmning küy'ooɣli Ximxon ḳildi; ḳeynatisi uning ayalini uning ḳoldixioɣa beriwətkini üqün xundaḳ ḳildi, — dedi. Xuning bilən Filistiylər qiḳip, u ayal bilən atisini otta kөydürüwətti.

7 Ximxon ularoɣa: — Silər xundaḳ ḳiloɣininglar üqün, mən silərdin intiḳam almay boldi ḳilmaymən, — dedi.

8 Xuning bilən Ximxon ularni ḳir-qap ḳilip ḳətl ḳiliwətti; andin u berip Etam ḳoram texining өngkiridə turdi.□

9 U waḳitta Filistiylər qiḳip, Yəḫuda yurtida qedir tikip, Leḫi degən jayda yeyildi. □ 10 Yəḫudalar bolsa: — Nemixḳa bizgə ḫujum ḳilmaḳqi bolisilər? — dewidi, ular jawab berip: — Biz Ximxonni tutup baoɣlap, u bizgə ḳandaḳ ḳiloɣan bolsa, bizmu uningoɣa xundaḳ ḳilimiz, dəp qiḳtuḳ, — dedi.

11 Xuning bilən Yəḫuda yurtidiki üq ming kixi Etam ḳoram texining өngkirigə qüxüp, Ximxonoɣa: — Sən Filistiylərning üstimizdin ḫөküm sürüwatḳinini bilməmsən? Xuni bilip turup, sən nemixḳa bizgə xundaḳ ḳilding? — dedi. U ularoɣa: — Ular manga ḳiloɣandək, mənmu ularoɣa ḳildim, dəp jawab bərdi.

12 Ular uningoɣa: — Biz seni baoɣlap Filistiylərning ḳolioɣa tapxurup berix üqün kəlduḳ, dewidi, Ximxon ularoɣa: — «Biz өzimiz sanga ḫujum ḳilip өltürməymiz», dəp manga ḳəsəm ḳilinglar, dedi.

13 Ular uningoɣa: — Seni өltürməymiz; pəḳət seni qing baoɣlap, ularning ḳolioɣa tapxurup berimiz; ḫərgiz өlümgə məḫkum ḳilmaymiz, dəp jawab bərdi. Xuni dəp ular ikki yengi aroɣamqa bilən uni baoɣlap, ḳoram taxning üstidin elip mangdi. 14 U Leḫigə kəlgəndə, Filistiylər warḳiraxḳiniqə uning aldioɣa yügürüxüp kəldi. Əmma Pərwərdigarning Roḫi uning üstigə qüxüp, ḳollirini baoɣlioɣan aroɣamqilar ot tutaxḳan kəndir yiptək üzülüp, tügüqlər ḳolliridin yexilip kətti. 15 Andin u exəkning yengi bir engək səngikini kөrüp, ḳolini uzitipla elip, uning bilən ming adəmni urup өltürdi.□

16 Ximxon: —

«Exəkning bir engək səngiki bilən adəmlərni өltürüp,

Ularni dөwə-dөwə ḳiliwəttim,

Exəkning bir engək səngiki bilən ming adəmni өltürdüm!» — dedi.□

17 Bularni dəp exəkning engək səngikini taxliwətti. Xuningdək u xu jayoɣa «Ramot-Leḫi» dəp nam ḳoydi.□

18 U intayin ussap Pərwərdigaroɣa pəryad ḳilip: — Sən Өz ḳulungning ḳoli bilən bunqə qong nusrətni barliḳḳa kəltürdüng, əmdi mən ḫazir ussuzluḳtin өlüp, hətnisizlərning ḳolioɣa qüxüp ḳalarmənmu? — dedi.■

19 Xuning bilən Huda leḫidiki azgalni yardi, su uningdin uroɣup qiḳti. Ximxon iqip, roḫi uroɣup jan kirdi. Bu səwəbtin bu *bulaḳḳa* «Ən-Ḫakkorə» dəp nam ḳoyuldi; ta bügüngiqə u Leḫida bar.□

20 Ximxon Filistiylərning dəwridə yigirmə yiloɣiqə Israiloɣa ḫakim boldi.□

□ **15:8 «Ximxon ularni ḳir-qap ḳilip ḳətl ḳiliwətti»** — ibraniy tilida «Ximxon ularni yota wə paqaḳlirioɣa urup, ularni өltürüwətti». □ **15:9 «Leḫi degən jayda yeyildi»** — yaki «Leḫi degən jayda jənggə səp tüzdi». □ **15:15 «u exəkning yengi bir engək səngikini kөrüp…»** — kona səngək boloɣan bolsa, qürüklikidin asanla sunup kətkən bolatti. □ **15:16 «Ularni dөwə-dөwə ḳiliwəttim»** — yaki «Ularni ikki dөwə ḳiliwəttim». Bu xeirdin ḳarioɣanda, Ximxon ikki yaki uningdin kөp ḳetim Filistiylər bilən soḳuxḳan boluxi mumkin. □ **15:17 «Ramot-Leḫi»** — «Leḫining egizliki». ■ **15:18** 1Sam. 17:26, 36; 2Sam. 1:2 □ **15:19 «Ən-Ḫakkorə»** — «pəryad kətürgüqining buliḳi». □ **15:20 «Ximxon …. yigirmə yiloɣiqə Israiloɣa ḫakim boldi»** — Ximxonning ḫakim boloɣan waḳti bəlkim Abimələk wə Yəftaḫning ḫөküm sürgən waḳitliri bilən zamandax bolsa kerək; u Pələstinning oɣərbidə, ular xərḳ wə ximalida ḫөküm sürətti.

16

Ximxonning məoɣlup boluxi

1 Andin Ximxon Gazaoɣa bardi, u u yərdə bir paḫixə ayalni kərüp, kirip uning bilən
yeḳinqilik ḳildi. 2 Lekin Gazaliḳlar birsining: — Ximxon bu yərgə kəldi, deginini
anglap, *xəḫərni* ḳorxap, keqiqə xəḫərning ḳowuḳida ün qiḳarmay marap turdi wə:
Ətə tang yoruoɣanda uni əltürimiz, — deyixti.
3 Ximxon yerim keqigiqə yatti; andin ornidin turup xəḫər ḳowuḳining ikki ḳanitini
tutup, uni ikki kexiki wə baldaḳ-taḳiḳi bilən ḳoxup, biraḳla ḳomurup, əxnisigə artip
Ḫebronning udulidiki taoɣḳa elip qiḳip kətti.□
4 Keyin u Sorək jiloɣisida olturuxluḳ Dililaḫ isimlik bir ayalni kərüp, uningoɣa axiḳ
bolup ḳaldi. 5 Buni bilip Filistiylərning əmirliri u ayalning ḳexioɣa berip uningoɣa:
— Sən uni aldap, uning küqtünggürlükining zadi nədin boloɣanliḳini kolap sorap,
bizning ḳandaḳ ḳilsaḳ uni yengələydioɣanliḳimizni, uni baoɣlap boysunduralay-
dioɣanliḳimizni eytip bərsəng, biz ḫərbirimiz sanga bir ming bir yüz kümüx tənggə
berimiz, — dedi.
6 Xuning bilən Dililaḫ Ximxondin: — Sən küqtünggürlüküngning zadi nədin
boloɣanliḳini, xundaḳla ḳandaḳ ḳiloɣanda seni baoɣlap boysunduroɣili bolidioɣanliḳini
eytip bərgin! — dedi.
7 Ximxon uningoɣa jawabən: — Adəmlər meni yəttə tal ḳurutulmioɣan yengi ya kiriqi
bilən baoɣlisa, mən ajizlap baxḳa adəmlərdək bolup ḳalimən, — dedi.□
8 Xuning bilən Filistiylərning əmirliri yəttə tal ḳurutulmioɣan yengi ya kiriqini elip
kelip, bu ayaloɣa beriwidi, u bu kiriqlər bilən uni baoɣlap ḳoydi 9 (Dililaḫ birnəqqə
adəmni ḫujrida paylap turuxḳa yoxurup ḳoyoɣanidi). U Ximxonoɣa: — Əy Ximxon,
Filistiylər seni tutḳili kəldi! — dedi.
U ḳopup kiriqlərni qigə xoyna otta kəyüp üzülüp kətkəndək üzüwətti. Xuning bilən
uning küqtünggürlikining siri axkarilanmidi.
10 Buni kərüp Dililaḫ Ximxonoɣa: — Mana, sən meni aldap, manga yaloɣan eytipsən!
Əmdi manga seni nemə bilən baoɣlisa bolidioɣanliḳini eytip bərgin, — dedi.□
11 U jawap berip: — Adəmlər meni ḫeq ixlətmigən yengi aroɣamqa bilən baoɣlisa,
mən ajizlap baxḳa adəmlərdək bolup ḳalimən, — dedi.
12 Xuning bilən Dililaḫ yengi aroɣamqa elip kelip, uni baoɣlap: — Əy Ximxon,
Filistiylər seni tutḳili kəldi! — dedi (əslidə birnəqqə adəm ḫujrida yoxurunup, uni
paylap turuxḳanidi). Lekin Ximxon əz ḳolidiki aroɣamqilarni yipni üzgəndək üzüp
taxlidi.
13 Buni kərüp Dililaḫ Ximxonoɣa: — Sən ḫaziroɣiqə meni aldapsən, manga yaloɣan
eytipsən; əmdi manga seni nemə bilən baoɣlisa bolidioɣanliḳini eytip bərgin, — dedi.
U jawap berip: — Sən mening beximdiki yəttə ərüm qaqni dukandiki ərüx yip bilən
ḳoxup ərüp ḳoysangla bolidu, — dedi.□

□ **16:3 «Ḫebronning udulidiki taoɣ»** — bəlkim Gazadin 40 kilometer yiraḳliḳta idi. □ **16:7 «Adəmlər meni yəttə tal ḳurutulmioɣan yengi ya kiriqi bilən baoɣlisa...»** — Ximxon nazariy boloɣaqḳa, «yengi ya kiriqliri» əslidə ölük ḫaywanning jəsitidin elinidioɣini üqün uningoɣa nisbətən «napak» ḫesablinatti. Uning gepi yaloɣan boloɣini bilən, ḫəḳiḳətkə yeḳin idi; uning küqtünggürlüki uning nazariy boloɣanliḳidin boloɣan. Uning «yengi» (baxḳilar ixlətmigən) deyixining səwəbi «Birsi meni xundaḳ yengi kiriqlər bilən baoɣlisa, kiriqlərning meni napak ḳilix təsiri azraḳ bolidu» dəp oylioɣinidin bolsa kerək. □ **16:10 «Mana, sən meni aldap, manga yaloɣan eytipsən! ....»** — roxənki, «paylap olturoɣuqilar» baoɣlax usulining nətijisini kütüp əzliri yoxurunoɣan yərdin qiḳmidi. Ximxon əydə Dililaḫ bilən ikkimizla bar, dəp oylaydu. □ **16:13 «dukandiki ərüx yip bilən»** — yaki «dukandiki təg yipi bilən», yəni toḳulmilarning boyioɣa tartiloɣan yipi bilən.

14 Xuning bilən *Ximxon uhlioɣanda u uning bexidiki yəttə tal qaqni ərüx yip bilən ḳoxup ərüp*, ḳozuḳḳa baoɣlap ḳoyup uningoɣa: — Əy Ximxon, Filistiylər seni tutḳili kəldi! — dedi. Ximxon uyḳudin oyoɣinip, ərüx yip bilən ḳozuḳni birakla tartip yuliwətti.□
15 Andin ayal uningoɣa: — Manga kənglüng yoḳ turup, ḳandaḳsigə sanga axiḳ boldum, dəysən? Sən meni üq ḳetim aldap, küqtünggürlüküngning nədin boloɣanliḳini manga eytip bərmidingoɣu, — dedi.
16 Uning ḫərküni səzliri bilən uni ḳistaxliri wə yalwuruxliri bilən Ximxonning ɵlgüdək iqi puxti wə xundaḳ boldiki, 17 u kənglidiki sirini ḳoymay uningoɣa axkara ḳilip: — Mən anamning ḳorsiḳidiki qaoɣdin tartip Hudaoɣa atilip nazariy boloɣinim üqün, beximoɣa ḫərgiz ustira selinip baḳmioɣan; əgər mening qeqim qüxürüwetilsə, küqüm məndin ketip, mən ajizlap baxḳa adəmlərdək bolup ḳalimən, — dedi.
18 Dililaḫ uning ɵzigə kənglidiki ḫəmmə sirini dəp bərginini kərüp, Filistiylərning əmirlirini qarḳirip kelixkə adəm mangdurup: — «Bu ḳetim silər yənə bir qiḳinglar, qünki Ximxon kənglidiki ḫəmmə sirni manga axkara ḳildi» dedi. Xuning bilən Filistiylərning əmirliri ḳollirioɣa kümüxlərni elip, uning ḳexioɣa qiḳti.
19 Andin Dililaḫ uni ɵz yotisioɣa yatḳuzup, uhlitip ḳoyup, bir adəmni qaḳirip kirip uning bexidiki yəttə ərüm qaqni qüxürüwətti; xundaḳ ḳilip u Ximxonning bozək ḳilinixini baxlioɣuqi boldi. Ximxon küqidin kətkənidi. 20 U: — Əy Ximxon, Filistiylər seni tutḳili kəldi! — dewidi, u uyḳudin oyoɣinip: — Mən ornumdin turup, ilgiriki birḳanqə ḳetimḳidək, boxinip ketimən, dəp oylidi. Lekin u Pərwərdigarning ɵzidin kətkinini bilməytti. 21 Xuning bilən, Filistiylər uni tutuwelip, kɵzlirini oyup, Gazaoɣa elip qüxüp, uni mis zənjirlər bilən baoɣlap, zindanda un tartixḳa saldi.□
22 Lekin bexidiki qüxürüwetilgən qeqi yənə ɵsüxkə baxlidi.

Ximxonning xərəplik ḫalda ɵlüxi wə dəpnə ḳilinixi

23 Keyin, Filistiylərning əmirliri ɵz ilaḫi boloɣan Dagon üqün qong bir ḳurbanliḳ ɵtküzüxkə ḫəm təbrikləp xadlinixḳa yioɣildi. Qünki ular: — Mana, ilaḫimiz düxminimiz boloɣan Ximxonni ḳolimizoɣa tapxurup bərdi, — deyixti.
24 Həlḳ Ximxonni kərgəndə, ɵz ilaḫini danglap: — Ilaḫimiz bolsa, yurtimizni wəyran ḳiloɣuqini, adəmlirimizni kɵp ɵltürgən düxminimizni ḳolimizoɣa qüxürüp bərdi! — deyixti.
25 Ular taza xad-huramliḳ kəypigə qəmüp: — Ximxon kəltürülsun, u bizgə bir oyun kərsitip bərsun, deyixti; ular Ximxonni zindandin elip qiḳti. U ularning aldida oyun kərsətti. Əmdi ular uni ikki tüwrükning otturisida tohtitip ḳoyoɣanidi. 26 Xuning bilən Ximxon ḳolini tutup turoɣan yigitkə: — Meni ḳoyuwət, ɵyni kətürüp turoɣan tüwrüklərni silap, ularoɣa yɵliniwaloɣili ḳoyoɣaysən, — dedi.
27 U qaoɣda ɵy ər-ayallar bilən liḳ toloɣanidi, Filistiylərning əmirlirining ḫəmmisimu xu yərdə idi; ɵgzidimu Ximxonning kərsitiwatḳan oyunini kərüwatḳan təhminən üq mingqə ər-ayal bar idi.
28 Ximxon Pərwərdigaroɣa nida ḳilip: — Əy Rəb Pərwərdigar, meni yad ḳilip pəḳət muxu bir ḳetim manga küq ata ḳiloɣaysən; i Huda, xuning bilən ikki kɵzümning intiḳamini Filistiylərdin bir yolila aloɣuzoɣaysən! — dedi.■
29 Ximxon xularni dəp ɵyni kətürüp turoɣan otturidiki ikki tüwrükni tutuwaldi; birini ong ḳoli bilən, yənə birini sol ḳoli bilən tutup, ularoɣa tayinip turdi.
30 Andin: «Filistiylər bilən birliktə ɵlüp kətsəm!» dəp bədinini egip küqini yioɣip *ittiriwidi*, ɵy ərülüp, u yərdiki əmirlər bilən barliḳ həlḳning üstigə qüxti. Buning

□ **16:14 «Ximxon uhlioɣanda u uning bexidiki yəttə tal qaqni ərüx yip bilən ḳoxup ərüp…»** — muxu səzlərni kona grek nushisidin alduḳ. □ **16:21 «uni mis zənjirlər bilən baoɣlap, zindanda un tartixḳa saldi»** — un tartix adəttə ayal kixining ixi idi. ■ **16:28** Ibr. 11:32

bilən өz өlümi bilən өltürgən adəmlər uning tirik waḳtida өltürgənliridin kөp boldi.
31 Andin keyin uning ḳerindaxliri wə atisining barliḳ jəməti qüxüp, uni kөtürüp,
Zoreaḫ bilən Əxtaolning otturisiɳa elip berip, atisi Manoaḫning ḳəbrisidə dəpnə
ḳildi. U yigirmə yil Israiloɳa ḫakim boloɳanidi.

17

Israillarning butpərəslik yoliɳa kirixi

1 Əfraimning taoɳlirida Mikaḫ isimlik bir kixi bar idi. 2 U anisiɳa: — Sening ḫeliḳi
bir ming bir yüz kümüx tənggəng ooɳrilap ketilgənidi; sən tənggilərni ḳaroɳiding wə
buni manga dəp bərding. Mana, kümüx məndə, uni mən aloɳandim, dewidi, anisi:
— Əy ooɳlum, Pərwərdigar seni bərikətligəy!, — dedi.□
3 Mikaḫ bu bir ming bir yüz kümüx tənggini anisiɳa yandurup bərdi. Anisi: — Mən
əslidə bu pulni sən ooɳlumni dəp Pərwərdigaroɳa beoɳixlap, uning bilən oyma but
wə ḳuyma but yasaxḳa atiwətkənidim; əmdi yənila sanga berəy, dedi.
4 Lekin Mikaḫ kümüxni anisiɳa ḳayturup bərdi; anisi uningdin ikki yüz kümüx
tənggini elip bir zərgərgə berip, bir oyma but bilən bir ḳuyma but yasatti; ular
Mikaḫning өyigə ḳoyup ḳoyuldi. □ 5 Mikaḫ degən bu kixi əslidə bir buthana pəyda
ḳiloɳan, xuningdək өzigə bir əfod bilən birnəqqə «tərafim»ni yasioɳanidi; andin өz
ooɳulliridin birini kaḫinliḳḳa məhsus təyinləp, uni өzigə kaḫin ḳildi.□
6 Xu künlərdə Israilda ḫeq padixaḫ bolmidi; ḫərkim өz nəziridə yahxi kөrüngənni
ḳilatti.□ ■

Mikaḫning bir Lawiyni «kaḫin bolux»ḳa yallixi

7 Yəḫuda jəmətining təwəsidiki Bəyt-Ləḫəmdə Lawiy ḳəbilisidin boloɳan bir yigit
bar idi; u xu yərdə musapir bolup turup ḳaloɳanidi. □ 8 Bu yigit bir jay tepip turay
dəp, Yəḫudalarning yurtidiki Bəyt-Ləḫəm xəḫiridin qiḳti. U səpər ḳilip, Əfraim
taoɳliḳioɳa, Mikaḫning өyigə kelip qüxti. 9 Mikaḫ uningdin: — Ḳəyərdin kəlding,
dəp soriwidi, u uningoɳa jawabən: — Mən Yəḫudalarning yurtidiki Bəyt-Ləḫəmlik
bir Lawiymən, bir jay tepip turay dəp qiḳtim, — dedi.
10 Mikaḫ uningoɳa: — Undaḳ bolsa mən bilən turup, manga ḫəm ata ḫəm kaḫin
bolup bərgin; mən sanga ḫər yili on kümüx tənggə, bir yürüx egin wə kündilik
yemək-iqmikingni berəy, — dedi. Buni anglap Lawiy kixi uningkigə kirdi.

□ **17:2 «...tənggilərni ḳaroɳiding...»** — ḳaroɳaxning məzmuni bəlkim «Bu pul bərikətlik bolmisun, aloɳuqi kixigə palakət qüxürsun» degəndək bolsa kerək. **«...wə buni manga dəp bərding»** — ibraniy tilida: «...wə mening ḳulaḳlirimoɳa səzliding». □ **17:4 «...anisi uningdin ikki yüz kümüx tənggini elip bir zərgərgə berip, bir oyma but bilən bir ḳuyma but yasatti...»** — muxu səzdin ḳarioɳanda, apisi niyitidin yenip, pulning bir ḳismini өzidə ḳalduroɳanidi. □ **17:5 «əfod»** — «əfod» tooɳruluḳ 8:27 wə izaḫatini kөrüng. «Əfod» əslidə bax kaḫin kiyidioɳan alaḫidə birhil kiyim idi. U tooɳruluḳ «Mis.» 28:5-30 wə izaḫatlirini kөrüng. **«tərafim»** — ibraniy tilidiki səz bolup, «өy butliri» degənni bildüridu. Bu butlar ḳolda kətürgüdək kiqik bolup, adəttə kümüxtin yasilatti. Ḳədimki waḳitlardiki bəzi butpərəs jəmiyətlərdə «tərafim»oɳa igə boloɳan adəm өyning barliḳ təəlluḳatining igisi, hojayini dəp ḫesablinatti. **«... өz ooɳulliridin birini kaḫinliḳḳa məhsus təyinləp, uni өzigə kaḫin ḳildi»** — pəḳət Ḫarunning əwladlirila kaḫin boluxḳa ḫoḳuḳluḳ idi. □ **17:6 «Xu künlərdə Israilda ḫeq padixaḫ bolmidi; ḫərkim өz nəziridə yahxi kөrüngənni ḳilatti»** — muxu səzlər, xübḫisizki, Hudaning waḳti kəlgəndə Israiloɳa Өzi padixaḫ təyinləx məḳsitidə boloɳanliḳini kөrsitidu. ■ **17:6** Ḫak. 18:1; 21:25 □ **17:7 «Yəḫuda jəmətining təwəsidiki Bəyt-Ləḫəm»** — Bəyt-Ləḫəm Lawiylaroɳa bekitilgən xəḫərlərdin əməs idi. Bu kixining xu yərgə nemigə baroɳini enik əməs.

11 Lawiy u kixi bilən turuxḳa razi boldi; yigit xu kixigə өz ooɳulliridin biridək bolup ḳaldi. 12 Andin Mikaḫ bu Lawiy kixini *kaḫinliḳḳa* məhsus təyinlidi. Xuning bilən *Lawiy* yigit uningɳa kaḫin bolup, Mikaḫning өyidə turup ḳaldi.□
13 Andin Mikaḫ: — Bir Lawiy kixi manga kaḫin boloɳini üqün, Pərwərdigarning manga yahxiliḳ ḳilidioɳinini bilimən, — dedi.□

18

Dan ḳəbilisining өzliri üqün bir miras jayni tepixi

1 Xu künlərdə Israilda ḫeq padixaḫ bolmidi; xundaḳla xu künlərdə Danlarning ḳəbilisi өzlirigə olturaḳlixix üqün jay izdəwatḳanidi, qünki xu küngiqə ular Israil ḳəbililiri arisida qək taxlinip bekitilgən miras zeminɳa erixmigənidi. □ ■ 2 Xuning bilən Danlar pütkül jəmətidin Zoreaḫ wə Əxtaolda olturuxluḳ bəx palwanni zeminni qarlap kelixkə əwətti wə ularɳa tapilap: — Silər berip zeminni qarlap kelinglar, dedi. Ular səpər ḳilip Əfraim taoɳlik yurtioɳa kelip Mikaḫning өyigə qüxüp u yərdə ḳondi. 3 Ular Mikaḫning өyining yenida turoɳinida Lawiy yigitning awazini tonup, uning ḳexioɳa kirip uningdin: — Seni kim bu jayoɳa elip kəldi? Bu yərdə nemə ix ḳilisən? Bu jayda nemigə erixting? — dəp soridi.□
4 U ularɳa jawabən: — Mikaḫ manga mundaḳ-mundaḳ ḳilip, meni yallap өzigə kaḫin ḳildi, dedi.
5 Buni anglap ular uningɳa: — Undaḳ bolsa bizning mangɳan səpirimizning onguxluḳ bolidioɳan-bolmaydioɳanliḳini bilmikimiz üqün, Hudadin sorap bərgin, — dedi.
6 Kaḫin ularɳa: — Hatirjəm beriweringlar. Mangɳan yolunglar Pərwərdigarning aldididur, — dedi.□
7 Xuning bilən bu bəx adəm qiḳip, Laix degən jayoɳa yetip kəldi. Ular u yərdiki həlḳning tinq-aman yaxawatḳinini, turmuxining Zidoniylarning ərp-adətliri boyiqə ikənlikini, hatirjəmlik wə raḫət iqidə turuwatḳinini kərdi; xu zeminda ularni har ḳiloɳuqi ḫeqḳandaḳ ḫoḳuḳdar yoḳ idi; ular Zidoniylardin yiraḳta turatti, xundaḳla baxḳilar bilənmu ḫeqḳandaḳ bardi-kəldi ḳilixmaytti.□
8 *Bəx palwan* Zoreaḫ wə Əxtaoloɳa өz ḳerindaxlirining ḳexioɳa ḳaytip kəldi. Ḳerindaxliri ulardin: — Nemə həwər elip kəldinglar? — dəp soridi.
9 Ular jawabən: — Biz ḳopup ularɳa ḫujum ḳilayli! Qünki biz xu zeminni qarlap kəlduḳ, mana, u intayin yahxi bir yurt ikən. Əmdi nemixḳa ḳimir ḳilmay jim

---

□ **17:12 «Mikaḫ bu Lawiy kixini kaḫinliḳḳa məhsus təyinlidi»** — ibraniy tilida: «Mikaḫ bu Lawiy kixining ḳolini toldurdi». Bu səz muxu yərdə ikki bisliḳtur — (1) u Mikaḫning ḳolini məhsus kaḫinliḳ wəzipisi bilən «toldurdi» wə (2) (ḫəjwiy jəḫəttin) pul bilən toldurdi. **«Xuning bilən Lawiy yigit uningɳa kaḫin bolup, Mikaḫning өyidə turup ḳaldi»** — pəḳət Ḫarunning əwladlirila kaḫin boluxḳa ḫoḳuḳluḳ idi; baxḳa Lawiylarning kaḫin bolux ḫoḳuḳi yoḳtur, əlwəttə. □ **17:13 «Bir Lawiy kixi manga kaḫin boloɳini üqün, Pərwərdigarning manga yahxiliḳ ḳilidioɳinini bilimən»** — demisəkmu, bu səzlər pütünləy hurapiy bir kəzḳarax, əlwəttə. 18-babta səzlərning hataliḳi qiḳip turidu. □ **18:1 «Xu künlərdə Danlarning ḳəbilisi өzlirigə olturaḳlixix üqün jay izdəwatḳanidi»** — «Yəxua» 19:40-48də bu ixlar bayan ḳilinidu. Xu ayətlərdin ḳarioɳanda: «qək taxlinip bekitilgən miras zeminɳa erixmigənidi» degənning mənisi «...toluḳ erixəlmigənidi» degəndək bolsa kerək. ■ **18:1** Ḫak. 17:6; 21:25 □ **18:3 «Lawiy yigitning awazini tonup...»** — yaki «Lawiy yigitning tələppuzini tonup...». □ **18:6 «Mangɳan yolunglar Pərwərdigarning aldididur»** — demək, yolunglar Hudaning nəzirigə yahxi kərünidu. □ **18:7 «turmuxining Zidoniylarning ərp-adətliri boyiqə ikənlikini»** — muxu xəḫər bəlkim Zidoniylarning bir mustəmlikisi boloɳan boluxi mumkin idi. **«xu zeminda ularni har ḳiloɳuqi ḫeqḳandaḳ ḫoḳuḳdar yoḳ idi»** — əgər Laixtikilərdin paydilinidioɳan baxḳa bir yərlik ḫakimiyət bar bolsa, Laixni igiləx üqün muxu ḫakimiyət bilənmu soḳuxux kerək bolatti, əlwəttə. Xu səzning baxḳa birhil tərjimisi: «ularning üstidə nomus ixlarni əyibləydioɳan ḫeqḳandaḳ ḫakim yoḳ idi».

olturisilər? Əmdi dərḫal berip, u yurtni elixḳa əzmənglərni əzmənglar, berip ḫujum ḳilip zeminni igiləngilar. 10 U yərgə barƣiningларda silər tinq-aman turuwatḳan bir həlḳni, ḫər ətrapiƣa sozulƣan kəng-azadə bir zeminni kərisilər! Huda u yərni silərning ḳolunglarƣa tapxurƣandur. U yurtta yər yüzidə tepilidiƣan barlik nərsilərdin ḫeqbiri kəm əməs, dedi.
11 Xuning bilən Danlarning jəmətidin altə yüz adəm jənggə ḳorallinip, Zoreaḫ wə Əxtaoldin qiḳip mangdi. 12 Ular Yəḫuda yurtidiki Kiriat-Yearim degən jayƣa berip, qedir tikti (xunga bu jay taki bügüngiqə «Danning ləxkərgaḥi» dəp atalmaḳta; u Kiriat-Yearimning arḳa təripigə jaylaxḳanidi). □ ■ 13 Andin ular u yərdin Əfraim taƣlik rayoniƣa berip, Mikaḫning өyigə yetip kəldi.
14 Laix yurtiƣa qarlax üqün barƣan bəx kixi өz ḳerindaxliriƣa: — Biləmsilər? Bu өydə bir əfod toni, birnəqqə tərafim butliri, bir oyma məbud wə ḳuyma məbud bardur! Əmdi ḳandaḳ ḳilixinglar kerəklikini oylixinglar! — dedi.□
15 Ular burulup Lawiy yigitning өyigə (Mikaḫḳa təwə өygə) kirip uningdin ḫal soridi.
16 Dan ḳəbilisidin bolƣan jəng ḳorallirini kətürgən altə yüz kixi dərwaza aldida turup turdi. 17 U zeminni qarlaxḳa barƣan bəx adəm *buthaniƣa* kirip, oyma but, əfod toni, tərafim butliri wə ḳuyma butni elip qiḳti. Kaḫin jəng ḳorallirini kətürgən altə yüz kixi bilən billə dərwazida turatti. 18 Bu bəx adəm Mikaḫning өyigə kirip oyma but, əfod tonini, tərafim butliri wə ḳuyma butni elip qiḳḳanda kaḫin ulardin: — Bu nemə ḳiloƣininglar?! — dəp soridi.
19 Ular uningƣa: — Ün qiḳarmay, aƣzingni ḳolung bilən etip, biz bilən mengip, bizgə ḫəm ata ḫəm kaḫin bolup bərgin. Sening pəḳət bir adəmning өyidikilərgə kaḫin boloƣining yahximu, yaki Israilning bir jəməti bolƣan pütün bir ḳəbiligə kaḫin boloƣining yahximu? — dedi.
20 Xundaḳ dewidi, kaḫinning kəngli hux bolup, əfod, tərafim butliri wə oyma məbudni elip həlḳning arisiƣa kirip turdi. 21 Andin ular burulup, u yərdin kətti; ular baliliri wə qarpaylarni wə yük-taḳlirining ḫəmmisini aldida mangduruwətkənidi.
22 Mikaḫning өyidin heli yiraḳliƣanda Mikaḫning өyining ətrapidiki həlḳlər yiƣilip, Danlarƣa ḳooƣlap yetixti. 23 Ular Danlarni towlap qaḳirdi, Danlar burulup Mikaḫḳa: — Sanga nemə boldi, bunqiwila kөp həlḳni yiƣip kelip nemə ḳilmaḳqisən?! — dedi.
24 U jawab berip: — Silər mən yasatḳan məbudlarni kaḫinim bilən ḳoxup aldinglar, andin kəttinglar! Manga yənə nemə ḳaldi?! Xundaḳ turuḳluḳ silər tehi: «Sanga nemə boldi?» — dəwatisilərƣu! — dedi.
25 Danlar uningƣa: — Ününgni qiḳarma, bolmisa aqqiḳi yaman kixilər seni tutuwelip, seni wə ailəngdikilərni janliridin juda ḳilmisun, yənə, — dedi.
26 Bularni dəp Danlar өz yoliƣa mangdi; Mikaḫ ularning өzidin küqlük ikənlikini kөrüp, yenip өz өyigə kətti.
27 Ular Mikaḫ yasatḳuzƣan nərsilər wə uning kaḫinini elip, Laixḳa ḫujum ḳildi; u yərdiki həlḳ tinq-aman wə hatirjəm turuwatḳanidi; ular ularni ḳiliqlap ḳirip, xəḫərni otta kөydürüwətti. 28 Xəḫərni ḳutḳuzƣudək ḫeq adəm qiḳimidi; qünki bu xəḫər Zidondin yiraḳta idi, həlḳi ḫeqkim bilən bardi-kəldi ḳilixmaytti. Xəḫər Bəyt-Rəḫobning yenidiki jiloƣida idi. Danlar xəḫərni ḳaytidin ḳurup, olturaḳlaxti. 29 Ular bu xəḫərgə Israilning ooƣulliridin bolƣan, өz atisi Danning ismini ḳoyup Dan dəp atidi. Ilgiri u xəḫərning nami Laix idi.■
30 Danlar xu yərdə bu oyma butni өzlirigə tiklidi; Musaning ooƣli Gərxomning əwladi Yonatan wə uning ooƣulliri bolsa xu zeminning həlḳi sürgün boluxḳa elip ketilgən

□ **18:12 «Danning ləxkərgaḥi»** — ibraniy tilida «Maḫanəḥ-Dan». **«arḳa təripi»** — bu səzning baxḳa birhil tərjimisi «ƣərb təripi». ■ **18:12** Ḫak. 13:25 □ **18:14 «tərafim butliri»** — 17:5diki izaḫatni kөrüng. ■ **18:29** Yə. 19:47

küngiqə Danlarning ḳəbilisigə kaḫin bolup turoɣanidi. □ 31 Hudaning өyi Xiloḫda turoɣan barliḳ waḳitlarda, Danlar өzliri üqün tikligən, Mikaḫ yasatḳuzoɣan oyma məbud *Danda* turoɣuzuldi.□

19

Əxəddiy buzuḳqiliḳ

1 Israilda tehi padixaḫ tiklənmigən xu künlərdə, Əfraim taoɣliḳ rayonining qət təripidə olturuxluḳ bir Lawiy kixi bar idi; u Yəḫuda yurtidiki Bəyt-Ləḫəmlik bir ḳizni kenizəklikkə aldi. ■ 2 Lekin u kenizək erigə wapasizliḳ ḳilip, uning yenidin qiḳip, Yəḫuda yurtidiki Bəyt-Ləḫəmgə atisining өyigə berip, tət ayqə turdi.□
3 U waḳitta uning eri ḳopup kenizikigə yahxi gəplərni ḳilip, kənglini elip yandurup kelixkə kenizikining yenioɣa kəldi. U bir hizmətkarini wə ikki exəkni elip bardi. Kenizək erini atisining өyigə elip kirdi; atisi uni kərüp hux bolup ḳarxi aldi. 4 Uning ḳeynatisi, yəni ḳizning atisi uni tutup ḳaldi, u u yərdə üq küngiqə yəp-iqip, uning bilən yetip ḳopti. 5 Tətinqi küni Lawiy kixi səḫər ḳopup mangoɣili təyyarliniwidi, kenizikining atisi küy'ooɣlioɣa: — Bir tooɣram nan yəp yürikingni ḳuwwətləndürüp andin mangoɣin, — dedi.
6 Xuning bilən ular ikkisi olturup billə yəp-iqip tamaḳlandi. Ḳizning atisi u kixigə: — Səndin өtünəy, bu keqimu ḳonoɣin, kənglüng eqilsun, dedi.
7 Bu kixi mangoɣili ḳopuwidi, lekin ḳeynatisi uni zorlap, yənə elip ḳaldi, u yənə bir kün ḳondi. 8 Bəxinqi küni u səḫər ḳopup mangoɣili təyyarlandi, lekin ḳizning atisi uningoɣa: — *Awwal* yürikingni ḳuwwətləndürgin, dedi. Xuning bilən ular ikkisi kün egilgüqə olturup, billə tamaḳlandi.
9 Andin bu kixi keniziki wə hizmətkarini elip mangoɣili təyyarliniwidi, ḳeynatisi, yəni ḳizning dadasi uningoɣa: — Mana, kəq kirəy dəwatidu, səndin өtünəy, bu yərdə yənə bir keqini өtküzünglar; mana, kün məoɣriḳḳə egiliptu, bu yərdə ḳonoɣin, kənglüng eqilsun; andin ətə səḫərdə yoloɣa qiḳip, өyünglərgə ketinglar, — dedi.□
10 Lekin u kixi əmdi yənə bir keqə ḳonuxḳa unimay, ḳopup yoloɣa qiḳip Yəbusning, yəni Yerusalemning udulioɣa kəldi. Uning bilən billə ikki toḳuḳluḳ exək wə keniziki bar idi. 11 Ular Yəbusḳa yeḳin kəlgəndə kün olturay dəp ḳaloɣaqḳa, hizmətkari oɣojisioɣa: — Yəbusiylarning bu xəḫirigə kirip, xu yərdə ḳonayli, dedi.
12 Lekin oɣojisi uningoɣa jawab berip: — Biz Israillar turmaydioɣan, yat əllər turidioɣan xəḫərgə kirməyli, bəlki Gibeaḫḳa өtüp ketəyli, dedi.
13 Andin u yənə hizmətkarioɣa: — Kəlgin, biz yeḳindiki jaylardin birigə barayli, Gibeaḫda yaki Ramaḫda ḳonayli, dedi.
14 Xuning bilən ular mengip, Binyamin yurtidiki Gibeaḫning yenioɣa yetip baroɣanda kün olturoɣanidi. 15 Ular Gibeaḫḳa kirip, u yərdə ḳonmaḳqi boldi; xəḫərning qong məydanioɣa kirip olturuxti; lekin ḫeqkim ularni ḳonduruxḳa өyigə təklip ḳilmidi.
16 Ḫalbuki, u keqisi ḳeri bir adəm ixini tügitip, etizliḳtin yenip keliwatḳanidi. U əslidə Əfraim taoɣliḳ rayonilik adəm idi, u Gibeaḫda musapir bolup, olturaḳlixip ḳaloɣanidi; lekin u yərdiki həlḳlər Binyaminlardin idi.
17 U bexini kətürüp ḳarap, bu yoluqining xəḫərning məydanida olturoɣinini kərüp uningdin: — Ḳəyərdin kəlding? Ḳəyərgə barisən? — dəp soridi.

□ **18:30 «Gərsomning əwladi» —** ibraniy tilida «Gərsomning ooɣli». □ **18:31 «Hudaning өyi Xiloḫda turoɣan barliḳ waḳitlarda» —** Xiloḫ xəḫiri muḳəddəs qedir tunji tiklənгən jay idi («Yə.» 18:10, 19:51, «1Sam.» 3:1ni kərüng). Sulayman padixaḫ ibadəthanini Yerusalemda ḳuruxtin ilgiri (ḳaysi waḳit ikənliki bizkə naməlum) Xiloḫ ibadət soruni süpitidə ixlitilməy taxliwetilgənidi («Yər.» 7:12ni kərüng). ■ **19:1** Ḫak. 17:6; 18:1; 21:25 □ **19:2 «Lekin u kenizək erigə wapasizliḳ ḳilip…» —** yaki «lekin u kenizək eridin yamanlap ketip...». □ **19:9 «andin ətə səḫərdə … өyünglərgə ketinglar» —** ibraniy tilida «andin ətə səḫərdə ... qediringlaroɣa ketinglar».

18 U jawab berip: — Biz Yəhuda yurtidiki Bəyt-Ləḥəmdin Əfraim taoɣliḳining qət yaḳilirioɣa ketip barimiz; mən əsli xu jaydin bolup, Yəhuda yurtidiki Bəyt-Ləḥəmgə baroɣanidim; ixlirim Pərwərdigarning өyigə munasiwətlik idi; lekin bu yərdə ḥeq kim meni өyigə təklip ḳilmidi. □ 19 Bizning exəklirimizgə beridioɣan saman wə booɣuzimiz bar, өzüm, dedəkliri, xundaḳla kəminiliring bilən boloɣan yigitkimu nan wə xarablar bar, bizgə ḥeq nemə kəm əməs, — dedi.
20 Buni anglap ḳeri kixi: — Tinq-aman boloɣaysən; siləring moḥtajliringlarning ḥəmmisi mening üstümgə bolsun, əmma koqida yatmanglar! — dəp, 21 uni өz өyigə elip berip, exəklirigə yəm bərdi. Meḥmanlar putlirini yuyup, yəp-iqip oɣizalandi.
22 Ular kөnglidə hux bolup turoɣinida, mana, xəḥərning adəmliridin birnəqqəylən, yəni birḳanqə lükqək kelip өyni ḳorxiwelip, ixikni urup-ḳeḳip, өyning igisi boloɣan ḳeri kixigə: — Sening өyünggə kəlgən xu kixini bizgə qiḳirip bərgin, uning bilən yeḳinqiliḳ ḳilimiz, — dedi.□ ■
23 Buni anglap өy igisi ularning ḳexioɣa qiḳip ularoɣa: — Bolmaydu, əy buradərlirim, silərdin өtünüp ḳalay, mundaḳ rəzillikni ḳilmanglar; bu kixi mening өyümgə meḥman bolup kəlgənikən, silər bundaḳ iplasliḳ ḳilmanglar. 24 Mana, mening pak bir ḳizim bar, yənə u kixining keniziki bar. Mən ularni ḳexinglaroɣa qiḳirip berəy, silər ularni ayaoɣ asti ḳilsanglar məyli, nəziringlaroɣa nemə hux yaḳsa ularni xundaḳ ḳilinglar, lekin bu kixigə muxundaḳ iplasliḳ ixni ḳilmanglar, — dedi.□
25 Lekin u adəmlər uningoɣa ḳulaḳ salmidi; yoluqi kenizikini ularning aldioɣa sөrəp qiḳirip bərdi. Ular uning bilən billə bolup kəqtin ətigəngiqə ayaoɣ asti ḳildi; ular tang yoruoɣanda andin uni ḳoyup bərdi.
26 Qokan tang səḥərdə ḳaytip kelip, uning oɣojisi ḳonoɣan өyning dərwazisining bosuoɣisioɣa kəlgəndə yiḳilip ḳelip, tang atḳuqə xu yərdə yetip ḳaldi. 27 Ətigəndə uning oɣojisi ḳopup өyning ixikini eqip, yoloɣa qiḳmaḳqi bolup texioɣa qiḳiwidi, mana, uning keniziki boloɣan qokan өyning dərwazisi aldida ḳolliri bosuoɣining üstigə ḳoyuḳluḳ ḥalda yatatti. 28 U uningoɣa: — Ḳopḳin, biz mangayli, dedi. Lekin qokan ḥeqbir jawab bərmidi. Xuning bilən u qokanni exəkkə artip, ḳozoɣilip өz өyigə yürüp kətti.□
29 Өz өyigə kəlgəndə, piqaḳni elip kenizikining jəsitini səngəkliri boyiqə on ikki parqə ḳilip, pütkül Israil yurtining qət-yaḳilirioɣiqə əwətti.
30 Xundaḳ boldiki, buni kөrgənlərning ḥəmmisi: «Israil Misirdin qiḳḳan kündin tartip bügüngiqə bundaḳ ix bolup baḳmioɣanidi yaki kөrülüp baḳmioɣanidi. Əmdi bu ixni obdan oylixip, ḳandaḳ ḳilix kerəklikini məsliḥətlixəyli» — deyixti.

20

Iqki uruxning partlixi

1 Xuning bilən Israillarning ḥəmmisi qiḳip, jamaət Dandin tartip Bəər-Xebaoɣiqə yioɣilip Gilead zeminining həlḳi bilən ḳoxulup Mizpaḥda, Pərwərdigarning aldioɣa

□ **19:18** **«Pərwərdigarning өyi , *yəni muḳəddəs qedir*»** — xu qaoɣda Yerusalemda əməs, Xiloḥda idi. □ **19:22** **«lükqək»** — ibraniy tilida «Belialning (Iblisning) baliliri». Baxḳa birhil tərjimisi «xəḥərdiki adəmlər, lükqəklər…» ■ **19:22** Yar. 19:1-4; Ḳox. 9:9; 10:9 □ **19:24** **«Mana, mening pak bir ḳizim bar, yənə u kixining keniziki bar… silər ularni ayaoɣ asti ḳilsanglar məyli…»** — xu ḳeri adəm meḥmandostluḳni wə meḥmanlaroɣa boloɣan məs'uliyətqanliḳni xunqə «muḳəddəs» dəp ḳarisimu, uning aoɣzidin qiḳḳan yuḳiriḳi gəpliridin xu qaoɣdiki Israillarning buzuḳqiliḳ-əhlaḳsizliḳining ḳandaḳ dərjigə berip yətkənliki eniḳ kөrünidu. Meḥmanlarning ḥayatini ḳooɣdax üqün өz ḥayatini pida ḳilsa bolatti; lekin өz ḳizini muxu rəzillərgə «ḥədiyə ḳilix»ḳa ḥərḳandaḳ wijdan igisigə yirginqlik bolsa kerək. □ **19:28** ***«Lawiy kixi*** uningoɣa: — Ḳopḳin, biz mangayli, dedi» — bu qokanning «oɣoja»sining tax yürəkliki bilən xu yərlik lükqəklərning rəzillikining pərḳi barmu?

kelip bir adəmdək boldi. □ 2 Pütkül ḳowmning ḳongliri, yəni Israilning ḫəmmə ḳəbilisining baxliḳliri Hudaning həlḳining jamaiti arisida ḫazir boldi. Jamaət jəmiy bolup tət yüz ming ḳiliq tutḳan piyadə əskər idi 3 (Binyaminlar Israilning Mizpaḫda jəm boloɣinidin əmdi həwər tapḳanidi).
Israillar sürüxtə ḳilip: «Bu rəzil ix ḳandaḳ yüz bərdi?» — dəp soridi.□
4 Əltürülgən ḳokanning eri Lawiy kixi jawab berip mundaḳ dedi: — «Mən bolsam əz kenizikimni elip, Binyaminning Gibeaḫ xəḫirigə ḳonoɣili baroɣanidim; 5 Gibeaḫning adəmliri keḳidə manga ḫujum ḳilmaḳḳi bolup, meni dəp əyni ḳorxiwaldi. Ular meni əltürüxni ḳəstlidi, kenizikimni bolsa ular ayaoɣ asti ḳilip əltürüwətti. □ 6 Xuning bilən mən kenizikimning jəsitini parḳə-parḳə ḳilip, kixilərgə kətürtküzüp Israilning mirasi boloɣan zeminning ḫərbir yurtioɣa əwəttim. Qünki ular Israil iḳidə pasiḳliḳ wə iplasliḳ ḳildi. 7 Mana, əy barliḳ Israillar, silər ḫəmminglar oylinip, məsliḫət kərsitinglar».
8 Xuning bilən ḫəmmə həlḳ bir adəmdək ḳopup: — Arimizdin nə ḫeḳkim əz qedirigə barmisun nə ḫeḳkim əz əyigə ḳaytmisun, 9 bəlki biz Gibeaḫḳa xundaḳ ḳilayliki: — Biz qək taxlap uningoɣa ḫujum ḳilayli; 10 biz Israilning ḫəmmə ḳəbilisidikilərdin yüzning iḳidin onni, mingdin yüzni, on mingdin mingni tallap qiḳip, ularni həlḳ üqün ozuḳ-talḳan yətküzüxkə təyinləyli. Xundaḳ ḳilip həlḳ Binyamin yurtidiki Gibeaḫ xəḫirigə berip, ularning Israil iḳidə ḳiloɣan barliḳ iplasliḳini ularning əz bexioɣa yandursun, — deyixti.
11 Xuning bilən Israilning ḫəmmə adəmliri bir adəmdək bolup, u xəḫərgə ḫujum ḳilixḳa toplandi.
12 Andin Israil ḳəbililiri Binyaminning barliḳ jəmətlirigə əlqi əwətip: — Aranglarda yüz bərgən bu rəzillik zadi nemə ix? 13 Əmdi Gibeaḫdiki bu lükqəklərni bizgə tutup beringlar. Xuning bilən biz ularni əlümgə məḫkum ḳilip, Israildin rəzillikni yoḳ ḳilayli, — dedi. Lekin Binyaminlar əz ḳerindaxliri boloɣan Israillarning səzini tingximidi, □ ■ 14 bəlki Binyaminlar Israiloɣa ḳarxi jəng ḳilix üqün xəḫər-xəḫərlərdin kelip Gibeaḫda yioɣildi. 15 U waḳitta Binyaminlardin xəḫər-xəḫərlərdin tizimlanoɣanlar yigirmə altə ming ḳiliq tutḳan ərkək idi. Uningdin baxḳa Gibeaḫdin hillanoɣan yəttə yüz əskər bar idi. 16 Bu pütkül ḳoxun arisida hillanoɣan yəttə yüz solhay əskər bolup, saloɣuoɣa taxni selip nixanoɣa atsa, ḳilqimu ḳeyip kətməytti.■
17 Binyamin ḳəbilisidin baxḳa, Israilning adəmliri sanaḳtin ətküzüliwidi, ḳiliq tutḳanlar tət yüz ming ərkək qiḳti; bularning ḫəmmisi jəngqilər idi.
18 Israil ḳopup Bəyt-Əlgə qiḳip Hudadin: — Bizning arimizdin kim awwal qiḳip Binyaminlar bilən soḳuxsun, dəp soriwidi, Pərwərdigar jawab berip: — Yəḫuda *awwal* qiḳsun, dedi.□
19 Xuning bilən Israillar ətisi səḫər ḳopup Gibeaḫning udulida qedirgaḫ tikti. 20 Andin Israilning adəmliri Binyamin bilən uruxuxḳa qiḳip, Gibeaḫning yenida raslinip

---

□ **20:1 «Dandin tartip Bəər-Xebaoɣiqə yioɣilip, Gilead zeminining həlḳi bilən ḳoxulup…»** — Dan xəḫiri (18:29də kərsitilgən) zeminning ximaliy qetidə; Bəər-Xeba xəḫiri bolsa zeminning jənubiy qetidə; «Gilead» bolsa zeminning Iordan dəryasining xərḳ təripidiki qət ḳismi idi. Demək (Binyamin həlḳidin baxḳa), pütkül Israilning adəmliri Mizpaḫḳa yioɣildi. □ **20:3 «… Israillar sürüxtə ḳilip: «bu rəzil ix ḳandaḳ yüz bərdi?» — dəp soridi»** — xu qaoɣda Binyaminlarning wəkillirining nəḳ məydanda bar-yoḳluḳi eniḳ əməs. Lawiy kixi, xübḫisizki, kenizikining jəsitidin bir ḳismini ularoɣimu əwətkən (11:29). Bu soal Binyamin wəkillirigə ḳoyuloɣan bolsa, «Bu rəzil ixning səwəbini bizgə qüxəndürüp beringlar» degəndək tərjimə ḳilinixi kerək idi. Lekin 4-ayəttin ḳarioɣanda soal Lawiy kixigə ḳoyuloɣan. □ **20:5 «…meni dəp əyni ḳorxiwaldi»** — yaki «… mən bar əyni ḳorxiwaldi». □ **20:13 «lükqəklər»** — ibraniy tilida «Belialning (Iblisning) baliliri». ■ **20:13** Ḫak. 19:22; Ḫox. 9:9; 10:9 ■ **20:16** Ḫak. 3:15 □ **20:18 «Israil ḳopup Bəyt-Əlgə qiḳip Hudadin: … dəp soriwidi»** — bu ayəttin ḳarioɣanda, Hudaning muḳəddəs qediri gərqə xu yillarda Xiloḫda bolsimu («Yə.» 18:1, «Ḫak.» 18:31, 21:12, «1Sam.» 1:3ni kərüng), məlum səwəbtin (düxmənlərning tajawuzliri tüpəylidin?) Bəyt-Əldə waḳitliḳ turoɣuzuloɣan ohxaydu (27-28-ayətni kərüng).

ularoɣa ḳarxi səp tüzdi. 21 Xu küni Binyaminlar Gibeaḫdin qiḳip, Israildin yigirmə
ikki ming kixini əltürüp, yərgə yəksan ḳiliwətti.
22 Lekin Israilning adəmliri jasarətkə kelip, awwalḳi küni səp tüzgən jayda ikkinqi
küni yənə səp tüzdi. 23 *səp tüzüxtin awwalḳi ahximi* Israil Pərwərdigarning
aldioɣa berip, kəq kirgüqə pəryad ḳilip yioɣlap, Pərwərdigardin yol sorap: — Biz
əz ḳerindiximiz boloɣan Binyamin nəsilliri bilən yənə uruxuxḳa qiḳsaḳ bolamdu,
bolmamdu? — dəp soriwidi, Pərwərdigar jawab berip: — Ularoɣa ḫujum ḳilinglar,
dedi.
24 Xuning bilən Israillar ikkinqi küni Binyaminlaroɣa yeḳin kelip ḫujum ḳildi.
25 Binyaminmu ikkinqi küni Gibeaḫdin qiḳip Israillar bilən soḳuxup, ularning on
səkkiz ming adimini əltürüp, yərgə yəksan ḳiliwətti; bularning ḫəmmisi ḳiliq
tutḳanlardin idi.
26 Andin Israillarning ḫəmmisi, yəni pütün ḳoxun ḳopup Bəyt-Əlgə qiḳip yioɣlap,
xu küni Pərwərdigarning aldida kəqkiqə roza tutup, Pərwərdigarning aldida
köydürmə ḳurbanliḳ bilən inaḳlik ḳurbanliḳi ətküzdi. 27-28 Xu künlərdə Hudaning
əḫdə sanduḳi xu yərdə bolup, Ḫarunning əwladi, Əliazarning oɣli Finiḫas uning
aldida hizmət ḳilatti; xuning bilən Israillar Pərwərdigardin yol sorap: — Biz əz
ḳerindiximiz boloɣan Binyaminning nəsilliri bilən yənə uruxuxḳa qiḳamduḳ yaki
tohtap ḳalamduḳ? — dəp soridi; Pərwərdigar jawabən: — Qiḳinglar, qünki ətə Mən
ularni sening ḳolungoɣa tapxurimən, dedi.□
29 Buni anglap Israil həlḳi Gibeaḫning ətrapioɣa əskərlərni pistirma ḳoydi; ■ 30 üqinqi
küni Israillar ilgiriki ikki ḳetimḳidək Binyaminlaroɣa ḫujum ḳilixḳa Gibeaḫning
uduliɣa kelip səp tüzdi. 31 Binyamin *Israil* həlḳigə ḳarxi jənggə qiḳiwidi, həlḳ
ularni xəḫərdin azdurup qiḳti. Ular Bəyt-Əlgə qiḳidioɣan yol wə Gibeaḫḳa baridioɣan
yolning üstidə ḫəm dalada həlḳni ilgiriki ikki ḳetimḳidək urup ḳiroɣili turdi.
Israilning adəmliridin ottuzqə kixini əltürdi. 32 Binyaminlar: — Ular yənila
awwalḳidək məoɣlup boldi, — deyixti. Əmma Israil: — Bizlər ḳeqip ularni xəḫərdin
əgəxtürüp qiḳip, yollaroɣa elip qiḳayli, dəp məsliḫətlixiwaloɣanidi.
33 Xuning bilən Israilning ḫəmmə adəmliri əz jayidin ḳopup Baal-Tamaroɣa berip səp
tüzdi, pistirmida turoɣan Israillarmu əz jayidin, yəni Gebadiki qiməndin qiḳip kəldi.
□ 34 Israilning arisidin sərhil on ming kixi Gibeaḫning udulidin uningoɣa ḫujum ḳildi,
jəng ḳattiḳ boldi. Lekin Binyaminlar əzlirining üstigə bala yeḳinlaxḳinini bilməy
ḳaldi.
35 Pərwərdigar Binyaminlarni Israilning aldida məoɣlup ḳiloɣaqḳa, ular u küni
Binyaminlardin yigirmə bəx ming bir yüz ḳiliq tutḳan adəmni əltürdi. 36 Əmdi
Binyaminlar əzlirining məoɣlup boloɣinini kördi.
Israilning adəmliri əslidə Gibeaḫḳa ḳoyoɣan pistirmidiki kixilirigə ixənq ḳilip,
Binyaminlarni aldap, aldida qekingənidi. 37 U waḳitta pistirmidikilər tezdin atlinip
Gibeaḫḳa ḫujum ḳilip besip kirip, xəḫərdikilərning ḫəmmisini ḳiliqlap ḳirdi. □
38 Israillar əslidə pistirmidikilər bilən aldin'ala nixan üqün bəlgə bekitkənidi,
yəni xəḫərgə ot ḳuyup, ḳelin tütün tüwrükining asmanoɣa kətürülüxini bəlgə
ḳilixḳa kelixiwaloɣanidi. 39 Xunga Israilning adəmliri uruxtin waḳtinqə qekingəndə,
Binyaminlar Israilning adəmlirini urup soḳup, ottuzqə kixini əltürüp: — Mana, Israil

□ **20:27-28 «Israillar Pərwərdigardin yol sorap: — ... — dəp soridi»** — xu qaoɣda, Israilning Pərwərdigardin «yol sorixi» xübḫisizki, bax kaḫin Finiḫasning kaḫinliḳ kiyimigə taḳaloɣan əfodtiki «urim wə tummim» arḳiliḳ idi («Mis.» 28-babni wə izaḫatlirini kərüng). Israillarning tartḳan talapətliri, xübḫisizki, Hudaning pütkül ḳowmining üstigə ḳoyoɣan agaḫ-jazaliri idi. Hudaning yolidin qiḳḳanlar pəḳət Binyaminlarla əməs, bəlki pütkül Israil həlḳi boluxi mumkin idi. ■ **20:29** Yə. 8:4 □ **20:33 «Gebadiki»** — yaki «Gibeaḫdiki». «Gibeaḫ» wə «Geba» (a) ohxax bir jay boluxi mumkin, yaki (ə) bir-birigə intayin yeḳin ikki jay boluxi mumkin. **«qiməndin qiḳip kəldi»** — yaki «ɣərb tərəptin qiḳip kəldi». □ **20:37 «Gibeaḫḳa ḫujum ḳilip...»** — bu səzlərning baxḳa birhil tərjimisi: «Gibeaḫoɣiqə baxlamqiliḳ ḳilip».

awwalḳi jəngdikidək aldimizda xəksiz tarmar bolidu, — deyixti.
40 Lekin xəḫərning iqidin tütün tüwrük ərləp qiḳḳanda, Binyaminlar kəynigə burulup ḳariwidi, mana, pütkül xəḫər is-tütək bolup asmanlarоɳa kətürülüp ketiwatatti.
41 Xu ḫaman Israilning adəmliri burulup yenip kəldi, Binyaminning adəmliri bolsa: Bizgə bala yeḳinlaxti dəp, wəḫimigə qüxti.
42 Ular Israillarning aldidin burulup qəllükkə mangidiоɳan yol bilən ḳeqip kətti; lekin jəng ularning kəynidin iz besip mangdi; ətrapidiki ḫərḳaysi xəḫərlərdin adəmlər qiḳip ularni ariоɳa elip ḫalak ḳildi. 43 Xu təriḳidə ular Binyaminlarni ḳorxiwaldi, ularni kün qiḳix təripidiki Gebaning uduliоɳiqə tohtimay ḳooɳlap berip, qəyləp əltürdi. □ 44 Buning bilən Binyaminlardin on səkkiz ming kixi əldi, ularning ḫəmmisi batur palwanlar idi. 45 Baxḳiliri burulup qəl tərəpkə ḳeqip, Rimmon ḳoram texiоɳa bardi; əmma Israillar yollarda huddi baxaḳ tərgəndək ulardin bəx ming adəmni əltürdi; andin ularning kəynidin Gidomоɳiqə ḳooɳlap berip, yənə ikki ming adəmni əltürdi.
46 U küni Binyaminlardin əltürülgənlər yigirmə bəx ming adəm idi. Bularning ḫəmmisi palwanlar bolup, ḳiliq tutḳanlar idi.
47 Ḫalbuki, ulardin pəḳət altə yüz adəm ḳaloɳanidi, ular burulup qəl tərəpkə ḳeqip, Rimmondiki tik yaroɳa bardi. Ular Rimmondiki tik yarda tət ay turdi.■
48 Israillar yənə Binyaminlarning zeminiоɳa yenip kelip, ḫəmmə xəḫərlərdiki adəmlərni, qarpaylarni ḫəm uqriоɳanlarning ḫəmmisini ḳiliq bilən ḳiriwətti, xundaḳla ot ḳuyup, udul kəlgən xəḫərlirining ḫəmmisini kəydürüwətti.

21

Binyamin ḳəbilisining nəsli ḳurup ketixtin ḳutuluxi

1 Əslidə Israilning adəmliri Mizpaḫda ḳəsəm ḳilixip: — Bizning iqimizdin ḫeqkim əz ḳizini Binyaminlarоɳa hotunluḳḳa bərmisun, — deyixkənidi. 2 Xuning üqün həlḳ Bəyt-Əlgə kelip, u yərdə kəq kirgüqə Hudaning aldida pəryad kətürüp ḳattiḳ yioɳlixip: — 3 Əy Israilning Hudasi Pərwərdigar, Israilda nemixḳa xundaḳ ix yüz beridu, nemixḳa Israilning ḳəbililiridin biri yoḳap kətsun? — deyixti.
4 Ətisi həlḳ səḫər ḳopup, u yərdə ḳurbangaḫ yasap, kəydürmə ḳurbanliḳ wə inaḳliḳ ḳurbanliḳliri sundi. 5 Israillar əzara: — Israilning ḫərḳaysi ḳəbililiridin jamaətkə ḳoxulup Pərwərdigarning aldida ḫazir boluxḳa kəlmigən kimlər bar? — dəp soraxti, qünki ular kimki Mizpaḫḳa Pərwərdigarning aldida ḫazir bolmisa, u xəksiz əlümgə məḫkum ḳilinsun, dəp ḳattiḳ ḳəsəm ḳilixḳanidi. 6 Israil əz ḳerindixi boloɳan Binyamin tooɳruluḳ puxayman ḳilip: — Mana, əmdi Israil arisidin bir ḳəbilə üzüwetildi. 7 Biz Pərwərdigarning namida bizning iqimizdin ḫeqḳaysimiz əz ḳizimizni Binyaminlarоɳa hotunluḳḳa bərməymiz, — dəp ḳəsəm ḳiloɳaniduḳ; əmdi ḳandaḳ ḳilsaḳ ulardin ḳaloɳanlirini hotunluḳ ḳilalaymiz — deyixti.
8 Ular yənə əzara: — Israil ḳəbililiridin ḳaysisi Mizpaḫḳa, Pərwərdigarning aldioɳa qiḳmidi? — dəp soraxti. Mana, Yabəx-Gileadliḳlardin ḫeqḳaysisi qedirgaḫḳa, jamaətkə ḳoxuluxḳa kəlmigənidi. 9 Qünki həlḳni sanap kərgəndə Yabəx-Gileadning adəmliridin u yərdə ḫeqkim yoḳ idi. 10 Xuning bilən jamaət on ikki ming palwanni u yərgə əwətip, ularоɳa tapilap: — Yabəx-Gileadta turuwatḳanlarni, jümlidin

□ **20:43** **«Geba»** — yaki «Gibeaḫ». Əmma xu zeminning juoɳrapiyilik ornioɳa ḳarioɳanda u Geba boluxi mumkin. Bu ayətning baxḳa birnəqqə hil tərjimiliri bar. **«...ularni kün qiḳix təripidiki Gebaning uduliоɳiqə tohtimay ḳooɳlap berip, qəyləp əltürdi»** — bu səzlərning baxḳa hil tərjimisi: «ularni Noḫaḫdin ḳooɳlap berip, Gebaḫning xərḳ təripidiki bir yərdə qəyləp əltürdi». ■ **20:47** Ḫak. 21:13

ayallar wə balilarni urup-kirip kiliqlap əltürüwetinglar; 11 xundaḳ kilinglarki, barliḳ
ərkəklərni wə ərlər bilən billə boloɣan barliḳ ayallarni əltürüwetinglar, dedi.■
12 Ular xundaḳ kilip Yabəx-Gileadtiki həlkining iqidə tehi ərlər bilən billə bolup
baḳmioɣan tət yüz kizni tepip, ularni tutup Ḳanaan zeminidiki Xiloḫḳa, qedirgaḫoɣa
elip kəldi.
13 Andin pütkül jamaət Rimmondiki tik yardiki Binyaminlaroɣa adəm əwətip, ularoɣa
tinqliḳ salimini jakarlidi. ■ 14 Xuning bilən Binyaminlar ḳaytip kəldi; Israillar
Yabəx-Gileadtiki ḫayat ḳaloɣan kizlarni ularoɣa hotunluḳḳa bərdi, lekin bular ularoɣa
yetixmidi. 15 Wə həlḳ Binyamin tooɣruluḳ puxayman kildi; qünki Pərwərdigar
Israilning ḳəbililirining arisida kəmtük pəyda kilip ḳoyoɣanidi.
16 Bu waḳitta jamaətning aḳsaḳalliri: — Binyaminning kiz-ayalliri yoḳutiwetildi,
əmdi biz ḳandaḳ kilsaḳ ḳaloɣanlirini hotunluḳ kilalaymiz, — dedi.
17 Andin yənə: — Binyamindin ḳeqip ḳutuloɣan ḳaldisioɣa miras saḳlinixi kerəkki,
Israilning bir ḳəbilisimu əqüp kətməsliki kerək. 18 Pəḳət bizla kizlirimizni ularoɣa
hotunluḳḳa bərsək bolmaydu, qünki Israillar: «Əz kizini Binyaminlaroɣa hotunluḳḳa
bərgən kixi lənətkə ḳalsun!» dəp ḳəsəm kilixḳan, — deyixti.
19 Ular yənə: — Mana, Bəyt-Əlning ximal təripidiki, Bəyt-Əldin Xəkəmgə
qiḳidioɣan yolning xərḳ təripidiki, Libonaḫning jənub təripidiki Xiloḫda ḫər yili
Pərwərdigarning bir ḫeyti bolup turidu, — dedi. 20 Andin Israillar Binyaminlaroɣa
buyrup: — Silər berip, *xu yərdiki* üzümzarliḳlaroɣa yoxuruniwelinglar. 21 Kəzitip
turunglar, ḳaqaniki Xiloḫdiki kizlarning ussul oynioɣili qiḳḳinini kərsənglar,
üzümzarliḳlardin qiḳip ḫərbiringlar Xiloḫning kizliridin birini əzünglaroɣa hotun-
luḳḳa elip ḳeqinglar, andin Binyaminning zemininioɣa ketinglar. 22 Xundaḳ boliduki,
əgər ularning atiliri ya aka-ukiliri kelip bizgə pəryad kətürsə, biz ularoɣa: «Bizgə
yüz-hatirə kilip, ularoɣa yol ḳoyunglar, qünki biz jəngdə ularning ḫəmmisigə
hotunluḳḳa toluḳ birdin kiz alalmiduḳ; uning üstigə silər bu ḳetim kizliringlarni əz
ihtiyarliḳinglar bilən ularoɣa bərmidinglar; ihtiyarən bərgən bolsanglar, gunaḫḳa
tartilattinglar», dəymiz, — dedi.□
23 Binyaminlar xundaḳ kilip sani boyiqə ussul oynaydioɣan kizlardin əzlirigə
hotunluḳḳa elip ḳeqip, əz miras zemininioɣa ḳaytip berip, xəḫərlərni yənə yasap u
yərdə turdi.
24 U waḳitta Israil u yərdin ayrilip, ḫərbiri əz ḳəbililiri wə jəmətigə yenip bardi,
andin ḫərbiri əz miras zemininioɣa kətti.
25 Xu künlərdə Israilda ḫeq padixaḫ bolmidi; ḫərkim əz nəziridə yahxi kərüngənni
kilatti.□ ■

■ **21:11** Qəl. 31:17 ■ **21:13** Ḫak. 20:47 □ **21:22 «…jəngdə ularning ḫəmmisigə hotunluḳḳa toluḳ birdin kiz alalmiduḳ»** — əslidə Binyaminlardin altə yüz kixi ayalsiz ḳaloɣanidi. Israillar Yabəx-Gileadlar bilən jəng kilip kizdin tət yüzni tapḳanidi, lekin yənila ikki yüz adəm ayalsiz ḳaldi. Xuning üqün ular «jəngdə ularning ḫəmmisigə hotunluḳḳa toluḳ birdin kiz alalmiduḳ» dəydu. **«silər … kizliringlarni əz ihtiyarliḳinglar bilən ularoɣa bərmidinglar; ihtiyarən bərgən bolsanglar, gunaḫḳa tartilattinglar»** — ularning əzlidiki «ḫeqkim Binyaminlaroɣa əz kizini bərmisun» degən ḳəsimi bilən, «silər Xiloḫtikilər kizliringlarni Binyaminlaroɣa ihtiyarən yatliḳ kiloɣan bolsanglar, gunaḫkar bolattinglar. Ḫazir bolsa, kizliringlar bulap ketildi, Xua silər gunaḫkar ḫesablanmaysilər» degəndək məntiḳidə boloɣan. □ **21:25 «…ḫərkim əz nəziridə yahxi kərüngənni kilatti»** — 17:6 wə izaḫatini kərüng. ■ **21:25** Ḫak. 17:6; 18:1; 19:1

Rut

Əlimələk ailisining Moabkа berixi

1 *Batur* Ḥakimlar ḥəküm sürgən məzgildə xundak boldiki, zeminda aqarqilik yüz
bərdi. Xu wakitta bir adəm ayali wə ikki oƣlini elip Yəhuda zeminidiki Bəyt-
Ləḥəmdin qikip, Moabning səḥralirida bir məzgil turup kelixkə bardi. □ 2 U kixining
ismi Əlimələk , ayalining ismi Naomi, ikki oƣlining ismi Maḥlon bilən Kilyon idi. Ular
Bəyt-Ləḥəmdə olturukluk, Əfrat jəmətidin idi. Ular Moabning səḥrasiƣa kelip xu
yərdə olturakлaxti. 3 Keyin Naomining eri Əlimələk əldi; ayali ikki oƣli bilən kaldi.
4 Ular Moab kizliridin əzlirigə hotun aldi. Birining eti Orpaḥ, yənə birining eti Rut
idi. Ular xu yərdə on yildək turdi.
5 Maḥlon bilən Kilyon ḥər ikkisi əldi; xuning bilən apisi eri ḥəm oƣulliridin ayrilip
yalƣuz kaldi.

Naomi bilən Rutning Bəyt-Ləḥəmgə kaytip kelixi

6 Xuning bilən ayal ikki kelini bilən kopup Moabning səḥrasidin kaytip kətməkqi
boldi; qünki u Pərwərdigarning Əz həlkini yoklap, axlik bərgənliki tooƣrisidiki
həwərni Moabning səḥrasida turup angliƣanidi. 7 Xuning bilən u ikki kelini
bilən billə turoƣan yeridin qikip, Yəhuda zeminiƣa kaytixka yoloƣa qikti. 8 Naomi
ikki kelinigə: — ḥər ikkinglar kaytip əz ananglarning əyigə beringlar. Silərning
mərḥumlaroƣa wə manga meḥribanlik kərsətkininglardək Pərwərdigarmu silərgə
meḥribanlik kərsətkəy! 9 Pərwərdigar silər ikkinglarni əz eringlarning əyidə aram
tapkuzoƣay! — dəp, ularni səyüp koydi. Ular ḥərkirəp yioƣlixip 10 uningoƣa: — Yak,
biz qokum sening bilən təng əz həlkingning yenioƣa kaytimiz, — deyixti.
11 Lekin Naomi: — Yenip ketinglar, əy kizlirim! Nemixka mening bilən bar-
makqisilər? Korsikimda silərgə ər boloƣudək ooƣullar barmu? 12 Yenip ketinglar,
əy kizlirim! Qünki mən kerip kətkəqkə, ərgə tegixkə yarimaymən. Dərḥəkikətən
bügün keqə bir ərlik boluxka, xundakla ooƣulluk boluxka ümid bar degəndimu,
13 ular yigit boloƣuqə səwr kilip turattinglarmu? Ularni dəp baxka ərgə təgməy sakлap
turattinglarmu? Yak, bolmaydu, kizlirim! Qünki Pərwərdigarning koli manga karxi
bolup meni azablaydioƣini üqün, mən tartidioƣan dərd-ələm silərningkidin tehimu
eoƣir bolidu, — dedi.□
14 Ular yənə ḥərkirəp yioƣlaxti. Orpaḥ keynanisini səyüp hoxlaxti, lekin Rut uni
qing kuqakлap turuwaldi. 15 Naomi uningoƣa: — Mana, kelin singling əz həlki bilən
ilaḥlirining yenioƣa yenip kətti! Sənmu kelin singlingning kəynidin yenip kətkin! —
dedi.
16 Lekin Rut jawabən: — Mening sening yeningdin ketiximni wə sanga əgixix
niyitimdin yenixni ətünmə; qünki sən nəgə barsang mənmu xu yərgə barimən;
sən nədə konsang mənmu xu yərdə konimən; sening həlking meningmu həlkimdur
wə sening Hudaying meningmu Hudayimdur. 17 Sən nədə əlsəng mənmu xu yərdə

□ **1:1 «məzgildə»** — ibraniy tilida «künlərdə». **«səḥralirida»** — ibraniy tilida «etizlikлirida». Moabtikilər Yəhudiylaroƣa əq idi. Bu Əlimələk wə ailisidikilərning Moabning xəḥərlirigə əməs, bəlki səḥrasiƣa berixining bir səwəbi bolsa kerək. □ **1:13 «Mən tartidioƣan dərd-ələm silərningkidin tehimu eoƣir bolidu»** — gərqə Rut bilən Orpaḥ ḥər ikkisi eridin ayrilix azabini tartkan tul hotunlar bolsimu, Naomining azabi tehimu eoƣir idi; uning eridin ḥəm ikki oƣlidin ayrilip kelix azabi bar idi. Uning üstigə, u ikki kelinining əzidək yaka yurtta tul bolup turux dərdini taritixini halimaytti. Bu səzning yənə ikki tərjimisi bar: «Mən silər üqün (tul kaloƣanlikinglardin) intayin azablinimən» yaki «Mening dərd-əlimim silərgə bək eoƣir yük bolup kalidu, silər kətürəlməysilər»

өлимән wə xu yərdə yatimən; өlümdin baxkisi meni səndin ayriwətsə Pərwərdigar meni ursun ҳəm uningdin axurup jazalisun! — dedi. □
18 Naomi uning өzigə əgixip berixka kət'iy niyət kiloɣinini kərüp, uningoɣa yənə eoɣiz aqmidi.
19 Ikkisi mengip Bəyt-Ləҳəmgə yetip kəldi. Xundak boldiki, ular Bəyt-Ləҳəmgə yetip kəlginidə pütkül xəҳərdikilər ularni kərüp zilziligə kəldi. Ayallar bolsa: — Bu rasttinla Naomimidu? — deyixti.
20 U ularoɣa jawabən: — Meni Naomi deməy, bəlki «Mara» dənglar; qünki Ҳəmmigə Kadir manga zərdab yutkuzdi. □ 21 Tokkuzum təl ҳaləttə bu yərdin qiktim; lekin Pərwərdigar meni kuruk kaytkuzdi. Pərwərdigar meni əyibləp guwaҳlik bərdi, Ҳəmmigə Kadir meni harlioɣanikən, nemixka meni Naomi dəysilər? — dedi.□
22 Xundak kilip Naomi bilən kelini Moab kizi Rut Moabning səҳrasidin kaytip kəldi; ular ikkisi Bəyt-Ləҳəmgə yetip kelixi bilən təng arpa ormisi baxlanoɣanidi.

2

Rutning Boazning etizida baxak terixi

1 Naomining erigə tuoɣkan kelidioɣan Boaz isimlik bir adəm bar idi. U Əlimələkning jəmətidin bolup, intayin bay adəm idi. ■ 2 Moab kizi Rut Naomioɣa: — Mən etizlikka baray, birərkimning nəziridə iltipat tepip, uning kəynidin mengip arpa baxaklirini tərsəm? — dedi.
U uningoɣa: — Baroɣin, əy kizim, dedi.□
3 Xuning bilən u qikip etizliklaroɣa kelip, u yərdə ormiqilarning kəynidin baxak tərdi. Bəhtigə yarixa, dəl u kəlgən etizlik Əlimələkning jəməti boloɣan Boazning etizlikliri idi.

4 Mana, u wakitta Boaz Bəyt-Ləҳəmdin qikip kelip, ormiqilar bilən salamlixip: — Pərwərdigar silər bilən billə boloɣay! — dedi.
Ular uningoɣa jawabən: — Pərwərdigar sanga bəht-bərikət ata kiloɣay! — dedi.
5 Boaz ormiqilarning üstigə nazarətkə koyuloɣan hizmətkaridin: — Bu yax qokan kimning kizi bolidu? — dəp soridi. □
6 Ormiqilarning üstigə koyuloɣan hizmətkar jawab berip: — Bu Naomi bilən billə Moabning səҳrasidin kaytip kəlgən Moabiy qokan bolidu. 7 U: «Ormiqilarning kəynidin өnqilərning arisidiki qeqilip kətkən baxaklarni teriwalaymu?» dəp tələp kildi. Andin u kelip ətigəndin ҳaziroɣiqə ixləwatidu; u pəkət kəpidə bir'az dəm aldi, — dedi. □
8 Boaz Rutka: — Əy kizim, anglawatamsən?! Sən baxak tərgili baxka bir kimning etizlikioɣa barmioɣin, bu yərdinmu kətmə, mening dedəklirim bilən birgə muxu yərdə

□ **1:17 «Pərwərdigar meni ursun ҳəm uningdin axurup jazalisun!»** - ibraniy tilida: «... Pərwərdigar mangimu xundak kilsun wə uningdin axurup kilsun!» □ **1:20 «Meni Naomi deməy...»** — «Naomi» degənning mənisi: «yekimlik», «köngüllük», «ҳuruzluk»; «Mara» bolsa «aqqik», «ələmlik», «zərdablik» degən mənidə. □ **1:21 «Pərwərdigar meni əyibləp guwaҳlik bərdi»** — baxka birhil tərjimiliri: — «Pərwərdigar manga kərxi qikti» yaki «meni azablidi». Bu səzlər tooɣruluk «koxumqə səz»imizdə azrak tohtilimiz. ■ **2:1** Mat. 1:5 □ **2:2 «Baxak terix»** - Təwrat kanuni boyiqə namrat kixilər wə yaka yurtluklarning ormiqilarning arkisidin qeqilip kətkən baxaklarni terixigə ruhsət berilixi kerək («Law.» 19:9-10ni kərüng). Gərqə Naomining өzining bir parqə etizi bar bolsimu (4:3), uningoɣa xu pəsildə birnərsə terilmioɣanidi. Rut muxu iltimasi bilən Naomini «baxak terix» hijalətqilikidin kutkuzidu, əlwəttə. □ **2:5 «Hizmətkaridin»** - ibraniy tilida «yigitidin». **«Bu yax qokan kimning kizi bolidu? »** - Xu qaoɣda Rut tehi tul boloɣaqka, xuningoɣa yarixa alaҳidə kiyimlirini kiywatkan idi. 3:3ni wə izaҳatini kərüng. □ **2:7 «Kəpidə»** - ibraniy tilida «өydə». Orma məzgildə ormiqilar bəlkim etizlikta dəm elixka wakitlik kəpə saloɣan bolsa kerək.

turoɣin. □ 9 Dikkət kiloɣin, kaysi etizda orma oroɣan bolsa, *dedəklərgə* əgixip baroɣin. Mən yigitlərgə: Uningoɣa qekilmanglar, dəp tapilap koydum! Əgər ussap kalsang berip, idixlardin yigitlirim *kudukɣtin* tartkan sudin iqkin, — dedi.

10 Rut əzini yərgə etip tizlinip, bexini yərgə təgküzüp təzim kilip, uningoɣa: — Mən bir biganə tursam, nemixka manga xunqə oɣəmhorluk kiloɣudək nəziringdə xunqilik iltipat tapkanmən? — dedi.
11 Boaz uningoɣa jawabən: — Ering əlüp kətkəndin keyin keynanangoɣa kiloɣanliringning ɦəmmisi, xundakla sening ata-anangni wə əz wətiningdin kandak ayrilip, sən burun tonumaydioɣan bir həlkning arisioɣa kəlgining manga pütünləy ayan boldi; 12 Pərwərdigar kiloɣiningoɣa muwapik sanga yanduroɣay, sən kanatlirining tegidə panaɦ izdigən Israilning Hudasi Pərwərdigar təripidin sanga uning toluk in'ami berilgəy, dedi. 13 Rut jawabən: — Əy hojam, nəziringdə iltipat tapkaymən; mən sening dediking boluxkimu yarimisammu, sən manga təsəlli berip, dedikinggə meɦribanə səzlərni kilding, — dedi. □
14 Tamak waktida Boaz uningoɣa: — Keni, buyakka kəlgin, nandin yə, nanni sirkigə təgürgin! — dedi. Rut ormiqilarning yenioɣa kelip olturdi; Boaz komaqtin elip uningoɣa tutti. U uningdin toyoɣuqə yedi wə yənə azrak axurup koydi.
15 U baxak tərgili kopkanda, Boaz yigitlirigə buyrup: — Uni ɦətta ənqilərning arisida baxak tərgili koyunglar, uni ɦeq hijaləttə kaldurmanglar. 16 Ɦətta ɦəm uning üqün azrak baxaklarni ənqilərdin ətəy ayrip, uningoɣa tərgili qüxürüp koyunglar, uni ɦeq əyibliməngлar, dedi.
17 Xundak kilip u kəqkiqə etizlikta baxak tərdi, teriwaloɣanlirini sokkanda, təhminən bir əfaɦ arpa qikti. □ 18 Andin u arpisini elip, xəɦərgə kirdi, keynanisi uning tərgən *arpisini* kərdi; u yənə u yəp toyunoɣandin keyin sakлap koyoɣinini qikirip uningoɣa bərdi.
19 Keynanisi uningoɣa: — Sən bügün nədə baxak tərding, nədə ixliding? Sanga oɣəmhorluk kiloɣan xu kixigə bəht-bərikət ata kilinoɣay! — dedi.
U keynanisioɣa kimningkidə ix kiloɣinini eytip: — Mən bügün ixligən etizning igisining ismi Boaz ikən, dedi.
20 Naomi kelinigə: — Tiriklərgimu, əlgənlərgimu meɦribanlik kilixtin bax tartmioɣan kixi Pərwərdigardin bəht-bərikət kərgəy! — dedi. Andin Naomi uningoɣa yənə: — U adəm bizning yekin tuoɣkinimizdur, u bizni kutkuzalaydioɣan ɦəmjəmətlərdin biridur, — dedi. □
21 Moab kizi Rut yənə: — U manga yənə: «Mening yigitlirim pütün ɦosulumni yioɣip boloɣuqə ular bilən birgə boloɣin» dedi, — dedi.
22 Naomi kelini Rutka: — Əy kizim, birsining sanga yamanlik kilmasliki üqün baxkisining etizlikioɣa barmay, uning dedəkliri bilən billə qikip ixlisəng yahxidur,

---

□ **2:8 «Dedəklirim bilən birgə muxu yərdə turoɣin»** - dedəklərning ixi bəlkim arpa paylirini yioɣip ənqə kilix idi. Rut «ularning kexida» ixlisə kəprək baxaklarni terələytti, əlwəttə. □ **2:13 «dediking»** - ibraniy tilida «dedək»ni təswirləydioɣan ikki səz bar. Rut bu ayəttə bulardin əng təwən orunni kərsitidioɣan səzni ixlitip əzini təswirləydu. □ **2:17 «Bir əfaɦ arpa»** - təhminən 15 kilogramqə idi. □ **2:20 «Bizni kutkuzalaydioɣan ɦəmjəmətlərdin biri»** - («ɦəmjəmət-nijatkar»imizdin biri» yaki «ɦəmjəmət-kutkuzoɣuqi»imizdin biri») — bu ibraniy tilida «goel» degən səz bilən ipadilinidu. Bu səzining alaɦidə mənisi bar. Birsi namratlikтin əzini kullukka setiwətkən bolsa yaki baxka kiyin əɦwaloɣa uqrap mal-mülükini satkan bolsa, Musa pəyoɣəmbər tapxuruwaloɣan kanunoɣa asasən, xu kixining yekin uruk-tuoɣkanliri, ɦəmjəmətlirining uni ɦərlükkə qikirip kutkuzux ɦokuki bar idi. Demək, u setiwaloɣuqioɣa adil bir baɦada pul bərsila, u uning əz kerindixini ɦər kilip kutkuzux ɦokuki bar idi. Ɦokukni ixlitix ɦəmjəmətining əz ihtiyarliki bilən bolatti, əlwəttə. U ɦokukini ixlətməkqi bolsa, ɦeqkim uni tosalmaytti. Naomi muxu yərdə: «Bizdin həwər elix məs'uliyiti boloɣan yekin tuoɣkanlirimizdin biri bar» deməkqi bolidu.

dedi.
23 Xuning bilən arpa wə buoŋday ḥosuli yioŋilip boloŋuqə, Rut Boazning dedəkliri bilən
yürüp baxaḳ tərdi. U ḳeynanisi bilən billə turuwərdi.

3

Rutning hamanoŋa berip, Boaz bilən kərüxüx

1 Xu künlərdə, ḳeynanisi Naomi uningoŋa: — Əy ḳizim, ḥal-əḥwalingning yahxi
boluxi üqün, sening aram-bəhtingni izdiməymənmu? 2 Sən dedəkliri bilən ixligən
Boaz bizgə tuoŋḳan kelidu əməsmu? Mana, bügün ahxam u hamanda arpa
soruydu. 3 Əmdi sən yuyunup-tarinip, özünggə ətirlik may sürüp, *esil* kiyimliringni
kiyip, hamanoŋa qüxkin; lekin u ər kixi yəp-iqip bolmioŋuqə, özüngni uningoŋa
kərsətmigin. 4 U yatḳanda uning uhlaydioŋan yerini kərüwal. Andin sən kirip, ayaoŋ
təripini eqip, xu yərdə yetiwaloŋin. Andin u sanga nemə ḳilix kerəklikini eytidu, —
dedi.
5 Rut uningoŋa: — Sən nemə desəng mən xuni ḳilimən, — dedi. 6 U hamanoŋa qüxüp,
ḳeynanisi uningoŋa tapilioŋandək ḳildi. 7 Boaz yəp-iqip, kənglini hux ḳilip qəxning
ayioŋioŋa berip yatti. Andin Rut xəpə qiḳarmay kelip, ayaoŋ təripini eqip, xu yərdə
yatti. 8 Yerim keqidə Boaz qəqüp, aldioŋa engixkəndə, mana bir ayal ayioŋida yatatti!
9 Kim sən?! — dəp soridi u.
Rut jawabən: — Mən hizmətkaring Rut bolimən. Sən mening ḥəmjəmət-nijatkarim
boloŋining üqün hizmətkaringning üstigə tonungning etikini yeyip ḳoyoŋaysən, —
dedi.
10 U jawabən: — Əy ḳizim, Pərwərdigardin bəht-bərikət tapḳaysən! Sening keyin
kərsətkən sadaḳət-meḥribanliḳing ilgiri kərsətkiningdinmu artuḳtur; qünki *seni*
izdigən yigitlər, məyli kəmbəoŋəl bolsun, bay bolsun, ularning kəynidin kətmiding.
11 I ḳizim, əmdi ḳorḳmioŋin! Deginingning ḥəmmisini orundap berimən; qünki
pütkül xəḥirimizdiki mətiwərlər seni pəzilətlik ayal dəp bilidu.

2:22 «Birsining sanga yamanlik ḳilmasliḳi üqün» - Naomining bu agaḥ sözliri bizgə «Batur Ḥakimlar» dəwridiki omumiy əḥwalni ayan ḳilsa kerək. **3:1 «Sening aram-bəhtingni izdiməymənmu?»** - Naomining muxu «aram-bəht» degini Rutni ḳaytidin əy-oqaḳlik ḳilixni kərsitidu. **3:3 «Özünggə ətirlik may sürüp»** - ibraniy tilida «özüngni məsiḥ ḳilip» yaki «özüngni məsiḥləp». **3:8 «Qəqüp, ...»** - baxḳa birhil tərjimisi «titrəp ketip, ...». Ḥeqbolmioŋanda, Boaz putlirioŋa sooŋuḳ uruloŋanda oyoŋinip kətkən bolsa kerək. **«Engixkəndə»** - baxḳa birhil tərjimisi «ərülgəndə» **3:9 «Hizmətkaring»** — oḳurmənlərning esidə barki, ibraniy tilida «dedək»ni təswirləydioŋan ikki söz bar. Bu ayəttə Rut ornini yuḳirirak kərsitidioŋan sözni özigə ixlətti (2:13ni wə izaḥatni kərüng) **«Ḥəmjəmət-nijatkar»** degən uḳum tooŋruluḳ 2:20ni wə izaḥatni kərüng. **«Toningning etikini hizmətkaringning üstigə yepip ḳoyoŋaysən»** - Rut eytḳan «Toningning etikini hizmətkaringning üstigə yepip ḳoyoŋaysən» degən ibarə: — «Meni sayəngning astioŋa aloŋin, meni əmringgə aloŋin» degənni wə özining Boazning ayali boluxḳa razi ikənlikini bildüridu. Hudamu Israilni öz ḳaniti astioŋa aloŋanliḳi tooŋruluḳ xu sözni ḳiloŋan — «Əz.» 16:8ni kərüng. **3:10 «Seni izdigən yigitlər»** - Boazning səzigə ḳarioŋanda (xübḥisizki, u ḥəm tirixqan ḥəm qiraylik boloŋaqḳa) Rutni birḳanqə yigit izdəp kəlgən. Lekin Rut öz məyligə əgixip ularni tallimay, bəlki ornioŋa ḳeynanisi Naomioŋa yahxi bolsun dəp rəḥmətlik erigə «ḥəmjəmət-nijatkar» boloŋan Boazning panaḥliḳini izdigən. Xuning bilən Boaz Rutning ḳiloŋini tooŋruluḳ: «Sening keyin kərsətkən sadaḳət-meḥribanliḳing ilgiri kərsətkiningdinmu artuḳtur» dəydu. Rutning «ilgiri kərsətkən (sadaḳət-meḥribanliḳi)» bolsa ḳeynanisioŋa boloŋan sadaḳətlikini, uningoŋa ḥəmraḥ bolup öz yurtini taxlap Israillarning arisioŋa kəlgənlikini kərsitidu. Boazning «Sən keyin kərsətkən sadaḳət-meḥribanliḳ» degini bolsa özini izdigənlikini kərsitidu. **3:11 «Pütkül xəḥirimizdiki mətiwərlər»** - ibraniy tilida «həlḳimning xəḥirining dərwazisidiki kixilər» — ḳədimki zamanda «xəḥərning dərwazisi» aḳsaḳallar wə mətiwərlər olturidioŋan jay idi; xu yərdə sot eqilatti. Xunga Boazning səzining toluḳ mənisi «Mening xəḥirimdiki barliḳ mətiwərlər seni pəzilətlik ayal dəp ḳaraydu».

12 Durus, sanga ḫəmjəmət-nijatkar boloɣinim rast; lekin sening məndin yeḳinraḳ
yənə bir ḫəmjəməting bar. 13 Əmdi keqiqə bu yərdə ḳaloɣin; ətə səḫərdə əgər u
ḫəmjəmətlik ḫoḳuḳini ixlitip seni elixni halisa, u alsun; lekin ḫəmjəmətlik ḫoḳuḳi
boyiqə seni almisa, Pərwərdigarning ḫayati bilən ḳəsəm ḳilimənki, mən sanga
ḫəmjəmətlik ḳilip seni alay. Tang atḳuqə bu yərdə yetip turoɣin! — dedi.
14 U uning ayioɣida tang atḳuqə yetip, kixilər bir-birini tonuoɣudək boluxtin burun
ḳopti. Qünki Boaz: — bir ayalning hamanoɣa kəlginini ḫeqkim bilmisun, dəp
eytḳanidi.□
15 U yənə *Rutḳa*: — Sən kiygən yepinqini eqip turoɣin, dedi. U uni eqip turuwidi, Boaz
arpidin altə kəmqən kəmləp berip, uning əxnisigə artip ḳoydi. Andin u xəḫərgə kirdi.
□ 16 Rut ḳeynanisining yenioɣa kəldi. U: — Əy ḳizim, sən ḫazir kim?! — dəp soridi.
Xuning bilən u ḳeynanisioɣa u kixining ḳiloɣanlirining ḫəmmisini dəp bərdi. □ 17 U:
— U bu altə kəmqən arpini manga bərdi, qünki u: «ḳeynanangning yenioɣa ḳuruḳ
ḳol ḳaytip barmioɣin» dedi, — dedi.
18 Naomi: — Əy ḳizim, bu ixning ahirining ḳandaḳ bolidioɣinini bilgüqə muxu yərdə
təhir ḳiloɣin; qünki u adəm bügün muxu ixni pütküzməy aram almaydu, dedi.

4

Boazning Rutni nikaḫioɣa elixi, ḫəmjəmət-nijatkarliḳ burqini ada ḳilixi

1 Boaz xəḫər dərwazisioɣa qiḳip, xu yərdə olturdi. Mana, u waḳitta Boaz eytḳan
ḫeliḳi ḫəmjəmətlik ḫoḳuḳioɣa igə kixi keliwatatti. Boaz uningoɣa: — Əy buradər,
kelip bu yərdə olturoɣin, dewidi, u kelip olturdi. □
2 Andin Boaz xəḫərning aḳsaḳalliridin on adəmni qaḳirip, ularoɣimu: — Bu yərdə
olturunglar, dedi. Ular olturoɣanda 3 u ḫəmjəmətlik ḫoḳuḳioɣa igə kixigə: —
Moabning səḫrasidin yenip kəlgən Naomi ḳerindiximiz Əlimələkkə təwə xu zeminni
satmaḳqi boluwatidu. 4 Xunga mən muxu ixni sanga həwərləndürməkqi idim,
xundaḳla muxu yərdə olturoɣanlarning aldida wə həlḳimning aḳsaḳallirining aldida
«Buni setiwaloɣin» deməkqimən. Sən əgər ḫəmjəmətlik ḫoḳuḳioɣa asasən alay
desəng, aloɣin; ḫəmjəmətlik ḳilmay, almaymən desəng, manga eytḳin, mən buni
biləy; qünki səndin *awwal* baxḳisining ḫəmjəmətlik ḫoḳuḳi bolmaydu; andin səndin
keyin mening ḫoḳuḳum bar, dedi.
U kixi: — Ḫəmjəmətlik ḳilip uni alimən, dedi.
5 Boaz uningoɣa: — Undaḳta yərni Naomining ḳolidin aloɣan künidə mərḫumning
mirasioɣa uning nami bilən ataloɣan birər əwladi ḳalduruluxi üqün mərḫumning
ayali, Moab ḳizi Rutnimu elixing kerək, — dedi.□

□ **3:14 «Eytḳanidi»** - ibraniy tilida «eytḳanidi» yaki «oylioɣanidi» degən mənə birla səz bilən ipadilinidu. Biz bu yərdə «eytḳanidi» dəp tərjimə ḳilduḳ. □ **3:15 «Altə kəmqən»** - bəlkim «altə əfaḫ», yəni 27-45 kilogramni kərsitixi mumkin. □ **3:16 «Sən ḫazir kim?»** - Naomining bu soali bilən Rutning ḫazirḳi salaḫiyitini soraydu: u: «Ḫazir sən Boazning ayali boldungmu-yoḳ?» degən mənini bildüridu. □ **4:1 «Əy buradər!»** - ibraniy tilida «Əy, palanqi-pokunqi!» deyilidu. Bu adəm bəlkim Rut wə Naomioɣa ḳarita ḫəmjəmətlik burqini əz üstigə elixni rət ḳiloɣaqḳa, u bu bayanda namsiz ḳaloɣan bolsa kerək. □ **4:5 «Moab ḳizi Rutnimu elixing kerək» —** «Law.» 25:25-34 wə 47-55gə, wə «Ḳan.» 25:5-10oɣa ḳarang. «Rut» 4:6-12-ayəttiki ixlaroɣa ḳarioɣanda, Bəyt-Ləḫəmdə «pərzəntsiz ḳaloɣan ḳerindixining tul hotunini elix» tooɣrisidiki bəlgilimə bəja kəltürülüwatḳanda, ḳoxumqə maddilar ḳoxuloɣan bolsa kerək (əslidiki ḳanun bəlgilimisi boyiqə, birsi pərzəntsiz əlgən bolsa, uning akisi yaki ukisi uning mirasioɣa mirashor ḳaldurux üqün tul hotunini elix kerək idi; Bəyt-Ləḫəmdikilər muxu bəlgilimigə aka-ukisidin baxḳa barliḳ uruḳ-tuoɣḳanlirinimu əz iqigə alidu, dəp ḳoxḳan ohxaydu). «Yar.» 38:8-10nimu kərüng.

6 Ғəmjəmət kixi: — Undaқ bolsa ғəmjəmətlik ғoқuқumni ixlitip *etizni* alsam bolmiоudək; alsam өz mirasimоa ziyan yətküzgüdəkmən. Ғəmjəmətlik ғoқuқini sən өzüng ixlitip, yərni setiwaloin; mən ixlitəlməymən, dedi.□
7 Қədimki waқitlarda Israilda ғəmjəmətlik ғoқuқioa yaki almaxturux-tegixix ixioa munasiwətlik mundaқ bir rəsim-қaidə bar idi: — ixni kəsmək üqün bir tərəp өz kəxini selip, ikkinqi tərəpkə berətti. Israilda soda-setiқni bekitixtə mana muxundaқ bir usul bar idi.■ 8 Xunga ғəmjəmət ғoқuқioa igə kixi Boazоa: — Sən uni aloin, dəp, өz kəxini seliwətti.□ 9 Boaz aқsaқallaroa wə kөpqilikkə: — Silər bügün mening Əlimələk kə təwə boloan ғəmmini, xundaқla Kilyon bilən Maғlonoa təwə boloan ғəmmini Naomining қolidin aloinimoa guwaғtursilər. 10 Uning üstigə mərғumning nami қerindaxliri arisidin wə xəғirining dərwazisidin өqürülməsliki üqün mərғumning mirasioa uning nami boloan *birər əwladi* қaldurulsun üqün Maғlonning ayali, Moab қizi Rutni hotunluққa aldim. Silər bügün buningоa guwaғtursilər, dedi. □

Boaz Rutni өz əmrigə ilixi arқilik yərni қayturup setiwalidu

□ **4:6 «mən *xu ғoқuқni*** ixlitəlməymən» - bu kixi bəlkim: «Əgər Ruttin pərzənt kərsəm, ular mening balilirim ғesablanmaydu; ғalbuki, ular baxқa ayalimdin boloan pərzəntlirim bilən təng mening mirasimоa waris boluxi mumkin, xuning bilən өz pərzəntlirim erixidioan mirasining ülüxi əslidikidin azlap ketidu» dəp oylisa kerək; xunga u «almaymən» degən қararoa kəlgən. ■ **4:7** Қan. 25:7 □ **4:8 «Өz kexini seliwətti»** - bu kəxni Boaz elip ketidu. U məzkur soda-setiққa ispat bolidu. Kəx bəlkim bir parqə yərning təwəlikigə simwol boluxi mumkin idi («Қan.» 11:24 wə 25:7-10ni kөrüng). □ **4:10 «Xəғərning dərwazisi»** - oқurmənlərning esidə barki, «xəғərning dərwazisi» қədimki zamanlarda aқsaқallar wə mətiwərlər olturidioan jay idi.

11 Dərwazida turoɣan ḫəmmə həlq bilən aqsaqallar: — Biz guwaḫturmiz.
Pərwərdigar sening əyünggə kirgən ayalni Israilning jəmətini bərpa qiloɣan Raḫilə
bilən Leyaḫ ikkisidək qiloɣay; sən əzüng Əfrataḫ jəməti iqidə bayaxat bolup, Bəyt-
Ləḫəmdə nam-izziting ziyadə boloɣay; □ ■ 12 Pərwərdigar sanga bu yax qokandin
tapquzidioɣan nəsling tüpəylidin sening jəməting Tamar Yəḫudaoɣa tuoɣup bərgən
Pərəzning jəmətidək boloɣay! — dedi.■

Padixaḫ Dawut Boaz bilən Rutning əwladidur

13 Andin Boaz Rutni əmrigə elip, uningoɣa yeqinliq qildi. Pərwərdigar uningoɣa
xapaət qilip, u ḫamilidar bolup bir ooɣul tuoɣdi. 14 Qiz-ayallar Naomioɣa: — Israilning
arisida sanga ḫəmjəmət-nijatkar nəslini üzüp qoymioɣan Pərwərdigaroɣa təxəkkür-
mədḫiyə qayturulsun! Xu nəslingning nami Israilda izzət-abruyluq boloɣay! □ 15 U
sanga jeningni yengilioɣuqi ḫəm qerioɣiningda seni əzizlioɣuqi bolidu; qünki seni
səyidioɣan, sanga yəttə ooɣuldin əwzəl boloɣan kelining uni tuoɣdi, — dedi. 16 Naomi
balini elip, baoɣrioɣa basti wə uningoɣa baqquqi ana boldi. □ 17 Uningoɣa qoxna
boloɣan ayallar «Naomioɣa bir bala tuoɣuldi» dəp, uningoɣa isim qoydi. Ular uningoɣa
«Obəd» dəp at qoydi. U Yəssəning atisi boldi, Yəssə Dawutning atisi boldi.□

Dawut padixaḫ, yəni Dawut pəyoɣəmbərning nəsəbnamisi

18 Pərəzning nəsəbnamisi təwəndikidəktur: — Pərəzdin Ḫəzron tərəldi, ■
19 Ḫəzrondin Ram tərəldi, Ramdin Amminadab tərəldi, 20 Amminadabtin Naḫxon
tərəldi, Naḫxondin Salmon tərəldi, 21 Salmondin Boaz tərəldi, Boazdin Obəd tərəldi,
22 Obədtin Yəssə tərəldi wə Yəssədin Dawut tərəldi.

□ **4:11** **«Raḫilə wə Leyaḫ»** - Yaqupning ikki ayali bolup, kəp pərzənt kərgən. ■ **4:11** Yar. 29:32-35; 30:1-25; 35:17, 18 ■ **4:12** Yar. 38:29; 1Tar. 2:4; Mat. 1:3 □ **4:14** **«ḫəmjəmət-nijatkar»** - xu «ḫəmjəmət-nijatkar» bolsa tuoɣuloɣan bala əzidur. 15-ayətni kərüng. □ **4:16** **«baqquqi ana»** — bəlkim qanun jəḫəttin balining ataq anisi boloɣanliqini kərsitixi mumkin. □ **4:17** **«Obəd»** — «qul», «hizmətkar» degən mənidə. **«Dawut»** — Dawut padixaḫ, Dawut pəyoɣəmbər. ■ **4:18** 1Tar. 2:5; Mat. 1:3

Samu'il «1»

Dərd-ələmdin boloɣan tilək

1 Əfraim taoɣliқidiki Ramataim-Zofimda Əlkanaһ isimlik bir kixi bar idi. U Əfraimlиқ
bolup, Yəroһamning ooɣli, Yəroһam Elihuning ooɣli, Elihu Tohuning ooɣli, Tohu
Zufning ooɣli idi. ■ 2 Uning ikki ayali bar idi. Birsining ismi Ḥannaһ, yənə
birsining ismi Pəninnaһ idi. Pəninnaһning baliliri bar idi, lekin Ḥannaһning balisi
yoқ idi. 3 Bu adəm һər yili өz xəһiridin samawi қoxunlarning Sərdari boloɣan
Pərwərdigaroɣa səjdə қilip қurbanlиқ sunoɣili Xiloһoɣa baratti. U yərdə Əlining
Hofniy wə Finiһas degən ikki ooɣli Pərwərdigarning kaһinliri bolup ixləytti. ■
4 Ḥər қetim Əlkanaһ қurbanlиқ қiloɣan künidə u *қurbanlиқtin* ayali Pəninnaһ wə
uning һərbir ooɣul-қizlirioɣa өz ülüxini berətti. 5 Əmma Ḥannaһoɣa bolsa u ikki
һəssilik ülüx berətti; qünki u Ḥannaһni tolimu səyətti. Lekin Pərwərdigar uni
tuoɣmas қiloɣanidi. □ 6 Pərwərdigarning uni tuoɣmas қiloɣanliқidin uning kündəx
rəқibi *Pəninnaһ Ḥannaһni* azablax üqün uning bilən қattiқ қerixatti. 7 Wə һər
yili, Ḥannaһ һər қetim Pərwərdigarning өyigə qiққanda, *Pəninnaһ* uningoɣa azar
berətti. Pəninnaһ xundaқ қiloɣaqқa, u yioɣlap һeq nemə yeməytti. □ 8 Ahiri uning eri
Əlkanaһ uningoɣa: — I Ḥannaһ, nemixқa yioɣlaysən? Nemixқa birnərsə yeməysən?
Nemixқa kənglüng azar yəydu? Mən өzüm sanga on ooɣuldin əwzəl əməsmu?! —
dedi.■
9 Ular Xiloһda yəp-iqkəndin keyin (Əli degən kaһin xu qaoɣda Pərwərdigarning
ibadəthanisining ixiki yenidiki orunduқta olturatti) Ḥannaһ dastihandin turdi; 10 u
қattiқ azab iqidə Pərwərdigaroɣa dua қilip zar-zar yioɣlaytti. 11 U қəsəm iqip: — I
samawi қoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar, əgər dedikingning dərdigə yetip,
meni yad etip dedikingni untumay, bəlki dedikinggə bir ooɣul bala ata қilsang, uni
pütün өmrining künliridə Sən Pərwərdigaroɣa beoɣixlaymən; uning bexioɣa ustira
һeqқaqan selinmaydu, dedi.□ ■
12 U Pərwərdigarning aldida duasini dawam қiliwatқanda, Əli uning aoɣzioɣa қarap
turdi; 13 qünki Ḥannaһ duani iqidə қiloɣaqқa ləwliri midirlawatқini bilən awazi
anglanmaytti. Xunga Əli uni məst bolup қaptu, dəp oylidi. 14 Əli uningoɣa: —
Қaqanoɣiqə məst yürisən? Xarabingni өzüngdin neri қil, dedi.
15 Lekin Ḥannaһ jawabən: — Undaқ əməs, i oɣojam! Kəngli sunuқ bir məzlummən.
Mən xarabmu, һaraқmu iqmidim, bəlki jenim dərdini Pərwərdigarning aldida
tөktüm; ■ 16 dedəklirini yaman hotun dəp bilmigəyla. Qünki mening zor dərdim
wə azablirimdin bu küngiqə xundaқ nida қiliwatimən, dedi.□

■ **1:1** 1Tar. 6:11, 12 ■ **1:3** Mis. 23:14; Қan. 16:16. □ **1:5** **«Lekin Pərwərdigar uni tuoɣmas қiloɣanidi» —** ibraniy tilida: «Lekin Pərwərdigar uning baliyatқusini etiwətkənidi». □ **1:7** **«Wə һər yili, Ḥannaһ һər қetim Pərwərdigarning өyigə qiққanda, Pəninnaһ uningoɣa azar berətti» —** nemixқa ular һər қetim «Pərwərdigarning өyigə qiққanda» xundaқ bolidu? — bizningqə һər қetim bir ibraniy ailə Hudaning aldioɣa xundaқ kəlgəndə, ular barliқ baliliri üqün alaһidə təxəkkür eytixi mumkim. Xu qaoɣlarda Pəninnaһ Ḥannaһқa «Sən bir tuoɣmas!» dəp əslitətti. Bəzi tərjimilərdə muxu jümlining bexida: «U (Əlkanaһ) һər yili Pərwərdigarning өyigə qiққanda, Ḥannaһ uningoɣa һəmraһ bolup baroɣanda...» deyilidu. ■ **1:8** Rut 4:15. □ **1:11** **«uning bexioɣa ustira һeqқaqan selinmaydu» —** Təwrat dəwridə bəzi kixilər өzlirini Hudaning ibaditigə beoɣixlax məқsitidə өzlirini «nazariy» dəp ataytti; «nazariy»lar (nazariy boluxқa қəsəm iqip bekitilgən məһləttə) һaraқ iqməytti, qaqlirini һeq qüxürməytti. «Qəl.» 6:1-22ni kərüng. ■ **1:11** Ḥak. 13:5. ■ **1:15** Zəb. 62:8; 142:2 □ **1:16** **«dedəklirini yaman hotun dəp bilmigəyla...» —** ibraniy tilida «dedəklirini «Belialning қizi» dəp bilmigəyla» deyilidu. «Belial»ning mənisi «ərziməs» degənlik bolup, bəlkim Iblisni kərsitidu.

17 Əli uningoɣa jawab berip: — Tinq-aman ⱪaytⱪin; Israilning Hudasi Өzidin tiligən
iltijayingni ijabət ⱪiloɣay, dedi.
18 Ḥannaḫ: — Dedəkliri kəz aldilirida iltipat tapⱪay, dedi. U xularni dəp qiⱪip, oɣiza
yedi wə xuningdin keyin qirayida ilgirikidək oɣəmkinlik kərünmidi.
19 Ular ətisi tang səḫərdə ornidin turup Pərwərdigarning ḫuzurida səjdə ⱪilip bolup,
Ramaḫdiki өyigə yenip kəldi. Əlkanaḫ ayali Ḫannaḫoɣa yeⱪinqiliⱪ ⱪildi; Pərwərdigar
uni əsligənidi. 20 Ḫannaḫ ḫamilidar bolup, waⱪti-saiti toxup, bir ooɣul tuoɣdi. U:
«Mən uni Pərwərdigardin tiləp aldim» dəp, ismini Samuil ⱪoydi.□

Ḫannaḫ Samuilni Pərwərdigaroɣa ataydu

21 Uning eri Əlkanaḫ өyidiki ḫəmmisi bilən Pərwərdigaroɣa atidioɣan ḫər yilliⱪ
ⱪurbanliⱪni ⱪiloɣili wə ⱪiloɣan ⱪəsimini ada ⱪilix üqün Xiloḫoɣa qiⱪti. 22 Lekin
Ḫannaḫ billə barmay erigə: — Bala əmqəktin ayriloɣandila andin mən uning
Pərwərdigarning aldida ḫazir boluxi üqün uni elip barimən; xuning bilən u u yərdə
mənggü turidu, dedi. 23 Eri Əlkanaḫ uningoɣa: — Өzünggə nemə yahxi kərünsə,
xuni ⱪiloɣin. Uni əmqəktin ayrioɣuqə turup turoɣin. Pərwərdigar Өz sөz-kalamioɣa
əməl ⱪiloɣay, dedi. Ayali өydə ⱪelip balisi əmqəktin ayriloɣuqə emitti. 24 Balisi
əmqəktin ayriloɣandin keyin u uni elip, xundaⱪla üq buⱪa, bir əfaḫ un wə bir
tulum xarabni elip Pərwərdigarning Xiloḫdiki өyigə apardi. Bala bolsa tehi kiqik
idi. □ ■ 25 Ular bir buⱪini soyup balini əlining ⱪexioɣa elip kəldi. □ 26 Xuning bilən
Ḫannaḫ *uningoɣa*: — I oɣojam, өzliridə ḫayat rast boloɣinidək, bu yərdə silining
ⱪaxlirida turup Pərwərdigaroɣa nida ⱪiloɣan məzlum mən bolimən, dedi. 27 Mən
muxu ooɣul bala üqün dua ⱪildim wə mana, Pərwərdigar mening tiligən iltijayimni
ijabət ⱪildi. 28 Əmdi ḫazir mən uni Pərwərdigaroɣa tapxurup bərdim. Өmrining
ḫəmmə künliridə u Pərwərdigaroɣa beoɣixlanoɣan bolidu, dedi. Xuning bilən ular u
yərdə Pərwərdigaroɣa səjdə ⱪildi.□

2

Ḫannaḫ təntənə bilən Pərwərdigarni mədḫiyiləydu

1 Ḫannaḫ dua ⱪilip mundaⱪ dedi: —
«Mening ⱪəlbim Pərwərdigar bilən yayraydu,
Mening münggüzüm Pərwərdigar bilən egiz kөtürüldi;
Aoɣzim düxmənlirimning aldida təntəniliktə eqildi;
Qünki Sening nijatingdin xadlinimən.□ ■
2 Pərwərdigardək muⱪəddəs boloɣuqi yoⱪtur;
Qünki Səndin baxⱪa ḫeq kim yoⱪ,
Hudayimizdək ḫeq uyultax yoⱪtur.■

□ **1:20 ««Mən uni Pərwərdigardin tiləp aldim» dəp, ismini Samuil ⱪoydi»** — ibraniy tilida «Samuil» degənning mənisi «Huda anglidi» yaki «Hudadin tiligən» degəngə yeⱪin kelidu. □ **1:24 «bir əfaḫ un»** — «əfaḫ» axliⱪ-danlarning əlqəm birliki idi, təhminən 27 litr. Buⱪa ⱪurbanliⱪ ⱪilinoɣanda, uningoɣa ⱪoxup undin «ⱪoxumqə axliⱪ ḫədiyə» ⱪiliniximu kerək idi. ■ **1:24** Luⱪa 2:41. □ **1:25 «Ular bir buⱪini soyup balini əlining ⱪexioɣa elip kəldi»** — ⱪaloɣan ikki buⱪa bəlkim elioɣa Samuilni beⱪix üqün bərgən «beⱪix ḫəⱪⱪi» boluxi mumkin. Baxⱪa bir eḫtimalliⱪ barki, 24-ayətning mənisi: «…üq buⱪa» əməs, bəlki «….üq yaxliⱪ bir buⱪa» boluxi mumkin. Biraⱪ bu ayətni xundaⱪ qüxəngən alimlar az. □ **1:28 «…ular u yərdə Pərwərdigaroɣa səjdə ⱪildi» — «ular»** bəzi kona kөqürmilərdə «u u yərdə Pərwərdigaroɣa səjdə ⱪildi» deyilidu (demək, Samuilni kərsitidu). □ **2:1 «Mening münggüzüm Pərwərdigar bilən egiz kөtürüldi»** — Təwratta, «münggüz»lər kөp ḫallarda adəmlərning abruy-xəḫritini yaki küqini bildüridu. Muxu yərdə Ⱪutⱪuzoɣuqi-məsiḫni kərsitixi mumkin. «Zəb.», 132:17ni kərüng. Bu münggüzlər adəmning bexida өskən əməs, əlwəttə! ■ **2:1** Luⱪa 1:46. ■ **2:2** Ⱪan. 3:24; Zəb. 86:8.

3 I insanlar, kibirlik sözliringlarni köpəytiwərmənglar,
Yooɣan gəplərni aoɣzinglardin qikarmanglar;
Qünki Pərwərdigar bilim-ḥidayətkə igə Hudadur.
Insanlarning əməlliri Uning təripidin tarazida tartilidu.
4 Palwanlarning ok-yaliri sundurildi;
Lekin putlixip yikiloɣanlarning beli bolsa kudrət bilən baoɣlandi.
5 Korsiki tok boloɣanlar nan tepix üqün özini yallanmilikka bərdi;
Lekin aq kaloɣanlar ḥazir aq kalmidi;
Ḥətta tuoɣmas ayal yəttini tuoɣidu;
Lekin köp balilik boloɣan solixip ketidu.■
6 Pərwərdigar ḥəm öltüridu, ḥəm ḥayat beridu;
U adəmni təḥtisaraoɣa qüxüridu, u yərdin yənə turoɣuzidu;□ ■
7 Pərwərdigar adəmni ḥəm namrat kiliwetidu, ḥəm bay kilidu;
U kixini ḥəm pəs kilidu, ḥəm egiz kətüridu.
8 U özi miskinni topidin kopuridu,
Kioɣlikтin yoksulni kətüridu;
Ularni esilzadilər arisida təng olturoɣuzidu;
Ularni xan-xərəplik təhtigə miras kilduridu;
Qünki yərning tüwrükliri Pərwərdigarningkidur;
U Özi dunyani ularning üstigə saloɣanidi.■
9 Öz mukəddəs bəndilirining putlirini U məzmut kilidu;
Əmma rəzillər bolsa, karangoɣuda xük kilinidu;
Qünki ḥeqkim öz kudriti bilən nusrət tapmaydu.
10 Pərwərdigar bilən karxilaxkanlar parə-parə kiliwetilidu;
U Özi asmanlardin ularoɣa karxi güldürləydu.
Pərwərdigar yər yüzining qətlirigiqə ḥöküm qikiridu;
U Özi tikligən padixaḥka kudrət beridu,
U Özi məsiḥliginining münggüzini egiz kətüridu!».□ ■

11 Əlkanaḥ bolsa Ramaḥdiki öz öyigə yenip bardi. Bala bolsa əlining kexida Pərwərdigaroɣa hizmət kilip kaldi.

Əlining ooɣullirining kaḥinlik mənsipidin rəzillik bilən paydilinixliri

12 Əmma Əlining ooɣulliri intayin yaman kixilərdin bolup, Pərwərdigarni tonumaytti.
□ 13 Kaḥinlarning həlklərgə mundak aditi boloɣan: — Birsi kurbanlik kilip, gox kaynap pixiwatkanda kaḥinning hizmətkari kelip üq tillik qanggakni kolida tutup 14 dax, kazan, dangkan yaki korining iqigə sanjip, qanggakka nemə elinoɣan bolsa kaḥin xuni özigə alatti. Ularning Xiloḥoɣa *kurbanlik kiloɣili* kəlgən ḥəmmə

■ **2:5** Zəb. 34:9-10; Yioɣ. 5:6; Luka 1:53. □ **2:6 «təḥtisara»** — əlgənlərning roḥi baridioɣan jay. ■ **2:6** Kan. 32:39; Əz. 37:11-14 ■ **2:8** Ayup 36:15; Zəb. 113:7, 8; Luka 1:52; Zəb. 24:1-2; 102:25; 104:5 □ **2:10 «U Özi məsiḥliginining münggüzini egiz kətüridu!»** — «məsiḥlimək» yaki «məsiḥ kilix»: Hudaning yolyoruki bilən Israiloɣa yengi bir padixaḥ bekitix üqün uning bexioɣa zəytun meyi sürülüxi kerək idi. Muxu murasim «məsiḥ kilinix» yaki «məsiḥlinix» dəp atilatti wə xundakla xu qaoɣdin baxlap xu padixaḥ «Hudaning məsiḥligini» dəp atilatti. Kaḥinlar wə bəzi waktida pəyoɣəmbərlərmu «məsiḥ kilinatti». Israilda xu qaoɣda padixaḥ bolmioɣaqka, Ḥannaḥning bu sözi dərwəkə kəlgüsi ixlarni aldin'ala kərsətkən bexarət idi. ■ **2:10** 1Sam. 7:10; Zəb. 2:6; 21:8; 89:24 □ **2:12 «…intayin yaman kixilərdin bolup»** — ibraniy tilida: «Belialning (Iblisning) ooɣulliridin bolup» deyilidu. «Belial»ning mənisi «ərziməs», bəlkim Xəytanni kərsitidu.

Israillarоqa xundaq aditi bolоqan. □ 15 Xundaqla ҳətta yaoqni kөydürməstə kaҳinning
hizmətkari kelip qurbanliq qiliwatqan adəmgə: — Kaҳinoqa kawap üqün gөx bərgin,
qünki u səndin qaynap pixqan gөx qobul qilmaydu, bəlki ham gөx lazim, dəytti.
16 Əgər qurbanliq qilоquqi uningoqa: — Awwal yeoqi kөydürülüp bolsun, andin
nemini halisang xuni aloqin, desə, u: — Bolmaydu, manga dərҳal bər! Bolmisa
məjburiy alimən, dəytti; □ 17 Xundaq qilip bu ikki yaxning gunaҳi Pərwərdigarning
aldida tolimu eoqir boloqanidi; qünki uning səwəbidin həq Pərwərdigaroqa atioqan
qurbanliqlar kөzgə ilinmaywatatti.
18 Əmma Samuil narəsidə bala bolup kanaptin toquloqan bir əfodni kiyip
Pərwərdigarning aldida hizmət qilatti. □ 19 Buningdin baxqa uning anisi ҳər
yilda uningoqa bir kiqik ton tikip, ҳər yillik qurbanlikni qiloqili eri bilən baroqanda
aloqaq kelətti. 20 Əli Əlkanaҳ wə ayalioqa bəht tiləp dua qilip: — «Ayalingning
Pərwərdigaroqa beoqixlioqinining ornioqa sanga uningdin baxqa nəsil bərgəy, dedi.
Andin bu ikkisi өz өyigə yandi. 21 Xuning bilən Pərwərdigar Ҷannaҳni yoqlap
bərikətləp, u ҳamilidar bolup jəmiy üq ooqul wə ikki qiz tuoqdi. Kiqik Samuil bolsa
Pərwərdigarning aldida turup өsüwatatti.□
22 Əli bək qerip kətkənidi. U ooqullirining pütkül Israiloqa ҳəmmə qiloqanlirini
anglidi ҳəm jamaət qedirining ixikidə hizmət qilidioqan ayallar bilən yatqininimu
anglidi. □ 23 U ularoqa: — Silər nemə üqün xundaq ixlarni qilisilər? Qünki bu
həlqning ҳəmmisidin silərning yamanliqinglarni anglawatimən, dedi. 24 Bolmaydu,
i ooqullirim! Mən angliqan bu həwər yahxi əməs, Pərwərdigarning həlqini
azdurupsilər. □ 25 Əgər bir adəm yənə bir adəmgə gunaҳ qilsa, baxqa birsi uning
üqün Hudadin rəҳim sorisa bolidu; lekin əgər birsi Pərwərdigaroqa gunaҳ qilsa,
kim uning gunaҳini tiliyələydu? — dedi. Lekin ular atisining səzigə qulaq salmidi;
qünki Pərwərdigar ularni өltürüxni niyət qiloqanidi. 26 Əmma Samuil degən bala
өsüwatatti, Pərwərdigar ҳəm adəmlərning aldida iltipat tapqanidi.■
27 Hudaning bir adimi Əlining yenioqa kelip mundaq dedi: — Pərwərdigar xundaq
dəydu: «Misirda, Pirəwnningkidə turoqanda Өzümni atangning jəmətigə oquq ayan
qilmidimmu? ■ 28 Mən uni kaҳinim bolux, Өz qurbangaҳimda qurbanlik qilix,
huxbuy yeqix wə Mening aldimda əfod tonini keyip hizmət qilixqa Israilning ҳəmmə
qəbililiridin tallimioqanidimmu? Xuningdək Mən Israilning otta kөydüridioqan
ҳəmmə qurbanliqlirini atangoqa tapxurup təqdim qiloqan əməsmu? □ ■ 29 Nemixqa
Mən buyruoqan, turaloqu jayimdiki qurbanliqim bilən axlik ҳədiyələrni dəpsəndə
qilisilər? Nemixqa həlqim Israillar kəltürgən ҳəmmə ҳədiyələrning esilidin

---

□ **2:14 «Ularning Xiloҳoqa qurbanlik qiloqili kəlgən ҳəmmə Israillaroqa xundaq aditi boloqan»** — muxu hil qurbanliqlar, xübҳisizki, «təxəkkür qurbanliqliri» yaki «inaqlik qurbanliqliri» idi. Kaҳinlarning muxu aditi Musa pəyoqəmbərgə qüxürülgən qanunning bəlgilimilirigə asaslanoqan əməs. Kaҳinlarning «ҳoquq ülüxi» bolsa «Law.» 7:11-18, 28-34-ayətlərdə kərsitilidu. Əmma əlining ooqulliri aqkəzlükidin bu adətni tolimu ҳəddidin axuruwətkənidi. Keyinki ayətlərni kərüng. □ **2:16 «Awwal yeoqi kөydürülüp bolsun, andin nemini halisang xuni aloqin»** — Musa pəyoqəmbərgə qüxürülgən qanun boyiqə qurbanliqlardiki barlik yaoqlar Pərwərdigaroqa atap kөydürülətti. Adəmning uni yeyixi mən'i qilinatti. □ **2:18 «Samuil narəsidə bala bolup kanaptin toquloqan bir əfodni kiyip Pərwərdigarning aldida hizmət qilatti»** — «əfod» degən nemə? Huda Musa pəyoqəmbərgə qüxürgən qanun boyiqə, bax kaҳin kiydioqan bir alaҳidə kaltə qapan bolup, uning iqidiki ikki hil tax arqilik Hudadin yol sorioqili bolatti. Samuil Lawiy qəbilisidin bolmisimu, bu ayətkə qarioqanda «kaҳinlik kiyim» kiyip, kaҳinlik hizmitini qiliwatatti. □ **2:21 «...yoqlap bərikətləp»** — ibraniy tilida pəqət «yoqlap» deyilidu. Hudaning «yoqlixi» tooqruluk «təbirlər»nimu kərüng. □ **2:22 «jamaət qediri»** — yəni «ibadət qediri» yaki «muqəddəs qedir». □ **2:24 «Pərwərdigarning həlqini azdurupsilər»** — baxqa birhil tərjimisi: «Pərwərdigarning həlqi arisida tarqaloqan həwər yahxi əməs». ■ **2:26** Luqa 2:52. ■ **2:27** Ros. 7:25. □ **2:28 «... Mən Israilning otta kөydüridioqan ҳəmmə qurbanliqlirini atangoqa tapxurup təqdim qiloqan əməsmu?»** — Təwratqa asasən, kaҳinlarning ҳərqandaq qurbanliqlardin өzigə has bir ülüxni elix ҳoquqi bar idi. ■ **2:28** Law. 10:14.

өзлиринглarni səmritip, өz ooɳulliringlarning ɦərmitini Meningkidin üstün ƙilisən?» ■ 30 Uning üqün Israilning Hudasi Pərwərdigar mundaƙ dəydu: «Mən dərɦəƙiƙət sening wə atangning jəmətidikilər Mening aldimda hizmitimdə mənggü mangidu, dəp eytƙanidim; lekin əmdi Mən Pərwərdigar xuni dəymənki, bu ix ɦazir Məndin neri bolsun! Meni ɦərmət ƙiloɳanlarni Mən ɦərmət ƙilimən, lekin Meni kəmsitkənlər pəs ƙarilidu. ■ 31 Mana xundaƙ künlər keliduki, sening bilikingni wə atangning jəmətining bilikini təng kesiwetimən; xuning bilən jəmətingdə birmu ƙerioɳan adəm tepilmaydu! □ 32 Sən turaloɳu jayimda dərd-ƙayoɳu kərisən; Israillar ɦərƙandaƙ ɦuzur-bəhtni kərgini bilən, sening jəmətingdə əbədgiqə birmu ƙerioɳan adəm tepilmaydu. □ 33 Wə Mən ƙurbangaɦimning hizmitidin üzüp taxlimioɳan adiming bar bolsa, u kəzliringning hirəlixixi bilən jeningning azablinixioɳa səwəb bolidu. Jəmətingdə tuoɳuloɳanlarning ɦəmmisi balaoɳəttin ətməy əlidu. □ 34 Sanga bu ixlarni ispatlaxƙa, ikki ooɳlung Hofniy bilən Finiɦasning bexioɳa qüxidioɳan mundaƙ bir alamət bexarət bolidu: — ularning ikkilisi bir kündə əlidu. 35 Əmma Өzümgə Roɦim wə dilimdiki niyitim boyiqə ix kəridioɳan sadiƙ bir kaɦinni tikləymən; Mən uningoɳa məzmut bir jəmət ƙurimən; u Mening məsiɦ ƙiloɳinimning aldida mənggü mengip hizmət ƙilidu. □ 36 Xundaƙ boliduki, sening jəmətingdikilərdin ɦərbir tirik ƙaloɳanlar bir sər kümüx wə bir qixləm nan tiləxkə uning aldioɳa kelip uningoɳa təzim ƙilip: «Kaɦinliƙ hizmətliridin manga bir orun bərsilə, yegili bir qixləm nan tapay dəp eytidioɳan bolidu» dəydu.

3

Pərwərdigar Samuilni qaƙiridu

1 Samuil degən bala bolsa əlining aldida Pərwərdigarning hizmitidə bolatti. Əmdi Pərwərdigarning səzi u künlərdə kəm idi; wəɦiylik kərünüxlərmu kəp əməs idi. 2 Wə xundaƙ boldiki, bir küni Əli ornida yatƙanidi (uning kəzliri torlixip kərməs bolup ƙalay degənidi) ■ 3 Hudaning qirioɳi tehi өqmigən bolup, Samuil Pərwərdigarning ibadəthanisida, Hudaning əɦdə sanduƙioɳa yeƙinla yərdə yatatti. 4 Pərwərdigar Samuilni qaƙirdi. U: — Mana mən bu yərdə, dedi. 5 U Əlining ƙexioɳa yügürüp berip: — Mana mən, meni qaƙirdingoɳu, dedi. Lekin u jawab berip: — Mən qaƙirmidim; ƙaytip berip yatƙin, dedi. Xuning bilən u berip yatti. 6 Pərwərdigar yənə: «Samuil!» dəp qaƙirdi. Samuil ƙopup əlining ƙexioɳa berip: Mana mən, meni qaƙirdingoɳu, dedi. Lekin u jawab berip: — Mən qaƙirmidim i ooɳlum, yənə berip yatƙin, dedi.

7 Samuil Pərwərdigarni tehi tonumioɳanidi; Pərwərdigarning səzi uningoɳa tehi ayan ƙilinmioɳanidi. 8 Lekin Pərwərdigar yənə üqinqi ƙetim: «Samuil!» dəp qaƙirdi; u ƙopup əlining ƙexioɳa berip: — Mana mən; sən meni qaƙirding, dedi. U waƙitta Əli Pərwərdigar balini qaƙiriptu, dəp bilip yətti. 9 Xuning bilən Əli Samuiloɳa: —

■ **2:29** Ƙan. 32:15. ■ **2:30** Mis. 28:43; 29:9. □ **2:31 «… sening bilikingni wə atangning jəmətining bilikini təng kesiwetimən»** — «adəmning biliki» uning küqi, ƙabiliyiti wə ɦoƙuƙini bildürətti. □ **2:32 «Sən turaloɳu jayimda dərd-ƙayoɳu kərisən»** — yaki «Sən turaloɳu jayimda düxmən kərisən». **«sening jəmətingdə əbədgiqə birmu ƙerioɳan adəm tepilmaydu»** — bu bexarət təwəndiki bablarda eƙilidu. Əli өzi Pərwərdigarning əɦdə sanduƙining bulap ketilgənlikini kəridu; biraƙ keyinki künlərdə, yəni Dawut padixaɦning künliridiki bəht-bərikətni u kərməydu (Əlining jəmətining keyinki tarihi 22-bab, 1-22, «1Pad.» 2:26-27də kərülidu). □ **2:33 «kəzliringning hirəlixixi»** — bu ibarə adəttə kəz yaxlirining kəp təkülgənlikidin yaki zor oɳəmkinliktin boloɳan ɦalətni kərsitidu. □ **2:35 «…Mening məsiɦ ƙiloɳinimning aldida»** — Mening padixaɦimning aldida, deməkqi. Bizningqə bu bexarət awwal Samuilning өzidə andin kaɦin Zadokning jəmətidə əməlgə axuruldi. **«mənggü mengip hizmət ƙilidu»** — ibraniy tilida «barliƙ künlərdə mengip hizmət ƙilidu». ■ **3:2** 1Sam. 4:15.

Berip yatqin. U əgər seni qaqirsa, sən: — I Pərwərdigar, səz qiloqin, qünki qulung anglaydu, dəp eytqin, dewidi, Samuil berip ornida yatti. 10 Wə Pərwərdigar kelip yeqin turup ilgirikidək: — «Samuil, Samuil!» dəp qaqirdi. Samuil: — Səz qiloqin, qünki qulung anglaydu, dəp jawab bərdi.□
11 Pərwərdigar Samuiloqa: — Mana Mən anglioqanlarning ikki qulixini zingildatqudək bir ixni Israilning arisida qilmaqqimən. ■ 12 Xu künidə Mən burun Əlining jəmətidikilər tooqrisida eytqinimning həmmisini uning üstigə qüxürimən; baxtin ahiroqiqə ada qilimən! ■ 13 Qünki özigə ayan boloqan qəbiqlik tüpəylidin Mən uningoqa, sening jəmətingdin mənggülük həküm qiqarmaqqimən, dəp eytqanmən: qünki u ooqullirining iplasliqini bilip turup ularni tosmidi. □ 14 Uning üqün Əlining jəmətidikilərgə qəsəm qiloqanmənki, Əlining jəmətidikilərning qəbiqliki məyli qurbanlik bilən bolsun, məyli hədiyə bilən bolsun kafarət qilinmay, əbədgiqə kəqürüm qilinmaydu, dedi.
15 Samuil ətisi tang atquqə yetip, andin Pərwərdigarning əyining ixiklirini aqti. Əmma Samuil wəqiylik kərünüxni Əligə eytixtin qorkti. 16 Lekin Əli Samuilni qaqirip: — I Samuil ooqlum, dedi. U: — Mana mən, dəp jawab bərdi. 17 U: — U sanga nemə səz qildi? Səndin ətünəy, uni məndin yoxurmioqin. Əgər Uning sanga eytqanlirining birini manga eytmay qoysang, Huda deginini sening bexingoqa qüxürsun wə uningdin artuk qüxürsun! — dedi. 18 Xuning bilən Samuil uningoqa həqnemini qaldurmay həmmini dəp bərdi. Əli: — Mana, U Pərwərdigardur; U nemini layiq tapsa, xuni qilsun, dedi.
19 Samuil əsüp qong boluwatatti wə Pərwərdigar uning bilən billə bolup, uning eytqan bexarətlik səzliridin həqqaysisini yərdə qaldurmaytti. 20 Xuning bilən pütkül Israil Dandin tartip Bəər-Xebaoqiqə Samuilning Pərwərdigarning pəyoqəmbiri qilip tikləngənlikini bilip yətti. □ 21 Xu waqitta Pərwərdigar Xiloqda Özini yənə ayan qildi. Qünki Pərwərdigar Xiloqda Öz səz-kalami arqilik Samuiloqa Özini ayan qildi; wə Samuil Uning səzini pütkül Israiloqa yətküzdi.□

4

Pərwərdigarning əqdə sanduqi Filistiylərning qolioqa qüxidu

1 U waqitta Israil Filistiylər bilən jəng qiloqili qiqip Əbən-Əzərgə yeqin jayda bargaq-qedirlarni tikti. Filistiylər bolsa Afək degən jayda bargaq-qedirlarni tikti. 2 Filistiylər Israillar bilən soquxqili səp tizip turdi. Jəng kengəygəndə Israil Filistiylər aldida tarmar boldi; Filistiylər ularning jəng səpliridin tət mingqə adəmni eltürdi. 3 Halayiq bargaqqa yenip kəlgəndə, Israilning aqsaqalliri: — Nemixqa Pərwərdigar bügün bizni Filistiylər təripidin tarmar qildurdi? Biz Xiloqdin Pərwərdigarning əqdə sanduqini qeximizoqa elip keləyli; u arimizda bolsa, bizni düxminimizning qolidin qutquzidu, dedi.
4 Xu gəptin keyin halayiq Xiloqoqa adəm mangdurup, xu yərdin kerublarning otturisida olturoqan samawi qoxunlarning Sərdari Pərwərdigarning əqdə sanduqini

□ **3:10 «Samuil, Samuil!»** — Təwrat-injilda Huda bir kixining ismini qaytilap qaqiroqan bolsa, u adəmning özigə intayin səyümlük ikənlikini kərsitidu. ■ **3:11** 2Pad. 21:12; Yər. 19:3. ■ **3:12** 1Sam. 2:31. □ **3:13 «Mən uningoqa, sening jəmətingdin mənggülük həküm qiqarmaqqimən, dəp eytqanmən»** — yaki «Mən uningoqa, sening jəmətingdin mənggülük həküm qiqarmaqqimən, dəp eytqin». **«qünki u ooqullirining iplasliqini bilip turup ularni tosmidi»** — yaki «qünki u ooqullirining Hudani qaroqioqanliqini bilip turup ularni tosmidi». □ **3:20 «Dandin tartip Bəər-Xebaoqiqə»** — «Dan» Israilning ximaliy qetidə, «Bəər-Xeba» uning jənubiy qetidə idi. □ **3:21 «Samuil Uning səzini pütkül Israiloqa yətküzdi»** — yaki «Samuil eytqan bu səz pütkül Israilda yüz bərdi».

elip kətürüp kəldi. Xuningdək Əlining ikki oƣli Hofniy bilən Finiһasmu Hudaning əһdə sanduқi bilən billə kəldi. □ ■ 5 Wə xundaқ boldiki, Pərwərdigarning əһdə sanduқi ləxkərgaһқa elip kelingəndə pütkül Israil yərni təwrətküdək küqlük bir quқan kətürüxti.

6 Filistiylər küqlük təntənə awazini anglap: — Ibraniylarning ləxkərgaһidin anglanoƣan bu küqlük quқan nemə wəjidin qiққandu, dəp eytixti. Arқidinla ular Pərwərdigarning əһdə sanduқining ularning ləxkərgaһioƣa kəltürülginini bilip yətti. 7 Xuning bilən Filistiylər қorқup: — Ilaһlar ularning ləxkərgaһioƣa kəptu, һalimizoƣa way! Mundaқ ix bu waқitқiqə һeq boloƣan əməs, deyixti. 8 Һalimizoƣa way! Bizni bu қudrətlik ilaһlarning қolidin kim қutқuzidu? Mana bayawanda misirliқlarni türlük bala-wabalar bilən uroƣan ilaһlar dəl xulardur! 9 I Filistiylər, əzliringlarni jəsur kərsitip ərkəktək turunglar. Bolmisa, ibraniylar bizgə қul boloƣandək biz ularoƣa қul bolimiz; ərkəktək bolup jəng қilinglar! — dedi. ■

10 Xuning bilən Filistiylər Israillar bilən jəng қildi. Israil tarmar қilinip, һərbiri tərəp-tərəpkə əz qedirigə bədər қaqti. Jəngdə қattiқ қiroƣinqiliқ bolup, Israildin ottuz ming piyadə əskər əltürüldi. 11 Pərwərdigarning əһdə sanduқi olja bolup kətti wə Əlining ikki oƣli Hofniy bilən Finiһasmu əltürüldi.■

12 Xu küni bir Binyaminliқ jəng məydanidin қeqip kiyim-keqəkliri yirtiқ, üstibexi topa-qang һalda Xiloһoƣa yügürüp kəldi. ■ 13 U yetip kəlgəndə, mana Əli yolning qetidə əz orunduқida olturup taқiti-taқ bolup kütüwatatti; uning kəngli Pərwərdigarning əһdə sanduқining oƣemidə pərixan idi. U kixi həwərni yətküzgili xəһərgə kirgəndə, pütkül xəһər pəryad-quқan kətürdi. 14 Əli pəryad sadasini anglap: — Bu zadi nemə warang-qurung? dəp soridi. U kixi aldirap kelip əligə həwər bərdi 15 (Əli toқsan səkkiz yaxқa kirgən, kəzliri қetip қaloƣan bolup, kərməytti). ■ 16 U kixi Əligə: — Mən jəngdin қaytip kəlgən kiximən, bügün jəng məydanidin қeqip kəldim, dedi. Əli: — I oƣlum, nemə ix yüz bərdi? — dəp soridi. 17 Həwərqi jawab berip: — Israil Filistiylərning aldidin bədər қaqti. Həlқ arisida қattiқ қiroƣinqiliқ boldi! Sening ikki oƣlung, Hofniy bilən Finiһasmu əldi һəmdə Hudaning əһdə sanduқimu olja bolup kətti, dedi. 18 Wə xundaқ boldiki, həwərqi Hudaning əһdə sanduқini tiloƣa aloƣanda, Əli dərwazining yenidiki orunduқtin kəynigə yiқilip qüxüp, boyni sunup əldi; qünki u қerip, bədinimu eoƣirlixip kətkənidi. U қiriқ yil Israilning һakimi boloƣanidi.□

19 Uning kelini, yəni Finiһasning ayali һamilidar bolup tuoƣuxқa az қaloƣanidi. U Hudaning əһdə sanduқining olja bolup kətkənliki wə қiyinatisi bilən eriningmu əlgənlik həwirini angliоƣanda, birdinla қattiқ toloƣaқ tutup, pükülüp balini tuoƣdi. 20 U ələy dəp қaloƣanda, qərisidə turoƣan ayallar: — Қorқmioƣin, sən oƣul bala tuoƣdung, dedi. Lekin u buningoƣa jawabmu bərmidi һəm kəngül bəlmidi. 21 U: «Xan-xərəp Israildin kətti» dəp balioƣa «Ihabod» dəp isim қoydi; qünki Hudaning əһdə sanduқi olja bolup kətkən һəm қeyinatisi bilən erimu əlgənidi. □ 22 U yənə: — Xan-xərəp Israildin kətti; qünki Hudaning əһdə sanduқi olja bolup kətti! — dedi.

□ **4:4 «...kerublarning otturisida olturoƣan samawi қoxunlarning Sərdari Pərwərdigar»** — «kerublar» pərixtilərning xəklidə bolup, əһdə sanduқining ikki təripidə turatti. «Mis.» 25:17-22ni kərüng. Huda «kerublarning otturisida, əһdə sanduқining üstidə һuzurumni olturoƣuzimən, dəp wədə қiloƣanidi. ■ **4:4** 2Sam. 6:2; Zəb. 80:1; 99:1 ■ **4:9** Һak. 13:1. ■ **4:11** 1Sam. 2:34; Zəb. 78:59-61 ■ **4:12** Yə. 7:6. ■ **4:15** 1Sam. 3:2 □ **4:18 «U қiriқ yil Israilning һakimi boloƣanidi»** — «һakim»larning yetəkqi һəm sorakqi rolini qüxinix üqün Təwrattiki «Batur Һakimlar»ni kərüng. □ **4:21 «U: «xan-xərəp Israildin kətti» dəp balioƣa «Ihabod» dəp isim қoydi»** — «Ihabod» bəlkim «Xan-xərəp қeni?» yaki «Xan-xərəp kətti» degənni bildüridu.

5

1 Filistiylər Hudaning əhdə sanduqini olja elip, uni Əbən-Əzərdin elip Axdodqa bardi.
2 U yərdə Filistiylər Hudaning əhdə sanduqini elip Dagon buthanisioƣa əkirip, Dagon
degən butning yenioƣa qoydi. 3 Axdoddikilər ətisi səhər qopup kəlsə, mana Dagon
buti Pərwərdigarning əhdə sanduqining aldida yiqilоƣiniqə düm yatatti. Xunga ular
Dagon butni elip yənə өz ornida turoƣuzup qoydi. 4 Lekin ətisi səhər qopup kəlsə,
mana, Dagon Pərwərdigarning əhdə sanduqining aldida yiqilоƣiniqə düm yatatti;
Dagonning bexi ħəm qolliri bosuoƣida qeqilоƣanidi; Dagonning pəqət beliqsiman teni
qaloƣanidi. □ 5 Xunga bügüngə qədər Axdodta ya Dagonning kaħinliri bolsun ya
Dagonning buthanisioƣa kirgüqilər bolsun, Dagonning bosuoƣisioƣa dəssiməydu.
6 Andin Pərwərdigarning qoli Axdoddikilərning üstigə qattiq qüxüp, ularni wəyran
qilip, Axdod bilən ətrapidikilərni ħürrək kesili bilən urdi. □ ■ 7 Axdoddikilər bularni
kərüp: — Israilning Hudasining əhdə sanduqi bizlərdə turmisun! Qünki uning
qoli bizni wə ilaħimiz Dagonni qattiq besiwaldi, deyixti. 8 Xuning bilən ular adəm
mangdurup Filistiylərning ħəmmə oƣojilirini qaqirtip jəm qilip ulardin: — Israilning
Hudasining əhdə sanduqini qandaq bir tərəp qilimiz? dəp soridi. Ular: — Israilning
Hudasining əhdə sanduqi Gatqa qət yol bilən yətkəlsun, dəp jawab berixti. Xuning
bilən ular Israilning Hudasining əhdə sanduqini u yərgə qət yol bilən yətkidi. □
9 Wə xundaq boldiki, ular uni qət yol bilən yətkigəndin keyin Pərwərdigarning
qoli u xəħərgə qüxüp kixilərni qattiq sarasimigə qüxürdi. U kiqiklərdin tartip
qonglaroƣiqə xəħərdikilərni urdi, ular ħürrək kesiligə giriptar boldi. 10 Xuning bilən
ular Hudaning əhdə sanduqini Əkronoƣa əwətti. Lekin Hudaning əhdə sanduqi
Əkronoƣa yetip kəlgəndə, Əkrondikilər pəryad qilip: — Biz bilən həlqimizni өltürüx
üqün ular Israilning Hudasining əhdə sanduqini bizgə yətkidi! — dedi. 11 Ular
adəm mangdurup Filistiylərning oƣojilirini qiqqartip jəm qilip ularoƣa: — Biz bilən
həlqimizni өltürməsliki üqün Israilning Hudasining əhdə sanduqini bu yərdin өz
jayioƣa kətküzünglar, dedi; qünki qattiq wəħimə xəħərni basqanidi; Hudaning qoli
ularning üstigə tolimu eoƣir qüxkənidi. 12 Өlmigən adəmlər bolsa ħürrək kesili bilən
urulup, xəħərning pəryadi asmanoƣa kətürüldi.

6

Filistiylər əhdə sanduqini qayturup əwətidu

1 Pərwərdigarning əhdə sanduqi Filistiylərning yurtida yəttə ay turdi. 2 Filistiylər
kaħinlar bilən palqilarni qaqirip ularoƣa: — Pərwərdigarning əhdə sanduqini
qandaq qilimiz? Uni qandaq qilip өz jayioƣa əwətələymiz? Yol kərsitinglar, dedi.
3 Ular: — Əgər Israilning Hudasining əhdə sanduqini qayturup əwətsənglar, quruq
əwətmənglar, ħeq bolmioƣanda uning bilən bir «itaətsizlik qurbanliqi»ni birgə
əwətixinglar zərürdur, dedi. Xundaq qiloƣanda xipa tapisilər, xundaqla Uning
qolining nemə üqün silərdin ayrilmioƣanliqini bilisilər, dedi. 4 Ular: — Biz nemini
itaətsizlik qurbanliqi qilip əwətimiz? — dəp soridi. Ular: — Filistiylərning
oƣojilirining sani bəx; xunga bəx altun ħürrək wə bəx altun qaxqan yasap əwətinglar;
qünki silərgə wə oƣojanglaroƣa ohxaxla bala-qaza qüxti. 5 Ħürrəkliringlarning
xəklini wə zemininglarni wəyran qilidioƣan qaxqanlarning xəklini nəqix qilip
yasap, Israilning Hudasioƣa xan-xərəp kəltürünglar. Xuning bilən u bəlkim

□ **5:4 «Dagon Pərwərdigarning əhdə sanduqining aldida yiqilоƣiniqə düm yatatti» —** «Dagon» degən butta adəmning bexi wə beliqning teni bar idi. □ **5:6 «ħürrək kesili» —** yaki «өsmilər» yaki «bowasir kesili». ■ **5:6** Zəb. 78:60-66. □ **5:8 «Gatqa qət yol bilən yətkəlsun» —** bəlkim baxqa xəħər-kəntlərdin ətküzməslik üqün.

silərning, ilaḫlirimizning wə zemininglarning üstini basḳan ḳolini yeniklitərmikin: — 6 Misirliḳlar bilən Pirəwn əz kəngüllirini ḳattiḳ ḳiloɣandək silərmu nemixḳa əz kənglünglarni ḳattiḳ ḳilisilər? U misirliḳlaroɣa zor ḳattiḳ ḳolluḳ kərsətkəndin keyin, ular Israillarni ḳoyup bərmidimu, ular xuning bilən ḳaytip kəlmidimu? ■ 7 Əmdi yengi bir ḫarwa yasap, tehi boyunturuḳḳa kəndürülmigən mozayliḳ ikki inəkni ḫarwioɣa ḳoxunglar; ulardin mozaylirini ayrip, əydə elip ḳelinglar; 8 andin Pərwərdigarning əḫdə sanduḳini kətürüp ḫarwioɣa selinglar; wə uningoɣa əwətidioɣan itaətsizlik ḳurbanliḳi ḳilidioɣan altun buyumlarni bir ḳapḳa selip sanduḳḳa yandap ḳoyunglar wə sanduḳni xu peti mangdurunglar; 9 andin ḳarap turunglar. Əgər ḫarwa Israil qegrisidiki yol bilən Bəyt-Xəməxkə mangsa, bizgə kəlgən xu qong bala-ḳazani qüxürgüqining əzi Pərwərdigar bolidu. Undaḳ bolmisa, bizni uroɣan Uning ḳoli əməs, bəlki bizgə qüxkən tasadipiliḳ bolidu, halas, deyixti.
10 Xuning bilən Filistiylər xundaḳ ḳildi. Ular Mozayliḳ ikki inəkni ḫarwioɣa ḳoxup, mozaylirini əydə solap ḳoyup, 11 Pərwərdigarning əḫdə sanduḳini ḫarwioɣa selip, altun ḳaxḳan wə ḳuyma ḫürrəklər ḳaḳilanoɣan ḳapni uningoɣa yandap ḳoydi. 12 Inəklər Bəyt-Xəməxkə baridioɣan yol bilən udul yürüp kətti. Ular kətürülgən yol bilən mangoɣaq mərəytti, ya ong tərəpkə ya sol tərəpkə ḳeyip kətmidi. Filistiylərning oɣojiliri ularning arḳisidin Bəyt-Xəməxning qegrisioɣiqə bardi. 13 Bəyt-Xəməxtikilər jiloɣida buoɣday oruwatatti, ular baxlirini kətürüp əḫdə sanduḳini kərüp hux boluxti. 14 Ḫarwa Bəyt-Xəməxlik Yəxuaning etizliḳioɣa kelip, u yərdiki bir qong taxning yenida tohtap ḳaldi. Ular ḫarwini qeḳip, ikki inəkni Pərwərdigaroɣa atap kəydürmə ḳurbanliḳ ḳildi. □ 15 Lawiylar Pərwərdigarning əḫdə sanduḳi bilən altun buyumlar bar ḳapni qüxürüp qong taxning üstigə ḳoydi. Xu küni Bəyt-Xəməxtikilər Pərwərdigaroɣa kəydürmə ḳurbanliḳlar wə baxḳa ḳurbanliḳlarni ḳildi. □ 16 Filistiylərning bəx oɣojisi bularni kərüp xu küni Əkronoɣa ḳaytip kətti.
17 Filistiylərning Pərwərdigaroɣa itaətsizlik ḳurbanliḳi ḳilip bərgən altun ḫürriki: — Axdod üqün bir, Gaza üqün bir, Axkelon üqün bir, Gat üqün bir wə Əkron üqün bir idi. 18 Altun qaxḳanlarning sani bolsa Filistiylərning bəx oɣojisioɣa təwə barliḳ xəḫərning sani bilən barawər idi. Bu xəḫərlər sepilliḳ xəḫərlər wə ularoɣa ḳaraxliḳ səḫra-kəntlərni, xundaḳla ular Pərwərdigarning əḫdə sanduḳini ḳoyoɣan qong qimənzaroɣiqə ḫəmmə jayni əz iqigə alatti. Bu qimənzar ḫazirmu Bəyt-Xəməxlik Yəxuaning etizliḳida bar.□
19 Əmma Bəyt-Xəməxtikilər əz məyliqə əḫdə sanduḳining iqigə ḳarioɣini üqün Pərwərdigar ulardin yətmix adəmni, jümlidin qonglardin əllikni urdi. Pərwərdigar həlḳni mundaḳ ḳattiḳ uroɣanliḳi üqün pütün həlḳ matəm tutti. □ 20 Bəyt-Xəməxtikilər: — Bu muḳəddəs Huda Pərwərdigarning aldida kim ərə turalaydu? Əḫdə sanduḳi bizning bu yərdin kimning ḳexioɣa apirilixi kerək? — dedi. 21 Andin ular Kiriat-Yearimdikilərgə əlqilərni əwitip: — Filistiylər Pərwərdigarning əḫdə sanduḳini ḳayturup bərdi. Bu yərgə kelip uni əzünglaroɣa elip ketinglar, dedi.

■ **6:6** Mis. 12:31. □ **6:14** **«Ḫarwa Bəyt-Xəməxlik Yəxuaning etizliḳioɣa kelip, u yərdiki bir qong taxning yenida tohtap ḳaldi» —** demisəkmu, Bəyt-Xəməxtikilər Israillar idi, Bəyt-Xəməx Israil bilən Filistiyə otturisidiki qegra idi. □ **6:15** **«Bəyt-Xəməxtikilər Pərwərdigaroɣa kəydürmə ḳurbanliḳlar wə baxḳa ḳurbanliḳlarni ḳildi» —** «baxḳa ḳurbanliḳlar» bəlkim «təxəkkür ḳurbanliḳliri»ni kərsitidu. Undaḳ ḳurbanliḳlarni yeyixkə bolidu. □ **6:18** **«Bu xəḫərlər sepilliḳ xəḫərlər wə ularoɣa ḳaraxliḳ səḫra-kəntlərni, xundaḳla ular Pərwərdigarning əḫdə sanduḳini ḳoyoɣan qong qimənzaroɣiqə ḫəmmə jayni əz iqigə alatti. Bu qimənzar ḫazirmu Bəyt-Xəməxlik Yəxuaning etizliḳida bar» —** baxḳa birhil tərjimisi: «(bu xəḫərlər sepilliḳ xəḫərlərni wə uningoɣa ḳaraxliḳ səḫra-kəntlərni, xundaḳla ular Pərwərdigarning əḫdə sanduḳini ḳoyoɣan qong taxḳiqə ḫəmmini əz iqigə aloɣanidi) bu qong tax bügüngiqə Bəyt-Xəməxlik Yəxuaning etizliḳida turmaḳta». Yənə baxḳa tərjimiliri uqrixi mumkin. □ **6:19** **«…yətmix adəmni, jümlidin qonglardin əllikni urdi» —** buning baxḳa birhil tərjimisi: «…bəx tümən yətmix adəmni urdi». Az bir ḳisim kona kəqürmilərdimu pəḳət «yətmix adəm» dəp hatiriləngən.

7

Israillar Filistiylər bilən yənə soquxidu

1 Xuning bilən Kiriat-Yearimdiki adəmlər kelip Pərwərdigarning əhdə sanduqini
elip qikip, dəngning üstidiki Abinadabning əyidə koydi wə uning ooli Əliazarni
əhdə sanduqioła karaxka Pərwərdigaroła atap bekitti. ■ 2 Əhdə sanduki Kiriat-
Yearimda koyuloandin tartip uzun wakit, yəni yigirmə yil ətti. Israilning pütkül
jəməti Pərwərdigarni seoindi.
3 Wə Samuil Israilning pütkül jəmətigə: — Əgər pütün kəlbinglar bilən
Pərwərdigarning yenioła kaytip, yatlarning ilahliri bilən Axtarotlarni əz aranglardin
yokitip, kənglünglarni Pərwərdigaroła baoqlap, has Uning ibaditidila bolsanglar U
silərni Filistiylərning kolidin kutkuzidu, dedi. □ ■ 4 Xuning bilən Israil Baallar bilən
Axtarotlarni taxlap has Pərwərdigarning ibaditidila boldi.
5 Andin Samuil: — Pütkül Israilni Mizpah xəhirigə jəm kilsanglar, mən silər üqün
Pərwərdigarning aldida dua kilay, dedi. 6 Əmdi ular Mizpahka jəm bolup, u yərdə su
tartip uni Pərwərdigar aldioła kuydi wə u küni roza tutup: — Biz Pərwərdigarning
aldida gunah sadir kilduk, dedi. Xuning bilən Samuil Mizpahta Israillarning ərz-
dəwaliri üstidin həküm qikardi.□
7 Filistiylər Israillarning Mizpahda jəm boloinini anglidi; Filistiylərning oojiliri
Israil bilən jəng kiloili qikti. Israillar buni anglap Filistiylərdin korkti. 8 Israillar
Samuiloa: — Biz üqün Pərwərdigar Hudayimiz bizni Filistiylərning kolidin
kutkuzuxi üqün uningoła nida kilixtin tohtimioin, dedi. 9 Samuil anisini emiwatkan
bir kozini elip toluk bir kəydürmə kurbanlik kilip Pərwərdigaroła sundi; Samuil
Israilning həkkidə Pərwərdigaroła pəryad kətürdi; Pərwərdigar duasini anglidi.
10 Samuil kəydürmə kurbanlik kiliwatkanda Filistiylər Israil bilən sokuxkili yekinlap
kəldi. Lekin Pərwərdigar xu küni Filistiylərning üstigə kattik güldürmama
güldürlitip ularni alakzadə kiliwətti; xuning bilən ular Israil aldida tarmar boldi.
■ 11 Israillar Mizpahtin qikip ularni Bəyt-Karning tüwigiqə kooqlap kirdi.
12 U wakitta Samuil bir taxni elip, uni Mizpah bilən xənning otturisida tikləp:
— «Pərwərdigar bizgə hazirqiqə yardəm beriwatidu» — dəp uni Əbən-Əzər dəp
atidi.□ ■
13 Xuning bilən Filistiylər besikip Israilning zemininła yənə tajawuz kilmidi; Samuil
hakim boloqan barlik künlərdə Pərwərdigarning koli Filistiylərning üstigə karxi
boldi; 14 xundak kilip Əkrondin tartip Gatkiqə Filistiylər Israildin eliwaloqan
xəhərlərning həmmisi Israilola yanduruldi; xəhərlərgə təwə zeminlarnimu Israil
Filistiylərning kolidin yandurup aldi. Buningdin baxka Israil bilən Amoriylar
otturisida tinqlik boldi.
15 Samuil bolsa pütün əmridə Israilni soridi. 16 Hər yili u Bəyt-Əl, Gilgal wə
Mizpahlarni aylinip, muxu yərlərdə Israil üstidin həküm yürgüzətti. 17 Andin u
Ramahka yenip baratti; qünki uning əyi xu yərdə idi həm u u yərdimu Israil üstidin
həküm yürgüzətti. U u yərdimu Pərwərdigaroła bir kurbangah yasioanidi.■

■ **7:1** 2Sam. 6:4. □ **7:3 «Axtarotlar»** — yaki «Axəraklar» — alahidə dərəhlər bilən munasiwətlik ayal butlarni kərsitidu; dərəhlər bəlkim ayal but xəklidə oyuloqan yaki nəkixləngən boluxi mumkin idi. ■ **7:3** Kan. 6:13; 10:20; Mat. 4:10; Luka 4:8 □ **7:6 «...Samuil ... Israil həlkining ərz-dəwalirining üstidin həküm qikardi»** — Samuil pəyoəmbər Israil üstigə həküm sürgən «batur hakimlar» yaki «kutkuzoquqi baturlar»ning əng ahirkisi idi. ■ **7:10** Yə. 10:10. □ **7:12 «Samuil bir taxni elip... Pərwərdigar bizgə hazirqiqə yardəm beriwatidu» — dəp uni Əbən-Əzər dəp atidi»** — «Əbən-Əzər» degənning mənisi: «yardəm texi». ■ **7:12** 1Sam. 4:1. ■ **7:17** 1Sam. 8:4.

8

1 Xundaq boldiki, Samuil qerioqanda ooqullirini Israiloqa haqim qilip qoydi. 2 Uning
tunjisining ismi Yoel bolup, ikkinqisining ismi Abiyah idi. Bular Bəər-Xebada
haqimlik qildi. 3 Lekin ooqulliri uning yollirida yürməytti, bəlki mənpəətni kəzləp
ezip, parilarni yəp, həq-nahəqni astin-üstün qildi.■
4 U waqitta Israilning həmmə aqsaqalliri Ramahda jəm bolup Samuilning qexioqa
kelip 5 uningoqa: — Mana sən qeriding, ooqulliring bolsa sening yolliringda
yürməydu. Barliq əllərdə boloqandək üstimizgə həküm süridioqan bir padixah
bekitkin, dedi.■
6 Ularning «Üstimizgə həküm süridioqan bir padixah bekitkin» degini Samuilning
kəngligə eoqir kəldi. Samuil Pərwərdigaroqa dua qiliwidi, ■ 7 Pərwərdigar Samuiloqa
jawabən: — Həlq sanga hərnemə eytsa ularoqa qulaq saloqin; qünki ular seni
əməs, bəlki «Üstimizgə padixah bolmisun» dəp Meni taxlidi. 8 Mən ularni Misirdin
qiqaroqan kündin tartip bügünki küngiqə ular xundaq ixlarni qilip, Meni taxlap
baxqa ilahlaroqa ibadət qilip kəlgən. Əmdi ular sanga həm xundaq qilidu. 9 Xuning
üqün ularning səzigə unioqin. Lekin ularni qattiq agahlandurup kəlgüsidə ularning
üstidə səltənət qilidioqan padixahning ularni qandaq baxquridioqanliqini bildürgin,
dedi.
10 Samuil əzidin bir padixah sorioqan həlqqə, Pərwərdigarning eytqinining
həmmisini dəp bərdi.
11 U: — Üstünglarda səltənət qilidioqan padixahning tutidioqan yoli mundaq
bolidu: — U ooqulliringlarni əz ixioqa qoyup, jəng qarwilirini həydəxkə, atliq
əskərliri boluxqa salidu; ular uning qarwilirining aldida yügüridu; 12 ularni
əzi üqün ming bexi wə əllik bexi boluxqa, yerini həydəxkə, qosulini oruxqa,
jəng qoralliri bilən qarwa əswablirini yasaxqa salidu. 13 Qizliringlarni ətir
yasaxqa, tamaq etixkə wə nan yeqixqa salidu. 14 Əng esil zeminliringlar,
üzümzarliringlar bilən zəytunluqliringlarni tartiwelip əz hizmətkarlirioqa beridu.
15 U uruqunglardin, üzümzarliringlarning qosulidin ondin bir ülüxini əzining
oqojidarliri wə hizmətkarlirioqa bəlüp beridu. □ 16 U qulliringlar, dedəkliringlar,
əng kelixkən yigitliringlarni wə exəkliringlarni əz ixioqa salidu. 17 U qoyliringlardin
ondin bir ülüxini alidu; silər uning qul-hizmətkarliri bolisilər. 18 Silər u kündə
əzünglaroqa tallioqan padixah tüpəylidin pəryad kətürisilər; lekin Pərwərdigar u
künidə silərgə qulaq salmaydu, dedi.
19 Həlq bolsa Samuilning səzigə qulaq salmay: — Yaq, bəlki üstimizgə səltənət
qilidioqan bir padixah bolsun, dedi. 20 —Xundaq qilip biz baxqa hərbir əllərgə ohxax
bolimiz; bizning padixahimiz üstimizdin həküm qiqirip, bizni baxlaydu wə biz üqün
jəng qilidu, dedi.
21 Samuil həlqning həmmə səzlirini anglap, ularni Pərwərdigaroqa yətküzdi. □
22 Pərwərdigar əmdi Samuiloqa: — Sən ularning səzigə qulaq selip, ularoqa bir
padixah bekitkin, dedi. Samuil Israillaroqa: — Qərbiringlar əz xəqiringlaroqa
qaytinglar, dedi.

9

Saul Samuilning qexioqa kelidu

■ **8:3** Mis. 18:21; Qan. 16:19. ■ **8:5** Qox. 13:10; Ros. 13:21. ■ **8:6** 1Sam. 12:17. □ **8:15 «uruqunglar»** — bəlkim axliqning əzini kərsitixi mumkin. **«əzining oqojidarliri wə hizmətkarlirioqa ...»** — yaki «əzining aoqwatliri wə hizmətkarlirioqa ...». □ **8:21 «Samuil ... səzlirini anglap, ularni Pərwərdigaroqa yətküzdi»** — ibraniy tilida «Samuil ... səzlirini anglap, ularni Pərwərdigarning quliqioqa qaytilap bərdi».

1 Binyamin ƙəbilisidin Kix atliƙ bir kixi bar idi. U Abiəlning ooɳli, Abiəl Zerorning ooɳli, Zeror Bikoratning ooɳli, Bikorat Afiyaning ooɳli idi; Afiya bolsa Binyaminliƙ idi.
U əzi batur wə dələtmən kixi idi. ■ 2 Kixning Saul isimlik, esil wə huxhuy bir ooɳli
bar idi. Israillar arisida uningdin qiraylik adəm yoƙ idi; u xundaƙ egiz boyluƙ ər
idiki, həlƙning ƫərƙandiƙi uning mürisigimu kəlməytti.
3 Saulning atisi kixning exəkliri yitip kətkənidi. Buning bilən Kix ooɳli Sauloɳa: —
Sən hizmətkarlardin birini əzüng bilən billə elip, exəklərni tepip kəlgin, dedi. 4 Ular
berip Əfraim edirliƙidin ətüp, Xalixaƫ zeminini kezip, ularni izdəp tapalmidi; ular
Xaalim zeminidinmu ətti, exəklər u yərdimu yoƙ idi. Andin Binyamin zeminini kezip
ətti, ularni yənə tapalmidi. 5 Ular Zuf zemininɳa yətkəndə Saul əzi bilən kəlgən
hizmətkariɳa: — Bolə, əygə yanayli; bolmisa atam exəklərdin ənsirməy, əksiqə
bizning ɳemimizni yəp ketərmiki, dedi.
6 Lekin u uningɳa: — Mana, bu xəƫərdə Hudaning bir adimi bar. U məƫtərəm
bir adəm, ƫər nemə desə əməlgə axmay ƙalmaydu. Əmdi u yərgə barayli; u bizgə
baridiɳan yolimizni kərsitip ƙoyarmikin, dedi.
7 Xunga Saul hizmətkariɳa: — Lekin uning yeniɳa barsaƙ u kixigə nemə berimiz?
Qünki hurjunlirimizda nan tügəp ƙaldi, ƙolimizda Hudaning adimigə bərgüdək
sowɳitimiz yoƙ. Yenimizda yənə nemə bar? — dedi.
8 Hizmətkar Sauloɳa jawab berip: — Mana ƙolumda qarək xəkəl kümüx bar.
Mangidiɳan yolimizni dəp bərsun, Hudaning adimigə xuni berəy, dedi □ 9 (burun
Israilda bir adəm Hudadin yol sorimaƙqi bolsa: — Kelinglar, aldin kərgüqining
ƙexiɳa barayli, dəytti. Ƕazir «pəyɳəmbər» degənni ətkən zamanda «aldin kərgüqi»
dəytti).■
10 Saul hizmətkariɳa: — Məsliƫəting yahxi boldi. Biz mangayli, dedi. Xuning
bilən ular Hudaning adimi turɳan xəƫərgə bardi. 11 Ular xəƫərgə qiƙidiɳan yolda
ketiwatƙanda, su tartƙili qiƙƙan birnəqqə ƙizɳa uqridi wə ulardin: — Aldin kərgüqi
muxu yərdimu? — dəp soridi.
12 Ular jawab berip: — Xundaƙ. Mana u aldinglarda turidu; tez beringlar, qünki
halayiƙ bügün *xəƫərning* yuƙiri jayida ƙurbanliƙ ƙilmaƙqi, xunga u bügün xəƫərgə
kirdi. 13 U *ƙurbanliƙtin* yeyixkə tehi yuƙiri jayɳa qiƙmay turupla, silər uning bilən
xəƫərdə uqrixisilər. Həlƙ u kəlmigüqə taam yeməydu, qünki u awwal ƙurbanliƙni
bərikətləydu; andin qaƙiriloɳan meƫmanlar taamɳa eoɳiz tegidu. Ƕazir qiƙinglar,
qünki bu dəl uni tapƙili bolidiɳan waƙit, dedi.□
14 Ular xəƫərgə qiƙip xəƫər mərkizigə kəlgəndə, mana Samuil yuƙiri jayɳa qiƙixƙa
ularɳa ƙarap keliwatatti.
15 Pərwərdigar Saul kelixtin bir kün ilgiri Samuiloɳa:■
16 — Ətə muxu waƙitlarda Mən yeningɳa Binyamin zeminidin bir adəmni əwətimən.
Sən uni Mening həlƙim Israilning üstigə əmir boluxƙa məsiƫ ƙiloɳin. U Mening
həlƙimni Filistiylərning ƙolidin ƙutƙuzidu. Qünki Mening həlƙimning pəryadi
Manga yətkini üqün ularɳa iltipat bilən ƙaridim, — dedi.
17 Samuil Saulni kərgəndə Pərwərdigar uningɳa: — Mana, Mən sanga səz ƙiloɳan
adəm muxudur. Bu adəm Mening həlƙimning üstidə səltənət ƙilidu, dəp izƫar ƙildi.
18 Saul dərwazida turɳan Samuilning ƙexiɳa berip: Silidin soray, aldin kərgüqining
əyi nədə, dəp soridi.
19 Samuil Sauloɳa: — Aldin kərgüqi mən əzüm xu. Məndin awwal yuƙiri jayɳa
qiƙƙin. Bügün silər mən bilən taam yəysilər; ətə seni uzutup qiƙƙanda, kənglüngdiki

---

■ **9:1** 1Sam. 14:51. □ **9:8** **«Mana ƙolumda qarək xəkəl kümüx bar»** — «xəkəl» eoɳirliƙ miƙdari, kümüx bəlkim 11.4 gram idi. ■ **9:9** Yar. 25:22. □ **9:13** **«...u awwal ƙurbanliƙni bərikətləydu»** — «ƙurbanliƙni bərikətləx» muxu yərdə (1) təxəkkür eytix; (2) ƙurbanliƙ ƙobul ƙilinɳay dəp tiləxni bildüridu. ■ **9:15** 1Sam. 15:1.

ḫərbir ixlarni sanga dəp berəy, — dəp jawab bərdi. 20 Əmma üq kün burun yitip kətkən exəklərdin bolsa, əndixə ḳilmioɣin; ular tepildi. Əmdi Israilning ḫəmmə arzusi kimgə mayil? Sanga wə atangning pütkül jəmətigə əməsmu? — dedi.
21 Saul jawab berip: — Mən Israil ḳəbililiri iqidiki əng kiqik ḳəbilə boloɣan Binyamindin, jəmətimmu Binyamin ḳəbilisi iqidiki əng kiqiki tursa? Nemə üqün bu səzlərni manga dəyla? — dedi.
22 Samuil bolsa Saulni wə hizmətkarini baxlap, meḫmanhana əyigə kirdi wə ularni qaḳiriloɣanlarning arisida tərdə olturoɣuzdi. Ular ottuzqə adəm idi. 23 Samuil axpəzgə: — Mən saḳlap ḳoyoɣin dəp, sanga tapxuroɣan ḫeliḳi taamni elip kəlgin, dedi.
24 Xuning bilən axpəz saḳlap ḳoyoɣan qong ajritiloɣan ḳolni elip Saulning aldioɣa ḳoydi. Samuil: — Mana, *sanga* saḳlap ḳoyuloɣini xudur! Uni aldingoɣa elip yegin; qünki u mən həlḳni qaḳiroɣan qeoɣimda atayin sanga atap elip ḳoyoɣandin tartip bu bekitilgən waḳitḳiqə saḳlandi, dedi. Xuning bilən u küni Saul bilən Samuil tamaḳta billə boldi. 25 Ular yuḳiri jaydin qüxüp xəḫərgə kirdi, *Samuil* əgzidə Saul bilən səzləxti. 26 Ətisi tang xəḫərdə orundin turoɣanda Samuil Saulni əgzidin qaḳirip: — Ornungdin tur, mən seni uzutup ḳoyay, dedi. Saul orundin turdi wə ikkisi billə qiḳti, — ḫəm u Samuil bilən billə koqioɣa qiḳti. 27 Ular xəḫərning ayioɣioɣa ketiwatḳanda, Samuil Sauloɣa: Hizmətkaroɣa aldimizda mangoɣaq turoɣin, dəp buyruoɣin, dedi. U xundaḳ ḳildi. Andin Samuil: — Sən turup tur, Pərwərdigarning səz-kalamini sanga yətküzəy, dedi.

10

Samuil Saulni məsiḫ ḳilidu

1 Samuil bir may komzikini elip uning bexioɣa təküp uni səyüp mundaḳ dedi: — «Mana bu, Pərwərdigarning seni Əz mirasioɣa əmir boluxḳa məsiḫ ḳiloɣini əməsmu?□ ■
2 Sən bügün məndin ayriloɣandin keyin Binyamin zeminining qegrisidiki Zəlzaḫoɣa yetip baroɣiningda Raḫiləning ḳəbrisining yenida sanga ikki kixi uqraydu; ular sanga: «Sən izdəp baroɣan exəklər tepildi, wə mana, atang exəklərdin oɣəm ḳilmay, bəlki silər üqün: Ooɣlumni ḳandaḳ ḳilip taparmən, dəp ənsiriməktə» dəp eytidu.
3 Sən u yərdin mengip, Tabordiki dub dərihigə yətkəndə Pərwərdigarning aldioɣa berix üqün Bəyt-Əlgə qiḳip ketiwatḳan üq kixigə uqraysən. Ulardin biri üq ooɣlaḳ, biri üq nan wə yənə biri bir tulum xarabni kətürüp kelidu.
4 — Ular sanga salam ḳilip ikki nanni sunidu; sən bərginini ḳolliridin aloɣin. ■
5 Andin sən «Hudaoɣa *ataloɣan* Gibeaḫ xəḫərigə barisən (u yərdə Filistiylərning bir ləxkərgaḫi bar); sən xu xəḫərgə kəlsəng qiltar, təmbur, nəy wə lirilarni kətürüp yuḳiri jayidin qüxkən bir bələk pəyoɣəmbərlər sanga uqraydu. Ular bexarətlik səzlərni ḳilidu. □ ■ 6 Xuning bilən Pərwərdigarning Roḫi sening wujudungoɣa qüxidu, sən ular bilən birliktə bexarətlik səzlərni ḳilisən wə yengi bir adəm bolisən.

□ **10:1 «mana bu, Pərwərdigarning seni əz mirasioɣa əmir boluxḳa məsiḫ ḳiloɣini əməsmu?»** — bəzi kona kəqürmilərdə Samuilning səzliri: «Pərwərdigar seni Əz həlḳi Israil üstigə ḫəkümran ḳildi. Sən Pərwərdigarning həlḳi üstigə səltənət ḳilisən wə ularni ətrapidiki düxmənlərning ḳolidin ḳutḳuzisən. Mana, xu ix Pərwərdigar seni Əz mirasioɣa bax boloɣili məsiḫ ḳiloɣan əməsmu?» buningoɣa ḳoxup deyilidu. ■ **10:1** Ros. 13:21. ■ **10:4** Ḫak. 18:15. □ **10:5 «Hudaoɣa ataloɣan Gibeaḫ xəḫərigə barisən»** — baxḳa bir hil tərjimisi: «Hudaning dəngigə barisən». Ibraniy tilida: «Hudaning Gibeaḫi» (Gibeaḫ bir xəḫər, mənisi «dəng», «edir»). **«lirilarni kətürüp yuḳiri jayidin qüxkən bir bələk pəyoɣəmbərlər»** — yaki «lirilarni kətürüp yuḳiri jayidin qüxidioɣan bir bələk pəyoɣəmbərlər». ■ **10:5** 1Tar. 16:39; Qəl. 11:25

7 Muxu alamətlər sanga kəlgəndə, qolungdin nemə kəlsə xuni qiloqin. Qünki Huda sən bilən billidur. 8 Andin məndin ilgiri Gilgaloqa qüxüp barisən. Mana, mən həm yeningoqa qüxüp kəydürmə qurbanliqlar sunux wə inaq qurbanliqlar qilix üqün kelimən. Mən yeningoqa berip, nemə qilixing kerəklikini uqturmioquqə, meni yəttə kün saqlap turoqin».■
9 Wə xundaq boldiki, u burulup Samuildin ayriloqanda Huda uningoqa yengi bir qəlb ata qildi; wə bu alamətlərning həmmisi axu küni əməldə kərsitildi.
10 Ular Gibeahoqa yetip kəlgəndə mana, bir bələk pəyoqəmbərlər uningoqa uqridi; Hudaning Roḥi uning wujudioqa qüxti, buning bilən u ularning arisida bexarət qilixqa baxlidi. ■ 11 Uni ilgiri tonuydioqanlarning həmmisi uning pəyoqəmbərlərning arisida bexarət qiloqinini kərgəndə ular bir-birigə: — Kixning ooqlioqa nemə boptu? Saulmu pəyoqəmbərlərdin biri boldimu nemə? — deyixti. 12 Əmma yərlik bir adəm: — Bularning atiliri kimlər? — dedi. Xuning bilən: «Saulmu pəyoqəmbərlərning birimidu?» dəydioqan gəp pəyda boldi.□ ■
13 Əmdi Saul bexarətlik səzlərni qilip bolup, yuqiri jayoqa qiqip kətti. 14 Saulning taoqisi uningdin wə uning hizmətkaridin: — Nəgə berip kəldinglar? dəp soridi. U: — Exəklərni izdigili qiqtuq; lekin ularni tapalmay Samuilning qexioqa barduq, dedi.
15 Saulning taoqisi: — Samuilning silərgə nemə deginini manga eytip bərginə, dedi.
16 Saul taoqisioqa: — U jəzm bilən bizgə exəklər tepildi, dəp həwər bərdi, dedi. Lekin Samuilning padixaḥliq ixi tooqruluq eytqan səzini uningoqa dəp bərmidi.

Samuil həlqni agaḥlanduridu

17 Samuil əmdi həlqni Pərwərdigarning aldioqa jəm bolunglar dəp, Mizpaḥqa qaqirdi. 18 U Israiloqa: — Israilning Hudasi Pərwərdigar mundaq dəydu: — «Mən silər Israilni Misirdin qiqirip misirliqlarning qolidin azad qilip, silərgə zulum qiloqan həmmə padixaḥliqlarning qolidin qutquzdum. 19 Lekin bügünki kündə silərni bexinglaroqa qüxkən barliq balayi'apətlərdin wə barliq muxəqqətlərdin qutquzoquqi Hudayinglardin waz keqip uningoqa: «Yaq. Üstimizgə bir padixaḥ bekitip bərgəysən» — dedinglar. Əmdi əzünglarni qəbilələnglar boyiqə, jəmətinglar boyiqə Pərwərdigarning aldioqa ḥazir qilinglar» — dedi.■
20 Xuning bilən Samuil Israilning ḥəmmə qəbililirini aldioqa jəm qilip, qək taxliwidi, qək Binyamin qəbilisigə qiqti. ■ 21 U Binyamin qəbilisini jəmət-jəmətliri boyiqə əz aldioqa kəltürüp qək taxliwidi, qək Matrining jəmətigə qiqti. Andin keyin yənə qək taxliwidi, Kixning ooqli Sauloqa qiqti. Ular uni izdiwidi, əmma uni tapalmidi.
22 Xunga ular Pərwərdigardin yənə: — U kixi bu yərgə keləmdu? — dəp soridi. Pərwərdigar jawabən: — Mana, u yük-taqlarning arisioqa yoxuruniwaldi, dedi.
23 Xunga ular yügürüp berip uni xu yərdin elip kəldi. U həlqning otturisida turoqanda halayiqning boyi uning mürisigimu kəlmidi.■
24 Samuil barliq həlqqə: — Əmdi Pərwərdigar tallioqan kixigə qaranglar! Dərwəqə barliq həlqning iqidə uningoqa yetidioqan birsi yoqtur, dedi. Wə həlqning ḥəmmisi: — Padixaḥ yaxisun! — dəp towlaxti.
25 Samuil həlqqə padixaḥliq ḥoquq-qanunlirini uqturdi wə uni oram yazma qilip yezip qiqip, Pərwərdigarning aldioqa qoydi. Andin Samuil ḥəmmə həlqni,

■ **10:8** 1Sam. 13:8. ■ **10:10** 1Sam. 19:19. □ **10:12** **«Bularning , *yəni pəyoqəmbərlərning* atiliri kimlər?»** — muxu soal bəlkim pəyoqəmbər bolux üqün aliyjanab yaki esilzadə ailisidə tuoqulux xərt əməs, degənni kərsitidu. **«Saulmu pəyoqəmbərlərning birimidu?»** — muxu gəp bəlkim (1) məlum birsining uluoq bir ix qilalaydioqanliqioqa boloqan gumanni bildüridu; (2) uning əksiqə, Saul əsli «uluoq ərbab» bolmisimu, addiy adəm nemixqa uluoq ixni qilalmaydikən, degən pikirni bildüridu. 12-ayəttiki «yərlik adəm»ning soalioqa qarioqanda, biz ikkinqi pikirgə mayilmiz. ■ **10:12** Gal. 1:24; 1Sam. 19:25 ■ **10:19** 1Sam. 8:7; 1Sam. 8:19; 12:12. ■ **10:20** Yə. 7:14 ■ **10:23** 1Sam. 9:2

ҳərқaysisini өz өylirigə қayturdi. 26 Saulmu ҳəm Gibeaҳdiki өyigə қaytti; kөngülliri Huda təripidin təsirləndürülgən bir türküm batur kixi uning bilən billə bardi. ■
27 Lekin birnəqqə rəzil kixi: — Bu kixi қandaқmu bizni қutқuzalisun? — dəp uni kəmsitip uningoɣa ҳeq sowoɣat bərmidi; əmma u anglimasliққa saldi.□ ■

11

Saul Yabəxtikilərgə yardəmgə baridu

1 Xu waқitta Ammoniy Naҳax qiқip Yabəx-Gileadni muҳasirigə aldi. Yabəxning ҳəmmə adəmliri Naҳaxқa: — Əgər biz bilən əҳdə tüzsəng, sanga boysunimiz, dedi.□
2 Lekin Ammoniy Naҳax ularoɣa: — Pütkül Israiloɣa dəxnəm қilix üqün ҳər biringlarning ong kөzini oyup andin silər bilən əҳdə қilay, dedi.
3 Yabəxning aқsaқalliri uningoɣa: — Bizgə yəttə kün məҳlət bərgin; biz Israilning pütkül yurtioɣa əlqilərni mangdurup andin keyin bizni қutқuzidioɣan adəm qiқmisa, өzimiz qiқip sanga təslim bolimiz, dedi.
4 Əmdi əlqilər Saulning xəҳiri Gibeaҳoɣa kelip muxu sөzlərni ҳəlқning қuliқioɣa yətküzdi; ҳəmmə ҳəlқ pəryad kөtürüp yioɣildi. 5 Wə mana, Saul etizliқidin qiқip kalilarni ҳəydəp keliwatatti, u: — Ҳəlқ nemə dəp yioɣlaydu, dəp soridi. Ular Yabəxtin kəlgən kixilərning sөzlirini uningoɣa dəp bərdi. 6 Saul bu sөzlərni angliоɣanda Hudaning Roҳi uning üstigə kelip, uning oɣəzipi қattiқ қozoɣaldi. 7 U bir jüp uyni qepip parqilap, parqilirini əlqilərning қoli arқiliқ pütkül Israil zemininoɣa tarқitip: — Ҳər kim kelip Saul bilən Samuiloɣa əgəxmisə, ularning uylirimu muxuningoɣa ohxax қilinidu, dedi.
Xuning bilən Pərwərdigarning қorқunqi ҳəlқning üstigə qüxti; xundaқ boldiki, ular ittipaқlixip bir adəmdək jənggə qiқti. ■ 8 Saul ularni Bezək *degən jayda* sanioɣanda Israillar üq yüz ming, Yəҳudaning adəmliri bolsa ottuz ming qiқti. 9 Ular kəlgən əlqilərgə: — Gileadtiki Yabəxning adəmlirigə xundaқ eytinglarki, ətə kün qüx boloɣanda nijat silərgə kelidu, dedi.
Əlqilər berip xuni Gileadtiki Yabəxliқlaroɣa yətküzdi; ular intayin huxal boluxti.
10 Xuning bilən Yabəxtikilər: — Ətə biz қexinglaroɣa qiқip *təslim bolimiz*, silər bizni қandaқ қilixқa layiқ kөrsənglar, xundaқ қilinglar, dedi.
11 Ətisi xundaқ boldiki, Saul ҳəlқni üq bələk қildi; ular keqə tətinqi jesəktə ləxkərgaҳoɣa kirip Ammoniylarni kün qüx boloɣuqə urup қirdi. Tirik қaloɣanlar bolsa xundaқ parakəndə boldiki, ulardin ikki adəmmu bir yərgə kelәlmidi.

Saul padixaҳ қilinidu

12 Ҳəlқ əmdi Samuiloɣa: — Bizning üstimizgə Saul padixaҳ bolmisun dəp eytқanlar kimlər? Bu kixilərni kəltürüp, ularni өltürəyli, dedi. ■
13 Lekin Saul: — Bügün ҳeqkim өltürülmisun. Qünki bügün Pərwərdigar Israiloɣa nusrət bərdi, dedi.
14 Samuil ҳəlққə: — Қeni, Gileadқa berip u yərdə padixaҳliқni yengibaxtin tikləyli, dəp eytti.
15 Xuni dewidi, ҳəmmə ҳəlқ Gileadқa berip Gileadta Pərwərdigarning aldida Saulni padixaҳ қildi; ular u yərdə Pərwərdigarning aldida inaқliқ қurbanliқlirini kəltürdi. Saul ҳəm xuningdək barliқ Israil xu yərdə zor huxalliққa qөmdi.

■ **10:26** 1Sam. 13:2. □ **10:27** **«birnəqqə rəzil kixi»** — ibraniy tilida: «Belialning (Xəytanning) birnəqqə baliliri». ■ **10:27** 1Sam. 11:12; 2Tar. 17:5. □ **11:1** **«Yabəx-Gilead»** — demək, Gilead (rayoni)diki Yabəx. ■ **11:7** Ҳak. 20:1. ■ **11:12** 1Sam. 10:27.

12

1 Samuil pütkül Israilƣa: — Mana, mən silərning barlik eytkan sözliringlarni anglap üstünglarƣa bir padixah koydum; □ 2 Mana əmdi padixah silərning aldinglarda yürməktə, mən bolsam kerip bexim akardi; mana, mening ooƣullirimmu aranglarda turidu. Yaxlikimdin tartip bu küngiqə silərning aldinglarda mengip kəldim.□
3 Mana bu yərdə turuptimən. Pərwərdigarning aldida wə uning məsih kilinƣinining aldida manga ərzinglar bolsa döweringlar; kimning uyini tartiwaldim? Kimning exikini tartiwaldim? Kimning həkkini yedim? Kimgə zulum kildim? Yaki mən közümni kor kilix üqün kimdin para aldim? Xundak bolsa dənglar, wə mən uni silərgə töləp berimən, dedi.
4 Ular jawab berip: — Sən bizning həkkimizni yemiding, heqkimgə zulum kilmiding wə heq kixining kolidin birər nərsinimu eliwalmiding, dedi.
5 U ularƣa: — Məndə heq həkkinglar kalmiƣanlikiƣa Pərwərdigar silərgə guwah bolup wə uning məsih kiliƣini həm bügün guwahqi bolsun, dewidi, ular: — U guwahtur, dedi.
6 Samuil həlkkə mundak dedi: «Musa bilən Harunni tikləp ata-bowiliringlarni Misir zeminidin qikarƣuqi bolsa Pərwərdigardur. 7 Əmdi ornunglardin turunglar, mən Pərwərdigarning aldida Pərwərdigarning silərgə wə ata-bowiliringlarƣa yürgüzgən həkkaniy əməllirini silərning aldinglarƣa koyuxka söz kilay.
8 Yakup Misirƣa kirgəndin keyin ata-bowiliringlar Pərwərdigarƣa pəryad kiliƣanda, Pərwərdigar Musa bilən Harunni əwətti. Ular ata-bowiliringlarni Misirdin qikirip bu yərdə olturaklaxturdi. □ ■ 9 Əmma ular öz Hudasi Pərwərdigarni untudi; xunga u ularni Hazorning koxunidiki sərdar Siseraning koliƣa, Filistiylərning koliƣa həm Moabning padixahining koliƣa tapxurup bərdi; bular ular bilən jəng kilixti. ■ 10 Xuning bilən ular Pərwərdigarƣa pəryad kilip: «Biz gunah kilip Pərwərdigarni taxlap Baallar wə Axtarotlarning ibaditidə bolduk; əmma əmdi bizni düxmənlirimizning kolidin kutkuzƣin, biz sanga ibadət kilimiz» dedi. □ 11 Wə Pərwərdigar Yərubbaal, Bedan, Yəftah wə Samuilni əwətip, ətrapinglardiki düxmənliringlarning kolidin silərni kutkuzdi, xuning bilən tinq-aman turuwatkanidinglar.□ ■
12 Lekin Hudayinglar Pərwərdigar Özi padixahinglar bolsimu, Ammonning padixahi Nahaxning silərgə karxi kopkinini körgininglarda silər: Yak! Bir padixah üstimizgə səltənət kilsun dəp manga eyttinglar. ■ 13 Əmdi silər halap tallioƣan, silər tiligən padixahka karanglar; mana, Pərwərdigar silərning üstünglarƣa bir padixah koydi.■
14 Əgər silər Pərwərdigardin korkup, uning kullukida bolup, Uning awaziƣa kulakliringlarni selip, Uning əmrigə asiylik kilmisanglar, silər həm üstünglarda səltənət kiliƣan padixah Hudayinglar Pərwərdigarƣa əgəxsənglar, əmdi silərgə yahxi bolidu. ■ 15 Lekin Pərwərdigarning səzigə kulak salmay, bəlki Pərwərdigarning əmrigə asiylik kilsanglar, Pərwərdigarning koli ata-

□ **12:1 «mən silərning barlik eytkan sözliringlarni anglap üstünglarƣa bir padixah koydum» —** ibraniy tilida: «mən silərning eytkan sözliringlarning həmmisidə awazinglarƣa kulak selip bir padixah koydum» deyilidu. □ **12:2 «mana, mening ooƣullirimmu aranglarda turidu» —** Samuilning deginining mənisi, xübhisizki: «Özüm keri; mening ooƣullirim öz gunahlirioƣa özliri məs'ul — silər ularni kandak bir tərəp kilsanglar öz ihtiyaringlar. Mən özüm silərning aldinglarda gunahkar əməsmən» degəndək. □ **12:8 «Yakup Misirƣa kirgəndin keyin...» —** «Yakup» muxu yərdə Yakupning əwladliri, yəni Israilni kərsitidu. ■ **12:8** Yar. 46:5; Mis. 2:23; Mis. 3:10. ■ **12:9** Hak. 4:2; Hak. 10:7; Hak. 3:12. □ **12:10 «Pərwərdigarni taxlap Baallar wə Axtarotlarning ibaditidə bolduk» —** «Baallar» wə «Axtarotlar» ikki hil butlarni kərsitidu. □ **12:11 «Pərwərdigar Yərubbaal, Bedan, Yəftah wə Samuilni əwətip...» —** «Bedan» bəlkim Barakni kərsitidu («Hak.» 4-babni kərüng). ■ **12:11** Hak. 6:14; 10:3; 11:15. ■ **12:12** 1Sam. 8:5, 19. ■ **12:13** 1Sam. 10:19 ■ **12:14** Kan. 1:26.

bowiliringlarƣa ƙarxi bolƣandək silərgimu ƙarxi bolidu.
16 Əmdi turunglar, Pərwərdigar kəzliringlarning aldida ƙilidiƣan uluƣ karamətni
kərünglar! 17 Bügün buƣday oridiƣan waƙit əməsmu? Mən Pərwərdigarƣa nida
ƙilay, U güldürmama bilən yamƣur yaƣduridu. Xuning bilən silərning bir padixaƕ
tiligininglarning Pərwərdigarning nəzиridə zor rəzillik ikənlikini kərüp yetisilər».
18 Andin Samuil Pərwərdigarƣa nida ƙildi; xuning bilən Pərwərdigar xu küni
güldürmama bilən yamƣur yaƣdurdi. Həlƙ Pərwərdigardin wə Samuildin bək
ƙorƙti. 19 Həlƙning ƕəmmisi Samuilƣa: — Hudaying Pərwərdigarƣa bizni ƣlmisun
dəp kəminiliring üqün dua ƙiliƣin; qünki ƕəmmə gunaƕlirimizning üstigə yənə
yamanliƙ axurup ƣzimizgə bir padixaƕ tiliduƙ, dedi.
20 Samuil həlƙƙə mundaƙ dedi: — Ƙorƙmanglar; silər dərwəƙə bu ƕəmmə rəzillikni
ƙiliƣansilər, lekin əmdi Pərwərdigarƣa əgixixtin qətnimәy, pütkül kəngülliringlar
bilən Pərwərdigarning ibaditidə bolunglar; 21 adəmgə payda yətküzməydiƣan yaki
adəmni ƙutƙuzalmaydiƣan biƕudə ixlarni izdəp, yoldin ezip kətmənglar; qünki
ularning tayini yoƙtur. 22 Qünki Pərwərdigar Ɵz uluƣ nami üqün Ɵz həlƙini
taxlimaydu; qünki Pərwərdigar silərni Ɵz həlƙi ƙilixni layiƙ kərgəndur.
23 Manga nisbətən, silər üqün dua ƙilixtin tohtax bilən Pərwərdigarƣa gunaƕ ƙilix
məndin neri bolsun; bəlki mən silərgə yahxi wə durus yolni ƣgitimən. 24 Pəƙət
silər Pərwərdigardin ƙorƙup pütkül kəngülliringlar wə ƕəƙiƙət bilən uning ibaditidə
bolunglar; qünki silər üqün ƙiliƣan uluƣ karamətlərgə ƙaranglar!
25 Lekin yamanliƙ ƙilsanglar, ƕəm ƣzünglar ƕəm padixaƕinglar ƕalak ƙilinisilər».

13

Saul Pərwərdigarning sƣzliridin qiƙip ketidu

1 Saul *ottuz* yaxta padixaƕ bolup Israilning üstidə ikki yil səltənət ƙiliƣandin keyin
□ 2 Ɵzigə Israildin üq ming adəmni iliƣap aldi. Ikki mingi Mikmaxta wə Bəyt-Əl
taƣlirida Saulning ƙexida, bir mingi Binyamin zeminidiki Gibeaƕda Yonatanning
ƙexida idi. Əmma u ƙaliƣan həlƙning ƕərbirini ƣz ƣylirigə kətküziwətti.
3 Yonatan bolsa Filistiylərning Gebadiki ləxkərgaƕiƣa ƕujum ƙildi, Filistiylər
buningdin həwər tapti. Saul bolsa: — Pütkül zemindiki ibraniylar anglap oyƣansun
dəp, kanay qaldurdi. 4 Pütkül Israil Saulning Filistiylərning ləxkərgaƕiƣa ƕujum
ƙiliƣanliƙidin ƕəmdə Israilning Filistiylərgə nəprətlinidiƣanlikidin həwər tapti. Həlƙ
Saulning kəynidin Gilgaliƣa berip yiƣildi.
5 Filistiylərdin Israil bilən jəng ƙiliƣili üq ming jəng ƕarwisi, altə ming atliƙ ləxkər
wə dengiz saƕilidiki ƙumdək kəp piyadə ləxkər yiƣildi. Ular kelip Bəyt-Awənning
xərƙ təripidiki Mikmaxta bargaƕ tikti. □
6 Israilning adəmliri ƣzlirining ƙattiƙ hiyim-hətərdə ƙaliƣanliƙini kərüp ƣarlarƣa,
qatƙalliƙlarƣa, ƙiya taxliƙlarƣa, yuƙiri jaylarƣa wə azgallarƣa yoxuruniwelixti; □
7 *bəzi* Ibraniylar Iordan dəryasidin ətüp, Gad wə Gileadning zeminiƣa ƙeqip bardi.
Lekin Saul Gilgalda ƙaldi, adəmlirining ƕəmmisi uningƣa titrigən ƕalda əgəxti.

□ **13:1 «Saul ottuz yaxta padixaƕ bolup Israilning üstidə ikki yil səltənət ƙiliƣandin keyin...» —** ƙədimki kəqürmilərdə bu ayət baxƙa xəkillərdə kərülidu. «Saul **ottuz** yaxta...» degən sƣz Təwratning grekqə tərjimisi (LXX)də kərülidu. Saul jəmiy ƙiriƙ yil səltənət ƙildi («Ros.» 13:21). □ **13:5 «Filistiylərdin Israil bilən jəng ƙiliƣili üq ming jəng ƕarwisi, ...yiƣildi» —** kəp kona kəqürülmilərdə: «Filistiylərdin Israil bilən jəng ƙiliƣili ottuz ming jəng ƕarwisi... yiƣildi» deyilidu. Lekin bundaƙ kəp boluxi mumkin əməs. Ɦeq bolmiƣanda muxu «jəng ƕarwiliri» iqidə yük-taƙlarni elip mangƣan ƕarwilarmu bar idi. **«Bəyt-Awən»** — yəni «Bəyt-Əl». □ **13:6 «Israilning adəmliri ƣzlirining ƙattiƙ hiyim-hətərdə ƙaliƣanliƙi» —** «ƣzlirining ƙattiƙ hiyim-hətərdə ƙaliƣanliƙi» bəlkim ƙoxunining əhwalini kərsitixi mumkin.

8 Əmdi Saul Samuil uningoɣa bekitkən waḳitḳiqə yəttə kün kütüp turdi; lekin Samuil
Gilgaloɣa kəlmidi, həlḳ uningdin tarilip kətkili turdi. 9 Saul: — Kөydürmə ḳurbanliḳ
bilən inaḳliḳ ḳurbanliḳlirini bu yərgə — yenimoɣa elip kelinglar, dedi. Andin u
өzi kөydürmə ḳurbanliḳ өtküzdi. 10 Wə xundaḳ boldiki, u kөydürmə ḳurbanliḳni
tügitixi bilənla, mana Samuil kəldi. Saul uningoɣa salam ḳiloɣili aldioɣa qiḳti.
11 Lekin Samuil: — Nemə ixlarni ḳilding?! — dəp soridi. Saul: — Həlḳ məndin tarilip
kətkənlikini, silining bekitkən waḳitta kəlmigənliklirini, Filistiylərning Mikmaxta
yioɣiloɣinini kərdum, 12 mən iqimdə: Əmdi Filistiylər Gilgaloɣa qüxüp manga ḥujum
ḳilmaḳqi, mən bolsam tehi Pərwərdigaroɣa iltija ḳilmidim, dedim. Xunga kөydürmə
ḳurbanliḳ ḳilixḳa өzümni məjburlidim, dedi.
13 Samuil Sauloɣa: — Sən əhməḳliḳ ḳilding; sən Hudaying Pərwərdigar sanga
buyruoɣan əmrni tutmiding; xundaḳ ḳiloɣan bolsang Pərwərdigar Israilning üstidiki
səltənitingni mənggü mustəḥkəm ḳilatti, dedi. 14 Lekin əmdi səltəniting mustəḥkəm
turmaydu. Pərwərdigar Өz kөnglidikidək muwapiḳ bir adəmni izdəp tapti.
Pərwərdigar uni Өz həlḳining baxlamqisi ḳildi, qünki sən Pərwərdigar sanga
buyruoɣanni tutmiding, dedi.
15 Andin Samuil ornidin turup Gilgaldin ketip Binyamin zeminidiki Gibeaḥoɣa bardi.
Saul bolsa өz yenidiki adəmlərni sanidi; ular altə yüzqə qiḳti. 16 Saul bilən ooɣli
Yonatan wə ularning ḳexida ḳaloɣan həlḳ Binyamin zeminidiki Gebada ḳelip ḳaldi,
Filistiylər bolsa Mikmaxta bargaḥ tikkənidi.
17 Ḳaraḳqilar daim Filistiylərning bargaḥidin qiḳip üq bələkkə bəlünətti. Bir bələk
Xual zeminidiki Ofraḥoɣa baridioɣan yoloɣa atlinatti, 18 bir bələk Bəyt-Ḫoronoɣa
baridioɣan yol bilən mangatti, yənə bir bələk qəlning qetidiki Zəboim jiloɣisioɣa
ḳaraydioɣan zemindiki yoloɣa mangatti.
19 Əmma pütkül Israil zeminida ḥeqbir təmürqi tepilmaytti; qünki Filistiylər: —
Ibraniylar өzlirigə ḳiliq yaki nəyzə yasiyalmisun, dəp oylaytti. ■ 20 Bu səwəbtin
Israillar ḥəmmisi sapan qixliri, kətmənlirini, paltilirini wə oroɣaḳlirini bislax üqün
Filistiylərning ḳexioɣa baratti. 21 Ular sapan qixliri wə kətmənlər üqün üqtin ikki
xəkəl, jotu, palta wə zihlarni bislax üqün üqtin bir xəkəlni tөləytti. 22 Xunga urux
boloɣanda Saul wə Yonatanning ḳexidiki həlḳning ḥeqbiridə ḳiliq ya nəyzə yoḳ idi;
pəḳət Saul bilən ooɣli Yonatandila bar idi.

Yonatan yaloɣuz jənggə qiḳidu

23 U waḳitta Filistiylərning bir ḳarawullar ətriti Mikmaxtiki dawanoɣa qiḳḳanidi.

14

1 Bir küni Saulning ooɣli Yonatan yaraoɣ kətürgüqisigə: — Kəlgin, udulimizdiki
Filistiylərning ḳarawullar ətritining yenioɣa qiḳayli, dedi. Əmma u atisioɣa ḥeqnemə
demidi. □ 2 Saul bolsa Gibeaḥning qetidiki Migrondiki anar dərihining tegidə ḳaldi.
Uning ḳexidiki həlḳ altə yüzqə idi ■ 3 (u waḳitta əfodni Ahitubning ooɣli, Ihabodning
akisi Ahiyaḥ kiyətti; u Xiloḥda turuwatḳan, Pərwərdigarning kaḥini idi. Ahitub
Finiḥasning ooɣli, Finiḥas Əlining ooɣli idi). Həlḳ bolsa Yonatanning kətkinlikini
bilmigənidi. □

■ **13:19** Ḫak. 5:8. □ **14:1** **«yaraoɣ kətürgüqi»** — bu ibarining baxḳa birhil tərjimisi «sawut-ḳalḳan kətürgüqi». ■ **14:2** 1Sam. 13:15 □ **14:3** **«u waḳitta əfodni Ahitubning ooɣli, Ihabodning akisi Ahiyaḥ kiyətti»** — «əfod»ning nemə ikənlikini qüxinix üqün «Mis.» 28-babni wə izaḥatlirini kərüng. Bəzi waḳitlarda uning arḳiliḳ Pərwərdigarning iradisini yaki ḥөkümlirini pərḳ ətkili bolatti. Adəttə pəḳət «bax kaḥin» əfodni kiyətti.

4 Yonatan Filistiylərning qarawullar ətriti tərəpkə ətməkqi bolƣan dawanning ikki təripidə tüwrüktək tik qiya taxlar bar idi. Birining nami Bozəz, yənə birining nami Sənəḥ idi. 5 Bir qiya tax ximaliy təripidə bolup, Mihmax bilən qarixip turatti, yənə biri jəbub təripidə Gebaning udulida idi. 6 Yonatan yaraƣ kətürgüqisigə: — Kəl, bu hətnisizlərning qarawullar ətritigə qiqayli; Pərwərdigar biz üqün bir ix qilsa əjəb əməs, qünki Pərwərdigarning qutquzuxi üqün adəmlərning kəp yaki az boluxi ḥeq tosalƣu bolmaydu, dedi.
7 Uning yaraƣ kətürgüqisi uningƣa: — Kənglüngdə ḥər nemə bolsa xuni qilƣin; baroƣin, mana, kənglüng nemini halisa mən sən bilən billimən, dedi.
8 Yonatan: — Mana, biz u adəmlər tərəpkə qiqip əzimizni ularƣa kərsitəyli; 9 əgər ular bizgə: — Biz silərning qexinglaroƣa baroƣuqə turup turunglar, desə ularning qexiƣa qiqmay əz jayimizda turup turayli; 10 lekin ular: — Bizning qeximizƣa qiqinglar, desə, qiqayli. Qünki xundaq bolsa Pərwərdigar ularni qolimizƣa beriptu, dəp bilimiz; muxundaq ix bizgə bir bexarət bolidu, dedi.
11 Ikkiylən əzini Filistiylərning qarawullar ətritigə kərsətti. Filistiylər: — Mana, Ibraniylar əzini yoxuroƣan azgallardin qiqiwatidu, dedi. 12 Ətrəttikilər Yonatan bilən yaraƣ kətürgüqisigə: — Bizgə qiqinglar, biz silərgə bir nərsini kərsitip qoyimiz, dedi. Yonatan yaraƣ kətürgüqisigə: — Manga əgixip qiqqin; qünki Pərwərdigar ularni Israilning qoliƣa bərdi, dedi. 13 Yonatan qol-putliri bilən əmüləp qiqti, yaraƣ kətürgüqisi kəynidin uningƣa əgəxti. Filistiylər Yonatanning aldida yiqilixti; yaraƣ kətürgüqisi kəynidin kelip ularni qətl qildi.
14 Xu tunji ḥujumda Yonatan bilən yaraƣ kətürgüqisi təhminən yerim qoxluq yərdə əltürgənlər yigirmidək adəm idi. □ 15 Andin ləxkərgaḥdikikərni, dalada turuwatqanlarni, barliq ətrətlərdikilərni wə bulang-talang qiloƣuqilarni titrək basti. Ular ḥəm titrəp qorqti, yərmu təwrinip kətti; qünki bu qong qorqunq Huda təripidin kəlgənidi.
16 Əmdi Binyamin zeminidiki Gibeaḥda turuwatqan paylaqqilar kərdiki, mana, ləxkər topliri tarmar bolup uyan-buyan yügürüxüp kətti. 17 Saul qexidiki həlqqə: Adəmlirimizni sanap kimning bu yərdin kətkənlikini eniqlanglar, dedi. Ular saniwidi, mana, Yonatan bilən yaraƣ kətürgüqisi yoq qiqti. 18 Saul Ahiyaḥqa: — Hudaning əḥdə sanduqini elip kəlgin, dedi. Qünki u waqitta Hudaning əḥdə sanduqi Israilning arisida idi. □
19 Saul kaḥinƣa səz qiliwatqanda Filistiylərning ləxkərgaḥida bolƣan ƣəlwə baroƣanseri küqiyip kətti. Saul kaḥinƣa: — Qolungni yiƣqin, dedi. □ 20 Andin Saul wə uning bilən bolƣan ḥəmmə həlq yiƣilip jənggə qiqti; wə mana, Filistiylərning ḥərbiri əz səpdixiƣa qarxi qiliq kətürüp zor parakəndilik boldi.
21 U waqittin ilgiri Filistiylərning arisida bolƣan, ular bilən billə ləxkərgaḥning ətrapiƣa qiqqan Ibraniylar bar idi; ularmu Saul wə Yonatan bilən billə bolƣan Israillaroƣa qoxuldi. 22 Xuningdək Əfraim taƣlirida əzini yoxuroƣan Israillar Filistiylərning qaqqinini angliƣanda soquxqa qiqip ularni qooƣlidi. 23 Xuning bilən Pərwərdigar u küni Israiloƣa nusrət bərdi. Soqux Bəyt-Awənning u təripigə ətti.
24 Lekin Israilning adəmliri u küni zor besim astida qaldi. Qünki Saul ularƣa qəsəm iqküzüp: — Mən düxmənlirimdin intiqam almiƣuqə kəq boluxtin ilgiri taam yegən kixigə lənət bolsun, dəp eytqanidi. Xuning üqün həlqtin ḥeqkim taam yemidi. 25 Əmma barliq zemindiki qoxun bir ormanliqqa kirgəndə yər yüzidə ḥəsəl bar idi. 26 Həlq ormanliqqa kirgəndə, mana bu ḥəsəl eqip turatti; lekin ḥeqkim qolini aƣziƣa

□ **14:14 «yerim qoxluq yər» —** «bir qoxluq yər» kala bilən bir kün iqidə ḥəydəp boloƣili bolidiƣan yər. □ **14:18 «Hudaning əḥdə sanduqini elip kəlgin» —** bəzi kona kəqürmilərdə: «əfodni elip kəlgin» deyilidu. □ **14:19 «Saul kaḥinƣa: — Qolungni yiƣqin, dedi» —** xübḥisizki, Saul kaḥindin əfodtiki «urim wə tummim» («Mis.» 28:30, «Law.» 8:8, «Qəl.» 27:21) arqiliq Hudadin yolyoruq sorimaqqi idi.

kətürmidi, qünki həlk kəsəmdin korkatti.
27 Lekin Yonatan atisining həlkkə kəsəm iqküzgənlikini anglimioŋanidi. Xunga u kolidiki hasini sunup uqini həsəl kənikigə tikip koli bilən aoŋzioŋa saldi. Xundak kilip kəzliri nurlandi. 28 Əmma həlktin biri: Sening atang həlkkə qing kəsəm iqküzüp: — Bügün taam yegən kixigə lənət bolsun! dəp eytkanidi. Xuning üqün həlk halsizlinip kətti, dedi.
29 Yonatan: — Mening atam zeminoŋa azar bərdi; karanglar, bu həsəldin kiqikkinə tetixim bilənla kəzlirimning xunqə nurlanoŋinini kərmidinglarmu? 30 Həlk bügün düxmənlərdin tartiwaloŋan oljidin halioŋinini yegən bolsa Filistiylərning arisidiki kiroŋinqilik tehimu zor bolmasmidi? — dedi.
31 Axu küni ular Mikmaxtin tartip Filistiylərni kooŋlap Ayjalonoŋiqə urup kirixti; həlk tola herip kətkənidi. 32 Xuning bilən həlk olja üstigə etilip berip, koy, kala wə mozaylarni tutup xu yərdila soydi. Andin həlk gəxni kanni adaliwətməyla yedi.□
33 Sauloŋa həwər kelip: Mana, həlk kanni adaliwətməyla gəxni yəp Pərwərdigaroŋa gunah kiliwatidu, dəp eytildi. U: Silər Pərwərdigaroŋa asiylik kildinglar! Əmdi bu yərgə yenimoŋa qong bir taxni domilitip kelinglar, dedi. 34 Saul yənə: Silər həlkning arisioŋa qikip ularoŋa: Herbiri əz kalisini, əz koyini keximoŋa elip kelip bu yərdə soyup yesun; lekin gəxni kanni adaliwətməy yəp, Pərwərdigaroŋa gunah kilmanglar, dənglar, dedi. Bu keqə həlkning həmmisi herbiri əz kalisini elip kelip u yərdə soydi. 35 Saul bolsa Pərwərdigaroŋa bir kurbangah yasidi. Bu uning Pərwərdigaroŋa yasioŋan tunji kurbangahi idi.
36 Saul: — Bu keqidə Filistiylərning peyigə qüxüp, ətə tang atkuqə ularni talap heq birini tirik koymayli, dedi. Həlk: — Nemə sanga yahxi kərünsə xuni kiloŋin, dəp jawab bərdi. Lekin kahin səz kilip: — Pərwərdigarning yenioŋa kirip *yolyoruk sorap* qikayli, dedi. 37 Saul Hudadin: — Ya Filistiylərning kəynidin qüxüymu? Sən ularni Israilning kolioŋa tapxuramsən? — dəp soridi. Lekin u küni U uningoŋa heq jawab bərmidi. 38 Saul: — I həlkning həmmə qongliri, bu yərgə qikinglar. Bügün kim gunah kiloŋanlikini enikiap bekinglar. □ ■ 39 Qünki Israiloŋa nusrət bərgən Pərwərdigarning hayati bilən kəsəm kilimənki, bu gunah hətta ooŋlum Yonatanda tepilsimu u jəzmən əltürülsun, dedi. Lekin pütkül həlktin heqkim uningoŋa jawab bərmidi.
40 Andin u pütkül Israiloŋa: — Silər bir tərəptə turunglar, mən ooŋlum Yonatan yənə bir tərəptə turayli, dedi. Həlk uningoŋa: — Nemə sanga yahxi kərünsə, xuni kiloŋin, dedi.
41 Saul Israilning Hudasi Pərwərdigaroŋa: — Bu qək bilən əyni əhwalni axkara kiloŋaysən, dedi. Qək bolsa Saul bilən Yonatanni kərsətti, həlk kutuldi.
42 Saul: — Mening bilən ooŋlum Yonatanning otturisioŋa qək taxlanglar, dedi. Xundak kiliwidi, qək Yonatanoŋa qikti. 43 Saul Yonatanoŋa: — Kiloŋiningni manga eytkin, dedi. Yonatan uningoŋa: — Kolumdiki hasa bilən kiqikkinə həsəl elip tetip bakтim wə mana, xuning üqün mən ölümgə məhkum boldum! — dəp jawab bərdi.
44 Saul: — Sən qokum ölüxüng kerək, i Yonatan; undak kilmisam, Huda manga sening bexingoŋa qüxkəndinmu artuk qüxürsun! — dedi.
45 Lekin həlk Sauloŋa: — Israilda bu uluoŋ nusrətni kazanoŋan Yonatan öltürüləmdu? Bundak ix bizdin neri boloŋay! Pərwərdigarning hayati bilən kəsəm kilimizki, uning bexidin bir tal qaq yərgə qüxməydu; qünki bügünki ixni u Hudaning yardimi bilən

---

□ **14:32 «Xuning bilən həlk olja üstigə etilip berip, koy, kala wə mozaylarni tutup xu yərdila soydi. Andin həlk gəxni kanni adaliwətməyla yedi» —** Musa pəyoŋəmbərgə qüxürülgən kanun boyiqə, kanni awwal adaliwətməy gəxni yeyix gunah bolatti. □ **14:38 «Saul: — I həlkning həmmə qongliri, bu yərgə qikinglar. Bügün kim gunah kiloŋanlikini enikiap bekinglar» —** Huda Özigə jawab bərmigəqkə, Saul arimizda gunah bar, dəp bildi. ■ **14:38** Hak. 20:2

əməlgə axurdi, dedi. Xundaq qilip həlq Yonatanni ölümdin halas qildi. 46 Andin Saul
Filistiylərni qoƣlaxtin tohtidi; Filistiylərmu öz jayiƣa qaytip kətti.
47 Xundaq qilip Saul Israilning səltənitini özining qildi; andin u qərisidiki
düxmənlirigə, yəni Moablar, Ammoniylar, Edomiylar, Zobaḥdiki padixaḥlar wə
Filistiylərgə ḥujum qildi. U qaysi tərəpkə yüzlənsə ƣalip kelətti. □ 48 U zor jasarət
kərsitip Amaləklərni urup Israilni bulang-talang qiloƣuqilardin qutquzdi.

Saulning jəməti

49 Saulning ooƣulliri Yonatan, Yixwi wə Malqi-Xua idi; uning ikki qizining ismi bolsa
— qongining Merab, kiqikining Miqal idi. 50 Saulning ayalining ismi Aḥinoam bolup,
u Ahimaazning qizi idi. Saulning qoxunining sərdari Abnər idi; u Saulning taoƣisi
Nərning ooƣli idi. 51 Saulning atisi Kix wə Abnərning atisi Nər bolsa, ikkisi Abiəlning
ooƣulliri idi. 52 Saul pütkül ömridə Filistiylər bilən qattiq jəngdə bolup turdi. Saul
özi ḥərqaqan batur ya palwanlarni kərsə, uni öz hizmitigə salatti.

15

Saulning padixaḥliq ḥoquqidin məḥrum qilinixi

1 Əmdi Samuil Sauloƣa: — Pərwərdigar seni Öz həlqi Israil üstigə padixaḥ bolux
üqün məsiḥ qiloƣili meni əwətkənidi; əmdi Pərwərdigarning sözini angliƣin.
2 Samawi qoxunlarning Sərdari boloƣan Pərwərdigar mundaq dəydu: — Mən
Amaləklərning Israiloƣa qiloƣan muamilisini, yəni Israil Misirdin qiqqanda ularning
yolda uloƣa qandaq qarxilik kərsətkənlikini kənglümgə pükkənmən. ■ 3 Əmdi
berip Amaləklərni urup ularning ḥəmmisini wəyran qilip ularni ḥeq ayimayla, ər
bolsun, ayal bolsun, əsmür bolsun, bowaq bolsun, kala-qoy, təgə wə ixək ḥəmmisini
yoqatqin, dedi. 4 Saul həlqni jəm qilip ularni Təlaim xəḥiridə saniwidi, ikki yüz ming
piyadə əskər, Yəḥuda qəbilisidin on ming adəm qiqti. 5 Saul Amaləklərning xəḥirigə
kəlgəndə xu yərdiki wadida bəktürmə qoydi. □
6 Andin Saul Keniylərgə: — Qiqip ketinglar, silərni ular bilən qoxup yoqatmasliqim
üqün Amaləklərning arisidin qiqip ketinglar; qünki Israil Misirdin qiqqanda silər
ularning ḥəmmisigə meḥribanlik kərsətkənsilər, dedi. Xuning bilən Keniylər
Amaləklərdin qiqip kətti. ■ 7 Əmdi Saul Amaləklərni Ḥawilaḥdin tartip Misirning
udulidiki Xuroƣiqə qooƣlap urdi. 8 U Amaləklərning padixaḥi Agagni tirik tutti, əmma
barlik həlqni qiliq bisi bilən pütünləy yoqatti.■
9 Lekin Saul bilən həlq Agagni ayidi wə qoy-kala, bordaloƣan mal wə qozilardin əng
esillərning ḥəmmisini, jümlidin nemə yahxi bolsa xuni ayap ularni ḥalak qilixqa qoli
barmidi; lekin nemə yarimas wə zəip bolsa xularning ḥəmmisini ular yoqatti.□
10 Xuning bilən Pərwərdigarning sözi Samuiloƣa kelip mundaq deyildi: — 11 «Saulni
padixaḥ qiloƣinimoƣa puxayman qildim, qünki u manga əgixixtin yenip Mening
sözümgə əməl qilmidi».
Samuil azar qekip pütkül bir keqə Pərwərdigaroƣa pəryad kətürdi.

□ **14:47 «U qaysi tərəpkə yüzlənsə ƣalip kelətti» —** yaki «u qaysi tərəpkə yüzlənsə ularni wəyran qilatti».
■ **15:2** Mis. 17:8, 14; Qan. 25:17 □ **15:5 «Amaləklərning xəḥirigə» —** yaki «Amaləklərning xəḥərlirigə».
■ **15:6** Mis. 18:10, 19; Qəl. 10:29; Ḥak. 1:16 ■ **15:8** Qəl. 24:7 □ **15:9 «Saul bilən həlq ... qoy-kala, bordaloƣan mal wə qozilardin əng esillərning ḥəmmisini ...ḥalak qilixqa qoli barmidi» —** «bordaloƣan mal» degənning baxqa hil tərjimisi: «ikkinqi tuoƣuloƣan mal».

12 Ətisi Samuil Saulning aldiƣa qiƙix üqün tang səƕərdila ornidin turdi. Samuiliƣa:
— Saul Karməlgə bardi wə mana, u өzigə bir abidə turƣuzup andin yenip Gilgaliƣa
qüxüptu, degən həwər berildi.
13 Samuil Saulning ķexiƣa kəlgəndə Saul uningƣa: — Pərwərdigar seni
mubarəkligəy! Pərwərdigarning səzlirigə əməl ķildim, dedi.
14 Lekin Samuil: — Undaķ bolsa ķuliķimƣa anglanƣan ķoyning mərixi bilən mən
anglawatķan kalining mərixi zadi nədin kəldi? — dedi.
15 Saul jawab berip: — Ular Amaləklərdin elip kelindi; qünki həlķ Hudaying
Pərwərdigarƣa ķurbanliķ ķilix üqün ķoy-kalining esillirini ayap ķaldurup ķoydi;
ķaliƣinini bolsa pütünləy yoķattuķ, dedi.
16 Samuil Sauliƣa: — Ķoy, bu gepingni! Mən Pərwərdigarning bu keqə manga nemə
deginini sanga eytip berəy, dedi. U uningƣa: — Eytķin, dedi.
17 Samuil mundaķ dedi: — Өz nəziringdə kiqik ƕesablanƣan waķtingdila
Pərwərdigar seni Israilning üstigə padixaƕ bolsun dəp, məsiƕ ķilixi bilən sən Israil
ķəbililirining bexi boliƣan əməsmiding? 18 Andin Pərwərdigar seni: — Sən berip
gunaƕkar Amaləklərni ƕalak ķiliƣin; ularni yoķatķuqə ular bilən soķuxķin, dəp
əwətkənidi. 19 Əmdi nemixķa Pərwərdigarning səzigə ķulaķ salmay, bəlki olja üstigə
düm qüxüp, Pərwərdigarning nəzиridə yaman boliƣanni ķilding?
20 Saul Samuiliƣa: — Mən ƕəķiķətən Pərwərdigarning səzigə ķulaķ saldimƣu!
Pərwərdigar meni əwətkən yol bilən mangdim wə Amaləklərning padixaƕi Agagni
elip kelip Amaləklərning өzini pütünləy yoķattim. 21 Əmma həlķ bolsa oljidin
ķoy bilən kala, yəni yoķitixķa bekitilgən nərsilərdin əng esilini elip Hudaying
Pərwərdigarƣa Gilgalda ķurbanliķ ķilix üqün elip kəldi, dedi.
22 Samuil: — Pərwərdigar kөydürmə ķurbanliķlar bilən təxəkkür ķurbanliķlirini
kəltürüxtin səyünəmdu, ya Pərwərdigarning səzigə itaət ķilixtin süyünəmdu? Mana
itaət ķilmaķliķ ķurbanliķ ķilmaķliķtin əwzəl, kөngül ķoyux ķoqķar yeƣini sunuxtin
əwzəldur.■
23 Qünki asiyliķ bolsa jadugərlik gunaƕi bilən ohxaxtur,
Baxpaxtaķliķ ķəbiƕlik wə butpərəslikkə barawərdur.
Sən Pərwərdigarning səzini taxliƣining üqün,
Pərwərdigar seni taxlap padixaƕliķtin məƕrum ķildi, — dedi.
24 Saul Samuiliƣa: — Mən gunaƕ sadir ķildim, qünki mən Pərwərdigarning əmridin
wə sening səzüngdinmu qiķtim; qünki mən həlķtin ķorķup ularning səzigə kirdim.
25 Əmdi gunaƕimni əpu ķiliƣin; mening Pərwərdigarƣa səjdə ķilixim üqün mening
bilən ķaytip barƣin, dedi.
26 Samuil Sauliƣa: — Mən sening bilən ķaytip barmaymən; qünki sən
Pərwərdigarning səzini taxliƣansən, wə Pərwərdigar seni taxlap padixaƕliķtin
məƕrum ķildi, dedi.
27 Samuil ketixkə buruliƣinida Saul uning tonining pexini tutuwaldi, u yirtilip kətti.
28 Samuil uningƣa: — Pərwərdigar bügün Israilning padixaƕliķini səndin yirtip elip
səndin əwzəl boliƣan bir yeķiningƣa tapxurdi. 29 Israilning Janabiy Aliyisi Boliƣuqi
yaliƣan səzliməydu yaki niyitidin yanmaydu; qünki u adəm balisidək niyitidin
yaniƣuqi əməstur, dedi.□ ■
30 Saul: — Mən gunaƕ sadir ķildim. Lekin həlķimning aķsaķallirining wə Israilning
aldida manga izzət ķilip mening bilən yenip barƣin; xuning bilən Hudaying
Pərwərdigarƣa səjdə ķilalaymən, dedi.
31 Xuning bilən Samuil Saul bilən yenip bardi wə Saul Pərwərdigarƣa səjdə ķildi.

■ **15:22** Top. 4:17; Ƕox. 6:6; Mat. 9:13; 12:7 □ **15:29** **«Israilning Janabiy Aliyisi Boliƣuqi»** — Hudani kərsitidu, əlwəttə. ■ **15:29** Qəl. 23:19; Yaķ. 1:17

32 Andin Samuil: — Amaləklərning padixaḥi Agagni mening aldimoɣa elip kelinglar,
dedi. Agag bolsa huxluk bilən uning ɣexioɣa bardi. Agag kənglidə: — Xübḥisizki,
ölüm dəḥxiti ətüp kətti, dedi.□
33 Əmma Samuil: — Sening ɣiliqing hotunlarni balisiz ɣiloɣandək sening anangmu
hotunlarning arisida balisiz bolidu, dewidi, Samuil Agagni Gilgalda Pərwərdigarning
aldida qanap parə-parə ɣildi.
34 Andin Samuil Ramaḥɣa bardi. Saul bolsa «Saulning yurti Gibeaḥ» degən
jaydiki öyigə qiɣip kətti. 35 Samuil ölgən künigiqə Saul bilən ɣayta kərüxmidi.
Əmma Samuil Saul üqün ɣayoɣurdi. Pərwərdigar Saulni Israilning üstigə padixaḥ
ɣiloɣanliɣidin əpsuslandi.

16

Samuil Dawutning padixaḥ boluxi üqün uni Məsiḥ ɣilidu

1 Pərwərdigar Samuiloɣa: — Sən ɣaɣanoɣiqə Saul üqün ɣayoɣurup yürisən? Mən uni
Israiloɣa səltənət ɣilixtin məḥrum ɣilip taxlioɣan əməsmu? Münggüzüngni zəytun
meyi bilən toldurup baroɣin. Mən seni Bəyt-Ləḥəmlik Yəssəning ɣexioɣa əwətimən.
Uning ooɣulliridin padixaḥ boluxɣa özümgə birni bekittim, dedi.
2 Samuil bolsa: — Mən ɣandaɣ barimən? Saul bu ixni anglisa meni öltürüwetidu!
— dedi. Pərwərdigar: — Özüng bilən bir inəkni aloɣaq berip Pərwərdigaroɣa
ɣurbanliɣ ɣilix üqün kəldim, degin. 3 Yəssəni ɣurbanliɣɣa qaɣiroɣin, andin Mən
sanga ɣilidioɣiningni ayan ɣilimən; wə Mən sanga degən birsini Özüm üqün məsiḥ
ɣiloɣin, dedi.
4 Samuil Pərwərdigarning deginini ada ɣilip Bəyt-Ləḥəmgə bardi. Yetip kəlgəndə
xəḥərning aɣsaɣalliri titrigən ḥalda qiɣip: — Bizgə tinq-amanliɣ elip kəldingmu?
— dəp soridi.
5 U: — Tinq-amanliɣ elip kəldim; Pərwərdigaroɣa ɣurbanliɣ sunuxɣa kəldim. Silər
özünglarni ḥaramdin paklap mən bilən billə ɣurbanliɣɣa kelinglar, dedi. Xuning
bilən u Yəssə bilən ooɣullirini ḥalal ɣilip ɣurbanliɣɣa qaɣirdi. 6 Ular kəlgəndə Samuil
Eliabni kərüp iqidə: — Pərwərdigarning məsiḥ ɣilidioɣini xübḥisizki Özining aldida
turidu, dedi.
7 Lekin Pərwərdigar Samuiloɣa: — Uning təɣi-turɣioɣa yaki boyioɣa ɣarimioɣin.
Mən uni xalliwəttim, qünki Huda insan kərgəndək kərməydu; insan bolsa sirtɣi
ɣiyapitigə ɣaraydu, lekin Pərwərdigar ɣəlbgə ɣaraydu, dedi.■
8 Andin Yəssə Abinadabni qaɣirip Samuilning aldidin ətküzdi. Əmma Samuil: —
Pərwərdigar buni ḥəm tallimidi, dedi.
9 Andin Yəssə Xammaḥni uning aldidin ətküzdi. Əmma Samuil: — Pərwərdigar buni
ḥəm tallimidi, dedi.
10 Xuningoɣa ohxax Yəssə ooɣullirining yəttisini Samuilning aldidin ətküzdi. Lekin
Samuil Yəssəgə: — Pərwərdigar bularni ḥəm tallimidi, dedi.
11 Samuil Yəssədin: — Barliɣ yigitlər muxularmu? dəp soridi. U: — Ḥəmmidin kiqiki
ɣaldi. Lekin mana, u ɣoy beɣiwatidu, dedi. Samuil Yəssəgə: — Uni qaɣirtip elip
kəlgin, qünki u kəlmigüqə dastihanda olturmaymiz, dedi.■
12 *Yəssə* adəm mangdurup uni kəltürdi. U qirayida ɣan yügürüp turidioɣan, közliri
qiraylik wə kelixkən yigit idi. Pərwərdigar: — Ɣopup uni məsiḥ ɣiloɣin, qünki *Mening*

□ **15:32 «... Agag bolsa huxluk bilən uning ɣexioɣa bardi. Agag kənglidə: — Xübḥisizki, ölüm dəḥxiti ətüp kətti, dedi»** — bu ayətni ibraniy tilida qüxinix təs. Baxɣa bir tərjimisi: «... Agag bolsa titrigən ḥalda uning ɣexioɣa bardi. Agag: — Dərwəkə ölümning aqqiɣi ɣorɣunquktur! — dedi». ■ **16:7** 1Tar. 28:9; Zəb. 7:9; 147:10-11; Yər. 11:20; 17:10; 20:12 ■ **16:11** 2Sam. 7:8; Zəb. 78:70-71

tallioɣinim xudur! dedi. 13 Samuil may münggüzini elip uni ķerindaxlirining arisida məsiḥ ķildi. U kündin tartip Pərwərdigarning Roḥi Dawutning wujudioɣa qüxti. Samuil bolsa ķopup Ramaḥoɣa kətti.■

Dawut Saulning aldioɣa kelidu

14 Əmdi Pərwərdigarning Roḥi Sauldin kətkənidi, wə Pərwərdigar təripidin bir yaman roḥ uni pərixan ķildi. 15 Saulning hizmətkarliri uningoɣa: — Mana Huda təripidin bir yaman roḥ seni pərixan ķilidu. 16 Əmdi oɣojimiz əzliri aldiliridiki hizmətkarlirini dərḥal buyruoɣayliki, ular qiltar qelixķa usta adəmni tapsun; wə xundaķ boliduki, Huda təripidin yaman roḥ üstlirigə kəlsə u qiltar qalsun, uning bilən ḥalliri obdan bolidu, dedi.
17 Saul hizmətkarlirioɣa: — Mening üqün qiltar qelixķa usta bir adəmni tepip ķeximoɣa elip kelinglar, dedi.
18 Oɣulamlardin biri uningoɣa: — Mana Bəyt-Ləḥəmlik Yəssəning qiltaroɣa usta bir ooɣlini kərdüm. U əzi batur bir jəngqi, gəptə ḥoxyar wə kelixkən adəm ikən, xundaķla Pərwərdigar uning bilən billə ikən, dedi.
19 Xuning bilən Saul Yəssəgə əlqilərni mangdurup: — Ķoy baķidioɣan ooɣlung Dawutni manga əwətkin, dəp eytti.
20 Yəssə bir exəkni təyyarlap uningoɣa nan bilən bir tulum xarab wə bir ooɣlaķni artip, bularni ooɣli Dawutning ķoli bilən Sauloɣa əwətti. 21 Xuning bilən Dawut Saulning ķexioɣa kelip uning aldida turdi. Saul uningoɣa tolimu amraķ idi; u Saulning yaraoɣ kətürgüqisi boldi. 22 Andin Saul Yəssəgə həwər əwətip: — Dawut mening aldimda tursun; qünki u nəzirimgə yaķti, dəp eytti.
23 Əmdi xundaķ boliduki, u *yaman* roḥ Huda təripidin Saulning üstigə kəlgəndə Dawut qiltarni elip ķoli bilən qaldi. Buning bilən Saul aram tepip ḥali obdan bolup yaman roḥ uningdin qiķip kətti.

17

Dawut bilən Goliat

1 Əmma Filistiylər jəng ķilix üqün ķoxunlirini yioɣdi. Ular Yəḥudaoɣa təwə Sokoḥda jəm bolup, Sokoḥ bilən Azikaḥ otturisidiki Əfəs-Dammimda qedirlarni tikti. 2 Saul bilən Israillarmu jəm bolup Elaḥ jiloɣisida qedirlirini tikip Filistiylər bilən jəng ķiloɣili səp tüzdi. □ 3 Filistiylər bir tərəptiki taoɣda, Israillar yənə bir tərəptiki taoɣda turatti; otturisida jiloɣa bar idi.
4 Xu waķitta Filistiylərning ləxkərgaḥidin Gatlik Goliat isimlik bir qempiyon palwan qiķip kəldi. Uning egizliki altə gəz bir oɣeriq idi. □ 5 Bexioɣa mis dubuloɣa, uqisioɣa ķasiraķlik sawut kiygənidi. Uning bu mis sawuti bolsa bəx ming xəkəl kelətti. □
6 Paqaķlirioɣa mistin tizlik baoɣlioɣan, əxnisigə mis atma nəyzə ķisturiwaloɣanidi.
7 Uning nəyzisining sepi bolsa bapkarning hadisidək idi; nəyzisining bexi altə ming xəkəl kelətti; ķalķan kətürgüqisi uning aldida mangatti.
8 U ornida turup Israilning ķoxunlirioɣa mundaķ towlaytti: — «Silər nemixķa jəng ķilix üqün səp tüzgənsilər? Mən Filistiy əməsmu? Silər bolsanglar Saulning ķulliriou? Aranglardin bir adəmni tallap qiķinglar, u mən bilən elixixķa qüxsun!
9 U mən bilən elixip meni urup əltürəlsə, biz silərning ķulliringlar bolimiz. Lekin

■ **16:13** Zəb. 89:20-21; Ros. 7:46; 13:22 □ **17:2 «Elaḥ jiloɣisida» —** yaki «dublar jiloɣisida». □ **17:4 «Uning egizliki altə gəz bir oɣeriq idi» —** Təwrattiki «gəz» bir jəynəkkə barawər bolup, yəni 45 santimetr idi. Demək Goliatning egizliki 2.8 metr idi. □ **17:5 «Uning bu mis sawuti bolsa bəx ming xəkəl kelətti» —** «bəx ming xəkəl» bəlkim 60-100 kilogram boluxi mumkin.

mən uni məoɳlup ḳilip əltürsəm, silər bizning ḳullirimiz bolup bizning hizmitimizdə bolusilər». 10 Xu Filistiy yənə səz ḳilip: — Mən bügün Israilning ḳoxunioɳa ḥaḳarət ḳildimoɳu? Silər bir adəmni qiḳiringlar, biz elixayli! — dedi.
11 Saul bilən ḥəmmə Israil bu Filistiyning səzlirini anglap, alaḳzadə bolup bək ḳorḳti.
12 Dawut Yəḥuda yurtidiki Bəyt-Ləḥəmdə olturuḳluḳ Yəssə degən Əfratliḳ adəmning ooɳli idi. Yəssəning səkkiz ooɳli bar idi. Saulning künliridə u heli yaxinip ḳaloɳanidi.
13 Yəssəning üq qong ooɳli Saul bilən jənggə qiḳḳanidi. Jənggə qiḳḳan üq ooɳulning tunjisining ismi Eliab, ikkinqisining ismi Abinadab wə üqinqisining Xammaḥ idi.
14 Dawut ḥəmmidin kiqiki idi. Üq qong ooɳli Sauloɳa əgixip qiḳḳanidi. 15 Bəzidə Dawut Saulning ḳexidin əz atisining ḳoylirini beḳix üqün ḳaytip kelətti.■
16 Axu Filistiy bolsa ḳiriḳ küngiqilik ḥər ətigən wə kəqtə qiḳip turdi.
17 Yəssə ooɳli Dawutḳa: — Bu əfaḥ ḳomaqni wə bu on nanni elip ləxkərgaḥoɳa tez berip akiliringoɳa bərgin, □ 18 bu on parqə ḳurutni ularning mingbexioɳa berip akiliringning əḥwalini sorap ularning kepil hetini elip kəlgin, dedi.□
19 Saul, xu *üq ooɳul* wə Israilning ḥəmmə adəmliri Elaḥ jiloɳisida turup Filistiylərgə ḳarxi jəng ḳilatti.
20 Dawut bolsa ətisi səḥər ḳopup ḳoylarni bir baḳḳuqining ḳolioɳa tapxurup, axliḳ-tülükni elip Yəssə uningoɳa tapilioɳandək, ḳoxun istiḥkamioɳa yətkəndə, jənggə qiḳidioɳan ləxkərlər sərən kətürüwatḳanidi. ■ 21 Israil wə Filistiylər bir-birigə udulmu'udul turup soḳuxḳa səp tüzdi. 22 Dawut bolsa elip kəlgən nərsilərni yük-taḳlaroɳa ḳarioɳuqining ḳolioɳa tapxurup səp arisioɳa yügürüp berip akiliridin tinqliḳ soridi. 23 U ular bilən səzlixip turoɳanda, Filistiylərdin boloɳan Goliat degən qempion palwan Filistiylərning sepidin qiḳip yənə ḥeliḳi gəpni ḳildi; Dawut uni anglidi.
24 Israilning ḥəmmə adəmliri bu adəmni kərgəndə ḳeqip ketixti wə bək ḳorḳti.
25 Israilning adəmliri bir-birigə: — Qiḳiwatḳan bu adəmni kərdünglarmu? U Israiloɳa ḥaḳarət ḳilix üqün qiḳidu. Xundaḳ boliduki, uni əltürgən adəmgə padixaḥ kəp mal-mülük in'am ḳilidu, əz ḳizini uningoɳa hotunluḳḳa beridu ḥəm atisining jəmətini Israil təwəsidə baj-alwandin halas ḳilidu, dedi.
26 Dawut əz yenida turoɳan adəmlərdin: — Bu Filistiyni əltürüp Israiloɳa ḳilinoɳan xu ḥaḳarətni yoḳatḳan kixigə nemə ḳilinidu? Qünki bu hətnisiz Filistiy zadi kim? U ḳandaḳsigə mənggü ḥayat boloɳuqi Hudaning ḳoxunlirioɳa ḥaḳarət ḳilixḳa petinidu? — dedi.
27 halayiḳ uningoɳa aldinḳilarning degən səzi boyiqə jawab berip: — Uni əltürgən kixigə mundaḳ-mundaḳ ḳilinidu, dedi.
28 Lekin uning qong akisi Eliab uning u adəmlər bilən səzləxkinini anglap ḳaldi; Eliabning Dawutḳa aqqiḳi kelip: — Nemixḳa bu yərgə kəlding? Qəldiki u azoɳinə ḳoyni kimgə taxlap ḳoydung? Mən kibirlikingni wə kənglüngning yamanliḳini bilimən. Sən alayitən jəngni kərgili kəlding, dedi.
29 Dawut: — Mən nemə ḳildim? Pəḳət bir səz ḳilsam bolmamdikən? — dedi.
30 Dawut burulup baxḳisidin aldinḳidək soridi, həlḳ aldida eytḳandək uningoɳa jawab bərdi.
31 Əmma birsi Dawutning eytḳan səzlirini anglap ḳelip Sauloɳa yətküzdi; u Dawutni qaḳirtip kəldi. 32 Dawut Sauloɳa: — Bu kixining səwəbidin ḥeqkimning yüriki su bolmisun. Silining ḳulliri bu Filistiy bilən soḳuxḳili qiḳidu, dedi.
33 Saul Dawutḳa: — Sən bu Filistiy bilən soḳuxḳili barsang bolmaydu! Sən tehi yax, əmma u yaxliḳidin tartipla jəngqi idi, dedi.

■ **17:15** 1Sam. 16:19 □ **17:17** **«bu əfaḥ ḳomaq»** — bir «əfaḥ» 27-30 litr boluxi mumkin. □ **17:18** **«akiliringning əḥwalini sorap ularning kepil hetini elip kəlgin»** — muxu «kepil heti» bəlkim ular Dawut aparoɳan nərsilərni ḳobul ḳiloɳanliḳining ispati boluxi mumkin. ■ **17:20** 1Sam. 26:5

34 Dawut Saulƣa: — Ⱪulliri өz atisining ⱪoylirini beⱪip kəldim. Bir xir yaki eyiⱪ kelip
padidin bir ⱪozini elip kətsə, 35 mən uning kəynidin ⱪooƣlap uni urup ⱪozini aoƣzidin
ⱪutⱪuzup alattim. Əgər ⱪopup manga ⱨujum ⱪilsa mən uni yaylidin tutuwelip urup
өltürəttim. 36 Ⱪulliri ⱨəm xir ⱨəm eyiⱪni өltürgən; bu hətnisiz Filistiymu ularƣa
ohxax bolidu. Qünki u mənggü ⱨayat bolƣuqi Hudaning ⱪoxunioƣa ⱨaⱪarət kəltürdi
— dedi. 37 Dawut səzini dawam ⱪilip: — Meni xirning qanggilidin wə eyiⱪning
qanggilidin ⱪutⱪuzoƣan Pərwərdigar ohxaxla bu Filistiyning ⱪolidin ⱪutⱪuzidu, dedi.
Saul Dawutⱪa: — Barƣin, Pərwərdigar sening bilən billə bolƣay, dedi.
38 Andin Saul Dawutⱪa өz jəng kiyimlirini kiygüzüp, bexioƣa mis dubuloƣini taⱪap
wə uningoƣa bir jəng sawutini kiygüzdi. 39 Dawut bolsa Saulning ⱪiliqini kiyimning
üstigə esip, mengip baⱪti; qünki u bularni kiyip baⱪmioƣanidi. Xuning bilən Dawut
Saulƣa: — Mən bularni kiyip mangalmaydikənmən; qünki burun kiyip baⱪmioƣan,
dəp ularni seliwətti. 40 U ⱪolioƣa ⱨasisini elip, eriⱪtin bəx silik tax iloƣap padiqi
haltisining yanquⱪioƣa saldi; u saloƣusini ⱪolioƣa elip Filistiygə yeⱪin bardi. 41 Filistiy
bolsa qiⱪip Dawutⱪa yeⱪinlaxti, ⱪalⱪan kətürgüqisimu uning aldida mangdi.
42 Filistiy Dawutⱪa birⱪur səpselip ⱪarap məshirə ⱪildi. Qünki u tehi yax, buoƣday
өnglük wə kelixkən yigit idi. 43 Filistiy Dawutⱪa: — Sən ⱨasa kətürüp aldimoƣa
kəpsən? Sən meni it dəp oylap ⱪaldingmu? — dəp өz butlirining namlirini tiloƣa
elip Dawutni ⱪaroƣidi. 44 Filistiy Dawutⱪa yənə: — Bu yaⱪⱪa kəl, mən gөxüngni
asmandiki uqar-ⱪanatlaroƣa wə dalalardiki yirtⱪuqlaroƣa yəm ⱪilimən, dedi.
45 Dawut Filistiykə: — Sən ⱪiliq, nəyzə wə atma nəyzini kətürüp manga ⱨujum ⱪiloƣili
kəlding; lekin mən sən ⱨaⱪarət ⱪiloƣan, Israilning ⱪoxunlirining Hudasi boloƣan
Pərwərdigarning nami bilən aldingoƣa ⱨujumoƣa qiⱪtim — dedi.
46 «Dəl bügün Pərwərdigar seni mening ⱪolumoƣa tapxuridu. Mən seni өltürüp bex-
ingni kesip alimən; mən ləxkərgaⱨdiki Filistiylərning jəsətlirinimu asmandiki uqar-
ⱪanatlaroƣa wə dalalardiki yirtⱪuqlirioƣa yəm ⱪilimən. Buning bilən pütkül jaⱨan
Israilda bir Hudaning bar ikənlikini bilidu 47 wə bu pütkül jamaət Pərwərdigarning
nusrət berixining ⱪiliq, nəyzə bilən əməs ikənlikini bilidu; qünki bu jəng bolsa
Pərwərdigarningkidur, U seni ⱪolimizoƣa tapxuridu».
48 Filistiy Dawutⱪa ⱨujum ⱪiloƣili ⱪopup yeⱪin kəlgəndə Dawut uningoƣa ⱨujum
ⱪiloƣili Filistiy ⱪoxunining sepigə ⱪarap yügürdi. 49 Dawut ⱪolini haltisioƣa tiⱪip bir
taxni qiⱪirip saloƣuoƣa selip Filistiygə ⱪaritip atti; tax Filistiyning pexanisigə təgdi.
Tax uning pexanisigə petip kətti, u düm qüxüp yərgə yiⱪildi.
50 Xundaⱪ ⱪilip Dawut Filistiyni saloƣu wə tax bilən məoƣlup ⱪilip uni urup өltürdi;
Dawutning ⱪolida ⱨeq ⱪiliq yoⱪ idi. 51 Dawut yügürüp berip, Filistiyning üstidə
turup, ⱪiliqini ⱪinidin tartip elip uni өltürüp, uning bexini aldi. Filistiylər өz
baturining өlginini kərüpla, bədər ⱪaqti. 52 Israillar bilən Yəⱨudalar bolsa ornidin
ⱪopup sərən selixip Filistiylərni jiloƣioƣiqə wə Əkron dərwazilirioƣiqə kəynidin
ⱪooƣlap kəldi; өltürülgən Filistiylər Xaaraimoƣa baridioƣan yolda Gat wə Əkronoƣiqə
yetip kətkənidi. 53 Israil Filistiylərni ⱪooƣlaxtin yenip kelip ularning ləxkərgaⱨini
bulang-talang ⱪildi. 54 Dawut Filistiyning bexini Yerusalemoƣa elip bardi; uning
yarioƣini bolsa өz qedirioƣa ⱪoydi.
55 Saul Dawutning Filistiyning aldioƣa qiⱪⱪinini kərgəndə ⱪoxunning sərdari
Abnərdin: — I Abnər, bu yigit kimning ooƣli? — dəp soridi. Abnər: — I padixaⱨ,
ⱨayating bilən ⱪəsəm ⱪilimənki, bilməymən, dedi.
56 Padixaⱨ: — Bu yigit kimning ooƣli ikən dəp sorap baⱪⱪin, dedi.
57 Dawut Filistiyni ⱪirip ⱪaytip kəlgəndə Abnər uni padixaⱨning ⱪexioƣa elip bardi;
Filistiyning bexi tehiqə uning ⱪolida turatti.
58 Saul uningdin: — I yigit, kimning ooƣlisən? dəp soridi. Dawut: — Mən silining
ⱪulliri Bəyt-Ləⱨəmlik Yəssəning ooƣlimən, dəp jawab bərdi.

18

Saulning Dawuttin ḫəsət ḳilixi

1 Dawut bilən Saulning səḫbiti ayaoɣlaxḳanda, Yonatanning köngli Dawutning köngligə xundaḳ baoɣlandiki, uni өz jenidək söydi. 2 Saul bolsa u küni uni өz yenida elip ḳelip, uni atisining өyigə ḳaytḳili ḳoymidi.
3 Yonatan Dawut bilən əḫdə ḳilixti; qünki u uni өz jenidək söyətti. 4 Yonatan uqisidiki tonni selip Dawutḳa bərdi, yənə jəng kiyimlirini, jümlidin ḫətta ḳiliqi, oḳyasi wə kəmirinimu uningoɣa bərdi. 5 Saul Dawutni nəgila əwətsə u xu yərgə baratti, xundaḳla ixlarni jayida ḳilatti. Xuning üqün Saul uni ləxkərlərning üstigə ḳoydi. Bu ix barliḳ həlḳḳə wə ḫəm Saulning hizmətkarlirioɣimu yaḳti.
6 Dawut Filistiyni өltürüp köpqilik bilən yanoɣanda Israilning ḫəmmə xəḫərliridiki ḳiz-ayallar Saulni nahxa eytip ussul oynap ḳarxi aloɣili qiḳti; ular huxluḳ iqidə dap wə üqtar bilən nəoɣmə qelixti. 7 Ḳiz-ayallar nəoɣmə qaloɣanda: — Saul minglap өltürdi, wə Dawut on minglap өltürdi, dəp oḳuxatti.■
8 Buni anglap Saul naḫayiti hapa boldi; bu söz uning köngligə təgdi. U: — Dawutḳa on minglap ḫesablandi, əmma manga pəḳət minglap ḫesablandi; əmdi padixaḫliḳtin baxḳa uningoɣa ḫeqnərsə kəm əməs, dedi. 9 Xu kündin tartip Saul Dawutni közləp yürdi.
10 Ətisi Huda təripidin ḳabaḫətlik bir roḫ Saulning üstigə qüxti wə u өyidə ḳalaymiḳan jөyligili turdi. Əmdi Dawut baxḳa waḳittikidək ḳoli bilən qiltar qaldi; Saulning ḳolida nəyzə bar idi. □ 11 Saul: — Dawutni tamoɣa nəyzə bilən ḳadiwetimən dəp, nəyzini atti; lekin Dawut ikki ḳetim өzini daldioɣa aldi.
12 Pərwərdigarning Dawut bilənla bolup, өzidin yiraḳlap kətkini üqün Saul Dawuttin ḳorḳatti. 13 Xuning üqün Saul Dawutni өz yenidin ayrip, uni ləxkərlərgə mingbexi ḳilip ḳoydi; u ləxkərlərni elip jənggə qiḳip turatti.□
14 Dawut bolsa ḫəmmə ixlarni pəm bilən ḳilatti; qünki Pərwərdigar uning bilən billə idi. 15 Saul uning pəmlik ikənlikini kərüp uningdin bək ḳorḳatti.
16 Əmma pütkül Israil bilən Yəḫuda həlḳi Dawutni söyətti; qünki u ularni yetəkləp jənggə qiḳatti. □ 17 Saul Dawutḳa: — Mana, qong ḳizim Merab — mən uni sanga hotunluḳḳa bərgüm bar. Sən pəḳət hizmitimgə jan-pida bolup, Pərwərdigarning jəngliridə kürəx ḳiloɣin, dedi. Qünki Saul iqidə: — U mening ḳolum bilən əməs, bəlki Filistiylərning ḳoli bilən yoḳitilsun, dəp hiyal ḳiloɣanidi.
18 Əmma Dawut Sauloɣa: — Mən kim idim, mening atamning jəməti Israil arisida nemə idi, mən ḳandaḳmu padixaḫning küy'ooɣli bolay? — dedi.
19 Lekin Saulning ḳizi Merab Dawutḳa berilidioɣan waḳitta, u Məḫolatliḳ Adriəlgə hotunluḳḳa berildi. 20 Əmma Saulning ḳizi Miḳalning köngli Dawutḳa qüxkənidi. Baxḳilar buni Sauloɣa eytti, bu ixtin Saul hux boldi. 21 Saul: — Ḳizimni Dawutḳa berəy, u uningoɣa bir sirtmaḳ bolup, Filistiylərning ḳolida yoḳitilsun, dəp oylidi. Xuning bilən Saul Dawutḳa: — Bügün ikkinqi ḳetim küy'ooɣlum bolisən, dedi.
22 Saul өz oɣulamlirioɣa: — Dawutḳa astirtin: — Mana, padixaḫ səndin söyünidu, wə ḫəmmə oɣulamliri sanga amraḳ. Xuning üqün padixaḫning küy'ooɣli boloɣin, dəp eytinglar, dəp tapilidi. 23 Saulning oɣulamliri bu səzlərni Dawutning ḳulḳioɣa yətküzdi. Lekin Dawut: — Nəziringlarda padixaḫning küy'ooɣli bolux kiqik ixmu? Mən bolsam bir kəmbəoɣəl wə ətiwarsiz adəmmən — dedi.

■ **18:7** Mis. 15:21; 1Sam. 21:11; 29:5 □ **18:10 «Ətisi Huda təripidin ḳabaḫətlik bir roḫ Saulning üstigə qüxti wə u өyidə ḳalaymiḳan jөyligili turdi» —** ibraniy tilida muxu ayəttiki «jөylüx» «uroɣup qiḳix» degən söz bilən ipadilinidu. Baxḳa əḫwalda bu söz «bexarət berix»ni kərsitidu. □ **18:13 «u ləxkərlərni elip jənggə qiḳip turatti» —** ibraniy tilida «u ləxkərlər (həlḳ) aldida qiḳip kirətti» degən söz bilən ipadilinidu. □ **18:16 «qünki u ularni yetəkləp jənggə qiḳatti» —** ibraniy tilida «qünki u ular aldida qiḳip kirətti».

24 Saulning oɣulamliri Sauloɣa Dawutning degənlirini əz əyni yətküzdi.
25 Saul: — Silər Dawutqa: — Padixaḥ sanga baxqa toyluq aloɣuzmaydu, pəqət
padixaḥ düxmənliridin intiqam elix üqün yüz Filistiyning hətnilikinila alidu, dəp
eytinglar, dedi (Saulning məqsiti bolsa Dawutni Filistiylərning qolida yoqitix idi).
26 Oɣulamlar bu sözlərni Dawutqa yətküzdi; padixaḥning küy'ooɣli bolux Dawutqa
yeqip qaldi. Əmdi bekitilgən məḥlət toxmayla, 27 Dawut turup əz adəmliri bilən
qiqip ikki yüz Filistiyni əltürdi. Dawut ularning hətnilikini kesip elip padixaḥning
küy'ooɣli bolux üqün bularning ḥəmmisini padixaḥqa tapxurdi. Saul qizi Miqalni
uningoɣa hotunluqqa bərdi.■
28 Saul Pərwərdigarning Dawut bilən billə ikənlikini wə əz qizi Miqalning uni
səyidioɣanliqini kərüp 29 Dawuttin tehimu qorqti. Xuning bilən Saul üzlüksiz
Dawutqa düxmən boldi.
30 Filistiylərning əmirliri daim soquxqa qiqatti; əmma ḥər qetim qiqsila Dawutning
ixliri Saulning ḥəmmə hizmətkarliriningkidin muwəppəqiyətlik bolatti; xuning bilən
uning nami *halayiq* təripidin tolimu ḥərmətkə sazawər bolatti.

19

Saul Dawutni əltürüxkə intilidu

1 Saul əz ooɣli Yonatan wə ḥəmmə hizmətkarlirigə Dawutni əltürüxkə buyruq qildi.
Lekin Saulning ooɣli Yonatan Dawutqa bək amraq idi. 2 Yonatan Dawutqa: — Atam
Saul seni əltürməkqi; əmdi ətə ətigən qattiq eḥtiyat qiloɣin, bir məhpiy jayni tepip
özüngni yoxuroɣin; 3 mən özüm qiqip sən yoxurunoɣan etizliqqa berip atamning
yenida turup atam bilən sening tooɣrangda sözlixip baqay; əḥwalni eniq bilgəndin
keyin sanga həwər qilay, dedi.
4 Yonatan atisi Sauloɣa Dawutning yahxi gepini qilip: — Padixaḥ əz hizmətkarioɣa,
yəni Dawutqa yamanlik qilmioɣay! Qünki u sanga gunaḥ qilmioɣan; bəlki uning
əməlliri özünggə kəp yahxiliqlarni elip kəlgən: — 5 u əz jenini alqinioɣa elip qopup
ḥeliqi Filistiyni əltürdi wə xuning bilən Pərwərdigar pütkül Israil üqün qong nusrət
bərdi. Xu qaoɣda sən özüng kərüp hux boloɣan əməsmu? Əmdiliktə nemixqa
Dawutni səwəbsiz əltürüp naḥəq qan təküp gunaḥkar bolmaqqi bolisən? — dedi.
6 Saul Yonatanning sözigə kirdi. U: — Pərwərdigarning ḥayati bilən qəsəm qilimənki,
u əlümgə məḥkum qilinmaydu, dedi. 7 Andin Yonatan Dawutni qaqirip, Dawutqa
boloɣan ixlarning ḥəmmisini dəp bərdi. Andin keyin Yonatan Dawutni Saulning
qexioɣa elip kəldi wə u ilgirikidək uning hizmitidə boldi.
8 Əmma yənə jəng boldi; Dawut qiqip Filistiylər bilən jəng qilip, ularni qattiq qirip
məoɣlup qildi; ular uning aldidin bədər qeqisti.
9 Əmdi Pərwərdigar təripidin qabaḥətlik bir roḥ yənə Saulni basti. U əz əyidə qolida
nəyzisini tutup olturatti; Dawut bolsa qoli bilən saz qelip turatti. ■ 10 Saul nəyzə bilən
Dawutni sanjip tamoɣa qadap qoymaqqi boliwidi, lekin Dawut özini qaquruwaldi,
nəyzə tamoɣa qadilip qaldi. Dawut xu keqisi qeqip qutuldi.
11 Saul birnəqqə qaparmənlərni Dawutning əyigə əwətip uni paylap turup ətisi tang
yoruoɣanda uni əltürüxkə mangdurdi. Əmma Dawutning ayali Miqal uningoɣa: —
Əgər bu keqə jeningni elip qaqmisang, ətə əltürülisən, dedi. 12 Xunga Miqal Dawutni
pənjirdin qüxürüp qoydi. Xundaq qilip u qeqip qutuldi. 13 Andin Miqal bir «tərafim»
butni elip kariwatqa yatquzup, bexioɣa əqkə yungidin qilinoɣan bir yastuqni qoyup,
ədiyal bilən yepip qoydi.□

■ **18:27** 2Sam. 3:14 ■ **19:9** 1Sam. 16:14; 18:10 □ **19:13** **«tərafim»** — birhil but. Miqalning yenida bundaq butning boluxi Təwratqa hilap, əlwəttə.

14 Saul Dawutni tutux üqün qaparmənlərni əwətkəndə Mikal: — U aoɣrip ḳaldi, dedi.
15 Saul qaparmənlərni *ḳaytidin* əwətip: — Uni kariwat bilən ḳoxup elip kelinglar, uni
əltürimən, dəp buyrudi.
16 Qaparmənlər kirgəndə, mana kariwatta bu but yatatti, bexioɣa əqkə yungidin
ḳilinoɣan yastuḳ ḳoyuloɣanidi. 17 Saul Mikaloɣa: — Nemixḳa meni bundaḳ aldap,
düxminimni ḳaquruwetisən? — dedi. Mikal Sauloɣa jawab berip: — U: «Meni
ḳoyuwətkin; bolmisa seni əltürüwetimən» dedi, dedi.□
18 Dawut ḳeqip ḳutulup, Ramaḥḳa Samuilning ḳexioɣa berip, Saulning uningoɣa
ḳiloɣanlirining ḥəmmisini dəp bərdi. Andin u Samuil bilən Nayotḳa berip
olturaḳlaxti.
19 Birsi Sauloɣa: — Dawut Ramaḥdiki Nayotta bar ikən, dəp həwər bərdi. 20 Saul
Dawutni tutup kelixkə qaparmənlərni mangdurdi. Əmma ular yetip baroɣanda
pəyoɣəmbərlərning bir jamaiti bexarət beriwatḳanliḳini wə Samuilningmu ularning
arisida turup uloroɣa nazarətqilik ḳiliwatḳanliḳini kərdi; xundaḳ boldiki, Hudaning
Roḥi Saulning qaparmənlirining wujudioɣimu qüxüp, ularmu ḥəm bexarət berixkə
baxlidi.
21 Bu həwər Sauloɣa eytildi; u yənə baxḳa qaparmənlərni əwətti, lekin ularmu bexarət
berixkə qüxti. Andin Saul üqinqi ḳetim yənə qaparmənlərni mangdurdi. Ularmu
ḥəm bexarət berixkə qüxti. 22 Andin Saul əzi Ramaḥḳa berip, Səḳudiki qong ḳuduḳḳa
yetip kəlgəndə, «Samuil bilən Dawut nədə?» — dəp soridi. Birsi: — Ular Ramaḥdiki
Nayotta bar ikən, dəp jawab bərdi.
23 Xunga u Ramaḥdiki Nayotḳa yetip kəldi; Hudaning Roḥi uning wujudioɣimu
qüxti; xuning bilən umu piyadə mengip Ramaḥdiki Nayotḳa baroɣuqə bexarət berip
mangdi. 24 U ḥətta kiyimlirini seliwetip Samuilning aldida bexarət bərdi; pütün
bir keqə wə pütün bir kündüz u yərdə yalingaq yatti. Buning bilən: — «Saulmu
pəyoɣəmbərlərdinmu?» dəydioɣan gəp pəyda boldi.□

20

Yonatan Dawutni ḳooɣdimaḳqi

1 Dawut Ramaḥdiki Nayottin ḳeqip Yonatanning ḳexioɣa berip uningoɣa: — Mən
nemə ḳiliptimən? Nemə ḳəbiḥlik ḳiliptimən? Atang aldida nemə gunaḥ ḳiliptimən,
u mening jenimni almaḳqi boluwatidu? — dedi.
2 U uningoɣa: — Yoḳsu, bundaḳ ix neri bolsun! Sən əlməysən. Qong ix bolsun, kiqik ix
bolsun atam manga deməy ḳoymaydu. Nemixḳa atam bu ixni məndin yoxuridikinə?
Ḥərgiz undaḳ bolmaydu, dedi.
3 Lekin Dawut yənə ḳəsəm ḳilip: — Atang sening nəziringdə iltipat tapḳinimni
jəzmən bilidu. Xunga u kənglidə: — Yonatan buni bilip ḳalmisun; bolmisa uningoɣa
azar bolidu, degəndu. Lekin Pərwərdigarning ḥayati bilən, jening wə ḥayating bilən
aldingda ḳəsəm ḳilimənki, manga əlümning ariliḳi bir ḳədəmla ḳaldi, dedi.
4 Yonatan Dawutḳa: — Kənglüng nemini halisa xuni ḳilay, dedi.
5 Dawut Yonataoɣa mundaḳ dedi: — Mana ətə «yengi ay» bolidu; mən adəttikidək
padixaḥ bilən ḥəmdastihan bolmisam bolmaydu. Lekin meni ḳoyup bərgin, mən
üqinqi küni ahximioɣiqə dalada məkünüwalay. 6 Atang mening sorunda yoḳluḳimni
kərüp sorisa, sən uningoɣa: «Dawut məndin əz xəḥiri Bəyt-Ləḥəmgə tezraḳ berip
kelixkə jiddiy ruhsət soridi, qünki u yərdə pütkül ailisi üqün bir yilliḳ ḳurbanliḳ

□ **19:17 «U: «Meni ḳoyuwətkin; bolmisa seni əltürüwetimən» dedi»** — ibraniy tilida: «U: «Meni ḳoyuwətkin; seni əltürüxümning nemə ḥajiti?» dedi». □ **19:24 «Buning bilən: — «Saulmu pəyoɣəmbərlərdinmu?» dəydioɣan gəp pəyda boldi»** — 10-bab, 12-ayət wə uningdiki izaḥatni kərüng.

ətküzidikən», degin, dedi. 7 Əgər u: — Obdan boptu, desə, qulung tinq-aman bolidu:
— Lekin u aqqiqlansa, uning manga yamanliq qilixni niyət qiloqanliqidin guman
qilmioqin. 8 Sən qulungoqa iltipat kərsətkin; qünki sən özüng bilən Pərwərdigarning
aldida qulungni əhdiləxtürgənsən. Lekin əgər məndə bir yamanliq bolsa sən
özüngla meni əltürgin; meni elip berip atangoqa tapxuruxning nemə hajiti? — dedi.■
9 Yonatan: — Undaq hiyal səndin neri bolsun! Əgər atamning sanga yamanliq
qilidioqan niyiti barliqini bilip qalsam, sanga dəyttim əməsmu? — dedi.
10 Dawut Yonatanoqa: — Əgər atang sanga qattiq gəp bilən jawab bərsə, kim manga
həwər beridu? — dedi.
11 Yonatan Dawutqa: — Kəlgin, dalaoqa qikayli, dedi. Xuning bilən ikkisi dalaoqa
qikti. 12 Yonatan Dawutqa mundaq dedi: — Israilning Hudasi Pərwərdigar manga
guwahki, mən ətə yaki ögünlükkə muxu wakitta atamning niyitini bilip, sanga
iltipatliq bolsa, mən adəm mangdurup sanga məlum qilmamdim? 13 Əgər atam
sanga yamanliq qilmakqi bolsa, mən seni tinq-aman yoloqa selix üqün sanga adəm
əwətip həwər bərmisəm, Pərwərdigar manga sening bexingoqa qüxkəndinmu artuq
qüxürsun; əmdi Pərwərdigar atam bilən billə boloqandək sening bilən billə bolsun.
14 Hayatla bolsam meni əlmisun dəp Pərwərdigarning mehribanliqini manga
kərsətkəysən. 15 Mən əlüp kətkən təqdirdimu, əydikilirimdin həm heq wakit
mehribanliqingni üzmigəysən; Pərwərdigar sən Dawutning həmmə düxmənlirini
yər yüzidin yoqatqandin keyinmu xundaq qiloqaysən».
16 Xuning bilən Yonatan Dawutning jəməti bilən əhdə qilixip: — Pərwərdigar
Dawutning düxmənliridin hesab alsun, dedi. 17 Andin Yonatan yənə özining Dawutqa
boloqan muhəbbiti bilən uningoqa qəsəm qildurdi; qünki u uni öz jenidək səyətti.
18 Yonatan Dawutqa mundaq dedi: — Ətə yengi ay bolidu. Mana sening ornung box
qalidu, kixilər sening yoqlukingoqa diqqət qilidu. 19 Üqinqi küni sən qüxüp aldinki
qetim bu ixqa yoluqqiningda özüngni yoxuroqan jayoqa berip «Ezəl» degən taxning
yenida turup turoqin. 20 Nən taxning yenidiki bir jayoqa huddi nixanni qarialoqandək
üq pay ya oki atay.
21 Andin oqulamni mangdurup: — «Ya oklirini tepip kəlgin» — dəymən. Əgər
mən oqulamoqa: — Ənə, oklar arqa tərəptə turidu, ularni elip kəl, desəm, sən
qikip yenimoqa kəlgin; xundaq boloqanda, Pərwərdigarning hayati bilən qəsəm
qilimənki, sən üqün tinq-amanliq bolidu, heq ix bolmaydu. 22 Lekin oqulamoqa: —
Ənə, oklar aldingda turidu, desəm, sən kətkin, qünki undaq bolsa, Pərwərdigar
seni kətküzüwətkən bolidu. 23 Əmdiliktə mən bilən sən səzləxkən ix tooqruluq,
Pərwərdigar sən bilən mening otturimda guwahqidur.
24 Xuning bilən Dawut dalada məkünüwaldi. Yengi ay kəlgəndə, padixah taam yegili
dastihanda olturdi. 25 Padixah bolsa burunkidəkla öz ornida tamning yenidiki tərdə
olturdi. Yonatan ornidin turdi, Abnər Saulning yenida olturdi. Lekin Dawutning orni
box qaldi. □ 26 Əmma Saul u küni heqnemə demidi. Qünki u: — Dawutqa bir ix boldi,
u napak bolup qaldi. U jəzmən napak bolup qaptu, dəp oylidi. □ 27 Lekin Dawutning
orni yengi ayning ətisimu, yəni ayning ikkinqi künimu box idi. Saul ooqli Yonatandin:
— Nemixqa Yəssəning ooqli yaki tünügün yaki bügün tamakqa kəlməydu, dəp soridi.
28 Yonatan Sauloqa jawab berip: — Dawut Bəyt-Ləhəmgə baroqili məndin jiddiy
ruhsət sorap: — 29 Mening beriximoqa ruhsət qiloqin, ailimizning xəhərdə bir

■ **20:8** 1Sam. 18:3 □ **20:25 «Padixah bolsa burunkidəkla öz ornida tamning yenidiki tərdə olturdi. Yonatan ornidin turdi, Abnər Saulning yenida olturdi»** — Yonatanning «ornidin turuxi» bəlkim taoqisi Abnərning hərmiti üqün uningoqa Saulning yenidiki orunni boxitix üqün. Baxqa hil tərjimisi: «Yonatan uning (Saulning) odulida idi» □ **20:26 «Dawutqa bir ix boldi, u napak bolup qaldin»** — «napak bolux»: Musa pəyoqəmbərgə qüxürülgən qanun boyiqə, birsi məsilən bir əlükkə təgkən bolsa bir məzgil «napak» bolatti — xundaq bolsa uning heq qurbanliq (məsilən, yengi aydiki qurbanliqlar)din yeyixigə bolmaytti.

qurbanlik ixi bolƣaq akam mening beriximni eytiptu; əgər sening nəziringdə iltipat tapqan bolsam qerindaxlirim bilən kərüxüp kelixkə ruhsət bərgin, dedi. Xunga u padixaƕning dastihiniƣa kəlmidi, dedi.
30 Saulning Yonatanƣa qattiq ƣəzipi kelip: — I buzuq, kaj hotunning ooƣli, nemixqa Yəssəning ooƣlini əzünggə tallap, əzüngni xərməndə qilip wə anangni nomusqa qoyoƣiningni bilməmdimən? 31 Əgər Yəssəning ooƣli yər yüzidə tirik bolsila, sən ƕəm sening padixaƕliqing mustəƕkəm bolmaydu. Xunga əmdi adəm əwətip uni mening qeximƣa elip kəlgin, qünki u əlümgə məƕkəmdur! — dedi.
32 Yonatan atisi Sauloƣa jawab berip: — U nemixqa əlümgə məƕkum qilinixi kerək? U nemə qiptu? — dedi.
33 Andin Saul Yonatanƣa sanjix üqün uningƣa nəyzini atti; buning bilən Yonatan atisining Dawutni əltürməkqi bolƣanliqini enik bilip yətti. 34 Yonatan bolsa qattiq aqqiqlap dastihandin qopup kətti wə yengi ayning ikkinqi küni ƕeq taam yemidi. Qünki atisining Dawutni xundaq ƕaqarətlixi uningƣa qattiq azar bolƣanidi.
35 Ətisi Yonatan dalaƣa qiqip Dawut bilən kelixkən jayƣa bardi. Uning bilən bir kiqik ƣulam billə bardi.
36 U ƣulamƣa: — Sən yügür, mən atqan ya oqlirini tepip kəlgin, dedi. Ƣulam yügürdi, u bir oqni uning aldi təripigə atti. 37 Ƣulam Yonatan atqan oq qüxkən jayƣa kəlgəndə Yonatan ƣulamni qaqirip: — Oq sening aldi təripingdə turmamdu? — dedi. 38 Andin Yonatan ƣulamni yənə qaqirip: — Bol, ittik bol, ƕayal bolmiƣin! — dedi. Yonatanning ƣulami ya oqini yiƣip ƣojisiƣa elip kəldi. 39 Lekin ƣulamning bolƣan ixtin həwiri uq idi. Buni yalƣuz Yonatan bilən Dawutla bilətti.
40 Andin Yonatan ƣulamiƣa yaraƣlirini berip uningƣa: — Ularni xəƕərgə elip kətkin, dedi.
41 Ƣulam kətkəndin keyin Dawut *taxning* jənub təripidin qiqip yərgə yiqilip üq qetim təzim qildi. Ular bir-birini səyüxti, bir-birigə esilixip yiƣlaxti, bolupmu Dawut qattiq yiƣlidi.
42 Yonatan Dawutqa: — Səpiring tinq-aman bolsun; qünki biz ikkimiz: — Pərwərdigar mening bilən sening otturungda wə mening nəslim bilən sening nəsling otturisida mənggügə guwaƕ bolsun, dəp Pərwərdigarning nami bilən qəsəm iqixkən, dedi. Dawut ornidin qopup mangdi, Yonatanmu xəƕərgə kirip kətti.

21

Dawut Nob xəƕirigə baridu

1 Dawut əmdi Nobqa kelip Ahimələk kaƕinning qexiƣa bardi. 2 Lekin Ahimələk Dawutni kərgəndə titrəp qorqup uningƣa: — Nemixqa birimu sən bilən kəlməy yalƣuz kəlding? — dedi.
3 Dawut Ahimələk kaƕinƣa: — Padixaƕ manga məlum bir ixni buyrup: — Mən sanga buyruƣan ix yaki sanga tapiloƣan yolyoruq tooƣrisidin ƕeqkim birnemə bilmisun, degənidi. Əz ƣulamlirimni bolsa məlum bir jayƣa berixqa bekitip qoydum. 4 Əmdi qolungda nemə bar? Bəx nan, yaki nemə bolsa, xuni manga bərgin, dedi.
5 Kaƕin Dawutqa jawab berip: — Qolumda adəttiki nan yoq, pəqət muqəddəs nan bar. Əgər ƣulamlar ayallariƣa yeqinlaxmiƣan bolsa yesə rawa bolidu, dedi.
6 Dawut kaƕinƣa jawab berip: — Bərƕəq, mən baxqa waqitlarda qiqqinimƣa ohxax, ayallar bizdin yiraq boloƣili üq kün boldi. Mən *ƕərqetim* qiqqanda, gərqə adəttiki

səpər bolsimu, oƣulamlarning ķaqiliri pak bolidioƣan yərdə, bügün ular wə ķaqiliri tehimu pak bolmamdu, dedi. □
7 Xuning bilən kaĥin uningoƣa muķəddəs nandin bərdi, qünki bu yərdə «təķdim nan»din baxķa ĥeqķandaķ nan yoķ idi. Bu nan Pərwərdigarning ĥuzurioƣa yengi issiķ nan ķoyuloƣan küni almaxturuloƣan nanlar idi□ ■ 8 (lekin u küni Saulning hizmətkarliridin məlum birsi u yərdə Pərwərdigarning ĥuzurida ķaldurulоƣanidi. Uning ismi Doəg bolup Saulning padiqilirining qongi idi).
9 Dawut Ahiməlәkkə: — Ķolungda nəyzə yaki ķiliq yoķmu? Padixaĥ tapxuroƣan ix jiddiy boloƣaq yaki ķiliq yaki baxķa yaraoƣlirimni elip kelәlmidim, dedi.
10 Kaĥin: — Sən Elaĥ jiloƣisida өltürgən Filistiy Goliatning ķiliqi bu yərdə bar, u əfodning kəynidə, bir parqə rəhtkə oraķlik ĥalda turidu. Halisang aloƣin, uningdin baxķisi yoķ, dedi. Dawut: — Bu təngdixi yoķ ķiliqtur, xuni manga bərgin, dedi.
11 Dawut u küni ķopup Sauldin ķeqip Gatning padixaĥi Akixning ķexioƣa bardi.
12 Lekin Akixning hizmətkarliri uningoƣa: — Bu zeminning padixaĥi Dawut əməsmu? Uning tooƣrisida ķiz-ayallar bir-birigə: —
Saul minglap өltürdi,
Wə Dawut on minglap өltürdi,
— dəp nahxa-oƣəzəl oķuxup ussul oynioƣan əməsmu, dedi. ■
13 Dawut bu səzlərni kəngligə püküp Gatning padixaĥi Akixtin bək ķorķti. 14 Xuning üqün ularning kəz aldida өzining yürüx-turuxlirini өzgərtip, ularning ķolida turoƣan waķtida өzini sarangdək kərsətti; u dərwazilarning ixiklirigə jijip, tükürükini saķilioƣa akturatti.
15 Akix hizmətkarlirioƣa: — Mana bu adəmning saranglikini kərməmsilər? Uni nemixķa mening aldimoƣa elip kəldinglar? 16 Məndə saranglar kəmqilmidi? Silər bu kixini aldimoƣa saranglik ķiloƣili elip kəldinglarmu? Bu adəm mening өyümgə kirixi kerəkmu? — dedi.

22

Dawut Mizpaĥ wə Adullamoƣa baridu

1 Dawut u yərdin ketip Adullamdiki oƣaroƣa ķaqti. Uning ķerindaxliri bilən atisining pütkül jəməti buni anglap uning ķexioƣa bardi. 2 Ezilgən, ķərzdar boloƣan wə dərdmənlərning ĥəmmisi yioƣilip uning yenioƣa kəldi wə u ularning sərdari boldi. Uningoƣa ķoxuloƣan adəmlər bolsa tөt yüzqə idi.
3 Dawut u yərdin qiķip Moabdiki Mizpaĥķa berip Moabning padixaĥidin: — Hudaning meni nemə ķilidioƣinini bilgüqə, ata-anamning bu yərgə kelip aranglarda turuxioƣa yol ķoyoƣayla, dəp tələp ķildi. □ 4 Dawut atisi wə anisini Moabning padixaĥining ķexioƣa elip kəldi. Dawut ķoroƣanda turoƣan pütkül künlərdə ata-anisi uning bilən billə turdi.
5 Əmma Gad pəyoƣəmbər Dawutķa: — Ķoroƣanda turmay, bu yərdin qiķip, Yəĥuda zemininioƣa baroƣin, dedi. Xuning bilən Dawut u yərdin ayrilip, Ħərət ormanliķioƣa bardi.

Saul Nobdiki kaĥinlarni өltüridu

□ **21:6 «...gərqə adəttiki səpər bolsimu, oƣulamlarning ķaqiliri pak bolidioƣan yərdə, bügün ular wə ķaqiliri tehimu pak bolmamdu» —** baxķa nəqqə tərjimisi uqrixi mumkin. □ **21:7 «qünki bu yərdə «təķdim nan»din baxķa ĥeqķandaķ nan yoķ idi» —** «təķdim nan»: — yaki «(Hudaning) ĥuzuri neni», yaki «tiziloƣan nan». «Mis.» 25- wə 35-babni kərüng. ■ **21:7** Mat. 12:3; Mar. 2:25; Luķa 6:3 ■ **21:12** 1Sam. 18:7 □ **22:3 «Moabdiki Mizpaĥ» —** yaki «Moabdiki Mizpəĥ».

6 Saul Dawutning nədə turuwatqanlikidin həwər tapti. Saul bu waqitta Ramahdiki
Gibeahda egiz bir jayda yuluqun dərihining tüwidə olturatti. Uning qolida nəyzisi
bar idi, barlik hizmətkarliri qərisidə turatti. 7 Saul qərisidə turuqan hizmətkarlirioqa:
— I Binyaminliklar, qulaq selinglar! Yəssəning ooqli hər biringlaroqa etizlar bilən
üzümzarlarni təqsim qilip berəmdu? Həmminglarni ming bexi wə yüz bexi
qilamdu? 8 Silər həmminglar manga qəst qildinglar, əz ooqlumning Yəssəning
ooqli bilən əhdə qilixqinini heqkim manga uqturmidi. Heq qaysinglar manga iq
aoqritmidinglar yaki əz ooqlumning mening hizmətkarimni manga yoxurun hujum
qilixqa qutratqinidin manga həwər bərmidinglar, dedi.
9 Andin Saulning hizmətkarlirining iqigə kiriwaloqan Doəg: — «Mən Yəssəning
ooqlining Nobqa Ahitubning ooqli Ahimələkning qexioqa kəlginini kərdüm, 10 —
Ahimələk uning üqün Pərwərdigardin yol soridi wə uningoqa ozuq-tülük bilən Filistiy
Goliatning qiliqini bərdi» — dedi.
11 Padixah adəm əwətip Ahitubning ooqli kahin Ahimələkni, xundaqla uning atisining
pütkül jəmətini, yəni Nobdiki kahinlarnimu qaqirtip kəldi. Ularning həmmisi
padixahning qexioqa kəldi.
12 Saul: — I Ahitubning ooqli anglioqin, dedi. U: — I oqojam, mana mən, dedi.
13 Saul uningoqa: — Nemixqa silər, sən bilən Yəssəning ooqli, manga qəst qilisilər?
Sən uningoqa nan wə qiliq berip, uning üqün Hudadin yol soridingoqu? Mana əmdi
u bügünkidək manga hujum qilmaqqi bolup paylap yürməktə! — dedi.
14 Ahimələk padixahqa jawab berip: — Silining barlik hizmətkarlirining arisida
Dawutdək sadiq kim bar? U padixahning küy'ooqli, silining məhpiy məslihətlirigə
ixtirak qiloquqi wə ordiliri iqidə izzətlik əməsmidi? 15 Mən pəqət uning üqün
Hudadin yol soraxni bügünla baxlidimmu? *Asiylik* qilix məndin neri bolsun! Padixah
əz qulini wə atamning pütkül jəmətini əyibkə buyrumioqayla, qünki qullirining bu
ixtin qilqə həwiri yoq, dedi.□
16 Lekin padixah: — I Ahimələk, sən əlisən, sən wə atangning pütkül jəməti qoqum
əlisilər, dedi. 17 Padixah əz qərisidiki qaparmənlirigə: — Mang, Pərwərdigarning
kahinlirini əltürünglar! Qünki ular həm Dawutqa həmdəm boldi həm uning
qaqqinini bilip turup manga həwər bərmidi, dedi. Lekin padixahning qol astidikiliri
Pərwərdigarning kahinlirini əltürüxkə qol kətürgili unimidi.
18 Əmdi padixah Doəgkə: — Sən berip kahinlarni əltürüwətkin, dedi. Edomluq
Doəg berip kahinlarni əltürdi; bu küni u kanaptin toquloqan əfod kiygən səksən bəx
adəmni əltürdi.
19 Andin u kahinlarning xəhiri Nobda olturoquqilarni qirdi, yəni ər wə ayallar,
balilar wə bowaqlar, kala, exək, qoylar — həmmisini qiliqlidi. 20 Əmma Ahitubning
ooqli Ahimələkning Abiyatar degən bir ooqli qutulup Dawutning qexioqa qeqip kəldi.
21 Abiyatar Dawutqa Saul Pərwərdigarning kahinlirini əltürdi, dəp həwər bərdi.
22 Dawut Abiyataroqa: — U küni Doəgning u yərdə ikənlikini kərüp, uning
jəzmən Sauloqa həwər beridioqinini bilgənidim. Mən atangning pütkül jəmətining
əltürülüxigə zamin boldum, dedi. 23 Mən bilən billə turoqin, heq qorqmioqin.
Qünki mening jenimni almaqqi boloqanlar sening jeningnimu həm almaqqi. Mening
qeximda bihətər turisən, dedi.

23

Dawut Keilah xəhirini qutquzidu

□ **22:15 «qünki qullirining bu ixtin qilqə həwiri yoq» —** ibraniy tilida «qünki qullirining bu ixtin azmu, jiqmu həwiri yoq».

1 Birsi Dawutqa həwər berip: — Mana Filistiylər Keilaһoɣa һujum qilip hamanlarni
bulap-talimaqta, dedi.
2 Dawut Pərwərdigardin: — Mən berip bu Filistiylərgə zərbə berimənmu? — dəp
soridi. Pərwərdigar Dawutqa: — Berip Filistiylərgə zərbə berip Keilaһni azad qiloɣin,
dedi.
3 Lekin Dawutning adəmliri uningoɣa: — Mana biz Yəһuda zeminida turupmu
qorqiwatqan yərdə, Keilaһoɣa berip Filistiylərning qoxunlirioɣa һujum qilsaq qandaq
bolar? — dedi.
4 Xunga Dawut yənə bir qetim Pərwərdigardin soriwidi, Pərwərdigar uningoɣa jawab
berip: — Sən ornungdin turup Keilaһoɣa baroɣin; qünki Mən Filistiylərni qolungoɣa
tapxurimən, dedi. 5 Buning bilən Dawut öz adəmliri bilən Keilaһoɣa berip Filistiylər
bilən soquxup, mallirini olja qilip, ularni qattiq qirdi. Dawut xundaq qilip Keilaһda
turuwatqanlarni qutquzdi.

Dawut Saulning qanggilidin yənə qutulidu

6 Əmdi Ahimələkning ooɣli Abiyatar Keilaһoɣa qeqip kelip Dawutning qexioɣa
kəlgəndə, uning qolida əfod bar idi.■
7 Birsi Sauloɣa, Dawut Keilaһoɣa kəptu, dəp həwər bərdi. Saul: — Əmdi Huda uni
mening qolumoɣa taxlap tapxurdi. Qünki u dərwaziliri wə taqaqliri bar xəһərgə
kirgəqkə solunup qaldi, dedi. 8 Əmdi Saul Dawut bilən adəmlirini muһasirigə elix
üqün һəmmə həlqni Keilaһoɣa berip jəng qilixqa qaqirdi.
9 Dawut Saulning özini qəstləydioɣanliqini bilip, Abiyatar kaһinoɣa: — Əfodni elip
kəlgin, dedi. □ 10 Andin Dawut: — I Israilning Hudasi Pərwərdigar, mənki Sening
qulung Saulning bu xəһərni mening səwəbimdin harab qilix üqün Keilaһoɣa kelixkə
qəstləwatqanliqini enik anglidi. 11 Keilaһdikilər meni uning qolioɣa tutup berərmu?
Saul öz bəndəng anglioɣandək bu yərgə kelərmu? I Israilning Hudasi Pərwərdigar,
Səndin ötünimənki, öz bəndənggə bildürgəysən, dedi. Pərwərdigar: — U bu yərgə
kelidu, dedi. □ 12 Dawut yənə: — Keilaһtikilər meni wə adəmlirimni Saulning qolioɣa
tutup berərmu, dedi. Pərwərdigar: — Ular silərni tutup beridu, dedi.
13 Əmdi Dawut adəmliri bilən (təһminən altə yüzqə) ornidin turup Keilaһdin qiqip,
özliri baralaydioɣan tərəpkə qarap kətti. Sauloɣa, Dawut Keilaһtin qeqiptu dəp
həwər berilgəndə u uni qooɣlaxqa qikmidi.
14 Dawut bolsa qəldiki qoroɣan-qiyalarda һəmdə Zif qəlining taoɣlirida turdi. Saul
uni һər küni izdəytti; lekin Huda uni uning qolioɣa tapxurmidi.
15 Əmdi Dawut Saulning özini öltürgili qiqidioɣanliqini bayqap qaldi. Xu qaoɣda u
Zif qəlidiki bir ormanliqta turatti. □ 16 Saulning ooɣli Yonatan bolsa ormanliqqa
qiqip Dawutning qexioɣa berip, uni Huda arqiliq rioɣbətləndürüp uningoɣa: — □
17 Qorqmioɣin; qünki atam Saulning qoli seni tapalmaydu. Sən bəlki Israilning üstidə
padixaһ bolisən, mən bolsam sening wəziring bolimən, buni atam Saulmu bilidu,
dedi.
18 Andin ular ikkiylən Pərwərdigarning aldida əһdə qilixti; Dawut bolsa, ormanliqta
turup qaldi, Yonatan öz öyigə yenip kətti.
19 Xuningdin keyin Ziftikilər Gibeaһta turuwatqan Saulning qexioɣa kelip: — Mana,
Dawut Haqilaһning egizlikidiki Yəximonning jənubi təripigə jaylaxqan ormanliqtiki
qoroɣanlarda yoxuruniwaldi, bilməmdila? 20 Xunga, i padixaһ, qaqan kəngülliri

---

■ **23:6** 1Sam. 22:20 □ **23:9 «Dawut Saulning özini qəstləydioɣanliqini bilip, Abiyatar kaһinoɣa: — Əfodni elip kəlgin, dedi»** — kərüniduki, 10-12-ayəttiki soallarni Dawut əfod wasitisi bilən Pərwərdigardin soraydu. □ **23:11 «...kelərmy?.... kelidu»** — ibraniy tilida «...qüxərmy?.... qüxidu» deyilidu. □ **23:15 «Zif qəlidiki bir ormanliqta..»** — yaki «Zif qəlidiki horəx xəһiridə...». □ **23:16 «Yonatan... *Dawutni* .... rioɣbətləndürdi»** — ibraniy tilida: «Yonatan ... uning (Dawutning) qolini küqləndürdi» deyilidu.

tartsa xu qaoɳda kəlsilə; bizning burqimiz uni padixaɦning ķolioɳa tutup berixtur, dedi.
21 Saul: Manga iq aoɳritķininglar üqün Pərwərdigar silərgə bəht ata ķiloɳay. 22 Əmdi silərdin ətünimənki, berip zadi ķaysi yərdə turidioɳinini jəzmləxtürünglar, uning izderikini enikłap, wə kimning uni kərgənlikini bilip kelinglar; qünki kixilər eytixiqə u intayin ɦiyligər ikən, dedi.
23 Xunga berip, uning yoxurunoɳan barlik məhpiy jaylirini enik kərüp kelinglar, yenimoɳa yenip kelip manga əynini eytinglar. Andin mən silər bilən billə barimən; wə xundak boliduki, əgər u zeminda bolsila, mən Yəɦudiylarning mingliɳanlarning arisidin uni izdəp tapimən, dedi.
24 Ular ķopup Sauldin ilgiri Zifķa bardi; lekin Dawut ɵz adəmliri bilən Maon qəllükidiki Yəximonning jənub təripidiki Arabaɦ tüzlənglikidə turuwatatti. 25 Saul adəmliri bilən Dawutni izdəp bardi. Kixilər bu həwərni Dawutķa eytti; xuning bilən u qüxüp, ķiyaoɳa berip Maon qəlidə turdi. Saul buni anglap Dawutning kəynidin ķooɳlap Maonning qəligə qikti. 26 Saul taoɳning bu təripidə mangdi, əmma Dawut adəmliri bilən taoɳning u təripidə mangdi. Dawut Sauldin ķeqix üqün aldiriwatķanidi; lekin Saul adəmliri bilən Dawut wə uning adəmlirini tutimiz dəp ularni ķorxioɳili turdi. 27 Əmma bir həwərqi Saulning ķexioɳa kelip uningoɳa: — Filistiylər zeminimizning jənub təripigə kirip bulang-talang ķiliwatidu, tezdin ķaytsila, dedi.
28 Xuning bilən Saul yenip Dawutni ķooɳlaxtin tohtap Filistiylər bilən soķuxķili qikti. Xunga u yər Sela-Ħammaɦlekot dəp ataldi. □ 29 Dawut bolsa u yərdin qiķip Ən-Gədining taoɳ-ķoroɳanliķida turdi.

24

Dawut Saulni ayaydu

1 Saul Filistiylərni ķooɳlap qiķirip yanoɳanda uningoɳa: — Mana, Dawut Ən-Gədidiki qəldə turuwetiptu, degən həwər berildi. 2 Saul əmdi pütkül Israildin hillanoɳan üq ming adəmni elip Dawut bilən adəmlirini izdigili «Yawa tekilər» ķoram taxliķioɳa qikti. 3 U yolning yenidiki ķoy ķotanlirioɳa kəlgəndə, xu yərdə bir oɳar bar idi. U tərət ķilix üqün oɳaroɳa kirdi; Dawut bilən adəmliri oɳarning iqkirisidə olturatti.
4 Dawutning adəmliri uningoɳa: — Mana Pərwərdigarning sanga: — Ɵz düxminingni sening ķolungoɳa berimən, nemə sanga layik kərünsə xuni ķiloɳin, degən küni dəl muxu kün ikən, dedi. Dawut ķopup Saulning tonining pexini tuydurmay kesiwaldi.
5 Lekin Saulning tonining pexini kəskini üqün Dawut kənglidə ķattik əpsuslandi.
6 U ɵz adəmlirigə: — Pərwərdigar meni Pərwərdigar Ɵzi məsiɦ ķiloɳan oɳojamoɳa bundak ķolumni uzartixtin sakłisun, qünki u Pərwərdigarning məsiɦliginidur, dedi.
7 Xu səz bilən Dawut ɵz adəmlirini tosup Sauloɳa qeķiloɳili ķoymidi. Saul bolsa ķopup oɳardin qiķip ɵz yolioɳa kətti. 8 Andin Dawutmu turup oɳardin qiķip Saulning kəynidin: — I oɳojam padixaɦ! — dəp qaķirdi. Saul kəynigə ķarawidi, Dawut egilip yüzini yərgə yakķan ɦalda təzim ķildi. 9 Dawut Sauloɳa mundak dedi: — «Mana, Dawut seni ķəstləxkə pursət izdəwatidu, dəydioɳan kixilərning səzigə nemixķa ķulak salila? 10 Mana bügün ɵz kəzliri bilən kərdiliki, Pərwərdigar bügün oɳarda silini ɵz ķolumoɳa bərgənidi. Bəzilər manga uni ɵltürüwətkin, dedi; lekin mən silini ayap: — Oɳojamoɳa ķolumni uzartmaymən, qünki u Pərwərdigarning məsiɦliginidur, dedim.
11 Ķarisila, i ata, ķolumdiki tonlirining pexigə. Silini ɵltürməy tonlirining pexini kəskənlikimdin xuni bilsiləki, kənglümdə siligə ya yamanlik ya asiylik yok, siligə

□ **23:28 «Sela-ɦammaɦlekot» —** mənisi bəlkim «ayrioɳuqi Ķoram tax».

gunaḫ ḳiloɣinim yoḳ, lekin sili jenimni aloɣili paylimaḳtila. □ 12 Pərwərdigar mən
bilən silining otturimizda ḫəküm ḳilsun, mening ḫesabimni silidin Pərwərdigar
alsun; lekin mening ḳolum siligə kətürülməydu. 13 Konilar: — «Rəzillik rəzillərdin
qiḳidu» dəp eytḳanikən, lekin əz ḳolum siligə kətürülməydu. 14 Israilning padixaḫi
kimni tutḳili qiḳti? Kimni ḳooɣlap yüridu? Bir ələk itni, halas! Yaloɣuz bir bürgini,
halas! 15 Pərwərdigar soraḳqi bolup mən bilən silining otturimizda ḫəküm qiḳarsun!
U ḫəḳ-naḫəḳni ayrip, dəwayimni sorap meni silining ḳolliridin halas ḳilip, adalət
yürgürgəy!» — dedi.
16 Dawut Sauloɣa bu səzlərni eytḳanda Saul: — Bu sening awazingmu, i ooɣlum
Dawut? — dedi. Andin Saul yuḳiri awaz bilən yioɣlap kətti. 17 U Dawutḳa: —
«Sən məndin adilsən, qünki sən manga yahxiliḳ ḳayturdung, lekin mən sanga
yamanliḳ ḳayturdum. 18 Sən bügün manga yahxiliḳ ḳiloɣanliḳingni obdan kərsitip
bərding; Pərwərdigar meni ḳolungoɣa tapxuroɣan bolsimu, sən meni əltürmiding.
19 Birsi əz düxminini tapsa, uni aman-esən kətkili ḳoyamdu? Pərwərdigar sening
manga bügün ḳiloɣan yahxiliḳing üqün sanga yahxiliḳ yanduroɣay. 20 Əmdi mana,
xuni bildimki, sən jəzmən padixaḫ bolisən, Israilning padixaḫliḳi sening ḳolungda
tiklinidu. 21 Lekin ḫazir Pərwərdigar bilən manga ḳəsəm ḳiloɣinki, məndin keyin
mening nəslimni yoḳatmay, namimni atamning jəmətidin əqürmigəysən», dedi.
22 Xuning bilən Dawut Sauloɣa ḳəsəm ḳildi. Saul əz əyigə yenip kətti; Dawut adəmliri
bilən ḳoroɣan-ḳiyaoɣa qiḳip xu yərdə turdi.

25

Samuil əlidu

1 Samuil əldi. Pütkül Israil yioɣilip uning üqün matəm tutti; ular uni uning Ramaḫdiki
əyidə dəpnə ḳildi. Dawut bolsa ḳopup Paran qəligə bardi.■

Dawut, Nabal, Abigail

2 Əmdi tirikqiliki Karməldə boloɣan, Maonda olturuḳluḳ bir adəm bar idi. Bu kixi bək
bay bolup üq ming ḳoy, bir ming əqkisi bar idi. U əz ḳoylirini Karməldə ḳirḳiwatatti.
3 U adəmning ismi Nabal bolup, ayalining ismi Abigail idi; ayali ḫəm pəm-parasətlik
ḫəm əpt-turḳi qiraylik, lekin eri ḳattiḳ ḳol wə rəzil idi; u Kaləbning əwladidin idi.□
4 Dawut qəldə turup Nabalning əz ḳoylirini ḳirḳiydioɣanliḳini anglap 5 On yax yigitni
u yərgə mangdurup uloroɣa: — Silər Karməlgə qiḳip Nabalning ḳexioɣa berip,
məndin uningoɣa salam eytinglar. 6 Uningoɣa: — «Yaxioɣaysən; sizgə tinq-amanliḳ
boloɣay, əyingizgə tinq-amanliḳ boloɣay, ḫəmmə barliḳingizoɣa tinq-amanliḳ boloɣay!
7 Mən ḳirḳioɣuqilarning sizdə ix baxlioɣanliḳini anglidim. Sizning padiqiliringiz biz
tərəplərdə turoɣanda uloroɣa ḫeq zəhmə yətküzmiduḳ; biz Karməldə turoɣan waḳitta
ularning ḫeq tərsisi yitip kətmidi. 8 Əz yigitliringizdin sorisingiz ular sizgə dəp
beridu. Xunga biz ḳutluḳ bir künidə kəlduḳ, xunga yigitlirimiz nəziringizdə iltipat
tapsun; əz ḳolingizoɣa nemə qiḳsa xuni kəminiliringizgə wə ooɣlingiz Dawutḳa nemə
qiḳsa xuni bərgəysiz», dənglar, — dedi.
9 Dawutning yigitliri u yərgə berip bu gəplərning ḫəmmisini Dawutning namida
uningoɣa eytip andin jim turup saḳlidi.
10 Nabal Dawutning hizmətkarlirioɣa jawab berip: — Dawut degən kim? Yəssəning
ooɣli degən kim? Bu künlərdə əz oɣojilirini taxlap ketiwatḳan hizmətkarlar tola.

□ **24:11 «kənglümdə siligə ya yamanliḳ ya asiyliḳ yoḳ»** — ibraniy tilida «ḳolumda siligə ya yamanliḳ ya asiyliḳ yoḳ». ■ **25:1** 1Sam. 28:3 □ **25:3 «U adəmning ismi Nabal bolup...»** — «Nabal»ning mənisi «əhməḳ, ḳopal».

11 Mən өzümning yemək-iqməklirimni wə yung ķirķuoɳuqilirimoɳa soyoɳan gөxni kəlgən jayi naməlum boloɳan kixilərgə berəmdim? — dedi.□
12 Dawutning yigitliri kəlgən yoliɳa yenip kətti. Yenip kelip ular Dawutķa ḥəmmə gəpni dəp bərdi. 13 Dawut өz adəmlirigə: — Ḥər biringlar өz ķiliqinglarni esinglar, dedi. Xuning bilən ḥərbiri өz ķiliqini *tasmisioɳa* asti, Dawutmu өz ķiliqini asti. Andin tөt yüzqə adəm Dawut bilən qiķti, wə ikki yüz kixi jabduķlar bilən ķaldi. 14 Əmma Nabalning hizmətkarliridin biri uning ayali Abigailoɳa: — Dawut əlqilərni qөldin oɳojimizoɳa salam berixkə əwətkənikən; lekin u ularni tillap kayip kətti. 15 Bu adəmlər bolsa, bizgə kөp yahxiliķ ķiloɳan. Biz dalada ularning yenida yürgən waķitlirimizda bizgə ḥeq yamanliķ kəlmidi, bizning ḥeq nərsimizmu yitip kətmigənidi. 16 Biz ularoɳa yeķin jayda ķoy baķķan waķitta ular keqə-kündüz bizgə sepildək boloɳanidi. 17 Əmdi bu ixtin həwərdar boldila, ķandaķ ķilix kerəklikini oylixip baķķayla. Bolmisa, oɳojimizoɳa wə pütkül өydikilirigə bir bala-ķaza kəlməy ķalmaydu. U xunqə kaj bir adəmki, ḥeqkim uningoɳa səz ķilixķa petinalmaydu, dedi.□
18 Abigail dərḥal ikki yüz nan, ikki tulum xarab, bəx pixuruloɳan ķoy, bəx seaḥ ķomaq, bir yüz kixmix poxkili, ikki yüz ənjür poxkili elip exəklərgə artip □ 19 өz yigitlirigə: — Mening aldimda beringlar; mana, mən kəyninglardin baray, dedi. Lekin u өz eri Nabaloɳa bu ixni demidi. 20 U өz exikigə minip taoɳning etikidin qüxkəndə, mana Dawut adəmliri bilən uning uduliɳa qüxüp uning bilən uqraxti.
21 Dawut əslidə: — Mən bu kixining melini qөldə bikardin bikar ķooɳdap, uning barliķidin ḥeqnemini yittürgüzmigənidim; lekin u yahxiliķning ornida manga yamanliķ ķildi. 22 Uning adəmliridin ətigiqə birər ərkəkni ķaldurup ķoysam, Huda mən Dawutni uningdinmu artuķ jazaliɳay, degənidi. □ 23 Abigail Dawutni kөrüp, aldirap exəktin qüxüp, Dawutning aldida yiķilip yüzini yərgə yeķip təzim ķildi; 24 uning putliriɳa esilip mundaķ dedi: — «I oɳojam, bu ķəbiḥlik manga ḥesablansun; əmdi xuni өtünimənki, dedəklirining siligə səz ķilixioɳa ijazət ķilip, dediklirining səzigə ķulaķ saloɳayla: — 25 өtünimənki, oɳojam bu rəzil adəm Nabaloɳa pisənt ķilmioɳayla; qünki uning mijəzi huddi ismioɳa ohxaxtur; uning ismi «kaj», dərwəķə uningda kajliķ tolimu eoɳirdur. Lekin mən dedəkliri bolsa oɳojam əwətkən yigitlərni kөrmidim. □ 26 Əmdi i oɳojam, Pərwərdigarning ḥayati bilən wə sening jening bilən ķəsəm iqimənki, Pərwərdigar silini өz ķolliri bilən ķan tөküp intiķam elixtin saķlidi. Əmdi düxmənlirimu, sili oɳojamoɳa yamanliķ ķilmaķqi boloɳanlarmu Nabaloɳa ohxax bolsun. 27 Əmdi dedəkliri oɳojamoɳa elip kəlgən bu sowoɳat bolsa oɳojamoɳa əgəxkən yigitlərgə təķsim ķilinsun.
28 Silidin өtünimənki, dedəklirining səwənlikini kəqürgəyla; qünki sili, i oɳojam Pərwərdigarning jənglirini ķilip kəlgənliri üqün, barliķ künliridə silidə yamanliķ tepilmioɳini üqün Pərwərdigar jəzmən jəmətlirini məzmut ķilidu. 29 Birsi ķopup silini ķooɳlap janlirini izdisə, sili oɳojamning jeni Pərwərdigar Hudalirining ķexidiki tiriklər haltisi iqidə orilip saķlinidu, lekin düxmənlirining janlirini bolsa, u saloɳuoɳa selip qөrüp taxlaydu.
30 Əmdi Pərwərdigar sili oɳojam tooɳrisida eytķan barliķ yahxi wədilirigə əməl

□ **25:11 «yemək-iqmikim» —** ibraniy tilida «nenim wə süyüm». □ **25:17 «U xunqə kaj bir adəmki…» —** ibraniy tilida «U Belialning (Xəytanning) xundaķ bir ooɳliki…». □ **25:18 «bəx seaḥ ķomaq» —** «seaḥ» üqtin bir əfaḥ, yəni axliķ-danlarning өlqəm birliki idi, təhminən 9 litr. □ **25:22 «Uning adəmliridin ətigiqə birər ərkəkni ķaldurup ķoysam…» —** muxu yərdə «birər ərkək» ibraniy tilida «tamoɳa ķarap birər siygüqi» bilən ipadilinidu. **«Huda mən Dawutni uningdinmu artuķ jazaliɳay» —** yaki «Huda Dawutning düxmənlirigə uningdinmu artuķ ķiloɳay» (bəzi kona kөqürmilərdə xundaķ yezilidu). □ **25:25 «oɳojam bu rəzil adəm Nabal» —** ibraniy tilida «oɳojam belialning (Xəytanning) bu ooɳli Nabal» deyilidu. **«uning ismi «kaj», dərwəķə uningda kajliķ tolimu eoɳirdur» —** ibraniy tilida «Nabal» degənning mənisi «kaj».

қilip, silini Israilоға bax қiloғanda xundaқ boliduki, 31 sili оғojamning naһəқ қan təkmigənlikliri yaki өz intiқamlirini almioғanliқliri üqün kөngüllirigə putlikaxang yaki dərd bolmaydu. Wə Pərwərdigar оғojamоға nusrət bərginidə sili өz dedəklirini yad қiloғayla».
32 Dawut Abigailоға: — Seni bügün mening bilən uqrixixқa əwətkən Israilning Hudasi Pərwərdigarоға təxəkkür-mədһiyə қayturuloғay! 33 Əmdi əқil-parasitinggə barikalla, sangimu barikalla! Qünki sən bügün meni өz қolum bilən қan tөküp intiқam elixtin tostung.
34 Lekin meni sanga ziyan-zəһmət yətküzüxtin saқlioғan Israilning Hudasi Pərwərdigarning һayati bilən қəsəm қilimənki, sən mening aldimоға tezlinip kəlmigən bolsang, Nabalning adəmliridin һeq ərkək ətigiqə tirik қalmas idi, dedi.□
35 Andin Dawut uning өzigə kəltürgən nərsilirini қolidin tapxurup elip uningоға: — Tinq-aman өyünggə baroғin, mana səzliringgə қulaқ selip, kөnglüngni қobul қildim, dedi.
36 Abigail Nabalning қexioға kəldi; mana, u өyidə xaһanə ziyapəttək bir ziyapət ətküzüwatatti. Nabal kөnglidə huxal idi wə intayin məst bolup kətkənidi. Xunga Abigail ətisi tang atқuqə uningоға һeq nemə demidi. 37 Lekin ətisi Nabal məstliktin yexilgəndə ayali uningоға boloғan wəқələrni dəp beriwidi, uning yüriki өlgəndək bolup, өzi taxtək bolup қaldi. 38 Wə xundaқ boldiki, təһminən on kündin keyin Nabalni Pərwərdigar urdi wə u өldi.
39 Dawut Nabalning өlginini anglap: — Pərwərdigar mubarəktur. Qünki U mən Nabaldin tartқan һaқarət üqün dəwayimni sorap Өz қulini yamanliқtin saқlidi; əksiqə Pərwərdigar Nabalning yamanliқini өz bexioға yandurdi, dedi. Andin Abigailni өz əmrimgə alay dəp, uningоға səz қiloғili əlqi mangdurdi. 40 Dawutning hizmətkarliri Karməlgə Abigailning қexioға kelip uningоға: — Seni əmrimgə alay dəp Dawut sanga səz қiloғili bizni əwətti, dedi.
41 Abigail bolsa қopup yüzini yərgə təgküdək təzim қilip: — Mana, dediking оғojamning hizmətkarlirining putlirini yuyuxқa қul bolsun, dedi. □ 42 Andin Abigail xu һaman өzigə һəmraһ boloғan bəx qərisi bilən exəkkə minip Dawutning əlqilirining kəynidin berip, uning ayali boldi.
43 Dawut Yizrəəllik Aһinoamni һəm hotunluққa aloғanidi. Xuning bilən bu ikkisi uningоға hotun boldi.
44 Lekin Saul Dawutқa hotun қilip bərgən қizi Miқalni Gallimdiki Laixning oоғli Faltioға hotunluққa bərgənidi.■

26

Dawut Saulni yənə rəһim қilip ayaydu

1 Əmdi Ziflиқlar Gibeaһоға Saulning қexioға kelip: — Dawut Yəximonоға yeқin Ңaқilaһ egizlikigə yoxurunuwaptu əməsmu? — dedi.
2 Saul қopup Israildin hillanоған üq ming adəmni elip, Zif qəlidə Dawutni izdigili u yərgə bardi. 3 Saul bolsa yol boyida, Yəximonоға yeқin Ңaқilaһ egizlikidə qedir tikti. Dawut qəldə turuwatatti; u Saulning qəlgə өz kəynidin qiққinidin həwər tapқanda 4 Dawut paylaқqilarni mangdurup Saulning rastla kəlgənlikini bildi. 5 Dawut қopup Saul qedir tikkən jayоға bardi; u Saul bilən қoxun sərdari, Nərning oоғli Abnər yatқan

□ **25:34 «Nabalning adəmliridin һeq ərkək ətigiqə tirik қalmas idi»** — muxu yərdə «ərkək» ibraniy tilida «tamoға қarap siygüqi» bilən ipadilinidu. □ **25:41 «Mana, dediking оғojamning hizmətkarlirining putlirini yuyuxқa қul bolsun»** — Israilda wə ottura xərқtə xundaқ adət barki, өygə meһman kəlsə, saһibhan yaki hizmətkarliri ularning putlirini yuyidu. ■ **25:44** 2Sam. 3:15

yərni kərdi. Saul bolsa ḳoxun istiḥkami iqidə uhlap yatḳanidi, adəmliri qedirlirini uning ətrapiƣa tikkənidi.
6 Dawut əmdi Ḥittiylardin boloƣan Ahimələk wə Yoabning inisi Zəruiyaning ooƣli Abixayoƣa: — Kim mən bilən ləxkərgaḥoƣa qüxüp, Saulning yeniƣa baridu? — dəp soridi. Abixay: — Mən sening bilən baray, dedi.
7 Xuning bilən Dawut wə Abixay keqidə ḳoxun bar yərgə beriwidi, mana Saul ḳoxun istiḥkami iqidə uhlap yatḳanidi; uning nəyzisi təkiyisining yenida yərgə ḳadaḳlik turatti; Abnər bilən adəmliri uning ətrapida yatatti. 8 Abixay Dawutḳa: — Huda bügün düxminingni ḳolungoƣa tapxurdi. Səndin ətünimənki, manga nəyzə bilən birla sanjip uni yərgə ḳadap ḳoyuxḳa ijazət bərgəysən! Ikki ḳetim sanjiximning lazimi yoḳtur, dedi.
9 Dawut Abixayoƣa: — Uni yoḳatmiƣin. Kim Pərwərdigarning məsiḥ ḳiloƣiniƣa ḳol uzitip gunaḥoƣa tartilmiƣan? — dedi.
10 Dawut yənə: — Pərwərdigarning ḥayati bilən *ḳəsəm ḳilimənki*, Pərwərdigar jəzmən uni uridu; ya uning ölidiƣan küni kelidu ya u jənggə qüxüp ḥalak bolidu.
11 Pərwərdigar meni Pərwərdigarning məsiḥliginigə ḳol uzitixidin saḳliƣay! Əmma uning bexidiki nəyzə bilən su idixini aloƣin, andin ketəyli, dedi. 12 Xuning bilən Dawut nəyzə bilən idixni Saulning bexining yenidin elip, ikkisi qiḳip kətti. Əmma ḥeqkim kərmidi, tuyupmu ḳalmidi ḥəm oyoƣinip kətmidi, bəlki ḥəmmisi uhlawərdi; qünki Pərwərdigar bir ḳattiḳ uyḳuni ularning üstigə qüxürgənidi.
13 Dawut uduldiki tərəpkə ötüp yiraḳraḳ bir dəngning təpisidə turdi; ularning ariliḳi yiraḳ idi. 14 Dawut ḳoxun bilən nərning ooƣli Abnərgə towlap: — Jawab bərməmsən, i Abnər! — dedi. Abnər: — Padixaḥḳa towliƣuqi kim sən? — dedi.
15 Dawut Abnərgə: — Sən batur əməsmu? Israilda sanga kim təng kelələydu? Nemixḳa oƣojang padixaḥni ḳooƣdimiding? Qünki həlḳtin bir kixi oƣojang padixaḥni ḥalak ḳiloƣili kiriptu. 16 Sening bundaḳ ḳiloƣining yahxi əməs! Pərwərdigarning ḥayati bilən *ḳəsəm ḳilimənki*, Pərwərdigar məsiḥ ḳiloƣan oƣojanglarni ḳooƣdimiƣanliḳinglar üqün ölümgə layiḳ boldunglar. Əmdi padixaḥning nəyzisi wə bexining yenidiki su idixining ḳəyərdilikigə ḳarap beḳinglar, dedi.
17 Saul Dawutning awazini tonup: — Bu sening awazingmu, i ooƣlum Dawut! — dedi. Dawut: — I oƣojam padixaḥ, bu mening awazimdur, dedi. 18 U yənə: — Nemixḳa oƣojam öz ḳulini mundaḳ ḳooƣlaydu? Mən nemə ḳiliptimən? Ḳolumda nemə yamanliḳ bar? 19 Əmdi oƣojam padixaḥ öz ḳulining səzigə ḳulaḳ saloƣay. Pərwərdigar silini manga ḳarxi ḳozoƣatḳan bolsa bir ḥədiyə-ḳurbanliḳ uning kənglini razi ḳiloƣay; lekin insan baliliri bolsa, ular Pərwərdigarning aldida lənətkə ḳalsun, qünki ularning əmdi meni Pərwərdigarning mirasidin bəḥrimən boluxtin məḥrum ḳilip, meni baxḳa ilaḥlaroƣa ibadət ḳil, degini bolidu. □ 20 Əmdi mening ḳenim Pərwərdigarning ḥuzuridin yiraḳ yərgə təkülmisun; qünki taoƣlarda bir kəklikni owliƣandək Israilning padixaḥi bir yaloƣuz bürgini izdigili qiḳiptu, dedi.■
21 Saul: — Mən gunaḥ ḳildim; yenip kəlgin i ooƣlum Dawut; mening jenim bügün kəzliringdə əziz sanaloƣini üqün mən sanga bundin keyin ḥeq ziyan-zəhmət

□ **26:19 «… Pərwərdigar silini manga ḳarxi ḳozoƣatḳan bolsa bir ḥədiyə-ḳurbanliḳ uning kənglini razi ḳiloƣay…»** — mənisi: (1) Dawut məlum yamanliḳ ḳiloƣan bolsa, Pərwərdigar uni ḳurbanliḳ arḳiliḳ kəqürüm ḳilidu; (2) Pərwərdigar Saulni jazalax üqün uni Dawutḳa ḳarxi qiḳixḳa ḳozoƣiƣan bolsa, xübḥisizki, u ḳurbanliḳ arḳiliḳ Saulni kəqürüm ḳilidu. **«qünki ularning əmdi meni Pərwərdigarning mirasidin bəḥrimən boluxtin məḥrum *ḳilmaḳqi*…»** — muxu yərdə «Pərwərdigarning mirasi»: (1) Huda Israiloƣa wədə ḳiloƣan Ḳanaan zeminini; (2) Hudaning ibadət qedirdiki tüzümi arḳiliḳ boloƣan kəp imtiyazlardin, jümlidin kaḥin-lawiylar arḳiliḳ Hudaning təlim-kalamini anglaxtin bəḥrimən boluxni öz iqigə alidu. **«*ularning* meni baxḳa ilaḥlaroƣa ibadət ḳil, degini bolidu»** — Dawut özi Israilning zeminidə turmiƣan boloƣaqḳa, Hudaning ibadət qediriƣa baralmaydu.
■ **26:20** 1Sam. 24:15

yətküzməymən; mana, əhməkliq kildim, bək eziptimən, dedi.
22 Dawut jawab berip: — Mana padixaḥning nəyzisi, oulamlardin biri kelip uni
yandurup alsun. 23 Pərwərdigar ḥər adəmning ḥəkkaniyliki bilən sadiklikioła karap
yandurołay. Qünki bügün Pərwərdigar silini mening kolumoła tapxurdi, lekin mən
Pərwərdigarning məsiḥliginigə kol uzitixni halimidim. 24 Mana, bügün silining
janliri mening kəzlirimdə əziz bolołandək mening jenim Pərwərdigarning kəzidə
əziz bolołay, u meni ḥəmmə awariqiliktin kutkuzołay, dedi.
25 Saul Dawutka: — Əy oołlum Dawut, bərikətləngəysən. Sən jəzmən uluoł ixlarni
kilisən, ixliring jəzmən rawajlik bolidu, dedi. Andin Dawut əz yolioła kətti, Saulmu
əz jayioła yenip bardi.

27

Dawut Filistiylərgə koxulidu

1 Dawut kənglidə: — Ḥaman bir küni Saulning kolida ḥalak bolidiołan ohxaymən.
Xunga Filistiylərning zemnioła tezdin kəqip ketiximdin baxka amal yok. Xundak
kilsam Saul Israil zemini iqidə meni tepixtin ümidsizlinip, izdəxtin kol üzidu, wə
mən uning kolidin kutulimən, dəp oylidi. 2 Xuning bilən Dawut kopup uningoła
əgəxkən altə yüz adəmni elip Gatning padixaḥi Maokning ooli Akixning kexioła
bardi. 3 Əmdi Dawut wə adəmliri, yəni ḥərbiri əz ailisidikilər bilən billə Gatta Akix
bilən turdi. Dawut ikki ayali, yəni Yizrəəllik Aḥinoam wə Nabalning tul hotuni
Karməllik Abigail bilən billə xu yərdə turdi.
4 Saul: — Dawut Gatka kəqiptu, degən həwərni angliołanda, uni yənə izdəp yürmidi.
5 Dawut Akixka: — Əgər kəzlirining aldida iltipat tapkan bolsam, olturuxum üqün
səḥradiki bir xəḥərdin bizgə bir jay bərgəyla; kulung kandakmu xaḥanə xəḥərdə
silining kaxlirida tursun, dedi.
6 U küni Akix uningoła Ziklag xəḥirini bərdi. Xuning üqün Ziklag bügünki küngiqə
Yəḥuda padixaḥlirioła təwə bolup kəlməktə. 7 Dawut Filistiylərning zeminida
turołan wakit bir yil tət ay boldi.
8 Dawut bolsa əz adəmliri bilən qikip Gəxuriylaroła, Gəzriylərgə wə Amaləklərgə
ḥujum kilip, ularni bulang-talang kilip turatti (qünki ular kədimdin tartip Xurioła
kirix yolidin tartip Misir zemniołiqə bolołan xu yurtta turatti). 9 Dawut *ḫərkətim*
zemindikilərni kirip ər yaki ayal bolsun, birnimu tirik kaldurmaytti wə koy, kala,
exək, təgə wə kiyim-keqəklərni elip Akixning yenioła yenip kelətti.
10 Akix: — Bügün kaysi jaylarni bulang-talang kildinglar, dəp soraytti; Dawut:
— Yəḥuda zeminining jənub təripini, Yəraḥməəlliklərning jənub təripini wə
Keniylərning jənub təripini bulang-talang kilduk, dəytti.
11 Dawut ər yaki ayallarning birinimu Gatka tirik elip kəlməytti; qünki u: — Ular
bizning tooqrimizdin, «Dawut undak-mundak kildi» dəp gəp kilixi mumkin, dəytti.
Dawut Filistiylərning zeminida turołan waktida u daim xundak kilatti.
12 Xunga Akix Dawutka ixəndi: — «Əmdi u həlki Israilni əzidin səskəndürüwətti;
mening hizmitimdə mənggü kul bolidu», dəp oylidi.

28

Ən-Dordiki jadugər ayal

1 U künlərdə Filistiylər Israiloƣa ƙarxi jəng ƙilix üqün əz ƙoxunlirini yioƣdi. Aƙix
Dawutƙa: — Bilixing kerəkki, adəmliringni elip mening bilən jəzmən jənggə qiƙixing
lazim, dedi.
2 Dawut Aƙixƙa: — Undaƙta sili ƙullirining nemə ƙilalaydioƣanliƙini bilip ƙalila —
dedi. Aƙix Dawutƙa: — Mana, seni əzümgə mənggülük pasiban ƙilay, dedi.
3 (Samuil əlgənidi wə pütkül Israil uning üqün matəm tutup uni əz xəhiri boloƣan
Ramahda dəpnə ƙiloƣanidi. Saul bolsa jinkəxlər bilən palqilarni zemindin ƙooƣlap
qiƙardi). □ ■ 4 Filistiylər toplixip qiƙip Xunəmdə qedir tikti. Saulmu ƙəm pütkül
Israilni yioƣip, Gilboahda qedir tikti. 5 Saul əmdi Filistiylərning ƙoxun bargahini
kərgəndə ƙorƙup, yüriki su bolup kətti.
6 Saul Pərwərdigardin yol soridi; lekin Pərwərdigar ya qüx bilən ya «urim» bilən ya
pəyoƣəmbərlər arƙiliƙ uningoƣa jawab bərmidi. □
7 Xuning bilən Saul hizmətkarlirioƣa: — Manga palqi jinkəx bir hotunni tepip
beringlar, mən berip uningdin yol soray, dedi. Hizmətkarliri uningoƣa: — Ən-Dorda
jinkəx bir hotun bar ikən, dedi. □ 8 Saul niƙablinip, baxƙa kiyimlərni kiyip ikki
adəmni ƙəmrah ƙilip bardi. Ular keqisi berip hotunning ƙexioƣa kəldi. U hotunoƣa:
— Manga jin qaƙirip pal eqip, mən degən birsini ƙeximoƣa kəltürgin, dedi.
9 Hotun uningoƣa: — Mana, Saulning ƙiloƣanlirini, yəni zemindin jinkəxlərni wə
palqilarni yoƙatƙanliƙini əzüng bilisən; nemixƙa meni əltürüxkə jenimoƣa tuzaƙ
ƙoyisən, dedi.
10 Saul uningoƣa Pərwərdigar bilən ƙəsəm ƙilip: — Pərwərdigarning ƙayati bilən
ƙəsəm ƙilimənki, bu ix üqün sanga jaza bolmaydu, dedi.
11 Hotun: — Sanga kimni qiƙirimən? — dəp soridi. U: — Manga Samuilni qiƙaroƣin,
dedi.
12 Hotun Samuilni kərgəndə ƙattiƙ awaz bilən qirƙiridi, andin Sauloƣa: — Nemixƙa
meni gollaysən? Sən əzüng Sauloƣu! — dedi.
13 Padixah uningoƣa: — Ƙorƙmioƣin! Nemini kərdüng? — dedi. U Sauloƣa: — Mən
bir ilahning yərdin qiƙƙinini kərdüm, dedi.
14 U: — Uning ƙiyapiti ƙandaƙ ikən? dedi. Hotun: — Ƙeri bir boway qiƙiwatidu; u
yepinqa kiygənikən, dedi. Saul: — U Samuil ikən, dəp bilip, yüzini yərgə yeƙip təzim
ƙildi.
15 Samuil Sauloƣa: — Nemixƙa meni awarə ƙilip qiƙarding? — dedi. Saul: — Mən
tolimu pərixan boldum; qünki Filistiylər manga ƙarxi jəng ƙiliwatidu, wə Huda
məndin yiraƙlap, manga yaki pəyoƣəmbərlər arƙiliƙ yaki qüxlər arƙiliƙ ƙeq jawab
bərməywatidu. Xunga mening nemə ƙilixim kerəklikini manga bildürgəysən dəp,
seni qaƙirdim, dedi.
16 Samuil: — Pərwərdigar səndin yiraƙlap, düxmining boloƣandin keyin nemixƙa
məndin məsliht soraysən? — dedi.
17 —Pərwərdigar Əzi üqün mən arƙiliƙ eytƙinini ƙildi; Pərwərdigar padixahliƙni
ƙolungdin yirtip elip, ƙoxnangoƣa, yəni Dawutƙa bərdi. □ 18 Sən Pərwərdigarning

---

□ **28:3 «Saul bolsa jinkəxlər bilən palqilarni zemindin ƙooƣlap qiƙardi»** — muxu yərdə «jinkəxlər» əlgənlərning rohlirini qaƙiroƣuqilarni kərsitidu. Muxundaƙ ƙərikətlər Təwratta ƙattiƙ mən'i ƙilinoƣan; əməliyəttə, undaƙ ƙiloƣan kixilər daim degüdək jinlar təripidin aldinip ketidu. ■ **28:3** 1Sam. 25:1 □ **28:6 «Pərwərdigar ya qüx bilən ya «urim» bilən ... uningoƣa jawab bərmidi»** — «urim» birhil tax. U kahin kiygən «əfod»ning yanquƙida turidu. Bu taxlar arƙiliƙ Israil həlƙi Hudadin yol sorisa bolatti. «Mis.» 28:28-30ni kərüng. □ **28:7 «Manga palqi jinkəx bir hotunni tepip beringlar»** — «palqi jinkəx hotun» ibraniy tilida: «palqi jini bar hotun» yaki «palqi jinni qaƙiroƣuqi hotun» degən səz bilən ipadilinidu. Muxu səzlər uningoƣa qaplaxaƙan jin heli küqlük ikən, degənni puritidu. □ **28:17 «Pərwərdigar əzi üqün mən arƙiliƙ eytƙinini ƙildi; Pərwərdigar padixahliƙni ... ƙoxnangoƣa, yəni Dawutƙa bərdi»** — oƙurmənlərning esidə barki, Samuil əslidə Sauloƣa: «Pərwərdigar bügün Israilning padixahliƙini səndin yirtip elip səndin əwzəl boloƣan bir yeƙiningoƣa tapxurdi» dəp Hudaning jazasini uƙturoƣanidi (15:28).

səzigə qulaq salmay, uning Amaləklərgə qaratqan qattiq oqəzipini yürgüzmigining üqün Pərwərdigar bügün sanga xu ixni qildi. 19 Pərwərdigar əzüng bilən Israilnimu
Filistiylərning qoliƣa tapxuridu; ətə sən wə ooƣulliring mening bilən billə bolisilər;
wə Pərwərdigar Israilning qoxuninimu Filistiylərning qoliƣa tapxuridu, dedi.
20 Saul xuan yərgə düm yiqildi, Samuilning səzliridin qattiq qorqup kətti; bir keqə-
kündüz tamaqmu yemigəqkə, maoƣdurimu qalmidi.
21 Ayal əmdi Saulning qexiƣa berip uning tolimu pərixan boloƣinini kərüp, uningoƣa:
— Mana, dedəkliri jenini alqiniƣa elip qoyup tapiliƣanliriƣa binaən qildim. 22 Əmdi
silidin ətünimən, dediklirining səzigə kirgəyla; meni silining aldiliriƣa bir qixləm
nan kəltürüxkə uniƣayla; xuning bilən sili yəp quwwət tepip andin əz yolliriƣa
ketələyla, dedi.
23 Lekin u rət qilip: — Yeməymən, dəp unimidi. Uning hizmətkarliri ħəm ayalmu
yeyixni uningoƣa dəwət qilixti; u yərdin qopup kariwatta olturdi. 24 Ayalning əyidə
bir bordaq mozay bar idi. U dərħal uni soydi; ħəm hemir yuoƣurup petir nan pixürüp
bərdi. 25 U uni Saul bilən hizmətkarlirining aldiƣa qoydi. Ular yəp bolup, xu keqisi
kətti.

29

Filistiy əmirlər Dawutni əz sepidin qiqiriwetidu

1 Filistiylər ħəmmə qoxunlirini yioƣip Afəktə jəm qildi; Israillar Yizrəəldiki bulaqning
yenida qedir tikti. 2 Filistiylərning sərdarliri yüz yaki mingdin əskərni baxlap, səp
tizip kəldi; ularning kəynidin Dawut əz adəmlirini baxlap Aqix bilən qiqip səp tüzdi.
3 Filistiylərning əmirliri: — Bu Ibraniylar bu yərdə nemə ix qilidu? — dedi. Aqix
Filistiylərning əmirlirigə: — Bu Israilning padixaħi Saulning hizmətkari Dawut
əməsmu? U bu yərdə birnəqqə kün, birnəqqə yillardin beri mən bilən turoƣan
əməsmu? U manga kəlgən kündin tartip bu küngiqə uningdin ħeq əyib bayqimidim,
dedi.
4 Əmma Filistiylərning əmirliri uningoƣa aqqiqlandi. Filistiylərning əmirliri un-
ingoƣa: — Uni qayturuwət! Bu kixi sən əzüng uningoƣa orunlaxturoƣan jayoƣa
kətsun; biz bilən billə soquxqa qüxmisun, bolmisa, u soquxta bizgə rəqib bolup qelixi
mumkin. Bu adəm əz oƣojisi bilən nemisi arqiliq yarixidu? Bu adəmlərning baxlirini
elix bilən bolmamdu? ■ 5 Bu qiz-ayallar burun uning tooƣrisida ussul oynap qoxaq
qetip: — Saul minglap əltürdi, wə Dawut on minglap əltürdi, degən Dawut əməsmu?
— dedi.■
6 Aqix Dawutni qaqirip uningoƣa: — Pərwərdigarning ħayati bilən *qəsəm qilip
eytimənki*, sən durus adəmsən, sening mening bilən ləxkərgaħda hizməttə boluxung
kəzlirimdə yahxi ixtur; qünki manga kəlgən künidin tartip bu küngiqə səndin ħeq
yamanliq bayqimidim. Lekin sən əmirlərgə yaqmapsən. □ 7 Xunga tinq-aman yenip
kətkin, bolmisa Filistiylərning əmirlirini narazi qilip qoyisən, dedi.
8 Dawut Aqixqa: — Mən nemə qildim? Silining qaxliriƣa kəlgən kündin tartip bu
küngiqə qiloƣan qaysi *yamanliqim* üqün meni oƣojam padixaħning düxmənliri bilən
soquxqili baroƣuzmayla? — dedi.
9 Aqix Dawutqa jawab berip: — Kəzlirimdə Hudaning bir pərixtisidək manga
yahxi ikənlikingni bilimən. Lekin Filistiylərning əmirliri seni biz bilən billə jənggə
qiqmisun dəwatidu, dedi.

■ **29:4** 1Tar. 12:20 ■ **29:5** 1Sam. 18:7 □ **29:6 «sening mening bilən ləxkərgaħda hizməttə boluxung...»** — ibraniy tilida «sening mening bilən ləxkərgaħƣa kirip-qiqixing».

10 Xunga ətə səhərdə qopunglar, özüng wə billə kəlgənlər, yəni mən hojangning
hizmətkarliri; səhərdə qopunglar, tang yoruxi bilənla qiqip ketinglar, dedi.
11 Xunga Dawut öz adəmliri bilən səhərdə turup Filistiylərning zeminioɣa mangdi.
Filistiylər bolsa Yizrəəlgə qiqti.

30

Dawut Amaləklərdin bala-qaqilirini qutquzidu

1 Xundaq boldiki, Dawut wə adəmliri üqinqi küni Ziklagqa yetip kəldi; mana,
Amaləklər jənub tərəpkə wə Ziklagqa hujum qilip, Ziklagni wəyran qilip ot qoyup
köydürgənidi. 2 Ular xəhərdiki qiz-ayallarni, qong bolsun, kiqik bolsun, ularning
həmmisini əsirgə aldi. Ulardin heqkimni öltürməy, həmmisini elip, yolioɣa
qikkanidi.
3 Dawut öz adəmliri bilən xəhərgə kəlgəndə, mana, xəhər alliqaqan köyüp
tügigənidi; ularning ayalliri wə ooɣul-qizliri əsirgə elinoɣanidi. 4 Əmdi Dawut wə
uning bilən billə boloɣan həlq qattiq yioɣa-zar kətürüxti, taki maoɣduri qalmioɣuqə
yioɣlaxti. 5 Dawutning ikki ayali, Yizrəəllik Ahinoam bilən Karməllik Nabaldin tul
qaloɣan Abigailmu əsirgə elinoɣanidi. 6 Dawut qattiq azablandi; qünki barliq halayiq,
hərbiri öz ooɣul-qizliri üqün qayoɣurup oɣəzəplinip uni qalma-kesək qilip öltürəyli,
deyixiwatatti. Əmma Dawut özini Hudasi Pərwərdigardin küq-quwwətləndürdi.
7 Dawut Ahimələkning ooɣli kahin Abiyataroɣa: — Əfodni yenimoɣa elip kəlgin, dedi.□
8 Dawut Pərwərdigardin: — Bu qoxunni qooɣlaymu? Ularoɣa yetixələrmənmu? —
dəp soridi. U: — Qooɣla; sən jəzmən ularoɣa yetixiwalisən həm həmmisini qayturup
kelələysən, dedi.
9 Dawut wə uning bilən billə boloɣan altə yüz adəm berip Besor wadisioɣa yetip
kəlgəndə, kəynidə sərülüp qaloɣanlar xu yərdə qaldi. 10 Dawut özi tət yüz adəm
bilən dawamliq qooɣlap mangdi; ikki yüz adəm halsirap kətkəqkə, Besor wadisidin
ötəlməy kəynidə qaloɣanidi.
11 Ular dalada Misirliq bir adəmni uqratti. Ular uni Dawutning qexioɣa elip kelip,
uningoɣa nan berip yegüzdi, su iqküzdi; 12 uningoɣa bir parqə ənjür poxkili bilən
ikki kixmix poxkilinimu bərdi. U bularni yəp, uningoɣa qaytidin jan kirdi; qünki
u üq keqə-kündüz nan yemigən, sumu iqmigənidi. 13 Dawut uningdin: — Sən
kimgə təwə? Sən qəyərliksən? — dəp soridi. U: — Mən Misirliq yigit bolup, bir
Amaləkning qulimən. Lekin mən üq kün ilgiri kesəl bolup qaloɣaqqa, oɣojam meni
taxliwətti. 14 Biz əsli Kərətiylərning yurtining jənub təripigə wə Yəhuda zeminioɣa
wə Kaləbning zeminining jənub təripigə hujum qilip bulang-talang qilduq; xundaqla
Ziklagni köydurüwətkəniduq, dedi.
15 Dawut uningdin: — Bizni u *düxmən* qoxuni tərəpkə baxlap baralamsən, dedi. U:
— Hudaning nami bilən mən seni öltürməymən, seni oɣojangning qolioɣimu tutup
bərməymən dəp qəsəm qilsila, silini u qoxunning qexioɣa baxlap baray, dedi.
16 Uni u yərgə baxlap baroɣanda, mana ular pütkül yərgə yeyilip, yəp-iqip
Filistiylərning zeminidin həm Yəhuda zeminidin aloɣan qong oljiliridin hux bolup
ussul oynixiwatatti.
17 Əmma Dawut xu küni gugumdin tartip ikkinqi küni kəqkiqə ularni urup qirdi.
Təgigə minip bədər qaqqan tət yüz yigittin baxqa heqbir adəm qeqip qutulmidi;
18 wə Dawut Amaləklər buluwaloɣan həmmə nərsini yandurup aldi; özining ikki
ayalinimu qutquzuwaldi. 19 Amaləklər elip kətkən ooɣul-qiz, mal-mülüklər wə baxqa

□ **30:7 «Əfodni yenimoɣa elip kəlgin»** — «əfod» tooɣruluq 2:18diki izahatni kərüng.

ḫəmmə nərsini Dawut ulardin ḳayturuwaldi. Ḥeqnemə, qong bolsun kiqik bolsun qüxüp ḳalmiоɳanidi.
20 *Dawutning adəmlidi* ḳayturuwalоɳan mallirining aldiоɳa *olja alоɳan* baxḳa ḳoy wə kala padilarni selip ḫəydəp ketiwatatti. *Uning adəmliri* ketiwetip: — Bular Dawutning oljisi, deyixti; Dawut ularning ḫəmmisini өzigə aldi.□
21 Dawut ḫalsizlinip өzi bilən billə baralmiоɳan Besor wadisining boyida ḳaldurup kətkən ikki yüz adəmning ḳexiоɳa yetip kəldi; ular Dawut wə uning bilən kəlgən adəmlərning aldiоɳa qikti, Dawut həlḳning ḳexiоɳa berip ularоɳa salam ḳildi.
22 Lekin Dawut bilən barоɳanlarning arisidiki rəzil adəmlər wə ərziməslərning ḫəmmisi ḳopup: — Bular biz bilən barmiоɳandin keyin biz yandurup alоɳan oljidin ularоɳa ḥeq nemə bərməyli. Ular pəḳət ḫərbiri өz hotun-balilirini elip kətsun, dedi.
□ 23 Əmma Dawut: — Yaḳ, i buradərlirim; Pərwərdigar bizgə təḳsim ḳiloɳanni *ularоɳimu təḳsim* ḳilmisaḳ bolmaydu. Qünki U bizni ḳooɳdap bizningkigə tajawuz ḳiloɳanlarni ḳolimizоɳa tapxurdi. 24 Bu ixta kim silərgə maḳul dəydu? Qünki soḳuxḳa qüxkənning ülüxi ḳandaḳ bolsa yük-taḳlaroɳa ḳarioɳuqilarningmu ülüxi xundaḳ bolidu; ḫəmmə adəm təng bөlüxsun — dedi. 25 Xu kündin tartip bu Israil üqün ḫөküm-bəlgilimə ḳilip bekitildi. Bügüngiqə ḫəm xundaḳ. 26 Dawut Ziklagḳa yetip kəlgəndə, oljidin dostliri boloɳan Yəḫuda aḳsaḳallirioɳa əwətip: — Mana, Pərwərdigarning düxmənliridin aloɳan olja silərgə bir sowoɳat bolsun, dedi.
27 U oljidin ḫəm Bəyt-Əldikilərgə, jənubiy Ramottikilərgə, Yattirdikilərgə, 28 Aroərdikilərgə, Sifmottikilərgə, Əxtəmoadikilərgə, 29 Raḳaldikilərgə, Yəraḫməəlliklərning xəḫərliridikilərgə wə Keniylərning xəḫərliridikilərgə, 30 Hormaḫtikilərgə, Ḳoraxandikilərgə, Ataḳtikilərgə, □ 31 Ḥebrondikilərgə wə Dawut wə adəmliri billə yürgən ḫəmmə yərdikilərgə sowoɳat əwətti.

31

Saul ḳaza ḳilidu, Israil məoɳlup bolidu
1Tar. 10:1-12

1 Əmdi Filistiylər Israil bilən jəng ḳildi. Israilning adəmliri Filistiylərning aldidin ḳeqip, Gilboa teoɳida ḳirip yiḳitildi. 2 Filistiylər Saul wə uning ooɳullirini tap besip ḳooɳlawatatti. Filistiylər bolsa Saulning ooɳulliri Yonatan, Abinadab, Məlkixuani urup өltürdi. 3 Saulning ətrapini urux ḳaplidi; okyaqilar Sauloɳa yetixti; u ya okḳi bilən eoɳir yarilanduruldi.
4 Andin Saul yaraoɳ kətürgüqisigə: — Ḳiliqingni suoɳurup meni sanjip өltürüwətkin; bolmisa bu hətnisizlər kelip meni sanjip, meni horluḳḳa ḳoyuxi mumkin, dedi. Lekin yaraoɳ kətürgüqisi intayin ḳorḳup ketip, unimidi. Xuning bilən Saul ḳiliqni elip üstigə өzini taxlidi. 5 Yaraoɳ kətürgüqisi Saulning өlginini kərüp, umu ohxaxla өzini ḳiliqning üstigə taxlap uning bilən təng өldi. 6 Xuning bilən Saul, üq ooɳli, yaraoɳ kətürgüqisi wə uning ḫəmmə adəmliri xu kündə birakḳla өldi.
7 Əmdi wadining u təripidiki ḫəmdə Iordan dəryasining bu yeḳidiki Israillar əskərlirining ḳaqḳanliḳini wə Saul bilən ooɳullirining өlginini kərginidə, xəḫərlərni taxlap ḳaqti, Filistiylər kelip u jaylarda orunlaxti.□

□ **30:20 «Dawutning adəmlidi ḳayturuwaloɳan mallirining aldioɳa ... baxḳa ḳoy wə kala padilarni selip ḫəydəp ketiwatatti»** — bəlkim Amaləklər ilgiri Dawut wə adəmliridin buluwaloɳan mal əməs, bəlki Amaləklərning өzlirining baxḳa malliri boluxi mumkin. □ **30:22 «rəzil adəmlər wə ərziməslər...»** — ibraniy tilida: «rəzil adəmlər wə Belialning (Iblisning) ooɳulliri...». □ **30:30 «Ḳoraxandikilərgə...»** — yaki «Boraxandikilərgə...». □ **31:7 «Iordan dəryasining bu yeḳi...»** — bəlkim Iordan dəryasining oɳərbiy təripini kərsitidu.

8 Əmdi xundaķ boldiki, ətisi Filistiylər əltürülgənlərning kiyim-keqəklirini sal-
duruwaloɣili kəlgəndə Gilboa teoɣida Saul bilən ooɣullirining əlük yatķanliķini
kərdi. 9 Ular uning bexini kesip sawut-yaraoɣlirini saldurup bularni Filistiylərning
zeminining ḫəmmə yərlirigə apirip buthanilirida wə həlķning arisida bu hux
həwərni tarķatti. □ ■ 10 Ular uning sawut-yaraoɣlirini Axtarot buthanisida ķoyup
əlükini Bəyt-Xan xəḫiridiki sepiloɣa esip ķoydi.
11 Əmdi Yabəx-Gileadta olturoɣuqilar Filistiylərning Sauloɣa nemə ķiloɣinini an-
glioɣanda 12 ularning iqidiki ḫəmmə baturlar atlinip keqiqə mengip, Saul bilən
ooɣullirining əlüklirini Bəyt-Xandiki sepildin qüxürüp, ularni Yabəxkə elip berip u
yərdə kəydürdi. 13 Andin ularning səngəklirini Yabəxtiki yuloɣunning tüwigə dəpnə
ķilip yəttə kün roza tutti.

□ **31:9 «Ular ... sawut-yaraoɣlirini saldurup bularni Filistiylərning zeminining ḫəmmə yərlirigə apirip buthanilirida ...hux həwərni tarķatti» —** yaki «Ular ... sawut-yaraoɣlirini saldurup, elanqilarni Filistiylərning zeminining ḫəmmə yərlirigə əwətip buthanilirida ...hux həwərni tarķatti». ■ **31:9** 1Tar. 10:9

Samu'il «2»

Saul wə Yonatan üqün ḫəsrət qekix

1 Saul ɵlgəndin keyin, Dawut Amaləklərni ḳiroɳin ḳilip yenip kəlgəndə, u Ziklagda
ikki kün turdi. ■ 2 Üqinqi küni xundaḳ boldiki, mana Saulning ləxkərgaḥidin kiyimi
yirtiḳ wə bexioɳa topa-qang qaqḳan bir adəm kəldi. U Dawutning ḳexioɳa kəlgəndə,
yərgə yiḳilip bax urdi.
3 Dawut uningdin: Nədin kəlding? dəp soridi. U jawap berip: Israilning
ləxkərgaḥidin ḳeqip kəldim — dedi.
4 Dawut uningdin: Ix ḳandaḳ boldi? Manga dəp bərgin, dedi. U: Həlḳ jəngdin ḳaqti,
həlḳtin bək jiḳ kixi soḳuxta ɵldi. Saul bilən ooɳli Yonatanmu ɵldi, — dedi.
5 Dawut həwər elip kəlgən yigittin: Saul bilən ooɳli Yonatanning ɵlginini ḳandaḳ
bilding? — dəp soridi.
6 Uningoɳa həwər bərgən yigit: Mən tasadipiy Gilboa teoɳioɳa qiḳḳanidim, mana
Saul nəyzigə yəlinip turuptu; jəng ḫarwiliri wə atliḳlar uningoɳa ḫujum ḳilip uni
ḳooɳlawatatti. 7 U kəynigə ḳarap meni kərüp qaḳirdi. Mən «Mana mən», dedim.
8 U: Ɵzüng kim bolisən, dəp məndin soriwidi, mən Amaləklərdinmən, dedim.
9 U yənə manga: Üstümdə turup meni ɵltürüwətkin; gərqə jenim məndə bolsimu,
mən bək azaplinip ketiwatimən — dedi. □
10 Xunga mən uning üstidə turup, uni ɵltürdüm, qünki, u xu ḫalda yiḳilsila, tirik
ḳalmaydioɳanliḳini biləttim. Andin bexidiki tajni wə bilikidiki biləzükni elip muxu
yərgə oɳojamoɳa elip kəldim, — dedi.□
11 Xuan Dawut ɵz kiyimlirini yirtip, tilma-tilma ḳiliwətti; uning bilən boloɳan
barliḳ adəmlərmu ḫəm xundaḳ ḳildi. ■ 12 Ular Saul bilən ooɳli Yonatan üqün,
Pərwərdigarning həlḳi üqün, xundaḳla Israilning jəməti üqün matəm tutup aḫ-zar
kətürüp kəqkiqə roza tutti; qünki ular ḳiliq astida yiḳilip ḳaza ḳiloɳanidi.
13 Dawut uning ɵzigə həwər bərgən yigittin: Ḳəyərdin sən? — dəp soridi. U: Mən bir
Amalək musapirning ooɳlimən — dedi.
14 Dawut uningoɳa: Sən ḳandaḳmu Pərwərdigarning məsiḫ ḳiloɳinini ḫalak ḳilixḳa
ḳolungni sozuxtin ḳorḳmiding? — dedi.□
15 Andin Dawut ɵz oɳulamliridin birini qaḳirip uningoɳa: Buyaḳḳa kəl, uningoɳa etilip
berip, uni ɵltürgin — dəp buyrudi. Xuning bilən u uni uruwidi, *Amalək* ɵldi.
16 Dawut uningoɳa: Ḳan ḳərzing bexingoɳa qüxsun! Qünki ɵz aoɳzing
Pərwərdigarning məsiḫ ḳiloɳinini ɵltürgininggə guwaḫliḳ berip əyiblidi, — dedi.
17 Xuning bilən Dawut Saul bilən ooɳli Yonatan üqün matəm tutup mundaḳ bir nəzmə
oḳudi 18 (u «Oḳya» dəp ataloɳan bu nəzmini pütkül Yəḫuda həlḳigə ɵgitinglar, dəp
buyrudi. Dərwəḳə u «Yaxar» degən kitabta pütülgənidi): — □ ■
19 — I Israil, sening güzəl əzizing yuḳiri jayliringda ḳiroɳin bolup yatidu!

■ **1:1** 1Sam. 30:17 □ **1:9 «mən bək azaplinip ketiwatimən»** — yaki «mening bexim ayliniwatidu». □ **1:10 «Xunga mən uning üstidə turup, uni ɵltürdüm, ... andin ... tajni wə ... biləzükni elip ... oɳojamoɳa elip kəldim»** — «1Sam.» 30-babtiki təpsilatlaroɳa ḳarioɳanda, bu yigitning degənlirining ḫəmmisi yaloɳan, Dawuttin
məlum in'am yaki mərtiwigə erixix məḳsitidə eytḳan bolsa kerək; lekin yaloɳanqiliḳi ɵzining ḫayatioɳa zamin
bolidu. ■ **1:11** 2Sam. 3:31; 13:31 □ **1:14 «Pərwərdigarning məsiḫ ḳiloɳini»** — Huda bekitkən padisaḫ,
deməkqi. «Təbirlər»ni kərüng. □ **1:18 «Dərwəḳə u «Yaxar» degən kitabta pütülgənidi»** — muxu yərdə
«u» «Oḳya» dəp ataloɳan nəzmining ɵzini yaki Dawutning bu nəzmini ɵgətkənlikini kərsitidu. «Oḳya» degən
nəzmə bolsa bəlkim təwəndiki 19-27-ayəttiki mərsiyəni kərsitixi mumkin. **««Yaxar» degən kitab»** — ḫazir
yoḳilip kətkən ḳədimki bir kitab («Yə.» 10:12-13ni kərüng). ■ **1:18** Yə. 10:13

Palwanlar xundaq dəhxətlik yiqildioɣu!? □
20 Gat xəhiridə bu həwərni bərmənglar,
Axkelonning koqilirida uni elan qilmanglar,
Filistiyining qizliri xadlanmisun,
Hətnisizlərning qizliri təntənə qilmisun! ■
21 I Gilboa taoɣliri, üstünglaroɣa nə xəbnəm bolmisun, nə yamoɣur qüxmisun,
Nə silərdə kətürülmə hədiyələr üqün hosul beridioɣan etizlar yənə kərünmisun!
Qünki u yərdə palwanlarning qalqini buloɣandi;
Saulning qalqini yaoɣ bilən sürülməydioɣan boldi.□
22 Qirilidioɣanlarning qenini tökməy,
Palwanlarning tenidiki yeoɣini qapmay,
Yonatanning okyasi heqqaqan *jəngdin* yanoɣan əməs,
Saulning qiliqi heqqaqan qinioɣa qaytqan əməs.
23 Saul bilən Yonatan hayat waqtida səyümlük həm yeqimlik idi,
Ular ölümidimu bir-biridin ayrilmidi;
Ular bürkütlərdin qaqqan, xirlardin küqlük idi.
24 I Israil qizliri, Saul üqün yioɣlanglar,
U silərni bezəp qizoɣuq kiyimlərni kiydürüp,
Kiyimliringlarni altun zibu-zinnət bilən zinnətligənidi.□
25 Palwanlar kəskin jəngdə xundaq dəhxətlik yiqildioɣu!?
Yonatan yuqiri jayliringda qiroɣin bolup yatidu!
26 Sən üqün həsrəttə qaldim, i inim Yonatan! Manga xunqə səyümlük iding!
Manga boloɣan muhəbbiting qaltis idi,
Hətta qiz-ayallarning muhəbbitidin artuq idi. □
27 Palwanlar xundaq dəhxətlik yiqildioɣu!
Jəng qoralliri xundaq dəhxətlik wəyran qilindioɣu!»

2

Dawut Məsih qilinip padixah bolidu

1 Andin keyin Dawut Pərwərdigardin yol sorap: Yəhuda xəhərlirining birigə qiqaymu? dedi; Pərwərdigar uningoɣa: — Qiqqin, dedi. Dawut, nəgə qiqay? — dəp soriwidi, U: Hebronoɣa qiqqin — dedi.
2 Xuning bilən Dawut ikki ayali bilən, yəni Yizrəəllik Ahinoam wə əsli Karməllik Nabalning ayali boloɣan Abigail bilən u yərgə qikti. 3 Dawut uning bilən birgə boloɣan adəmlərning hərbirini həm ularning hərbiri əz əyidikilərni u yərgə elip qikti; ular Hebronning xəhərliridə olturaqlaxti. 4 Yəhudaning adəmlirimu u yərgə kelip Dawutni Yəhuda jəmətigə padixah boluxqa məsih qildi. Dawutqa Saulni dəpnə qiloɣanlar Yabəx-Gileadtikilər, dəp həwər berildi; 5 Dawut Yabəx-Gileadtikilərgə

□ **1:19 «sening güzəl əzizing»** — ibraniy tilida «sening güziling». Bu Israilning pəzilətlik qəhrimanliri boloɣan Saul wə Yonatanni kərsitidu. ■ **1:20** Mik. 1:10 □ **1:21 «I Gilboa taoɣliri, üstünglaroɣa nə xəbnəm bolmisun, nə yamoɣur qüxmisun,… hosul beridioɣan etizlar yənə kərünmisun!»** — Saul wə Yonatan Gilboa taoɣliri üstidə yiqilip ölgənidi. **«palwanlarning qalqini buloɣandi»** — yaki «palwanlarning qalqini haqarət qilindi» yaki «palwanlarning qalqini lənətlik nərsidək taxlandi». **«Saulning qalqini yaoɣ bilən sürülməydioɣan»** — kona zamanlarda jəngqilər qalqanning terisi (qalqanning bir qismioɣa terə ixlitətti) qurup yerilip kətmisun dəp, qalqanlaroɣa may sürətti. Muxu yərdə «sürüx» ibraniy tilida «məsih qilix» bilən ipadilinidu. □ **1:24 «U silərni bezəp qizoɣuq kiyimlərni kiydürüp…»** — qizil yaki qizoɣuq rəht intayin qimmətlik idi. □ **1:26 «Manga boloɣan muhəbbiting qaltis idi»** — «qaltis» yaki «karamət» degən bu səz ibraniy tilida adəttə Hudaoɣa has boloɣan hususiyətlərni kərsitidu.

əlqilər əwətip ularoɳa: — «Oɳojanglar boloɳan Sauloɳa xundaķ yahxilik ķilip, uni dəpnə ķiloɳininglar üqün Pərwərdigar silərgə bəht-bərikət ata ķiloɳay. 6 Pərwərdigar silərgimu meḥribanlik wə өz wapalikini kөrsətkəy; silər bundaķ ķiloɳininglar üqün mənmu bu yahxilikinglarni silərgə ķayturimən. 7 Əmdi ḥazir oɳəyrətlik bolunglar; qünki oɳojanglar Saul өldi, Yəḥuda jəməti meni məsiḥ ķilip, өzlirigə padixaḥ ķildi» — dəp həwər yətküzdi.

Dawutning ķoxuni Saulning ķoxuni bilən soķuxidu

8 Əmma Saulning ķoxunining sərdari Nərning ooɳli Abnər Saulning uoɳli Ixboxətni Maḥanaimoɳa elip berip, 9 uni Gileadķa, Gəxuriyloroɳa, Yizrəəlgə, Əfraimoɳa, Binyaminoɳa wə xundaķla pütkül Israiloɳa padixaḥ ķildi. □ 10 Saulning ooɳli Ixboxət padixaḥ boloɳanda ķirik yaxķa kirgənidi. U Israilning üstidə ikki yil səltənət ķildi. Ḥalbuki, Yəḥuda jəməti Dawutķa əgixətti. 11 Dawutning Ḥebronda Yəḥuda jəməti üstidə səltənət ķiloɳan waķti yəttə yil altə ay boldi.■

12 *Bir küni* Nərning ooɳli Abnər Saulning ooɳli Ixboxətning adəmliri bilən Maḥanaimdin qiķip Gibeonoɳa bardi. □ 13 Xu qaoɳda Zəruiyaning ooɳli Yoab bilən Dawutning adəmliri qiķip ular bilən Gibeondiki kөlning yenida uqraxti. Ulardin bir tərəp kөlning u yeķida, yənə bir tərəp kөlning bu yeķida olturdi. 14 Abnər Yoabķa: Yigitlər ķopup aldimizda elixip oynisun — dedi. Yoab: Ķopsun — dedi.□

15 Ular bekitilgən san boyiqə Binyamin bilən Saulning ooɳli Ixboxət tərəptin on ikki kixi wə Dawutning adəmliridin on ikki kixi qiķip otturioɳa өtti. 16 Ular bir-birining bexini ķamallap tutup ḥərbiri rəķibining biķinioɳa ķiliqi bilən sanjixti, ḥəmmisi yiķilip өldi. Xuning bilən u yər «Ķiliq bislirining etizi» dəp ataldi; u Gibeondidur.□

17 U kündiki boloɳan soķuxux intayin əxəddiy boldi; Abnər bilən Israilning adəmliri Dawutning adəmliri təripidin məoɳlup ķilindi.

18 Xu yərdə Zəruiyaning ooɳulliri Yoab, Abixay wə Asaḥəl degən üqəylən bar idi. Asaḥəl huddi daladiki jərəndək qaķķan idi. 19 Asaḥəl Abnərning kəyidin ķooɳlap yügürdi; Abnərgə əgixip ongoɳa yaki soloɳa burulmay tap besip ķooɳlidi. 20 Abnər kəynigə ķarap: Sən Asaḥəlmusən? — dəp soridi. U: — Xundaķ, mən xu, dəp jawab bərdi.

21 Abnər uningoɳa: Ya ongoɳa ya soloɳa burulup yigitlərning birigə ḥujum ķilip uning yarioɳini өzünggə tartiwaloɳin, dedi. Lekin Asaḥəl uni ķooɳlaxtin buruluxķa unimidi.

22 Abnər Asaḥəlgə yənə: Meni əmdi ķooɳlimay burulup kətkin; mən seni nemə dəp urup yiķitķudəkmən? Undaķ ķilsam akang Yoabning aldida ķandaķmu yüzümni kөtürüləymən? — dedi. □

23 Lekin Asaḥəl yənila ķooɳlaxtin tohtimidi; xuning bilən Abnər nəyzisining tutķuqini uning ķorsiķioɳa tiķiwətti. Nəyzə dümbisini tixip qiķti; u xu yərdə yiķilip өldi. Xundaķ boldiki, Asaḥəl yiķilip өlgən yərgə ḥazir kelidioɳan ḥərbir kixilər u yərdə tohtap ķalidu.□

□ **2:9 «Gəxuriyloroɳa»** — yaki «Axurlar (Asuriyəliklər)». **«...pütkül Israiloɳa padixaḥ ķildi»** — muxu yərdə «pütkül Israil» asasən Israilning ximaliy wə xərķiy tərəpliri, yəni on bir ķəbilini kərsitidu. Dawut bolsa Yəḥuda ķəbilisigə padixaḥ boldi. ■ **2:11** 2Sam. 5:5; 1Pad. 2:11 □ **2:12 «Ixboxətning adəmliri»** — ibraniy tilida «Ixboxətning hizmətkarliri» — muxu yərdə xübḥisizki, əskərlirini kərsitidu. □ **2:14 «Yigitlər ķopup aldimizda elixip oynisun»** — əməliyəttə bolsa bu «oyun» əməs, bəlki musabiķə harakteridiki soķuxux. Ikki tərəptin bəlgilənggən adəmlər otturioɳa qiķidu, bir tərəp ķarxi tərəpning adimini pütünləy yatķuzuwətsə, xu tərəp oɳəlibə ķiloɳan bolup «oyun» ahirlixidu. Lekin bu ķetim bir tərəp enik oɳəlibə ķilmioɳan boloɳaqķa, «oyun» ahir berip ikki ķoxunning qong soķuxioɳa aylandi. □ **2:16 «Ķiliq bislirining etizi»** — yaki «qaķmaķ taxliri etizi». Ibraniy tilida: «Ḥəlķut-Ḥazzurim». □ **2:22 «mən seni nemə dəp urup yiķitķudəkmən»** — muxu yərdə «urup yiķitix» өltürüxni bildüridu. □ **2:23 «Asaḥəl ... өlgən yərgə ḥazir kelidioɳan ḥərbir kixilər u yərdə tohtap ķalidu»** — demək, Asaḥəlning ḥərimiti üqün tohtaydu. Baxķa birhil tərjimisi: «Asaḥəl yiķilip өlgən yərgə kəlgən ḥərbir kixilər u yərdə tohtap ķaldi».

24 Xuning bilən Yoab bilən Abixay Abnərni qooqlaxti. Kün patqanda ular Gibeonning
qəligə mangidioqan yolning boyioqa, Giaq yezisining udulidiki Ammaq edirliqioqa
yetip kəldi; 25 Binyaminlar bolsa Abnərning kəynidə qoxundək səp bolup, bir
dəng təpisigə qiqip turdi. 26 Abnər Yoabni qaqirip: Qiliq daim adəmlərni yəp
turuxi kerəkmu? Bu ixlarning aqiwiti pəqət əq-adawəttin ibarət bolidioqanliqini
bilməmsən? Sən qaqanoqiqə həlqlərgə: «Qerindaxliringlarni qooqlaxtin tohtanglar»
dəp buyrumay turiwerisən?
27 Yoab: Hudaning qayati bilən qəsəm qilimənki, əgər sən muxu səzni qilmioqan
bolsang, kəpqilikning qeqbiri qerindaxlirini qooqlaxtin ətigəngiqimu yanmaytti —
dedi.
28 Buning bilən Yoab kanay qaldi; qəmmə *Yəqudalar* xuan tohtidi wə qayta Israilni
qooqlimidi, ular bilən qayta jəng qilixmidi. 29 Abnər bilən adəmliri bolsa keqiqə
mengip, Arabaq tüzlənglikidin qiqip, Iordan dəryasidin ətüp Bitron degən pütkül
yurtni kezip ətüp, Maqanayimoqa yetip kəldi.
30 Yoab Abnərni qooqlaxtin yenip barliq adəmlərni jəm qildi. Asaqəldin baxqa
Dawutning oqulamliridin on tokquz adəm yoq qikti; 31 Lekin Dawutning adəmliri
Binyaminlardin wə Abnərning adəmliridin üq yüz atmix kixini urup eltürgənidi.
32 Ular Asaqəlni elip Bəyt-Ləqəmdə əz atisining qəbrisidə dəpnə qildi; andin Yoab
bilən adəmliri keqiqə mengip, tang atqanda Qebronoqa yetip kəldi.

3

1 Qalbuki, Saulning jəməti bilən Dawutning jəməti ottursidiki jəng uzun waqitqiqə
dawamlaxti; Dawutning jəməti baroqanseri küqəydi, lekin Saulning jəməti
baroqanseri ajizlaxmaqta idi.
2 Qebronda Dawut bir qanqə ooqulluq boldi, uning tunjisi Amnon bolup, Yizrəəllik
Aqinoamdin tuoquldi; ■ 3 ikkinqisi Kileab bolup Karməllik Nabalning ayali boloqan
Abigaildin tuoquldi. Üqinqisi Abxalom idi. U Gəxorning padixaqi Talmayning
qizi Maakaqdin tuoquloqanidi, 4 tətinqisi Adoniya bolup Qaggittin tuoquloqan idi.
Bəxinqisi Xəfatiya bolup Abitaldin tuoquloqan idi. 5 Altinqisi Yitriam bolup Dawutning
ayali Əglaqdin tuoquldi. Dawutning bu altə ooqlining qəmmisi Qebronda tuoquldi.
6 Saulning jəməti bilən Dawutning jəməti otturisidiki jəng dawamida, Abnər Saulning
jəmətidə əz qoquqini küqəytti. 7 Əmdi Saulning bir kiniziki bar idi; u Ayaqning qizi
bolup, ismi Rizpaq idi. Bir küni Ixboxət Abnərgə: Nemixqa atamning keniziki bilən
billə boldung? — dedi.■
8 Abnər Ixboxətning bu səzlirigə intayin aqqiqlinip mundaq dedi: — «Mən
bügünki kündimu atang Saulning jəmətigə, uning uruq-tuoqqanlirioqa wə dostlirioqa
meqribanlik kərsitip, seni Dawutning qolioqa tapxurmioqan tursam, meni Yəqudaoqa
təwə bir itining bexidək kərüp, bügün bu hotun üqün meni gunaqqa buyru-
maqqimusən? □ 9 Mən Pərwərdigarning Dawutqa qəsəm bilən wədə qiloqinidək
qilmisam Huda mənki Abnərni qattiq ursun wə uningdin artuq ursun! □ 10 — yəni,
padixaqliqni Saulning jəmətidin yətkəp, Dawutning təhtini Dandin Bəər-Xebaoqiqə
pütkül Israil bilən Yəqudaning üstigə tiklimisəm!».□
11 Ixboxət Abnərdin qorqup, uningoqa jawabən bir eoqiz səz qilixqimu jür'ət
qilalmidi.

■ **3:2** 1Tar. 3:1-9 ■ **3:7** 2Sam. 21:8, 10, 11 □ **3:8 «Saulning … uruq-tuoqqanlirioqa…»** — ibraniy tilida «Saulning… qerindaxlirioqa». □ **3:9 «Huda mənki Abnərni qattiq ursun wə uningdin artuq ursun!»** — ibraniy tilida «Huda Abnərning bexioqa mundaq ix qüxürsun yaki tehimu eoqir ix qüxürsun». □ **3:10 «Dandin Bəər-Xebaoqiqə»** — «Dan» Israilning əng ximaliy yurti, «Bəər-Xeba» Yəqudaning əng jənubidiki jay idi.

12 Abnər bolsa özi üqün əlqilərni Dawutning qexioɣa mangdurup uningoɣa: Zemin
kimningki? Mən bilən əhdə tüzgin, mening qolum sening təripingdə bolup, pütkül
Israilni sanga mayil qilimən — dedi.□
13 Dawut jawab berip: — Bolidu, mən sən bilən əhdə qilay. Pəqət birla ixni tələp
qilay; mening qeximoɣa kəlgəndə Saulning qizi Miqalni elip kəlmisəng, yüzümni
kərəlməysən, dedi.
14 Andin Dawut Ixboxətning qexioɣa əlqilərni mangdurup: Mən bir yüz Filistiyning
hətniliki bədili bilən aloɣan ayalim Miqalni manga qayturup bərgin — dedi.□ ■
15 Ixboxət adəm əwətip Miqalni uning eridin, yəni Laixning ooɣli Paltiyəldin elip
kəldi. □ ■ 16 Lekin uning eri Bahurimoɣiqə uning kəynidin yioɣliɣan peti əgixip
mangdi. Ahir berip Abnər uningoɣa: — Yenip kətkin, dewidi, u qaytip kətti.
17 Əmdi Abnər Israilning aqsaqallirioɣa: Silər burun Dawut üstimizgə padixah
bolsun, degən arzu-istəktə boldunglar. 18 Əmdi hazir hərikət qilinglar; qünki
Pərwərdigar Dawut tooɣrisida: — Qul-bəndəm Dawutning qoli bilən Israil həlqimni
Filistiylərning qolidin, xundaqla barliq düxmənlirining qolidin qutquzimən, —
degənidi.
19 Abnər yənə Binyaminlarning qulikioɣimu muxu səzlərni eytti. Andin Israil
bilən Binyaminning pütkül jəmətining arzu-istəklirini Dawutning qulikioɣa eytixqa
Hebronoɣa bardi. 20 xundaq qilip Abnər yigirmə adəmning həmrahliqida Hebronoɣa
Dawutning qexioɣa kəlgəndə Dawut Abnər wə uning adəmlirigə bir ziyapət
təyyarlidi. 21 Abnər Dawutqa: Mən qozoɣilip pütkül Israilni oɣojam padixahning
aldioɣa jəm qilay, ular sening bilən əhdə qilixsun, andin sən əz kənglüng halioɣanning
barliqi üstidin səltənət qilalaydioɣan bolisən, dedi. Xuning bilən Dawut Abnərni
yoloɣa selip qoydi, u aman-esən qaytip kətti.□

Abnər əltürülidu

22 Mana, xu əsnada Dawutning adəmliri bilən Yoab bir yərgə hujum qilip nuroɣun
olja elip qaytip kəldi. Lekin Abnər xu qaoɣda Hebronda Dawutning qexida yoq
idi; qünki Dawutning uzitip qoyuxi bilən aman-esən qaytip kətkənidi. 23 Yoab wə
uning bilən boloɣan pütkül qoxun yetip kəlgəndə, həlq uningoɣa: Nərning ooɣli Abnər
padixahning qexioɣa kəldi, padixah uni yoloɣa selip qoyuxi bilən u aman-esən qaytip
kətti — dedi.
24 Andin Yoab padixahning qexioɣa berip: Bu sening nemə qiloɣining?! Mana, Abnər
qexingoɣa kəptu! Nemixqa uni yoloɣa selip qoydung? U hazir ketiptu! 25 Sən Nərning
ooɣli Abnərni bilisənoɣu! Uning kelixi jəzmən seni aldax üqün, sening qikip-kiridioɣan
yolungni, xundaqla barliq ix-paaliyitingni biliwelix üqündur, — dedi.
26 Yoab Dawutning qexidin qikixi bilən u həwərqilərni Abnərning kəynidin mang-
durdi. Ular uni Sirah qudukining yenidin yandurup elip kəldi; lekin Dawut bu ixtin
bihəwər idi. 27 Abnər Hebronoɣa yenip kəlgəndə Yoab uni xəhər qowuqida uqritip,
«Sanga dəydioɣan məhpiy səzüm bar idi» dəp uni bir qətkə əkilip u yərdə inisi
Asahəlning qan qisasini elix üqün qorsikioɣa piqaq saldi, xuning bilən u öldi.■

□ **3:12 «Abnər bolsa özi üqün əlqilərni Dawutning qexioɣa mangdurup uningoɣa....»** — muxu yərdə «özi üqün» degənning ibraniy tilida üq hil qüxənqisi bar: — (1) «Abnərning özi üqün» (Ixboxət bilmigən halda); (2) «uning üqün» (yəni Ixboxət üqün); (3) «nəq məydanda». Biz birinqi tərjimigə mayilmiz. □ **3:14 «Mən bir yüz Filistiyning hətniliki bədili bilən aloɣan ayalim Miqalni manga qayturup bərgin»** — muxu ix tooɣruluq «1Sam.» 18:20-27ni kərüng. ■ **3:14** 1Sam. 18:25, 27 □ **3:15 «Laixning ooɣli Paltiyəl»** — «1Sam.» 25:44də «Laixning ooɣli Falti» yaki «Laixning ooɣli Palti» dəp atilidu. ■ **3:15** 1Sam. 25:44 □ **3:21 «Mən qozoɣilip pütkül Israilni oɣojam padixahning aldioɣa jəm qilay...»** — yaki «Mən hazir qikip pütkül Israilni oɣojam padixahning aldioɣa jəm qilay...» yaki «Mən ornumdin turup oɣojam padixahning aldioɣa jəm qilay...». ■ **3:27** 2Sam. 2:23; 1Pad. 2:5

28 Keyin, Dawut bu ixni anglap: Mən wə padixaḩlikim Pərwərdigarning aldida
Nərning ooɳli Abnərning akḳan ḳeni üqün mənggü bigunaḩdurmiz; 29 *uning ḳenini*
akḳuzux gunaḩi Yoabning bexioɳa wə atisining jəmətining bexioɳa ḳaynam bolup
qüxsun; Yoabning ailisidin akma yara kesili, yaki mahaw kesili, yaki ḩasioɳa
tayanoɳuqi, ḳiliqtin əlgüqi yaki ax-tülüksizlər əksümisun! — dedi.□
30 Xundaḳ ḳilip, Abnər Gibeondiki jəngdə ularning inisi Asaḩəlni əltürgini üqün,
Yoab bilən inisi Abixay uni əltürdi.
31 Dawut Yoabḳa wə uningoɳa əgəxkən barliḳ həlḳḳə: Kiyimliringlarni yirtinglar!
Bəz kiyim kiyinglar! Abnərning *meyiti* aldida matəm tutunglar! dedi. Dawut
padixaḩ *Abnərning* jinazisining kəynidin mangdi. 32 Ular Abnərni Ḩebronda dəpnə
ḳildi, padixaḩ Abnərning ḳəbrisining yenida awazini kətürüp yioɳlidi; həlḳning
ḩəmmisimu yioɳlaxti. 33 Padixaḩ Abnər üqün mərsiyə oḳup:
— «Abnərning əhməḳtək əlgini tooɳrimu?
34 Ḳolliring baoɳlaoɳliḳ bolmisimu,
Putlurung ixkəllik bolmisimu,
Lekin sən kixilərning rəzillərning ḳolida yiḳiloɳinidək, yiḳilip əlgənsən!» — dedi.
Xuning bilən həlḳning ḩəmmisi uning üqün yənə yioɳlaxti. 35 Andin barliḳ həlḳ
Dawutning yenioɳa kelip, uningoɳa kün patḳuqə tamaḳ yeyixni ətündi. Əmma Dawut
ḳəsəm iqip: Mən kün patmasta ya nan ya baxḳa ḩərḳandaḳ nərsini tetisam, Huda
meni ursun yaki uningdin artuḳ jazalisun, — dedi.□
36 Barliḳ həlḳ buni bayḳap, bu ixtin razi boldi; əməliyəttə padixaḩ ḳiloɳan ḩərbir ix
barliḳ həlḳni razi ḳilatti.
37 Xuning bilən barliḳ həlḳ, xundaḳla pütkül Israil xu küni Nərning ooɳli Abnərning
əltürülixining padixaḩning kərsətmisi əməslikini bilip yətti. 38 Padixaḩ əz
hizmətkarlirioɳa: Biləmsilər? Bügün Israilda bir sərdar, uluoɳ bir zat yiḳildi! □
39 Gərqə mən Məsiḩ ḳilinip padixaḩ tikləngən bolsammu, mən ajiz bir bəndimən.
Bu adəmlər, yəni Zəruiyaning ooɳullirining wəḩxiyilikini mən kətürəlmigüdəkmən;
Pərwərdigar rəzillik ḳiloɳuqining rəzillikini əz bexioɳa ḳaytursun! — dedi.

4

Ixboxət əltürülidu

1 Saulning ooɳli Abnərning Ḩebronda əlginini anglioɳanda ḳoli boxixip kətti, barliḳ
Israil dəkkə-dükkigə qüxti.
2 Saulning ooɳlining ḳoxunining aldin yürər ḳismida ikki sərdari bolup, birining ismi
Baanaḩ, yənə birining ismi Rəkab idi. Ular Binyamin ḳəbilisidin boloɳan Bəərotluḳ
Rimmonning ooɳulliri idi (qünki Bəərot Binyamin ḳəbilisigə təwə ḩesablinatti;
■ 3 lekin Bəərotluḳlar Gittaimoɳa ḳeqip berip u yərdə bu küngiqə musapirdək
yaxawatidu).
4 Saulning ooɳli Yonatanning bir ooɳli bolup, puti aḳsaḳ idi. Saul bilən Yonatanning
əlgənliki tooɳruluḳ həwər Yizrəəlgə yətkəndə, u bəx yaxḳa kirgən idi. Inik anisi
uni elip ḳaqti; lekin xundaḳ boldiki, u aldirap yügürgəqkə, bala qüxup ketip, aḳsaḳ
bolup ḳaloɳanidi. Uning ismi Məfiboxət idi.■
5 Əmdi bir küni Bəərotloḳ Rimmonning ooɳulliri Rəkab bilən Baanaḩ qingḳi qüx
waḳtida Ixboxətning əyigə bardi. Ixboxət qüxlük uyḳuda uhlawatḳanidi. 6 Ular

□ **3:29** **«ḩasioɳa tayanoɳuqi»** — yaki «qaḳ egirgüqi». □ **3:35** **«Huda meni ursun yaki uningdin artuḳ jazalisun»** — ibraniy tilida «Huda mening bexioɳa bundaḳ yaki undaḳ ḳilsun yaki uningdin tehimu artuḳ ḳilsun!». □ **3:38** **«Padixaḩ əz hizmətkarlirioɳa: Biləmsilər?...»** — ibraniy tilida «Padixaḩ əz hizmətkarlirioɳa: Bilməmsilər...?». ■ **4:2** Yə. 9:17; 18:25 ■ **4:4** 2Sam. 9:3-13

buoɣday alimiz degənni baḫanə ḳilip, өyining iqkirigə kirip, Ixboxətning ḳorsiḳioɣa *piqaḳ* sanjidi. Andin Rəkab wə Baanaḫ ḳeqip kətti 7 (ular Ixboxət ḫujrisida kariwatta yatḳinida, өygə kirip, uni өltürgənidi). Ular uning kallisini kesip, andin kallisini elip keqiqə Arabaḫ tüzlənglikidin mengip өtti. 8 Ular Ixboxətning kallisini Ḫebronoɣa, Dawutning ḳexioɣa elip berip, padixaḫḳa: Mana, bu janablirining jenini izdigən düxmənliri Saulning ooɣli Ixboxətning kallisi! Bügün Pərwərdigar oɣojam padixaḫni Saul bilən nəslidin intiḳam elixḳa muyəssər ḳildi — dedi.
9 Dawut Bəərotluḳ Rimmonning ooɣulliri Rəkab bilən inisi Baanaḫoɣa: Meni barliḳ ḳiyinqiliḳlardin ḳutḳuzoɣan Pərwərdigarning ḫayati bilən ḳəsəm ḳilimənki,
10 burun birsi Dawutḳa hux həwər elip kəldim, dəp oylap, manga: — Mana, Saul өldi, dəp kəlgəndə, mən uni elip Ziklagta өltürüwəttim. Bərḫək, mana bu uning yətküzgən həwirining mukapati boloɣanidi! ■ 11 Əmdi mən xundaḳ ḳiloɣan yərdə, rəzil adəmlər өz өyidə orunda yatḳan bir ḫəḳḳaniy kixini өltürgən bolsa, mən nemə ḳilay?! Uning aḳḳan ḳan kərzini silərning ḳolunglardin elip, silərni yər yüzidin yoḳatmamdim? — dedi.
12 Dawut oɣulamliroɣa buyruḳ ḳiliwidi, ular bularni ḳətl ḳildi. Ularning ḳol-putlirini kesip, ularni Ḫebrondiki kəlning yenida esip ḳoydi; lekin ular Ixboxətning bexini elip Ḫebronda Abnərning ḳəbrisidə dəpnə ḳildi.□ ■

5

Dawut Israiloɣa padixaḫ boluxḳa məsiḫ ḳilinidu
1Tar. 11:1-9; 14:1-17

1 Andin keyin Israilning barliḳ ḳəbililiri Ḫebronoɣa Dawutning ḳexioɣa kelip: Ḳarisila, biz өzlirining ət-sөngəkliridurmiz! 2 Burun Saul bizning üstimizdə səltənət ḳiloɣandimu Israil həlḳigə jənggə qiḳip-kirixkə yolbaxqi boloɣan өzliri idila; Pərwərdigar siligə: Sən Mening həlḳim Israilning padiqisi bolup, ularni baḳisən, Israilning əmiri bolisən, degənidi — dedi.□ ■
3 Xuning bilən Israilning ḫəmmə aḳsaḳalliri Ḫebronoɣa padixaḫning ḳexioɣa kəldi; Dawut padixaḫ Ḫebronda, Pərwərdigarning aldida ular bilən əḫdə tüzüxti. Andin ular Dawutni Israiloɣa padixaḫ boluxḳa məsiḫ ḳildi.
4 Dawut padixaḫ boloɣanda ottuz yaxḳa kirgən bolup, ḳirik yil səltənət ḳildi. 5 U Ḫebronda Yəḫudaning üstidə yəttə yil altə ay səltənət ḳilip, Yerusalemda pütkül Israil bilən Yəḫudaning üstidə ottuz üq yil səltənət ḳildi.■
6 Padixaḫ өz adəmliri bilən Yerusalemoɣa qiḳip, xu zeminda turoɣan Yəbusiylar bilən jəng ḳiloɣili bardi. Ular Dawutḳa: Sən bu yərgə kirəlməysən, bəlki ḫətta korlar bilən aḳsaḳlar seni qekindüridu! — dedi. Qünki ular: «Dawut bu yərgə ḳət'iy kirəlməydu», dəp oylaytti. □ 7 Lekin Dawut Zion ḳoroɣinini aldi (bu yər Dawutning xəḫiri dəp atilidu).□

■ **4:10** 2Sam. 1:15 □ **4:12** « ***Rəkab bilən Baanaḫning*** ḳol-putlirini kesip, ularni Ḫebrondiki kəlning yenida esip ḳoydi» — «ularni» bəlkim Rəkab bilən Baanaḫning ḳol-putlirinila əməs, bəlki jəsətlirini kərsitixi mumkin. ■ **4:12** 2Sam. 3:32 □ **5:2** **«Israil həlḳigə jənggə qiḳip-kirixkə yolbaxqi boloɣan өzliri idila»** — ibraniy tilida «Israilning qiḳixida ḫəm kirixidə ularoɣa baxlioɣuqi idila» degənlik bilən ipadilinidu; muxu ibarə Israilning barliḳ paaliyətlirinimu kərsitixi mumkin. ■ **5:2** 2Sam. 7:7; Zəb. 78:70-72 ■ **5:5** 2Sam. 2:11; 1Pad. 2:11; 1Tar. 3:4 □ **5:6** **«bəlki ḫətta korlar bilən aḳsaḳlar seni qekindüridu! — dedi. Qünki ular: «Dawut bu yərgə ḳət'iy kirəlməydu», dəp oylaytti»** — bu ikki jümlining baxḳa birhil tərjimisi: — «bəlki sən korlar bilən aḳsaḳlarni ḫəydiwətmisəng, bu yərgə kirəlməysən, — dedi, Dawutni ḫərgiz bu yərgə kirməydu, dəp oylatti». □ **5:7** **«Zion ḳoroɣinini»** — «Zion» Yerusalemning iqidiki egizlik bolup, xu yərgə daim ḳoroɣan selinip turatti. Keyin ibadəthanimu Zionda ḳuruloɣan. Keyin «Zion» degən isim bəzidə pütkül Yerusalem xəḫirigimu wə bəzidə Israilning өzigimu wəkillik boloɣan.

8 Dawut u küni: Kimki Yəbusiylarni uray desə sünggüq bilən qiḳixi kerək, andin u
Dawut ḳin-ḳinidin əq kəridiоɳan bu kor, aḳsaḳlar bilən *ḫesablixalaydu*, dedi. Xuning
bilən «Ḳorlar ya aḳsaḳlar əygə kirmisun» dəydiоɳan maḳal pəyda boldi.□ ■
9 Xundaḳ ḳilip Dawut ḳoroɳanda turdi wə u yərni «Dawutning xəḫiri» dəp atidi.
Dawut xəḫərning ətrapiоɳa Millodin tartip iq tərəpkiqə imarət saldi. □ 10 Dawut
baroɳanseri ḳudrət tapti; samawiy ḳoxunlarning Sərdari boloɳan Huda Pərwərdigar
uning bilən billə idi.
11 Turning padixaḫi Ḫiram Dawutning ḳexiоɳa əlqilərni əwətti wə ular bilən ḳoxup,
kedir yaoɳaqliri, yaoɳaqqilar wə taxqilarni əwətti; ular Dawut üqün bir orda yasap
bərdi. 12 Dawut Pərwərdigarning əzini Israiloɳa padixaḫ tikləp, əz həlḳi Israil üqün
əzining padixaḫliḳini gülləndürgənlikini bilip yətti.
13 Dawut Ḫebrondin kəlgəndin keyin Yerusalemdin yənə ayallarni wə kenizəklərni
aldi; xuning bilən Dawutḳa yənə kəp ooɳul-ḳizlar tuoɳuldi. ■
14 Yerusalemda uningdin tuoɳuloɳanlarning isimliri mana mundaḳ idi: Xammua,
Xobab, Natan, Sulayman, 15 Ibḫar, Elixua, Nəfəg, Yafiya, 16 Elixama, Eliada wə Elifələt.

Filistiyə bilən jəng ḳilix

17 Filistiylər Dawutning Israiloɳa padixaḫ boluxḳa məsiḫlənginini angliоɳanda, ular
ḫəmmisi Dawutni tutḳili qiḳti, Dawut buni anglapla, ḳoroɳanoɳa qüxti.
18 Filistiylər kelip «Rəfayim jiloɳisi»da yeyilip turdi; □ 19 Dawut Pərwərdigardin
yol sorap: Filistiylərgə ḳarxi atlinaymu? Ularni ḳolumoɳa tapxurarsənmu? —
dedi. Pərwərdigar Dawutḳa: Qiḳḳin! Qünki, Mən Filistiylərni jəzmən ḳolungoɳa
tapxurimən — dedi.
20 U waḳitta Dawut Baal-Pərazimoɳa bardi. U yərdə Dawut ularni tarmar ḳildi.
U: — «Pərwərdigar mening aldimda düxmənlirim üstigə huddi kəlkün yarni elip
kətkəndək bəsüp kirdi» — dedi. Xuning bilən u yərni «Baal-Pərazim» dəp atidi. □ ■
21 Filistiylər u yərdə əz məbudlirini taxlap kətti; Dawut bilən adəmliri ularni elip
kətti.
22 Əmdi Filistiylər yənə qiḳip «Rəfayim jiloɳisi»da yeyilip turdi.
23 Dawut Pərwərdigardin yol soridi. Pərwərdigar: Sən u yərgə qiḳmay, bəlki
ularning kəynidin aylinip ətüp üjmə dərəhlirining udulidin ḫujum ḳiloɳin — dedi,□
24 Xundaḳ boliduki, sən üjmə dərəhlikining üstidin ayaoɳ tiwixini anglixing bilənla
dərḫal atlan; qünki xu tapta Pərwərdigar Filistiylərning ḳoxunioɳa ḫujumoɳa qiḳḳan
bolidu, — dedi.
25 Dawut Pərwərdigarning uningoɳa əmr ḳiloɳinidək ḳilip, Filistiylərni Gibeondin
Gəzərgiqə ḳooɳlap ḳirdi.□

□ **5:8 «Kimki Yəbusiylarni uray desə, sünggüq bilən qiḳixi kerək»** — bu sirliḳ səzning mənisi pəḳət yeḳinda arheologlar təkxürüp tapḳan tarihiy izlardin eniḳlandi. Əslidə Yerusalem xəḫirining astida məhpiy bir su yoli bar idi; xəḫərdə bu su yoliоɳa tutixidiоɳan tik bir ḳuduḳ bar idi. Dawutning adəmliri xu ḳuduḳtin yamixip qiḳḳan bolsa kerək. **«korlar ya aḳsaḳlar əygə kirmisun»** — bu səzning mənisi bəlkim (1) ḫeqḳandaḳ butpərəs adəmlərning (məsilən, Yəbusiylarning) padixaḫning ordisioɳa kirixigə ruhsət yoḳ; (2) Dawut Yəbusiylar tayanoɳan ḫərḳandaḳ butlar («kor wə aḳsaḳlar)ni ḫərgiz əyigə kirixkə ruhsət ḳilmaytti (demək, butlar «kor», «aḳsaḳ»lardək ḫeqnemə ḳilalmaydu). Bu səz korlar wə aḳsaḳlarning əzlirini kərsətməydu, qünki keyin aḳsaḳ boloɳan Məfiboxət ḫərküni Dawut bilən ḫəmdastihan olturatti. ■ **5:8** 1Tar. 11:6 □ **5:9 «Millodin tartip iq tərəpkiqə imarət saldi»** — «Millo»: «pələmpəylik yər» degən mənidə boluxi mumkin. ■ **5:13** 1Tar. 3:9; 14:3-7 □ **5:18 «Rəfayim jiloɳisi»** — Yerusalemoɳa yeḳin, Ḫinnom jiloɳisining jənubiy təripidə. □ **5:20 «Baal-pərazim»** — «bəsüp qiḳḳuqilarning Rəbbi» degən mənidə. ■ **5:20** Yəx. 28:21 □ **5:23 «üjmə dərəhliri»** — bu bizning ḳiyasimiz. Ibraniy tilida «yioɳlioɳuqi dərəhlər». Zadi ḳaysi dərəh ikənliki bizgə naməlum. Baxḳa bir ḳiyas «hinə dərəhliri». □ **5:25 «Gibeondin»** — yaki «Gebadin».

6

Dawut əhdə sanduqini Yerusalemoqa əkilidu
1Tar. 13:1-14; 15:25-29;16:1-3

1 Dawut Israilning arisidin barliq sərhil adəmlərni yioqiwidi, bular ottuz ming
qikti. 2 Andin Dawut wə uningoqa əgəxkənlərning ḥəmmisi Hudaning əhdə
sanduqini yətkəp kelix üqün Yəhudadiki Baalaḥoqa qikti; sanduq *muqəddəs* nam
bilən, yəni kerublarning otturisida olturoquqi samawiy qoxunlarning Sərdari boloqan
Pərwərdigarning nami bilən ataloqanidi. □ 3 Ular Hudaning əhdə sanduqini dəngdə
olturuxluq Abinadabning əyidə yengi bir ḥarwioqa selip, uni xu yərdin elip qikti.
Abinadabning ooqulliri Uzzaḥ bilən Aḥiyo u yengi ḥarwini ḥəydidi. ■ 4 Ular ḥarwini
Hudaning əhdə sanduqi bilən dəngdə olturuxluq Abinadabning əyidin elip qikti;
Aḥiyo əhdə sanduqining aldida mangdi. 5 Dawut bilən pütkül Israil jəmətidikilər
Pərwərdigarning aldida təntənə qilip küy oqup qiltar, təmbur, dap, daqa-dumbaq
wə qanglar qelip ussul oynidi.□
6 Lekin ular Nakonning haminioqa kəlgəndə, kalilar aldioqa müdürəp kətkənliki
üqün, Uzzaḥ qolini sozup Hudaning əhdə sanduqini tutiwaldi. 7 Pərwərdigarning
oqəzipi Uzzaḥqa qozoqaldi; u hata qiloqini üqün, uni Huda xu yərdə urdi. Xuning
bilən Uzzaḥ Hudaning əhdə sanduqining yenioqa yiqilip əldi.
8 Lekin Dawut bolsa Pərwərdigarning Uzzaḥning tenini bəskənlikigə aqqiqlandi wə
u yərni «Pərəz-Uzzaḥ» dəp atidi; u yər bügünki küngiqə xundaq atilidu. □ 9 U küni
Dawut Pərwərdigardin qorqup: Pərwərdigarning əhdə sanduqini əzümningkigə
qaysi yol bilən əkelərmən? — dedi.
10 Xuning üqün Dawut Pərwərdigarning əhdə sanduqini «Dawut xəḥiri»gə,
əziningkigə yətkəxni halimidi; Dawut uni elip berip, Gatliq Obəd-Edomning əyidə
qaldurdi.
11 Pərwərdigarning əhdə sanduqi Gatliq Obəd-Edomning əyidə üq ay turdi;
Pərwərdigar Obəd-Edom wə uning pütkül əyidikilərni bərikətlidi.
12 Dawut padixaḥqa: — «Pərwərdigar Əz əhdə sanduqi wəjidin Obəd-Edom wə
uning barini bərikətlidi» dəp eytildi. Xunga Dawut Hudaning əhdə sanduqini Obəd-
Edomning əyidin elip qikip, huxluq bilən Dawutning xəḥirigə elip kəldi. □
13 Pərwərdigarning sanduqini kətürgənlər altə qədəm mengip, xundaq boldiki, u bir
buqa bilən bir bordaq mozayni qurbanliq qildi. □ 14 Dawut bolsa kanap əfodni
kiyip Pərwərdigarning aldida küqining bariqə ussul oynaytti; □ 15 Dawut bilən
Israilning pütkül jəməti təntənə qilip warqirixip, kanay qelixip Pərwərdigarning
əhdə sanduqini elip qikiwatatti.
16 Pərwərdigarning əhdə sanduqi Dawutning xəḥirigə elip kirilginidə, Saulning qizi
Mikal derizidin qarap, Dawut padixaḥning səkrəp Pərwərdigarning aldida ussul
oynawatqanliqini kərüp, uni əz kənglidə mənsitmidi.

□ **6:2 «Yəhudadiki Baalaḥ» —** (yaki «Baalaḥ-Yəhudaoqa») — baxqa ismi «Kiriat-Yearim» («1Sam.» 7:2, «1Tar.» 13:6ni kərüng). ■ **6:3** 1Sam. 6:7, 8; 7:1, 2 □ **6:5 «təntənə qilip küy oqup… » —** yaki «ḥərhil arqa yaoqaqliridin yasaloqan sazlarni qelip...». **«daqa-dumbaq» —** yaki «xaqildaq(lar)». □ **6:8 «Pərəz-Uzzaḥ» —** «Uzzaḥoqa bəsüp kirix» degən mənidə. □ **6:12 «Pərwərdigar Əz əhdə sanduqi wəjidin…» —** ibraniy tilida «Pərwərdigar Hudaning əhdə sanduqi wəjidin…». □ **6:13 «Pərwərdigarning sanduqini kətürgənlər altə qədəm mengip, xundaq boldiki, u bir buqa bilən bir bordaq mozayni qurbanliq qildi» —** «altə qədəm» bizningqə bu dəsləpki altə qədəmni kərsitidu. Baxqa birhil tərjimisi «Ular ḥər altə qədəm mangoqanda, bir qetim buqa wə bordaq mozay qurbanliq qildi». Lekin undaq bolsa, ilgərləx bək asta bolatti! □ **6:14 «Dawut bolsa kanap əfodni kiyip…» —** «əfod» adəttə pəqət kaḥinlar kiyidioqan jilitkidək qisqa bir kəynək idi. Bizning «təbirlər»imizni kərüng. Dawutning əfodni kiyixi bəlkim ussul oynaxqa azadə bolux üqün idi (14-ayətni kərüng).

17 Ular Pərwərdigarning əhdə sanduqini elip kirip, Dawut uning üqün tiktürgən
qedirning ottursida qoydi. Andin Dawut Pərwərdigarning aldida köydürmə
qurbanliq bilən inaqliq qurbanliqlirini sundi.
18 Dawut köydürmə qurbanliq bilən inaqliq qurbanliqlirini kəltürüp bolup, halay-
iqqa samawiy qoxunlarning Sərdari bolоqan Pərwərdigarning namida bəht-bərikət
tilidi. 19 U pütkül Israil jamaitigə, ər bilən ayallarning hərbirigə birdin qoturmaq,
birdin horma poxkili wə birdin üzüm poxkilini təqsim qilip bərdi. Andin həlqning
hərbiri əz əyigə yenip kətti.□
20 Dawut əz ailisidikilərni mubarəkləx üqün yenip kəlgəndə, Saulning qizi Miqal
uning aldioqa qiqip: Bügün Israilning padixahi əzini xunqə xərəplik kərsəttimu,
qandaq? U huddi pəs bir adəmning nomussizlaqə əzini yalingaqlioqinioqa ohxax,
hizmətkarlirining dedəklirining köz aldida əzini yalingaqlidi!□
21 Dawut Miqaloqa: Undaq *xadlanoqinim* Pərwərdigar aldida idi. U atang wə uning
pütkül jəmətini ərüp, meni Pərwərdigarning həlqi bolоqan Israil üstigə baxlamqi
qilip tiklidi. Xunga mən Pərwərdigarning aldida ussul oynaymən! 22 Əməliyəttə mən
əzümni tehimu ərziməs qilip, əz nəzirimdə əzüm təwən boluxqa razimən. Lekin sən
eytqan u dedəklərning nəzиridə bolsa, hərmətkə sazawər bolimən — dedi.
23 Saulning qizi Miqal bolsa, əlidioqan künigiqə bala tuoqmidi.

7

Pərwərdigarning Dawutqa qiloqan uluoq wədiliri
1Tar. 17:1-5

1 Padixah əz ordisida turatti, Pərwərdigar uningoqa ətrapidiki barliq düxmənliridin
aram bərgəndin keyin, 2 padixah Natan pəyoqəmbərgə: Mana qara, mən kedir
yaoqiqidin yasaloqan əydə olturimən, lekin Hudaning əhdə sanduqi bir qidirning iqidə
turuwatidu — dedi.□
3 Natan padixahqa jawap berip: Kənglüngdə nemə oylioqining bolsa, xuni qiloqin;
qünki Pərwərdigar sening bilən billidur — dedi.
4 Lekin keqidə xundaq boldiki, Pərwərdigarning səzi Natanoqa kelip mundaq
deyildi: 5 — Berip qulum Dawutqa degin: «Pərwərdigar: — «Sən dərwəqə Manga
turidioqanoqa əy salmaqqimusən?» — dəydu. □ 6 — «Mən Israillarni Misirdin
qikaroqandin tartip, bu küngiqə bir əydə olturmidim, bəlki bir qedirni makan
qilip, kezip yürdüm. 7 Mən Əzüm barliq Israillar bilən yürgən həmmə yərlərdə,
həlqim Israilni padiqi bolup beqixqa əmr qiloqanlaroqa, yəni Israilning hərqandaq
qəbilisining bir *yetəkqisigə*: Nemixqa Manga kedir yaoqaqtin bir əy yasimaysilər? —
dəp baqqanmu? □ 8 Əmdi qulum Dawutqa mundaq degin: — Samawiy qoxunlarning
Sərdari bolоqan Pərwərdigar: — Seni həlqim Israiloqa baxlamqi qilip tikləx üqün seni
yaylaqlardin, qoy beqixtin elip kəldim, — dəydu, 9 — wə məyli qəyərgə barmioqin,
Mən hamən sening bilən billə boldum wə sening aldingdin barliq düxmənliringni
yoqitip kəldim; yər yüzidiki uluoqlar nam-xəhrətkə igə bolоqandək seni uluoq nam-
xəhrətkə sazawər qildim. ■ 10-11 Mən həlqim bolоqan Israiloqa bir jayni bekitip, ularni

□ **6:19 «birdin horma poxkili»** — yaki «bir yutum xarab» yaki «bir parqə gəx». □ **6:20 «...əz ailisidikilərni mubarəkləx üqün...»** — «mubarəkləx» muxu yərdə «bəht-bərikət tiləx»ni əz iqigə alidu. **«Bügün Israilning padixahi ... hizmətkarlirining dedəklirining köz aldida əzini yalingaqlidi!»** — «əzini yalingaqlidi» degən gəp ərkinrək ussul oynaxqa Dawutning «əfod»ni kiygənlikini kərsitidu. □ **7:2 «Hudaning əhdə sanduqi bir qidirning iqidə turuwatidu»** — muxu yərdə «qedirning iqidə» ibraniy tilida «pərdilər iqidə» degən səz bilən ipadilinidu. □ **7:5 «qulum Dawut»** — «qul» degən uqum tooqruluq «təbirlər»imizni kərüng. □ **7:7 «Israilning hərqandaq qəbilisining bir yetəkqisi...»** — «1Tar.» 17:6də «Israilning hərqandaq yetəkqi haqimi» deyilidu. ■ **7:9** 2Sam. 8:6,14

xu yərdə tikip əstürimən; xuning bilən ular əz zeminida turidiƣan, parakəndiqilikkə uqrimaydiƣan bolidu. Rəzillər dəsləptidikidək, xundakla Mən həlkim Israil üstigə həkümranlik kilixka hakimlarni təyinligən künlərdikidək, ularƣa kaytidin zulum salmaydu. Mən hazir sanga həmmə düxmənliringdin aram bərdim. Əmdi Mənki Pərwərdigar sanga xuni eytip koyayki, Mən sening üqün bir əyni kurup berimən!» — dəydu.□

12 «Künliring toxup, ata-bowiliring bilən *ölümdə* uhliƣiningda, Mən əz puxtingdin boloƣan nəslingni sening ornungda turoƣuzup, padixahlikini məzmut kilimən. □ ■
13 Mening namim üqün bir əyni yasiƣuqi u bolidu, wə Mən uning padixahlik təhtini əbədgiqə mustəhkəm kilimən. ■ 14 Mən uningƣa ata bolimən, u Manga oƣul bolidu. Əgər u kəbihlik kilsa, uningƣa insanlarning tayiki bilən wə adəm balilirining sawak-dumbalaxliri bilən tərbiyə berimən. □ ■ 15 Əmma Mən sening aldingda ərüwətkən Sauldin mehir-xəpkitimni juda kiloƣinimdək, uningdin mehir-xəpkitimni juda kilmaymən. 16 Xuning bilən sening əyüng wə sening padixahliking aldingda həmixə məzmut kilinidu; təhting əbədgiqə məzmut turoƣuzulidu».□
17 Natan bu barlik səzlər wə barlik wəhiyni heqnemə kaldurmay, Dawutka eytip bərdi.
18 Andin Dawut padixah kirip, Pərwərdigarning aldida olturup mundak dedi: «I, Rəb Pərwərdigar, mən zadi kim idim, mening əyüm nemə idi, Sən meni muxu dərijigə kəturgüdək? 19 Lekin, i Rəb Pərwərdigar, *mening bu mərtiwəm* Sening nəziringdə kiqikkinə bir ix hesablandi; qünki Sən mən kulungning əyining yirak kəlgüsi tooƣruluk səzliding; bu həmmila adəmgə daim bolidiƣan ixmu, i, Rəb Pərwərdigar? □ 20 Əmdi Dawut Sanga yənə nemə desun? Sən Əz kulungni tonuysən, i, Rəb Pərwərdigar! 21 Sən səz-wədəng wəjidin, Əz kənglüngdikigə asasən bu uluƣ ixning həmmisini kulung bilsun dəp bekitip kiloƣansən. 22 Xunga Sən uluƣsən, i Pərwərdigar; kulaklirimiz barlik angliƣinidək, Sening təngdixing yok, Səndin baxka heqkandak ilah yoktur.■
23 Həlking Israildək yənə baxka bir əl barmu, ular jahanda alahidə turidu? — Qünki *Sən* Huda ularni Misirdin kutkuzup Əzünggə has bir həlk kilix üqün, xundakla nam-xəhrətkə igə bolux üqün, Əzüng barding; Sən Əzüng üqün Misirdin, əllərdin wə ularning ilahliridin kutkuzup qikkan həlking aldida zemining üqün uluƣ wə dəhxətlik ixlarni kilding. □ ■ 24 Sən həlking Israilni Əzüng üqün əbədgiqə bir həlk boluxka bekitting; Sən, i Pərwərdigar, ularning Hudasi boldung.
25 Əmdi hazir, i Pərwərdigar Huda, Əz kulung wə uning əyi tooƣrisida eytkan

□ **7:10-11 «Mən sening üqün bir əy kurup berimən»** — Dawut əsli Huda üqün bir əy kurmakqi boloƣan, lekin Huda Dawutka: Sanga bir əy (ailə, jəmət, sulalə degən mənidə) kurup berimən» dəp jawab beridu. □ **7:12 «Mən əz puxtingdin boloƣan nəslingni sening ornungda turoƣuzup, ...»** — muxu yərdə «puxtingdin» — ibraniy tilida «iq-baoƣringdin». ■ **7:12** 1Pad. 8:20 ■ **7:13** 1Pad. 5:19; 6:12; 1Tar. 22:10 □ **7:14 «uningƣa insanlarning tayiki bilən wə adəm balilirining sawak-dumbalaxliri bilən tərbiyə berimən»** — demək, Dawutning əwladliridin boloƣan padixahlar gunah kilsa, Huda ularƣa insaniy wasitə (bəlkim düxmənning wasitisi) bilən tərbiyə beridu. ■ **7:14** Zəb. 89:26-27, 31; Ibr. 1:5 □ **7:16 «...sening əyüng wə sening padixahliking aldingda həmixə məzmut kilinidu»** — yaki «...sening əyüng wə sening padixahliking aldimda həmixə məzmut kilinidu». □ **7:19 «mening bu mərtiwəm Sening nəziringdə kiqikkinə bir ix hesablandi»** — demək, «Sən (allikaqan) meni muxu (yukiri) dərijigə kəturgənikənsən...» degən səz (18-ayətni kərüng) uning padixah boloƣanlikini kərsitidu. Lekin Huda bu imtiyazdin yənə kəp imtiyazlarni koxup bərməkqi. 9-16-ayətlərni kaytidin kərüng. ■ **7:22** Kan. 3:24; 4:35; 32:39; 1Sam. 2:2; Zəb. 86:8; Yəx. 45:5, 18, 22; Mar. 12:29, 32 □ **7:23 «ularni... kutkuzup Əzünggə has bir həlk kilix üqün, xundakla nam-xəhrətkə igə bolux üqün, əzüng barding»** — tekistning enik mənisi xuki, Israilni Misirdin kutkuzux üqün Huda Əzi xəhsən Misiroƣa baroƣan. **«...ularni... əllərdin wə ularning ilahliridin kutkuzup qikkan»** — muxu ibarə bəlkim Hudaning Israil aldida Pələstin zeminida turuwatkan butpərəs əllərni koƣliwetixini kərsitixi mumkin. ■ **7:23** Kan. 4:7, 34; 10:21; 33:29; Zəb. 147:19-20

wədənggə əbədgiqə məzmut əməl qilƣin; Sən degənliring boyiqə ixni ada qilƣaysən! 26 Sening naming əbədgiqə uluƣlinip: — Samawiy qoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigar Israilning üstidə turidiƣan Hudadur, dəp eytilsun, xundaqla Θz qulungning θy-sulalisi sening aldingda məzmut turƣuzulsun.
27 Qünki Sən, i samawiy qoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigar, Israilning Hudasi Θz qulungƣa: Mən sanga bir θy-sulalə qurup berimən, dəp wəһiy qilding; xunga qulung bu duani sening aldingda qilixqa jür'ət qildi.
28 Əmdi sən, i Rəb Pərwərdigar, birdinbir Hudadursən, Sening səzliring һəqiqəttur wə Sən bu bəht-iltipatni Θz qulungƣa wədə qilding; ■ 29 xunga qulungning θy-jəmətini Sening aldingda mənggü turuxqa nesip qilip bərikətligəysən; qünki Sən, i Rəb Pərwərdigar, buni wədə qilƣansən; bu bəht-iltipating bilən Θz qulungning θy-jəməti əbədgiqə bəht-iltipatqa nesip bolidu».

8

Dawut ətrapidiki əllərni θzigə beqindüridu
1Tar. 18:1-14

1 Bu ixlardin keyin xundaq boldiki, Dawut Filistiylərgə ҳujum qilip, ularni boysundurdi. Xundaq qilip, Dawut Filistiylərning qolidin mərkiziy xəһərning ҳoquqini aldi.□
2 U ҳəm Moabiylarƣa ҳujum qilip, ularnimu məƣlup qildi. U ularni yərgə yatquzup, tana bilən θlqəp, ikki tana kəlgənlərni θltürdi, bir tana kəlgənlərni tirik qaldurdi. Moabiylar bolsa Dawutqa beqinip, uningƣa seliq tapxurdi.
3 Andin Zobaҳning padixaһi Rəһobning ooƣli Ҳadad'ezər Əfrat dəryasiƣa qiqip, xu yərdiki ҳakimiyətni θzigə qaytidin tartiwalmaqqi bolƣanda, Dawut uningƣa ҳujum qilip, məƣlup qildi. 4 Dawut uning qoxunidin bir ming yəttə yüz atliq əskərni wə yigirmə ming piyadə əskərni əsir qildi; Dawut ҳarwa atlirining piyini kəstürdi, lekin θzigə yüz ҳarwiliq atni qaldurup qoydi.□ ■
5 Dəməxqtiki Suriylər Zobaҳning padixaһi Ҳadad'ezərgə yardəm berix üqün qiqti, lekin Dawut Suriylərdin yigirmə ikki ming adəmni θltürdi. □ 6 Andin Dawut birnəqqə bargaҳ əskərlərni Dəməxqtiki Suriylərning zeminida turƣuzdi; xuning bilən Suriylər Dawutqa beqinip uningƣa seliq tapxurdi. Dawut qəyərgə barsa, Pərwərdigar uningƣa nusrət berətti.□
7 Dawut Ҳadad'ezərning ƣulamliriƣa təminləngən altun qalqanni tartiwelip, Yerusalemƣa kəltürdi 8 wə Ҳadad'ezərning xəһərliri bolƣan Bitaҳ bilən Birotay xəһərliridinmu intayin kəp misni qoloƣa qüxürdi.□
9 Hamatning padixaһi Toy Dawutning Ҳadad'ezərning pütün qoxunini məƣlup qiloƣinini anglap, 10 θz ooƣli Yoramni Dawutning ҳalini soraxqa wə Dawutning Ҳadad'ezər bilən jəng qilip uni məƣlup qiloƣiniƣa uni təbrikləxkə əwətti. Qünki Ҳadad'ezər daim Toy bilən jəng qilip keliwatatti. Yoram bolsa kümüx, altun wə mis qaqa-buyumlarni elip kəldi. □ 11-12 Dawut padixaҳ muxularni wə θzi beqindurƣan ҳəmmə əllərdin, jümlidin Suriylərdin, Moabiylardin, Ammoniylardin, Filistiylərdin

---

■ **7:28** Yҳ. 17:17 □ **8:1** **«…mərkiziy xəһərning ҳoquqini aldi»** — yaki «Məttəg-Ammaҳ xəһirini aldi». □ **8:4** **«bir ming yəttə yüz atliq əskər»** — yaki «bir ming yəttə yüz jəng ҳarwisi». ■ **8:4** 1Tar. 18:4 □ **8:5** **«Dəməxqtiki Suriylər»** — yəni «Dəməxqtiki Suriyəliklər». □ **8:6** **«Suriylər»** — yaki «Aramiylar». Ҳazirqi Suriyədikilər ulardin, yəni Aramiylardin qikқan. □ **8:8** **«Bitaҳ»** — yaki «Tebaҳ» — «1Tar.» 18:8ni kərüng. □ **8:10** **«Toy … θz ooƣli Yoramni … təbrikləxkə əwətti»** — «1Tar.» 18:10də «Yoram» «Hadoram» degən baxqa bir isim bilən atilidu.

wə Amaləklərdin olja alоqan altun-kümüxlərni Pərwərdigarоqa atap beоqixlidi. Bular Zobaḫning padixaḫi Rəḫobning ooqli Ḥadad’ezərdin alоqan oljini өz iqigə alidu. □
13 Dawut Suriylərni məoqlup ḳilip, yəni on səkkiz ming adəmni «Xor wadisi»da өltürüp yanоqanda, uning nam-dangḳi heli qiḳḳanidi. ■ 14 U Edomda əskər bar-gaḫlirini turоquzdi; pütün Edomda bargaḫlarni ḳurdi. Xuning bilən Edomiylarning ḫəmmisi Dawutḳa beḳindi. Dawut ḳəyərgə barsa, Pərwərdigar uningоqa nusrət berətti.
15 Dawut pütkül Israil üstigə səltənət ḳildi; u pütkül həlḳini sorap, adil ḫəkümlər qiḳirip adalət yürgüzətti.

Orda əməldarliri
2Sam. 20:23-26; 1Tar. 18:15-17

16 Zəruiyaning ooqli Yoab ḳoxunning sərdari boldi; Aḫiludning ooqli Yəḫoxafat mirza boldi; 17 Ahitubning ooqli Zadok bilən Abiyatarning ooqli Ahimələk kaḫin boldi; Seraya diwan begi boldi. 18 Yəḫoyadaning ooqli Binaya Kərətiylər bilən Pələtiylərning yolbaxqisi boldi; Dawutning ooqullirimu kaḫin boldi.□

9

Məfiboxətkə xəpḳət kərsitix

1 Dawut: Saulning өyidin tirik ḳaloqan birərsi barmikin, bar bolsa mən Yonatanning ḫərmitidə uningоqa xapaət kərsitəy? — dedi.
2 Əmdi Saulning ailisidiki Ziba degən bir hizmətkar ḳaloqanidi. Ular uni Dawutning ḳexioqa qaḳirdi. Kəlgəndə, padixaḫ uningdin: Sən Zibamu? dəp soridi. U: Peḳir mən xu! — dedi.■
3 Padixaḫ: Saulning ailisidin birərsi tirik ḳaldimu? Mən uningоqa Hudaning xapaitini kərsitəy dəwatimən, — dedi. Ziba padixaḫḳa: Yonatanning bir ooqli tirik ḳaldi; uning ikki puti aḳsaydu — dedi.□ ■
4 Padixaḫ uningdin: U ḳəyərdə, dəp soridi. Ziba padixaḫḳa: U Lo-Dibarda, Ammiəlning ooqli Makirning өyidə turidu — dedi.
5 Xunga Dawut padixaḫ kixi əwətip uni Lo-Dibardin, Ammiəlning ooqli Makirning өyidin elip kəldi.
6 Saulning nəwrisi, Yonatanning ooqli Məfiboxət Dawutning aldioqa kəlgəndə, yüzini yərgə yiḳip, təzim ḳildi. Dawut: *Sən* Məfiboxətmu? — dəp qaḳiriwidi, u: Peḳir xu! — dəp jawap ḳayturdi.
7 Dawut uningоqa: Ḳorḳmioqin, atang Yonatan üqün, sanga xapaət ḳilmay ḳalmaymən; bowang Saulning ḫəmmə yər-zeminlirini sanga ḳayturup berəy, sən ḫəmixə mening dastihinimdin oqizalinisən — dedi.□
8 Məfiboxət təzim ḳilip: Ḳulung nemə idi, məndək bir өlük it aliyliri ḳədirligüdək nemə idim? — dedi.

□ **8:11-12 «Suriylərdin»** — yaki «Edomlardin» — 14-ayətni wə «1Tar.» 18:11ni kərüng. ■ **8:13** Zəb. 60:1-4 □ **8:18 «Kərətiylər bilən Pələtiylər»** — bəlkim Dawutḳa alaḫidə muḫapizətqilər yaki alaḫidə zərbidar əskərlər boloqan boluxi mumkin idi. **«Dawutning ooqullirimu kaḫin boldi»** — muxu yərdə «kaḫin» bəlkim (1) ularning Hudaning ibaditidə adəttiki kaḫinlardin baxḳa alaḫidə wəzipiliri barliḳini; (2) ḫakimiyəttə birhil wəzirlikini kərsitixi mumkin («1Tar.» 18:17nimu kərüng). ■ **9:2** 2Sam. 16:1-4; 19:17 □ **9:3 «Yonatanning bir ooqli tirik ḳaldi; uning ikki puti aḳsaydu»** — Zibaning bu səzni deyixi, bəlkim, Dawutning Saulning jəmətidikilərni izdəxtiki məḳsiti өz təhtigə ḫeqḳandaḳ təḫdit bolmasliḳi üqün, ularni yoḳitix, dəp oylisa kerək; xunga u Məfiboxətni aḳsaḳ dəydu — aḳsaḳ bir adəm təhtkə ḫeqḳandaḳ təḫdit bolmaydu, əlwəttə. ■ **9:3** 2Sam. 4:4 □ **9:7 «bowang Saul»** — ibraniy tilida «atang Saul» degən səz bilən ipadilinidu. «Ata» degənning ibraniy tilida mənisi kəngdur.

9 Andin padixaḫ Saulning hizmətkari Zibani qaḳirip uningoɣa: Saulning wə pütkül
ailisining ḫəmmə təəlluḳatini mana mən oɣojangning ooɣlining ḳolioɣa bərdim.
10 Sən bilən ooɣulliring wə hizmətkarliring uning üqün xu zeminda terikqilik ḳilip,
qiḳḳan məḥsulatlirini oɣojangning ooɣlioɣa yeyixkə tapxurunglar. Oɣojangning ooɣli
Məfiboxət mən bilən ḫəmixə ḫəmdastihan bolup oɣizalinidu, — dedi (Zibaning on
bəx ooɣli wə yigirmə hizmətkari bar idi).
11 Ziba padixaḫḳa: Oɣojam padixaḫ ḳullirioɣa buyruoɣanning ḫəmmisigə kəminiliri
əməl ḳilidu, — dedi. Padixaḫ Dawut *yənə*: Məfiboxət bolsa padixaḫning bir ooɣlidək
dastihinimdin taam yesun — *dedi*.
12 Məfiboxətning Mika degən kiqik bir ooɣli bar idi. Zibaning өyidə tu-
ruwatḳanlarning ḫəmmisi Məfiboxətning hizmətkarliri boldi. 13 Əmdi Məfiboxət
Yerusalemda turatti; qünki u ḫəmixə padixaḫning dastihinidin taam yəp turatti.
Uning ikki puti aḳsaḳ idi.

10

Dawut wə Ammoniylar
1Tar. 19:1-19

1 Keyin xundaḳ ix boldiki, Ammoniylarning padixaḥi өldi wə uning Ḫanun degən
ooɣli ornida padixaḫ boldi.
2 Dawut bolsa: Uning atisi manga iltipat kərsətkəndək mən Naḫaxning
ooɣli Ḫanunoɣa iltipat kərsitəy, — dedi. Andin Dawut atisining pətisigə
Ḫanunning kөnglini soraxḳa өz hizmətkarliridin birnəqqini mangdurdi. Dawutning
hizmətkarliri Ammoniylarning zemininoɣa kəlgəndə, 3 Ammoniylarning əməldarliri
oɣojisi Ḫanunoɣa: Sili Dawutni rastla atilirining ḫərmiti üqün ḳaxlirioɣa kөngül
sorap adəm əwətiptu, dəp ḳaramla? Dawutning hizmətkarlirini ḳaxlirioɣa əwətkini
xəḫərni paylap uningdin məlumat elix, andin bu xəḫərni aoɣdurux üqün əməsmu?
— dedi.
4 Xuning bilən Ḫanun Dawutning hizmətkarlirini tutup, saḳallirining yerimini
qüxürüp, kiyimlirining bəldin təwinini kəstürüp, kətini eqip kətküzüwətti. 5 Bu
həwər Dawutḳa yətküzüldi; u ularni kütüwelixḳa aldioɣa adəm mangdurdi; qünki
ular intayin nomus ḫes ḳiloɣanidi. Padixaḫ uloɣa: Saḳal-burutunglar өskiqilik
Yeriho xəḫiridə turup, andin yenip kelinglar, — dedi.
6 Ammoniylar өzlirining Dawutning nəpritigə uqrioɣanliḳini bilip, adəm əwətip
Bəyt-Rəḥobdiki Suriylər bilən Zobaḫdiki Suriylərdin yigirmə ming piyadə əskər,
Maakaḫning padixaḥidin bir ming adəm wə Tobdiki adəmlərdin on ikki ming adəmni
yallap kəldi. 7 Dawut buni anglap, Yoabning pütkül jənggiwar ḳoxunini *ularning*
aldioɣa mangdurdi. 8 Ammoniylar qiḳip xəḫərning dərwazisining aldida səp tüzidi;
Zobaḫ bilən Rəḥobdiki Suriylər wə Tob bilən Maakaḫning adəmliri dalada səp tüzidi;
□ 9 Yoab jəngning aldi ḫəm kəynidin bolidioɣanliḳioɣa kөzi yetip, Israildin bir ḳisim
sərhil adəmlərni iloɣap, Suriyələrgə ḳarxi səp tüzidi; 10 ḳaloɣanlarni Ammoniyloɣa
ḳarxi səp tizoɣin dəp inisi Abixayning ḳolioɣa tapxurp, uningoɣa:
11 — Əgər Suriylər manga küqlük kəlsə, sən manga yardəm bərgəysən; əmma
Ammoniylar sanga küqlük kəlsə, mən berip sanga yardəm berəy. 12 Jür'ətlik boloɣin!
Өz həlḳimiz üqün wə Hudayimizning xəḫərliri üqün baturluḳ ḳilayli. Pərwərdigar
Өzigə layiḳ kөrünginini ḳiloɣay! — dedi.
13 Əmdi Yoab wə uning bilən boloɣan adəmlər Suriylərgə ḫujum ḳiloɣili qiḳti; Suriylər
uning aldida ḳaqti. 14 Ammoniylar Suriylərning ḳaqḳinini kөrgəndə, ularmu

□ **10:8 «xəḫərning dərwazisi»** — «xəḫər» bəlkim ularning paytəhti Rabbaḫni kөrsitidu (14-ayətni kөrüng).

Abixaydin ḳeqip, xəḥərgə kiriwaldi. Yoab bolsa Ammoniylar bilən jəng ḳilixtin qekinip, Yerusalemoɣa yenip kəldi.
15 Suriylər bolsa өzlirining Israillarning aldida məoɣlup boloɣinini kərgəndə, yənə jəm boluxti. 16 Ḥadad'ezər adəmlərni əwətip, *Əfrat* dəryasining neri təripidiki Suriylərni *yardəmgə* qaḳirip, ularni yətkəp kəldi; ular Helam xəḥirigə kəlgəndə, Ḥadad'ezərning ḳoxunining sərdari Xobak ularoɣa baxqiliḳ ḳildi.
17 Bu həwər Dawutḳa yətkəndə, u pütkül Israilni yioɣdurup, Iordan dəryasidin өtüp, Helam xəḥirigə bardi. Suriylər Dawutḳa ḳarxi səp tizip, uningoɣa ḥujum ḳildi.
18 Suriylər yənə Israildin ḳaqti. Dawut bolsa yəttə yüz jəng ḥarwiliḳni, ḳiriḳ ming atliḳ əskərni ḳirdi həm ḳoxunining sərdari Xobakni u yərdə өltürdi. □
19 Ḥadad'ezərgə beḳinoɣan həmmə padixaḥlar өzlirining Israil aldida yengilginini kərgəndə, Israil bilən sülḥ ḳilixip ularoɣa beḳindi. Xuningdin keyin Suriylər Ammoniylaroɣa yənə yardəm birixkə jür'ət ḳilalmidi.

11

Dawutning eoɣir gunaḥi

1 Xundaḳ boldiki, yengi yilning bexida, padixaḥlar jənggə atlanoɣan waḳitta Dawut Yoabni adəmliri bilən ḥəmdə ḥəmmə Israilni jənggə mangdurdi; ular Ammoniylarning zeminini wəyran ḳilip, Rabbaḥ xəḥirini muḥasirigə aldi. Lekin Dawut Yerusalemda ḳaldi. □ ■
2 Bir küni kəqtə Dawut kariwattin ḳopup, padixaḥ ordisining өgizisidə aylinip yürətti; өgzidin u munqida yuyuniwatḳan bir ayalni kərdi. Bu ayal bək qiraylиḳ idi. 3 Dawut adəm əwətip, ayalning həwirini soridi; birsi uningoɣa: — Bu Eliamning ḳizi, Ḥittiy Uriyaning ayali Bat-Xeba əməsmu? — dedi.
4 Dawut kixi əwətip, uni ḳexioɣa əkəltürdi (u waḳitta u adəttin pakliniwatḳanidi). U uning ḳexioɣa kəlgəndə, Dawut uning bilən billə boldi; andin u өz өyigə yenip kətti. □ ■
5 Xuning bilən u ayal ḥamilidar boldi, ḥəm Dawutḳa: Mening boyumda ḳaptu, dəp həwər əwətti.
6 Xuning bilən Dawut Yoabḳa həwər yətküzüp: Ḥittiy Uriyani mening ḳeximoɣa əwətinglar, dedi. Yoab Uriyani Dawutning ḳexioɣa mangdurdi. 7 Uriya Dawutning ḳexioɣa kəlgəndə, u Yoabning ḥalini, həlḳning ḥalini wə jəng əḥwalini soridi. 8 Andin Dawut Uriyaoɣa: Өz өyünggə berip putliringni yuoɣin, dedi. Uriya padixaḥning ordisidin qiḳḳanda, padixaḥ kəynidin uningoɣa bir sowoɣa əwətti. □ 9 Lekin Uriya өz өyigə barmay, padixaḥning ordisining dərwazisida, oɣojisining baxḳa ḳulhizmətkarlirining arisida yatti.
10 Ular Dawutḳa: Uriya өz өyigə barmidi, dəp həwər bərdi. Dawut Uriyadin: Sən yiraḳ səpərdin kəlding əməsmu? Nemixḳa өz өyünggə kətmiding? — dəp soridi.

□ **10:18 «ḳiriḳ ming atliḳ əskər»** — yaki «ḳiriḳ ming piyadə əskərni» — «1Tar.» 19:18ni kərüng. Xu yərdə «yəttə ming jəng ḥarwisi» deyilidu. Pərḳining səwəbi bəlkim: (1) ḳolimizdiki kəqürmilərdə kəqürgüqining səwənliki boluxi mumkin; (2) ikki ayəttə hatiriləngən sanlarni ḥesablax nuḳtisi ohximaydioɣan boluxi mumkin. □ **11:1 «yengi yilning bexida»** — Huda Yəḥudiy həlḳigə tapxuroɣan kalendar boyiqə «yengi yil» ətiyazda baxlinatti («Mis.» 12:1). ■ **11:1** 1Tar. 20:1-3 □ **11:4 «u waḳitta u adəttin pakliniwatḳanidi»** — yaki «u waḳitta u yengila paklanoɣanidi». Musaoɣa qüxürülgən ḳanun boyiqə («Law.» 15:19-20) ər kixining өz ayalining adət waḳtida (7 kün ḥesablinatti) uning bilən billə yetixioɣa bolmaytti, bolmisa u ibadətkə nisbətən «napak» ḳilinatti (ayal kixining «adəttin yengila paklanoɣan» waḳtida ḥamilidar boluxi əng mumkin boloɣan waḳit, əlwəttə). «Pak» bolsun «napak» bolsun baxḳa birsining ayalioɣa tegix intayin eoɣir gunaḥdur, əlwəttə. ■ **11:4** Law. 15:19-24; 18:19 □ **11:8 «Өz өyünggə berip...»** — ibraniy tilida «Өz өyünggə qüxüp» — orda Yerusalemning bək yuḳiri bir jayida idi. **«putliringni yuoɣin...»** — demək, «raḥətlən».

11 Uriya Dawutqa: Mana, əhdə sanduqi, Israillar wə Yəhudalar bolsa kəpilərdə turup,
oqojam Yoab bilən oqojamning hizmətkarliri oquq dalada qedir tikip yetiwatsa, mən
yəp-iqip, ayalim bilən yetixqa əyümgə baraymu? Sening jening bilən wə ḥayating
bilən qəsəm qilimənki, mən undaq ixni qilmaymən — dedi.
12 Dawut Uriyaoqa: Bügün bu yərdə qaloqin, ətə seni kətküzwetimən, — dedi. Uriya
u küni wə ətisi Yerusalemda qaldi. 13 Dawut uni qaqirip ḥəmdastihan qilip, yəp-
iqküzüp məst qildi. Lekin xu keqisi Uriya əz əyigə barmay, qiqip oqojisining qul-
hizmətkarlirining arisida əz kariwitida uhlidi.
14 Ətisi Dawut Yoabqa hət yezip, Uriyaning aloqaq ketixigə bərdi. 15 Həttə u: Uriyani
soqux əng kəskin bolidioqan aldinqi səptə turoquzoqin, andin uning əltürülüxi üqün
uningdin qekinip turunglar, dəp yazoqanidi.
16 Xuning bilən Yoab xəḥərni kəzitip, Uriyani palwanlar *kəskin soquxqan* yərgə
mangdurdi. 17 Xəḥərdiki adəmlər qiqip, Yoab bilən soquxqanda həlqtin, yəni
Dawutning adəmliridin birnəqqisi yiqildi; Uriyamu əldi.
18 Yoab adəm əwətip jəngning ḥəmmə wəqəliridin Dawutqa həwər bərdi.
19 U həwərqigə mundaq tapilidi: Padixaḥqa jəngning ḥəmmə wəqəlirini dəp
boloqiningda, 20 əgər padixaḥ oqəzəplinip seningdin: Soquxqanda nemixqa
xəḥər sepiloqa xundaq yeqin bardinglar? Ularning sepilidin ya atidioqanliqini
bilməmtinglar? 21 Yərubbəxətning ooqli Abiməlәkni kim əltürginini bilməmsən? Bir
hotun sepildin uningoqa bir parqə yaroqunqaq texini etip, u Təbəz xəḥiridə əlmidimu?
Nemixqa sepiloqa undaq yeqin bardinglar? — Desə, sən: Silining qulliri Ḥittiy
Uriyamu əldi, dəp eytqin — dedi.□ ■
22 Həwərqi berip Yoab uningoqa tapxurup əwətkən həwərning ḥəmmisini Dawutqa
dəp bərdi. 23 Həwərqi Dawutqa: Düxmənlər bizdin küqlük kelip, dalada bizgə
ḥujum qildi; lekin biz uloqa zərbə berip qekindürüp, xəḥərning dərwazisioqiqə
qooqliduq. 24 Andin ya atquqilar sepildin qul-hizmətkarliringoqa ya etip, padixaḥning
qul-hizmətkarliridin birnəqqini əltürdi. Qulliri Uriyamu əldi — dedi.
25 Dawut həwərqigə: Yoabqa mundaq degin: — Bu ix nəziringdə eoqir bolmisun, qiliq
ya uni ya buni yəydu; xəḥərgə boloqan ḥujuminglarni qattiq qilip, uni oqulitinglar,
dəp eytip uni jür'ətləndürgin — dedi.
26 Uriyaning ayali eri Uriyaning əlginini anglap, eri üqün matəm tutti.
27 Matəm künliri ətkəndə Dawut adəm əwətip uni ordisioqa kəltürdi. Xuning bilən
u Dawutning ayali bolup, uningoqa bir ooqul tuoqdi. Lekin Dawutning qiloqan ixi
Pərwərdigarning nəziridə rəzil idi.

12

Natan pəyoqəmbər Dawutqa tənbiḥ beridu

1 Pərwərdigar Natanni Dawutning qexioqa mangdurdi. U Dawutning qexioqa kelip
uningoqa mundaq dedi: «Bir xəḥərdə ikki adəm bar bolup, birsi bay, yənə birsi
kəmbəoqəl idi. 2 Bayning intayin tola qoy wə kala padiliri bar idi. 3 Lekin
kəmbəoqəlning əzi setiwelip baqqan kiqik bir saoqliq qozidin baxqa bir nərsisi yoq idi.
Qoza kəmbəoqəlning əyidə baliliri bilən təng əsüp qong boldi. Qoza uning yeginidin
yəp, uning iqkinidin iqip, uning quqiqida uhlidi; uning nəziridə u əz qizidək idi. 4 Bir
küni bir yoluqi bayningkigə kəldi. Əmma u əzigə kəlgən meḥman üqün əzining qoy
yaki kala padiliridin birini yegüzüxkə təyyarlaxqa kəzi qiymay, bəlki kəmbəoqəlning
qozisini tartiwelip soyup, kəlgən meḥman üqün təyyarlidi».

□ **11:21 «Bir hotun sepildin uningoqa bir parqə yaroqunqaq texini etip, u ... əlmidimu?»** — bu wəqə «Ḥak.» 9:50-57də tepilidu. ■ **11:21** Ḥak. 9:52, 53

5 Dawut buni anglap u kixigə ⱪattiⱪ oɳəzəpləndi. U Natanoɳa: Pərwərdigarning ḥayati bilən *ⱪəsəm ⱪilimənki*, xuni ⱪiloɳan adəm ölümgə layiⱪtur! 6 U ḥeq rəḥimdilliⱪ kərsətməy bu ixni ⱪiloɳini üqün ⱪozioɳa tət ḥəssə töləm tölisun — dedi.□ ■
7 Natan Dawutⱪa: Sən dəl xu kixidursən! Israilning Hudasi Pərwərdigar mundaⱪ dəydu: «Mən seni Israilning üstidə padixaḥ boloɳili məsiḥ ⱪildim wə Saulning ⱪolidin ⱪutⱪuzdum; ■ 8 Mən oɳojangning jəmətini sanga berip, oɳojangning ayallirini ⱪuqiⱪingoɳa yatⱪuzup, Israilning jəməti bilən Yəḥudaning jəmətini sanga bərdim. Əgər sən buni az kərgən bolsang, Mən sanga yənə ḥəssiləp berəttim; □ 9 Nemixⱪa Pərwərdigarning səzini kəzgə ilmay, uning nəziridə rəzil boloɳanni ⱪilding? Sən Ḥittiy Uriyani ⱪiliq bilən öltürgüzüp, uning ayalini özünggə ayal ⱪilding, sən uni Ammoniylarning ⱪiliqi bilən ⱪətl ⱪilding. 10 Əmdi sən Meni kəzgə ilmay, Ḥittiy Uriyaning ayalini özünggə ayal ⱪiloɳining üqün, ⱪiliq sening öyüngdin ayrilmaydu».
11 Pərwərdigar mundaⱪ dəydu: — «Mana öz öyüngdin sanga yamanliⱪ kəltürüp, kəzliringning aldida ayalliringni elip, sanga yeⱪin birsigə berimən, u bolsa küpkündüzdə ayalliring bilən yatidu. ■ 12 Sən bolsang u ixni məhpiy ⱪilding, lekin Mən bu ixni pütkül Israilning aldida kündüzdə ⱪilimən» — dedi.
13 Dawut Natanoɳa: — Mən Pərwərdigarning aldida gunaḥ ⱪildim — dedi. Natan Dawutⱪa: Pərwərdigar ḥəm gunaḥingdin ötti; sən ölməysən. 14 Ḫalbuki, bu ix bilən Pərwərdigarning düxmənlirigə kupurluⱪ ⱪilixⱪa pursət bərgining üqün, seningdin tuoɳuloɳan ooɳul bala qoⱪum ölidu, — dedi.
15 Xuning bilən Natan öz öyigə ⱪaytip kətti. Pərwərdigar Uriyaning ayalidin Dawutⱪa tuoɳuloɳan balini xundaⱪ urdiki, u ⱪattiⱪ kesəl boldi.
16 Dawut bala ḥəⱪⱪidə Hudaoɳa yelindi. U roza tutup, keqilərdə iqkirigə kirip yərdə düm yatatti. □ 17 Uning jəmətining aⱪsaⱪalliri ⱪopup uning ⱪexioɳa berip, uni yərdin ⱪopurmaⱪqi boldi; lekin u unimidi wə ular bilən tamaⱪ yeyixni rət ⱪildi.
18 Yəttinqi küni bala öldi. Dawutning hizmətkarliri bala öldi, degən həwərni uningoɳa berixtin ⱪorⱪup: «Bala tirik waⱪitida padixaḥ bizning səzlirimizgə ⱪulaⱪ salmidi, əmdi biz ⱪandaⱪmu uningoɳa bala öldi, dəp həwər berimiz? U özini zəhimləndürüxi mumkin!» — deyixti.
19 Lekin Dawut hizmətkarlirining piqirlaxⱪinini kərüp, balining ölginini uⱪti. Xunga Dawut hizmətkarliridin: Bala öldimu? dəp soridi. Ular: Öldi, — dəp jawab bərdi.
20 Xuning bilən Dawut yərdin ⱪopup, yuyunup, *huxbuy* may bilən məsiḥlinip, kiyimlirini yənggüxləp, Pərwərdigarning öyigə kirip ibadət ⱪildi; andin öz öyigə ⱪaytip özigə tamaⱪ əkəltürüp yedi. 21 Hizmətkarliri uningoɳa: Silining bu nemə ⱪiloɳanliri? Bala tirik qaoɳda roza tutup yioɳlidila, lekin bala ölgəndin keyin ⱪopup tamaⱪ yedila, — dedi.
22 U: Mən: «Kim bilsun, Pərwərdigar manga xapaət kərsitip, balini tirik ⱪaldurarmikin» dəp oylap, bala tirik waⱪitta roza tutup yioɳlidim. 23 Lekin əmdi u ölgəndin keyin nemixⱪa roza tutay? Mən uni yandurup alalaymənmu? Mən uning yenioɳa barimən, lekin u yenimoɳa yenip kelәlməydu, — dedi
24 Dawut ayali Bat-Xebaoɳa təsəlli bərdi. U uning ⱪexioɳa kirip uning bilən yatti; u bir ooɳul tuoɳiwidi, Dawut uni Sulayman dəp atidi. Pərwərdigar uni səydi, □ ■ 25 wə Natan pəyoɳəmbər arⱪiliⱪ wəḥiy yətküzüp, uningoɳa Pərwərdigar üqün «Yədidiya»

□ **12:6 «bu ixni ⱪiloɳini üqün ⱪozioɳa tət ḥəssə töləm tölisun»** — «Mis.» 22:1ni kərüng. ■ **12:6** Mis. 22:1 ■ **12:7** 1Sam. 16:13 □ **12:8 «Mən oɳojangning jəmətini sanga berip, oɳojangning ayallirini ⱪuqiⱪingoɳa yatⱪuzup…»** — «oɳojang» Saul padixaḥni kərsitidu. ■ **12:11** Ⱪan. 28:30; 2Sam. 16:22 □ **12:16 «U roza tutup, keqilərdə iqkirigə kirip yərdə düm yatatti»** — yaki «U roza tutup, keqidə iqkirigə kirip yərdə düm yatti». □ **12:24 «Dawut uni Sulayman dəp atidi»** — «Sulayman» ibraniy tilida «xalom» — aman-tinqliⱪ, hatirjəmlik degən mənidiki səz bilən munasiwətlik. ■ **12:24** 1Tar. 22:9; Mat. 1:6

dəp isim qoydi.□

Dawutning qoxunliri Ammoniylarni məoƣlup qilidu
1Tar. 20:1-3

26 Yoab Ammoniylarning xaḫanə paytəhti Rabbaḫqa ḫujum qilip uni aldi. ■ 27 Andin Yoab həwərqilərni Dawutning qexioƣa mangdurup: Mən Rabbaḫqa ḫujum qilip, xəḫərning su bar qismini aldim. 28 Ḫazir sən qaloƣan əskərlərni yioƣip, xəḫərni qamal qilip, uni ixoƣal qiloƣin; bolmisa mən xəḫərni alsam, mening ismim bilən atilixi mumkin — dedi.
29 Xunga Dawut ḫəmmə həlqni jəm qilip, Rabbaḫqa ḫujum qilip uni aldi.
30 U ularning padixaḫining tajini uning bexidin aldi. Uning üstidiki altunning eoƣirlioƣi bir talant idi, wə uning kəzidə bir gəḫər bar idi. Kixilər bu tajni Dawutning bexioƣa kiygüzdi, Dawut bolsa u xəḫərdin nuroƣun olja aldi.□ ■
31 Əmma u yərdiki həlqni xəḫərdin qiqirip ularni ḫərə, haman tepidioƣan tirnilar wə təmür paltilar bilən ixlətti yaki humdanda qattiq əmgəkkə saldi; Dawut Ammoniylarning ḫəmmə xəḫərliridə xundaq qildi; andin Dawut barliq həlq bilən Yerusalemoƣa yenip kəldi. □ ■

13

Dawutning qizi Tamar ziyankəxlikkə uqraydu

1 Dawutning ooƣli Abxalomning Tamar degən qiraylik bir singlisi bar idi. Bu ixlardin keyin, Dawutning ooƣli Amnon uningoƣa axiq bolup qaldi. 2 Amnon singlisi Tamarning ixqida xunqə dərd tarttiki, u kesəl bolup qaldi. Əmma Tamar tehi qiz idi; xuning bilən Amnonoƣa uni bir ix qilix mumkin bolmaydioƣandək kəründi.
3 Lekin Amnonning Yonadab isimlik bir dosti bar idi. U Dawutning akisi Ximeaḫning ooƣli idi. Bu Yonadab tolimu ḫiyligər bir kixi idi.
4 U Amnonoƣa: Sən padixaḫning ooƣli turup, nemixqa kündin küngə bundaq jüdəp ketisən? Qeni, manga eytip bər, dedi. Amnon uningoƣa: Mən inim Abxalomning singlisi Tamaroƣa axiq boldum, dedi.□
5 Yonadab uningoƣa: Sən aoƣrip orun tutup, yetip qaloƣan boluwal; atang seni kərgili kəlgəndə uningoƣa: Singlim Tamar kelip manga tamaq bərsun; uning tamaq ətkinini kərüxüm üqün, aldimda tamaq etip bərsun, mən uning qolidin tamaq yəy, dəp eytqin, dedi.
6 Xuning bilən Amnon yetiwelip əzini kesəl kərsətti. Padixaḫ uni kərgili kəlgəndə, Amnon padixaḫqa: Ətünimən, singlim Tamar bu yərgə kelip, manga ikki qoturmaq təyyar qilip bərsun, andin mən uning qolidin elip yəy, dedi.
7 Xuning bilən Dawut ordisioƣa adəm əwətip Tamaroƣa: Səndin ətünimənki, akang Amnonning əyigə berip, uningoƣa yegüdək bir nemə təyyarlap bərgin, dəp eytti.
8 Tamar Amnonning əyigə bardi; u yatqanidi. U un elip yuoƣurup, qoturmaqlarni kəz aldida ətti.

□ **12:25 «Natan pəyoƣəmbər arqilik ... uningoƣa ... «Yədidiya» dəp isim qoydi»** — «Yədidiya»: «Pərwərdigar səygən», degən mənidə. ■ **12:26** 1Tar. 20:1-3 □ **12:30 «altunning eoƣirlioƣi bir talant idi»** — «bir talant» bəlkim 34 kilogramdur. **«uning kəzidə bir gəḫər bar idi»** — yaki «uningoƣa birnəqqə gəḫər qadaldi». ■ **12:30** 1Tar. 20:2 □ **12:31 «u ... ularni ḫərə, haman tepidioƣan tirnilar wə təmür paltilar bilən ixlətti yaki humdanda qattiq əmgəkkə saldi»** — baxqa birhil tərjimisi: «u ... ularni ḫərilərning tegigə besip yaki haman tepidioƣan tirnilar astioƣa yaki paltining astioƣa aldi yaki ularni humdandin ətküzdi» (demək, ularni intayin qiynidi). ■ **12:31** 1Tar. 20:3 □ **13:4 «kündin küngə ...»** — ibraniy tilida «ətigəndin ətigəngə...».

9 Andin u ḳoturmaqni ḳazandin elip, uning aldiƣa ḳoydi. Lekin u yigili unimidi; u:
— Ḥəmmə adəm mening ḳeximdin qiḳip kətsun, dedi. Xuning bilən ḥəmmə kixilər
uning ḳexidin qiḳip kətti.
10 Andin Amnon Tamarƣa: Taamni iqkiriki ḥujriƣa elip kirgin, andin ḳolungdin elip
yəymən, — dedi. Tamar əzi ətkən ḳoturmaqni iqkiriki ḥujriƣa, akisi Amnonning
ḳexiƣa elip kirdi.
11 Tamar ularni uningƣa yegüzüp ḳoymaḳqi boluwidi, u uni tutuwelip: I singlim,
kəl! Mən bilən yatḳin! dedi.
12 Lekin u uningƣa jawab berip: Yaḳ, i aka, meni nomuslḳa ḳoymiƣin! Israilda
bundaḳ ix yoḳ! Sən bundaḳ pəskəxlik ḳilmiƣin! 13 Mən bu xərməndiqilikni
ḳandaḳmu kətürüp yürələymən?! Sən bolsang Israilning arisidiki əhməḳlərdin
bolup ḳalisən. Ətünüp ḳalay, pəḳət padixaḥḳa desəngla, u meni sanga təwə boluxtin
tosimaydu, — dedi.
14 Lekin u uning səzigə ḳulaḳ salmidi. U uningdin küqlük kelip, uni zorlap ayaƣ asti
ḳilip uning bilən yatti.
15 Andin Amnon uningƣa intayin ḳattiḳ nəprətləndi; uning uningƣa boloƣan nəpriti
uningƣa boloƣan əslidiki muḥəbbitidin ziyadə boldi. Amnon uningƣa: Ḳopup,
yoḳal! — dedi.
16 Tamar uningƣa: Yaḳ! Meni ḥəydigən gunaḥing sən ḥeli manga ḳiloƣan xu ixtin
bəttərdur, dedi. Lekin Amnon uningƣa ḳulaḳ salmidi, 17 bəlki hizmitidiki yax yigitni
qaḳirip: Bu *hotunni* manga qaplaxturmay, sirtḳa qiḳiriwət, andin ixikni taḳap ḳoy,
dedi. □
18 Tamar tolimu rəngdar bir kənglək kiygənidi; qünki padixaḥning tehi yatliḳ
bolmiƣan ḳizliri xundaḳ kiyim kiyətti. Amnonning hizmətkari uni ḳooƣlap qiḳirip,
ixikni taḳiwaldi. 19 Tamar bexiƣa kül qeqip, kiygən rəngdar kənglikini yirtip, ḳolini
bexiƣa ḳoyup yiƣliƣan peti ketiwatatti. 20 Akisi Abxalom uningƣa: Akang Amnon
sən bilən yattimu? Ḥazirqə jim turƣin, singlim. U sening akang əməsmu? Bu ixni
kənglüggə almiƣin, — dedi. Tamar akisi Abxalomning əyidə kəngli sunuḳ ḥalda
turup ḳaldi.
21 Dawut padixaḥmu boloƣan barliḳ ixlarni anglap intayin aqqiḳlandi.
22 Abxalom bolsa Amnonƣa ya yahxi, ya yaman ḥeq gəp ḳilmidi. Qünki Abxalom
singlisi Tamarni Amnonning horliƣanliḳidin uni əq kərətti.

Abxalom Amnonni əltüridu

23 Toluḳ ikki yil ətüp, Əfraimƣa yeḳin Baal-Ḥazorda Abxalomning ḳirḳiƣuqiliri
ḳoylirini ḳirḳiwatatti; u padixaḥning ḥəmmə ooƣullirini təklip ḳildi. □ 24 Abxalom
padixaḥning ḳexiƣa kelip: Mana ḳulliri ḳoylirini ḳirḳitiwatidu, padixaḥ wə
hizmətkarlirining silining ḳulliri bilən billə berixini ətünimən, — dedi.
25 Padixaḥ Abxalomƣa: Yaḳ, ooƣlum, biz ḥəmmimiz barmayli, sanga eƣirqiliḳ qüxüp
ḳalmisun, — dedi. Abxalom xunqə desimu, u barƣili unimidi, bəlki uningƣa amət
tilidi.
26 Lekin Abxalom: Əgər berixḳa unimisila, akam Amnonni biz bilən barƣili ḳoysila,
— dedi.
Padixaḥ uningdin: Nemixḳa u sening bilən baridu?» — dəp soridi. □

□ **13:17 «bu hotunni manga qaplaxturmay...»** — ibraniy tilida «buni manga qaplaxturmay...». □ **13:23 «ikki yil ətüp,... Baal-Ḥazorda Abxalomning ḳirḳiƣuqiliri ḳoylirini ḳirḳiwatatti»** — ibraniy tilida: «... ikki yil ətüp,... Abxalomning ...Baal-Ḥazorda (ḳoy) ḳirḳiƣuqiliri bar idi». □ **13:26 «Əgər berixḳa unimisila, akam Amnonni biz bilən barƣili ḳoysila»** — Abxalom atisi Dawutning gumanini ḳozƣap ḳoymasliḳ üqün (təkəllup boyiqə) uni awwal təklip ḳilidu. U padixaḥ ḳoxulmasaliḳi mumkin, dəp bilətti (padixaḥ dərwəḳə unimidi); xuning bilən u təkəllüp bilən padixaḥning tunji ooƣli Amnonni təklip ḳilalaytti.

27 Əmma Abxalom uni kəp zorlioŋini üqün u Amnonning, xundakla padixahning
həmmə ooŋullirining uning bilən billə berixioŋa koxuldi.
28 Abxalom əz oŋulamlirioŋa buyrup: Səgək turunglar, Amnon xarab iqip hux
kəyp boloŋanda, mən silərgə Amnonni urunglar desəm, uni dərhal əltürünglar.
Korkmanglar! Bularni silərgə buyruoŋuqi mən əməsmu? Jür'ətlik bolup baturluk
kərsitinglar — dedi.
29 Xuning bilən Abxalomning oŋulamliri Amnonoŋa Abxalom əzi buyruoŋandək kildi.
Xuan padixahning həmmə ooŋulliri kopup, hər biri əz kəqirioŋa minip kaqti.
30 Xundak boldiki, ular tehi yolda kəqip ketiwatkanda, «Abxalom padixahning
həmmə ooŋullirini əltürdi. Ularning heq biri kalmidi» degən həwər Dawutka
yətküzüldi.
31 Padixah kopup kiyimlirini yirtip yərdə düm yatti; uning həmmə kul-hizmətkarliri
bolsa kiyimliri yirtik halda yenida turatti. ■ 32 Əmma Dawutning akisi Ximeahning
ooŋli Yonadab uningoŋa: — Oŋojam, ular padixahning ooŋulliri boloŋan həmmə
yigitlərni əltürdi, dəp hiyal kilmisila. Qünki pəkət Amnon əldi; u ix Amnonning
Abxalomning singlisi Tamarni har kiloŋan kündin baxlap Abxalomning aoŋzidin
qikarmioŋan niyiti idi. 33 Əmdi oŋojam padixah «Padixahning həmmə ooŋulliri əldi»
degən oyda bolup köngüllirini biaram kilmisila. Qünki pəkət Amnonla əldi — dedi.
34 Abxalom bolsa kəqip kətkənidi. *Yerusalemdiki* kəzətqi oŋulam kariwidi, mana,
oŋərb təripidin taoŋning yenidiki yol bilən nuroŋun adəmlər keliwatatti.□ 35 Yonadab
padixahka: Mana, padixahning ooŋulliri kəldi. Dəl kulliri degəndək boldi — dedi.
36 Səzini tügitip turiwidi, padixahning ooŋulliri kelip kattik yioŋa-zar kildi. Padixah
bilən hizmətkarlirimu kattik yioŋlaxti. 37 Lekin Abxalom bolsa Gəxurning padixahi,
Ammihudning ooŋli Talmayning kexioŋa bardi. Dawut ooŋli üqün hər küni haza tutup
kayoŋurdi.□
38 Abxalom kəqip, Gəxuroŋa berip u yərdə üq yil turdi. 39 Dawut padixahning
kəlbi Abxalomning yenioŋa berixka intizar boldi; qünki u Amnonoŋa nisbətən təsəlli
tapkanidi, qünki u əlgənidi.□

14

Abxalom Yerusalemoŋa kaytip kelidu

1 Əmdi Zəruiyaning ooŋli Yoab padixah kəlbining Abxalomoŋa təlmüriwatkanlikini
baykidi. □ 2 Xuning üqün Yoab Təkoaoŋa adəm əwətip u yərdin danixmən bir hotunni
əkəldürüp uningoŋa: Səndin ətünəy, əzüngni matəm tutkan kixidək kərsitip karilik
kiyimi kiyip, əzüngni ətirlik may bilən yaoŋlimay, bəlki əzüngni əlgüqi üqün uzun
wakit hazidar boloŋan ayaldək kilip □ 3 *Dawut* padixahning kexioŋa berip uningoŋa
mundak degin, — dedi.

■ **13:31** 2Sam. 1:11 □ **13:34 «oŋərb təripidin…»** — yaki «uning kəyni təripidin…». □ **13:37 «Abxalom bolsa Gəxurning padixahi, Ammihudning ooŋli Talmayning kexioŋa bardi»** — Talmay Abxalomning qong atisi (apisining atisi) idi («1Tar.» 2:3). □ **13:39 «Dawut padixahning kəlbi Abxalomning yenioŋa berixka intizar boldi»** — bu ayətning birinqi kismi tooŋruluk baxka birhil qüxənqə: «Dawut padixah kəlbidə «mən qikip Abxalomni uray» degən niyəttin yenip kaldi». □ **14:1 «…Yoab padixah kəlbining Abxalomoŋa təlmüriwatkanlikini baykidi»** — baxka birhil tərjimisi: «…Yoab padixah kəlbining Abxalomoŋa əq boloŋanlikini baykidi». Birak Yoabning ixlətkən tədbiridin (2-23) karioŋanda, bizning tərjimimizni xu əhwaloŋa bəkrək maslixidu, dəp karaymiz. □ **14:2 «əzüngni ətirlik may bilən yaoŋlimay,…»** — ibraniy tilida «əzüngni ətirlik may bilən məsihliməy,…». Kona zamanlarda ottura xərktiki əllər arisida kixilərdə (ərlər wə ayallardimu) yüzlirini ətirlik may bilən sürüx aditi bar idi. Lekin matəm tutkanlar kayoŋuni bildürüx üqün xundak kilmaytti.

Xundaq qilip, Yoab deməkqi bolƣanlirini u ayalƣa øgətti. 4 Xuning bilən Təkoaliq bu ayal padixaһning aldiƣa berip, təzim qilip, bax urup: I padixaһim, meni qutquziwalƣayla, — dedi.
5 Padixaһ uningdin: Nemə dərding bar? dəp soridi. U jawap berip: Mən dərwəqə bir tul hotunmən! Erim ølüp kətti; 6 Dedəklirining ikki ooƣli bar idi. Ikkisi etizliqta uruxup qelip, ariƣa qüxidiƣan adəm bolmiƣaqqa, biri yənə birini urup øltürüp qoydi. 7 Mana, һazir pütün øydikilər dedəklirigə qarxi qopup, inisini øltürginini bizgə tutup bərgin; inisining jenini elip, qətl qiliƣini üqün biz janƣa jan alimiz. Xuning bilənmu miras aloƣuqini yoqitimiz, dəwatidu. Ular xundaq qilip yaloƣuz qaloƣan qooƣumni øqürüp, erimgə nə nam nə yər yüzidə əwladmu qaldurƣili qoymaydu, — dedi.
8 Padixaһ ayalƣa: Øyünggə barƣin, mən əһwalƣa qarap sən tooƣruluq һøküm qiqirimən, — dedi.
9 Təkoaliq ayal padixaһqa: I, ƣojam padixaһ, bu ixta gunaһ bolsa, һəmmisi mening bilən atamning jəməti üstidə bolsun, padixaһ wə uning təhti bilən munasiwətsiz bolsun, — dedi. □
10 Padixaһ: Birər kim sanga *bu tooƣruluq* gəp qilsa, uni mening qeximƣa elip kəlgin, u seni yənə awarə qilmaydiƣan bolidu, — dedi.
11 Ayal jawab berip: Undaqta padixaһ Pərwərdigar Hudalirini yad qiliƣayla, qanƣa qan intiqam aloƣuqilarning ooƣlumni yoqatmasliqi üqün, ularning һalak qilixiƣa yol qoymiƣayla, — dedi. Padixaһ: Pərwərdigarning һayati bilən qəsəm qilimənki, Sening ooƣlungning bir tal qeqi yərgə qüxməydu, — dedi.□
12 Lekin ayal: Dedəkliri ƣojam padixaһqa yənə bir səzni degili qoyƣayla, dewidi, u: Eytqin — dedi. 13 Ayal yənə mundaq dedi: Əmdi sili nemixqa Hudaning həlqigə xuningƣa ohxax ziyanliq bir ixni niyət qildila? Padixaһ xu gepi bilən øzini gunaһkar qilip bekitiwatidu, qünki u øzi paliƣan kixini qayturup əkəlmidi. 14 Dərwəqə һəmmimiz qoqum ølüp, yərgə tøkülgən, qaytidin yiƣiwaloƣili bolmaydiƣan sudək bolimiz. Lekin Huda adəmning jenini elixqa əməs, bəlki Øz palanƣinini Øzigə qayturup əkilixkə ilaj qilidu.□
15 Əməliyəttə, mening ƣojam padixaһqa xu ix tooƣrisidin səz qiloƣili keliximning səwəbi, həlq meni qorqatti. Lekin dedəkliri: Bu gəpni padixaһqa eytay! Padixaһ bəlkim øz qərisining iltimasini bəja kəltürər, degən oyda boldi. 16 Qünki padixaһ anglixi mumkin, qərisini һəm ooƣlumni Hudaning mirasidin təng yoqatmaqqi boloƣan kixining qolidin qutquzup qalar. □ 17 Xunga dedəkliri, ƣojam padixaһning səzi manga aramliq berər, dəp oylidim. Qünki ƣojam padixaһ Hudaning bir pərixtisidək yahxi-yamanni pərq ətküqidur. Pərwərdigar Hudaliri sili bilən billə boloƣay!
18 Padixaһ ayalƣa jawab berip: Səndin øtünimənki, mən səndin sorimaqqi boloƣan ixni məndin yoxurmiƣaysən, dedi. Ayal: Ƣojam padixaһ səz qilsila, dedi.
19 Padixaһ: Bu gəpliringning һəmmisi Yoabning kørsətmisimu, qandaq? —

□ **14:9 «bu ixta gunaһ bolsa,...»** — Musa pəyƣəmbərgə qüxürülgən qanun boyiqə, birsi baxqa birsini bikardin-bikar øltürgən bolsa, øltürülgüqining yeqin uruq-tuƣqanlirining uning üqün qisas elix һoquqi bar idi («Qəl.» 35:9-34). Birsi birərsini tasadipiyliqtin øltürüp qoysa, øltürgüqi kixi qətəlgə yaki «panaһliq xəһiri»gə qaqsa bolatti. Əmma muxu yərdə padixaһ xu ayalning tuƣqanlirining «qisas elix»tin ibarət qanunluq һoquqini tosmaqqi bolidu. Keyin u xuni biliduki, һəmmə səzlər pəqət bir təmsildur, halas. □ **14:11 «padixaһ Pərwərdigar Hudalirini yad qiliƣayla...»** — degənning mənisi bəlkim «padixaһ Pərwərdigarning nami bilən qəsəm qiliƣayla...». □ **14:14 «Huda... palanƣinini Øzigə qayturup əkilixkə ilaj qilidu»** — ibraniy tilida: «Huda... Øzining paliƣinini Øzidin palandi qaliwərməslikigə ilaj qilidu» degən səz bilən ipadilinidu. □ **14:16 «Hudaning mirasi»** — xübһisizki, tul hotun wə ooƣliƣa (Hudaning birnəqqə dəwr ilgiri Israil həlqining əjdadliriƣa tapxuroƣan kørsətmisigə asasən) («Yə.» 12:7 qatarliqlar) miras qaloƣan zeminini kørsitidu.

dedi. Ayal jawab berip: I, оҷojam padixaҳ, silining janliri bilən ḳəsəm ḳilimənki, оҷojam padixaҳ eytḳanliri ongоҷimu, soloҷimu ḳaymaydioҷan ҳəḳiḳəttur. Dərwəḳə silining ḳulliri Yoab manga xuni tapilap, bu səzlərni dedəklirining aoҷzioҷa saldi. □
20 Yoabning bundaḳ ḳilixi bu ixni ҳəl ḳilix üqün idi. Oҷojamning danaliḳi Hudaning bir pərixtisiningkidək ikən, zeminda yüz beriwatḳan ҳəmmə ixlarni bilidikən, — dedi.
21 Xuning bilən padixaҳ Yoabḳa: Maḳul! Mana, bu ixḳa ijazət bərdim. Berip u yigit Abxalomni elip kəlgin, dedi.
22 Yoab yərgə yiḳilip bax urup, padixaҳḳa bəht-bərikət tilidi. Andin Yoab: I оҷojam padixaҳ, өz ḳulungning təlipigə ijazət bərginingdin, өz ḳulungning sening aldingda iltipat tapḳinini bügün bildim, — dedi.
23 Andin Yoab ḳozоҷilip, Gəxuroҷa berip Abxalomni Yerusalemoҷa elip kəldi. 24 Əmma padixaҳ: — U mening yüzümni kərməy, өz өyigə barsun, degənidi. Xunga Abxalom padixaҳning yüzini kərməy, өz өyigə kətti.
25 Əmdi pütkül Israil təwəsidə Abxalomdək qiraylиḳ dəp mahtaloҷan adəm yoḳ idi. Tapinidin tartip qoḳḳusioҷiqə uningda ҳeq əyib yoḳ idi. 26 Uning qeqini qüxürgəndə (u ҳər yilning ahirida qeqini qüxürətti; qeqi eoҷirlixip kətkəqkə, xunga uni qüxürətti), qeqini padixaҳning «өlqəm taraza»si bilən tartsa ikki yüz xəkəl qiḳatti. □ 27 Abxalomdin üq ooҷul wə Tamar isimlik bir ḳiz tuoҷuldi. Ḳizi tolimu qiraylиḳ idi.
28 Abxalom padixaҳning yüzini kərməy, Yerusalemda toptooҷra ikki yil toxḳuqə turdi;
29 Abxalom Yoabḳa adəm mangdurup, өzini padixaҳning ḳexioҷa əwətixini өtündi, əmma u kəlgili unimidi. Abxalom ikkinqi ḳetim uning yenioҷa adəm əwətti, lekin Yoab kelixni halimidi.
30 Xuning bilən Abxalom өz hizmətkarlirioҷa: — Yoabning meningkigə yandax arpa teriḳliḳ bir parqə etizliḳi bar. Berip uningoҷa ot ḳoyunglar, dəp buyrudi. Xundaḳ ḳilip, Abxalomning hizmətkarliri Yoabning bu bir parqə etizliḳioҷa ot ḳoydi.
31 Andin Yoab ḳozоҷilip Abxalomning өyigə kirip uningdin: Nemixḳa hizmətkarliring etizliḳimoҷa ot ḳoydi! — dəp soridi.
32 Abxalom Yoabḳa jawab berip: Mana, mən sanga adəm əwətip: Ḳeximoҷa kəlsun, andin padixaҳning ḳexioҷa manga wakalitən baroҷuzup uningoҷa: Mən nemixḳa Gəxurdin yenip kəlgəndimən? U yərdə ḳalsam, yahxi bolattikən, dəp eytḳuzmaḳqi idim. Əmdi padixaҳ bilən didarlaxsam dəymən; məndə ḳəbiҳlik bolsa, u meni өltürsun, — dedi.
33 Xuning bilən Yoab padixaҳning ḳexioҷa berip, uningoҷa bu həwərni yətküzdi. Padixaҳ Abxalomni qaḳirdi; u padixaҳning ḳexioҷa kelip, padixaҳning aldida təzim ḳilip bax urdi; padixaҳ Abxalomni səydi.

15

Abxalom padixaҳḳa isyan kətüridu

1 Bu ixlardin keyin Abxalom өzigə jəng ҳarwisi bilən atlarni təyyarlatti ҳəm өz aldida yügüridioҷan əllik əskərni bekitti. 2 Abxalom tang səҳərdə ḳopup, dərwazioҷa baridioҷan yolning yenida turatti. Ḳaqan birsi dəwayimni kəssun dəp, padixaҳḳa ərz tutḳili kəlsə, Abxalom uni qaḳirip: Sən ḳaysi xəҳərdin kəlding, — dəp soraytti. U kixi: Ḳulung Israilning palanqi ḳəbilisidin kəldi, desə, 3 Abxalom uningoҷa: Mana,

□ **14:19 «Yoabning kərsətmisi» —** ibraniy tilida: «Yoabning ḳoli». **«оҷojam padixaҳ eytḳanliri ongоҷimu, soloҷimu ḳaymaydioҷan ҳəḳiḳəttur» —** ibraniy tilida «Birsi оҷojam padixaҳ eytḳanliridin ongоҷimu, soloҷimu burulsa, u ҳəḳiḳəttə turmaydu». □ **14:26 «ikki yüz xəkəl» —** 1.4 kilogram boluxi mumkin.

dəwayinglar durus wə ḫək ikən, lekin padixaḫ təripidin özigə wakalitən ərzingni anglaxḳa ḳoyuloɣan adəm yoḳ, dəytti. 4 Andin Abxalom yənə: Kaxki, mən zeminda soraḳqi ḳilinsam'idi, ḫər kimning ərzi yaki dəwayi bolup, mening ḳeximoɣa kəlsə, uningoɣa adalət kərsitəttim! — dəytti.
5 Birkim uningoɣa təzim ḳiloɣili aldioɣa barsa, Abxalom ḳolini uzutup, uni tutup söyətti. 6 Abxalom xundaḳ ḳilip padixaḫning ḫöküm qiḳirixioɣa kəlgən Israilning ḫərbir adəmlirining köngüllirini utuwalatti.
7 Tət yil ötkəndə, Abxalom padixaḫḳa: Mening Ḫebronda Pərwərdigaroɣa iqkən ḳəsimimni ada ḳilixim üqün, xu yərgə berixḳa ijazət bərsəng; □ 8 qünki ḳulung Suriyədiki Gəxurda turoɣinimda ḳəsəm iqip: Əgər Pərwərdigar meni Yerusalemoɣa ḳaytursa, mən Pərwərdigaroɣa ibadət ḳilimən, dəp eytḳanidi, — dedi.
9 Padixaḫ uningoɣa: Tinq-aman berip kəlgin, dewidi, u ḳozoɣilip Ḫebronoɣa kətti.
10 Lekin Abxalom Israilning ḫəmmə ḳəbililirigə məhpiy əlqilərni mangdurup: Buroɣa awazini angliɣininglarda: «Abxalom Ḫebronda padixaḫ boldi!» dəp elan ḳilinglar, dedi.
11 Əmdi ikki yüz adəm təklip bilən Abxalom bilən birgə Yerusalemdin baroɣanidi. Ular ḫəḳiḳiy əḫwaldin bihəwər boloɣaqḳa, saddilik bilən baroɣanidi. 12 Abxalom ḳurbanlik ötküzgəndə, u adəm əwətip Dawutning məsliḫətqisi boloɣan Giloḫluḳ Aḫitofəlni öz xəḫiri Giloḫdin elip kəldi. Xuning bilən ḳəst baroɣanseri küqəydi, Abxalomoɣa əgəxkənlər baroɣanseri köpüyüwatatti.

Dawut Yerusalemdin ḳaqidu

13 Dawutḳa bir həwərqi kelip: Israilning adəmlirining köngülliri Abxalomoɣa mayil boldi, — dedi.
14 Xuning bilən Dawut Yerusalemda uning bilən boloɣan ḫəmmə ḳul-hizmətkarliriɣa: Ḳopup ḳaqayli! Bolmisa, Abxalomdin ḳutulalmaymiz. Ittik ketəyli; bolmisa, u tuyuḳsiz üstimizgə besip kelip, bizgə bala kəltürüp xəḫər həlḳini ḳiliq bisi bilən uridu, dedi.
15 Padixaḫning ḳul-hizmətkarliri padixaḫḳa: Oɣojam padixaḫ nemə bekitsə, xuni ḳilimiz, dedi.
16 Xuning bilən padixaḫ pütün ailisidikilərni elip, qiḳip kətti; əmma padixaḫ kenizəkliridin onni ordioɣa ḳaraxḳa ḳoydi. 17 Padixaḫ qiḳip kətkəndə ḫəmmə həlḳ uningoɣa əgəxti; ular Bəyt-Mərḫakta turup ḳaldi. □ 18 Ḫəmmə hizmətkarliri uning bilən billə *Kidron eḳinidin* ötüwatatti; barliḳ Kərətiylər, barliḳ Pələtiylər, barliḳ Gatliḳlar, yəni Gat xəḫiridin qiḳip uningoɣa əgəxkən altə yüz adəm padixaḫning aldida mangatti. □ ■ 19 Padixaḫ Gatliḳ Ittayoɣa: Sən nemixḳa biz bilən barisən? Yenip berip padixaḫning ḳexida turoɣin; qünki sən öz yurtungdin musapir bolup palanoɣansən. □ 20 Sən pəḳət tünügünla kəlding, mən bügün ḳandaḳsigə seni özüm bilən billə sərsan ḳilay? Mən bolsam, nəgə baralisam, xu yərgə barimən. Ḳerindaxliringni elip yenip kətkin; Hudaning rəḫim-xəpḳiti wə ḫəḳiḳiti sanga yar boloɣay! — dedi. 21 Lekin Ittay padixaḫḳa jawab berip: Pərwərdigarning ḫayati bilən wə oɣojam padixaḫning ḫayati bilən ḳəsəm ḳilimənki, məyli ḫayat yaki mamat bolsun, oɣojam padixaḫ ḳəyərdə bolsa, ḳulung xu yərdimu bolidu! — dedi.

□ **15:7 «tət yil ötkəndə…»** — bəzi kona köqürmilərdə «ḳiriḳ yil ötkəndə…» deyilidu. Bu bəlkim köqürmiqining hataliḳidin boloɣan. □ **15:17 «Bəyt-Mərḫak»** — yaki «yiraḳtiki orda». □ **15:18 «Kidron dəryasidin»** — bu sözlər ibraniy tekistidə yoḳ, lekin «ötüwatatti» degən söz bu mənini kərsitidu (23-ayətni kərüng). Kidron eḳini Yerusalemning xərḳiy təripigə yeḳin bolup, Iordan dəryasioɣa mangoɣanda uningdin ötüxi kerək. ■ **15:18** 2Sam. 8:18; 1Pad. 1:38; 1Tar. 18:17 □ **15:19 «yenip berip padixaḫning ḳexida turoɣin…»** — Dawut «padixaḫ» degən sözni ixlitip, Abxalom «yengi padixaḫ»ni kərsitidu. 34-ayətnimu kərüng.

22 Dawut Ittayoƣa: Əmdi sənmu berip *eķindin* ətkin, dedi. Xuning bilən Gatlik
Ittay ḥəmmə adəmliri wə uning bilən mangoƣan barlik bala-qakiliri ətüp kətti.
□ 23 Ḥəmmə həlk ətüwatkanda, pütkül xu yurttikilər ķattik awaz bilən yioƣlidi.
Padixaḥ ɵzimu Kidron eķinidin ətkəndə, barlik həlk qəllük təripigə ķarap yol aldi.■
24 Wə mana, Zadok bilən Lawiylarmu Hudaning əḥdə sanduķini kətürüp billə kəldi;
ular Hudaning əḥdə sanduķini yərdə ķoydi. Barlik həlk xəḥərdin qiķip ətküqə
Abiyatar bolsa, ķurbanliklarni sunup turatti. □ 25 Padixaḥ Zadokķa: Hudaning əḥdə
sanduķini xəḥərgə yandurup elip kirgin. Mən əgər Pərwərdigarning kɵzliridə iltipat
tapsam, U qoķum meni yandurup kelidu wə U manga əḥdə sanduķini wə Ɵz makanini
yənə kərgüzidu; 26 lekin U mening tooƣramda: Səndin hursənlikim yoķ, desə, mana
mən; U meni ķandak ķilixni layik kərsə, xundak ķilsun, — dedi.
27 Padixaḥ kaḥin Zadokķa: Sən aldin kərgüqi əməsmu? Sən wə ɵz ooƣlung Ahimaaz
wə Abiyatarning ooƣli Yonatan, yəni ikkinglarning ikki ooƣlunglar sanga ḥəmraḥ
bolup tinq-aman xəḥərgə ķaytķin. 28 Mana, mən silərdin həwər kəlgüqə qəldiki
ətkəllərdə kütüp turay, — dedi.
29 Xuning bilən Zadok bilən Abiyatar Hudaning əḥdə sanduķini Yerusalemoƣa
ķayturup berip, u yərdə ķaldi.
30 Lekin Dawut Zəytun teoƣioƣa qiķķanda, bexini yepip yalang ayaoƣ bolup
yioƣlawatatti; uning bilən boloƣan ḥəmmə həlkning ḥərbiri bexini yepip yioƣlap
qiķiwatatti. 31 Birsi kelip Dawutķa: Aḥitofəlmu Abxalomning ķəstigə ķatnaxķanlar
iqidə ikən, dedi. Xuning bilən Dawut dua ķilip: I Pərwərdigar, Aḥitofəlning
məsliḥətini əhməķanilikkə aylandurоƣaysən, dedi.
32 Dawut taoƣning qoķķisioƣa, yəni adəttə u məhsus Hudaoƣa ibadət ķilidioƣan jayoƣa
yətkəndə, Arkilik Ḥuxay toni yirtik, bexioƣa topa-qang qeqiloƣan ḥalda uning aldioƣa
kəldi. 33 Dawut uningoƣa: Mening bilən barsang, manga yük bolup ķalisən; 34 lekin
xəḥərgə ķaytip berip Abxalomoƣa: I padixaḥ, mən bügüngə ķədər atangning ķul-
hizmətkari boloƣandək, əmdi sening ķul-hizmətkaring bolay, disəng, sən mən üqün
Aḥitofəlning məsliḥətini bikar ķiliwetələysən. 35 Mana Zadok wə Abiyatar degən
kaḥinlarmu xu yərdə sən bilən billə bolidu əməsmu? Padixaḥning ordisidin nemə
anglisang, Zadok bilən Abiyatar kaḥinlaroƣa eytķin. 36 mana, ularning ikki ooƣli,
yəni Zadokning ooƣli Ahimaaz bilən Abiyatarning ooƣli Yonatanmu xu yərdə ularning
yenida turidu. Ḥərnemə anglisang, ular arķilik manga həwər yətküzgin — dedi.
37 Xuning bilən Dawutning dosti Ḥuxay xəḥərgə bardi; Abxalommu dəl xu qaoƣda
Yerusalemoƣa kirdi.

16

Dawut Zibadin sowoƣatlarni ķobul ķilidu

1 Dawut taoƣning qoķķisidin əmdila ətüxigə Məfiboxətning hizmətkari Ziba ikki yüz
nan, bir yüz kixmix poxkili, yüz yazlik mewə poxkili wə bir tulum xarabni ikki exəkkə
artip uning aldioƣa qiķti. □
2 Padixaḥ Zibaoƣa: Bularni nemə üqün əkəlding? dedi. Ziba: Exəklərni padixaḥning
ailisidikilər menixi üqün, nanlar bilən yazlik miwilərni oƣulamlarning yeyixi üqün,
xarabni qəldə ḥerip kətkənlərning iqixi üqün əkəldim — dedi.

□ **15:22 «eķindin ətkin»** — bəlki Kidron dəryasidin (23-ayətni kərüng). ■ **15:23** Yḥ. 18:1 □ **15:24 «Barlik həlk xəḥərdin qiķip ətküqə Abiyatar bolsa, ķurbanliklarni sunup turatti»** — baxķa birhil tərjimisi: «Barlik həlk xəḥərdin qiķip ətküqə Abiyatar saķlap turup, andin ətti». □ **16:1 «yüz yazlik mewə poxkili»** — yaki «yüz ənjür poxkili».

3 Padixaḥ: Ɔojangning ooɣli nədə? — dəp soridi. Ziba padixaḥqa jawab
berip: U yənila Yerusalemda qaldi, qünki u: Bügün Israil jəmətidikilər atamning
padixaḥliqini manga yandurup beridu, dəp olturidu — dedi. ■
4 Padixaḥ Zibaoɣa: Mana Məfiboxətning ḥəmmisi sanga təwə bolsun, dewidi, Ziba:
Mən siligə təzim qilimən; silining aldilirida iltipat tapsam, i ɵjam padixaḥ, — dedi.
5 Dawut padixaḥ Baḥurimoɣa kəlgəndə, mana Saulning jəmətidin boloɣan, Geraning
ooɣli Ximəy isimlik bir adəm xu yərdin uning aldioɣa qiqti; u bu yaqqa kəlgəq
kimdu birini qaroɣawatatti. ■ 6 U Dawutning ɵzigə wə Dawut padixaḥning barliq
hizmətkarlirioɣa qarap taxlarni atti; ḥəmmə həlq bilən barliq palwanlar padixaḥning
ong təripidə wə sol təripidə turatti.
7 Ximəy qaroɣap: Yoqal, yoqal, ḥəy sən qanhor, iplas! □ 8 Sən Saulning ornida
padixaḥ boldung, lekin Pərwərdigar uning jəmətining qenini sening bexingoɣa
qayturdi; əmdi Pərwərdigar padixaḥliqni ooɣlung Abxalomning qolioɣa bərdi; mana,
ɵzüngning rəzilliking sening üstünggə qüxti, qünki sən bir qanhorsən! — dedi.
9 Zəruiyaning ooɣli Abixay padixaḥqa: Nemixqa bu ɵlük it ɵjam padixaḥni
qaroɣisun? U yərgə berip uning bexini kəskili manga ijazət bərgəysən! — dedi.■
10 Lekin padixaḥ: I Zəruiyaning ooɣulliri, mening bilən nemə karinglar? U qaroɣisa
qaroɣisun! Əgər Pərwərdigar uningoɣa, Dawutni qaroɣioɣin, dəp eytqan bolsa,
undaqta kim uningoɣa: Nemixqa bundaq qilisən? — deyəlisun?
11 Dawut Abixayoɣa wə barliq hizmətkarlirioɣa: Mana ɵz puxtumdin boloɣan
ooɣlum mening jenimni izdigən yərdə, bu Binyamin kixi uningdin artuqraq
qilmamdu? Uni qaroɣioɣili qoyoɣin, qünki Pərwərdigar uningoɣa xundaq buyruptu.
12 Pərwərdigar bəlkim mening dərdlirimni nəzirigə elip, bu adəmning bügün meni
qaroɣioɣanlirining ornida manga yahxiliq yandurar, dedi.
13 Xuning bilən Dawut ɵz adəmliri bilən yolda mengiwərdi. Ximəy bolsa Dawutning
uduldiki taoɣ baoɣrida mangoɣaq qaroɣaytti ḥəm tax etip topa-qang qaqatti.
14 Padixaḥ wə uning bilən boloɣan həlqning ḥəmmisi ḥerip, mənzilgə baroɣanda u
yərdə aram aldi.

Aḥitofəlning məsliḥəti

15 Əmdi Abxalom barliq Israillar bilən Yerusalemoɣa kəldi; Aḥitofəl uning bilən billə
idi. 16 Dawutning dosti arkilik Ḥuxay Abxalomning qexioɣa kəlgəndə, u Abxalomoɣa:
Padixaḥ yaxisun! Padixaḥ yaxisun! — dedi.
17 Abxalom Ḥuxayoɣa: Bu sening dostungoɣa kərsitidioɣan ḥimmitingmu? Nemixqa
dostung bilən barmiding? — dedi.
18 Ḥuxay Abxalomoɣa: Yaq, undaq əməs, bəlki Pərwərdigar wə bu həlq ḥəmdə
Israillarning ḥəmmisi kimni tallisa, mən uningoɣa təwə bolay wə uning yenida
turimən. 19 Xuningdin baxqa kimning hizmitidə bolay? Uning ooɣlining qexida
hizmət qilmamdim? Sening atangning qexida hizmət qiloɣandək, əmdi sening
qexingda hizmət qilay, — dedi.
20 Andin Abxalom Aḥitofəlgə: Məsliḥətlixip yol kərsitinglar; qandaq qilsaq bolar?
— dedi.
21 Aḥitofəl Abxalomoɣa: Atangning ordisioɣa qarioɣili qoyoɣan kenizəkliri bilən billə
yatqin; xuning bilən pütkül Israil sening ɵzüngni atangoɣa nəprətlik qiloɣanliqingni
anglaydu; xundaq qilip sanga əgəxkənlərning qolliri küqləndürülidu, dedi.
22 Xuning bilən ular Abxalom üqün ordining ɵgzisidə bir qedir tikti; Abxalom ḥəmmə
Israilning kəzliri aldida ɵz atisining kenizəkliri bilən billə boldi.

■ **16:3** 2Sam. 19:27 ■ **16:5** 1Pad. 2:8 □ **16:7** **«ḥəy sən qanhor, iplas!»** — «iplas» ibraniy tilida: «Iblis (Beliyal)ning ooɣli». ■ **16:9** 1Sam. 24:15; 2Sam. 9:8

23 U künlərdə Ahitofəlning bərgən məsliһəti huddi kixi Hudadin sorap erixkən sөz-kalamdək ҳesablinatti. Uning Dawutқa wə Abxalomoɳa bərgən ҳəmmə məsliһətimu ҳəm xundaқ қarilatti.

17

Ahitofəlning məsliһəti bikar қilinidu

1 Ahitofəl Abxalomoɳa: Manga on ikki ming adəmni talliwelixқa ruhsət bərsəng, mən bügün keqə қozoɳilip, Dawutni қooɳlay; 2 Mən uning üstigə qüxkinimdə u ҳerip, қolliri ajiz bolidu; mən uni alaқzadə қiliwetimən, xundaқla uning bilən boloɳan barliқ həlқ қaqidu. Mən pəқət padixaһnila urup өltürimən, 3 andin ҳəmmə həlқni sanga beқindurup қayturimən. Sən izdigən adəm yoқalsa, ҳəmmə həlқ sening қexingoɳa қaytidu; xuning bilən ҳəmmə həlқ aman-esən қalidu, dedi.□

4 Bu məsliһət Abxalomoɳa wə Israilning barliқ aқsaқallirioɳa yaқti, 5 lekin Abxalom: Arkiliқ Ҳuxaynimu qaқiringlar; uning səzinimu anglayli, — dedi.

6 Ҳuxay Abxalomning қexioɳa kəlgəndə, Abxalom uningoɳa: Ahitofəl mundaқ-mundaқ eytti; u degəndək қilaylimu? Bolmisa, sən bir məsliһət bərgin, — dedi.

7 Ҳuxay Abxalomoɳa: Ahitofəlning bu waқitta bərgən məsliһəti yahxi əməs, — dedi.

8 Ҳuxay yənə mundaқ dedi: «Sən atang bilən adəmlirini bilisənoɳu — ular palwanlardur, ҳazir daladiki baliliridin juda қilinoɳan qixi eyiқtək pəyli yaman. Atang bolsa ҳəқiқiy jəngqidur, өz adəmliri bilən birgə қonmaydu. 9 Mana u ҳazir bir oɳarda ya baxқa bir yərdə məkünüwaloɳan bolsa kerək. Mubada u awwal həlқimiz üstigə qüxsə xuni angliɳan hərkim: Abxalomoɳa əgəxkənlər қiroɳinqiliққa uqraptu, — dəydu. □ 10 U waқitta ҳətta xir yürək palwanlarning yürəklirimu su bolup ketidu; qünki pütkül Israil atangning batur ikənlikini, xundaқla uningoɳa əgəxkənlərningmu palwan ikənlikini bilidu. 11 Xunga məsliһətim xuki, pütkül Israil Dandin tartip Bəər-Xebaoɳiqə sening қexingoɳa tez yioɳilsun (ular dengizdiki қumlardək kөptur!). Sən өzüng ularni baxlap jənggə qiққin. 12 Biz uni қəyərdə tapsaқ, xəbnəm yərgə qüxkəndək uning üstigə qüxəyli. Xuning bilən uning өzi wə uning bilən boloɳan kixilərdin ҳeq kimmu қalmaydu. 13 Əgər u bir xəһərgə kiriwalsimu, pütkül Israil xu yərgə aroɳamqilarni elip kelip, xəһərni ҳətta uningdiki kiqik xeoɳil-taxlarnimu қaldurmay sөrəp əkilip, dərya jiloɳisioɳa taxliwetimiz».

14 Abxalom bilən Israilning ҳəmmə adəmliri: Arkiliқ Ҳuxayning məsliһəti Ahitofəlning məsliһətidin yahxi ikən, deyixti. Qünki Pərwərdigar Abxalomning bexioɳa bala kəlsun dəp, Ahitofəlning yahxi məsliһətining bikar қilinixini bek-itkənidi.

15 Ҳuxay Zadok bilən Abiyatar kaһinlaroɳa: Ahitofəlning Abxalom bilən Israilning aқsaқallirioɳa bərgən məsliһəti mundaқ-mundaқ, əmma mening məsliһətim bolsa mundaқ-mundaқ; 16 ҳazir silər dərһal adəm əwətip Dawutқa: Bu keqidə qəlning keqikliridə қonmay, bəlki tez өtüp ketinglar, bolmisa padixaһ wə uning bilən boloɳan ҳəmmə həlқ ҳalak boluxi mumkin, dəp yətküzünglar — dedi.

17 U waқitta Yonatan bilən Ahimaaz Ən-Rogəldə kütüp turatti; ular baxқilarning kөrüp қalmasliқi üqün xəһərgə kirmidi; bir dedəkning qiқip ularoɳa həwər berixi bekitildi. Ular berip Dawut padixaһқa həwərni yətküzdi.

18 Lekin bir yax yigit ularni kөrüp қelip, Abxalomoɳa dəp қoydi. Əmma bu ikkiylən ittik berip, Baһurimdiki bir adəmning өyigə kirdi. Bu adəmning ҳoylisida қuduқ bar

□ **17:3 «Sən izdigən adəm yoқalsa, ҳəmmə həlқ sening қexingoɳa қaytidu» —** ibraniy tilida: «Barliқ adəmning қaytip kelixi, sən izdigən adəmning jenioɳa barawərdur». □ **17:9 «Mubada u awwal həlқimiz üstigə qüxsə...» —** yaki «Dəsləptə həlқ(imiz)din nəqqisi yiқilip өltürülsə,...»

idi; ular xuningoɳa qüxüp yoxurundi. 19 Uning ayali ɋududɋning aoɳzioɳa yapɋuqini
yepip üstigə soɋuloɳan buoɳdayni təküp ɋoydi; xuning bilən ɧeq ix axkarilanmidi.
20 Abxalomning hizmətkarliri əygə kirip ayalning ɋexioɳa kelip: Ahimaaz bilən
Yonatan ɋəyərdə? — dəp soridi. Ayal: Ular eriɋtin ətüp kətti, dedi. Kəlgənlər ularni
izdəp tapalmay, Yerusalemoɳa ɋaytip kətti.
21 Ular kətkəndin keyin, bu ikkiylən ɋududɋtin qiɋip, berip Dawut padixaɧɋa həwər
bərdi. Ular Dawutɋa: Ɋopup, sudin ətkin; qünki Aɧitofəl seni tutux üqün xundaɋ
məsliɧət beriptu, — dedi.
22 Xuning bilən Dawut wə uning bilən boloɳan barliɋ həlɋ ɋozoɳilip Iordan dəryasidin
ətti; tang atɋuqə Iordan dəryasidin ətmigən ɧeqkim ɋalmidi.
23 Aɧitofəl əz məsliɧətini ɋobul ɋilmioɳanliɋini kərüp exikini toɋup, əz xəɧiridiki
əyigə berip, əyidikilərgə wəsiyət tapxuroɳandin keyin, esilip əliwaldi. U əz atisining
ɋəbrisidə dəpnə ɋilindi.
24 Xu ariliɋta Dawut Maɧanaimoɳa yetip kəlgənidi, Abxalom wə uning bilən boloɳan
Israilning ɧəmmə adəmlirimu Iordan dəryasidin ətüp boloɳanidi.
25 Abxalom Yoabning ornida Amasani ɋoxunning üstigə sərdar ɋilip ɋoydi. Amasa
bolsa Yitra isimlik bir Israillik kixining ooɳli idi. U kixi Naɧaxning ɋizi Abigail bilən
yeɋinqiliɋ ɋiloɳanidi. Naɧax Yoabning anisi Zəruiya bilən aqa-singil idi.
26 Israil bilən Abxalom Gileadning zeminida bargaɧ tikti.
27 Dawut Maɧanaimoɳa yetip kəlgəndə, Ammoniylarning Rabbaɧ xəɧiridin boloɳan
Naɧaxning ooɳli Xobi bilən Lo-Dibarliɋ Ammiəlning ooɳli Makir wə Rogelimdin
boloɳan Gileadliɋ Barzillay degənlər ■ 28 yotɋan-kərpə, das, ɋaqa-ɋuqa, buoɳday,
arpa, un, ɋomaq, purqaɋ, ɋizil max, ɋuruoɳan purqaɋlar, 29 ɧəsəl, ɋaymaɋ wə
ɋoylarni kəltürüp, kala sütidə ɋilinoɳan ɋurut-irimqik ɋatarliɋlarni Dawut bilən
həlɋɋə yeyix üqün elip kəldi, qünki ular: Xübɧisizki, həlɋ qəldə ɧerip-eqip, ussap
kətkəndu, dəp oylioɳanidi.

18

Abxalomning əlüxi

1 Dawut əzi bilən boloɳan həlɋni yioɳip editlidi wə ularning üstigə mingbexi bilən
yüzbexi ɋoydi. 2 Andin Dawut həlɋni üq bələkkə bəlüp jənggə qiɋardi; birinqi
bələkni Yoabning ɋol astida, ikkinqi bələkni Zəruiyaning ooɳli, Yoabning inisi
Abixayning ɋol astida wə üqinqi bələkni Gatliɋ Ittayning ɋol astida ɋoydi. Padixaɧ
həlɋɋə: Bərɧək, mənmu silər bilən jənggə qiɋimən, dedi.
3 Lekin həlɋ: Sili qiɋmisila, əgər biz ɋaqsaɋ düxmən bizgə pərwa ɋilmaydu; ɧətta
yerimimiz əlüp kətsəkmu bizgə pərwa ɋilmaydu. Qünki əzliri bizning on mingimizgə
barawər bolila. Yahxisi sili xəɧərdə turup bizgə ɧəmdəm boluxɋa təyyar turoɳayla,
dedi.
4 Padixaɧ ularoɳa: Silərgə nemə layiɋ kərünsə, xuni ɋilimən, — dedi. Xuning
bilən həlɋ yüzdin, mingdin bolup xəɧərdin qiɋiwatɋanda, padixaɧ dərwazining
yenida turdi. 5 Padixaɧ Yoab bilən Abxay wə Ittayoɳa: Mən üqün Abxalomoɳa
yahxi muamilidə bolup ayanglar, dedi. Padixaɧning *ɧəmmə sərdarlirioɳa* Abxalom
tooɳrisida xundaɋ tapilioɳinida, barliɋ həlɋ tapilioɳinini anglidi. 6 Andin həlɋ Israil
bilən soɋuxɋili məydanoɳa qiɋti; soɋux Əfraimning ormanliɋida boldi.
7 U yərdə Israil Dawutning adəmliridin məoɳlup boldi. U küni ular ɋattiɋ ɋiroɳin
ɋilindi — yigirmə mingi əldi. 8 Soɋux xu zeminoɳa yeyildi; ormanliɋ yəwətkənlər
ɋiliɋta əlgənlərdin kəp boldi.

■ **17:27** 2Sam. 19:31, 32; 1Pad. 2:7

9 Abxalom Dawutning oʏulamliri bilən tuyuqsiz uqrixip qaldi; Abxalom øz qeqirioʏa
minip, qong dub dərihining qoyuq xahlirining tegidin øtkəndə, uning bexi dərəh
xehioʏa kəplixip kelip, u esilip qaldi; u mingən qeqir bolsa aldioʏa ketip qaldi. □
10 Birsi buni kørüp Yoabqa həwər berip: Mana, mən Abxalomning bir dub dərihidə
sanggilap turoʏinini kørdüm, dedi.
11 Yoab həwər bərgən adəmgə: Nemə! Sən uni kørüp turup, nemixqa uni urup
øltürüp yərgə qüxürmiding? Xundaq qiloʏan bolsang, sanga on kümüx tənggə wə
bir kəmər berəttim, — dedi.
12 U adəm Yoabqa: Qolumoʏa ming kümüx tənggə təgsimu, qolumni padixahning
ooʏlioʏa uzatmayttim! Qünki padixahning həmmimiz aldida sanga, Abixayoʏa wə
Ittayoʏa: Mening üqün hər biringlar Abxalomni ayanglar, dəp buyruoʏinini angliduq.
13 Əgər mən øz jenimni təwəkkul qilip, xundaq qiloʏan bolsam (hərqandaq ix
padixahtin yoxurun qalmaydu!) sən meni taxlap, düxmining qatarida kørətting,
— dedi.
14 Yoab: Sening bilən bundaq deyixixkə qolam yoq! — dedi-də, qolioʏa üq nəyzini elip
dərəhtə sanggilaqlik halda tirik turoʏan Abxalomning yürikigə sanjidi. □ 15 Andin
Yoabning yaraoʏ kətürgüqisi boloʏan on oʏulam Abxalomning qørisigə yioʏilip, uni
urup øltürdi.
16 Andin Yoab kanay qaldi; həlq Israilni qooʏlaxtin yandi; qünki Yoab qoxunni
qekinixkə qaqirdi. 17 Ular Abxalomni ormanliqtiki qong bir azgaloʏa taxlap üstigə
nuroʏun taxlarni døwiləp qoydi. Israillar bolsa qeqip hərbiri øz makanioʏa kətti. □
18 Abxalom tirik waqtida padixah wadisida øzigə bir abidə turoʏuzoʏanidi. Qünki
u: Mening namimni qaldurdioʏanoʏa ooʏlum yoq dəp, u tax abidini øz nami bilən
atioʏanidi. Xuning bilən bu tax bügüngə qədər «Abxalomning yadikari» dəp atilidu.□

Dawut Abxalomning ølümidin həwər tapidu

19 Zadokning ooʏli Ahimaaz *Yoabqa*: Pərwərdigar seni düxmənliringdin qutquzup
sən üqün intiqam aldi, dəp padixahqa həwər berixkə meni dərhal mangoʏuzoʏin, —
dedi.
20 Lekin Yoab uningoʏa: Sən bügün həwər bərməysən, bəlki baxqa bir küni həwər
berisən; padixahning ooʏli ølgini tüpəylidin, bügün həwər bərməysən, dedi.
21 Xuning bilən Yoab Kuxiyoʏa: Berip padixahqa kørginingni dəp bərgin, dedi.
Kuxiylik Yoabqa təzim qilip yügürüp kətti.□
22 Lekin Zadokning ooʏli Ahimaaz Yoabqa yənə: Qandaqla bolmisun bu Kuxiyning
kəynidin yügürüxkə manga ijazət bərgin, — dedi. Yoab: I ooʏlum, sanga heqqandaq
səyünqi bərgüdək həwər bolmisa, nemixqa yügürüxni halaysən? — dedi.
23 U yənə: Qandaqla bolmisun, meni yügürgüzgin, dedi. Yoab uningoʏa: Mang,
yügür, dewidi, Ahimaaz Iordan dəryasidiki tüzlənglik bilən yügürüp Kuxiygə yetixip
uningdin ətüp kətti.
24 Dawut iqki-taxqi dərwazining otturisida olturatti. Køzətqi dərwazining øgzisidin
sepilning üstigə qiqip, bexini kətürüp qariwidi, mana bir adəmning yügürüp

---

□ **18:9 «uning bexi ... kəplixip kelip, u esilip qaldi» —**Ibraniy tilida: «uning bexi ... kəplixip kelip, u asman-zemin otturisida esilip qaldi». □ **18:14 «dərəhtə sanggilaqlik halda tirik turoʏan Abxalomning yürikigə sanjidi» —** ibraniy tilida «dərəhning yürikidə sanggilaqlik tirik turoʏan Abxalomning yürikigə sanjidi» degən səzlər bilən ipadilinidu. □ **18:17 «Israillar bolsa qeqip hərbiri øz makanioʏa kətti» —** ibraniy tilida: «Israillar bolsa qeqip hərbiri øz qedirioʏa kətti». □ **18:18 «Mening namimni qaldurdioʏanoʏa ooʏlum yoq...» —** Abxalomning bu səzidin qarioʏanda, uning üq ooʏli (14:27) həmmisi baldur ølgənidi. □ **18:21 «Xuning bilən Yoab Kuxiyoʏa... dedi» —** «Kuxiy»: Həbəx, Efiopiyəlik. Efiopiyəliklərning bügüngə qədər uzunoʏa yügürüxtə dangqi bar.

keliwatkinini kərdi. □
25 Kəzətqi warkirap padixahka həwər bərdi. Padixah: Əgər u yalquz bolsa uningda
qokum həwər bar, dedi. Həwərqi bolsa yekinlixip keliwatatti. 26 Andin kəzətqi yənə
bir adəmning yügürüp kəlginini kərdi. Kəzətqi dərwaziwəngə: Mana yənə bir adəm
yalquz yügürüp keliwatidu, — dedi. Padixah: Bumu həwərqi ikən, dedi.
27 Kəzətqi: Awwalkisining yügürüxi manga Zadokning ooqli Ahimaazning
yügürxidək kəründi, — dedi. Padixah: U yahxi adəm, hux həwər yətküzidu, —
dedi.
28 Ahimaaz padixahka towlap: Salam! dəp padixahka yüzini yərgə təgküzüp
təzim kilip: Oqojam padixahka ziyan yətkürüxkə kollirini kətürgən adəmlərni
məoqlubiyətkə muptila kiloqan Pərwərdigar Hudaliri mubarəktur! — dedi.□
29 Padixah: Abxalom salamətmu? — dəp soridi. Ahimaaz jawab berip:
Yoab padixahning kuli wə pekirlirini mangduroqanda, pekir kixilərning qong
kalaymikanqilikini kərdum, lekin nemə ix boloqanlikini bilmidim, — dedi.
30 Padixah: Boldi, buyakta turup turoqin, dedi. U bir tərəpkə berip turdi.
31 Wə mana, Kuxiy yetip kəldi; Kuxiy: Oqojam padixah hux həwərni angliqayla.
Pərwərdigar bügün asiylik kilip kozoqaloqan həmmisidin silini kutkuzup, ulardin
intikam aldi, dedi.
32 Padixah Kuxiyoqa: Yigit Abxalom salamətmu? dəp soridi. Kuxiy: Oqojam
padixahning düxmənliri wə silini kəstləxkə kozoqaloqanlarning həmmisi u yigitkə
ohxax bolsun! — dedi.
33 Padixah tolimu azablinip, dərwazining təpisidiki balihanioqa yioqlioqan peti qikti;
u mangoqaq: I ooqlum Abxalom! I ooqlum, ooqlum Abxalom! Kaxki, mən sening
ornungda əlsəm bolmasmidi! I Abxalom, mening ooqlum, mening ooqlum! dedi.

19

1 Birsi Yoabka: Padixah Abxalom üqün yioqlap matəm tutmakta, dəp həwər bərdi.
2 Xuning bilən xu kündiki nusrət həlk üqün musibətkə aylandi; qünki həlk xu künidə:
Padixah əz ooqli üqün kayoqu-həsrət tartiwatidu, dəp anglidi. 3 U küni həlk sokuxtin
kəqip hijalättə kaloqan adəmlərdək, ooqrilikqə xəhərgə kirdi. 4 Padixah yüzini yepip:
I, ooqlum Abxalom, i Abxalom, mening ooqlum, mening ooqlum! — dəp kattik awaz
bilən pəryad kətürdi.
5 Lekin Yoab padixahning əyigə kirip, uning kexioqa kelip: Əz jeningni, ooqulliring
bilən kizliringning jenini, ayalliringning jeni bilən kenizəkliringning jenini
kutkuzoqan həmmə hizmətkarlarning yüzini sən bügün hijalättə kaldurdung! 6 Sən
əzünggə nəprətlinidioqanlarni səyisən, seni səyidioqanlaroqa nəprətlinidioqandək
kilisən! Qünki sən bügün sərdarliringni yaki hizmətkarliringni nəziringdə
heqnərsə əməs degəndək kilding! Qünki bügün Abxalom tirik kelip, biz həmmimiz
əlgən bolsak, nəziringdə yahxi bolattikən, dəp bilip yəttim. 7 Əmdi qikip
hizmətkarliringning kəngligə təsəlliy bərgin; qünki mən Pərwərdigar bilən kəsəm
kilimənki, əgər qikmisang, bügün keqə heq adəm sening bilən kalmaydu. Bu
bala yaxlikingdin tartip bügünki küngiqə üstünggə qüxkən hərkandak baladin eoqir
bolidu, — dedi.

□ **18:24 «Dawut iqki-taxki dərwazining otturisida olturatti» —** ibraniy tilida «Dawut ikki dərwazining otturisida olturatti». Pərzimizqə «bu ikki dərwaza» xəhərning iqki wə taxki kowuki bolsa kerək. □ **18:28 «Salam!» —** (ibraniy tilida «Xalom»)ning mənisi: «Tinqlik! Hatirjəmlik!».

8 Xuning bilən padixaḫ qiḳip dərwazida olturdi, ḫəmmə həlḳḳə: Mana, padixaḫ dərwazida olturidu, degən həwər yətküzülgəndə, ularning ḫəmmisi padixaḫning ḳexioɣa kəldi. Əmma Israillar bolsa ḫəmmisi ḳeqip, өz өyigə ḳaytip kətti. □
9 Əmdi Israil ḳəbilisidiki ḫəmmə həlḳ oɣuloɣula ḳilixip: Padixaḫ bizni düxmənlirimizning ḳolidin azad ḳiloɣan, bizni Filistiylərning ḳolidin ḳutḳuzoɣanidi. Əmma, u ḫazir Abxalom tüpəylidin zemindin өzini ḳaquruwatidu. 10 Lekin biz üstimizgə padixaḫ boluxḳa məsiḫ ḳiloɣan Abxalom bolsa jəngdə өldi. Əmdi nemixḳa padixaḫni yandurup elip kelixkə gəp ḳilmaysilər? deyixti. □
11 Dawut padixaḫ Zadok bilən Abiyatar kaḫinlaroɣa adəm əwətip: Silər Yəḫudaning aḳsaḳallirioɣa: *Padixaḫ mundaḳ dəydu*: — Ḫəmmə Israillarning padixaḫni ordisioɣa ḳayturup keləyli, deyixkən təliplirining ḫəmmisi padixaḫning ḳulikioɣa yətkən yərdə, nemixḳa silər bu ixta ulardin keyin ḳalisilər? 12 Silər mening ḳerindaxlirim, mening ət-ustihanlirim turup, nemixḳa padixaḫni elip kelixtə ḫəmmisidin keyin ḳalisilər?! — dənglar. 13 Wə xundaḳla yənə Amasaoɣimu: Padixaḫ mundaḳ dəydu: — Sən mening ət-ustihanlirim əməsmusən? Əgər seni Yoabning ornida mening ḳeximda daim turidioɣan ḳoxunning sərdari ḳilmisam, Huda meni ursun ḫəm uningdin artuḳ jazalisun — dənglar, — dedi.■
14 Buning bilən u Yəḫudadiki adəmlərning kəngüllirini bir adəmning kənglidək өzigə mayil ḳildi. Ular padixaḫḳa adəm mangdurup: Sən өzüng bilən ḫəmmə hizmətkarliring birgə yenip kelinglar, dəp həwər yətküzdi.
15 Xuning bilən padixaḫ yenip Iordan dəryasioɣiqə kəldi. Yəḫudadiki adəmlər padixaḫni Iordan dəryasidin өtküzimiz dəp, padixaḫning aldioɣa Gilgaloɣa baroɣanidi. 16 Baḫurimdin qiḳḳan Binyaminlik Geraning ooɣli Ximəy aldirap kelip, Yəḫudadiki adəmlər bilən qüxüp, padixaḫning aldioɣa qiḳti.■
17 Ximəygə Binyamin ḳəbilisidin ming adəm əgəxti; ular bilən Saulning jəmətidə hizmətkar boloɣan Ziba, uning on bəx ooɣli wə yigirmə hizmətkarimu uningoɣa ḳoxulup kəldi; bularning ḫəmmisi Iordan dəryasidin өtüp padixaḫning aldioɣa qiḳti.
18 Bir kemə padixaḫning ihtiyarioɣa ḳoyulup, ailə tawabiatlirini өtküzüx üqün uyan-buyan өtüp yürətti. Padixaḫ Iordan dəryasidin өtkəndə, Geraning ooɣli Ximəy kelip uning aldida yiḳilip turup □ 19 padixaḫḳa: Oɣojam ḳullirioɣa ḳəbiḫlik sanimioɣayla; oɣojam padixaḫ Yerusalemdin qiḳḳan kündə ḳullirining ḳiloɣan ḳəbiḫlikini əslirigə kəltürmigəyla; u padixaḫning kəngligə kəlmisun. 20 Qünki ḳulliri өzining gunaḫ ḳiloɣinimni obdan bilidu; xunga mana, mən Yüsüpning jəmətidin ḫəmmidin awwal bügün oɣojam padixaḫni ḳarxi elixḳa qiḳtimmən, — dedi.
21 Zəruiyaning ooɣli Abixay buni anglap: Ximəy Pərwərdigarning məsiḫ ḳiloɣinini ḳaroɣioɣan tursa, өlümgə məḫkum ḳilinix lazim bolmamdu? — dedi.
22 Lekin Dawut: I Zəruiyaning ooɣulliri, silərning mening bilən nemə karinglar? Bügün silər manga ḳarxi qiḳmaḳqimusilər? Bügünki kündə Israilda adəmlər өlümgə məḫkum ḳilinixi kerəkmu? Bügün Israiloɣa padixaḫ ikənlikimni bilməymənmu? — dedi.□
23 Andin padixaḫ Ximəygə: Sən өlməysən, — dedi. Padixaḫ uningoɣa ḳəsəm ḳildi.
24 Əmdi Saulning nəwrisi Məfiboxət padixaḫni ḳarxi aloɣili kəldi. Padixaḫ kətkən kündin tartip saḳ-salamət ḳaytip kəlgən küngiqə, u ya putlirining tirniḳini almioɣan

---

□ **19:8 «…ḫəmmisi ḳeqip, өz өyigə ḳaytip kətti»** — ibraniy tilida «… ḫəmmisi ḳeqip, өz qedirioɣa ḳaytip kətti». Muxu ayəttiki «Israillar» Abxalomoɣa əgəxkən Israillarni kərsitidu, əlwəttə (ularning kəpinqisi Yəḫuda wə Binyamindin baxḳa on ḳəbilidin idi). □ **19:10 «…nemixḳa padixaḫni yandurup elip kelixkə gəp ḳilmaysilər?»** — ibraniy tilida «nemixḳa padixaḫni yandurup elip kelixkə süküt ḳilisilər?». ■ **19:13** 2Sam. 17:25 ■ **19:16** 2Sam. 16:5; 1Pad. 2:8 □ **19:18 «Bir kemə padixaḫning ihtiyarioɣa ḳoyulup, ailə tawabiatlirini … өtüp yürətti»** — bəzilər: «Ular өzlirini padixaḫning ihtiyarioɣa ḳoyup, dərya keqikidə ailə tawabiatlirini … өtüp yürətti» dəp tərjimə ḳilidu. □ **19:22 «..silər manga ḳarxi qiḳmaḳqimusilər?»** — ibraniy tilida «…silər manga xəytan bolmaḳqimusilər?»

ya saḳilini yasimiơan wə yaki kiyimlirini yumiơanidi. 25 U padixaḥni ḳarxi alơili
Yerusalemdin kəlgəndə, padixaḥ uningdin: I Məfiboxət, nemixḳa mening bilən
barmiding? — dəp soridi.□
26 U: I, ơojam padixaḥ, ḳulliri aḳsaḳ bolơaqḳa, exikimni toḳup, minip padixaḥ
bilən billə baray, dedim. Əmma hizmətkarim meni aldap ḳoyuptu; 27 u yənə ơojam
padixaḥing aldida ḳullirining ơəywitini ḳildi. Lekin ơojam padixaḥ Hudaning bir
pərixtisidəktur; xuning üqün siligə nemə layiḳ kərünsə, xuni ḳilơayla. ■ 28 Qünki
atamning jəmətining ḥəmmisi ơojam padixaḥning aldida əlgən adəmlərdək idi;
lekin sili əz ḳullirini əzliri bilən ḥəmdastihan bolơanlar arisida ḳoydila; mening
padixaḥning aldida pəryad ḳilơili nemə ḥəḳḳim bar? — dedi.□
29 Padixaḥ uningơa: Nemixḳa ixliring tooơrisida səzliwerisən? Mening ḥəkümüm,
sən bilən Ziba yərlərni bəlüxiwelinglar, — dedi.
30 Məfiboxət padixaḥḳa: Oơojam padixaḥ aman-esən əz əyigə kəlgəndin keyin, Ziba
ḥəmmisini alsimu razimən! — dedi.
31 Gileadliḳ Barzillaymu Rogelimdin qüxüp padixaḥni Iordan dəryasidin ətküzüp
ḳoyuxḳa kelip, padixaḥ bilən billə Iordan dəryasidin ətti. 32 Əmdi Barzillay
heli yaxanơan bir adəm bolup, səksən yaxḳa kirgənidi. Padixaḥ Maḥanaimda
turơan waḳitta, uni ḳamdiơan dəl muxu adəm idi; qünki u heli katta bir kixi
idi. ■ 33 Padixaḥ Barzillayơa: Mening bilən barơin, mən səndin Yerusalemda
əzümningkidə həwər alimən, dedi.
34 Lekin Barzillay padixaḥḳa: Mening birnəqqə künlük əmrüm ḳalơandu, padixaḥ
bilən birgə Yerusalemơa baramdim? □ 35 Ḳulliri səksən yaxḳa kirdim. Yahxi-
yamanni yənə pərḳ etələymənmu? Yəp-iqkinimning təmini tetalamdim? Yigit
nəơmiqilər bilən ḳiz nəơmiqilərning awazini angliyalamdim? Nemixḳa ḳulliri
ơojam padixaơa yənə yük bolimən? 36 Ḳulliri pəḳət padixaḥni Iordan dəryasidin
ətküzüp andin azraḳ uzitip ḳoyay degən; padixaḥ buning üqün nemixḳa manga
xunqə xapaət kərsitidila? 37 Ḳullirining əlgəndə əz xəḥirimdə, atam bilən anamning
ḳəbrisining yenida yetixim üqün ḳaytip ketixigə ijazət bərgəyla. Əmdi mana, bu
yərdə əz ḳulliri Kimḥam bar əməsmu? U ơojam padixaḥ bilən ətüp barsun, uningơa
əzlirigə nemə layiḳ kərünsə xuni ḳilơayla, — dedi.
38 Padixaḥ: Kimḥam mening bilən ətüp barsun; sanga nemə layiḳ kərünsə uningơa
xuni ḳilay, xundaḳla sən məndin ḥər nemə sorisang, sanga ḳilimən, — dedi.
39 Andin həlḳning ḥəmmisi Iordan dəryasidin ətti, padixaḥmu ətti. Andin padixaḥ
Barzillayni səyüp uningơa bəht tilidi; Barzillay əz yurtiơa yenip kətti.
40 Padixaḥ Gilgalơa qiḳti, Kimḥam uning bilən bardi. Yəḥudadiki barliḳ adəmlər
bilən Israilning həlḳining yerimi padixaḥni dəryadin ətküzüp uzitip ḳoyơanidi.
41 Andin mana, Israilning barliḳ adəmliri padixaḥning ḳexiơa kelip: Nemixḳa
ḳerindaxlirimiz Yəḥudaning adəmliri ooơriliḳqə padixaḥni wə padixaḥning ailə-
tawabiatlirini, xundaḳla Dawutḳa əgəxkən ḥəmmə adəmlərni Iordan dəryasidin
ətküzüxkə muyəssər bolidu? — dedi.
42 Yəḥudaning ḥəmmə adəmliri Israilning adəmlirigə jawap berip: Qünki padixaḥ
bilən bizning tuơḳanqiliḳimiz bar, nemixḳa bu ix üqün bizdin hapa bolisilər? Biz
padixaḥningkidin bir nemini yiduḳmu, yaki u bizgə bir in’am bərdimu? — dedi.
43 Israilning adəmliri Yəḥudaning adəmlirigə jawab berip: Ḳəbilə boyiqə alơanda,
padixaḥning *on ikki* ülüxtin oni bizgə təwədur, silərgə nisbətən bizning Dawut

□ **19:25 «U ... Yerusalemdin kəlgəndə...»** — yaki, «u ... Yerusalemơa kəlgəndə...». ■ **19:27** 2Sam. 16:3
□ **19:28 «...atamning jəmətining ḥəmmisi ơojam padixaḥning aldida əlgən adəmlərdək idi»** — mənisi
bəlkim, «biz ḥəmmimiz əslidə sening aldingda əlümgə məḥkum ḳilinixḳa layiḳ iduḳ». ■ **19:32** 2Sam. 17:27-29;
1Pad. 2:7 □ **19:34 «Mening birnəqqə künlük əmrim ḳalơandu?»** — ibraniy tilida «Mening əmrümdiki
yillarning künliri ḳanqidu?» degən səzlər bilən ipadilinidu.

bilən tehimu qongraq buradərqilikimiz bar. Nemixqa bizni kəzgə ilmaysilər? Padixaḥimizni yandurup elip kelixkə awwal təxəbbus qiloɣanlar biz əməsmiduq? — dedi. Əmma Yəḥudaning adəmlirining səzliri Israilning adəmlirining səzliridin tehimu qattiq idi.□

20

Xebaning kətürgən isyani

1 Wə xundaq boldiki, xu yərdə Binyamin qəbilisidin, Bikrining ooɣli Xeba isimlik bir iplas bar idi. U kanay qelip: —
Bizning Dawutta ḥeqqandaq ortaq nesiwimiz yoq; Yəssəning ooɣlidin ḥeqqandaq mirasimiz yoq! I Israil, ḥərbirliringlar əz əyünglərgə yenip ketinglar, — dedi.□
2 Xuning bilən Israilning ḥəmmə adəmliri Dawuttin yenip Bikrining ooɣli Xebaoɣa əgəxti. Lekin Yəḥudaning adəmliri Iordan dəryasidin tartip Yerusalemoɣiqə əz padixaḥioɣa qing baoɣlinip, uningoɣa əgəxti. 3 Dawut Yerusalemoɣa kelip ordisioɣa kirdi. Padixaḥ ordioɣa qaraxqa qoyup kətkən axu on kenizəkni bir əygə qamap qoydi. U ularni baqti, lekin ularoɣa yeqinqilik qilmidi. Xuning bilən ular u yərdə tul ayallardək əlgüqə qamaloɣan peti turdi.
4 Andin padixaḥ Amasaoɣa: Üq kün iqidə Yəḥudaning adəmlirini qaqirip, yioɣip kəlgin; əzüngmu bu yərdə ḥazir boloɣin, dedi.
5 Xuning bilən Amasa Yəḥudaning adəmlirini qaqirip yioɣqili bardi. Lekin uning undaq qilixi padixaḥ bekitkən waqittin keyin qaldi, 6 u waqitta Dawut Abixayoɣa: Əmdi Bikrining ooɣli Xeba bizgə qüxüridioɣan apət Abxalomning qüxürginidin tehimu yaman bolidu. Əmdi oɣojangning hizmətkarlirini elip ularni qooɣlap baroɣin. Bolmisa, u mustəḥkəm xəḥərlərni igiliwelip, bizdin əzini qaquruxi mumkin, — dedi.
7 Xuning bilən Yoabning adəmliri wə Kərətiylər, Pələtiylər, xundaqla barliq palwanlar uningoɣa əgixip qiqti; ular Yerusalemdin qiqip, Bikrining ooɣli Xebani qooɣlioɣili bardi.
8 Ular Gibeondiki qoram taxqa yeqin kəlgəndə Amasa ularning aldioɣa qiqti. Yoab üstibexioɣa jəng libasini kiyip, beligə oɣilaplik bir qiliqini asqan kəmər baoɣlioɣanidi. U aldioɣa mengiwidi, qiliq oɣilaptin qüxüp kətti.
9 Yoab Amasadin: Tinqlikmu, inim? — dəp soridi. Yoab Amasani səyməkqi boloɣandək ong qoli bilən uni saqilidin tutti. 10 Amasa Yoabning yənə bir qolida qiliq barlioɣioɣa dikkət qilmidi. Yoab uning qorsikioɣa xundaq tiktiki, üqəyliri qiqip yərgə qüxti. Ikkinqi qetim selixning ḥajiti qalmioɣanidi; qünki u əldi. Andin Yoab bilən inisi Abixay Bikrining ooɣli Xebani qooɣlioɣili kətti.■
11 Yoabning oɣulamliridin biri Amasaning yenida turup: Kim Yoab tərəptə turup Dawutni qollisa, Yoabqa əgəxsun, dəytti.
12 Əmma Amasa əz qenida yumilinip, yolning ottursida yatatti; uni kərgən həlqning ḥərbiri tohtaytti. U kixi ḥəmmə həlqning tohtioɣinini kərüp, Amasaning jəsitini yoldin etizlikqa tartip qoydi ḥəm bir kiyimni uning üstigə taxlidi. 13 Jəsət yoldin yətkəlgəndin keyin həlqning ḥəmmisi Bikrining ooɣli Xebani qooɣlioɣili Yoabqa əgəxti.
14 Xeba bolsa Bəyt-Maakaḥdiki Abəlgiqə wə Beriyliklərning yurtining ḥəmmə yərlirini kezip Israilning ḥəmmə qəbililiridin ətti. *Beriyliklərmu* jəm bolup uningoɣa

□ **19:43 «padixaḥning on ikki ülüxtin oni bizgə təwədur»** — degən ibarə bəlkim Israilning on qəbilə ikənlikini, Yəḥudaning Binyaminni qoxqanda pəqət ikki qəbilə ikənlikini kərsitidu. □ **20:1 «Bikrining ooɣli Xeba isimlik bir iplas»** — «bir iplas» ibraniy tilida «Xəytan (Belial)ning bir ooɣli». **«ḥərbirliringlar əz əyünglərgə yenip ketinglar»** — ibraniy tilida: «ḥərbirliringlar əz qedirioɣa yenip ketinglar». ■ **20:10** 1Pad. 2:5

əgixip bardi. □ 15 Xuning bilən Yoab wə adəmliri kelip, Bəyt-Maakaḥdiki Abəldə uni muḥasirigə aldi. Ular xəḥərning qərisidiki sepilning udulida bir istiḥkam saldi; Yoabḳa əgəxkənlərning ḥəmmisi kelip, sepilni ərüxkə bazoɣanlawatḳanda, 16 Danixmən bir hotun xəḥərdin towlap: Ḳulaḳ selinglar! Ḳulaḳ selinglar! Yoabni bu yərgə qaḳirip kelinglar, mening uning bilən səzləxməkqi boloɣinimni uningoɣa eytinglar, — dedi.
17 U yeḳin kəlgəndə hotun uningdin: Sili Yoabmu? — dəp soridi. U: Xundaḳ, mən xu, dedi. Hotun uningoɣa: Dedəklirining səzini angliɣayla, dedi. U: Anglawatimən, dedi.
18 Hotun: Konilarda Abəldə məsliḥət tapḳin, andin məsililər ḥəl ḳilinidu, degən gəp bar; 19 Israilning tinq wə məmin bəndiliridin birimən; sili ḥazir Israildiki ana kəbi qong bir xəḥərni harap ḳiliwatidila; nemixḳa Pərwərdigarning mirasini yoḳatmaḳqi bolila? — dedi.□
20 Yoab jawap berip: Undaḳ ix məndin neri bolsun! Məndin neri bolsun! Mening ḥeqnemini yutuwaloɣum yaki yoḳatḳum yoḳtur; 21 ix undaḳ əməs, bəlki Əfraimdiki edirliḳtin Bikrining ooɣli Xeba degən bir adəm Dawut padixaḥḳa ḳarxi ḳolini kətürüptu. Pəḳət uni tapxursanglar, andin xəḥərdin ketimən, dedi. Hotun Yoabḳa: Mana uning bexi sepildin siligə taxlinidu, — dedi.
22 Andin hotun əz danaliḳi bilən ḥəmmə həlḳḳə məsliḥət saldi; ular Bikrining ooɣli Xebaning bexini kesip, Yoabḳa taxlap bərdi. Yoab kanay qaldi, uning adəmliri xuni anglap, xəḥərdin ketip, ḥərbiri əz əyigə ḳaytti. Yoab Yerusalemoɣa padixaḥning ḳexioɣa bardi.□
23 Əmdi Yoab pütkül Israilning ḳoxunining sərdari idi; Yəḥoyadaning ooɣli Binaya bolsa Kərətiylər bilən Pələtiylərning üstigə sərdar boldi. 24 Adoniram baj-alwanoɣa bax boldi, Aḥiludning ooɣli Yəḥoxafat bolsa diwan begi boldi; 25 Xewa katip, Zadok bilən Abiyatar kaḥin idi; 26 Yairliḳ Ira bolsa Dawutḳa has kaḥin boldi.□

21

Gibeonluḳlar ḳisas soraydu

1 Əmma Dawutning künliridə uda üq yil aqarqiliḳ boldi. Dawut uning tooɣruluḳ Pərwərdigardin soridi. Pərwərdigar uningoɣa: Aqarqiliḳ Saul wə uning ḳanhor jəmətidikilər səwəbidin, yəni uning Gibeonluḳlarni ḳiroɣin ḳiloɣinidin boldi, dedi. □
2 Padixaḥ Gibeonluḳlarni qaḳirip, ular bilən səzləxti (Gibeonluḳlar Israillardin əməs idi, bəlki Amoriylarning bir ḳaldisi idi. Israil əslidə ular bilən əḥdə ḳilip ḳəsəm iqkənidi; lekin Saul Israil wə Yəḥudalaroɣa boloɣan ḳizoɣinliḳi bilən ularni əltürüxkə intilgənidi).□ ■

□ **20:14 «Beriyliklərmu jəm bolup...»** — yaki «U yərdiki kixilərmu jəm bolup...». □ **20:19 «sili ḥazir Israildiki ana kəbi qong bir xəḥərni harap ḳiliwatidila»** — «ana kəbi qong bir xəḥər» degənning mənisi bəlkim, baxḳa xəḥərlər Abəlgə beḳinidu. Baxḳa birhil tərjimisi «bir xəḥər wə Israildiki bir ana boloɣuqini harab ḳiliwatidila». □ **20:22 «xuni anglap... ḥərbiri əz əyigə ḳaytti»** — ibraniy tilida: «xuni anglap... ḥərbiri əz qedirioɣa ḳaytti». □ **20:26 «Yairliḳ Ira bolsa Dawutḳa has kaḥin boldi»** — yaki «Yairliḳ Ira bolsa Dawutning bax wəziri boldi». □ **21:1 «Əmma Dawutning künliridə uda üq yil aqarqiliḳ boldi...»** — 21-24-bablar bəlkim tarihḳa ḳoxuloɣan ḳoxumqə səz bolup, «Samuil (2)»diki yillar arilikida yüz bərgən baxḳa muḥim ixlarni təswirləydu. □ **21:2 «Israil əslidə ular bilən əḥdə ḳilip ḳəsəm iqkənidi»** —Bu ix «Yəxua» 9-babta hatiriləngən. ■ **21:2** Yə. 9:19

3 Dawut Gibeonluqlarƣa: Silərgə nemə qilip berəy? Mən qandaq qilip bu
gunahni kafarət qilip yapsam, andin silər Pərwərdigarning mirasiƣa bəht-bərikət
tiliyələysilər? — dedi.□
4 Gibeonluqlar uningƣa: Bizning Saul wə uning jəmətidikilərdin altun-kümüx sorax
həkkimiz yoq, wə bizning səwəbimizdin Israildin bir adəmnimu ɵlümgə məhkum
qildurux həkkimiz yoq, dedi. Dawut: Silər nemə desənglar, mən xundaq qilay, dedi.
5 Ular padixahqa: Burun bizni yoqatmaqqi boloƣan, bizni Israilning barlik pasilliri
iqidə turoƣudək yeri qalmisun dəp, bizni halak qilixqa qəstligən helikki kixining,
6 hazir uning ərkək nəslidin yəttisi bizgə tapxurup berilsun, biz Pərwərdigarning
tallioƣini boloƣan Saulning Gibeah xəhiridə, Pərwərdigarning aldida ularni ɵltürüp,
esip qoyayli, dedi. Padixah: — Mən silərgə qoqum tapxurup berimən, dedi.
7 Lekin Dawut bilən Saulning ooƣli Yonatanning Pərwərdigar aldida iqixkən qəsimi
wəjidin padixah Saulning nəwrisi, Yonatanning ooƣli Məfiboxətni ayidi.■
8 Padixah Ayahning qizi Rizpahning Sauloƣa tuoƣup bərgən ikki ooƣli Armoni wə
Məfiboxətni wə Saulning qizi Mikal Məholatlik Barzillayning ooƣli Adriəl üqün
bekiwaloƣan bəx ooƣulni tutup, □ 9 Gibeonluqlarning qolioƣa tapxurdi. Bular ularni
dəngdə Pərwərdigarning aldida esip qoydi. Bu yəttəylən bir kündə ɵltürüldi; ular
ɵltürülgəndə arpa ormisi aldidiki künlər idi.
10 Andin Ayahning qizi Rizpah bəz rəhtni elip, qoram üstigə yeyip saldi. U
orma baxlanoƣandin tartip asmandin yamoƣur qüxkən wakitqiqə, u yərdə olturup
kündüzi quxlarning jəsətlərning üstigə qonuxioƣa, keqisi yirtquqlarning ularni
dəssəp qəylixigə yol qoymidi.
11 Birsi Saulning keniziki, Ayahning qizi Rizpahning qiloƣanlirini Dawutqa eytti.
12 Xuning bilən Dawut Yabəx-Gileadtikilərning qexioƣa berip, u yərdin Saulning
wə uning ooƣli Yonatanning səngəklirini elip kəldi (Filistiylər Gilboada Saulni
ɵltürgən künidə ularning jəsətlirini Bəyt-Xandiki məydanda esip qoyoƣanidi; Yabəx-
Gileadtikilər əslidə bularni xu yərdin ooƣrilikqə elip kətkənidi). ■ 13 Dawut Saul
bilən uning ooƣli Yonatanning səngəklirini xu yərdin elip kəldi; ular esip ɵltürülgən
yəttəylənning səngəklirinimu yioƣip qoydi, 14 andin xularni Saul bilən ooƣli Yonatan-
ning səngəkliri bilən Binyamin zeminidiki Zelada, atisi kixning qəbrisidə dəpnə qildi.
Ular padixah əmr qiloƣandək qildi. Andin Huda *həlqning* zemin tooƣruluq dualirini
ijabət qildi.□

Filistiylə bilən qayta jəng qilix
1Tar. 20:4-8

15 Filistiylər bilən Israilning ottursida yənə jəng boldi, Dawut ɵz adəmliri bilən qüxüp,
Filistiylər bilən soquxti. Əmma Dawut tolimu qarqap kətti; 16 Rafahning əwladliridin
boloƣan Ixbi-Binob Dawutni ɵltürməkqi idi; uning mis nəyzisining eoƣirliki üq yüz
xəkəl idi; uningƣa yənə yengi sawut baoƣlaqlik idi. □ 17 Lekin Zəruiyaning ooƣli
Abixay uningƣa yardəmgə kelip Filistiyni qiliqlap ɵltürdi. Xu küni Dawutning

---

□ **21:3 «… Andin silər Pərwərdigarning mirasiƣa bəht-bərikət tiliyələysilər»** — demək, ularning Israiloƣa boloƣan bu adiwiti tügəydu. ■ **21:7** 1Sam. 18:3; 20:15, 42; 23:18 □ **21:8 «Saulning qizi Mikal Məholatlik Barzillayning ooƣli Adriəl üqün bekiwaloƣan bəx ooƣul…»** — Mikal bəlkim aqisi Mərabning bu bəx ooƣlini bekiwaloƣan (6:23ni, «1Sam.» 18:19ni kərüng). Bəzi kona kəqürmilərdə «Mərabning Məholatlik Barzillayning ooƣli Adriəl üqün tuoƣup bərgən bəx ooƣlini» deyilidu. ■ **21:12** 1Sam. 31:10-13 □ **21:14 «Andin Huda həlqning zemin tooƣruluq dualirini ijabət qildi»** — «zemin tooƣruluq dualiri» — demək, qəhətqilikning tügitilixi üqün. □ **21:16 «Rafahning əwladliridin boloƣan Ixbi-Binob»** — «Rafahning əwladliri» həmmisi degüdək yooƣan adəmlər idi (18, 20, 22ni kərüng). **«uning mis nəyzisining eoƣirliki»** — yaki «uning nəyzining mis bexining eoƣirliki». **«300 xəkəl»** — bəlkim 3.5 kilogram idi. **«uningƣa yənə yengi sawut baoƣlaqlik idi»** — yaki, «uningƣa yənə yengi bir qorali bar idi».

adəmliri uningƣa ⱪəsəm ⱪilip: Sən yənə biz bilən jənggə qiⱪmiƣin! Bolmisa Israilning qiriƣi əqüp ⱪalidu, — dedi.■
18 Bu ixtin keyin xundaⱪ boldiki, Gobta Filistiylər bilən yənə jəng boldi; u waⱪitta Ḥuxatliⱪ Sibbikay Rafaḥning əwladidin bolƣan Safni əltürdi. ■
19 Gobta yənə bir ⱪetim Filistiylər bilən jəng boldi; u qaƣda Bəyt-Ləḥəmlik Yairning ooƣli Əl-Ḥanan Gatliⱪ Goliyatning inisini əltürdi. Uning nəyzisining sepi bapkarning hadisidək idi.□
20 Yənə bir jəng Gatta boldi; u yərdə egiz boyluⱪ bir adəm bar idi, ⱪollirining altidin barmaⱪliri, putlirining altidin barmaⱪliri bolup jəmiy yigirmə tət barmiⱪi bar idi. U ḥəm Rafaḥning əwladi idi. 21 U Israillarning aldida turup ularni mazaⱪ ⱪildi; lekin Dawutning akisi Ximiyaning ooƣli Yonatan uni əltürdi.
22 Bu tət kixi Gatliⱪ Rafaḥning əwladi bolup, ḥəmmisi Dawutning ⱪolida yaki uning hizmətkarlirining ⱪolida əltürüldi.

22

Dawutning mədḥiyə küyi
Zəb. 18

1 Pərwərdigar uni barliⱪ düxmənliridin ḥəm Saul padixaḥning ⱪolidin ⱪutⱪuzƣan küni, u Pərwərdigarƣa bu küyni eytti: —□

2 U mundaⱪ dedi: — Pərwərdigar mening hada teƣim, mening ⱪoroƣinim, mening nijatkarimdur!
3 Huda mening ⱪoram teximdur, mən Uningƣa tayinimən —
U mening ⱪalⱪinim, mening ⱪutⱪuzƣuqi münggüzüm,
Mening egiz munarim wə baxpanaḥim, mening ⱪutⱪuzƣuqimdur;
Sən meni zorawanlardin ⱪutⱪuzisən!□ ■
4 Mədḥiyilərgə layiⱪ Pərwərdigarƣa mən nida ⱪilimən,
Xundaⱪ ⱪilip, mən düxmənlirimdin ⱪutⱪuzulimən;
5 Qünki ələmning asarətliri meni ⱪorxiwaldi,
Ihlassizlarning yamrap ketixi meni ⱪorⱪitiwətti;□
6 Təḥtisaraning taniliri meni qirmiwaldi,
Ələm sirtmaⱪliri aldimƣa kəldi.
7 Ⱪiynaloƣinimda mən Pərwərdigarƣa nida ⱪildim,
Hudayimƣa pəryad kətürdüm;
U ibadəthanisidin awazimni anglidi,
Mening pəryadim Uning ⱪuliⱪiƣa kirdi.
8 Andin yər-zemin təwrəp silkinip kətti,
Asmanlarning ulliri dəḥxətlik təwrəndi, silkinip kətti;
Qünki U ƣəzəpləndi.
9 Uning dimiƣidin is ərləp turatti,
Aƣzidin qiⱪⱪan ot ḥəmmisini yutuwətti;
Uningdin kəmür qooⱪliri qiⱪti;

■ **21:17** Pənd. 13:9 ■ **21:18** 1Tar. 20:4 □ **21:19** **«Bəyt-Ləḥəmlik Yair»** — bəzi kona kəqürülmilərdə «Yair» «Yair-Origim» dəp atilidu. **«Goliyatning inisi»** — bəzi kona kəqürmilərdə pəⱪət «Goliyat» deyilidu. □ **22:1** **«...u Pərwərdigarƣa bu küyni eytti»** — Zəbur, 18-küy wə uning izaḥatliri bilən selixturung. □ **22:3** **«...mening ⱪutⱪuzƣuqi münggüzüm»** — ibraniy tilida «....nijatimning münggüzi». **«Sən meni zorawanlardin ⱪutⱪuzisən!»** — ibraniy tilida «Sən meni zorawanliⱪtin ⱪutⱪuzisən». ■ **22:3** Ibr. 2:13 □ **22:5** **«Ihlassizlarning yamrap ketixi meni ⱪorⱪitiwətti»** — ibraniy tilida «Ihlassizlarning ⱪiyan-taxⱪinliri meni ⱪorⱪitiwətti».

10 U asmanlarni engixtürüp egip qüxti,
Puti astida tum ⱪarangoⱪuluⱪ idi.
11 U bir kerub üstidə pərwaz ⱪildi,
U xamalning ⱪanatlirida kөründi.
12 U ⱪarangoⱪuluⱪni, xundaⱪla yioⱪiloⱪan sularni,
Asmanlarning ⱪoyuⱪ bulutlirini,
Өz ətrapida qediri ⱪildi.
13 Uning aldida turoⱪan yoruⱪluⱪtin,
Otluⱪ qooⱪlar qiⱪip ətti;
14 Pərwərdigar asmanda güldürlidi;
Ḫəmmidin aliy Boloⱪuqi awazini yangratti;
15 Bərḫək, U oⱪlirini etip, *düxmənlirimni* tarⱪitiwətti;
Qaⱪmaⱪlarni qaⱪturup, ularni ⱪiyⱪas-sürəngə saldi;□
16 Xuning bilən dengizning təkti kөrünüp ⱪaldi,
Aləmning ulliri axkarilandi,
Pərwərdigarning tənbiḫi bilən,
Dimioⱪining nəpisining zərbisi bilən.
17 U yuⱪiridin ⱪolini uzitip, meni tutti;
Meni uluoⱪ sulardin tartip aldi.
18 U meni küqlük düxminimdin,
Manga өqmənlərdin ⱪutⱪuzdi;
Qünki ular məndin küqlük idi.
19 Külpətkə uqrioⱪan künümdə, ular manga ⱪarxi ḫujumoⱪa ətti;
Birak Pərwərdigar mening tayanqim idi.
20 U meni kəngri-azadə bir jayoⱪa elip qiⱪardi;
U meni ⱪutⱪuzdi, qünki U məndin hursən boldi.
21 Pərwərdigar ḫəⱪⱪaniyliⱪimoⱪa ⱪarap manga iltipat kөrsətti;
Ⱪolumning ḫalalliⱪini U manga ⱪayturdi;
22 Qünki Pərwərdigarning yollirini tutup kəldim;
Rəzillik ⱪilip Hudayimdin ayrilip kətmidim;
23 Qünki uning barliⱪ ḫөkümliri aldimdidur;
Mən Uning bəlgilimiliridin qətnəp kətmidim;
24 Mən Uning bilən oⱪubarsiz yürdum,
Өzümni gunaḫtin neri ⱪildim.
25 Wə Pərwərdigar ḫəⱪⱪaniyliⱪimoⱪa ⱪarap,
Kөz aldida boloⱪan ḫalalliⱪim boyiqə ⱪiloⱪanlirimni ⱪayturdi.
26 Wapadar-meḫribanlaroⱪa Өzüngni wapadar-meḫriban kөrsitisən;
Oⱪubarsizlaroⱪa Өzüngni oⱪubarsiz kөrsitisən;
27 Sap dilliⱪlaroⱪa Өzüngni sap dilliⱪ kөrsitisən;
Tətürlərgə Өzüngni tətür kөrsitisən;
28 Qünki Sən ajiz məmin həlⱪni ⱪutⱪuzisən;
Birak kөzliringni təkəbbur üstigə tikip,
Ularni xərməndə ⱪilisən;
29 Qünki Sən Pərwərdigar mening qiraoⱪimdursən;
Pərwərdigar meni basⱪan ⱪarangoⱪuluⱪni nurlanduridu;■
30 Qünki Sən arⱪiliⱪ düxmən ⱪoxuni arisidin yügürüp өttüm;
Sən Hudayim arⱪiliⱪ mən sepildin atlap өttüm.□

□ **22:15 «bərḫək, u ... düxmənlirimni tarⱪitiwətti» —** ibraniy tilida «bərḫək, U ... ularni tarⱪitiwətti». 18-ayətni kөrüng. ■ **22:29** Pənd. 13:9 □ **22:30 «düxmən ⱪoxuni arisidin yügürüp өttüm» —** «yügürüp өttüm» degən muxu sөzlər «bөsüp өttüm» degən mənini өz iqigə alidu.

31 Təngrim — Uning yoli mukəmməldur;
Pərwərdigarning səzi sinap ispatlanoɣandur;
U Өzigə tayanoɣanlarning ɦəmmisigə ⱪalⱪandur.■
32 Qünki Pərwərdigardin baxⱪa yənə kim ilaɦtur?
Bizning Hudayimizdin baxⱪa kim ⱪoram taxtur?■
33 Təngri mening mustəɦkəm ⱪoroɣinimdur;
U yolumni mukəmməl, tüp-tüz ⱪilidu;
34 U mening putlirimni keyikningkidək ⱪilidu;
U meni yuⱪiri jaylirimoɣa turoɣuzidu;
35 ⱪollirimni urux ⱪilixⱪa өgitidu,
Xunglaxⱪa biləklirim mis kamanni kerələydu;
36 Sən manga nijatingdiki ⱪalⱪanni bərding,
Sening mulayim kəmtərliking meni uluoɣ ⱪildi.
37 Sən ⱪədəmlirim astidiki jayni kəng ⱪilding,
Mening putlirim teyilip kətmidi.
38 Mən düxmənlirimni ⱪooɣlap yoⱪattim,
Ular ɦalak bolmioɣuqə ɦeq yanmidim.
39 ⱪayta turalmioɣudək ⱪilip,
Ularni ɦalak ⱪilip yanjidim,
Ular putlirim astida yiⱪildi.
40 Sən jəng ⱪilixⱪa küq bilən belimni baoɣliding;
Sən manga ɦujum ⱪiloɣanlarni putum astida egildürdüng;
41 Düxmənlirimni manga arⱪini ⱪilip ⱪaqⱪuzdung,
Xuning bilən mən manga өqmənlərni yoⱪattim.
42 Ular təlmürdi, biraⱪ ⱪutⱪuzidioɣan ɦeqkim yoⱪ idi;
ɦətta Pərwərdigaroɣa ⱪariwidi, Umu ularoɣa jawab bərmidi.
43 Mən ularni soⱪup yərdiki topidək ⱪiliwəttim;
Koqidiki patⱪaⱪtək mən ularni qəyliwəttim;
Ularning üstidin petiⱪdiwəttim.
44 Sən meni həlⱪimning nizaliridin ⱪutⱪuzoɣansən;
Sən meni əllərning bexi boluxⱪa saⱪliding;
Manga yat boloɣan bir həlⱪ hizmitimdə bolmaⱪta.
45 Yat əldikilər manga zəiplixip təslim bolidu;
Anglixi bilənla ular manga itaət ⱪilidu;
46 Yat əldikilər qüxkünlixip ketidu;
Ular өz istiɦkamliridin titrigən ɦalda qiⱪip kelidu;
47 Pərwərdigar ɦayattur!
Mening ⱪoram Texim mubarəklənsun;
Nijatim boloɣan ⱪoram tax Huda aliydur, dəp mədɦiyilənsun!
48 U, yəni mən üqün toluⱪ ⱪisas aloɣuqi Təngri,
Həlⱪlərni manga boysunduroɣuqidur;
49 U meni düxmənlirim arisidin qiⱪaroɣan;
Bərɦəⱪ, Sən meni manga ɦujum ⱪiloɣanlardin yuⱪiri kətürdüng;
Zorawan adəmdin Sən meni ⱪutuldurdung.
50 Muxu səwəblik mən əllər arisida sanga təxəkkür eytimən, i Pərwərdigar;
Namingni uluoɣlap küylərni eytimən;■
51 U bolsa Өzi tikligən padixaɦⱪa zor ⱪutⱪuzuxlarni beoɣixlaydu;
Өzi məsiɦ ⱪiloɣinioɣa,

■ **22:31** ⱪan. 32:4; Dan. 4:34; Zəb. 12:6; 119:140; Pənd. 30:5; Wəɦ. 15:3 ■ **22:32** ⱪan. 32:39; 1Sam. 2:2; Zəb. 86:8; Yəx. 45:5 ■ **22:50** Rim. 15:9

Yəni Dawutqa ḫəm uning nəsligə mənggügə özgərməs muḫəbbətni kərsitidu.

23

Dawutning ahirqi sözliri

1 Töwəndikilər Dawutning ahirqi sözliridur: — Yəssəning oƣli Dawutning bexariti,
Yuqiri mərtiwigə kətürülgən,
Yaqupning Hudasi tərəpidin məsiḫlənggən,
Israilning səyümlük küyqisining bexarət sözliri mana: —
2 Pərwərdigarning Roḫi mən arqiliq söz qildi,
Uning sözliri tilimdidur.
3 Israilning Hudasi söz qildi,
Israilning Qoram Texi manga xundaq dedi: —
Kimki adəmlərning arisida adalət bilən səltənət qilsa,
Kimki Hudadin qorqux bilən səltənət qilsa,
4 U quyax qiqqandiki tang nuridək,
Bulutsiz səḫərdək bolidu,
Yamoƣurdin keyin asman süzük boluxi bilən,
Yumran maysilar tupraqtin qiqidu, mana u xundaq bolidu.□
5 Bərḫəq, mening öyüm Təngri aldida xundaq əməsmu?
Qünki U mən bilən mənggülük əḫdə tüzdi,
Bu əḫdə ḫəmmə ixlarda mupəssəl ḫəm mustəḫkəmdur;
Qünki mening barliq nijatliq ixlirimni,
Ḫəmmə intizarliqimni,
U bərq uroƣuzmamdu?□
6 Lekin iplaslarning ḫəmmisi tikənlərdək,
Ḫeqkim qolida tutalmioƣaqqa, qəriwetilidu.□
7 Ularoƣa qol uzatquqi özini təmür qoral wə nəyzə sepi bilən qorallandurmisa bolmaydu;
Ular ḫaman turoƣan yeridə otta köydürüwetilidu!

Dawutning palwanliri
1Tar. 11:10-47

8 Dawutning palwanlirining isimliri töwəndikidək hatiriləngəndur: —
Tahkimonluq Yoxəb-Baxsəbət sərdarlarning bexi idi. U bir qetimlik jəngdə nəyzə oynitip, səkkiz yüz adəmni öltürgənidi.□
9 Keyinkisi Ahohiy Dodoning ooƣli Əliazar idi; Filistiylər yioƣilip jəng qilmaqqi boldi; xu waqitta Dawut wə uningoƣa ḫəmraḫ bolup qiqqan üq palwan ularni jənggə qaqirdi; Əliazar xu üqtin biri idi. Lekin Israillar qekindi; □ 10 u qozoƣilip, taki beliki telip, qoli qiliqqa qaplixip qaloƣuqə Filistiylərni qirdi. U küni Pərwərdigar

□ **23:4 «U quyax qiqqandiki tang nuridək,…»** — yaki «quyax qiqqandək, tang nuridək,…». □ **23:5 «Bərḫəq, mening öyüm Təngri aldida xundaq əməsmu? Qünki U mən bilən… əḫdə bərdi»** — baxqa birhil tərjimisi: «Mening öyüm Təngri aldida xundaq bolmisimu, lekin U mən bilən… əḫdə bərdi». □ **23:6 «iplaslarning ḫəmmisi»** — ibraniy tilida: «Belial (Xəytan)ning ooƣullirining ḫəmmisi». □ **23:8 «U bir qetimlik jəngdə nəyzə oynitip, səkkiz yüz adəmni öltürgənidi»** — kona köqürülmilərning köpinqisidə: «Uning baxqa ismi «Öznilik Adino»; qünki u bir qetimdila səkkiz yüz adəmni öltürgənidi» deyilidu. Biz muxu yərdə grek tilidiki («LXX») tərjimisigə əgiximiz («1Tar.» 11:11ni kərüng). □ **23:9 «…Ahohiy Dodoning ooƣli…»** — yaki «…Ahohining nəwrisi, Dodoning ooƣli,…»

Israillarni qong nusrətkə erixtürdi. Həlq uning qexioɣa qaytqanda pəqət olja yioɣix ixila qaloɣanidi.

11 Wə uningdin keyinkisi Ḥararliq Agiyning ooɣli Xammaḥ idi. Bir küni Filistiylər qoxun bolup yioɣiloɣanidi; yeqin ətrapta qoyuq əskən bir qizil maxliq bar idi. Kixilər Filistilərning aldidin qaqqanidi, □ 12 Xammaḥ bolsa qizil maxliq otturisida məzmut turup, uni qooɣdap Filistiylərni qirdi; xuning bilən Pərwərdigar *Israillaroɣa* oɣayət zor nusrət ata qildi.

13 Orma waqtida ottuz yolbaxqi iqidin yənə üqi Adullamning oɣarioɣa qüxüp, Dawutning yenioɣa kəldi. Filistiylərning qoxuni Rəfayim wadisioɣa bargaḥ quroɣanidi; 14 u qaoɣda Dawut qoroɣanda idi, Filistiylərning qarawulgaḥi bolsa Bəyt-Ləḥəmdə idi. 15 Dawut ussap: Aḥ, birsi manga Bəyt-Ləḥəmning dərwazisining yenidiki quduqtin su əkilip bərgən bolsa yahxi bolatti! — dewidi, 16 bu üq palwan Filistiylərning ləxkərgaḥidin bəsüp ətüp, Bəyt-Ləḥəmning dərwazisining yenidiki quduqtin su tartti wə Dawutqa elip kəldi; lekin u uningdin iqkili unimidi, bəlki suni Pərwərdigaroɣa atap təküp: 17 — I Pərwərdigar, bundaq ix məndin neri bolsun! Bu üq adəmning əz ḥayatioɣa təwəkkul qilip berip əkəlgən bu su ularning qenioɣa ohxax əməsmu! — dedi. Xuning üqün u iqixkə unimidi. Bu üq palwan qiloɣan ixlar dəl xular idi. 18 Zəruiyaning ooɣli Yoabning inisi Abixay bu üqining bexi idi. U üq yüz adəm bilən qarxilixip nəyzisini pikiritip ularni əltürgən. Xuning bilən u bu «üq palwan» iqidə nami qikkanidi. 19 U bu üqəylənning iqidə əng ḥərmətliki idi, xunga ularning bexi idi; lekin u awwalqi üqəyləngə yətməytti.

20 Yəḥoyadaning ooɣli Binaya Kabzəəldin bolup, bir batur palwan idi; u kəp qaltis ixlarni qiloɣan. U Moabiy Ariəlning ikki ooɣlini əltürgən. Yənə qar yaoɣqan bir küni azgaloɣa qüxüp, bir xirni əltürgənidi. □ 21 U ḥəm küqtünggür bir misirliqni əltürgənidi. Misirliqning qolida bir nəyzə bar idi, lekin Binayaning qolida bir ḥasila bar idi. U misirliqning qolidin nəyzisini tartiwelip, əz nəyzisi bilən uni əltürdi. 22 Bu ixlarni Yəḥoyadaning ooɣli Binaya qiloɣan bolup, u üq palwan arisida nam qikaroɣanidi. 23 U ottuz yolbaxqi iqidə ḥərmətlik idi. Lekin u awwalqi üq palwanoɣa yətməytti. Dawut uni əzining pasiban begi qildi.

24 Ottuz yolbaxqi iqidə Yoabning inisi Asaḥəl, Bəyt-Ləḥəmlik Dodoning ooɣli Əl-Ḥanan bar idi. 25 *Buningdin baxqa*: Ḥarodluq Xammaḥ, Ḥarodluq Elika, 26 Patliliq Ḥələz, Təkoaliq Ikkəxning ooɣli Ira, 27 Anatotluq Abiezər, Ḥuxatliq Mibonnay, 28 Ahoḥluq Zalmon, Nitofatliq Maḥaray, 29 Nitofatliq Baanaḥning ooɣli Hələb, Binyaminlardin Gibeaḥliq Ribayning ooɣli Ittay, □ 30 Piratonluq Binaya, Gaax wadiliridin Ḥidday, 31 Arbatliq Abi-Albon, Barḥumluq Azmawət, 32-33 Xaalbonluq Əliyaḥba, Yaxənning ooɣulliri, Ḥararliq Xammaḥning *ooɣli* Yonatan, Ḥararliq Xararning ooɣli Aḥiyam, □ 34 Maakatiy Ahasbayning ooɣli Əlifələt, Gilonluq Aḥitofəlning ooɣli Eliyam, 35 Karməllik Ḥəzray, Arbiliq Paaray, 36 Zobaḥdin boloɣan Natanning ooɣli Igal, Gadliq Banni, 37 Ammoniy Zələk, Bəərotluq Naḥaray (u Zəruiyaning ooɣli Yoabning yaraoɣ kətürgüqisi idi), 38 Yitriliq Ira, Yitriliq Garəb 39 wə Ḥittiy Uriya qatarliqlar bolup, ularning ḥəmmisi ottuz yəttə kixi idi. □

□ **23:11 «Bir küni Filistiylər qoxun bolup yioɣiloɣanidi» —** baxqa birhil tərjimisi: «Bir küni Filistiylər Leḥi (yezisi)da yioɣiloɣanidi». □ **23:20 «U Moabiy Ariəlning ikki ooɣlini əltürgən» —** yaki «U Moabtiki ikki xirdək kixini əltürgən». □ **23:29 «Baanaḥning ooɣli Hələb» —** yaki «Baanaḥning ooɣli Hələd». □ **23:32-33 «Ḥararliq Xammaḥning ooɣli Yonatan» —** ibraniy tilida «ooɣli» degən səz tepilmaydu. Yonatanning Xammaḥ (Xagi) bilən boloɣan munasiwiti «1Tar.» 11:34din kərülidu. □ **23:39 «… wə ḥittiy Uriya qatarliqlar bolup, ularning ḥəmmisi ottuz yəttə kixi idi» —** bu tizimliktə Yəḥudiy əməslərdin birnəqqisi bar — məsilən Ammonluq Zələk, Ḥittiy Uriya wə Moabliq Yitma bar.

24

Dawutning Israillarni royhətkə elix gunaḫi
1Tar. 21

1 Pərwərdigarning oɳəzipi Israiloɳa yənə ḳozoɳaldi. Xuning bilən U ularni
jazalax üqün Dawutni ḳozoɳiwidi, u adəm qiḳirip, ularoɳa: — Israillar bilən
Yəḫudaliḳlarning sanini al, dedi.□
2 Padixaḫ əz yenida turoɳan ḳoxun sərdari Yoabḳa: Baroɳin, Dandin tartip Bəər-
Xebaoɳiqə Israilning ḫəmmə ḳəbililirining yurtlirini kezip, həlḳni sanap qiḳḳin, mən
həlḳning sanini biləy, dedi.
3 Yoab padixaḫḳa: Bu həlḳ ḫazir məyli ḳanqilik bolsun, Pərwərdigar Hudaying
ularning sanini yüz ḫəssə axuroɳay. Buni oɳojam padixaḫ əz kəzi bilən kərgəy! Lekin
oɳojam padixaḫ nemixḳa bu ixtin hux bolidikin? — dedi. □
4 Əmma Yoab bilən ḳoxunning baxḳa sərdarliri unimisimu, padixaḫning yarliḳi
ulardin küqlük idi; xuning bilən Yoab bilən ḳoxunning baxḳa sərdarliri Israilning
həlḳini saniоɳili padixaḫning ḳexidin qiḳti. 5 Ular Iordan dəryasidin ətüp Yaazərgə
yeḳin Gad wadisida Aroərdə, yəni xəḫərning jənub təripidə bargaḫ tikti. 6 Andin
ular Gileadḳa wə Tahtim-Ḫodxining yurtioɳa kəldi. Andin Dan-Yaanoɳa kelip aylinip
Zidonoɳa bardi. 7 Andin ular Tur degən ḳoroɳanliḳ xəḫərgə, xundaḳla Ḫiwiylar
bilən Ḳanaaniylarning ḫəmmə xəḫərlirigə kəldi; andin ular Yəḫuda yurtining jənub
təripigə, xu yərdiki Bəər-Xebaoɳiqə bardi. 8 Xundaḳ ḳilip ular pütkül zeminni kezip,
toḳḳuz ay yigirmə kün ətkəndin keyin, Yerusalemoɳa yenip kəldi.
9 Yoab padixaḫḳa həlḳning sanini məlum ḳilip: Israilda ḳiliq kətürələydioɳan
baturdin səkkiz yüz mingi, Yəḫudada bəx yüz mingi bar ikən, dedi.
10 Dawut həlḳning sanini aloɳandin keyin, wijdani azablandi wə Pərwərdigaroɳa:
Bu ḳiloɳinim eoɳir gunaḫ boluptu. I Pərwərdigar, ḳulungning ḳəbiḫlikini
kətürüwətkəysən; qünki mən tolimu əhməḳanilik ḳiptimən, dedi.□
11 Dawut ətigəndə turoɳanda Pərwərdigarning səzi Dawutning aldin kərgüqisi
boloɳan Gad pəyoɳəmbərgə kelip:
12 — «Berip Dawutḳa eytḳin, Pərwərdigar: —
Mən üq *bala-ḳazani* aldingoɳa ḳoyimən, ularning birini talliwaloɳin, mən xuni
üstünggə qüxürimən, dəydu — degin» — deyildi.
13 Xuning bilən Gad Dawutning ḳexioɳa kelip buni uningoɳa dedi. U uningoɳa:
«Yəttə yiloɳiqə zeminingda aqarqiliḳ sanga bolsunmu? Yaki düxmənliring üq ayoɳiqə
seni ḳooɳlap, sən ulardin ḳaqamsən? Wə yaki üq küngiqə zeminingda waba
tarḳalsunmu? Əmdi sən obdan oylap, bir nemə degin, mən meni Əwətküqigə nemə
dəp jawap berəy?» — dedi.
14 Dawut Gadḳa: Mən tolimu təngliktə ḳaldim! Səndin ətünəyki, biz
Pərwərdigarning ḳolioɳa qüxəyli; qünki Uning rəḫimdilliḳi zordur; insanning ḳolioɳa
pəḳət qüxüp ḳalmioɳaymən! — dedi.
15 Xuning bilən Pərwərdigar ətigəndin tartip bekitilgən waḳitḳiqə waba qüxürdi.
Dandin tartip Bəər-Xebaoɳiqə yətmix ming adəm əldi. 16 Əmdi pərixtə ḳolini
Yerusalemoɳa uzutup xəḫərni ḫalak ḳilay degəndə, Pərwərdigar eoɳir ḫəkümidin
puxayman ḳilip, həlḳni ḫalak ḳiliwatḳan Pərixtigə: Əmdi boldi ḳiloɳin; ḳolungni

---

□ **24:1** « ***Huda*** ularni jazalax üqün Dawutni ḳozoɳiwidi, u ...: — Israillar bilən Yəḫudaliḳlarning sanini al, dedi» — xübḫisizki, Dawut əsli xu niyəttə idi. Məḳsiti bəlkim əz uluoɳluḳini kərsitix yaki xuningoɳa ohxax təkəbburluḳ niyiti bolsa kerək. Pərwərdigar Israiloɳa oɳəzipini kərsitix üqün, Dawutning bu yaman ixni ḳilixioɳa yol ḳoydi. □ **24:3 «Lekin oɳojam padixaḫ nemixḳa bu ixtin hux bolidikin?»** — oɳəlitə ix xuki, ḫətta Hudadin ḳorḳmaydioɳan Yoabtək bir kixi bu ixning Hudaoɳa yaḳmaydioɳanliḳini bilidu. □ **24:10 «Dawut həlḳning sanini aloɳandin keyin, wijdani azablandi... tolimu əhməḳanilik ḳiptimən, dedi»** — «həlḳni sanaḳtin ətküzüx» degən gunaḫ tooɳruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə azraḳ tohtilimiz.

yioɳkin, — dedi. U wakitta Pərwərdigarning Pərixtisi Yəbusiy Arawnaɦning haminining yenida idi.□
17 Dawut həlkni yokitiwatkan pərixtini kərgəndə Pərwərdigaroɳa: Mana, gunaɦ kiloɳan mən, kəbiɦlik kiloɳuqi məndurmən. Lekin bu koylar bolsa nemə kildi? Sening kolung mening üstümgə wə atamning jəmətining üstigə qüxsun! — dedi.
□

Dawut hamanni setiwelip kurbangaɦ kuridu

18 Xu küni Gad Dawutning kexioɳa kelip uningoɳa: Berip Yəbusiy Arawnaɦning haminioɳa Pərwərdigaroɳa atap bir kurbangaɦ yasioɳin, dedi.
19 Dawut Gadning səzi boyiqə Pərwərdigar buyruoɳandək kildi.
20 Arawnaɦ karap padixaɦ bilən hizmətkarlarning əz təripigə keliwatkinini kərüp, aldioɳa qikip padixaɦning aldida yüzini yərgə təkküzüp, təzim kildi. 21 Arawnaɦ: Oɳojam padixaɦ nemə ix bilən kullirining aldioɳa kəldilikin? — dəp soridi. Dawut: Həlkning arisida wabani tohtitix üqün, bu hamanni səndin setiwelip, bu yərdə Pərwərdigaroɳa bir kurbangaɦ yasioɳili kəldim, — dedi.
22 Arawnaɦ Dawutka: Oɳojam padixaɦ əzliri nemini halisila xuni elip kurbanlik kilsila. Mana bu yərdə kəydürmə kurbanlik üqün kalilar bar, otun kilixka haman tepidioɳan tirnilar bilən kalilarning boyunturukliri bar. 23 I padixaɦ, buning ɦəmmisini mənki *Arawnaɦ* padixaɦka təkdim kilay, dedi. U yənə padixaɦka: Pərwərdigar Hudaliri silini kobul kilip xəpkət kərsətkəy, dedi.
24 Padixaɦ Arawnaɦoɳa: Yak, kandakla bolmisun bularni səndin əz nərhidə setiwalmisam bolmaydu. Mən bədəl təliməy Pərwərdigar Hudayimoɳa kəydürmə kurbanliklarni ɦərgiz sunmaymən, — dedi. Andin Dawut haman bilən kalilarni əllik xəkəl kümüxkə setiwaldi.□
25 Andin Dawut u yərdə Pərwərdigaroɳa bir kurbangaɦ yasap, kəydürmə kurbanliklar bilən inaklik kurbanlikliri kildi. Pərwərdigar zemin üqün kiloɳan dualarni kobul kilip, waba Israilning arisida tohtidi.

□ **24:16 «Pərwərdigarning Pərixtisi» —** bu alaɦidə xəhs tooɳuluk bizning «Təbirlər»imizni kərüng. □ **24:17 «Lekin bu koylar bolsa nimə kildi?» —** «bu koylar» Hudaning həlkini kərsitidu. □ **24:24 «əllik xəkəl» —** bəlkim 600 gram ətrapida idi.

Padixahlar «1»

Dawut padixah oolli Sulaymanni øz ornioła təhtkə olturoquzidu

1 Dawut padixah heli yaxinip kalołanidi; uni yotkan-ədiyal bilən yapsimu, u
issimaytti.
2 Hizmətkarliri uningoła: — Olojam padixah øzliri üqün, aldilirida turidiołan bir pak
kiz tapkuzayli; u padixahtin həwər elip, silining kuqaklirida yatsun; xuning bilən
olojam padixah issiyla — dedi.
3 Ular pütkül Israil zeminini kezip güzəl bir kizni izdəp yürüp, ahiri Xunamlik
Abixagni tepip padixahning aldioła elip kəldi. □ 4 Kiz intayin güzəl idi; u padixahtin
həwər elip uning hizmitidə bolatti, əmma padixah uningoła yekinqilik kilmaytti.□
5 Əmma Haggitning ooli Adoniya mərtiwisini kətürməkqi bolup: «Mən padixah
bolimən» dedi. U øzigə jəng harwiliri bilən atliklarni wə aldida yüridiołan əllik
əskərni təyyar kildi □ ■ 6 (uning atisi heqkaqan: «Nemixka bundak kilisən?» dəp,
uningoła tənbih-tərbiyə beripmu bakmiołanidi həm u nahayiti kelixkən yigit bolup,
anisi uni Abxalomdin keyin tuołkanidi). □ ■ 7 U Zəruiyaning ooli Yoab wə kahin
Abiyatar bilən məslihət kilixip turdi. Ular bolsa Adoniyaoła øgixip uningoła yardəm
berətti. ■ 8 Lekin kahin Zadok wə Yəhoyadaning ooli Binaya, Natan pəyołəmbər,
Ximəy, Rəy wə Dawutning øz palwanliri Adoniyaoła øgəxmidi.
9 Adoniya koy, kala wə bordiołan torpaklarni Ən-Rogəlning yenidiki Zohələt degən
taxta soydurup, həmmə aka-ukilirini, yəni padixahning ooulliri bilən padixahning
hizmitidə bolołan həmmə Yəhudalarni qakirdi. □ ■ 10 Lekin Natan pəyołəmbər,
Binaya, palwanlar wə øz inisi Sulaymanni u qakirmidi.
11 Natan bolsa Sulaymanning anisi Bat-Xebaoła: — «Anglimidingmu? Haggitning
ooli Adoniya padixah boldi, lekin ołojimiz Dawut uningdin həwərsiz. 12 Əmdi
mana, øz jening wə ooulung Sulaymanning jenini kutkuzuxka mening sanga bir
məslihət beriximkə ijazət bərgəysən. 13 Dawut padixahning aldioła berip uningoła:
— Olojam padixah øzliri kəsəm kilip øz kəminilirigə wədə kilip: «Sening ooulung
Sulayman məndin keyin padixah bolup təhtimdə olturidu» degən əməsmidilə?
Xundak turukluk nemixka Adoniya padixah bolidu? — degin. 14 Mana, padixah
bilən sözlixip turołiningda, mənmu sening kəyningdin kirip sözüngni ispatlaymən,
— dedi.
15 Bat-Xeba iqkiri øygə padixahning kexioła kirdi (padixah tolimu kerip kətkənidi,
Xunamlik Abixag padixahning hizmitidə boluwatatti). 16 Bat-Xeba padixahka engixip
təzim kildi. Padixah: — Nemə təliping bar? — dəp soridi.
17 U uningoła: — I ołojam, sili Pərwərdigar Hudaliri bilən øz dedəklirigə: «Sening
ooulung Sulayman məndin keyin padixah bolup təhtimdə olturidu» dəp kəsəm
kilołanidila. 18 Əmdi mana, Adoniya padixah boldi! Lekin i ołojam padixah, silining

---

□ **1:3 «Xunamlik Abixag»** — yaki «Xunəmlik Abixag». □ **1:4 «padixah uningoła yekinqilik kilmaytti»** — ibraniy tilida «padixah uni tonumaytti» degən ibarə bilən ipadilinidu. □ **1:5 «Haggitning ooli Adoniya»** — Adoniya Dawutning ooulliridin biri. Haggit Dawutning ayalliridin biri idi («2Sam.» 3:4) **«øz aldida yüridiołan… əskərlər»** — demək, ular øzlirining hususiy muhapizətqiliri idi. ■ **1:5** 2Sam. 15:1 □ **1:6 «uning atisi … uningoła *, yəni Adoniyaoła*** tənbih-tərbiyə beripmu bakmiołanidi həm u … kelixkən yigit bolup, anisi uni Abxalomdin keyin tuołkanidi» — Abxalom Dawutning yənə bir ayali Maakahdin tuoułołan ooli idi. Adoniya Dawutning tətinqi ooli bolup, xu qaoła bəlkim Dawutning ooulliri arisida «qongi» hesablinatti. (2:15ni kərüng). Adoniya bəlkim atisi təripidin ərkə qong kilinołanlikі həm øzining kelixkənlikidin xundak məołrurlinip kətkən ohxaydu. ■ **1:6** 1Tar. 3:2 ■ **1:7** 1Pad. 2:22, 28 □ **1:9 «Ən-Rogəl»** — buning mənisi bəlkim «Rogəlning bulikі» yaki «Pak kizning bulikі». ■ **1:9** Yə. 15:7; 18:16

uningdin həwərliri yoḳ. 19 U kəp kalilarni, bordaḳ torpaḳlar bilən ḳoylarni soydurup,
padixaḫning ḫəmmə oƣullirini, Abiyatar kaḫinni wə ḳoxunning sərdari Yoabni
qaḳirdi. Lekin ḳulliri Sulaymanni u qaḳirmidi. 20 Əmdi, i oƣojam padixaḫ, pütkül
Israilning kəzliri siligə tikilməktə, ular oƣojam padixaḫning əzliridin keyin təhtliridə
kimning olturidioƣanliḳi tooƣrisida ularoƣa həwər berixlirini kütixiwatidu; 21 bir
ḳararoƣa kəlmisilə, oƣojam padixaḫ əz ata-bowiliri bilən billə uhlaxḳa kətkəndin
keyin, mən bilən ooƣlum Sulayman gunaḫkar sanilip ḳalarmizmikin, — dedi.
22 Mana, u tehi padixaḫ bilən səzlixip turoƣinida Natan pəyoƣəmbərmu kirip kəldi.
23 Ular padixaḫḳa: — Natan pəyoƣəmbər kəldi, dəp həwər bərdi. U padixaḫning
aldioƣa kiripla, yüzini yərgə yeḳip turup padixaḫḳa təzim ḳildi.
24 Natan: — I oƣojam padixaḫ, sili Adoniya məndin keyin padixaḫ bolup mening
təhtimdə olturidu, dəp eytḳanidilimu? 25 Qünki u bügün qüxüp, kəp buḳa, bordioƣan
torpaḳlar bilən ḳoylarni soydurup, padixaḫning ḫəmmə oƣullirini, ḳoxunning
sərdarlirini, Abiyatar kaḫinni qaḳirdi; wə mana, ular uning aldida yəp-iqip:
«Yaxisun padixaḫ Adoniya!» — dəp towlaxmaḳta. 26 Lekin ḳulliri boloƣan meni,
Zadok kaḫinni, Yəḫoyadaning ooƣli Binayani wə ḳulliri boloƣan Sulaymanni u
qaḳirmidi. 27 Oƣojam padixaḫ kimning əzliridin keyin oƣojam padixaḫning təhtidə
olturidioƣanliḳini əz ḳullirioƣa uḳturmay u ixni buyrudilimu? — dedi.
28 Dawut padixaḫ: — Bat-Xebani aldimoƣa ḳiqḳiringlar, dedi. U padixaḫning
aldioƣa kirip, uning aldida turdi. 29 Padixaḫ bolsa: — Jenimni ḫəmmə ḳiyinqiliḳtin
ḳutḳuzoƣan Pərwərdigarning ḫayati bilən ḳəsəm ḳilimənki, 30 mən əslidə Israilning
Hudasi Pərwərdigar bilən sanga ḳəsəm ḳilip: «Sening ooƣlung Sulayman məndin
keyin padixaḫ bolup ornumda mening təhtimdə olturidu» dəp eytḳinimdək, bügünki
kündə mən bu ixni qoḳum wujudḳa qiḳirimən, — dedi.
31 Wə Bat-Xeba yüzini yərgə yeḳip turup padixaḫḳa təzim ḳilip: — Oƣojam Dawut
padixaḫ əbədiy yaxisun! — dedi.
32 Dawut padixaḫ: — Zadok kaḫinni, Natan pəyoƣəmbərni, Yəḫoyadaning ooƣli
Binayani aldimoƣa qaḳiringlar, dedi. Ular padixaḫning aldioƣa kəldi.
33 Padixaḫ ularoƣa: — Oƣojanglarning hizmətkarlirini əzünglaroƣa ḳoxup, Sulay-
manni əz ḳeqirimgə mindürüp, Giḫonoƣa elip beringlar; 34 u yərdə Zadok kaḫin bilən
Natan pəyoƣəmbər uni Israilning üstigə padixaḫ boluxḳa məsiḫ ḳilsun. Andin kanay
qelip: — Sulayman padixaḫ yaxisun! dəp towlanglar. □
35 Andin u təhtimdə olturuxḳa bu yərgə kəlgəndə, uningoƣa əgixip menginglar; u
mening ornumda padixaḫ bolidu; qünki mən uni Israil bilən Yəḫudaning üstigə
padixaḫ boluxḳa təyinlidim, — dedi.
36 Yəḫoyadaning ooƣli Binaya padixaḫḳa jawab berip: — Amin! Oƣojam padixaḫning
Hudasi Pərwərdigarmu xundaḳ buyrusun! 37 Pərwərdigar oƣojam padixaḫ
bilən billə boloƣandək, Sulayman bilən billə bolup, uning təhtini oƣojam Dawut
padixaḫningkidin tehimu uluoƣ ḳiloƣay! — dedi.
38 Zadok kaḫin, Natan pəyoƣəmbər, Yəḫoyadaning ooƣli Binaya wə Kərətiylər bilən
Pələtiylər qüxüp, Sulaymanni Dawut padixaḫning ḳeqirioƣa mindürüp, Giḫonoƣa elip
bardi. □ 39 Zadok kaḫin ibadət qediridin may bilən toloƣan bir münggüzni elip,
Sulaymanni məsiḫ ḳildi. Andin ular kanay qaldi. Həlḳning ḫəmmisi: — Sulayman

---

□ **1:34 «Zadok kaḫin bilən Natan pəyoƣəmbər uni Israilning üstigə padixaḫ boluxḳa məsiḫ ḳilsun»** — «məsiḫ ḳilix»: — Hudaning yolyoruḳi bilən Israiloƣa yengi bir padixaḫ bekitix üqün uning bexioƣa kaḫin yaki pəyoƣəmbər təripidin zəytun meyi sürülüxi kerək idi. Muxu murasim «məsiḫ ḳilix» yaki «məsiḫləx» deyilgən. Xu murasimdin keyin muxu padixaḫ «Hudaning məsiḫ ḳiloƣini» dəp atilip, ḫəküm sürüxkə Hudaning ḫoḳuḳioƣa igə, dəp ḳarilatti. Kaḫinlar wə bəzi waḳitlarda pəyoƣəmbərnimu əz wəzipisigə bekitix üqün «məsiḫ ḳilinix» murasimi ətküzülətti. □ **1:38 «Kərətiylər bilən Pələtiylər»** — bular bolsa Dawutning hususiy muḫapizətqiliridin idi («2Sam.» 8:18ni kərüng). Kərətiylər əslidə Kret arilidin kəlgən boluxi mumkin idi.

padixah yaxisun! — dəp towlaxti. ■
40 Həlkning həmmisi uning kəynidin əgixip, sunay qelip zor xadlik bilən yər
yerilqudək təntənə kilixti. □ 41 Əmdi Adoniya wə uning bilən jəm bolqan
meһmanlar qizalinip qikkanda, xuni anglidi. Yoab kanay awazini anglioqanda:
— Nemixka xəһərdə xunqə kiykas-sürən selinidu? — dəp soridi. 42 U tehi səzini
tügətməyla, mana Abiyatar kahinning ooqli Yonatan kəldi. Adoniya uningqa: —
Kirgin, kəysər adəmsən, qokum bizgə hux həwər elip kəlding, — dedi.
43 Yonatan Adoniyaqa jawab berip: — Undak əməs! Oqjimiz Dawut padixah
Sulaymanni padixah kildi! 44 Wə padixah əzi uningqa Zadok kahinni, Natan
pəyqəmbərni, Yəһoyadaning ooqli Binayani wə Kərətiylər bilən Pələtiylərni һəmrah
kilip əwitip, uni padixahning keqiriqa mindürdi; 45 andin Zadok kahin bilən Natan
pəyqəmbər uni padixah boluxka Gihonda məsih kildi. Ular u yərdin qikip xadlik
kilip, pütkül xəһərni kiykas-sürən bilən lərzigə saldi. Siz anglawatkan sada dəl
xudur. 46 Uning üstigə Sulayman һazir padixahlik təhtidə olturiwatidu. 47 Yənə kelip
padixahning hizmətkarliri kelip oqjimiz Dawut padixahka: «Hudaliri Sulaymanning
namini silining kidin əwzəl kilip, təhtini silining kidin uluq kilqay!» dəp bəht tilap
mubarəkləxkə kelixti. Padixah əzi yatkan orunda səjdə kildi 48 wə padixah: —
«Bügün mening təhtimgə olturoquqi birsini təyinligən, əz kəzlirimgə xuni kərgüzgən
Israilning Hudasi Pərwərdigar mubarəklənsun!» — dedi — dedi.
49 Xuni anglap Adoniyaning barlik meһmanliri һodukup, ornidin kopup һərbiri əz
yoliqa kətti. 50 Adoniya bolsa Sulaymandin korkup, ornidin kopup, *ibadət qedirioqa*
berip kurbangahning münggüzlirini tutti.□
51 Sulaymanqa xundak həwər berilip: — «Adoniya Sulayman padixahtin korkidu;
qünki mana, u kurbangahning münggüzlirini tutup turup: — «Sulayman padixah
bügün manga xuni kəsəm kilsunki, u əz kulini kiliq bilən əltürməslikkə wədə
kilqay» dedi», — deyildi.
52 Sulayman: — U durus adəm bolsa bexidin bir tal qaq yərgə qüxməydu. Lekin
uningda rəzillik tepilsa, əlidu, dedi.
53 Sulayman padixah adəm əwitip uni kurbangahdin elip kəldi. U kelip Sulayman
padixahning aldida engixip təzim kildi. Sulayman uningqa: — Əz əyünggə kətkin,
— dedi.

2

Dawut Sulaymanqa ahirki nəsiһətni kilidu

1 Dawutning əlidioqan wakti yekinlaxkanda, ooqli Sulaymanqa tapilap mundak dedi:
—
2 «Əmdi yər yüzidikilərning һəmmisi baridioqan yol bilən ketimən. Yürəklik
bolup, ərkəktək boloqin! 3 Sən barlik kiliwatkan ixliringda һəmdə barlik niyət
kiloqan ixliringda rawaj tepixing üqün Musaqa qüxürülgən kanunda pütülgəndək,
Pərwərdigar Hudayingning yollirida mengip, Uning bəlgilimiliri, Uning əmrliri,
Uning һəkümliri wə agah-guwahlikliri da qing turup, Uning tapxurukini qing tutkin.

■ **1:39** 1Sam. 20:24 □ **1:40 «Həlkning һəmmisi ... sunay qelip zor xadlik bilən yər yerilqudək təntənə kilixti»** — ibraniy tilida: «Həlkning һəmmisi ... sunay qelip zor xadlik bilən təntənə kilixip yərni yeriwətti». Mumkinqiliki barki, yər dərwəkə awazlar bilən yerilip kətkənidi. Məsiһning kelixidimu qong yər təwrəx bolidu («Zək.» 14:5, «Wəһ.» 6:12, 16:18). □ **1:50 «Adoniya ... Sulaymandin korkup, ... ibadət qedirioqa berip kurbangahning münggüzlirini tutti»** — xu qaqlarda «kurbangahning münggüzlirini tutux» padixahtin һimayə tiləxni bildürüxning ipadisi idi.

□ ■ 4 Xundaḳ ḳiloɳanda Pərwərdigar manga: «Əgər əwladliring øz yoliɵa køngül bəlüp, Mening aldimda pütün ḳəlbi wə pütün jeni bilən ḥəḳiḳəttə mangsa, sanga əwladingdin Israilning təhtidə olturuxḳa bir zat kəm bolmaydu» dəp eytḳan søzigə əməl ḳilidu.■
5 Əmma Zəruiyaning ooɳli Yoabning manga ḳiloɳinini, yəni uning øzi ḳandaḳ ḳilip Israilning ḳoxunidiki ikki sərdarni, yəni Neriyaning ooɳli Abnər bilən Yətərning ooɳli Amasani urup øltürüp, tinq məzgildə jəngdə tøkülgəndək ḳan tøküp, beligə baoɳliɵan kəmərgə wə putiɵa kiygən kəxigə jəngdə tøkülgəndək ḳan qeqip, daoɳ ḳiloɳanliḳini bilisən. ■ 6 Sən uni danaliḳingoɳa muwapiḳ bir tərəp ḳilip, uning aḳ bexining gørgə salamət qüxüxigə yol ḳoymioɳaysən.□
7 Lekin Gileadliḳ Barzillayning ooɳulliriɵa meḫribanliḳ kørsitip, dastihiningdin nan yegüzgin; qünki mən akang Abxalomdin ḳaqḳinimda, ular yenimoɳa kelip manga xundaḳ ḳiloɳan.■
8 Wə mana Baḫurimdin kəlgən Binyamin ḳəbilisidin Geraning ooɳli Ximəy yeningda turidu. U mən Maḫanaimoɳa baridioɳanda, əxəddiy lənət bilən meni ḳaroɳidi. Keyin u Iordan dəryasioɳa berip mening aldimoɳa kəlgəndə, mən Pərwərdigarning *nami* bilən uningoɳa: «Seni ḳiliq bilən øltürməymən» dəp ḳøsəm ḳildim. ■ 9 Əmma ḫazir uni gunaḫsiz dəp sanimioɳin. Øzüng dana kixi boloɳandin keyin uningoɳa ḳandaḳ ḳilixni bilisən; ḫərḫalda uning aḳ bexini ḳanitip gørgə qüxürgin».□
10 Dawut øz ata-bowliri bilən bir yərdə uhlidi. U «Dawutning xəḫiri» *degən jayda* dəpnə ḳilindi.□ ■ 11 Dawutning Israiloɳa səltənət ḳiloɳan waḳti ḳiriḳ yil idi; u Ḫebronda yəttə yil səltənət ḳilip, Yerusalemda ottuz üq yil səltənət ḳildi.■

Sulaymanning orni mustəḫkəmlinidu

12 Sulayman atisi Dawutning təhtidə olturdi; uning səltəniti heli mustəḫkəmləndi. ■
13 Əmma Ḫaggitning ooɳli Adoniya Sulaymanning anisi Bat-Xebaning ḳexioɳa bardi. U uningdin: — Tinqliḳ məḳsitidə kəldingmu? — dəp soridi. U: — Xundaḳ, tinqliḳ məḳsitidə, dedi.
14 U yənə: — Sanga bir søzüm bar idi, dedi. U: — Søzüngni eytḳin, dedi.
15 U: — Bilisənki, padixaḫliḳ əslidə meningki idi, wə pütün Israil meni padixaḫ bolidu dəp, manga ḳaraytti. Lekin padixaḫliḳ məndin ketip, inimning ilkigə øtti; qünki Pərwərdigarning iradisi bilən u uningki boldi. ■ 16 Əmdi sanga bir iltimasim bar. Meni yandurmioɳin, dedi. U: — Eytḳin, dedi.
17 U: — Søndin øtünimən, Sulayman padixaḫḳa mən üqün eytḳinki — qünki u sanga yaḳ deməydu! — U Xunamliḳ Abixagni manga hotunluḳḳa bərsun, dedi.
18 Bat-Xeba: — Maḳul; sən üqün padixaḫḳa søz ḳilay, dedi.
19 Bat-Xeba Adoniya üqün søz ḳiloɳili Sulayman padixaḫning aldioɳa bardi. Padixaḫ ḳopup aldioɳa berip, anisioɳa təzim ḳildi. Andin təhtigə berip olturup padixaḫning anisioɳa bir təhtni kəltürdi. Xuning bilən u uning ong yenida olturup, uningoɳa: —

□ **2:3** **«barliḳ niyət ḳiloɳan ixliringda...»** — ibraniy tilida: «sən ḳəyərgə burulsang,...» degən søzlər bilən ipadilinidu. ■ **2:3** Ḳan. 17:18; 29:9; Yə. 1:7 ■ **2:4** 2Sam. 7:12; Zəb. 132:12 ■ **2:5** 2Sam. 3:27; 20:10 □ **2:6** **«uning aḳ bexining gørgə salamət qüxüxigə yol ḳoymioɳaysən»** — muxu yərdə «gər» «təḫtisara» degənni bildüridu. ■ **2:7** 2Sam. 17:27; 19:31 ■ **2:8** 2Sam. 16:5; 19:19 □ **2:9** **«...ḫərḫalda uning aḳ bexini ḳanitip gørgə qüxürgin»** — muxu yərdə «gər» «təḫtisara» degənni bildüridu. **«Zəruiyaning ooɳli Yoab... Binyamin ḳəbilisidin Geraning ooɳli Ximəy»** — bu ikki adəmning Sulaymanoɳa düxmən bolidioɳanliḳioɳa Dawut padixaḫning køzi yətti. Əslidə u ularni jazalaxḳa tooɳra kelətti; biraḳ øzi eoɳir gunaḫ sadir ḳiloɳanliḳi tüpəylidin («2Sam.» 11-bab) hijalættə ḳelip, ḳoli bu ixlaroɳa ḫeq barmaytti. □ **2:10** **«Dawut øz ata-bowliri bilən bir yərdə uhlidi»** — muxundaḳ ibarilər üstidə «Yaritilix»tiki «ḳoxumqə søz»imizdə tohtilimiz. **««Dawutning xəḫiri» degən jay»** — «Dawutning xəḫiri»: — Zionni, yəni Yerusalemdiki egiz dønggə jaylaxḳan, Dawut ḳuroɳan ḳəl'əni kərsitidu. ■ **2:10** Ros. 2:29; 13:36 ■ **2:11** 1Tar. 29:27 ■ **2:12** 1Tar. 29:23; 2Tar. 1:1 ■ **2:15** 1Tar. 22:9; 28:5

20 Sanga kiqikkinə bir iltimasim bar. Meni yandurmioɣin, dedi. Padixaḫ uningoɣa: —
I ana, sorawərgin, mən seni yandurmaymən, dedi.
21 U: — Akang Adoniyaoɣa Xunamlik Abixagni hotunlukḳa bərgüzgin, dedi.
22 Sulayman padixaḫ jawab berip anisioɣa: — Nemixḳa Adoniya üqün Xunamlik
Abixagni soraysən? U akam boloɣanikən, uning üqün, Abiyatar kaḫin üqün wə
Zəruiyaning ooɣli Yoab üqün padixaḫlikṇimu sorimamsən! — dedi.□
23 Sulayman padixaḫ Pərwərdigar bilən ḳəsəm ḳilip mundak dedi: — Adoniya xu
səzni ḳiloɣini üqün əlmisə, Huda meni ursun yaki uningdin artuk jazalisun! 24 Mening
ornumni mustəḫkəm ḳiloɣan, atamning təhtidə olturoɣuzoɣan, Əz wədisi boyiqə
manga bir əyni ḳuroɣan Pərwərdigarning ḫayati bilən ḳəsəm ḳilimənki, Adoniya
bügün əlümgə məḫküm ḳilinidu, dedi.□ ■
25 Xuning bilən Sulayman padixaḫ Yəḫoyadaning ooɣli Binayani bu ixḳa əwətti; u uni
qepip əltürdi.
26 Padixaḫ Abiyatar kaḫinoɣa: — Mang, Anatottiki əz etizlikingoɣa baroɣin. Sən
əlümgə layiḳsən, lekin sən Rəb Pərwərdigarning əḫdə sanduḳini atam Dawutning
aldida kətürgənliking tüpəylidin, wə atamning tartḳan ḫəmmə azab-oḳubətliridə
uningoɣa ḫəmdərd boloɣining üqün, mən ḫazir seni əlümgə məḫkum ḳilmaymən,
dedi.■
27 Andin Sulayman Abiyatarni Pərwərdigaroɣa kaḫin boluxtin juda ḳilip ḫəydidi.
Xuning bilən Pərwərdigarning Əlining jəməti tooɣruluk Xiloḫda eytḳan səzi əməlgə
axuruldi.□ ■
28 Buning həwiri Yoabḳa yətkəndə (qünki Yoab Abxalomoɣa əgəxmigən bolsimu,
Adoniyaoɣa əgəxkənidi) Yoab Pərwərdigarning qedirioɣa ḳeqip ḳurbangaḫning
münggüzlirini tutti. ■ 29 Sulayman padixaḫḳa: «Mana, Yoab Pərwərdigarning
qedirioɣa ḳeqip berip, ḳurbangaḫning yenida turidu» degən həwər yətküzüldi.
Sulayman Yəḫoyadaning ooɣli Binayani xu yərgə əwətip: — Mang, uni əltürüwətkin,
dedi.
30 Binaya Pərwərdigarning qedirioɣa berip uningoɣa: — «Padixaḫ seni buyakḳa
qiḳsun!» dedi, dedi. U: — Yaḳ, muxu yərdə əlimən, dedi. Binaya padixaḫning yenioɣa
ḳaytip uningoɣa həwər berip: — Yoab mundak-mundak dedi, manga xundak jawab
bərdi, dedi.
31 Padixaḫ uningoɣa: — U əzi degəndək ḳilip, uni qepip əltürgin wə uni dəpnə ḳiloɣin.
Xuning bilən Yoab təkkən naḫək ḳan məndin wə atamning jəmətidin kətürülüp
kətkəy. 32 Xundak ḳilip atam Dawut bihəwər əḫwalda u əzidin adil wə esil ikki
adəmni, yəni Israilning ḳoxunining sərdari nərning ooɣli Abnər bilən Yəḫudaning
ḳoxunining sərdari Yətərning ooɣli Amasani ḳiliqlioɣini üqün, Pərwərdigar u təkkən
ḳanni əz bexioɣa yanduridu. 33 Ularning ḳeni Yoabning bexi wə nəslining bexioɣa
mənggü yanoɣay; lekin Dawut, uning nəsli, jəməti wə təhtigə əbədil’əbədgiqə
Pərwərdigardin tinq-hatirjəmlik boloɣay, dedi.
34 Yəḫoyadaning ooɣli Binaya qiḳip uni qepip, əlümgə məḫkum ḳildi. Andin u qəldiki
əz əyidə dəpnə ḳilindi.
35 Padixaḫ Yəḫoyadaning ooɣli Binayani uning ornioɣa ḳoxunning sərdari ḳildi;
padixaḫ Abiyatarning ornioɣa Zadokni kaḫin ḳilip təyinlidi.■

□ **2:22 «Nemixḳa Adoniya üqün Xunamlik Abixagni soraysən? U akam boloɣanikən, uning üqün, ... padixaḫlikṇimu sorimamsən!»** — mumkinqiliki barki, Adoniya atisining kenizikini əmrigə alsa, həlḳ uni atisioɣa barawər ikən, xunga padixaḫ boluxḳa layiḳ dəp ḳaraytti. Sulaymanning kəzliri bu ixḳa yətti. □ **2:24 «*Pərwərdigar*...** Əz wədisi boyiqə manga bir əyni ḳuroɣan... — «əy» muxu yərdə Sulaymandin bolidioɣan xaḫanə sulalini kərsitidu. ■ **2:24** 2Sam. 7:12, 13 ■ **2:26** 1Sam. 22:20-23; 2Sam. 15:24 □ **2:27 «Pərwərdigarning Əlining jəməti tooɣruluk Xiloḫda eytḳan səzi əməlgə axuruldi»** — bu səz «1Sam.» 2:27-36də wə 3:11-14də hatiriləngən. ■ **2:27** 1Sam. 2:31-36 ■ **2:28** 1Pad. 1:50 ■ **2:35** 1Sam. 2:35

36 Andin keyin padixaḫ Ximəyni qakḭrip uningoɣa: — Yerusalemda өzünggə bir өy
selip u yərdə olturoɣin. Baxḳa ḥeq yərgə qiḳma. 37 Əgər sən qiḳip Kidron jiloɣisidin
өtsəng, xuni eniḳ bilip ḳoyki, xu kündə sən xəksiz өlisən. Sening ḳening өz bexingoɣa
qüxidu, dedi.
38 Ximəy padixaḫḳa: — Oɲojamning səzi bərḥəḳtur. Oɲojam padixaḫ eytḳandək
ḳulliri xundaḳ ḳilidu, dedi. Xuning bilən Ximəy uzun waḳitḳiqə Yerusalemda turdi.
39 Üq yildin keyin xundaḳ boldiki, Ximəyning ḳulliridin ikkisi ḳeqip Maakaḫning
oоɣli, Gatning padixaḫi Aḳixning ḳexioɣa bardi. Ximəygə: — Mana ḳulliring Gat
xəḫiridə turidu, degən həwər yətküzüldi. 40 Ximəy exikini toḳup ḳullirini izdigili
Gatḳa, Aḳixning yenioɣa bardi. Andin u yenip өz ḳullirini Gattin elip kəldi.
41 Sulaymanoɣa: — Ximəy Yerusalemdin Gatḳa berip kəldi, dəp həwər yətküzüldi.
42 Padixaḫ Ximəyni qakḭrtip uningoɣa: — Mən seni Pərwərdigar bilən ḳəsəm
ḳildurup: — Xuni eniḳ bilip ḳoyki, sən ḳaysi küni qiḳip birər yərgə baroɣan bolsang,
sən xu künidə xəksiz өlisən, dəp agaḫlandurup eytmioɣanmidim? Өzüngmu, mən
angliоɣan səz bərḥəḳ, degənidingoɣu? 43 Xundaḳ boloɣanikən, nemixḳa өzüng
Pərwərdigar aldida ḳiloɣan ḳəsimingni buzup, mən sanga buyruoɣan buyruḳumnimu
tutmiding? — dedi.
44 Padixaḫ Ximəygə yənə: Sən atam Dawutḳa ḳiloɣan ḥəmmə rəzillikni obdan bilisən,
u kөnglünggə ayandur. Mana Pərwərdigar rəzillikingni өz bexingoɣa yanduridu.
■ 45 Lekin Sulayman padixaḫ bolsa bərikətlinip, Dawutning təhti Pərwərdigarning
aldida əbədil'əbəd mustəḫkəm ḳilinidu, dedi.
46 Andin padixaḫning buyruḳi bilən Yəḫoyadaning oоɣli Binaya qiḳip uni qepip
өltürdi. Padixaḫliḳ bolsa Sulaymanning ḳolida mustəḫkəm ḳilindi.■

3

Pərwərdigar Sulaymanoɣa danaliḳ beridu
2Tar. 1:1-12

1 Sulayman Misirning padixaḫi Pirəwn bilən ittipaḳ tüzüp Pirəwnning ḳizini
hotunluḳḳa aldi. Өz ordisi, Pərwərdigarning өyi wə Yerusalemning qөrisidiki sepilni
yasap pütküzgüqilik u uni «Dawutning xəḫiri»gə apirip turoɣuzdi.■
2 Xu waḳitlarda Pərwərdigarning nami üqün bir ibadəthana yasalmioɣini üqün həlḳ
«yuḳiri jaylar»da ḳurbanliḳlirini ḳilatti.□ ■
3 Sulayman Pərwərdigarni səyüp, atisi Dawutning bəlgiligənliridə mangatti. Pəḳət
«yuḳiri jaylar»da ḳurbanliḳ ḳilip huxbuy yaḳatti.□
4 Padixaḫ ḳurbanliḳ ḳiloɣili Gibeonoɣa bardi; qünki u yər «uluoɣ yuḳiri jay»
idi. Sulayman u yərdiki ḳurbangaḫda bir ming kөydürmə ḳurbanliḳ sundi. ■

■ **2:44** 2Sam. 16:5, 6, 7 ■ **2:46** 2Tar. 1:1 ■ **3:1** 1Pad. 7:8 □ **3:2 «həlḳ «yuḳiri jaylar»da ḳurbanliḳlirini ḳilatti» —** «yuḳiri jaylar»: — Təwrattiki «Ḳan.» 12:5-14də wə baxḳa munasiwətlik yərlərdə, Huda Israillaroɣa: — Birsi manga atap ḳurbanliḳ ḳilsa, pəḳət «Өzüm tallioɣan jay»da ḳurbanliḳ ḳilsun, dəp tapilaydu. Israilning tarihida Huda muxundaḳ ḳurbanliḳ ḳilidioɣan birnəqqə jayni bekitkənidi (bir waḳitta pəḳət birla jayni bekitətti). Biraḳ Israillar bəlkim өz ḳolayliḳini kөzləp (wə bəlkim butpərəslərning ix-ḥərikətlirini dorap) Hudaning əmrini nəziridin saḳit ḳilip taoɣ qoḳḳiliri ḳatarliḳ yuḳiri jaylarda Hudaoɣa ibadət ḳilip ḳurbanliḳ ḳilatti. Buning xundaḳ bir hətiri bar idiki, ular ətrapidiki butpərəslərning təsirini ḳobul ḳilip, xu yərdə ḥərhil butlaroɣimu qoḳunup, ḥətta butpərəslərgə əgixip «insan ḳurbanliḳ»larnimu ḳilixi mumkin wə dərwəḳə kөp waḳitlarda xundaḳ ḳilatti (məsilən, «Əz.» 16:21, 20:26ni kөrüng). ■ **3:2** Ḳan. 12:5 □ **3:3 «Sulayman Pərwərdigarni səyüp, atisi Dawutning bəlgiligənliridə mangatti; pəḳət «yuḳiri jaylar»da … huxbuy yaḳatti» —** «Dawutning bəlgiligənliri»: — xübḥisizki, Musa pəyoɣəmbərgə qüxürülgən barliḳ bəlgilimilərni өz iqigə aloɣan. Ularning iqidə, ḳurbanliḳ ḳilix «yuḳiri jaylar»da əməs, bəlki Pərwərdigar bekitkən jaydila boluxi kerək, dəp bekitilgən («Ḳan.» 12:10-14). ■ **3:4** 2Tar. 1:3

5 Pərwərdigar Gibeonda Sulaymanoγa keqisi qüxidə kəründi. Huda uningoγa: — Mening sanga nemə beriximni layiq tapsang, xuni tiligin, dedi.■
6 Sulayman jawabən mundaq dedi: — Qulung atam Dawut Sening aldingda həqiqət, həqqaniyliq wə kənglining səmimiyliki bilən mangoγanliqi bilən Sən uningoγa zor meһribanliqni kərsətkəniding; wə Sən xu zor meһribanliqni dawam qilip, bügünki kündikidək өz təhtidə olturoγili uningoγa bir ooγul bərding. 7 Əmdi i Pərwərdigar Hudayim, qulungni atam Dawutning ornida padixaһ qilding. Əmma mən pəqət bir gədək bala halas, qiqix-kirixnimu bilməymən. ■ 8 Өz qulung Sən talliγan həlqing, kəplükidin sanap bolmaydiγan һesabsiz uluγ bir həlq arisida turidu. ■ 9 Xunga Өz qulungoγa həlqingning üstidə һəküm qilixqa yahxi-yamanni pərq etidiγan oyoγaq bir qəlbni bərgəysən; bolmisa, kim bu uluγ həlqing üstigə һəküm qilalisun? — dedi.
10 Sulaymanning xuni tilikini Rəbni hux qildi.
11 Huda uningoγa: — Sən xuni tiligining üqün — Ya өzüng üqün uzun өmür tilimәy, ya өzüng üqün dөlət-bayliq tilimәy, ya düxmənliringning janlirini tilimәy, bəlki tooγra һəküm qiloγili oyoγaq boluxqa өzüng üqün əqil-parasətni tiligining üqün, ■ 12 mana, sөzüng boyiqə xundaq qildim. Mana sanga xundaq dana wə yorutuloγan qəlbni bərdimki, səndin ilgiri sanga ohxaydioγini bolmioγan, səndin keyinmu sanga ohxaydioγini bolmaydu. ■ 13 Mən sən tilimigən nərsinimu, yəni dөlət-baylik wə xan-xөһrətni sanga bərdim. Xuning bilən barliq künliringdə padixaһlarning arisida sanga ohxax bolidioγini qiqmaydu. ■ 14 Əgər atang Dawut mangoγandək Mening yollirimda mengip, bəlgilimilirim wə əmrlirimni tutsang künliringni uzartimən, dedi.
15 Sulayman oyoγanoγanda, mana bu bir qüx idi. U Yerusalemoγa kelip Pərwərdigarning əһdə sanduqining aldioγa kelip, өrə turup köydürmə qurbanliqlarni qilip, təxəkkür qurbanliqlirini өtküzüp, һəmmə hizmətkarlirioγa ziyapət qilip bərdi.

Sulaymanning danaliqi ayan bolidu

16 Xuningdin keyin ikki paһixə ayal padixaһning qexioγa kelip uning aldida turdi.
17 Birinqi ayal: — I oγojam! Mən wə bu hotun bir өydə olturimiz; u mən bilən өydə turoγinida bir balini tuoγdum. 18 Mən balini tuoγup üq kündin keyin u hotunmu bir bala tuoγdi. Biz ikkiylən u yərdə olturduq; өydə bizdin baxqa һeq yat adəm yoq idi, yaloγuz biz ikkiylən өydə iduq. 19 Xu keqidə bu hotunning balisi өldi; qünki u balisini besip өltürüp qoyoγanidi. 20 U yerim keqidə qopup dedəkliri uhlap qaloγanda, yenimdin ooγlumni elip өz quqiqioγa selip, өzining өlgən ooγlini mening quqiqimoγa selip qoyuptu. 21 Ətisi qopup balamni emitəy desəm mana өlük turidu. Lekin ətigəndə qarisam, u mən tuoγqan bala əməs idi, dedi.
22 Ikkinqi ayal: — Yaq, undaq əməs. Tirik qaloγini mening ooγlum, өlgini sening ooγlung, dedi. Lekin birinqi ayal: — Yaq, өlgini sening ooγlung, tirik qaloγini mening ooγlum, dedi. Ular xu һalәttə padixaһning aldida talixip turatti.
23 Padixaһ: — Biri: «Tirik qaloγini mening ooγlum, өlgini sening ooγlung» dəydu. Əmma yənə biri: «Yaq, өlgini sening ooγlung, tirik qaloγini mening ooγlum» dəydu, dedi.
24 Padixaһ: Manga bir qiliq elip kelinglar, dedi. Ular qiliqni padixaһqa elip kəlgəndə
25 padixaһ: Tirik balini otturidin kesip ikki parqə qilip yerimini birigə, yənə bir yerimni ikkinqisigə beringlar, dedi.

■ **3:5** 1Pad. 9:2 ■ **3:7** 2Tar. 2:7 ■ **3:8** 2Tar. 1:9 ■ **3:11** 2Tar. 1:11 ■ **3:12** Top. 1:16 ■ **3:13** Mat. 6:33; Əf. 3:20

26 U wақitta tirik balining anisi өz balisiоға iқini aоритip padixaḫқa: — Aḫ оојam! Tirik balini uningоға bərsilə, ḫərgiz uni өltürmigəylə! — dəp yalwurdi. Lekin ikkinqisi: — Uni nə meningki nə seningki қilmay, otturidin kesinglar, dedi.
27 Padixaḫ jawabən: — Tirik balini uningоға beringlar, uni ḫeq өltürmənglar; qünki bu balining anisi xudur, dedi.
28 Pütkül Israil padixaḫning қiloған ḫөkümi toоғrisida anglidi wə ular padixaḫtin қorқti, qünki ular Hudaning adil ḫөkümlərni qiқirix danaliқining uningda barliқini kөrdi.

4

Sulaymanning əməldarliri wə hizmətkarliri

1 Sulayman padixaḫ pütkül Israiloға padixaḫ boldi.
2 Uning qong əməldarliri munular: — Zadokning oоғli Azariya kaḫin idi; 3 Xixaning oоғulliri Elihorəf wə Ahiyaḫ katiplar idi; Aḫiludning oоғli Yəḫoxafat diwanbegi idi; 4 Yəḫoyadaning oоғli Binaya қoxunning bax sərdari idi. Zadok bilən Abiyatar kaḫinlar idi; 5 Natanning oоғli Azariya nazarət begi, Natanning yənə bir oоғli Zabud ḫəm kaḫin wə padixaḫning məsliḫətqisi idi. 6 Ahixar ordining оојidari, Abdaning oоғli Adoniram baj-alwan begi idi.■
7 Pütkül Israil zeminida Sulayman padixaḫning өzi üqün wə ordidikiliri üqün yemək-iqmək təminləydioға, on ikki nazarətqi təyinləngənidi; ularning ḫərbiri yilda bir aydin yemək-iqmək təminləxkə məs'ul idi. 8 Ularning ismi təwəndə hatiriləngən: Əfraim taоғliқ rayonioға Bən-Hur; 9 Makaz, Xaalbim, Bəyt-Xəməx wə Elon-Bəyt-Ḫananoға Bən-Dəkər; 10 Arubotқa Bən-Həsəd; u yənə Sokoḫ wə Həfər degən barliқ yurtқimu məs'ul idi; □ 11 yənə Nafat-Doroға Bən-Abinadab (u Sulaymanning қizi Tafatni hotunluққa aloған); 12 Taanaқ, Məgiddo wə Yizrəəlning təwənki təripidiki Zarətanning yenida boloған pütkül Bəyt-Xanoға, xundaқla Bəyt-Xandin tartip Abəl-Məḫolaḫoқiqə, Jokneamdin өtküqə boloған zeminloroға Aḫiludning oоғli Baana; 13 Ramot-Gileadқa Bən-Gəbər; u yənə Gilead yurtioға jaylaxқan, Manassəḫning oоғli Yairoға təwə boloған kəntlər wə ḫəm Baxandiki yurt Argob, jümlidin u yərdiki sepili, mis baldaқliқ қowuқliri boloған atmix qong xəḫərgimu məs'ul idi.
14 Maḫanaimoға Iddoning oоғli Aḫinadab; 15 Naftalioға Ahimaaz (u Sulaymanning қizi Basimatni hotunluққa aloғanidi). 16 Axir wə Alotқa Ḫuxayning oоғli Baanaḫ; 17 Issakaroға Paruaḫning oоғli Yəḫoxafat; 18 Binyamin zemiioға Elaning oоғli Ximəy; 19 Gilead zemiioға (əslidə Amoriylarning padixaḫi Siḫon wə Baxanning padixaḫi Ogning zemini idi) Urining oоғli Gəbər. U xu yurtқa birdinbir nazarətqi idi.

Sulaymanning dəliti wə xəḫriti

20 Yəḫuda bilən Israilning adəmliri dengiz saḫilidiki қumdək nuroға un idi. Ular yəp-iqip, huxalliқ қilatti. 21 Wə Sulayman bolsa *Əfrat* dəryasidin tartip Filistiylərning zemiioға wə Misirning qegraliriоқiqə boloған ḫəmmə padixaḫliқlarning üstidə səltənət қilatti. Ular ulpan kəltürüp Sulaymanning pütün өmridə uning hizmitidə bolatti. 22 Sulaymanning ordisioға ketidioған künlük təminat üqün ottuz kor taskioған aқ un, atmix kor қara un, □ 23 on bordioған uy, yaylaқtin kəltürülgən yigirmə uy, yüz қoy ketətti; buningdin baxқa buоқilar, jərənlər, kiyiklər wə bordioған tohular lazim idi. 24 Qünki u Tifsaḫdin tartip Gazaоқiqə, *Əfrat* dəryasining bu təripidiki ḫəmmə yurtlarning üstidə, yəni *Əfrat* dəryasining bu təripidiki barliқ padixaḫlarning üstidə

■ **4:6** 1Pad. 12:18 □ **4:10** **«Sokoḫ»** — yaki «Soko». □ **4:22** **«ottuz kor»** — bir kor on litr, 30 kor 300 litr.

hөküm sürətti; uning tөt ətrapi tinq idi. 25 Sulaymanning pütkül künliridə Dandin tartip Bəər-Xebaoƣiqə Yəhuda bilən Israil adəmlirining hərbiri өz üzüm teli wə өz ənjür dərihining tegidə aman-esən olturatti.■
26 Sulaymanning jəng harwilirining atliri üqün tөt ming athanisi, on ikki ming qəwəndizi bar idi.□ ■
27 Məzkur nazarətqilərning hərbiri өzigə bekitilgən ayda Sulayman padixahqa wə uning dastihinioƣa kəlgənlərning həmmisining yemək-iqməklirini keməytməy təminləytti. 28 Həlk bolsa hərbiri өzigə bekitilgən norma boyiqə at-kөqirlar üqün arpa bilən samanlarni *nazarətiqilər bar* yərgə elip kelətti.
29 Huda Sulaymanoƣa dengiz sahilidiki kumdək danalik, intayin mol pəm-parasət ata kilip, uning kəlbini kəng kilip zor yorutti. □ 30 Xuning bilən Sulaymanning danaliki barlik xərktikilərning danalikidin wə Misirdiki barlik danaliktin axti. 31 Qünki u barlik adəmlərdin, jümlidin əzrahlik Etan bilən Maholning ooƣulliri Heman, Kalkol wə Darda degənlərdin dana idi; wə uning xөhriti ətrapidiki həmmə əllər arisida yeyildi. 32 U eytkan pənd-nəsihət üq ming idi; uning xeir-küyliri bir ming bəx idi. 33 U Liwandiki kedir dərihidin tartip tamda өsidioƣan lepəkgülgiqə dərəh-giyahlarning həmmisini bayan kilip hatiriligənidi; u yənə mal wə haywanlar, kuxlar, haxarət-өmiligüqilər wə belikлar tooƣrisida bayan kilip hatiriligənidi. 34 Sulaymanning danalikini angliƣili kixilər barlik əllərdin kelətti, xundakla uning danaliki tooƣruluk həwər tapkan yər yüzidiki həmmə padixahlardin kixilər kəlməktə idi.

5

Ibadəthanini kuruxka materiyallarni toplax
2Tar. 2:1-17

1 Turning padixahi Hiram Sulaymanni atisining ornioƣa padixah boluxka məsih kilinoƣan dəp anglap, өz hizmətkarlirini uning kөxioƣa əwətti; qünki Hiram Dawutni izqil səygüqi idi. ■ 2 Sulayman Hiramoƣa adəm əwitip mundak uqurni yətküzdi: —
3 «Өzüng bilisənki, atam Dawutning düxmənlirini Pərwərdigar uning puti astioƣa koyoƣuqə, u ətrapida hər tərəptə jəng kiloƣanliki tüpəylidin Pərwərdigar Hudasning namioƣa bir ibadəthana yasiyalmidi. ■ 4 Əmdi hazir Pərwərdigar Hudayim manga həmmə tərəptin aram bərdi; hөqbir düxminim yok, hөqbir bala-kaza yok. 5 Mana, Pərwərdigarning atam Dawutka: «Mən sening ornungoƣa өz təhtinggə olturoƣuzoƣan ooƣlung bolsa, u mening namimoƣa bir ibadəthana yasaydu» dəp eytkinidək, mən Pərwərdigar Hudayimning namioƣa bir ibadəthana yasay dəp niyət kildim; ■
6 əmdi mən üqün *adəmliringgə* Liwandin kedir dərəhlirini kesinglar, dəp yarlik qüxürgin; mening hizmətkarlirim sening hizmətkarliringoƣa həmdəmdə bolidu. Sening bekitkining boyiqə hizmətkarliringoƣa berilidioƣan ix həkkini sanga tөləymən; qünki өzünggə ayanki, dərəh kesixtə arimizda hөqkim Zidondikilərdək usta əməs».
7 Hiram Sulaymanning səzini angliƣanda intayin huxal bolup: — Bügün bu uluƣ həlk üstigə hөküm sürüxkə Dawutka xundak dana bir ooƣul bərgən Pərwərdigaroƣa təxəkkür eytilsun! — dedi. 8 Hiram Sulaymanoƣa adəm əwitip: — Sən manga koyoƣan tөləpliringni anglap kobul kildim. Mən sening kedir yaƣiqi wə arqa yaƣiqi tooƣruluk arzu kiloƣanliringning həmmisini ada kilimən; 9 Mening hizmətkarlirim

■ **4:25** Law. 26:5 □ **4:26** **«tөt ming athanisi»** — kөp kona kөqürmilərdə «kirik ming athanisi» deyilidu. Lekin biz bu sanni kөqürgüqilərning hatalikі dəp karaymiz. «2Tar.» 9:25də wə bu tekistning bəzi grek tərjimiliridə «tөt ming» deyilidu. **«on ikki ming qəwəndizi»** — yaki «on ikki ming eti». ■ **4:26** 1Pad. 10:26; 2Tar. 1:14; 9:25 □ **4:29** **«uning kəlbini kəng kilip zor yorutti»** — yaki «uning kөksi-karnini bək kəng kildi». ■ **5:1** 2Sam. 5:11; 1Tar. 14:1 ■ **5:3** 1Tar. 28:3 ■ **5:5** 2Sam. 7:13; 1Tar. 22:10; 2Tar. 1:18

xularni Liwandin dengizoɣa apiridu; mən ularni sal ḳilip baoɣlap, dengiz bilən sən manga bekitkən yərgə yətküzimən, andin xu yərdə ularni yəxküzimən. Xuning bilən sən ularni tapxuruwelip, elip ketisən. Buning ḩesabioɣa sən tələplirim boyiqə ordidikilirim üqün yemək-iqmək təminligəysən, — dedi.

10 Xundaḳ ḳilip, Ḩiram Sulaymanoɣa barliḳ təlipi boyiqə kedir yaoɣaqliri wə arqa yaoɣaqlirini bərdi. 11 Sulayman Ḩiramoɣa ordidikilirining yemək-iqmikigə yigirmə ming kor buoɣday wə yigirmə bat sap zəytun meyini əwətip bərdi. Ḩər yili Sulayman Ḩiramoɣa xundaḳ berətti. □ 12 Pərwərdigar Sulaymanoɣa wədə ḳiloɣandək uningoɣa danaliḳ bərgənidi. Ḩiram bilən Sulaymanning arisida inaḳliḳ bolup, ikkisi əḩdə tüzüxti.■

13 Sulayman padixaḩ pütün Israildin ḩaxaroɣa ixləmqilərni bekitti, ularning sani ottuz ming idi. 14 U bularni nəwət bilən ḩər ayda on mingdin Liwanoɣa əwətətti; xundaḳ ḳilip, ular bir ay Liwanda tursa, ikki ay өyidə turdi. Adoniram ḩaxarqilaning üstidə turatti. 15 Sulaymanning yətmix ming ḩammili, taoɣlarda ixləydioɣan səksən ming taxqisi bar idi. 16 Uningdin baxḳa Sulaymanning mənsəpdarliridin ix üstigə ḳoyuloɣan üq ming üq yüz ix bexi bar idi; ular ixləmqilərni baxḳuratti.

17 Padixaḩ yarliḳ qüxürüxi bilən ular ibadəthanining ulini selixḳa yonuloɣan, qong wə ḳimmətlik taxlarni kesip kəltürdi. 18 Wə Sulaymanning tamqiliri bilən Ḩiramning tamqiliri wə Gəballiḳlar ḳoxulup taxlarni oyup, өyni yasax üqün yaoɣaq ḩəm taxlarni təyyarlap ḳoydi.□

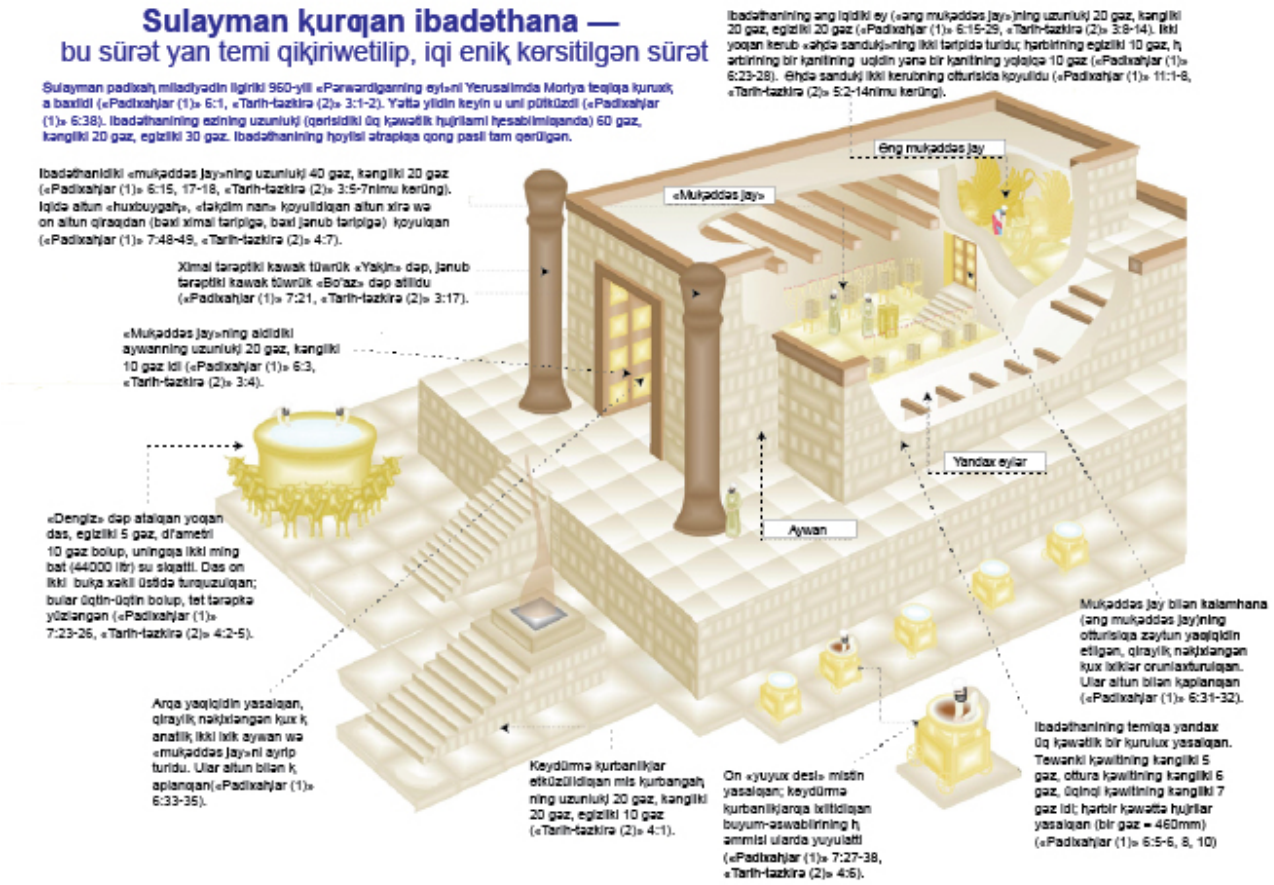
6

Muḳəddəs ibadəthanining ḳuruluxi

2Tar. 3:1-14

1 Israillar Misirdin qiḳḳandin keyinki tət yüz səksininqi yili, Sulaymanning Israilning üstidiki səltənitining tətinqi yilining ikkinqi eyida, yəni Zif eyida u Pərwərdigarning өyini yasaxḳa baxlidi.■

□ **5:11** **«yigirmə bat»** — bir «bat» təhminən 27 litr, 20 bat 540 litr. ■ **5:12** 1Pad. 3:12 □ **5:18** **«Gəballiḳlar»** — yaki «Biblosluḳlar», yaki «girwəklərni kəsküqilər». ■ **6:1** 2Tar. 3:2; Ros. 7:47

Sulayman padixaḫ ḳuroƣan ibadəthana

2 Sulayman padixaḫ Pərwərdigaroƣa yasioƣan ibadəthanining uzunluḳi atmix gəz,
kəngliki yigirmə gəz wə egizliki ottuz gəz idi. □ 3 Ibadəthanidiki «muḳəddəs jay»ning
aldidiki aywanning uzunluḳi ibadəthanining kəngliki bilən barawər bolup, yigirmə
gəz idi. Ibadəthanining aldidiki aywanning kəngliki on gəz idi.■
4 U ibadəthanioƣa rojəklik derizə-pənjirilərni ornatti. □ 5 Ibadəthana temioƣa, yəni
muḳəddəs jay wə «kalamhana»ning temioƣa yandax *üq ḳəwətlik* bir imarətni saldi
wə uning iqigə ḫujrilarni yasidi.□
6 *Taxḳiriḳi imarətning* təwənki ḳəwitining kəngliki bəx gəz, ottura ḳəwitining
kəngliki altə gəz, üqinqi ḳəwitining kəngliki yəttə gəz idi. Qünki ibadəthanining
taxḳi temida limlarni ornatḳan təxüklər bolmasliḳi üqün u tamoƣa təkqə
qiḳiriloƣanidi.□

□ **6:2 «ibadəthanining uzunluḳi…»** — ibraniy tilida «əyning uzunluḳi…». **«Pərwərdigaroƣa yasioƣan ibadəthanining uzunluḳi atmix gəz…»** — Muḳəddəs Kitabta ixlitilgən «gəz»ni bəlkim bir «jəynək» deyixkə tooƣra kelidu — Yəni adəmning jəynikidin barmaḳlirining uqioƣiqə boloƣan arilik (təhminən 45 santimetr) idi. ■ **6:3** Yḥ. 10:23; Ros. 3:11; 5:12 □ **6:4 «U ibadəthanioƣa rojəklik derizə-pənjirilərni ornatti»** — baxḳa birnəqqə hil tərjimilər uqrixi mumkin boloƣini bilən ḥərḥalda bu sözlər derizilərni kərsitidu. □ **6:5 «Ibadəthana temioƣa, yəni muḳəddəs jay wə «kalamhana»ning temioƣa…»** — muxu yərdə «kalamhana» «əng muḳəddəs jay»ning baxḳa birhil ismidur. 6:16ni wə izaḥatini kərüng. «Kalamhana» deyilixining səwəbi, «əng muḳəddəs jay» iqidə «əḥdə sanduḳi» bar idi, «əḥdə sanduḳi» iqidə Hudaning Israil bilən tüzgən əḥdinamisi saḳlaḳliḳ idi. □ **6:6 «…ibadəthanining taxḳi temida limlarni ornatḳan təxüklər bolmasliḳi üqün u tamoƣa təkqə qiḳiriloƣanidi»** — limning yənə bir uqi «taxḳi imarət»ning taxḳi temioƣa bekitilixi üqün xu tərəptə təxük texilgən bolsa kerək. «Ibadəthana shemisi»ni kərüng.

7 Ibadəthana pütünləy təyyar ḳilip elip kelingən taxlardin bina ḳilinoɣanidi. Xundaḳ ḳiloɣanda, uni yasioɣan waḳitta nə bolḳa nə palta nə baxḳa təmür əswablarning awazi u yərdə ḫeq anglanmaytti.
8 Təwənki ḳəwətning ḫujrilirining kirix ixiki ibadəthanining ong təripidə idi; bir aylanma pələmpəy ottura ḳəwətkə andin ottura ḳəwəttin üqinqi ḳəwətkə qiḳatti.□
9 Xundaḳ ḳilip *Sulayman* ibadəthanini yasap püttürdi. Ibadəthanining üstigə har-limlarni bekitip, uni kedir tahtaylar bilən ḳaplidi. 10 U ibadəthanioɣa yandax imarətning ḳəwətlirining egizlikini bəx gəzdin ḳildi. Xu imarətning ḳəwətliri ibadəthanioɣa kedir limliri arḳilik tutuxuḳluḳ idi.

11 Pərwərdigarning səzi Sulaymanoɣa kelip mundaḳ deyildiki: —
12 «Sən Manga yasawatḳan bu ibadəthanioɣa kəlsək, əgər sən bəlgilimilirimdə mengip, ḫəkümlirimgə riayə ḳilip, barliḳ əmrlirimni tutup ularda mangsang, Mən atang Dawutḳa sən tooɣruluḳ eytḳan səzümgə əməl ḳilimən; ■ 13 Mən Israillarning arisida makan ḳilip əz həlḳim Israilni əsla taxlimaymən».
14 Sulayman ibadəthanini yasap püttürdi. 15 Ibadəthanining tamlirining iq təripini u kedir tahtayliri bilən yasap, ibadəthanining tegidin tartip torusning limlirioɣiqə yaoɣaq bilən ḳaplidi; wə arqa tahtayliri bilən ibadəthanioɣa pol yatḳuzdi.
16 U ibadəthanining arḳa temidin yigirmə gəz əlqəp ara tam yasap, iqkiriki hanini ḫasil ḳildi; u tegidin tartip torus limlirioɣiqə kedir tahtayliri bilən ḳaplidi. Bu əng iqkiriki hana bolup, yəni «kalamhana», «əng muḳəddəs jay» idi.□
17 Uning aldidiki əy, yəni muḳəddəs hanining uzunluḳi ḳiriḳ gəz idi.
18 Ibadəthanining iqki tamlirioɣa ḳapaḳ wə qeqəkning nushiliri nəḳix ḳilinoɣanidi. Ibadəthana pütünləy kedir tahtaylar bilən ḳaplanoɣanidi. Ḫeq tax kərünməytti.
19 Pərwərdigarning əḫdə sanduḳini u yərdə ḳoyux üqün, u ibadəthanining iqkiridiki kalamhanini yasidi. 20 Kalamhanining uzunluḳi yigirmə gəz, tooɣrisi yigirmə gəz, egizliki yigirmə gəz idi; u uni sap altundin ḳaplidi, xundaḳla uning aldidiki kedir yaoɣaqliḳ ḳurbangaḫnimu xundaḳ ḳaplidi. □ 21 Sulayman ibadəthanining iqini sap altun bilən ḳaplidi; u iqki kalamhanining aldini altun zənjirlər bilən tosidi; kalamhanini altun bilən ḳaplidi. 22 Xu təriḳidə u pütkül ibadəthanini, yəni pütkül ibadəthanining iqini altun bilən toluḳ ḳaplioɣanidi. Kalamhanioɣa təəlluḳ boloɣan ḳurbangaḫnimu pütünləy altun bilən ḳaplioɣanidi.□
23 Kalamhanioɣa u zəytun yaoɣiqidin ikki kerubning xəklini yasidi. Ḫərbirining egizliki on gəz idi. □ ■ 24 Bir kerubning bir ḳanitining uzunluḳi bəx gəz wə yənə bir ḳanitining uzunluḳi ḫəm bəx gəz bolup, bir ḳanitining uqidin yənə bir ḳanitining uqioɣiqə on gəz idi. 25 Ikkinqi kerubning ikki ḳaniti ḳoxulup on gəz idi. Ikki kerubning qong-kiqikliki wə xəkli ohxax idi. 26 Bir kerubning egizliki on gəz bolup, ikkinqi kerubningkimu ḫəm xundaḳ idi. 27 U kerublarni iqkiriki hanida ḳoydi. Kerublarning ḳanatliri yeyilip turatti. Birsining bir ḳaniti bir tamoɣa tegip, ikkinqisining ḳaniti

---

□ **6:8 «Təwənki ḳəwətning ḫujrilirining kirix ixiki ibadəthanining ong təripidə idi»** — biz muxu yərdə («təwənki ḳəwət» degən səzlər bilən) kona grek tilidiki tərjimigə əgəxtuḳ. «ibadəthanining ong təripi» ibadəthanining jənubiy təripidur. ■ **6:12** 2Sam. 7:13; 1Pad. 2:4; 9:4; 1Tar. 22:10, 19 □ **6:16 «Bu əng iqkiriki hana bolup, yəni «kalamhana», «əng muḳəddəs jay» idi»** — «əng muḳəddəs jay»ning «kalamhana» dəp atilixining səwəbi, uningda Huda Musa pəyoɣəmbərgə tapxuroɣan «əḫdə tax tahtiliri» (Hudaning kalami) «əḫdə sanduḳi» iqidə turatti; wə uning üstigə bəlkim bəzi waḳtida, bax kaḫin xu «əng muḳəddəs jay»oɣa kirgəndə, Hudaning bexarətliri ularoɣa kelixi mumkin idi. □ **6:20 «u ... uning aldidiki kedir yaoɣaqliḳ ḳurbangaḫnimu xundaḳ ḳaplidi»** — bu iqidiki ḳurbangaḫḳa ḳurbanliḳlar sunulmaytti; u «huxbuydan» yaki «huxbuygaḫ» idi. □ **6:22 «Kalamhanioɣa təəlluḳ boloɣan ḳurbangaḫ»** — bu «ḳurbangaḫ», yəni «huxbuydan» adəttə kalamhanining səl aldida, «muḳəddəs jay»ning iqidə idi. □ **6:23 «Kerublar»** — kerublar bolsa Hudaning ḫəküm-jazalirini yətküzidioɣan, intayin küqlük pərixtilərdur. Məsilən, «Yar.» 3:24 wə «Əz.» 10-babni kərüng. ■ **6:23** Mis. 25:18

udulidiki tamoɣa tegip turatti; ikkisining iqidiki ⱪanatliri hanining otturisida bir-birigə tegixip turatti. ■ 28 U kerublarni altun bilən ⱪaplidi.
29 U ibadəthanining tamlirining pütkül iq qərsini, yəni iqkiriki hanining wə ḥəm taxⱪiriⱪi hanining qərisini kerub bilən horma dərəhlirining xəkilliri wə qeqək nushiliri bilən nəⱪix ⱪildi. 30 Ibadəthanining polini, yəni iqkiriki hanining ḥəm taxⱪiriⱪi haniningkini altun bilən ⱪaplidi.
31 Kalamhanining kirix eoɣizioɣa u zəytun yaoɣiqidin etilgən ⱪox ixiklərni yasidi. Ixiklərning kexəkliri wə bexi əyning tooɣrisining bəxtin bir ⱪismi idi. □ 32 Bu ⱪox ixiklər zəytun yaoɣiqidin etilgənidi; u ixiklərning üstigə kerublar, horma dərəhliri wə qeqək nushiliri nəⱪix ⱪilinip zinnətləngənidi; u ixiklərni, jümlidin kerub bilən horma dərəhlirining nəⱪixlirini altun bilən ⱪaplidi.
33 Ibadəthanining taxⱪi hanisining ixikining kexəklirini zəytun yaoɣiqidin yasidi; ular əyning tooɣrisining təttin bir ⱪismi idi; □ 34 ⱪox ⱪanatliⱪ ixik bolsa arqa yaoɣiqidin yasaldi. Bir ⱪaniti yeyilip ⱪatlinatti, ikkinqi ⱪanitimu yeyilip ⱪatlinatti. 35 U ularning üstigə kerublar, horma dərəhliri wə qeqək nushilirini nəⱪix ⱪildi; andin ularning üstigə, jümlidin nəⱪixlər üstigə altun ⱪaplidi.
36 Iqkiriki ḥoylining temini bolsa u üq ⱪəwət yonuloɣan tax bilən bir ⱪəwət kedir yaoɣiqidin yasidi.
37 *Sulaymanning səltənitining* tətinqi yilining Zif eyida Pərwərdigarning ibadəthanisining uli selindi. □ 38 Wə on birinqi yilining Bul eyida, yəni səkkizinqi ayda ibadəthanining ḥeqyeri ⱪaldurulmay, layiḥə boyiqə pütünləy tamam boldi. Xundaⱪ ⱪilip uning əyni yasixioɣa yəttə yil kətti.□

7

Ordining ⱪuruluxi

1 Sulayman əz ordisini bolsa, on üq yilda yasap püttürdi.□ ■
2 U yasioɣan bu «Liwan ormini sariyi»ning uzunluⱪini yüz gəz, kənglikini əllik gəz wə egizlikini ottuz gəz ⱪildi. Kedir yaoɣiqi tüwrükidin tət ⱪatar wə tüwrüklərning üstigə kedir limliri ⱪoyuloɣanidi. □ 3 Tüwrüklərning üstidiki lim kətürüp turoɣan əgzisimu kedir yaoɣiqidin idi. Limlar jəmiy ⱪiriⱪ bəx bolup ḥər ⱪatarda on bəxtin idi. 4 Uning üq ⱪəwət derizisi bar idi, üq ⱪəwəttiki derizilər bir-birigə udulmu’udul idi.□

■ **6:27** Mis. 25:20 □ **6:31 «Ixiklərning kexəkliri wə bexi əyning tooɣrisining bəxtin bir ⱪismi idi»** — baxⱪa tərjimisi: «Ixiklərning kexəkliri bəx qasiliⱪ idi». Ibraniy tilini qüxinix təs. □ **6:33 « *kexəklər* əyning tooɣrisining təttin bir ⱪismi idi»** — baxⱪa tərjimisi: «ular (kexəklər) tət qasiliⱪ idi». Ibraniy tekistni qüxinix təs. □ **6:37 «tətinqi yilining Zif eyida…»** — «Zif» eyi ikkinqi ay. Bu bəlkim miladiyədin ilgiriki 966-yili, Aprel yaki May ayliri boluxi mumkin idi. □ **6:38 «layiḥə boyiqə pütünləy tamam boldi»** — muxu yərdə «layiḥə» bəlkim Dawut Muⱪəddəs Roḥning kərsətmisi arⱪiliⱪ aldin kərsətkən shemisini kərsitidu «1Tar.» 28:19). □ **7:1 «Sulayman əz ordisini bolsa, on üq yilda yasap püttürdi»** — Sulayman ibadəthanini ⱪuruxⱪa 7 yil, əz ordisini ⱪuruxⱪa 13 yil waⱪit sərp ⱪildi. Pütkül Muⱪəddəs Kitabta «7» degən rəⱪəm bəzidə Huda wə uning mukəmməllikigə baoɣliⱪ, «13» bolsa gunaḥ wə asiyliⱪ bilən baoɣliⱪ bolidu. Bizdə ḥeq guman yoⱪki, Sulaymanning əz ordisioɣa 13 yil sərp ⱪilixi uning alliⱪaqan təkəbbur bolup kətkənlikini puritip beridu. Ḥeq bolmioɣanda, u kəprək waⱪtini əz əyi üstigə sərp ⱪiloɣan. ■ **7:1** 1Pad. 9:10 □ **7:2 «Liwan ormini sariyi»** — Sulaymanning ordisining «Liwan ormini sariyi» dəp atilixining səwəbi uning ⱪuruluxida Liwandin kəltürülgən qiraylik kedir yaoɣaqlirini kəp ixlətkənliktin boloɣanidi. Orda iqidə «kedir yaoɣiqi tüwrükidin tət ⱪatar» boloɣini üqün «ormandək» kərüngən bolsa kerək. □ **7:4 «üq ⱪəwəttiki derizilər bir-birigə udulmu’udul idi»** — bu ayəttiki bəzi ibraniy səzlər intayin az uqraydioɣan boloɣaqⱪa, mənisini pəⱪət pərəz ⱪiloɣili bolidu. Baxⱪa bir tərjimisi bəlkim: «üq ⱪəwəttiki ḥərbir derizə kəznəklik idi».

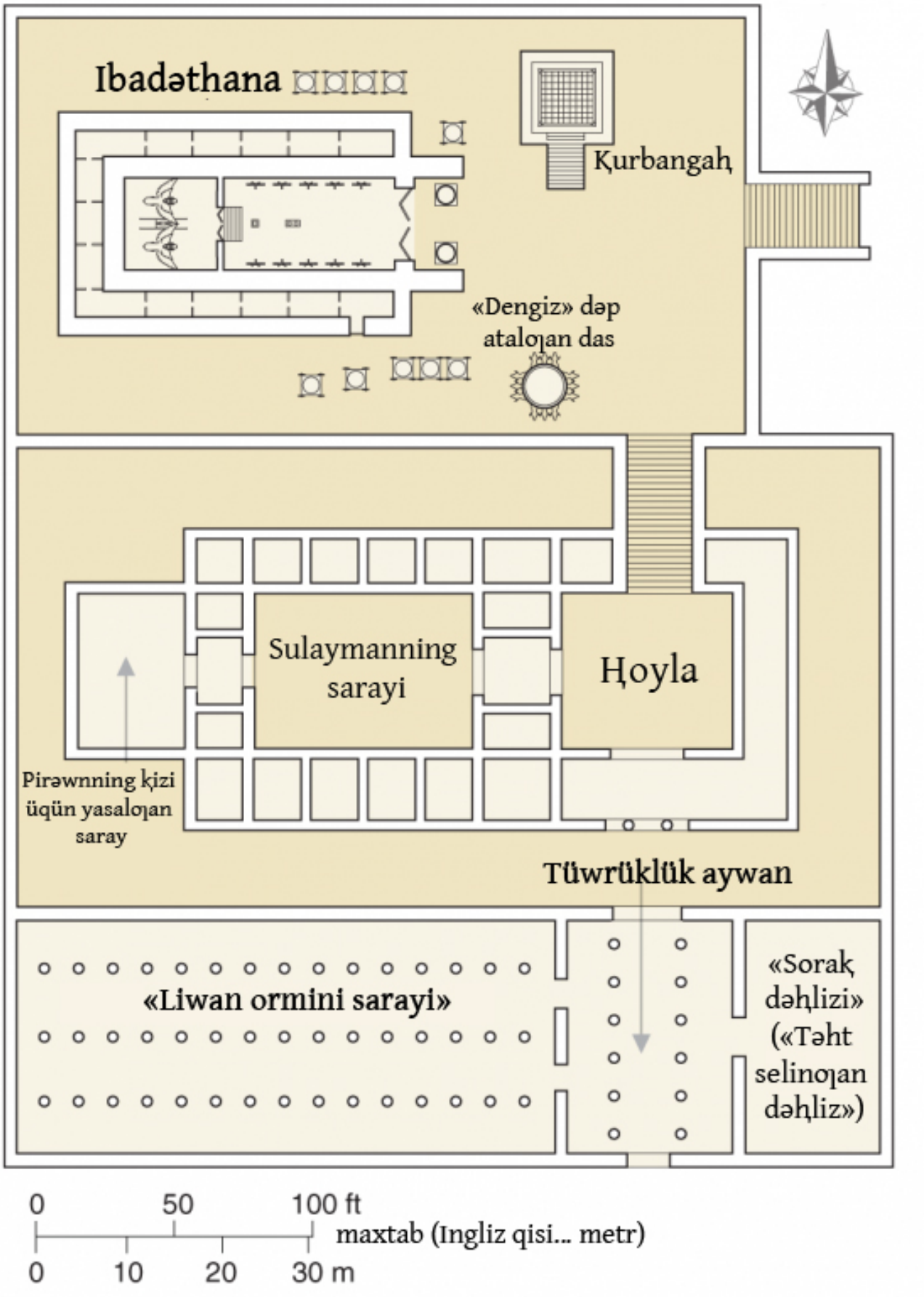
5 Barliḳ ixiklər wə kexəklər tət qasiliḳ ḳilinoɣandi; ixiklər üq kəznəklik bolup, ixiklər bir-birigə udulmu’udul idi.□

6 U uzunluḳini əllik gəz, tooɣrisini ottuz gəz ḳilip, tüwrüklük bir dəḩliz yasidi; uning aldida yənə bir dəḩliz bar idi, wə uning aldida yənə tüwrüklük aywan bar idi.□

7 Andin keyin u soraḳ soraydioɣan təhti üqün «Soraḳ dəḩlizi» dəp ataloɣan yənə bir dəḩlizni yasidi. U dəḩlizning tegidin tartip torusning limlirioɣiqə kedir yaoɣiqi bilən ḳaplanoɣanidi.

8 *Sulayman* əzi olturidioɣan saray, yəni dəḩlizning arḳa ḩoylisioɣa jaylaxaḳan sarayning layiḩisi «*soraḳ* əyi»ningkigə ohxax idi. Sulayman əz əmrigə aloɣan Pirəwnning ḳizi üqün xu dəḩlizgə ohxax bir sarayni yasatti. □ ■

□ **7:5 «ixiklər üq kəznəklik bolup, ixiklər bir-birigə udulmu’udul idi»** — kəp baxḳa hil tərjimiliri uqriximu mumkin. □ **7:6 «uning aldida yənə bir dəḩliz bar idi, wə uning aldida yənə tüwrüklük aywan bar idi»** — bu ayətning ikkinqi ḳismidiki ibraniyqə ibarilər intayin az uqraydioɣan boloɣaqḳa, mənisini pəḳət pərəz ḳiloɣili bolidu. «…uning aldida yənə tüwrüklük aywan bar idi» degənning baxḳa birhil tərjimisi «…uning aldida yənə tüwrüklər wə pələmpəy bar idi». □ **7:8 «…yəni dəḩlizning arḳa ḩoylisioɣa jaylaxaḳan sarayning…»** — baxḳa birhil tərjimisi «…yəni xu əydin ayrim boloɣan, bir ḩoylilik, dəḩliz iqigə jaylaxḳan əyning…». ■ **7:8** 1Pad. 3:1

Sulayman ḳuroɣan ibadəthana wə dərgaḥ-saray
Dawut padixaḥ ḳaytidin saloɣan xəḥərdin Sulayman yengi ḳurup

9 Bu imarətlərning ḫəmmisi iqkiriki tamliridin tartip qong ḫoylining tamlirioɣiqə, ulidin tartip əgzining pəwazioɣiqə ḳimmət taxlardin, yəni əlqəm boyiqə oyulup andin iq-texi ḫərə bilən kesilgən taxlardin yasaloɣanidi. 10 Ulliri bolsa qong wə ḳimmət taxlardin, uzunluḳi on gəz wə səkkiz gəz boloɣan taxlardin ḳilinoɣanidi. 11 Ullarning üstigə yənə bekitilgən əlqəm boyiqə oyuloɣan ḳimmət esil taxlar wə kedir limliri ḳoyuloɣanidi. 12 Qong ḫoylining qərisidiki tam üq ḳəwət oyuloɣan tax wə bir ḳəwət yonuloɣan kedir limliridin yasaloɣanidi. Pərwərdigarning ibadəthanisining iqkiriki ḫoylisining temi wə yənə ordidiki dəḫlizining temimu xundaḳ yasaloɣanidi.□

Usta miskər Ḫiramning ibadəthanidiki ixliri
2Tar. 3:15-17; 2Tar. 4; 2Tar. 5:1

13 Sulayman padixaḫ adəm əwətip Ḫiramni turdin kəltürdi. ■ 14 U kixi Naftali ḳəbilisidin boloɣan bir tul hotunning ooɣli bolup, atisi turluḳ bir miskər idi. Ḫiram miskərqiliktə türlük ixlarni ḳilixḳa tolimu usta, pəm-parasətlik wə bilimlik idi. U Sulayman padixaḫning ḳexioɣa kelip, uning ḫəmmə ixini ḳildi. ■ 15 U əzi ikki tüwrükni mistin yasidi. Ḫərbir tüwrükning egizliki on səkkiz gəz bolup, aylanmisi on ikki gəz idi.■
16 Bu tüwrüklərning üstigə ḳoyux üqün mistin ikki tajni ḳuyup yasap, uning üstigə ḳoydi. Bir tajning egizliki bəx gəz, ikkinqi tajning egizlikimu bəx gəz idi. 17 Tüwrüklərning təpisidiki tajlar torlaroɣa ohxax zinnətlinip, zənjirlər wə torlanoɣan ḫalḳilar bilən toḳuḳluḳ idi. Bir tajning xundaḳ yəttə ḳatar tor ḫalḳiliri bar idi, ikkinqi tajningmu ḫəm xundaḳ yəttə ḳur tor ḫalḳiliri bar idi. 18 U yənə anarlarni, yəni tüwrüklərning üstidiki ḫərbir tajni yepip turidioɣan tor ḫalḳilarning üstigə ikki ḳatar anarni yasidi. U birinqi wə ikkinqi tajoɣimu ohxaxla xundaḳ ḳildi. 19 Aywandiki tüwrüklərning üstidiki tajliri nilupər xəkillik bolup, egizliki tət gəzdin idi. 20 Ikki tüwrükning tajliridiki tor ḫalḳilirioɣa yeḳin tompiyip qiḳḳan jayning üstidə ḳəwətmu-ḳəwət qəridigən ikki yüz anar nushisi bar idi. Ikkinqi tajning qərisimu ohxax idi.
21 U tüwrüklərni ibadəthanining aldidiki aywanoɣa tiklidi. Ong təripigə birni tikləp namini «Yaḳin», sol təripigə birni tikləp, namini «Boaz» atidi. □ 22 Tüwrüklərning üsti nilupər xəklidə yasaloɣanidi. Buning bilən tüwrüklərning ixliri pütkənidi.
23 U mistin «dengiz» dəp ataloɣan yooɣan das yasidi. Uning bir girwikidin yənə bir girwikigiqə on gəz kelətti. Uning aylamisi ottuz gəz idi. ■ 24 Dasning girwiki asti qəridəp ḳapaḳ nushiliri bilən zinnətləngənidi. Bular dasning qərisining ḫərbir gezigə undin, ikki ḳatar ḳoyuloɣan idi. Ular das bilən bir waḳitta ḳuyup qiḳiriloɣanidi. ■ 25 Das on ikki buḳa xəkli üstidə turoɣuzuloɣanidi. Bularning üqi ximal tərəpkə, üqi oɣərb tərəpkə, üqi jənub tərəpkə, üqi xərḳ tərəpkə yüzləngənidi. «dengiz» bularning üstidə idi; ularning arḳisi iq təripidə idi. 26 Dasning ḳelinliḳi aliḳanning kənglikidək bolup, uning girwiki piyalining girwikidək, xəkli eqiloɣan nilupərdək idi. Uningoɣa ikki ming bat su sioɣatti.□
27 Uningdin baxḳa u mistin on təglikni yasidi. Ḫərbir təglikning uzunluḳi tət gəz, kəngliki tət gəz bolup, egizliki üq gəz idi. 28 Bu təgliklər xundaḳ yasaloɣanidiki, ularning *rəsimlik* tahtiliri bar idi; tahtiliri ramkilar iqigə ornitiloɣanidi. 29 Ramkilarning

---

□ **7:12 «ordidiki dəḫlizining temi...»** — yaki «ibadəthanidiki aywinining temi...» ■ **7:13** 2Tar. 2:12 ■ **7:14** Mis. 31:3 ■ **7:15** 2Pad. 25:16, 17; Yər. 52:21 □ **7:21 «Ong təripigə birni tikləp namini «Yaḳin», sol təripigə birni tikləp, namini «Boaz» atidi»** — «Yaḳin» degənning mənisi bəlkim «u mustəḫkəmləydu», «Boaz»ning mənisi bəlkim «uningda küq bar». Ongdin soloɣa oḳuoɣanda «U (Pərwərdigar) küq bilən uni (bu əyni) mustəḫkəmləydu». ■ **7:23** 2Tar. 4:2; Yər. 52:20 ■ **7:24** 2Tar. 4:3 □ **7:26 «ikki ming bat»** — bir bat 22 litr boluxi mumkin idi; undaḳta 2000 bat 44000 litr idi. «Dengiz»ning xəkli «dangḳan xəkli»diki das bolsa kerək.

otturisidiki rəsim tahtaylirida wə ramkilarning əzidimu xirlar, buqilar wə kerublarning sürətlik zinnətliri bar idi; xirlar wə buqilarning asti wə üsti zənjirsiman gül qəmbirək xəklidə zinnətləngənidi. □ 30 Ḥərbir təglikning mis oqliri bilən tət qaqi bar idi; təglikning dasni kətürüp turidioɣan tət burjikidə jazisi bar idi; das astidiki putlirining ḥər təripidə torlanoɣan quyma gül xahliri ornitiloɣanidi. 31 Ḥər təglikning iqidə qongqurluqi bir gəz kelidioɣan «kiqik təglik» bolup, aoɣzi dügilək idi; kiqik təglikning uzunluqi bir yerim gəz idi; aoɣzining ətrapida nəqixlər bar idi; ularning ramkiliri dügilək əməs, bəlki tət qasilik idi.□
32 Tət qaqi rəsimlik tahtayliri astida bolup, ularning oqliri təglikkə bekitilgənidi. Ḥərbir qaqning egizliki bir yerim gəz idi. 33 Qaqlarning qurulmisi jəng ḥarwilirining qakliridək idi. Ularning qazanliri, qaskanliri, qetikliri wə oqlirining ḥəmmisi mistin quyuloɣanidi. 34 Ḥərbir təglikning tət burjikidə birdin tət tutquqi bar idi; ular təgliktin qikip turatti wə ular təglik bilən təng quyuloɣan. □ 35 Ḥərbir təglikning təpisidə egizliki yerim gəz kelidioɣan bir yumilaq jaza bar idi. Ḥərbir təglikning təpisidə tirək wə rəsimlik tahtaylar bar idi. Ular təglik bilən təng quyuloɣan. 36 U muxu tirək wə rəsim tahtayliridiki box orunlaroɣa kerub, xir wə horma dərəhlirining nushilirini wə qərisigə torlanoɣan gül xahlirini nəqix qildi. 37 Xu tərikidə u muxu on təglikni yasap boldi. Ḥəmmisi bir nushida quyulup, ohxax qonglukta wə xəkildə idi.
38 U mistin on das yasioɣan bolup, ḥərbir daska kirik bat su sioɣatti; ḥərbir dasning tooɣrisi tət gəz idi. On təglikning ḥərbirining təpisidə birdin das bar idi. ■ 39 U bəx dasni ibadəthanining ong yenida wə bəxni ibadəthanining sol yenida qoydi; mis dengizni ibadəthanining ong təripigə, yəni xərqiy jənub təripigə qoydi.
40 Ḥiram xularoɣa təəlluq das, kürək wə qaqa-quqilarnimu yasap təyyar qildi. Xundaq qilip Ḥiram Sulayman padixaḥ üqün Pərwərdigarning əyining barliq qurulux hizmitini pütküzdi: —
41 ikki tüwrük, ikki tüwrükning üstidiki apqursiman ikki bax wə bu ikki baxni yepip turidioɣan ikki torni yasitip püttürdi, 42 xu ikki tor üstigə qayqilaxturuloɣan tət yüz anarni yasatti. Bir torda ikki qatar anar bolup, tüwrük üstidiki; apqursiman ikki baxni yepip turatti. 43 U on das təgliki wə das təglikigə qoyulidioɣan on «yuyux desi»ni, 44 «mis dengiz» wə uning astidiki on ikki mis buqini yasatquzdi, 45 qazanlarni, kürəklərni wə qaqa-quqilarnimu təyyar qildi. Ḥiram Pərwərdigarning əyi üqün Sulayman padixaḥning əmri bilən yasioɣan bu ḥəmmə nərsilər parqiraydioɣan mistin idi.
46 Padixaḥ ularni Iordan tüzlənglikidə, Sukkot bilən Zarətanning otturisida, *xu yərdiki* seoɣizlayda kelip yasap, quydurup qikti.
47 Bu nərsilər xunqə kəp boloɣaqqa, Sulayman ularning eoɣirlikini əlqimidi. Xuning bilən misning eoɣirliqi məlum bolmidi.
48 Sulayman yənə Pərwərdigarning əyi iqidiki barliq əswablarni yasatti: — yəni altun huxbuygaḥni, «təqdim nan» qoyulidioɣan altun xirəni, □ ■ 49 Kalamhana aldida turidioɣan sap altun qiraoɣdanlarni (bəxni ong yenida, bəxni sol yenida) yasatti; wə xularning gülsiman zinnətlirini, qiraoɣlirini, qiraoɣ qiskuqlirini altundin yasatti; 50 das-piyalilirini, piqaqlirini, qaqilirini, təhsilirini wə küldanlarning ḥəmmisini

---

□ **7:29 «gül qəmbirək xəklidə zinnətləngənidi» —** ibraniy tilidiki nushisida qandaq mənidə ixlitilgini bizgə tehi enik əməs. □ **7:31 «Ḥər təglikning iqidə qongqurluqi bir gəz kelidioɣan «kiqik təglik» bolup, ... ularning ramkiliri dügilək əməs, bəlki tət qasilik idi» —** pütkül ayətning mənisini alimlar tehi toluq enikliɣan əməs. Bizning «pərəziy shema»mizni kərüng. □ **7:34 «Ḥərbir təglikning tət burjikidə birdin tət tutquqi bar idi» —** muxu yərdə ibraniy tilida «burjək» («müriliri») degən bu səzning muxu yərdə qandaq mənidə ixlitilgini tehi enik əməs. «Tutquqi» degən mənisi eḥtimallikkə əng yekin. ■ **7:38** 2Tar. 4:6 □ **7:48 «təqdim nanlar» —** baxqa hil tərjimiliri: «ḥuzuriy nan»lar, «Hudaning ḥuzuridiki nan»lar) yaki «tiziloɣan nan». Ular wə altun xirə tooɣruluq «Mis.» 25:23-30 wə «Law.» 24:5-9ni kərüng. ■ **7:48** Mis. 25:23; 30:1

sap altundin yasatti; u iqkiriki hanining, yəni əng muḳəddəs jayning ḳatlinidiƣan, ḳox ḳanatliḳ ixiklərning girəlirini wə əydiki muḳəddəs jayning *ixiklirining* girəlirini altundin yasatti.
51 Sulayman padixaḫ Pərwərdigarning əyi üqün ḳilduridiƣan ḫəmmə ḳuruluxlar tamam boloƣanda, u atisi Dawut *Hudaoƣa* atiƣan nərsilərni (yəni kümüx, altun wə türlük baxḳa buyumlarni) əkəltürüp Pərwərdigarning əyining həzinilirigə ḳoydurdi.■

8

Sulayman əḫdə sanduḳini ibadəthaniƣa əkilip ḳoyidu
2Tar. 5:2-14; 2Tar. 6; 2Tar. 7:1-10

1 Xu qaoƣda Sulayman Pərwərdigarning əḫdə sanduḳini «Dawut xəḫiri»din, yəni Ziondin yətkəp kelix üqün Israil aḳsaḳallirini, ḳəbilə bəglirini wə Israil jəmətlirining bəglirini Yerusalemoƣa əz yeniƣa yiƣilixḳa qaḳirdi.□ ■
2 Buning üqün Israilning ḫəmmə adəmliri Etanim eyida, yəni yəttinqi aydiki bekitilgən ḫeytta Sulayman padixaḫning ḳexiƣa yiƣildi. □ 3 Israilning ḫəmmə aḳsaḳalliri yetip kəlgəndə Lawiylar əḫdə sanduḳini kətürüp *mangdi*. 4 Ular Pərwərdigarning əḫdə sanduḳini, jamaət qediri bilən uning iqidiki barliḳ muḳəddəs buyumlarni kətürüp elip qiḳti. Kaḫinlar bilən Lawiylar muxularni elip qiḳti.□
5 Sulayman padixaḫ wə uning aldiƣa yiƣilоƣan barliḳ Israil jamaiti əḫdə sanduḳining aldida mengip, kəplikidin sanini elip bolmaydiƣan san-sanaḳsiz ḳoy bilən kalilarni ḳurbanliḳ ḳilixatti. 6 Kaḫinlar Pərwərdigarning əḫdə sanduḳini əz jayiƣa, ibadəthanining iqki «kalamhana»siƣa, yəni əng muḳəddəs jayƣa elip kirip, kerublarning ḳanatlirining astiƣa ḳoydi.□
7 Qünki kerublarning yeyilip turoƣan ḳaniti əḫdə sanduḳining orni üstidə boloƣaqḳa, əḫdə sanduḳi bilən uni kətürüp turidiƣan baldaḳlarni yepip turatti. 8 Bu baldaḳlar naḫayiti uzun boloƣaqḳa, kalamhanining aldidiki muḳəddəs jayda turup, əḫdə sanduḳining yenidiki ikki baldaḳning uqlirini kərgili bolatti, biraḳ əyning sirtida ularni kərgili bolmaytti; bu baldaḳlar taki bügüngə ḳədər xu yərdə turmaḳta. □
9 Əḫdə sanduḳining iqidə Musa pəyƣəmbər Ḫorəb teƣida turoƣanda iqigə saloƣan ikki tax tahtidin baxḳa ḫeqnərsə yoḳ idi (Israillar Misir zeminidin qiḳḳandin keyin Pərwərdigar ular bilən ḫorəbdə əḫdə tüzgənidi).□ ■
10 Wə xundaḳ boldiki, kaḫinlar muḳəddəs jaydin qiḳixiƣila, bir bulut Pərwərdigarning ibadəthanisini ḳapliwaldi. 11 Kaḫinlar bulut tüpəylidin əz wəzipilirini ətəxkə ərə turalmaytti; qünki Pərwərdigarning julasi Pərwərdigarning əyini toldurоƣanidi.■
12 Bu pəyttə Sulayman: — Pərwərdigar tum ḳarangoƣuluḳ iqidə turimən, dəp eytḳanidi; ■

■ **7:51** 2Sam. 8:7, 11; 2Tar. 5:1 □ **8:1** **««Dawut xəḫiri»..., yəni Zion...»** — «Zion» Yerusalemning iqidiki egizlik bolup, xu yərgə daim ḳoroƣan selinip turatti. Keyin ibadəthanimu Zionda ḳuruloƣan. ■ **8:1** 2Sam. 5:9; 6:12, 17; 2Tar. 5:2 □ **8:2** **«yəttinqi aydiki bekitilgən ḫeyt»** — yəni «kəpilər ḫeyti» yaki «mewə ḫosul ḫeyti». Bu ḫeyt 7-ayning 15-22 künliridə ətküzülidu («Law.» 23:34-43). Israilning ərliri uningƣa Yerusalemda ḳatnixixi lazim idi. □ **8:4** **«jamaət qediri»** — yəni «jamaət yiƣilidiƣan qedir» yaki «ibadət qediri». □ **8:6** **«kalamhana»** — 6:16 wə izaḫatini kərüng. □ **8:8** **«bu baldaḳlar taki bügüngə ḳədər xu yərdə turmaḳta»** — «bügüngə ḳədər...» degən səzlər ibadəthana tehi əz jayida turoƣan waḳtida hatiriləngən, əlwəttə, wə xunglaxḳa xuni ispatlayduki, «Padixaḫlar»ning kəp ḳisimliri Yəḫudadikilərning sürgün boluxidin ilgiri yeziloƣan. «2pad.» 24-25 bablirini bəlkim keyinki bir pütükqi ḳoxup yazoƣan boluxi mumkin. □ **8:9** **«Ḫorəb teƣi»** —Sinay teƣining baxḳa bir ismidur. ■ **8:9** Mis. 34:27 ■ **8:11** Mis. 40:34, 35; 2Tar. 7:2 ■ **8:12** Mis. 20:21; Law. 16:2; Ḳan. 4:11; 5:22; 2Tar. 6:1

13 lekin, *i Pərwərdigar*, mən dərwəkə Sening üqün bir ḫəywətlik makan bolsun dəp,
Sən mənggü turidiоqan bir өyni yasidim, dedi.□ 14 Andin padixaḫ burulup barlik
Israil jamaitigə bəht tilidi; Israilning barlik jamaiti uning aldida turatti. 15 U mundak
dedi: — «Israilning Hudasi Pərwərdigarоqa təxəkkür-mədḫiyə bolоqay! U Өz aоqzi
bilən atam Dawutka wədə kilоqanidi wə Өz koli bilən uni əməlgə axurdi. U Dawutka
yənə: —
16 «Mən Өz həlkim Israilni Misir zeminidin elip qikkan kündin buyan namim üqün
bu yərdə bir өy salay dəp Israilning ḫərkaysi kəbililirining xəḫərliridin ḫeqkaysisini
tallimidim; birak həlkim bolоqan Israilоqa ḫəkümranlik kilsun dəp Dawutni tallidim»
degənidi. ■ 17 Əmdi atam Dawutning Israilning Hudasi Pərwərdigarning namiоqa
atap bir өy selix arzu-niyiti bar idi. ■ 18 Birak Pərwərdigar atam Dawutka:
«Kənglüngdə Mening namimоqa bir өy yasaxka kilоqan niyiting yahxidur; 19 əmma
xu өyni sən yasimaysən, bəlki sening puxtungdin bolidiоqan ooqlung, u Mening
namimоqa atap xu өyni salidu», degənidi.
20 Mana əmdi Pərwərdigar Өz səzigə əməl kildi. Mən Pərwərdigar wədə
kilоqinidək, atamning ornini besip, Israilning təhtigə olturdum; Israilning Hudasi
Pərwərdigarning namiоqa atap bu өyni saldim. 21 Өydə əḫdə sanduki üqün bir jayni
rastlidim; əḫdə sanduki iqidə Pərwərdigarning ata-bowilirimizni Misir zeminidin
elip qikkanda, ular bilən tüzgən əḫdə *tahtiliri* bardur».

Sulayman Israil üqün dua kilidu

22 Andin Sulayman Israilning barlik jamaitigə yüzlinip, Pərwərdigarning
kurbangaḫining aldida turup, kollirini asmanоqa karitip kətürüp ■ 23 mundak
dua kildi: — «I Israilning Hudasi Pərwərdigar! Nə yukiriki asmanda nə təwənki
yərdə səndək Huda yoktur; aldingda pütün kəlbi bilən mangidiоqan kulliring üqün
əḫdəngdə turup өzgərməs muḫəbbitingni kərsətküqisən. 24 Qünki Sən Өz kulung
atam Dawutka bərgən wədidə turdung; Sən Өz aоqzing bilən eytkan səzünggə
mana bügünkidək Өz kolung bilən əməl kilding. 25 Əmdi ḫazir, i Israilning
Hudasi Pərwərdigar, Өz kulung atam Dawutka: — «Əgər sening əwladliring өz
yolliriоqa səgək bolup sən Mening aldimda mangоqandək mangidiоqan bolsa, sanga
əwladingdin Israilning təhtidə olturidiоqan bir zat kəm bolmaydu» dəp bərgən
wədəngdə turоqaysən. ■ 26 Əmdi ḫazir, i Israilning Hudasi, Sən kulung Dawutka
eytkan səzliring əməlgə axuruloqay, dəp ətünimən!
27 Lekin Huda Өzi rastla yər yüzidə makan kilamdu? Mana, asmanlar bilən
asmanlarning asmini seni siоqduralmiоqan yərdə, mən yasiоqan bu өy kandakmu
Sening makaning bolalisun?! ■ 28 Lekin i Pərwərdigar Hudayim, kulungning
duasi bilən iltijasiоqa kulak selip, kulungning bügün Sanga kətürgən nidasi wə
tilikini angliоqaysən; 29 xuning bilən Өz kəzliringni keqə-kündüz bu өygə, yəni Sən:
«Mening namim u yərdə ayan bolsun» dəp eytkan jayоqa keqə-kündüz tikkəysən;
Өz kulungning u jayоqa karap kilоqan duasiоqa kulak saloqaysən. □ ■ 30 kulung
wə həlking Israil bu jayоqa karap dua kilоqan qaоqda, ularning iltijisiоqa kulak
selip, Өz makaning kilоqan asmanlardin turup angliоqaysən, angliоqiningda ularni
kəqürgəysən.

□ **8:13** **«sening üqün bir ḫəywətlik makan»** — yənə birhil tərjimisi «sening üqün bur turaloqu makan». **«ḫəywətlik makan»** — yənə birhil tərjimisi «turaloqu makan». ■ **8:16** 2Sam. 7:6; 2Tar. 6:5 ■ **8:17** 2Sam. 7:2; 1Tar. 17:1; 2Tar. 6:7 ■ **8:22** 2Tar. 6:12 ■ **8:25** 2Sam. 7:12, 16; 1Pad. 2:4; Zəb. 132:12 ■ **8:27** 2Tar. 2:5; Yəx. 66:1; Yər. 23:24; Ros. 7:49 □ **8:29** **«u jayоqa karap kilоqan duasiоqa...»** — yaki bolmisa: «u jay tooqrisidiki duasi...». ■ **8:29** Qan. 12:11

31 Əgər birsi өz ḳoxnisiоԓa gunaḥ ḳilsa wə xundaḳla ixning rast-yaloԓanliḳini bekitix üqün ḳəsəm iqküzülsə, bu ḳəsəm bu өydiki ḳurbangaḥingning aldiоԓa kəlsə, □
32 Sən ḳəsəmni asmanda turup anglap, amal ḳilip өz bəndiliring otturisida ḥəküm qiḳaroԓaysən; gunaḥi bar adəmni gunaḥḳa tartip, өz yolini өz bexiоԓa yandurup, gunaḥsiz adəmni aḳlap, өz adillikiоԓa ḳarap uningoԓa ḥəḳḳini bərgəysən.
33 Өz həlḳing Israil Sening aldingda gunaḥ ḳiloԓini üqün düxməndin yengilsə, Sanga ḳaytip bu өydə turup, namingni etirap ḳilip, Sanga dua bilən iltija ḳilsa, 34 Sən asmanda anglap, Өz həlḳing Israilning gunaḥini kəqürüp, ularni Sən ata-bowiliriоԓa təḳdim ḳiloԓan zeminoԓa ḳayturup kəlgəysən.
35 Ular Sanga gunaḥ ḳiloԓini üqün asman etilip yamoԓur yaoԓmaydioԓan ḳiliwetilgən bolsa, lekin ular bu jayoԓa ḳarap Sanga dua ḳilip namingni etirap ḳilip, Sening ularni ḳiyinqiliḳḳa saloԓining tüpəylidin өz gunaḥidin yenip towa ḳilsa, 36 Sən asmanda turup ḳulaḳ selip, ḳulliringning wə həlḳing Israilning gunaḥini kəqürgəysən; qünki Sən ularoԓa mengix kerək boloԓan yahxi yolni өgitisən wə Өz həlḳinggə miras ḳilip bərgən zeminning üstigə yamoԓur yaoԓdurisən!
37 Əgər zeminda aqarqiliḳ ya waba bolsa, ya ziraətlər Dan almisa ya ḥal qüxsə ya uni qekətkilər yaki qekətkə liqinkiliri besiwalsa, ya düxmənlər ularning zemindiki xəḥərlirining ḳowuḳlirioԓa ḥujum ḳilip ḳorxiwalsa, ya ḥərḳandaḳ apət ya kesəllik bolsa, 38 Sening həlḳing boloԓan Israildiki ḥərḳandaḳ kixi өz kөnglidiki wabani bilip, ulardin ḥərḳaysi kixi ḳollirini bu өygə sunup, ḥərḳandaḳ dua yaki iltija ḳiloԓan bolsa, 39 əmdi Sən turuwatḳan makaning asmanda turup anglap, kəqürüm ḳiloԓaysən; Sən ḥərbir adəmning ḳəlbini bilgəqkə, amal ḳilip өzining yollirini өzigə yanduroԓaysən (qünki Sənla, yaloԓuz Sənla ḥəmmə insan balilirining ḳəlblirini bilgüqidursən); 40 xundaḳ ḳilip, ular Sən ata-bowilirimizoԓa təḳdim ḳiloԓan zeminda olturup өmrining ḥəmmə künliridə səndin ḳorḳidioԓan bolidu.
41 Өz həlḳing Israildin bolmioԓan, Sening uluoԓ naming tüpəylidin yiraḳ-yiraḳlardin kəlgən musapir bolsa 42 (qünki ular Sening uluoԓ naming, ḳudrətlik ḳolung wə sozoԓan biliking tooԓrisida angliylaydu), — undaḳ birsi kelip bu өy tərəpkə ḳarap dua ḳilsa, 43 Sən turuwatḳan makaning boloԓan asmanlarda uningoԓa ḳulaḳ selip, u musapir Sanga nida ḳilip tiliginining ḥəmmisigə muwapiḳ ḳiloԓaysən; xuning bilən yər yüzidiki barliḳ əllər namingni tonup yetip, Өz həlḳing Israildək Səndin ḳorḳidioԓan bolup, mən yasioԓan bu өyning Sening naming bilən ataloԓinini bilidu.□
44 Əgər Sening həlḳing Sening tapxuruḳung bilən düxmini bilən jəng ḳilixḳa qiḳḳanda, Sən tallioԓan bu xəḥərgə, xundaḳla mən namingoԓa atap yasioԓan bu өy tərəpkə ḳarap Sən Pərwərdigaroԓa dua ḳilsa, 45 Sən asmanlarda turup ularning duasi bilən iltijasioԓa ḳulaḳ selip, ularni nusrətkə erixtürgəysən.
46 Əgər ular sanga gunaḥ sadir ḳiloԓan bolsa (qünki gunaḥ ḳilmaydioԓan ḥeqkixi yoḳtur) Sən ularoԓa oԓəzəplinip, ularni düxmənlirining ḳolioԓa tapxuroԓan bolsang, bular ularni yiraḳ-yeḳinoԓa, өzlirining zemini oԓa sürgün ḳilip elip baroԓan bolsa, ■
47 lekin ular sürgün ḳilinoԓan yurtta əs-ḥoxini tepip towa ḳilip, өzi sürgün boloԓan yurtta Sanga: — Biz gunaḥ ḳilip, ḳəbiḥlikkə berilip Səndin yüz өrüp kəttuḳ, dəp yelinsa, 48 — əgər ularni sürgün ḳiloԓan düxmənlirining zeminida pütün ḳəlbi wə pütün jenidin Sening təripinggə yenip, Sən ularning ata-bowiliriоԓa təḳdim

□ **8:31 «Əgər birsi өz ḳoxnisiоԓa ... ixning rast-yaloԓanliḳini bekitix üqün ḳəsəm iqküzülsə, bu ḳəsəm bu өydiki ḳurbangaḥingning aldiоԓa kəlsə...»** — bundaḳ ḳəsəm tooԓruluḳ «Qəl.» 5:11-31ni kөrüng. «Ḳəsəm bu өydiki ḳurbangaḥning aldiоԓa kəlsə...» — mumkinqiliki barki, Israilda muxundaḳ ḳəsəmlərni iqix üqün ḳurbangaḥning aldiоԓa kelix kerək əməs idi, pəḳət: «Hudaning ḳurbangaḥi aldida ḳəsəm ḳilimənki...» degəndək səzlər eytiloԓan bolsa «ḳurbangaḥ өz aldida turoԓandək» ḥesablinatti. □ **8:43 «bu өy Sening naming bilən atilidu»** — bu ibarə Hudaning ibadəthanisi tooԓruluḳ «bu өy Meningkidur» wə «bu өydə Mening kim ikənlikim ayan ḳilinidu» degəndək ikki məḳsitini kөrsitidu. ■ **8:46** 2Tar. 6:36; Pənd. 20:9; Top. 7:20; 1Yuḥa. 1:8, 10

qilоqan zeminоqa, Sən tallioqan xəhər tərəpkə wə mən namingоqa atap yasioqan bu өy tərəpkə yüzini qilip, Sanga qarap dua qilsa, 49 Sən turuwatqan makaning boloqan asmanlarda turup ularning duasi wə iltijasini anglap ular üqün həküm qiqirip, 50 Өz həlqingning Sanga sadir qiloqan gunahini, Sanga ətküzgən həmmə itaətsizliklirini kəqürüm qiloqaysən wə ularni sürgün qiloqanlarning aldida ularoqa rəhim tapquzoqaysənki, xular ularoqa rəhim qilsun 51 (qünki ular Өzüng Misirdin, yəni təmür tawlax peqidin qiqaroqan Өz həlqing wə Өz mirasingdur); 52 Sening kөzliring Өz qulungning iltijasioqa wə Өz həlqingning iltijasioqa oquq boloqay, ular hər ixta sanga nida qilip tiliginidə ularoqa qulaq saloqaysən; 53 qünki Sən ata-bowilirimizni Misirdin qiqaroqiningda Өz qulung Musa arqiliq eytqiningdək, Sən həlqingni Өzünggə has mirasing bolsun dəp, yər yüzidiki həmmə əllər arisidin ularni ayrim elip talliding, i Rəb Pərwərdigar!».■

54 Sulayman Pərwərdigaroqa xu barliq dua wə iltijalirini qilip boloqanda, qollirini asmanoqa qarap kətürüp Pərwərdigarning qurbangahining aldida tizlinip turoqan yərdin qopup, 55 ərə turup Israilning barliq jamaitigə yuqiri awazda bəht tiləp mundaq dedi: — 56 «Uning barliq wədə qiloqini boyiqə Өz həlqi Israiloqa aram bərgən Pərwərdigar mubarəktur! U Өz quli Musaning wasitisi bilən qiloqan həmmə meһribanə wədilərning һeqbiri yərdə qalmidi!■

57 Pərwərdigar Hudayimiz ata-bowilirimiz bilən boloqandək biz bilən billə boloqay; U nə bizdin waz kəqmisun nə bizni taxlimisun; 58 buning bilən U qəlbimizni Uning yollirida mengixqa, Өzi ata-bowilirimizoqa buyruoqan əmrlər, bəlgilimilər wə həkümlərni tutuxqa Өzigə mayil qiloqay; 59 mening Pərwərdigarning aldida iltija qiloqan bu səzlirim keqə-kündüz Pərwərdigar Hudayimizning yenida tursun; xuning bilən Өz qulung üqün tooqra həküm qilip, həlqing Israil üqün tooqra həküm qilip, hər kündiki dərdigə yətkəysən; 60 xuning bilən yər yüzidiki həmmə əllər Pərwərdigar Өzi Hudadur, Uningdin baxqisi һeqqaysisi yoqtur dəp bilgəy, ■ 61 xundaqla bügün qiloqininglaroqa ohxax Uning bəlgilimiliridə mengixqa wə əmrlirini tutuxqa qəlbinglar Pərwərdigar Hudayimizoqa mukəmməl boloqay!».

Sulayman ibadəthanini Hudaoqa ataydu

62 Wə padixah pütün Israil bilən billə Pərwərdigarning aldida qurbanliqlarni qildi. 63 Sulayman Pərwərdigaroqa inaqliq qurbanliqi süpitidə yigirmə ikki ming kala wə bir yüz yigirmə ming qoy qurbanliq qildi. Padixah bilən barliq Israillar xundaq qilip Pərwərdigarning өyini uningoqa beoqixlidi. ■ 64 Xu küni padixah Pərwərdigarning өyining aldidiki һoylisining otturisini ayrip muqəddəs qilip, u yərdə kөydürmə qurbanliqlar, axliq һədiyəliri wə inaqliq qurbanliqilirining yaoqlirini sundi; qünki Pərwərdigarning aldida turoqan mis qurbangah kөydürmə qurbanliqlar, axliq һədiyəliri wə inaqliq qurbanliqilirining yaoqlirini qobul qilixqa kiqik kəldi. ■ 65 Xuning bilən u waqitta Sulayman wə uning bilən boloqan pütün Israil, yəni Hamat rayonioqa kirix eoqizidin tartip Misir eqinioqiqə həmmə yərlərdin kəlgən zor bir jamaət Pərwərdigar Hudayimizning aldida yəttə kün wə yənə yəttə kün, jəmiy on tət küngiqilik һeyt ətküzdi. □ 66 Səkkizinqi künidə u həlqni qayturdi; ular padixahning bəhtini tilidi; andin ular Pərwərdigarning Өz quli Dawutqa wə həlqi Israiloqa qiloqan yahxiliqliri üqün qəlbidə xad-huram bolup өz өy-qedirlirigə qaytip kətti.□

■ **8:53** Mis. 19:5; Qan. 4:20; 7:6; 9:26, 29; 14:2 ■ **8:56** Yə. 21:45 ■ **8:60** Qan. 4:35, 39 ■ **8:63** 2Tar. 7:5-10 ■ **8:64** 2Tar. 7:7 □ **8:65 «Hamat rayonioqa kirix eoqizidin tartip...»** — yaki «Libo-Hamattin tartip». **«...jamaət Pərwərdigar Hudayimizning aldida yəttə kün wə yənə yəttə kün, jəmiy on tət küngiqilik һeyt ətküzdi»** — «kəpilər һeyti»ning bekitilgən waqti yəttə kün idi. Israillar muxu waqitqa yənə yəttə kün qoxti. □ **8:66 «Səkkizinqi künidə»** — demək, ikkinqi «yəttə kün»din keyinki kündə.

9

Pərwərdigar Sulaymanoɣa wədə ḫəm agaḫ beridu
2Tar. 7:11-22

1 Sulayman Pərwərdigarning өyi, padixaḫ ordisi wə xundaḳla ɣuruxni arzu ḳiloɣan baxḳa ɣuruluxlarni kөnglidikidək pütküzüp boloɣanda, ■ 2 Pərwərdigar
Sulaymanoɣa Gibeonda kөrүngəndək əmdi ikkinqi ḳetim uningoɣa kөründi.■
3 Pərwərdigar uningoɣa mundaḳ dedi: — «Sən Mening aldimda ḳiloɣan dua wə
iltijayingni anglidim; Mening namim uningda əbədgiqə ayan ḳilinixi üqün, sən
yasioɣan bu өyni Өzümgə muḳəddəs ḳildim. Mening kөzlirim wə kөnglüm xu yərdə
ḫəmixə bolidu. ■ 4 Sən bolsang, atang Dawutning aldimda mangoɣinidək, sənmu
sanga buyruoɣinimning ḫəmmisigə muwapiḳ əməl ḳilix üqün, bəlgilimilirim wə
ḫəkümlirimni tutup, pak kөngül wə durusluḳ bilən aldimda mangsang, 5 Mən əmdi
atang Dawutḳa: «Israilning təhtidə sanga əwladingdin olturuxḳa bir zat kəm bol-
maydu» dəp wədə ḳiloɣinimdək, Mən padixaḫliḳ təhtingni Israilning üstidə əbədgiqə
məḫkəm ḳilimən. ■ 6 Lekin өzüng ya ooɣulliring Manga əgixixtin waz keqip Mən
aldinglarda ḳoyoɣan əmrlirim bilən bəlgilimilirimni tutmay, bəlki baxḳa ilaḫlarning
ḳulluḳioɣa kirip ularoɣa səjdə ḳilsanglar, ■ 7 xu qaoɣda Mən Israilni ularoɣa təḳdim
ḳiloɣan zeminidin üzüp qiḳirimən; wə Өz namimni kөrsitixkə Өzümgə muḳəddəs
ḳiloɣan bu өyni nəzirimdin taxlaymən wə Israil ḫəmmə həlḳlər arisida səz-qөqək wə
tapa-tənining obyekti bolidu; ■ 8 Bu өy gərqə ḫazir kөrkəm kөrünsimu, xu zamanda
uningdin өtkənlərning ḫəmmisi zor ḫəyran ḳelixip üxḳirtip: «Pərwərdigar bu
zeminoɣa wə bu өygə nemixḳa xundaḳ ḳildi?» dəp soraydu.□ ■
9 Kixilər: — Qünki *zemindiki həlḳlər* өz ata-bowilirini Misir zeminidin qiḳaroɣan
Pərwərdigar Hudasini taxlap, өzlirini baxḳa ilaḫlaroɣa baoɣlap, ularoɣa səjdə ḳilip
ḳulluḳida boloɣanliḳi üqün, Pərwərdigar bu pütkül külpətni ularning bexioɣa
qüxürüptu, dəp jawab beridu.

Taxḳi ixlar wə baxḳa ɣuruluxlar
2Tar. 8:1-18

10 Xundaḳ boldiki, yigirmə yil өtüp, Sulayman u ikki өyni, yəni Pərwərdigarning
өyi bilən padixaḫ өyini yasap boloɣandin keyin, ■ 11 Turning padixaḫi Ḫiram Sulay-
manoɣa barliḳ tələpliri boyiqə kedir dərəhliri, arqa dərəhliri wə altun təminligini
üqün Sulayman padixaḫ uningoɣa Galiliyə өlkisidin yigirmə xəḫərni bərdi. 12 Ḫiram
Sulayman uningoɣa bərgən xəḫərlərni kөrüxkə Turdin qiḳip kəldi; lekin ular
uningoɣa ḫeq yaḳmidi. 13 U: — Ḫəy buradirim, sən muxu manga bərgining zadi
ḳandaḳ xəḫərlər?! — dedi. U ularni «Kabulning yurti» dəp atidi, wə ular bügünki
küngiqə xundaḳ atilidu. □ 14 Ḫiram bolsa padixaḫḳa bir yüz yigirmə talant altun
əwətkənidi.□

15 Sulayman padixaḫ Pərwərdigarning өyini, өz өyini, Milloni, Yerusalemning
sepilini, Ḫazorni, Məgiddoni wə Gəzər xəḫərlirini yasax üqün ḫaxaroɣa tutḳan
ixligüqilərning ixliri mundaḳ: — □ 16 (Misirning padixaḫi Pirəwn qiḳip Gəzərgə

■ **9:1** 2Tar. 7:11 ■ **9:2** 1Pad. 3:5 ■ **9:3** Ḳan. 12:11; 1Pad. 8:29 ■ **9:5** 2Sam. 7:12, 16; 1Pad. 6:12; 2:4; 1Tar. 22:10; Zəb. 89:28-29; 132:12 ■ **9:6** 2Sam. 7:14; Zəb. 89:30-32 ■ **9:7** Ḳan. 28:37; Yər. 7:15 □ **9:8 «bu өy gərqə ḫazir kөrkəm kөrünsimu,...»** — baxḳa birhil tərjimisi (bəzi kona tekistlərgə əgixip): «bu өy bir harabə bolidu,...» ■ **9:8** Ḳan. 29:23; 2Tar. 7:21; Yər. 22:8 ■ **9:10** 2Tar. 8:1 □ **9:13 «Kabulning yurti»** — «kabul» degənning mənisi bəlkim «qəklik» boluxi mumkin. Ibraniy tilida səzning aḫangi «ərziməs»kə yeḳin kelidu. □ **9:14 «bir yüz yigirmə talant altun»** — bir talant (altun) bəlkim 27 kilogram idi. 120 talant 3240 kilogram; ḫazirḳi pulda bolsa (2008-yili) 100 milyon dollar bolidu. □ **9:15 «Millo»** — bəlkim Yerusalemdiki egizlikkə jaylaxḳan bir ḳəl'ə yaki istiḫkam idi.

ҳujum қilip elip, uni otta kөydürüp, xəҳərdə turuwatқan Қanaaniylarni қirip, xəҳərni toy sowoɳisi süpitidə Sulaymanning hotuni bolоɳan өz қizioɳa bərgənidi)
17 Sulayman Gəzər bilən təwənki Bəyt-Ҳoronni bina қildi; 18 u Baalat bilən өz
zeminidiki qəlgə jaylaxқan Tadmornimu yengidin yasidi, ■ 19 xundaқla өzigə has
ҳəmmə ambar xəҳərlirini, «jəng ҳarwisi xəҳərliri»ni, «atliқlar xəҳərliri»ni wə
Yerusalemda, Liwanda wə өzi soraydioɳan barliқ zeminda halioɳinini bina қildi.
20 Israillardin bolmioɳan Amoriylar, Ҳittiylar, Pərizziylər, Ҳiwiylar wə Yəbusiylardin
Israil zeminida қelip қaloɳanlarning ҳəmmisini bolsa, 21 Sulayman bularni, yəni
Israillar pütünləy yoқitalmioɳan əllərning қalduқ əwladlirini қulluқ ҳaxaroɳa tutti.
Ular bügünki küngiqə xundaқ bolup kəldi. □
22 Lekin Sulayman Israillardin ҳeqkimni қul қilmay, bəlki ularni ləxkər, hizmətkar,
ҳөkümdar-əməldar, ҳarwa bilən atliқlarning sərdarliri қildi. ■ 23 Bulardin
Sulaymanning ixlirini baxқuridioɳan, yəni ixligüqilərning üstigə қoyuloɳan qong
nazarətqilər bəx yüz əllik idi.
24 Pirəwnning қizi Dawutning xəҳiridin kөqüp Sulayman uning üqün yasioɳan
өydə olturoɳinida, u Millo қəl'əsini yasidi.■ 25 Sulayman Pərwərdigaroɳa yasioɳan
қurbangaҳda yilda üq қetim kөydürmə қurbanliқlar bilən inaқliқ қurbanliқlirini
sunatti wə Pərwərdigarning aldidiki *huxbuygaҳta* huxbuy yaқatti. Xu təriқidə u
ibadəthanining ixlirini pütküzdi.□
26 Sulayman padixaҳ Ezion-Gəbərdə bir türküm kemilərni yasidi. U yər bolsa Edom
zeminida, Қizil dengiz boyidiki Elatning yenida idi. □ 27 Ҳiram өz hizmətkarliri, yəni
dengizqiliқni obdan bilidioɳan nəqqə kemiqilərni Sulaymanning hizmətkarlirioɳa
қoxulup kemilərdə ixləxkə əwətti. 28 Ular Ofiroɳa berip, u yərdin tөt yüz yigirmə
talant altunni elip kelip, Sulayman padixaҳқa apardi.□

10

Xebaning ayal padixaҳi Sulaymanni izdəp kelidu
2Tar. 9:1-12

1 Xebaning ayal padixaҳi bolsa Sulaymanning Pərwərdigarning nami bilən
baoɳlinixliқ boloɳan dangқ-xəҳritini anglap, uni қiyin qigix-soallar bilən sinioɳili
kəldi. 2 U huxbuy buyumlar, intayin tola altun wə yaқut-gөҳərlər artiloɳan təgilərni
elip, qong dəbdəbə bilən Yerusalemoɳa kəldi. Sulaymanning қexioɳa kəlgəndə өz
köngligə pükkən ҳəmmə ix tooɳruluқ uning bilən sөzləxti. ■ 3 Sulayman uning
ҳəmmə sorioɳanlirioɳa jawab bərdi. Ҳeqnemə padixaҳқa қarangoɳu əməs idi, bəlki
ҳəmmisidə uningoɳa jawab bərdi.
4 Xebaning ayal padixaҳi Sulaymanning danaliқioɳa, yasioɳan orda-sarayoɳa,
5 dastihandiki taamlaroɳa, əməldarlarning қatar-қatar olturuxlirioɳa,
hizmətkarlirining қatar-қatar turuxlirioɳa, ularning kiygən kiyimlirigə,

---

■ **9:18** 2Tar. 8:6 □ **9:21 Israillar pütünləy yoқitalmioɳan əllərning қalduқ əwladliri…»** — bu ixlarning tarihi «Yəxua pəyoɳəmbər» degən қismida pütülgən. Təwrattiki «Yəxua»ni kөrüng. Muxu ҳaxarqilar 13:5-16də hatiriləngənlərdin baxқa ҳaxarqilar bolsa kerək idi. **«Ular (Қanaaniylar қatarliқlar) bügünki küngiqə xundaқ bolup kəldi»** — bu sөz Israillar tehi өz wətinidə turoɳan waқtida hatiriləngən, əlwəttə. ■ **9:22** Law. 25:39 ■ **9:24** 2Tar. 8:11 □ **9:25 «Xu təriқidə u ibadəthanining ixlirini pütküzdi»** — bu jümlining mənisi bəlkim Sulayman ҳeytlərni muxu ibadəthanida өtkөzüxliri bilən ҳərbir baxқa «ibadət jayliri», bolupmu «yuқiri jaylar»ning inawətsizlikini kөrsətti. Demək, xu qaoɳdin baxlap Pərwərdigar қurbanliқlarni қobul қiloɳan jay pəқət Yerusalemdiki ibadəthanila idi. □ **9:26 «Қizil dengiz boyidiki Elat»** — yaki «Қizil dengiz boyidiki Elat» (ҳazirқi nami «Elat»). □ **9:28 «tөt yüz yigirmə talant altun»** — bir talant (altun) bəlkim 27 kilogram idi. Undaқta 420 talant 11340 kilogram. ■ **10:2** 2Tar. 9:1; Mat. 12:42; Luқa 11:31

uning saḳiyliriɣa wə uning Pərwərdigarning өyidə atap sunɣan kөydürmə ḳurbanliḳliriɣa ḳarap, üni iqigə qüxüp kətti.□

6 U padixaḫḳa: — Mən өz yurtumda silining ixliri wə danaliḳliri tooɣrisida angliɣan həwər rast ikən; 7 Əmma mən kelip өz kөzlirim bilən kөrmigüqə bu sөzlərgə ixənmigənidim; wə mana, mən yeriminimu anglimiɣan ikənmən; silining danaliḳliri bilən bərikət-bayaxatliḳliri mən angliɣan həwərdin ziyadə ikən. 8 Silining adəmliri nemidegən bəhtlik-hə! Ḥəmixə silining aldilirida turup danaliḳlirini anglaydiɣan bu hizmətkarlar nəḳədər bəhtliktur! 9 Silidin sөyüngən, silini Israilning təhtigə olturɣuzɣan Pərwərdigar Hudaliri mubarəktur! Pərwərdigar Israiliɣa mənggülük baɣliɣan muḥəbbiti üqün, U silini tooɣra ḥөküm wə adalət sürgili padixaḫ ḳildi, dedi.
10 U padixaḫḳa bir yüz yigirmə talant altun, intayin kөp huxbuy buyumlar wə yaḳut-gəḥərlərni sowɣa ḳildi. Xebaning ayal padixaḫi Sulayman padixaḫḳa sunɣan xunqə zor miḳdardiki huxbuy buyumlar uningdin keyin ḥeq kөrüngən əməs 11 (Ḥiramning Ofirdin altun əpkelidiɣan kemilirimu Ofirdin yənə intayin zor miḳdardiki səndəl yaɣiqi wə yaḳut-gəḥərlərni elip kəldi. 12 Padixaḫ səndəl yaɣiqidin Pərwərdigarning өyi üqün wə padixaḫning ordisi üqün pələmpəy-salasunlar yasatti ḥəm nəɣmə-nawaqilar üqün qiltarlar wə sazlarni xuningdin yasatti. Xu waḳittin keyin xundaḳ zor miḳdardiki esil səndəl yaɣiqi bu waḳitḳiqə ḥeq kəltürülmidi ya kөrülüp baḳmidi). ■ 13 Sulayman padixaḫ Xebaning ayal padixaḫiɣa өz xaḫanə sahawitidin bərgəndin baxḳa, ayal padixaḫning kөngli tartḳan ḥəmmini — nemə sorisa, xuni bərdi; andin u hizmətkarliri bilən yoloɣa qiḳip өz yurtiɣa ḳaytip kətti.

Sulaymanning baylikliri
2Tar.9:13-28

14 Sulaymanɣa ḥər yili kəltürülgən altunning өzi altə yüz atmix altə talant idi. □ 15 Bu kirimdin baxḳa, tijarətqilərdin, oḳətqilərning sodisidin, barliḳ Ərəbiyə padixaḫliridin wə өz zeminidiki əməldarlardin ḥəm altun kəltürüldi.
16 Sulayman padixaḫ ikki yüz qong siparni soḳturdi wə ḥər siparɣa altə yüz xəkəl altun kətti; □ ■ 17 xundaḳla üq yüz ḳalḳanni yapilaḳlanɣan altundin yasidi; ḥərbir ḳalḳanni yasaxḳa üq mina altun ixlitildi; padixaḫ ularni «Liwan ormini sariyi»ɣa esip ḳoydi.□ ■
18 Padixaḫ pil qixliridin qong bir təhtni yasap, uni tawlanɣan altun bilən ḳaplatti. ■
19 Təhtning altə ḳəwətlik pələmpiyi bar idi. Təhtning bax yөlənqüki yumilaḳ bolup, orunduḳning ikki yenida tayanɣuqisi bar idi, ḥərbir tayanɣuqning yenida birdin ərə turɣan xirning ḥəykili bar idi. 20 Altə ḳəwətlik pələmpəyning üstidə, ong wə sol təripidə ərə turɣan on ikki xirning ḥəykili bolup, ḥərbir basḳuqning ong-sol təripidə birdin bar idi; baxḳa ḥeqḳandaḳ əldə uningɣa ohxax yasaloɣini yoḳ idi.
21 Sulayman padixaḫning barliḳ jam-piyaliliri altundin yasaloɣan; «Liwan ormini sariyi»diki barliḳ ḳaqa-ḳuqilar tawlanɣan altundin yasaloɣan; ularning ḥeqḳaysisi kümüxtin yasalmiɣan; Sulaymanning künliridə kümüx ḥeqnemigə ərziməytti.
22 Qünki padixaḫḳa ḳaraxliḳ dengizda yüridiɣan, Ḥiramning kemilirigə ḳoxulup

□ **10:5** **«.. uning , *yəni Xebaning ayal padixaḫning*...** üni iqigə qüxüp kətti» — ibraniy tilida «uningda roḥ ḳalmidi». Demək, intayin ḥəyran ḳaldi. ■ **10:12** 2Tar. 9:11 □ **10:14** **«666 talant»** — 22 tonna. □ **10:16** **«600 xəkəl»** — 600 xəkəl bəlkim 7 kilogramɣa yeḳin. ■ **10:16** 1Pad. 14:26 □ **10:17** **«üq mina altun»** — «mina» eɣirliḳ birliki idi, ḥazirḳi birliklərdə ḳanqə ikənliki eniḳ əməs. ■ **10:17** 1Pad. 7:2 ■ **10:18** 2Tar. 9:17

«Tarxix kemə» ətritimu bar idi; «Tarxix kemə ətriti» üq yilda bir ḳetim kelip altun-kümüx, pil qixliri, maymunlar wə tozlarni əkeləttı.□
23 Sulayman padixaḩ yər yüzidiki barlıḳ padixaḩlardin baylıḳta wə danalıḳta üstün idi. ■ 24 Huda Sulaymanning kəngligə salоɳan danalıḳni anglax üqün yər yüzidikilər ḩəmmisi uning bilən didarlixix arzusi bilən keləttı. 25 Kəlgənlərning ḩəmmisi əz sowоɳitini elip keləttı; yəni kümüx ḳaqa-ḳuqilar, altun ḳaqa-ḳuqilar, kiyim-keqəklər, dubulоɳa-sawutlar, tetitḳular, atlar wə ḳeqirlarni elip keləttı. Ular ḩər yili bəlgilik miḳdarda xundaḳ ḳilatti. □
26 Wə Sulayman jəng ḩarwiliri wə atlıḳ əskərlərni yiоɳdi; uning bir ming tət yüz jəng ḩarwisi, on ikki ming atlıḳ əskiri bar idi; u ularni «jəng ḩarwisi xəḩərliri»gə wə əzi turuwatḳan Yerusalemоɳa orunlaxturdi.■
27 Padixaḩ Yerusalemda kümüxni taxtək kəp, kedir dərəhlirini jənubiy tüzləngliktiki üjmə dərəhlirigə ohxax nuroɳun ḳildi.□ ■
28 Sulayman alоɳan atlar Misirdin wə Kuwədin idi; padixaḩning tijarətqiliri ularni Kuwədin bekitilgən baḩada alatti. □ ■ 29 Misirdin elip kəlgən bir jəng ḩarwisining baḩasi altə yüz kümüx tənggə, ḩər at bolsa yüz əllik tənggə idi; wə ular yənə Ḩittiylarning padixaḩliri ḩəm Suriyə padixaḩliri üqünmu ohxax baḩada elip qiḳti.□ ■

11

Sulayman kəp ayallarni elip, ularning ezitḳuluḳi bilən butpərəslikkə teyilip ketidu

1 Lekin Sulayman padixaḩning kəngli Pirəwnning ḳizidin baxḳa kəp qətəllik ayallaroɳa, jümlidin Moabiy, Ammoniy, Edomiy, Zidoniy, Ḩittiy ayallirioɳa qüxkənidi. □ ■ 2 Pərwərdigar əslidə muxu əllər tooɳruluḳ Israillaroɳa: «Ularning ḳizlirini izdəp barmanglar, wə ularni silərningkilərgə kirgüzmənglar; qünki ular kəngülliringlarni qoḳum əz məbudlirioɳa azduridu» dəp agaḩlanduroɳan. Biraḳ Sulaymanning kəngli dəl xularoɳa baoɳlandi. ■ 3 Uning yəttə yüz ayali, yəni hanixi wə üq yüz keniziki bar idi; ayalliri uning kənglini azdurup buriwətkənidi.
4 Xundaḳ boldiki, Sulayman yaxanoɳanda, uning ayalliri uning kənglini baxḳa ilaḩlaroɳa azdurup buruwətti; xuning üqün uning kəngli atisi Dawutningkidək Pərwərdigar Hudasioɳa mutləḳ sadiḳ bolmidi.

□ **10:22 «Tarxix kemə» —**Bəlkim Tarxix degən portḳa berip kelix səpirigə qidamlıḳ boloɳan kemini kərsitətti. «Tarxix» degən isim Ispaniyə, ximaliy Afriḳa yaki Britaniyəni yaki üqining ḩəmmisini kərsitidu. Bəzi ilimlar Somaliyəning (xərḳiy Afriḳaning) dengiz boyida tətinqi bir Tarxixmu boloɳan, dəp ḳaraydu. ■ **10:23** 1Pad. 3:12, 13 □ **10:25 «tetitḳular» —** yaki «huxbuy buyumlar». **«Ular ḩər yili bəlgilik miḳdarda xundaḳ ḳilatti» —** yaki «yilmuyil ular xundaḳ ḳilatti». ■ **10:26** 1Pad. 5:20; 2Tar. 1:14; 9:25 □ **10:27 «kedir dərəhlirini…» —** yaki «kedir yaoɳiqini…». Lekin bizningqə Sulayman kedir yaoɳiqini ixlitipla ḳalmay, xu qiraylıḳ dərəhlərdin Yerusalem ətrapioɳa kəp tiktürdi («Top.» 2:5ni kərüng). **«jənubiy tüzləngliktiki…» —** ibraniy tilida «Xəfələḩdiki…». «Xəfələḩ» bu yərning (tüzləngliking) ismi. ■ **10:27** 2Tar. 1:15; 9:27 □ **10:28 «padixaḩning tijarətqiliri ularni Kuwədin bekitilgən baḩada alatti» —**Bu jümlining baxḳa birhil tərjimisi: «padixaḩning tijarətqiliri ularni karwanoɳa ḳoxup alatti». «Kuwə» bolsa ḩazirḳi Türkiyəning jənubiy təripidə. ■ **10:28** 2Tar. 1:16; 9:28 □ **10:29 «bir jəng ḩarwisining baḩasi altə yüz kümüx tənggə…» —** muxu ayəttiki «tənggə»ning ḳimmiti ḩaziroɳiqə enik əməs. Əgər «xəkəl» bolsa 11.4 gramni kərsitidu. ■ **10:29** 2Tar. 1:17 □ **11:1 «Lekin Sulayman padixaḩning kəngli Pirəwnning ḳizidin baxḳa kəp qətəllik ayallaroɳa, jümlidin Moabiy, Ammoniy, Edomiy, Zidoniy, Ḩittiy ayallirioɳa qüxkənidi» —** bu babta hatiriləngən ḩəmmə ixlar «Ḳanun Xərḩi»diki əmrlərgə hilap. «Ḳan.» 17:16-20ni kərüng. ■ **11:1** Ḳan. 17:17 ■ **11:2** Mis. 34:16; Ḳan. 7:3

5 Xunga Sulayman Zidoniylarning məbudi Axtarotni, Ammoniylarning yirginqlik
məbudi Milkomni izdidi; ■ 6 Xuning bilən Sulayman Pərwərdigarning nəzиridə
rəzillik ḳildi; u atisi Dawut Pərwərdigarоqa əgəxkəndək izqillik bilən əgəxmidi.
7 Andin Sulayman Yerusalem aldidiki edirliḳta Moabiylarning yirginqlik məbudi
Kemox ḫəm Ammoniylarning yirginqlik məbudi Milkom üqün bir «yuḳiri jay»ni
yasidi; □ ■ 8 xuningdək өzining məbudlirioqa huxbuy yaḳidioqan wə ḳurbanlik
ḳilidioqan ḫərbir yat əllik ayali üqünmu u xundaḳ ḳildi; 9-10 Xunga Pərwərdigar
Sulaymandin rənjidi; gərqə U uningoqa ikki ḳetim kөrüngən bolsimu, xundaḳla
uningoqa dəl muxu ix tooqruluḳ, yəni baxḳa ilaḫlarni izdiməslikini tapilioqan bolsimu,
uning kөngli Israilning Hudasi Pərwərdigardin aynip kətti; u Pərwərdigarning
tapilioqinioqa əməl ḳilmidi. ■ 11 Xuning üqün Pərwərdigar Sulaymanoqa mundaḳ
dedi: — «Sən xundaḳ ḳiliwerip, Mening sanga buyruoqan əḫdəm bilən bəlgilirimni
tutmioqining üqün, Mən jəzmən padixaḫliḳni səndin yirtiwetip hizmətkaringoqa
berimən. □ ■ 12 Lekin atang Dawutning wəjidin sening өz künliringdə Mən xundaḳ
ḳilmaymən, bəlki ooqlungning ḳolidin uni yirtiwetimən. 13 Lekin pütün padixaḫliḳni
uningdin yirtiwətməymən, bəlki ḳulum Dawutning wəjidin wə Өzüm tallioqan
Yerusalem üqün ooqlungoqa bir ḳəbilini ḳaldurup ḳoyimən».
14 Əmma Pərwərdigar Sulaymanoqa bir düxmən, yəni Edomluḳ Ḫadadni ḳozoqidi,
u kixi Edomning padixaḫining nəslidin idi. 15-16 Əslidə Dawut Edom bilən *jəng*
ḳiloqan waḳitta, ḳoxunning sərdari Yoab Edomning ḫəmmə ərlirini yoḳatḳanidi
(qünki Edomdiki ḫəmmə ərlərni yoḳatḳuqə, Yoab bilən barliḳ Israillar u yərdə altə
ay turoqanidi); u өltürülgənlərni kөmgili qiḳḳanda □ ■ 17 Ḫadad atisining birnəqqə
Edomiy hizmətqiliri bilən Misiroqa ḳeqip kətkənidi. Ḫadad u qaoqda kiqik bala idi.
18 Ular Midiyan zeminidin qiḳip Paranoqa kəldi. Ular Parandin birnəqqə adəmni elip
өzlirigə ḳoxup Misiroqa, yəni Misirning padixaḫi Pirəwnning ḳexioqa kəldi. Pirəwn
uningoqa bir өy təḳsim ḳilip, ozuḳ-tülükmu təminlidi ḫəmdə bir parqə yərnimu
uningoqa təḳdim ḳildi. 19 Ḫadad Pirəwnning nəzиridə kөp iltipat tapḳan bolup, u
өz hotunining singlisini, yəni Taḫpənəs hanixning singlisini uningoqa hotun ḳilip
bərdi. 20 Taḫpənəsning singlisi uningoqa bir ooqul, Genubatni tuoqup bərdi. Taḫpənəs
Pirəwnning ordisida uni өzi qong ḳildi. Andin Genubat Pirəwnning ailisi, yəni
Pirəwnning ooqulliri arisida turdi.□
21 Ḫadad Misirda: «Dawut ata-bowilirining arisida uhlap ḳaldi» wə «Ḳoxunning
sərdari Yoabmu өldi» dəp anglioqanda Pirəwngə: — Mening өz yurtumoqa beriximoqa
ijazət ḳiloqayla, dedi.
22 Pirəwn uningoqa: — Sening өz yurtumoqa baray degining nemə degining, mening
ḳeximda sanga nemə kəmlik ḳilidu? — dedi. U jawabən: — Ḫeq nərsə kəm əməs,
əmma nemila bolmisun meni kətkili ḳoyoqayla, dedi.
23 Huda Sulaymanoqa yənə bir düxminini ḳozoqidi; u bolsa oqojisi, yəni Zobaḫning
padixaḫi Ḫadad'ezərning yenidin ḳeqip kətkən Eliadaning ooqli Rəzon idi. ■
24 Dawut *Zobaḫliḳlarni* ḳətl ḳiloqanda Rəzon ulardin bir top adəmni өzigə toplap
ularning sərdari boldi. Andin keyin bular Dəməxḳḳə berip u yərdə turup, Dəməxḳ

■ **11:5** Ḫak. 2:13; 2Pad. 23:13 □ **11:7** **«yirginqlik məbud Milkom» —** «Milkom» ibraniy tilida muxu yərdə «Moləḳ» dəp ipadilinidu. ■ **11:7** 2Pad. 23:13 ■ **11:9-10** 1Pad. 3:5; 9:2; 1Pad. 6:12 □ **11:11** **«Mən jəzmən padixaḫliḳni səndin yirtiwetip hizmətkaringoqa berimən» —** «yirtiwetip ... berimən» — demək, Pərwərdigar padixaḫliḳini Sulaymandin zorawanliḳ bilən tartiwelip uning ḳol astidiki birsigə bərməkqi. 28-33-ayətni kөrüng. ■ **11:11** 1Pad. 12:15 □ **11:15-16** **« *Dawut* өltürülgənlərni kөmgili qiḳḳanda...» —** өz adəmlirini kümüx üqün, demək. Bu səzgə ḳarioqanda Yoabning Edomlarni xundaḳ өltürüxi ḳisas məḳsitidə idi. ■ **11:15-16** 2Sam. 8:14; 1Tar. 18:12, 13 □ **11:20** **«Taḫpənəs Pirəwnning ordisida uni өzi qong ḳildi» —** yaki «Taḫpənəs Pirəwnning ordisida uni өzi əmqəktin ayridi». ■ **11:23** 2Sam. 8:3; 10:18

üstidin həküm sürdi. □ ■ 25 Xuning bilən Hadad Israilɵa awariqilik tuɵdurɵandin
baxqa, Rəzon Sulaymanning barlik künliridə Israilning düxmini idi; u Israilni əq
kərətti, əzi Suriyə üstidə padixah idi.
26 Sulaymanning Yəroboam degən bir hizmətkari bar idi. U Zərədahdin kəlgən
Əfraimiy Nibatning ooɣli bolup, anisi Zəruah isimlik bir tul ayal idi. Yəroboammu
padixahqa qarxi qiqti. □ ■ 27 Uning padixahqa qarxi qiqixtiki səwəbi mundaq
idi: Sulayman Millo kəl'əsini yasiɵanda, atisi Dawutning xəhiridiki sepilning bir
bəsükini yasawatatti; 28 Yəroboam qawul qəysər yigit idi; Sulayman yigitning ixqan
wə qaqqan ikənlikini kərüp, uni Yüsüpning jəmətigə buyruluɵan ixning üstigə qoydi.
29 Xu künlərdə Yəroboam Yerusalemdin qikiwatqanda, uni izdəwatqan Xiloqluq
Ahiyah pəyɵəmbər uni yolda uqratti. Ahiyah yipyengi bir tonni kiywaloɵanidi. Ikkisi
dalada yaloɵuz qaloɵanda 30 Ahiyah üstidiki tonni qolioɵa elip, uni yirtip on ikki parqə
kilip 31 Yəroboamoɵa mundaq dedi: — «Əzünggə on parqini aloɵin; qünki Israilning
Hudasi Pərwərdigar mundaq dəydu: — «Mana, padixahliqni Sulaymanning qolidin
yirtiwetip on qəbilini sanga berimən. ■ 32 Biraq Qulum Dawutning wəjidin wə
Yerusalem, yəni Israilning həmmə qəbililiridin tallioɵan xəhər üqün bir qəbilə
uningoɵa qalidu. 33 — Qünki ular Meni taxlap Zidoniylarning ayal məbudi
Axtarotqa, Moabiylarning məbudi Kemoxqa wə Ammoniylarning məbudi Milkomoɵa
səjdə kilip, uning atisi Dawutning kilinoɵinidək kilmay, Mening bəlgilimilirim
bilən həkümlirimgə əməl kilmay, nəzirimdə durus boloɵanni kilmidi, Mening
yollirimda mangmidi; 34 lekin pütkül padixahlikni uning qolidin tartiwalmaymən;
qünki Mən tallioɵan, Əz əmrlirim wə bəlgilimilirimni tutqan qulum Dawutni dəp,
uning əmrining barlik künliridə uni həküm sürgüqi kilip qaldurimən. 35 Əmma
padixahlikni uning ooɣlining qolidin tartip elip, sanga berimən, yəni on qəbilini
berimən.
36 Lekin Mening namimning xu yərdə boluxioɵa Əzüm tallioɵan xəhər Yerusalemda,
Mening aldimda qulum Dawut üqün həmixə yoruq bir qiraoɣ bolsun dəp, uning
ooɣlioɵa bir qəbilini berəy. □ ■ 37 Mən seni tallap, seni barlik halioɵan yərlər üstidə
həküm sürgüzimən, sən Israilɵa padixah bolisən. 38 Wə xundaq boliduki, əgər
sən həmmə buyruoɵanlirimni anglap, Mening yollirimda mengip, nəzirimdə durus
boloɵanni kilip, qulum Dawut kiloɵandək Mening bəlgilirim bilən əmrlirimni tutsang,
əmdi Mən sən bilən billə bolimən wə Dawutqa bir jəmət tikliginimdək, sangimu
mustəhkəm bir jəmət tikləymən wə Israilni sanga təkdim kilimən. □ 39 Dawutning
nəslini xu ixlar tüpəylidin harlap pəs kilimən, lekin mənggülük əməs»».

40 Xuning üqün Sulayman Yəroboamni əltürüxkə pursət izdəytti. Lekin Yəroboam
qeqip Misirning padixahi Xixakning qexioɵa bardi; Sulayman əlgüqə u Misirda turdi.
41 Sulaymanning baxqa ixliri, uning həmmə kiloɵan əməlliri wə uning danaliki bolsa
«Sulaymanning Əməlliri» degən kitabqa pütülgən əməsmidi? □ ■ 42 Sulaymanning
Yerusalemda Israilning üstidə həküm sürgən waqti kirik yil boldi. ■ 43 Sulayman

---

□ **11:24 «Dawut Zobahliklarni qətl kiloɵanda Rəzon ulardin bir top adəmni əzigə toplap ularning sərdari boldi. Andin keyin bular Dəməxkqə berip...»** — baxqa birhil tərjimisi: «Rəzon bir top adəmni əzigə qoxup ularning sərdari boldi. Dawut ularni əltürməkqə boloɵanda, ular Dəməxkqə berip...». ■ **11:24** 2Sam. 8:3 □ **11:26 «Əfraimiy Nibat»** — muxu ayəttə «Əfraimiy» ibraniy tilida «Əfratlik» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **11:26** 2Tar. 13:6 ■ **11:31** 1Sam. 15:28 □ **11:36 «Mening aldimda qulum Dawut üqün yoruq bir qiraoɣ bolsun»** — bu kəqmə mənilik səz bolup, Dawutning handanini kərsitidu; handanning məwjut boloɵanliki (1) Dawutning Hudaoɵa sadik boloɵanlikioɵa guwahlik beridioɵan «qiraoɣ» bolidu; (2) Hudaning Dawutqa, sən arkilik pütkül dunyani soraydioɵan Məsih tuoɵulidu, dəp bərgən wədisidə turidioɵanlikioɵa guwahlik beridioɵan «qiraoɣ» bolidu. ■ **11:36** 1Pad. 15:4; Zəb. 132:17-18; Pənd. 13:4 □ **11:38 «Dawutqa bir jəmət tikliginimdək...»** — ibraniy tilida «Dawutqa bir əy tikliginimdək...». □ **11:41 ««Sulaymanning Əməlliri» degən kitab»** — bu kitabtin hazir həwirimiz yoq. ■ **11:41** 2Tar. 9:29-31 ■ **11:42** 2Tar. 9:30

ata-bowilirining arisida uhlidi wə atisi Dawutning xəḫiridə dəpnə ḳilindi. Andin oƣli Rəḫoboam ornida padixaḫ boldi.

12

Rəḫoboam padixaḫliḳidin məḫrum bolidu
2Tar. 10:1-19; 11:1-4

1 Rəḫoboam Xəḳəmgə bardi; qünki pütkül Israil uni padixaḫ tikligili Xəḳəmgə kəlgənidi. ■ 2 Nibatning oƣli Yəroboam xu ixni angliƣanda, xundaḳ boldiki, u tehi Misirda idi (qünki Yəroboam Sulayman padixaḫtin ḳeqip Misirda turuwatatti). ■ 3 Əmdi ular adəm əwətip uni qaḳirtip kəldi. Xuning bilən Yəroboam wə pütkül Israil jamaiti kelip Rəḫoboamƣa səz ḳilip: 4 — Silining atiliri boynimizƣa salƣan boyunturuḳini eƣir ḳildi. Sili əmdi atilirining bizgə ḳoyƣan ḳattiḳ tələpliri bilən eƣir boyunturuḳini yeniklitip bərsilə, silining hizmətliridə bolimiz, deyixti.■
5 Uularƣa: — Ḫazirqə ḳaytip üq kündin keyin andin ḳeximƣa yənə kelinglar, dedi. Xuning bilən həlḳ tarilip kətti.
6 Rəḫoboam padixaḫ əz atisi Sulayman ḫayat waḳtida uning hizmitidə turƣan moysipitlardin məsliḫət sorap: — Bu həlḳḳə beridiƣan jawabim tooƣrisida nemə məsliḫət kərsitisilər? — dedi.
7 Ular uningƣa: — Əgər sili razilik bilən bügün bu həlḳning hizmitidə bolimən desilə, (wə dərwəḳə ularning hizmitidə bolsila) ularƣa yahxi səzlər bilən jawab ḳilsila, ular silining barlik künliridə hizmətliridə bolidu, dedi.
8 Lekin u moysipitlarning kərsətkən məsliḫətini ḳayrip ḳoyup, əzi bilən qong bolƣan, aldida hizmitidə boluwatḳan yaxlardin məsliḫət sorap 9 ularƣa: — Manga «Silining atiliri bizgə salƣan boyunturuḳni yeniklətkəyla» dəp tiligən bu həlḳḳə jawab beriximiz tooƣruluḳ ḳandaḳ məsliḫət berisilər? — dedi.
10 Uning bilən qong bolƣan bu yaxlar uningƣa: — «Silining atiliri boyunturuḳimizni eƣir ḳildi, əmdi sili uni bizgə yenik ḳilƣayla» dəp eytḳan bu həlḳḳə səz ḳilip: — «Mening qimqilaḳ barmiḳim atamning belidin tomraḳtur. 11 Atam silərgə eƣir boyunturuḳni salƣan, lekin mən boyunturuḳunglarni tehimu eƣir ḳilimən. Atam silərgə ḳamqilar bilən tənbiḫ-tərbiyə bərgən bolsa, mən silərgə «qayanliḳ ḳamqilar» bilən tənbiḫ berimən», degəyla, — dedi.□
12 Rəḫoboam padixaḫ ularƣa: «Üq kündin keyin andin ḳeximƣa yənə kelinglar» deginidək, Yəroboam wə barlik həlḳ üqinqi küni uning ḳexiƣa kəldi.
13 Padixaḫ moysipitlarning uningƣa bərgən məsliḫətini taxlap, həlḳḳə ḳattiḳlik bilən jawab bərdi. 14 U yaxlarning məsliḫəti boyiqə ularƣa: — Atam silərgə eƣir boyunturuḳni salƣan, lekin mən boyunturuḳunglarni tehimu eƣir ḳilimən. Atam silərgə ḳamqilar bilən tənbiḫ-tərbiyə bərgən bolsa mən silərgə «qayanliḳ ḳamqilar» bilən tənbiḫ-tərbiyə berimən, dedi.
15 Xuning bilən padixaḫ həlḳning səzini anglimidi. Bu ix Pərwərdigar təripidin bolƣan; qünki buning bilən Pərwərdigarning Xiloḫluḳ Ahiyaḫning wasitisidə Nibatning oƣli Yəroboamƣa eytḳan səzi əməlgə axurulidiƣan boldi.■
16 Pütkül Israil padixaḫning ularning səzigə ḳulaḳ salmiƣinini kərgəndə həlḳ padixaḫḳa jawab berip: — Dawuttin bizgə nemə nesiwə bar? Yəssəning oƣlida bizning ḫeq mirasimiz yoḳtur! Əz əy-qedirliringlarƣa ḳaytinglar, i Israil! I Dawut,

■ **12:1** 2Tar. 10:1 ■ **12:2** 1Pad. 11:40 ■ **12:4** 2Tar. 10:4 □ **12:11** **«qayanliḳ ḳamqilar»** — yaki bolmisa «qayanlar» degənning nemə ikənliki ḫazir məlum əməs, ḫeq bolmiƣanda padixaḫning intayin ḳattiḳ muamilisini kərsitidu. ■ **12:15** 1Pad. 11:11, 31

sən өz jəmətinggila igə bol, — dedi. Xuning bilən Israillar өz өy-qedirliriоға қaytip ketixti.□ ■

17 Əmma Yəḫuda xəḫərliridə olturоған Israillarоға bolsa, Yəroboam ularning üstigə ḫөküm sürdi. □ 18 Rəḫoboam padixaḫ baj-alwan begi Adoramni Israillarоға əwətti, lekin pütkül Israil uni qalma-kesək қilip өltürdi. U qaоқda Rəḫoboam padixaḫ aldirap, өzining jəng ḫarwisiоға qiқip, Yerusalemоға tikiwətti.■

19 Xu təriқidə Israil Dawutning jəmətidin yüz өrüp, bügüngə қədər uningоға қarxi qiқip kəldi. □ ■ 20 Israilning ḫəmmisi Yəroboamning yenip kəlgənlikini angliоқanda, adəm əwətip uni həlқning jamaitigə qaқirdi. Ular uni pütkül Israilning üstigə rəsmiy padixaḫ қildi. Yəḫuda қəbilisidin baxқa ḫeqkim Dawutning jəmətigə əgəxmidi.

21 Rəḫoboam Yerusalemоға қaytip kelip, Israilning jəməti bilən jəng қilip, padixaḫliқni Sulaymanning ooқli boloқan өzigə қayturup əkilix üqün Yəḫudaning pütkül jəmətidin wə Binyamin қəbilisidin bir yüz səksən ming hillanoқan jənggiwar əskərni toplidi.■

22 Lekin Hudaning səzi Hudaning adimi Xemayaоға kelip: —■

23 «Yəḫudaning padixaḫi, Sulaymanning ooқli Rəḫoboamоға, pütün Yəḫuda bilən Binyaminning jəmətigə wə həlқning қaloқanliriоға səz қilip: — 24 «Pərwərdigar mundaқ dəydu: — Ḫujumоға qiқmanglar, қerindaxliringlar Israillar bilən jəng қilmanglar; ḫərbiringlar өz өyünglarоға қaytip ketinglar; qünki bu ix Məndindur», degin» — deyildi.

Ular Pərwərdigarning səzigə қulaқ saldi. Pərwərdigarning səzi boyiqə ular өylirigə қaytip kətti.

□ **12:16** **«...Israillar өz өy-qedirliriоға қaytip ketixti»** — ibraniy tilida «Israillar өz qedirliriоға қaytip ketixti». ■ **12:16** 2Sam. 20:1 □ **12:17** **«Yəḫuda xəḫərliridə olturоған Israillar»** — bularning kөpinqisi Yəḫuda wə Binyamin қəbililiridin boloқan. ■ **12:18** 1Pad. 4:6; 5:14 □ **12:19** **«Xu təriқidə Israil Dawutning jəmətidin yüz өrüp, ... uningоға қarxi qiқip kəldi»** — bu tarihta muxu yərdin baxlap «Israil» degən səz adəttə «ximaliy padixaḫliқ», yəni «on қəbilə»ni kərsitidu. ■ **12:19** 2Pad. 17:21 ■ **12:21** 2Tar. 11:1 ■ **12:22** 2Tar. 11:2

«Israil» wə «Yəḥuda» degən ikki padixaḫlıḳ (bir-biridin bəlüngən)

Yəroboam altun mozaylarni yasaydu

25 Yəroboam bolsa Əfraim taoqliqidiki Xəqəm xəhirini yasap xu yərdə turdi; keyin
u yərdin qikip Pənuəlni yasidi. ■ 26 Rəhoboam kənglidə əz-əzigə: — Əmdi
padixahlik Dawutning jəmətigə yenixi mumkin. 27 Əgər bu həlk Pərwərdigarning
əyidə qurbanlik kilixka Yerusalemoqa qiksa, bu həlkning kəlbi əz oqojisi, yəni
Yəhuda padixahi Rəhoboamoqa yənə mayil bolidu, andin ular meni əltürüp yənə
Yəhuda padixahi Rəhoboamning təripigə yanarmikin, dedi. 28 Padixah məslihət
sorap, altundin ikki mozay həykilini yasitip həlkkə: — Yerusalemoqa qikix silərgə
eoqir kelidu. I Israil, mana silərni Misir zeminidin qikaroqan ilahlar! — dedi.■
29 Birini u Bəyt-Əldə, yənə birini Danda turoquzup koydi. 30 Bu ix gunahka səwəb
boldi, qünki həlk mozaylirining birining aldida bax uroqili hətta Danoqiqə baratti.
31 U həm «egiz jaylar»da *ibadət* əylirini yasidi wə həm Lawiydin bolmioqan adəmlərni
kahin kilip təyinləp koydi.□ ■
32 Yəroboam yənə səkkizinqi ayning on bəxinqi künini huddi Yəhudaning zeminidiki
heytkə ohxax bir heyt kilip bekitti. U əzi qurbangah üstigə qurbanlik kiloqili qikti.
Xundak kilip u Bəyt-Əldə əzi ətküzgən mozay məbudlirigə qurbanlik ətküzdi. U
yənə Bəyt-Əldə saldurogan xu «egiz jaylar» üqün kahinlarni təyinlidi. □ 33 U Bəyt-
Əldə yasioqan qurbangah üstigə səkkizinqi ayning on bəxinqi küni (bu ay-künni u
əz məyliqə tallioqanidi) qurbanliklarni sunuxka qikti; xu tərikidə u Israillaroqa bir
heyt yaratti; u əzi qurbangah üstigə qurbanliklarni sundi wə huxbuy yakti.□

13

Namsiz bir pəyoqəmbər Bəyt-Əl tooqruluk bexarət beridu

1 Wə mana, Pərwərdigarning buyruki bilən Hudaning bir adimi Yəhudadin qikip
Bəyt-Əlgə kəldi; xu pəyttə Yəroboam huxbuy yekixka qurbangahning yenida
turatti; 2 xu adəm qurbangahoqa karap Pərwərdigarning əmri bilən qakirip: —
I qurbangah, i qurbangah! Pərwərdigar mundak dəydu: — Mana Dawutning
jəmətidə Yosiya isimlik bir ooqul tuoqulidu. U bolsa sening üstüngdə huxbuy yakkan
«yukiri jaylar»diki kahinlarni soyup qurbanlik kilidu; xundakla sening üstüngdə
adəm səngəkliri kəydürülidu! — dedi.□ ■
3 U küni u bir bexarətlik alamətni jakarlap: Pərwərdigarning muxu səzini
ispatlaydioqan alamət xu boliduki: — Mana, qurbangah yerilip, üstidiki küllər
tökülüp ketidu, — dedi.
4 Wə xundak boldiki, Yəroboam padixah Hudaning adimining Bəyt-Əldiki
qurbangahka karap jakarlioqan səzini angliqanda, u qurbangahta turup kolini
sozup: — Uni tutunglar, dedi. Lekin uningoqa karitip sozoqan koli xuning bilən xu peti
qurup kətti, uni əzigə yənə yioqalmidi. 5 Andin Hudaning adimi Pərwərdigarning
səzi bilən eytkan məjizilik alamət yüz berip, qurbangah həm yerilip üstidiki küllər
tökülüp kətti. 6 Padixah Hudaning adimidin: — Pərwərdigar Hudayingdin mening
həkkimdə ətüngəysənki, kolumni əsligə kəltürgəy, dəp yalwurdi. Hudaning adimi

---

■ **12:25** Mis. 32:30 ■ **12:28** Mis. 32:8; 2Pad. 17:16 □ **12:31** **«u həm ... ibadət əylirini yasidi»** — yaki «u həm ibadət əyini yasidi». Əmma 32-ayətni kərüng. ■ **12:31** Qəl. 3:10; 1Pad. 13:33; 2Pad. 17:32; 2Tar. 11:15 □ **12:32** **«Yəhudaning zeminidiki heyt»** — muxu yərdə «heyt» yəttinqi ayning on bəxinqi künidə ətküzülgən «orma heyti» yaki «kəpilər heyti» idi. □ **12:33** **«*Yəroboam* əzi qurbangah üstigə qurbanliklarni sundi wə huxbuy yakti»** — muxundak ixlarni pəkət Lawiy kəbilisi, Harunning jəmətidin boloqanlar, yəni həkikiy kahinlar kilixka bolatti, əlwəttə. □ **13:2** **«sening üstüngdə adəm səngəkliri kəydürülidu»** — muxu hərikət bu qurbangahni «napak» yaki «haram» kiliwətkən bolatti. ■ **13:2** 2Pad. 23:15-20

pərwrərdigarning iltipatini ətünginidə, padixaḫning ḳoli yənə özigə yioɣilip əsligə kəltürüldi.■
7 Padixaḫ Hudaning adimigə: — Mening bilən əyümgə berip əzüngni ḳutlanduroɣin,
mən sanga in’am berəy, dedi.
8 Lekin Hudaning adimi padixaḫḳa jawab berip: — Sən manga ordangning yerimini
bərsəngmu, sening bilən barmaymən yaki bu yərdə nan yəp su iqməymən. ■ 9 Qünki
Pərwərdigar Əz səzini yətküzüp manga buyrup: «Sən nə nan yemə nə su iqmə,
baroɣan yolung bilən ḳaytip kəlmə» degən, dedi.
10 Xuning bilən u Bəyt-Əlgə kəlgən yol bilən əməs, bəlki baxḳa bir yol bilən ḳaytip
kətti.
11 Lekin Bəyt-Əldə yaxanoɣan bir pəyoɣəmbər turatti. Uning ooɣulliri kelip Hudaning
adimining u küni Bəyt-Əldə ḳiloɣan barliḳ əməllirini uningoɣa dəp bərdi, xundaḳla
uning padixaḫḳa ḳiloɣan səzlirinimu atisioɣa eytip bərdi.
12 Atisi ulardin, u ḳaysi yol bilən kətti, dəp soridi; qünki ooɣulliri Yəhudadin kəlgən
Hudaning adimining ḳaysi yol bilən kətkinini kərgənidi.□
13 U ooɣullirioɣa: — Manga exəkni toḳup beringlar, dəp tapilidi. Ular uningoɣa exəkni
toḳup bərgəndə u uningoɣa minip 14 Hudaning adimining kəynidin ḳooɣlap kətti. U
uni bir dub dərihining astida olturoɣan yeridin tepip uningdin: — Yəhudadin kəlgən
Hudaning adimi sənmu? — dəp soridi. U: — Mən xu, dəp jawab bərdi.
15 U uningoɣa: — Mening bilən əyümgə berip nan yegin, dedi.□
16 U jawabən: — Mən nə sening bilən ḳaytalmaymən, nə seningkigə kirəlməymən;
mən nə bu yərdə sening bilən nan yəp su iqəlməymən; 17 qünki Pərwərdigar əz səzi
bilən manga tapilap: «U yərdə nan yemə, su iqmigin; baroɣan yolung bilən ḳaytip
kəlmigin» degən, dedi.
18 *Ḳeri pəyoɣəmbər* uningoɣa: — Mən ḫəm səndək bir pəyoɣəmbərdurmən; wə bir
pərixtə Pərwərdigarning səzini manga yətküzüp: — «Uningoɣa nan yegürüp, su
iqküzgili özüng bilən əyünggə yandurup kəl» dedi, dəp eytti. Lekin u xuni dəp
uningoɣa yaloɣan eytiwatatti.■
19 Xuning bilən *Hudaning adimi* uning bilən yenip əydə nan yəp su iqti. 20 Lekin
ular dastihanda olturoɣinida, Pərwərdigarning səzi uni yandurup əkəlgən ḳeri
pəyoɣəmbərgə kəldi. 21 U Yəhudadin kəlgən Hudaning adimini qaḳirip: —
Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — «Sən Pərwərdigarning səzigə itaətsizlik ḳilip,
Pərwərdigar Hudayingning buyruoɣan əmrini tutmay, 22 bəlki yenip, U sanga: —
Nan yemə, su iqmə, dəp mən’i ḳiloɣan yərdə nan yəp su iqkining tüpəylidin, jəsiting
ata-bowiliringning ḳəbrisidə kəmülməydu», dəp towlidi.
23 Wə xundaḳ boldiki, Hudaning adimi nan yəp su iqip boloɣanda, uningoɣa,
yəni özi yandurup əkəlgən pəyoɣəmbərgə exəkni toḳup bərdi. 24 U yoloɣa qiḳti.
Ketiwatḳinida, yolda uningoɣa bir xir uqrap, uni əltürüwətti. Xuning bilən uning
ölüki yolda taxlinip ḳaldi, exiki bolsa uning yenida turatti; xirmu jəsətning yenida
turatti.■
25 Mana birnəqqə adəm ətüp ketiwetip, yolda taxlinip ḳaloɣan jəsət bilən jəsətning
yenida turoɣan xirni kərdi; ular ḳeri pəyoɣəmbər turoɣan xəhərgə kelip u yərdə
xu həwərni yətküzdi. 26 Uni yoldin yanduroɣan pəyoɣəmbər buni anglap: — U dəl
Pərwərdigarning səzigə itaətsizlik ḳiloɣan Hudaning adimidur. Xunga Pərwərdigar
uni xiroɣa tapxurdi; Pərwərdigar uningoɣa ḳiloɣan səzi boyiqə xir uni titma-titma
ḳilip əltürdi, dedi.
27 U ooɣullirioɣa: — Manga exəkni toḳup beringlar, dedi; ular uni toḳup bərdi.

■ **13:6** Mis. 8:4; 9:28; 10:17; Qəl. 21:7; Ros. 8:24 ■ **13:8** Qəl. 22:18 □ **13:12 «…qünki ooɣulliri … ḳaysi yol bilən kətkinini kərgənidi» —** yaki, «andin ooɣulliri … ḳaysi yol bilən kətkinini uningoɣa kərsətti». □ **13:15 «əyümgə berip nan yegin» —** «nan yegin» uyoɣurlarning «qay iqing» deginidək, «tamaḳ yegin» degən mənidə. ■ **13:18** Gal. 1:8 ■ **13:24** 1Pad. 20:36

28 U yolda taxlaḳlik jəsət bilən jəsətning yenida turoɣan exək wə xirni tapti. Xir bolsa nə jəsətni yemigənidi nə exəknimu talimioɣanidi. 29 Pəyoɣəmbər Hudaning adimining jəsitini elip exəkkə artip yandi. Ḳeri pəyoɣəmbər uning üqün matəm tutup uni dəpnə ḳiloɣili xəḩərgə kirdi. 30 U jəsətni əz ḳəbristanliḳida ḳoydi. Ular uning üqün matəm tutup: — Aḩ buradirim! — dəp pəryad kətürdi.
31 Uni dəpnə ḳiloɣandin keyin u əz ooɣullirioɣa: — Mən əlgəndə meni Hudaning adimi dəpnə ḳilinoɣan gərgə dəpnə ḳilinglar; mening səngəklirimni uning səngəklirining yenida ḳoyunglar; 32 qünki u Pərwərdigarning buyruḳi bilən Bəyt-Əldiki ḳurbangaḩḳa ḳarioɣan wə Samariyədiki xəḩərlərning «yuḳiri jay»liridiki *ibadət* əylirigə ḳarioɣan, uning jar ḳiloɣan səzi əməlgə axurulmay ḳalmaydu, — dedi.□ ■
33 Lekin Yəroboam bu wəḳədin keyinmu əz rəzil yolidin yanmay, bəlki «yuḳiri jaylar»oɣa ḩərhil həlḳtin kaḩinlarni təyinlidi; kim halisa, u xuni «muḳəddəs ḳilip» *kaḩinliḳ mənsipigə* beoɣixlaytti; xuning bilən ular «yuḳiri jaylar»da *ḳurbanliḳ ḳilixḳa* kaḩin bolatti. □ ■ 34 Xu ix tüpəylidin Yəroboam jəmətining ḩesabioɣa gunaḩ bolup, ularning yər yüzidin üzüp elinip ḩalak boluxioɣa səwəb boldi.

14

Huda yənə Yəroboamni agaḩlanduridu

1 U waḳitta Yəroboamning ooɣli Abiyaḩ kesəl bolup ḳaldi. 2 Yəroboam ayalioɣa: — Ornungdin ḳopup, ḩeqkim sening Yəroboamning ayali ikənlikingni tonumioɣudək ḳilip əz ḳiyapitingni əzgərtip, Xiloḩḳa baroɣin. Mana manga: «Bu həlḳning üstidə padixaḩ bolisən» dəp eytḳan Ahiyaḩ pəyoɣəmbər u yərdə olturidu. ■ 3 Ḳolungoɣa on nan, birnəqqə poxkal, bir ḳuta ḩəsəlni elip uning ḳexioɣa baroɣin. U yigitimizning nemə bolidioɣanliḳini sanga dəp beridu, dedi.
4 Yəroboamning ayali xundaḳ ḳilip, Xiloḩḳa berip Ahiyaḩning əyigə kəldi. Ahiyaḩning kəzliri ḳeriliḳtin kor bolup kərəlməytti. 5 Lekin Pərwərdigar Ahiyaḩḳa: — Mana, Yəroboamning ayali əz ooɣli tooɣrisida səndin sorioɣili kelidu, qünki u kesəldur. Uningoɣa mundaḳ-mundaḳ degin; qünki u kəlgəndə baxḳa ḳiyapətkə kiriwaloɣan bolidu, dəp eytḳanidi.
6 U ixiktin kirgəndə Ahiyaḩ ayaoɣ tiwixini anglap mundaḳ dedi: — «Ḩəy, Yəroboamning ayali, kirgin; nemixḳa baxḳa ḳiyapətkə kiriwalding? Sanga bir xum həwərni berix manga buyruldi. □ 7 Berip Yəroboamoɣa mundaḳ degin: — «Israilning Hudasi Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — «Mən seni həlḳning arisidin elip kətürüp, əz həlḳim Israiloɣa ḩəkümran ḳilip ■ 8 Padixaḩliḳni Dawutning jəmətidin yirtiwetip, sanga bərdim; lekin sən Mening əmrlirimni tutup, nəzirimdə pəḳət durus boloɣannila ḳilixta pütün ḳəlbidin manga əgəxkən ḳulum Dawutḳa ohxax bolmiding, 9 Bəlki əzüngdin ilgiri kəlgənlərning ḩəmmisidin artuḳ rəzillik ḳilip, mening oɣəzipimni ḳozoɣap, Meni arḳangoɣa taxlap, berip əzünggə oɣəyriy ilaḩlarni, ḳuyma məbudlarni yasatting. 10 Xuning üqün Mən Yəroboamning jəmətigə bala qüxürüp, Yəroboamning Israildiki handanidin ḩəmmə ərkəkni, ḩətta ajiz yaki

---

□ **13:32** **«qünki *pəyoɣəmbər*** Pərwərdigarning buyruḳi bilən ... jar ḳiloɣan səzi əməlgə axurulmay ḳalmaydu, — dedi» — bu sirliḳ wəḳə üstidə «ḳoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **13:32** 2Pad. 23:16 □ **13:33** **«...u xuni «muḳəddəs ḳilip» kaḩinliḳ mənsipigə beoɣixlaytti»** — muxu yərdə «muḳəddəs ḳilip» (kaḩinliḳ mənsipigə beoɣixlax») intayin kinayilik gəp. Hudaoɣa kaḩin bolux üqün «muḳəddəs ḳilip Hudaoɣa atilixi» kerək idi. Lekin muxu yərdə muxu «kaḩinlar» butlaroɣa atilidu. ■ **13:33** 1Pad. 12:31, 32 ■ **14:2** 1Pad. 11:31 □ **14:6** **«Sanga bir xum həwərni berix manga buyruldi»** — «manga buyruldi» degənlik ibraniy tilida: «mən əwətildim» degən bilən ipadilinidu. ■ **14:7** 1Pad. 12:15

meyip bolsimu ḫəmmisini üzüp taxlaymən, adəmlər poḳ-tezəklərni süpürgəndək Yəroboamning jəmətidin ḳaloɣinini yoḳ boloɣuqə süpürimən.□ ■
11 Yəroboamdin boloɣanlardin xəḫərdə ɵlginini itlar yəydu; səḫrada ɵlginini asmandiki ḳuxlar yəydu. Qünki Pərwərdigar xundaḳ səz ḳiloɣandur. 12 Əmdi sən bolsang, ḳopup ɵz ɵyünggə baroɣin; ayioɣing xəḫərgə kirgən ḫaman, bala ɵlidu. 13 Pütün Israil uning üqün matəm tutup uni dəpnə ḳilidu. Qünki Yəroboamning jəmətidin ḳəbrigə ḳoyulidioɣan yaloɣuz xula bolidu; qünki Yəroboamning jəmətining arisida Israilning Hudasi Pərwərdigarning aldida pəḳət xuningda pəzilət tepildi.
14 Əmdi Pərwərdigar Ɵzigə Yəroboamning jəmətini üzüp taxlaydioɣan, Israilning üstigə ḫəküm süridioɣan bir padixaḫni tikləydu. Dərḫəḳiḳət, u pat arida bolidu! ■
15 Pərwərdigar Israilni urup, huddi suda lingxip ḳaloɣan ḳumuxtək ḳilip ḳoyidu, ata-bowilirioɣa təḳdim ḳiloɣan bu yahxi zemindin ḳomurup, ularni *Əfrat* dəryasining u təripigə tarḳitidu; qünki ular ɵzigə «Axərah butlar»ni yasap Pərwərdigarning oɣəzipini ḳozioɣidi. □ ■ 16 Yəroboamning sadir ḳiloɣan gunaḫliri tüpəylidin, uning Israilni gunaḫ ḳildurоɣini tüpəylidin, Huda Israilni taxlap beridu!»».
17 Xuning bilən Yəroboamning ayali ḳopup, yoloɣa qiḳip Tirzaḫḳa ḳaytip kəldi. U ɵyining bosuoɣisidin atlixioɣa bala ɵldi. 18 Ular uni dəpnə ḳildi. Pərwərdigarning Ɵz ḳuli Ahiyah pəyoɣəmbər arḳilik eytḳan səzidək, pütün Israil uning üqün matəm tutti.
19 Əmdi Yəroboamning baxḳa ixliri, yəni jəngliri wə ḳandaḳ səltənət ḳiloɣanliri tooɣrisida mana, «Israil padixaḫlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgəndur.
□ 20 Yəroboamning səltənət ḳiloɣan waḳti yigirmə ikki yil bolup, u ɵz ata-bowilirining arisida uhlidi. Ooɣli Nadab uning ornida ḫəküm sürdi.

Rəḫoboamning səltəniti
2Tar. 12:1-16

21 Wə Sulaymanning ooɣli Rəḫoboam bolsa Yəḫudaning üstigə ḫəküm sürdi. Rəḫoboam padixah boloɣanda ḳirik bir yaxḳa kirgənidi; u Pərwərdigarning Ɵz namini ayan ḳilix üqün, Israilning ḫəmmə ḳəbililiri arisidin tallioɣan Yerusalem xəḫiridə on yəttə yil ḫəküm sürdi; uning anisining ismi Naamah bolup, Ammoniy idi. ■ 22 Yəḫudalar bolsa Pərwərdigarning nəziridə yamanlik ḳildi; ular ɵz ata-bowiliri sadir ḳiloɣanliridin ziyadə gunaḫlarni ḳilip, uning ḫəsətlik oɣəzipini ḳozoɣioɣanidi.
23 Qünki ular «yuḳiri jaylar»ni, «but tüwrük»lərni wə ḫəm ḫərbir egiz dənglar üstidə, ḫərbir kək dərəhlərning astida «Axərah» butlarni yasidi. 24 Wə zeminda kəspiy bəqqiwazlarmu bar idi. Ular Pərwərdigar əslidə Israillarning aldidin ḫəydəp qiḳaroɣan əllərning barlik yirginqlik ḫaram ixlirini ḳilatti. □
25 Rəḫoboam padixaḫning səltənitining bəxinqi yilida xundaḳ boldiki, Misirning padixahi Xixak Yerusalemoɣa ḫujum ḳildi. ■ 26 U Pərwərdigarning ɵyidiki gəḫər-baylikларni ḫəm padixaḫning ordisidiki gəḫər-baylikларni elip kətti; u ḫəmmisini, jümlidin Sulayman yasatḳan altun siparlarnimu elip kətti. ■ 27 Ularning ornida

---

□ **14:10 «ḫəmmə ərkək» —** ibraniy tilida: «tamoɣa ḳarap siyidioɣan ḫərbiri» degənlik bilən ipadilinidu. **«...ḫətta ajiz yaki meyip bolsimu ḫəmmisini üzüp taxlaymən»** — baxḳa birhil tərjimisi: «... yaki kiqik yaki qong bolsa, ḫəmmisini taxlaymən». **«adəmlər poḳ-tezəklərni süpürgəndək ... yoḳ boloɣuqə süpürimən»** — yaki «adəmlər tezək kɵydürgəndək ... yoḳ boloɣuqə kɵydüriwetimən». ■ **14:10** 1Sam. 25:22, 34; 1Pad. 15:29; 16:11; 21:21; 2Pad. 9:8 ■ **14:14** 1Pad. 15:28, 29 □ **14:15 «Axərah butlar» —** bəlkim butpərəslikkə beoɣixlanoɣan dərəhliklərdur. Dərəhlər bəlkim ayal but xəklidə oyuloɣan yaki nəḳixləngən boluxi mumkin idi. ■ **14:15** 2Pad. 17:18 □ **14:19 «Israil padixaḫlirining tarih-təzkiriliri» —** bu kitab Təwrattiki «Tarih-Təzkirə» degən kitab əməs, birak xübḫisizki, Təwrattiki «Tarih-Təzkirə»ning muəllipliri uningdin kəp uqurlarni aloɣanidi. ■ **14:21** 2Tar. 12:13 □ **14:24 «kəspiy bəqqiwazlar» —** bu kixilər butpərəslikkə yaki buthanilaroɣa munasiwətlik bolup, pul üqün bəqqiwazlik ḳilatti. ■ **14:25** 2Tar. 12:2 ■ **14:26** 1Pad. 10:16, 17; 2Tar. 9:15

Rəhoboam padixah mistin birmunqə sipar-kalkanlar yasitip, ularni padixah ordisining kirix yolini saklaydioqan pasiban bəglirining kolioqa tapxurdi. 28 Xundak kilip, padixah hər ketim Pərwərdigarning əyigə kiridioqan qaoqda, pasibanlar u sipar-kalkanlarni kətürüp qikatti, andin ularni yənə pasibanhanioqa əkirip koyuxatti. 29 Əmma Rəhoboamning baxka ixliri wə kiloqinining həmmisi «Yəhuda padixahlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?□
30 Rəhoboam bilən Yəroboam barlik künliridə bir-biri bilən jəng kilixip turoqanidi.
31 Rəhoboam əz ata-bowilirining arisida uhlidi wə «Dawutning xəhiri»də dəpnə kilindi. Uning anisining ismi Naamah bolup, bir Ammoniy idi. Rəhoboamning ooqli Abiyam atisining ornida padixah boldi.□

15

Abiyah Yəhudaoqa həküm süridu
2Tar. 13:1-23

1 Nibatning ooqli Yəroboam padixahning səltənitining on səkkizinqi yilida Abiyam Yəhudaning üstigə padixah bolup □ ■ 2 Yerusalemda üq yil səltənət kildi. Uning anisining ismi Maakah bolup, Abixalomning kizi idi. □ ■ 3 Abiyamning kəlbi bowisi Dawutning kənglidək Hudasi Pərwərdigaroqa pütünləy beoqixlanoqan əməs idi, bəlki atisi Rəhoboamning uningdin ilgiri kiloqan barlik gunahlirida mangatti. 4 Xundaktimu Dawutning səwəbidin Hudasi Pərwərdigar Yerusalemda uningoqa *yoruk* bir qiraoqni kaldurux üqün, Dawutning əwladini uningdin keyinmu tikləp turoquzdi wə Yerusalemni kooqdidi. □ ■ 5 Qünki Dawut Pərwərdigarning nəzəridə durus boloqanni kilip, Hittiy Uriyaoqa kiloqanliridin baxka əmrining həmmə künliridə Pərwərdigar uningoqa əmr kiloqanliridin qikmidi.■
6 Əmdi *Abiyamning* pütün əmridə Rəhoboam bilən Yəroboam bir-biri bilən jəng kilixip turdi.□
7 Abiyamning baxka ixliri wə kiloqanlirining həmmisi «Yəhuda padixahlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi? Abiyam bilən Yəroboam bir-biri bilən jəng kilixip turatti.
8 Abiyam əz ata-bowilirining arisida uhlidi; ular uni «Dawutning xəhiri»də dəpnə kildi. Andin ooqli Asa ornida padixah boldi.■

Asa Yəhudaoqa həküm süridu
2Tar. 14:1-2; 15:16; 16:6,11-14

□ **14:29** **«Yəhuda padixahlirining tarih-təzkiriliri»** — bu kitab Təwrattiki «Tarih-Təzkirə» degən kitab əməs, birak xübhisizki, Təwrattiki «Tarih-Təzkirə»ning muəllipliri uningdin kəp uqurlar aloqanidi. □ **14:31** **«Rəhoboamning ooqli Abiyam»** — muxu yərdə wə 15:1-8də ibraniy tilida «Abiyah»ning imlasi «Abiyam» bolidu. □ **15:1** **«Abiyam»** — baxka hil xəkli «Abiyah». ■ **15:1** 2Tar. 13:1 □ **15:2** **«Abixalomning kizi»** — yaki «Abxalomning kizi». Bu «Abixalom» Dawutning ooqli Abxalom boluxi mumkin. ■ **15:2** 2Tar. 13:2 □ **15:4** **«Dawutning əwladi»** — ibraniy tilida «Dawutning ooqli». **«Xundaktimu Dawutning səwəbidin Hudasi Pərwərdigar Yerusalemda uningoqa yoruk bir qiraoqni kaldurux üqün, Dawutning əwladini ... turoquzdi wə Yerusalemni kooqdidi»** — Hudaning Dawutka bir «qiraoq» kalduroqanlikini, bəlkim uning keyinki kəp dəwrlərgə: «Dawut Mening sadik kulum idi» dəp ispatlax üqün daim uning handanidikilərdin birini Yerusalemdiki təhtidə olturoquzup keliwatkanlikini kərsitidu. Xuningdək, Huda bu ix arkilik (Dawutning əwladlirining uzunoqiqə təhttə olturuxi), əslidə Dawutka: Kəlgüsi bir zamanda sening əwlading (Məsih) dunyaoqa kelip, dunyani Hudaning padixahlikini kilidu» degən wədəmni qokum əməlgə axurimən, dəpmu kərsitidu. ■ **15:4** 1Pad. 11:36 ■ **15:5** 2Sam. 11:4, 15; 12:9 □ **15:6** **«Abiyamning pütün əmridə Rəhoboam bilən Yəroboam bir-biri bilən jəng kilixip turdi»** — xübhisizki, muxu ayəttə «Rəhoboam» bolsa Rəhoboam jəmətini wə «Yəroboam» bolsa Yəroboam jəmətini kərsitidu. ■ **15:8** 2Tar. 13:23

9 Israilning padixaḫi Yəroboam səltənitining yigirminqi yilida Asa Yəhudaning
üstigə padixaḫ bolup 10 Yerusalemda ḳirik bir yil səltənət ḳildi. Uning qong
anisining ismi Maaḳaḫ bolup, Abixalomning ḳizi idi. □ 11 Asa atisi Dawut ḳiloɣandək
Pərwərdigarning nəzиridə durus boloɣanni ḳildi. 12 U kəspiy bəqqiwazlarni
zemindin ḫəydəp, ata-bowiliri yasatḳan ḫəmmə yirginqlik məbudlarni yoḳitiwətti.
□ ■ 13 U yənə qong anisi Maaḳaḫni yirginqlik bir «Axəraḫ» tüwrükni yasioɣini
üqün hanixlik mərtiwisidin qüxürüwətti. Asa bu yirginqlik butni kesip Kidron
jiloɣisida kəydürüwətti. □ ■ 14 «Yuḳiri jaylar» yoḳitilmisimu, Asaning ḳəlbi əmrining
barlik künliridə Pərwərdigaroɣa pütünləy beoɣixlanoɣanidi. 15 Ḫəm atisi ḫəm u əzi
Pərwərdigaroɣa atap yasioɣan nərsilərni, jümlidin kümüx bilən altunni wə türlük
ḳaqa-ḳuqilarni Pərwərdigarning əyigə kəltürdi.■
16 Əmdi Asa wə Israilning padixaḫi Baaxa barlik künliridə bir-biri bilən jəng ḳilixip
turdi. 17 Israilning padixaḫi Baaxa Yəhudaoɣa ḳarxi ḫujum ḳildi; ḫeqkim Yəhudaning
padixaḫi Asa bilən bardi-kəldi ḳilmisun dəp, Ramaḫ xəḫirini məḫkəm ḳilip yasidi.
■ 18 U waḳitta Asa Pərwərdigarning əyidiki həzinilərdə ḳaloɣan barlik altun-kümüx
wə padixaḫning ordisidiki həzinilərdə ḳaloɣan altun-kümüxni elip hizmətkarlirining
ḳolioɣa tapxurdi; andin Asa padixaḫ ularni Dəməxḳtə turuxluḳ Suriyə padixaḫi
Ḫezionning nəwrisi, Tabrimmonning ooɣli Bən-Ḫadadḳa əwətti wə xular bilən bu
həwərni yətküzüp: —■
19 «Mening atam bilən silining atilirining arisida boloɣandək mən bilən silining
arilirida bir əḫdə bolsun. Mana, siligə kümüx bilən altundin ḫədiyə əwəttim; əmdi
Israilning padixaḫi Baaxa bilən boloɣan əḫdiliridin ḳollirini üzsilə; xuning bilən u
meni ḳamal ḳilixtin ḳol üzsun» — dedi.
20 Bən-Ḫadad Asa padixaḫning səzigə kirip, əz ḳoxunining sərdarlirini Israilning
xəḫərlirigə ḫujum ḳilixḳa əwətip, Ijon, Dan, Bəyt-Maaḳaḫdiki Abəl, pütkül Kinnərət
yurti bilən Naftalining pütkül zeminini beḳindurdi. 21 Baaxa bu həwərni anglap,
Ramaḫ istiḫkamini yasaxtin ḳolini yioɣip, Tirzaḫḳa berip turdi.
22 Asa padixaḫ bolsa pütkül Yəhudaning adəmlirini ḫeqbirini ḳoymay qaḳirip yioɣdi;
ular Baaxa Ramaḫ xəḫirini yasaxḳa ixlətkən taxlar bilən yaoɣaqlarni Ramaḫtin toxup
elip kətti. Asa padixaḫ muxularni ixlitip Binyamin zeminidiki Gebani wə Mizpaḫni
məḫkəm ḳilip yasidi.
23 Əmdi Asaning baxḳa ixliri, uning zor ḳudriti, uning ḳiloɣinining ḫəmmisi,
xundaḳla yasioɣan xəḫərlər tooɣrisida «Yəhuda padixaḫlirining tarih-təzkiriliri»
degən kitabta pütülgən əməsmidi? Lekin ḳerioɣanda, uning putida bir kesəl pəyda
boldi. 24 Asa əz ata-bowiliri arisida uhlidi wə Dawutning xəḫiridə dəpnə ḳilindi.
Andin uning ooɣli Yəhoxafat ornida padixaḫ boldi.■

Nadab Israil üstigə ḫəküm süridu

25 Yəhudaning padixaḫi Asaning səltənitining ikkinqi yilida Yəroboamning ooɣli
Nadab Israil üstigə ḫəküm sürüxkə baxlidi; u Israiloɣa ikki yil padixaḫ boldi. 26 U
Pərwərdigarning nəzиridə rəzil boloɣanni ḳilip atisining yolida mengip, atisining
Israilni gunaḫḳa putlaxturoɣan gunaḫlirida mangdi.

□ **15:10 «uning qong anisining ismi Maaḳaḫ bolup...»** — bu ibaridə ibraniy tilida «qong anisi» degən «uning anisi» bilən ipadilinidu. Ibraniy tilida gaḫi waḳitlarda «ata» yaki «ana» adəmning əjdadini kərsitidu. Məsilən, 11-ayətni kərüng. □ **15:12 «kəspiy bəqqiwazlar»** — bu kixilər butpərəslikkə yaki buthanilaroɣa munasiwətlik idi. ■ **15:12** 1Pad. 22:47 □ **15:13 «u yənə qong anisi Maaḳaḫni ... hanixlik mərtiwisidin qüxürüwətti»** — «hanixlik mərtiwisi»: Bu səzgə ḳarioɣanda uning qong anisi Maaḳaḫ padixaḫlikta ikkinqi orunda turatti. ■ **15:13** 2Tar. 15:16 ■ **15:15** Law. 5:15 ■ **15:17** 2Tar. 16:1 ■ **15:18** 1Pad. 20:1; 2Tar. 16:2-14 ■ **15:24** 2Tar. 16:13; 17:1

27 Lekin Issakar jəmətidin bolƣan Ahiyahning oƣli Baaxa uningƣa qəst qilip, uni
Filistiylərning təwəsidiki Gibbetonda əltürdi. Xu qaƣda Nadab pütün Israillar bilən
birliktə Gibbetonƣa qorxap hujum qiliwatatti.
28 Yəhuda padixahi Asaning səltənitining üqinqi yilida Baaxa Nadabni əltürüp,
əzi uning ornida padixah boldi. 29 Wə xundaq boldiki, u padixah bolƣanda
Yəroboamning pütkül jəmətini qepip əltürdi; Pərwərdigarning quli Xilohluq
Ahiyahning wasitisi bilən eytqan səzi əməlgə axurulup, u Yəroboamning jəmətidin
nəpisi barlarni birinimu qoymay pütünləy yoqatti. ■ 30 Bu ix Yəroboamning sadir
qilƣan gunahliri həm uning Israilni gunahqa putlaxturƣan gunahliri tüpəylidin
boldi; u xular bilən Israilning Hudasi Pərwərdigarning ƣəzipini qattiq qozƣiƣanidi.
31 Nadabning baxqa ixliri bilən qilƣanlirining həmmisi «Israil padixahlirining tarih-
təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?
32 Asa wə Israilning padixahi Baaxa barliq künliridə bir-biri bilən jəng qilixip turdi.

Baaxa Israil üstigə həküm süridu

33 Yəhudaning padixahi Asaning səltənitining üqinqi yilida Ahiyahning oƣli Baaxa
pütün Israil üstigə Tirzahta həküm sürüxkə baxlidi; u yigirmə tət yil səltənət qildi.
34 U Pərwərdigarning nəziridə rəzil bolƣanni qildi; u Yəroboamning yolida yürüp,
Israilni gunahqa patquzƣan gunahida mangdi.

16

1 Pərwərdigarning səzi Hananining oƣli Yəhuƣa kelip Baaxani əyibləp mundaq
deyildi: — 2 «Mana, Mən seni topa-qang iqidin qikirip, həlqim Israilƣa həkümran
qilip qoydum. Lekin sən Yəroboamning yolida yürüp həlqim Israilni gunahqa
putlaxturdung, ular gunahliri bilən ƣəzipimni qozƣidi. ■ 3 Mana, Mən Baaxani
əz jəməti bilən süpürüp yoqitip, jəmətingni Nibatning oƣli Yəroboamning jəmətigə
ohxax qilimən. ■ 4 Baaxadin bolƣanlardin xəhərdə əlginini itlar yəydu; səhrada
əlginini asmandiki quxlar yəydu».■
5 Baaxaning baxqa ixliri wə uning qilƣanliri bilən qudriti tooƣrisida «Israil
padixahlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi? 6 Baaxa əz ata-
bowiliri arisida uhlidi wə Tirzahta dəpnə qilindi; andin uning oƣli Elah ornida
padixah boldi.
7 Baaxaning Pərwərdigarning nəziridə qilƣan barliq rəzilliki tüpəylidin,
Pərwərdigarning Baaxaning bexiƣa wə uning jəmətining bexiƣa qüxürgini
tooƣruluq səzi Hananining oƣli Yəhu pəyƣəmbər arqilik berilgənidi. Qünki
u Yəroboamning jəməti qilƣiniƣa ohxax qilip əz qollirining ixliri (jümlidin
Yəroboamning jəmətini qepip əltürgənliki) bilən Pərwərdigarning ƣəzipini
qozƣidi.

Elah Israil üstigə həküm süridu

8 Yəhuda padixahi Asaning səltənitining yigirmə altinqi yilida, Baaxaning oƣli
Elah Tirzahta Israilƣa padixah bolup, ikki yil səltənət qildi. 9 Lekin uning jəng
harwilirining yerimiƣa sərdar bolƣan hizmətkari Zimri uningƣa qəst qildi; *Elah*
Tirzahta Tirzahtiki ordisidiki ƣojidar Arzaning əyidə xarab iqip məst bolƣanda
10 Zimri kirip uni qepip əltürdi. Bu waqit Yəhudaning padixahi Asaning səltənitining
yigirmə yettinqi yili idi. Zimri Elahning ornida padixah boldi.■

■ **15:29** 1Pad. 14:10, 14 ■ **16:2** 1Pad. 14:7 ■ **16:3** 1Pad. 15:29 ■ **16:4** 1Pad. 14:11; 15:29; 16:12 ■ **16:10** 2Pad. 9:31

11 U padixaḫ bolup əz təhtidə olturuxi bilənla u Baaxaning barlik jəmətini qepip
əltürdi; u uning uruḳ-tuoɣḳanliri wə dostliridin bir ərkəknimu tirik ḳaldurmidi. □
12 Xundaḳ ḳilip Zimri Pərwərdigarning Yəḫu pəyɣəmbər arḳilik Baaxani əyibligən
səzini əməlgə axurup, Baaxaning pütkül jəmətini yoḳatti. 13 Bu ix Baaxaning barlik
gunaḫliri bilən uning ooɣli Elaḫning gunaḫliri, jümlidin ularning Israilni gunaḫḳa
putlaxturoɣan gunaḫliri, ərziməs butliri bilən Israilning Hudasi Pərwərdigarning
oɣəzipini ḳozoɣap, xundaḳ boldi.□
14 Elaḫning baxḳa ixliri wə ḳiloɣanlirining ḫəmmisi «Israil padixaḫlirining tarih-
təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?

Zimri Israil üstigə ḫəküm süridu

15 Yəḫudaning padixaḫi Asaning səltənitining yigirmə yəttinqi yilida Zimri Tirzaḫta
yəttə kün səltənət ḳildi. Həlḳ Filistiylərgə təwə boloɣan Gibbetonni ḳorxiwelip
bargaḫ tikkənidi. 16 Bargaḫda turoɣan halayiḳ: — «Zimri ḳəst ḳilip padixaḫni
əltürdi» dəp anglidi. Xuning bilən pütkül Israil xu küni bargaḫda ḳoxunning
sərdari Omrini Israiloɣa padixaḫ ḳildi. 17 Andin Omri Israilning ḫəmmisini yetəkləp,
Gibbetondin qiḳip, Tirzaḫni ḳorxidi. 18 Wə xundaḳ boldiki, Zimri xəḫərning
elinoɣanliḳini kərüp, padixaḫ ordisidiki ḳoroɣanoɣa kirip, ordioɣa ot ḳoyuwətti,
əzi kəyüp əldi. 19 Bu ix əzining gunaḫliri üqün, yəni Pərwərdigarning nəziridə
rəzillik ḳilip, Yəroboamning yolida yürüp, Israilni gunaḫḳa putlaxturoɣan gunaḫta
mangoɣini üqün xundaḳ boldi. 20 Zimrining baxḳa ixliri wə ḳəst ḳiloɣini tooɣrisida
«Israil padixaḫlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?
21 Əmma Israil həlḳi ikkigə bəlünüp, ularning yerimi Ginatning ooɣli Tibnini padixaḫ
ḳilixḳa uningoɣa əgəxti; baxḳa yerimi bolsa Omrigə əgəxti. 22 Əmdi Omrigə əgəxkən
həlḳ Ginatning ooɣli Tibnigə əgəxkən həlḳtin küqlük qiḳti. Tibni əldi; Omri padixaḫ
boldi.
23 Yəḫudaning padixaḫi asaning ottuz birinqi yilida Omri Israiloɣa padixaḫ bolup
on ikki yil səltənət ḳildi. U Tirzaḫta altə yil səltənət ḳildi. 24 U Xəmərdin Samariyə
egizlikini ikki talant kümüxkə setiwelip, xu egizlik üstigə ḳuruluxlarni selip bir xəḫər
bina ḳilip, uni egizlikning əsliy igisi Xəmərning nami bilən «Samariyə» dəp atidi.
25 Omri Pərwərdigarning nəziridə rəzil boloɣanni ḳildi, əzidin ilgiriki padixaḫlarning
ḫəmmisidin bəttər bolup yamanliḳ ḳildi. 26 U Nibatning ooɣli Yəroboamning ḫəmmə
yollirida, xundaḳla jümlidin uning Israilni gunaḫḳa putlaxturoɣan gunaḫi iqidə
mangdi; ular ərziməs butliri bilən Israilning Hudasi Pərwərdigarning oɣəzipini
ḳozoɣidi.
27 Omrining baxḳa ixliri, uning ḳiloɣanlirining ḫəmmisi, kərsətkən ḳudriti tooɣrisida
«Israil padixaḫlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?
28 Omri ata-bowiliri arisida uhlidi wə Samariyədə dəpnə ḳilindi. Andin uning ooɣli
Aḫab ornida padixaḫ boldi.

Aḫab həlḳni butpərəslikkə tehimu azduridu

29 Yəḫuda padixaḫi Asaning səltənitining ottuz səkkizinqi yilida Omrining ooɣli Aḫab
Israiloɣa padixaḫ boldi. Omrining ooɣli Aḫab Samariyədə yigirmə ikki yil Israilning
üstidə səltənət ḳildi. 30 Əmma Omrining ooɣli Aḫab Pərwərdigarning nəziridə əzidin
ilgirikilərning ḫəmmisidin axurup yamanliḳ ḳildi. 31 Wə xundaḳ boldiki, u Nibatning
ooɣli Yəroboamning gunaḫlirida yürüx anqə eoɣir gunaḫ əməstək, u Zidoniylarning

□ **16:11 «uning uruḳ-tuoɣḳanliri wə dostliridin bir ərkəknimu tirik ḳaldurmidi» —** buningda «(ḫərbir) ərkək» ibraniy tilida: «tamoɣa ḳarap siyidioɣan ḫərbiri» degənlik bilən ipadilinidu. □ **16:13 «ərziməs butliri bilən…» —** ibraniy tilida «yoḳ boloɣan nərsiliri bilən…»

padixahi Ətbaalning kizi Yizəbəlni hotunlukka aldi wə xuning bilən u Baal degən butning kullukida bolup, uningoqa səjdə kildi. 32 U Samariyədə yasioqan Baalning buthanisi iqigə Baaloqa bir kurbangah yasidi.
33 Ahab həm bir «Axərah but»nimu yasatti; Ahab xundak kilip uningdin burun ətkən Israilning həmmə padixahlirining Israilning Hudasi Pərwərdigarning oqəzipini kozoqioqan ixliridin axurup yamanlik kildi. 34 Uning künliridə Bəyt-Əllik Hiəl Yeriho xəhirini yasidi; lekin u uning ulini saloqanda tunji ooqli Abiram əldi; wə dərwazilirini saloqanda uning kənji ooqli Səgub əldi; xuning bilən Pərwərdigarning nunning ooqli Yəxua arkilik *Yeriho tooqruluk* eytkan sözi əməlgə axuruldi.□ ■

17

Iliyas pəyoqəmbər məydanoqa qikidu

1 Əmdi Gileadta turuwatkanlardin boloqan Tixbilik Iliyas Ahabka: — Mən hizmitidə turuwatkan Israilning Hudasi Pərwərdigarning hayati bilən kəsəm kilimənki, mening sözümsiz bu yillarda nə xəbnəm nə yamoqur qüxməydu, dedi. □ ■
2 Andin Pərwərdigarning sözi uningoqa kelip: —
3 Bu yərdin ketip, məxrik tərəpkə berip, Iordan dəryasining u təripidiki kerit ekinining boyida özüngni yoxuroqin; 4 wə xundak bolidiki, sən ekinning süyidin iqisən; mana, sanga u yərdə ozuk yətküzüp berixkə kaoqa-kuzoqunlarni buyrudum, deyildi.
5 Xuning bilən u Pərwərdigar buyruoqandək kilip, Iordan dəryasining u təripidiki kerit ekinioqa berip, u yərdə turdi. 6 Kaoqa-kuzoqunlar ətigəndə nan bilən gəx, hər kəqtə yənə nan bilən gəx yətküzüp berətti. U özi ekinning süyidin iqətti.
7 Lekin zeminda yamoqur yaoqmioqini üqün birməzgildin keyin ekin su kurup kətti.
8 U wakitta Pərwərdigarning sözi uningoqa kelip: — 9 Ornungdin turup Zidondiki Zarəfatka berip, u yərdə turoqin; mana, Mən u yərdiki bir tul hotunni seni bekixka buyrudum, deyildi.■
10 U ornidin turup Zarəfatka berip, xəhərning dərwazisioqa kəlgəndə, mana u yərdə bir tul hotun otun terip turatti. U tul hotunni qakirip: — Ətünimən, kaqida manga iqkili azrak su elip kəlgəysən, dedi.
11 U su aloqili mangoqanda, u yənə: — Ətünimən, manga kolungda bir qixləm nanmu aloqaq kəlgəysən, dedi.
12 Əmma u: — Pərwərdigar Hudayingning hayati bilən, sanga kəsəm kilimənki, məndə heq nan yok, pəkət idixta bir qanggal un, kozida azoqinə may bar, mana ikki tal otun teriwatimən; andin berip özüm bilən ooqlumoqa nan etip, uni yəp əlimiz, dedi.
13 Iliyas uningoqa: — Korkmioqin; berip eytkiningdək kiloqin; lekin awwal bir kiqik tokaq etip, manga elip kəlgin; andin özüng bilən ooqlungoqa nan ətkin. 14 Qünki Israilning Hudasi Pərwərdigar mundak dəydu: — «Pərwərdigar yər yüzigə yamoqur

---

□ **16:34 «u uning ulini saloqanda tunji ooqli Abiram əldi; wə dərwazilirini saloqanda uning kənji ooqli Səgub əldi. Xuning bilən Pərwərdigarning … Yəxua arkilik eytkan sözi əməlgə axuruldi»** — Yəxua pəyoqəmbərning Yeriho xəhirigə karita ləniti tooqruluk «Yəxua» 6:26ni kərüng. ■ **16:34** Yə. 6:26 □ **17:1 «Gileadta turuwatkanlardin boloqan Tixbilik Iliyas…»** — «Iliyas» ibraniy tilidiki «Eliyah» degənning ərəbqə tələppuzidur. «Eliyah»ning mənisi «Pərwərdigar (Yah) mening Hudayim». «Iliyas» okurmənlərgə tonux boloqaqka, pəyoqəmbərning namining ərəbqə tələppuzini ixlättuk. **«Mən hizmitidə turuwatkan Israilning Hudasi Pərwərdigar»** —Ibraniy tilida «Mən uning (Hudaning) aldida turuwatkan, Israilning Hudasi Pərwərdigar» degən səz bilən ipadilinidu. Iliyas özini padixahning ordisida daim oqojisining aldida turuwatkan hizmətkaroqa ohxitidu. ■ **17:1** Yak. 5:17 ■ **17:9** Luka 4:25, 26

yaoɳduridioɳan küngiqilik idixtiki un tügiməydu wə kozidiki may keməyməydu», dedi.
15 Xuning bilən u berip, Iliyasning eytḳinidək ḳildi wə u, Iliyas wə ayalning өyidikilər
heli künlərgiqə yedi. 16 Pərwərdigarning Iliyas arḳilik eytḳan səzi boyiqə, idixtiki
un tügimidi wə kozidiki maymu keməymidi. 17 Xu ixlardin keyin xundaḳ boldiki,
өyning igisi boloɳan bu ayalning ooɳli kesəl boldi. Uning kesili xundaḳ eoɳirlixip
kəttiki, uningda nəpəs ḳalmidi.
18 Ayal Iliyasḳa: — I Hudaning adimi, mening sən bilən nemə alaḳəm bar idi? Sən
gunaḥimni yadḳa kəltürüp, ooɳlumning jenioɳa zamin boluxḳa kəldingmu? — dedi.
19 U uningoɳa: — Ooɳlungni ḳolumoɳa bərgin, dəp uni uning ḳuqiḳidin elip өzi
olturoɳan balihanioɳa elip qiḳip өz ornioɳa ḳoyup, 20 Pərwərdigaroɳa pəryad ḳilip:
— I Hudayim Pərwərdigar, mən meḥman boloɳan bu tul hotunning ooɳlini өltürüx
bilən uning bexioɳimu bala qüxürdungmu? — dəp nida ḳildi.
21 U balining üstigə üq ḳetim өzini qaplap, Pərwərdigaroɳa pəryad ḳilip: — I
Pərwərdigar Hudayim, bu balining jeni өzigə yənə yenip kirsun! — dəp nida ḳildi.□
22 Pərwərdigar Iliyasning pəryadini anglidi; balining jeni uningoɳa yenip kirixi bilən
u tirildi. 23 Iliyas balini balihanidin elip qüxüp, өygə kirip, anisioɳa tapxurup bərdi.
Iliyas: — Mana ooɳlung tiriktur, dedi.
24 Ayal Iliyasḳa: — Mən xu ix arḳilik əmdi sening Hudaning adimi ikənlikingni,
aoɳzingdin qiḳḳan Pərwərdigarning səzi ḥəḳiḳət ikənlikini bildim, dedi.

18

Iliyas pəyoɳəmbər Israilni towa ḳilixḳa qaḳiridu

1 Uzun waḳit өtüp, Pərwərdigarning səzi *ḳuroɳaḳqiliḳning* üqinqi yilida Iliyasḳa
kelip: — Sən berip өzüngni Aḥabning aldida ayan ḳiloɳin, wə Mən yər yüzigə
yamoɳur yaoɳdurimən, deyildi.
2 Xuning bilən Iliyas өzini Aḥabning aldida ayan ḳiloɳili qiḳip kətti. Aqarqilik bolsa
Samariyədə ḳattik idi. 3 Aḥab ordisidiki oɳojidar Obadiyani qaḳirdi (Obadiya tolimu
təḳwadar kixi bolup Pərwərdigardin intayin ḳorḳatti. 4 Yizəbəl Pərwərdigarning
pəyoɳəmbərlirini өltürüp yoḳitiwatḳanda Obadiya yüz pəyoɳəmbərni elip əlliktin-
əlliktin ayrim-ayrim ikki oɳaroɳa yoxurup, ularni nan wə su bilən baḳḳanidi). 5 Aḥab
Obadiyaoɳa: — Zeminni kezip ḥəmmə bulaḳ wə ḥəmmə jiloɳilaroɳa berip baḳḳin; u
yərlərdə at-ḳeqirlarni tirik saḳlioɳudək ot-qəp tepilarmikin? Xundaḳ bolsa bizning
ulaoɳlirimizning bir ḳismini soymay turalarmiz, dedi.
6 Ular ḥərbiri jaylaroɳa bəlünüp mangdi; Aḥab өz aldioɳa mangdi, Obadiyamu өz
aldioɳa mangdi. 7 Obadiya өz yolida ketip baroɳanda, mana, uningoɳa Iliyas uqridi. U
uni tonup yərgə yiḳilip düm yetip: Bu rast sən, oɳojam Iliyasmu? — dəp soridi.
8 U uningoɳa: — Bu mən. Berip өz oɳojangoɳa: — Iliyas ḳaytip kəldi! dəp eytḳin,
dedi.
9 U Iliyasḳa mundaḳ dedi: — «Sən ḳandaḳsigə kəminəngni өltürgili Aḥabning
ḳolioɳa tapxurmaḳqi bolisən, mən zadi nemə gunaḥ ḳildim? 10 Өz Hudaying
Pərwərdigarning ḥayati bilən ḳəsəm ḳilimənki, oɳojam adəm əwətip seni izdimigən
ḥeq əl wə məmlikət ḳalmidi. Xu əl, məmlikətlər: «U bu yərdə yoḳ» desə, padixaḥ
ularoɳa seni tapalmioɳanoɳa ḳəsəm iqküzdi. 11 Lekin sən manga ḥazir: — «Berip
oɳojangoɳa: — Iliyas ḳaytip kəldi! degin» — dəysən! 12 Mən ḳexingdin kətkəndin
keyin, Pərwərdigarning Roḥi seni mən bilmigən yərgə elip baridu; xundaḳta mən

□ **17:21 «bu balining jeni өzigə yənə yenip kirsun!» —** «balining jeni»: Ibraniy tilida «jan» wə «nəpəs» bir səzdur.

Ahabkа həwər yətküzüp, lekin u seni tapalmisa, meni өltüridu. Əməliyəttə, kəminəng yaxliқimdin tartip Pərwərdigardin қorқup kəlgənmən. 13 Yizəbəl Pərwərdigarning pəyғəmbərlirini өltürgəndə mening қandaқ қiliғinim, yəni mən Pərwərdigarning pəyғəmbərliridin yüzni əlliktin-əlliktin ayrim-ayrim ikki ғarғa yoxurup, ularni nan wə su bilən təminləp baққanliқim sən ғojamғa məlum қilinғan əməsmu? 14 Əmdi sən ҳazir manga: — «Berip ғojangғa: — Mana Iliyas kəldi degin», — deding. Xundaқ қilsam u meni өltüridu!».
15 Lekin Iliyas: — Mən hizmitidə turuwatқan samawi қoxunlarning Sərdari bolғan Pərwərdigarning ҳayati bilən қəsəm қilimənki, mən jəzmən bügün uning aldida ayan bolimən, dedi.□
16 Xuning bilən Obadiya Ahabning қexiғa berip uningғa həwər bərdi. Ahab Iliyas bilən kөrüxkili bardi. 17 Ahab Iliyasni kөrgəndə uningғa: — Bu sənmu, i Israilғa bala kəltürgüqi?! — dedi.■
18 U jawab berip: — Israilғa bala kəltürgüqi mən əməs, bəlki sən bilən atangning jəmətidikilər! Qünki silər Pərwərdigarning əmrlirini taxlap Baal degən butlarғa tayinip əgəxkənsilər. 19 Əmdi adəm əwətip Karməl teғida pütkül Israilni yenimғa jəm қil, xundaқla Yizəbəlning dastihinidin ғizalinidiғan Baalning tөt yüz əllik pəyғəmbiri bilən Axərahning tөt yüz pəyғəmbirini yiғdur, — dedi.
20 Xuning bilən Ahab Israillarning ҳəmmisigə adəmlərni əwətip, pəyғəmbərlərni Karməl teғiғa yiғdurdi.
21 Iliyas barliқ həlққə yeқin kelip: — Қaqanғiqə ikki pikir arisida arisaldi turisilər? Əgər Pərwərdigar Huda bolsa, uningғa əgixinglar; Baal Huda bolsa, uningғa əgixinglar, dedi. Əmma həlқ uningғa jawab bərməy, ün-tin qiқarmidi.■
22 Iliyas həlққə: — Pərwərdigarning pəyғəmbərliridin pəқət mən yalғuz қaldim. Əmma Baalning pəyғəmbərliri tөt yüz əllik kixidur. 23 Əmdi bizgə ikki buқa berilsun. Ular өzlirigə bir buқini tallap, soyup parqilap otunning üstigə қoysun, əmma ot yaқmisun. Mənmu baxқa bir buқini təyyar қilip ot yaқmay otunning üstigə қoyay. 24 Silər bolsanglar, өz ilaҳliringlarning namini qaқirip nida қilinglar. Mən bolsam, Pərwərdigarning namini qaқirip nida қilimən. Қaysi Huda ot bilən jawab bərsə, xu Huda bolsun, dedi. Ққəmmə həlқ: — Bu obdan gəp, dəp jawab bərdi.
25 Iliyas Baalning pəyғəmbərlirigə: Silər kөp bolғaq awwal өzünglar üqün bir buқini tallap təyyar қilinglar; andin ҳeq ot yaқmay өz ilaҳinglarning namini қiqқirip nida қilinglar, dedi.
26 Ular uning degini boyiqə өzlirigə berilgən buқini elip uni təyyar қildi. Ətigəndin qüxkiqə ular Baalning namini қiqқirip: — I Baal, bizgə jawab bərgin! dəp nida қildi. Lekin ҳeq awaz yaki ҳeq jawab bolmidi. Ular raslanғan қurbangaҳ qərisidə tohtimay səkrəytti. 27 Qüx kirgəndə Iliyas ularni zanglиқ қilip: — Ünlükrək қiqқiringlar; qünki u bir ilaҳ əməsmu? Bəlkim u qongқur hiyalғa qөmüp kətkəndu, yaki ix bilən qiқip kətkəndu, yaki bir səpərgə qiқip kətkəndu? Yaki bolmisa u uhlawatқan boluxi mumkin, uni oyғitixinglar kerək?! — dedi.
28 Ular tehimu ünlük qaқirip өz қaidisi boyiqə қanғa milinip kətküqə өzlirini қiliq wə nəyzə bilən tilatti. 29 Qüxtin keyin ular «bexarət beriwatқan» ҳalətkə qüxüp kəqlik қurbanliқ waқtiғiqə xu ҳalәttə turdi. Lekin ҳeq awaz anglanmidi, yaki jawab bərgüqi yaki ijabət қilғuqi məlum bolmidi.□

□ **18:15 «Mən hizmitidə turuwatқan Israilning Hudasi Pərwərdigar»** — ibraniy tilida «Mən uning (Hudaning) aldida turuwatқan, Israilning Hudasi Pərwərdigar» degən səz bilən ipadilinidu. Iliyas өzini padixaҳning ordisida daim ғojisining aldida turuwatқan hizmətkarғa ohxitidu. ■ **18:17** Am. 7:10 ■ **18:21** Yə. 24:15 □ **18:29 «Qüxtin keyin ular «bexarət beriwatқan» ҳalətkə qüxüp kəqlik қurbanliқ waқtiғiqə xu ҳalәttə turdi»** — «bexarət beriwatқan» ibraniy tilida «pəyғəmbərqiliқ қiliwatқan» degən ibarə bilən ipadilinidu. «kəqlik қurbanliқ» qüxtin keyin saət üqlərdə bolatti.

30 Iliyas ḩəmmə həlkḳə: — Yenimoɣa yeḳin kelinglar, dedi. Ḩəmmə həlḳ uningoɣa yeḳin kəlgəndin keyin u Pərwərdigarning xu yərdiki yiḳitiloɣan ḳurbangaḩini ḳaytidin ḳurup qiḳti. 31 Iliyas on ikki taxni aldi. Bu taxlarning sani Pərwərdigarning «Naming Israil bolsun» degən səzini tapxuruwaloɣan Yaḳupning ooɣulliridin qiḳḳan ḳəbililərning sani bilən ohxax idi. ■ 32 Xu taxlardin u Pərwərdigarning nami bilən bir ḳurbangaḩni yasidi. U ḳurbangaḩning qərisidə ikki seaḩ dan patḳudək azgal kolidi. □ 33 Andin u otunni rastlap, buḳini parqilap otunning təpisigə ḳoydi.
34 U: — Tət idixni suoɣa toxḳuzup uni kəydürmə ḳurbanliḳ wə otunning üstigə təkünglar, — dedi. Andin: Yənə bir ḳetim ḳilinglar» — dewidi, ular xundaḳ ḳildi. U yənə: — Üqinqi mərtiwə xundaḳ ḳilinglar, dedi. Ular üqinqi mərtiwə xundaḳ ḳiloɣanda 35 su ḳurbangaḩning qərisidin eḳip qüxüp, kolanoɣan azgalnimu su bilən toldurdi.
36 Kəqlik ḳurbanliḳning waḳti kəlgəndə Iliyas pəyoɣəmbər ḳurbanliḳḳa yeḳin kelip mundaḳ dua ḳildi: — Əy Pərwərdigar, Ibraḩim bilən Isḩaḳ wə Israilning Hudasi, Өzüngning Israilda Huda boloɣiningni axkara ḳiloɣaysən, xundaḳla mening Sening ḳulung bolup bularning ḩəmmisini buyruḳung bilən ḳiloɣanliḳimni bügün bildürgəysən. ■ 37 Manga ijabət ḳiloɣaysən, əy Pərwərdigar, ijabət ḳiloɣaysən; xuning bilən bu həlkḳə sən Pərwərdigarning Huda ikənlikingni ḩəmdə ularning ḳəlblirini tooɣra yoloɣa yanduroɣuqi өzüng ikənlikingni bildürgəysən, dedi.
38 Xuning bilən Pərwərdigarning oti qüxüp kəydürmə ḳurbanliḳni, otunni, taxlarni wə topini kəydürüp azgaldiki sunimu yoḳitiwətti.
39 Həlḳlərning ḩəmmisi buni kərüpla, ular düm yiḳilip: — Pərwərdigar, u Hudadur, Pərwərdigar, u Hudadur, deyixti.
40 Iliyas həlkḳə buyrup: — Baalning pəyoɣəmbərlirini tutunglar, ḩeqḳaysini ḳoyup bərmənglar, — dedi. Ular ularni tutḳanda Iliyas ularni kixun jiloɣisioɣa elip berip, u yərdə ḳətl ḳildurdi.
41 Iliyas Aḩabḳa bolsa: — Qiḳip yəp-iqkin. Qünki ḳattiḳ yamoɣurning xaldirlioɣan awazi anglanmaḳta, — dedi.
42 Aḩab ḳopup yəp-iqix üqün qiḳti. Əmma Iliyas Karməlning qoḳḳisioɣa qiḳip yərgə engixip, bexini tizining otturisioɣa ḳoyup tizlinip 43 hizmətkarioɣa: — Qiḳip dengiz tərəpkə ḳarioɣin, dedi. U qiḳip səpselip ḳarap: — Ḩeqnərsə kərünməydu, dedi. U jəmiy yəttə ḳetim: — Berip ḳarap baḳḳin, dəp buyrudi.
44 Yəttinqi ḳetim kəlgəndə u: — Mana, dengizdin qiḳiwatḳan, adəm aliḳinidək kiqik bir bulutni kərdum — dedi. Iliyas uningoɣa: — Qiḳip Aḩabḳa: — «Ḩarwini ḳetip təwəngə qüxkin, bolmisa yamoɣur seni tosuwalidu», dəp eytḳin, — dedi.
45 Angoɣuqə asman bulut bilən tutulup, boran qiḳip ḳattiḳ bir yamoɣur yaoɣdi. Aḩab ḩarwioɣa qiḳip Yizrəəlgə kətti. 46 Pərwərdigarning ḳoli Iliyasning wujudida turoɣaq, u belini baoɣlap Aḩabning aldida Yizrəəlning kirix eoɣizioɣiqə yügürüp mangdi.

19

Iliyas pəyoɣəmbər Yizəbəldin ḳaqidu

1 Lekin Aḩab Iliyasning ḩəmmə ḳiloɣinini, jümlidin ḩəmmə pəyoɣəmbərlərni ḳiliqlap өltürginini Yizəbəlgə eytip bərdi.
2 Yizəbəl bolsa Iliyaskə bir həwərqi əwətip: — Əgər ətə muxu waḳitḳiqə sən xularning janlirioɣa ḳiloɣiningdək mən sening jeningni ohxax ḳilmisam, ilaḩlar mangimu xundaḳ ḳilsun ḩəmdə uningdinmu ziyadə ḳilsun! — dəp eytḳuzdi.

■ **18:31** Yar. 32:27; Yə. 4:5, 20; 2Pad. 17:34 □ **18:32** **«ikki seaḩ»** — bir seaḩ bəlkim 13.5 litr idi, 2 seaḩ 27 litr.
■ **18:36** Mis. 3:6; Mat. 22:32; Mar. 12:26; Luḳa 20:37; Ros. 7:32

3 U buni bilgəndə, өz jenini qutquzmaq üqün qeqip Yəhuda təwəsidiki Bəər-Xebaoƣa
bardi. U u yərdə өz hizmətkarini qaldurup qoyup, 4 Өzi qөlning iqigə qarap bir kün
yol mangdi. U u yərdiki bir xiwaqning qexioƣa kelip uning astida olturup, өzining
өlümigə tilək tilәp: — I Pərwərdigar әmdi boldi, jenimni aloƣin; nemila degənbilən
mən ata-bowilirimdin artuq әmәsmən, — dedi.
5 U xu xiwaq astida yetip uhlap qaldi. Mana bir pərixtə uni noqup uningoƣa: —
Qopup, nan yegin, dedi.
6 U qarisa bexida qiziq qooƣlarda pixiwatqan bir poxkal wə bir koza su turatti. U
yәp-iqip yənə uhlioƣili yatti. 7 Andin Pərwərdigarning pərixtisi yənə kelip ikkinqi
qetim uni noqup uningoƣa: — Qopup nan yegin. Bolmisa yolungning eoƣirini
kөtürәlmәysən, dedi.
8 U qopup yәp-iqti. Xu taamdin aloƣan quwwәt bilən u qiriq keqә-kündüz mengip
Hudaning teoƣi Horәbgə yetip bardi. □ ■ 9 U u yərdiki oƣaroƣa kirip qondi. Wә mana,
Pərwərdigarning sөzi uningoƣa kelip mundaq deyildi: — I Iliyas, bu yərdə nemә
qiliwatisən?□
10 U jawab berip: — Samawi qoxunlarning Sərdari boloƣan Huda Pərwərdigar üqün
zor otluq muhәbbәt bilən hәsәt qildim. Qünki Israillar Sening әhdәngni taxlap
qurbangahliringni yiqitip, Sening pәyoƣәmbәrliringni qiliq bilən өltürdi. Mən,
yaloƣuz mənla qaldim wə ular mening jenimni aloƣili qәstlәwatidu, dedi.□ ■
11 U uningoƣa: — Qiqip, Pərwərdigarning aldida taoƣda turoƣin, dedi. Mana,
Pərwərdigar өtüp ketiwatatti; *uning aldida* zor küqlük bir xamal qiqip, taoƣlarni
sundurup, qoram taxlarni parqilap qeqiwətti. Lekin Pərwərdigar xamalda әmәs
idi. Xamaldin keyin bir yər təwrәx boldi. Lekin Pərwərdigar yər təwrәxtә әmәs idi.
12 Yər təwrәxtin keyin bir lawuldioƣan ot kөtürüldi. Lekin Pərwərdigar otta әmәs idi.
Ottin keyin boxqina, mulayim bir awaz anglandi.□
13 Wә xundaq boldiki, Iliyas xuni anglap, yüzini yepinqisi bilən orap oƣarning
aoƣzioƣa berip turdi. Mana, bir awaz qiqip uningoƣa: — I Iliyas, sən bu yərdə nemә
qiliwatisən? — dedi.
14 U jawab berip: — Samawi qoxunlarning Sərdari boloƣan Huda Pərwərdigar
üqün zor otluq muhәbbәt bilən hәsәt qildim. Qünki Israillar Sening әhdәngni
taxlap qurbangahliringni yiqitip, Sening pәyoƣәmbәrliringni qiliq bilən өltürdi. Mən
yaloƣuz mənla qaldim wə ular mening jenimni aloƣili qәstlәwatidu, dedi.
15 Pərwərdigar uningoƣa mundaq dedi: — Baroƣin, kәlgən yolung bilən qaytip, andin
Dəməxqning qөligə baroƣin. U yərgə baroƣanda Hazaәlni Suriyə üstigə padixah
boluxqa məsih qiloƣin. □ 16 Andin Nimxining ooƣli Yəhuni Israilning üstigə padixah
boluxqa məsih qiloƣin; өz ornungoƣa pəyoƣəmbər boluxqa Abəl-Məholahlik Xafatning
ooƣli Elixanimu məsih qiloƣin. 17 Wə xundaq boliduki, Hazaәlning qiliqidin qeqip
qutuloƣan hərbirini Yəhu өltüridu; Yəhuning qiliqidin qeqip qutuloƣan hərbirini
Elixa өltüridu. ■ 18 Lekin Israilda yəttə ming kixini, yəni Baalning aldida tizlirini

□ **19:8 «Hudaning teoƣi Horəb»** — «Horəb teoƣi» dəl Paran qөl-bayawanioƣa jaylaxqan, Musa pəyoƣəmbər turup Israil üqün «Təwrat qanuni»ni qobul qiloƣan «Sinay teoƣi»dur. ■ **19:8** Mis. 34:28; Mat. 4:2 □ **19:9 «U u yərdiki oƣaroƣa kirip qondi»** — ibraniy tilida «U **axu** oƣaroƣa kirip qondi» deyilidu. «Axu oƣar» degən sөzgə qarioƣanda oylaymizki, bu oƣar tonux bir jay bolsa kerək. Yəhudiy өlimilar bu oƣarni Huda Musa pəyoƣəmbərni yoxurup qoyoƣan jay idi dəp qaraytti, biz bu pikirgə qayilmiz («Mis.» 33:21-22ni kөrüng). □ **19:10 «Pərwərdigar üqün zor otluq muhәbbәt bilən hәsәt qildim»** — demisәkmu, Iliyasning: «otluq muhәbbәt bilən hәsәt qildim» degini өzining Israilning Hudaoƣa әmәs, bəlki türlük yirginqlik butlaroƣa ibadәt qiloƣanliqioƣa qarap «ibadәt pәqәt Hudaoƣila mənsup bolux kerək» dəp butlaroƣa yaki butlarning kөynidə turuwtqan jin-xәytanlaroƣa wə ularning wəkili boloƣan sahta pəyoƣəmbərlərgə boloƣan hәsitini kөrsitidu. ■ **19:10** Rim. 11:3 □ **19:12 «boxqina, mulayim bir awaz anglandi»** — yaki «yenik, box bir tinix awaz anglandi». □ **19:15 «Hazaәlni Suriyə üstigə padixah boluxqa məsih qiloƣin»** — «məsih qilix» toƣrisida 1:34diki izahatni kөrüng. ■ **19:17** 2Pad. 9:14-37

pükmigən wə uningoɣa aoɣzini səygüzmigən ḥərbirini өzümgə saḳlap ḳaldurdum, — dedi.□ ■
19 U u yərdin qiḳip, Xafatning ooɣli Elixani tapti. U qaoɣda u yər ḥəydəwatatti; uning aldida on ikki jüp uy bar idi, u on ikkinqisi bilən ḳox ḥəydəwatatti. Iliyas kelip uning üstigə өz yepinqisini taxlap artip ḳoydi. □ 20 U uylarni taxlap Iliyasning kəynidin yügürüp kelip: — Meni berip atam bilən anamni səygili ḳoyoɣin, andin mən kelip sanga əgixəy, — dedi. U uningoɣa: — Ḳaytḳin; mən sanga nemə ḳildim? — dedi.□
21 U uningdin ayrilip, өzi ixlətkən bir jüp uyni soyup, ularning jabduḳini otun ḳilip, gөxini pixurup həlḳḳə beriwidi, ular yedi. Andin u ornidin ḳopup Iliyasning kəynidin əgixip, uning hizmitidə boldi.

20

Huda Israilni Suriyədin ḳutḳuzidu

1 Suriyəning padixaḫi Bən-Ḥadad pütkül ḳoxunini jəm ḳildi; u ottuz ikki padixaḫni at wə jəng ḥarwiliri bilən elip qiḳip, Samariyəgə ḳorxap ḥujum ḳildi. 2 U əlqilərni xəḥərgə kirgüzüp Israilning padixaḫi Aḥabning ḳexioɣa əwətip uningoɣa: — 3 «Bən-Ḥadad mundaḳ dəydu: — Sening kümüx bilən altunung, sening əng qiraylıḳ hotunliring bilən baliliringmu meningkidur» dəp yətküzdi.
4 Israilning padixaḫi uningoɣa: — I oɣojam padixaḫ, sili eytḳanliridək mən өzüm wə barliḳim siliningkidur, dəp jawab bərdi.
5 Əlqilər yənə kelip: — «Bən-Ḥadad səz ḳilip mundaḳ dəydu: — Sanga dərwəḳə: — Sening kümüx bilən altunungni, sening hotunliring bilən baliliringni manga tapxurup berisən, degən həwərni əwəttim. 6 Lekin ətə muxu waḳitlarda hizmətkarlirimni yeningoɣa əwətimən; ular ordang bilən hizmətkarliringning өylirini ahturup, sening kөzliringdə nemə əziz bolsa, ular xuni ḳolioɣa elip kelidu» — dedi.
7 U waḳitta Israilning padixaḫi zemindiki ḥəmmə aḳsaḳallarni qaḳirip ularoɣa: — Bu kixining ḳandaḳ awariqilik qiḳarmaḳqi boloɣanliḳini bilip ḳelinglar. U manga həwər əwətip məndin hotunlirim bilən balilirim, kümüx bilən altunlirimni tələp ḳiloɣinida mən uningoɣa yaḳ demidim, dedi.
8 Barliḳ aḳsaḳallar bilən həlḳning ḥəmmisi uningoɣa: — Ḳulaḳ salmioɣin, uningoɣa maḳul demigin, dedi.
9 Buning bilən u Bən-Ḥadadning əlqilirigə: — Oɣojam padixaḫḳa, sili adəm əwətip, өz kəminiliridin dəsləptə sorioɣanning ḥəmmisini ada ḳilimən; lekin keyinkisigə maḳul deyəlməymən, dəp beringlar, — dedi. Əlqilər yenip berip xu səzni yətküzdi.
10 Bən-Ḥadad uningoɣa yənə həwər əwətip: — «Pütkül Samariyə xəḥiridə manga əgəxkənlərning ḳollirioɣa oqumlioɣudək topa ḳelip ḳalsa, ilaḫlar mangimu xundaḳ ḳilsun wə uningdin axurup ḳilsun!» — dedi.
11 Lekin Israilning padixaḫi jawab berip: — «Sawut-ḳorallar bilən jabdunoɣuqi sawut-ḳorallardin yexingüqidək mahtinip kətmisun!» dəp eytinglar, — dedi.□

□ **19:18 «uningoɣa aoɣzini səygüzmigən ḥərbirini өzümgə saḳlap ḳaldurdum, — dedi»** — Hudaning Iliyas pəyoɣəmbərgə eytḳan səzlirining əḥmiyiti, xundaḳla Iliyasning Ḥorəb teoɣioɣa səpirining məḳsiti tooɣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **19:18** Rim. 11:4 □ **19:19 «*Iliyas*...** Xafatning ooɣli Elixani tapti... uning üstigə өz yepinqisini taxlap artip ḳoydi» — Iliyas muxu ḥərikiti bilən «Sən Elixaoɣa pəyoɣəmbərlik hizmitim tapxuruldi» degəndək idi. □ **19:20 «Ḳaytḳin; mən sanga nemə ḳildim?»** — Iliyasning bu degini bəlkim Elixaoɣa: «Pəyoɣəmbərlik yoli təs, seningdə Hudaning qaḳiriḳi bolmisa manga ḥərgiz əgəxmə!» degəndək bir agaḥ boluxi mumkin. «Padixaḫlar (2)» 2-babta Iliyas Elixaoɣa yənə buningoɣa ohxap ketidioɣan səzni ḳilidu. □ **20:11 «Sawut-ḳorallar bilən jabdunoɣuqi sawut-ḳorallardin yexingüqidin mahtinip kətmisun!»** — degən maḳal-təmsilning mənisi bəlkim «Jəng aldida turup өzüngni oɣəlibiqi sanima» — «Qüqürini ham sanima» degəndək.

12 Bən-Hadad bu səzni anglioqanda hərkaysi padixahlar bilən qedirlirida xarab iqixiwatatti. U hizmətkarlirioqa: — Səpkə tizilinglar, dedi. Xuni dewidi, ular xəhərgə hujum kilixka tizilixti.

Pərwərdigar Israilni kutkuzidu

13 U wakitta bir pəyoqəmbər Israilning padixahi Ahabning kexioqa kelip: — Pərwərdigar mundak dəydu: — «Bu zor bir top adəmni kərdüngmu? Mana, Mən bu küni ularni sening kolungoqa tapxurimən; xuning bilən sən Mening Pərwərdigar ikənlikimni bilisən», dedi.
14 Ahab: — Kimning wasitisi bilən bolidu? dəp soridi. U: — Pərwərdigar mundak dəydu: «Waliylarning oqulamliri bilən bolidu», dedi. U yənə: — Kim hujumni baxlaydu? — dəp soridi. U: — Sən özüng, dedi.
15 U wakitta waliylarning oqulamlirini saniwidi, ularning sani ikki yüz ottuz ikki nəpər kikti. Andin keyin u həmmə həlkni, yəni barlik Israillarni saniwidi, ularning sani yəttə ming nəpər kikti. 16 Israillar xəhərdin qüx wakitda kikti. Bən-Hadad bilən xu padixahlar, yəni yardəmgə kəlgən ottuz ikki padixah bolsa qedirlirida xarab iqip məst boluxkanidi. 17 Waliylarning oqulamliri yürüxtə awwal mangdi. Bən-hadad adəm əwətiwidi, ular uningoqa həwər berip: — «Samariyədin adəmlər keliwatidu» — dedi.
18 U: — Əgər sülhi tüzüxkə kikkan bolsa ularni tirik tutunglar, əgər sokuxkili kikkan bolsimu ularni tirik tutunglar, dedi.
19 Əmdi waliylarning bu oqulamliri wə ularning kəynidiki koxun xəhərdin kikip, 20 hərbiri özigə uqrioqan adəmni qepip əltürdi. Suriylər kaqti; Israil ularni kooqlidi. Suriyəning padixahi Bən-Hadad bolsa atka minip atliklar bilən keqip kutuldi. 21 Israilning padixahi kikip həm atlikларni həm jəng harwilirini bitqit kilip Suriylərni kattik kir-qap kildi.
22 Pəyoqəmbər yənə Israilning padixahining kexioqa kelip uningoqa: — Özüngni mustəhkəmləp, özüngni obdan dəngsəp, nemə kilixing kerəklikini oylap bakkin. Qünki kelər yili ətiyazda Suriyəning padixahi sən bilən jəng kiloqili yənə kikidu, dedi.
23 Suriyəning padixahining hizmətkarliri uningoqa mundak dedi: — «Ularning ilahi taoq ilahi boloqaqka, ular bizgə küqlük kəldi. Lekin biz tüzləngliktə ular bilən sokuxsak, jəzmən uloqa küqlük kelimiz. 24 Əmdi xundak kiloqayliki, padixahlarning hərbirini öz mənsipidin qüxürüp, ularning ornida waliylarni tikligəyla. 25 Andin sili məhrum boloqan koxunlirioqa barawər boloqan yənə bir koxunni, yəni atning ornioqa at, harwining ornioqa harwa təyyar kildurup özlirigə yioqkayla; biz tüzləngliktə ular bilən sokuxayli; xuning bilən uloqa küqlük kəlməmduk?». U ularning səzigə kulak selip xundak kildi.
26 Keyinki yili ətiyazda Bən-Hadad Suriylərni editlap toluk yioqip, Israil bilən jəng kiloqili Afək xəhirigə kikti. 27 Israillarmu özlirini editlap, ozuk-tülük təyyarlap, ular bilən jəng kilixka kikti. Israillar ularning udulida bargah tikliwidi, Suriylərning aldida huddi ikki top kiqik ooqlak padisidək kəründi. Lekin Suriylər pütkül zeminni kaplioqanidi.
28 Əmma Hudaning adimi Israilning padixahining kexioqa kelip uningoqa: — Pərwərdigar mundak dəydu: — «Suriylər: Pərwərdigar taoq ilahidur, jiloqilarning ilahi əməs, dəp eytkini üqün, Mən bu zor bir top adəmning həmmisini sening kolungoqa tapxurimən; xuning bilən silər Mening Pərwərdigar ikənlikimni bilip yetisilər», dedi.
29 Ikki tərəp yəttə kün bir-birining udulida bargahlirida turdi. Yəttinqi küni sokux baxlandi. Israillar bir kündə Suriylərdin yüz ming piyadə əskərni əltürdi.

30 Ḳaloɣanlar Afək xəḫirigə ḳeqip kiriwaldi; lekin sepili ərülüp ulardin yigirmə yəttə
ming adəmning üstigə qüxüp besip eltürdi. Bən-Ḥadad əzi bədər ḳeqip xəḫərgə
kirip iqkiridiki bir əygə məküwaldi.
31 Hizmətkarliri uningɣa: — Mana biz Israilning padixaḫlirini rəḫimlik padixaḫlar
dəp angliduḳ; xuning üqün bəllirimizgə bəz baoɣlap baxlirimizɣa kula yəgəp Israil-
ning padixaḫiɣa təslimgə qiḳayli. U silining janlirini ayarmikin? — dedi. 32 Xuning
bilən ular bəllirigə bəz baoɣlap baxliriɣa kula yəgəp Israilning padixaḫining ḳexiɣa
berip uningɣa: — Kəminiliri Bən-Ḥadad: «Jenimni ayiɣayla», dəp iltija ḳildi, dedi.
U bolsa: — U tehi ḥayatmu? U mening buradirim, dedi.
33 Bu adəmlər bu səzni yahxiliḳning alamiti, dəp oylap, dərḥalla uning bu səzini qing
tutuwelip: — Bən-Ḥadad silining buradərliridur! — dedi. U: — Uni elip kelinglar, dəp
buyrudi. Xuning bilən Bən-Ḥadad uning ḳexiɣa qiḳti; xuning bilən u uni ḳolidin
tartip jəng ḥarwisiɣa qiḳardi.
34 Bən-Ḥadad uningɣa: — Mening atam silining atiliridin aloɣan xəḫərlərni siligə
ḳayturup berəy. Atam Samariyədə rəstə-bazarlirini tikligəndək sili əzliri üqün
Dəməxḳtə rəstə-bazarlarni tikləyla, — dedi. Aḫab: — Bu xərt bilən seni ḳoyup
berəy, dedi. Xuning bilən ikkisi əḫdə ḳilixti wə u uni ḳoyup bərdi.
35 Pəyoɣəmbərlərning xagirtlirining biri Pərwərdigarning buyruḳi bilən yənə birigə:
— Səndin ətünimən, meni uroɣin, dedi. Lekin u adəm uni uroɣili unimidi. □ 36 Xuning
bilən u uningɣa: — Sən Pərwərdigarning səzini anglimioɣining üqün mana bu
yərdin kətkiningdə bir xir seni booɣup eltüridu, — dedi. U uning yenidin qiḳḳanda,
uningɣa bir xir uqrap uni eltürdi.
37 Andin keyin u yənə bir adəmni tepip uningɣa: — Səndin ətünimən, meni uroɣin,
dedi. U adəm uni ḳattiḳ urup zəhimləndürdi. 38 Andin pəyoɣəmbər berip əz
ḳiyapitini əzgərtip, kəzlirini tengiḳ bilən tengip yol boyida padixaḫni kütüp turdi.
39 Padixaḫ xu yərdin ətkəndə u padixaḫni qaḳirip: — Kəminiliri kəskin jəng
məydanioɣa qiḳḳanidim, wə mana, bir adəm manga burulup, bir kixini tapxurup:
«Bu kixigə qing ḳarioɣin, ḥərḳandaḳ səwəbtin u yoḳap kətsə, sən əz jeningni uning
jenining ornioɣa töləysən; bolmisa bir talant kümüx töləysən», dedi. 40 Lekin mən
kəminiliri u-bu ix bilən bənd bolup ketip, uni yoḳitip ḳoydum, dedi. Israilning
padixaḫi uningɣa: — Əzüng bekitkiningdək sanga ḫəküm ḳilinidu! — dedi.
41 U dərḥal kəzliridin tengiḳni eliwətti; Israilning padixaḫi uni tonup uning
pəyoɣəmbərlərdin biri ikənlikini kərdi. 42 Pəyoɣəmbər uningɣa: — Pərwərdigar
mundaḳ dəydu: — «Mən ḥalakətkə bekitkən adəmni ḳolungdin ḳutuloɣili ḳoyoɣining
üqün sening jening uning jenining ornida elinidu; sening həlḳing uning həlḳining
ornida elinidu», dedi.■
43 Xuning bilən Israilning padixaḫi hapa bolup, oɣəxlikkə qəmgən ḥalda Samariyəgə
ḳaytip ordisioɣa kirdi.

21

Aḫab ḳatilliḳ ḳilip Nabotni eltüridu

1 Bu ixlardin keyin xundaḳ boldiki, Yizrəəllik Nabotning Yizrəəldə, Samariyəning
padixaḫi Aḫabning ordisining yenida bir üzümzarliḳi bar idi. 2 Aḫab Nabotḳa səz
ḳilip: — Əz üzümzarliḳingni manga bərgin, mening əyümgə yeḳin boloɣaq, uni bir
səy-kəktatliḳ baoɣ ḳilay. Uning ornida sanga obdanraḳ bir üzümzarliḳ berəy yaki
layiḳ kərsəng baḫasini nəḳ berimən, dedi.

□ **20:35 «Pəyoɣəmbərlərning xagirtliri»** — bu ibarə səz ibraniy tilida «pəyoɣəmbərlərning ooɣulliri» degənlik bilən ipadilinidu. ■ **20:42** 1Pad. 22:37, 38

3 Əmma Nabot Ahabqa: — Pərwərdigar meni ata-bowilirimning mirasini sanga
setixni məndin neri qilsun, dedi.
4 Ahab Yizrəəllik Nabotning: «Ata-bowilirimning mirasini sanga bərməymən» dəp
eytqan səzidin hapa bolup oqəxlikkə qəmgən halda ordisioqa qaytti; u kariwatta yetip
yüzini *tam* tərəpkə ərüp nanmu yemidi. 5 Hotuni Yizəbəl uning qexioqa kelip: Rohiy
kəypiyating nemixqa xunqə təwən, nemixqa nan yeməysən? — dedi.
6 U uningoqa: — Mən Yizrəəllik Nabotqa səz qilip: «Üzümzarliqingni manga puloqa
bərsəng, yaki layiq kərsəng uning ornioqa baxqa üzümzarlik berəy» dedim. Lekin u:
«Sanga üzümzarliqimni bərməymən» dedi, — dedi.
7 Hotuni Yizəbəl uningoqa: — Sən hazir Israilning üstigə səltənət qiloquqi
əməsmu? Qopup nan yəp, kənglüngni hux qiloqin; mən sanga Yizrəəllik Nabotning
üzümzarliqini erixtürimən, dedi.
8 Andin u Ahabning namida bir hət yezip, üstigə uning məhürini besip, hətni
Nabotning xəhiridə uning bilən turuwatqan aqsaqallar wə mətiwərlərgə əwətti.
9 Həttə u mundaq yazoqanidi: — «Roza tutux kerək dəp buyrup, həlqning arisida
Nabotni tərdə olturoquzoqin; 10 ikki adəmni, yəni Beliyalning balisini uning udulida
olturoquzup, ularni Nabotning üstidin ərz qiloquzup: «Sən Hudaoqa wə padixahqa
lənət oqudung» dəp guwahlik bərgüzünglar. Andin uni elip qikip qalma-kesək qilip
öltürünglar».□
11 Xəhərning adəmliri, yəni uning xəhiridə turuwatqan aqsaqalar bilən mətiwərlər
Yizəbəlning ularoqa əwətkən hetidə pütülgəndək qildi; 12 ular rozini buyrup,
həlqning arisida Nabotni tərdə olturoquzdi. 13 Andin u ikki adəm, yəni Beliyalning
baliliri həlqning aldida Nabot üstidin ərz qilip: «Nabot Hudaoqa wə padixahqa
dəxnəm qildi» dəp guwahlik bərdi. Xuning bilən ular Nabotni xəhərning taxqirioqa
sərəp elip qikip, taxlar bilən qalma-kesək qilip öltürdi. 14 Andin ular Yizəbəlgə adəm
əwətip: «Nabot qalma-kesək qilip öltürüldi» dəp həwər bərdi.
15 Yizəbəl Nabotning qalma-kesək qilinip öltürülgənlikini anglioqanda Ahabqa:
Qopup, Yizrəəllik Nabotning sanga puloqa bərgili unimioqan üzümzarliqini tapxurup
aloqin; qünki Nabot hayat əməs, bəlki öldi, dedi.
16 Xundaq boldiki, Ahab Nabotning ölgənlikini anglap, Yizrəəllik Nabotning
üzümzarliqini igiləx üqün xu yərgə bardi. 17 Lekin Pərwərdigarning səzi Tixbilik
Iliyaskə kelip mundaq deyildi: — 18 «Qopup berip, Samariyədə olturuxluq Israil
padixahi Ahab bilən uqraxqin; mana u Nabotning üzümzarliqida turidu; qünki
uni igiliwelix üqün u yərgə bardi. 19 Uningoqa: — «Adəm öltürdüngmu, yerini
igiliwaldingmu?» — degin. Andin uningoqa yənə səz qilip: — Pərwərdigar mundaq
dəydu: — «Nabotning qenini itlar yalioqan jayda sening qeningnimu itlar yalaydu»
— degin».
20 Ahab Iliyaskə: — I düxminim, meni taptingmu? — dedi. U jawabən mundaq dedi:
— Rast, mən seni taptim; qünki sən Pərwərdigarning nəziridə rəzillik qilix üqün
özüngni setiwətting. 21 Pərwərdigar: «Mana, Mən üstünggə bala qüxürüp nəslingni
yoqitip, sən Ahabning Israilda qaloqan jəmətidiki həmmə ərkəkni, hətta ajiz yaki
meyip bolsun, həmmisini üzüp yoqitimən; □ ■ 22 wə sən Mening oqəzipimni qozoqap
Israilni gunahqa azduroqining üqün sening jəmətingni Nibatning ooqli Yəroboamning
jəməti wə Ahiyahning ooqli Baaxaning jəmətigə ohxax qilimən» — dəydu, — dedi.■

□ **21:10 «Beliyalning balisi»** — ibraniy tilida «Belial» Iblisning (yəni Xəytanning) yənə bir ismi. Demək, bu səz tolimu iplas adəmni kərsitidu. □ **21:21 «Mən ... nəslingni yoqitip,...»** — yaki «Mən nəslingni...kəydüriwetip,...». **«Ahabning Israilda qaloqan jəmətidiki həmmə ərkək»** — ibraniy tilida: «Ahabning Israilda qaloqan jəmətidə, tamoqa qarap siyidioqan hərbiri» degənlik bilən ipadilinidu. **«hətta ajiz yaki meyip bolsun, həmmisini...»** — buning baxqa birhil tərjimisi: «yaki qul yaki hər bolsun, həmmisini...».
■ **21:21** 2Pad. 9:7, 8, 9 ■ **21:22** 1Pad. 15:29; 16:3, 11

23 — Yizəbəl tooɣrisidimu Pərwərdigar səz ḳilip: «Yizrəəlning sepilining texida
itlar Yizəbəlni yəydu. ■ 24 Aḫabning jəmətidikilərdin xəḫərdə əlgənlərni itlar
yəydu; səḫrada əlgənlərni bolsa asmandiki ḳuxlar yəydu» dedi 25 (Bərḫək, hotuni
Yizəbəlning ḳutritixliri bilən Pərwərdigarning nəziridə rəzillik ḳiloɣili əzini satḳan
Aḫabdək ḫeqkim yoḳ idi. ■ 26 U Pərwərdigar Israillarning aldidin ḫəydəp
ḳooɣliwətkən Amoriylarning ḳiloɣinidək ḳilip, yirginqlik butlaroɣa tayinip əgixip,
lənətlik ixlarni ḳilatti).
27 Lekin Aḫab bu səzlərni angliɣanda əz kiyimlirini yirtip bədinigə bəz yəgəp, roza
tutti. U bəz rəhttə yatatti, jimjit mangatti.
28 U waḳitta Pərwərdigarning səzi Tixbilik Iliyaskə kelip: —
29 «Aḫabning Mening aldimda əzini ḳandaḳ təwən tutuwatḳanliḳini kərdüngmu? U
əzini Mening aldimda təwən tutuwatḳanliḳi tüpəylidin, bu balani uning künliridə
kəltürməymən, bəlki uning ooɣlining künliridə uning jəmətigə kəltürimən» —
deyildi.

22

Aḫab jəngdə əlidu
2Tar. 18:2-34

1 Üq yiloɣiqə Suriyə bilən Israilning otturisida jəng bolmioɣaqḳa, ular tinqliḳta ətti.
2 Üqinqi yilda bolsa Yəhudaning padixaḫi Yəḫoxafat Israilning padixaḫini yoḳlap
bardi. 3 Israilning padixaḫi əz hizmətkarlirioɣa: — Gileadtiki Ramot bizningki
ikənlikini bilisiləroɣu? Xundaḳ ikən, nemixḳa biz jim olturup, tehiqə Suriyəning
padixaḫining ḳolidin uni almaymiz? — dedi.
4 U Yəḫoxafatḳa: — Jəng ḳiloɣili mening bilən Gileadtiki Ramotḳa berixḳa maḳul
bolamdila? — dəp soridi. Yəḫoxafat Israilning padixaḫioɣa jawab berip: — Biz
silining-mening dəp ayrimaymiz; mening həlḳim əzlirining həlḳidur, mening atlirim
silining atliridur, dedi.□
5 Lekin Yəḫoxafat Israilning padixaḫioɣa: — Ətünimənki, bügün awwal
Pərwərdigarning səzini sorap kərgəyla, dedi.
6 Xuning bilən Israilning padixaḫi pəyoɣəmbərlərni, yəni tət yüzqə adəmni yioɣdurup
ulardin: — Soḳuxḳili Gileadtiki Ramotḳa qiḳsam bolamdu, yoḳ? — dəp soriwidi, ular:
— Qiḳḳin, Rəb uni padixaḫning ḳolioɣa beridu, deyixti.
7 Lekin Yəḫoxafat bolsa: — Bulardin baxḳa, yol sorioɣudək Pərwərdigarning birər
pəyoɣəmbiri yoḳmu? — dəp soridi.□
8 Israilning padixaḫi Yəḫoxafatḳa jawab berip: — Pərwərdigardin yol soraydioɣan
yənə bir adəm bar; lekin u mening tooɣramda ḳutluḳni əməs, bəlki balayi'apətni
kərsitip bexarət bərgəqkə, mən uni əq kərimən. U bolsa Imlaḫning ooɣli Mikayadur,
dedi. Yəḫoxafat: — I aliyliri, sili undaḳ demigəyla, dedi.
9 Andin Israilning padixaḫi bir qakirini qaḳirip uningoɣa: — Qaḳḳan berip, Imlaḫning
ooɣli Mikayani qaḳirtip kəl, dəp buyrudi.
10 Əmdi Israilning padixaḫi bilən Yəḫudaning padixaḫi Yəḫoxafat xaḫanə kiyim-
lirini kiyixip, Samariyəning dərwazisining aldidiki hamanda ḫərbiri əz təhtidə

■ **21:23** 2Pad. 9:35-37 ■ **21:25** 1Pad. 16:33 □ **22:4** **«Biz silining-mening dəp ayrimaymiz»** —Ibraniy tilida «Mən əzüm sanga ohxax bolimən» degən səz bilən ipadilinidu. □ **22:7** **«Bulardin baxḳa, yol sorioɣudək Pərwərdigarning birər pəyoɣəmbiri yoḳmu?»** — Yəḫoxafat (5-ayəttə): «Bügün awwal Pərwərdigarning səzini sorap kərgəyla» dəydu . Lekin «pəyoɣəmbərlər» «Pərwərdigar» (ibraniy tilida «Yəḫwə, Yəḫowaḫ») degən namni (awwal) ixlətməy, bəlki «Huda» (ibraniy tilida «Əloḫim») yaki «Rəb» («Adonay») dəp ixlitidu. Xunga Yəḫoxafat «pəyoɣəmbərlər»ning bexarətliridin ḳattiḳ guman ḳiloɣan bolsa kerək. 7-ayət wə keyinki ayətlərnimu kərüng.

olturuxti. Ularning aldida pəyoɣəmbərlərning ḥəmmisi bexarət bərməktə idi. ■
11 Kənanaḥning ooɣli Zədəkiya bolsa əzi təmürdin münggüzlərni yasap qiḳip: — Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — «Muxu münggüzlər bilən Suriylərni yoḳatḳuqə üsüp ursila», dedi. 12 Ḥəmmə pəyoɣəmbərlər xuningoɣa ohxax bexarət berip: «Gileadtiki Ramotḳa qiḳip səzsiz muwəppəḳiyət ḳazinila; qünki Pərwərdigar uni padixaḥning ḳolioɣa tapxuridikən», deyixti.
13 Mikayani ḳiqḳiroɣili baroɣan həwərqi uningoɣa: — Mana, ḥəmmə pəyoɣəmbərlər birdək padixaḥḳa yahxi həwər bərməktə; əmdi ətünimən, sening səzüngmu ularning səzi bilən birdək bolup, yahxi bir həwərni bərgin, dedi.
14 Əmma Mikaya: — Pərwərdigarning ḥayati bilən ḳəsəm ḳilimənki, Pərwərdigar manga nemə eytsa, mən xuni eytimən, dedi.
15 U padixaḥning aldioɣa kəlgəndə padixaḥ uningdin: I Mikaya, jəng ḳiloɣili Gileadtiki Ramotḳa qiḳsaḳ bolamdu, yoḳ? — dəp soriwidi, u uningoɣa jawab berip: — Qiḳip muwəppəḳiyət ḳazinisən; qünki Pərwərdigar xəḥərni padixaḥning ḳolioɣa beridu, dedi.□
16 Lekin padixaḥ uningoɣa: — Mən sanga ḳanqə ḳetim Pərwərdigarning namida rast gəptin baxḳisini manga eytmasliḳḳa ḳəsəm iqküzüxüm kerək?! — dedi.
17 Mikaya: — Mən pütkül Israilning taoɣlarda padiqisiz ḳoylardək tarilip kətkənlikini kərdüm. Pərwərdigar: «Bularning igisi yoḳ; bularning ḥərbiri tinq-aman əz əyigə ḳaytsun», dedi, — dedi.
18 Israilning padixaḥi Yəḥoxafatḳa: — Mana, mən siligə «U mening tooɣramda ḳutluḳni əməs, bəlki ḥaman balayi'apətni kərsitip bexarət beridu», demigənmidim? — dedi.
19 Mikaya yənə: — Xunga Pərwərdigarning səzini angliɣin; mən Pərwərdigarning əz təhtidə olturoɣanliḳini, asmanning pütkül ḳoxunliri uning yenida, ong wə sol təripidə turoɣanliḳini kərdüm. ■ 20 Pərwərdigar: «Kim Aḥabni Gileadtiki Ramotḳa qiḳip, xu yərdə ḥalak boluxḳa aldaydu?» — dedi. Birsi undaḳ, birsi mundaḳ deyixti;
21 xu waḳitta bir roḥ qiḳip Pərwərdigarning aldida turup: «Mən berip alday», dedi. Pərwərdigar uningdin: «Ḳandaḳ usul bilən aldaysən?» — dəp soriwidi, 22 u: — «Mən qiḳip uning ḥəmmə pəyoɣəmbərlirining aoɣzida yaloɣanqi bir roḥ bolimən», dedi. Pərwərdigar: — «Uni aldap ilkinggə alalaysən; berip xundaḳ ḳil» — dedi. □ 23 Mana əmdi Pərwərdigar sening bu ḥəmmə pəyoɣəmbərliringning aoɣzioɣa yaloɣanqi bir roḥni saldi; Pərwərdigar sening tooɣrangda balayi'apət kərsitip səzlidi» — dedi.
24 Xuni anglap Kənanaḥning ooɣli Zədəkiya kelip Mikayaning kaqitioɣa birni selip: — Pərwərdigarning Roḥi ḳaysi yol bilən məndin ətüp, sanga səz ḳilixḳa bardi?! — dedi.
25 Mikaya jawab berip: — Əzüngni yoxurux üqün iqkiridiki əygə yügürgən künidə xuni kərisən, dedi.□
26 Israilning padixaḥi əmdi: — Mikayani elip ḳayturup berip, xəḥər ḥakimi Amon bilən padixaḥning ooɣli Yoaxḳa tapxurup, 27 uloɣa tapilap: «Padixaḥ mundaḳ dəydu: — Uni zindanoɣa solap mən tinq-aman yenip kəlgüqilik ḳiynap nan bilən suni az-az berip turunglar» — degin, dəp buyrudi.
28 Mikaya: — Əgər sən ḥəḳiḳətən tinq-aman yenip kəlsəng, Pərwərdigar mening

---

■ **22:10** 2Tar. 18:9 □ **22:15** **«Pərwərdigar xəḥərni padixaḥning ḳolioɣa beridu»** — xübḥisizki, Mikaya bu səzni kinayilik tələppuz bilən eytidu. Qünki padixaḥ dərḥal uningdin gumanlinip ḳalidu (16-ayətni kərüng). ■ **22:19** 2Tar. 18:18; Ayup 1:6-12; 2:1 □ **22:22** **«U *roḥ*»**: - «Mən qiḳip uning ḥəmmə pəyoɣəmbərlirining aoɣzida yaloɣanqi bir roḥ bolimən», dedi. Pərwərdigar: — «uni aldap ilkinggə alalaysən; berip xundaḳ ḳil» — dedi» — bu ayətlərdin bu roḥning bir yaloɣan səzləydioɣan jin ikənliki kərünidu. Hudaning Əz Roḥi yaki pərixtiliri ḥeqḳaqan yaloɣan səz ḳilalmaydu. Demək, Huda jin-xəytanlaroɣa Aḥab padixaḥni aldaxḳa yol ḳoyidu. □ **22:25** **«Əzüngni yoxurux üqün iqkiridiki əygə yügürgən küni…»** — yaki «Əzüngni yoxurux üqün əydin əygə yügürgən küni…».

wasitəm bilən səz ḳilmiоɳan bolidu, dedi. Andin u yənə: — Əy jamaət, ḫərbiringlar anglanglar, dedi.■

29 Israilning padixaḫi bilən Yəḫudaning padixaḫi Yəḫoxafat Gileadtiki Ramotḳa qiḳti.
30 Israilning padixaḫi Yəḫoxafatḳa: — Mən baxḳa ḳiyapətkə kirip jənggə qiḳay; sili bolsila əz kiyimlirini kiyip qiḳḳayla, dedi. Israilning padixaḫi baxḳa ḳiyapət bilən jənggə qiḳti.
31 Suriyəning padixaḫi jəng ḫarwiliri üstidiki ottuz ikki sərdarоɳa: — Qongliri yaki kiqikliri bilən əməs, pəḳət Israilning padixaḫi bilən soḳuxunglar, dəp buyrudi.
32 wə xundaḳ boldiki, jəng ḫarwilirining sərdarliri Yəḫoxafatni kərgəndə: — Uni qoḳum Israilning padixaḫi dəp, uningоɳa ḫujum ḳiloɳili buruldi. Lekin Yəḫoxafat pəryad kətürdi. 33 jəng ḫarwilirining sərdarliri uning Israilning padixaḫi əməslikini kərgəndə uni ḳooɳlimay, burulup ketip ḳelixti. 34 Əmma birəylən ḳarisiоɳila bir oḳya etiwidi, oḳ Israilning padixaḫining sawutining mürisidin təwənki uliḳidin ətüp təgdi. U ḫarwikexigə: Ḫarwini yandurup meni səptin qiḳarоɳin; qünki mən yaridar boldum, dedi. 35 U küni jəng barоɳanseri ḳattiḳ boldi. Padixaḫ bolsa Suriylərning udulida əz jəng ḫarwisiоɳa yəlinip ərə turdi. Zəhmidin ḳeni ḫarwining tegigiqə eḳip, kəq kirgəndə u əldi.
36 Kün patarda ḳoxun arisida bir ḳattiḳ sada anglinip: — Ḫər adəm əz xəḫirigə yansun! Ḫərbiri əz yurtiоɳa yenip kətsun! — deyildi.
37 Padixaḫ əldi, kixilər uni Samariyəgə elip kəldi; ular padixaḫni Samariyədə dəpnə ḳildi. 38 Birsi padixaḫning ḫarwisini Samariyəning kəlidə *yuоɳanda* (bu kəl paḫixə ayallar yuyunidiоɳan jay idi), Pərwərdigarning eytḳan səzi əməlgə axurulup, itlar uning ḳenini yalidi.
39 Aḫabning baxḳa ixliri, ḳiloɳanlirining ḫəmmisi, jümlidin uning yasiоɳan «pil qix sariyi» wə bina ḳiloɳan ḫəmmə xəḫərlər tooɳruluḳ «Israil padixaḫlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?
40 Aḫab ata-bowiliri arisida uhlidi. Andin uning ooɳli Aḫaziya ornida padixaḫ boldi.

Yəḫoxafat Yəḫuda üstidə ḫəküm süridu
2Tar. 20:30-37; 21:1

41 Asaning ooɳli Yəḫoxafat Israilning padixaḫi Aḫabning səltənitining tətinqi yilida Yəḫudaоɳa padixaḫ boldi. ■ 42 Yəḫoxafat padixaḫ boloɳanda ottuz bəx yaxta idi, u Yerusalemda yigirmə bəx yil səltənət ḳildi. Uning anisining ismi Azubaḫ bolup, u Xilḫining ḳizi idi. 43-44 U ḫər ixta atisi Asaning barliḳ yollirida yürüp, ulardin qiḳmay Pərwərdigarning nəzиridə durus boloɳanni ḳilatti. Pəḳət «yuḳiri jaylar»la yoḳitilmiоɳanidi; halayiḳ yənila «yuḳiri jaylar»da ḳurbanliḳ ḳilip huxbuy yaḳatti.
45 Wə Yəḫoxafat bilən Israilning padixaḫi otturisida tinqliḳ boldi.
46 Yəḫoxafatning baxḳa ixliri, uning kərsətkən ḳudriti, ḳandaḳ jəng ḳiloɳanliri tooɳrisida «Yəḫuda padixaḫlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?
47 U atisi asaning künliridə zemindin ḳooɳliwetilmigən kəspiy bəqqiwazlarni zeminidin ḫəydəp qiḳardi.□
48 U waḳitta Edomning padixaḫi yoḳ idi, bəlki bir waliy ḫəküm sürətti.
49 Yəḫoxafat Ofirdin altun elip kelix üqün bir «Tarxix kemə» ətritini ḳurdi. Lekin kemilər ḫeqyərgə baralmidi; qünki ular Əzion-Gəbərdə urulup wəyran boloɳanidi.□

■ **22:28** Mik. 1:2 ■ **22:41** 2Tar. 20:31 □ **22:47** **«kəspiy bəqqiwazlar»** — bu kixilər butpərəslikkə yaki buthanilaroɳa munasiwətlik idi. □ **22:49** **«Yəḫoxafat ... bir «Tarxix kemə» ətritini ḳurdi»** — «Tarxix kemə» bəlkim Tarxix degən portḳa berip kelixtiki uzun səpərgə qidamliḳ boloɳan kemini kərsitətti. «Tarxix» degən isim Ispaniyə, ximaliy Afriḳa yaki Britaniyəni yaki üqining ḫəmmisini kərsitidu.

50 U waḳitta Aḩabning oƣli Aḩaziya Yəḩoxafatḳa: — Mening hizmətkarlirim sening
hizmətkarliring bilən kemilərdə barsun, dedi. Lekin Yəḩoxafat unimidi.
51 Yəḩoxafat өz ata-bowiliri arisida uhlidi wə «Dawutning xəḩiri»də ata-bowilirining
ḳəbrisidə dəpnə ḳilindi. Andin oƣli Yəḩoram ornida padixaḩ boldi.

Aḩaziya Israil üstidə ḩəküm süridu

52 Aḩabning oƣli Aḩaziya Yəḩudaning padixaḩi Yəḩoxafatning səltənitining on
yəttinqi yilida Samariyədə Israilning üstidə padixaḩ bolup ikki yil səltənət ḳildi. 53 U
Pərwərdigarning nəziridə rəzil boloƣanni ḳilip atisining yolida wə anisining yolida
yürüp, xundaḳla Israilni gunaḩḳa putlaxturoƣan Nibatning oƣli Yəroboamning
yolida mangdi; 54 u atisi ḳiloƣanning ḩəmmisini ḳilip, Baalning ḳulluḳida bolup,
uningoƣa səjdə ḳilip, Israilning Hudasi Pərwərdigarning oƣəzipini ḳozoƣidi.

Padixaḫlar «2»

Iliyas pəyoɣəmbər Aḫaziyaoɣa tənbiḫ beridu

2 Aḫaziya Samariyədə turoɣanda *ordisidiki* balihanining pənjirisidin yiḳilip qüxüp,
kesəl bolup ḳaldi. U həwərqilərni əwətip ularoɣa: — Əkron xəḫiridiki ilaḫ Baal-
Zəbubdin mening tooɣramda, kesilidin saḳiyamdu, dəp soranglar, dedi.
3 Lekin Pərwərdigarning Pərixtisi bolsa Tixbilik Iliyasḳa: — Ornungdin tur, Samariyə
padixaḫining əlqilirining aldioɣa berip, ularoɣa: — Israilda Huda yoḳmu, Əkrondiki
ilaḫ Baal-Zəbubdin yol sorioɣili mangdinglarmu? 4 Xuning üqün Pərwərdigar ḫazir
mundaḳ dediki: «Sən qiḳḳan kariwattin qüxəlməysən; sən qoḳum əlisən» degin, —
dedi.
Xuning bilən Iliyas yoloɣa qiḳti.
5 Həwərqilər padixaḫning yenioɣa ḳaytip kəldi; u ulardin: Nemixḳa yenip kəldinglar,
dəp soridi.
6 Ular uningoɣa: — Bir adəm bizgə uqrap bizgə: — Silərni əwətkən padixaḫning
yenioɣa ḳaytip berip uningoɣa: «Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Israilda Huda
yoḳmu, Əkrondiki ilaḫ Baal-Zəbubdin yol sorioɣili adəmlərni əwəttingmu? Xuning
üqün sən qiḳḳan kariwattin qüxəlməysən; sən qoḳum əlisən!» dənglar, — dedi.
7 Padixaḫ ulardin: Silərgə uqrap bu səzlərni ḳiloɣan adəm ḳandaḳ adəm ikən? —
dəp soridi.
8 Ular uningoɣa: U tüklük, beligə tasma baoɣlioɣan adəm ikən, dedi. Padixaḫ: U
Tixbilik Iliyas ikən, dedi.
9 Andin padixaḫ bir əllikbexini ḳol astidiki əllik adimi bilən Iliyasning ḳexioɣa
mangdurdi; bu kixi Iliyasning ḳexioɣa baroɣanda, mana u bir dəngning üstidə
olturatti. U uningoɣa: I Hudaning adimi, padixaḫ seni qüxüp kəlsun! dəydu, dedi.
10 Lekin Iliyas əllikbexioɣa: Əgər mən Hudaning adimi bolsam, asmandin ot qüxüp
sən bilən əllik adimingni kəydürsun, dəp jawab bərdi. Xuan asmandin ot qüxüp,
uning əzi bilən əllik adimini kəydürüwətti.
11 Xuning bilən padixaḫ yənə bir əllikbexini uning ḳol astidiki əllik adimi bilən uning
ḳexioɣa mangdurdi. U uningoɣa: I Hudaning adimi, padixaḫ eytti: Seni dərḫal qüxüp
kəlsun! — dedi.
12 Lekin Iliyas əllikbexioɣa: Əgər mən Hudaning adimi bolsam, asmandin ot qüxüp
sən bilən əllik adimingni kəydürsun, dəp jawab bərdi. Xuan Hudaning oti asmandin
qüxüp uning əzi bilən əllik adimini kəydürüwətti.
13 Padixaḫ əmdi üqinqi bir əllikbexini ḳol astidiki əllik adimi bilən uning ḳexioɣa
mangdurdi; əllikbexi berip Iliyasning aldioɣa qiḳip, tizlinip uningoɣa yalwurup: I
Hudaning adimi, mening jenim bilən sening bu əllik ḳulungning janliri nəziringdə
əziz bolsun! 14 Dərwəḳə, asmandin ot qüxüp, ilgiriki ikki əllikbexini ularning ḳol
astidiki əllik adimi bilən kəydürüwətti. Lekin ḫazir mening jenim sening nəziringdə
əziz bolsun, dedi.
15 Pərwərdigarning Pərixtisi Iliyasḳa: Sən qüxüp uning bilən baroɣin; uningdin
ḳorḳmioɣin, dedi. U ornidin turup uning bilən qüxüp padixaḫning ḳexioɣa berip
16 padixaḫḳa: Pərwərdigar səz ḳilip: «Israilda wəḫiy sorioɣili bolidioɣan Huda
yoḳmu, Əkrondiki ilaḫ Baal-Zəbubdin yol sorioɣili əlqilərni əwəttingoɣu? Xuning
üqün sən qiḳḳan kariwattin qüxəlməysən; sən qoḳum əlisən!» dəydu, — dedi.

17 Xuning bilən Iliyas degəndək, Pərwərdigarning səzi boyiqə Aḫaziya əldi. Uning ooɳli bolmiɢaqḳa, Yəḫoram uning ornida padixaḫ boldi. Bu Yəḫoxafatning ooɳli, Yəḫuda padixaḫi Yəḫoramning ikkinqi yili idi. □
18 Əmdi Aḫaziyaning baxḳa ixliri, uning ḳiloɳan əməlliri bolsa, ular «Israil padixaḫlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?□

2

Iliyas asmanoɣa kətürülidu

1 Pərwərdigar Iliyasni ḳara ḳuyunda asmanoɣa kətürməkqi boloɳan waḳitta Iliyas bilən Elixa Gilgaldin qiḳip ketiwatatti.
2 Iliyas Elixaoɣa: — Səndin ətünimən, bu yərdə ḳaloɳin; qünki Pərwərdigar meni Bəyt-Əlgə mangoɣuzdi. Elixa: Pərwərdigarning ḥayati bilən, wə sening ḥayating bilən ḳəsəm ḳilimənki, seningdin ḥərgiz ayrilmaymən! dedi. Xuning bilən ular Bəyt-Əlgə qüxüp kəldi. 3 U waḳitta Bəyt-Əldiki pəyoɣəmbər xagirtliri Elixaning ḳexioɣa kelip uningoɣa: Biləmsən, Pərwərdigar bügün oɳojangni səndin elip ketidu? — dedi. U: Bilimən; xük turunglar, dedi.□
4 Iliyas Elixaoɣa: — Səndin ətünimənki, bu yərdə ḳaloɳin; qünki Pərwərdigar meni Yerihooɣa mangoɣuzdi. Elixa: Pərwərdigarning ḥayati bilən, wə sening ḥayating bilən ḳəsəm ḳilimənki, seningdin ḥərgiz ayrilmaymən, dedi. Xuning bilən ular ikkisi Yerihooɣa bardi.
5 U waḳitta Yerihodiki pəyoɣəmbər xagirtliri Elixaning ḳexioɣa kelip uningoɣa: Biləmsən, Pərwərdigar bügün oɳojangni səndin elip ketidu? — dedi. U: Bilimən; xük turunglar, dedi.□
6 Iliyas Elixaoɣa: — Səndin ətünimənki, bu yərdə ḳaloɳin; qünki Pərwərdigar meni Iordan dəryasioɣa mangoɣuzdi, dedi. Elixa: Pərwərdigarning ḥayati bilən, wə sening ḥayating bilən ḳəsəm ḳilimənki, seningdin ḥərgiz ayrilmaymən, dedi, xuning bilən ular ikkisi mengiwərdi.
7 Əmdi pəyoɣəmbər xagirtliridin əllik kixi berip, ularning udulida yiraḳtin ḳarap turatti. Əmma u ikkiylən Iordan dəryasining boyida tohtap turdi. 8 Iliyas yepinqisini ḳatlap, uning bilən suni uriwidi, su ikkigə bəlünüp turdi; ular ikkisi ḳuruḳ yoldin ətti. 9 Ötüp boloɳandin keyin Iliyas Elixaoɣa: Mən səndin ayrilmasta, sening özüng üqün məndin nemə tiliking bolsa, dəwərgin, dedi. Elixa: Sening üstüngdə turoɣan Roḥning ikki ḥəssisi üstümgə ḳonsun, — dedi.
10 U: Bu tilikinggə erixmək ḳiyindur; mən səndin elip ketilgən waḳtimda, meni kərüp tursang, sanga xundaḳ berilidu; bolmisa, berilməydu, — dedi.
11 Wə xundaḳ boldiki, ular səzlixip mangoɣanda, mana, otluḳ bir jəng ḥarwisi bilən otluḳ atlar namayan boldi; ular ikkisini ayriwətti wə Iliyas ḳara ḳuyunda asmanoɣa kətürülüp kətti.

□ **1:17 «…Yəḫoram uning ornida padixaḫ boldi» —** bu «Yəḫoram» bəlkim Aḫaziyaning inisi. U Yəḫudaning padixaḫi Yəḫoram degən adəm əməs. **«Bu Yəḫoxafatning ooɳli, Yəḫuda padixaḫi Yəḫoramning ikkinqi yili…»** — muxu ayəttə ikki Yəḫoram bar; birinqisi Israil, yəni ximaliy padixaḫlikning padixaḫi, ikkinqisi Yəḫudaning padixaḫi. □ **1:18 «…ular «Israil padixaḫlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?» —** bu kitab Təwrattiki «Tarih-təzkirə» əməs, biraḳ xübḫisizki, Təwrattiki «Tarih-təzkirə» bu kitabtin kəp uqurlarni aloɳan. □ **2:3 «pəyoɣəmbər xagirtliri» —** ibraniy tilida «pəyoɣəmbərning ooɳulliri». Bular bəlkim öz yurtini taxlap, məlum bir pəyoɣəmbərgə əgixip uningdin təlim-tərbiyə alidioɣan wə xundaḳla Hudadin pəyoɣəmbərlik iltipat-ḳabiliyətni tiləydioɣan adəmlər idi. **«Pərwərdigar bügün oɳojangni səndin elip ketidu» —** «səndin» ibraniy tilida «bexingdin» dəp ipadilinidu. Demək, keyin Iliyas Elixaning bexi bolmaydu. □ **2:5 «Pərwərdigar bügün oɳojangni səndin elip ketidu?» —** «səndin» ibraniy tilida «bexingdin» dəp ipadilinidu.

12 Elixa buni kərüp: I atam, i atam, Israilning jəng ḩarwisi wə atliḳ əskərliri! — dəp warḳiridi. Andin u uni yənə kərəlmidi. U əz kiyimini tutup, ularni yirtip ikki parqə ḳiliwətti.□ ■
13 Andin u Iliyasning uqisidin qüxüp ḳalоɳan yepinqisini yərdin elip, Iordan dəryasining ḳiroɳiḳioɳa ḳaytip kəldi. 14 U Iliyasning üstidin qüxüp ḳalоɳan yepinqisi bilən suni urup: «Iliyasning Hudasi Pərwərdigar nədidur?», dedi. Elixa suni xundaḳ uroɳanda su ikkigə bəlündi; Elixa sudin ətüp kətti.
15 Yerihodiki pəyoɳəmbər Xagirtliri ḳarxi ḳiroɳaḳta turup uni kərdi wə: «Iliyasning roḩi Elixaning üstididur» dəp uning aldioɳa berip, bax urup təzim ḳildi. 16 Ular uningoɳa: Mana sening kəminiliring arisida əllik əzimət bar; ətünimiz, bular oɳojangni izdigili barsun. Pərwərdigarning Roḩi bəlkim uni kətürüp taoɳlarning bir yeridə yaki jiloɳilarning bir təripidə taxlap ḳoydimiki, dedi. Lekin u: Silər ḩeq adəmni əwətmənglar, dedi.
17 Əmma ularning uni ḳistawerixi bilən u hijalət bolup: Adəm əwətinglar, dedi. Xunga ular əllik kixini əwətti; bular üq kün uni izdidi, lekin ḩeq tapalmidi. 18 Ular Elixaning yenioɳa ḳaytip kəlgəndə (u Yerihoda turuwatatti) u laroɳa: Mən dərwəḳə silərgə «Izdəp barmanglar!» demidimmu? — dedi.

Elixa pəyoɳəmbərning pəyoɳəmbərlik ḩoḳuḳi namayan bolidu

19 Xəḩərdiki adəmlər Elixaoɳa: Oɳojam kərgəndək, xəḩər əzi obdan jaydidur, lekin su naqar wə tupraḳ tuoɳmastur, dedi.
20 U: Yengi bir koza elip kelip, iqigə tuz ḳoyup, manga beringlar, dedi. Ular uni elip kelip uningoɳa bərdi.
21 U bulaḳning bexioɳa berip uningoɳa tuzni təkti wə: Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — «Mən bu sularni saḳayttim; əmdi ulardin ḳayta ölüm bolmaydu wə yərning tuoɳmasliḳi bolmaydu» — dedi.□
22 Huddi Elixaning eytḳan bu səzidək, u su taki bügüngə ḳədər pak bolup kəldi.
23 Elixa Yerihodin qiḳip Bəyt-Əlgə bardi. U yolda ketip baroɳanda, bəzi balilar xəḩərdin qiḳip uni zanglik ḳilip: Qiḳip kət, i taḳir bax! Qiḳip kət, i taḳir bax! — dəp warḳiraxti.
24 U burulup laroɳa ḳarap Pərwərdigarning nami bilən laroɳa lənət oḳudi; xuning bilən ormanliḳtin ikki qixi eyiḳ qiḳip, balilardin ḳiriḳ ikkini yirtiwətti. 25 U u yərdin ketip, Karməl teoɳioɳa berip, u yərdin Samariyəgə yenip bardi.

3

Moab Israil bilən jəng ḳilidu

1 Yəḩuda padixaḩi Yəḩoxafatning səltənitining on səkkizinqi yili, Aḩabning ooɳli Yəḩoram Samariyədə Israiloɳa padixaḩ bolup, on ikki yil səltənət ḳildi. 2 U əzi Pərwərdigarning nəzиridə rəzil boloɳanni ḳilatti, lekin atisi bilən anisi ḳiloɳan dərijidə əməs idi. U atisi yasatḳan «Baal tüwrüki»ni elip taxlidi. ■ 3 Lekin u Israilni gunaḩḳa putlaxturoɳan Nibatning ooɳli Yəroboamning gunaḩlirida qing turup, ulardin ḩeq yanmidi.

□ **2:12 «Israilning jəng ḩarwisi wə atliḳ əskərliri!»** — bəlkim Elixa ḩazir kərgən jəng ḩarwisi wə atlirini kərsitidu. Iliyas pəyoɳəmbər Israil arisida turoɳan waḳtida Hudaning samawiy küqliri uning wasitisi bilən Israiloɳa yardəmdə bolatti. Xu nuḳtidin pəyoɳəmbərning əzi Israiloɳa nisbətən «jəng ḩarwisi wə atliḳ əskərliri» bolatti. Lekin u asmanoɳa kətürülgəndin keyin ḳandaḳ bolar? ■ **2:12** 2Pad. 13:14 □ **2:21 «Mən bu sularni saḳayttim»** — yaki «Mən bu sularni tazilidim». ■ **3:2** 1Pad. 16:32

4 Moabning padixahi Mexa nahayiti qong qoyqi idi; u Israilning padixahiƣa yüz ming
qoza həm yüz ming qoqqarning yungini olpan kilatti. □ 5 Əmdi xundaq boldiki, Ahab
ölüp kətkəndin keyin Moabning padixahi Israilning padixahiƣa yüz ərüdi. ■
6 U waqitta Yəhoram padixah Samariyədin qiqip həmmə Israilni *jəng üqün* editlidi.
7 U yənə adəm əwitip Yəhudaning padixahi Yəhoxafatqa həwər berip: Moabning
padixahi məndin yüz əridi; Moab bilən soquxqili qiqamsən? — dedi. U: Qiqimən;
bizdə mening-sening dəydiƣan gəp yoqtur, mening həlqim sening həlqingdur,
mening atlirim sening atliringdur, dedi.□ ■
8 U yənə: Qaysi yol bilən qiqayli, dəp soridi. Yəhoram: Biz Edom qəlining yoli bilən
qiqayli, dəp jawab bərdi.
9 Andin Israilning padixahi bilən Yəhudaning padixahi Edomning padixahiƣa
qoxulup mangdi. Ular yəttə kün aylinip yürüx kiloƣandin keyin, qoxun wə ular elip
kəlgən at-ulaƣlaroƣa su qalmidi. 10 Israilning padixahi: Apla! Pərwərdigar biz üq
padixahni Moabning qoliƣa qüxsun dəp, bir yərgə jəm kiloƣan ohxaydu, dedi.
11 Lekin Yəhoxafat: Pərwərdigardin yol soriximiz üqün bu yərdə Pərwərdigarning
bir pəyƣəmbiri yoqmu? — dedi. Israilning padixahining qakarliridin biri: Iliyasning
qoliƣa su quyup bərgən Xafatning ooƣli Elixa bu yərdə bar, dedi.■
12 Yəhoxafat: Pərwərdigarning səz-kalami uningda bar, dedi. Xuning bilən Israilning
padixahi bilən Yəhoxafat wə Edomning padixahi uning qexiƣa qüxüp bardi.
13 Elixa Israilning padixahiƣa: — Mening sening bilən nemə karim! Əz atangning
pəyƣəmbərliri bilən anangning pəyƣəmbərlirining qexiƣa barƣin, dedi.
Israilning padixahi: Undaq demigin; qünki Pərwərdigar bu üq padixahni Moabning
qoliƣa tapxurux üqün jəm kiloƣan ohxaydu, — dedi.■
14 Elixa: Mən hizmitidə turuwatqan Pərwərdigarning hayati bilən qəsəm qilimənki,
əgər Yəhudaning padixahi Yəhoxafatning hərmitini qilmiƣan bolsam, seni kəzgə
ilmiƣan yaki sanga qarimiƣan bolattim. □ ■ 15 Lekin əmdi berip bir sazqini manga
elip kelinglar, — dedi.
Sazqi saz qaloƣanda, Pərwərdigarning qoli uning üstigə qüxti. □ 16 U: Pərwərdigar
səz qilip: «Bu wadining həmmə yerigə ora kolanglar» dedi, — dedi andin yənə:
17 — Qünki Pərwərdigar mundaq dəydu: «Silər ya xamal ya yamoƣur
kərmisənglarmu, bu wadi suoƣa tolup, əzünglar bilən at-ulaƣliringlar həmmisi
su iqisilər». 18 Lekin bu Pərwərdigarning nəziridə kiqik ix bolup, u Moabnimu
silərning qolliringlaroƣa tapxuridu. 19 Silər barliq mustəhkəm xəhərlərni wə barliq
esil xəhərlərni bəsüp ətüp, barliq yahxi dərəhlərni kesip taxlap, həmmə bulaqlarni
tindurup, həmmə munbət ekinzarliqni taxlar bilən qaplap harab qilisilər» — dedi.
20 Wə ətisi ətigənlik qurbanlik sunuloƣan waqtida, mana, su Edom zemini tərəptin
eqip kelip, həmmə yərni suoƣa toxquzdi. 21 Əmma Moablarning həmmisi: Padixahlar
biz bilən jəng kiloƣili qiqiptu, dəp angliƣan bolup, sawut-qalqan kətürəligüdək qong-
kiqik həmmisi qegrada tizilip səptə turdi. 22 Ular ətisi səhərdə qopup qarisa, kün
nuri ularning udulidiki su üstigə qüxkənidi; künning xolisida su ularoƣa qandək
kəründi. Ular: —
23 Bu qan ikən! Padixahlar uruxup bir-birini qiroƣan ohxaydu. I Moablar! Dərhal
oljining üstigə qüxüp bəlixiwalayli! dedi.

□ **3:4 «yüz ming qoza həm yüz ming qoqqarning yungini olpan qilatti» —** yaki «yüz ming qozining wə yüz ming qoqqarning yungini olpan əwətətti». ■ **3:5** 2Pad. 1:1 □ **3:7 «bizdə mening-sening dəydiƣan gəp yoqtur» —** ibraniy tilida «mən əzüm sanga ohxax bolimən» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **3:7** 1Pad. 22:4 ■ **3:11** 1Pad. 22:7 ■ **3:13** 1Pad. 18:19 □ **3:14 «Mən hizmitidə turuwatqan» —** ibraniy tilida «Mən Uning (Hudaning) aldida turuwatqan» degən səz bilən ipadilinidu. Elixa əzini padixahning ordisida daim oƣojisining aldida turuwatqan hizmətkaroƣa ohxitidu. ■ **3:14** 1Pad. 17:1 □ **3:15 «Sazqi saz qaloƣanda, Pərwərdigarning qoli uning üstigə qüxti» —** yaki «Sazqi qalsa, Pərwərdigarning qoli... qüxətti».

24 Lekin ular Israilning ləxkərgaƕiƣa yətkəndə, Israillar ornidin ƙopup Moablarƣa ƕujum ƙilixi bilən ular bədər ƙaqti. Israillar ularni sürüp-toƙay ƙiliwətti. 25 Ular xəƕərlərni wəyran ƙilip, ƕərbir adəm tax elip, ƕəmmə munbət ekinzarliƙni tolduruwətküqə tax taxlidi. Ular ƕəmmə bulaƙ-ƙuduƙlarni tindurup, ƕəmmə yahxi dərəhlərni kesiwətti. Ular Kir-Ƕarəsət xəƕiridiki taxlardin baxƙa ƕeq nemini ƙaldurmidi. Xu xəƕərgə bolsa, saloƣa atƙuqilar uningƣa qərgiləp ƕujum ƙildi.□
26 Moabning padixaƕi jəngning əzigə ziyadə ƙattiƙ kəlginini kərüp əzi bilən yəttə yüz ƙiliqwazni elip Edomning padixaƕiƣa ƕujum ƙilip bəsüp ətüxkə atlandi; lekin ular bəsüp ətəlmidi.
27 Xuning bilən təhtigə warisliƙ ƙiloƣuqi tunji ooƣlini elip, sepilning təpisidə uni kəydürmə ƙurbanliƙ ƙildi. U waƙitta Israil Pərwərdigarning ƙattiƙ ƙəƕrigə uqriƣanidi. Xuning bilən bu üq padixaƕ Moab padixaƕtin ayrilip, ƕərƙaysisi əz yurtiƣa ketixti.□

4

Elixa pəyƣəmbər tul hotun wə uning ooƣullириƣa yardəm beridu

1 Pəyƣəmbər xagirtliridin birining tul ƙaloƣan hotuni Elixaƣa pəryad ƙilip: Sening ƙulung boloƣan mening erim əlüptu. Bilisənki, sening ƙulung Pərwərdigardin ƙorƙƙan adəm idi. Əmdi ƙərz igisi mening ikki ooƣlumni ƙulluƙƙa aloƣili kəldi.■
2 Elixa uningdin: Sening üqün nemə ƙilay? Deginə, əyüngdə neməng bar? — dəp soridi. U: Dedikingning əyidə kiqik bir koza maydin baxƙa ƕeqnərsə yoƙ, — dedi.□
3 U: Berip ƕəmmə ƙoxniliringdin qəgün-koza, yəni box qəgün-kozilarni ətnə aloƣin, ular az bolmisun. 4 Andin əzüng bilən ooƣulliring əygə kirgin, ixikni yepip ƕəmmə qəgün-kozilarƣa may ƙaqiliƣin. Toxƙanlirini bir qətkə elip ƙoyoƣin, — dedi.
5 Xuning bilən u u yərdin ayrilip ooƣulliri bilən əygə kirip ixikni yapti. Ooƣulliri qəgün-kozilarni uning aldiƣa elip kəlgəndə, u may ƙuydi. 6 Wə xundaƙ boldiki, qəgün-kozilarning ƕəmmisi toloƣanda u ooƣliƣa: Yənə bir koza elip kəl, dedi. Əmma ooƣli: Əmdi koza ƙalmidi, dedi. U waƙitta may tohtap ƙaldi.
7 Əmdi u berip Hudaning adimigə həwər yətküzdi. U: Berip mayni setiwət, ƙərzingni tügətkin; andin ƙaloƣan pul bilən əzüng wə ooƣulliringning jenini beƙinglar, dedi.

Elixa əlgən balini tirildüridu

8 Bir küni Elixa Xunəm xəƕirigə bardi. U yərdə bir bay ayal bar idi wə u uni əz əyidə tamaƙƙa tutup ƙaldi. Xuningdin keyin ƕərƙaqan u yərdin ətüp mangsa, u uning əyigə kirip oƣizalinatti. 9 Bir küni u əz erigə: Bu yərdin daim ətidiƣan kixi Hudaning bir muƙəddəs adimi ikənlikini bilip yəttim. 10 Biz əgzidə uningƣa bir

□ **3:25 «Ular Kir-Ƕarəsət xəƕiridiki taxlardin baxƙa ƕeq nemini ƙaldurmidi» —** buning mənisi bəlkim «Ular Kir-Ƕarəsət xəƕirining əzini wəyran ƙilmidi» degəndək bolsa kerək. □ **3:27 «Pərwərdigarning ƙattiƙ ƙəƕri…» —** ibraniy tilida «uning ƙattiƙ ƙəƕri…». **«Pərwərdigarning ƙattiƙ ƙəƕrigə uqriƣanidi» —** Israilning xu qaoƣda nemixƙa Pərwərdigarning ƙəƕrigə uqrax səwəbi muxu yərdə eytilmaydu. Birnəqqə alim muxu «ƙəƕr»ni Pərwərdigardin əməs, bəlki Edom təripidin kəlgən, dəp ƙarap, təwəndikidək tərjimə bilən xərƕ berip qüxəndüridu: «(26) Moabning padixaƕi … Edomning padixaƕiƣa ƕujum ƙilip bəsüxkə atlandi; lekin ular bəsüp ətəlmidi. (27) Xuning bilən uning (Edomning) təhtigə warisliƙ ƙiloƣuqi tunji ooƣlini elip kelip, sepilning üstidə uni kəydürmə ƙurbanliƙ ƙildi. U waƙitta Israil ƙattiƙ ƙəƕrgə uqriƣanidi (Edomlar: «Biz Israillar bilən ittipaƙdax boloƣaqƙa, biz ularning kasapitigə uqriduƙ» dəp Israiloƣa ƙattiƙ oƣəzəpləngənidi». Demək, xu alimlar xu «ƙəƕr» Edomlar təripidin kəldi, dəp ƙaraydu). Biraƙ bizningqə bundaƙ tərjimidə ikki muƕim nuƙtini pərəziy tərjimə ƙiloƣan boloƣaqƙa, uningƣa ƙayil bolmiduƙ. Xunga biz yənila ayəttiki «ƙəƕr»ni Huda təripidin boloƣan, dəp ƙaraymiz. ■ **4:1** Law. 25:39 □ **4:2 «kiqik bir koza may» —** bu may bəlkim zəytun meyi idi.

kiqikrək ɵy salayli. Uningƣa ɵydə kariwat, xirə, orunduk wə qiraoƣdan təyyarlap berəyli; wə xundak bolsunki, u kaqanla yenimizoƣa kəlsə xu ɵydə tursun, — dedi.
11 Əmdi pəyoƣəmbər bir küni u yərgə kəlgəndə, xu balihanioƣa kirip yetip kaldi. 12 U ɵz hizmətkari Gəhazioƣa: Sən u Xunəmlik ayalni qakiroƣin, dedi. U uni qakiroƣanda, ayal uning kexioƣa kəldi.
13 Pəyoƣəmbər hizmətkarioƣa: Sən uningƣa: «Sili bizning oƣemimizni yəp muxundak ɵzlirini kəp awarə kildila; mən sili üqün nemə kilip berəy? Padixahka yaki koxun sərdarioƣa birər tələplirini yətküzəymu?» — degin, dedi.
Ayal buningƣa jawab berip: — Mən ɵz həlkim arisida yaxawatimən, boldi! dedi.
14 Əmdi Elixa Gəhazidin, uningƣa nemə kilip berix kerək? — dəp soridi. Gəhazi: Uning ooƣul balisi yok ikən, wə erimu keri ikən, dedi.
15 U: Uni qakiroƣin, dedi. Ayalni qakiriwidi, ayal ixikkə kelip turdi.
16 Pəyoƣəmbər uningƣa: Kelər yili təhminən muxu wakitta kuqaklirida bir ooƣulliri bolidu, dedi. U: Yak, i oƣjam! I Hudaning adimi, dedikinggə yaloƣan eytmioƣin, dedi.□ ■
17 Əmdi Elixa uningƣa degəndək u ayal hamilidar bolup, ikkinqi yili bekitilgən wakitta ooƣul tuoƣdi.
18 Bala ɵsüp qong boldi. Bir küni xundak boldiki, u atisi bar yərgə, ormiqilarning kexioƣa qikip kətti. 19 U atisioƣa: Way bexim, way bexim, dəp waysidi. U hizmətkarioƣa, uni anisining kexioƣa elip baroƣin, dedi.
20 U uni kətürüp anisining yenioƣa apirip koydi. Bala anisining etikidə qüxkiqə olturdi, andin ɵlüp kaldi. 21 Andin anisi qikip, uni Hudaning adimining ɵyidiki kariwatka yatkuzup koyup, ixikni yepip qikip kətti. 22 U erini qakirip uningƣa: Oƣulamlardin birini mangduroƣin, u bir exəkni elip kəlsun; mən uni qapturup, Hudaning adimining kexioƣa dərhal berip keləy, dedi.
23 Eri uningƣa: Nemixka uning kexioƣa bügün barisən? Bügün ya yengi ay ya xabat küni bolmisa, dedi. Ayali uningƣa, Həmmə ix tinqlik — dedi.□
24 U exəkni tokutup oƣulamioƣa: Ittik həydəp mang; mən demigüqə tohtimioƣin, dedi.□
25 Xuning bilən u Karməl teoƣioƣa berip Hudaning adimi aldioƣa kəldi. Wə xundak boldiki, Hudaning adimi uni yirakтinla kərüp ɵz hizmətkari Gəhazioƣa: Mana Xunəmlik ayal keliwatidu; 26 Sən uning aldioƣa yügürüp berip uningdin: Sili tinqlikmu? Ərliri tinqlikmu? Baliliri tinqlikmu?» — dəp sorioƣin, dedi.
— Həmmə ix tinqlik, dəp eytti ayal.
27 Əmdi taoƣka qikip Hudaning adimining kexioƣa kəlgəndə, u uning putlirini kuqaklidi. Gəhazi uning yenioƣa berip uni ittiriwətməkqi boldi; lekin Hudaning adimi: — Uni ɵz ihtiyarioƣa koyoƣin; qünki uning köngli intayin sunuk wə Pərwərdigar bu ixni manga deməy yoxuruptu, dedi.
28 Ayal: Mən oƣjamdin bir ooƣul tilidimmu? Manga yaloƣan səz kilmioƣin, dəp səndin ɵtünmidimmu? — dedi.□ ■
29 Pəyoƣəmbər Gəhazioƣa: — Belingni qing baoƣlap, mening hasamni elip mangoƣin. Birsigə uqrisang, uningƣa salam kilmioƣin, birsi sanga salam kilsa, sən uningƣa jawab bərmigin. Mening hasamni balining yüzigə koyoƣin, dedi.□ ■

□ **4:16 «muxu wakitta»** — yaki «ətiyazda». ■ **4:16** Yar. 18:10, 14 □ **4:23 «nemixka uning kexioƣa bügün barisən?»** — eri bəlkim ayalining berix məksitini qüxənmidi. Erining səzigə kariƣanda «yengi ay» yaki «xabat küni» pəyoƣəmbərlər bilən kərüxüx kolaylik wakit bolatti. **«Həmmə ix tinqlik»** — yaki «hatirjəm boloƣin». □ **4:24 «Ittik həydəp mang; mən demigüqə tohtimioƣin»** — oƣulami bəlkim exəkning yenida yügürüp, ayaloƣa həmrah bolsa kerək. □ **4:28 «mən oƣjamdin bir ooƣul tilidimmu?»** — okurmənlərning esidə barki, bu ayal əslidə Elixadin birər nərsə tiliməkqi əməs idi. U ooƣul pərzənt kərüxkə zor intizar bolsimu, yənə ooƣul tiləxtin korkatti. ■ **4:28** 2Pad. 4:16 □ **4:29 «birsigə uqrisang, uningƣa salam kilmioƣin, birsi sanga salam kilsa, sən uningƣa jawab bərmigin»** — ottura xərktə yolda ketiwatkanlar bir-biri bilən salamlaxkanda adəttə uzun wakit ketətti. ■ **4:29** Luka 10:4

30 Balining anisi: Pərwərdigarning ḫayati bilən wə sening ḫayating bilən ḳəsəm ḳilimənki, səndin ayrilmaymən, dedi. Elixa ornidin turup uning kəynidin əgəxti.
31 Gəḫazi ulardin burun berip ḫasisini balining yüzigə ḳoyoɳanidi. Əmma ḫeq awaz yaki tiwix qiḳmidi. Xuning bilən u yenip Elixaning aldioɳa berip uningoɳa: Bala oyoɳanmidi, dedi.
32 Elixa əygə kelip ḳarisa, mana, bala uning kariwitida əlük yatatti. 33 U bala bilən əzini ayrim ḳaldurup, ixikni yepiwetip Pərwərdigaroɳa dua ḳildi. ■ 34 Andin u kariwatḳa qiḳip balining üstigə əzini ḳoyup aoɳzini uning aoɳzioɳa, kəzlirni uning kəzlirigə, ḳollirini uning ḳollirioɳa yeḳip yatti. Xuning bilən balining bədini issixḳa baxlidi. 35 U qüxüp əydə u yaḳ-bu yaḳḳa mengip andin yənə kariwatḳa qiḳip yənə balining üstigə egildi. U waḳitta bala yəttə ḳetim qüxkürdi, andin kəzlirini aqti.■
36 Pəyoɳəmbər Gəḫazini qaḳirip uningoɳa: Xunəmlik ayalni qaḳiroɳin, dedi. U uni qaḳirip ḳoydi. U Elixaning yenioɳa kəlgəndə. U uningoɳa: Ooɳullirini kətürüp alsila, dedi.
37 U əyigə kiripla uning ayioɳi aldioɳa yiḳilip düm yatti, bexi yərgə təgküdək təzim ḳildi. Andin əz ooɳlini kətürüp qiḳip kətti.

Aqarqiliḳta boloɳan məjizilər

38 Elixa Gilgaloɳa yenip bardi. Xu qaoɳda yurtta aqarqiliḳ boloɳanidi. Pəyoɳəmbərlərning xagirtliri Elixaning yenida olturoɳanda u əz hizmətkarioɳa: Sən qong ḳazanni esip pəyoɳəmbərlərning xagirtlirioɳa xorpa pixurup bərgin, dedi.
39 Ulardin birsi otyax tərgili dalaoɳa qiḳip yawa ḳapaḳ pelikini tepip, uningdin yawa ḳapaḳ üzüp etikini toldurup kelip, tooɳrap ḳazanoɳa saldi; qünki ular bularning ziyanliḳ ikənlikini bilməytti.□
40 Andin ular yənglar dəp adəmlərgə usup bərdi. Lekin ular tamaḳni yegili baxlioɳanda: I Hudaning adimi, ḳazanda əlüm bar, dəp warḳiraxti. Ḫeqkim uningdin yeyəlmidi.
41 Elixa: Azraḳḳinə un elip kelinglar, dedi. U xuni ḳazanoɳa taxlap: Həlḳḳə usup bərgin, yesun, dedi. Wə mana, ḳazanda ḫeq zəḫər ḳalmidi.■
42 Əmdi Baal-Xalixaḫdin bir adəm kelip, Hudaning adimigə arpa ḫosulining tunji mewisidin ax-nan, yəni yigirmə arpa nanni wə bir halta kək baxni elip keliwidi, u: Həlḳḳə yegili aldioɳa ḳoyoɳin, dedi.
43 Uning hizmətkari: Xuni bir yüz adəmning aldida ḳandaḳ ḳoyalaymən? dedi. Elixa: Həlḳḳə yegili bərgin; qünki Pərwərdigar mundaḳ dəydu: Ular yəydu wə uningdin exip ḳalidu, dedi.■
44 Xuning bilən u xuni ularning aldida ḳoydi; ular yedi wə dəl Pərwərdigarning deginidək, uningdin exip ḳaldi.

5

Suriyəning ḳoxunining sərdari Naamanning saḳaytilixi

1 Suriyə padixaḫining ḳoxun sərdari Naaman əz oɳojisining aldida tolimu ḳədirləndi wə izzətləndi, qünki Pərwərdigar uning ḳoli arḳiliḳ Suriyəgə nusrətlər bərgənidi. U batur jəngqi boloɳini bilən, lekin mahaw kesiligə giriptar bolup ḳaloɳanidi.
2 Əmdi Suriylər top-top bolup, bulangqiliḳḳa qiḳip Israildin bir kiqik ḳizni tutup kəlgənidi; bu ḳiz Naamanning ayalining hizmitini ḳilatti. 3 U hanimoɳa: Kaxki,

■ **4:33** Mat. 6:6 ■ **4:35** 1Pad. 17:21; 2Pad. 8:1; Ros. 20:10 □ **4:39** **«yawa ḳapaḳ» —** biz pərizimiz boyiqə xundaḳ tərjimə ḳilduḳ. Lekin bu əsümlük wə mewisining zadi nemə ikənliki bizgə ḫazir naməlum. ■ **4:41** Mis. 15:25 ■ **4:43** Yḫ. 6:9, 11

mening oŋojam Samariyədiki pəyoŋəmbərning ḳexida bolsidi! U uni mahaw kesilidin saḳaytatti, dedi.
4 Naaman berip hojisioŋa: — Israilning yurtidin boloŋan kiḳik ḳiz mundaḳ-mundaḳ eytti, dedi.
5 Suriyə padixaḩi: Yahxi! Sən baroŋin, mən Israilning padixaḩioŋa bir məktup əwətimən, dedi. Naaman on talant kümüx bilən altə ming xəkəl altun wə ḩəm on kixilik kiyimni elip Israiloŋa bardi.□
6 U məktupni Israilning padixaḩioŋa apirip tapxurup bərdi. Məktupta: — «Bu məktup sanga yətkəndə bilgəysənki, mən əz hizmətkarim Naamanni sening ḳexingoŋa mangdurdum. Sən uni mahaw kesilidin saḳaytḳaysən», dəp pütülgənidi.
7 Israilning padixaḩi hətni oḳup bolup, əz kiyimlirini yirtip-yirtiwətti wə: — Mən Hudamu? Kixini əltürüp ḩəm tirildürələymənmu? Nemixḳa u kixi: — Bu adəmni mahaw kesilidin saḳaytḳin, dəp ḩawalə ḳilidu? Ḳeni, oylinip kərünglar, u dərwəḳə mən bilən jəng ḳiloŋili baḩanə izdəydu, dedi.■
8 Wə xundaḳ boldiki, Hudaning adimi Elixa Israilning padixaḩining əz kiyimlirini yirtḳinini angliоŋanda, padixaḩḳa adəm əwitip: Nemixḳa əz kiyimliringni yirtting? U kixi ḩazir bu yərgə kəlsun, andin u Israilda bir pəyoŋəmbər bar ikən dəp bilidu, dedi.
9 Naaman atliri wə jəng ḩarwisi bilən kelip, Elixaning əyining ixiki aldida tohtidi.
10 Elixa bir həwərqini mangdurup Naamanoŋa: — Berip Iordan dəryasida yəttə ḳetim yuyunup kəlgin; xundaḳ ḳilsang ətliring əsligə kelip pakiz bolisən, dedi.
11 Lekin Naaman aqqiḳlinip yenip kelip: — Mana, u qoḳum qiḳip, mening bilən kərixidu, ərə turup Hudasi Pərwərdigarning namioŋa nida ḳilip, *yara* jayning üstidə ḳolini silkip, mahaw kesilini saḳaytidu, dəp oylap kəlgənidim. 12 Dəməxḳning dəryaliri, yəni Abarna bilən Farpar *dəryasining suliri* Israilning ḩəmmə suliridin yahxi əməsmu? Mən ularda yuyunsam pakiz bolmamdim? — dedi. U ḳattiḳ oŋəzəplinip burulup yoloŋa qiḳti.
13 Lekin uning hizmətkarliri uning ḳexioŋa berip: — I atam, əgər pəyoŋəmbər siligə eoŋir bir ixni tapilioŋan bolsa, ḳilmasmidila? Undaḳ boloŋan yərdə, u siligə suoŋa qüxüp yuyunup, pakiz bolisila, degən bolsa xundaḳ ḳilmamla? — deyixti.
14 Xunga u qüxüp, Hudaning adimining səzigə binaən Iordan dəryasida yəttə ḳetim qəmüldi. Xuning bilən uning eti paklinip, kiḳik balining etidək bolup saḳaydi.■
15 Xuning bilən u barliḳ ḩəmraḩliri bilən Hudaning adimining ḳexioŋa ḳaytip kelip, uning aldida turup: — Mana əmdi pütkül yər yüzidə Israildin baxḳa yərdə Huda yoḳ ikən, dəp bilip yəttim; əmdi ḩazir, əz kəminəngdin bir sowoŋatni ḳobul ḳiloŋin, dedi.
16 Lekin Elixa: Mən hizmitidə turuwatḳan Pərwərdigarning ḩayati bilən ḳəsəm ḳilimənki, ḩeq nemini ḳobul ḳilmasmən, dedi. *Naaman* tola qing turuwalsimu, ḩeq ḳobul ḳilmidi.
17 Andin Naaman mundaḳ dedi: — Əgər ḳobul ḳilmisang, kəminənggə topidin ikki ḳeqir yük berilsun; qünki kəminəng bundin keyin Pərwərdigardin baxḳa ḩeqḳandaḳ ilaḩlaroŋa kəydürmə ḳurbanliḳ yaki inaḳliḳ ḳurbanliḳini kəltüməydu.
□ 18 Lekin Pərwərdigar kəminəngning xu bir ixini kəqürüm ḳiloŋay: oŋojamning əzi Rimmonning buthanisioŋa səjdə ḳilmaḳ üqün kirgəndə, mening ḳolumoŋa yələnsə mən Rimmonning buthanisida tiz püksəm, muxu amalsiz tiz pükkinim üqün Pərwərdigar mən kəminəngni kəqürgəy, dedi.□

□ **5:5 «on talant kümüx» —** bir talant bəlkim 30.6 kilogram idi, xunga bu 306 kilogram kümüx idi. «Altə ming xəkəl altun» — 70 kilogramqə boluxi mumkin idi. ■ **5:7** Ḳan. 32:39; 1Sam. 2:6 ■ **5:14** Luḳa 4:27 □ **5:17 «inaḳliḳ ḳurbanliḳi» —** yaki pəḳət «ḳurbanliḳ». Adəttə bu səz «inaḳliḳ ḳurbanliḳi» yaki «təxəkkür ḳurbanliḳi»ni bildüridu. Uning topini tələp ḳilixi bəlkim Israildiki xu topa (ḳurbangaḩ süpitidə) üstidə əz ḳurbanliḳlirini ḳilmaḳqi boloŋan boluxi mumkin. □ **5:18 «Rimmon» —** Suriyəning «boran qiḳaroŋuqi but»i idi.

19 Elixa uningoɣa: — Sən aman-hatirjəmlitkə kətkin, dedi. U uningdin ayrilip azoɣinə
yol mangdi. 20 Lekin Hudaning adimi Elixaning hizmətkari Gəḫazi kənglidə: —
Mana, u Suriyəlik Naaman elip kəlgən nərsiliridin oɣojam ḫeqnemini almay, uni
bikar kətküzüwetiptu. Lekin Pərwərdigarning ḫayati bilən ḳəsəm ḳilimənki, mən
uning kəynidin yügürüp berip, uningdin azraḳ bir nərsə alay, dəp oylidi. 21 Xuni
dəp Gəḫazi Naamanning kəynidin bardi. Naaman bir kimning kəynidin yügürüp
keliwatḳinini kərüp, ḫarwisidin qüxüp uning aldioɣa berip: Ḫəmmə ix tinqliḳmu?
— dəp soridi.
22 U: — Tinqliḳ, — dedi, — əmma oɣojam meni mangdurup: Mana əmdi Əfraim
taoɣliḳidin pəyoɣəmbərlərning xagirtliridin ikki yigit ḳeximoɣa kəldi. Bularoɣa bir
talant kümüx bilən ikki kixlik kiyim bərsilə, dəp eytti, — dedi.
23 Naaman: — Ikki talant kümüxni ḳobul ḳiloɣin, dəp uni zorlap ikki talant kümüxni
ikki haltioɣa qegip, ikki kixilik kiyimni qiḳirip bərdi. Bularni Naaman oɣulamliridin
ikki yigitkə yüdküzdi; ular Gəḫazining aldida bularni kətürüp mangdi.
24 U turoɣan dənggə yətkəndə bularni ularning ḳolliridin elip əyigə tiḳip ḳoydi; andin
bu adəmlərni kətküzüwətti. 25 Andin u oɣojisining aldioɣa kirip turdi. Elixa uningdin:
— I Gəḫazi, nəgə berip kəlding? — dəp soridi. U jawab berip: Ḳulung ḫeqyərgə
barmidi, — dedi.
26 Elixa uningoɣa: — Məlum bir kixi ḫarwisidin qüxüp, kəynigə yenip, sening
aldingoɣa kəlgəndə, mening roḫim xu qaoɣda sening bilən birgə baroɣan əməsmu? Bu
kixilər kümüx bilən kiyim, zəytun baoɣliri bilən üzümzarlar, ḳoy bilən kala, malaylar
bilən kenizəklərni ḳobul ḳilidioɣan waḳitmu? 27 Lekin ḫazir Naamanning mahaw
kesili sanga ḫəm nəslinggə mənggügə qaplixidu, — dedi. Xuning bilən u Elixaning
ḳexidin qiḳḳanda ḳardək aḳ bolup ḳaldi.■

6

Paltining bexini su üstidə ləylitixi

1 Pəyoɣəmbərlərning xagirtliri Elixaoɣa: — Mana bizgə sening aldingda turuwatḳan
yerimiz tar kəldi. 2 Iordan dəryasining boyioɣa berip, ḫərbirimiz birdin yaoɣaq elip,
xu yərdə turidioɣanoɣa bir turaloɣu əy yasayli, — dedi.
— Beringlar, dəp jawab bərdi u.
3 Ularning biri yənə: — Iltipat ḳilip ḳəminiliring bilən birgə baroɣin, dedi. U: — Billə
baray, dedi.
4 U ular bilən mangdi. Ular Iordan dəryasioɣa berip, dərəh kesixkə baxlidi. 5 Lekin
ularning biri dərəh kesiwatḳanda paltining bexi suoɣa qüxüp kətti. U warḳirap: —
Way oɣojam, bu ətnə aloɣan palta idi, dedi.
6 Hudaning adimi: Nəgə qüxti, dəp soridi. U qüxkən yərni kərsitip bərdi. U bir xahni
kesip, uni suoɣa taxliwidi, Paltining bexi ləyləp qiḳti.
7 U: Uni ḳolungoɣa aloɣin, dewidi, u kixi ḳolini uzutup uni tutuwaldi.

Elixa pütün bir ḳoxunni məoɣlup ḳilidu

8 Suriyəning padixaḫi Israil bilən jəng ḳiliwatatti. U əz hizmətkarliri bilən
məsliḫətlixip, palanqi-pokunqi yərdə bargaḫ tikimən, dəp bekitətti.□
9 Hudaning adimi Israilning padixaḫioɣa həwər əwitip: — Sən palanqi-pokunqi yərgə
berixtin eḫtiyat ḳiloɣin, qünki Suriylər u yərgə qüxməkqi, dedi.

■ **5:27** Qəl. 12:10; 2Tar. 26:19, 20 □ **6:8 «…məsliḫətlixip, palanqi-pokunqi yərdə bargaḫ tikimən, dəp bekitətti»** — yaki «… məsliḫətlixip, ular uningoɣa: — Palanqi-pokunqi jayda ḫujum ḳiloɣayla, dedi».

10 U waqitlarda Israilning padixahi Hudaning adimi ɵzigə kɵrsətkən jayoɣa adəm
əwətip u yərdiki adəmlirigə ehtiyat qilixni agahlandurdi. Bundaq ix birqanqə ketim
boldi.□
11 Buning səwəbidin Suriyəning padixahi kɵnglidə qattiq aqqiqlinip, ɵz
hizmətkarlirini qaqirip ulardin: — Arimizdin kimning Israilning padixahi təripidə
turidioɣanliqini manga kɵrsitip bərməmsilər?! — dəp soridi.
12 Lekin hizmətkarlirining biri: — I oɣojam padixah, undaq əməs; bəlki Israilda
turidioɣan Elixa degən pəyoɣəmbər sən yatqan hujrangda qiloɣan sɵzliringni Israil
padixahioɣa eytip beridu, — dedi.
13 U: Berip uning nədə ikənlikini paylap kelinglar, mən adəm mangdurup uni tutup
kelәy, dedi. Ular: — U Dotan xəhiridə ikən, dəp həwər qildi.
14 Xuning bilən u xu yərgə atliqlar, jəng harwiliri wə zor bir qoxunni mangdurdi.
Ular keqisi yetip kelip xəhərni qorxiwaldi.
15 Hudaning adimining maliyi səhərdə turup qiqsa, mana, bir atliqlar wə jəng
harwiliri qoxuni xəhərni qorxiwaloɣanidi. Malay uningoɣa: Apla, i oɣojam, qandaq
qilarmiz? — dedi.
16 Lekin u: Qorqmioɣin; mana biz bilən birgə boloɣanlar ular bilən birgə boloɣanlardin
kɵptur, dedi. 17 Əmdi Elixa dua qilip: I Pərwərdigar, malayimning kɵzlirini
kɵrələydioɣan qilip aqqaysən, dedi. U waqitta Pərwərdigar yigitning kɵzlirini aqti
wə u əyni əhwalni kɵrdi; mana, pütkül taoɣ Elixani qəridəp turoɣan yalqunluq at wə
jəng harwiliri bilən toloɣanidi.
18 Suriylər qüxüp u tərəpkə kəlgəndə, Elixa Pərwərdigaroɣa dua qilip: Bu həlqni
korluq bilən uroɣin, dedi. Xuning bilən U Elixaning tiliki boyiqə ularni korluq bilən
urdi.
19 Elixa ularoɣa: Bu *silər izdigən* yol əməs wə *silər izdigən* xəhər əməs; mening
kəynimdin əgixinglar, silərni silər izdigən adəmning qexioɣa baxlap baray, dəp
ularni Samariyəgə baxlap bardi. 20 Wə xundaq boldiki, ular Samariyəgə kirgəndə
Elixa: I Pərwərdigar, ularning kɵzlirini kɵrələydioɣan qilip aqqaysən, dedi.
Pərwərdigar ularning kɵzlirini aqti; wə mana, ular Samariyəning otturisida turatti.
21 Israilning padixahi ularni kɵrgəndə Elixadin: I atam, ularni ɵltürüwetəymu?
Ularni ɵltürüwetəymu? dəp soridi.
22 U: — Sən ularni ɵltürmə; hətta ɵzüng qiliq wə oqyaying bilən əsir qiloɣanliringni
ɵltürməydioɣan yərdə, bularni ɵltürüxkə bolamti? Əksiqə, ularning aldioɣa nan, su
qoyoɣin; xuning bilən ular yəp-iqip ɵz oɣojisioɣa yenip kətsun, dedi.□
23 Xundaq qilip, u ularoɣa qong ziyapət bərdi; ular yəp-iqip boloɣandin keyin, andin
ularni yoloɣa saldi. Ular oɣojisining yenioɣa qaytti. Xuningdin keyin Suriyədin
bulangqilar xaykiliri Israilning zeminioɣa qayta besip kirmidi.

Pərwərdigar Samariyəni qutquzidu

24 Keyin xundaq boldiki, Suriyəning padixahi Bən-Hadad pütkül qoxunini yioɣip
Samariyəni muhasirigə aldi. 25 Xuning bilən Samariyədə zor aqarqilik boldi. Ular
uni xunqə uzun qamal qildiki, bir exək bexi səksən xəkəl kümüxkə, wə kəptər
mayiqining bir qinisining tɵttin biri bəx xəkəl kümüxkə yaraytti. □ 26 Israilning
padixahi sepilning üstidin ɵtkəndə, bir ayal uningoɣa: I oɣojam padixah, yardəm
bərginə! dəp pəryad kətürdi.

□ **6:10 «birqanqə ketim»** — ibraniy ilida «bir ketim, ikki ketim əməs» degən sɵzlər bilən ipadilinidu. □ **6:22 «...bularni ɵltürüxkə bolamti?»** — demək, sən ɵzüng muxu Suriylərni əsirgə tutqan əməssən; hətta ularni xundaq tutqan bolsangmu, u qaoɣda (kona «urux əhlaqi» boyiqə) ularni ɵltürüwətməytting. □ **6:25 «səksən xəkəl»** — 900 gram, «bəx xəkəl» 55 gram bolatti. Muxu yərdiki «bir qinining tɵttin biri»ning həjimi bəlkim 0.25 litrqə idi; «qinə» ibraniy tilida «kab» bilən ipadilinidu.

27 U: Əgər Pərwərdigar sanga yardəm bərmisə, mən sanga ḳandaḳ yardəm ḳilay? Ya
hamandin ya üzüm kəlqikidin yardəm tepilamdu?, — dedi.
28 Padixaḫ əmdi uningdin yənə: Nemə dərding bar? dəp soridi. U: Mana bu hotun
manga: Ooɣlungni bərgin, biz uni bügün yəyli. Ətə bolsa mening ooɣlumni yəymiz,
dedi. 29 U waḳitta biz mening ooɣlumni ḳaynitip pixurup yeduḳ. Ətisi mən uningɣa:
Əmdi sən ooɣlungni bərgin, uni yəyli desəm, u əz ooɣlini yoxurup ḳoydi, — dedi.■
30 Padixaḫ ayalning səzini anglap kiyimlirini yirtip-yirtiwətti. U sepilda keti-
watḳanda, həlḳ uning kiyimining iqigə, yəni etigə bəz kiygənlikini kərüp ḳaldi.
31 *Padixaḫ*: — Əgər Xafatning ooɣli Elixaning bexi bügün tenidə ḳalsa, Huda mening
beximni alsun wə uningdinmu artuḳ jazalisun! — dedi.□ ■
32 Əmma Elixa əz əyidə olturatti; aḳsaḳallarmu uning bilən billə olturɣanidi.
Padixaḫ uning aldiɣa bir adəmni mangdurɣanidi. Lekin u həwərqi u yərgə yetip
barmayla, Elixa aḳsaḳallarɣa: — Mana bu jallatning balisining beximni aloɣili
adəm mangdurɣanliḳini kərdünglarmu? Əmdi həwərqi kəlgəndə ixikni qing taḳap
iqidin tiriwelinglar. Mana uning kəynidin kəlgən ɵojisining ḳədimining awazi
angliniwatmamdu? — dedi.
33 U ular bilən səzlixiwatḳanda, mana həwərqi uning ḳexiɣa qüxüp kelip: «Padixaḫ:
«Mana bu balayi'apətning əzi Pərwərdigar təripidin kəldi; mən zadi nemə dəp
Pərwərdigarɣa yənə ümid baoɣliyalarmən?» dəydu, dedi.□

7

1 Elixa: Pərwərdigarning səzini anglanglar! Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Ətə
muxu waḳitlarda Samariyəning dərwazisida bir halta aḳ un bir xəkəlgə wə ikki
halta arpa bir xəkəlgə setilidu, — dedi.□
2 Əmma padixaḫ belikini tutup mangɣan ḳoxun əməldari bolsa, Hudaning adimigə:
Mana, ḫətta Pərwərdigar asmanɣa tünglük aqsimu, undaḳ ixning boluxi mumk-
inmu?! dedi. U: — Sən əz kəzüng bilən kərisən, lekin xuningdin yeməysən, dedi.
3 Əmdi dərwazining tüwidə tət mahaw kesili bar adəm olturatti. Ular bir-birigə:
Nemə üqün muxu yərdə ɵlümni kütüp olturimiz? ■ 4 Xəḫərgə kirəyli desək,
xəḫərdə aqarqiliḳ boloɣaqḳa, u yərdə ɵlimiz; bu yərdə oltursaḳmu ɵlimiz. Ḳopup
Suriylərning ləxkərgaḫiɣa ketəyli. Ular bizni ayisa tirik ḳalimiz; bizni ɵltürəyli desə
ɵlimiz, halas, — deyixti.
5 Xuni dəp ular kəqḳurun Suriylərning ləxkərgaḫiɣa barɣili ḳopti. Ləxkərgaḫining
ḳexiɣa yetip kəlgəndə, mana ḫeq kixi yoḳ idi. 6 Qünki Pərwərdigar Suriylərning
ləxkərgaḫiɣa jəng ḫarwiliri, atlar wə zor qong ḳoxunning sadasini anglatḳanidi.
Xuni anglap ular bir-birigə: Mana, Israilning padixaḫi bixək Ḫittiylarning
padixaḫlirini wə Misirliḳlarning padixaḫlirini üstimizgə ḫujum ḳiloɣili yalliwaptu,
deyixti; ■ 7 kəqḳurun ḳozoɣilip qedirlirini, at bilən exəklirini taxlap ləxkərgaḫni xu
peti ḳoyup, əz janlirini ḳutḳuzux üqün bədər ḳaqḳanidi.
8 Mahaw kesili bar adəmlər ləxkərgaḫning yeniɣa kelip, bir qediroɣa kirip, yəp-iqip
uningdin kümüx bilən altunni wə kiyimlərni elip yoxurup ḳoyuxti. Andin ular yenip
kelip, yənə bir qediroɣa kirip u yərdiki oljinimu elip yoxurup ḳoyuxti.

■ **6:29** Ḳan. 28:53 □ **6:31** **«Əgər Xafatning ooɣli Elixaning bexi bügün tenidə ḳalsa…»** — Israilning padixaḫi (Yoram, 8-babni kərüng) nemixḳa Elixaɣa xundaḳ əq? Xübḫisizki, u padixaḫni butpərəsliki (3:3ni kərüng) üqün daim əyibligəqkə, uningɣa əq idi; Elixa yənə, bu balayi'apətlər dəl butpərəslikimizdin beximizɣa qüxkən, dəp agaḫ bərgən bolsa kerək. ■ **6:31** 1Pad. 19:2 □ **6:33** **«həwərqi uning ḳexiɣa qüxüp kelip: «Padixaḫ: «Mana bu balayi'apətning əzi… yənə ümid baoɣliyalarmən?» dəydu, dedi»** — həwərqi, xübḫisizki, padixaḫning əz səzlirini yətküzüwatidu. □ **7:1** **«halta»** — muxu ayəttə «halta» (ibraniy tilida «seaḫ») təhminən 4 litrqə kelidu. ■ **7:3** Law. 13:46 ■ **7:6** Yəx. 13:4

9 Andin ular bir-birigə: Bizning bundaq qilƣinimiz durus əməs. Bügün qutluq həwər
bar kündur, lekin biz tinmay turuwatimiz. Səhərgiqə qalsaq bu yamanliq beximizƣa
qüxidu. Uning üqün əmdi berip padixahning ordisidikilərgə bu həwərni yətküzəyli,
dedi. 10 Xuning bilən ular berip xəhərning dərwazisidiki pasibanlarni qaqirip
ularƣa: Biz Suriylərning ləxkərgahiƣa qiqsaq, mana heqkim yoq ikən, hətta
adəmning xəpəsimu yoqtur; bəlki atlar baƣlaqliq, exəklər baƣlaqliq bolup, qedirlar
əyni peti turidu, dedi.
11 Dərwazidiki pasibanlar xu həwərni towlap elan qilip, padixahning ordisiƣa həwər
yətküzdi.
12 Padixah keqisi qopup hizmətkarliriƣa: — Mən Suriylərning bizgə nemə
qilmaqqi boloƣinini silərgə dəp berəy. Ular bizning aqarqiliqta qaloƣinimizni bilip,
ləxkərgahdin qiqip dalada mökünüwelip: — Israillar xəhərdin qiqsa, biz ularni tirik
tutup, andin xəhərgə kirələymiz, deyixkən gəp, dedi.
13 Hizmətkarliridin biri jawab berip: — Birnəqqə kixini xəhərdə qaloƣan atlardin
bəxni elip (ularning aqiwiti bu yərdə qaloƣan Israilning barliq kixilirining kidin, hətta
halak boloƣanlarningkidin bəttər bolmaydu!), ularni kərüp kelixkə əwətəyli, dedi.
14 Xuning bilən ular ikki jəng harwisi bilən ularƣa qatidiƣan atlarni təyyar qildi.
Padixah ularni Suriylərning qoxunining kəynidin əwətip: — Berip əhwalni kərüp
kelinglar, dəp buyrudi.
15 Bular ularning izidin Iordan dəryasiƣiqə qooƣlap bardi; wə mana, pütkül yol boyi
Suriylər aldirap qaqqanda taxliwətkən kiyim-keqək wə hərhil əswab-üskünilər bilən
toloƣanidi. Əlqilər yenip kelip padixahqa xuni həwər qildi.
16 U waqitta həlq qiqip Suriylərning ləxkərgahidin oljilarni talidi; xuning bilən
Pərwərdigarning eytqan sözidək, bir halta aq un bir xəkəlgə, ikki halta arpa
bir xəkəlgə setildi. 17 Əmdi padixah bilikini tutup mangoƣan heliqi əməldarni
dərwazini baxquruxqa təyinləp qoyoƣanidi. Əmdi halayiq dərwazidin *etilip qiqqanda*
uni dəssəp-qəyliwətti wə xuning bilən u öldi. Bu ix padixah Hudaning adimini
tutmaqqi bolup, uning aldiƣa baroƣanda, dəl Elixa eytqandək boldi. 18 Xuning bilən
Hudaning adimi padixahqa eytqan xu söz əməlgə axuruldi: «Ətə muxu waqitlarda
Samariyəning dərwazisida ikki halta arpa bir xəkəlgə wə bir halta aq un bir xəkəlgə
setilidu».
19 Əmma heliqi əməldar Hudaning adimigə: — «Mana, hətta Pərwərdigar asmanƣa
tünglük aqsimu, undaq bir ixning boluxi mumkinmu?!» degənidi. U: — «Sən öz
közüng bilən kərisən, lekin xuningdin yeməysən», degənidi.
20 Uningƣa həm dəl xundaq boldi; qünki həlq uni dərwazida dəssəp öltürgənidi.

8

Elixa yənə bir qetim Xunəmlik ayaloƣa yardəm beridu

1 Elixa özi ooƣlini tirildürgən ayaloƣa nəsihət qilip: — Sən wə öz öydikiliring bilən
berip, qəyərdə olturoƣudək jay tapsang, u yərdə turoƣin; qünki Pərwərdigar: —
Aqarqiliq bolsun, dəp bekitti. Bu aqarqiliq zeminda yəttə yiloƣiqə tügimaydu, dedi.■
2 Xuning bilən u ayal Hudaning adimi eytqandək öz öydikiliri bilən berip, Filis-
tiylərning yurtida yəttə yiloƣiqə turdi.
3 Wə xundaq boldiki, yəttə yil ötkəndə, ayal Filistiylərning yurtidin yenip kəldi; u
padixahtin öyi bilən zeminini özigə qayturup berixni iltimas qiloƣili bardi. 4 Xu
waqitta padixah Hudaning adimining hizmətkari Gəhazi bilən sözlixip uningƣa: —
Elixa qiloƣan həmmə uluƣ əməllərni manga bayan qilip bərgin, dəwatatti. 5 Wə

■ **8:1** 2Pad. 4:34

xundaḳ boldiki, u padixaḩḳa Elixaning ḳandaḳ ḳilip bir ɵlükni tirildürgənlikini dəp beriwatḳanda, Elixa oƣlini tirildürgən xu ayal padixaḩtin ɵz ɵyi wə zeminini ḳayturup berixni iltimas ḳiloƣili kəldi. Gəḩazi: — I padixaḩ oƣojam, mana, bular mən eytḳan ayal wə Elixa ɵlümdin tirildürgən oƣli dəl xu, dedi.
6 Padixaḩ ayaldin soriwidi, u xu wəḳəni uningoƣa dəp bərdi. Xuning bilən padixaḩ bir aoƣwatni bəlgiləp: — Uning ḩəmmə təəlluḳatlirini yandurup bərgin wə xuningdək ɵz yurtidin kətkən kündin tartip bu waḳitḳiqə yeridin qiḳḳan ḩosulning barliḳ kirimini uningoƣa bərgin, dedi.

Elixa Ḩazaəl bilən kɵrüxidu

7 Əmdi Elixa Suriyəning padixaḩi Bən-Ḩadad kesəl yatḳinida Dəməxḳḳə kəldi. Padixaḩḳa: Hudaning adimi bu yərgə kəldi, dəp həwər berildi. 8 Padixaḩ Ḩazaəlgə: — Ɵzüng bir sowoƣa elip, Hudaning adimining aldioƣa berip uning bilən kɵrüxüp, u arḳiliḳ Pərwərdigardin mening tooƣramda: «U bu kesəldin saḳiyamdu, saḳaymaydu» dəp sorioƣin, — dedi.■
9 Xuning bilən Ḩazaəl uning bilən kɵrüxüxkə bardi. U ɵzi bilən Dəməxḳtiki ḩərhil esil mallardin ḳirik təgə sowoƣa elip, uning aldioƣa berip: «Oƣlung Suriyəning padixaḩi Bən-Ḩadad meni əwətip, bu kesəldin saḳiyimənmu, saḳaymaymənmu?» dəp soraydu, — dedi.
10 Elixa uningoƣa: — Berip uningoƣa: — Qoḳum saḳiyisən, dəp eytḳin. Lekin Pərwərdigar manga ḳandaḳla bolmisun u qoḳum ɵlidu, dəp wəḩiy ḳildi, dedi.
11 Hudaning adimi taki Ḩazaəl hijil bolup kətküqə uningoƣa tikilip ḳarap turdi, andin Hudaning adimi yioƣlaxḳa baxlidi.
12 Ḩazaəl: — Oƣojam nemixḳa yioƣlayla! dəp soridi. U: — Mən sening Israillaroƣa ḳilidioƣan yaman ixliringni bilimən; qünki sən ularning ḳoroƣanlirini kɵydürüp, yigitlirini ḳiliq bilən ɵltürüp, uxxaḳ balilirini qərüp taxlap, ḩamilidar ayallirining ḳarnini yeriwetisən, dedi.■
13 Ḩazaəl: — Mənki ittək bir ḳulung nemə idim, undaḳ uluoƣ ixlarni ḳilalamtim? Elixa: — Pərwərdigar manga sening Suriyəning padixaḩi bolidioƣanliḳingni məlum ḳildi, dedi.
14 U Elixaning ḳexidin qiḳip oƣojisining yenioƣa bardi. Bən-ḩadad uningdin: — Elixa sanga nemə dedi, dəp soridi. U: — U manga silining tooƣrilirida, qoḳum saḳiydu, dəp eytti, dedi.
15 Ətisi Ḩazaəl bir parqə bɵzni elip, suoƣa qilap padixaḩning yüzini ətti. Xuning bilən u ɵldi; wə Ḩazaəl uning ornida padixaḩ boldi.

Yəḩoxafatning oƣli Yəḩoram Yəḩudaning padixaḩi boluxi atisi bilən 2Tar. 21:2-20

16 Israilning padixaḩi, Aḩabning oƣli Yoramning səltənitining bəxinqi yilida, Yəḩoxafat tehi Yəḩudaning padixaḩi waḳtida, Yəḩoxafatning oƣli Yəḩoram Yəḩudaning padixaḩi boldi. □ ■ 17 U padixaḩ boloƣanda ottuz ikki yaxta bolup, Yerusalemda səkkiz yil səltənət ḳildi. 18 U Aḩabning jəməti ḳiloƣandək Israil padixaḩlirining yolida yürdi (qünki uning ayali Aḩabning ḳizi idi); u Pərwərdigarning nəziridə rəzil boloƣanni ḳildi . 19 Lekin Pərwərdigar Dawutḳa:

■ **8:8** 1Pad. 14:2, 3; 2Pad. 1:2 ■ **8:12** 2Pad. 10:32; 12:17; 13:7 □ **8:16** **«Yoram»** — «Yəḩoram»ning baxḳa birhil xəkli. Muxu ayəttə ikki Yəḩoram bar; birinqisi Israil, yəni ximaliy padixaḩliḳning padixaḩi, ikkinqisi Yəḩudaning padixaḩi. **«Yəḩoxafat tehi Yəḩudaning padixaḩi waḳtida, Yəḩoxafatning oƣli Yəḩoram Yəḩudaning padixaḩi boldi»** — demək, Yəḩoxafat wə oƣli Yəḩoram ikkisi təng səltənət ḳilidu. ■ **8:16** 2Tar. 21:4, 5

— Sening bilən ooɣulliringoɣa «mənggü əqməydioɣan qiraoɣ» berimən degən wədisi tüpəylidin u Yəhudani harab ɣilixni halimidi.□ ■
20 Uning künliridə Edom Yəhudaning idarə ɣilixioɣa isyan kətürüp, azad bolup əz
aldioɣa bir padixahlik tiklidi. ■ 21 Xuning bilən Yoram ɧəmmə jəng ɧarwiliri bilən
yoloɣa qikip Zair xəhirigə ətti. U keqisi ornidin turup, əzini wə jəng ɧarwilirining
sərdarlirini ɣorxiwaloɣan Edomlaroɣa ɧujum ɣilip, ularni məoɣlup ɣildi; lekin ahirida
Yəhuda ləxkərliri əz əylirigə ɣeqip kətti. □ 22 Xuning bilən Edomlar Yəhudaning
ɧəkümranlikidin bügüngiqə azad boldi. U wakitta Libnahmu isyan kətürüp azad
boldi.
23 Əmdi Yoramning baxka ixliri ɧəm ɣiloɣanlirining ɧəmmisi bolsa «Yəhuda
padixahlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi? □ 24 Yoram əz
ata-bowiliri arisida uhlidi wə «Dawutning xəhiri»də ata-bowilirining yenida dəpnə
ɣilindi. Ooɣli Ahaziya uning ornida padixah boldi.■

Ahaziya səltənət ɣilidu
2Tar. 22:1-6

25 Israilning padixahi, Ahabning ooɣli Yoramning səltənitining on ikkinqi yili, Yəhuda
padixahi Yəhoramning ooɣli Ahaziya Yəhudaoɣa padixah boldi. ■ 26 Ahaziya
padixah boloɣanda yigirmə ikki yaxta bolup, Yerusalemda bir yil səltənət ɣildi.
Uning anisining ismi Ataliya idi; u Israil padixahi Omrining ɣizi idi. ■ 27 *Ahaziya*
Ahabning jəmətining yolida yürüp Ahabning jəməti ɣiloɣandək, Hudaning nəzиridə
rəzil boloɣanni ɣildi; qünki u Ahabning küy'ooɣli bolup uningoɣa ɧəmjəmət idi.
28 Ahabning ooɣli Yoram Suriyəning padixahi ɧazaəl bilən Gileadtiki Ramotta
soɣuxɣanda Ahaziya uningoɣa ɧəmdəmlixip soɣuxɣa qikɣanidi. Suriylər Yoramni
zəhimləndürdi. 29 Yoram padixah Ramahda Suriyə padixahi ɧazaəl bilən
soɣuxɣanda Suriylərdin yegən zəhmini dawalitix üqün, Yizrəəlgə yenip kəldi.
Ahabning ooɣli Yoram kesəl boloɣaqka, Yəhudaning padixahi, Yəhoramning ooɣli
Ahaziya uni yoɣlioɣili Yizrəəlgimu bardi.■

9

Yəhu padixah bolidu

1 Elixa pəyoɣəmbər pəyoɣəmbərlərning xagirtliridin birini qakirip, uningoɣa: —
«Belingni baoɣlap bu may ɣaqisini ɣolungoɣa elip, Gileadtiki Ramotɣa baroɣin. ■
2 U yərgə baroɣanda Nimxining nəwrisi, Yəhoxafatning ooɣli Yəhuni tepip, əyigə
kirip, uni əz buradərliri arisidin ornidin turoɣuzup, iqkiriki əygə baxlap kir. 3 Andin
ɣaqidiki mayni bexioɣa ɣuyup: Pərwərdigar mundak dəydu: — Mən seni Israiloɣa
padixah boluxɣa məsih ɣildim, degin; xuni dəp bolupla ixikni eqip, ɣeqip qikɣin,
ɧayal bolma» — dedi.■

□ **8:19 «Dawut … bir qiraoɣ… berimən»** — «1Pad.» 11:36 wə izaɧatni kərüng. «Qiraoɣ» — bu kəqmə mənilik səz bolup, Dawutning handanini kərsitidu, əlwəttə; handanning məwjut boloɣanlikі (1) Dawutning Hudaoɣa sadik boloɣanlikioɣa guwaɧlik beridioɣan «qiraoɣ» bolidu; (2) Hudaning Dawutɣa: Sən arɣilik pütkül dunyani soraydioɣan Məsih tuoɣulidu, dəp bərgən wədisidə turidioɣanlikioɣa guwaɧlik beridioɣan «qiraoɣ» bolidu. ■ **8:19** 2Sam. 7:13; 1Pad. 11:36; 15:4; Zəb. 132:17-18 ■ **8:20** Yar. 27:40; 2Tar. 21:8 □ **8:21 «Yoram ɧəmmə jəng ɧarwiliri bilən…»** — «Yoram» yaki «Yəhoram». **«Zair xəhirigə ətti»** — yəni Iordan dəryasidin ətti. **«ahirida Yəhuda ləxkərliri əz əylirigə ɣeqip kətti»** — əyni tekisttə «Yəhuda» degən səz yok. Lekin muxu yərdə «ləxkərlər» (ibraniy tilida «həlk») Yəhudiy ləxkərlərni kərsətsə kerək. □ **8:23 «Yəhuda padixahlirining tarih-təzkiriliri»** — bu kitab Təwrattiki «Tarih-təzkirə»ning əzi əməs, birak xübhisizki, Təwrattiki «Tarih-təzkirə» bu kitabtin kəp uqurlarni aloɣan. ■ **8:24** 2Tar. 21:19 ■ **8:25** 2Tar. 22:1 ■ **8:26** 2Tar. 22:2 ■ **8:29** 2Pad. 9:15; 22:6, 7 ■ **9:1** 1Pad. 19:16 ■ **9:3** 2Tar. 22:7

4 Xuning bilən xu yax pəyƣəmbər yigit Gileadtiki Ramotḳa bardi. 5 U yərgə kəlgəndə,
mana, ḳoxunning sərdarliri u yərdə olturatti. U: — I sərdar, sanga bir səzüm bar,
dedi.
Yəḫu: — Ḳaysimizƣa? — dəp soridi.
U: — Sanga, i sərdar, dedi.
6 U ḳopup өygə kirdi. Yigit bexiƣa mayni ḳuyup uningƣa mundaḳ dedi: Israilning
Hudasi Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Mən seni Pərwərdigarning həlḳigə, yəni
Israilƣa padixaḫ boluxḳa məsiḫ ḳildim. 7 Sən өz ƣojang Aḫabning jəmətini
yoḳitisən; qünki өz ḳullirim pəyƣəmbərlərning ḳeni üqün wə Pərwərdigarning
ḫəmmə ḳullirining ḳeni üqün Yizəbəldin intiḳam alay. □ 8 Aḫabning pütkül jəməti
yoḳilidu; Aḫabning jəmətidin Israildiki ḫəmmə ərkəklərni ḫətta ajiz yaki meyip
bolsun ḫəmmisini ḫalak ḳilimən. □ ■ 9 Mən Aḫabning jəmətini Nibatning ooƣli
Yəroboamning jəmətidək wə Ahiyaḫning ooƣli Baaxaning jəmətidək yoḳ ḳilimən. ■
10 Itlar Yizəbəlni Yizrəəldiki xu parqə yərdə yəydu. Ḫeqkim uni dəpnə ḳilmaydu».
Xuni dəp bolupla yigit ixikni eqip ḳeqip kətti. □ ■
11 Yəḫu өz ƣojisining hizmətkarlirining ḳexiƣa yenip qiḳḳanda, ular uningdin: —
Ḫəmmə ix tinqliḳmu? Bu təlwə seni nemə ix bilən izdəp kəptu? — dəp soridi.
Uularƣa: Silər xu kixi wə uning səpsətəlirini bilisilər, — dedi.□
12 Ular: Yaloƣan eytma! Bizgə dəp bərginə! dewidi, u: — U manga mundaḳ-mundaḳ
dəp, Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — «Seni Israilning üstidə padixaḫ boluxḳa məsiḫ
ḳildim» dəp eytti — dedi.
13 Xuning bilən ularning ḫəmmisi tonlirini selip, pələmpəydə yeyip uningƣa
payandaz ḳildi. Ular kanay qelip: «Yəḫu padixaḫ boldi!» dəp jakarlaxti.
14 Xuning bilən Nimxining nəwrisi, Yəḫoxafatning ooƣli Yəḫu Yoramni ḳəstliməkqi
boldi. U waḳitta Yoram bilən barliḳ Israillar Gileadtiki Ramotta turup, u jayni
Suriyəning padixaḫi Ḫazaəlning ḫujumidin muḫapizət ḳiliwatatti. 15 Əmdi Yoram
padixaḫ Suriyəning padixaḫi Ḫazaəl bilən soḳuxḳanda Suriylərdin yegən zəhmidin
saḳiyix üqün Yizrəəlgə yenip kəlgənidi. Yəḫu bolsa *өzigə əgəxkənlərgə*: Silərgə
layiḳ kərünsə, Yizrəəlgə berip həwər bərgüdək ḫeqkimni xəḫərdin ḳaqurmanglar,
degənidi.■
16 Yəḫu bir jəng ḫarwisini ḫəydəp Yizrəəlgə bardi, qünki Yoram u yərdə kesəl
bilən yatḳanidi (Yəḫudaning padixaḫi Aḫaziya Yoramni yoḳliƣili qüxüp kəlgənidi).
17 Əmdi kөzətqi Yizrəəlning munarida turup, Yəḫu ḳatarliḳ bir top adəmlərni kərdi.
U: «Bir top adəmlərni kərdum» dedi. Yoram: Bir atliḳ kixini ularning aldiƣa
əwətinglar, u ulardin: — Ḫəmmə ix tinqliḳmu? — dəp sorisun, dedi. 18 Xuning bilən
atliḳ bir kixi ularning aldiƣa berip: — Padixaḫ, ḫəmmə ix tinqliḳmu, dəp soridi,
dedi.
Yəḫu: — Tinqliḳmu, əməsmu, buning bilən nemə karing? Burulup mening
kəynimdin mang, — dedi. Kөzətqi *padixaḫḳa* həwər berip: — Həwərqi ularning
ḳexiƣa bardi, lekin ḳaytip kəlmidi» — dedi.
19 Xuning bilən u yənə bir atliḳ kixini mangdurdi. U ularning aldiƣa berip: —
Padixaḫ, ḫəmmə ix tinqliḳmu, dəp soridi, dedi.
Yəḫu: — Tinqliḳmu, əməsmu, buning bilən nemə karing? Burulup mening
kəynimdin mang, dedi.

□ **9:7 «Yizəbəldin intiḳam alay»** — ibraniy tilida «Yizəbəlning ḳolidin intiḳam alay». □ **9:8 «ḫəmmə ərkəklər»** — ibraniy tilida: «tamoƣa ḳarap siyidioƣan ḫərbiri» dəp ipadilinidu. **«ajiz yaki meyip bolsun ḫəmmisini»** — baxḳa birhil tərjimisi: «yaki ḳul yaki ḫər bolsun, ḫəmmisini...». ■ **9:8** 1Pad. 21:21 ■ **9:9** 1Pad. 14:10; 15:29; 16:3,11 □ **9:10 «Yizrəəldiki xu parqə yər»** — Aḫab padixaḫ Nabottin ḳəstləp taritiwaloƣan yərni kərsitidu. «1Pad.» 21:1-24ni kərüng. ■ **9:10** 1Pad. 21:23 □ **9:11 «səpsətəliri»** — yaki pəḳət «gəpliri». ■ **9:15** 2Pad. 8:29

20 Kəzətqi *padixahqa* həwər berip: — Həwərqi ularning qexioɣa bardi, lekin qaytip kəlmidi. Əmdi ularning ɦarwa ɦəydixi Nimxining ooɣli Yəɦuning ɦəydixidək ikən, qünki u təlwilərqə ɦəydəydu, dedi.
21 Yoram: — Ɦarwini qetinglar, dəp buyruwidi, uning jəng ɦarwisini qetip təyyarlidi. Andin Israilning padixaɦi Yoram bilən Yəɦudaning padixaɦi Aɦaziya, ɦərbiri əz jəng ɦarwisioɣa olturup, Yəɦuning aldioɣa berixqa qikti; ular uning bilən Yizrəəllik Nabotning etizlikida uqraxti.□
22 Yoram Yəɦuni kərgəndə, «I Yəɦu, ɦəmmə ix tinqlikmu? dəp soridi. U: — Anang Yizəbəlning kiloɣan buzukqilikliri wə jadugərliki xunqə jik tursa, qandakmu tinqlik bolidu?! — dedi. □
23 Xuning bilən Yoram ɦarwini yandurup Aɦaziyaoɣa: «I Aɦaziya, asiylik!» dəp warkirap bədər qaqti.
24 Yəɦu okyasini kolioɣa elip, ok selip Yoramning *kəyni təripidin* uning ikki mürisining arilikidin atti. Ya oki uning yürikidin texip qikti wə u əz ɦarwisioɣa yikilip qüxti. 25 Yəɦu əz yenidiki əməldari Bidkaroɣa: Uni elip Yizrəəllik Nabotning etizlikioɣa taxlioɣin. Yadingda bolsunki, mən bilən sən uning atisi Aɦabning kəynidin billə mangoɣanda, Pərwərdigar uning tooɣrisida mundak bir ɦəküm-wəɦiyni eytqan: —□
26 «Mən tünügün Nabotning qeni bilən uning ooɣullirining qenini kərdüm, dəydu Pərwərdigar: Mana bu *qan qərzini* dəl bu etizlikta sanga yandurimən, dəydu Pərwərdigar». Əmdi Pərwərdigarning xu səzi boyiqə, uni elip xu yərgə taxlioɣin, — dedi.■
27 Yəɦudaning padixaɦi Aɦaziya buni kərgəndə «Baoɣdiki rawak yoli» bilən qaqti. Lekin Yəɦu uning kəynidin qooɣlap: «Uni etinglar!» dəp buyruwidi, ular uni Ibleamning yenida, Gur egizlikigə qikqan yolda atti. U Məgiddooɣiqə qeqip u yərdə əldi. □ ■ 28 Xuning bilən uning hizmətkarliri uning jəsitini jəng ɦarwisioɣa selip, Yerusalemoɣa elip berip, «Dawutning xəɦiri»də ata-bowilirining yenioɣa əz qəbrisidə dəpnə qildi 29 (Aɦabning ooɣli Yoramning səltənitining on birinqi yilida Aɦaziya Yəɦudaoɣa padixaɦ boloɣanidi).
30 Yəɦu əmdi Yizrəəlgə kəldi, Yizəbəl xuni anglap kəzlirigə sürmə sürüp, qaqlirini tarap, derizidin qarap turatti. 31 Yəɦu dərwazidin kirgəndə u uningoɣa: I Zimri, əz oɣojangning qatili, ɦəmmə ix tinqlikmu? — dəp soridi.□ ■
32 Yəɦu bexini kətürüp, derizigə qarap turup: — Mən tərəptə turidioɣan kim bar? dəp soriwidi, ikki-üq aoɣwat derizidin uningoɣa qaridi.
33 U: Xu ayalni təwəngə taxlanglar, deyixigila, ular uni təwəngə taxlidi. Xuning bilən uning qeni ɦəm tamoɣa ɦəm atlaroɣa qeqildi. U uni atlirioɣa dəssitip üstidin ətüp kətti.
34 Andin u əygə kirip yəp-iqkəndin keyin: Bu ləniti ayalning jəsitini təkxürüp, uni dəpnə kilinglar. Qünki nemila bolmisun u padixaɦning məlikisidur, dedi. ■ 35 Lekin ular uni dəpnə kiliwetəyli dəp beriwidi, uning bax səngiki, ayaoɣliri wə koliningalkinidin baxqa ɦeq yerini tapalmidi.
36 Ular yenip kelip bu həwərni uningoɣa degəndə u: — Bu ix Pərwərdigar Əz quli Tixbilik Iliyas arkilik eytqan munu səzining əməlgə axuruluxidur: — «Itlar Yizrəəldiki xu parqə yərdə Yizəbəlning gəxini yəydu. ■ 37 Yizəbəlning ölüki sirtta,

---

□ **9:21 «ular uning bilən Yizrəəllik Nabotning etizlikida uqraxti» —** «1Pad.» 21:1-24ni kərüng. □ **9:22 «buzukqilik» —** muxu yərdə ɦəm zinahorlukning əzi ɦəm kəqmə mənidə butpərəslikni kərsətsə kerək. □ **9:25 «...mundak bir ɦəküm-wəɦiyni eytqan» —** ibraniy tilida «...mundak bir yükni saloɣan». Adəttə «yük» Hudaning ɦəkümi yaki jazasini jakarlaydioɣan wəɦiyi idi. ■ **9:26** 1Pad. 21:19 □ **9:27 ««Baoɣdiki rawak yoli» bilən» —** yaki «Bəyt-Ɦagganoɣa baridioɣan yol bilən». ■ **9:27** 2Tar. 22:7-9 □ **9:31 «Zimri» —** 44 yil ilgiri Israil padixaɦ Elaɦdin yüz ərüp uni əltürgən. «1Pad.» 16:9-20ni kərüng. ■ **9:31** 1Pad. 16:18 ■ **9:34** 1Pad. 16:31 ■ **9:36** 1Pad. 21:23

Yizrəəldiki xu parqə yərdə kiǫdək yeyilip ketidu wə xuning bilən ḫeqkim: «U Yizəbəl ikən» deyəlməydu» — dedi.

10

Yəḫu Aḫabning jəmətidikilərni yoḳitidu

1 Əmdi Samariyədə Aḫabning yətmix ooǫli bar idi. Yəḫu hətlərni yezip Samariyəgə, yəni Yizrəəldiki əməldar-aḳsaḳallarǫa wə Aḫabning jəmətidiki pasibanlarǫa əwətti. Hətlərdə mundaḳ deyildi: —
2 «Silər bilən billə ǫojanglarning ooǫulliri, jəng ḫarwiliri bilən atlar, ḳoroǫanliḳ xəḫər wə sawut-ḳorallarmu bardur; xundaḳ bolǫandin keyin bu hət silərgə təgkəndə, 3 өz ǫojanglarning ooǫulliridin əng yahxisini tallap, өz atisining təhtigə olturǫuzup, ǫojanglarning jəməti üqün soḳuxḳa qiḳinglar!».
4 Lekin ular dəkkə-dükkigə qüxüp intayin ḳorḳuxup: Mana ikki padixaḫ uning aldida put tirəp turalmiǫan yərdə, biz ḳandaḳmu put tirəp turalaymiz? — deyixti.
5 Xuning bilən orda bexi, xəḫər baxliḳi, aḳsaḳallar bilən pasibanlar Yəḫuǫa həwər yətküzüp: Biz sening ḳulliringmiz; sən ḫərnemə buyrusang xuni ḳilimiz; ḫeqkimni padixaḫ ḳilmaymiz. Sanga nemə muwapiḳ kərünsə xuni ḳiloǫin, dəp eytti.
6 Yəḫu ikkinqi hətni yezip, həttə: — «Əgər mən tərəptə bolup, mening səzlirimgə kirixkə razi bolsanglar өz ǫojanglarning ooǫullirining baxlirini elip, ətə muxu waḳitta Yizrəəlgə, mening ḳeximǫa ularni kəltürünglar. Əmdi padixaḫning ooǫulliri yətmix kixi bolup, өzlirini baḳḳan xəḫərning uluǫlirining ḳexida turatti. □ 7 Hət ularǫa təgkəndə ular xaḫzadilərni, yətmixəylənning ḫəmmisini өltürüp, baxlirini sewətlərgə selip, Yizrəəlgə Yəḫuǫa əwətti. 8 Bir həwərqi kelip Yəḫuǫa: Ular xaḫzadilərning baxlirini elip kəldi, dəp həwər bərgəndə, u: Ularni ikki dəwə ḳilip, dərwazining aldida ətə ətigəngiqə ḳoyunglar, dedi.
9 Ətigəndə u qiḳip, u yərdə turup pütkül halayiḳḳa: Silər bigunaḫsilər; mana, mən өzüm ǫojamǫa ḳəst ḳilip uni өltürdüm; lekin bularning ḫəmmisini kim qepip өltürdi? □ 10 Əmdi xuni bilinglarki, Pərwərdigarning ḫeq səzi, yəni Pərwərdigar Aḫabning jəməti tooǫrisida eytḳinidin ḫeqbir səz yərdə ḳalmaydu. Qünki Pərwərdigar Өz ḳuli Iliyas arḳiliḳ eytḳiniǫa əməl ḳildi, — dedi.■
11 Andin keyin Yəḫu Yizrəəldə Aḫabning jəmətidin ḳaloǫanlarning ḫəmmisi, uning təripidiki barliḳ ərbablar, dost-aoǫiniliri wə kaḫinlirini ḫeq kimni ḳaldurmay өltürdi.
12 Andin u ornidin turup, Samariyəgə bardi. Yolda ketiwetip «padiqilarǫa təwə Bəyt-Əkəd»kə yətkəndə □ 13 Yəḫu Yəḫuda padixaḫi Aḫaziyaning ḳerindaxliri bilən uqraxti. U ulardin: Silər kim? — dəp soridi.
«Aḫaziyaning ḳerindaxliri, padixaḫning ooǫulliri wə hanixning ooǫulliridin ḫal sorioǫili barimiz, dedi.□ ■
14 U: Ularni tirik tutunglar! dəp buyrudi. Andin adəmliri ularni tirik tutti, andin ḫəmmisini Bəyt-Əkədning ḳuduḳining yenida өltürüp, ularning ḫeq birini ḳoymidi. Ular jəmiy ḳiriḳ ikki adəm idi. 15 U u yərdin ketip baroǫanda uning aldioǫa qiḳḳan

□ **10:6 «baxlirini elinglar» —** Yəḫuning təlipi bəlkim ḳəstən müjməl deyilgənidi. Ibraniy tilida «baxlirini elix» degənlik «өzlirini elip kelix» yaki «өltürüx» degən ikki bisliḳ mənidə idi. Aḳsaḳallar wə pasibanlar padixaḫning ooǫullirini өltürgəndin keyin, Yəḫu ularni «Ular mən bilən təng bu ixlarǫa məs'ul» dəp kərsitələytti. □ **10:9 «Silər bigunaḫsilər; mana, mən өzüm ǫojamǫa ḳəst ḳilip uni өltürdüm; lekin bularning ḫəmmisini kim qepip өltürdi?» —** Yəḫu ḫiyligərlik bilən xəḫərdiki wə Yizrəəldiki əməldarlarni mən tərəptə turidu, mən bilən təng muxu ixlarǫa məs'ul, dəp halayiḳḳa kərsətməkqi. ■ **10:10** 1Pad. 21:19, 21, 29 □ **10:12 ««padiqilarǫa təwə Bəyt-Əkəd»kə» —** yaki «ḳoy padiqilar yioǫilidioǫan jay»ǫa…» □ **10:13 «ḫal sorioǫili barimiz» —** ibraniy tilida «ḫal sorioǫili qüximiz». ■ **10:13** 2Tar. 22:8

Rəkabning oƣli Yəhonadabķa yolukti. U uningƣa salam ķilip: Mening kənglüm sanga sadiķ boloƣandək, sening kənglüngmu manga sadiķmu? — dedi.
Sadiķ, dedi Yəhonadab.
Yəhu: — Undaķ bolsa ķolungni manga bərgin, dedi. U ķolini beriwidi, Yəhu uni jəng ħarwisiƣa elip qiķip, øz yenida jay berip □ 16 uningƣa: Mən bilən berip, Pərwərdigarƣa boloƣan ķizƣinliķimni kərgin, dedi. Xuning bilən u uni jəng ħarwisiƣa olturoƣuzup ħəydəp mangdi.
17 U Samariyəgə kəlgəndə Aħabning jəmətidin Samariyədə ķaloƣanlarning ħəmmisini ķirip tügətküqə øltürdi. Bu ix Pərwərdigarning Iliyaskа eytķan səzining əməlgə axuruluxi idi.■

Yəhuning Baal degən butning kaһin-pəyoƣəmbərlirini ķətl ķilixi

18 Andin Yəhu ħəmmə halayiķni yioƣdurup, ularƣa mundaķ dedi: — Aħab Baalning hizmitini az ķiloƣan, lekin Yəhu uning hizmitini kəp ķilidu. 19 Buning üqün Baalning barliķ pəyoƣəmbərlirini, uning ķulluķida boloƣanlarning ħəmmisi bilən barliķ kaһinlirini manga qaķiringlar; ħeqkim ķalmisun, qünki Baaloƣa qong ķurbanliķ sunoƣum bar; ħərkim ħazir bolmisa jenidin məħrum bolidu, dedi. Lekin Yəhu bu ixni baalpərəslərni yoķitix üqün ħiyligərlik bilən ķildi.
20 Xuning bilən Yəhu: Baaloƣa has bir ħeyt bekitinglar, dewidi, ular xundaķ elan ķildi.
21 Yəhu pütkül Israiloƣa təklip əwətkəndə, barliķ baalpərəslər kəldi; ulardin ħeqbiri kəm ķalmay kəldi. Ular Baalning buthanisiƣa kirdi; xuning bilən Baalning buthanisi bu bexidin yənə bir bexioƣiqə liķ toldi. 22 U *murasim* kiyimi begigə: Ħəmmə Baalpərəslərgə *ibadət* kiyimlirini əqiķip bər, dewidi, u kiyimlərni ularƣa əqiķip bərdi.
23 Yəhu bilən Rəkabning oƣli Yəhonadab Baalning buthanisiƣa kirip baalpərəslərgə: Təkxürüp beķinglar, bu yərdə Pərwərdigarning bəndiliridin ħeqbiri bolmisun, bəlki pəķət baalpərəslər bolsun, dedi.
24 Ular təxəkkür ķurbanliķliri bilən kəydürmə ķurbanliķlarni øtküzgili kirdi. Yəhu səksən adimini texida ķoyup ularƣa: Mən silərning ilkinglarƣa tapxuroƣan bu adəmlərdin birsi ķolunglardin ķeqip kətsə, jenining ornida jan berisilər, dedi.□
25 Ular kəydürmə ķurbanliķni øtküzüp boluxioƣila, Yəhu orda pasibanliri wə sərdarlarƣa: Kirip ularni ķətl ķilip, ħeqkimni qiķķili ķoymanglar, dəp buyrudi. Xuning bilən orda pasibanliri bilən sərdarlar ularni ķiliq bisi bilən ķətl ķilip, ølüklərni xu yərgə taxliwətti. Andin Baalning buthanisining iqkirigə kirip 26 but tüwrüklərni Baalning buthanisidin elip qiķip kəydürüwətti. 27 Ular yənə Baalning tüwrük-ħəykilini qeķip, Baalning buthanisini yiķitip uni bügüngə ķədər ħajəthanioƣa aylandurdi. 28 Yəhu xu yol bilən Baalni Israil iqidin yoķ ķildi.

Yəhuning səltənitining hulasisi

29 Yəhu Nibatning oƣli Yəroboamning Israilni gunaħķa putlaxturoƣan gunaħliridin, yəni Bəyt-Əl bilən Dandiki altun mozay butliridin øzini yioƣmidi. ■ 30 Pərwərdigar Yəhuƣa: Sən obdan ķilding; Mening nəzirimgə muwapiķ kərünginini ada ķilip, Aħabning jəmətigə kənglümdiki ħəmmə niyətni bəja ķilip pütküzgining üqün, sening oƣulliring tətinqi nəsligiqə Israilning təhtidə olturidu, dedi.■

□ **10:15** **«sanga sadiķ» —** ibraniy tilida «kənglünggə sadiķ» dəp ipadilinidu. **«sanga sadiķ boloƣandək»** — yaki «sanga durus boloƣandək». **«manga sadiķmu»** — yaki «manga durusmu». Bu ayəttiki «Rəkabning oƣli Yəhonadab» «Yər.» 35:1-16də tiloƣa elinoƣan «Rəkabning oƣli Yəhonadab (Yonadab)»ķa ohxax adəm boluxi mumkin. ■ **10:17** 2Tar. 22:8 □ **10:24** **«təxəkkür ķurbanliķliri» —** yaki pəķət «ķurbanliķlar». ■ **10:29** 1Pad. 12:28 ■ **10:30** 2Pad. 15:12

31 Lekin Yəḫu pütün kəlbidin Israilning Hudasi Pərwərdigarning muḳəddəs ḳanunida mengixḳa kəngül bəlmidi; u Israilni gunaḫḳa putlaxturoɣan Yəroboamning gunaḫliridin neri turmidi.
32-33 Xu künlərdə Pərwərdigar Israilning zeminini kesip-kesip azaytixḳa baxlidi. Qünki Ḥazaəl Iordan dəryasining məxriḳ təripidin baxlap Israilning qegraliridin bəsüp ətüp ularoɣa ḥujum ḳildi; u barliḳ Gilead yurtini, Arnon jiloɣisining yenidiki Aroərdin tartip Gileadtin ətüp Baxanoɣiqə, Gad, Rubən wə Manassəḫning barliḳ yurtlirini ixoɣal ḳildi.
34 Əmdi Yəḫuning baxḳa əməlliri ḥəm ḳiloɣanlirining ḥəmmisi, jümlidin səltənitining ḥəmmə ḳudriti «Israil padixaḫlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?
35 Yəḫu əz ata-bowiliri arisida uhlidi wə Samariyədə dəpnə ḳilindi. Andin ooɣli Yəḫoaḫaz uning ornida padixaḫ boldi. 36 Yəḫuning Israilning üstidə Samariyədə səltənət ḳiloɣan waḳti yigirmə səkkiz yil idi.

11

Hanix Ataliyaning əltürülüxi
2Tar. 22:10-12; 23:1-21

1 Əmdi Aḫaziyaning anisi Ataliya ooɣlining əlginini kərgəndə, barliḳ xaḫ nəslini əltürüxkə ḳozoɣaldi.■
2 Lekin Yoram padixaḫning ḳizi, yəni Aḫaziyaning singlisi Yəḫoxeba əltürülüx aldida turoɣan padixaḫning ooɣullirining arisidin Aḫaziyaning ooɣli Yoaxni ooɣriliḳqə elip qiḳip, uni wə inik anisini yastuḳ-kirlik ambirioɣa yoxurup ḳoydi. Yoax xu yol bilən Ataliyadin yoxurup ḳelinip əltürülmidi. 3 Andin keyin *inik anisi* bilən Pərwərdigarning əyidə altə yiloɣiqə yoxurunup turdi. Xu waḳitlarda Ataliya zeminda səltənət ḳildi.
4 Yəttinqi yili Yəḫoyada adəm əwətip Kariylar ḥəm orda pasibanlirining yüzbexilirini Pərwərdigarning əyigə qaḳirtip kelip, ular bilən əḫdə ḳilixti. U ularoɣa Pərwərdigarning əyidə ḳəsəm iqküzüp, padixaḫning ooɣlini kərsətti. □ ■ 5 Andin ularoɣa buyrup: Mana silər ḳilixinglar kerək boloɣan ix xuki: — Xabat künidə pasibanliḳ nəwiti kəlgən üqtin biri padixaḫning ordisida pasibanliḳ kəziti ḳilsun.
6 Üqtin biri Sür degən dərwazida tursun wə üqtin biri orda pasibanlar ḥoylisining kəynidiki dərwazida tursun; xundaḳ ḳilip silər orda üqün pasibanliḳ ḳilisilər. □
7 Xabat künidə pasibanliḳ nəwitini ḳilip boloɣan üqtin ikki ḳismi Pərwərdigarning əyidə padixaḫning ḳexida pasibanliḳ ḳilsun. 8 Silər padixaḫning ətrapida turup, ḥərbiringlar ḳolunglaroɣa əz ḳoralinglarni elip, kimdəkim sepinglardin ətkili urunsa uni əltürünglar; padixaḫ qiḳip-kirsə uning bilən billə yürünglar, dedi.
9 Yüzbexilar kaḫin Yəḫoyada barliḳ tapilioɣanlirini bəja kəltürüxti; ḥərbir yüzbexi əz adəmlirini, ḥəm xabat künidə pasibanliḳ nəwitigə kəlgənlərni ḥəm pasibanliḳ nəwitidin yanoɣanlarni ḳaldurup ḳaldi; andin Yəḫoyada kaḫinning ḳexioɣa kəldi. ■ 10 Kaḫin bolsa Dawut padixaḫning Pərwərdigarning əyidə saḳlaḳlik nəyzə wə ḳalḳanlirini yüzbexilaroɣa tarḳitip bərdi.
11 Orda pasibanliri tizilip, ḥərbiri əz ḳolida ḳoralini tutup, ibadəthanining ong təripidin tartip sol təripigiqə ḳurbangaḫ bilən ibadəthanini boylap padixaḫning ətrapida turdi. 12 Yəḫoyada xaḫzadini otturioɣa qiḳirip uning bexioɣa tajni kiygüzüp,

■ **11:1** 2Tar. 22:10 □ **11:4** **«Kariylar»** — bəlkim bir türküm qətəllik ləxkərlərni kərsitidu. Baxḳa birnəqqə hil tərjimiliri uqrixi mumkin. ■ **11:4** 2Tar. 23:1 □ **11:6** **«Sür degən dərwazi»** — yaki «Ul dərwazisi». ■ **11:9** 2Tar. 23:8

uningoqa guwahnamilərni berip, padixah boluxqa *huxbuy may bilən* məsih qildi. Həmməylən qawak qelip: — «Padixah yaxisun!» dəp towlaxti.
13 Ataliya orda pasibanliri bilən həlqning towlaxlirini angliоqanda, Pərwərdigarning
өyigə kirip, kəpqilikning arisioqa kəldi. 14 U qariwidi, mana padixah qaidə-rəsim
boyiqə tüwrükning yenida turatti. Padixahning yenida əməldarlar bilən kanayqilar
tiziloqanidi; barlik yurt həlqi xadlinip, kanay qelixatti. Buni kərgən Ataliya kiyimlirini
yirtip: — Asiylik, asiylik! — dəp warqirdi.
15 Əmma Yəhoyada kahin qoxunoqa məs'ul boloqan yüzbexilaroqa: Uni səpliringlar
otturisidin sirtqa qikiriwetinglar; kimdəkim uningoqa əgəxsə qiliqlansun, dəp
buyrudi. Qünki kahin: — U Pərwərdigarning өyidə өltürülmisun, dəp eytqanidi.
16 Xuning bilən ular uningoqa yol boxitip bərdi; wə u padixah ordisioqa kiridioqan at
yolioqa yetip kəlgəndə, ular u yərdə uni өltürdi.□
17 Yəhoyada: — «Pərwərdigarning həlqi bolayli» dəp Pərwərdigarning wə padixah
bilən həlqning otturisida bir əhdə tohtatti; padixah bilən həlqning otturisida həm
bir əhdə baoqlandi. ■ 18 Andin barlik zemindiki həlq Baalning buthanisioqa berip
uni buzup taxlidi; uning qurbangahliri bilən məbudlirini qekip parə-parə qilip,
Baalning kahini Mattanni qurbangahlarning aldida өltürdi. Andin keyin *Yəhoyada*
kahin Pərwərdigarning өyigə pasibanlarni təyinlidi. 19 Andin u yüzbexilar,
Kariylar, orda pasibanliri wə yurtning həmmə həlqini өzi bilən elip kelip, padixahni
Pərwərdigarning өyidin baxlap qüxüp, ordidiki «Pasibanlarning dərwazisi»din
padixahning ordisioqa kirgüzdi; Yoax padixahlik təhtigə olturdi.
20 Yurtning barlik həlqi xadlinatti; ular Ataliyani padixahning ordisining yenida
qiliqlap өltürgəndin keyin, xəhər tinq bolup qaldi.

Yəhoax Yəhudaoqa padixah bolidu
2Tar. 24:1-27

21 Yəhoax yəttə yaxqa kirgəndə padixah boldi.

12

1 Yəhuning səltənitining yəttinqi yilida Yəhoax padixah boldi; u qirik yil Yerusalemda
səltənət qildi. Uning anisi Bəər-Xebalik Zibiyah idi. □ 2 Yəhoax Yəhoyada kahin
uningoqa nəsihət qilip turoqan barlik künlərdə, Pərwərdigarning nəziridə durus
boloqanni qildi. □ 3 Pəqət «yukiri jaylar»la yokitilmidi; həlq yənila «yukiri jaylar»oqa
qikip qurbanlik qilip huxbuy yaqatti.□

□ **11:16 «ular uningoqa yol boxitip … at yolioqa yetip kəlgəndə, ular u yərdə uni өltürdi» —** yaki «ular uni tutup padixah ordisioqa kiridioqan at yolioqa yetip kəlgəndə, xu yərdə uni өltürdi». ■ **11:17** 2Tar. 23:16 □ **12:1 «Yəhoax» —** «Yoax»ning baxqa xəkli. □ **12:2 «Yəhoax Yəhoyada kahin uningoqa nəsihət qilip turoqan barlik künlərdə, … durus boloqanni qildi.» —** bu səzgə qarioqanda Yoax Yəhoyada өlgəndin keyin Pərwərdigarning yolidin qikip kətti; wə dərwəkə xundak boldi («2Tar.» 24:17-27ni kərüng). □ **12:3 «yukiri jaylar» —** Təwrattiki «Kan.» 12:5-14də wə baxqa munasiwətlik yərlərdə, Huda Israillaroqa: Birsi Manga atap qurbanlik qilsa, pəqət «Өzüm tallioqan jay»da qurbanlik qilsun, dəp tapilaydu. Israilning tarihida Huda muxundak qurbanlik qilidioqan birnəqqə jayni bekitkənidi (bir wakitta pəqət birla jayni bekitətti). Birak Israillar bəlkim өz qolaylikini kəzləp (wə bəlkim butpərəslərning ix-hərikətlirini dorap) Hudaning əmrini nəziridin sakit qilip taoq qokkiliri qatarlik yukiri jaylarda Hudaoqa ibadət qilip qurbanlik qilatti. Buning xundak bir hətiri bar idiki, ular ətrapidiki butpərəslərning təsirini qobul qilip, xu yərdə hərhil butlaroqimu qokunup, hətta butpərəslərgə əgixip «insan qurbanlik»larnimu qilixi mumkin wə dərwəkə kəp wakitlarda xundak qilatti (məsilən, «Əz.» 16:21, 20:26ni kərüng).

4 Yəḫoax kaḫinlarοɳa: — Pərwərdigarning өyigə Hudaοɳa ataloɳan ḫəmmə pul, jümlidin royhəttin ətküzülgən ḫər kixining baj puli, ḳəsəm iqkənlərning puli wə ḫərkim ihtiyari bilən Pərwərdigarning өyigə beoɳixlap əkəlgən ḫəmmə pulni □ ■ 5 kaḫinlar həziniqilərdin tapxuruwelip Pərwərdigarning өyining ḳaysi yeri buzuloɳan bolsa, xu pulni ixlitip xularni ongxisun, dedi.□
6 Lekin Yəḫoax padixaḫning səltənitining yigirmə üqinqi yilioɳiqə, kaḫinlar ibadəthanining buzuloɳan yərlirini tehiqə onglimioɳanidi. 7 Andin Yəḫoax padixaḫ Yəḫoyada kaḫin wə baxḳa kaḫinlarni qaḳirip ularοɳa: — Nemixḳa ibadəthanining buzuloɳan yərlirini ongximidinglar? Mundin keyin həziniqilərdin pul almanglar wə өzünglar ibadəthanining buzuloɳan yərlirini onglatmanglar, dedi.□
8 Xuning bilən kaḫinlar maḳul boluxup: Biz buningdin keyin həlḳtin pul almaymiz ḫəm өzimiz ibadəthanining buzuloɳan yərlirinimu ongximaymiz, dedi.
9 Əmdi Yəḫoyada kaḫin bir sanduḳni elip qiḳip, yapḳuqidin bir təxük texip uni ḳurbangaḫning yenioɳa ḳoydi; kixilər Pərwərdigarning өyigə kirgəndə, u ong tərəptə turatti. Dərwazioɳa ḳaraydioɳan kaḫinlar Pərwərdigarning өyigə kəltürülgən barliḳ pulni uningοɳa salatti. 10 Wə xundaḳ bolattiki, ular sanduḳta kөp pul qüxkənlikini kөrsə, padixaḫning katipi bilən bax kaḫin ibadəthanioɳa qiḳip, Pərwərdigarning өyidiki pulni haltioɳa qigip, sanap ḳoyatti. 11 Andin ular Pərwərdigarning өyini ongxaydioɳan ix baxlirioɳa өlqəp-ḫesablap berətti. Ular bolsa uni Pərwərdigarning өyini ongxaydioɳan yaoɳaqqi bilən tamqilar, 12 taxqilar bilən taxtiraxlaroɳa berətti. Ular muxu pulni Pərwərdigarning өyining buzuloɳan yərlirini ongxaxḳa lazim boloɳan yaoɳaq bilən oyuloɳan taxlarni setiwelixḳa, xuningdək ibadəthanini ongxaxḳa wə ḫəmmə baxḳa qiḳimoɳa ixlitətti. □ 13 Lekin Pərwərdigarning өyigə kəltürülgən pul ibadəthanioɳa atilidioɳan kümüx ḳaqaḳuqilar, piqaḳlar, piyalilər, kanaylar, ya altundin yaki kümüxtin yasaloɳan baxḳa ḫərḳandaḳ nərsilərni yasitixḳa ixlitilməytti. 14 Ular bəlki xu pulni ix bexilirioɳa berip, Pərwərdigarning өyini ongxitatti. 15 Ular pulni ix bejirgüqilərning ixləmqilərgə təḳsim ḳilip berixi üqün tapxuratti; lekin uning ḫesawatini ḳilmaytti; qünki bular insap bilən ix ḳilatti. 16 Lekin itaətsizlik ḳurbanliḳi puli bilən gunaḫ ḳurbanliḳioɳa munasiwətlik pullar Pərwərdigarning өyigə elip kelinməytti; u kaḫinlaroɳa təwə idi.
17 U waḳitta Suriyə padixaḫi Ḫazaəl Gat xəḫirigə ḫujum ḳilip, uni ixoɳal ḳildi. Andin Ḫazaəl Yerusalemoɳa ḫujum ḳilixḳa yüzləndi. ■ 18 Xuning bilən Yəḫudaning padixaḫi Yəḫoax өz ata-bowiliri boloɳan Yəḫuda padixaḫliri Yəḫoxafat, Yoram wə Aḫaziya Pərwərdigaroɳa təḳdim ḳiloɳan ḫəmmə muḳəddəs buyumlarni, wə өzi təḳdim ḳiloɳanlirini Pərwərdigarning өyi ḫəm padixaḫning ordisining həziniliridin izdəp tapḳan barliḳ altunoɳa ḳoxup, ḫəmmisini Suriyəning padixaḫi Ḫazaəlgə əwətti; andin Ḫazaəl Yerusalemdin qekindi.■
19 Yoaxning baxḳa əməlliri ḫəm ḳiloɳanlirining ḫəmmisi «Yəḫuda padixaḫlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?□
20 Əmdi *Yəḫoaxning* hizmətkarliri uningοɳa ḳəst ḳilip Silla dawini təripidiki Millo

---

□ **12:4 «royhəttin ətküzülgən ḫər kixining baj puli, ḳəsəm iqkənlərning puli»** — «Mis.» 30:11-16, «Law.» 27-babni kөrüng. ■ **12:4** 2Pad. 22:3-21 □ **12:5 «kaḫinlar həziniqilərdin…»** — yaki «kaḫinlar өz tonuxliridin...». «Kaḫinlar» — ibraniy tilida «Ḫərbir kaḫin…» deyilidu — demək, ḫərbir kaḫinning bu ixḳa boloɳan ayrim məs’uliyiti barliḳi səl təkitlinidu. □ **12:7 «…Mundin keyin həziniqilərdin pul almanglar wə өzünglar ibadəthanining buzuloɳan yərlirini onglatmanglar»** — bu səzgə ḳarioɳanda kaḫinlar ḫeq bolmioɳanda ibadəthanini ongxitix hizmitidə məs’uliyətsizlik ḳiloɳan bolsa kerək. Bu səzlərdin ular muxu pullarni hiyanət ḳiloɳanliḳi natayin. Baxḳa birhil tərjimisi: «Muningdin baxlap ibadəthanining buzuloɳan yərlirini onglitix məḳsitidə baxḳa həziniqilərdin pul almanglar». 8-ayət bizning tərjimimizgə masraḳ kelidu. □ **12:12 «taxtiraxlar»** — yəni tax nəḳixqilər idi. ■ **12:17** 2Pad. 8:12; 13:25; 2Tar. 24:23 ■ **12:18** 2Pad. 18:15 □ **12:19 «Yəḫuda padixaḫlirining tarih-təzkiriliri»** — bu kitab Təwrattiki «Tarih-təzkirə» əməs, biraḳ xübḫisizki, Təwrattiki «Tarih-təzkirə» uningdin kөp uqurlar aloɳanidi.

qəl’əsidə uni əltürdi. ■ 21 Uning hizmətkarliridin Ximeatning oƣli Yozaqar wə Xomərning oƣli Yəhozabad uni zəhimləndürdi, xuning bilən u əldi. U əz ata-bowilirining arisida «Dawutning xəhiri»də dəpnə qilindi. Oƣli Amaziya uning ornida padixah boldi.

13

Yəhoahaz Israil üstidin həküm süridu

1 Ahaziyaning oƣli, Yəhudaning padixahi Yoaxning səltənitining yigirmə üqinqi yili, Yəhuning oƣli Yəhoahaz Samariyədə Israilƣa padixah bolup, Samariyədə on yəttə yil səltənət qildi. 2 U Pərwərdigarning nəzиridə rəzil bolƣanni qilip, Israilni gunahqa putlaxturƣan Nibatning oƣli Yəroboamning gunahlirigə əgixip mangdi; u ulardin heq qikmidi. 3 Buning üqün Pərwərdigarning ƣəzipi Israilƣa qozƣaldi; u ularni Suriyəning padixahi Hazaəlning wə Hazaəlning oƣli Bən-Hadadning qoligə tapxurup bərdi.

4 Yəhoahaz Pərwərdigardin rəhim tilidi; wə Pərwərdigar Israilning qisilip qalƣanlikini kərüp duasiƣa qulaq saldi. Qünki Suriyəning padixahi ularƣa zulum qiliwatatti. 5 Pərwərdigar Israilƣa bir qutquzƣuqi təyinlidi; xuning bilən ular Suriylərning qolidin azad bolup qutuldi. Keyin Israil yənə burunkidək əz əy-qedirliridə makanlaxti. 6 Lekin ular Israilni gunahqa putlaxturƣan Yəroboam jəmətining gunahliridin qikmidi; ular yənila xu yolda mangatti. Hətta Samariyədə bir «Axərah» butmu qalƣanidi.□

7 *Suriyəning padixahi* Yəhoahazƣa pəqət əllik atlik ləxkərni, on jəng harwisi bilən on ming piyadə əskirinila qaldurƣanidi. Qünki u Yəhoahazning *qoxunini* yokitip hamandiki topa-qangdək qiliwətkənidi.

8 Əmdi Yəhoahazning baxqa ixliri həm qilƣanlirining həmmisi, jümlidin səltənitining həmmə qudriti «Israil padixahlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi? 9 Yəhoahaz ata-bowilirining arisida uhlidi wə Samariyədə dəpnə qilindi. Andin oƣli Yoax ornida padixah boldi.

Yoax Samariyə üstidin həküm süridu •••• «Yoax»ning baxqa xəkli «Yəhoax»

10 Yəhudaning padixahi Yoaxning səltənitining ottuz yəttinqi yilida Yəhoahazning oƣli Yəhoax Samariyədə Israilƣa padixah bolup, on altə yil səltənət qildi. □ 11 U Pərwərdigarning nəzиridə rəzil bolƣanni qildi; u Israilni gunahqa putlaxturƣan, Nibatning oƣli Yəroboamning gunahlirining heqqaysisini taxlimidi; u xu yolda mangatti.

12 Əmdi Yoaxning baxqa ixliri həm qilƣanlirining həmmisi, jümlidin uning Yəhudaning padixahi Amaziya bilən jəng qilip kərsətkən qudriti «Israil padixahlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi? 13 Yoax ata-bowilirining arisida uhlidi wə Yəroboam uning təhtigə olturdi. Yoax Samariyədə Israilning padixahliri arisida dəpnə qilindi.

Elixaning ahirqi bexariti

■ **12:20** 2Pad. 14:5 □ **13:6 ««Axərah» butlar»** — bəlkim butpərəslikkə beƣixlanƣan dərəhlərdur. Dərəhlər bəlkim ayal but xəklidə oyulƣan yaki nəqixlängən boluxi mumkin. □ **13:10 «Yəhoax»** — «Yoax»ning baxqa xəkli.

14 Elixa өz əjilini yətküzidiоɣan kesəl bilən yatti. Israilning padixaḩi Yoax uning ḳexiоɣa kelip uning yüzigə engixip yiоɣlap: I atam, i atam, Israilning jəng ḩarwisi ḩəm atliḳ əskərliri!» dəp pəryad kətürdi.□ ■
15 Elixa uningоɣa: Bir ya bilən ya oḳlirini kəltürgin, dedi. U ya bilən ya oḳlirini
kəltürgəndə 16 Elixa Israilning padixaḩiоɣa: Ḳolungni yaоɣa selip tutḳin, dedi. U
ḳolini ḳoyоɣanda Elixamu ḳollirini padixaḩning ḳollirining üstigə ḳoyup, uningоɣa:
17 — Məxriḳ tərəptiki derizini aqḳin, dedi. U uni aqḳanda Elixa: Atḳin, dedi. U
etiwidi, Elixa uningоɣa: Mana bu Pərwərdigarning nusrət ya oḳi, yəni Suriyəning
üstidin nusrət ḳazinidiоɣan ya oḳidur. Sən Suriylərni yoḳatḳuqə Afəḳtə ular bilən
jəng ḳilisən, dedi.■
18 Andin u: — Ya oḳlirini ḳolungоɣa alоɣin, dedi. Ularni alоɣanda, Elixa Israilning
padixaḩiоɣa: Ular bilən yərgə urоɣin, dedi. U üq ḳetim urup tohtidi. 19 Hudaning
adimi uningоɣa aqqiḳlinip: Sən bəx-altə ḳetim uruxungоɣa tooɣra kelətti. Xundaḳ
ḳiloɣan bolsang, sən Suriylərni urup yoḳitip üzül-kesil məoɣlup ḳilatting; lekin əmdi
Suriylərni urup, pəḳət üq ḳetimla məoɣlup ḳilalaysən, dedi.
20 Elixa өlüp dəpnə ḳilindi.
Əmdi hər yili, yil bexida Moablardin top-top bulangqilar yurtḳa parakəndiqilik
salatti. 21 Bir küni xundaḳ boldiki, həlḳ bir өlgən adəmni yərlikigə ḳoyuwatḳanda,
mana, ular bir top bulangqilarni kərüp ḳaldi, ular jəsətni Elixaning gərigə taxlidi.
Jəsət Elixaning ustihiniоɣa təgkəndə, u tirilip, ḳopup tik turdi.
22 Əmma Suriyəning padixaḩi Ḫazaəl bolsa Yəḩoaḩazning ḩəmmə künliridə Israiloɣa
zalimliḳ ḳilatti. 23 Lekin Pərwərdigar ularoɣa meḩriban bolup iq aoɣritatti; Ibraḩim
bilən Isḩaḳ wə Yaḳupḳa baoɣliоɣan əḩdisi tüpəylidin U ularoɣa iltipat ḳilip, ularni
bügüngə ḳədər ḩalak ḳilmay, Өz ḩuzuridin qiḳiriwetixni halimiоɣanidi.
24 Suriyəning padixaḩi Ḫazaəl өldi wə ooɣli Bən-Ḫadad uning ornida padixaḩ boldi.
25 Andin keyin Yəḩoaḩazning ooɣli Yəḩoax Ḫazaəlning ooɣli Bən-Ḫadadning ḳolidin
Ḫazaəl өz atisi Yəḩoaḩazdin jəngdə tartiwaloɣan xəḩərlərni yanduruwaldi. Yəḩoax
uni urup, üq ḳetim məoɣlup ḳilip, xuning bilən Israilning xəḩərlirini yandurwaldi.

14

Amaziyaning Yəḩudaoɣa boloɣan səltəniti
2Tar. 25:1-28

1 Israilning padixaḩi Yəḩoaḩazning ooɣli Yoaxning səltənitining ikkinqi yilida
Yəḩudadiki Yoaxning ooɣli Amaziya Yəḩudaoɣa padixaḩ boldi. 2 Padixaḩ boloɣanda u
yigirmə bəx yaxḳa kirgənidi; u Yerusalemda yigirmə toḳḳuz yil səltənət ḳildi. Uning
anisi Yerusalemliḳ Yəḩoaddan idi.■
3 Amaziya Pərwərdigarning nəzиridə durus boloɣanni ḳilatti, lekin əjdadi Dawut
ḳiloɣandək əməs, bəlki atisi Yoaxning barliḳ ḳiloɣanliri boyiqə ix kərətti. □ 4 Pəḳət
«yuḳiri jaylar»la yoḳitilmidi; həlḳ yənila «yuḳiri jaylar»oɣa qiḳip ḳurbanliḳ ḳilip
huxbuy yaḳatti.
5 Wə xundaḳ boldiki, səltəniti uning ḳolida muḳim boloɣanda, u padixaḩ atisini
өltürgən hizmətkarlirini tutup өltürdi. 6 Lekin Musaoɣa qüxürülgən ḳanun kitabida
Pərwərdigarning: «Atilarni ooɣulliri üqün өlümgə məḩkum ḳilixḳa bolmaydu ya
ooɣullirini atiliri üqün өlümgə məḩkum ḳilixḳa bolmaydu, bəlki ḩərbiri өz gunaḩi

□ **13:14** **«Israilning jəng ḩarwisi»** — yaki «Israilning jəng ḩarwiliri». **«Israilning jəng ḩarwisi ḩəm atliḳ əskərliri!»** — degən ibarə bəlkim padixaḩning Elixa pəyoɣəmbərgə boloɣan ḩərmitini bildürətti — Elixa pəyoɣəmbər (Iliyas pəyoɣəmbərdək) Israiloɣa ḩəm baxpanaḩ ḩəm өzi «bir kixilik ḳoxun»dək bolup kəlgənidi. ■ **13:14** 2Pad. 2:12 ■ **13:17** 1Pad. 20:30 ■ **14:2** 2Tar. 25:1 □ **14:3** **«əjdadi Dawut»** — ibraniy tilida «atisi Dawut».

üqün ölümgə məhkum kilinsun» dəp pütülgən əmri boyiqə, u öltürgüqilərning balilirini ölümgə məhkum kilmidi.■
7 U «Xor wadisi»da Edomiylardin on ming əskərni öltürdi wə jəng kilip Selani ixtial kilip uni Yoktəəl dəp atidi; bügüngiqə u xundak atilip kəlməktə. 8 Andin keyin Amaziya Israilning padixahi Yəhuning nəwrisi, Yəhoahazning oğli Yəhoaxning aldida əlqilərni mangdurup: «Keni, *jəng məydanida* yüz turanə kərüxəyli» dedi.
9 Israilning padixahi Yəhoax Yəhudaning padixahi Amaziyaoğa əlqi əwətip mundak sözlərni yətküzdi: — «Liwandiki tikən Liwandiki kedir dərihigə söz əwətip: Öz kizingni oğlumoğa hotunlukka bərgin, dedi. Lekin Liwandiki bir yawayi haywan ötüp ketiwetip, tikənni dəssiwətti.
10 Sən dərwəkə Edomning üstidin ğəlibə kilding; kənglüngdə öz-özüngdin məğrurlinip kətting. Əmdi yayrap pəhirlən, birak öydə kalğin; nemixka bexingğa külpət kəltürüp, özüngni wə özüng bilən Yəhudani balaoğa yikitisən?».□
11 Əmma Amaziya kulak salmidi. Israilning padixahi Yəhoax jənggə qikti; xuning bilən u Yəhudaning padixahi Amaziya bilən Yəhudadiki Bəyt-Xəməxtə uqrixip sokuxti. 12 Yəhudaning adəmliri Israilning adəmliri təripidin tiripirən kilinip, hərbiri öz öyigə kəqip kətti. 13 Wə Israilning padixahi Yəhoax Bəyt-Xəməxtə Ahaziyaning nəwrisi, Yəhoaxning oğli, Yəhudaning padixahi Amaziyani əsir kilip, Yerusalemoğa elip bardi; u Yerusalemning sepilining Əfraim dərwazisidin tartip burjək dərwazisiğiqə bolğan tət yüz gəzlik bir bölikini örüwətti.□
14 U Pərwərdigarning öyidin həmdə padixahning ordisidiki həzinidin tepilğan barlik altun-kümüx, həmmə kaqa-kuqilarni buliwaldi wə kepillik süpitidə birnəqqə tutkunni elip Samariyəgə yenip kətti. 15 Əmma Yəhoaxning baxka ixliri həm kilğanlirining həmmisi, jümlidin uning Yəhudaning padixahi Amaziya bilən jəng kilip kərsətkən kudriti «Israil padixahlirining Tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?
16 Yəhoax öz ata-bowilirining arisida uhlidi wə Samariyədə Israilning padixahlirining arisida dəpnə kilindi. Oğli Yəroboam uning ornioğa padixah boldi. 17 Israilning padixahi Yəhoahazning oğli Yəhoax ölgəndin keyin, Yəhoaxning oğli, Yəhudaning padixahi Amaziya on bəx yil ömür kördi. 18 Əmdi Amaziyaning baxka əməlliri həm kilğanlirining həmmisi «Yəhuda padixahlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi? 19 U Yerusalemda bəzilər uni kəstləxkə kirixkənidi, Lakix xəhirigə kəqip kətti; lekin kəstligüqilər kəynidin Lakixka adəm əwətip u yərdə uni öltürdi. ■ 20 Andin ular uni atlaroğa artip Yerusalemoğa elip bardi. U Yerusalemda ata-bowilirining arisida «Dawutning xəhiri»də dəpnə kilindi. 21 Yəhudaning barlik hälki uning on altə yaxka kirgən oğli Azariyani tikləp, uni atisi Amaziyaning ornida padixah kildi ■ 22 (padixah atisi ata-bowilirining arisida uhlioğandin keyin, Elat xəhirini kaytidin yasap, Yəhudaoğa yənə təwə kiloğuqi dəl Azariya idi).□

Yəroboam II-ning Israil üstigə padixah boluxi

■ **14:6** Kan. 24:16; Əz. 18:20 □ **14:10 «Nemixka bexingğa külpət kəltürüp, özüngni wə özüng bilən Yəhudani balaoğa yikitisən?»** — Yəhoax eytkan təmsilning omumiy mənisi: «Sən pəkət bir tikəndursən, özüm kedirdək uluğ adəmmən, özünggə unqiwala ixinip kətmə. Sening uluğ pilaning hərtürlük tasadipiyliktin məğlup boluxi mumkin» degəndək. Gərqə Yəhoax padixahni «butpərəs kapir» dəp hesablioğili bolsimu, muxu yərdə uning nəsihəti tooğra idi. □ **14:13 «tət yüz gəzlik...»** — Təwratta «gəz» (yaki «jəynək») kolning jəynəktin barmakning uqioğiqə bolğan uzunluki, yəni 0.454 metr uzunluk idi. ■ **14:19** 2Tar. 25:27 ■ **14:21** 2Tar. 26:1 □ **14:22 «padixah ...Elat xəhirini kaytidin yasap, Yəhudaoğa yənə təwə kiloğuqi dəl Azariya idi»** — yaki «padixah atisi öz ata-bowilirining arisida uhlioğandin keyin, Azariya Elat xəhirini kaytidin yasap uni Yəhudaoğa yənə təwə kildi»

23 Yəhudaning padixahi Yoaxning oƣli Amaziyaning səltənitining on bəxinqi yilida,
Israilning padixahi Yəhoaxning oƣli Yəroboam ḫəküm sürüxkə baxlap, Samariyədə
ḳirik bir yil səltənət ḳildi. 24 U Pərwərdigarning nəziridə rəzil boloƣanni ḳildi;
u Israilni gunaḫḳa putlaxturoƣan Nibatning oƣli Yəroboamning gunaḫlirining
ḫeqbirini taxlimidi.
25 Israilning Hudasi Pərwərdigarning əz ḳuli Gat-Ḫəfərlik Amittayning oƣli Yunus
pəyoƣəmbər arḳilik eytḳan səzi əməlgə axurulup, u *ximalda* Hamat rayonioƣa kirix
eoƣizidin tartip *jənubta* «Arabaḫ dengizi»oƣiqə Israilning qegralirini kengəytip əsligə
kəltürdi. □ ■ 26 Qünki Pərwərdigar Israilning tartḳan azablirining intayin ḳattik
ikənlikini kərdi; ajizlar ḫəm meyiplardin baxḳa ḫeqkim ḳalmidi, Israiloƣa mədətkar
yoḳ idi. □ 27 Pərwərdigar: «Israilning namini asmanning astidin yoḳitimən» degən
əməs idi; xunga U Yəhoaxning oƣli Yəroboamning ḳoli bilən ularni ḳutḳuzdi.
28 Əmdi Yəroboamning baxḳa ixliri ḫəm ḳiloƣanlirining ḫəmmisi, jümlidin uning
səltənitining ḳudriti wə ḳandaḳ jəng ḳilip, əsli Yəhudaoƣa təwə boloƣan Dəməxḳ
bilən Hamatni yanduruwaloƣanliḳi «Israil padixaḫlirining tarih-təzkiriliri» degən
kitabta pütülgən əməsmidi?
29 Yəroboam ata-bowiliri, yəni Israilning padixaḫlirining arisida uhlidi wə oƣli
Zəkəriya uning ornida padixaḫ boldi.

15

Azariya — yəni Uzziya — Yəhudaoƣa səltənət ḳilidu
2Tar. 26:1-23

1 Israilning padixahi Yəroboamning səltənitining yigirmə yəttinqi yilida Amaziyan-
ing oƣli Azariya Yəhudaning padixaḫi boldi. □ ■ 2 On altə yaxḳa kirgəndə padixaḫ
bolup Yerusalemda əllik ikki yil səltənət ḳildi. Uning anisining ismi Yəkoliya bolup,
u Yerusalemliḳ idi. ■ 3 U atisi Amaziyaning barliḳ ḳiloƣanliridək Pərwərdigarning
nəziridə durus boloƣanni ḳilatti. 4 Pəḳət «yuḳiri jaylar»la yoḳitilmidi; həlḳ yənila
«yuḳiri jaylar»oƣa qiḳip ḳurbanliḳ ḳilip huxbuy yaḳatti.
5 Əmma Pərwərdigar padixaḫni urup, uning əlümigiqə uni mahaw kesiligə muptila
ḳiloƣaq, u ayrim əydə turatti wə padixaḫning oƣli Yotam ordini baxḳurup yurtning
həlḳining üstigə ḫəküm sürətti.□
6 Azariyaning baxḳa əməlliri ḫəm ḳiloƣanlirining ḫəmmisi «Yəhuda padixaḫlirining
tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi? 7 Azariya ata-bowilirining arisida
uhlidi; kixilər uni «Dawutning xəḫiri»də ata-bowilirining arisida dəpnə ḳildi. Oƣli
Yotam uning ornida padixaḫ boldi.

Israil üstigə yənə birnəqqə padixaḫ ḳiskə waḳit səltənət ḳilidu

8 Yəhuda padixahi Azariyaning səltənitining ottuz səkkizinqi yilida, Yəroboamning
oƣli Zəkəriya Samariyədə Israiloƣa padixaḫ bolup, altə ay səltənət ḳildi. 9 U
ata-bowiliri ḳiloƣandək Pərwərdigarning nəziridə rəzil boloƣanni ḳilatti; u Israilni
gunaḫḳa putlaxturoƣan Nibatning oƣli Yəroboamning gunaḫliridin qiḳmidi.

□ **14:25 «Hamat rayonioƣa kirix eoƣizidin tartip...»** — yaki «Libo-Hamattin tartip...». **«Arabaḫ dengizi»** — «Ölük dengiz»dur. ■ **14:25** Yun. 1:1; Mat. 12:39, 40 □ **14:26 «ajizlar ḫəm meyiplardin baxḳa ḫeqkim ḳalmidi, Israiloƣa mədətkar yoḳ idi»** — baxḳa birhil tərjimisi: «məyli ḳul bolsun, ḫər bolsun, Israiloƣa mədətkar yoḳ idi». □ **15:1 «Azariya»** — «Azariya»ning baxḳa xəkli «Uzziya». ■ **15:1** 2Pad. 14:21; 2Tar. 26:1 ■ **15:2** 2Tar. 26:1, 3; 2Tar. 27:3 □ **15:5 «Pərwərdigar padixaḫni urup, uning əlümigiqə uni mahaw kesiligə muptila ḳiloƣaq, u ayrim əydə turatti»** — bu wəḳə tooƣruluḳ «2Tar.» 26:16-21ni kərüng.

10 Yabəxning ooli Xallum uningola qəst qilip, uni həlqning aldida urup öltürdi
wə uning ornida padixah boldi. 11 Zəkəriyaning baxqa ixliri həm qiloqanlirining
həmmisi «Israil padixahlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?
12 *Uning öltürülüxi* Pərwərdigarning Yəhuola: — Sening oolulliring tətinqi nəsligiqə
Israilning təhtidə olturidu, degən səzini əməlgə axurdi. Dərwəqə xundaq boldi.■
13 Yabəxning ooli Xallum Yəhuda padixahi Azariyaning səltənitining ottuz
toqquzinqi yilida padixah bolup, Samariyədə toluq bir ay səltənət qildi. 14 Gadining
ooli Mənahəm Tirzahdin qiqip, Samariyəgə kelip, Yabəxning ooli Xallumni xu yərdə
urup öltürdi wə uning ornida padixah boldi.
15 Xallumning baxqa ixliri, jümlidin uning qəst qilixliri, mana «Israil padixahlirining
tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgəndur.
16 Xu qaoqda Mənahəm Tipsah xəhirigə hujum qilip, u yərdə turuwatqanlarning
həmmisini öltürdi; u yənə Tirzahdin tartip uningola təwə barliq zeminlirini wəyran
qildi. Ular tən berip dərwazini aqmioqini üqün xəhərgə xundaq hujum qildiki, hətta
uningdiki jimi hamilidar ayallarning qarnini yirtip öltürdi.

Mənahəmning Israil üstigə boloqan səltəniti

17 Yəhuda padixahi Azariya səltənitining ottuz toqquzinqi yilida, Gadining oolı
Mənahəm Israiloqa padixah bolup, Samariyədə on yil səltənət qildi. 18 U
Pərwərdigarning nəziridə rəzil boloqanni qilip, pütün ömridə Israilni gunahqa
putlaxturoqan Nibatning oolı Yəroboamning gunahliridin qiqmidi. 19 Asuriyəning
padixahi Pul Israil zemininoqa tajawuz qildi; u waqitta Mənahəm: «Padixahliqimning
mustəhkəmliki üqün manga yardəm qiloqayla» dəp uningoqa ming talant kümüx
bərdi. □ ■ 20 Mənahəm Asuriyəning padixahioqa beridioqan xu pulni Israilning
həmmə bay adəmlirigə baj selix bilən aldi; u hərbiridin əllik xəkəl kümüx aldi.
Xuning bilən Asuriyəning padixahi qaytip kətti wə bu zeminda turup qalmidi.□
21 Mənahəmning baxqa ixliri həm qiloqanlirining həmmisi «Israil padixahlirining
tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi? 22 Mənahəm ata-bowilirining
arisida uhlidi wə oolı Pəkahiya ornida padixah boldi.

Pəkahiyaning Israil üstigə boloqan səltəniti

23 Yəhuda padixahi Azariyaning səltənitining əllikinqi yilida, Mənahəmning oolı
Pəkahiya Samariyədə Israiloqa padixah bolup, ikki yil səltənət qildi. 24 U
Pərwərdigarning nəziridə rəzil boloqanni qilip, Israilni gunahqa putlaxturoqan
Nibatning oolı Yəroboamning gunahliridin qiqmidi.
25 Wə uning sərdari Rəmaliyaning oolı Pikah uningoqa qəst qilip uni Samariyədə,
padixah ordisidiki qəl'ədə öltürdi; xu ixta Argob bilən Ariyə wə əllik Gileadlik
kixi Pikah tərəptə turdi; u Pəkahiyani öltürüp uning ornida padixah boldi.
26 Pəkahiyaning baxqa ixliri həm qiloqanlirining həmmisi bolsa, mana «Israil
padixahlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgəndur.

Pikahning Israil üstigə boloqan səltəniti

27 Yəhudaning padixahi Azariyaning səltənitining əllik ikkinqi yilida, Rəmaliyaning
oolı Pikah Samariyədə Israiloqa padixah bolup, yigirmə yil səltənət qildi. 28 U
Pərwərdigarning nəziridə rəzil boloqanni qilip Israilni gunahqa putlaxturoqan
Nibatning oolı Yəroboamning gunahliridin qiqmidi.

■ **15:12** 2Pad. 10:30 □ **15:19** **«ming talant kümüx»** — bir talant bəlkim 30.6 kilogram idi, xunga bu 30.6 tonna kümüx idi. ■ **15:19** 1Tar. 5:26 □ **15:20** **«əllik xəkəl»** — bəlkim 570 gram kümüx bolatti.

29 Israilning padixaḫi Pikaḫning künliridə Asuriyəning padixaḫi Tiglat-Piləsər kelip Iyon, Abəl-Bəyt-Maakaḫ, Yanoaḫ, Kədəx, Ḫazor, Gilead, Galiliyə, jümlidin Naftalining pütkül zeminini ixoɣal ḳilip, xu yərdiki həlḳni tutḳun ḳilip, Asuriyəgə elip bardi.■
30 Əlaḫning ooɣli Ḫoxiya Rəmaliyaning ooɣli Pikaḫoɣa ḳəst ḳilip uni əltürdi. Uzziyaning ooɣli Yotamning səltənitining yigirminqi yilida, u Pikaḫning ornida padixaḫ boldi. □ 31 Pikaḫning baxḳa ixliri ḫəm ḳiloɣanlirining ḫəmmisi bolsa, mana «Israil padixaḫlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgəndur.

Yotamning Yəḫuda üstigə boloɣan səltəniti
2Tar. 27:1-9

32 Israilning padixaḫi Rəmaliyaning ooɣli Pikaḫning səltənitining ikkinqi yilida, Uzziyaning ooɣli Yotam Yəḫudaoɣa padixaḫ boldi. 33 U padixaḫ boloɣanda yigirmə bəx yaxḳa kirgən bolup, Yerusalemda on altə yil səltənət ḳildi. Uning anisining ismi Yəruxa idi; u Zadokning ḳizi idi.■
34 Yotam atisi Uzziyaning barliḳ ḳiloɣanliridək Pərwərdigarning nəzиridə durus boloɣanni ḳilatti. 35 Pəḳət «yuḳiri jaylar»la yoḳitilmidi; həlḳ yənila «yuḳiri jaylar»oɣa qiḳip ḳurbanliḳ ḳilip huxbuy yaḳatti.
Pərwərdigarning өyining «Yuḳiriḳi dərwaza»sini yasioɣuqi xu idi.
36 Yotamning baxḳa ixliri ḫəm ḳiloɣanlirining ḫəmmisi «Israil padixaḫlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?
37 Xu qaoɣlarda Pərwərdigar Suriyəning padixaḫi Rəzin bilən Rəmaliyaning ooɣli Pikaḫni Yəḫudaoɣa ḫujum ḳilixḳa ḳozoɣidi.■
38 Yotam ata-bowiliri arisida uhlidi wə ata-bowilirining arisida atisi Dawutning xəḫiridə dəpnə ḳilindi. Ooɣli Aḫaz ornida padixaḫ boldi.

16

Aḫazning Yəḫuda üstigə boloɣan səltəniti
2Tar. 28:1-27

1 Rəmaliyaning ooɣli Pikaḫning on yəttinqi yilida, Yotamning ooɣli Aḫaz Yəḫudaoɣa padixaḫ boldi. ■ 2 Aḫaz padixaḫ boloɣanda yigirmə yaxḳa kirgən bolup, Yerusalemda on altə yil səltənət ḳiloɣanidi. U atisi Dawut ḳiloɣandək əməs, əksiqə Pərwərdigarning nəzиridə durus boloɣanni ḳilmidi. 3 U Israilning padixaḫlirining yolida mangatti, ḫətta Pərwərdigar Israilning aldidin ḫəydəp qiḳaroɣan əllərning yirginqlik gunaḫliriɣa əgixip, өz ooɣlini ottin өtküzüp kөydürdi. ■ 4 U «yuḳiri jaylar»da, dənglərdə wə ḫərbir kək dərəḫlərning astida ḳurbanliḳ ḳilip, küjə kөydürətti.
5 Xu waḳitta Suriyəning padixaḫi Rəzin bilən Israilning padixaḫi, Rəmaliyaning ooɣli Pikaḫ Yerusalemoɣa ḫujum ḳilip, *padixaḫ* Aḫazni muḫasirigə elip ḳorxiwaloɣini bilən, lekin uni məoɣlup ḳilalmidi. ■ 6 Axu waḳitta Suriyəning padixaḫi Rəzin Elat xəḫirini Suriyəgə ḳayturuwaldi wə xu yərdə turuwatḳan Yəḫudalarni ḫəydiwətti. Andin Suriylər kelip u yərdə olturaḳlaxti; ular bügüngiqə xu yərdə turmaḳta.
7 Aḫaz Asuriyəning padixaḫi Tiglat-Piləsərgə əlqilərni əwətip: Mən silining ḳulliri, silining ooɣulliri bolimən; manga ḫujum ḳiliwatḳan Suriyəning padixaḫining ḳolidin wə Israilning padixaḫining ḳolidin ḳutḳuzuxḳa qiḳḳayla, dedi. 8 Xuni eytip Aḫaz

■ **15:29** Yəx. 8:23 □ **15:30** **«Uzziya» —** «Azariya»ning ikkinqi xəklidur. ■ **15:33** 2Tar. 27:1-9 ■ **15:37** 2Pad. 16:5; Yəx. 7:1 ■ **16:1** 2Tar. 28:1 ■ **16:3** Law. 18:21; 20:2, 3; 2Pad. 17:31 ■ **16:5** Yəx. 7:1

Pərwərdigarning əyi wə padixahning ordisidiki həzinilərdiki kümüx bilən altunni sowoqa kilip, Asuriyəning padixahioqa əwətti.■
9 Asuriyəning padixahi uning təlipigə koxuldi; xuning bilən Asuriyəning padixahi
Dəməxkkə hujum kilip uni ixoqal kildi; uningdiki ahalini tutkun kilip Kir xəhirigə elip
bardi wə Rəzinni əltürdi. 10 Ahaz padixah əmdi Asuriyəning padixahi Tiglat-Piləsər
bilən kərüxkili Dəməxkkə bardi wə xundakla Dəməxktiki kurbangahni kərdi. Andin
Ahaz padixah xu kurbangahning rəsimini, uning barlik yasilix təpsilatlirining
layihisini sizip, uni Uriya kahinoqa yətküzdi. 11 Xuning bilən Uriya kahin Ahaz
padixah Dəməxktin əwətkən barlik təpsilatlar boyiqə bir kurbangah yasidi. Ahaz
padixah Dəməxktin yenip kəlməstə, Uriya kahin uni xundak təyyar kiloqanidi.
12 Padixah Dəməxktin yenip kelip, kurbangahni kərüp, kurbangahka berip, uning
üstigə kurbanlik sundi; 13 u kurbangahning üstigə kəydürmə kurbanlik wə axlik
hədiyəsini kəydürüp, «xarab hədiyə»sini təküp, «inaklik kurbanliki»ning kenini
qaqti.
14 Xundak kilip u Pərwərdigarning huzurining aldidiki mis kurbangahni elip
uni Pərwərdigarning əyi bilən əzining kurbangahining otturisidin ətküzüp, əz
kurbangahining ximal təripigə koydurdi. □ 15 Ahaz padixah Uriya kahinoqa
buyruk kilip: Muxu qong kurbangah üstigə ətigənlik kəydürmə kurbanlik bilən
kəqlik axlik hədiyəsini, padixahning kəydürmə kurbanliki bilən axlik hədiyəsini,
həmmə yurtning pütün həlkining kəydürmə kurbanliki, axlik hədiyə wə xarab
hədiyəlirini kəydürüp sunisən. Kəydürmə kurbanliklarning barlik kanliri wə
baxka kurbanliklarning barlik kanlirini uxbu kurbanlikning üstigə təkisən. Mis
kurbangah bolsa mening yol sorixim üqün bolsun, dedi.□
16 Xuning bilən Uriya kahin Ahaz padixah buyruoqanning həmmisini ada kildi.
17 Ahaz padixah das təgliklirigə bekitilgən tahtaylarni kesip ajritip, daslarni
təglikliridin eliwətti; u mis «dengiz»ni tegidiki mis uylarning üstidin kətürüp elip,
uni tax tahtaylik bir məydanoqa koydurdi. ■ 18 U Asuriyə padixahini razi kilix üqün
Pərwərdigarning əyigə tutixidioqan «Xabat künidiki aywanlik yol» bilən padixah
taxkiridin kiridioqan yolni etiwətti.
19 Ahazning baxka ixliri həm kiloqanlirining həmmisi «Yəhuda padixahlirining tarih-
təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?
20 Ahaz əz ata-bowiliri arisida uhlidi; u ata-bowilirining arisida «Dawutning
xəhiri»də dəpnə kilindi; ooqli Həzəkiya ornida padixah boldi.

17

Hoxiya Israil üstigə həküm süridu

1 Yəhudaning padixahi Ahazning səltənitining on ikkinqi yilida, Elahning ooqli
Hoxiya Samariyədə Israiloqa padixah bolup, tokkuz yil səltənət kildi. 2 U
Pərwərdigarning nəziridə rəzil boloqanni kilatti; lekin uningdin ilgiri ətkən Israil-
ning padixahliridək undak rəzillik kilmaytti.
3 Asuriyəning padixahi Xalmanəzər uningoqa hujum kiloqili qikkanda, Hoxiya
uningoqa bekinip sowoqa-salam bərdi. 4 Əmma Asuriyəning padixahi Hoxiyaning
asiylik kilmakqi boloqinini baykidi; qünki Hoxiya burunkidək Asuriyəning

■ **16:8** 2Tar. 28:21 □ **16:14** **«Pərwərdigarning əyi»** — muxu yərdə ibadəthanidiki «mukəddəs jay»ni kərsitidu. □ **16:15** **«mis kurbangah bolsa mening yol sorixim üqün bolsun»** — padixahning səzining mənisi bəlkim «bu kurbangahning wasitisi bilən Pərwərdigardin yol soraymən». Kizik yeri xuki, Ahazdək bir insan butpərəslikkə berilip kətkəndin keyin, yənila Pərwərdigardin yol sorimakqi bolidu. ■ **16:17** 1Pad. 7:23-51

padixaḫiƣa yillik sowƣa-salam yollimay, bəlki Misirning padixaḫi sooƣa əlqilərni mangduroƣanidi. Uning üqün Asuriyəning padixaḫi uni tutup, baoƣlap zindanoƣa soliwətti. 5 Andin Asuriyəning padixaḫi qikip pütkül *Israil* zeminini talan-taraj kilip, Samariyəni üq yiloƣiqə kamal kildi. ■ 6 Ḫoxiyaning səltənitining tokkuzinqi yilida, Asuriyəning padixaḫi Samariyəni ixoƣal kilip, Israillarni Asuriyəgə sürgün kilip, ularni Halaḫ xəḫiri, Gozandiki Habor dəryasining boyliri wə Medialarning xəḫərlirigə orunlaxturdi.■

Israil, yəni ximaliy padixaḫlikning gunaḫliri wə jazalinixi — hulasə

7 Mana, xundak ixlar boldi; qünki Israillar əzlirini Misirning padixaḫi Pirəwnning kolidin kutkuzup, Misir zeminidin qikaroƣan Pərwərdigar Hudasioƣa gunaḫ kilip baxka ilaḫlardin korkup 8 Pərwərdigar Israillarning aldidin ḫəydiwətkən yat əlliklərning kaidə-bəlgilimiliridə, xundakla Israilning padixaḫliri əzliri qikaroƣan kaidə-bəlgilimiliridə mangoƣanidi. ■ 9 Wə Israillar əz Pərwərdigar Hudasioƣa karxi qikip, yoxurunlarqə tooƣra bolmioƣan ixlarni kildi; ular barlik xəḫərliridə kəzət munaridin mustəḫkəm koroƣanoƣiqə «yukiri jaylar»ni yasidi. □ 10 Ular ḫəmmə egiz dənglərdə wə ḫəmmə kək dərəhlərning astida «but tüwrük» wə «Axərah» buti turoƣuzdi. □ 11 Pərwərdigar ularning aldidin ḫəydəp qikaroƣan *yat* əlliklər kiloƣandək, ular ḫəmmə «yukiri jaylar»da huxbuy yakatti wə Pərwərdigarning oƣəzipini kəltüridioƣan ḫərhil rəzil ixlarni kilatti. 12 Gərqə Pərwərdigar ularoƣa: — «Bu ixni kilmanglar!» degən bolsimu, ular butlarning kullukioƣa berilip kətkənidi.■ 13 Pərwərdigar ḫəmmə pəyoƣəmbərlər bilən ḫəmmə aldin kərgüqilərning wasitisi bilən ḫəm Israilni ḫəm Yəḫudani agaḫlandurup: Rəzil yolliringlardin yenip, ata-bowiliringlaroƣa tapilanoƣan wə kullirim boloƣan pəyoƣəmbərlər arkilik silərgə təstikioƣan pütün kanunoƣa boysunup, Mening əmrlirim wə Mening bəlgilimilirimni tutunglar, degənidi. □ ■ 14 Lekin ular kulak salmay, Pərwərdigar Hudasioƣa ixənmigən ata-bowiliri kiloƣandək, boyunlirini kattik kildi. ■ 15 Ular Uning bəlgilimilirini, xundakla U ularning ata-bowiliri bilən tüzgən əḫdini wə ularoƣa tapxuroƣan agaḫ-guwaḫlarni qətkə kakkan; ular ərzimәs nərsilərgə əgixip, əzliri ərzimәs bolup qikti; Pərwərdigar ularoƣa: — Ətrapinglardiki əlliklərning kiloƣinidək kilmanglar, degən dəl xu əllərgə əgixip, rəzillik kilatti. □ 16 Ular Hudasi boloƣan Pərwərdigarning barlik əmrlirini taxlap, əzliri üqün kuyma məbudlarni, yəni ikki mozayni kuydurdi, bir «Axərah but» kildurdi, asmandiki nuroƣunlioƣan ay-yultuzlaroƣa bax urdi wə Baalning kullukioƣa kirdi. □ ■ 17 Ular əz ooƣulliri bilən kizlirini ottin ətküzdi, palqilik wə jadugərlik ixlətti, xundakla Pərwərdigarning nəzиridə rəzil boloƣanni kilix üqün, əzlirini setip Uning oƣəzipini kozoƣidi. □ ■ 18 Xuning üqün Pərwərdigar Israiloƣa intayin aqqiklinip, ularni Əz nəziridin neri kildi; Yəḫudaning kəbilisidin baxka ḫeqkaysisi əz *zeminida* kaldurulmidi.■

■ **17:5** 2Pad. 18:9 ■ **17:6** 2Pad. 18:10; Yəx. 8:4 ■ **17:8** Law. 18:3 □ **17:9 «kəzət munaridin mustəḫkəm koroƣanoƣiqə»** — mənisi bəlkim sepildiki munardin xəḫərning əng iqkirisidiki koroƣanoƣiqə — baxkiqə eytkanda, «sirttin iqkirigiqə». □ **17:10 ««Axərah» butlar»** — bəlkim butpərəslikkə beoƣixlanoƣan dərəhlərdur. Dərəhlər bəlkim «ayal məbud» xəklidə oyuloƣan yaki nəkixlәngən boluxi mumkin idi. ■ **17:12** Mis. 20:3, 4, 5; Kan. 5:7, 8, 9 □ **17:13 «təstikioƣan»** — yaki «əwətkən». ■ **17:13** Yər. 18:11; 25:5; 35:15 ■ **17:14** Kan. 31:27; Mal. 3:7 □ **17:15 «ərzimәs nərsilər»** — muxu yərdə butlarni kərsitidu. □ **17:16 «asmandiki nuroƣunlioƣan ay-yultuzlar»** — ibraniy tilida «asmandiki koxun» degən səz bilən ipadilinidu. Təwrattin bilimizki, asmandiki yultuzlarning pərixtilər wə bəzi əḫwalda asmandiki yaman küqlər bilənmu munasiwiti bar («Zəb.» 147:4, «Ayup» 38:4-7, «Wəḫ.» 12:4ni kərüng). ■ **17:16** Mis. 32:8; 1Pad. 12:28 □ **17:17 «ooƣul-kizlirini ottin ətküzüx»** — bəlkim ularni «insan kurbanlik» kilixtin ibarət boluxi mumkin idi. ■ **17:17** Law. 20:3, 4; Kan. 18:10; 2Pad. 16:3 ■ **17:18** Ḫox. 1:6

19 Lekin Yəhudamu əz Hudasi Pərwərdigarning əmrlirini tutmidi, bəlki Israil qikarоlan kadidə-bəlgilimilər iqidə mangdi. ■ 20 Uning üqün Pərwərdigar Israilning barlik nəslini qətkə kakti; ularni Əz nəziridin taxliolan künigiqə *zeminida* harlikka kaldurup, bulangqilarning koliola tapxurup bərdi. □ 21 U Israilni Dawutning jəmətidin tartiwaloqanidi. Ular Nibatning ooqli Yəroboamni padixah kildi wə Yəroboam bolsa Israilni Pərwərdigarning yolidin yandurup, ularni eoqir bir gunahka patkuzup azdurdi. □ ■ 22 Israillar Yəroboamning kiloqan həmmə gunahlirida yürüp, ulardin qikmidi. 23 Ahir berip Pərwərdigar Əz kulliri boloqan pəyoqəmbərlərning wasitisi bilən eytkandək, Israilni Əz nəziridin neri kildi; Israillar əz yurtidin Asuriyəgə elip ketilip, u yərdə bügüngə kədər turup kəldi.□
24 Əmma Asuriyəning padixahi Babil, Kuttah, Awwa, Hamat wə Səfarwaimdin həlkni yətkəp Israilning ornioqa Samariyəning xəhərlirigə makanlaxturdi. Ular xuning bilən Samariyəgə igidarqilik kilip xəhərlərdə olturdi. 25 Wə xundak boldiki, ular u yərdə dəsləptə olturoqinida Pərwərdigardin korkmioqanidi; Pərwərdigar ularni kiyma-jiyma kilidioqan birnəqqə xirlarni ularning arisioqa əwətti. 26 Xuning bilən Asuriyəning padixahioqa həwər yətküzülüp: — Sili yətkəp Samariyəning xəhərliridə makanlaxturoqan həlklər xu yurtning ilahining kaidə-yosunlirini bilməydu; xunga U ularning arisioqa xirlarni əwətti; mana bular ularni əltürməktə, qünki həlk yurtning ilahining kaidə-yosunlirini bilməydu, deyildi.
27 Xuning bilən Asuriyəning padixahi əmr kilip: — Silər u yərdin elip kəlgən kahinlarning birini yənə u yərgə apiringlar; u u yərdə turup, ularoqa u yurtning ilahining kaidə-yosunlirini əgətsun, — dedi.
28 Uning buyruki bilən ular Samariyədin yətkigən kahinlarning biri kelip, Bəyt-Əldə turup Pərwərdigarning korkunqini ularoqa əgətti. 29 Lekin xu həlklərning hərbiri əz ilahlirining butlirini yasap, Samariyəliklər saloqan «yukiri jaylar»diki ibadətgahlar iqigə turoquzdi; hərbir həlk əzi turoqan xəhərdə xundak kildi. 30 Babildin kəlgənlər Sukkot-Binot degən məbudni yasidi, Kuttin kəlgənlər Nərgal butni, Hamattin kəlgənlər Axima butni, 31 Awwiylar Nibhaz bilən Tartak butlarni yasidi; Səfarwiylar Səfarwaimdiki butliri boloqan Adrammələk bilən Anammələkkə əz balilirini atap otta kəydürdi.

32 Ular əmdi muxundak halättə Pərwərdigardin korkup, əz arisidiki hər türlük adəmlərni əzliri üqün «yukiri jaylar»diki buthanilarda kurbanlikларni sunidioqan kahin kilip bekitkən. ■ 33 Ular Pərwərdigardin korkatti wə xuning bilən təng kaysi əldin kəlgən bolsa, xu əlning kaidə-yosunlirida əz ilahlirining kulluqidimu bolatti.■
34 Bügüngə kədər ular ilgiriki adətlər boyiqə mengip kəlməktə; ular Pərwərdigardin korkmay, Pərwərdigar Israil dəp atioqan Yakupning əwladlirioqa tapilioqan bəlgilimilər wə hökümlər, kanun wə əmrlərgə muwapik ix kərməydu. □ ■

■ **17:19** Law. 18:3 □ **17:20** **«Pərwərdigar.... ularni Əz nəziridin taxlioqan küni»** — buningda kəzdə tutuloqini Hudaning Israillarni Əz zeminidin sürgün kildurux künidin ibarəttur (23-ayətnimu kərüng). Israil həlkining «Hudaning nəziridin taxlinixi», yəni sürgün boluxi ularoqa nisbətən Hudaning əng dəhxətlik jazasi, əlwəttə. □ **17:21** **«U Israilni Dawutning jəmətidin tartiwaloqanidi»** — ibraniy tilida «U Israilni Dawutning jəmətidin yirtiwaloqanidi». «1Pad.» 11:11, 11:31, 14:8ni kərüng. ■ **17:21** 1Pad. 12:16, 17, 26 □ **17:23** **«U yərdə , *yəni Asuriyədə*** bügüngə kədər turup kəldi» — muxu səzlər «Tarih-təzkirə»ning Yəhudadikilər Babil imperiyəsidin kaytip kelix (miladiyədin ilgiriki 539-yili)tin ilgiri hatirilənгənlikini ayan kilidu. ■ **17:32** 1Pad. 12:31 ■ **17:33** Zəf. 1:5 □ **17:34** **«Ular Pərwərdigardin korkmay, Pərwərdigar Israil dəp atioqan Yakupning əwladlirioqa tapilioqan bəlgilimilər wə hökümlər, kanun wə əmrlərgə muwapik ix kərməydu»** — yaki «Ular Pərwərdigardin korkmay, əzlirining bəlgilimiliri wə hökümlirigə muwapik ix kərməydu wə Pərwərdigar Israil dəp atioqan Yakupning əwladlirioqa tapilioqan kanun wə əmrlərgə muwapik ix kərməydu». Bu tərjimə tooqra bolsa, «əzlirining bəlgilimiliri wə hökümliri» degən bu səz ularning əz ilahlirining bəlgilimiliri wə hökümlirini kərsitidu. ■ **17:34** Yar. 32:27; 35:10; 1Pad. 18:31

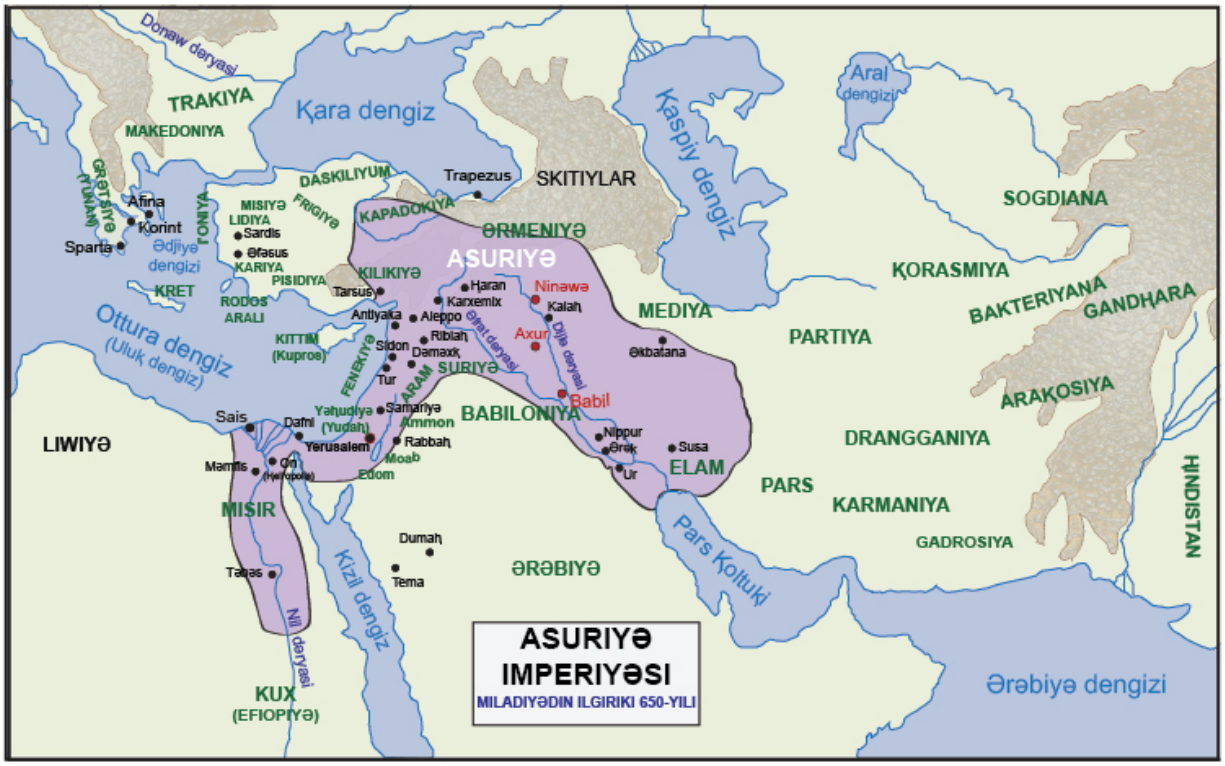
35 Pərwərdigar ular bilən bir əḫdə kilixip ularoɣa buyrup: — «Baxka ilaḫlardin koɾkmay, ularoɣa səjdə kilmay yaki ularoɣa bax urmay wə ularoɣa kurbanlik kilmanglar — ■ 36 pəkət zor kudrət wə uzatkan biliki bilən silərni Misir zeminidin kikaroɣan Pərwərdigardinla koɾkunglar, uningoɣa səjdə kilinglar wə uningoɣa kurbanlik sununglar. 37 U silər üqün pütküzgən bəlgilimilər, ḫəkümlər, kanun wə əmrni bolsa, ularni əbədgiqə kəngül bəlüp tutunglar; baxka ilaḫlardin koɾkmanglar. 38 Mən silər bilən kiloɣan əḫdini untumanglar ya baxka ilaḫlardin koɾkmanglar, 39 bəlki Hudayinglar Pərwərdigardin koɾkunglar; wə U silərni ḫəmmə düxmənliringlarning kolidin kutkuzidu» — degənidi.
40 Lekin ular kulak salmay, ilgiriki kaidə-yosunlarni yürgüzətti.
41 Muxu əllər xu təriкidə Pərwərdigardin koɾkatti ḫəm oyma məbudlarning kulluкida bolatti; ularning baliliri bilən balilirining balilirimu xundak kilatti; əz ata-bowiliri kandak kiloɣan bolsa, ularmu bügünki küngiqə xundak kilip kəldi.

18

Ḫəzəkiya Yəḫudaning üstidə ḫəküm süridu
2Tar. 29:1-2; 31:1

1 Elaḫning ooɣli, Israilning padixaḫi Ḫoxiyaning səltənitining üqinqi yilida, Yəḫudaning *sabik* padixaḫi Aḫazning ooɣli Ḫəzəkiya Yəḫudaoɣa padixaḫ boldi. ■ 2 U padixaḫ boloɣanda yigirmə bəx yaxta bolup, Yerusalemda yigirmə tokkuz yil səltənət kildi. Uning anisining ismi Abi idi; u Zəkəriyaning kizi idi.
3 Ḫəzəkiya bolsa atisi Dawutning barlik kiloɣinidək, Pərwərdigarning nəziridə durus boloɣanni kilatti. 4 U «yukiri jaylar»ni yokitip, «but tüwrüklər»ni qekip «Axəraḫ»larni kesip taxlap, Musa yasatkan mis yilanni qekip parə-parə kilip (qünki u qaoɣkiqə Israillar uningoɣa huxbuy yakatti), uningoɣa «Nəḫuxtan!» dəp isim koydi. □ ■ 5 Ḫəzəkiya Israilning Hudasi Pərwərdigaroɣa tayandi. Bu jəḫəttə nə uningdin keyin kəlgən nə uningdin ilgiri ətkən Yəḫuda padixaḫlirining arisidiki ḫeqbiri uningoɣa yətməytti. □ 6 U Pərwərdigaroɣa qing baoɣlinip uningoɣa əgixixtin kikmay, bəlki Pərwərdigar Musaoɣa buyruoɣan əmrlərni tutatti.
7 Pərwərdigar uning bilən billə idi; u kaysila ixka kiksa xuningda rawajlik bolatti. U Asuriyə padixaḫining ḫakimiyitigə karxi kikip uningoɣa bekindi boluxtin yandi. 8 U Filistiylərgə ḫujum kilip ularni Gaza xəḫiri wə uning ətrapidiki zeminlirioɣiqə, kəzət munaridin mustəḫkəm koroɣanoɣiqə besip məoɣlup kildi.□ ■
9 Wə xundak boldiki, Ḫəzəkiya padixaḫning səltənitining tətinqi yilida, yəni Israilning *sabik* padixaḫi Elaḫning ooɣli Ḫoxiyaning səltənitining yəttinqi yilida, Asuriyəning padixaḫi Xalmanəzər Samariyəgə ḫujum kilip uni kamal kildi. ■ 10 Üq yildin keyin ular xəḫərni aldi; Ḫəzəkiyaning səltənitining tokkuzinqi yili, yəni Israil padixaḫi Ḫoxiyaning səltənitining tokkuzinqi yilida, Samariyə ixoɣal kilindi. ■ 11 Andin Asuriyəning padixaḫi Israillarni Asuriyəgə elip ketip, ularni Halaḫda, Gozandiki Habor dəryasining boylirida wə Medialarning xəḫərliridə makanlaxturdi.
12 Qünki ular əz Hudasi Pərwərdigarning awazioɣa itaət kilmidi, bəlki Uning əḫdisigə, yəni Pərwərdigarning kuli Musa buyruoɣanning ḫəmmisigə hilaplik kildi; ular yaki kulak salmidi, yaki əməl kilmidi.

■ **17:35** Ḫak. 6:10 ■ **18:1** 2Tar. 28:27; 29:1 □ **18:4** **«Nəḫuxtan!»** — «bir parqə mis, halas!» degən mənidə. Bu yilan tooɣruluk «Qəl.» 21:4-9ni kərüng. ■ **18:4** 2Tar. 31:1 □ **18:5** **«bu jəḫəttə»** — demək, Hudaoɣa tayinix jəḫəttə, iman-ixənqni ipadiləx tərəptə. □ **18:8** **«kəzət munaridin mustəḫkəm koroɣanoɣiqə»** — mənisi bəlkim sepildiki munardin xəḫərning əng iqkirisidiki koroɣanoɣiqə — baxkiqə eytkanda, «sirttin iqkirigiqə». ■ **18:8** Yəx. 14:29, 30 ■ **18:9** 2Pad. 17:3 ■ **18:10** 2Pad. 17:6

Asuriyə imperiyəsi - miladiyədin ilgiri 650-yili

Sənnaherib Yəhudaoƣa tajawuz ƙilidu
2Tar. 32:1-9; Yəx. 36:1-22

13 Ḫəzəkiya padixaḫning səltənitining on tətinqi yili, Asuriyəning padixaḫi
Sənnaherib Yəhudaning barliƙ ƙoroƣanliƙ xəḫərlirigə ḫujum ƙilip qiƙip, ularni
ixoƣal ƙildi. ■ 14 U waƙitta Yəhudaning padixaḫi Ḫəzəkiya Laƙixƙa adəm əwətip,
Asuriyəning padixaḫioƣa: Mən gunaḫkar! Məndin qekingəyla, üstümgə ḫərnemə
qüxürsilə xuni *tələymən*, — dedi.
Asuriyəning padixaḫi Ḫəzəkiyaoƣa üq yüz talant kümüx bilən ottuz talant altun
tohtitip ƙoydi. □ 15 Ḫəzəkiya Pərwərdigarning өyidiki wə padixaḫning ordisining
həzinisidiki barliƙ kümüxni elip bərdi. 16 Xuning bilən bir waƙitta Yəhudaning
padixaḫi Ḫəzəkiya Pərwərdigarning өyining ixikliridin wə өzi əslidə ƙaplatƙan ixik
kexəkliridin altunni ajritip elip, Asuriyəning padixaḫioƣa bərdi.□
17 Xu qaoƣda Asuriyə padixaḫi Sənnaherib Tartan, Rab-Saris wə Rab-Xakəḫlirini
qong ƙoxun bilən Laƙix xəḫiridin Yerusalemoƣa, Ḫəzəkiyaning yenioƣa əwətti. Ular
Yerusalemoƣa qiƙip kəldi. Qiƙƙanda, ular kir yuoƣuqilarning etizining boyidiki yolda,
yuƙiri kəlqəkning norining bexioƣa kelip turdi. □ 18 Ular padixaḫni qaƙiroƣanda,

■ **18:13** 2Tar. 32:1; Yəx. 36:1 □ **18:14** **«yüz talant kümüx bilən ottuz talant altun» —** bir talant bəlkim 30.6 kilogram idi, xunga bu 9.06 tonna kümüx wə 0.906 tonna altun idi. □ **18:16** **«Ḫəzəkiya Pərwərdigarning өyining ixikliridin ... altunni ajritip elip...» —** bu tekisttə «altun» degən səzning өzi yoƙ. Lekin ibadəthana iqidiki barliƙ yaoƣaqlaroƣa qaplanoƣan metal altun boluxi kerək idi («1Pad.» 6:32-35ni kərüng). □ **18:17** **«Tartan» —** Asuriyə ƙoxunlirining bax sərdarining, «Rab-Saris» bax aoƣwatning, «Rab-Xakəḫ» padixaḫning məsliḫətqisining unwani boluxi mumkin idi. **«Ular kir yuoƣuqilarning etizining boyidiki yolda, yuƙiri kəlqəkning norining bexioƣa kelip turdi» —** muxu yər dəl Yəxaya pəyoƣəmbər Aḫaz padixaḫ bilən kərüxüp, Asuriyəning tajawuzi tooƣruluƙ agaḫlanduroƣan yər («Yəx.» 7-babni kərüng).

Ḥilḳiyaning ooɣli, ordini baxḳuridioɣan Eliakim, ordining diwanbegi Xəbna wə Asafning ooɣli, orda mirzibegi Yoaḫlar ularning yenioɣa kəldi. 19 Wə Rab-Xakəḫ ularoɣa mundaḳ dedi: —
«Silər Ḥəzəkiyaoɣa: — «Uluoɣ padixaḫ, yəni Asuriyə padixaḫi sanga mundaḳ dedi, dənglar: —
Sening muxu ixəngən tayanqing zadi nemidi?
20 Sən: «Urux ḳilixḳa tədbir-məsliḥətimiz ḥəm küqimiz bar, dəysən — bu pəḳət bir ḳuruḳ gəp, halas! — Sən zadi kimgə tayinip manga ḳarxi əktə ḳopisən? □ 21 Mana əmdi sən yeriḳi bar axu ḳomux ḥasa, yəni Misiroɣa tayinisən. Birsi uningoɣa yələnsə, uning ḳolioɣa sanjip kiridu; Misir padixaḫi Pirəwngə tayanoɣanlarning ḥəmmisi xundaḳ bolidu!■
22 Əgər silər manga: «Biz Hudayimiz boloɣan Pərwərdigaroɣa tayinimiz» — desənglar, Ḥəzəkiya əzi Yəḫudadikilərgə wə Yerusalemdikilərgə: «Silər pəḳət Yerusalemdiki muxu ibadətgaḫ aldidila ibadət ḳilixinglar kerək» dəp, uningoɣa ataloɣan «yuḳiri jaylar»ni ḥəm ḳurbangaḫlarni yoḳ ḳiliwəttioɣu? Ular axu Pərwərdigarning yuḳiri jayliri əməsmidi?□
23 Əmdi ḥazir hojayinim Asuriyə padixaḫi bilən bir tohtamoɣa kelinglar: — «Əgər silərdə ularoɣa minəligüdək əskərliringlar bolsa, mən silərgə ikki ming atni bikaroɣa berəy!»□
24 Silərdə undaḳlar bolmisa, hojayinimning əməldarlirining əng kiqiki boloɣan bir ləxkər bexini ḳandaḳmu qekindürələysilər?! Gərqə silər jəng ḥarwiliri wə atlarni elix üqün Misiroɣa tayinisilər! 25 Mən muxu yərni ḥalak ḳilix üqün Pərwərdigarsiz kəldimmu? Qünki Pərwərdigar manga: «Muxu zeminni ḥalak ḳilixḳa qiḳḳin» — dedi!».

26 Eliakim, Xəbna wə Yoaḫ Rab-Xakəḫgə: —
Peḳirlirioɣa aramiy tilida səzlisilə; biz buni qüxinimiz. Bizgə ibraniy tilida səzlimisilə, gəpliri sepilda turoɣanlarning ḳulikioɣa kirmisun! — dedi.□
27 Biraḳ Rab-Xakəḫ: —
Hojayinim meni muxu gəpni hojayininglaroɣa wə silərgila eytixḳa əwətkənmu? Muxu gəpni silər bilən birliktə sepilda olturoɣanlaroɣa deyixkə əwətkən əməsmu? Qünki ular əz poḳini yegüqi ḥəm əz süydükini iqküqi bolidu!» — dedi. □
28 Andin Rab-Xakəḫ ibraniy tilida yuḳiri awaz bilən: «Uluoɣ padixaḫ, yəni Asuriyə padixaḫining səzlirini anglap ḳoyunglar!» — dəp warḳiridi.
29 — «Padixaḫ mundaḳ dəydu: — Ḥəzəkiya silərni aldap ḳoymisun! Qünki u silərni *padixaḫning* ḳolidin ḳutḳuzalmaydu. 30 Uning silərni: — «Pərwərdigar bizni jəzmən ḳutḳuzidu; muxu xəḫər Asuriyə padixaḫining ḳolioɣa qüxüp kətməydu» dəp Pərwərdigaroɣa tayanduruxioɣa yol ḳoymanglar! 31 Ḥəzəkiyaoɣa ḳulaḳ salmanglar;

□ **18:20 «urux ḳilix tədbir-məsliḥitimiz ḥəm küqimiz bar... sən zadi kimgə tayinip manga ḳarxi əktə ḳopisən?»** — muxu gepigə ḳarioɣanda, Asuriyədikilərning Yəxayaning «Pəḳət Pərwərdigaroɣa tayiniximiz kerək» degən bexarətliridin həwiri bar ohxaydu. ■ **18:21** Yəx. 36:6; Əz. 29:6, 7 □ **18:22 «... Ular axu Pərwərdigarning yuḳiri jayliri əməsmidi?»** — Musa pəyoɣəmbərgə wəḫiy ḳilinoɣan ḳanunoɣa asasən, Israillar pəḳət Yerusalemdiki ibadəthanidiki ḳurbangaḫtila ḳurbanliḳ ḳilixḳa bolatti. Əslidə Ḥəzəkiya muxu pərmanoɣa asasən butpərəslik ḳilidioɣan ḳurbangaḫlarni ḥəm hata yol bilən ḳuruloɣan, «Pərwərdigaroɣa atap» ibadət ḳilidioɣan «yuḳiri jaylar»ni yoḳatḳan. Rab-Xakəḫ xu gəp bilən uni anglioɣuqi Israillarni ḳaymuḳturmaḳqi idi, əlwəttə. □ **18:23 «Əgər silərdə ularoɣa minəligüdək əskərliringlar bolsa, mən silərgə ikki ming atni bikaroɣa berəy!»** — bu kinayilik, ḥəjwiy gəp, əlwəttə. Adəttiki qaoɣlarda Yəḫudada atlar naḫayiti az idi. Urux waḳtida tehimu azlap ketətti. Atliḳ əskərlər əməs, ḥətta addiy əskərlərmu naḫayiti az idi. □ **18:26 «aramiy tili»** — Suriyəning kona ismi «Aram» idi. Kona zamanda «suriyə tili» «aramiy tili» deyilətti. Asuriyəmu aramiy tilini ixlətkən. □ **18:27 «... Ular əz poḳini yegüqi ḥəm əz süydükini iqküqi bolidu!»** — xəḫər muḫasirigə qüxüp, uningda ax wə su ḳalmioɣan ḥaləttə həlḳlər muxundaḳ ḳilixḳa məjbur bolidu.

qünki Asuriyə padixahi mundaq dəydu: — Mən bilən sülhilixip, mən tərəpkə ətünglar; xundaq kilsanglar hərbiringlar özünglarning üzüm baringidin həm özünglarning ənjür dərihidin mewə yəysilər, hərbiringlar öz su kəlqikinglardin su iqisilər; 32 ta mən kelip silərni buoldaylik həm xarablik bir zeminola, neni, üzümzarliri wə zəytun dərəhliri bar, həsəl qikiridiolan bir zeminola, yəni zeminglaroła ohxax bir zeminoła apirip koyoluqə yəp-iqiweringlar! Xuning bilən silər tirik kelip, ölməysilər! Həzəkiya silərgə: — «Pərwərdigar bizni kutkuzidu» desə uningola kulak salmanglar!□

33 Əl-yurtlarning ilah-butlirining biri öz zeminini Asuriyə padixahining kolidin kutkuzolanmu? 34 Hamat wə Arpad degən yurtlarning ilah-butliri keni? Səfarwaim, Hena wə Iwwah xəhərlirining ilah-butliri keni? Ular Samariyəni mening kolumdin kutkuzolanmu?! 35 Muxu əl-yurtlarning ilah-butliridin öz zeminini kutkuzolan zadi kim bar? Xundak ikən, Pərwərdigar Yerusalemni mening kolumdin kutkuzalamdu?» — dedi.

36 Əmma həlk süküt kilip uningola jawabən heqkandak bir səz kilmidi; qünki padixahning buyruki xuki: —

«Uningola jawab bərmənglar».

37 Andin Hilkiyaning ooli, ordini baxkuridiolan Eliakim, orda diwanbegi Xəbna wə Asafning ooli, orda mirzibegi Yoahlar kiyim-keqəklirini yirtixip, Həzəkiyaning yenioła kelip, Rab-Xakəhning gəplirini uningola ukturdi.

19

Həzəkiya Hudadin yol soraydu
2Tar. 32:20-21; Yəx. 37:1-38

1 Xundak boldiki, Həzəkiya buni anglioланda, kiyim-keqəklirini yirtip, özini bəz bilən kaplap Pərwərdigarning ibadəthanisioła kirdi. 2 U Hilkiyaning ooli, ordini baxkuridiolan Eliakim, orda diwanbegi Xəbna wə kahinlarning aksakallirini bəz kaplanolan peti Amozning ooli Yəxaya pəyoləmbərgə əwətti.■

3 Ular uningola: —

Həzəkiya mundak dəydu: —

«Balilar tuolulay dəp kaloланda anining tuolkudək hali kalmioландək, muxu kün awariqilik, rəswa kilinidiolan, mazak kilinidiolan bir künidur. 4 Öz hojayini bololan Asuriyə padixahi tirik Hudani mazak kilixka əwətkən Rab-Xakəhning muxu barlik gəplirini Pərwərdigar Hudaying nəzirigə elip tingxisa, bularni anglioлan Pərwərdigar Hudaying xu gəplər üqün uning dəkkisini berərmikin? Xunga kelip kaloлan kaldisi üqün awazingni kətürüp, bir duayingni bərsəng» — dedi.

5 Xu gəplər bilən Həzəkiyaning hizmətkarliri Yəxayaning aldioła kəldi. 6 Yəxaya ularola: —

«Hojayininglaroła: — Pərwərdigar mundak dedi: —

«Asuriyə padixahining qaparmənlirining sən anglioлan axu Manga kupurluk kilolуqi gəpliridin korkma; 7 Mana, Mən uningola bir rohni kirgüzimən; xuning bilən u bir

□ **18:32 «…mən kelip silərni … zemininglaroła ohxax bir zeminoła apirip koyoluqə yəp-iqiweringlar!»** — muxu gəplər qiraylik bololini bilən mənisi enikki: — «Mening əsirlirim, kullirim bolisilər!» degənlik. Yukirida eytkinimizdək, Asuriyə padixahi uqioła qikkan hiyligər aldamqi idi. ■ **19:2** Yəx. 1:1

iɵwani anglap, өz yurtiɵa ⱪaytidu. Mən uni өz zeminida turɵuzup ⱪiliⱪ bilən өltürgüzimən» — dənglar» — dedi.□
8 Rab-Xakəh өzi kəlgən yoli bilən ⱪaytip mangɵanda, Asuriyə padixahining Laⱪix
xəhiridin qekingənlikini anglap, Libnah xəhirigə ⱪarxi jəng ⱪiliwatⱪan padixahning
yeniɵa kəldi. 9 Qünki padixah: «Mana, Efiopiyə padixahi Tirhakah sizgə ⱪarxi jəng
ⱪilmaⱪqi bolup yoloɵa qiⱪti» degən həwərni angliɵanidi. Lekin u yənə Həzəkiyaoɵa
əlqilərni mundaⱪ hət bilən əwətti: —□
10 «Silər Yəhuda padixahi Həzəkiyaoɵa mundaⱪ dəngarisaldilar: —
«Sən tayinidiɵan Hudayingning sanga: «Yerusalem Asuriyə padixahining ⱪoliɵa
tapxurulmaydu» deginigə aldanma; 11 mana, sən Asuriyə padixahlirining həmmə
əl-yurtlarni nemə ⱪiloɵanlirini, ularni өz ilah-butliriɵa atap halak ⱪiloɵanliⱪini an-
gliɵansən; əmdi өzüng ⱪutⱪuzulamsən? □ 12 Ata-bowilirim halak ⱪiloɵan əllərning
өz ilah-butliri ularni ⱪutⱪuzoɵanmu? Gozan, Haran, Rəzəf xəhiridikilərniqu,
Telassarda turoɵan Edənlərniqu? 13 Hamat padixahi, Arpad padixahi, Səfarwaim,
Hena həm Iwwah xəhərlirining padixahliri ⱪeni?»».□
14 Xuning bilən Həzəkiya hətni əkəlgüqilərning ⱪolidin elip oⱪup qiⱪti. Andin u
Pərwərdigarning өyigə kirip, Pərwərdigarning aldiɵa hətni yeyip ⱪoydi. 15 Wə
Həzəkiya Pərwərdigaroɵa dua ⱪilip mundaⱪ dedi: —
«I kerublar otturisida turoɵan Pərwərdigar, Israilning Hudasi: —
Sən Өzüngdursən, jahandiki barliⱪ əl-yurtlarning üstidiki Huda pəⱪət
Өzüngdursən; asman-zeminni Yaratⱪuqisən. □ 16 I Pərwərdigar, ⱪuliⱪingni təwən
ⱪilip angliɵaysən; kəzüngni aqⱪaysən, i Pərwərdigar, kərgəysən; Sənnaheribning
adəm əwətip mənggü hayat Hudani haⱪarətləp eytⱪan gəplirini angliɵaysən!
17 I Pərwərdigar, Asuriyə padixahliri həⱪiⱪətən həmmə yurtlarni, xularoɵa beⱪindi
boloɵan yurtlarnimu harabə ⱪilip, □ 18 ularning ilah-butlirini otⱪa taxliwətkən; qünki
ularning ilahliri ilah əməs, bəlki insan ⱪoli bilən yasaloɵanliri, yaoɵaq wə tax, halas;
xunga asuriylar ularni halak ⱪildi. 19 Əmdi, i Pərwərdigar Hudayimiz, jahandiki
barliⱪ əl-yurtlaroɵa Sening, pəⱪət Seningla Pərwərdigar ikənlikingni bildürüx üqün,
bizni uning ⱪolidin ⱪutⱪuzoɵaysən!».
20 Xuning bilən Amozning ooɵli Yəxaya Həzəkiyaoɵa səz əwətip mundaⱪ dedi: —
— Israilning Hudasi Pərwərdigar mundaⱪ dəydu: —
«Sening Manga Sənnaherib tooɵruluⱪ ⱪiloɵan duayingni anglidim.

□ **19:7 «… Mən uningoɵa bir rohni kirgüzimən; xuning bilən u bir iɵwani anglap, өz yurtiɵa ⱪaytidu. Mən uni өz zeminida turɵuzup ⱪiliⱪ bilən өltürgüzimən» —** Yəxayaning muxu wəhiyini diⱪⱪət bilən oⱪusingiz, u Həzəkiyaning (6-ayəttiki) təlipi boyiqə dua ⱪilmay, bəlki biwasitə həwərqilərgə jawab bərdi. Qünki u alliburun Asuriyə tooɵruluⱪ nuroɵun bexarətlərni ⱪiloɵan. Huda muxu pəyt-əhwal tooɵruluⱪ Israiloɵa uⱪturoɵan (məsilən, «Yəx.» 10:5-21, 14:24-25ni kərüng). Biraⱪ Həzəkiya wə ordisidikilər muxularni wə uningdin baxⱪa kərgən karamət məjizilərni («Yəx.» 38-babnimu kərüng) pütünləy untup ⱪaloɵan ohxaydu. □ **19:9 «Efiopiyə padixahi Tirhakah sizgə ⱪarxi jəng ⱪilmaⱪqi bolup yoloɵa qiⱪti» —** bu ix əməliyət əməs, həmdə xu qaoɵda mumkin bolmioɵanidi. Biraⱪ Huda Өzi əwətküzgən «aldamqi roh»ning təsiri bilən uni ixəndürgən. □ **19:11 «өz ilah-butliriɵa atap halak ⱪilix» —** bu degənlik ibraniy tilida pəⱪət bir səz bilənla, yəni ««haram» ⱪilix» yaki ««hərəm» ⱪilix» bilənla ipadilinidu. □ **19:13 «Hamat, Arpad, Səfarwaim, Hena wə Iwwah» —** muxu xəhərlərning bəzilirining nədə ikənlikini həritidin kərgili bolidu, bəziliri bizgə bügüngə ⱪədər naməlum. □ **19:15 «kerublar otturisida turoɵan» —** muⱪəddəs ibadəthanidiki əng iqkiri өy, yəni «əng muⱪəddəs jay» degən өydə, Hudaning «rəhim kərsitidiɵan orun-təhti» («kafarət təhti») («rəhimgah») bar idi. Muxu orunda Huda Israilning alahidə ⱪurbanliⱪlirining ⱪanlirini ⱪobul ⱪilatti. Ornining ikki təripining həribiridə altundin yasaloɵan, təhtkə ⱪaritiloɵan birdin «kerub» bar idi. Musaning dəwridin tartip Hudaning parlaⱪ xan-xəripi sirliⱪ halda xu təhtning üstidə, yəni «kerublar otturisida» turoɵanidi. Kerublar bolsa intayin küqlük birhil pərixtilər bolup, Hudaning qiⱪaroɵan həküm-jazalirini bejiridu. «Kerublar otturisida turoɵan» degini, sən bizgə yeⱪinlaxⱪan həm bizgə rəhim kərsətməkqi boloɵan Hudasən» degənliktur. □ **19:17 «xularoɵa beⱪindi boloɵan yurtlar» —** muxu ibarini səzmusəz tərjimə ⱪiloɵanda «beⱪindi» degən səz yoⱪ. Biz xərhləx üqün uni ⱪoxtuⱪ.

21 Pərwərdigarning uningoɣa ḳarita degən səzi xudurki: —
«Pak ḳiz, yəni Zionning ḳizi seni kəmsitidu,
Seni mazaḳ ḳilip külidu;
Yerusalemning ḳizi kəyninggə ḳarap bexini qayḳaydu;
22 sən kimni mazaḳ ḳilip kupurluḳ ḳilding?
Sən kimgə ḳarxi awazingni kətürüp,
Nəziringni üstün ḳilding?
Israildiki Muḳəddəs Boloɣuqioɣa ḳarxi!□
23 Əlqiliring arḳilik sən Rəbni mazaḳ ḳilip; —
«Mən nuroɣunlioɣan jəng ḫarwilirim bilən taoɣ qoḳḳisioɣa,
Liwan taoɣ baoɣrilirioɣa yetip kəldimki,
Uning egiz kedir dərəhlirini, esil ḳarioɣaylirini kesiwetimən;
Mən uning əng qət turaloɣusioɣa,
Uning əng bük-baraḳsan ormanzarlikioɣa kirip yetimən.□
24 Өzüm ḳuduḳ kolap yaḳa yurtning süyini iqtim;
Putumning uqidila mən Misirning barlik dərya-östənglirini ḳurutiwəttim — deding.□
25 — Sən xuni anglap baḳmioɣanmiding?
Uzundin buyan Mən xuni bekitkənmənki,
Ḳədimdin tartip xəkilləndürgənmənki,
Ḫazir uni əməlgə axurdumki,
Mana, sən ḳəl’ə-ḳoroɣanlik xəḩərlərni harabilərgə aylandurdung;
26 Xuning bilən u yərdə turuwatḳanlar küqsizlinip,
Yərgə ḳaritip ḳoyuldi, xərməndə ḳilindi;
Ular əsiwatḳan ot-qəptək,
Yumran kək qəplərdək,
Өgzidiki ot-qəplər əsməy ḳurup kətkəndək boldi.□
27 Biraḳ sening olturoɣiningni, ornungdin turoɣiningni, qiḳip-kirginingni wə Manga ḳarxi oɣaljirlixip kətkiningni bilimən;
28 Sening Manga ḳarxi oɣaljirlixip kətkənlikingning, ḫakawurlixip kətkənlikingning ḳuliḳimoɣa yətkənliki tüpəylidin,
Mən ḳarmiḳimni burningdin ətküzimən,
Yüginimni aoɣzingoɣa salimən,
Wə əzüng kəlgən yol bilən seni ḳayturimən.□
29 I *Ḫəzəkiya*, xu ix sanga alamət bexarət boliduki,
Muxu yili əzlükidin əskən,
Ikkinqi yili xulardin qiḳḳanlarmu silərning rizḳinglar bolidu;
Üqinqi yili bolsa teriysilər, orisilər, üzüm kəqətlirini tikisilər;

□ **19:22 «kupurluḳ»** — kim əzini Hudaning ornida ḳoyup, «ḫəmmə ixni ḳilalaymən» desə, kupurluḳ ḳiloɣan bolidu, xundaḳla ḫaman bir küni yiḳitilidu. □ **19:23 «Uning əng bük-baraḳsan ormanzarliḳi»** — bu ayəttiki «bük-baraḳsan» degən səz ibraniy tilida «karməl» degən səz bilən ipadilinidu. Karməl bolsa Israilning əng munbət wə qiraylik jayi idi. Xuning bilən padixaḫning «uning «Karməl» ormanzarlikioɣa kirimən» degini «uning (Liwanning) əng qiraylik jayioɣa (ḫeq tosaloɣusiz) barimən» degəndək po atidioɣan mənini ipadiləytti. Liwanda «Karməl» degən jay yoḳ. □ **19:24 «… Putumning uqidila mən Misirning barlik dərya-östənglirini ḳurutiwəttim»** — yuḳiriḳi 22-ayəttə padixaḩ əzining təs ixlarni ḳilalaydioɣanlikini, məsilən Liwan rayonidiki əng yuḳiri taoɣlaroɣa qikalaydioɣanlikini (kəqmə mənisi, bəlkim aliyjanap, küqlük padixaḩlardin üstünlükkə erixidioɣanlikini kərsitidu), əng esil nərsilərgə erixidioɣanlikini təswirləydu. Muxu 24-ayəttiki «putum… ḳurutiwəttim» degini, deḫḳanning puti bilənla topini ittirip eriḳni tosup, suni ḳurutiwətkinidək, «Mən halisamla naḫayiti asanla ḫərḳandaḳ ixni ḳilalaymən, ḫətta Nil dəryasinimu ḳurutiwetələymən» degən mənmənlikni bildürməkqi. □ **19:26 «өgzidiki ot-qəplər…»** — bu degənlikning baxḳa hil tərjimilirini uqritix mumkin. □ **19:28 «Mən ḳarmiḳimni burningdin ətküzimən, yüginimni aoɣzingoɣa salimən…»** — Asuriyə padixaḩliri muxundaḳ rəḥimsiz yol bilən əsirlərni yalap mangatti.

Ulardin qikḳan mewilərni yəysilər.□
30 Yəḫuda jəmətining ḳeqip ḳutuloɣan ḳaldisi bolsa yənə təwəngə ḳarap yiltiz
tartidu,
Yuḳirioɣa ḳarap mewə beridu;
31 Qünki Yerusalemdin bir ḳaldisi,
Zion teoɣidin ḳeqip ḳutuloɣanlar qiḳidu;
Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigarning otluḳ muḫəbbiti muxuni
ada ḳilidu.
32 Xunga, Pərwərdigar Asuriyə padixaḫi tooɣruluḳ mundaḳ dəydu: —
U nə muxu xəḫərgə yetip kəlməydu,
Nə uningoɣa bir tal oḳmu atmaydu;
Nə ḳalḳanni kətürüp aldioɣa kəlməydu,
Nə uningoɣa ḳarita ḳaxalarnimu yasimaydu.
33 U ḳaysi yol bilən kəlgən bolsa,
U yol bilən ḳaytidu wə muxu xəḫərgə kəlməydu — dəydu Pərwərdigar,
34 — Qünki Өzüm üqün wə Mening ḳulum Dawut üqün uni ətrapidiki sepildək
ḳooɣdap ḳutḳuzimən». ■
35 Xu keqə xundaḳ boldiki, Pərwərdigarning Pərixtisi qiḳip, Asuriyəliklərning
bargaḫida bir yüz səksən bəx ming əskərni urdi; mana, kixilər ətigəndə ornidin
turoɣanda, ularning ḫəmmisining ɵlgənlikini kərdi!□ ■
36 Xunga Asuriyə padixaḫi Sənnaherib qekinip, yoloɣa qiḳip, Ninəwə xəḫirigə
ḳaytip turdi. 37 Wə xundaḳ boldiki, u ɵz buti Nisroḳning buthanisida uningoɣa
qoḳunuwatḳanda, ooɣulliri Adrammələk ḫəm Xarezər uni ḳiliqlap ɵltürüwətti;
andin ular bolsa Ararat degən yurtḳa ḳeqip kətti. Uning ooɣli Esarḫaddon uning
ornida padixaḫ boldi.□ ■

20

Ḫəzəkiya eoɣir kesəl bolidu, dua ḳilidu
2Tar. 32:24; Yəx. 38:1-22

1 Xu künlərdə Ḫəzəkiya əjəl kəltürgüqi bir kesəlgə muptila boldi. Amozning ooɣli
Yəxaya pəyoɣəmbər uning ḳexioɣa berip, uningoɣa: —
«Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
— Өyüng tooɣruluḳ wəsiyət ḳiloɣin; qünki əjəl kəldi, yaximaysən» — dedi.■
2 *Ḫəzəkiya* bolsa yüzini tam tərəpkə ḳilip Pərwərdigaroɣa dua ḳilip: —

□ **19:29** **«Muxu yili ɵzlükidin ɵskən, ikkinqi yili xulardin qikḳanlarmu silərning rizḳinglar bolidu; üqinqi yili bolsa teriysilər, orisilər, üzüm kəqətlirini tikisilər; ulardin qikḳan mewilərni yəysilər»** — muxu məjizə ixənq-etiḳadni küqəytix üqün ḫəm həlḳni ḳutḳuzux üqün berilgən. Urux waḳtida teriḳqilik ḳilix mumkin əməs; Asuriyə ḳoxuni kətkəndin keyinki yilidimu, ḳoxunidin ḳelip ḳaloɣanliri parakəndiqilik ḳilixi mumkin idi. Xunga məjizə üqinqi yiloɣiqə sozulidu. «Üzüm kəqətlirini tikisilər... mewisini yəysilər» degən wədə, tinqliḳ məzgilning uzun bolidioɣanliḳini kərsitidu (üzüm tallirini ɵstürüxkə uzun waḳit ketidu, əlwəttə). Kixilərning Asuriyə ḳoxunlirining tuyuḳsiz qekinixini «tasadipiyliḳtin» deməsliki üqün, bu ikkinqi məjizə berildi. Xundaḳtimu, məzkur «Padixaḫlar» degən kitabḳa ḳarioɣanda, həlḳlər yənila ikki məjizini tezla untuydu, Hudaoɣa wapasizliḳ ḳiliweridu. ■ **19:34** 2Pad. 20:6 □ **19:35** **«Pərwərdigarning Pərixtisi»** — Təwrat dəwridə intayin alaḫidə xəhs idi. Bəzi ixlarda u Hudaning ornida kərünətti (məsilən, Təwrattiki «Yar.» 18-babni kərüng). «Təbirlər»nimu kərüng. ■ **19:35** Yəx. 37:36 □ **19:37** **«U ɵz buti Nisroḳning buthanisida uningoɣa qoḳunuwatḳanda, ooɣulliri Adrammələk ḫəm Xarezər uni ḳiliqlap ɵltürüwətti»** — muxu wəḳə Sənnaherib Israildin qekinixtin 20 yil keyin (miladiyədin ilgiriki 681-yili) boldi. ■ **19:37** 2Tar. 32:21; Yəx. 37:38 ■ **20:1** 2Tar. 32:24; Yəx. 38:1

3 I Pərwərdigar, Sening aldingda mening ḫəqiqət wə pak dil bilən mengip
yürgənlikimni, nəziring aldingda durus bolоqan ixlarni qilоqanliqimni əsləp
qoyоqaysən, — dedi.
Wə Ḫəzəkiya yiоqlap eqip kətti.
4 Yəxaya qiqip ordidiki ottura ḫoylioqa yətməstə, Pərwərdigarning səzi uningоqa
yetip mundaq deyildi: —
5 Yenip berip həlqimning baxlamqisi Ḫəzəkiyaoqa mundaq degin: —
«Pərwərdigar, atang Dawutning Hudasi mundaq dəydu: —
«Duayingni anglidim, kəz yaxliringni kərdüm; mana, Mən seni saqaytimən. Üqinqi
künidə Pərwərdigarning өyigə qiqisən. □ 6 Künliringgə Mən yənə on bəx yil
qoximən; xuning bilən Mən seni wə bu xəḫərni Asuriyə padixaḫining qolidin
qutquzimən; Өzüm üqün wə qulum Dawut üqün Mən bu xəḫərni ətrapidiki sepildək
qooqdaymən.
7 (Yəxaya bolsa: — «Ənjür poxkili təyyarlanglar, dedi. Ular uni elip kelip, yarisioqa
qapliwidi, u saqaydi. 8 Ḫəzəkiya Yəxayadin: Pərwərdigar meni saqaytip, üqinqi
küni uning өyigə qiqidioqanliqimni ispatlaydioqanоqa qandaq bexarətlik alamət
bolidu? — dəp sorioqanidi. 9 Yəxaya: — Pərwərdigarning Өzi eytqan ixini jəzmən
qilidioqanliqini sanga ispatlax üqün Pərwərdigardin xundaq bexarətlik alamət
boliduki, sən quyaxning pələmpəy üstigə qüxkən sayisining on basquq aldioqa
mengixi yaki on basquq kəynigə yenixini halamsən? — dedi.
10 Ḫəzəkiya: Quyax sayisining on basquq aldioqa mengixi asan; sayə on baxquq
kəynigə yansun, degənidi. 11 Xuning bilən Yəxaya pəyoqəmbər Pərwərdigaroqa nida
qildi wə U quyaxning Aḫaz padixaḫ qurоqan pələmpəy basquqiliri üstigə qüxkən
sayisini yandurup, on basquq kəynigə mangdurdi).

Babil padixaḫidin kəlgən əlqilər •••• Qong bir hatalik
2Tar. 32:31-33; Yəx. 39:1-8

12 Xu pəyttə Baladanning ooqli Babil padixaḫi Merodaq-Baladan, Ḫəzəkiyani kesəl
bolup yetip qaptu, dəp anglap, hətlər ḫədiyə bilən əwətti. □ 13 Ḫəzəkiya
bolsa əlqilərning gepini tingxap, ularoqa barlik həzinə-ambarlirini, kümüxni,
altunni, dora-dərmanlarni, sərhil maylarni, sawut-qorallar ambiridiki ḫəmmini wə
bayliqlirining barliqini kərsətti; ordisi wə pütkül padixaḫliqi iqidiki nərsilərdin
Ḫəzəkiya ularoqa kərsətmigən birimu qalmidi.
14 Andin Yəxaya pəyoqəmbər Ḫəzəkiyaning aldioqa berip, uningdin: —
«Muxu kixilər nemə dedi? Ular seni yoqlaxqa nədin kəlgən?» — dəp soridi.
Ḫəzəkiya: — «Ular yiraq bir yurttin, yəni Babildin kəlgən» dedi.
15 Yəxaya yənə: — «Ular ordangda nemini kərdi?» dəp soridi.
Ḫəzəkiya: — «Ordamda bar nərsilərni ular kərdi; baylikлirimning arisidin mən
ularoqa kərsətmigən birimu qalmidi» — dedi.
16 Yəxaya Ḫəzəkiyaoqa: Pərwərdigarning səzini anglap qoyoqin: —
17 — Mana xundaq künlər keliduki, ordangda bar nərsilər wə bügüngə qədər ata-
bowiliring toplap, saqlap qoyoqan ḫəmmə Babiloqa elip ketilidu; ḫeqnərsə qalmaydu
— dəydu Pərwərdigar.

□ **20:5 «atang Dawut»** — Ḫəzəkiya Dawut pəyoqəmbərning on üqinqi əwladi idi. □ **20:12 «Merodaq-Baladan»** — yaki «Berodaq-Baladan». **«Babil padixaḫi Merodaq-Baladan... ḫətlər ḫədiyə bilən əwətti»** — Merodaq-Baladan Asuriyə padixaḫi Sənnaherib təripidin miladiyədin ilgiriki 702-yili oqulitildi. Muxu ixmu xu yilda bolоqan boluxi kerək. Demək, bu ix, yəni 20-babta wə «Yəx.» 38-39-babta təswirləngən ixlar «2pad.» 18:17-37 wə 19-babtiki ixlardin **ilgiri** yüz bərgən. Əmdi nemixqa ulardin keyin hatiriləngən? Muxu ix tooqruluq «Yəx.» 39:1diki izaḫatni kərüng.

18 — Ḥəmdə Babilliḳlar ooɳulliringni, yəni əzüngdin boloɳan əwladliringni elip
ketidu; xuning bilən ular Babil padixaḫining ordisida aoɳwat bolidu.□
19 Ḥəzəkiya əmdi əz-əzigə «Əz künlirimdə bolsa aman-tinqliḳ, Hudaning ḥəḳiḳət-
wapaliḳi bolmamdu?», dəp Yəxayaoɳa: — «Siz eytḳan Pərwərdigarning muxu səzi
yahxi ikən» — dedi.□
20 Ḥəzəkiyaning baxḳa əməlliri, jümlidin uning səltənitining ḳudriti, uning ḳandaḳ
ḳilip xəḥərgə su təminləx üqün kəl, xundaḳla su apiridioɳan nor yasioɳanliḳi «Yəḥuda
padixaḫlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?■
21 Ḥəzəkiya ata-bowilirining arisida uhlidi; ooɳli Manassəḥ ornida padixaḥ boldi.

21

Manassəḫning Yəḫudaning üstidiki səltəniti
2Tar. 33:1-9, 20

1 Manassəḥ padixaḥ boloɳanda on ikki yaxta bolup, Yerusalemda əllik bəx yil
səltənət ḳildi. Uning anisining ismi Ḥəfzibaḥ idi. ■ 2 U Pərwərdigar Israillarning
aldidin ḥəydəp qiḳiriwətkən yat əlliklərning yirginqlik adətlirigə ohxax ixlar bilən
Pərwərdigarning nəzиridə rəzil boloɳanni ḳildi. 3 U atisi Ḥəzəkiya buzup yoḳatḳan
«yuḳiri jaylar»ni ḳaytidin yasatti; u Baaloɳa atap ḳurbangaḫlarni saldurup, Israilning
padixaḫi Aḫab ḳiloɳandək bir Axərаḥ məbud yasidi; u asmandiki nuroɳunlioɳan ay-
yultuzlaroɳa bax urdi wə ularning ḳulluḳioɳa kirdi. □ ■ 4 U Pərwərdigarning əyidimu
ḳurbangaḫlarni yasatti. Xu ibadəthana tooɳruluḳ Pərwərdigar: Mən Yerusalemda
Mening namimni ḳoyimən, degənidi. ■ 5 U Pərwərdigarning əyining ikki ḫoylisida
«asmanning ḳoxuni»oɳa ḳurbangaḫlarni atap yasatti. □ 6 Əz ooɳlini ottin ətküzdi;
jadugərqilik bilən palqiliḳ ixlətti, əzigə jinkəxlər bilən əpsunqilarni bekitti; u
Pərwərdigarning nəzиridə san-sanaḳsiz rəzillikni ḳilip uning oɳəzipini ḳozoɳidi.
7 U yasatḳan «Axərаḥ» oyma məbudni *Hudaning* əyigə ḳoydi. Xu əy tooɳruluḳ
Pərwərdigar Dawutḳa wə uning ooɳli Sulaymanoɳa: — «Bu əydə, xundaḳla Israilning
ḥəmmə ḳəbililirining zeminliri arisidin Mən talliоɳan Yerusalemda Əz namimni
əbədgiqə ḳaldurimən; ■ 8 əgər Israil pəḳət Mən ularoɳa tapiliоɳan barliḳ əmrlərgə,

□ **20:18 «Babilliḳlar ooɳulliringni, yəni əzüngdin boloɳan əwladliringni elip ketidu … ular Babil padixaḫining ordisida aoɳwat bolidu» —** kərünüxtə addiy kərüngən muxu wəḳə üqün nemixḳa muxu ḳattiḳ jazaliḳ səz qiḳidu? Pikrimizqə, üq səwəbi bar: — (1) Ḥəzəkiya Hudaoɳa: «Ḳədəmlirimni sanap mangimən» degən wədini bərgənidi, lekin bu ḳetim Hudadin ḥeq sorimay xundaḳ ḳiloɳan; (2) Əlqilərning kəlgənlikidin u bəlkim: «ḥazir mən «jaḫanoɳa dangḳi qiḳḳan adəmmən», «kiqik dəlitimizning jaḫanda orni bar» dəp təkəbburlixip kətkən boluxi mumkin. (3) Muxulardin sirt, biliximizqə Merodaḳ-Baladan Asuriyə imperiyəsigə ḳarxi bir ittipaḳni bərpa ḳilmaḳqi. U «təkəllup kərsitidioɳan» muxu pursəttin paydilinip, Ḥəzəkiyani ittipaḳḳa ḳatnixixḳa təklip ḳiloɳan. Əzini əlümdin ḳutḳuzoɳanliḳini, ḳuyaxning nurining «kəynigə yanoɳanliḳi»dək intayin karamət məjizini kərgən, Hudaning «Mən silərni Asuriyədin ḳutḳuzimən» degən wədisini angliоɳan Ḥəzəkiya ḳandaḳmu hudasiz bir əl-yurt bilən ittipaḳlaxmaḳqi boloɳandu? «Aoɳwat» — piqiwetilgən adəm, «Yəx.» 56:4-ayəttiki izaḫatni kərüng. □ **20:19 «Əz künlirimdə bolsa aman-tinqliḳ, Hudaning ḥəḳiḳət-wapaliḳi bolmamdu?» —** Ḥəzəkiya muxu səzlərni yənə oquḳ eytixi mumkin. **«Siz eytḳan Pərwərdigarning muxu səzi yahxi ikən» —** muxu ayəttə, Ḥəzəkiyaning əz-əzigə degənliri baxḳilaroɳa, ḥətta əz jəmətigə boloɳan birhil bioɳəm, kəyümsiz pozitsiyisini bildüridu. Yəxaya degən bexarət əməliyəttə yüz yildin keyin əməlgə axuruloɳan; waḳitning sozuluxi bolsa bəlkim Yəḥudaning keyinki bir padixaḫi (Yosiya)ning ḳattiḳ towa ḳilixi tüpəylidin boldi. ■ **20:20** 2Tar. 32:30 ■ **21:1** 2Tar. 33:1 □ **21:3 «asmandiki nuroɳunlioɳan ay-yultuzlar» —** ««asmanning ḳoxuni» degən səz bilən ipadilinidu. Təwrattin bilimizki, asmandiki yultuzlarning pərixtilər wə bəzi əḫwalda asmandiki yaman küqlər, yəni jin-xəytanlar bilənmu munasiwiti bar («Zəb.» 147:4, «Ayup» 38:4-7, «Wəḥ.» 12:4ni kərüng). ■ **21:3** 2Pad. 18:4 ■ **21:4** Ḳan. 12:5, 11; 2Sam. 7:13; 1Pad. 8:29; 9:3; 2Tar. 7:12; Zəb. 132:13, 14; Yər. 32:34 □ **21:5 «asmanning ḳoxuni» —** muxu yərdə ḳuyax, ay wə yultuzlarni kərsitidu. ■ **21:7** 2Sam. 7:10; 1Pad. 8:16, 29; 9:3; 2Pad. 23:27

yəni Өz qulum Musa ularoƣa buyruoƣan barlik qanunoƣa muwapik əməl kilixqa köngül qoysila, Mən ularning putlirini ata-bowilirioƣa təqsim kiloƣan bu zemindin qaytidin neri kilmaymən», degənidi. 9 Lekin ular qulaq salmaytti; xunglaxkimu, Manassəh ularni xundaq azdurdiki, ular Pərwərdigar Israillarning aldidin halak kiloƣan yat əlliklərdin axurup rəzillik kilatti.
10 Xunga Pərwərdigar Өz qulliri boloƣan pəyoƣəmbərlərning wasitisi arkilik mundaq dedi: —
11 Yəhudaning padixahi Manassəh bu yirginqlik ixlarni kilip, hətta uningdin ilgiri ətkən Amoriylar kiloƣan barlik rəzilliktin ziyadə rəzillik kilip, uning butliri bilən Yəhudanimu gunahqa azduroƣini üqün ■ 12 Israilning Hudasi Pərwərdigar mundaq dəydu: —
«Mana, Yerusalem bilən Yəhudaning üstigə xundaq balayi'apət kəltürimənki, kimki uni anglisila qulakliri zingildap ketidu. 13 Mən Samariyəni əlqigən tana wə Ahabning jəmətini təkxürgən tik əlqigüq yip bilən Yerusalemni təkxürtimən; kixi qaqini qaykap sürtkəndin keyin düm kömtürüp qoyoƣandək, Yerusalemni qaykap ərüymən. □ 14 Mən mirasimning qaloƣanliridinmu waz keqip, düxmənlirining qolioƣa tapxurimən; ularni həmmə düxmənlirigə bulang-talang obyekti wə olja kilip berimən; □ 15 Qünki ular Mening nəzirimdə rəzil boloƣanni kilip, ularning ata-bowiliri Misirdin qikqan kündin tartip bügüngiqə oƣəzipimni qozoƣap kəldi».
16 Manassəh əmdi pütkül Yerusalemni bir qetidin yənə bir qetigiqə qanoƣa toldurup, köp nahək qan təkküzdi wə ohxaxla өzi kiliwatqan gunahi bilən Yəhudalarni azdurup, ularning Pərwərdigarning nəziridiki rəzillikni kilixioƣa səwəb boldi.
17 Manassəhning baxqa ixliri həm kiloƣanlirining həmmisi, jümlidin u sadir kiloƣan gunah «Yəhuda padixahlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?
18 Manassəh ata-bowilirining arisida uhlidi wə өz өyining beoƣida, yəni Uzzahning beoƣida dəpnə kilindi. Andin ooƣli Amon uning ornida padixah boldi.■

Amonning Yəhudaning üstidiki səltəniti
2Tar. 33:21-25

19 Amon padixah boloƣanda yigirmə ikki yaxta bolup, Yerusalemda ikki yil səltənət kildi. Uning anisining ismi Məxulləmət idi; u Yotbahlik Haruzning kizi idi. 20 Amon atisi Manassəh kiloƣandək Pərwərdigarning nəzaridə rəzil boloƣanni kilatti. 21 U atisi mangoƣan barlik yollarda mangatti; u atisi qullukida boloƣan butlarning qullukida bolup, ularoƣa səjdə kilip, 22 Pərwərdigarning yolida yürməy, өz ata-bowilirining Hudasi Pərwərdigarni tərk kildi. 23 Əmdi Amonning hizmətkarliri padixahni qəstləp, uni өz ordisida əltürdi. 24 Lekin yurt həlki Amon padixahni qəstligənlərning həmmisini əltürdi; andin yurt həlki uning ornida ooƣli Yosiyani padixah kildi.
25 Amonning baxqa ixliri həm kiloƣanlirining həmmisi «Yəhuda padixahlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?
26 U Uzzahning beoƣida өz qəbrisidə dəpnə kilindi. Andin ooƣli Yosiya uning ornida padixah boldi.■

■ **21:11** Yər. 15:4 □ **21:13** **«Samariyəni əlqigən tana» —** xübhisizki, Hudaning Samariyəning üstigə qüxürgən jaza həkümini kərsitidu; «Ahabning jəmətini təkxürgən tik əlqigüq yip» — Hudaning Ahabning jəmətining üstigə qüxürgən jaza həkümini kərsitidu. «Am.» 7:7-8ni kərüng. **«kixi qaqini qaykap sürtkəndin keyin düm kömtürüp qoyoƣandək, Yerusalemni qaykap ərüymən»** — bu səz, bəlkim, Hudaning Yerusalemdin barlik ahalisini yirak kilip, uni astin-üstin kiliwetidioƣanlikini kərsitidu. 14-ayətni kərüng. □ **21:14** **«mirasim» —** Israildiki on ikki qəbilə; «mirasimning qaloƣanliri» — Israildin yaloƣuz qaloƣan qəbilə, yəni Yəhudani kərsitidu. ■ **21:18** 2Tar. 33:20 ■ **21:26** Mat. 1:10

22

Yosiyaning Yəhudaning üstidiki səltəniti
2Tar. 34:1-28

1 Yosiya padixaḫ bolƣanda səkkiz yaxta bolup, Yerusalemda ottuz bir yil səltənət
ḳildi. Uning anisining ismi Yədidaḫ idi; u Bozkatlik Adayaning ḳizi idi. ■ 2 Yosiya
Pərwərdigarning nəziridə durus bolƣanni ḳilip, ḫər ixta atisi Dawutning barlik
yolida yürüp, nə ongƣa nə soloƣa qətnəp kətmidi.
3 Padixaḫ Yosiya səltənitining on səkkizinqi yilida, padixaḫ Məxullamning nəwrisi,
Azaliyaning ooƣli katip Xafanni Pərwərdigarning өyigə əwətip: 4 «Bax kaḫin
Ḫilḳiyaning ḳexiƣa qiḳip xuni buyruƣinki, u Pərwərdigarning өyigə elip kelingən,
dərwaziwənlər həlḳtin yiƣḳan pulni sanisun. 5-6 Andin ular Pərwərdigarning
өyini ongxaydiƣan ixlarni nazarət ḳiloƣuqi ixqilariƣa tapxurup bərsun. Bular
ḫəm Pərwərdigarning өyidiki buzuloƣan yərlərni ongxaxḳa өydə ixligüqilərgə, yəni
yaƣaqqilar, tamqilar wə taxtiraxlariƣa bərsun. Ular muxu pul bilən өyni ongxaxḳa
lazim bolƣan yaƣaq bilən oyuloƣan taxlarni setiwalsun, degin» — dedi.
7 Lekin ularning ḳoliƣa tapxuruloƣan pulning ḫesabi ḳilinmidi. Qünki ular insap
bilən ix ḳilatti.
8 Bax kaḫin Ḫilḳiya katip Xafanƣa: — Mən Pərwərdigarning өyidə bir Təwrat
kitabini taptim, dedi. Xuni eytip Ḫilḳiya kitabni Xafanƣa bərdi. U uni oḳudi.
9 Andin keyin katip Xafan padixaḫning ḳexiƣa berip padixaḫḳa həwər berip: —
Hizmətkarliri ibadəthanidiki pulni yiƣip Pərwərdigarning өyini ongxaydiƣan ix
bexilirining ḳolliriƣa tapxurup bərdi, dedi. 10 Andin katip Xafan padixaḫḳa: Ḫilḳiya
manga bir kitabni bərdi, dedi. Andin Xafan padixaḫḳa uni oḳup bərdi. 11 Wə xundaḳ
boldiki, padixaḫ Təwrat kitabining səzlirini angliƣanda, өz kiyimlirini yirtti.□
12 Padixaḫ Ḫilḳiya kaḫin bilən Xafanning ooƣli Aḫikamƣa, Mikayaning ooƣli Akbor
bilən Xafan katipḳa wə padixaḫning hizmətkari Asayaƣa buyrup: — 13 Berip
mən üqün wə həlḳ üqün, yəni pütkül Yəhudadikilər üqün bu tepiloƣan kitabning
səzliri tooƣrisida Pərwərdigardin yol soranglar. Qünki ata-bowilirimiz bu kitab-
ning səzlirigə, uningdiki bizlərgə pütülgənlirigə əməl ḳilixḳa ḳulaḳ salmioƣanliḳi
tüpəylidin Pərwərdigarning bizgə ḳozoƣaloƣan oƣəzipi intayin dəḫxətlik, dedi.
14 Xuning bilən Ḫilḳiya kaḫin, Aḫikam, Akbor, Xafan wə Asayalar Harhasning
nəwrisi, Tikwaḫning ooƣli kiyim-keqək begi Xallumning ayali ayal pəyoƣəmbər
Ḫuldaḫning ḳexiƣa berip, uning bilən səzləxti. U Yerusalem xəḫirining ikkinqi
məḫəllisidə olturatti.
15 U lariƣa mundaḳ dedi: — Israilning Hudasi Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
«Silərni əwətkən kixigə mundaḳ dənglar: —
16 Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Mana Mən Yəhudaning padixaḫi oḳuoƣan
kitabning ḫəmmə səzlirini əməlgə axurup, bu jayƣa wə bu yərdə turoƣuqilariƣa
balayi'apət qüxürimən. 17 Qünki ular Meni taxlap, baxḳa ilaḫlariƣa huxbuy yeḳip,
ḳollirining ḫəmmə ixliri bilən Mening aqqiḳimni kəltürdi. Uning üqün Mening
ḳəḫrim bu yərgə ḳarap yandi ḫəm өqürülməydu.
18 Lekin silərni Pərwərdigardin yol soriƣili əwətkən Yəhudaning padixaḫiƣa bolsa
xundaḳ dənglar: Sən angliƣan səzlər tooƣrisida Israilning Hudasi Pərwərdigar
xundaḳ dəydu: — 19 Qünki kənglüng yumxaḳ bolup, muxu jay wə uningda
turoƣuqilarning wəyranə wə lənətkə aylandurulidiƣanliḳi tooƣrisida ularni əyibləp
eytḳan səzlirimni angliƣiningda, Pərwərdigarning aldida өzüngni təwən ḳilip,

---

■ **22:1** 2Tar. 34:1 □ **22:11** **«padixaḫ Təwrat kitabning səzlirini angliƣanda…»** — tepiwelinƣan kitab Təwratning ḳaysi ḳismi boluxi kerək? Padixaḫning inkasi, yəni keyinki ḫərikətlirigə, bolupmu «yuḳiri jaylar»ni yoḳitixiƣa ḳariƣanda, «tepiwelinƣan kitab» qoḳum bu ixni təkitləydiƣan «Ḳanun xərḫi»ni өz iqigə aliƣan.

kiyimliringni yirtip, Mening aldimda yiɣlioɣining üqün, Mənmu duayingni anglidim, dəydu Pərwərdigar. 20 Buning üqün seni ata-bowiliring bilən yioɣilixqa, əz qəbrənggə aman-hatirjəmlik iqidə berixqa nesip qilimən; sening kəzliring Mən bu jay üstigə qüxüridioɣan barliq külpətlərni kərməydu».
Ular yenip berip, bu həwərni padixahqa yətküzdi.

23

Yosiya padixah islahat qilidu
2Tar. 34:29-30; 35:1-27

1 Padixah adəmlərni əwətip, Yəhuda bilən Yerusalemning həmmə aqsaqallirini əz qexioɣa qaqirtip kəldi. ■ 2 Padixah Pərwərdigarning əyigə qiqti; barliq Yəhudadiki ər kixilər wə Yerusalemda turuwatqanlarning həmmisi, kahinlar bilən pəyoɣəmbərlər, yəni barliq həlq, əng kiqikidin tartip qongioɣiqə həmmisi uning bilən billə qiqti. Andin u Pərwərdigarning əyidə tepiloɣan əhdə kitabining həmmə səzlirini ularoɣa oqup bərdi.□
3 Padixah tüwrükning yenida turup Pərwərdigaroɣa əgixip pütün qəlbim wə pütkül jenim bilən Uning əmrlirini, həküm-guwahliqliri wə bəlgilimilirini tutup, uxbu kitabta pütülgən əhdigə əməl qilimən dəp əhdigə əzini baoɣlidi. Xuning bilən həlqning həmmisimu əhdə aldida turup uningoɣa əzini baoɣlidi.□
4 Andin keyin padixah bax kahin Hilqiya bilən orun basar kahinlaroɣa wə həm dərwaziwənlərgə: — Baaloɣa, Axərah butioɣa wə asmanning barliq qoxunioɣa atap yasaloɣan barliq əswab-üsküniləmi Pərwərdigarning əyidin qiqiriwetinglar, dəp əmr qildi; u bularni Yerusalemning sirtida, Kidron etizliqida kəydürdi wə küllirini Bəyt-Əlgə elip bardi. 5 U Yəhuda padixahlirining Yəhuda xəhərliridiki «yuqiri jaylar»da həmdə Yerusalemning ətrapliridiki «yuqiri jaylar»da huxbuy yanduruxqa tikligən but kahinlirini, xuningdək Baaloɣa, quyaxqa, ayoɣa, yultuz türkümlirigə həmdə asmanning barliq qoxunioɣa huxbuy yaqquqilarni ixtin həydiwətti. □ 6 U Pərwərdigarning əyidin Axərah butni elip qiqip Yerusalemning sirtioɣa elip berip, Kidron jiloɣisioɣa apirip xu yərdə kəydürüp kukum-talqan qilip ezip, topisini addiy puqralarning qəbriliri üstigə qeqiwətti. 7 Andin u Pərwərdigarning əyigə jaylaxqan bəqqiwazlarning turaloɣulirini qekip oɣulatti; bu əylərdə yənə ayallar Axərah butqa qedir toquytti.
8 U Yəhuda xəhərliridin barliq kahinlarni qaqirtip, əzigə yioɣdi. Andin u Gəbadin tartip Bəər-Xebaoɣiqə kahinlar huxbuy yaqidioɣan «yuqiri jaylar»ni buzup buloɣiwətti; u «dərwazilardiki yuqiri jaylar»ni qekip buzdi; bular «Xəhər baxliqi Yəxuaning quwiqi»ning yenida, yəni xəhər quwiqioɣa kirix yolining sol təripidə idi □ 9 (əmdi «yuqiri jaylar»diki kahinlarning Yerusalemda Pərwərdigarning qurbangahioɣa qiqixi qəkləngənidi; lekin ular dawamlik əz kerindaxliri bilən birgə pitir nanlardin yeyixigə muyəssər idi).

■ **23:1** 2Tar. 34:29 □ **23:2** **«Həmmə səzlirini ularoɣa oqup bərdi» —** ibraniy tilida: «həmmə səzlirini ularning qulaqlirioɣa oqup bərdi». □ **23:3** **«tüwrükning yenida» —** yaki «pəxtaq üstidə». **«kitabta pütülgən əhdigə…» —** ibraniy tilida «kitabta pütülgən əhdə səzlirigə…». □ **23:5** **«…ixtin həydiwətti» —** yaki «… halak qildi». □ **23:8** **«Gebadin Bəər-Xebaoɣiqə» —** «Geba» Yəhudaning ximaliy qetidə, «Bəər-Xeba» uning jənubiy qetidə idi. **«U … barliq kahinlarni qaqirtip, … andin u … kahinlar huxbuy yaqidioɣan «yuqiri jaylar»ni buzup buloɣiwətti» —** Yosiya muxu yərlərni buloɣax bilən butpərəslərning keyin u yərni «buloɣanoɣan, haram» dəp qarap, qaytidin xundaq yolda ixlitixini mumkin əməs qilix üqün idi. **«dərwazilardiki yuqiri jaylar» —** yaki «tawapgahlarni».

10 Yosiya ḩeqkim өz ooɳli yaki ḳizini Moləkkə atap ottin ətküzmisun dəp, Ḩinnomning
ooɳlining jiloɳisidiki Tofətnimu buzup buloɳiwətti. □ 11 Pərwərdigarning өyigə
kiridioɳan yolning eoɳizida Yəḫuda padixaḫliri ḳuyaxḳa təḳdim ḳilip ḳoyoɳan atlarni
xu yərdin yətkəp, «ḳuyax ḩarwiliri»ni otta kөydürdi (ular *ibadəthanining* ḩoyliliriɳa
jaylaxḳan, Natan-Mələk degən aoɳwatning өyining yenida turatti). □ 12 Padixaḫ yənə
Yəḫuda padixaḫliri Aḫazning balihanisining өgzisidə saldurоɳan ḳurbangaḫlarni wə
Manassəḫ Pərwərdigarning өyining ikki ḩoylisioɳa yasatḳan ḳurbangaḫlarni qeḳip
kukum-talḳan ḳiliwətti; u ularning topisini u yərdin elip, Kidron jiloɳisioɳa qeqiwətti.
13 Israilning padixaḫi Sulayman Yerusalemning məxriḳ təripigə wə «Ḩalak teoɳi»ning
jənubioɳa Zidoniylarning yirginqlik buti Axtarot, Moabiylarning yirginqlik buti Ke-
mox wə Ammonlarning yirginqlik buti Milkomoɳa atap yasatḳan «yuḳiri jaylar»nimu
padixaḫ buzup buloɳiwətti. □ 14 U but tüwrüklərni parqilap, Axəraḫ butlirini kesip
yiḳitip, ular turoɳan yərlərni adəm səngəkliri bilən toldurdi.□ ■
15 U yənə Israilni gunaḫḳa putlaxturoɳan, Nibatning ooɳli Yəroboam Bəyt-Əldə
saldurоɳan ḳurbangaḫ bilən «yuḳiri jay»ni, ularni buzup qaḳti, andin keyin «yuḳiri
jay»ni kөydürüp kukum-talḳan ḳiliwətti, Axəraḫ butinimu kөydürüwətti. ■ 16 Yosiya
burulup ḳarap, taoɳdiki ḳəbrilərni kөrüp, adəm əwətip ḳəbrilərdiki səngəklərni
kolap qiḳirip, ḳurbangaḫ üstidə kөydürdi, xu yol bilən uni buloɳiwətti. Bu ixlar
Pərwərdigarning kalamini yətküzüp, dəl ularni aldin’ala bexarət ḳilip jakarlioɳan
Hudaning adimining səzining əməlgə axuruluxi idi. □ ■ 17 Andin Yosiya: Kөz
aldimdiki bu ḳəbrə texi kimning? — dəp soridi.
Xəḫərdikilər uningoɳa: Bu Yəḫudadin kəlgən, silining Bəyt-Əldiki ḳurbangaḫni
buzoɳan muxu ixlirini bexarət ḳiloɳan Hudaning adimining ḳəbrisi ikən, dedi.
18 Yosiya: — Uni ḳoyunglar, ḩeqkim uning səngəklirini midirlatmisun, dəp buyrudi.
Xuning bilən ular uning səngəkliri bilən Samariyədin kəlgən pəyoɳəmbərning
səngəklirigə ḩeqkimni təgküzmidi.
19 Andin Yosiya Israilning padixaḫliri Pərwərdigarning oɳəzipini ḳozoɳioɳan,
Samariyəning xəḫərliridə yasatḳan «yuḳiri jaylar»diki barliḳ өylərni qaḳti; u ularni
Bəyt-Əldə ḳiloɳandək ḳilip, yoḳatti. ■ 20 U u yərlərdiki «yuḳiri jaylar»oɳa has boloɳan
ḩəmmə kaḩinlarni ḳurbangaḫning üstidə өltürüp, ḳurbanliḳ ḳildi, andin ularning
üstigə adəm səngəklirini kөydürdi; u ahirda Yerusalemoɳa yenip bardi.

Yosiya padixaḫ «ətüp ketix ḩeyti»ni ətküzidu
2Tar. 35:1-19

21 Padixaḫ barliḳ həlḳḳə yarliḳ qüxürüp: — Bu əḩdə kitabida pütülgəndək,
Hudayinglar Pərwərdigaroɳa «ətüp ketix ḩeyti»ni ətküzünglar, dəp buyrudi. ■
22 «Batur ḩakimlar» Israilning üstidin ḩəküm sürgən künlərdin tartip, nə Israil

---

□ **23:10 «өz ooɳli yaki ḳizini… ottin ətküzüx»** — insaniy ḳurbanliḳlarni kөrsitixi mumkin. **«Ḩinnomning ooɳlining jiloɳisi»** — bu yər yənə «Ḩinnomning jiloɳisi», yəni «Ge-Ḩinnom» dəp atilatti (ərəbqə «jəḩənnəm»). □ **23:11 «ḳuyaxḳa təḳdim ḳilip ḳoyoɳan atlar»** — bu atlar tirik atlar yaki at ḩəykili boluxi mumkin idi. **«Natan-Mələk degən aoɳwatning өyi»** — bəlkim muḳəddəs ibadəthanining birər ḩoylisida boluxi mumkin idi. □ **23:13 «Ḩalak teoɳi»** — muxu yərdə «Zəytun teoɳi»ni kөrsitidu. Butpərəsliktin buloɳinip kətkini tüpəylidin uningoɳa xundaḳ ḩəjwiy, kinayilik isim ḳoyuloɳan. □ **23:14 «U but tüwrüklərni parqilap,… ular turoɳan yərlərni adəm səngəkliri bilən toldurdi»** — Yosiyaning muxu yərlərni «adəmlərning səngəkliri» bilən tolduruxi butpərəslərning keyin u yərlərni «buloɳanoɳan, ḩaram» dəp ḳarap, ḳaytidin xundaḳ yolda ularni ixlitixini mumkin əməs ḳilix üqün idi. ■ **23:14** Mis. 23:24; 34:13; Qəl. 33:52; Ḳan. 7:5, 25; 12:3 ■ **23:15** 1Pad. 12:32, 33 □ **23:16 «Yosiya … taoɳdiki ḳəbrilərni kөrüp, adəm əwətip ḳəbrilərdiki səngəklərni kolap qiḳirip, ḳurbangaḫ üstidə kөydürdi»** — yuḳiriḳi izaḩatni kөrüng. **«Pərwərdigarning kalamini yətküzüp, dəl ularni aldin’ala bexarət ḳilip jakarlioɳan Hudaning adimining səzi»** — «1Pad.» 13:30-32ni kөrüng. ■ **23:16** 1Pad. 13:2 ■ **23:19** 2Tar. 34:6 ■ **23:21** Mis. 12:3; Ḳan. 16:2; 2Tar. 35:1

padixahlirining wakitlirida nə Yəhuda padixahlirining wakitlirida undak bir «ətüp ketix heyti» ətküzülüp bakmioɣanidi; 23 Yosiya padixahning səltənitining on səkkizinqi yilida, Pərwərdigaroɣa atap bu «ətüp ketix heyti» Yerusalemda ətküzüldi.
24 Xuningdək Yosiya Yəhuda yurtida wə Yerusalemda pəyda boloɣan jinkəxlər wə palqilarni, tərafim məbudliri, hərkandak butlar wə barlik baxka lənətlik nərsilərni zemindin yokatti. Uning xundak kilixining məksiti, Hilkiya kahin Pərwərdigarning əyidin tapkan kitabta hatiriləngən Təwrattiki səzlərgə əməl kilixtin ibarət idi.□ ■
25 Uningdək Musaoɣa qüxürülgən kanunoɣa intilip pütün kəlbi, pütün jeni wə pütün küqi bilən Pərwərdigaroɣa kaytip, əzini beoɣixlioɣan bir padixah uningdin ilgiri bolmioɣanidi wə uningdin keyinmu uningoɣa ohxax birsi bolup bakmidi. □ 26 Lekin Pərwərdigarning aqqiki Manassəhning Əzini rənjitkən barlik rəzillikliri tüpəylidin Yəhudaoɣa tutaxkandin keyin, Əzining xiddətlik oɣəzipidin yanmidi. 27 Pərwərdigar: — Israilni taxlioɣandək Yəhudanimu Əz kəzümdin neri kilimən wə Əzüm tallioɣan bu xəhər Yerusalemni wə Mən: — «Mening namim xu yərdə bolidu» degən xu ibadəthanini tərk kilimən, dedi.□ ■
28 Yosiyaning baxka əməlliri həm kiloɣanlirining həmmisi «Yəhuda padixahlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?
29 Uning künliridə Misirning padixahi Pirəwn-Nəko Asuriyəning padixahioɣa hujum kiloɣili Əfrat dəryasioɣa bardi. U qaoɣda Yosiya padixah Pirəwn bilən sokuxuxka qikti; lekin Pirəwn uni kərüp Məgiddoda uni əltürdi.
30 Hizmətkarliri uning əlükini jəng harwisioɣa selip Məgiddodin Yerusalemoɣa elip kelip, uni əz kəbrisidə dəpnə kildi. Yurt həlki Yosiyaning ooɣli Yəhoahazni məsih kilip, atisining ornida padixah kildi.■

Yəhoahazning Yəhudaning üstidiki səltəniti
2Tar. 36:1-4

31 Yəhoahaz padixah boloɣanda yigirmə üq yaxta bolup, üq ay Yerusalemda səltənət kildi. Uning anisining ismi Hamutal idi; u Libnahlik Yərəmiyaning kizi idi.
32 Yəhoahaz bowiliri barlik kiloɣanliridək, Pərwərdigarning nəzaridə rəzil boloɣanni kildi.
33 Əmdi Pirəwn-Nəko uning Yerusalemda səltənət kilmaslikiɣüqün, uni Hamat yurtidiki Riblahda solap koydi wə *Yəhuda* zemineioɣa yüz talant kümüx bilən bir talant altun selik qüxürdi. □ 34 Andin Pirəwn-Nəko Yosiyaning ooɣli Eliakimni atisining ornida padixah kilip, ismini Yəhoakimoɣa əzgərtti. U Yəhoahazni əzi bilən Misiroɣa elip kətti; Yəhoahaz Misiroɣa kelip xu yərdə əldi.□ ■
35 Yəhoakim kümüx bilən altunni Pirəwngə bərdi; lekin Pirəwnning xu buyrukini ijra kilip pulni tapxurux üqün yurtka hərbir adəmning qamioɣa karap baj-alwan koyoɣanidi; altun wə kümüxni u yurtning həlkidin, hərbirigə saloɣan əlqəm boyiqə Pirəwn-Nəkooɣa berixkə yioɣkanidi.■
36 Yəhoakim padixah boloɣanda yigirmə bəx yaxta bolup, on bir yil Yerusalemda səltənət kildi. Uning anisining ismi Zibidah idi; u Rumahlik Pədayaning kizi idi.

□ **23:24 «tərafim məbudliri»** — kiqik, elip yürgüdək «kolaylik butlar» idi. ■ **23:24** Law. 19:31; 20:27; Kan. 18:11; Yəx. 8:19 □ **23:25 «uningdək ... kanunoɣa intilip pütün kəlbi, pütün jeni wə pütün küqi bilən Pərwərdigaroɣa kaytip, əzini beoɣixlioɣan bir padixah ... bolup bakmidi»** — bu səzlər uning Pərwərdigaroɣa kaytip kattik towa kilixi wə həkkaniylikka boloɣan intilixliri jəhəttə eytilidu. □ **23:27 «xu ibadəthanini...»** — ibraniy tilida «xu əyni...». ■ **23:27** 2Pad. 17:18, 20; 24:3 ■ **23:30** 2Tar. 36:1 □ **23:33 «yüz talant kümüx»** — bir talant bəlkim 30.6 kilogram idi. □ **23:34 «Eliakim»** — bu isimning mənisi «Huda (Əloһim) turoɣuzidu»; «Yəhoakim» degənning mənisi «Pərwərdigar (Yahwəh) turoɣuzidu». Pirəwnning undak kilixtiki məksiti bəlkim birhil həjwiy-kinayilik kilix yaki Hudaoɣa boloɣan kupurluk bolsa kerək. ■ **23:34** Mat. 1:11 ■ **23:35** 2Tar. 36:5-8

37 Yəḥoakim bowiliri barliḳ ḳiloɳanliridək Pərwərdigarning nəziridə rəzil boloɳanni ḳilatti.

24

Yəḥoakim Yəḥuda üstigə səltənət ḳilidu

1 Uning künliridə Babilning padixaḥi Neboḳadnəsar *Yəḥudaoɳa* ḥujum ḳilixḳa qiḳti; Yəḥoakim uningoɳa üq yiloɳiqə beḳindi boldi, andin uningdin tenip uning ḥəkümranliḳioɳa ḳarxi qiḳti. ■ 2 Xu waḳitlarda Pərwərdigar uningoɳa ḥujum ḳilixḳa Kaldiylər bulangqilar xaykisi, Suriylər bulangqilar xaykisi, Moabiylar bulangqilar xaykisi, wə Ammoniylar bulangqilar xaykilirini ḳozoɳidi; u ularni Yəḥudani ḥalak ḳilix üqün ḳozoɳidi. Bu ixlar Pərwərdigar Өz ḳulliri boloɳan pəyoɳəmbərlər arḳiliḳ agaḥ ḳiloɳan səz-kalamining əməlgə axuruluxi idi. ■ 3 Dərwəḳə Pərwərdigarning eytḳinidək, Manassəḥning gunaḥliri tüpəylidin Yəḥudani Өz kəzliridin neri ḳilix üqün, bu ixlar ularning bexioɳa qüxti. 4 Qünki *Manassəḥning* naḥəḳ ḳan təküp, Yerusalemni naḥəḳ ḳanlar bilən toldуroɳini tüpəylidin, Pərwərdigar *Yəḥudalarni* əpu ḳilixḳa köngli unimaytti.
5 Yəḥoakimning baxḳa ixliri ḥəm ḳiloɳanlirining ḥəmmisi «Yəḥuda padixaḥlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgən əməsmidi?
6 Yəḥoakim ata-bowilirining arisida uhildi; ooɳli Yəḥoakin uning ornida padixaḥ boldi.
7 Misirning padixaḥi bolsa өz yurtidin ikkinqi qiḳmidi. Qünki Babilning padixaḥi «Misir eḳini»din tartip Əfrat dəryasioɳiqə boloɳan Misir padixaḥioɳa təwə zeminni tartiwaloɳanidi.□

Yəḥoakin səltənət ḳilidu
2Tar. 36:9-10

8 Yəḥoakin padixaḥ boloɳanda on səkkiz yaxta bolup, üq ay Yerusalemda səltənət ḳildi. Uning anisining ismi Nəḥuxta idi; u Yerusalemliḳ Əlnatanning ḳizi idi.
9 Yəḥoakin atisining barliḳ ḳiloɳanliridək Pərwərdigarning nəziridə rəzil boloɳanni ḳildi.
10 Babilning padixaḥi Neboḳadnəsarning sərdarliri Yerusalemoɳa jəng ḳiloɳili qiḳip, xəḥərni ḳamal ḳildi. □ ■ 11 Uning sərdarliri xəḥərni ḳamal ḳilip turoɳanda Neboḳadnəsar өzimu xəḥərning sirtioɳa qiḳti.
12 Andin Yəḥudaning padixaḥi Yəḥoakin bilən anisi, barliḳ hizmətkarliri, əməldarliri wə aoɳwatliri Babil padixaḥining aldioɳa qiḳip uningoɳa tən bərdi. Xundaḳ ḳilip Babilning padixaḥi өz səltənitining səkkizinqi yilida uni əsir ḳilip tutti. □ 13 Neboḳadnəsar Pərwərdigarning өyidiki barliḳ həzinilər bilən padixaḥning ordisidiki həzinilərni elip kətti; Pərwərdigar agaḥ bərginidək, u Israilning padixaḥi Sulayman Pərwərdigarning ibadəthanisi üqün yasatḳan ḥəmmə altun ḳaqa-əswablarni kesip səkti. ■ 14 Yerusalemning barliḳ aḥalisini, jümlidin ḥəmmə əməldarlar, ḥəmmə batur palwanlar, jəmiy bolup on ming əsirni wə barliḳ ḥünərwənlər wə təmürqilərnimu elip kətti; yurttiki həlḳtin əng namratlardin baxḳa ḥeqkim ḳalmidi. 15 U Yəḥoakinni Babiloɳa elip kətti wə xuningdək padixaḥning anisini, padixaḥning ayallirini, uning aoɳwatliri wə yurttiki mətiwərlərni əsir ḳilip

■ **24:1** 2Tar. 36:6 ■ **24:2** 2Pad. 20:17; 23:27 □ **24:7** **«Misir eḳini»** — Nil dəryasi əməs, bəlki Sinay qəlining xərḳ təripidiki kiqik dəryadur. □ **24:10** **«sərdarliri»** — ibraniy tilida «hizmətkarliri». ■ **24:10** Dan. 1:1 □ **24:12** **«aoɳwatliri»** — yaki «ordidiki oɳojidarliri». ■ **24:13** 2Tar. 20:17; Yəx. 39:6

Yerusalemdin Babiloƣa elip bardi. ■ 16 U batur-palwanlarning ħəmmisini (yəttə ming idi), ħünərwən wə təmürqilərni (jəmiy bir ming idi) — bularning ħəmmisi jənggiwar adəmlər bolup, Babilning padixaĥi ularni əsir kilip, Babiloƣa elip kətti.■
17 Andin Babilning padixaĥi Yəħoakinning taoƣisi Mattaniyani uning ornida padixaħ kilip, uning ismini Zədəkiyaoƣa өzgərtti.■

Zədəkiya Yəħuda üstidə səltənət kilidu
2Tar. 36:11-21; Yər. 52:1-30

18 Zədəkiya padixaħ boloƣanda yigirmə bir yaxta bolup, on bir yil Yerusalemda səltənət kildi. Uning anisi Libnaħlik Yərəmiyaning kizi bolup, ismi Ħamutal idi. 19 Zədəkiya Yəħoakimning barlik kiloƣinidək, Pərwərdigarning nəzиridə rəzil boloƣanni kilatti. 20 Pərwərdigarning Yerusalemoƣa ħəm Yəħudaoƣa karatkan oƣəzipi tüpəylidin, Pərwərdigar ularni Өz ħuzuridin ħəydiwətküqə boloƣan arilikta, təwəndiki ixlar yüz bərdi: — awwal, Zədəkiya Babil padixaĥioƣa isyan kətürdi.

25

Neboķədnəsar Yerusalem xəħirigə bəsüp kirip, uni ixoƣal kilidu

1 Andin xundak boldiki, uning səltənitining tokkuzinqi yili, oninqi ayning oninqi künidə Babil padixaĥi Neboķədnəsar pütkül koxunioƣa yetəkqilik kilip Yerusalemoƣa ħujum kilixka kəldi; ħəmdə uni korxiwelip bargaħ kurup, uning ətrapida kaxa-potəylərni kuruxti. □ ■ 2 Xuning bilən xəħər Zədəkiyaning on birinqi yilioƣiqə muħasiridə turdi. 3 Xu yili tətinqi ayning tokkuzinqi küni xəħərdə eoƣir kəħətqilik ħəmmini baskan wə zemindikilər üqünmu ħeq ax-ozuk kalmioƣanidi. □ ■ 4 Xəħər sepili bəsüldi; barlik jənggiwar ləxkərlər kaqmakqi bolup, tün keqidə bədər tikiwetixti. Ular padixaħning baoƣqisioƣa yekin «ikki sepil» arilikidiki dərwazidin ketixti (kaldiylər bolsa xəħərning ħəryenida turatti). Ular *Iordan jiloƣisidiki* «Arabaħ tüzlənglikи»ni boylap keqixti. 5 Lekin kaldiylərning koxuni padixaħni koƣlap Yeriho tüzlənglikidə Zədəkiyaoƣa yetixti; uning pütün koxuni uningdin tarkilip kətkənidi. 6 Wə ular padixaħni tutup, Riblaħ xəħirigə, Babil padixaħining aldioƣa apardi; ular xu yərdə uning üstigə ħəküm qikardi. 7 *Babil padixaħi* Zədəkiyaning oƣullirini uning köz aldida kətl kildi; andin Zədəkiyaning kəzlirini oyuwətti; u uni mis kixənlər bilən baoƣlap, Babiloƣa elip bardi.

Mukəddəs ibadəthanining harab kilinixi

8 Wə bəxinqi ayning yəttinqi künidə (bu Babil padixaĥi Neboķədnəsarning on tokkuzinqi yili idi) Babil padixaĥining hizmətkari, pasiban begi Nebozar-Adan Yerusalemoƣa yetip kəldi. □ 9 U Pərwərdigarning өyini, padixaħning ordisini wə xəħərdiki barlik өylərni köydüriwətti; barlik bəħəywət imarətlərgə u ot koyup köydüriwətti. 10 Wə pasiban begi yetəkqilikidiki kaldiylərning pütkül koxuni Yerusalemning ətrapidiki pütkül sepilini өrüwətti.

■ **24:15** 2Tar. 36:10; Əst. 2:6 ■ **24:16** Yər. 52:28 ■ **24:17** Yər. 37:1; 52:1 □ **25:1** **« *Neboķədnəsarning* səltənitining tokkuzinqi yili, oninqi ayning oninqi küni» — miladiyədin ilgiri 588-yili, 15-Yanwar idi.** ■ **25:1** 2Tar. 36:17 Yər. 32:2; 39:1; 52:4 □ **25:3** **«zemindikilər üqünmu ħeq ax-ozuk kalmioƣanidi» —** baxka birhil tərjimisi «ətrapidiki zemindikilər üqünmu ħeq ax-ozuk kalmioƣanidi». Bu tərjimə tooƣra bolsa, «ətrapidiki zemindikilər» xəħər ətrapidiki zemindin keqip panaħ izdəp xəħərgə kirgənlərni kərsitidu. ■ **25:3** Yər. 52:6 □ **25:8** **«bəxinqi ayning yəttinqi küni… Babil padixaĥi Neboķədnəsarning on tokkuzinqi yili…» —** miladiyədin ilgiri 586-yili, 14-Awoƣust idi. «Yər.» 52:12nimu kərüng.

11 Pasiban begi Nebozar-Adan xəḫərdə ḳaloɣan baxḳa kixilərni, Babil padixaḫi
tərəpkə ḳeqip təslim boloɣanlarni wə ḳaloɣan ḫünərwənlərni əsir ḳilip ularni
elip kətti. □ 12 Lekin pasiban begi zemindiki əng namratlarning bir ḳismini
üzümzarliḳlarni pərwix ḳilixḳa wə teriḳqiliḳ ḳilixḳa ḳaldurdi.
13 Kaldiylər Pərwərdigarning ɵyidiki mistin yasaloɣan ikki tüwrükni, das təgliklirini
wə Pərwərdigarning ɵyidiki mistin yasaloɣan «dengiz»ni qeḳip, barliḳ mislirini
Babiloɣa elip kətti. □ ■ 14 Ular yənə *ibadəttə ixlitilidioɣan* idixlar, gürjək-bəlgürjəklər,
lahxigirlar, piyalə-təhsilər ḫəm mistin yasaloɣan barliḳ əswablarni elip kətti;
15 huxbuydanlar wə ḳaqilarni bolsa, altundin yasaloɣan bolsimu, kümüxtin yasaloɣan
bolsimu, ularning ḫəmmisini pasiban begi elip kətti. □ 16 Wə Sulayman *padixaḫ*
Pərwərdigarning ɵyi üqün mistin yasatḳan ikki tüwrük wə «dengiz»ni, xundaḳla
das təgliklirini elip kətti; bu mis saymanlarning eoɣirliḳini ɵlqəx mumkin əməs
idi. 17 Birinqi tüwrükning egizliki on səkkiz gəz, uning üstidiki taji bolsa mis
bolup, egizliki üq gəz idi; uning pütün aylanmisi tor xəklidə ḫəm anar nushisida
bezəlgənidi, ḫəmmisi mistin idi; ikkinqi tüwrükmu uningoɣa ohxax bolup, umu anar
nushisida bezəlgənidi.□ ■
18 Pasiban begi Nebuzar-Adan bolsa bax kaḫin Seraya, orunbasar kaḫin Zəfaniya
wə ibadəthanidiki üq nəpər ixikbaḳarnimu əsirgə aldi. 19 U xəḫərdin ləxkərlərni
baxḳuridioɣan bir aoɣwat əməldarni, xəḫərdin tapḳan orda məsliḫətqiliridin bəxini,
yərlik həlḳni ləxkərlikkə tizimlioɣuqi, yəni ḳoxunning sərdarining katipini wə
xəḫərdin atmix nəpər yərlik kixini tutti. □ 20 Pasiban begi Nebuzar-Adan bularni
Babil padixaḫining aldioɣa, Riblaḫoɣa elip bardi. 21 Babil padixaḫi Hamat zeminidiki
Riblaḫda bu kixilərni ḳiliqlap ɵltürüwətti.
Xu yol bilən Yəḫuda ɵz zeminidin sürgün ḳilindi.

Yəḫuda Babiloɣa sürgün ḳilinidu

22 Yəḫuda zeminida ḳaloɣan kixilərni, yəni Babil padixaḫi Neboḳadnəsar ḳaldurоɣan
kixilərni bolsa, u ularni idarə ḳilix üqün, ularning üstigə Xafanning nəwrisi,
Aḫikamning ooɣli Gədaliyani təyinlidi. ■ 23 Dalada ḳaloɣan Yəḫudaning ləxkər
baxliḳliri ḫəm ləxkərliri Babil padixaḫining Xafanning nəwrisi, Aḫikamning ooɣli
Gədaliyani zemin üstigə ḫəkümranliḳ ḳilixḳa bəlgiligənlikini anglap ḳaldi; xuning
bilən *bu ləxkər baxliḳliri adəmliri bilən* Mizpaḫ xəḫirigə, Gədaliyaning yenioɣa kəldi;
baxliḳlar bolsa Nətaniyaning ooɣli Ixmail, Kareaḫning ooɣli Yoḫanan, Nətofatliḳ
Tanhumətning ooɣli Seraya wə Maakat jəmətidin birsining ooɣli Jaazaniya idi. ■
24 Gədaliya ular wə adəmlirigə: «Kaldiylərgə beḳinixtin ḳorḳmanglar; zeminda
olturaḳlixip Babil padixaḫioɣa beḳininglar, xundaḳ ḳilsanglar silərgə yahxi bolidu»
dəp ḳəsəm ḳildi. 25 Əmdi yəttinqi ayda xundaḳ boldiki, xaḫzadə Əlixamaning
nəwrisi, Nətaniyaning ooɣli Ixmail on adəm elip kelip, Gədaliyani ḫəm Mizpaḫda
uning yenida turoɣan Yəḫudiylar wə Kaldiylərni urup ɵltürdi. 26 Xuning bilən barliḳ

□ **25:11** **«ḳaloɣan ḫünərwənlər»** — yaki «top-top adəmlər». □ **25:13** **«das təglikliri»** — bular bolsa «dengiz»din kiqik boloɣan daslarni kətüridioɣan təgliklərni kərsitidu. Bu ayətlərdə tiloɣa elinoɣan jabduḳ-bisatlarni kəprək qüxinix üqün «1Pad.» 7:8-51-ayətni kərüng. ■ **25:13** 2Pad. 20:17; Yər. 20:5; 27:19 □ **25:15** **«huxbuydanlar wə ḳaqilarni bolsa, ... ularning ḫəmmisini pasiban begi elip kətti»** — bu altun-kümüx wə mistin yasaloɣan barliḳ ḳaqa-ḳuqilar wə barliḳ əswablar Yərəmiya pəyoɣəmbərning ilgiriki bir bexariti boyiqə, 54 yildin keyin Pars imperatori Ḳorəxning pərmani bilən Yerusalemoɣa ḳayturuldi («Yər.» 27:21-22ni kərüng). □ **25:17** **«gəz» *yaki «jəynək»*** — jəynəktin ḳolning uqioɣiqə boloɣan ariliḳtur, təhminən 40-45 santimetr. **«egizliki üq gəz idi»** — «Yər.» 52:22də «bəx gəz» deyilidu. Səwəb, bəlkim üstidiki pərdazlirini ɵz iqigə alidu. ■ **25:17** 1Pad. 7:15; 2Tar. 3:15; Yər. 52:21 □ **25:19** **«bir aoɣwat əməldar»** — yaki pəḳət «bir əməldar». ■ **25:22** Yər. 40:5, 9 ■ **25:23** Yər. 40:7

həlḳ, kiqik bolsun, qong bolsun, wə ləxkər baxlikḫiri ornidin turup Misirоqa kirdi; qünki ular Kaldiylərdin ḳorḳatti.

Yəḫoakinning sürgün bolux jəryani
Yər. 52:31-34

27 Wə xundaḳ boldiki, Yəḫuda padixaḫi Yəḫoakin sürgün bolоqan ottuz yəttinqi yili on ikkinqi ayning yigirmə yəttinqi küni munu ix yüz bərdi; Əwil-Merodaḳ Babilоqa padixaḫ bolоqan birinqi yili, Yəḫuda padixaḫi Yəḫoakinning ḳəddini kətürüp, uni zindandin qiḳardi; □ 28 U uningоqa mulayim səz ḳilip, uning ornini əzi bilən birgə Babilda turоqan baxḳa padixaḫlarning ornidin yuḳiri ḳildi; 29 Xuning bilən Yəḫoakin zindandiki kiyimlirini seliwetip, əmrining ḳalоqan ḫərbir künidə ḫərdaim padixaḫ bilən billə ḫəmdastihan boluxḳa muyəssər boldi. 30 Uning nesiwisi bolsa, *Babil* padixaḫining uningоqa beоqixlioqan daimliḳ iltipati idi; bu iltipat kündilik idi, yəni uningоqa əmrining ḫərbir küni muyəssər ḳilinоqan.

□ **25:27 «on ikkinqi ayning yigirmə yəttinqi küni» —** «Yər.» 52:31də «on ikki ayning yigirmə bəxinqi küni» deyilidu. Azad bolux jəryanida nəqqə kün ətsə kerək.

Tarih-təzkirə «1»

Adəm'atidin Ibraƫimoɳiqə boloɳan nəsəbnamə
Yar. 5:1-32; 10:1-32; 11:10-26; 25:1-6.

1 Adəm'ata, Xet, Enox, 2 Kenan, Maƫalalel, Yarəd, 3 Ƣanoh, Mətuxəlaƫ, Ləməh, 4 Nuƫ.
Nuƫtin Xəm, Ƣam, Yafətlər tərəlgən.

Yafətning əwladliri

5 Yafətning ooɳulliri Gomər, Magog, Maday, Yawan, Tubal, Məxək wə Tiras idi.
6 Gomərning ooɳulliri Axkinaz, Difat wə Togarmaƫ idi. □ 7 Yawanning ooɳulliri Elixaƫ,
Tarxix idi, Kittiylar bilən Rodaniylar uning əwladliri idi.

Ƣamning əwladliri

8 Ƣamning ooɳulliri kux, Misir, Put wə Ƙanaan idi. □ 9 Kuxning ooɳulliri Seba,
Ƣawilaƫ, Sabtaƫ, Raamaƫ wə Sabtika idi. Raamaning ooɳli Xeba wə Dedan idi.
10 Kuxtin yənə Nimrod tərəlgən; u yər yüzidə naƫayiti zəbərdəs bir adəm bolup qiƙti.
11 Misirning əwladliri Ludiylar, Anamiylar, Ləƫabiylar, Naftuƫiylar, 12 Patrosiylar,
Kasluƫiylar (Filistiylər Kasluƫiylardin qiƙƙan) wə Kaftoriylar idi.
13 Ƙanaandin tunji ooɳul Zidon tərilip, keyin yənə Ƣət tərəlgən. 14 Uning əwladliri
yənə Yəbusiylar, Amoriylar, Girgaxiylar, 15 Ƣiwiylar, Arkiylar, Siniylar, 16 Arwadiylar,
Zəmariylar wə Hamatiylar idi.

17 Xəmning ooɳulliri Elam, Axur, Arfahxad, Lud, Aram; *Aramning ooɳulliri* Uz, Ƣul,
Gətər, Məxək idi. □ 18 Arfahxadtin Xelaƫ tərəldi, Xelaƫtin Ebər tərəldi. □ 19 Ebərdin
ikki ooɳul tərəlgən bolup, birining ismi Pələg idi, qünki u yaxioɳan dəwrdə yər yüzi
bəlünüp kətkənidi; Pələgning inisining ismi Yoƙtan idi. □ 20 Yoƙtandin Almodad,
Xələf, Hazarmawət, Yeraƫ, 21 Ƣadoram, Uzal, Diklaƫ, 22 Ebal, Abimaəl, Xeba, □ 23 Ofir,
Ƣawilaƫ, Yobab tərəldi. Bularning ƫəmmisi Yoƙtanning ooɳulliri idi.

Ibraƫimning əjdadlirining nəsəbnamisi

24 Xəm, Arfahxat, Xelaƫ, 25 Ebər, Pələg, Rəu, 26 Serug, Naƫor, Təraƫ, 27 andin Abram
dunyaoɳa kəldi (Abram bolsa Ibraƫimning əzi).

Ibraƫimning əwladliri
Yar. 25:12-18

28 Ibraƫimning ooɳulliri Isƫaƙ bilən Ismail idi. □

□ **1:6 «Difat» —** yaki «Rifat» («Yar.» 10:3ni kərüng). □ **1:8 «Misir» —** ibraniy tilida «Mizraim». **«Put»** — Put Liwiyəliklərning əjdadi boldi. □ **1:17 «Aramning ooɳulliri» —** «Aramning ooɳulliri» degən səzlər bəzi kona kəqürmilərdin yoƙap kətkən. «Yar.» 10:3 bilən selixturung. □ **1:18 «Ebər» —** mənisi bəlkim «(dəryadin) ətküqi». «Ibraniy» bəlkim bu səzdin qiƙƙan. □ **1:19 «Pələg» —** degən səzning tələppuzi «bəlünüx»kə yeƙindur. «U yaxioɳan dəwrdə yər yüzi bəlünüp kətkənidi» — üq imkaniyət bar: (1) bu səzlər Babil munaridiki wəƙədə, Hudaning tilni bəlüxi bilən əllərnimu bəlgənlikini, xundaƙla «yər yüzidikilər bəlünüp kətkən»likini kərsitidu; (2) yər-zeminning bəlünüp kətkənlikini kərsitidu («Yar.» 1:9 boyiqə yər-zemin əslidə bir ƙurukluƙ idi, andin keyin qoƙum məlum wakiƫta ƫazirƙi Asiya, Yawropa, Afriƙa, Amerika ƙit'əlirigə bəlünüp kətkən); (3) yuƙirida tiloɳa elinoɳan ikki imkaniyətning təng yüz bərgənlikini kərsitidu. Biz xu ahirƙi imkaniyətkə mayilmiz. □ **1:22 «Ebal» —** «Yar.» 28:10də «Obal». □ **1:28 «Ismail» —** ibraniy tilida «Ixmail».

29 Təwəndikilər ularning əwladliri: Ismailning tunji oƣli Nebayot bolup, ƙaloƣanliri
Kedar, Adbəəl, Mibsam, 30 Mixma, Dumaӈ, Massa, Ӈadad, Tema, 31 Yətur, Nafix,
Ƙədəmaӈ; bularning ӈəmmisi Ismailning oƣulliri idi.
32 Ibraӈimning toƙili Kəturaӈdin tərəlgən oƣullar Zimran, Yoƙxan, Medan, Midiyan,
Ixbak wə Xuaӈ idi. Yoƙxanning oƣulliri Xeba bilən Dedan idi. ■ 33 Midiyanning
oƣulliri Əfaӈ, Efər, Ӈanoh, Abida, Əldaaӈ idi. Bularning ӈəmmisi Kəturaӈning
əwladliri.

34 Ibraӈimdin Isӈaƙ tərəldi. Isӈaƙning oƣulliri Əsaw bilən Israil idi. □ ■ 35 Əsawning
oƣulliri Elifaz, Reuəl, Yəux, Yaalam wə Koraӈ idi. 36 Elifazning oƣulliri Teman, Omar,
Zəfi, Gatam, Kenaz, Timna wə Amalək idi. □ 37 Reuəlning oƣulliri Naӈat, Zəraӈ,
Xammaӈ bilən Mizzaӈ idi.

Seirning əwladliri
Yar. 36:20-30

38 Seirning oƣulliri Lotan, Xobal, Zibion, Anaӈ, Dixon, Ezər wə Dixan idi. 39 Ӈori bilən
Ӈomam Lotanning oƣulliri idi (Timna Lotanning singlisi idi). □ 40 Xobalning oƣulliri
Alyan, Manaӈat, Əbal, Xəfi bilən Onam idi. Zibionning oƣulliri Ayaӈ bilən Anaӈ idi.
□ 41 Anaӈning oƣli Dixon idi. Dixonning oƣulliri Ӈamran, Əxban, Itran bilən Keran
idi. □ 42 Ezərning oƣulliri Bilӈan, Zaawan, Yaakan idi. Dixanning oƣulliri uz bilən
Arran idi.□

Edom padixaӈliri
Yar. 36:31-43

43 Israillaroƣa ӈəkümranliƙ ƙilidioƣan padixaӈ bolmioƣan zamanlarda, Edom zemi-
nioƣa padixaӈ boloƣanlar munu kixilər: Beorning oƣli Bela; uning paytəhti Dinӈabaӈ
dəp atilatti. 44 Bela əlgəndin keyin Bozraӈliƙ Zəraӈning oƣli Yobab uning ornioƣa
padixaӈ boldi. 45 Yobab əlgəndin keyin Təmanlarning yurtidin boloƣan Ӈuxam uning
ornioƣa padixaӈ boldi. 46 Ӈuxam əlgəndin keyin Bedadning oƣli Ӈadad uning ornioƣa
padixaӈ boldi; Ӈadad degən bu adəm Moab dalasida Midiyanlarni tarmar ƙiloƣan,
uning paytəhtining ismi Awit idi. 47 Ӈadad əlgəndin keyin Masrəkaӈliƙ Samlaӈ
uning ornioƣa padixaӈ boldi. 48 Samlaӈ əlgəndin keyin dərya boyidiki Rəӈobottin
kəlgən Saul uning ornioƣa padixaӈ boldi. □ 49 Saul əlgəndin keyin Akborning
oƣli Baal-Ӈanan uning ornioƣa padixaӈ boldi. 50 Baal-Ӈanan əlgəndin keyin Ӈadad
uning ornioƣa padixaӈ boldi. Uning paytəhtining ismi Pay idi. Uning ayalining ismi
Məӈetabəl bolup, Məy-Zaӈabning nəwrisi, Matrədning ƙizi idi. □ 51 Andin Ӈadad
əldi.

Edomdiki ƙəbilə baxliƙliri

■ **1:32** Yar. 25:1-6 □ **1:34** **«Israil»** — tunji ismi Yaƙup, əlwəttə. ■ **1:34** Yar. 25:24-27; 35:27-29 □ **1:36** **«Zəfi»** — yaki «Zəfo» — «Yar.» 36:11ni kərüng. **«Timna wə Amalək»** — baxƙa birhil tərjimisi: «Timnadin boloƣan Amalək». «Yar.» 36:12ni kərüng. □ **1:39** **«Timna Lotanning singlisi»** — bu «Timna» bəlkim 36-ayəttiki «Timna». 36-ayəttiki izaӈatni kərüng. □ **1:40** **«Alyan»** — yaki «Alwan» — «Yar.» 36:23ni kərüng. **«Xəfi»** — yaki «Xefo» — «Yar.» 36:23ni kərüng. □ **1:41** **«Ӈamran»** — «Yar.» 36:23də «Ӈəmdan». □ **1:42** **«Yaakan»** — «Yar.» 36:23də baxƙa xəklidə «Akan» dəp oƙulidu. **«Dixan»** — bəzi kona kəqürmilərdə «Dixon» tepilidu. «Dixan» tooƣridur. 38-ayətni wə «Yar.» 36:28ni kərüng. □ **1:48** **«dərya»** — bəlkim Əfrat dəryasini kərsitidu. □ **1:50** **«Pay»** — yaki «Pau» — «Yar.» 36:39ni kərüng.

52 Edomluqlarning qəbilə baxliqliri: Qəbilə baxliqi Timna, qəbilə baxliqi Aliya, qəbilə
baxliqi Yətət, qəbilə baxliqi Oholibamah, qəbilə baxliqi Əlah, qəbilə baxliqi Pinon, □
53 Qəbilə baxliqi Kenaz, qəbilə baxliqi Teman, qəbilə baxliqi Mibzar, 54 Qəbilə baxliqi
Magdiyəl, qəbilə baxliqi Iram; bularning həmmisi Edomdiki qəbilə baxliqliridur.

2

Israil — yəni Yaqup— uning əwladliri

1 Israilning oqulliri Rubən, Ximeon, Lawiy, Yəhuda, Issakar, Zəbulun, 2 Dan, Yüsüp,
Binyamin, Naftali, Gad wə Axirdin ibarət.

Yəhudaning əwladliri

3 Yəhudaning oqli Er, Onan wə Xilah idi. Bu üqəylən Kanaanlik Xuyaning qizidin
bolqan. Yəhudaning tunji oqli Er Pərwərdigarning nəzиridə rəzil bolqanlikidin
Pərwərdigar uning jenini alqan. 4 Yəhudaqa kelini Tamardin Pərəz bilən Zərah
tərəlgən. Yəhudaning jəmiy bəx oqli bolqan.□
5 Pərəzning oqulliri Həzron bilən Həmul idi. 6 Zərahning oqulliri Zimri, Etan,
Heman, Kalkol bilən Dara qatarlik bəx idi.
7 Karmining oqli Akar idi. Akar bolsa Huda lənət qilqan nərsini elip, «Israilqa bala-
qaza kəltürgüqi» bolup qikti.□ 8 Etanning oqli Azariya idi.

Həzronning əwladliri

9 Həzrondin tərəlgən oqullar Yəraḥmiyəl, Ram wə Kaləb idi.□ 10 Amminadab
Ramdin tərəlgən; Nahxon Amminadabtin tərəlgən; Nahxon Yəhuda qəbilisining
baxliqi bolqan. 11 Salmon Nahxondin tərəlgən; Boaz Salmondin tərəlgən. □
12 Obəd Boazdin tərəlgən; Yəssə Obəddin tərəlgən. 13 Yəssəning oqullirining tunjisi
Eliab, ikkinqisi Abinadab, üqinqisi Ximiya, □ 14 tətinqisi Nətanəl, bəxinqisi Radday,
15 altinqisi Ozəm, yəttinqisi Dawut idi. 16 Zəruiya bilən Abigail ularning singlisi idi.
Zəruiyaning Abixay, Yoab wə Asahəl degən üq oqli bar idi. □ 17 Amasa Abigaildin
tərəldi; Amasaning atisi Ismaillardin bolqan Yətər idi.□

Kaləbning əwladliri

18 Kaləb Azubah (Yeriot dəpmu atilidu)tin oqul kərdi; *Azubahtin* bolqan oqulliri
Yəxər, Xobab wə Ardon idi. □ 19 Azubah əlgəndin keyin Kaləb yənə Əfratni aldi;
Əfrat uningqa Hurni tuqup bərdi. 20 Hurdin Uri tərəldi; Uridin Bəzaləl tərəldi.
21 Keyin Həzron Gileadning atisi Makirning qizini elip bir yastukqa bax qoyuwidi (u
atmix yaxqa kirgəndə uni alqan), uningdin Səgub tərəldi.

□ **1:52 «Edomluqlarning qəbilə baxliqliri» —** buning awwalqi həwərlirini oqurmənlərgə qolaylik yaritix üqün ən'əniwiy tərtipdiki 1-ayəttin -2-ayətkə kəqürüp qoyduq. **«Aliya» —** yaki «Alwa» — «Yar.» 36:40ni kərüng. □ **2:4 «… kelini Tamardin… tərəlgən» —** muxu qizik wəqə «Yar.» 38-babta hatirilinidu. □ **2:7 «Akar» —** ibraniy tilida «awarə, külpət, bala-qaza» degənni bildüridu. «Yəxua» 6:1 wə 7:25ni kərüng. Xu yərdə Akar «Akan» dəp atilidu. □ **2:9 «Kaləb» —** «Kaləb» muxu yərdə «Kalubay» xəklidə. 18-ayətni kərüng. □ **2:11 «Salmon» —** yaki «Salma». «Rut» 4:21ni kərüng. □ **2:13 «Ximiya» —** «1Sam.» 17:13də «Xammah». □ **2:16 «Abixay» —** yaki «Abxay». □ **2:17 «Amasaning atisi Ismaillardin bolqan Yətər» —** «2Sam.» 17:25ni kərüng. Yətər (Itra) bəlkim əslidə Ismaillar arisida tuqulqan yaki turqanidi. □ **2:18 «Kaləb Azubah (Yeriot dəpmu atilidu)din oqul kərdi» —** yaki «Kaləb Azubahdin oqul tapti, xundakla Yeriottin oqul kərdi». **«Azubahtin bolqan oqulliri Yəxər…» —** ibraniy tilida «Uningdin bolqan oqulliri Yəxər…».

22 Səgubtin Yair tərəldi; Yairning Gilead zeminida yigirmə üq xəḫiri bar idi. 23 Gəxur
bilən Aram xu yurttikilərdin «Yairning yeza-ḳixlaḳliri»ni, Kinatni wə uningoɣa
ḳaraxliḳ yezilar bolup jəmiy atmix yeza-xəḫərni tartiwaldi.
Yuḳiriḳilarning ḫəmmisi Gileadning atisi Makirning əwladliridur.
24 Ḫəzron Kaləb-Əfrataḫda ɵlgəndin keyin, ayali Abiyaḫ uningoɣa Axhorni tuoɣdi;
Axhor Təkoaning atisi idi.

Yəraḫmiyəlning əwladliri

25 Ḫəzronning tunji ooɣli Yəraḫmiyəlning ooɣulliri Ram, Bunaḫ, Orən, Ozəm wə
Ahiyaḫ idi. 26 Yəraḫmiyəlning Atarah degən yənə bir ayali bar idi, u Onamning
anisi idi. 27 Yəraḫmiyəlning tunji ooɣli Ramning ooɣulliri Maaz, Yamin wə Ekər idi.
28 Onamning ooɣulliri Xammay bilən Yada idi; Xammayning ooɣulliri Nadab bilən
Abixur idi. 29 Abixurning ayalining ismi Abiḫayil bolup, Abiḫayildin uningoɣa Aḫban
bilən Molid tərəldi. 30 Nadabning ooɣullri Səlad bilən Appayim idi; Səlad ta ɵlgüqə
ooɣul pərzənt kərmigən. 31 Yixi Appayimning ooɣli; Xexan Yixining ooɣli; Ahlay
Xexanning ooɣli idi. 32 Xammayning inisi Yadaning ooɣulliri Yətər bilən Yonatan idi;
Yətər taki ɵlgüqə ooɣul pərzənt kərmigən. 33 Pələt bilən Zaza Yonatanning ooɣulliri
idi. Yuḳiriḳilarning ḫəmmisi Yəraḫmiyəlning əwladliridur. 34 Xexan ḳiz pərzənt
kərüp, ooɣul pərzənt kərmigənidi; Xexanning Misirliḳ Yarha dəydioɣan bir maliyi
bar idi. 35 Xexan ḳizini maliyi Yarhaoɣa hotunluḳḳa bərgən, uningdin Yarhaoɣa Attay
tərəlgən. 36 Attaydin Natan; Natandin Zabad tərəlgən. 37 Zabadtin Iflal; Iflaldin Obəd
tərəlgən. 38 Obədtin Yəḫu; Yəḫudin Azariya tərəlgən. 39 Azariyadin Ḫələz; Ḫələzdin
Əlasaḫ tərəlgən. 40 Əlasaḫtin Sismay; Sismaydin Xallum tərəlgən. 41 Xallumdin
Yəkamiya; Yəkamiyadin Əlixama tərəlgən.

Kaləbning baxḳa əwladliri

42 Yəraḫmiyəlning inisi Kaləbning ooɣulliri təwəndikilər: Mixa uning tunji ooɣli
bolup, Zifning atisi idi; Marixaḫmu uning ooɣli bolup, Ḫebronning atisi idi.
□ 43 Ḫebronning ooɣulliri Koraḫ, Tappuaḫ, Rəkəm wə Xema idi. 44 Xemadin
Raḫam tərəlgən; u Yorkeamning atisi idi; Xammay Rəkəmdin tərəlgən. 45 Maon
Xammayning ooɣli; Maon Bəyt-Zurning atisi idi. 46 Kaləbning toḳili Əfaḫdin Ḫaran,
Moza wə Gazəz tərəlgən. Ḫarandin Gazəz tərəlgən.
47 Yahdayning ooɣulliri Rəgəm, Yotam, Gəxan, Pələt, Əfaḫ wə Xaaflar idi. 48 Kaləbning
toḳili Maakaḫdin Xebər bilən Tirhanaḫ tərəlgən; 49 Uningdin yənə Madmannaḫning
atisi Xaaf, Makbinaning atisi wə Gibeaḫning atisi Xiwa tərəlgən. Aksaḫ Kaləbning
ḳizi idi.
50 Yuḳiriḳilarning ḫəmmisi Kaləbning əwladliri.
Əfrataḫning tunji ooɣli Hurning ooɣulliri: Kiriat-Yearimning atisi Xobal, □ 51 Bəyt-
Ləḫəmning atisi Salma, Bəyt-Gadərning atisi Harəf idi.
52 Kiriat-Yearimning atisi Xobalning əwladliri: Haroəḫ ḫəmdə Manahatlarning
yerimi idi.□
53 Kiriat-Yearim jəmətliridikilər itriylər, putiylar, xumatiylar, mixraiylar bolup, bu
jəmətlərdin yənə zoratiylar bilən əxtayoliylar ayrilip qiḳḳan. 54 Salmaning əwladliri
Bəyt-Ləḫəm bilən Nitofatlar, Atrot-Bəyt-Yoablar, Manaḫatlarning yerim ḳismi,
zoriylar, 55 Yabəzdə olturaḳlixip ḳaloɣan Təwrat həttatliri, yəni tiratiylar, ximyatiylər

□ **2:42 «Marixaḫmu uning ooɣli bolup, Ḫebronning atisi idi» —** bu ayətning ikkinqi ḳismini qüxinix təs, baxḳa tərjimiliri uqrixi mumkin. □ **2:50 «Əfrataḫ» —** ibraniy tilida «Əfrat» uning ḳiskartiloɣan xəklidur. 19-ayətni kərüng. **«Hurning ooɣulliri» —** ibraniy tilida «Hurning ooɣli» — muxu yərdə birnəqqə ooɣullirini ɵz iqigə alidu. □ **2:52 «Manahatlar» —** yaki «Mənuhiylarning»

bilən sukatiylar idi. Bularning ḥəmmisi keniylər bolup, Rəkab jəmətining bowisi Hamatning əwladliridin idi.□

3

Dawutning oƣulliri

1 Dawutning Ḥebronda tuƣulƣan oƣulliri: tunji oƣli Amnon bolup, Yizrəəllik Ahinoamdin bolƣan; ikkinqi oƣli Daniyal Karməllik Abigaildin bolƣan; 2 üqinqi oƣli Abxalom Gəxurning padixaḥi Talmayning ḳizi Maakaḥdin bolƣan; tətinqi oƣli Adoniya bolup, Ḥaggittin bolƣanidi; 3 bəxinqi oƣli Xəfatiya bolup, Abitaldin bolƣanidi; altinqi oƣli Itriyam bolup, uning ayali Əglaḥdin bolƣanidi. 4 Bu altə oƣul Dawuttin Ḥebronda tərəlgən; u Ḥebronda yəttə yil altə ay, Yerusalemda bolsa ottuz üq yil səltənət ḳilƣan. 5 Yerusalemda uningƣa Ammiyəlning ḳizi Bat-Xuadin bu tətəylən tərəlgən: ular Ximiya, Xobab, Natan wə Sulayman idi.□
6 Yənə Ibḥar, Əlixama, Əlifələt, □ 7 Nogaḥ, Nəfəg, Yafiya, 8 Əlixama, Əliyada, Əlifələt ḳatarliḳ toḳḳuz oƣul bolƣan. 9 Bularning ḥəmmisi Dawutning oƣulliri idi; uningdin baxḳa toḳalliridin bolƣan oƣullar bar idi; Tamar ularning singlisi idi.

Sulaymanning əwladliri

10 Sulaymanning oƣli Rəḥoboam, Rəḥoboamning oƣli Abiya, Abiyaning oƣli Asa, Asaning oƣli Yəḥoxafat, 11 Yəḥoxafatning oƣli Yoram, Yoramning oƣli Aḥaziya, Aḥaziyaning oƣli Yoax, □ 12 Yoaxning oƣli Amaziya, Amaziyaning oƣli Azariya, Azariyaning oƣli Yotam, 13 Yotamning oƣli Aḥaz, Aḥazning oƣli Ḥəzəkiya, Ḥəzəkiyaning oƣli Manassəḥ, 14 Manassəḥning oƣli Amon, Amonning oƣli Yosiya idi. 15 Yosiyaning oƣulliri: tunji oƣli Yoḥanan, ikkinqi oƣli Yəḥoakim, üqinqi oƣli Zədəkiya, tətinqi oƣli Xallum idi. 16 Yəḥoakimning oƣulliri: oƣli Yəkoniyaḥ bilən oƣli Zədəkiya. □

Padixaḥ jəmətining nəsəbnamisi — Sürgün bolƣandin keyin

17 Sürgün ḳilinƣan Yəkoniyaḥning oƣulliri: — Xealtiəl uning oƣli idi; □ 18 yənə Malḳiram, Pədayaḥ, Xənazzar, Yəkamiya, Ḥoxama wə Nəbadiya idi.
19 Pədayaḥning oƣulliri Zərubbabəl bilən Ximəy idi; Zərubbabəlning pərzəntliri: — Məxullam bilən Ḥananiya wə ularning singlisi Xelomit idi; 20 Uning yənə Ḥaxubaḥ, Oḥəl, Bərəkiya, Ḥasadiya, Yuxab-Ḥəsəd ḳatarliḳ bəx oƣli bar idi.
21 Ḥananiyaning oƣulliri Pilatiya wə Yəxaya idi; uning əwladliri yənə Refayaning oƣulliri, Arnanning oƣulliri, Obadiyaning oƣulliri wə Xekaniyaning oƣulliri idi.
22 Xekaniyaning əwladliri munular: uning oƣli Xemaya; Xemayaning oƣulliri Ḥattux, Yigeal, Bariya, Neariya, Xafat bolup jəmiy altə idi. □ 23 Neariyaning oƣulliri Əlyoyinay, Ḥəzəkiya, Azrikam bolup jəmiy üq idi. 24 Əlyoyinayning oƣulliri Hodawiya, Əliyaxib, Pəlaya, Akkub, Yoḥanan, Delaya, Anani bolup jəmiy yəttə idi.

□ **2:55 «Təwrat həttatliri»** — bəlkim həlḳning hizmitidə bolup Təwrat kəqürmilirini yezip qiḳḳuqilar idi. **«Rəkab jəmətining…»** — yaki «Bəyt-Rəkabning…». □ **3:5 «Bat-Xua»** — yaki «Bat-Xeba» — «1Sam.» 11:3ni kərüng. □ **3:6 «Əlixama»** — yaki «Əlixua» — 14:5ni kərüng. **«Əlifələt»** — yaki «Əlpələt» — 14:5ni kərüng. □ **3:11 «Yoram»** — bəzi yərlərdə «Yəḥoram» deyilidu. □ **3:16 «Yəkoniyaḥ»** — baxḳa xəkli «Yəḥoakin». □ **3:17 «Xealtiəl»** — baxḳa xəkli «Salatiəl». □ **3:22 «Yigeal»** — yaki «Igal».

4

Yəhuda əwladlirining təkrar bayan qilinixi

1 Yəhudaning oƣulliri Pərəz, Ḥəzron, Karmi, Hur wə Xobal idi. 2 Xobalning oƣli
Reayadin Jahat tərəldi; Jahattin Ahumay bilən Lahad tərəldi. Bular Zoratiy jəmətidin
idi. 3 Etamning oƣulliri Yizrəəl, Ixma, Idbax idi; ularning singlisining ismi Ḥazililponi
idi. □ 4 Gədorning atisi Pənuəl; Huxaḥning atisi Ezər idi; bularning ḥəmmisi Bəyt-
Ləḥəmning atisi bolƣan Əfrataḥning tunji oƣli Hurdin tərəlgən.
5 Təkoaning atisi Axhurning Ḥelaḥ wə Naarah degən ikki ayali bar idi. 6 Naarah
Axhurƣa Ahuzzam, Ḥəfər, Təməni, Ahaxtarini tuƣup bərdi; bularning ḥəmmisi
Naaraḥning oƣulliri. 7 Ḥelaḥning oƣulliri Zərət, Zoḥar bilən Ətnan wə 8 Koz idi;
Kozdin Anob, Ḥazzibiba bilən Harumning oƣli Aharḥəlning jəmətliri tərəldi.
9 Yabəz əz ḳerindaxliri iqidə ḥəmmidin bək ḥərmətlik idi, anisi: «Tuƣuti üstidə
bək azaplandim» dəp uningƣa Yabəz degən isimni ḳoyƣan. □ 10 Yabəz Israil-
ning Hudasiƣa nida ḳilip: «Meni naḥayiti kəp bərikətligən bolsang, zeminimni
kengəytsəng, ḳolung bilən meni yəlap, bala-ḳazadin saḳlap, manga azab-oḳubətni
kərsətmigəysən!» — dəp tilidi. Huda uning tiligini ijabət əylidi.
11 Xuhaḥning inisi Kelubtin Mehir tərəlgən; Mehir Extonning atisi idi. 12 Extondin
Bəyt-Rafa, Paseaḥ wə Ir-Naḥaxning atisi Tehinnah tərəldi; bularning ḥəmmisi
Rikaḥliḳlar idi. □
13 Kenazning oƣli Otniyəl bilən Seraya idi; Otniyəlning oƣli Hatat bilən Meonotay idi.
14 Meonotaydin Ofraḥ tərəldi. Serayadin «Ḥünərwənlər jiloƣisi»dikilərning əjdadi
bolƣan Yoab tərəldi (ular əslidə ḥünərwənlər idi). □ 15 Yəfunnəḥning oƣli Kaləbning
oƣulliri Iru, Elah bilən Naam idi; Elaḥning oƣli Kenaz idi. 16 Yəḥallilələning oƣulliri
Zif bilən Zifah, Tiriya bilən Asariyəl idi. 17-18 Əzraning oƣulliri: — Yətər, Merəd,
Efər wə Yalonlar; Merəd Pirəwnning ḳizi Bitiyani aldi; u ḥamilidar bolup Məriyəm,
Xammay bilən Extemoaning atisi Ixbaḥni tuƣdi. Bular Bitiyadin bolƣan oƣullar.
Merədning Yəḥudalardin bolƣan ayali bolsa Gədorning atisi Yərədni, Sokoḥning
atisi Ḥəbər bilən Zanoaḥning atisi Yəkutiyəlni tuƣdi.
19 Naḥamning singlisi Hodiyaning ayalidin Garmiliḳ Keilaḥning atisi bilən Maakat
jəmətidin bolƣan Extemoaning atisi tərəlgən.
20 Ximonning oƣulliri Amnon wə Rinnah, Bən-Ḥanan bilən Tilon idi.
Yixining oƣulliri Zoḥət bilən Bin-Zoḥət idi.
21 Xelaḥ Yəḥudaning oƣli idi; uningdin tərəlgən Lekaḥning atisi Er, Marəxaḥning
atisi Laadah wə Bəyt-Axbiyada olturaḳlaxḳan qəkmən toḳuƣuqilarning jəmətliri
22 wə yənə Yokim, Kozibaliḳlar, Yoax bilən Saraf (bular ikkisi Moab yurtiƣa
ḥəkümranliḳ ḳiloƣan) wə Yaxubi-Ləḥəmlərmu bar idi (bularning ḥəmmisi ḳədimki
hatirilərdur). 23 Bular Netayim wə Gədəraḥda olturaḳlaxḳan bolup, kulalqilar idi;
ular xu yərdə turup padixaḥning hizmitidə bolatti.

Ximeonning əwladliri

24 Nəmuəl wə Yamin, Yarib, Zərah bilən Saul Ximeonning oƣulliri idi. □ 25 Xallom
Saulning oƣli; Mibsam Xallomning oƣli, Mixma Mibsamning oƣli idi. 26 Mixmaning

---

□ **4:3 «Etamning oƣulliri Yizrəəl,...»** — yaki «Etamning atisidin bolƣan: Yizrəəl,...» (kəp kona kəqürmilərdə «atisi» deyilidu). Muxu yərdə bir ḳisim ḳədimki tərjimə nushiliridin paydilinip «oƣulliri» dəp alduḳ. □ **4:9 «Yabəz əz ḳerindaxliri iqidə... anisi: «Tuƣuti üstidə bək azaplandim» dəp uningƣa Yabəz degən isimni ḳoyƣan»** — Yabəzning Yəḥuda jəmətining ḳaysi ailisidin qiḳḳanliḳi tooƣruluḳ baxḳa həwirimiz yoḳ. Korning ailisidin boluxi mumkin (8-ayətni kərüng). Ibraniy tilida «azab» wə «Yabəz» degənning tələppuzi yeḳin. □ **4:12 «Ir-Naḥaxning atisi»** — yaki «Naḥax xəḥiridikilərning atisi». □ **4:14 «Ḥünərwənlər jiloƣisi»** — ibraniy tilida «Ge-Haraxim». □ **4:24 «Nəmuəl»** — «Yar.» 46:10də «Yəmuəl».

əwladliri təwəndikilər: — Mixmaning oƣli Hammuil; Hammuilning oƣli Zakkur;
Zakkurning oƣli Ximəy idi. 27 Ximəyning on altə oƣli, altə ƙizi bar idi; uning aka-
inilirining pərzənti kəp bolmiƣaqƙa, ularning ƕərƙaysisining jəmətining pərzəntliri
Yəƕuda jəmətiningkidək undaƙ kəp bolmiƣan. 28 Ular Bəər-xeba, Moladaƕ,
Ƕazar-Xual, 29 Bilhaƕ, Ezəm, Tolad, 30 Betuəl, Hormaƕ, Ziklag, 31 Bəyt-Markabot,
Ƕazar-Susim, Bəyt-Biri wə Xaaraimƣa makanlaxƙanidi. Taki Dawut padixaƕning
dəwrigiqə bularning ƕəmmisi ularning xəƕərliri idi. 32 Ular olturaƙlaxƙan jaylar
Etam, Ayin, Rimmon, Tokən wə Axan ƙatarliƙ bəx xəƕərnimu өz iqigə aliƣan.
33 Wə bu xəƕərlərning өpqürisidiki barliƙ yeza-kəntlər taki Baaliƣa ƙədər xulariƣa
ƙaraytti. Bular bolsa ular makanlaxƙan jaylar bolup, ularning өz nəsəbnamilirimu
bar idi. □
34 *Ularning jəmət baxliri* Mexobab, Yamlək, Amaziyaning oƣli Yoxaƕ, 35 Yoel,
Yosibiyaning oƣli Yəƕu (Yosibiya Serayaning oƣli, Seraya Asiəlning oƣli idi),
36 Əlyoyinay, Yaakobaƕ, Yəxoƕaya, Asaya, Adiəl, Yəsimiəl, Binaya 37 wə Xifining oƣli
Zizalar idi (Xifi Allonning oƣli, Allon Yədayaning oƣli, Yədaya Ximrining oƣli, Ximri
Xemayaning oƣli idi). 38 Yuƙirida hatiriləp өtülgən isimlarning ƕəmmisi ƕərƙaysi
jəmət baxliri idi; bularning jəmətlirining ƕəmmisi naƕayiti gүlləngənidi. 39 Ular
ƙoy padiliriƣa otlaƙ izləp taki Gədor eƣiziƣiqə, yəni jiloƣining kün qiƙix təripigiqə
bariƣanidi. 40 Ular xu yərdə yapyexil, naƕayiti munbət bir otlaƙ tapƙan; u yər tolimu
kəng, ƕəm taza ƕəm tinq idi. Ilgiri xu yərdə olturaƙlaxƙanlar Ƕamdikilərdin ikən.
41 Yuƙirida tiloƣa elip өtülgən kixilər Yəƕudaning padixaƕi Ƕəzəkiyaning zamanida
xu *Ƕamdikilərning* qedirliriƣa wə u yərlərdə olturuxluƙ Mionluƙlariƣa ƕujum
ƙilip ularni tamamən yoƙatƙanidi, taki bügүngə ƙədər; ular xularning yərliriгə
makanlaxti, qünki u yərlərdə padilirini baƙƙudək otlaƙ bar idi.
42 Xu qaoƣlarda Ximeonlardin yənə bəx yüz kixi Seir teoƣiƣa ƙarap mangdi, ularning
yolbaxqiliri Yixining oƣulliri Pilatiya, Neariya, Refaya bilən Uzriəl idi; 43 ular
ƙeqip tirik ƙaloƣan Amaləklərnimu өltürüp, bügүngə ƙədər xu yərdə makanlixip
өtüwatidu.

5

Rubənning əwladliri

1 Israilning tunji oƣli Rubənning oƣulliri munular: —
(Rubən gərqə tunji oƣul boloƣini bilən, lekin *atisining toƙili bilən* zina ƙiloƣanliƙi
üqün, uning qong oƣulluƙ ƕoƙuƙi Israilning oƣli boloƣan Yüsüpning oƣulliriƣa
өtküzüwetilgən. Xunga nəsəbnamə boyiqə u qong oƣul ƕesablanmaydu. □
2 Yəƕuda ƙerindaxliri iqidə üstünlükkə igə boloƣan bolsimu wə idarə ƙiloƣuqi
uningdin qiƙƙan bolsimu, lekin qong oƣulluƙ ƕoƙuƙi Yüsüpkə təwə bolup kətkən):
—□
3 Israilning tunjisi Rubənning oƣulliri munular: — Ƕanoh wə Pallu, Ƕəzron wə
Karmi.
4 Yoelning əwladliri munular: — *Yoelning* oƣli Xemaya, Xemayaning oƣli Gog,
Gogning oƣli Ximəy, 5 Ximəyning oƣli Mikaƕ, Mikaƕning oƣli Reaya, Reayaning
oƣli Baal, 6 Baalning oƣli Bəərah; Bəərah Asuriyə padixaƕi Tilgat-Pilnəsər təripidin
tutƙun ƙilip ketilgən. U qaoƣda u Rubən ƙəbilisining baxliƙi idi.□

□ **4:33 «Baaloƣa ƙədər…»** — yaki «Baalatƙa ƙədər…». □ **5:1 atisining toƙili bilən zina ƙiloƣanliƙi üqün…»** — ibraniy tilida «atisining yatƙan ornini buloƣioƣini üqün…» bilən ipadilinidu. «Yar.» 35:22ni kərüng. □ **5:2 «idarə ƙiloƣuqi»** — bəlkim Dawut padixaƕ wə uning əwladlirini kərsitidu. □ **5:6 «Asuriyə»** — Asuriyə ibraniy tilida «Axur».

7 Uning iniliri nəsəbnamisidə hatiriləngəndək, jəmətlirining tarihi boyiqə yolbaxqi
bolоqan Jəiyəl, Zəkəriya wə Bela dəp pütülgənidi 8 (Bela Azazning ooqli, Azaz
Xemaning ooqli, Xema Yoelning ooqli idi). Yoellar Aroərdə, Nebo wə Baal-Meonoqiqə
sozulоqan jaylarda turatti. 9 Ular yənə kün qiķixķa ķarap taki Əfrat dəryasining
bu təripidiki qəlning kirix eoqiziоqa ķədər olturaķlaxti; qünki ularning Gilead
yurtidiki qarwa malliri kəpiyip kətkənidi. 10 Saulning səltənitining künliridə ular
Ḥagariylar bilən urux ķilixti; Ḥagariylar ularning ķolida məoqlup bolоqandin keyin
ular Gileadning kün qiķix təripidiki pütün zeminda Ḥagariylarning qedirlirida
makanlaxti.

Gadning əwladliri

11 Ularning udulida Gadning əwladliri taki Salikaḥоqa ķədər Baxan zeminioqa
makanlaxķanidi. 12 Baxanda makanlaxķanlardin kəbilə baxliķi Yoel, muawin kəbilə
baxliķi Xafam bar idi; yənə Yanay bilən Xafatmu bar idi.
13 Ularning uruķ-tuoqķanliri jəmətnamilər boyiqə Mikail, Məxullam, Xeba, Yoray,
Yakan, Ziya wə Ebər bolup, jəmiy yəttə idi. 14 Yuķiridikilərning ḥəmmisi
Abiḥayilning ooqulliri idi. Abiḥayil Hurining ooqli, Huri Yaroyaḥning ooqli, Yaroyaḥ
Gileadning ooqli, Gilead Mikailning ooqli, Mikail Yəxixayning ooqli, Yəxixay Yaḥdoning
ooqli, Yaḥdo buzning ooqli idi; 15 Gunining nəwrisi, Abdiəlning ooqli Ahi ularning
jəmət bexi idi. 16 Ular Gileadķa, Baxanоqa wə Baxanоqa təwə yeza-kəntlərgə,
xundaķla pütkül Xaron yayliķioqa, taki tət qetigiqə makanlaxķanidi. 17 Bularning
ḥəmmisi Yəḥuda padixaḥi Yotam wə Israil padixaḥi Yəroboamning səltənitining
künliridə nəsəbnamilərgə pütülgənidi.
18 Rubən, Gad kəbililirining wə Manassəḥ yerim kəbilisining batur, ķalķan-ķiliq
tutalaydioqan, oķya atalaydioqan ḥəm jənggə maḥir ķirik tət ming yəttə yüz atmix
jənggiwar adimi bar idi. 19 Ular Ḥagariylar, Yəturlar, Nafixlar wə Nodablar
bilən jəng ķiloqan. 20 Ular jəng ķiloqanda mədət tepip, Ḥagariylar wə ular bilən
ittipaķdaxlarning ḥəmmisi ularning ķolioqa tapxuruloqan; qünki ular jəng üstidə
Hudaoqa nida ķiloqan; ular Uningoqa tayanoqaqķa, Huda ularning tiligini ijabət
ķiloqan.
21 Ular yənə düxmənning qarwa-mallirini, jümlidin əllik ming təgə, ikki yüz əllik
ming ķoy, ikki ming exikini olja aloqan wə yüz ming janni əsir aloqan. 22 Bu urux
Hudaning niyitidin boloqaqķa, düxməndin əlgənlər naḥayiti kəp boloqan; sürgün
ķilinoquqə ular xularning yerini ixoqal ķilip turoqan.

Manassəḥning yerim kəbilisi

23 Manassəḥning yerim kəbilisidikilər Baxandin Baal-ḥərmon, Senir, Ḥərmon
teoqioqa kədər boloqan zeminda yeyilip makanlaxti. Ular zor kəpəygən. 24 Ularning
jəmət baxliķliri Efər, Ixi, Əliyəl, Azriəl, Yərimiya, Hodawiya wə Yaḥdiyəl idi; ularning
ḥəmmisi naḥayiti batur jəngqilər, məxḥur mətiwərlər, xundaķla ḥərķaysisi өz
jəmətigə jəmət bexi idi. 25 Ular ata-bowilirining Hudasidin yüz өrüp, buzuķluķ ķilip
Huda əslidə өzliri aldida yoķatķan xu yərdiki taipilərning ilaḥlirioqa əgixip kətti.
□ 26 Xuning bilən Israilning Hudasi Asuriyə padixaḥi Pul (yəni Asuriyə padixaḥi
Tilgat-Pilnəsər)ning roḥini ķozoqixi bilən, u ularni, yəni Rubən kəbilisidikilərni, Gad
kəbilisidikilərni wə Manassəḥ yerim kəbilisidikilərni Halaḥ, Habor wə Haraoqa ḥəm

□ **5:25 «buzuķluķ ķilix»** — ibraniy tilida «buzuķluķ ķilix» «paḥixiwazliķ ķilix» bilən ipadilinidu. Kөqmə mənisi, Hudaoqa wapasizliķ ķilip butlarning kəynidin mengixtin ibarət. Uning üstigə bu butpərəslikkə munasiwətlik «butķa ataloqan paḥixiwazliķ» degən ḥərikətlərmu bar idi.

Gozan dəryasi boyiƣa sürgün ķilip elip kətti; ularning əwladliri taki bügüngə ķədər tehiqə xu yərdə makanlixip turmaķta.

6

Lawiylarning, jümlidin bax kaḩinlarning nəsəbnamisi

1 Lawiyning ooƣulliri Gərxon, Koḩat wə Mərari. 2 Koḩatning ooƣli Amram, Izḩar,
Ḩebron wə Uzziəl idi. 3 Amramning pərzəntliri Ḩarun, Musa wə Məryəm idi.
Ḩarunning ooƣli Nadab, Abiḩu, Əliazar wə Itamar idi.□
4 Əliazardin Finiḩas, Finiḩastin Abixua, 5 Abixuadin Bukki, Bukkidin Uzzi,
6 Uzzidin Zəraḩiya, Zəraḩiyadin Merayot, 7 Merayottin Amariya, Amariyadin
Ahitub, 8 Ahitubtin Zadok, Zadoktin Ahimaaz, 9 Ahimaazdin Azariya, Azariyadin
Yoḩanan, 10 Yoḩanandin Azariya (bu Azariya Yerusalemda Sulayman saloƣuzoƣan
muķəddəs əydə kaḩinlik hizmitidə boloƣan), 11 Azariyadin Amariya, Amariyadin
Ahitub, 12 Ahitubtin Zadok, Zadoktin Xallum, 13 Xallumdin Ḩilķiya, Ḩilķiyadin
Azariya, 14 Azariyadin Seraya, Serayadin Yəḩozadak tərəldi; 15 Pərwərdigar
Nebokadnəsarning wastisi bilən Yəḩudadikilər bilən Yerusalemdikilərni sürgün
ķilidioƣan qaoƣda, bu Yəḩozadakmu sürgün ķilinoƣan.

Lawiyning baxķa əwladliri

16 Lawiyning ooƣli Gərxom, Koḩat wə Mərari.□
17 Gərxomning ooƣullirining ismi Libni wə Ximəy idi. 18 Koḩatning ooƣulliri Amram,
Izḩar, Ḩebron wə Uzziəl idi. 19 Mərarining ooƣulliri Maḩli wə Muxi idi. Bular
Lawiylaroƣa mənsup ḩərķaysi jəmətlər iqidiki aililər idi.
20 Gərxomning əwladliri təwəndikiqə: Gərxomning ooƣli Libni, Libnining ooƣli Jaḩat,
Jaḩatning ooƣli Zimmaḩ, 21 Zimmaḩning ooƣli Yoaḩ, Yoaḩning ooƣli Iddo, Iddoning
ooƣli Zəraḩ, Zəraḩning ooƣli Yiyatiray idi.
22 Goḩatning əwladliri təwəndikiqə: Goḩatning ooƣli Amminadab, Amminadabning
ooƣli Koraḩ, Koraḩning ooƣli Assir, 23 Assirning ooƣli Əlkanaḩ, Əlkanaḩning ooƣli
Ebiasaf, Ebiasafning ooƣli Assir, 24 Assirning ooƣli Taḩat, Taḩatning ooƣli Uriəl,
Uriəlning ooƣli Uzziya, Uzziyaning ooƣli Xaul idi.
25 Əlkanaḩning ooƣulliri Amasay wə Ahimot, □ 26 Ahimotning ooƣli Əlkanaḩ,
Əlkanaḩning ooƣli Zofay, Zofayning ooƣli Naḩat, □ 27 Naḩatning ooƣli Eliab, Eliabning
ooƣli Yəroḩam, Yəroḩamning ooƣli Əlkanaḩ idi.□
28 Samuilning ooƣulliri təwəndikiqə: tunji ooƣli Yoel, ikkinqi ooƣli Abiya idi.
29 Mərarining əwladliri təwəndikiqə: Mərarining ooƣli Maḩli, Maḩlining ooƣli Libni,
Libnining ooƣli Ximəy, Ximəyning ooƣli Uzza, 30 Uzzaning ooƣli Ximiya, Ximiyaning
ooƣli Ḩaggiya, Ḩaggiyaning ooƣli Asaya idi.

Dawut nəoƣmə-nawa ixlirioƣa ķoyoƣan məhsus adəmlər

□ **6:3 «Məryəm»** — ibraniy tilida «Maryam». □ **6:16 «Gərxom»** — yaki «Gərxon». □ **6:25 «Əlkanaḩning ooƣulliri Amasay wə Ahimot,...»** — təwəndiki izaḩatni kərüng. □ **6:26 «Əlkanaḩning ooƣulliri Amasay wə Ahimot, Ahimotning ooƣli Əlkanaḩ, Əlkanaḩning ooƣli...»** — (25-26-ayətlərdə) yaki «Əlkanaḩning ooƣulliri — uning (yəni Ahimotning) ooƣli Əlkanaḩ, Əlkanaḩning ooƣli...». Kona kəqürmilərdə nəqqə wariyant bar. □ **6:27 «Yəroḩamning ooƣli Əlkanaḩ idi...»** — grek tilidiki tərjimisi (LXX)də: «Əlkanaḩning ooƣli Samuil» degən sözlər muxu yərdə ķoxulidu. Dərwəķə, Əlkanaḩning ooƣli Samuil idi («1Sam.» 1:1-20ni kərüng.

31 Dawut əhdə sanduqi obdan orunlaxturulоqandin keyin Pərwərdigarning өyidə
nəоqmiqilik ixlirioqa məs'ul boluxqa təwəndiki kixilərni qoydi. □ 32 Ular
taki Sulayman Yerusalemda Pərwərdigarning өyini yasatqanоqa qədər, «jamaət
qediri»ning aldida küy eytix hizmitini ətəp kəldi. Ular wəzipisini bəlgilәngən
tərtipi bilən ətigənidi. □ 33 Təwəndikilər wəzipə ətigən adəmlər wə ularning
əwladliri: — Koһatning əwladliri iqidə: — nəоqmiqi Ңeman bar idi. Ңeman
Yoelning oоqli, Yoel Samuilning oоqli idi. 34 Samuil Əlkanaһning oоqli, Əlkanaһ
Yəroһamning oоqli, Yəroһam Əliyəlning oоqli, Əliyəl Toaһning oоqli, 35 Toaһ Zufning
oоqli, Zuf Əlkanaһning oоqli, Əlkanaһ Maһatning oоqli, Maһat Amasayning oоqli,
36 Amasay Əlkanaһning oоqli, Əlkanaһ Yoelning oоqli, Yoel Azariyaning oоqli, Azariya
Zəfaniyaning oоqli, 37 Zəfaniya Taһatning oоqli, Taһat Assirning oоqli, Assir Ebiasafn-
ing oоqli, Ebiasaf Koraһning oоqli, 38 Koraһ Izһarning oоqli, Izһar Koһatning oоqli,
Koһat Lawiyning oоqli, Lawiy Israilning oоqli idi. 39 *Ңemanning* ong təripidə hizmәttə
turoqan qerindixi Asaf idi. Asaf bolsa Bərəkiyaning oоqli, Bərəkiya Ximiyaning oоqli,
40 Ximiya Mikailning oоqli, Mikail Baasiyaning oоqli, Baasiya Malkiyaning oоqli, □
41 Malkiya Etnining oоqli, Etni Zəraһning oоqli, Zərəһ Adayaning oоqli, 42 Adaya
Etanning oоqli, Etan Zimmaһning oоqli, Zimmaһ Ximəyning oоqli, 43 Ximəy Jaһatning
oоqli, Jaһat Gərxomning oоqli, Gərxom Lawiyning oоqli idi.
44 *Ңeman bilən Asafning* sol təripidə hizmәttə turoqan qerindaxliri Mərarining
əwladliridin Etanlar idi. Etan bolsa Kixining oоqli idi, Kixi Abdining oоqli, Abdi
Malluqning oоqli, 45 Malluq Ңaxabiyaning oоqli, Ңaxabiya Amaziyaning oоqli,
Amaziya Ңilqiyaning oоqli, 46 Ңilqiya Amzining oоqli, Amzi Banining oоqli, Bani
Xemərning oоqli, 47 Xemər Maһlining oоqli, Maһli Muxining oоqli, Muxi Mərarining
oоqli, Mərari Lawiyning oоqli idi.

Ңarun əwladlirining wəzipiliri

48 Ularning qaloqan Lawiy qerindaxliri bolsa һəmmisi Hudaning өyi, yəni ibadət
qediridiki *baxqa* hizmətlərni bejirixkə ataloqanidi.
49 Ңarun wə uning əwladliri bolsa Hudaning hizmətkari Musaning tapilioqinidək
kөydürmə qurbanlik sunulidioqan qurbangaһta qurbanliklar sunup, huxbuygaһda
huxbuy yeqip, muqəddəsgaһdiki barlik hizmətlərni ada qilatti, xundaqla Israillar
üqün kəqürüm-kafarət ixlirini qilatti.□
50 Ңarunning əwladliri təwəndikiqə: Ңarunning oоqli Əliazar, Əliazarning oоqli
Finiһas, Finiһasning oоqli Abixuya, 51 Abixuyaning oоqli Bukki, Bukkining oоqli Uzzi,
Uzzining oоqli Zərəһiya, 52 Zərəһiyaning oоqli Merayot, Merayotning oоqli Amariya,
Amariyaning oоqli Ahitub, 53 Ahitubning oоqli Zadok, Zadokning oоqli Ahimaaz idi.

Ңarun əwladlirining xəһərliri

54 Təwəndikilər Ңarunning əwladlirining өz zemini iqidə makan tutup olturoqan
yərliri: — Koһat jəmətining yərliri bolsa (muxu yərlər qək taxlax arqilik ularoqa
təqsim qilinoqan): —□
55 Yəһuda zeminidiki Ңebron wə Ңebronning tөt ətrapidiki etizliqliri ularoqa təqsim
qilinoqan 56 (lekin bu xəһərning ətrapidiki otluqlar wə xəһərgə qaraxlik yeza-kəntlər
bolsa Yəfunnəһning oоqli Kaləbkə berildi). 57 Ңarunning əwladlirioqa «panaһlik

□ **6:31 «əһdə sanduqi obdan orunlaxturuloqan…»** — ibraniy tilida «əһdə sanduqi aramlikqa qoyuloqan…» degən sөzlər bilən ipadilinidu. □ **6:32 «jamaət qediri»** — yaki «ibadət makan-qediri». «1Pad.» 8:4ni kөrüng. □ **6:40 «Baasiya»** — yaki «Maasiyaһ». □ **6:49 «Muqəddəsgaһ»** — yaki «əng muqəddəs jay». **«kafarət»** — «gunaһlarni yepix» degən gəp. □ **6:54 «qək taxlanoqanda»** — Yəxua pəyoqəmbər boloqan waqtida, Israilning һərbir qəbilisi igiləydioqan yərlər qək taxlax arqilik bekitilgənidi «Yəxua» 21-babni kөrüng.

xəḥiri» Ḥebron berildi; buningdin baxḳa Libnaḥ bilən uningoɣa təwə etizliḳlar, Yattir, Extemoa wə uningoɣa təwə etizliḳlar, □ 58 Ḥilən wə uningoɣa təwə etizliḳlar, Dəbir wə uningoɣa təwə etizliḳlar, □ 59 Axan wə uningoɣa təwə etizliḳlar, Bəyt-Xəməx wə uningoɣa təwə etizliḳlarmu təḳsim ḳilinoɣan; 60 Yənə Binyamin ḳəbilisidiki zemindin Geba wə uningoɣa təwə etizliḳlar, Alləmət wə uningoɣa təwə etizliḳlar, Anatot wə uningoɣa təwə etizliḳlar bəlüp berilgən. Ular jəmətliri boyiqə erixkən xəḥər jəmiy on üq boldi.
61 Koḥatning baxḳa əwladliriɣa bolsa taxlanoɣan qəkkə qiḳḳini boyiqə, Manassəḥ yerim ḳəbilisining zeminidin on xəḥər bəlüp berildi.□
62 Gərxomning əwladliriɣa, jəmətigə ḳarap, Issakar ḳəbilisi, Axir ḳəbilisi, Naftali ḳəbilisi wə Baxan yurtidiki Manassəḥ yerim ḳəbilisining zeminidin on üq xəḥər bəlüp berildi.
63 Mərarining əwladliriɣa, jəmətigə ḳarap, taxlanoɣan qəkkə qiḳḳini boyiqə, Rubən ḳəbilisi, Gad ḳəbilisi wə Zəbulun ḳəbilisidin on ikki xəḥər bəlüp berildi.
64 Israillar xundaḳ ḳilip bu xəḥərlərni wə ularoɣa təwə etizliḳlarning ḥəmmisini Lawiylaroɣa bəlüp bərdi. 65 Ular taxlanoɣan qəkkə qiḳḳini boyiqə, yənə yuḳirida nami ataloɣan xəḥərlərni Yəḥuda ḳəbilisidin, Ximeon ḳəbilisidin wə Binyamin ḳəbilisidin elip ularoɣa bərdi.
66 Koḥatning əwladliridin boloɣan bəzi jəmətlərgə Əfraim ḳəbilisining zemini təwəsidiki xəḥərlərdin bəlüp berilgənlirimu boldi. 67 Israillar ularoɣa *yənə ikki* «panaḥliḳ xəḥiri», yəni Əfraim taoɣliḳioɣa jaylaxḳan Xəkəm wə uningoɣa təwə etizliḳlarni wə Gəzər wə uningoɣa təwə etizliḳlarni bərdi; 68 Yənə Yokmiyam wə uningoɣa təwə etizliḳlarni, Bəyt-Ḥoron wə uningoɣa təwə etizliḳlarni, 69 Ayjalon wə uningoɣa təwə etizliḳlarni, Gat-Rimmon wə uningoɣa təwə etizliḳlarni ularoɣa bərdi.
70 *Israillar yənə* Manassəḥ yerim ḳəbilisidin Aner wə uningoɣa təwə etizliḳlarni, Bileam wə uningoɣa təwə etizliḳlarni Koḥatning ḳaloɣan jəmətlirigə bərdi.
71 Gərxomning əwladliriɣa Manassəḥ yerim ḳəbilisidiki jəmətlərning zeminidin Baxandiki Golan wə Golanoɣa təwə etizliḳlar, Axtarot wə uningoɣa təwə etizliḳlar berildi; 72 Issakar ḳəbilisidin Kədəx wə uningoɣa təwə etizliḳlar, Dabirat wə uningoɣa təwə etizliḳlar, □ 73 Ramot wə uningoɣa təwə etizliḳlar, Anəm wə uningoɣa təwə etizliḳlar berildi; 74 Axir ḳəbilisidin ularoɣa Maxal wə uningoɣa təwə etizliḳlar, Abdon wə uningoɣa təwə etizliḳlar, 75 Hukok wə uningoɣa təwə etizliḳlar, Rəḥob wə uningoɣa təwə etizliḳlar berildi; 76 Naftali ḳəbilisidin Galiliyədiki Kədəx wə uningoɣa təwə etizliḳlar, Ḥammon wə uningoɣa təwə etizliḳlar, Kiriatayim wə uningoɣa təwə etizliḳlarmu berildi.
77 Mərarining ḳaloɣan əwladliriɣa bolsa Zəbulun ḳəbilisidin Rimmono wə uningoɣa təwə etizliḳlar, Tabor wə uningoɣa təwə etizliḳlar berildi; □ 78 Yənə Rubən ḳəbilisiningkidin, Iordan dəryasining u təripidin, Yerihoning xərḳiy udulidiki, yəni Iordan dəryasining künqiḳix boyidiki yərlərdin qəldiki Bəzər wə uningoɣa təwə etizliḳlar, Yaḥzaḥ wə uningoɣa təwə etizliḳlar, 79 Kədəmot wə uningoɣa təwə etizliḳlar, Mefaat wə uningoɣa təwə etizliḳlar berildi; 80 Gad ḳəbilisidinmu bolsa ularoɣa Gileadtiki Ramot wə uningoɣa təwə etizliḳlar, Maḥanaim wə uningoɣa təwə etizliḳlar, 81 Ḥəxbon wə uningoɣa təwə etizliḳlar, Yaazər wə uningoɣa təwə etizliḳlar berildi.

□ **6:57 «panaḥliḳ xəḥiri» —** «Qəl.» 35:6-34ni wə xu ayətlərdiki izaḥatlarni kərüng. □ **6:58 «Ḥilən» —** yaki «Ḥiləz» yaki «Ḥolon» («Yə.» 21:15). □ **6:61 «Manassəḥ yerim ḳəbilisining zeminidin on xəḥər bəlüp berildi» —** bəzi kona kəqürmilərdə «Manassəḥ yerim ḳəbilisining zeminidin, Əfraim ḳəbilisi (zemini)din wə dan ḳəbilisi (zemini)dinmu on xəḥər bəlüp berildi» deyilidu. 66-ayətnimu kərüng. □ **6:72 «Dabirat» —** yaki «Dobrat». □ **6:77 «Mərarining ḳaloɣan əwladliriɣa bolsa Zəbulun ḳəbilisidin Rimmono...» —** bəzi kona kəqürmilərdə (məsilən, Təwratning grek tilidiki tərjimisi LXXdə) muxu yərdə «Mərarining ḳaloɣan əwladliriɣa bolsa Zəbulun ḳəbilisidin Yokniyam wə uningoɣa təwə otlaḳlar, Kartaḥ wə uningoɣa təwə etizliḳlar wə Rimmono.... » deyilidu.

7

Issakarning əwladliri

1 Issakarning oƣulliri: — Tola, Puaḫ, Yaxub wə Ximron degən tətəylən idi. 2 Tolaning
oƣulliri: — Uzzi, Refaya, Yeriyəl, Yaḫmay, Yibsam wə Samuildin ibarət, bularning
ḫəmmisi jəmət bexi idi. Dawutning zamanida Tolaning adəm sani nəsəbnamilərdə
yigirmə ikki ming altə yüz batur jəngqi dəp hatiriləngən.
3 Uzzining oƣli Izraḳiya idi, Izraḳiyaning oƣulliri Mikail, Obadiya, Yoel wə Ixiya idi.
Bu bəxəylənning ḫəmmisi jəmət bexi idi. 4 Nəsəbnamilər boyiqə ular bilən billə
ḫesablanƣanlardin jənggiwar ottuz altə ming adəm bar idi; qünki ularning hotun,
bala-qaḳiliri naḫayiti kəp idi.
5 Bularning Issakarning barliḳ jəmətliri iqidiki batur jəngqi ḳerindaxliri bilən
ḳoxulup, nəsəb boyiqə tizimƣa elinƣan jəmiy səksən yəttə ming adimi bar idi.

Binyaminning əwladliri

6 Binyaminning Bela, Bəkər wə Yədiyayəl degən üq oƣli bar idi. 7 Belaning Ezbon,
Uzzi, Uzziəl, Yərimot wə Iri degən bəx oƣli bolup, ḫəmmisi jəmət bexi idi; ularning
nəsəbnamilirigə tizimƣa elinƣan jəmiy yigirmə ikki ming ottuz tət batur jəngqi bar
idi.
8 Bəkərning oƣulliri Zemiraḫ, Yoax, Əliezər, Əlyoyinay, Omri, Yərəmot, Abiya, Anatot
wə Alamət idi. Bularning ḫəmmisi Bəkərning oƣulliri bolup, 9 Jəmət baxliri idi;
ularning nəsəbnamilirigə tizimƣa elinƣan jəmiy yigirmə ming ikki yüz batur jəngqi
bar idi.
10 Yədiyayəlning oƣli Bilḫan idi; Bilḫanning oƣulliri Yəux, Binyamin, Əhud,
Kənaanaḫ, Zetan, Tarxix wə Ahixaḫar idi; 11 Bularning ḫəmmisi Yədiyayəlning
əwladliri, jəmət baxliri wə batur jəngqilər idi. Ularning nəsəbnamilirigə tizim-
lanƣanlarning jənggə qiḳilaydiƣanliri jəmiy on yəttə ming ikki yüz idi. 12 Xuppiylar
wə Huppiylar bolsa yənə Irning əwladliri idi; Huxiylar Ahərning əwladliri idi.□

Naftalining əwladliri

13 Naftalining oƣulliri: Yaḫziəl, Guni, Yəzər, Xallom; bularning ḫəmmisi Bilḫaḫning
oƣulliri idi.

Manassəḫning əwladliri

14 Manassəḫning oƣulliri: — Uning Suriyəlik toḳilidin Asriəl tərəlgən; uningdin yənə
Gileadning atisi Makir tuƣuluƣan. 15 Makir Xuppiylar wə Huppiylar arisidinmu ayal
aloƣan (Makirning singlisining ismi Maakaḫ idi). Makirning yənə bir əwladining ismi
Zəlofiḫad idi, Zəlofiḫadning pəḳət birnəqqə ḳizila boloƣan. □
16 Makirning ayali Maakaḫ oƣul tuƣup, uningƣa Pərəx dəp at ḳoyƣan; Pərəxning
inisining ismi Xərəx idi; Xərəxning oƣli Ulam wə Rakəm idi. 17 Ulamning oƣli
Bedan idi. Bularning ḫəmmisi Gileadning əwladliri; Gilead Makirning oƣli, Makir
Manassəḫning oƣli idi.
18 Gileadning singlisi Ḫammoləkəttin Ixḫod, Abiezər wə Maḫalaḫ tuƣuloƣan. □
19 Xemidaning oƣulliri Ahiyan, Xəkəm, Likhi wə Aniam idi.

□ **7:12 «Ahər»** — yaki «Ahiram» («Qəl.» 26:38ni kərüng). □ **7:15 «Makirning singlisi»** — ibraniy tilida «uning singlisi». **«Makirning yənə; bir əwladining ismi...»** — ibraniy tilida «Ikkinqisining ismi ...» deyilidu. Pərzimizqə «ikkinqisi» muxu yərdə «(uning) yənə bir əwladi» degən mənidə. □ **7:18 «Gileadning singlisi»** — ibraniy tilida «uning singlisi».

Əfraimning əwladliri

20 Əfraimning əwladliri: Uning ooɳli Xutilaḫ, Xutilaḫning ooɳli Bərəd, Bərədning ooɳli
Taḫat, Taḫatning ooɳli Eliadaḫ, Eliadaḫning ooɳli Taḫat, 21 Taḫatning ooɳli Zabad,
Zabadning ooɳli Xutilaḫ idi (Ezər bilən Eliad Gatliḳlarning qarwa mallirini bulang-
talang ḳiloɳili qüxkəndə, xu yərlik Gatliḳlar təripidin əltürülgən. 22 Ularning atisi
Əfraim bu baliliri üqün heli künlərgiqə matəm tutḳaqḳa, uning buradərliri uningɳa
təsəlli bərgili kəlgən. 23 Əfraim ayali bilən billə ḳayta bir yastuḳḳa bax ḳoyoɳan.
Ayali ḥamilidar bolup, bir ooɳul tuoɳḳan; Əfraim uningɳa ailəm bala-ḳazaoɳa yoluḳti
dəp, Beriyaḫ dəp isim ḳoyoɳan. □ 24 Uning ḳizi Üstün Bəyt-Ḥoron bilən Təwən Bəyt-
Ḥoronni wə Uzzən-Xəəraḫni bina ḳiloɳan).
25 Beriyaḫning ooɳli Refaḫ bilən Rəxəf idi; Rəxəfning ooɳli Telaḫ, Telaḫning ooɳli
Taḫan, □ 26 Taḫanning ooɳli Ladan, Ladanning ooɳli Ammiḫud, Ammiḫudning ooɳli
Əlixama, 27 Əlixamaning ooɳli Nun, Nunning ooɳli Yəxua idi.□

Əfraimlarning xəḫərliri

28 Əfraimlarning zemini wə makanlaxḳan yərliri Bəyt-Əl wə uningɳa təwə yeza-
kəntlər bolup, künqiḳix təripidə Naraan, künpetix təripidə Gəzər bilən uningɳa təwə
yeza-kəntlər; Xəkəm wə uningɳa təwə yeza-kəntlər, taki Gaza wə uningɳa təwə yeza-
kəntlərgiqə sozulatti. 29 Manassəḫ ḳəbilisining zeminiɳa tutaxḳan yənə Bəyt-Xean
wə uningɳa təwə yeza-kəntlər; Taanaḳ wə uningɳa təwə yeza-kəntlər; Məgiddo wə
uningɳa təwə yeza-kəntlər; Dor wə uningɳa təwə yeza-kəntlərmu bar idi. Israilning
ooɳli Yüsüpning əwladliri mana muxu yərlərgə makanlaxḳanidi.

Axirning əwladliri

30 Axirning ooɳulliri: — Yimnaḫ, Yixwaḫ, Yixwi wə Beriyaḫ; ularning Seraḫ
degən singlisimu bar idi. 31 Beriyaḫning ooɳli Həbər bilən Malkiəl bolup, Malkiəl
Birzawitning atisi idi. 32 Hebərdin Yaflət, Xomər, Hotam wə ularning singlisi Xuya
tərəlgən.
33 Yaflətning ooɳulliri Pasaḳ, Bimḫal wə Axwat; bular Yaflətning ooɳulliri idi.
34 Xəmərning ooɳulliri Ahi, Roḫgaḫ, Hubbaḫ wə Aram idi. □ 35 *Xəmərning* inisi
Ḥələmning ooɳli Zofaḫ, Yimna, Xələx wə Amal idi; 36 Zofaḫning ooɳli Suaḫ, Ḥarnəfər,
Xual, Beri, Imraḫ, 37 Bezər, Hod, Xamma, Xilxaḫ, Itran wə Bəəraḫ idi. □ 38 Yətərning
ooɳulliri Yəfunnəḫ, Pispaḫ wə Ara idi. 39 Ullaning ooɳulliri Araḫ, Hanniəl wə Riziya
idi. 40 Bularning ḥəmmisi Axirning əwladliri bolup, ḥər ḳaysisi jəmət baxliri,
alamət batur jəngqilər, yolbaxqilar idi; ularning jəmətliri boyiqə nəsəbnamigə
tizimlanoɳanda, jənggə qiḳilaydioɳanliri jəmiy yigirmə altə ming idi.

8

Binyaminning əwladliri — dawami

□ **7:23 «Beriyaḫ» —** Beriyaḫning mənisi «bala-ḳaza» bilən baoɳliḳ. □ **7:25 «Beriyaḫning ooɳli» —** ibraniy tilida «uning ooɳli». Bəzi alimlar «uning» degənni yuḳiridiki Xutilaḫni kərsitidu, dəp ḳaraydu. **«Beriyaḫning ooɳli Refaḫ bilən Rəxəf idi...»** — yaki «Beriyaḫning ooɳli Refaḫ idi, Refaḫning ooɳli Rəxəf idi...». □ **7:27 «Yəxua» —** bu «Yəxua» Yəxua pəyoɳəmbərdur (muxu yərdə «Yəḫoxua» deyilidu). □ **7:34 «Xəmər» —** bu Xəmər xübḫisizki 32-ayəttiki «Xomər»ning wariyanti. **«Xəmərning ooɳulliri Ahi, Roḫgaḫ...» —** baxḳa birhil tərjimisi: «uning inisi Xəmərning ooɳulliri Roḫgaḫ,...». □ **7:37 «Itran» —** bəlkim «Yətər»ning baxḳa bir xəkli boluxi mumkin (38-ayətni kərüng).

1 Binyaminning tunji oƣli Bela, ikkinqi oƣli Axbəl, üqinqi oƣli Aharaḫ, □ 2 tətinqi
oƣli Nohaḫ, bəxinqi oƣli Rafa idi. 3 Belaning oƣulliri Addar, Gera, Abiḫud, 4 Abixua,
Naaman, Ahoaḫ, 5 Gera, Xefufan wə Ḫuram idi.
6-7 Təwəndikilər Əhudning əwladliri: —
Naaman, Ahiyaḫ wə Gera (əslidə ular Gebalikḫlarning jəmət bexi idi. Gebalikḫlar
Manaḫatḫa kəqürüwetilgənidi. Bularni kəqürüwətküqi bolsa Gera idi; uningdin
Uzza bilən Ahiḫud tərəlgən).
8 Xaḫaraim Ḫuxim bilən Baara degən ikki ayalini ḳoyuwətkəndin keyin Moab
diyarida oƣul pərzənt kərgən. 9 Uning Hodəx degən ayalidin Yobab, Zibiya, Mexa,
Malkam, 10 Yəuz, Xaḳiya, Mirmaḫ degən oƣullar tərəlgən; uning bu oƣullirining
ḫəmmisi jəmət bexi boloƣanidi. □ 11 Ḫuximdinmu uningoƣa Abitub, Əlpaal degən
oƣullar tərəlgən.
12 Əlpaalning oƣulliri Ebər, Mixam wə Xeməd (Xeməd Ono bilən Lod degən ikki
xəḫərni wə ularoƣa təwə yeza-kəntlərni bina ḳiloƣan), □ 13 Beriyaḫ wə Xema idi. U
ikkisi Ayjalondikilər iqidə jəmət baxliri bolup, Gat aḫalisini ḳooƣliwətkənidi.
14 Ahiyo, Xaxaḳ, Yərəmot, 15 Zəbadiya, Arad, Edər, 16 Mikail, Ixpaḫ wə Yoha bolsa
Beriyaḫning oƣulliri idi.
17 Zəbadiya, Məxullam, Ḫizki, Hebər, 18 Ixmeray, Yezliya wə Yobablarning ḫəmmisi
Əlpaalning oƣulliri idi.
19 Yakim, Zikri, Zabdi, 20 Əliyənay, Ziltay, Əliyəl, 21 Adaya, Beraya wə Ximratlar
Ximəyning oƣulliri idi.
22 Ixpan, Ebər, Əliyəl, □ 23 Abdon, Zikri, Ḫanan, 24 Ḫananiya, Elam, Antotiya, 25 Efdeaḫ
wə Pənuəllər Xaxaḳning oƣulliri idi.
26 Xamxiray, Xehariya, Ataliya, 27 Yaarexiya, Əliya wə Zikrilar Yəroḫamning oƣulliri
idi.
28 Yuḳirikilarning ḫəmmisi nəsəbnamilərdə hatiriləngən jəmət bexi idi; bular
ḫəmmisi mətiwərlər bolup, Yerusalemoƣa makanlaxḳanidi.

29 Gibeonning atisi Jəiyəl Gibeonoƣa makanlaxḳanidi; uning ayalining ismi Maakaḫ
idi. □ 30 Uning tunji oƣli Abdon, ḳaloƣan oƣulliri Zur, Kix, Baal, Nadab, 31 Gedor,
Ahiyo, Zekər wə Miklot idi; □ 32 Miklottin Ximeya tərəlgən. Bularmu ḳerindaxliri
bilən Yerusalemda ḳoxna olturuxatti.
33 Nərdin Kix tərəlgən; Kixtin Saul tərəlgən; Sauldin Yonatan, Malkixua, Abinadab wə
Ex-Baal tərəlgən. 34 Merib-Baal Yonatanning oƣli idi; Mikaḫ Merib-Baaldin tərəlgən.
35 Mikaḫning oƣulliri Piton, Mələk, Tariya wə Aḫaz idi. 36 Aḫazdin Yəhoaddaḫ
tərəlgən; Yəhoaddaḫdin Aləmət, Azmawət wə Zimri tərəlgən; Zimridin Moza
tərəlgən; 37 Mozadin Binea tərəlgən; Bineaning oƣli Rafa, Rafaning oƣli Eliasaḫ,
Eliasaḫning oƣli Azəl idi. 38 Azəlning altə oƣli bar idi, ularning ismi Azrikam, Bokeru,
Ixmail, Xeariya, Obadiya wə Ḫanan idi; bularning ḫəmmisi Azəlning oƣulliri idi.
39 Azəlning inisi Yexəkning tunji oƣlining ismi Ulam, ikkinqi oƣlining ismi Yeux,
üqinqi oƣlining ismi Əlifələt idi. 40 Ulamning oƣullirining ḫəmmisi batur jəngqi,
oḳyaqi idi; ularning oƣulliri wə nəwriliri naḫayiti kəp bolup, jəmiy bir yüz əllik idi.
Yuḳirikilarning ḫəmmisi Binyamin əwladliridin idi.

□ **8:1 «Binyaminning tunji oƣli Bela, ikkinqi oƣli Axbəl, üqinqi oƣli Aharaḫ...»** — muxu babta Binyaminning əwladlirining nəsəbnamisi kəp yərlərdə pəḳət bəzi yeza-kəntlər bilən baoƣlanoƣan ḫalda kərünidu. Səwəbi, Binyamin ḳəbilisidikilər eoƣir gunaḫ sadir ḳilip Hudaning ḳattiḳ jazasioƣa uqrioƣandin keyin, pütkül Israil iqigə tarilip kətkənidi. □ **8:10 «Xaḳiya»** — yaki «Xobiya». □ **8:12 «Xeməd»** — yaki «Xemər». □ **8:22 «Ixpan»** — yaki «Ixpaḫ». □ **8:29 «Jəiyəl»** — Təwratning grek tilidiki tərjimisi (LXX)də «Jiyəl» tepilidu. □ **8:31 «Miklot»** — «Miklot» Təwratning grek tilidiki tərjimisi (LXX)diki bəzi kəqürmilərdə tepilidu. 32-ayətni kərüng.

9

1 Pütkül Israillar nəsəb boyiqə tizimoɣa elinoɣanidi. Mana, ular «Israil padixaɦlirining hatirisi» degən kitaboɣa pütülgəndur.

Babiloɣa sürgün boluxtin ķaytip Yerusalemoɣa makanlaxķan Israillar

2 Yəɦudalar bolsa asiylik ķiloɣanlikidin Babiloɣa sürgün ķilinoɣan.
Ħəmmidin awwal ķaytip kelip əz zemini wə əz xəɦərlirigə makanlaxķanlar bolsa bir ķisim Israillar, kaɦinlar, Lawiylar wə ibadəthana hizmətkarliri idi. □ 3 Yerusalemoɣa makanlaxķanlar bolsa Yəɦuda ķəbilisi, Binyamin ķəbilisi, Əfraim ķəbilisi wə Manassəɦ ķəbilisidin bir ķisimliri idi. 4 Ularning iqidə Yəɦudaning ooɣli Pərəzning əwladliridin Utay bar idi; Utay Ammiɦudning ooɣli, Ammiɦud Omrining ooɣli, Omri Imrining ooɣli, Imri Banining ooɣli idi. 5 Xiloɦning əwladliri iqidə uning tunji ooɣli Asaya wə uning ooɣulliri bar idi. 6 Zəraɦning əwladliridin Yəuel wə ularning uruķ-tuoɣķanliri bolup jəmiy altə yüz toķsan adəm bar idi.
7 Binyaminning əwladliri iqidə Ħassinuaɦning əwrisi, Ħodawiyaning nəwrisi, Məxullamning ooɣli Sallu bar idi; 8 yənə Yəroɦamning ooɣli Yibniya, Mikrining nəwrisi, Uzzining ooɣli Elaɦ wə Ibiniyaning əwrisi, Reuəlning nəwrisi, Xəfatiyaning ooɣli Məxullam 9 ɦəmdə ularning uruķ-tuoɣķanliri bar idi; ular nəsəbnamisi boyiqə tizimlanoɣanda jəmiy toķķuz yüz əllik altə adəm idi. Yuķirida tiloɣa elinoɣanlar əz jəmətigə jəmət bexi idi.

Yerusalemda turuxluķ kaɦinlar

10 Kaɦinlar iqidə Yədaya, Yəɦoyarib, Yaķin wə 11 Azariya bar idi. Azariya Hudaning əyini baxķuroɣuqi bolup, Ħilķiyaning ooɣli, Ħilķiya Məxullamning ooɣli, Məxullam Zadokning ooɣli, Zadok Merayotning ooɣli, Merayot Ahitubning ooɣli idi. 12 Yənə Malkiyaning əwrisi, Paxhurning nəwrisi, Yəroɦamning ooɣli Adaya ɦəmdə Adiyəlning ooɣli Maasay bar idi; Adiyəl Yaɦzəraɦning ooɣli, Yaɦzəraɦ Məxullamning ooɣli, Məxullam Məxillemitning ooɣli, Məxillemit Immərning ooɣli idi. 13 Ularning ķerindaxliri ɦəmmisi jəmət baxliri bolup, jəmiy bir ming yəttə yüz atmix adəm idi; ularning ɦəmmisi Hudaning əyidiki hizmətlərni ķilixķa bekitilgən iķtidarlik kixilər idi.

Yerusalemda turuxluķ Lawiylar

14 Lawiy ķəbilisidin Mərarining əwladliri iqidə Ħaxabiyaning əwrisi, Azrikamning nəwrisi, Ħaxxubning ooɣli Xemaya bar idi; 15 Yənə Baķbaķķar, Ħərəx, Galal wə Asafning əwrisi, Zikrining nəwrisi, Mikaning ooɣli Mattaniya; 16 yənə Yədutunning əwrisi, Galalning nəwrisi, Xemayaning ooɣli Obadiya ɦəmdə Əlkanaɦning nəwrisi, Asaning ooɣli Bərəkiya bar idi; bularning ɦəmmisi Nitofatlikķlarning yeza-kəntlirigə makanlaxķanidi.

Lawiylarning wəzipiliri

17 Dərwaziwənlər Xallum, Akķub, Talmon, Ahiman wə ularning ķerindaxliri idi; Xallum ularning bexi idi. 18 Ular taki ɦaziroɣiqə xərķ tərəptiki «padixaɦning dərwazisi»da *dərwaziwənlik* ķilip kəlməktə; ular ilgiri Lawiylarning qedirgaɦida dərwaziwənlik ķiloɣanidi.

□ **9:2 «ibadəthana hizmətkarliri» —** ibraniy tilida «Nətiniylar». Mənisi bəlkim «beoɣixlanoɣanlar». Ularning əjdadliri bəlkim «Gibeonlukķlar» idi. «Yəxua» 9:27ni kərüng.

19 Korəning əwrisi, Ebiasafning nəwrisi, Koraḥning oƣli Xallum ḥəmdə
uning atisining jəmətidiki ķerindaxliri boloƣan Koraḥiylar *Hudaning øyining*
hizmitini baxķuratti, qedirning ixiklirini baķatti; ularning ata-bowiliri əslidə
Pərwərdigarning qedirgaḥini baxķuruxķa ķoyuloƣan, *ibadət* qedirining ixikini
baķķanidi. □ 20 Ilgiri Əliazarning oƣli Finiḥas ularning yolbaxqisi boloƣan;
Pərwərdigar uning bilən billə boloƣan. 21 Məxələmiyaning oƣli Zəkəriya bolsa
jamaət qedirining dərwaziwəni boloƣanidi.
22 Dərwaziwənlikkə tallanoƣan bu kixilər jəmiy ikki yüz on ikki kixi idi; ular
øz yeza-kəntliridə, nəsəbliri boyiqə tizimlanoƣan (əslidə Dawut wə aldin kørgüqi
Samuil ularni amanət ķilinoƣan wəzipilirigə bekitkənidi. 23 Ular wə ularning
əwladliri Pərwərdigarning øyi, yəni muķəddəs qedirning ixik-dərwazilirini beķixķa
bekitilgənidi).□
24 Xərķiy, oƣərbiy, ximaliy wə jənubiy ixik-dərwazilirida dərwaziwənlər bekitilgənidi.
25 Ularning yeza-kəntlərdə olturuxluķ ķerindaxliri bolsa ḥər yəttə kündə nəwət
boyiqə kelip ular bilən birgə hizmettə bolatti. 26 Tət dərwaziwən begi Lawiylardin
idi; ularoƣa tapxuruloƣini Pərwərdigarning øyidiki ambar-həzinilərni beķix idi.
27 Beķix məs'uliyiti ularning üstidə boloƣaqķa, ular keqidə Pərwərdigarning øyining
ətrapidiki orunlirida turatti ḥəmdə ḥər küni ətigəndə ixik-dərwazilarni eqixķa
məs'ul idi.
28 Ulardin bir ķismi *ibadəthana* hizmitidə ixlitilidioƣan əswab-üsküniləргə məs'ul idi;
ular sanap əpqiķip, sanap əpkirip ķoyatti. 29 Ularning yənə bir ķismi tapxuruloƣini
boyiqə ķaqa-ķuqilar wə muķəddəs jaydiki barliķ əswab-üsküniləг, xundaķla aķ un,
xarab, zəytun meyi, məstiki wə huxbuy buyumlaroƣa məs'ul idi. 30 Kaḥinlarning
oƣulliridin bəzilər huxbuy buyumlardin ətir yasaytti. 31 Lawiylardin Mattitiyaḥ,
yəni Koraḥiylardin Xallumning tunji oƣlining wəzipisi ķazan neni etixkə məs'ul idi.
32 Ularning ķerindaxliri, Koḥatning əwladliri iqidə «təķdim nan»oƣa məs'ul bolup,
ḥər xabat küni tizidioƣanoƣa nanlarni təyyarlaytti.
33 Lawiylarning jəmət baxliri boloƣan nəoƣmiqilər ibadəthanidiki øylərdə turup,
baxķa hizmətlərni ķilmay, keqə-kündüz øz ixliri bilənla bolatti. 34 Yuķiridiki
kixilərning ḥəmmisi Lawiylar iqidiki yolbaxqilar bolup, ḥəmmisi øz nəsəbi boyiqə
jəmət bexi idi; bularning ḥəmmisi Yerusalemda turatti.

Saulning ata-bowiliri, Jəiyəlning əwladliri

35 Gibeonning atisi Jəiyəl Gibeonoƣa makanlaxķanidi. Uning ayalining ismi Maakaḥ
idi. 36 Uning tunji oƣli Abdon, ķaloƣan oƣulliri Zur, Kix, Baal, Nər, Nadab, 37 Gedor,
Ahiyo, Zəkəriya wə Miklot idi. 38 Miklottin Ximeyam tørəlgən. Bularmu øzlirining
ķerindaxlirining yenida Yerusalemda ķoxna olturuxatti. □
39 Nərdin Kix tørəlgən, Kixtin Saul tørəlgən, Sauldin Yonatan, Malkixuya, Abinadab
wə Ex-Baal tørəlgən. 40 Merib-Baal Yonatanning oƣli idi; Merib-Baaldin Mikaḥ
tørəlgən. □ 41 Mikaḥning oƣulliri Piton, Mələk, Taḥriya wə Aḥaz idi. □ 42 Aḥazdin
Yaraḥ tørəldi; Yaraḥdin Aləmət, Azmawət wə Zimri tørəlgən. Zimridin Moza
tørəlgən; □ 43 Mozadin Binea tørəlgən; Bineaning oƣli Refaya, Refayaning oƣli
Eliasaḥ, Eliasaḥning oƣli Azəl idi.□

□ **9:19 «qedir» —** «qedir» muxu yərdə Hudaning ķaytidin ķuruloƣan øyini kørsitixi kerək. **«Pərwərdigarning qedirgaḥi»** — muxu yərdə bəlkim muķəddəs ibadət qedirining øzini əməs, bəlki Israillar qəl-bayawanda kezip yürginidə «muķəddəs qedir»ning ətrapidiki Lawiy-kaḥinlarning qedirgaḥini kørsitixi mumkin. □ **9:23 «Pərwərdigarning øyi, yəni muķəddəs qedir» —** muxu yərdə Dawut dəwridiki «muķəddəs qedir» ḥəmdə xundaķla Sulayman ķuroƣan keyinki muķəddəs øyni kørsitixi kerək. □ **9:38 «Ximeyam» —** 8:32də «Ximeya». □ **9:40 «Merib-Baal» —** «2Sam.» 4:4də «Məfiboxət». □ **9:41 «Taḥriya» —** 8:35də «Tariya». □ **9:42 «Yaraḥ» —** 8:36də «Yəḥoaddaḥ». □ **9:43 «Refaya» —** 8:36də «Rafa».

44 Azəlning altə ooɳli bar idi, ularning ismi Azrikam, Bokeru, Ixmail, Xeariya, Obadiya wə Ḥanan idi; bularning ḥəmmisi Azəlning ooɳulliri.

10

Saul wə uning ooɳullirining ḳətl ḳilinixi
1Sam. 31:1-13

1 Filistiylər Israillarɳa ḥujum ḳiliwidi, Israillar Filistiylərning aldidin ḳaqti, ular Gilboa teɳida ḳirip yoḳitildi. 2 Filistiylər Saul bilən uning ooɳullirini tap besip ḳooɳlidi; ular ahiri Saulning ooɳulliridin Yonatan, Abinadab, malki-xualarni urup əltürdi. 3 Saulɳa ḳarxi jəng intayin xiddətlik boldi; oḳyaqilar Saulɳa yetixip oḳya etip uni yarilandurdi. □ 4 Andin Saul yaraɳ kətürgüqisigə: Ḳiliqingni suɳurup meni sanjip əltürüwətkin; bolmisa bu hətnisizlər kelip meni sanjip, meni horluḳḳa ḳoyuxi mumkin, dedi. Lekin yaraɳ kətürgüqisi intayin ḳorḳup ketip, unimidi. Xuning bilən Saul ḳiliqni elip üstigə əzini taxlidi.
5 Yaraɳ kətürgüqisi Saulning əlginini kərüp, umu ohxaxla əzini ḳiliqning üstigə taxlap uning bilən təng əldi. 6 Xuning bilən Saul, üq ooɳli ḥəm pütün ailisidikilər xu kündə biraḳla əldi. 7 Əmdi wadida turɳan Israillar əskərlirining ḳaqḳanliḳini wə Saul bilən ooɳullirining əlginini kərginidə, ular xəḥərlirini taxlap ḳaqti, Filistiylər kelip u jaylarda orunlaxti.
8 Əmdi xundaḳ boldiki, ətisi Filistiylər əltürülgənlərning kiyim-keqəklirini saldu-ruwaloɳili kəlgəndə Gilboa teɳida Saul bilən ooɳullirining əlük yatḳanliḳini kərdi-də, 9 kiyimlirini saldurup, kallisini wə sawut-yaraɳlirini elip kətti ḥəmdə bularni Filistiylərning zeminining ḥəmmə yərlirigə apirip, əz butliriɳa wə həlḳḳə hux həwər yətküzdi. □ 10 Ular Saulning sawut-yaraɳlirini ularning buthanisida ḳoyup, kallisini Dagon buthanisiɳa esip ḳoydi.
11 Əmdi Yabəx-Gileadda olturɳuqilar Filistiylərning Saulɳa barliḳ ḳiloɳanlirini angliɳanda 12 ularning iqidiki ḥəmmə baturlar atlinip, Saul bilən ooɳullirining jəsətlirini elip, ularni Yabəxkə ḳayturup kelip, Yabəxtiki dub dərihining tüwigə dəpnə ḳildi wə yəttə kün roza tutti.
13-14 Xuning bilən Saul Pərwərdigarɳa ḳiloɳan wapasizliḳi üqün əldi; u Pərwərdigarning səz-kalamiɳa kirməy wə ḥətta Pərwərdigardin yol sorimay, bəlki palqi jinkəxning yeniɳa berip uningdin yol soriɳanidi. Xunga Pərwərdigar uni əltürüp, padixaḥliḳini Yəssəning ooɳli Dawutḳa ətküzüp bərdi.

11

Dawutning Yəḥudiyəgə padixaḥ boluxḳa məsiḥ ḳilinoɳanliḳi
2Sam. 5:1-10

1 U qaɳda barliḳ Israil jamaiti Ḥebroniɳa kelip Dawutning ḳexiɳa yiɳilixip: «Ḳarisila, biz əzlirining ət-səngəkliridurmiz! 2 Burun Saul bizning üstimizdə səltənət ḳiloɳandimu Israil həlḳigə jənggə qiḳip-kirixkə yolbaxqi boloɳan əzliri idila.

□ **10:3 «Oḳyaqilar Saulɳa yetixip oḳya etip uni yarilandurdi» —** yaki «oḳyaqilar Saulɳa yetixip, u oḳyaqilardin azablandi». □ **10:9 «...kiyimlirini saldurup, kallisini wə sawut-yaraɳlirini elip kətti ḥəmdə bularni Filistiylərning zeminining ḥəmmə yərlirigə apirip...» —** yaki «..kiyimlirini saldurup, kallisini wə sawut-yaraɳlirini elip kətti ḥəmdə əlqilərni Filistiylərning zeminining ḥəmmə yərlirigə əwətip, ... hux həwər yətküzdi».

Өzlirining Hudaliri bolоған Pərwərdigarmu өzlirigə: — Sən Mening həlқim Israilning padiqisi bolup ularni baқisən wə Israilning əmiri bolisən, degənidi» — dedi.□
3 Xuning bilən Israil aқsaқallirining ҳəmmisi Ҳebronоға kelip padixah Dawutning қexiоға kelixti; Dawut Ҳebronda Pərwərdigarning aldida ular bilən bir əҳdə tüzüxti. Andin ular Pərwərdigarning Samuilning wastisi bilən eytқini boyiqə, Dawutni Məsih қilip, Israilni idarə қilixқa padixah қilip tiklidi.■

Dawutning Yerusalemni ixоқal қilixi

4 Dawut bilən barlиқ Israil həlқi Yerusalemоға kəldi (Yerusalem xu qaoқda «Yəbus» dəp atilatti, zemindiki aҳalə bolоған Yəbusiylar xu yərdə turatti). 5 Yəbus aҳalisi Dawutқa: «Sən bu yərgə ҳeqқaqan kirəlməysən!» dedi. Biraқ Dawut Zion degən қoroқanni aldi (xu yər «Dawutning xəҳiri» dəpmu atilidu). □ 6 Dawut: «Kim aldi bilən Yəbusiylaroға ҳujum қilsa, xu kixi yolbaxqi wə sərdar bolidu» dedi. Zəruiyaning ooқli Yoab aldi bilən atlinip qiқip, yolbaxqi boldi. 7 Dawut қoroқanda turatti, xunga kixilər u қoroқanni «Dawut xəҳiri» dəp ataxti. 8 Dawut xəҳərni Millodin baxlap tət ətrapidiki sepiliоқiqə yengiwaxtin yasatti; xəҳərning қalоған қismini Yoab yasatti. □ 9 Dawut kündin küngə қudrət tapti, qünki samawi қoxunlarning Sərdari bolоған Pərwərdigar uning bilən billə idi.

Dawutning palwanliri
2Sam. 23:8-39

10 Təwəndikilər Dawutning palwanliri iqidə yolbaxqilar idi; ular Pərwərdigarning Israiloға eytқan səzi boyiqə pütkül Israil bilən birlixip, Dawutning padixaҳliқini mustəҳkəm қilip, birliktə uni padixah қilixқa küqidi.
11 Təwəndikilər Dawutning palwanlirining tizimliki boyiqə hatiriləngəndur: — Ҳakmoniylardin bolоған Yaxobiam yolbaxqilar iqidə bexi idi; u nəyzisini piқiritip bir қetimdila üq yüz adəmni əltürgən. □ 12 Uningdin қalsa Ahohiy Dodoning ooқli Əliazar bolup, u «üq palwan»ning biri idi; 13 Ilgiri Filistiylər Pas-Dammimda jəng қilixқa yioқilоқanda, u Dawut bilən u yərdə idi. U yərdə arpa əsüp kətkən bir etizliқ bolup, həlқ Filistiylərning aldidin bədər қaqқanidi; 14 ular bolsa etizliқning otturisida turuwelip, ҳəm etizliқni қooқdioған, ҳəm Filistiylərni tarmar қilоған; Pərwərdigar ənə xu yol bilən ularni oқayət zor oқəlibigə erixtürgən.□
15 Ottuz yolbaxqi iqidin *yənə* üqəylən Қoram taxliқtiki Adullamning oқarioға qüxüp Dawutning yenioға kəldi. Filistiylərning қoxuni bolsa «Rəfayim jiloқisi»da bargaҳ қuroқanidi. 16 Bu qaoқda Dawut қoroқanda, Filistiylərning қarawulgaҳi Bəyt-Ləҳəmdə idi. 17 Dawut ussap: «Aҳ, birsi manga Bəyt-Ləҳəmning dərwazisining yenidiki қuduқtin su əkilip bərgən bolsa yahxi bolatti!» dewidi, 18 bu üq palwan Filistiylərning ləxkərgaҳidin bəsüp ətüp, Bəyt-Ləҳəmning dərwazisining yenidiki қuduқtin su tartti wə Dawutқa elip kəldi; lekin u uningdin iqkili unimidi, bəlki suni Pərwərdigaroға atap təküp: 19 «Hudayim bu ixni məndin neri қilsun! Mən ҳayatining həwptə қelixioға қarimioған bu kixilərning қenini iqsəm қandaқ bolidu?

□ **11:2 «jənggə qiқip-kirixkə yolbaxqi» —** ibraniy tilida «Israilning qiқixida ҳəm kirixidə ularoға baxlioқuqi idila» degənlik bilən ipadilinip, Israilning barlиқ paaliyətlirini kərsitidu. ■ **11:3** 1Sam. 16:1, 13; 2Sam. 5:3 □ **11:5 «Zion degən қoroқan» —** «Zion» Yerusalemning iqidiki egizlik bolup, xu yərgə daim қoroған selinip turatti. Keyin ibadəthanimu Zionda қuruloған. □ **11:8 «Millo» —** «pələmpəylik yər» degən mənidə boluxi mumkin. □ **11:11 «yolbaxqilar iqidə» —** bu ibarining baxқa hil tərjimisi «ottuzi iqidə» □ **11:14 «Ular bolsa etizliқning otturisida turuwelip,... Pərwərdigar ... Ularni oқayət zor oқəlibigə erixtürgən» —** muxu ayəttə «ular» bəlkim Dawut wə «üq palwan»ni kərsitidu. «2Sam.» 23:11-12də Əliazarning awwal bu jəngni baxlioқanliқi kərsitilidu.

Qünki buni ular ḥayatining həwptə ḳelixioɣa ḳarimay elip kəlgən!» dedi. Xunga Dawut bu suni iqkili unimidi. Bu üq palwan ḳiloɣan ixlar dəl xular idi.
20 Yoabning inisi Abixay üqining bexi idi; u üq yüz adəm bilən ḳarxilixip nəyzisini piḳiritip ularni əltürdi. Xuning bilən u bu «üq palwan» iqidə nami qiḳḳanidi. □ 21 U muxu «üq palwan» iqidə ḥəmmidin bək ḥərmətkə sazawər boloɣan bolsimu, lekin yənila awwalḳi üqəyləngə yətməytti. □ 22 Yəḥoyadaning ooɣli Binaya Kabzəəldin bolup, bir batur palwan idi; u kəp ḳaltis ixlarni ḳiloɣan. U Moabiy Ariəlning ikki ooɣlini əltürgən. Yənə ḳar yaoɣḳan bir küni azgaloɣa qüxüp, bir xirni əltürgənidi. □ 23 U yənə ḳolida bapkarning oḳidək bir nəyzisi bar, boyining egizliki bəx gəz kelidioɣan bir Misirliḳni ḳətl ḳildi; u bir ḥasa bilən uningoɣa ḥujum ḳilip, uning nəyzisini ḳolidin tartiwelip əz nəyzisi bilən əltürdi. □ 24 Yəḥoyadaning ooɣli Binaya mana bu ixlarni ḳiloɣan. Xuning bilən üq palwan iqidə nam qiḳaroɣanidi. □ 25 Mana, u ḥeliḳi ottuz palwandinmu bəkrək xəḥrət ḳazanoɣan bolsimu, lekin aldinḳi üq palwanoɣa yətməytti. Dawut uni əzining pasiban begi ḳilip təyinligən.
26 Ḳoxundiki palwanlar bolsa: —
Yoabning inisi Asaḥəl, Bəyt-Ləḥəmlik Dodoning ooɣli Əlḥanan, 27 Ḥarorluḳ Xammot, Pilonluḳ Ḥələz, 28 Təkoaliḳ Ikkəxning ooɣli Ira, Anatotluḳ Abiezər, 29 Huxatliḳ Sibbəkay, Ahoḥluḳ Ilay, □ 30 Nitofatliḳ Maḥaray, Nitofatliḳ Baanaḥning ooɣli Hələb, 31 Binyamin əwladliridin Gibeaḥliḳ Ribayning ooɣli Ittay, Piratonluḳ Binaya, 32 Gaax wadiliridin kəlgən Huray, Arbatliḳ Abiyəl, □ 33 Baḥarumluḳ Azmawət, Xalbonluḳ Elyaḥba, 34 Gizonluḳ Ḥaxəmning ooɣulliri, Ḥararliḳ Xagining ooɣli Yonatan, □ 35 Ḥararliḳ Sakarning ooɣli Aḥiyam, Urning ooɣli Elifal, 36 Məkəratliḳ Ḥəfər, Pilonluḳ Ahiyaḥ, 37 Karməllik Ḥəzro, Əzbayning ooɣli Naaray, 38 Natanning inisi Yoel, Ḥagrining ooɣli Mibḥar, 39 Ammonluḳ Zələk, Zəruiyaning ooɣli Yoabning yaraoɣ kətürgüqisi boloɣan Bəərotluḳ Naḥaray, 40 Itriliḳ Ira, Itriliḳ Garəb, 41 Ḥittiy Uriya, Aḥlayning ooɣli Zabad, 42 Rubən ḳəbilisidin Xizaning ooɣli, Rubənlər iqidə yolbaxqi boloɣan Adina wə uningoɣa əgəxkən ottuz adəm, 43 Maakaḥning ooɣli Ḥanan, Mitniliḳ Yoxafat, 44 Axtaratliḳ Uzziya, Aroərlik Hotamning ooɣli Xama bilən Jəiyəl, 45 Ximrining ooɣli Yediyayəl bilən uning inisi tiziliḳ Yoha, 46 Maḥawiliḳ Əliyəl, Əlnaamning ooɣulliri Yəribay bilən Yoxawiya, Moabliḳ Yitma, □ 47 Əliyəl, Obəd wə Məzobaliḳ Yaasiyəllərdin ibarət idi.

12

Dawutḳa beḳinoɣan Binyamin palwanliri

1 Dawut kixning ooɣli Saulning besimi səwəbidin Ziklagda yoxurunup yatḳan qaoɣda munu kixilər Dawutning yenioɣa kelixti (ularning ḥəmmisi Dawutḳa jəng ḳilixta

□ **11:20 «…Xuning bilən u bu «üq palwan» iqidə nami qiḳḳanidi» —** bu ayətning yənə birnəqqə hil tərjimisi bar. 21-ayəttiki izaḥatni kərüng. □ **11:21 «Xuning bilən u bu «üq palwan» iqidə nami qiḳḳanidi. U muxu «üq palwan» iqidə ḥəmmidin bək ḥərmətkə sazawər boloɣan bolsimu, lekin yənila awwalḳi üqəyləngə yətməytti» —** 20-21-ayətning baxḳa birhil tərjimisi: — «Xuning bilən u «üq palwan» bilən təng xəḥrət ḳazanoɣan. U «üq palwan»din ikki ḥəssiləp ḥərmətkə igə boloɣan wə ularning bexi boloɣan bolsimu, lekin ulardin biri bolmidi». Əmma bizningqə tərjimimiz «2Sam.» 23:18-19gə mas kelidu. □ **11:22 «Moabiy Ariəlning ikki ooɣli» —** yənə birhil tərjimisi: — «Moabtiki ikki xir...» yaki «Moabtiki ikki xirdək kixini...». □ **11:23 «bəx gəz» —** ikki metrdin artuḳ (2.2 metr). □ **11:24 «üq palwan iqidə nam qiḳaroɣanidi» —** yaki «üq palwan bilən təng nam qiḳaroɣanidi». □ **11:29 «Sibbəkay» —** yaki «Məbbunay» («2Sam.» 23:27ni kərüng). □ **11:32 «Huray» —** «2Sam.» 23:31də «Ḥidday». □ **11:34 «Ḥaxəmning ooɣulliri» —** yaki «Yaxənning ooɣulliri». («2Sam.» 23:33ni kərüng). □ **11:46 «…Moabliḳ Yitma» —** bu tizimliktə birnəqqə Yəḥudiy əməslər — məsilən, Ammonluḳ Zələk, Ḥittiy Uriya wə Moabliḳ Timna bar.

yardəm bərgən baturlardin idi; 2 oqya bilən qorallanoqan bolup, ong qoli bilənmu, sol qoli bilənmu oqya wə saloqa atalaytti; ular Saulning Binyamin qəbilisidin boloqan tuoqqanliri idi): 3 — ularning yolbaxqisi Ahiezər, andin qalsa Yoax bolup, ikkisi Gibeahlik Xemaahning ooqli idi; yənə Azmawətning ooqli Yəziyəl bilən Pələtmu; yənə Bərakah bilən Anatotluq Yəhu, 4 Gibeonluq Yixmayamu bar idi. Yixmaya «ottuz palwan» iqidə batur bolup xu ottuzioqa yetəkqilik qiloquqi idi; yənə Yərəmiya, Yahaziyəl, Yohanan wə Gədəratlik Yozabad, 5 Əluzay, Yərimot, Bialiya, Xəmariya, Harufluq Xəfatiya, 6 Korahliklardin boloqan Əlkanah, Yixiya, Azarəl, Yoezər wə Yaxobiamlar; 7 yənə Gədorluq Yərohamning ooqli Yoelah bilən Zəbadiya bar idi.

Dawutqa bekinoqan Gad palwanliri

8 Gad qəbilisidin bəzilər qəldiki qoroqanoqa berip Dawutqa bekindi. Ularning həmmisi jənggə mahir, qalqan wə nəyzə bilən qorallanoqan batur jəngqilər idi; ularning turki bəəyni xiroqa, qaqqanliki bəəyni taoqdiki bəkəngə ohxaytti. 9 Ularning birinqisi Ezər, ikkinqisi Obadiya, üqinqisi Eliab, 10 tətinqisi Mixmannah, bəxinqisi Yərəmiya, 11 altinqisi Attay, yəttinqisi Əliyəl, 12 səkkizinqisi Yohanan, tokquzinqisi Əlzabad, 13 oninqisi Yərəmiya, on birinqisi Makbannay idi. 14 Bularning həmmisi Gad qəbilisidin, qoxun iqidə sərdarlar idi; əng kiqiki yüz ləxkərgə, əng qongi ming ləxkərgə yetəkqi idi. □ 15 Birinqi ayda, Iordan dəryasi texip kiroqaqtin axqan qaoqda, dəryadin ətüp, xərqqə wə oqərbkə qaraydioqan barlik jiloqilardikilərni tiripirən qilip qaquroqanlar dəl muxu adəmlər idi.□

Dawutqa bekinoqan Binyaminlar wə Yəhudalar

16 Binyamin qəbilisi bilən Yəhuda qəbilisidinmu kixilər qoroqanoqa kelip Dawutqa bekinoqan. 17 Dawut qikip ularni qarxi elip: «Əgər silər tinqlik niyitidə manga yardəm berixkə kəlgən bolsanglar, silər bilən bir jan bir dil bolimən, lekin qollirimda heq nahəqlik bolmioqan meni düxmənlirimgə setiwətməkqi bolsanglar, ata-bowilirimning Hudasi buni nəzirigə elip həküm qikaroqay!» — dedi.
18 Bu qaoqda Hudaning Rohi heliki ottuz palwanning yolbaxqisi Amasayoqa qüxiwidi, u:
«Ah Dawut, biz sanga bekindukmiz;
Ah Yəssəning ooqli, biz sən bilən billidurmiz;
Əzünggə aman-tinqlik, aman-tinqlik boloqay!
Sanga yardəm bərgüqilərgimu aman-tinqlik boloqay!
Qünki sening Hudaying sanga mədətkardur»
Xuning bilən Dawut ularni elip kelip, «zərbidar ətrət baxlikliri» qildi.□

Dawutqa bekinoqan Manassəhlər

19 Dawut ilgiri Filistiylər bilən birliktə Sauloqa qarxi uruxqa atlanoqanda, Manassəh qəbilisidiki bəzilər Dawut tərəpkə ətti (lekin ular *Filistiylərgə* yardəm bərmidi, qünki Filistiylərning əmirliri: «Dawut əz oqojisi Saul tərəpkə ətüp ketixi mumkin, undakta beximiz kətməy qalmaydu!» dəp məslihətlixip ularni qayturup kətməkqi boloqanidi). □ 20 Dawut Ziklagqa qaytip baroqanda, Manassəh qəbilisidiki Adnah,

---

□ **12:14 «Əng kiqiki yüz ləxkərgə, əng qongi ming ləxkərgə yetəkqi idi» —** baxqa birhil tərjimisi: «əng kiqiki yüz adəmgə, əng qongi ming adəmgə yetiytti». □ **12:15 «birinqi ay» —** Mart yaki Aprel. □ **12:18 «Hudaning Rohi» —** muxu yərdə ibraniy tilida pəqət «Roh» deyilidu. □ **12:19 «Ular Filistiylərgə yardəm bərmidi, qünki Filistiylərning əmirliri: «Dawut əz oqojisi Saul tərəpkə ətüp ketixi mumkin, undakta beximiz kətməy qalmaydu!» dəp məslihətlixip ularni qayturup kətməkqi boloqanidi» —** «1Sam.» 29:4ni kərüng.

Yozabad, Yədiyayəl, Mikail, Yozabad, Elihu, Ziltaylar kelip uningƣa ƙoxuldi. Bularning ḥəmmisi Manassəḥ ƙəbilisining mingbexiliri idi. 21 Ular Dawut ƙaraƙqilarƣa ƙarxi jəng ƙilƣanda uningƣa yardəmləxti; ularning ḥəmmisi batur palwanlar, ƙoxundiki yolbaxqilar idi. □ 22 Qünki xu künlərdə Dawutƙa yardəm berix üqün ḥər küni adəmlər kelip ƙoxulup, huddi Hudaning ƙoxunidək zor bir ƙoxun bolup kətkənidi.

Dawutƙa kelip ƙoxulƣan ƙoxunlar

23 Pərwərdigarning səz-kalami əməlgə axurulup, Saulning padixaḥliƙini Dawutƙa elip bərməkqi bolƣan ƙorallanƣan jəngqilər yolbaxqiliri bilən Ḥebronƣa, uning yeniƣa kəldi. Ularning sani təwəndikiqə: —
24 Yəḥudalardin ƙalƙan wə nəyzə bilən ƙorallanƣanlar jəmiy altə ming səkkiz yüz kixi bolup, ḥəmmisi jənggə təyyarlanƣanidi. 25 Ximeonlardin jənggə təyyarlanƣan batur jəngqilər jəmiy yəttə ming bir yüz kixi, 26 Lawiylardin jəmiy tət ming altə yüz kixi; 27 Yəḥoyada Ḥarunlarning jəmət bexi bolup, uningƣa əgəxkənlər jəmiy üq ming yəttə yüz kixi idi. 28 Yənə yax bir batur jəngqi Zadok wə uning jəmətidin yigirmə ikki yolbaxqi bar idi. 29 Binyaminlardin, Saulning uruƙ-tuƣƙanliridinmu üq ming kixi bar idi; xu qaƣƙa ƙədər bularning kəpinqisi Saul jəmətini ƙollap kəlməktə idi.
30 Əfraimlardin, əz jəmətlidə yüz-abroy tapƙan batur əzimətlər jəmiy yigirmə ming səkkiz yüz kixi idi. 31 Manassəḥ yerim ƙəbilisi iqidə nami pütülgən, Dawutni padixaḥ ƙilip tikləxkə kəlgənlər jəmiy on səkkiz ming kixi idi. 32 Issakarlardin zamanwəziyətni qüxinidiƣan, Israilning ƙandaƙ ƙilixi kerəklikini bilidiƣan yolbaxqilar jəmiy ikki yüz kixi idi; ularning ḥəmmə ƙerindaxliri ularning əmrigə boysunatti.
33 Zəbulunlardin jənggə təyyarlanƣan, ḥərhil ƙoral-yaraƣlar bilən ƙorallanƣan, ala kəngüllük ƙilmaydiƣan, Dawutning yardimigə kəlgən jəmiy əllik ming kixi idi.
34 Naftalilardin yolbaxqi bolƣan ming kixi bar idi; ularƣa əgixip ƙoliƣa ƙalƙan wə nəyzə aloƣanlar jəmiy ottuz yəttə ming kixigə yetətti. 35 Danlardin jənggə təyyarlanƣan jəmiy yigirmə səkkiz ming altə yüz kixi idi. 36 Axirlardin jənggə qiƙip ƙoxun sepigə atlinixƙa təyyar bolƣan jəmiy ƙiriƙ ming kixi idi. 37 Iordan dəryasining xərƙ təripidiki Rubən ƙəbilisi, Gad ƙəbilisi wə Manassəḥ yerim ƙəbilisidin ƙoliƣa ḥərhil ƙoral-yaraƣ elip jənggə təyyarlanƣan jəmiy bir yüz yigirmə ming kixi idi.
38 Yuƙirida tiloƣa elinƣan bu əzimətlərning ḥərbiy yürüxi təkxi bolup, Dawutni pütkül Israil üstigə padixaḥ ƙilip tikləx üqün bir jan bir dil bolup, Ḥebronƣa kelixkənidi; ƙaloƣan Israillarmu bir niyət bir məƙsəttə Dawutni padixaḥ ƙilip tikliməkqi boluxƙanidi.
39 Ular xu yərdə Dawut bilən üq kün billə yəp-iqip oƣizalandi, qünki ularning ƙerindaxliri ularƣa təyyarlap ƙoyuxƙanidi. 40 Ularning əpqürisidiki həlƙlər, ḥətta Issakar, Zəbulun wə Naftalilarning zeminidikilər exək, təgə, ƙeqir wə kalilarƣa artip ularƣa naḥayiti kəp ozuƙluƙ elip kəlgən; ular zor miƙdarda un, ənjür poxkili, üzüm poxkili, xarab, zəytun meyi wə nuroƣun ƙoy-kalilarni yətküzüp berixkənidi; pütkül Israil xad-huramliƙƙa qəmgənidi.

13

□ **12:21 «Ular Dawut ƙaraƙqilarƣa ƙarxi jəng ƙilƣanda uningƣa yardəmləxti» —** kəzdə tutƙini bəlkim «1Sam.» 30-babta hatiriləngən ixlar; xu qaƣda Dawut Amalək ƙaraƙqiliriƣa ḥujum ƙilƣan.

Əhdə sanduqining apirilixida boloqan balayi'qaza
2Sam. 6:1-11

1 Dawut mingbexi, yüzbexi wə barliq yolbaxqilar bilən məsliһətləxti; 2 andin pütün
Israil ammisioqa: «Əgər silər maqul kərsənglar, xundaqla bu ixni Hudayimiz
Pərwərdigardin dəp bilsənglar, biz Israilning zeminlirining һərqaysi jayliriqa xu
yərdə qaloqan qerindaxlirimizoqa һəmdə ular bilən billə xəһərlərdə wə etizliqlirida
turuwatqan kaһin һəm Lawiylaroqa muxu yərgə yioqilix tooqruluq adəm əwətəyli.
3 Biz Hudayimizning əһdə sanduqini məxəgə yətkəp keləyli; qünki Saulning künliridə
һeqqaysimiz *əһdə sanduqi* aldida Hudadin yol sorap baqmiduq» dedi. 4 Bu ixni pütün
amma tooqra tapqaqqa, һəmməylən maqul boluxti.
5 Xunga Dawut Misirning Xiһor dəryasidin tartip Hamat eoqizioqiqə boloqan pütkül
Israil һəlqini qaqirtip kelip, Hudaning əһdə sanduqini Kiriat-Yearimdin yətkəp
kəlməkqi boldi. □ 6 Andin Dawut bilən pütkül Israil Hudaning əһdə sanduqini
yətkəp kelix üqün Baalaһqa, yəni Yəһudaoqa təwə boloqan Kiriat-Yearimoqa kəldi;
ikki kerubning otturisida olturoquqi Pərwərdigar bu əһdə sanduqi üstigə Өz namini
qoyoqanidi. 7 Ular Hudaning əһdə sanduqini Abinadabning өyidin elinoqan yengi bir
һarwioqa qoydi; Uzzaһ bilən Ahiyo һarwini һəydidi. □ 8 Dawut bilən barliq Israil
jamaiti Hudaning aldida һə dəp nəoqmə-nawa qilip, qiltar, təmbur, dap, qanglar wə
kanay-sunaylar qalatti.
9 Lekin ular Kidon haminioqa kəlgəndə kalilar aldioqa müdürəp ketip yiqiloqanda
Uzzaһ əһdə sanduqini yəliwalay dəp qolini uningoqa sozdi. 10 Uzzaһning əһdə
sanduqioqa qoli təgkənliki üqün, Huda uningoqa oqəzəplinip uni urup өltürdi. Xuning
bilən Uzzaһ xu yərdə Hudaning aldida өldi. □
11 Lekin Dawut Pərwərdigarning Uzzaһning tenini bəskənlikigə aqqiqlandi wə u
yərni «Pərəz-Uzzaһ» dəp atidi; u yər taki һaziroqiqə xu nam bilən atilip kəlməktə.
□ 12 Xu küni Dawut Hudadin qorqup: «Mən zadi qandaq qilip Hudaning əһdə
sanduqini bu yərgə yətkəp keləleymən?» dedi.
13 Xunga Dawut əһdə sanduqini өzi turuwatqan «Dawut xəһiri»gə yətkəp kəlməy,
Gatliq Obəd-Edomning өyigə apirip qoydi. 14 Hudaning əһdə sanduqi Obəd-
Edomning өyidə üq ay turdi; Pərwərdigar Obəd-Edomning ailisini wə uning barliq
təəlluqatlirini bərikətlidi.

14

Tur padixaһi Dawutning orda selixioqa yardəmlixidu
1Sam. 5:11-25

1 Tur padixaһi Hiram Dawut bilən kərüxüxkə əlqilərni, xundaqla uning üqün
orda selixqa kedir yaoqiqi, taxqi wə yaoqaqqilarni əwətti. 2 Bu qaoqda Dawut
Pərwərdigarning өzini Israil üstigə һөkümranliq qilidioqan padixaһ boluxqa jəzmən
tikləydioqanliqini kərüp yətti; qünki Pərwərdigar Өz həlqi Israil üqün uning
padixaһliqini gülləndürgənidi.

□ **13:5 «Misirning Xiһor dəryasidin tartip Hamat eoqizioqiqə» —** jənubtin ximaloqiqə Israilning pütkül zeminini kərsitidu. «Hamat eoqizi» degənning baxqa hil tərjimisi: «Libo-Hamat». □ **13:7 «Ular Hudaning əһdə sanduqini Abinadabning өyidin elinoqan yengi bir һarwioqa qoydi» —** yaki «ular Hudaning əһdə sanduqini yengi bir һarwioqa qoyup, uni Abinadabning өyidin elip qikti». □ **13:10 «Uzzaһning əһdə sanduqioqa qoli təgkənliki üqün, Huda uningoqa oqəzəplinip uni urup өltürdi» —** muqəddəs qanun boyiqə pəqət kaһinlar əһdə sanduqioqa qol təgküzüxkə wə uni kətürüxkə bolatti. Uni kala һarwisi üstigə qoyuxqa bolmaytti. Xunga Dawut wə pütkül Israillar muxu ixta əyiblik idi. □ **13:11 «Pərəz-Uzzaһ» —** mənisi «Uzzaһoqa bəsüp kirix».

Dawutning Yerusalemda kərgən ooɣulliri

3 Dawut Yerusalemda yənə birmunqə hotun aldi ḫəmdə yənə ooɣul-ḳizlarni kərdi.
4 Təwəndikilər uning Yerusalemda kərgən pərzəntlirining isimliri: Xammuya, Xobab,
Natan, Sulayman, 5 Ibḫar, Əlixuya, Əlpələt, 6 Nogaḫ, Nəfəg, Yafiya, 7 Əlixama,
Bəəliyada wə Əlifələt.□

Dawutning Filistiylərni ikki ḳetim yənggənliki

8 Dawutning məsiḫ ḳilinip pütkül Israilning üstigə padixaḫ ḳilinoɣanliḳini angliɣan
Filistiylərning ḫəmmisi Dawut bilən ḳarxilixix pursitini izləp kəldi; Dawut buni
anglap ularoɣa ḳarxi jənggə atlandi. 9 Filistiylər «Rəfayim jiloɣisi»ɣa bulang-talang
ḳiloɣili kirdi. 10 Dawut Hudadin: «Mən Filistiylərgə ḳarxi jənggə qiḳsam bolamdu?
Ularni mening ḳolumoɣa tapxuramsən?» dəp soriwidi, Pərwərdigar uningoɣa:
«Jənggə qiḳ, Mən ularni səzsiz ḳolungoɣa tapxurimən» dedi. 11 Filistiylər Baal-
Pərazimoɣa ḫujum ḳiloɣili kəlgəndə, Dawut ularni xu yərdə məoɣlup ḳildi wə: «Huda
mening ḳolum arḳilik düxmənlirim üstigə huddi kəlkün yarni elip kətkəndək bəsüp
kirdi» dedi. Xunga u yər «Baal-Pərazim» dəp ataloɣan. □ 12 Filistiylər əzlirining
butlirini xu yərgə taxlap ḳaqḳanliḳtin, Dawut adəmlirigə ularni kəydürüwetixni
tapilidi.
13 Filistiylər yənə ḫeliḳi jiloɣioɣa bulang-talang ḳiloɣili kiriwidi, 14 Dawut yənə
Hudadin yol soridi. Huda uningoɣa: «Ularni arḳisidin ḳooɣlimay, əgip ətüp, ularoɣa
üjmilikning udulidin ḫujum ḳiloɣin. 15 Sən üjmə dərəhlirining üstidin ayaoɣ tiwixini
anglixing bilənla jənggə atlan; qünki u qaoɣda Huda sening aldingda Filistiylərning
ḳoxunioɣa ḫujumoɣa qiḳḳan bolidu» dedi. □ 16 Xuning bilən Dawut Hudaning degini
boyiqə ix tutup, Filistiylərning ḳoxunioɣa Gibeondin Gəzərgiqə ḳooɣlap zərbə bərdi.
17 Xu səwəbtin Dawutning xəḫriti barliḳ yurt-zeminlaroɣa pur kətti, Pərwərdigar
uning ḳorḳunqini barliḳ əllərning üstigə saldi.

15

Əḫdə sanduḳini yətkəxning təyyarliḳi

1 Dawut Dawut xəḫiridə əzigə əy-ordilar saldurdi, ḫəm Hudaning əḫdə sanduḳioɣa
jay ḫazirlidi wə uningoɣa qedir tiktürdi. 2 U qaoɣda Dawut: «Hudaning əḫdə san-
duḳini Lawiylardin bələk kixilərning kətürüxigə bolmaydu, qünki Pərwərdigar uni
kətürüxkə wə mənggü əzining hizmitidə boluxḳa xularni talliɣanidi» dedi. 3 Andin
Dawut Pərwərdigarning əḫdə sanduḳini ḫazirlap ḳoyoɣan yərgə yətkəx üqün pütkül
Israillarni Yerusalemoɣa yioɣdi. 4 Dawut yənə Ḫarunning əwladlirini wə Lawiylarni
yioɣdi: 5 Koḫatning əwladliri jəmət bexi boloɣan Uriyəl wə uning ḳerindaxliri
bir yüz yigirmə kixi; 6 Mərari əwladliridin jəmət bexi boloɣan Asaya wə uning
ḳerindaxliridin ikki yüz yigirmə kixi; 7 Gərxomning əwladliridin jəmət bexi boloɣan
Yoel wə uning ḳerindaxliri bir yüz ottuz kixi; 8 Əlizafanning əwladliridin jəmət bexi
boloɣan Xemaya wə uning ḳerindaxliri ikki yüz kixi; 9 Ḫebronning əwladliridin jəmət
bexi boloɣan Əliyəl wə uning ḳerindaxliri səksən kixi; 10 Uzziyəlning əwladliridin
jəmət bexi boloɣan Amminadab wə uning ḳerindaxliri bir yüz on ikki kixi idi.
11 Dawut kaḫinlardin Zadok bilən Abiyatarni, xuningdək lawiliylardin Uriyəl,
Asaya, Yoel, Xemaya, Əliyəl wə Amminadabni qaḳirtip kelip ularoɣa: 12 «Silər

□ **14:7 «Bəəliyada» —** yaki «Əliya». «2Sam.» 5:16ni kərüng. □ **14:11 «Baal-Pərazim» —** «Igəm bəsüp kirdi» degən mənidə. □ **14:15 «üjmə dərəhliri» —** bu bizning ḳiyasimiz. Ibraniy tilida «yioɣlioɣuqi dərəhlər». Zadi ḳaysi dərəh ikənliki bizgə naməlum. Baxḳa bir ḳiyas «hinə dərəhliri».

Lawiy jəmətining baxlirisilər; өzünglarni wə silərning ķerindaxliringlarni Israilning Hudasi Pərwərdigarning əḥdə sanduķini mən təyyarlap ķoyoɳan yərgə kətürüp kelix üqün pak ķilinglar. □ 13 Qünki ilgiri silər xundaķ ķilmay, bəlgiləngən tərtip boyiqə uningdin yol sorimioɳinimizdin Hudayimiz Pərwərdigar bizgə zərbə bərgən» dedi. □ 14 Xuning bilən kaḥinlar bilən Lawiylar Israilning Hudasi Pərwərdigarning əḥdə sanduķini kətürüp mengix üqün өzlirini pak ķildi. 15 Lawiylar əmdi Musaning Pərwərdigarning səz-kalami bilən tapilioɳini boyiqə, Hudaning əḥdə sanduķini baldaķ bilən mürisigə elip kətürdi.

Nəoɳmə-nawaqilar ḫərmət ətriti

16 Dawut yənə Lawiylarning yolbaxqilirioɳa өzlirining ķerindaxliridin nəoɳmiqilərni təyinləxni buyrudi; ular jümlidin təmbur, qiltar, janglar ķatarlik ḥərhil sazlarni qelip awazini yuķiri kətürüp xad-huramlik iqidə küy eytixķa təyinləndi. 17 Xunglaxķa, Lawiylar Yoelning ooɳli Ḫemanni wə uning jəmətidiki Bərəkiyaning ooɳli Asafni ḫəm ularning ķerindaxliridin boloɳan Mərarilardin Kuxayaḥning ooɳli Etanni bəlgilidi. 18 Ular bilən birliktə yənə ķerindaxliridin Zəkəriya, Bin, Yaaziyəl, Xemiramot, Yəḥiyəl, Unni, Eliab, Binayaḥ, Maaseyaḥ, Mattitiyaḥ, Əlifələḥ, Mekniya ḫəm dərwaziwən Obəd-Edom bilən Jəiyəlni ikkinqi dərijilik ətrət ķilip təxkillidi. 19 Nəoɳmiqi Ḫeman, Asaf wə Etanlar mis qanglar qelip, yangraķ awaz qiķiratti; 20 Zəkəriya, Yaaziyəl, Xemiramot, Yəḥiyəl, Unni, Eliab, Maaseyaḥ wə Binayalar təmbur qelip «Alamot uslubi»da təngkəx ķilatti; □ 21 Mattitiyaḥ, Əlifələḥ, Mekniya, Obəd-Edom, Jəiyəl wə Azaziyalar qiltar qelip baxlamqilik ķilip, «Xəminit uslubi»da təngkəx bolatti. □ 22 Lawiylarning yolbaxqisi Kənaniya muzikioɳa naḫayiti pixxik boloɳaqķa, məhsus nəoɳmə-nawaqilikķa məs'ul bolup muzika өgitətti. 23 Bərəkiya bilən Əlkanaḥ əḥdə sanduķioɳa məs'ul ixikbaķarlar idi. 24 Xəbaniya, Yəḫoxafat, Nətanəl, Amasay, Zəkəriya, Binaya wə Əliezər ķatarlik kaḥinlar Hudaning əḥdə sanduķi aldida kanay qalatti; Obəd-Edom bilən Yəḥiyaḥmu əḥdə sanduķioɳa məs'ul ixikbaķar ķilinip ķoyuloɳanidi.□

Əḥdə sanduķi «Dawut xəḫiri»gə yətkəp kelinidu
1Sam. 6:16-23

25 Xuning bilən Dawut Israil aķsaķalliri wə mingbexi ķatarliklar bilən birgə Obəd-Edomning өyidin huxallikķa qəmgən ḫalda Pərwərdigarning əḥdə sanduķini kətürüp qikķili bardi. 26 Wə xundaķ boldiki, *Dawutlar* Huda Pərwərdigarning əḥdə sanduķini kətürüp mangoɳan Lawiylaroɳa yardəm bərgənlikini kərüp, yəttə buķa wə yəttə ķoqķar ķurbanlik ķildi. 27 Dawut wə xundaķla əḥdə sanduķini kətüridioɳan Lawiylar ḫəmdə nəoɳmiqilər ḫəm nəoɳmə-nawa bexi boloɳan Kənaniyalarning ḫəmmisi kanap libas kiyixkənidi; Dawut uning üstigə yənə kanap əfod kiygənidi. □ 28 Pütkül Israil həlķi əmdi xu tərikidə təntənə ķilip, buroɳa, kanay, jangjang, təmbur, qiltar ķatarlik türlük sazlar bilən yuķiri awazda muzika qelip, Pərwərdigarning əḥdə sanduķini kətürüp kelixti. 29 Pərwərdigarning əḥdə sanduķi Dawut xəḫirigə yetip

---

□ **15:12 «өzünglarni… pak ķilinglar»** — ibraniy tilida «өzünglarni… pak-muķəddəs ķilinglar». Bu «pak-muķəddəslik» rəsmiy ix bolup, «Mis.» 29-babta wə «Law.» 7-babta kərsitilgəndək: (1) əlük nərsilərgə təgməslik; (2) tənlirini yuyux; (3) pakiz kiyim-keqəkni kiyix; (4) өzining gunaḫini tiləx üqün «gunaḫ ķurbanliķi sunux degən tət ixni өz iqigə elixi mumkin idi. □ **15:13 «zərbə bərgən»** — ibraniy tilida «bəsüp basķan». □ **15:20 «Alamot uslubi»** — buning mənisi bizgə enik əməs; bəlkim «(ayalqə) yuķiri awaz bilən» degənni bildürüxi mumkin. □ **15:21 «Xəminit uslubi»** — buning mənisi bizgə enik əməs; bəlkim «ərənqə təwən awaz bilən» degənni bildürüxi mumkin. □ **15:24 «Yəḫiyaḫ»** — «Yəḫiyaḫ» wə «Jiyəl» degən bir isimdur. □ **15:27 «əfod»** — adəttə kaḥinlar alaḥidə kiyidioɳan pinjəkkə ohxax bir kiyim idi («Mis.» 28-babni kərüng. Undaķ kiyim kiyiwelix өzini Hudaoɳa alayitən beoɳixlaxni bildürətti.

kəlgəndə Saulning qizi Mikal pənjirdin təwəngə qarap turatti; u Dawutning səkrəp oynap-qelip təntənə qiliwatqinini kərüp iqidə uni zanglik qildi.

16

Mədhiyə oqux, bəht tiləx

1 Ular Hudaning əhdə sanduqini kətürüp kirip Dawut uningoƣa hazirlap qoyoƣan qedirning otturisioƣa qoyup, andin Hudaning aldida kəydürmə qurbanlik bilən inaklik qurbanliki sundi. 2 Dawut kəydürmə qurbanliki bilən inaklik qurbanliki sunup boloƣandin keyin Pərwərdigarning namida həlkkə bəht tilidi. 3 U yənə ər-ayal deməy Israillarning hər birigə birdin nan, birdin horma poxkili, birdin üzüm poxkili üləxtürüp bərdi.□

Lawiylarning əhdə sanduqi aldidiki wəzipiliri

4 Dawut bir qisim Lawiylaroƣa Pərwərdigarning əhdə sanduqi aldida hizməttə bolux, yəni dua-tilawət oqux, Israilning Hudasi Pərwərdigaroƣa təxəkkür-rəhmət eytix wə küy-munajat oquxni buyrudi. □ 5 Ularning yolbaxqisi bolsa Asaf, andin Zəkəriya idi; baxqiliri bolsa Jəiyəl, Xemiramot, Yəhiyəl, Mattitiyah, Eliab, Binaya, Obəd-Edom wə Jəiyəllər idi. Ular təmbur-qiltar qelixqa qoyuldi; Asaf bolsa qanglarni qalatti. 6 Binaya bilən Yahaziyəldin ibarət ikki kahin Hudaning əhdə sanduqi aldida hərdaim kanay qelixqa qoyuldi.

Dawutning Pərwərdigaroƣa Həmdusana oquƣan küyi

7 Xu küni Dawut Asaf wə qerindaxlirini Pərwərdigaroƣa təxəkkür-rəhmət eytixqa bəlgiləp ularoƣa birinqidin munu küyni tapxurdi: —

8 «Pərwərdigaroƣa təxəkkür qilinglar,
Uning namini qakirip nida qilinglar,
Uning qiloƣanlirini əllər arisida ayan qilinglar!■
9 Uningoƣa nahxilar eytip, Uni küylənglar,
Uning pütkül karamət məjiziliri üstidə seoƣinip oylininglar.
10 Mukəddəs namidin pəhirlinip danglanglar,
Pərwərdigarni izdigüqilərning kəngli xadlansun!
11 Pərwərdigarni wə Uning qudritini izdənglar,
Uning yüz-huzurini tohtimay izdənglar.
12 Uning yaratqan məjizilirini,
Karamət alamətlirini həm aoƣzidin qikqan həkümlirini əstə tutunglar,
13 I uning quli Israilning nəsli,
Özi tallioƣanliri, Yakupning ooƣulliri!
14 U, Pərwərdigar — Hudayimiz,
Uning həkümliri pütkül yər yüzididur.
15 U Özi tüzgən əhdini əbədiy yadinglarda tutunglar —
— Bu uning ming əwladqiqə wədiləxkən səzidur —
16 Ibrahim bilən tüzgən əhdisi,
Yəni Ishakqa iqkən qəsimidur.
17 U buni Yakupqimu nizam dəp jəzmləxtürdi,

□ **16:3** **«birdin horma poxkili»** — yaki «bir parqidin gəx». □ **16:4** **«dua-tilawət oqux»** — yaki «əsləx», «təntənə qilix». ■ **16:8** Zəb. 105:1-15; 96:1-13; 106:1, 47, 48

Israilƣa əbədiy əhdə kilip berip: —□
18 «Sanga Kanaan zeminini berimən,
Uni mirasing bolƣan nesiwəng kilimən» — dedi.
19 U qaƣda silər ajiz idinglar, adiminglar az həm u yərdə musapir idinglar;
20 Bu əldin u əlgə, bir kəbilidin yənə bir kəbiligə kəqüp yürgən.
21 Pərwərdigar hərkandak adəmning ularni bozək kilixiƣa yol koymidi,
Ularni dəp padixahlariƣimu tənbih berip: —
22 «Mən məsih kiloƣanlariƣa təgmə,
Pəyƣəmbərlirimgə yaman ix kilma!» — dedi.
23 Pütün jahan, Pərwərdigarni küylənglar,
Nijatini hər küni elan kilinglar!
24 Uning julasini əllərdə bayan kilinglar,
Uning məjizilirini barlik həlklər arisida jakarlanglar.
25 Qünki Pərwərdigarimiz uluƣdur,
Zor həmdusanaƣa layiktur;
U barlik ilahlardin üstün, Uningdin korkux kerəktur;□
26 Qünki barlik əllərning ilahliri — butlar halas,
Birak Pərwərdigar asman-pələkni yaratkandur.
27 Xanuxəwkət wə həywət Uning aldida,
Kudrət wə huxluk Uning jayididur.
28 Pərwərdigariƣa təəllukini bərgəysilər, i əl-kəbililər,
Pərwərdigariƣa xan-xərəp wə kudrətni bərgəysilər!□
29 Pərwərdigarning namiƣa layik boloƣan xan-xəhrətni UningƣA bərgəysilər;
Sowƣa-salam elip Uning aldiƣa kiringlar,
Pərwərdigariƣa pak-mukəddəslikning güzəllikidə səjdə kilinglar;□
30 Pütkül yər-yüzi, Uning aldida titrənglar!
Dunya məzmut kilinƣan, u təwrənməs əsla.
31 Asmanlar xadlansun, wə yər-jahan hux bolsun,
Əllər arisida elan kilinsun: —
«Pərwərdigar həküm süridu!».
32 Dengiz-okyan wə uningƣa tolƣan həmmə kukan selip jux ursun!
Dalilar həm ulardiki həmmə yayrisun!
33 U qaƣda ormandiki pütkül dərəhlər Pərwərdigar aldida yangritip nahxa eytidu;
Qünki mana, U pütün jahanni sorak kilixka kelidu!
34 Pərwərdigariƣa təxəkkür eytinglar!
Qünki U mehribandur,
Əbədiydur Uning mehir-muhəbbiti.
35 Wə: Bizni kutkuzƣin, i nijatimiz boloƣan Huda!
Bizni *yeningƣa* yiƣiwaloƣaysən,
Mukəddəs namingƣa təxəkkür kilixka,
Yayrap Seni mədhiyiləxkə,
Bizni əllərdin kutkuzup qikkaysən! — dənglar!
36 Israilning Hudasi boloƣan Pərwərdigariƣa,
Əzəldin ta əbədgiqə təxəkkür-mədhiyə kayturulsun!

□ **16:17 «U buni Yakupkimu nizam dəp jəzmləxtürdi»** — muxu yərdə «Yakup» Yakupning əzini (Israil həlki əməs) kərsitidu. □ **16:25 «Uningdin korkux kerəktur»** — yaki «U korkunqluktur». □ **16:28 «Pərwərdigariƣa… kudrətni bərgəysilər»** — muxu səzlər bəlkim xuni bildüriduki, HudaƣA xan-xərəp kəltürsək, muxu kiloƣinimiz UningƣA biz arkilik Əzining küq-kudritini kərsitix imkaniyitini yaritidu. □ **16:29 «Pərwərdigariƣa pak-mukəddəslikning güzəllikidə səjdə kilinglar»** — yaki «Pərwərdigariƣa pak-mukəddəs eginlər bilən səjdə kilinglar».

Pütkül həlk «Amin!» dedi ḥəmdə Pərwərdigarοa ḥəmdusana oḳuxti.

Ibadət qediridiki baxḳa wəzipilər

37 *Dawut* xu yərdə, yəni Pərwərdigarning əḥdə sanduḳi aldida ḥər kündiki
wəzipigə muwapiḳ, əḥdə sanduḳi aldidiki hizməttə dawamliḳ boluxḳa Asaf bilən
uning ḳerindaxlirini ḳaldurup ḳoydi; 38 Ularning iqidə Obəd-Edom bilən uning
ḳerindaxliridin atmix səkkiz kixi bar idi; xuningdək Yədutunning oοli Obəd-
Edom bilən Hosaḥ dərwaziwənlikkə ḳoyuldi. 39 Kaḥin Zadok bilən uning kaḥin
ḳerindaxliri Gibeon egizlikidiki Pərwərdigarning qediri aldida, 40 Pərwərdigarning
Israiloοa tapiliοan ḳanun-əḥkamlirida barliḳ yeziloοini boyiqə, ḥərküni ətisi-
ahximi kөydürmə ḳurbanliḳ ḳurbangaḥi üstidə Pərwərdigarοa atap kөydürmə
ḳurbanliḳlarni sunuxḳa ḳoyuldi. 41 Ular bilən billə boloοanlar, yəni Ḥeman, Yədutun
wə ḳaloοan tallanοanlar, xundaḳla barliḳ ismi tiziloοanlar Pərwərdigarοa təxəkkür-
rəḥmət eytixḳa ḳoyuldi (qünki Uning өzgərməs muḥəbbiti əbədgiqidur!). 42 Ḥeman
wə Yədutun bolsa nəοmiqilikkə, jümlidin kanay, jang-jang wə barliḳ mədḥiyə
sazlirini qelixḳa məs'ul ḳilindi. Yədutunning oοulliri dərwazioοa ḳaraxḳa ḳoyuldi.
43 Bu ixlardin keyin barliḳ həlḳ өz өylirigə ḳaytixti; Dawutmu өz өyidikilərgə bəht
tiləxkə ḳaytti.

17

Dawutning Pərwərdigarοa өy selix niyiti
2Sam. 7:1-15

1 Dawut өz өyidə turuwatḳan qeοida, Natan pəyοəmbərgə: «Ḳara, mən kedir
yaοiqidin yasaloοan өydə turuwatimən, Pərwərdigarning əḥdə sanduḳi bolsa qedir
pərdiliri astida turuwatidu» dedi. 2 Natan Dawutḳa: «Kөnglüngdə pükkənliringgə
əməl ḳiloοin; qünki Huda sən bilən billidur» — dedi.
3 Xu küni keqidə Hudaning səzi Natanοa kelip yətti: 4 «Sən berip ḳulum Dawutḳa
mundaḳ degin: — Pərwərdigar mundaḳ dəydu: Sən Mən üqün turaloοu өy salsang
bolmaydu. 5 Qünki mən Israillarni baxlap qiḳḳan kündin tartip bügüngə ḳədər bir
өydə turup baḳmioοanmən, pəḳət bu qedirdin u qediroοa, bir qedirgaḥdin baxḳa
birigə yətkilip yürdüm, halas. 6 Mən Israil həlḳi bilən billə məyli ḳəyərgə barmay,
ḥeqḳaqan Israilning birər ḥakimioοa, yəni Mening həlḳimni beḳixni tapiliοan
birərsigə: Nemixḳa silər Manga kedir yaοiqidin өy selip bərməysilər? — dedimmu?
7 Əmdi sən ḳulum Dawutḳa mundaḳ degin: — Samawi ḳoxunlarning Sərdari
boloοan Pərwərdigar eytiduki, Mən seni əmdi yaylaḳlardin, ḳoylarning arḳisidin
elip, həlḳim Israilning üstigə əmir bolux üqün qaḳirtip qiḳtim. 8 Məyli ḳəyərgə
barmioοin, Mən ḥaman sening bilən billə boldum wə sening aldingdin barliḳ
düxmənliringni yoḳitip kəldim; yər yüzidiki uluοlar nam-xəḥrətkə igə boloοandək
seni nam-xəḥrətkə sazawər ḳildim. 9-10 Mən həlḳim boloοan Israiloοa bir jayni
bekitip, ularni xu yərdə tikip өstürimən; xuning bilən ular өz zeminida turidioοan,
parakəndiqilikkə uqrimaydioοan bolidu. Rəzillər dəsləptidikidək wə mən həlḳim
Israil üstigə ḥəkümranliḳ ḳilixḳa ḥakimlarni təyinligən künlərdikidək, ularοa
ḳaytidin zulum salmaydu. Mən barliḳ düxmənliringni sanga beḳindürdimən. Wə
mənki Pərwərdigar sanga xuni eytip ḳoyayki, mən sening üqün bir өyni yasap
berimən! 11 Sening künliring toxup, ata-bowiliringning yenioοa ḳaytḳan waḳtingda
sening nəslingdin, yəni oοulliringdin birini sening ornungni basidioοan ḳilimən;
Mən uning padixaḥliḳini mustəḥkəm ḳilimən. 12 U Manga bir өy yasaydu, Mən
uning padixaḥliḳ təhtini mənggü mustəḥkəm ḳilimən. 13 Mən uningοa ata bolimən,

u Manga ooɣul bolidu; meɦri-xəpkitimni seningdin awwal ətkən *idarə kiloɣuqidin* juda kiloɣinimdək uningdin ɦərgiz juda kilmaymən; 14 uni Mening əyümdə wə Mening padixaɦliкimda mənggü turoɣuzimən; uning təhti mənggü məzmut bolup turoɣuzulidu». 15 Natan bu barlik sözlər wə barlik wəɦiyni ɦeqnemə kaldurmay, Dawutka eytip bərdi.

Dawutning duasi wə ɦəmdusanasi
2Sam. 7:18-29

16 Xuning bilən Dawut kirip Pərwərdigarning aldida olturup mundak dedi: «I Huda Pərwərdigar, mən zadi kim idim, mening əyüm nemə idi, Sən meni muxu dərijigə kəturgüdək? 17 Lekin i Huda Pərwərdigar, *bu mərtiwigə kətürgining* sening nəziringdə kiqikkinə bir ix ɦesablandi; qünki Sən mən kulungning əyining yirak kəlgüsi tooɣruluk sözliding wə meni uluoɣ mərtiwilik zat dəp kariding, i Huda Pərwərdigar!□

18 Sən kəminəng üstigə qüxürgən xundak xan-xərəp tooɣruluk Dawut Sanga nemə diyəlisun? Qünki Sən dərwəkə Əz kulungni Əzüng bilisən. 19 Aɦ Pərwərdigar, pekir kulung üqün ɦəmdə Əz kənglüngdiki niyiting boyiqə bu barlik uluoɣlukni kərsitip, bu qong ixlarning ɦəmmisini ayan kilding. 20 Aɦ Pərwərdigar, kuliкimiz toluk angliooɣini boyiqə Sanga təng kəlgüdək ɦeqkim yok; Seningdin bələk ɦeqbir ilaɦ yoktur. 21 Dunyada kaysi bir əl həlking Israiloɣa təng kelәlisun? Ularni Əzünggə has birdinbir həlk bolux üqün kutulduruxka barding ɦəmdə Misirdin kutuldurup qikkan həlking aldidin yat əllərni kooɣlap qikirip, uluoɣwar wə bəɦəywət ixlar arkiliк Əz namingni tikliding! 22 Sən həlking Israilni mənggü Əzüngning həlking kilding; aɦ Pərwərdigar, Sənmu ularning Hudasi boldung.

23 Aɦ Pərwərdigar, əmdi pekir kulung wə uning əyi tooɣruluk kiloɣan wədəng mənggügə əməl kilinsun; Sən degənliring boyiqə ixni ada kiloɣaysən! 24 Amin, wədəng əməl kilinsun, xundakla naming mənggü uluoɣlansun, kixilər: «Samawi koxunning Sərdari Pərwərdigar Israilning Hudasi, ɦəkikətən Israiloɣa Hudadur!» desun; wə xundak bolup, pekir kulung Dawutning əy-jəməti Sening aldingda məzmut turoɣuzulsun. 25 Aɦ Hudayim, Sən pekir kulungoɣa sanga əy yasaymən, degən wəɦiy kəltürdüng; xunga kulung Sening aldingda muxundak dua kilixka jür'ət kildi. 26 Aɦ Pərwərdigar, Sən birdinbir Hudadursən, Sən pekir kulungoɣa muxundak amətni berixni wədə kilding; 27 Əmdi pekir kulungning əy-jəmətigə iltipat kilip, uning Sening aldingda mənggü turuxioɣa sakliooɣaysən. Qünki Sən, aɦ Pərwərdigar, *pekirning əy-jəmətigə* iltipat kilding wə xuning bilən u mənggügə bəht-iltipatka nesip bolidu».

18

Dawut Filistiy, Moabiy wə Zobaɦlarni məoɣlup kilidu
2Sam. 8:1-15

1 Xu ixtin keyin xundak boldiki, Dawut Filistiylərgə ɦujum kilip ularni boysundurup, ularning kolidin Gatni wə uningoɣa təwə yeza-kəntlərni tartiwaldi. 2 U yənə Moabiylaroɣa ɦujum kildi; Moabiylar uningoɣa bekinip, olpan tələydioɣan boldi.

□ **17:17 «bu mərtiwigə kətürgining»** — demək, «Sən meni muxu dərijigə kəturgən» degən söz (18-ayət) uning padixaɦ boloɣanlikini kərsitidu. Lekin Huda bu imtiyazdin yənə kəp imtiyazlarni koxup bərməkqi. 9-16-ayətlərni kaytidin kərüng. **«meni uluoɣ mərtiwilik zat dəp kariding»** — baxka birhil tərjimisi «meni yukiridiki (xu) insanning katarida kariding». Bu tərjimisi tooɣra bolsa «yukiridki insan», yəni Məsiɦ tooɣruluk bexarət bolidu.

3 Zobaḫning padixaḫi Ḫadad’ezər өz təwəsini Əfrat dəryasioɳiqə kengəytixkə atlinip
qikḳanda, Dawut taki Hamatḳa ḳədər uningoɳa ḫujum ḳildi. 4 Dawut uning ming
jəng ḫarwisini olja aldi, yəttə ming atlik ləxkirini, yigirmə ming piyadə ləxkirini
əsir aldi. Dawut barlik jəng ḫarwilirining atlirining peyini ḳirḳitiwetip, pəḳət yüz
ḫarwioɳa ḳoxḳidək atnila elip ḳaldi.

Dawut Suriylərni məoɳlup ḳilidu

5 Dəməxḳtiki Suriylər Zobaḫning padixaḫi Ḫadad’ezərgə yardəm berixkə kəldi;
Dawut Suriylərdin yigirmə ikki ming əskərni өltürdi. 6 Dawut Suriyədiki Dəməxḳ
rayonioɳa ḳarawul ətrətlirini turoɳuzuwidi, Suriylər Dawutḳa beḳinip, uningoɳa
olpan tөləydioɳan boldi. Dawut ḳəyərgə *jənggə* qikmisun, Pərwərdigar uni ḳooɳdap
turdi. □ 7 Dawut Ḫadad’ezərning hizmətkarliri ixlitidioɳan altun ḳalḳanlarning
ḫəmmisini Yerusalemoɳa elip ḳaytti. 8 U yənə Ḫadad’ezərgə təwə Tibḫat bilən
kundin ibarət ikki xəḫərdin nuroɳun mis olja aldi; keyinki zamanlarda Sulayman
muxu mislarni ixlitip mis kөl, mis tüwrüklər wə baxḳa barlik mis əswablarni
yasatḳan.□
9 Hamat padixaḫi Tow Dawutning Zobaḫ padixaḫi Ḫadad’ezərning pütün ḳoxunini
məoɳlup ḳioɳanliḳini anglap, □ 10 Өz ooɳli Ḫadoramni Dawutḳa salam berip, uning
Ḫadad’ezər bilən jəng ḳilip, uni məoɳlup ḳiloɳan oɳəlibisini təbrikləxkə əwətti.
Qünki Tow əslidə Ḫadad’ezər bilən daim uruxup turatti. Ḫadoram ḫərhil altun,
kümüx, mis əswab-jabduḳlarni sowoɳa ḳilip əkəldi. 11 Dawut padixaḫ bu əswab-
jabduḳlarni ḫərḳaysi əllərdin, jümlidin Edom, Moab, Ammonlardin, Filistiylərdin
wə Amaləklərdin olja aloɳan altun-kümüxlər bilən ḳoxup ḫəmmisini Pərwərdigaroɳa
beoɳixlidi.

Dawut Edomlarni məoɳlup ḳilidu

12 Zəruiyaning ooɳli Abixay «Xor wadisi»da Edomiylardin on səkkiz ming adəmni
өltürdi. 13 Dawut Edomda ḳarawul ətrətlirini turoɳuzdi; Edomlarning ḫəmmisi
Dawutḳa beḳindi. Dawut ḳəyərgə jənggə qikmisun, Pərwərdigar uni ḳooɳdap turdi.□

Dawutning muḫim hizmətkarliri
2Sam. 8:16-18; 20:23-26

14 Dawut padixaḫ bolup pütün Israil üstigə ḫөkümranlik ḳilip, barlik ḫəlḳigə adalət
wə ḫəkḳaniylik bilən muamilə ḳildi. 15 Zəruiyaning ooɳli Yoab ḳoxunoɳa sərdar,
Aḫiludning ooɳli Yəḫoxafat mirza, 16 Ahitubning ooɳli Zadok bilən Abiyatarning ooɳli
Abimələk *bax* kaḫin, Xawxa katip, 17 Yəḫoyadaning ooɳli Binaya Kərətiylər bilən
Pələtiylərning yolbaxqisi idi; Dawutning ooɳulliri uning yenidiki əməldarlar boldi.□

19

Dawutning əlqiliri ḫaḳarətlinidu
2Sam. 10:1-19

1 Keyinki waḳitlarda xundaḳ boldiki, Ammonlarning padixaḫi Naḫax өldi; ooɳli
Ḫanun ornioɳa padixaḫ boldi. 2 Dawut: «Naḫax manga iltipat kərsətkini üqün, uning

□ **18:6 «Pərwərdigar uni ḳooɳdap turdi» —** yaki «Pərwərdigar oɳəlibigə erixtürüp turdi». □ **18:8 «Tibḫat» —** yaki «Təbaḫ». □ **18:9 «Tow» —** «2Sam.» 9:9də «Toy». □ **18:13 «Pərwərdigar uni ḳooɳdap turdi —** yaki «Pərwərdigar oɳəlibigə erixtürüp turdi». □ **18:17 «Kərətiylər bilən Pələtiylər» —** bəlkim Dawutḳa alaḫidə muḫapizətqilər yaki alaḫidə zərbidar əskərlər boluxi mumkin idi.

oоli Ḥanunoɣa iltipat kərsitimən» dəp, atisining pətisigə uning kənglini soraxḳa Ḥanunning yenioɣa əlqilərni əwətti. Dawutning əlqiliri Ammonlarning zeminoɣa yetip kelip, kənglini sorioɣili Ḥanun bilən kərüxməkqi boldi. 3 Lekin Ammonlarning əməldarliri Ḥanunoɣa: «Dawutni rastla atilirining izzət-ḥərmitini ḳilip siligə kəngül sorioɣili adəm əwətiptu, dəp ḳaramla? Uning hizmətkarlirining əzlirining aldilirioɣa kelixi bu yərni küzitix, aoɳdurmiqiliḳ ḳilix, qarlax üqün əməsmidu?» — dedi. 4 Xuning bilən Ḥanun Dawutning hizmətkarlirini tutup, ularning saḳal-burutlirini qüxürgüziwetip ḥəm kiyimlirining bəldin təwinini kəstürüwetip andin ularni ḳoyuwətti. 5 Bəzilər kelip Dawutḳa əlqilərning əḥwalini uḳturdi; u ularni kütüwelixḳa aldioɣa adəm əwətti, qünki ular tolimu iza-aḥanəttə ḳaloɣanidi. Xunga padixaḥ uloroɣa: «Saḳal-burutinglar əskiqilik Yeriho xəḥiridə turup andin yenip kelinglar» dedi.

Ammonlar uruxḳa təyyarlinidu

6 Ammonlar əzlirining Dawutning nəpritigə uqrioɣanliḳini bildi, Ḥanun wə Ammonlar Aram-Naḥaraim, Aram-Maakaḥ wə Zobaḥdin jəng ḥarwisi wə atliḳ ləxkər yallaxḳa adəm əwətip ming talant kümüx bərdi. □ 7 Ular ottuz ikki ming jəng ḥarwisi, xundaḳla Maakaḥ padixaḥi bilən uning ḳoxunini yalliwaldi; ular Mədəbaning aldioɣa kelip bargaḥ ḳurdi. Ammonlarmu jəng ḳilix üqün ḥərḳaysi xəḥərliridin kelip jəm boluxti. 8 Dawut buni anglap Yoab bilən barliḳ əskər ḳoxunini *ularning aldioɣa* qiḳardi. 9 Ammonlar qiḳip xəḥər dərwazisining aldida səp tüzüp turdi; jənggə atlinip qiḳḳan padixaḥlarmu dalada ayrim səp tüzüp turuxti.

Suriylər bilən Ammonlar məoɣlup bolup qekinidu

10 Yoab əzining aldi-kəynidin ḥujumoɣa uqraydioɣanliḳini kərüp, pütün Israildin bir ḳisim sərhil adəmlərni tallap, Suriylər bilən jəng ḳilixḳa ularni səptə turoɣuzdi; 11 u ḳaloɣan adəmlirini inisi Abixayoɣa tapxurdi, xuningdək ular əzlirini Ammonlar bilən jəng ḳilixḳa səp ḳilip təyyarlidi.
12 Yoab Abixayoɣa: «Əgər Suriylər manga küqlük kəlsə, sən manga yardəm bərgəysən; əmma Ammonlar sanga küqlük kəlsə, mən berip sanga yardəm berəy.
13 Jür'ətlik boloɣin! Əz həlḳimiz üqün wə Hudayimizning xəḥərliri üqün baturluḳ ḳilayli. Pərwərdigar Əzigə layiḳ kərünginini ḳiloɣay! — dedi.

Dawut Suriylər bilən Ammonlarni məoɣlup ḳilidu

14 Əmdi Yoab wə uning bilən boloɣan adəmlər Suriylərgə ḥujum ḳiloɣili qiḳti; Suriylər uning aldidin ḳaqti. 15 Suriylərning ḳaqḳanliḳini kərgən Ammonlarmu Yoabning inisi Abixayning aldidin ḳeqip, xəḥərgə kiriwaldi. Andin Yoab Yerusalemoɣa ḳaytip kəldi.
16 Suriylər bolsa əzlirining Israillarning aldida məoɣlup boloɣinini kərgəndə, əlqi əwətip, *Əfrat* dəryasining u təripidiki Suriylərni qaḳirtip kəldi. Ḥadad'ezərning ḳoxunining sərdari boloɣan Xofaḳ uloroɣa yetəkqi idi.
17 Buningdin həwər tapḳan Dawut pütkül Israil həlḳini yioɣip Iordan dəryasidin ətüp, Suriylərning yenioɣa kelip uloroɣa ḳarxi səp tüzüp turdi. Dawutning səp tüzgənlikini kərgən Suriylər jənggə atlandi. 18 Suriylər Israillarning aldidin ḳaqti; Dawut Suriylərdin yəttə ming jəng ḥarwiliḳni wə ḳiriḳ ming piyadə ləxkərni əltürdi

□ **19:6 «Aram-Naḥaraim»** — yaki «Mesopotamiyə». «Aram» bolsa Suriyəning kona namidur. **«ming talant kümüx»** — ming talant kümüx 30000 kilogramqə boluxi mumkin.

wə yənə Suriylərning sərdari Xofakni eltürdi. □ 19 Ḥadad'ezərning əməldarliri Israil aldida yengilginini kərgəndə, Dawut bilən sülḥ kilip uningoɣa bekindi; xuningdin keyin Suriylər ikkinqi Ammoniylaroɣa yardəm berixni halimaydioɣan boldi.□

20

Yoabning Ammonlarning paytəhti Rabbaḥni ḥujum kilip aloɣanliki
2Sam. 12:26-31

1 Xundak boldiki, yengi yilning bexida, padixaḥlar jənggə atlanoɣan wakitta, Yoab küqlük kisimni baxlap kelip, Ammonlarning yərlirini wəyran kilip, andin Rabbaḥni muḥasirigə aldi. U qaoɣda Dawut Yerusalemda turuwatatti. Yoab Rabbaḥoɣa ḥujum kilip xəḥərni wəyran kilip taxlidi. □ 2 Dawut ularning padixaḥining bexidin tajni eliwidi (altunining eoɣirliki bir talant qikti, uningoɣa yakutlar konduruloɣanidi), kixilər bu tajni Dawutning bexioɣa kiydürüp koydi. Dawut xəḥərdin yənə nuroɣun jəng oɣəniymətlirini elip kətti. □ ■ 3 U yənə xəḥərdiki həlkni elip qikip ḥərə, jotu wə palta bilən ixləxkə saldi; Dawut Ammonning ḥərkaysi xəḥərliridiki həlklərnimu xundak ixlətti; andin Dawut kəpqilik bilən Yerusalemoɣa kaytti.

Dawut Filistiylərni üq ketim məoɣlup kilidu. Tət gigantning kətl kilinixi
2Sam. 21:18-22

4 Xu wəkədin keyin *Israillar* Gəzərdə Filistiylər bilən sokuxti; u qaoɣda Huxatlik Sibbikay Rəfayiylardin boloɣan Sippay isimlik birini eltürüwətti, Filistiylər tiz pükti. □ 5 Keyinqə *Israillar* bilən Filistiylər yənə sokuxti; Yairning ooɣli Əlḥanən Gatlik Goliyatning inisi Lahmini eltürdi; bu adəmning nəyzisining dəstisi bapkarning okidək tom idi. 6 Keyinki wakitlarda Gatta yənə sokux boldi; u yərdə naḥayiti bəstlik bir adəm bar idi, uning kolidimu, putidimu altidin barmak bolup, jəmiy yigirmə tət barmiki bar idi; umu Rəfayiylardin idi. □ 7 Bu adəm Israillarni tillioɣili turuwidi, Dawutning akisi Ximiyaning ooɣli Yonatan qikip uni eltürüwətti. 8 Bular Gatlik Rafaning əwladliri bolup, ḥəmmisi Dawut wə uning hizmətkarlirining kolida əldi.

21

Dawutning gunaḥi — u aḥalini sanakktin ətküzidu
2Sam. 24:1-25

□ **19:18 « kirik ming piyadə ləxkər» —** yaki « kirik ming atlik». «2Sam.» 10:18ni kərüng. Uningda «yəttə yüz jəng ḥarwisi» deyilidu. Pərkining səwəbi bəlkim: (1) kolimizdiki kəqürmilərdə kəqürgüqining səwənliki boluxi mumkin; (2) ikki ayəttə hatiriləngən sanlarni ḥesablax nuktisi ohximaydioɣan boluxi mumkin. □ **19:19 «Ḥadad'ezərning əməldarliri» —** yaki «Ḥadad'ezərgə bekinoɣanlar» — «2Sam.» 10:19ni kərüng □ **20:1 «yengi yilning bexida» —** Huda Yəḥudiy həlkigə tapxuroɣan kalendar boyiqə «yengi yil» ətiyazda baxlinatti («Mis.» 12:2). □ **20:2 «Dawut ularning padixaḥining bexidin tajni eliwidi ...» —** yaki «Dawut buti Milkomning bexidin tajni eliwidi ...». **«eoɣirliki bir talant»** — bir talant bəlkim 30 kilogram idi. ■ **20:2** 2Sam. 12:30 □ **20:4 «Rəfayiylar» —** bəlkim gigantlar idi. «2Sam.» 21:16-22ni kərüng. □ **20:6 «Rəfayiylar» —** ibraniy tilida «Rafaning nəsli» degən səzlər bilən ipadilinidu. Demək, «Rəfayiylar» Rafaning əwladliri.

1 Xəytan Israillarоqa zərbə berix üqün, Dawutni Israillarni sanaqtin ətküzüxkə eziqturdi. □ 2 Xunga Dawut Yoabqa wə həlqning yolbaxqilirioqa: «Silər Bəər-Xebadin Danoqiqə arilap Israillarni sanaqtin ətküzüp kelip mening bilən kərüxünglar, ularning sanini biləy» dedi. □ 3 Lekin Yoab jawabən: —«Pərwərdigar Өz həlqini ḥazir məyli qanqilik bolsun, yüz ḥəssə axuruwətkəy. Lekin i hojam padixaḥim, ularning ḥəmmisi өzüngning hizmitingdə turuwatqanlar əməsmu? Hojam bu ixni zadi nemə dəp tələp qilidu? Hojam Israilni nemixqa gunaḥqa muptila qilidila?» — dedi.□
4 Lekin padixaḥning səzi Yoabning səzini besip qüxti; xunga Yoab qiqip pütün Israil zeminini arilap Yerusalemoqa qaytip kəldi. 5 Yoab sanaqtin ətküzülgən həlqning sanini Dawutqa məlum qildi; pütün Israilda qolida qiliq kətürələydioqan adəmlər bir milyon bir yüz ming; Yəḥudalardin qolida qiliq kətürələydioqan adəmlər tət yüz yətmix ming bolup qikti. 6 Biraq Lawiylar bilən Binyaminlarla sanaqqa kirmidi; qünki padixaḥning bu buyruqi Yoabning nəzиridə yirginqlik idi.

Pərwərdigar jaza qüxüridu

7 Huda bu ixni yaman kərgəqkə, Israillaroqa zərbə bərdi. □ 8 Dawut Hudaoqa: «Mən bu ixni qilip qong gunaḥ ətküzüptimən; əmdi mənki qulungning bu qəbiḥlikini kəqürüxingni tiləymən, qünki mən tolimu əhmiqanə ix qiptimən» — dedi.
9 Pərwərdigar Dawutning aldin kərgüqisi boloqan Gadqa: 10 Sən berip Dawutqa eytip: «Pərwərdigar mundaq dəyduki, Mən sanga üq bala-qazani aldingda qoyimən; xuningdin birini talliwal, Mən xuni bexinglaroqa qüxürimən» degin, — dedi.
11 Xuning bilən Gad Dawutning yenioqa kelip: «Pərwərdigar mundaq dəydu: 12 «Qeni tallioqin: Ya üq yil aqarqilikta qelixtin, ya üq ay düxmənlərning aldidin qeqip, yawliring təripidin qooqlap qiliqlinixidin wə yaki üq kün Pərwərdigarning qiliqining uruxi — yəni waba kesilining zeminda tarqilixi, Pərwərdigarning Pərixtisining Israilning pütün qegrisini harab qilixidin birini tallioqin». Əmdi oylinip kər, bir nemə degin; mən meni əwətküqigə nemə dəp jawap berəy?» dedi. 13 Dawut Gadqa: «Mən bək qattiq təngliktə qaldim; əmdi Pərwərdigarning qolioqa qüxəy dəymən, qünki U tolimu xəpqətliktur. Pəqət insanlarning qolioqa qüxmisəm, dəymən» dedi.
14 Xu səwəblik Pərwərdigar Israiloqa waba tarqatti; Israillardin yətmix ming adəm əldi. 15 Huda Yerusalemni wəyran qilip taxlax üqün bir Pərixtini əwətti; u wəyran qiliwatqanda, Pərwərdigar əḥwalni kərüp өzi qüxürgən bu bala-qazadin puxayman qilip qaldi-də, wəyran qiloquqi Pərixtigə: «Bəs! Əmdi qolungni tart!» dedi. U qaoqda Pərwərdigarning Pərixtisi Yəbusiy Ornanning haminining yenida turatti. □ 16 Dawut bexini kətürüp, Pərwərdigarning Pərixtisining asman bilən yərning arilиqida, qolidiki oqilaptin suoquroqan qiliqini Yerusalemoqa təngləp turoqanliqini kərdi. Dawut bilən aqsaqallarning ḥəmmisi bəz rəhtkə oraloqan ḥalda yərgə düm yiqildi. 17 Dawut Hudaoqa: «Həlqning sanini elip qiqixni buyruoquqi mən əməsmu? Gunaḥ qilip bu rəzillik ətküzgüqi məndurmən; bu bir pada qoylar bolsa, zadi nemə

□ **21:1 «Xəytan Israillaroqa zərbə berix üqün, Dawutni Israillarni sanaqtin ətküzüxkə eziqturdi» —** «sanaqtin ətküzüx» degən səz Israilning əskiriy küqini kəzdə tutidu. 5-ayətni kərüng. Baxqa birhil tərjimisi «Düxmənning Israillaroqa zərbə bərməkqi boloqini Dawutni Israillarni sanaqtin ətküzüxkə aldiratti» («Xəytan» wə «düxmən» ibraniy tilida bir səz bilənla ipadilinidu). Bizningqə «eziqturidu» yaki «aldiratti» degən səz bir roḥiy küqning məwjutluqini kərsitidu, xunga «Xəytan» dəp tərjimə qilduq. «2Sam.» 24:1nimu kərüng. □ **21:2 «Bəər-Xebadin Danoqiqə» —** «Bəər-Xeba» Israil zenimining əng jənubiy qetidə, «Dan» bolsa əng ximaliy qetidə idi. □ **21:3 «Hojam Israilni nemixqa gunaḥqa muptila qilidila?» —** qizиq yeri xuki, Yoab adəttə Hudadin anqə qorqmaydioqan adəm bolup, muxu waqitlarda hojisioqa qarioqanda, Hudaning iradisini obdan bilətti. «Həlqni sanaqtin ətküzüx» degən gunaḥ tooqruluq «Samuil»diki «qoxumqə səz»imizdə azraq tohtilimiz. □ **21:7 «Huda bu ixni yaman kərgəqkə, Israillaroqa zərbə bərdi» —** nemixqa «həlqni sanaqtin ətküzüx» gunaḥ ḥesablinidu? Bu tooqruluq «Samuil»diki «qoxumqə səz»imizni kərüng. □ **21:15 «Ornan» —** yaki «Arawna». «2Sam.» 24:16ni kərüng.

ķildi? Aҳ, Pərwərdigar Hudayim, ķolung Өz həlķinggə əməs, bəlki manga wə mening jəmətimgə qüxkəy, wabani Өz həlķingning üstigə qüxürmigəysən!» dedi.

Dawut ķurbangaҳ selip ķurbanlik sunidu

18 Pərwərdigarning Pərixtisi Gadķa: Sən berip Dawutķa eytķin, u Yəbusiy Ornanning
haminioŋa qiķip Pərwərdigaroŋa bir ķurbangaҳ salsun, dewidi, 19 Dawut Gadning
Pərwərdigarning namida eytķini boyiqə xu yərgə qiķti. 20 U qaoŋda Ornan buoŋday
tepiwatatti; Ornan burulup Pərixtini kərüp, өzi tət ooŋli bilən məküwaloŋanidi.
21 Dawut Ornanning yenioŋa kəlgəndə, u bexini kətürüp Dawutni kərüp, hamandin
qiķip kəldi-də, bexini yərgə təgküdək egip Dawutķa təzim ķildi.
22 Dawut Ornanoŋa: «Həlķ iqidə taraloŋan wabani tosup ķelix üqün, muxu hamanni
wə ətrapidiki yərni manga setip bərsəng, bu yərdə Pərwərdigaroŋa atap bir
ķurbangaҳ salay dəymən. Sən toluķ baҳa ķoyup bu yeringni manga setip bərsəng»
dedi.
23 — Alsila, oŋojam padixaҳimning ķandaķ ķiloŋusi kəlsə xundaķ ķiloŋay; ķarisila,
ķurbanlik ķilixķa kalilarni berəy, haman tepidioŋan tirnilarni otun ķilip ķalisila,
buoŋdayni ax ҳədiyəsigə ixlətsilə; bularning ҳəmmisini mən өzlirigə tuttum, dedi
Ornan Dawutķa.
24 «Yaķ», — dedi Dawut Ornanoŋa, — «ķandaķla bolmisun mən toluķ baҳasi boyiqə
setiwalimən; qünki mən seningkini eliwelip Pərwərdigaroŋa atisam bolmaydu, bədəl
təliməy köydürmə ķurbanlikni ҳərgiz sunmaymən».
25 Xuning bilən Dawut altə yüz xəkəl altunni əlqəp Ornanoŋa berip u yərni setiwaldi.□
26 Dawut u yərgə Pərwərdigaroŋa atap bir ķurbangaҳ saldi wə köydürmə ķurbanlik
wə inaķlik ķurbanliķi sunup, Pərwərdigaroŋa nida ķildi; Pərwərdigar uning tiligini
ķobul kərüp, jawabən asmandin köydürmə ķurbanlik ķurbangaҳioŋa ot qüxürdi.
27 Pərwərdigar Pərixtisini buyruwidi, U ķiliqini ķaytidin oŋilipioŋa saldi.

Muķəddəs ibadəthana selix ornini bekitix

28 U qaoŋda, Dawut Pərwərdigarning Yəbusiylardin boloŋan Ornanning haminida
uning tilikigə jawab bərgənlikini kərüp, xu yərdə ķurbanlik sunuxķa baxlidi. 29 U
qaoŋda, Musa qəldə yasatķan Pərwərdigarning qediri wə köydürmə ķurbanlik
ķurbangaҳi Gibeonning egizlikidə idi; 30 lekin Dawut Pərwərdigarning Pərixtisining
ķiliqidin ķorķup, u yərning aldioŋa berip Hudadin yol soraxķa jür’ət ķilalmaytti.

22

1 Xunga Dawut: «Mana bu Pərwərdigar Hudaning өyi bolidioŋan jay, mana bu Israil
üqün köydürmə ķurbanlik sunidioŋan ķurbangaҳ bolidu» — dedi.

Muķəddəs ibadəthana salidioŋan materiyallarni ҳazirlax

2 Dawut Pərwərdigarning өyini saldurux üqün Israil zeminidiki yat əldikilərni
yioŋixni buyrudi ҳəm taxlarni oyuxķa taxqilarni təyinlidi. 3 Ixik-dərwazilaroŋa
ixlitixkə miķ wə girə-baldaķ yasax üqün nuroŋun təmür təyyarlidi; yənə nuroŋun
mis təyyarlidiki, uning eoŋirliķini tarazilap bolmaytti; □ 4 u yənə san-sanaķsiz
kedir yaoŋiqi təyyarlidi, qünki Zidonluķlar bilən Turluķlar Dawutķa nuroŋun kedir

□ **21:25 «altə yüz xəkəl altun»** — 600 xəkəl 7 kilogramqə bolatti. «2Sam.» 24:24 boyiqə u «haman wə kalilar» üqün 50 xəkəl kümüx beridu. Muxu yərdə u xubҳisizki Ornanning pütkül «yər»ini setiwalidu. □ **22:3 «girə-baldaķ»** — yaki «ilmək-ilgəklər».

yaoɣiqi yətküzüp bərgənidi. 5 Dawut kənglidə: «Ooɣlum Sulayman tehi yax, bir yumran kəqət halas, Pərwərdigaroɣa selinidioɣan əy naḫayiti bəḫəywət wə katta boluxi, xan-xəḫriti barlik yurtlaroɣa yeyilixi kerək; xuning bilən bu əygə ketidioɣan materiyallarni ḫazirlap ḳoyuxum kerək» dəp oylidi. Xunga Dawut əlüxtin ilgiri nuroɣun materiyal ḫazirlap ḳoydi.

Dawut Sulaymanoɣa muḳəddəs əy selixni wəsiyət ḳilidu

6 Dawut ooɣli Sulaymanni ḳiqḳirip uningoɣa Israilning Hudasi boloɣan Pərwərdigaroɣa əy selixni tapilidi. 7 Dawut Sulaymanoɣa mundaḳ dedi: «I ooɣlum, mən əslidə Pərwərdigar Hudayimning namioɣa atap bir əy selixni oylioɣan, 8 lekin Pərwərdigarning manga: «Sən nuroɣun adəmning ḳenini təktüng, nuroɣun ɋong jənglərni ḳilding; sening Mening namimoɣa atap əy selixingoɣa bolmaydu, qünki sən Mening aldimda nuroɣun adəmning ḳenini yərgə təktüng. 9 Ḳara, seningdin bir ooɣul tərülidu; u aram-tinqliḳ adimi bolidu, Mən uni ḫər tərəptiki düxmənliridin aram tapḳuzimən; uning ismi dərwəḳə Sulayman atilidu, u təhttiki künliridə Mən Israiloɣa aram-tinqliḳ wə asayixliḳ ata ḳilimən. □ 10 U Mening namimoɣa atap əy salidu; u Manga ooɣul bolidu, Mən uningoɣa ata bolimən; Mən uning Israil üstidiki padixaḫliḳ təhtini mənggü məzmut ḳilimən» degən səz-kalami manga yətti.
11 I ooɣlum, əmdi Pərwərdigar sening bilən billə boloɣay! Xuning bilən yolung rawan bolup, Uning sening tooɣruluḳ bərgən wədisi boyiqə Pərwərdigar Hudayingning əyini salisən. 12 Pərwərdigar sanga pəm wə əḳil bərgəy wə Israilni idarə ḳilixḳa kərsətmə bərgəy, seni Pərwərdigar Hudayingning muḳəddəs ḳanunioɣa əməl ḳilidioɣan ḳiloɣay. 13 Xu waḳitta, Pərwərdigar Israillar üqün Musaoɣa tapxuroɣan bəlgilimə-ḫəkümlərgə əməl ḳilsang, yolung rawan bolidu. Ḳəysər, batur bol! Ḳorḳma, ḫoduḳupmu kətmə. □ 14 Ḳara, mən Pərwərdigarning əyi üqün japa-müxəḳḳətlirim arḳiliḳ yüz ming talant altun, ming ming talant kümüx wə intayin kəp, san-sanaḳsiz mis, təmür təyyarlidim; yənə yaoɣaq wə tax təyyarlidim; buningoɣa yənə sən ḳoxsang bolidu. □ 15 Buningdin baxḳa seningdə yənə tax kəsküqi, tamqi, yaoɣaqqi ḫəm ḫərhil hizmətlərni ḳilalaydioɣan nuroɣun ustilar bar; 16 altun-kümüx, mis, təmür bolsa san-sanaḳsiz; sən ixḳa tutuxuxḳa ornungdin tur, Pərwərdigarim sening bilən billə boloɣay!» □

Dawut əməldarlaroɣa Sulaymanning əy selixioɣa yardəmlixixni wəsiyət ḳilidu

17 Dawut yənə Israildiki əməldarlaroɣa ooɣli Sulaymanoɣa yardəm berixni tapilap: 18 «Hudayinglar boloɣan Pərwərdigar silər bilən billə əməsmu? Ḫər ətrapinglarda silərgə tinq-aramliḳ bərgən əməsmu? Qünki U bu zemindiki aḫalini ḳolumoɣa tapxurdi; zemin Pərwərdigarning aldida wə həlḳining aldida tizginləndi. 19 Əmdi silər pütün ḳəlbinglar, pütün jeninglar bilən ḳət'iy niyətkə kelip, Hudayinglar boloɣan Pərwərdigarni izlənglar; Pərwərdigarning əḫdə sanduḳini wə Hudaning muḳəddəshanisidiki ḳaqa-əswablirini Uning namioɣa atap selinoɣan əyigə apirip ḳoyux üqün, Pərwərdigar Hudaning muḳəddəshanisini selixḳa ornunglardin ḳopunglar!» dedi.□

□ **22:9 «uning ismi dərwəḳə Sulayman atilidu» —** «Sulayman» degən isim ibraniy tilidiki «xalom» (tinqliḳ, hatirjəmlik»kə baoɣliḳ (ərəb tilida «salam»). □ **22:13 «ḫoduḳupmu kətmə» —** yaki «oɣəyrətsiz bolma». □ **22:14 «yüz ming talant altun» —** az degəndə 3000 tonna altun. **«ming ming talant» —** az degəndə 30000 tonna kümüx. □ **22:16 «altun-kümüx, mis, təmür bolsa san-sanaḳsiz» —** yaki «zərgər, miskər, təmürqilər bolsa sanaḳsizdur». □ **22:19 «Əmdi silər pütün ḳəlbinglar, pütün jeninglar bilən ḳət'iy niyətkə kelip, Hudayinglar boloɣan Pərwərdigarni izlənglar» —** ibraniy tilida «Əmdi Pərwərdigar Hudayinglarni izləxkə jan-dilinglarni qing ḳilinglar» degən bilən ipadilinidu.

23

Lawiylarning wəzipisi wə guruppilinixi

1 Dawut ķerip künliri toxay dəp ķaloɳanda, ooɳli Sulaymanni Israil üstigə padixaḥ ķilip tiklidi. 2 Dawut Israildiki əməldarlarni, kaḥinlarni wə Lawiylarni yioɳdi.
3 Lawiylardin ottuz yaxtin axķanlarning ḥəmmisi sanaķtin ətküzüldi; tizimlanoɳini boyiqə, ulardin ərlər jəmiy ottuz səkkiz ming kixi idi. 4 Dawut: «Bularning iqidə yigirmə tət ming kixi Pərwərdigarning əyini baxķurux hizmitigə, altə ming kixi əməldar wə sotqilikķa, 5 tət ming kixi dərwaziwənlikkə wə yənə tət ming kixi mən yasioɳan sazlar bilən Pərwərdigaroɳa ḥəmdusana oķux ixioɳa ķoyulsun» — dedi. 6 Dawut ularni Lawiyning ooɳli Gərxon, Koḥat wə Mərari jəmətliri boyiqə guruppilaroɳa bəldi: —
7 Gərxoniylardin Ladan bilən Ximəy bar idi; 8 Ladanning ooɳli: tunji ooɳli Yəḥiyəl, yənə Zitam bilən Yoeldin ibarət üq kixi idi; 9 Ximəyning ooɳlidin Xelomit, Ḥaziyəl wə Ḥarandin ibarət üq kixi idi; yuķirikilar Ladanning jəmət baxlikliri idi. 10 Ximəyning ooɳulliri Jaḥat, Zina, Yəux wə Beriyaḥ, bu tətəylənning ḥəmmisi Ximəyning ooɳli idi.
□ 11 Jaḥat tunji ooɳul, Ziza ikkinqi ooɳul idi; Yəux bilən Beriyaḥning əwladliri kəp bolmioɳaqķa, bir *jəmət guruppisi* dəp ḥesablanoɳan. 12 Koḥatning ooɳulliri Amram, Izḥar, Ḥebron wə Uzziyəldin ibarət tət kixi idi.
13 Amramning ooɳli Ḥarun bilən Musa idi. Ḥarun bilən uning əwladliri əng mukəddəs buyumlarni paklax, Pərwərdigarning aldida mənggügə *ķurbanlikķlarni* sunux, uning hizmitini ķilix, mənggü uning namidin bəht tiləp dua berixkə ayriloɳanidi. □ 14 Hudaning adimi Musaoɳa kəlsək, uning əwladliri Lawiy ķəbilisidin dəp ḥesablinip pütülgən. 15 Musaning ooɳli Gərxom bilən Əliezər idi. 16 Gərxomning ooɳulliridin Xəbuyəl qong ooɳli idi. 17 Əliezərning ooɳli Rəḥabiya idi; Əliezərning baxķa ooɳli bolmioɳan, lekin Rəḥabiyaning ooɳulliri naḥayiti kəp idi. □ 18 Izḥarning tunji ooɳli Xelomit idi. 19 Ḥebronning ooɳulliri: tunji ooɳli Yeriya, ikkinqi ooɳli Amariya, üqinqi ooɳli Yaḥaziyəl, tətinqi ooɳli Jəkamiyam idi. 20 Uzziyəlning ooɳulliri: tunji ooɳli Mikaḥ, ikkinqi ooɳli Yixiya idi.
21 Mərarining ooɳli Maḥli bilən Muxi idi; Maḥlining ooɳli Əliazar bilən Kix idi.
22 Əliazar ɵlgəndə ooɳli yoķ, ķizlirila bar idi; ularning tuoɳķanliri, yəni Kixning ooɳulliri u ķizlarni əmrigə aldi. 23 Muxining Maḥli, Edər wə Yərəmot degən üqla ooɳli bar idi.
24 Yuķirikilarning ḥəmmisi Lawiyning əwladliri bolup, jəmətliri boyiqə, yəni jəmət baxliri boyiqə yigirmə yaxtin axķan ərkəklər royhətkə elinoɳan; ular Pərwərdigarning əyidiki wəzipilərni ətəxkə ismiliri boyiqə tizimlanoɳanidi.
25 Qünki Dawut: «Israilning Hudasi Pərwərdigar Ɵz həlķigə aram berip, Ɵzi mənggü Yerusalemda makan ķilidu; 26 xuning bilən Lawiylarning mukəddəs qedirni wə uning iqidiki ḥərķaysi ķaqa-əswablarni kətürüp yürüxning ḥajiti yoķ» degənidi.
27 Xunga Dawutning jan üzüx aldidiki wəsiyiti boyiqə, Lawiylarning yigirmə yaxtin yuķirilirining ḥəmmisi sanaķtin ətküzülgənidi. 28 Ularning wəzipisi bolsa Ḥarunning əwladlirining yenida turup, Pərwərdigarning əyining ixlirini ķilix idi; ular ḥoyla-aramlarni baxķurux, barlik mukəddəs buyumlarni pakiz tutux, ķiskisi, Pərwərdigarning əyining hizmət wəzipilirini bejirixkə məs'ul idi; 29 yənə «tiziloɳan təķdim nan», ax ḥədiyə unliri, petir ķoturmaqlar, ķazan nanliri wə maylik nanlaroɳa, xundaķla ḥərhil ɵlqəx əswablirioɳa məs'ul idi; 30 ular yənə ḥərküni ətigəndə ərə turup Pərwərdigaroɳa təxəkkür eytip ḥəmdusana oķuytti, ḥərküni kəqlikimu

□ **23:10 «Zina» —** 11-ayəttə «Ziza». □ **23:13 «ķurbanlikķlarni sunux» —** yaki «huxbuy yeķix». □ **23:17 «Əliezərning ooɳli» —** ibraniy tilida «Əliezərning ooɳulliri».

xundaq qilatti. 31 Yənə xabat küni, hər yengi ayda, xuningdək bekitilgən heyt-bayramlarda sunulidiƣan barliq kөydürmə qurbanliqlariƣa məs'ul idi. Өzlirigə qaritiloƣan bəlgilimə boyiqə, ular daim Pərwərdigarning aldiƣa bekitiligən sani wə nөwiti bilən hizmättə turatti. □ 32 Ular jamaət qedirini həm muqəddəs jayni baqatti, xundaqla өzlirining Pərwərdigarning өyidiki hizmättə boluwatqan qerindaxliri, yəni Harunning əwladliriƣa qaraytti.

24

Dawut kahinlarni nөwət-guruppilariƣa bəlidu

1 Harun əwladlirining nөwətqilikkə bəlünüxi tөwəndikiqə: Harunning ooƣli Nadab, Abihu, Əliazar wə Itamar. 2 Nadab bilən Abihu atisidin burun өlüp kətkən həm pərzənt kərmigənidi; xunga Əliazar bilən Itamar kahinliqni tutatti. 3 Dawut wə Əliazarning əwladliridin Zadok wə Itamarning əwladliridin Ahimələk ularning qerindaxlirini guruppilariƣa bəlüp, wəzipisi boyiqə ixqa qoydi; 4 Əliazarning əwladliridin jəmət bexi boloƣanlar Itamarning əwladliridin jəmət bexi boloƣanlardin kөp ikənlikini bilip, ularni xuningƣa asasən ayrip nөwət-guruppilariƣa bəldi. Əliazarning əwladliridin jəmət bexi boloƣanlar on altə kixi idi, Itamarning əwladliridin jəmət bexi boloƣanlar səkkiz kixi idi; 5 ular qək taxlax yoli bilən təngxəp nөwət-guruppilariƣa bəlündi. Xundaq qilip muqəddəshanidiki ixlariƣa məs'ul boloƣanlar wə Hudaning aldidiki ixlariƣa məs'ul boloƣanlar həm Əliazarning əwladliridinmu həm Itamarning əwladliridinmu boldi. □ 6 Lawiy Nətanəlning ooƣli Xemaya katip bolsa padixah, əməldarlar, kahin Zadok, Abiyatarning ooƣli Ahimələk, xundaqla kahinlarning wə Lawiylarning jəmət baxliqliri aldida ularning ismini pütüp qoydi. Əliazarning əwladliri iqidin bir jəmət tallandi, andin Itamarning əwladliri iqidinmu bir jəmət tallandi.
7 Birinqi qək Yəhoyaribqa, ikkinqi qək Yədayaƣa, 8 üqinqi qək Harimƣa, tətinqi qək Seorimƣa, 9 bəxinqi qək Malkiyaƣa, altinqi qək Miyaminƣa, 10 yəttinqi qək Hakkoziƣa, səkkizinqi qək Abiyaƣa, 11 toqquzinqi qək Yəxuaƣa, oninqi qək Xekaniyaƣa, 12 on birinqi qək Əliyaxibqa, on ikkinqi qək Yakimƣa, 13 on üqinqi qək Huppaƣa, on tətinqi qək Yəxəbiabqa, 14 on bəxinqi qək Bilgahqa, on altinqi qək Immərgə, 15 on yəttinqi qək Hezirƣa, on səkkizinqi qək Happizəzgə, 16 on toqquzinqi qək Pitahiyaƣa, yigirminqi qək Yəhəzkəlgə, □ 17 yigirmə birinqi qək Yaqinƣa, yigirmə ikkinqi qək Gamuloƣa, 18 yigirmə üqinqi qək Delayaƣa, yigirmə tətinqi qək Maaziyaƣa qikti. 19 Mana bu ularning hizmət tərtipi; bu Israilning Hudasi Pərwərdigar ularning atisi Harunning wastisi bilən buyruƣan nizam boyiqə, Pərwərdigarning өyigə kirix nөwiti idi.

Lawiyning baxqa əwladlirining wəzipisi

20 Lawiyning qaloƣan əwladliri munular: Amramning əwladliridin Xubayəl; Xubayəlning əwladliri iqidə Yəhdeya bar idi. 21 Rəhabiyaƣa kəlsək, uning ooƣulliri, jümlidin tunji ooƣli Yixiya bar idi. 22 Izharning ooƣulliri iqidə Xelomot; Xelomotning ooƣulliri iqidə Jahat bar idi. 23 Hebronning ooƣulliri: tunji ooƣli Yəriya, ikkinqisi

□ **23:31 «Yənə xabat küni, hər yengi ayda, xuningdək bekitilgən heyt-bayramlarda sunulidiƣan barliq kөydürmə qurbanliqlariƣa məs'ul idi»** — Lawiylar өzliri qurbanliqlarni sunmaytti, biraq ularni təyyarlaxqa məs'ul idi. □ **24:5 «muqəddəshanidiki ixlariƣa məs'ul boloƣanlar»** — bəlkim ibadəthanidiki ixlarni kərsitidu; «Hudaning aldidiki ixlariƣa məs'ul boloƣanlar» bolsa bəlkim sot-soraq ixliriƣa məs'ul idi. Əliazar wə Itamar degən ikki jəmättin ikki hil wəzipini üstigə aloƣanlar bar idi. □ **24:16 «Yəhəzkəl»** — Əzakiyal degən ismining baxqa bir xəkli.

Amariya, üqinqisi Yaḫaziyəl, tətinqisi Jəkamiyam idi. □ 24 Uzziyəlning oƣulliri:
Mikaḫ; Mikaḫning oƣulliridin Xamir bar idi. 25 Mikaḫning inisi Isxiya idi;
Yisxiyaning oƣulliri iqidə Zəkəriya bar idi. 26 Mərarining oƣulliri: Maḫli wə Muxi;
Yaaziyaning oƣli Beno idi. □ 27 Mərarining oƣli Yaaziyadin bolƣan əwladliri Beno,
Xoḫam, Zakkur wə Ibri bar idi. 28 Maḫlining oƣli Əliazar idi; Əliazarning oƣli
yoḳ idi. 29 Kixkə kəlsək, uning oƣulliri iqidə Yəraḫmiyəl bar idi. 30 Muxining
oƣulliri Maḫli, Edər wə Yərimot idi. Yuḳiriḳilarning ḫəmmisi Lawiyning əwladliri
bolup, jəmətliri boyiqə pütülgənidi. 31 Ularmu ularning ḳerindaxliri Ḫarunning
əwladlirioƣa ohxax, Dawut padixaḫ, Zadok, Ahimələk wə xuningdək kaḫinlar wə
Lawiylarning jəmət baxliḳlirining aldida qək tartti; ḫərḳaysi jəmət baxliri wə
ularning tuoƣḳanliridin əng kiqiklirimu ohxaxla qək tartti.□

25

Dawut nəoƣmiqilərni təxkil ḳilidu

1 Dawut bilən ḳoxunning sərdarliri Asaf, Ḫeman wə Yədutunlarning oƣullirioƣimu
wəzipə yükləp, ularni qiltar, təmbur wə jang-janglar qelip, bexarət berix hizmitigə
ḳoydi. Ulardin wəzipigə ḳoyuloƣanlarning sani təwəndikiqə: 2 Asafning oƣulliridin
Zakkur, Yüsüp, Nitaniya wə Axarilaḫ bar idi; Asafning oƣullirining ḫəmmisi
Asafning kərsətmisigə ḳaraytti; Asaf padixaḫning kərsətmisi boyiqə bexarət berip
səzləytti.
3 Yədutunoƣa kəlgəndə, uning Gədaliya, Zeri, Yəxaya, Ximəy, Ḫaxabiya wə Mat-
titiyaḫ degən altə oƣli bolup, atisi Yədutunning kərsətmisigə ḳaraytti. Yədutun
Pərwərdigaroƣa təxəkkür eytip mədḫiyə oḳux üqün qiltar qelip bexarət berətti.□
4 Ḫemanning bolsa, uning Bukkiya, Mattaniya, Uzziyəl, Xəbuyəl, Yərimot, Ḫananiya,
Ḫanani, Əliyata, Giddalti wə Romamti-Ezər, Yoxbikaxa, Malloti, Ḫotir wə Mahaziot
degən oƣulliri bar idi. 5 Bularning ḫəmmisi Ḫemanning oƣulliri bolup, Hudaoƣa
boloƣan mədḫiyisini yangritix üqün ḳoyuloƣan (Ḫeman bolsa padixaḫḳa Hudaning
səz-kalamini yətküzidioƣan aldin kərgüqi idi); Huda Ḫemanoƣa on tət oƣul, üq ḳiz ata
ḳiloƣanidi. □ 6 Bularning ḫəmmisi atilirining baxlamqiliḳida bolup, Pərwərdigarning
əyidə nəoƣmə-nawa ḳilix üqün, jang-jang, təmbur wə qiltar qelip Hudaning əyidiki
wəzipisini ətəytti. Asaf, Yədutun wə Ḫeman *bu ixlarda* padixaḫning kərsətmisigə
ḳaraytti. □ 7 Ular wə ularning ḳerindaxlirining sani jəmiy ikki yüz səksən səkkiz idi
(ular ḫəmmisi Pərwərdigarni mədḫiyiləx nəoƣmə-nawaliḳida alaḫidə tərbiyə kərgən,
küy eytixḳa usta idi). 8 Bular qong-kiqikigə, ustaz-xagirtliḳioƣa ḳarimay ḫəmmisi
birdək qək tartip guruppilaroƣa bəlüngənidi.

□ **24:23 «Ḫebronning oƣulliri» —** bəzi kona kəqürmilərdə pəḳət «uning oƣulliri» deyilidu. Lekin 23:19ni kərüng. □ **24:26 «Mərarining oƣulliri: Maḫli wə Muxi; Yaaziyaning oƣli Beno idi» —** bu ayətning baxḳa birnəqqə hil tərjimiliri bar. □ **24:31 «Ularmu ularning ḳerindaxliri Ḫarunning əwladlirioƣa ohxax,... ḫərḳaysi jəmət baxliri wə ularning tuoƣḳanliridin əng kiqiklirimu ohxaxla qək tartti.» —** muxu ḳaloƣan Lawiylarning nemə wəzipiliri barliḳi muxu yərdə eniḳ eytilmaydu. □ **25:3 «Gədaliya, Zeri, Yəxaya, Ximəy, Ḫaxabiya wə Mattitiyaḫ» —** bəzi kona kəqürmilərdə «Ximəy» degən isim yoḳap kətkən. □ **25:5 «Hudaoƣa boloƣan mədḫiyisini yangritix» —** ibraniy tilida «münggüzni (yaki buroƣini) kətürüx» degən səzlər bilən ipadilinidu. Münggüz bolsa adəmning (yaki Hudaning) uluoƣluḳini kərsitidu. **«Hudaoƣa boloƣan mədḫiyisini yangritix» —** Ḫemanning ḳizlirimu bu mədḫiyə hizmitidə idi. Toluḳ ayətning baxḳa birhil tərjimisi: «Bularning ḫəmmisi Ḫemanning oƣulliri bolup, Hudaning Ḫemanoƣa boloƣan səz-kalami boyiqə uning izzət-ḫərmitini kətürüx üqün uningoƣa berilgənidi (Ḫeman bolsa padixaḫning aldin kərgüqisi idi); Huda Ḫemanoƣa on tət oƣul, üq ḳiz ata ḳiloƣanidi». □ **25:6 «Bularning ḫəmmisi atilirining baxlamqiliḳida bolup□...» —** «atiliri» Asaf, Yədutun wə Ḫemandin ibarət. Asaf wə Ḫemanlar ḫərbiri Zəburdiki nəqqə küylərni yazoƣan (məsilən 50-, 73-82-küy, 88-küy. Yədutun 39-, 62- wə 77-küydə tiloƣa elinidu).

Yigirmə tət mədḫiyiləx guruppisi

9 Birinqi qək Asafning ooɳli Yüsüpkə, ikkinqi qək Gədaliyaoɳa qiḳti; u, uning iniliri wə
ooɳulliri bolup jəmiy on ikki kixi idi; □ 10 üqinqi qək Zakkuroɳa qiḳti; u, uning ooɳulliri
wə iniliri bolup jəmiy on ikki kixi idi; 11 tətinqi qək Izrioɳa qiḳti; u, uning ooɳulliri wə
iniliri bolup jəmiy on ikki kixi idi; □ 12 bəxinqi qək Nətaniyaoɳa qiḳti; u uning ooɳulliri
wə iniliri bolup jəmiy on ikki kixi idi; 13 altinqi qək Bukkiyaoɳa qiḳti; u, uning ooɳulliri
wə iniliri bolup on ikki kixi idi; 14 yəttinqi qək Yəxarilaḫḳa qiḳti; u, uning ooɳulliri
wə iniliri bolup jəmiy on ikki kixi idi; □ 15 səkkizinqi qək Yəxayaoɳa qiḳti; u, uning
ooɳulliri wə iniliri bolup jəmiy on ikki kixi idi; 16 toḳḳuzinqi qək Mattaniyaoɳa qiḳti;
u, uning ooɳulliri wə iniliri bolup jəmiy on ikki kixi idi; 17 oninqi qək Ximəygə qiḳti;
u, uning ooɳulliri wə iniliri bolup jəmiy on ikki kixi idi; 18 on birinqi qək Azarəlgə
qiḳti; u wə uning ooɳulliri, iniliri bolup jəmiy on ikki kixi idi; □ 19 on ikkinqi qək
Ḫasabiyaoɳa qiḳti; u, uning ooɳulliri wə iniliri bolup jəmiy on ikki kixi idi; 20 on
üqinqi qək Xubayəlgə qiḳti; u, uning ooɳulliri wə iniliri bolup jəmiy on ikki kixi idi;
21 on tətinqi qək Mattitiyaḫḳa qiḳti; u, uning ooɳulliri wə iniliri bolup jəmiy on ikki
kixi idi; 22 on bəxinqi qək Yərimotḳa qiḳti; u, uning ooɳulliri wə iniliri bolup jəmiy
on ikki kixi idi; 23 on altinqi qək Ḫananiyaoɳa qiḳti; u, uning ooɳulliri wə iniliri bolup
jəmiy on ikki kixi idi; 24 on yəttinqi qək Yoxbikaxaoɳa qiḳti; u, uning ooɳulliri wə iniliri
bolup jəmiy on ikki kixi idi; 25 on səkkizinqi qək Ḫananioɳa qiḳti; u, uning ooɳulliri
wə iniliri bolup jəmiy on ikki kixi idi; 26 on toḳḳuzinqi qək Mallotioɳa qiḳti; u, uning
ooɳulliri wə iniliri bolup jəmiy on ikki kixi idi; 27 yigirminqi qək Əliyataoɳa qiḳti; u,
uning ooɳulliri wə iniliri bolup jəmiy on ikki kixi idi; 28 yigirmə birinqi qək Ḫotiroɳa
qiḳti; u, uning ooɳulliri wə iniliri bolup jəmiy on ikki kixi idi; 29 yigirmə ikkinqi qək
Giddaltioɳa qiḳti; u, uning ooɳulliri wə iniliri bolup jəmiy on ikki kixi idi; 30 yigirmə
üqinqi qək Mahaziotḳa qiḳti; u, uning ooɳulliri wə iniliri bolup jəmiy on ikki kixi idi;
31 yigirmə tətinqi qək Romamti-Ezərgə qiḳti; u, uning ooɳulliri wə iniliri bolup jəmiy
on ikki kixi idi.

26

Dərwaziwənlərning guruppilinixi

1 Dərwaziwənlərning guruppilinixi təwəndikidək boldi: Koraḫ jəmətidikilərdin
Asafning əwladliri iqidə Korəning ooɳli Məxələmiya bar idi. 2 Məxələmiyaning
birnəqqə ooɳli bolup, tunjisi Zəkəriya, ikkinqisi Yədiyayəl, üqinqisi Zəbadiya,
tətinqisi Yatniyəl, 3 bəxinqisi Elam, altinqisi Yəḥoḫanan, yəttinqisi Əlyoyinay idi.
4 Obəd-Edomning ooɳulliri: tunji ooɳli Xemaya, ikkinqisi Yəḥozabad, üqinqisi Yoaḫ,
tətinqisi Sakar, bəxinqisi Nətanəl, 5 altinqisi Ammiyəl, yəttinqisi Issakar, səkkizinqisi
Peultay; dərwəkə Huda Obəd-Edomoɳa bəht-saadət ata ḳiloɳanidi. 6 Uning ooɳli
Xemayamu birnəqqə ooɳul pərzənt kərgən bolup, ḫəmmisi ata jəməti iqidə yolbaxqi
idi, qünki ular batur əzimətlər idi. □ 7 Xemayaning ooɳulliri: Otni, Refayəl, Obəd
wə Əlzabad idi. Əlzabadning iniliri Elihu bilən Səmakiyaning ikkisi batur idi.
8 Bularning ḫəmmisi Obəd-Edomning əwladliri bolup, ular wə ularning ooɳulliri,
ḳerindaxlirining ḫəmmisi *Hudaning* hizmitidə ḳolidin ix kelidioɳan adəmlər idi.
Obəd-Edomning əwladi jəmiy atmix ikki adəm idi. 9 Məxələmiyaning ooɳulliri wə
ḳerindaxliri bar idi; ḫəmmisi batur bolup, jəmiy on səkkiz adəm idi. 10 Mərarining

□ **25:9 «uning iniliri»** — yaki «uning ḳerindaxliri». 10-18-ayətlərdiki «iniliri»mu xundaḳ. □ **25:11 «Izri»** — yaki «Zeri» (25:3ni kərüng). □ **25:14 «Yəxarilaḫ»** — yaki «Axarilaḫ» (25:2ni kərüng). □ **25:18 «Azarəl»** — yaki «Uzziyəl» (25:4ni kərüng). □ **26:6 «ular batur əzimətlər idi»** — yaki «ular mətiwərlər idi».

əwladi bolƣan Hosaḥning birnəqqə oƣli bar idi, qong oƣli Ximri (Ximri əslidə tunji oƣul bolmisimu, atisi uni qong oƣul ḳilip tikligən), 11 ikkinqi oƣli Ḥilḳiya, üqinqisi Təbaliya, tətinqisi Zəkəriya idi. Hosaḥning oƣulliri wə ḳerindaxliri jəmiy bolup on üq adəm idi.
12 Yuḳirigilarning ḥəmmisi jəmət baxliri boyiqə dərwaziwənlərning guruppilaroƣa bəlünüxi idi; ularning ḥəmmisigə ḳerindaxliri bilən billə Pərwərdigarning əyidiki hizmət wəzipisi tapxuruloƣanidi. 13 Ular, məyli qong bolsun yaki kiqik bolsun, əz jəməti boyiqə qək tartip ḥərbir dərwazioƣa bəlgiləndi. 14 Xərḳiy dərwazida dərwaziwənlik ḳilixḳa qək qiḳḳini Xələmiya boldi; andin ular uning oƣli Zəkəriya (aḳilanə məsliḥətqi idi) üqün qək tartti; uningoƣa ximaliy dərwazining dərwaziwənlik qeki qiḳti. 15 Jənubiy dərwazining qeki Obəd-Edomoƣa qiḳti. Uning oƣulliri ambar-həzinilərgə məs'ul boldi. 16 Xuppim bilən Hosaḥḳa oƣarbiy dərwazining wə xuningdək dawan yolidiki Xalləkət dərwazisining qeki qiḳti; dərwaziwənlər yandixip turatti. □ 17 Xərḳiy dərwazioƣa ḥərküni altə Lawiy dərwaziwən məs'ul idi; ximaliy dərwazioƣa ḥərküni tət adəm, jənubiy dərwazioƣa ḥərküni tət adəm məs'ul idi; ambar-həzinilərning ḥərbirigə ikki adəm bir guruppa bolup ḳaraytti. 18 Oƣarb tərəptiki dəḥlizning aldidiki yolda tət kixi, dəḥlizning əzidə ikki kixi pasibanliḳ ḳilatti. 19 Yoḳuridiki kixilər dərwaziwənlərning guruppilinixi bolup, Koraḥning wə Mərarining əwladliridin idi.

Muḳəddəs əyning həzinisini baxḳuridioƣan Lawiylar

20 Ularning *baxḳa* Lawiy ḳerindaxliridin Hudaning əyidiki həzinilərni wə muḳəddəs dəp beoƣixlanoƣan buyumlar həzinisini baxḳuruxḳa Ahiyaḥ ḳoyuldi. □ 21 Gərxon jəmətidiki Ladanning əwladliridin, Gərxoniy Ladan jəmətigə yolbaxqi boloƣini: Jəḥiyəli idi; □ 22 Jəḥiyəlining oƣulliri Zetam bilən uning inisi Yoel idi; ular Pərwərdigarning əyidiki həzinilərgə məs'ul idi.
23 Amram jəməti, Izḥar jəməti, Ḥebron jəməti wə Uzziyəl jəmətidikilərmu *wəzipigə ḳoyuldi*: 24 Musaning nəwrisi, Gərxomning oƣli Xibuəl bax həziniqi boldi. 25 Uning Əliezərdin boloƣan ḳerindaxliri: Əliezərning oƣli Rəḥabiya, Rəḥabiyaning oƣli Yəxaya, Yəxayaning oƣli Yoram, Yoramning oƣli Zikri, Zikrining oƣli Xelomit idi. 26 Muxu Xelomit bilən uning ḳerindaxliri muḳəddəs dəp beoƣixlanoƣan buyumlar saḳlinidioƣan barliḳ həzinilərni baxḳuratti; bu buyumlarni əslidə Dawut padixaḥ, jəmət baxliḳliri, mingbexilar, yüzbexilar wə ḳoxun sərdarliri beoƣixlioƣanidi. 27 Ular jənggaḥlarda bulang-talang ḳilip kəlgən mal-mülüklərdin wə oljidin Pərwərdigarning əyini puhta ḳilixḳa beoƣixlioƣanidi. □ 28 *Bularning iqidimu* aldin kərgüqi Samuil, Kixning oƣli Saul, Nərning oƣli Abnər wə Zəruiyaning oƣli Yoablar muḳəddəs dəp ayrioƣan nərsilər bar idi; barliḳ muḳəddəs dəp ayriloƣan nərsilərni Xelomit bilən uning ḳerindaxliri baxḳuratti.

Mənsəpkə ḳoyuloƣan wə ḥakim boloƣan Lawiylar

29 Izḥar jəmətidin Kenaniya wə uning oƣulliri *muḳəddəs əyning* sirtida Israilda mənsəpdar wə sotqilar ḳilip ḳoyuldi.
30 Ḥebron jəmətidin Ḥaxabiya wə uning ḳerindaxliri, ḥəmmisi batur bolup, Iordan dəryasining oƣarbiy təripidə Israilda mənsəp tutup, Pərwərdigarning hizmitigə wə padixaḥning ixlirioƣa məs'ul boluxḳa ḳoyuloƣan. Ular jəmiy birming yəttə yüz kixi idi. 31 Ḥebron jəməti iqidə, jəmətning nəsəbnamisi boyiqə Yəriya jəmət

□ **26:16 «dərwaziwənlər yandixip turatti» —** yaki «dərwaziwənlər udulmu'udul turatti». □ **26:20 «Lawiy ḳerindaxliri» —** yaki «Lawiylardin boloƣan Ahiyaḥ». □ **26:21 «Ladan» —** yənə «Libni» deyilidu, «Jəḥiyəli» yənə «Jəḥiyəl» dəpmu atilidu (6:17, 23:7). □ **26:27 «puhta ḳilixḳa» —** yaki «remont ḳilixḳa».

bexi idi. Dawutning səltənitining kiriкinqi yili *nəsəbnamilərni* təkxürüx arкilиk Gileadning Yaazər degən yeridə bu jəmәttinmu batur əzimətlər tepildi. 32 Yəriyaning kerindaxliridin yənə jəmiy bolup ikki ming yəttə yüz kixi bar idi; ularning ĥəmmisi batur bolup, xu jəmət baxliri idi; padixaĥ Dawut ularni Rubən кəbilisi, Gad кəbilisi wə Manassəĥ yerim кəbilisidiki Hudaoŋa wə padixaĥning hizmitigə dair barlиk ixlarni baxкuruxкa коydi.

27

Israilning ĥərbiy təxkilati

1 Təwəndikilər Israillar iqidə padixaĥning hizmitidə ĥərbiy кisimlaroŋa məs'ul bolоŋan ĥərкaysi jəmət baxliri, mingbexi, yüzbexi wə barlиk mənsəpdarlar idi. Ular saniоŋa кarap кisimlaroŋa bəlüngənidi. Ular ĥər yili ay boyiqə nөwətlixip turatti, ĥər кisimda yigirmə tөt ming adəm bar idi.
2 Birinqi aydiki birinqi nөwətqi кoxunoŋa Zabdiyəlning oоŋli Yaxobiam məs'ul bolоŋan, uning axu кismida yigirmə tөt ming adəm bar idi. 3 U Pərəz əwladliridin bolup, birinqi aydiki axu кoxun кismining sərdarlirini baxкuratti. 4 Ikkinqi aydiki nөwətqi кoxunoŋa məs'ul kixi Aĥohлuк Doday bolup, uning кoxunining orunbasar sərdari Miklot bar idi; bu кisimda yigirmə tөt ming adəm bar idi. 5 Üqinqi aydiki üqinqi nөwətqi кoxunning sərdari kaĥin Yəĥoyadaning oоŋli Binaya idi; u uning axu кoxuniоŋa bax bolup, uningda yigirmə tөt ming adəm bar idi. 6 Bu Binaya «ottuz palwan»ning biri bolup, axu ottuz adəmni baxкuratti; uning кismida yənə uning oоŋli Ammizabad bar idi. 7 Tөtinqi aydiki tөtinqi nөwətqi кoxunning sərdari Yoabning inisi Asaĥəl idi; uningdin keyin oоŋli Zəbadiya uning ornini basti. Uning кismida yigirmə tөt ming adəm bar idi. 8 Bəxinqi aydiki bəxinqi nөwətqi кoxunning sərdari Izraĥlиk Xamhut idi, uning кismida yigirmə tөt ming adəm bar idi. 9 Altinqi aydiki altinqi nөwətqi кoxunning sərdari Təkoalиk Ikkəxning oоŋli Ira idi, uning кismida yigirmə tөt ming adəm bar idi. 10 Yəttinqi aydiki yəttinqi nөwətqi кoxunning sərdari Əfraim əwladliri iqidiki Pilonluк Ĥələz bolup, uning кismida yigirmə tөt ming adəm bar idi. 11 Səkkizinqi aydiki səkkizinqi nөwətqi кoxunning sərdari Zərahь jəmətidiki Huxatliк Sibbikay bolup, uning кismida yigirmə tөt ming adəm bar idi. □ 12 Tokĥuzinqi aydiki tokĥuzinqi nөwətqi кoxunning sərdari Binyamin кəbilisidiki Anatotluк Abiəzər bolup, uning кismida yigirmə tөt ming adəm bar idi. 13 Oninqi aydiki oninqi nөwətqi кoxunning sərdari Zərahь jəmətidiki Nitofatliк Maĥaray bolup, uning кismida yigirmə tөt ming adəm bar idi. □ 14 On birinqi aydiki on birinqi nөwətqi кoxunning sərdari Əfraim кəbilisidiki Piratonluк Binaya bolup, uning кismida yigirmə tөt ming adəm bar idi. 15 On ikkinqi aydiki on ikkinqi nөwətqi кoxunning sərdari Otniyəl jəmətidiki Nitofatliк Ĥəlday bolup, uning кismida yigirmə tөt ming adəm bar idi.

Israilning кəbilə baxliкliri

16 Israilning ĥərкaysi кəbililirini idarə кilip кəlgənlər təwəndikilər: Rubəniylar üqün Zikrining oоŋli Əliezər кəbilə baxliкi idi; Ximeoniylar üqün кəbilə baxliкi Maakaĥning oоŋli Xəfatiya; 17 Lawiy кəbilisi üqün Kəmuəlning oоŋli Ĥasabiya кəbilə baxliкi idi; Ĥaruniylar üqün jəmət bexi Zadok; 18 Yəĥuda кəbilisi üqün Dawutning akisi Elihu кəbilə baxliкi idi; Issakariylar üqün Mikailning oоŋli Omri кəbilə baxliкi idi; 19 Zəbuluniylar üqün Obadiyaning oоŋli Yixmaya кəbilə baxliкi idi; Naftali кəbilisi

□ **27:11 «Zərahь»** — yaki «Zarĥi». □ **27:13 «Zərahь»** — yaki «Zarĥi».

üqün Azriyəlning oƣli Yərimot ķəbilə baxliķi idi; 20 Əfraimiylar üqün Azaziyaning oƣli Ḥoxiya ķəbilə baxliķi idi; Manassəḥ yerim ķəbilisi üqün Pidayaning oƣli Yoel ķəbilə baxliķi idi; 21 Gileadta makanlaxķan Manassəḥ yerim ķəbilisi üqün Zəkəriyaning oƣli Iddo ķəbilə baxliķi idi; Binyamin ķəbilisi üqün Abnərning oƣli Yaasiyəl ķəbilə baxliķi idi; 22 Dan ķəbilisi üqün Yəroḥamning oƣli Azarəl ķəbilə baxliķi idi. Yuķiridikilər Israil ķəbililiri üqün ķəbilə baxliķi idi.
23 Dawut Israillar iqidə yigirmə yaxtin təwənlərni tizimlimiƣan; qünki Pərwərdigar Israillarning sanini asmandiki yultuzdək kəp ķilimən degənidi. 24 Zəruiyaning oƣli Yoab sanini elixķa kirixkən, lekin tügimigən; qünki muxu ix wəjidin *Hudaning* ƣəzipi Israillarning bexiƣa yaƣduruluƣan; xu səwəbtin Israillarning sani «Dawut padixaḥning yilnamiliri» degən hatirigə kirgüzülmigən.

Padixaḥ ordisidiki mal-mülük wə ix-oķətni baxķuroƣuqi əməldarlar

25 Padixaḥning ambar-həzinilirini baxķuroƣuqi Adiyəlning oƣli Azmawət idi; dala, xəḥər, yeza-kənt wə munarlardiki ambar-həzinilərni baxķuroƣuqi Uzziyaning oƣli Yonatan idi. 26 Etiz-eriķlarda teriķqiliķ ķiloƣuqilarni baxķuroƣuqi Kelubning oƣli Əzri idi; 27 Üzümzarliķlarni baxķuroƣuqi Ramaḥliķ Ximəy; üzümzarliķlardiki xarab ambarlirini baxķuroƣuqi Xifmiliķ Zabdi; 28 Xəfəlaḥ tüzlənglikidiki zəytun wə üjmə dərəhlirini baxķuroƣuqi Gədərlik Baal-Ḥanan idi; may ambarlirini baxķuroƣuqi Yoax;
□ 29 Xaronda beķilidiƣan kala padilirini baxķuroƣuqi Xaronluķ Sitray; jiloƣilardiki kala padilirini baxķuroƣuqi Adlayning oƣli Xafat; 30 təgilərni baxķuroƣuqi Ismail-lardin Obil; exəklərni baxķuroƣuqi Mironotluķ Yəḥdiya; 31 ķoy padilirini baxķuroƣuqi Hagarliķ Yaziz idi. Bularning ḥəmmisi Dawut padixaḥning mal-mülkini baxķuroƣuqi əməldarlar idi.

Dawutning muḥim əməldarliri

32 Dawutning taƣisi Yonatan məsliḥətqi bolup, danixmən ḥəm Təwrat həttatqisi idi; Haķmonining oƣli Yəḥiyəl padixaḥning oƣullirining ustazi idi. □ 33 Aḥitofəlmu padixaḥning məsliḥətqisi idi; Arkliķ Ḥuxay padixaḥning jan dosti idi. 34 Aḥitofəldin keyin Binayaning oƣli Yəḥoyada bilən Abiyatar uning ornioƣa məsliḥətqi boldi; Yoab padixaḥning ķoxun sərdari idi.

28

Dawut mukəddəs ɵy selix arzusini jakarlaydu

1 Dawut Israildiki barliķ əməldarlarni, ḥərķaysi ķəbilə baxliķliri, nəwətlixip padixaḥning hizmitini ķilidioƣan ķoxun bexi, mingbexi, yüzbexi, padixaḥ wə xaḥzadilərning barliķ mal-mülük, qarwa mallirini baxķuridioƣan əməldarlarni, xuningdək məḥrəm-oƣojidarlar, palwanlar wə barliķ batur jəngqilərni Yerusalemoƣa qaķirtip kəldi. □
2 Padixaḥ Dawut ornidin turup mundaķ dedi:
— I buradərlirim wə həlķim, gepimgə ķulaķ selinglar: Kənglümdə Pərwərdigarning əḥdə sanduķi üqün bir aramgaḥ, Hudayimizning təhtipərisi bolidioƣan bir ɵy selix arzuyum bar idi ḥəmdə uni selixķa təyyarliķmu kərüp ķoyoƣanidim. 3 Lekin Huda manga: «Sən Mening namimoƣa atap ɵy salsang bolmaydu, qünki Sən jəngqi,

□ **27:28 «Xəfəlaḥ tüzlənglikі»** — ibraniy tilida «Xəfəlaḥ» — pəķət birla tüzlənglikni kərsitidu, Yerusalemning jənubiy təripigə jaylaxķan. □ **27:32 «Təwrat həttatqisi»** — yaki «Təwratxunas» yaki «katip». □ **28:1 «məḥrəm-oƣojidarlar»** — yaki «məḥrəm-aoƣwatlar».

adəm əltürüp qan tökkənsən» dedi. 4 Israilning Hudasi bolƣan Pərwərdigar
atamning pütün jəmətidin meni əbədil'əbəd Israilƣa padixaƕ boluxqa tallidi; qünki
U Yəhudani yolbaxqi boluxqa tallioƣan; U Yəhuda jəməti iqidə atamning jəmətini
tallioƣan, atamning ooƣulliri iqidə məndin razi bolup, meni pütün Israilƣa padixaƕ
qilip tikligən; 5 mening ooƣullirim iqidin (Pərwərdigar dərwəqə manga köp ooƣul
ata qiloƣan) U yənə ooƣlum Sulaymanni Pərwərdigarning padixaƕliqining təhtigə
olturup, Israilƣa ƕökümran boluxqa tallidi.
6 U manga: «Sening ooƣlung Sulayman bolsa Mening öyüm wə ƕoylilirimni saloƣuqi
bolidu; qünki Mən uni Özümgə ooƣul boluxqa tallidim, Mənmu uningƣa ata bolimən.
7 U Mening əmr-bəlgilimilirimgə bügünkidək qing turup riayə qilidioƣan bolsa, uning
padixaƕliqini mənggü mustəƕkəm qilimən» degənidi.
8 Xunga bügün Pərwərdigarning jamaiti pütkül Israil həlqining, xundaqla Hu-
dayimizning aldida *xuni eytimən*: — Bu yahxi yurtqa igidarqiliq qilix üqün wə
kəlgüsidə baliliringlarƣa mənggülük miras qilip qaldurux üqün, silər Hudayinglar
Pərwərdigarning barliq əmrlirini izdəp tutunglar.
9 — I, sən ooƣlum Sulayman, atangning Hudasi bolƣan Pərwərdigarni bil, sap dil
wə pidakarliq bilən Uning hizmitidə bolƣin. Qünki Pərwərdigar jimi adəmning
könglini közitip turidu, barliq oy-niyətlirini pərq etidu. Sən Uni izdisəng, U Özini
sanga tapquzidu; Uningdin tenip kətsəng, seni mənggü üzüp taxlaydu. 10 Əmdi sən
köngül qoyƣin, Pərwərdigar muqəddəshana qilix üqün bir öyni selixqa seni tallidi;
batur bol, uni ada qil!».

Dawut muqəddəshanining layiƕisi tooƣrisida Sulaymanƣa kərsitidu

11 Dawut *muqəddəsgaƕning* dəƕlizi, haniliri, həziniliri, balihaniliri, iqki öyliri wə
kafarət təhtidiki öyining layiƕisining ƕəmmisini ooƣli Sulaymanƣa tapxurdi; □
12 *Hudaning* Roƕidin tapxuruwaloƣini boyiqə u Pərwərdigarning öyining ƕoyliliri,
tət ətrapidiki kiqik öylər, muqəddəshanidiki həzinlər, muqəddəs dəp beoƣixlanoƣan
buyumlar qoyulidioƣan həzinilərning layiƕilirini qaldurmay uningƣa kərsətti. □
13 Yənə kaƕinlar bilən Lawiylarning guruppilinixi, Pərwərdigarning öyidiki ƕərhil
wəzipilər, xuningdək Pərwərdigarning öyigə eƕtiyajliq barliq əswablar tooƣrisidiki
bəlgilimilərni kərsətti; 14 wə ƕərhil ixlarƣa kerəklik altun əswablarni yasitixqa
ketidioƣan altun, ƕərhil ixlarƣa kerəklik kümüx əswablarni yasitixqa ketidioƣan
kümüx, 15 altun qiraoƣdanlarƣa, ularƣa təwə altun qiraoƣlarƣa, yəni ƕərbir
qiraoƣdan wə qiraoƣlarƣa ketidioƣan altun; kümüx qiraoƣdanlarƣa, yəni ƕərbir
qiraoƣdan wə xuningƣa təwə qiraoƣlar üqün ketidioƣan kümüxni tapxurup bərdi. U
ƕərbir qiraoƣdanƣa ixlitix ornioƣa qarap kerəklikini bərdi; 16 nan tizidioƣan altun
xirələrni yasitixqa, yəni ƕərbir xirə üqün kerəklik altun bərdi; kümüx xirələrni
yasitixqa kerəklik kümüx bərdi; 17 wilka-ilməklər, təhsə-piyalə wə qəgünlərni
yasaxqa, altun qinilər, yəni ƕərhil qinini yasaxqa kerəklik boloƣan sap altun bərdi;
kümüx qinilərni yasaxqa, yəni ƕərbir qinə üqün kerəklik kümüx bərdi; 18 huxbuygaƕ
yasaxqa kerəklik esil altun bərdi. U yənə qanatlirini kerip Pərwərdigarning əƕdə
sanduqini yepip turidioƣan altun kerublar qaraydioƣan *kafarət* təhtining nushisini

---

□ **28:11 «kafarət təhti» —** yaki «rəƕim təhti», «rəƕimgaƕ». «Mis.» 25:17-22ni kərüng. **«kafarət təhtidiki öyi» —** ibadəthanining əng iqkiridiki öy bolup, yənə «əng muqəddəs jay» dəp atilidu. □ **28:12 «Hudaning Roƕidin tapxuruwaloƣini boyiqə…» —** ibraniy tilida «Roƕtin tapxuruwaloƣini boyiqə…». Bizningqə «Roƕ» muxu yərdə qoqum Hudaning Roƕini kərsitidu. Demək, muqəddəsgaƕning barliq nushiliri wə ixliri Hudaning kərsətmiliri bilən boldi.

tapxurup bərdi. □ 19 «Bularning ḥəmmisi, Pərwərdigar Өz ḳolini üstümgə ḳoyoɳanda manga kərsətkən barliḳ nusha-əndizilər boloɳaqḳa, mən yezip ḳoydum» dedi Dawut.

Dawut Sulaymanoɳa dawamliḳ nəsiḥət ḳilidu

20 Dawut yənə ooɳli Sulaymanoɳa: «Sən batur wə jasarətlik bol, buni ada ḳil; ḳorḳma, alaḳzadimu bolup kətmə; qünki Pərwərdigar Huda, mening Hudayim sening bilən billə bolidu; taki Pərwərdigarning өyidiki keyinki ibadət hizmiti üqün təyyarliḳ ixliri tügigəngə ḳədər U səndin ḥeq ayrilmaydu yaki taxlapmu ḳoymaydu. 21 Ḳara, Hudaning өyidiki barliḳ hizmitini bejiridioɳan kaḥinlar wə Lawiylarning guruppiliri təyyar turidu; sening yeningda ḥərhil ḥünərgə usta, ḥərbir hizmətkə təyyar turoɳan ḥünərwənlərmu razilik bilən turidu; uning üstigə əməldarlar wə barliḳ həlḳ sening əmringni kütidu» dedi.

29

Dawut wə halayiḳning Hudaning өyi üqün beoɳixlioɳanliri

1 Dawut pütkül jamaətkə səz ḳilip mundaḳ dedi:
— Huda Өzi tallioɳan ooɳlum Sulayman tehi yax, bir yumran kөqət, halas, bu ḳurulux bolsa tolimu qong; qünki bu muḳəddəs orda insan üqün əməs, bəlki Pərwərdigar Huda üqün yasilidu. 2 Mən Hudayimning өyi üqün pütün küqümni qiḳirip, altun bilən yasilidioɳanlirioɳa altun, kümüx bilən yasilidioɳanlirioɳa kümüx, mis bilən yasilidioɳanlirioɳa mis, təmür bilən yasilidioɳanlirioɳa təmür, yaoɳaq bilən yasilidioɳanlirioɳa yaoɳaq təyyarlap ḳoydum; yənə aḳ ḥeḳiḳ, kөzlük yaḳut, rənglik tax wə ḥərhil esil taxlarni, yənə naḥayiti kөp mərmərni yioɳip ḳoydum. □ 3 Mən Hudayimning өyidin səyünidioɳanliḳim üqün Hudayimning өyini selixḳa təyyarlioɳan barliḳ nərsilərdin baxḳa, өzümning təəlluḳatidin altun-kümüxlərni Hudayimning өyigə atidim; 4 yəni өyning tamlirini ḳaplax üqün Ofir altunidin üq ming talant, sap kümüxtin yəttə ming talant təḳdim ḳildim; □ 5 altundin yasilidioɳanlirioɳa altun, kümüxtin yasilidioɳanlirioɳa kümüx wə ḥünərwənlərning ḳoli bilən ḥərhil yasilidioɳanlirioɳa kerək boloɳinini təḳdim ḳildim. Bügün yənə kimlərning Pərwərdigaroɳa birnemə atioɳusi bar?».
6 Xuning bilən Israil ḳəbililiridiki ḥərḳaysi jəmət baxliri, ḳəbilə baxliḳliri, mingbexi, yüzbexi wə padixaḥning ixlirioɳa məs'ul boloɳan oɳojidarlarmu beoɳixlaxḳa kirixti. 7 Ular Hudaning өyidiki ibadət hizmətliri üqün bəx ming talant altun wə on ming darik altun, on ming talant kümüx, on səkkiz ming talant mis wə bir yüz ming talant təmür təḳdim ḳildi. □ 8 Yaḳuti barlar yaḳutni Pərwərdigarning өyining həzinisigə, yəni Gərxoniy Yəḥiyəlning ḳolioɳa tapxurdi. 9 Halayiḳ kixilərning mundaḳ өz ihtiyarliḳi bilən təḳdim ḳiloɳanliḳliridin huxal bolup ketixti; qünki ular qin ḳəlbidin Pərwərdigaroɳa təḳdim ḳilixḳanidi. Dawutmu alamət hux boldi.

□ **28:18 «…huxbuygaḥ yasaxḳa kerəklik esil altun bərdi» —** bu 14-18-ayətlərdiki «bərdi… bərdi.. bərdi» tooɳruluḳ: Dawut padixaḥ Sulaymanoɳa (1) ḥərbir nərsə üqün ḳanqilik altun-kümüx kerək boloɳanliḳini kərsətti; (2) əməliyəttə ḳanqilik kerək bolsa xuni bərdi, degən mənidə. Bizningqə ikkinqi wariyant tooɳridur. 29:2ni kөrüng. **«kafarət təhti» —** baxḳa birhil tərjimisi «ḥarwa». Lekin muxu yərdə qoḳum əng muḳəddəs jaydiki rəḥimgaḥ (kafarət təhti)ni kərsitidu. □ **29:2 «kөzlük yaḳut» —** yaki «sürmə». □ **29:4 «Ofir» —** altun qiḳidioɳan danglik jay. **«talant» —** bir talant 30.6 kilogram boluxi mumkin; xunga 3000 talant altun 101 tonna bolidu, 7000 talant kümüx 235 tonna boluxi mumkin. □ **29:7 «talant … darik…» —** bir talant 30.6 kilogram boluxi mumkin; bir darik bəlkim 8-9 gram idi. Xundaḳ boloɳanda, altundin 168 tonna ḥəm 80-90 kilogram, kümüxtin 336 tonna, mistin 606 tonna, təmürdin 3365 tonna təḳdim ḳildi.

Dawut Pərwərdigarƣa ḥəmdusana oķuydu

10 Xunga Dawut pütkül jamaət aldida Pərwərdigarƣa təxəkkür-mədḥiyə eytip
mundaķ dedi:
— «Aḥ Pərwərdigar, bowimiz Israilning Hudasi, Sən əbədil'əbədgiqə ḥəmdusanaƣa
layiķsən. 11 I Pərwərdigar, uluƣluķ, küq-ķudrət, xan-xərəp, xanu-xəwkət wə ḥəywət
Sanga mənsuptur; asmandiki wə yərdiki bar-yoķi Seningkidur; i Pərwərdigar,
padixaḥliķ Seningkidur, ḥəmmidin üstün boloƣan idarə ķiloƣuqisən. 12 Dələt bilən
izzət Seningdinla kelidu, Sən ḥəmmigə ḥəkümdarsən. Küq bilən ķudrət Sening
ķolungda; ḥərkimni uluƣ wə ķudrətlik ķilix pəķət ķolungdindur. 13 Əmdi, aḥ
Hudayimiz, biz Sanga təxəkkür oķuymiz, xan-xərəplik namingƣa mədḥiyə oķuymiz!
14 Mana muxundaķ əzlükümizdin təķdim ķilalaydioƣan boloƣan mən kim idim,
həlķim nemə idi? Qünki barliķ nərsə Səndin kelidu, biz pəķət Əz ķolungdin
kəlginidin Əzünggə ķayturduķ, halas! 15 Biz Sening aldingda yaķa yurtluķlar,
barliķ ata-bowilirimizƣa ohxax musapirmiz, halas; yər yüzidiki künlirimiz goya bir
sayə, ümidsiz ətküzülidu. □ 16 I Hudayimiz Pərwərdigar, biz Sening namingƣa
atap əy selixķa təyyarlap yioƣķan bu baylik-dunyaning ḥəmmisi Sening ķolungdin
kəlgən, əsli Seningkidur. 17 I Hudayim, xuni bilimənki, Sən insanning ķəlbini
sinap, durusluķtin hursən bolisən; mən bolsam durus ķəlbimdin bularni ihtiyarən
təķdim ķildim; wə bu yərdə ḥazir turoƣan həlķingningmu Sanga təķdim ķiloƣinini
huxal-huramliķ bilən kərdüm. 18 I Pərwərdigar, ata-bowilirimiz boloƣan Ibraḥim,
Isḥaķ wə Israilning Hudasi, Əz həlķingning kənglidiki bundaķ oy-niyətni mənggü
mustəḥkəm ķiloƣaysən, kənglini Əzünggə tartķuzoƣaysən! 19 Ooƣlum Sulaymanƣa
Sening əmrliring, agaḥ-guwaḥliķliring wə bəlgilimiliringni tutup, ḥəmmini ada
ķilip, mən ḥazirlap ķoyoƣanlirimni ixlitip ordini yasaxķa durus bir ķəlb bərgəysən».

Jamaət Pərwərdigarƣa ibadət ķilidu

20 Dawut pütün jamaətkə: «Silər Hudayinglar boloƣan Pərwərdigarƣa təxəkkür-
ḥəmdusana oķup mədḥiyiləŋlar!» dewidi, pütün jamaət ata-bowilirining Hudasi
boloƣan Pərwərdigarƣa təxəkkür-mədḥiyə oķup səjdə ķildi; ular Pərwərdigar ḥəm
padixaḥ aldida bax urdi.
21 Ətisi ular Pərwərdigarƣa atap ķurbanliķlar wə kəydürmə ķurbanliķlarni
kəltürdi; xu küni ular ming buķa, ming ķoqķar, ming ķozini xarab ḥədiyəliri bilən
ķoxup təķdim ķildi, xundaķla yənə pütün Israil üqün nuroƣun ķurbanliķlarni təķdim
ķildi.□

Həlķ Sulaymanni təhtkə olturoƣuzup padixaḥ ķilidu

22 Ular xu küni Pərwərdigarning aldida alamət huxal bolup oƣizalandi. Ular
Dawutning ooƣli Sulaymanni ikkinqi ķetim padixaḥ tikləx murasimi ətküzdi; uni
Pərwərdigarning aldida xaḥ boluxķa, Zadokni kaḥin boluxķa məsiḥ ķildi.□
23 Xuningdin keyin Sulayman Pərwərdigarƣa təwə təhtkə olturup, atisi Dawutning
ornioƣa padixaḥ boldi wə intayin rawaj tapti; pütkül Israil həlķi uningƣa itaət
ķildi. 24 Barliķ əmaldarlar, palwanlar wə xundaķla padixaḥ Dawutning ooƣullirining
ḥəmmisi Sulaymanƣa beķinip boysundi. 25 Pərwərdigar Sulaymanni Israil həlķi

---

□ **29:15 «yər yüzidiki künlirimiz goya bir sayə, ümidsiz ətküzülidu»** — «ümidsiz ətküzülidu» bəlkim bu dunyaƣa boloƣan ümidsizlikni bildüridu. □ **29:21 «ular Pərwərdigarƣa atap ķurbanliķlar ... kəltürdi;»** — muxu yərdə «ķurbanliķlar» bəlkim «inaķliķ ķurbanliķliri»ni kərstidu; ḥəm sunoƣuqining əzi, ḥəmraḥliri ḥəm kaḥinlarmu uningdin bir ķismini yeyələytti. □ **29:22 «Ular ... oƣizalandi»** — ibraniy tilida «yəp-iqti». **«ikkinqi ķetim padixaḥ tikləx»** — birinqi ķetim 23:1də hatirilinidu.

aldida naḫayiti uluoɣ ḳildi; U uningoɣa ata ḳiloɣan xaḫanə ḫəywət xundaḳ yuḳiriki, uningdin ilgiri ətkən ḫərḳandaḳ Israil padixaḫlirida ḫeq bolup baḳḳan əməs.

Dawut aləmdin ətidu

26 Yəssəning ooɣli Dawut pütün Israiloɣa xundaḳ padixaḫ boloɣanidi. 27 Uning Israiloɣa ḫəkümranliḳ ḳiloɣan waḳti jəmiy ḳiriḳ yil boldi; u Ḫebronda yəttə yil, Yerusalemda ottuz üq yil səltənət ḳildi. 28 U uzun ömür, dələt-bayliḳ wə izzət-ḫörmət kərüp, heli kəp yaxap, aləmdin ətti; ornioɣa uning ooɣli Sulayman padixaḫ boldi. 29 Padixaḫ Dawutning barliḳ ixliri, baxtin ahirioɣiqə mana aldin kərgüqi Samuilning hatiriliri, Natan pəyoɣəmbərning hatiriliri wə aldin kərgüqi Gadning hatiriliridə pütülgəndur. 30 Uning səltəniti, kərsətkən küq-ḳuwwiti, xundaḳla uning, Israil wə ḫərḳaysi dələt-məmlikətlərning bexidin ətkən wəḳələrmu xu hatirilərdə pütülgəndur.

Tarih-təzkirə «2»

Sulayman Israil üstigə ḫəküm süridu
1Pad. 3:1-15

1 Dawutning ooɣli Sulaymanning ḫəkümranliḳi mustəḫkəmləndi; qünki uning Hudasi
Pərwərdigar uning bilən billə bolup, uni bək büyük ḳildi.
2 Sulayman pütkül Israillarni, mingbexi, yüzbexi, soraḳqi wə pütkül Israilning ḳəbilə-
jəmət baxliḳliri boloɣan əməldarlarni qaḳirtip ularoɣa səz ḳildi. 3 Sulayman barliḳ
jamaət bilən birliktə Gibeonning egizlikigə bardi; qünki u yərdə Hudaning «jamaət
qediri», yəni Pərwərdigarning ḳuli Musa bayawanda yasatḳan qedir bar idi. □
4 Hudaning əḫdə sanduḳini bolsa Dawut Kiriat-Yearimdin elip qiḳip, özi uningoɣa
təyyarlioɣan yərgə əkəlgənidi; qünki u Yerusalemda əḫdə sanduḳi üqün bir qedir
tiktürgənidi. 5 Hurning nəwrisi, Urining ooɣli Bəzalәl yasioɣan mis ḳurbangaḫ bolsa
Gibeonda, yəni Pərwərdigarning jamaət qediri aldida idi; Sulayman jamaət bilən
birliktə berip, xu yərdə *Pərwərdigardin* tilək tilidi. 6 Sulayman jamaət qedirining
aldidiki mis ḳurbangaḫning yenioɣa, Pərwərdigarning aldioɣa kelip, ḳurbangaḫta
ming malni kөydürmə ḳurbanliḳ ḳildi.
7 Xu keqisi Huda Sulaymanoɣa ayan bolup, uningoɣa: — Sən nemini tilisəng, xuni
berimən, dedi.
8 Sulayman Hudaoɣa: — Sən atam Dawutḳa zor meḫir-muḫəbbət ata ḳiloɣan, meni
uning ornioɣa padixaḫ ḳilding. 9 I Pərwərdigar Huda, əmdi Sən atam Dawutḳa
bərgən wədəngni puhta orunlioɣaysən; qünki Sən meni yərdiki topidək nuroɣun
həlḳḳə ḫəkümranliḳ ḳilidioɣan padixaḫ ḳilding. 10 Əmdi Sən manga bu həlḳḳə
yetəkqilik ḳiloɣudək danaliḳ wə bilim bərgəysən; undaḳ bolmisa Sening munqiwala
qong bu həlḳinggə kim ḫəküm sürəlisun? — dedi.□
11 Huda Sulaymanoɣa: — Mən seni həlḳimgə padixaḫ ḳilip tiklidim. Əmdi sən mux-
undaḳ niyətkə kelip, nə baylиḳ, mal-mülük, nə izzət-ḫörmət wə düxmənliringning
janlirini tilimәy, nə uzun өmür kөrüxni tilimәy, bəlki bu həlḳimgə ḫəküm sürüxkə
danaliḳ wə bilim tiligən ikənsən, 12 Danaliḳ wə bilim sanga təḳdim ḳilindi; wə Mən
sanga baylиḳ, mal-mülük wə izzət-ḫörmətmu berəy; xundaḳ boliduki, seningdin
ilgiri өtkən padixaḫlarning ḫeqbiridə undaḳ bolmioɣan, seningdin keyin boloɣusi
padixaḫlardimu undaḳ bolmaydu, dedi.

Sulaymanning beyixḳa baxlixi
1Pad. 10:26-29

13 Bu ixtin keyin Sulayman Gibeon egizlikidiki «jamaət qediri»din Yerusalemoɣa
ḳaytip kelip, Israil üstidə səltənət ḳildi. 14 Sulayman jəng ḫarwiliri bilən atliḳ
ləxkərlərni toplidi: — uning bir ming tөt yüz jəng ḫarwisi, on ikki ming atliḳ ləxkiri
bar idi; u bularni «jəng ḫarwisi xəḫərliri»gə ḫəm padixaḫning yenida turux üqün
Yerusalemoɣa orunlaxturdi. 15 Padixaḫ Yerusalemda altun-kümüxlərni taxlardək kөp,
kedir dərəhlirini tüzləngliktiki üjmə dərəhliridək kөp ḳildi. □ 16 Sulaymanning atliri
Misirdin ḫəm kuwədin kəltürülətti; padixaḫning sodigərliri kuwədin tohtitiloɣan

---

□ **1:3 «Gibeonning egizliki»** — yaki «Gibeondiki «yuḳiri jay»oɣa». **«jamaət qediri»** — yaki «(Huda bilən) kөrüxüx qediri». □ **1:10 «bu həlḳḳə yetəkqilik ḳiloɣudək»** — bu ibarə ibraniy tilida «bu həlḳning aldida qiḳip-kirgüdək» degən səzlər bilən ipadilinidu. □ **1:15 «kedir dərəhliri»** — yaki «kedir yaoɣiqi». Lekin bizningqə Sulayman kedir yaoɣiqini ixlitipla ḳalmay, xu qiraylиḳ dərəhlərdin Yerusalem ətrapioɣa kөp tiktürdi («Top.» 2:5ni kөrüng).

baḫasi boyiqə setiwalatti. □ 17 Ular Misirdin setiwaloɣan ḫərbir ḫarwining baḫasi altə yüz kümüx tənggə, ḫərbir atning baḫasi bir yüz əllik kümüx tənggə idi; at-ḫarwilar yənə Ḫittiylarning padixaḫliri wə Suriyə padixaḫlirioɣimu ənə xu *sodigərlərning wastisi* bilən setiwelinatti.□

2

Sulayman ibadəthanini selix üqün materiyallarni toplaydu

1 Sulayman Pərwərdigarning namioɣa atap bir өy ḫəm padixaḫliḳi üqün bir orda selix niyitigə kəldi. □ 2 Xuningdin keyin Sulayman yətmix ming adəmni ḫammalliḳḳa, səksən ming adəmni taoɣda tax kesixkə, üq ming altə yüz kixini nazarətqilikkə təyinlidi. ■

3 Sulayman Tur padixaḫi Ḫuramoɣa adəm əwətip: «Өzliri atam Dawutning turaloɣusi bolsun dəp orda selixioɣa kedir yaoɣiqi yətküzüp bərgən idilioɣu, mangimu xundaḳ ḳiloɣayla. □ 4 Mana, mən əmdi Pərwərdigar Hudayimning namioɣa atap bir өy salmaḳqimən; өy uning aldida huxbuy yeḳix, «təḳdim nanlar»ning üzülməy ḳoyuluxi, ḫərküni ətə-ahxamlirida, xabat künliridə, yengi ayning birinqi künidə wə Pərwərdigar Hudayimiz bekitip bərgən ḫeyt-ayəmlərdə kөydürmə ḳurbanliḳlarning sunuluxi üqün bolidu. Bu ixlar Israil həlḳigə mənggülük bir bəlgilimə bolidu. 5 Mən salmaḳqi boloɣan өy ajayip ḫəywətlik bolidu; qünki bizning Hudayimiz ḫəmmə ilaḫlardin üstündur. 6 Lekin asmanlar wə asmanlarning üstidiki asmanmu Uni sioɣduralmaydioɣan tursa, kim Uningoɣa өy salalisun? Mən kim idim, ḳandaḳmu Uningoɣa өy saldуroɣudək ḳudrətkə igə bolay? Mən pəḳət Uning aldida ḳurbanliḳlarni kөydürgüdəkla adəmmən, halas!□

7 Əmdi өzliri manga atam Dawut Yəḫudada wə Yerusalemda təyyarlap ḳoyoɣan ustilar bilən billə ixləx üqün, altun-kümüxtə, mis wə təmürdə ixləxkə pixxiḳ, səsün, toḳ ḳizil wə kək rənglik yip ixləxkə puhta ḫəm nəḳḳaxliḳni bilidioɣan bir ustamni əwətkəyla. 8-9 Ḫəm manga Liwandin kedir, arqa-ḳarioɣay wə səndəl dərəhlirini yətküzüp bərgən bolsila; qünki өzlirining hizmətkarlirining Liwanda yaoɣaqni kesixkə ustiliḳini bilimən; mana, manga kөpləp yaoɣaqlarni təyyarlap berix üqün mening hizmətkarlirim өzlirining hizmətkarliri bilən billə ixlisun; qünki mən salidioɣan өy intayin ḫəywətlik wə ajayib karamət bolidu. 10 Mana, mən өzlirining yaoɣaq kesidioɣan hizmətkarlirioɣa yigirmə ming kor buoɣday, yigirmə ming kor arpa, yigirmə ming bat xarab, yigirmə ming bat zəytun meyi berimən» — dedi.□

11 Turning padixaḫi Ḫuram Sulaymanoɣa jawabən məktup yollap: «Pərwərdigar Өz həlḳini səygəqkə U өzlirini ularning üstigə padixaḫ ḳildi» — dedi. 12 Ḫuram yənə: «Asman-pələk bilən yər-zeminni yaratḳan Israilning Hudasi Pərwərdigaroɣa Ḫəmdusana boloɣay! Qünki U padixaḫ Dawutḳa yorutuloɣan, pəm-parasətlik, Pərwərdigar üqün bir өy, uning padixaḫliḳi üqün bir orda salalaydioɣan bir danixmən ooɣul bərdi. □ 13 Mana mən ḫazir өzlirigə ḫünərdə kamalətkə yətkən,

□ **1:16 «Sulaymanning atliri Misirdin ... setiwalatti»** — bu ayətning baxḳa birhil tərjimisi: «Sulaymanning atliri Misirdin kəltürülətti; padixaḫning soda karwanliri kuwədin tohtitiloɣan baḫasi boyiqə türküm-türküm setiwalatti». □ **1:17 «Ular Misirdin setiwaloɣan ḫərbir ḫarwining baḫasi ... ḫərbir atning baḫasi ... at-ḫarwilar yənə Ḫittiylarning padixaḫliri wə Suriyə padixaḫlirioɣimu ənə ... setiwelinatti»** — Təwrat, «Qan.» 17:16də Israil padixaḫlirioɣa atlarni elix üqün Misiroɣa berix mən'i ḳilinoɣanidi. □ **2:1 «orda»** — ibraniy tilida «өy». ■ **2:2** 1Pad. 5:15-32 □ **2:3 «Ḫuram»** — bəzi yərlərdə «Ḫiram» dəp atilidu. □ **2:6 «Mən pəḳət Uning aldida ḳurbanliḳlarni kөydürgüdəkla adəmmən, halas!»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Өy pəḳət Uning aldida ḳurbanliḳlarni kөydürgüdək bir jay bolidioɣan tursa, halas!». □ **2:10 «yigirmə ming kor»** — bir kor 220 litr, 20000 kor 44 milyon litr, yəni bəlkim 44,000 tonna bolidu. **«yigirmə ming bat»** — bir bat 22 litr bolup, 20000 bat 440,000 litr bolidu. □ **2:12 «orda»** — ibraniy tilida «өy».

əkil-parasət bilən yorutuloqan, Huram-Abi degən bir adəmni əwətəy. 14 Uning anisi Dan qəbilisilik bir ayal, atisi Turluk ikən. U altun, kümüx, mis, təmür, taxlar, yaoqaqqilik ixlirioqa mahir, səsün, tok qizil, ak wə kək rənglik yip ixləxkə puhta, hərhil nəkqaxlik ixlirioqimu usta, tapxuruloqan hərqandak layihigə amalini qilalaydu. Bu kixi əzlirining hünərwənliri bilən wə atiliri boloqan hojam Dawutning hünərwənliri bilən billə ixlisun. 15 Əmdi hojam tiloqa aloqan buoqday, arpa, may wə xarab bolsa, bularni əz hizmətkarlirioqa yətküzüp bərgəyla. 16 Biz bolsak siligə qanqə kerək bolsa Liwanda xunqə yaoqaq kesip, sal qilip baoqlap, dengiz arqilik Yoppaoqa yətküzüp berimiz; andin sili u yərdin Yerusalemoqa toxup kətsilə bolidu» dedi.
17 Atisi Dawut Israil zeminida turuxluk yaqa yurtluklarni sanaktin ətküzgəndək, Sulaymanmu ularni sanaktin ətküzdi. Ular jəmiy bir yüz əllik üq ming altə yüz adəm qikti. 18 U ulardin yətmix ming kixini hammallikka, səksən ming kixini taoqda tax kesixkə wə ix qiliwatqanlar üstidin nazarət qilip turuxqa üq ming altə yüz kixini təyinlidi.

3

Ibadəthanini selix
1Pad. 6:1-38; 7:13-51

1 Sulayman Yerusalemda Pərwərdigar atisi Dawutqa ayan boloqan Moriya teoqida, yəni Yəbusiy Ornanning haminida, Dawut təyyar qilip qoyoqan yərdə, Pərwərdigarning əyini selix ixini baxlidi. 2 Sulaymanning səltənitining tətinqi yili, ikkinqi ayning ikkinqi küni u quruluxni baxlidi. □ 3 Sulayman saloqan Hudaning əyining uli mundak: — uzunluqi (qədimki zamanda qollanoqan əlqəm boyiqə) atmix gəz, kəngliki yigirmə gəz idi. □ 4 Əyning aldidiki aywanning uzunluqi yigirmə gəz bolup, əyning kənglikigə tooqra kelətti; egizliki yigirmə gəz idi; u iqini sap altun bilən qaplatti. □ 5 U əyning qong zelining tamlirini arqa-qarioqay tahtayliri bilən qaplatti, andin keyin sap altun qaplatti wə üstigə horma dərihining xəkli bilən zənjir nəqixlirini oydurdi. 6 U əyni alamət qiraylik qilip tamlirini yənə esil tax-yakutlar bilən zinnətlətti. U ixlətkən altunlar pütünləy parwayim altuni idi. 7 U pütün əyni, əyning limliri, ixik bosuoqa-kexəkliri, barlik tamliri wə ixiklirini altun bilən qaplidi; u tamoqa kerublarning nəqixlirini oydurdi. 8 Sulayman yənə əng mukəddəs jayni yasatti; uning uzunluqi yigirmə gəz bolup (əyning kəngliki bilən təng idi), kənglikimu yigirmə gəz idi; u uning iqini pütünləy sap altun bilən qaplatti; altun jəmiy bolup altə yüz talalnt idi. □ 9 Altun mikning eoqirliqi jəmiy əllik xəkəl boldi. Balihanilirining iqimu altun bilən qaplandi.□
10 Əng mukəddəs jay iqidə u ikki kerubning həykilini yasap, ularni pütünləy altun bilən qaplidi. 11 Ikki kerubning qanitining uzunluqi jəmiy yigirmə gəz idi; bir kerubning bir qanitining uzunluqi bəx gəz bolup, əyning temioqa tegip turatti; ikkinqi tərəptiki qanitining uzunlukimu bəx gəz bolup, ikkinqi bir kerubning qanitioqa yetətti. 12 Yənə bir kerubning qanitining uzunlukimu bəx gəz bolup, umu əy temioqa tegip turatti; ikkinqi bir qanitining uzunlukimu bəx gəz bolup, aldinqi bir kerubning

□ **3:2 «Sulaymanning səltənitining tətinqi yili, ikkinqi ay...»** — bu wakit bəlkim miladiyədin ilgiriki 966-yili, 4-5-ayda boluxi mumkin idi. □ **3:3 «uzunluqi ... atmix gəz, kəngliki yigirmə gəz»** — Mukəddəs Kitabta ixlitilgən «gəz» adəmning qolining jəynikidin barmaklirining uqioqiqə boloqan arilikі (təhminən 45 santimetr) idi. □ **3:4 «əyning ... egizliki yigirmə gəz idi»** — kona kəqürmilərning kəpinqisi muxu yərdə «bir yüz yigrimə gəz idi» deyilidu. Biz muxu yərdə kona «Suriyak» tərjimisi wə grek tilidiki bir kona tərjimisigə əgiximiz. □ **3:8 «altə yüz talalnt»** — 600 talant bəlkim 18.4 tonna idi. □ **3:9 «əllik xəkəl»** — 50 xəkəl bəlkim 600 gram.

ⱪanitiⱪa yetətti. 13 Bu ikki kerubning ⱪanatliri yeyilⱪan ⱨalda bolup, uzunluⱪi jəmiy yigirmə gəz kelətti; ikkila kerub ərə turⱪuzulⱪan bolup, yüzliri ɵyning iqigə ⱪaraytti.
14 Sulayman yənə kɵk rənglik, səsün rənglik, toⱪ ⱪizil wə aⱪ rənglik yip toⱪulmiliridin wə nəpis kanaptin *ɵyning iqidiki* pərdisini yasatti, uning üstigə kerublarni kəxtə ⱪilip toⱪutti.
15 Ɵyning aldiⱪa yənə egizliki ottuz bəx gəz kelidiⱪan ikki tüwrük yasap ⱪoydurdi; ⱨər tüwrükning bexining egizliki bəx gəz kelətti. 16 U yənə (iqki kalamhanidikidək) marjansiman zənjir yasitip, tüwrük baxliri üstigə ornatti; u yüz danə anar yasitip ularni zənjirlərgə ornatti. □ 17 U bu ikki tüwrükni ɵyning aldiⱪa, birsini ong təripidə, birsini sol təripidə turⱪuzdi; u ong tərəptikisini Yaⱪin, sol tərəptikisini Boaz dəp atidi.□

4

1 Uzunluⱪi yigirmə gəz, kəngliki yigirmə gəz, egizliki on gəz kelidiⱪan bir mis ⱪurbangaⱨ yasatti. 2 U mistin «dengiz» yasatti; uning xəkli dügilək bolup, u girwikidin bu girwikigiqə on gəz kelətti; egizliki bəx gəz, aylanmisi ottuz gəz idi. □
3 «Dengiz»ning sirtⱪi asta ⱪismi buⱪining xəkli bilən qərüldürüp bezəlgən bolup, buⱪilar ⱨərbir gəzgə ondin, ikki ⱪatar ⱪilinip, mis «dengiz» bilən təng ⱪuyup qiⱪilⱪanidi. 4 Mis «dengiz»ni on ikki mis buⱪa kətürüp turatti; uning üqi ximalⱪa, üqi ⱪərbkə, üqi jənubⱪa, üqi xərⱪⱪə ⱪarap turatti. «dengiz» buⱪining dümbisigə yatⱪuzulⱪan bolup, buⱪilarning ⱪuyruⱪi iqi tərəptə idi. 5 Mis dengizning ⱪelinliⱪi bir alⱪan bolup, qərisi qinining girwikidək nilupər xəklidə ⱪilinⱪan, uningⱪa üq ming bat su patatti. □ 6 U yənə on «yuyux desi» yasitip, bəxini mis dengizning ong təripigə, bəxini sol təripigə ⱪoyⱪuzdi; kɵydürmə ⱪurbanliⱪlarⱪa ixlitidiⱪan buyum-əswablirining ⱨəmmisi xu daslarda yuyulatti; «dengiz» bolsa kaⱨinlarning yuyunuxi üqün ixlitilətti.
7 U yənə bəlgiləngən xəkildə on altun qiraⱪdan yasitip muⱪəddəs jayning iqigə ornatti; uning bəxini ong tərəpkə, bəxini sol tərəpkə ⱪoydurdi. 8 Yənə on xirə yasitip muⱪəddəs jayning iqigə ⱪoyⱪuzdi; uning bəxini ong tərəpkə, bəxini sol tərəpkə ⱪoyⱪuzdi. U yənə yüz danə altun qinə yasatti.
9 U yənə «kaⱨinlar ⱨoylisi», qong ⱨoyla wə qong ⱨoylining dərwazilirini yasatti wə dərwazilarning ⱨəmmisini mis bilən ⱪaplatti. 10 U mis «dengiz»ni ibadəthanining ong təripigə, yəni xərⱪiy jənub təripigə ⱪoyⱪuzdi.
11 Ⱨuram yənə ⱪazan, kürək wə ⱪaqa-ⱪuqilarni ətküzdi. Ⱨuram xu təriⱪidə Sulayman padixaⱨ üqün Hudaning ɵyining barliⱪ ⱪurulux hizmitini püttürdi, □
12 Yəni ikki tüwrük, ikki tüwrükning üstidiki apⱪursiman ikki bax wə bu ikki baxni yepip turidiⱪan ikki torni yasitip püttürdi. 13 Xu ikki tor üstigə ⱪayqilaxturulⱪan tət yüz anarni yasatti; bir torda ikki ⱪatar anar bolup, tüwrük üstidiki apⱪursiman ikki baxni yepip turatti. 14 U on das təgliki wə das təglikigə ⱪoyulidiⱪan on

□ **3:16 «kalamhana» —** «əng muⱪəddəs jay»ning «kalamhana» dəp atilixining səwəbi, uningda Huda Musa pəyⱪəmbərgə tapxurⱪan «əⱨdə tax tahtiliri» (Hudaning kalami) selinⱪan «əⱨdə sanduⱪi» bar idi; wə uning üstigə bəlkim bəzi waⱪtida, Bax kaⱨin xu «əng muⱪəddəs jay»ⱪa kirgəndə, Hudaning bexarətliri ularⱪa kelixi mumkin idi. □ **3:17 «Yaⱪin» ... «Boaz» —** «Yaⱪin» degən səz «U mustəⱨkəmləydu» degən mənidə; «Boaz» bəlkim «küq bilən» yaki «ⱪudrəttə» degən mənidə boluxi mumkin. Ikki tüwrükning mənisi xu qaⱪda «U (Huda) buni (muⱪəddəs ɵyini) ⱪudrət bilən mustəⱨkəmləydu» degənlik bolidu. □ **4:2 «dengiz» —** kaⱨinlar yuyunidiⱪan qong bir dastur. □ **4:5 «üq ming bat su» —** üq ming bat muxu yərdə bəlkim təhminən 30000 litr bolsa kerək idi. Ibadəthanidiki shemilarni kərüng. □ **4:11 «Ⱨuram» —** yəni Ⱨuram-abi. 2:13ni kərüng.

«yuyux desi»ni, 15 «mis dengiz» wə uning astidiki on ikki mis buқini yasatқuzdi.
16 Қazan, kürək, wilka-ilmәklәr, wə munasiwәtlik barliқ әswablarni Ҳuram-Abi
Pәrwәrdigarning өyini dәp Sulayman padixaһқa parқiraydioɣan mista yasitip bәrdi.
17 Padixaһ bularni Iordan tüzlәnglikidә, Sukkot bilәn Zәrәdataһ otturisida, *xu yәrdiki* seoɣiz layda қelip yasap, қuydurup qiқti. □ 18 Sulayman yasatқuzoɣan bu
әswablarning sani intayin kөp idi; kәtkәn misning eoɣirliқini өlqәp bolmaytti.
19 Sulayman yәnә Hudaning өyi iqidiki barliқ әswablarni yasatti — yәni altun
huxbuygaһni, «tәқdim nan» қoyulidioɣan xirәlәrni 20 wә sap altunda қilinoɣan
qiraoɣdanlar bilәn qiraoɣlirini yasatқuzdi; bu qiraoɣlar bәlgilimә boyiqә iqki
«kalamhana» aldida yandurux üqün boldi. □ 21 U yәnә qiraoɣdanning gülliri, qiraoɣ
wә pilik қayqilirining ҳәmmisini altundin қildurdi (ular sap aldundin idi). 22 U yәnә
peqaқlar, tawaқlar, piyalә-қaqa wә küldanlarning ҳәmmisini sap altundin қildurdi.
U өyning ixiklirini, yәni iqidiki әng muқәddәs jayoɣa kiridioɣan iqki қatlima ixiklәr
wә өyning «muқәddәs jay»ining taxқiriқi ixiklirini altundin қildurdi.□

5

1 Xuning bilәn Sulayman Pәrwәrdigarning өyi üqün қilidioɣan barliқ қuruluxlar
tamam boloɣanda, u atisi Dawut *Hudaoɣa* atap beoɣixlioɣan nәrsilәrni (yәni kümüx,
altun wә ҳәmmә baxқa buyumlarni) elip kelip, Pәrwәrdigarning өyining hәzinilirigә
қoydurdi.

Sulayman әҳdә sanduқini ibadәthanioɣa elip kiridu
1Pad. 8:1-66

2 Xu qaoɣda Sulayman Pәrwәrdigarning әҳdә sanduқini «Dawut xәҳiri»din, yәni
Ziondin yөtkәp kelix üqün Israil aқsaқallirini, қәbilә bәglirini wә Israil jәmәtlirining
bәglirini Yerusalemoɣa yioɣilixқa qaқirdi. 3 Buning üqün Israilning ҳәmmә adәmliri
Etanim eyida, yәni yәttinqi ayda, bekitilgәn ҳeytta padixaһning қexioɣa yioɣildi □
4 Israilning ҳәmmә aқsaқalliri yetip kәlgәndә Lawiylar әҳdә sanduқini kөtürüp
mangdi. 5 Ular әҳdә sanduқini, jamaәt qediri bilәn uning iqidiki barliқ muқәddәs
buyumlarni kөtürüp elip qiқti. Kaһinlar boloɣan Lawiylar muxularni elip qiқti.□
6 Sulayman padixaһ wә barliқ Israil jamaiti әҳdә sanduқining aldida mengip,
kөplikidin sanini elip bolmaydioɣan san-sanaқsiz қoy bilәn kalini қurbanliқ
қiliwatatti. 7 Kaһinlar Pәrwәrdigarning әҳdә sanduқini өz jayioɣa, ibadәthanining
iqki «kalamhana»sioɣa, yәni әng muқәddәs jayoɣa elip kirip kerublarning
қanatlirining astioɣa қoydi. □ 8 Kerublarning yeyilip turoɣan қaniti әҳdә sanduқining
orni üstidә boloɣaqқa, әҳdә sanduқi bilәn uni kөtürüp turidioɣan baldaқlarni yepip
turatti. 9 Bu baldaқlar sanduқning tutқuqliridin naһayiti uzun qiқip turoɣaqқa,
kalamhanining aldida turup әҳdә sanduқining yenidiki ikki baldaқning uqlirini
kөrgili bolatti, biraқ өyning sirtida ularni kөrgili bolmaytti; bu baldaқlar taki

□ **4:17 «Zәrәdataһ» —** yaki «Zarәtan» («1Pad.» 17:46ni kөrüng). □ **4:20 «kalamhana» —** «әng muқәddәs jay»ning yәnә bir atilixidur. 3:16diki izaһatni kөrüng. □ **4:22 «peqaқlar» —** yaki «pilik қayqiliri» yaki «lahxigirlar». **«U өyning ixiklirini, yәni iqidiki әng muқәddәs jayoɣa kiridioɣan iqki қatlima ixiklәr ... altundin қildurdi» —** baxқa birhil tәrjimisi «U өyning ixikliri, yәni әng muқәddәs jayning iqigә kiridioɣan қatlima ixiklәr wә өyning «muқәddәs jay»ining taxқiriқi ixiklirining turum-ülgüjәklirini altundin қildurdi». □ **5:3 «yәttinqi ayda bekitilgәn ҳeyt» —** bu ҳeyt «kөpilәr ҳeyti» (yәnә «qedir ҳeyti» yaki «mewә ҳosul ҳeyti»mu dәp atilatti), 7-ayning 15-22 künliridә өtküzülidu («Law.» 23:34). Israilning әrliri uningoɣa Yerusalemda қatnixixi lazim idi. □ **5:5 «jamaәt qediri» —** yaki «jamaәt yioɣilidioɣan qedir», yәni «ibadәt qediri». □ **5:7 «kalamhana» —** «әng muқәddәs jay»ning yәnә bir atilixidur. 3:16diki izaһatni kөrüng.

bügüngə qədər xu yərdə turmaqta. □ 10 Əhdə sanduqining iqidə Musa pəyƣəmbər Horəb teƣida turƣanda iqigə salƣan ikki tahtaydin baxqa heqnərsə yoq idi (Israillar Misir zeminidin qiqqandin keyin Pərwərdigar ular bilən Horəbdə əhdə tüzgənidi).□
11 Kahinlar muqəddəs jaydin qiqixti (xu yərdə hazir bolƣan barliq kahinlar, əz nəwitigə qarimay əzlirini Hudaoƣa atap pakizliƣanidi; □ 12 nəoƣmə-nawaqi barliq Lawiylar, jümlidin Asaf, Heman, Yədutun wə ularning ooƣulliri həm qerindaxliri qəkmən tonlirini kiyixip, qurbangahning xərqidə turup qang, təmbur wə qiltarlar qelixiwatqanidi; ular bilən billə kanay qeliwatqan yənə bir yüz yigirmə kahin bar idi) 13 wə xundaq bolduki, kanayqilar bilən nəoƣmə-nawaqilar həmmisi birdək qelip, bir awaz bilən Pərwərdigaroƣa təxəkkür-həmdusana eytiwatqanda, yəni kanaylar, janglar wə hərhil sazlarni qelip, yuqiri awaz bilən «Pərwərdigar mehribandur, əzgərməs muhəbbiti əbədil'əbədgiqidur» dəp Pərwərdigarni mədhiyələwatqanda — xu haman ibadəthana, yəni Pərwərdigarning əyi bir bulut bilən toldu-ruldi; 14 kahinlar əxu bulut tüpəylidin wəzipilirini ətüxkə turalmaytti, qünki Pərwərdigarning julasi Hudaning əyini toldurƣanidi.

6

1 Bu pəyttə Sulayman: — Pərwərdigar tum qarangoƣuluq iqidə turimən, dəp eytqanidi; 2 Lekin, *i Pərwərdigar*, mən Sening üqün bir həywətlik makan bolsun dəp, Sən mənggü turidioƣan bir əyni yasidim, dedi.□
3 Andin padixah burulup barliq Israil jamaitigə bəht tilidi; Israilning barliq jamaiti uning aldida turatti. 4 U mundaq dedi: — Israilning Hudasi Pərwərdigaroƣa təxəkkür-mədhiyə boloƣay! U Əz aoƣzi bilən atam Dawutqa wədə qiloƣanidi wə Əz qoli bilən uni əməlgə axurdi. U əslidə Dawutqa: —
5 «Mən Əz həlqim Israilni Misir zeminidin elip qiqqan kündin buyan namim üqün bu yərdə bir əy salay dəp Israilning hərqaysi qəbililirining xəhərliridin heqqaysisini tallimidim, yaki həlqim Israiloƣa həkümran boluxqa heqqaysi adəmni tallimidim; 6 halbuki, Mən namim xu yərdə bolsun dəp Yerusalemni tallidim wə həlqim boloƣan Israiloƣa həkümranlik qilsun dəp Dawutni tallidim» degənidi.
7 Əmdi atam Dawutning Israilning Hudasi Pərwərdigarning namioƣa atap bir əy selix arzu-niyiti bar idi. 8 Biraq Pərwərdigar atam Dawutqa: «Kənglüngdə Mening namimoƣa bir əy yasaxqa qiloƣan niyiting yahxidur; 9 əmma xu əyni sən yasimaysən, bəlki puxtungdin bolidioƣan ooƣlung, u Mening namimoƣa atap xu əyni salidu», degənidi.
10 Mana əmdi Pərwərdigar Əz səzigə əməl qildi. Mən Pərwərdigar wədə qiloƣinidək, atamning ornini besip, Israilning təhtigə olturdum; Israilning Hudasi Pərwərdigarning namioƣa atap bu əyni saldim. 11 Mən bu əydə əhdə sanduqini qoydum; əhdə sanduqi iqidə Pərwərdigarning Israillar bilən tüzgən əhdə *tahtiliri* bardur» dedi.

Sulayman Israil üqün dua qilidu

12 Andin Sulayman Israilning barliq jamaitigə yüzlinip, Pərwərdigarning qurbangahining aldida turup qollirini kətürüp: — 13 (qünki baya Sulayman mistin

□ **5:9 «bügüngə qədər…»** — bu ibarə xuni ispatlayduki, «Tarih-təzkirə»ning hatirilirining köpinqisi ibadəthana tehi əz jayida turoƣan waqtida, sürgün boluxtin ilgiri yeziloƣan (36-bab, 11-23-ayətlərni bəlkim keyinki bir hatiriqi qoxup yazoƣan). □ **5:10 «Horəb teoƣi»** — Sinay teoƣining baxqa bir ismidur. □ **5:11 «Kahinlar… əzlirini Hudaoƣa atap pakizliƣanidi»** — muxu «pakizlax» Təwrattiki taharət bəlgilimilərgə əməl qilixtin ibarət idi (məsilən, «Law.» 21-bab, 22:1-9ni kərüng). □ **6:2 «həywətlik makan»** — yənə birhil tərjimisi «turaloƣu-makan».

uzunluqi bəx gəz, kəngliki bəx gəz, egizliki üq gəz kelidiƣan bir pəxtaq yasitip, taxqiriqi ƣoylining otturisiƣa jaylaxturƣanidi. U ənə xu pəxtaq üstigə qiqip turup, pütkül Israil jamaiti aldida yükünüp olturup, asmanƣa qarap ƣuliqini yayƣanidi) 14 — u mundaq dua qildi: — I Israilning Hudasi Pərwərdigar! Nə asmanda nə zeminda Səndək Huda yoqtur; Sening aldingda pütün qəlbi bilən mangidiƣan Øz qulliring üqün əhdəngdə turup øzgərməs muhəbbitingni kərsitisən. 15 Qünki Sən Øz qulung atam Dawutqa bərgən wədidə turdung; Sən Øz aƣzing bilən eytqan səzüngni mana bügünkidək Øz qolung bilən wujudqa qiqarding. 16 Əmdi ƣazIr, i Israilning Hudasi Pərwərdigar, Øz qulung atam Dawutqa: — «Əgər sening əwladliring øz yolliriƣa səgək bolup sən Mening aldimda mangƣandək, qanunumƣa əməl qilip mangsila, sanga əwladingdin Israilning təhtidə olturidiƣan bir zat kəm bolmaydu» dəp bərgən wədəngdə turƣaysən. 17 Əmdi ƣazIr, i Israilning Hudasi, Sən qulung Dawutqa eytqan səzliring əməlgə axuruƣay, dəp ətünimən!
18 Lekin Huda Øzi rastla yər yüzidə insanlar bilən makan qilamdu? Mana, asmanlar bilən asmanlarning asmini Seni siƣduralmaydiƣan yərdə, mən yasiƣan bu øy qandaqmu Sening makaning bolalisun?! 19 Lekin i Pərwərdigar Hudayim, qulungning dua wə iltijasiƣa qulaq selip, qulungning Sanga kətürgən nidasi wə tilikini angliƣaysən. 20 Xuning bilən Øz køzliringni keqə-kündüz bu øygə, yəni Sən: «Mening namimni u yərdə ayan qilimən» dəp eytqan jayƣa keqə-kündüz tikkəysən; Øz qulungning u jayƣa qarap qiliƣan duasiƣa qulaq saliƣaysən. □ 21 Qulung wə həlqing Israil bu jayƣa qarap dua qiliƣan qaƣda, ularning iltijaliriƣa qulaq selip, Øz makaning qiliƣan asmanlardin turup angliƣaysən, angliƣiningda ularni kəqürgəysən.
22 Əgər birsi øz qoxnisiƣa gunah qilsa wə xundaqla ixning rast-yaliƣanliqini bekitix üqün kəsəm iqküzülsə, bu kəsəm bu øydiki qurbangahingning aldiƣa kəlsə, □ 23 Sən kəsəmni asmanda turup anglap, amal qilip Øz bəndiliring otturisida ƣøküm qiqariƣaysən; gunahi bar adəmning gunahini øzigə qayturup, øz yolini øz bexiƣa yandurup, gunahsiz adəmni aqlap øz adilliqiƣa qarap uningƣa həqqini bərgəysən.
24 Øz həlqing Israil Sening aldingda gunah qiliƣini üqün düxməndin yengilsə, yamanliqidin qaytip bu øydə turup, namingni etirap qilip sanga dua bilən iltija qilsa, 25 Sən asmanda anglap, Øz həlqing Israilning gunahini kəqürüp, ularni Sən ata-bowiliriƣa wə øzlirigə təqdim qiliƣan zeminƣa qayturup kəlgəysən.
26 Ular Sanga gunah qiliƣini üqün asman etilip yamƣur yaƣmaydiƣan qiliwetilgən bolsa, lekin ular bu jayƣa qarap Sanga dua qilip namingni etirap qilip, Sening ularni qiyinqiliqqa saliƣining tüpəylidin øz gunahidin yenip towa qilsa, 27 Sən asmanda turup qulaq selip, qulliringning wə həlqing Israilning gunahini kəqürgəysən; qünki Sən ularƣa mengix kerək boliƣan yahxi yolni øgitisən wə Øz həlqinggə miras qilip bərgən zeminning üstigə yamƣur yaƣdurisən!
28 Əgər zeminda aqarqilIq ya waba bolsa, ya ziraətlər dan almisa ya ƣal qüxsə ya uni qekətkilər yaki qekətkə liqinkiliri besiwalsa, ya düxmənlər ularning zemindiki xəhərlirining qowuqliriƣa ƣujum qilip qorxiwalsa, ya ƣərqandaq apət ya kesəllik bolsa, 29 undaqta barliq həlqing Israil bolsun, ƣərqandaq kixi bolsun, øzigə kəlgən apətni wə øz dərdini bilip, qollirini bu øygə sunup, məyli qandaq dua yaki iltija qilsun, 30 əmdi Sən turuwatqan makaning asmanda turup anglap, kəqürüm qiliƣaysən, Sən ƣərbir adəmning qəlbini bilgəqkə, øzining yollirini øzigə

□ **6:20 «Øz qulungning u jayƣa qarap qiliƣan duasi» —** yaki bolmisa: «øz qulungning u jay tooƣrisidiki duasi...» □ **6:22 «Əgər... ixning rast-yaliƣanliqini bekitix üqün kəsəm iqküzülsə...» —** bundaq kəsəm tooƣruluq «Qəl.» 11:5-31ni kərüng. «Kəsəm bu øydiki qurbangahning aldiƣa kəlsə...» mumkinqiliki barki, Israilda muxundaq kəsəmlərni iqix üqün qurbangahning aldiƣa kelix kerək əməs idi, pəqət: «Hudaning qurbangahi aldida kəsəm qilimənki...» degəndək səzlər eytiliƣan bolsa «nəq qurbangah aldida turƣandək» ƣesablinatti.

yanduroɣaysən (qünki Sənla, pəqət Sənla ḥəmmə insan balilirining qəlblirini bilgüqidursən); 31 xundaq qilip, ular Sən ata-bowilirimizoɣa təqdim qiloɣan zeminda olturup ömrining ḥəmmə künliridə Səndin qorqup yolliringda mangidioɣan bolidu.
32 Öz həlqing Israildin bolmioɣan, Sening uluoɣ naming, qudrətlik qolung wə sozoɣan biliking tüpəylidin yiraq-yiraqlardin kəlgən musapir bolsa, u kelip bu öy tərəpkə qarap dua qilsa, 33 Sən turuwatqan makaning boloɣan asmanlarda uningoɣa qulaq selip, u musapir Sanga nida qilip tiliginining ḥəmmisigə muwapiq qiloɣaysən; xuning bilən yər yüzidiki barliq əllər namingni tonup yetip, Öz həlqing Israildək Səndin qorqidioɣan bolup, mən yasioɣan bu öyning Sening naming bilən ataloɣinini bilidu. □
34 Əgər Sening həlqing Sening tapxuruqung bilən düxmini bilən jəng qilixqa qikqanda, Sən tallioɣan bu xəḥərgə, xundaqla mən namingoɣa atap yasioɣan bu öy tərəpkə qarap Sən Pərwərdigaroɣa dua qilsa, 35 Sən asmanlarda turup ularning duasi bilən iltijasioɣa qulaq selip, ularni nusrətkə erixtürgəysən.
36 Əgər ular Sanga gunaḥ sadir qiloɣan bolsa (qünki gunaḥ qilmaydioɣan ḥeqkixi yoqtur) Sən ularoɣa oɣəzəplinip, ularni düxmənlirining qolioɣa tapxuroɣan bolsang, bular ularni yiraq-yeqinoɣa, öz zemininoɣa sürgün qilip elip baroɣan bolsa, 37 lekin ular sürgün qilinoɣan yurtta əs-ḥoxini tepip towa qilip, özi sürgün boloɣan yurtta Sanga: — Biz gunaḥ qilip, qəbiḥlikkə berilip Səndin yüz örüp kəttuq, dəp yelinsa, 38 — əgər ularni sürgün qiloɣanlarning zeminida pütün qəlbi wə pütün jenidin Sening təripinggə yenip, Sən ularning ata-bowilirioɣa təqdim qiloɣan zeminoɣa, Sən tallioɣan xəḥər tərəpkə wə mən namingoɣa atap yasioɣan bu öy tərəpkə yüzini qilip dua qilsa, 39 Sən turuwatqan makaning boloɣan asmanlarda turup ularning duasi wə iltijalirini anglap ular üqün ḥəküm qiqirip, Öz həlqingning Sanga sadir qiloɣan gunaḥini kəqürüm qiloɣaysən; 40 əmdi i Hudayim, Səndin ətünimən, bu yərdə qiloɣan dualaroɣa kəzüng oquq, quliqing ding boloɣay!
41 Əmdi ornungdin turoɣin, i Pərwərdigar Huda,
Sən qudritingning ipadisi boloɣan əḥdə sanduqung bilən,
Öz aramgaḥingoɣa kirgəysən!
Kaḥinliring ḥəqqaniylik bilən kiydürülsun,
Məmin bəndiliring yahxiliqingdin xadlansun!
42 I Pərwərdigar Huda, Özüng məsiḥ qiloɣiningning yüzini yandurmioɣaysən;
Qulung Dawutqa kərsətkən özgərməs muḥəbbitingni esingdə tutqaysən!».□

7

Sulayman ibadəthanini Hudaoɣa beoɣixlaydu

1 Sulayman duasini tügitixigila, asmandin ot qüxüp köydürmə qurbanlik ḥəmdə baxqa qurbanliklarni qoymay köydürüwətti; Pərwərdigarning xan-xəripi öyni toldurdi. 2 Pərwərdigarning xan-xəripi öyni tolduruwətkəqkə, kaḥinlar Pərwərdigarning öyigə kirəlmidi. 3 Ot qüxkənlikini wə Pərwərdigarning xan-xəripi öyning üstidə tohtioɣanliqini kərüp, Israillarning ḥəmmisi tax yatquzuloɣan məydanda yükünüp bax urup: «Pərwərdigar meḥribandur, Uning özgərməs muḥəbbiti mənggügiqə turidu!» dəp Pərwərdigaroɣa ibadət qilip təxəkkür-mədḥiyə

□ **6:33 «bu öyning Sening naming bilən ataloɣini» —** bu ibarə Hudaning ibadəthanisi tooɣruluq «bu öy Meningkidur» wə «bu öydə Mening kim ikənlikim ayan qilinidu» degəndək ikki məqsitini kərsitidu. □ **6:42 «Özüng məsiḥ qiloɣining» —** bu, bəlkim Dawutning əwladi boloɣan Sulayman padixaḥning özi üqün qiloɣan duasi. Hudaning «məsiḥ qiloɣini» tooɣruluq «Zəbur» 2-küy wə izaḥatlarni kərüng. **«qulung Dawutqa kərsətkən özgərməs muḥəbbiting»** — xübḥisizki, bu ibarə Hudaning Dawutqa qiloɣan barliq wədilirini öz iqigə alidu.

oқuxti. 4 Padixaһ wə pütkül həlқ Pərwərdigarning aldida қurbanliқlirini sundi.
5 Sulayman padixaһ yigirmə ikki ming kala, bir yüz yigirmə ming қoyni қurbanliқ
қilip sundi. Xundaқ қilip padixaһ wə pütkül həlқ Hudaning өyini *Hudaoɣa*
beoɣixlidi. 6 Kaһinlar wə xundaқla Pərwərdigaroɣa atioɣan sazlarni tutқan Lawiylar
өz orunlirida turatti (padixaһ Dawut bu sazlarni Pərwərdigarning mədһiyisidə
ixlətkili yasioɣanidi, *u Pərwərdigaroɣa*: «Uning өzgərməs muһəbbiti əbədgiqidur»
dəp mədһiyə oқuoɣinida ularni ixlitətti); kaһinlar Lawiylarning udulida turup kanay
qelixatti; Israillarning һəmmisi xu yərdə ərə turuxқanidi.
7 Sulayman Pərwərdigarning өyining aldidiki һoylisining otturisini ayrip muқəddəs
қilip, u yərdə kөydürmə қurbanliқlar wə inaқliқ қurbanliқilirining yaoɣlirini sundi;
qünki Sulayman yasatқan mis қurbangaһ kөydürmə қurbanliқlar, ax һədiyiliri wə
қurbanliқlarning yaoɣlirini қobul қilixқa kiqik kəldi. 8 Xuning bilən u waқitta
Sulayman wə uning bilən boloɣan pütün Israil, yəni Hamat rayonioɣa kirix eoɣizidin
tartip Misir eқinioɣiqə һəmmə yərlərdin kəlgən zor bir jamaət һeyt өtküzdi.
□ 9 Səkkizinqi küni ular təntənilik bir ibadət yioɣilixi өtküzdi; ular yəttə kün
қurbangaһni Hudaoɣa atap beoɣixlioɣanidi andin ular yənə yəttə kün һeyt өtküzdi. □
10 Yəttinqi ayning yigirmə üqinqi küni padixaһ həlқni өz өy-qedirlirigə қayturdi; ular
Pərwərdigarning Dawutқa, Sulaymanoɣa wə Өz həlқi Israiloɣa қiloɣan yahxiliқliri
üqün қəlbidə xad-huram bolup қaytip kətti.

11 Xundaқ қilip Sulayman Pərwərdigarning өyini wə padixaһning ordisini yasap
püttürdi. Sulaymanning kəngligə Pərwərdigarning өyidə wə өzining ordisida nemə
қilix kəlgən bolsa, xu ixlarning һəmmisi onguxluқ pütti.□

Pərwərdigar Sulaymanoɣa wədə һəm agaһ beridu
1Pad. 9:1-9

12 Andin Pərwərdigar keqidə Sulaymanoɣa ayan bolup uningoɣa: «Mən sening
duayingni anglidim wə Өzümgimu bu jayni «қurbanliқ өyi» boluxқa tallidim.
13 Əgər Mən asmanni yamoɣur yaoɣmaydioɣan қilip etiwətsəm yaki qekətkilərgə
zemindiki məһsulatlarni yəp taxlaxni buyrusam wə yaki həlқim arisioɣa waba
tarқitiwətsəm, 14 *xu qaoɣda* namim bilən ataloɣan bu həlқim өzini kəmtər tutup,
dua қilip yüzümni izləp, rəzil yolliridin yansa, Mən asmanda turup anglap, ularning
gunaһini kəqürimən wə zeminini saқaytimən. □ 15 Əmdi bu yərdə қilinoɣan
dualaroɣa Mening kөzlirim oquқ wə қulaқlirim ding bolidu. 16 Mən əmdi namim
mənggü bu yərdə ayan қilinsun dəp bu өyni tallap, uni Өzümgə muқəddəs қildim;
kөzümmu, қəlbimmu һəmixə xu yərdə bolidu.
17 Sən bolsang, atang Dawutning aldimda mangoɣinidək sənmu sanga
buyruoɣinimning һəmmisigə muwapiқ əməl қilix üqün bəlgilimilirim wə
һəkümlirimni tutup aldimda mangsang, 18 Mən əmdi atang Dawutқa: «Israilning
təhtidə sanga əwladingdin olturuxқa bir zat kəm bolmaydu» dəp əһdə қiloɣinimdək,
Mən sening padixaһliқ təhtingni Israilning üstidə məһkəm қilimən. 19 Biraқ əgər
silər Meningdin yüz өrüp, Mən silərning aldinglarda jakarlioɣan bəlgilimilirim wə
əmrlirimni taxlap, baxқa ilaһlarning қulluқioɣa kirip qoқunsanglar, 20 xu qaoɣda
Mən Israilni ularoɣa təқdim қiloɣan zeminidin yulup taxlaymən; wə Өz namimni
kөrsitixkə Өzümgə muқəddəs қiloɣan bu өyni nəzirimdin taxlaymən wə Israilni

□ **7:8 «Hamat rayonioɣa kirix eoɣizidin tartip...»** — yaki «Libo-Hamattin tartip...». □ **7:9 «... Yənə yəttə kün һeyt өtküzdi»** — «kəpilər һeyti» bekitilgən waқit yəttə kün idi. Israillar muxu waқitқa yənə yəttə kün қoxti. □ **7:11 «orda»** — bu ayəttə «өy» degən səz bilən ipadilinidu. □ **7:14 *...ularning*** zeminini saқaytimən — muxu degənlik Hudaning қəһətqilik, qekətkilər wə wabalar yətküzgən ziyanni əsligə kəltürüxini kөrsitidu.

ḫəmmə həlkłər arisida səz-qəqək wə tapa-tənining obyekti kilimən; 21 bu əy gərqə ḫazir uluoŋ bolsimu, xu zamanda uningdin ətkənlərning ḫəmmisi kattik ḫəyran kilixip: «Pərwərdigar bu zeminoŋa wə bu əygə nemixka xundak kiloŋandu?» dəp soraydu. □ 22 Kixilər: — Qünki *zemindiki həlkłər* ata-bowilirining Hudasi, yəni ularni Misir zeminidin qikaroŋan Pərwərdigarni taxlap, əzlirini baxka ilarḫlaroŋa baoŋlap, ularoŋa səjdə kilip kullukida boloŋanliki üqün, U bu pütkül külpətni ularning bexioŋa qüxürüptu, dəp jawab beridu.

8

Kuruluxlar wə soda-setikłar
1Pad. 9:10-28

1 Xundak boldiki, yigirmə yil ətüp, Sulayman Pərwərdigarning əyi bilən padixaḫning əyini yasap boloŋandin keyin, 2 u Ḫiram əzigə sowoŋa kiloŋan xəḫərlərni kaytidin kurup qikti; Israillar xu yərdə olturakłaxti.□
3 Sulayman Hamat-Zobaḫ xəḫirigə berip uni ixoŋal kildi.
4 U yənə qəldiki Tadmorni wə əzining Hamatta kuroŋan barlik həzinə xəḫərlirini yənə ongxitip kurdi. 5 U yənə Üstünki Bəyt-Ḫoron bilən Astinki Bəyt-Ḫoronni sepil, baldakłik kowukłiri boloŋan koroŋanlik xəḫərlərgə aylandurdi; 6 Baalatni, xundakła əzigə has ḫəmmə həzinə xəḫərlirini, «jəng ḫarwisi xəḫərliri»ni, atlikłarni orunlaxturoŋan xəḫərlərni wə Yerusalemda, Liwanda wə əzi soraydioŋan barlik zeminda halioŋinini bina kildi.
7 Israildin bolmioŋan Ḫittiylar, Amoriylar, Pərizziylər, Ḫiwiylar wə Yəbusiylardin *Israil* zeminida kelip kaloŋanlarning ḫəmmisini bolsa, 8 Sulayman bularni, yəni Israillar pütünləy yokatmioŋan əllərning kaloŋan əwladlirini kulluk ḫaxaoŋa tutti. Ular bügünki küngiqə xundak bolup kəldi. □ 9 Lekin Israillardin Sulayman əz ixliri üqün ḫeqkimni kul kilmay, bəlki ularni ləxkər, ḫəkümdar-əməldar, ḫarwa bilən atlikłarning sərdarliri kildi. 10 Bulardin padixaḫ Sulaymanning ixligüqilərning üstigə koyoŋan qong nazarətqiliri bolup, ikki yüz əllik idi.□
11 Sulayman Pirəwnning kizini «Dawutning xəḫiri»din əzi uningoŋa saldуroŋan ordioŋa əkəltürdi; qünki u: «Ayalimning Israil padixaḫi Dawutning ordisida turuxi muwapik əməs; qünki Pərwərdigarning əḫdə sanduki baroŋanliki jaylarning ḫəmmisi mukəddəstur», — dedi. □
12 Sulayman bu qaoŋda Pərwərdigarning kurbangaḫida, yəni *mukəddəs jayning* aywanining aldioŋa saldуroŋan kurbangaḫta Pərwərdigaroŋa atap kəydürmə kurbanlik təkdim kilatti; 13 — yəni Musa pəyoŋəmbərning tapxuruki boyiqə, ḫər küni, xabat künliridə, ayning birinqi künliridə wə ḫər yilda üq ketim ətküzülidioŋan alaḫidə ḫeyt künliridə — «petir nan ḫeyti», «ḫəptilər ḫeyti» wə «kəpilər ḫeyti»diki

□ **7:21 «bu əy gərqə ḫazir uluoŋ bolsimu...»** — baxka birhil tərjimisi: «bu əy bir harabə bolidu,...» □ **8:2 «Ḫiram»** — yaki «Ḫuram», yəni Turning padixaḫi. □ **8:8 «Israillar pütünləy yokatmioŋan əllər...»** — bu wəkələr Yəxua pəyoŋəmbər zamanida boloŋan. Təwrattiki «Yəxua»ni kərüng. Muxu ḫaxarqilar 13:5-16də hatiriləngənlərdin baxka ḫaxarqilar bolsa kerək idi. **«ular bügünki küngiqə xundak bolup kəldi»** — bu səz Israillar tehi əz wətinidə turoŋan wakitida hatiriləngən, əlwəttə. □ **8:10 «qong nazarətqiliri... Ikki yüz əllikIdi»** — «1Pad.» 9:23də bu san bəx yüz əllik deyilidu. Bəlki bu sanlar baxka-baxka wakittiki əḫwallarni kərsitixi mumkin. □ **8:11 «Sulayman Pirəwnning kizini ... əzi uningoŋa saldуroŋan ordioŋa əkəltürdi; qünki u: «Ayalimning Israil padixaḫi Dawutning ordisida turuxi muwapik əməs»** — uning xundak orunlaxturuxining səwəbi, Pirəwnning kizi Yəḫudiy bolmioŋaqka wə bəlkim Pərwərdigardin koркmioŋanliki üqün idi.

künlərdə bekitilgən burqluқ қurbanliқlarni қilatti. □ 14 Sulayman yənə atisi Dawutning bəlgiləp bərgini boyiqə kaһinlarning hizmətlirining wə Lawiylarning burqlirining ada қilinixi üqün nəwət-guruppilarni bekitti; Lawiylarning һər küni mədһiyə oқux wə kaһinlarning aldida hizmətlərni ada қilix burqi bar idi. Sulayman yənə dərwaziwənlərni nəwiti boyiqə һər dərwazining hizmitini қilixқa bekitti; qünki Hudaning adimi Dawutning buyruқi xundaқ idi. 15 *Kaһin-lawiylar* padixaһning kaһinlarоqa wə Lawiylarоqa buyruoqanliridin, məyli қandaқ ix bolsun yaki həzinilərgə dair ix bolsun һeq bax tartmaytti.
16 Pərwərdigarning өyini selixta, өy uli selinoqan kündin tartip pütküqə Sulaymanning barliқ қurulux ixliri puhta tamamlandi. Xundaқ қilip Pərwərdigarning өyi pütti.
17 Andin Sulayman Edom zeminida *Қizil* dengiz boyidiki Əzion-Gəbərgə wə Elatқa қarap mangdi. 18 Һuram *padixaһ* өz hizmətkarliri arқiliқ kemilər wə dengiz yollirioqa pixxiқ adəmlirini Sulaymanning yenioqa əwətti. Ular Sulaymanning hizmətkarliri bilən billə Ofiroqa berip, u yərdin tət yüz əllik talant altun elip, uni padixaһ Sulaymanning қexioqa yətküzüp kəldi. □

9

Xebaning ayal padixaһi danaliқni izdəp kelidu
1Pad. 10:1-3

1 Xebaning ayal padixaһi bolsa Sulaymanning dangқ-xөһritini anglap, uni қiyin qigix-soallar bilən sinioqili Yerusalemoqa kəldi. U huxbuy buyumlar, intayin tola altun wə yaқut-gөһərlər artiloqan təgilərni elip, qong dəbdəbə bilən kəldi. Sulaymanning қexioqa kəlgəndə өz köngligə pükkən һəmmə ix tooqruluқ uning bilən səzləxti. 2 Sulayman uning һəmmə sorioqanlirioqa jawab bərdi. Һeqnemə Sulaymanoqa қarangoqu əməs idi, bəlki һəmmisidə uningoqa jawab bərdi.
3 Xebaning ayal padixaһi Sulaymanning danaliқioqa, yasioqan orda-sarayoqa, 4 dastihandiki taamlaroqa, əməldarlarning қatar-қatar olturuxlirioqa, hizmətkarlirining қatar-қatar turuxlirioqa, ularning kiygən kiyimlirigə, uning saқiyliri wə ularning kiygən kiyimlirigə wə uning Pərwərdigarning өyidə atap sunoqan köydürmə қurbanliқlirioqa қarap, üni iqigə qüxüp kətti.□
5 U padixaһқa: — Mən өz yurtumda silining ixliri wə danaliқliri tooqrisida angliоqan həwər rast ikən; 6 əmma mən kelip өz kөzlirim bilən kərmigüqə bu səzlərgə ixənmigənidim; wə mana, mən һətta yeriminimu anglimioqan ikənmən; silining danaliқliri bilən bərikət-bayaxatliқliri mən angliоqan həwərdin ziyadə ikən. 7 Silining adəmliri nemidegən bəhtlik-һə! Һəmixə silining aldilirida turup danaliқlirini anglaydioqan bu hizmətkarliri nəқədər bəhtliktur! 8 Silidin səyüngən, silini өzi üqün Israilning təhtigə olturoquzoqan Pərwərdigar Hudaliri mubarəktur! Hudaliri Israiloqa baoqlioqan muһəbbiti üqün, ularni mənggü məzmut tursun dəp U silini tooqra һөküm wə adalət sürgili ular üstigə padixaһ қildi, dedi.

□ **8:13 «petir nan һeyti» —** yənə «ətüp ketix һeyti» yaki «pasha һeyti» dəp atilidu. Əməliyəttə «ətüp ketix һeyti» «petir nan һeyti»ning birinqi künidila ətküzülidu. **«kəpilər һeyti»** — «һəptilər һeyti» — yəni «dəsləpki һosul һeyti» dəp atilidu. □ **8:18 «tət yüz əllik talant altun» —** 450 talant bəlkim 15 tonna idi. **«Һuram өz hizmətkarliri arқiliқ kemilər wə dengiz yollirioqa pixxiқ adəmlirini Sulaymanning yenioqa əwətti. Ular … Ofiroqa berip, u yərdin … altun elip, uni padixaһ Sulaymanning қexioqa yətküzüp kəldi» —** Һuramning kemiliri bəlkim yuқirida 17-ayəttə tiloqa elinoqan Əzion-Gəbər wə Elat degən portlaroqa berip-kelətti.
□ **9:4 «üni iqigə qüxüp kətti» —** ibraniy tilida «uningda roһ қalmidi». Demək, intayin һəyran қaldi.

9 U padixaḫqa bir yüz yigirmə talant altun, intayin kəp huxbuy buyumlar wə yaqut-gəḫərlərni sowoɣa ḳildi. Xebaning ayal padixaḥi Sulayman padixaḫqa sunoɣan xunqə zor miḳdardiki huxbuy buyumlar xuningdin keyin ḫeq kərüngən əməs 10 (Ofirdin altunlarni əpkelidioɣan Ḫuramning hizmətkarliri wə Sulaymanning hizmətkarliri yənə intayin zor miḳdardiki səndəl yaoɣiqini wə yaqut-gəḫərlərnimu elip kəldi. 11 Padixaḫ səndəl yaoɣiqidin Pərwərdigarning əyi üqün wə padixaḫning ordisi üqün pələmpəylər yasap ḫəm nəoɣmə-nawaqilar üqün qiltarlar wə sazlarni xuningdin yasatti. Xundaḳ esil səndəl yaoɣiqi Yəḫuda zeminida bu waḳitḳiqə ḫeq kərülüp baḳmioɣanidi). □ 12 Sulayman padixaḫ Xebaning ayal padixaḥioɣa uning əzigə ḳiloɣan sowoɣiliridin axurup sowoɣa tutti, ayal padixaḫning kəngli tartḳan ḫəmmini — nemə sorisa, xuni bərdi; andin u hizmətkarliri bilən yoloɣa qiḳip əz yurtioɣa ḳaytip kətti.

Sulaymanning baylikliri
1Pad. 10:14-29

13 Sulaymanoɣa ḫər yili kəltürülgən altunning əzi altə yüz atmix altə talant idi. □
14 Bu kirimdin baxḳa, oḳətqi-tijarətqilər, barliḳ ərəb padixaḫlar wə əz zeminidiki əməldarlarmu altun-kümüxlərni elip Sulaymanoɣa tapxuratti.
15 Sulayman padixaḫ ikki yüz qong siparni soḳturdi wə ḫər siparoɣa altə yüz xəkəl altun kətti . □ 16 Xundaḳla üq yüz ḳalḳanni yapilaḳlanoɣan altundin yasidi; ḫərbir ḳalḳanni yasaxḳa üq yüz xəkəl altun ixlitildi; padixaḫ ularni «Liwan ormini sariyi»oɣa esip ḳoydi.□
17 Padixaḫ pil qixliridin qong bir təht yasap, uni sap altun bilən ḳaplatti. 18 Təhtning altə ḳəwətlik pələmpiyi bar idi, uning bir altun putpərisi təht bilən tutixip turatti; orunduḳning ikki yenida tayanoɣuqisi bar idi, ḫərbir tayanoɣuqning yenida birdin ərə turoɣan xirning ḫəykili bar idi. 19 Altə ḳəwətlik pələmpəyning üstidə, ong wə sol təripidə ərə turoɣan on ikki xirning ḫəykili bolup, ḫərbir basḳuqning ong-sol təripidə birdin bar idi; baxḳa ḫeqḳandaḳ əldə uningoɣa ohxax yasaloɣini yoḳ idi.
20 Sulayman padixaḫning barliḳ jam-piyaliliri altundin yasaloɣan; «Liwan ormini Sarayi»diki barliḳ ḳaqa-ḳuqilar tawlanoɣan altundin yasaloɣan; Sulaymanning künliridə kümüx ḫeqnemə ḫesablinatti. 21 Qünki padixaḫning kemiliri Ḫuramning hizmətkarliri bilən billə Tarxixḳa berip turatti; «Tarxix kemə»lər ḫər üq yilda bir ḳetim kelip altun-kümüx, pil qixliri, maymunlar wə tozlarni əkelətti.□
22 Sulayman padixaḫ yər yüzidiki barliḳ padixaḫlardin baylikta wə danaliḳta üstün idi. 23 Hudaning Sulaymanning kəngligə saloɣan danaliḳini anglax üqün yər yüzidiki barliḳ padixaḫlar uning bilən didarlixix arzusi bilən kelətti; 24 kəlgənlərning ḫəmmisi əz sowoɣitini elip kelətti; yəni kümüx ḳaqa-ḳuqilar, altun ḳaqa-ḳuqilar, kiyim-keqəklər, dubuloɣa-sawutlar, tetitḳular, atlar wə ḳeqirlarni elip kelətti. Ḫər yili ular bəlgilik miḳdarda xundaḳ ḳilatti. □
25 Wə Sulaymanning jəng ḫarwisioɣa ḳatidioɣan atliri üqün tət ming eoɣili bar idi, xuningdək on ikki ming atliḳ əskiri bar idi; u ularni «jəng ḫarwisi xəḫərliri»gə wə əzi turidioɣan Yerusalemoɣa orunlaxturdi. □ 26 Sulayman *Əfrat* dəryasidin Filistiyə

□ **9:11 «xundaḳ esil səndəl yaoɣiqi»** — yaki «undaḳ sazlar». □ **9:13 «altə yüz atmix altə talant»** — 666 talant, 22 tonna. □ **9:15 «altə yüz xəkəl»** — 600 xəkəl bəlkim 7 kilogramoɣa yeḳin. □ **9:16 «üq yüz xəkəl»** — 300 xəkəl bəlkim 3.5 kilogramoɣa yeḳin. **«Liwan ormini sariyi»** — Sulaymanning ordisining «Liwan ormini sariyi» dəp atilixining səwəbi uning ḳuruluxida Liwandin kəltürülgən qiraylik kedir yaoɣaqlirini kəp ixlətkənliktin boloɣanidi. Orda iqidə «kedir yaoɣiqi tüwrükidin tət ḳatar» boloɣini üqün «ormandək» kərüngən bolsa kerək. □ **9:21 «Tarxix** — «Tarxix» degən isim Ispaniyə, ximaliy Afriḳa yaki Britanniyəni yaki üqining ḫəmmisini kərsitidu. **«Tarxix kemə»** — bəlkim Tarxix degən portḳa berip kelix səpirigə qidamlik boloɣan kemini kərsitətti. □ **9:24 «tetitḳular»** — yaki «huxbuy buyumlar». □ **9:25 «jəng ḫarwisioɣa ḳatidioɣan atliri üqün tət ming eoɣil»** — yaki «atlar üqün tət ming eoɣili, jəng ḫarwiliri wə…». **«on ikki ming atliḳ əskiri»** — yaki pəḳət «on ikki ming atliri».

zeminioɣiqə taki Misirning qegrisioɣa ⱪədər boloɣan barliⱪ padixaɦliⱪlar üstidin ɦəkümranliⱪ ⱪildi. 27 Padixaɦ Yerusalemda kümüxni taxtək kəp, kedir dərəhlirini jənubiy tüzləngliktiki üjmə dərəhlirigə ohxax nuroɣun ⱪildi. □ 28 Kixilər atlarni Misirdin wə ɦərⱪaysi yurtlardin Sulaymanoɣa yətküzüp berip turatti.

29 Sulaymanning baxⱪa əməlliri baxtin ahirioɣiqə «Natan pəyoɣəmbərning bayanliri», «Xiloɦluⱪ Ahiyaɦning bixariti», xundaⱪla Nibatning ooɣli Yəroboam tooɣruluⱪ «Aldin kərgüqi Iddo kərgün alamət kərünüxlər» degən kitablaroɣa pütülgən əməsmidi? □ ■ 30 Sulayman Yerusalemda turup pütün Israilning üstidin ⱪiriⱪ yil səltənət ⱪildi. 31 Sulayman ata-bowiliri arisida uhlidi; halayiⱪ uni atisi Dawutning xəɦiridə dəpnə ⱪildi; uning ooɣli Rəɦoboam uning ornioɣa padixaɦ boldi.□

10

Israil ikkigə bəlünüp ketidu — ximaliy ⱪəbililər Rəɦoboamoɣa ⱪarxi qiⱪidu
1Pad. 12:1-24

1 Rəɦoboam Xəⱪəmgə bardi; qünki pütkül Israil uni padixaɦ tikligili Xəⱪəmgə kəlgənidi. 2 Nibatning ooɣli Yəroboam xu ixni angliɣanda xundaⱪ boldiki, Misirdin ⱪaytip kəldi (qünki u Sulayman padixaɦtin ⱪeqip Misirda turuwatatti). 3 Əmdi halayiⱪ adəm əwətip uni qaⱪirtip kəldi. Xuning bilən Yəroboam wə pütkül Israil kelip Rəɦoboamoɣa: —
4 Silining atiliri boynimizoɣa saloɣan boyunturuⱪini eoɣir ⱪildi. Sili əmdi atilirining bizgə ⱪoyoɣan ⱪattiⱪ tələpliri bilən eoɣir boyunturuⱪini yeniklitip bərsilə, silining hizmətliridə bolimiz, deyixti.
5 U laroɣa: — Ɦazirqə ⱪaytip üq kündin keyin andin ⱪeximoɣa yənə kelinglar, dedi. Xuning bilən həlⱪ tarilip kətti. 6 Rəɦoboam padixaɦ ɵz atisi Sulayman ɦayat waⱪtida uning hizmitidə turoɣan moysipitlardin məsliɦət sorap: — Bu həlⱪⱪə beridioɣan jawabim tooɣrisida nemə məsliɦət kərsitisilər? — dedi.
7 Ular uningoɣa: — Əgər sili raziliⱪ bilən bügün bu həlⱪni hux ⱪilip laroɣa meɦriban muamilə kərsitip, laroɣa yahxi sözlər bilən jawab ⱪilsila, ular silining barliⱪ künliridə hizmətliridə bolidu, dedi.
8 Lekin u moysipitlarning kərsətkən məsliɦətini ⱪayrip ⱪoyup, ɵzi bilən qong boloɣan, aldida hizmitidə boluwatⱪan yaxlardin məsliɦət sorap 9 laroɣa: — Manga «Silining atiliri bizgə saloɣan boyunturuⱪni yeniklətkəyla» dəp tiligən bu həlⱪⱪə jawab beriximiz tooɣruluⱪ ⱪandaⱪ məsliɦət berisilər? — dedi. 10 Uning bilən qong boloɣan bu yaxlar uningoɣa: — «Silining atiliri boyunturuⱪimizni eoɣir ⱪildi, əmdi sili uni bizgə yenik ⱪiloɣayla» dəp eytⱪan bu həlⱪⱪə səz ⱪilip: — «Mening qimqilaⱪ barmiⱪim atamning belidin tomraⱪtur. 11 Atam silərgə eoɣir boyunturuⱪni saloɣan, lekin mən boyunturuⱪunglarni tehimu eoɣir ⱪilimən. Atam silərgə ⱪamqilar bilən tənbiɦ-tərbiyə bərgən bolsa mən silərgə «qayanliⱪ ⱪamqilar» bilən tənbiɦ-tərbiyə berimən», degəyla, — dedi.□

□ **9:27 «kedir dərəhliri»** — yaki «kedir yaoɣiqi». Lekin bizningqə Sulayman kedir yaoɣiqini ixlitipla ⱪalmay, xu qiraylиⱪ dərəhlərdin Yerusalem ətrapioɣa kəp tiktürdi («Top.» 2:5ni kərüng). **«jənubiy tüzləngliⱪ»** — ibraniy tilida «Xəfəlaɦ» — bu yər ismi. □ **9:29 «Natan pəyoɣəmbərning bayanliri», «Xiloɦluⱪ Ahiyaɦning bixariti» wə «Aldin kərgüqi Iddo kərgün alamət kərünüxlər»** — muxu üq kitabtin ɦazir həwirimiz yoⱪ. ■ **9:29** 1Pad. 11:41-43 □ **9:31 «Sulayman… ata-bowiliri arisida uhlidi»** — muxu ibarə wə uningoɣa ohxap ketidioɣan ibarilər üstidə «Padixaɦlar»diki «ⱪoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. □ **10:11 «qayanliⱪ ⱪamqilar»** — yaki bolmisa «qayanlar» degənning nemə ikənliki ɦazir məlum əməs, ɦeq bolmioɣanda padixaɦning intayin ⱪattiⱪ muamilisini kərsitidu, əlwəttə.

12 Rəḥoboam padixaḥ ularoɣa: «Üq kündin keyin andin ḳeximoɣa yənə kelinglar» deginidək, Yəroboam wə barliḳ həlḳ üqinqi küni uning ḳexioɣa kəldi. 13 Rəḥoboam padixaḥ moysipitlarning məsliḥətini taxlap köpqilikkə ḳattiḳliḳ bilən jawab bərdi. 14 U yaxlarning məsliḥəti boyiqə ularoɣa: — Atam silərgə eoɣir boyunturuḳni saloɣan, lekin mən uni tehimu eoɣir ḳilimən. Atam silərgə ḳamqilar bilən tənbiḥ bərgən bolsa mən silərgə «qayanliḳ ḳamqilar» bilən tənbiḥ-tərbiyə berimən, dedi.
15 Xuning bilən padixaḥ həlḳning səzini anglimidi. Bu ix Huda təripidin boloɣan; qünki buning bilən Pərwərdigarning Xiloḥluḳ Ahiyaḥning wasitisidə Nibatning ooɣli Yəroboamoɣa eytḳan səzi əməlgə axurulidioɣan boldi.
16 Pütkül Israil padixaḥning ularning səzigə ḳulaḳ salmioɣinini kərgəndə həlḳ padixaḥḳa jawab berip: — Dawuttin bizgə nemə nesiwə bar? Yəssəning ooɣlida bizning ḥeq mirasimiz yoḳtur! Ḥərbiringlar өz өy-qedirliringlaroɣa ḳaytinglar, i Israil! I Dawut, sən өz jəmətinggila igə bol — dedi. Xuning bilən Israillar өz өy-qedirlirioɣa ḳaytip ketixti.□
17 Əmma Yəḥuda xəḥərliridə olturoɣan Israillaroɣa bolsa, Yəroboam ularning üstigə ḥəküm sürdi. □ 18 Rəḥoboam padixaḥ baj-alwan begi Adoramni Israillaroɣa əwətti, lekin pütkül Israil uni qalma-kesək ḳilip өltürdi. U qaoɣda Rəḥoboam padixaḥ aldirap, өzining jəng ḥarwisioɣa qiḳip, Yerusalemoɣa tikiwətti. 19 Xu tərikidə Israil Dawutning jəmətidin yüz өrüp, bügüngə ḳədər uningoɣa ḳarxi qiḳip kəldi. □

11

Rəḥoboamning ixliri

1 Rəḥoboam Yerusalemoɣa kelip, Israil bilən jəng ḳilip padixaḥliḳni өzigə ḳayturup əkilix üqün Yəḥuda bilən Binyamin jəmətidin bir yüz səksən ming hillanoɣan jənggiwar əskərni toplidi. 2 Lekin Hudaning səzi Hudaning adimi Xemayaoɣa kelip: —
3 «Yəḥudaning padixaḥi, Sulaymanning ooɣli Rəḥoboamoɣa, Yəḥuda bilən Binyamindiki Israillaroɣa səz ḳilip: —□
4 «Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Ḥujumoɣa qiḳmanglar, ḳerindaxliringlar bilən jəng ḳilmanglar; ḥərbiringlar өz өyünglaroɣa ḳaytip ketinglar; qünki bu ix Məndindur», degin» — deyildi. Wə ular Pərwərdigarning səzlirigə ḳulaḳ saldi, Yəroboamoɣa ḥujum ḳilixtin yandi.
5 Rəḥoboam Yerusalemda turatti, wə Yəḥudada ḳoroɣanliḳ xəḥərlərni saloɣuzoɣanidi. 6 U Bəyt-Ləḥəm, Etam, Təkoa, 7 Bəyt-Zur, Sokoḥ, Adullam, 8 Gat, Marəxaḥ, Zif, 9 Adorayim, Laḳix, Azikaḥ, 10 Zoraḥ, Ayjalon, Ḥebronni yasatti; bularning ḥəmmisi ḳoroɣanliḳ xəḥərlər bolup, Yəḥuda wə Binyaminning zeminida idi. □ 11 U barliḳ ḳəl'ə-ḳoroɣanlarni mustəḥkəmlidi wə ularda sərdarlarni təyinlidi, zapas axliḳ, may wə xarablarni təyyarlidi. □ 12 U yənə ḥərḳaysi xəḥərlərni köpligən ḳalḳan wə nəyzilər bilən ḳorallandurup, alamət mustəḥkəmliwətti. Yəḥuda bilən Binyamin uning təripidə turatti.□

□ **10:16 «өy-qedirlirioɣa ḳaytip ketixti» —** «ibraniy tilida «өz qedirlirioɣa ḳaytip ketixti». □ **10:17 «Yəḥuda xəḥərliridə olturoɣan Israillar» —** bularning köpinqisi Yəḥuda wə Binyamin ḳəbililiridin boloɣan, əlwəttə. Baxḳa ḳəbilidikilərmy boluxi mumkin. □ **10:19 «Israil» —** bu tarihta muxu yərdin baxlap adəttə «ximaliy padixaḥliḳ», yəni «on ḳəbilə»ni kərsitidu. □ **11:3 «Yəḥuda bilən Binyamindiki Israillar» —** bəlkim Yəḥuda ḳəbilisidikilər, Binyamin ḳəbilisidikilər (өzlirini «Israillar» dəp ḥesablioɣan, əlwəttə) ḥəm Yəḥuda wə Binyamin yurtlirida turuxluḳ baxḳa ḳəbililərdin kəlgən Israillarni kərsətsə kerək. □ **11:10 «Zoraḥ» —** yaki «Zoreaḥ». □ **11:11 «barliḳ ḳəl'ə-ḳoroɣanlar» —** bəlkim yuḳirida tiloɣa elinoɣan xəḥərlərni, bolmisa ulardin ayrim turidioɣan ḳəl'ə-ḳoroɣanlarni kərsitidu. □ **11:12 «uning təripidə turatti» —** yaki «uningoɣa təwə idi».

13 Pütkül Israilda turuwatqan kahinlar bilən Lawiylar qaysi yurtta bolmisun uning
təripidə turatti. 14 Qünki Yəroboam bilən uning oƣulliri Lawiylarni qətkə qekip,
ularning Pərwərdigarning hizmitidə bolup kahinlik ətküzüxini qəkligənliki üqün,
ular əzlirining otlaqliri wə mal-mülkini taxlap Yəhuda zeminƣa wə Yerusalemƣa
kelixkənidi 15 (qünki Yəroboam «yuqiri jaylar»diki hizmət üqün «tekə ilahliri» wə əzi
yasiƣan mozay məbudlirining qulluqida boluxqa əzi üqün kahinlarni təyinligənidi).
□ 16 Wə bu *Lawiylarƣa* əgixip, Israilning həmmə qəbililiridin kənglidə Israilning
Hudasi Pərwərdigarni seƣinip-izdəxkə iradə tikligənlər ata-bowilirining Hudasi
boloƣan Pərwərdigarƣa qurbanlik qilix üqün Yerusalemƣa kelixti. 17 Xundaq qilip
ular Yəhuda padixahliqining küqini axurup, Sulaymanning oƣli Rəhoboamni üq
yil küqləndürdi; qünki *Yəhudadikilər* üq yil Dawutning wə Sulaymanning yolida
mangƣanidi.
18 Rəhoboam Mahalatni əmrigə aldi. Mahalat Dawutning oƣli Yərimotning qizi;
uning anisi Yəssəning oƣli Eliabning qizi Abihayil idi. 19 Mahalattin Rəhoboamƣa
Yəux, Xemariya wə Zaham degən oƣullar tərəldi. 20 Keyinki waqitlarda Rəhoboam
yənə Abxalomning *nəwrə* qizi Maakahni əmrigə aldi; u uningƣa Abiya, Attay, Ziza wə
Xelomitlarni tuƣup bərdi. 21 Rəhoboam Abxalomning *nəwrə* qizi Maakahni əmrigə
aloƣan barlik ayalliri wə kenizəkliridin bəkrək səyətti; qünki u jəmiy on səkkiz ayal
wə atmix kenizəkni əmrigə aloƣan; u jəmiy yigirmə səkkiz oƣul, atmix qiz pərzənt
kərgən. 22 Rəhoboam Maakahdin boloƣan oƣli Abiyani qerindaxliri iqidə həmmidin
qong xahzadə qilip tiklidi, qünki u uni padixahliqqa waris qilmaqqi idi. 23 Rəhoboam
aqilanilik bilən ix kərüp, oƣullirini Yəhudaning barlik zeminliri wə Binyaminning
barlik zeminliridiki barlik qoroƣanlik xəhərlərgə orunlaxturup, ularni nahayiti kəp
zapas ozuq-tülük bilən təminlidi; u yənə ularƣa nuroƣun hotun elip bərdi.

12

Rəhoboam Pərwərdigarƣa yüz əriydu
1Pad. 14:21-31

1 Rəhoboamning padixahliqi mustəhkəm boloƣanda, xundaqla küqəygəndə, xundaq
boldiki, u Pərwərdigarning qanun-əhkamlirini tərk qildi wə pütkül Israillarmu
uningƣa əgixip kətti. 2 Wə ularning Pərwərdigarƣa wapasizlik qiloƣini tüpəylidin,
Rəhoboam səltənitining bəxinqi yilida xundaq boldiki, Misirning padixahi Xixak
Yerusalemƣa hujum qozƣidi. 3 Xixak bir ming ikki yüz jəng harwisi, atmix ming
atlik əskərni baxlap kəldi; u əzi bilən billə Misirdin elip qikqan ləxkərlər, jümlidin
Liwiyəliklər, Sukkiylər wə Efiopiylər san-sanaqsiz idi. 4 U Yəhudaƣa təwə boloƣan
qoroƣanlik xəhərlərni ixƣal qildi, andin Yerusalemƣa hujum qilixqa kəldi. 5 Bu
qaƣda Xixak səwəbidin Yəhuda əməldarliri Yerusalemƣa yiƣilixqanidi; Ximaya
pəyƣəmbər Rəhoboam wə əməldarlarning yeniƣa kelip ularƣa: — Pərwərdigar
mundaq dəydu: — «Silər meningdin waz kəqkininglar üqün, Mənmu silərdin waz
keqip Xixakning qoliƣa tapxurdum» dəydu, dedi.

□ **11:15 «yuqiri jaylar» —** Təwrattiki «Qan.» 12:5-14də wə baxqa munasiwətlik yərlərdə, Huda Israillarƣa: Birsi Manga atap qurbanlik qilsa, pəqət «Əzüm talliƣan jay»da qurbanlik qilsun, dəp tapilaydu. Israilning tarihida Huda muxundaq qurbanlik qilidiƣan birnəqqə jayni bekitkənidi (bir waqitta pəqət birla jayni bekitkənidi). Biraq Israillar bəlkim əz qolayliqini kəzləp (wə bəlkim butpərəslərning ix-hərikətlirini dorap) Hudaning əmrini nəziridin saqit qilip taƣ qoqqiliri qatarlik yuqiri jaylarda Hudaƣa ibadət qilip qurbanlik qiloƣan. Buning xundaq bir hətiri bar idiki, ular ətrapidiki butpərəslərning təsirini qobul qilip, xu yərdə hərhil butlaroƣimu qoqunup, hətta butpərəslərgə əgixip «insan qurbanlik»larnimu qilixi mumkin wə dərwəqə kəp waqitlarda xundaq qildi (məsilən, «Əz.» 16:21, 20:26ni kərüng).

6 Xuni anglap, Israil əməldarliri bilən padixaḥ özlirini təwən kilip: — Pərwərdigar
adildur, deyixti.
7 Pərwərdigar ularning özlirini təwən kiloƣanlikini kərüp Pərwərdigarning səzi
Ximayaoƣa yetip kelip: —«Ular özlirini təwən kiloƣanikən, Mən ularni ḥalak kilmay,
bəlki ularoƣa azoƣinə nijat kərsitimən wə Mening ƙaynap turoƣan oƣəzipim Xixakning
ƙoli bilən Yerusalemoƣa tökülməydu. □ 8 Ḥalbuki, ularning Manga bekinix bilən
dunyadiki padixaḥliklaroƣa bekinixning ƙandak pərki barlikini bilip yetixi üqün,
ular Xixakka bekindi bolidu» — deyildi.
9 Xuning bilən Misir padixaḥi Xixak Yerusalemoƣa ḥujum kilip, Pərwərdigarning
öyidiki həzinə-bayliklar bilən padixaḥning ordisidiki həzinə-baylikларni elip kətti.
U ḥəmmisini, jümlidin Sulayman yasatkan altun sipar-ƙalƙanlarni ƙoymay elip
kətti. 10 Ularning ornida Rəḥoboam padixaḥ mistin birmunqə sipar-ƙalƙanlar
yasitip, ularni padixaḥ ordisining kirix yolini saƙlaydioƣan pasiban bəglirining
ƙolioƣa tapxurdi. 11 Padixaḥ ḥər ƙetim Pərwərdigarning öyigə kiridioƣan qaoƣda,
pasibanlar u ƙalƙanlarni elip tutup turatti, andin ularni yənə pasibanhanioƣa əkelip
ƙoyuxatti.
12 Xuning bilən padixaḥ özini təwən kiloƣandin keyin, Pərwərdigarning oƣəzipi
uningdin yenip, uni tamamən yokitiwətmidi; Yəḥudadikilər iqidimu az-tola yahxi
ixlar tepildi. □
13 Padixaḥ Rəḥoboam Yerusalemda asta-asta ƙudrət tepip, öz səltənitini sürətti.
Rəḥoboam təhtkə qikkan qeoƣida kirik bir yaxta idi; u Yerusalemda, yəni
Pərwərdigar Θz namini tikləx üqün pütkül Israil ƙəbililiri iqidin tallioƣan xəḥərdə on
yəttə yil səltənət kildi; Rəḥoboamning anisining ismi Naamaḥ bolup, u Ammoniy idi.
14 Rəḥoboam kənglidə Pərwərdigarni izdəxni niyət kilmioƣanlikі tüpəylidin rəzillik
kildi.
15 Rəḥoboamning barlik kiloƣan ixliri baxtin-ahirioƣiqə nəsəb hatiriliridiki «Ximaya
pəyoƣəmbərning səzliri» wə «Aldin kərgüqi Iddoning səzliri»də pütülgən əməsmidi?
Rəḥoboam bilən Yəroboam otturisida uruxlar tohtimay bolup turatti. 16 Rəḥoboam
ata-bowiliri arisida uhlidi, «Dawutning xəḥiri»gə dəpnə kilindi. Ooƣli Abiya uning
ornioƣa padixaḥ boldi.

13

Abiya Yəḥuda üstigə ḥəküm süridu
1Pad. 15:1-8

1 Padixaḥ Yəroboamning səltənitining on səkkizinqi yili Abiya Yəḥudaning üstigə
padixaḥ boldi. 2 U Yerusalemda üq yil səltənət kildi; uning anisining ismi Mikaya
bolup, u Gibeaḥlik Uriyəlning kizi idi. Abiya bilən Yəroboam otturisida urux
boldi. 3 Abiya jəng kilix üqün hillanoƣan jəngqilərdin tət yüz mingni baxlap qikti;
Yəroboammu hillanoƣan batur jəngqilərdin səkkiz yüz mingni baxlap qikip, Abiyaoƣa
ƙarxi səp tüzüp turdi.
4 Abiya Əfraim taoƣlik rayonidiki Zəmarayim teoƣioƣa qikip mundak dedi: — «I
Yəroboam wə Israil həlki, gepimgə ƙulak selinglar! 5 Bilməmsilər, Israilning
Hudasi Pərwərdigar «tuzluk əḥdə» kilip, Israilning üstidiki padixaḥlikni Dawutka

□ **12:7 «… ularoƣa azoƣinə nijat kərsitimən»** — yaki «…ularni bir’azdin keyin ƙutƙuzimən» yaki «…ularni waƙtinqə ƙutƙuzimən». □ **12:12 «Yəḥudadikilər iqidimu az-tola yahxi ixlar tepildi»** — yaki «Yəḥudadikilər azrak yahxilikni kərdi».

wə uning əwladliriƣa mənggügə təqdim qilƣanƣu? □ 6 Lekin Dawutning ooƣli Sulaymanning quli, Nibatning ooƣli Yəroboam qozƣilip əz ƣojisidin yüz əridi. 7 Xuning bilən bəzi muttəhəmlər, «Beliyalning baliliri» uning yeniƣa yiƣilip, Sulaymanning ooƣli Rəhoboam bilən qarxilixixqa əzlirini küqləndürdi; Rəhoboam u qaƣda tehi yax, səbiy balidək bolƣaqqa, ularƣa təng kelәlmidi. □ 8 Əmdi silər Pərwərdigarning Dawutning əwladlirining qoliƣa tapxuriƣan padixaһliqiƣa qarxi qiqip «əzimizni kərsitimiz» dəysilər; silərning adiminglar dərwəqə kəptur; silərdə yənə Yəroboam silərgə yasap bərgən, ilaһlar dəp qarilidiƣan altun mozaylar bar. 9 Silər Pərwərdigarning kaһinliri bolƣan Һarunning əwladliri bilən Lawiylarni qooƣliwetip, yər yüzidiki baxqa əllər qiliƣinidək əzliringlariƣa *haliƣanqə* kaһin tikliwaliƣan əməsmidinglar? Kimdəkim bir torpaq wə yəttə qozini elip kelip əzümni *kaһinliққa* beƣixlaymən desə, u Huda bolmiƣan butlariƣa kaһin bolalaydu! 10 Lekin biz bolsaq, Pərwərdigar bizning Hudayimizdur, biz uningdin waz kəqmiduq; Pərwərdigarning hizmitidə bolƣan kaһinlar bolsa Һarunning əwladliridur, Lawiylar ularning hizmitidə turmaqta. □ 11 Ular һər küni ətisi-ahximi Pərwərdigariƣa kəydürmə qurbanliқlarni sunup, esil huxbuy yaqidu. Pakiz xirəgə «təqdim nanlar»mu tizip qoyulidu, һər küni kəqtə ular altun qiraƣdan üstidiki qiraƣlarni yandurulidu; qünki biz Hudayimiz Pərwərdigarning tapxuruqiƣa əməl qilip keliwatimiz. Biraq silər bolsanglar uningdin waz kəqtinglar. 12 Қaranglar, Huda bizni Baxliƣuqi bolup biz bilən billidur; qolliriƣa kanay aloƣan, silərgə һujum qilixqa signal qilixqa təyyar turidiƣan uning kaһinlirimu biz bilən billidur. I Israil baliliri, ata-bowanglarning Hudasi bolƣan Pərwərdigar bilən jəng qilmanglar; qünki silər һərgiz ƣəlibə qazinalmaysilər».
13 Lekin Yəroboam ularning arqisidin һujum qilmaq üqün bəktürmə qoyƣanidi. Xundaқki, Israillar Yəһudalarning aldi təripidə idi wə bəktürmə qoxun ularning arqa təripidə saqlap turatti. 14 Yəһudalar burulup qarisa, mana əzliri aldi-arqidin һujumƣa uqrawatatti; ular Pərwərdigarƣa pəryad kətürdi, kaһinlarmu kanaylarni qaldi. 15 Buning bilən Yəһudalar qattiq quqan kətürüxti; wə xundaq boldiki, Yəһudalar qattiq quqan kətürüxüwatqanda, Huda Yəroboam bilən barliқ Israillarni Abiya bilən Yəһudalarning aldidin urup terə-pərəng qildi. 16 Israillar Yəһudalarning aldidin qaqti; Huda ularni Yəһudalarning qoliƣa tapxurdi. 17 Abiya bilən uning adəmliri Israillarni qattiq qiriƣin qildi; Israillardin hillanƣan bəx yüz ming əskər qətl qilindi. 18 Bu qaƣda Israillar təwən qilindi; Yəһudadikilər ata-bowilirining Hudasi Pərwərdigarƣa tayanƣanliqi üqün ƣəlibə qazandi. □ 19 Abiya Yəroboamning kəynidin qooƣlap mangdi; u uning ilkidin birqanqə xəһirini, yəni Bəyt-Əl wə uningƣa qaraxliq yeza-bazarlarni, Yexanaһ wə uningƣa qaraxliq yeza-bazarlarni, Əfron wə uningƣa qaraxliq yeza-bazarlarni tartiwaldi. 20 Yəroboam Abiyaning künliridə qaytidin küqlinəlmidi. Pərwərdigarning uni uruxi bilən u əldi.
21 Abiya bolsa əzini qudrət tapquzdi; u on tət hotun elip, yigirmə ikki ooƣul, on altə qiz pərzənt kərdi. 22 Abiyaning baxqa ixliri, uning mangƣan yolliri wə eytqan səzliri «Iddo pəyƣəmbərning təһlili»də pütülgəndur.

14

□ **13:5 «tuzluқ əһdə» —** dəmək, tuz bilən ipadilәngən. «Law.» 2:13 wə «Qəl.» 18:19ni kərüng. Təwrat wə Injilda (uyƣurlar arisida bolƣandək) tuz bolsa «mənggülük»ning, «qirimasliқ»ning wə «təm»ning simwolidur. □ **13:7 «Beliyal» —** Xəytanning baxqa bir ismidur. «Beliyalning baliliri» iplas adəmlərni bildüridu. □ **13:10 «Lawiylar ularning hizmitidə turmaқta» —** yaki «Lawiylar uning hizmitidə turmaқta» — yəni Hudaning hizmitidə. □ **13:18 «təwən qilindi» —** yaki «məƣlup qilindi».

Asa Yəhuda üstidə hөküm süridu — uning etiqadi
1Pad. 15:9-12

1 Abiya ata-bowiliri arisida uhlidi, kixilər uni «Dawut xəhiri»gə dəpnə kildi. Oolı
Asa uning ornioła padixah boldi. Asa padixah bolołan künlərdə on yil tinq ətti.
2 Asa Hudasi Pərwərdigarning nəziridə durus wə tooıra bolołanni kildi. 3 U yat
əllərdin kəlgən but kurbangahlirini wə «yukiri jaylar»ni yokitip, «but tüwrük»lərni
ərüp qekip, Axərah butlirini kisip taxlidi, □ 4 Yəhudalarołа ata-bowilirining Hudasi
bolołan Pərwərdigarni izdəxni, mukəddəs kanun-əmrlərni tutuxni əmr kildi. 5 U
yənə Yəhuda zeminidiki hərbir xəhərlərdin «yukiri jaylar»ni wə «kün tüwrükliri»ni
yokatti. U qaołda pütün padixahlik uning hөkümranlikida tinq-asayixlikta ətti. □
6 U yənə Yəhuda zeminida birnəqqə korołanlik xəhərlərni saldurdi, qünki yurt-
zemin aramlikta boldi; Pərwərdigar uningoła aramlik bərgəqkə, xu yillarda heq
urux bolmidi. 7 U Yəhudalarołа: — Zemin aldimizda tinq turołanda, bu xəhərlərni
sepil bilən korxalołan, munarlik, baldaklik kowukliri bolołan xəhərlər kilip kurayli;
qünki biz Hudayimiz Pərwərdigarni izdiginimiz üqün U tinqlik bərdi; biz Uni izdəp
kəlduk wə U bizning tət ətrapimizda bizgə aramlik bərdi, dedi. Xuning bilən
ular kuruluxni baxlidi wə ixliri onguxluk boldi. 8 Asaning koxuni bar idi; Yəhuda
kəbilisidin kalkan wə nəyzə bilən korallanołan üq yüz ming əskiri, Binyamin
kəbilisidin sipar wə okya bilən korallanołan ikki yüz səksən ming kixilik; ularning
həmmisi batur əzimətlər idi.
9 U qaołda Zərah isimlik bir Efiopiy milyon kixilik koxuni bilən üq yüz jəng harwisini
baxlap, *Asaoła* hujum kozołap Marəxahoła kəldi. □ 10 Asa uning bilən karxilixixka
atlandi; ular Marəxahka yekin Zəfatah jiloisioła kelip, bir-birigə karxi səp tüzüp
turuxti. 11 Asa Hudasi Pərwərdigarołа nida kilip: — I Pərwərdigar, Өz bəndənggə
yardəm bərsəng, u küqlük bolsun, ajiz bolsun Sən üqün heqkanqə ix əməs. I
Pərwərdigar Hudayimiz, bizgə yardəm kiloaysən; qünki biz Sanga tayinimiz wə
Sening namingda bu zor koxunoła karxi atlinip qiktuk. I Pərwərdigar, Sən bizning
Hudayimizdursən, insanlar Seningdin oalip kəlmisun! — dedi.□
12 Xuning bilən Pərwərdigar Asa wə Yəhudalar aldida Efiopiylərni urup tiripirən
kiliwətti, Efiopiylər kaqti. 13 Asa өz adəmliri bilən birliktə ularni taki Gərarołiqə
kooqlidi; Efiopiylər xundak yikitildiki, ulardin bir adəmmu tirik kalmidi; qünki ular
Pərwərdigarning aldida wə uning koxuni aldida kukum-talkan kilindi. Yəhudalar
oayət zor jəng oənimətlirini kolioła elip kətti. 14 Ular yənə Gərar ətrapidiki barlik
xəhərlərgə hujum kilip ixoəal kildi; qünki Pərwərdigardin zor bir korkunq muxu
xəhərlərdikilərni baskanidi. Yəhudalar yənə həmmə xəhərni birnimu koymay
bulang-talang kildi, qünki ularda tolimu kөp mal-mülük bar idi. 15 Ular yənə mal
bakkan qarwiqilarning qedir-kotanlirioqimu zərb kilip, nahayiti kөp koy wə tөgilərni
elip Yerusalemoła kaytti.

15

Azariya pəyoəmbər Asaoła agah wə rioəbət beridu; Asa uningoła əməl kilidu

---

□ **14:3 «u yat əllərdin kəlgən but kurbangahlirini wə «yukiri jaylar»ni yokitip…»** — 11:15 wə izahatini kөrüng. **««Axərah» butlar»** — bəlkim butpərəslikkə beoixlanoən dərəhliklərdur. Dərəhlər bəlkim «ayal məbud» xəklidə oyuloən yaki nəkixləngən boluxi mumkin idi. □ **14:5 «kün tüwrükliri» —** yaki «isrikgahlar» yaki «kuyax məbudliri». □ **14:9 «Efiopiy» —** yaki «Həbəx» (bir millətning nami). Ibraniy tilida «Kuxiy». □ **14:11 «Өz bəndənggə yardəm bərsəng, u küqlük bolsun, ajiz bolsun Sən üqün heqkanqə ix əməs» —** yaki «küqlüklər bilən ajizlar otturisidiki jəngdə Seningdin bələk yardəmqi yoktur».

1 Hudaning Rohi Odədning ooli Azariyaning üstigə qüxti. 2 Xuning bilən u Asa bilən
kərüxüxkə qikip uningola: — I Asa, pütkül Yəhudalar wə Binyaminlar, manga kulak
selinglar! Silər Pərwərdigar bilən billə bolоininglarda, Umu silər bilən billə bolidu.
Silər Uni izlisənglar U silərgə tapkuzulidu; lekin silər Uningdin waz kəqsənglar
U silərdin waz keqidu. 3 Israillar uzun künlərgiqə həkikiy Huda, təlim beridiola
kahin wə kanun-əhkamlardin juda bolup yürdi; 4 Lekin ular kiyinqilikta kalola
wakitlarda Israilning Hudasi Pərwərdigarola kaytip, Uni izdidi wə U ularola özini
tapkuzdi. 5 U wakitlarda qikip-kirip turolanlarola heq aramlik bolmiola, qünki
hərkaysi əl-yurtlar malimanqilik iqidə turatti. 6 Huda ularni hərhil kiyinqilik-
malimanqilik iqidə kalduroqaqka, məmlikət bilən məmlikət, xəhər bilən xəhər özara
sokuxup wəyran boldi. 7 Lekin silər bolsanglar, kəysər bolunglar, məzmut turup
kolliringlarni boxatmanglar, qünki əməlliringlarning əjir-inami bardur, dedi.
8 Asa bu gəplərni wə Odəd pəyoləmbər bərgən bexarətni angliolanda u dadil-
lixip, pütün Yəhuda wə Binyamin zeminlirida, xundakla Əfraimning taolik ray-
onlirida kolola qüxürgən hərkaysi xəhərlərdiki yirginqlik butlarni yokatti wə
yənə Pərwərdigarning öyidiki aywan aldida turolan Pərwərdigar kurbangahini
yengibaxtin yasatti. □ 9 U barlik Yəhudalar wə Binyaminlarni, xuningdək ularning
arisida olturaklaxkan barlik Əfraimiy, Manassəhiy, Ximeoniy musapirlirini yiold
(qünki nurolun Israillar Asaning Hudasi Pərwərdigarning uning bilən billə ikənlikini
kərgən bolup, Israildin qikip Asa tərəpkə ötkənidi). 10 Asaning səltənitining on
bəxinqi yili üqinqi ayda ular Yerusalemola yiolildi. 11 Xu küni ular elip kəlgən jəng
olənimətliridin yəttə yüz buka wə yəttə ming koyni Pərwərdigarola atap kurbanlik
kildi. □ 12 Ular yənə ata-bowilirining Hudasi bololan Pərwərdigarni pütün kəlbi
wə bütün jeni bilən izdəxkə bir əhdə tüzüxti; 13 əhdidə, Israilning Hudasi bololan
Pərwərdigarni izdimigən keri-yax, ər-ayal deməy həmmisi öltürülsun, deyildi. □
14 Ular yukiri awaz bilən warkirax wə kanay həm burola qelix bilən Pərwərdigarola
kəsəm berixti. 15 Pütkül Yəhuda jamaiti iqkən kəsimidin xadlandi; qünki ular pütün
kəlbi bilən kəsəm iqkən bolup, Pərwərdigarni tolimu təlmürüp izdidi; wə U ularola
Özini tapkuzdi. Pərwərdigar ularola tət ətrapida aramlik ata kildi. □ 16 Asa padixah
yənə qong anisi Maakahni yirginqlik bir «axerah» tüwrükni yasiolini üqün hanixlik
mərtiwisidin qüxürüwətti. Asa bu yirginqlik butni kesip, ayaol astida qəylidi wə
Kidron jiloisida köydürüwətti.□ ■
17 «Yukiri jaylar» yokitilmisimu, Asaning kəlbi *Pərwərdigarola* pütünləy
beoixlanolanidi. ■ 18-19 Həm atisi həm u özi Pərwərdigarola atap yasiolan nərsilərni,
jümlidin kümüx bilən altunni wə türlük kaqa-kuqilarni Hudaning öyigə kəltürdi.■

16

Asaning ixənq kilmaydiolan yərliri
1Pad. 15:16-24

□ **15:8 «Asa bu gəplərni wə Odəd pəyoləmbər bərgən bexarətni angliolanda…»** — ikki imkaniyət bar: (1) Azariya atisi Odədning ismi bilən atilatti; (2) uning atisimu Asaola bexarət bərgənidi. Biz ikkinqi pikirgə mayilmiz; qünki tekisttə «bu gəplərni wə… bexarətni anglidi» deyilidu. **«yirginqlik butlar»** — ibraniy tilida «yirginqlik nərsilərni». □ **15:11 «xu küni ular elip kəlgən jəng olənimətliri…»** — 14:14-15ni kərüng. □ **15:13 «keri-yax»** — yaki «qong-kiqik». □ **15:15 «tolimu təlmürüp izdidi»** — ibraniy tilida «barlik intizarliki bilən izdidi». □ **15:16 «qong anisi»** — muxu yərdə ibraniy tilida «anisi» bilən ipadilinidu. **«hanix mərtiwisi»** — bu səzgə karioланda uning qong anisi Maakah padixahlikta ikkinqi orunda turatti. ■ **15:16** 1Pad. 15:13 ■ **15:17** 1Pad. 15:14 ■ **15:18-19** 1Pad. 15:15

1 Xu waḳittin tartip taki Asaning səltənitining ottuz bəxinqi yiliƣiqə urux bolup baḳmidi. Asaning səltənitining ottuz altinqi yili, Israilning padixaḥi Baaxa Yəhudaƣa ḳarxi ḥujum ḳildi; ḥeqkim Yəḥudaning padixaḥi Asa bilən bardikəldi ḳilmisun dəp, Ramaḥ xəḥirini məḥkəm ḳilip yasidi. □ 2 U waḳitta Asa Pərwərdigarning өyidiki həzinilərdin wə padixaḥning ordisidiki həzinilərdin altun-kümüxni elip ularni Dəməxḳtə turuxluḳ Suriyə padixaḥi Bən-Ḥadadḳa əwətip wə bu həwərni yətküzüp: — 3 «Mening atam bilən silining atilirining arisida bolƣandək mən bilən silining arilirida bir əḥdə bolsun. Mana, siligə kümüx bilən altun əwəttim; əmdi Israilning padixaḥi Baaxa bilən bolƣan əḥdiliridin ḳollirini üzsilə; xuning bilən u meni ḳamal ḳilixtin ḳol üzsun» — dedi.
4 Bən-ḥadad Asa padixaḥning səzigə kirip, өz ḳoxunining sərdarlirini Israilning xəḥərlirigə ḥujum ḳilixḳa əwətip, Ijon, Dan, Abəl-mayim, Naftalidiki barliḳ ambar xəḥərlirini beḳindurdi. 5 Baaxa bu həwərni anglap, Ramaḥ istiḥkamini yasaxtin ḳolini yiƣip, ḳuruluxlarning ḥəmmisini tohtatti. 6 Asa padixaḥ bolsa pütkül Yəḥudaning adəmlirini baxlap, Baaxa Ramaḥ xəḥirini yasaxḳa ixlətkən taxlar bilən yaƣaqlarni Ramaḥtin toxup elip kətti. U muxularni ixlitip Gebani wə Mizpaḥni məḥkəm ḳilip yasidi.
7 U qaƣda, aldin kərgüqi Ḥanani Yəḥuda padixaḥi asaning yeniƣa kelip uningƣa: — Өzüng Pərwərdigar Hudayingƣa əməs, bəlki Suriyə padixaḥiƣa tayanƣanliḳing üqün Suriyə padixaḥining ḳoxuni өz ḳolungdin ḳutuldi. 8 Efiopiylər bilən Liwiyəliklər qong bir ḳoxun əməsmidi? Jəng ḥarwiliri wə atliḳ əskərliri intayin kөp əməsmidi? Lekin sən pəḳət Pərwərdigarƣa tayanƣanda, u ularni ḳolungƣa tapxurƣanidi. 9 Qünki Pərwərdigar kөngli Manga tamamən sadiḳ bolƣanlarƣa yardəmdə bolup, Өzümni ḳudrətlik kөrsitəy dəp, kөzlirini pütün yər yüzidə uyan-buyan yügürtidu. Sən bu ixta bək əhməḳliḳ ḳilding. Əmdi buningdin keyin uruxlardin halas bolalmaysən, dedi. 10 Buni anglapla Asa aldin kərgüqigə intayin ƣəzəplinip, uni zindanƣa solap ḳoydi; uning bu səzigə ḳəḥri ḳaynap kətti. U xu waḳitlarda həlḳtin bəzilirigə zulum selixḳa baxliƣanidi.
11 Mana, Asaning ḳiloƣan ixliri baxtin ahiriƣiqə «Yəḥuda wə Israil padixaḥlirining tarihnamisi»da pütülgəndur. □ 12 Asaning səltənitining ottuz toḳḳuzinqi yilida putida bir kesəl pəyda boldi; wə kesili barƣanseri eƣirlixip kətti; lekin u aƣriƣandimu Pərwərdigarni izdimidi, bəlki pəḳət tewiplardinla yardəm izdidi. 13 Asa səltənitining ḳirik birinqi yilida өldi, ata-bowiliri arisida uhlidi. 14 Həlḳlər uni «Dawut xəḥiri»də өzigə atap təyyarlitip koliƣan ḳəbrigə dəpnə ḳildi. Ular uni əttarlarning usuli bilən təngxəlgən ḥərtürlük dora-dərmandin boloƣan bir arilaxma pürkəlgən jiniziƣa yatḳuzdi ḥəmdə uningƣa atap nuroƣun huxbuy yandurdi.□

17

Yəḫoxafat Yəḥudaƣa səltənət ḳilidu

1 Ooƣli Yəḫoxafat Asaning orniƣa padixaḥ boldi; u Israil padixaḥliḳiƣa taḳabil turux üqün өzini küqəytti. 2 U ḥərbiy küqlirini Yəḥudaning ḥəmmə ḳoroƣanliḳ xəḥərlirigə orunlaxturdi ḥəmdə Yəḥuda zeminiƣa wə atisi Asa ixoƣal ḳiloƣan Əfraimdiki ḥərḳaysi xəḥərlərgə mudapiə küqlirini turoƣuzdi. 3 Pərwərdigar Yəḫoxafat bilən billə boldi, qünki u atisi Dawutning baxta yürgüzgən yollirida mengip Baal butlirini izdimidi, 4 bəlki atisining Hudasinila izdəp, Uning əmrliridə mengip, Israillarning

□ **16:1 «16-bab» —** biz 15:19ni 16-bab iqigə kirgüzduḳ. □ **16:11 «Yəḥuda wə Israil padixaḥlirining tarihnamisi» —** mumkinqiliki barki, bu kitab Təwrattiki «Padixaḥlar»dur. □ **16:14 «uningƣa atap nuroƣun huxbuy yandurdi» —** yaki «uning ḥərmitidə qong bir gülhan yandurdi».

kilmixlirini dorimidi. 5 Xunga, Pərwərdigar uning padixahliktiki hökümranlikini mustəhkəmlidi; pütkül Yəhudadikilər uningƣa salam-sowƣilarni sunup turdi; xuning bilən uning mal-mülki nahayiti kəp, xan-xəhriti nahayiti yukiri boldi. 6 U Pərwərdigarning yollirida mangƣaqka, ƣəyrətlik boldi; uning üstigə u Yəhuda zeminidin «yukiri jaylar»ni wə Axərah butlirini yokatti. 7 Uning səltənitining üqinqi yili əzining əməldarliridin Bən-Hayil, Obadiya, Zəkəriya, Nətanəl, Mikayalarni Yəhudaning xəhərliridə həlkkə təlim berixkə əwətti. □ 8 Ular bilən billə barƣanlardin yənə Xemaya, Nətaniya, Zəbadiya, Asahəl, Xəmiramot, Yonatan, Adoniya, Tobiya, Tob-Adoniya katarlik birkanqə Lawiylar, xundakla yənə Əlixama bilən Yəhoram degən ikki kahinmu bar idi. 9 Ular Pərwərdigarning Təwrat kanuni kitabini alƣaq berip, Yəhuda zeminidiki barlik xəhərlərni arilap yürüp həlk arisida təlim berətti.
10 Yəhudaning ətrapidiki məmlikətlərning həmmisini Pərwərdigarning korkunqi basti wə ular Yəhoxafat bilən urux kilixka petinalmaytti. 11 Filistiylərdin bəziliri Yəhoxafatka sowƣa-salamlar wə kümüx olpanlirini tapxurdi; Ərəblərmu padiliridin uningƣa yəttə ming yəttə yüz koqkar, yəttə ming yəttə yüz tekə sowƣa kildi. 12 Yəhoxafat barƣanseri karamət kudrət tepip, Yəhudada birnəqqə korƣan wə ambar xəhiri bina kildi. 13 U Yəhudaning hərkaysi xəhərliridə nurƣun maddiy əxya zapisi təyyarlidi; Yerusalemdimu uning zəbərdəs batur jəngqiliri bar idi. 14 Jəmətliri boyiqə ularning sani təwəndikiqə: —
Yəhuda kəbilisidiki mingbaxliri iqidə Adnah sərdar bolup, batur jəngqilərdin üq yüz mingƣa baxlamqilik kilatti; 15 Adnahning kol astida Yəhohanan sərdar bolup, ikki yüz səksən ming adəmgə baxlamqilik kilatti; □ 16 Yəhohananning kol astida Zikrining ooƣli Amasiya bar idi; u Pərwərdigarƣa əzini atiwətkən adəm bolup, ikki yüz ming batur jəngqigə baxlamqilik kilatti. 17 Binyamin kəbilisi iqidə Eliyada degən batur bir jəngqi bolup, okya wə kalkan bilən korallanƣan ikki yüz ming batur jəngqigə baxlamqilik kilatti; 18 Eliyadaning kol astida Yəhozabad bolup, jənggə təyyar koxundin bir yüz səksən ming adəmgə baxlamqilik kilatti. 19 Bularning həmmisi padixahning hizmitidə hazir turatti; padixahning yənə pütün Yəhuda zeminidiki korƣanlik xəhərlərgə orunlaxturulƣan adəmliri bolsa, ularning sirtida idi.□

18

Yəhoxafat Ahab bilən ittipakdax bolidu
1Pad. 22:2-36

1 Yəhoxafatning mal-mülki nahayiti kəp, xan-xəhriti nahayiti yukiri boldi; u Ahab bilən kudilixip ittipaklaxti. 2 Birnəqqə yildin keyin u Ahab bilən kərüxüxkə Samariyəgə bardi. Ahab bolsa uningƣa wə uning həmrahlirigƣa atap nurƣun kala, koy soydi; andin u uni Gileadtiki Ramotka billə hujum kilixka unatti. 3 Israil padixahi Ahab Yəhuda padixahi Yəhoxafattin: — Əzliri mening bilən billə Gileadtiki Ramotka berixka makul bolamdila? — dəp soriwidi, u: — Biz silining-mening dəp ayrimaymiz; mening həlkim əzlirining həlkidur. Mən əzliri bilən billə jəng kilixka barmay turmaymən, dəp jawap bərdi. □ 4 Lekin Yəhoxafat Israilning padixahigƣa: — Ətünimənki, bügün awwal Pərwərdigarning səzini sorap kərgəyla, dedi.

□ **17:7 «Mikayalar»** — yaki «Mikalar». □ **17:15 «Yəhohanan»** — yaki «Yohanan». □ **17:19 «bularning həmmisi»** — bəlkim 14-18-ayəttiki yolbaxqilar wə 18-ayəttiki «jənggə təyyar turidigƣanlar»ni kərsitidu. □ **18:3 «Biz silining-mening dəp ayrimaymiz»** — ibraniy tilida «Mən əzüm sanga ohxax bolimən» degən səz bilən ipadilinidu.

5 Xuning bilən Israilning padixaḥi pəyoɣəmbərlərni, yəni tət yüz adəmni yioɣdurup
ulardin: — Biz jəng ḳiloɣili Gileadtiki Ramotḳa qiḳsaḳ bolamdu, yoḳ?» dəp soriwidi,
ular: «Qiḳḳin, Huda uni padixaḥning ḳolioɣa beridu, deyixti.□
6 Lekin Yəḥoxafat bolsa: — Bulardin baxḳa yol sorioɣudək, Pərwərdigarning birər
pəyoɣəmbiri yoḳmidu? — dəp soridi.
7 Israilning padixaḥi Yəḥoxafatḳa jawab berip: — Pərwərdigardin yol soraydioɣan
yənə bir adəm bar; lekin u mening tooɣramda ḳutluḳni əməs, bəlki daim bal-
ayi’apətni kərsitip bexarət bərgəqkə, mən uni əq kərimən. U bolsa Imlaḥning ooɣli
Mikayadur, dedi. Yəḥoxafat: — I aliyliri, sili undaḳ demigəyla, dedi.
8 Andin Israilning padixaḥi bir qakirini ḳiqḳirip uningoɣa: — Qaḳḳan berip,
Imlaḥning ooɣli Mikayani qaḳirtip kəl, dəp buyrudi.
9 Əmdi Israilning padixaḥi bilən Yəḥudaning padixaḥi Yəḥoxafat xaḥanə kiyimlirini
kiyixip, Samariyəning dərwazisining aldidiki hamanda ḥərbiri əz təhtidə olturuxti;
ularning aldida pəyoɣəmbərlərning ḥəmmisi bexarət bərməktə idi. 10 Kənanaḥning
ooɣli Zədəkiya bolsa əzi təmürdin münggüzlərni yasap: — Pərwərdigar mundaḳ
dəydu: — «Muxu münggüzlər bilən Suriylərni yoḳatḳuqə üsüp ursila», dedi.
11 Ḥəmmə pəyoɣəmbərlər xuningoɣa ohxax bexarət berip: «Gileadtiki Ramotḳa
qiḳip səzsiz muwəppəḳiyət ḳazinila; qünki Pərwərdigar uni padixaḥning ḳolioɣa
tapxuridikən», deyixti.
12 Mikayani ḳiqḳiroɣili baroɣan həwərqi uningoɣa: — Mana, ḥəmmə pəyoɣəmbərlər
birdək padixaḥḳa yahxi həwər bərməktə; əmdi ətünimən, sening səzüngmu
ularningki bilən birdək bolup, yahxi bir həwərni bərgin, dedi.
13 Əmma Mikaya: — Pərwərdigarning ḥayati bilən ḳəsəm ḳilimənki, Hudayim
manga nemə eytsa, mən xuni eytimən, dedi.
14 U padixaḥning aldioɣa kəlgəndə padixaḥ uningdin: — I Mikaya, jəng ḳiloɣili
Gileadtiki Ramotḳa qiḳsaḳ bolamdu, yoḳ? — dəp soriwidi, u uningoɣa jawab berip:
— Qiḳip muwəppəḳiyət ḳazinisilər; qünki *düxmininglar* ḳolliringlaroɣa tapxurulidu,
dedi. □
15 Lekin padixaḥ uningoɣa: — Mən sanga ḳanqə ḳetim Pərwərdigarning namida rast
gəptin baxḳisini manga eytmasliḳḳa ḳəsəm iqküzüxüm kerək?! — dedi.
16 Mikaya: — Mən pütkül Israilning taoɣlarda padiqisiz ḳoylardək tarilip kətkənlikini
kərdüm. Pərwərdigar: «Bularning igisi yoḳ; bularning ḥərbiri tinq-aman əz əyigə
ḳaytsun» dedi, — dedi.
17 Israilning padixaḥi Yəḥoxafatḳa: — Mana, mən siligə «U mening tooɣramda
ḳutluḳni əməs, bəlki ḥaman balayi’apətni kərsitip bexarət beridu», demigənmidim?
— dedi.
18 Mikaya yənə: — Xunga Pərwərdigarning səzini angliɣin; mən Pərwərdigarning
Əz təhtidə olturoɣanliḳini, asmanning pütkül ḳoxunliri uning yenida, ong wə sol
təripidə turoɣanliḳini kərdüm. 19 Pərwərdigar: «Kim Aḥabni Gileadtiki Ramotḳa
qiḳip, xu yərdə ḥalak boluxḳa aldaydu?» — dedi. Birsi undaḳ, birsi mundaḳ deyixti;
20 xu waḳitta bir roḥ qiḳip Pərwərdigarning aldida turup: «Mən berip alday» dedi.
Pərwərdigar uningdin: «Ḳandaḳ usul bilən aldaysən?» dəp soriwidi, 21 u: «Mən
qiḳip uning ḥəmmə pəyoɣəmbərlirining aoɣzida yaloɣanqi bir roḥ bolimən», dedi.

□ **18:5 «Qiḳḳin, Huda uni padixaḥning ḳolioɣa beridu» —** Yəḥoxafat: «Awwal Pərwərdigarning səzini sorap kəlgəyla» dəydu (4-ayət). Lekin «pəyoɣəmbərlər» «Pərwərdigar» (ibraniy tilida «Yəḥwə, Yəḥowaḥ») degən namni ixlətməy, bəlki «Huda» (ibraniy tilida «Əloḥim») dəp ixlitidu. Xunga Yəḥoxafat «pəyoɣəmbərlər»ning bexarətliridin ḳattiḳ guman ḳiloɣan bolsa kerək. Keyinki ayətlərni kərüng. □ **18:14 «Qiḳip muwəppəḳiyət ḳazinisilər; qünki düxmininglar ḳolliringlaroɣa tapxurulidu» —** xübḥisizki, Mikaya bu səzni kinayilik, ḥəjwiy tələppuz bilən eytidu. Qünki padixaḥ dərḥal uningdin gumanlinip ḳalidu (15-ayətni kərüng).

Pərwərdigar: «Uni aldap ilkinggə alalaysən; berip xundaq qil» — dedi. □ 22 Mana
əmdi Pərwərdigar sening bu ḫəmmə pəyoɣəmbərliringning aoɣzioɣa bir yaloɣanqi
roḫni saldi; Pərwərdigar sening tooɣrangda balayi'apət kərsitip səzlidi» — dedi.
23 Xuni anglap Kənanaḫning ooɣli Zədəkiya kelip Mikayaning kaqitioɣa birni selip: —
Pərwərdigarning Roḫi qaysi yol bilən məndin ətüp sanga səz qilixqa bardi?! — dedi.
24 Mikaya jawab berip: Əzüngni yoxurux üqün iqkiridiki əygə yügürgən künidə xuni
kərisən, dedi.□
25 Israilning padixaḫi əmdi: — Mikayani elip qayturup berip, xəḫər ḫakimi Amon
bilən padixaḫning ooɣli Yoaxqa tapxurup, 26 Ularoɣa tapilap: «Padixaḫ mundaq
dəydu: — Uni zindanoɣa solap mən tinq-aman yenip kəlgüqilik qiynap, nan bilən
suni az-az berip turunglar» — dənglar, dəp buyrudi.
27 Mikaya: — Əgər sən ḫəqiqətən tinq-aman yenip kəlsəng, Pərwərdigar mening
wasitəm bilən səz qilmioɣan bolidu, dedi. Andin u yənə: — Əy jamaət, ḫərbiringlar
anglanglar, dedi.
28 Israilning padixaḫi bilən Yəḫudaning padixaḫi Yəḫoxafat Gileadtiki Ramotqa qiqti.
29 Israilning padixaḫi Yəḫoxafatqa: — Mən baxqa qiyapətkə kirip jənggə qiqay; sili
bolsila əz kiyimlirini kiyip qiqsila, dedi. Israilning padixaḫi baxqa qiyapət bilən
jənggə qiqti.
30 qünki xundaq boldiki, Suriyəning padixaḫi jəng ḫarwisi sərdarlirioɣa: — Qongliri
yaki kiqikliri bilən əməs, pəqət Israilning padixaḫi bilən soquxunglar, dəp buyrudi.
31 Wə xundaq boldiki, jəng ḫarwilirining sərdarliri Yəḫoxafatni kərgəndə: —
Uni qoqum Israilning padixaḫi dəp, uningoɣa olixip ḫujum qilmaqqi boldi; lekin
Yəḫoxafat pəryad kətürdi, Pərwərdigar uningoɣa yardəm bərdi. Huda ularni
uningdin yiraqlaxturdi; 32 qünki xundaq boldiki, jəng ḫarwilirining sərdarliri uning
Israilning padixaḫi əməslikini kərgəndə uni qooɣlimay, burulup ketip qelixti.
33 Əmma birəylən qarisioɣila bir oqya etiwidi, oq Israilning padixaḫining sawutining
mürisidin təwənki uliqidin ətüp təgdi. U ḫarwikexigə: Ḫarwini yandurup meni
səptin qiqaroɣin; qünki mən yaridar boldum, dedi. 34 U küni jəng baroɣanseri qattiq
boldi. Padixaḫ kəqkiqə Suriylərning udulida əz jəng ḫarwisioɣa yəlinip ərə turdi.
Kün petixi bilən u əldi.

19

Yəḫoxafat Hudadin agaḫ qobul qilidu

1 Yəḫuda padixaḫi Yəḫoxafat aman-esən Yerusalemdiki ordisioɣa qaytip kəldi. 2 Aldin
kərgüqi Ḫananining ooɣli Yəḫu padixaḫ Yəḫoxafatning aldioɣa qiqip: — Sening
rəzillərning yardimidə bolup, Pərwərdigaroɣa əq boloɣanlarni səygining durusmu?
Xu səwəbtin Pərwərdigarning oɣəzipi bexingoɣa qüxidioɣan boldi. 3 Ḫalbuki, sən
axəraḫ butlirini zemindin yoqitip taxlioɣining wə Hudani izdəxkə niyət qiloɣining
üqün səndimu yahxiliq tepildi, dedi.
4 Yəḫoxafat Yerusalemda olturatti; keyinki waqitlarda u həlq arisioɣa qiqip, Bəər-
Xebadin tartip Əfraim taoɣlirioɣiqə səpər qilip, həlqni towa qildurup ata-bowilirining
Hudasi Pərwərdigaroɣa yandurdi. □ 5 U yənə Yəḫuda təwəsidiki barliq qoroɣanliq
xəḫərlərdə soraqqilarni təyinlidi; 6 u soraqqilaroɣa: — Əz qiloɣanliringlaroɣa

□ **18:21 «Mən qiqip uning ḫəmmə pəyoɣəmbərlirining aoɣzida yaloɣanqi bir roḫ bolimən» —** bu ayətlərdin bu roḫning bir yaloɣan səzləydioɣan jin ikənliki kərünidu. Hudaning Əz Roḫi yaki pərixtiliri ḫeqqaqan yaloɣan səz qilmaydu. Demək, Huda jin-xəytanlaroɣa Aḫab padixaḫni aldaxqa yol qoyidu. □ **18:24 «iqkiridiki əygə yügürgən küni» —** yaki «əydin əygə yügürgən küni». □ **19:4 «Bəər-Xebadin tartip Əfraim taoɣlirioɣiqə» —** Bəər-Xeba Yəḫuda zeminidiki əng jənubiy qegra, Əfraim taoɣliqi bolsa ximaliy qegra idi.

ehtiyatqan bolunglar; qünki silərning həküm qikirixinglar insan üqün əməs, bəlki Pərwərdigar üqündur; silər həküm qikarоnininglarda u qokum silər bilən billə bolidu. 7 Əmdi Pərwərdigarning wəhimisi kəz aldinglarda bolsun; əz kiloqanliringlarоqa ehtiyatqan bolunglar; qünki Pərwərdigar Hudayimizda nahəklik yok, yüz-hatir kilix yok, para yeyixmu yoktur, dedi.
8 Yəhoxafat Lawiylardin, kahinlardin wə Israil jəmətlirining baxliridin bəzilərni Yerusalemoqa kayturup kelip, ularni Yerusalemdimu Pərwərdigarning həkümlirini qikirix wə həlkning ərz-dəwalirini bir tərəp kilixka təyinlidi. □ 9 Yəhoxafat ularoqa: — Silər bu ixlarni Pərwərdigarning korkunqida bolup sadakətlik bilən qin kənglünglardin bejiringlar. 10 Hərkaysi xəhərlərdə turidioqan kerindaxliringlarning aldinglaroqa elip kəlgən barlik ərz-dəwasi, məyli u hun dəwasi bolsun, kanun-əmr wə həküm-bəlgilimilər tooqrisidiki ərz-dəwa bolsun, ularning Pərwərdigar aldida gunahkar bolup kalmaslikі üqün, xundakla Pərwərdigarning oqəzipi əz bexinglaroqa wə kerindaxliringlarning bexioqa kelip kalmaslikі üqün, ularni haman agahlandurup turunglar; xundak kilsanglar, gunahkar bolmaysilər.
11 Pərwərdigaroqa təəlluk ixlarda silərni bax kahin Amariya baxkuridu; padix-ahka dair ixlarda, silərni Yəhuda jəmətining yolbaxqisi Ismailning ooqli Zəbadiya baxkuridu; silərning hizmitinglarda turidioqan Lawiylar bar. Jasarətlik bolup ixliringlarni kilinglar wə Pərwərdigar ixni durus kiloquqilar bilən billə bolidu! — dedi.

20

Ajayib bir nusrət

1 Keyinki wakitlarda xundak boldiki, Moabiylar, Ammoniylar wə Maoniylardin bəziliri birlixip kelip Yəhoxafatka hujum kilixka qikti. 2 *Qaparmənlər* kelip Yəhoxafatka: — *Ölük* dengizning u ketidin, yəni Edomdin siligə hujum kiloqili zor bir koxun qikip kəldi; mana, ular Hazazon-Tamarda, dedi (Hazazon-Tamar yənə «Ən-Gədi» dəpmu atilidu). 3 Buni angliqan Yəhoxafat korkup, Pərwərdigarni izdəxkə niyət baoqlap, pütün Yəhuda təwəsidə «roza tutuximiz kerək» dəp jakarlidi.
4 Yəhudalar əmdi Pərwərdigardin yardəm tiligili yioqildi; həlk Yəhudaning hərkaysi xəhərliridin qikip Pərwərdigardin yardəm tiləxkə kelixti. 5 Yəhoxafat Yəhuda wə Yerusalemdiki jamaət arisioqa qikip, Pərwərdigar əyining yengi hoylisining aldida ərə turup 6 mundak dua kilip: —
«I Pərwərdigar, ata-bowilirimizning Hudasi, Sən ərxtə turoquqi Huda, barlik əl-məmlikətlərning üstidin həküm sürgüqi əməsmiding? Sening kolung küq-kudrətkə toloqandur, heqkim Seni tosalmaydu. 7 I Hudayimiz, Sən bu zemindiki ahalini Əz həlking Israillar aldidin kooqlap, uni Əz dostung Ibrahimning nəsligə mənggülük miras kilip bərgən əməsmiding? 8 Ular xu yərdə turdi həm xu yərdə Sening namingoqa atap bir mukəddəshana selip: 9 «Mubada beximizoqa birər balayi'apət kəlsə, məyli u kiliq, jaza, waba, aqarqilik bolsun, kiyinqilikta kaloqan waktimizda, muxu əy, yəni Sening aldingda turup, Sanga murajiət kilsak (qünki Sening naming muxu əydidur), Sən anglaysən wə kutkuzisən» degənidi.
10 Əmdi mana, bu yərgə Ammoniylar, Moabiylar wə Seir teoqidikilər besip keliwatidu! Ilgiri Israillar Misir zeminidin qikkan qaoqda Sən Israillarning ularoqa tajawuz kilixioqa yol koymioqaniding; u qaoqda Israillar ularni yokatmay u yərdin aylinip ətkən. 11 Əmdi kara, hazir ularning yahxilikimizni kandak yol bilən kayturmakqi

□ **19:8 «Pərwərdigarning həkümlirini qikirix»** — yaki «Pərwərdigar üqün həküm qikirix». Bu tərjimə tooqra bolsa, bəlkim ibadəthanidiki ixlarni (yəni, pukralaroqa ait bolmioqan ixlarni) kərsitixi mumkin.

boluwatqinioŋa! Ular bizni Sən bizgə miras qilip bərgən bu zemindin qooŋlap qiqarmaqqi boluwatidu. 12 I Hudayimiz, Sən ularning üstidin ḥəküm qiqarmamsən? Qünki bizning bizgə ḥujum qilixqa keliwatqan bu zor qoxun bilən qarxilaxqudək küqimiz yoq; nemə qiliximiznimu bilməy qalduq; lekin bizning kəzimiz Sanga tikilip turmaqta» — dedi.

13 Bu qaoŋda pütün Yəḥuda həlqi, ularning quqaqtiki baliliri, hotun bala-qaqilirining ḥəmmisi Pərwərdigarning aldida turatti. 14 Wə xu pəyttə Pərwərdigarning Roḥi jamaətning otturisida turoŋan Lawiylardin Asafning əwladi boloŋan Mattaniyaning qəwrisi, Jəiyəlning əwrisi, Binayaning nəwrisi, Zəkəriyaning ooŋli Yaḥaziyəlgə qüxti; 15 U: — I pütün Yəḥuda həlqi, silər Yerusalemda turuwatqanlar wə padixaḥ Yəḥoxafat, qulaq selinglar! Pərwərdigar silərgə mundaq dəydu: — «Silər bu zor qoxundin qorqup kətmənglar wə alaqzadə bolup kətmənglar; qünki bu jəng silərningki əməs, bəlki Hudaning Өziningkidur. 16 Ətə ularoŋa ḥujum qilixqa qiqinglar; mana, ular Ziz dawanidin qiqip kelidu wə silər ularni Yəruəl qəlining aldidiki jiloŋa eoŋizida uqritisilər. 17 Silər bu dərəm jəngdə uruxuxunglarning ḥajiti bolmaydu; pəqət səpkə tizilip turunglar, silər bilən billə boloŋan Pərwərdigarning nijat-nusritini kərünglar! I Yəḥuda, i Yerusalemdikilər, qorqmanglar, alaqzadimu bolup kətmənglar; ətə ularoŋa ḥujum qilixqa qiqinglar, Pərwərdigar qoqum silər bilən billə bolidu!» — dedi.

18 Bu gəpni anglap Yəḥoxafat bexini yərgə təgküzüp tizlandi wə barliq Yəḥuda həlqi ḥəm Yerusalemdikilər Pərwərdigar aldida düm yiqilip Pərwərdigaroŋa səjdə qildi. 19 Koḥat əwladi wə Koraḥ əwladi iqidiki Lawiylardin boloŋanlar orunliridin turuxup intayin küqlük awaz bilən Israilning Hudasi Pərwərdigarni mədḥiyiləxti.

20 Pütün həlq ətisi qaq səḥərdə turup Təkoa qəligə qarap atlandi; ular atlinip ketiwatqanda, Yəḥoxafat ornidin turup ularoŋa: — I Yəḥuda həlqi, i Yerusalemdikilər, gepimgə qulaq selinglar! Hudayinglar Pərwərdigaroŋa tayininglar, qoqum məzmut turoŋuzulisilər; Uning pəyoŋəmbərlirigə ixininglar, yolunglar qoqum rawan bolidu! — dedi.

21 Andin u həlq bilən obdan məsliḥətlixip, Pərwərdigarning muqəddəs bəḥəywətlikini mədḥiyiləp, Uningoŋa atap oŋəzəl-küy eytidioŋanlarni: «Silər Pərwərdigaroŋa rəḥmət-təxəkkür eytinglar, qünki Uning өzgərməs muḥəbbiti mənggülüktur!» dəp oquxqa təyinləp, qoxunning aldida mangdurdi. □ 22 Ular təntənə qilip ḥəmdusana oquxi bilən, Pərwərdigar Yəḥuda həlqigə ḥujum qilixqa qiqqan Ammoniylar, Moabiylar wə Seir teoŋidikilərgə pistirma qoxunni əwətip, ularni tarmar qildurdi. □ 23 Xuning bilən Ammoniylar bilən Moabiylar Seir teoŋidikilərgə ḥujum qilixqa ətti, ularni birini qoymay qiriwətti; ular Seir teoŋidikilərni qirip tügətkəndin keyin yənə өzliri bir-birini qiroŋin qilixqa qüxkənidi. 24 Yəḥudalar qəldiki kəzətgaḥqa kelip xu zor qoxun tərəpkə qarisa, mana qeqip qutuloŋan birmu adəm yoq bolup, ḥəmmə yərni ölük qaplap kətkənidi. □ 25 Yəḥoxafat өzining adəmliri bilən düxməndin olja bulang-talang qilixqa kəlgəndə, ular ölüklər bilən billə nuroŋun mal-mülük wə kəp qimmətlik buyumlarni tapti. Ular salduruwaloŋanlirining tolilioqidin elip kitəlməy qaldi; olja xunqə kəp boloŋaqqa, uni yioŋiwelixqa üq kün kətti. 26 Ular tətinqi küni Bərakaḥ jiloŋisioŋa yioŋilip, Pərwərdigaroŋa ḥəmdusana oqup mubarəklidi; xunga u yər

□ **20:21 «muqəddəs bəḥəywətlikini mədḥiyiləp…»** — yaki «pak-muqəddəslikning güzəllikidə mədḥiyiləp…». «Zəb.» 29:2ni kərüng. Baxqa birhil tərjimisi: — «xaḥanə kiyimlərni kiygən…». □ **20:22 «Pərwərdigar … pistirma qoxunni əwətti,…»** — muxu sirliq sөzlər (1) Pərwərdigar Ammoniylar qatarliqlaroŋa ḥujum qilixqa pərixtilərni əwətti; (2) Pərwərdigarning Өzi ularoŋa uxtumtut ḥujum qildi, dəp kərsitixi mumkin. □ **20:24 «kəzətgaḥ»** — yaki «kəzət munari».

taki bügüngə qədər «Bərakah jiloqisi» dəp atilip kəlməktə. □ 27 Andin barliq
Yəhudadikilər wə Yerusalemdikilər Yəhoxafatning baxlamqilikida huxal-huram
bolup Yerusalemoqa qaytti; qünki Pərwərdigar ularni düxmənliri üstidin oqalib qilip
huxallikqa qəmdürgənidi. 28 Ular Yerusalemoqa təmbur, qiltar wə kanaylar qelip
kelip, Pərwərdigarning əyigə kirdi. 29 Barliq əl-məmlikətlər Pərwərdigarning
Israilning düxmənlirigə qarxi qiqip jəng qiloqanliqini angliqanda, Hudaning
wəhimisi ularning üstigə basti. 30 Xuning bilən Yəhoxafatning padixahliqi tinq-
asayixliqta boldi; uning Hudasi uning tət ətrapini tinq qiloqanidi.
31 Xundaq qilip Yəhoxafat Yəhuda üstigə həküm sürdi. U təhtkə qikqan qaoqda
ottuz bəx yaxta idi; u Yerusalemda yigirmə bəx yil səltənət qildi. Uning anisining
ismi Azubah bolup, u Xilhining qizi idi. ■ 32 Yəhoxafat qaymay atisi Asaning
yolida mengip, Pərwərdigarning nəzиridə durus boloqanni qildi. 33 Pəqət «yuqiri
jaylar»la yoqitilmioqanidi; həlq tehiqə kəngüllirini ata-bowilirining Hudasioqa mayil
qilmioqanidi.
34 Yəhoxafatning qaloqan ixliri bolsa, mana baxtin ahirioqiqə «Yəhuda wə Israil
padixahlirining tarihnamisi»oqa kirgüzülgən «Hananining ooqli Yəhuning bayan
səzliri»də pütülgəndur.□
35 Bu ixlardin keyin Yəhuda padixahi Yəhoxafat tola rəzil ixlarni qiloqan Israil
padixahi Ahaziya bilən ittipaq tüzdi. 36 Yəhoxafat Tarxixqa baridioqan kemilərni
yasaxqa uning bilən xirikləxti; xu kemilərni ular Əzion-Gəbərdə yasatti. 37 U qaoqda
Marəxahlik Dodawahuning ooqli Əliezər Yəhoxafatni əyibləp uningoqa bexarət
berip: — Ahaziya bilən ittipaq tüzgining üqün Pərwərdigar sening yasioqanliringni
buzuwetidu» dedi. Dərwəqə, keyinki waqitlarda u kemilər buzoqunqiliqqa uqrap
Tarxixqa mangalmidi.

21

Yəhoram Yəhuda üstigə həküm süridu
2Pad. 8:16-24

1 Yəhoxafat ata-bowiliri arisida uhlidi wə «Dawut xəhiri»də dəpnə qilindi; ooqli
Yəhoram uning ornioqa padixah boldi.
2 *Yəhoramning* birnəqqə inisi, yəni Yəhoxafatning Azariya, Yəhiyəl, Zəkəriya,
Azariyahu, Mikail wə Xəfatiya degən ooqulliri bar idi; ularning həmmisi Israil
padixahi Yəhoxafatning ooqulliri idi. □ 3 Ularning atisi ularoqa nuroqun altun, kümüx
wə qimmətlik buyumlarni, xundaqla Yəhuda zeminidiki birqanqə qoroqanlik xəhərni
sowoqa qildi; pəqət padixahlikni bolsa, Yəhoram qong ooqli boloqaqqa, uningoqa
bərdi. 4 Yəhoram atisining padixahlik təhtigə qiqip hoqukini mustəhkəmlidi. Andin
u barliq inilirini, xundaqla Yəhudadiki birqanqə əməldarlarni qiliqlap qətl qildi.
5 Yəhoram təhtkə olturoqinida ottuz ikki yaxta idi; u Yerusalemda səkkiz yil səltənət
qildi. 6 U Ahab jəmətidikilərgə ohxax, Israilning padixahliri mangoqan yolda
mangdi, qünki u Ahabning qizini əmrigə aloqanidi; u Pərwərdigarning nəzиridə rəzil
boloqanni qildi. 7 Biraq Pərwərdigar Dawut bilən tüzgən əhdisi səwəblik, Dawutqa
wə uning əwladlirioqa mənggü əqməydioqan bir qiraoq qalduray dəp, wədə qiloqini
boyiqə Dawutning jəmətini yoq qilip taxlaxni halimidi. 8 *Yəhoramning* səltənitidiki

□ **20:26 «...Bərakah jiloqisioqa yioqilip, Pərwərdigaroqa həmdusana oqup mubarəklidi..»** — demisəkmu, «Bərakah» degənning mənisi «mubarəkləx» yaki «bəht-bərikət tiləx» degən mənidə. ■ **20:31** 1Pad. 22:41-51
□ **20:34 «Yəhuda wə Israil padixahlirining tarihnamisi»** — bu kitab Təwrattiki uxbu «Tarih-Təzkirilər» əməs, biraq xübhisizki, uxbu kitabning muəllipliri uningdin kəp uqurlarni aloqanidi. □ **21:2 «Azariyahu»** — yaki «Azariya».

künlərdə Edomlar Yəhudadin ayrilip qikip, øz aldioła øzlirigə ḥøkümranlik ḳilidioła bir padixah tiklidi. 9 Yəhoram, sərdarliri wə barlik jəng ḥarwiliri *Iordan dəryasidin* øtüp, keqidə ḳozołilip qikip, øzlirini ḳorxiwaloła Edomiylaroła wə jəng ḥarwisi sərdarlirioła ḥujum ḳilip ołalib kəldi. 10 Ḥalbuki, Edomiylar xuningdin etiwarən Yəhudaoła ḳarxi qikip, taki bügüngə ḳədər Yəhudaning ḥøkümranlikidin ayrilip turdi. Yəhoram ata-bowilirining Hudasi Pərwərdigarni taxlioła üqün Libnaḥliklarmu xu qaoła uningoła ḳarxi qikip uning ḳolidin ayrilip qikti. 11 Uning üstigə, Yəhoram yənə Yəhudaning taoła lirida «yukiri jaylar»ni yasitip, Yerusalemda turuwatḳanlarni buzukqilikḳa putlaxturdi, Yəhudalarnimu xundak azdurdi.□
12 Xu wakitlarda Iliyas pəyołəmbər təripidin yezilоła n bir məktup Yəhoramoła təgdi, uningda mundak deyildi: «Sening bowang Dawutning Hudasi Pərwərdigar mundak dəydu: «Sən atang Yəhoxafatning yollirida mangmay, xuningdək Yəhuda padixahi Asaningmu yollirini tutmay, □ 13 bəlki Israil padixaḥlirining yollirida mengip, Yəhudalarni wə Yerusalemda turuwatḳanlarni huddi Aḥab jəmətidikilər buzukqiliklar ḳiloła ndək buzukqiliklaroła putlaxturoła nlikiṇg üqün, xundakla atangning jəmətidikilərni, yəni øzüngdin yahxi boloła n iniliringni ḳətl ḳiloła ining üqün, 14 Pərwərdigar sening həlkingni, hotun bala-qakiliringni wə barlik mal-mülkünggə alamət zor zərb bilən uridu. 15 U senimu eoła ir wabalar bilən urup, üqəy-baoła ringni eoła ir kesəlgə muptila ḳiliduki, kesiling kündin küngə eoła irlixip, üqəyliring ekip qikidu»» deyilgənidi.
16 Keyinki wakitlarda Pərwərdigar Filistiylərning wə Efiopiylərning yenidiki Ərəblərning roḥini Yəhoramoła ḳarxi ḳozoła tti. 17 Xuning bilən ular Yəhuda zemínioła zərb ḳilip besip øtti wə padixah ordisidiki barlik mal-mülükni bulang-talang ḳilip, ooła ulliri bilən hotunlirini tutḳun ḳilip elip kətti; ular kənji ooła li Yəhoaḥazdin bələk ooła ulliridin birinimu ḳaldurmidi. 18 Bu wəḳədin keyin Pərwərdigar Yəhoramni urup, üqəylirini saḳaymas eoła ir kesəlgə giriptar ḳildi. 19 Wə xundak boldiki, uning kesili kündin-küngə eoła irlixip, ikki yil wakit øtüxkə az ḳaloła nda, kesəllik tüpəylidin üqəyliri texilip qüxti, u tolimu azablinip øldi; uning həlki ata-bowilirini izzətləp ularoła huxbuy yakḳandək, uningoła ḥeqḳandak huxbuy yekip olturmidi. 20 Yəhoram təhtkə qikḳan qeoła ida ottuz ikki yaxta idi; u Yerusalemda səkkiz yil səltənət ḳildi wə u dunyadin kətkəndə ḥeqkim uningoła ḳayoła u-ḥəsrət qəkmidi. Halayik uni «Dawut xəḥiri»gə dəpnə ḳildi, lekin padixaḥlar ḳəbristanlikioła dəpnə ḳilmidi.

22

Aḥaziya Yəhuda üstigə ḥøküm süridu
2Pad. 8:25-29; 9:27-29

1 Yerusalemda turuwtḳanlar Yəhoramning kənji ooła li Aḥaziyani uning ornioła padixah ḳilip tiklidi; qünki Ərəblər bilən billə bargaḥḳa besip kirgən ḳarakqilar Aḥaziyaning akilirini ḳoymay øltürüwətkənidi. Xuning bilən Yəhuda padixahi Yəhoramning ooła li Aḥaziya səltənət ḳildi. □ 2 Aḥaziya təhtkə qikḳan qeoła ida yigirmə

□ **21:11 «buzukqilikḳa putlaxturdi...»** — muxu ayəttiki «buzukqilik» roḥiy jəḥəttin eytilidu, demək Pərwərdigaroła wapasizlik ḳilip butlaroła qokunup kətkənlikni kərsitidu. Xundaktimu, xu qaoła diki butpərəslikning jismaniy jəḥəttinmu buzukqilik wə paḥixiwazlik bilən ziq munasiwiti bar idi. □ **21:12 «... Iliyas pəyołəmbər təripidin yezilоła n bir məktup Yəhoramoła təgdi»** — bu məktup Yəhoramning ḳolioła yetip kəlgən wakitta, Iliyas bəlkim asmanoła kətürülgən boluxi mumkin. □ **22:1 «Ərəblər bilən billə bargaḥḳa besip kirgən ḳarakqilar...»** — muxu ayəttiki «bargaḥ» bəlkim Yəhudadikilər Ərəblər bilən ḳarxilixḳa təyyarlinix üqün dalada tikkən ḥərbiy bargaḥni kərsitidu. Bəzi tərjimanlar «xəḥər» dəp tərjimə ḳilidu.

ikki yaxta idi; u Yerusalemda bir yil səltənət kildi. Uning anisining ismi Ataliya bolup,
Omrining *nəwrə* kizi idi. □ 3 Aḥaziyamu Aḥab jəmətining yollirioɣa mangdi; qünki
uning anisi uni rəzillikkə ündəytti. 4 U Aḥab jəməti kiloɣinidək, Pərwərdigarning
nəziridə rəzil boloɣanni kildi; qünki uning atisi ölgəndin keyin Aḥab jəmətidikilər uni
ḥalakətkə elip baridioɣan rəzil nəsiḥətlərni berətti. 5 U ularning nəsiḥitigə əgixip,
Israil padixaḥi Aḥabning ooɣli Yəḥoram bilən birliktə Gileadtiki Ramotka berip
Suriyə padixaḥi Ḥazaəl bilən sokuxti; xu qaoɣda Suriylər Yəḥoramni zəhimləndürdi.
6 Andin Yəḥoram Ramaḥda Suriyə padixaḥi bilən sokuxkan qaoɣdiki jaraḥətlirini
dawalitix üqün Yizrəəlgə kaytti. Andin Yəḥoramning ooɣli Yəḥuda padixaḥi
Azariya Aḥabning ooɣli Yəḥoramning kesəl bolup kaloɣanliki səwəbidin uni yokliɣili
Yizrəəlgə bardi. 7 Ḥalbuki, Aḥaziyaning Yəḥoramni yokliɣili baroɣini dəl özini
ḥalakətkə elip baridioɣan, Huda bekitkən ix idi. Qünki u baroɣandin keyin
Yəḥoram bilən birliktə Nimxining ooɣli Yəḥuoɣa karxi sokuxuxka qikti. Muxu Yəḥu
öslidə Pərwərdigar təripidin Aḥabning jəmətini yokitix üqün məsiḥ kilinoɣanidi.
8 Wə xundak boldiki, Yəḥu Huda bekitkən ḥökümni Aḥab jəmətining üstigə
yürgüzgən waktida, u Yəḥudadiki əmöldarlarni wə Aḥaziyaning hizmitidə boloɣan
kerindaxlirining ooɣullirini uqritip, ularni koymay öltürüwətti. 9 Yəḥu Aḥaziyanimu
izdidi; kixilər uni tutuwaldi (u Samariyəgə yoxurunuwaloɣanidi). Ular uni Yəḥuning
aldioɣa apirip öltürdi. Ular uni dəpnə kildi, qünki kixilər: «Bu degən Pərwərdigarni
qin kənglidin izdigən Yəḥoxafatning nəwrisidur» degənidi. Aḥaziyaning jəmətidə
padixaḥlikni kolioɣa aloɣudək birər adəm kalmidi.

Hanix Ataliya Yəḥuda üstidin ḥəküm süridu
2Pad. 11:1-3

10 Əmdi Aḥaziyaning anisi Ataliya ooɣlining ölginini kərgəndə, Yəḥuda jəmətidiki
barlik xaḥ nəslini öltürüxkə kozoɣaldi. 11 Lekin padixaḥning kizi Yəḥoxebiyat
öltürülüx aldida turoɣan padixaḥning ooɣullirining arisidin Aḥaziyaning ooɣli Yoaxni
ooɣrilikqə elip qikip, uni wə inik anisini yastuk-kirlik ambirioɣa yoxurup koydi.
Xundak kilip padixaḥ Yəḥoramning kizi, (yəni Aḥaziyaning singlisi), *bax* kaḥin
Yəḥuyadaning hotuni Yəḥoxebiyat Yoaxni Ataliya öltürüwətmisun dəp Ataliyadin
yoxurup koydi. □ 12 Andin keyin Yoax ular bilən Pərwərdigarning öyidə altə yil
yoxurunup turdi; u qaoɣda Ataliya Yəḥuda zeminida səltənət kilatti.

23

1 Yəttinqi yili, Yəḥoyada jasarətkə kelip, Yəroḥamning ooɣli Azariya, Yəḥoḥananning
ooɣli Ismail, Obədning ooɣli Azariya, Adayaning ooɣli Maaseyaḥ wə Zikrining ooɣli
Əlixafat katarlik birkanqə yüzbexini qakirip ular bilən aḥdə tüzdi. □ ■ 2 Ular
Yəḥuda zeminini arilap, Yəḥudadiki ḥərkaysi xəḥərlərdin Lawiylarni wə Israildiki
qong yolbaxqilarni yioɣdi; ular Yerusalemoɣa kelixti. 3 Pütkül jamaət Hudaning öyidə
padixaḥ bilən aḥdiləxti. Yəḥoyada ularoɣa: — Padixaḥning ooɣli Pərwərdigarning
Dawutning əwladliri tooɣruluk wədə kiloɣinidək qokum səltənət kilidu. 4 Mana silər
kilixinglar kerək boloɣan ix xuki: — Xabat künidə pasibanlik nöwiti kəlgən kaḥinlar
bilən Lawiylarning üqtin biri ḥərkaysi dərwazilarni muḥapizət kilsun; 5 üqtin
biri padixaḥ ordisini, üqtin biri «Ul dərwazisi»ni muḥapizət kilsun; baxkilarning

□ **22:2 «Aḥaziya təhtkə qikkan qeoɣida yigirmə ikki yaxta idi» —** kəp kona kəqürmilərdə «…kirik ikki yaxta idi» deyilidu. Bu ketim bəzi kədimki kəqürmilər wə tərjimə nuskisioɣa wə «2Pad.» 8:26gə asasən «yigirmə ikki yax» dəp tərjimə kilduk. □ **22:11 «Yəḥoxebiyat» —** yaki «Yəḥoxeba». □ **23:1 «Yəḥoyada jasarətkə kelip…» —** yaki «Yəḥoyada özini küqləndürüp…» ■ **23:1** 2Pad. 11:4-20

ҳəmmisi Pərwərdigar өyining ҳoylilirida bolsun. 6 Lekin kaһinlar ҳəm wəzipə өtəydiоған Lawiylardin bələk ҳeqkimni Pərwərdigarning өyigə kirgüzmisun (kaһin-lawiylar pak-muқəddəs dəp ҳesablanоғaqқa kirixigə bolidu). Baxқa həlқning ҳərbiri Pərwərdigar өzigə bekitkən jaylarni kөzət қilsun. 7 Lawiylarning ҳərbiri қoliоға қorallirini elip padixaһni orap tursun; өz məyliqə muқəddəs өygə kirixkə urunоған ҳərkim өltürülsun; silər padixaһ kirip-qiқip yürginidə uning yenidin ayrilmanglar, — dedi.■

8 Lawiylar bilən Yəһudalarning ҳəmmisi kaһin Yəһoyadaning barliқ tapiliоғanlirini bəja kəltürüxti. Lawiylarning ҳərbiri xabat küni nөwətqilikkə kirgən wə nөwətqiliktin qüxkənlərni өz yenida қaldurup қaldi; qünki kaһin Yəһoyada ҳeqkimni nөwətqiliktin qüxüxkə қoymidi. 9 Andin Yəһoyada kaһin Dawut padixaһning Pərwərdigarning өyidə saқlaқliқ nəyzə wə қalқan-siparlirini yüzbexilarоға tarқitip bərdi. 10 U yənə kөpqilikni, ҳərbiri қoliоға өz nəyzisini tutқan ҳalda, ibadəthanining ong təripidin tartip sol təripigiqə, қurbangaһ bilən ibadəthanini boylap padixaһning ətrapida turоғuzdi. 11 Andin ular xaһzadini elip qiқip, uning bexiоға tajni kiygüzüp, uningоға guwaһnamilərni berip, uni padixaһ қildi; Yəһoyada wə uning ooғulliri *huxbuy may bilən* uni məsiһ қildi wə «Padixaһ yaxisun!» dəp towlaxti.

12 Ataliya həlқlərning qepixip yürgənlikini wə padixaһni təripləwatқanliқini anglap, Pərwərdigarning өyigə kirip, kөpqilikning arisiоға kəldi. 13 U қarisa, mana padixaһ өyning dərwazisida, tüwrükning yenida turatti; padixaһning yenida əməldarlar bilən kanayqilar tiziloғanidi, barliқ yurtning həlқi xadlinip kanay qelixatti, nəoғmiqilər ҳərhil sazlarni qelip, jamaətni baxlap mədһiyə oқutuwatatti. Buni kөrgən Ataliya kiyimlirini yirtip: — Asiyliқ, asiyliқ! — dəp warқirdi.

14 Əmma Yəһoyada kaһin қoxunоға məs’ul boloған yüzbexilarni qaқirtip ularоға: — Uni səpliringlar otturisidin sirtқa qiқiriwetinglar; kimdəkim uningоға əgəxsə қiliqlansun, dəp buyrudi. Qünki kaһin: — Uni Pərwərdigarning өyi iqidə өltürmənglar, dəp eytқanidi.

15 Xuning bilən ular uningоға yol boxitip bərdi; u ordining «At dərwazisi» bilən padixaһning ordisiоға kirgəndə *ləxkərlər* uni xu yərdə өltürdi.□

16 Yəһoyada, pütkül jamaət wə padixaһ birliktə: «Pərwərdigarning həlқi bolayli» degən bir əһdini tüzüxti. 17 Andin barliқ həlқ Baalning buthanisiоға berip uni buzup taxlidi; uning қurbangaһliri bilən məbudlirini qeқip parə-parə қilip, Baalning kaһini Mattanni қurbangaһlarning aldida өltürdi.

18 Andin keyin Yəһoyada kaһin Pərwərdigarning өyidiki barliқ məs’uliyətlərni Lawiy қəbilisining kaһinlirining қoliоға tapxurdi. Kaһinlarni bolsa, əslidə Pərwərdigarning өy ixliriоға nөwət bilən қaraxқa, Pərwərdigarоға atap kөydürmə қurbanliқ sunuxқa Dawut təyinligənidi. Ular қurbanliқlarni Dawutning kөrsətmiliri boyiqə, huxal-huramliқ iqidə nəoғmə-nawa oқuoған ҳalda Musaoға tapxuruloған Təwrat-қanunida pütülginidək sunuxқa məs’ul idi. 19 *Yəһoyada* yənə Pərwərdigar өyining ҳərқaysi dərwazilariоға dərwaziwənlərni təyinlidiki, ҳərқandaқ ixlardin napak қilinoған adəmlər kirgüzülməytti. 20 U yənə yüzbexiliri, aқsөngəklər, həlқ iqidiki yolbaxqilar wə yurtning ҳəmmə həlқini baxlap kelip, padixaһni Pərwərdigar өyidin elip qüxüp, «Yuқiriқi dərwaza» arқiliқ ordiоға əkirip, padixaһliқ təhtigə olturoғuzdi.

21 Yurtning barliқ həlқi xadlinatti; ular Ataliyani қiliqlap өltürgəndin keyin, xəһər tinq bolup қaldi.

■ **23:7** Wəһ. 14:1, 4, 5 □ **23:15** **«…uningоға yol boxitip bərdi» —** buning baxқa birhil tərjimisi: «uni қoloға aldi».

24

Yoax — yəni Yəhoax — Yəhudaoƣa səltənət ķilidu
2Pad. 12:1-22

1 Yoax təhtkə qiķķan qeoƣida yəttə yaxta idi, u Yerusalemda ķirik yil səltənət ķildi. Uning anisining ismi Zibiyah bolup, Bəər-Xebalik idi. □ 2 Yəhoyada kahin ħayat künliridə Yoax Pərwərdigarning nəziridə durus boloƣanni ķilatti. □ 3 Yəhoyada uningoƣa ikki hotun elip bərdi, u birķanqə ooƣul-ķiz pərzənt kərdi.
4 Xuningdin keyin Yoax Pərwərdigarning өyini ķayta yasitix niyitigə kəldi, 5 u kahinlarni wə Lawiylarni yioƣip ularoƣa: — Hudayinglarning өyini onglitip turux üqün Yəhuda xəhərlirigə berip, barlik Israillardin yillik ianə toplanglar; bu ixni tezdin bejiringlar! — dedi. Lekin Lawiylar bu ixni bejirixkə anqə aldirap kətmidi. □ 6 Buni ukķan padixah bax kahin Yəhoyadani qakirtip uningoƣa: — Өzliri nemixka Lawiylaroƣa Pərwərdigarning ķuli Musa Israil jamaitigə Hudaning guwahliķi sakłakłik qedir üqün bəlgiligən bajni Yəhuda wə Yerusalemdin elip kelixkə buyrumidila? — dedi □ 7 (qünki əslidə rəzil hotun Ataliya wə uning ooƣulliri Hudaning өyigə bəsüp kirip, Pərwərdigarning өyidiki barlik muķəddəs buyumlarni elip Baal butlirioƣa atap təķdim ķiliwətkənidi).
8 Xuning bilən padixah buyruk qüxürüp, bir sanduk yasitip Pərwərdigar өyining dərwazisining sirtioƣa ķoyoƣuzdi; 9 andin: «Hudaning ķuli Musa qəldə Israillarning üstigə bekitkən bajni yioƣip əkilip Pərwərdigaroƣa tapxurunglar» degən bir ukturux Yəhuda bilən Yerusalem təwəsidə qikirildi. 10 Barlik əməldarlar wə barlik həlk huxal ħalda bajni əkilip sanduk toloƣuqə uningoƣa taxlidi. 11 Lawiylar pul sandukini padixah bu ixka məs'ul ķiloƣan kixining aldioƣa əkəlgəndə, ular baj pulining kөp qüxkənlikini kərsə, andin padixahning katipi bilən Bax kahinning adimi kelip pul sandukini өngtürüp ķurukdioƣandin keyin, yənə əsli ornioƣa apirip ķoyatti. Ħərküni xundak bolup turdi; nahayiti kөp pul yioƣildi. 12 Padixah bilən Yəhoyada pulni Pərwərdigar өyidiki ix bejirgüqilərgə tapxurdi; ular *buning bilən* Pərwərdigarning өyini ongxax wə əsligə kəltürüx üqün taxqilar bilən yaoƣaqqilarni, təmürqilər bilən miskərlərni yallidi. 13 Ixləmqilər tohtimay ixlidi, ongxax ixi ularning ķolida onguxluk elip berildi; xundak ķilip ular Pərwərdigarning өyini əslidiki өlqəm-lahiyəsi boyiqə yasidi, xundakla uni tolimu puhta ķilip yasap qikti. 14 Ular ixni püttürgəndin keyin exip ķaloƣan pulni padixah bilən Yəhoyadaning aldioƣa əkilip tapxurdi. Ular buning bilən Pərwərdigarning өyi üqün ħərhil əswab-buyumlarni, jümlidin ibadət hizmitidiki ħərhil buyumlar, kөydürmə ķurbanlikłaroƣa munasiwətlik ķaqa-ķuqa, ķazan-təhsilər wə ħərhil altun-kümüx baxķa buyumlarni yasatti. Yəhoyadaning barlik künliridə, ular Pərwərdigarning өyidə kөydürmə ķurbanlikni daim sunup turdi.
15 Yəhoyada ķerip, yaxaydioƣan yexi toxup өldi; u өlgən qaoƣda bir yüz ottuz yaxta idi. 16 Ular uni «Dawut xəhiri»də padixahlar ķatarida dəpnə ķildi, qünki u Israiloƣa ħəm Hudaoƣa wə uning өyigə nisbətən nahayiti qong təhpə kərsətkənidi. 17 Yəhoyada өlgəndin keyin Yəhudadiki yolbaxqilar padixahning aldioƣa kelip uningoƣa bax urdi; padixah ular kərsətkən məslihətni makul kərdi. 18 Ular ata-bowilirining Hudasi Pərwərdigarning өyidin waz keqip, Axərah wə butlarning ķulluķioƣa kirixti.

□ **24:1 «Yoax»** — «Yəhoax»ning baxķa xəkli. □ **24:2 «Yəhoyada … ħayat künliridə Yoax Pərwərdigarning nəziridə durus boloƣanni ķilatti»** — bu səzgə ķarioƣanda, Yoax Yəhoyada өlgəndin keyin Pərwərdigarning yolidin qikip kətti; wə dərwəkə xundak boldi («2Tar.» 24:17-27ni kərüng). □ **24:5 «Hudayinglarning өyini onglitip turux üqün …., barlik Israillardin yillik ianə toplanglar»** — yaki «Ħər yili Hudayinglarning өyini onglitix üqün… barlik Israillardin ianə toplanglar». □ **24:6 «Hudaning guwahliķi sakłakłik qedir»** — yaki «ħəküm-guwahlik qediri» — «ibadət qediri»ning baxķa bir ataloƣusi. **«Pərwərdigarning ķuli Musa … Hudaning guwahliķi sakłakłik qedir üqün bəlgiligən baj…»** — Musaning bu buyruķi tooƣruluk «Mis.» 30:11-16ni kərüng.

Ularning bu gunahi səwəblik Hudaning oŋəzipi Yəhuda bilən Yerusalemdikilərning bexioŋa kəldi. 19 Xundak bolsimu, Pərwərdigar ularni Өzigə yandurux üqün yənila ularning arisioŋa pəyoŋəmbərlərni əwətti; bu pəyoŋəmbərlər gərqə ularni agahlandduroŋan bolsimu, lekin ular yənila kulak salmidi. 20 U qaoŋda Hudaning Rohi bax kahin Yəhoyadaning ooŋli Zəkəriyaoŋa qüxti, u həlkning aldida ərə turup uloroŋa: — Huda mundak dəydu: «Silər nemixka Pərwərdigarning əmirlirigə hilaplik kilisilər? Silər heq rawajlik kərməysilər, qünki silər Pərwərdigardin waz kəqtinglar wə Umu silərdin waz kəqti», — dedi.
21 Halayik *Zəkəriyani* eltürüxkə kəstlidi; ahir ular uni padixahning əmri boyiqə Pərwərdigar eyining hoylisida qalma-kesək kilip eltürüwətti. 22 Padixah Yoax Zəkəriyaning atisi Yəhoyadaning өzigə kərsətkən xəpkitini yad ətmək tügül, əksiqə uning ooŋlini eltürüwətti. Zəkəriya jan üzük aldida: — Pərwərdigar bu ixni nəzirigə elip, uning hesabini alsun! — dedi.
23 Xu yilning ahirida Suriyəning koxuni Yoaxka hujum kilip kəldi; ular Yəhudaoŋa wə Yerusalemoŋa tajawuz kilip kirip, həlk iqidiki yolbaxqilarni eltürüp, ulardin aloŋan pütün urux oŋəniymətlirini Dəməxk padixahining aldioŋa elip bardi. 24 Dərwəkə Suriyə koxunidin pəkət az bir kisim əskərlər kəlgən bolsimu, lekin Yəhudalar ata-bowilirining Hudasi Pərwərdigardin waz kəqkənliki üqün Pərwərdigar qong bir koxunni ularning kolioŋa tapxurdi; ular Yoaxka jaza ijra kildi. 25 Suriylər Yoaxni taxlap kətkən qaoŋda (qünki u kattik aoŋrip kaloŋanidi) uning өz hizmətkarliri bax kahin Yəhoyadaning ooŋlining keni üqün intikam elix kerək dəp uni kəstlidi; ular uni kariwitidila eltürüwətti. U xu yol bilən əldi; kixilər uni Dawut xəhiridə dəpnə kiloŋini bilən, birak padixahlarning kəbristanlikioŋa dəpnə kilmidi. □ 26 Uni kəstligənlər munular: — Ammoniy ayal Ximiyatning ooŋli Zabad bilən Moabiy ayal Simritning ooŋli Yəhozabad idi.
27 Yoaxning ooŋulliri, uningoŋa karitiloŋan kattik wə nuroŋun agah bexarətlər, xundakla uning Hudaning eyini yengibaxtin selixka dair ixliri «padixahlarning təzkiriliri» degən kitabning izahlirioŋa pütülgəndur. Yoaxning ooŋli Amaziya uning ornioŋa padixah boldi.□

25

Amaziya Yəhuda üstigə hөküm süridu
2Pad. 14:1-22

1 Amaziya təhtkə qikkan qeoŋida yigirmə bəx yaxta idi, u Yerusalemda yigirmə tokkuz yil səltənət kildi. Uning anisining ismi Yəhoaddan bolup, Yerusalemlik idi.
2 Amaziya Pərwərdigarning nəzиridə tooŋra boloŋan ixlarni kildi, lekin pütün köngli bilən kilmidi. 3 Wə xundak boldiki, u padixahlikini mustəhkəmliwaloŋandin keyin padixah atisini eltürgən hizmətkarlirini tutup eltürdi. 4 Lekin Musaoŋa qüxürülgən kanun kitabida Pərwərdigarning: «Nə atilarni ooŋulliri üqün ölümgə məhkum kilixka bolmaydu nə ooŋullirini atiliri üqün ölümgə məhkum kilixka bolmaydu, bəlki hərbiri өz gunahi üqün ölümgə məhkum kilinsun» dəp pütülgən əmri boyiqə, u eltürgiqilərning balilirini ölümgə məhkum kilmidi.
5 Amaziya Yəhudalarni yioŋip, jəmətlirigə karap pütün Yəhudalarni wə Binyaminlarni mingbexi wə yüzbexilar astioŋa bekitti; u ulardin yigirmə yaxtin axkanlarning

□ **24:25 «qünki u kattik aoŋrip kaloŋanidi»** — yaki «qünki eoŋir kesəlgə qüxkənidi». Bəzi tərjimanlar «qünki u eoŋir yarilandi» dəp tərjimə kiloŋini bilən, ibraniy tekisttə eoŋir bir kesəl kərsitilidu. **«kahin Yəhoyadaning ooŋlining keni»** — yaki «kahin Yəhoyadaning ooŋullirining keni». □ **24:27 «padixahlarning təzkiriliri»** — Təwrattiki «padixahlar» degən kitab əməs. Qünki tiloŋa elinoŋan təpsilatlar xu kitabta tepilmaydu.

sanini eliwidi, jənggə qiqalaydioƣan, qolioƣa nəyzə wə qalqan alalaydioƣan hil ləxkərdin üq yüz ming adəm qiqti. 6 U yənə bir yüz talant kümüx sərp qilip Israildin yüz ming batur jəngqi yalliwaldi.□
7 Lekin Hudaning bir adimi uning aldioƣa kelip: — I padixaһim, Israil qoxunini əzliri bilən billə baroƣuzmioƣayla; qünki Pərwərdigar Israillar yaki Əfraimiylarning һeqqaysisi bilən billə əməs. 8 Һətta sili qoqum xundaq qilimən, baturanə kürəx qilimən desilimu, Huda əzlirini düxmən aldida yiqitidu, qünki Huda insanoƣa yardəm berixkimu qadirdur, insanni yiqitixqimu qadirdur, dedi.
9 Amaziya Hudaning adimigə: — Əmisə mən Israilning yallanma qoxunioƣa bərgən yüz talant kümüxni qandaq qilsam bolidu? — dəp soriwidi, Hudaning adimi uningoƣa: — Pərwərdigar əzlirigə buningdinmu ziyadə kəp berixkə qadirdur, dəp jawab bərdi.

10 Xuning bilən Amaziya Əfraimdin əzigə kəltürülgən yallanma qoxunni ayrip qiqip, əylirigə qayturuwətti; xu səwəbtin ular Yəһudalaroƣa bək oƣəzəplinip, qattiq qəһr iqidə əylirigə qaytip ketixti. 11 Amaziya jasaritini uroƣutup, əzining həlqini baxlap «Xor wadisi»oƣa berip Seirlardin on ming adəmni yoqatti. □ 12 Yəһudalar yənə on ming adəmni tirik tutuwelip, tik yarning lewioƣa apirip, yardin ittiriwidi, ularning һəmmisi parə-parə qilinip taxlandi. 13 Һalbuki, Amaziya əzi bilən billə jəng qilixqa ruhsət qilmay qayturuwətkən yallanma əskərlər Samariyədin Bəyt-Һorunoƣiqə boloƣan Yəһudaning һərqaysi xəһərlirigə һujum qilip kirip üq ming adəmni qirip taxlidi һəm nuroƣun mal-mülükni bulap kətti.
14 Lekin xundaq boldiki, Amaziya Edomiylarni məoƣlup qilip qaytip kəlgən qaoƣda u Seirlarning butlirinimu elip kelip, ularni əzi üqün məbud qilip, ularoƣa bax urdi wə ularoƣa huxbuy yaqti. □ 15 Xu səwəbtin Pərwərdigarning oƣəzipi Amaziyaoƣa qozoƣaldi, U uning aldioƣa bir pəyoƣəmbərni əwətti. Pəyoƣəmbər uningoƣa: — Əz həlqini sening qolungdin qutquzalmioƣan bu həlqning ilaһlirini zadi nemə dəp izdəysən? — dedi. 16 Wə xundaq boldiki, u padixaһqa tehi səz qiliwatqanda, padixaһ uningoƣa: — Biz seni padixaһning məsliһətqisi qilip tikligənmu? Qoy, bu gepingni! Əlgüng kəldimu nemə? — dedi. Xuning bilən pəyoƣəmbər gəptin tohtidi-də, yənə: — Bu ixni qiloƣining һəm nəsiһitimgə qulaq salmioƣining üqün Pərwərdigar seni yoqitixni qarar qildi, dəp bilimən, — dedi.
17 Xuningdin keyin Amaziya məsliһətlixip, Israilning padixaһi Yəһuning nəwrisi, Yəһoaһazning ooƣli Yoaxning aldioƣa əlqilərni mangdurup: «Qeni, *jəng məydanida* yüz turanə kərüxəyli» dedi.
18 Israilning padixaһi Yoax Yəһudaning padixaһi Amaziyaoƣa əlqi əwətip mundaq səzlərni yətküzdi: «Liwandiki tikən Liwandiki kedir dərihigə səz əwətip: «Əz qizingni ooƣlumoƣa hotunluqqa bərgin!» — dedi. Lekin Liwandiki bir yawayi һaywan ətüp ketiwetip, tikənni dəssiwətti.
19 Sən dərwəqə Edomning üstidin oƣəlibə qilding; kənglüngdə əz-əzüngdin məoƣrurlinip yayrap kətting. Əmdi əyüngdə qaloƣining yahxi; nemixqa bexingoƣa külpət kəltürüp, əzüngni wə əzüng bilən Yəһudani balaoƣa yiqitisən?».□
20 Əmma Amaziya qulaq salmidi. Bu ix Hudadin kəldi; qünki ular Edomning ilaһlirini

---

□ **25:6 «bir yüz talant kümüx»** — 100 talant kümüx bəlkim 3400 kilogram kümüx boluxi mumkin. □ **25:11 «Amaziya jasaritini uroƣutup…»** — yaki «Amaziya əzini küqəytip,…». **«Seir»** — Edomning ikkinqi ismi. □ **25:14 «… ularoƣa huxbuy yaqti»** — yaki «… ularoƣa qurbanliqlarni kəydürdi». □ **25:19 «Sən dərwəqə … yayrap kətting. … nemixqa … əzüngni wə əzüng bilən Yəһudani balaoƣa yiqitisən?»** — Yəһoax eytqan təmsilning omumiy mənisi: «Sən pəqət bir tikəndursən, əzüm kedirdək uluoƣ adəmmən, əzünggə unqiwala ixinip kətmə. Sening uluoƣ pilaning һərtürlük tasadipiyliqtin məoƣlup boluxi mumkin» degəndək. Gərqə Yəһoax padixaһni «butpərəs kapir» dəp һesablioƣili bolsimu, muxu yərdə uning nəsiһəti tooƣra idi.

izdigənidi, Huda ularni *Yoaxning* ḳolioƣa qüxsun dəp ənə xundaḳ orunlaxturoƣanidi.
21 Xuning bilən Israil padixaḥi Yoax jənggə atlinip qiḳti; ikki tərəp, yəni u
Yəḥuda padixaḥi Amaziya bilən Bəyt-Xəməxtə, jəng məydanida yüz turanə uqraxti.
22 Yəḥudaning adəmliri Israilning adəmliri təripidin tiripirən ḳilinip, ḥərbiri өz өyigə
ḳeqip kətti.
23 Israil padixaḥi Yoax Bəyt-Xəməxtə Yəḥoaḥazning nəwrisi, Yoaxning ooƣli Yəḥuda
padixaḥi Amaziyani əsir ḳilip Yerusalemoƣa elip bardi; wə u Yerusalemning sepilining
Əfraim dərwazisidin tartip burjək dərwazisioƣiqə boloƣan tөt yüz gəzlik bir bөlikini
өrüwətti.□
24 U Hudaning өyidə, Obəd-Edom məs'ul bolup saḳlawatḳan wə padixaḥning
ordisidiki həzinidin tepiloƣan barliḳ altun-kümüx, ḳaqa-ḳuqilarni buliwaldi wə
kepillik süpitidə birnəqqə tutḳunni elip Samariyəgə yenip kətti. 25 Israil padixaḥi
Yəḥoaḥazning ooƣli Yoax өlgəndin keyin, Yoaxning ooƣli, Yəḥudaning padixaḥi
Amaziya on bəx yil өmür kөrdi.□
26 Amaziyaning ḳaloƣan əməlliri bolsa, mana ularning ḥəmmisi baxtin ahirioƣiqə
«Yəḥuda wə Israil padixaḥlirining tarihnamisi»da pütülgən əməsmidi?□
27 Amaziya Pərwərdigardin waz kəqkəndin baxlapla Yerusalemda bəzilər uni
ḳəstləxkə kirixkənidi; xuning bilən u Laḳix xəḥirigə ḳeqip kətti; lekin ḳəstligüqilər
kəynidin Laḳixḳa adəm əwətip, u yərdə uni өltürdi.
28 Andin ular uni atlaroƣa artip Yerusalemoƣa elip bardi. U Yerusalemda ata-
bowilirining arisida «Yəḥudaning xəḥiri»də dəpnə ḳilindi. □

26

Uzziya Yəḥuda üstigə ḥəküm süridu
2Pad. 15:1-7

1 Yəḥudaning barliḳ həlḳi uning on altə yaxḳa kirkən ooƣli Uzziyani tikləp, uni
atisi Amaziyaning ornida padixaḥ ḳildi □ 2 (padixaḥ atisi ata-bowilirining arisida
uhlioƣandin keyin, Elat xəḥirini ḳaytidin yasap, Yəḥudaoƣa yənə təwə ḳiloƣuqi dəl
Uzziya idi).□
3 Uzziya təhtkə qiḳḳan qeoƣida on altə yax idi; u Yerusalemda jəmiy əllik ikki yil
padixaḥliḳ ḳildi. Uning anisining ismi Yəkoliya bolup, Yerusalemliḳ idi. 4 U atisi
Amaziyaning barliḳ ḳiloƣanliridək Pərwərdigarning nəziridə durus boloƣanni ḳildi.
5 Huda bərgən alamət kөrünüxlər bilən yorutuloƣan Zəkəriya Uzziyaoƣa təlim
bərgəqkə, u ḥayat waḳtida Uzziya Hudani izdidi; wə u Pərwərdigarni izdigən
künlərdə Huda uning ixlirini rawan ḳildi. 6 U qiḳip Filistiylərgə ḥujum ḳildi wə
Gatning sepilini, Jabnəḥning sepilini wə Axdodning sepilini qaḳturuwətti. Yənə
Axdod ətrapida, xundaḳla Filistiylər arisida birnəqqə xəḥər bərpa ḳildi. 7 Huda
uning Filistiylər wə Gur-baalda turuwatḳan Ərəblər bilən Maonlaroƣa ḳarxi uruxioƣa
yardəm bərdi. 8 Ammoniylar Uzziyaoƣa olpan təlidi; Uzziya tolimu ḳudrətlik bolup,
nam-xəḥriti taki Misirning qegrisioƣiqə tarḳaldi. 9 Uzziya Yerusalemdiki «Burjək

□ **25:23 «Yəḥoaḥaz»** — «Aḥaziya»ning baxḳiqə ipadilinixi. Bu Yəḥoaḥaz (Aḥaziya) Yəḥuda padixaḥi, 25-ayəttiki «Yəḥoaḥaz» əməs. **«tөt yüz gəzlik bir bөliki..»** — Təwratta «gəz» (yaki «jəynək») ḳolning jəynəktin barmaḳning uqioƣiqə boloƣan uzunluḳi, yəni 0.454 metr uzunluḳ idi. □ **25:25 «Israil padixaḥi Yəḥoaḥazning ooƣli Yoax өlgəndin keyin, ... Amaziya on bəx yil өmür kөrdi»** — 23-ayəttiki izaḥatni kөrüng. □ **25:26 «Yəḥuda wə Israil padixaḥlirining tarihnamisi»** — mumkinqiliki barki, bu kitab Təwrattiki «Padixaḥlar»dur. □ **25:28 «Yəḥudaning xəḥiri»** — bəlkim «Dawutning xəḥiri»ni kərsitidu. «2Pad.» 14:20ni kөrüng. □ **26:1 «Uzziya»** — baxḳa xəkli «Aḥaziya». «2Pad.» 14:21ni kөrüng. □ **26:2 «padixaḥ ... Elat xəḥirini ḳaytidin yasap, Yəḥudaoƣa yənə təwə ḳiloƣuqi dəl Uzziya idi»** — yaki «atisi өz ata-bowilirining arisida uhlioƣandin keyin Uzziya Elat xəḥirini yasap Yəḥudaoƣa yənə təwə ḳildi».

dərwazisi»da, «Jiloɣa dərwazisi»da wə sepilning ƙayrilidioɣan yeridə munarlar saldi wə ularni ajayip mustəḥkəm ƙildi. 10 U yənə qəllərdə birmunqə kəzət munarlirini saloɣuzdi wə kəp ƙudukƙlarni kolatti; qünki uning Xəfəlaḥ tüzlənglikidə wə egizliktə nuroɣun qarwisi bar idi; u yənə teriƙqiliƙƙa amraƙ boloɣaqƙa, taoɣlarda wə etiz-baoɣlarda *nuroɣun* baoɣwənlərni wə üzümqilərni yallap ixlətti.□
11 Uzziyaning yənə uruxƙa maḥir ƙoxuni bar idi. Ƙoxun katip Jəiyəl wə əməldar Maaseyaḥ eniƙlioɣan sanoɣa asasən ƙisim-ƙisimlar boyiqə bəlünüp, padixaḥning sərdarliridin biri boloɣan Ḥananiyaning yetəkqiliki astida səp bolup jənggə qiƙatti. 12 Bu batur jəngqilər iqidiki ḥərƙaysi jəmət baxliri jəmiy ikki ming altə yüz kixi idi. 13 Ularning yetəkqiliki astidiki ƙoxun jəmiy üq yüz yətmix yəttə ming bəx yüz bolup, ḥəmmisi ixta ƙabil, jəngdə maḥir idi, ular padixaḥƙa yardəmlixip düxməngə ḥujum ƙilalaytti. 14 Uzziya pütkül ƙoxunidiki ləxkərlirini ƙalƙan, nəyzə, dobuloɣa, sawut, okya wə saloɣilar bilənmu ƙorallanduroɣanidi. 15 U yənə Yerusalemda ustilar ijad ƙiloɣan oƙ bexi wə yooɣan taxlarni atƙuqi üskünilərni yasitip, ularni sepil munarlirioɣa wə burjəklirigə orunlaxturoɣanidi. Uning nam-xəḥriti yiraƙ-yiraƙlaroɣa kətkənidi, qünki u alamət yardəmlərgə erixkəqkə, karamət ƙudrət tapƙanidi.
16 Lekin u küqəygəndin keyin, məoɣrurlinip kətti wə bu ix uni ḥalakətkə elip bardi. U Hudasi Pərwərdigaroɣa itaətsizlik ƙilip, huxbuygaḥ üstidə huxbuy yaƙimən dəp Pərwərdigarning əyigə kirdi. 17 Kaḥin Azariya bilən Pərwərdigarning baxƙa kaḥinliridin səksən əzimət uning arƙidin kirdi; 18 Ular padixaḥ Uzziyani tosup: — I Uzziya, Pərwərdigaroɣa huxbuy yeƙix sanga təwə ix əməs, bəlki huxbuy yeƙixƙa muƙəddəs hizmətkə ataloɣan kaḥinlar boloɣan, Ḥarunning əwladlirioɣa mənsuptur; muƙəddəshanidin qiƙƙin, qünki itaətsizlik ƙilip ƙoydung; sən Huda Pərwərdigardin izzət tapalmaydioɣan bolup ƙalisən, dedi.
19 Uzziya ƙattiƙ oɣəzəpləndi; u huxbuy yaƙƙili turoɣan ḥaləttə, ƙolida bir huxbuy-danni tutup turatti; u Pərwərdigarning əyidiki huxbuygaḥning yenida turup kaḥinlaroɣa oɣəzəpliniwatƙan qaoɣda, kaḥinlarning aldidila uning pixanisioɣa ma-haw ərləp qiƙti. 20 Bax kaḥin Azariya bilən baxƙa kaḥinlar ƙarisa, mana, birdinla uning pixanisioɣa mahaw ərləp qiƙƙanidi; ular dərḥal uni qiƙiriwetixkə ittərdi; u əzimu qiƙip ketixkə aldiridi, qünki Pərwərdigar uni uroɣanidi. 21 Padixaḥ Uzziyani taki əlgüqə mahaw kesili qirmiwaldi; u mahaw kesili boloɣaqƙa, ayrim bir əydə turdi; xuning bilən u Pərwərdigarning əyigə kirixtin məḥrum ƙilindi. Uning ooɣli Yotam ordining ixlirini baxƙurup, yurt soridi. □ 22 Uzziyaning baxƙa əməlliri bolsa baxtin ahirioɣiqə Amozning ooɣli Yəxaya pəyoɣəmbər təripidin yezip ƙalduruloɣandur.
23 Uzziya əzining ata-bowiliri arisida uhlidi; bəzilər: — «U mahaw boloɣan adəm» degəqkə, u ata-bowiliri ƙatarida yatƙuzuloɣan bolsimu, padixaḥlar ƙəbristanliƙioɣa təwə *qətrək* bir yərlikkə dəpnə ƙilindi. Andin ooɣli Yotam uning ornioɣa padixaḥ boldi.

27

Yotam Yəḥuda üstigə ḥəküm süridu
2Pad.15:32-38

1 Yotam təhtkə qiƙƙan qeoɣida yigirmə bəx yaxta idi; u Yerusalemda on altə yil səltənət ƙildi; uning anisining ismi Yəruxa bolup, Zadokning ƙizi idi. 2 U atisi Uzziyaning barliƙ ƙiloɣanliridək Pərwərdigarning nəziridə durus boloɣanni ƙildi

□ **26:10 «etiz-baoɣlarda…»** — yaki «Karməldə…». Əmma Karməl ximaliy padixaḥlikƭa. □ **26:21 «xuning bilən u Pərwərdigarning əyigə kirixtin məḥrum ƙilindi»** — mahaw kesiligə giriptar boloɣanlar «napak» dəp ḥesablinip, muƙəddəs ibadəthanioɣa kirixkə ƙət'iy ruhsət ƙilinmaytti.

(lekin u Pərwərdigarning muḳəddəshanisiɣa kirmidi). Lekin həlḳ yənila buzuḳ ixlarni ḳiliwərdi.
3 Pərwərdigar өyining yuḳiriḳi dərwazisini yasatḳuqi Yotam idi; u yənə Ofəldiki
sepildimu nurоɣun ḳuruluxlarni ḳildi. □ 4 U Yəhudaning taoɣliḳ rayonida xəhərlərni
bina ḳildi, ormanliḳlardimu kəl'ə-ḳoroɣanlar wə kөzət munarlirini yasatti. 5 U
Ammoniylarning padixaḥi bilən urux ḳilip ularni yəngdi; xu yili Ammoniylar
uningɣa üq talant kümüx, ming tonna buoɣday, ming tonna arpa olpan bərdi;
Ammoniylar ikkinqi wə üqinqi yilimu uningɣa ohxax olpan elip kəldi. □ 6 Yotam
Hudasi Pərwərdigar aldida yollirini tooɣra ḳiloɣini üqün ḳudrət tapti.
7 Yotamning ḳaloɣan ixliri, jümlidin ḳiloɣan jəngliri wə tutḳan yollirining ḥəmmisi
mana «Yəhuda wə Israil padixaḥlirining tarihnamisi»da pütülgəndur. □ 8 U təhtkə
qiḳḳan qeoɣida yigirmə bəx yaxta idi; u Yerusalemda on altə yil səltənət ḳildi. 9 Yotam
ata-bowiliri arisida uhlidi wə «Dawutning xəḥiri»gə dəpnə ḳilindi; ooɣli Aḥaz uning
ornioɣa padixaḥ boldi.

28

Aḥaz Yəhuda üstigə ḥəküm süridu
2Pad. 16:1-20

1 Aḥaz təhtkə qiḳḳan qeoɣida yigirmə yaxta idi; u Yerusalemda on altə yil səltənət
ḳildi. U atisi Dawutḳa ohxax Pərwərdigarning nəziridə durus boloɣanni ḳilmay,
2 Bəlki Israilning padixaḥlirining yolioɣa kirip mangdi; u ḥətta Baallaroɣa atap
məbudlarni ḳuydurdi; 3 Pərwərdigar Israillar zeminidin ḥəydəp qiḳaroɣan əllərning
yirginqlik gunaḥlirini dorap, Ḥinnom jiloɣisida küjə kөydürdi, өzining pərzəntlirini
ottin өtküzüp kөydürdi; □ 4 Yənə «yuḳiri jaylar»da, dənglərdə wə ḥərḳaysi kөkərgən
dərəh astida kөydürmə ḳurbanliḳ ḳildi wə küjə kөydürdi. 5 Xunga, uning Hudasi
Pərwərdigar uni Suriyə padixaḥining ḳolioɣa tapxurdi; Suriylər uni tarmar kəltürüp,
Yəhudadin nuroɣun həlḳni tutḳun ḳilip Dəməxḳḳə elip kətti. Huda yənə uni Israil
padixaḥining ḳolioɣa tapxurdi, Israil padixaḥi *Yəhudada* qong ḳiroɣinqiliḳ elip bardi.
6 Rəmaliyaning ooɣli Pikaḥ Yəhudada bir kün iqidə bir yüz yigirmə ming adəmni
өltürdi, ularning ḥəmmisi əzimətlər idi; buning səwəbi, ular ata-bowilirining Hudasi
Pərwərdigardin waz kəqkənidi. 7 Zikri isimlik bir Əfraimiy əzimət bar idi; u
padixaḥning ooɣli Maasiyaḥani, ordining bax oɣojidari Azrikam wə padixaḥning bax
wəziri Əlkanaḥni ḳətl ḳildi. 8 Israillar өz ḳerindaxliridin ikki yüz ming ayal, ooɣul-ḳiz
balilarni tutḳun ḳilip elip kətti; ular yənə Yəhudadin nuroɣun urux oɣəniymətlirini
bulang-talang ḳilip Samariyəgə əkətti.
9 Lekin u yərdə Pərwərdigarning Odəd isimlik bir pəyoɣəmbiri bar idi; u Samariyəgə
ḳaytip kəlgən ḳoxunning aldioɣa qiḳip ularoɣa: — Ḳaranglar, ata-bowanglarning
Hudasi Pərwərdigar Yəhudalarni aqqiḳida silərning ḳolunglaroɣa tapxurdi wə silər
pələkkə yətkən ḳəḥri-oɣəzəp bilən ularni өltürdünglar. 10 Əmdi silər yənə Yəhudalar
bilən Yerusalemliḳlarni məjburiy өzünglaroɣa ḳul-didək ḳilmaḳqi boluwatisilər.
Lekin silər өzünglarmu Hudayinglar Pərwərdigar aldida gunaḥ-itaətsizliklər

---

□ **27:3 «Ofəl»** — kona Yerusalemdiki bir ḳisim egiz rayon idi. □ **27:5 «üq talant kümüx»** — bəlkim 3400 kilogram kümüx idi. **«ming tonna buoɣday»** — ibraniy tilida «on ming kor». Bir «kor» 220 litr boluxi mumkin. **«ming tonna arpa»** — ibraniy tilida «on ming kor». Bir «kor» 220 litr boluxi mumkin. □ **27:7 «Yəhuda wə Israil padixaḥlirining tarihnamisi»** — mumkinqiliki barki, bu kitab Təwrattiki «Padixaḥlar»dur. □ **28:3 «Ḥinnom jiloɣisi»** — ibraniy tilida «Gə-Ḥinnom», ərəb tilida «jəḥənnəm». Bu yirginqlik jay tooɣruluḳ «Yər.» 17:31-32ni wə izaḥatlirini kөrüng. **«küjə kөydürdi»** — yaki «ḳurbanliḳlarni kөydürdi». **«pərzəntlirini ottin өtküzüp kөydürdi»** — bəlkim Aḥazning pərzəntlirini insan ḳurbanliḳi ḳiloɣanliḳini kөrsitixi mumkin.

ətküzdunglarоqu? 11 Əmdi gepimgə qulaq selinglar! Qerindaxliringlardin tutqun qilip kəlgənlərni qayturuwetinglar, qünki Pərwərdigarning qattiq oqəzipi bexinglaroqa qüxəy dəp qaldi, dedi.

12 Xuning bilən Əfraimlarning birqanqə yolbaxqiliri, yəni Yoһananning ooqli Azariya, Məxillimotning ooqli Bərəkiya, Xallumning ooqli Ққəzəkiya wə Ққadlayning ooqli Amasa qozoqilip qiqip jəngdin qaytip kəlgən qoxunni tosuwelip 13 ularoqa: — Bu tutqunlarni bu yərgə elip kirsənglar bolmaydu; bizning Pərwərdigarning aldida gunaһimiz turup, yənə tehimu kəp gunaһlar wə itaətsizliklərni aynitmaqqimusilər? Qünki bizning itaətsizlikimiz ққelimu intayin eoqirdur, Israilning bexioqa otluq qəһroqəzəp qüxəy dəp qaldi, dedi.

14 Xuning bilən ləxkərlər tutqunlar bilən urux oqəniymətlirini yolbaxqilar wə pütkül jamaət aldida qaldurup qoydi. 15 Yuqirida ismi tiloqa elinoqan kixilər qozoqilip, tutqunlarni baxlap qikti, urux oqəniymətliri iqidin kiyim-keqək wə ayaoqlarni ularning arisidiki barliq yalingaq, yalang ayaoq turoqanlaroqa kiygüzüp, ққəmmisini yemək-iqmək bilən oqizalandurdi, üstibaxlirini maylidi, barliq ajizlarni exəklərgə mindürüp, ққəmmisini «Horma dərəһliri xəһiri» dəp atilidioqan Yerihooqa, əz qerindaxlirining qexioqa apirip qoydi, andin Samariyəgə qaytti.

16 Bu qaoqda Aһaz padixaһ Asuriyəning padixaһlirioqa yardəm tiləp adəm əwətti, 17 qünki Edomiylar yənə Yəһudaoqa ққujum qilip nuroqun adəmni tutqun qilip kətkənidi. 18 Filistiylərmu Xəfəlaһ tüzləngliқidiki wə Yəһudaning jənubidiki xəһərlərgə tajawuz qilip kirip, Bəyt-Xəməx, Ayjalon, Gədərot, Sokoһ wə Sokoһqa təwə yeza-qixlaqlarni, Timnaһ wə Timnaһqa təwə yeza-qixlaqlarni, Gimzo wə Gimzooqa təwə yeza-qixlaqlarni ixoqal qilip, xu yərlərgə jaylaxqanidi. 19 Pərwərdigar Yəһudaning padixaһi Aһaz tüpəylidin Yəһudani horluққa qaldurdi; qünki Aһaz Yəһudani itaətsilikkə eziқturdi wə əzi Pərwərdigaroqa eoqir asiylik qildi. 20 Asuriyəning padixaһi Tiglat-Pilnəsər dərwəқə uning yenioqa kəldi, lekin yardəm berixning ornioqa, uningoqa kəp awariqiliklərni kəltürdi. 21 Qünki Aһaz Pərwərdigarning əyidin, padixaһning ordisidin, xundaqla əməldarlarning əyliridin kəp mal-dunyani qikirip, Asuriyə padixaһioqa bərgən bolsimu, lekin uningoqa ққeq paydisi bolmidi. 22 Muxundaq intayin müxkül pəyttə bu padixaһ Aһaz Pərwərdigar aldida tehimu eoqir qəbiһlikkə qəküp kətti. 23 U əzini məoqlup qiloqan Dəməxqning ilaһlirioqa qurbanliq sundi, qünki u: «Suriyəning padixaһlirining ilaһliri ularoqa yardəm qildi, xunga mənmu ularoqa qurbanliq sunup, ularni mangimu yardəm beridioqan qilimən» dedi. Lekin əksiqə bu butlar uning əzini, xundaqla barliq Israillarni ққalakətkə elip bardi. □ 24 Aһaz Pərwərdigarning əyidiki əswab-buyumlarni yioqip elip qikip, ularni kesip-ezip parə-parə qiliwətti; wə Pərwərdigarning əyining dərwazilirini peqətliwətti. Ққəm əzi üqün Yerusalemning ққərbir doқmuxida qurbangaһlarni saloquzdi. 25 U yənə Yəһudaning ққərqaysi xəһərliridə baxqa ilaһlaroqa huxbuy yeқix üqün «yuqiri jaylar»ni saloquzdi, xundaq qilip ata-bowilirining Hudasi Pərwərdigarning oqəzipi qozoqaldi. 26 Mana, uning qaloqan ixliri, jümlidin barliq tutqan yolliri baxtin-ahirioqiqə «Yəһuda wə Israil padixaһlirining tarihnamisi»da pütülgəndur. 27 Aһaz ata-bowiliri arisida uhlidi; kixilər uni Yerusalem xəһirigə dəpnə qildi, lekin uni Israil padixaһlirining kəbristanliқioqa dəpnə qilmidi. Ooqli Ққəzəkiya uning ornioqa padixaһ boldi.

□ **28:23 «əzini məoqlup qiloqan Dəməxqning ilaһliri» —** bu sözlər Aһazning oyliri, əlwəttə; lekin məlum tərəptin eytqanda, uning butpərəsliki uni ққəқiқətən məoqlubiyətkə uqratqanidi.

29

Ḥəzəkiya ḫəküm süridu; u muḳəddəshanini tazilaydu

1 Ḥəzəkiya təhtkə qiḳḳan qeoɣida yigirmə bəx yaxta idi; u Yerusalemda yigirmə toḳḳuz yil səltənət ḳildi. Uning anisining ismi Abiya bolup, Zəkəriyaning ḳizi idi. □ 2 *Ḥəzəkiya* atisi Dawut barliḳ ḳiloɣanliridək, Pərwərdigarning nəziridə durus boloɣanni ḳildi. 3 U təhtkə qiḳḳan birinqi yilining birinqi eyida Pərwərdigar өyining dərwazilirini aqturup, yengibaxtin yasatti. 4 U kaḫinlar bilən Lawiylarni *Hudaning өyigə* qaḳirip kelip, *aldinḳi* ḫoylisining məydanining xərḳ təripigə yioɣip, 5 ularoɣa: — I Lawiylar, gepimgə ḳulaḳ selinglar; өzünglarni Hudaoɣa atap pakizlanglar wə ata-bowanglarning Hudasi Pərwərdigarning өyini uningoɣa muḳəddəs ḳilip pakizlanglar, muḳəddəshanidin barliḳ paskina nərsilərni qiḳirip taxlanglar. 6 Qünki bizning ata-bowilirimiz asiyliḳ ḳilip, Hudayimiz Pərwərdigarning nəziridə rəzil boloɣanni ḳilip, Uningdin waz kəqti, Pərwərdigarning turaloɣusidin yüzini өrüp, Uningoɣa arḳini ḳildi. 7 Ular aywanning ixiklirini etiwətkən, qiraoɣlarni өqüriwətkən, huxbuy yaḳmioɣanidi wə muḳəddəshanida Israilning Hudasioɣa ḫeq kөydürmə ḳurbanliḳlarni sunmaydioɣan bolup kətkənidi; 8 Xu səwəbtin Pərwərdigarning oɣəzipi Yəḫuda bilən Yerusalemdikilərning üstigə qüxüp, huddi өz kөzünglar bilən kөrüp turoɣininglardək, ularni dəḫxətkə selip, wəḫimə boluxḳa ḫəm zanglik ḳilip ux-ux ḳilinidioɣan obyektkə aylandurup ḳoydi. □ 9 Xu səwəbtin ata-bowilirimiz ḳiliq astida ḳaldi; ooɣul-ḳizlirimiz wə hotunlirimizmu tutḳun ḳilindi. 10 Əmdi mən Israilning Hudasi boloɣan Pərwərdigarning oɣəzipining bizdin yanduruluxi üqün, Uning bilən əḫdilixix niyitigə kəldim. 11 I balilirim, oɣapil bolmanglar; qünki Pərwərdigar silərni Өz aldida turup hizmitidə boluxḳa, Uning hizmətkari bolup huxbuy yeḳixḳa tallioɣan, dedi.□

12 Xuning bilən Lawiylardin təwəndikilər ornidin turup otturioɣa qiḳti: — Koḫatlardin boloɣan Amasayning ooɣli Maḫat wə Azariyaning ooɣli Yoel, Mərarilardin Abdining ooɣli Kix, Yəḫallələlning ooɣli Azariya, Gərxonlardin Zimmaḫning ooɣli Yoaḫ, Yoaḫning ooɣli Edən, 13 Əlizafanning əwladliridin Ximri bilən Jəiyəl, Asafning əwladliridin Zəkəriya bilən Mattaniya; 14 Ḫemanning əwladliridin Yəḫiyəl bilən Ximəy, Yədutunning əwladliridin Xemaya bilən Uzziyəllər. 15 Ular ḳerindaxlirini yioɣip, өzlirini *Hudaoɣa* atap paklidi, padixaḫning tapxuruḳi, Pərwərdigarning əmri boyiqə Pərwərdigarning өyini pakizlaxḳa kirdi. 16 Kaḫinlar Pərwərdigarning өyining iqkirisigə pakizlaxḳa kirdi; ular Pərwərdigarning muḳəddəs jayidin tapḳan barliḳ napak-nijis nərsilərni Pərwərdigar өyining ḫoylisioɣa toxup qiḳti; andin ularni Lawiylar elip qiḳip, *xəḫər sirtidiki* Kidron jiloɣisioɣa apirip təkti.

17 Ular birinqi ayning birinqi künidin baxlap, өyni ḳaytidin Hudaoɣa atap pakizlaxḳa kirixip, səkkizinqi küni Pərwərdigar өyining aywinioɣa qiḳti; ular *yənə* səkkiz kün waḳit sərp ḳilip Pərwərdigar өyini pakizlap, birinqi ayning on altinqi künigə kəlgəndə ixni tügətti.□

18 Andin ular Ḥəzəkiya padixaḫning aldioɣa kirip: — Biz Pərwərdigarning pütkül өyini, jümlidin kөydürmə ḳurbanliḳ ḳurbangaḫini wə uningdiki barliḳ ḳaqa-ḳuqa, əswablarni, «təḳdim nan» tizilidioɣan xirəni wə xirə üstidiki barliḳ ḳaqa-ḳuqa, əswablarni pakizliwəttuḳ; 19 Aḫaz padixaḫ təhttiki qeoɣida asiyliḳ ḳilip taxliwətkən

---

□ **29:1 «Abiya»** — yaki «Abi». «2Pad.» 18:2ni kөrüng. □ **29:8 «ularni dəḫxətkə selip, wəḫimə boluxḳa ḫəm zanglik ḳilip ux-ux ḳilinidioɣan obyekt...»** — yaki «ularni adəmlərgə dəḫxət salidioɣan, ḳorḳunq basturidioɣan ḫəm zanglik ḳilip ux-ux ḳilinidioɣan obyekt». □ **29:11 «...huxbuy yeḳixḳa...»** — yaki «...ḳurbanliḳ ḳilixḳa...». □ **29:17 «ular yənə səkkiz kün waḳit sərp ḳilip Pərwərdigar өyini pakizlap...»** — yaki «xundaḳ ḳilip ular səkkiz kün iqidə Hudaning өyini (muḳəddəs jayni) pakizlioɣan boldi...».

barlik ƣaqa-ƣuqa, əswablarni təyyarlap təh ƙilip, pakizlap ƙoyduƙ; mana, ular ƕazir Pərwərdigarning ƙurbangaƕi aldiƣa ƙoyuldi, dedi.
20 Ƕəzəkiya padixaƕ ətigəndə tang səƕər ornidin turup xəƕərdiki əməldarlarni yiƣip Pərwərdigarning өyigə qikti. 21 Ular padixaƕlik üqün, muƙəddəshana wə pütün Yəhudalar üqün gunaƕ ƙurbanliƙi ƙilixƙa yəttə buƙa, yəttə ƙoqƙar, yəttə ƙoza wə yəttə tekə elip kəldi; *padixaƕ* Ƕarun əwladliri bolƣan kaƕinlarƣa bularni Pərwərdigarning ƙurbangaƕiƣa sunuxni buyrudi. 22 Ular buƙilarni booƣuzlidi, kaƕinlar ƙenini elip, ƙurbangaƕƙa səpti; andin ular ƙoqƙarlarnimu booƣuzlap, ƙenini ƙurbangaƕƙa səpti; ƙozilarnimu booƣuzlap, ularning ƙeninimu ƙurbangaƕƙa səpti. 23 Ahirida gunaƕ ƙurbanliƙi ƙilinidiƣan tekilərni padixaƕ wə jamaət aldiƣa yetiləp keliwidi, *padixaƕ wə jamaət* ƙollirini tekilər üstigə ƙoyuxti. □
24 Kaƕinlar tekilərni booƣuzlap, ƙenini barlik Israillarning gunaƕi üqün kəqürüm-kafarət süpitidə ƙurbangaƕƙa səpti; qünki padixaƕ: «Kөydürmə ƙurbanlik wə gunaƕ ƙurbanliƙi barlik Israillar üqün sunulsun» degənidi.
25 Padixaƕ yənə Lawiylarni Pərwərdigar өyidə Dawutning, *Dawut* padixaƕning aldin kөrgüqisi gadning wə Natan pəyƣəmbərning buyruƣinidək jangjang, təmbur wə qiltar ƣatarliƙ sazlarni tutup, səp bolup turuxƙa təyinlidi (qünki əslidə bu əmr Pərwərdigardin, өz pəyƣəmbərlirining wastisi bilən tapilanƣanidi). 26 Xuning bilən Lawiylar Dawutning sazlirini, kaƕinlar kanaylarni tutƙan ƕalda turuxti. 27 Ƕəzəkiya kөydürmə ƙurbanliƙ ƙurbangaƕ üstigə sunulsun, dəp buyrudi. Kөydürmə ƙurbanliƙ sunulƣan ƕaman, Pərwərdigarƣa ataloƣan nəƣmə-nawa ƙilinixƙa, kanaylar qelinixƙa wə Israilning padixaƕi Dawutning sazliri təngkəx ƙilinixƙa baxlidi. 28 Pütkül kөydürmə ƙurbanliƙ өtküzülüp bolƣuqə, pütkül jamaət səjdigə olturuxti, nəƣmə-nawaqilar nəƣmə-nawa ƙilixti, kanayqilar kanay qelip turdi. 29 Kөydürmə ƙurbanliƙ өtküzülüp bolƣanda, padixaƕ wə uning bilən ƕazir bolƣanlarning ƕəmmisi tizlinip səjdə ƙilixti. 30 Ƕəzəkiya padixaƕ wə əməldarlar yənə Lawiylarƣa Dawutning wə aldin kөrgüqi Asafning xeirliri bilən Pərwərdigarƣa Ƕəmdusana oƙuxni buyrudi; xuning bilən ular huxal-huramlik bilən Pərwərdigarƣa ƕəmdusana oƙuxup, bax egip səjdə ƙilixti.
31 Ƕəzəkiya: — Silər əmdi өzünglarni Pərwərdigarƣa muƙəddəs boluxƙa beƣixliƣanikənsilər, aldiƣa kelinglar, ƙurbanliƙlar, təxəkkür ƙurbanliƙlirini Rəbning өyigə kəltürüp sununglar, dewidi, jamaət ƙurbanliƙlar wə təxəkkür ƙurbanliƙlirini kəltürüxti; haliƣanlar kөydürmə ƙurbanliƙini kəltürüxti. □
32 Jamaət elip kəlgən kөydürmə ƙurbanliƙlar təwəndikiqə: — yətmix buƙa, yüz ƙoqƙar, ikki yüz ƙoza; bularning ƕəmmisi Pərwərdigarƣa atap kөydürmə ƙurbanliƙƙa əkilingənidi. 33 Bulardin baxƙa Pərwərdigarƣa ataloƣan altə yüz buƙa, üq ming ƙoymu bar idi. □ 34 Kaƕinlar bək az bolƣaqƙa, kөydürmə ƙurbanliƙ mallirining terisini soyuxƙa ülgürəlməytti; xunga Lawiy ƙerindaxliri taki mallar soyulup bolƣuqə ƕəm baxƙa kaƕinlar өzlirini *Hudaoƣa* atap paklap bolƣuqə yardəmləxti (qünki Lawiylar өzlirini *Hudaoƣa* atap paklax ixida kaƕinlarƣa nisbətən bəkrək ihlasmən idi). 35 Uning üstigə kөydürmə ƙurbanliƙlar naƕayiti kөp idi, xundaƙla inaƙliƙ ƙurbanliƙlirining meyi wə kөydürmə ƙurbanliƙlarƣa ƙoxuloƣan xarab ƕədiyilirimu naƕayiti kөp idi.

□ **29:23 «padixaƕ wə jamaət ƙollirini tekilər üstigə ƙoyuxti»** — «Law.» 4□13-26ni kөrüng. □ **29:31 «aldiƣa kelinglar, ƙurbanliƙlar,…»** — muxu yərdə «ƙurbanliƙlar» bəlkim «inaƙliƙ ƙurbanliƙliri»ni kөrsitidu. 32-36-ayətlərgə ƙariƣanda, «kөydürmə ƙurbanliƙlar» bu ikki hil ƙurbanliƙlar (inaƙliƙ ƙurbanliƙliri wə təxəkkür ƙurbanliƙliri)din sirt idi. Oƙurmənlərning esidə barki, inaƙliƙ ƙurbanliƙliri wə təxəkkür ƙurbanliƙlirini kaƕinlar bilən xu ƙurbanliƙlarni sunƣuqilar yeyixkə bolatti; «kөydürmə ƙurbanliƙlar» pütünləy Hudaƣa atap kөydürүlətti. □ **29:33 «Pərwərdigarƣa ataloƣan altə yüz buƙa, üq ming ƙoymu…»** — bu ayəttiki kala-ƙoylar bəlkim inaƙliƙ ƙurbanliƙliri wə təxəkkür ƙurbaliƙliri süpitidə beƣixlanƣan boluxi mumkin.

Xundaқ қilip Pərwərdigar өyidiki ibadət hizmətliri yengibaxtin əsligə kəltürüldi.
36 Huda Өz həlқigə bu ixlarni orunlaxturoғanliқi üqün Ḥəzəkiya wə pütkül həlқ tolimu huxal boluxti; qünki bu ixlar bək tezla bejirilip boloғanidi.

30

«Өtüp ketix ḥeyti» yengibaxtin təbriklinidu

1 Ḥəzəkiya pütün Israiloғa wə Yəḥudaoғa adəm əwətip ḥəmdə Əfraimlar bilən Manassəḥlərgə hət yezip, ularni Israilning Hudasi boloғan Pərwərdigarni seoғinip «өtüp ketix ḥeyti»ni өtküzüx üqün Yerusalemoғa, Pərwərdigarning өyigə yioғilixni qaқirdi
2 (Padixaḥ, əməldarliri wə Yerusalemdiki barliқ jamaət bilən billə məsliḥətlixip, ikkinqi ayda өtüp ketix ḥeytini өtküzəyli dəp қararoғa kelixti. 3 Lekin paklanoғan kaḥinlar yetixmigəqkə, həlқmu Yerusalemoғa yioғilip bolmioғaqқa, ḥeytni waқtida өtküzəlmidi). 4 Padixaḥ wə pütkül jamaət bu pilanni naḥayiti yahxi boptu, dəp қaridi. 5 Xuning bilən ular pütkül Israilning Bəər-Xebadin Danoғiqə barliқ həlқini Yerusalemoғa kelip, Israilning Hudasi Pərwərdigarni seoғinip өtüp ketix ḥeytini өtküzüxkə qaқiriқnamə əwətəyli, dəp bekitti; qünki ular ḥeytni uzun waқitlardin buyan pütülgən bəlgilimə boyiqə өtküzülmigənidi. □ 6 Qaparmənlər padixaḥ bilən əməldarlarning hətlirini elip, pütün Israil wə Yəḥuda yurtini kezip, padixaḥning yarliқi boyiqə mundaқ həwərni jakarlidi: «I Israillar, Ibraḥim, Isḥaқ wə Israilning Hudasi boloғan Pərwərdigaroғa yenip kelinglar, xundaқ қilsanglar U Asuriyə padixaḥlirining qanggilidin қutuloғan қaldinglarning yenioғa yenip kelidu. 7 Ata-bowanglar wə қerindixinglaroғa ohxax bolmanglar; ular өz ata-bowilirining Hudasi Pərwərdigaroғa asiyliқ қiloғaqқa, U huddi silər kөrgəndək ularni harabiqilikkə tapxuroғan. 8 Ata-bowanglaroғa ohxax boynunglarni қattiқ қilmanglar; Pərwərdigarning otluқ oғəzipining silərdin kətürülüp ketixi üqün, əmdi silər Pərwərdigaroғa beқininglar, U mənggügə Өzigə has dəp atioғan muқəddəshanioғa kelip, Hudayinglar boloғan Pərwərdigarning hizmitidə bolunglar.
9 Əgər silər Pərwərdigaroғa қaytsanglar, қerindaxliringlar wə bala-qaқiliringlar өzlirini tutқun қiloғanlarning aldida rəḥim-iltipatқa erixip, bu yurtқa қaytip kelidu; qünki Hudayinglar boloғan Pərwərdigar xapaətlik wə rəḥimliktur; silər Uning təripigə өtsənglar, U silərdin yüz өrüməydu».
10 Qaparmənlər xəḥərmu-xəḥər berip, taki Zəbulunoғiqə Əfraim wə Manassəḥning yurtlirini kezip qiқti; lekin u yərdikilər ularni zanglиқ қilip məshirə қilatti.
11 Ḥalbuki, Axir, Manassəḥ wə Zəbulunlardin bəziliri өzlirini təwən tutup Yerusalemoғa kəldi. 12 Uning üstigə, Hudaning қoli Yəḥudalarning üstidə bolup, ularni bir niyəttə padixaḥning wə əməldarlarning Pərwərdigarning səzigə asasən qiқaroғan əmrini ixқa axuruxқa bir jan bir dil қildi.
13 Xuning bilən ikkinqi ayda nuroғun kixilər petir nan ḥeytini өtküzüx üqün Yerusalemoғa yioғiloғanidi; toplanoғan həlқ zor bir türküm adəm idi. □ 14 Ular қozoғilip Yerusalem xəḥiridiki қurbangaḥlarni buzup yoқitip, isriқgaḥlarnimu elip qiқip, Kidron jiloғisioғa apirip taxlidi. 15 Ular ikkinqi ayning on tətinqi küni өtüp ketix ḥeytioғa ataloғan *қozilarni* soydi. Kaḥinlar bilən Lawiylar buningoғa қarap hijil bolup, өzlirini *Hudaoғa* muқəddəs boluxқa paklap, kөydürmə қurbanliқlarni Pərwərdigarning өyigə elip kelixti. 16 Ular Hudaning adimi boloғan Musaoғa qüxürülgən Təwrat қanunioғa asasən, bəlgilimə boyiqə өz orunlirioғa kelip turuxti.

□ **30:5 «Bəər-Xebadin Danoғiqə pütkül Israil» —** Bəər-Xeba Israilning jənubiy qegrisida, Dan ximaliy qegrisida idi. □ **30:13 «petir nan ḥeyti» —** «өtüp ketix ḥeyti» bilən baxlinidu.

Kahinlar Lawiylarning qolidin qanni elip *qurbangahqa* səpti. 17 Jamaət iqidə paklinip bolmiƣanlar heli boloƣaqqa, Lawiylar paklanmiƣan barliq kixilərning ornida ətüp ketix heytiƣa beoƣixlanoƣan qozilarni Pərwərdigaroƣa atax üqün soyuxqa məs'ul idi. 18-19 Qünki Əfraim wə Manassəh, Issakar wə Zəbulundin kəlgən köpinqisi, heli köp bir türküm kixilər paklanmay turupla, Təwrat bəlgilimisigə hilap halda ətüp ketix heytiƣa atap soyuloƣan qoza gəxlirini yeyixkə kirixti; birak Həzəkiya ular həkkidə dua kilip: — Kimki əz ata-bowisining Hudasi boloƣan Pərwərdigarni qin kənglidin izləx niyitigə kəlgən bolsa, gərqə ular mukəddəshaniƣa ait paklinix bəlgilimisigə muwapik pak kilinmisimu, mehriban Pərwərdigar ularni əpu kiloƣay, dedi.□
20 Pərwərdigar Həzəkiyaning duasioƣa qulak selip həlqni əpu kildi. □ 21 Yerusalemda turuwatqan Israillar petir nan heytini yəttə kün xundak huxallik iqidə ətküzdi; Lawiylar bilən kahinlar hər küni Pərwərdigaroƣa ataloƣan mədhiyə sazliri bilən Pərwərdigaroƣa həmdusana oquxti.
22 Həzəkiya Pərwərdigarning wəhiylirini qüxəndürüxkə mahir Lawiylaroƣa ilham berip turdi; həlk yəttə kün heyt qurbanliklirini yedi; ular inaklik qurbanliklirini sunup, ata-bowilirining Hudasi boloƣan Pərwərdigarni mədhiyilidi.□
23 Barlik jamaət yənə yəttə kün heyt ətküzüx tooƣruluk məslihətlixip, yənə huxal-huramlikka qəmgən halda yəttə kün heyt ətküzdi. 24 Qünki Yəhudaning padixahi Həzəkiya jamaətkə ming buka wə yəttə ming koy hədiyə kildi; əməldarlarmu jamaətkə ming buka, on ming koy hədiyə kildi. Nuroƣun kahinlar əzlirini *Hudaoƣa* atap paklidi. 25 Pütkül Yəhuda jamaiti, kahinlar, Lawiylar, Israildin qikkan barlik jamaət, jümlidin Israilda turuwatqan musapirlar həmdə Yəhudada turuwatqan musapirlarning həmmisi alamət huxal boluxti. □ 26 Yerusalemni ƣayət zor huxallik kəypiyat kaplidi; qünki Israilning padixahi Dawutning ooƣli Sulaymanning zamanidin buyan, Yerusalemda mundak təntənə bolup bakmiƣanidi. 27 Ahirida Lawiylardin boloƣan kahinlar ornidin kopup, həlkkə bəht-bərikət tilidi; ularning sadasi Hudaoƣa anglandi, duasi asmanlaroƣa, Uning mukəddəs turaloƣusioƣa yətti.

31

1 Bu ixlarning həmmisi tügigəndin keyin, bu yərdə hazir boloƣan Israillarning həmmisi Yəhudaning hərkaysi xəhərlirigə berip, u yərlərdiki «but tüwrük»lərni qekip, Axərah butlirini kesip taxliwətti; yənə Yəhuda wə Binyamin zeminda, xundakla Əfraim wə Manassəh zeminining hərkaysi yərliridiki «yukiri jaylar» wə qurbangahlarni, həmmisini buzup yokatkuqə səküp taxlidi. Xuningdin keyin Israil həlkining hərkaysisi əz təwəlikigə, əz xəhərlirigə kaytip ketixti.

Mukəddəshanining ixlirining tərtipkə selinixi

2 Həzəkiya kahinlar bilən Lawiylarni nəwət-guruppilaroƣa bəlüp, kahinlar bilən Lawiylarning hərkaysisini əzigə has hizmitigə bekitip, köydürmə qurbanlik wə inaklik qurbanlikliri sunup, Pərwərdigar əyining hoylilirida, ixik-dərwaziliri iqidə wəzipə ətəp, Pərwərdigaroƣa təxəkkür-mədhiyə oquydioƣan kildi. 3 Padixah yənə əz melidin bir ülüxni elip köydürmə qurbanliklar üqün ixlitixkə buyrudi;

□ **30:18-19 «ularni əpu kiloƣay» —** ibraniy tilida «ular üqün kəqürüm-kafarət kiloƣay». □ **30:20 «həlkni əpu kildi» —** ibraniy tilida «həlkni sakaytti». □ **30:22 «Pərwərdigarning wəhiyliri» —** ibraniy tilida «Pərwərdigarning bilimi» — bu bilim wəhiy arkilik kəlgəqkə, «wəhiylər» dəp tərjimə kilduk. □ **30:25 «jümlidin Israilda turuwatqan musapirlar həmdə Yəhudada turuwatqan musapirlarning həmmisi…» —** baxka birhil tərjimisi: «jümlidin Israildin qikkan, Yəhudada turuwatqan musapirlarning həmmisi…».

bular Pərwərdigarning Təwrat qanunida pütülgini boyiqə ətigənlik wə kəqlik
köydürmə qurbanliqlar, xabat küni, yengi ay wə ḥeyt-bayram künliridiki
köydürmə qurbanliqlar üqün ayrildi. 4 Padixaḥ yənə kaḥinlar bilən Lawiy-
larning Pərwərdigarning Təwrat qanunini qing ijra qilixi üqün, təqdim qilixqa
tegixlik ülüxini ularoɣa beringlar, dəp Yerusalemda turuxluq həlqqə buyrudi.
5 Bu buyruq qiqirilixi bilənla, Israillar ḥosul-məḥsulatlirining dəsləpki elinoɣan
qismi axliq, yengi xarab, *zəytun* meyi wə ḥəsəllərni ḥəmdə etizliqtin qiqqan
ḥərhil məḥsulatlarning ḥosulliridin əkilixti, yənə ḥərhil nərsilirining ondin birini
öxrigə türkümləp əkilixti. 6 Yəḥudaning ḥərqaysi xəḥərliridə turuwatqan Is-
raillar bilən Yəḥudalarmu qoy-kalilirining ondin birini öxrigə wə Pərwərdigar
Hudasioɣa ataloɣan muqəddəs buyumlarning ondin birini öxrigə əkilip, dəwə-dəwə
dəwiliwətti. □ 7 Üqinqi aydin baxlap dəwilinip, yəttinqi ayoɣa kəlgəndə tohtidi.
8 Ḥəzəkiya əməldarlar bilən billə kelip, dəwə-dəwə boloɣan bu məḥsulatlarni
kərüp Pərwərdigaroɣa təxəkkür-mədḥiyə oqudi wə Uning həlqi boloɣan Israillaroɣa
bəht-saadət tilidi. □ 9 Ḥəzəkiya kaḥinlar bilən Lawiylardin bu dəwə-dəwə
məḥsulatlar tooɣruluq soriwidi, 10 Zadok jəmətidin boloɣan bax kaḥin Azariya
uningoɣa jawap berip: — Həlq Pərwərdigarning öyigə ḥədiyə kəltürgili baxlioɣandin
buyan toyoɣudək yeduq, yənə nuroɣun exip qaldi. Qünki Pərwərdigar Öz həlqini
bərikətligən, xunga exip qaloɣinimu xunqə köp, dedi.
11 Ḥəzəkiya Pərwərdigarning öyidə ambarlarni təyyarlaxni buyruwidi, ular xundaq
qildi. 12 Ular səmimiy-sadaqətlik bilən ḥədiyələrni, ondin bir öxrə wə Hudaoɣa
alaḥidə ataloɣan nərsilərni ambarlaroɣa əkirdi. Lawiylardin boloɣan Kononiya bax
ambarqi, inisi Ximəy muawin bax ambarqi boldi. 13 Kononiya wə inisi Ximəyning
qol astida Yəḥiyəl, Azariya, Nahat, Asaḥəl, Yərimot, Yozabad, Əliyəl, Yismaqiya,
Maḥat wə Binayalar nazarət qilix hizmitigə məs'ul boldi; bularning ḥəmmisini
Ḥəzəkiya padixaḥ bilən Hudaning öyining baxquroɣuqisi Azariyaning kərsətmisi
bilən ixləytti. 14 Xərqiy dərwazining dərwaziwini Lawiy Yimnaḥning ooɣli Korə
Hudaoɣa halis qilinoɣan ḥədiyə-sowoɣatlaroɣa məs'ul idi; u Pərwərdigaroɣa sunuloɣan
wə «əng muqəddəs» boloɣan nərsilərni təqsim qilatti. □ 15 Edən, Minyamin, Yəxua,
Xemaya, Amariya wə Xekaniyalar uning qol astida bolup, ular kaḥinlarning ḥərqaysi
xəḥərliridə, qong-kiqiklikigə qaralmay, nəwət boyiqə öz qerindaxliroɣa bularni
üləxtürüp berixkə təyinləndi; 16 Buningdin baxqa, ular nəsəbnamigə tizimlanoɣan
üq yaxtin yuqiri ərkəklərdin, ḥər küni nəwiti boyiqə Pərwərdigarning öyigə kirip,
yükləngən wəzipisini orunlaydioɣanlarning ḥəmmisigimu təqsim qilip berətti. □
17 Ular nəsəbi tizimlanoɣan jəmətliri boyiqə kaḥinlaroɣimu ḥəmdə yigirmə yaxtin
axqan Lawiylaroɣa nəwiti wə wəzipisigə qarap təqsim qilip berətti; 18 nəsəbnamidə
«*Lawiy jamaiti*» *dəp*, pütülginigə qarap bularning barliq kiqik baliliroɣa, hotunliri
wə ooɣul-qiz pərzəntlirigimu təqsim qilip berətti; qünki ular sadaqətlik bilən
özlirini Hudaoɣa atap paklinip, muqəddəs boluxqa beoɣixlioɣanidi. 19 Ḥərqaysi

□ **31:6 «Yəḥudaning ḥərqaysi xəḥərliridə turuwatqan Israillar» —** 30:1-2, «2Pad.» 17:6, 23nimu kərüng. Bu ibarigə qarioɣanda ximaliy padixaḥliq («Israil») Asuriyə imperiyəsi təripidin sürgün qilinoɣan məzgildə yaki ḥətta xuningdin ilgiri, ximaliy padixaḥliqtiki «on qəbilə»dinYəḥuda tərəpkə qeqip, Yəḥuda xəḥərliridə olturaqlaxqanlar az əməs idi. **«Hudaoɣa ataloɣan muqəddəs buyumlar» —** bu «Hudaoɣa ataloɣan muqəddəs buyumlar» bəlkim barliq məḥsulatlardin ondin biri idi. «Qan.» 14:28-29 boyiqə, muxu buyumlarni həlq «öz ixik-dərwaziliri iqidə Lawiylar wə kəmbəoɣəllər üqün toplax kerək» idi. Bizningqə 6-ayəttiki «ondin biri» «Hudaoɣa ataloɣan muqəddəs buyumlar»din elinoɣan ondin birini kərsitidu. Bu «ondin biri» xu qaoɣda Yerusalemoɣa apirilatti. □ **31:8 «dəwə-dəwə boloɣan bu məḥsulatlar» —** 6-ayət wə uningdiki izaḥatni kərüng. □ **31:14 ««əng muqəddəs» boloɣan nərsilər» —** kaḥinlaroɣa berixkə alaḥidə bekitilgən, bəzi qurbanliqlardin ayrip elinoɣan məlum qisimni kərsitidu. «Law.» 2-, 6- wə 7-bablarni kərüng. □ **31:16 «üq yaxtin axqanlar» —** bu ayətkə qarioɣanda, kaḥinlarning kiqik ooɣul baliliri hizmət nəwiti kəlgən atilirining igidarqiliqida ibadəthanioɣa kirixkə ruhsət idi.

xəḩərlərning ətraplirida olturaḳlaxḳan, Ḩarunning əwladliri bolọan kaḩinlarọa bolsa, ḩərbir xəḩərdə məhsus tizimlanọan adəm ḳoyulọanidi; ular kaḩinlar iqidiki barliḳ ərkəklərgə wə xundaḳla nəsəbnamidə pütülgən barliḳ Lawiylarọa tegixlik ülüxlirini berətti.
20 Ḩəzəkiya pütün Yəḩuda zeminida xundaḳ ḳildi; u əz Hudasi bolọan Pərwərdigar aldida yahxi, durus wə ḩəḳ bolọanni ḳildi. 21 Məyli Pərwərdigarning əyidiki hizmətlərgə ait ixta bolsun, məyli Təwrat ḳanunioọa ḩəm əmrlirigə əməl ḳilix niyitidə Hudasini izdəxtə bolsun, u pütün ḳəlbi bilən ḳildi wə ronaḳ tapti.

32

Asuriyə padixaḩi Sənnaherib Yəḩudaoọa tajawuz ḳilidu
2Pad. 18:13-37; 19:1-37; Yəx. 36:1-22; 37:1-38

1 Bu barliḳ ixlarni wə sadaḳətlik əməllərni bejirgəndin keyin, Asuriyə padixaḩi Sənnaherib Yəḩudaoọa tajawuz ḳilip, ḳoroọanliḳ xəḩərlirigə ḩujum ḳilip bəsüp kirip, ularni ixoọal ḳilix üqün ularni ḳorxiwaldi. 2 Ḩəzəkiya Sənnaheribning kəlgənlikini kərüp, uning Yerusalemoọa ḩujum ḳilix niyitining barliḳini bilgəndə, 3 əməldarliri wə batur əzimətliri bilən xəḩər sirtidiki bulaḳ-eriḳlarni tosuwetix tooọruluḳ məsliḩətləxti; ular uni ḳollidi. 4 Xuning bilən nuroọun kixilər yioọilip: «Nemə üqün Asuriyə padixaḩlirioọa mol su mənbəsini tepiwelixioọa ḳalduridikənmiz?» dəp barliḳ bulaḳ kəzlirini etiwətti wə u yurt otturisidin eḳip ətidioọan eriḳni tosuwətti. 5 Ḩəzəkiya əzini oəyrətləndürüp, buzulup kətkən sepillarni yengibaxtin onglatti, üstigə ḳarawulhanilarni saldurdi, yənə bir taxḳi sepilmu yasatti ḩəmdə Dawut xəḩiridiki «Millo» ḳəl’əsini mustəḩkəmlidi; u yənə nuroọun ḳoral-yaraoọ wə ḳalḳanlarni yasatti. 6 U həlḳning üstigə sərdarlarni təyinlidi andin ularni xəḩər dərwazisidiki məydanoọa, əz aldioọa yioọdurup, ularoọa ilḩam-rioọbət berip: 7 — Iradənglarni qing ḳilip batur bolunglar, Asuriyə padixaḩidin wə uningoọa əgəxkən zor ḳoxundin ḳorḳmanglar yaki alaḳzadə bolup kətmənglar; qünki biz bilən birgə bolọuqilar ular bilən birgə bolọuqilardin kəptur. □ 8 Uning bilən birgə bolọini naḩayiti bir insaniy ətlik bilək, halas; lekin biz bilən billə bolọuqi bolsa bizgə mədətkar bolup, biz üqün jəng ḳilọuqi Hudayimiz Pərwərdigar bardur! — dedi. Həlḳ Yəḩudaning padixaḩi Ḩəzəkiyaning səzlirigə ixinip tayandi.■
9 Xuningdin keyin Asuriyə padixaḩi Sənnaherib pütkül küq-ḳoxuni bilən Laḳix xəḩirini muḩasirigə aldi; xu qaoọda u hizmətkarlirini Yerusalemoọa, Yəḩudaning padixaḩi Ḩəzəkiyaoọa, xundaḳla Yerusalemda turuwatḳan barliḳ Yəḩudalarọa əwətip, ularọa mundaḳ səzlərni yətküzüp: — 10 «Asuriyə padixaḩi Sənnaherib: «Yerusalem muḩasirə iqidə turuḳluḳ, silər zadi nemigə tayinip uningda tehiqə turuwatisilər? 11 Ḩəzəkiya silərgə: «Pərwərdigar Hudayimiz bizni Asuriyə padixaḩining qanggilidin ḳutulduridu», dəp ixəndürüp, silərni aqliḳ wə ussuzluḳtin ölümgə tapxurmaḳqi boluwatmamdu? 12 Xu Ḩəzəkiya Pərwərdigaroọa ataloọan «yuḳiri jaylar»ni ḩəm ḳurbangaḩlarni yoḳ ḳiliwəttioọu? Andin Yəḩudadiki wə Yerusalemdikilərgə: — «Silər birla ḳurbangaḩ aldida səjdə ḳilisilər wə xuning üstigila huxbuy yaḳisilər» dəp əmr ḳiloọan əməsmidi? □ 13 Mening wə

□ **32:7 «biz bilən birgə bolọuqilar ular bilən birgə bolọuqilardin kəptur»** — yaki «biz bilən Bolọuqi uning bilən bolọuqidin uluọdur». «2Pad.» 6:16ni kərüng. ■ **32:8** Yər. 17:5; 1Yuḩa. 4:4 □ **32:12 «Xu Ḩəzəkiya Pərwərdigaroọa ataloọan «yuḳiri jaylar»ni ḩəm ḳurbangaḩlarni yoḳ ḳiliwəttioọu? ... Yerusalemdikilərgə: — «Silər birla ḳurbangaḩ aldida səjdə ḳilisilər ...» dəp əmr ḳiloọan əməsmidi?»** — Sənnaheribning əlqisi intayin ḩiyligərlik bilən ḳilinoọan bu gəp bilən həlḳḳə: — «Ḩəzəkiya Pərwərdigaroọa ḩəḳiḳətən ixənməydu. U pəḳət ḩəmminglar Yerusalemda ḳurbanliḳlirnglarni ḳilixinglar kerək dəp silərdin paydilanmaḳqi» dəp gumanlandurmaḳqi.

mening ata-bowilirimning barlik əl həlklirigə nemə kiloŋanlikini bilməmsilər? Əl-yurtlarning ilah-butliri əz zeminini mening kolumdin kutkuzuxka birər amal kilaliŋanmu? 14 Mening ata-bowilirim üzül-kesil yokatkan əxu əl-yurtlarning but-ilahlirining kaysibiri əz həlkini mening kolumdin kutkuzaliŋan? Undakta silərning Hudayinglar silərni mening kolumdin kutkuzalamti? 15 Silər əmdi Həzəkiyaoŋa aldanmanglar, silərni xundak kayil kilixioŋa yol koymanglar yaki uningoŋa ixinipmu olturmanglar; qünki məyli kaysi əlning, kaysi padixahlikning ilahi bolsun, heqkaysisi əz həlkini mening kolumdin yaki mening ata-bowilirimning kolidin heq kutkuzup qikalmidi; silərning Hudayinglar silərni mening qanggilimdin tehimu kutulduruwalalmaydu əməsmu? — dəydu» — dedi.
16 *Sənnaheribning* hizmətkarliri dawamlik yənə Pərwərdigar Hudani wə Uning hizmətkari Həzəkiyani hakarətləydiŋan gəplərnimu kildi. 17 Andin Sənnaherib tehi hət yezip, Israilning Hudasi boloŋan Pərwərdigarni hakarətləp, zanglik kilip: «Huddi hərkaysi əl-yurtlarning ilahliri əz həlkini mening qanggilimdin kutkuzalmiŋandək, Həzəkiyaning Hudasimu Uning həlkini mening qanggilimdin kutkuzalmaydu» dedi. 18 Ular xəhərni elix oŋərizidə Yerusalem sepilidə turuwatkan həlkni korkutup, patiparakqilikka qəmdürüx üqün Yəhudiy tilida ünlük towlap turdi. 19 Ular Yerusalemning Hudasini huddi yər yüzidiki yat həlklərning insanning kolida yasaloŋan ilahlirioŋa ohxitip səzlidi.
20 Xuning tüpəylidin Həzəkiya padixah wə Amozning ooŋli Yəxaya pəyoŋəmbər dua kilip asmanoŋa karap nida kiliwidi, 21 Pərwərdigar bir Pərixtə əwətti, u Asuriyə padixahi koxunining ləxkərgahioŋa kirip, pütkül batur jəngqilərni, əməldalar wə sərdarlarni koymay kiriwətti. Xuning bilən Asuriyə padixahi xərməndə bolup əz yurtioŋa kaytip kətti. Əzining buthanisioŋa kirgən qeoŋida əz puxtidin boloŋan ooŋulliri uni kiliq bilən qepip əltürdi. 22 Ənə xu tərikidə, Pərwərdigar Həzəkiyani wə Yerusalem ahalisini Asuriyə padixahi Sənnaheribning wə baxka barlik düxmənlərning qanggilidin kutkuzup kaldi wə ularni hər tərəptə kooŋdidi. □
23 Nuroŋun kixilər hədiyələrni Pərwərdigaroŋa atax üqün Yerusalemoŋa əkəldi, xundakla nuroŋun esil nərsilərni əkilip Yəhuda padixahi Həzəkiyaoŋa sundi; xuningdin etiwarən Həzəkiya barlik əl-yurtlarning izzət-hərmitigə sazawər boldi.

Həzəkiya eoŋir kesəl bolidu, dua kilidu
2Pad. 20:1-21; Yəx. 38:1-22; 39:1-8

24 Xu künlərdə Həzəkiya kesəl bolup sakratka qüxüp kaldi; u Pərwərdigaroŋa tilawət kildi wə Pərwərdigar səz kilip, uningoŋa bir məjizilik alamət kərsətti. □ 25 Lekin Həzəkiya əzigə kərsitilgən iltipatka muwapik təxəkkür eytmidi; u kənglidə təkəbburlixip kətti. Xunga Hudaning oŋəzipi uningoŋa wə xuningdək Yəhuda wə Yerusalemdikilərgə kozoŋaldi. 26 Lekin Həzəkiya wə Yerusalemdikilər təkəbburlikidin yenip əzlirini təwən tutup yürgəqkə, Pərwərdigarning oŋəzipi Həzəkiyaning künliridə ularoŋa qüxmidi.
27 Həzəkiyaning dunyasi tolimu kəp, izzət-hərmiti kəwətla yukiri idi; u əzigə altun, kümüx, gəhər-yakut, huxbuy dora-dərmək, kalkan wə hərhil kimmətlik buyumlarni saklaydioŋan həzinilərni saldurdi; 28 u yənə axlik, yengi xarab wə zəytun meyi saklaydioŋan ambarlarni, yənə hər türlük mallar wə padiliri üqün eoŋil-kotanlarni saldurdi. 29 U əzigə xəhərlər bina kildurdi wə nuroŋun koy-kalilaroŋa igə boldi, qünki Huda uningoŋa oŋayət kəp dəpinə-dunya ata kiloŋanidi. 30 Həzəkiyadin ibarət bu kixi Gihon ekinining yukiri ekimidiki suni tosup, suni toptooŋra Dawut xəhirining

□ **32:22 «hər tərəptə kooŋdidi»** — yaki «hər tərəptə əminlikkə erixtürdi» yaki «hər tərəptə yetəkqilik kildi».
□ **32:24 «Həzəkiya ... Pərwərdigaroŋa tilawət kildi wə Pərwərdigar səz kilip, uningoŋa bir məjizilik alamət kərsətti»** — «Yəx.» 38-babni kərüng.

künpetix təripigə ekip kelidiɣan kiloɣanidi. Həzəkiya barlik kiloɣan əməlliridə ronak tapti. 31 Halbuki, Babil əmirlirining əlqiliri kelip Həzəkiya bilən kərüxüp, Yəhuda zeminida yüz bərgən bu məjizilik alamət tooɣruluk gəp soriɣan qaoɣda, uning kənglidə nemə barlikini məlum kilixka sinimakqi, Huda uni yaloɣuz kaldurup, uningdin kətti. □ 32 Həzəkiyaning kaloɣan ixliri wə yahxi əməlliri bolsa, mana ular «Yəhuda wə Israil padixahlirining tarihnamisi»da, Amozning ooɣli Yəxaya pəyoɣəmbərning kərgən wəhiylik hatirisidə pütülgəndur.
33 Həzəkiya ata-bowiliri arisida uhlidi; ular uni Dawut əwladliri kəbristanliki egizlikidə dəpnə kildi; u ölgən qaoɣda barlik Yəhuda həlki bilən Yerusalemdikilər uningɣa hərmət bildürdi. Uning ornioɣa ooɣli Manassəh padixah boldi.

33

Manassəh səltənət kilidu; uning rəzil ixliri
2Pad. 21:1-18

1 Manassəh padixah boloɣanda on ikki yaxta bolup, Yerusalemda əllik bəx yil səltənət kildi. 2 U Pərwərdigar Israillarning aldidin həydəp qikiriwətkən yat əlliklərning yirginqlik adətlirigə ohxax ixlar bilən Pərwərdigarning nəziridə rəzil boloɣanni kildi. 3 U atisi Həzəkiya qekip taxlioɣan «yukiri jaylar»ni kaytidin yasatti; u Baallaroɣa atap kurbangahlarni saldurup, axərah məbudlarni yasidi; u asmandiki nuroɣunlioɣan ay-yultuzlaroɣa bax urdi wə ularning kullukioɣa kirdi. □
4 U Pərwərdigarning öyidimu kurbangahlarni yasatti. Xu ibadəthana tooɣruluk Pərwərdigar: «Yerusalemda Mening namim mənggü kalidu» degənidi. 5 U Pərwərdigarning öyining ikki hoylisida «asmanning koxuni»oɣa kurbangahlarni atap yasatti. □ 6 U Bən-Hinnomning jiloɣisida öz balilirini ottin ötküzdi; jadugərqilik, palqilik wə dəmidiqilik ixlətti, özigə jinkəxlər bilən əpsunqilarni bekitti; u Pərwərdigarning nəziridə san-sanaksiz rəzillikni kilip Uning oɣəzipini kozoɣidi. □ 7 U yasatkan oyma məbudni Hudaning öyigə tiklidi. Xu öy tooɣruluk Pərwərdigar Dawutka wə uning ooɣli Sulaymanoɣa: — «Bu öydə, xundakla Israilning həmmə kəbililirining zeminliri arisidin Mən tallioɣan Yerusalemda Öz namimni əbədgiqə kaldurimən; 8 Əgər Israil pəkət Mən Musaning wasitisi bilən ularoɣa tapilioɣan barlik əmrlərgə, yəni barlik kanun, bəlgilimilər wə həkümlərgə muwapik əməl kilixka köngül koysila, Mən ularning putlirini ata-bowilirioɣa bekitkən bu zemindin kaytidin neri kilmaymən» — degənidi.
9 Lekin Manassəh Yəhudalarni wə Yerusalemdikilərni xundak azdurdiki, ular Pərwərdigar Israillarning aldidin halak kiloɣan yat əlliklərning kiloɣinidinmu axurup rəzillik kilatti. 10 Pərwərdigar Manassəh wə uning həlkigə agahlandurup səzligən bolsimu, lekin ular kulak salmidi.
11 Xu səwəbtin Pərwərdigar Asuriyə padixahining koxunidiki sərdarlarni ularning üstigə hujumoɣa saldurdi. Ular Manassəhni ilmək bilən elip, mis zənjir bilən

---

□ **32:31 «…uning kənglidə nemə barlikini məlum kilixka sinimakqi, Huda uni yaloɣuz kaldurup, uningdin kətti» —** «Yəx.» 39-babni kərüng. □ **33:3 «asmandiki nuroɣunlioɣan ay-yultuzlar» —** yaki «asmanning koxuni», yəni asmandiki nuroɣunlioɣan ay-yultuzlarni kərsitidu. Təwrattin bilimizki, asmandiki yultuzlarning pərixtilər wə bəlkim asmandiki yaman küqlər bilənmu munasiwiti bar («Zəb.» 147:4, «Ayup» 38:4-7, «Wəh.» 12:4ni kərüng). □ **33:5 «asmanning koxuni» —** muxu yərdə kuyax, ay wə yultuzlarni kərsitidu. □ **33:6 «Bən-Hinnomning jiloɣisi» —** yəni «Hinnomning ooɣlining jiloɣisi». «Yəxua» 8:29ni kərüng. Bu jiloɣa əsli «Ge-Hinnom» dəp atilatti (ərəbqə «jəhənnəm»). **«…balilirini ottin ötküzüx» —** bəlkim «insaniy kurbanlik»ni kərsitixi mumkin.

baoɣlap Babiloɣa əkəldi. □ 12 Manassəḫ muxundaḳ azabḳa qüxkəndə Hudasi
Pərwərdigaroɣa yalwurup, ata-bowilirining Hudasi aldida əzini bək təwən tutti.
13 U dua ḳiliwidi, *Pərwərdigar* uning duasioɣa ḳulaḳ selip, tilikini ḳobul ḳilip, uni
Yerusalemoɣa ḳayturup, padixaḫliḳioɣa ḳaytidin igə ḳildi. Manassəḫ xu qaoɣdila
Pərwərdigarningla Huda ikənlikini bilip yətti.
14 Bu ixlardin keyin Manassəḫ «Dawut xəḫiri»ning sirtioɣa, jiloɣa otturisidiki
Giḫonning künpetix təripidin taki Beliḳ dərwazisi aoɣzioɣiqə, Ofəlni qəridəp sepil
yasatti wə uni naḫayiti egiz ḳildi; Yəḫudaning ḫərḳaysi ḳoroɣanliḳ xəḫərliridə ḳoxun
sərdarlirini təyinlidi. 15 U yənə Pərwərdigar əyidin yat əlliklərning məbudliri bilən
əzi ḳoyoɣan butni, əzi Pərwərdigar əyining teoɣi bilən Yerusalemda yasatḳuzoɣan bar-
liḳ ḳurbangaḫlarni eliwetip, xəḫər sirtioɣa taxlatḳuziwətti. 16 *Manassəḫ* Pərwərdigar
ḳurbangaḫini yengibaxtin tiklitip, ḳurbangaḫḳa inaḳlik ḳurbanliḳi bilən təxəkkür
ḳurbanliḳlirini sundi wə Yəḫudalaroɣa Israilning Hudasi Pərwərdigarning hizmit-
igə kirixni buyrudi. 17 Xundaḳtimu, həlḳ ḳurbanliḳni yənila «yuḳiri jaylar»da
ətküzətti; lekin ularning ḳurbanliḳliri əzlirining Hudasi Pərwərdigaroɣila sunulatti.
18 Manassəḫning ḳaloɣan ixliri, jümlidin uning Hudasioɣa ḳiloɣan duasi wə aldin
kərgüqilərning Israilning Hudasi Pərwərdigarning namida uningoɣa eytḳan gəpliri
bolsa, mana ular «Israilning padixaḫlirining hatiriliri» degən kitabta pütülgəndur.
19 Uning duasi, Hudaning uning tiləklirini ḳandaḳ ijabət ḳiloɣanliḳi, uning əzini
təwən ḳilixidin ilgiri ḳiloɣan barliḳ gunaḫi wə wapasizliḳi, xundaḳla uning
ḳəyərdə «yuḳiri jaylar» saldуroɣanliḳi, Axəraḫ məbudliri ḫəm oyma məbudlarni
tikligənliki bolsa, mana ḫəmmisi «Aldin kərgüqilərning hatiriliridə» pütülgəndur.
□ 20 Manassəḫ ata-bowiliri arisida uhlidi; kixilər uni əz ordisioɣa dəpnə ḳildi; ooɣli
Amon ornioɣa padixaḫ boldi.

Amon səltənət ḳilidu
2Pad. 21:19-26

21 Amon təhtkə qiḳḳan qeoɣida yigirmə ikki yaxta idi; u Yerusalemda ikki yil səltənət
ḳildi. 22 U atisi Manassəḫ ḳiloɣinidək Pərwərdigarning nəziridə rəzil boloɣanni
ḳildi. U atisi Manassəḫ yasatḳan barliḳ oyma məbudlaroɣa ḳurbanliḳ sundi wə
ularning ḳulluḳioɣa kirdi. 23 U əzini Pərwərdigar aldida atisi Manassəḫ əzini təwən
tutḳandək təwən tutmidi; bu Amonning bolsa gunaḫ-ḳəbiḫlikliri baroɣanseri exip
bardi. 24 Keyin uning hizmətkarliri uni ḳəstləp əz ordisida əltürüwətti. 25 Lekin
Yəḫuda zeminidikilər Amon padixaḫni ḳəstligənlərning ḫəmmisini əltürdi; andin
yurt həlḳi uning ornida ooɣli Yosiyani padixaḫ ḳildi.

34

Ḫəḳḳaniy padixaḫ Yosiya səltənət ḳilidu
2Pad. 22:1-20

1 Yosiya padixaḫ boloɣanda səkkiz yaxta bolup, Yerusalemda ottuz bir yil səltənət
ḳildi. 2 U Pərwərdigarning nəziridə durus boloɣanni ḳilip, ḫər ixta atisi Dawutning
yollirida yürüp, nə ongoɣa nə soloɣa qətnəp kətmidi. 3 Uning səltənitining
səkkizinqi yili, u tehi güdək qeoɣidila, atisi Dawutning Hudasini izləxkə baxlidi;
səltənitining on ikkinqi yilioɣa kəlgəndə Yəḫuda bilən Yerusalemdiki «yuḳiri jaylar»,
axəraḫ məbudliri, oyma butlar wə ḳuyma butlarni yoḳitip, zeminni pakizlaxḳa

□ **33:11 «ular Manassəḫni ilmək bilən elip...»** — Asuriyə padixaḫliri tutḳunlarni harlax üqün ilmələrni burnidin ətküzüp yetiləytti. «Yəx.» 37:29 wə «Ḫab.» 1:15 bilən selixturung. □ **33:19 «Aldin kərgüqilərning hatiriliridə»** — yaki «Ḫozayning hatiriliridə».

kirixti. 4 Həlk uning kəz aldidila «Baallar»ning kurbangahlirini qekip taxlidi; u kurbangahlarning üstigə egiz kilip orunlaxturulokan «kün tüwrükliri»larni kesip taxlidi; u yənə Axərah məbudliri, oyma-kuyma butlarni qekip, uning topisini bu məbudlarokа kurbanlik sunokanlarning kəbrilirigə qeqiwətti. □ 5 *But* kahinlirining ustihanlirini kurbangahlirining üstidə kəydürüwətti; xundak kilip, u Yəhuda bilən Yerusalemni pakizlidi. 6 U Manassəh, Əfraim, Ximeon hətta Naftalikiqə ularning hərkaysi xəhərliridə wə ətrapidiki harabilərdə xundak kildi; 7 U kurbangahlarni qekip, axərah məbudliri wə oyma butlarni kokum-talkan kiliwətti, pütün Israildiki «kün tüwrükliri»ning həmmisini kesip taxlap, Yerusalemokа kaytti.□
8 Uning səltənitining on səkkizinqi yili Yəhuda zeminini wə mukəddəshanini pakizlap bolokandin keyin, Azaliyaning ookli Xafan, xəhər baxlikі Maaseyah wə Yoahazning ookli təzkiriqi Yoahni Hudasi bolokan Pərwərdigarning əyini onglaxka əwətti. 9 Xuning bilən ular bax kahin Hilkiyaning aldiokа kelip, uningokа Pərwərdigarning əyigə beokixlap əkəlgən pulni tapxurdi. Bu pulni əslidə dərwaziwən Lawiylar Manassəh, Əfraim wə Israilning kaldisidin, xuningdək Yəhuda wə Binyamin zeminidikilər wə Yerusalemdikilərdin yiokanidi. □ 10 Ular Pərwərdigarning əyini ongxaydiokan ixlarni nazarət kilokuqi ixqilarokа tapxurup bərdi. Bular həm pulni Pərwərdigarning əyini ongxax wə mustəhkəmləxkə ixligüqilərgə bərdi; 11 ular bolsa pulni Yəhuda padixahliri harabiləxtürgən əy-imarətlərgə lazimlik kesip-oyulokan taxlarni wə tüwrük-limlarokа yaokaq setiwalixka yaokaqqilar bilən tamqilarokа tapxurup bərdi. 12 Bu adəmlər sadakətlik bilən ixlidi. Ularni baxkuridiokan, nazarətkə məs'ul Lawiy Mərarining əwladliridin Jahat bilən Obadiya, Kohatning əwladliridin Zəkəriya bilən Məxullam bar idi; bu Lawiylarning həmmisi hərhil sazlarokimu mahir idi; 13 ular yənə hammallar wə hərhil ixlar üstidiki nazarətqilərni baxkuratti; Lawiylardin pütükqilərmu, əməldarlarmu, dərwaziwənlərmu bar idi.
14 Ular Pərwərdigar əyigə beokixlap əkəlgən pullarni elip qikidiokan qaokda, Hilkiya kahin Pərwərdigarning Musaning wastisi bilən bərgən Təwrat kanuni kitabini tepiwaldi. 15 Hilkiya katip Xafanokа: — Mən Pərwərdigarning əyidə Təwrat-kanuni kitabini tepiwaldim, dedi. Xuni eytip, Hilkiya kitabni Xafanokа bərdi. 16 Xafan uni padixahning yeniokа apardi wə uningokа: «Hizmətkarliri tapxurulokan ixlarni bolsa, həmmisini ada kiliwatidu. 17 Ular Pərwərdigar əyigə *beokixlanokan* pullarni təküp, uni nazarətqilər wə ixqilarning kolikа tapxurup bərdi» dəp məlumat bərdi. □ 18 Xafan katip yənə padixahka: — Hilkiya kahin yənə manga bir oram kitab bərdi dəp uni padixah aldida okudi.
19 Wə xundak boldiki, padixah Təwrat kanunidiki səzlərni anglap, əz kiyimlirini yirtti. 20 Padixah Hilkiya bilən Xafanning ookli Ahikamokа, Mikahning ookli Abdon bilən Xafan katipka wə padixahning hizmətkari Asayaokа buyrup: — 21 Berip mən üqün wə Israilda həm Yəhudada kaldurulokan həlk üqün bu tepilokan kitabning səzliri tookrisida Pərwərdigardin yol soranglar. Qünki ata-bowilirimiz bu kitabta barlik pütülgənlərgə əməl kilmay, Pərwərdigarning səzini tutmiokanlikі tüpəylidin, Pərwərdigarning bizgə təkülidiokan okəzipi intayin dəhxətlik boldi, dedi. □ 22 Xuning bilən Hilkiya wə padixah təyinligən kixilər ayal pəyokəmbər Huldahning kexiokа bardi; Huldah Hasrahning nəwrisi, Tokihatning ookli kiyim-keqək begi Xallumning

□ **34:4 «kün tüwrükliri»** — baxka bir tərjimisi «kuyax buti» yaki kün «isrikgahlar». □ **34:7 «kün tüwrükliri»** — baxka bir tərjimisi «kuyax buti» yaki kün «isrikgahlar». □ **34:9 «Əfraim wə Israilning kaldisi»** — Asuriyə imperiyəsi ximaliy padixahlik («Israil»)tin ahalining kəp kismini tutkun kilip elip kətkənidi; ayəttə tiloka elinokan muxu həlk yurtta kalduruloкan Israillar idi. □ **34:17 «pullarni təküp…»** — yaki «kümüxni eritip,…» □ **34:21 «tepiwelinokan kitab»** — Təwratning kaysi kismi boluxi kerək? Padixahning inkasi, yəni keyinki hərikətlirigə, bolupmu «yukiri jaylar»ni yokitixiokа kariokанda, «tepiwelinokan kitab» qokum bu ixni təkitləydiokan «Kanun xərhi»ni əz iqigə alokan.

ayali idi; u əzi Yerusalem xəḫirining ikkinqi məḫəllisidə olturatti. Ular uning bilən bu
ixlar tooɣruluq səzləxti. 23 U ularoɣa mundaq dedi: — Israilning Hudasi Pərwərdigar
mundaq dəydu: — «Silərni əwətkən kixigə mundaq dənglar: — 24 Pərwərdigar
mundaq dəydu: — Mana Mən Yəḫudaning padixaḫi aldida oquloɣan bu kitabtiki
barliq lənətlərni əməlgə axurup, bu jayoɣa wə bu yərdə turoɣuqilaroɣa balayi'apət
qüxürimən. 25 Qünki ular Meni taxlap, baxqa ilaḫlaroɣa huxbuy yeqip, qollirining
ḫəmmə ixliri bilən Mening aqqiqimni kəltürdi. Uning üqün Mening qəḫrim bu yərgə
tökülidu, əqürülməydu.
26 Lekin silərni Pərwərdigardin yol soriɵili əwətkən Yəḫudaning padixaḫioɣa bolsa,
mundaq dənglar: — Sən angliɵan səzlər tooɣrisida Israilning Hudasi Pərwərdigar
mundaq dəydu: — 27 Qünki kənglüng yumxaq bolup, Hudaning muxu jay wə
uningda turoɣuqilarni əyibləp eytqan səzlirini angliɵiningda, Uning aldida əzüngni
təwən qilding, xuningdək əzüngni xundaq təwən qiloɣiningda, kiyimliringni yirtip,
Mening aldimda yioɣliɵining üqün, Mənmu duayingni anglidim, dəydu Pərwərdigar.
28 Mana, seni ata-bowiliring bilən yioɣilixqa, əz qəbrənggə aman-hatirjəmlik iqidə
berixqa nesip qilimən; sening kəzliring Mən bu jay üstigə qüxüridioɣan barliq
külpətlərni kərməydu».
Ular yenip berip, bu həwərni padixaḫqa yətküzdi.
29 Padixaḫ adəm əwətip, Yəḫuda bilən Yerusalemning ḫəmmə aqsaqallirini qaqirtip
kəldi. 30 Padixaḫ Pərwərdigarning əyigə qikti; barliq Yəḫudadiki ər kixilər wə
Yerusalemda turuwatqanlarning ḫəmmisi, kaḫinlar bilən Lawiylar, xundaqla barliq
həlq, əng kiqikidin tartip qongioɣiqə ḫəmmisi uning bilən billə qikti. Andin
Pərwərdigarning əyidə tepiloɣan əḫdə kitabining ḫəmmə səzlrini ularoɣa oqup
bərdi.□
31 Padixaḫ əz ornida turup Pərwərdigarning aldida: — Pərwərdigaroɣa əgixip pütün
qəlbim wə pütkül jenim bilən Uning əmrlirini, ḫəküm-guwaḫliqliri wə bəlgilimilirini
tutup, uxbu kitabta pütülgən əḫdigə əməl qilimən dəp əzini əḫdigə baoɣlidi. □
32 Xuning bilən həlqning ḫəmmisimu əḫdə aldida turup uningoɣa əzini baoɣlidi.
U yənə Yerusalemda turuwatqanlarning ḫəmmisini wə Binyamindiki həlqnimu bu
əḫdə aldida turoɣuzup uningoɣa əzini baoɣlatti. Xuning bilən Yerusalemda tu-
ruwatqanlar Hudaning, yəni ata-bowilirining Hudasining əḫdisi boyiqə ix qilidioɣan
boldi. 33 Yosiya Israillaroɣa qaraxliq yurtlardin barliq yirginqlik nərsilərni qikirip
taxlap, Israilda turuwatqanlarning ḫəmmisini Pərwərdigar Hudasining hizmitigə
kiridioɣan qildi. *Yosiyaning* barliq künliridə həlq ata-bowilirining Hudasi boloɣan
Pərwərdigaroɣa əgixixtin ḫeq yanmidi.

35

Yosiya «ətüp ketix ḫeyti»ni ətküzidu
2Pad. 23:21-23

1 Yosiya Pərwərdigarni seoɣinip ətüp ketix ḫeytini Yerusalemda ətküzməkqi
boldi; birinqi ayning on tətinqi küni ular ətüp ketix ḫeytioɣa ataloɣan qozilarni
soydi. 2 Padixaḫ kaḫinlarning wəzipilirini bəlgilidi, ularni Pərwərdigarning
əyidiki hizmətni qilixqa rioɣbətləndürdi. 3 U yənə pütkül Israil həlqigə əzlirini
Pərwərdigaroɣa atap pak-muqəddəs boluxqa təlim bərgüqi Lawiylaroɣa: — Silər
muqəddəs əḫdə sanduqini Israil padixaḫi Dawutning ooɣli Sulayman saldуroɣan əygə
əkirip orunlaxturunglar; əmdi uni mürənglərdə kətürüp yürüx wəzipisi qalmidi.

□ **34:30 «… ularoɣa oqup bərdi» —** ibraniy tilida: «… ularning qulaqlirioɣa oqup bərdi». □ **34:31 «uxbu kitabta pütülgən əḫdigə…» —** ibraniy tilida «uxbu kitabta pütülgən əḫdə səzlirigə…».

Əmdi silər Hudayinglar Pərwərdigarning hizmitidə, xundakla Uning həlki Israilning hizmitidə bolunglar. □ 4 Xuning üqün jəmitinglar wə nəwət-guruppanglar boyiqə, Israilning padixahi Dawutning yazoɣini wə uning ooɣli Sulaymanning yazoɣinioɣa asasən, əzünglarni obdan təyyarlanglar. 5 Silər əz ata jəmətliringlarning nəwət-guruppa tərtipi boyiqə kerindaxliringlardin ibarət xu addiy həlk-pukralar jəmət-jəmətlirigə wəkil bolup, mukəddəsgahta turisilər; hərbir guruppida Lawiy jəmətidin birnəqqə adəm bolsun. 6 Silər ətüp ketix heytioɣa ataloɣan kozilarni soyusilər, əzünglarni paklanglar, *Israildiki* kerindaxliringlar üqün, yəni ularning Pərwərdigar Musaning wastisi bilən tapilioɣan səz-kalamioɣa bekinixi üqün, həmmə ixni təyyar kilinglar, dedi.
7 Yosiya xu yərdə hazir boloɣan barlik həlk-pukralarning ətüp ketix heytioɣa atioɣan kurbanliki bolsun dəp, jəmiy ottuz ming koza wə ooɣlak, wə yənə üq ming buka hədiyə kildi; bu mallarning həmmisi padixahning melidin qikiriloɣanidi. 8 Uning əməldarlirimu əz ihtiyarliki bilən həlkkə wə kahinlar bilən Lawiylaroɣa kurbanlik meli «kətürmə hədiyə» kildi; Pərwərdigarning əyini baxkuroɣuqilardin Hilkiya, Zəkəriya wə Yəhiyəlmu ikki ming altə yüz koza-əqkə bilən üq yüz bukini kahinlaroɣa ətüp ketix heytioɣa atap kurbanlik kilix üqün hədiyə kilip tapxurdi. 9 Lawiylarning yolbaxqiliri boloɣan Konaniya wə uning kerindaxliridin Xemaya bilən Nətanəl, xundakla Haxabiya, Jəiyəl wə Yozabadmu bəx ming koza bilən bəx yüz bukini Lawiylarning heytka atap kurbanlik kilixioɣa «kətürmə hədiyə» kildi.
10 Xundak kilip, ətilidioɣan wəzipilər orunlaxturup bolunoɣandin keyin, padixahning tapilioɣini boyiqə, kahinlar əz ornida turdi, Lawiylarmu əzlirining nəwət-guruppa tərtipi boyiqə turuxti. 11 Lawiylar ətüp ketix heytioɣa ataloɣan kozilarni booɣuzlidi; kahinlar ularning kolidin kanni elip kurbangahka səpti wə xuning bilən bir wakitta Lawiylar kurbanlik malning terisini soydi. 12 Kəydürmə kurbanlikka sunulidioɣan mallarni bolsa, ular həlk-pukralaroɣa wəkil boloɣan jəmətlər boyiqə həlkkə bəlüp berip, ularni Musaning kitabida yeziloɣinioɣa muwapik, Pərwərdigaroɣa sunuxka təyyarlidi. Sunulidioɣan bukilarnimu xundak kildi. 13 Andin bəlgilimə boyiqə ular ətüp ketix heytioɣa ataloɣan koza-əqkilərni otka kakiap kawap kildi; baxka kurbanlikiardin kaloɣan, yəni Hudaoɣa ataloɣan kisimlarni kazanda, dangkanda yaki dasta pixurup tezdin həlk-pukralaroɣa üləxtürüp bərdi; 14 xuningdin keyin əzlirigə wə kahinlaroɣa kurbanlikiardin təyyarlidi, qünki kahinlar, yəni Harunning əwladliri kəq kirgüqə kəydürmə kurbanlik kilix wə maylarni kəydürüx bilən aldirax bolup kətkənidi; xunga Lawiylar əzlirigə wə kahinlar boloɣan Harunning əwladlirioɣimu kurbanlikiardin *gəx* təyyarlap koyuxti. 15 Nawa-nəoɣmiqilər, yəni Asafning əwladliri Dawut, Asaf, Heman wə *Dawut* padixahning aldin kərgüqisi Yədutunning tapxurukı boyiqə əz orunlirida turuxti; dərwaziwənlər hərkaysisi əz dərwazisi aldida turdi; ularning ix ornidin ajrixining hajiti bolmidi, qünki ularning kerindaxliri boloɣan Lawiylar kurbanlikiardin təyyarlap koyatti. 16 Xundak kilip, xu bir kün iqidə

□ **35:3 «U yənə pütkül Israil həlkigə əzlirini Pərwərdigaroɣa atap pak-mukəddəs boluxka təlim bərgüqi Lawiylaroɣa: —»** — baxka ikki hil tərjimisi: (1) «U yənə pütkül Israiloɣa təlim beridioɣan, əzlirini Pərwərdigaroɣa atap beoɣixlioɣan Lawiylaroɣa...»; (2) «uU yənə pütkül Israiloɣa Pərwərdigaroɣa has mukəddəs ixlar tooɣruluk təlim beridioɣan Lawiylaroɣa...». **«... Əmdi silər Hudayinglar Pərwərdigarning hizmitidə, xundakla uning həlki Israilning hizmitidə bolunglar»** — bu pütkül ayəttiki həwərgə karioɣanda: (1) məlum səwəbtin əhdə sanduki əng mukəddəs jaydin yətkiwetilgənidi. Mumkinqiliki boloɣan səwəbliri bolsa (a) Yosiya ibadəthanini paklax üqün uni wakitlik yətkəp turoɣan; (ə) məlum bir rəzil padixah butpərəslik məksiti bilən uni u yərdin yətkiwətkənidi; (b) kahinlar butpərəslərning rəzil niyətliridin kooɣdax üqün uni yətkəp yoxurup koyoɣanidi; (p) kahinlar Yerusalemni bulang-talang kilidioɣan tajawuzqilarning qanggilidin kutuldurux üqün uni yətkəp yoxurup koyoɣanidi (məsilən, 12:9 wə 25:4). (2) bu ayətkə karioɣanda Lawiylarning (xundakla kahinlarning) əng muhim wə qong roli hazir (ibadəthanida Pərwərdigarning mədhiyə ixliridin baxka) Israiloɣa təlim berix kerək idi (30:22ni kərüng). Israil sürgün boloɣandin keyin Əzra bularning yahxi bir ülgisi boloɣanidi.

Yosiya padixaḫning tapxuruḳi boyiqə, ətüp ketix ḫeyti ətküzülüp, Pərwərdigarning ḳurbangaḫioŋa kəydürmə ḳurbanliḳlar sunuluxi bilən Pərwərdigaroŋa beoŋixlap ətküzülgən ibadət toluḳ orunlandi. 17 Xu qaoŋda ḫazir boloŋan Israillar ətüp ketix ḫeytini ətküzüp boloŋandin keyin, yəttə kün petir nan ḫeytini ətküzdi. 18 Samuil pəyoŋəmbərning zamanidin buyan Israilda ətüp ketix ḫeyti mundaḳ ətküzülüp baḳmioŋanidi; Israil padixaḫlirining ḫeqḳaysisimu Yosiya, kaḫinlar, Lawiylar wə xu yərdə ḫazir boloŋan Yəḫudalar bilən Israillar wə Yerusalemda turuwatḳanlar ətküzgəndək mundaḳ ətüp ketix ḫeyti ətküzüp baḳmioŋanidi. 19 Bu ḳetimḳi ətüp ketix ḫeyti Yosiyaning səltənitining on səkkizinqi yili ətküzüldi.

Yosiyaning səltəniti ahirlixidu

20 Yosiya *muḳəddəs* əyning ḫəmmə ixini muxundaḳ tərtipkə selip boloŋandin keyin, Misir padixaḫi Nəḳo Əfrat dəryasining boyidiki Karkemix xəḫiridə uruxḳa qiḳti, Yosiya uning aldini toskili qiḳti. 21 Nəḳo Yosiyaning aldioŋa əlqilərni əwətip uningoŋa: «I Yəḫuda padixaḫi, əzlirining mening bilən nemə karliri bar? Bügün mən sili bilən uruxḳili əməs, bəlki mening bilən urux ḳiliwatḳan jəmət bilən uruxḳili qiḳḳanmən; yənə kelip, Huda meni tez ḫujum ḳil, dedi; Hudaning silini ḫalak ḳiliwətməsliki üqün, Uning ixioŋa kaxila ḳilmisila, qünki U mening bilən billidur» dedi. 22 Lekin Yosiya uning bilən ḳarxilixixtin yanmidi, əksiqə əzini niḳablap uningoŋa jəng ḳiloŋili qiḳti; u Hudaning Nəḳoning wastisi bilən eytḳan gepigə ḳulaḳ salmay, Məgiddo tüzlənglikigə kelip Nəḳo bilən tutuxti. 23 Oḳyaqilar Yosiya padixaḫḳa oḳ etip uningoŋa *təgküzdi*; padixaḫ hizmətkarlirioŋa: — Mən eoŋir yarilandim, meni elip ketinglar, dedi. 24 Uning hizmətkarliri uni jəng ḫarwisidin yələp qüxürüp, uning ikkinqi jəng ḫarwisioŋa yatḳuzup Yerusalemoŋa elip mengiwidi, u xu yərdə əldi. U ata-bowilirining ḳəbristanliḳioŋa dəpnə ḳilindi; barliḳ Yəḫuda wə Yerusalemdikilər Yosiyaoŋa təziyə tutuxti. 25 Yərimiya *pəyoŋəmbər* Yosiya üqün mərsiyə oḳudi; nəoŋmə-nawaqi ər-ayallarning ḫəmmisi taki bügüngiqə Yosiyani təripləp mərsiyə oḳup kəlməktə; u ix Israilda bəlgilimigə aylandi. Mana bular «mərsiyələr» degən kitabḳa pütülgəndur. □ 26 Yosiyaning ḳaloŋan ixliri, uning Pərwərdigarning Təwrat kitabida yeziloŋanlirioŋa əgəxkən yahxi əməlliri, 27 ḳiloŋanliri baxtin-ahirioŋiqə ḫəmmisi «Yəḫuda wə Israil padixaḫlirining Tarih-Təzkiriliri» degən kitabta pütülgəndur.

36

Yəḫoaḫaz səltənət ḳilidu
2Pad. 23:31-35

1 *Yəḫuda* zeminidiki həlḳ Yosiyaning ooŋli Yəḫoaḫazni tallap, Yerusalemda atisining ornioŋa padixaḫ ḳilip tiklidi. 2 Yəḫoaḫaz təhtkə qiḳḳan qeoŋida yigirmə üq yaxta idi; u Yerusalemda üq ay səltənət ḳildi. 3 Misir padixaḫi uni Yerusalemda padixaḫliḳtin bikar ḳildi wə Yəḫuda zemininioŋa bir yüz talant kümüx, bir talant altun jərimanə ḳoydi. □ 4 Andin Misir padixaḫi Yəḫoaḫazning ornioŋa uning inisi Eliakimni Yəḫuda bilən Yerusalem üstigə padixaḫ ḳilip, uning ismini Yəḫoakimoŋa əzgərtti; andin Nəḳo inisi Yəḫoaḫazni Misiroŋa elip kətti.

Yəḫoakim səltənət ḳilidu
2Pad. 23:36-37; 24:1-7

□ **35:25 «Yərəmiya ... mərsiyə oḳudi»** — yaki «Yərəmiya... mərsiyə yazdi». □ **36:3 «bir yüz talant kümüx»** — 100 talant kümüx bəlkim 3400 kilogram, bir talant altun 34 kilogram boluxi mumkin.

5 Yəhoakim təhtkə qikkan qeoqida yigirmə bəx yaxta bolup, u Yerusalemda on bir
yil səltənət kildi; u Pərwərdigar Hudasining nəziridə rəzil boloqanni kildi. 6 Babil
padixahi Nebokadnəsar uningoqa hujum kiloqili qikip, uni mis zənjir bilən baoqlap
Babiloqa elip kətti. 7 Nebukadnəsar yənə Pərwərdigar өyidiki bir kisim əswab-
buyumlarni Babiloqa apirip, өzining Babildiki buthanisioqa koydi. 8 Yəhoakimning
kaloqan ixliri, uning yirginqlik ixliri, uningdiki əyiblər bolsa mana, «Israil wə Yəhuda
padixahlirining tarih-təzkiriliri» degən kitabta pütülgəndur. Uning ooqli Yəhoakin
uning ornioqa padixah boldi.

Yəhoakin səltənət kilidu
2Pad. 24:8-17

9 Yəhoakin təhtkə qikkan qeoqida on səkkiz yaxta bolup, u Yerusalemda üq ay on
kün səltənət kildi; u Pərwərdigarning nəziridə rəzil boloqanni kildi. □ 10 Yengi yil
ətkəndə, Nebokadnəsar adəm əwətip Yəhoakinni Pərwərdigar өyidiki esil buyumlar
bilən birliktə Babiloqa əkəldürüp, Yəhoakinning taoqisi Zədəkiyani Yəhuda wə
Yerusalem üstigə padixah kilip tiklidi.□

Zədəkiya səltənət kilidu
2Pad. 24:18-20; 25:1-12; Yər. 52:1-30

11 Zədəkiya təhtkə qikkan qeoqida yigirmə bir yaxta bolup, Yerusalemda on bir
yil səltənət kildi; 12 u Pərwərdigarning nəziridə rəzil boloqanni kildi; Yərəmiya
pəyoqəmbər uningoqa Pərwərdigarning səzlirini yətküzgən bolsimu, u Yərəmiyaning
aldida өzini təwən kilmidi; 13 u өzini Hudaning namida *bekinix* kəsimini iqküzgən
Nebokadnəsardin yüz əridi; boynini kattik kilip, Israilning Hudasi Pərwərdigaroqa
towa kilip yenixka kənglini jahil kildi. 14 Uning üstigə, kahinlarning barlik
baxliri bilən həlkning həmmisi yat əlliklərning həmmə yirginqlik ixlirini dorap,
asiylikliri axurdi; ular Pərwərdigar Yerusalemda Өzigə atap mukəddəs kiloqan
өyni buloqiwətti.
15 Ularning ata-bowilirining Hudasi boloqan Pərwərdigar Өz həlkigə wə turaloqusioqa
iqini aoqritkaqka, tang səhərdə ornidin turup əlqilirini əwətip ularni izqil
agahlandurup turdi. □ 16 Birak ular Hudaning əlqilirini mazak kilip, səz-kalamlirini
mənsitməytti, pəyoqəmbərlirini zanglik kilatti; ahir berip Pərwərdigarning kəhri
ərləp, kutkuzoqili bolmaydioqan dərijidə həlkining üstigə qüxti.□

Babillar Yerusalemni wəyran kilidu

17 Pərwərdigar xuning bilən kaldiylərning padixahini ularoqa hujumoqa seliwidi,
padixah ularning mukəddəs өyidə yaxlirini kiliqlidi; kiz-yigitlər, kerilar, bexi
akaroqanlaroqa heq iq aoqritip olturmay, həmmini əltürüwətti; *Huda* bularning
həmmisini *Kaldiyə* padixahining kolioqa tapxurdi. 18 Kaldiyə padixahi Hudaning
өyidiki qong-kiqik deməy, barlik kaqa-buyumlarni, xundakla Pərwərdigar өyidiki
həzinilərni, xuningdək padixahning wə əməldarlirining həzinilirini koymay, Ba-
biloqa elip kətti. 19 Kaldiylər Hudaning өyini kөydürüwətti, Yerusalemning sepilini
qekiwətti, xəhərdiki həmmə orda-koroqanlaroqa ot koyup kөydürüp, Yerusalemdiki
barlik kimmətlik kaqa-buyumlarni qekip kukum-talkan kildi. 20 Kiliqtin aman
kaloqanlarning həmmisini *Kaldiyə padixahi* Babiloqa tutkun kilip əkətti; ular taki

□ **36:9 «on səkkiz yaxta» —** bəzi kona kəqürmilərdə «səkkiz yaxta» deyilidu. □ **36:10 «Yəhoakinning taoqisi» —** ibraniy tilida «Yəhoakinning kerindixi». □ **36:15 «Pərwərdigar .... tang səhərdə ornidin turup... əwətip...» —** Hudaning ularni baldur wə kөp ketim agahlanduroqanlikini bildüridu. □ **36:16 «kutkuzoqili bolmaydioqan dərijidə» —** ibraniy tilida «dawalioqusiz dərijidə».

Pars padixaḥliḳining səltənitikiqə Babil padixaḥi wə əwladlirining ḳullukḳida bolup turdi. 21 Bularning ḥəmmisi Pərwərdigarning Yərəmiyaning wastisi bilən *aldin* eytḳan *agaḥ* səzi ixḳa axurulux üqün boldi. Xuning bilən zemin өzigə tegixlik xabat künlirigə muyəssər boldi; qünki zemin yətmix yil toxḳuqə harabiliktə turup «xabat tutup» dəm elip raḥətləndi.□ ■

Əzra 1:1-3; Yər. 25:12; 29:10; Dan. 9:2 22 Pars padixaḥi Ḳurəxning birinqi yili, Pərwərdigarning Yərəmiyaning aoɣzi arḳilik eytḳan səzi əməlgə axurulup, Pərwərdigarning Pars padixaḥi Ḳurəxning roḥini ḳozoɣixi bilən pütün padixaḥliḳi təwəsidə u mundaḳ bir jakarnamə qiḳardi, xundaḳla uni yazma ḳilip püküp: — 23 «Pars padixaḥi Ḳorəx mundaḳ dəydu: — Asmanlarning Hudasi boloɣan Pərwərdigar yər yüzidiki barliḳ padixaḥliḳlarning igidarqiliḳini manga bərdi; U xundaḳla meni Yəhuda zeminioɣa jaylaxḳan Yerusalemda Өzigə bir өy selixḳa buyrudi. Xuning üqün aranglarda Hudaning həlḳi boloɣan ḥərḳaysinglaroɣa bolsa, uning Hudasi Pərwərdigar uning bilən billə boloɣay, u xu yərgə qiḳsun!» dedi.

□ **36:21 «Pərwərdigarning Yərəmiyaning wastisi bilən eytḳan səzi..» —** kərsitilgən bu səz «Yər.» 25:11, 29:10 ḳatarliḳ ayətlərdə tepilidu. **«zemin «xabat tutup» dəm aldi»** — intayin ḥəjwiy gəptur. Əslidə Musa pəyoɣəmbərgə tapxuruloɣan Təwrat ḳanuni boyiqə («Law.» 25:4) zemin ḥər yəttinqi yilida bir yil («xabat yili»da) dəm elixi kerək idi — demək, uningda ḥeq teriḳqiliḳ ḳilixḳa bolmaytti. Əməliyəttə Israillar zeminni igiligəndin tartip Yərəmiya pəoɣəmbərning dəwrigiqə boloɣan 490 yilda zemin ḥeq «dəm aloɣan» əməs idi. Xunga zeminning həlḳtin alidioɣan 70 yilliḳ aramliḳ ḳərzi bar idi; həlḳ Babilda 70 yil sürgün boloɣanda zemin ulardin, xundaḳla ularning rəzillikidin «dəm aldi». Bu temida yənə «Yərəmiya»diki «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **36:21** Əzra 1:1-3; Yər. 25:12; 29:10; Dan. 9:2

Əzra

Padixah Qorəxning Pərwərdigar üqün ibadəthana selixqa yarliq qüxürüxi
2Tar. 36:22,23; Yər. 25:12; 29:10; Dan. 9:2

1 Pars padixahi Qorəxning birinqi yili, Pərwərdigarning Yərəmiyaning aoqzi arqilik
eytqan səzi əməlgə axurulup, Pərwərdigarning Pars padixahi Qorəxning rohini
qozoqixi bilən pütün padixahliqi təwəsidə u mundaq bir jakarnamə qiqardi,
xundaqla uni yazma qilip püküp: —
2 «Pars padixahi Qorəx mundaq dəydu: — Asmanlarning Hudasi Pərwərdigar yər
yüzidiki barlik padixahliqlarning igidarqiliqini manga bərdi; u xundaqla meni
Yəhuda zeminioqa jaylaxqan Yerusalemda Özigə bir öy selixqa buyrudi. □ 3 Xuning
üqün aranglarda Hudaning həlqi boloqanlardin hərqaysinglaroqa bolsa, uning
Hudasi *Pərwərdigar* uning bilən billə boloqay, u Yəhuda zeminidiki Yerusalemoqa
qiqsun, Israilning Hudasi Pərwərdigarning öyini salsun! U bolsa Hudadur, makani
Yerusalemdidur! 4 *Sürgünlüktə* qaloqan həlq qəyərlərdə makanlaxqan bolsa, *u
Yerusalemoqa qiqsun*; xu yərdiki adəmlər ularoqa altun, kümüx, mal-mülük, qarpay-
larni təminləp yardəm bərsun wə xuningdək Yerusalemda jaylaxqan Hudaning xu
öyi üqün halis hədiyələrni təqdim qilsun» — dedi.□

Qaytixqa təyyarlinix

5 Xuning bilən Yəhuda wə Binyamindiki qəbilə baxliqliri, kahinlar, Lawiy-
lar, xundaqla Huda təripidin rohi qozoqitiloqan barlik həlq orunliridin qopup
Yerusalemdiki Pərwərdigarning öyini *yengiwaxtin* selixqa berixqa təyyarlandi.
6 Ətraptiki kixilərning həmmisi kümüx qaqa-quqa, altun, mal-mülük, qarpaylar
wə qimmət bahalik buyumlar bilən ularni qollap quwwətlidi, buningdin baxqa
sunulidioqan hərhil ihtiyariy hədiyə-qurbanlik süpitidə hərhil sowoqatlarni təqdim
qildi. 7 Padixah Qorəx Pərwərdigarning öyidiki qaqa-quqilirinimu, yəni ilgiri
Nebokadnəsar Yerusalemdin əkilip öz ilahining buthanisioqa qoyup qoyoqan qaqa-
quqilarnimu elip qikti. □ ■ 8 Pars padixahi Qorəx həzinə begi Mitrədatni buyrup
bu qaqa-quqilarni aldurup qikti; Mitrədat xularni Yəhudaning əmiri Xəxbazaroqa
sani boyiqə sanap tapxurup bərdi. ■ 9 Qaqa-quqilarning sani mundaq: — altun das
ottuz, kümüx das ming, piqaq yigirmə tokquz, □ 10 altun piyalə ottuz, bir-birigə ohxax
boloqan kümüx piyalə tət yüz on; baxqa qaqa-quqilar bir ming. □ 11 Barlik altun-
kümüx qaqa-quqa, bəx ming tət yüz. Sürgün qilinoqan həlq Babildin Yerusalemoqa
elip kelingən qaoqda, Xəxbazar bu qaqa-quqilarning həmmisini elip kəlgənidi.

2

Birinqi qetim qaytqan Yəhudalar •••• «Nəh.» 7:6-73ni kərüng

□ **1:2 «Yəhuda zemini» —** keyinki waqitlarda «Yəhudiyə» deyilidu. □ **1:4 «qaloqan həlq» —** imperiyədə tirik qaloqan Yəhudiy həlqi. □ **1:7 «ilgiri Nebokadnəsar Yerusalemdin əkilip öz ilahining buthanisioqa qoyup qoyoqan qaqa-quqilar» —** bu wəqə «2Tar.» 36:7də təswirlinidu. ■ **1:7** 2Pad. 24:13; 2Tar. 36:7 ■ **1:8** Əzra 5:14 □ **1:9 «altun das» —** yaki «altun pətnus». □ **1:10 «bir-birigə ohxax boloqan kümüx piyalə tət yüz on» —** yaki «süpiti təwənrək kümüx piyalə tət yüz on» yaki «ikkinqi birhil kümüx iyalə tət yüz on» yaki «kümüx piyalə ikki ming tət yüz on». Baxqiqə tərjimilərmu uqrixi mumkin.

1 Töwəndikilər Neboḳadnəsar təripidin Babiloŋa sürgün ḳilinoŋan *Yəhŷudiyə* əlkisidikilərdin, ularning əwladliri ḳaytip kelip, Yerusalem wə Yəhudiyəgə qiḳip, ḥərbiri əz xəḥirlirigə kətkənlər: —
2 — ular Zərubbabəl, Yəxua, Nəḥəmiya, Seraya, Rəilaya, Mordikay, Bilxan, Mispar, Bigway, Rəḥum wə Baanaḥlar bilən billə ḳaytip kəldi. Əmdi Israil həlḳining iqidiki ərkəklərning sani töwəndikiqə: —□

3 Paroxning əwladliri ikki ming bir yüz yətmix ikki kixi; 4 Xəfatiyaning əwladliri üq yüz yətmix ikki kixi; 5 Araḥning əwladliri yəttə yüz yətmix bəx kixi; 6 Paḥat-Moabning əwladliri, yəni Yəxua bilən Yoabning əwladliri ikki ming səkkiz yüz on ikki kixi; 7 Elamning əwladliri bir ming ikki yüz əllik tət kixi; 8 Zattuning əwladliri toḳḳuz yüz ḳiriḳ bəx kixi; 9 Zakkayning əwladliri yəttə yüz atmix kixi; 10 Banining əwladliri altə yüz ḳiriḳ ikki kixi; 11 Bibayning əwladliri altə yüz yigirmə üq kixi; 12 Azgadning əwladliri bir ming ikki yüz yigirmə ikki kixi; 13 Adonikamning əwladliri altə yüz atmix altə kixi; 14 Bigwayning əwladliri ikki ming əllik altə kixi; 15 Adinning əwladliri tət yüz əllik tət kixi; 16 Ḥəzəkiyaning jəmətidin boloŋan Aterning əwladliri toḳsan səkkiz kixi; 17 Bizayning əwladliri üq yüz yigirmə üq kixi; 18 Yoraḥning əwladliri bir yüz on ikki kixi; 19 Ḥaxumning əwladliri ikki yüz yigirmə üq kixi; 20 Gibbarning əwladliri toḳsan bəx kixi; 21 Bəyt-Ləḥəmliklər bir yüz yigirmə üq kixi; 22 Nitofaliḳlar əllik altə kixi; 23 Anatotluḳlar bir yüz yigirmə səkkiz kixi; 24 Azmawətliklər ḳiriḳ ikki kixi; 25 Kiriat-Arimliḳlar, Kəfiraḥliḳlar wə Bəərotluḳlar bolup jəmiy yəttə yüz ḳiriḳ üq kixi; □ 26 Ramaḥliḳlar bilən Gebaliḳlar jəmiy altə yüz yigirmə bir kixi; 27 Mikmaxliḳlar bir yüz yigirmə ikki kixi; 28 Bəyt-Əlliklər bilən ayiliḳlar jəmiy ikki yüz yigirmə üq kixi; 29 Neboliḳlar əllik ikki kixi; 30 Magbixning əwladliri bir yüz əllik altə kixi; 31 ikkinqi bir Elamning əwladliri bir ming ikki yüz əllik tət kixi; 32 Ḥarimning əwladliri üq yüz yigirmə kixi; 33 Lod, Ḥadid wə Ononing əwladliri jəmiy yəttə yüz yigirmə bəx kixi; □ 34 Yeriholuḳlar üq yüz ḳiriḳ bəx kixi;
35 Sinaaḥning əwladliri üq ming altə yüz ottuz kixi.

Ḳaytip kəlgən kaḥinlar wə Lawiylar

36 Kaḥinlarning sani töwəndikiqə: — Yəxua jəmətidiki Yədayaning əwladliri toḳḳuz yüz yətmix üq kixi; 37 Immərning əwladliri bir ming əllik ikki kixi; 38 Paxhurning əwladliri bir ming ikki yüz ḳiriḳ yəttə kixi; 39 Ḥarimning əwladliri bir ming on yəttə kixi.
40 Lawiylarning sani töwəndikiqə: — Hodawiyaning əwladliridin, yəni Yəxua bilən Kadmiyəlning əwladliri yətmix tət kixi; 41 Oŋəzəlkəxlərdin: — Asafning əwladliri bir yüz yigirmə səkkiz kixi.
42 Dərwaziwənlərning nəslidin: — Xallumning əwladliri, Aterning əwladliri, Talmonning əwladliri, Akkubning əwladliri, Hatitaning əwladliri bilən Xobayning əwladliri jəmiy bir yüz ottuz toḳḳuz kixi.

Ḳaytip kəlgən muḳəddəs jay wə xaḥ jəmətidiki hizmətkarlar

43 Ibadəthana hizmətkarliri töwəndikiqə: — Zihaning əwladliri, Hasufaning əwladliri, Tabbaotning əwladliri, □ 44 Kirosning əwladliri, Siyaḥaning əwladliri, Padonning əwladliri, 45 Libanaḥning əwladliri, Ḥagabaḥning əwladliri, Akkubning

□ **2:2 «Seraya»** — yaki «Saraya». □ **2:25 «Kiriat-Arimliḳlar»** — yaki «Kiriat-Yearimliḳlar». □ **2:33 «Lod, Ḥadid wə Ononing əwladliri...»** — yaki «Lodliḳlar, Ḥadidliḳlar wə Onoluḳlar...». □ **2:43 «Ibadəthana hizmətkarliri»** — ibraniy tilida «Nətiniylar». Mənisi bəlkim «beoŋixlanoŋanlar». Ularning əjdadliri bəlkim «Gibeonluḳlar» idi. «Yəxua» 9:27ni wə «1Tar.» 9:2ni kərüng.

əwladliri, 46 Ḥagabning əwladliri, Xamlayning əwladliri, Ḥananning əwladliri, □
47 Giddəlning əwladliri, Gaḥarning əwladliri, Reayaḥning əwladliri, 48 Rəzinning
əwladliri, Nikodaning əwladliri, Gazzamning əwladliri, 49 Uzzaning əwladliri,
Pasiyaning əwladliri, Bisayning əwladliri, 50 Asnaḥning əwladliri, Məunimning
əwladliri, Nəfussimning əwladliri, 51 Bakbukning əwladliri, Hakufaning əwladliri,
Harhurning əwladliri, 52 Bazlutning əwladliri, Məḥidaning əwladliri, Harxaning
əwladliri, 53 Barkosning əwladliri, Siseraning əwladliri, Temaḥning əwladliri,
54 Nəziyaning əwladliri bilən Hatifaning əwladliri.
55 Sulaymanning hizmətkarlirining əwladlirining sani təwəndikiqə: — Sotayning
əwladliri, Sofərətning əwladliri, Pirudaning əwladliri, 56 Yaalaḥning əwladliri,
Darkonning əwladliri, Giddəlning əwladliri, 57 Xəfətiyaning əwladliri, Hattilning
əwladliri, Poḳərət-Ḥazzibaimning əwladliri bilən amining əwladliri.
58 Ibadəthana hizmətkarliri wə Sulaymanning hizmətkari bolǫanlarning əwladliri
jəmiy üq yüz toḳsan ikki kixi.

Kelip qiḳixi naenik kixilər •••• «Nəḥ.» 7:61-65ni kərüng

59 Təwəndiki kixilər Təl-Melaḥ, Təl-Harxa, Kerub, Addan wə Immərdin kəlgən
bolsimu, lekin ular əzlirining ata jəmətining yaki nəsəbining Israil adimi ikənlikini
ispatlap berəlmidi. 60 Bular Delayaning əwladliri, Tobiyaning əwladliri wə Niko-
daning əwladliri bolup, jəmiy altə yüz əllik ikki kixi; 61 kaḥinlarning əwladliri
iqidə Habayaning əwladliri, Kozning əwladliri bilən Barzillayning əwladliri bar idi;
Barzillay Gileadlik Barzillayning bir ḳizini alǫaqḳa ularning eti bilən ataloǫanidi. □
62 Bular jəmətining nəsəbnamisini izdəp tapalmidi; xunga ular «napak» ḥesablinip
kaḥinliḳtin ḳalduruldi. 63 Waliy ularǫa: — Urim wə tummimni kətürgüqi kaḥin
arimizda hizmättə bolǫuqə «əng muḳəddəs yiməkliklər»gə eǫiz təgküzməysilər,
dedi.□

Ḳaytip kəlgüqilərning omumiy sani •••• «Nəḥ.» 7:66-69ni kərüng

64 Pütün jamaət jəmiy ḳiriḳ ikki ming üq yüz atmix kixi; 65 buningdin baxḳa ularning
yənə yəttə ming üq yüz ottuz yəttə ḳul-dediki bar idi; yənə ikki yüz ər-ayal oǫəzəlqisi
bar idi. 66 Ularning yəttə yüz ottuz altə eti, ikki yüz ḳiriḳ bəx ḳeqiri, 67 tət yüz ottuz
bəx təgisi wə altə ming yəttə yüz yigirmə exiki bar idi.

Muḳəddəs əy üqün təḳdim ḳilinoǫan mal-mülüklər •••• «Nəḥ.» 73-70:7nimu kərüng

68 Jəmət kattiwaxliridin bəziliri Yerusalemoǫa wə Pərwərdigarning əyigə kəlgən
qaoǫda, Hudaning xu əyi əsli ornioǫa yengiwaxtin selinixi üqün qin kənglidin
sowoǫatlarni təḳdim ḳildi. 69 Ular əzlirining ḳurbioǫa ḳarap ḳurulux həzinisigə atmix
bir ming darik altun, bəx ming mina kümüx wə yüz ḳur kaḥin toni təḳdim ḳildi.
□ 70 Xuningdin keyin kaḥinlar, Lawiylar wə bir ḳisim həlḳ ḳoxulup, oǫəzəlkəxlər,

---

□ **2:46 «Xamlay» —** yaki «Xalmay». □ **2:61 «Kozning əwladliri» —** yaki «Ḥakkozning əwladliri». □ **2:63 «Waliy» —** ibraniy tilidiki «Tirxata» əslidə Pars tili bolup, mənisi bəlkim «janabliri». **«urim wə tummim» —** alaḥidə birhil taxlar. U kaḥin kiygən «əfod»ning yanquḳida (ḳoxenda) turidu. Bu taxlar arḳiliḳ Israil həlḳi Hudadin yol sorisa bolatti. «Mis.» 28:28-30ni kərüng. «Urim wə tummimni kətürgüqi kaḥin arimizda hizmättə boloǫuqə» — mənisi bəlkim: (1) urim wə tummim Babilda sürgün boloǫan waḳtida yoḳap kətkən boluxi mumkin; (2) tepiloǫini bilən ularǫa təbir berip mənisini qüxəndüridioǫan kaḥin tehi qiḳmidi. □ **2:69 «darik» —** (yaki «drahma») — muxu yərdə u Pars imperiyəsidiki birhil altun tənggə; muxu yərdə bularning jəmiy ḳimmiti bəlkim 400-500 gram altun idi; «mina» birhil kümüx tənggə, 60 xəkəlgə yaki «talant»tin atmixtin birigə barawər idi. Muxu yərdə kümüxning jəmiy eoǫirliḳi bəlkim 1800-2700 kilogramqə idi.

dərwaziwənlər, ibadəthana hizmətkarliri əz xəḫərlirigə makanlaxti; ⱪaloɣan Israil
həlⱪining ḫəmmisi əz xəḫərlirigə makanlaxti.□

3

Ⱪurbangaḫning yengiwaxtin selinixi

1 Israil həlⱪi ḫərⱪaysisi əz xəḫərliridə makanlaxⱪanidi; yəttinqi ayoɣa kəlgəndə,
həlⱪ bir adəmdək bolup Yerusalemoɣa yioɣildi. 2 Yozadakning ooɣli Yəxua bilən
uning kaḫin ⱪerindaxliri, Xealtiəlning ooɣli Zərubbabəl wə uning ⱪerindaxlirining
ḫəmmisi orunliridin ⱪopup, Hudaning adimi Musa pütkən ⱪanun kitabida
pütülginidək Pərwərdigaroɣa kəydürmə ⱪurbanliⱪ sunux üqün Israilning Hudasin-
ing ⱪurbangaḫini selixⱪa kirixti. ■ 3 Gərqə ular xu yərlik həlⱪlərdin ⱪorⱪsimu,
lekin ⱪurbangaḫni əslidiki uli üstigə selip, uningda Pərwərdigaroɣa atap ətigənlik
wə kəqlik kəydürmə ⱪurbanliⱪ ətküzüxkə kirixti. ■ 4 Ular yənə *muⱪəddəs
ⱪanunda* pütülgini boyiqə «kəpilər ḫeyti»ni ətküzüp, ḫər küni bəlgiləngən tələpkə
muwapiⱪ san boyiqə künlük kəydürmə ⱪurbanliⱪni sunuxatti. ■ 5 Xuningdin
keyin ular yənə ḫər künlük kəydürmə ⱪurbanliⱪlar, yengi ay ⱪurbanliⱪi wə
Pərwərdigarning barliⱪ muⱪəddəs dəp bekitilgən ḫeytliri üqün təⱪdim ⱪilinidioɣan
kəydürmə ⱪurbanliⱪlarni, xuningdək ḫərbir kixining kənglidin Pərwərdigaroɣa
atap sunidioɣan ihtiyariy ⱪurbanliⱪlirini sunup turatti. ■ 6 Xundaⱪ ⱪilip ular
yəttinqi ayning birinqi künidin baxlap, kəydürmə ⱪurbanliⱪlarni Pərwərdigaroɣa
atap sunuxⱪa baxlidi; lekin Pərwərdigarning əyining uli tehi selinmidi. 7 Ular
taxqilar bilən yaoɣaqqilaroɣa pul tapxurdi wə xundaⱪla Pars padixaḫi Ⱪorəxning
ijaziti bilən Zidonluⱪlar bilən Turluⱪlaroɣa kedir yaoɣiqini Liwandin *Ottura* dengiz
arⱪiliⱪ Yoppaoɣa əkəldürüx üqün ularoɣa yimək-iqmək wə zəytun meyini təminlidi.

Muⱪəddəs ibadəthanining yengiwaxtin selinixi

8 Jamaət Yerusalemdiki Hudaning əyigə kəlgəndin keyin ikkinqi yili ikkinqi
ayda Xealtiyəlning ooɣli Zərubbabəl, Yozadakning ooɣli Yəxua wə ularning kaḫin
wə Lawiy ⱪerindaxlirining ⱪaldisi, xuningdək sürgünlüktin ⱪaytip Yerusalemoɣa
kəlgənlərning ḫəmmisi ⱪuruluxta ix baxlidi; ular yənə yigirmə yaxtin axⱪan
Lawiylarni Pərwərdigarning əyini selix ⱪuruluxioɣa nazarətqilikkə ⱪoydi. 9 Yəxua
wə uning ooɣulliri ḫəm ⱪerindaxliri, Kadmiyəl bilən uning ooɣulliri, yəni Yəḫudaning
əwladliri Hudaning əyidə ixləydioɣan ixqilarni nazarət ⱪilixⱪa bir niyəttə at-
landi; Ḫenadadning ooɣulliri, ularning ooɣullirimu wə ⱪerindax Lawiylar ularoɣa
yardəmləxti.□

10 Tamqilar Pərwərdigarning əyigə ul salidioɣan qaoɣda kaḫinlar has kiyim-
lirini kiyip, kanaylirini qelip, Asafning əwladliri boloɣan Lawiylar jangjang
qelip, ḫəmmisi ⱪatar-ⱪatar səp bolup turoɣuzuldi; ular Dawut bəlgiligən

□ **2:70 «Xuningdin keyin kaḫinlar, Lawiylar... Ibadəthana hizmətkarliri əz xəḫərlirigə makanlaxti; ⱪaloɣan Israil ... əz xəḫərlirigə makanlaxti» —** bu ayətning mənisi bəlkim: (1) Kaḫinlar, Lawiylar ⱪatarliⱪlar əzigə yengiwaxtin təⱪsim ⱪilinoɣan xəḫərliridə makan tutti, yaki Yerusalemdiki hizmättə bolux üqün yeruslemoɣa yeⱪin boloɣan, xundaⱪla ularoɣa təⱪsim ⱪilinoɣan xəḫərlərdə makanlaxti; (2) Lawiylardin baxⱪa Israillar, yəni on ikki ⱪəbilidin ⱪaytip kəlgənlər **əslidə** əzigə has xəḫərlirigə makanlaxti yaki yengiwaxtin ularoɣa təⱪsim ⱪilinoɣan xəḫərlərdə makanlaxti. Kəp xəḫər-yezilar wəyran boloɣaqⱪa, yaki yat əllərning igidarqiliⱪi astida boloɣaqⱪa, bəlkim ḫərhil imkaniyət təng boluxi mumkin idi. ■ **3:2** Ⱪan. 12:5, 6 ■ **3:3** Qəl. 28:3 ■ **3:4** Law. 23:34; Qəl. 29:12 ■ **3:5** Qəl. 28:11-15; Nəḫ. 10:34 □ **3:9 «Yəḫudaning əwladliri» —** «Yəḫuda» muxu yərdə bəlkim «Hodawiya» degən isimning warianti boluxi mumkin (2:40ni kərüng). **«bir niyəttə atlandi» —** ibraniy tilida: «bir adəmdək bolup ornidin turdi».

kərsətmilər boyiqə Pərwərdigarƣa Ḥəmdusana oḳuxti. 11 Ular Pərwərdigarƣa
atap əzara: — «Pərwərdigar meḥribandur, uning Israilƣa bolƣan meḥir-
muḥəbbiti mənggülüktur» dəp ḥəmdusana wə rəḥmət-təxəkkür eytixti. Bu qaoƣda
Pərwərdigarning əyining uli selinip bolƣaqḳa, halayiḳ Pərwərdigarni mədḥiyiləp
towlap təntənə ḳilixti. ■ 12 Lekin kaḥinlardin, Lawiylardin wə jəmət baxliḳliridin
nurƣunliri, yəni əslidə ilgiriki əyni kərgən nurƣun ḳeri adəmlər kəz aldida selinƣan
bu əyning ulioƣa ḳarap, ün selip yioƣlap ketixti; nurƣun baxḳa kixilər huxal bolup
təntənə ḳilip towlaxti; □ 13 wə həlḳ ḥətta kimlərning təntənə ḳilixiwatḳanliḳi bilən
kimlərning yioƣlawatḳanliḳini ayriwalalmay ḳaldi; qünki jamaət təntənə ḳilip ḳattiḳ
towlixatti; wə bu awaz yiraḳ-yiraḳlarƣa anglinatti.

4

Əyni yengiwaxtin selixning tosḳunluḳḳa uqrixi

1 Yəḥuda wə Binyamindiki rəḳiblər sürgünlüktin ḳaytip kəlgənlər Israilning Hu-
dasi Pərwərdigarƣa atap əyni yengiwaxtin salmaḳqikən, degən gəpni anglap,
2 Zərubbabəl wə jəmət baxliḳliri bilən kərüxüp: — Biz silər bilən billə salayli; qünki
bizmu silərgə ohxaxla silərning Hudayinglarni izləp, bizni bu yərgə əkəlgən Asuriyə
padixaḥi Esar-Ḥaddonning künliridin tartip uningƣa ḳurbanliḳ sunup keliwatimiz,
deyixti. ■ 3 Lekin Zərubbabəl, Yəxua bilən Israilning baxḳa jəmət baxliḳliri ularƣa:
— Hudayimizƣa əy selixta silərning biz bilən ḥeqḳandaḳ alaḳənglar yoḳ; bəlki Pars
padixaḥi Ḳorəx bizgə buyruƣandək, pəḳət biz əzimizla Israilning Hudasi bolƣan
Pərwərdigarƣa əy salimiz, deyixti.■
4 Xuningdin keyin xu yərdiki aḥalə Yəḥudalarning ḳolini ajiz ḳilip, ularning
ḳurulux ḳilixioƣa kaxila tuoƣdurup turdi. 5 Ular yənə Pars padixaḥi Ḳorəxning
barliḳ künliridin taki Pars padixaḥi Darius təhtkə olturƣan waḳitḳiqə, daim
məsliḥətqilərni setiwelip, Yəḥudalar bilən ḳerixip, ḳurulux nixanini buzuxḳa
urunup turdi.□

Rəḳiblərning Yəḥudalar üstidin ərz ḳilixi

6 Aḥaxwerox təhtkə qiḳḳan dəsləpki waḳitlarda ular uningƣa Yəḥudiyə wə
Yerusalem aḥalisi üstidin bir ərznamə yazdi. □ 7 Xuningdək Artahxaxta künliridə
Bixlam, Mitridat, Tabəəl wə ularning ḳalƣan xeriklirimu Pars padixaḥi Artahxaxtaƣa
aramiy tilida bir ərz hetini yazdi; hət aramiy tilidin tərjimə ḳilindi.□

■ **3:11** Zəb. 136 □ **3:12** **«əyni kərgən nurƣun ḳeri adəmlər ... ün selip yioƣlap ketixti» —** bəzilərning yioƣlixi huxalliḳtin boldi; bəzilərning «Bu əy əslidiki oydək ḥəywətlik bolmaydioƣan boldi» dəp oylap ḥəsrət-ḳayoƣudin boldi («Ḥag.» 2:3ni kərüng). ■ **4:2** 2Pad. 17:29-41 ■ **4:3** Əzra 1:1, 2, 3 □ **4:5** **«Pars padixaḥi Darius» —** miladiyədin ilgiriki 522-486-yillarda Pars təhtigə olturƣan. □ **4:6** **«Aḥaxwerox» —** bəzi alimlar Pars imperatori bolƣan muxu «Aḥaxwerox»ni «Ksərksis I» ning əzi xu (miladiyədin ilgiriki 486-464-yillar), dəp ḳaraydu. Biraḳ ispat barki, «Aḥaxwerox» yaki «Ksərksis» degən səz əslidə isim əməs, bəlki Pars imperatorining omumiy bir unwani idi. Xunga biz «Aḥaxwerox» dəp ataloƣan padixaḥni Kambisis (miladiyədin ilgiriki 529-521-yillar), dəp ḳaraymiz. □ **4:7** **«Artahxaxta» —** «Artahxaxta» bilən «Artaksərksis» bir adəmning nami bolup, tarihta u «Artaksərksis» degən (grekqə) ismi bilən tonuloƣan. Bu padixaḥ Kambisis wə Darius Histaspis (miladiyədin ilgiriki 522-486-yillar) arilikida ətkən bolsa kerək. Xunga u: (1) Kambisisni əltürüp təhtini tartiwaloƣan «Smərdis» degən jadugərni (yəttə ay təhtkə olturƣan) yaki bolmisa: (2) Kambisis imperator bilən birliktə ḥəkümranliḳ ḳiloƣan bizgə ḥazir naməlum «Artahxaxta» (Artaksərksis») isimlik baxḳa birsini kərsitixi mumkin. U keyinki aləmxumul imperator «Artaksərksis» (miladiyədin ilgiriki 486-425-yillar) boluxi mumkin əməs; qünki xu kixi 24-ayəttə tiloƣa elinƣan Darius imperatordin **keyin** ḥəkümranliḳ ḳildi.

8 Waliy Rəḥum bilən diwan begi Ximxay padixaḥ Artahxaxtaoɣa Yerusalem üstidin
təwəndikidək ərznamə yazdi: — □
9 «Məzkur məktupni yazoɣanlardin, waliy Rəḥum, katip begi Ximxay wə ularn-
ing baxḳa ḥəmraḥliri boloɣan sorakqilar, mupəttixlər, mənsəpdarlar, katiplar,
arḳiwiliḳlar, Babilliḳlar, Xuxanliḳlar, yəni Elamiylar □ 10 wə uluoɣ janabiy Osnappar
Samariyə xəḥirigə wə *Əfrat* dəryaning muxu təripidiki baxḳa yərlərgə orunlax-
turoɣan aḥalimu bar □ 11 (mana bu ularning padixaḥḳa yazoɣan hetining kəqürülmisi)
— əzlirining dəryaning muxu təripidiki hizmətkarliridin padixaḥ aliliri Artahxax-
taoɣa salam! 12 Padixaḥ aliylirigə məlum bolsunki, əzliri tərəptin biz tərəpkə kəlgən
Yəḥudiylar Yerusalemoɣa kelixti; ular axu asiy wə sesiḳ xəḥərni ḳuruwatidu, ulini
yasap püttürdi, sepilni yasap qiḳti wə sepilning ullirini bir-birigə ulap yasawatidu.
□ 13 Əmdi uluoɣ padixaḥ aliylirigə xu məlum boloɣayki, mubada bu xəḥər
onglansa, sepil pütküzülsə, ular baj tapxurmaydioɣan, olpan təliməydioɣan wə parak
tapxurmaydioɣan boluwalidu, bundak ketiwərsə padixaḥlarning həzinisigə səzsiz
ziyan bolidu. 14 Biz ordining tuzini yəp turup, padixaḥimizning bundak biḥərmət
ḳilinixioɣa ḳarap turuximizoɣa kət'iy tooɣra kəlməydu, xu səwəbtin padixaḥimizoɣa
məlum ḳilixḳa jür'ət ḳilduḳ. □ 15 Xuning üqün *aliylirining* ata-bowilirining
tarihnamisini sürüxtə ḳilixlirini təxəbbus ḳilimiz; sili tarihnamidin bu xəḥərning
əḥwalini bilip, uning padixaḥlaroɣimu, ḥərḳaysi əlkilərgimu ziyan yətküzüp kəlgən
asiy bir xəḥər ikənlikini, kədimdin tartip bu xəḥərdikilər aoɣdurmiqiliḳ terioɣanliḳini
bilgəyla; dəl xu səwəbtin bu xəḥər wəyran ḳilinoɣanidi. 16 Xunga biz aliylirioɣa
xuni uḳturmaḳqimizki, əgər bu xəḥər ḳurulsa, sepilliri pütküzülsə, undaḳta silining
dəryaning muxu təripidiki yərlərgə ḥeqḳandak igidarqiliḳliri bolmay ḳalidu».

Padixaḥning ix tohtitilsun dəp yarliḳ qüxürüxi

17 Padixaḥ mundak jawab yollidi: —
«Waliy Rəḥum, diwan begi Ximxayoɣa wə Samariyə ḥəm Dəryaning xu təripidiki
baxḳa yərlərdə turuxluḳ ḥəmraḥliringlaroɣa salam! □ 18 Silərning bizgə yazoɣan
ərz hetinglar mening aldimda enik ḳilip oḳup berildi. □ 19 Təkxürüp kərüxni
buyruwidim, bu xəḥərning dərwəkə ḳədimdin tartip padixaḥlaroɣa ḳarxi qiḳip isyan
ḳozoɣioɣan, xəḥərdə daim asiyliḳ-ḳozoɣilang kətürüxtək ixlarning bolup kəlgənliki
məlum boldi. 20 Ilgiriki waḳitlarda ḳudrətlik padixaḥlar Yerusalemoɣa ḥəkümranliḳ
ḳilip, Dəryaning xu təripidiki pütün yərlərni idarə ḳilip kəlgən, ular xularoɣa beḳinip
baj, olpan wə pariḳini tapxurup kəlgənikən. 21 Əmdi silər buyruḳ qüxürüp u həlḳni
ixtin tohtitinglar, məndin baxḳa yarliḳ qüxürülmigüqə, bu xəḥərni yengiwaxtin

---

□ **4:8 «…Yerusalem üstidin təwəndikidək ərznamə yazdi» —** bu ayəttin baxlap 6:18giqə «Əzra»ning tekisti aramiy tilida yeziloɣan. □ **4:9 «…sorakqilar, mupəttixlər, mənsəpdarlar, katiplar…» —** yaki «…Dinayliḳlar, Afarsatḳiliḳlar, Tarpəlliklər, Arfasliḳlar,…». **«Xuxanliḳlar, yəni…» —** yaki «Susa (xəḥiri)dikilər, yəni…». □ **4:10 «Uluoɣ janabiy Osnappar» —** Osnappar bolsa Asuriyə imperatori «Axurbanipal»ning aramiy tilidiki nami. U miladiyədin ilgiriki 669-yili atisi Esarḥaddonning təhtigə warisliḳ ḳildi; miladiyədin ilgiriki 645-yilliri ətrapida u Elamning paytəhti Xuxanni ixoɣal ḳilip, uningdiki puḳralardin bəzilərni Samariyəgə, xundakla ottura xərḳtiki baxḳa yərlərgə sürgün ḳildi. **«dərya» —**məzkur kitabta muxu yərdin baxlap «dərya» «Əfrat dəryasi»ni kərsitidu; «muxu təripi» — oɣərbiy təripi, əlwəttə. □ **4:12 «sepilni yasap qiḳti wə sepilning ullirini bir-birigə ulap yasawatidu» —** muxu gəp birinqidin əz-əzigə zit kelidu. Ḳandaḳsigə sepil ulliri tehi «bir-birigə ulanmay» turup sepil yasilip bolidu? 13-ayəttə hatiriləngən əz bayanlirimu ularning xu səzigə rəddiyə bolidu. Ikkinqidin, bu səzlər pütünləy yaloɣan. Yəḥudiy həlḳi pəḳət ibadəthana (Ḳorəx padixaḥning əslidiki yarliḳi boyiqə) ḳuruwatatti. Sepilning əzi bolsa, harabilik əḥwalda idi. Məsilən «Nəḥ.» 1:3ni kərüng. □ **4:14 «bundak biḥərmət ḳilinixioɣa…» —** yaki «bundak ziyan tartixioɣa…». □ **4:17 «Dəryaning xu təripi» —** Əfrat dəryasining oɣərbiy təripi. □ **4:18 «aldimda enik ḳilip oḳup…» —** yaki «aldimda tərjimə ḳilinip oḳup….».

ķurup qiķixķa bolmaydioɣanliķi uķturunglar. 22 Bu ixni ada ķilmay ķelixtin pəhəs bolunglar; padixaɦlaroɣa ziyan kəltüridioɣan apət nemixķa küqiyiweridikən?».
23 Padixaɦ Artahxaxtaning yarliķining kəqürülmisi Rəɦumoɣa, diwan begi Ximxay ɦəm ularning ɦəmraɦlirioɣa oķup berilixi bilənla, ular alman-talman Yerusalemdiki Yəɦudalarning ķexioɣa qiķip, ɦərbiy küq ixlitip, ularni ixni tohtitixķa məjbur ķildi.
24 Xuning bilən Yerusalemdiki Hudaning əyidiki ixlar tohtidi; ix taki Pars padixaɦi Darius təhtkə qiķip ikkinqi yilioɣiqə tohtaoɣliķ ķaldi.

5

Muķəddəs əyni yənə bir ķetim yengiwaxtin selix

1 Bu qaoɣda pəyoɣəmbərlər, yəni Ɦagay pəyoɣəmbər bilən Iddoning ooɣli Zəkəriya pəyoɣəmbər Yəɦudiyə wə Yerusalemdiki Yəɦudiylaroɣa bexarət berixkə baxlidi; ular Israilning Hudasining namida ularoɣa bexarət berixti. ■ 2 Xuning bilən Xealtiyəlning ooɣli Zərubbabəl wə Yozadakning ooɣli Yəxua ķopup Yerusalemdiki Hudaning əyini yengiwaxtin selixķa baxlidi; Hudaning pəyoɣəmbərliri ular bilən billə bolup ularoɣa yardəm bərdi.
3 Xu qaoɣda Dəryaning oɣərb təripining bax waliysi Tattinay bilən Xetar-Boznay ɦəm ularning ɦəmraɦliri ularning yenioɣa kelip: «Ķim silərgə bu əyni yengiwaxtin selixķa, bu ķuruluxni püttürüxkə buyruķ bərdi?» dəp soridi. □ 4 Ular yənə: «Bu ķuruluxķa məs'ul boloɣuqilarning ismi nemə?» dəp soridi. 5 Lekin Hudaning nəziri Yəɦuda aķsaķallirining üstidə idi, xunga bax waliy ķatarliķlar padixaɦ Dariusķa məlum ķiloɣuqə, xundaķla uningdin bu ɦəķtə birər jawab yarliķ kəlgüqə ularning ķurulux ixini tosmidi.

Padixaɦ Dariusķa yənə bir ərz məlum ķilinixi

6 Dəryaning oɣərb təripining waliysi Tattinay bilən Xetar-Boznay ɦəm ularning ɦəmraɦliri, yəni Dəryaning oɣərb təripidiki afarsaķliķlar padixaɦ Dariusķa ɦət əwətti; ɦətning kəqürülmisi mana təwəndikidək: 7 Ular padixaɦķa əwətkən məlumatta mundaķ deyilgən: «Darius aliylirioɣa qongķur aman-esənlik boloɣay!
8 Padixaɦimizoɣa xu ix yetip məlum bolsunki, biz Yəɦudiyəgə, uluoɣ Hudaning əyigə berip kərdukki, xu əy yooɣan taxlar bilən yasiliwatidu, tamlirioɣa limlar ətküzülüp selinmaķta; bu ķurulux tez sürəttə onguxluķ elip beriliwetiptu. □
9 Andin biz u yərdiki aķsaķallardin: — Kim silərgə bu əyni selixķa, bu ķuruluxni püttürüxkə buyruķ bərdi? — dəp soriduķ. 10 Wə aliylirioɣa məlum bolsun üqün ularning isimlirini soriduķ, xuningdək ularning baxliķlirining ismilirini pütüp hatiriliməkqi iduķ. 11 Ular bizgə: «Biz asman-zeminning Hudasining ķulliri, biz ɦazir buningdin uzun yillar ilgiri selinoɣan əyni yengiwaxtin seliwatimiz. Muxu əyni əslidə Israilning uluoɣ bir padixaɦi saldurоɣanidi. 12 Lekin ata-bowilirimiz asmandiki Hudaning oɣəzipini kəltürüp ķoyoɣaqķa, Huda ularni Kaldiyəlik Babil padixaɦi Nebokadnəsarning ķolioɣa tapxuroɣan; u bu əyni qaķturuwetip, ɦəlķni Babiloɣa tutķun ķilip əkətkən. ■ 13 Lekin Babil padixaɦi Ķorəxning birinqi yili padixaɦ Ķorəx Hudaning bu əyini yengiwaxtin selixķa yarliķ qüxürgən. ■
14 Wə Nebokadnəsar Yerusalemdiki bu ibadəthanidin elip Babil buthanisioɣa apirip ķoyoɣan Hudaning əyidiki altun-kümüx ķaqa-ķuqilarnimu padixaɦ Ķorəx ularni Babil buthanisidin əpqiķturup, Xəxbazar isimlik bir kixigə tapxuroɣan; u uni bax

■ **5:1** Ɦag. 1:1; Zək. 1:1 □ **5:3** **«bu ķuruluxni…»** — yaki «bu tamni…». □ **5:8** **«…tez sürəttə onguxluķ elip beriliwetiptu»** — yaki «…əstayidilliķ bilən onguxluķ elip beriliwetiptu». ■ **5:12** 2Tar. 36:16-21 ■ **5:13** 2Tar. 36:22,23; Əzra 1

waliy ḳilip təyinligənidi ■ 15 ḫəm uningoɣa: — Bu ḳaqa-ḳuqilarni elip ularni
Yerusalemdiki ibadəthanioɣa apirip ḳoyoɣin; Hudaning өyi əsli jayioɣa yengiwaxtin
selinsun, dəp buyruoɣan. 16 Andin xu Xəxbazar degən kixi kelip, Yerusalemdiki
Hudaning өyigə ul saloɣan; ənə xu waḳittin baxlap ḫaziroɣiqə yasiliwatidu, tehi
pütmidi» dəp jawap bərdi.
17 Əmdi aliylirioɣa layiḳ kөrünsə, padixaḫimizning xu yərdə, yəni Babildiki həzinini
ahturup beḳixini, u yərdə padixaḫ Ḳorəxning Yerusalemdiki Hudaning өyini
yengiwaxtin selix tooɣrisida qüxürgən yarliḳining bar-yoḳluḳini təkxürüp beḳixini
soraymiz ḫəm padixaḫimizning bu ix tooɣrisida өz iradisini bizgə bildürüp ḳoyuxini
өtünimiz».

6

Padixaḫ Dariusning ilgiriki padixaḫning yarliḳini tepixi

1 Andin padixaḫ Darius Babildiki dөlət-bayliklar saḳlanoɣan «Arhiplar өyi»ni
təkxürüp qiḳixḳa yarliḳlarni qüxürdi. □ 2 Media өlkisidiki Ahmeta ḳəl'əsidin bir
oram ḳəoɣəz tepildi, uningda mundaḳ bir hatirə pütülgən: □ 3 «Padixaḫ Ḳorəxning
birinqi yili, padixaḫ Ḳorəx Yerusalemdiki Hudaning өyigə dair mundaḳ bir yarliḳ
qüxüridu: — «Ḳurbanliḳ sunulidioɣan orun bolux üqün bu өy yengiwaxtin selinsun;
uli puhta selinsun, өyning igizliki atmix gəz, kəngliki atmix gəz bolsun. □ 4 Üq
ḳəwət yooɣan tax, bir ḳəwət yengi yaoɣaq bilən selinsun, barliḳ hirajət padixaḫliḳ
həzinisidin qiḳim ḳilinsun. 5 Əslidə Neboḳadnəsar Yerusalemdiki ibadəthanidin elip
Babiloɣa apirip ḳoyoɣan, Hudaning өyidiki altun-kümüx ḳaqa-ḳuqilarning ḫəmmisi
ḳayturup kelinip, Yerusalemdiki ibadəthanioɣa ḳaytidin yətküzülüp, ḫərbiri өz
jayioɣa ḳoyulsun; ular Hudaning өyigə ḳuyulsun!».

Padixaḫning muḳəddəs өyni dawamliḳ yengiwaxtin selixḳa buyruḳ qüxürüxi

6 *Dariustin yarliḳ qüxürülüp*: «— Xunga, i dəryaning xu təripining bax waliysi
Tattinay wə Xetar-Boznay ḫəm silərning ḫəmraḫliringlar, yəni Dəryaning xu
təripidiki afarsaḳliḳlar, əmdi silər u yərdin neri ketinglar! □ 7 Hudaning өyining
ḳuruluxi bilən karinglar bolmisun; Yəḫudiylarning bax waliysi bilən Yəḫudiylarning
aḳsaḳallirining Hudaning bu өyini əslidiki ornioɣa selixioɣa yol ḳoyunglar.
8 Xuningdək mən Hudaning bu өyining selinixi üqün Yəḫudalarning aḳsaḳalliri
tooɣruluḳ silərgə buyruḳ qüxürdumki: — Dəryaning oɣərb təripidin, padixaḫliḳ
həzinisigə tapxuruloɣan baj kirimidin silər keqiktürməy xu adəmlərgə toluḳ hirajət
ajritip beringlar, ḳurulux ḫeq tohtap ḳalmisun. □ 9 Ularoɣa nemə kerək bolsa,
jümlidin asmandiki Hudaoɣa kөydürmə ḳurbanliḳ sunuxḳa, məyli ərkək torpaḳ bol-
sun, ḳoqḳar yaki ḳozilar bolsimu, xular berilsun; yənə Yerusalemdiki kaḫinlarning
bəlgiligini boyiqə buoɣday, tuz, xarab yaki zəytun maylar bolsun xularning birimu
kəm ḳilinmay, ḫər küni təmin etip turulsun. 10 Xuning bilən ular asmandiki Hudaoɣa
huxbuy ḳurbanliḳlarni kəltürüp, padixaḫḳa wə padixaḫning əwladlirioɣa uzun
өmür tilisun. □ 11 Mən yənə buyruymənki, kimki bu yarliḳni өzgərtsə, xu kixining
өyining bir tal limi suoɣuruwelinip tikləngəndin keyin, xu kixi uningoɣa esip mihlap

■ **5:14** Əzra 1:8 □ **6:1** **«Arhiplar өyi»** — aramiy tilida «Oram arhiplar өyi». □ **6:2** **«Ahmeta»** — tarihta bu ḳəl'ə adəttə «Əkbatana» degən nami bilən tonuloɣan. □ **6:3** **«Өyning igizliki atmix gəz, kəngliki atmix gəz...»** — Muḳəddəs Kitabta ixlitilgən «gəz» ḳolning jəynəktin barmaḳning uqioɣiqə boloɣan ariliḳi (təhminən 45 santimetr) idi. □ **6:6** **«Dəryaning xu təripi»** — Əfrat dəryasining oɣərb təripini kөrsitidu. □ **6:8** **«keqiktürməy...»** — yaki «əstayidilliḳ bilən...». □ **6:10** **«padixaḫning əwladlirioɣa uzun өmür tilisun»** — aramiy tilida «padixaḫ wə uning ooɣullirining ḫayatini tilisun».

qoyulsun, өyi əhlәthanioqa aylanduruwetilsun! □ 12 Wə Өzining namini xu yərdə qalduroqan Huda muxu Yerusalemdiki өyini өzgərtixkə yaki buzuxqa qol uzartqan hərqandaq padixah yaki hәlqni halak qilsun! Mən Darius muxu yarliqni qüxürdum, əstayidillik bilən bəja kəltürülsun!» deyildi.

Ibadəthanining pütküzülüxi

13 Andin Dəryaning oqərb təripining bax waliysi Tattinay, Xetar-Boznay wə ularning həmrahliri padixah Dariusning əwətkən yolyoruqi boyiqə əstayidillik bilən xu ixni bəja kəltürdi. 14 Yəhudiylarning aqsaqalliri quruluxni dawamlaxturup, Haggay pəyoqəmbər wə Iddoning ooqli Zəkəriyaning bexarət berixliri bilən xu ixta ronaq tapti. Ular Israilning Hudasining əmri boyiqə, xundaqla Qorəx, Darius wə Artahxaxta qatarlik Pars padixahlirining əmri boyiqə ixləp, өyni yengiwaxtin qurup qiqix ixini püttürdi. 15 Bu өy Darius padixahi səltənitining altinqi yili, Adar eyining üqinqi küni pütküzüldi.

Өyning Hudaoqa atilixi

16 Israillar — kahinlar, Lawiylar wə qaloqan sürgünlüktin qaytip kəlgən həlklərning həmmisi Hudaning bu өyini uningoqa atax murasimini huxal-huramlik bilən өtküzdi. 17 Өyni Hudaning Өzigə atax murasimida ular yüz torpaq, ikki yüz qoqqar wə tөt yüz qoza sundi həm Israil qəbililirining sani boyiqə barlik Israil üqün gunah qurbanliqi süpitidə on ikki tekini sundi. 18 Ular yənə Yerusalemdiki Hudaning ibadət-hizmitini өtəxkə, Musaning kitabida yeziloqini boyiqə, kahinlarni өz nөwiti boyiqə, Lawiylarni guruppiliri boyiqə turoquzdi.□ ■

Өtüp ketix heytining өtküzülüxi

19 Birinqi ayning on tөtinqi küni sürgünlüktin qaytip kəlgənlər «өtüp ketix heyti»ni өtküzdi. ■ 20 Qünki kahinlar wə Lawiylar bir niyət bilən birliktə paklinix rəsimlirini өtküzüp, həmmisi paklandi; andin ular barlik sürgünlüktin qaytip kəlgənlər wə ularning qerindixi boloqan kahinlar wə həm өzliri üqün өtüp ketix heytioqa atioqan *qozilirini* soydi. 21 Sürgünlüktin *yengila* qaytip kəlgən Israillar wə xuningdək Israilning Hudasi Pərwərdigarni izdəp, өzlirini zemindiki yat əlliklərning buloqaxliridin ayrip qikqan barlik kixilər qoza gөxlirini birliktə yeyixti. 22 Ular petir nan heytini huxal-huramlik iqidə yəttə kün өtküzdi; qünki Pərwərdigar ularni huxallikqa qəmdürdi həm Asuriyə padixahining kөnglini ularoqa mayil qilip, Өzining өyini — Israilning Hudasining өyini quruxqa ularning qolini mustəhkəmlidi.□

7

Kahin Əzraning Babildin qaytip kelixi

1 Xu ixlardin keyin Pars padixahi Artahxaxta səltənət sürgən məzgildə Əzra degən kixi *Babildin Yerusalemoqa qikti*. U Serayaning ooqli, Seraya Azariyaning ooqli, Azariya Hilqiyaning ooqli, 2 Hilqiya Xallumning ooqli, Xallum Zadokning ooqli, Zadok Ahitubning ooqli, 3 Ahitub Amariyaning ooqli, Amariya Azariyaning ooqli,

□ **6:11 «əhlәthanioqa aylanduruwetilsun!»** — yaki «hajəthanioqa aylanduruwetilsun!». □ **6:18 «Musaning kitabi»** — bəlkim Təwratning 1-, 2-, 3-, 4- wə 5-qisimlirini kərsitidu. ■ **6:18** Qəl. 3:6, 32; 8:11; 1Tar. 24:1 ■ **6:19** Mis. 12:1-28; Law. 23:5; Qəl. 28:16; Qan. 16:2 □ **6:22 «Asuriyə padixahining kөngli»** — Pars imperatorini «Asuriyə padixahi» dəp atax qiziq ix. Xübhisizki, Pars imperatori «Babil padixahi», xundaqla «Asuriyə padixahi» degən unwanlaroqa warislik qiloqan.

Azariya Merayotning oƣli, 4 Merayot Zərahiyahning oƣli, Zərahiyah Uzzining oƣli,
Uzzi Bukkining oƣli, 5 Bukki Abixuaning oƣli, Abixua Finihasning oƣli, Finihas
Əliazarning oƣli, Əliazar bolsa bax kahin Harunning oƣli idi; 6 — Əzra degən bu
kixi Babildin kaytip qikti. U Israilning Hudasi Pərwərdigar Musaoƣa nazil kilоƣan
Təwrat kanunioƣa pixkan təwratxunas idi; uning Hudasi bolоƣan Pərwərdigarning
koli uningda bolоƣaqka, u nemini tələp kilsa padixah xuni bərgənidi. □ 7 Padixah
Artahxaxtaning yəttinqi yili bir kisim Israillar, kahinlar, Lawiylar, oƣəzəlkəxlər,
dərwaziwənlər wə ibadəthana hizmətkarliri uning bilən birliktə Yerusalemoƣa
kaytip qikti. □ 8 *Əzra* əmdi padixahning səltənitining yəttinqi yili bəxinqi
ayda Yerusalemoƣa yetip kəldi. 9 Birinqi ayning birinqi küni u Babildin qikixka
təyyarlandi; Hudaning xəpkətlik koli uningda bolоƣaqka, u bəxinqi ayning birinqi
küni Yerusalemoƣa yetip kəldi. 10 Qünki Əzra kəngül koyup Pərwərdigarning
Təwrat-kanunini qüxinip təhsil kilixka həm uningoƣa əməl kilixka wə xuningdək
Israil iqidə uningdiki həküm-bəlgilimilərni əgitixkə niyət kilоƣanidi.

Padixah Artahxaxtaning Əzraoƣa tapxuroƣan yarlik heti

11 Mana bu padixah Artahxaxta kahin həm Təwratxunas Əzraoƣa tapxuroƣan
yarlik hetining kəqürülmisi: — (Əzra Pərwərdigarning əmrlirigə ait ixlaroƣa həm
Uning Israillaroƣa tapxuroƣan bəlgilimilirigə pixkan təwratxunas idi): — 12 «Mənki
padixahlarning padixahi Artahxaxtadin asmanlardiki Hudaning mukəmməl Təwrat-
kanunioƣa pixkan təwratxunas kahin Əzraoƣa salam! □ 13 Əmdi mən xundak
yarlik qüxürimənki, padixahlikimda turuwatkan Israillardin, xundakla ularning
kahin wə Lawiyliridin kimlər Yerusalemoƣa berixni halisa, həmmisi sening bilən
billə barsa bolidu. 14 Qünki sən padixah wə uning yəttə məslihətqisi təripidin
təyinləngən ikənsən, kolungdiki Hudaning kanun kitabida eytiloƣanliri boyiqə,
Yəhudiyə wə Yerusalemoƣa təkxürüx-hal soraxka əwətilgənsən. 15 Sən padixah wə
uning məslihətqiliri əz ihtiyari bilən Israilning Hudasioƣa sunoƣan altun-kümüxlərni
kətürüp berip uningoƣa təkdim kil (uning makani Yerusalemdidur); ■ 16 Xuningdək
kolung pütkül Babil əlkisidə kanqilik altun-kümüxlərni tapalisa, xuni həlk wə
kahinlar Yerusalemdiki Hudaning əyigə təkdim kilixka əz ihtiyari bilən bərgən
sowoƣatlaroƣa koxup aparoƣin. 17 Sən bu pullaroƣa ehtiyatqanlik bilən kurbanlikлar
üqün torpak, koqkar, koza wə koxumqə axlik hədiyəliri həm xarab hədiyəliri
setiwelip, bularni Yerusalemdiki Hudayinglarning əyidiki kurbangahka sunoƣin.
18 Kaloƣan altun-kümüxlərni sən wə jəmətingdikilərgə kandak kilix muwapik
kərünsə, Hudayinglarning iradisi boyiqə xundak kilinglar. 19 Sening Hudayingning
əyidiki ixlaroƣa ixlitixkə sanga bərgən kaqa-kuqilarni Yerusalemdiki Hudaning
aldioƣa koy. 20 Əgər xuningdək sanga Hudayingning əyidiki kaloƣan ixlaroƣa qikim
kilidioƣanoƣa nemə hirajət kerək bolsa, sən padixah həzinisidin elip ixlətkin.
21 Xuning bilən mənki padixah Artahxaxtadin dəryaning xu oƣərb təripidiki bar-
lik həzinə bəglirigə xundak buyruk qüxürimənki, asmandiki Hudaning Təwrat-
kanunining alimi bolоƣan kahin Əzra silərdin nemini tələp kilsa, silər əstayidillik
bilən uning deginidək bejiringlar. 22 Uning alidioƣini kümüx yüz talantkiqə, buoƣday

□ **7:6 «kaytip qikti» —** Mukəddəs Kitabta «Yerusalemoƣa berix», yaki «Yerusalemoƣa kelix» degən səz daim degüdək «Yerusalemoƣa qikix» degən ibarə bilən ipadilinidu (məsilən, «Yər.» 31:6). **«Pərwərdigarning koli uningda bolоƣaqka…»** — Təwratta «Pərwərdigarning koli uningda bolоƣaqka» degən səzlər kəp yərlərdə uqraydu, u: «Pərwərdigar uningoƣa mədət bərgəqkə» degən mənini bildüridu. □ **7:7 «ibadəthana hizmətkarliri» —** ibraniy tilida «Nətiniylar». 2:43ni kərüng. □ **7:12 «Hudaning mukəmməl Təwrat-kanuni» —** bu ayəttiki «mukəmməl» degən səzning baxka tərjimilərdiki orni bizning tərjimimizdikigə ohxax bolmaslikі mumkin: — Məsilən «Artahxaxtadin… Hudaning kanunioƣa **mukəmməl** Təwratxunas bolоƣan kahin əzraoƣa…» yaki «Artahxaxtadin… Əzraoƣa **mukəmməl** salam (hatirjəmlik) bolоƣay» ■ **7:15** Əzra 8:25

yüz korǫiqə, xarab yüz batḳiqə, zəytun meyi yüz batḳiqə bolsun, tuzǫa qək ḳoyulmisun. □ 23 Asmanlardiki Huda nemini əmr ḳilsa, xu asmanlardiki Hudaning ɵyi üqün əstayidilliḳ bilən bejirilsun; nemixḳa *Hudaning* ǫəzipini padixaḥ wə ooǫullirining padixaḥliḳiǫa qüxürgüdəkmiz? 24 Biz xunimu silərgə məlum ḳilimizki, omumən kaḥinlar, Lawiylar, ǫəzəlkəxlər, dərwaziwənlər, ibadəthana hizmətkarliri wə Hudaning bu ɵyidə hizmət ḳilidiǫanlarning ḥeqḳaysisidin baj, olpan wə paraḳ elixḳa bolmaydu.
25 Əmdi sən əy Əzra, Hudayingning səndə boloǫan ḥekmitigə asasən, Dəryaning xu oǫərb təripidə Hudayingning Təwrat-ḳanunini bilgən, barliḳ həlḳning dəwasini soraydioǫan, ularni idarə ḳilidioǫan soraḳqi wə ḥakimlarni təyinligin; wə Təwrat-ḳanunini bilməydioǫanlarǫa bolsa, ularǫa bularni ɵgitinglar. □ 26 Hudayingning ḳanunioǫa wə padixaḥliḳning ḳanunioǫa riayə ḳilmaydioǫanlar bolsa, uning üstidin adalətlik bilən ḥəküm qiḳirilsun; u ɵlümgə, yaki sürgüngə yaki mal-mülkini musadirə ḳilixḳa wə yaki zindanoǫa taxlaxḳa ḥəküm ḳilinsun».

Əzraning Hudaoǫa Ḥəmdusana oḳuxliri

27 *Əzra mundaḳ dedi* — Ata-bowilirimizning Hudasi boloǫan Pərwərdigarǫa Ḥəmdusana boloǫay! Qünki U padixaḥning kəngligə, Yerusalemdiki Pərwərdigarning ɵyini xundaḳ kərkəm bezəx niyitini saldi, 28 yənə meni padixaḥ wə məslihətqiliri aldida ḥəm padixaḥning məḥtərəm əmirliri aldida iltipatḳa erixtürdi. Pərwərdigar Hudayimning ḳoli məndə bolup, U meni oǫəyrətləndürgəqkə, ɵzüm bilən billə *Yerusalemoǫa* qiḳixḳa Israillar iqidin birnəqqə mətiwərlərni yioǫdim.

8

Əzra bilən billə ḳaytḳanlarning sani

1 Padixaḥ Artahxaxta səltənət sürüp turoǫan waḳitta, Babildin mening bilən billə ḳaytḳanlarning ata jəmət baxliḳliri wə ularning nəsəbnamiliri təwəndikiqə: —
2 Finiḥasning əwladliridin Gərxon, Itamarning əwladliridin Daniyal, Dawutning əwladliridin Ḥattux, 3 Xekaniyaning əwladliridin, yəni Paroxning əwladliridin Zəkəriya wə uning bilən nəsəbnamidə tizimlanoǫan ərkəklər jəmiy bir yüz əllik kixi;
□ 4 Paḥat-Moabning əwladliridin Zəraḥiyaḥning ooǫli Əlyoyinay wə uning bilən billə ḳaytḳan ərkəklər ikki yüz kixi; 5 Xekaniyaning əwladliridin boloǫan Yaḥaziyəlning ooǫli wə uning bilən billə ḳaytḳan ərkəklər üq yüz kixi; □ 6 Adinning əwladliridin Yonatanning ooǫli Əbəd wə uning bilən billə ḳaytḳan ərkəklər əllik kixi; 7 Elamning əwladliridin Ataliyaning ooǫli Yəxaya wə uning bilən billə ḳaytḳan ərkəklər yətmix kixi; 8 Xəfatiyaning əwladliridin Mikailning ooǫli Zəbadiya wə uning bilən billə ḳaytḳan ərkəklər səksən kixi; 9 Yoabning əwladliridin Yəḥiyəlning ooǫli Obadiya wə uning bilən billə ḳaytḳan ərkəklər ikki yüz on səkkiz kixi; 10 Xelomitning əwladliridin

□ **7:22 «kümüx yüz talantḳiqə, buoǫday yüz korǫiqə, xarab yüz batḳiqə,…»** — bir «talant»ning toptooǫra ḳanqilik ikənliki ḥazir bizgə naməlum, bəlkim 45 kilogram boluxi mumkin; xunga 100 talant kümüx bəlkim 4 tonniqə bolatti; bir «kor» 220 litr, 100 kor buoǫday 30 tonna, bir «bat» 22 litr, 100 bat 2200 litr bolatti. □ **7:25 «Əmdi sən əy Əzra, Hudayingning səndə boloǫan ḥekmitigə asasən…»** — ibraniy tilida «Əmdi sən ḳolungda tutḳan Hudayingning ḥekmitigə asasən…». □ **8:3 «Xekaniyaning əwladliridin»** — baxḳa birhil tərjimisi (2-ayət bilən birləxtürülüp): «Dawutning əwladliridin, Ḥattux, yəni Xekaniyaning ooǫli, Paroxning əwladliridin… ». □ **8:5 «Xekaniyaning əwladliridin boloǫan Yaḥaziyəlning ooǫli»** — kona grekqə tərjimisi (LXX)də «Zattuning əwladliridin Yaḥaziyəlning ooǫli Xekaniya» deyilgən. Bu kona tərjimə tooǫra boluxi mumkin.

Yosifiyaning ooɳli wə uning bilən billə ɋaytɋan ərkəklər bir yüz atmix kixi; □
11 Bibayning əwladliridin Bibayning ooɳli Zəkəriya wə uning bilən billə ɋaytɋan
ərkəklər yigirmə səkkiz kixi; 12 Azgadning əwladliridin Ḫakkatanning ooɳli Yoḫanan
wə uning bilən billə ɋaytɋan ərkəklər bir yüz on kixi; 13 Adonikamning əwladliridin
əng ahirida ɋaytɋanlarning isimliri Əlifələt, Jəiyəl wə Xemaya bolup, ular bilən billə
ɋaytɋan ərkəklər atmix kixi; □ 14 Bigwayning əwladliridin Utay bilən Zabbud wə ular
bilən billə ɋaytɋan ərkəklər yətmix kixi.

Lawiylar bilən ibadəthana hizmətkarliri — yəni «nətaniylar» — ularning ɋaɣirtilixi

15 — Mən ularni Ahawaoɳa aɋidioɳan Dəryaning boyioɳa yioɳdim; biz u yərdə qedir
tikip üq kün turduɋ. Həlɋni wə kaḫinlarni arilap ɋarisam u yərdə Lawiylar yoɋ
ikən. □ 16 Xunga mən baxliɋlardin Əliezər, Ariyəl, Xemaya, Əlnatan, Yarib, Əlnatan,
Natan, Zəkəriya bilən Məxullamlarni wə ularoɳa ɋoxup oɋumuxluɋ alimlardin Yoarib
bilən Əlnatanni qaɋirtip kelip, 17 ularoɳa ḫawalə ɋilip Kasifiya degən yərgə, Iddo
degən Ataman bilən kərüxüxkə əwəttim. Mən Kasifiya degən yərdə Iddooɳa wə
uning ibadəthana hizmətkarliri boloɳan ɋerindaxlirioɳa dəydioɳan gəplərni aoɳzioɳa
selip, ularning bu yərgə Hudayimizning əyi üqün hizmət ɋilidioɳan hizmətqilərni
bizgə əkelixni ətündum. 18 Hudayimizning xapaətlik ɋoli bizdə boloɳaqɋa, ular
bizgə Israilning əwrisi, Lawiyning nəwrisi Maḫlining əwladliri iqidin oɋumuxluɋ
bir adəmni, yəni Xərəbiyani wə uning ooɳulliri ḫəm ɋerindaxliri bolup jəmiy on
səkkiz kixini baxlap kəldi. 19 Ular yənə Ḫaxabiya wə uning bilən billə Mərarining
əwladliridin Yəxaya ḫəm uning ɋerindaxliri ḫəm ularning ooɳulliri bolup, jəmiy
yigirmə kixini, 20 Yənə ilgiri Dawut wə uning əmirliri Lawiylarning hizmitidə boluxɋa
təyinligən «Nətiniylar»din ikki yüz yigirmə kixini baxlap kəldi, bularning ḫəmmisi
isimliri bilən tizimlandi.□

ɋaytip kelixkə təyyarlinix

21 Xu qaoɳda Ahawa dəryasi boyida mən Hudayimizning aldida ɵzümizni təwən ɋilip,
ɵzimiz wə kiqik balilirimiz ḫəm barliɋ mal-mülkimiz üqün Hudayimizdin aɋ yol
tiləxkə roza tutayli, dəp jakarlidim. 22 Qünki biz əslidə padixaḫɋa: «Hudayimizning
ɋoli Uni barliɋ izdigənlərning üstigə iltipat kərsitixkə ɋoyulidu; lekin Uning ɋudriti
bilən oɳəzipi Ɵzini taxlioɳanlaroɳa zərbə berixkə təyyardur» degəniduɋ, əmdi yənə
uningdin yoldiki düxmənlərgə taɋabil turuxɋa piyadə wə atliɋ ləxkərlər təyinləp
berixni tələp ɋiloɳanliɋimdin hijil bolup ɋaldim. 23 Xuning bilən biz roza tutup
Hudayimizdin xu ix tooɳruluɋ ətündu ɋ, u duayimizni ijabət ɋildi.

Muɋəddəs ɵy üqün ḫədiyə ɋilinoɳan sowoɳatlar

24 Mən kaḫin baxliri iqidin on ikki adəmni wə Xərəbiya, Ḫaxabiya wə ular bilən billə
boloɳan aka-ukiliridin on adəmni tallap, 25 ularoɳa altun, kümüx wə ɋaɋa-ɋuɋilarni,
yəni padixaḫ, uning məslihətqiliri, əmirliri wə xuningdək xu yərdə turuwatɋan
barliɋ Israillar «kɵydürmə ḫədiyə» süpitidə Hudayimizning ɵyigə ḫədiyə ɋiloɳan
sowoɳatlarni tapxurdum. ■ 26 Mən kümüxtin altə yüz əllik talant, yüz talant

□ **8:10 «Xelomitning əwladliridin Yosifiyaning ooɳli»** — kona grekqə tərjimisi (LXX)də «Banining əwladliridin Yosifiyaning ooɳli Xelomit» deyilgən. Bu kona tərjimə tooɳra boluxi mumkin. □ **8:13 «Adonikamning əwladliridin əng ahirida ɋaytɋanlar…»** — yaki «Adonikamning əwladliridin, yəni əng ahirida ɋaytɋanlar…» □ **8:15 «Lawiylar yoɋ ikən»** — kaḫinlar ɵzliri Lawiylar, əlwəttə (pəɋət Ḫarunning əwladliri kaḫin bolidu); muxu yərdə deyiliwatɋini kaḫinliɋtin baxɋa roḫiy hizmət ɋilalaydioɳan Lawiylarni kərsitidu. □ **8:20 «Nətiniylar»** — ibadəthana hizmətkarliri. ■ **8:25** Əzra 7:14, 15

eoɣirlikɣtiki kümüx ƙaqa-ƙuqa, yüz talant altunni ularning ƙolioɣa əlqəp tapxurdum.□
27 Ularoɣa tapxuroɣanlirimdin yənə altun das yigirmə bolup, ƙimmiti ming darik,
süpətlik wə walildap parƙiraydioɣan mis qong das ikki bolup, altundək ƙimmətlik
idi. □ 28 Mən ularoɣa: — Silər Pərwərdigaroɣa muƙəddəstursilər, ƙaqa-ƙuqilarmu
muƙəddəstur, altun-kümüxlər ata-bowanglarning Hudasi Pərwərdigaroɣa ihtiyariy
ƙədiyə ƙilinoɣan sowoɣattur. 29 Taki Yerusalemdiki Pərwərdigarning əyidiki ambar-
həzinilərgə yətküzüp, kaƫinlar wə Lawiylarning baxliri wə Israillarning ƙəbilə-
jəmət baxliƙlirining aldida tarazidin ətküzgüqə bularni obdan ƙarap ƙooɣdanglar,
dedim. 30 Xuning bilən kaƫinlar bilən Lawiylar Yerusalemdiki Hudayimizning əyigə
apiridioɣan, tarazidin ətküzülgən xu altun-kümüx wə ƙaqa-ƙuqilarni tapxuruwaldi.

Yerusalemoɣa yetip kelix

31 Xuning bilən birinqi ayning on ikkinqi küni biz Ahawa dəryasining boyidin
ƙozoɣilip Yerusalemoɣa qiƙixƙa mangduƙ. Hudayimizning ƙoli üstimizdə boloɣaqƙa,
u bizni düxmənlirimizdin wə yolda paylap turoɣan ƙarakƙilardinmu ƙutƙuzdi. 32 Biz
Yerusalemoɣa kelip u yərdə üq kün turduƙ; 33 tətinqi küni Hudayimizning əyidə altun-
kümüx wə ƙaqa-ƙuqilar tarazida əlqinip kaƫin Uriyaning ooɣli Mərəmotning ƙolioɣa
tapxuruldi; uning yenida Finiƫasning ooɣli Əliazar, yənə Lawiylardin Yəxuaning ooɣli
Yozabad bilən Binnuiyning ooɣli Noadiyaƫlar bar idi. 34 Ƕəmmə nərsə sani boyiqə
wə eoɣirliƙi boyiqə əlqəndi wə xuning bilən billə ƫərbirining eoɣirliƙi pütüp ƙoyuldi.
35 Xu qaoɣda əsli elip ketilgənlərning əwladliri, yəni sürgünlüktin ƙaytƙanlar
Israillarning Hudasioɣa «kəydürmə ƙurbanliƙ» süpitidə pütkül Israil üqün on ikki
torpaƙ, toƙsan altə ƙoqƙar, yətmix yəttə ƙoza sundi, yənə gunaƫ ƙurbanliƙi süpitidə
on ikki tekə sundi; bularning ƫəmmisi Pərwərdigaroɣa ataloɣan kəydürmə ƙurbanliƙ
idi. 36 Ular padixaƫning yarliƙ hətlirini padixaƫning waliyliorioɣa wə Dəryaning
bu oɣərb təripidiki ƫəkümdarlaroɣa tapxuruwidi, ular həlƙƙə wə Hudaning əyining
ixliorioɣa izqil yardəm bərdi.

9

Həlƙning yat əllərgə əgixip sadaƙətsizliƙ ƙilixi — Əzraning Israilning gunaƫlirini tonup dua ƙilixi

1 Bu ixlar pütkəndin keyin əmirlər mening bilən kərüxkili yenimoɣa kelip: — Israillar,
kaƫinlar wə Lawiylar əzlirini muxu zeminlardiki taipilərdin, yəni ularning yirgin-
qlik adətliridin ayrip turmidi, — demək, ular Ƙanaaniylar, ƫittiylar, Pərizziylər,
Yəbusiylar, Ammoniylar, Moabiylar, Misirliƙlar wə Amoriylaroɣa əgixip mangdi.
2 Qünki ular bu yat taipilərdin əzlirigə wə ooɣlliorioɣa hotun elip berip, *Hudaoɣa* has
muƙəddəs nəsilni muxu zeminlardiki taipilər bilən arilaxturuwətti; uning üstigə,
əmirlər bilən əməldarlar bu sadaƙətsizlikning baxlamqiliridur, — deyixti.
3 Mən bu ixni anglapla kənglək bilən tonumni yirtip, qaq-saƙallirimni yulup oɣəm-
ƙayoɣuoɣa qüxüp olturup kəttim. 4 Wə Israilning Hudasining səzliridin ƙorƙup
titrigənlərning ƫərbiri sürgünlüktin ƙaytip kəlgənlərning sadaƙətsizliki tüpəylidin

□ **8:26 «kümüxtin altə yüz əllik talant… yüz talant altun…»** — xu dəwrdiki Israillar arisida bir «talant»ning toptooɣra ƙanqilik ikənliki bizgə enik əməs; «kümüxning talanti» bolsa bəlkim 45 kilogram, «altunning talanti» bəlkim 90 kilogram boluxi mumkin; xunga 650 talant kümüx bəlkim 29 tonniqə bolatti, 100 talant kümüx 6.5 tonniqə, 100 talant altun 9 tonniqə bolatti. □ **8:27 «darik»** — (yaki «drahma») — Pars imperyəsidiki birhil altun tənggə; muxu yərdə bu daslarning ƙimmiti 400-500 kilogram altunoɣa barawər idi.

yenimoła kəldi. Mən taki kəqlik qurbanlik sunulołuqə ołəm-qayołuoła qəmüp olturdum.
5 Kəqlik qurbanlik waqtida mən əzümni təwən qilołan haləttin turup, kənglək wə
tonum yirtik halda Hudayim Pərwərdigaroła yüzlinip tizlinip olturup, qollirimni
yeyip, 6 dua qilip: — «Ah Hudayim, xərməndiliktə yüzümni sanga qaritixtin
iza tartmaqtimən, i Hudayim; qünki kəbihliklirimiz tolilikidin baxlirimizdin axti,
asiylik-itaətsizlikimiz asmanlaroła taqaxti. ■ 7 Ata-bowilirimizning künliridin tartip
bügüngə kədər zor itaətsizliktə yürüp kəlduq, xunga kəbihliklirimiz tüpəylidin
biz, bizning padixahlirimiz wə kahinlirimiz huddi bügünki kündikidək hərqaysi
yurtlardiki padixahlarning qolioła qüxüp, qiliqqa, sürgünlükkə, bulang-talangoła,
nomusqa tapxurulduq.□
8 Əmdi hazir azołinə waqit Hudayimiz kəzlirimizni nurlandurup, qulluqimizda bizgə
azołina aram berilsun dəp, qeqip qutulołan bir qaldini saqlap qelip, bizgə əzining
muqəddəs jayidin huddi qaqqan qozuqtək muqim orun berip, bizgə Hudayimiz
Pərwərdigardin iltipat kərsitildi. □ 9 Qünki biz hazir qullarmiz; halbuki, Hudayimiz
muxu qulluqimizda yənila bizni taxliwətməy, bəlki Pars padixahlirining aldida
rəhimgə erixtürüp, Hudayimizning əyini selip, harabiləxkən jaylirini yengiwaxtin
onglaxqa bizni rohlandurdi, xundaqla bizni Yəhudiyə wə Yerusalemda sepillik qildi.
□ 10-11 I Huda, biz bu *iltipatlar* aldida yənə nemə deyələymiz? Qünki biz yənila Sening
məmin bəndiliring bolołan pəyołəmbərlər arqilik tapilołan əmrliringni taxliwəttuq;
Sən *ular arqilik*: «Silər kirip miras qilip igiləydiołan zemin bolsa, xu zemindiki
taipilərning nijisliqi bilən bulołanołan bir zemin; qünki ular türlük napaklikларni
qilip, yirginqlik adətliri bilən bu zeminni bu qəttin u qetiołiqə tolduruwətti. ■
12 Xunga silər qizliringlarni ularning ooqullirioła bərmənglar, ooqulliringlaroła ularn-
ing qizlirini elip bərmənglar; silər küqiyip, zeminning nazu-nemətliridin yeyixkə,
zeminni əbədil'əbəd əwladliringlaroła miras qilip qaldurux üqün mənggü ularning
aman-tinqliqi yaki mənpəitini hərgiz izdimənglar» — degəniding. 13 Bizning
rəzil qilmixlirimiz wə nahayiti eoqir itaətsizlikimiz tüpəylidin bu həmmə bala-
qaza beximizoła kəlgənidi wə Sən, i Hudayimiz, kəbihliklirimizgə tegixlik bolołan
jazayimizni yeniklitip, bizgə bügünkidək nijatlik iltipatni kərsətkən turuqluq, □
14 biz qandaqmu yənə əmrliringgə hilaplik qilip, bundaq yirginqlik qaidilərni
tutqan bu taipilər bilən nikahliniwerimiz? Mubada xundaq qilidiołan bolsaq, Sən
bizgə ołəzəplinip, bizgə bir qaldi yaki qutuloqudək birsinimu qaldurmay yoqatmay
qalamsən? 15 I Israilning Hudasi bolołan Pərwərdigar, Sən həqqaniydursən! Xu
səwəbtin biz bügünkidək qutulup qalołan bir qaldimiz. Qara, biz Sening aldingda
itaətsizliklirimizdə turuwatimiz, xunga Sening aldingda heqqaysimiz tik turalmay
qalduq» — dedim.

10

Gunahini tonup, qilołan duaning nətijisi

1 Əzra dua qilip, gunahini tonup yioqlap Hudaning əyi aldida yiqilip düm yatqan
qaoqda, Israillardin nahayiti qong bir jamaət, ər-ayallar wə balilar uning yenioła

■ **9:6** Zəb. 38:4 □ **9:7 «nomusqa tapxurulduq» —** ibraniy tilida «yüzi qüxkənlikigə tapxurulduq». □ **9:8 «bizgə əzining muqəddəs jayidin huddi qaqqan qozuqtək muqim orun berip,...» —** «Yəx.» 22:20-24ni kərüng. □ **9:9 «...bizni Yəhudiyə wə Yerusalemda sepillik qildi» —** «sepillik» muxu yərdə asasən kəqmə mənidə ixlitilgən bolsa kerək. Qünki Yerusalemdiki sepil muxu waqitta tehi qurulmioqanidi («Nəh.» 1-babni kərüng). ■ **9:10-11** Law. 18:25, 27; Qan. 7:3 □ **9:13 «bizgə bügünkidək nijat iltipatini kərsətkən» —** bu ibarining baxqa birhil tərjimisi: «bizgə bügünkidək qutuldurulоqan qaldi qalduroqan».

kelip yioqildi; köpqilikmu qattiq yioqlap ketixti. 2 Elamning əwladliridin, Yəhiyəlning
ooqli Xekaniya əzraoqa: — Biz Hudayimizoqa sadaqətsizlik qilip bu zemindiki yat
taipilərdin hotun aptuq. Qalbuki, Israil üqün yənila ümid bar; 3 biz əmdi Hudayimiz
bilən əhdilixəyli, hojamning wə Hudayimizning əmrliridin qorqup titrigənlərning
nəsihitigə asasən bu hotunlarni wə ulardin tərəlgən pərzəntlərni yoloqa selip
qoyayli. Həmmə ix Təwrat qanuni boyiqə qilinsun. 4 Tur! Bu ix sanga baoqliqtur,
biz seni qollaymiz; jür'ətlik bolup ixni ada qiloqin, — dedi.
5 Xuning bilən Əzra ornidin qopup, kahinlarning Lawiylarning wə pütkül Israil
jamaitining baxliqlirini xu səz boyiqə ix qilimiz, dəp qəsəm iqixkə ündidi, ular
qəsəm iqti.
6 Andin Əzra Hudaning əyi aldidin qopup Əliyaxibning ooqli Yəhohananning əyigə
kirdi; u u yərgə kəlgəndə oqizamu yemidi, sumu iqmidi, qünki u sürgünlüktin qaytip
kəlgənlərning sadaqətsizliki üqün eqinatti. 7 Xuning bilən Yəhudiyə wə Yerusalemda
sürgünlüktin qaytip kəlgənlərning həmmisigə jakarlinip, Yerusalemoqa yioqilinglar,
8 əmirlər wə aqsaqallarning nəsihiti boyiqə, kimki üq kün iqidə yetip kəlmisə, uning
pütün mal-mülki musadirə qilinidu, sürgündin qaytip kəlgənlərning jamaitidinmu
ayrilidu, dəp, jakarnamə qikirildi. 9 Xuning bilən Yəhuda wə Binyamindiki barlik
ərlər üq küngiqə Yerusalemoqa yioqilip boldi. U toqquzinqi ayning yigirminqi küni
idi; barlik həlq Hudaning əyining hoylisidiki məydanoqa kelip olturdi, köpqilik bu
ixtin qorqaqqa, xuningdək qattiq yaoqqan yamoqur tüpəylidin, titrəp ketixti. 10 Kahin
Əzra ornidin qopup uloqa: — Silər Hudaoqa sadaqətsizlik qilip yat taipilərning
qizlirini hotunluqqa elip Israillarning itaətsizlikini axurdunglar. 11 Əmdi silər ata-
bowanglarning Hudasi boloqan Pərwərdigar aldida gunahinglarni tonup, uning
nəziridə durus boloqanni qilip, əzünglarni bu zemindiki taipilərdin wə bu yat əllik
hotunliringlardin arini oquq qilinglar, dedi.
12 Pütün jamaət yuqiri awazda jawap berip: — Maqul, biz əzlirining xu gəpliri
boyiqə ix kərimiz. 13 Biraq adəmlər bək köp, yənə kelip yamoqur pəsli boloqaqqa
talada turalmaymiz; uning üstigə bu degən bir-ikki kündə pütidioqan ix əməs, qünki
bizdə bu ixta itaətsizlik qiloqanlar nahayiti köptur! □ 14 Hudaning muxu ix tüpəyli
kəlgən qattiq oqəzipining bizdin kətküqə, baxliqlirimiz pütkül jamaətkə wəkil bolup
Pərwərdigarning aldida tursun; bizning hərqaysi xəhərlirimizdə yat əllərdin hotun
aloqanlarmu bəlgiləngən waqitta xu xəhərning aqsaqal wə hakimliri bilən birliktə
kelip bu ixni bir tərəp qilsun, — dedi.
15 Bu ixqa pəqət Asahəlning ooqli Yonatan bilən Tiqwahning ooqli Yahziya qarxi qikti,
Məxullam bilən Lawiy Xabbitay ularni qollidi. 16 Xuning bilən sürgündin qaytip
kəlgənlər ənə xundaq qildi. Kahin Əzra wə ata jəmətlirining baxliqliri boloqanlar
jəməti boyiqə bu ixqa ayrildi; ularning həmmisi ismiliri boyiqə tizimlandi. Ular
oninqi ayning birinqi küni bu ixni təkxürüp bir tərəp qilixqa kirixti. 17 Ular yat
əllik hotunlarni aloqan ərlərning soriqini birinqi ayning birinqi küni tügətti.

Yat əllərdin hotun aloqanlarning tizimliki

18 Kahinlarning əwladliri iqidə yat əllik hotunlarni aloqanlardin muxular qikti: —
Yozadakning ooqli Yəxuaning wə uning qerindaxlirining əwladliridin: — Maaseyah,
Əliezər, Yarib, Gədaliya. 19 Ular hotunlirimizni yoloqa selip qoyimiz dəp *qəsəm qilip*
qol berixti wə gunahi üqün itaətsizlik qurbanliqi süpitidə qoy padisidin bir qoqqarni
sundi. 20 Immərning əwladliridin Hanani bilən Zəbadiya; 21 Harimning əwladliri

□ **10:13 «qünki bizdə bu ixta itaətsizlik qiloqanlar nahayiti köptur!»** — baxqa bir hil tərjimisi: «qünki biz bu ixta bək eoqir itaətsizlik qiloqanmiz».

iqidə Maaseyaḫ, Eliyaḫ, Xemaya, Yəḥiyəl wə Uzziya; □ 22 Paxhurning əwladliridin
Əlyoyinay, Maaseyaḫ, Ismail, Nətanəl, Yozabad wə Əlasaḫ.

23 Lawiylar iqidə Yozabad, Ximəy, Kelaya (Kelita»mu deyilidu), Pitaḫiya, Yəḫuda bilən
Əliezər; 24 oɳəzəlkəxlər iqidə Əliyaxib; dərwaziwənlər iqidə Xallum, Tələm, Uri.

25 Israillardin: — Paroxning əwladliridin Ramiya, Yizziya, Malkiya, Miyamin, Əliazar,
Malkiya, Binaya; 26 Elamning əwladliridin Mattaniya, Zəkəriya, Yəḥiyəl, Abdi,
Yərimot bilən Eliyaḫ; 27 Zattuning əwladliridin Əlyoyinay, Əliyaxib, Mattaniya,
Yərimot, Zabad bilən Aziza; 28 Bibayning əwladliridin Yoḫoḫanan, Ḫananiya, Zabbay
bilən Atlay; 29 Banining əwladliridin Məxullam, Malluḳ, Adaya, Yaxub, Xeal bilən
Ramot; □ 30 Paḫat-Moabning əwladliridin Adna, Jilal, Binaya, Maaseyaḫ, Mattaniya,
Bəzalәl, Binnuiy bilən Manassəḫ; 31 Ḫarimning əwladliridin Əliezər, Yixiya, Malkiya,
Xemaya, Ximeon, 32 Binyamin, Malluḳ wə Xəmariya; 33 Haxumning əwladliridin
Mattinay, Mattataḫ, Zabad, Əlifələt, Yərəmay, Manassəḫ wə Ximəy; 34 Banining
əwladliridin Maday, Amram, Uəl, 35 Binaya, Bədiya, Keluḫay, 36 Waniya, Mərəmot,
Əliyaxib, 37 Mattaniyaḫ, Mattinay, Yaasu, 38 Bani, Binnuiy, Ximəy, 39 Xələmiya, Natan,
Adaya, 40 Maknadibay, Xaxay, Xaray, 41 Azarəl, Xələmiya, Xəmariya, 42 Xallum,
Amariya, Yüsüp; 43 Neboning əwladliridin Jəiyəl, Mattitiyaḫ, Zabad, Zebina, Yadday,
Yoel wə Binaya. 44 Bularning ḫəmmisi yat əllik hotunlarni aloɳanlar idi, wə xuningdək
ulardin bəzilərning hotunliri pərzəntmu kərgənidi.□

□ **10:21 «Eliyaḫ» —** bu isim ərəb tilida, xundaḳla uyoɳur tilida «Iliyas» deyilidu. □ **10:29 «Ramot» —** yaki «Yərəmot». □ **10:44 «wə xuningdək ulardin bəzilərning hotunliri pərzəntmu kərgənidi» —** baxḳa bir hil tərjimisi: — «… wə xuning bilən ular hotunlirini wə pərzəntlirini yoloɳa seliwətti». Bu ayətning tekisttə kəmtüklük boluxi mumkin. Xunga mənisi enik əməs.

TƏWRAT DƏWRINING TARIHINI KƏRSITIDIQAN HƏRITƏ

Nəḩəmiya

Yerusalemning eqinixliḳ, harabliḳ ḩaliti

1 Ḩaḳaliyaning ooɳli Nəḩəmiya xundaḳ bayan ḳildiki: — Yigirminqi yili Kisləw
eyida, mən Xuxan ḳəl'əsidə turattim, □ 2 Өz ḳerindaxlirimdin biri bolɳan Ḩanani
bilən birnəqqə kixi Yəhudiyədin qiḳip kəldi; mən ulardin sürgünlüktin ḳutulup
ḳalɳan Yəhudalar wə Yerusalem tooɳrisida soridim. 3 Ular manga: — Sürgünlüktin
ḳutulɳan həlḳning ḳaldisi *Yəḩudiyə* өlkisidə ḳattiḳ japa-muxəḳḳət astida wə aḩanət
iqidə ḳaldi. Yerusalemning sepili bolsa өrüwetildi, ḳowuḳlirimu kөydürüwetildi,
dəp eytip bərdi.

Nəḩəmiyaning Yerusalem üqün roza tutup dua ḳilixi

4 Mən bu gəplərni anglap olturup yioɳlap kəttim, birnəqqə küngiqə nalə-pəryad
kətürüp, asmanlardiki Huda aldida roza tutup, dua ḳilip 5 mundaḳ dedim: — «I
asmandiki Huda Pərwərdigar, Өzini səyüp, əmrlirini tutḳanlaroɳa өzgərməs meḩir
kөrsitip əḩdisidə turoɳuqi uluoɳ wə dəḩxətlik Təngri, ■ 6 əmdi Sening aldingda
muxu pəyttə ḳulliring Israillar üqün peḳir ḳulungning keqə-kündüz ḳiliwatḳan bu
duasioɳa ḳuliḳing selinoɳay, kөzüng oquḳ bolɳay! Mən biz Israillarning Sening
aldingda sadir ḳilɳan gunaḩlirimizni etirap ḳilimən; mənmu, atamning jəmətimu
gunaḩ ḳilduḳ! 7 Biz Sening yolungoɳa tətür ix ḳilip, Sən ḳulung Musaoɳa tapilioɳan
əmrliring, bəlgilimiliring wə ḩөkümliringni ḩeq tutmiduḳ. 8-9 Sening Өz ḳulung
Musaoɳa tapilap: «Əgər silər wapasizliḳ ḳilsanglar, silərni pütün taipilərning arisioɳa
tarḳitiwetimən; lekin Manga yenip kelip, Mening əmrlirimni tutup əməl ḳilsanglar,
gərqə aranglardin ḩətta asmanlarning əng qetigə ḳooɳliwetilgənlər bolsimu, Mən
ularni xu yərdin yioɳip, Mening namimni tikləxkə tallioɳan jayoɳa elip kelimən» degən
sөzüngni yad ḳiloɳaysən, dəp өtünimən. ■ 10 Bularning ḩəmmisi Sening ḳulliring
wə Sening həlḳing, Өzüngning zor ḳudriting wə küqlük ḳolung bilən ḩərlükkə
ḳutḳuzdung. 11 I Rəbbim, ḳulungning duasioɳa ḩəm Sening namingdin əyminixtin
səyüngən ḳulliringningmu duasini ḳuliḳing tingxioɳay; bügün ḳulungning ixlirini
onguxluḳ ḳiloɳaysən, uni xu kixining aldida iltipatḳa erixtürgəysən».
Xu waḳitta mən padixaḩning saḳiysi idim.

2

Padixaḩning Nəḩəmiyaning Yerusalemni, jümlidin sepilini ḳayta ongxap qiḳixioɳa ruhsət ḳilixi

1 Wə xundaḳ boldiki, padixaḩ Artahxaxtaning yigirminqi yili Nisan eyi, padixaḩning
aldioɳa xarab kəltürülgənidi; mən xarabni elip padixaḩḳa sundum. Buningdin ilgiri
mən padixaḩning aldida ḩeqḳaqan oɳəmkin kөrüngən əməs idim.
2 Xuning bilən padixaḩ meningdin: — Birər kesiling bolmisa, qiraying nemixḳa
xunqə oɳəmkin kөrünidu? Kөnglüngdə qoḳum bir dərd bar, dewidi, mən intayin

□ **1:1** **«yigirminqi yili»** — Pars padixaḩi Artahxaxtaning yigirminqi yilini kөrsitidu (2:1ni kөrüng). ■ **1:5** Mis. 20:6; 34:7; Qəl. 14:18; Ḳan. 5:10; Zəb. 86:15; 103:8; 145:8-9; Dan. 9:4 ■ **1:8-9** Ḳan. 4:25, 26, 27; 30:2, 3, 4

qorqup kəttim. 3 Mən padixaḩqa: — Padixaḩim mənggü yaxioɣayla! Ata-bowilirimning qəbriliri jaylaxqan xəḩər harabilikkə aylanoɣan, dərwaza-qowuqliri kəydürüwetilgən tursa, mən qandaqmu oɣəmkin kərünməy? — dedim.
4 Padixaḩ meningdin: — Sening nemə təliping bar? — dəp soriwidi, mən asmandiki Hudaoɣa dua qilip, 5 andin padixaḩqa: — Əgər padixaḩimning kəngligə muwapiq kərünsə, qulliri özlirining aldida iltipatqa erixkən bolsa, meni Yəḩudiyəgə əwətkən bolsila, ata-bowilirimning qəbriliri jaylaxqan xəḩərgə berip, uni yengiwaxtin qurup qiqsam, dedim.
6 Padixaḩ (xu qaoɣda hanix padixaḩning yenida olturatti) məndin: — Səpiringgə qanqilik waqit ketidu? Qaqan qaytip kelisən? — dəp soridi. Xuning bilən padixaḩ meni əwətixni muwapiq kərdi; mənmu uningoɣa qaytip kelidioɣan bir waqitni bekittim. 7 Mən yənə padixaḩtin: — Aliylirioɣa muwapiq kərünsə, manga *Əfrat* dəryasining u ketidiki waliylaroɣa meni taki Yəḩudiyəgə baroɣuqə ötkili qoyux tooɣruluq yarliq hətlirini pütüp bərgən bolsila; □ 8 Wə yənə padixaḩliq ormanliqioɣa qaraydioɣan Asafqa muqəddəs öygə təwə boloɣan qəl’əning dərwaziliri, xuningdək xəḩərning sepili wə özüm turidioɣan öygə ketidioɣan limlarni yasaxqa kerəklik yaoɣaqlarni manga berix tooɣruluqmu bir yarliqni pütüp bərgən bolsila, dedim. Hudayimning xəpqətlik qoli üstümdə boloɣaqqa, padixaḩ iltipat qilip bularning ḩəmmisini manga bərdi. ■ 9 Xuning bilən mən dəryaning u ketidiki waliylarning yenioɣa berip padixaḩning yarliqlirini tapxurdum. Padixaḩ yənə birnəqqə qoxun sərdarliri bilən atliq ləxkərlərnimu manga ḩəmraḩ boluxqa orunlaxturoɣanidi.
10 Ḩoronluq Sanballat bilən Ammoniy Tobiya degən əməldar Israillarning mənpəətini izdəp adəm kəptu, degən həwərni anglap intayin narazi boldi.□

Nəḩəmiyaning keqisi sepilni qarlaxqa qiqixi

11 Mən Yerusalemoɣa kelip üq kün turdum. 12 Andin keqisi mən wə manga ḩəmraḩ boloɣan birnəqqə adəm ornimizdin turduq (mən Hudayimning kənglümgə Yerusalem üqün nemə ixlarni qilixni saloɣanliqi tooɣrisida ḩeqkimgə birər nemə demigənidim). Özüm mingən ulaoɣdin baxqa ḩeqqandaq ulaoɣmu almay, 13 keqisi «Jiloɣa qowuqi»din qiqip «Əjdiḩa buliqi»oɣa qarap mengip, «Tezək qowuqi»oɣa kelip, Yerusalemning buzuwetilgən sepillirini wə köydürüwetilgən qowuq-dərwazilirini közdin kəqürdum. 14 Yənə aldioɣa mengip «Bulaq qowuqi» bilən «Xaḩanə kəl»gə kəldim; lekin xu yərdə mən mingən ulaoɣning ətüxikə yol bək tar kəlgəqkə, 15 keqidə mən jiloɣa bilən qiqip sepilni közdin kəqürüp qiqtim. Andin yenip «Jiloɣa qowuqi»din xəḩərgə kirip, öygə qayttim.
16 Əməldarlarning ḩeqqaysisi mening nəgə baroɣanliqimni wə nemə qiloɣanliqimni bilməy kelixti, qünki mən ya Yəḩudiylaroɣa, kaḩinlaroɣa, ya əmir-ḩakimlaroɣa wə yaki baxqa hizmət qilidioɣanlaroɣa ḩeqnemə eytmioɣanidim.

Nəḩəmiyaning həlqni sepilni qayta selixqa ilḩamlanduruxi

17 Keyin mən ularoɣa: — Silər beximizoɣa kəlgən balayi’apətni, Yerusalemning harabigə aylanoɣanliqini, sepil qowuqlirining köydürüwetilgənlikini kördünglar; kelinglar, ḩəmmimiz ḩaqarətkə qeliwərməslikimiz üqün Yerusalemning sepilini qaytidin yasap qiqayli, — dedim. 18 Mən yənə ularoɣa Hudayimning xəpqətlik qolining mening üstümdə boloɣanliqini wə padixaḩning manga qiloɣan gəplirini

□ **2:7 «Əfrat dəryasining u qeti…»** — məzkur kitabta muxu yədin baxlap «dərya» «Əfrat dəryasi»ni kərsitidu. «U qeti…» — dəryaning oɣərbiy təripi. **«…meni taki Yəḩudiyəgə baroɣuqə ötkili qoyux»** — yaki «…səpirimdə meni aloɣa sürüx». ■ **2:8** Dan. 9:25 □ **2:10 «Tobiya degən əməldar»** — ibraniy tilida «Tobiya degən qul».

eytiwidim, ular: — Ornumizdin turup uni yasayli! — deyixip, bu yahxi ixni ḳilixḳa
өz ḳollirini ḳuwwətləndürdi.
19 Lekin Ḥoronluḳ Sanballat, hizmətkar Ammoniy Tobiya ḥəm ərəb boloɣan Gəxəm
bu ixni anglap bizni zanglik ḳilip mənsitməy: — Silərning bu ḳiloɣininglar nemə ix?
Silər padixaḥḳa asiylik ḳilmaḳqimusilər? — deyixti.
20 Mən ularoɣa jawab berip: — Asmanlardiki Huda bolsa bizni oɣəlibigə erixtüridu wə
Uning ḳulliri boloɣan bizlər ḳopup ḳurimiz. Lekin silərning Yerusalemda ḥeqḳandaḳ
nesiwənglar, ḥoḳuḳunglar yaki yadnaməngləř yoḳ, — dedim.

3

Sepilni bələklərgə bəlüp ongxaxḳa buyruluxi •••• Kona xəḫərning həritisini kərüng

1 Xu qaoɣda bax kaḥin Əliyaxib wə uning kaḥin ḳerindaxliri ḳopup «Ḳoy ḳowuḳi»ni
yengiwaxtin yasap qikti; ular ḳowuḳning ḳanatlirini ornitip, uni *Hudaoɣa* atap
muḳəddəs dəp bekitti; ular «Yüzning munari» bilən «Ḥananiyəlning munari»oɣiqə
boloɣan ariliḳtiki sepilni ongxap, uni muḳəddəs dəp bekitti; □ 2 Uningoɣa tutax
ḳismini Yeriholuḳlar yasidi; yənə uningoɣa tutax ḳismini Imrining ooɣli Zakkur yasidi.
3 «Beliḳ ḳowuḳi»ni Sənaaḥning ooɣulliri yasidi; ular uning lim-kexəklirini selip,
ḳanatliri, taḳaḳliri wə baldaḳlirini ornatti. 4 Uningoɣa tutax ḳismini Ḥakozning
nəwrisi, Uriyaning ooɣli Mərəmot yasidi; uningoɣa tutax ḳismini Məxəzabəlning
nəwrisi, Bərəkiyaning ooɣli Məxullam yasidi. Uningoɣa tutax ḳismini Baanaḥning
ooɣli Zadok yasidi. □ 5 Uningoɣa tutax ḳismini Təkoaliḳlar yasidi; lekin ularning
qongliri өz hojisining ixini zimmisigə ilixḳa unimidi.
6 «Kona ḳowuḳ»ni Pasiyaning ooɣli Yəḫoda bilən Besodiyaning ooɣli Məxullam yasidi;
ular uning lim-kexəklirini selip, ḳanatliri, taḳaḳliri wə baldaḳlirini ornatti. □
7 Ularning yenidiki tutax ḳismini Gibeonluḳ Mələtiya, Meronotluḳ Yadon ḥəmdə
Dəryaning bu oɣərbiy təripidiki waliylarning baxḳuruxi astidiki Gibeonluḳlar bilən
Mizpaḥliḳlar yasidi. □ 8 Ularning yenidiki tutax ḳismini zərgərlərdin boloɣan
Harḥayaning ooɣli Uzziyəl yasidi. Uningoɣa tutax ḳismini huxbuy buyum yasaydioɣan
ətirqilərdin Ḥananiya yasidi. Ular Yerusalem *sepilini* taki «Ḳelin tam»oɣiqə ongxap
yasidi. □ 9 Ularning yenidiki tutax ḳismini Yerusalemning yerimining ḥakimi boloɣan
Hurning ooɣli Refaya yasidi. 10 Ularning yenida, Harumafning ooɣli Yədaya өzining
өyining udulidiki ḳismini yasidi. Ularning yenidiki ḳismini Haxabniyaning ooɣli
Ḥattux yasidi. 11 Ḥarimning ooɣli Malkiya bilən Paḥat-Moabning ooɣli Ḥaxxub
sepilning baxḳa bir bəliki bilən «Humdanlar munari»ni yasidi. 12 Ularning yenidiki
tutax ḳismini Yerusalemning yerimining ḥakimi Halloḫəxning ooɣli Xallom өzi wə
uning ḳizliri yasidi.
13 «Jiloɣa ḳowuḳi»ni Ḥanun bilən Zanoaḥ xəḫirining aḥalisi yasidi. Ular uni yasap,
uning ḳanatliri, taḳaḳliri wə baldaḳlirini ornatti wə yənə «Tezək ḳowuḳi»oɣiqə

□ **3:1 «Yüzning munari»** — baxḳa hil tərjimilər: — «Ḥammeaḥning munari» yaki «Meaḥning munari». **«muḳəddəs dəp bekitti»** — nemixḳa xundaḳ bekitidu? Uning «Ḳoy ḳowuḳi» dəp atilixning səwəbi bəlkim ibadəthanida sunulidioɣan ḳurbanliḳlar (köpinqisi ḳoylar, əlwəttə) xu dərwazidin xəḫərgə elip kirilətti. Xunga ḳurbanliḳlarning kirix yolini «muḳəddəs» dəp bekitix tolimu muwapiḳ idi — demək, xu dərwazidin ḳurbanliḳlardin baxḳa ḥeqḳandaḳ nərsilərni elip kirixkə bolmaytti. □ **3:4 «Ḥakozning…»** — yaki «Kozning…». □ **3:6 «Pasiyaning ooɣli Yəḫoda»** — yaki «Pasiyaning ooɣli Yoyada». □ **3:7 «Dərya»** — Əfrat dəryasi. **«Mələtiya, Meronotluḳ Yadon ḥəmdə Dəryaning bu oɣərbiy təripidiki waliylarning baxḳuruxi astidiki Gibeonluḳlar bilən Mizpaḥliḳlar yasidi»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Mələtiya… wə Yadon yasidi; bular Dəryaning oɣərbiy təripidiki waliylar idarə ḳilidioɣan Gibeonluḳlar wə Mizpaḥliḳlar idi». □ **3:8 «… ongxap yasidi»** — yaki «…suwap qikti».

ming gəz sepilnimu yasidi. 14 «Tezək qowuqi»ni Bəyt-Ḥakkərəm yurtining baxliqi
Rəkabning oƣli Malkiya yasidi; ular uni yasap, uning qanatliri, taqaqliri wə
baldaqlirini ornatti.
15 «Bulaq qowuqi»ni Mizpaḥ yurtining baxliqi Kol-Ḥozəḥning oƣli Xallum yasidi. U
uni yasap, өgzisini yepip, uning qanatliri, taqaqliri wə baldaqlirini ornatti wə yənə
xaḥanə baoƣning yenidiki Siloam kəlining sepilini «Dawutning xəḥiri»din qüxidioƣan
pələmpəygiqə yengiwaxtin yasidi.□
16 Uningdin keyinki tutax qismini Dawutning qəbrilirining udulidiki wə uningdin
keyinki sün'iy kəlgə ḥəm uning kəynidiki «Palwanlarning өyi»gə qədər Bəyt-
Zur yurtining yerimining ḥakimi, Azbukning oƣli Nəḥəmiya yasidi. 17 Uningdin
keyinki tutax qismini Lawiylar — Yəni Banining oƣli Rəḥum yasidi, uning yenidiki
tutax qismini Keilaḥning yerim yurtining ḥakimi Ḥaxabiya өz yurtioƣa wakalitən
yasap qiqti. 18 Uning yenidiki tutax qismini ularning qerindaxliri — Keilaḥning
ikkinqi yerimining ḥakimi, Ḥenadadning oƣli Baway yasidi. □ 19 Uning yenida,
Mizpaḥning ḥakimi Yəxuyaning oƣli Ezər qoral-yaraoƣ ambirioƣa qiqix yolining
udulida, sepilning doqmuxidiki yənə bir bəlikini yasidi. 20 Zabbayning oƣli Baruq
uningdin keyinki yənə bir bəlikini, yəni sepilning doqmuxidin taki bax kaḥin
Əliyaxibning өyining dərwazisioƣiqə boloƣan bəlikini kəngül qoyup yasidi. 21 Uning
yenida Ḥakozning nəwrisi, Uriyaning oƣli Mərəmot sepilning Əliyaxibning өyining
dərwazisidin taki Əliyaxibning ḥoylisining ahirioƣiqə boloƣan yənə bir bəlikini
yasidi. □ 22 Bulardin keyinki bir qismini Iordan tüzləngliqidikilər, kaḥinlar yasidi.
23 Bularning yenida, Binyamin bilən Ḥaxxub өz өyining udulidiki bəlikini yasidi.
Ulardin keyin Ananiyaning nəwrisi, Maaseyaḥning oƣli Azariya өz өyining yenidiki
qisimni yasidi. 24 Uning yenida, Azariyaning өyidin taki sepilning doqmuxioƣiqə
boloƣan yənə bir bəlikini Ḥenadadning oƣli Binnuiy yasidi. 25 *Uning yenida*, Uzayning
oƣli Palal padixaḥ ordisining doqmuxi, xuningdək ordidiki qoqqiyip turoƣan, zindan
ḥoylisining yenidiki egiz munarning udulidiki bəlikini yasidi. Uningdin keyinki
bir bəlikini Paroxning oƣli Pidaya yasidi. 26 Əmdi Ofəldə turidioƣan ibadəthana
hizmətkarliri künqiqix tərəptiki «Su qowuqi»ning udulidiki wə qoqqiyip turoƣan
munarning udulidiki sepilni yasidi. □ 27 Qoqqiyip turoƣan qong munarning
udulida Təkoaliqlar taki Ofəl sepilioƣiqə boloƣan ikkinqi bir bəlikini yasidi. 28 «At
qowuqi»ning yuqiri bir bəlikini kaḥinlar ḥərbiri өz өyining udulidiki qismini yasidi.
29 Immərning oƣli Zadok ularning yenida, keyinki qismini, өz өyining udulidiki bir
bəlikini yasidi. Uning yenidiki tutax qismini «xərqiy dərwaza»ning dərwaziwəni
Xekaniyaning oƣli Xemaya yasidi. 30 Uning yenida, Xələmiyaning oƣli Ḥananiya
bilən Zalafning altinqi oƣli Ḥanun ikkinqi bir bəlikini yasidi; ularning yenida,
Bərəkiyaning oƣli Məxullam өz qorusining udulidiki bir bələkni yasidi. 31 Uning
yenida, xu yərdin tartip ibadəthana hizmətkarliri bilən sodigərlərning qoruliridin
ətüp, «Təkxürüx qowuqi»ning udulidiki sepil doqmuxining balihanisioƣiqə boloƣan
bəlikini zərgərlərdin boloƣan Malkiya yasidi. □ 32 Doqmuxning balihanisi bilən «Qoy
qowuqi»ning arilikidiki bələkni zərgərlər bilən sodigərlər yasidi.

4

□ **3:15 «xaḥanə baoƣning yenidiki Siloam kəli» —** muxu yərdə ibraniy tilida «xaḥanə baoƣning yenidiki Xelaḥ kəli» deyilidu. □ **3:18 «Baway» —** yaki «Binnuiy». □ **3:21 «Ḥakozning nəwrisi» —** yaki «Kozning nəwrisi». □ **3:26 «ibadəthana hizmətkarliri» —** ibraniy tilida «Nətaniylar». □ **3:31 «udulidiki sepil doqmuxining balihanisioƣiqə» —** yaki «udulidiki sepil doqmuxioƣa qiqix yolioƣiqə» yaki «udulidiki sepil doqmuxidiki pələmpəygiqə».

Sanballatning hapa boluxi wə məshirə ḳilixi

1 Xundaḳ boldiki, Sanballat bizning sepilni yengiwaxtin ongxawatḳanliḳimizni anglap ɵzəplinip, ḳəḩri bilən Yəḩudalarni məshirə ḳildi. 2 U ɵz ḳerindaxliri wə Samariyə ḳoxuni aldida: — Bu zəip Yəḩudalar nemə ḳiliwatidu? Ular ɵzlirini xundaḳ mustəḩkəmliməkqimu? Ular ḳurbanliḳlarni sunmaḳqimu? Ular bir kün iqidə püttürüxməkqimu? Topa dəwiliri iqidin kəyüp kətkən taxlarni kolap qiḳirip ularɵa jan kirgüzəmdikən? — dedi. □ 3 Uning yenida turuwatḳan Ammoniy Tobiya: — Ular ḩərḳanqə yasisimu, bir tülkə sepilning üstigə yamixip qiḳsa, ularning tax temini ɵrüwetidu! — dedi.

Nəḩəmiyaning duasi

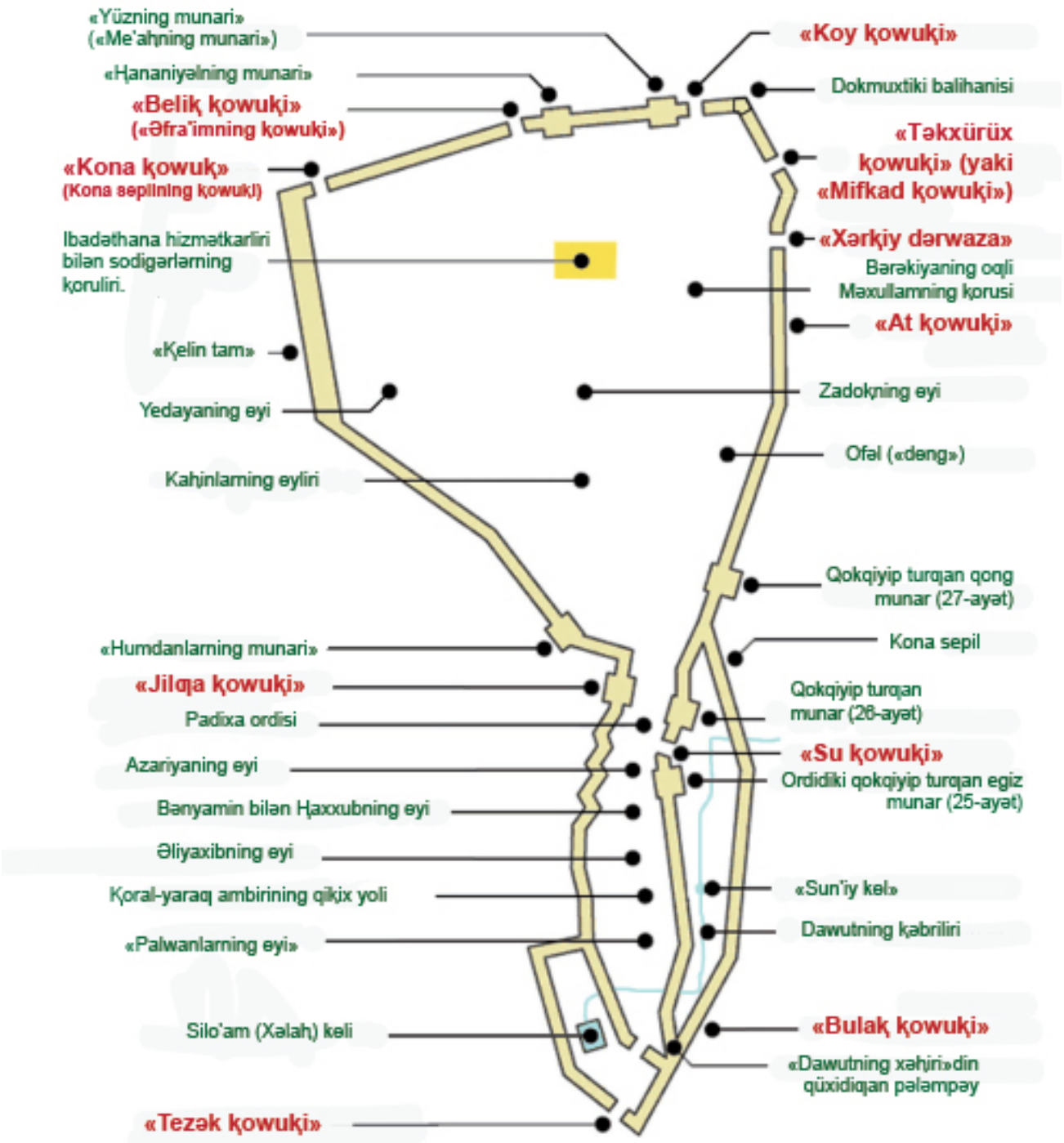
4 — I Hudayimiz, ḳulaḳ selip angliɵaysən, kəmsitilməktimiz, ularning ḳiliɵan ḩaḳarətlirini ɵz bexiɵa yandurɵaysun; ularni tutḳun ḳilip elip beriliɵan yaḳa yurtta həḳning oljisiɵa aylandurɵaysun! 5 Ularning ḳəbiḩlikini yapmiɵaysən, gunaḩliri aldingdinmu ɵqürüwetilmisun; qünki ular sepilni ongxawatḳanlarning kəngligə azar bərdi!

6 Xundaḳtimu sepilni yengiwaxtin ongxawərduḳ; uni ulap, egizlikini yerimiɵa yətküzduḳ; qünki kəpqilik kəngül ḳoyup ixlidi.

□ **4:2 «Ular ɵzlirini xundaḳ mustəḩkəmliməkqimu?»** — yaki «ular ɵz məyliqə xundaḳ ketiwərsə bolamdu?» yaki «ɵzlirigə tayinip bu ixni ḳilalamdu?». Tekistning ibraniy tilini qüxinix səl təs. **«Topa dəwiliri iqidin kəyüp kətkən taxlarni kolap qiḳirip ularɵa jan kirgüzəmdikən?»** — bu məshirə səzliri iqidə bir-birigə zit kelidiɵan ixlar bar. Ḳariɵanda, gərqə Sanballat mazaḳ ḳiliɵini bilən, uning ḳuruluxḳa boliɵan ɵzipi uningda bu ix püttürülüxi mumkin, degəndək birhil ḳorḳunqning barliḳiɵa ispat bolidu.

Yerusalemning ḳowuḳ-dərwaziliri

(Nəḥəmiya dəwri - «Nəḥəmiya» 3-babni kərüng)

Yerusalemning ḳowuḳliri (Nəḥəmiya ḳayta ḳuroqan)

Düxmənlərning tosqunluq wə buzoɣunqilik qilixqa qəstlixi

7 Xundaq boldiki, Sanballat, Tobiya, Ərəblər, Ammoniylar, Axdodluqlar Yerusalem
sepillirini yengiwaxtin ongxax quruluxining yənila elip beriliwatqanliqini,
sepil bəsüklirining etiwetilgənlikini anglap qattiq oɣəzəpkə kelixti-də, 8 birliktə
Yerusalemoɣa ḥujum qilip uningda qalaymiqanqilik tuoɣduruxni qəstləxti. 9 Xunga
biz Hudayimizoɣa iltija qilduq ḥəm ularning səwəbidin keqə-kündüz kəzətqi qoyup,
əzlirimiz ulardin mudapiələnduq.
10 Bu qaoɣda Yəḥudiyədikilər: — Ixqi-ḥammallar ḥalidin kətti, xuningdək
qalma-kesək əhlətlər yənila naḥayiti kəp, biz sepilni ongxaxqa ḥətta sepiloɣimu
yeqinlixalmiduq! — deyixti. 11 Xuning bilən bir waqitta düxmənlirimiz: — Ular
səzməstə, ular kərməstə, ularning arisioɣa kiriwelip ularni əltürüp, quruluxni
tohtitiwetimiz! — deyixti.
12 Wə xundaq boldiki, ularning ətrapida turuwatqan Yəḥudalarmu yenimizoɣa on
qetim kelip: — Qaysi tərəpkə qarisanglar, ular xu tərəptin kelip silərgə ḥujum
qilmaqqi! — dəp həwər yətküzüxti. □ 13 Xunga mən həlqni jəmət-jəmət boyiqə,
qolioɣa qiliq, nəyzə wə oqyalirini elip, sepili pəs boloɣan yaki ḥujumoɣa oquq
turoɣan yərlərdə sepilning arqisida qarawullukta turuxqa qoydum. 14 Kəzdin
kəqürüp qiqqandin keyin ornumdin qopup mətiwərlər bilən əməldarlar wə baxqa
həlqqə: — Ulardin qorqmanglar; uluoɣ wə dəḥxətlik Rəbni esinglarda tutunglar,
əz qerindaxliringlar, ooɣul-qizliringlar, ayalliringlar wə əy-makaninglar üqün jəng
qilinglar, dedim.

Bir tərəptin ixləx, bir tərəptin mudapiəlinix

15 Xundaq boldiki, əzlirining suyiqəstini bilip qaloɣanliqimiz düxmənlərning
qulikioɣa yetip baroɣaq, xuningdək Huda ularning suyiqəstini bitqit qiloɣaq, biz
ḥəmmimiz sepiloɣa qaytip, ḥərbirimiz əsli ix ornimizda ixni dawamlaxturiwərduq.
16-17 Ənə xu qaoɣdin baxlap hizmətkarlirimning yerimi ix bilən boldi, yerimi
qolioɣa nəyzə, qalqan, oqya tutqan, dobuloɣa-sawut kiygən ḥalda yürüxti. Sərdar-
əməldarlar sepilni ongxawatqan barliq Yəḥuda jəmətidikilərning arqisida turdi.
Ḥəm yüklərni toxuwatqanlar ḥəm ularoɣa yük artiwatqanlarmu bir qolida ixləp,
bir qolida yaraoɣlirini qing tutuxqanidi. 18 Tamqilarning ḥərbiri bəlligə qiliq-
hənjərlirini asqan ḥalda *sepilni* yasawatatti; kanayqi bolsa yenimda turatti. 19 Mən
mətiwərlər, əməldarlar wə baxqa həlqqə: — Bu qurulux naḥayiti qong, dairisi
kəng; biz ḥəmmimiz sepilda bələk-bələklər boyiqə tarqilip ixləp, bir-birimizdin yiraq
turuwatimiz. 20 Xunga məyli qəyərdə bolunglar, kanay awazini anglisanglarla, biz
bar xu yərgə kelip yioɣilinglar; Hudayimiz biz üqün jəng qilidu, — dedim.■
21 Biz ənə xu tərikidə ixliduq; həlqning yerimi tang atqandin tartip yultuz
qiqquqə nəyzilirini qing tutup turuxti. 22 U qaoɣda mən yənə həlqqə: —
Ḥəmməylən əz hizmətkari bilən keqini Yerusalemoɣa kirip ətküzsun, xundaq
bolsa ular keqisi bizning muḥapizətqilikimizni qilidu, kündüzi ixləydu, dedim.
23 Xundaq qilip ya mən, nə qerindaxlirim, ya hizmətkarlirim yaki manga
əgəxkən muḥapizətqilərning ḥeqqaysisi kiyimlirini selixmidi; ḥərbiri ḥətta suoɣa
baroɣandimu əzining yaraoɣlirini eliwalatti.□

□ **4:12 «qaysi tərəpkə qarisanglar, ular xu tərəptin kelip silərgə ḥujum qilmaqqi!»** — əsli ayətning kəqürülmisi kəmtük boloɣaqqa, mənisini jayida qiqirix təs bolup qaldi; xunga muxu Yəḥudiylarning eytqan sözlirining birnəqqə hil tərjimiliri bar. Lekin asasiy mənilirining ḥəmmisi düxmənlərning ḥərtərəplimə qəstləxlirini kərsitidu. ■ **4:20** Mis. 14:25; Qan. 1:30; 28:7 □ **4:23 «ḥərbiri ḥətta suoɣa baroɣandimu əzining yaraoɣlirini eliwalatti»** — yaki «ḥərbiri ong qolidin yaraoɣlirini qüxürüxmidi» yaki «ḥərbirəylən pəqət yuyunoɣandila kiyimlirini salatti». Əyni tekist kəmtüktək kərünidu.

5

Namratlarning nalisi

1 U qaoɣda halayiḳ wə ularning hotunliri əz ḳerindaxliri boloɣan Yəḫudalar üstidin
xikayət ḳilip ḳattiḳ dad-pəryad kətürüxti. 2 Bəzilər: — Biz wə ooɣul-ḳizlirimizning
jan sanimiz kəp, kün kəqüriximiz üqün toyoɣudək axliḳ almisaḳ bolmaydu, deyixti.
3 Yənə bəzilər: — Biz aqarqiliḳta ḳaloɣan waḳtimizda axliḳ elip yəymiz dəp
etizlirimiz, üzümzarliḳlirimizni wə əylirimizni rənigə berixkə məjbur bolduḳ,
deyixti. 4 Wə yənə bəzilər: — Padixaḫning etizlirimiz wə üzümzarliḳlirimiz
üstigə saloɣan baj-seliḳni tapxuruxḳa pul ḳərz alduḳ. □ 5 Gərqə bədənlirimiz
ḳerindaxlirimizning bədənlirigə, pərzəntlirimiz ularning pərzəntlirigə ohxax bol-
simu, lekin ooɣul-ḳizlirimizni ḳul-dedək boluxḳa tapxurmay amalimiz bolmidi;
əməliyəttə ḳizlirimizdin bəziliri alliḳaqan dedək bolupmu kətti; ularni bədəl tələp
ḫərlükkə qiḳirixḳa ḳurbimiz yətmidi, qünki bizning etizlar wə üzümzarliḳlirimiz
ḫazir baxḳilarning ḳolididur, — deyixti.

Nəḫəmiyaning mətiwərlər bilən mənsəpdarlarni oɣəzəp bilən əyiblixi

6 Mən ularning dad-pəryadlirini wə eytḳan bu gəplirini angliɣandin keyin ḳattiḳ
oɣəzəpləndim. 7 Kənglümdə birər ḳur oyliniwaloɣandin keyin, mətiwərlər bilən
əməldarlarni əyibləp: — Silər əz ḳerindaxliringlaroɣa ḳərz berip ulardin əsüm
alidikənsilər-ḫə! — dəp tənbiḫ bərdim. Andin ularning səwəbidin qong bir yioɣin
eqip ■ 8 ularni: — Biz küqimizning yetixiqə yat taipilərgə setiwetilgən ḳerindiximiz
Yəḫudalarni ḳayturup setiwalduḳ, lekin silər bizni ularni ḳayturup setiwalsun
dəp ḳerindaxliringlarni yənə setiwətməkqi boluwatamsilər? — dəp əyibliwidim,
ular dəydioɣan gəp tapalmay, xük turup ḳaldi. 9 Andin mən ularoɣa yənə: —
Silərning bu ḳiloɣininglar ḳamlaxmaptu. Silər düxmənlirimiz boloɣan taipilər aldida
bizni aḫanətkə ḳaldurmay, Hudayimizning ḳorḳunqida mangsanglar bolmasmidi?
10 Mənmu, ḳerindaxlirim wə hizmətkarlirim ularoɣa pul wə axliḳ ətnə berip turup
əsüm alsaḳ alattuḳ! Silərdin ətünimən, mundaḳ əsüm elixtin waz keqəyli! □
11 Ətünüp ḳalay, silər dəl bügün ularning etizlirini, üzümzarliḳ, zəytunzarliḳ wə
əylirini ḳayturup beringlar, wə xuningdək silər ulardin ündürüwaloɣan pul, axliḳ,
yengi məy-xarab wə yengi zəytun maylirining əsümini ularoɣa ḳayturup beringlar,
dedim.□
12 Ular: — Ḳayturup berimiz, əmdi ulardin ḫeq əsüm almaymiz; sili nemə desilə,
biz xundaḳ ḳilimiz, deyixti. Mən kaḫinlarni qaḳirtip kelip, ularni bu wədə boyiqə

□ **5:4 «Padixaḫning etizlirimiz wə üzümzarliḳlirimiz üstigə saloɣan baj-seliḳni tapxuruxḳa pul ḳərz alduḳ»** — yaki «padixaḫning baj-seliḳini tələxkə etizlirimiz wə üzümzarliḳlirimizni rənigə berip pul ḳərz alduḳ».
■ **5:7** Mis. 22:24 □ **5:10 «Mənmu, ḳerindaxlirim wə hizmətkarlirim ularoɣa pul wə axliḳ ətnə berip turup əsüm alsaḳ alattuḳ»** — baxḳa birhil tərjimisi: — (1) «mənmu, ḳerindaxlirim, hizmətkarlirimmu ularoɣa pul wə axliḳ ətnə berip turuwatimiz» yaki: — (2) «mənmu, ḳerindaxlirim, hizmətkarlirimmu ularoɣa pul wə axliḳ ətnə berip turayli». Nəḫəmiyaning harakteri bək sehiy boloɣaqḳa, bəlkim əsümsiz ətnə-ḳərzni kəp bərgən boluxi mumkin idi. Uning üstigə, ḳerindaxlaroɣa ətnə berip əsüm elix Musa pəyoɣəmbərgə nazil ḳilinoɣinioɣa hilapliḳ («Mis.» 22:25, «Pənd.» 15:5). Xunga bu ikkinqi hil tərjimini tooɣra əməs, dəp ḳaraymiz. **«mundaḳ əsüm elixtin waz keqəyli!»** — yaki «muxundaḳ ḳərzgə rəni elixtin waz keqəyli!». □ **5:11 «...bügün ularning etizlirini, üzümzarliḳ, zəytunzarliḳ wə əylirini ḳayturup beringlar...»** — muxu etiz ḳatarliḳ mülüklər əslidə ḳərz-ətnilərgə «rənə» süpitidə ḳoyuloɣan bolup, ḳərz igiliri ularni tartiwaloɣan bolsa kerək. **«pul, axliḳ...wə yengi zəytun maylirining əsümini»** — ibraniy tilida «pul, axliḳ, ...wə yengi zəytun maylirining yüzdin biri» yaki «əsümi bir pirsənt» — ḳandaḳ tərjimə ḳilinixtin ḳət'iynəzər, muxu səzlər qoḳum əsümning əzini kərsitixi kerək.

xundaḳ ijra ḳilixḳa ḳəsəm iqküzdüm. □ 13 Mən tonumning pexini ḳeḳip turup: — Kim muxu wədini ada ḳilmisa, Huda xu yol bilən uning özini öz öyidin wə mal-mülkidin məḥrum ḳilip ḳeḳiwətsun! Xu yol bilən uning ḥəmmə nemisi ḳuruḳdilip ḳaloḷuqə ḳeḳiwetilsun! — dedim. Pütkül jamaət birdək: «Amin!» deyixti ḥəm Pərwərdigaroḷa Ḥəmdusana oḳuxti. Andin köpqilik xu wədisi boyiqə deginidək ḳilixti.

Pak-diyanətlik wə addiy-sadda Nəḥəmiya

14 Xuningdək, Yəḥudiyə zeminida ularoḷa waliy boluxḳa tikləngən kündin buyan, yəni padixaḥ Artahxaxtaning yigirminqi yilidin ottuz ikkinqi yiliḷiqə boloḷan on ikki yil iqidə nə mən, nə mening uruḳ-tuoḷḳanlirim waliyliḳ nenini ḥeq yemiduḳ. 15 Məndin ilgiri waliy boloḷanlar həlḳḳə eoḷirqilik selip, ulardin *kündilik* axliḳ, məy-xarab wə xuningdək ḳirik xəkəl kümüx elip kəlgənikən; ḥətta ularning hizmətkarlirimu həlḳning üstidin ḥoḳuḳwazliḳ ḳilip kəlgənikən. Lekin mən Hudadin ḳorḳidioḷinim üqün undaḳ ḳilmidim. □ 16 Mən dərwəḳə sepilning ḳuruluxioḷila berilgəqkə, biz ḥətta birər etiznimu setiwalmiduḳ; mening barliḳ hizmətkarlirimmu ḳuruluxta ixləxkə xu yərgə yioḷilatti. 17 Ətrapimizdiki yat əllərdin bizning yenimizoḷa kəlgənlərdin bələk, mening bilən bir dastihanda oḷiza yəydioḷanlar Yəḥudiylar wə əməldarlardin bir yüz əllik kixi idi. 18 Ḥərküni bir kala, hillanoḷan altə ḳoy təyyarlinatti, yənə manga bəzi uqar ḳuxlar təyyarlinatti; ḥər on kündə bir ḳetim ḥərhil mol məy-xarab bilən təminlinətti. Xundaḳ bolsimu mən yənila «waliy neni»ni tələp ḳilmidim; qünki ḳurulux Ixi həlḳning üstidiki eoḷir yük idi.
19 — Aḥ Hudayim, mən muxu həlḳ üqün ḳiloḷan barliḳ iximni yad ətkəysən, manga xapaət kərsətkəysən!.■

6

Sanballatning ḳuruluxḳa tosḳunluḳ ḳilix suyiḳəsti

1 Xundaḳ boldiki, Sanballat, Tobiya, ərəb boloḷan Gəxəm wə düxmənlirimizning ḳaloḷan ḳismi mening sepilni yengiwaxtin ongxap qiḳḳanliḳimni, sepilning əmdi bəsüklirining ḳalmioḷanliḳini anglap (lekin u qaoḷda mən tehi sepil ḳowuḳlirining ḳanatlirini ornatmioḷanidim), 2 Sanballat bilən Gəxəm manga: — Kəlsila, biz Ono tüzlənglikidiki Kəfirim kəntidə kərüxəyli! — dəp adəm əwətiptu. Əməliyəttə ular manga ḳəst ḳilmaḳqi ikən. □ 3 Xunglaxḳa mən əlqilərni əwətip: — Mən uluoḷ bir ix bilən xuoḷulliniwatḳanliḳimdin silər tərəpkə qüxməymən. Mən ḳandaḳmu silərning ḳexinglaroḷa barimən dəp, ixni taxlap uni tohtitip ḳoyay? — dedim.
4 Ular uda tət ḳetim muxu təriḳidə adəm əwətti, mən ḥər ḳetim xundaḳ jawap bərdim. 5 Andin Sanballat bəxinqi ḳetim xu təriḳidə öz hizmətkarioḷa peqətlənmigən hətni ḳolioḷa tutḳuzup əwətiptu. 6 Həttə: «Ḥərḳaysi əllər arisida mundaḳ bir gəp tarḳilip yüridu, wə Gəxəmmu xundaḳ dəydu: — Sən wə Yəḥudalar birgə isyan kətürməkqi ikənsilər; xunga sən sepilnimu yengiwaxtin ongxaxḳa kirixipsən;

□ **5:12 «Mən kaḥinlarni qaḳirtip kelip, ularni … xundaḳ ijra ḳilixḳa ḳəsəm iqküzdüm»** — kaḥinlar əslidə ḳərz igiliri əməs; ularning məs'uliyiti baxḳilarning xu wədisini ada ḳilixioḷa nazarətqilik ḳilixtin ibarət idi. Əslidə kaḥinlar əsüm berix tooḷuluḳ muḳəddəs ḳanun-bəlgilimilərni bilixi kerək idi, xundaḳla bundaḳ wəziyətkə yol ḳoymasliḳi kerək idi. □ **5:15 «ḳirik xəkəl kümüx»** — «xəkəl» eoḷirliḳ miḳdari, bir xəkəl kümüx bolsa bəlkim 11.4 gram idi. Muxu yərdə «ḳirik xəkəl» bəlkim ḥərküni həlḳtin aloḷan pulni kərsitixi mumkin. ■ **5:19** Nəḥ. 13:22 □ **6:2 «Kəfirim kəntidə»** — yaki «kəntlərning biridə».

eytixlarоға қarioғanda sən өzüngni ularоға padixah қilmaқqikənsən. □ 7 Sən yənə Yerusalemda өzüng tooғruluқ: «Mana, Yəhudiyədə өzimizning bir padixahimiz bar!» dəp jar selip təxwiқ қilixқa birnəqqə pəyoғəmbər қoyupsən. Əmdi bu gəplər səzsiz padixahning қuliқioға yetip bayan қilinidu. Xunga, kəlgin, biz birliktə məsliһətlixiwalayli» deyilgənikən.
8 Mən uningоға: «Sən eytқan ixlar һeqқaqan қilinoғan əməs; bular bəlki өz kənglüngdin oydurup qiқarоғining, halas» dəp jawap қayturdum. 9 Əməliyəttə, ular: «Muxundaқ қilsaқ ularning қoli maoғdursizlinip, қurulux ixi ada қilinmay қalidu!» dəp oylap bizni қorқatmaқqi idi.
— «Əmdi mening қolumni ixta tehimu küqləndürgəysən!».

Yaloғan pəyoғəmbər Xemayaning təһdit selixi

10 Məһətabəlning nəwrisi, Delayaning ooғli Xemaya өzini өz өyigə қamiwaloғanidi; mən uning өyigə kəlsəm u: — Biz Hudaning өyidə, ibadəthanining iqidə kərüxəyli wə ibadəthanining dərwaza қanatlirini etip қoyayli; qünki ular seni əltürgili kelidu; xübһisizki, keqisi kelip seni əltürməқqi boldi! — dedi.□
11 Mən: — Manga ohxax bir adəm қandaқmu қeqip kətsun? Məndək bir adəm jenimni қutқuzimən dəp қandaқmu ibadəthanioға kiriwaloғudəkmən? Mən һərgiz u yərgə kiriwalmaymən! — dəp jawap bərdim. 12 Qünki mən қarisam, uning Huda təripidin əwətilgən əməs, bəlki Tobiya bilən Sanballat təripidin setiwelinip, manga zeyan yətküzməқqi bolup bu bexarət bərgənlikigə kəzüm yətti. 13 Uni setiwelixidiki məқsət, meni қorқutup, xularning deginidək қiloғuzup gunaһ қilduruxtin ibarət idi. Xundaқ қiloғan bolsam, namimni buloғap meni қarilaxқa xikayət қilalaydioғan bolatti.□
14 — «Aһ Huda, Tobiya bilən Sanballatni esingda tutup, ularning қiloғanlirioға yarixa өz bexioға yanduroғaysən, xundaқla meni қorқatmaқqi boloғan ayal pəyoғəmbər Noadiya bilən baxқa pəyoғəmbərlərningmu қiloғanlirini өz bexioға yanduroғaysən!».

Қayta ongxaxning tamamlinixi

15 Elul eyining yigirmə bəxinqi küni sepil pütti, pütün қuruluxқa əllik ikki kün waқit kətti. 16 Xundaқ boldiki, düxmənlirimiz buningdin həwər tapti wə ətrapimizdiki barliқ əllər қorқup ketixti; өz nəziridə һəywiti bək qüxüp kətti wə bu *қuruluxni* Hudayimizning Өzi elip baroғan ix ikənlikini bilip yətti. 17 Xu künlərdə Yəhudiyədiki mətiwərlər Tobiyaoға nuroғun hət yazdi, Tobiyamu ularоға jawabən daim hət yezip turdi. 18 Qünki Yəhudiyədə Tobiyaoға baoғlinip қelip, қəsəm iqkən nuroғun kixilər bar idi; qünki u Araһning ooғli, Xekaniyaning küy'ooғli idi, һəmdə uning ooғli Yoһanan Bərəkiyaning ooғli Məxullamning қizini hotunluққa aloғanidi. 19 Xuningdək ular yənə mening aldimda pat-pat Tobiyaning yahxi ixlirini tiloға elip қoyuxatti һəm mening gəplirimnimu uningоға yətküzüp turuxatti; Tobiya bolsa manga pat-pat təһdit selip hət yezip turatti.

□ **6:6 «Gəxəm» —** ibraniy tilida muxu yərdə «Gaxmu» — Gəxəmning yənə bir xəkli. □ **6:10 «Xemaya өzini өz өyigə қamiwaloғanidi** — өzini қamiwelixning səwəbi enik əməs; «rəsimiy napak» boloғanliқi yaki қəsəm iqkənliki səwəb boloғan boluxi mumkin. □ **6:13 «Xundaқ қiloғan bolsam, namimni buloғap meni қarilaxқa xikayət қilalaydioғan bolatti» —** Sanballat wə Tobiyaning bu əқli heli һiylə-mikirlik idi. Nəһəmiya kaһin əməs; xunga (1) u ibadəthanioға napak һalda yaki eһtiyatsizliқ bilən kirsə gunaһ ətküzüxi mumkin idi; (2) «muқəddəs jay»ning өzigə kirgən bolsa gunaһi tehimu eoғir bolatti; қaysila əһwalda bolsun өz həlқi aldidiki nam-abruyi qüxkən bolatti wə xuning tüpəylidin қurulux ixi tohtitiloғan bolatti.

7

Ḥanani bilən Ḥananiyaning birliktə baxḳuruxḳa ḳoyuluxi

1 Sepil ongxilip bolup, mən dərwazilarni ornitip, dərwaziwənlərni, ɵqəzəlkəxlərni wə
Lawiylarni bekitip təyinligəndin keyin xundaḳ boldiki, 2 Mən inim Ḥanani bilən ḳəl'ə
sərdari Ḥananiyani Yerusalemni baxḳuruxḳa ḳoydum; qünki Ḥananiya ixənqlik
adəm bolup, Hudadin ḳorḳuxta kəp adəmlərdin exip ketətti. □ 3 Mən ularɵqa: —
Kün issiɵquqə Yerusalemning ḳowuḳliri eqilmisun; ḳowuḳlarning ḳanatliri etilgəndə,
baldaḳlar taḳaloɵan waḳitliridimu dərwaziwənlər yenida turup kəzət ḳilisun;
xuningdək Yerusalemda turuwatḳanlardin ḳarawullar kəzət nəwətlirigə ḳoyulup
bekitilsun; ḥərbir adəm ɵzining bir kəzitigə məs'ul bolsun, xundaḳla ḥərbirining
kəziti ɵz ɵyining udulida bolsun, dəp tapilidim. □ 4 Xəḥər qong ḥəm kəngri boloɵini
bilən aḥalə az, ɵylər tehi selinmioɵanidi.

Birinqi ḳetim ḳaytip kəlgən Yəḥudiylar •••• «Əzra» 2:1-35ni kərüng

5 Hudayim kənglümgə mətiwərlər, əməldarlar wə həlḳning ḥərbirini nəsəbnamisi
boyiqə royhətkə elixḳa ularni yioɵix niyitini saldi. Mən awwal birinqi ḳetim ḳaytip
kəlgən adəmlərning nəsəbnamisini taptim, uningda mundaḳ pütülgənidi: —
6 Təwəndikilər Yəḥudiyə ɵlkisidikilərdin, əsli Babil padixaḥi Neboḳadnəsar təripidin
sürgün ḳilinoɵanlardin, Yerusalem wə Yəḥudiyəgə qiḳip, ḥərbiri ɵz xəḥirlirigə kətti:
—□ ■
7 Ular Zərubbabəl, Yəxua, Nəḥəmiya, Azariya, Raamiya, Naḥamani, Mordikay,
Bilxan, Mispərət, Bigway, Nəḥum wə Baanaḥlar billə ḳaytip kəldi. Əmdi Israil
həlḳining iqidiki ərkəklərning sani təwəndikiqə: —
8 Paroxning əwladliri ikki ming bir yüz yətmix ikki kixi; 9 Xəfatiyaning əwladliri
üq yüz yətmix ikki kixi; 10 Araḥning əwladliri altə yüz yətmix bəx kixi; 11 Paḥat-
Moabning əwladliri, yəni Yəxua bilən Yoabning əwladliri ikki ming səkkiz yüz on
səkkiz kixi; 12 Elamning əwladliri bir ming ikki yüz əllik tət kixi; 13 Zattuning əwladliri
səkkiz yüz ḳirik bəx kixi; 14 Zakkayning əwladliri yəttə yüz atmix kixi; 15 Binnuiyning
əwladliri altə yüz ḳirik səkkiz kixi; 16 Bibayning əwladliri altə yüz yigirmə səkkiz
kixi; 17 Azgadning əwladliri ikki ming üq yüz yigirmə ikki kixi; 18 Adonikamning
əwladliri altə yüz atmix yəttə kixi; 19 Bigwayning əwladliri ikki ming atmix yəttə
kixi; 20 Adinning əwladliri altə yüz əllik bəx kixi; 21 Ḥəzəkiyaning jəmətidin boloɵan

---

□ **7:2 «inim Ḥanan» —** Nəḥəmiyaning inisi 1:2, 3də tiloɵa elinidu. **«Mən inim Ḥanani bilən ... Ḥananiyani Yerusalemni baxḳuruxḳa ḳoydum»** — Yerusalemni baxḳuruxḳa adəmlərni ḳoyux, Nəḥəmiyaning Artahxaxtaning yenioɵa ḳaytmaḳqi ikənlikini kərsitixi mumkin (2:6ni kərüng). **«Ḥananiya ixənqlik adəm bolup...»** — ibraniy tilida «u ixənqlik adəm bolup..». Bəzi alimlar «u» Ḥananini kərsitidu, dəp ḳaraydu. □ **7:3 «dərwaziwənlər yenida turup kəzət ḳilisun» —** ibraniy tilida «ular yenida turup kəzət ḳilisun». **«xuningdək Yerusalemda turuwatḳanlardin ḳarawullar kəzət nəwətlirigə ḳoyulup bekitilsun; ḥərbir adəm ɵzining bir kəzitigə məs'ul bolsun, xundaḳla ḥərbirining kəziti ɵz ɵyining udulida bolsun, dəp tapilidim»** — baxḳa birhil tərjimisi: «xuningdək Yerusalemning ḳowuḳliri qüx waḳtida oquḳ turmisun; ḳowuḳlar etilgəndə, baldaḳliri taḳaloɵinida dərwaziwənlər yenida turup kəzət ḳilisun; Yerusalemda turuwatḳanlardin ḳarawullar elinip, kəzət nəwətlirigə ḳoyup bekitilsun; bəzilər alaḥidə nəwəttiki kəzəttə tursun, bəzilər ɵz ɵyining udulida kəzəttə tursun». Yənə baxḳa birnəqqə hil tərjimiliri uqrixi mumkin. □ **7:6 «Təwəndikilər... əsli Babil padixaḥi Neboḳadnəsar təripidin sürgün ḳilinoɵanlardin...» —** bu tizimlik bilən «Əzra» 2-babtiki tizimlik otturisida adəmlərning isimliri, sani wə tizimlik tərtipidə bəzidə azraḳ pərḳlər bar. Bu pərḳlər ikki tizimlikning ḥəḳiḳət ikənlikigə tehimu ispat beridu. Ikkinqi tizimlikni Yerusalemda, birinqi tizimlikni Babilda ḳiloɵan boluxi mumkin. Ikkinqi tizimlik ahirida Yerusalemoɵa yetip kelip olturaḳlaxḳanlarni kərsitidu; birinqi tizimliktə hatiriləngən bəziliri xübḥisizki, keyin niyitidin eynip, Yerusalemoɵa barmay ḳaloɵan yaki baroɵandin keyin, yənə Babiloɵa ḳaytip kətkənidi; xundaḳla Yerusalemoɵa ḳaytix yolida ɵlgənlər boluximu mumkin. Əslidiki tizimlikkə hatirilənmigən bolsimu, lekin keyin Yerusalemoɵa barimən dəp «ḳaytix»ḳa ḳatnaxḳanlarmu bar bolsa kerək; ular ikkinqi tizimlikkə hatiriləngən. ■ **7:6** Əzra 2

Aterning əwladliri toḳsan səkkiz kixi; 22 Ḥaxumning əwladliri üq yüz yigirmə səkkiz
kixi; 23 Bizayning əwladliri üq yüz yigirmə tət kixi; 24 Ḥarifning əwladliri bir yüz
on ikki kixi; □ 25 Gibeonning əwladliri toḳsan bəx kixi; □ 26 Bəyt-Ləḫəmliklər bilən
Nitofaliḳlar jəmiy bir yüz səksən səkkiz kixi; 27 Anatotluḳlar bir yüz yigirmə səkkiz
kixi; 28 Bəyt-Azmawətliklər ḳirik ikki kixi. 29 Kiriat-yearimliḳlar, Kəfiraḫliḳlar wə
Bəərotluḳlar bolup jəmiy yəttə yüz ḳirik üq kixi; 30 Ramaḫliḳlar bilən Gebaliḳlar
jəmiy altə yüz yigirmə bir kixi; 31 Mikmaxliḳlar bir yüz yigirmə ikki kixi; 32 Bəyt-
Əlliklər bilən ayiliḳlar jəmiy bir yüz yigirmə üq kixi; 33 ikkinqi bir Nebodikilər
əllik ikki kixi; 34 ikkinqi bir Elamning əwladliri bir ming ikki yüz əllik tət kixi;
35 Ḥarimning əwladliri üq yüz yigirmə kixi; 36 Yeriholuḳlar üq yüz ḳirik bəx kixi;
37 Lod, Ḥadid wə Ononing əwladliri jəmiy yəttə yüz yigirmə bir kixi; □ 38 Sinaaḫning
əwladliri üq ming toḳḳuz yüz ottuz kixi.

Ḳaytip kəlgən kaḫinlar wə Lawiylar •••• «Əzra» 2:36-42ni kərüng

39 Kaḫinlarning sani təwəndikiqə: — Yəxua jəmətidiki Yədayaning əwladliri toḳḳuz
yüz yətmix üq kixi; 40 Immərning əwladliri bir ming əllik ikki kixi; 41 Paxhurning
əwladliri bir ming ikki yüz ḳirik yəttə kixi; 42 Ḥarimning əwladliri bir ming on yəttə
kixi.
43 Lawiylarning sani təwəndikiqə: — Hodwaḫning əwladliridin, yəni Yəxua bilən
Kadmiyəlning əwladliri yətmix tət kixi.□
44 Ɔ]əzəlkəxlərdin: — Asafning əwladliri bir yüz ḳirik səkkiz kixi.
45 Dərwaziwənlərning nəslidin: — Xallumning əwladliri, Aterning əwladliri,
Talmonning əwladliri, Akkubning əwladliri, Hatitaning əwladliri bilən Xobayning
əwladliri jəmiy bir yüz ottuz səkkiz kixi.

Ḳaytip kəlgən muḳəddəs jay wə xaḫ jəmətidiki hizmətkarlar •••• «Əzra» 2:43-58ni kərüng

46 Ibadəthana hizmətkarliri təwəndikiqə: — Zihaning əwladliri, Hasufaning
əwladliri, Tabbaotning əwladliri. □ 47 Kirosning əwladliri, Siyaning əwladliri,
Padonning əwladliri, □ 48 Libanaḫning əwladliri, Ḥagabaḫning əwladliri, Xal-
mayning əwladliri, 49 Ḥananning əwladliri, Giddəlning əwladliri, Gaḫarning
əwladliri, 50 Reayaḫning əwladliri, Rəzinning əwladliri, Nikodaning əwladliri,
51 Gazzamning əwladliri, Uzzaning əwladliri, Pasiyaning əwladliri, 52 Bisayning
əwladliri, Məunimning əwladliri, Nəfussəsimning əwladliri, □ 53 Bakbukning
əwladliri, Hakufaning əwladliri, Harhurning əwladliri, 54 Bazlitning əwladliri,
Məḫidaning əwladliri, Harxaning əwladliri, □ 55 Barkosning əwladliri, Siseran-
ing əwladliri, Temaḫning əwladliri, 56 Nəziyaning əwladliri bilən Hatifaning
əwladliridin ibarət.
57 Sulaymanning hizmətkarlirining əwladlirining sani təwəndikiqə: — Sotayning
əwladliri, Sofərətning əwladliri, Peridaning əwladliri, □ 58 Yaalaning əwladliri,
Darkonning əwladliri, Giddəlning əwladliri, 59 Xəfətiyaning əwladliri, Hattilning
əwladliri, Poḳərət-Ḥazzibaimning əwladliri bilən Amonning əwladliridin ibarət. □

□ **7:24 «Ḥarif»** — «Əzra» 2:18də «Yoraḫ». □ **7:25 «Gibeon»** — «Əzra» 2:20də «Gibbar». □ **7:37 «Lod, Ḥadid wə Ononing əwladliri...»** — yaki «Lodluḳlar, Ḥadidliḳlar wə Onoluḳlar...». □ **7:43 «Hodwaḫ»** — «Əzra» 2:40də «Hodawiya». □ **7:46 «ibadəthana hizmətkarliri»** — ibraniy tilida «Nətiniylar». Mənisi bəlkim «beǫixlanǫanlar». Ularning əjdadliri bəlkim «Gibeonluḳlar» idi. «Yəxua» 9:27ni wə «1Tar.» 9:2ni kərüng. □ **7:47 «Siya»** — «Əzra» 2:47də «Siyaḫa». □ **7:52 «Nəfussəsim»** — «Əzra» 2:50də «Nəfussim». □ **7:54 «Bazlit»** — yaki «Bazlut» «Əzra» 2:52. □ **7:57 «Perida»** — yaki «Peruda» «Əzra» 2:55. □ **7:59 «Amon»** — yaki «Ami» «Əzra» 2:57.

60 Ibadəthana hizmətkarliri wə Sulaymanning hizmətkari bolƣanlarning əwladliri
jəmiy üq yüz toḳsan ikki kixi.

Kelip qiḳixi naeniḳ kixilər •••• «Əzra» 2:59-63

61 Təwəndiki kixilər Təl-Melaḥ, Təl-Harxa, Kerub, Addon, Immərdin kəlgən bol-
simu, lekin ular əzlirining ata jəmətining yaki nəsəbining Israil adimi ikənlikini
ispatlap berəlmidi. 62 Bular Delayaning əwladliri, Tobiyaning əwladliri wə Niko-
daning əwladliri bolup, jəmiy altə yüz ḳirik ikki kixi; 63 Kaḥinlardin Habayan-
ing əwladliri, kozning əwladliri bilən Barzillayning əwladliri bar idi; Barzillay
Gileadlik Barzillayning bir ḳizini alƣaqḳa ularning eti bilən ataloƣanidi. □
64 Bular jəmətining nəsəbnamisini izdəp tapalmidi; xunga ular «napak» ḥesablinip
kaḥinliḳtin ḳalduruldi. 65 Waliy ularoƣa: — Urim wə tummimni kətürgüqi kaḥin
arimizda hizməttə bolƣuqə «əng muḳəddəs yiməkliklər»gə eoƣiz təgküzməysilər,
dedi.□

Ḳaytip kəlgüqilərning omumiy sani •••• «Əzra» 2:64-67nimu kərüng

66 Pütün jamaət jəmiy ḳirik ikki ming üq yüz atmix kixi; □ 67-68 Buningdin baxḳa
ularning yənə yəttə ming üq yüz ottuz yəttə ḳul-dediki bar idi; yənə ikki yüz ḳirik
bəx ər-ayal oƣəzəlqisi bar idi. Ularning yəttə yüz ottuz altə eti, ikki yüz ḳirik bəx
ḳeqiri, 69 tət yüz ottuz bəx təgisi wə altə ming yəttə yüz yigirmə exiki bar idi.

Ibadəthana üqün təḳdim ḳilinoƣan sowoƣatlar •••• «Əzra» 70-68:2nimu kərüng

70 Jəmət kattiwaxliridin bəziliri *ibadəthana* ḳuruluxi üqün ḥədiyəlirini təḳdim ḳildi;
waliy həzinigə ming darik altun, əllik das wə bəx yüz ottuz ḳur kaḥin toni təḳdim
ḳildi; □ 71 jəmət kattiwaxliridin bəziliri ḳurulux həzinisigə yigirmə ming darik altun,
ikki ming ikki yüz mina kümüx; □ 72 həlḳning ḳaloƣini yigirmə ming darik altun, ikki
ming ikki yüz mina kümüx, atmix yəttə ḳur kaḥin tonini təḳdim ḳildi. 73 Xuningdin
keyin kaḥinlar, Lawiylar, dərwaziwənlər, oƣəzəlkəxlər wə bir ḳisim həlḳ ḳoxulup,
ibadəthana hizmətkarliri, xundaḳla ḳaloƣan Israil həlḳining ḥəmmisi əz xəḥərligə
makanlaxti.□

□ **7:63 «Kozning əwladliri» —** yaki «Ḥakkozning əwladliri». □ **7:65 «Waliy» —** ibraniy tilidiki «Tirxata», əslidə Pars tili bolup, mənisi bəlkim «janabliri». **«urim wə tummim»** — alaḥidə birhil taxlar. U kaḥin kiygən «əfod»ning yanquḳida (ḳoxenda) turidu. Bu taxlar arḳiliḳ Israil həlḳi Hudadin yol sorisa bolatti. «Mis.» 28:28-30ni kərüng. «urim wə tummimni kətürgüqi kaḥin arimizda hizməttə bolƣuqə» — mənisi bəlkim: (1) urim wə tummim Babilda sürgün boloƣan waḳtida yoḳap kətkən boluxi mumkin; (2) tepiloƣini bilən ularoƣa təbir berip mənisini qüxəndüridioƣan kaḥin tehi qiḳmidi. □ **7:66 «ḳirik ikki ming üq yüz atmix kixi» —** bu «Əzra» 2:64diki sanoƣa ohxax; xübḥisizki, bu Yerusalemoƣa yetip kelip, Babiloƣa ḳaytmay, Yəḥudiyədə ḥəḳiḳiy olturaḳlaxḳanlarning sanidur. □ **7:70 «darik» —** (yaki «drahma») — muxu yərdə Pars imperiyəsidiki birhil altun tənggə, bir darikning eoƣirliḳi 0.4-0.5 gram boluxi mumkin; muxu yərdə bu daslarning ḳimmiti 0.4-0.5 kilogram altunoƣa barawər idi. □ **7:71 «mina» —** birhil kümüx tənggə, 60 xəkəlgə yaki «talant»tin atmixtin birigə barawər idi. Muxu yərdə kümüxning jəmiy eoƣirliḳi bəlkim 800-1200 kilogramqə idi. □ **7:73 «Xuningdin keyin kaḥinlar, Lawiylar, dərwaziwənlər, oƣəzəlkəxlər... xundaḳla ḳaloƣan Israil həlḳining ḥəmmisi əz xəḥərligə makanlaxti» —** bu ayətning mənisi bəlkim: (1) kaḥinlar, Lawiylar ḳatarliḳlar əzigə yengiwaxtin təḳsim ḳilinoƣan xəḥərliridə makan tutti, yaki Yerusalemdiki hizməttə bolux üqün Yerusalemoƣa yeḳin boloƣan, xundaḳla ularoƣa təḳsim ḳilinoƣan xəḥərlərdə makanlaxti; (2) Lawiylardin baxḳa Israillar, yəni on ikki ḳəbilidin ḳaytip kəlgənlər **əslidə** əzigə has xəḥərligə makanlaxti yaki yengiwaxtin ularoƣa təḳsim ḳilinoƣan xəḥərlərdə makanlaxti. Kəp xəḥər-yezilar wəyran boloƣaqḳa, yaki yat əllərning igidarqiliḳi astida boloƣaqḳa, bəlkim ḥərhil imkaniyət təng boluxi mumkin idi.

8

Təwratxunas Əzraning Təwrat-ḳanun kitabini oḳup berixi

1 Yəttinqi ayoɳa kəlgəndə, Israillarning ḥəmmisi əz xəḥərlirigə kelip orunlixip boldi.
Bu qaoɳda pütün halayiḳ huddi bir adəmdək bolup «Su ḳowuḳi» aldidiki məydanoɳa
yioɳilip, təwratxunas Əzradin Pərwərdigarning Musaning wastisi bilən Israiloɳa
tapilioɳan Təwrat-ḳanun kitabini kəltürüxni tələp ḳildi. 2 Yəttinqi ayning birinqi
küni kaḥin Əzra Təwrat-ḳanun kitabini jamaətkə, yəni ər-ayallar, xundaḳla anglap
qüxinələydioɳan barliḳ kixilərning aldioɳa elip qiḳti; □ 3 «Su ḳowuḳi»ning aldidiki
məydanda, ətigəndin qüxkiqə, ər-ayallaroɳa, xundaḳla anglap qüxinələydioɳan
kixilərgə oḳup bərdi. Pütkül jamaətning ḳulaḳliri Təwrat-ḳanun kitabidiki səzlərdə
idi. 4 Təwratxunas Əzra məhsus muxu ixḳa ḥazirlanoɳan yaoɳaq munbərgə qiḳip
turdi; uning ong təripidə turoɳini Mattitiya, Xema, Anayaḥ, Uriya, Ḥilḳiya bilən
Maaseyaḥlar idi; sol təripidə turoɳini Pidaya, Mixaəl, Malkiya, Ḥaxom, Ḥaxbaddana,
Zəkəriya bilən Məxullam idi. 5 Əzra pütkül halayiḳning kəz aldida kitabni aqti,
qünki u pütün halayiḳtin egizdə turatti; u kitabni aqḳanda, barliḳ halayiḳ ornidin
ḳopti. 6 Əzra uluoɳ Huda boloɳan Pərwərdigaroɳa mədḥiyələr oḳuwidi, barliḳ halayiḳ
ḳollirini kətürüp jawabən: «Amin! Amin!» deyixti; andin tizlinip, pixanisini yərgə
yeḳip, Pərwərdigaroɳa səjdə ḳildi. 7 Andin keyin Lawiylardin Yəxuya, Bani, Xərəbiya,
Yamin, Akkub, Xabbitay, Hodiya, Maaseyaḥ, Kelita, Azariya, Yozabad, Ḥanan wə
Pelayalar halayiḳḳa Təwrat ḳanunini qüxəndürdi; jamaət ərə turatti. 8 Ular jamaətkə
kitabtin Hudaning Təwrat-ḳanunini jaranglik oḳup bərdi wə oḳuloɳanni qüxiniwelixi
üqün uning mənisi wə əḥmiyiti tooɳrisida eniḳ təbir bərdi.□
9 Waliy Nəḥəmiya bilən təwratxunas kaḥin Əzra wə həlḳḳə ḳanunning
mənisini əgitidioɳan Lawiylar pütkül jamaətkə: — Bügün Hudayinglar boloɳan
Pərwərdigaroɳa ataloɳan muḳəddəs kündur, yioɳa-zar ḳilmanglar! — dedi. Qünki
halayiḳning ḥəmmisi Təwrat ḳanunidiki səzlərni anglap yioɳa-zar ḳilip ketixkənidi.
10 Andin *Nəḥəmiya* ularoɳa: — Silər berip nazu-nemətlərni yəp, xərbətlərni
iqinglar, əzigə *yimək-iqmək* təyyarliyalmioɳanlaroɳa yemək-iqmək bəlüp beringlar;
qünki bügün Rəbbimizgə ataloɳan muḳəddəs bir kündur. Oɳəmkin bolmanglar;
qünki Pərwərdigarning xadliḳi silərning küqünglardur, dedi. 11 Lawiylarmu:
— Bügün muḳəddəs kün boloɳaqḳa, tinqlininglar, oɳəmkin bolmanglar! — dəp
jamaətni tinqlandurdi. 12 Jamaət ḳaytip berip, yəp-iqixti, baxḳilaroɳimu yimək-
iqmək üləxtürüp bərdi, xad-huramliḳḳa qəmdi; qünki ular berilgən tələm səzlirini
qüxəngənidi.

«Kəpilər ḥeyti» ətküzüx

13 Ətisi halayiḳ iqidiki ḳəbilə kattiwaxliri, kaḥinlar wə Lawiylar təwratxunas
Əzraning yenioɳa yioɳilip, Təwrat ḳanunidiki səzlərni tehimu qüxinip pəm-parasətkə
erixməkqi boldi. 14 Ular Təwrat ḳanunida Pərwərdigar Musaning wastisi bilən
Israillaroɳa yəttinqi aydiki ḥeytta kəpilərdə turuxi kerəkliki pütülgənlikini uḳti, ■
15 xundaḳla əzliri turuwatḳan barliḳ xəḥərlərdə wə Yerusalemda: «Silər taoɳḳa qiḳip,
zəytun xehi bilən yawa zəytun xahlirini, hadas əjmə xahlirini, horma dərəhlirining
xahlirini wə yopurmaḳliri baraḳsan dərəh xahlirini əkilip, Təwratta yeziloɳinidək

□ **8:2 «yəttinqi ayning birinqi küni»** — bu kün «kanaylar qelix ḥeyti» idi. Adəttə xü ḥeyt üqün barliḳ həlḳning Yerusalemoɳa yioɳilixining zərüriyiti bolmaytti; lekin yəttinqi ayning oninqi künidiki «kafarət küni» wə keyinki «kəpilər ḥeyti»da (14-21-küni) yioɳilixi muḳəddəs ḳanunda tələp ḳilinoɳanidi. □ **8:8 «Ular ... kitabtin Hudaning Təwrat-ḳanunini jaranglik oḳup ... qüxiniwelixi üqün uning mənisi wə əḥmiyiti tooɳrisida eniḳ təbir bərdi»** — bu qüxəndürüx jəryani, xübḥisizki, aramiy tilioɳa wə bəlkim baxḳa birnəqqə tillaroɳa tərjimə ḳilixnimu əz iqigə aloɳan. ■ **8:14** Mis. 23:16; Law. 23:34; Qəl. 29:12-39; Ḳan. 16:13, 14, 15

kəpilərni yasanglar» degənlikini tarkitip jarkalaxni buyruoɣanlikini ukti. □ 16 Xuning bilən halayik qikip xah əkilip əzliri üqün, ḥərbiri əylirining əgziliridə, ḥoylilirida, Hudaning əyidiki ḥoylilarda, «Su ḳowuḳi»ning qong məydanida wə «Əfraim dərwazisi»ning qong məydanida kəpilərni yasap tikti. 17 Sürgünlüktin ḳaytip kəlgən pütkül jamaət kəpilərni yasap tikti wə xundaḳla kəpilərgə jaylaxti; Nunning ooɣli Yəxuaning künliridin tartip xu küngiqə Israillar undaḳ ḳilip baḳmioɣanidi. Ḥəmməylən ḳattiḳ huxal boluxti. 18 Birinqi kündin ahirḳi küngiqə *əzra* ḥərküni Hudaning Təwrat-ḳanun kitabini oḳudi. Ular yəttə kün ḥeyt ətküzdi; səkkizinqi küni bəlgilimə boyiqə təntənilik ibadət yioɣilixi ətküzüldi.

9

Həlḳning roza tutup gunaḥini tonuxi

1 Xu ayning yigirmə tətinqi küni Israillar roza tutup, boz kiyip, üsti-bexioɣa topa qaqḳan ḥalda yioɣildi; 2 Israil nəsli əzlirini barliḳ yat taipilərdin ayrip qikti, andin ərə turup əzlirining gunaḥlirini wə ata-bowilirining ətküzgən ḳəbiḥliklirini etirap ḳildi. 3 Ular xu künning tətin biridə əz yeridə turup əzlirining Hudasi boloɣan Pərwərdigarning Təwrat-ḳanun kitabini oḳudi; künning yənə tətin biridə əzlirining gunaḥlirini tonudi wə Hudasi boloɣan Pərwərdigaroɣa səjdə ḳildi. 4 Lawiylardin Yəxua, Bani, Kadmiyəl, Xəbaniya, Bunni, Xərəbiya, Bani wə Kenanilar pələmpəylərdə turup əzlirining Hudasi boloɣan Pərwərdigaroɣa ünlük awaz bilən nida ḳildi.□

Ḥəmdusana wə dua

5 Lawiy Yəxua, Kadmiyəl, Bani, Ḥaxabiniya, Xərəbiya, Hodiya, Xəbaniya wə Pitaḥiyalar: «Ornunglardin ḳopup Hudayinglar boloɣan Pərwərdigaroɣa əbədil'əbədgiqə təxəkkür-mədḥiyə ḳayturunglar» — dedi wə mundaḳ *dua-ḥəmdusana uḳudi*: —

«*I Huda*, insanlar Sening xanu-xəwkətlik namingni uluoɣlisun! Bərḥəḳ, barliḳ təxəkkür-mədḥiyilər namingoɣa yetixməydu! 6 Sən, pəḳət Sənla Pərwərdigardursən; asmanlarni, asmanlarning asminini wə ularning barliḳ ḳoxunlirini, yər wə yər üstidiki ḥəmmini, dengizlar wə ular iqidiki ḥəmmini yaratḳuqidursən; Sən bularning ḥəmmisigə ḥayatliḳ bərgüqisən, asmanlarning barliḳ ḳoxunliri Sanga səjdə ḳiloɣuqidur. □ ■ 7 Sən bərḥəḳ Pərwərdigar Hudadursən, Sən Abramni talliding, uni Kaldiyəning Ur xəḥiridin elip qikting, uningoɣa Ibraḥim degən namni ata ḳilding. □ ■ 8 Sən uning ḳəlbining Özünggə sadiḳ-ixənqilik ikənlikini kərüp, uning bilən əḥdə tüzüp Ḳanaaniylarning, Ḥittiylarning, Amoriylarning, Pərizziylərning, Yəbusiylarning wə Girgaxiylarning zeminini uning əwladliriɣa təḳdim ḳilip berixni wədə ḳilding; Sən ḥəḳḳaniy boloɣanliḳingdin, səzliringni ixḳa axurdung.■

□ **8:15 «…Təwratta yeziloɣinidək kəpilərni yasanglar» degənlikini tarkitip jarkalaxni buyruoɣanlikini ukti» —** bəlgilimə «Law.» 23:34-44, «Ḳan.» 16:13-17ni kərüng. □ **9:4 «Lawiylardin Yəxua, Bani, Kadmiyəl, Xəbaniya, Bunni, Xərəbiya, Bani wə Kenanilar pələmpəylərdə turup,…» —** yaki «Yəxua, Bani, … wə Kenanilar Lawiylarning pələmpiyidə turup,…». □ **9:6 «Sən, pəḳət sənla Pərwərdigardursən» —** ibraniy tilida: «Sən, pəḳət Sənla i Pərwərdigar, «U»dursən» degən səzlər bilən ipadilinidu. Muxu etiḳadqilaroɣa nisbətən pəḳət bir «U» bardur. ■ **9:6** Yar. 1; Zəb. 146:6; Ros. 14:15; 17:24; Wəḥ. 14:7 □ **9:7 «Sən bərḥəḳ Pərwərdigar Hudadursən» —** ibraniy tilida: «Bərḥəḳ, i Pərwərdigarhuda, Sən «U»dursən» degən səzlər bilən ipadilinidu. 6-ayətnimu kərüng. **«uningoɣa Ibraḥim degən namni ata ḳilding» —** «Yar.» 17:1ni kərüng. ■ **9:7** Yar. 11:31, 32; 12:1 ■ **9:8** Yar. 12:7; 13:15; 15:6,18; 17:8; 26:4

9 Sən ata-bowilirimizning Misirda jəbir-zulum qekiwatqanliqini kərüp, ularning Qizil
dengiz boyidiki nalisioɣa qulaq salding. ■ 10 Sən Misirliqlarning ularoɣa qandaq
yooɣanqiliq bilən muamilə qiloɣanliqini bilginingdin keyin Pirəwn, uning barliq
hizmətqiliri wə uning zeminidiki barliq həlqqə məjizilik alamət wə karamətlərni
kərsitip, Özüng üqün bügüngə qədər saqlinip keliwatqan uluoɣ bir nam-xəḩrətni
tikliding. ■ 11 Sən yənə *ata-bowilirimiz* aldida dengizni bəlüp, ular dengizning
otturisidin quruq yər üstidin mengip ətti; ularni qooɣlap kəlgənlərni qongqur dengiz
tegigə taxlap oɣərq qiliwətting, huddi juxqunluq dengizoɣa taxlanoɣan taxtək oɣərq
qilding. ■ 12 Sən ularni kündüzi bulut tüwrüki bilən, keqisi ot tüwrüki bilən
yetəkliding, bular arqilik ularning mangidioɣan yolini yorutup bərding. ■ 13 Sən
Sinay teoɣioɣa qüxüp, asmanda turup ular bilən səzlixip, ularoɣa tooɣra həküm,
həqiqiy ixənqlik qanunlar, yahxi bəlgilimilər wə əmrlərni ata qilding. ■ 14 Sən
ularoɣa Özüngning muqəddəs xabat kününgni tonuttung, qulung Musaning wastisi
bilən ularoɣa əmrlər, bəlgilimilər wə Təwrat qanunini tapiliding. 15 Sən ularoɣa aq
qaloɣanda yesun dəp asmandin nan, ussioɣanda iqsun dəp qoram taxtin su qiqirip
bərding; Sən ularoɣa berixkə qolungni kətürüp qəsəm qiloɣan əxu zeminni kirip
igiləŋlar, deding. ■ 16 Lekin ular, yəni ata-bowilirimiz məoɣrulinip, boyni qattiqliq
qilip əmrliringgə qulaq salmidi. 17 Ular itaət qilixni rət qildi, Sening ularning
otturisida yaratqan karamət məjiziliringni yad ətmidi, bəlki boyni qattiqliq qildi,
asiylik qilip, qul qilinoɣan jayoɣa kətməkqi bolup, öz aldioɣa yolbaxqi tiklidi. Lekin
Sən əpuqan, meḩir-xəpqətlik ḩəm rəḩimdil, asan oɣəzəplənməydioɣan, zor meḩir-
muḩəbbətlik Təngridursən; xunga Sən ularni taxliwətmiding. ■ 18 Ular ḩətta tehi
özlirigə bir quyma mozayni yasap: «Mana bu silərni Misirdin elip qiqqan ilaḩ!»
degən waqtida ḩəm qattiq kupurluq qiloɣinida, ■ 19 Sən tolimu rəḩimdil boloɣanliqing
üqün ularni yənila bayawanda taxlap qoymiding; kündüzi bulut tüwrüki ularning
üstidin neri kətməy, ularoɣa yol baxlidi; keqisi ot tüwrükimu ulardin neri kətməy,
ularoɣa nur berip, mangidioɣan yolini kərsətti. ■ 20 Sən Özüngning meḩribanə
Roḩingni qüxürüp ularoɣa təlim bərding; Sən ularning yeyixi üqün «manna»ni
ayimiding, ussuzluqini qandurux üqün suni bərding. ■ 21 Sən ularni bayawanda
qirik yil qamdap kəlding; ḩeqnemisi kəm bolmidi, kiyimliri konirimidi, putlirimu
ixximidi. ■ 22 Sən padixaḩliqlar wə taipilərni ularning qolioɣa bərding, bularni
ularning zemnioɣa qegralar qilip bərding. Xuning bilən ular Siḩon padixaḩning
zeminini, Ḩəxbonning padixaḩining zeminini wə Baxan padixaḩi Ogning zeminini
igilidi. □ ■ 23 Sən ularning pərzənt-əwladlirini asmandiki yultuzlardək awuttung; Sən
ularni ata-bowilirioɣa: «Silər bu zeminni igiləxkə uningoɣa kiringlar» dəp təqdim
qiloɣan zeminoɣa baxlap kirding. ■ 24 Ularning əwladliri kirip u zeminni igilidi;
Sən u zeminda turuwatqan Qanaan aḩalisini ularoɣa beqindurdung ḩəm zemindiki
padixaḩlarni wə ularning qəbilə-qowmlirini: «Silər ularoɣa haliɣanqə muamilə
qilinglar» dəp ularning qolioɣa tapxurdung. ■ 25 Ular mustəḩkəm xəḩərlərni,
munbət yərlərni ixoɣal qilip, ḩərhil esil buyumlaroɣa toloɣan öylərgə, kolap qoyuloɣan
quduqlaroɣa, üzümzarliqlar, zəytunluqlar wə intayin kəp mewilik dərəhlərgə igə
boldi; yəp-iqip səmrip, Sening zor meḩribanliqingdin səyünüxti!
26 Lekin ular gədənkəxlik qilip Seningdin yüz örüp, Təwrat qanunungni
arqisioɣa taxlidi, ularni yeningoɣa yandurmaq üqün agaḩ-guwaḩliq yətküzgən

---

■ **9:9** Mis. 3:7; 14:10 ■ **9:10** Mis. 7; 8; 9; 10; 11; 12; 14 ■ **9:11** Mis. 14:22-31 ■ **9:12** Mis. 13:21; 14:19; 40:38; Zəb. 105:39 ■ **9:13** Mis. 19:20; 20:1-21 ■ **9:15** Mis. 16:14; 17:6; Qəl. 20:9 ■ **9:17** Mis. 34:7; Qəl. 14:4,18; Zəb. 86:5 ■ **9:18** Mis. 32 ■ **9:19** Mis. 13:22; 40:38 ■ **9:20** Qəl. 11:17; Yə. 5:12 ■ **9:21** Qan. 2:7; 8:4; 29:5 □ **9:22** **«Siḩon padixaḩning zeminini, Ḩəxbonning padixaḩining zeminini...»** — yaki «Siḩon padixaḩning zeminini, yəni Ḩəxbonning padixaḩining zeminini...» ■ **9:22** Qəl. 21:21, 33 ■ **9:23** Yar. 22:17 ■ **9:24** Yə. 1-13

pəyoɣəmbərliringni əltürüp əxəddiy kupurluk ḳildi. ■ 27 Xunga Sən ularni
jəbir-zulum saloɣuqilarning ḳolioɣa tapxurdung, dərwəḳə ular ularni ḳiynidi; ular
ḳiynaloɣan waḳitlirida Sanga yalwuruxḳanidi, Sən asmanlarda turup ularoɣa ḳulaḳ
salding, zor rəḥimdilliḳing boyiqə ularoɣa ḳutḳuzoɣuqilarni əwətətting, ular bularni
əzgüqilərning ḳolidin ḳutḳuzatti. ■ 28 Lekin ular aramliḳḳa erixkəndin keyin yənə
Sening aldingda rəzillik ḳilixḳa baxliwidi, Sən ularni yənə düxmənlirining ḳolioɣa
tapxurdung, ular ularning üstidin ḥökümranliḳ ḳildi; ular yənə Sening aldingda nalə-
pəryat ḳilixiwidi, Sən asmanlarda turup ḳulaḳ selip, rəḥimdilliḳliring boyiqə ularni
yenix-yenixlap ḳutḳuzdung. 29 Sən ularni Өzüngning Təwrat-ḳanunungoɣa ḳaytixḳa
agaḥlandurdung; lekin ular məoɣrurlinip, əmrliringgə ḳulaḳ salmidi, ḥökümliring
aldida gunaḥ ḳildi (insan ḥökümliringgə əməl ḳilsa, ular xu səwəbtin ḥayatta
bolidu). Ular jaḥillik bilən boynini toloɣap, gədənkəxlik ḳilip sanga ḳulaḳ selixni
rət ḳildi. □ ■ 30 Ularoɣa uzun yil səwr-taḳət ḳilding, Roḥing pəyoɣəmbərliringning
wastisi bilən agaḥ-guwaḥliḳ bərgən bolsimu, ular yənila ḳulaḳ salmidi; xunga Sən
ularni ḥərḳaysi əl-yurtlardiki taipilərning ḳolioɣa tapxurdung. ■ 31 Ḥalbuki, Sən zor
rəḥimdilliḳliring tüpəylidin ularning nəslini pütünləy ḳurutuwətmiding ḥəm ularni
taxliwətmiding; qünki Sən meḥir-xəpḳətlik ḥəm rəḥimdil Təngridursən.
32 Əmdi aḥ Hudayimiz, əḥdəngdə turup өzgərməs muḥəbbitingni kərsitidioɣan
uluoɣ, ḳudrətlik wə dəḥxətlik Təngri, əmdi Seningdin bizning, padixaḥlirimizning
wə əmirlirimizning, kaḥinlirimizning, pəyoɣəmbərlirimizning, ata-bowilirimizning
xundaḳla Өzüngning barliḳ həlḳingning Asuriyə padixaḥining zamanidin buyan
bügüngiqə beximizoɣa qüxkən barliḳ azab-oḳubətlərni kiqik ix dəp ḳarimasliḳingni
ətünimiz. 33 Beximizoɣa kəlgən barliḳ ixta Sən adilsən; qünki Sening ḳiloɣining
ḥəḳiḳət boyiqə boldi, bizning ḳiloɣinimiz rəzilliktur. ■ 34 Padixaḥlirimiz, əmirlirimiz,
kaḥinlirimiz bilən ata-bowilirimizning ḥəmmisi Sening Təwrat ḳanunungoɣa əməl
ḳilmay, əmrliringgə wə Sening ularoɣa ispatlap bərgən agaḥ-guwaḥliḳliringoɣa ḥeq
ḳulaḳ salmidi. 35 Ular Sən ularoɣa muyəssər ḳiloɣan padixaḥliḳta turuxtin, ularoɣa
ata ḳiloɣan zor məmurqiliḳtin wə xuningdək ularning aldioɣa yayoɣan bu kəng
munbət zemindiki turmuxtin bəḥrimən boluwatḳan bolsimu, lekin ular Sening
ibadət-hizmitingdə bolmidi yaki өzlirining rəzil ḳilmixliridin yanmidi. 36 Mana, biz
bügün ḳullarmiz! Sən mewisi bilən nazu-nemətliridin yeyixkə ata-bowilirimizoɣa
təḳdim ḳilip bərgən zeminda tursaḳmu, biz mana uningda ḳul bolup ḳalduḳ!
37 *Zemin* Sən bizning gunaḥlirimiz üqün bizni idarə ḳilixḳa bekitkən padixaḥlaroɣa
mol məḥsulatlirini berip turidu; ular bədənlirimizni ḥəm qarwa mallirimizni өz
məyliqə baxḳurup keliwatidu; biz zor dərd-ələmdə bolduḳ».
38 «— Biz mana muxu barliḳ ixlar tüpəyli muḳim bir əḥdini tüzüp yezip qiḳtuḳ;
əmirlirimiz, Lawiylirimiz bilən kaḥinlirimiz buningoɣa өz məḥürlirini basti».

10

Məḥür basḳanlar

■ **9:26** 1Pad. 18:4; 19:10; 2Tar. 24:20, 21 ■ **9:27** Ḥak. 2:14-23 □ **9:29** **«insan ḥökümliringgə əməl ḳilsa, ular xu səwəbtin ḥayatta bolidu»** — bu ayəttə kərsitilgən «ḥayat» pəḳət jismaniy ḥayatni əməs, bəlki ḥəḳiḳiy, roḥiy ḥayatni kərsitidu, əlwəttə. **«Ular jaḥillik bilən boynini toloɣap…»** — ibraniy tilida «ular mürisini jaḥil ḳilip…». ■ **9:29** Law. 18:5; Əz. 20:11; Rim. 10:5; Gal. 3:12 ■ **9:30** 2Pad. 17:13; 2Tar. 36:15 ■ **9:33** Ḳan. 32:4; Dan. 9:14

1 Buningoɣa birinqi bolup məḩür basḳanlar Ḥakaliyaning ooɣli, waliy Nəḩəmiya bilən
Zədəkiya idi; □ 2 Andin *kaḩinlardin* Seraya, Azariya, Yərəmiya, 3 Paxhur, Amariya,
Malkiya, 4 Ḥattux, Xəbaniya, Malluḳ, 5 Ḥarim, Mərəmot, Obadiya, 6 Daniyal,
Ginniton, Baruḳ, 7 Məxullam, Abiya, Miyamin, 8 Maaziyaḩ, Bilgay, Xemayalar; ular
kaḩinlar idi.
9 Lawiylardin: — Azaniyaning ooɣli Yəxua, Ḥenadadning əwladliridin Binnui bilən
Kadmiyəl 10 wə ularning ḳerindaxliridin Xəbaniya, Hodiya, Kelita, Pelaya, Ḥanan,
11 Mika, Rəhob, Ḥaxabiya, 12 Zakkor, Xərəbiya, Xəbaniya, 13 Hodiya, Bani, Beninu
idi.
14 Jamaət baxliḳliridin: Parox, Paḩat-Moab, Elam, Zattu, Bani, 15 Bunni, Azgad,
Bibay, 16 Adoniya, Bigway, Adin, 17 Ater, Ḥəzəkiya, Azzur, 18 Hodiya, Ḥaxum,
Bizay, 19 Ḥarif, Anatot, Nebay, 20 Magpiyax, Məxullam, Ḥezir, 21 Məxəzabəl, Zadok,
Yaddua, 22 Pilatiya, Ḥanan, Anaya, 23 Ḥoxiya, Ḥananiya, Ḥaxxub, 24 Ḥallohəx, Pilha,
Xobək, 25 Rəḩum, Ḥaxabnaḩ, Maaseyaḩ, 26 Ahiyaḩ, Ḥanan, Anan, 27 Malluḳ, Ḥarim,
Baanaḩlar idi.

Əḩdining məzmuni: — Təwrat ḳanunioɣa əməl ḳilix

28 Ḳaloɣan həlḳ: — Kaḩinlar, Lawiylar, dərwaziwənlər, oɣəzəlkəxlər, ibadəthanining
hizmətkarliri wə xuningdək əzlirini zeminlardiki taipilərdin ayrip qiḳip, Hudan-
ing Təwrat ḳanunioɣa ḳaytḳanlarning ḩərbiri wə ularning ayalliri wə ooɣul-ḳiz
pərzəntliri ḳatarlıḳ ḩidayət tepip yorutuloɣanlarning ḩəmmisi 29 əz ḳerindaxliri
boloɣan mətiwərlər bilən ḳoxulup: «Əzimizni ḳaroɣix ḳəsimi bilən əḩdigə
baoɣlap, Hudaning ḳuli Musa arḳilıḳ jakarlioɣan Təwrat ḳanunida mengip,
Rəbbimiz Pərwərdigarning barlıḳ əmirliri, ḩəküm-bəlgilimilirini tutup əməl ḳilimiz;
30 ḳizlirimizni bu yurttiki yat əlliklərgə yatlıḳ ḳilmaymiz ḩəm ooɣullirimizoɣimu
ularning ḳizlirini elip bərməymiz; ■ 31 bu yurttiki yat əlliklər xabat künidə mal-tawar
wə axliḳlirini əkilip satmaḳqi bolsa, xabat künliri yaki ḩərḳaysi baxḳa muḳəddəs
künlərdimu ulardin ḳət'iy ḩeqnemə setiwalmaymiz; ḩər yəttinqi yili yərni teriḳsiz
aḳ ḳaldurimiz ḩəm barlıḳ ḳərzlərni kəqürüm ḳilimiz» — deyixti.■

Muḳəddəs əygə təḳdim berix tooɣrisidiki bəlgilimilər

32 Biz yənə əzimizgə ḩərbir adəm ḩər yili Hudayimizning əyining hizmət hirajiti
üqün üqtin bir xəkəl kümüx berixkə bəlgilimilərni bekittuḳ; 33 bu pul «tizilidioɣan
təḳdim nan»lar, daimiy axliḳ ḩədiyələr, daimiy kəydürmə ḳurbanliḳlar, xabat küni
bilən yengi aylardiki kəydürmə ḳurbanliḳlar, ḳərəli bekitilgən ḩeytlarda ḳilinidioɣan
kəydürmə ḳurbanliḳlar üqün, ḩərhil muḳəddəs buyumlar üqün, Israiloɣa kafarət
kəltüridioɣan gunaḩ ḳurbanliḳliri üqün, xuningdək Hudayimizning əyidiki barlıḳ
hizmətlərning hirajiti üqün ixlitilsun dəp bəlgiləndi. ■ 34 Biz yənə ata jəmətlirimiz
boyiqə kaḩinlar, Lawiylar wə həlḳ arisida qək taxlap, ḩər yili bəlgiləngən ḳərəldə
Hudayimizning əyigə Təwrat ḳanunida pütülginidək Pərwərdigar Hudayimizning
ḳurbangaḩida ḳalax üqün otun yətküzüp berix nəwətlirini bekittuḳ; 35 yənə
ḩər yili etizimizdiki tunji pixḳan ḩosulni, ḩəmmə mewilik dərəhlərning tunji
pixḳan mewilirini Pərwərdigarning əyigə yətküzüp berixni, ■ 36 xundaḳla Təwrat
ḳanunida pütülginidək, tunji ooɣlimizni wə kala, ḳoy-ooɣlaḳ padiliridin tunji
qarpiyimizni Hudaning əyigə apirip, u əydə wəzipə ətəwatḳan kaḩinlaroɣa əpkelixni,

□ **10:1 «Buningoɣa birinqi bolup məḩür basḳanlar ... waliy Nəḩəmiya bilən Zədəkiya idi»** — Zədəkiyamu kaḩin boluxi mumkin idi. 8-ayətni kərüng (Nəḩəmiyadin baxḳa bu tizimliktiki adəmlər ḩəmmisi kaḩinlar idi).
■ **10:30** Mis. 34:16; Ḳan. 7:3 ■ **10:31** Mis. 20:10; 23:10; 34:21; Law. 23:2; 25:2; Ḳan. 5:1-15 ■ **10:33** Qəl. 28:29 ■ **10:35** Mis. 23:19; Law. 19:23

■ 37 ḥərbir yengi hemirning dəsləp pixḳan nanliridin birni, xundaḳla barliḳ «kətürmə ḥədiyə»lirimizni təḳdim ḳilixni, ḥərhil dərəhlərdin dəsləpki pixḳan mewilərni, yengi xarab, yengi zəytun meyini Hudayimizning ɵyining həzinə-ambarliriọa apirip berixni, yəni kaḥinlaroa yətküzüp berixni, xuningdək etizlirimizdin qiḳḳan ḥosulning ondin biri boloan ɵxrini Lawiylaroa berixni bekittuḳ; Lawiylar bizning teriḳqiliḳḳa tayinidioan xəḥərlirimizdin qiḳḳan ḥosulning ondin biri boloan ɵxrini tapxuruwalsun dəp bekittuḳ; □ ■ 38 xuningdək, Lawiylar qiḳḳan ḥosulning ondin birini tapxuruwaloan qaoda Ḥarunning əwladliridin kaḥin boloan birsi ular bilən billə bolsun, Lawiylar əxu ondin bir ülüxning yənə ondin bir ülüxini ayrip Hudaning ɵyigə, uning həzinə-ambarliriọa saḳlaxḳa tapxursun dəp bəlgiliduḳ. ■ 39 Israillar bilən Lawiylar axliḳtin, yengi xarabtin, yengi zəytun meyidin «kətürmə ḥədiyə» ḳilip muḳəddəs jaydiki əswab-üskünilər saḳlinidioan həzinə-ambarlaroa, yəni wəzipə ɵtəydioan kaḥin, dərwaziwən wə oəzəlkəxlər turidioan jayoa tapxuruxi kerək. Biz Hudayminizning ɵyining ḥajətliridin ḥərgiz ɵzimizni tartmaymiz!□

11

Mənsəpdarlar bilən puḳralarning jaylixixi

1 U qaoda həlḳ iqidiki əmirlər Yerusalemda turatti; ḳaloan puḳralar qək taxlinix bilən ondin biri muḳəddəs xəḥər Yerusalemda olturaḳlixip, ḳaloan ondin toḳḳuzi baxḳa xəḥərlərdə olturaḳlaxti. 2 Ɵz ihtiyari bilən Yerusalemda olturaḳlixixḳa otturioa qiḳḳanlaroa bolsa, jamaət ularoa bəht-bərikət tilidi. 3-4 Yəḥudiyə ɵlkisidin, Yerusalemoa makanlixip ḳaloan bəg-əmirlər təwəndikidək (Israillar, kaḥinlar, Lawiylar, ibadəthana hizmətkarliri wə Sulaymanning hizmətkarlirining əwladliri Yəḥudiyə xəḥərliridə, ḥərbiri ɵz təwəlikidə makanlaxḳan bolsimu, Yəḥudalardin wə Binyaminlardin bəziliri Yerusalemda makanlaxti): — Bularning iqidə, Yəḥudalardin: — Pərəzning əwladidin boloan Uzziyaning ooli Ataya; Uzziya Zəkəriyaning ooli, Zəkəriya Amariyaning ooli, Amariya Xəfatiyaning ooli, Xəfatiya Maḥalalelning ooli idi. 5 Yənə Baruḳning ooli Maaseyaḥ; Baruḳ Kol-Ḥozəḥning ooli, Kol-Ḥozəḥ Ḥazayaning ooli, Ḥazaya Adayaning ooli, Adaya Yoaribning ooli, Yoarib Zəkəriyaning ooli, Zəkəriya Xilonining ooli. □ 6 Yerusalemoa makanlaxḳan barliḳ Pərəz jəmətidikilər jəmiy tət yüz atmix səkkiz kixi bolup, ḥəmmisi əzimətlər idi.
7 Binyaminning əwladliridin: — Məxullamning ooli Sallu; Məxullam Yoədning ooli, Yoəd Pidayaning ooli, Pidaya Kolayaning ooli, Kolaya Maaseyaḥning ooli, Maaseyaḥ Itiyəlning ooli, Itiyəl Yəxayaning ooli. 8 Uningoa əgəxkənlər, Gabbay wə Sallay idi; xularoa munasiwətlik jəmiy toḳḳuz yüz yigirmə səkkiz kixi idi. □ 9 Zikrining ooli Yoel ularni baxḳuridioan əməldar idi; Sinuaḥning ooli Yəḥuda xəḥərning muawin ḥakimi idi.□
10 Kaḥinlardin: — Yoaribning ooli Yədaya bilən Yaḳin, 11 xundaḳla Hudaning ɵyining bax oojidari Seraya; Seraya Ḥilḳiyaning ooli, Ḥilḳiya Məxullamning ooli, Məxullam Zadokning ooli, Zadok Merayotning ooli, Merayot Ahitubning ooli idi; 12 yənə uning

---

■ **10:36** Mis. 13:2; Qəl. 3:13; 8:17 □ **10:37** **«ḥərbir yengi hemirning dəsləp pixḳan nanliridin birni»** — buning baxḳa birhil tərjimisi: — «silər dəsləpki ḥosuldin qiḳḳan undin,... (təḳdim ḳilixni bekittuḳ)». Biraḳ «Əz.» 44:30diki mənisidin ḳarioanda tərjimimiz toora boluxi mumkin. ■ **10:37** Law. 23:17; Qəl. 15:19; 18:12, 24, 25; Ḳan. 18:4 ■ **10:38** Qəl. 18:26 □ **10:39** **«Israillar bilən Lawiylar axliḳtin, yengi xarabtin,...»** — ibraniy tilida muxu jümlining bexida «qünki» bardur. □ **11:5** **«Zəkəriya Xilonining ooli»** — bəzi tərjimilərdə «Zəkəriya Xelaḥning əwladliridin idi» dəp tərjimə ḳilinidu (Yar.» 46:12, «Qəl.» 26:20ni kərüng). □ **11:8** **«xularoa munasiwətlik jəmiy toḳḳuz yüz yigirmə səkkiz kixi idi»** — baxḳa birnəqqə hil tərjimiliri uqrixi mumkin. □ **11:9** **«Sinuaḥ»** — yaki «Ḥasinoaḥ».

ḳerindaxliridin ibadəthanidiki hizməttə bolоḳanlardin jəmiy səkkiz yüz yigirmə ikki kixi bar idi; yənə Yəroḩamning ooḳli Adaya bar idi; Yəroḩam Pelaliyaning ooḳli, Pelaliya Amzining ooḳli, Amzi Zəkəriyaning ooḳli, Zəkəriya Paxhurning ooḳli, Paxhur Malkiyaning ooḳli idi; 13 uning ḳerindaxlirining ḩəmmisi jəmət baxliḳi bolup, jəmiy ikki yüz ḳirik ikki kixi idi; yənə Azarəlning ooḳli Amaxsay bar idi; Azarəl Ahzayning ooḳli, Ahzay Məxillimotning ooḳli, Məxillimot Immərning ooḳli idi; 14 yənə ularning ḳerindaxliridin, palwan-əzimətlərdin, jəmiy bir yüz yigirmə səkkiz kixi bar idi; Gedolimning ooḳli Zabdiyəl ularni baxḳuridiоḳan əməldar idi.

15 Lawiylardin: — Ḩaxxubning ooḳli Xemaya bar idi; Ḩaxxub Azrikamning ooḳli, Azrikam Ḩaxabiyaning ooḳli, Ḩaxabiya Bunnining ooḳli idi; 16 yənə Lawiylarning ḳəbilə baxliḳliri bolоḳan Xabbitay bilən Yozabad bolup, Hudaning өyining texidiki ixlarоḳa məs'ul idi. 17 Yənə Mikaning ooḳli Mattaniya dua waḳitlirida təxəkkür-rəḩmətlər eytixḳa yetəkqilik ḳilatti; Mika Zabdining ooḳli, Zabdi Asafning ooḳli idi; Bakbukiya ḳerindaxliri iqidə muawinliḳ wəzipisini өtəytti; yənə Xammuaning ooḳli Abda bar idi; Xammua Galalning ooḳli, Galal Yədutunning ooḳli idi. 18 Muḳəddəs xəḩərdə turuwatḳan Lawiylarning ḩəmmisi ikki yüz səksən tət kixi idi.

19 Dərwaziwənlərdin: — dərwazilarda kөzəttə turidiоḳan Akkub bilən Talmon wə ularning ḳerindaxliri bar idi; ular jəmiy bir yüz yətmix ikki kixi idi.

20 Ḳaloḳan Israillar, kaḩinlar, Lawiylar Yəḩudiyə xəḩərliridə, ḩərbiri өz mirasida makanlaxti.
21 Ibadəthanining hizmətkarliri bolsa Ofəl dəngigə makanlaxti; ibadəthanining hizmətkarlirini Ziha bilən Gixpa baxḳurdi.□

22 Yerusalemda Lawiylarni baxḳuroḳuqi Banining ooḳli Uzzi idi; Bani Ḩaxabiyaning ooḳli, Ḩaxabiya Mattaniyaning ooḳli, Mattaniya Mikaning ooḳli idi — dəmək, Uzza Asafning əwladliridin, yəni Hudaning өyidiki hizmətkə məs'ul bolоḳan oḳəzəlkəxlərdin idi. 23 Qünki padixaḩ ular tooḳruluḳ yarliḳ qüxürgən bolup, oḳəzəlkəxlərning ḩər künlük ozuḳ-tülükini, xundaḳla өtəydiоḳan wəzipisini bek-itkənidi.□
24 Yəḩudaning ooḳli Zəraḩning əwladliridin Məxəzabəlning ooḳli Pitaḩiya puḳralarning barliḳ ixlirida padixaḩning məsliḩətqisi idi.□

25 Yeza-ḳixlarḳlar wə uлароḳa təwə ətrapidiki jaylarda Yəḩudalardin bəziliri turatti; Kiriat-Arba wə uning təwəsidiki yeza-kəntlərdə, Dibon wə uning təwəsidiki yeza-kəntlərdə, Yəkabziyəl wə uning təwəsidiki yeza-kəntlərdə, 26 xundaḳla Yəxua, Moladaḩ, Bəyt-Pələt, 27 Ḩazar-Xual, Bəər-Xeba wə uning təwəsidiki yeza-kəntlərdə, 28 Ziklag, Mikona wə uning təwəsidiki yeza-kəntlərdə, 29 Ən-Rimmon, Zoraḩ, Yarmut, □ 30 Zanoaḩ, Adullam wə bu ikki yərgə təwə ḳixlaḳlarda, Laḳix wə uningоḳa təwə yərlərdə, Azikaḩ wə uningоḳa təwə yeza-kəntlərdə makanlaxti; ular makanlaxḳan yərlər Bəər-Xebadin taki Ḩinnom jiloḳisiоḳa ḳədər sozuldi.

31 Binyaminlar bolsa Geba, Mikmax, Ayja, Bəyt-Əl wə uning təwəsidiki yeza-kəntlərdə, □ 32 bəziliri Anatot, Nob, Ananiya, 33 Ḩazor, Ramaḩ, Gittaim, 34 Ḩadid, Zəboim, Niballat, 35 Lod, Ono, xundaḳla Ḩünərwənlər jiloḳisida makanlaxḳanidi.

36 Əslidə Yəḩudiyəgə təyinlәngən Lawiylar ḳisimliridin bəziliri Binyamin ḳəbilisining zeminiоḳa makanlaxti.

□ **11:21 «Ofəl» —** («dəng» degən mənidə) Yerusalemdiki egiz rayon idi. □ **11:23 «ḩər künlük ozuḳ-tülükini, xundaḳla…» —** buning baxḳa birhil tərjimisi «ḩər künlük məs'uliyiti, yəni…». □ **11:24 «padixaḩning məsliḩətqisi» —** ibraniy tilida «padixaḩning yenida turoḳuqi» degən səzlər bilən ipadilinidu. «Padixaḩ» muxu yərdə Pars padixaḩini kərsitidu, əlwəttə. □ **11:29 «Zoraḩ» —** yaki «Zoreaḩ». □ **11:31 «Ayja» —** «Ayja»ning yənə bir ismi «Ayi».

12

Birinqi «ḳaytix»ta ḳaytip kəlgən kaḥinlar wə Lawiylar

1 Xealtiyəlning ooɳli Zərubbabəl wə Yəxua bilən birliktə *sürgünlüktin* qikḳan kaḥin
wə Lawiylar təwəndikilər: — *kaḥinlar* Seraya, Yərəmiya, Əzra, □ 2 Amariya, Malluḳ,
Ḫattux, 3 Xekaniya, Rəḥum, Mərəmot, 4 Iddo, Ginnitoy, Abiya, □ 5 Miyamin, Maadiya,
Bilgaḥ, 6 Xemaya, Yoarib, Yədaya, 7 Sallo, Amok, Ḫilḳiya wə Yədaya. Bular bolsa
Yəxuaning künliridə kaḥin bolɳanlar wə ularning ḳerindaxlirining jəmət baxliḳliri
idi.
8 Lawiylardin bolsa Yəxua, Binnuiy, Kadmiyəl, Xərəbiya, Yəḥuda, Mattaniyalar;
Mattaniya wə uning ḳerindaxliri təxəkkür-rəḥmətlər eytixḳa məs'ul boldi. 9 Ularning
ḳerindaxliri Bakbukiya bilən Unni nəwiti boyiqə ular bilən udulmu'udul hizmättə
turatti.
10 Yəxuadin Yoyakim tərəldi, Yoyakimdin Əliyaxib tərəldi, Əliyaxibtin Yoyada tərəldi,
□ 11 Yoyadadin Yonatan tərəldi, Yonatandin Yaddua tərəldi. 12 Yoyakimning künliridə
kaḥinlardin jəmət baxliḳi bolɳanlar munular: — Seraya jəmətigə Meraya; Yərəmiya
jəmətigə Ḫananiya; 13 Əzra jəmətigə Məxullam; Amariya jəmətigə Yəḥoḥanan;
14 Meliku jəmətigə Yonatan; Xəbaniya jəmətigə Yüsüp; □ 15 Ḫarim jəmətigə Adna;
Merayot jəmətigə Ḫəlkay; 16 Iddo jəmətigə Zəkəriya; Ginniton jəmətigə Məxullam;
17 Abiya jəmətigə Zikri; Minyamin bilən Moadiyalarning jəmətigə Piltay; 18 Bilgaḥ
jəmətigə Xammua; Xemaya jəmətigə Yəḥonatan; 19 Yoarib jəmətigə Mattinay;
Yədaya jəmətigə Uzzi; 20 Sallay jəmətigə Kallay; Amok jəmətigə Ebər; □ 21 Ḫilḳiya
jəmətigə Ḫasabiya; Yədaya jəmətigə Nətanəl.
22 Əliyaxib, Yoyada, Yoḥanan wə Yadduaning künliridə Lawiylarning jəmət baxliḳliri
tizimlanɳan wə ohxaxla, Pars padixaḥi Darius təhttiki qaɳlarɳiqə kaḥinlarmu
tizimlinip kəlgən. 23 Jəmət baxliḳi bolɳan Lawiylar taki Əliyaxibning nəwrisi
Yoḥananning waḳtiɳiqə təzkirinamidə tizimlinip kəlgən. □ ■ 24 Lawiylarning jəmət
baxliḳi bolɳan Ḫasabiya, Xərəbiya, Kadmiyəlning ooɳli Yəxualar ḳerindaxliri bilən
udulmu'udul turup, Hudaning adimi Dawutning əmri boyiqə nəwətlixip mədḥiyə-
munajat, təxəkkür-rəḥmətlər eytip turatti. 25 Mattaniya, Bakbukiya, Obadiya,
Məxullam, Talmon bilən Akkublar dərwaziwənlər bolup, sepil ḳowuḳlirining
ambarliriɳa ḳaraytti.
26 Bu kixilər Yozadakning nəwrisi, Yəxuaning ooɳli Yoyakimning künliridə, xun-
ingdək waliy Nəḥəmiya bilən təwratxunas kaḥin Əzraning künliridə wəzipigə
təyinlənggən.□

Yengi sepilning Hudaoɳa atap tapxuruluxi

27 Yerusalem sepilini *Hudaoɳa* atap tapxurux murasimi ətküzülidiɳan qaɳda, jamaət
Lawiylarni turɳan ḥərḳaysi jaylardin izdəp tepip, ularni təxəkkür-rəḥmətlər eytix,
ɳəzəl oḳux, qang, təmbur wə qiltarlarni qelixḳa, huxal-huramliḳ bilən atap tapxu-
rulux murasimi ətküzüxkə Yerusalemɳa elip kəldi. 28 ɳəzəlkəxlar Yerusalemning

---

□ **12:1 «...kaḥinlar Seraya, Yərəmiya, Əzra,...»** — bu Əzra «Əzra» degən kitabtiki «Əzra» əməs. «Təwratxunas Əzra» bolsa, Zərubbabəldin 90 yildin keyin Yerusalemɳa kəlgən. □ **12:4 «Ginnitoy»** — yaki «Ginniton». □ **12:10 «Yoyada»** — yaki «Yəḥoyada». □ **12:14 «Meliku»** — yaki «Malluḳ». **«Xəbaniya»** — bəzi ḳədimiy kəqürmilərdə «Xekaniya» deyilidu. □ **12:20 «Sallay»** — yaki «Sallu». □ **12:23 «Əliyaxibning nəwrisi»** — ibraniy tilida «Əliyaxibning ooɳli». **«təzkirinamə»** — bu kitab Təwrattiki «Tarih-təzkirə» degən ḳisim əməs; «Tarih-təzkirə»də undaḳ tizimlik yoḳ. ■ **12:23** 1Tar. 9:10-34 □ **12:26 «bu kixilər ... waliy Nəḥəmiya bilən təwratxunas kaḥin Əzraning künliridə wəzipigə təyinlənggən»** — Lawiylar wə kaḥinlarning nəsəbnamiliri nemixḳa xunqə muḥim? Ɵzining kelip qikixi ispatlanmiɳanlar kaḥinliḳ hizmättə yaki ibadəthanidiki Lawiylarɳa ait hizmättə boluxḳa muyəssər bolalmaytti. Bügüngə ḳədər Yəḥudiylar arisida kimlər Lawiylardin, kimlər kaḥinlar jəmətidin ikənliki hatirilinip kəlməktə.

ətrapidiki tüzləngliktin, Nitofatliḳlarning yeza-kəntliridin, 29 Bəyt-Gilgaldin, Geba
bilən Azmawət etizliḳliridin yioƣiloƣanidi; qünki oƣəzəlkəxlar Yerusalemning tət
ətrapioƣa əzlirigə məḩəllə-ḳixlaḳlar ḳuruwaloƣanidi. 30 Kaḩinlar bilən Lawiylar
əzlirini paklidi, andin həlḳni wə sepil dərwazilirini ḩəm sepilning əzinimu paklidi.
31 Mən *Nəḩəmiya* Yəḩudaning əmirlirini baxlap sepiloƣa qiḳip, təxəkkür-ḩəmdusana
oḳuydioƣan ikki qong ətrət adəmni uyuxturdum, bir ətrət sepilning ong təripidə
«Tezək ḳowuḳi»oƣa ḳarap mangdi, 32 ularning arḳisidin Ḩoxaya bilən Yəḩudaning
əmirlirining yerimi mangdi; 33 yənə Azariya, Əzra, Məxullam, 34 Yəḩuda, Binyamin,
Xemaya, Yərəmiyamu mangdi; 35 xuningdək kaḩinlarning ooƣulliridin bəziliri
ḳollirioƣa kanay aloƣan ḩalda mangdi: — Ulardin Yonatanning ooƣli Zəkəriya bar idi
(Yonatan Xemayaning ooƣli, Xemaya Mattaniyaning ooƣli, Mattaniya Mikayaning ooƣli,
Mikaya Zakkurning ooƣli, Zakkur Asafning ooƣli idi). 36 Uning ḳerindaxliridin Xemaya,
Azarəl, Milalay, Jilalay, Maayi, Nətanəl, Yəḩuda, Ḩananiyalar bar idi; ular ḳollirioƣa
Hudaning adimi Dawutning sazlirini elixḳanidi; təwratxunas Əzra ularning bexida
mangoƣanidi. 37 Ular «Bulaḳ ḳowuḳi»oƣa kelip «Dawutning xəḩiri»ning pələmpiyigə
qiḳip, «Dawutning ordisi»din ətüp, künqiḳix tərəptiki «Su ḳowuḳi»oƣa kəldi.
38 Təxəkkür-ḩəmdusana oḳuydioƣan ikkinqi ətrət sol tərəp bilən mangdi, mən wə
jamaətning yerimi ularning arḳidin mengip, sepil üstidə «Humdanlar munari»din
ətüp, udul «Kəng sepil»oƣiqə mengip,□ 39 «Əfraim ḳowuḳi», «Kona ḳowuḳ», «Beliḳ
ḳowuḳi» üstidin ətüp, «Ḩananiyəl munari» wə «Yüzning munari»din ətüp, udul
«Ḳoy ḳowuḳi»oƣa kelip, andin «Ḳarawullar ḳowuḳi»da tohtiduḳ. □ 40 Andin
təxəkkür-ḩəmdusana oḳuydioƣan ikki ətrət adəm Hudaning əyidə əz orunlirida
turdi; mən bilən əməldarlarning yerimimu xu yərdə turduḳ; 41 kaḩinlardin Eliakim,
Maaseyaḩ, Minyamin, Migaya, Əlyoyinay, Zəkəriya bilən Ḩananiyalar karnaylirini
elip turuxti; 42 yənə Maaseyaḩ, Xemaya, Əliazar, Uzzi, Yəḩoḩanan, Malkiya, Elam
bilən Ezərmu turuxti; oƣəzəlkəxlər Yizraḳiyaning yetəkqilikidə jaranglik oƣəzəl
oḳuxti. 43 Xu küni jamaət naḩayiti qong kələmlik ḳurbanliḳlarni sundi ḩəm
bək huxal bolup ketixti, qünki Huda ularni zor xadliḳ bilən xadlanduroƣanidi;
ayallar bilən balilarmu xundaḳ xadlandi; Yerusalemdiki bu huxalliḳ sadaliri yiraḳ-
yiraḳlaroƣa anglandi.

Lawiylar bilən kaḩinlaroƣa kerəklik nərsilərning ḩazirlinixi

44 U qaoƣda bir ḳisim kixilər kətürmə ḳurbanliḳlar, dəsləpki pixḳan ḩosullar wə
əxrilərni saḳlaydioƣan həzinə-ambarlaroƣa məs'ul boluxḳa təyinləndi; ḩərḳaysi
xəḩərlərdiki etizliḳlardin, Təwrat ḳanunida kaḩinlaroƣa wə Lawiylaroƣa berixkə
bəlgilənгən ülüxlər xu yərdə saḳlinatti. Qünki Yəḩuda həlḳi əz hizmitidə
turuwatḳan kaḩinlar bilən Lawiylardin huxal idi. 45 *Kaḩinlar bilən Lawiylar*,
oƣəzəlkəxlər bilən dərwaziwənlərmu, əz Hudasining tapilioƣan wəzipisini wə xun-
ingdək paklax wəzipisining ḩəmmisini Dawutning wə uning ooƣli Sulaymanning
əmri boyiqə ətəytti. ■ 46 Qünki ḳədimdə, Dawutning wə Asafning künliridə,
oƣəzəlkəxlərgə yetəkqilik ḳilixḳa ḩəm Hudaoƣa təxəkkür-ḩəmdusana küylirini
oḳuxḳa yetəkqilər boloƣanidi. 47 Zərubbabəlning künliridə wə Nəḩəmiyaning
künliridə oƣəzəlkəxlərning wə dərwaziwənlərning ülüxlirini, ḩər künlük təminatini
pütkül Israil həlḳi berətti; ular yənə Lawiylar üqün muḳəddəs ḩesablanoƣan
nərsilərni üləxtürüp berətti; Lawiylarmu muḳəddəs ḩisablanoƣan nərsilərdin
Ḩarunning əwladliroƣa berip turatti.

□ **12:38 «sol tərəp»** — ibraniy tilida «tətür tərəp». □ **12:39 «Yüzning munari»** — yaki «Meaḩning munari». **«Ḳarawullar ḳowuḳi»** — yaki «Zindan dərwazisi». ■ **12:45** 1Tar. 25

13

Ammoniylar bilən Moabiylarning muqəddəs өygə kirixigə ruhsət qilinmasliqi

1 Xu kündə Musaning kitabi jamaət aldida oқup berildi, kitabta: Ammoniylar bilən
Moabiylar mənggü Hudaning jamaitigə kirmisun, ■ 2 Qünki ular Israillarni ozuқluқ
wə su əkilip қarxi almay, əksiqə ularni қarоqaxқa Balaamni yalliwaloqan; ḥalbuki,
Hudayimiz u қarоqaxlarni bəht-bərikətkə aylanduriwətkən, dəp yeziloqan səzlər
qiқti. □ ■ 3 Xundaқ boldiki, jamaət bu қanun səzlirini anglap barliқ xaloqut kixilərni
iloqap qiқiriwətti.

Tobiyaning өy saymanlirining qiқirip taxlinixi

4 Bu ixtin awwal, Hudayimizning өyining həzinisini baxқuruxқa məs'ul kaḥin
Əliyaxib Tobiyaning tuoqқini bolup, □ 5 uningoqa kəngri bir өyni təyyarlap bərgənidi.
Xu өydə ilgiri axliқ ḥədiyələr, məstiki, қaqa-қuqa, xuningdək Lawiylar, oqəzəlkəxlər
wə dərwaziwənlərgə berixkə buyuloqan axliқ өxrilər, yengi xarab wə yengi zəytun
meyi, xundaқla kaḥinlaroqa ataloqan «kətürmə қurbanliқ»lar saқlinatti. 6 Bu
waқitlarda mən Yerusalemda əməs idim; qünki Babil padixaḥi Artahxaxtaning ottuz
ikkinqi yili mən padixaḥning yenioqa қaytip kətkənidim; bir məzgildin keyin mən
yənə padixaḥtin ruhsət elip 7 Yerusalemoqa қaytip barsam, Əliyaxibning Hudaning
өyidiki ḥoylilarda Tobiyaoqa өy ḥazirlap bərgənlikidək rəzil ixni uқtum. 8 Bu ix
meni қattiқ azablidi, mən Tobiyaning өyidiki barliқ өy jaḥazlirini қoymay talaoqa
taxlatқuziwəttim. 9 Mən yənə əmr қilip, u өylərni paklatқuzup, andin Hudaning
өyidiki қaqa-қuqa, axliқ ḥədiyələr bilən məstikni u yərgə əkirgüzüp қoydum.

Lawiylaroqa ḥədiyə қilinidioqan өxrilərning yengiwaxtin bekitilixi

10 Mən yənə həқlərning Lawiylarning elixқa tegixlik ülüxlirini bərmigənlikini, ḥətta
wəzipigə қoyuloqan Lawiylar bilən oqəzəlkəxlərning ḥərbirining өz yər-etizliқioqa
қeqip kətkənlikini bayқidim; 11 xunga mən əməldarlar bilən soқuxup, ularni
əyibləp: — Nemixқa Hudaning өyi xundaқ taxliwetildi?! — dəp, *Lawiylarni*
yioqip ularni ilgiriki ornioqa yengiwaxtin turoquzdum. □ 12 Andin barliқ Yəḥudiyə
həlқi axliқ өxrisini, yengi xarab wə yengi zəytun meyini həzinə-ambarlirioqa elip
kelip tapxurdi. 13 Mən həzinə-ambarlaroqa məs'ul boluxқa həziniqi-ambarqilarni
təyinlidim; ular kaḥin Xələmiya, təwratxunas Zadok bilən Lawiylardin boloqan
Pidaya idi; ularning қol astida Mattaniyaning nəwrisi, Zakkurning ooqli Ḥanan bar
idi; qünki bularning ḥəmmisi sadiқ, ixənqlik dəp ḥesablinatti; ularning wəzipisi
қerindaxlirioqa tegixlik ülüxlərni üləxtürüp berix idi.
14 — «Aḥ Hudayim, muxu ix yüzisidin meni yad əyligəysən, Hudayimning өyi wə
uningoqa ait hizmətlər üqün kərsətkən meḥrimni өqürüwətmigəysən!»□

Həlққə xabat künini ḥərmətləxni jekilax

15 Xu künlərdimu mən Yəḥudiyədə bəzilərning xabat künliridə xarab kəlqəklirini
qəyləwatқinini, өnqilərni baoqlap, bularni wə xuningdək xarab, üzüm, ənjür
wə ḥərhil yüklərni exəklərgə artip, toxup yürgənlikini kərdüm; ular bularni

---

■ **13:1** Қan. 23:2, 4, 5 □ **13:2** **«Hudayimiz u қarоqaxlarni bəht-bərikətkə aylanduriwətkən»** — «Қan.» 23:5ni kərüng. «Rut»diki «қoxumqə səz»imizdə xu ix tooqruluқ tohtilimiz. ■ **13:2** Qəl. 22:5; Yə. 24:9 □ **13:4** **«kaḥin Əliyaxib Tobiyaning tuoqқini bolup...»** — yaki «kaḥin Əliyaxib Tobiya bilən қoyuқ munasiwəttə bolup...». □ **13:11** **«Lawiylarni yioqip»** — ibraniy tilida «ularni yioqip». □ **13:14** **«uningoqa ait hizmətlər»** — yaki «uning (yəni, ibadəthanining) hizmətqiliri».

Yerusalemoɣa xabat künidə elip kirdi; ularning muxu ax-tülüklərni setip yürgən küni mən ularni guwaḩliḳ berip agaḩlandurup ḳoydum.
16 Yənə Yəḩudiyədə turuwatḳan bəzi Turluḳlar beliḳ wə ḩərhil mal-tawarlarni
toxup kelip xabat küni Yəḩudiyəliklərgə satidikən, yənə kelip bularni Yerusalemda
satidikən! □ 17 Xu səwəbtin mən Yəḩudiyə əmirliri bilən soḳuxup, ularni əyibləp: —
Silərning xabat künini buloɣap, rəzil ix ḳiloɣininglar nemisi? ■ 18 Ilgiri ata-bowanglar
ohxax ixni ḳiloɣan əməsmu, xuning bilən Hudayimiz bizning beximizoɣa wə bu
xəḩərgə ḩazirḳi bu balayi'apətni yaoɣduroɣan əməsmu? Əmdi silər xabat künini
buloɣap, Israilning bexioɣa Hudaning oɣəzipini tehimu yaoɣduridioɣan boldunglar,
dedim.
19 Xunga, xundaḳ boldiki, xabat künidin ilgiri, gugum sayisi Yerusalem ḳowuḳlirioɣa
qüxkən waḳtida, mən xəḩər ḳowuḳlirini etixni buyrudum wə xuningdək xa-
bat küni ətüp kətküqə ḳowuḳlarni aqmasliḳ tooɣrisida buyruḳ qüxürdum.
Mən yənə ḩeqḳandaḳ yükning toxulup ḳowuḳlardin kirgüzülməsliki üqün
hizmətkarlirimning bəzilirini xəḩər ḳowuḳlirioɣa kəzətqi ḳilip turoɣuzup ḳoydum.
□ 20 Xundaḳ bolsimu sodigərlər wə ḩərhil mal-tawar satidioɣanlar bir-ikki ḳetim
Yerusalemning sirtida tünidi. 21 Mən ularni agaḩlandurup: — Silər nemixḳa
sepilning aldida tünəysilər? Yənə xundaḳ ḳilidioɣan bolsanglar, mən üstünglaroɣa
ḳol saliмən, dewidim, ular xuningdin baxlap xabat künidə kəlmidi. □ 22 Andin xabat
künining muḳəddəslikini saḳlax üqün, mən Lawiylaroɣa: — Өzünglarni paklanglar;
andin kelip sepil dərwazilirini beḳinglar, dedim.
— «I Hudayim, muxu ix yüzisidinmu meni yad əyligəysən, Өzüngning zor өzgərməs
muḩəbbiting bilən meni ayioɣaysən!»

Yat əlliklər bilən nikaḩlinixning mən'i ḳilinixi

23 Xu künlərdə mən yənə Axdod, Ammon wə Moab ḳizlirini hotunluḳḳa aloɣan bəzi
Yəḩudalarni bayḳidim. 24 Ularning pərzəntlirining yerimi Axdodqə səzləydikən
(wə yaki yuḳiriḳi əllərning birining tilida səzləydioɣan) wə Yəḩudiy tilida
xəzliyəlməydikən. 25 Mən ularni *soḳuxup* əyiblidim, ularni ḳaroɣidim, bir nəqqisini
urup qaq-saḳallirini yuldum, Hudaning nami bilən ḳəsəm iqküzüp: — Silərning
ḳizliringlarni ularning ooɣullirioɣa bərməysilər, ooɣulliringlaroɣimu, өzünglaroɣimu
ulardin ḳiz almaysilər! 26 Israil padixaḩi Sulayman muxundaḳ ixlarda gunaḩ sadir
ḳiloɣan əməsmu? Nuroɣun əllər arisida uningoɣa ohxax ḩeqḳandaḳ padixaḩ yoḳ
idi; u өz Hudasi təripidin səyülgən, Huda uni pütkül Israil üstigə padixaḩ ḳilip
tikligən bolsimu, lekin ḩətta unimu yat əllik ayallar azdurup gunaḩḳa patḳuzoɣan. ■
27 Əmdi silərning gepinglaroɣa kirip bundaḳ qong rəzillik ḳilip, yat əllik ḳizlarni elip
Hudayimizoɣa wapasizliḳ ḳilimizmu? — dedim.
28 Bax kaḩin Əliyaxibning nəwrisi, Yoyadaning ooɣulliridin biri Ḩoronluḳ Sanballat-
ning küy'ooɣli idi; mən uni yenimdin ḳooɣliwəttim.
29 — «I Hudayim, Sən ularni yadingda tutḳaysən, qünki ular kaḩinliḳḳa daoɣ
təgkügüqilər, kaḩinliḳ ḩəm Lawiylaroɣa təwə əḩdinimu buloɣioɣuqilardur!».
30 Xuning bilən mən ularni yat əlliklərning buloɣaxliridin neri ḳilip paklandurdum wə
kaḩinlar bilən Lawiylarning wəzipilirinimu *yengiwaxtin* bəlgiləp, ḩərkimni өzining
ixioɣa igə ḳildim. 31 Mən yənə өz waḳtida otun-yaoɣaq elip kelinixi wə dəsləpki
ḩosulni yətküzüp turuxḳimu adəm orunlaxturdum.

□ **13:16 «Yəḩudiyədə turuwatḳan..»** — yaki «Yerusalemda turuwatḳan..». Ibraniy tilida «xu yərdə turuwatḳan..». ■ **13:17** Mis. 20:8; Law. 19:30 □ **13:19 «xabat künidin ilgiri»** — oḳurmənlərning esidə barki, ottura xərḳtə yengi kün kəqtə, kün petixi bilən baxlinidu (məsilən, «Yar.» 1:5ni kərüng). □ **13:21 «mən üstünglaroɣa ḳol salimən»** — ibraniy tilida «üstünglaroɣa bir ḳol əwətimən» — Bu ibraniy tilida (yenik bir ipadə boloɣaqḳa) yumurluḳ gəp idi. ■ **13:26** 1Pad. 11:4; 1Pad. 3:13; 2Tar. 1:12

«Aḥ Hudayim, meni yadingda tutup, manga xapaət kərsətkəysən!».

Əstər

Padixaḫ Aḫaxweroxning wəzir-wuzralarοŋa katta ziyapət berixi

1 Aḫaxwerox (Ḫindistandin Ḫəbəxistanοŋiqə bir yüz yigirmə yəttə əlkigə
ḫəkümranlik ḳilοŋan Aḫaxwerox)ning təhttiki künliridə xundaḳ bir wəḳə boldi: —□
2 Xu künlərdə, u padixaḫ Aḫaxwerox Xuxan ḳəl'əsidiki xaḫanə təhtidə olturοŋinida, □
3 u səltənət sürüp üqinqi yili barlik əmirliri wə bəg-ḫakimlirioŋa ziyapət bərdi; Pars
wə Medianing ḳoxuni, xuningdək ḫərḳaysi əlkilərning esilzadiliri wə bəglirining
ḫəmmisi uning ḫuzurioŋa ḫazir boldi. □ 4 U səltənitining baylikining xanu-xəwkiti
wə ḫəywitining katta julasini kəp künlər, yəni bir yüz səksən kün kərgəzmə ḳildi. □
5 Bu künlər ətüp kətkəndin keyin padixaḫ yənə Xuxan ḳəl'əsidiki barlik həlḳḳə qong-
kiqik deməy, ordining qarbeοŋidiki ḫoylida yəttə kün ziyapət bərdi. 6 U yər aḳ wə
kək kəndir yiptin toḳuloŋan pərdilər bilən bezəlgən bolup, bu pərdilər mərmər tax
tüwrüklərgə bekitilgən kümüx ḫalḳilaroŋa aḳ rənglik kəndir yip wə səsün yungluḳ
xoynilar bilən esiloŋanidi; aḳ ḳaxtax wə aḳ mərmər taxlar, sədəp wə ḳara mərmər
taxlar yatḳuzuloŋan məydan üstigə altun-kümüxtin yasaloŋan diwanlar ḳoyuloŋanidi.
□ 7 Iqimliklər altun jamlarda tutup iqilətti; jamlar bir-birigə ohximaytti; xaḫanə məy-
xarablar padixaḫning səltənitigə yarixa mol idi. 8 Xarab iqix ḳaidisi boyiqə, zorlaxḳa
ruhsət ḳilinmaytti; qünki padixaḫ ordidiki barlik οŋojidarlaroŋa, ḫərkimning iqixi ɵz
haḫixi boyiqə bolsun, dəp bekitip bərgənidi.
9 Hanix Waxtimu padixaḫ Aḫaxweroxning ordisida ayallar üqün ziyapət bərdi.

Hanix Waxtining yarlikḳa ḳarxilik kərsitixi

10 Yəttinqi küni Aḫaxwerox padixaḫ xarabtin kəypi qaοŋ boloŋinida, aldida hizmitidə
turoŋan Məḫuman, Bizta, Ḫarbona, Bigta, Abagta, Zetar, Karkas degən yəttə
ḫərəm'aοŋisini □ 11 hanix Waxtining puḳralar wə əmirlərning aldida güzəllikini
kərsətsun dəp, uni hanixliḳ tajini kiyip kelixkə qarḳiroŋili əwətti; qünki u tolimu
qiraylik idi. 12 Lekin ḫərəm'aοŋiliri hanix Waxtioŋa padixaḫning əmrini yətküzgəndə,
u kelixni rət ḳildi; xuning bilən padixaḫ intayin oŋəzəplinip, uning ḳəḫri ərlidi.

Waxtining hanixlikṯin ḳalduruluxi

13 Xu waḳitlarda padixaḫning ixliri tooŋruluḳ ḳanun-əḫkamlarni pixxik bilgənlərdin
məsliḫət sorax aditi bar idi; xunga padixaḫ wəziyətni pixxik qüxinidioŋan
danixmənlərdin soridi 14 (u qaοŋda danixmənlərdin uning yenida Karxina, Xetar,
Admata, Tarxix, Mərəs, Marsena, Məmukan ḳatarlik yəttə Pars bilən Medianing
əmirliri bar idi; ular daim padixaḫ bilən kərüxüp turatti, padixaḫlikta ular

---

□ **1:1 «Aḫaxwerox» —** Pars imperatori boloŋan muxu «Aḫaxwerox» «Ksərksis I»ning ɵzi xu (miladiyədin ilgiri 486-464-yillar). Ispat barki, «Aḫaxwerox» (pars tilida «Aḫaxwerox», grek tilida «Ksərksis» deyilidu) degən sɵz kixining ismi bolmastin, bəlki Pars imperatorining omumiy bir unwani idi. **«Ḫəbəxstan» —** ḫazirḳi Efiopiyə. □ **1:2 «Xuxan» —** gaḫi waḳitlarda «Suza» dəp atilidu. □ **1:3 «Medianing ḳoxuni» —** bəzi alimlar bu sɵzni «Medianing ḳoxun sərdarliri» dəp qüxinidu. □ **1:4 «U ... ziyapət bərdi... ...səltənitining baylikining xanu-xəwkiti wə ḫəywitining katta julasini... kərgəzmə ḳildi» —** bəzi tarihxunaslar xu katta ziyapətning məḳsiti Pars imperiyəsining Jawan (Gretsiyə)gə tajawuz ḳilixini pilanlax wə təyyarlik kərüx üqün idi, dəp ḳaraydu. □ **1:6 «aḳ ḳaxtax» —** yaki «ḳizil mərmər». □ **1:10 «yəttə ḫərəm'aοŋisi» —** ḫərəm'aοŋiliri ordidiki nuroŋun ixlarda muḫim orunda turidioŋan hizmətqilər bolup, kəp ḫallarda ular orda toḳallirini baxḳurux ixioŋa məs'ul bolatti. Ular piqiwetilgən ərlər bolup, ḳizlaroŋa qeḳilmaytti wə pərzəntmu ḳalduralmaytti.

aldinqi qatarda turatti). □ 15 Padixaƕ ulardin: — Hanix Waxti mənki padixaƕ
Aƕaxweroxning ƕərəm'aoɳilar arqilиқ yətküzgən əmrim boyiqə ix qilmioɳini üqün
uni qanun boyiqə qandaқ bir tərəp qilix kerək? — dəp soridi.
16 Məmukan padixaƕ wə əmirlərning aldida jawap berip: — Hanix Waxti aliylirining
zitioɳa tegipla qalmay, bəlki padixaƕimiz Aƕaxweroxning ƕərқaysi əlkiliridiki
barliқ əmirlər wə barliқ puқralarningmu zitioɳa təgdi. 17 Qünki hanixning xu
qiloɳini barliқ ayallarning qulиқioɳa yətsə, ular «Padixaƕ Aƕaxwerox: «Hanixi
Waxtini yenimoɳa elip kelinglar» dəp əmr qilsa, u kəlməptu!» dəp əz ərlirini
mənsitməydioɳan qilip qoyidu. 18 Pars wə Mediadiki məlikə-hanimlar hanixning bu
ixini anglap, bügünla padixaƕning barliқ bəg-əmirlirigə xuningoɳa ohxax dəydioɳan
bolidu, xuning bilən mənsitməslik wə hapiliқ üzülməydu. □ 19 Padixaƕimoɳa
muwapiқ kərünsə, aliyliridin mundaқ bir yarliқ qüxürülsun, xuningdək u Parslar
wə Medialarning mənggü əzgərtilməydioɳan qanun-bəlgilimiliri iqigə pütülgəyki,
Waxti ikkinqi padixaƕ Aƕaxweroxning ƕuzurioɳa kəlmigəy; uning hanixliқ mərtiwisi
uningdin yahxi birsigə berilgəy. □ 20 Aliylirining jakarlioɳan yarliқi pütün səltənitigə
yetip anglanoɳan ƕaman (uning səltənitining zemini bipayan bolsimu), ayallarning
ƕərbiri əz erigə, məyli qong bolsun kiqik bolsun ularoɳa ƕərmət qilidioɳan bolidu, —
dedi.
21 Məmukanning bu gepi padixaƕ bilən əmirlirini hux qildi; padixaƕ uning gepi
boyiqə ix kərdi. 22 U padixaƕning barliқ əlkilirigə, ƕərbir əlgigə əz yeziқi bilən,
ƕərқaysi əl-millətkə əz tili bilən hətlərni əwətip: «Ƕərbir ər kixi əz ailisi iqidə
hojayin bolsun, xundaқla əz ana tili bilən səzlisun» degən əmrni qüxürdi. □

2

Yengi hanix tallax

1 Bu ixlar ətüp, padixaƕ Aƕaxweroxning oɳəzipi besiloɳanda, u Waxtini seoɳinip,
uning qiloɳinini ƕəm uning üstidin qiқiriloɳan yarliқi ƕəққidə əsləp oylinip qaldi. □
2 Xu səwəbtin padixaƕning hizmitidə turoɳan oɳojidarlar uningoɳa: — Aliyliri üqün
saƕibjamal yax qizlarni izdəp tepip kəltürgəyla; 3 aliyliri padixaƕliқidiki ƕərқaysi
əlkilərdə barliқ güzəl qizlarni yioɳip, Xuxan qəl'əsidiki ƕərəmsarayoɳa kəltürüxkə
əməldarlarni təyingəyla; qizlar ordidiki qiz-ayallaroɳa məs'ul boloɳan ƕərəm'aoɳisi
Ƕegayning qolioɳa tapxuruloɳay; ularoɳa kerəklik upa-əngliklər təminləngəy.
4 Aliylirini səyündürgən qiz Waxtining ornini besip hanix bolsun, dedi.
Bu gəp padixaƕni hux qildi wə u xundaқ qildi.

Əstərning ordioɳa kirgüzülüxi

5 Xuxan qəl'əsidə Binyamin qəbilisidin, Kixning əwrisi, Ximəyning nəwrisi, Yairning
ooɳli Mordikay isimlik bir Yəƕudiy bar idi 6 (Kix bolsa Babil padixaƕi Neboқadnəsar
Yəƕuda padixaƕi Yəkoniyaƕ bilən bir top kixilərni tutқun qilip Yerusalemdin
əkətkəndə, ular bilən billə əsir qilinip ketilgənidi). ■ 7 Mordikay əzining taoɳisining
qizi Ƕadassaƕni (yəni Əstər) beқip qong qiloɳanidi, qünki uning ata-anisi yoқ idi. Bu

---

□ **1:14 «daim padixaƕ bilən kərüxüp turatti»** — ibraniy tilida «daim padixaƕning yüzini kərüp turatti».
□ **1:18 «...hapiliқ üzülməydu»** — ibraniy tilida «....hapaliқ kupayə bolidu» yaki «...hapaliқ yetərlik bolidu!».
□ **1:19 «Parslar wə Medialarning mənggü əzgərtilməydioɳan qanun-bəlgilimiliri iqigə pütülgəyki...»** — oқurmənlərgə ayanki, Pars-Media imperiyəsining barliқ qanunliri qiқiriloɳandin keyin qət'iy əzgərtixkə, bikar qilixқa bolmaydu, dəp bekitilgən. □ **1:22 «əz ana tili bilən səzlisun»** — bu səzning məқsiti bəlkim ər kixining əz əyidə qaysi tilning ixlitilixigə ƕoқuқi bar dəp təkitləx üqün bolsa kerək. □ **2:1 «əsləp oylinip qaldi»** — ibraniy tilida bu səzlərdin birhil puxaymanning puriқi qiқidu. ■ **2:6** 2Pad. 24:14

kiz güzəl, təki-turki kelixkən idi; ata-anisi ölüp kətkən bolƣaqka Mordikay uni öz kizi katarida bekip qong kilƣanidi. 8 Padixaƫning əmri wə yarliki jakarlanƣandin keyin nurƣun kizlar Xuxan kəl'əsigə kəltürülüp Ƭegayning kolisƣa tapxuruldi; xundak boldiki, Əstərmu ordisƣa kəltürülüp ordidiki kiz-ayallarƣa məs'ul bolƣan Ƭegayning kolisƣa tapxuruldi. 9 Əstər Ƭegayƣa yakkan bolup, u uningƣa iltipat kərsətti; u tezla uningƣa upa-ənglik wə tegixlik yeməkliklərni təminlidi ƫəm ordidin uningƣa tallanƣan yəttə kenizəkni bərdi; andin uni kenizəkliri bilən ƫərəmsarayning əng esil jayidin orun bərdi. 10 Əstər özining milliti wə tegi-təktini ƭeqkimgə eytmidi, qünki Mordikay uningƣa buni axkarilimaslikni tapilisƣanidi. 11 Mordikay Əstərning ƫal-əƫwalidin həwər tepix wə uningƣa kandak muamilə kilinidisƣanlikini bilix üqün, ƫərküni ƫərəmsarayning ƫoylisi aldida aylinip yürətti. 12 Kizlarƣa ait rəsmiyət boyiqə, ƫərbir kizning ordisƣa kirip padixaƫ Aƫaxwerox bilən billə bolux nəwitidin awwal, on ikki ay bədinini tazilixi kerək idi, qünki kizlarning «tazilinix künliri» mundak yol bilən ada kilinatti: — altə ay murməkki meyi bilən, altə ay ətir-ənglik wə xundakla kizlarning bədinini pakizlaydisƣan baxka buyumlar bilən pərdaz kilinixi kerək idi. 13 Kiz padixaƫning ƫuzurisƣa kiridisƣan qaƣda mundak kaidə bar idi: — Ordisƣa kirgəndə uning nemə təlipi bolsa, xular ƫərəmsaraydin uningƣa berilətti. 14 Kiz ahximi kirip ketip, ətisi ətigəndə kaytip qikkanda ƫərəmsarayning «ikkinqi bölüm»igə kayturulup, tokal-kenizəklərgə məs'ul bolƣan padixaƫning ƫərəm'aƣisi Xaaxƣazning kolisƣa tapxurulatti; padixaƫ u kizƣa amrak bolup kelip, ismini atap qakirmiƣuqə, u ikkinqi ordisƣa kirip padixaƫ bilən billə bolmaytti. 15 Mordikayning taƣisi Abihailning kizi Əstər, yəni Mordikay öz kizi kilip bekiwalƣan kizning padixaƫ bilən billə boluxka kirix nəwiti kəlgəndə, u kizlarƣa məs'ul bolƣan padixaƫning ƫərəm'aƣisi Ƭegay özigə təyyarlap bərgən nərsilərdin baxka ƭeqnərsini tələp kilmidi. Əstərni kərgənlərning ƫəmmisi uni yakturup kalatti.

Əstərning hanix kilip tiklinixi

16 Padixaƫ Aƫaxwerox səltənət sürüp yəttinqi yilining oninqi eyisƣa, yəni Təbət eyisƣa kəlgəndə, Əstər uning bilən billə boluxka xaƫanə ordisƣa baxlap kirildi . □ 17 Padixaƫ Əstərni baxka barlik kizlardin yahxi kərüp kalƣaqka, xundakla Əstər uning iltipati ƫəm amrakliksƣa erixkən bolƣaqka, padixaƫ hanix tajini uning bexisƣa kiydürüp, uni Waxtining ornisƣa hanix kilip tiklidi. 18 Andin padixaƫ özining barlik əmirliri wə bəg-ƫakimlirisƣa Əstərning izzət-ƫərmiti üqün katta ziyapət bərdi; u yənə ƫərkaysi ölkilərgə baj-alwandin azad məzgil bolsun dəp elan qikardi ƫəmdə xaƫanə baylikliridin sehiylik bilən in'amlarni bərdi.□

Mordikayning suyikəstni pax kilixi

19 Ikkinqi ketim kizlar xundak yisƣilƣan wakitta Mordikayning orda dərwazisida olturidisƣan orni bar bolƣanidi □ 20 (Əstər Mordikayning tapilisƣini boyiqə, özining

□ **2:16 «yəttinqi yilining oninqi eyi» —** «Əstər» degən kitabta aylar əgər san boyiqə elinƣan bolsa, ibraniy kalendaridiki wakitni kərsitidu. Əgər aylar ismi bilən elinƣan bolsa, Pars kalendaridiki wakitni kərsitidu. Uxbu ayəttiki wakit təhminən miladiyədin ilgiriki 478-yilning on ikkinqi eyisƣa tooƣra kelidu. □ **2:18 «baj-alwandin azad məzgil bolsun dəp elan qikardi» —** yaki «dəm elix bolsun dəp elan qikardi». Ibraniy tilida ««bir «azad» jakarlidi». □ **2:19 «Ikkinqi ketim kizlar xundak yisƣilƣan wakit» —** bu «yisƣilix» degənning nemə ikənliki ƫazir enik əməs. Bəzi alimlar padixaƫ Əstərni hanix dəp tikligəndin keyin, ikkinqi bir tokalni almakqi idi, dəp karaydu. «Mordikayning orda dərwazisida olturidisƣan orni bar idi» degən sözlər Mordikayning mənsəpdar bolup tiklənganlikini kərsitidu. Qünki xu künlərdə məlum jayning əməldarliri yaki aksakalliri, xundakla sorakqilar ix bejirix üqün xəƫər dərwazisida yaki orda dərwazisida olturatti.

milliti wə tegi-təktini yənila baxkilarƣa eytmiƣanidi; qünki Əstər Mordikayning gepini ilgiri bakkan waktida angliƣandək anglaytti). 21 U künlərdə, Mordikay orda dərwazisidiki ornida olturƣan waktida, padixahning Bigtan wə Tərəx degən ikki dərwaziwən hərəm'aƣisi padixah Ahaxweroxka ƣəzəplinip, uningƣa kol selixni kəstləwatkanidi. 22 Bu suyikəstni Mordikay sezip kelip, uni hanix Əstərgə eytti; Əstər bu ixni Mordikayning namida padixahka səzləp bərdi. 23 Bu ix sürüxtə kiliniwidi, rast bolup qikti wə u ikkisi darƣa esildi. Bu wəkə padixahning köz aldida tarih-təzkirə kitabida pütüldi.

3

Hamanning Yəhudiylarning nəslini yokitix suyikəsti

1 Bu ixlardin keyin padixah Ahaxwerox Agagiylardin bolƣan Hammidataning ooƣli Haманning mənsipini östürdi; padixah uning ornini östürüp, özi bilən billə ixləydiƣan barlik əmirlərningkidin yukiri kildi. 2 Padixah uning həkkidə əmr kiloƣaqka, orda dərwazisida turƣan padixahning barlik əməldarliri Haманning aldida təzim kilip bax uratti; lekin Mordikay bolsa Hamanƣa nə təzim kilmidi, nə bax urmidi. □ 3 Orda dərwazisida turƣan padixahning hizmətkarliri Mordikaydin: — Sili nemixka padixahning əmrigə hilaplik kilidila? — dəp soraytti. 4 Xundak boldiki, ular hər küni nəsihət kilixkan bolsimu, u kulak salmiƣandin keyin, ular: — Keni, Mordikayning kiloƣan bu ixiƣa yol koyulamdu-yok, bir kərəyliqu, dəp buni Hamanƣa eytti; qünki u ularƣa özining Yəhudiy ikənlikini eytkanidi. □ 5 Haман Mordikayning özigə bax urup təzim kilmiƣanlikini kərüp kattik ƣəzəpləndi. 6 Lekin u «Mordikayning üstigə kol selixni kiqikkinə bir ix» dəp hesablidi; qünki ular Mordikayning millitini uningƣa dəp koyƣanidi; xunga Haман Ahaxweroxning pütkül padixahlikidiki Yəhudiylarni, yəni Mordikayning həlkini birakla yokitix yolini izdəp yürdi.

Hamanning Yəhudiylarning nəslini kurutuwetixni kəstlixi

7 Padixah Ahaxweroxning on ikkinqi yili birinqi ayda, yəni Nisan eyida, birsi Haманning aldida *kutluk* ay-künni bekitix üqün hər kün, hər ay boyiqə «pur», yəni qək taxliwidi, on ikkinqi ayƣa, yəni «Adar eyi»ƣa qikti. □ 8 Haман padixah Ahaxweroxka: — Padixahliklirining hərkaysi əlkiliridiki əl-millətlər arisida qeqilip yaxawatkan bir həlk bar; ularning kanun-bəlgilimiliri baxka həlklərningkigə ohximaydu, ular aliylirining kanun-bəlgilimilirigimu boysunmaydu; xunga ularning yaxixiƣa yol koyux aliyliriƣa heq payda yətküzməydu. 9 Əgər padixahimƣa layik kərünsə, ularni yokitix tooƣruluk yarlik pütüp qüxürgəyla; mana mən öz yenimdin

---

□ **3:2 «...Mordikay bolsa Hamanƣa nə təzim kilmidi, nə bax urmidi» —** Mordikayning təzim kilmasliki yaki bax urmasliqining səwəbi bəlkim Təwrattiki «Kan.» 25:17-19diki hatirə tüpəylidin bolsa kerək. Haман Amalək idi, Amaləklər bolsa Israilning kona rəkibi idi. Haман əslidə Samuil pəyƣəmbər əltürgən Amalək bolƣan Agag padixahning əwladi bolƣaqka, bəlkim Yəhudiy həlkigə tehimu əq boluxi mumkin («Mis.» 17:8-16, «1Sam.» 15:17-23, «Kan.» 25:17-19ni kərüng). Məlum bir kixigə təzim kilix Təwratka hilap ix əməs. Təwrat dəwridə Israillar öz padixahliriƣa xundak təzim kilatti yaki gahi wakitlarda bir-birigə təzim kilatti. «Yar.» 23:7, «1Sam.» 24:8, «2Sam.» 14:4, «1Pad.» 1:16ni kərüng. U «butpərəslik» hesablanmaytti. □ **3:4 «Mordikayning kiloƣan bu ixiƣa yol koyulamdu-yok, bir kərəyliqu?» —** ibraniy tilida «Mordikayning ixliri turalamdu-yok, bir kərəyliqu?» deyilidu. Baxka birhil tərjimisi: — «Keni Mordikay gepidə ahiriƣiqə qing turalamdikin, bir kərəyliqu?». □ **3:7 ««pur», yəni qək ... on ikkinqi ayƣa, yəni «Adar eyi»ƣa qikti» —** qəkning on ikkinqi ayƣa qikixi intayin ajayib ix idi. Biz xu ix tooƣruluk «koxumqə söz»imizdə azrak tohtilimiz.

on ming talant kümüxni aliylirining həzinilirigə selix üqün padixaḥlikning ixlirini baxkuridioɣan hadimlarning koliɣa tapxurimən, dedi.□
10 Xuning bilən padixaḥ əzining barmikidin üzükni siyrip qikirip, Yəḥudiylarning rəkibi, Agagiy Ḥammidataning ooɣli Ḥamanoɣa berip: 11 — Xu kümüxlərni əzünggə in’am kildim, u həlknimu sanga tapxurdum, ularni kandak kilixni halisang, xundak kil! — dedi.□

Padixaḥning Ḥamanning Yəḥudiylarning nəslini kurutuxioɣa ruhsət kilixi

12 Andin birinqi ayning on üqinqi küni padixaḥning mirziliri qakirilip, yarlik Ḥamanning barlik tapilioɣini boyiqə pütüldi; u ḥərkaysi əlkilərgə əz yezikida, ḥərkaysi əl-millətkə əz tilida yazdurulup, ḥərbir əlkilərning waliylirioɣa, ḥərbir əl-millətning əmirlirigə əwətildi; yarlik padixaḥ Aḥaxweroxning namida pütülgən bolup, uning üzük məḥüri bilən peqətləndi. 13 Yarlik məktupliri qaparmənlərning koli bilən padixaḥlikning ḥərkaysi əlkilirigə yətküzüldi; uningda bir kün iqidə — On ikkinqi ayning, yəni Adar eyining on üqinqi küni keri-yax, balilar wə ayallar deməy, barlik Yəḥudiylarni koymay kirip, əltürüp, nəsli kurutuwetilsun, ularning mal-mülki olja kilinsun, deyilgənidi. 14 Xu yarlik ḥərbir əlkidə jakarlinix üqün, xundakla xu küni ḥərbir həlk xundak kilixka təyyar bolup turuxi üqün, məktupning kəqürmə nushiliri ḥərbir əl-millətkə elan kilinmakqi boldi. 15 Qaparmənlər padixaḥning əmri boyiqə dərḥal yoloɣa qikti; yarlik Xuxan kəl’əsining əzidimu elan kilindi. Bu qaoɣda padixaḥ Ḥaman bilən xarab iqixkə olturoɣanidi. Lekin Xuxan xəḥiridikilər dəkkə-dükkigə qəmüp ketixti.

4

Yəḥudiylarning yarlik tüpəylidin kayoɣuoɣa qəmüxi wə roza tutuxi

1 Mordikay boluwatkan ixlardin həwər tapkandin keyin eginlirini yirtip, üstigə bəz artip, wə usti-bexioɣa kül qeqip, xəḥərning otturisioɣa qikip naḥayiti kattik wə ələmlik pəryad kətürdi. 2 U orda dərwazisi aldioɣa kelip tohtap kaldi; qünki boz yepinoɣan ḥərkandak adəmning orda dərwazisidin kirixigə ruhsət yok idi. 3 Padixaḥning əmri wə yarliki yətküzülgən ḥərkaysi əlkilərdə Yəḥudiylar arisida kattik nalə-pəryad kətürüldi; ular roza tutup, kəz yexi kilip, yioɣa-zar kildi; nuroɣun kixilər boz yepinip küldə eoɣinap yetixti.

Mordikayning Əstərdin padixaḥtin rəḥim tilixini tələp kilixi

4 Əstərning hizmitidə boloɣan dedəkliri wə ḥərəm’aoɣiliri bu ixni uningoɣa eytiwidi, hanixning kəngli intayin eoɣir boldi; Mordikayning bozni taxlap, kiyiwelixioɣa kiyim-keqək qikartip bərdi, lekin Mordikay kobul kilmidi. 5 Xuning bilən Əstər əzining hizmitidə boluxka padixaḥ təyinləp əwətkən ḥərəm’aoɣiliridin Ḥatak isimlik birini qakirip, uni Mordikayning kexioɣa berip, bu ixning zadi kandak ix ikənlikini, nemə səwəbtin boluwatkanlikini ting-tinglap kelixkə əwətti. 6 Xuning bilən Ḥatak orda

□ **3:9 «on ming talant» —** bir «talant»ning toptooɣra kanqilik ikənliki ḥazir bizgə naməlum, Pars imperiyəsi boyiqə bəlkim 34-45 kilogram boluxi mumkin; xunga 10000 talant kümüx bəlkim az degəndə 340 tonniqə bolatti; bu pəwkul’addə kəp pul padixaḥning yillik kirimining üqtin ikki kismioɣa barawər bolup, para ḥesablinatti; xübḥisizki, muxu para bəlkim Yəḥudiy həlki yokitilsa, ular tapxuridioɣan bajlarning ornioɣa bolsun dəp berilgən; lekin u Yəḥudiylar tapxuruxka tegixlik bajdin helila kəp idi. Ḥaman «həlk»ning Yəḥudiy həlki ikənlikini tiloɣa elixka petinalmidi; qünki burunki Pars imperatorliri Yəḥudiy həlkigə qong ḥərmət bildürüp kəlgənidi. □ **3:11 «Xu kümüxlərni əzünggə in’am kildim» —** baxka birhil tərjimisi: «Əmdi bu sening pulung boloɣandin keyin, kobul kilay».

dərwazisi aldidiki məydanoɣa kelip Mordikay bilən kərüxti. 7 Mordikay bexioɣa kəlgən ḫəmmə ixni, Ḫaman Yəḫudiylarning nəslini ɣurutuwetix üqün padixaḫning həzinilirigə tapxuruxḳa wədə ḳiloɣan kümüxning sanini ḳaldurmay eytip bərdi.
8 Mordikay yənə Ḫataḳḳa Xuxanda jakarlanoɣan, Yəḫudiylarni yoḳitix tooɣrisidiki yarliḳning kəqürmisini Əstərning kərüp beḳixioɣa yətküzüp berixkə tapxurdi ḫəmdə uningoɣa Əstərgə əḫwalni qüxəndürüp, ordioɣa kirip padixaḫ bilən kərüxüp əz həlḳi üqün padixaḫtin ətünüp iltija ḳilip beḳixḳa ündəxni tapilidi. 9 Ḫataḳ ḳaytip kelip Mordikayning gəplirini Əstərgə yətküzdi. 10 Əstər Ḫataḳḳa Mordikayoɣa eytidioɣan gəplərni tapxurup, uni Mordikayning yenioɣa yənə əwətti: —
11 «Padixaḫning barliḳ hizmətkarliri wə ḫərḳaysi əlkə həlḳliri, məyli ər bolsun ayal bolsun, qaḳirtilmay turup iqki ḫoylioɣa, padixaḫning ḫuzurioɣa əz məyliqə kirsə, padixaḫ uningoɣa iltipat kərsitip altun ḫasisini təngləp əlümdim kəqürüm ḳilmisa, undaḳta u kixigə nisbətən bexioɣa qüxidioɣan birla ḳanun-bəlgilimə bardur: — u əlüm jazasini tartidu. Ḫazir mening padixaḫ bilən kərüxüxkə qaḳirtilmioɣinimoɣa ottuz kün boldi».
12 Əstərning səzliri Mordikayoɣa yətküzülüwidi, 13 Mordikay munu gəplərni Əstərgə yətküzüxni ḫawalə ḳildi: —
«Sən kənglüngdə mən ordida yaxawatimən, xunga barliḳ baxḳa Yəḫudiylardin bihətər bolup ḳutulimən, dəp hiyal əylimə. 14 Əgər bu qaoɣda sən jim turuwalsang, Yəḫudiyloroɣa baxḳa tərəptin mədət wə nijat qiḳixi mumkin; lekin u qaoɣda sən əz ata jəmәting bilən ḳoxulup yoḳitilisən. Kim bilsun, sening hanixliḳ mərtiwisigə erixkining dəl bügünki muxundaḳ pəyt üqün boloɣanmu?».□
15 Əstər Mordikayoɣa mundaḳ dəp jawab ḳayturdi: — 16 «Sən berip, Xuxandiki barliḳ Yəḫudiylarni yioɣḳin; mening üqün roza tutup, üq keqə-kündüz ḫeq yemənglar, ḫeq iqmənglar; mən ḫəm dedəklirimmu xundaḳ roza tutimiz. Andin keyin mən ḳanunoɣa hilapliḳ ḳilip padixaḫning ḫuzurioɣa kirimən, manga əlüm kəlsə, ələy!».
17 Xuning bilən Mordikay u yərdin ketip, Əstərning tapilioɣinidək ḳildi.

5

Əstərning ziyapət ətküzüp padixaḫ bilən Ḫamanni meḫman ḳilixi

1 Üqinqi küni Əstər xaḫanə kiyimlirini kiyip, ordining iqkiriki ḫoylisioɣa kirip, padixaḫning əylirining udulida turdi; padixaḫ bolsa əz xaḫanə əyidiki təhtidə, əydin dərwazioɣa ḳarap olturatti. 2 Padixaḫ hanix Əstərning ḫoylida turoɣinini kərdi; hanix uning nəzиridə iltipat tapḳaq, u ḳolidiki altun ḫasisini uningoɣa tənglidi. Əstər aldioɣa kelip xaḫanə ḫasining uqioɣa ḳolini təgküzdi. 3 Padixaḫ uningdin: — I hanixim Əstər, birər ixing barmidi? Nemə təliping bar? Ḫətta padixaḫliḳimning yerimini tələp ḳilsangmu xu sanga berilidu, dedi.
4 — Əgər aliylirioɣa layiḳ kərünsə, padixaḫimning Ḫamanni elip əzlirigə təyyarlioɣan ziyapitimgə dahil bolup ḳədəm təxrip ḳilixlirini ətünimən, — dedi Əstər.
5 Padixaḫ: — Tez berip Ḫamanni ḳiqḳirip kelinglar, Əstərning deginidək ḳilinsun, — dedi. Xuning bilən padixaḫ Ḫamanni elip Əstər təyyarlioɣan ziyapətkə bardi.
6 Dastihan üstidə xarab iqiliwatḳanda padixaḫ Əstərgə: — Nemə təliping bar? U sanga berilidu; nemə iltijaying bar? Ḫətta padixaḫliḳimning yerimini tələp ḳilsangmu xundaḳ ḳilinidu, dedi. 7 Əstər uningoɣa jawab berip: — Mening təlipim wə

□ **4:14 «…sən əz ata jəmәting bilən ḳoxulup yoḳitilisən»** — əgər Huda Yəḫudiylarni baxḳa yol bilən ḳutḳuzsa, Əstərning əḫwali bəribir naḫayiti hətərlik bolatti. Qünki xu qaoɣḳiqə ordidikilərdin heli kəp adəmlər uning Mordikayoɣa tuoɣḳan wə xundaḳla Yəḫudiy millitidin ikənlikini bilgən boluxi mumkin idi.

iltijayim bolsa, — 8 Mubada mən aliylirining nəziridə iltipatqa erixkən bolsam, xundaqla padixaḥimoŋa mening təlimni ijabət qilix ḥəm iltijayimni orundax muwapiq kərünsə, aliylirining Ḥamanni birgə elip ətə silərgə təyyarlaydioŋan ziyapitimgə yənə bir qetim dahil boluxlirini ətünimən; ətə mən qoqum padixaḥimning əmri boyiqə ix qilimən, — dedi.

Ḥamanning dar təyyarlixi

9 Xu küni Ḥaman kənglidə yayrap, huxal-huram qaytip qikti; lekin Mordikayning orda dərwazisida uning aldida nə ornidin qopmay nə midirlimay olturoŋanliqini kərgəndə, köngli uningoŋa qattiq qəḥr-oŋəzəpkə toldi. 10 Lekin Ḥaman oŋəzipini besiwelip, öyigə kəldi-də, dost-aoqinilirini wə hotuni Zərəxni qaqirtip, 11 özining bayliqlirining xan-xəripi, pərzəntlirining köplüki, xundaqla padixaḥning özini qandaq östürüp barliq ḥörmət-izzətkə sazawər qiloŋanliqi, özini qandaq qilip padixaḥning ḥəmmə əmirliri wə əməldarliridin üstün mərtiwigə igə qiloŋanliqi tooŋrisida bir-birləp səzləp kətti.
12 Ḥaman yənə: — Silərgə desəm, hanix Əstər meningdin baxqa meḥman qillimay, pəqət padixaḥ bilən ikkimiznila özi təyyarlioŋan ziyapətkə qillioŋanidi, ətimu meni padixaḥ bilən billə özi *təyyarləydioŋan ziyapətkə* qillidi. 13 Xuoŋinisi, orda dərwazisida olturoŋan ḥeliqi Mordikay degən Yəḥudiyni kərginimdə, bularning ḥəmmisi manga tolimu mənisiz tuyulidu, dedi.
14 Andin ayali Zərəx wə barliq dost-aoqiniliri uningoŋa jawab berip: — Əllik gəz egizliktiki dardin birni təyyarlap, ətə ətigəndə padixaḥtin Mordikayni daroŋa esixni tələp qilsila bolmidimu, xuningdin keyin huxal yayrioŋan ḥalda padixaḥ bilən billə ziyapətkə baridila, deyixti. Bu gəp Ḥamanni hux qiliwətti, xuning bilən u dar yasitip qoydi.

6

Padixaḥning Mordikayning hizmət kərsətkənlikini, lekin uningoŋa ḥəq bərmigənlikini bilixi

1 Xu küni keqisi padixaḥning uyqusi qeqip, tarih-təzkirinamini əkəldürdi wə bular uning aldida oqup berildi. 2 Bir yərdə: «Padixaḥning Bigtana, Tərəx dəydioŋan orda dərwazisini baqidioŋan ikki ḥərəm’aoqisi bar idi, ular padixaḥ Aḥaxweroxqa qol selixqa qəstligəndə, Mordikay bu ixni pax qilip həwər yətküzgən, dəp pütülgənidi.
3 Padixaḥ: — Bu ix üqün Mordikayoŋa qandaq nam-xəḥrət wə izzət-ikram nail qilindi? — dəp soridi.
— U ḥeq nemigə erixmidi, — dəp jawap berixti padixaḥning yenidiki hizməttə boloŋan oŋulamliri.
4 — Orda ḥoylisida kim bar? — dəp soridi padixaḥ. Bu qaoŋda Ḥaman padixaḥtin Mordikayni özi təyyarlap qoyoŋan daroŋa esixni tələp qiloŋili kelip, ordining taxqiriqi ḥoylisioŋa kirgənidi. □
5 — Mana, Ḥaman ḥoylida turidu, — deyixti padixaḥning oŋulamliri uningoŋa.
— Kirsun, — dedi padixaḥ. 6 Ḥaman kiriwidi, padixaḥ uningdin: — Padixaḥ izzət-ḥörmitini qilixni yahxi kərgən kixigə nemə ixlarni qilixi kerək? — dəp soriwidi, Ḥaman kənglidə: «Padixaḥ izzət-ḥörmitini qilixni yahxi kərgən kixi meningdin baxqa yənə kim bolatti?» — dəp oylidi-də 7 padixaḥqa:

□ **6:4 «Orda ḥoylisida kim bar?»** — yaki «orda ḥoylisioŋa kirgən axu kixi kim?».

— Padixaḫ izzət-ḥərmitini ḳilixni yahxi kərgən kixigə 8 padixaḫim daim kiyidiɵan xaḫanə kiyim-keqək wə daim minidiɵan arɵimaḳ, yəni bexiɵa xaḫanə taj-bəlgə taḳaloɵan arɵimaḳ elip kelinip, 9 xaḫanə kiyim bilən arɵimaḳni padixaḫning əng muḥtərəm əmirliridin birigə tutḳuzsun, u kiyimni padixaḫim izzət-ḥərmitini ḳilixni yahxi kərgən kixigə kiygüzüp wə uni arɵimaḳḳa mindürüp xəḫər məydan-koqilirini aylandursun wə uning aldida: «Ḳaranglar! Padixaḫ izzət-ḥərmitini ḳilixni yahxi kərgən kixigə muxundaḳ muamilə ḳilinidu!» dəp jakarlap mangsun, — dedi.
10 Xuning bilən padixaḫ Ḫamanɵa: — Tez berip degiringdək xaḫanə kiyim bilən arɵimaḳni əpkəl, orda dərwazisining aldida olturoɵan awu Yəḫudiy Mordikayɵa dəl səzüngdək ḳiloɵin; sening degənliringning birərsimu kəm bolup ḳalmisun! — dedi.
11 Xundaḳ ḳilip Ḫaman xaḫanə kiyim bilən arɵimaḳni əkelip, aldi bilən Mordikayɵa xaḫanə kiyimni kiygüzdi, andin uni arɵimaḳḳa mindürüp, xəḫər məydan-koqilirini aylandurdi wə uning aldida: — «Mana, padixaḫ izzət-ḥərmitini ḳilixni yahxi kərgən kixigə muxundaḳ muamilə ḳilinidu!» dəp jakarlap mangdi. 12 Mordikay yənila orda dərwazisining aldiɵa ḳaytip bardi; Ḫaman bolsa ɵəm-ḳayɵuɵa petip, bexini qümkigən ḫalda aldirap-tenəp өz өyigə ḳaytip kətti. □ 13 Ḫaman hotuni Zərəxkə wə barliḳ dost-aɵiniliriɡə bexiɵa kəlgənlirining ḫəmmisini eytip bərdi. Andin uning danixmənliri bilən hotuni Zərəx buni anglap uningɵa: — Mordikayning aldida yengilixḳa baxlaptila; u əgər Yəḫudiylarning nəslidin bolsa, uni yengəlməyla, əksiqə səzsiz uning aldida məɵlup bolidila, deyixti. 14 Ular tehi Ḫaman bilən səzlixiwatḳan qeɵida, padixaḫning ḫərəm’aɵiliri kelip Ḫamanni Əstər təyyarliɵan ziyapətkə berixḳa aldiratti.

7

Əstərning padixaḫḳa Ḫamanning yaman ɵərizini eytixi

1 Xuning bilən padixaḫ bilən Ḫaman hanix Əstərning ziyapitigə dahil boluxḳa kəldi.
□ 2 Padixaḫ ikkinqi ḳetimliḳ ziyapət üstidə xarab iqiliwatḳanda Əstərdin: — I hanix Əstər, nemə təliping bar? U sanga ijabət ḳilinidu. Nemə iltimasing bar? Ḫətta padixaḫliḳimning yerimini iltimas ḳilsangmu xundaḳ ḳilinidu, — dedi.
3 — Əgər nəzərliridə iltipatḳa erixkən bolsam, i aliyliri, wə padixaḫimoɵa muwapiḳ kərünsə, mening iltimasim өz jenimni ayioɵayla, xuningdək mening təlipim өz həlḳimni saḳlioɵayla; 4 qünki biz, yəni mən wə mening həlḳim birgə yoḳitilip, ḳirilip, nəslimizdin ḳurutuluxḳa setiwetilduḳ. Əgər biz ḳul wə dedəklikkə setiwetilgən bolsaḳ, süküt ḳiloɵan bolattim; lekin padixaḫimning tartidiɵan ziyininimu düxmən töləp berəlməytti, — dəp jawap bərdi Əstər.□
5 Padixaḫ Aḫaxwerox hanix Əstərdin: — Bundaḳ ḳilixḳa petinoɵan kixi kim ikən? U ḳəyərdə?! — dəp soridi. Əstər jawabən: —

□ **6:12 «orda dərwazisining aldiɵa ḳaytip bardi»** — bu səz bəlkim əməldarliḳ wəzipisini ḳaytidin baxlioɵanliḳini kərsitixi mumkin. □ **7:1 «…Əstərning ziyapitigə dahil boluxḳa kəldi»** — ibraniy tilida «… Əstərning ziyapitigə iqixkə kəldi». □ **7:4 «Əgər biz ḳul wə dedəklikkə setiwetilgən bolsaḳ, süküt ḳiloɵan bolattim; lekin padixaḫimning tartidiɵan ziyininimu düxmən töləp berəlməytti»** — baxḳa birhil tərjimisi: — «Əgər biz ḳul wə dedəklikkə setiwetilgən bolsaḳ, mən süküt ḳalattim; qünki biz tartidioɵan külpətning padixaḫni awarə ḳiloɵuqiliki yoḳ idi». «Düxmən padixaḫimning tartidioɵan ziyininimu töləp berəlməytti» degənning mənisi bəlkim birinqidin, Yəḫudiylar ḳul-dedək ḳilinsa baj töliməytti; ikkinqidin, Huda Ibraḫimoɵa: «Kim sən wə əwladliringni ḳaroɵioɵan bolsa mən uni ḳaroɵaymən, sən wə əwladliringni kim bərikətligən bolsa mən uni berikətləymən» dəp wədə ḳiloɵanidi («Yar.» 12:2-3). Kim Yəḫudiy həlḳigə ziyankəxlik ḳilsa, Hudaning jazasini tartidu. «Ḳoxumqə səz»imiznimu kərüng.

6 Bu düxmən wə zəhərhəndə mana muxu rəzil Ḥaman! — dewidi, Ḥaman padixaḥ
bilən hanix aldida xu zamatla dəkkə-dükkigə qüxti.

Ḥamanning өzi təyyarlioʏan daroʏa esilixi

7 Xuning bilən padixaḥ ḳəḥri-oʏəzəpkə kelip ziyapət-xarab üstidin turdi-də, qarib-
aoʏḳa qiḳip kətti; Ḥaman bolsa hanix Əstərdin jenini tiləxkə ḳaldi; qünki u
padixaḥning өzigə jaza bərməy ḳoymaydioʏan niyətkə kəlgənlikini kərüp yətkənidi.
8 Padixaḥ qaribaoʏdin ziyapət-xarab dastihinioʏa ḳaytip kəlginidə Ḥamanning өzini
Əstər yөləngən diwanoʏa taxlioʏiniqə turoʏinini kərdi-də: —
— Ḳara, uning ordida mening aldimdila hanixḳa zorluḳ ḳiloʏiliwatḳinini?! — dewidi,
bu sөz padixaḥning aoʏzidin qiḳixi bilənla adəmlər Ḥamanning bax-kөzini qümkəp
ḳoydi. □ 9 Padixaḥning aldida turuwatḳan ḥərəm’aoʏiliridin Ḥarbona isimlik birsi:
— Yənə bir ix bar, mana, Ḥaman aliylirining ḥayati üqün gəp ḳiloʏan Mordikayni esix
üqün, əllik gəz igizliktə yasatḳan dar təyyar turidu, u dar ḥazir muxu Ḥamanning
ḥoylisida, dewidi, padixaḥ: — Ḥamanni uningoʏa esinglar! — dedi. 10 Xuning
bilən ular Ḥamanni u Mordikayoʏa təyyarlap ḳoyoʏan daroʏa asti; xuning bilən
padixaḥning oʏəzipi besildi.

8

Mordikayning yuḳiri mərtiwigə өstürülüxi

1 Padixaḥ Aḥaxwerox xu küni Yəḥudiylarning düxmini Ḥamanning өy-zeminini
iltipat ḳilip hanix Əstərgə bərdi; Mordikaymu padixaḥning ḥuzurioʏa kəltürüldi,
qünki Əstər өzining Mordikay bilən tuoʏḳan ikənlikini padixaḥḳa dəp bərgənidi.
2 Padixaḥ өzining Ḥamandin ḳayturuwaloʏan üzükini qiḳirip Mordikayoʏa bərdi,
Əstərmu Mordikayni Ḥamanning өy-jayini baxḳuruxḳa ḳoydi.

Əstərning padixaḥtin Ḥamanning suyiḳəstini bikar ḳilixni tilixi

3 Əstər yənə padixaḥning aldioʏa kelip ayioʏioʏa yiḳilip, kөzigə yax aloʏan ḥalda
padixaḥtin Agagiylardin boloʏan Ḥaman kəltürüp qiḳḳan balayi’apətni ḥəm uning
Yəḥudiylarni yoḳitix suyiḳəstini bikar ḳilixni yelinip өtündi. 4 Padixaḥ altun ḥasisini
Əstərgə təngliwidi, Əstər ornidin ḳopup padixaḥning aldida turdi.
5 — Əgər aliyliri maḳul kөrsə, əgər mən padixaḥning aldida iltipatḳa erixkən bolsam,
əgər padixaḥim bu ixni tooʏra dəp ḳarisa, xuningdək məndin məmnun bolsa, yarliḳ
qüxürüp Agagiylardin Ḥammidataning ooʏli Ḥaman yazoʏan məktuplarni, yəni
padixaḥimning ḥərḳaysi өlkisidiki Yəḥudiylarni yoḳitix tooʏrisidiki məktuplarni
bikar ḳilidioʏan bir yarliḳ yezilixini tiləymən. □ 6 Qünki mən өz həlḳimgə qüxidioʏan
bu balayi’apətkə ḳandaḳmu qidap ḳarap turalaymən? Өz tuoʏḳanlirimning
yoḳitilixioʏa ḳandaḳmu qidap ḳarap turalaymən? — dedi Əstər padixaḥḳa.
7 Padixaḥ Aḥaxwerox hanix Əstər bilən Yəḥudiy Mordikayoʏa: — Mana, Ḥaman
Yəḥudiylaroʏa ziyankəxlik ḳilmaḳqi boloʏaqḳa, mən uning өy-zeminini Əstərgə
bərdim wə uning өzini ular daroʏa asti. □ 8 Əmdi silər өzünglarning tooʏra tapḳini
boyiqə mening namimda Yəḥudiylar üqün bir yarliḳ yezip, mening üzük məḥürümni

---

□ **7:8 «bax-kөzini qümkəp ḳoydi»** — bəlkim өlüm jazasioʏa məḥḳum ḳilinoʏanlar padixaḥning yüzini kərmisun dəp xundaḳ ḳiloʏan bolsa kerək. □ **8:5 «xuningdək məndin məmnun bolsa...»** — ibraniy tilida «uning kөz aldida uni məmnun ḳiloʏudək bolsam...». □ **8:7 «Yəḥudiylaroʏa ziyankəxlik ḳilmaḳqi boloʏaqḳa,...»** — ibraniy tilida «Yəḥudiylaroʏa ḳolini uzartmaḳqi boloʏaqḳa,...».

besinglar; qünki padixaḫning namida yeziloɣan, padixaḫning üzük məḫüri besiloɣan yarliḳni ḫeqkim bikar ḳilalmaydu, dedi.□
9 Xu qaoɣda, üqinqi ayda, yəni Siwan eyining yigirmə üqinqi küni, padixaḫning mirzilirining ḫəmmisi qaḳirip kelindi. Ular Mordikayning barliḳ buyruoɣini boyiqə yarliḳ yazdi; yarliḳ Yəḫudalarning ixi tooɣruluḳ Ḫindistandin Ḫəbəxstanoɣiqə bir yüz yigirmə yəttə əlkining waliyliriɣa, əlkə baxliḳi wə bəglirigə yeziloɣan bolup, məktuplar ḫərḳaysi əlkigə əz yeziḳi bilən, ḫərḳaysi əl-millətlərgə əz tili bilən, xundaḳla Yəḫudiylaroɣa əz yeziḳi bilən, əz tilida pütülgənidi. □ 10 Mordikay yarliḳni padixaḫ Aḫaxweroxning namida yezip, uningoɣa padixaḫning üzük məḫürini basti; yarliḳ məktuplirini padixaḫliḳning atliḳliri bilən, yəni tolparlaroɣa, at ḳeqirlaroɣa wə təgilərgə mingən qəwəndazlar arḳilиḳ ḫərḳaysi jaylaroɣa yollidi. □ 11 Yarliḳta: «Padixaḫ ḫərḳaysi xəḫərlərdiki Yəḫudiylarning uyuxup, əz ḫayatini ḳooɣdixiɣa, xundaḳla əzlirigə düxmənlik ḳilidioɣan ḫər millət wə ḫər ḳaysi əlkilərdiki küqlərni, jümlidin ularning bala-qaḳilirini ḳoymay yoḳitixiɣa, ḳirixiɣa, nəslini ḳurutuxiɣa, xundaḳla mal-mülkini olja ḳilixiɣa ijazət berildi; 12 bu ix bir kündə, yəni on ikkinqi ayning, yəni Adar eyining on üqinqi küni padixaḫ Aḫaxweroxning ḫərḳaysi əlkiliridə ijra ḳilinsun» dəp pütülgənidi.
13 Yarliḳ ḫərḳaysi əlkigə əwətilip, pərman süpitidə elan ḳilinsun, Yəḫudiylarning əxu küni düxmənliridin intiḳam elixḳa təyyarlinip ḳoyuxi üqün yarliḳning kəqürülmisi ḫərḳaysi əl-millətlərgə uḳturulsun, dəp bekitildi. 14 Xuning bilən qəwəndazlar tolparlaroɣa wə ḳeqirlaroɣa minip padixaḫning buyruḳi boyiqə jiddiy yoloɣa atlandi; yarliḳ Xuxan ḳəl’əsidimu jakarlandi.
15 Mordikay kək wə aḳ rənglik xaḫanə kiyim kiyip, bexioɣa katta altun tajni taḳap, səsün rəng kəndir yepinqini yepinip, padixaḫning ḫuzuridin qiḳti; Xuxan xəḫərdiki həlḳ huxalliḳḳa qəmüp təntənə ḳilixti. 16 Yəḫudiylar yoruḳluḳ, xad-huramliḳ wə izzət-ikramoɣa muyəssər boldi. 17 Ḫərḳaysi əlkə, ḫərḳaysi xəḫərlərdə, padixaḫning əmr-yarliḳi yetip baroɣanliki yərlərdə, Yəḫudiylar xad-huramliḳḳa qəmüp, ziyapət ḳilip mubarək bir künni ətküzüxti; nuroɣun yərlik aḫalilər əzlirini Yəḫudiy deyixiwaldi; qünki Yəḫudiylardin ḳorḳux wəḫimisi ularni besiwaloɣanidi.□

9

Yəḫudiylarning əz düxmənlirini məoɣlup ḳilixi

1 On ikkinqi ay, yəni Adar eyining on üqinqi küni, padixaḫning əmri bilən yarliḳi ijra ḳilinixḳa az ḳaloɣan qaoɣda, yəni Yəḫudiylarning düxmənliri ularning üstidin oɣalib kelixkə ümid ḳilip kütkən küni, əksiqə Yəḫudiylarning əz düxmənlirining üstidin oɣalib kelidioɣan künigə aylinip kətti. 2 Yəḫudiylar padixaḫ Aḫaxweroxning ḫərḳaysi əlkiliridiki əzliri turuxluḳ xəḫərlərdə ularoɣa ḳəst ḳilmaḳqi boloɣanlaroɣa ḫujum ḳilix üqün yioɣilixḳa baxlidi; ḫeqkim ularning aldida turalmaytti; ulardin boloɣan ḳorḳunq ḫərbir əl-millətni basḳanidi. 3 Ḫərḳaysi əlkilərdiki bəglər, waliylar, əlkə baxliḳliri, xundaḳla padixaḫning ixlirini ijra ḳiloɣuqilarning ḫəmmisi Yəḫudiylarni ḳollidi; qünki Mordikaydin boloɣan ḳorḳunq ularni basḳanidi. 4 Qünki Mordikay degən kixi ordida intayin nopuzluḳ bolup, nam-xəḫriti ḫəmmə əlkilərgə

□ **8:8 «…qünki padixaḫning namida yeziloɣan, padixaḫning üzük məḫüri besiloɣan yarliḳni ḫeqkim bikar ḳilalmaydu» —** bu Pars imperiyəsidiki asas ḳanun idi. Dəl xu səwəbtin əslidiki yarliḳning əzini biwasitə bikar ḳilixḳa bolmaytti. Buning ornida uning aḳiwitining aldini elix tədbiri kərsitilgən ikkinqi bir yarliḳ yezilixi kerək bolatti. □ **8:9 «Ḫəbəxstan» —** ḫazirḳi Efiopiyə. □ **8:10 «at ḳeqirlaroɣa wə təgilərgə…» —** yaki «alaḫidə beḳip keliniwatḳan atlaroɣa…». Bu ayəttiki ulaoɣlarning hillirining birnəqqə hil tərjimiliri uqrixi mumkin. □ **8:17 «əzlirini Yəḫudiy deyixiwaldi» —** yaki «əzliri Yəḫudiy boluxti».

tarkalоqanidi; uning ḫoḳuḳi barоqanseri qongiyip ketiwatatti. 5 Xuning bilən
Yəḫudiylar өzlirining ḫəmmə düxmənlirini ḳiliqlap, ḳirоqin ḳilip yoḳatti; өzlirigə
өq bolоqanlarоqa ḳandaḳ ḳilixni halisa xundaḳ ḳildi. 6 Xuxan ḳəl'əsidila Yəḫudiylar
bəx yüz adəmni ḳətl ḳilip yoḳatti. 7 Ular yənə Parxandata, Dalfon, Aspata, 8 Porata,
Adaliya, Aridata, 9 Parmaxta, Arisay, Ariday wə Wayizatani ḳətl ḳildi; 10 bu on adəm
Ḫammidataning nəwrisi, Yəḫudiylarning düxmini bolоqan Ḫamanning ооqli idi;
lekin ular ularning mal-mülkini olja ḳilixḳa ḳol salmidi. 11 Xu küni Xuxan ḳəl'əsidə
ḳətl ḳilinоqan adəm sani padixaḫḳa məlum ḳilindi. 12 Padixaḫ hanix Əstərgə: —
Yəḫudiylar Xuxan ḳəl'əsidə bəx yüz adəmni ḳətl ḳilip yoḳitiptu, yənə Ḫamanning
on ооqlini ḳətl ḳiptu; ular padixaḫning baxḳa өlkiliridə nemə ḳildikin? Əmdi nemə
iltimasing bar? U sanga berilidu. Yənə nemə təliping bar? Umu bəja əylinidu, —
dedi.
13 — Aliyliriоqa muwapiḳ kərünsə, Xuxandiki Yəḫudiylarning ətimu bügünki yarliḳta
deyilgəndək ix ḳilixiоqa ḫəmdə Ḫamanning on ооqlining *jəsətlirini* darоqa esip
ḳoyuxḳa ijazət bərgəyla, dedi Əstər.
14 Padixaḫ xundaḳ ḳilixḳa buyruḳ qüxürdi; yarliḳ Xuxan ḳəl'əsidə qiḳiriloqanda,
kixilər Ḫamanning on ооqlini darоqa esip ḳoyuxti. 15 Adar eyining on tətinqi küni
Xuxandiki Yəḫudiylar yənə yiоqilip üq yüz adəmni өltürdi; lekin ularning mal-
mülkini olja ḳilixḳa ḳol salmidi.
16 Padixaḫning ḫərḳaysi baxḳa өlkiliridiki ḳaloqan Yəḫudiylar yiоqilip өz janlirini
saḳlaxḳa səptə turup өzlirigə өq bolоqanlardin jəmiy yətmix bəx ming adəmni
өltürdi, əmma ularning mal-mülkini olja ḳilixḳa ḳol salmidi. Xuning bilən ular
düxmənliridin ḳutulup aramliḳḳa muyəssər boldi. 17 Bu Adar eyining on üqinqi
künidiki ix idi; on tətinqi küni ular aram aldi, xu künni ziyapət berip xadlinidiоqan
kün ḳilip bekitti.
18 Lekin Xuxandiki Yəḫudiylar bolsa on üqinqi, on tətinqi künliri toplixip jəng ḳildi;
on bəxinqi küni ular aram aldi, xu künni ziyapət berip xadlinidiоqan kün ḳilip bekitti.
19 Xu səwəbtin səḫradiki Yəḫudiylar, yəni yeza-ḳixlaḳlarda turuwatḳan Yəḫudiylar
Adar eyining on tətinqi künini ziyapət berip xadlinidiоqan mubarək kün bekitip, bir-
birigə sowоqa-salam berixidiоqan boldi.
20 Mordikay bu wəḳələrni hatiriləp ḫəmdə Aḫaxweroxning ḫərḳaysi өlkilirining yi-
raḳ-yeḳin jaylirida turuwatḳan barliḳ Yəḫudiylarоqa məktuplarni yollidi. 21 Xundaḳ
ḳilip u ularning arisida ḫəryili Adar eyining on tət, on bəxinqi künini bayram
ḳilip өtküzülsun dəp bekitti; 22 u bu ikki künni Yəḫudiylarning düxməndin ḳutulup
aramliḳḳa erixkən küni süpitidə, xu ayni ularning ḳayоqu-ḫəsriti xadliḳḳa, yiоqa-
zarliri mubarək küngə aylanоqan ay süpitidə əsləp, bu ikki künni ziyapət ḳilip
xadlinidiоqan, kөpqilik bir-birigə salam-sowоqa beridiоqan, kəmbəоqəllərgə həyr-
ehsan ḳilidiоqan kün ḳilixḳa buyrudi. 23 Xu səwəbtin Yəḫudiylar dəsləp baxliоqan
xu *ḫeytni* dawamlaxturuxḳa wə xuningdək Mordikayning ularоqa yazоqanlirinimu
orunlaydiоqanоqa wədə berixti. 24 Qünki əslidə barliḳ Yəḫudiylarning küxəndisi
bolоqan Agagiy Ḫammidataning ооqli Ḫaman Yəḫudiylarni ḫalak ḳilixni ḳəstligən,
xundaḳla ularni nəslidin ḳurutup yoḳatmaḳqi bolup «pur», yəni qək taxliоqanidi.
25 Lekin bu ix padixaḫning ḳuliḳiоqa yətkəndə, padixaḫ məktuplarni yezip, Ḫaman
ḳəstligən rəzil ix, yəni uning Yəḫudiylarni ḳəst ḳiloqan ixi uning өz bexiоqa yansun,
dəp yarliḳ qüxürdi; ḫəm kixilər uni wə uning ооqullirini darоqa asti.□ ■

«Purim» bayrimining kelip qiḳix tarihi

□ **9:25 «Lekin bu ix padixaḫning ḳuliḳiоqa yətkəndə...»** — ibraniy tilida: «Lekin u padixaḫning aldiоqa kəlgəndə» deyilidu. Xunga bəzi tərjimilərdə: «Lekin u (Əstər) padixaḫning aldiоqa kirgəndə,...» deyilidu.
■ **9:25** Əst. 8:8

26 Xunglaxqa, kixilər «pur» (qək) degən isim boyiqə bu ikki künni «Purim bayrimi»
dəp atidi; xunga Yəhudiylar əxu həttə pütülgənliri boyiqə, ḥəm kərgən, ḥəm baxtin
ətküzgənlirigə asasən, □ 27 əzliri, əwladliri ḥəmdə əzliri bilən birləxkən barliq
kixilərning pütülgən əḥkamni tutup, bəlgiləngən waqitta əxu ikki künni ḥər yili
mənggü üzüldürməy bayram qilixini qarar qildi, 28 xundaqla bu ikki kün ḥərbir
dəwrdə, ḥərbir jəmət-ailidə, ḥərqaysi əlkə, ḥərqaysi xəḥərdə hatirilinip təbriklnip
tursun wə «Purim bayrimi» bolidiƣan muxu künlərning təbriklinixi Yəhudiy həlqi
iqidə mənggü üzülüp qalmisun, hatiriləx paaliyətliri ularning uruq-nəsli arisidinmu
yoqap kətmisun, dəp qarar qildi.
29 Andin Abihailning qizi, hanix Əstər wə Yəhudiy Mordikay Yəhudiylarƣa yazƣan
«Purim bayrimi» tooƣrisidiki xu ikkinqi hətni toluq ḥoquqi bilən təkitləp, yənə
bir hətni yollidi. 30 Mordikay hatirjəmlik wə ḥəqiqətning səzlirini yətküzidiƣan
məktuplarni Aḥaxweroxning padixaḥliqidiki bir yüz yigirmə yəttə əlkidiki barliq
Yəhudiylarƣa əwətip, 31 Xu «Purim» künliri bəlgiləngən waqitlirida ətküzülsun,
xuningdək Yəhudiy Mordikay wə hanix Əstərning tapiliƣanliri boyiqə, xundaqla
ularning əz-əzigə wə nəsligə bekitkənliri boyiqə əyni waqittiki tutuloƣan rozilar wə
kətürülgən nida-pəryadlar əsləp hatiriləNsun, dəp təkitlidi. □ 32 Əstərning yarliqi
«Purim bayrimi»diki xu ixlarni bekitip bərdi; bu ix tarihnamiƣimu pütüldi.

10

Mordikayning xəḫriti wə utuqi

1 Padixaḥ Aḥaxwerox quruqluq wə dengiz aralliridiki aḥalilərning ḥəmmisigə alwan
təligüzətti. 2 Uning nopuz-ḥəywiti wə qudritini ayan qiloƣan barliq qiloƣan-ətkənliri,
xundaqla Mordikayning padixaḥning əstürüxi bilən erixkən katta xəḫriti tooƣrisidiki
təpsilatlar Media wə Pars padixaḥlirining tarih-təzkiriliridə pütülgən əməsmu?
3 Qünki Yəhudiy Mordikayning mərtiwisi padixaḥ Aḥaxweroxtin keyinla ikkinqi
orunda turatti; u daim əz həlq-millitining bəhtini kəzləp, barliq nəslidikilərgə
aman-esənlik tilək səzlirini qilatti, Yəhudiylarning arisida zor izzət-ḥərmət tepip,
qerindaxlirining qədirlixigə erixkənidi.

□ **9:26 «Purim» —** «qək taxlax» degən mənisi. □ **9:31 «…əyni watittiki tutuloƣan rozilar wə kətürülgən nida-pəryadlar əsləp hatiriləNsun» —** bu jümlining baxqa birhil tərjimisi: «…həlqlər huddi əzliri wə əwladliri üqün roza tutux wə qarilik tutux waqtini bəlgiləxni qarar qiloƣandək». Lekin bizningqə bu səzlər qoqum Əstər wə Xuxandiki Yəhudiylarning roza tutup pütkül həlqi üqün kətürgən nida-pəryadlirini əsləxni kərsitidu.

Ayup

Ihlasmənlik ḫəm awatlik

1 «Uz» degən yurtta, Ayup isimlik bir adəm yaxioɣanidi. Bu adəm bolsa ḳusursiz,
durus, Hudadin ḳorḳidioɣan, yamanliḳtin əzini yiraḳ tutidioɣan adəm idi. ■
2 Uningdin yəttə ooɣul wə üq ḳiz tuoɣuldi. 3 Uning yəttə ming ḳoy, üq ming təgə, bəx
yüz jüp kala, bəx yüz mada exək ḳatarliḳ mal-mülki bar idi. Uning malayliri bək kəp
idi; u xərḳliḳlər iqidə ḫəmmidin uluoɣ idi.
4 Uning ooɣulliri nəwət boyiqə bekitkən kündə əz əyidə baxḳilar üqün dastihan
selip ziyapət ḳilatti. Bu künlərdə ular adəm əwətip üq singlisini ular bilən billə
tamaḳlinixḳa qaḳiritatti. 5 Ularning xu ziyapət künliri ayaoɣlixi bilən Ayup adəm
əwətip ularni Huda aldida paklinixḳa orunlaxturatti. U tang səḫərdə ornidin turup
ularning sanioɣa asasən kəydürmə ḳurbanliḳlarni ḳilatti. Qünki Ayup: «Balilirim
gunaḫ ḳilip ḳoyup, kənglidə Hudaoɣa biḫərmətlik ḳilip ḳoyamdikin» dəp oylaytti.
Ayup ḫərdaim ənə xundaḳ ḳilip turatti. □

Ərxtiki birinqi ḳetimliḳ kenɣəx; Xəytan soḳunup kiridu

6 Bir küni, Hudaning ooɣulliri Pərwərdigarning ḫuzurioɣa ḫazir boldi. Xəytanmu
ularning arisioɣa kiriwaldi. □ 7 Pərwərdigar Xəytandin: — Nədin kəlding? — dəp
soridi.
Xəytan Pərwərdigaroɣa jawabən: — Yər yüzini kezip paylap, uyaḳ-buyaḳlarni aylinip
qərgiləp kəldim, dedi.■
8 Pərwərdigar uningoɣa: — Mening ḳulum Ayupḳa diḳḳət ḳiloɣansən? Yər yüzidə
uningdək mukəmməl, durus, Hudadin ḳorḳidioɣan ḫəm yamanliḳtin yiraḳ turidioɣan
adəm yoḳ, — dedi.
9 Xəytan Pərwərdigaroɣa jawabən: — Ayup Hudadin bikardin bikar ḳorḳmioɣandu?
10 Əzüng uning əzi, ailisidikiliri ḫəm uning ḫəmmə nərsisining ətrapioɣa ḳaxa
ḳoyoɣan əməsmu? Sən uning ḳolioɣa bərikət ata ḳilding, xuning bilən uning
təəlluḳati tərəp-tərəptin güllinip awumaḳta. □ 11 Əgər Sən ḳolungni sozup, uning
ḫəmmə nərsilirigə tegip ḳoysang, u Səndin yüz ərüp, Seni tillimisa *Xəytan bolmay
ketəy*! — dedi.
12 Pərwərdigar Xəytanoɣa: — Mana, uning ḫəmmə nərsisini sening ḳolungoɣa
tutḳuzdum! Biraḳ uning əzigə təgküqi bolma! — dedi.
Xundaḳ ḳilip Xəytan Pərwərdigarning ḫuzuridin qiḳip kətti.

■ **1:1** Ayup 2:3 □ **1:5** **«Ayup adəm əwətip ularni Huda aldida paklinixḳa orunlaxturatti» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Ayup ularni qaḳirixḳa adəm əwətip, ularni Huda aldida paklanduratti». **«paklinix»** — əyni qaoɣdiki ḳurbanliḳ ḳilix üqün «adəmni paklandurrux»ning ḳandaḳ elip berilidioɣanliḳi bizgə naməlum. Bəlkim yuyundurulup, pakiz kiyimlərni kiydürüx degəndək ix boluxi mumkin. **«kəydürmə ḳurbanliḳ»** — ḳədimki zamanlarda məlum bir ḫaywan (ḳoy, kala, ḳatarliḳ)ni soyup, uning ḳenini yərgə eḳitiwetip, andin uning pütün tenini Hudaoɣa atap kəydürüxtin ibarəttur. Bu hil ḳurbanliḳ gunaḫni tiləx yaki Hudaoɣa ibadət ḳilix məḳsitidə ḳilinidu. **«Hudaoɣa biḫərmətlik ḳilix»** — muxu səz ibraniy tilida «baruḳ» dəp elinidu. «Baruḳ» adəttə «bərikət, bəht» degən mənini bildüridu. Xu dəwrdə adəmlər bir-biri bilən hoxlaxḳanda «bərikətlik bolsun» dəp bəht tiləytti. Xu səwəbtin «bəht tiləx» («baruḳ») «hoxlixix»ni bildürüpmu ḳelixi mumkin idi. Demək, muxu yərdə bu ibarə «Balilirim Hudadin hoxlixip («huddi widalaxḳandək») ayrilip ketəmdikin» degən mənidə boluxi mumkin. □ **1:6** **«Hudaning ooɣulliri» —** muxu yərdə eḫtimal muḳəddəs pərixtilərni kərsitidu. 38:7ni kərüng. **«Xəytanmu ularning arisioɣa kiriwaldi»** — Huda nemə üqün Xəytanning əzining ḫuzurioɣa kirip, əzini ərkinlik bilən ḫaḳarətlixigə yol ḳoyidu? Bu muḫim məsilə tooɣuluḳ «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **1:7** 1Pet. 5:8 □ **1:10** **«ətrapioɣa ḳaxa ḳoyoɣan» —** yaki «ətrapioɣa tosaḳ ḳoyoɣan».

Birinqi sinaq

13 Bir küni, Ayupning oƣul-qizliri qong akisining øyidə tamaq yəp, xarab iqip
olturatti. 14 Bir həwərqi Ayupning yeniƣa kelip uningƣa: — Kalilar bilən yər
ħəydəwatattuq, exəklər ətrapta otlawatatti; 15 Xebaliqlar ħujum qilip kala-exəklərni
bulap kətti. Ixləwatqan yaxlarni qiliqlap øltüriwətti. Yalƣuz mənla qutulup qelip,
siligə həwər yətküzüxkə nesip boldi, — dedi.
16 Bu adəmning gepi tehi tügiməy turupla, yənə birsi yügürüp kelip Ayupqa: —
Asmandin Hudaning oti qüxüp qoylar wə ixləwatqan yaxlarni køydüriwətti; yalƣuz
mənla qutulup qaldim, siligə həwər yətküzüxkə nesip boldum, — dedi.
17 Bu adəmning gepi tehi tügiməy turupla, yənə birsi yügürüp kelip Ayupqa: —
Kaldiylər üq tərəptin ħujum qilip təgilərni bulap elip kətti, ixləwatqan yaxlarni
qiliqlap øltürüwətti; yalƣuz mənla qutulup qaldim, siligə həwər yətküzüxkə nesip
boldum, — dedi.
18 Bu adəmning gepi tehi tügiməy turupla, yənə birsi yügürüp kelip Ayupqa:
— Oƣulliri wə qizliri qong akisining øyidə tamaq yəp, xarab iqip olturƣinida,
19 tuyuqsiz, qəldin qattiq bir boran qiqip øyning tøt bulungini qattiq soqup, øy ƣulap
qüxüp yaxlarni øltürüwətti; yalƣuz mənla qutulup qaldim, siligə həwər yətküzüxkə
nesip boldum, — dedi.
20 Ayup bolsa buni anglap ornidin dəs turup, tonini yirtip, qeqini qüxüriwetip, øzini
yərgə taxlap Hudaƣa ibadət qildi: —
21 Mən apamning qorsiqidin yalingaq qüxkən, u yərgimu yalingaq qaytimən;
ħəmmini Pərwərdigar *manga* bərgən, əmdi Pərwərdigar *məndin* elip kətti;
Pərwərdigarning namiƣa təxəkkür-mədħiyə qayturulsun! — dedi.■
22 Bularning ħəmmisidə Ayup gunaħ qilmidi wə yaki Hudani ħeqqandaq nalayiqliq
bilən øyiblimidi.

2

Ərxtiki ikkinqi qetimliq kengəx; Xəytan yənə soqunup kiridu; ikkinqi sinaq

1 Yənə bir küni, Hudaning oƣulliri Pərwərdigarning ħuzuriƣa ħazir boluxqa kəldi.
Xəytanmu ularning arisiƣa kiriwaldi.□
2 Pərwərdigar Xəytandin: — Nədin kəlding? — dəp soridi. Xəytan Pərwərdigarƣa
jawabən: — Yər yüzini kezip paylap, uyaq-buyaqlarni aylinip qərgilәp kəldim, —
dedi.
3 Pərwərdigar uningƣa: — Mening qulum Ayupqa diqqət qiliƣansən? Yər yüzidə
uningdək mukəmməl, durus, Hudadin qorqidiƣan ħəm yamanliqtin yiraq turidiƣan
adəm yoq. Məyli sən Meni uni bikardin-bikar yutuwetixkə dəwət qiliƣan bolsangmu,
u yənila sadaqətlikidə qing turuwatidu, — dedi.
4 Xəytan Pərwərdigarƣa jawabən: — Ħər adəm øz jenini dəp terisini berixkimu razi
bolidu, ħətta ħəmmə nemisinimu berixkə təyyardur; □ 5 Biraq Sən ħazir qolungni
sozup uning səngək-ətlirigə təgsəng, u Səndin yüz ørüp tillimisa *Xəytan bolmay
ketəy*! — dedi.
6 Pərwərdigar Xəytanƣa: — Mana, u ħazir sening qolungda turuwatidu! Biraq uning
jeniƣa təgmə! — dedi.

■ **1:21** Top. 5:14; 1Tim. 6:7 □ **2:1 «Hudaning oƣulliri»** — 1:6, 38:7 wə izaħatlarni yənə kørüng. □ **2:4 «Ħər adəm øz ħayatini saqlap qelix üqün terisini berixkimu razi bolidu»** — ibraniy tilida: «Ħər adəm øz ħayatini saqlap qelix üqün terining orniƣa terə berixkimu razi bolidu» degən ibarə ixlitilgən — mənisi bəlkim biz tərjimə qiliƣinimizdək boluxi kerək.

7 Xundaq qilip Xəytan Pərwərdigarning huzuridin qiqip, Ayupning bədinini tapinidin bexioɣiqə intayin azablik hürrək-hürrək yarilar bilən toxquziwətti.□
8 Ayup bolsa bədinini tatilax-oɣirdax üqün bir sapal parqisini qolioɣa elip, küllükkə kirip olturdi. □ 9 Ayali uningoɣa: — Əjəba sən tehiqə əz sadaqətlikingdə qing turuwatamsən? Hudani qaroɣa, əlüpla tügəx! — dedi.□
10 Lekin Ayup uningoɣa: — Sən hamaqət ayallardək gəp qiliwatisən. Biz Hudaning yahxiliqini qobul qiloɣanikənmiz, əjəba uningdin kəlgən külpətnimu qobul qiliximiz kerək əməsmu? — dedi. Ixlarda Ayup eoɣizda heqqandaq gunah ətküzmidi.

Ayupning üq dostining uni yoqlap kelixi

11 Ayupning dostliridin üqəylən uningoɣa qüxkən külpəttin həwərdar boldi. Ular, yəni Temanlik Elifaz, Xuhalik Bildad wə Naamatlik Zofar degən kixilər bolup, əz yurtliridin qiqip, Ayupqa hesdaxlik bildürüx həm təsəlli berix üqün uning yenioɣa berixqa billə kelixkənidi.
12 Ular kelip yiraqtinla uningoɣa qariwidi, uni toniyalmay qaldi-də, awazlirini kətürüp yioɣlap taxlidi. Hərbiri əz tonlirini yirtiwetip, topa-qanglarni asmanoɣa etip əz baxlirioɣa qeqixti. 13 Ular uning bilən billə daq yərdə yəttə keqə-kündüz olturdi, uningoɣa heqkim gəp qilmidi; qünki ular uning dərd-əlimining intayin azablik ikənlikini kərüp yətkənidi.

3

Ayupning səzlixi — uning hayatqa lənət oqup, əlümgə intizar boluxi

1-2 *Yəttə kündin* keyin, Ayup eoɣiz eqip *əhwalioɣa qarita* əzining kərüwatqan künigə lənət oqup mundaq dedi: —■
3 «Mən tuoɣuloɣan axu kün bolmioɣan bolsa boptikən!
«Ooɣul bala apiridə boldi!» deyilgən xu keqə bolmioɣan bolsa boptikən!□
4 Xu künni zulmət qapliqan bolsa boptikən!
Ərxtə turoɣan Təngri kəz aldidin xu künni yoqitiwətkən bolsa boptikən,
Quyax nuri uning üstigə qüxürülmisə boptikən!
5 Xu künni qarangoɣuluq həm əlümning kələnggisi əz qoynioɣa alsa boptikən!
Bulutlar uni yutup kətsə boptikən,
Xu künni kün qarangoɣulatquqilar qorqitip kətküziwətkən bolsa boptikən!□
6 Xu kəqni — Zulmət tutup kətsə boptikən;
Xu kün yil iqidiki *baxqa* künlər bilən billə xatlanmisa boptikən!
Xu kün ayning bir küni bolup sanalmisa boptikən!
7 Mana, xu keqidə tuoɣut bolmisa boptikən!
U keqidə heqqandaq xad-huramlik awaz yangrimisa boptikən!

□ **2:7 «intayin azablik hürrək-hürrək yarilar»** — bu kesəlning qaysi kesəl ikənlikini enik dəp berix qiyin. Bəzi dohturlar uni «yawa qeqək kesili» dəp qaraydu. □ **2:8 «küllükkə kirip olturux»** — qədimki zamanlarda matəm tutux yaki qattiq qayoɣuni bildürüx üqün adəmlər kül dəwisidə olturatti. Qədimki xəhərlərning sirtida adəttə qong bir «kül dəwisi» bolidu, Ayup xu kül dəwisi üstigə olturoɣan boluxi mumkin. □ **2:9 «Hudani qaroɣa!»** — Ayupning ayalining uningoɣa Hudani qaroɣa dəp bu nəsihət qilixi, muxu arqilik Huda təripidin jening elinsun degən mənidə. «Hudani qaroɣa!» — Ibraniy tilida «baruq» degən səz bilən ipadilinidu, «Huda bilən hoxlixix», «Hudadin waz keqix» degəndək mənilərdə. 1:5diki izahatni kərüng. **«əlüpla tügəx!»** — ibraniy tilida «əlüwərgin!». ■ **3:1-2** Yər. 15:10; 20:14 □ **3:3 «Ooɣul bala apiridə boldi!»** — bu gəpni pərixtilər qiloɣan boluxi mumkin. □ **3:5 «kün qarangoɣulatquqilar»** — buning nemə ikənlikigə hazir birnemə deyix təs. Bəlkim jadugərlərning bir hil jadugərlikni ixlitip künni qarangoɣulitixqa intilidioɣanliqini kərisitixi mumkin.

8 Künlərgə lənət kiloʏuqilar xu küngə lənət kilsa boptikən!
Lewiatanni kozoʏaxka petinalaydioʏanlar xu küngə lənət kilsa boptikən!□
9 Xu kün tang səhərdiki yultuzlar karangoʏulaxsa boptikən!
U kün kuyax nurini bihudə kütsə boptikən!
Xu kün sübhining kapaklirining eqilixini bihudə kütsə boptikən!
10 Qünki xu kün meni kətürgən baliyatkuning ixiklirini ətmigən,
Mening kəzlirimni dərd-ələmni kərəlməs kilmioʏan.
11 Ah, nemixka anamning korsikidin qüxüpla ölüp kətmigəndimən?!
Nemixka korsaktin qikkandila nəpəstin kalmioʏandimən?
12 Nemixka meni kobul kilidioʏan etəklər boloʏandu?
Nemixka meni emitidioʏan əmqəklər boloʏandu?
13 Muxular bolmioʏan bolsa, undakta mən mənggü tinq yetip kalattim,
Mənggülük uykuoʏa kətkən bolattim, xu qaoʏda aram tapkan bolattim.
14 Xu qaoʏda özliri üqünla hilwət jaylaroʏa mazar saloʏan yər yüzidiki padixahlar həm məslihətqilər bilən,□
15 Yaki altun yioʏkan,
Öyliri kümüxkə toloʏan bəg-xahzadilər bilən bolattim;
16 Korsaktin məzgilsiz qüxüp kətkən yoxurun balidək,
Nurni kərməy qaqrap kətkən balidək hayat kəqürmigən bolattim.
17 Axu yərdə rəzillər awariqiliktin haliy bolidu,
Axu yərdə halidin kətkənlər aram tapidu;□
18 Axu yərdə əsirlər rahəttə jəm bolidu,
Ular əzgüqilərning awazini anglimaydu;
19 Oʏeriblarmu həm uluoʏlarmu axu yərdə turidu,
Kul bolsa hojayinidin azad bolidu.
20 Japa tartkuqioʏa nemə dəp nur berilidu?
Nemixka dərd-ələmgə qəmgənlərgə hayat berilidu?
21 Ular təxnalik bilən ölümni kütidu,
Birak u kəlməydu;
Ular ölümni yoxurun gəhərni kezip izdigəndinmu əwzəl bilidu,
22 Ular gərni tapkanda zor huxal bolup,
Xad-huramlikka qəmidu.
23 Öz yoli eniksiz adəmgə,
Yəni Təngrining tosiki selinoʏan adəmgə nemixka *nur wə hayat* berilidu?
24 Xunga tamikimning ornioʏa nalilirim kelidu;
Mening kattik pəryadlirim xarkiratmidək xarkiraydu.
25 Qünki mən dəl korkkan wəhxət öz beximoʏa qüxti;
Mən dəl korkidioʏan ix manga kəldi.
26 Məndə heq aramlik yoktur!

□ **3:8 «Lewiatan»** — qongkur dengiz astida yaxaydioʏan korkunquluk əjdihaoʏa ohxap ketidioʏan haywan. «Lewiatanni kozoʏax» bolsa, bəzi kona mədəniyətlərdə: «bu yooʏan haywanni kozoʏap ornidin turoʏuzup pütün kuyaxni tosup yepip, karangoʏuluk qüxürələymiz» degən kəzkaraxtur. Ayupning özi mundak «karangoʏulaxturux usuli»oʏa ixənməsliki mumkin, birak xeirlik təkitləx üqün bu selixturmini ixlitidu. Demək, Ayup muxu yərdə özi tuoʏuloʏan künining muxu əjdihaoʏa ohxax korkunqluklikini wə takabil turuxning intayin təslikini bildürməkqi boloʏan boluxi mumkin. □ **3:14 «özliri üqünla hilwət jaylaroʏa mazar saloʏan yər yüzidiki padixahlar həm məslihətqilər»** — bu ayəttiki «mazar» bəlkim Misirdiki qong ehramlarni kərsitixi mumkin. Məyli qong, həywətlik bolsimu, bəribir adəmni ölümdin kooʏdiyalmaydu. Bu jümlini yənə «özi üqünla hazir harablixip kətkən jaylarni kuroʏan padixahlar…» dəp tərjimə kiloʏili bolidu. □ **3:17 «Axu yərdə *rəzillər* halidin kətkənlər aram tapidu»** — muxu yərdə Ayupning səzi Hudaning adalitidin gumanlinixioʏa yekin kelidu. U, rəzillər baxka adəmlərgə ohxax gərdə təng bolup ohxax dəm alalaydu, dəwatkandək mənidə səzləydu.

Ḥəm ḥeq hatirjəm əməsmən!
Ḥeq tinq-amanliḳim yoḳtur!
Birak parakəndiqilik ḥaman üstümgə qüxməktə!».

4

Elifazning səz ḳilixi •••• «Adəm Hudaning aldida ḥəḳḳaniy bolalmaydu»

1 Temanlik Elifaz jawabən mundak dedi: —
2 «Birsi sən bilən səzləxməkqi bolsa, eoɳir alamsən?
Birak kim aoɳzioɳa kəlgən gəpni yutuwatalaydu?
3 Ḳara, sən kəp adəmlərgə təlim-tərbiyə bərgən adəmsən,
Sən jansiz ḳollaroɳa küq bərgənsən,
4 Səzliring dəldəngxip aran mangidioɳanlarni rioɳbətləndürgən,
Tizliri pükülgənlərni yəligənsən.
5 Birak ḥazir nəwət sanga kəldi,
Xuninglik bilən ḥalingdin kətting,
Balayi'apət sanga tegixi bilən,
Sən alaḳzadə bolup kətting.□
6 Ihlasmənliking tayanqing bolup kəlmigənmu?
Yolliringdiki durusluk ümidingning asasi əməsmidi?
7 Esinggə al, kim bigunaḥ turup wəyran bolup bakḳan?
Duruslarning ḥayati nədə üzülüp ḳaloɳan?□
8 Mən kərginimdək, gunaḥ bilən yər aoɳdurup awariqilik terioɳanlar,
Ohxaxla ḥosul alidu.■
9 Təngrining bir nəpisi bilənla ular gumran bolidu,
Uning oɳəzipining partlixi bilən ular yoḳilip ketidu.□ ■
10 Xirning ḥərkirəxliri,
Ḥəm əxəddiy xirning awazi *bar bolsimu*,
Xir arslanlirining qixliri sundurulidu;□
11 Batur xir bolsa ow tapalmay yoḳilixḳa yüzlinidu,
Qixi xirning küqükliri qeqilip ketidu.
12 — Mana, manga bir səz oɳayibanə kəldi,
Ḳuliḳimoɳa bir xiwirlioɳan awaz kirdi,
13 Tün keqidiki oɳayibanə kərünüxlərdin qikḳan oylarda,
Adəmlərni qongḳur uyḳu basḳanda,
14 Ḳorḳunq wə titrəkmu meni basti,
Səngək-səngəklirimni titritiwətti;
15 Kəz aldimdin bir roḥ ətüp kətti;

□ **4:5 «Balayi'apət sanga tegixi bilən, sən alaḳzadə bolup kətting!»** — deməy turalmaymizki, Elifazning «Balayi'apət sanga tegixi bilən» degini Ayupning eqinixlik əḥwalini naḥayiti yenik qaoɳlioɳan bir səzdur. □ **4:7 «Esinggə al, kim bigunaḥ turup wəyran bolup bakḳan? Duruslarning ḥayati nədə üzülüp ḳaloɳan?»** — Elifazning bayani, xübḥisizki, ḳiyamət künidə əməlgə axurulidu. Birak bundak səzlərning bu dunyada ḥərdaim əməlgə axuruluxi natayin. Ayupning dostlirining ḥəmmisi: «Bu dunyada gunaḥ sadir ḳiloɳan ḥərḳandak adəmgə külpət kəltürülidu; Ayupḳa külpət kəldi; xunga u qoḳum məlum bir eoɳir gunaḥni ḳiloɳan» dəp pərəz ḳilidu. Bu kəzḳaraxni Ayup ḳobul ḳilmisimu, lekin bundak gəplər uni intayin azablaydu ḥəm uni Hudaning adalitidin gumanlinixḳa türtkə bolidu. Ularning səzliridin ḳarioɳanda, Ayup wə uning dəwridikilərning ḳiyamət küni tooɳrisida asasən həwiri yoḳ idi. ■ **4:8** Ayup 15:35; Zəb. 7:14-16; Pənd. 22:8; Yəx. 59:4; Ḥox. 10:13; Gal. 6:7, 8 □ **4:9 «nəpisi»** — «nəpsi» əməs. ■ **4:9** Yəx. 11:4 □ **4:10 «Xirning ḥərkirəxliri, ḥəm əxəddiy xirning awazi bar bolsimu,...»** — baxḳa bir hil tərjimisi: «Xirning ḥərkirəxliri ḥəm əxəddiy xirning awazi jim bolidu...».

Bədinimdiki tüklirim ḩürpiyip kətti.□
16 U roḩ ornida midirlimay turdi, birақ turқini kərəlmidim;
Kəz aldimda bir gəwdə turuptu;
Xiwirlioɣan bir awaz anglandi: —□
17 «Insan balisi Təngridin ḩəққaniy bolalamdu?
Adəm əz Yaratқuqisidin pak bolalamdu?□
18 Mana, U Əz қullirioɣa ixənmigən,
Ḩətta pərixtilirinimu «Nadanliқ қiloɣan!» dəp əyibligən yərdə,■
19 Uli topilardin boloɣan insanlar,
Laydin yasaloɣan əylərdə turoɣuqilar қandaқ bolar!?
Ular pərwanidinmu asanla yanjilidu!□
20 Ular tang bilən kəq ariliқida kukum-talқan bolidu;
Ular ḩeqkim nəzirigə almioɣan ḩalda mənggügə yoқilidu.□
21 Ularning qedir tanisi yulup taxlanoɣanoɣu?
Ular ḩeq danaliққa tehi erixməyla əlüp ketidu!». □

5

Elifazning səzini dawamlaxturuxi

1 Қeni, iltija қilip baқ, sanga jawab қiloɣuqi barmikin?
Muқəddəslərning қaysisidin panaḩ tiləysən?□
2 Qünki əhməқning aqqiқi əzini əltüridu,
Қəḩri nadanning jenioɣa zamin bolidu.□
3 Mən əz kəzüm bilən əhməқning yiltiz tartқanliқini kərgənmən;
Lekin xu ḩaman uning makanini «Lənətkə uqraydu!» dəp bildim,□
4 Uning baliliri amanliқtin yiraқtur;

□ **4:15 «bir roḩ ətüp kətti»** — andin bu roḩ Elifazoɣa gəp қilidu. «Ayup» 1-2-babtiki həwərdin қarioɣanda, roḩning gepi yaloɣan boloɣaqқa, bu roḩ Xəytandin kəlgən yaman bir roḩ ikənlikigə bizdə қilqə guman yoқ. Təwəndiki izaḩatlarnimu kərüng. □ **4:16 «Xiwirlioɣan bir awaz anglandi»** — baxқa bir hil tərjimisi: «süküt iqidə bir awaz anglandi». □ **4:17 «Insan balisi Təngridin ḩəққaniy bolalamdu?»** — baxқa bir hil tərjimisi: «Insan balisi Təngri aldida ḩəққaniy bolalamdu?». ■ **4:18** Ayup 15:15; 2Pet. 2:4 □ **4:19 «Laydin yasaloɣan əylərdə turoɣuqilar қandaқ bolar!?»** — roḩ eytқan bu səzlər (17-21-ayətlər) pütünləy yaloɣan xikayət səzliridur; qünki biz kitabning bexida Hudaning Ayupni «Mening қulum Ayup» dəp atap uningoɣa boloɣan ixənqisi tooɣrisidiki hatirilərni kərələymiz. Ḩəmmə roḩlarning səzining tooɣra boluxi natayin! Xuning üqün təkitləymizki, barliқ «roḩlarning səzliri»ni, xundaқla insanlarning səzlirinimu muқəddəs yazmilar (Təwrat, Zəbur, Injil)diki toluқ ḩəқiқətlərgə asasən təkxürüp ispatlax tolimu zərürdur. **«Ular pərwanidinmu asanla yanjilidu!»** — roḩning muxu səzining kəqmə mənisi: Insan balisi Hudaning aldida ḩeqnemə ḩesablanmaydu, xunga Hudaning ḩəққaniyliқioɣa adəmning əқli қilqə yətməydu, degənliktur. Demək, insanlar Hudaning ḩəққaniyliқini қət'iy qüxinəlməydu. Biraқ Ayupning қarixi undaқ əməstur. Ayup: — Gərqə adəm wə Hudaning arisida insanlarning gunaḩi səwəbidin zor ḩang pəyda boloɣan bolsimu, insanlarning bəribir əz wijdanida ḩəққaniylиқ tooɣrisidiki birhil oɣil-pal kərünidioɣan qüxənqisi bolidu, dəp қaraydu. □ **4:20 «Ular ḩeqkim nəzirigə almioɣan ḩalda mənggügə yoқilidu»** — roḩning bu səzi yənila bir aldamqiliқtur; Injiloɣa asəsən, Huda ḩətta қuqқaqning yərgə yiқiloɣininimu nəzirigə alidu. □ **4:21 «Ular... ḩeq danaliққa tehi erixməyla əlüp ketidu!»** — Elifaz adəmning ḩayatini qedioɣa ohxitidu; qedirning taniliri yulunoɣada qedir dərḩal oɣulap ketidu. Elifazning bu səzigə қarioɣanda, ḩayatning bir məқsiti danaliққa erixixtur. Məlum nuқtidin eytқanda bu səzning asasi bar. □ **5:1 «Muқəddəslər»** — muxu yərdə bəlkim muқəddəs pərixtilərni kərsitidu. □ **5:2 «Қəḩri nadanning jenioɣa zamin bolidu»** — yaki «Kərməsliki nadanning jenioɣa zamin bolidu». Elifazning bu səzining mənisi: Ayupning aqqiқlinip, Hudaoɣa қaқxixi hətərlik ix; Huda uningoɣa jawab kəlmigən yərdə, Huda wə insanning ariliқida turidioɣan bir «kelixtürgüqi»dinmu yardəm tiləx pütünləy biḩudə ix, degənlik boluxi mumkin. □ **5:3 «Lekin xu ḩaman uning makanini «lənətkə uqraydu!» dəp bildim»** — baxқa birhil tərjimisi: «Lekin mən dərḩal uning makanioɣa lənət oқudum».

Ular xəḩər dərwazisida sot ḳilinoɣanda basturuldi;
Ularoɣa ḩeqkim ḩimayiqi bolmaydu.
5 Uning ḩosulini aqlar yəp tügitidu;
Ular ḩətta tikən arisida ḳaloɣanlirinimu elip tügitidu;
Ḳiltaḳqimu uning mal-mülüklirini yutuwelixḳa təyyar turidu.
6 Qünki awariqilik əzəldin topidin ünüp qiḳmaydu,
Külpətmu yərdin əsüp qiḳḳanmu əməs.
7 Biraḳ uqḳun yuḳirioɣa uqidioɣandək,
Insan külpət tartixḳa tuoɣuloɣandur.□
8 Ornungda mən bolsam, Təngrioɣila murajiət ḳilattim,
Mən iximni Hudayimoɣila tapxuriwetəttim.
9 U ḩesabsiz karamətlərni,
San-sanaḳsiz məjizilərni yaritidu.■
10 U yərgə yamoɣur təḳdim ḳilidu;
U dala üstigə su əwətip beridu.■
11 U pəs orunda turidioɣanlarning mərtiwisini üstün ḳilidu;
Matəm tutḳanlar amanliḳḳa kətürülidu.■
12 U ḩiyligərlərning niyətlirini bikar ḳiliwetidu,
Nətijidə ular ixini püttürəlməydu.□ ■
13 U məkkarlarni əz ḩiyligərlikidin tuzaḳḳa alidu;
Əgrilərning nəyrəngliri eḳitip ketilidu.□ ■
14 Kündüzdə ular ḳarangoɣuluḳḳa uqraydu;
Qüxtə tün keqidək silaxturup mangidu.■
15 Biraḳ u miskinlərni məkkarlarning ḳiliqi wə aoɣzidin ḳutḳuzidu,
Ularni küqlüklərning qanggilidin ḳudrətlik ḳoli bilən ḳutḳuzidu.
16 Xunga, ajizlar üqün ümid tuoɣulidu,
Ḳəbiḩlik aoɣzini yumidu.■
17 Ḳara, Təngri ibrət bərgən adəm bəhtliktur,
Xunga, Ḩəmmigə Ḳadirning tərbiyisigə səl ḳarima jumu!■
18 Qünki U adəmni yarilanduridu, andin yarini tangidu;
U sanjiydu, biraḳ Uning ḳolliri yənə saḳaytidu.■
19 U seni altə ḳiyinqiliḳtin ḳutḳuzidu;
Ḩətta yəttə külpəttə ḩeqḳandaḳ yamanlik sanga təgməydu.□ ■
20 Aqarqiliḳta U sening ülüminggə,
Uruxta U sanga uruloɣan ḳiliq zərbisigə nijatkar bolidu.
21 Sən zəḩərlik tillarning zərbisidimu baxpanaḩlik iqigə yoxurunisən,
Wəyranqilik kəlgəndə uningdin ḩeq ḳorḳmaydioɣan bolisən.
22 Wəyranqilik wə ḳəḩətqilik aldida külüpla ḳoyisən;
Yər yüzidiki ḩaywanlardinmu ḩeq ḳorḳmaysən.
23 Sən daladiki taxlar bilən əḩdidax bolisən;

□ **5:7 «Insan külpət tartixḳa tuoɣuloɣandur»** — yaki «Insan japa tartixḳimu tuoɣuloɣandur». Kirix səzimizdə eytḳinimizdək, oḳurmənlərning esidə bolsunki, Ayupning üq dostining bərgən pikirliridə heli kəp hatalik yərliri bar. Keyin Huda xu hata gəpliri üqün ularni əyibləydu. 42:7-9ni kərüng. ■ **5:9** Ayup 9:10; Zəb. 72:18; Rim. 11:33 ■ **5:10** Zəb. 104:10 ■ **5:11** 1Sam. 2:7; Zəb. 113:7, 8 □ **5:12 «U ḩiyligərlərning niyətlirini bikar ḳiliwetidu, nətijidə ular ixini püttürəlməydu»** — bu ayət Injilda («1Kor.» 1:19) rosul Pawlus təripidin nəḳil kəltürülgən, xunga xübḩisizki uni tooɣra dəp bilimiz. ■ **5:12** Nəḩ. 4:9; Zəb. 33:10; Yəx. 8:10 □ **5:13 «U məkkarlarni əz ḩiyligərlikidin tuzaḳḳa alidu»** — Elifazning bu jümlisimu Injilda («1Kor.» 3:19) rosul Pawlus təripidin nəḳil kəltürülgən, xunga xübḩisizki unimu tooɣra dəp bilimiz. ■ **5:13** 1Kor. 3:19 ■ **5:14** Ḳan. 28:29 ■ **5:16** Zəb. 107:42 ■ **5:17** Pənd. 3:11, 12; Ibr. 12:5; Yaḳ. 1:12; Wəḩ. 3:19 ■ **5:18** Ḳan. 32:39; 1Sam. 2:6; Ḩox. 6:1 □ **5:19 «... altə ḳiyinqilik... yəttə külpəttə ... »** — bu «altə... yəttə...» degən ibarə «ḩərhil..., ḩərḳandaḳ...» degənni bildüridu. ■ **5:19** Zəb. 91

Yawayi ḫaywanlarmu sən bilən inaḳ ətidu.■
24 Sən qediringning tinq-amanliḳta bolidiоqanliḳini bilip yetisən;
Mal-mülküngni editlisəng, ḫəmmə nemәngning təl ikənlikini bayḳaysən.
25 Nəsling kəp bolidiоqanliḳini,
Pərzəntliringning ot-qəptək kəp ikənlikini bilisən.□
26 Sən əz waḳtidila yetilip yiоiloqan bir baoq buoqdaydək,
Pəḳət waḳit-saiting pixip yetilgəndila yərlikinggə kirisən.
27 Biz əzimiz buni təkxürüp kərgənmiz — ular ḫəḳiḳətən xundaḳtur.
Xunga əzüng anglap bil, bularni əzünggə tətbiḳlap oylap baḳ».

6

Ayup yənə səzləydu — «Mening dadlixim ḫəḳ»

1 Ayup jawabən mundaḳ dedi: —
2 «Aḫ, mening dərdlik zarlirim tarazida əlqənsə!
Aḫ, beximoqa qüxkən barliḳ bala-ḳaza bular bilən billə tarazilansa!□
3 Xundaḳ ḳilinsa u ḫazir dengizdiki ḳumdin eoqir bolup qiḳidu;
Xuning üqün səzlirim təlwilərqə boluwatidu.■
4 Qünki Ḫəmmigə Ḳadirning oḳliri manga sanjilip iqimdə turuwatidu,
Ularning zəḫirini roḫim iqməktə,
Təngrining wəḫimiliri manga ḳarxi səp tüzüp ḫujum ḳiliwatidu.□ ■
5 Yawa exək ot-qəp tapḳanda ḫangramdu?
Kala bolsa yəm-həxək üstidə mərəmdu?
6 Tuz bolmisa təmsiz nərsini yegili bolamdu?
Ham tuhumning eḳining təmi barmu?
7 Jenim ularoqa təgsimu səskinip ketidu,
Ular manga yirginqlik tamaḳ bolup tuyulidu.
8 Aḫ, mening təxna boloqinim kəlsidi!
Təngri intizarimni ijabət ḳilsidi!
9 Aḫ, Təngri meni yanjip taxlisun!
U ḳolini ḳoyuwetip jenimni üzüp taxlaxḳa muwapiḳ kərsidi!
10 Xundaḳ bolsa, manga təsəlli bolatti,
Ḫətta rəḫimsiz aoqriḳlarda ḳiynalsammu, xadlinattim;
Qünki Muḳəddəs Boloquqining səzliridin tanmioqan bolattim!□
11 Məndə əlümni kütküdək yənə ḳanqilik maoqdur ḳaldi?
Mening səwr-taḳətlik bolup ḫayatimni uzartiximning nemə nətijisi bolar?
12 Mening küqüm taxtək qingmu?
Mening ətlirim mistin yasaloqanmidi?
13 Өzümgə yardəm bərgüdək maoqdurum ḳalmidi əməsmu?

■ **5:23** Ḫox. 2:20 □ **5:25 «Nəsling kəp bolidiоqanliḳini, pərzəntliringning ot-qəptək kəp ikənlikini bilisən»** — Elifaz Ayupning on balisidin ḫəm barliḳ mal-mülkidin ayrilip ḳaloqanliḳini pütünləy esidin qiḳirip ḳoyoqandək ḳilatti. □ **6:2 «... Aḫ, beximoqa qüxkən barliḳ bala-ḳaza bular *, yəni dərdlik zarlirim*** bilən billə tarazilansa!» — Ayupning bu səzi: «dərdlik zarlirim» wə beximoqa qüxkən bala-ḳazalar tarazada selixturulsa, əməliyəttə mening zarlirimning az ikənliki kərünidu, degən mənini əz iqigə elixi mumkin. ■ **6:3** Pənd. 27:3 □ **6:4 «Ularning zəḫirini roḫim iqməktə»** — yaki, «Ularning zəḫəri roḫimni yəp ketidu». ■ **6:4** Zəb. 38:1-3 □ **6:10 «Ḫətta ... xadlinattim; qünki Muḳəddəs Boloquqining səzliridin tanmioqan bolattim!»** — Ayupning bundaḳ oylixi: «Əgər ḫazir Huda mening jenimni alsa, mən Uningdin yüz ərümigən mana muxu qaoqdila alsa boptikən; biraḳ bu azab-oḳubətlər dawamlaxturulsa, məndə nemə əzgirixlər bolar, mən Hudadin tanimənmu ḳandaḳ? Xunga yahxisi U ḫazir meni əpkətsə, ḳattiḳ bir zərbə bilən əpkətsə məyli» degəndək mənini beridu.

Ḥərkandak əkil-tədbir məndin ḳoơliwetilgən əməsmu?

Buradərlirining Ayupni daoɳda ḳoyuxi

14 Ümidsizlinip ketiwatḳan kixigə dosti meḥribanlik kərsətmiki zərürdur;
Bolmisa u Ḥəmmigə ḳadirdin ḳorḳuxtin waz keqixi mumkin.□
15 Birak buradərlirim wakitlik «aldamqi erik» süyidək,
Manga ḥeligərlik bilən muamilə ḳilmakta;
Ular suliri ekip tügigən erikḳa ohxaydu.□
16 Erigən muz suliri erikḳa kirgəndə ular ḳaridap ketidu,
Ḳarlar ularning iqidə yokilip ketidu,
17 Ular pəsilning illixi bilən ḳurup ketidu;
Ḥawa issip kətkəndə, izidin yokilip ketidu.□
18 Səpərdaxlar mangoɳan yolidin qikip, erikḳa burulidu;
Ular erikni boylap mengip, qəldə ezip əlidu.
19 Temalik karwanlarmu erik izdəp mangdi;
Xebalik sodigərlərmu ularoɳa ümid bilən ḳaridi;□
20 Birak ular ixənginidin ümidsizlinip nomusta ḳaldi;
Ular axu yərgə kelixi bilən parakəndiqilikkə uqridi.
21 Mana silər ularoɳa ohxax *manga tayini* yok bolup ḳaldinglar;
Silər ḳorḳunqluk bir wəḥimini kərüpla ḳorḳup ketiwatisilər.
22 Mən silərgə: «Manga beringlar»,
Yaki: «Manga mal-mülükliringlardin ḥədiyə ḳilinglar?» — degənni ḳaqan dəp bakḳan?□
23 Yaki: «Meni ezitḳuqining ḳolidin ḳutḳuzunglar!»
Yaki «Zorawanlarning ḳolidin gərügə pul bərsənglar!» dəp bakḳanmu?
24 Manga əgitip ḳoyunglar, süküt ḳilimən;
Nədə yoldin qikḳanlikimni manga kərsitip beringlar.
25 Tooɳra səzlər nemidegən ətkür-ḥə!
Birak əyibliringlar zadi nemini ispatliyalaydu?!□
26 Ümidsizləngən kixining gəpliri ətüp ketidioɳan xamaldək tursa,
Pəḳət səzlərnila əyibliməkqimusilər?□
27 Silər yetim-yesirlarning üstidə qək taxlixisilər!
Dost-buradiringlar üstidə sodilixisilər!□
28 Əmdi manga yüz turanə ḳarap bekinglar;

□ **6:14 «Ümidsizlinip ketiwatḳan kixigə dosti meḥribanlik kərsətmiki zərürdur; bolmisa ...»** — ayətning baxḳa birnəqqə tərjimiliri bar. Bularning biri: «Ḥətta u Ḥəmmigə Ḳadirdin ḳorḳuxtin ayriloɳan bolsimu, ümidsizlinip ketiwatḳan kixigə dosti meḥribanlik kərsətmiki zərürdur». □ **6:15 «aldamqi erik»** — qəl bayawanda tuyukṣiz ekixtin tohtaydioɳan erik. Yoluqilarning muxundak erikḳa ixinixi intayin hətərlik, əlwəttə. 20-21-ayətlərni kərüng. □ **6:17 «Ḥawa issip kətkəndə, izidin yokilip ketidu»** — demək, əng kerək boloɳan wakitta bu erikлar oɳayib bolidu. □ **6:19 «Xebalik sodigərlərmu ularoɳa ümid bilən ḳaridi»** — yaki «Xebalik sodigərlərmu ularoɳa uqraxni ümid ḳilatti». □ **6:22 «Manga mal-mülükliringlardin ḥədiyə ḳilinglar?» — degənni ḳaqan dəp bakḳan?»** — Ayup u dostlirioɳa ḥeqḳaqan kərzdar bolup bakmioɳan. U: «Silərdin pul yaki mal-mülük kütkinim yok, silərdin kütkinim pəḳət azrak ḥesdaxlik yaki meḥribanlik, halas» deməkqi. □ **6:25 «Birak əyibliringlar zadi nemini ispatliyalaydu?»** — xu wakitkiqə Ayupning üq dosti arisidin pəḳət Elifaz səz ḳiloɳan. Ayup «əyibliringlar» (kəplük xəkli) degən səzi bilən ularoɳa: «Silər yenimoɳa kelixtin awwal əḥwalim tooɳruluk **til biriktürüwaloɳan ohxaysilər**» dəp puritiwatidu. □ **6:26 «Ümidsizləngən kixining gəpliri ətüp ketidioɳan xamaldək tursa,...»** — Ayup bu gəpliri bilən əzümning bəzi səzlirimning ḥəddidin exip kətkənlikini bilimən, dəp etirap ḳiloɳan bolsa kerək. Baxḳa birhil tərjimisi: «Silər pəḳət səzlərnila əyibliməkqimusilər, ümidsizləngən kixining gəpliri naḥayiti ətüp ketidioɳan bir xamaldəkla dəp ḳarimakqisilər?». □ **6:27 «Dost-buradiringlar üstidə sodilixisilər!»** — baxḳa birhil mənisi: «Silər dost-buradərlər üqün ora kolixisilər».

Aldinglardila yaloɣan sөz ķilalamdim?
29 Өtünimөn, boldi ķilinglar, gunaḥ bolmisun;
Rast, ķaytidin oylap beķinglar,
Qünki өzümning tooɣriliķim *tarazida* turidu.□
30 Tilimda hatalik barmu?
Tilim yamanliķni zadi tetiyalmasmu?

7

Insanlarning turmux azabliri

1 Insanoɣa zeminda jөwrө-japa qekidioɣan turmux bekitilgөn өmөsmu?
Uning künliri bir mөdikarningkigө ohxax өmөsmu?
2 Ķul kөqķurunning sayisigө tөxna boloɣandөk,
Mөdikar өz өmgikining ḥөkķini kütkөndөk,
3 Mana biḥudө aylar manga bekitilgөn,
Oɣөxlikkө toloɣan keqilөr manga nesip ķilinoɣan.□
4 Mөn yatķinimda: «Ķaqan ķoparmөn?» dөp oylaymөn,
Birak kөq uzundin uzun bolidu,
Tang atķuqө pütün bir keqө mөn toloɣinip yatimөn.
5 Өtlirim ķurtlar ḥөm topa-qanglar bilөn ķaplandi,
Terilirim yerilip, yiringlap kөtti.□
6 Künlirim bapkarning mokisidinmu ittik өtidu,
Ular ümidsizlik bilөn ayaoɣlixay dөp ķaldi.□
7 *Aḥ Huda*, mening jenim bir nөpөsla halas.
Kөzüm yahxiliķni ķaytidin kөrmөydioɣanliķi esingdө bolsun;■
8 Meni Kөrgüqining kөzi ikkinqi ķetim manga ķarimaydu,
Sөn nөziringni üstümgө qüxürginingdө, mөn yoķaloɣan bolimөn.□
9 Bulut oɣayib bolup, ķayta kөrünmigөndөk,
Ohxaxla tөḥtisaraoɣa qüxkөn adөm ķaytidin qiķmaydu.□
10 U yөnө өz өyigө ķaytmaydu,
Өz yurti uni ķayta tonumaydu.
11 Xunga mөn aoɣzimni yummay,
Roḥimning dөrd-өlimi bilөn sөz ķilay,
Jenimning azabidin zarlaymөn.
12 Nemixķa Sөn üstümdin kөzөt ķilisөn?
Mөn *hөtөrlik* bir dengizmu-ya?

□ **6:29 «Qünki өzümning tooɣriliķim tarazida turidu» —** yaki: «Qünki bu ixta ḥөķ mөn tөrөptidur». □ **7:3 «Mana biḥudө aylar manga bekitilgөn,...» —** bu jümlө Ayupning azabi axu küngiqө bөlkim birnөqqө ay uzartiloɣanliķini kөrsitidu. Uning dostlirining Ayupning ķexioɣa kөlgüqө ķiloɣan sөpiri uzun boloɣan bolsa kerөk. □ **7:5 «Өtlirim ķurtlar ḥөm topa-qanglar bilөn...» —** yaki «Өtlirim ķurtlar ḥөm ķaķaq-qaķalar bilөn...». □ **7:6 «Künlirim bapkarning mokisidinmu ittik өtidu» —** bapkarning mokisi intayin tez, tohtimay ḥөrikөt ķilidu. **«Ular ümidsizlik bilөn...»** — ibraniy tilida «ümidsizlik» wө «yip» aḥangdax sөz. Ayup muxu ayөttө өz ḥayatini tokulidioɣan giləmgө ohxitip, «yip tohtap ķaloɣudөk» demөkqi. ■ **7:7** Ayup 8:9; 10:9; 14:1, 2, 3; 16:22; Zөb. 90:5, 6, 9; 102:11; 103:15; 144:4; Yөx. 40:6; Yaķ. 4:14; 1Pet. 1:24 □ **7:8 «Sөn nөziringni üstümgө qüxürginingdө, mөn yoķaloɣan bolimөn» —** bu 7-8-ayөttө, 21-ayөtkө ohxax, Ayup «I Huda, Sөn baldur manga rөḥim ķilmisang, keqikip ķalisөn!» degөndөk ķilatti. □ **7:9 «Tөḥtisara» —** muxu yөrdө «tөḥtisara» (ibraniy tilida «xeol») degөn yөr «yөr astidiki saray» (yөni, «tөkt saray»), өlgөnlөrning roḥliri baroɣan jayni kөrsitidu. Enik turuptiki, Ayupning bu sөzlөrni eytķanda gөrdin tirildürülüx tooɣrisida höwiri köp өmөs idi.

Yaki dengizdiki bir əjdihaмumən?□
13 Mən: «Ah, yatqan ornum manga rahət beridu,
Kərpəm nalə-pəryadimoqa dərman bolidu» — desəm,
14 Əmdi Sən qüxlər bilən meni qorqutiwatisən,
Oqayibanə alamətlər bilən manga wəhimə salisən.
15 Xuning üqün booquluxumni, ölümni,
Bu səngəklirimgə qarap olturuxtin artuq bilimən.□
16 Mən öz jenimdin toydum;
Mening mənggügə yaxioqum yoq,
Meni məylimgə qoyiwətkin,
Mening künlirim bihudidur.□ ■
17 Insan balisi nemidi?
Sən nemixqa uni qong bilisən,
Nemə dəp uningoqa köngül berisən?■
18 Hər ətigəndə uni sürüxtürüp kelisən,
Hər nəpəs uni sinaysən!
19 Qaqanoqiqə meningdin nəziringni almaysən,
Manga qaqanoqiqə aoqzimdiki serik suni yutuwaloqudək aram bərməysən?
20 Mən gunah qiloqan bolsammu,
i insaniyətni Közətküqi, Sanga nemə qiliptimən?!
Mən Sanga yük bolup qaldimmu?
Buning bilən meni Özünggə zərbə nixani qiloqansənmu?
21 Sən nemixqa mening itaətsizlikimni kəqürüm qilip,
Gunahimni saqit qilmaysən?
Qünki mən pat arida topining iqidə uhlaymən;
Sən meni izdəp kelisən, lekin mən məwjut bolmaymən».□

8

Xuhaliq Bildad səzləydu — Ilgiriki dəwrlərdiki azab-oqubətlər tooqruluq guwahliq

1 Andin Xuhaliq Bildad jawabən mundaq dedi: —
2 «Sən qaqanoqiqə muxularni səzləysən?
Aoqzingdiki səzlər küqlük xamaldək qaqanoqiqə qikidu?
3 Təngri adalətni burmiliqoquqimu?
Həmmigə Qadir adilliqni burmilamdu?■
4 Sening baliliring Uning aldida gunah qiloqan bolsa,

□ **7:12 «Nemixqa Sən üstümdin közət qilisən?»** — Ayup: «Mən aləmning amanlikioqa birhil həwp yətküzəmdim-ya?» dəp Hudadin sorimaqqi ohxaydu. □ **7:15 «… booquluxumni, ölümni, bu səngəklirimgə qarap olturuxtin artuq bilimən»** — Ayupning kesili, bəlkim, booqnuqux kesili (dəm siqilix kesili) boluxi mumkin. Bu ayət yənə mundaqmu tərjimə qilinidu, yəni: «Gelimni siqkuqi bolsa boynumni, ölüm bolsa səngəklirimni tallidi». □ **7:16 «Mening künlirim bihudidur»** — yaki «Mening künlirim bir nəpəs, halas!». ■ **7:16** Zəb. 62:9; 144:4 ■ **7:17** Zəb. 8:4; 144:3; Ibr. 2:6 □ **7:21 «…sən meni izdəp kelisən, lekin mən məwjut bolmaymən»** — 7-bab, 7-8-ayət üqün berilgən izahatnimu kərüng. Muxu yərdə, Ayupning iqidiki etiqad həm gumanning bir-birigə boloqan kürixi kərünidu. Ayup bir tərəptin Hudani düxminimdək ix qildi, lekin yənə bir tərəptin U kəlgüsidə Öz dostini izdigəndək meni izdəp kelidu, birak tapalmaydu, dəydu. ■ **8:3** Qan. 32:4; 2Tar. 19:7; Dan. 9:14

U ularnimu itaətsizlikining jazasiƣa tapxuroƣan, halas.□
5 Biraķ əgər өzüng ḥazir qin kөnglüngdin Təngrini izdisəngla,
Ḥəmmigə Ķadiroƣa iltija ķilsangla,■
6 Əgər sən sap dil ḥəm durus boloƣan bolsang,
Xübḥisizki, U sən üqün oyoƣinidu,
Qoķum sening ḥəķķaniyliķingoƣa toloƣan turaloƣungni gülləndüridu.
7 Sən dəsləptə etibarsiz ķaraloƣan bolsangmu,
Biraķ sən ahirida qoķum tehimu güllinisən.
8 Xunga səndin өtünəyki, өtkənki dəwrlərdin sorap baķķin,
Ularning ata-bowilirining izdinixlirigimu kөngül ķoyoƣin■
9 (Qünki biz bolsaķ tünügünla tuoƣuloƣanmiz;
Künlirimiz pəķət bir sayə boloƣaqķa, ḥeqnemini bilməymiz).□ ■
10 Sanga kөrsətmə berip өgətələydioƣan ular əməsmu?
Ular өz kөnglidikini sanga səzliməmdu?
11 Latķa bolmisa yekənlər egiz өsələmdu?
Ķomuxluķtiki ot-qөplər susiz өsələmdu?
12 Ular yexil peti bolup, tehiqə orulmioƣan bolsimu,
Ḥərķandaķ ot-qөptin tez tozup ketidu.■
13 Təngrini untuoƣan kixilərning ḥəmmisining aķiwətliri mana xundaķtur;
Iplaslarning ümidi mana xundaķ yoķķa ketər.■
14 Qünki uning tayanoƣini qürük bir nərsə, halas;
Uning ixəngini bolsa өmüqükning toridur, halas.
15 U өz uwisioƣa yөlinidu, biraķ u məzmut turmaydu;
U uni qing tutuwaloƣan bolsimu, biraķ u bərdaxliķ berəlməydu.
16 U ķuyax astida kөkligən bolsimu,
Uning piləkliri өz beoƣini ķaplioƣan bolsimu,
17 Uning yiltizliri tax dөwisigə qirmixip kətkən bolsimu,
U taxlar arisida orun izdigən bolsimu,
18 Lekin *Huda* uni ornidin yuliwətsə,
Axu yər uningdin tenip: «Mən seni kөrmigən!» — dəydu.□
19 Mana uning yolining xadliķi!
Uningdin keyin ornioƣa baxķiliri tupraķtin ünidu.
20 Ķara, Huda durus adəmni taxlimaydu,
Yaki yamanliķ ķiloƣuqilarning ķolini tutup ularni yөliməydu.□
21 U yənə sening aoƣzingni külkə bilən,

□ **8:4 «Sening baliliring Uning aldida gunaḥ ķiloƣan bolsa, U ularnimu itaətsizlikining jazasioƣa tapxuroƣan, halas» —** Bildadning bu bayani rəḥimsizlik bilən ķilinoƣan səzlərdur; bu səzlər Ayupning yarisioƣa tuz sepip uni tehimu azabķa salidu. Qünki Ayupning ḥəsriti dəl muxu ix tüpəylidin boluwatatti; biraķ Bildadning Ayupning balilirining өtküzgən birər gunaḥi tooƣrisida ḥeqķandaķ ispati yoķtur. Biz bolsaķ, uning balilirining əməliyəttə өz gunaḥi səwəbidin өlmigənlikini bilimiz. ■ **8:5** Ayup 22:23 ■ **8:8** Qan. 4:32 □ **8:9 «Künlirimiz pəķət bir sayə…» —** Bildadning bu degini, uning u dəwridiki ata-bowilirining (өzining zamani bilən selixturoƣanda) intayin uzun өmürlük boloƣanliķini kөrsitixi mumkin. (Təwrattiki «Yaritilix» ķismioƣa asasən, Adəm'atimizdin baxlap Nuḥ pəyoƣəmbərning dəwrigiqə nuroƣun adəmlər birnəqqə yüz yil yaxioƣanidi). ■ **8:9** Yar. 47:9; 1Tar. 29:15; Ayup 7:5, 6, 7; Zəb. 39:5, 13; 102:11; 144:4 ■ **8:12** Zəb. 129:5-6; Yər. 17:6 ■ **8:13** Ayup 11:20; 18:14; Zəb. 112:10; Pənd. 10:28 □ **8:18 «… Lekin Huda uni ornidin yuliwətsə, axu yər uningdin tenip: «Mən seni kөrmigən!» — dəydu» —** muxu yərlərdə Bildad Ayup uqrioƣan balayi'apətni xu birnəqqə ixķa ohxatķan boluxi mumkin: — awwal -15-ayəttə, u «yamanlarning өyining oƣulap ketixi» tooƣruluķ səzləydu; ikkinqi, 16-ayəttiki «piləklər» degən səz, ibraniy tilida «pərzəntlər»nimu kөrsitidu. Üqinqi, muxu ayəttə bəlkim «axu yər» degən səz Ayupning yurtdaxlirini kөrsitidu; ular uni qətkə ķekip: «Səndək Huda lənət ķiloƣan adəmni tonumaymiz» degən mənilərdimu eytiloƣan boluxi mumkin. □ **8:20 «… yamanliķ ķiloƣuqilarning ķolini tutup ularni yөliməydu» —** yaki «…yamanliķ ķiloƣuqilarni ķolioƣa küq bərməydu».

Ləwliringni xadlik awazliri bilən tolduridu,
22 Sanga nəprətləngənlərgə xərməndilik qaplinidu,
Əskilərning qediri yoқitilidu».

9

Ayup bərgən jawabi — «Insan balisi қandaқ қilip Huda aldida adil bolalaydu?»

1 Ayup jawabən mundaқ dedi: —
2 Way, seningla tooғra, *dunyani* ҳəқiқətən sən degəndək dəp bilimən!
Biraқ insan balisi қandaқ қilip Təngri aldida ҳəққaniy bolalisun?■
3 Ҳətta əgər birsi uning bilən dəwalixixқa petinalisa,
Xu *kixi* məsililərning mingdin birigimu jawab berəlməydu.□
4 Uning қəlbidə qongқur danaliқ bardur,
U zor küq-қudrətkə igidur;
Kimmu Uningoғa қarxi qiқip, yürikini tom қilip,
Keyin tinq-aman қaloғan?
5 U taoғlarni oғəzipidə oғulatқanda,
Ularoғa ҳeq bildürməyla ularni yulup taxlaydu.
6 U yər-zeminni təwritip əz ornidin қozoғitidu,
Xuning bilən uning tüwrükliri titrəp ketidu.
7 U қuyaxқa kətürülmə dəp səz қilsila, u қopmaydu;
U *halisa* yultuzlarningmu nurini peqətləp қoyalaydu.
8 Asmanlarni kəng yayoғuqi pəқət udur,
U dengiz dolқunliri üstigə dəssəp yüridu.■
9 U yəttə қarakqi yultuz, Orion yultuz türkümi wə қəlb yultuz topini,
Jənubiy yultuz türkümlirinimu yaratқan.□
10 U ҳesabliоғusiz uluоғ ixlarni,
Sanap tügitəlməydioғan karamət ixlarni қilidu.■
11 Қara, U yenimdin ətidu, biraқ mən Uni kərməymən;
U ətüp ketidu, biraқ Uni bayқiyalmaymən.□
12 Mana, U elip ketidu, kim Uni Өz yolidin yanduralisun?
Kim Uningdin: «Nemə қiliwatisən» dəp soraxқa petinalisun?□
13 Təngri oғəzipini қayturuwalmaydu;
Raҳabning yardəmqiliri Uning ayioғioғa bax egidu.□
14 Xundaқ turuқluқ, mən қandaқmu uningoғa jawab berələyttim.
Mən munazirə қiloғudək қandaқ səzlərni talliyalayttim?
15 Mubada mən ҳəққaniy bolsammu,

■ **9:2** Ayup 14:4; 25:4; Zəb. 143:2 □ **9:3** **«Ҳətta əgər birsi uning bilən dəwalixixқa petinalisa, xu kixi məsililərning mingdin birigimu jawab berəlməydu»** — buning yənə baxқa ikki hil tərjimisi boluxi mumkin: (1) «Əgər Huda birsi bilən dəwalixixni layiқ kərsə, u kixi mingdin bir məsiligimu jawab berəlməydu»; (2) «Əgər Huda birsi bilən dəwalixixni layiқ kərsə, Huda u kixining mingdin bir məsilisigimu jawab bərməydu». ■ **9:8** Yar. 1:6 □ **9:9** **«Jənubiy yultuz türkümlirinimu yaratқan»** — yaki: «Jənubiy asmandiki həzinilərni yaratқan». ■ **9:10** Ayup 5:9; Zəb. 72:18; 77:14; 86:10; Rim. 11:33 □ **9:11** **«U yenimdin ətidu»** — yaki: «U yenimdin ətsə». **«U ətüp ketidu»** — yaki: «U ətüp kətsə». □ **9:12** **«U elip ketidu»** — yaki: «U elip kətsə» yaki «U bulap kətsə». □ **9:13** **«Raҳab»** — «Raҳab»ning mundaқ üq hil mənə mumkinqiliki bar: — (1) ҳakawurluқ; (2) Misir imperiyəsining yənə bir ismi (қədimki dunyada ҳakawwurluқta dangқi qiққan); (3) əng qong mumkinqiliki bar mənisi xuki, dengizdiki zor, қorқunqluқ bir ҳaywanning ismi. Bu yooғan ҳaywanning yənə bir ismi «lewiatan» boluxi mumkin (yuқiriқi 3-bab, 8-ayəttiki izaҳatni kərüng). U Muқəddəs Kitabtiki baxқa birnəqqə yərlərdə Xəytanning bir simwolidur. Xunga muxu yərdə «Raҳabning yardəmqiliri» bəlkim Xəytanning yardəmqilirini kərsətgən boluxi mumkin.

Mən yənila Uningoɣa jawab berəlməyttim;
Mən pəkət sotqimoɣa iltijala kilalayttim.
16 Mən Uningoɣa iltija kiloɣan wə U manga jawab bərgən bolsimu,
Mən tehi Uning sadayimni angliɣanlikioɣa ixənq kilalmioɣan bolattim;
17 U boran-qapkunlar bilən meni ezidu,
U yarilirimni səwəbsiz awutmakta.
18 U manga ħətta nəpəs elixkimu ruhsət bərməydu,
Əksiqə U manga dərd-ələmni yükliwətti.
19 Küq-kudrət tooɣrisida gəp kilsak, mana, Uningdin küqlük *yənə baxka kim* bar?
Adalətkə kəlsək, kim Uni sotka qakiralisun?!□
20 Mən əzümni akliməkqi bolsam, əz aoɣzim əzümni gunaħka paturar,
Kosursiz boloɣan bolsam, U yənila meni əgri dəp bekitər.□
21 Birak mən əslidə eyibsiz idim.
Məyli, əzümning kandak bolidioɣanlikim bilən pərwayim pələk!
Əz jenimdin toydum!
22 Ħəmmə ix ohxax ikən; xunga mən dəymənki,
U duruslarnimu, yamanlarnimu ohxaxla yokitidu.□ ■
23 Tuyuksiz bexioɣa kaza kelip əlsə,
U bigunaħlaroɣa kilinoɣan bu sinakka karap külidu.□
24 Yər yüzi yamanlarning kolioɣa tapxuruldi;
Birak U sotqilarning kəzlirini bu adalətsizlikni kərəlməydioɣan kilip koyidu;
Muxundak kiloɣuqi U bolmay, yənə kim bolsun?

25 Mening künlirim yəltapanning yügürüxidinmu tez ətidu;
Ular məndin kəqip ketidu,
Ularning ħeqkandak yahxiliki yoktur.■
26 Ular komux kemilərdək qapsan ətüp ketidu;
Aloɣur bürküt owni tutkili xungoɣuoɣandək tez mangidu.□
27 Əgər: «Nalə-pəryadtin tohtap,
Qirayimni tutuldurmay hux qiray bolay» desəmmu,
28 Mən yənila azablirimning ħəmmisidin korkup yürimən;
Qünki Seni meni bigunaħ ħesablimaydu dəp bilimən.□
29 Mən ħaman əyiblik adəm bolsam,
Mən bihudə japa tartip nemə kilay?
30 Ħətta kar süyi bilən yuyunup,

□ **9:19 «Adalətkə kəlsək, kim uni sotka qakiralisun?!»** — əsli tekistni qüxinix səl təx. Baxka hil tərjimiliri boluxi mumkin. □ **9:20 «… Kosursiz boloɣan bolsam, u yənila meni əgri dəp bekitər»** — Ayupka mubada Hudaning aldida əzini akлax pursiti kəlsimu, u Hudaning zor küq-kudriti bilən aoɣzining eqilmas kilinixidin, yaki ħətta «maxina adəmdək» əz aoɣzi bilən əzini əyibləp ketixidin korkidu. «Huda ħəmmidin küqlük, xunga U adil» degən kəzkarax dunyadiki ħərbir zalimning: «Küq-ħokuk degən ħəktur» degən kəzkarixioɣa yekin kelidu. Ayup muxu yərdə «Huda manga undak muamilə kilsa, adil bolmaydu» deməkqi bolidu. Kitabning keyinki kisimlirida, Hudaning ħəm ħəmmidin küqlük ħəm xuning bilən birgə pütünləy adil ikənliki aydinglixidu. □ **9:22 «… mən dəymənki, u duruslarnimu, yamanlarnimu ohxaxla yokitidu»** — naħayiti enikki, bu babtiki 14-ayəttin 34-ayətkiqə Ayup Hudaning namini bir ketimmu tiloɣa almay, pəkət Uni: «U… Uning… Uni… Sən….» dəp ataydu. Bəlkim u Hudaning zor küq-kudiritigə ħəm əzining ħazirki korkunquluk əħwalini qongkur oylap, bək korkup kətkən bolsa kerək. ■ **9:22** Top. 9:2, 3; Mal. 3:14 □ **9:23 «… U bigunaħlaroɣa kilinoɣan bu sinakka karap külidu»** — bu ayət Ayupning jan aqqikidin, xundakla Hudaoɣa boloɣan gumanidin eytkan bayanlirining iqidə əng kattiki boluxi mumkin. ■ **9:25** Ayup 7:6, 7 □ **9:26 «komux kemilər»** — kədimki Misirda kəp ixlitilgən, Nil dəryasida naħayiti tez mangidioɣan birhil kemə. □ **9:28 «… Seni meni bigunaħ ħesablimaydu dəp bilimən»** — Ayup yənila Hudaning adalitidin gumanlinidu. 31-ayəttə bolsa uning ümidi bəlkim əng təwən dərijigə qüxkən boluxi mumkin.

Ⱪolumni xunqə pakizliⱪan bolsammu,■
31 Sən yənila meni əwrəzgə qəmüldürisənki,
Θz kiyimimmu məndin nəprətlinidiⱪan bolidu!
32 Qünki U mən Uningⱪa jawab berəligüdək, manga ohxax adəm əməs.
Mening Uning bilən sotta dəwalaxⱪuqilikim yoⱪtur.□ ■
33 Otturimizda ḫər ikkimizni əz ⱪoli bilən təng tutidiⱪan kelixtürgüqi bolsidi!□
34 U Θzining tayiⱪini məndin yiraⱪ ⱪilsun,
Uning wəḫimisi meni ⱪorⱪatmisun;■
35 Xundila mən Uningdin ⱪorⱪmay səzliyələyttim;
Biraⱪ əḫwalim undaⱪ əməstur!

10

Seoⱪiz lay kulalqi bilən səzlixidu

1 Mən əz jenimdin nəprətlinimən;
Θz dərdimni təküwalay;
Ⱪəlbimdiki aḫ-zarimni səzliwalay.
2 Mən Təngrigə: «Mening gunaḫimni bekitmə; manga kərsətkinki,
Sən zadi nemə üqün mən bilən dəwalixisən?
3 Adəmni əzgining,
Θz ⱪolung bilən yaratⱪiningni qətkə ⱪaⱪⱪining Sanga paydiliⱪmu?
Yamanlarning suyiⱪəstigə nur qaqⱪining yahximu?□
4 Sening kəzüng insanningkidək ajizmu?
Sən adəmlər kərgəndək hirə kərəmsən?□
5 Sening künliring əlidiⱪan insanning künliridək qəklikmu?
Sening yilliring insanning yilliridək ⱪisⱪimu?□
6-7 Sən mening rəzil adəm əməslikimni bilip turup,
Sening ⱪolungdin ⱪutuldurⱪudək ḫeqkimning yoⱪluⱪini bilip turup,
Nemixⱪa mening hataliⱪimni sorap yürisən?
Nemixⱪa mening gunaḫimni sürüxtürisən?» — dəymən.
8 — Sən Θz ⱪolliring bilən meni xəkilləndürüp, bir gəwdə ⱪilip yaratⱪansən;
Biraⱪ Sən meni yoⱪatmaⱪqisən!
9 Sən layni yasiⱪandək meni yasiⱪiningni esingdə tutⱪaysən, dəp yelinimən;
Sən meni yənə tupraⱪⱪa ⱪayturamsən?■
10 Sən *ustiliⱪ bilən* meni süttək ⱪuyup qayⱪap,

■ **9:30** Yər. 2:22 □ **9:32** **«Qünki U ... manga ohxax adəm əməs. Mening Uning bilən sotta dəwalaxⱪuqilikim yoⱪtur»** — bu bayan bəlkim kitabtiki soraloⱪan əng qongⱪur soal boluxi mumkin; demək, adəm Huda bilən ⱪandaⱪmu kelixəlisun? ■ **9:32** Top. 6:10; Yər. 49:19 □ **9:33** **«Otturimizda ... kelixtürgüqi bolsidi!»** — Ayup: Adəm bilən Hudaning otturisida turidiⱪan, bir ⱪoli bilən Hudani tutidiⱪan, bir ⱪoli bilən insanni tutidiⱪan kelixtürgüqi bolsidi! dəp eytⱪan bu kelixtürgüqi Injilda dəl Əysa Məsiḫning əzi ikənliki ayan ⱪilinidu («1Tim.» 2:5) ■ **9:34** Ayup 13:20; 33:7 □ **10:3** **«Θz ⱪolung bilən yaratⱪiningni qətkə ⱪaⱪⱪining Sanga paydiliⱪmu?»** — Ayup bəlkim: — «Sən manga ḫəm pütün insanⱪa xunqə yahxi əjringni singdurgənikənsən, nemixⱪa bu yahxi nərsənggə xundaⱪ ziyan yətküzisən?» deməkqi. U təwəndiki 8-12-ayətlərdə bu səzining mənisini kengəytidu. □ **10:4** **«Sening kəzüng insanningkidək ajizmu?»** — ibraniy tilida: «Sening kəzliri ətlik kəzlərmu?». □ **10:5** **«sening künliring ... qəklikmu? Sening yilliring insanning yilliridək ⱪisⱪimu?»** — Ayup bu jümliliridə ḫəmmə imkaniyətni ottura ⱪoyidu; andin u ḫəmmisini degüdək qətkə ⱪaⱪidu — Huda adəmni əzginigə huxalmu-ya? U adəmdək kaltə pəmlikmu-ya, yaki uning əmri ⱪisⱪa bolup əzini jazalaxⱪa ülgürəlməmdu-ya? (undaⱪ bolmisa, mən zadi nemixⱪa xundaⱪ azabⱪa ⱪaldurulimən?) dəp oylaydu Ayup. ■ **10:9** Yar. 2:7; 3:19

Meni irimqiktək uyutkan əməsmu?□ ■
11 Sən terə həm ət bilən meni kiyindürgənsən,
Ustihan həm pəy bilən birləxtürüp meni tokuoqansən.
12 Sən manga hayat həm mehir-xəpkət təkdim kiloqansən,
Sən səygüng bilən rohimdin həwər alding.□
13 Birak bu ixlar Sening kəlbingdə yoxurukluk idi;
Bularning əslidə kəlbingdə pükünklikini bilimən.
14 Gunah kiloqan bolsam, Sən meni kəzitip yürgən bolatting;
Sən mening kəbihlikimni jazalimay koymaytting.
15 Rəzil hesablanoqan bolsam, manga bala kelətti!
Həm yaki həkkaniy hesablansammu, kattik nomuska qəmüp, azabka qəmginimdə,
Beximni yənila kətürüxkə jür'ət kilalmayttim;
16 Hətta *beximni* kətürüxkə jür'ət kilsammu,
Sən əxəddiy xirdək mening peyimgə qüxətting;
Sən manga karamət küqüngni arka-arkidin kərsitətting.■
17 Sən meni əyibləydioqan guwahqiliringni kaytidin aldimoqa kəltürisən;
Manga karitiloqan oqəzipingni zor kilisən;
Küqliring manga karxi dolkunlap kəlməktə.□
18 Sən əslidə nemixka meni baliyatkudin qikaroqansən?
Kaxki, mən qaqrap kətkən bolsam, heq adəm meni kərməs idi!■
19 Mən heqkaqan bolmioqan bolattim!
Baliyatkudin biwasitə gərgə apiriloqan bolattim!
20-22 Mening azoqinə künlirim tügəy degən əməsmu?
Xunga mən barsa kəlməs yərgə baroquqə,
— Karangoquluk, ölüm sayə boloqan zeminoqa,
— Zulmət bir zeminoqa, yəni karangoqulukning özining zemininoqa,
Ölüm sayisining zemininoqa,
Tərtipsiz, hətta öz nuri kapkarangoqu kilinoqan xu zeminoqa baroquqə,
Manga azrak jan kirix üqün,
Ixingni bir dəkikə tohtat, məndin neri bol!».

11

Zofarning birinqi səzi — «sahta adəmlərning akiwiti»

□ **10:10** **«Sən ... meni irimqiktək uyutkan əməsmu?»** — Ayupning «meni süttək kuyup qaykap, ... irimqiktək uyutkan» degən səzliri Hudaning öz tenini xunqə ajayiblik bilən murəkkəp yaratkanlikini bildüridu. ■ **10:10** Zəb. 139:15,16 □ **10:12** **«Sən səygüng bilən...»** — ibraniy tilida: «sən yokixing bilən...». **«... Sən səygüng bilən rohimdin həwər alding»** — 8-12-ayəttə, Ayup Hudaning insanning tenini xunqə karamət ustilik bilən birləxtürüp yasap, xəpkət-səygü kərsətkəndin keyin, Hudaning hərbir adəmgə nisbətən uluoq, karamət bir pilani boluxi kerək, dəp karaydu. Birak Ayup özining ixida mundak ajayib pilanni kərəlməy, əksiqə Hudaning uning barlikini astin-üstün kiliwətkənlikini kərüp korkup ketip: «Birak bu ixlar sening kəlbingdə yoxurukluk idi» (13-ayət) dəp, Huda mening dostum əməs, düxminim bolup qikkan dəp gumanlinidu. Ayupning Hudaning dostlukidin məhrum boloqanmən degən hessiyati wə uningda Hudaning uning bilən billə boloqanlik sezimining yokluki, xübhisizki uning üqün həmmidin azablik ix idi. ■ **10:16** Yəx. 38:13; Yioq. 3:10 □ **10:17** **«Meni əyibləydioqan guwahqiliring»** — Ayupning bu degini, bəlkim, Hudaning uni «Sən gunah kilding, xunga jazalanding» dəp əyibləydioqan birnəqqə guwahqini orunlaxturoqan, dəp kərsətməkqi; guwahqilar bolsa, uning üq dostini, öz bexioqa qüxkən külpətlərni həmdə kesəlning azablirini öz iqigə alsa kerək. ■ **10:18** Ayup 3:11

1 Andin Naamatlik Zofar jawabən mundak dedi: —□
2 «Gəp mundak kəp tursa, uni jawabsiz ķaldurƣili bolmas?
Səzmən kixi əzini akļisa bolamdu?
3 Sening səpsətəliring kəpqilikning aƣzini tuwakļisa bolamdu?
Sən mazak ķilip səzligəndin keyin, ĥeqkim bu ixni yüzünggə salmisunmu?
4 Qünki sən: «Mening əķidilirim saptur,
Mən sən *Hudaning* aldida pakmən» — deding.□
5 Ah, Təngri gəp ķilsidi!
Aƣzini eqip seni əyiblisidi!
6 Xundak ķilip U danalikning sirlirini sanga eqip bərsidi!
Qünki danalik ikki tərəpliktur!
Təngrining gunahingning heli bir ķismini kətüriwetip, ulardin ətidiƣanlikini obdan bilip ķoy!□
7 Sən Təngrini izdigən təkdirdimu Uni tüptin tonuyalamsən?!
Ĥəmmigə Ķadirning qəksizlikini qüxinip yetələmsən?
8 *Bundak danalik* asmandin egizdur, *uningoƣa erixixkə* nemə amaling bar?
U təhtisaradin qongķurdur, sən nemini biləläysən?
9 Uning uzunluķi yər-zemindin uzundur,
Kəngliki dengiz-okyanlardin kəngdur.
10 U ətüp ketiwetip, adəmni ķamisa, uni sorakķa qakirsa, kimmu Uni tosalisun?
11 Qünki U sahta adəmlərni obdan bilidu,
U təkxürməy turupla aldamqilikni allikaqan kərüp boloƣan.□ ■
12 «Insan tuoƣulup bir yawa exəkning təhiyigə aylanoƣuqə,
Nadan adəm dana bolur!».□ ■
13 Birak sən bolsang, əgər ķəlbingni tooƣrilatsang,
Ķolungni Hudaoƣa ķarap sozsang,
14 Ķolungdiki ķəbihļikni əzüngdin neri ķilsang,
Qedirliringda ĥeq yamanlikni turoƣuzmisangla,
15 Sən u qaoƣda yüzüngni ķusursiz kətürüp yürisən,
Təwrənməs, ķorķunqsiz bolisən;
16 Japayingni untuysən,
Ĥətta ekip ətüp kətkən suni oylioƣandək ularni əsləysən;
17 Künliring qüxtiki nurdin yoruk bolidu,
Seni ĥazir ķarangoƣuluk baskini bilən, tangdək parlak bolisən.■
18 Ümiding bar boloƣaqka, sən ĥimayigə igə bolisən,

□ **11:1 «Naamatlik Zofar»** — Ayupka səz ķilidioƣan uning üqinqi dostidur. Biz Ayupning bu üq dostini selixturidioƣan bolsak, Elifaz ədəblikrək, baxķilardin səl mehribandək kərünidu; səz ķilix tərtipidin ķarioƣanda, uning yexi bəlkim əng qong, ahirda səzləydioƣan Zofar əng kiqik boluxi mumkin. Elifaz əz təjribisini, yəni əzining kərgən oƣayibanə alamitini bəkrək təkitləydu; Bildad bolsa ən'əniqi bolup, ilgiriki dəwrdikilər məyli nemə degən bolmisun, xu tooƣra dəp ķaraydu; Zofar bolsa ĥessiyatqan, ķopal, ammibab makal-təmsillərgə amrak, «Jamaətning pikri bəribir tooƣridur» dəp ķaraydu (3-ayəttimu «kəpqilik» degən səz təkitlinidu). Bəzidə uning gəp-səzliridin yamanlarning jazalinixidin uning nahayiti ĥuzur alidioƣanlikı qikip turidu. □ **11:4 «Mening əķidilirim saptur»** — əməliyəttə Ayup bundak səz ķilmidi. □ **11:6 «Təngrining gunahingning heli bir ķismini kətüriwetip, ulardin ətidiƣanlikini obdan bilip ķoy!»** — Zofarning bu səzliri: «Huda gunahliringning birnəqqisini esidin qikirip, pəkət ularning bir ķismining tegixlik jazasini sanga qüxürüwatidu», degən mənini bildüridu. □ **11:11 «U təkxürməy turupla aldamqilikni allikaqan kərüp boloƣan»** — yənə bir hil tərjimisi: «Wə adəmlər baykiyalmaydioƣan gunahinimu kərələydu». ■ **11:11** Zəb. 10:11, 14; 35:21-23; 94:11 □ **11:12 «Insan tuoƣulup bir yawa exəkning təhiyigə aylanoƣuqə, nadan adəm dana bolur!»** — bu ayətning yənə ikki hil tərjimisi: «Nadan kixi danalikka erixməs, insan tuoƣuloƣanda yawa exəkning təhiyigə ohxaxtur, halas» yaki «Yawa exəkning təhiyi tuoƣulup insanoƣa aylanoƣuqə, nadan bir adəm dana bolur». Bu səz bəlkim axu dəwrdiki bir makal bolsa kerək. ■ **11:12** Ayup 5:8; 22:21; Top. 3:18 ■ **11:17** Zəb. 37:6; 92:14; 112:4; Pənd. 4:18

Sən ətrapingoƣa hatirjəm ƙarap aram elip olturisən.■
19 Rast, sən yatƙiningda, ħeqkimning wəswəsisi bolmaydu,
Əksiqə nuroƣunlioƣan kixilər sening ħimmitingni izdəp kelidu.□ ■
20 Birak rəzillərning kəzliri nuridin ketidu,
Ularoƣa ƙeqixƙa ħeq yol ƙalmaydu,
Ularning ümidi nəpisi tohtaxtin ibarət bolidu, halas». □ ■

12

Ayup yənə səz ƙilidu •••• «Hudaning küq-ƙudriti, Uning adilliƙi wə kərünüxtə boloƣan adilsizliƙi»

1 Ayup jawabən mundak dedi: —
2 Silər bərħək əl-əħlisilər!
Өlsənglar ħekmətmu silər bilən billə ketidu!
3 Meningmu silərdək өz əƙlim bar,
Əƙildə silərdin ƙalmaymən;
Bunqilik ixlarni kim bilməydu?!
4 Mən өz dostlirimoƣa mazak obyekti boldum;
Məndək Təngrigə iltija ƙilip, duasi ijabət boloƣan kixi,
Ħəkƙaniy, durus bir adəm mazak ƙilindi!■
5 Raħəttə olturoƣan kixilər kənglidə ħərƙandak külpətni nəzirigə almaydu;
Ular: «Külpətlər putliri teyilix aldida turoƣan kixigila təyyar turidu» dəp oylaydu.□
6 Ƙaraƙqilarning qedirliri awatlixidu;
Təngrigə ħakarət kəltüridioƣanlar aman turidu;
Ular өzining ilaħini өz alƙinida kətüridu.□ ■
7 Əmdi ħaywanlardinmu sorap bak,
Ular sanga өgitidu,
Asmandiki uqar-ƙanatlarmu sanga dəydu;
8 Wə yaki yər-zeminoƣa gəp ƙilsangqu,
Umu sanga өgitidu;
Dengizdiki beliklar sanga səz ƙilidu.
9 Bularning ħəmmisini Pərwərdigarning ƙoli ƙiloƣanlikini kim bilməydu?
10 Barlik jan igiliri, barlik ət igiliri,
Jümlidin barlik insanning nəpisi uning ƙolididur.
11 Eoƣizda taamni tetioƣandək,
Ƙulakmu səzining tooƣrilikini sinap bakidu əməsmu?■
12 Yaxanoƣanlarda danalik rast tepilamdu?
Künlirining kəp boluxi bilən yorutulux keləmdu?
13 Uningdila danalik ħəm ƙudrət bar;

■ **11:18** Law. 26:5 □ **11:19 «... Əksiqə nuroƣunlioƣan kixilər sening ħimmitingni izdəp kelidu»** — muxu gəpning ajayib yeri xuki, ahirda Zofarning өzi Ayupning ħimmitigə ħajətmən bolidu (42-bab). ■ **11:19** Law. 26:6; Zəb. 3:5-6; 4:8; Pənd. 3:24 □ **11:20 «Ularning ümidi nəpisi tohtaxtin ibarət bolidu, halas»** — Zofarning bu səzi Ayupƙa ƙaritiloƣan ħeqƙandak ħesdaxlik bolmioƣan bir agaħlandurux bolup: «Mundak ketiwərsəng, səndə pəƙət nəpisingni tohtitixtin baxƙa ümid ƙalmaydu» degənlik. ■ **11:20** Ayup 8:13,14; 18:14 ■ **12:4** Ayup 16:10; 17:2; 21:3; 30:1; Pənd. 14:2 □ **12:5 «Raħəttə olturoƣan kixilər... : «külpətlər putliri teyilix aldida turoƣan kixigila təyyar turidu» dəp oylaydu»** — əsli tekistni qüxinix səl təs. Baxƙa hil tərjimilirimu uqrixi mumkin. □ **12:6 «Ular өzining ilaħini өz alƙinida kətüridu»** — demək, ular butpərəslar. Baxƙa bir hil tərjimisi: «Təngri ħətta ularning ƙolioƣa molqilik beridu». ■ **12:6** Ayup 21:7; Zəb. 73:11, 12; Yər. 12:1; Ħab. 1:3, 4 ■ **12:11** Ayup 6:30; 34:3

Uningdila yolyoruq həm yorutux bardur.□
14 Mana, U harab qilsa, heqkim qaytidin qurup qiqalmaydu;
U qamap qoyoƣan adəmni heqkim qoyuwetəlməydu.■
15 Mana, U sularni tohtitiwalsa, sular qurup ketidu,
U ularni qoyup bərsə, ular yər-zeminni besip wəyran qilidu.
16 Uningda küq-qudrət, qin hekmətmu bar;
Aldioƣuqi, aldanoƣuqimu uningoƣa təwədur.
17 U məslihətqilərni yalingaq qildurup, yalap elip ketidu,
Soraqqilarni rəswa qilidu.■
18 U padixahlar *əl-əhligə* saloƣan kixənlərni yexidu,
Andin xu padixahlarni yalingaqlap, qatraqlirini lata bilənla qaldurup *xərməndə qilidu*.□
19 U kahinlarni yalingayaoƣ mangdurup elip ketidu;
U küq-hoquqdarlarni aoƣduridu.□
20 U ixənqlik qaraloƣan zatlarning aoƣzini etidu;
Aqsaqallarning əqlini elip ketidu.■
21 U aqsəngəklərning üstigə haqarət təkidu,
U palwanlarning bəlweoƣini yexip *ularni küqsiz qilidu*.□ ■
22 U qarangoƣuluqtiki qongqur sirlarni axkarilaydu;
U ələmning sayisini yorutidu.■
23 U əl-yurtlarni uluoƣlaxturidu həm andin ularni gumran qilidu;
Əl-yurtlarni kengəytidu, ularni tarqitidu.■
24 U zemindiki əl-jamaətning kattiwaxlirining əqlini elip ketidu;
Ularni yolsiz dəxt-bayawanda sərsan qilip azduridu.■
25 Ular nursizlandurulup qarangoƣuluqta yolni silaxturidu,
U ularni məst bolup qaloƣan kixidək galdi-guldung mangduridu.

13

Ayupning dostlirioƣa səzləxtin tohtap, yənə Hudaoƣa qarap səzlixi

1 Mana, mening kəzüm bularning həmmisini kərüp qikkən;
Mening qulikim bularni anglap qüxəngən.
2 Silərning bilgənliringlarni mənmu bilimən;
Mening silərdin kelixquqilikim yoq.
3 Biraq mening arzuyum Həmmigə qadir bilən səzlixixtur,

□ **12:13** **«Uningdila»** — Hudadila, deməkqi. ■ **12:14** Ayup 9:12; 11:10; Wəh. 3:7 ■ **12:17** 2Sam. 15:31; 17:14,23; Yəx. 19:12; 29:14; 1Kor. 1:19 □ **12:18** **«U padixahlar əl-əhligə saloƣan kixənlərni yexidu, andin xu padixahlarni yalingaqlap, ... xərməndə qilidu»** — muxu padixahlar mustəbit boluxi natayin; ular puqrilaroƣa saloƣan kixənlərni bəlkim adillik bilən saloƣan boluxi mumkin. Baxqa birnəqqə hil tərjimilirimu uqrixi mumkin. □ **12:19** **«kahinlar»** — həlkkə wakalitən qurbanlik qiloƣuqilar, ular üqün dua qiloƣuqilar. ■ **12:20** Ayup 32:9; Yəx. 3:2, 3 □ **12:21** **«U aqsəngəklərning üstigə haqarət təkidu, U palwanlarning bəlweoƣini yexip ularni küqsiz qilidu»** — muxu aqsəngək, palwanlar əslidə məlum bir gunah yaki zalimlikni qiloƣanliki natayin. Ayup bu yərdə: Huda taxki kərünüxtə səwəbsiz halda bu esilzadə kixilərgə hərhil külpət qüxüridu həm xuning bilən bir wakitta, baxqa nuroƣun kixilərni qiyinqilikka duqar qilidu, deməkqi boloƣan boluxi mumkin. Qünki «aqsaqallarning əqli elip ketilgən» deyix arqilik ularning məslihət beridioƣan adəmliriningmu əhwalining hətərlik ikənlikidin bexarət beridu. Bu palakətlər məlum bir gunahdin qikkan boluximu yaki undaq bolmaslikimu mumkin. Ayupning yuqiriqi səzlirigə qarioƣanda 23-25-ayətlərdə deyilgən awatqilik həm külpətlər ohxaxla yüz bərgəndək kərinidu. ■ **12:21** Zəb. 107:40 ■ **12:22** Mat. 10:26; 1Kor. 4:5 ■ **12:23** Zəb. 107:38 ■ **12:24** Zəb. 107:4-5, 40

Mening Huda bilən munazirə qiloɣum kelidu.□
4 Silər bolsanglar təḫmət qaplioɣuqilar,
Ḫəmminglar yaramsiz tewipsilər. ■
5 Silər pəqətla süküttə turoɣan bolsanglar’idi!
Bu silər üqün danalik bolatti!■
6 Mening munazirəmgə qulaq selinglar,
Ləwlirimdiki muḫakimilərni anglap bekinglar.
7 Silər Hudaning wakalətqisi süpitidə boluwelip biadil səz qilamsilər?
Uning üqün ḫiylə-mikirlik gəp qilmaqqimusilər?■
8 Uningoɣa yüz-hatirə qilip *huxamət* qilmaqqimusilər?!
Uningoɣa wakalitən dəwa sorimaqqimusilər?
9 U iq-baoɣringlarni ahturup qiqsa, silər üqün yahxi bolattimu?
Insan balisini aldioɣandək uni aldimaqqimusilər?
10 Silər yüz-hatirə qilip yoxurunqə huxamət qilsanglar,
U qoqum silərni əyibləydu.□
11 Buningdin kərə Uning ḫəywisining silərni qorqatkini,
Uning wəḫimisining silərgə qüxkini tüzük əməsmu?
12 Pənd-nəsiḫətinglar pəqət külgə ohxax səzlər, halas;
Silər *ixənq baoɣlioɣan* istiḫkaminglar pəqət lay istiḫkamlar, halas.□
13 Meni ihtiyarimoɣa qoyuwetip zuwan sürmənglar, meni gəp qiloɣili qoyunglar.
Beximoɣa ḫərnemə kəlsə kəlsun!
14 Qandaqla bolmisun, jenim bilən təwəkkul qilimən,
Mən jenimni alqinimoɣa elip qoyimən!□
15 U jenimni alsimu mən yənila Uni kütimən, Uningoɣa tayinimən;
Birak qandaqla bolmisun mən tutqan yollirimni Uning aldida aqlimaqqimən; □ ■
16 Bundaq qilixim manga nijatlik bolidu;
Qünki iplas bir adəm uning aldioɣa baralmaydu.
17 Səzlirimni diqqət bilən anglanglar,
Bayanlirimoɣa obdan qulaq selinglar.
18 Mana, mən əz dəwayimni tərtiplik qilip təyyar qildim;
Mən əzümning ḫəqiqətən aqlinidioɣanliqimni bilimən.
19 Mən bilən bəs-munazirə qilidioɣan qeni kim barkin?

□ **13:3** **«…mening Huda bilən munazirə qiloɣum kelidu»** — yaki «…mening Huda bilən dəwalaxqum kelidu». ■ **13:4** Ayup 16:2 ■ **13:5** Pənd. 17:28 ■ **13:7** Ayup 17:5; 32:21; 36:4 □ **13:10** **«…. Silər yüz-hatirə qilip yoxurunqə huxamət qilsanglar, u qoqum silərni əyibləydu»** — Ayupning səzliri iqidə adəmni ḫəyran qalduridioɣan nuroɣun mənilər ipadilinidu. Ayupning bu bayani ulardin intayin gəwdilik boloɣan bir misal ḫesablinidu. U üq dostioɣa naḫayiti kəskin ḫalda Hudaoɣa huxamətqilik qilixqa bolmaydioɣanlikini bildüridu. 12-babta u Hudaning adalitidin gumanlinip turup səzligən bolsimu, birak u muxu yərdə Huda ḫəqiqətni intayin ətiwarlaydu. Huda durus, lilla gəpni bək səyidu, kixilərning Hudaoɣa wakalətqi boluwelip, əzining yaki baxqilarning qiraylik pikrini ipadilixigə qət’iy bolmaydu, degən kəzqaraxni ipadiləydu. Hudaning ḫərmitigə layik səzlərni qilix üqün, Uning insanoɣa bərgən wəḫiysini asas qilix ḫəm xuning bilən bir wakitta reallikətin qət’iy ayrilmay turup, bu dunyadiki kərünərlik pakitlaroɣa yüzlinix zərürdur. Məyli Hudaoɣa, məyli baxqilaroɣa huxamətlik yaki yaloɣan gəp qilixqa qət’iy bolmaydu. U üq dostioɣa agaḫlanduriduki, Hudaoɣa huxamətqilik qilsa, Huda ularni jazalaydu. Bu gəp Ayupning Hudaning adalitigə qət’iy ixəngənlikini kərsitidu ḫəm uning ḫazirqi etiqadi ḫəm gumani arisidiki iqidə boloɣan kürəxni bizgə ayan qilidu. □ **13:12** **«Silər ixənq baoɣlioɣan istiḫkaminglar pəqət lay istiḫkamlar…»** — yaki «Silər ixənq baoɣlioɣan jawablar pəqət lay istiḫkamlar…». □ **13:14** **«Qandaqla bolmisun, jenim bilən təwəkkul qilimən»** — səzmusəz bolsa: «Qandaqla bolmisun (yani «nemixqa») ətlirimni qiximda elip kürəx qilimən?» — u əzini kəskin kürəx qilmaqqi boloɣan bir ḫaywanoɣa ohxitidu. **«Mən jenimni alqinimoɣa elip qoyimən!»** — yaki: «Nemixqa jenimni alqinimoɣa elip qoydum?». □ **13:15** **«U jenimni alsimu mən yənila Uni kütimən, Uningoɣa tayinimən…»** — bu ayət Ayupning etiqadqa əng toloɣan bayanliridin biri. Ibraniy tilida «kütüx» wə «tayinix» bir peil bilənla ipadilinidu. ■ **13:15** Zəb. 23:4; Pənd. 14:32

Ḥazir süküt ḳiloɣan bolsam, tiniḳtin tohtioɣan bolattim!□
20 *Aḫ Huda*! Manga pəḳət ikki ixnila ḳilip bərgin;
Xundaḳ boloɣandila, mən əzümni Səndin ḳaqurmaymən:■
21 — Ḳolungni məndin yiraḳ ḳiloɣin;
— Wəḫiməng meni ḳorḳatmisun.□
22 Andin meni sot ḳilixḳa qaḳir, mən sanga jawab berimən;
Yaki mən Sanga *dəwayimdin* səz ḳilsam, Sənmu manga jawab berisən.

Ayup dəwasini dawamlaxturidu

23 Mening ḳəbiḫliklirim ḫəm gunaḫlirim zadi ḳanqilik?
Itaətsizlikim ḫəm gunaḫimni manga kərsitip bər!
24 Nemixḳa didaringni məndin yoxurisən?
Nemixḳa meni Өz düxmining dəp bilding?■
25 Uyaḳ-buyaḳḳa uquruwetilidioɣan anqiki bir yopurmaḳni wəḫimigə salmaḳqimusən?
Ḳurup kətkən pahalni ḳooɣlimaḳqimusən?
26 Qünki Sən mening üstümdin zəḫərdək ərzlərni yazisən,
Sən yaxliḳimdiki ḳəbiḫliklirimni manga ḳayturuwatisən.■
27-28 Mən qirip kətkən bir nərsə,
Mən pəḳət küyə yegən bir kiyimla boloɣinim bilən,
Lekin Sən mening putlirimni kixənləysən,
Ḫəmmə yollirimni kəzitip yürisən;
Tapanlirimoɣa mangmasliḳ üqün qək sizip ḳoyoɣansən. ■

14

Өlümdin keyin ḳandaḳ bolidu?

1 Anidin tuoɣuloɣanlarning künliri azdur,
Palakət uningoɣa yardur.■
2 U güldək dunyaoɣa kelip andin tozuydu,
U *ḳuyax aldidin* sayigə ohxax ḳeqip ketidu.■
3 Biraḳ Sən tehi xundaḳ bir ajiz boloɣuqioɣa kəzüngni tikip,
Meni Өz aldingoɣa soraḳḳa tartiwatamsən?□ ■
4 Kim napak nərsilərdin pak nərsini qiḳiralaydu? — ḫeqkim!□ ■

□ **13:19 «Mən bilən bəs-munazirə ḳilidioɣan ḳeni kim barkin? Ḫazir süküt ḳiloɣan bolsam, tiniḳtin tohtioɣan bolattim!»** — bu tekistning tət hil tərjimisi yaki qüxənqisi bar: — (1) Ayup birərsining əzi bilən bəs-munazirə ḳilalaydioɣanliḳioɣa ixənməydu; ḫətta birsi bəs-munazirigə qiḳsila: «Mən Uning soalioɣa pisənt ḳilmay, bu dunyadin ketimən» degəndək; (2) ...undaḳ adəm qiḳsa, mən gəp ḳilmay süküttə ələp ketixkə razimən!; (3) U kimning əzini əyiblixidin ḳət'iynəzər, süküt ḳilixḳa ḳət'iy unimaydu; (4) Birsining əzi bilən yənə bəs-munazirə ḳiloɣusi bolsa, tez boluxi kerək, qünki u pat arida dunyadin ketidu. Biz üqinqisini ixlətturuḳ. ■ **13:20** Ayup 9:34; 33:7 □ **13:21 «Manga pəḳət ikki ixnila ḳilip bərgin... ḳolungni məndin yiraḳ ḳiloɣin; — wəḫiməng meni ḳorḳatmisun»** — birinqi ix bolsa, Hudaning Өz ḳolini uningdin yiraḳ ḳilixi bilən u azraḳ dəm alalaydu; ikkinqi ix, Hudaning wəḫimisi bolmisa u jür'ətlik bolup səz ḳilidu, degənlik. ■ **13:24** Ayup 16:9; 19:11; 33:10; Yioɣ. 2:5 ■ **13:26** Zəb. 25:7 ■ **13:27-28** Ayup 33:11 ■ **14:1** Zəb. 90:5-6, 9-10; 102:11; 103:15; 144:4; Yaḳ. 4:14 ■ **14:2** Ayup 8:9; Zəb. 90:5-6, 9-10; 102:11; 103:15; 144:4; Yəx. 40:6; 1Pet. 1:24 □ **14:3 «Meni Өz aldingoɣa soraḳḳa tartiwatamsən?»** — yaki «Uni Өz aldingoɣa soraḳḳa tartiwatamsən?». ■ **14:3** Ayup 7:17,18; 10:20 □ **14:4 «Kim napak nərsilərdin pak nərsini qiḳiralaydu? — ḫeqkim!»** — demək, insan balisi Hudaning aldida ḳandaḳ ḳilip pak bolalaydu ḫəm ḳobul ḳilinalaydu? Ayupning əzi 19-babta bexarət ḳilip bu soaloɣa jawab beridu. ■ **14:4** Yar. 5:3; Zəb. 51:5-7; Yḫ. 3:6; Rim. 5:12; Əf. 2:3

5 *Insanning* künliri bekitilgəndikin,
Uning aylirining sani Sening ilkingdə bolƣandikin,
Sən uning ətsə bolmaydiƣan qəklirini bekitkəndikin,■
6 Uning bir’az dəm elixi üqün uningdin kəzüngni elip ⱪaqⱪin,
Xuning bilən mədikardək uningƣa əz künliridin səyünüx nesip bolsun!□ ■
7 Qünki dərəh kesiwetilgəndin keyin, ⱪayta əsüxtin ümid bar;
Buninglik bilən uning yumran bihliri tügəp kətməydu;
8 Uning yiltizi yərdə ⱪurup kətkən bolsimu,
Uning kətiki topida əlüp kətkən bolsimu,
9 Birak suning puriⱪi bilənla u yənə kəkiridu,
Yumran ot-qəptək yengi bihlarni qiⱪiridu.
10 Birak adəm bolsa əlidu, ilajsiz ongda yatidu, bərhək,
Insan nəpəstin ⱪalidu, andin nədə bolidu?
11 Dengizdiki sular parƣa aylinip tügəp kətkəndək,
Dəryalar ⱪaƣjirap ⱪurup kətkəndək,
12 Ohxaxla adəm yetip ⱪalsila ⱪaytidin turmaydu;
Asmanlar yoⱪimiƣuqə, ular oyƣanmaydu, uyⱪudin turmaydu.
13 Aⱨ, təⱨtisaraƣa meni yoxurup ⱪoysang idi,
Ƣəziping ətüp kətküqə meni məhpiy sakⱡap ⱪoysang idi,
Meni esinggə alidiƣan bir wakⱪit-saətni manga bekitip bərsəng idi!□
14 Adəm əlsə, ⱪayta yaxamdu?
Xundak bolsa manga xundak əzgirix wakti kəlgüqə,
Muxu japaƣa tolƣan künlirim ətküqə, səwr-takⱪət bilən kütəttim!□
15 Xundak bolsa Sən meni qakⱪirsang, jawab berəttim;
Sən Əz ⱪolung bilən yaratⱪiningƣa ümid-arzuyung bolatti.□
16 Birak Sən ⱨazir ⱨərbir dəssigən ⱪədəmlirimni sanap,
Gunaⱨimni kəzitiwatisənƣu!□ ■
17 Itaətsizlikim haltiƣa selinip peqətləndi,
Gunaⱨlirimni dəwə-dəwə ⱪilip sakⱡap ⱪoydung.□
18 Dərwəkə taƣmu yimirilip yoⱪalƣandək,
Tax əz ornidin təwrinip kətkəndək,
19 Sular tax-xeƣillarni upritip yoⱪatⱪandək,
Topanlar zemindiki topini süpürüp kətkəndək,
Sən adəmning ümidini yok ⱪilisən.
20 Sən mənggügə uning üstidin ƣalib kelisən,
Xunga u dunyadin ketidu; uning qirayini tutuldurisən,

■ **14:5** Ayup 7:1 □ **14:6 «Uning bir’az dəm elixi üqün … mədikardək uningƣa əz künliridin səyünüx nesip bolsun!»** — Ayupning degini boyiqə insanlarƣa adəttiki turmuxning (mədikarningkidək) japasi kupayə, xunga u bu japalik ⱨayat künliridin azrakⱪinə ⱨuzur alsun, «bu adəttiki japaƣa tehimu kəp japa artmiƣaysən» degən mənidə. ■ **14:6** Ayup 7:1, 2, 16, 19; 10:20 □ **14:13 «təⱨtisara»** — əlgənlərning roⱨliri baridiƣan jayni kərsitidu. Yənila 7-bab, 9-ayəttiki izaⱨatni kərüng. □ **14:14 «Adəm əlsə, ⱪayta yaxamdu? Xundak bolsa … səwr-takⱪət bilən kütəttim!»** — Ayupning insanning ülümdin (yəni təⱨtisaradin) tirilixi tooƣrisida həwiri yok. Birak u bundak ix bolsila, nəkədər yahxi bolatti, undak ümid wə səwr-takⱪət bilən Hudaning orunlaxturuxini («xundak əzgirix»ni) kütəttim, dəydu. Keyin u əzining tirilixi tooƣruluk bexarət beridu (19-babta). □ **14:15 «Xundak bolsa … Sən Əz ⱪolung bilən yaratⱪiningƣa ümid-arzuyung bolatti»** — Ayup yənila Hudaning Əzi tüjüpilap yaratⱪan ⱨəmmə insanƣa bolƣan ajayib ümid-arzusiƣa etiⱪad ⱪiloƣanliⱪini bildüridu. □ **14:16 «Birak Sən ⱨazir ⱨərbir dəssigən ⱪədəmlirimni sanap…»** — yaki «Qünki Sən ⱨazir ⱨərbir dəssigən ⱪədəmlirimni sanap…». ■ **14:16** Ayup 31:4; 34:21; Zəb. 56:8; 139:1-5; Pənd. 5:21; Yər. 32:19 □ **14:17 «Itaətsizlikim haltiƣa selinip peqətləndi…»** — bəzi tərjimanlar Ayupning muxu səzlirining mənisini, Huda Ayupning gunaⱨlirini yapⱪanikən, dəp ⱪaraydu. Biz əksiqə, Ayupning muxu səzining mənisini Huda uni tehimu əyibləx üqün gunaⱨlirini dəwə-dəwə ⱪilip peqətləp sakⱡap ⱪoyƣan, dəp qüxinimiz.

Uni Өz yeningdin yiraḳ ḳilisən.
21 Uning ooḷulliri ḥərmətkə erixidu, biraḳ u buni bilməydu;
Ular pəs ḳilinsimu,
Biraḳ uning bulardinmu həwiri bolmaydu.
22 U *pəḳət* өz tenidiki aoḷriḳidinla azablinidu,
U kөnglidə өzi üqünla ḥəsrət-nadamət qekidu. □

15

Elifaz yənə səzləydu — Yamanlarning aḳiwiti

1 Temanliḳ Elifaz buningoḷa jawabən mundaḳ dedi: —
2 Danixmən kixining ḳuruḳ xamaldək səpsətə bilən jawab berixi tooḷrimu?
Danixmən ḳorsiḳini issiḳ məxriḳ xamili bilən toyoḷuzsa bolamdu?
3 Paydisiz səzlər bilən,
Tayini yoḳ gəplər bilən munazirilixixi muwapiḳmu?
4 Bərḥəḳ, sən iman-ihlasni yoḳ ḳiliwətməkqisən,
Hudaning aldida dua-istiḳamətkə tosaloḷu bolisən.
5 Qünki ḳəbiḥliking aoḷzingoḷa səz salidu,
Sən məkkarlarning tilini tallap ḳollinisən.
6 Mən əməs, bəlki өz aoḷzing өzüngning gunaḥingni bekitidu,
Өz ləwliring sanga ḳarxi guwaḥliḳ beridu.□
7 Sən insanlar iqidə tunji bolup tuoḷuloḷanmu?
Sən taoḷ-dawanlardin awwal apiridə boloḷanmu?
8 Təngrining məhpiy kengixini anglap kəlgənmusən?
Danaliḳ sən bilənla qəklinəmdu?■
9 Sən bilgənlərni bizning bilməydioḷanlirimiz barmu?
Sən qüxəngənni bizning qüxənməydioḷinimiz barmu?
10 Aḳsaḳallar ḥəm ḳerilar bizning təripimizdə turidu,
Ular sening atangdinmu yaxta qongdur.□ ■
11 Təngrining təsəlliliri,
Yəni sanga mulayimliḳ bilən eytḳan muxu səz sən üqün azliḳ ḳilamdu?
12 Nemixḳa kөngülning kəynigə kirip ketisən?
Kөzüngni nemigə parḳiritisən?
13 Xundaḳ ḳilip sən roḥingni Təngrigə ḳarxi turoḷuzdung,
Eoḷizingdin xundaḳ səzlərning qiḳixioḷa yol ḳoyuwatisən!
14 Insan nemə idi? Өz-өzini pakliyalioḷudək?
Anidin tuoḷuloḷan adəm balisi nemə idi? Ḥəḳḳaniy bolalioḷudək?■
15 Ḳara, *Huda* Өz muḳəddəslirigimu ixənmigən yərdə,
Asmanlarmu uning nəziridə pak bolmioḷan yərdə,□ ■

□ **14:22 «U pəḳət өz tenidiki aoḷriḳidinla azablinidu, … ḥəsrət-nadamət qekidu»** — Ayup muxu yərdə insan gөrgə qüxkəndin keyin өz tenining qirip kətkənlikini ḥes ḳilip ḳiynilidu, dəp oylioḷan boluxi mumkin. □ **15:6 «Өz ləwliring sanga ḳarxi guwaḥliḳ beridu»** — Elifaz muxu yərdə Ayupning Huda aldida jazalanoḷan gunaḥi ḥəm ḥakawurluḳi uning өz aoḷzi bilən ḳiloḷan aqqiḳ ḥəm өtkür səzliridə kөrünidu, deməkqi. Biraḳ Elifaz bilən ikki dostining Ayupning aoḷzidin qiḳḳan xu aqqiḳ өtkür səzlərgə məs'uliyiti bar. ■ **15:8** Rim. 11:34 □ **15:10 «Aḳsaḳallar ḥəm ḳerilar bizning təripimizdə turidu… »** — Elifaz ilgiriki dəwrlərdiki ata-bowilirining kөzḳarixini өziningkigə ohxax dəp ḳarawatidu. ■ **15:10** Ayup 32:7 ■ **15:14** 1Pad. 8:46; 2Tar. 6:36; Ayup 14:4; Zəb. 14:2-3; 51:5; Pənd. 20:9; Top. 7:20; 1Yuḥa. 1:8,10 □ **15:15 «Ḳara, Huda Өz muḳəddəslirigimu ixənmigən yərdə…»** — muxu yərdiki «muḳəddəslər» Hudaning pərixtilirini kөrsətsə kerək. Elifaz ḥeliḳi yaman roḥning əslidə uningoḷa degən gəplirigə (4:15-21) ixinip , ḳaytilaydu. ■ **15:15** Ayup 4:18; 25:5

16 Yirginqlik bolоqan, sesip kətkən,
Qəbiһlikni su iqkəndək iqidiоqan insan balisi zadi qandaq bolar?□
17 Mən sanga kərsitəy, manga qulaq sal;
Kəzüm kərgənni bayan qilmaqqimən.
18 Danixmənlər ata-bowiliridin bularni anglioqan,
Yoxurmay bularni bayan qiloqan: —
19 (Pəqət xularоqila, *yəni ata-bowiliriоqila* yər-zemin tapxuruloqanidi,
Ularning arisidin yat adəm ətüxkə petinalmaytti)□
20 — Rəzil adəm barliq künliridə azablinidu,
Zalim kixigə yillar sanaqlikla bekitilgəndur.□
21 Uning qulikioqa wəһimilərning awazi kiridu,
Bayaxatlikida bulangqi uning ustigə besip qüxidu.■
22 Qarangоuluqtin qutuluxqa uning kəzi yətməydu,
U qiliq bilən qepilixqa saqlanоqandur.
23 U ax izdəp: «Zadi nədin tepilar?» dəp yolda tenəp yüridu,
U zulmət künining uningоqa yeqinlaxqanlikini bilidu.□ ■
24 Dərd-ələm һəm azab uningоqa wəһimə qilidu,
Ңujumоqa təyyar bolоqan padixaһtək uning üstidin оqəlibə qilidu.
25 Qünki u Təngrigə qarxi qolini kətürgən,
Ңəmmigə qadirоqa küq kərsətməkqi bolоqan,
26 Xunga u boynini qattiq qilip,
Kəp qəwətlik qalqanni kətürüp uningоqa qarap etilidu.
27 Yüzini yaоq basqan bolsimu,
Beqinliri səmrəp kətkən bolsimu,
28 U harabə xəһərlərdə,
Adəm qonоqusi kəlməydioqan,
Kesək düwiliri boluxqa bekitilgən өylərdə yaxaydu;□
29 U ңeq beyimaydu,
Uning mal-mülki bolsa üzülüp qalidu,
Uning təəlluqatliri zemin üstidə kengəyməydu.
30 U qarangоuluqtin qeqip qutulalmaydu,
Yalqun uning xahlirini kөydürüp qurutidu,
Hudaning bir nəpisi bilən u *dunyadin* ketidu.□
31 U sahtiliqqa tayanmisun!
U aldinip kətkən, xunga sahtiliqning өzi uning in'ami bolidu;
32 Uning küni tehi toxmay turupla,

□ **15:16 «Qəbiһlikni su iqkəndək iqkən bir adəm» —** muxu gəp, xübһisizki, Ayupning өzini kərsitidu. □ **15:19 «Pəqət xularоqila, yəni ata-bowiliriоqila yər-zemin tapxuruloqanidi, ularning arisidin yat adəm ətüxkə petinalmaytti» —** Elifaz bu səz bilən bu ata-bowilarning Huda aldida һəqqaniy boloqanliqini, xunga Huda ularning yər-zeminini yat adəmlərning basturup kirixidin qoоqdioqanliqini kərsətməkqi; xuning bilən ularning mədiniyiti urux-jedəlning dəhligə uqrimay, tədriji tərəqqiy qilip, bilimi pəlligə yətkənidi, deməkqi boluxi mumkin. □ **15:20 «Rəzil adəm barliq künliridə azablinidu, zalim kixigə yillar sanaqlikla bekitilgəndur» —** bu səz һəm təwəndiki 35-ayətkiqə boloqan səzlərning һəmmisi Ayupqa biwasitə qaritilip deyilgən boluxi mumkin. ■ **15:21** 1Tes. 5:3 □ **15:23 «U ax izdəp: «Zadi nədin tepilar?» dəp yolda tenəp yüridu» —** baxqa birhil tərjimisi: «U yoldin tenip ketip, qorultazlar üqün yəm bolidu». ■ **15:23** Ayup 18:12; Zəb. 109:10 □ **15:28 «U harabə xəһərlərdə..., kesək düwiliri boluxqa bekitilgən өylərdə yaxaydu» —** qədimdə bəzi xəһərlər Hudaning ləniti bilən wəyran boloqan bolup, Hudaning lənitigə uqrioqan bu jaylarda adəttiki kixilər ularni qaytidin qurup u yərdə olturaqlixixqa petinalmaytti. Biraq (Elifazning deyixiqə) bu rəzil kixilər (jümlidin Ayupning өzi?) Hudadin qorqmay undaq yərlərdə turuxtin bax tartmaytti. □ **15:30 «Hudaning bir nəpisi bilən u dunyadin ketidu» —** ibraniy tilida «Uning bir nəpisi bilən u dunyadin ketidu».

Uning xehi tehi kəkirip bolmayla, bu ixlar əməlgə axurulidu.■
33 Üzüm teli silkinip, tong üzümlər qüxürüwetilgəndək,
Zəytun dərihining qeqiki eqilipla təkülüp kətkəndək bolidu.□
34 Qünki iplaslarning jəməti tuoɣmas bolidu,
Ot para yegənlərning qedirlirini kəydüriwetidu.
35 *Birақ* ular *ɧərdaim* yamanlikɳi oylap, ққbiɧlik tuoɣduridu,
Kənglidə ɧaman ɧiylə-mikir təyyarlaydu. ■

16

Ayup yənə jawab beridu — Ərxtə turidioɣan Guwaɧqi

1 Andin Ayup jawabən mundaқ dedi: —
2 Mən muxundaқ gəplərni kəp angliɣanmən;
Silər ɧəmminglar azab yətküzidioɣan ajayib təsəlli bərgüqi ikənsilər-ɧə!■
3 Mundaқ watildap қiloɣan gəpliringlarning qeki barmu?
Silərgə mundaқ jawab berixkə zadi nemə қutratқuluқ қildi?
4 Halisamla өzüm silərgə ohxax səz қilalayttim;
Silər mening ornumda bolidioɣan bolsanglar,
Mənmu səzlərni baoɣlaxturup eytip, silərgə zərbə қilalaytim,
Beximnimu silərgə қaritip qayқiyalayttim!
5 ɧalbuki, mən əksiqə aoɣzim bilən silərni rioɣbətləndürəttim,
Ləwlirimning təsəllisi silərgə dora-dərman bolatti.
6 Lekin mening səzlixim bilən azabim azaymaydu;
Yaki gepimni iqimgə yutuwalisammu, manga nemə aramqilik bolsun?
7 Biraқ U meni ɧalsizlandürüwətti;
Xundaқ, Sən pütkül ailəmni wəyran қiliwətting!□
8 Sən meni қamalliding!
Xuning bilən *əɧwalim manga* guwaɧlik қilmaқta;
Mening oruқ-қaқxal *bədinim* ornidin turup өzümni əyibləp guwaɧlik қilidu!□
9 Uning oɣəzipi meni titma қilip,
Meni ow oljisi қilidu;
U manga қarap qixini oɣuqurlitidu;
Mening düxminimdək kəzini alayitip manga tikidu.□ ■
10 *Adəmlər* manga қarap *mazaқ қilixip* aoɣzini aqidu;
Ular nəprət bilən məngzimgə kaqatlaydu;
Manga ɧujum қilay dəp səp tüzidu.
11 Huda meni əskilərgə tapxuroɣan;
Meni rəzillərning қolioɣa taxliwətkənikən.
12 Əslidə mən tinq-amanlikɳta turattim, biraқ u meni paqaқlidi;
U boynumdin silkip bitqit қiliwətti,

■ **15:32** Ayup 22:16; Zəb. 55:23 □ **15:33** **«Üzüm teli silkinip, tong üzümlər qüxürüwetilgəndək…»** — adəttə üzüm teli pixmioɣan üzümlirini taxlimaydu. Biraқ Elifaz xu ohxitixi bilən, mundaқ adəmlərning ixliri tehi ɧeq pixmioɣan bolup bikaroɣa ketidu, deməkqi. ■ **15:35** Zəb. 7:14; Yəx. 59:4; ɧox. 10:13 ■ **16:2** Ayup 13:4 □ **16:7** **«Biraқ U meni ɧalsizlandürüwətti; xundaқ, Sən pütkül ailəmni wəyran қiliwətting!** — 8 wə 9-ayəttiki «U» wə «Sən» Hudani kərsitidu. □ **16:8** **«Sən meni қamalliding!»** — yaki: «Sən meni қurutuwətting!». **«Xuning bilən əɧwalim manga guwaɧlik қilmaқta!»** — Ayupning xu biqarə əɧwali: «Sən qoқum eoɣir bir gunaɧ қiloɣansən, bolmisa bu külpət bexingoɣa qüxmigən bolatti» dəp өzigə guwaɧlik қiloɣandək қilidu. □ **16:9** **«Uning oɣəzipi meni titma қilip,…»** — yaki «U tumxuқi bilən meni titma қilip,…». Muxu yərdə Ayup Hudani өzigə yirtқuq ɧaywandək zərbə қiliwatidu, dəp eytmaқqi. ■ **16:9** Ayup 10:16,17; 13:24

Meni Өz nixani ḳiloɳanikən.■
13 Uning oḳyaqiliri meni ḳapsiwaldi;
Ḥeq ayimay U üqəy-baoɣrimni yirtip,
Өtümni yərgə təküwətti.
14 U u yər-bu yerimgə üsti-üstiləp zəhim ḳilip bəsüp kiridu;
U palwandək manga ḳarap etilidu.
15 Terəmning üstigə bəz rəht tikip ḳoydum;
Өz izzət-ḥərmitimni topa-qangoɳa selip ḳoydum.□ ■
16-17 Gərqə ḳolumda ḥeqḳandaḳ zorawanliḳ bolmisimu,
Duayim qin dilimdin boloɳan bolsimu,
Yüzüm yioɳa-zaridin ḳizirip kətti;
Ḳapaḳlirimni өlüm sayisi basti.□
18 Aḥ, yər-zemin, ḳenimni yapmioɣin!
Nalə-pəryadim tohtaydioɳanoɳa jay bolmioɳay!□
19 Biraḳ mana, asmanlarda ḥazirmu manga xaḥit Boloɳuqi bar!
Ərxlərdə manga kapalət Boloɳuqi bar!
20 Өz dostlirim meni mazaḳ ḳiloɳini bilən,
Biraḳ kөzüm tehiqə Təngrigə yax təkməktə.□
21 Aḥ, insan balisi dosti üqün kelixtürgüqi boloɳandək,
Təngri bilən adəm otturisidimu kelixtürgüqi bolsidi!■
22 Qünki yənə birnəqqə yil ətüxi bilənla,
Mən barsa ḳaytmas yolda mengip ḳalimən.□

17

1 Mening roḥim sunuḳ,
Künlirim tügəy dəydu,
Gөrlər meni kütməktə.□
2 Ətrapimda aldamqi mazaḳ ḳiloɳuqilar bar əməsmu?
Kөzümning ularning eqitḳuluḳioɳa tikilip turuxtin baxḳa amali yoḳtur.
3 Aḥ, jenim üqün Өzüng halioɳan kapalətni elip Өzüngning aldida manga borun boloɳaysən;

■ **16:12** Ayup 7:20; Yioɳ. 3:12 □ **16:15 «Terəmning üstigə bəz rəht tikip ḳoydum; өz izzət-ḥərmitimni topa-qangoɳa selip ḳoydum» —** bu ayəttiki «bəz rəht» ḳədimki zamanlarda adəmning ḳattiḳ matəm tutux, puxayman ḳilix yaki towa ḳilixinimu ipadiləytti. Muxu yərdə, xübḥisizki, «matəm tutux»ni bildürməkqi. «Өz izzət-ḥərmitimni topa-qangoɳa selip ḳoydum» degini ibraniy tilida «Münggüzümni topa-qangoɳa selip ḳoydum» degənliktur. Kalining yaki buḳining münggüzi adəmning küq-ḳudriti ḥəm abruyining simwoli bolidu. ■ **16:15** Ayup 30:19 □ **16:16-17 «Ḳapaḳlirimni өlüm sayisi basti» —** yaki «Zulmətlik ḳarangoɳuluḳ sayisi basti». □ **16:18 «Nalə-pəryadim tohtaydioɳanoɳa jay bolmioɳay!» —** demək, «Ijabət bolmioɳuqə pəryadim ḥərdaim ḥəm Hudaoɳa ḥəm adəmlərgə awariqilik bolsun». □ **16:20 «Өz dostlirim meni mazaḳ ḳiloɳini bilən…» —** ayətning birinqi ḳismining yənə birhil tərjimisi, «Manga wakalət boloɳuqi mening dostum ikən». ■ **16:21** Ayup 31:35; Top. 6:10; Yəx. 45:9; Rim. 9:20 □ **16:22 «Yənə birnəqqə yil ətüxi bilənla, mən barsa ḳaytmas yolda mengip ḳalimən» —** Ayup bəzidə «bu dunyadin pat arida ketimən» dəp, bəzidə «birnəqqə yil azablar meni kütidu» dəp oylaydu. U birinqi imkaniyətni nisbətən yahxi dəp ḳaraydu, əlwəttə. □ **17:1 «mening roḥim sunuḳ» —** yaki «Nəpisim siḳilip kətti».

Səndin baxqa kim meni qollap borun bolsun?□ ■
4 Qünki Sən *dostlirimning* kənglini yoruqluqtin qaldurƣansən;
Xunga Sən ularni ƣəlibidinmu məhrum qilisən!
5 Ƣəniymət alay dəp dostliriƣa pəxwa atqan kixining bolsa,
Ḥətta balilirining kəzlirimu kor bolidu.
6 U meni əl-yurtlarning aldida səz-qəqəkkə qoydi;
Mən kixilər yüzümgə tüküridiƣan adəm bolup qaldim.■
7 Dərd-ələmdin kəzüm torlixip kətti,
Barliq əzalirim kölənggidək bolup qaldi.
8 Bu ixlarni kərüp duruslar ḥəyranuḥəs bolidu;
Bigunaḥlar iplaslariƣa qarxi turuxqa qozƣilidu.
9 Birak ḥəqqaniy adəm əz yolida qing turidu,
Qoli pak yüridiƣan adəmning küqi tohtawsiz uliƣiyidu.□
10 Əmdi qeni, ḥəmminglar, yənə kelinglar;
Aranglardin birmu dana adəm tapalmaymən.■
11 Künlirim ahirlixay dəp qaptu,
Muddialirim, kənglümdiki intizarlar üzüldi.■
12 Bu adəmlər keqini kündüzgə aylandurmaqqi;
Ular qarangƣuluqqa qarap: «Nur yeqinlixiwatidu» deyixiwatidu.□
13 Əgər kütsəm, əyüm təḥtisara bolidu;
Mən qarangƣuluqqa ornumni raslaymən.□
14 «Qirip ketixni: «Sən mening atam!»,
Qurtlarni: «Apa! Aqa!» dəp qaqirimən!□
15 Undaqta ümidim nədə?
Xundaq, ümidimni kim kərəlisun?
16 Ümidim təḥtisaraning təmür pənjiriliri iqigə qüxüp ketidu!

□ **17:3 «Aḥ, jenim üqün Əzüng halioƣan kapalətni elip Əzüngning aldida manga borun boloƣaysən»** — bu səzlər Hudaoƣa eytiloƣan, əlwəttə. «Borun» (kepil boloƣuqi) — qədimki zamanlarda, birsi məlum bir ixta əyibləngüqi bolsa, sotqi ḥəküm qiloƣuqə əyibləngüqi waqitlik ərkin bolalmaydu, bəlki qamap qoyulidu. Birak uning məlum bir dosti uningƣa kapalət berixkə razi bolsa, əyibləngüqi ərkin yüriwərsə bolidu. Kapalət bərgüqi uning qeqip kətməslikigə toluq kapalət bərgən boluxi kerək idi. Əgər qeqip kətsə uning ornida ərkinliktin məḥrum bolidu; andin ḥəküm qilinoƣandin keyin (əz dosti gunaḥkar dəp ḥesablanoƣan bolsa) dostining ornida tegixlik jazani əz üstigə aloƣan bolidu. Kapalət bərgüqi bolsa ḥərmətkə sazawər, jamaətning ixənqisigə igə boloƣan boluxi kerək, əlwəttə. Xunga Ayup muxu yərdə əzining ḥəm dostliri təripidin ḥəm Huda təripidin əyibləngüqi ikənlikini ḥes qilip: «Huda, Sən meni bu ixlarda əyibligüdək yeri yoq dəp bilisən, xunga mən üqün kapaləp bolalmamsən?» — degəndək jasarətlik dua qilidu. (Bəzi alimlar bu səzning baxqa bir qüxənqisi bar dəp qaraydu. Ularning pikriqə, Ayup 2-ayəttə: — «Ətrapimdikilər aldamqi, mazaq qiloƣuqilar bolmisa Ayup bolmay ketəy! Kəzümning… amali yoqtur» degən qəsəmni iqidu; 3-ayəttə u Hudadin bu qəsəmni ada qilixqa (kimning tooƣra bolsa uni aqlax, kimning hata bolsa uni jazalaxqa) kapalətqi ḥəm guwaḥqi boluxni ətünidu, andin 4-ayəttə (xu alimlarning pikriqə) uIltijasining Huda təripidin bejirilixini ətünidu: «Qünki Sən dostlirimning kənglini yoruqluqtin qaldurƣansən; xunga Sən ularni ƣəlibidinmu məḥrum qilmisang bolmaydu!» — degəndək). ■ **17:3** 2Kor. 5:19 ■ **17:6** Ayup 30:9 □ **17:9 «… Qoli pak yüridiƣan adəmning küqi tohtawsiz uliƣiyidu»** — Ayupning etiqadi yənila uroƣup texip turidu. Muxu yərdə u Hudaning əz düxmini bolup qiqqanliqini ḥes qiloƣini bilən, qandaqla bolmisun əzining ḥəqqaniy yolda qing turidiƣanliqini eytip, Huda ahirda ḥəmmə ixlirimni ongxaydu, dəp bexarət beridu. ■ **17:10** Ayup 6:29 ■ **17:11** Ayup 7:6; 9:25 □ **17:12 «Bu adəmlər keqini kündüzgə aylandurmaqqi; ular qarangƣuluqqa qarap: «Nur yeqinlixiwatidu» deyixiwatidu»** — Ayup dostlirimni ḥəqiqətni yormilap, aqni qara, qarini aq dəwatidu, xundaqla manga quruq ümidlərni («Nur yeqinlixidu!» dəp) yətküzməkqi, dəydu. □ **17:13 «Təḥtisara»** — 7-bab, -9-ayət wə xu ayəttiki izaḥatni kərüng. □ **17:14 «Mening atam!»** — bu ibarining qədimdə «Begim!» «Təqsir!» degən mənisimu bar idi.

Biz birliktə topioŋa kirip ketimiz! □ ■

18

Bildadmu «Yamanlarning yaman akįwiti» tooŋruluk̡ səz k̡ilidu

1 Xuhalik̡ Bildad jawabən mundak̡ dedi: —
2 Səndək adəmlər k̡aqanoŋiqə mundak̡ səzlərni tohtatmaysilər?
Silər obdan oylap bek̡inglar, andin biz səz k̡ilimiz.
3 Biz nemixk̡a silərning aldinglarda ḥaywanlar ḥesablinimiz?
Nemixk̡a aldinglarda əhmək̡ tonulimiz?□
4 Ḥəy əzüngning oŋəzipidə əzüngni yirtk̡uqi, seni dəpla yər-zemin taxliwetiləmdu?!
Taoŋ-taxlar əz ornidin kətürülüp ketəmdu?!□ ■
5 K̡andak̡la bolmisun, yaman adəmning qirioŋi əqürülidu,
Uning ot-uqk̡unliri yalk̡unlimaydu.
6 Qedirididiki nur k̡arangoŋulukk̡a aylinidu,
Uning üstigə ask̡an qirioŋi əqürülidu.
7 Uning məzmut k̡ədəmliri k̡isilidu,
Əzining nəsiḥətliri əzini mollak̡ atk̡uzidu.
8 Qünki əz putliri əzini toroŋa əwətidu,
U dəl torning üstigə dəssəydioŋan bolidu.
9 K̡iltak̡ uni tapinidin iliwalidu,
Tuzak̡ uni tutuwalidu.■
10 Yərdə uni kütidioŋan yoxurun aroŋamqa bar,
Yolida uni tutmak̡qi boloŋan bir k̡apk̡an bar.
11 Uni ḥər tərəptin wəḥimilər besip k̡ork̡itiwatidu,
Ḥəm ular uni iz k̡ooŋlap k̡ooŋlawatidu.■
12 Maoŋdurini aqarqilik̡ yəp tügətti;
Palakət uning yenida paylap yüridu.□ ■
13 Əlümning qong balisi uning terisini yəwatidu;
Uning əzalirini xoraydu.□
14 U əz qedirididiki amanlik̡tin yulup taxlinidu,
Əlümning tunjisi uni «wəḥimilərning padixaḥi»ning aldioŋa yalap apiridu.■
15 Əyidikilər əməs, bəlki baxk̡ilar uning qedirida turidu;

□ **17:16** **«təḥtisara» —** 7-bab, -9-ayət wə xu ayətning izaḥatini kərüng. **«Ümidim təḥtisaraning təmür pənjiriliri iqigə qüxüp ketidu! Biz birliktə topioŋa kirip ketimiz!»** — bu jümlining soal jümlə xəklidə k̡ilinoŋan tərjimisimu uqraydu: «Ümidim təḥtisaraning təmür pənjiriliri iqigə qüxüp k̡alarmu? Biz birliktə topioŋa kirip ketərmizmu?». ■ **17:16** Ayup 3:17,18,19; 30:23,24 □ **18:3** **«Biz nemixk̡a silərning aldinglarda ḥaywanlar ḥesablinimiz?» —** «silər» degən səzgə k̡arioŋanda, Bildadning bu səzining pək̡ət Ayupk̡ila k̡ilinoŋan əməslikini bildüridu. Ularning yenida gəp anglioŋuqilardin bəzilər Ayupning jasarətlik səzlirini anglap uningoŋa k̡ol k̡oydimu-ya? □ **18:4** **«Ḥəy əzüngning oŋəzipidə əzüngni yirtk̡uqi, seni dəpla ... taoŋ-taxlar əz ornidin kətürülüp ketəmdu?!» —** Ayup 16-bab, 9-ayəttə, «U (Huda)ning oŋəzipi meni titma k̡ildi» degən. Bildad, xübḥisizki, bu gəpni mazak̡ k̡ilip: «Sening yirtilixing Hudaning oŋəzipi bilən əməs, bəlki əz-əzüngning oŋəzipi biləndur» deməkqi. Bildad yənə Huda insandin uluoŋ ḥəm aliy boloŋaqk̡a, Ayup uning bilən didarlixay, ḥuzurioŋa kirip uning bilən səzlixəy dəp əz ək̡lidin adaxk̡an, dəp mazak̡ k̡ilidu — deməkqi. Bildad «Insanning Huda bilən biwasitə səzlixixi, kərüxüxi zadi mumkin əməs» degən kəzk̡araxta bolidu. Birak̡ Ayup ahirida ḥək̡ik̡ətən Huda bilən kərüxidu; uning üstigə biz Ayupni Hudani əzining əng yek̡in ḥəmraḥi dəp bilgən kixi, dəp kərələymiz (29:4). ■ **18:4** Ayup 13:14; Zəb. 113:6; Yəx. 54:10; Mat. 10:29-31; Rim. 8:32 ■ **18:9** Ayup 5:5 ■ **18:11** Ayup 15:21; Yər. 6:25; 46:5; 49:29 □ **18:12** **«Maoŋdurini aqarqilik̡ yəp tügətti» —** baxk̡a bir hil tərjimisi «Balayi'apət uni yutuwetixkə aqkəzlük bilən kütiwatidu...» ■ **18:12** Ayup 15:23 □ **18:13** **«əlümning qong balisi» —** bəlkim birhil kesəlni (Ayupning kesilini?) kərsitidu. ■ **18:14** Ayup 8:13, 14; 11:20; Pənd. 10:28

Turaloɣusining üstigə günggürt yaoɣdurulidu.□
16 Uning yiltizi tegidin ⱪurutulidu;
Üstidiki xahliri kesilidu.
17 Uning əslimisimu yər yüzidikilərning esidin kətürülüp ketidu,
Sirtlarda uning nam-abruyi ⱪalmaydu.□ ■
18 U yoruⱪluⱪtin ⱪarangoɣuluⱪⱪa ⱪooɣliwetilgən bolup,
Bu dunyadin ḥəydiwetilidu.
19 Əl-yurtta ḥeqⱪandaⱪ pərzəntliri yaki əwladliri ⱪalmaydu,
U musapir bolup turoɣan yərlərdimu nəsli ⱪalmaydu.■
20 Uningdin keyinkilər uning künigə ⱪarap alaⱪzadə bolidu,
Huddi aldinⱪilarmu qəqüp kətkəndək.□
21 Mana, ⱪəbiḥ adəmning makanliri xübḥisiz xundaⱪ,
Təngrini tonumaydioɣan kixiningmu orni qoⱪum xundaⱪtur. □

19

Ayup yənə səz ⱪilidu: — «Mən Hudani kərimən!»

1 Ayup jawabən mundaⱪ dedi: —
2 «Silər ⱪaqanoɣiqə jenimni azablimaⱪqisilər,
Ⱪaqanoɣiqə meni səz bilən əzməkqisilər?
3 Silər meni on ⱪetim harlidinglar;
Manga uwal ⱪilixⱪa nomus ⱪilmaysilər.□
4 Əgər mening səwənlikim bolsa,
Mən əmdi uning *dərdini* tartimən.
5 Əgər silər meningdin üstünlük talaxmaⱪqi bolsanglar,
Yüzüm aldida xərm-ḥayani kərsitip meni əyibliməkqi bolsanglar,
6 Əmdi bilip ⱪoyunglarki, manga uwal ⱪiloɣan Təngri ikən,
U tori bilən meni qirmaxturup tartti;
7 Ⱪara, mən nalə-pəryad kətürüp «Zorawanliⱪ!» dəp warⱪiraymən,
Biraⱪ ḥeqkim anglimaydu;
Mən warⱪiraymən, biraⱪ manga adalət kəlməydu.
8 U yolumni meni ətüwalmisun dəp qit bilən tosup ⱪoydi,
Ⱪədəmlirimgə ⱪarangoɣuluⱪ saldi.
9 U məndin xan-xəripimni məḥrum ⱪildi,
Beximdin tajni tartiwaldi.
10 U manga ḥər tərəptin buzoɣunqiliⱪ ⱪiliwatidu, mən tügəxtim;
Ümidimni U dərəhni yuloɣandək yuluwaldi.
11 Oɣəzipini manga ⱪaritip ⱪozoɣidi,
Meni Əz düxmənliridin ḥesablidi.■
12 Uning ⱪoxunliri səp tüzüp atlandi,

□ **18:15 «…baxⱪilar uning qedirida turidu» —** yaki « ...ot uning qedirida turidu». □ **18:17 «Sirtlarda…» —** yaki: «Yaylaⱪlarda…» yaki «Dalada…». ■ **18:17** Zəb. 109:13; Pənd. 10:7 ■ **18:19** Yəx. 14:22; Yər. 22:30 □ **18:20 «Huddi aldinⱪilar qəqüp kətkəndək» —** Bildad eytⱪan «aldinⱪilar»ning əz dəwridiki rəzil adəmlərning əḥwalioɣa ⱪarap qəqüp kətkənlikini kərsitixi mumkin. Baxⱪa birhil tərjimisi: «Məxriⱪtikilər uning künigə ⱪarap alaⱪzadə bolidu, məoɣribtikilər uning künigə ⱪarap alaⱪzadə bolidu, məxriⱪtikilərmu qəqüp ketidu». □ **18:21 «Mana, ⱪəbiḥ adəmning makanliri xübḥisiz xundaⱪ, Təngrini tonumaydioɣan kixiningmu orni qoⱪum xundaⱪtur» —** Bildadning bu səzliridə: «ⱪəbiḥ adəm», «Təngrini tonumaydioɣan kixi» degini, «sən Ayuptin baxⱪa kixi əməs» deməkqi. □ **19:3 «Silər meni on ⱪetim harlidinglar» —** muxu yərdiki «on ⱪetim» degini «nuroɣun ⱪetim»ning birhil ipadisi. ■ **19:11** Ayup 13:24; 16:9; 33:10; Yioɣ. 2:5

Pələmpəylirini yasap manga ḥujum qildi,
Ular qedirimni qorxawoɣa elip bargaḥ tikiwaldi.
13 U ḳerindaxlirimni məndin neri qildi,
Tonuxlirimning meḥrini məndin üzdi.■
14 Tuoɣqanlirim məndin yatlixip kətti,
Dost-buradərlirim meni unutti.
15 Өyümdə turoɣan musapirlar, ḥətta dedəklirimmu meni yat adəm dəp ḥesablaydu;
Ularning nəziridə mən musapir bolup ḳaldim.□
16 Mən qakirimni qaḳirsam, u manga jawab bərməydu;
Xunga mən uningoɣa aoɣzim bilən yelinixim kerək.□
17 Tiniḳimdin ayalimning ḳusḳusi kelidu,
Aka-ukilirim sesiḳliḳimdin bizar.□
18 Ḥətta kiqik balilar meni kəmsitidu;
Ornumdin turmaḳqi bolsam, ular meni ḥaḳarətləydu.■
19 Mening sirdax dostlirimning ḥəmmisi məndin nəprətlinidu,
Mən səygənlər məndin yüz өridi.■
20 Ət-terilirim ustihanlirimoɣa qaplixip turidu,
Jenim ḳil üstidə ḳaldi.□ ■
21 Aḥ, dostlirim, manga iqinglar aoɣrisun, iqinglar aoɣrisun!
Qünki Təngrining ḳoli manga kelip təgdi.
22 Silər nemixḳa Təngridək manga ziyankəxlik ḳilisilər?
Silər nemixḳa ətlirimgə xunqə toymaysilər!□

Ḳutḳuzoɣuqi tooɣruluḳ bexarət

23 Aḥ, mening səzlirim yezilsidi!
Ular bir yazmioɣa pütüklük boloɣan bolatti!
24 Ular təmür ḳələm bilən ḳooɣuxun iqigə yezilsidi!
Əbədil'əbəd tax üstigə oyup pütülgən bolatti!□
25 Birak mən xuni bilimənki, өzümning Ḥəmjəmət-Ḳutḳuzoɣuqim ḥayattur,

---

■ **19:13** Zəb. 31:11-12; 38:11-12; 69:8; 88:8, 18 □ **19:15** **«өyümdə turoɣan musapirlar»** — yaki «өyümdiki meḥmanlar». **«ḥətta dedəklirimmu meni yat adəm dəp ḥesablaydu»** — Ayupning өyidə turoɣan musapirlar (bəlkim əslidə uning ḥimayisigə erixip uning hizmətqiliri boloɣanlar) ḥazir uni yat adəm, musapir dəp ḳaraydu. □ **19:16** **«Mən qakirimni qaḳirsam, u manga jawab bərməydu; xunga mən uningoɣa aoɣzim bilən yelinixim kerək»** — Ayupning əslidə qakirioɣa buyruḳ berix üqün səz ḳilixi bəlkim ḥajətsiz idi, uning bir imasi yaki ḳarap ḳoyuxi kupayə idi. □ **19:17** **«Aka-ukilirim»** — ibraniy tilida «Anamning baliyatḳusidiki ooɣullar». **«Aka-ukilirim sesiḳliḳimdin bizar»** — yaki «Aka-ukilirim yelinixlirimdin bizar». ■ **19:18** Ayup 30:1 ■ **19:19** Zəb. 41:9; 55:12-14 □ **19:20** **«Jenim ḳil üstidə ḳaldi»** — ibraniy tilini səzmusəz tərjimə ḳilsaḳ: «Jenim qixlirimning terisining üstidila ḳaldi». ■ **19:20** Ayup 30:30; Zəb. 102:5; Yioɣ. 4:8 □ **19:22** **«Silər nemixḳa ətlirimgə xunqə toymaysilər!»** — ərəblər (wə bəlkim ibraniylar) bəzidə «adəmning etini yeyix» degənni «adəmgə təḥmət qaplax» degən mənidə ixlitidu. Ayupning dostliri uning azablirini az dəp, uning azablirioɣa yənə «Huda seni taxliwətti» degən wəḥimini artip ḳoyoɣan. □ **19:24** **«Aḥ, mening səzlirim yezilsidi! ... ... Əbədil'əbəd tax üstigə oyup pütülgən bolatti!»** — uning bu arzusi (23-24-ayət) əməlgə axuruldi. Biz ḥazir uning Muḳəddəs Kitaboɣa pütüklük səzlirini oḳuwatimiz (baxḳa hil tərjimisi uqrixi mumkin).

U ahirət künidə yər yüzidə turup turidu!□ ■
26 Ḥəm mening bu terə-ətlirim buzuloɣandin keyin,
Mən yənila tenimdə turup Təngrini kərimən!□
27 Uni өzümla əyni ḥalda kərimən,
Baxḳa adəmning əməs, bəlki өzümning kөzi bilən ḳaraymən;
Aḥ, ḳəlbim buningoɣa xunqə intizardur!□
28 Əgər silər: «Ixning yiltizi uningdidur,
Uni ḳandaḳ ḳilip ḳistap ḳooɣliwetələymiz?!» — desənglar,□
29 Əmdi өzünglar ḳiliqtin ḳorḳḳininglar tüzük!
Qünki *Hudaning* oɣəzipi ḳiliq jazasini elip kelidu,
Xuning bilən silər *Hudaning* sotining ḳuruḳ gəp əməslikini bilisilər».

20

Zofarmu yamanlarning aḳiwiti üstidə səz ḳilidu

1 Andin Naamatliḳ Zofar jawabən mundaḳ dedi: —
2 «Meni biaram ḳiloɣan hiyallar jawab berixkə ündəwatidu,
Qünki ḳəlbim biaramliḳta өrtənməktə.□
3 Mən manga ḥaḳarət kəltürüp, meni əyibləydioɣan səzlərni anglidim,
Xunga mening roḥ-zeḥnim meni jawab berixkə ḳistidi.
4 Sən xuni bilməmsənki,
Yər yüzidə Adəm’atimiz apiridə boloɣandin beri,
5 Rəzillərning oɣalibə təntənisi ḳisḳidur,
Iplaslarning huxalliḳi birdəmliktur.■
6 Undaḳ kixining xan-xəripi asmanoɣa yətkən bolsimu,
Bexi bulutlaroɣa taḳaxsimu,
7 Yənila өzining poḳidək yoḳap ketidu;
Uni kөrgənlər: «U nədidur?» dəydu.

□ **19:25 «…өzümning Ḥəmjəmət-Ḳutḳuzoɣuqim ḥayattur» —** Ayup əslidə 9-babta Huda ḥəm өzümning ot-turisida kelixtürgüqi bir «əlqi» yaki «ariqi» bolsa idi, degən intizarini bildürdi. U ḥazir bu yərdə өzining mundaḳ bir «kelixtürgüqi»sining ḥəḳiḳətən barliḳini jakarlaydu; ibraniy tilida «goel» («ḥəmjəmət-ḳutḳuzoɣuqi») degən bu səz, adəttə birsi məlum awariqilikkə uqrioɣanda, uningoɣa tuoɣḳanqiliḳ (ḥəmjəmətlik) ḳilip uni ḳutḳuzux üqün «bədəl töləydioɣan ḳutḳuzoɣuqi tuoɣḳini»ni bilduridu. Bu Ḳutḳuzoɣuqi-Nijatkarining boloɣanliḳining nətijisi bolsa: — U kəlgüsidə өz kөzi bilən Hudasini kөrələydu ḥəmdə xu qaoɣda Huda uning bexioɣa qüxkənliri tooɣrisida uningoɣa jawab beridioɣanliḳidin ibarəttur. Bu bayan intayin ḥəyran ḳalarliḳ, ḥəm bəzi jəḥətlərdin Ayupning bayanlirining iqidə uning etiḳadining əng yuḳiri pəllisi süpitidə julalinip turidu. «Goel» tooɣruluḳ yənə «Rut»tiki «kirix səz» wə «ḳoxumqə səz»imizni kөrüng. **«U ahirət künidə yər yüzidə turup turidu!»** — yaki: «U ahirḳi boloɣuqi bolup yər yüzidə turidu». ■ **19:25** Mis. 6:6; Law. 25:47-49; Ayup 33:23-24; Yuḥ. 11:25; 1Kor. 15:20-22
□ **19:26 «Mən yənila tenimdə turup Təngrini kərimən!» —** muxu yərdə əsli tekistni qüxinix səl təs. «Mən tenimdin sirt (demək, roḥ təndin kətkəndin keyin) Hudani kərimən!» degən baxḳa bir hil tərjimisi bar. Bu hil tərjimə tooɣra bolsa, undaḳta uning mənisi «Ḥazirḳi tenimdin sirt...» degənlik bolsa kerək. Məyli ḳaysi hil mənidə eytiloɣan bolsun, Ayupning kөzi өzining Hudasini kөrüxigə yətkən. □ **19:27 «Aḥ, ḳəlbim buningoɣa xunqə intizardur!» —** muxu yərdə səzmusəz tərjimə ḳilsaḳ: «Mening bөrəklirim (yürəklirim, demək) iqimdə tügəy dəp ḳaldi!». Ibraniylar üqün, «bөrəklər» adəmning ḥessiyatlirining, wijdaniningmu qongḳur yiltizidur. Xuning bilən bu jümlə, Ayupning Hudani kөrüxtin ibarət zor intizarioɣa өzining bərdaxliḳ berəlməywatḳanliḳini bildürgən boluxi mumkin. □ **19:28 «Əgər silər: «Ixning yiltizi uningdidur, uni ḳandaḳ ḳilip ḳistap ḳooɣliwetələymiz?!» — desənglar,...» —** Ayup өz dostlirining «Ayupning yoxurun gunaḥlirini pax ḳilmioɣuqə ḥərgiz boldi ḳilmayli» degən pozitsiyidə turuwatḳanliḳini bildürməkqi. □ **20:2 «Meni biaram ḳiloɣan hiyallar jawab berixkə ündəwatidu, qünki ḳəlbim biaramliḳta өrtənməktə» —** Zofarning bir ixlaroɣa bəkmu jiddiylixip ketidioɣan harakteri bu səzliridin qiḳip turidu. ■ **20:5** Zəb. 37:35,36

8 U qüxtək uqup ketidu,
Ⱪayta tapⱪili bolmaydu;
Keqidiki oɳayibanə alamәttək u ɦəydiwetilidu.
9 Uni kərgən kəz ikkinqi uni kərməydu,
Uning turoɳan jayi uni ⱪayta uqratmaydu.
10 Uning ooɳulliri miskinlərgə xəpⱪət ⱪilixⱪa məjburlinidu;
Xuningdək u ɦətta өz ⱪoli bilən bayliⱪlirini ⱪayturup beridu.
11 Uning ustihanliri yaxliⱪ maoɳduriоɳa toloɳan bolsimu,
Birak *uning maoɳduri* uning bilən billə topa-qangda yetip ⱪalidu.
12 Gərqə rəzillik uning aoɳzida tatliⱪ tetioɳan bolsimu,
U uni til astioɳa yoxuroɳan bolsimu,
13 U uni yutⱪusi kəlməy meɦrini üzəlmisimu,
U uni aoɳzida ⱪaldursimu,□
14 Birak uning ⱪarnidiki tamiⱪi өzgirip,
Kobra yilanning zəɦərigə aylinidu.
15 U bayliⱪlarni yutuwetidu, birak ularni yanduridu;
Huda ularni axⱪazinidin qiⱪiriwetidu.
16 U kobra yilanning zəɦərini xoraydu,
Qar yilanning nəxtiri uni өltüridu.
17 U ⱪaytidin eriⱪ-өstənglərgə ɦəwəs bilən ⱪariyalmaydu,
Bal wə seriⱪ may bilən aⱪidioɳan dəryalardin ɦuzurlinalmaydu.
18 U erixkənni yutalmay ⱪayturidu,
Tijarət ⱪiloɳan paydisidin u ɦeq ɦuzurlinalmaydu.
19 Qünki u miskinlərni ezip, ularni taxliwətkən;
U өzi salmioɳan өyni igiliwaloɳan.
20 U aqkөzlüktin əsla zerikməydu,
U arzulioɳan nərsiliridin ɦeqⱪaysisini saⱪlap ⱪalalmaydu.□
21 Uningoɳa yutuwaloɳudək ɦeqnərsə ⱪalmaydu,
Xunga uning bayaxatliⱪi mənggülük bolmaydu.
22 Uning tokⱪuzi təl boloɳanda, tuyuⱪsiz ⱪisilqiliⱪⱪa uqraydu;
Ɦərbir ezilgüqining ⱪoli uningoɳa ⱪarxi qiⱪidu.
23 U ⱪorsiⱪini toyoɳuziwatⱪinida,
Huda dəɦxətlik oɳəzipini uningoɳa qüxüridu;
U oɳizaliniwatⱪanda *oɳəzipini* uning üstigə yaoɳduridu.
24 U təmür ⱪoraldin ⱪeqip ⱪutulsimu,
Birak mis okⱪya uni sanjiydu.
25 Təgkən okⱪ kəynidin tartip qiⱪiriwelginidə,
Yaltirak okⱪ uqi өttin qiⱪiriwelginidə,
Wəɦimilər uni basidu.□
26 Zulmət ⱪarangoɳuluⱪ uning bayliⱪlirini yutuwetixkə təyyar turidu,
Insan püwlimigən ot uni yutuwalidu,

□ **20:13 «U uni yutⱪusi kəlməy meɦrini üzəlmisimu,...» —** ibraniy tilida «uni ayap meɦrini üzəlmisimu». Demək, aoɳzida ⱪalduriwərməkqi bolidu. **«U uni , *yəni rəzillikni*** aoɳzida ⱪaldursimu...» — Zofarning bu bayani intayin zəɦərhəndilikkə toloɳan bolup, bu səzlər xübɦisizki, Ayupni biwasitə əyibləx üqün ⱪaritilidu; u: «rəzillik aoɳzida tatliⱪ tetioɳan» wə «uni til astioɳa yoxuroɳan», ɦəm 20-ayəttiki «Miskinlərni ezip, ularni taxliwətkən», «өzi salmioɳan bir өyni өzi igiliwaloɳan» dəp təswirligən kixi dəl Ayuptin baxⱪa kixi əməs idi. □ **20:20 «U aqkөzlüktin əsla zerikməydu» —** ibraniy tilida: «Uning axⱪazini ɦeq hatirjəmlikni bilməydu». Okurmənlər 22-24-ayətlərning baxⱪa hil tərjimilirini uqritixi mumkin. □ **20:25 «Yaltirak okⱪ uqi өttin qiⱪiriwelginidə, wəɦimilər uni basidu» —** Zofar yaman adəmlərning kəlgüsidiki azabliridin bək ɦuzurlinidioɳandək ⱪilatti.

Uning qedirida kelip kaloɣanlirinimu yutuwetidu.□
27 Asmanlar uning kəbiḫlikini axkarilaydu;
Yər-zeminmu uningoɣa karxi kozoɣilidu.
28 Uning mal-dunyasi elip ketilidu,
Hudaning oɣəzəplik künidə kəlkün uloɣiyip өy-bisatini oɣulitidu.□
29 Hudaning rəzil adəmgə bəlgiligən nesiwisi mana xundaktur,
Bu Huda uningoɣa bekitkən mirastur». □

21

Ayup yənə səz kilidu — Hudaning jaḫanni idarə kilixi

1 Ayup jawabən mundak dedi: —
2 «Gəplirimgə kulak selinglar,
Bu silərning manga bərgən «təsəlliliringlar»ning ornida bolsun!
3 Səz kiliximoɣa yol koysanglar;
Səz kiloɣinimdin keyin, yənə mazak kiliweringlar!
4 Mening xikayitim bolsa, insanoɣa karitiliwatamdu?
Roḫim kandakmu bitakət bolmisun?
5 Manga obdan karanglarqu? Silər qokum ḫəyran kalisilər,
Kolunglar bilən aoɣzinglarni etiwalisilər.
6 Mən bu ixlar üstidə oylansamla, wəḫimigə qəmimən,
Pütün ətlirimni titrək basidu.□
7 Nemixka yamanlar yaxiweridu,
Uzun өmür kəridu,
Ḫətta zor küq-ḫokukluk bolidu?■
8 Ularning nəsli өz aldida,
Pərzəntliri kөz aldida məzmut өsidu,□
9 Ularning өyliri wəḫimidin aman turidu,
Təngrining tayiki ularning üstigə təgməydu.
10 Ularning kaliliri jüplənsə urukлimay kalmaydu,
Iniki mozaylaydu,
Moziyinimu taxlimaydu.
11 *Rəzillər* kiqik balilirini koy padisidək talaoɣa qikiriweridu,
Ularning pərzəntliri takлap-səkrəp ussul oynap yüridu.
12 Ular dap ḫəm qiltaroɣa təngkəx kilidu,
Ular nəyning awazidin xadlinidu.

□ **20:26 «Insan püwlimigən ot» —** Hudaning Өzining otini kərsətsə kerək. □ **20:28 «Uning mal-dunyasi elip ketilidu» —** yaki «Kəlkün өyini ekitip ketidu». □ **20:29 «Hudaning rəzil adəmgə bəlgiligən nesiwisi mana xundaktur, bu Huda uningoɣa bekitkən mirastur» —** Zofarning bayanliri jəmləxtürülginidə, u degən «rəzil adəm» əməliyəttə tət-bəx pütünləy baxka-baxka yol bilən өlgən! □ **21:6 «Mən bu ixlar üstidə oylansamla, wəḫimigə qəmimən, pütün ətlirimni titrək basidu» —** Ayupning bundak korkup ketixi uning təwəndiki səzliri bilən qüxəndürülidu. Ayup taki өzini palakət baskanoɣa kədər Hudani Ḫəmmigə Kadir, pütünləy adil ḫəm pütünləy meḫriban dəp ixinip kəlgənidi. Birak u əmdiliktə baxka bir korkunqluk eḫtimallikka yüzlinixkə məjbur boluwatatti. Huda rasttinla adalətlik, rasttinla yahximu? Jaḫandiki bəzi əḫwallar buningoɣa tətür guwaḫlik beriwatkandək kilatti. Yaman adəmlər beyip kitiwatidu, durus adəmlər eziliwatidu. Huda bu ixlaroɣa pisənt kilmamdu? U əslidə təsəwwur kilmioɣan bu eḫtimallikлar uni ḫazir intayin korkitiwatatti. ■ **21:7** Zəb. 17:9-12; 73:12; Yər. 12:1; Ḫab. 1:16 □ **21:8 «Ularning , *yəni yamanlarning*** nəsli өz aldida, pərzəntliri kөz aldida məzmut өsidu» — Ayup Zofarning baya kiloɣan səzlirini hulasə kilip, ularoɣa rəddiyə beridu; yamanlar yokalmaydu, ularning pərzəntliri «Өz baylikлirini miskinlərgə kayturidu» əməs, bəlki ular өz aldioɣa rawaj tapidu.

13 Ular künlirini awatqilik iqidə ətküzidu,
Andin kəzni yumup aqkuqila təhtisaraoqa qüxüp ketidu.□
14 Həm ular Təngrigə: «Bizdin neri bol,
Bizning yolliring bilən tonuxkimiz yoktur!» — dəydu,■
15 — «Həmmigə Kadirning hizmitidə boluxning ərzigüdək nəri bardu?
Uningoqa dua kilsak bizgə nemə payda bolsun?!».■
16 Karanglar, ularning bəhti əz kolida əməsmu?
Birak yamanlarning nəsihiti məndin neri bolsun!□ ■
17 Yamanlarning qirioqi kanqə ketim əqidu?
Ularni əzlirigə layik külpət basamdu?
Huda oqəzipidin ularoqa dərdlərni bəlüp berəmdu?■
18 Ular xamal aldidiki engizoqa ohxax,
Kara kuyun uqurup ketidioqan pahaloqa ohxaxla yokamdu?
19 Təngri uning kəbihlikini balilirioqa qüxürüxkə kalduramdu?
Huda bu jazani uning əzigə bərsun, uning əzi buni tetisun!
20 Əzining halakitini əz kəzi bilən kərsun;
Əzi Həmmigə Kadirning kəhrini tetisun!□
21 Qünki uning bekitilgən yil-ayliri tügigəndin keyin,
U kandakmu yənə əz əydikiliridin huzur-halawət alalisun?
22 Təngri kattilarning üstidinmu həküm kiloqandin keyin,
Uningoqa bilim əgitələydioqan adəm barmidur?!□ ■
23 Birsi sak-salamət, pütünləy oqəm-əndixsiz, azadiliktə yilliri toxkanda əlidu;
24 Bekinliri süt bilən semiz bolidu,
Ustihanlirining yiliki heli nəm turidu.
25 Yənə birsi bolsa aqqik armanda tügəp ketidu;
U heqkandak rahət-paraoqət kərmigən.
26 Ular bilən billə topa-qangda təng yatidu,
Kurutlar ularoqa qaplixidu.■

27 — Mana, silərning nemini oylawatkanlikinglarni,
Meni karilax niyətliringlarni bilimən.□
28 Qünki silər məndin: «Esilzadining əyi nəgə kətkən?
Rəzillərning turoqan qedirliri nədidur?» dəp sorawatisilər.□
29 Silər yoluqilardin xuni sorimidinglarmu?

□ **21:13 «Ular künlirini awatqilik iqidə ətküzidu, andin kəzni yumup aqkuqila təhtisaraoqa qüxüp ketidu» —** Ayup bundak yamanlar əmürwayət azadiliktə yaxioqandin keyin heq azablanmay, heq jazalanmay dunyadin ketidu, dəwatidu. «Andin kəzni yumup aqkuqila təhtisaraoqa qüxüp ketidu» degənning baxka birhil tərjimisi: «Ular hatirjəmliktə təhtisaraoqa qüxidu». ■ **21:14** Ayup 22:17 ■ **21:15** Mis. 5:2; Mal. 3:14 □ **21:16 «Karanglar, ularning bəhti əz kolida əməsmu?» —** baxka bir hil tərjimisi: «Karanglar, ularning awatliki əz koli bilən kəlməs» (awatlikі Hudadin kəlgən, deməkqi). ■ **21:16** Ayup 22:18 ■ **21:17** Ayup 20:29; Zəb. 11:5-6 □ **21:20 «Həmmigə Kadirning kəhrini tetisun!» —** ibraniy tilida «Həmmigə Kadirning kəhrini iqsun!». □ **21:22 «kattilar» —** ibraniy tilida «aliylar». Bəlkim muxu yərdə pərixtilərni kərsitixi mumkin. **«Uningoqa bilim əgitələydioqan adəm barmidur?!» —** Ayup ularning «Yamanlar tezla jazalinidu» degənlirining natooqrilikini ispatlioqanidi. Birak u hazir: «Silərning bu səzliringlarda qing turiwelixinglar «Huda bizning pikrimizni anglap andin bu ixlarni xundak orunlaxturuxi kerək» degənlikkə barawər» deməkqi. ■ **21:22** Yəx. 40:13; Rim. 11:34; 1Kor. 2:16 ■ **21:26** Ayup 17:14 □ **21:27 «... silərning nemini oylawatkanlikinglarni, meni karilax niyətliringlarni bilimən» —** dostlirining səzlirining kəpinqisi daritma gəp; birak, heli roxənki, bu yərdə Ayupka karitip hujum kilinidu. □ **21:28 «Silər məndin: «Esilzadining əyi nəgə kətkən?» *dəp sorawatisilər*» —** ularning muxu «esilzadə» degini, xübhisizki, Ayupni kərsitidu. **«Silər məndin: «... Rəzillərning turoqan qedirliri nədidur?» dəp sorawatisilər» —** Ayup yənə muxu yərdə: Silərning bu soalliringlar meni daritip kərsitidioqanlikini bilimən, dəwatidu.

Ularning xu bayanlirioŋa kəngül ḳoymidinglarmu?□
30 *Demək*, «Yaman adəm palakət künidin saḳlinip ḳalidu,
Ular oŋəzəp künidin ḳutulup ḳalidu!» — *dəydu*.■
31 Kim *rəzilning* tutḳan yolini yüz turanə əyibləydu?
Kim uningoŋa əz ḳilmixi üqün tegixlik jazasini yegüzidu?
32 Əksiqə, u ḥəywət bilən yərlikigə kətürüp mengilidu,
Uning ḳəbrisi kəzət astida turidu.
33 Jiloŋining qalmiliri uningoŋa tatliḳ bilinidu;
Uning aldidimu sansiz adəmlər kətkəndək,
Uning kəynidinmu barliḳ adəmlər əgixip baridu.
34 Silər nemixḳa manga ḳuruḳ gəp bilən təsəlli bərməkqi?
Silərning jawabliringlarda pəḳət sahtiliḳla tepilidu! □

22

Elifaz yənə səz ḳilidu: — •••• Hata pərəzlər — Ayupḳa ḳaritiloŋan ḥujumlar

1 Andin Temanliḳ Elifaz mundaḳ dedi: —
2 Adəm Hudaoŋa ḳandaḳmu payda kəltürəlisun?
Dana adəmlərmu Uningoŋa nemə payda kəltürəlisun?
3 Sən ḥəḳḳaniy bolsangmu, Ḥəmmigə Ḳadiroŋa nemə bəḥrə berələytting?
Yolliring əyibsiz boloŋan təḳdirdimu, sən Uningoŋa nemə oŋəniymətlərni elip kelələysən?□
4 Uning seni əyibləydioŋanliḳi,
Wə Uning sanga xikayətlər yətküzidioŋini sening ihlasmən boloŋining üqünmu-ya?
5 Sening rəzilliking zor əməsmu?
Sening gunaḥliring ḥesabsiz əməsmu?
6 Sən ḳerindaxliringdin səwəbsiz kepillik aloŋansən;
Sən yalangtüxlərni kiyim-keqəkliridin məḥrum ḳiliwətkənsən.■
7 Ḥalsizlanoŋanlaroŋa su bərmiding,
Aq ḳaloŋanlaroŋa axnimu ayap bərmiding,
8 Gərqə sən yər-zeminlik boloŋan ḳoli uzun adəm bolsangmu,
Yər-zemin tutup ḥərmətlinip kəlgən adəm bolsangmu,
9 Sən tul hotunlarnimu ḳuruḳ ḳol yanduroŋansən,
Yetim-yesirlarning ḳolinimu yanjitiwətkənsən.□
10 Mana xu səwəbtin ətrapingda tuzaḳlar yatidu,
Uxtumtut pəyda boloŋan wəḥimimu seni basidu.
11 Xu səwəbtinmu seni ḳarangoŋuluḳ besip kərəlməs ḳildi,

□ **21:29** **«Silər yoluqilardin xuni sorimidinglarmu?»** — Zofar: «Iplaslarning huxalliḳi birdəmliktur», xundaḳla bu ix «yər yüzidə Adəm’atimiz apiridə boloŋandin beri» ḥəmmə adəmgə ayan — degən. Biraḳ Ayup yiraḳ yurtlaroŋa berip kəlgənlərning bayanliri baxḳiqə, dəydu. ■ **21:30** Pənd. 16:4 □ **21:34** **«Silər nemixḳa manga ḳuruḳ gəp bilən təsəlli bərməkqi? Silər yoluqilardin xuni sorimidinglarmu?»** — oḳurmənlər bayḳisunki, Ayupning üq dosti awwal səl eoŋir-besiḳraḳ səz ḳilidu, andin gəp ḳiloŋanseri aqqiḳ ḥəm təlwəlik bilən səzləydu; Ayup bolsa awwal intayin təlwilərqə wə jiddiyliḳta səz ḳiloŋan bolsimu, lekin uning səzliri baroŋanseri təmkin bolidu. □ **22:3** **«… Yolliring əyibsiz boloŋan təḳdirdimu, sən uningoŋa nemə oŋəniymətlərni elip kelələysən?»** — 1-bab, 8-ayəttə, Hudaning Ayuptin aloŋan raziliḳi, hursənliki naḥayiti roxən bayan ḳilinidu. Yənə kelip, Təwratning «Yaritilix» degən ḳismida biz Hudaning insanlarning gunaḥlliri tüpəylidin boloŋan intayin azablinidioŋanliḳi tooŋrisida həwərdar bolimiz. Xunga Elifazning 2-ayət wə 3-ayəttiki bu səzlirining tolimu hata ikənlikini biliximiz lazim. ■ **22:6** Mis. 22:26, 27; Ḳan. 24:6, 10-13 □ **22:9** **«Sən … yetim-yesirlarning ḳolinimu yanjitiwətkənsən»** — xuni qongḳur qüxiniximiz kerəkki, Elifazning bu xikayətliri pütünləy asassizdur.

Bir kəlkün kelip seni oɣərk ḳildi.
12 Təngri ərxalaning qoḳḳisida turidu əməsmu?
Əng egiz yultuzlarning nəḳədər aliy ikənlikigə ḳarap baḳ!
13 Biraḳ sən: «Təngri nemini bilidu?
U rast xunqə zulmət ḳarangoɣulukta birnemini pərḳ etələmdu?!» dəwatisən.
14 Yənə: «Ḳoyuḳ bulutlar uni tosiwalidu,
Xunga U pələk üstidə aylinip mangoɣinida bizni kərməydu!» — dəysən.
15 Yaman adəmlər mangoɣan kona yolni sənmu tutiwerəmsən?
16 Ular waḳti toxmay turupla elip ketilgən,
Ularning ulliri kəlkün təripidin eḳitilip ketilgən.□
17 Ular Təngrigə: «Bizdin neri bol!»
Ḥəmmigə Ḳadir bizni nemə ḳilalisun?» — dəytti.■
18 Biraḳ ularning əylirini esil nərsilər bilən toldurоɣan dəl Uning Əzidur,
Mən bolsam yamanlarning nəsiḥitidin yiraḳlaxḳanmən!□ ■
19 Ḥəḳḳaniylar ularning bərbat boloɣanliḳini kərüp xadlinidu;
Bigunaḥlar ularni mazaḳ ḳilip: — ■
20 «Bizgə ḳarxi qiḳḳuqilar xübḥisiz wəyran bolidu,
Ot ularning baylikḷirini yutuwətməmdu?» — dəydu.
21 *Xunga* Hudaoɣa boysunup Uni tonusang,
Xu qaoɣdila sən aman bolisən;
Xuning bilən sanga amət kelidu.
22 Uning aoɣzidin kəlgən nəsiḥətnimu ḳobul ḳil,
Uning səzlirini kənglünggə püküp ḳoy.□
23 Sən Ḥəmmigə Ḳadirning yenioɣa ḳaytip kəlsəng, muḳərrərki,
Ḳaytidin ḳurulup qiḳalaysən;
Əgər sən ḳəbiḥlikni qedirliringdin yiraḳlaxtursang,■
24 Əgər sən altunungni topa-qang üstigə taxliyalisang,
Ofirdiki altunungni xiddətlik eḳinning taxlirioɣa ḳoxuwətsəng,□
25 Undaḳta Ḥəmmigə Ḳadirning Əzi sanga altun bolidu.
Sening üqün sərhil kümüxmu bolidu.
26 U qaoɣda sən Ḥəmmigə Ḳadirdin səyünisən,
Yüzüngni Təngrigə ḳarap kətürələysən.
27 Sən Uningoɣa dua ḳilsang, U ḳulaḳ salidu,
Xundaḳla sənmu iqkən ḳəsəmliringgə əməl ḳilisən.
28 Sən ḳarar ḳiloɣan ix əməlgə axidu,
Yolliring üstigə nur qüxidu.
29 Adəmlər pəs ḳilinoɣanda, sən ularoɣa: «Ornunglardin turunglar!» dəysən,
Xuning bilən *Huda* qirayi sunoɣanlarni ḳutḳuzidu.■
30 U ḥətta gunaḥi bar adəmnimu ḳutḳuzidu,

□ **22:16 «Ular waḳti toxmay turupla ..., ularning ulliri kəlkün təripidin eḳitilip ketilgən»** — bu yərdə Nuḥ pəyoɣəmbərning dəwridə topan eḳitip kətkən rəzil adəmlər kərstilgən boluxi mumkin. ■ **22:17** Ayup 21:14 □ **22:18 «Ularning əylirini esil nərsilər bilən toldurоɣan dəl uning əzidur»** — Elifaz muxu yərdə Ayupning «Yamanlar bəzidə beyip awatlixidu» degən pikrining tooɣriliḳini azraḳ ḳobul ḳiloɣandək ḳiloɣini bilən yənila: «Yamanlar tez bərbat bolidu» dəydu. ■ **22:18** Ayup 21:16 ■ **22:19** Zəb. 107:42 □ **22:22 « *Hudaning* aoɣzidin kəlgən nəsiḥətnimu ḳobul ḳil,...»** — Elifaz əzining baya degən gəplirini «Hudaning aoɣzidin kəlgən nəsiḥət» dəp ḳarisa kerək. ■ **22:23** Ayup 8:5, 6 □ **22:24 «Əgər sən ... Ofirdiki altunungni xiddətlik eḳinning taxlirioɣa ḳoxuwətsəng»** — Elifaz bəlkim Ayupni altunloroɣa intayin aq kəz adəm dəp ḳaraydu. Uning bu səzlirining nuroɣun adəmlərgə payda yətküzələydioɣini bilən, Ayup aq kəz adəm bolmioɣaqḳa, uningoɣa ḥeq yardəm bərməydu. Bu ayəttə deyilgən «Ofirdiki altun» naḥayiti esil bir hil altunni kərsitidu. ■ **22:29** Pənd. 29:23

U ḳolungdiki ḥalalliḳtin ḳutḳuzulidu. □

23

Ayup jawab beridu — Ixənq-etiḳadning guman bilən boloɣan kürixi

1 Ayup jawabən mundaḳ dedi: —
2 «Bügünmu xikayitim aqqiḳtur;
Uning meni baskan ḳoli aḫ-zarlirimdinmu eoɣirdur!□
3 Aḫ, Uni nədin tapalaydioɣanliḳimni bilgən bolsam’idi,
Undaḳta Uning olturidioɣan jayioɣa barar idim!
4 Xunda mən Uning aldida dəwayimni bayan ḳilattim,
Aoɣzimni munazirilər bilən toldurattim,
5 Mən Uning manga bərməkqi boloɣan jawabini bilələyttim,
Uning manga nemini deməkqi boloɣanliḳini qüxinələyttim.
6 U manga ḳarxi turup zor küqi bilən mening bilən talixamti?
Yaḳ! U qoḳum manga ḳulaḳ salatti.
7 Uning ḥuzurida ḥəḳḳaniy bir adəm uning bilən dəwalixalaytti;
Xundaḳ bolsa, mən əz Sotqim aldida mənggügiqə aḳlanoɣan bolattim.
8 Əpsus, mən aloɣa ḳarap mangsammu, lekin U u yərdə yoḳ;
Kəynimgə yansammu, Uning sayisinimu kərəlməymən.□
9 U sol tərəptə ix ḳiliwatḳanda, mən Uni bayḳiyalmaymən;
U ong tərəptə yoxurunoɣanda, mən Uni kərəlməymən;□
10 Biraḳ U mening mangidioɣan yolumni bilip turidu;
U meni tawlioɣandin keyin, altundək sap bolimən.□
11 Mening putlirim uning ḳədəmlirigə qing əgəxkən;
Uning yolini qing tutup, ḥeq qətnimidim.■
12 Mən yənə Uning ləwlirining buyruḳidin bax tartmidim;
Mən Uning aoɣzidiki sözlərni əz köngüldikilirimdin ḳimmətlik bilip ḳədirləp kəldim.□
13 Biraḳ Uning bolsa birla muddiasi bardur, kimmu Uni yolidin buruyalisun?
U könglidə nemini arzu ḳiloɣan bolsa, xuni ḳilidu.■
14 Qünki U manga nemini iradə ḳiloɣan bolsa, xuni bərḫək wujudḳa qiḳiridu;
Mana muxu hildiki ixlar Uningda yənə nuroɣundur.
15 Xunga mən Uning aldida dəkkə-dükkigə qüximən;

□ **22:30 «U ḫətta gunaḫi bar adəmnimu ḳutḳuzidu, u ḳolungdiki ḥalalliḳtin ḳutḳuzulidu» —** ḳizik ix xuki, Elifazning əzi ahirda Ayupning duasi arḳilik ḳutḳuzulidu (42-bab). □ **23:2 «Bügünmu xikayitim aqqiḳtur» —** bu ayəttiki «bügün» degən söz Ayupning dostliri bilən boloɣan munazirilirining birnəqqə kün dawamlaxḳanliḳioɣa ispat bolidu. Elifaz 22-bab, 29-ayəttə «Huda qirayi sunoɣanlarni ḳutḳuzidu» degənidi. Ayup yənə bu yərdə Elifaz eytḳan «Xikayət (ərz)» degən sözini ḳəstən ixlitip əzini «qirayi sunoɣanlardin» əməslikini kərsətməkqi boloɣan boluxi mumkin. □ **23:8 «Əpsus, mən aloɣa ḳarap mangsammu, lekin U u yərdə yoḳ; kəynimgə yansammu, Uning sayisinimu kərəlməymən» —** yənə birhil tərjimisi: «Biraḳ mən xərḳḳə mangimən, lekin U u yərdə yoḳ; oɣərbkə yansammu, Uning sayisinimu kərəlməymən». □ **23:9 «U sol tərəptə … U ong tərəptə yoxurunoɣanda, mən Uni kərəlməymən» —** Ayup əz əḫwalidin Hudaning yahxiliḳliridin ḥeqḳandaḳ ispat kərəlməydu wə Hudaning ḥazir uningoɣa nisbətən nemini ḳiliwatḳanliḳini ḥeq bilməydu. □ **23:10 «Biraḳ U mening mangidioɣan yolumni bilip turidu» —** bu ayətning birinqi ḳismining yənə bir hil tərjimisi: «U (Huda) Əzining manga boloɣan yolini bilidu». Xübḫisizki, Ayupning bundaḳ degini yənila uning etiḳadining əng parlaḳ bayanliridin biri ḥesablinidu. Biz yənila uningoɣa ḳayil bolmay turalmaymiz. ■ **23:11** Ayup 31:4-8 □ **23:12 «…Uning aoɣzidiki sözlərni əz köngüldikilirimdin ḳimmətlik bilip…» —** yaki «…Uning aoɣzidiki sözlərni əz nəpsimdin ḳimmətlik bilip…». ■ **23:13** Zəb. 33:9; 115:3; 135:6

Bularni oylisamla, mən Uningdin ḳorḳup ketimən.□
16 Qünki Təngri kənglümni ajiz ḳilоḡan,
Ḥəmmigə Ḳadir meni sarasimigə salidu.
17 Ḥalbuki, mən ḳarangoḡuluḳ iqidə ujuḳturulmidim,
Wə yaki yüzümni oriwaloḡan zulmət-ḳarangoḡuluḳḳimu ḥeq süküt ḳilmidim. □

24

Miskinlik wə jinayət

1 — Nemixḳa Ḥəmmigə Ḳadir *soraḳ* künlirini bekitməydu?
Nemixḳa Uni tonuoḡanlar Uning xu künlirini bikardin-bikar kütidu?
2 Mana, adəmlər pasil ḳilinoḡan taxlarni yətkiwetidu;
Ular zorawanliḳ bilən baxḳilarning padilirini bulap-talap əzliri *oquḳ-axkara* baḳidu;□ ■
3 Ular yetim-yesirlarning exikini bulap ḥəydəp ketidu;
Ular tul hotunning kalisini kepillik üqün eliwalidu.□
4 Ular miskinlərni yoldin neri ittiriwetidu;
Xuning bilən zemindiki ezilgənlərning ḥəmmisi məküxüwalidu.■
5 Mana, ular dəxt-bayawanlardiki yawayi exəklərdək,
Tang səḥərdə olja izdəx «hizmiti»gə qiḳidu;
Janggal ular wə ularning baliliri üqün yeməklik təminləydu.□
6 Ular yamanning *kaliliri* üqün dalada ot-qəp oridu,
Uning üqün axḳan-taxḳan üzümlirini teriydu;□
7 Ular keqini kiyimsiz yalang ətküzidu,
Sooḡuḳta bolsa yepinoḡudək kiyimi yoḳtur.
8 Ular taoḡḳa yaoḡḳan yamoḡurlar bilən süzmə bolup ketidu,
Panaḥsizliḳidin taxni ḳuqaḳlixidu.
9 Adəmlər atisiz balilarni əmqəktin bulap ketidu,
Ular miskinlərdin *bowaḳlarni* kepillikkə alidu.□
10 *Miskinlər bolsa* kiyimsiz, yeling ətidu,
Baxḳilar üqün buoḡday baoḡlirini kətürsimu, yənila aq ḳalidu;■
11 Ular baxḳilarning əyidə zəytunlarni qəyləp yaoḡ qiḳaroḡan bolsimu,

---

□ **23:15** **«Bularni , *yəni 14-ayəttiki «muxu hildiki ixlar»ni* oylisamla, mən Uningdin ḳorḳup ketimən» —** Ayup əmdi nemixḳa Huda aldida biaram bolup, əz ixlirini oylisa ḳorḳup ketidu? 14-ayəttə u Huda uning üqün bekitilgən ixlar (yəni uning ḥazir tartiwatḳan azab-oḳubətlər) tooḡrisida səz ḳiloḡandin keyin, u: «Uningda nuroḡunlioḡan muxundaḳ ixlar bardur» dəydu — demək, u: «Mening ḥaziroḡiqə tartḳan azablirimdin yənə nuroḡun «muxundaḳ ixlar» aldimda barmikin?» dəp intayin ḳiynilidu. □ **23:17** **«Ḥalbuki, mən ḳarangoḡuluḳ iqidə ujuḳturulmidim, wə yaki yüzümni oriwaloḡan zulmət-ḳarangoḡuluḳḳimu ḥeq süküt ḳilmidim» —** bu ayətning əsli təkistini qüxinix səl təs. Yənə bir hil tərjimisi: «Qünki mən ḳarangoḡuluḳ qüxkəndə jandin üzülmiginim bilən, U mening yüzümni zulmət-ḳarangoḡuluḳtin ḳooḡdap ḳutḳuzmioḡan». □ **24:2** **«Mana, adəmlər pasil ḳilinoḡan taxlarni yətkiwetidu» —** muxu bab 1-12-ayəttiki «adəmlər» bəlkim qəl-bayawanda turuwatḳan miskin jinayətqilərni kərsitidu (bolupmu 5-12-ayətlərni kərüng). **«...taxlarni yətkiwetidu»** — yaki «taxlarni yətkəp ketidu». ■ **24:2** Ḳan. 19:14; 27:17; Pənd. 22:28; 23:10 □ **24:3** **«Ular tul hotunning kalisini kepillik üqün eliwalidu» —** bu kalisi bəlkim ḥəm süt üqün ḥəm yər ḥəydəx üqünmu ixlitilidu. ■ **24:4** Pənd. 28:28 □ **24:5** **«...ular dəxt-bayawanlardiki yawayi exəklərdək,...» —** bu yaman adəmlər xəḥər-yezilardin ḥəydiwetilgən bolup, dəxt-bayawanda jan beḳixtin baxḳa amali yoḳ idi. □ **24:6** **«Ular yamanning kaliliri üqün dalada ot-qəp oridu, uning üqün axḳan-taxḳan üzümlirini teriydu» —** roxənki, yər igisi boloḡan muxu rəzil adəm bu «qüprəndilər»gə əz axliḳ ḥosulini elixta yaki üzüm ḥosulini üzüxtə ḥeq ixənməydu. □ **24:9** **«Ular miskinlərdin bowaḳlarni kepillikkə alidu» —** yaki «Ular miskinlərdin kepillik alidu». ■ **24:10** Law. 19:13

Ḥoylilirida xarab kəlqikini qəyligən bolsimu,
Yənila ussuzluḳta ḳalidu.■
12 Xəḥərdin adəmlərning aḥ-zarliri qiḳip turidu,
Ḳiliq yegənlərning janliri nalə-pəryad kətüridu;
Biraḳ Təngri ḥeqkimning iplasliḳini əyibliməydu.□
13 — Nuroɣa ḳarxi isyan kətüridioɣanlarmu bar;
Ular nurning yollirini bilməydu,
Uning tərikiliridə turmaydu.
14 Ḳatil tang nuri kelixi bilən ornidin turup,
Kəmbəoɣəllər wə miskinlərni əltüridu;
Keqidə u ooɣridək yüridu.□ ■
15 Zinahormu «Meni ḥeq kəz kərməydu» dəp zawal waḳtini kütidu,
Baxḳilar meni tonumisun dəp ayalning qümbilini yüzigə tartiwalidu.■
16 Ḳarangoɣuluḳta *ooɣrilar* əyning tamlirini kolap texidu;
Kündüzdə ular əzlirini əz əyigə ḳamap ḳoyidu;
Ular nurni tonumaydu.■
17 Ular üqün tang səḥər əlüm sayisidək tuyulidu;
Ular ḳap-ḳarangoɣuluḳning wəḥimilirini dost tutidu.□
18 Ular sularning yüzidiki kəpüklərdək yoḳap kətsun!
Ularning yər-zemindiki nesiwisi lənət ḳilinoɣanki,
Xunga ulardin ḥeqkim üzümzarliḳḳa yənə mangmisun!□
19 Ḳuroɣaḳqiliḳ ḥəm tomuz issiḳ ḳar sulirinimu yəp tügitidu;
Təḥtisaramu ohxaxla gunaḥ ḳiloɣanlarni yəp tügətsun!
20 Uni, tuoɣḳan anisimu untusun!
Ḳurt xəlgəylirini eḳitip uni yesun!
Əskə ḥeq elinmisun!
Xuning bilən ḥəḳḳaniysizliḳ dərəhtək kesilsun!□
21 U balisi yoḳ tuoɣmaslardin olja alidu,
U tul hotunlaroɣimu ḥeq xəpḳət kərsətməydu.
22 Biraḳ *Huda* Θz ḳudriti bilən mundaḳ küq-ḥoḳuḳi barlarning *künini* uzartidu;
Ular ḥətta ḥayatidin ümidsizlənsimu ḳaytidin ornidin turidu.□
23 *Huda* yənila ularni amanliḳta muḳimlaxturidu,
Xunga ular hatirjəm bolidu;
U ularning yollirini kəzdə tutḳan əməsmu?□

■ **24:11** Ḳan. 25:4; Yaḳ. 5:4 □ **24:12** **«… Biraḳ Təngri ḥeqkimning iplasliḳini əyibliməydu» —** keyin Ayup bu səzidin ḥəm muxuningoɣa ohxax baxḳa səzliridin towa ḳilip: «Nəsiḥətni tuturuḳisiz səzlər bilən hirələxtürgən kim?» dəp səzidin yanidu (42-bab). Biraḳ bu babtiki 1-12-ayətlərdin roxən qüxinimizki, u mundaḳ kixilərning, ḥətta uningdin yiraḳ turoɣan ezilgüqilərning əḥwalioɣa iqini aoɣritip kəngül bələtti. □ **24:14** **«Ḳatil tang nuri kelixi bilən ornidin turup, kəmbəoɣəllər wə miskinlərni əltüridu» —** bəlkim tang səḥərdiki oɣuwaliḳtin ḥəm kixining bihəstəlikidin paydilinip yoxurun zərbə ḳilip bulap-talaydu. ■ **24:14** Zəb. 10:8, 9 ■ **24:15** Zəb. 10:10-11; Pənd. 7:8, 9 ■ **24:16** Ayup 38:15; Yḥ. 3:20 □ **24:17** **«Ular üqün tang səḥər əlüm sayisidək tuyulidu» —** yaki «Tang səḥər ular üqün ḳap-ḳarangoɣuluḳ bolidu». □ **24:18** **«Ular sularning yüzidiki kəpüklərdək yoḳap kətsun!» —** 18-20-ayətlərdiki peillarni buyruḳ xəklidə yaki kəlgüsi zaman xəklidə tərjimə ḳilixḳa bolidu. Xunga -18-20-ayətlərning baxḳa birhil tərjimisi: «Ular sularning yüzidiki kəpüklərdək yoḳap ketidu; ularning yər-zemindiki nesiwisi lənət ḳilinoɣan, xuning bilən ulardin ḥeqkim üzümzarliḳḳa yənə mangmaydu… ḳatarlik» bolidu. Biraḳ biz tərjimimizni aldi-kəynidiki ayətlərgə maslaxturup alduḳ. □ **24:20** **«Ḳurt xəlgəylirini eḳitip uni yesun!» —** yaki: «Ḳurt uning jorisi bolsun!». □ **24:22** **«…Ular ḥətta ḥayatidin ümidsizlənsimu ḳaytidin ornidin turidu» —** bu ayəttiki əsli tekistni qüxinix səl təs. Baxḳa hil tərjimiliri uqrixi mumkin. □ **24:23** **«U ularning yollirini kəzdə tutḳan əməsmu?» —** Ayup muxu yərdə Hudaning yamanlarning yollirini kəzdə tutḳini bilən ularni alaḥidə jazalimaydioɣanliḳini, bəlki ularni adəttikidək əlüm künigə saḳlaydioɣanliḳini kərsətməkqi boluxi mumkin.

24 Ularning mərtiwisi birdəmlik əstürülidu,
Andin ular yoķ bolidu;
Ular ongda ķaldurulidu, andin baxķa adəmlərgə ohxaxla yioƣip elip ketilidu;
Ular pəķətla pixķan sərhil buoƣday baxaķliridək kesilip ketidu.□
25 Bu ixlar mundaķ bolmisa, ķeni kim meni yaloƣanqi dəp ispatliyalaydu.
Mening gəplirimni kim ķuruķ gəp deyələydu?».

25

Bildad yənə səzləydu — Hudaning uluoƣluķi

1 Xuhaliķ Bildad jawabən mundaķ dedi: —
2 «Uningda ħəkümranliķ ħəm ħəywət bardur;
U asmanlarning ķəridiki ixlarnimu tərtipkə salidu.□
3 Uning ķoxunlirini sanap tügətkili bolamdu?
Uning nuri kimning üstigə qüxməy ķalar?
4 Əmdi insan balisi ķandaķmu Təngrining aldida ħəķķaniy bolalisun?
Ayal zatidin tuoƣuloƣanlar ķandaķmu pak bolalisun?■
5 Mana, Uning nəziridə ħətta aymu yoruķ bolmioƣan yərdə,
Yultuzlarmu pak bolmioƣan yərdə,■
6 Ķurt boloƣan insan,
Sazang boloƣan adəm balisi *uning aldida* ķandaķ bolar?». □ ■

26

Ayupning ahirķi səzliri — Bildadni əyibləx

1 Ayup *Bildadķa* jawabən mundaķ dedi: —
2 «Maoƣdursiz kixigə ķaltis yardəmlərni beriwətting!
Biləkliri küqsiz adəmni karamət ķutķuzuwətting!
3 Əķli yoķ kixigə ķaltis nəsiħətlərni ķiliwətting!
Wə uningoƣa alamət bilimlərni namayan ķiliwətting!
4 Sən zadi kimning məditi bilən bu səzlərni ķilding?
Səndin qiķiwatķini kimning roħi?

Hudaning uluoƣluķi — Ayupning bayani

5 — «Ərwaħlar, yəni su astidikilər,
Xundaķla u yərdə barliķ turuwatķanlar toloƣinip ketidu;
6 Bərħək, *Hudaning* aldida təħtisaramu yepinqisiz kərünidu,
Ħalakətningmu yapķuqi yoķtur.■

□ **24:24** **«Ular , *yəni yamanlar*** pəķətla pixķan sərhil buoƣday baxaķliridək kesilip ketidu» — Ayup yənila, yamanlarning ħeq jazalanmay ħayatning pəyzini sürüp andin pixķan sərhil buoƣdaydək ħeq azablanmay bu dunyadin ketidioƣanliķini kərsətsə kerək. □ **25:2** **«U asmanlarning ķəridiki ixlarnimu tərtipkə salidu» —** Bildadning bu səzliri bəlkim Xəytanning əslidə Hudaoƣa ķarxiliķ ķilip ərxtə isyan kətürgənlikini, andin Hudaning Xəytanni ərxtin ħəydiwetip, ərxtiki ixlarni ķaytidin tərtipkə kəltürgənlikini kərsitidu. ■ **25:4** Ayup 4:17, 18, 19; 15:14, 15, 16 ■ **25:5** Ayup 15:15 □ **25:6** **«Sazang boloƣan adəm balisi uning aldida ķandaķ bolar?» —** dostlirining Ayupķa əng ahiri bərgən jawabi Bildadning bu səzliridur. Uning bayani bək ķiskə bolup, «yamanlarning aķiwiti» tooƣrisida gəp ķilmaydu, pəķətla Hudaning uluoƣluķini səzləydu. Ķarioƣanda ular yənila Ayupning reallikķa yüzlinidioƣan səzlirigə jawab tapalmaydu. ■ **25:6** Ayup 4:19; Zəb. 22:6 ■ **26:6** Zəb. 139:8, 11, 12; Pənd. 15:11; Ibr. 4:13

7 U *yərning* ximaliy *ⱪutupini* aləm boxluⱪiⱺa sozⱺan,
U yər *xarini* boxluⱪ iqidə muəlləⱪ ⱪilⱺan;□ ■
8 U sularni ⱪoyuⱪ bulutliri iqigə yiⱺidu,
Bulut ularning eⱺirliⱪi bilənmu yirtilip kətməydu.
9 U ayning yüzini yapidu,
U bulutliri bilən uni tosidu.□ ■
10 U sularning üstigə qəmbər sizip ⱪoyⱺan,
Buning bilən U yoruⱪluⱪ ⱨəm ⱪarangⱺuluⱪning qegrasini bekitkən.□ ■
11 Asmanlarning tüwrükliri təwrəp ketidu,
Uning əyibini anglapla alaⱪzadə bolup ketidu.
12 U dengizni ⱪudriti bilən tinqlanduridu;
Θz ⱨekmiti bilən Raⱨabni parə-parə ⱪilip yanjiwetidu.□ ■
13 Uning Roⱨi bilən asmanlar bezəlgən,
Uning ⱪoli tez ⱪaqⱪan əjdiⱨani sanjiydu. □ ■
14 Mana, bu ixlar pəⱪət uning ⱪilⱺanlirining kiqikkinə bir ⱪismidur, halas;
Uning səz-kalamidin anglawatⱪinimiz naⱨayiti pəs bir xiwirlax, halas!
Uning pütkül zor ⱪudritining güldürmamisini bolsa kimmu qüxinəlisun?!». □

27

Ayupning ⱪaytidin θz ⱨəⱪ-səmimiylikini bayan ⱪilixi

1 Ayup bayanini dawamlaxturup mundaⱪ dedi: —
2 «Mening ⱨəⱪⱪimni tartiwalⱺan Təngrining ⱨayati bilən,
Jenimni aⱺritⱪan Ⱨəmmigə Ⱪadirning ⱨəⱪⱪi bilən ⱪəsəm ⱪilimənki,□
3 Tenimdə nəpəs bolsila,

□ **26:7 «U yərning ximaliy ⱪutupini aləm boxluⱪiⱺa sozⱺan» —** ibraniy tilida: — «U ximaliy tərəplər aləm boxluⱪida sozⱺan». Bu ibarining yərning ximalini əməs, bəlki asmanning ximalidiki tərəplərni kərsitixi mumkinqilikimu bar. **«yər xari»** — əyni tekisttə «yər». Biraⱪ heli roxənki, Ayup yər-zeminning mutləⱪ ayrim turidiⱺan bir jisim ikənlikidin toluⱪ həwərdar idi. ■ **26:7** Zəb. 104:2 □ **26:9 «U ayning yüzini yapidu» —** yaki «U təhti bolⱺan ərxning yüzini yapidu». ■ **26:9** Ayup 9:8; Zəb. 104:2, 3 □ **26:10 «Buning bilən u yoruⱪluⱪ ⱨəm ⱪarangⱺuluⱪning qegrasini bekitkən» —** ilim-pən jəⱨəttinmu, bu səzlərning top-tooⱪra ikənliki ispatlanⱺan. ■ **26:10** Yar. 1:9; Ayup 38:8; Zəb. 33:7; 104:5-9; Pənd. 8:29; Yər. 5:22 □ **26:12 «U dengizni ⱪudriti bilən tinqlanduridu» —** «tinqlanduridu» degənning ikki hil tərjimisi bar: — «tinqlanduridu» yaki «dolⱪunlitidu». Biraⱪ «dolⱪunlitidu» bolsa keyinki ayət bilən maslaxmaydu. **«Raⱨab»** — «Raⱨab»ning üq hil mənisi bar. 9-bab, 13-ayəttiki izaⱨatni kərüng. Muxu yərdə, xübⱨisizki, dengizdiki axu zor, ⱪorⱪunqluⱪ ⱨaywanni kərsitidu, ⱨəm xuning bilən bir waⱪitta u Xəytanning bir kərünüxidur. Bu ayət bəlkim Xəytanning dəsləptə Hudaⱺa ⱪarxiliⱪ ⱪilip isyan kətürgənlikini, andin Hudaning uni ərxtin ⱨəydəp dengizⱺa taxliⱺanliⱪini kərsitidu, xundaⱪla əng ahirida uni bitqit ⱪiliwetidiⱺanliⱪidin bexarət ⱪilidu. 13-ayətni ⱨəm izaⱨatinimu kərüng. ■ **26:12** Yəx. 51:15 □ **26:13 «tez ⱪaqⱪan əjdiⱨa —** yaki «yoroⱺilima əjdiⱨa». **«tez ⱪaqⱪan əjdiⱨa» —** bəlkim yuⱪiriⱪi «lewiatan»ni (9-izaⱨatni kərüng) yaki Xəytanning θzini kərsitidu. Əgər ikkinqi mənisi tooⱪra bolsa, bu Təwrattiki «Yaritilix» 3-babtiki bexarət bilən ohxaydu. Demək, ahirda Huda Θz Məsiⱨi arⱪiliⱪ Xəytanni pütünləy məⱺlub ⱪilidu. Bəzi alimlar: «U Θz ⱪoli bilən «əjdiⱨa yultuz türkümi»ni yasiⱺan» dəpmu tərjimə ⱪilidu. ■ **26:13** Zəb. 33:6 □ **26:14 «Bu ixlar pəⱪət uning ⱪilⱺanlirining kiqikkinə bir ⱪismidur, halas» —** ibraniy tilida «Bu ixlar pəⱪət uning yollirining əng ⱪetidiki burjiki, halas». **«Uning pütkül zor ⱪudritining güldürmamisini bolsa kimmu qüxinəlisun?!» —** Ayupning bu üq dosti Huda ⱨəmmidin uluⱺ wə aliy bolⱺanliⱪi üqün Uningⱺa yeⱪinlixix mumkin əməs, dəp ⱪaraydu. Biraⱪ Ayup üqün (gumanliⱪ nuⱪti'inəzərdin əməs, etiⱪadning nuⱪti'inəziridin səzligən waⱪitlarda) Hudaning uluⱺluⱪi Uning insanni paklap Θzigə yeⱪinlaxturux imkaniyitini yaritip beridu. Xunga u Hudaning uluⱺluⱪidin xadlinidu. □ **27:2 «Mening ⱨəⱪⱪimni tartiwalⱺan Təngrining ⱨayati bilən…» —** Ayupning muxu yərdə «(Huda) mening ⱨəⱪⱪimni tartiwalⱺan» degini bəlkim Hudaning ⱨeq səwəbni kərsətməy uni jazalap, uningdin «adalətkə bolⱺan ⱨəⱪⱪi»ni yaki uning bu ixlar tooⱪruluⱪ «dəwalixix» pursitini «tartiwalⱺan»liⱪini kərsitidu.

Tәngrining bәrgәn Roһi dimiоqimda tursila,
4 Lәwlirimdin һәkkaniysiz sөzlәr qikmaydu,
Tilim aldamqilik bilәn һeq xiwirlimaydu!□
5 Silәrningkini tooqra deyix mәndin yirak tursun!
Jenim qikkanoqa kәdәr duruslukumni өzümdin ayrimaymәn!
6 Adillikimni qing tutuwerimәn, uni koyup bәrmәymәn,
Wijdanim yaxioqan һeqbir künümdә meni өyiblimisun!□
7 Mening düxminim rәzillәrgә ohxax bolsun,
Manga karxi qikkanlar һәkkaniysiz dәp karalsun.□
8 Qünki Tәngri iplas adәmni üzüp taxlioqanda,
Uning jenini aloqanda,
Uning yәnә nemә ümidi kalar?■
9 Balayi'apәt uni besip qüxkәndә,
Tәngri uning nalә-pәryadini anglamdu?■
10 U Һәmmigә Kadirdin sөyünәmdu?
U һәrdaim Tәngrigә iltija kilalamdu?□
11 Mәn Tәngrining kolining kiloqanliri tooqrisida silәrgә mәlumat berәy;
Һәmmigә Kadirda nemә barlikini yoxurup yürmәymәn.
12 Mana silәr alliburun bularni kөrüp qiktinglar;
Silәr nemixka axundak pütünlәy kuruk hiyallik bolup kaldinglar?
13 Rәzil adәmlәrning Tәngri bekitkәn akiwiti xundakki,
Zorawanlarning Һәmmigә Kadirdin alidioqan nesiwisi xundakki: —■
14 Uning baliliri kөpәysә, kiliqlinix üqünla kөpiyidu;

□ **27:4** **«Mening һәkkimni tartiwaloqan Tәngrining һayati bilәn, jenimni aoqritkan Һәmmigә Kadirning һәkki bilәn kәsәm kilimәnki, … lәwlirim… tilim aldamqilik bilәn һeq xiwirlimaydu!»** — bu kәsәm (2-4-ayәt) bәlkim pütkül Mukәddәs Kitab iqidә әng ajayib, әng oqәlitә kәsәm һesablinixi mumkin. U Huda һәkkimni tartiwaloqan һәm jenimni aoqritkan degini bilәn, yәnila Hudaning һәkkidә kәsәm iqidu. Kөrünüxtә qong ziddiyәt bardak kilsimu, birak uning һәrbir sөzining tegidә uning qongkur etikadi ipadilinip turidu. □ **27:6** **«… Wijdanim yaxioqan һeqbir künümdә meni өyiblimisun!»** — 5- һәm 6-ayәttiki bayanlarning ikki mәnisi bar: — birinqidin, mәyli yamanlarning yolliri awatlaxkan bolsimu, Ayup durus, diyanәtlik boluxka intilixini һәrgiz taxlimaydu; ikkinqidin, uning karixiqә «Һәmmә gunaһini Hudaoqa etirap kilip towa kilix bilәn өz wijdanimoqa hilaplik һeq ix kalmidi; әgәr xundak kilmioqan bolsam, yaloqan eytattim» degәn idiyisini ipadilәydu. □ **27:7** **«Manga karxi qikkanlar һәkkaniysiz dәp karalsun»** — Ayup «Meni һәkkaniysiz degüqilәr (Huda adil bolsa) өzliri һәkkaniysiz dәp karilixi kerәk» dәp tilәydu. Kona kanunlaroqa asasәn, birsi baxka birawoqa yaloqandin jinayәt qaplisa, yaloqanlikі ispatlinixi bilәn u dәl xu jinayәtkә tegixlik jaza bilәn jazalinixi kerәk idi. Huda Ayupni һәkkaniy dәp ispatlisa, üq dostining gunaһi bar degәnlik. Xuning üqün bu sөz һәm uning bir tiliki һәm dostlirioqa boloqan sәmimiy agaһlanduruxi bolup kalidu. ■ **27:8** Mat. 16:26; Luka 12:20 ■ **27:9** Ayup 35:12; Zәb. 18:41; 66:18; 109:7; Pәnd. 1:28; 28:9; Yәx. 1:15; 16:12; Yәr. 14:12; Әz. 8:18; Mik. 3:4; Yһ. 9:31; Yak. 4:3 □ **27:10** ***Rәzil adәm*** Һәmmigә Kadirdin sөyünәmdu? U һәrdaim Tәngrigә iltija kilalamdu?» — Ayupka nisbәtәn Hudaning uning kөxida һazir boloqanlikі, uning Huda bilәn alakidә boluxi uning һayatidiki әng bәhtlik ixtur. Bu bayanida u yamanlarda undak huxallikning yoklukini, mundaklarning Hudaoqa iltija kilalmaydioqanlikini baykioqanlikini ayan kilidu. Dikkәt kiliximizoqa әrziyduki, Ayup nuroqun kөtim Hudaoqa iltija kilip sөzlәydu, baxkilaroqa sөz kilixtin tohtap turup Hudaoqa biwasitә gәp kilidu. Birak uning üq dosti (һәm ahirida sөzligәn Elihu) bir kөtimmu Hudaoqa biwasitә sөzlimәydu. ■ **27:13** Ayup 20:29

Uning pərzəntlirining neni yetixməydu.□ ■
15 Uning əzidin keyin ⱪaloⱪan adəmliri əlüm bilən biwasitə dəpnə ⱪilinidu,
Buning bilən ⱪaloⱪan tul hotunliri matəm tutmaydu.□ ■
16 U kümüxlərni topa-qangdək yioⱪip dəwilisimu,
Kiyim-keqəklərni laydək kəp yioⱪsimu,
17 Bularning ⱨəmmisini təyyarlisimu,
Biraⱪ kiyimlərni ⱨəⱪⱪaniylar kiyidu;
Bigunaⱨlarmu kümüxlərni bəlüxidu.■
18 Uning yasioⱪan əyi pərwanining oⱪozisidək,
Üzümzarning kəzətqisi əzigə saloⱪan kəpidək box bolidu.
19 U bay bolup yetip dəm aloⱪini bilən,
Biraⱪ əng ahirⱪi ⱪetim keliduki,
Kəzini aqⱪanda, əmdi tügəxtim dəydu.■
20 Wəⱨimilər kəlkündək bexioⱪa kelidu;
Kəqtə ⱪara ⱪuyun uni qanggilioⱪa alidu.□ ■
21 Xərⱪ xamili uni uqurup ketidu;
Xiddət bilən uni ornidin elip yiraⱪⱪa etip taxlaydu.□
22 Boran uni ⱨeq ayimay, bexioⱪa urulidu;
U uning qanggilidin ⱪutulux üqün ⱨə dəp urunidu;
23 Biraⱪ *xamal* uningoⱪa ⱪarap qawak qalidu,
Uni ornidin «ux-ux» ⱪilip ⱪooⱪliwetidu».□

28

Danaliⱪni izdəx

1 — «Xübⱨisizki, kümüx tepilidioⱪan kanlar bar,

□ **27:14** **« *Rəzil adəmning*** baliliri kəpəysə, ⱪiliqlinix üqünla kəpiyidu; uning pərzəntlirining neni yetixməydu» — Ayupning yamanlarning akiwitini təswirligən ⱨəm xundaⱪla dostlirining səzigə səl ⱪoxuloⱪandək pozitsiyisini bildürgən bu bayani uning bayanliri iqidə qüxinixkə əng təs boloⱪan bayanlardur. Qünki bu səzlərning mənisi eniⱪ boloⱪini bilən, uning ilgiriki degənlirigə ⱪarimuⱪarxi bolup qiⱪidu. Ilgiri u: «Yamanlar jazalanmasliⱪining səwəbi nemə? Nemixⱪa xunqə kəp rəzillər ⱨeq jazalanmay miskinlərni halioⱪanqə ezidu? Bəzidə yamanlar pexkəllikkə uqraydu, biraⱪ gunaⱨsizlarmu ohxaxla uqraydu; ⱨeqⱪandaⱪ tərtipni bayⱪioⱪili bolmaydu» — degəndək səzlərni ⱪiloⱪanidi. Mana bu bayanlarda «Uning baliliri kəpəysə, ⱪiliqlinix üqünla kəpiyidu; uning pərzəntlirining neni yetixməydu…» degən səzlər eytilidu. Bu zadi ⱪandaⱪ gəp? Biz bu məsiligə nisbətən xundaⱪ ⱪaraymizki, Ayupning reallikⱪa yüzlinixtiki jüriti muxu yərdə əz-əzigə təsəlli berix üqün səl ajizliⱪ ⱪiloⱪan boluxi mumkin. Biz «ⱪoxumqə səz»imizdə bu ix tooⱪruluⱪ yənə azraⱪ tohtilimiz. ■ **27:14** Ⱪan. 28:41; Ⱨox. 9:13 □ **27:15** **«Ⱪaloⱪan adəmliri əlüm bilən biwasitə dəpnə ⱪilinidu» —** «əlüm» muxu yərdə bəlkim birhil waba yaki birhil eoⱪir kesəlni kərsitidu. **«biwasitə dəpnə ⱪilinidu»** — demək, ⱨeqⱪandaⱪ daoⱪduoⱪisiz tezdin dəpnə ⱪilinidu. Bəlkim yuⱪumluⱪ kesəl yaki waba bilən əlgən bolsa kerək. **«…ⱪaloⱪan tul hotunliri matəm tutmaydu» —** bəlkim balayi’apət ularoⱪa yeⱪinlixixi bilən yaki ohxax səwəb bilən rəsmiy matəm tutuxⱪa ülgürəlməydu. Buningdin kərüwelixⱪa boliduki, Ayupning pəⱪət bir ayali bar idi ⱨəm «bir ər, bir hotunluⱪ» boluxni ⱪuwwətligən (29-babnimu kərüng). Uning deyixiqə, yamanlar kəp hotunluⱪ boluxi mumkin. ■ **27:15** Zəb. 78:64 ■ **27:17** Pənd. 28:8; Top. 2:26 ■ **27:19** Zəb. 49:16-20 □ **27:20** **«Kəqtə ⱪara ⱪuyun uni qanggilioⱪa alidu» —** Ayupning «ⱪara ⱪuyun»ni tiloⱪa elixi xundaⱪ bir ⱪara ⱪuyunning yiraⱪtin keliwatⱪanliⱪini puritidu. 38-babta bu ⱪara ⱪuyun ularning üstigə qüxidu. ■ **27:20** Ayup 15:21; 18:11 □ **27:21** **«Xərⱪ xamili uni uqurup ketidu» —** Pələstində «xərⱪ xamili» əwjigə qiⱪⱪan waⱪtida intayin ⱪorⱪunquluⱪ, əxəddiy bolup pütün dərəhlərnimu yulup yiraⱪlaroⱪa taxliwetələydu. □ **27:23** **«Biraⱪ xamal … uni ornidin «ux-ux» ⱪilip ⱪooⱪliwetidu» —** «ux-ux ⱪilix» məshirə ⱪilixni bildüridu.

Altunning tawlinidiɵlan ɵz orni bardur;□
2 Təmür bolsa yər astidin ⱪeziwelinidu,
Mis bolsa taxtin eritilip elinidu.
3 Insanlar *yər astidiki* ⱪarangɵuluⱪⱪa qək ⱪoyidu;
U yər ⱪərigiqə qarlap yürüp,
Ⱪarangɵuluⱪⱪa təwə, ɵlümning sayisidə turɵlan taxlarni izdəydu.□
4 U yər yüzidikilərdin yiraⱪ jayda tik bolɵlan ⱪudaⱪni kolaydu;
Mana xundaⱪ adəm ayaɵ basmaydiɵlan, untulɵlan yərlərdə ular arɵlamqini tutup boxluⱪta pulanglap yüridu,
Kixilərdin yiraⱪta esilip turidu.
5 Axliⱪ qiⱪidiɵlan yər,
Təkti kolanɵlanda bolsayalⱪundək kərünidu;
6 Yərdiki taxlar arisidin kək yaⱪutlar qiⱪidu,
Uningda altun rudisimu bardur.
7 U yolni ⱨeqⱪandaⱪ alɵur ⱪux bilməydu,
Ⱨətta sarning kəzimu uningɵa yətmigən.
8 Ⱨakawur yirtⱪuqlarmu u yərni ⱨeq dəssəp baⱪmiɵlan,
Əxəddiy xirmu u jaydin ⱨeqⱪaqan ɵtüp baⱪmiɵlan.
9 Insan balisi ⱪolini qaⱪmaⱪ texining üstigə təgküzidu,
U taɵlarni yiltizidin ⱪomuriwetidu.
10 Taxlar arisidin u ⱪanallarni qapidu;
Xundaⱪ ⱪilip uning kəzi ⱨərhil ⱪimmətlik nərsilərni kəridu;□
11 Yər astidiki eⱪinlarni texip kətmisun dəp ularni tosuwalidu;
Yoxurun nərsilərni u axkarilaydu.□
12 Biraⱪ danaliⱪ nədin tepilar?
Yorutuluxning makani nədidu?
13 Insan baliliri uning ⱪimmətliklikini ⱨeq bilməs,
U tiriklərning zeminidin tepilmas.
14 *Yər* tegi: «Məndə əməs» dəydu,
Dengiz bolsa: «Mən bilənmu billə əməstur» dəydu.■
15 Danaliⱪni sap altun bilən setiwalɵili bolmaydu,
Kümüxnimu uning bilən bir tarazida tartⱪili bolmas.■
16 Ⱨətta Ofirda qiⱪidiɵlan altun, aⱪ ⱨeⱪiⱪ yaki kək yaⱪut bilənmu bir tarazida tartⱪili bolmaydu.□
17 Altun wə hrustalnimu uning bilən selixturɵili bolmaydu,

□ **28:1 «Altunning tawlinidiɵlan ɵz orni bardur» —** yaki «altunning qayⱪilidiɵlan ɵz orni bardur». Danaliⱪ təwsiyə ⱪilinɵlan 28-babtiki bu güzəl xeirni bəzi alimlar Ayupning ɵz səzi əməs, bəlki kitabning yazɵuqisi tekistkə ⱪisturup ⱪoxⱪan bir xeir, dəp ⱪaraydu. Buning məⱪsiti, oⱪurmənlərning ⱨəⱪiⱪiy danaliⱪni təⱨlil ⱪilixiɵa yardəm bolsun degən süpəttə xeirni otturiɵa ⱪoyɵlan. Biz bu pikirgə ⱪayil bolduⱪ. Bu pikirgə bir ispat, 29-bab: — «Ayup bayanini dawamlaxturup mundaⱪ dedi: —» degən səzlər bilən baxlinidu, ⱪariɵlanda 27:23-ayət bilən baɵliⱪ. Baxⱪa alimlar bu bayanlar Ayupning ɵz aɵzidin qiⱪⱪan bayanlardur, «1-ayətning «xübⱨisizki» (yaki «qünki») degən baɵliɵuqi bilən baxlinixi buningɵa ispat bolalaydu», dep ⱪaraydu. Ⱪaysi pikir tooɵra boluxidin kət'iynəzər, bu babtiki ⱨəⱪiⱪətlər xübⱨisizki Ayupning etiⱪadining ⱨəm u muyəssər bolɵlan wəⱨiylirining tegi ⱨəm uli bolɵlanidi. Keyin biz məzkur kitabni yazɵuqining kim ikənliki tooɵruluⱪ qüxənqə berimiz. □ **28:3 «Insanlar yər astidiki ⱪarangɵuluⱪⱪa qək ⱪoyidu» —** demək, insanlar yaⱪutlarni izdəxtə yər astidiki ⱪarangɵuluⱪni qiraɵlar bilən yorutidu; 4-5-ayətlərdə ularning arɵlamqilaroɵa esilip yər astiɵa qüxüp hətərgə təwəkkül ⱪilɵanliⱪi təswirlinidu. □ **28:10 «Taxlar arisidin u ⱪanallarni qapidu» —** bu ⱪanallar bəlkim yər astidiki suni tonillardin qiⱪirix üqün kolanɵlan. □ **28:11 «Yər astidiki eⱪinlarni texip kətmisun dəp ularni tosuwalidu» —** baxⱪa birhil tərjimisi: «U eⱪinlarning mənbilirini izdəp tapidu». ■ **28:14** Ayup 28:22 ■ **28:15** Pənd. 3:14; 8:11, 19; 16:16 □ **28:16 «Ofirda qiⱪidiɵlan altun» —** Ofir degən yərdiki altun naⱨayiti sap idi.

Esil altun qaqa-quqilar uning bilən heq almaxturulmas.
18 U ünqə-marjan, hrustalni adəmning esidin qiqiridu;
Danaliqni elix qizil yaqutlarni elixtin əwzəldur.
19 Efiopiyədiki serik yaqut uningoɣa yətməs,
Serik altunmu uning bilən bəslixəlməydu.
20 Undaqta, danalik nədin tepilidu?
Yorutuluxning makani nədidu?■
21 Qünki u barlik hayat igilirining kəzidin yoxuruloɣan,
Asmandiki uqar-qanatlardinmu yoxurun turidu.
22 Ḥalakət wə ölüm pəqətla: «Uning xəḥritidin həwər alduq» dəydu.■
23 Uning mangoɣan yolini qüxinidioɣan,
Turidioɣan yerini bilidioɣan pəqətla bir Hudadur.
24 Qünki Uning kəzi yərning qərigiqə yetidu,
U asmanning astidiki barlik nərsilərni kəridu.
25 U xamallarning küqini tarazioɣa saloɣanda,
Dunyaning sulirini ölqigəndə,■
26 Yamoɣurloroɣa qanuniyət qüxürginidə,
Güldürmamining qaqmiqioɣa yolini bekitkinidə,
27 U qaoɣda U danaliqqa qarap uni bayan qiloɣan;
Uni nəmunə qilip bəlgiligən;
Xundaq, U uning bax-ayioɣioɣa qarap qiqip,□
28 Insanoɣa: «Mana, Rəbdin qorqux danaliqtur;
Yamanliqtin yiraqlixix yorutuluxtur» — degən». □ ■

29

Ilgiriki bəhtlik künlərni əsləx

1 Ayup bayanini dawamlaxturup mundaq dedi: —
2 «Aḥ, əḥwalim ilgiriki aylardikidək bolsidi,
Təngri məndin həwər aloɣan künlərdikidək bolsidi!□
3 U qaoɣda Uning qirioɣi beximoɣa nur qaqqan,
Uning yoruqluqi bilən qarangoɣuluqtin ötüp kətkən bolattim!
4 Bu ixlar mən qiran waqtimda,
Yəni Təngri qedirimda manga sirdax *dost* boloɣan waqitta boloɣanidi!□
5 Ḥəmmigə Qadir mən bilən billə boloɣan,
Mening yax balilirim ətrapimda boloɣan;
6 Mening basqan qədəmlirim serik mayoɣa qəmülgən;

■ **28:20** Ayup 28:12 ■ **28:22** Ayup 28:14 ■ **28:25** Pənd. 8:29 □ **28:27** **«U qaoɣda *Huda*** danaliqqa qarap uni bayan qiloɣan» — buning mənisi bəlkim Hudaning dunyaning yaritilixi arqilik danaliqni bayan qiloɣanliqini öz iqigə alidu. □ **28:28** **«Mana, Rəbdin qorqux danaliqtur; yamanliqtin yiraqlixix yorutuluxtur»** — bu babtiki sözlər insan balilirining yər astida esil taxlarni izdixini tənqid qiloɣan əməs, bəlki ularning u ixta ixlətkən parasitigə həm jüritigə qayil boloɣan. Biraq məyli adəmning qanqə parasiti, qanqə jüriti bolsun, özining bu hususiyətlirigila tayansa danaliqqa erixməydu; pəqətla Rəb Pərwərdigardin əyminixkə baxlisila, danaliqqa erixixkimu baxlaydu; yamanliqtin towa qilip yiraqlaxsila, yorutuluxqa baxlaydu. Bu xübḥisizki, Ayupning etiqadining həm u muyəssər boloɣan wəḥiylirining tegi həm uli boloɣanidi. ■ **28:28** Zəb. 111:10; Pənd. 1:7; 9:10 □ **29:2** **«Aḥ, əḥwalim ilgiriki aylardikidək bolsidi!»** — bu bayanoɣa qarioɣanda, Ayupni balayi'apət basqanliqioɣa birnəqqə ay boloɣanidi. □ **29:4** **«… qiran waqtimda, yəni Təngri qedirimda manga sirdax dost boloɣan waqitta boloɣanidi!»** — enik turuptuki, Ayup əsli Huda bilən yeqin dostluqta ötkənidi. Ḥeqqandaq gumanimiz yoqki, bu dostluqning sezimidin məḥrum bolux uningoɣa nisbətən əng azablik ix boldi.

Yenimdiki tax mən üqün zəytun may dəryasi bolup akḳan;□
7 Xəḥər dərwazisiƣa qikḳan waḳtimda,
Kəng məydanda ornum təyyarlanƣanda,□
8 Yaxlar meni kərüpla əyminip əzlirini qətkə alatti,
Ḳerilar bolsa ornidin turatti,
9 Xaḥzadilərmu gəptin tohtap,
Ḳoli bilən aƣzini etiwalatti.
10 Akṣəngəklərmu tinqlinip,
Tilini tangliyiƣa qapliwalatti.
11 Ḳulaḳ səzümni anglisila, manga bəht tiləytti,
Kəz meni kərsila manga yahxi guwaḥlik berətti.
12 Qünki mən manga ḥimayə bol dəp yelinƣan ezilgüqilərni,
Panaḥsiz ḳalƣan yetim-yesirlarnimu ḳutḳuzup turattim.■
13 Ḥalak bolay degən kixi manga bəht tiləytti;
Mən tul hotunning kənglini xadlandurup nahxa yangratḳuzattim.
14 Mən ḥəkḳaniylikni ton ḳilip kiyiwaldim,
U meni əz gəwdisi ḳildi.
Adalətlikim manga yepinqa ḥəm səllə bolƣan.■
15 Mən koroƣa kəz bolattim,
Tokuroƣa put bolattim.
16 Yoḳsullaroƣa ata bolattim,
Manga natonux kixining dəwasinimu təkxürüp qikḳattim.□
17 Mən adalətsizning ḥinggayoƣan qixlirini qekip taxlayttim,
Oljisini qixliridin elip ketəttim.□
18 Ḥəm: «Mening künlirim ḳumdək kəp bolup,
Əz uwamda raḥət iqidə əlimən» dəyttim;
19 Ḥəm: «Yiltizim sularoƣiqə tartilip baridu,
Xəbnəm pütün keqiqə xehimoƣa qaplixip yatidu;
20 Xəḥritim ḥərdaim məndə yengilinip turidu,
Ḳolumdiki oḳyayim ḥərdaim yengi bolup turidu» dəyttim.□
21 Adəmlər manga ḳulaḳ salatti, kütüp turatti;
Nəsiḥətlirini anglay dəp süküt iqidə turatti.
22 Mən gəp ḳiloƣandin keyin ular ḳayta gəp ḳilmaytti,
Səzlirim ularning üstigə xəbnəm bolup qüxətti.
23 Ular yamoƣurlarni kütkəndək meni kütətti,
Kixilər *waḳtida yaoƣḳan* «keyinki yamoƣur»ni ḳarxi aloƣandək səzlirimni aoƣzini eqip iqətti!□
24 Ümidsizlənginidə mən uloroƣa ḳarap külümsirəyttim,

□ **29:6 «… Yenimdiki tax mən üqün zəytun may dəryasi bolup akḳan»** — bu ayəttə kərsitilgini Ayupning ilgiri intayin bay ḥalini təswirləydu. □ **29:7 «Kəng məydanda ornum təyyarlanƣanda»** — xəḥərning (qong) dərwazisi yaki uning aldidiki məydan bolsa xəḥərning aḳsaḳalliri ḥəm ḳaziliri yiƣilidiƣan, dəwalarni anglaydiƣan jay idi. ■ **29:12** Zəb. 72:12-14; Pənd. 21:13 ■ **29:14** Yəx. 59:17; Əf. 6:10-17; 1Tes. 5:8 □ **29:16 «Manga natonux kixining dəwasinimu təkxürüp qikḳattim»** — Ayupning bu aditi naḥayiti az uqraydiƣan pəzilət bolup, Ayupning intayin aliyjanab ikənlikini ispatlaydu. Uning mana muxundaḳ ixliri tüpəylidinmu nuroƣun düxmənliri pəyda boloƣan boluxi mumkin. □ **29:17 «Mən adalətsizning ḥinggayoƣan qixlirini qekip taxlayttim, oljisini qixliridin elip ketəttim»** — Ayupning pəziliti ḥərgiz hiyalpərəslərning qiraylik nəzəriyiliri əməs. □ **29:20 «Ḳolumdiki oḳyayim ḥərdaim yengi bolup turidu» dəyttim»** — «oḳya» muxu yərdə bəlkim adillik üqün kürəx ḳilidiƣan əz baturlikining, jüritining simwoli boluxi mumkin. □ **29:23 «keyinki yamoƣur»** — Pələstində 3-ayda yaoƣidu. U ətiyazlik ziraətlərni pixurux rolini oynaydu. Xunga ḥərbir dehḳan «keyinki yamoƣur»ƣa təxnadur, ular uni bək ḳədirləydu.

Yüzümdiki nurni ular yərgə qüxurməytti.□
25 Mən ularoɣa yolini tallap kərsitip berəttim,
Ularning arisida kattiwax bolup olturattim,
Qoxunliri arisida turoɣan padixaḥdək yaxayttim,
Biraq buning bilən matəm tutidioɣanlaroɣa təsəlli yətküzgüqimu bolattim». □

30

Ḥazirqi bəhtsiz künlər

1 — «Biraq ḥazir bolsa, yaxlar meni mazaq qilidu,
Ularning dadilirini ḥətta padamni baqidioɣan itlar bilən billə ixləxkə yol qoyuxnimu yaman kərəttim.
2 Ularning maoɣduri kətkəndin keyin,
Qolidiki küq manga nemə payda yətküzəlisun?
3 Yoqsuzluq ḥəm aqliqtin yigləp kətkən,
Ular uzundin buyan qəldərəp kətkən dəxt-bayawanda quruq yərni oɣajaydu.
4 Ular əmən-xiwaqni qatqallar arisidin yulidu,
Xumbuyining yiltizlirinimu terip əzlirigə nan qilidu.
5 Ular əl-yurtlardin ḥəydiwetilgən bolidu,
Kixilər ularni kərüpla ooɣrini kərgəndək warqirap tillaydu.
6 Xuning bilən ular sürlük jiloɣilarda qonup,
Taxlar arisida, oɣarlar iqidə yaxaxqa məjbur bolidu.
7 Qatqallik arisida ular ḥangrap ketidu,
Tikənlər astida ular dügdiyip olturixidu;
8 Nadanlarning, nam-abruyisizlarning baliliri,
Ular zemindin sürtoqay ḥəydiwetilgən.
9 Mən ḥazir bolsam bularning ḥəjwiy nahxisi,
Ḥətta səz-qəqikining dəstiki bolup qaldim!■
10 Ular məndin nəprətlinip,
Məndin yiraq turup,
Yüzümgə tükürüxtinmu yanmaydu.■
11 Qünki *Huda* mening ḥayat rixtimni üzüp, meni japaoɣa qəmdürgən,
Xuning bilən xu adəmlər aldimda tizginlirini eliwətkən.
12 Ong yenimda bir top qüprəndə yaxlar ornidin turup,
Ular putumni turoɣan yeridin ittiriwətməkqi,
Ular sepilimoɣa ḥujum pələmpəylirini kətürüp turidu;□
13 Ular yolumni buzuwetidu,
Ularning ḥeq yələnqüki bolmisimu,

□ **29:24** **«Ümidsizlənginidə mən ularoɣa qarap külümsirəyttim, yüzümdiki nurni ular yərgə qüxurməytti»** — əsli tekistni qüxinix səl təs. Bəlkim uning mənisi: «Mening ularoɣa ümid yətküzidioɣan yüzümning nuri məoɣlup boloɣan əməs» — demək, mən ularoɣa bərgən ümid yoqqa qiqqan əməs, deməkqi. Baxqa bir hil tərjimisi: «Mening yüz nurum ularoɣa qeqilixi bilənla ular qayta ümidsizlənmidi». Ikki hil tərjimining mənisi bir-birigə yeqin. Baxqa hil tərjimilirimu uqrixi mumkin. □ **29:25** **«Mən ularoɣa yolini tallap kərsitip berəttim…»** — baxqa birhil tərjimisi: «Mən ularoɣa ḥakim boluxqa tallanoɣanidim; …». **«…Ularning arisida … qoxunliri arisida turoɣan padixaḥdək yaxayttim, biraq buning bilən matəm tutidioɣanlaroɣa təsəlli yətküzgüqimu bolattim»** — gərqə uning mərtiwisi bək yuqiri bolsimu, u ḥeqqaqan ḥakawurluq qilmioɣanidi, əksiqə pexkəllikkə uqrioɣiqilaroɣa təsəlli ḥəm yardəmlərni berip turatti. ■ **30:9** Ayup 17:6; Zəb. 69:11-12; Yioɣ. 3:14, 63 ■ **30:10** Ayup 19:19 □ **30:12** **«Ong yenimda bir top qüprəndə yaxlar ornidin turup…»** — bu yaxlar bəlkim yuqirida deyilgən miskinlərdin baxqa bir top kixilər boluxi mumkin.

Ḫalakitimni ilgiri sürməktə.
14 Ular sepilning kəng bəsük jayidin bəsüp kirgəndək kirixidu;
Wəyranilikimdin paydilinip qong taxlardək domilap kirixidu.□
15 Wəḫimilər burulup meni əz nixani ḳiloɳan;
Xuning bilən ḫərmitim xamal ətüp yoḳ boloɳandək ḫəydiwetildi,
Awatqiliḳimmu bulut ətüp kətkəndək ətüp kətti.
16 Ḫazir bolsa jenim ḳaqidin təkülüp kətkəndək;
Azabliḳ künlər meni tutuwaldi.
17 Keqilər bolsa, manga səngəklirimgiqə sanjimaḳta;
Aoɣriḳlirim meni qixləp dəm almaydu.
18 *Aoɣriḳlar* zor küqi bilən manga kiyim-keqikimdək boldi;
Ular kənglikimning yaḳisidək manga qaplixiwaldi.□
19 Huda meni sazliḳḳa taxliwətkən,
Mən topa-qangoɳa wə külgə ohxax bolup ḳaldim.
20 Mən Sanga nalə-pəryad kətürməktimən,
Biraḳ Sən manga jawab bərməysən;
Mən ornumdin tursam, Sən pəḳətla manga ḳarapla ḳoyisən.
21 Sən əzgirip manga bir zalim boldung;
Ḳolungning küqi bilən manga zərbə ḳiliwatisən;
22 Sən meni kətürüp Xamaloɳa mindürgənsən;
Boran-qapḳunda təəlluḳatimni yoḳ ḳiliwətkənsən.□
23 Qünki Sən meni ahirida ölümgə,
Yəni barliḳ ḫayat igilirining «yioɳilix əyi»gə kəltürüwatisən.■
24 U ḫalak ḳiloɳan waḳtida kixilər nalə-pəryad kətürsimu,
U ḳolini uzatḳanda, duaning dərwəḳə ḫeqḳandaḳ nətijisi yoḳ;□
25 Mən künliri təs kixi üqün yioɳlap *dua ḳiloɳan* əməsmu?
Namratlar üqün jenim azablanmidimu?□ ■
26 Mən əzüm yahxiliḳ kütüp yürginim bilən, yamanliḳ kelip ḳaldi;
Nur kütkinim bilən, ḳarangoɳuluḳ kəldi.
27 Iqim ḳazandək ḳaynap, aramliḳ tapmaywatidu;
Azabliḳ künlər manga yüzləndi.□
28 Mən ḳuyax nurini kərməymu ḳaridap yürməktimən;

□ **30:14** **«Ular , *yəni axu yaxlar*** sepilning kəng bəsük jayidin bəsüp kirgəndək kirixidu... qong taxlardək domilap kirixidu» — əgər (biz 2-babta izaḫat ḳiloɳinimizdək) Ayup xəḫər sirtidiki qong kül dəwisidə olturoɳan bolsa, u mundaḳ yaxlarning mazaḳ ḳilixidin ḫeq ḳooɳdioɳuqisiz ḳalidu. Buningdin baxḳa yaxlar bəlkim uning ḫazirḳi ajizliḳidin paydilinip, u əslidə bir tərəp ḳiloɳan ixlarni ḫazir əz mənpəitigə buraydu. □ **30:18** **«Aoɣriḳlar zor küqi bilən manga kiyim-keqikimdək boldi; ular kənglikimning yaḳisidək manga qaplixiwaldi»** — baxḳa bir hil tərjimisi: — «Zor küq bilən kiyim-keqikim makqiyip kətti; manga kəngləkning yaḳisi qaplixip kətti», əsli tekistni qüxinix səl təs. Yənə baxḳa birhil tərjimisi: «U (Huda) zor küq bilən kiyim-keqikimni tutuwaldi; u manga kənglikimning yaḳisi qaplaxḳandək meni baoɳlap ḳoydi». □ **30:22** **«Sən meni kətürüp Xamaloɳa mindürgənsən; boran-qapḳunda təəlluḳatimni yoḳ ḳiliwətkənsən»** — oylaymizki, ḳara ḳuyun asta-asta ularoɳa yeḳinlixiwatidu. ■ **30:23** Ibr. 9:27 □ **30:24** **«U ḫalak ḳiloɳan waḳtida kixilər nalə-pəryad kətürsimu, U ḳolini uzatḳanda, duaning dərwəḳə ḫeqḳandaḳ nətijisi yoḳ»** — bu jümlini üq hil tərjimə ḳilixḳa bolidu. Birinqisi, yuḳiriḳi tərjimə. Ikkinqisi bolsa, «Xübḫisizki adəm dərd-ələmdin nalə-pəryad kətürginidə, wəyran ḳilinoɳan kixigə kim ḳol təgküzüp ziyankəxlik ḳilidu?». Üqinqi hil tərjimisi «Adəm yiḳilip ketiwatḳinida ḳolini midirlitip ḳoymamdu? U ḫalak bolay deginidə nalə-pəryad kətürüxkə bolmamdu?». Əsli ibraniyqə tekistni qüxinix səl təs. □ **30:25** **«Mən künliri təs kixi üqün yioɳlap dua ḳiloɳan əməsmu? Namratlar üqün jenim azablanmidimu?»** — əmdi kim Ayup üqün yioɳlaydu? Nemə terisang xuni orisən, degən gəp tooɣrimu? ■ **30:25** Zəb. 35:13,14; Rim. 12:15 □ **30:27** **«Iqim ḳazandək ḳaynap, aramliḳ tapmaywatidu; azabliḳ künlər manga yüzləndi»** — uning aldida ḫeq ümid ḳalmioɳandək ḳilatti.

Halayiқ arisida mən ornumdin turup, nalə-pəryad kətürimən.□
29 Mən qilbərilərgə қerindax bolup қaldim,
Ңuwқuxlarning ңəmraһi boldum.□ ■
30 Terəm қariyip məndin ajrap ketiwatidu,
Səngəklirim қiziқtin kəyüp ketiwatidu. ■
31 Qiltarimdin matəm mərsiyəsi qiқidu,
Neyimning awazi ңaza tutқuqilarning yioқisioқa aylinip қaldi». □

31

Өzini aқlax üqün қəsəm iqix

1 «Mən kəzüm bilən əһdiləxkən;
Xuning üqün mən қandaқmu қizlaroқa ңəwəs қilip kəz taxlap yürəy?□
2 Undaқ қilsam üstümdiki Təngridin alidioқan nesiwəm nemə bolar?
Ңəmmigə қadirdin alidioқan mirasim nemə bolar?
3 Bu gunaһning nətijisi ңəққaniysizlaroқa bala-қaza əməsmu?
Қəbiһlik қiloқanlaroқa külpət əməsmu?
4 U mening yollirimni kərüp turidu əməsmu?
Ңərbir қədəmlirimni sanap turidu əməsmu?■
5 Əgər sahtiliққa ңəmraһ bolup mangoқan bolsam'idi!
Əgər putum aldamqiliқ bilən billə boluxқa aldirioқan bolsa,
6 (Mən adilliқ mizanioқa қoyuloқan bolsam'idi!
Undaқta Təngri əyibsizlikimdin həwər alalaytti!)
7 Əgər қədimim yoldin qiққan bolsa, kənglüm kəzümgə əgixip mangoқan bolsa,
Əgər қolumoқa ңərқandaқ daoқ qaplaxқan bolsa,
8 Undaқta mən terioқanni baxқa birsi yesun!
Bihlirim yulunup taxliwetilsun!□
9 Əgər қəlbim məlum bir ayaldin azduruloқan bolsa,
Xu niyəttə қoxnamning ixik aldida paylap turoқan bolsam,■
10 Өz ayalim baxқilarning tügminini tartidioқan küngə қalsun,
Baxқilar uni ayaқ asti қilsun.□
11 Qünki bu əxəddiy nomusluқ gunaһtur;
U soraқqilar təripidin jazalinixi kerəktur.
12 *Bu gunaһ* bolsa adəmni ңalak қiloқuqi ottur;
U mening barliқ tapқanlirimni yulup aloқan bolatti.

□ **30:28** **«Mən қuyax nurini kərməymu қaridap yürməktimən»** — buning ikki mənisi bar: (1) Ayupning teni kesəldin қaridap kətti; (2) u өzi ailisidikilər üqün matəm tutup қara kiyim kiygən. Bu ikki əһwal təng boluxi mumkin. □ **30:29** **«Ңuwқuxlarning…»** — yaki «təgiқuxlarning…». **«Mən qilbərilərgə қerindax bolup қaldim, ңuwқuxlarning ңəmraһi boldum»** — qilbərilər ңəm ңuwқuxlar qəl-bayawanlarda Ayuptək yiganə yaxaydu; ikkilisi Ayuptək naһayiti mungluқ nalə-pəryad kətüridu. ■ **30:29** Ayup 17:14; Zəb. 102:6; Mik. 1:8 ■ **30:30** Zəb. 119:83; Yioq. 4:8; 5:10 □ **30:31** **«Neyimning…»** — yəni, «Mening «nəy»imning…» □ **31:1** **«Mən kəzüm bilən əһdiləxkən; xuning üqün mən қandaқmu қizlaroқa ңəwəs қilip kəz taxlap yürəy?»** — mana biz bu yərdin Ayupning өzining birdin bir ңəmriyi boloқan ayalioқa sadiқ bolup өtkənlikini kərüwalalaymiz. U өz ayalioқa pəқət sirttin қarioқandila əməs, bəlki qin yürikidin sadaқətmən idi. U bu babta nixan қiloқan pəzilət, Məsiһ Əysa Injilda tələp қiloқan pəzilətkə naһayiti yeқin kelidu (yəni, adəmning қəlb-oylirini baxқuridioқan ңəққaniylik ңəm meһir-muһəbbət). Injil, «Matta» 5-7-babni kərüng. ■ **31:4** 2Tar. 16:9; Ayup 34:21; Pənd. 5:21; 15:3; Yər. 32:19 □ **31:8** **«Bihlirim yulunup taxliwetilsun!»** — «bihlirim» degən səzning «balilirim» degən kəqmə mənisimu bar. ■ **31:9** Ayup 24:15; Pənd. 7:25 □ **31:10** **«Өz ayalim baxқilarning tügminini tartidioқan küngə қalsun»** — baxқa bir hil tərjimisi: «Ayalim baxқa birsi bilən billə bolsun».

13 Əgər ḳulumning yaki dedikimning manga ḳarita ərzi boloɣan bolsa,
Ularning dəwasini kəzümgə ilmioɣan bolsam,
14 Undaḳta Təngri meni soraḳḳa tartixḳa ornidin turoɣanda ḳandaḳ ḳilimən?
Əgər U məndin soal-soraḳ alimən dəp kəlsə,
Mən Uningoɣa ḳandaḳ jawab berimən?■
15 Meni baliyatḳuda apiridə ḳiloɣuqi ularnimu apiridə ḳiloɣan əməsmu.
Mən bilən u ikkimizni anilirimizning baliyatḳusida tərəldürgüqi bir əməsmu?■
16 Əgər miskinlərni əz arzu-ümidliridin toskan bolsam,
Əgər tul hotunning kəz nurini ḳarangoɣulaxturoɣan bolsam,
17 Yaki əzümning bir qixləm nenimni yaloɣuz yegən bolsam,
Uni yetim-yesir bilən billə yemigən bolsam
18 (Əməliyəttə yax waḳtimdin tartip ooɣli ata bilən billə boloɣandək umu mən bilən billə turoɣanidi,
Apamning ḳorsiḳidin qiḳḳandin tartipla tul hotunning yələnqüki bolup kəldim),
19 Əgər kiyim-keqək kəmlikidin ḥalak bolay degən birigə,
Yaki qapansiz bir yoḳsuloɣa ḳarap olturoɣan bolsam,
20 Əgər uning bəlliri *kiyimsiz ḳelip* manga bəht tilimigən bolsa,
Əgər u ḳozilirimning yungida issinmioɣan bolsa,
21 Əgər xəḥər dərwazisi aldida «*Ḥəküm qiḳaroɣanlar arisida* mening yələnqüküm bar» dəp,
Yetim-yesirlaroɣa ziyankəxlik ḳilixḳa ḳol kətürgən bolsam,
22 Undaḳta mürəm taoɣiḳidin ajrilip qüxsun!
Bilikim ügisidin sunup kətsun!
23 Qünki Təngri qüxürgən balayi'apət meni ḳorḳunqḳa salmaḳta idi,
Uning ḥəywitidin undaḳ ixlarni ḳət'iy ḳilalmayttim.
24 Əgər altunoɣa ixinip uni əz tayanqim ḳiloɣan bolsam,
Yaki sap altunoɣa: «Yələnqükümsən!» degən bolsam,■
25 Əgər baylikḳlirim zor boloɣanliḳidin,
Yaki ḳolum aloɣan oɣəniymət tin xadlinip kətkən bolsam,■
26 Əgər mən ḳuyaxning julasini qaqḳanliḳini kərüp,
Yaki ayning aydingda mangoɣanliḳini kərüp,■
27 Kənglüm astirtin azduruloɣan bolsa,
Xundaḳla *bularoɣa qoḳunup* aoɣzim ḳolumni səygən bolsa,
28 Bumu soraḳqi aldida gunaḥ dəp ḥesablinatti,
Qünki xundaḳ ḳiloɣan bolsam mən yuḳirida turoɣuqi Təngrigə wapasizlik ḳiloɣan bolattim.
29 Əgər manga nəprətləngən kixining ḥalakitigə ḳarioɣinimda xadlinip kətkən bolsam,
Bexioɣa külpət qüxkənlikidin huxal boloɣan bolsam —■
30 (Əməliyəttə u tügəxsun dəp ḳaroɣap, uning ölümini tiləp aoɣzimni gunaḥ ətküzüxkə yol ḳoymioɣanmən)■
31 Əgər qedirimdikilər mən tooɣruluḳ: «Hojayinimizning dastihinidin yəp toyunmioɣan ḳeni kim bar?» demigən bolsa,□
32 (Musapirlardin koqida ḳaloɣini əzəldin yoḳtur;
Qünki ixikimni ḥərdaim yoluqilaroɣa eqip kəlgənmən)■

■ **31:14** Zəb. 44:20-21 ■ **31:15** Ayup 34:19; Pənd. 14:31; 17:5 ■ **31:24** Mar. 10:24; 1Tim. 6:17 ■ **31:25** Zəb. 62:10 ■ **31:26** Ḳan. 4:19 ■ **31:29** Pənd. 17:5 ■ **31:30** Mat. 5:44; Rim. 12:14 □ **31:31** **«Əgər qedirimdikilər mən tooɣruluḳ: «hojayinimizning dastihinidin yəp toyunmioɣan ḳeni kim bar?» demigən bolsa...» —** dərwəkə, Ayupning bu gepi ḥəm xuningoɣa ohxax nuroɣun səzliri ḥəḳiḳət bolmioɣan bolsa, əmdi əz yurtidikilər, qedirdikilər uni anglapla guwaḥliḳ ḳilip dərḥal inkar ḳilatti. ■ **31:32** Ibr. 13:2; 1Pet. 4:9

33 Əgər Adəm’atimizdək itaətsizliklirimni yapqan,
Qəbiḥlikimni kənglümgə yoxuroƣan bolsam,
34 Ḥəmdə xuning üqün pütkül halayiq aldida uning axkarilinixidin qorqup yürgən bolsam,
jəmiyətning kəmsitixliri manga wəḥimə qiloƣan bolsa,
Xuning bilən mən talaoƣa qiqmay yürgən bolsam,... □
35 — Aḥ, manga qulaq saloƣuqi birsi bolsidi!
Mana, imzayimni qoyup berəy;
Ḥəmmigə Qadir manga jawab bərsun!
Rəqibim mening üstümdin ərz yazsun!□
36 Xu ərzni zimməmgə artattim əməsmu?
Qoqum tajlardək beximoƣa kiyiwalattim.
37 Mən Uningoƣa qədəmlirimning pütün sanini ḥesablap berəttim;
Xaḥzadidək mən Uning aldioƣa barattim.□
38 Əgər əz etizlirim manga qarxi guwaḥ bolup quqan kətürsə,
Uning qünəkliri bilən birgə yioƣlaxsa,
39 Qünki qiqaroƣan mewisini ḥək təliməy yegən bolsam,
Ḥəddigərlərni ḥalsizlandurup nəpisini tohtatqan bolsam,
40 Undaqta buoƣdayning ornida xumbuya əssun!
Arpining ornida məstək əssun.

Mana xuning bilən *mən* Ayupning səzliri tamam wəssalam!» □

32

Yax yigit Elihu səz qilidu •••• U Hudaning Roḥidin kəlgən təlim tooƣrisida səzləydu •••• «Ḥəmmigə qadirning Roḥi adəmgə təlim beridu»

1 Xuning bilən bu üq kixi Ayupqa jawab berixtin tohtidi; qünki ular Ayupning qarixida əzini ḥəqqaniy dəp tonuydioƣanliqini bildi.
2 Andin Buzilik Ramning ailisidin boloƣan Barahəlning ooƣli Elihu isimlik yigitning oƣəzipi qozoƣaldi; uning oƣəzipi Ayupqa qarita qozoƣaldi, qünki u Hudani əməs, bəlki əzini tooƣra ḥesablioƣanidi; □ 3 Uning oƣəzipi Ayupning üq dostlirioƣimu qaritildi, qünki ular Ayupqa rəddiyə bərgüdək səz tapalmay turup, yənila uni gunaḥkar dəp bekitkənidi. 4 Birak Elihu bolsa Ayupqa jawab berixni kütkənidi, qünki bu

□ **31:34 «Əgər Adəm’atimizdək itaətsizliklirimni yapqan... ... jəmiyətning kəmsitixliri manga wəḥimə qiloƣan bolsa, xuning bilən mən talaoƣa qiqmay yürgən bolsam,...»** — (33-34-ayət) əslidə Adəm’atimiz gunaḥini Hudadin yoxurmaqqi bolup dərəhlər iqigə məküwaloƣanidi. Əmiliyəttə adəm əz gunaḥlirini Hudaning aldida oquq-axkara etirap qilsila dərḥal uning yardimigə erixələydu. Xundak qaraymizki, Ayup muxu yərdə «Əgər gunaḥ qiloƣan bolsam, Hudaning aldida etirap qilattim; undaqta halayiqtin ḥeq qorqmayttim» deməkqi. Bəzi adəmlərning gunaḥ qilmasliqining birdinbir səwəbi baxqilarning kərüp qalmasliqi üqün bolidu — yəni halayiqning pikridin boloƣan qorqunqisidinla, halas. Ayup ḥərgiz bundaq hildiki adəmlərdin əməs, ḥərdaim Hudani əz aldida əng aliy oruno qoyidu. □ **31:35 «Ḥəmmigə Qadir manga jawab bərsun! Rəqibim mening üstümdin ərz yazsun!»** — biz «mening rəqibim» degən bu səzni yənila Hudani kərsitidu, dəp təḥlil qilimiz. Yənə bəzi xərḥqilər uni Ayupning üq dostlini kərsitidu, dəp qaraydu. □ **31:37 «Mən uningoƣa qədəmlirimning pütün sanini ḥesablap berəttim»** — «Uningoƣa» yəni Hudaoƣa, deməkqi. □ **31:40 «Arpining ornida məstək əssun!»** — «məstək» buoƣdayoƣa ziyan yətküzidioƣan birhil əsümlük; yənə «kürmək» dəpmu atilidu. □ **32:2 «Buzilik... Elihu»** — tooƣruluq: «Buz» dəp atilidioƣan bu jəmətning Edom milliti bilən, yəni «Ölük Dengiz»ning xərq təripidə turidioƣan bir millət bilən munasiwiti bar idi. Elihu bəlkim bu jəməttikilərdin boloƣan boluxi mumkin. Bu adəm dəsləptə bizgə tonuxturulmioƣan; birak u qoqum bu tətəylənning yenida ularning gəplirini anglap olturoƣanlardin biri idi.

tətəylənning kərgən künliri əzidin kəp idi. 5 Elihu bu üq dostning aoɳzida ḥeqḳandaḳ
jawabi yoḳluḳini kərgəndin keyin, uning oɳəzipi ḳozoɳaldi.
6 Xuning bilən Buziliḳ Barahəlning ooɳli Elihu eoɳiz eqip jawabən mundaḳ dedi: —
«Mən bolsam yax, silər bolsanglar yaxanoɳansilər;
Xundaḳ boloɳaqḳa mən tartinip, bilgənlirimni silərgə ayan ḳilixtin ḳorḳup kəldim.■
7 Mən: «Yexi qong boloɳanlar *awwal* səzlixi kerək;
Yillar kəpəysə, adəmgə danaliḳni əgitidu», dəp ḳarayttim;□
8 Biraḳ ḥərbir insanda roḥ bar;
Ḥəmmigə Ḳadirning nəpisi uni əḳil-idraklik ḳilip yorutidu.□ ■
9 Lekin qonglarning dana boluxi natayin;
Ḳerilarning tooɳra ḥəküm qiḳaralixiмu natayin.■
10 Xunga mən: «Manga ḳulaḳ selinglar» dəymən,
Mənmu əz bilginimni bayan əyləy.
11 Mana, silər tooɳra səzlərni izdəp yürgininglarda,
Mən səzliringlarni kütkənmən;
Silərning munazirənglaroɳa ḳulaḳ salattim;
12 Xundaḳ, silərgə qin kənglümdin ḳulaḳ saldim;
Biraḳ silərdin ḥeqḳaysinglar Ayupḳa rəddiyə bərmidinglar,
Ḥeqḳaysinglar uning səzlirigə jawab berəlmidinglarki,
13 Silər: «Ḥəḳiḳətən danaliḳ taptuḳ!» deyəlməysilər;
Insan əməs, bəlki Təngri uningoɳa rəddiyə ḳilidu.□
14 Uning jənggə tiziloɳan ḥujum səzliri manga ḳaritiloɳan əməs;
Ḥəm mən bolsam silərning gəpliringlar boyiqə uningoɳa jawab bərməymən
15 (Bu üqəylən ḥəyranuḥəs bolup, ḳayta jawab berixmidi;
Ḥəmmə səz ulardin uqup kətti.
16 Mən kütüp turattim, qünki ular gəp ḳilmidi, bəlki jimjit ərə turup ḳayta jawab
bərmidi);□
17 Əmdi əzümning nəwitidə mən jawab berəy,
Mənmu bilginimni kərsitip berəy.
18 Qünki dəydioɳan səzlirim liḳ toldi;
Iqimdiki Roḥ manga türtkə boldi;□
19 Mana, ḳorsiḳim eqilmioɳan xarab tulumioɳa ohxaydu;

■ **32:6** Ayup 32:4, 7; 15:10 □ **32:7** **«Yexi qong boloɳanlar» —** ibraniy tilida «künliri kəp boloɳanlar». **«Yillar kəpəysə, adəmgə danaliḳni əgitidu» —** yaki «Yaxanoɳan adəm kixilərgə danaliḳni əgitidu». □ **32:8** **«Biraḳ ḥərbir insanda roḥ bar; Ḥəmmigə Ḳadirning nəpisi uni əḳil-idraklik ḳilip yorutidu» —** xübḥisizki, Elihuning bu səzi u qüxinip yətkən qong ḥəḳiḳətlərning biridur. Tətəylən jümlidin Ayupning əzimu buni tiloɳa kəp almioɳan. Elihu Hudaning Roḥi (Muḳəddəs Roḥ) ḥərbir insanoɳa əzining roḥi ḥəm wijdani arḳilik wəḥiy berip, səz ḳilip sawaḳ əgitidu degən təlimni beridu. Insanning Hudaning Roḥining təlimini anglimaydioɳanliḳining səwəbliri tooɳrisida u keyin azraḳ səzləydu. ■ **32:8** Ayup 12:13; 38:36; Pənd. 2:6; Top. 2:26; Dan. 1:17; 2:21 ■ **32:9** Ayup 12:12 □ **32:13** **«Silər: «ḥəḳiḳətən danaliḳ taptuḳ!» deyəlməysilər; insan əməs, bəlki Təngri uningoɳa rəddiyə ḳilidu» —** Elihu: Üq dostning Ayupning səzigə rəddiyə bərgüdək jawabni tapalmioɳanliḳining bir səwəbi ularning əz pikri-təjribisigə tayanoɳanliḳi, Hudaning əzidinla biwasitə danaliḳ izdimigənlikidin boldi, dəp ḳaraydu. Uning kəzḳarixi bu jəḥəttin tooɳra boluxi mumkin. □ **32:16** ***«Bu üqəylən ḥəyranuḥəs bolup, ... Mən kütüp turattim, qünki ular ... Jimjit ərə turup ḳayta jawab bərmidi»*** — bu səzlər (15-16-ayət) bizgə kitabning yazoɳuqisining, yəni bu ixlarni hatiriligüqining kim ikənlikigə nisbətən yip uqi təminləydu. Kitabtiky nəsriy (xeiriyət xəklidə bolmioɳan) ḳisimlarda pəḳət bu yərdila «mən» degən almaxni uqritimiz. Xunga biz xundaḳ ḳaraymizki, məzkur kitabni yazoɳuqi Elihu boluxi kerək. Biz uning ərxtə boloɳan kengəxlərdin ḳandaḳ həwərdar boloɳanliḳini bilməymiz. Xunisi eniḳki, u əzi bayan ḳiloɳandək «ḥərbir adəmgə təlim bərgüqi boloɳan Hudaning Roḥi»ning wəḥiysi arḳilik xu ixlarni bilgən; xuning bilən u bu ixlarni hatirə ḳalduroɳan bolsa kerək. □ **32:18** **«Iqimdiki Roḥ manga türtkə boldi» —** Elihu ikkinqi ḳetim Muḳəddəs Roḥning təsirini tiloɳa alidu. U Ayupḳa bərməkqi boloɳan təlimini dəl muxu Roḥtin kəlgən, deməkqi.

Yengi xarab tulumliri partlap ketidiɣandək partlaydiɣan boldi.
20 Xunga mən səz ḳilip iqimni boxitay;
Mən ləwlirimni eqip jawab berəy.
21 Mən ḥeqkimgə yüz-hatirə ḳilmaymən;
Wə yaki ḥeq adəmgə huxamət ḳilmaymən.
22 Mən huxamət ḳilixni өgənmigənmən; undaḳ bolidiɣan bolsa,
Yaratḳuqum qoḳum tezla meni elip ketidu». □

33

Elihuning birinqi bayani — Huda adəmlərgə bərgən tərbiyilər

1 «Əmdiliktə, i Ayup, bayanlirimɣa ḳulaḳ salɣaysən,
Səzlirimning ḥəmmisini anglap qiḳḳaysən.
2 Mana ḥazir ləwlirimni aqtim,
Aɣzimda tilim gəp ḳilidu.
3 Səzlirim kөnglümdək durus bolidu,
Ləwlirim sap bolɣan təlimni bayan ḳilidu.□
4 Təngrining Roḥi meni yaratḳan;
Ḥəmmigə Ḳadirning nəpisi meni janlanduridu.□
5 Jawabing bolsa, manga rəddiyə bərgin;
Səzliringni aldimɣa səpkə ḳoyup jənggə təyyar turɣin!
6 Mana, Təngri aldida mən sanga ohxax bəndimən;
Mənmu laydin xəkilləndürülüp yasalɣanmən.■
7 Bərḥəḳ, mən sanga ḥeq wəḥimə salmaḳqi əməsmən,
Wə yaki mən salɣan yük sanga besim bolmaydu.□
8 Sən dərwəḳə ḳuliḳimɣa gəp ḳildingki,
Өz awazing bilən: —■
9 «Mən ḥeq itaətsiz bolmay pak bolimən;
Mən sap, məndə ḥeq gunaḥ yoḳ…
10 Mana, Huda məndin səwəb tepip ḥujum ḳilidu,
U meni Өz düxmini dəp ḳaraydu;■
11 U putlirimni kixənlərgə salidu,

□ **32:22** **«Mən huxamət ḳilixni өgənmigənmən; undaḳ bolidiɣan bolsa, yaratḳuqum qoḳum tezla meni elip ketidu»** — xübḥisizki, ḥeqkimgə yüz-hatirə ḳilmasliḳ tooɣridur; bu lilla gəp ḳilixtiki aldinḳi bir xərt. Biraḳ Elihu Ayupning «**Hudaɣa** huxamət ḳilix» gunaḥtur, degən səzini (7:11-13ni kөrüng) qüxənmigəndək ḳilatti; xunga Elihu pəḳətla «**adəmgə** huxamət ḳilix» tooɣrisida səzləydu. □ **33:3** **«Səzlirim kөnglümdək durus bolidu, ləwlirim sap bolɣan təlimni bayan ḳilidu»** — biz Elihuning səzlirining bəzilirini naḥayiti durus, xundaḳla Hudaning Roḥining təlimi bilən kəlgən, dəp ḳarisaḳmu, bəzi jaylarda u yənila өz natiḳliḳi bilən səz ḳilidu. Əgər bizning Elihu məzkur kitabning yazɣuqisi degən pikrimiz tooɣra bolidiɣan bolsa, u jəzmən bu jəḥəttə өz kəmqilikini səzməy ḳalmaydu. Xundaḳtimu u biz üqün bu əməliy səḥbətni təswirləp ḳaldurɣan; өzining nemə degənlikinimu (səzmən bolsimu)biz üqün səmimiylik bilən hatiriləydu. Bəzidə biz ḥətta uning səzliridin uni bir ḥakawur adəm ohxaydu dəp pərəz ḳilip ḳalimiz. Ḥalbuki, bizmu bilip yetiximiz kerəkki, məlum kixining səzmən bolup kətkənliki bilən gəplirining ḥəmmisi ḳuruḳ boluxi natayin. Biz ḥəmmə adəmning səzini səwr-taḳət ḥəm diḳḳət bilən angliximizɣa tooɣra kelidu. Buningdin sirt, Elihuning xeir xəkildə bolɣan bayanliri baxḳa səzligüqilərning xeiriy səwiyisigə yətməydu. Bu yənə uning bizgə bu əməliy ixlarni, əməliy bayanlarni əyni-əyni ḳəyt ḳilɣanliḳini ispatlaydu. □ **33:4** **«Ḥəmmigə Ḳadirning nəpisi meni janlanduridu»** — yaki «Ḥəmmigə Ḳadirning nəpisi manga jan bərgən». ■ **33:6** Ayup 9:35; 23:10 □ **33:7** **«Bərḥəḳ, mən sanga ḥeq wəḥimə salmaḳqi əməsmən»** — Elihu muxu yərdə Ayupḳa baxḳilarning səzlirining eɣir kəlgənlikini, xundaḳla uning өzining bəzi hiyalliridin ḳorḳup kətkənlikini azraḳ sezip, uni hatirjəm ḳilmaḳqi bolɣan boluxi mumkin. ■ **33:8** Ayup 10:7; 16:17; 23:10,11; 27:5 ■ **33:10** Ayup 13:24; 16:9; 19:11

Ḥəmmə yollirimni kəzitip yüridu» — degənlikingni anglidim.□ ■
12 Mana, mən sanga jawab berəyki,
Bu ixta geping tooɣra əməs;
Qünki Təngri insandin uluoɣdur.
13 Sən nemixkə uning bilən dəwalixip: —
U Özi kilоɣan ixliri tooɣruluk ḥeq qüxənqə bərməydu» dəp yürisən?□
14 Qünki Təngri ḥəkikətən gəp kilidu;
Bir ketim, ikki ketim,
Lekin insan buni səzməydu;□
15 Qüx kərgəndə, keqidiki ɵayibanə alamättə,
— (Kattik uyku insanlarni baskanda,
Yaki orun-kərpiliridə ügdək baskanda) —
16 — Xu qaoɣlarda U insanlarning kulikini aqidu,
U ularoɣa bərgən nəsiḥətni *ularning yürikigə* məḥürləydu.□
17 Uning məksiti adəmlərni *yaman* yolidin yanduruxtur,
Insanni təkəbburlukтin sakлaxtur;□
18 Buning bilən *Huda* adəmning jenini kəz yətməs ḥangdin yandurup, saklaydu,
uning ḥayatini kiliqlinixtin kooɣdaydu.
19 Yaki bolmisa, u orun tutup yetip kalоɣinida aoɣrik bilən,
Səngəklirini ɵz-ara sokuxturup biaram kilix bilən,
Tərbiyə kilinidu.
20 Xuning bilən uning pütün wujudi taamdin nəprətlinidu,
Uning jeni ḥərhil nazu-nemətlərdin kaqidu.■
21 Uning eti kəzdin yokilip ketidu,

□ **33:11** ***«Ayupning*** «Mən ḥeq itaətsiz bolmay pak bolimən; mən sap, məndə ḥeq gunaḥ yok... Mana, Huda məndin səwəb tepip ... Ḥəmmə yollirimni kəzitip yüridu» — degənlikingni anglidim» — (9-11-ayətlər) Elihu Ayupka: «Kulikimoɣa mundak gəp kilding» dəp uning kilоɣan üq gepini əyibləydu. Birinqisi səz: «Mən ḥeq itaətsiz bolmay pak bolimən; mən sap, məndə ḥeq gunaḥ yok...». Əməliyəttə, Ayup bu səzlərni kilmioɣan; u pakət Hudaoɣa: «Ḥərbir gunaḥimni etirap kilip kəqürüm kilindim, ḥazir wijdanimoɣa hilap ḥeq gunaḥimning barlikini bilməymən» degəndək səzlərni kilоɣan. Bu səz ɵzini pütünləy sap, pütünləy bigunaḥ, degənlik əməs, əlwättə. Elihu muxu yərdə hatalik ɵtküzidu. Ikkinqisi səz: «Mana, Huda səwəb tepip manga ḥujum kilidu, U meni Өz düxmini dəp kəraydu» — Bu səz rastla 13:24də wə yənə 14:7də tepilidu. Üqinqisi səz: «U mening putlirimni kixənlərgə salidu, ḥəmmə yollirimni kəzitip yüridu» — bu səz 13:27də tepilidu. ■ **33:11** Ayup 13:27; 14:16 □ **33:13** **«Sən nemixkə ... — «U Өzi kilоɣan ixliri tooɣruluk ḥeq qüxənqə bərməydu» dəp yürisən?» —** Ayup əslidə «U Өzi kilоɣan ixliri tooɣruluk ḥeq qüxənqə bərməydu» demigən; bəlki u Hudaning **bəzi** kilоɣan ixlirini, bolupmu ɵz bexioɣa qüxürgənlirini qüxəndürməydioɣanlikini eytkanidi. Elihuningmu muxu yeridə hatalikі bar. Baxka bir hil tərjimisi: «Sən nemixkə uning bilən dəwalixip: — «U insanning ḥəmmə səzlirigə ḥeq jawab bərməydu» dəp yürisən?». □ **33:14** **«Bir ketim, ikki ketim» —** bəlkim «birnəqqə ketim» wə xuningdək «ḥərhil yol bilən» degənni kərsitidioɣan bir ibarə boluxi mumkin. □ **33:16** **«... U insanlarning kulikini aqidu, U ularoɣa bərgən nəsiḥətni ularning yürikigə məḥürləydu» —** biz Elihuning bu səzini naḥayiti əḥmiyiti bar dəp karaymiz. U Huda Өz Roḥi arkilik insanoɣa səzlirini yətküzüp nəsiḥət kilidu, dəydu; əgər insan bu səzlərgə kulak salmisa, Huda yənila xəpkiti bilən qüxlər arkilik insan kulikini eqip bu agaḥlanduruxlirini ḥəm nəsiḥitini bekitip məḥürləydu. Ikkinqi kurning baxka bir hil tərjimisi: «U ularni agaḥlar bilən korkitidu». □ **33:17** **«Uning məksiti adəmlərni yaman yolidin yanduruxtur, insanni təkəbburlukтin sakлaxtur» —** Elihuning qüxəndürüxi boyiqə eytkanda, insanning əng qong məsilisi təkəbburlukтin ibarət. Huda Өz iltipati arkilik awwal insanoɣa Roḥi arkilik nəsiḥət kilidu; anglimisa u qüxlər arkilik nəsiḥətni bekitidu; yənə anglimisa kesəllik yaki baxka müxküllüklər bilən adəmni agaḥlandurup, uni ḥalakəttin yanduridu (18-22-ayətlər). Bu jazalax əməs, bəlki Hudaning muḥəbbitidin qikkan tərbiyidur; U mana muxular arkilik insanni ɵz təkəbburlukining akiwitidin kooɣdap kalidu. Elihuning bu təlimi insan üqün zor əḥmiyətkə igə; Elihuning təlimi Ayupning əḥwali tooɣrisida qüxənqə bərmigən bilən, uning səzlirining Ayupka azrak paydisi təgkən bolsa kerək; azab-okubətlər bolsa, dərwəkə kəlbidiki təkəbburlukni axkarilaydu. Ayupning ahirida kilоɣan towiliri asasən ɵz təkəbburlukioɣa nisbətən boloɣan (42-bab). ■ **33:20** Zəb. 107:18

Əslidə kərünməydiƣan səngəkliri bərtüp qiƙidu.
22 Buning bilən jeni kəz yətməs ƣangoƣa yeƙin kelidu,
Ƣayati ƣalaƙ ƙiloƣuqi pərixtilərgə yeƙinlixidu;
23 Biraƙ, əgər uning bilən bir tərəptə turidiƣan kelixtürgüqi bir pərixtə bolsa,
Yəni mingining iqidə birsi bolsa,
— Insan balisioƣa tooƣra yolni kərsitip beridiƣan kelixtürgüqi bolsa,□
24 Undaƙta *Huda* uningoƣa xəpƙət kərsitip: «Uni ƣangdin qüxüp ketixtin ƙutƙuzup ƙoyoƣin,
Qünki Mən nijat-ƙutuluxƙa kapalət aldim» — dəydu.□
25 Buning bilən uning ətliri balilik waƙtidikidin yumran bolidu;
U yaxliƙioƣa ƙaytidu.
26 U Təngrigə dua ƙilidu, U xəpƙət ƙilip uni ƙobul ƙilidu,
U huxal-huram təntənə ƙilip Uning didarini kəridu,
Ƣəmdə *Huda* uning ƣəƙƙaniyliƙini əzigə ƙayturidu.■
27 U adəmlər aldida küy eytip: —
«Mən gunaƣ ƙildim,
Tooƣra yolni burmiliƣanmən,
Biraƙ tegixlik jaza manga berilmidi!□
28 U roƣimni ƣangoƣa qüxüxtin ƙutƙuzdi,
Jenim nurni ƣuzurlinip kəridu» — dəydu.
29 Mana, bu əməllərning ƣəmmisini Təngri adəmni dəp,
Ikki ƣətta üq mərtəm ayan ƙilidu,□
30 Məƙsiti uning jenini ƣangdin yandurup ƙutƙuzuxtur,
Uni ƣayatlik nuri bilən yorutux üqündur.■
31 I Ayup, manga ƙulaƙ saloƣaysən;
Ününgni qiƙarma, mən yənə səz ƙilay.
32 Əgər səzliring bolsa, manga jawab ƙiliwərgin;
Səzligin! Qünki imkaniyət bolsila mening seni aƙlioƣum bar.
33 Bolmisa, meningkini anglap oltur;
Süküt ƙiloƣin, mən sanga danaliƙni əgitip ƙoyay».

34

Elihuning ikkinqi bayani — Ayupni yənə əyibləx, Yaratƙuqining harakterini

□ **33:23 «Əgər uning bilən bir tərəptə turidiƣan kelixtürgüqi bir pərixtə bolsa...» —** «pərixtə» degən səz əməliyəttə «həwər yətküzguqi» degən mənidə. Təwrat birinqi ƙisim («Yaritilix») «Pərwərdigarning Pərixtisi»ni bizgə tonuxturidu; bu Pərixtə birdinbir, naƣayiti sirlik zat. Uni kərgənlərmu: «Biz Hudaning Əzini kərgən» deyixidu. Bu Pərixtə «Uz yeri»də turoƣan Ismail ƣəm anisi Ƣəjərgə kərünüp ularni ussuzluƙtin ƙutƙuzoƣan. Ƣeq bolmioƣanda, Elihu muxu yərdə adəmni gunaƣtin ƙutƙuzux hizmiti pəƙət insan ƣəm Huda otturisida turidiƣan, xundaƙla insandin üstün turidiƣan mundaƙ bir zat təripidin bolidu, dəydu. Bu «Hudaning Pərixtisi» Elihu «mingdin bir» degən bu Pərixtə Ayup ilgiri bexarət ƙiloƣan «Kelixtürgüqi» ƣəm «Ƙutƙuzoƣuqum» degən zattin baxƙa birsi əməs. Elihu bu yərdə bizgə yənila naƣayiti əƣmiyətlik təlim ƣəm karamət bir bexarətni beriwatidu. **«Insan balisioƣa tooƣra yolni kərsitip beridiƣan ...»** — yaki «Insan balisioƣa uning (demək, Hudaning) ƣəƙƙaniyliƙi kərsitip beridiƣan...». □ **33:24 «... Mən nijat-ƙutuluxƙa kapalət aldim» —** ibraniy tilida «... Mən nijat-ƙutuluxƙa kapalət taptim». ■ **33:26** Zəb. 50:15; Yəx. 58:9 □ **33:27 «U adəmlər aldida küy eytip: ...» —** yaki «U adəmlərgə ƙarap:...» yaki «U adəmlər aldida etirap ƙilip:...». □ **33:29 «Ikki, ƣətta üq mərtəm ayan ƙilidu» —** «ikki, üq mərtəm» degən səz adəttə «birnəqqə mərtəm»ni kərsitidu. Demək, üq ƙetim bilən tohtimaydu; bu bayan Hudaning bizgə boloƣan qongƙur meƣri-xəpƙitini ayan ƙilidu; biraƙ ƣeqkim bu pakittin paydilinay dəp Hudaning səwr-taƙitini Sinimisun, bu intayin hətərlik ix, əlwəttə! ■ **33:30** Zəb. 56:13

təswirləx
1 Elihu yənə jawabən mundaq dedi: —
2 «I danixmənlər, sözlirimni anglanglar,
I təjribə-sawaqlik adəmlər, manga qulaq selinglar.
3 Eoqiz taam tetip baqqandək,
Qulaq sözning təmini sinap baqidu.■
4 Özimiz üqün nemining tooqra bolidioqanliqini bayqap tallayli;
Arimizda nemining yahxi bolidioqanliqini biləyli!
5 Qünki Ayup: «Mən həqqaniydurmən»,
Wə: «Təngri mening həqqimni bulap kətkən» — dəydu.□ ■
6 Yənə u: «Həqqimgə ziyan yətküzidioqan, yaloqan gəpni qilixim tooqrimu?
Həq asiyliqim bolmioqini bilən, manga sanjiloqan oq zəhmigə dawa yoq» — dəydu,□ ■
7 Qeni, Ayupqa ohxaydioqan kim bar?!
Uningoqa nisbətən baxqilarni haqarətləx su iqkəndək addiy ixtur.□
8 U qəbihlik qiloquqilaroqa həmrah bolup yüridu,
U rəzillər bilən billə mangidu.□
9 Qünki u: «Adəm Hudadin söyünsə,
Bu uningoqa heqqandaq paydisi yoq» dedi.□
10 Xunga, i danixmənlər, manga qulaq selinglar;
Rəzillik Təngridin yiraqta tursun! Yamanlik Həmmigə Qadirdin neri bolsun!■
11 Qünki U adəmning qiloqanlirini özigə qayturidu,
Hər bir adəmgə öz yoli boyiqə tegixlik nesiwə tapquzidu.■
12 Dərhəqiqət, Təngri heq əskilik qilmaydu,
Həmmigə Qadir həkümni hərgiz burmilimaydu.
13 Kim Uningoqa yər-zeminni amanət qiloqan?
Kim Uni pütkül jahanni baxquruxqa təyinlidi?□
14 U pəqət kənglidə xu niyətni qilsila,

■ **34:3** Ayup 12:11 □ **34:5 «… Ayup: «Mən həqqaniydurmən», wə: «Təngri mening həqqimni bulap kətkən» — dəydu»** — Ayup «Mən həqqaniy» degən sözni biwasitə eytmioqan bolsimu, dərwəqə uning gəp-sözliridin xu mənə qiqip turidu. «Huda mening həqqimni tartiwaloqan» degən sözni u 27:2də eytqan. «Mening həqqim» degən söz tooqruluq xu ayəttiki izahatni kərüng. ■ **34:5** Ayup 27:2 □ **34:6 «Yənə u (Ayup): «… Heq asiyliqim bolmioqini bilən, manga sanjiloqan oq zəhmigə dawa yoq» — dəydu»** — dərwəqə, Ayup 6:4də Huda meni oq etip yarilandurdi, degən. Biraq bizningqə u Elihuning özini muxu yərdə əyibligini boyiqə: «Huda meni yaloqan gəp qilixqa məjburlaydu» dəp eytqan əməs. Oqurmənlər özi bu sözning tooqra yaki natooqra ikənlikini oyliyalaydu. ■ **34:6** Ayup 6:4 □ **34:7 «Uningoqa (Ayupqa) nisbətən baxqilarni haqarətləx su iqkəndək addiy ixtur»** — Ayupning (qattiq azabtin degən) bəzi sözliri intayin aqqiqlanoqanliqidin eytiloqini bilən, bizningqə «Baxqilarni haqarətləx uningoqa nisbətən su iqkəndək addiy ixtur» degən bu söz həddidin exip kətkən. □ **34:8 «U (Ayup) qəbihlik qiloquqilaroqa həmrah bolup … rəzillər bilən billə mangidu»** — Elihuning bu gepigə ispat barmu? Bizningqə yoq. Biraq bu söz köqmə mənidə eytiloqan bolsa «Ayup eoqizda yamanlarning yolida mangidu» degən mənidimu boluxi mumkin. □ **34:9 «Qünki u: «Adəm Hudadin söyünsə, bu uningoqa heqqandaq paydisi yoq» dedi»** — bizningqə, Ayup bu sözni demigən; u özining rəzillər heq jazalanmay, yamanlikini qiliweridioqanlikini kərgənlikini eytqan; biraq u yənə özining ularning yaman yolida hərgiz mangmaydioqanliqini enik eytqan; xunga Elihuning bu gepi səl adil bolmidi, dəp qaraymiz. ■ **34:10** Qan. 32:4; 2Tar. 19:7; Ayup 8:3; 36:23; Zəb. 92:15; Rim. 9:14 ■ **34:11** Zəb. 62:12; Pənd. 24:12; Yər. 17:10; 32:19; Əz. 7:27; 33:20; Mat. 16:27; Rim. 2:6; 1Kor. 3:8; 2Kor. 5:10; Əf. 6:8; Kol. 3:25; 1Pet. 1:17; Wəh. 22:12 □ **34:13 «Kim Uningoqa yər-zeminni amanət qiloqan? Kim Uni pütkül jahanni baxquruxqa təyinlidi?»** — Elihuning bu munazirisi (10-13), bəlkim, Huda xunqə yuqiri orunda turoqandin keyin, Uningoqa heq adəm para yegüzəlməydu, Uning həkümigə heqqandaq təsir yətküzəlməydu, degənlik. Biraq u əgər: «Huda bizdin intayin yuqiri turoqaqqa, Uning adilliqi biz tonuoqan həm qüxinidioqan adilliqtin pütünləy baxqiqə, pütünləy baxqa harakterida» deməkqi bolsa, biz uning bu pikrigə qoxulmaymiz.

Өzining Roһini һəm nəpisini Өzigə қayturuwalsila,□ ■
15 Xuan barlиқ ət igiliri birgə nəpəstin қalidu,
Adəmlər topa-qangoɳa қaytidu.□ ■
16 Sən danixmən bolsang, buni angla!
Səzlirimning sadasioɳa қulaқ sal!
17 Adalətkə əq boloɳuqi һəküm sürələmdu?
Sən «Һəmmidin Adil Boloɳuqi»ni gunaһkar bekitəmsən?!□ ■
18 U bolsa padixaһni: «Yarimas!»,
Mətiwərlərni: «Rəzillər» degüqidur.□
19 U nə əmirlərgə һeq yüz-hatirə қilmaydu,
Nə baylarni kəmbəoɳəllərdin yuқiri kərməydu;
Qünki ularning һəmmisini U Өz қoli bilən yaratқandur.□ ■
20 Kəzni yumup aqқuqə ular ətüp ketidu,
Tün yerimida һəlқlərmu təwrinip dunyadin ketidu;
Adəmning қolisiz uluoɳlar elip ketilidu.
21 Qünki Uning nəzəri adəmning yollirining üstidə turidu;
U insanning bar қədəmlirini kərüp yüridu.■
22 Xunga қəbiһlik қiloɳuqilaroɳa yoxurunoɳudək һeq қarangoɳuluқ yoқtur,
Һətta ölümning sayisidimu ular yoxurunalmaydu.□ ■
23 Qünki Təngri adəmlərni aldioɳa һəküm қilixқa kəltürüx üqün,
Ularni uzunoɳiqə kəzitip yürüxining һajiti yoқtur.□
24 U küqlüklərni təkxürüp olturmayla parə-parə қiliwetidu,
Һəm baxқilarni ularning ornioɳa қoyidu;
25 Qünki ularning қiloɳanliri uningoɳa enik turidu;
U ularni keqidə əriwetidu, xuning bilən ular yanjilidu.
26 U yamanlarni halayik aldida kaqatlioɳandək ularni uridu,
27 Qünki ular uningoɳa əgixixtin bax tartқan,
Uning yolliridin һeqbirini һeq ətiwarlimioɳan.■

□ **34:14 «Өzining Roһini һəm nəpisini Өzigə қayturuwalsila,...»** — yaki «Өzi (Huda) uning roһini һəm nəpisi Өzigə қayturuwalsila...» ■ **34:14** Zəb. 104:28-29; Top. 12:7 □ **34:15 «U pəқət kənglidə xu niyətni қilsila, өzining Roһini һəm nəpisini өzigə қayturuwalsila, xuan barlиқ ət igiliri birgə nəpəstin қalidu, adəmlər topa-qangoɳa қaytidu (14-15)»** — demək, Huda insanni yaratқandin keyin, һəmmə ix «aptomatik һalda» dawamlaxmaydu. Huda һərdaim, һər nəpisidə insandin həwər alidu — bolmisa u һayat қalmaydu. ■ **34:15** Yar. 3:19; Top. 12:7 □ **34:17 «Adalətkə əq boloɳuqi һəküm sürələmdu?»** — degən bu məsilə «Ayup» degən bu kitabning tüp məsilisi һesablinidu. Bu yərdə Elihu bu retorik soaloɳa һeqқandaқ jawab yaki ispat bərməydu. Küq-һoқuқluқ boluxning, adalətlik boluxқa barawər boluxi natayin. Huda Өzining yahxiliқini, meһir-muһəbbitini, һəmmə səzigə boloɳan wapadarliқini, toluқ adalitini bolsa қiloɳan ixliri arқiliқ ispatlaydu. Bolupmu Zəbur һəm Injiloɳa asasən, Huda ahirda Өzi barliқ қiloɳan һəkümlirini һərbir insanoɳa eniқ namayan қilidu; xu küni Hudaning adil һəkümlirigə һeqkim rəddiyə berəlməydu; u qaoɳda Uning mutləқ adilliқi һəmmə insanoɳa ispatlinip toluқ ayan bolidu. ■ **34:17** Yar. 18:25; Ayup 5:18; 8:3; 21:22; Rim. 3:5 □ **34:18 «U bolsa padixaһni: «Yarimas!», mətiwərlərni: «Rəzillər» degüqidur»** — buning baxқa birhil tərjimisi: «Padixaһlaroɳa: «Yarimas!», mətiwərlərgə: «Rəzillər!» degili bolamdu?» □ **34:19 «U nə əmirlərgə һeq yüz-hatirə қilmaydu, nə baylarni kəmbəoɳəllərdin yuқiri kərməydu; qünki ularning һəmmisini U Өz қoli bilən yaratқandur»** — Ayup bu gəpni angliɳanda gəp қiloɳan bolsa: «Mən Hudaning mening ixlirimni dəl axundaқ bitəraplik bir tərəp қilixini kütməktimən!» deyixi mumkin idi. Elihuning bu gepi uningoɳa anqə təsəlli berəlməydu. ■ **34:19** Қan. 10:17; 2Tar. 19:7; Ayup 37:24; Ros. 10:34; Rim. 2:11; Gal. 2:6; Əf. 6:9; Kol. 3:25; 1Pet. 1:17 ■ **34:21** 2Tar. 16:9; Ayup 31:4; Zəb. 34:15-17; Pənd. 5:21; 15:3; Yər. 16:17; 32:19 □ **34:22 «Xunga қəbiһlik қiloɳuqilaroɳa yoxurunoɳudək һeq қarangoɳuluқ yoқtur... ular yoxurunalmaydu»** — demək, Huda barliқ ixlarni birakla kəraligəqkə, uning sotqi boluxқa toluқ salaһiyiti bar. ■ **34:22** Zəb. 139:11-12; Am. 9:2, 3; Ibr. 4:13 □ **34:23 «Qünki Təngri adəmlərni aldioɳa һəküm қilixқa ... uzunoɳiqə kəzitip yürüxining һajiti yoқtur»** — bu ayətning baxқa hil tərjimiliri uqrixi mumkin. ■ **34:27** Zəb. 28:4-5; Yəx. 5:12

28 Ular xundaq qilip miskinlərning nalə-pəryadini Uning aldiƣa kirgüzidu,
Xuning bilən U ezilgüqilərning yalwuruxini anglaydu.□
29 U süküttə tursa, kim aoƣrinip qaqxisun.
Məyli əldin, məyli xəhstin bolsun,
Əgər U *xəpqitini kərsətməy* yüzini yoxuruwalsa, kim Uni kərəlisun?□
30 Uning məqsiti iplaslar ḥəkümranliq qilmisun,
Ular əl-əḥlini damiƣa qüxürmisun degənliktur.
31 Qünki buning bilən ulardin birsi Təngrigə: «Mən təkəbburluq qiloƣanmən;
Mən tooƣrini yənə burmilimaymən;
32 Өzüm bilmiginimni manga өgitip qoyoƣaysən;
Mən yamanliq qiloƣan bolsam, mən qayta qilmaymən» — desə,□
33 Sən Uning bekitkinini rət qiloƣanliqing üqün,
U pəqət sening pikring boyiqila insanning qiloƣanlirini Өzigə qayturuxi kerəkmu.
Mən əməs, sən qarar qilixing kerəktur;
Əmdi bilgənliringni bayan qilsangqu!
34 Əqli bar adəmlər bolsa,
Gepimni angliƣan dana kixi bolsa: —
35 «Ayup sawatsizdək gəp qildi;
Uning səzliridə əqil-parasəttin əsər yoq» — dəydu.
36 Ayup rəzil adəmlərdək jawab bərgənlikidin,
Ahiroƣiqə sinalsun!□
37 Qünki u өz gunaḥining üstigə yənə asiyliqni qoxidu;
U arimizda *aḫanət bilən* qawak qelip, Təngrigə qarxi səzlərni kөpəytməktə».

35

Elihuning üqinqi bayani — «Huda keqidə at qiloƣan nahxilar»

1 Elihu yənila jawab berip mundaq dedi: —
2 «Sən muxu gepingni, yəni «Ḥəqqaniyliqim Təngriningkidin üstündur» degeningni tooƣra dəp qaramsən?□
3 Xundaq boloƣanliqi üqün sən: «Ḥəqqaniyliqning manga nemə paydisi bolsun?

□ **34:28 «Ular (rəzillər) xundaq qilip miskinlərning nalə-pəryadini uning aldiƣa kirgüzidu, … U (Huda) ezilgüqilərning yalwuruxini anglaydu»** — Elihu bəlkim bu səzlirini Ayupqa daritip eytidu: «Sən mundaq rəzil ixlarni qiloƣanmu?». □ **34:29 «U süküttə tursa, kim aoƣrinip qaqxisun?»** — ayətning birinqi qismining baxqa birhil tərjimisi «U ixlarni tinqlandursa, kim aoƣrinip qaqxisun?». Ayətning ikkinqi qismida, «Hudaning Өz yüzini yoxuroƣanliqi», xübḥisizki, uning kixilərgə məlum birhil jaza-sawaq berixini bildüridu. □ **34:32 «…Өzüm bilmiginimni manga өgitip qoyoƣaysən; mən yamanliq qiloƣan bolsam, mən qayta qilmaymən»** — Elihu xübḥisizki, Ayupni xundaq bir iqrarni (31-32-ayəttiki səzlər bilən) qilixqa dəwət qiliwatidu. Biraq Ayupta təkəbburluq boloƣini bilən, u ḥərgizmu «iplas» yaki «munapiq»lardin əməs. □ **34:36 «Ayup rəzil admlərdək jawab bərgən…»** — Elihuning bu səzi bolsa naḫayiti eoƣir xikayət ḫesablinidu. Təwəndə Elihu Ayupni «asiyliq qiloƣan» dəpmu əyibləydu. Biraq dərd-ələmdin, ümidsizliktin, qattiq aoƣriqlardin qiqqan aqqiq ḫəm gumanlik gəpni «asiylik» degili ḥərgiz bolmaydu. Bu jəḥəttə Elihu səl ḫəddidin ixiprak səzligən. «U ahiroƣiqə sinalsun!» deyixmu «bir yanda azadə olturoƣan» kixilər üqün deməkkə asan gəptur! □ **35:2 «Sən (Ayup) muxu gepingni, yəni «Ḥəqqaniyliqim Təngriningkidin üstündur» degeningni tooƣra dəp qaramsən?»** — bu səzmu bək qattiq eytiloƣan. Ayup əslidə «Mən ḥəqqaniy» degini ḫəm Hudaning adalitidin bəzi gumanliq gəplərni qiloƣini bilən, əməliyəttə qap yürəklik qilip «Ḥəqqaniyliqim Təngriningkidin üstün» degən gəpni qilip baqmioƣan. Oqurmənlər өziliri birnemə desun.

Gunaḥ ḳilmioɣinimning gunaḥ ḳiloɣinimoɣa ḳarioɣanda artuḳqiliḳi nədə?» dəp soriding .□ ■
4 Өzüm səzlər bilən sanga *jawab berəy*,
Sanga ḥəm sən bilə billə boloɣan ülpətliringgə jawab berəy;□
5 Asmanlaroɣa ḳarap baḳḳin;
Pələktiki bulutlaroɣa səpsaloɣin;
Ular səndin yuḳiridur.
6 Əgər gunaḥ ḳiloɣan bolsang, undaḳta Təngrigə ḳaysi ziyankəxlikni ḳilalaytting?
Jinayətliring kəpəysimu, undaḳta uningoɣa ḳandaḳ ziyanlarni salalar iding?
7 Sən ḥəḳḳaniy boloɣan təḳdirdimu, Uningoɣa nemə berələytting?
U sening ḳolungdin nemimu alar-ḥə?□ ■
8 Sening əskilikliring pəḳət səndək bir insanoɣila,
Ḥəḳḳaniyliḳing bolsa pəḳət insan balilirioɣila təsir ḳilidu, halas.
9 Adəmlər zulum kəpiyip kətkənlikidin yalwuridu;
Küqlüklərning besimi tüpəylidin ular nalə-pəryad kətüridu.□
10 Biraḳ ḥeqkim: «Keqilərdə insanlaroɣa nahxa ata ḳiloɣuqi yaratḳuqum Təngrini nədin izdixim kerək?» deməydu.
11 Uning bizgə өgitidioɣini yər-zemindiki ḥaywanlaroɣa өgitidioɣinidin kəp,
Ḥəm asmandiki uqar-ḳanatlaroɣa өgitidioɣinidin artuḳ əməsmu?
12 Ular nalə-pəryad kətüridu, biraḳ rəzil adəmlərning ḥakawurluḳining təsiri tüpəylidin,
Uni Huda ijabət ḳilmaydu.□ ■
13 Bərḥək, Təngri ḳuruḳ duaoɣa ḳulaḳ salmioɣan yərdə,
Ḥəmmigə Ḳadir muxularoɣa əḥmiyət bərmigən yərdə,
14 Sən: «Mən Uni kərəlməymən» desəng, *U ḳandaḳ ḳulaḳ salsun*?
Dəwaying tehi Uning aldida turidu,
Xunga Uni kütüp turoɣin.□

□ **35:3 «…sən (Ayup): «Ḥəḳḳaniyliḳning manga nemə paydisi bolsun? Gunaḥ ḳilmioɣinimning gunaḥ ḳiloɣinimoɣa ḳarioɣanda artuḳqiliḳi nədə?» dəp soriding» —** Elihu yuḳirida Ayupni əyibləp: «Sən «Adəm Hudadin səyünsə, buning uningoɣa ḥeqḳandaḳ paydisi bolmaydu» degənsən» (9:34) deginini ḥazir təkrarlaydu. ■ **35:3** Ayup 34:9 □ **35:4 «Sanga ḥəm sən bilən billə boloɣan ülpətliringgə jawab berəy» —** «ülpətliring» degən səz bəlkim Ayupning üq dostini əməs, bəlki uning bilən ohxax kəzḳaraxta boloɣanlarni (ḥazirmu Ayupning yenida olturoɣanlarni?) kərisitixi mumkin. □ **35:7 «Sən ḥəḳḳaniy boloɣan təḳdirdimu, Uningoɣa nemə berələytting? U sening ḳolungdin nemimu alar-ḥə?» —** Elihuning bu kəzḳarixi Elifazningkigə (22:3-ayəttiki) ohxaydu. Biz yənila awwalḳi ayəttiki izaḥatni təkrarlaymiz: — «1:8-ayəttə, Hudaning Өzidə Ayuptin aloɣan raziliḳi, hursənliki naḥayiti gəwdilinip turidu. Xuning bilən bir waḳitta biz Təwrattiki «Yaritilix» degən ḳisimda Hudaning insanning tüpəylidin boloɣan azabliridin həwərdar bolimiz. Huda gərqə uluoɣluḳ igisi bolsimu, U yənila bizdin hursənlik izdəydu yaki bizdin rənjiydu ḥəm azablinidu. Xuning üqün Elihuning 5-8-ayəttiki bu səzliri intayin hata eytiloɣan səzlərdur». ■ **35:7** Ayup 22:2; Zəb. 16:2; Rim. 11:35 □ **35:9 «Küqlüklərning besimi tüpəylidin…» —** ibraniy tilida «Küqlüklərning biliki tüpəylidin…». □ **35:12 «Ular (ezilgənlər) nalə-pəryad kətüridu, biraḳ rəzil adəmlərning ḥakawurluḳining təsiri tüpəylidin, uni Huda ijabət ḳilmaydu» —** Elihu bəlkim jəmiyət arisidiki yamanlarning ḥakawurluḳi məlum bir dərijidin exip kətkən bolsa, jəmiyətning ularni qəklimigən səwənlikmu bar boluxi mumkin, deməkqi. Undaḳta pütkül jəmiyət, jümlidin bəzi bigunaḥ kixilərmu ularning wəjidin Hudaning tərbiyə-jazalixioɣa uqrimay ḳalmaydu, deməkqi. Uning gepining orunluḳ yeri boluxi mumkin. Biraḳ Ayup (məyli uning ḥakawur yeri bolsun) bu «rəzillər»ning ḳatarioɣa kirməydu. ■ **35:12** Ayup 27:9; Pənd. 1:28; 15:29; Yəx. 1:15; Yər. 11:11; Yḥ. 9:31 □ **35:14 «Dəwaying tehi Uning aldida turidu, xunga Uni kütüp turoɣin» —** 23:8-10ni kərüng. Elihu aldida eytḳan səzliri bilən Ayupni asassiz əyibligən bolsimu, «Dəwaying tehi Uning aldida turidu, xunga Uni kütüp turoɣin» degən bu səz, xübḥisizki, Ayupḳa dəl jayida ḳilinoɣan səzdur. Elihu ḥeq bolmioɣanda, Ayupning ḥəḳiḳətən bir «dəwasi» barliḳini etirap ḳilidu. Ayətning baxḳa birhil tərjimisi: «Ḥəmmigə Ḳadir muxularoɣa əḥmiyət bərmigən yərdə (13-ayət), sening: «Mən Uni kərəlməymən; dəwayim Uning aldida turidu, mən Uni kütüwatimən» degəningdin keyin ḳandaḳ bolar?».

15 Biraķ U ḥazir *towa ķilix pursiti berip*, Өz oɣəzipini tehi təkmigən əḥwalda,
Ayup өzining təkəbburluķini bilməmdioɣandu?□ ■
16 Qünki Ayup ķuruķ gəp üqün aoɣzini aqķan,
U tuturuķsiz sөzlərni köpəytkən».

36

Elihuning tətinqi bayani: — Azablardin aloɣan tərbiyə

1 Elihu sөzini dawamlaxturup mundaķ dedi: —
2 «Meni birdəm sөzligili ķoysang,
Mən yənə Təngrigə wakalitən ķilidioɣan sөzümning barliķini sanga ayan ķilimən.
3 Bilimni yiraķlardin elip kəltürimən,
Adəmlərni Yaratķuqimni ḥəķķaniy dəp ḥesablaydioɣan ķilimən.□
4 Mening gepim ḥəķiķətən yaloɣan əməstur;
Bilimi mukəmməl birsi sən bilən billə bolidu.□
5 Mana, Təngri degən uluoɣdur,
Biraķ U ḥeqkimni kəmsitməydu;
Uning qüxinixi qongķurdur, məķsitidə qing turidu.□ ■
6 U yamanlarni ḥayat saķlimaydu;
Biraķ ezilgənlər üqün adalət yürgüzidu.□
7 U ḥəķķaniylardin kөzini elip kətməydu,
Bəlki ularni mənggügə padixaḥlar bilən təhttə olturoɣuzidu,
Xundaķ ķilip ularning mərtiwisi üstün bolidu.■
8 Wə əgər ular kixənləngən bolsa,
Japaning asaritigə tutuloɣan bolsa,
9 Undaķta U ularoɣa ķiloɣanlirini,
Ularning itaətsizliklirini,
Yəni ularning kөrəngləp kətkənlikini өzlirigə kөrsətkən bolidu.
10 Xuning bilən U ķulaķlirini tərbiyigə eqip ķoyidu,
Ularni yamanliķtin ķaytixķa buyruydu.
11 Ular ķulaķ selip Uningoɣa boysunsila
Ular *ķaloɣan* künlirini awatqiliķta,
Yillirini huxluķta өtküzidu.
12 Biraķ ular ķulaķ salmisa, ķiliqlinip dunyadin ketidu,
Bilimsiz ḥalda nəpəstin tohtap ķalidu.
13 Biraķ kөngligə iplasliķni pükkənlər yənila adawət saķlaydu;
U ularoɣa asarət qüxürgəndimu ular yənila tilawət ķilmaydu.

□ **35:15 «Biraķ U … Өz oɣəzipini tehi təkmigən əḥwalda, Ayup өzining təkəbburluķini bilməmdioɣandu?»** — bu sөzmu bək ķattiķ eytiloɣan sөz bolup, Ayupni intayin təkəbbur adəm dəp jəzmləxtüridu. Biraķ Ayup gərqə Hudaoɣa ķarita bəzi aqqiķ, azabliķ gəplərni ķiloɣan bolsimu, u yənila Hudadin əyminidioɣan kixi idi. Baxķa birhil tərjimisi: «Yənə kelip, sən tehi: «Uning oɣəzipi ḥeq jaza bərməydu, U asiyliķni ḥeq nəzərigə almaydu» dəysən!» ■ **35:15** Ayup 11:6 □ **36:3 «Bilimni yiraķlardin elip kəltürimən…»** — Elihu beridioɣan misallarni «yiraķlardin» almaķqi — demək, uzun tarih ḥəm təbiəttin almaķqi. □ **36:4 «Bilimi mukəmməl birsi»** — Elihu өzini bək yuķiri qaoɣlisa kerək; qünki u 37-babta dəl bu sөzlər bilən Hudaning Өzini təswirləydu. □ **36:5 «Biraķ U ḥeqkimni kəmsitməydu»** — Elihuning ayəttiki bu birinqi jümlisini alaḥidə əḥmiyətlik dəp ķarioɣinimiz bilən u yənila uning 35-bab -7-ayəttiki bayanioɣa səl zit kelidu. ■ **36:5** Ayup 9:4; 12:13, 16; 37:23; 38:23 □ **36:6 «U yamanlarni ḥayat saķlimaydu; biraķ ezilgənlər üqün adalət yürgüzidu»** — Elihu əslidə «Mən silərning (üq dostning) gəpliringlar boyiqə uningoɣa jawab bərməymən» degini bilən, u yənila bu ayəttə ularning addiy hulasilirigə ķaytip kəldi. ■ **36:7** Zəb. 33:18; 34:15-16; 113:8

14 Ular yax turupla jan üzidu,
Ularning ḫayati bəqqiwazlar arisida tügəydu.□ ■
15 Birak U azab tartkuqilarni azablardin bolоɳan tərbiyə arkilik kutkuzidu,
U ular har bolоɳan waktida ularning kulikini aqidu.
16 U xundak kilip senimu azarning aoɳzidin kistangqilikі yok kəng bir yərgə jəlp kiloɳan bolatti;
Undakta dastihining mayoɳa toldurulоɳan bolatti.□ ■
17 Birak sən ḫazir yamanlaroɳa karitiloɳan tegixlik jazalaroɳa toldurulоɳansən;
Xunga *Hudaning* ḫəkümi ḫəm adaliti seni tutuwaldi.□
18 Oʃəzipingning kaynap ketixining seni mazakka baxlap koyuxidin ḫuxyar bol;
Undakta ḫətta zor kapalətmu seni kutkuzalmaydu.
19 Yaki baylikliring,
Yaki küqüngning zor tirixixliri,
Өzüngni azab-okubəttin neri kilalamdu?
20 Keqigə ümid baoɳlima,
Qünki u qaoɳda həlk өz ornidin yokilip ketidu.□
21 Ḫuxyar bol, əskilikkə burulup kətmə;
Qünki sən *kəbiḫlikni* dərdkə *səwr boluxning* ornida tallioɳansən.
22 Mana, Təngri küq-kudriti tüpəylidin üstündur;
Uningdək өgətküqi barmu?□
23 Kim Uningoɳa mangidioɳan yolni bekitip bərgənidi?
Wə yaki Uningoɳa: «Yaman kilding?» deyixkə petinalaydu?■
24 Insanlar təbrikləydioɳan Hudaning əməllirini uluoɳlaxni untuma!
25 Ḫəmmə adəm ularni kərgəndur;
Insan baliliri yirakтin ularoɳa karap turidu».

Hudaning karamət əməlliri — •••• Uning zor ḫəywisi dəḫxətlik kara kuyunda ayan bolidu

26 « — Bərḫək, Təngri uluoɳdur, biz Uni qüxinəlməymiz,
Uning yillirining sanini təkxürüp enikliоɳili bolmaydu.■
27 Qünki U suni tamqilardin xümürüp qikiridu;
Ular paroɳa aylinip andin yamoɳur bolup yaoɳidu.
28 Xundak kilip asmanlar *yamoɳurlarni* kuyup berip,
Insan baliliri üstigə molqilik yaoɳduridu.
29 Birak kim bulutlarning tokuluxini,
Uning *samawi* qedirining gümbür-gümbür kilidioɳanlikini qüxinəlisun?
30 Mana, U qakmiki bilən ətrapini yoruk kilidu,

□ **36:14** **«bəqqiwazlar»** — ibraniy tilida bu səz «ḫəzilək ər paḫixə»ni kərsitidu. ■ **36:14** Ayup 22:16 □ **36:16** **«U (Huda) xundak kilip senimu azarning aoɳzidin kistangqilikі yok kəng bir yərgə jəlp kiloɳan bolatti; undakta dastihining mayoɳa toldurulоɳan bolatti»** — Elihuning 8-15-ayəttiki bərgən təlimi xuki, nuroɳun azab-okubətlər əmiliyəttə jazalax əməs, bəlki Hudaning tərbiyisi bolidu. Xübḫisizki, bu təlimning əḫmiyiti bar. Birak u yənila Ayupning asasiy əḫwalini qüxənməydu. U təwəndə (17-ayəttə) yənila Ayupni hata əyibləydu. ■ **36:16** Zəb. 23:5 □ **36:17** **«Birak sən ḫazir yamanlaroɳa karitiloɳan tegixlik jazalaroɳa toldurulоɳansən; xunga Hudaning ḫəkümi ḫəm adaliti seni tutuwaldi»** — 17-21-ayətlərning baxka hil tərjimiliri uqrixi mumkin. Əsli tekistni qüxinix səl təs. □ **36:20** **«Keqigə ümid baoɳlima»** — bu tolimu səlbiy mənidə ixlitilgən. Bəlkim Elihu: Ayup baxkilar өzini kərməydioɳan, өzi yaman ixlarni kilalaydioɳan wakitni ümid bilən kütməktə, deməkqi boluxi mumkin. □ **36:22** **«Mana, Təngri küq-kudriti tüpəylidin üstündur; Uningdək өgətküqi barmu?»** — Elihuning təlimidiki intayin yahxi nukta xuki, Hudaning «өgətküqi»dur, U dəl Өzining Roḫi arkilik insanoɳa yolyoruk beridu. ■ **36:23** Kan. 32:4; 2Tar. 19:7; Ayup 8:3; 34:10; Rim. 9:14 ■ **36:26** Zəb. 90:2; 92:8; 93:2; 102:12; Yəx. 63:16; Yioɳ. 5:19; Dan. 6:27; Ibr. 1:12

Ḥətta dengiz təktinimu yoruḳ ḳilidu.□
31 U bular arḳilиḳ həlḳlər üstidin ḥəküm qiḳiridu;
Ḥəm ular *arḳiliḳmu* mol axliḳ beridu.■
32 U ḳollirini qaḳmaḳ bilən tolduridu,
Uningoɳa uridioɳan nixanni buyruydu.
33 *Hudaning* güldürmamisi uning kelidioɳanliḳini elan ḳilidu;
Ḥətta kalilarmu sezip, uni elan ḳilidu. □

37

Elihuning tətinqi bayanining dawami — Hudaning karamət əməllirini kərsətkənlirini ayan ḳilix •••• Ḳara ḳuyunning yeḳinlixixi

1 Xundaḳ, yürikimmu buni anglap təwrinip ketiwatidu,
Yürikim ḳepidin qiḳip ketəy, dedi.
2 Mana angliɳina! Uning ḥərkirigən awazini,
Uning aoɳzidin qiḳiwatḳan güldürmama awazini angla!□ ■
3 U awazini asman astidiki pütkül yərgə,
Qaḳmiḳini yərning ḳərigiqə yətküzidu.
4 Qaḳmaḳtin keyin bir awaz ḥərkirəydu;
Өz ḥəywitining awazi bilən u güldürləydu,
Awazi anglinixi bilənla ḥeq ayanmay qaḳmaḳlirinimu ḳoyuwetidu.
5 Təngri awazi bilən karamət güldürləydu,
Biz qüxinəlməydioɳan nuroɳun ḳaltis ixlarni ḳilidu.■
6 Qünki u ḳaroɳa: «Yərgə yaoɳ!»,
Ḥəm ḥəl-yeoɳinoɳa: «Küqlük yamoɳur bol!» dəydu.■
7 U barliḳ insanni өzining yaratḳanliḳini bilsun dəp,
Ḥəmmə adəmning ḳolini bular bilən tosup ḳoyidu;□
8 Yawayi ḥaywanlar өz uwisioɳa kirip ketidu,
Өz ḳonaloɳusida turoɳuzulidu.
9 Boran-qapḳun koḥiḳaptin kelidu,
Ḥəm sooɳuḳ-zimistan taratḳuqi xamallardin kelidu.□
10 Təngrining nəpisi bilən muz ḥasil bolidu;
Bipayan sular ḳetip ḳalidu.■
11 U yənə ḳoyuḳ bulutlaroɳa mol nəmlik yükləydu,
U qaḳmaḳ kətüridioɳan bulutni kəng yeyip ḳoyidu.
12 Ular pütkül yər-zemin yüzidə U buyruoɳan ixni ijra ḳilix üqün,

---

□ **36:30 «Mana, U qaḳmiḳi bilən ətrapini yoruḳ ḳilidu, ḥətta dengiz təktinimu yoruḳ ḳilidu» —** qaḳmaḳ dengizning qongḳur yərlirigə texip yetidu. ■ **36:31** Ayup 37:13 □ **36:33 «Hudaning güldürmamisi uning kelidioɳanliḳini elan ḳilidu; ḥətta kalilarmu sezip, uni elan ḳilidu» —** Ayup 28-babta boran-qapḳun degən səzni tiloɳa aloɳan. Buning bir səwəbi bir boran-qapḳunning ḥəḳiḳətən ularoɳa yeḳinlixiwatḳanliḳini angliɳini boluxi mumkin. Əmdi Elihuning boran-qapḳunni təpsiliy təswirlixining səwəbi ḥazirning өzidə boran (əməliyəttə ḳara ḳuyun)ning ularning bexioɳa qüxüwatḳinini kərsətkən boluxi mumkin. 38:1ni kərüng. □ **37:2 «Uning aoɳzidin qiḳiwatḳan güldürmama awazi» —** ibraniy tilida «Uning aoɳzidin qiḳiwatḳan oɳurḳiraxliri» yaki «Uning aoɳzidin qiḳiwatḳan gürgirəxliri». ■ **37:2** Zəb. 29:3-4 ■ **37:5** Ayup 5:9; 9:10; 36:26 ■ **37:6** Zəb. 147:16 □ **37:7 «U ḥəmmə adəmning ḳolini bular bilən tosup ḳoyidu» —** ḳar yaki ḳattiḳ yamoɳur yaoɳsa, adəmlər hizmət ḳilixḳa sirtḳa qiḳalmaydu, yawayi ḥaywanlarmu qiḳalmaydu. Biz bu addiy ixtin sawaḳ eliximiz kerək. Biz «Ḥəmmigə Ḳadir» əməsmiz, ḳolimiz ḥəm bilimimiz qəklik, Hudaning zor küq-ḳudriti aldida kəmtərləxkinimiz tüzük. □ **37:9 «taratḳuqi xamallar...» —** bu səz bəlkim məlum bir xamalning məhsus ataloɳusi boluxi kerək. Baxḳa bir hil tərjimisi «Sooɳuḳ-zimistan ximaldin kelidu». ■ **37:10** Ayup 38:29, 30; Zəb. 147:17, 18

Uning yolyoruqliri bilən ḥəryaqḳa burulidu.
13 Yaki tərbiyə tayiḳi boluxi üqün,
Yaki Өz dunyasi üqün,
Yaki Өz rəḥimdillikini kərsitix üqün U *bulutlirini* kəltüridu.□ ■
14 I Ayup, buni anglap ḳoy,
Təngrining karamət əməllirini tonup yetip xük tur.□
15 Təngrining bulutlarni ḳandaḳ səptə turoɣuzoɣanliḳini biləmsən?
Uning bulutining qaḳmiḳini ḳandaḳ qaḳturidioɣanliḳinimu biləmsən?
16 Bulutlarning ḳandaḳ ḳilip boxluḳta muəlləḳ turidioɣanliḳini,
Bilimi mukəmməl Boloɣuqining karamətlirini biləmsən?
17 Ḥəy, Uning ḳandaḳ ḳilip yər-zeminni jənubdiki xamal bilən tinqlandurup,
Seni kiyim-keqikingning ottək issitḳinini biləmsən?
18 Sən Uningoɣa ḥəmraḥ bolup asmanni huddi ḳuyup qiḳaroɣan əynəktək,
Mustəḥkəm ḳilip yayoɣanmiding?!■
19 Uningoɣa nemini deyiximiz kerəklikini bizgə өgitip ḳoyoɣin!
Ḳarangoɣuluḳimiz tüpəylidin biz dəwayimizni jayida səpkə ḳoyalmaymiz.
20 Uningoɣa «Mening Sanga gepim bar» deyix yahximu?
Undaḳ degüqi adəm yutulmay ḳalmaydu!
21-23 Əmdi xamallar kelip bulutlarni tarḳitiwetidu,
Biraḳ bulutlar arisidiki ḳuyax nurioɣa adəmlər biwasitə ḳarap turalmaydu.
Ḳuyaxning altun rənggi ximal tərəptinmu pəyda bolidu;
Təngrining ḥuzurida dəḥxətlik ḥəywət bardur.
Ḥəmmigə Ḳadirni bolsa, biz Uni məlqərliyəlməymiz;
Ḳudriti ḳaltistur, Uning adaliti uluoɣ, ḥəḳḳaniyliḳi qongḳur,
Xunga U adəmlərgə zulum ḳilmaydu.□ ■
24 Xunga adəmlər Uningdin ḳorḳidu;
Kөnglidə өzini dana qaoɣlaydioɣanlaroɣa U ḥeq etibar ḳilmaydu».□

38

Pərwərdigarning Өzi Ayupḳa jawab beridu — Ayupning soallirining yəxmisi

□ **37:13 «Yaki tərbiyə tayiḳi boluxi üqün, yaki Өz dunyasi üqün, yaki Өz rəḥimdillikini kərsitix üqün u bulutlirini kəltüridu» —** Elihuning «yaki Өz dunyasi üqün» degən bu ibarisi səl sirliḳ. Yaoɣidioɣan yamoɣurning «tərbiyə tayiḳi boluxi üqün» yaki «Өz rəḥimdilliḳini kərsitix üqün» degənning məniliri eniḳ, biraḳ «Өz dunyasi üqün» nemini kərisitdu? Hudaning məḳsətliri awwalḳi birinqisi ḥəm ikkinqisidə insanlaroɣa mərkəzləxkən bolup, Hudaning «Өz dunyasi üqün» degən məḳsitini uning Өz dunyasidin ḥuzur elixi üqün desək bolamdu-bolmamdu? Hudaning ḥərbir ḳilidioɣan Ixi insanlar üqünla boluxi kerəkmu? — keyinki bablarda Hudaning insanlar bilən **biwasitə munasiwiti yoḳ** birḳanqə ixliri tiloɣa elinidu. Mundaḳ ixlarning alaḥidiliki tooɣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə azraḳ səzləymiz. ■ **37:13** Mis. 9:18,23; 1Sam. 12:18,19; Əzra 10:9; Ayup 36:31 □ **37:14 «I Ayup, buni anglap ḳoy, Təngrining karamət əməllirini tonup yetip xük tur» —** bəlkim u Ayupni ularning üstidiki boran-qapḳunning karamətlirini bayḳaxḳa ündəydu. ■ **37:18** Yar. 1:6 □ **37:21-23 «Əmdi xamallar kelip bulutlarni tarḳitiwetidu, biraḳ bulutlar arisidiki ḳuyax nurioɣa adəmlər biwasitə ḳarap turalmaydu» —** Elihuning bu səzimu sirliḳ. Tərjimə ḳilix təs boloɣini bilən, xərḥimizqə u Ayupning əḥwalini ḥazirḳi bu bulutluḳ, tutuḳ (boran-qapḳunluḳ) küngə ohxatmaḳqi bolsa kerək. Huda bulutlarni tarḳitip tuyuḳsiz kөrünsə, Ayup ḳuyaxḳa biwasitə ḳariyalmioɣanoɣa ohxax uningoɣimu ḳariyalmaytti, deməkqi. Biraḳ Hudaning ḥəywiti, kөrkəmliki ḥəmmə tərəptin, ḥətta ximal təripidin pəyda bolidu, dəydu. Elihuning bayanining baxḳa hil mənilirimu bar boluxi mumkin. ■ **37:21-23** Ayup 9:4; 12:13, 16; 36:5; Zəb. 93:1; 99:4 □ **37:24 «Xunga adəmlər Uningdin ḳorḳidu; kөnglidə өzini dana qaoɣlaydioɣanlaroɣa U ḥeq etibar ḳilmaydu» —** baxḳa ikki hil tərjimisimu bar: — «Xunga adəmlər Uningdin ḳorḳidu; U kөnglidə danaliḳ barlaroɣa etiwar ḳilamdu?» wə yaki «Xunga, adəmlər, Uningdin ḳorḳunglar! Xübḥisizki, kөnglidə danaliḳ barlar Uningdin əyminidu!».

1 Andin Pərwərdigar ⱪara ⱪuyun iqidin Ayupⱪa jawab berip mundaⱪ dedi: —
2 «Nəsiⱨətni tuturuⱪsiz səzlər bilən hirələxtürgən zadi kim?□ ■
3 Ərkəktək belingni qing baoɣla;
Xunda Mən səndin soray,
Andin sən Meni həwərdar ⱪil!□
4 Mən yər-zeminni apiridə ⱪiloɣinimda, sən zadi nədə iding?
Bularni qüxəngən bolsang, bayan ⱪiliwər.■
5 Kim yər-zeminning ɵlqimini bekitkən?
— Sən buni bilməmsən?
Kim uning üstigə tana tartip ɵlqigən?
6-7 Tang səⱨərdiki yultuzlar billə küy eytixⱪan waⱪtida,
Hudaning ooɣulliri huxalliⱪtin təntənə ⱪilixⱪan waⱪtida,
Yər-zeminning ulliri nəgə paturuloɣan?
Kim uning burjək texini saloɣan?□
8 Baliyatⱪudin qiⱪⱪandək, dengiz süyi bəsüp qiⱪⱪanda,
Kim uni dərwazilar iqigə bənd ⱪiloɣan?■
9 Mən bulutni dengizning kiyimi ⱪiloɣanda,
Wə ⱪap-ⱪarangoɣuni uning zakisi ⱪiloɣanda,
10 Mən uning üqün pasil kəskən waⱪitta,
Uni qəkləp baldaⱪlarni ⱨəm dərwazilarni saloɣanda,
11 Yəni uningoɣa: «Muxu yərgiqə barisən, pasildin ɵtmə,
Sening təkəbbur dolⱪunliring muxu yərdə tohtisun» degəndə, sən nədə iding?□
12 Sən tuoɣuloɣandin beri səⱨərni «Qiⱪ» dəp buyrup baⱪⱪanmusən?
Sən tang səⱨərgə ɵzi qiⱪidioɣan jayini kərsətkənmusən?
13 Sən xundaⱪ ⱪilip səⱨərgə yər yüzining ⱪərinimu yorutⱪuzup ⱨəküm sürgüzüp,
Xundaⱪla rəzillərni titritip yər-zemindin ⱪooɣlatⱪuzoɣanmusən?□
14 Xuning bilən yər-zemin seoɣiz layoɣa besiloɣan məⱨür izliridək ɵzgərtilidu;

□ **38:2 «Nəsiⱨətni tuturuⱪsiz səzlər bilən hirələxtürgən zadi kim?»** — Pərwərdigarning bu soali kimni kərsitidu? Keyinki 42-babta Ayupmu soaloɣa jawabən: «Nəsiⱨətni tuturuⱪsiz səzlər bilən hirələxtürgən kim? Xuning bilən mən qüxənmigənlirimni dəp saldim, adəmning əⱪli yətməydioɣan tilsimat ixlarni eytip taxlidim» dəp jawabkarliⱪni ɵzigə alidu. Ayup ɵzi xundaⱪ degini bilən, Huda bu səzni ⱪiloɣanda ahirⱪi ⱪetimⱪi səzligüqi Elihu idi. Kərginimizdək uning bəzi gəpliri dəl jayida eytiloɣan, ⱨətta bexarət boloɣini bilən, uningmu səzidə hataliⱪ az əməs. Dostlarning səzliridimu hataliⱪ kəp idi. Xunga biz Hudaning bu səzi Ayup, Elihu wə Ayupning üq dostidin ibarət bəxəylənni ɵz iqigə alidu, dəp ⱪaraymiz. ■ **38:2** Ayup 42:3 □ **38:3 «Ərkəktək belingni qing baoɣla»** — «ⱨəⱪiⱪiy ərkək» yaki «ⱨəⱪiⱪiy ooɣul bala» degənning nemə ikənliki Huda aldida turoɣandila andin bilinidu. Hudaning aldida turup Uningoɣa jawab berəlməydioɣan, ɵzining məs'uliyitini ɵz zimmisigə elixtin bax tartⱪan kixi ərkək əməstur. ■ **38:4** Pənd. 8:29 □ **38:6-7 «Hudaning ooɣulliri»** — 1-babtiki izaⱨatimizdək, bəlkim muⱪəddəs pərixtilərni kərsitidu. «Tang səⱨərdiki yultuzlar» bolsa bizningqə ohxaxla pərixtilərni kərsitidu. Pərixtilərning yultuzlar bilən ziq munasiwiti bardur. ■ **38:8** Yar. 1:9; Ayup 26:10; Zəb. 33:7; 104:6-9; Pənd. 8:29; Yər. 5:22 □ **38:11 «Sening təkəbbur dolⱪunliring muxu yərdə tohtisun»** — dengiz-okyanlar ⱨəm yər-zeminning arilixidiki təngpungluⱪ əməliyəttə naⱨayiti nazuk bir ix. Yər yüzining üqtin ikkisi dengiz. Geologiyə ilmi dunyayimizning ilgiri pütünləy dengiz astida yatⱪanliⱪini ispatlaydu. Təwrattiki «Yaritilix» degən ⱪisimda Hudaning yər-zeminni dengizdin egizlitixi ⱨəm dengizdin ayriwetixi hatiriləngən. Nuⱨ pəyoɣəmbər dəwridiki kəlküdin keyin Huda dunyani ahirətkiqə ikkinqi ⱪetim axundaⱪ dunyawiy kəlkün bilən qəmüldürməymən, dəp insaniyətkə wədə bərgən. □ **38:13 «Sən xundaⱪ ⱪilip səⱨərgə yər yüzining ⱪərinimu yorutⱪuzup ⱨəküm sürgüzüp…»** — ibraniy tilida «sən xundaⱪ ⱪilip səⱨərgə yər yüzining ⱪərinimu tutⱪuzup». **«Sən … səⱨərgə yər yüzining ⱪərinimu yorutⱪuzup ⱨəküm sürgüzüp, xundaⱪla rəzillərni titritip yər-zemindin ⱪooɣlatⱪuzoɣanmusən?»** — toluⱪ ayətning baxⱪa birhil tərjimisi: «… Sən xundaⱪ ⱪilip, səⱨər nurioɣa yər yüzining burjəklirini tutⱪuzup, rəzillərni zemindin silkip taxlatⱪuziwətkənmusən?» (bu hil tərjimə tooɣra bolsa, yər-zemin yotⱪanoɣa ohxitilidu; nurning kelixi huddi yotⱪanni silkigəndək, rəzillərni ⱪooɣdaydioɣan ⱪarangoɣulukni yoⱪitidu).

Kiygən kiyimdək ḥəmmə enik bolidu;□
15 Ḥəm xuning bilən rəzillərning «nur»i ulardin elip ketilidu;
Kətürülgən biləklər sundurulidu.□
16 Dengizdiki bulaqlarƣa səpər kilip yətkənmusən?
Okyanlarning kəridə mengip bakkanmusən?
17 Ölümning dərwaziliri sanga axkarilanƣanmu?
Ölüm sayisining dərwazilirini kərgənmusən?
18 Əkling yər-zeminning qonglukiƣa yətkənmu?
Ḥəmmisini bilgən bolsang enik bayan kil!
19 Nur turuxluk jayƣa baridiƣan yol nədə?
Karangƣulukning bolsa, əsliy orni nədə?
20 Sən *buni bilip* ularni öz qegrasiƣa apiralamsən?
Ularning öyigə mangidiƣan yollarni bilip yetələmsən?
21 Ḥəə, rast, sən bilisən, qünki sən ularning qaƣliridin ilgiri tuƣulƣansən,
Künliringning sani dərḥəkikət köptin köptur!
22 Kar kaqilanƣan həzinilərgə kirip kördüngmu.
Məldür ambirlirinimu körüp baktingmu?
23 Bularni azab-okubətlik zamanƣa kaldurdum,
Jəng wə urux küni üqün təyyarlap koydum.□
24 Qakmak degən kandak yol bilən yerilidu?
Xərk xamili yər yüzidə kandak yol bilən tarkitilidu?
25 Yamƣur kəlkünining qüxidiƣan kanilini qepip təyyarliƣan kimdu?
Güldürmamining qakmiki üqün yol təyyarliƣan kimdu?□
26 Xundak kilip yamƣur ḥeq adəm yok boloƣan yər yüzigə,
Ḥeq adəmzatsiz dəxt-bayawanƣa yaƣdurulmamdu?
27 Xuning bilən qəlləxkən, kuroƣak tupraklar kandurulidu,
Ot-qəp bih urup kəkləp qikmamdu?□ ■
28 Yamƣurning atisi barmu?
Xəbnəmni kim tuƣkandu?
29 Muz bolsa kimning baliyatkusidin qikidu?

□ **38:14 «Xuning bilən yər-zemin seƣiz layƣa besiloƣan məḥür izliridək özgərtilidu» —** keqidə ḥərbir nərsining xəkli enik kərünməydu, əlwəttə. Kuyax nuri astida ḥər yərning xəkli oquk kərünidu. □ **38:15 «Ḥəm xuning bilən rəzillərning «nur»i ulardin elip ketilidu; kətürülgən biləklər sundurulidu» —** demək, rəzillər üqün karangƣuluk ularning «nur»i, «kündüz»i, yəni «hizmət kilix» wakti bolidu. Tang səḥər kelixi bilən ularning «nuri» elip ketilidu, xunglaxka ular yaman ixlarni kiliwərməydu, bəlki jazalaxka uqraydu. Bu söz yənə kiyamət künining nurining kelixi bilən, ḥazirki gunaḥlik dunyaning karangƣulukini buzup taxlaydiƣanlikinimu kərsətkən bir bexarət bolsa kerək. □ **38:23 «Bularni azab-okubətlik zamanƣa kaldurdum, jəng wə urux küni üqün təyyarlap koydum» —** 22- ḥəm 23-ayəttə Hudaning kar wə məldürni adəmlərning rəzillikini qəkləxkə wə yaki insanƣa tərbiyə berixkə koral süpitidə ixlitidiƣanlikni kərsitilidu. □ **38:25 «Yamƣur kəlkünining qüxidiƣan kanilini qepip təyyarliƣan kimdu?» —** yamƣurning yər yüzining məlum bir yerigə qüxidiƣanlikini, baxka bir yerigə qüxməydiƣanlikini Huda awwal alaḥidə bekitkənlikini kərsitidu. □ **38:27 «Yamƣur … ḥeq adəmzatsiz dəxt-bayawanƣa yaƣdurulidu… Ot-qəp bih urup kəkləp qikmamdu? (26-27-ayət)» —** Hudaning kilidiƣan nuroƣun ixlirining kərünüxtə adəmlər bilən munasiwiti yoktək kilidu ḥəm adəmning kəzigə kərünməydu. Ḥazirki təbiiy pənlərgə asasən bilimizki, əslidə kerəksiz dəp karaloƣan ḥaywanlar ḥəm əsümlüklər təbiətning təngpungluknini asraxka tolimu kerək. Dunyadiki bəzi kiqikkinə ixlar təbiiy muḥit təngpungluknƣa qong təsir yətküzidu. Buningdin sirt, Huda Ayupka: «Mən adəmzatsiz dəxt-bayawanda əskən gül-giyaḥlarning güzəllikidin (məyli sanga ḥeq əḥmiyətsiz bolsimu) ḥuzur aloƣum bolsa, sening nemə karing? Wə Mən əgər sən kərəlməydiƣan ḥəm məksitimni qüxənməydiƣan xunqə kəp ixlarni kilsam, özüngning ixlirida kiloƣanlirimni qüxənmigən bolsangmu, sening baxka ixliringda kərsətkən muḥəbbitimgə karap Manga tayinip ixənsəng bolmamdu? Əgər bu ixlar pəkət Özümningla razilikim üqün bolsa sənmu razi bolamsən?» — degəndək bolsa kerək. Biz ahirda bu temida yənə tohtilip ətimiz. ■ **38:27** Zəb. 107:35

Asmandiki aḳ ḳirawni bolsa kim dunyaoɣa kəltüridu?
30 Xu qaoɣda su ḳetip taxtək bolidu,
Qongḳur dengizlarning yüzi ḳetip tutaxturulidu.
31 «Ḳəlb yultuzlar topi»ning baoɣlimini baoɣliyalamsən?
Orionning rixtilirini boxitalamsən?□ ■
32 «On ikki Zodiak yultuz türkümliri»ni өz pəslidə elip qiḳiralamsən?
«Qong Eyiḳ türkümi»ni Küqükliri bilən yetəkliyələmsən?□

33 Asmanning ḳanuniyətlirini bilip yətkənmusən?
Asmanning yər üstigə süridioɣan ḥөkümlirini sən bəlgiləp ḳoyoɣanmu?■
34 Sən awazingni kətürüp bulutlaroɣiqə yətküzüp,
Yamoɣur yaoɣdurup өzüngni ḳiyan-taxḳinlaroɣa basturalamsən?
35 Sən qaḳmaḳlarni buyrup өz yolioɣa mangduralamsən?
Uning bilən ular: «Mana biz!» dəp sanga jawab berəmdu?
36 Adəmning iq-baoɣrioɣa danaliḳ beoɣixlap kirgüzgən kimdu?
Əḳilgə qüxinix ḳabiliyitini bərgən kimdu?■
37 Bulutlarni danaliḳ bilən sanioɣan kim?
Asmanlardiki su tulumlirini təkidioɣan kim?
38 Buning bilən topa-qanglarni ḳaturup uyul ḳilduroɣan,
Qalmilarni bir-birigə qaplaxturoɣuzoɣan zadi kim?

Ḥaywanatlarning ḥayatliḳ sirliri

39 «Qixi xir üqün ow owlap yürəmsən,
Xir küqüklirining ixtiḥasini ḳanduramsən?■
40 Ular uwilirida zongziyip yürgən waḳtida,
Qatḳallik iqidə turup tuzaḳ ḳoyup, *sən ularoɣa olja berələmsən*?
41 Yemi kəmqil bolup, ezip ketip yiraḳḳa ketip ḳaloɣanda,
Baliliri Təngrigə iltija ḳilip nalə-pəryad kətürgəndə,
Taoɣ ḳaoɣiliri ḥəm baliliri üqün yəmni təminligən kimdu? ■

39

Ḥaywanatlarning ḥayatliḳ sirliri — dawami

1 Sən taoɣdiki yawa өqkilərning ḳaqan tuoɣidioɣanliḳini biləmsən?
Jərənlərning balilioɣanliḳini kөzitip baḳḳanmusən?■
2 Ularning booɣaz boloɣili nəqqə ay boloɣanliḳini saniyalamsən?
Ularning balilaydioɣan waḳtidin həwiring barmu?
3 Ular ḳəddini püküp, yetip balilirini tuoɣidu,
Ular өzidiki toloɣaḳni qiḳirip taxlaydu;
4 Ularning baliliri küqlinip yetilidu,
Ular dalada өsüp, *anisining* yenidin qiḳip ḳaytip kəlməydu.□
5 Yawa exəkni dalaoɣa ḳoyuwetip ərkinlikkə qiḳaroɣan kim?

□ **38:31 «Ḳəlb yultuzlar topi» —** bu türkümning yultuzlirining dərwəḳə bir-birigə baoɣlinip turuxida sirliḳ bir küq bar. Orion yultuz türkümidiki bəzi yultuzlarning bir-birigə baoɣlinidioɣan sirliḳ küqimu bar. ■ **38:31** Ayup 9:9; Am. 5:8 □ **38:32 «Qong Eyiḳ türkümi» —** bu yultuz türkümi «Yəttə Ḳaraḳqi» yaki «Yəttə Ḳozuḳ» dəpmu atilidu. ■ **38:33** Yər. 31:35 ■ **38:36** Ayup 32:8; Top. 2:26; Dan. 1:17 ■ **38:39** Zəb. 104:21 ■ **38:41** Zəb. 147:9; Mat. 6:26 ■ **39:1** Zəb. 29:9 □ **39:4 «Ular (yawa өqkilər) dalada өsüp, anisining yenidin qiḳip ḳaytip kəlməydu» —** keyinki «ḳoxumqə səz»imizdiki səḥbitimizni kөrüng.

Xax exəkning nohtilirini yexiwətkən kim?□
6 Qəl-bayawanni uning өyi қilоqanmən,
Xorluқnimu uning turaloqusi қiloqanmən.■
7 U xəhərning қiyқas-sürənliridin yiraқ turup uni mazaқ қilidu;
U exəkqining warқirixinimu anglimaydu.
8 U taoqlarni өz yayliқim dəp kezidu,
Xu yərdiki ҳəmmə gül-giyaҳni izdəp yüridu.
9 Yawa kala bolsa hizmitinggə kirixkə razi bolamdu?
Sening oқurungning yenida turuxқa unamdu?□
10 Yawa kalini tana bilən baoqlap, tapқa qüxürələmsən?!
U sanga əgixip jiloqilarda mengip tirna tartamdu?
11 Uning küqi zor boloqanliқi üqün uningoqa tayinamsən?
Əmgikingni uningoqa amanət қilamsən?
12 Danliringni өygə kətürüp əkilixni uningoqa tapxuramsən?
«*Danlirimni* haminimoqa yioqixturidu» dəp uningoqa ixənəmsən?

Təgiқux

13 Təgiқux қanatlirini xadliқ bilən қaқidu,
Biraқ bular ləyləkning қanat uqliri ҳəm pəylirigə yetəmdu? □
14 U tuhumlirini yərgə taxlap қoyidu,
Tuhumlirim topida issitilsun, dəydu.
15 Ularning tasadipiy dəssilip yanjilidioqanliқini,
Dalidiki birər ҳaywanning asanla ularni dəssəp-qəyləydioqanliқini untuydu.
16 Balilirini өzining əməstək baoqrini қattiқ қilidu;
Uning tuoqutining əjri bikaroqa ketidu,
Biraқ u pisənt қilmioqandək turidu.□
17 Qünki Təngri uni kəm əқil қiloqan,
Uningoqa danaliқni bərmigən.
18 Ҳalbuki, u yügürüx aldida məydisini yuқirioqa kətürginidə,
At ҳəm atliқlarni kəmsitip mazaқ қilidu. □

At

19 Sən atқa küq beoqixlioqanmiding?
Sən uning boynioqa yəlpünüp turidioqan yaylini kiygüzgənmiding?
20 Sən uni ҳəywətlik purқuxliri bilən adəmni қorқutidioqan,

□ **39:5 «Xax exək» —** bu bəlkim «yawa exək»ning yənə birhil atilixi boluxi mumkin. Ərəblər uni yawayi ҳaywanlar arisida қooqlap tutux əng қiyin dəp қaraydu. **«nohtiliri»** — yaki «asarətliri». ■ **39:6** Ayup 24:5; Yər. 2:24 □ **39:9 «Yawa kala» *yaki «awraқ»* —** əpsus, biz ҳazir bu ҳəywətlik ҳaywanlarni kərəlməymiz. 1627-yili ularning nəsli қurioqan. Bu ҳaywan naҳayiti yooqan bolup, intayin küqlük idi. Uningdin boloqan ҳaywanlardin pəқət pil wə su etila bar idi. Uni boyunturuққa qetip ixқa selix ҳərgiz mumkin əməs, əlwəttə! □ **39:13 «Təgiқux қanatlirini xadliқ bilən қaқidu, biraқ bular ləyləkning қanat uqliri ҳəm pəylirigə yetəmdu?» —** bizning tərjimimiz tooqra bolsa u «Təgiқuxning qiraylиқ қanatliri boloqini bilən, u ҳeq uqalmaydu, ləylək qiraylиқ uqidu» degən mənidə (ləylək bolsa qong, aliqipar, küqlük bir қux). Yənə bir hil tərjimisi: «Қanat uqliri ҳəm pəyliri meҳribanliқni bildürəmdu?», yəni «Təgiқuxning қanatliri meҳribanliқni kərsətməydu, qünki u өz tuhumlirini yərgə saloqandin keyin ular bilən bəzidə kari bolmaydu» degən mənidə bolidu. Təgiқux tooqruluқ keyinki səҳbitimizni kərüng. □ **39:16 «Balilirini өzining əməstək baoqrini қattiқ қilidu; uning tuoqutining əjri bikaroqa ketidu, biraқ u pisənt қilmioqandək turidu» —** əgər baxқa ҳaywanlar təgiқuxning uwisini bayқap қaloqan bolsa, təgiқux ular tuhumlirimni yemisun dəp, bəzidə өzi tuhumlirini dəssəp qeқiwetidu. Keyinki səҳbitimiznimu kərüng. □ **39:18 «U yügürüx aldida məydisini yuқirioqa kətürginidə, at ҳəm atliқlarni kəmsitip mazaқ қilidu» —** təgiқux intayin tez yügürələydu, qəldə yaki қumluқta bolsa attin ittik mangalaydu. Uni owlax intayin təs.

Qekətkidək səkrəydiƣan ķilalamsən?
21 U əxəddiylik bilən yər tatilap-zohqup,
Θz küqidin xadlinip ketidu,
Ķorallik ķoxun bilən jəng ķilixķa atlinidu.
22 U ķorķunqķa nisbətən külüpla ķoyidu,
Ḥeqnemidin ķorķmaydu;
Ķiliqning bisidin u yanmaydu.
23 Oķdan, julalik nəyzə,
Gərzimu uning yenida xaraķxiydu,
24 U yərni aqqik ḥəm ƣəzəp bilən yutuwetidu,
Jəng kanayini bir anglapla ḥayajanlinip ķin-ķiniƣa patmay ketidu.
25 Kanaylarning awazi bilənla u: «Ayḥay!» dəydu,
U jəngni yiraķtin purap bolidu.
U sərkərdilərning towlaxlirini, jəngqilərning warķiraxlirini huxallik bilən anglaydu.

Sar wə bürküt

26 Sar sening əķling bilən uqamdu,
Ķanatlirini jənubķa ķarap kerəmdu?□
27 Bürküt buyruķung bilən yuķiriƣa pərwaz ķilip kətürüləmdu,
Uwisini yuķiriƣa salamdu?■
28 U ķoram taxning üstidə makanlixidu,
U taƣning qoķķisiƣa ķonidu,
Tik ķiyanimu turalƣusi ķilidu.
29 Xu yərdin u owni paylap bayķiwalidu,
Kəzliri yiraķ-yiraķlarni kəzitidu.
30 Uning baliliri ķan xoraydu;
Θltürülgənlər nədə bolsa, u xu yərdə bolidu». □ ■

40

Pərwərdigar Ayupķa yənə səz ķilidu

1 Pərwərdigar Ayupķa yənə jawabən: —
2 «Ḥəmmigə Ķadir bilən dəwalaxidiƣan kixi uningƣa tərbiyə ķilmaķqimu?
Təngrini əyibligüqi kixi jawab bərsun!» — dedi.□
3 Ayup bolsa Pərwərdigarƣa jawabən: —
4 «Mana, mən ḥeqnemigə yarimaymən;
Sanga ķandaķ jawab berələymən?
Ķolum bilən aƣzimni etip gəptin ķalay;■
5 Bir ķetim dedim, mən yənə jawab bərməymən;
Xundaķ, ikki ķetim desəm mən ķayta səzliməymən» — dedi. □

□ **39:26 «Sar sening əķling bilən uqamdu, ķanatlirini jənubķa ķarap kerəmdu?»** — bu ayət, bəlkim, sarning pəsillik kəqüxini kərsitidu. ■ **39:27** Yər. 49:16; Ob. 4 □ **39:30 «Θltürülgənlər nədə bolsa, u xu yərdə bolidu»** — bürküt ḥəm sar tooƣruluķ «ķoxumqə səz»imizni kərüng. «Mat.» 24:28nimu kərüng. ■ **39:30** Mat. 24:28; Luķa 17:37 □ **40:2 «Təngrini əyibligüqi kixi jawab bərsun!»** — Ayup Hudani ḥəķikətən (Uning muḥəbbitidin gumanlinip) əyibligən. Biraķ Huda uning səmimiylikini üq dostning qiraylik gepidin yahxi kəridiƣandək ķilatti. ■ **40:4** Zəb. 39:9-10 □ **40:5 «Bir ķetim dedim.... ikki ķetim desəm...»** — Ayupning bu kəmtərlik səzi bəlkim «Mening səzlirim kəplikidin alliburun qəktin exip kətti» degənlik boluxi mumkin.

Pərwərdigar kinayilik səz ķilidu

6 Andin Pərwərdigar ķara ķuyun iqidin Ayupķa jawab berip mundaķ dedi: —
7 «Ərkəktək belingni qing baoŋla,
Andin Mən səndin soray;
Sən Meni həwərdar ķiloŋin.
8 Sən dərwəķə Mening ḥəkümimni pütünləy bikaroŋa kətküzməkqimusən?
Sən əzüngni ḥəķķaniy ķilimən dəp, Meni natooŋra dəp əyibliməkqimusən?■
9 Sening Təngrining bilikidək *küqlük* bir biliking barmu?
Sən Uningdək awaz bilən güldürliyələmsən?
10 Ķeni, ḥazir əzüngni xan-xərəp ḥəm salapət bilən beziwal!
Ḥəywət ḥəm kərkəmlik bilən əzüngni kiyindürüp,
11 Oŋəzipingning ķəḥrini qeqip taxlioŋin,
Xuning bilən ḥərbir təkəbburning kəzigə tikilip ķarap,
Andin uni pəsləxtürgin.□
12 Rast, ḥərbir təkəbburning kəzigə tikilip ķarap,
Andin uni boysunduroŋin,
Rəzillərni əz ornida dəssəp yər bilən yəksan ķil!□
13 Ularni birgə topioŋa kəmüp ķoy,
Yoxurun jayda ularning yüzlirini kepən bilən etip ķoyoŋin;
14 Xundaķ ķilalisang, Mən seni etirap ķilip mahtaymənki,
«Ong ķolung əzüngni ķutķuzidu!».

Begemottin aloŋan sawaķ

15 Mən sening bilən təng yaratķan begemotni kərüp ķoy;
U kalidək ot-qəp yəydu.□
16 Mana, uning belidiki küqini,
Ķorsaķ muskulliridiki ķudritini ḥazir kərüp ķoy!

■ **40:8** Zəb. 51:4, 6; Rim. 3:4 □ **40:11 «Oŋəzipingning ķəḥrini qeqip taxlioŋin, xuning bilən ḥərbir təkəbburning kəzigə tikilip ķarap, andin uni pəsləxtürgin» —** Hudaning küq-ķudriti ḥəm oŋəzipi pəķətla ḥəķķaniy məķsəttə bolidu, ḥərgiz halioŋanqə pəķət insanlarning məjburiy «ibadət»ioŋa erixix üqün əməs. Məsilən, muxu yərdə təkəbburlarni dərḥal ḥalak ķilix əməs, ularoŋa səwr-takitini kərsitip, rəḥim-xəpķətkə erixix pursitini yaritip awwal: «Təkəbburlarni pəsləxtürüx»tə ixlitilidu. □ **40:12 «Rast, ḥərbir təkəbburning kəzigə tikilip ķarap, andin uni boysunduroŋin, rəzillərni əz ornida dəssəp yər bilən yəksan ķil!» —** Huda Ayupni Əz alimining təhtigə olturuxķa təklip ķilidu. Ayup bu orunda olturoŋinida tooŋra ḥəküm qikiralamdu, qikiralmamdu? Bu ix pəķətla küq-ķudrət məsilisi əməs. Adəmdə «təkəbburlar»ni pəsləxtürüp, «rəzillərni əz ornida dəssəp yər bilən yəksan ķilip» jazalioŋudək danalikmu bolmisa, ḥəmmə ixni bilgən bolmisa wə pütünləy adil bolmisa bolmaydu. Hudaning rəzillərning yər yüzigə ḥəküm sürüxidə Əz məķsiti ḥəm pilani bar. Əmdi uning bu pilanini qüxənmisə, ḥərbir adəmning əḥwalini ətraplik bilmisə, hata ḥəküm qikarmay ķalmaydu. Huda tooŋruluķ Injilda deyilgəndək: «Rəbbimiz Əz wədisini (yəni rəzillikni jazalax, Əzining ḥəķķaniy ķiloŋan kixilirini Əz yenioŋa elixķa boloŋan wədisini) orundaxni (bəzilərning «keqiktürdi» dəp oylioŋinidək) keqiktürgini yoķ, bəlki ḥeqkimning ḥalak boluxini halimay, ḥəmmə insanning towa ķilixioŋa kirixini arzulap, silərgə kəngqilik ķilip wakitni sozmakta» («2Pet.» 3:9). Yamanlarning keyinrək towa ķilixini kim bilələydu? Buni bilidioŋan pəķət Hudadur. Ayupning ķiyamət künidin asasən həwiri yoķ, ḥəm Huda muxu yərdə uningoŋa u tooŋrisida ḥeqnərsə demigən. □ **40:15 «Begemot» —** ibraniy tilidiki bir səz. Uyoŋur tilioŋa bu səz ərəbqidin ķobul ķilinoŋan bolup, «su eti» degən ḥaywanni kərsitidu. Birak muxu ayətlər təswir ķiloŋan ḥaywan «su eti» əməs. Məsilən, 16-ayəttə uning ķuyruķining kedir dərihidək qong ḥəm uzun bolidioŋanliķi kərsitilidu. 19-ayəttə uning ḥaywanlar iqidə əng qongi ikənliki kərsitilidu — demək, u birhil intayin qong othor ḥaywan. Uning tooŋrisidiki ayətlərni yioŋip, yəkün qikarsak, ḥazir nəsli ķurioŋan «brontosawr»ni (dinozawrning bir türi) kərsitixi mumkin. Bu zor qong ḥaywanning uzunluķi 20 metr, eoŋirliķi 100 tonna qikatti. Ḥazirķi zamandiki alimlarning bolsa bəlkim bu hulasigə ķarxi qikix mumkinqiliki boloŋini bilən, bu təswir əzi Ayupning dəwridə bu atalmix «tarihning ilgiri»diki ḥaywanning uning bilən zamandax boloŋanlikioŋa ķaltis ispat kərsitidu.

17 U quyruqini kedir dərihidək egidu,
Uning yotiliridiki singirliri bir-birigə qing toqup qoyuloɣan.
18 Uning səngəkliri mis turubidəktur,
Put-qolliri təmür qoqmaqlaroɣa ohxaydu.
19 U Təngri yaratqan janiwarlarning bexidur,
Pəqət uning Yaratquqisila uningoɣa Θz qiliqini yeqinlaxturalaydu.□
20 Taoɣlar uningoɣa yeməklik təminləydu;
U yərdə uning yenida daladiki ḫərbir ḫaywanlar oynaydu.
21 U sədəpgül dərəhlikining astida yatidu,
Qomuxluq ḫəm sazliqning salqinida yatidu.
22 Sədəpgüllüklər əz sayisi bilən uni yapidu;
Θstəngdiki tallar uni orap turidu.
23 Qara, dərya texip ketidu, biraq u ḫeq ḫoduqmaydu;
Ḫətta Iordandək bir dəryamu uning aoɣzioɣa ərkəxləp urulsimu, yənila hatirjəm turiweridu.
24 Uning aldioɣa berip uni tutqili bolamdu?
Uni tutup, andin burnini texip qülük ətküzgili bolamdu? □

41

Lewiatandin aloɣan sawaq

1 Lewiatanni qarmaq bilən tartalamsən?
Uning tilini aroɣamqa bilən *baoɣlap* basalamsən?□
2 Uning burnioɣa qomux qülükni kirgüzələmsən?
Uning engikini təmür nəyzə bilən texələmsən?
3 U sanga arqa-arqidin iltija qilamdu?
Yaki sanga yawaxlik bilən səz qilamdu?
4 U sən bilən əḫdə tüzüp,
Xuning bilən sən uni mənggü malay süpitidə qobul qilalamsən?
5 Sən uni quxqaqni oynatqandək oynitamsən?
Dedəkliringning ḫuzuri üqün uni baoɣlap qoyamsən?
6 Tijarətqilər uning üstidə sodilixamdu?
Uni sodigərlərgə bəlüxtürüp berəmdu?
7 Sən uning pütkül terisigə atarnəyzini sanjiyalamsən?
Uning bexioɣa qanggak bilən sanjiyalamsən?!
8 Qolungni uningoɣa birla təgküzgəndin keyin,
Bu jəngni əsləp ikkinqi undaq qiloɣuqi bolmaysən!
9 Mana, «*uni boysundurimən*» degən ḫərqandaq ümid biḫudiliktur;
Ḫətta uni bir kərüpla, ümidsizlinip yərgə qarap qalidu əməsmu?
10 Uning jenioɣa tegixkə petinalaydioɣan ḫeqkim yoqtur;
Undaqta Mening aldimda turmaqqi boloɣan kimdur?□
11 Asman astidiki ḫəmmə nərsə Mening tursa,

□ **40:19 «Pəqət uning Yaratquqisila uningoɣa Θz qiliqini yeqinlaxturalaydu» —** bu ayətning ikkinqi qismini qünixix təs. Baxqa hil tərjimisimu uqrixi mumkin. □ **40:24 «...Uni tutup, andin burnini texip qülük ətküzgili bolamdu?» —** begemotning əḫmiyiti tooɣruluq «qoxumqə səz»imizni kərüng. □ **41:1 «Lewiatan» —** yuqiriqi 3-bab, 8-ayəttiki izaḫatni kərüng. □ **41:10 «Uning jenioɣa tegixkə petinalaydioɣan ḫeqkim yoqtur; undaqta Mening aldimda turmaqqi boloɣan kimdur?» —** lewiatan insanoɣa əgitidioɣan əng uluoɣ ix Hudaning Θz ḫəywisini gəwdiləndürüxtur; insanlar lewiatanning uluoɣluqini ḫəm tilsim kərkəmlikigə qarap Hudadin əyminixi kerəktur. Oqurmənlərning «qoxumqə səz»imizni kərüxini ümid qilimiz.

Mening aldimoŋa kim kelip «manga tegixlikini bərginə» dəp baḳḳan ikən,
Mən uningoŋa ḳayturuxḳa tegixlikmu?□ ■
12 *Lewiatanning* əzaliri,
Uning zor küqi,
Uning tüzülüxining güzəlliki tooŋruluḳ,
Mən süküt ḳilip turalmaymən.
13 Kim uning sawutluḳ tonini salduruwetəlisun?
Kim uning ḳox engiki iqigə kiriwalalisun?□
14 Kim uning yüz dərwazilirini aqalalisun?
Uning qixliri ətrapida wəḥimə yatidu.
15 Ḳasiraḳlirining səpliri uning pəhridur,
Ular bir-birigə qing qaplaxturuloŋanki,□
16 Bir-birigə xamal kirməs yeḳin turidu.
17 Ularning ḥərbiri өz ḥəmraḥlirioŋa qaplaxḳandur;
Bir-birigə ziq yepixturuloŋan, ḥeq ayrilmastur.
18 Uning qüxkürüxliridin nur qaḳnaydu,
Uning kөzliri səḥərdiki ḳapaḳtəktur.
19 Uning aoŋzidin otlar qiḳip turidu;
Ot uqḳunliri səkrəp qiḳidu.
20 Ḳomux gülhanoŋa ḳoyoŋan ḳaynawatḳan ḳazandin qiḳḳan ḥordək,
Uning burun təxükidin tütün qiḳip turidu;
21 Uning nəpisi kөmürlərni tutaxturidu,
Uning aoŋzidin bir yalḳun qiḳidu.
22 Boynida zor küq yatidu,
Wəḥimə uning aldida səkrixip oynaydu.
23 Uning ətliri ḳat-ḳat birləxtürülüp qing turidu;
Üstidiki *ḳasiraḳliri* yepixturulup, midirlimay turidu.
24 Uning yüriki bəəyni taxtək mustəḥkəm turidu,
Ḥətta tügmənning asti texidək məzmut turidu.
25 U ornidin ḳozoŋalsa, palwanlarmu ḳorḳup ḳalidu;
Uning toloŋinip xawḳunlixidin alaḳzadə bolup ketidu.□
26 Birsi ḳiliqni uningoŋa təgküzsimu, ḥeq ünümi yoḳ;
Nəyzə, atarnəyzə wə yaki qanggaḳ bolsimu bəribir ünümsizdur.
27 U təmürni samandək,
Misni por yaoŋaqtək qaoŋlaydu.
28 Oḳya bolsa uni ḳorḳitip ḳaqḳuzalmaydu;
Saloŋa taxliri uning aldida pahaloŋa aylinidu.
29 Toḳmaḳlarmu pahaldək ḥeqnemə ḥesablanmaydu;
U nəyzə-xəxbərning tənglinixigə ḳarap külüp ḳoyidu.□
30 Uning asti ḳismi bolsa өtkür sapal parqiliridur;
U lay üstigə qong tirna bilən tatilioŋandək iz ḳalduridu.□

□ **41:11 «Mening aldimoŋa kim kelip «manga tegixlikini bərginə» dəp baḳḳan ikən» —** baxḳa birhil tərjimisi: «manga kim awwal bir nərsə bərgənikən, andin «manga tegixlikini bərginə» dəp baḳḳan ikən?». ■ **41:11** Mis. 19:5; Ḳan. 10:14; Zəb. 24:1; 50:12; Rim. 11:35; 1Kor. 10:26, 28 □ **41:13 «...Kim uning ḳox engiki iqigə kiriwalalisun?» —** baxḳa nəqqə hil tərjimiliri bar, məsilən: — «...Kim uning ikki ḳur qixliri iqigə kiriwalalisun?» yaki «...Kim uningoŋa yügənni yeḳinlaxturalisun?». □ **41:15 «Ḳasiraḳlirining səpliri uning pəhridur, ular bir-birigə qing qaplaxturuloŋanki...» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Uning pütün dümbisi ḳasiraḳlardur, ular bir-birigə qing qaplaxturuloŋanki...» □ **41:25 «Uning toloŋinip xawḳunlixidin alaḳzadə bolup ketidu» —** baxḳa birnəqqə hil tərjimiliri uqrixi mumkin. □ **41:29 «xəxbər» —** bexi tikəndək boloŋan uzun birhil nəyzə. □ **41:30 «Uning asti ḳismi bolsa өtkür sapal parqiliridur» —** yaki «Uning asti ḳismi bolsa, bəəyni ḳiyiḳ taxlardur».

31 U dengiz-okyanlarni qazandək qaynitiwetidu;
U dengizni qazandiki məlhəmdək waraqxitidu;
32 U mangsa mangoƣan yoli parqiraydu;
Adəm *buzoƣunlarni kərüp* qongqur dengizni ap'aq qaqliq boway dəp oylap qalidu.
33 Yər yüzidə uning təngdixi yoqtur,
U hęq qorqmas yaritiloƣan.
34 U büyüklərning hərqandiqioƣa *jür'ət bilən* nəzər selip, qorqmaydu;
U barliq məoƣrur haywanlarning padixahidur». □

42

Pərwərdigaroƣa sirdax dost bolux

1 Ayup Pərwərdigaroƣa jawab berip mundaq dedi: —
2 «Həmmə ixni qilalaydioƣininggni,
Hərqandaq muddiayingni tosiwaloƣili bolmaydioƣinini bildim!
3 «Nəsihətni tuturuqsiz səzlər bilən hirələxtürgən kim?»
Bərhək, mən əzüm qüxənmigən ixlarni dedim,
Mən əqlim yətməydioƣan tilsimat ixlarni eyttim.□ ■
4 Anglap baqqaysən, səzləp berəy;
Mən Səndin soray, Sən meni həwərdar qiloƣaysən.
5 Mən quliqim arqiliq həwiringni angliƣanmən,
Birak hazir kəzüm Seni kəriwatidu.□
6 Xuning üqün mən əz-əzümdin nəprətlinimən,
Xuning bilən topa-qanglar wə küllər arisida towa qildim». □

Əsligə kəltürülüx

7 Pərwərdigar Ayupqa bu səzlərni qiloƣandin keyin xundaq boldiki, Pərwərdigar Temanliq Elifazoƣa mundaq dedi: —
«Mening oƣəzipim sanga həm ikki dostungoƣa qarap qozoƣaldi; qünki silər Mening tooƣramda Əz qulum Ayup tooƣra səzligəndək səzlimidinglar.□ 8 Birak hazir əzünglar üqün yəttə torpaq həm yəttə qoqqarni elip, qulum Ayupning yenioƣa berip, əz-əzünglar üqün kəydürmə qurbanliq sununglar; qulum Ayup silər üqün dua qilidu; qünki Mən uni qobul qilimən; bolmisa, Mən əz nadanliqliringlarni əzünglaroƣa

---

□ **41:34 «U barliq məoƣrur haywanlarning padixahidur» —** baxqa birhil tərjimisi: «U barliq məoƣrur boloƣuqilarning padixahidur». Oqurmənlərning lewiatandin aloƣan sawaqlar tooƣruluq «qoxumqə səz»diki səhbitimizni kərüxini ümid qilimiz. □ **42:3 ««Nəsihətni tuturuqsiz səzlər bilən hirələxtürgən kim?» Bərhək, mən əzüm qüxənmigən ixlarni dedim...» —** Ayup Hudaning (38:2) soriƣan soaliƣa jawab bərginidə, Hudaning Əzigə əsli tənbih bərgən səzlirini qobul qilip hatalikini ikrar qilip, jawab berip: — «Mən!» degəndək, əzigə bu jawabkarlikni alidu. Birak yukirida deginimizdək, uning üq dosti həm Elihumu ohxaxla «nəsihətni tuturuqsiz səzlər bilən hirələxtürgən» idi, dəp qaraymiz. ■ **42:3** Ayup 38:2; Zəb. 40:5; 131:1; 138:6; 139:6 □ **42:5 «Anglap baqqaysən, səzləp berəy; mən Səndin soray, Sən meni həwərdar qiloƣaysən» —** bəzi xərhqilər bu səzlərni Hudaningki (38:3, 40:7), Ayup pəqət ularni nəqil kəltürüp əslitidu, dəp qaraydu. Lekin bizningqə Ayup ularni əzining qin kənglidiki gepi qilip ixlitidu. □ **42:6 «Topa-qanglar wə küllər arisida towa qildim» —** qədimdə qattiq towa qilix, puxayman qilix, matəm tutuxlar «topa-qanglar wə küllər arisida» olturux arqiliq bildürülətti. □ **42:7 «Mening oƣəzipim ... qozoƣaldi; qünki silər Mening tooƣramda Əz qulum Ayup tooƣra səzligəndək səzlimidinglar» —** Hudaning bu səzi, bolupmu «Mening qulum Ayup **Mening** tooƣramda tooƣra səzligən» degini, bizgə aqquq bolup, üq dostning wə Ayupning bayanliridin tooƣra wə natooƣra yərlirini pərq etix üqün halqiliq rol oynioƣusi.

қayturup berəy; qünki silər Mening tooғramda қulum Ayup tooғra səzligəndək tooғra səzlimidinglar».□
9 Xuning bilən Temanlиқ Elifaz, Xuhaliқ Bildad wə Naamatliқ Zofar üqəylən berip Pərwərdigar ularoғa deginidək қildi; ҳəmdə Pərwərdigar Ayupning duasini қobul қildi.
10 Xuning bilən Ayup dostliri üqün dua қiliwidi, Pərwərdigar uni azab-қiyinqiliқliridin қayturup, əsligə kəltürdi; Pərwərdigar Ayupқa burunқidin ikki ҳəssə kəp bərdi. □ 11 Xuning bilən uning barliқ aka-uka, aqa-singil wə uningoғa ilgiri dost-aoғinə boloғanlarning ҳəmmisi uning yenioғa kəldi. Ular uning өyidə olturup uning bilən billə tamaқlandi; uningoғa ҳesdaxliқ қilixip, Pərwərdigar uningoғa kəltürgən barliқ azab-oқubətlər tooғrisida təsəlli berixti; ҳəmdə ҳərbir adəm uningoғa bir tənggidin kümüx, birdin altun ҳalқa berixti. □ 12 Pərwərdigar Ayupқa keyinki künliridə burunқidin kəprək bəht-bərikət ata қildi; uning on tət ming қoyi, altə ming təgisi, bir ming қoxluқ kalisi, bir ming mada exiki bar boldi. 13 Uningdin yənə yəttə ooғul, üq қiz tuoғuldi. □ 14 U қizlirining birinqisining ismini «Yemimaҳ», ikkinqisining ismini «Kəziyə», üqinqisining ismini «Kərən-hapuқ» dəp қoydi. □ 15 Pütkül zeminda Ayupning қizliridək xunqə güzəl қizlarni tapқili bolmaytti; atisi ularni aka-ukiliri bilən ohxax mirashor қildi.□
16 Bu ixlardin keyin Ayup bir yüz қirиқ yil yaxap, өz ooғullirini, ooғullirining ooғullirini, ҳətta tətinqi əwladқiqə, yəni əwrilirinimu kərgən. 17 Xuning bilən Ayup yaxinip, künliridin қanaət tepip aləmdin ətti.

□ **42:8 «Қulum Ayup silər üqün dua қilidu»** — roxənki, Huda Ayupқa ixinidu, kəzi Ayupning dosti üqün dua қilixқa razi bolidioғanliқioғa yetidu. □ **42:10 «Pərwərdigar uni azab-қiyinqiliқliridin қayturup, əsligə kəltürdi»** — ibraniy tilida: «Pərwərdigar Ayupni əsirlikidin əsligə kəltürdi». □ **42:11 «ҳərbir adəm uningoғa bir tənggidin kümüx, birdin altun ҳalқa berixti»** — axu waқitta bəlkim tənggə-tilladək pul yoқ, pəқət altun-kümüx parqiliri boluxi mumkin. □ **42:13 «Uningdin yənə yəttə ooғul, üq қiz tuoғuldi»** — Pərwərdigar Ayupқa «tirilix» tooғruluқ biwasitə ҳeqқandaқ gəp қilmidi. Biraқ tekisttə (10-ayət) mundaқ deyilidu: — «Pərwərdigar uningoғa burunқidin ikki ҳəssə kəp bərdi». Ҳaywanlarning sani bolsa ikki ҳəssə dərijidə kəpəytildi. Məsilən, əslidə uning yəttə ming қoyi bar idi; ҳazir uning on tət ming қoyi bar boldi, қatarliқlar. Biraқ əslidə uning «on balisi, yəni yəttə ooғli, üq қizi» bar idi; ҳazir bolsa uning on tət ooғli, altə қizi bar bolux kerəkқu? Əməliyəttə u қiyamət künidə қaytidin əslidiki yəttə ooғli, üq қizi bilən jəm bolidu. Xu qaoғda u ҳəқiқətən on balilиқla əməs, bəlki yigirmə balilиқ bolidu. Ayup yengi balilirining oninqisi bilən tohtap қelixi bilən, bəlkim bu «ikki ҳəssə» degən ix kəlgüsidə qoқum bir tirilixni kərsitidu, mən əslidiki on səyümlük balamdin pəқət waқitliқ ayrildim, dəp oylaxқa baxlioғan bolsa kerək. Xunga bizningqə tirilix tooғruluқ bu ixlardin bexarət aldi. Demək, «Pərwərdigar uningoғa burunқidin ikki ҳəssə kəp bərdi» — қiyamət küni Ayup ularning tirildürülüxi bilənla yənila huxalliқ bilən ular bilən jəm bolup, on tət ooғli, altə қizi bilən didarlixip, «yengi asman, yengi zemin»da billə olturup oғizalinidu. □ **42:14 «Yemimaҳ»** — «pahtək» degən mənidə. «Kəziyə» — «darqin» (huxpuraқliқ bir hil ətir) degən mənidə. «Kərən-hapuқ» — «sürmə münggüz» (sürmigə toloғan bir münggüz) degən mənidə. □ **42:15 «atisi ularni aka-ukiliri bilən ohxax mirashor қildi»** — bəlkim yengi ailisi üqün minnətdarliқini bildürüx, yaki uning ҳazirқi bayliқlirining molluқini bildürüx üqün xundaқ қiloғan.

Zəbur

1

Birinqi Bəlüm •••• 1-küy •••• Itaətmən adəmning bəhti

1 Rəzillərning gepi boyiqə mangmaydioɣan,
Gunaḫkarlarning yolida turmaydioɣan,
Məshirə ḳiloɣuqining ornida olturmaydioɣan adəm bəht tapur!■
2 Uning hursənliki pəḳət Pərwərdigarning təwrat-ḳanunidilidur;
U Pərwərdigarning ḳanunini keqə-kündüz seoɣinip oylaydu.■
3 U huddi eriḳ boyioɣa tikilgən,
Өz pəslidə mewisini beridioɣan,
Yopurmaḳliri solaxmaydioɣan dərəhtəktur;
U nemila ḳilsa ronaḳ tapidu.□ ■
4 Rəzil adəmlər bolsa undaḳ bolmas;
Ular huddi xamal uquriwətkən tozandəktur.■
5 Xuning üqün rəzillər soraḳ künidə tik turalmaydu,
Gunaḫkarlar ḫəḳḳaniylarning jamaitidə ḫeq bexini kətürüp turalmaydu.
6 Qünki Pərwərdigar ḫəḳḳaniylarning yolini kəngligə pükkən;
Rəzillərning yoli bolsa yoḳilidu.

2

2-küy •••• Hudaning Məsiḫi barliḳ əllərni idarə ḳilidu

1 Əllər nemixḳa quḳan salidu?
Nemə üqün həlḳlər bikardin-bikar suyiḳəst oylaydu?□ ■
2 Dunyadiki padixaḫlar səpkə tizilip,
Əməldarlar ḳara niyət əylixip,
Pərwərdigar wə Uning Məsiḫi bilən ḳarxilixip: — □
3 «Ularning qəklimilirini qərüwetəyli,
Ularning asarətlirini buzup taxlayli!» — deyixidu.□
4 Asmanda olturoɣuqi külidu,
Rəb ularni mazaḳ ḳilidu;
5 Ḫəm aqqiḳida ularoɣa səzləp,
Ḳəḫri bilən ularni wəḫimigə selip: —
6 «Өzüm bolsam Zionda, yəni muḳəddəs teoɣimda,

■ **1:1** Zəb. 26:4-5; Pənd. 1:10, 15; 4:14, 15; 1Kor. 15:33; Əf. 5:11 ■ **1:2** Ḳan. 6:6-9; 17:19; Yə. 1:8; Zəb. 112:1; 119:1 □ **1:3** **«U nemila ḳilsa ronaḳ tapidu»** — bu yərdiki «u», Hudaning yolida mangidioɣan adəmlərni kərsitidu. ■ **1:3** Yər. 17:8 ■ **1:4** Ayup 21:18; Zəb. 35:5; Yəx. 17:13; 29:5; Ḫox. 13:3 □ **2:1** **«Əllər nemixḳa quḳan salidu?»** — Zəburdiki küylərdə, «əllər» yaki «yat əllər» bolsa, Israil həlḳidin baxḳa ḫərbir həlḳ-millətni kərsitidu. ■ **2:1** Ros. 4:25 □ **2:2** **«Pərwərdigar wə Uning Məsiḫi»** — «Məsiḫ» muxu yərdə, kona bir ərp-adətkə ḳaritiloɣan. Təwrattiki bəlgilimidə, yengi padixaḫ tiklinix murasimida bexioɣa puraḳliḳ zəytun meyi ḳuyulatti. Bu «məsiḫ ḳilix» («məsiḫləx») dəp ataloɣan. «Yəxaya» kitab, 61-babta «məsiḫ ḳilix» degən səz bolsa, kelidioɣan Ḳutḳuzoɣuqining wujudioɣa may əməs, bəlki Muḳəddəs Roḫ ḳuyulidioɣanliḳini kərsitidu. Muxu ayəttimu ohxaxla, «Məsiḫ» Muḳəddəs Roḫ bilən «məsiḫ ḳilinoɣan adəm»ni kərsitidu. □ **2:3** **«Ularning qəklimilirini qərüwetəyli, Ularning asarətlirini buzup taxlayli!»** — «Ular» «Huda wə Uning Məsiḫi»ni kərsitidu.

Өzüm məsiһ ḳiloɣan padixaһni tiklidim».□

Huda təyinligən Məsiһ-Padixaһ səz ḳilidu

7 «Mən *ərxtiki* pərmanni jakarlaymənki,
Pərwərdigar manga: —
«Sən Mening ooɣlum;
Өzüm seni bügünki kündə tuoɣuldurdum;■
8 Məndin sora, Mən sanga miras boluxḳa əllərni,
Təəlluḳung boluxḳa yər yüzini qət-qətlirigiqə berimən;■
9 Sən təmür tayaḳ bilən ularni bitqit ḳiliwetisən;
Sapal qinini kukum-talḳan ḳiloɣandək, sən ularni parə-parə ḳiliwetisən» — dedi».□ ■
10 Əmdi, һəy padixaһlar, əḳildar bolunglar!
Jaһandiki soraḳqilar sawaḳ elinglar;
11 Pərwərdigardin ḳorḳux bilən uning hizmitidə bolunglar;
Titrək iqidə huxallininglar!□
12 Ooɣulning oɣəzipining ḳozoɣalmasliḳi üqün,
Uni səyünglar;
Qünki uning oɣəzipi səlla ḳaynisa,
Yolunglardila һalak bolisilər;
Uningoɣa tayanoɣanlar nəḳədər bəhtliktur!□ ■

3

3-küy •••• Səһərdiki dua

1 Dawut өz ooɣli Abxalomdin ḳeqip yürgən künlərdə yazoɣan küy: —

I Pərwərdigar, meni ḳistawatḳanlar nəḳədər köpiyip kətkən,
Mən bilən ḳarxilixiwatḳanlar nemidegən köp!□ ■
2 Nuroɣunlar mən tooɣruluḳ: —
«Hudadin uningoɣa һeq nijat yoḳtur!» deyixiwatidu.
Selaһ!□
3 Biraḳ Sən, i Pərwərdigar, ətrapimdiki ḳalḳandursən;
Xan-xəripim һəm beximni yəligüqidursən!□
4 Awazim bilən mən Pərwərdigaroɣa nida ḳilimən,

□ **2:6 «Zion.., yəni muḳəddəs teoɣim..»** — «Zion teoɣi» Yerusalem wə muḳəddəs ibadəthana bu taoɣ üstigə ḳuruloɣan. «Zion» (yaki «Sion») əslidə «kərünərlik» degən mənidə. U Hudaning Өz həlḳigə ḥimayə boloɣanliḳioɣa simwol ḳilinidu. **«Өzüm məsiһ ḳiloɣan padixaһni tiklidim»** — yuḳiridiki 2-ayəttiki, «Məsiһ» tooɣrisidiki izaһatni kərüng. ■ **2:7** Ros. 13:33; Ibr. 1:5; 5:5 ■ **2:8** Zəb. 22:27; 72:8 □ **2:9 «Sən təmür tayaḳ bilən ularni bitqit ḳiliwetisən»** — yaki: «Sən təmür tayaḳ bilən ularni baxḳurisən». ■ **2:9** Wəһ. 2:27; 19:15 □ **2:11 «Titrək iqidə huxallininglar!»** — baxḳa birhil tərjimisi: «titrək iqidə yaxanglar!». □ **2:12 «Uni (Ooɣulni) səyünglar»** — buning mənisi bəlkim «Hudaning ooɣli bilən əplixiwelinglar». **«Qünki uning oɣəzipi səlla ḳaynisa...»** — yənə birhil tərjimisi «Qünki uning oɣəzipi tezla ḳozoɣilidu...». ■ **2:12** Zəb. 34:8; Pənd. 16:20; Yəx. 30:18; Yər. 17:7; Rim. 9:33; 10:11; 1Pet. 2:6 □ **3:1 «Dawut өz ooɣli Abxalomdin ḳeqip yürgən künlərdə...»** — muxu wəḳə, «2Sam.» 15-18-babta hatiriləngən. ■ **3:1** 2Sam. 15,16,17,18 □ **3:2 «Hudadin uningoɣa һeq nijat yoḳtur!»** — demisəkmu, «nijat» «(Hudadin kəlgən) ḳutḳuzux» degənni bildüridu. **«Selaһ»** — muxu səz bəlkim küy qaloɣan waḳtida muzikidiki bir «pauza»ni kərsitixi mumkin; xuning bilən uning: — «Tohta, oylan!» degən imasi boluxi mumkin. □ **3:3 «Xan-xəripim һəm beximni yəligüqidursən!»** — «mening xan-xəripim» degən ibarə ikki bisliḳ səz bolup, bəlkim: (1) Dawutning mədһiyisining temisi Huda Өzidur; (2) Hudaning Dawutning өz Hudasi boloɣanliḳi, bu naһayiti pəhirlik, xərəplik ixtur, degən ikki mənini bildürüxi mumkin.

U muqəddəs teoɣidin ijabət beridu.
Selaḥ.
5 Mən bolsam yattim, uhlidim;
Oyoɣandim, qünki Pərwərdigar manga yar-yələk bolidu.■
6 Meni qorxap səp tüzgən tümənligən adəmlər bolsimu,
Mən ulardin qorqmaymən!■
7 I Pərwərdigar, ornungdin tur!
Meni qutquz, i Hudayim!
Mening barliq düxmənlirimning təstikigə saloɣaysən;
Rəzillərning qixlirini qeqiwətkəysən!
8 Nijatliq bolsa Pərwərdigardindur;
Bərikiting Θz həlqingdə bolsun!
Selaḥ!■

4

4-küy •••• Keqidiki dua

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup, tarliq sazlar bilən oqulsun dəp, Dawut yazoɣan küy. —

Mən nida qiloɣinimda, manga jawab bərgəysən,
I manga ḥəqqaniyliqim ata qiloɣuqi Huda!
Besim astida qaloɣanda Sən meni kəngriqilikkə qiqarding;
Manga meḥir-xəpqət kərsitip, duayimni angla!□
2 I insan baliliri, silər mening xan-xəripimni qaqanoɣiqə aḥanətkə qaldurisilər?
Qaqanoɣiqə bihudilikni səyüp,
Yaloɣanni izdəp yürisilər?
Selaḥ.□
3 Biraq xuni bilip qoyunglarki,
Pərwərdigar ihlasmənlərni Θzigə has qiloɣan;
Mən Uningoɣa nida qiloɣinimda, Pərwərdigar anglaydu.
4 Aqqiqinglaroɣa berilip, gunaḥ qilmanglar;
Θz ornunglarda yetip, qəlbinglarda qongqur oylinip,
Süküt qilinglar.
Selaḥ.■
5 Ḥəqqaniylik bilən qurbanliqlarni qilinglar,
Wə Pərwərdigaroɣa tayininglar.■
6 Kəp həlq: — «Kim bizgə yahxiliq kərsitəlisun?» — dəp sorimaqta;
Jamalingning nuri üstimizgə qüxsun, i Pərwərdigar!
7 Axliq wə yengi xarabliri molqiliq boloɣanlarning huxalliqidinmu,
Mening qəlbimni bəkrək huxalliqqa toldurdung.

■ **3:5** Zəb. 4:8 ■ **3:6** Zəb. 27:3 ■ **3:8** Pənd. 21:31; Yəx. 43:11; Yər. 3:23; Ḥox. 13:4; Wəḥ. 7:10; 19:1 □ **4:1** **«Nəoɣmiqilərning bexi»** — yaki «Bax sazqi». Dawut ibadəthanida özining ḥəm baxqilarning küylirini oqux üqün məhsus horqilar ḥəm sazqilarni orunlaxturoɣan. Muxu yərdiki «bax sazqi» xübḥisizki xularni baxquridioɣan adəmni kərsitidu. Dawut bax sazqining muxu küyni öz muzikisi bilən ibadəthanida oquxini orunlaxtur□an bolsa kerək. **«I manga ḥəqqaniylik ata qiloɣuqi Huda!»** — ibraniy tilida: «I ḥəqqaniyliqimning Hudasi!». Baxqa birhil tərjimisi: «I mən üqün adalətni sorioɣuqi Huda!» □ **4:2** **«Qaqanoɣiqə bihudilikni səyüp, yaloɣanni izdəp yürisilər?»** — bu ayət bəlkim «yaloɣan ilaḥ»lar, yəni butlar tooɣruluq eytiloɣan. Sözligüqining «mening xan-xəripim» degini bolsa, Hudadur. Muxu adəmlər uni səyüp, uni izdəxning ornidaButlarni izdəydu. ■ **4:4** Əf. 4:26 ■ **4:5** Qan. 33:19; Zəb. 51:16-19

8 Mən yatay, ḫəm hatirjəmliktə uhliwalay;
Qünki meni bihətərliktə yaxatḳuqi pəḳətla Sən, i Pərwərdigar!■

5

5-küy •••• Səḫərdiki ümid

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup, nəylər bilən oḳulsun dəp, Dawut yazoɣan küy:
—

Mening səzlirimgə ḳulaḳ saloɣaysən, i Pərwərdigar,
Mening aḫlirimoɣa kəngül bəlgəysən.
2 Kətürgən pəryadlirimni angla, mening Padixaḫim, mening Hudayim,
Qünki sangila dua ḳilimən.
3 I Pərwərdigar, səḫərdə Sən awazimni anglaysən;
Mən səḫərdə əzümni Sanga ḳaritimən,
Yuḳirioɣa kəz tikimən.□
4 Qünki Sən rəzilliktin ḫuzur aloɣuqi ilaḫ əməsdursən;
Yamanliḳ ḫərgiz Sən bilən billə turmaydu.
5 Poqi-təkəbburlar kəzüng aldida turalmaydu;
Ḳəbiḫlik ḳiloɣuqilarning ḫəmmisi Sanga yirginqliktur.
6 Yaloɣan səzligüqilərning ḫəmmisini ḫalak ḳilisən;
Pərwərdigar ḳanhor, aldamqi kixilərgə nəprət ḳilur.
7 Biraḳ mən bolsam, meḫri-xəpḳitingning kəngriqilikidin əyünggə kirimən;
Sanga boloɣan əyminixtin muḳəddəs ibadəthanangoɣa ḳarap səjdə ḳilimən;
8 Meni əq kərgənlər tüpəylidin Öz ḫəḳḳaniyliḳing bilən meni yetəkligəysən, i Pərwərdigar;
Yolungni aldimda tüz ḳiloɣin.
9 Qünki ularning aoɣzida ḫeqḳandaḳ səmimiylik yoḳtur;
Ularning iqki dunyasi bolsa pasiḳliḳtur,
Ularning galliri eqiloɣan ḳəbridək sesiḳtur,
Ular tili bilən huxamət ḳiliwatidu.■
10 Ularning gunaḫini bekitkəysən, i Huda;
Ular əz pilanliri bilən əzliri mollaḳ atsun;
Ularni əzlirining nuroɣunlioɣan itaətsizlikliri bilən ḫəydəp qiḳaroɣaysən;
Qünki ular Sanga asiylik ḳildi.■
11 Xundaḳ ḳiloɣanda Sanga tayanoɣanlarning ḫəmmisi xadlinidu;
Ular mənggü xadlik bilən təntənə ḳilidu;
Sən ularni ḳooɣdaysən;
Sening namingni səygənlər seningdin yayraydu.
12 Qünki Sən, i Pərwərdigar, ḫəḳḳaniy adəmgə bəht ata ḳilisən;
Uni xapaiting bilən ḳalḳan kəbi oraysən.

■ **4:8** Law. 26:5; Ḳan. 12:10; 33:28; Zəb. 3:6 □ **5:3** **«I Pərwərdigar, səḫərdə Sən awazimni anglaysən;…»** — «səḫərdə» degən səzgə ḳarap bəzi alimlar 3-, 4- ḫəm 5-küylər, Dawutning Abxalomdin ḳeqix jəryanidiki üq kün iqidiki dualiri, dəp ḳaraydu (3-küydə «kəq» ḫəm «səḫər» bar, 4-də bolsa «kəq», 5-də «səḫər» bar). ■ **5:9** Zəb. 12:2-3; 36:1-3; 52:2; 62:4; Rim. 3:13 ■ **5:10** Zəb. 7:14-15; 9:15-16; 35:7-8; 59:12

6

6-küy •••• Qayoɣu iqidiki dua

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup, tarliq sazlar ɦəm səkkiz tarliq arfa bilən
oqulsun dəp, Dawut yazoɣan küy: —
Pərwərdigar, oɣəziping tutqanda meni əyiblimə;
Qəɦring kəlgəndə meni ədəplimə.□
2 Manga xapaət qiloɣin, i Pərwərdigar, qünki mən zəiplixip kəttim;
I Pərwərdigar, meni saqaytqin, qünki mening ustihanlirim wəɦimigə qüxti.■
3 Mening jenim dəɦxətlik dəkkə-dükkigə qüxti;
I Pərwərdigar, qaqanoɣiqə xundaq bolidu?
4 Yenimoɣa qayt, i Pərwərdigar, jenimni azad qiloɣaysən,
Өzgərməs muɦəbbiting üqün meni qutquzoɣin.
5 Qünki ölümdə bolsa Sanga seoɣinixlar yoq;
Təɦtisarada kim Sanga təxəkkürlərni eytsun?□
6 Mening uɦ tartixlirimdin maoɣdurum qalmidi;
Tün boyi orun-kərpəmni kəlqək qilimən;
Yaxlirim bilən kariwitimni qəktürimən.
7 Dərdlərdin kəzüm hirəlixip kətti;
Barliq küxəndilirim tüpəylidin kəzüm kardin qiqiwatidu.
8 I qəbiɦlik qiloɣuqilar, ɦəmminglar məndin neri bolunglar;
Qünki Pərwərdigar yioɣa awazimni anglidi.■
9 Pərwərdigar tilawitimni anglidi;
Pərwərdigar duayimni ijabət qilidu;
10 Düxmənlirimning ɦəmmisi yərgə qarap qalidu, ular zor parakəndiqilikkə duqar
bolidu;
Tuyuqsiz kəynigə yenip hijalättə qalidu.

7

7-küy •••• Huda Өz ɦəqqaniyliqini kərsətkəy!

1-2 Dawutning «Xiggaon»i: — Kux isimlik bir Binyaminliqning səzliri tooɣruluq
eytqan küyi: —

I Pərwərdigar, mening Hudayim, mən Sanga tayandim;
Ulardin biri xirdək meni titma-titma qiliwətmisun,
Qutquzoɣuqi yoqluqidin paydilinip meni eziwətmisun,
Meni barliq qooɣlioɣuqilardin qutquzoɣin,
Ulardin halas qiloɣin;□
3 I Pərwərdigar Hudayim, əgər qolumda qəbiɦlik qiloɣan bolsam,
Əgər xundaq qiloɣan bolsam: —
4 Əgər mən bilən inaq ətküqigə yamanlik qayturoɣan bolsam,

□ **6:1 «səkkiz tarliq arfa» —** baxqa bir tərjimisi «səkkiz ənlik küy». ■ **6:2** Zəb. 38:3 □ **6:5 «Təɦtisarada kim sanga təxəkkürlərni eytsun?» —** «təɦtisara» əlgüqilərning roɦliri qiyamət künini kütidioɣan jay (ibraniy tilida «xeol» deyilidu). ■ **6:8** Mat. 7:23; 25:41; Luqa 13:27 □ **7:1-2 «Dawutning «Xiggaon»i» —** «Xiggaon» bəlkim «dolqunluq», «otluq», «axiqlik bilən» degən mənidə bolup, bu səz küyning eytilidioɣan aɦangini bildüridu. **«Kux isimlik bir Binyaminliqning səzliri» —** «Kux» degən kixi tooɣruluq baxqa ɦəwirimiz yoq. Ɦeq bolmioɣanda u Dawutqa ziyankəxlik qilmaqqi boloɣan.

— (Əksiqə mən bilən bikardin-bikar düxmənləxkənnimu ⱪutⱪuzdum) —□
5 — Undaⱪta, düxmən meni ⱪooⱪlap tutuwalsun,
U jenimni qəyləp yər bilən yəksan ⱪilsun,
Xəⱨritimni tupraⱪⱪa kəmsun!
6 I Pərwərdigar, oⱪəziping bilən ornungdin turoⱪin,
Meni əzgənlərning ⱪəⱨrigə taⱪabil turuxⱪa ⱪəddingni rusliⱪin,
Wə mening üqün oyoⱪanoⱪin;
Sən sot wə ⱨəkümni bekitkənidingoⱪu!
7 Həlⱪlərdin boloⱪan jamaət ətirapingoⱪa olixidu;
Sən ular üqün pələktiki ornungoⱪa ⱪaytip baroⱪaysən.□
8 Pərwərdigar həlⱪlərning üstidin ⱨəküm qiⱪiridu;
I Pərwərdigar, əz ⱨəⱪⱪaniyliⱪim boyiqə,
Wə əzümdə boloⱪan duruslⱪim boyiqə,
Manga ⱨəküm qiⱪaroⱪaysən.
9 Aⱨ, rəzillərning yamanliⱪi ahirlaxsun!
Ⱨəⱪⱪaniy adəmni qing turoⱪuzoⱪaysən;
I, adəm ⱪəlblirini ⱨəm iqlirini siniⱪuqi ⱨəⱪⱪaniy Huda! □ ■
10 Mening ⱪalⱪinim bolsa,
Durus niyətliklərni ⱪutⱪuzoⱪuqi Hudadidur;
11 Huda adil sotqidur,
U kün boyi gunaⱨtin rənjiydioⱪan Ilaⱨtur;
12 Birsi *yaman* yolidin yanmisa,
U ⱪiliqini biləydu,
Ya oⱪini tartip bətləp ⱪoyidu.
13 Xundaⱪ adəmlər üqün U əlüm ⱪorallirini təyyarlidi;
U oⱪlirini kəydürgüqi oⱪ ⱪildi.
14 Mana, muxundaⱪ kixilər toloⱪaⱪta ⱪəbiⱨlik tuoⱪmaⱪqi,
Uning boyida ⱪaloⱪini yamanliⱪtur;
Uning tuoⱪⱪini bolsa sahtiliⱪtur.■
15 U bir orini kolap, uni qongⱪur ⱪildi;
U əzi koliⱪan orioⱪa yiⱪilip qüxti.■
16 Əzining yamanliⱪi bexioⱪa ⱪaytip kelidu,
Əz zorawanliⱪi bolsa əz üstigə ⱪaytip qüxidu.
17 Mən Pərwərdigarni ⱨəⱪⱪaniyliⱪi bilən mədⱨiyələymən,
Ⱨəmmidin yuⱪiri turoⱪuqi Pərwərdigarning namini yangritip, küy ⱪilip eytimən.

8

8-küy •••• Hudaning insan balisioⱪa boloⱪan uluoⱪ pilani

1 Nəoⱪmiqilərning bexioⱪa tapxurulup, «Gittif»ta orunlansun dəp, Dawut yazoⱪan küy: —

I, Əz ⱨəywəngni asmanlardinmu yuⱪiri tikligən Pərwərdigar Rəbbimiz,

---

□ **7:4 «… (Əksiqə mən bilən bikardin-bikar düxmənləxkənnimu ⱪutⱪuzdum) —…»** — «baxⱪa birhil tərjimisi: «…Yaki manga azar ⱪiloⱪuqini bikardin-bikar buliⱪan bolsam, …». □ **7:7 «Sən ular üqün pələktiki ornungoⱪa ⱪaytip baroⱪaysən»** — baxⱪa birhil tərjimisi: «Ularning üstidin ⱨəküm sürgin». □ **7:9 «adəm ⱪəlblirini ⱨəm iqlirini siniⱪuqi»** — «iqliri» degən səz ibraniy tilida «bərəkliri» deyilidu. ■ **7:9** 1Tar. 28:9; Yər. 11:20; 17:10; 20:12; Wəⱨ. 2:23 ■ **7:14** Ayup 15:35; Yəx. 59:4 ■ **7:15** Ayup 4:8; Zəb. 9:15; 10:2; 35:7-8; 94:13; 119:85; Pənd. 5:22; 26:27; Top. 10:8

Pütkül yər yüzidə naming xunqə xərəpliktur!□
2 Өz rəqibliring tüpəylidin,
Düxmən wə qisasqilarning aoɣzini etixkə,
Bowaqlar wə əmgüqilərning aoɣzidin küq tiklidingsən.■
3 Mən barmaqliringning yasioɣini boloɣan asmanliringoɣa,
Sən məzmut bekitkən ay-yultuzlaroɣa qarioɣinimda,
4 Sən insanni seoɣinidikənsən,
Əmdi adəm degən nemə idi?
Sən uning yenioɣa kelip yoqlaydikənsən,
Insan balisi qanqilik nemə idi?■
5 Qünki Sən uning ornini pərixtilərningkidin azoɣinə təwən bekittingsən,
Sən uningoɣa xan-xərəp wə xəhrətlərni taj qilip bərding.□
6 Uni qolungning yasioɣanlirini idarə qilixqa tikliding;
Sən barliq nərsilərni uning puti astioɣa qoyoɣansən,■
7 Jümlidin barliq qoy-kalilar,
Daladiki barliq janiwarlar,
8 Asmandiki uqar-qanatlar,
Dengizdiki beliqlar,
Dengizlarning yolliridin ətküqilərning barliqini puti astioɣa qoydung.
9 I Pərwərdigar Rəbbimiz, pütkül yər yüzidə naming nemidegən xərəplik-hə!

9

9-küy •••• Huda Өz xəripi həm adalitini kərsətkəy!
1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup, «Mut-Labbən» degən ahangda oqulsun dəp,
Dawut yazoɣan küy: —

Mən Sən Pərwərdigarni pütün qəlbim bilən mədhiyələymən;
Mən Sening qiloɣan barliq karamətliringni bayan qilay;□
2 Mən Səndin huxal bolup xadlinimən;
Sening namingni nahxa qilip eytimən, i Həmmidin Aliy!
3 Mening düxmənlirimning kəynigə yenixliri bolsa,
Dəl ularning sening didaring aldida yiqilip, yoqilixidin ibarət bolidu.
4 Qünki Sən mening həqqim həm dəwayimni soriding;
Sən təhtkə olturup, həqqaniylarqə sotliding.
5 Sən əllərgə tənbih berip, rəzillərni halak qilding;
Sən ularning namini mənggügə əqürüwətkənsən.
6 I düxminim! Halakətliring mənggülük boldi!
Sən xəhərlirini yulup taxliwətting,
Hətta ularning namlirimu yoqap kətti;
7 Birak Pərwərdigar mənggügə olturup *həküm süridu*;
U Өz təhtini sot qilixqa təyyarlap bekitkən;
8 Aləmni həqqaniylik bilən sot qiloɣuqi Udur;

□ **8:1 ««Gittif»ta orunlansun dəp…»** — «Gittif» alimlarning pərziqə «Gat» xəhiridin qiqqan birhil saz. ■ **8:2** Mat. 21:16 ■ **8:4** Ayup 7:17; Zəb. 144:3; Ibr. 2:6 □ **8:5 «Sən uning ornini pərixtilərningkidin azoɣinə təwən bekittingsən…»** — baxqa ikki hil tərjimisi bar: (1) «Sən uning ornini Hudaningkidin azoɣinə təwən bekitkənsən»; (2) «Sən uning ornini pərixtilərningkidin bir məzgillikla təwən qiloɣansən». ■ **8:6** 1Kor. 15:27 □ **9:1 ««Mut-Labbən» degən ahangda oqulsun dəp»** — «Mut-Labbən» bəlkim «ooɣulning ölümi» degən mənidə.

Həlqlərning üstidin U adillik bilən ḥəküm qiqiridu;■
9 Ḥəm U Pərwərdigar ezilgüqilərgə egiz panaḥ,
Xundaqla azablik künlərdə egiz panaḥdur.■
10 Namingni bilgənlər bolsa Sanga tayinidu;
Qünki Sən, i Pərwərdigar, Өzüngni izdigənlərni ḥərgiz taxliоqan əməssən.
11 Zionda turоquqi Pərwərdigarоqa küylərni yangritinglar!
Uning qiloqanlirini həlqlər arisida bayan qilinglar;
12 Qünki *tөkülgən* qanning soriqini qiloquqi udur,
U dəl xundaq kixilərni əsləydu,
Har qilinoqanlarning nalə-pəryadlirini U untuoqan əməs.
13 Manga xəpqət kərsətkin, i Pərwərdigar,
Mening өqmənlərdin kərgən horluqlirimoqa nəzər saloqinki,
Meni өlüm dərwaziliri aldidin kətürgəysən;
14 Xundaq qiloqanda mən Zion qizining dərwazilirida turup,
Sanga təəlluq barlik mədḥiyilərni jakarlaymən;
Mən nijatlik-qutquzuxungda xadlinimən.□
15 Əllər bolsa өzliri koliоqan orioqa өzliri qüxüp kətti,
Өzliri yoxurup qoyoqan toroqa puti qapsilip qaldi.■
16 Pərwərdigar qikaroqan ḥəkümi bilən tonular;
Rəzil adəmlər өz qolida yasioqini bilən ilinip qaldi.
Higgaon — Selaḥ.□
17 Rəzillər,
Yəni Hudani untuoqan barlik əllər,
Yandurulup, təḥtisaraoqa taxlinidu.□
18 Qünki namratlar mənggügə əstin qikirilmaydu;
Mөminlərning ümidi mənggü өqməy, turiweridu.
19 I Pərwərdigar, ornungdin turoqin;
Adəm balilirining oqəlibə qilixioqa yol qoymioqin;
Ḥuzurung aldida barlik əllər sotlansun.
20 Ularni dəkkə-dükkigə qüxür, i Pərwərdigar;
Əllər өzlirini biz pəqət adəm baliliri halas, dəp bilsun!
Selaḥ!

10

10-küy •••• — 10-küy 9-küy dawami •••• 1-ayəttiki izaḥatni kərüng

1 Nemixqa, i Pərwərdigar, yiraqta turisən?
Nemixqa azablik künlərdə өzüngni yoxurisən?□
2 Rəzil adəmlər təkəbburluqi bilən ajiz mөminlərni tap basturup qooqlap yüridu;

■ **9:8** Zəb. 96:13; 98:9 ■ **9:9** Zəb. 37:39; 46:1-3; 91:1-2 □ **9:14 «…mən Zion qizining dərwazilirida turup,… »** — «Zion qizi» Yerusalemni kərsitidu. ■ **9:15** Zəb. 7:16; Pənd. 5:22 □ **9:16 «Higgaon — Selaḥ»** — «Higgaon» bəlkim «seoqinip oylinix» degənni bildüridu; xundaqla yənə bəlkim: — «muzika pəs awazlik boluxi kerək» degənni bildürüxi mumkin. □ **9:17 «…yandurulup, təḥtisaraoqa taxlinidu»** — «təḥtisara» tooqruluq 6-küy, 5-ayəttiki izaḥatni, xundaqla «Təbirlər»ni kərüng. □ **10:1 «Nemixqa, i Pərwərdigar, yiraqta turisən? Nemixqa azablik künlərdə өzüngni yoxurisən?»** — 10-küyning 9-küy bilən sirlik alaqisi bar; 9-küy ḥəm 10-küydiki ayətlər ibraniy tilida alaḥidə xəkilgə igə. Ibraniy yeziqida 22 ḥərp bar. Bu ikki küydiki tak ayətlərning ḥərbiri ibraniy elipbə tərtipigə asasən yengi ḥərp bilən baxlinidu (məsilən, uyoqur tili bolsa, a-, ə-, b- qatarlik ḥərplər bilən baxlanoqanoqa ohxax). 9-küy ḥəm 10-küyni bir-birigə baoqlioqanda, toluq «elipbəlik nusha» pəyda bolidu. Keyin muxundaq küyni «elipbə tərtipilik» küy dəp ataymiz.

Ular özliri tapqan ḫiylilər bilən ilinip, bablinidu.□ ■
3 Qünki rəzillər öz arzu-ḫəwəsliri bilən mahtinidu;
Aq kəzlər üqün bəht tiləydu;
Pərwərdigarni bolsa kəzigə ilmaydu.□
4 Ular qirayidin ḫakawurluq yaoꞑdurup,
Hudani izdiməydu;
Ular barliq hiyallirida: «Ḫeqbir Huda yoqtur!» dəydu.■
5 Ularning yolliri ḫəmixə rawan bolidu;
Sening ḫəkümliring ularning nəziridin yiraq wə üstün turidu;
Ularning rəqibliri bolsa, ularoꞑa qarap «tüfi!» dəp mazaq qilidu.
6 *Rəzil adəm* kənglidə: «Mən ḫeq təwrənməy turiwerimən!
Dəwrdin-dəwrgə ḫeq muxəqqətkə uqrimaymən» — dəydu.
7 Uning aoꞑzi qaroꞑax, aldamqilik ḫəm zulumoꞑa toloꞑan;
Tili astida əskilik wə qəbiḫlik yatidu.■
8 U məḫəllilərdə yoxurunqə marap olturidu;
U pinḫan jaylarda gunaḫsizlarni öltürüwetidu;
Közliri yoqsullarni közləydu;
9 U qatqallida yatqan xirdək yoxurunqə paylap yatidu;
U möminlərni tutuwelix üqün yoxurunqə marap yatidu;
Möminlərni tutuwelip, ularni öz torioꞑa qüxüridu.
10 *Yoqsullar* ezilidu, püküldü;
Dərdmənlər uning yawuzluqliri bilən yiqilidu.□
11 U kənglidə: «Təngri buni untup qaldi,
U yüzini yepiwelip, qarimaydu;
Buni ḫərgiz körməydu» — dəydu.□ ■
12 Ornungdin turoꞑin, i Pərwərdigar;
I Təngrim, qolungni kətürgin;
Ezilgən möminlərni untuma!
13 Rəzil adəm nemixqa *Sən* Hudani közigə ilmaydu?
U kənglidə: «*Huda* buni sürüxtürməydu!» — dəydu.
14 Sən buni körgənsən;
Sən Öz qolung bilən yamanlik ḫəm zulumni özlirigə qayturux üqün,
Özüng bularni közləp yürisən;
Dərdmənlər özlirini Sanga amanət qilidu;
Qünki Sən yetim-yesirlərgə yar-yölək bolup kəlgənsən;
15 Rəzil, yaman adəmning bilikini sunduruwətkəysən;
Uning rəzillikini birmubir sürüxtürüp, üzül-kesil yoqatqaysən.
16 Pərwərdigar əbədil'əbədgiqə padixaḫdur;
Imansiz əllər bolsa *Pərwərdigarning* zeminidin yoqilar.□ ■
17-18 Pərwərdigar, Sən ajiz möminlərning armanlirini anglaysən;

□ **10:2** **«Ular özliri tapqan ḫiylilər bilən ilinip, bablinidu»** — yaki «Ajizlar ularning ḫiyliliri bilən ilinip qalidu». ■ **10:2** Zəb. 7:16; 9:15-16; Pənd. 5:22 □ **10:3** **«Aq kəzlər üqün bəht tiləydu; Pərwərdigarni bolsa kəzigə ilmaydu»** — yaki «Aq kəzlər adəmni tillap, Pərwərdigarni qətkə qaqidu». ■ **10:4** Zəb. 14:1-3; 53:1-3 ■ **10:7** Rim. 3:14 □ **10:10** **«Dərdmənlər uning yawuzluqliri bilən yiqilidu»** — «yawuzluqliri» bəlkim köqmə mənidə bolup, xirning küqlük putlirini yaki qixlirini wə yaki owqilarning torlirini (9-ayət) kərsitixi mumkin. □ **10:11** **«U yüzini yepiwelip, qarimaydu»** —yaki «U yüzini yepip qarimaydu» yaki «U yüzini yoxurup qarimaydu» ■ **10:11** Zəb. 64:5; 73:11; 94:7 □ **10:16** **«Imansiz əllər bolsa Pərwərdigarning zeminidin yoqilar»** — ibraniy tilida «əllər» muxu yərdə Hudaning yolini rət qilidioꞑan yat əllərni kərsitidu. **«Pərwərdigarning zemini»** — ibraniy tilida «uning zemini». Hudaning bu zemini bolsa, Israiloꞑa miras qiloꞑan Qanaan zemini (Pələstin)dur. ■ **10:16** Zəb. 29:10; 93:1; 145:13; 146:10; Yər. 10:10; Yioꞑ. 5:19; Dan. 3:33; 6:27; 1Tim. 1:17

Ularning dilini tokˌ kilisən;
Yetim-yesirlar wə ezilgüqilər üqün adalətni yakˌlap,
Yər yüzidiki insanlarning *ajiz-məminlərgə* kˌaytidin wəhimə saloˌuqi bolmaslikˌi üqün,
Kˌulikˌingni ding tutisən.■

11

11-küy •••• «Kˌeni, kˌaqmamsən?»

1 Nəoˌmiqilərning bexioˌa tapxurulup okˌulsun dəp, Dawut yazoˌan küy: —

Pərwərdigarni baxpanahˌim kˌildim;
Əmdi silər kˌandakˌmu manga: «Kˌuxtək ez teoˌingoˌa uqup kˌaq!
2 Qünki mana, rəzillər kamanni tartip,
Kˌarangoˌuluktin kəngli duruslaroˌa kˌaritip atmakˌqi bolup,
Ular okˌni kiriqkˌa selip kˌoydi;
3 «Ullar hˌalak kˌilinsa,
Əmdi hˌəkˌkˌaniylar nemimu kˌilar?»» — dəwatisilər?□
4 Pərwərdigar Ezining mukˌəddəs ibadəthanisididur,
Pərwərdigarning təhti asmanlardidur;
U nəzər salidu,
Uning səzgür kəzliri insan balilirini kəzitip, sinaydu.□
5 Pərwərdigar hˌəkˌkˌaniy adəmni sinaydu;
Rəzillərgə wə zorawanlikˌkˌa huxtarlaroˌa u iq-iqidin nəprətlinidu.
6 U rəzillərgə kˌapkˌanlar, ot wə günggürtni yaoˌduridu;
Pizoˌirim kˌizikˌ xamal ularning kˌədəhˌidiki nesiwisi bolidu.□
7 Qünki Pərwərdigar hˌəkˌkˌaniydur;
Hˌəkˌkˌaniylikˌ Uning amrikˌidur;
Kəngli duruslar Uning didarini kəridu.

12

12-küy •••• Rəzil dunyadin sakˌlax

1 Nəoˌmiqilərning bexioˌa tapxurulup, xeminit bilən okˌulsun dəp, Dawut yazoˌan küy: —

Kˌutkˌuzoˌaysən, Pərwərdigar, qünki ihlasmən adəm tügəp kətti;
Adəmlər arisidin sadikˌ məminlər oˌayip boldi.□
2 Hˌərbirsi ez yekˌinlirioˌa yaloˌan eytidu;
Huxamətqi ləwlərdə, alikəngüllük bilən səzlixidu.
3 Pərwərdigar barlikˌ huxamətqi ləwlərni,
Hˌakawurlarqə səzləydioˌan tilni kesiwətkəy!
4 Ular: «Tilimiz bilən oˌəlibə kˌilimiz;

■ **10:17-18** Yəx. 57:1 □ **11:3 «Ullar hˌalak kˌilinsa,..»** — «Ullar» jamaətning yaki jəmiyətning ullirini kərsitidu. □ **11:4 «Uning səzgür kəzliri insan balilirini kəzitip, sinaydu»** — «Uning səzgür kəzliri» ibraniy tilida «uning kəz kˌapakˌliri». □ **11:6 «Pizoˌirim kˌizikˌ Xamal ularning kˌədəhˌidiki nesiwisi bolidu»** — «ularning kˌədəhˌidiki nesiwisi» kinayilik, hˌəjwiy gəp. □ **12:1 «xeminit bilən okˌulsun dəp...»** — «xeminitx» bəlkim, «səkkiz tarlikˌ saz» yaki «səkkiz notilikˌ küy» degən mənidə.

Ləwlirimiz bolsa ɵzimizningkidur;
Kim bizgə Rəb bolalisun?» — dəydu.
5 «Ezilgüqi ajizlarni basqan zulum wəjidin,
Miskinlərning ahuzarliri wəjidin,
Ƣazirla ornumdin turay» — dəydu Pərwərdigar,
«Mən ularoƣa, ular zariqip kütkən azadliqni yətküzimən».□
6 Pərwərdigarning sɵzliri bolsa sap sɵzlərdur;
Ular yəttə qetim saplaxturuloƣan,
Sapal qazanda tawlanoƣan kümüxtəktur.■
7 Sən Pərwərdigar, ularni saqlaysən;
Sən *məminlərni* muxu dəwrdin mənggügə qooƣdaysən;□
8 *Qünki* rəzil adəmlər ƣəryanda oƣadiyip yürüxidu,
Pəskəxlik insan baliliri arisida aliyjanablik dəp mahtalmaqta!

13

13-küy •••• Qaqanoƣiqə, i Pərwərdigar?

1 Nəoƣmiqilərning bexioƣa tapxurulup oqulsun dəp, Dawut yazoƣan küy: —

I Pərwərdigar, qaqanoƣiqə?
Sən meni mənggügə untumsən?
Qaqanoƣiqə didaringni məndin yoxurisən?
2 Qaqanoƣiqə ƣərküni qayoƣurup, qəlbimdə?
Qaqanoƣiqə düxminim məndin xadlinip oƣalib yüridu?
3 Manga qara, manga jawab bərgin, i Pərwərdigar Hudayim!
Ɵlüm uyqusi meni besip kəlgüqə,
Kɵzümni yorutqaysən,
4 Düxminimning: «Mən küqiyip uning üstidin oƣəlibə qildim» deməsliki üqün,
Rəqiblirim səntürülgənlikimni kərüp xadlanmasliqi üqün,
kɵzümni yorutqaysən!
5 Biraq mən bolsam Sening ɵzgərməs muƣəbbitinggə ɵzümni tapxurdum;
Yürikim Sening nijatliqingdin xadlinidu;
6 Mən Pərwərdigaroƣa nahxa eytimən;
Qünki U manga zor meƣribanliqni kərsətti.

14

14-küy •••• Qarangoƣu dunya

1 Nəoƣmiqilərning bexioƣa tapxurulup oqulsun dəp, Dawut yazoƣan küy: —

Əhmək kixi kɵnglidə: «Ƣeqbir Huda yoq» — dəydu.
Ular qiriklixip,
Yirginqlik qəbiƣlikni qilixti;
Ularning iqidə meƣribanlik qiloƣuqi yoqtur;■

□ **12:5** **«Mən ularoƣa, ular zariqip kütkən azadliqni yətküzimən»** — baxqa birhil tərjimisi: «Ularni «tüfi!» dəp mazaq qiloƣuqilardin azad qilimən» ■ **12:6** 2Sam. 22:31; Zəb. 18:30; 19:8; 119:140; Pənd. 30:5 □ **12:7** **«Sən Pərwərdigar, ularni saqlaysən»** — «ular» 5-ayəttə tiloƣa elinoƣan «ezilgənlər» wə «miskinlər»ni kərsitidu. ■ **14:1** Zəb. 10:4; 53:1-3; Rim. 3:10

2 Pərwərdigar ərxtə turup, adəm balilirini kəzitip:
«Bu insanlarning arisida insapni qüxinidioɣan birərsi barmidu?
Hudani izdəydioɣanlar barmidu?
3 Ḥəmmə adəm yoldin qikti,
Ḥəmmə adəm qiriklixip kətti,
Meḥribanlik kiloɣuqi yok, ḥətta birimu yoktur.
4 Nanni yegəndək Mening həlkimni yutuwaloɣan bu kəbiḥlik kiloɣuqilar ḥeqnemini bilməmdu?» — dəydu.
Ular Pərwərdigaroɣa ḥeqbir iltija kilmaydu.
5 Mana ularni oɣayət zor korkunq basti;
Qünki Huda ḥəkkaniylarning dəwrididur.
6 «Silər ezilgənlərning kəngligə pükkən ümidini yok kilmakqi bolisilər;
Birak Pərwərdigar uning baxpanaḥidur!»□
7 Aḥ, Israilning nijatliki Ziondin qikip kəlgən bolsa idi!
Pərwərdigar Өz həlkini asarəttin qikirip,
Azadlikka erixtürgən qaoɣda,
Yakup xadlinidu,
Israil huxallinidu!□

15

15-küy •••• Kim Huda aldida turalaydu?
1 Dawut yazoɣan küy: —

Pərwərdigar, kim qediringda turalaydu?
Kim pak-mukəddəs teoɣingda makanlixidu?
2 Kimki tamamən duruslukta mangsa,
Ḥəkkaniylikni yürgüzsə,
Kənglidə ḥəkikətni səzlisə;■
3 Tili bilən gəp toxumisa,
Өz yekinioɣa yamanlik kilmisa,
Koxnisining əyibini kolap aqmisa,
4 Pəs adəmni kəzgə ilmisa,
Pərwərdigardin əyminidioɣanlarni ḥərmətlisə,
Өzigə ziyanlik boloɣan təkdirdimu iqkən kəsimini өzgərtmisə,
5 Pulni həklərgə өsümgə bərmisə,
Bigunaḥlarning ziyinioɣa para almisa;
Kimki muxularni kilsa,
Mənggügə təwrənməs.

□ **14:6 «Birak Pərwərdigar uning baxpanaḥidur!»** — yaki «Qünki Pərwərdigar uning baxpanaḥidur!». Bizningqə «birak» tooɣra kelidu — demək, Huda Өz həlkining bozək kilinoɣinioɣa karap, ularni kooɣlaxka ḥərikət kilidu. Baxka birhil tərjimisi: «Gərqə Pərwərdigar uning baxpanaḥi bolsa!» □ **14:7 «Israil huxallinidu!»** — «Israil» tooɣruluk — okurmənlər Təwrattiki «Yaritilix» degən kisimni okuoɣan bolsa, esidə boliduki, Huda ḥəzriti Yakupning ismini «Israil»oɣa өzgərtkən. Yəḥudiy həlki (Israillar) Yakupning əwladliridin ibarət. Xunga Təwrattiki baxka yərlərdə yaki Zəburda «Yakup» yaki «Israil» adəttə Yəḥudiylar, yəni Israil həlkini kərsitidu. Əgər tekist ḥəzriti Yakup (Israil)ning өzini kərsətkən bolsa, izaḥat berimiz. ■ **15:2** Zəb. 24:4; Yəx. 33:15

16

16-küy •••• Ahirətkiqə Hudaoɣa baoɣlioɣan qəksiz ümid

1 Dawut yazoɣan «Mihtam» küyi:

Meni saḳlioɣin, i Təngri,
Qünki mən Sanga tayinimən.□
2 Mening jenim Pərwərdigaroɣa: «Sən mening Rəbbimdursən;
Səndin baxḳa mening bəht-saaditim yoḳtur» — dedi.□ ■
3 Yər yüzidiki muḳəddəs bəndiliring bolsa,
Ular aliyjanablardur,
Ular mening ḥəmmə huxalliḳimdur.
4 Kim baxḳa ilaḥni izdəxkə aldirisa,
Ularning dərdliri köpiyip ketidu.
Oɣəyriy ilaḥlaroɣa atap ḥədiyə ḳanlirini təkməymən,
Ularning namlirini tilimoɣimu almaymən.
5 Pərwərdigar bolsa mening mirasim ḥəm ḳədəḥimdiki nesiwəmdur;
Qək taxlinip erixkən nesiwəmni özüng saḳlaysən;□ ■
6 *Nesiwəmni bəlgiligən* sizikiar manga güzəl yərlərni bekitkəndur;
Bərḥək, mening güzəl mirasim bardur!□
7 Manga nəsiḥət bərgən Pərwərdigaroɣa təxəkkür-mədḥiyə ḳayturimən;
Ḥətta keqilərdimu wijdanim manga өgitidu.□
8 Mən Pərwərdigarni ḥərdaim köz aldimdin kətküzməymən;
U ong yenimda boloɣaqḳa,
Mən ḥərgiz təwrənməymən.■
9 Xunga mening ḳəlbim xadlandi,
Mening roḥim tehimu kətürülidu,
Mening tenim aman-esənliktə turidu;□
10 Qünki jenimni təḥtisarada ḳaldurmaysən,
Xundaḳla Sening Muḳəddəs Boloɣuqingni qirixtin saḳlaysən.□ ■

□ **16:1 «Dawut yazoɣan «Mihtam» küy» —** «Mihtam» bəzi alimlarning pərziqə «ünsiz dua» yaki «yoxurun gəḥər» degən mənidə. □ **16:2 «Səndin baxḳa mening bəht-saaditim yoḳtur» —** baxḳa birhil tərjimisi — «Mening yahxiliḳim (ḥərgiz) seningkigə yətməydu». ■ **16:2** Ayup 22:2; 35:7; Rim. 11:35 □ **16:5 «Pərwərdigar bolsa mening mirasim ḥəm ḳədəḥimdiki nesiwəmdur» —** Hudaning «Өz həlḳining mirasi» boloɣanliḳi tooɣruluḳ «Yar.» 15:1, «Qəl.» 18:20, «Zəb.» 73:26ni wə izaḥatlirini kərüng. **«Qək taxlinip erixkən nesiwəmni өzüng saḳlaysən» —** Israillar Yəxua pəyoɣəmbərning yetəkqiliki bilən Ḳanaan (Pələstin) zeminini igiligən waḳtida, hər ḳəbilining, hər ailining təəlluḳi qək taxlax bilən bekitilgən («Yə.» 18-19-bab). Musa pəyoɣəmbərgə tapxuruloɣan ḳanun boyiqə, bu təəlluḳat bolsa mənggügə muxu ailə əwladliriɣa miras ḳaldurulidu. ■ **16:5** Yioɣ. 3:24 □ **16:6 «Nesiwəmni bəlgiligən sizikiar manga güzəl yərlərni bekitkəndur» —** yuḳiriḳi 5-ayəttiki qək bəlgiligən jay sizikiar bilən bekitilgən. Dawut bəlkim muxu səzlərni köqmə mənidə ixlitip: «Ḥayatim wə turmuxumni ḥər jəḥəttin Huda yahxi bekitkən» — deməkqi bolsa kerək. □ **16:7 «Ḥətta keqilərdimu wijdanim manga өgitidu» —** «wijdanim» ibraniy tilida «bərəklirim» degən səz bilən bildürülidu. ■ **16:8** Ros. 2:25 □ **16:9 «Mening roḥim tehimu kətürülidu» —** «roḥim» ibraniy tilida «xan-xəripim» degən səz bilən ipadilinidu. □ **16:10 «Qünki jenimni təḥtisarada ḳaldurmaysən» —** Təwrat wə Injil boyiqə, «dozah» yaki «jəḥənnəm» pəḳətla ahirət künidin keyin baxlinidu. Uningdin ilgiri, өlüp kətkən adəmlərning roḥi bir orunoɣa, yəni «təḥtisara»oɣa baridu. Məsiḥ Əysa krestkə mihlanoɣandin keyin, «təḥtisara»da qong bir өzgirix yüz bərdi. Bu yərdə biz u tooɣruluḳ tohtalmaymiz. Birak muxu ayəttə, Dawut pəyoɣəmbər «Məsiḥ» (Ḳutḳuzoɣuqi)ning gərdə turmay tirildürülidioɣanliḳini aldin eytḳan. «Təbirlər»nimu kərüng. **«Sening Muḳəddəs Boloɣuqing» —** Muḳəddəs Kitabta, «muḳəddəs» «uluoɣ» əməs, bəlki «mutləḳ pak», «Hudaoɣa has», «pütünləy Hudaoɣa ataloɣan» degən mənini bildüridu. «Muḳəddəs Boloɣuqing» qoḳum Məsiḥni kərsitidu. **«Sening Muḳəddəs Boloɣuqingni qirixtin saḳlaysən» —** ibraniy tilida «Sening Muḳəddəs Boloɣuqingni qirixni kərgüzməysən». Demək, gərgə ḳoyuloɣan bolsimu, teni qirimaydu (tez tirildürülidu). ■ **16:10** Ros. 2:31; 13:35

11 Sən manga ḥayat yolini kərsitisən;
Ḥuzurungda tolup taxḳan xad-huramlik bardur;
Ong ḳolungda mənggülük bəḥrə-ləzzətlərmu bardur.

17

17-küy •••• Təkəbburlarning besimidin ḳutḳuzoŋaysən!

1 Dawutning duasi: —
Ḥəkḳaniy tələpni angla, i Pərwərdigar, mening nidayimoŋa kəngül ḳoyoŋin;
Mening duayimoŋa ḳulaḳ saloŋin,
U yaloŋanqi ləwlərdin qikḳan əməs.
2 Ḥuzurungdin ḥəkümüm qikiriloŋay!
Kəzüng nemə durus ikənlikini pərḳ ətkəy!
3 Sən mening ḳəlbimni sinioŋansən,
Sən keqidimu manga yekinlixip kəzətting;
Sən meni tawlap kəzüngdin kəqürdingsən,
Meningdin ḥeqbir səwənlik tapalmiding;
Kənglümdə: Aoŋzim itaətsizlik ḳilmisun! — dəp niyət ḳildim.
4 Adəm balilirining ḥayattiki ixlirida,
Ləwliringdin qikḳan səzlər bilən zorawanlarning yolliridin əzümni neri ḳildim.
5 Mening ḳədəmlirim yolliringdin qikmioŋan,
Putlirim teyilip kətmigən.
6 Mən Sanga iltija ḳildim,
Qünki tiləklirimni ijabət ḳilisən, i Təngrim;
Manga ḳulaḳ saloŋin,
Səzlirimni angliŋin.
7 I, Əzünggə tayanoŋanlarni ḳarxi qikḳuqilardin ong ḳolung bilən Ḳutḳuzoŋuqi,
Karamətliringni kərsitip, əzgərməs muḥəbbitingni ayan ḳiloŋaysən!□
8 Meni kəz ḳariquḳungdək saḳlioŋaysən;
Ḳanatliring sayisidə meni yoxuroŋaysən;
9 Meni bulimaḳqi boloŋan rəzil adəmlərdin,
Meni ḳorxiwaloŋan əxəddiy küxəndilirimdin yoxuroŋin;
10 Ularning baoŋrini may ḳaplap, ḳetip kətkən;
Ularning eoŋizliri təkəbburlarqə səzləydu;□
11 Ular yolimizni toriwelip,
Bizni yərgə uruxḳa kəzini alaytip, □
12 Oljioŋa aq kəzlük bilən tikilgən xirdək,
Yoxurun jaylarda marap yüridioŋan yax xirdəktur.
13 Ornungdin turoŋaysən, i Pərwərdigar,
Uning yolini tosup, yər bilən yəksan ḳiloŋaysən,
Jenimni rəzil adəmdin ḳutḳuzoŋin, ḳiliqing bilən;
14 *Meni* Əz ḳolung bilən kixilərdin,
Yəni muxu dəwrdiki kixilərdin ḳutḳuzoŋin;
Ularning nesiwisi bolsa muxu dunyadiladur;
Sən ularning ḳarnini nemətliring bilən toldurisən;

□ **17:7 «əzgərməs muḥəbbitingni ayan ḳiloŋaysən!»** — «əzgərməs muḥəbbiting» əslidə kəplük xəklidə «əzgərməs muḥəbbitinglar». □ **17:10 «Ularning baoŋrini may ḳaplap, ḳetip kətkən...»** — bu ibarə ularning intayin təkəbburluḳi, baxḳiloroŋa ḥeq kəngül bəlməydioŋanliḳi, ularni kəzgə ilmaydioŋanliḳini kərsitidu.
□ **17:11 «Bizni yərgə uruxḳa kəzini alaytip,...»** — yaki «Meni yərgə uruxḳa kəzini alaytip,...».

Ularning kəngli pərzəntliri bilən ķandi,
Balilirioŋa baylikķlirini ķalduridu.
15 Mən bolsam, ḥəkķaniylikta yüzünggə ķarioŋuqi bolimən;
Oyoŋanoŋinimda, Sening didaringdin səyünimən!□

18

18-küy •••• Aləmqə ķutķuzux

1 Nəoŋmiqilərning bexioŋa tapxurulup okulsun dəp, Pərwərdigarning ķuli Dawut yazoŋan küy; Pərwərdigar uni barlik düxmənliridin ḥəm Saul padixaḥning ķolidin ķutķuzoŋan küni, u Pərwərdigaroŋa munu küyning səzlirini eytti: —

Aḥ, Pərwərdigarim, mening küq-ķudritim,
Mən seni səyimən!
2 Pərwərdigar mening hada teoŋim, mening ķoroŋinim, mening nijatkarimdur!
Mening Təngrim, mening ķoram texim, mən Uningdin ḥimayə tapimən;
U mening ķalķinim, mening ķutķuzoŋuqi münggüzüm, mening egiz munarimdur!□
3 Mədḥiyilərgə layik Pərwərdigaroŋa nida ķilimən,
Xunda düxmənlirimdin ķutķuzulimən;
4 Ölümning asarətliri meni ķorxiwaldi,
Ihlassizlarning yamrap ketixi meni ķorķitiwətti;□
5 Təḥtisaraning taniliri meni qirmiwaldi,
Ölüm sirtmakliri aldimoŋa kəldi.
6 Ķiynaloŋinimda mən Pərwərdigaroŋa nida ķildim,
Hudayimoŋa pəryad kətürdüm;
U ibadəthanisidin awazimni anglidi,
Mening pəryadim Uning ḥuzurioŋa kəldi,
Uning ķulikioŋa kirdi.
7 Xu qaoŋ yər-zemin təwrəp, silkinip kətti,
Taoŋlarning ulliri dəḥxətlik təwrəndi, silkinip kətti;
Qünki U oŋəzəpləndi.□
8 Uning dimioŋidin is ərləp turatti,
Aoŋzidin qikķan ot ḥəmmisini yutuwətti;
Uningdin kəmür qooŋliri qikti;□
9 U asmanlarni təzim ķildurup qüxti,
Puti asti tum ķarangoŋuluk idi.
10 Bir kerubni minip pərwaz ķildi,
Xamalning ķanatlirida oŋuyuldap uqup kəldi.□
11 U ķarangoŋulukni özining yoxurunidioŋan jayi ķildi,
Sularning ķarangoŋusini,

□ **17:15 «…Oyoŋanoŋinimda, Sening didaringdin səyünimən!»** — «oyoŋanoŋinimda» ölümdin oyoŋinip, tirilgəndə, demək. □ **18:2 «mening ķutķuzoŋuqi münggüzüm»** — ibraniy tilida «nijatliķimning münggüzi». □ **18:4 «Ihlassizlarning yamrap ketixi meni ķorķitiwətti»** — ibraniy tilida «Ihlassizlarning ķiyan-taxķinliri meni ķorķitiwətti». □ **18:7 «…Taoŋlarning ulliri dəḥxətlik təwrəndi, silkinip kətti; qünki U oŋəzəpləndi…»** — bu küydiki səzlər tədrijiy ḥalda Dawutning özining əḥwalidin ayrilip, Dawutning boloŋusi əwladi Məsiḥning ḥayatioŋa ətidu. Küydə Məsiḥning ḥayati, japa-muxəkķət tartidioŋanliki, ahirida uning xan-xərəpkə erixidioŋanliki wə pütkül aləmgə padixaḥ bolidioŋanliki kərsitilidu. Demək, bu küyning özi uluoŋ bir bexarəttur. □ **18:8 «Uningdin kəmür qooŋliri qikti»** — yaki «Uningdin kəmür qooŋliri tutaxturuldi». □ **18:10 «Bir kerubni minip pərwaz ķildi»** — «kerub» intayin küqlük birhil ķanatlik pərixtə. «Təbirlər»ni kərüng.

Asmanlarning qoyuq bulutlirini,
Өz ətrapida qediri qildi.
12 Uning aldidiki yoruqluqtin,
Qoyuq bulutlar, məldür, otluq qooqlar qiqip ətti;
13 Pərwərdigar asmanda güldürlidi;
Ḥəmmidin Aliy Boloquqi awazini yangratti,
Məldür wə otluq qooqlar bilən.
14 Bərḥək, U oqlirini etip, *düxmənlirimni* tarqitiwətti;
Qaqmaqlarni qaqturup, ularni qiyqas-quqanoqa saldi;□
15 Xuning bilən dengizlarning təkti kərünüp qaldi,
Aləmning ulliri axkarilandi,
Tənbiḥing bilən,
Dimioqingdin qikqan nəpəsning zərbisi bilən, i Pərwərdigar.

16 U yuqiridin qolini uzitip, meni tutti;
Meni uluoq sulardin tartip aldi.
17 U meni küqlük düxminimdin,
Ḥəm manga өqmənlik qiloquqilardin qutquzdi;
Qünki ular məndin küqlük idi.
18 Külpətkə uqrioqan künümdə, ular manga qarxi ḥujumoqa ətti;
Biraq Pərwərdigar mening tayanqim idi.
19 U meni kəngri-azadə bir jayoqa elip qikardi;
U meni qutquzdi, qünki U məndin hursən boldi.
20 Pərwərdigar ḥəqqaniyliqimoqa qarap manga iltipat kərsətti;
Qolumning ḥalalliqini U manga qayturdi;
21 Qünki Pərwərdigarning yollirini tutup kəldim;
Rəzillik qilip Hudayimdin ayrilip kətmidim;
22 Qünki Uning barliq ḥəkümliri aldimdidur;
Mən Uning bəlgilimilirini өzümdin neri qilmidim;
23 Mən Uning bilən oqubarsiz yürdum,
Өzümni gunaḥtin neri qildim;
24 Xuning üqün Pərwərdigar ḥəqqaniyliqimoqa qarap,
Kөz aldidiki qolumning ḥalalliqioqa qarap, qiloqanlirimni qayturdi.□
25 Wapadar-meḥribanlaroqa Өzüngni wapadar-meḥriban kərsitisən;
Oqubarsizlaroqa Өzüngni oqubarsiz kərsitisən;
26 Sap dilliqlaroqa Өzüngni sap dillik kərsitisən;
Tətürlərgə Өzüngni tətür kərsitisən;
27 Qünki ajiz məmin həlqni qutquzoquqi Өzüngdursən;
Biraq təkəbbur kөzlərni xərməndə qilisən;
28 Qirioqimni julalik qiloqan Səndursən;
Pərwərdigar Hudayim meni basqan qarangoqulukni nurlanduridu;
29 Qünki Sən arqilik *düxmən* qoxuni arisidin yügürüp өttüm;
Sən Hudayim arqilik mən sepildin atlap өttüm.□
30 Təngrim — Uning yoli mukəmməldur;

□ **18:14 «U oqlirini etip, düxmənlirimni tarqitiwətti» —** ibraniy tilida «U oqlirini etip, ularni tarqitiwətti». 17-ayətni kərüng. □ **18:24 «Pərwərdigar ḥəqqaniyliqimoqa qarap, kөz aldidiki qolumning ḥalalliqioqa qarap, qiloqanlirimni qayturdi» —** xübḥisizki, muxu 19-24-ayətlərdə Məsiḥning pak-oqubarsizliqi, gunaḥsizliqi bexarət qilinidu. Dawut өzi tooqruluk bu sөzlərni ḥərgiz deyəlməytti. Məsilən, 25-küy, 7-ayət wə 51-küyni kərüng. □ **18:29 «Sən arqilik düxmən qoxuni arisidin yügürüp өttüm» —** «yügürüp өttüm» degən sөzlər «bөsüp өttüm» degən mənini өz iqigə alidu.

Pərwərdigarning səzi sinap ispatlanoɣandur;
U Өzigə tayanoɣanlarning ɧəmmisigə ⱪalⱪandur.
31 Qünki Pərwərdigardin baxⱪa yənə kim ilaɧtur?
Bizning Hudayimizdin baxⱪa kimmu ⱪoram taxtur?
32 Yəni belimni küq-ⱪuwwət bilən orioɣuqi Təngri,
Yolumni tüptüz, mukəmməl ⱪiloɣuqi Təngridur;
33 U mening putlirimni keyikningkidək *uqⱪur* ⱪilidu,
Xuning bilən meni egiz jaylirimda turoɣuzidu;
34 ⱪollirimni urux ⱪilixⱪa өgitidu,
Xunglaxⱪa biləklirim mis kamanni kerələydu;
35 Sən manga nijatliⱪing boloɣan ⱪalⱪanni ata ⱪilding,
Nening ong ⱪolung meni yəlidi;
Sening mulayim kəmtərliking meni uluoɣ ⱪildi.
36 Sən ⱪədəmlirim astidiki jayni kəng ⱪilding,
Mening putlirim teyilip kətmidi.
37 Mən düxmənlirimni ⱪooɣlap yəttim;
Ular ɧalak bolmioɣuqə ɧeq yanmidim.
38 ⱪaytidin ornidin turalmas ⱪilip ularni yanjiwəttim,
Ular putlirim astida yiⱪildi.
39 Sən jəng ⱪilixⱪa küq bilən belimni baoɣliding;
Sən manga ɧujum ⱪiloɣanlarni putum astida egildürdüng;
40 Düxmənlirimni kөz aldimda arⱪisioɣa yandurup ⱪaqⱪuzdung,
Xuning bilən manga өqmənlərni yoⱪattim.
41 Ular pəryad kətürdi, biraⱪ ⱪutⱪuzidioɣan ɧeqkim yoⱪ idi;
ɧətta Pərwərdigaroɣa nida ⱪildi, Umuularoɣa jawab bərmidi.
42 Mən ularoɣa soⱪⱪa berip, xamal uguroɣan topidək ⱪiliwəttim;
Koqidiki patⱪaⱪtək, ularni təküwəttim.
43 Sən meni həlⱪning nizaliridin ⱪutⱪuzoɣansən;
Sən meni əllərning bexi ⱪiloɣansən;
Manga yat boloɣan bir həlⱪ hizmitimdə bolmaⱪta.□
44 Səzümni anglapla ular manga itaət ⱪilidu;
Yat əldikilər manga biqarilərqə təslim bolidu;
45 Yat əldikilər qüxkünlixip ketidu;
Ular өz istiɧkamliridin titrigən ɧalda qiⱪip kelidu;
46 Pərwərdigar ɧayattur!
Mening ⱪoram Texim mubarəklənsun!
Nijatliⱪim boloɣan Huda *ɧəmmidin* aliydur, dəp mədɧiyilənsun!
47 U, mən üqün toluⱪ ⱪisas aloɣuqi Təngri,
Həlⱪlərni manga boysunduroɣan *Hudadur*;
48 U meni düxmənlirimdin ⱪutⱪuzoɣan;
Bərɧək, Sən meni manga ɧujum ⱪiloɣanlardin yuⱪiri kətürdüng;
Zorawan adəmdin Sən meni ⱪutuldurdung.
49 Xuning üqün mən əllər arisida Sanga rəɧmət eytimən, i Pərwərdigar;
Namingni uluoɣlap küylərni eytimən;
50 *Pərwərdigar* Өzi tikligən padixaɧⱪa zor nusrətlərni beoɣixlaydu;
Өzi məsiɧ ⱪiloɣinioɣa,
Yəni Dawutⱪa ɧəm uning nəsligə mənggügə өzgərməs muɧəbbitini kərsitidu.□

□ **18:43 «Sən meni həlⱪning nizaliridin ⱪutⱪuzoɣansən»** — xübɧisizki, muxu bexarəttə eytiloɣan «həlⱪ» Dawut padixaɧning өz ⱪowmi boloɣan Yəɧudiy həlⱪini kərsitidu. □ **18:50 «Өzi məsiɧ ⱪiloɣinioɣa, Yəni Dawutⱪa ɧəm uning nəsligə…»** — «Məsiɧ ⱪiloɣini» yəni «Məsiɧ» tooɣuluⱪ 2-küydiki izaɧatlarni kөrüng.

19

19-küy •••• Aləm ḫəm Təwrat Hudaning xəripidur!

1 Dawut yazoɣan küy: —

Ərxlər Təngrining uluoɣluḳini jakarlaydu,
Asman gümbizi Uning ḳoli yasioɣanlirini namayan ḳilidu;
2 Ularning səzliri kün-künlər dəryadək eḳiwatidu;
Keqə-keqiləp ular bilimni ayan ḳiliwatidu.□
3 Tilsiz ḫəm awazsiz bolsimu, ularning sadasi *aləmgə* anglanmaḳta.□
4 Ularning əlqəm tanisi yər yüzidə tartilmaḳta;
Ularning səzliri aləmning qetigiqə yətməktə.
Ularning iqidə *Huda* ḳuyax üqün qedir tikkən,□ ■
5 *Ḳuyax* ḫujrisidin toyoɣa qiḳḳan yigittək qiḳidu,
Bəygigə qüxidioɣan palwandək xadlinidu;■
6 Asmanlarning bir qetidin ərləydu,
Jaḫanning u qetigiqə qərgiləydu,
Uning ḫararitidin ḫeqḳandaḳ məhluḳat yoxurunalmaydu.
7 Pərwərdigarning təwrat-ḳanuni mukəmməldur,
U insan wujudini yengilaydu;
Pərwərdigar bərgən ḫəküm-guwaḫlar muḳim-ixənqlik ,
U nadanlarni dana ḳilidu.□ ■
8 Pərwərdigarning kərsətmiliri durus,
U ḳəlbni xadlanduridu;
Pərwərdigarning pərmanliri yoruḳluḳtur,
U kəzlərni nurlanduridu.□
9 Pərwərdigardin əyminix pak ixtur, u mənggü dawamlixidu;
Pərwərdigarning ḫəkümliri ḫəḳtur,
Ḫərbiri tamamən ḫəḳḳaniyəttur.
10 Ular altundin, bərḫək kəp sap altundin ḳimmətliktur;
Ḫəsəldin, ḫəsəl jəwḫiridin xerindur;■
11 Ular bilən ḳulung oyoɣitilidu;
Insan ularoɣa riayə ḳilixta qing tursa qong mukapat bardur.
12 Kim əz hataliḳlirini bilip yetəlisun?
Meni bilip-bilməy ḳiloɣan gunaḫlirimdin saḳit ḳiloɣaysən;
13 Əz ḳul-qakaringni baxbaxtaḳ gunaḫlardin tartḳaysən;
Bu gunaḫlarni manga hojayin ḳildurmioɣaysən;
Xuning bilən mən ḳusursiz bolimən,
Eoɣir gunaḫtin haliy boloɣaymən.

□ **19:2** **«Ularning səzliri kün-künlər dəryadək eḳiwatidu»** — «ular» ərxlər wə asman gümbizini kərsitidu. **«Ularning səzliri kün-künlər dəryadək eḳiwatidu; keqə-keqiləp ular bilimni ayan ḳiliwatidu»** — ayətning baxḳa birhil tərjimisi «Kün baxḳa bir küngə gəplirini təkidu, keqə baxḳa bir keqigə səz ḳilmaḳta». □ **19:3** **«Tilsiz ḫəm awazsiz bolsimu, ularning sadasi aləmgə anglanmaḳta»** — baxḳa birhil tərjimisi «Aləmdə ḫərḳandaḳ bir til ularning sadasini anglap qüxinələydu». □ **19:4** **«Ularning əlqəm tanisi yər yüzidə tartilmaḳta»** — bu «əlqəm tanisi» bəlkim insanning təsəwwur-oylirini əlqigüqi boluxi mumkin. ■ **19:4** Rim. 10:18 ■ **19:5** Top. 1:5 □ **19:7** **«Pərwərdigarning təwrat-ḳanuni mukəmməldur»** — «Təwrat-ḳanun» tooɋruluḳ: «Təwrat» (toraḫ) ibraniy tili bolup, muxu yərdə «ḳanun, təlim, yolyoruḳ» degən mənidə ixlitilidu. «Təwrat ḳanuni» degən ibarə adəttə Musa pəyoɣəmbər arḳiliḳ kəltürülgən Təwrattiki «Yaritilix», «Misirdin qiḳix», «Lawiylar» «Qəl-Bayawandiki səpər» ḫəm «Ḳanun xərḫi» degən aldinḳi bəx ḳisimning ḳanun-pərmanliḳ məzmunini kərsitidu. ■ **19:7** 2Sam. 22:31; Zəb. 18:30 □ **19:8** **«Pərwərdigarning pərmanliri yoruḳluḳtur»** — yaki «Pərwərdigarning pərmanliri roxəndur» yaki «Pərwərdigarning pərmanliri paktur». ■ **19:10** Zəb. 119:72,103,127; Pənd. 8:11

14 I Pərwərdigar, mening Qoram Texim wə Ḥəmjəmət-Nijatkarim,
Aoɣzimdiki səzlər, ḳəlbimdiki oylinixlar nəziringdə məḳbul boloɣay!□

20

20-küy •••• Israil həlḳi Huda Məsiḥ ḳiloɣan padixaḥning oɣəlibisi üqün dua ḳilidu

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup oḳulsun dəp, Dawut yazoɣan küy: —

Külpətlik kündə Pərwərdigar sanga ijabət ḳiloɣay!
Yaḳupning Hudasining nami seni egizdə aman saḳlioɣay!□
2 U Θz muḳəddəs jayidin sanga mədət əwətkəy,
Ziondin sanga küq-ḳuwwət bərgəy;
3 Barliḳ «axliḳ ḥədiyə»liringni yad ḳiloɣay,
Kəydürmə ḳurbanliḳingni ḳobul ḳiloɣay!
Selaḥ!
4 Kənglüngdiki təxnaliḳlarni sanga ata ḳiloɣay,
Kənglünggə pükkən barliḳ arzuliringni əməlgə axuroɣay.
5 Bizlər oɣəlibəngni təbrikləp təntənə ḳilimiz,
Hudayimizning namida tuoɣlirimizni tikləymiz;
Pərwərdigar barliḳ tələpliringni əməlgə axuroɣay!
6 Ḥazir bildimki, Pərwərdigar Θzi məsiḥ ḳiloɣinini ḳutḳuzidu;
Muḳəddəs ərxliridin uningoɣa ḳudrətlik ḳutḳuzoɣuqi ḳolini uzartip jawab beridu.□
7 Bəzilər jəng ḥarwilirioɣa,
Bəzilər atlaroɣa *tayinidu*;
Biraḳ biz bolsaḳ Pərwərdigar Hudayimizning namini yad etimiz;
8 Ular tizi püklinip yiḳildi;
Biraḳ biz bolsaḳ, ḳəddimizni ruslap tik turimiz.
9 I Pərwərdigar, padixaḥḳa oɣəlibə bərgəysən;
Nida ḳiloɣinimizda bizgə ijabət ḳiloɣaysən!□

21

21-küy •••• Huda tikligən padixaḥ tooɣruluḳ bir küy

□ **19:14 «I Pərwərdigar, mening Qoram Texim wə Ḥəmjəmət-Nijatkarim»** — «Ḥəmjəmət-Nijatkar» yaki «ḥəmjəmət-ḳutḳuzoɣuqi» tooɣruluḳ: — Ibraniy tilida «goel» degən bu səzning alaḥidə mənisi bar. Birsi kəmbəoɣəl bolup, əzini ḳulluḳḳa setiwətkən bolsa yaki baxḳa ḳiyin əḥwaloɣa uqrap mal-mülükini satḳan bolsa, Musa pəyoɣəmbər tapxuruwaloɣan ḳanunoɣa asasən, muxu kixining əzining yeḳin uruḳ-tuoɣḳanliri, ḥəmjəmətliri bu kixini ḥərlükkə qiḳirip ḳutḳuzux ḥoḳuḳi bar idi. Demək, «ḥəmjəmət-ḳutḳuzoɣuqi» əz ḳerindixini ḥər ḳilmaḳqi bolsa, uni ḳutḳuzalaytti. Ḥoḳuḳni ixlitix «ḥəmjəmət-ḳutḳuzoɣuqi»ning əz ihtiyarliḳi bilən bolatti, əlwəttə. Birsi əz uruḳ-tuoɣḳinioɣa «ḥəmjəmət-ḳutḳuzoɣuqi» bolup uni ḳutḳuzmaḳqi bolsa, ḥeqkim uni tosalmaytti. Xunga pəyoɣəmbərlər Hudaning ḳutḳuzoɣuqi ikənlikini bayan ḳilix üqün pat-pat dəl muxu səzni ixlitidu. Demək, Huda Θz bəndisigə yaki həlḳigə «ḥəmjəmət»lik ḳilip, ularning «goel»i, yəni «ḥəmjəmət-ḳutḳuzoɣuqi»si bolidu. Uning Θz həlḳini ḳutḳuzuxi Θz ihtiyariliḳi bilən, əlwəttə! □ **20:1 «Yaḳupning Hudasining nami seni egizdə aman saḳlioɣay!»** — «Yaḳupning Hudasi» degən muxu ibaridə «Yaḳup» ḥəm ḥəzriti Yaḳupning əzini ḥəmdə uningdin qiḳḳan Israil həlḳinimu kərsitidu. □ **20:6 «Pərwərdigar Θzi məsiḥ ḳiloɣini»** — yəni Israilning padixaḥi; muxu yərdə Dawutni kərsitidu. Biraḳ xübḥisizki, bu küy bir bexarət bolup, kəlgüsidiki Ḳutḳuzoɣuqi-Məsiḥnimu kərsitidu. 2-küydiki izaḥatlarni wə «Təbirlər»nimu kərüng. □ **20:9 «I Pərwərdigar, padixaḥḳa oɣəlibə bərgəysən; nida ḳiloɣinimizda bizgə ijabət ḳiloɣaysən!»** — baxḳa birhil tərjimisi: — «I Pərwərdigar, oɣəlbigə erixtürgəysən! Biz nida ḳiloɣan kündə Padixaḥ bizgə jawab bərgəy!»

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup oḳulsun dəp, Dawut yazoɣan küy: —

Padixaḥ ḳudritingdin xadlinidu, i Pərwərdigar;
Oɣəlibə-nijatliḳingdin u nəḳədər hursən bolidu!
2 Sən uning kəngül tilikini uningoɣa ata ḳilding,
Ləwlirining təlipini rət ḳiloɣan əməssən.
Selaḥ!
3 Qünki Sən esil bərikətlər bilən uni ḳarxi alding;
Uning bexioɣa sap altun taj kiydürdüng.
4 U Səndin əmür tilisə, Sən uningoɣa bərding,
Yəni uzun künlərni, taki əbədil'əbədgiqə bərding.
5 U Sening bərgən oɣəlibə-nijatliḳingdin zor xərəp ḳuqti;
Sən uningoɣa izzət-ḥəywət ḥəm xanu-xəwkət ḳondurdung.
6 Sən uning əzini mənggülük bərikətlər ḳilding;
Didaringning xadliḳi bilən uni zor hursən ḳilding;□
7 Qünki padixaḥ Pərwərdigaroɣa tayinidu;
Ḥəmmidin Aliy Boloɣuqining əzgərməs muḥəbbiti bilən u ḥeq təwrənməydu.
8 Sening ḳolung barliḳ düxmənliringni tepip, axkarə ḳilidu;
Ong ḳolung Sanga əqmənlik ḳiloɣanlarni tepip axkarə ḳilidu;□
9 Sening didaring kərüngən kündə, ularni yalḳunluḳ humdanoɣa saloɣandək kəydürisən;
Pərwərdigar dəroɣəzəp bilən ularni yutuwetidu;
Ot ularni kəydürüp tügitidu.
10 Ularning tuhumini jaḥandin,
Nəsillirini kixilik dunyadin ḳuritisən;
11 Qünki ular Sanga yamanlik ḳilixḳa urundi;
Ular rəzil bir nəyrəngni oylap qikḳini bilən,
Əmma oɣəlibə ḳilalmidi.
12 Qünki Sən ularni kəynigə buruluxḳa məjbur ḳilding;
Sən ularning yüzigə ḳarap oḳyayingni qənləysən.
13 I Pərwərdigar, Əz küqüng bilən uluoɣluḳungni namayan ḳiloɣaysən;
Xuning bilən biz nahxa eytip ḳudritingni mədḥiyiləymiz.

22

22-küy •••• Əng eoɣir azab-oḳubəttə ḳiloɣan dua •••• Bexarətlik küy •••• 1-ayəttiki izaḥatni kərüng

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup, «Ayjələt-haxxaḥar» (tang səḥərdə kəlgən mədət) degən aḥangda oḳulsun dəp, Dawut yazoɣan küy: —

«Aḥ Ilaḥim, Ilaḥim, nemixḳa məndin waz kəqting?
Sən nemixḳa meni ḳutḳuzuxtin xunqə yiraḳsən?

□ **21:6 «Sən uning əzini mənggülük bərikətlər ḳilding»** — bu səz bəlkim Dawutning əwladi boloɣan, kəlgüsidiki Ḳutḳuzoɣuqi-Məsiḥning Hudaning Ibraḥimoɣa bərgən əng uluoɣ wədisini əməlgə axuridioɣanliḳini kərsitixi mumkin. Xu wədə: «Sən əzüng baxḳilaroɣa bəht-bərikət bolisən ... Sən arḳilik yər yüzidiki barliḳ ailə wə ḳəbililərgə bəht-bərikət ata ḳilinidu» deyilidu («Yar.» 12:1-3də hatiriləngən). Baxḳa birhil tərjimisi: «Sən uningoɣa mənggülük bərikətlərni bekitting». □ **21:8 «Sening ḳolung barliḳ düxmənliringni tepip, ... Ong ḳolung Sanga əqmənlik ḳiloɣanlarni tepip axkarə ḳilidu...»** — 8-ayəttin baxlap, bexarətlik səzlər biwasitə padixaḥḳa eytiloɣan bolsa kerək. Roxənki, bu ayətlər padixaḥ Dawutning əwladi boloɣan, kəlgüsidiki Ḳutḳuzoɣuqi-Məsiḥni kərsitidu.

Nemixqa qattiq pəryadlirimdin xunqə yiraq turisən,□ ■
2 Hudayim, kündüzdə nida qildim, lekin Sən ḥeq jawab qilmaysən;
Keqidimu mən xundaq pəryad qilixtin aram alalmaymən.□ ■
3 Biraq i Israilning mədḥiyilirini əz makaning qiloɣuqi,
Sən degən pak-muqəddəstursən!
4 Ata-bowilirimiz seni tayanqi qiloɣan,
Ular sanga tayanoɣan, sən ularni qutquzoɣan.
5 Ular Sanga nida qilixliri bilən qutuloɣan;
Sanga tayinix bilən ularning ümidi ḥeq yərdə qaloɣan əməs.■
6 Biraq mən bolsam adəm əməs, bir qurtmən,
Insan təripidin *təḥmət bilən* rəswayialəm qilinoɣanmən,
Halayiq təripidin kəmsitilgənmən.□ ■
7 Meni kərgənlərning ḥəmmisi mazaq qilip külidu,
Baxlirini silkixip aoɣzilirini pürüxtürüp: ■
8 «U Pərwərdigaroɣa əzini tapxuroɣan əməsmu?!
Əmdi Pərwərdigar uni qutquzsun!
Pərwərdigar uningdin hursən bolsa əgər,
Uni qutuldursun!» — deyixidu.■
9 Biraq meni apamning qorsiqidin qiqaroɣuqi əzüngdursən;
Ḥətta əmqəktiki waqtimdimu meni əzünggə tayanduroɣansən;
10 Tuoɣuloɣinimdin tartipla, mən əzümni qoynungoɣa taxlioɣanmən;
Anamning baliyatqusidiki waqtimdila, Sən mening Təngrim bolup kəlgənsən.■
11 Məndin yiraqlaxma;
Qünki riyazət meni qistap kəldi;
Manga yardəmdə boloɣuqi yoqtur.
12 Nuroɣun buqilar meni qorxiwaldi;
Baxanning küqlük buqiliri meni oriwaldi;□
13 Ular adəmni titma qiloɣuqi ḥərkirəwatqan xirdək,
Aoɣzilirni qong eqip manga tikilip turidu.
14 Mən təkülgən sudək boldum,
Ḥəmmə səngəklirim izidin qiqip kətti;
Yürikim momdək erip kətti,
Iq-baoɣrimda zəiplixip erip kətti.
15 Qaoɣjirap kətkən sapal parqisidək maoɣdurum qalmidi,
Tilim tangliyimoɣa qaplixip kətti,
Sən *Pərwərdigar* meni əlümning topa-qanglirioɣa qoyoɣansən.■

□ **22:1** **«Izaḥat» —** Dawut pəyoɣəmbər ḥayatida nuroɣun azab-oqubətlərni tartqan bolsimu, lekin u bu küydə eytiloɣan xunqiwala eoɣir azab-oqubətlərni tartqan əməs. Xunga xübḥisizki, Dawut əzidin keyinki birsining tartidioɣan azablirini kərsətkən bolsa kerək. Oqurmənlər bu azablarning kimgə qaritiloɣanliqi tooɣruluq əzliri hulasigə kəlsun. **««ayjələt-haxxaḥar» (tang səḥərdə kəlgən mədət)»** — bəzi alimlar: «Tang səḥərdiki qixi jərən» dəp tərjimə qilidu. Bu bəlkim küyning temisining ḥəm uning aḥangining nami bolsa kerək. ■ **22:1** Mat. 27:46; Mar. 15:34 □ **22:2** **«Keqidimu mən xundaq pəryad qilixtin aram alalmaymən» —** yaki «keqidimu mən pəryad qilsam, biraq aram tapmaymən» ■ **22:2** Mat. 27:45 ■ **22:5** Zəb. 25:2-3; 31:1; Yəx. 49:23; Rim. 9:33 □ **22:6** **«mən bolsam adəm əməs, bir qurtmən» —** ibraniy tilida «qurt» «kokkus ilikus» (qizil qurt) degən qurtni kərsitidu. Bu hil qurtning qixisi tuhumlioɣanda əzini dərəhkə qaplaxturup, saloɣan tuhumlirini əz bədini bilən qooɣdaydu. Xundaq qilip u əlgüqə qaplaxqan yərdin midirlimay turidu. Ölüxi bilən uningdin qipqizil bir suyuqluq qiqip, ḥəmmə ətrapini qizil qilidu. Adəmlər bu qizil suyuqluqni boyaq üqün ixlitidu. Bu ixlar Məsiḥ Əysaning krestkə mihlinixioɣa bexarət bolmamdu? ■ **22:6** Yəx. 41:14 ■ **22:7** Mat. 27:39 ■ **22:8** Mat. 27:43 ■ **22:10** Yəx. 49:1 □ **22:12** **«Baxanning küqlük buqiliri meni oriwaldi» —** Pələstinning Baxan rayonidiki buqilar yooɣan, küqlük idi. Bu yərdə yaman adəmlər ḥəm ularning kəynidə turoɣan yaman jin-roḥlarni kərsətsə kerək. ■ **22:15** Yḥ. 19:28

16 Ɔŋaljir itlar manga olaxti,
Bir top rəzillər meni ķistap kelip,
Mening ķolum wə putumni sanjip təxti.■
17 Səngəklirimning ḥəmmisini saniyalaymən,
Ustihanlirim manga tikilip ķarap turoŋandək ķilidu.
18 Ular kiyimlirimni ɵz arisida üləxtürüwatidu,
Kɵnglikimgə erixix üqün qək taxlixiwatidu.□ ■
19 Biraķ, i Pərwərdigar, məndin yiraķlaxma!
I Küq-Ķudritim boloŋuqim, yardəmgə tez kəlgəysən!
20 Jenimni ķiliqtin ķutķuzoŋin,
Mening yaloŋuz jenimni itning qanggilidin ķutuldуroŋin.□
21 Meni xirning aoŋzidin ķutķuzoŋin;
Xundaķ, Sən iltijalirimni ijabət ķilip yawa kalilarning münggüzliridin ķutķuzoŋansən!□
22 Mən Sening namingni ķerindaxlirimoŋa elan ķilimən;
Qong jamaət iqidə turup Sanga boloŋan mədḥiyilirimni jakarlaymən;■
23 Pərwərdigardin əyməngüqilər, Uni mədḥiyiləŋlar!
Yaķupning barliķ nəsilliri, Uningoŋa xan-xərəp kəltürünglar!
Israilning pütün əwladliri, Uningdin əymininglar.□
24 Qünki U ezilgüqining axu harlinixlirini nəziridin saķit ķiloŋan əməs,
Yaki Uningdin ḥeq yirgəngən əməs;
Uningdin Ɵz wisalini ḥeq yoxuroŋan əməs;
Bəlki U iltija ķilip awazini kətürginidə,
Uningoŋa ķulaķ selip angliоŋan.
25 Qong jamaət iqidə manga oķuloŋan mədḥiyilər Ɵzüngdindur,
Hudadin əyməngüqilərning aldida iqkən ķəsəmlirimni ixķa axurimən;□ ■
26 Ajiz məminlər ķorsiķi toyoŋuqə tamaķlinidu;
Pərwərdigarni izdigənlər Uni mədḥiyələydu;
Silərning ķəlbinglar mənggü yaxnaydu!□ ■
27 Zeminning əng qetidikilərmu bu ixni ķəlbidə tutup , towa ķilip Pərwərdigarning aldioŋa kelidu;
Əl-millətlərning barliķ jəmətliri aldingda ibadət ķilidu;■
28 Qünki padixaḥliķ Pərwərdigaroŋila təwədur;
U əl-millətlər arisida ḥəküm sürgüqidur.
29 Jaḥandiki baylarmu Uning aldidin yəp-iqip, ibadət ķilidu;

■ **22:16** Mat. 27:35; Mar. 15:24; Luķa 23:33; Yḥ. 19:23,37; 20:25 □ **22:18 «Kɵnglikimgə erixix üqün qək taxlixiwatidu»** — yaki «Qapinimoŋa erixix üqün qək taxlixiwatidu». ■ **22:18** Luķa 23:34; Yḥ. 19:24 □ **22:20 «Mening yaloŋuz jenim»** — yaki «Mening kiqik jenim» yaki «Mening ķimmətlik jenim». Səzligüqi eoŋir yaloŋuzluķ ḥes ķiliwatķan bolsa kerək. □ **22:21 «...iltijalirimni ijabət ķilip yawa kalilarning münggüzliridin ķutķuzoŋansən!»** — «yawa kala» ḥazir nəsli ķuruoŋan. Ular əsli intayin küqlük, adəttiki kalidin ikki ḥəssə qong idi. Muxu yərdə «yawa kalilar» əxəddiy rəzil adəmlərgə yaki jin-xəytanlaroŋa simwol bolidu. ■ **22:22** Ibr. 2:12 □ **22:23 «Yaķupning barliķ nəsilliri»** — Israil həlķi, əlwəttə. **«Israilning əwladliri»** — Huda Yaķupning ismini «Israil»oŋa ɵzgərtkən, xuning bilən u «Israil ķowmining əjdadi» boloŋan. □ **22:25 «Qong jamaət iqidə manga oķuloŋan mədḥiyilər Ɵzüngdindur»** — baxķa ikki hil tərjimisi «Qong jamaəttə mening mədḥiyilirimning temisi Səndin qikķandur...» yaki «Qong jamaəttə mening Sanga mədḥiyilərni oķuxķa muyəssər boloŋanliķim Səndin qikķandur...». ■ **22:25** Zəb. 18:49; 35:18; 52:9; 111:1 □ **22:26 «Ajiz məminlər ķorsiķi toyoŋuqə tamaķlinidu»** — «tamaķlinidu» degən bu səz muxu yərdə ḥeyt ķurbanliķliridin yaki «təxəkkür ķurbanliķliri» («rəḥmət ķurbaliķliri»)din tamaķlinixni kərsitixi mumkin. ■ **22:26** Ķan. 4:29; Zəb. 69:32; 149:4; Yəx. 25:6; Zəf. 2:2; Yḥ. 11:26 ■ **22:27** Zəb. 2:8; 72:10-11; 86:9

Tuprakķa kirəy dəp ķaloɳanlarmu, ḥətta өz jenini saķliyalmaydioɳanlarmu Uningoɳa səjdə ķilidu;□
30 Kəlgüsidiki bir əwlad Uning hizmitidə bolidu;
Bu əwlad Rəb üqün Өz pərzəntliri ḥesablinidu.■
31 Keyin ular kelip, xu qaoɳda tuoɳulidioɳan bir ķowmoɳa Uning ḥəķķaniyliķini jakarlap xuni elan ķiliduki,
«U buni əməlgə axurdi!»■

23

23-küy •••• Pərwərdigar meni bakķuqi padiqimdur! •••• 1-ayəttiki izaḥatni kərüng

1 Dawut yazoɳan küy: —

Pərwərdigar meni bakķuqi Padiqimdur,
Moḥtaj əməsmən ḥeq nərsigə;□ ■
2 U meni yumran qəplərdə yatķuzup dəm aldurar;
Tinq akidioɳan sularni boylitip bakidu;
3 U wujudumni yengilaydu;
U ḥəķķaniyliķ yolida Өz nami üqün yetəkləydu;□
4 Ḥətta mən өlüm sayisi boloɳan jiloɳidin өtsəmmu,
Ḥeq yamanliķtin ķorķmaymən;
Qünki Sən mən bilən billidursən;
Sening ḥasang ḥəm tayiķing manga təsəllidur.■
5 Meni har ķiloɳuqilarning kөz aldida manga kəng dastihan salisən;
Mening beximni may bilən məsiḥ ķilisən;
Ķədəḥim taxidu;
6 Bərḥək, barliķ künlirimdə yahxiliķ wə өzgərməs xəpķət manga əgixip ḥəmraḥ bolidu;
Mənggüdin-mənggügə Pərwərdigarning dərgaḥida yaxaymən!□

24

24-küy •••• Pərwərdigarning oɳəlibisi

□ **22:29** **«Jaḥandiki baylarmu ...»** — ibraniy tilida «Jaḥandiki semizlərmu...» — kөqmə mənisi «baylar» boluxi mumkin. **«tuprakķa kirəy dəp ķaloɳanlarmu, ḥətta өz jenini saķliyalmaydioɳanlarmu Uningoɳa səjdə ķilidu»** — demək, ḥəm baylar ḥəm miskinlər (küydə bexarət berilgən ixlar tüpəylidin) Hudaoɳa ibadət ķilidu. ■ **22:30** Yəx. 53:8, 10; Yəx. 8:18: Zəb.89:29; Mat. 1:1; Yḥ 12:24; Rim. 5:18, 19; 1Pet. 2:9 ■ **22:31** Zəb. 52:9; 102:18; Luķa 24:46, 47; Rim. 3:22-25 □ **23:1** **«Bu uluoɳ küy tooɳuluk izaḥat»** — Pələstindiki ķoylar bilən padiqining munasiwiti naḥayiti yeķin. U ular bilən keqə-kündüz billə bolidu, ularoɳa isim ķoyidu. Yengi yaylaķķa kөqkəndə, padiqi ķoylarning bexida mengip, ularni qaķirip yetəkləydu; ularning bexi tikənliktə yarilinip ķalsa, padiqi may bilən sürüp «məsiḥ ķilidu»; bəzi padiqilar ḥətta amrak ķoylirioɳa alaḥidə kədəḥtin xarab iquridu. ■ **23:1** Yəx. 40:11; Yər. 23:4; Əz. 34:23; Yḥ. 10:11; 1Pet. 2:25; Wəḥ. 7:17 □ **23:3** **«U wujudumni yengilaydu»** — «yengilaydu» ibraniy tilida bu səz «towioɳa ķayturidu» yaki «towa ķilduridu» degən mənini өz iqigə alidu. ■ **23:4** Zəb. 3:6; 118:6 □ **23:6** **«barliķ künlirimdə yahxiliķ wə өzgərməs xəpķət manga əgixip ḥəmraḥ bolidu»** —yaki «barliķ künlirimdə manga əgixip ḥəmraḥ boloɳan өzgərməs xəpķət nemidigən yahxi!». **«mənggüdin-mənggügə Pərwərdigarning dərgaḥida yaxaymən!»** — «Pərwərdigarning dərgaḥi» ibraniy tilida «Pərwərdigarning өyidə». Dawut bu küyni yazoɳanda Yerusalemdiki muķəddəs ibadəthana tehi məwjut əməs idi.

1 Dawut yazoɣan küy: —

Pərwərdigaroɣa mənsüptur, jaɦan wə uningoɣa toloɣan ɦəmmə məwjudatlar;
Uningoɣa təəlluqtur yər yüzi wə uningda turiwatqanlarmu;■
2 Qünki jaɦanning ulini qongqur dengizlar üstigə orunlaxturup,
Yərni sular üstigə ornatqan Udur.
3 Pərwərdigarning teoɣioɣa kim qiqalaydu?
Uning muqəddəs jayioɣa kim kirip turalaydu? ■
4 — Qolliri gunaɦtin pakiz, dili sap,
Quruq nərsilərgə təlmürüp qarimioɣan,
Yaloɣan qəsəm qilmioɣan kixi kirələydu. □
5 Bundaq kixi bolsa Pərwərdigardin bəhtni,
Өz nijatliqi boloɣuqi Hudadin ɦəkqaniyliqni tapxuruwalidu wə *uni* kətürüp yüridu;□
6 Bu dəwr Uni izdigüqi dəwrdur,
Yəni Sening didaringni izdigüqilər, i Yaqupning *Hudasi*!
Selaɦ!□
7 I qowuqlar, bexinglarni kətürünglar!
Kəng eqilinglar!
I mənggülük ixiklər, kətürülünglar!
Xuning bilən xan-xərəp igisi Padixaɦ kiridu!□
8 Xan-xərəp igisi Padixaɦ degən kim?
U Pərwərdigardur, u küqlük wə qudrətliktur!
Pərwərdigar, jəng məydanida qudrətliktur!
9 I qowuqlar, bexinglarni kətürünglar!
Kəng eqilinglar!
I mənggülük ixiklər, bexinglarni kətürünglar!
Xuning bilən xan-xərəp igisi Padixaɦ kiridu!
10 Xan-xərəp igisi Padixaɦ degən kim?
Samawiy qoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar bolsa, xan-xərəp igisi Padixaɦtur!
Selaɦ!

25

25-küy •••• Yetəkləx wə baxpanaɦ bolux ɦəkqidə dua •••• 1-ayəttiki izaɦatni kərüng
1 Dawut yazoɣan küy.

Pərwərdigar, jenim Sanga təlmürüp qaraydu;□
2 Sanga tayinimən, i Hudayim;

■ **24:1** Mis. 19:5; Qan. 10:14; Ayup 41:3; Zəb. 50:12; 1Kor. 10:26,28 ■ **24:3** Zəb. 15:1; Yəx. 33:14,15 □ **24:4** **«Quruq nərsilərgə təlmürüp qarimioɣan»** — «quruq nərsilər» butlarni kərsitidu. □ **24:5** **«…tapxuruwalidu wə uni kətüridu»** — bu ikki peil ibraniy tilida birla peil bilən ipadilinidu. □ **24:6** **«…Yəni Sening didaringni izdigüqilər, i Yaqupning Hudasi!»** — yənə birhil tərjimisi «Yəni Sening didaringni izdigüqilər boloɣan Yaquptin ibarəttur». □ **24:7** **«I qowuqlar, bexinglarni kətürünglar! Kəng eqilinglar! I mənggülük ixiklər, kətürülünglar!»** — qədimki zamanlarda qowuqlar eqiloɣanda yuqiridin kətürülətti. □ **25:1** **«25-küy tooɣruluq izaɦat»** — 25-küy «elipbə tərtipilik» bir küy. Küydə 22 ayət bolup, ibraniy tilida alaɦidə xəkilgə igə. Ibraniy yeziqida 22 ɦərp bar. Küydiki 22 ayətning ɦərbiri ibraniy elipbə tərtipigə asasən yengi ɦərp bilən baxlinidu (məsilən, uyoɣur tilida ɦərplər a-, ə-, b- tərtipidə baxlanoɣanoɣa ohxax). Biz bundaq küylərni «elipbə tərtipilik küy» dəp ataymiz.

Meni yərgə ḳaritip hijalәttə ḳaldurmiƣaysən;
Wə yaki düxmənlirimni üstümdin ƣalib ḳilip xadlandurmiƣaysən;■
3 Bərḥək, Seni kütküqilərdin ḥeqḳaysisi xərməndə bolmas;
Birak ḥeqbir səwəbsiz hainlik ḳiloƣuqilar xərməndə bolidu.■
4 Meni Sening izliringni bilidiƣan ḳiloƣaysən, i Pərwərdigar;
Yolliringni manga өgitip ḳoyoƣaysən.■
5 Meni ḥəḳiḳitingdə mangdurup, manga өgətkəysən;
Qünki өzüng mening nijatlikim boloƣan Hudayimdursən;
Mən kün boyi Sanga ḳarap təlmürimən;
6 Өz rəḥimdillikliringni, өzgərməs meḥirliringni yadingoƣa kəltürgəysən, i Pərwərdigar!
Qünki ular əzəldin tartip bar bolup kəlgəndur;■
7 Mening yaxlikimdiki gunaḥlirimni,
Xundakla itaətsizliklirimni esinggə kəltürmigəysən;
Өzgərməs muḥəbbiting, meḥribanliking bilən, meni esinggə kəltürgəysən, i Pərwərdigar;
8 Pərwərdigar meḥriban wə durustur;
Xunga U gunaḥkarlarni durus yoloƣa salidu.
9 Məminlərni yahxi-yamanni pərḳ etixkə U yetəkləydu;
Məminlərgə Өz yolini өgitidu.
10 Uning əḥdisi wə ḥөküm-guwaḥlirini tutḳanlarning ḥəmmisigə nisbətən,
Pərwərdigarning barlik yolliri өzgərməs muḥəbbət wə ḥəḳiḳəttur.
11 Өz naming üqün, i Pərwərdigar,
Ḳəbiḥlikim intayin eƣir bolsimu,
Sən uni kəqüriwətkənsən.
12 Kimki Pərwərdigardin əymənsə,
Huda Өzi tallioƣan yolda uningoƣa *ḫəḳiḳətni* өgitidu;
13 Uning jeni azadə-yahxilikta yaxaydu,
Uning nəsli yər yüzigə miras bolidu.
14 Pərwərdigar Өzidin əyminidiƣanlar bilən sirdaxtur;
U ularoƣa Өz əḥdisini kөrsitip beridu.
15 Mening kөzlirim ḥəmixə Pərwərdigaroƣa tikilip ḳaraydu;
Qünki U putlirimni tordin qiḳiriwetidu.
16 Manga ḳarap meḥir-xəpḳət kөrsətkəysən;
Qünki mən ƣeribanə, dərdməndurmən.
17 Kөnglümning azarliri kөpiyip kətti;
Meni baskan ḳismaklardin qiḳaroƣaysən.
18 Dərdlirimni, azablirimni nəziringgə aloƣin,
Barlik gunaḥlirimni kəqürgəysən!
19 Mening düxmənlirimni nəziringgə aloƣin,
Qünki ular kөptur;
Ular manga qongkur өqmənlik bilən nəprətlinidu.
20 Jenimni sakliƣaysən, meni ḳutḳuzoƣaysən;
Meni xərməndiliktə ḳaldurmiƣaysən;
Qünki mən Seni baxpanaḥim ḳildim.
21 Kөngül sapliḳi wə durusluk meni ḳooƣdioƣay;
Qünki mən Sanga ümid baoƣlap kütüwatimən.□

■ **25:2** Zəb. 22:4-5; 31:1; 34:5 ■ **25:3** Yəx. 28:16; Rim. 10:11 ■ **25:4** Zəb. 27:11; 86:11; 119:33 ■ **25:6** Zəb. 103:17; 106:1; 107:1; 117:2; 136; Yər. 33:11 □ **25:21 «Qünki mən Sanga ümid baoƣlap kütüwatimən»** — yaki «Qünki sanga təlmürüp ḳaraymən».

22 I Huda, Israilni barliq külpətliridin qutquzup hərlükkə qiqarоqaysən!

26

26-küy •••• Barliq rəzilliktin yiraqlixixqa intilix

1 Dawut yazоqan küy: —

Mən üqün həküm qiqarоqaysən, i Pərwərdigar;
Qünki mən əz durusluqumda turup mangdim;
Mən Pərwərdigarоqa tayinip kəlgənmən;
Mən teyilip kətməymən.□ ■
2 Meni sinap baqqaysən, i Pərwərdigar, meni təkxürüp baqqin;
Wijdanimni, qəlbimni tawliоqaysən;□
3 Qünki əzgərməs muhəbbitingni kəz aldimda tutqanmən;
Mən həqiqitingni əzümgə yetəkqi qilip mangdimmən.
4 Mən yaloqanqilar bilən həmdastihan olturmidim;
Sahtipəzlərgə həmrah boluxqa kirməymən.■
5 Yamanlik qiloquqilar jamaitidin yirginimən;
Rəzillər bilənmu olturmaymən.
6 Qollirimni gunahsizlikta yuyimən;
Xunda, qurbangahingni aylinip yürələymən.
7 Wə həm təxəkkürlərni anglitimən;
Barliq karamətliringni jakarlaymən.
8 I Pərwərdigar, makaning boloqan əyni,
Xan-xəriping turоqan jayni səyüp kəldim;
9 Jenimni gunahkarlar bilən,
Hayatimni qanhorlar bilən billə elip kətmigəysən;
10 Ularning qolida suyiqəstlər bardur,
Ong qoli parilərgə toldi.
11 Mən bolsam, durusluqumda mengip yüriwerimən;
Meni hərlükkə qiqirip qutquzоqaysən,
Manga mehir-xəpqət kərsətkəysən.□
12 Putum bolsa tüptüz jayda turidu;
Jamaətlər arisida turup Pərwərdigarоqa təxəkkür-mədhiyilər qayturimən.

27

27-küy •••• Hudani kütkin!

1 Dawut yazоqan küy: —

Pərwərdigar mening nurum wə nijatliqimdur;
Mən yənə kimdin qorqay?
Pərwərdigar hayatimning qoroqinidur;

□ **26:1** **«Mən Pərwərdigarоqa tayinip kəlgənmən; mən teyilip kətməymən»** — yənə birhil tərjimisi «Mən heq təwrənməs Pərwərdigarоqa tayinip kəldim». ■ **26:1** Zəb. 7:8 □ **26:2** **«wijdanim»** — yaki «niyətlirim». Bu səz ibraniy tilida «bərəklər» degən bilən ipadilinidu. ■ **26:4** Ayup 31:5; Zəb. 1:1 □ **26:11** **«Meni hərlükkə qiqirip qutquzоqaysən»** — muxu «hərlükkə qiqirix» gunahning asaritidin qutquzuxni kərsitidu.

Mən kimning aldida titrəy? ■
2 Yamanlik ķiloɳuqilar «Uning ətlirini yəyli» dəp manga ɦujum ķiloɳanda,
Rəķiblirim, düxmənlirim manga yeķinlaxķanda,
Putlixip, yiķildi ular.
3 Zor ķoxun bargaɦ ķurup meni ķorxawoɳa alsimu,
Ķəlbimdə ɦeq ķorķunq yoķ;
Manga urux ķozoɳisimu, yənila hatirjəm turiwerimən.
4 Pərwərdigardin birla nərsini tiləp kəldim;
Mən xuningoɳa intiliməktimənki: —
Өmür boyi Pərwərdigarning өyidə bolsam,
Pərwərdigarning güzəllikigə ķarap yürsəm,
Uning ibadəthanisida turup, yetəklixigə muyəssər bolsam, dəymən.□
5 Beximoɳa kün qüxkəndə, U meni sayiwini astioɳa alidu;
Meni qedirining iqidə aman saķlap yoxuruwalidu.
U meni uyultax üstigə muķim turoɳuzidu.
6 Xunga ɦazir ətrapimdiki düxmənlirim aldida bexim yukiri kətürülidu.
Uning muķəddəs qedirida təntənə ķilip ķurbanliķlar sunimən;
Nahxa-küylər eytimən, munajatlarni eytimən Pərwərdigaroɳa!
7 Nida ķiloɳinimda awazimni angliɳaysən, i Pərwərdigar;
Manga meɦir-xəpķət kərsitip, ijabət ķiloɳaysən.
8 Өz kənglüm: «Uning didarini izdənglar!» dəydu;
Didaringni, i Pərwərdigar, өzüm izdəymən.
9 Məndin Өzüngni ķaqurmioɳaysən!
Oɳəzəpləngəndə ķulungni neri ķooɳlimioɳaysən;
Sən meningdin yardimingni ayimay kəlding;
Sən məndin ayrilmioɳaysən, meni taxliwətmigəysən, i Nijatkarim Huda!□
10 Ata-anam meni taxliwətsimu,
Pərwərdigar meni ķuqiķioɳa alidu. □
11 Manga Өz yolungni өgətkəysən, i Pərwərdigar;
Küxəndilirim *paylap yürməktə*,
Meni tüz yoloɳa baxlioɳaysən.■
12 Meni rəķiblirimning məyligə tapxurmioɳaysən,
Qünki manga ķara qaplaxmaķqi boloɳan yaloɳanqilar heli kөptur,
Ularning nəpəslirimu zorawanliķtur.
13 Aɦ, Pərwərdigarning meɦribanliķini tiriklərning zeminidə kərüxkə kөzüm yətmigən bolsa...!
14 Pərwərdigarni təlmürüp kütkin!
Jigərlik bol, ķəlbing mərdanə bolsun!
Xundaķ ķil, Pərwərdigarni təlmürüp kütkin!■

■ **27:1** Yəx. 10:17; 60:19,20; Mik. 7:8; Luķa 1:79; Yɦ. 1:4; 8:12; Wəɦ. 21:23 □ **27:4 «... Өmür boyi Pərwərdigarning өyidə bolsam, ... Uning ibadəthanisida turup, yetəklixigə muyəssər bolsam»** — Dawut pəyoɳəmbərning zamanida «Hudaning өyi», yəni «muķəddəs ibadəthana» tehi selinmioɳanidi (ooɳli Sulayman keyin yasidi). Ibadəthana Musa pəyoɳəmbər arķilik yasaloɳan «muķəddəs qedir» idi. Xuning bilən Dawutning «muķəddəs ibadəthana» degini bəlkim roɦiy jəɦəttin, yəni Hudaning Өz ɦuzur-dərgaɦini kərsitidu, dəp qüxiniximiz kerək. □ **27:9 «Məndin Өzüngni ķaqurmioɳaysən!»** — ibraniy tilida «Yüzüngni məndin yoxurmioɳaysən!». □ **27:10 «Ata-anam meni taxliwətsimu,...»** — Dawut Saul padixaɦ təripidin ķooɳlanoɳan. Saul uni «jinayətqi» dəp ɦesablioɳan qaoɳlirida, Dawut ata-anisi təripidin bir məzgil qətkə ķeķiloɳan boluxi mumkin idi. Keyin ular uning bilən billə boldi. Təwrat «1Sam.» 21-, -22-babni kərüng. ■ **27:11** Zəb. 25:4-5, 9, 12; 86:11; Zəb. 119. ■ **27:14** Yəx. 25:9; 33:2; Ɦab. 2:3

28

28-küy •••• Pərwərdigarƣa tayinix

1 Dawut yazƣan küy: —

I Pərwərdigar, Sanga nida ķilimən;
I mening Ķoram Texim, manga süküt ķilmiƣaysən;
Qünki Sən jimjit turuwalisang,
Mən ƣongķur ḥangƣa qüxidiƣanlarƣa ohxaxla bolimən.■
2 Sanga pəryad kətürginimdə,
Sening muķəddəs kalamhanangƣa ķolumni kətürginimdə,
Mening iltijalirimning sadasini angliƣaysən!□
3 Meni rəzillər wə ķəbiḥlik ķiloƣuqilar bilən billə taxliwətmigəysən;
Ular aoƣzida yeķinliri bilən dostanə səzləxsimu,
Kənglidə əqmənlik bardur.■
4 Ularning ķilmixliriƣa ķarap,
Ixlirining yamanliķiƣa ķarap ix tutķaysən;
Ķolining ķiloƣanliri boyiqə əzlirigə yanduroƣaysən;
Tegixlik jazani əzlirigə ķayturoƣaysən.
5 Qünki ular nə Pərwərdigarning ķiloƣanlirini,
Nə ķollirining ixligənlirini ḥeq nəzirigə almaydu,
Pərwərdigar ularni oƣulitip, ķaytidin bax kətürgüzməydu.
6 Pərwərdigarƣa təxəkkür-mədḥiyə ķayturulsun;
Qünki U mening iltijalirimning sadasini angliƣan.
7 Pərwərdigar mening küqüm, mening ķalķinimdur;
Mening kənglüm uningƣa ixəndi,
Xuning bilən yardəm taptim;
Xunga kənglüm zor xadlinidu,
Əz küyüm bilən mən Uni mədḥiyiləymən.
8 Pərwərdigar Əz *ḥəlķining* küqidur,
Xundaķla məsiḥ ķiloƣiniƣa ķutķuzoƣuqi ķoroƣandur.□
9 Əz ḥəlķingni ķutķuzoƣaysən,
Mirasingni bərikətlik ķiloƣaysən;
Ularni padiqidək beķip ozuķlanduroƣaysən,
Mənggügə ularni kətürüp yürgəysən.□

29

29-küy •••• Pərwərdigarning ḥəywisi

1 Dawut yazƣan küy: —

■ **28:1** Zəb. 30:3; 35:22; 143:7 □ **28:2** **«Sening muķəddəs kalamhanangƣa ķolumni kətürginimdə»** — «kalamhana» muķəddəs qedirdiki «əng muķəddəs jay»ni kərsitidu. Nemixķa muxu yərdə «əng muķəddəs jay» «kalamhana» deyilidu? Səwəbi, «əng muķəddəs jay» iqidə «əḥdə sanduķi» yatidu, «əḥdə sanduķi» iqidə Huda Israil bilən tüzgən əḥdinamə (Hudaning səz-kalami) saķlaķlik idi. ■ **28:3** Zəb. 12:1-2; Yər. 9:7 □ **28:8** **«Pərwərdigar ... məsiḥ ķiloƣiniƣa ķutķuzoƣuqi ķoroƣandur»** — Hudaning «məsiḥ ķiloƣini»: — (1) Huda Israillar üstigə tikligən padixaḥ; (2) ahirda u dunyaƣa əwətidioƣan Ķutķuzoƣuqi-Məsiḥni kərstidu. «Məsiḥ» tooƣuluķ 2-küydiki izaḥatlarni ḥəm «Təbirlərni» kərüng. □ **28:9** **«Əz ḥəlķingni ķutķuzoƣaysən, mirasingni bərikətlik ķiloƣaysən;...»** — Hudaning Əz həlķi dəl Əzining mirasi ikənliki Muķəddəs Kitabta kəp yərlərdə tiloƣa elinidu.

Pərwərdigarƣa bərgəysilər, i Ⱪudrətlik Bolƣuqining pərzəntliri,
Pərwərdigarƣa xanu-xəwkət, küq bərgəysilər!□ ■
2 Pərwərdigarƣa Θz namiƣa layiⱪ xanu-xəwkət bərgəysilər;
Pərwərdigarƣa pak-muⱪəddəslikning güzəllikidə səjdə ⱪilinglar!
3 Pərwərdigarning sadasi qongⱪur sular üstidə ⱨəküm süridu;
Xan-xərəp igisi bolƣan Təngri güldürmamilarni yangritidu;
Pərwərdigar büyük dengizlar üstidə ⱨəküm süridu.■
4 Pərwərdigarning sadasi küqlüktur;
Pərwərdigarning sadasi ⱨəywətkə tolƣandur;
5 Pərwərdigarning sadasi kedir dərəhlirini sunduriwetidu;
Bərⱨək, Pərwərdigar Liwandiki kedirlarni sunduriwetidu.
6 U ularni mozay oynaⱪlawatⱪandək oynaⱪlitidu;
Yawa kalining balisi oynaⱪlawatⱪandək, U Liwan wə Sirion teƣini oynaⱪlitidu.□
7 Pərwərdigarning sadasi qaⱪmaⱪlarning yalⱪunlirini xahlitiwetidu;□
8 Pərwərdigarning sadasi qəl-jəzirini zilziligə salidu;
Pərwərdigar Ⱪədəxtiki qəl-jəzirini zilziligə salidu;□
9 Pərwərdigarning sadasi dub dərəhlirini ⱨəryan tolƣitidu,
Ormanliⱪlarni yalingaqlaydu;
Uning muⱪəddəs ibadəthanisida bolƣan ⱨəmmisi «xanu-xəwkət!» dəp təntənə ⱪilidu. □
10 Pərwərdigar topan üstigə ⱨəkümranliⱪ ⱪilip olturidu;
Bərⱨək, Pərwərdigar mənggügə padixaⱨ bolup ⱨəküm sürüp olturidu.□
11 Pərwərdigar Θz həlⱪigə ⱪudrətni bəhx etidu;
Θz həlⱪini aman-hatirjəmlik bilən bərikətləydu.

30

30-küy •••• Pərwərdigarning Dawutning kerilip kətkənlikini jazalap, andin saⱪaytixi

1 Muⱪəddəs ibadəthanini Hudaƣa ataxni təbrikləp, Dawut yazƣan küy: —

Mən Seni aliy dəp uluƣlaymən, i Pərwərdigar,
Qünki Sən meni pəstin yuⱪiri kətürdüng,
Düxmənlirimni üstümdin huxallandurmiding.
2 I Pərwərdigar Hudayim, mən Sanga nalə kətürdüm,
Sən meni saⱪaytting.
3 I Pərwərdigar, Sən təⱨtisaradin jenimni elip qiⱪting,
Ⱨangƣa qüxidiƣanlar arisidin manga ⱨayat berip saⱪliding.

□ **29:1 «Pərwərdigarƣa bərgəysilər,… Pərwərdigarƣa xanu-xəwkət, küq bərgəysilər!»** — bu sirliⱪ səzning mənisi nemə? Mənisi qoⱪum xuki, Hudaning həlⱪi uningƣa ixinip tayanƣaqⱪa, xundaⱪla mədⱨiyə oⱪuƣaqⱪa, Huda ularning ⱨayatida Θz küq-ⱪudritini (xundaⱪla Θz xan-xəripini) kərsitixigə xarait beridu. ■ **29:1** Zəb. 96:7, 8 ■ **29:3** Mis. 9:23 □ **29:6 «Sirion teƣi»** — Liwanning əng egiz taƣ qoⱪⱪisi, yənə bir nami «Ⱨərmon». □ **29:7 «Pərwərdigarning sadasi qaⱪmaⱪlarning yalⱪunlirini xahlitiwetidu»** — baxⱪa birhil tərjimisi «Pərwərdigarning sadasi ot yalⱪunlirini yirtiwetidu». Biraⱪ aldi-kəynidiki səzlərgə ⱪariƣanda, qaⱪmaⱪlarni kərsitixi mumkin. □ **29:8 «Pərwərdigar Ⱪədəxtiki qəl-jəzirini zilziligə salidu»** — «Liwan taƣliri» (6-ayət) — Ⱪanaan (Pələstin)ning ximal təripi, «Ⱪədəxtiki qəl-jəzirə» uning jənubiy təripi. □ **29:9 «Pərwərdigarning sadasi dub dərəhlirini ⱨəryan tolƣitidu»** — baxⱪa birhil tərjimisi «Pərwərdigarning sadasi marallarƣa ooƣlaⱪlarni tuƣduruƣuzidu». □ **29:10 «Pərwərdigar topan üstigə ⱨəkümranliⱪ ⱪilip olturidu»** — «topan» bəlkim Nuⱨ pəyƣəmbər dəwridiki topanni kərsitidu, bu yərdə kəqmə mənidə bolup, dunyadiki ⱪalaymiⱪanqiliⱪnimu kərsitidu.

4 Pərwərdigarƣa küy eytinglar, i Uning ihlasmən bəndiliri,
Uning pak-muḳəddəslikini yad etip təxəkkür eytinglar.■
5 Qünki Uning ƣəzipi dəḳiḳidə ətüp ketidu,
Xapaiti bolsa ömürwayət bolidu;
Yiƣa-zar keqiqə ḳonup ḳalsimu,
Huxalliḳ tang səḥər bilən təng kelidu.
6 Mən bolsam öz raḥət-paraƣitimdə: «Mənggügə təwrənməy muḳim turimən» —
dedim.
7 Pərwərdigar, xapaiting bilən, mening teƣimni mustəḥkəm turƣuzƣaniding;
Əmma Sən didaringni ḳaqurup yoxurdung;
Mən alaḳzadə bolup kəttim;
8 Mən Sanga nalə-pəryad kətürdüm, i Pərwərdigar;
Mən *Sən* Rəbkə iltija ḳildim: —
9 — Mening ḳenim təkülüp, ḥangƣa kirsəm nemə paydisi bardur?
Topa-qang Seni mədḥiyiləmdu? U ḥəḳiḳitingni jakarliyalamdu?□
10 Angliƣaysən, i Pərwərdigar, manga xəpḳət kərsətkəysən;
I Pərwərdigar, manga yardəmdə bolƣaysən!
11 Sən matəm ḳayƣusini ussul oynaxlarƣa aylandurdung;
Ḥazilik bəz kiyimimni salduriwetip,
Manga huxalliḳni bəlwaƣ ḳilip baƣliding;
12 Xunga mening roḥim süküt ḳilmay,
Sanga küylər oḳusun!
I Pərwərdigar, mening Hudayim, Sanga əbədil'əbədgiqə təxəkkürlərni eytimən!□

31

31-küy •••• Besim astida
1 Nəƣmiqilərning bexiƣa tapxurulup oḳulsun dəp, Dawut yazƣan küy: —

Sən Pərwərdigarni, mən baxpanaḥ ḳildim;
Meni ḥeqḳaqan yərgə ḳaritip ḳoymiƣaysən;
Öz ḥəḳḳaniyliḳing bilən meni azad ḳilip ḳutḳuzƣaysən;■
2 Manga ḳulaḳ saloƣaysən, meni tezrək ḳutḳuzuwaloƣaysən;
Manga ḳoram tax,
Özümni ḳooƣdaydiƣan ḳoroƣanliḳ ḳəl'ə bolƣaysən.
3 Qünki Sən mening uyultexim, mening ḳoroƣinimdursən;
Xunga Öz naming üqün meni yetəkligəysən, meni baxliƣaysən.
4 Manga yoxurun selinƣan tuzaḳtin ḳədəmlirimni tartḳaysən;
Qünki Sən mening baxpanaḥimdursən.
5 Mən roḥimni ḳolungƣa tapxurdum;
Sən manga nijatliḳ ḳilip ḥərlükkə qiḳaroƣansən, i Pərwərdigar, ḥəḳ Təngri.■
6 Yaloƣan ilaḥlarƣa qoḳunidiƣanlardin yirginip kəldim;
Mən bolsam Pərwərdigarƣa etiḳad ḳilimən.
7 Özgərməs muḥəbbiting bilən huxal bolup xadlinimən;
Qünki mening harliḳimni kördüngsən;

■ **30:4** Zəb. 97:12 □ **30:9** **«Mening ḳenim təkülüp, ḥangƣa kirsəm nemə paydisi bardur?»** — Dawutning kesili (2- ḥəm 3-ayətni kərüng) bəlkim bir yaridin boloƣanmu, yaki özining ḳanax kesili barmidi? □ **30:12** **«xunga mening roḥim süküt ḳilmay,...»** — «roḥim» bu yərdə ibraniy tilida «xan-xəripim» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **31:1** Zəb. 22:4-5; 25:2, 3; 71:1, 2; Yəx. 49:23 ■ **31:5** Luḳa 23:46

Jenimning azap-oқubətliridin həwər tapting.
8 Meni düxmənlirimning қolioɣa qüxürmiding,
Bəlki putlirimni kəngri jayoɣa turoɣuzdung.
9 I Pərwərdigar, manga rəһim-xəpқət kərsətkəysən,
Qünki beximoɣa külpət qüxti;
Dərd-ələmdin kəzüm tügüxəy dəp қaldi,
Jenim, wujudummu xundaқ.□
10 Ңayatim қayoɣu-һəsrət bilən,
Yillirim oɣəm-oɣussə bilən uprawatidu.
Gunaһim tüpəylidin maoɣdurum ketəy dəp қaldi,
Ustihanlirim sizip kətti.
11 Mən rəқiblirimning iza-aһanitigə қaldim,
Yeқinlirim aldida tehimu xundaқ;
Tonuxlirimoɣimu bir wəһimə boldum;
Koqida meni kərgənlərmu məndin dajip қaqidu. ■
12 Ңəmməylən meni ølgən adəmdək, kənglidin qiқirip taxlaxti;
Puquқ qinidək bolup қaldim.
13 Qünki nuroɣunlarning təһmətlirini anglidim,
Wəһimə tərəp-tərəplərdə turidu;
Ular manga ңujum қilixқa məsliһətlixiwatidu,
Jenimni elixқa қəst қilixiwatidu.
14 Biraқ mən Sanga tayinimən, i Pərwərdigar;
«Sən mening Hudayim!» — dedim.
15 Mening künlirim Sening қolungdidur;
Meni düxmənlirimning қolidin һəm manga ziyankəxlik қiloɣuqilardin қutқuzoɣaysən.
16 Қulungoɣa didaringning jilwisini qüxürgəysən;
Øzgərməs muһəbbiting bilən manga nijatliқ ata қiloɣaysən.
17 I Pərwərdigar, meni yərgə қaritip қoymioɣaysən;
Qünki mən Sanga iltija қildim;
Rəzillər yərgə қarap қalsun;
Ularning təһtisarada zuwani tutulsun;
18 Yaloɣan ləwlər zuwandin қalsun!
Ular һəққaniylarni halioɣanqə mazaқ қilip təkəbburluқ bilən səzliməktə!
19 Øzüngni baxpanaһ қiloɣanlar üqün insan balilirining kəz aldida kərsətkən iltipatliring,
Yəni Øzüngdin қorқidioɣanlar üqün, saқlioɣan iltipat-nemətliring nəқədər moldur!■
20 Sən ularni insanlarning suyiқəstliridin Øz ңuzurungdiki yoxurun dalda jayoɣa alisən;
Sən ularni til-aһanətlərdin sayiwiningdə yoxurup қoyisən.
21 Pərwərdigaroɣa təxəkkür-mədһiyilər yollansun!
Qünki U øzgərməs muһəbbitini zulmətlik bir xəһərdə ajayib nimayən қildi! □
22 Qünki mən dəkkə-dükkidə ңoduқup: —
Seni, meni kəzidin qiқirip қoydimikin, dəp қorққanidim;
Ңalbuki, mən nalə kətürüp yelinoɣinimda, pəryadimoɣa қulaқ salding.

□ **31:9 «...Jenim, wujudummu xundaқ»** — yaki «Jenim, iqimmu xundaқ». ■ **31:11** Ayup 19:13; Zəb. 38:11 ■ **31:19** Yəx. 64:3; 1Kor. 2:9 □ **31:21 «Qünki U øzgərməs muһəbbitini zulmətlik bir xəһərdə ajayib nimayən қildi! »** — ayətning baxқa birnəqqə hil tərjimiliri bar, məsilən «zulmətlik bir xəһərdə» degənning birnəqqə tərjimiliri bar. Bizningqə Dawut Saul padixaһning ziyankəxlikidin қaqқanda, yat yurtlarda musapir boloɣan waқitlirini əsləwatidu. Məsilən, «1Sam.» 21-, 27-babni kərüng.

23 Pərwərdigarni səyünglar, i Uning barliq məmin bəndiliri!
Pərwərdigar Özigə sadiqlarni qoƣdaydu,
Ḥəm təkəbburluq bilən ix qiloƣuqilarning qilmixlirini öz bexioƣa ḥəssiləp qayturidu!
24 I Pərwərdigarni təlmürüp kütkənlər,
Jigərlik bol, qəlbing mərdanə qilinsun!■

32

32-küy •••• Gunaḥni etirap qilip, Hudadin kəqürüm sorax; •••• Huda jawabən bexarət beridu

1 Dawut yazoƣan «Maskil»: —

Itaətsizlikliri kəqürüm qilinoƣan,
Gunaḥliri yepiloƣan kixi bəhtliktur!□ ■
2 Pərwərdigar rəzillikliri bilən ḥesablaxmaydioƣan,
Roḥida ḥeqqandaq ḥiylilik yoq kixi bəhtliktur!
3 Mən *gunaḥimni ikrar qilmay*, süküttə turuwaloƣanidim,
Kün boyi aḥu-pioƣan iqidə,
Səngəklirim qirip kətti;
4 Qünki meni basqan qolung manga keqə-kündüz eoƣir boldi;
Yazdiki quroƣaqqiliqtək yilikim qaoƣjirap kətti.
Selaḥ!□
5 Əmdi gunaḥimni Sening aldingda etirap qildim,
Qəbiḥlikimni Səndin yoxuriwərməydioƣan boldum;
Mən: «Pərwərdigaroƣa asiyliqlirimni etirap qilimən» — dedim,
Xuning bilən Sən mening rəzil gunaḥimni kəqürüm qilding.
Selaḥ!■
6 Xunga Seni tapalaydioƣan pəyttə,
Ḥərbir ihlasmən Sanga dua bilən iltija qilsun!
Qong topanlar ərləp, texip kətkəndə,
Sular xu kixigə ḥərgiz yeqinlaxmaydu.□
7 Sən mening dalda jayimdursən;
Sən meni zulumdin saqlaysən;
Ətrapimni nijatliq nahxiliri bilən qaplaysən!
Selaḥ.■
8 — «Mən sən mengixqa tegixlik yolda seni yetəkləymən ḥəm tərbiyləymən;
Mening kəzüm üstüngdə boluxi bilən sanga nəsiḥət qilimən.□
9 Əqli yoq boloƣan at yaki exəktək bolma;

■ **31:24** Zəb. 27:14 □ **32:1** **«Dawut yazoƣan «Maskil»»** — «Maskil» degən sözning mənisi bizgə naməlum; bəzi alimlar uni «tərbiyilik» bildüridu, dəp qaraydu; yəni bəzilər uni «maḥirliq bilən eytilsun» degənni bildüridu, dəp qaraydu. ■ **32:1** Rim. 4:6, 7 □ **32:4** **«Selaḥ!»** — mənisi enik əməs. Zəburdiki ḥərbir küy nahxa qilip eytiloƣan waqitta, «Selaḥ» bəlkim pədidiki birdəm tohtaxni (pauz) kərsitip, «tohta, oylan» degən mənidə ixlitilixi mumkin. ■ **32:5** Zəb. 38:18; 51:3; Pənd. 28:13; 1Yuḥa. 1:9 □ **32:6** **«Xunga seni tapalaydioƣan pəyttə, ḥərbir ihlasmən Sanga dua bilən iltija qilsun!»** — «xunga» degən muxu muḥim söz Hudaning kəqürümini izdigən adəmgə ümid berixi kerək (5-ayətni kərüng). **«Qong topanlar ərləp texip kətkəndə, sular xu kixigə yeqinlaxmaydu»** — muxu sözlər oqurmənlərgə Nuḥ pəyoƣəmbərning dəwridiki topanni əslitidu. Topan kelixtin burun Hudani izdigənlər üqün «Hudani tapalaydioƣan pəyt» bolidu; lekin topan besip kəlgəndin keyin Hudani izdəydioƣan ḥeqqandaq pursət qalmaydu. ■ **32:7** Zəb. 27:5; 31:20 □ **32:8** **«Mening kəzüm üstüngdə boluxi bilən…»** — (1) Huda Özini səygənlərni ḥərdaim kəzidə tutidu; (2) qədimdə padixaḥlar hizmətqilirigə pəqət kəz ixariti bilənla yol kərsitətti.

Ularni qəkləxkə tizginləydiɵan yügən bolmisa,
Ular ḥərgiz sanga yeḳin kəlməydu».■
10 Rəzillərgə qüxüdiɵan ḳayɵu-ḥəsrətlər kəptur,
Birak meḥir-xəpḳətlər Pərwərdigarɵa tayanɵan kixini qəridəydu;
11 I ḥəkḳaniylar, Pərwərdigar bilən xadlinip hursən bolunglar;
Kəngli duruslar, huxalliḳtin təntənə ḳilinglar!

33

33-küy •••• Pərwərdigarning meḥribanliḳi jaḥanɵa tolɵan

1 Əy ḥəkḳaniylar, Pərwərdigar üqün təntənə ḳilinglar!
Mədḥiyiləx duruslar üqün güzəl ixtur.■
2 Rawab bilən Pərwərdigarni mədḥiyiləŋglar;
Ontarɵa təŋgkəx bolup, uningɵa küylərni eytinglar.□
3 Uningɵa atap yengi bir munajat-nahxini eytinglar;
Maḥirliḳ bilən qelip, awazinglarni yuḳiri yangritinglar.■
4 Qünki Pərwərdigarning səzi bərḥəḳtur;
Uning barliḳ ixliri wədilirigə sadaḳətliktur.
5 U ḥəkḳaniyət ḥəm adalətni yahxi kərgüqidur;
Yər-zemin Pərwərdigarning meḥribanliḳi bilən tolɵandur.■
6 Pərwərdigarning səzi bilən asmanlar yaritilɵan,
Uning aɵzidiki nəpəs bilən ularning barliḳ ḳoxunlirimuyaritilɵandur;□ ■
7 U dengizdiki sularni bir yərgə yiɵip dəwiləydu;
U okyanlarni ambarlar iqidə saḳlap turidu;□
8 Pütkül yər yüzidikilər Pərwərdigardin əymənsun;
Dunyadiki pütün jan igiliri Uningdin ḳorḳup, ḥərmətlisun;
9 Qünki Uning bir səzi bilənla ix püttürülgənidi;
Uning bir əmri bilənla degənliri bərpa ḳilinɵanidi.
10 Pərwərdigar əllərning pilanini tosiwetidu;
U ḳowmlarning hiyallirini bikar ḳiliwetidu.■
11 Pərwərdigarning nəsiḥəti mənggügə turidu;
Ḳəlbidiki oyliri dəwrdin-dəwrgə ixḳa axurulidu.■
12 «Pərwərdigar bizning Hudayimizdur» dəydiɵan ḳowm bəhtliktur!
Yəni Өz mirasi boluxḳa talliɵan həlḳ bəhtliktur!■
13 Pərwərdigar ərxtin yərgə nəzər salidu,
U pütkül insanlarni kərüp turidu.
14 Turalɵusidin yər yüzidikilərning ḥəmmisigə ḳaraydu;
15 U ularning ḥərbirining ḳəlblirini Yasiɵuqidur;
Ularning barliḳ ixlirini dəngsəp qiḳḳuqidur.

■ **32:9** Pənd. 26:3; Yaḳ. 3:3 ■ **33:1** Zəb. 92:1; 135:3; 147:1 □ **33:2** **«Rawab bilən Pərwərdigarni mədḥiyiləŋglar»** — «rawab» bu ayəttə ḥəm Zəburdiki baxḳa ayətlərdə ixlitilgəndə, «rawab» degən səz rawabḳa ohxap ketidiɵan bir sazni kərsitidu. **«Ontarɵa təŋgkəx bolup, uningɵa küylərni eytinglar»** — «ontar» on tarliḳ qiltardək bir saz. ■ **33:3** Zəb. 40:3; 96:1; 98:1; 144:9; Yəx. 42:10; Wəḥ. 5:9; 14:3 ■ **33:5** Zəb. 45:7; 119:64; Ibr. 1:9 □ **33:6** **«ularning (asmanlarning) barliḳ ḳoxunliri»** — bir tərəptin ḳuyax, ay, yultuzlarni kərsətsə, yənə bir tərəptin barliḳ pərixtilərni kərsitidu. ■ **33:6** Yar. 1:6, 7 □ **33:7** **«U dengizdiki sularni bir yərgə yiɵip dəwiləydu»** — baxḳa birhil tərjimisi: «U dengizdiki sularni küplərgə yiɵidu». **«U okyanlarni ambarlar iqidə saḳlap turidu»** — bu ayətning mənisi sirliḳ boloɵini bilən, Hudaning sularni toluḳ idarə ḳilidiɵanliḳini kərsətkənlikidin ḥeqḳandaḳ xübḥə yoḳ. ■ **33:10** Yəx. 19:3 ■ **33:11** Pənd. 19:21; 21:30; Yəx. 46:10 ■ **33:12** Zəb. 65:4; 144:15

16 Padixah bolsa qoxunlirining kəplüki bilən oɣalib bolalmaydu;
Palwan əzining zor küqi bilən əzini qutquzalmaydu;
17 Tolparoɣa tayinip həwp-hətərdin qutquzulux bihudiliktur,
U zor küqi bilən ɧeqkimni qutquzalmaydu;
18-19 Mana, ularning jenini ölümdin qutquzux üqün,
Qəɧətqiliktə ularni ɧayat saqlax üqün,
Pərwərdigarning kəzi Özidin əyminidioɣanlarning üstidə turidu,
Özining əzgərməs muɧəbbitigə ümid baoɣlioɣanlarning üstidə turidu.■
20 Bizning jenimiz Pərwərdigaroɣa təlmüridu;
Bizning yardəmqimiz,
Bizning qalqinimiz U bolidu.
21 Xunga Uning bilən qəlbimiz xadlinip ketidu;
Qünki Uning muqəddəs namioɣa tayinip ixənduq.
22 I Pərwərdigar, biz Sangila ümid baoɣlioɣinimizdək,
Sening əzgərməs muɧəbbitingmu üstimizdə boloɣay!

34

34-küy •••• Hudaning meɧribanliqioɣa mədɧiyə •••• «elipbə tərtipilik» küy •••• 1-ayəttiki izaɧatni kərüng.

1 Dawut yazoɣan küy: —
(Dawut Abimələk *padixaɧning* aldida yürüx-turuxini baxqiqə qiliwaloɣanda, *Abimələk* uni ɧəydiwətkən waqitta yazoɣan)

|□| Mən ɧərqandaq waqitlarda Pərwərdigaroɣa təxəkkür-mədɧiyə qayturimən;
Uni mədɧiyiləx aoɣzimdin qüxməydu.□ ■
2 |□| Qəlbim Pərwərdigarni iptiharlinip mədɧiyələydu,
Məminlər buni anglap xadliqta bolidu.
3 |□| Mən bilən billə Pərwərdigarni uluoɣlanglar,
Birliktə Uning namioɣa mədɧiyilər yangritayli.
4 |□| Pərwərdigarni izdidim,
U mening duayimni ijabət qildi,
Meni basqan barliq wəɧimə-qorqunqlirimdin qutquzdi.
5 |□| *Məminlər* Uningoɣa təlmürüp nurlandi;
|□|Yüzliri yərgə qaritilmidi.
6 |□| *Mən* peqir-biqarə *Uningoɣa* nida qildi,
Pərwərdigar anglap, meni ɧəmmə awariqiliklərdin qutquzdi.
7 |□| Pərwərdigarning Pərixtisi Uningdin əyminidioɣanlarni qooɣdap ətrapioɣa qedirini tikidu,
Ularni qutquzidu.□

■ **33:18-19** Ayup 36:7; Zəb. 34:15; 1Pet. 3:12 □ **34:1 «א aləf, ibraniy tilidiki birinqi ɧərp» —** bu küy «elipbə tərtipilik» küy. ɧərbir ayət aldida ibraniy ɧərplər kərsitilidu (10-küygə berilgən, «elipbə tərtipilik küy» tooɣruluq izaɧatnimu kərüng). **«Mən ɧərqandaq waqitlarda Pərwərdigaroɣa təxəkkür-mədɧiyə qayturimən» —** «təxəkkür-mədɧiyə qayturux» degən səz ibraniy tilida «(Hudaoɣa) rəɧmət eytix», «uni uluoɣlax» degən mənidə kelidu, uning yənə «Hudani hursən qilix» degən mənisimu bar. «Təxəkkür-mədɧiyə qayturux» degənning ibraniy tilidiki xəkli ərəb tilidiki «mubarəkləx» degən səzgə ohxap ketidu; demək, Hudaoɣa ««barək» (bərikət) yətküzüx».
■ **34:1** 1Sam. 21:13 □ **34:7 ««Pərwərdigarning Pərixtisi» *yaki «Pərwərdigarning Əlqisi»*» —** Təwrat dəwridə intayin alaɧidə bir xəhs idi. «Təbirlər»ni kərüng. «Pərwərdigarning Pərixtisi» bəzi ixlarda Hudaning ornida kərünətti (məsilən, «Yar.» 16:7-14, 18-babni, «Təbirlər»nimu kərüng).

8 |□| Pərwərdigarning meḩribanliḳini tetip, bilgin,
Uningoɣa ixinip tayanoɣan adəm nemidegən bəhtliktur!
9 |□| I Uning muḳəddəs bəndiliri, Pərwərdigardin əymininglar!
Qünki Uningdin əyminidioɣanlarning ḩeq nərsisi kəm bolmas.
10 |□| Küqlük arslanlar ozuḳsiz ḳelip aq ḳalsimu,
Əmma Pərwərdigarni izdigüqilərning ḩeqbir yahxi nərsisi kəm bolmas.■
11 |□| Kelinglar balilirim, manga ḳulaḳ selinglar;
Mən silərgə Pərwərdigardin əyminixni əgitip ḳoyay.
12 |□| Ḩayatni ətiwarlaydioɣan kixi kim?
Kimning uzun wə yahxi künlərni kərgüsi bar?■
13 |□| Undaḳta tilingni yamanliḳtin tartip yür,
Ləwliring məkkarliḳtin neri bolsun;
14 |□| Yamanliḳtin ayrilip yiraḳ bolup, güzəl əməllərni ḳilip yür;
Aman-hatirjəmlikni izdəp, uni ḳoɣlap yür.□
15 |□| Pərwərdigarning kəzi ḩəḳḳaniylarning üstidə turidu,
Uning ḳuliḳi ularning iltijalirioɣa oquḳ turidu;■
16 |□| Pərwərdigarning qirayi rəzillik ḳiloɣuqilaroɣa ḳarxi qiḳar,
Ularning ḩərḳandaḳ nam-hatirilirini yər yüzidin elip taxlar;
17 |□| Ḩəḳḳaniylar iltija ḳilidu,
Pərwərdigar anglaydu, ularni barliḳ azab-muxəḳḳətliridin ḳutḳuzidu;
18 |□| Pərwərdigar kəngli sunuḳlaroɣa yeḳindur,
Roḩi ezilgənlərni ḳutḳuzidu.□ ■
19 |□| Ḩəḳḳaniylar duq kəlgən awariqiliklər kəptur;
Biraḳ Pərwərdigar ularni bularning ḩəmmisidin ḳutḳuzidu.■
20 |□| *U ḩəḳḳaniyning* səngəklirini saḳ ḳalduridu,
Ulardin birsimu sunup kətməydu.■
21 |□| Yamanliḳning өzi rəzillərni өltüridu;
Ḩəḳḳaniylaroɣa nəprətlinidioɣanlar gunaḩta ḳalidu.
22 |□| Pərwərdigar Өz ḳullirining janlirini bədəl tələp ḩərlükkə qiḳiridu;
Uningoɣa tayanoɣanlardin ḩeqkimgə gunaḩ bekitilməydu.□

35

35-küy •••• Ziyankəxlik ḩəm aḩanəttə ḳaloɣanda ḳiloɣan dua

1 Dawut yazoɣan küy: —

I Pərwərdigar, mən bilən elixḳanlar bilən elixḳaysən;
Manga jəng ḳiloɣanlaroɣa jəng ḳiloɣaysən!
2 Ḳolungoɣa sipar wə ḳalḳan aloɣin;
Manga yardəmgə ornungdin turoɣaysən;
3 Nəyzini suoɣurup, meni ḳoɣlawatḳanlarning yolini tosḳaysən;
Mening jenimoɣa: «Mən sening nijatliḳingdurmən!» — degəysən!
4 Mening ḩayatimoɣa qang salmaḳqi boloɣanlar yərgə ḳaritilip xərməndə boloɣay;

■ **34:10** Ayup 4:11 ■ **34:12** 1Pet. 3:10 □ **34:14** **«Aman-hatirjəmlikni izdəp…»** — yaki «ḩəmməylən bilən inaḳ ətüxkə tirixip,…». ■ **34:15** Ayup 36:7; Zəb. 33:18; 1Pet. 3:12 □ **34:18** **«Pərwərdigar kəngli sunuḳlaroɣa yeḳindur, roḩi ezilgənlərni ḳutḳuzidu»** — bu ayəttiki «kəngli sunuḳlar» ḩəmdə «roḩi ezilgənlər», xübḩisizki, towa ḳiloɣanlarni kərsitidu. ■ **34:18** 2Tim. 3:11 ■ **34:19** 2Tim. 3:12 ■ **34:20** Yḩ. 19:36 □ **34:22** **«Pərwərdigar Өz ḳullirining janlirini bədəl tələp ḩərlükkə qiḳiridu»** — bu yərdə ixlətkən peil («bədəl tələp ḩərlükkə qiḳiridu») adəttə ḳullarni (məlum baḩada) ḳulluḳtin azad ḳilix, ḩər ḳilixni bildüridu.

Manga qəst əyligənlər kəynigə yandurulup rəswa bolƣay.■
5 Ular goya xamalda uqqan samandək tozup kətkəy;
Pərwərdigarning Pərixtisi ularni tarqitiwətkəy! ■
6 Ularning yoli qarangƣu wə teyilƣaq bolƣay,
Pərwərdigarning Pərixtisi ularni qoƣliwətkəy!
7 Qünki ular manga orunsiz ora-tuzaq təyyarlidi;
Jenimni səwəbsiz elixqa ular uni kolidi.
8 Ḫalakət tuydurmastin ularning bexiƣa qüxkəy,
Özi yoxurun qurƣan torƣa özi qüxkəy,
Ḫalakətkə yiqilƣay.
9 U qaƣda jenim Pərwərdigardin səyünidu,
Uning nijatlik-qutquzuxidin xadlinidu!
10 Mening ḫəmmə ustihanlirim: — «I Pərwərdigar, kimmu Sanga təngdax kelәlisun?»
— dəydu,
— «Sən ezilgən məminlərni küqlüklərning qanggilidin,
Ezilgənlər ḫəm yoqsullarni ularni bulioƣuqilardin tartiwelip qutquzisən».
11 Yawuz, yalƣan guwaḫqilar qopup,
Həwirim bolmioƣan gunaḫlar bilən üstümdin xikayət qilmaqta.
12 Ular mening yahxiliqimƣa yamanlik qilip,
Meni panaḫsiz yetim qilip qoyƣanidi!
13 Lekin mən bolsam, ular kesəl bolƣanda,
Bəzni yəgəp kiyiwaldim;
Ularni dəp roza tutup, özümni təwən qildim;
Əmdi duayim bolsa ḫazir baoƣrimƣa yenip kəldi!□
14 Mən bu ixlardin dost yaki qerindiximning bexiƣa qüxkən ixqa ohxax məyüslinip yürdum,
Mən öz anisiƣa ḫaza tutqandək, beximni selip yürdüm.
15 Biraq mən putlixip kətkinimdə,
Ular huxal boluxup kətkənidi,
Bir yərgə jəm boldi;
Dərwəqə jəm boluxup muxu zorawanlar manga qarxi qiqixti,
Biraq həwirim yoq idi.
Ular meni parə-parə qilix üqün tohtimay zərbə berixti.
16 Huddi bir qixləm poxkal üstidə qaqqaq wə talax qiloƣan hudasizlardək,
Ular manga qixlirini oƣuqurlitip hiris qilixti.□
17 I Rəb, qaqanƣiqə pərwa qilmaysən?
Jenimni ularning ḫalakitidin qutquzoƣaysən,
Mening birdinbir ḫayatimni *muxu* yirtquq xirlarning aoƣzidin tartiwaloƣaysən!
18 Zor jamaət arisida mən Sanga təxəkkür eytimən;
Nurƣunlioƣan həlq arisida Seni mədḫiyiləymən.■
19 Yalƣan səwəb bilən manga rəqib boloƣanlarni üstümdin xadlandurmioƣaysən;
Məndin səwəbsiz nəprətləngənlərni özara köz qisixturmioƣaysən!■

■ **35:4** Zəb. 40:14; 70:2-3 ■ **35:5** Ayup 21:18; Zəb. 1:4; Yəx. 29:5; Ḫox. 13:3 □ **35:13** **« ... ular kesəl boloƣanda, bəzni yəgəp kiyiwaldim»** — «bəz kiyim»ni kiyiwelix (ḫaza tutqandək) özi yaki baxqilar üqün qattiq dua qilixning birhil ipadisi idi. **«... duayim bolsa ḫazir baoƣrimƣa yenip kəldi!»** — bu ibarining mənisi bəlkim: — (1) Huda jawab bərmigən bolsimu (kesəl adəm saqaymidi), biraq dua qiloƣuqini bərikətlidi; yaki (2) dərwəqə kesəl adəm saqaydi, biraq qerixqandək dua qiloƣuqiƣa ziyankəxlik qildi. Bizningqə 2-imkaniyət tooƣridur. □ **35:16** **«Huddi bir qixləm poxkal üstidə qaqqaq wə talax qiloƣan hudasizlardək,...»** — baxqa birhil tərjimisi: — «Huddi bir qixləm poxkal üstidə qaqqaq wə huddi əzwəyləp mazaq qiloƣuqi əhlaqsizlardək,...». ■ **35:18** Zəb. 40:9,10; 111:1 ■ **35:19** Yḫ. 15:25

20 Ular dostanə səz qilmaydu,
Zemindiki tinqlikpərwərlərgə pitnə-iƣwa toqumaqta.
21 Ular manga qarap eƣizini yooƣan eqip:
«Way-way! Kütkünimizni əz kəzimiz bilən kərüwalduq!» — deyixidu.
22 I Pərwərdigar, Sən bularni kərüp qiqting, süküt qilmioƣaysən;
I Rəb, məndin Əzüngni yiraqlaxturmioƣaysən;
23 Qozoƣaloƣaysən,
Mən üqün ƫəküm qiqirixqa oyoƣanoƣaysən,
I mening Hudayim — Rəbbim!
24 Mening ixim üstidə əz ƫəqqaniyliqing boyiqə ƫəküm qiqaroƣaysən, i Pərwərdigar Hudayim;
Ularni mening *onguxsizliqimdin* xadlandurmioƣaysən!
25 Ular kənglidə: «Waƫ! Waƫ! Əjəb obdan boldi!» — deyixmisun;
Yaki: «Uni yutuwəttuq!» — deyixmisun.
26 Mening ziyinimdin huxal boloƣanlar yərgə qaritilip xərməndə boloƣay;
Meningdin əzlirini üstün tutquqilarning kiyim-keqiki hijalət wə nomussuzluq bolsun!
27 Mening ƫəqqaniyliqimdin səyüngənlər təntənə qilip xadlansun!
Ular ƫəmixə: «Əz qulining aman-esənlikigə səyüngən Pərwərdigar uluoƣlansun!» — degəy.□
28 Xu qaoƣda mening tilim kün boyi ƫəqqaniyliqing tooƣruluq səzləydu, mədƫiyilərni yangritidu.

36

36-küy •••• Gunaƫkar insan wə Hudaning mehribanliqi

1 Nəoƣmiqilərning bexioƣa tapxurulup oqulsun dəp, Pərwərdigarning quli Dawut yazoƣan küy: —

Rəzil adəmning asiyliqi mening qəlbimdə bir bexarətni pəyda qilidu: —
«Uning nəzиridə Hudadin qorqidioƣan ix yoqtur!».□
2 Qünki u əz-əzini mahtayduki,
U əz-əzigə: — «Məndə gunaƫ tepilmas, qiloƣinim yirginqlik ix əməstur!» — dəydu.
□
3 Aoƣzidiki səzlər qəbiƫlik wə ƫiyligərliktur;
Pəzilətlik ix qilix parasitidin u alliburun məƫrumdur.
4 U ornida yatqandimu gunaƫni kəzləydu;
U durus bolmioƣan yoloƣa mengixni iradə qilidu;
Yamanliqtin ƫeq nəprətlənməydu.
5 I Pərwərdigar, əzgərməs muƫəbbiting ərxlərgə taqixidu;
ƫəqiqət-sadiqliqing bulutlaroƣa yetidu!■
6 ƫəqqaniyliqing büyük taoƣlardək,

□ **35:27 «Mening ƫəqqaniyliqimdin səyüngənlər təntənə qilip xadlansun! Ular ƫəmixə: «Əz qulining aman-esənlikigə səyüngən Pərwərdigar uluoƣlansun!» — degəy»** — Dawut pəyoƣəmbər muxu ayəttə bəlkim əzidin keyin kelidioƣan, əz əjdadi boloƣan Qutquzoƣuqi-Məsiƫ tooƣruluq bexarət beridu. □ **36:1 «Pərwərdigarning quli Dawut yazoƣan küy»** — ibraniy tilida: «Pərwərdigarning qulining, Dawutning küyi». □ **36:2 «U əz-əzigə: — «Məndə gunaƫ tepilmas, qiloƣinim yirginqlik ix əməstur!» — dəydu»** — bəlkim u əzini aldimaqqi bolup: «Mening gunaƫim anqə eƣir əməs», deməkqi. Toluq ayətning yənə birhil tərjimisi: «Uning gunaƫining yirginqliki axkarilanoƣan bolsimu, u yənila əz əzini mahtaydu». ■ **36:5** Zəb. 57:10; 108:4

Ḥəkümliring tilsimatlik qongqur dengizlardəktur.
I Pərwərdigar, Sən adəmlər wə ḥaywanlarni saḳlioɣuqidursən;
7 Sening өzgərməs muḥəbbiting nəḳədər ḳimmətliktur, i Huda!
Xunga insan baliliri ḳanatliring sayisidə panaḥlinidu.
8 Ular өyüngdiki mol dastihandin toyoɣuqə bəḥrimən bolidu;
Sən ularoɣa ḥuzur-ḥalawətliringning dəryasidin iqküzisən.
9 Qünki Səndila bardur ḥayatlik bulikı;
Nurungda bolup nurni kərimiz.
10 Aḥ, Өzüngni tonup, bilgənlərgə muḥəbbitingni,
Kөngli duruslaroɣimu ḥəḳḳaniylikingni kərsitixni dawamlaxturoɣaysən.
11 Təkəbburlarning putining manga ḥujum ḳilixioɣa yol ḳoymioɣaysən;
Rəzillərning ḳoli meni ornumdin ḳooɣliwətmisun;
12 Mana, yamanlik ḳiloɣuqilar yikildi!
Oɲulitiwetildi, ornidin ḳayta turalmaydu!

37

37-küy •••• Yahxilar bilən yamanlarning təḳdiri •••• «elipbə tərtiplik» küy

1 Dawut yazoɣan küy: —

|□| Yamanlik ḳiloɣuqilar tüpəylidin өzüngni kөydürmə,
Nakəslərgə ḥəsət ḳilma.■
2 Qünki ular ot-qөplərdək tezla üzüp taxlinidu,
Yumran өsümlüklərgə ohxax tozup ketidu.
3 |□| Pərwərdigaroɣa tayan, tirixip yahxilik ḳil,
Zeminda makanlixip yaxap, Uning wapa-ḥəḳikitini ozuḳ bilip ḥuzurlan.□
4 «Pərwərdigarni hursənlikim» dəp bilgin,
U arzu-tiləkliringgə yətküzidu.
5 |□| Yolungni Pərwərdigaroɣa amanət ḳil;
Uningoɣa tayan, U qoḳum *tilikingni* ijabət ḳilidu.■
6 |□| U ḥəḳḳaniylikingni nurdək,
Adalitingni qüxtiki ḳuyaxtək qaḳnitidu.
7 |□| Pərwərdigarning aldida tinq bolup, Uni səwrqanlik bilən küt;
Ḥaramdin ronaḳ tapḳan adəm tüpəylidin,
Yaman niyətliri ixḳa axidioɣan kixi tüpəylidin өzüngni kөydürmə.
8 |□| Aqqikingdin yan, oɣəzəptin ḳayt,
Өzüngni kөydürmə;
U pəḳət seni yamanlikḳa elip baridu.
9 Qünki yamanlik ḳiloɣuqilar zemindin üzüp taxlinidu;
Pərwərdigaroɣa təlmürüp kütkənlər bolsa,
Zeminoɣa igidarqilik ḳilidu.
10 |□|: Kөzni yumup aqḳuqila, rəzil adəm ḥalak bolidu;
Uning makanioɣa səpselip ḳarisang, u yoḳ bolidu.
11 Biraḳ yawax-məminlər zeminoɣa miraslik ḳilidu,
Wə qəksiz arambəhxliktin ḥuzurlinidu.■
12 |□| Rəzil adəm ḥəḳḳaniyoɣa ḳəst ḳilidu;

■ **37:1** Pənd. 23:17; 24:1 □ **37:3** **«Uning wapa-ḥəḳikitini ozuḳ bilip ḥuzurlan»** — baxḳa birhil tərjimisi: «wapalik-sadikliḳḳa intilgin». ■ **37:5** Zəb. 22:9-10; 55:22; Pənd. 16:3; Mat. 6:25; Luḳa 12:22; 1Pet. 5:7 ■ **37:11** Mat. 5:5

Uningoɣa qixlirini oɣuqurlitip hiris ḳilidu;
13 Lekin Rəb uningoɣa ḳarap külidu;
Qünki *Rəb* uning bexioɣa kelidioɣan künni kəridu.
14 |□| Yawaxlar wə yoḳsullarni yiḳitix üqün,
Yoli duruslarni ḳirip taxlax üqün,
Rəzillər ḳiliqini oɣilipidin suoɣurup elip,
Oḳyasining kiriqini tartip təyyarlidi.
15 Lekin ḳiliqi bolsa өz yürikigə sanjilidu,
Oḳyaliri sunduruwetilidu.
16 |□| Ḥəḳḳaniylardiki «az»,
Kəpligən yamanlarning bayliḳliridin əwzəldur.
17 Qünki rəzillərning biləkliri sundurulidu;
Lekin Pərwərdigar ḥəḳḳaniylarni yəlәydu;
18 |□| Pərwərdigar kəngli duruslarning künlirini bilidu;
Ularning mirasi mənggügə bolidu.
19 Ular eoɣir künlərdə yərgə ḳarap ḳalmaydu;
Ḳəḥətqiliktimu ular toḳ yüridu.
20 |□| Biraḳ rəzillər ḥalak bolidu;
Pərwərdigar bilən ḳarxilaxḳuqilar qimənzardiki gül-giyaḥdək tozup ketidu;
Ular tügəydu;
Is-tütündək tarḳilip tügəydu.□
21 |□| Rəzil adəm өtnə elip ḳayturmaydu;
Əmma ḥəḳḳaniy adəm meḥribanliḳ bilən өtnə beridu;
22 Qünki *Pərwərdigar* rəḥmət ḳiloɣanlar zeminoɣa igə bolidu,
Biraḳ uning lənitigə uqrioɣanlar üzüp taxlinidu;
23 |□| Mərdanə adəmning ḳədəmliri Pərwərdigar təripidindur;
Rəb uning yolidin hursən bolidu. □
24 U teyilip kətsimu, yiḳilip qüxməydu;
Qünki Pərwərdigar uning ḳolini tutup yəlәp turidu.
25 |□| Mən yax idim, ḥazir ḳerip ḳaldim;
Lekin ḥəḳḳaniylarning taxliwetilgənlikini,
Yaki pərzəntlirining nan tiligənlikini əsla kərgən əməsmən;
26 U kün boyi mərd-meḥriban bolup өtnə beridu;
Uning əwladlirimu həlḳḳə bərikət yətküzidu.
27 |□| Yamanliḳni taxlanglar, yahxiliḳ ḳilinglar,
Mənggü yaxaysilər!
28 Qünki Pərwərdigar adalətni səyidu,
U Өz məmin bəndilirini taxlimaydu;
Ular mənggügə saḳlinidu;
|□| Lekin rəzillərning əwladliri üzüp taxlinidu.
29 Ḥəḳḳaniylar yər-jaḥanoɣa igə bolidu,
Əbədil'əbədgiqə uningda makan tutup yaxaydu.
30 |□| Ḥəḳḳaniy adəmning aoɣzi danaliḳ jakarlaydu;
Uning tili adil ḥəkümlərni səzləydu;
31 Ḳəlbidə Hudaning *muḳəddəs* ḳanuni turidu;
Uning ḳədəmliri teyilip kətməs.□ ■

□ **37:20 «Ular tügəydu; is-tütündək tarḳilip tügəydu» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Ular tügəydu; ḳozilarning yeoɣidək kəyüp ketidu». □ **37:23 «Rəb uning yolidin hursən bolidu» —** yaki: «U (mərdanə kixi) uning (yəni, Rəbning) yolidin hursən bolidu». □ **37:31 «Ḳəlbidə Hudaning muḳəddəs ḳanuni turidu» —** ibraniy tilida «Ḳəlbidə Hudasining muḳəddəs ḳanuni turidu». ■ **37:31** Zəb. 40:8; Yəx. 51:7

32 |□| Rəzillər ḥəqqaniy adəmni paylap yüridu;
Ular uni əltürgüdək pəytni izdəp yüridu.
33 Lekin Pərwərdigar uni düxmənning qanggilioɣa qüxürməydu;
Yaki ḥəkümdə uni gunaḥqa pütməydu.
34 |□| Pərwərdigarni təlmürüp küt,
Uning yolini qing tutqin;
U sening mərtiwəngni kətürüp, zeminoɣa igə kilidu ,
Rəzillər ḥalak kilinoɣanda,
Sən buni kərisən.
35 |□| Mən rəzil adəmning zomigərlik kiliwatkinini kərdüm,
U huddi ayniɣan baraqsan yapyexil dərəhtək ronaq tapqan.□
36 Biraq u ətüp kətti,
Mana, u yoq boldi;
Mən uni izdisəmmu, u tepilmaydu.
37 |□| Mukəmməl adəmgə nəzər sal,
Durus insanoɣa qara!
Qünki bundaq adəmning ahir kəridioɣini arambəhx hatirjəmlik bolidu.
38 Itaətsizlər bolsa birliktə ḥalak bolixidu;
Ularning keləqiki üzülidu;
39 |□| Biraq ḥəqqaniylarning nijatliki Pərwərdigardindur;
U eoɣir künlərdə ularning küqlük panaḥidur.
40 Pərwərdigar yardəm kilip ularni saqlaydu;
U ularni rəzillərdin saqlap qutquzidu;
Qünki ular Uni baxpanaḥi kilidu.

38

38-küy •••• Eoɣirqilikta qaloɣan kixining iltija duasi

1 Dawut yazoɣan küy: —
(Əslimə üqün)

I Pərwərdigar, oɣəzipingdə tənbiḥ bərmigəysən,
Qəḥringdə meni jazalimioɣaysən! ■
2 Qünki oqliring meni zəhimləndürüp sanjidi,
Qolung üstümdin qattiq basti.
3 Qattiq oɣəziping tüpəylidin ətlirimdə ḥeq saqliq yoq,
Gunaḥim tüpəylidin ustihanlirimda aram yoqtur.
4 Qünki gunaḥlirim boyumdin taxti;
Ular kətürəlmigüsiz eoɣir yüktək meni besiwaldi.
5 Əhməqliqimdin jaraḥətlirim sesip, xəlwərəp kətti.
6 Azabtin bəllirim tolimu pükülüp kətti,
Kün boyi oɣəmgə petip yürimən!
7 Qatiraqlirim otqa toldi,
Ətlirimning saq yeri yoqtur.
8 Mən tolimu ḥalsirap, ezilip kəttim;
Qəlbimdiki azab-qayoɣu tüpəylidin ḥərkirəymən.

□ **37:35 «Mən rəzil adəmning zomigərlik kiliwatkinini kərdüm, u huddi ayniɣan baraqsan yapyexil dərəhtək ronaq tapqan»** — demək, rəzil adəm zomigərlik yoli bilən sirtidin qarioɣanda qiraylik qong bir dərəhtək baraqsan bolidu. ■ **38:1** Zəb. 6:1

9 Rəb, barliq arzuyum kəz aldingdidur;
Uh tartixlirim Səndin yoxurun əməs;
10 Yürikim jioɣildap, ḥalimdin kəttim;
Kəzlirimning nuri əqti.
11 Yar-buradərlirimmu meni uroɣan waba tüpəylidin, əzlirini məndin tartti;
Yeqinlirimmu məndin yiraq qaqti.
12 Jenimni almaqqi boloɣanlar tuzaq quridu;
Manga ziyanni qəstligənlər zəḥirini qaqmaqta;
Ular kün boyi ḥiylə-mikirlərni oylimaqta.
13 Lekin mən gas adəmdək anglimaymən,
Gaqa adəmdək aoɣzimni aqmaymən;
14 Bərḥək, mən angliyalmaydioɣan gaslardək bolup qaldim;
Aoɣzimda qilidioɣan rəddiyə-tənbih yoq.
15 Qünki ümidimni Sən Pərwərdigaroɣa baoɣlidim;
Rəb Hudayim, Sən iltijayimoɣa ijabət qilisən.
16 Qünki mən: — «Ular mening üstümgə qiqip mahtanmioɣay;
Bolmisa, putlirim teyilip kətkəndə, ular xadlinidu» — dedim mən.
17 Qünki mən dəldəngxip, tügixəy dəp qaldim,
Azabim kəz aldimdin kətməydu.
18 Qünki mən əz yamanliqimni iqrar qilimən;
Gunaḥim üstidə qayoɣurimən. ■
19 Lekin düxmənlirim juxqun ḥəm küqlüktur;
Qara qaplap, manga nəprətləngənlərning sani nuroɣundur.
20 Wapaoɣa japa qilidioɣanlar bolsa, mən bilən qarxilixidu;
Qünki mən yahxiliqni kəzləp, intilimən.
21 I Pərwərdigar, məndin waz kəqmigəysən!
I Hudayim, məndin yiraqlaxmioɣaysən!
22 I Rəb, mening nijatliqim,
Manga qapsan yardəm qiloɣaysən!

39

39-küy •••• Hudaning tərbiyisini qüxinip yetix

1 Nəoɣmiqilərning bexi Yədutunoɣa tapxuruloɣan, Dawut yazoɣan küy: —

«Tilim gunaḥ qilmisun dəp,
Yollirimoɣa diqqət qilimən;
Rəzillər kəz aldimda bolsa, mən aoɣzimoɣa bir kəxək salimən» — degənidim.□
2 Mən süküt qilip, zuwan sürmidim,
Ḥətta yahxiliq tooɣrisidiki səzlərnimu aoɣzimdin qiqarmidim;
Biraq dil azabim tehimu qozoɣaldi.□
3 Kənglümdə zərdəm qaynidi,
Oylanoɣanseri ot bolup yandi;
Andin tilim ihtiyarsiz səzləp kətti.

■ **38:18** Zəb. 32:5 □ **39:1** **«Yədutun»** — Dawut pəyoɣəmbər «mədḥiyə Hori»ning yetəkqisi dəp bekitkən kixini kərsitidu («1Tar.» 16:41ni kərüng). **«Nəoɣmiqilərning bexi Yədutunoɣa tapxuruloɣan»** — baxqa birhil tərjimisi: «Nəoɣmiqilərning yetəkqisigə tapxurulup, «Yədutun» (mədḥiyiləx degən mənidə) aḥangida oqulsun dəp…». □ **39:2** **«Ḥətta yahxiliq tooɣrisidiki səzlərnimu aoɣzimdin qiqarmidim»** — baxqa birhil tərjimisi: «Ḥərqandaq paydisiz səzdin qaldim».

4 I Pərwərdigar, өz əjilimni,
Künlirimning ⱪanqilik ikənlikini manga ayan ⱪilоⱪin;
Ajiz insan balisi ikənlikimni manga bildürgin.
5 Mana, Sən künlirimni pəⱪət nəqqə оⱪeriqla ⱪilding,
Sening aldingda өmrüm yoⱪ ⱨesabididur.
Bərⱨəⱪ, barliⱪ insanlar tik tursimu, pəⱪət bir tiniⱪla, halas.
Selaⱨ. ■
6 Bərⱨəⱪ, ⱨərbir insanning ⱨayati huddi bir kələnggidur,
Ularning aldirap-saldiraxliri biⱨudə awariqiliktur;
Ular bayliⱪlarni toplaydu, lekin keyin bu bayliⱪlarni kimning ⱪoliоⱪa juоⱪlinidiоⱪanliⱪini bilməydu.
7 I Rəb, əmdi mən nemini kütimən?
Mening ümidim sangila baоⱪliⱪtur.
8 Meni barliⱪ asiyliⱪlirimdin ⱪutⱪuzоⱪaysən,
Meni ⱨamaⱪətlərning məshirisigə ⱪaldurmiоⱪaysən.
9 Süküt ⱪilip zuwan sürmidim;
Qünki mana, muxu *jazani* Өzüng yürgüzgənsən.
10 Meni saloⱪan wabayingni məndin neri ⱪiloⱪaysən;
Qünki ⱪolungning zərbisi bilən tügixəy dəp ⱪaldim.
11 Sən tənbiⱨliring bilən kixini өz yamanliⱪi üqün tərbiyiligiⱪingdə,
Sən huddi nərsilərgə küyə ⱪurti qüxkəndək, uning izzət-оⱪururini yoⱪ ⱪiliwetisən;
Bərⱨəⱪ, ⱨərbir adəm bir tiniⱪla, halas. Selaⱨ.
12 I Pərwərdigar, duayimni angliоⱪaysən,
Pəryadimоⱪa ⱪulaⱪ saloⱪaysən!
Kөz yaxlirimоⱪa süküt ⱪilmiоⱪaysən!
Qünki mən pütkül ata-bowilirimdək,
Sening aldingda yaⱪa yurtluⱪ, musapirmən, halas!■
13 Manga tikkən kөzüngni məndin neri ⱪiloⱪaysənki,
Mən barsa kəlməs jayоⱪa kətküqə,
Meni bir’az bolsimu raⱨəttin bəⱨrimən ⱪiloⱪaysən.

40

40-küy •••• Bexarət — Dawutning əwladi boloⱪan ⱪutⱪuzоⱪuqi-Məsiⱨ, Dawut arⱪiliⱪ kelidu
1 Dawut yazоⱪan küy: —

Pərwərdigarоⱪa təlmürüp, küttüm, küttüm;
U manga egilip pəryadimni anglidi.
2 U meni ⱨalakət orikidin,
Xundaⱪla patⱪaⱪ laydin tartiwaldi,
Putlirimni uyultax üstigə turоⱪuzup,
Ⱪədəmlirimni mustəⱨkəm ⱪildi.
3 U aоⱪzimоⱪa yengi nahxa-munajatni,
Yəni Hudayimizni mədⱨiyiləxlərni saldi;
Nurоⱪun həlⱪ buni kərüp, ⱪorⱪidu,
Ⱨəm Pərwərdigarоⱪa tayinidu.
4 Təkəbburlardin yardəm izdiməydioⱪan,

■ **39:5** Zəb. 62:9-10; 144:4 ■ **39:12** Law. 25:23; 1Tar. 29:15; Zəb. 119:19; Ibr. 11:13; 1Pet. 2:11

Yaloɣanqilikkа ezip kətməydioɣan,
Bəlki Pərwərdigarni өz tayanqisi ķiloɣan kixi bəhtliktur!
5 I Pərwərdigar Hudayim,
Sening biz üqün ķiloɣan karamətliring wə oy-niyətliringni baroɣanseri kөpəytip, san-sanaķsiz ķiloɣansən,
Kimmu ularni bir-birləp ḫesablap Өzünggə *rəḫmət ķayturup* bolalisun!
Ularni səzləp baxtin-ahir bayan ķilay desəm,
Ularni sanap tügitix mumkin əməs.□
6 Nə ķurbanlik, nə ax ḫədiyələr Sening tələp-arzuyung əməs,
Birak Sən manga *səzgür* ķulaķlarni ata ķilding;
Nə kөydürmə ķurbanlik, nə gunaḫ ķurbanlikini tələp ķilmiding;□ ■
7 Xunga jawab bərdimki —
«Mana mən kəldim!» — dedim.
Oram yazma dəsturda mən tooɣruluk pütülgən: — □
8 «Hudayim, Sening kөnglüngdiki iradəng mening hursənlikimdur;
Sening Təwrat ķanunung ķəlbimgə pütüklüktur».■
9 Büyük jamaət arisida turup mən ḫəkķaniylikni jakarlidim;
Mana bularni өzümdə ķilqə elip ķaloɣum yoktur,
I Pərwərdigar, Өzüng bilisən.■
10 Ḫəkķaniylikingni ķəlbimdə yoxurup yürmidim;
Wapadarlikingni wə nijatlikingni jakarlidim;
Өzgərməs muḫəbbiting wə ḫəķikitingni büyük jamaətkə ḫeq yoxurmastin bayan ķildim.
11 I Pərwərdigar, meḫribanlikliringni məndin ayimioɣaysən;
Өzgərməs muḫəbbiting wə ḫəķikiting ḫərdaim meni sakliоɣay!
12 Qünki sansiz külpətlər meni oriwaldi;
Ķəbiḫliklirim meni besiwelip, kөrəlməydioɣan boldum;
Ular beximdiki qeqimdin kөp,
Jasaritim tügixip kətti.
13 Meni ķutķuzuxni tooɣra tapķaysən, i Pərwərdigar!
I Pərwərdigar, tez kelip, manga yardəm ķiloɣaysən!
14 Mening ḫayatimoɣa qang salmaķqi boloɣanlar birakla yərgə ķaritilip rəswa ķilinsun;
Mening ziyinimdin hursən boloɣanlar kəynigə yandurulup xərməndə boloɣay.■
15 Meni: — «Waḫ! Waḫ!» dəp məshirə ķiloɣanlar өz xərməndilikidin alaķzadə bolup kətsun!
16 Birak Seni izdigüqilərning ḫəmmisi Səndə xadlinip huxal boloɣay!
Nijatlikingni səygənlər ḫəmixə: «Pərwərdigar uluoɣlansun» deyixkəy!
17 Mən ezilgən ḫəm yoksul bolsammu,
Birak Rəb yənila meni yad etidu;
Sən mening Yardəmqim, mening azad ķiloɣuqim;

□ **40:5 «Kimmu ularni bir-birləp ḫesablap өzünggə rəḫmət ķayturup bolalisun!»** — baxķa birhil tərjimisi: «Kimmu Sanga təngdax bolup seni tosalisun?!». □ **40:6 «...Sən manga səzgür ķulaķlarni ata ķilding»** — baxķa birhil tərjimisi boluxi mumkin: «sən mening ķulaķlirimni sanjiding». Musa pəyoɣəmbər arķilik qüxürülgən mukəddəs ķanun boyiqə, bir ķulning өz hojayinioɣa mənggü hizməttə boloɣusi bolsa, buni bəlgiləx üqün hojayin uning ķulikioɣa bigiz sanjiydu («Mis.» 21-babni kөrüng). Bu hil tərjimə tooɣra bolsa, bu Məsiḫning Hudaoɣa mənggülük sadiķlikini bildüridioɣan səzdur. **«Nə ķurbanlik, nə ax ḫədiyələr... nə kөydürmə ķurbanlik, nə gunaḫ ķurbanlikini tələp ķilmiding»** — «Law.» 1-7-babta tələp ķilinoɣan bəx hil asasiy ķurbanlikларning ḫəmmisi muxu 6-ayəttə tiloɣa elinidu. ■ **40:6** Law. 2:1; 3:1; 4:13; Ibr. 10:5-12 □ **40:7 «Oram yazma dəsturda mən tooɣruluk pütülgən»** — «oram yazma dəstur» Musa pəyoɣəmbərgə qüxürülgən mukəddəs ķanunni kөrsitidu. ■ **40:8** Zəb. 37:31; Yəx. 51:7 ■ **40:9** Zəb. 35:18; 111:1 ■ **40:14** Zəb. 35:4,26; 70:2; 71:13

I Hudayim, keqikməy kəlgəysən!

41

41-küy •••• Aoɣrikɳning duasi

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup okulsun dəp, Dawut yazoɣan küy: —
Oɣerib-ajizlaroɣa oɣəmhorluk kiloɣan kixi nəkədər bəhtlik-hə!
Eoɣir künlərdə Pərwərdigar uningoɣa panah bolidu. □
2 Pərwərdigar uni kooɣdap, uni aman saklaydu;
U zeminda turup bəhtiyar yaxaydu;
Sən uni düxmənlirining ihtiyarioɣa qüxürməysən!
3 Orun tutup zəiplixip yatkinida, Pərwərdigar uningoɣa dərman bolidu;
Sən uning yatkan orun-kərpilirini raslap tüzəxtürüp turisən.□
4 Mən iltija kilip: — «I Pərwərdigar, manga mehribanlik kərsətkəysən,
Jenimoɣa xipalik bərgəysən;
Qünki mən aldingda gunah kildim» — dedim. □
5 Düxmənlirim mən tooɣruluk: —
«U kaqanmu ölüp, nami-nəsli kurup ketər?» — dəp manga yamanlik tiləydu.
6 Birsi meni kərgili kəlgən bolsa,
U aldamqi səzlərni kilidu;
Ular kəynimdin könglidə xumluk toplap,
Andin sirtlaroɣa qikip xu ixlarni tarkitip po atidu;
7 Manga öq boloɣanlarning həmmisi manga karita özara kusurlixidu,
Ular manga ziyankəxlik kəstidə bolidu.
8 Ular: «Uning bexioɣa jin-xəytandin bir kesəl qaplaxti;
Əmdi u orun tutup yetip kaldi;
U kaytidin turalmaydu» — deyixidu.
9 Hətta sirdixim dəp ixəngən kədinas dostum,
Mən bilən həmdastihan bolup tuzumni yegənmu manga put atti.□ ■
10 Birak Sən Pərwərdigar, manga rəhim kiloɣaysən;
Düxmənlirimdin intikam elixka,
Meni turoɣuzoɣaysən;
11 Düxminimning üstümdin oɣəlibə kilip xadlanmioɣinidin,
Seni məndin səyünidu, dəp bilimən.
12 Birak manga kəlsək, durus boloɣanlikimdin, sən meni yöləysən;
Sən meni mənggü Öz huzurungda kəd kətürütküzüp turoɣuzisən.
13 Israilning Hudasi Pərwərdigaroɣa əbədil'əbədgiqə təxəkkür-mədhiyə kayturuloɣay!
Amin! Amin!

42

Ikkinqi Bəlüm •••• 42-küy •••• Hudaoɣa təxna boloɣan musapirning duasi

---

□ **41:1 «Oɣerib-ajizlaroɣa»** —ibraniy tilida: «Oɣerib-ajiz kixigə». □ **41:3 «Sən uning yatkan orun-kərpilirini raslap tüzəxtürüp turisən»** — baxka birhil tərjimisi: «Sən uni yatkan ornidin turoɣuzup əsligə kəltürisən». □ **41:4 «Qünki mən aldingda gunah kildim»** — ibraniy tilida «Qünki mən aldingda gunahkar boldum» degən tərjimisi bolidu. □ **41:9 «Mən bilən həmdastihan bolup tuzumni yegən…»** — ibraniy tilida «Mən bilən həmdastihan bolup nenimni yegən…». ■ **41:9** Yh. 13:18

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup oḳulsun dəp, Koraḥning ooɣulliri üqün
yeziloɣan «Masḳil»: —

Keyik eriḳlardiki suoɣa təxna boloɣandək,
Jenim sanga təxnadur, i Huda.□
2 Mening jenim Hudaoɣa, ḥayat Təngrigə intizardur;
Aḥ, mən ḳaqanmu Hudaning ḥuzurida kərünüxkə müyəssər bolimən?■
3 Mening keqə-kündüz yeginim kəz yaxlirim bolup kəlgən;
Həḳlər kün boyi məndin: «Hudaying ḳəyərdə?» dəp soraydu.■
4 Ötkən künlərni əsləp,
Jenimning dərdlirini təküwatimən
(Mən kəpqilik bilən ketiwetip,
Hudaning əyigə təntənə ḳilip mengip,
Huxalliḳta Ḥəmdusana oḳup, nahxa eytip,
Ḥeytni təbrikligən top-top ḳoxundək, jamaət bilən billə barattim!).
5 — I jenim, Sən tenimdə nemixḳa bundaḳ ḳayoɣurisən?
Nemixḳa iqimdə bundaḳ məyüslinip kətting?
Hudaoɣa ümid baoɣla;
Qünki Uning jamalidin qiḳḳan nijatliḳtin,
Mən Uni yənila uluoɣlaymən, — Mening Hudayimni!■
6 Jenim iqimdə məyüslinip kətti;
Xunga mən Seni seoɣinimən;
Ḥətta musapirliḳta Iordan dəryasi boyidiki wadilarda,
Ḥərmon taoɣlirida, Mizar teoɣidimu Seni seoɣinimən.
7 Sening xarḳiratmiliringning awazlirioɣa,
Qongḳur ḥang bilən qongḳur ḥang maslixip ḥərkiriməktə.
Sening ḥəmmə dolḳunliring ḥəm ḳaynam-taxḳinliring meni oɣərḳ ḳildi.
8 Kündüzi Pərwərdigar əzgərməs muḥəbbitini *manga* buyruydu,
Keqiliri Uning nahxisi,
Wə ḥəm ḥayatim boloɣan Təngrigə ḳiloɣan dua manga ḥəmraḥ bolidu.
9 Mən Ḳoram Texim boloɣan Hudaoɣa: —
«Meni nemixḳa untup ḳalding?
Mən nemixḳa düxmənning zulumioɣa uqrap,
Ḥəmixə azab qekip yürüwatimən?» — dəymən.■
10 Səngəklirimni əzgəndək rəḳiblirim meni məshirə ḳilip əyibləydu;
Ular kün boyi məndin: «Hudaying ḳəyərdə?» — dəp sorimaḳta.
11 I jenim, tenimdə nemixḳa bundaḳ ḳayoɣurisən?
Nemixḳa iqimdə bundaḳ məyüslinip kətting?
Hudaoɣa ümid baoɣla;
Qünki mən Uni yənila mədḥiyiləymən,
Yəni qirayimoɣa salamətlik, nijatliḳ ata ḳiloɣuqi Hudayimni mədḥiyiləymən!
U mening Hudayimdur!

□ **42:1 «Koraḥning ooɣulliri üqün yeziloɣan «Masḳil»»** — «Koraḥ» Musa wə Ḥarun pəyoɣəmbərgə ḳarxi isyan kətürgən kixi. Biraḳ kərünüp turiduki, uning əwladliri Hudaning yolida mangatti. Ular bəlkim «kaḥin» (ḳurbanliḳ ḳiloɣuqi) bolup, muḳəddəs ibadəthanida ibadət hizmitidə Zəburdiki yeḳimliḳ mədḥiyə nahxilirini eytix bilən xuoɣullanoɣan. Bu küydin ḳarioɣanda, yazoɣuqi Israilning ximaliy padixaḥliḳidiki Liwan degən hilwət taoɣliḳ rayonioɣa sürgün ḳilinoɣan. **«Masḳil»** — «Masḳil»ning mənisi bizgə naməlum; bəzi alimlar uni «tərbiyilik» degənni bildüridu, dəp ḳaraydu; yəni bəzilər uni «maḥirliḳ bilən eytilsun» degənni bildüridu, dəp ḳaraydu. ■ **42:2** Zəb. 63:1-2 ■ **42:3** Zəb. 80:5 ■ **42:5** Zəb. 43:5 ■ **42:9** Zəb. 35:11-17; 38:6; 43:2

43

43-küy •••• Sərgərdanning duasi •••• 1-ayəttiki izaḥatni kərüng

1 I Pərwərdigar, mən tooɣruluḳ ḥəküm qiḳarɵaysən,
Dəwayimni əḳidisiz bir həlḳ aldida soriɵaysən;
Meni ḥiyligər ḥəm ḳəbiḥ adəmdin ḳutuldurɵaysən. □
2 Qünki Sən panaḥgaḥim bolɵan Hudadursən;
Nemixḳa meni taxlawətkənsən?
Nemixḳa düxmənning zulumiɵa uqrap,
Ḥəmixə azab qekip yüriwatimən?» — dəymən.■
3 Ɵz ḥəḳiḳiting wə nurungni əwətkin,
Ular meni yetəkligəy!
Meni muḳəddəs teoɣingoɣa,
Makaningoɣa elip kəlgəy! □
4 Xuning bilən mən Hudaning ḳurbangaḥi aldioɣa baray,
Yəni mening qəksiz huxluḳum bolɵan Təngrining yenioɣa baray;
Bərḥəḳ, qiltar qelip Seni mədḥiyiləymən, i Huda, mening Hudayim!
5 I jenim, sən nemixḳa bundaḳ ḳayɵurisən?
Nemixḳa iqimdə bundaḳ biaram bolup ketisən?
Hudaoɣa ümid baoɣla!
Qünki mən Uni yənila mədḥiyiləymən,
Yəni qirayimoɣa salamətlik, nijatliḳ ata ḳiloɣuqi Hudayimni mədḥiyiləymən!□ ■

44

44-küy •••• Məoɣlubiyəttin keyinki munajat

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup oḳulsun dəp, Koraḥning ooɣulliri üqün yeziloɣan «Maskil»:—

I Huda, ɵz ḳulaḳlirimiz bilən angliduḳ,
Atilirimiz bizgə bayan ḳilip,
Ɵz künliridə, yəni ḳədimki zamanlarda Sening ḳiloɣan zor ixliringni uḳturoɣanidi;
2 Sən *ata-bowilirimizning aldida* Ɵz ḳolung bilən yat əllərni ḳooɣliwetip,
Ularning *zeminioɣa ata-bowilirimizni* orunlaxturdung;
Yat ḳowmlaroɣa apət qüxürüp, ularni tarḳitiwətting.□ ■
3 Bərḥəḳ, bowilirimiz zeminni ɵz ḳiliqi bilən aloɣini yoḳ,
Ɵz biliki bilən əzlirini ḳutḳuzoɣinimu yoḳ;
Bu bəlki Sening ong ḳolung, Sening biliking wə jamalingning nurining ḳiloɣinidur;
Qünki Sən ulardin hursənlik tapting.
4 Sən Ɵzüng mening padixaḥimdursən, i Huda,
Sən Yaḳup üqün oɣəlibilər buyruoɣuqidursən.□
5 Sən arḳiliḳ biz rəḳiblirimizni ḥəydiwetimiz;

□ **43:1 «Izaḥat» —** kəp alimlar 42- ḥəm 43-küy əslidə bir küy idi, dəp ḳaraydu. ■ **43:2** Zəb. 35:11-17; 38:6; 42:10 □ **43:3 «Makaningoɣa elip kəlgəy!» —** ibraniy tilida «Makanliringoɣa elip kəlgəy!». □ **43:5 «Qünki mən Uni yənila mədḥiyiləymən, yəni qirayimoɣa salamətlik, nijatliḳ ata ḳiloɣuqi Hudayimni mədḥiyiləymən!» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Qünki Uning jamalidin qiḳḳan nijatliḳ bilən, mən Uni yənila uluɣlaymən, mening Hudayim!». ■ **43:5** Zəb. 42:5,11 □ **44:2 «Yat ḳowmlaroɣa apət qüxürüp, ularni (demək, yat əllərni) tarḳitiwətting» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Yat ḳowmlaroɣa apət qüxürdung, birak ularni (demək, ɵz həlḳingni) ronaḳ tapḳuzdung». ■ **44:2** Mis. 15:17; Zəb. 80:8-9 □ **44:4 «Sən Yaḳup üqün oɣəlibilər buyruoɣuqidursən» —** bu yərdə «Yaḳup» Israil həlḳini kərsitidu, əlwəttə.

Naming bilən ɵzimizgə ⱪarxi turoɳanlarni qəyləymiz;
6 Qünki ɵz oⱪyayimoɳa tayanmaymən,
Ⱪiliqimmu meni ⱪutⱪuzalmaydu.
7 Qünki Sən bizni rəⱪiblirimizdin ⱪutⱪuzdung,
Bizgə ɵq boloɳanlarni yərgə ⱪaratting.
8 Hudani kün boyi iptiharlinip mahtaymiz;
Namingni əbədil'əbədgiqə mədḥiyiləymiz.
Selaḥ!
9 Biraⱪ Sən *ḥazir* bizni taxlawetip aḥanətkə ⱪaldurdung;
Ⱪoxunlirimiz bilən jənggə billə qiⱪmaysən. ■
10 Sən rəⱪiblirimiz aldida bizni qekindürdüng;
Bizni ɵqmənlərgə halioɳanqə talan-taraj ⱪildurdung.
11 Soyuxⱪa tapxuruloɳan ⱪoylardək, bizni uloroɳa tapxurdung,
Əllər arisioɳa bizni tarⱪitiwətting.
12 Sən Ɵz həlⱪingni bikaroɳa setiwətting,
Uning ⱪimmitidin Ɵzüng ḥeq beyip kətmiding;
13 Sən bizni ⱪoxna əllərning məshirisigə ⱪalduroɳansən;
Ətrapimizdikilərgə aḥanət, zanglik obyekti ⱪildingsən.■
14 Sən bizni əllər arisida səz-qəqəkkə ⱪoydungsən,
Yat ⱪowmlar bizgə bax qayⱪixip ⱪaraxmaⱪta.
15-16 Məshirə ḥəm kupurluⱪ eytⱪuqilarning awazi tüpəylidin,
Düxmənlər wə ɵq aloɳuqilar tüpəylidin,
Kün boyi uyatim aldimdin kətməydu,
Yüzümning nomusi meni qirmiwaldi.
17 Mana bularning ḥəmmisi beximizoɳa qüxti;
Biraⱪ biz Seni untumiduⱪ,
Yaki əḥdənggə ḥeq asiyliⱪ ⱪilmiduⱪ;
18 Ⱪəlbimiz ḥeq yanmidi, Sanga sadaⱪətsizlik ⱪilmiduⱪ,
Ⱪədəmlirimiz yolungdin ḥeq ezip kətmidi.
19 Biraⱪ Sən bizni qilbərilər makanida əzding,
Bizgə ɵlüm sayisini qaplaxturdung.
20 Əgər biz Hudayimizning namini untuoɳan bolsaⱪ,
Yaki yat bir ilaḥⱪa ⱪol kətürgən bolsaⱪ,
21 Huda Sən qoⱪum buni sürüxtə ⱪilmas idingmu,
Ⱪəlbtiki sirlarni bilip turidioɳan tursang?
22 Biraⱪ Sən tüpəyli biz kün boyi ⱪirilmaⱪtimiz;
Booɳuzlinixni kütüp turoɳan ⱪoylar kəbi ḥesablanmaⱪtimiz.■
23 Oyoɳan, i rəb! Nemixⱪa uhlap yatisən?
Ornungdin tur, bizni mənggügə taxlawətmigəysən!
24 Nemixⱪa yüzüngni bizdin yoxurisən?
Nemixⱪa külpətlirimizgə, uqrioɳan zulumlirimizoɳa pisənt ⱪilmaysən?
25 Ⱪarioɳina, jenimiz tupraⱪta beoɳirlap yüridu;
Tenimiz yərgə qaplaxti;
26 Ornungdin turup bizgə yardəmdə boloɳaysən!
Ɵzüngning ɵzgərməs muḥəbbiting səwəbidin,
Bizlərni ḥərlükkə qiⱪaroɳaysən!

■ **44:9** Zəb. 60:3; 74:1; 89:38-39; 108:11 ■ **44:13** Zəb. 79:4; 80:6; Yər. 24:9 ■ **44:22** Rim. 8:36

45

45-küy •••• Padixaḫning toy munajiti •••• 1-ayəttiki izaḫatni kərüng

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup, «Nilupərlər» degən aḫangda oḳulsun dəp,
Koraḫning ooɣullirioɣa tapxuruloɣan, «səyümlük yar üqün» degən «Maskḫil» munajat-
nahxa: —

Ḳəlbimdin güzəl ix tooɣrisida səzlər uroɣup qiḳmaḳta;
Padixaḫḳa beoɣixlioɣan munajitimni eytimən;
Tilim goya maḫir xairning ḳəlimidur;□
2 Insan baliliri iqidə sən əng güzəldursən;
Ləwliring xapaət bilən tolduruloɣandur;
Xunga Huda sanga mənggügə rəḫmət ḳildi.
3 I büyük boloɣuqi,
Ḳiliqingni asḳin yeningoɣa,
Ḫəywiting wə xanu-xəwkiting bilən!
4 Ḫəḳiḳət, kəmtərlik ḫəm adalətni aloɣa sürüxkə atlanoɣiningda,
Xanu-xəwkət iqidə oɣəlibə bilən aloɣa bas!
Xuning bilən ong ḳolung əzünggə karamət ḳorḳunqluḳ ixlarni kərsitidu!■
5 Sening oḳliring ətkürdur,
Ular padixaḫning düxmənlirining yürikigə sanjilidu;
Pütün əllər ayioɣingoɣa yiḳitilidu.
6 Sening təhting, i Huda, əbədil'əbədliktur;
Padixaḫliḳingdiki Xaḫanə ḫasang, adalətning ḫasisidur.□ ■
7 Sən ḫəḳḳaniyliḳni səyüp, rəzillikkə nəprətlinip kəlgənsən;
Xunga Huda, yəni sening Hudaying, seni ḫəmraḫliringdin üstün ḳilip xadliḳ meyi
bilən məsiḫ ḳildi.□ ■
8 Sening kiyimliringdin murməkki, muəttər wə darqin ḫidi kelidu;
Pil qixi sarayliridiki sazəndilərning tarliḳ sazliri seni hursən ḳilidu. ■
9 Padixaḫlarning məlikiliri ḫərmətlik kenizəkliringning ḳataridiḍur;
Hanixing Ofirdiki sap altun *zibu-zinətlərni* taḳap ong ḳolungda turidu;□
10 «Angliɣin, i ḳizim, kərgin, səzlirimgə ḳulaḳ saloɣin;
Өz ḳəbiləng wə ata jəmətingni untup ḳal!
11 Xuning bilən padixaḫ güzəl jamalingoɣa məptun bolidu;
U sening hojang, sən uningoɣa səjdə ḳil».
12 Tur xəḫirining ḳizi *aldingda* sowoɣa bilən ḫazir bolidu;
Halayiḳ arisidiki baylar sening xapaitingni kütidu;□ ■
13 Xaḫanə ḳizning iqki dunyasi pütünləy parlaḳtur,
Uning kiyimlirimu zər bilən kəxtiləngən;□
14 U kəxtilik kiyimlər bilən padixaḫning ḫuzurioɣa kəltürülidu;

□ **45:1** **«izaḫat»** — gərqə bu küy Sulaymanning toy künini təbrikləxkə yeziloɣan bolsimu, uningdiki səzlər bexarət bolup, aləmning padixaḫi bolidioɣan Məsiḫnimu aldin'ala kərsitidu. **«padixaḫḳa beoɣixlioɣan munajitimni eytimən»** — ibraniy tilida «padixaḫḳa beoɣixlioɣan əsirimni eytimən». ■ **45:4** Zək. 9:9 □ **45:6** **«Sening təhting, i Huda, əbədil'əbədliktur»** — Injildiki «ibraniylaroɣa» degən ḳisimda (1-babta) kərsətkəndək, bu səzlər (xundaḳla keyinki 7-ayətkiqə) bexarətlik süpəttə padixaḫning өzigə (yəni Məsiḫkə) eytilidu («Ibr.» 1:8-9). ■ **45:6** Ibr. 1:8 □ **45:7** **«Xunga Huda ... seni ... xadliḳ meyi bilən məsiḫ ḳildi»** — «məsiḫ ḳilix» tooɣruluḳ 2-küydiki izaḫatlarni ḫəm «Təbirlər»ni kərüng. ■ **45:7** Yəx. 61:1-2; Ros. 10:38 ■ **45:8** Yəx. 61:1-2; Ros. 10:38 □ **45:9** **«hərmətlik kenizəkliringning ḳataridiḍur»** — yaki «məḫtərrəm meḫmanliringning ḳataridiḍur». □ **45:12** **«Tur xəḫirining ḳizi»** — Tur xəḫiridiki puḳralarni kərsitixi mumkin. ■ **45:12** Zəb. 72:10-11 □ **45:13** **«Xaḫanə ḳizning iqki dunyasi pütünləy parlaḳtur»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Padixaḫning ḳizi iqki ḫujrida xərəpliktur».

Kəynidin uningoɣa ḳoldax kenizəklərmu billə yeningoɣa elip kelinidu;□
15 Ular huxal-huram, xadliḳ iqidə baxlap kelinidu;
Ular birliktə padixaḫning ordisioɣa kirixidu.
16 «Ata-bowiliringning ornioɣa ooɣulliring qiḳidu;
Sən ularni pütkül jaḫanoɣa ḫakim ḳilisən.□
17 Mən sening namingni əwladdin-əwladḳa yad ətküzimən;
Xunglaxḳa barliḳ ḳowmlar seni əbədil'əbədgiqə mədḫiyiləydu».

46

46-küy •••• Huda baxpanaḫtur

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup, «Pak ḳizlar üqün» degən aḫangda oḳulsun dəp, Koraḫning ooɣulliri üqün yeziloɣan küy: —

Huda panaḫgaḫimiz wə ḳudritimizdur;
Külpətlər qüxkən ḫaman ḫazir bolidioɣan bir yardəmqidur. □
2-3 Xunga yər-zemin əngtürülüp, taoɣlar gümürülüp dengiz təglirigə qüxüp kətsimu,
Uning dolḳunliri xawḳunlinip ḳaynam bolsimu,
Ərkəxliri bilən taoɣlar silkinip kətsimu,
Ḳorḳmaymiz.
Selaḫ.
4 Hudaning xəḫirini — Yəni Ḫəmmidin Aliy Boloɣuqi makanlaxḳan muḳəddəs jayni,
Hursən ḳilidioɣan eḳinliri xahlioɣan bir dərya bardur.
5 Huda uning otturisididur;
U yər ḫərgiz təwrimәydu;
Huda tang etix bilənla uningoɣa yardəmgə kelidu.
6 *Barliḳ* əllər ḳaynap, padixaḫliḳlar titrəp kətti;
U awazini ḳoyuwətkən ḫaman,
Yər erip ketidu.
7 Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar biz bilən billə;
Yaḳupning Hudasi egiz ḳoroɣinimizdur!
Selaḫ!
8 Kelinglar, Pərwərdigarning ḳiloɣanlirini kərünglar!
U yər yüzidə ḳiloɣan karamət wəyranqiliḳlarni kərünglar!□
9 U, jaḫanning u qetigiqə boloɣan uruxlarni tohtitidu;
U oḳyalarni sunduridu,
Nəyzilərni oxtuwetidu,
Jəng ḫarwilirini otta kөydüriwetidu.
10 U: «Tohtax, mening Huda ikənlikimni bilip ḳoyux!
Mən pütkül əllər arisida uluoɣlinimən;
Mən yər yüzidə "büyük" dəp ḳarilimən» — dəydu.
11 Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar biz bilən billə,
Yaḳupning Hudasi bizning egiz ḳoroɣinimizdur!

□ **45:14 «Kəynidin uningoɣa ḳoldax kenizəklərmu billə yeningoɣa elip kelinidu»** — «yeningoɣa» toy ḳiliwatḳan padixaḫning yenini kərsətsə kerək. □ **45:16 «Ata-bowiliringning ornioɣa ooɣulliring qiḳidu; sən ularni pütkül jaḫanoɣa ḫakim ḳilisən...»** — bu səzlər (16- ḫəm 17-ayət) padixaḫḳa biwasitə eytilidu. □ **46:1 «Pak ḳizlar üqün»** — ibraniy tilida «Alamot» deyilidu. Baxḳa birhil mənisi: «Ayallarning yuḳiri awazliḳ küyi üqün yeziloɣan» degən boluxi mumkin. □ **46:8 «... U (Pərwərdigar) yər yüzidə ḳiloɣan karamət wəyranqiliḳlarni kərünglar»** — Pərwərdigarning «wəyranqilik»lirining intayin ijabiy nətijisi bar — 9-ayətni kərüng.

47

47-küy •••• Huda mənggü oŋəlibə kiloŋuqidur

1 Nəoŋmiqilərning bexioŋa tapxurulup oḳulsun dəp, Koraḥning ooŋulliri üqün
yeziloŋan küy: —
Barliḳ ḳowmlar, Hudani alḳixlanglar!
Uningoŋa yuḳiri awazinglar bilən huxallik təntənisini yangritinglar!
2 Qünki Ḥəmmidin Aliy Boloŋuqi, Pərwərdigar, dəḥxətlik wə ḥəywətliktur,
Pütkül jaḥanni sorioŋuqi büyük Padixaḥtur. □
3 U bizgə həlḳlərni boysundurup,
Bizni əl-millətlər üstigə ḥakim ḳilidu.□
4 U biz üqün mirasimizni tallap,
Yəni Өzi səygən Yaḳupning pəhri boloŋan zeminni bekitip bərdi.
Selaḥ!
5 Huda təntənə sadasi iqidə,
Pərwərdigar sunay sadasi iqidə yuḳirioŋa kətürüldi;
6 Hudaoŋa nahxa-küy eytinglar, nahxa-küy eytinglar!
Padixaḥimizoŋa nahxa-küy eytinglar, nahxa-küy eytinglar!
7 Huda pütkül jaḥanning padixaḥidur;
Zeḥninglar bilən uningoŋa nahxa-küy eytinglar!
8 Huda əllər üstidə ḥəküm süridu;
U Өzining pak-muḳəddəslikining təhtidə olturidu.
9 Əl-yurtlarning kattiliri jəm bolup,
Ibraḥimning Hudasining həlḳigə ḳoxuldi;
Qünki jaḥandiki barliḳ ḳalḳanlar Hudaoŋa təwədur;
U nəḳədər aliydur!□

48

48-küy •••• Zion — Hudaning xəḥiri

1 Nəoŋmiqilərning bexioŋa tapxurulup oḳulsun dəp, Koraḥning ooŋulliri üqün
yeziloŋan küy: —

Uluoŋdur Pərwərdigar,
Hudayimizning xəḥiridə, Uning muḳəddəsliki turoŋan taoŋda,
U zor mədḥiyələrgə layiḳtur!
2 Egizlikidin kərkəm, Zion teoŋi,
Pütkül jaḥanning hursənlikidur;
Ximaliy tərəpliri güzəldur,
Büyük padixaḥning xəḥiridur!□ ■
3 Huda ḳoroŋanlirida turidu,
Bu yərdə U egiz panaḥgaḥ dəp tonulidu;
4 Mana, padixaḥlar yioŋildi,

□ **47:2 «...Pərwərdigar, dəḥxətlik wə ḥəywətliktur» —** ibraniy tilida «dəḥxətlik» ḥəm «ḥəywətlik» bir səz bilənla ipadilinidu. □ **47:3 «... Bizni əl-millətlər üstigə ḥakim ḳilidu» —** ibraniy tilida: — «...əl-millətlərni putimiz astida ḳilidu». □ **47:9 «...jaḥandiki barliḳ ḳalḳanlar Hudaoŋa təwədur» —** «ḳalḳanlar» bəlkim dunyadiki barliḳ ḳoral-yaraḳlarni kərsitidu. Baxḳa birhil tərjimisi: — «padixaḥlar». □ **48:2 «Ximaliy tərəpliri güzəldur» —** yənə birhil tərjimisi «Zafon teoŋi qoḳḳiliridək güzəldur». Kona butpərəslik riwayətliri boyiqə, «Zafon teoŋi» dunyadiki əng egiz, əng muḳəddəs, əng uluo jay idi. Mumkinqiliki barki, küy muəllipi muxu yərdə Zionni uningoŋa ohxitidu. ■ **48:2** Mat. 5:35

Ular xəḫərni besip ətüp, jəm boldi.
5 *Xəḫərni* kərüpla ular alaḳzadə boldi;
Dəkkə-dükkigə qüxüp bədər ḳeqixti.
6 U yərdə ularni titrək basti,
Tolоqaḳ yegən ayaldək ular azablandi;
7 Sən Tarxixtiki kemilərni xərḳ xamili bilən wəyran ḳiliwətting.□
8 Ḳuliḳimiz angliоqanni,
Samawi ḳoxunlarning Sərdari bolоqan Pərwərdigarning xəḫiridə,
Hudayimizning xəḫiridə,
Biz ḫazir ət kəzimiz bilən xundaḳ kərduḳ;
Huda mənggügə uni mustəḫkəm ḳilidu.
Selaḫ.
9 Biz sening muḳəddəs ibadəthanang iqidə turup, i Huda,
Ətzgərməs muḫəbbitingni seоqinduḳ.
10 Namingоqa layiḳtur,
Jaḫanning qət-qətlirigiqə yətküzülgən mədḫiyiliring, i Huda;
Sening ong ḳolung ḫəḳḳaniylik bilən tolоqan.
11 Sening adil ḫəkümliringdin,
Zion teоqi xadlanоqay!
Yəḫuda ḳizliri huxal bolоqay!□
12 Zion teоqini aylinip mengip,
Ətrapida səyli ḳilinglar;
Uning munarlirini sanap beḳinglar;
13 Keyinki əwladḳa uni bayan ḳilix üqün,
Sepil-istiḫkamlirini kəngül ḳoyup kəzitinglar,
Ḳoroqanlirini kəzdin kəqürünglar.
14 Qünki bu Huda əbədil'əbəd bizning Hudayimizdur;
U ətmürwayət bizning yetəkqimiz bolidu!

49

49-küy •••• Pütün insanоqa berilgən nəsiḫət-agaḫlandurux

1 Nəоqmiqilərning bexiоqa tapxurulup oḳulsun dəp, Koraḫning ooqulliri üqün yeziloqan küy: —

I barliḳ həlḳlər, kəngül ḳoyup anglanglar!
Yər yüzidə turuwatḳanlar, ḳulaḳ selinglar!
2 Məyli addiy puḳra, ya esilzadilər,
Ya bay, ya gadaylar bolsun, ḫəmminglar anglanglar!
3 Aoqzim danaliḳni səzləydu,
Dilim əḳilgə uyoqun ixlarni oylap qiḳidu.□
4 Ḳuliḳim ḫekmətlik təmsilni zən ḳoyup anglaydu,
Qiltar qelip sirliḳ səzni eqip berimən.■

□ **48:7 «Tarxixtiki kemilər»** — bu ayət bəlkim bir bexarəttur. Dunyadiki barliḳ padixaḫlar jəm bolup Yerusalemоqa ḫujum ḳilmaḳqi. Ularоqa Tarxixtiki kemilərmu (kona zamanlarda əng küqlük kemilər) yardəm beridu. Biraḳ Huda Ətz xəḫirini ḳooqdap ularni ḫalak ḳilidu. □ **48:11 «Yəḫuda ḳizliri huxal bolоqay!»** — «Yəḫuda ḳizliri» bu yərdə Yəḫudaning xəḫər-yezilirini kərsitidu. □ **49:3 «Aoqzim danaliḳni səzləydu»** — ibraniy tilida «Aoqzim danaliḳlarni səzləydu». ■ **49:4** Zəb. 78:2; Mat. 13:35

5 Eoɣir künlərdə, meni ķiltaķķa qüxürməkqi boloɣanlarning ķəbiɦlikliri ətrapimda bolsimu,
Mən nemixķa ķorķidikənmən?
6 Ular baylikķirioɣa tayinidu,
Mal-mülüklirining zorluķi bilən qongqilik ķilidu;
7-9 Insan mənggügə yaxap,
Gər-ɦangni kərməsliki üqün,
Ɦeqkim өz buradərining ɦayatini pul bilən ķayturuwalalmaydu;
Wə yaki Hudaoɣa uning jenini ķutuldurоɣudək baɦani berəlməydu;
(Qünki uning jenining baɦasi intayin ķimmət,
Wə bu baɦa boyiqə boloɣanda, mənggügə ķərz tapxuruxi kerəktur)□
10 Ɦəmmigə ayanki, danixmən adəmlərmu өlidu;
Ɦəmmə adəm bilən təng, nadan wə ɦamaķətlər billə ɦalak bolidu,
Xundaķla ular mal-dunyasini өzgilərgə ķaldurup ketidu.
11 Ularning kөnglidiki oy-pikirlər xundaķki:
«Өy-imaritimiz mənggügə,
Makan-turaloɣulirimiz dəwrdin-dəwrgiqə bolidu»;
Ular өz yərlirigə isimlirini nam ķilip ķoyidu.□
12 Biraķ insan өzining nam-izzitidə turiwərməydu,
U ɦalak boloɣan ɦaywanlardək ketidu.
13 Ularning muxu yoli dəl ularning nadanlikidur;
Lekin ularning kəynidin dunyaoɣa kəlgənlər, yənila ularning eytķan səzlirigə apirin oķuydu.
Selaɦ.
14 Ular ķoylardək təɦtisaraoɣa yatķuzulidu;
Өlüm ularni өz ozuķi ķilidu;
Ətisi səɦərdə duruslar ularning üstidin ɦөküm yürgüzidu;
Ularning güzəlliki qiritilixķa tapxurulidu;
Təɦtisara bolsa ularning ɦəywətlik makanidur!□
15 Biraķ Huda jenimni təɦtisaraning ilkidin ķutķuzidu;
Qünki U meni ķobul ķilidu.
Selaɦ.
16 Birsi beyip ketip,
ailə-jəmətining abruyi өsüp kətsimu,
Ķorķma;
17 Qünki u өlgəndə ɦeqnərsisini elip ketəlməydu;
Uning xəɦriti uning bilən billə *gərgə* qüxməydu.
18 Gərqə u өmür boyi өzini bəhtlik qaoɣlioɣan bolsimu,
(Bərɦək, kixilər ronaķ tapķiningda, əlwəttə seni ɦaman mahtaydu)
19 Ahiri berip, u yənila ata-bowilirining yenioɣa ketidu;
Ular mənggügə yoruķlukni kөrəlməydu.
20 Insan izzət-abruyda bolup, lekin yorutulmisa,
Ɦalak bolidioɣan ɦaywanlaroɣa ohxax bolidu, halas.

□ **49:7-9 «Wə bu baɦa boyiqə boloɣanda, mənggügə ķərz tapxuruxi kerəktur» —** yənə birhil tərjimisi: «Wə muxu baɦa bolsa, uni əbədiy təliyəlməydu». □ **49:11 «Ularning kөnglidiki oy-pikirlər xundaķki: «Өy-imaritimiz mənggügə...»; Ular өz yərlirigə isimlirini nam ķilip ķoyidu» —** toluķ ayətning yənə birhil tərjimisi «Ular yərlirigə өz isimlirini nam ķilip ķoyoɣini bilən, ularning xu yərliri dəwrdin-dəwrgiqə ularning yatidioɣan jayi, yəni ularning ķəbriliri bolidu, halas». □ **49:14 «Ətisi səɦərdə duruslar ularning üstidin ɦөküm yürgüzidu» —** «ətisi səɦər» bu yərdə, xübɦisizki, ķiyamət küni, yəni өlümdin tirilix künini kərsitidu. **«Ular ķoylardək təɦtisaraoɣa yatķuzulidu... Təɦtisara bolsa ularning ɦəywətlik makanidur!» —** toluķ ayətning baxķa birnəqqə hil tərjimilər uqrixi mumkin.

50

50-küy •••• Samawiy Sotqi sükütini buzup səzləydu: — •••• «ḥəqiqiy ibadət» degən nemə?
1 Asaf yazoɣan küy: —

Qadir Huda, yəni Pərwərdigar eoɣiz eqip,
Künqiqixtin künpetixqiqə yər yüzidikilərgə murajiət qildi. □ ■
2 Güzəllikning jəwḥiri boloɣan Zion teoɣidin,
Huda julalidi.
3 Hudayimiz kelidu, U ḥərgizmu süküt iqidə turmaydu;
Uning aldida yəwətküqi ot kelidu;
Uning ətrapida zor boran-qapqun qaynaydu. □
4 Өz həlqini soraq qilix üqün,
U yuqiridin asmanlarni,
Yərnimu guwaḥliққa qaqiridu: —
5 «Mening məmin bəndilirimni,
Yəni Mən bilən qurbanliq arqiliq əḥdə tüzgüqilərni ḥuzurumoɣa qaqirip yioɣinglar!»
6 Asmanlar uning ḥəққaniyliqini elan qilidu,
Qünki Huda Өzi sorak qiloɣuqidur!
Selaḥ.
7 «Anglanglar, i həlqim, Mən səz qilay;
I Israil, Mən sanga ḥəqiqətni eytip qoyayki,
Mənki Huda, sening Hudayingdurmən.
8 Ḥazir əyibliginim sening qurbanliqliring səwəbidin,
Yaki ḥəmixə aldimda sunulidioɣan kөydürmə qurbanliqliring səwəbidin əməs; □
9 Mən sening eoɣilingdin ḥeqbir өküzni,
Qotanliringdin ḥeqbir tekini almaqqi əməsmən.
10 Qünki ormanliqlardiki barliq ḥaywanatlar Manga mənsuptur,
Mingliɣan taoɣdiki mal-waranlarmu Meningkidur;
11 Taoɣlardiki pütün uqar-qanatlarni bilimən,
Daladiki barliq janiwarlar Meningkidur.
12 Qarnim aqsimu sanga eytaymən;
Qünki aləm wə uningoɣa toloɣan ḥəmmə nərsilər Meningkidur. ■
13 Əjəba, Mən өküzning gөxini yəmdimən?
Tekining qenini iqəmdimən?
14 Qurbanliq süpitidə Hudaoɣa təxəkkürlərni eyt;
Ḥəmmidin Aliy Boloɣuqioɣa qiloɣan wədənggə wapa qil. ■
15 Bexingoɣa kün qüxkəndə Manga murajiət qil;

□ **50:1 «Asaf yazoɣan küy»** — «Asaf» Dawut padixaḥning dəwridə muqəddəs ibadəthanida Hudani mədḥiyələx hizmitidə nəoɣmiqilərning bexi idi. U bəlkim muqəddəs ibadəthanidiki «Hudani mədḥiyiləx mədrisi»ning asasqisi boluxi mumkin. Zəburdiki «Asaf yazoɣan küy» deyilgən küylərning bəzilirini Asaf өzi yazoɣan, bəzilirini, xübḥisizki, baxqilar uning ḥərmitigə uning nami bilən yazoɣan. ■ **50:1** 1Tes. 4:14-17 □ **50:3 «… Uning ətrapida zor boran-qapqun qaynaydu»** — bəzi alimlar bu jümlidiki «Uning» «Hudaning» əməs, bəlki «otning» kərsitidu, dəp qaraydu. □ **50:8 «Ḥazir əyibliginim sening qurbanliqliring səwəbidin… əməs»** — muxu yərdə «qurbanliq» ibraniy tilida «zebaḥ». Bu hil qurbanliq Hudaoɣa alaḥidə rəḥmət eytix məqsitidə, Huda bilən əḥdə qiloɣanda yaki Hudaoɣa məhsus qəsəm iqkəndə qilinidioɣan qurbanliq. Uningdin qurbanliq sunoɣuqi wə kaḥin yeyixkə bolatti. **«… kөydürmə qurbanliqliring səwəbidin əməs»** — «kөydürmə qurbanliq» ibraniy tilida «olaḥ». Bu hil qurbanliq Hudaoɣa boloɣan sapIbadətni bildürüx yolida, qurbanliqning ḥəmmisi kөydürülətti; demək, nə qurbanliq qiloɣuqi kaḥin, nə qurbanliq sunoɣuqi adəm uning kiqikkinə bir parqə gөxinimu yeməytti («Law.» 1-babni kərüng). ■ **50:12** Mis. 19:5; Qan. 10:14; Ayup 41:3; Zəb. 24:1; 1Kor. 10:26,28 ■ **50:14** Qan. 23:22; Ayup 22:27; Zəb. 76:11; Top. 5:3, 4, 5

Mən seni qutuldurimən,
Sən bolsang Meni uluƣlioƣaysən».
16 Lekin rəzillərgə Huda xundaq dəydu: —
«Mening əmirlirimni bayan qilixqa nemə ḫəqqing bar?
Əḫdəmni tiloƣa aloƣudək sən kim iding?
17 Sən Mening təlimlirimdin yirgənding,
Səzlirimni rət qilding əməsmu?□
18 Ooƣrini kərsəng, sən uningdin zoq alding,
Zinahorlar bilən xerik boldung;
19 Aoƣzingdin yaman gəp qüxməydu;
Tiling yaloƣanqiliqni toquydu.
20 Əz qerindixingning yaman gepini qilip olturisən,
Anangning ooƣlioƣa təḫmət qilisən.
21 Sən bu ixlarni qiloƣiningda, Mən ün qiqarmidim;
Dərwəqə, sən Meni əzünggə ohxax dəp oyliding;
Lekin Mən seni əyibləp,
Bu ixlarni kəz aldingda əyni boyiqə sanga kərsitimən.
22 — I, Təngrini untuoƣanlar, buni kəngül qoyup anglanglar!
Bolmisa, silərni parə-parə qiliwetimən;
Ḫeqkim silərni qutquzalmaydu.
23 Biraq qurbanliq süpitidə rəḫmət eytqanlarning ḫərqaysisi Manga xərəp kəltüridu;
Xundaq qilip, uningƣa Əz nijatliqimni kərsitiximgə yol təyyarlioƣan bolidu.□

51

51-küy •••• Eoƣir gunaḫ üqün kəqürüm tiləx duasi

1 Nəoƣmiqilərning bexioƣa tapxurulup oqulsun dəp, Dawut yazoƣan küy. Bu *küy* Natan pəyoƣəmbər uning yenioƣa kelip, uni Bat-Xeba bilən boloƣan zinahorluqi tooƣruluq əyibligəndin keyin yeziloƣan: —

Əzgərməs muḫəbbiting bilən, i Huda, manga meḫir-xəpqət kərsətkəysən!
Rəḫimdilliqliringning kəplüki bilən asiyliqlirimni əqürüwətkəysən!□ ■
2 Meni qəbiḫlikimdin yiltizimoƣiqə yuwətkəysən,
Gunaḫimdin meni taziliƣaysən.
3 Qünki mən asiyliqlirimni tonup iqrar qildim;
Gunaḫim ḫəmixə kəz aldimda turidu.
4 Sening aldingda, pəqət Sening aldingdila gunaḫ ətküzüp,
Nəziringdə rəzil boloƣan ixni sadir qildim;
Xu wəjidin, Sən *meni əyibləp* səzlisəng, adilliqing ispatlinidu;
Meni soraq qiloƣiningda, Əzüngning pakliqi ispatlinidu.
5 Mana, mən tuoƣuloƣinimdila, yamanliqta idim,
Anamning qarnida pəyda boloƣinimdila mən gunaḫta boldum.
6 Bərḫək, Sən adəmlərning qin qəlbidin səmimiylik tələp qilisən;

□ **50:17 «... Səzlirimni rət qilding əməsmu?»** — ibraniy tilida: «Səzlirimni arqangoƣa taxliwətting əməsmu?». □ **50:23 «... Xundaq qilip, uningƣa Əz nijatliqimni kərsitiximgə yol təyyarlioƣan bolidu»** — ibraniy tilida: «Xundaq qilip, uningƣa Hudaning nijatliqini kərsitiximgə yol təyyarlioƣan bolidu». Bizningqə səzligüqi Məsiḫdur (22-ayətnimu kərüng). □ **51:1 «Bu küy Natan pəyoƣəmbər uning yenioƣa kelip, uni Bat-Xeba bilən boloƣan zinahorluqi tooƣruluq əyibligəndin keyin yeziloƣan»** — bu ixlar Təwrat, «2Sam.» 11-12-babta hatiriləngən. ■ **51:1** 2Sam. 11:4; 12:1

Iqimdiki yoxurun jaylirimda Sən manga danalikni bildürisən.
7 Meni *gunahlirimdin* zofa bilən tazilioqaysən,
Həm mən pak bolimən;
Meni pakpakiz yuoqaysən, mən kardinmu ak bolimən.□ ■
8 Manga xad-huram awazlarni anglatkaysən;
Xuning bilən Sən əzgən ustihanlirim yənə xadlinidu.
9 Gunahlirimdin qirayingni yoxurup,
Yamanliklirimni əqüriwətkəysən.
10 Məndə pak kəlb yaratkaysən, i Huda;
Wujumdiki sadik rohimni yengilioqaysən.
11 Meni huzurungdin qikiriwətmigəysən;
Meningdin Mukəddəs Rohingni kayturuwalmioqaysən.
12 Ah, nijatlikingdiki xadlikni manga yengibaxtin hes kildurioqaysən;
Itaətmən roh arkilik meni yəligəysən.□
13 Buning bilən mən itaətsizlərgə yolliringni əgitəy,
Wə gunahkarlar yeningoqa kaytidu.
14 Kan təküx gunahidin meni kutuldurioqaysən,
I Huda, manga nijatlik bərgüqi Huda,
Xuning bilən tilim həkkaniylikingni yangritip küyləydu.
15 I Rəbbim, ləwlirimni aqkaysən,
Aoqzim mədhiyiliringni bayan kilidu.
16 Qünki Sən kurbanlikni hux kərməysən;
Bolmisa sunar idim;
Køydürmə kurbanliklardinmu hursənlik tapmaysən.
17 Huda kobul kilidioqan kurbanliklar sunuk bir rohtur;
Sunuk wə ezilgən kəlbni Sən kəmsitməysən, i Huda;
18 Xapaiting bilən Zionoqa mehribanlikni kərsətkəysən;
Yerusalemning sepillirini yengibaxtin bina kiloqaysən!
19 U qaoqda Sən həkkaniyliktin boloqan kurbanliklardin, køydürmə kurbanliklardin,
Pütünləy køydürülgən køydürmə kurbanliklardin hursənlik tapisən;
U qaoqda adəmlər kurbangahingoqa buka-øküzlərni təkdim kilixidu.

52

52-küy •••• Hudaning həkümi wə xəpkiti

1 Nəoqmiqilərning bexioqa tapxurulup okulsun dəp, Dawut yazoqan «Maskil»; Edomluk Doəg Saul padixahning yenioqa berip: «Dawut Ahimələkning øyigə kirdi» dəp ayoqakqilik kiloqandin keyin yeziloqan: —
I noqi batur,
Nemə üqün rəzillikingdin mahtinisən?

□ **51:7 «Meni gunahlirimdin zofa bilən tazilioqaysən» —** «zofa» (yəni lepəkgül) tooqruluk: bəzi «gunahni yuoquqi kurbanlik (gunah kurbanliki)»larda kurbanlikning kenini yaki uning bilən munasiwətlik pakizlax süyini gunahkar adəmning tenigə sepix üqün zofa ixlitilətti. ■ **51:7** Law. 14:4, 6; Qəl. 19:6,18 □ **51:12 «Itaətmən Roh arkilik meni yəligəysən» —** «Itaətmən roh» Hudaning Mukəddəs Rohi uning rohida itaətmənlikni hasil kilidu, xuning bilən uning rohi ««itaətmən bir roh» bolidu.

Təngrining əzgərməs muḥəbbiti mənggülüktur. □ ■
2 Ətkür ustira kəbi,
Tiling zəḥər qaqmaḳqi,
U yaloɣanqiliḳ toḳuwatidu.
3 Sən yahxiliḳning ornida yamanliḳni,
Ḥək səzləxning ornida yaloɣanqiliḳni yahxi kərisən;
4 Ḥaman adəmni nabut ḳilidioɣan səzlərni yahxi kərisən, i aldamqi til!□
5 Bərḥək, Təngri ohxaxla seni mənggügə yoḳitidu;
U seni tutuwalidu, yəni əz qediringdin tartip qiḳidu;
Tiriklərning zeminidin seni yiltizingdin ḳomurup taxlaydu.
Selaḥ.
6 Ḥəḳḳaniylar buni kərüp ḳorḳuxidu,
Wə uni məshirə ḳilip külüp: —
7 «Ḳaranglar, Hudani əz yələnqisi ḳilmioɣan adəm,
Pəḳət əz bayliḳlirining kəplükigə tayanoɣan adəm;
U aq kəzlüki bilən küqləndi» — dəydu.
8 Mən bolsam Hudaning əyidə əskən barakṣan zəytun dərəhtəkmən,
Mən Hudaning əzgərməs muḥəbbitigə mənggügə tayinimən. □
9 Mən Sanga əbədil'əbəd təxəkkür eytimən;
Qünki Sən bu ixlarni ḳildingsən;
Məmin bəndiliring aldida namingoɣa təlmürüp kütimən;
Muxundaḳ ḳilix əladur.□

53

53-küy •••• Ḳarangoɣu dunya

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup oḳulsun dəp, Mahalat aḥangida Dawut yazoɣan «Masḳil»:

Əhməḳ kixi kənglidə: «Ḥeqbir Huda yoḳ» — dəydu.
Ular qiriklixip,
Nəprətlik ḳəbiḥ ixlarni ḳilixti;
Ularning iqidə meḥribanliḳ ḳiloɣuqi yoḳtur.□ ■
2 Huda ərxtə turup, insan balilirini kəzitip:
«Bu insanlarning arisida, insapni qüxinidioɣan birərsi barmidu?
Hudani izdəydioɣanlar barmidu?■
3 Ḥəmmə adəm yoldin qiḳti,

□ **52:1** **«Edomluḳ Doəg Saul padixaḥning yenioɣa berip: «Dawut Ahimələkning əyigə kirdi» dəp ayoɣaḳqilik ḳiloɣandin keyin yeziloɣan»** — xu qaoɣda Saul padixaḥ Dawut pəyoɣəmbərni əltürməkqi idi. Dawut pəyoɣəmbər ḳeqip, Abimələk degən bir kaḥin (yəni Hudaning ibadəthanisidiki hizmətqisi)ning əyi aldioɣa kelip yardəm soridi. Abimələk yardəm bərdi. Keyin Saul padixaḥ Abimələk wə uning ailisidikilərni pütünləy degüdək ḳiriwətti (Təwrat «1Sam.» 21-, 22-bab). **«...Nemə üqün rəzillikingdin mahtinisən? Təngrining əzgərməs muḥəbbiti mənggülüktur»** — baxḳa hil tərjimiliri: — (1) «... Nemixḳa kün boyi mahtinisən, Təngri aldida yirginqlik boldungsən»; (2) «... Nemixḳa məmin bəndilərgə yətküzgən ziyandin mahtinisən? Kün boyi tiling ḥalakətni oylaydu». ■ **52:1** 1Sam. 22:9-23 □ **52:4** **«Ḥaman adəmni nabut ḳilidioɣan səzlər»** — ibraniy tilida «Ḥaman adəmni yutuwetidioɣan səzlər». □ **52:8** **«Mən bolsam Hudaning əyidə əskən barakṣan zəytun dərəhtəkmən»** — «zəytun dərihi» əng uzun əmürlük dərəhlərdin biri. □ **52:9** **«Məmin bəndiliring aldida namingoɣa təlmürüp kütimən; muxundaḳ ḳilix əladur»** — baxḳa birhil tərjimisi «Məmin bəndilər aldida namingni təlmürüp kütimən; qünki naming əwzəldur». □ **53:1** **«Mahalat aḥangida Dawut yazoɣan «Masḳil»»** — «mahalat»ning mənisi bizgə naməlum. ■ **53:1** Zəb. 10:4; 14:1; Rim. 3:12 ■ **53:2** Rim. 3:11

Ḥəmmə adəm qiriklixip kətti,
Meḥribanlik ḳiloɳuqi yoḳtur, ḥətta birimu.
4 Nanni yegəndək Mening həlḳimni yutuwaloɳan,
Ḳəbiḥlik ḳiloɳuqilarning bilimi yoḳmidu?» — dəydu.
Ular Pərwərdigaroɳa ḥeqbir iltija ḳilmaydu.
5 Ḳorkḳudək ḥeq ix bolmisimu,
Mana ularni oɳayət zor ḳorkunq basti;
Qünki Huda seni ḳorxawoɳa aloɳanlarning ustihanlirini parqilap qeqiwətti;
Sən ularni hijilliḳka ḳoydung;
Qünki Huda ularni nəziridin saḳit ḳildi.
6 Aḥ, Israilning nijatliḳi Ziondin qiḳip kəlgən bolsa idi!
Huda Өz həlḳini asaritidin qiḳirip, azadliḳka erixtürgən qaoɳda,
Yaḳup xadlinidu,
Israil huxal bolidu!

54

54-küy •••• Satḳunluḳḳa uqrioɳanda ḳiloɳan dua

1 Nəoɳmiqilərning bexioɳa tapxurulup, tarliḳ sazlar bilən oḳulsun dəp, Dawut yazoɳan «Maskil» (Zif xəḥiridikilər Saul padixaḥning yenioɳa berip: «Dawut bizning muxu yurtimizoɳa məküwaloɳan, sili bilməmdila?» dəp ayoɳaḳqiliḳ ḳiloɳandin keyin yeziloɳan):

I Huda, Өz naming bilən meni ḳutḳuzoɳaysən;
Zor ḳudriting bilən dəwayimni sorioɳaysən. □ ■
2 I Huda, duayimni angliɳaysən;
Aoɳzimdiki səzlərgə ḳulaḳ saloɳaysən.
3 Qünki yat adəmlər manga ḥujum ḳilixḳa ornidin turdi;
Zomigərlər mening jenimni owlimaḳta;
Ular Hudani nəzirigə ḥeq ilmaydu.
Selaḥ.□
4 Ḳara, Huda manga yardəm ḳiloɳuqidur;
Rəb jenimni yəlaydioɳanlar arisididur.
Selaḥ.
5 U düxmənlirimning yamanliḳini өzigə ḳayturidu;
I Huda, Өz ḥəḳiḳiting bilən ularni üzüp taxlioɳaysən.
6 Mən Sanga halis ḳurbanliḳlar sunimən;
Namingni mədḥiyələymən, i Pərwərdigar;
Xundaḳ ḳilix əladur.□
7 Qünki U meni barliḳ bala-ḳazalardin ḳutḳuzdi;
Düxmənlirimning məoɳlubiyitini өz kөzum bilən kərdüm.

□ **54:1 «Zif xəḥiridikilər Saul padixaḥning yenioɳa berip: «Dawut bizning muxu yurtimizoɳa məküwaloɳan, sili bilməmdila?» dəp ayoɳaḳqiliḳ ḳiloɳandin keyin yeziloɳan»** — bu wəḳələr «1Sam.» 23:14-29-ayətlərdə bayan ḳilinidu. ■ **54:1** 1Sam. 23:19-28; 26:1 □ **54:3 «Yat adəmlər ... ornidin turdi»** — yaki «Təkəbbur adəmlər ... ornidin turdi». □ **54:6 «Mən Sanga halis ḳurbanliḳlar sunimən»** — «halis ḳurbanliḳlar»: Musa pəyoɳəmbər tüzgən nizam boyiqə, «halis ḳurbanliḳ» Hudaning kərsətkən məlum iltipati yaki xəpḳiti üqün rəḥmətlərni bildüridioɳan birhil ḳurbanliḳ.

55

55-küy •••• Satqunluqqa uqrioqanning dərd-ələmlirini təküx duasi

1 Nəoqmiqilərning bexioqa tapxurulup, tarliq sazlar bilən oqulsun dəp, Dawut yazoqan «Maskil»: —

I Huda, duayimni anglioqaysən;
Tilikimdin özüngni qaqurmioqaysən,
2 Manga qulaq selip, jawab bərgəysən;
Mən dad-pəryad iqidə kezip,
Aq-zar qekip yürimən;
3 Səwəbi düxmənning təqditliri, rəzillərning zulumliri;
Ular beximoqa awariqiliklərni təkidu;
Ular oqəzəplinip manga adawət saqlaydu.
4 Iqimdə yürikim toloqinip kətti;
Ölüm wəqxətliri wujudumni qaplidi.
5 Qorqunq wə titrək beximoqa qüxti,
Dəqxət meni qəmküwaldi.
6 Mən: — «Kəptərdək qanitim bolsiqu kaxki,
Uqup berip aramgaq tapar idim» — dedim.
7 — «Yiraq jaylaroqa qeqip,
Qəl-bayawanlarda makanlixar idim;
Selaq.
8 Boran-qapqunlardin,
Qara quyundin qeqip, panaqgaqoqa aldirar idim!».
9 Ularni yutuwətkəysən, i Rəb;
Tillirini bəlüwətkəysən;
Qünki xəqər iqidə zorawanlik qəm jedəlhorluqni kərdüm.
10 Ular keqə-kündüz sepillər üstidə oqadiyip yürməktə;
Xəqər iqini qabaqət wə xumluq qaplidi.
11 Qaram arzu-qəwəslər uning iqidə turidu,
Sahtilik wə qiylə-mikirlik, koqilardin kətməydu.

12 Əgər düxmən meni məshirə qiloqan bolsa, uningoqa səwr qilattim;
Birak meni kəmsitip, özini mahtioqan adəm manga öqmənlərdin əməs idi;
Əgər xundak boloqan bolsa, uningdin özümni qaqurattim;
13 Lekin buni qiloqan sən ikənlikingni — Mening buradirim, sirdixim, əziz dostum bolup qikixingni oylimaptimən!
14 Halayikqa qetilip, Hudaning öyigə ikkimiz billə mangoqaniduk,
Özara xerin paranglarda boloqaniduk;□
15 Muxundak *satqunlarni* ölüm tuyuksiz qöqitiwətsun!
Ular təqtisaraoqa tirik qüxkəy!
Qünki ularning makanlirida, ularning arisida rəzillik turmakta.

16 Lekin mən bolsam, Hudaoqa nida qilimən;
Pərwərdigar meni qutquzidu.
17 Ətigini, ahximi wə qüxtə,
Dərdimni təküp pəryad kətürimən;

□ **55:14 «Halayikqa qetilip, Hudaning öyigə ikkimiz billə mangoqaniduk, özara xerin paranglarda boloqaniduk»** — Dawut özigə uxtumtut hainlik qiloqan kixi bilən boloqan ilgiriki dostluk munasiwitini esigə kəltüridu.

U jəzmən sadayimoŋa quluq salidu.
18 U manga qarxi qilinoŋan jəngdin meni aman qilidu;
Gərqə kəp adəmlər meni qorxawoŋa aloŋan bolsimu.
19 Təngri — əzəldin təhttə olturup kəlgüqi!
U naləmni anglap ularni bir tərəp qilidu;
(Selaḫ)
Qünki ularda ḫeq əzgirixlər bolmidi;
Ular Hudadin ḫeq qorqmaydu.
20 *Ḫeliqi buradirim* əzi bilən dost boloŋanlaroŋa muxt kətürdi;
Əz əḫdisini buzup taxlidi.
21 Aoŋzi seriq maydinmu yumxaq,
Biraq kəngli jəngdur uning;
Uning səzliri yaoŋdinmu siliq,
Əməliyəttə suoŋurup aloŋan qiliqlardur.
22 Yüküngni Pərwərdigaroŋa taxlap qoy,
U seni yələydu;
U ḫəkḫaniylarni ḫərgiz təwrətməydu.□
23 Biraq, sən Huda axu rəzillərni ḫalakət ḫangioŋa qüxürisən;
Qanhorlar wə ḫiyligərlər əmrining yeriminimu kərməydu;
Biraq mən bolsam, sanga tayinimən.

56

56-küy •••• Ziyankəxlikkə uqrioŋuqining duasi

1 Nəoŋmiqilərning bexioŋa tapxurulup, «Hilwəttiki dub dərəhliridiki pahtək» degən aḫangda oqulsun dəp, Dawut yazoŋan «Mihtam» küy (Filistiylər Gat xəḫiridə uni əsirgə aloŋanda yeziloŋan): —

I Huda, manga xəpqət kərsətkəysən,
Qünki insanlarning nəpsi yooŋinap meni qooŋlimaqta;
Kün boyi ular mən bilən jəng qilip meni basmaqta;■
2 Meni kəzligən rəqiblirimning nəpsi yooŋinap kün boyi meni qooŋlimaqta;
Manga ḫəywə qilip jəng qiloŋuqilar intayin kəptur!
3 Mən qorqqan künümdə,
Mən Sanga tayinimən.
4 Mən səz-kalamini uluoŋ dəp mədḫiyələydioŋan Hudaoŋa,
Hudaoŋila tayinimən;
Mən qorqmaymən;
Naḫayiti bir ət igisi meni nemə qilalisun?
5 Ular kün boyi səzlirimni burmilaydu,
Ularning barliq oyi manga ziyankəxlik qilixtur;
6 Ular top bolup adəmni qəstilixip, yoxurunidu;
Peyimgə qüxüp, jenimni elixni kütidu.
7 *Gunaḫ* bilən gunaḫni yepip qaqsa bolamdu?
Oŋəziping bilən əllərni yərgə uroŋaysən, i Huda!
8 Mening sərsanliqlirimni əzüng sanap kəlgən;
Kəzdin aqqan yaxlirimni tulumungoŋa toplap saqlioŋaysən;

□ **55:22** **«Yüküngni Pərwərdigaroŋa taxlap qoy»** — «yüküng» ibraniy tilida «amanət qilinoŋining» yaki «sanga tapxuruloŋan». ■ **56:1** 1Sam. 21:12,13,14

Bular dəptiringdə pütüklük əməsmu?
9 Xuning bilən mən Sanga nida qiloɣan kündə,
Düxmənlirim qekinidu;
Mən xuni bildimki — Huda mən tərəptidur!
10 Hudani — Uning səz-kalamini uluoɣlaymən!
Pərwərdigarni — Uning səz-kalamini uluoɣlaymən!
11 Hudanila tayanqim qildim —
Mən qorqmaymən, naɦayiti xu bir insan meni nemə qilalisun?■
12 Sanga qiloɣan wədilirimgə wapa qilimən, i Huda;
Sanga təxəkkür qurbanliqlirini sunimən.
13 Qünki Sən jenimni ələmdin qutuldurоɣansən;
Sən putlirimni putlixixtin saqlimamsən?
Xuning bilən mən Hudaning ɦuzurida, tiriklər turidioɣan yoruqluqta mangimən.

57

57-küy •••• Eoɣir künlərdiki etiqad

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup, «Ɦalak qilmioɣaysən» degən aɦangda oqulsun dəp, Dawut yazoɣan «Mihtam» küyi, (u Saul padixaɦtin qeqip, əngkürdə yoxurunuwaloɣan qaoɣda yeziloɣan): —
I Huda, manga xəpqət kərsətkəysən,
Manga xəpqət kərsətkəysən,
Qünki jenim Seni panaɦim qildi.
Muxu balayi'apət ətüp kətküqə, qanatliring sayisidə panaɦ tapimən. □ ■
2 Hudaoɣa, yəni Ɦəmmidin Aliy Boloɣuqioɣa,
Ətüm üqün ɦəmmini orunlaydioɣan Təngrigə nida qilimən;
3 U ərxtin yardəm əwətip meni qutquzidu;
Manga qarap nəpsi yooɣinap, meni qooɣlawatqanlarni U rəswa qilidu;
Selaɦ;
Huda Ətüm mehir-xəpqiti wə ɦəqiqitini əwətidu!
4 Jenim xirlar arisida qaldi;
Mən nəpisi yalqun kəbi boloɣanlar arisida yatimən!
Adəm baliliri —
Ularning qixliri nəyzə-oqlardur,
Ularning tili — ətkür qiliqtur!
5 I Huda, ərxlərdin yuqiri uluoɣlanoɣaysən,
Xan-xəriping yər yüzini qaplioɣay!■
6 Ular qədəmlirimgə tor qurdi;
Jenim egilip kətti;
Ular mening yolumoɣa orək kolioɣanidi,
Lekin əzliri iqigə qüxüp kətti.■
7 Iradəm qing, i Huda, iradəm qing;
Mən mədɦiyə nahxilarni eytip,
Bərɦək Seni küyləymən!■
8 Oyoɣan, i roɦim!
I nəoɣmə-sazlirim, oyoɣan!

■ **56:11** Zəb. 118:6 □ **57:1** **«Dawut yazoɣan «Mihtam» küyi» —** «Mihtam» 16-küydiki izaɦatni kərüng. **«U Saul padixaɦtin qeqip, əngkürdə yoxurunuwaloɣan qaoɣda yeziloɣan»** — bu wəqələr «1Sam.» 24-babta bayan qilinidu. ■ **57:1** 1Sam. 22:1; 24:4 ■ **57:5** Zəb. 108:5 ■ **57:6** Zəb. 7:15-16; 9:16 ■ **57:7** Zəb. 108:1-5

Mən səḩər ḳuyaxinimu oyoḷitimən! □
9 Mən həlḳ-millətlər arisida seni uluoḷlaymən, i Rəb;
Əllər arisida Seni küyləymən! ■
10 Qünki əzgərməs muḩəbbiting ərxlərgə yətküdək uluoḷdur;
Ḩəḳiḳiting bulutlaroḷa taḳaxti. ■
11 I Huda, ərxlərdin yuḳiri uluoḷlanoḷaysən,
Xan-xəriping yər yüzini ḳapliоḷay!

58

58-küy •••• Zalim ḩəkümranlarni Huda jazalioḷay!
1 Nəoḷmiqilərning bexioḷa tapxurulup, «Ḩalak ḳilmioḷaysən» degən aḩangda oḳulsun
dəp, Dawut yazoḷan «Mihtam» küyi: —

I ḳudrət igiliri, silər ḩəḳiḳətən adalətni səzləwatamsilər?
I insan baliliri, adil ḩəküm qiḳiramsilər?□
2 Yaḳ, silər kənglünglərdə yamanliḳ təyyarlaysilər;
Yər yüzidə əz ḳolunglar bilən ḳilidioḷan zorawanliḳni əlqəwatisilər.
3 Rəzillər anisining ḳorsiḳidila ezip ketidu;
Ular tuoḷulupla yoldin adixip, yaloḷan səzləydu.
4 Ularning zəḩiri yilanning zəḩiridur;
Ular əz ḳuliḳini pütük ḳiloḷan gas kobra yilandək,■
5 Məyli yilanqilar xunqə qiraylиḳ seḩirlisimu,
U nəy awazioḷa ḳət'iy ḳulaḳ salmaydu.□
6 I Huda, ularning aoḷzidiki qixlirini sunduruwətkəysən!
Muxu yax xirlarning tongkay qixlirini qeḳiwətkəysən, i Pərwərdigar!
7 Ular eḳip kətkən sulardək ətüp kətkəy;
Ular oḳlarni qənləp atḳanda,
Oḳliri uqsiz bolup kətkəy!
8 Ḳululə yol mangoḷanda izi yoḳilip kətkəndək,
Ular yoḳap kətsun;
Ayalning qüxüp kətkən ḩamilisidək,
Ular kün kərmisun!
9 Ḳazan yantaḳlarning issiḳini səzgüqə,
(Məyli ular yumran peti, yaki ot tutaxḳan bolsun)
U ularni tozutiwetidu.□
10 Ḩəḳḳaniy adəm *Hudaning* intiḳamini kərgəndə huxal bolidu;
Əz izlirini rəzillərning ḳenida yuyidu.
11 Xunga adəmlər: «Dərwəḳə, ḩəḳḳaniylar üqün in'am bardur;
Dərwəḳə yər yüzidə ḩəküm yürgüzgüqi bir Huda bardur» — dəydu.

□ **57:8 «Oyoḷan, i roḩim!»** — bu ayəttiki «roḩim» ibraniy tilidiki «xan-xəripim» degən səzning tərjimsi. «Nəoḷmə-sazlirim!» ibraniy tilida «lira (rawabdək bir saz) wə qiltar»ni bildüridu. ■ **57:9** Zəb. 18:49; 22:22; 108:3 ■ **57:10** Zəb. 36:5-6; 108:4 □ **58:1 «Silər ḩəḳiḳətən adalətni səzləwatamsilər?»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Adalət zuwansiz bolup ḳaldimu? Nemixḳa səzliməysilər?». Buningoḷa ohxap ketidioḷan baxḳa birnəqqə tərjimilər bar. Bəlkim sürgün boloḷan Dawutning kəzdə tutḳini (əsli əzini ḩərmətləydioḷan) ordidiki əməldarlarning uning dəwasini Saul padixaḩ aldida səzlimigini. ■ **58:4** Zəb. 140:3 □ **58:5 «Məyli yilanqilar xunqə qiraylиḳ seḩirlisimu»** — «yilanqi»: qelip yilanlarni oynitidioḷan kixi. □ **58:9 «Ḳazan yantaḳlarning issiḳini səzgüqə, (məyli ular yumran peti, yaki ot tutaxḳan bolsun) u ularni tozutiwetidu»** — toluḳ ayətning birnəqqə hil tərjimiliri bar; ularning ḩəmmisining omumiy mənisi bu tərjimigə ohxap ketidu.

59

59-küy

1 Nəoɳmiqilərning bexioɳa tapxurulup, «Ḥalak ḳilmioɳaysən» degən aḥangda oḳulsun
dəp, Dawut yazoɳan «Mihtam» küyi; (bu *küy* Saul padixaḥ Dawutning өyini kөzləxkə
paylaḳqilarni əwətip, uni өltürüwətməkqi boloɳan qaoɳda yeziloɳan): —

I Hudayim, düxmənlirimning qanggilidin ḳutḳuzoɳaysən;
Manga ḳarxi turoɳanlardin meni egizdə aman saḳlioɳaysən.□ ■
2 Meni yamanlik ḳiloɳuqilar qanggilidin ḳutḳuzuwaloɳaysən,
Ḳanhor adəmlərdin meni ḳutḳuzoɳaysən.
3 Qünki mana, ular jenimni elix üqün paylimaḳta,
Zorawanlar manga ḳarxi top boluxup ḳəstləxməktə;
Bu *ḳiloɳini* məndə boloɳan birər asiylik üqün əməs,
Yaki gunaḥim üqün əməs, i Pərwərdigar;
4 Məndə ḥeq səwənlik bolmisimu, ular yügürüp manga ḳarxi səp salidu;
Mening yardimimgə kelixkə oyoɳan,
Ḥalimni nəziringgə aloɳaysən.
5 I Pərwərdigar, samawiy ḳoxunlarning Sərdari boloɳan Huda, Israilning Hudasi,
Barlik əl-yurtlarni sotlap-jazalaxḳa ornungdin turoɳaysən;
Ḳəstləxni niyət ḳiloɳüqilarning ḥeqḳaysisioɳa rəḥim ḳilmioɳaysən.
Selaḥ.
6 Ular keqisi ḳaytip kelip, oɳaljir ittək oɳaz-oɳuz ḳilip,
Xəḥərni aylinip laoɳaylap yürməktə.□
7 Ḳara, ularning aoɳzidin eḳiwatḳan xəlgəylirini!
Ləwliridin ḳiliqlar qiḳip turidu;
Ular: «Kim angliyalaydu?» — dəydu.■
8 Lekin Sən Pərwərdigar ularni məshirə ḳilisən;
Barlik əllərni mazaḳ ḳilisən!■
9 I mening küqüm Boloɳuqi!
Mən Sanga təlmürüp ḳarap yürimən;
Qünki Huda mening yuḳiri panaḥgaḥimdur.
10 Manga өzgərməs muḥəbbitini kөrsətküqi Huda mening aldimda mangidu;
Huda manga düxmənlərning məoɳlubiyitini kөrsitidu.
11 Biraḳ, *i Huda*, bularni ḳətl ḳilmay turoɳay;
Bolmisa mening həlḳim Seni untuydu.
Өz küqüng bilən ularni sərsan ḳiloɳaysən,
Ularning bexini eoɳirlaxturoɳaysən;
I Rəb, bizning ḳalḳinimiz!
12 Ularning aoɳzining buzuḳluḳi tüpəylidin,
Ləwlirining səzliri tüpəylidin,
Ulardin qiḳiwatḳan ḳaroɳaxlar ḥəm aldamqiliḳlar tüpəylidin,
Ular өz təkəbburluḳi iqidə tuzaḳḳa qüxkəy!
13 Oɳəziping bilən bu ixlaroɳa hatimə bərgəysən,

□ **59:1 «Bu küy Saul padixaḥ Dawutning өyini kөzləxkə paylaḳqilarni əwətip, uni өltürüwətməkqi boloɳan qaoɳda yeziloɳan»** —Bu wəkə «1Sam.» 19-babta bayan ḳilinidu. ■ **59:1** 1Sam. 19:12 □ **59:6 «Ular («ḳəstləxni niyət ḳiloɳüqilar») keqisi ḳaytip kelip, oɳaljir ittək oɳaz-oɳuz ḳilip, xəḥərni aylinip laoɳaylap yürməktə»** — kona Ḳanaan (Pələstin) xəḥərliridə ow izdigən itlar bəlkim kündüzdə kixilərning jay-ḥoyililirioɳa kirixkə petinalmaytti, pəḳət adəmlər uhlioɳanda kiridu. Dawut halayiḳ səygən adəm boloɳaqḳa, uni өltürməkqi boloɳan kixilər bəlkim kündüzdə ḳol selixḳa petinalmaytti, pəḳət keqidə uning өyigə besip kiridu. ■ **59:7** Zəb. 10:11; 55:21; 57:4; 94:7 ■ **59:8** Zəb. 2:4

Hatimə bərgəysən!
Xuning bilən ular yoқ bolidu;
Xuning bilən yər yüznining qət-qətlirigiqə Hudaning ḥəқiқətən Yaқupқa ḥəkümdarliқ қilidiоqanliқi ayan boloqay!
Selaḥ.□
14 Dərwəkə, ular ḥaziroqiqə keqisi қaytip kelip, oqaljir ittək oqaz-oquz қilip,
Xəḥərni aylinip laoqaylap yüridu.
15 Itlardək ular ozuқ izdəp ḥər yərdə қatraydu;
Қarni toymioquqə ḥuwlap yürməktə;
16 Lekin mən bolsam қudritingni küyləymən,
Bərḥək, səḥərlərdə өzgərməs muḥəbbitingni nahxa қilip yangritimən;
Qünki Sən mən üqün yuқiri қoroqan,
Eoqir künlirimdə panaḥgaḥ bolup kəlgənsən.
17 I mening küqüm Boloquqi, Sanga küylərni eytimən;
Qünki Huda mening yuқiri қoroqinimdur,
Manga өzgərməs muḥəbbət kərsətküqi Hudayimdur.

60

60-küy •••• Məoqlubiyəttin keyinki dua

1 Nəoqmiqilərning bexioqa tapxurulup, «Guwaḥliқ nilupəri» degən aḥangda oқulsun dəp, Dawut yazoqan «Mihtam» küyi: —
(Dawut Aram-Naḥaraim wə Aram-Zobaḥdiki Suriyəliklər bilən jəng қiloqanda, *uning sərdari boloqan* Yoab jənggə қayta berip, «Xor wadisi»da Edomdikilərdin on ikki ming əskərni қiliqlioqan qaoqda yezilоqan)

I Huda, Sən bizni qətkə қaқting;
Bizni parə-parə қiliwətting,
Sən bizdin rənjiding;
Əmdi bizni yeningoqa қayturoqin!□ ■
2 Sən zeminni təwritip yeriwətkəniding;
Əmdi uning bəsüklirini saқaytқaysən;
Qünki u dəldəngxip kətti!
3 Sən Өz həlқinggə külpət-harliқlarni kərgüzdüng;
Sən bizgə alaқzadilikning xarabini iqküzdüng.
4 Sən Өzüngdin əyminidioqanlaroqa tuoq tikləp bərgənsən;
U ḥəқiқətni ayan қilixқa kətürülidu.
(Selaḥ).□
5 Өz səygənliring nijatliқ tepixi üqün,
Ong қolung bilən қutқuzoqaysən,
Duayimni ijabət қiloqaysən.■

□ **59:13 «Xuning bilən yər yüznining qət-qətlirigiqə Hudaning ḥəқiқətən Yaқupқa ḥəkümdarliқ қilidiоqanliқi ayan boloqay!» —** baxқa birhil tərjimisi: «Xuning bilən uloroqa Hudaning ḥəқiқətən Yaқupқa ḥəm yərning qət-qətlirigiqə ḥəkümdarliқ қilidiоqanliқi ayan boloqay!». □ **60:1 «Dawut Aram-Naḥaraim wə Aram-Zobaḥdiki Suriyəliklər bilən jəng қiloqanda, uning sərdari boloqan Yoab jənggə қayta berip, «Xor wadisi»da Edomdikilərdin on ikki ming əskərni қiliqlioqan qaoqda yezilоqan» —** bu wəқə Təwrat, «2Sam.» 8-babta bayan қilinidu. ■ **60:1** 2Sam. 8:3, 13; 1Tar. 18:3, 12; Zəb. 44:9-10; 74:1; 108:11; 144:10 □ **60:4 «Sən Өzüngdin əyminidioqanlaroqa tuoq tikləp bərgənsən; u ḥəқiқətni ayan қilixқa kətürülidu» —** toluқ ayətning birnəqqə hil tərjimiliri bar. Ayəttiki ibraniy tilini qüxinix təs. ■ **60:5** Zəb. 108:6-13

6 Huda Өz pak-muқəddəslikidə xundaқ degən: —
«Mən təntənə қilimən,
Mən Xəkəm diyarini bəlüp berimən,
Sukkot wadisini *təқsim қilixқa* əlqəymən. □
7 Gilead Manga mənsuptur,
Manassəḥmu Manga mənsuptur;
Əfraim bolsa beximdiki dubuloɳamdur,
Yəḥuda Mening əmr-pərman qiқaroɳuqimdur;□
8 Moab Mening yuyunux jawurumdur;
Edomoɳa qoruқumni taxlaymən;
Filistiyə, Mening səwəbimdin təntənə қilinglar!»□

9 Kim Meni bu mustəḥkəm xəḥərgə baxlap kirəlisun? Kim Meni Edomoɳa elip baralisun?
10 I Huda, Sən bizni rasttinla qətkə қaқtingmu?
Қoxunlirimiz bilən billə jənggə qiқmamsən?
11 Bizni zulumlardin қutuluxқa yardəmləxkəysən,
Qünki insanning yardimi bikardur!
12 Huda arқiliқ biz qoқum baturluқ kərsitimiz;
Bizgə zulum қiloɳuqilarni qəyligüqi dəl U Өzidur!

61

61-küy •••• «Məndin yuқiri Қoram Tax»
1 Nəoɳmiqilərning bexioɳa tapxurulup, tarliқ sazlar bilən oқulsun dəp Dawut yazoɳan küy: —

I Huda, pəryadimni angliɳaysən;
Duayimoɳa қulaқ saloɳaysən!
2 Yərning qət-qətliridə turup,
Yürikim zəiplixip kətkəndə,
Mən Sanga murajiət қilimən: —
Sən meni өzümdin yuқiri Қoram Taxқa yetəkləysən! □
3 Qünki Sən manga panaḥgaḥ,
Düxminim aldida mustəḥkəm munar bolup kəlgənsən.
4 Mən qediringni mənggülük turaloɳum қilimən;

□ **60:6 «Huda Өz pak-muқəddəslikidə xundaқ degən...»** — yaki «Huda Өz muқəddəs jayida xundaқ degən...» **«Mən Xəkəm diyarini bəlüp berimən, Sukkot wadisini (təқsim қilixқa) əlqəymən»** — Hudaning muxu səzliri bəlkim Yəxua pəyoɳəmbər arқiliқ, Қanaan (Pələstin) zeminini Israillaroɳa bəlüp-bəlüp təқsim қiloɳanliқini kərsitidu. □ **60:7 «Əfraim bolsa beximdiki dubuloɳamdur»** — ibraniy tilida «Əfraim bolsa beximdiki қooɳdioɳuqidur». **«Yəḥuda Mening əmr-pərman qiқaroɳuqimdur»** — baxқa birhil tərjimisi «Yəḥuda Mening xaḥanə ḥasamdur». □ **60:8 «Moab Mening yuyunux jawurum»** — bəlkim Moabning Huda wə Uning həlқi üqün məynət hizmət қilidioɳanliқini bildüridu. **«Edomoɳa qoruқumni taxlaymən»** — ayaoɳ kiyimni məlum yər üstigə taxlax axu yərgə igə boloɳanliқni bildürüxi mumkin; yaki bolmisa, Edomning өz igisining ayaoɳlirini elip yioɳixturidioɳan қuldək ikənlikini kərsitiximu mumkin. **«Filistiyə, Mening səwəbimdin təntənə қilinglar!»** — Dawut padixaḥning dəwridə Filistiyə Dawutқa, xundaқla Hudaning Өzigə boysunup, bəhtlik ḥayatқa igə boloɳan («2Sam.» 1:8ni, xundaқa «Yar.» 12:1-3nimy kərüng). □ **61:2 «Mən өzümdindin yuқiri Қoram Tax»** — Hudani kərsitidu, əlwəttə. «Məndin yuқiri» degən ibarə bəlkim Dawutning gərqə padixaḥ bolsimu, «Өzümni naḥayiti üstün, қabilətlik adəm ḥesablimaymən, ḥərdaim Hudadin yol sorixim kerək» degəndək, ḥəmmimizni kiqik peilliқ boluxқa, ündəydu.

Qanatliring sayisidə panah tapimən.
Selah.
5 Qünki Sən, i Huda, qəsəmlirimni angliding;
Özüngdin əyminidiqanlarqa təwə mirasni mangimu bərdingsən.
6 Padixahning künlirigə kün qoxup uzartisən;
Uning yilliri dəwrdin-dəwrgiqə bolidu.
7 U Hudaning aldida mənggü həküm süridu;
Uni aman saqlaxqa muhəbbət wə həqiqətni bekitip təminligəysən;
8 Xuning bilən aldingda iqkən qəsəmlirimgə hər küni əməl qilimən;
Mən namingni mənggü küyləymən!

62

62-küy •••• Hudani təlmürüp kütüx
1 Nəqmiqilərning bexi Yədutunqa tapxurulqan, Dawut yazqan küy: —

Jenim Hudaqila qarap süküttə kütidu;
Mening nijatliqim uningdindur.
2 Pəqət Ula mening qoram texim wə mening nijatliqim,
Mening yuqiri qorqinimdur;
Mən unqilik təwrinip kətməymən.
3 Silər qaqanqiqə xu ajiz bir insanqa hujum qilisilər?
Həmminglar qingqiyip qalqan tamni,
Irqanglap qalqan qaxani qulatqandək, uni qulatmaqqisilər?
4 Uni xəhrət-həywitidin qüxürüwetixtin baxqa, ularning heq məslihəti yoqtur;
Yalqanqiliqlardin hursən ular;
Aqzida bəht tiligini bilən,
Ular iqidə lənət oquydu.
Selah.
5 I jenim, Hudaqila qarap süküttə kütkin;
Qünki mening ümidim Uningdindur.
6 Pəqət U mening qoram texim həm mening nijatliqim,
Mening yuqiri qorqinimdur;
Mən təwrinip kətməymən.
7 Nijatliqim həm xan-xəhritim Hudaqa baqliqtur;
Mening küqüm bolqan qoram tax, mening panahgahim Hudadidur.
8 I halayiq, Uningqa hərdaim tayininglar!
Uning aldida iq-baqringlarni tökünglar;
Huda bizning panahgahimizdur!
Selah.
9 Addiy bəndilər pəqət bir tiniq,

61:5 «Özüngdin əyminidiqanlarqa təwə miras...» — ibraniy tilida «Namingdin əyminidiqanlarqa təwə miras...». **61:6 «Padixahning künlirigə kün qoxup uzartisən; uning yilliri dəwrdin-dəwrgiqə bolidu»** — Dawut özi Israilqa padixah bolup qirik yil həküm sürgən. Xübhisizki, u bu yərdə öz əwladi bolidiqan Qutquzquqi-Məsih tooqruluq bexarət beridu. **62:1 «Nəqmiqilərning bexi Yədutunqa tapxurulqan, Dawut yazqan küy»** — «Yədutun»: Dawut pəyqəmbər «mədhiyə hori»ning yetəkqisi dəp bekitkən, Yədutun isimlik bir kixini kərsitidu («1Tar.» 16:41ni kərüng). Yənə birhil tərjimisi: «Nəqmiqilərning bexiqa tapxurulup, «Yədutun» (mədhiyiləx degən mənidə) ahangida oqulsun dəp Dawut yazqan küy: —....». **62:2 «Mən unqilik təwrinip kətməymən»** — yaki baxqa birhil tərjimisi «Zor eqirqiliqtimu təwrənməymən».

Esilzadilərmu bir aldam səz halas;
Tarazioŋa selinsa ularning ķilqə salmiķi yoķ,
Bir tiniķtinmu yeniktur.
10 Zomigərlikkə tayanmanglar;
Bulangqiliķtin ham hiyal ķilmanglar,
Baylikłar awusimu, bularoŋa kənglünglarni ķoymanglar;
11 Huda bir ķetim eytķanki,
Mundaķ deginini ikki ķetim anglidimki: —
«Küq-ķudrət Hudaoŋa mənsuptur».
12 Ḩəm i Rəb, Sanga əzgərməs muḩəbbətmu mənsuptur;
Qünki Sən ḩərbir kixigə əz əmiligə yarixa ķayturisən.■

63

63-küy •••• Hudaoŋa intizar bolux

1 Dawut yazoŋan küy (u Yəḩudadiki qəl-bayawanda boloŋan qaoŋda yeziloŋan): —

I Huda, Sən mening ilaḩimdursən,
Təxnaliķ bilən Seni izdidim!
Mən ķuroŋaķ, qangķaķ, susiz zeminda turup,
Jenim Sanga intizar, ətlirim təlmürüp intilarki —■
2 Muķəddəs jayingda Sanga kəz tikip ķarioŋinimdək,
Mən yənə zor ķudriting wə uluoŋluķungni kərsəm!
3 Əzgərməs muḩəbbiting ḩayattinmu əzizdur;
Ləwlirim Seni mədḩiyiləydu;
4 Xu səwəbtin tirik bolsamla, Sanga təxəkkür-mədḩiyə oķuymən,
Sening namingda ķollirimni kətürimən.
5 Jenim nazunemətlərdin ḩəm maylik gəxlərdin ķanaətləngəndək ķanaətləndi;
Aoŋzim eqilip hux ləwlirim Sanga mədḩiyilərni yangritidu;□
6 Ornumda yetip Seni əsliginimdə,
Tün keqilərdə Seni seoŋinip oylinimən.
7 Qünki Sən manga yardəmdə bolup kəlgənsən;
Sening ķaniting sayisidə xad-huramlikta nahxilarni yangritimən.
8 Mening jenim Sanga qing qaplixip mangidu,
Sening ong ķolung meni yəliməktə.
9 Biraķ jenimni yoķitixķa izdəwatķanlar yər təktilirigə qüxüp ketidu.
10 Ularning ķeni ķiliq tioŋida təkülidu,
Ular qilbərilərgə yəm bolidu.
11 Lekin padixaḩ Hudadin xadlinidu;
Uning nami bilən ķəsəm ķiloŋanlarning ḩəmmisi roḩlinip xadlinidu;
Qünki yaloŋan səzligüqilərning zuwani tuwaķlinidu.

■ **62:12** Ayup 34:11; Pənd. 24:12; Yər. 32:19; Əz. 7:27; 33:20; Mat. 16:27; Rim. 2:6; 2Kor. 5:10; Əf. 6:8; Kol. 3:25; 1Pet. 1:17; Wəḩ. 22:12 ■ **63:1** 1Sam. 22:5; 23:14,15 □ **63:5** **«Jenim nazunemətlərdin ḩəm maylik gəxlərdin ķanaətləngəndək ķanaətləndi»** — Yəḩudiylar üqün maylik gəx intayin esil tamak ḩesablinidu.

64

64-küy •••• Amanlik tiləx duasi

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup oḳulsun dəp, Dawut yazoɣan küy: —

I Huda, aḥlirimni kətürgəndə, meni angliɣaysən!
Ḥayatimni düxmənning wəḥxilikidin ḳuoɣdioɣaysən!
2 Ḳara niyətlərning yoxurun suyiḳəstliridin,
Yamanlik əyligüqi ḳaoɣa-ḳuzoɣunlardin aman ḳiloɣaysən.
3-4 Ular tillirini ḳiliqtək ətkür bilidi;
Mukəmməl adəmni yoxurun jaydin etix üqün,
Ular oḳini bətligəndək zəḥərlik səzini təyyarlidi.
Ular ḳilqə əymənməy tuyuḳsiz oḳ qiḳiridu.
5 Ular bətniyəttə bir-birini rioɣbətləndürüp,
Yoxurun tuzaḳ ḳuruxni məsliḥətlixip,
«Bizni kim kərələytti?» — deyixməktə.
6 Ular ḳəbiḥlikkə intilip: —
«Biz izdinip, ətraplik bir tədbir tepip qiḳtuḳ!» — dəydu;
Insanning iq-baoɣri wə ḳəlbi dərwəḳə qongḳur wə *bilip bolmas* bir nərsidur!
7 Lekin Huda ularoɣa oḳ atidu;
Ular tuyuḳsiz zəhimlinidu.
8 Ular əz tili bilən putlixidu;
Ularni kərgənlərning ḥəmmisi əzini neri tartidu.□
9 Ḥəmmə adəmni ḳorḳunq basidu;
Ular Hudaning ixlirini bayan ḳilidu,
Bərḥəḳ, ular uning ḳiloɣanlirini oylinip sawaḳ alidu.
10 Ḥəḳḳaniylar Pərwərdigarda huxal bolup,
Uningoɣa tayinidu;
Kəngli durus adəmlər roḥlinip xadlinidu.

65

65-küy •••• Mədḥiyə wə təxəkkür

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup oḳulsun dəp, Dawut yazoɣan küy-nahxa: —

Zionda, mədḥiyə süküt iqidə Seni kütidu, i Huda;
Sanga ḳiloɣan wədə əməlgə axurulidu.□
2 I, dua Anglioɣuqi, Sening aldingoɣa barliḳ ət igiliri kelidu.
3 Gunaḥliḳ ixlar, asiyliḳlirimiz,
Kəlkün basḳandək məndin oɣalip kelidu;
Lekin Sən ularni yepip kəqürüm ḳilisən;□
4 Sən tallap Əzünggə yeḳinlaxturoɣan kixi nemidegən bəhtlik!
U ḥoyliliringda makanlixidu;
Bizlər Sening makaningning, yəni muḳəddəs ibadəthanangning bərikitidin ḳanaət tapimiz;

□ **64:8 «Ularni kərgənlərning ḥəmmisi əzini neri tartidu»** — baxḳa birhil tərjimisi «ularni kərgənlərning ḥəmmisi bexini silkiydu». □ **65:1 «Zionda, mədḥiyə süküt iqidə Seni kütidu, i Huda»** — baxḳa birhil tərjimisi «Zionda, Sening aldingda, süküt bolidu, mədḥiyimu bolidu». □ **65:3 «Lekin sən ularni (yəni gunaḥliḳ ixlar, asiyliḳlirimizni) yepip kəqürüm ḳilisən»** — ibraniy tilida «ularni yepip kafarət ḳilisən». «Kafarət» degən ix tooɣruluḳ «Mis.» 29:33 wə izaḥati, xundaḳla «Təbirlər»nimu kərüng.

5 Sən ḥəqqaniyliqni namayan qilidioɣan karamət wə dəḫxət ixlar bilən bizgə jawab,
I nijatliqimiz boloɣan Huda,
Pütkül yər-dengizlarning qət-qətliridikilərgiqə tayanqi Boloɣuqi!
6 Beling qudrət bilən baoɣlanoɣan bolup,
Küqüng bilən taoɣlarni bərpa qiloɣansən;
7 Dengizlarning ərkəxligən xawqunlirini,
Dolqunlarning xawqunlirini,
Ḫəmdə əllərning quqanlirini tinjitquqisən!
8 Jaḫanning qət-qətliridə turuwatqanlar karamətliringdin qorqidu;
Sən künqiqixtikilərni, künpetixtikilərni xadlandurisən;
9 Yər yüzining *oɣemini yəp* yoqlap kelip, uni suoɣirisən,
Uni tolimu munbətləxtürisən.
Hudaning dərya-eriqliri suoɣa toloɣandur;
Xundaq qilip sularni təyyarlap,
Kixilərni axliq bilən təminləysən.
10 Teriloɣu etizlarning qənəklirini suoɣa qandurisən,
Qirlirini taraxlaysən,
Tupraqni mol yeoɣinlar bilən yumxitisən;
Uningda üngənlərni bərikətləysən.
11 Sən nemətliringni yilning ḫosulioɣa taj qilip qoxup berisən;
Qədəmliringdin bayaxatliq ḫəryanoɣa tamidu;
12 Daladiki yaylaqlaroɣimu tamidu;
Taoɣ-dawanlar xat-horamliqni özlirigə bəlwaoɣ qilidu;
13 Kəkləmlər qoy padiliri bilən kiyingən,
Jiloɣilar maysilaroɣa qaplinidu;
Ular huxalliq bilən təntənə qilidu,
Bərḫək, ular nahxilarni yangritixidu!

66

66-küy •••• Ibadətkə türtkə bolidioɣan guwaḫliq

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup, tarliq sazlar bilən oqulsun dəp, küy-nahxa: —

Pütkül jaḫan, huxalliq bilən Hudaoɣa təntənə qilinglar!
2 Uning namining uluoɣluqini nahxa qilip jakarlanglar,
Uning mədḫiyilirini xərəplik qilinglar!
3 Hudaoɣa: «Sening qiloɣanliring nəqədər qorqunqluqtur!
Qudriting zor boloɣaq,
Düxmənliring aldingda zəiplixip təslim bolidu;
4 Barliq yər yüzidikilər Sanga səjdə qilip,
Seni küyləp, nahxa eytixidu;
Ular namingni küyləp nahxa qilip eytidu» — dənglar!
Selaḫ!
5 Kelinglar, Hudaning qiloɣanlirini kərünglar;
Insan baliliri aldida qiloɣan karamətliri qorqunqluqtur.
6 U dengizni quruqluqqa aylandurdi;
Əjdadlirimiz dəryadinmu piyadə ətti;
Biz u yərdə uningdin hursən bolduq. ■

■ **66:6** Mis. 14:21-31; Yə. 3:14

7 U qudriti bilən mənggü həküm süridu;
Uning kəzliri əllərni kəzitip turidu;
Asiylik qiloɣuqilar məoɣrurlanmisun!
Selah!■
8 I qowmlar, Hudayimizoɣa təxəkkür-mədhiyə eytinglar;
Uningoɣa boloɣan mədhiyə-həmdusanalarni yangritinglar!
9 U jenimizni hayatlik iqigə tikkən,
Putlirimizni teyilduruxlaroɣa yol qoymaydu.
10 Qünki Sən, i Huda, bizni siniding;
Kümüxni otta tawlioɣandək bizni tawliding.
11 Sən bizni toroɣa qüxürdung;
Belimizgə eoɣir yükni yükliding.
12 Həkilərni beximizoɣa mindürdüng;
Biz ot wə kəlkünni besip əttuk;
Sən ahir bizni kəngriqilikkə qikarding.
13 Mən kəydürmə qurbanliklarni elip əyünggə kirəy;
Sanga kiloɣan qəsəmlirimgə əməl kilimən;
14 Bərhək, beximoɣa kün qüxkəndə ləwlirim qikaroɣan,
Eoɣizim eytqan wədilirimni əməlgə axurimən.
15 Mən Sanga bordak mallarni kəydürmə qurbanlik kilip sunimən,
Qoqkarlarning yeoɣini hux puritip kəydürimən;
Öküz wə əqkilərni əkilip sunimən.
Selah!
16 Hudadin əymingüqi həmminglar, kelinglar, qulak selinglar!
Uning mən üqün kiloɣan karamətlirini bayan kilimən;
17 Aoɣzim eqip uningoɣa pəryad kətürdüm,
Uning uluoɣlukini jakarlioɣan mədhiyilər tilimda boldi.
18 Kənglümdə gunahni kəzləp yürgən bolsam,
Rəb *duayimni* anglimioɣan bolatti.
19 Birak Huda anglidi;
U duayimoɣa qulak saldi.
20 Hudaoɣa təxəkkür-mədhiyə yaoɣdurulsun!
U mening duayimni yandurmidi,
Həm məndin özgərməs muhəbbitini elip kətmidi!

67

67-küy •••• Dunya üqün nijatlik bardur!

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup, tarlik sazlar bilən qelinsun, dəp yeziloɣan küynahxa: —

Huda bizgə mehir-xəpqət kərsitip, bizni bərikətləp,
Öz jamalining nurini üstimizgə qaqkay!
Selah!■
2 Xundak kiloɣanda yolung pütkül jahanda,
Qutuldurux-nijatliking barlik əllər arisida ayan bolidu.
3 Barlik qowmlar Seni mədhiyiligəy, i Huda;
Barlik qowmlar Seni mədhiyiligəy!

■ **66:7** 2Tar. 16:9; Ayup 28:24; Zəb. 33:13-14 ■ **67:1** Qəl. 6:25; Zəb. 4:6

4 Jimi ⱪowmlar huxallikⱪ bilən təntənə ⱪilip küyligəy,
Qünki Sən həlⱪ-millətlərgə adillikⱪ bilən ⱨəküm qiⱪirisən,
Yər yüzidiki taipilərni, Sən yetəkləysən;
Selaⱨ.
5 Barlikⱪ ⱪowmlar Seni mədⱨiyiligəy, i Huda;
Barlikⱪ ⱪowmlar Seni mədⱨiyiligəy!
6 Wə yər-zemin kəklirini ündüridu;
Huda, bizning Hudayimiz, bizni bərikətləydu;
7 Huda bizni bərikətləydu;
Xuning bilən yər yüzndikilər qət-yaⱪilarƣiqə uningdin əyminixidu!

68

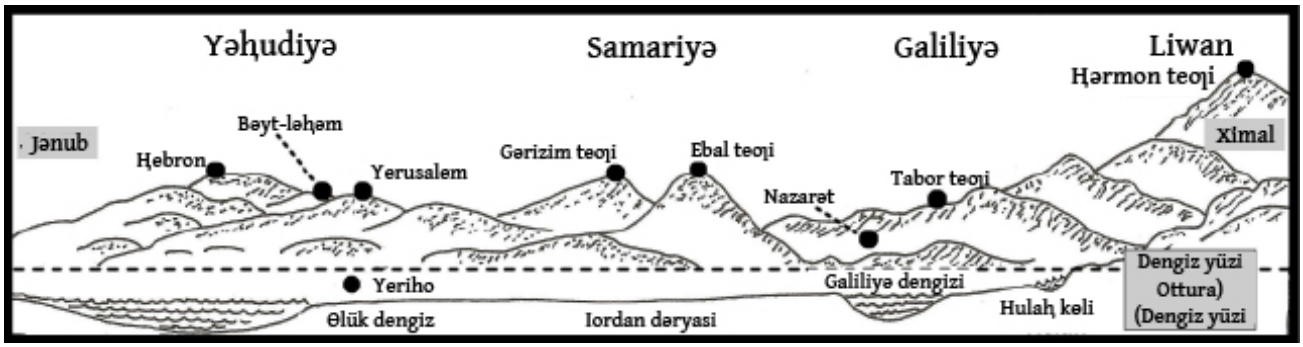
68-küy •••• Oʔəlibə munajiti

1 Nəƣmiqilərning bexiƣa tapxurulup oⱪulsun dəp, Dawut yazƣan küy-nahxa: —

Huda ornidin turdi, düxmənlirini tiripirən ⱪiliwetidu!
Uningƣa əqmənlər Uning aldidin bədər ⱪaqidu! ■
2 Is-tütək uquruluƣandək, ularni uqurup yoⱪitisən,
Mom otta eritilgəndək,
Rəzillər Hudaning aldida ⱨalak bolidu.
3 Biraⱪ ⱨəⱪⱪaniylar huxallinidu,
Ular Huda aldida roⱨlinip,
Təntənə ⱪilip xadlinidu.
4 Hudaƣa küylər eytinglar,
Uning namini nahxa ⱪilip yangritinglar;
Qəl-bayawanlarƣa Mingüqigə bir yolni kətürüp yasanglar;
Uning nami «Yaⱨ»dur;
Uning aldida xadlininglar.□
5 Yetimlarƣa ata boluƣuqi,
Tul hotunlarning dəwasini soriƣuqi,
Əz muⱪəddəs makanida turƣan Hudadur.
6 Huda ƣeriblarni əy-oqaⱪlikⱪ ⱪilidu;
U məⱨbuslarni awatlikⱪa qiⱪiridu;
Lekin asiylarni ⱪaƣjiraⱪ yərdə ⱪalduridu.
7 I Huda, Əz həlⱪingning aldida mangƣiningda,
Qəl-bayawandin ətüp səpər ⱪiliƣiningda,
— (Selaⱨ) —
8 Hudaning ⱨuzuri aldida,
Yəni Israilning Hudasining ⱨuzuri aldida,
Yər-jaⱨan təwrinip,
Asmanlarmu yeƣin yaƣdurdi;
Awu Sinay teƣimu təwrinip kətti.■
9 Sən, i Huda, Əz mirasing *boluƣan zemin-həlⱪ* üstigə hasiyətlik bir yamƣur yaƣdurdung;
Ular ⱨalsizlanƣanda ularni küqləndürdüng.
10 Sening baⱪⱪan padang u yərgə makanlaxti;

■ **68:1** Qəl. 10:35 □ **68:4** **«Qəl-bayawanlarƣa Mingüqi»** — yaki «Bulutlarƣa Mingüqi...». Ⱪaysi mənisi tooƣra bolsun Hudaning əzini kərsitidu. 7-ayətni kərüng. ■ **68:8** Mis. 19

Meḫribanliḳing bilən məminlər üqün təyyarliḳ ḳilding, i Huda!□
11 Rəb əmr ḳildi;
Uni jakarlioɳuqi ḳiz-ayallar nemidegən zor bir ḳoxundur!
12 «Padixaḫlar ḫəm ḳoxunliri bədər ḳeqixti, bədər ḳeqixti!» — *deyixti*;
Өydə olturoɳan ḳiz-ayallar bolsa oljilarni bəlixiwalidu;
13 Silər ḳoy baḳḳanda padilar arisida yatḳan bolsanglarmu,
Zemininglar əmdi ḳanatlirioɳa kümüx səpkən,
Pəyliri parḳirag altun bilən bezəlgən pahtəktək bolidu;□
14 Ḫəmmigə Ḳadir Huda padixaḫlarni zeminda tiripirən ḳiliwətkəndə,
Yər Zalmon teoɳidiki ḳardək aḳirip kətti.
15 Baxan teoɳi ḳudrətlik bir taoɳ,
Baxan teoɳi egiz qoḳḳiliri kəp bir taoɳdur;□

Israiliyəning taoɳ-jiloɳiliri
16 Əy egiz qoḳḳilig taoɳlar,
Nemə üqün Huda Өz makani ḳilixni halioɳan taoɳḳa ḫəsət bilən ḳaraysilər?
Dərwəḳə, Pərwərdigar xu taoɳda mənggü turidu! □ ■
17 Hudaning jəng ḫarwiliri tümən-tümən,
Milyon-milyondur;
Rəb ular arisida turidu;
Sinay teoɳidiki muḳəddəs jayda turidu.□ ■
18 Sən yuḳirioɳa kətürüldung,
Insanlarni tutḳun ḳiloɳuqilarni Өzüng əsir ḳilip elip kətting;
Yaḫ Huda ularning arisida turuxi üqün,
Ḫətta asiylig ḳiloɳanlar *arisida turuxi* üqünmu,

□ **68:10 «Sening baḳḳan padang»** — Israil həlḳini kərsitidu, əlwəttə. □ **68:13 «Silər ḳoy baḳḳanda padilar arisida yatḳan bolsanglarmu, zemininglar əmdi ḳanatlirioɳa kümüx səpkən, pəyliri parḳirag altun bilən bezəlgən pahtəktək bolidu»** — bu ayətni ibraniy tilida qüxinix təs, ḫərhil tərjimiliri bar. Mənisi bəlkim, Israil həlḳi əslidə kəmbəoɳəl əḫwalda yaxioɳan bolsimu (ḳoy baḳḳuqi bolup), Huda Pələstin zeminining ḫəmmə yerigə kəp oljini (altun-kümüx ḳatarliḳlar) qeqip, ularni beyitti (14-ayətni kərüng). □ **68:15 «Baxan teoɳi ḳudrətlik bir taoɳ, Baxan teoɳi egiz qoḳḳiliri kəp bir taoɳdur»** — baxḳa tərjimiliri: «Hudaning teoɳi Baxan teoɳidəktur — kəp qoḳḳilig bir taoɳdək, Baxan teoɳidəktur» yaki «Baxan teoɳi Hudaning teoɳidur, Baxan teoɳi egiz qoḳḳiliri kəp bir taoɳdur». □ **68:16 «Huda Өz makani ḳilixni halioɳan (tallioɳan) taoɳ»** — Yerusalemdiki Zion teoɳi. ■ **68:16** Zəb. 87:1, 2; 132:13 □ **68:17 «Rəb... Sinay teoɳidiki muḳəddəs jayda turidu»** — buning mənisi bəlkim: «Huda Sinay teoɳida ḳandag ḳiloɳan bolsa, U Yerusalemdiki (Zion teoɳidiki) muḳəddəs ibadəthanisida turup xundag ḳilixni dawamlaxturidu — demək, sürlük, xan-xərəplik ḫaləttə bolup, pəyoɳəmbərlər arḳilig kalam-wəḫiylirini ayan ḳilixni dawamlaxturidu» degəndək. ■ **68:17** Ḳan. 33:2

Sən insan arisida turup iltipatlarni ḳobul ḳilding.□ ■
19 Rəb mədḥiyilənsun;
Qünki U ḥər küni yüklirimizni kətürməktə;
Yəni nijatliḳimiz bolƣan Təngri!
Selaḥ.□
20 Bizning Təngrimiz birdinbir nijatkar Təngridur;
Rəbgə, yəni Pərwərdigarƣila, ölümgə baƣliḳ ixlar təwədur.□
21 Bərḥək, Huda Өz düxmənlirining bexini yaridu,
Өz gunaḥlirida dawamliḳ ketiweridiƣanlarning qaqliḳ kallisini U qaḳidu. □
22 Rəb mundaḳ dedi: «*Өz həlḳimni* Baxan diyaridinmu,
Dengizlarning qongḳur jayliridinmu ḳayturup kelimən; □ ■
23 Xundaḳ ḳilip *sən həlḳim*ning puti ḳanƣa,
Yəni düxmənliringning ḳeniƣa milinidu,
Itliringning tili buningdinmu nesiwisini *yalaydu*».
24 Ular Sening mangƣanliringni kərdi, i Huda;
Yəni mening Ilaḥim, mening Padixaḥimning muḳəddəs jayiƣa kirip mangƣanlirini kərdi;□
25 Aldingda munajatqilar, kəyningdə qalƣuqilar mangdi,
Otturisida dapqi ḳizlar bar idi:
26 «Jamaətlərdə Huda Rəbgə təxəkkür-mədḥiyə eytinglar,
— I Israil bulaḳliridin qiḳḳanlar!» — deyixti.
27 U yərdə ularning baxlamqisi bolƣan kiqik Binyamin ḳəbilisi mangidu;
Yəḥuda əmirliri, zor bir top adəmlər,
Zəbulunning əmirliri, Naftalining əmirlirimu bar.
28 Sening Hudaying küqüngni buyrup bekitkən;
Өzüng biz üqün ḳilƣiningni mustəḥkəmligəysən, i Huda!
29 Yerusalemdiki muḳəddəs ibadəthanang wəjidin,
Padixaḥlar Sanga atap ḥədiyələrni elip kelidu;■
30 Aḥ, ḥeliḳi ḳomuxluḳtiki *yirtḳuq* janiwarni,
Küqlüklərning topini,
Taipilərdiki torpaḳlarnimu əyibligəysən;
Andin ularning ḥərbiri kümüx tənggilərni əkilip Sanga tiz püküxidu;

□ **68:18 «Sən yuḳiriƣa kətürüldung, insanlarni tutḳun ḳilƣuqilarni өzüng əsir ḳilip elip kətting; Yaḥ Huda ularning arisida turuxi üqün, ḥətta asiylik ḳilƣanlar arisida turuxi üqünmu, Sən insan arisida turup iltipatlarni ḳobul ḳilding»** — bu muḥim ḥəm sirliḳ ayətkə Injilda, «Əf.» 4-babta təbir berilidu; Ḳutḳuzƣuqi-Məsiḥ insan arisida өzi insan bolup, insanlarni tutḳun ḳilƣuqilar (yəni gunaḥ, ölüm wə jin-xəytanlardin ibarət) üstidin ƣələbə ḳilip, asmanlarƣa kətürülüp, insanlarni ḳutḳuzux ḥəm ularni (ixəngən insalarni) Hudaning yengi bir «muḳəddəs ibadəthana»si ḳilix üqün ərxtiki atisidin iltipatlarni ḳobul ḳilidu. ■ **68:18** Əf. 4:8; Qəl. 17:21; Yə. 9:23; Əzra 8:20 □ **68:19 «...U ḥər küni yüklirimizni kətürməktə»** — baxḳa birhil tərjimisi «... U ḥərküni üstimizgə yahxiliḳlarni yükləydu». □ **68:20 «Rəbgə, yəni Pərwərdigarƣila, ölümgə baƣliḳ ixlar təwədur»** — yaki baxḳa birhil tərjimisi «Rəbdə, yəni Pərwərdigardila, ölümdin ḳutulux yollirimu bar». □ **68:21 «Өz gunaḥlirida dawamliḳ ketiweridiƣanlarning qaqliḳ kallisini U (Huda) qaḳidu»** — «qaqliḳ kalla»: bəzi həlḳlər: «Baxta qaq kəp bolsa, küq kəp bolidu» degən hurapiy kəzḳaraxni ḳobul ḳilƣan bolsa kerək. □ **68:22 «Өz həlḳimni Baxan diyaridinmu, dengizlarning qongḳur jayliridinmu ḳayturup kelimən»** — «Өz həlḳimni» ibraniy tilida «ularni» dəp elinƣan. Biz «ularni» degən səzni «Өz həlḳimni» dəp tərjimə ḳilduḳ. Bəzi alimlar «ular»ni Israilning düxmənliri dəp ḳaraydu (ular Huda xu düxmənlərni Israil ulardin ḳisas alsun dəp ḳayturƣan, dəp ḳaraydu). ■ **68:22** Mis. 14:29; Qəl. 21:33 □ **68:24 «Ular Sening mangƣanliringni kərdi, i Huda... Padixaḥimning muḳəddəs jayiƣa kirip mangƣanlirini kərdi»** — bu ayəttiki «ular» Hudaning düxmənlirini kərsitixi bolsa kerək. Hudaning «muḳəddəs jayiƣa kirip mangƣanliri» degənni qüxinix üqün «Mis.» 40:16-38 wə «1Pad.» 8:1-11ni kərüng. ■ **68:29** 1Pad. 10:10, 24, 25; 2Tar. 32:23; Zəb. 72:10; 76:11-12

Uruxhumar həlkilərni tiripirən kiliwətkəysən! □
31 Mətiwər əlqilər Misirdin kelidu,
Efiopiyə bolsa Hudaoɣa karap kollirini tezdin kətüridu.
32 I yər yüzidiki əl-yurtlar, Hudani nahxa bilən mədhiyiləŋlar;
Rəbni mədhiyiləp küylərni eytinglar!
(Selah)
33 Asmanlarning üstigə,
Kədimdin bar boloɣan asmanlarning üstigə Mingüqi tooɣruluk küy eytinglar!
Mana, U awazini anglitidu,
Uning awazi küqlüktur!
34 Hudani küqlük dəp bilip jakarlanglar,
Uning həywisi Israil üstidə,
Uning küqi bulutlarda turidu;
35 I Huda, mukəddəs jayliringdin sürlük kərünisən!
Israilning birdinbir Təngrisi!
Həlkkə küq-kudrət bərgüqi bolsa, Udur!
Hudaoɣa təxəkkür-mədhiyə okulsun!

69

69-küy •••• Zor dərd-ələm wə azablardin keyinki oɣəlibə

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup, «Nilupərlər» degən aһangda okulsun dəp, Dawut yazoɣan küy: —

Meni kutkuzoɣaysən, i Huda!
Sular jenimdin ətti;
2 Turoɣudək jay yok qongkur patkaklikkа qəküp kəttim;
Suning qongkur yerigə qüxüp kəttim,
Kəlkün meni oɣərk kildi.
3 Pəryadlirimdin һalimdin kəttim;
Gallirim kurup kətti;
Hudayimoɣa təlmürüp, kəzümdin ketəy dəp kaldim;
4 Səwəbsiz manga əq boloɣanlar qaqlirimdinmu kəptur;
Meni yokatmakqi boloɣanlar,
Kara qaplap mən bilən düxmənlixidioɣanlar küqlüktur;
Xu qaoɣda əzüm bulimioɣan nərsini kayturimən. □
5 I Huda, mening nadanlikim əzünggə ayan;
Mening kəbiһliklirim Səndin yoxurun əməstur.
6 Mening səwəbimdin, i Rəb, samawiy koxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar,
Əzünggə umid baoɣlap kütkənlər yərgə karap kalmioɣay;
I Israilning Hudasi, Əzüngni izdigüqilər mening səwəbimdin xərməndə bolmioɣay;
7 Qünki Seni dəp mən rəswaqilikkа uqridim;
Xərməndilik yüzümgə qaplandi.

□ **68:30 «komuxluktiki yirtkuq janiwar»** — bəlkim Misirni Nil dəryasidiki timsaһkа ohxitidu. □ **69:4 «Səwəbsiz manga əq boloɣanlar qaqlirimdinmu kəptur; meni yokatmakqi boloɣanlar, kara qaplap mən bilən düxmənlixidioɣanlar küqlüktur; xu qaoɣda əzüm bulimioɣan nərsini kayturimən» —** toluk bexarəttiki bu sirlik səz Məsih krestkə mihlanoɣan wakitta əməlgə axuruldi. «Xu qaoɣda» Məsih Iblis insanlardin buliwaloɣan amanlikni, insanlarning Huda bilən boloɣan inaklikini insanlaroɣa nijatlik yolida kayturup elip bərdi. Bu küydiki bexarətlərning һəmmisi Məsih wə uning jəkkən azablirini wə azabliri arkilik kazanoɣan oɣəlibisini kərsitidu.

8 Mən өz қerindaxlirimoɳa yat,
Anamning balilirioɳa yaқa yurtluқ boldum.
9 Qünki meni *muқəddəs* өyünggə boloɳan otluқ muһəbbət quloɳuwaloɳanidi;
Sanga һaқarət қiloɳanlarning һaқarətlirimu mening üstümgə qüxti;□ ■
10 Mən yioɳlidim, jenim roza tutti,
Bumu manga əyib dəp қaraldi.
11 Mən bəzni kiyimim қilip kiysəm,
Xuning bilən ularning səz-qəqikigə қaldim.□
12 Xəһər қowuқida olturoɳanlarning tənə gepigə қaldim,
Məyhorlarning nahxisining temisi boldum.
13 Biraқ mən xəpқitingni kərsətkən waқtingda duayimni sanga nixanlidim, i Pərwərdigar;
I Huda, өzgərməs muһəbbitingning zorluқidin,
Nijatliқ ixənqidə manga jawab bərgəysən; □
14 Meni patқaқliқtin қutқuzuwaloɳaysən,
Meni qəktürmigəysən;
Manga өqmən boloɳanlardin,
Suning qongқur yeridin қutuldüroɳaysən;
15 Kəlkün sulirioɳa meni oɳərқ қildurmioɳaysən;
Dengiz təglirigimu meni yutқuzmioɳaysən;
Tegi yoқ һangning meni һap etip aoɳzini yumuwelixioɳa yol қoymioɳaysən!
16 Duayimni ijabət қiloɳaysən, i Pərwərdigar,
Qünki өzgərməs muһəbbiting yahxidur;
Mol rəһimdilliқing bilən manga yüzləngəysən;
17 Jamilingni қulungdin yoxurmioɳaysən;
Qünki beximoɳa kün qüxti;
Tezdin manga jawab bərgəysən.
18 Jenimoɳa yeқinlaxқaysən,
Uningoɳa һəmjəmət-қutқuzoɳuqi boloɳaysən;
Düxmənlirim aldida meni һərlükkə qiқaroɳaysən;
19 Өzüng mening rəswaliқta һəm һərmətsizliktə қaloɳinimni,
Қandaқ һaқarətlənginimni bilisən;
Rəқiblirimning һəmmisi Өzünggə ayandur.
20 Ңaқarət қəlbimni parə қildi;
Mən қayoɳuoɳa qəmüp kəttim;
Azoɳinə һesdaxliққa təlmürgən bolsammu, yoқ boldi;
Təsəlli bərgüqilərnimu izdidim, lekin birsinimu uqritalmidim.
21 Bərһək, ular ozuқumoɳa өt süyi,
Ussuzluқumoɳa sirkini bərdi. ■
22 Ularning dastihini өzlirigə қiltaқ,
Ularning һalawiti қapқan boloɳay.■
23 Kөzliri torlixip kərməydioɳan bolup kətkəy;
Bəl-putlirini titrəkkə saloɳaysən;■
24 Қəһringni ularning üstigə qüxürgəysən,
Oɳəzipingning otliri uloroɳa tutaxқay;

□ **69:9** **«Meni muқəddəs өyünggə boloɳan otluқ muһəbbət quloɳuwaloɳanidi»** — «Yuһ.» 2:17ni kərüng. ■ **69:9** Yһ. 2:17; Rim. 15:3 □ **69:11** **«Mən bəzni kiyimim қilip kiysəm..»** — «bəz kiyim»ni kiyiwelix (һaza tutқandək) əzi yaki baxқilar üqün қattiқ dua қilixning birhil ipadisi. □ **69:13** **«Nijatliқ ixənqidə manga jawab bərgəysən»** — ibraniy tilida «Nijatliқing ixənqidə manga jawab bərgəysən». ■ **69:21** Mat. 27:34,48; Mar. 15:23; Yһ. 19:28,29 ■ **69:22** Rim. 11:9 ■ **69:23** Yəx. 6:9; 29:10; 44:18; Rim. 11:10

25 Ularning makani harabə boloɣay,
Qedirliri qəldərəp ḳaloɣay; ■
26 Qünki ular Sən uroɣanoɣa tehimu ziyankəxlik ḳilmaḳta;
Sən zəhimləndürgənlərning azabioɣa gəp bilən azab ḳoxmaḳta.
27 Ularning gunaḫioɣa gunaḫ ḳoxḳaysən,
Ḫəḳḳaniyliḳingning nesiwisigə ularni erixtürmigəysən.
28 Ular ḫayatliḳ dəptiridin əqürülgəy;
Ḫəḳḳaniylarning ḳatarioɣa pütülmigəy.
29 Biraḳ mən bolsam bir ezilgən dərdmən;
Nijatliḳing, i Huda, meni yuḳirioɣa kətürüp ḳutḳuzoɣay;
30 Mən munajat oḳup Hudaning namini mədḫiyiləymən;
Təxəkkürlər bilən uni uluoɣlaymən;
31 Bu bolsa Pərwərdigarni hursən ḳilix üqün,
Өküz təḳdim ḳiloɣandin əwzəldur;
Münggüz-tuyaḳliri saḳ torpaḳ bərgəndinmu artuḳtur.
32 Yawax məminlər buni kərüp huxal bolidu;
Hudani izdigənlər —
Ḳəlbinglar yengilinidu.
33 Qünki Pərwərdigar yoḳsullarning iltijasini anglaydu,
Өzigə təwə əsir ḳilinoɣanlarni u kəmsitməydu;
34 Asman-zemin Uni mədḫiyilisun!
Dengiz-okyanlar ḫəm ularda yürgüqi barliḳ janiwarlar Uni mədḫiyiligəy!
35 Qünki Huda Zionni ḳutḳuzidu;
Yəḫudaning xəḫərlirini ḳayta bina ḳilidu;
Ular axu yərdə olturaḳlixip, igilik tikləydu.
36 Uning ḳullirining nəsilliri uningoɣa miras bolidu,
Uning namini səygənlər u yərlərdə makanlixidu.

70

70-küy •••• «Pərwərdigar, tez kəlgəysən!»

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup, «əslitix üqün» oḳulsun dəp, Dawut yazoɣan küy: —

Pərwərdigar, meni ḳutḳuzuxḳa aldirioɣaysən!
Pərwərdigar, tez kelip manga yardəm ḳiloɣaysən!■
2 Mening jenimni izdəwatḳanlar yərgə ḳaritilip rəswa ḳilinsun;
Mening ziyinimdin hursən boloɣanlar kəynigə yandurulup xərməndə boloɣay.■
3 Meni: — «Waḫ! Waḫ!» dəp məshirə ḳiloɣanlar өz xərməndilikidin kəynigə yanoɣay!
4 Biraḳ Seni izdigüqilərning ḫəmmisi Səndə xadlinip huxal boloɣay!
Nijatliḳingni səygənlər ḫəmixə: «Huda uluoɣlansun» deyixkəy.
5 Biraḳ mən ezilgənmən, ḫəm yoḳsulmən;
Yenimoɣa tezdin kəl, i Huda!
Sən mening yardəmqim, mening azad ḳiloɣuqim;
I Pərwərdigar, keqikməy kəlgəysən!

■ **69:25** Ros. 1:20 ■ **70:1** Zəb. 40:13-17 ■ **70:2** Zəb. 35:4,26; 71:13

71

71-küy •••• Kerioɣanda eytkan dua

1 Səndin, Pərwərdigardin panah tapimən;
Meni hərgiz yərgə karatmioɣaysən. ■
2 Øz həkkaniylikingda meni kutulduroɣaysən;
Manga kulak saloɣaysən,
Meni kutkuzoɣaysən!
3 Manga øzüm daim panahlinidioɣan turaloɣu koram tax boloɣaysən;
Sən meni kutkuzuxka buyruk qüxürgəysən;
Qünki Sən egiz texim, koroɣinimdursən.
4 Hudayim, meni rəzillərning kolidin,
Həkkaniyətsiz, rəhimsiz adəmdin azad kiloɣaysən;
5 Qünki Sən mening ümidimdursən, i Rəb Pərwərdigar,
Yaxlikimdin tartipla mening tayanqimdursən;
6 Baliyatkudiki wakittin baxlap mən Sanga tayinip kəldim,
Øzüng meni anamning karnidin qikaroɣuqisən;
Mədhiyəmning temisi bolsa hərdaim Sən tooɣrulukтur.□
7 Mən nuroɣunlaroɣa oɣəyriy yaki karamət sanaldim;
Qünki Sən mening mustəhkəm panahgahimdursən. □
8 Aoɣzim kün boyi mədhiyiliring həm xan-xəripinggə tolidu;
9 Əmdi kerioɣinimda meni taxlimioɣaysən;
Maoɣdurum kətkinidə, məndin waz kəqmigəysən.
10 Qünki düxmənlirim manga karxi səzlixidu;
Jenimni elixka kəzləwatkanlar kəstlixip: —
11 «Huda uningdin waz kəqti;
Uni kooɣlap tutuwelinglar,
Qünki kutuldurudioɣanlar yoktur» — deyixidu.
12 I Huda, məndin yirakлaxmioɣaysən;
I Hudayim, manga yardəmgə tez kəlgəysən!
13 Jenimoɣa küxəndə boloɣanlar xərməndə bolup yokitilisun;
Ziyinimoɣa intilgənlər rəswalik həm xərməndiqilik bilən kaplansun;■
14 Birak mən bolsam, izqil ümidtə bolimən,
Seni tehimu mədhiyiləymən.
15 Həkkaniyliking, nijatliking aoɣzimda kün boyi bayan kilinidu;
Bular san-sanaksizdur, bilginimdin kəp artuktur.
16 Mən Rəb Pərwərdigarning büyük ixlirini jakarlioɣan halda kelimən;
Sening həkkaniylikingni yad etip jakarlaymən —
Pəkət Seningkinila!□
17 I Huda, Sən yaxlikimdin tartip manga øgitip kəlgənsən;
Bügüngə kədər Sening kiloɣan karamət ixliringni jakarlap keliwatimən.
18 Əmdi hazir mən kerip, ak qaqlik boloɣinimda, i Huda,
Mən bu dəwrgə *küqlük* bilikingni *jakarlioɣuqə*,
Kelər əwladning həmmisigə kudritingni ayan kiloɣuqə,

■ **71:1** Zəb. 22:5; 25:2, 3; 31:1-3; Yəx. 49:23 □ **71:6 «Øzüng meni anamning karnidin qikaroɣuqisən»** — baxka birhil tərjimisi: — «Anamning karnidila meni asriding». □ **71:7 «Mən nuroɣunlaroɣa oɣəyriy yaki karamət sanaldim; qünki Sən mening mustəhkəm panahgahimdursən»** — demək, Dawutning tarihi nuroɣun adəmlərgə Hudaning wədisidə turidioɣanlikini ispatlioɣan wə Hudaoɣa tayinixka rioɣbət boloɣan. ■ **71:13** Zəb. 35:4, 26; 40:14-15; 70:2-3 □ **71:16 «Mən Rəb Pərwərdigarning büyük ixlirini jakarlioɣan halda kelimən»** — baxka birhil tərjimisi: «Mən Rəb Pərwərdigarning zor kudriti bilən aloɣa mangimən».

Meni taxliwətmigəysən!
19 I uluoɳ karamət ixlarni ḳiloɳan Huda,
Ḥəḳḳaniyliḳing pələkkə taḳaxti;
Sanga kimmu ohxax bolalisun!
20 Sən manga kəp ḥəm eoɳir külpətlərni kərsətkənikənsən,
Meni ḳaytidin yengilaysən, yər təgliridin ḳayturup elip qiḳisən;
21 Sən mening izzət-ḥərmitimni tehimu yuḳiri ḳilip,
Ḥər tərəptin manga təsəlli berisən.
22 Mən Seni rawab qelip mədḥiyiləymən,
Sening ḥəḳiḳitingni mədḥiyiləymən, i Hudayim;
Qiltar qelip Seni küyləymən, i Sən, Israilning Muḳəddisi!□
23 Sanga küylər eytḳinimda, ləwlirim təntənə ḳilidu,
Өzüng ḥərlükkə qiḳaroɳan jenimmu xundaḳ roḥlinip eytidu;
24 Tilim kün boyi ḥəḳḳaniyliḳing tooɳrisida səzləydu;
Qünki manga yamanliḳ ḳilmaḳqi boloɳanlar yərgə ḳaritilip rəswa ḳilinidu.

72

72-küy •••• Təhtkə olturidioɳan padixaḥning ooɳli tooɳruluḳ dua-tiləwət ḥəm bexarət •••• 1-ayəttiki izaḥatni kərüng
1 Sulayman üqün: —
I Huda, padixaḥḳa ḥəkümliringni tapxuroɳaysən;
Padixaḥning ooɳlioɳa Өz ḥəḳḳaniyliḳingni bərgəysən. □
2 Xundaḳ boloɳanda u Өz həlḳing üqün ḥəḳḳaniyliḳ bilən,
Sanga təwə ezilgən məminlər üqün adilliḳ bilən ḥəküm qiḳiridu;
3 Taoɳlar həlḳḳə tinq-amanliḳ elip kelidu,
Edirliḳlarmu ḥəḳḳaniyliḳ bilən xundaḳ ḳilidu.
4 Padixaḥ həlḳ arisidiki ezilgənlərgə adil ḥəkümlərni qiḳiridu;
U namratlarning balilirini ḳutḳuzidu,
Zalimlarni bitqit ḳilidu.
5 Xundaḳ boloɳanda kün wə ay yoḳ bolup kətmisila,
Əwladtin-əwladḳa həlḳ Səndin əyminidu.□ ■
6 U bolsa goya yengidin oroɳan otlaḳḳa yaoɳḳan yamoɳurdək,
Yər suoɳiridioɳan ḥəl-yeoɳinlardək qüxidu.■
7 Uning künliridə ḥəḳḳaniylar ronaḳ tapidu;
Ay yoḳ boloɳuqə tinq-amanliḳ texip turidu.
8 U dengizdin-dengizloroɳiqə,
Əfrat dəryasidin yər yüzining qətlirigiqə ḥəküm süridu.□
9 Qəl-bayawanda yaxawatḳanlar uning aldida bax ḳoyidu;
Uning düxmənliri topilarni yalaydu.
10 Tarxixning wə arallarning padixaḥliri uningoɳa ḥədiyələr təḳdim ḳilidu,

---

□ **71:22 «Mən Seni rawab qelip mədḥiyiləymən» —** «rawab» muxu yərdə rawabḳa intayin ohxap ketidioɳan bir hil saz. □ **72:1 «I Huda, padixaḥḳa ḥəkümliringni tapxuroɳaysən; padixaḥning ooɳlioɳa Өz ḥəḳḳaniyliḳingni bərgəysən» —** xübḥisizki, bu uluoɳ bexarətning toluḳ mənisi Sulaymanning өzini əməs, bəlki uning əwladi boloɳan Məsiḥni kərsitidu. **«Sulayman üqün» —** baxḳa birhil tərjimisi «Sulaymanningki» yaki «Sulaymanoɳa təwə». □ **72:5 «Səndin əyminidu» —** demək, Hudadin əyminidu. ■ **72:5** Zəb. 89:36,37 ■ **72:6** 2Sam. 23:4 □ **72:8 «Əfrat dəryasi» —** ibraniy tilida pəḳət «Dərya» deyilidu. Xübḥisi yoḳki, bu ibarə Əfrat dəryasini kərsitidu.

Xeba wə Sebaning padixaḫlirimu sowoɣatlar sunidu. □
11 Dərwəkə, barlik padixaḫlar uning aldida səjdə kilidu;
Pütkül əllər uning hizmitidə bolidu;
12 Qünki u pəryad kətürgən yoksullarni,
Panaḫsiz ezilgənlərni kutulduridu; ■
13 U yoksul-ajizlaroɣa iqini aoɣritidu,
Yoksullarning jenini kutkuzidu;
14 Ularning jenini zulum-zomigərliktin ḫərlükkə qikiridu,
Ularning keni uning nəziridə kimmətliktur.
15 *Padixaḫ* yaxisun!
Xebaning altunliridin uningoɣa sunulidu;
Uning üqün dua tohtawsiz kilinidu;
Uningoɣa kün boyi bəht tilinidu;
16 Yər yüzidiki ḫosul mol bolidu,
Ḫətta taoɣ qokkiliridimu xundak bolidu.
Mioɣ-mioɣ qüxkən mewilər Liwandiki ormanlardək təwrinidu;
Xəḫərdikilər bolsa daladiki ot-yexillikтək güllinidu;
17 Uning nami mənggügə əqməydu,
Uning nami kuyax yokaloɣuqə turidu;
Adəmlər uning bilən əzlirigə bəht tiləydu,
Barlik əllər uni bəhtlik dəp atixidu.
18 Israilning Hudasi, Pərwərdigar Hudaoɣa təxəkkür-mədḫiyə boloɣay!
Karamət ixlarni Yaratkuqi yaloɣuz Udur!
19 Uning xərəplik namioɣa mənggügə təxəkkür-mədḫiyə okulsun!
Uning xan-xəḫriti pütkül dunyani kaplioɣay! Amin! Wə amin!

20 Yəssəning ooɣli Dawutning dualiri xuning bilən tamam boldi. □

73

Üqinqi bəlüm •••• 73-küy •••• Hatalaxkinini tonup yetix
1 Asaf yazoɣan küy: —

Dərwəkə Huda Israiloɣa,
Kəlbi sap boloɣanlaroɣa meḫribandur;
2 Lekin əzüm bolsam, putlixip yikilip qüxüxkə tasla kaldim;
Ayaoɣlirim teyilip kətkili kil kaldi;
3 Qünki rəzillərning ronak tapkanlikini kərüp,
Ḫakawurlaroɣa ḫəsət kildim;■
4 Qünki ular əlümidə azablar tartmaydu,
Əksiqə teni məzmut wə saoɣlam turidu.□
5 Ular insanoɣa has japani kərməydu,

□ **72:10 «Tarxix.. arallar... Xeba...Seba...» —** «Tarxix»ning dəl kaysi jay ikənliki ḫazir enik əməs, Ispaniyə, ximaliy Afrika yaki Əngliyəni bildürüxi mumkin. Lekin xübḫə yokki, muxu ayəttiki «Tarxix» ḫəm «arallar» dengizdiki əng qət yərlərni bildüridu. **«Xeba ḫəm Seba»** — ḫazirki Ərəbistanda. ■ **72:12** Ayup 29:12 □ **72:20 «Dawutning dualiri xuning bilən tamam boldi» —** bu küy Dawut pəyoɣəmbərning əng ahirki duasi boldi. Birak «Zəbur»ning keyinki bəlümliridə biz uning baxka dua-küylirini uqritimiz. ■ **73:3** Ayup 21:7-15; Zəb. 37:1; Yər. 12:1, 2 □ **73:4 «Qünki ular əlümidə azablar tartmaydu, əksiqə teni məzmut wə saoɣlam turidu» —** baxka birhil tərjimisi: «Qünki ularda tartkan azablar yok, ular teni məzmut wə saoɣlamdur».

Yaki həqlərdək balayi’apətkə uqrimaydu.
6 Xunga məoɣrurluq marjandək ularoɣa esilidu,
Zorluq-zomigərlik tondək ularoɣa qaplixidu.
7 Ular səmrip kətkənlikidin kəzliri tompiyip qiqti;
Ularning ɣəlbidiki hiyalətlər ɦəddidin exip ketidu.
8 Baxqilarni məshirə ɣilip zəɦərlik səzləydu;
Ɦalini üstün ɣilip diwinip, doq ɣilidu.
9 Ular aoɣzini pələkkə ɣoyidu,
Ularning tilliri yər yüzini kezip yüridu.
10 Xunga *Hudaning* həlqi muxularoɣa mayil bolup,
Ularning degənlirini su iqkəndək ahirioɣiqə iqip: —
11 «Təngri ɣandaq bilələytti?»,
«Ɦəmmidin Aliy Boloɣuqida bilim barmu?» — dəydu.
12 Mana bular rəzillərdur;
Ular bu dunyada raɦət-paraoɣətni kəridu,
Baylikqlarni toplaydu.
13 «Aɦ, ɦəqikətən bikardin-bikar kənglümni paklanduruptimən,
Gunaɦsiz turup ɣolumni artuqqə yuyup kəptimən;
14 Bikaroɣa kün boyi japa qekiptimən;
Xundimu ɦər səɦərdə *wijdanning* əyibigə uqrap kəldim!».
15 Biraq mən: — «Bundaq *desəm*,
Bu dəwrdiki pərzəntliringgə asiylik ɣiloɣan bolmamdimən?» — dedim.□
16 Ularni kallamdin ətküzəy desəm,
Kəzümgə xundaq eoɣir kəründi.
17 Təngrining muqəddəs jayliroɣa kirgüqə xundaq oylidim;
Kirgəndila *yamanlarning* aqiwitini qüxəndim.
18 Dərwəqə Sən ularni teyiloɣaq yərlərgə orunlaxturisən,
Ularni yiqitip parə-parə ɣiliwetisən.
19 Ular kəzni yumup aqquqila xunqə parakəndə bolidu,
Dəɦxətlər ularni besip yoqitidu!
20 Sən i Rəb, qüxtin oyoɣanoɣandək oyoɣinip,
Ornungdin turup ularning siyaqini kəzgə ilmaysən.
21 Yürəklirim ɣaynap,
Iqlirim sanjiloɣandək boloɣan qaoɣda,
22 Əzümni ɦeqnemə bilməydioɣan bir ɦamaqət,
Aldingda bir ɦaywan ikənlikimni bilip yəttim.
23 Ɦalbuki, mən ɦəmixə Sən bilən billə;
Sən meni ong ɣolumdin tutup yəliding;
24 Əz nəsiɦəting bilən meni yetəkləysən,
Xan-xəripngni namayan ɣiloɣandin keyin,
Ahirida Sən meni əzünggə ɣobul ɣilisən.
25 Ərxtə Səndin baxqa mening kimim bar?
Yər yüzidə bolsa Səndin baxqa ɦeqkimgə intizar əməsmən.
26 Ətlirim ɦəm ɣəlbim zəiplixidu,
Lekin Huda ɣəlbimdiki ɣoram tax ɦəm mənggülük nesiwəmdur!
27 Qünki mana, Səndin yiraq turoɣanlar ɦalak bolidu;
Wapasizlik ɣiloɣan paɦixə ayaldək Səndin waz kəqkənlərning ɦərbirini yoqitisən.

□ **73:15 «Bundaq desəm, bu dəwrdiki pərzəntliringgə asiylik ɣiloɣan bolmamdimən?»** — Asaf Hudadin aoɣrinip, gumanlirini xundaq op’oquq eytixning aqiwitini oylawatidu. Əzining bundaq deyixi etiqadi ajizlaroɣa nisbətən «asiylik» ɦəm ularni etiqadida putlaxturidioɣan ix, dəp ɣaraydu.

28 Birak mən üqün, Hudaoŋa yeḳinlixix əwzəldur!
Uning barliḳ ḳiloŋan ixlirini jakarlax üqün,
Rəb Pərwərdigarni tayanqim ḳildim.□

74

74-küy •••• Tajawuzqiliḳḳa uqrioŋan qaoŋdiki azablik dua

1 Asaf yazoŋan «Maskil»: —
I Huda, Sən nemixḳa mənggügə bizni taxliwətting?
Nemixḳa oŋəzipingni tütün qiḳaroŋandək Өz yayliḳingdiki ḳoyliringoŋa qiḳirisən?□
2 Өzüng rənə tələp azad ḳiloŋan jamaitingni,
Yəni Өz mirasing boluxḳa ḳədimdə ularoŋa ḥəmjəmət bolup ḳutḳuzoŋan ḳəbilini,
Өzüng makan ḳiloŋan Zion teoŋini yadingoŋa kəltürgəysən!
3 Ḳədəmliringni muxu mənggülük harabliḳlaroŋa ḳaratḳaysən,
Düxmənlər muḳəddəs jayingda gumran ḳiloŋan barliḳ nərsilərgə *ḳarioŋaysən*;
4 Rəḳibliring jamaətgaḥingning otturisida ḥər-pər ḳilidu;
Məjizatlar saḳlanoŋan orunoŋa ular өz tuoŋlirini tikti. □
5 Ḥərbiri өzlirini kərsitixip, palta oynitip orman kəsküqidək,
6 Ular ḥazir *muḳəddəs jayingdiki* nəḳixlərni ala ḳoymay, palta-bolḳilar bilən qeḳiwətti;
7 Ular muḳəddəs jayingoŋa ot ḳoydi;
Өz namingdiki makanni buloŋap, yər bilən təng ḳiliwətti. ■
8 Ular kənglidə: «Biz bularning ḥəmmisini yoḳitayli» dəp,
Təngrining zemindiki jamaətgaḥlirining ḥərbirini köydürüwətti.□
9 Bizgə əslətmə boloŋan məjizatlarni ḥeq kərəlməymiz;
Pəyoŋəmbərlərmu kəlməskə kətti;
Arimizdimu bu ixlarning ḳaqanoŋiqə bolidioŋanliḳini bilidioŋan birsi yoḳtur. □
10 Ḳaqanoŋiqə, i Huda, rəḳibing Seni məshirə ḳilidu?
Düxmən namingni mənggügə ḥaḳarətləmdu?
11 Sən ḳolungni, yəni ong ḳolungni nemixḳa tartiwalisən?
Ḳolungni ḳoynungdin elip, ularni yoḳatḳaysən!
12 Birak Huda ḳədimdin padixaḥim bolup kəlgən,
Yər yüzining otturisida ḳutḳuzuxlarni elip baroŋuqi Udur.□

□ **73:28 «Uning barliḳ ḳiloŋan ixlirini jakarlax üqün,...»** — ibraniy tilida: «Sening uning barliḳ ḳiloŋan ixlirini jakarlax üqün,...». □ **74:1 «I Huda, Sən nemixḳa mənggügə bizni taxliwətting? Nemixḳa oŋəzipingni tütün qiḳaroŋandək Өz yayliḳingdiki ḳoyliringoŋa qiḳirisən?»** — bu küy bəlkim Babil padixaḥi Neboḳadnisar miladiyədin ilgiriki 597-yili Yerusalemni, jümlidin muḳəddəs ibadəthanini wəyran ḳilip, köp Israillarni əsirgə elip Babiloŋa sürgün ḳiloŋandin keyin yeziloŋan. □ **74:4 «məjizatlar saḳlanoŋan orunoŋa ular (düxmənlər) өz tuoŋlirini tikti»** — Hudaning ibadəhanidiki «muḳəddəs jay»ida Israil həlḳining tarihidiki birnəqqə «məjizatlar» saḳlinip kəlgənidi. Məsilən, Musa pəyoŋəmbər dəwridiki ««manna»oŋa toloŋan altun ḳaqa», «Ḥarunning bihlioŋan ḥasisi» ḳatarliḳlar. Bularni wəyran ḳilip, düxmənlər axu yərdə өz tuoŋlirini tikti. Ibraniy tilida «tuoŋ» wə «karamət» degən sözlər birla söz bilən ipadilinidu. ■ **74:7** 2Pad. 25:9 □ **74:8 «Ular kənglidə: «Biz bularning ḥəmmisini yoḳitayli» dəp, Təngrining zemindiki jamaətgaḥlirining ḥərbirini köydürüwətti»** — Hudaning pəḳət birla (Sulayman ḳuroŋan) ibadəthanisi bar idi. Birak uningdin ilgirimu Hudaoŋa ibadət ḳilidioŋan jaylar məwjut idi — məsilən: «Xiloḥ» degən jayda «muḳəddəs qedir» bar idi («Yə.» 18:1). Hudaning namini yoḳitix üqün düxmənlər bularning ḥəmmisini köydürüwətti. □ **74:9 «Pəyoŋəmbərlərmu kəlməskə kətti»** — Babil padixaḥi Neboḳadnisar Daniyal ḥəm Əzakiyal pəyoŋəmbərlərni sürgün ḳilip Babiloŋa baldur elip kətkənidi. Yərəmiya pəyoŋəmbər bolsa bir türküm lükqəklər təripidin Misiroŋa elip ketilgənidi. □ **74:12 «Yər yüzining otturisida ḳutḳuzuxlarni elip baroŋuqi Udur»** — «yər yüzining otturisi» bəlkim «ottura xərk»ni kərsitixi mumkin.

13 Sən dengiz süyini küqüng bilən bəldung,
Sulardiki əjdiһalarning baxlirini yarding. ■
14 Dengizdiki lewiatanning baxlirini qekip,
Uning gəxini ozuk kilip qəldiki yawayilarоqa bəlüp bərding. □
15 Yərni yerip bulaklarni, eriklarni akkuzdung,
Sən tohtimay ekiwatkan dəryalarni kurutuwətting. □ ■
16 Kün Sening, tünmu Seningkidur;
Ay bilən kuyaxni orunlaxturdung. ■
17 Yər yüzining qegralirini bəlgiliding;
Yaz bilən kixni — Sən xəkilləndürdüng.
18 Xuni esingdə tutkaysən, i Pərwərdigar: —
Bir düxmən Seni məshirə kildi,
Ңamakət bir həlk namingni ңakarətlidi.
19 Pahtikingni yirtkuq ңaywanlarоqa tutup bərmigəysən;
Ezilgən məminliringning ңayatini mənggü untumioqaysən.
20 Өz əһdənggə karioqaysən,
Qünki zemindiki karangoqu bulung-puqkaklar zorluk-zumbulukning turaloquliri bilən toldi.
21 Ezilgüqilərni nomus bilən yandurmioqaysən;
Ezilgənlər, yoksullar namingni mədһiyiligəy.
22 Ornungdin turoqin, i Huda,
Өz dəwayingni sorioqaysən;
Ңamakət kixining Өzüngni kün boyi məshirə kiliwatkinini esingdə tutkaysən.
23 Düxmənliringning kukanlirini untumioqaysən;
Sanga karxi kozoqaloqanlarning dawrangliri tohtimay kətürülməktə.

75

75-küy •••• Adil sorakqi Huda

1 Nəoqmiqilərning bexioqa «Ңalak kilmioqaysən» degən aһangda okulsun dəp tapxuruloqan, Asafning küy-nahxisi: —

Sanga təxəkkür eytimiz, i Huda, təxəkkür eytimiz!
Qünki naming bizgə yekindur;
Buni, kiloqan karamətliring ispatlap jakarlaydu.
2 *Mənki Pərwərdigar*: — «Mən bekitkən wakitni ihtiyarimoqa aloqinimda,
Adalət bilən sorak kilimən;
3 Yər ңəm yərning üstidə turuwatkanlar təwrinip tursimu,
Uning tüwrüklirini turoquzoquqi Өzümdurmən» — dedi.
Selaһ.

■ **74:13** Mis. 14:21-31 □ **74:14** **«Dengizdiki lewiatanning baxlirini qekip,...»** — «lewiatan» dengiz qongkur təktidə yaxaydioqan korkunqluk əjdiһaoqa ohxap ketidioqan ңaywan. Təwəndiki izaһatni, «Təbirlər»nimu kərüng. **«...Uning gəxini ozuk kilip qəldiki yawayilarоqa bəlüp bərding»** — «əjdiһalar» (13-ayət) ңəm «lewiatan» — xübһisizki, bu yərdə jin-xəytanlarning küq-kudrətlirini kərsitidu. Huda Israilni Misirdin azad kiloqanda, u muxu kudrətlər üstidin oqəlibə kildi. Muxu ayət boyiqə «lewiatan»ning bexi kəp bolidu. Injil «Wəһiy» kismida uning bexi yəttə ikənliki kərsitilidu. Təwrat «Ayup» 41-bab, 1-ayəttiki, «Yəx,» 27:1-ayəttiki izaһatlirimizni ңəm Injildiki «Wəһiy» 12- ңəm 13-bablarni kərüng. □ **74:15** **«Yərni yerip bulaklarni, eriklarni akkuzdung, Sən tohtimay ekiwatkan dəryalarni kurutuwətting»** — muxu wəkələrning təpsilatlirini qüxinix üqün, Təwrattiki «Misirdin qikix» ңəm «Yəxua» degən kisimlarni kərüng. ■ **74:15** Mis. 17:5, 6; Qəl. 20:11; Yə. 3:13; Zəb. 105:41; Yəx. 48:21 ■ **74:16** Yar. 1:14-19

4 Mahtanoɣanlaroɣa: — «Mahtanmanglar»,
Ḥəm rəzillərgə «Münggüzüngni kətürmə» — dedim; □
5 «Münggüzüngni yuḳiri kətürmə;
Boynungni ḳattiḳ ḳilip oɣadiyip səzlimə!»
6 Qünki kətürülüx xərḳtin yaki oɣərbtin əməs,
Yaki jənubtinmu kəlməydu; □
7 Qünki Huda sotqidur;
U birsini kətüridu, birsini qüxüridu.
8 Qünki Pərwərdigarning ḳolida bir ḳədəḥ turidu;
Uningdiki xarab köpüklixiwatidu;
U əbjəx xarab bilən toldi;
Huda uningdin təkidu;
Dərwəḳə yər yüzidiki barliḳ rəzillər uning duoɣini ḳoymay iqiwetidu;
9 Mən bolsam, mənggügə guwaḥliḳ berimən: —
Yaḳupning Hudasioɣa küylərni eytimən.
10 «Mən rəzillərning münggüzlirining ḥəmmisini kesip taxlaymən;
Biraḳ ḥəḳḳaniylarning münggüzliri kətürülidu!». □

76

76-küy •••• Pərwərdigar əllərdin ḥesab alidu

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa, tarliḳ sazlarda qelinsun dəp tapxuruloɣan, Asafning küy-nahxisi: —
Yəḥudada Huda tonuloɣandur;
Uning nami Israilda uluoɣdur.
2 Uning panaḥiy jayi Salemda,
Zion teoɣida Uning makani bar. □
3 U yərdə U otluḳ oḳlarni,
Ḳalḳan, ḳiliq ḥəm jəng ḳorallirini qeḳip taxlidi.
Selaḥ.
4 Өzüng ow-olja taoɣliridin nəḳədər xərəplik, nəḳədər əlasən! □
5 Baturlar bulandi;
Ular uzun uyḳuoɣa kətti;
Palwanlarning ḥeqḳaysisi əz ḳolini kətürəlmidi.
6 Sening əyiblixing bilən, i Yaḳupning Hudasi,
Jəng ḥarwisi ḥəm atlar əlüktək uhlitildi.
7 Səndin, Səndin ḳorḳux kerəktur;
Oɣəzəpləngininɣdə kim aldingda turalisun?
8-9 Yər yüzidiki barliḳ yawax məminlərni ḳutḳuzux üqün,
Sən Huda soraḳ ḳilixḳa ornungdin turoɣan waḳtingda,
Asmandin ḥəkümni qiḳirip anglatḳuzdung;

□ **75:4 «Münggüzüngni yuḳiri kətürmə»** — Təwratta, «münggüz»lər köp ḥallarda adəmlərning abruy-xəḥriti yaki küq-ḳudritini bildüridu. Bu adəmning bexidin əskən münggüz əməs, əlwəttə! □ **75:6 «... jənubtin əməs»** — yaki «(jənubtiki) qəl-bayawandin əməs». □ **75:10 «Mən rəzillərning münggüzlirining ḥəmmisini kesip taxlaymən; biraḳ ḥəḳḳaniylarning münggüzliri kətürülidu!»** — səzligüqi (muxu 10-ayəttə) Hudaning Өzi yaki Dawut padixaḥning əwladi boloɣan Məsiḥ bolsa kerək. □ **76:2 «Uning panaḥiy jayi Salemda»** — ibraniy tilida: «Uning uwisi Salemda». Bu səz bəlkim Hudani xiroɣa oxitidu. Təwrattiki «Ḥoxiya» degən ḳisimda Huda «Yəḥudaning xiri» dəp atilidu. **«Salem»** — «Yerusalem»ning ḳisḳartip eytilixi. □ **76:4 «ow-olja taoɣliri»** — bəlkim top-top dəwiləngən ow-oljilarni kərsitidu.

Yər bolsa wəḫimigə qüxüp, süküt ḳildi.
Selaḫ.
10 Qünki insanlarning ḳəḫri Sanga xəḫrət kəltüridu;
Ularning ḳaloɳan ḳəḫri Sanga bəlwaoɳ bolidu.□
11 Pərwərdigar Hudayinglaroɳa ḳəsəm ḳilip, əməl ḳilinglar;
Uning ətrapidiki yurttikilər ḳorḳuxi kerək boloɳuqioɳa ḫədiyələr sunsun;
12 U əmirlərningmu roḫini sunduridu;
U yər yüzidiki padixaḫlaroɳa dəḫxətliktur.

77

77-küy •••• Dərdmən dərdini təküp təsəlli tapidu
1 Nəoɳmiqilərning bexi Yədutunoɳa tapxuruloɳan, Asaf yazoɳan küy: —

Awazim Hudaoɳa kətürüldi, mən pəryad ḳilimən;
Awazim Hudaoɳa kətürüldi, U manga ḳulaḳ salidu. □
2 Beximoɳa kün qüxkəndə, mən Rəbni izdidim;
Keqiqə ḳolumni *duaoɳa* kətürüp, box ḳoymidim;
Jenim təsəllini halimay rət ḳildi.
3 Mən Hudani əsləp seoɳindim, aḫ-zar ḳildim;
Seoɳinip oylinip, roḫim parakəndə boldi.
Selaḫ.
4 Sən mening kəzümni yumdurmiding;
Qongḳur oɳəxlik ilkidə boloɳanliḳimdin səzliyəlməyttim.
5 Mən: «Kona zamandiki künlərni,
Ḳədimki yillarni hiyal ḳilimən;
6 Keqilərdə eytḳan nahxamni əsləymən;
Kənglümdə qongḳur hiyal sürimən» — *dedim*;
Roḫim intilip izdiməktə idi;
7 — «Rəb mənggügə taxliwetəmdu?
U ḳaytidin iltipat kərsətməmdu?
8 Uning əzgərməs muḫəbbiti əmdi mənggügə tügəp kəttimu?
Uning wədisi əwladtin-əwladḳiqə inawətsiz bolamdu?
9 Təngri meḫir-xəpḳitini kərsitixni üntudimu?
U oɳəzəplinip Əz rəḫimdilliḳini tohtitiwəttimu?».
Selaḫ.
10-11 Andin mən mundaḳ dedim: — «Bundaḳ desəm bolmaydu, bu *etiḳadimning* ajizliḳi əməsmu!
Ḫəmmidin Aliy Boloɳuqining ong ḳolining yillirini,
Yəni Yaḫning ḳiloɳanlirini — yad etimən;
Ḳədimdin buyanḳi karamətliringni əsləymən.
12 Sening barliḳ ixligənliring üstidə seoɳinip oylinimən;

□ **76:10 «Insanlarning ḳəḫri Sanga xəḫrət kəltüridu; ularning ḳaloɳan ḳəḫri Sanga bəlwaoɳ bolidu» —** bu sirliḳ səz bəlkim (1) Huda insanning barliḳ asiyliḳ-ḳarxilixixlirini ahirida Əzining xəḫritigə ḫəm muddialirioɳa aylanduridu; (2) insanlarning Əz ḳəḫri əzigə kəltürgən külpətlər yenik bolup ḳaloɳan bolsa, «ḳaloɳan ḳəḫr»ni Huda Əzi toluḳlap jazalirini eoɳirlaxturidu. □ **77:1 «Nəoɳmiqilərning bexi Yədutunoɳa tapxuruloɳan, Asaf yazoɳan küy…» —** «Yədutun» Dawut pəyoɳəmbər «mədḫiyə hori»ning bexi dəp bekitkən, Yədutun isimlik bir kixini kərsitidu («1Tar.» 16:41ni kərüng). Yənə birhil tərjimisi: «Nəoɳmiqilərning bexioɳa tapxuruloɳan, «Yədutun» (mədḫiyiləx degən mənidə) aḫangida oḳulsun dəp, Asaf yazoɳan küy…».

Sening ḳiloɣanliring üstidə istiḳamət ḳilimən;
13 I Huda, yolung bolsa pak-muḳəddəsliktidur;
Hudadək uluɣ bir ilaḥ barmidur?
14 Məjizilər Yaratḳuqi Ilaḥdursən;
Əl-millətlər ara Sən küqüngni namayan ḳilding.
15 Өz biliking bilən Өz həlḳingni,
Yəni Yaḳup wə Yüsüpning pərzəntlirini ḥərlükkə qiḳarɣansən;
Selaḥ.□ ■
16 Sular Seni kərdi, i Huda, sular Seni kərdi;
Titrək ularni basti,
Dengiz təgliri patiparaḳ boldi.□
17 Ḳara bulutlar sularni təküwətti;
Asmanlar zor sadasini anglatti;
Bərḥək, Sening oḳliring tərəp-tərəpkə etildi.■
18 Güldürmamangning awazi ḳara ḳuyunda idi,
Qaḳmaḳlar jaḥanni yorutti;
Yər yüzi alaḳzadə bolup təwrəndi. ■
19 Sening yolung okyan-dengizlarda,
Ḳədəmliring qongḳur sulardidur,
Ayaɣ izliringni tapḳili bolmaydu.
20 Sən ḳoy padisini baḳḳandək,
Musa wə Ḥarunning ḳoli bilən Өz həlḳingni yetəkliding».■

78

78-küy •••• Tarihning tepixmaḳliri •••• 1-ayəttiki izaḥatni kərüng

1 Asaf yazɣan «Maskil»: —
I Mening həlḳim, təlimimni anglanglar,
Aɣzimdiki sözlərgə ḳulaḳ selinglar. □
2 Mən aɣzimni bir təmsil bilən aqimən,
Ḳədimki tepixmaḳlarni elan ḳilimən.□ ■
3 Biz bularni angliɣan, bilgən,
Ata-bowilirimiz ularni bizgə eytip bərgən.
4 Biz bularni ularning əwladliridin yoxurmaymiz,
Kelidiɣan dəwrgə Pərwərdigarning mədḥiyilirini,
Uning küq-ḳudritini,
Uning ḳiloɣan karamət ixlirini bayan ḳilimiz.
5 Qünki U Yaḳupta bir agaḥ-guwaḥni bekitkən,
Israilda bir ḳanunni ornatḳan;

□ **77:15 «Өz biliking bilən… Yaḳup wə Yüsüpning pərzəntlirini ḥərlükkə qiḳarɣansən» —** ibraniy tilidiki peilning (gaal) muxu yərdə: «Yaḳup wə Yüsüpning pərzəntlirigə ḥəmjəmət bolup, ḥərlükkə qiḳarɣansən» degən toluḳ mənini bildüridu. «Gaal» wə «goel» tooɣruluḳ «Təbirlər»ni kərüng. ■ **77:15** Mis. 15:11 □ **77:16 «Sular Seni kərdi, i Huda, sular Seni kərdi; titrək ularni basti, dengiz təgliri patiparaḳ boldi» —** Asaf ḥazir «Misirdin qiḳix»tiki ixlarni əsləydu. «Sular» bu yərdə Israillar məjizə bilən ətkən «Ḳizil dengiz»ni, andin Iordan dəryasini kərsitidu. ■ **77:17** Mis. 14:21 ■ **77:18** Mis. 14:24 ■ **77:20** Zəb. 78:53; 80:2; Ḥab. 3:15; Mar. 6:48; Yḥ. 6:19 □ **78:1 «I Mening həlḳim, təlimimni anglanglar… ḳədimki tepixmaḳlarni elan ḳilimən (2-ayət)» —** oḳurmənlər bu küy kərsətkən wəḳələrni Təwrattiki «Misirdin qiḳix», «Qəl-bayawandiki səpər», «Batur ḥakimlar» ḥəm «Samuil (1)», «Samuil (2)» degən ḳisimlardin tapalaydu. □ **78:2 «… ḳədimki tepixmaḳlarni elan ḳilimən» —** «tepixmaḳlar» tooɣruluḳ 1-ayəttiki ixaḥatni kərüng. ■ **78:2** Zəb. 49:4; Mat. 13:35

U ata-bowilirimizƣa bularni өz pərzəntlirigə өgitixni buyruƣan;■
6 Xundaķ ķilip kelər dəwr,
Yəni tuƣulidiƣan balilarmu bularni bilsun,
Ularmu ornidin turup өz balilириƣa bularni өgətsun;
7 Pərzəntliri ümidini Hudaoƣa baoƣlisun,
Təngrining ķiloƣanlirini untumisun,
Bəlki Uning əmrlirigə kirsun;
8 Ular ata-bowilириƣa ohximisun dəp,
Yəni jaḥil ḥəm asiy bir dəwr,
Өz ķəlbini durus ķilmiƣan,
Roḥi Təngrigə wapaliķta turmiƣan bir dəwrgə ohximisun dəp, U xundaķ *buyruƣandur*.■
9 Mana Əfraimning əwladliri,
Ķorallanƣan okyaqilar bolsimu,
Jəng künidə səptin yandi.
10 Ular Hudaning əḥdisini tutmidi,
Bəlki Uning Təwrat-ķanunida mengixni rət ķildi.
11 Ular Uning ķiloƣanlirini,
Өzlirigə kөrsətkən karamətlirini untudi.
12 U Misirning zeminida, Zoanning dalasida,
Ularning ata-bowilirining kөz aldida məjizilərni kөrsətkənidi;
13 U dengizni bəlüwetip,
Ularni otturisidin өtküzgən;
Sularni dəwə-dəwə ķilip tiklidi.■
14 U kündüzdə bulut bilən,
Keqidə ot nuri bilən ularni yetəklidi.■
15 Qəl-bayawanda taxlarni yeriwətti,
Qongķur surlardin uroƣup qikķandək iqimlikni mol ķildi;■
16 U hada taxtin өstəng-eķinlarni ḥasil ķildi,
Suni dəryalardək akķuzdi.
17 Birak ular yənə Uning aldida gunaḥ ķiliwərdi,
Qəldə Ḥəmmidin Aliy Boloƣuqiƣa asiylik ķildi.
18 Ular kənglidə Təngrini sinidi,
Nəpsini ķanduruxķa yeməklikni tələp ķildi.
19 Ular Hudani ḥakarətləp: — «Təngri qəl-dəxttə dastihan salalamdu?■
20 Mana U ķoram taxni uruwidi,
Sular uroƣup,
Eķinlar bulaķtək texip qikti;
Əmdi U bizgə nanmu berələmdu?
Өz həlķini gөx bilən təminliyələmdu?» — deyixti.□ ■
21 Xuning bilən Pərwərdigar anglap, oƣəzəpləndi;
Yaķupķa ot tutaxti,
Israiloƣa aqqiķi kөtürüldi; ■
22 Qünki ular Hudaoƣa ixənmidi,
Uning nijatliķiƣa ular tayanmidi,
23 U ərxtin bulutlarni buyrup,

■ **78:5** Ķan. 4:9; 6:7 ■ **78:8** Mis. 32:9; 33:3, 5; 34:9; Ķan. 9:6, 13; 31:27 ■ **78:13** Mis. 14:21 ■ **78:14** Mis. 13:21; Zəb. 105:39 ■ **78:15** Mis. 17:6; Qəl. 20:11; Zəb. 105:41; 1Kor. 10:4 ■ **78:19** Qəl. 11:1, 4 □ **78:20** **«Ular... (yəni həlk) mana U ķoram taxni uruwidi, sular uroƣup, eķinlar bulaķtək texip qikti; əmdi u bizgə nanmu berələmdu?» — deyixti»** — bu wəķə Təwrat, «Qəl.» 11-babta bayan ķilinƣan. ■ **78:20** Mis. 17:6; Qəl. 20:11 ■ **78:21** Qəl. 11

Asman dərwazilirini aqḳanidi;
24 U ular üstigə «manna»ni yaoɳdurup,
Ularoɳa ərxtiki axliḳni bərgənidi;□ ■
25 Xuning bilən insanlar küq igilirining nenini yegənidi;
U ularoɳa ḳanoɳuqə ozuḳni əwətkənidi. □ ■
26 Əmdi U asmanda xərḳ xamili qiḳirip,
Küqi bilən jənub xamilinimu elip kəldi; ■
27 U gəxni qang-tozandək ular üstigə qüxürdi,
Dengizlar saḥilidiki ḳumlardək uqar-ḳanatlarni yaoɳdurdi.
28 U bularni ularning bargaḥining otturisioɳa,
Qedirlirining ətrapioɳa qüxürdi.
29 Ular boluxiqə yəp toyuxti,
Qünki ularning nəpsi tartḳinini *Huda* ularoɳa kəltürgənidi.
30 Lekin ular nəpsi tartḳinidin tehi zerikməyla,
Gəxni eoɳizlirida tehi qaynawatḳinidila,
31 Hudaning oɳəzipi ularoɳa ḳarita ḳozoɳaldi;
U ulardin əng ḳamətliklirini ḳiriwətti,
Israilning sərhil yaxlirini yərgə uruwətti.■
32 Mana, xundaḳ bolsimu,
Ular yənila dawamliḳ gunaḥ ḳiliwərdi,
Uning məjizilirigə tehiqila ixənmidi;
33 Xunga U ularning künlirini biḥudiliktə,
Yillirini dəkkə-dükkilik iqidə tügətküzdi.
34 U ularni əltürgili turoɳanda,
Andin ular Uni izdidi;
Ular yolidin yenip, intilip Təngrini izdidi;
35 Ular Hudaning ularning uyultexi ikənlikini,
Ḥəmmidin Aliy Boloɳuqi Təngrining ularning ḥəmjəmət-ḳutḳuzoɳuqisi ikənlikini esigə kəltürdi.
36 Biraḳ ular aoɳzi bilən Uningoɳa huxamət ḳildi,
Tili bilən Uningoɳa yaloɳan səz ḳildi;
37 Qünki ularning kəngli Uningoɳa sadiḳ bolmidi,
Ular Uning əḥdisini qing tutmidi.
38 Biraḳ U yənila rəḥimdil idi;
Ḳəbiḥlikini kəqürüp, ularni yoḳatmidi;
U ḳayta-ḳayta Əz oɳəzipidin yandi,
U ḳəḥrini ḳozoɳioɳini bilən ḥəmmini təkmidi.
39 U ularning pəḳət ət igiliri,
Kətsə ḳaytip kəlməs bir nəpəs ikənlikini yad ətti.
40 Ular qəl-dəxttə xunqə kəp ḳetim Uning aqqiḳini kəltürdi.
Xunqə kəp ḳetim bayawanda kəngligə azar bərdi!
41 Bərḥəḳ, ular ḳaytidin yoldin qətnəp Təngrini sinidi,
Israildiki Muḳəddəs Boloɳuqining yürikini zedə ḳildi.
42-43 Ular Uning ḳolini *əslimidi*;
Ularni zomigərning qanggilidin ḥərlükkə ḳutḳuzoɳan künini,
Ḳandaḳ ḳilip Misirda karamətlərni yaritip,

□ **78:24** **«U ular üstigə «manna»ni yaoɳdurup, ularoɳa ərxtiki axliḳni bərgənidi»** — «manna» asmandin qüxidioɳan birhil ax idi. «Mis.» 16-babni kərüng. ■ **78:24** Mis. 16:14 □ **78:25** **«… Insanlar küq igilirining nenini yegənidi»** — « «küq igiliri» xübḥisizki, pərixtilərni kərsitidu. ■ **78:25** Yḥ. 6:31; 1Kor. 10:3 ■ **78:26** Qəl. 11:31 ■ **78:31** Qəl. 11:33; 1Kor. 10:5

Zoan dalasida məjizilərni kərsətkinini esidin qikardi.
44 U *Misirliklarning* dəryalirini, ekinlirini kanoƣa aylandurup,
Ularni iqəlməs kilip koydi;■
45 Ularning arisioƣa nəxtərlik qiwinlarni top-topi bilən əwətti,
Ħalak kilar pakilarni mangdurdi;■
46 Ularning ziraətlirini kepinək kurtlirioƣa tutup berip,
Məħsulatlirini qekətkilərgə bərdi;■
47 Üzüm tallirini məldür bilən urdurup,
Ənjürlirini kiraw bilən üxxütiwətti. ■
48 U kalilirini məldürgə sokturup,
Mallirini qakmak otlirida *kəydüriwətti*.
49 U ularoƣa oƣəzipining dəħxətlikini —
Kəħrini, aqqikini ħəm eoƣir külpətlərni,
Balayi'apət elip kelidioƣan bir türküm pərixtilərnimu qüxürdi.
50 U Øz oƣəzipi üqün bir yolni tüzləp koydi;
Ularning jenini ölümdin ayimay,
Bəlki ħayatini wabaoƣa tapxurdi; ■
51 U Misirda barlik tunji tuoƣuloƣan balilarni,
Ħamning qedirlirida ularning oƣururi boloƣan tunji ooƣul balilirini kiriwətti.■
52 U padiqidək Øz həlkini Misirdin səpərgə atlandurup,
Qəl-bayawandin ularni koy padisidək baxlap mangdi;
53 Ularni aman-esən yetəkligəqkə,
Ular korkunqtin haliy bolup mangdi;
Düxmənlirini bolsa, dengiz yutup kətti. ■
54 U ularni Øz mukəddəs zeminining qegrasioƣa,
Ong koli igiliwaloƣan bu taoƣlikka elip kəldi.
55 U əllərni ularning aldidin kooƣliwetip,
Zemin üstigə tana tartkuzup ölqəp, ularoƣa təksim kildi;
Israil kəbililirini ularning qedirlirioƣa olturakлaxturdi.■
56 Birak ular Hudani, Ħəmmidin Aliy Boloƣuqini sinap aqqiklandurdi,
Uning tapxuroƣan guwaħ-agaħlirini tutmidi;
57 Bəlki ata-bowliridək yoldin teyip asiylik kildi,
Hain okyadək keyip kətti.
58 Ular egizliktə kuroƣan ibadətgaħlar bilən Uning oƣəzipini kozoƣidi,
Oyma butliri bilən Uning yürikini ərtidi.■
59 Huda ularni anglap oƣəzəpləndi,
Israildin intayin yirgəndi.
60 U Xiloħdiki makanini,
Yəni U insan arisida turoƣan qedirni taxlap kətti,□
61 Øzining kudrət bəlgisini bulap ketixkə,
Xan-xəripini ixoƣaliyətqilərning koliƣa bərdi; □ ■
62 Øz həlkini kiliqka tapxurdi,
Øzining mirasi boloƣanlardin intayin oƣəzəpləndi.
63 Ot ularning yigitlirini yalmidi,

■ **78:44** Mis. 7:20 ■ **78:45** Mis. 8:2,20 ■ **78:46** Mis. 10:13 ■ **78:47** Mis. 9:23 ■ **78:50** Mis. 9:6 ■ **78:51** Mis. 12:29; Zəb. 105:36 ■ **78:53** Mis. 14:27,28; 15:10 ■ **78:55** Yə. 13:7; Zəb. 136:21,22 ■ **78:58** Kan. 32:16,21 □ **78:60 «U (Rəb) Xiloħdiki makanini, Yəni U insan arisida turoƣan qedirni taxlap kətti» —** 60-66-ayətlərdiki wəkələr «1Sam.» 1-6-babta bayan kilinoƣan. □ **78:61 «Øzining kudrət bəlgisini bulap ketixkə, xan-xəripini ixoƣaliyətqilərning koliƣa bərdi» —** bu ayəttə Hudaning «kudrət bəlgisi» wə «xan-xəripi» Uning əħdə sanduкini kərsitidu. ■ **78:61** 1Sam. 4:10,11

Qizliri toy nahxilirida mahtalmaytti.
64 Ularning kaһinliri qiliq astida yiqildi,
Lekin tul hotunliri ҳaza tutmidi.□ ■
65 Andin Rəb birsi uyqudin oyoɣandək oyoɣandi,
Xarabtin jasarətləngən palwandək towlidi.
66 U rəqiblirini urup qekindürüp,
Ularni tügimәs rəswaoɣa qaldurdi. □ ■
67 Yüsüpning qedirini xallap, rət qildi;
Əfraim qəbilisini tallimidi;□
68 Bəlki Yəһuda qəbilisini,
Yahxi kərgən Zion teoɣini tallidi.
69 *Xu yərdə* muqəddəs jayini taoɣ qoqqiliridək,
Yər-zeminni əbədiy ornatqandək məzmut bina qildi;
70 U Өz quli Dawutni tallap,
Uni qoy qotanliridin qaqiriwaldi; ■
71 Qozilirini emitidioɣan saoɣliqlarni əgixip beqixtin ayrip,
Uni Өz həlqi Yaqupni, mirasi boloɣan Israilni beqixqa qiqardi. ■
72 Dawut ularni qəlbidiki durusluqi bilən baqti,
Qolining əpqilliki bilən ularni yetəklidi.

79

79-küy •••• Yurtni basqan balayi'apəttin kətürülgən nalə-zar
1 Asaf yazoɣan küy: —

I Huda, əllər Өz mirasingoɣa bəsüp kirdi;
Ular Sening muqəddəs ibadəthanangni buloɣidi;
Yerusalemni dəwə-dəwə harabilərgə aylandurdi. □
2 Ular qulliringning jəsətlirini asmandiki uqar-qanatlaroɣa yəm qilip,
Məmin bəndiliringning ətlirini daladiki ҳaywanatlaroɣa taxlap bərdi.
3 Ular həlqingning qanlirini Yerusalem ətrapida sudək aqquzdi,
Jəsətlirini kəmgili birər adəmmu qaldurmidi.
4 Qoxnilirimiz aldida rəswaoɣa qalduq,
Ətrapimizdikilərgə məshirə wə mazaq obyekti bolduq.■
5 Qaqanoɣiqə, i Pərwərdigar?
Sən mənggügə oɣəzəplinəmsən?
Sening yüriking ot bolup ərtiniwerəmdu? □ ■

□ **78:64 «Ularning kaһinliri qiliq astida yiqildi»** — «kaһin» ibadəthanida qurbanlik qilix hizmitidə boloɣan məhsus hadim. ■ **78:64** 1Sam. 4:11,18,19 □ **78:66 «U rəqiblirini urup qekindürüp…»** — bu jümlə ibraniy tilida ikki bisliq. Ikkinqi mənisi «U rəqiblirining kasisioɣa urup,..». Təwrat, «1Sam.» 5-babta, Huda butpərəs Filistiyəliklərgə waba qüxürüp, ularni buwasirlar bilən qiynidi. ■ **78:66** 1Sam. 5:6; 6:4 □ **78:67 «Rəb… Yüsüpning qedirini xallap, rət qildi; Əfraim qəbilisini tallimidi…»** — 67-72-ayətlərdə, Hudaning Dawut pəyoɣəmbərni Өz həlqining padixaһi boluxqa, Zion (Yerusalem)ni Өz muqəddəs ibadəthanisining qurulux jayi boluxqa tallax jəryanini bayan qilinidu. Həzriti Dawut bolsa Yüsüp yaki Əfraim qəbililiridin əməs, bəlki Yəһuda qəbilisidin idi. ■ **78:70** 1Sam. 16:11; 2Sam. 7:8 ■ **78:71** 2Sam. 5:2; 1Tar. 11:2 □ **79:1 «I Huda, əllər Өz mirasingoɣa bəsüp kirdi; ular Sening muqəddəs ibadəthanangni buloɣidi; Yerusalemni dəwə-dəwə harabilərgə aylandurdi»** — bu küy Babil padixaһi Neboqadnisar miladiyədin ilgiriki 597-yili Yerusalemni, jümlidin muqəddəs ibadəthanini wəyran qilip, nuroɣun Israillarni əsirgə elip Babiloɣa elip kətkəndin keyin yeziloɣan bolsa kerək. ■ **79:4** Zəb. 44:14; 80:6 □ **79:5 «Sening yüriking ot bolup ərtiniwerəmdu? »** — ibraniy tilida «Sening ҳəsiting ot bolup ərtiniwerəmdu? ». ■ **79:5** Zəb. 89:46

6 Qəhringni Seni tonumiƣan əllər üstigə,
Namingni bilmigən padixaһliqlar üstigə təkkəysən! ■
7 Qünki ular Yaqupni yalmap,
Uning makanini harabilikkə aylanduruwətti.
8 Ata-bowilirimizning qəbiһliklirini bizgə һesablimiƣaysən;
Rəһimdilliqliring bizning yenimizƣa qapsan kəlgəy!
Qünki biz intayin pəs əһwalƣa qüxürülduq. ■
9 Öz namingning xəһriti üqün bizgə yardəm qilƣaysən, i nijatliqimizning Hudasi,
Naming üqün bizni qutquzƣaysən, gunaһlirimizni kafarət qilip kəqürgəysən;
10 Əllər nemixqa: «Ularning Hudasi qəyərdə?» dəp mazaq qilixidu?
Qulliring tökkən qan qərzining һesabi əllər arisida, köz aldimizda qilinsun.
11 Əsirlərning aһ-zarliri aldingƣa kəlgəy;
Bilikingning uluƣluqi bilən, ölümgə buyruƣanlarni saqliƣaysən.
12 I Rəb, yat qoxnilirimizning Sanga qiƣan zor һaqaritini yəttə һəssə qoxup özlirigə,
Yəni ularning iqi-baƣriƣa qayturƣaysən;
13 Xundaq qilip, Sening həlqing — Özüng baqqan qoyliring boloƣan bizlər,
Sanga mənggügə təxəkkürlər eytimiz,
Əwladtin əwladqiqə Sening mədһiyiliringni ayan qilimiz.

80

80-küy •••• Huda yolida yurtning güllinixi üqün dua •••• 1-ayəttiki izaһatni kərüng

1 «Nilupərlər» degən aһangda; bir guwaһliq; Asaf yazƣan küy: —
Qulaq saloƣaysən, i Israilning padiqisi,
Yüsüpni qoy padisidək bekip yetəkligüqi;
I kerublar otturisida Olturƣuqi,
Nurlanƣaysən!□
2 Əfraim, Binyamin, Manassəһlərning aldida qudritingni qozƣiƣaysən,
Bizlərni qutquzƣili kəlgəysən!
3 I Huda, bizni Öz yeningƣa qayturƣaysən!
Jamalingning nurini qaqqaysən, xunda biz qutquzulimiz!■
4 I Pərwərdigar, samawiy qoxunlarning Sərdari boloƣan Huda,
Həlqingning dualiriƣa boloƣan ƣəziping qaqanƣiqə yalqunlap turidu?
5 Sən köz yaxlirini ularƣa ozuq ornida qilding,
Köz yaxlirini qaqa-qaqilap ularƣa iqküzdung.
6 Bizni qoxnilirimizƣa talaxqa qoydung;
Düxmənlirimiz bizni məshirə qilixidu.□ ■
7 I samawiy qoxunlarning Sərdari boloƣan Huda,

■ **79:6** Yər. 10:25 ■ **79:8** Yəx. 64:8 □ **80:1** **«Qulaq saloƣaysən, i Israilning padiqisi, Yüsüpni qoy padisidək bekip yetəkligüqi; i kerublar otturisida Olturƣuqi, nurlanƣaysən!»** — bu küy bəlkim Israilning jənubiy təripidə (jənubiy padixaһliqida, yəni «Yəһuda»da) miladiyədin ilgiriki 734-722 yillarda yeziloƣan; xu waqitlarda Asuriyə imperiyəsi Israil ximaliy padixaһliqiƣa bəsüp kirip, bulangqilik qilip, ularning kəp adəmlirini əsirgə aldi. Jənubiy padixaһliqtiki bir qisim kixilər əpsuslinip, ximalidiki qerindixliri üqün dua qilidu. **«kerublar otturisida Olturƣuqi»** — Hudaning muqəddəs ibadəthanisidiki «əng muqəddəs jay»da əһdə sanduqining ikki yenida altundin yasaloƣan birdin «kerub», yəni küqlük pərixtining seymasi turidu. Huda əslidə Öz һuzurining bu ikki kerub otturisida boluxiƣa wədə qiloƣan. ■ **80:3** Zəb. 4:6; 31:16; 67:1-2; Dan. 9:17 □ **80:6** **«Bizni qoxnilirimizƣa talaxqa qoydung» —** bəzi kona kəqürmilərdə: — «Sən bizni qoxnimizƣa mazaq obyekti qilding» degən sözlər tepilidu. ■ **80:6** Zəb. 44:13-14; 79:4

Bizni Өz yeningoɳa ḳayturoɳaysən!
Jamalingning nurini qaqḳaysən, xunda biz ḳutḳuzulimiz!
8 Sən Misirdin bir tüp üzüm kөqitini elip kəlding;
Yat əllərni ḥəydiwetip, ornioɳa uni tikting. ■
9 Uning aldida yərni kəng aqting;
U qongḳur yiltiz tartip, pütün zeminoɳa yeyildi.
10 Uning sayisi taoɳlarni ḳaplidi;
Oɳolliri ḳudrətlik kedir dərəhliridək əsti;□
11 U xahlirini dengizoɳiqə,
Piləklirini *Əfrat* dəryasi boylirioɳiqə uzartti.
12 Sən nemixḳa uning ḳaxalirini buzup,
Mewisini ətüp ketiwatḳanlarning üzüp elixioɳa yol ḳoydung?
13 Mana ormanliḳtiki yawa tongguzlar uni yeriwatidu,
Daladiki ḥaywanatlar uningdin ozuḳlinidu.
14 I samawiy ḳoxunlarning Sərdari boloɳan Huda, Səndin ətünimizki,
Yenimizoɳa ḳaytḳaysən!
Ərxtin ḥalimizoɳa nəzər saloɳaysən,
Kelip bu üzüm telidin həwər aloɳaysən!□
15 Yəni ong ḳolung tikkən bu yiltizdin,
Өzüng üqün məzmut yetixtürgən bu ooɳlungdin həwər aloɳaysən!
16 Mana u otta kөydürüldi,
Kesiwetildi;
Yüzüngdiki tənbiḥiy ḳarixingni kөrüp ular ḥalak bolmaḳta;
17 Ḳolungni ong ḳolungdiki adəmgə,
Yəni Өzüng üqün məzmut yetixtürgən Insan ooɳlioɳa ḳondуroɳaysən;□ ■
18 Xundaḳ ḳiloɳanda biz Səndin ḥərgiz qekinməymiz;
Bizni yengilioɳaysən, xunda biz namingni qaḳirip Sanga iltija ḳilimiz.
19 I Pərwərdigar, samawiy ḳoxunlarning Sərdari boloɳan Huda,
Bizni Өz yeningoɳa ḳayturoɳaysən!
Jamalingning nurini qaqḳaysən, xunda biz ḳutḳuzulimiz!

81

81-küy •••• Ḥeyt-bayramda Hudaning guwaḥ-hitabini Israiloɳa əslitix

1 Nəoɳmiqilərning bexioɳa tapxurulup «Gittif»ta qelinsun dəp, Asaf yazoɳan küy: —
Küq-ḳuwwitimiz boloɳan Hudaoɳa küy eytip yangritinglar,
Yaḳupning Hudasioɳa xadlinip təntənə ḳilinglar! □
2 Nahxini yangritip, dapni elip,
Yeḳimliḳ qiltar ḥəm rawabni qelinglar!
3 Yengi ayda, bəlgiləngən waḳitta,
Bayram-ḥeyt künimizdə naoɳra-sunay qelinglar!
4 Qünki bu Israil üqün bekitilgən bəlgilimə,

■ **80:8** Yəx. 5; Yər. 2:21; Əz. 15; 17:3-10; Yḥ. 15:1 □ **80:10 «ḳudrətlik kedir dərəhliridək..»** — yaki «Təngrining kedir dərəhliridək...». □ **80:14 «... Kelip bu üzüm telidin həwər aloɳaysən»** — ibraniy tilida: — «...bu üzüm telini yoḳlioɳaysən» degən bilən ipadilinidu. □ **80:17 «ong ḳolungdiki adəm... yəni Өzüng üqün məzmut yetixtürgən Insan ooɳli..»** — «ong ḳolungdiki adəm», «Өzüng üqün məzmut yetixtürgən Insan ooɳli» xübḥisizki Məsiḥ tooɳruluḳ aldin'ala eytiloɳan bexarətlik səz. ■ **80:17** Zəb. 110:1; Dan. 7:13, 14; Mat. 16:27; Ibr. 1:3; 8:1; 10:12; 12:1; 1Pet. 3:22 □ **81:1 «Nəoɳmiqilərning bexioɳa tapxurulup «Gittif»ta qelinsun dəp, Asaf yazoɳan küy»** — ««Gittif»»ning mumkinqiliki bar bir mənisi: «Gat xəḥirining sazi».

Yaqupning Hudasining bir pərmanidur.
5 U Misir zeminida yürüx qiloɣanlirida,
(Xu yərdə biz qüxənməydioɣan bir tilni anglap yürəttuq)
U buni Yüsüpkə guwaɦ qilip bərdi;□
6 — «Uning mürisini yüktin saqit qildim,
Uning qoli sewət kətürüxtin azad boldi;
7 Qistaqqiliqta nida qilding,
Mən seni azad qildim;
Güldürmama qiqqan məhpiy jaydin sanga jawab bərdim;
«Məribaɦ» suliri boyida seni sinidim».
Selaɦ.□
8 — «Tingxa, həlqim, Mən seni guwaɦlar bilən agaɦlandurmən;
I Israil, Manga qulaq salsang idi!
9 Arangda yat ilaɦ bolmisun,
Yat əldiki ilaɦqa bax əgmigin!
10 Seni Misirdin elip qiqqan Pərwərdigar Hudayingdurmən;
Aoɣzingni yooɣan aq, Mən uni toldurimən.
11 — Biraq həlqim sadayimoɣa qulaq salmidi,
Israilning Manga baoɣlanoɣusi yoq idi;
12 Xunga Mən ularni əz tərsaliqioɣa qoyuwəttim;
Ular əz məsliɦətliri bilən mengiwerətti.
13 — Aɦ, Mening həlqim Manga qulaq salsa idi!
Israil Mening yollirimda yürsə idi!
14 Ularning düxmənlirini tezla egildürər idim,
Qolumni rəqiblirigə burap, ularni basar idim.
15 Pərwərdigaroɣa nəprətləngüqilər Uning aldida zəiplixip boysunar idi;
Ularning xu ahiriti mənggügə bolatti;
16 Sanga ax-buoɣdayning əng esilini yegüzər idim,
Bərɦək, qoram taxtin ɦəsəl aqquzup seni qandurar idim».□

82

82-küy •••• Hudaning aliy soti
1 Asaf yazoɣan küy: —
Huda Əz ilaɦiy məjlisidə turup riyasətqilik qilidu,

□ **81:5 «Xu yərdə biz qüxənməydioɣan bir tilni anglap yürəttuq» —** ibraniy tilida «Xu yərdə **mən** qüxənməydioɣan bir tilni yürəttim» degən səz bilən ipadilinidu. Bu bəlkim Huda Əz həlqigə wakalitən səzlixini, ular bilən birgə boluxini kərsitixi mumkin. **«U buni Yüsüpkə guwaɦ qilip bərdi»** — «buni» bəlkim 3-ayəttə tiloɣa elinoɣan ɦeytlarni, xundaqla xu ɦeytlarni sazlar bilən jakarlaxni kərsətsə kerək. □ **81:7 «... «Məribaɦ» suliri boyida seni sinidim» —** «Məribaɦ» («elixix», «jedəl») degən mənidə. «Məribaɦ» ikki jayning ismi; xu yərlərdə boloɣan wəqələrning birinqisi Təwrat «Mis.» 17-babta, ikkinqisi «Qəl.» 20-babta hatiriləngən. □ **81:16 «Sanga ax-buoɣdayning əng esilini yegüzər idim» —** ibraniy tilida «U sanga ax-buoɣdayning əng esilini yegüzər idi»,

U ilaḫlar arisida ḫəküm qiḳiridu;□
2 — Ḳaqanoɣiqə silər naḫək ḫəküm qiḳirisilər,
Ḳaqanoɣiqə rəzillərgə yüz-hatirə ḳilisilər?
Selaḫ.
3 Gadaylar wə yetim-yesirlarning dəwasini soranglar,
Ezilgənlər ḫəm ḫajətmənlərgə adalətni kərsitinglar;□
4 Miskinlər ḫəm namratlarni ḳutḳuzunglar,
Ularni rəzillərning qanggilidin azad ḳilinglar!■
5 Ular bularni bilməy wə qüxənməy zulməttə kezip yürməktə,
Xunga yərning ulliri təwrənməktə.
6 Mən eyttim: — «Silər ilaḫlarsilər,
Ḫəmminglar Ḫəmmidin Aliy Boloɣuqining ooɣulliri silər;
7 Xundaḳ bolsimu silər insanoɣa ohxax ɵlisilər,
Ḫərḳandaḳ əmir-bəgkə ohxaxla yiḳilisilər».□
8 — Turoɣin, i Huda, yər-yüzini soraḳ ḳiloɣaysən!
Qünki Sən barliḳ əllərgə waris boloɣuqisən!□ ■

83

83-küy •••• Düxmənlərning suyiḳəstliri ḫəḳḳidə dua

1 Asafning küy-nahxisi: —

I Huda, ün qiḳarmay turuwalma,
Jim turuwalma, süküt ḳilip turuwalma, i Təngrim!
2 Qünki mana, Sening düxmənliring dawrang ḳilmaḳta,
Sanga ɵqmənlər bax kətürməktə.
3 Ular ḳuwluḳ bilən Sening həlḳinggə suyiḳəst ḳilidu,
Sening ḫimayə ḳilip ḳədirligənliring bilən ḳarxilixixni məsliḫətlixidu.
4 Ular: — «Yürünglar, ularni millət ḳataridin yoḳ ḳilayli!
Israilning nami ikkinqi tiloɣa elinmisun!» — deməktə.
5 Ular ḫəmnəpəs, ḫəmdil məsliḫətləxti;
Ular Sanga ḳarxi ittipaḳ tüzdi.
6 Mana, Edom wə Ismaillarning qedirliri,
Moab ḫəm Ḫagriylar;
7 Gəbal, Ammon, wə Amaləḳ;
Filistiyə ḫəmdə Tur aḫaliliri,
8 Asuriyəmu ularoɣa ḳoxuldi;
Ular Lut ooɣullirioɣa yar-yɵlək bolup kəlgən.

□ **82:1** **«Huda Ɵz ilaḫiy məjlisidə turup riyasətqilik ḳilidu, U ilaḫlar arisida ḫəküm qiḳiridu»** — bizningqə, bu məjliskə ḳatnaxḳan «ilaḫlar»ning Hudaning həlḳigə sotqi boloɣan yaki Ɵz həlḳi arisida ḫoḳuḳ-məs'uliyiti bar adəmlər ikənliki təwəndiki ayətlərdin kərülidu. Məlum jəḫətlərdin, ular Hudadək adəmlər üstidin ḫəküm qiḳiridu; xuning üqün ular bu məs'uliyətning eoɣirliḳini obdan qüxinixi kerək. **«u ilaḫlar arisida ḫəküm qiḳiridu»** — baxḳa xərḫqilər bolsa «ilaḫlar» degənni yər yüzidiki padixaḫ-ḫoḳuḳdarlarni kərsitidu, dəp ḳaraydu. Muzu xərḫqilər 6-ayəttiki «silər ilaḫlar» degənni kinayilik səz dəp ḳaraydu; qünki xu dəwrdiki padixaḫlardin kəp ḳismi ɵzlirini «Huda» dəp ḳaraytti, həlḳidin ɵzigə ibadət ḳilixini tələp ḳilatti. Lekin Rəbbimizning «Yuḫ.» 10:33-36də eytḳan xərḫi boyiqə, bu səzlər kinayilik səz əməs; xunga yuḳiriḳi qüxəndürüximiz tooɣra, dəp ḳaraymiz. □ **82:3** **«…yetim-yesirlarning dəwasi»** — ibraniy tilida «… atisizlarning dəwasi». ■ **82:4** Pənd. 24:11 □ **82:7** **«Xundaḳ bolsimu silər insanoɣa ohxax ɵlisilər, ḫərḳandaḳ əmir-bəgkə ohxaxla yiḳilisilər»** — 1-ayət wə uningdiki izaḫatni kərüng. □ **82:8** **«Sən barliḳ əllərgə waris ḳilisən»** — bu səz bəlkim Məsiḫkə eytilixi mumkin. ■ **82:8** Zəb. 2:8; Ibr. 1:2

Selaḥ.□
9 Sən Kixon dəryasida Midiyaniylarоqa,
Siseraоqa wə Yabinоqa ḳandaḳ taḳabil turоqan bolsang,
Ularоqimu xundaḳ ḳiloqaysən;
10 Bular Ən-Dor yezisida ḳiriloqanidi,
Yər üqün tizək-ooqutḳa aylanоqanidi.
11 Ularning əmirlirini Orəb wə Zeəbkə,
Ularning daḥiylirini Zəbaḥ ḥəm Zalmunnaоqa ohxax ḳiloqaysən;□
12 Qünki ular: «Hudaning qimən-yaylaḳlirini өzimizgə mülük ḳiliwalayli!» — dəp eytḳan.
13 I Hudayim, ularni domilinidioqan ḳamoqaḳtək,
Xamalda uquruloqan saman kəbi soruwətkəysən.
14 Ot ormanliḳḳa tutaxḳanоqa ohxax,
Yalḳun taoqlarni kөydürgəngə ohxax,
15 Sən yənə ularni borining bilən ḳooqlioqaysən,
Ḳara ḳuyuning bilən wəḥimigə saloqaysən;
16 Ularning Sening namingni izdixi üqün,
Ularning yüzlirini xərm-ḥaya bilən qөmdürgəysən, i Pərwərdigar!
17 Ular nomustin əbədiy xərməndə bolsun,
Jaḥanоqa rəswa bolup yoḳitilsun.
18 Ular bilsunki,
Naming Pərwərdigar boloqan Sənla pütkül jaḥandiki Əng Aliy Boloquqidursən.

84

84-küy •••• Pərwərdigarning ḥuzurini seoqinix
1 Nəoqmiqilərning bexioqa tapxurulup, «Gittif»ta qelinsun dəp, Koraḥning ooqulliri üqün yeziloqan küy: —

Makanliring nəḳədər əzizdur,
Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar!□
2 Jenim Pərwərdigarning ḥoyliliriоqa təxna bolup,
Seoqinip ḥətta ḥalidin ketidu,
Dilim wə ətlirim ḥayat Təngrigə təlmürüp nida ḳilidu;■
3 Mana, ḥətta mubarək ḳuqḳaqmu bir makanni tapḳan,
Ḳarlioqaqmu өzigə ḥəm bala tuoqidioqan uwa yasaydioqan jayni tapḳan,
— Yəni Sening ḳurbangaḥliringdin,
I samawi ḳoxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar,
— Mening Padixaḥim, mening Hudayim!
4 Sening өyüngdə turuwatḳanlar bəhtliktur!
Ular üzlüksiz Seni mədḥiyiləydu.
Selaḥ.
5 Küq-ḳudriti Səndin boloqan kixi bəhtliktur —

□ **83:8 «Ular Lut ooqulliriоqa yar-yələk bolup kəlgən»** — «Lutning ooqulliri» Moab wə Ammon degən həlḳlər bolup xəkilləngən. □ **83:11 «Ularning əmirlirini Orəb wə Zeəbkə, Ularning daḥiylirini Zəbaḥ ḥəm Zalmunnaоqa ohxax ḳiloqaysən»** — Sisera, Yabin, (9-ayət) Orəb, Zeəb, Zəbaḥ ḥəm Zalmunnaоqa qetixliḳ wəḳələrni bilix üqün «Batur ḥakimlar» 7-, 8-bablarni kөrüng. □ **84:1 «Nəoqmiqilərning bexioqa tapxurulup, «Gittif»ta qelinsun dəp»** — «Gittif»ning mumkinqiliki bar bir mənisi: «Gat xəḥirining sazi». ■ **84:2** Zəb. 42:2; 63:1-2

Qəlbidə kətürülmə yollar bolƣanlar;□
6 Yioƣa wadisidin ətkəndə,
Ular uni bulaqliqqa aylandurar;
Bərhək, küz yamoƣurliri uni bərikətlərgə tolduridu.□
7 Ular küqigə-küq ulap mengiweridu;
Ħərbiri Zionoƣa yetip kelip, Hudaning ħuzurida ħazir bolidu.
8 I samawiy qoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigar, duayimni angliƣaysən;
I Yaqupning Hudasi, qulaq saloƣaysən!
Selaħ.
9 Qara, i qalqinimiz bolƣan Huda,
Əzüng məsiħ qiloƣiningning yüzigə iltipat bilən qarioƣin!□
10 Qünki Sening ħoyliliringda ətkən bir kün
Baxqa yərdə ətkən ming kündin əladur;
Rəzillərning qedirliridə yaxioƣandin kərə,
Hudayimning əyining bosuoƣisida turoƣinim yahxidur.□
11 Pərwərdigar Huda quyax wə qalqandur,
Pərwərdigar xapaət wə xan-xəħrət bəhx etidu;
Durus mangoƣanlardin U ħərqandaq iltipatni ħeq ayimaydu;
12 Samawiy qoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigar,
Bəhtliktur Sanga tayanoƣan insan!■

85

85-küy •••• Israilning üzül-kesil towa qilixi üqün meƫir-xəpqət tələp qilix

1 Nəoƣmiqilərning bexioƣa tapxurulup oqulsun dəp, Koraħning ooƣulliri üqün yeziloƣan küy: —

Sən Əz zemininggoƣa iltipat kərsitip,
Yaqupni sürgünlüktin qayturoƣaniding, i Pərwərdigar.
2 Həlqingning qəbiħlikini kəqürüm qilip,
Barliq gunaħlirini yapqaniding.
Selaħ.
3 Sən pütün qəħringni iqinggə qayturuwelip,
Oƫəzipingning əxəddiylikidin yanoƣanidingsən.
4 Əmdi bizni Əz yeningoƣa qayturoƣaysən, i nijatliqimiz bolƣan Huda!
Bizgə bolƣan aqqiqingoƣa ħay bərgəysən!□

□ **84:5 «...qəlbidə kətürülmə yollar bolƣanlar»** — «kətürülmə yollar» — kətürüp yasaloƣan, Yerusalemoƣa tawap qilidioƣan yoluqilar mangidioƣan yollar bolsa kerək. □ **84:6 «Yioƣa wadisidin ətkəndə»** — «Yioƣa wadisi» yaki «baka wadisi». Ibraniy tilida «baka» birinqidin «yioƣa»ni bildüridu, ikkinqidin bir hil üjmə dərihini bildüridu, yənə «yioƣlaydioƣan dərəh» — kesilgən bolsa dərəh süyi yioƣlioƣandək qiqidu. Dawut pəyoƣəmbər ikki ketim bir «Baka wadisi» (yəni «Rəfayim jiloƣisi»)da oƣəlibə qildi ħəm axu yərdə uning üq jan-dosti jenini təwəkkül qilip uningoƣa su elip kəldi («2Sam.» 5-, 23-babta). **«küz yamoƣurliri uni bərikətlərgə tolduridu»** — Qanaanda (Pələstində) küz yamoƣurliri yərni ħəydəx, ħəm uruq selixqa təyyar qilidu. □ **84:9 «Əzüng məsiħ qiloƣiningning yüzigə iltipat bilən qarioƣin!»** — «məsiħ qiloƣini», 2-küydiki izaħatlarni, xundaqla «Təbirlər»nimu kərüng. □ **84:10 «Hudayimning əyining bosuoƣisida turoƣinim yahxidur»** — yənə birhil tərjimisi: «Hudayimning əyidə ixikbaqar boloƣinim yahxidur». ■ **84:12** Zəb. 2:12; 34:8 □ **85:4 «Əmdi bizni Əz yeningoƣa qayturoƣaysən, i nijatliqimiz bolƣan Huda! Bizgə bolƣan aqqiqingoƣa ħay bərgəysən!»** — Hudaning Israiloƣa rəħimdillik kərsitiwatqinini kərüp (3-ayətni kərüng), muxu küyning muəllipi Hudadin Israilni üzül-kesil towa qildiroƣaysən, ularni Əz yeningoƣa, xundaqla Əz yurtioƣa qayturoƣaysən, dəp dua qilixni baxlaydu.

5 Sən bizgə əbədiy oɣəzəplinəmsən?
Əwladtin-əwladkiqə oɣəzipingni sozamsən?
6 Həlking Өzüngdin xadlinixi üqün,
Bizni kaytidin yengilimamsən?■
7 Bizgə өzgərməs muḫəbbitingni kərsətkəysən, i Pərwərdigar,
Bizgə nijatlikingni ata kiloɣaysən!
8 Təngri Pərwərdigarning nemilərni dəydioɣanlikioɣa kulak salay;
Qünki U Өz həlkigə, Өz məmin bəndilirigə aman-hatirjəmlikni səzləydu;
Ular yənə ḫamakətlikkə kaytmisun!
9 Zeminimizda xan-xeḫrətning turuxi üqün,
Dərḫəkikət, Uningdin əyminidioɣanlaroɣa Uning nijatliki yekindur;
10 Өzgərməs muḫəbbət wə ḫəkikət өzara kərüxti;
Ḫəkkaniyət wə aman-hatirjəmlik bir-birini səyüxti;□ ■
11 Ḫəkikət yərdin ünüp qikmakta,
Ḫəkkaniyət ərxlərdin karaydu.
12 Pərwərdigar bərikət beridu,
Zeminimiz ḫosulini beridu;■
13 Ḫəkkaniyət Uning aldida mangidu,
Uning kədəmlirigə yol ḫazirlaydu!□

86

86-küy •••• Yaloɣuzlukta, kiynaloɣan kündə xapaət tiləx
1 Dawutning duasi:

Kulikingni mən tərəpkə tutkin, i Pərwərdigar, manga jawab bərgəysən;
Qünki mən ezilgən wə ḫajətməndurmən.
2 Jenimni sakliɣaysən,
Qünki mən Sanga məmindurmən;
I Sən Hudayim, Sanga tayanoɣan kulungni kutkuzoɣaysən;
3 Manga meḫir-xəpkət kərsətkəysən, i Rəb,
Qünki mən kün boyi Sanga nida kilimən.
4 Kulungning jenini xad kiloɣin,
Qünki jenim Sanga təlmürüp karaydu;
5 Qünki Sən Rəb, meḫriban, kəqürümqan Sən!
Өzənggə iltija kiloɣanlarning ḫəmmisigə zor meḫir-muḫəbbət kərsətküqidursən!
6 Mening duayimoɣa kulak saloɣin, i Pərwərdigar,
Yelinixlirimning sadasini angliɣaysən;
7 Beximoɣa kün qüxkəndə,
Mən Sanga iltija kilimən,
Qünki Sən manga jawab berisən.■
8 Ilaḫlar arisida Sening təngdixing yoktur, i Rəb;
Kiloɣan ixliringningmu təngdixi yoktur.□ ■

■ **85:6** Zəb. 71:20; 80:18; 138:7 □ **85:10** **«Өzgərməs muḫəbbət wə ḫəkikət өzara kərüxti; ḫəkkaniyət wə aman-hatirjəmlik bir-birini səyüxti»** — bu sirlik səzlər xübḫisizki, Məsiḫning өzini kurbanlik kiloɣinida, əməlgə axuruldi. ■ **85:10** Ibr. 7:2 ■ **85:12** Zəb. 67:6 □ **85:13** **«Ḫəkkaniyət Uning aldida mangidu, uning kədəmlirigə yol ḫazirlaydu!»** — yənə birhil tərjimisi: «Ḫəkkaniyət Uning aldida mangidu, ḫəm өzini Uning kədəmlirigə ornitidu». ■ **86:7** Zəb. 18:6; 50:15; 55:16-17 □ **86:8** **«Ilaḫlar arisida Sening təngdixing yoktur, i Rəb…»** — bu ayət «ilaḫlar»ning ḫəkikiy məwjut ikənlikini etirap kilmaydu, əlwəttə. ■ **86:8** Kan. 3:24; Zəb. 136:4

9 Sən yaratqan barliq əllər kelip sening aldingda səjdə qilidu, i Rəb,
Namingni uluoqlaydu.
10 Qünki Sən nahayiti büyüksən,
Məjizilərni Yaratquqidursən;
Sən Hudadursən, yaloquz Sənla.
11 Өz yolungni manga өgətkəysən, i Pərwərdigar,
Wə Sening həqiqitingdə yürimən;
Namingoqa hərmət-əyminixtə boluxum üqün, qəlbimni pütün qiloqaysən.■
12 Ya Rəbbim Huda, pütün qəlbim bilən Seni mədhiyiləymən,
Əbədil'əbəd namingni uluoqlaymən.
13 Qünki manga boloqan mehir-muhəbbiting zordur,
Sən təhtisaraning təgliridin jenimni qutquzisən;
14 I Huda, təkəbburlar manga qarxi kətürüldi,
Əxəddiylərning jamaiti jenimni izdiməktə,
Ular Seni nəzirigə almaydu!■
15 Əmma Sən, Rəb, rəhimdil wə xəpqətlik Ilahsən,
Asanliqqə aqqiqlanmaysən,
Mehir-muhəbbət həm həqiqət-sadiqliqing texip turidu.■
16 Mən tərəpkə burulup, xəpqət kərsətkəysən;
Өz qulungoqa küqüngni bərgəysən,
Dedikingning ooqlini qutquzoqaysən!
17 Manga өqmənlərning uni kərüp hijil boluxi üqün,
Iltipatingni kərsitidioqan bir alamətni manga kərsətkin;
Qünki Sən Pərwərdigar, manga yardəm qilding,
Manga təsəlli berip kəlgənsən.

87

87-küy •••• Zionning uluoqluqi

1 Korahning ooqulliri üqün yeziloqan küy-nahxa: —
Uning uli bolsa muqəddəs taoqlardidur.□
2 Pərwərdigar Zionning dərwazilirini səyidu,
Yaqupning barliq makan-jayliridinmu əwzəl köridu;
3 Sening xəripinggə uluoq ixlar eytilmaqta, i Hudaning xəhiri!
Selah.
4 «Meni tonup bilgənlər arisida Rahab bilən Babilni tiloqa alimən;
Mana Filistiyə, Tur bilən Efiopiyə;
Mana bu adəm xu yərdə tuoquloqan» — dəymən.□
5 Bərhək, Zion tooqruluq xundaq eytilidu: —
«Bu adəm, palanqi-pokunqi uningda tuoquloqan,
Həmmidin Aliy Boloquqining Өzi uni mustəhkəmləydu».
6 Həlq-qowmlarni hatiriliginidə Pərwərdigar: —
«Bu kixi bu yərdə tuoquloqan» — dəp alahidə hatirigə yezip qoyidu.

■ **86:11** Zəb. 25:4-5; 27:11; 119:33 ■ **86:14** Zəb. 54:3-5 ■ **86:15** Mis. 34:6; Qəl. 14:18; Nəh. 9:17; Zəb. 103:8; 145:8; Yo. 2:13 □ **87:1 «Uning uli bolsa muqəddəs taoqlardidur» —** «Uning uli» — Hudaning uli, demək. □ **87:4 «... arisida Rahab bilən Babilni tiloqa alimən» —** «Rahab» bu yərdə Misirni bildüridu (mənisi: «təkəbbur». «Yəx.» 30:7ni kərüng). **««Meni tonup bilgənlər arisida Rahab bilən Babilni tiloqa alimən... mana bu adəm xu yərdə tuoquloqan» — dəymən»** — sözligüqi Huda Өzi bolsa kerək.

Selaḥ.□
7 Nahxiqilar, ussulqilar xuni təng eytidu: —
«Mening barliḳ bulaḳ-mənbəlirim seningdidur!»□

88

88-küy •••• Tum ḳarangoɣuluḳ
1 Koraḥning ooɣulliri üqün yeziloɣan küy-nahxa: —
Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup, «Mahalat-leanot» aḥangida oḳulsun dəp, Əzraliḳ Ḥeman yazoɣan «Maskḳil»: —

I Pərwərdigar, nijatliḳim boloɣan Huda,
Keqə-kündüz Sanga nalə ḳilip kəldim.□
2 Duayim Sening aldingoɣa kirip ijabət bolsun;
Nidayimoɣa ḳulaḳ saloɣaysən;
3 Qünki dərdlərdin jenim toyoɣan,
Ḥayatim təḥtisaraoɣa yeḳinlaxḳan,
4 Ḥangoɣa qüxüwatḳanlar ḳatarida ḥesablinimən;
Küq-madari ḳuruoɣan adəmdək bolup ḳaldim.
5 Ɵlüklər arisioɣa taxlanoɣanmən,
Ḳirilip ḳəbridə yatḳanlardək;
Sən ularni yənə əsliməysən,
Ular ḳolungdin üzüp elinip yiraḳ ḳilinoɣan.□
6 Sən meni ḥangning əng tegigə,
Zulmətlik jayloroɣa, dengizning qongḳur yərlirigə qəmdürdüng.
7 Ḳəḥring üstümgə eoɣir yüktək basti,
Barliḳ dolḳunliring bilən meni ḳiyniding.
8 Məndin dost-buradərlirimni yiraḳlaxturdung;
Ularni məndin yirgəndürdüng;
Mən ḳamaloɣanmən, ḥeq qiḳalmaymən.
9 Kəzlirim azab-oḳubəttin hirələxti;
Ḥər küni Sanga nida ḳilimən, i Pərwərdigar,
Ḳollirimni Sanga kətürüp kəldim.
10 Ɵlüklərgə məjizə kərsitərsənmu?
Mərḥumlar ornidin turup Sanga təxəkkür eytarmu?
11 Ɵzgərməs muḥəbbiting ḳəbridə bayan ḳilinarmu?
Ḥalakət diyarida sadiḳliḳ-ḥəḳiḳiting mahtilarmu?
12 Karamətliring zülməttə tonularmu?
Ḥəḳḳaniyliḳing «untulux zemini»də bilinərmu?
13 Biraḳ mən bolsam, Pərwərdigar, Sanga pəryad kətürimən,
Tang səḥərdə duayim aldingoɣa kiridu.

□ **87:6 ««Bu kixi bu yərdə tuoɣuloɣan» — dəp alaḥidə hatirigə yezip ḳoyidu» —** bu sirliḳ səz Hudaning Yəhudiy bolmioɣan («yat əllik») Ɵzigə etiḳad ḳiloɣuqilarni etiḳadi arḳiliḳ «Ɵzümgə təwə adəm, Ɵzümning ailəmdiki adəm» dəp ḥesablap, uloroɣa iltipat ḳilip: «Yerusalemda tuoɣuloɣan» dəp ḥesablaydioɣanliḳini kərsitidu. □ **87:7 «Mening barliḳ bulaḳ-mənbəlirim seningdidur!» —** «seningda» bəlkim Zionda degən mənidə. Bəzi alimlar mənisini «Huda Ɵzidə» dəp ḳaraydu. □ **88:1 «Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup, «Mahalat-leanot» aḥangida oḳulsun dəp...» —** «Mahalat-leanot»ning mənisi naməlum; bəzi alimlar «ajizliḳtiki dərdlər» yaki «harliḳtin qiḳḳan kesəl» dəp tərjimə ḳilidu. □ **88:5 «Ular ḳolungdin üzüp elinip yiraḳ ḳilinoɣan» —** mənisi, bəlkim: «Hudaning insanloroɣa daim kərsitidioɣan kəyümidin ayrilioɣan» degəndək.

14 I Pərwərdigar, nemigə jenimni taxliwətting?
Nemigə jamalingni məndin yoxurdung?
15 Yaxliqimdin tartip mən ezilgən, bimardurmən;
Wəhxətliringni kərüwerip ħeq ħalim qalmidi.
16 Qəhring üstümdin ətti;
Wəhimiliring meni nabut qildi.
17 Ular kün boyi taxqin suliridək meni orawaldi,
Tamamən meni qəmdürdi.
18 Jan dostlirimni, aoqinilirimni meningdin yiraqlaxturdung,
Mening əziz dostum bolsa qarangoqulуqtur!□

89

89-küy •••• Hudaning Dawut üqün bekitkən mənggülük əhdisi — nemixqa məoqlubiyət ħəm munqərzlik bolidu?

1 Əzraħlik Etan yazoqan «Maskil»: —
Pərwərdigarning əzgərməs muħəbbitini əbədiy küyləymən,
Aoqzimda dəwrdin-dəwrgiqə ħəqiqət-sadaqitingni ayan qilimən.□
2 Qünki mən: Əzgərməs muħəbbət mənggügə tiklinip mangidu,
Sən ħəqiqət-sadaqitingni ərxiələda mustəħkəmləwatisən — dəp bildim;
3 Sən dedingki: —
«Mən talliwaloqinim bilən əhdə tüzgənmən;
Qulum Dawutqa qəsəm qildim: —
4 Sening əwladingni mənggü dawam qildurimən,
Təhtingni əwladtin-əwladqa qurup qiqimən».
Selaħ.
5 Ħəm asmanlarmu Sening məjiziliringni təbrikləydu, i Pərwərdigar,
Muqəddəslərning jamaitidə ular ħəqiqət-sadaqitingni mədħiyiləydu;□ ■
6 Qünki asmanlarda Pərwərdigarnıng təngdixi barmu?
Qudrət Igisining ooqulliri arisida Pərwərdigaroqa ohxaydioqan kim bar?
7 Təngrining ħəywisi muqəddəslərning məjlisidikilərni qattiq titritidu,
Uning ətrapidikilərning ħəmmisi üqün U qorqunluqtur.
8 I Pərwərdigar, samawiy qoxunlarning Sərdari boloqan Huda,
Qudrətlik Yaħ,
Sanga ohxaydioqan kim bar?
Ətrapingda ħəqiqət-sadaqiting turuqluqtur.
9 Dengizning məoqrurluqi üstidin ħəküm sürisən,
Dolqunliri ərkəxligəndə, sən ularni tinqlandurisən;
10 Raħabni əlgüdək yanjidingsən,
Küqlük biliking bilən düxmənliringni tiripirən qilip tarqitiwətting.□
11 Asmanlar seningki, yərmu Seningkidur,

□ **88:18 «Mening əziz dostum bolsa qarangoquluqtur!»** — baxqa birhil tərjimisi «Yar-buradərlirim qarangoquluqqa kəmülüp qaldi». □ **89:1 «Əzraħlik Etan yazoqan «Maskil»: — ...»** — əgər bu «Etan» Dawut padixaħning dəwridə yaxioqan («1Pad.» 4:31-ayəttiki «Etan») bolsa, bu küy bexarət boluxi kerək. Undaq bolmisa Dawutning hanidani təhttin məħrum boloqandin keyin (Babilda sürgün boloqandin keyin) baxqa bir Etan yazoqan. □ **89:5 «Muqəddəslərning jamaitidə ular ħəqiqət-sadaqitingni mədħiyiləydu»** — «muqəddəslər» ħəm 6-ayəttiki «qudrət igisining ooqulliri» pərixtilərni kərsətsə kerək. ■ **89:5** Zəb. 19:1-2 □ **89:10 «Raħabni əlgüdək yanjidingsən»** — «Raħab» ħəm dengiz əjdiħasi (jin-xəytanlarning bir ipadisi) ħəm Misirning bir ləqimi idi. Mənisi «məoqrur»dur («Yəx.» 30:7ni kərüng).

Jaḥan ḥəm uningoɣa toloɣan ḥəmmini bərpa ḳilding.■
12 Ximal wə jənubni, ularni yaratḳansən,
Tabor wə Ḥərmon ḳoḳḳiliri namingni yangritip küylər.
13 Ḳudrətlik bilək seningkidur;
Küḳlüktur Sening ḳolung, ong ḳolung ḥəm kətürüklüktur.
14 Təhtingning uli ḥəḳḳaniyliḳ ḥəm adaləttur,
Muḥəbbət ḥəm ḥəḳiḳət-sadaḳət daim didaring aldida mangidu.■
15 Təntənə sadasini bilgən həlḳ bəhtliktur;
Ular Sening jamalingning nurida mangidu, i Pərwərdigar!□
16 Ular namingda kün boyi xad bolar,
Ḥəḳḳaniyliḳingda ular kətürüldi.
17 Qünki ularning küḳining xan-xəripi əzüngdursən,
Sening iltipating bilən münggüzimiz kətürülidu.□
18 Qünki Pərwərdigar bizning ḳalḳinimiz,
Israildiki Muḳəddəs Boloɣuqi Xaḥimizdur.□

19 Sən burun Əz məmin bəndənggə oɣayibanə alamättə kərünüp səz ḳilip xuni degənidingsən: —
«Mən bir əzimət üstigə yardimimni ḳondurdum,
Əl arisidin mən talliwaloɣan birsini kətürdüm;□
20 Ḳulum Dawutni taptim,
Muḳəddəs meyim bilən Mən uni məsiḥ ḳilip tiklidim.■
21 Ḳolum uningoɣa yar boluxḳa bekitilgən,
Bilikim uni küḳləndüridu.
22 Düxmən uningdin ḥeq alwan-seliḳ almaydu,
Pəskəx adəm uni ḳistimaydu;■
23 Bəlki Mən rəḳiblirini uning aldida yanjiymən,
Uni əq kərgənlərni yər bilən yəksan ḳilimən;
24 Əz ḥəḳiḳət-sadaḳitim ḥəm meḥir-muḥəbbitim uningoɣa yar bolar,
Ḥəm Mening namim bilən uning münggüzi kətürülidu.
25 Mən uning ḳolini dengiz üstidə,
Ong ḳolini dəryalar üstidə ḳoyimən.
26 U Meni qaḳirip dəyduki: —
«Sən mening Atam, mening Təngrim,
Nijatliḳim boloɣan ḳoram teximdursən!».■
27 Mən yənə uni Mening tunji ooɣlum dəp,
Dunya padixaḥliridin əng yuḳurisi ḳilimən.■
28 Mening muḥəbbitimni uning üqün əbədiy ḳaldurimən,
Mening əḥdəm uning bilən məḥkəm turidu;
29 Mən uning nəslini əbədiyləxtürimən,
Uning təhtini asmanning künliridək dawam ḳildurimən.
30 Mubada ooɣulliri Təwrat-ḳanunumdin qiḳip,
Ḥəkümlirim boyiqə yürmisə,■

■ **89:11** Zəb. 24:1, 2 ■ **89:14** Zəb. 85:13; 97:2 □ **89:15 «Təntənə sadasi» —** yaki «Oɣalibiyətning warḳirixi», yaki «Ḥeytliḳ təntənilər». □ **89:17 «Sening iltipating bilən münggüzimiz kətürülidu» —** «münggüz» məlum əlning yaki adəmning xan-xəripini, küq-ḳudritini bildüridu. □ **89:18 «Qünki Pərwərdigar bizning ḳalḳinimiz, Israildiki Muḳəddəs Boloɣuqi Xaḥimizdur» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Qünki ḳalḳinimiz Pərwərdigardin, Xaḥimiz Israildiki Muḳəddəs Boloɣuqidindur». □ **89:19 «Sən burun Əz məmin bəndənggə oɣayibanə alamättə kərünüp səz ḳilip xuni degənidingsən...» —** bu tooɣruluḳ «2Sam.» 7:8-17ni kərüng. ■ **89:20** 1Sam. 16:1,13 ■ **89:22** 2Sam. 7:10 ■ **89:26** 2Sam. 7:14; Ibr. 1:4, 5 ■ **89:27** Zəb. 2:7; 72:11; Kol. 1:15-18 ■ **89:30** 2Sam. 7:14

31 Bəlgilimilirimni buzsa,
Əmrlirimgə itaət qilmisa,
32 — U waqitta itaətsizlikini tayaq bilən,
Gunahini yara-jarahət bilən jazalaymən.
33 Lekin muhəbbitimni uningdin üzüp qoymaymən,
Həqiqət-sadaqitimgə hiyanət qilmaymən;
34 Mən tüzgən əhdəmni əsla buzmaymən,
Ləwlirimdin qiqqanlirini heq özgərtməymən.
35 Mən bir qetim pak-muqəddəslikimgə qəsəm iqtim —
Dawutqa qəti yalƣan səzliməymən: —■
36 «Uning əwladi əbədiy dawamlixar;
Uning təhti kəz aldimdiki quyax kəbi turar;■
37 U ay kəbi mənggülük mustəhkəmlinər,
Asmandiki turƣun guwahqidək məzmut turar».
Selah.□

38 Biraq Sən bularni qətkə qeqip, tenip kətting;
Sən məsih qilƣan padixahqa qattiq ƣəzəpləndiŋ.■
39 Qulung bilən tüzgən əhdidin waz kəqting,
Uning tajini yərgə taxlap daoƣ təgküzdung.
40 Uning barliq tam-pasillirini yiqitip,
Qəl'əlirini harabilikkə aylandurdung.■
41 Yoldin ətüwatqanlarning həmmisi uni bulimaqta,
U barliq qoxniliri aldida rəswa boldi.■
42 Uni əzgənlərning ong qolini yuqiri kətürdüng,
Pütkül düxmənlirini huxal qilding.
43 Bərhək, Sən uning qiliqining bisini qayriwətting,
Jəngdə uni tik turƣuzmiding.
44 Uning julaliqini yoqitip,
Uning təhtini yərgə ərüwəttingsən.■
45 Yaxliq künlirini Sən qisqartting,
Uni hijalətkə qəmdürdüng.
Selah.
46 Qaqanƣiqə, i Pərwərdigar?
Özüngni əbədiy yoxuriwerəmsən?
Qəhring ot kəbi mənggü yanarmu?
47 Manga nisbətən, əmürning qis ikənlikini əstə tutqin!
Nemixqimu barliq insan balilirini bihudilikkə yaratqansən?
48 Qeni, qaysi adəm yaxap ələmni kərməydikən?
U jenini təhtisaraning qanggilidin qutquzalamdikən?
Selah.■
49 Sən həqiqət-sadaqitingdə Dawutqa qəsəm iqkən,
Awwalqi mehir-muhəbbətlər qəyərdə qaldi, ya Rəbbim?■
50 Qulliring uqrawatqan məshirilərni yad ətkəysən, i Rəb —
Mən iqimdə pütkül küqlük əllərning mazaqlirini kətürüp yürimən —
51 Düxmənliringning Özüng məsih qilƣanning qədəmlirini qanqilik məshiriliginini,

■ **89:35** Ibr. 6:13,17,18 ■ **89:36** Mat. 27:45 □ **89:37** **«U ay kəbi mənggülük mustəhkəmlinər, asmandiki turƣun guwahqidək məzmut turar»** — «asmandiki turƣun guwahqi» yənə ayni kərsitiximu mumkin. ■ **89:38** Zəb. 22:1; Mat. 27:46; Yəx. 53:3-6, 10 ■ **89:40** Zəb. 80:12-13 ■ **89:41** Zəb. 80:12-13 ■ **89:44** Yəx. 53:7-8 ■ **89:48** Zəb. 49:6-12, 15 ■ **89:49** 2Sam. 7:15

I Pərwərdigar, yad ətkəysən!
52 Pərwərdigarƣa mənggügə təxəkkür-mədḥiyə ƙayturulsun!
Amin! Amin!

90

Tətinqi bəlüm •••• 90-küy •••• Ḥayatni ƙədirləydiƣan danaliƙ

1 Hudaning adimi boloƣan Musaning duasi: —
Ya Rəbbim,
Sən barliƙ dəwrdə bizgə makan bolup keliwatisən;
2 Taoƣlar wujudƙa kəlməstin burun,
Sən yər wə aləmni xəkilləndürməstin burun,
Əzəldin əbədgiqə Təngridursən.
3 Sən insanni tupraƙƙa aylandurup: —
«Ḥəy, insan baliliri, ƙaytinglar!» — dəysən.
4 Mana, Sening nəziringdə ming yil —
Ötüp kətkən tünügünki bir kün,
Tündiki bir jesəktur, halas.
5 Sən adəmlərni su taxƙinidək elip ketisən,
Ular ətüp kətkən bir uyƙudək,
Tang səḥərdə ünüp qiƙƙan ot-qəpkə ohxaydu —
6 Ətigəndə ular kəkirip ünidu,
Keqisi bolsa kesilip, solixip ketər.
7 Qünki biz oƣəziping bilən yoƙaymiz,
Ƙəḥring bilən dəkkə-dükkidə ƙalimiz.
8 Sən ƙəbiḥliklirimizni kəz aldingoƣa,
Yoxurun ƙilmixlirimizni jamalingning nuri aldioƣa ƙoydung.
9 Barliƙ künlirimiz dərƣəziping astida ətüp ketidu,
Yillirimizni bir uḥ tartix bilənla tügitimiz.
10 Ömrimizning yilliri yətmix yil,
Maoƣdurimiz bar bolsa səksən yil;
Biraƙ ularning pəhri japa wə biḥudiliktur;
Ḥayat tezlik bilən üzər,
Mana, biz uqup kəttuƙ.
11 Sanga boloƣan ḥərmət-əyminixning az-kəplükigə ƙarap ḥesablinidioƣan,
Aqqiƙingning xidditini kim bilsun?
12 Xunga kənglimizni danaliƙƙa ƙoyuximiz üqün,
Künlirimizni sanaxni bizgə əgətkəysən!
13 Yenimizoƣa ƙaytƙaysən, i Pərwərdigar, Seni ƙaqanoƣiqə…?!
Ƙulliringoƣa rəḥim ƙiloƣaysən!
14 Bizni ətigəndə əzgərməs muḥəbbiting bilən ƙandurƣaysən;
Undaƙta barliƙ künlirimizdə küylərni yangritip xadlinimiz.
15 Sən bizni japaoƣa qəmgən künlərgə asasən,
Külpətni kərgən yillirimizoƣa asasən yənə hursən ƙiloƣin!
16 Uluoƣ ixliring ƙulliringoƣa kərüngəy,
Xanu-xəwkiting ularning ooƣullirioƣimu axkara boloƣay!
17 Pərwərdigar Hudayimizning xerin mərḥəmiti üstimizdə boloƣay,
Ƙolimizning ixlirini üstimizgə bərikətlik ƙiloƣaysən,
Bərḥəƙ, ƙolimizning ixlirini bərikətlik ƙiloƣaysən!

91

91-küy •••• Hudaning ḫərhil yamanliḳtin, jin-xəytanlardin ḳoоɳdixi

1 Əng Aliy Bolоɳuqining məhpiy jayida turоɳuqi,
Ḫəmmigə ḳadirning sayisidə aramhuda yaxaydu.
2 Mən Pərwərdigarni: —
«Mening baxpanaḫim, Mening ḳoroɳinim;
Mening Hudayim, Uningoɳa tayinimən» — dəymən.
3 Bərḫək, U ḳiltaḳqining toziḳidin seni ḳutulduridu,
Xum waba-ḳazadin ḫəm halas etidu.■
4 U pəyliri bilən seni yapidu;
Ḳanatliri astida panaḫ tapisən;
Uning ḫəḳiḳiti sanga ḳalḳan ḫəm istiḫkamdur.■
5 Sən nə keqidiki wəḫimidin,
Nə kündüzi uquwatḳan oḳtin,■
6 Nə ḳarangoɳulukta kəzgüqi wabadin,
Nə qüx waḳtida wəyranqiliḳ ḳiloɳuqi ḫalakəttin ḳorḳmaysən.
7 Sening yeningda mingi yiḳilip,
Ong yeḳingda on mingi oɳulap qüxsimu,
Lekin bala-ḳaza sanga yeḳinlaxmaydu.
8 Sən pəḳət kəzliring bilən beḳip,
Pasiḳlaroɳa berilgən jazani kərisən.
9 Pərwərdigarni panaḫim dəp bilgining üqün,
Ḫəmmidin Aliy Bolоɳuqini makan ḳiloɳining üqün,
10 Bexingoɳa ḫeq palakət qüxməydu,
Ḫeq waba qediringoɳa yeḳinlaxmaydu.
11 U Өz pərixtilirigə sening ḫəḳḳingdə əmr ḳilidu,
Xuning bilən ular pütkül yolliringda seni saḳlaydu.■
12 Ayioɳing taxḳa urulup kətməsliki üqün,
Ular seni ḳollirida kətürüp yüridu.■
13 Xir wə kobra yilan üstidin besip ətisən,
Arslan wə əjdiḫani dəssəp-qəyləysən.■
14 «U Manga muḫəbbitini baoɳlioɳanliḳi üqün,
Mən uni ḳutuldurimən;
U namimni tən aloɳini üqün yuḳirida saḳlaymən.
15 U Manga nida ḳilidu, Mən uningoɳa jawab berimən;
Eoɳir kün uni basḳanda uning bilən billə bolimən;
Mən uni halas ḳilip, izzət-ḫərmətkə sazawər ḳilimən.
16 Uzaḳ өmür bilən uni ḳandurimən,
Ḫəm nijatliḳimni uningoɳa kərsitimən».

92

92-küy •••• Mədḫiyə

1 Xabat küni üqün bir küy-nahxa: —

Pərwərdigaroɳa təxəkkür eytix,

■ **91:3** Zəb. 124:7 ■ **91:4** Zəb. 57:1 ■ **91:5** Ayup 5:19,20; Pənd. 3:25; Küy. 3:8 ■ **91:11** Zəb. 34:7; Mat. 4:6; Luḳa 4:10 ■ **91:12** Luḳa 4:11 ■ **91:13** Ayup 5:22,23

Namingni küyləx əladur, i Ḥəmmidin Aliy Boloꝗuqi!□
2 Өzgərməs muḥəbbitingni səḥərdə,
Keqilərdə bolsa, ḥəḳiḳət-sadaḳitingni jakarlax,
3 On tarliḳ saz wə rawabni qelip,
Qiltar bilən mungluḳ aḥangda qelix əladur!
4 Qünki Sən Pərwərdigar, Өz ḳiloꝗining arḳiliḳ meni hursən ḳilding,
Ḳolliringning ḳiloꝗanliri bilən mən roḥlinip nahxa eytimən.
5 Pərwərdigar, ḳiloꝗan ixliring nemidegən uluoꝗdur!
Oyliring naḥayiti qongḳurdur!
6 Bioꝗəm kixi buni bilməs,
Ḥamaḳət buni qüxənməs,■
7 Rəzillər ot-qөptək ayonioꝗanda,
Ḳəbiḥlik ḳiloꝗuqilarning ḥəmmisi gülləngəndə,
Mənggü ḥalak bolup ketidioꝗanlar xulardur!□
8 Lekin Sən, i Pərwərdigar, əbədil’əbəd üstün turisən.
9 Qünki mana düxmənliring, i Pərwərdigar,
Mana düxmənliring yoḳilidu;
Barliḳ ḳəbiḥlik ḳiloꝗuqilar tiripirən ḳiliwetilidu!
10 Münggüzümni yawayi buḳiningkidək kətürisən;
Bexim yengi may sürkəp, məsiḥ ḳilinidu.
11 Meni ḳəst ḳiloꝗanlarning *məoꝗlubiyitini* өz kөzum köridu;
Manga ḳarxilixixḳa ḳozoꝗaloꝗan rəzillik ḳiloꝗuqilarning *tən bərgənlikinimu* ḳuliḳim anglaydu.
12 Ḥəḳḳaniy adəm horma dərihi kəbi gülləp-yaxnaydu;
U Liwandiki kedr dərihidək өsidu.■
13 Pərwərdigarning өyigə tikilgənlər,
Hudayimizning ḥoylilirida güllinidu;
14 Ular ḳerioꝗandimu yənə mewə beridu,
Suluḳ ḥəm yexil ular;
15 Xuning bilən ular Pərwərdigar durustur, dəp ispatlaydu;
U mening ḳoram teximdur,
Uningda ḥeq naḥəḳlik yoḳtur!

93

93-küy •••• Pərwərdigar ḳudrətlik ḥəkümrandur

1 Pərwərdigar ḥəküm süridu!
U ḥəywətni kiyim ḳilip kiygən;
Pərwərdigar kiyingən,
U belini ḳudrət bilən baoꝗlioꝗan;
Bərḥəḳ, xunga dunya məzmut ḳilinoꝗan,
U təwrənməs əsla.
2 Sening təhting ḳədimdila bərpa ḳilinoꝗan;
Sən əzəldin bar boloꝗuqisən!
3 Kəlkün-taxḳinlar өz sadasini kətürdi, i Pərwərdigar,
Kəlkün-taxḳinlar өz sadasini kətürdi!

□ **92:1 «Xabat küni üqün bir küy-nahxa…»** — «xabat küni» — xənbə küni, yəni Huda Yəḥudiy həlḳigə bekitkən aram elix küni. ■ **92:6** Zəb. 94:8; Pənd. 12:1 □ **92:7 «Mənggü ḥalak bolup ketidioꝗanlar xulardur!»** — yaki «Bu ularning ḥalak boluxi üqün bolidu!». ■ **92:12** Ḥak. 9:15; Ḥox. 14:6

Kəlkün-taxkinlar uroquqi dolkunlirini yukiri kətürdi!
4 Kəp sularning xawkunliridin,
Dengiz-okyandiki kudrətlik dolkunlardin,
Üstün turoqan Pərwərdigar kudrətliktur!□
5 Sening agah-guwahlikliring nemidegən ixənqliktur!
Künlər yok boloquqə, i Pərwərdigar,
Өyünggə pak-mukəddəslik əbədil'əbəd rawadur.

94

94-küy •••• Intikam aloquqi Huda adil sotlisun!

1 I itikamlar aloquqi Təngri, Pərwərdigar!
I intikamlar aloquqi Təngri, parlioqaysən!
2 Kətürülgin, Өzüngni kətürgin, i jahanni Sorak Kiloquqi,
Məoqrurlaroqa jazasini bərgin!
3 Kaqanoqiqə rəzillər, i Pərwərdigar,
Kaqanoqiqə rəzillər təntənə kilip yüriweridu?
4 Kaqanoqiqə hakawurlarqə səzləp walakxiydu,
Kəbihlik kiloquqilarning həmmisi yooqan gəp kilip yüridu?
5 Ular həlkingni ezidu, i Pərwərdigar,
Sening mirasingoqa jəbir-japa salmakta.
6 Tul ayal wə oqerip-musapirlarni kirip,
Yetim-yesirlərni əltürüp: —
7 «Yah kərməydu»,
«Yakupning Hudasi kəngül bəlməydu», — dəydu.■
8 Silər kəngül koyunglar, i əlning hamakətliri!
Əhməklər, kaqan dana bolisilər?■
9 Kulakni tikligüqining Өzi anglimamdu?
Kəzni Yasioquqining Өzi kərməmdu?■
10 Əllərni tərbiyiligüqi,
Insanoqa əkil-bilim əgətküqining Өzi adəmni əyibliməmdu?
11 Pərwərdigar insanning oy-hiyallirining tutami yoklukini bilidu.■

12 Sən tərbiyiligən adəm bəhtliktur, i Yah,
Yəni Sən Təwrat-kanunungdin əkil əgitidioqan kixi bəhtliktur!
13 Xundak kilip, taki pasiklar üqün orək kolanoquqə —
Sən uni yaman künlərdin hatirjəm saklaysən.
14 Qünki Pərwərdigar Өz həlkini tərk ətməydu,
Yaki Өz mirasidin waz kəqməydu.■
15 Qünki həküm-pərman hokuki haman adalətkə kaytidu,
Barlik dili duruslar bolsa, uning kəynidin mangidu.□
16 Mən üqün yamanlar bilən karxilixixka kim ornidin turidu?
Mən üqün kəbihlik kiloquqilar bilən karxilixixika kim məydanoqa qikidu?
17 Əgər Pərwərdigar manga yardəmdə bolmioqan bolsa,

□ **93:4** **«Dengiz-okyandiki kudrətlik dolkunlar»** — «dolkunlar» ibraniy tilida «qekiwətküqilər». ■ **94:7** Zəb. 10:11,13; 59:7 ■ **94:8** Zəb. 92:6; Pənd. 12:1 ■ **94:9** Mis. 4:11 ■ **94:11** 1Kor. 3:20 ■ **94:14** 1Sam. 12:22; Rim. 11:1, 2 □ **94:15** **«Qünki həküm-pərman hokuki haman adalətkə kaytidu, barlik dili duruslar bolsa, uning kəynidin mangidu»** — dəmək, adil padixah-əmirlər yənə hokuk tutidu, yaki hazir hokuk tutuwatkan padixah towa kilidu; andin durus adəmlər ularni kollaydu.

Jenim baldur qiqip süküt diyarida yatar idi.□
18 Ayioƣim putlixay deginidə,
Өzgərməs muḫəbbiting, i Pərwərdigar, meni yəlidi.
19 Iqimdiki kəpligən oƣəm-əndixilər arisida,
Sening təsəlliliring jenimni səyündürdi.
20 Insapsizliqni ƙanunoƣa aylanduridioƣan,
Aq kəz olturoƣan bir təht,
Sən bilən alaqidə bolamdu?
21 Ular ḫəkƙaniylarning jenioƣa ḫujum ƙilixƙa yioƣilidu,
Bigunaḫ ƙanni təkidioƣan ḫəkümlərni qiqarmaqta.
22 Biraq Pərwərdigar mening egiz ƙoroƣinim bolidu;
Ḫə, mening Hudayim panaḫ Ƙoram Teximdur.
23 U ularning ƙəbiḫlikini өz bexioƣa salidu,
Ularning өz yawuzluqliri bilən ularni üzüp taxlaydu,
Bərḫək, Pərwərdigar Hudayimiz ularni üzüp taxlar.

95

95-küy •••• Ḫəƙiƙiy ibadət ƙilix üqün anglax kerək

1 Kelinglar, Pərwərdigarni yangritip küyləyli,
Nijatliqimiz boloƣan Ƙoram Teximizoƣa təntənə ƙilayli!
2 Təxəkkürlər bilən uning aldioƣa keləyli,
Uningoƣa küylər bilən təntənə ƙilayli!
3 Qünki Pərwərdigar — büyük bir ilaḫtur,
Pütkül ilaḫlar üstidiki büyük bir Padixaḫtur.□
4 Yərning təgliri Uning ƙolididur,
Taoƣlarning qoƙƙilirimu Uningkidur.
5 Dengiz Uningki, U uni yaratƙan;
Ƙuruƙluqni Uning ƙolliri xəkilləndürdi.
6 Kelinglar, Uningoƣa bax urup səjdə ƙilayli,
Pərwərdigar Yaratƙuqimiz aldida tiz pükəyli!
7 Qünki U bizning Hudayimizdur,
Biz bolsaq Uning yayliqidiki həlq,
Uning ƙoli baqidioƣan ƙoylarmiz.
Bügün, əgər Uning awazini anglisanglar,■
8 Əyni qaoƣlarda Məribaḫda boloƣandək, qəl-bayawandiki Massaḫda boloƣan kündək,
Yürikinglarni jaḫil ƙilmanglar!□ ■
9 Mana xu yərdə ata-bowiliringlar Meni sinidi, ispatlidi ḫəm ƙiloƣinimni kərdi.■
10 Mən ƙiriq yil xu dəwrdin bizar bolup: —
«Bular kənglidə adaxƙan bir həlƙtur,
Mening yollirimni ḫeq bilip yətmigən» — dedim.■

□ **94:17 «süküt diyari» —** ölümni kərsitidu. □ **95:3 «… Pərwərdigar — büyük bir ilaḫtur, pütkül ilaḫlar üstidiki büyük bir padixaḫtur» —** bu ayəttiki «ilaḫlar»: (1) taipilar qoƙunidioƣan butlarni (əməliyəttə ularning kəynidə turoƣan jin-xəytanlarni — «Zəb.» 96:4-5, «1Kor.» 8:4-6 wə 10:19-21ni kərüng) yaki (2) Hudaning səzigə məs'ul boloƣan Israil ḫakimlirini kərsitixi mumkin. ■ **95:7** Zəb. 100:3; Ibr. 3:7 □ **95:8 «Əyni qaoƣlarda Məribaḫda boloƣandək, qəl-bayawandiki Massaḫda boloƣan kündək, yürikinglarni jaḫil ƙilmanglar!» —** «Məribaḫ» wə «Massaḫ» degən jaylarda Israillar Hudadin yüz ərüp, Musa pəyoƣəmbərgə ƙarxi isyan-asiyliq kətürgən. Bu wəqələr «Mis.» 17-bab, «Qəl.» 20-babta hatiriləngən. ■ **95:8** Mis. 17:7; Qəl. 20:1,3,13; Ƙan. 6:16 ■ **95:9** Ibr. 3:9 ■ **95:10** Ibr. 3:17

11 Xunga Mən oɣəzəplinip ḳəsəm iqip: —
«Ular ḥərgiz Mening aramgaḥimoɣa kirməydu» — dedim.□

96

96-küy •••• Aləm Igisi kelidu!

1 Pərwərdigaroɣa atap yengi nahxa eytinglar!
Pütkül yər yüzi, Pərwərdigarni küyləngla r!■
2 Pərwərdigaroɣa nahxa eytinglar, namioɣa təxəkkür-mədḥiyə ḳayturunglar,
Nijatliḳini ḥər küni elan ḳilinglar!
3 Uning xan-xəḥritini əllər arisida,
Uning məjizilirini barliḳ həlḳlər arisida jakarlanglar!
4 Qünki Pərwərdigar uluoɣ, zor mədḥiyələrgə layiḳtur!
U barliḳ ilaḥlardin üstün, Uningdin ḳorḳux kerəktur;□
5 Qünki barliḳ həlḳlərning ilaḥliri — Butlar halas,
Biraḳ Pərwərdigar asman-pələkni yaratḳandur.□
6 Xanu-xəwkət wə ḥəywət Uning aldida,
Muḳəddəs jayida ḳudrət wə güzəllik kərünidu.
7 Pərwərdigaroɣa *təəlluḳini* bərgəysilər, i əl-ḳəbililər,
Pərwərdigaroɣa xan-xəḥrət wə ḳudrətni bərgəysilər!□
8 Pərwərdigaroɣa Öz namioɣa layiḳ xan-xəḥrətni bərgəysilər;
Sowoɣa-salam elip ḥoylirioɣa kiringlar!
9 Pərwərdigaroɣa pak-muḳəddəslikning güzəllikidə səjdə ḳilinglar;
Pütkül yər-yüzi, Uning aldida titrənglar!□ ■
10 Əllər arisida elan ḳilinglar: —
«Pərwərdigar ḥəküm süridu!
Xunga mana, dunya məzmut ḳilinoɣan, u təwrənməs əsla.
U adillik bilən həlḳlər üstidə ḥəküm qiḳiridu.
11 Asmanlar xadlansun, yər-jaḥan hux bolsun,
Dengiz-okyan wə uningoɣa toloɣan ḥəmmə quḳan selip jux ursun!
12 13 Dalalar ḥəm ulardiki ḥəmmə yayrisun!
U qaoɣda ormandiki pütkül dərəhlər Pərwərdigar aldida yangritip nahxa eytidu;
Qünki mana, U kelidu!
U jaḥanni soraḳ ḳilixḳa kelidu;
U aləmni adillik bilən,
Həlḳlərni Öz ḥəḳiḳət-sadaḳitidə soraḳ ḳilidu.■

□ **95:11 «Ular ḥərgiz Mening aramgaḥimoɣa kirməydu»** — «Mening aramgaḥim» (1) Huda Israillaroɣa wədə bərgən Ḳanaan (Pələstin) zeminini kərsitidu. Misirdin qiḳip qəl-bayawanda ḳirik yil sərsan bolup yürgən xu dəwrdə Israillar itaətsizlik ḳilip u zeminoɣa kirmigən. (2) «Aramgaḥ» pəḳət zeminnila əməs, bəlki yənə Hudaning panaḥi, yetəkqiliki ḥəm xəpḳiti astida yaxaxni öz iqigə alidu (Injil, «Ibraniylaroɣa», 4-babnimu kərüng). ■ **96:1** 1Tar. 16:23-33 □ **96:4 «Uningdin ḳorḳux kerəktur»** — yaki «U dəḥxətlik-ḳorḳunqluḳtur». □ **96:5 «...barliḳ həlḳlərning ilaḥliri — butlar halas»** — «butlar» ibraniy tilida «ərziməslər». □ **96:7 «Pərwərdigaroɣa xan-xəḥrət wə ḳudrətni bərgəysilər!»** — muxu səzlər bəlkim xuni bildüriduki, Hudaoɣa Özigə layiḳ xan-xərəp kəltürsək, bu ḳiloɣinimiz uningoɣa biz arḳilik Öz küq-ḳudritini tehimu kərsitix imkaniyitini yaritidu. □ **96:9 «... pak-muḳəddəslikning güzəllikidə səjdə ḳilinglar»** — yaki «... pak-muḳəddəs eginlərni kiyip səjdə ḳilinglar». ■ **96:9** Zəb. 29:2 ■ **96:12** Zəb. 98:7-8; Wəḥ. 19:11

97

97-küy •••• Pərwərdigarning səltəniti kelidu!

1 Pərwərdigar ḥəküm süridu!
Yər-zemin hux bolsun,
Kəpligən arallar xadlansun!■
2 Bulutlar wə ⱪarangoⱪuluⱪ Uning ətrapididur,
Ḥəⱪⱪaniyət wə adalət təhtining ulidur;
3 Uning aldida ot yalⱪuni yüridu,
Ətraptiki düxmənlirini kəydürüp taxlaydu;
4 Uning qaⱪmaⱪliri jaḥanni yorutti,
Yər buni kərüp titrəp kətti;■
5 Pərwərdigarning aldida,
Pütkül zeminning igisining aldida,
Taoⱪlar momdək erip ketidu.
6 Asmanlar Uning ḥəⱪⱪaniyitini jakarlaydu,
Barliⱪ həlⱪlər Uning xan-xəripini kəridu.■
7 Oyma ḥəykəllərgə qoⱪunoⱪanlar,
Butlar bilən mahtinip yürgüqilərning ḥəmmisi uyatta ⱪalidu.
Barliⱪ ilaḥlar, Uningoⱪa səjdə ⱪilinglar!□

8 Sening ḥəkümliring səwəbidin, i Pərwərdigar,
Zion anglap xadlandi,
Yəḥuda ⱪizliri hux boldi.
9 Qünki Sən Pərwərdigar pütkül yər yüzi üstidiki əng aliysidursən;
Sən barliⱪ ilaḥlardin nəⱪədər yuⱪiridursən!
10 Pərwərdigarni səygənlər, yamanliⱪtin nəprətlininglar!
U məmin bəndilirining jenidin həwər alidu,
Rəzillərning qanggilidin halas ⱪilidu.■
11 Ḥəⱪⱪaniylar üqün nur,
Dili duruslar üqün xadliⱪ teriloⱪandur;
12 Pərwərdigardin xadlininglar, i ḥəⱪⱪaniylar,
Uning pak-muⱪəddəslikini yad etip təxəkkür eytinglar!

98

98-küy •••• Pərwərdigar pütkül dunyaoⱪa ḥəkümranliⱪ ⱪilixⱪa kelidu!

1 Dawut yazoⱪan küy: —

Pərwərdigaroⱪa atap yengi nahxa eytinglar;
Qünki U karamət məjizilərni yaratti;
Uning ong ⱪoli ḥəm muⱪəddəs biliki
Özigə zəpər-nijat kəltürdi.
2 Pərwərdigar Öz nijatliⱪini ayan ⱪildi;
Ḥəⱪⱪaniyitini əllərning kəz aldida axkara kərsətti.

■ **97:1** Zəb. 93:1; 96:10 ■ **97:4** Zəb. 77:16-18; Wəḥ. 4:5 ■ **97:6** Zəb. 19:1; 50:6 □ **97:7 «Oyma ḥəykəllərgə qoⱪunoⱪanlar, butlar bilən mahtinip yürgüqilər...»** — «butlar» ibraniy tilida «ərziməslər». **«barliⱪ ilaḥlar, uningoⱪa səjdə ⱪilinglar!»** — «ilaḥlar» bu yərdə, xundaⱪla 86-, 95-, 96- wə 97-küydə kərsitilgəndək, pərixtilərni, yaki bolmisa butlarning kəynidiki jin-xəytanlarni kərsitidu. 94:3 wə izaḥatini kərüng. ■ **97:10** Am. 5:15; Rim. 12:9

3 U Israil jəmətigə bolоған mehir-muһəbbitini һəm һəқiқət-sadaқitini esigə aldi,
Zeminning qət-yaқilirimu Hudayimizning nijatliқini kərdi.
4 Pərwərdigarоға awazinglarni kətürünglar, pütkül yər yüzi;
Təntənə қilip awazinglarni kətürünglar, nahxa eytinglar!
5 Pərwərdigarоға qiltar qelip nahxa eytinglar,
Qiltar bilən, küyning sadasi bilən!
6 Kanay һəm sunay awazliri bilən,
Padixaһ bolоған Pərwərdigar aldida təntənə қilinglar;
7 Dengiz-okyan һəm uningоға tolоған һəmmə jux urup,
Jaһan һəm uningda yaxawatқanlar xawқunlisun!
8 Kəlkün-taxқinlar qawak qalsun;
Pərwərdigar aldida taoлar қoxulup təntənə қilip nahxa eytsun;
9 Qünki mana, U yərni sorak қilixқa kelidu;
U aləmni adillik bilən,
Həlқlərni Өz һəқiқət-sadaқitidə sorak қilidu.

99

99-küy •••• Muқəddəs Hudaoға mədһiyə

1 Pərwərdigar һəküm süridu!
Həlқlər titrisun!
U kerublar otturisida olturidu;
Yər-jaһan zilziligə kəlsun!
2 Pərwərdigar Zionda büyüktur,
U barlik həlқlər üstidə turidioған aliydur.
3 Ular uluoл wə sürlük namingni mədһiyiləydu;
U pak-muқəddəstur!
4 Padixaһning қudriti adalətkə beoлixlanoған dur;
Өzüng durusluқni məһkəm ornatқansən;
Sən Yaқup arisida adalət wə һəққaniyət yürgüzgən.
5 Pərwərdigar Hudayimizni uluoлlanglar!
Təhtipəri aldida egilip səjdə қilinglar —
U muқəddəstur!
6 Uning kaһinliri arisida Musa wə Һarun bar idi,
Namini qaқiroған lar iqidə Samuilmu һazir idi;
Ular Pərwərdigarоға iltija қilip, qaқirdi,
U ularоға jawab bərdi.
7 Huda bulut tüwrükidə ularоға səzlidi;
Ular U tapxuroған agaһ-guwaһliқlarоға һəm nizam-bəlgilimigə əməl қilixatti.
8 I Pərwərdigar Hudayimiz, Sən ularоға jawab bərding;
Yaman қilmixliriоға yarixa jaza bərgən bolsangmu,
Sən ularni kəqürgüqi Ilaһ iding.
9 Pərwərdigar Hudayimizni uluoлlanglar!
Uning muқəddəs teoлida egilip səjdə қilinglar!
Qünki Pərwərdigar Hudayimiz muқəddəstur!

100

100-küy •••• Pütkül yər yüzi Pərwərdigarƣa mədḩiyə yangritinglar!

1 Təxəkkür eytix üqün yezilƣan küy: —

I pütkül yər-jaḩan, Pərwərdigarƣa awazinglarni kətürünglar!
2 Huxallиқ bilən Pərwərdigarning hizmitidə bolunglar,
Ḩuzurigа təntənə-nahxilar bilən yeқinlixinglar!
3 Bilip қoyunglarki, Pərwərdigar ḩəқ Hudadur;
Bizni yaratқan Uning Өzidur, biz əməs!
Biz uning həlқidurmiz,
Өz yaliқida baққan қoyliridurmiz.□ ■
4 Dərwazilirigа təxəkkür eytixlar bilən,
Ḩoylilirigа mədḩiyələr bilən kiringlar;
Uni mədḩiyiləp, namigа təxəkkür-mədḩiyə қayturunglar!
5 Qünki Pərwərdigar meḩribandur;
Uning meḩir-muḩəbbiti əbədil'əbədgiqə,
Uning ḩəқiқət-sadaқiti əwladtin-əwladқiqidur!

101

101-küy •••• Adil padixaḩ boluxқa bəl baƣlax

1 Dawut yazƣan küy: —

Mən өzgərməs muḩəbbət ḩəm adalət tooƣruluқ nahxa eytimən,
Seni, i Pərwərdigar, nahxilar bilən küyləymən.
2 Mən mukəmməl yolda eḩtiyat bilən ix kərimən;
Sən қaqanmu yenimgа kelisən!?
Өz өy-ordamda sap köngül bilən yürimən.
3 Ḩeq pasiқ nərsini köz aldimgа kəltürməymən,
Yoldin qətnigənlərning қilmixlirigа nəprətlinimən;
Bundaқlar manga ḩeq yepixmas əsla.
4 Əgri köngül meningdin yiraқ ketidu,
Ḩeq rəzillikni tonuƣum yoқtur.
5 Kimki өz yeқinining köynidin təḩmət қilƣan bolsa,
Mən uni yoқitimən;
Nəziri üstün, dili təkəbbur adəmni mən siƣdurmaymən;
6 Közlirim zemindiki məminlərdidur,
Ular ordamda mən bilən billə tursun!
Kim mukəmməl yolda mangsa, u mening hizmitimdə bolidu.
7 Aldamqiliқ yürgüzgənlərning өy-ordamda orni bolmaydu,
Yalƣan sözligənlər köz aldimda turmaydu.
8 Pərwərdigarning xəḩiridin yamanliқ қilƣuqilarni üzüp taxlax üqün,
Ḩər səḩərdə zemindiki barliқ rəzil adəmlərni yoқitimən.□

□ **100:3 «Bizni yaratқan Uning Өzidur, biz əməs!»** — yənə birhil tərjimisi: «U bizni yaratқan, biz Uningkidurmiz». ■ **100:3** Zəb. 95:6-7; Əz. 34:30, 31 □ **101:8 «Ḩər səḩərdə zemindiki barliқ rəzil adəmlərni yoқitimən»** — demək, Dawut ḩər ətigəndə həlқning dəwalirini sorap sot aqatti. Bu ix mukəmməl bolmiƣan bolsimu, kəlgüsidə Dawutning əwladi Қutқuzƣuqi-Məsiḩning bundaқ ixni mukəmməl қilidiƣanliқiƣa ixinimiz. Dawutning xundaқ adil soraқ қilixi Məsiḩning kəlgüsidiki soraқ қilixiƣa bexarət bolidu.

102

102-küy

1 Ezilgənning duasi: U ḫalidin kətkəndə, dad-pəryadini Pərwərdigar aldiƣa tökkəndə: —

Duayimni angliƣaysən, i Pərwərdigar;
Pəryadim aldingƣa yetip kirsun!
2 Yüzüngni məndin ḳaqurmiƣaysən;
Ḳisiliƣan künümdə manga ḳulaḳ saliƣaysən;
Mən nida ḳiliƣan kündə, manga tez jawab bərgin!
3 Mana, künlirim is-tütəktək tügəp ketidu,
Ustihanlirim otun-qoƣlariƣa ohxax kəydi!■
4 Yürikim zəhmə yəp qəplər hazan boliƣandək ḳurup kətti,
Ḫətta nenimni yeyixni untudum.
5 Mən aḫu-zar tartḳanliḳimdin,
Ətlirim süngəklirimgə qaplixip ḳaldi.
6 Qəl-bayawandiki saḳiyḳuxtək,
Wəyranqiliḳta ḳonup yürgən ḫuwḳuxḳa ohxaymən.
7 Uhlimay səgək turup kəzəttimən;
Өgzidə yaliƣuz ḳaliƣan ḳuxḳaq kəbimən.
8 Düxmənlirim kün boyi meni məshirə ḳilmaḳta,
Meni ḫaḳarətligənlər ismimni lənət ornida ixlətməktə.
9-10 Ḳəḫring ḫəm aqqiḳing tüpəylidin,
Külni nan dəp yəwatimən,
Iqimlikimni kəz yexim bilən arilaxturimən;
Qünki Sən meni kətürüp, andin yərgə urdung.
11 Künlirim ḳuyax uzartḳan kələnggidək yoḳulay dəp ḳaldi,
Өzüm bolsam qəplər hazan boliƣandək ḳurup kəttim.□
12 Lekin Sən, Pərwərdigar, əbədiy turisən,
Sening nam-xəḫriting dəwrdin-dəwrgiqidur.
13 Sən ornungdin turisən,
Zioniƣa rəḫim ḳilisən;
Qünki uningƣa xəpḳət kərsitix waḳti kəldi,
Ḫə, waḳit-saiti yetip kəldi!
14 Qünki ḳulliring uning taxliridin hursənlik tapidu,
Ḫəm tupriḳiƣimu iqini aƣritidu;
15 Əllər Pərwərdigarning namidin,
Yər yüzidiki xaḫlar xan-xəripingdin əyminidu.
16 Mana, Pərwərdigar Zionni ḳaytidin ḳuriƣanda,
U Өz xan-xəripidə kərünidu!
17 U ƣerib-miskinning duasiƣa etibar beridu;
Ularning duasini ḫərgiz kəmsitməydu.
18 Bular kəlgüsi bir əwlad üqün hatirilinidu;
Xuning bilən kəlgüsidə yaritilidiƣan bir həlḳ Yaḫni mədḫiyələydu;□
19-20 Qünki U əsirlərning aḫ-zarlirini anglay dəp,
Өlümgə buyruliƣanlarni azad ḳilay dəp,

■ **102:3** Zəb. 37:20 □ **102:11** **«Künlirim ḳuyax uzartḳan kələnggidək yoḳulay dəp ḳaldi» —** «ḳuyax uzartḳan kələnggidək» — ḳuyax patḳanda, kələnggilər uzirap, andin tuyuḳsiz ƣayip bolidu. □ **102:18** **«Bular kəlgüsi bir əwlad üqün hatirilinidu; xuning bilən kəlgüsidə yaritilidiƣan bir həlḳ Yaḫni mədḫiyələydu» —** «Zəb.» 22:30-31ni, «Yəx.» 53:10ni kərüng.

Egizdiki muḳəddəs jayidin engixip nəzər saldi,
Ərxlərdin Pərwərdigar yərgə ḳaridi;
21-22 Xundaḳ ḳilip, ular Pərwərdigarning hizmitidə bolayli degəndə,
Yəni əl-məmlikətlər jəm yiƣiloƣan waḳtida —
Pərwərdigarning nami Zionda,
Uning xərəpliri Yerusalemda jakarlinidu!

23 Biraḳ U meni yolda maƣdursizlandurup,
Künlirimni ḳiskartti.
24 Mən: «Təngrim, əmrümning yerimida meni elip kətmə!» — dedim.
— «Sening yilliring dəwrdin dəwrgiqidur,□
25 Sən yərni əlmisaḳtinla bərpa ḳiloƣansən,
Asmanlarni ḥəm ḳolliring yasioƣandur;
26 Ular yoḳ bolup ketidu,
Biraḳ Sən dawamliḳ turiwerisən;
Ularning ḥəmmisi kiyimdək konirap ketidu;
Ularni kona ton kəbi almaxtursang,
Xunda ular kiyim-keqək yənggüxləngəndək yənggüxlinidu.
27 Biraḳ Sən əzgərmigüqidursən,
Yilliringning tamami yoḳtur.
28 Ḳulliringning balilirimu turiweridu,
Ularning əwladi ḥuzuringda məzmut yaxaydu!».

103

103-küy •••• «Hudaning meḥribanliḳioƣa təxəkkür eytix»
1 Dawut yazoƣan küy: —

Pərwərdigaroƣa təxəkkür ḳaytur, i jenim;
I pütün wujudum, Uning muḳəddəs namioƣa təxəkkür ḳaytur!
2 Pərwərdigaroƣa təxəkkür ḳaytur, i jenim,
Untuma uning barliḳ meḥrimbanliḳ-bərikətlirini;
3 U pütkül ḳəbiḥlikliringni kəqüridu,
Barliḳ kesəlliringgə dawa ḳilidu;
4 Ḥayatingni ḥangdin ḥərlükkə ḳutḳuzidu,
Bexingoƣa meḥir-muḥəbbət ḥəm rəḥimdilliḳlarni taj ḳilip kiygüzidu.
5 Kənglüngni nazunemətlər bilən ḳanduridu;
Yaxliḳing bürkütningkidək yengilinidu.□
6 Pərwərdigar barliḳ ezilgənlər üqün ḥəḳḳaniyliḳ ḥəm adalətni yürgüzidu;
7 U Əz yollirini Musaoƣa,
Ḳiloƣanlirini Israillaroƣa namayan ḳiloƣan.

□ **102:24 «Sening yilliring dəwrdin dəwrgiqidur…»** — 24-28-ayətlərdiki səzlərni («Sening yilliring…» degən səzlərdin baxlap) Hudaning ḳulining Hudaoƣa eytḳini əməs, bəlki **Hudaning Əz ḳulining iltijasioƣa bərgən jawabi** dəp ḳaraymiz. Ayətlərning baoƣlinix jəḥətliridin xundaḳ ḳariduḳ. Kona grekqə tərjimisidiki (LXXdiki) ḳaraxmu xundaḳ. Xunga bu səzlər Dawutning əwladi boloƣan Məsiḥkə eytiloƣan, dəp ḳaraymiz. Injil, «Ibr.» 1-babnimu kərüng. (Miladiyədin ilgiriki 3-əsirdə, Grek imperiyəsidə tarilip kətkən kəp Yəhudiylar ibraniy tilini bilməytti. Ular Təwratni oḳuyalmioƣaḳḳa, xu qaoƣda ularni dəp, Təwratning bir Grekqə tərjimisi ixləngən. Bu tərjimə «Səptuagint» deyilidu (ḳiskiqə LXX)). □ **103:5 «Kənglüngni nazunemətlər bilən ḳanduridu»** — baxḳa birnəqqə hil tərjimiliri arisida «Yilliringni nazunemətlər bilən ḳanduridu» deyilidu.

8 Pərwərdigar rəḩimdil wə xəpkətliktur,
U asanlikqə aqqiklanmaydu,
Uning meḩir-muḩəbbiti texip turidu.■
9 U uzunoɣiqə əyibləwərməydu,
Yaki ta mənggügə oɣəzipidə turiwərməydu.■
10 U bizgə gunaḩlirimizoɣa karita muamilidə boloɣan əməs,
Bizgə kəbiḩliklirimizgə karita tegixlikini yanduroɣan əməs.
11 Asman yərdin kanqilik egiz bolsa,
Uningdin korkidioɣanlaroɣa boloɣan muḩəbbitimu xunqilik zordür.
12 Xərk oɣərbtin kanqilik yirakta bolsa,
Bizdiki asiyliklarnimu xunqə yiraklaxturdi.
13 Ata balilirioɣa kandak kөyüngən bolsa,
Pərwərdigarmu Өzidin korkidioɣanlaroɣa xundak meḩribandur.
14 Qünki U Өzi bizning jismimizni bilidu,
Tuprakтin ikənlikimizni U esigə alidu.
15 Insan bolsa — uning künliri ot-qөpkə ohxaydu,
Daladiki güldək ünüp qikip qeqəkləydu;■
16 Uning üstidin xamal uqup ətidu,
U yok bolidu, əsliy makanimu uni kayta tonumaydu.
17-18 Lekin Өzidin korkidioɣanlaroɣa,
Өz əḩdisigə wapa kiloɣanlaroɣa,
Kөrsətmilirini orunlax üqün ularni esidə tutkanlaroɣa,
Pərwərdigarning meḩir-muḩəbbiti əzəldin əbədgiqə,
Ḩəkkaniyiti əwladtin əwladlirigiqidur.■
19 Pərwərdigar təhtini ərxtə kuroɣan,
Uning səltəniti ḩəmmining üstidin ḩөküm süridu;
20 I səzigə kulak saloɣuqi,
Kalamini ijra kiloɣuqi, kudriti zor boloɣan Uning pərixtiliri,
Pərwərdigaroɣa təxəkkür-mədḩiyə kayturunglar!
21 I silər, Uning barlik koxunliri,
Iradisini ada kiloɣuqi hizmətkarliri,
Pərwərdigaroɣa təxəkkür-mədḩiyə kayturunglar!■
22 I, Uning barlik yasioɣanliri,
Ḩөkümranliki astidiki barlik jaylarda Pərwərdigaroɣa təxəkkür-mədḩiyə kayturunglar!
I mening jenim, Pərwərdigaroɣa təxəkkür kaytur!

104

104-küy •••• Hudaning yaratkanlikidin ḩuzurlinix

1 Pərwərdigaroɣa təxəkkür-mədḩiyə kaytur, i jenim!
I Pərwərdigar Hudayim, intayin uluoɣsən;
Xanu-xəwkət wə ḩəywət bilən kiyingənsən;
2 Libas bilən pürkəngəndək yoruklukka pürkəngənsən,
Asmanlarni qedir pərdisi kəbi yayoɣansən.■
3 U yukiriki rawaklirining limlirini sularoɣa ornatkan,

■ **103:8** Mis. 34:6; Qəl. 14:18; Kan. 5:10; Nəḩ. 9:17; Zəb. 86:15; 145:8; Yər. 32:18 ■ **103:9** Yəx. 57:16; Yəx. 3:5 ■ **103:15** Ayup 14:1, 2; Zəb. 90:5, 6; Yak. 1:10, 11; 1Pet. 1:24 ■ **103:17-18** Kan. 7:9 ■ **103:21** Yar. 32:1; 1Pad. 22:19; Əf. 3:10; Kol. 1:16 ■ **104:2** Yar. 1:6; Ayup 26:7

Bulutlarni jəng ḥarwisi ḳilip,
Xamal ḳanatliri üstidə mangidu;■
4 U pərixtilirini xamallar,
Hizmətkarlirini ot yalḳuni ḳilidu.■
5 Yərni U ulliri üstigə ornatḳan;
U əsla təwrinip kətməydu.■
6 Libas bilən oraloγandək, uni qongḳur dengizlar bilən orioγansən,
Sular taoγlar qoḳḳiliri üstidə turdi.□
7 Sening tənbiḫing bilən sular bədər ḳaqti,
Güldürmamangning sadasidin ular tezdin yandi;
8 Taoγlar ərləp qiḳti,
Wadilar qüxüp kətti,
Sular Sən bekitkən jayoγa qüxüp kətti.□
9 Ular texip, yərni yənə ḳaplimisun dəp,
Sən ularoγa qəklimə ḳoyoγansən.
10 *Təngri* wadilarda bulaḳlarni eqip uroγutidu,
Suliri taoγlar arisida aḳidu.
11 Daladiki ḫərbir janiwaroγa ussuluḳ beridu,
Yawayi exəklər ussuzluḳini ḳanduridu.
12 Kəktiki ḳuxlar ularning boyida ḳonidu,
Dərəh xahliri arisida sayraydu.
13 U yuḳiridiki rawaḳliridin taoγlarni suoγiridu;
Yər Sening yasioγanliringning mewiliridin ḳandurulidu!
14 U mallar üqün ot-qəplərni,
Insanlar üqün kəktatlarni östüridu,
Xundaḳla nanni yərdin qiḳiridu;
15 Adəmning kənglini hux ḳilidioγan xarabni,
Insan yüzini parḳiritidioγan mayni qiḳiridu;
Insanning yürikigə nan bilən ḳuwwət beridu;
16 Pərwərdigarning dərəhliri,
Yəni Özi tikkən Liwan kedir dərəhliri *su iqip* ḳanaətlinidu.
17 Ənə axular arisioγa ḳuxlar uwa yasaydu,
Ləylək bolsa, arqa dərəhlirini makan ḳilidu.
18 Egiz qoḳḳilar taoγ öqkilirining,
Tik yarlar suoγurlarning panaḫi bolidu.□
19 Pəsillərni bekitmək üqün U ayni yaratti,
Ḳuyax bolsa petixini bilidu.
20 Sən ḳarangoγuluḳ qüxürisən, tün bolidu;
Ormandiki janiwarlarning ḫəmmisi uningda xipir-xipir kezip yüridu.
21 Arslanlar olja izdəp ḫərkirəydu,
Təngridin ozuḳ-tülük sorixidu;■
22 Ḳuyax qiḳipla, ular qekinidu,
Ḳaytip kirip uwilirida yatidu.

■ **104:3** Zəb. 18:10-11; Yəx. 19:1; Wəḥ. 14:14 ■ **104:4** Ibr. 1:7 ■ **104:5** Ayup 26:7; 38:4, 5, 6; Zəb. 24:1-2; 78:69 □ **104:6 «Libas bilən oraloγandək, uni qongḳur dengizlar bilən orioγansən, sular taoγlar qoḳḳiliri üstidə turdi» —** bu ayət bəlkim Nuḫ pəyoγəmbər dəwridiki topanni kərsitidu (9-ayətni kərüng). Bəzi alimlar uni yaritilix jəryanidiki üqinqi künini kərsitidu, dəp ḳaraydu. □ **104:8 «Taoγlar ərləp qiḳti, wadilar qüxüp kətti, sular Sən bekitkən jayoγa qüxüp kətti» —** baxḳa birhil tərjimisi «Ular (sular) taoγlaroγa qiḳip, wadilardin qüxüp, sən bekitkən jayoγa eḳip kətti». □ **104:18 «Tik yarlar suoγurlarning panaḫi bolidu» —** «suoγurlar» (yaki «siqḳanlar») kiqik bir ḫaywan. ■ **104:21** Ayup 38:39,40; Yəx. 31:4

23 Insan bolsa əz ixiоɳa qiķidu,
Ta kəqkiqə meḫnəttə bolidu.
24 I Pərwərdigar, yasiоɳan ḫərhil nərsiliring nəķədər kəptur!
Ḫəmmisini ḫekmət bilən yaratķansən,
Yər yüzi ijat-baylikliring bilən toldi.
25 Ənə büyük bipayan dengiz turidu!
Uningda san-sanaķsiz oɳuz-oɳuz janiwarlar,
Qong wə kiqik ḫaywanlar bar.
26 Xu yərdə kemilər ķatnaydu,
Uningda oynaķlisun dəp sən yasiоɳan lewiatanmu bar;□
27 Waķtida ozuķ-tülük bərgin dəp,
Bularning ḫəmmisi Sanga ķaraydu.■
28 Ularоɳa bərginingdə, teriwalidu,
Ķolungni aqķiningdila, ular nazunemətlərgə toyidu.
29 Yüzüngni yoxursang, ular dəkkə-dükkigə qüxidu,
Roḫlirini alsang, ular jan üzüp,
Yənə tupraķķa ķaytidu.■
30 Roḫingni əwətkiningdə, ular yaritilidu,
Yər-yüzi yengi *bir dəwr bilən* almixidu.
31 Pərwərdigarning xan-xəḫriti əbədiydur,
Pərwərdigar Əz yaratķanliridin hursən bolidu.
32 U yərgə baķķinida, yər titrəydu,
Taoɳlaroɳa təgkinidə, ular tütün qiķiridu.
33 Ḫayatla bolidikənmən, Pərwərdigaroɳa nahxa eytimən;
Wujudum bolsila Hudayimni küyləymən.■
34 U sürgən oy-hiyallirimdin səyünsə!
Pərwərdigarda huxallinimən!
35 Gunaḫkarlar yər yüzidin tügitilidu,
Rəzillər yoķ bolidu.
I jenim, Pərwərdigaroɳa təxəkkür-mədḫiyə ķaytur!
Ḫəmdusana!□

105

105-küy •••• Huda Israil həlķigə kərsətkən məjizə ḫəm xapaətlərning tarihi

1 Pərwərdigaroɳa təxəkkür eytinglar,
Uning namini qaķirip iltija ķilinglar,
Uning ķiloɳanlirini həlķlər arisida ayan ķilinglar!□ ■
2 Uningoɳa nahxilar eytip, Uni küyləngla r;
Uning pütkül karamət məjiziliri üstidə seoɳinip oylininglar.
3 Muķəddəs namidin pəhirlinip danglanglar,
Pərwərdigarni izdigüqilərning kəngli xadlansun!■
4 Pərwərdigarni ḫəmdə Uning küqini izdənglar,

□ **104:26 «Uningda oynaķlisun dəp sən yasiоɳan lewiatanmu bar»** — «lewiatan» — 74:14-ayəttiki ḫəm «Ayup» 41:1-ayəttiki izaḫatlarni kərüng. ■ **104:27** Zəb. 145:15 ■ **104:29** Zəb. 30:7 ■ **104:33** Zəb. 63:4; 146:2 □ **104:35 «Ḫəmdusana!»** — bu yərdə (xundaķla Zəburning baxķa yərliridə) «Ḫəmdusana» ibraniy tilidiki «Ḫalleluyaḫ», yəni «Yaḫni mədḫiyiləngla r» degən səzni bildüridu. □ **105:1 «Uning (Pərwərdigarning) ķiloɳanlirini həlķlər arisida ayan ķilinglar!»** — bu uluoɳ küydə «Yar.» 12-41 bablar, «Mis.» 1-24 bablardiki tarih kəzdə tutulidu. ■ **105:1** 1Tar. 16:8-22 ■ **105:3** Zəb. 34:2-3

Didar-ḥuzurini tohtimay izdənglar.
5 Uning yaratqan məjizilirini,
Karamət-alamətlirini ḥəm aoɣzidin qiqqan ḥəkümlirini əstə tutunglar,
6 I Uning quli Ibraḥim nəsli,
Özi tallioɣanliri, Yaqupning ooɣulliri!
7 U, Pərwərdigar — Hudayimiz,
Uning ḥəkümliri pütkül yər yüzididur.
8 Özi tüzgən əḥdisini əbədiy yadida tutidu —
— Bu Uning ming əwladqiqə wədixləxkən səzidur, —
9 Yəni Ibraḥim bilən tüzgən əḥdisi,
Isḥaqqa iqkən qəsimidur.
10 U buni Yaqupqimu nizam dəp jəzmləxtürdi,
Israilоɣa əbədiy əḥdə qilip berip: —□ ■
11 «Sanga Qanaan zeminini berimən,
Uni mirasing boloɣan nesiwəng qilimən», — dedi,■
12 — Gərqə xu qaoɣda ularning sani az,
Etiwaroɣa elinmioɣan, xu yərdiki musapirlar bolsimu.■
13 Ular u yurttin bu yurtqa,
Bu əldin u qəbiligə kezip yürdi;
14 U ḥeqkimning ularni ezixigə yol qoymidi,
Ularni dəp padixaḥlaroɣimu tənbiḥ berip: —■
15 Mən məsiḥ qiloɣanlirimoɣa təgmə,
Pəyoɣəmbərlirimgə yaman ix qilma! — dedi.□
16 U axu yurtqa aqarqilikni buyrudi,
Tirək boloɣan ax-nanni qurutuwətti.□
17 U ulardin burun bir adəmni əwətkənidi,
Yüsüp qul qilip setiloɣanidi.□ ■
18 Uning putliri zənjirdə aoɣridi,
Uning jeni təmürgə kirip qisildi;
19 Xundaqla ta özigə eytiloɣan wəḥiy əməlgə axuruloɣuqə,
Pərwərdigarning səz-kalami uni sinap tawlidi;
20 Pirəwn adəmlirini əwətip uni boxatquzdi,
Qowmlarning ḥəkümdari uni ḥərlükkə qikardi.
21 Uni öz ordisioɣa oɣojidar qilip qoydi,
Pütün mal-mülkigə baxlik qilip təyinləp,■
22 Öz wəzirlirini uning ihtiyarida bolup tərbiyilinixkə,
Aqsaqallirioɣa danalik өgitixkə tapxurdi.
23 Xuning bilən Israil Misiroɣa kəldi,
Yaquplar Ḥamning zeminida musapir bolup yaxidi.□

□ **105:10** **«U buni Yaqupqimu nizam dəp jəzmləxtürdi...»** — bu yərdə «Yaqup» Yaqupning өzini (Israil həlqi əməs) kərsitidu. ■ **105:10** Yar. 28:13; 35:11; 1Tar. 16:17 ■ **105:11** Yar. 13:15; 15:18 ■ **105:12** 1Tar. 16:19 ■ **105:14** Yar. 35:5 □ **105:15** **«Mən məsiḥ qiloɣanlirimoɣa təgmə, pəyoɣəmbərlirimgə yaman ix qilma!»** — məsilən, «Yar.» 20:3-7. □ **105:16** **«U... tirək boloɣan ax-nanni qurutuwətti»** — səzmusəz tərjimə qiloɣanda «U pütün nan (nanni kətüridioɣan) ḥasisini sunduriwətti». Mumkinqiliki barki, qədimki zamanlarda Yəḥudiy həlqi өz nanlirini bir ḥasida (zihta tiziloɣandək) kətürüp mangatti. Ḥərḥalda omumiy mənisi tərjimə qiloɣinimizdək bolsa kerək. □ **105:17** **«U ulardin burun bir adəmni əwətkənidi»** — Huda Yüsüpni əwətti. Əməliyəttə Yüsüpning aka-ukilirining өzini Misirliqlaroɣa qul boluxqa setiwetixi dəl Hudaning pilani idi; xunga «Huda Yüsüpni əwətti» degili bolidu. ■ **105:17** Yar. 37:28,36; 45:5 ■ **105:21** Yar. 41:40 □ **105:23** **«Xuning bilən Israil Misiroɣa kəldi, Yaquplar Ḥamning zeminida musapir bolup yaxidi»** — bu ayəttə «Israil» ḥəm «Yaquplar» ḥəzriti Yaqup wə uning ailisidikilirini (xu qaoɣda 70qə adəm) kərsitidu.

24 *Pərwərdigar* Өz həlқini kəp nəsillik қilip,
Əzgüqiliridin küqlük қildi.■
25 U *Misirliқlarning* kəlbidə Өz həlқigə nəprət ḥasil қildi,
Ularni Өz қullirioɳa ḥiylə-mikirlik boluxқa mayil қildi.■
26 U Өz қuli boloɳan Musani,
Өzining tallioɳini Ḥarunni yollidi.■
27 Ular *Misirda* ilaḥiy alamətlərni ayan қilip,
Ḥam zeminida uning məjizilirini ornatti.■
28 Pərwərdigar қarangoɳuluқni əwətip,
Zeminni zulmətkə қaplitiwətti;
Misirliқlar Uning əmrigə қarxi turoɳan əməsmu?□
29 U ularning sulirini қanoɳa aylandurdi,
Beliқlirini қurutiwətti.
30 Ularning yərlirini miz-miz paқilar basti,
Xaḥ-əmirlirining ḥujrilirioɳimu ular tolup kətti.
31 U bir səz bilənla, oɳuz-oɳuz qiwinlar besip kəldi;
Ḥəmmə bulung-puqқaқlarda oɳing-oɳing uqar qümülilər.
32 U yamoɳurning ornioɳa məldür yaoɳdurup,
Bu zeminoɳa yalқunluқ ot qüxürdi.
33 U üzüm tallirini, ənjur dərəhlirini urdi,
Zemindiki dərəhlərni sunduruwətti.
34 U bir səz қilixi bilənla, qekətkilər kəldi,
Sansiz yutқur ḥaxarətlər mizildap,
35 Zeminida bar boloɳan giyaḥlarni yutuwətti,
Etizlarning barliқ ḥosullirini yəp tügətti.
36 *Ahirda* zeminidiki barliқ tunji tuoɳuloɳanlarni,
Ularning oɳururi boloɳan birinqi ooɳul balilirini қiriwətti.■
37 Өz həlқini bolsa, altun-kümüxlərni kətürgüzüp qiқardi,
Қəbililiridə birsimu yiқilip qüxüp қaloɳini yoқ.
38 Ularning qiққinioɳa Misir huxal boldi,
Qünki ularning wəḥimisi *Misirliқlaroɳa* qüxti.■
39 U ularoɳa bulutni sayiwən boluxқa,
Otni tündə nur boluxқa bərdi.
40 Ular soridi, U bədinilərni qiқardi,
Ularni samawiy nan bilən қandurdi.
41 U taxni yardi, sular bulduқlap qiқti;
Қaқaslиқta dəryadək aқti.
42 Qünki U bərgən muқəddəs səzini,
Өz қuli Ibraḥimni əstə tutti.■
43 U həlқini xad-huramliқ bilən,
Өz tallioɳinini xadiyanə təntənilər bilən *azadliққa* qiқardi.■
44 U ularoɳa əllərning zeminlirini berip,
Ularni həlқlərning əjir-meḥnətlirigə muyəssər қildi,
45 Bu, ularning Uning bəlgilimilirini tutup,
Қanunlirioɳa itaət қilixi üqün idi!

■ **105:24** Mis. 1:7, 9 ■ **105:25** Mis. 1:9,10,12 ■ **105:26** Mis. 3:10; 4:12 ■ **105:27** Mis. 7:9 □ **105:28** **«Pərwərdigar қarangoɳuluқni əwətip, zeminni zulmətkə қaplitiwətti; Misirliқlar Uning əmrigə қarxi turoɳan əməsmu?»** — baxқa birhil tərjimisi: «Pərwərdigar қarangoɳuluқni əwətip, қarangoɳuluқlar bolsa Uning buyruқioɳa қarxiliқ kərsətmidi». ■ **105:36** Zəb.78:51 ■ **105:38** Mis. 12:33 ■ **105:42** Yar. 15:14 ■ **105:43** Mis. 14:8; Qəl. 33:3

Ḥəmdusana!■

106

106-küy •••• Hudaning wapadarliḳi wə səwr-taḳiti; insanning wapasizliḳi

1 Ḥəmdusana!
Pərwərdigarƣa təxəkkür eytinglar!
Qünki U meḥribandur, əbədiydur Uning meḥir-muḥəbbiti.□ ■
2 Pərwərdigarning ḳudrətlik ḳilƣanlirini kim səzləp berələydu?
Uning bar xan-xəḥritini kim jakarlap berələydu?
3 Bəhtliktur adalətni tutḳan,
Daim ḥəḳḳaniyliḳni yürgüzgən kixi!
4 Həlḳinggə bolƣan ḥimmiting bilən meni əsligəysən, i Pərwərdigar;
Nijatliḳing bilən yenimƣa kelip həwər alƣin!□
5 Xuning bilən, Sən tallioƣanliringning bərikitini kərəy,
Өz elingning xadliḳi bilən xad bolay,
Өz mirasing *bolƣan həlḳing* bilən pəhirlinip, yayrap yürəy!
6 Biz ata-bowilirimiz ḳatarida gunaḥ ətküzduḳ,
Ḳəbiḥlik ḳilduḳ, yamanliḳ əyliduḳ.■
7 Misirda turƣan ata-bowilirimiz məjiziliringni nəzirigə almay,
Kөp meḥribanliḳliringni esigə almidi;
Bəlki dengizda, Ḳizil Dengiz boyida isyan kətürdi.■
8 Biraḳ U ḳudritimni namayan ḳilay dəp,
Өz nami üqün ularni ḳutḳuzdi.■
9 Uning Ḳizil Dengizƣa tənbiḥ berixi bilən,
U ḳupḳuruḳ boldi;
Huddi ḳaoƣjiraḳ qəllüktin yetəkləp mangƣandək,
U ularni dengiz təgliridin *ḳuruḳ* ətküzdi.■
10 Ularni əq kərgənlərning ḳolidin ḥərlükkə qiḳardi,
Ularƣa ḥəmjəmət bolup düxmən qanggilidin ḳutḳuzdi.
11 Yawlarni sular basti,
Ularning ḥeqbirsi saḳ ḳalmidi.■
12 Xundila ular Uning səzlirigə ixənq ḳildi;
Ular Uni küylidi.■
13 Ular Uning ḳilƣanlirini xunqə tez untudi,
Nəsiḥətini kütmidi;
14 Bəlki dalada aq kəzlükkə baladək berildi,
Qəl-bayawanda Təngrini sinidi.■
15 Xunga U soriƣinini ularƣa bərdi,
Biraḳ jüdətküqi bir kesəlni janliriƣa təgküzdi.■
16 Ular bargaḥda Musaƣa ḥəsət ḳildi,
Hudaning muḳəddəs bəndisi Ḥarunnimu kərəlmidi.■

■ **105:45** Mis. 19:4, 5, 6; Ḳan. 4:1, 40; 6:21, 22, 23, 24, 25 □ **106:1 «Pərwərdigar... meḥribandur, əbədiydur Uning meḥir-muḥəbbiti...»** — bu küydə Təwrattiki «Mis.» 1-24-bablar, «Qəl.» 11-17, 20-bablar, «Yəxua», «Batur ḥakimlar» ḥəm «Padixaḥlar» degən ḳisimlardiki tarih kəzdə tutulidu. ■ **106:1** 1Tar. 16:34-36; Zəb. 107:1; 118:1; 136:1 □ **106:4 «Nijatliḳing bilən yenimƣa kelip həwər alƣin!»** — ibraniy tilida: «Nijatliḳing bilən meni yoḳliƣaysən» degən səzlər bilən ipadilinidu. ■ **106:6** Law. 26:40; Yər. 3:25; Dan. 9:5 ■ **106:7** Mis. 14:11,12 ■ **106:8** Mis. 9:16 ■ **106:9** Mis. 14:21,22,29 ■ **106:11** Mis. 14:27; 15:5 ■ **106:12** Mis. 14:31; 15:1 ■ **106:14** Mis. 16:3; Qəl. 11:4,6,33; Zəb. 78:18; 1Kor. 10:6 ■ **106:15** Qəl. 11:20, 33; Zəb. 78:29-31; Yəx. 10:16 ■ **106:16** Qəl. 16

17 Yər eqilip Datanni yutuwətti,
Abiramni adəmliri bilən ķapsiwaldi.■
18 Əgəxküqiliri arisida ot yeķildi;
Yalķun rəzillərni køydüriwətti.■
19 Ular Ḥorəb teoɳida mozay butni yasidi,
Ķuyma ḥəykəlgə səjdə ķilip,■
20 Əzlirining pəhir-xəḥriti boloɳuqining ornioɳa,
Ot-qəp yəydioɳan əküzning süritini almaxturdi.
21 Misirda uluoɳ ixlarni kərsətkən Nijatkari Təngrini ular untudi.
22 Dərwəķə, Ḥam diyarida məjizilər yaratķan,
Ķizil Dengiz boyida ķorķunqluķ ixlarni kərsətkən Hudani *untudi*.
23 U ularni ḥalak ķilimən degənidi —
Əz tallioɳini Musa ķəḥrini yandurux üqün Uning aldida ariqi bolup tik turmioɳan bolsa,
— Dərwəķə xundaķ ķiloɳan bolar idi.■
24 Ular yənə güzəl zeminni kəmsitip rət ķildi,
Uning wədisigə ixənmidi;■
25 Bəlki qedirlirida ķaķxap yürüp,
Pərwərdigarning awazioɳa ķulaķ salmidi.
26 Xunga U ularoɳa ķəsəm ķilip ķol kətürüp: —
Silərni qəldə yiķitip tügəxtürimən —■
27 Əwladliringlarnimu əllər arisida yiķitip tügəxtürüp,
Yaķa yurtlar ara tarķitiwetimən» — dedi.■
28 Ular Baal-Peor butķa əzini etip qoķunup,
Əlüklərgə atioɳan ķurbanliķlarni yedi.□ ■
29 Ular ķilmixliri bilən Uning aqqiķini kəltürdi,
Ular arisida waba ķozoɳaldi;
30 Finiḥas turdi-də, ḥəküm yürgüzdi,
Xuning bilən waba tosuldi;
31 Bu ix *Finiḥasķa* ḥəķķaniyət dəp ḥesablandi,
Uning nəsligimu əwladidin əwladioɳiqə, əbədiy xundaķ ḥesablandi.
32 Ular yənə *Pərwərdigarni* meribaḥ suliri boyida oɳəzəpkə kəltürdi,
Ularning səwəbidin Musaoɳimu zərər yətti;■
33 Qünki ular uning roḥini teriktürdi,
Uning ləwliri bihəstiliktə gəp ķilip saldi.□
34 Ular Pərwərdigarning əmrigə hilaplik ķilip,
Xu yərdiki ķowmlarni yoķatmidi;
35 Bəlki yat əllər bilən arilixip,
Ularning ķiliķlirini əgəndi;■
36 Ularning butlirioɳa qoķundi,
Bular əzlirigə bir tuzaķ bolup qiķti;
37 Qünki ular əz ooɳul-ķizlirini soyup, jinlaroɳa ķurbanliķķa beoɳixlidi.■

■ **106:17** Qəl. 16:31,32,33; Ķan. 11:6 ■ **106:18** Qəl. 16:35,46 ■ **106:19** Mis. 32:4 ■ **106:23** Mis. 32:11,32; Ķan. 9:13,14; 10:10 ■ **106:24** Qəl. 14:1, 2 ■ **106:26** Qəl. 14:28 ■ **106:27** Zəb. 44:10-14; Əz. 20:23 □ **106:28 «Ular Baal-Peor butķa əzini etip qoķunup, əlüklərgə atioɳan ķurbanliķlarni yedi» —** «əlüklərgə ķurbanliķ ķilix», «yaoɳ puritix» ķatarliķ ḥərķandaķ paaliyətlər Təwratta ķət'iy mən'i ķilinoɳan. ■ **106:28** Qəl. 25:3; 31:16; Wəḥ. 2:14 ■ **106:32** Qəl. 20:12; Zəb. 95:8 □ **106:33 «Qünki ular uning roḥini teriktürdi» —** bəzi tərjimilərdə «uning roḥi» Musaning roḥi əməs, bəlki Hudaning Roḥi dəp qüxəndürülidu. **«… Ular uning roḥini teriktürdi, uning ləwliri bihəstiliktə gəp ķilip saldi» —** «Qəl.» 20:7-13ni kərüng. ■ **106:35** Ḥak. 2:2; 3:5, 6 ■ **106:37** Law. 18:21; Ķan. 12:31; 2Pad. 16:3; 17:17; 21:6; 2Tar. 28:3; 33:6

38 Xundaq qilip ular bigunah qanni,
Yəni Qanaandiki butlarƣa atap qurbanlik qilip, əz ooƣul-qizlirining qenini tökti;
Zemini qanƣa bulƣinip kətti.■
39 Ular əz qilmixliri bilən bulƣandi;
Qilikliri bilən pahixə ayaldək buzuldi.
40 Xunga Pərwərdigar Əz həlqidin qattiq ƣəzəpləndi,
U Əz mirasidin yirgəndi;
41 Ularni yat əllərning qoliƣa bərdi,
Ularƣa əqmənlər ular üstidin hökümranlik qildi.
42 Düxmənliri ularni əzdi,
Ular yaw qoli astida egilip püküldi.
43 Kəp qetim *Pərwərdigar* ularni qutquzdi;
Biraq ular bolsa, əz hahixliri bilən Uningƣa asiylik qildi,
Ular əz kəbihliki bilən pəs halƣa qüxti.
44 Xundaqtimu U ularning nalə-pəryadini angliƣanda,
Ularning jəbir-japaliriƣa etibar bərdi;
45 Həm ular bilən tüzgən əhdisini əslidi,
Zor mehir-xəpqiti bilən, ƣəzipidin yandi,□
46 U ularni sürgün qiloƣanlarning qəlbidə rəhim oyoƣatti.
47 Bizni qutquzoƣaysən, i Pərwərdigar Hudayimiz!
Muqəddəs namingƣa təxəkkür eytixqa,
Təntənə qilip Seni mədhiyiləxkə,
Bizni əllər arisidin yeningƣa yioƣiwaloƣaysən!■
48 Israilning Hudasi boloƣan Pərwərdigarƣa,
Əzəldin ta əbədgiqə təxəkkür-mədhiyə qayturulsun!
Pütkül həlq «Amin» desun!
Həmdusana! ■

107

Bəxinqi Bəlüm •••• 107-küy •••• Hudaning barliq insanlarƣa kərsətkən mehribanliqi üqün təxəkkür eytinglar!

1 Ah, Pərwərdigarƣa təxəkkür eytinglar!
Qünki U mehribandur, əbədiydur Uning mehir-muhəbbiti!■
2 Pərwərdigar yaw qolidin qutquzoƣanlar,
U həmjəmət bolup qutquzoƣan həlqi buni dawamlik bayan qilsun —
3 Yəni U xərq bilən oƣərbtin, ximal bilən jənubtin,
Hərqaysi yurtlardin yioƣiwelinoƣanlar buni eytsun!□
4 Ular qəl-bayawanni kezip pinhan yolda adaxti,
Adəm makanlaxqan heqbir xəhərni tapalmastin.
5 Aq həmdə ussuz bolup,
Jeni qikay dəp qaldi.
6 Andin Pərwərdigarƣa pəryad qildi,
U ularni muxəkqətliridin azad qildi.

■ **106:38** Qəl. 35:33 □ **106:45 «Zor mehir-xəpqiti bilən,...»** — ibraniy tilida: «Zor mehir-xəpqətliri bilən...». ■ **106:47** 1Tar. 16:35 ■ **106:48** 1Tar. 16:36 ■ **107:1** Zəb. 106:1; 118:1; 136:1 □ **107:3 «... U... ximal bilən jənubtin... yioƣiwelinoƣanlar buni eytsun!»** — bəzi kona kəqürmilərdə «jənubtin» degənning ornida «dengizdin» deyilidu; yəni «U... ximal bilən dengizdin... yioƣiwelinoƣanlar buni eytsun!» deyilidu (ibraniy tilida ikki səzning pərqi qong əməs, yəni «yami» bilən «Yamin»).

7 Makanlaxkudək xəhərgə yətküqə,
U ularni tüz yolda baxlidi.
8 Ular Pərwərdigarƣa təxəkkür eytsun!
Uning өzgərməs muhəbbiti üqün,
Insan balilirigƣa kərsətkən məjiziliri üqün!
9 Qünki U qangkigƣan kəngülni kandurdi,
Aq kalƣan janni esil nemətlər bilən toldurdi.
10 Zülmättə, өlüm kələnggisidə yaxigƣanlar,
Təmür kixən selinip, azab qəkkənlərni bolsa,
11 (Qünki ular Təngrining əmirlirigə karxilik kildi,
Həmmidin Aliy Bolƣuqining nəsihətini kəmsitti)
12 — U ularni japa-muxəkkət tartkuzup kəmtər kildi,
Ular putlixip yikildi, ularƣa yardəmgə birsimu yok idi.
13 Andin Pərwərdigarƣa yelinip pəryad kildi,
U ularni muxəkkətliridin azad kildi.
14 Ularni zulmət həm өlüm sayisidin qikirip,
Ularning zənjir-asarətlirini sundurup taxlidi.
15 Ular Pərwərdigarƣa təxəkkür eytsun!
Uning өzgərməs muhəbbiti üqün,
Insan balilirigƣa kərsətkən məjiziliri üqün!
16 Mana U mis dərwazilarni parə-parə kilip,
Təmür takaklarni kesip taxlidi.
17 Hamakətlər өz itaətsizlik yolliridin,
Kəbihlikliridin azablarƣa uqraydu;
18 Kənglidə hərhil ozuk-tülüktin bizar bolup,
Өlüm dərwazilirigƣa yekinlixidu.
19 Andin Pərwərdigarƣa yelinip pəryad kilidu,
U ularni muxəkkətliridin azad kilidu.
20 U səz-kalamini əwətip, ularni sakaytidu,
Ularni zawallikliridin kutkuzidu.
21 Ular Pərwərdigarƣa təxəkkür eytsun!
Uning өzgərməs muhəbbiti üqün,
Adəm balilirigƣa kərsətkən məjiziliri üqün!
22 Kurbanlik süpitidə təxəkkürlər eytsun,
Uning kilƣanlirini təntənilik nahxilar bilən bayan kilsun!□ ■
23 Kemilərdə dengizƣa qüxüp katnigƣuqilar,
Uluƣ sularda tirikqilik kilƣuqilar,■
24 Bular Pərwərdigarning ixlirigƣa guwahqidur,
Qongkur okyanda kərsətkən karamətlərni kərgüqidur.
25 Qünki U bir səz bilənla xiddətlik xamalni qikirip,
Dolkunlirini ərkəxlitidu;
26 Kemiqilər asman-pələk ərləydu,
Sularning təhtilirigə qüxidu,
Dəhxəttin ularning jeni erip ketidu.
27 Ular məst adəmdək ələng-sələng irƣanglaydu,
Hərkandak əkil-qarisi tügəydu;
28 Andin Pərwərdigarƣa yelinip pəryad kilidu,

□ **107:22** **«Kurbanlik süpitidə təxəkkürlər eytsun,...»** — yaki «Təxəkkür kurbanlikliri atisun,...». «Təxəkkür kurbanliki» Musa pəyƣəmbərgə qüxürülgən kanun bekitkən altə hil kurbanliklardin biri. ■ **107:22** Law. 7:12; Zəb. 50:14 ■ **107:23** Wəh. 18:17

U ularni muxəkkətliridin azad kilidu.
29 U boranni tinqitidu,
Su dolkunlirimu jim bolidu.
30 Xuning bilən ular tinqlikidin xadlinidu;
U ularni təxna bolƣan aramgahiƣa yetəkləp baridu.
31 Ular Pərwərdigarƣa təxəkkür eytsun!
Uning əzgərməs muhəbbiti üqün,
Insan balilirigha kərsətkən məjiziliri üqün!
32 Ular həlkning jamaitidimu Uni uluƣlisun,
Aksakallar məjlisidə Uni mədhiyilisun.
33 U dəryalarni qəlgə,
Bulaklarni kakaslikka aylanduridu.
34 Ahalisining yamanliki tüpəylidin,
Hosulluk yərni xorluk kilidu.
35 U yənə qəl-bayawanni kəlgə,
Qangkak yərni bulaklarƣa aylanduridu;■
36 Aqlarni xu yərgə jaylaxturup,
Ular olturaklaxkan bir xəhərni bərpa kilidu;
37 Ular etizlarni həydəp-terip, üzümzarlarni bərpa kilidu;
Bular hosul-məhsulatni mol beridu.
38 U ularƣa bərikət beridu,
Xuning bilən ularning sani helila exip baridu,
U ularning mal-waranlirini heq azaytmaydu.
39 Ular yənə jəbir-zulum, bala-kaza həm dərd-ələmgə yolukup,
Sani aziyip, pükülidu.
40 U esilzadilər üstigə kəmsitixlirini tökidu,
Yolsiz dəxt-səhrada ularni sərgərdan kilidu;
41 Lekin miskin adəmni jəbir-zulumdin yukiri kətürüp saklaydu,
Uning ailə-tawabatini koy padisidək kəp kilidu.■
42 Buni köngli duruslar kərüp xadlinidu;
Pasiklarning aƣzi etilidu.■
43 Kimki dana bolsa, bularni baykisun,
Pərwərdigarning mehir-xəpkətlirini qüxənsun!

108

108-küy •••• Hudaning ƣəlibisigə bolƣan təxna-tilawət

1 Dawutning küy-nahxisi: —

Iradəm qing, i Huda, iradəm qing;
Mən mədhiyə nahxilirini eytip,
Bərhək, Seni küyləymən, pütün rohim bilən!□
2 I nəƣmə-sazlirim, oyƣan!
Mən səhər kuyaxinimu oyƣitimən!
3 Həlk-millətlər arisida Seni uluƣlaymən, i Pərwərdigar;

■ **107:35** Yəx. 41:18 ■ **107:41** 1Sam. 2:8; Zəb. 113:7, 8 ■ **107:42** Ayup 5:16; 22:19 □ **108:1** **«Dawutning küy-nahxisi: —....»** — okurmənlər kərələyduki, bu küyning ayətliri 57-küydiki 7-11-ayətlər, 60-küydiki 5-12-ayətlərgə ohxap ketidu. Xunga bu ayətlərning izahatliri muxu küygimu təwə, əlwəttə. **«... Seni küyləymən, pütün rohim bilən!»** — «rohim» muxu yərdə ibraniy tilidiki «mening xəripim»ning tərjimisi.

Əllər arisida Seni küyləymən!
4 Qünki əzgərməs muḥəbbiting ərxlərgə yətküdək uluoɣtur;
Ḥəḳiḳiting bulutlaroɣa taḳaxti. ■
5 I Huda, xan-xəḥriting ərxlərdin yuḳiri uluoɣlanoɣay,
Xan-xəriping yər yüzini ḳapliоɣay!
6 Əz səygənliringning nijatliḳ tepixi üqün,
Ong ḳolung bilən ḳutḳuzoɣaysən,
Duayimni ijabət ḳiloɣaysən.
7 Huda Əz pak-muḳəddəslikidə xundaḳ degən: —
«Mən təntənə ḳilimən,
Mən Xəkəm diyarini bəlüp berimən,
Sukkot wadisini *təḳsim ḳilixḳa* əlqəymən.
8 Gilead Manga mənsuptur,
Manassəḥmu Manga mənsuptur;
Əfraim bolsa beximdiki dubuloɣamdur,
Yəḥuda Mening əmr-pərman qiḳaroɣuqimdur;□
9 Moab Mening yuyunux jawurumdur;
Edomoɣa qoruoɣumni taxlaymən;
Mən Filistiyə üstidin təntənə ḳilimən!».□
10 Kim Meni bu mustəḥkəm xəḥərgə baxlap kirəlisun?
Kim Meni Edomoɣa elip baralisun?
11 I Huda, Sən bizni rasttinla qətkə ḳaḳtingmu?
Ḳoxunlirimiz bilən billə jənggə qiḳmamsən? ■
12 Bizni zulumlardin ḳutuluxḳa yardəmləxkəysən,
Qünki insanning yardimi bikardur!
13 Huda arḳiliḳ biz qoḳum baturluḳ kərsitimiz;
Bizgə zulum ḳiloɣuqilarni qəyligüqi dəl U Əzidur!

109

109-küy •••• Intiḳam üqün oḳuloɣan dua

1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup oḳulsun dəp, Dawut yazoɣan küy: —

I mədḥiyəmning Igisi Hudayim, jim turma!
2 Mana rəzillərning aoɣzi, məkkarlarning aoɣzi kəz aldimda yooɣan eqildi;
Ular yaloɣanqi til bilən manga ḳarxi səzlidi.
3 Nəprətlik səzlər bilən meni quloɣap,
Ular bikardin-bikar manga zərbə bərməktə.■
4 Muḥəbbitim üqün ular manga ḳarxi xikayətqi boldi,
Mən bolsam — duaoɣa berildim.
5 Yahxiliḳim üqün yamanliḳ,

■ **108:4** Zəb. 36:5; 57:10 □ **108:8** **«Əfraim bolsa beximdiki dubuloɣamdur»** — ibraniy tilida «Əfraim bolsa beximdiki ḳooɣdioɣuqidur». **«Yəḥuda Mening əmr-pərman qiḳaroɣuqimdur»** — baxḳa birhil tərjimisi «Yəḥuda Mening xaḥanə ḥasa mdur». □ **108:9** **«Moab Mening yuyunux jawurum»** — bəlkim Moabning Huda wə Uning həlḳi üqün məynət hizmət ḳilidioɣanliḳini bildüridu. **«Edomoɣa qoruḳumni taxlaymən»** — ayaoɣ kiyimni məlum yər üstigə taxlax axu yərgə igə boloɣanliḳni bildürüxi mumkin; yaki bolmisa, Edomning əz Igisining ayaoɣlirini elip yioɣixturidioɣan ḳuldək ikənlikini kərsitiximu mumkin. **«Filistiyə, Mening səwəbimdin təntənə ḳilinglar!»** — Dawut padixaḥning dəwridə Filistiyə Dawutḳa, xundaḳla Hudaning əzigə boysunup, bəhtlik ḥayatḳa igə boloɣan («2Sam.» 8:1ni, xundaḳa «Yar.» 12:1-3nimy kərüng). ■ **108:11** Zəb. 60:1-3 ■ **109:3** Zəb. 69:4

Səygüm üqün nəprət qayturdi.
6 Ḥərbirining üstidə rəzil bir adəm təyinligəysən,
Uning ong yenida bir dəwagər tursun.■
7 U soraq qilinoɣanda əyibdar bolup qiqsun,
Duasi gunaḥ dəp ḥesablansun.■
8 Künliri qisqa bolsun,
Mənsipini baxqisi igilisun.
9 Baliliri yetim qalsun,
Hotuni tul bolsun.
10 Ooɣulliri sərgərdan tiləmqi bolsun,
Turoɣan harabilikliridin nan izdəp.
11 Jazanihor uning igiliki üstigə tor taxlisun,
Meḥnət əjrini yatlar bulap-talisun.
12 Uningoɣa meḥribanliq kərsitidioɣan birsi bolmisun,
Yetim qaloɣan balilirioɣa iltipat qiloɣuqi bolmisun.
13 Uning nəsli qurutulsun;
Kelər əwladida namliri əqürülsun.
14 Ata-bowilirining qəbiḥlikining əyibliri Pərwərdigarning yadida qalsun,
Anisining gunaḥi əqürülmisun.
15 Bularning əyibliri daim Pərwərdigarning kəz aldida bolsun,
Xuning bilən U ularning nam-əmilini yər yüzidin əqürüp taxlaydu.■
16 Qünki *rəzil kixi* meḥribanliq kərsitixni ḥeq esigə kəltürmidi,
Bəlki ezilgən, yoqsul ḥəm dili sunuqlarni əltürməkkə qooɣlap kəldi.
17 U lənət oquxqa amraq idi,
Xunga lənət uning bexioɣa kelidu;
Bəht tiləxkə rayi yoq idi,
Xunga bəht uningdin yiraq bolidu.
18 U lənətlərni əzigə kiyim qilip kiygən;
Xunga bular aqqan sudək uning iq-baoɣrioɣa,
Maydək, səngəklirigə kiridu;
19 Bular uningoɣa yepinoɣan tonidək,
Ḥərdaim baoɣlanoɣan bəlweoɣidək qaplansun.
20 Bular bolsa meni əyibligüqilərgə Pərwərdigarning bekitkən mukapati bolsun!
Mening yaman gepimni qiloɣanlarning in’ami bolsun!
21 Biraq Sən, Pərwərdigar Rəbbim,
Əz naming üqün mening təripimdə bir ix qiloɣaysən,
Meḥir-muḥəbbiting əla boloɣaqqa,
Meni qutquzoɣaysən;
22 Qünki mən ezilgən ḥəm ḥajətməndurmən,
Qəlbim həstə boldi.
23 Mən quyax uzartqan kələnggidək yoqilay dəp qaldim,
Qekətkə qeqiwetilgəndək qətkə qeqiwetildim.
24 Roza tutqinimdin tizlirim ketidu,
Ətlirim sizip ketidu.
25 Xunglaxqa mən ular aldida rəswa boldum;
Ular manga qaraxqanda, bexini silkixməktə.
26 Manga yardəmləxkəysən, i Pərwərdigar Hudayim,
Əzgərməs muḥəbbiting boyiqə meni qutquzoɣaysən;
27 Xuning bilən ular buning Sening qolungdiki ix ikənlikini,

■ **109:6** Zək. 3:1, 2 ■ **109:7** Pənd. 15:8; 28:9 ■ **109:15** Ayup 18:17; Zəb. 34:16

Buni ḳiloɣuqining Sən Pərwərdigar ikənlikini bilsun.
28 Ular lənət oḳuwərsun, Sən bəht ata ḳiloɣaysən;
Ular ḥujum ḳilixḳa turoɣanda, hijaləttə ḳalsun,
Biraḳ ḳulung xadlansun!
29 Meni əyibligüqilər hijalət bilən kiyinsun,
Ular өz xərməndilikini өzlirigə ton ḳilip yepinsun.
30 Aoɣzimda Pərwərdigaroɣa zor təxəkkür-mədḥiyə ḳaytürimən;
Bərḥək, kөpqilik arisida turup Uni mədḥiyiləymən;
31 Qünki ḥajətmənning jenini gunaḥḳa bekitməkqi boloɣanlardin ḳutḳuzux üqün,
Pərwərdigar uning ong yenida turidu.

110

110-küy •••• Kəlgüsidiki aləmning Padixaḥi — Dawutning əwladi Məsiḥ

1 Dawut yazoɣan küy: —

Pərwərdigar mening Rəbbimgə: —
«Mən sening düxmənliringni təhtipəring ḳiloɣuqə,
Ong yenimda olturoɣin» — dedi.□
2 Pərwərdigar ḳudritingni kөrsitidioɣan xaḥanə ḥasangni Ziondin uzitidu;
Düxmənliring arisida ḥөküm sürgin!□
3 Küqüngni kөrsitidioɣan kündə,
Өz həlḳing halis ḳurbanliḳ kəbi pida bolidu;
Muḳəddəs ḥəywitingdə,
Xu yaxliḳ dəwringdikidək,
Sanga ḥazirmu xəbnəmlər səḥərning baliyatḳusidin yengi qiḳḳandək qüxidu;□
4 Pərwərdigar xundaḳ ḳəsəm iqti,
Ḥəm buningdin yanmaydu: —
«Sən əbədil'əbədgiqə Məlkizədəkning tipidiki bir kaḥindursən».□ ■
5 Ong təripingdə boloɣan Rəb oɣəzipini kөrsətkən kündə padixaḥlarni urup parə-parə ḳiliwetidu;
6 U əllər arisida sotlaydu;
Jay-jaylarni jəsətlər bilən tolduridu;
Kəng zeminning bexini yaridu;■

□ **110:1 «Mən sening düxmənliringni təhtipəring ḳiloɣuqə» —** «təhtipər» padixaḥ təhtkə olturoɣanda puti turidioɣan jay. □ **110:2 «Pərwərdigar ḳudritingni kөrsitidioɣan xaḥanə ḥasangni Ziondin uzitidu» —** bu səzning mənisi bəlkim: Huda yər yüzidə өz səltənitini ḳuroɣanda, tikligən padixaḥ Məsiḥning küq-ḳudriti ḥəm ḥoḳuḳi Yerusalemdin qiḳip ḥər yərgə yetip baridu. □ **110:3 «Өz həlḳing halis ḳurbanliḳ kəbi pida bolidu» —** «halis ḳurbanliḳ», 54-küy, 6-ayəttiki izaḥatni kөrüng. **«Muḳəddəs ḥəywitingdə, xu yaxliḳ dəwringdikidək, sanga ḥazirmu xəbnəmlər səḥərning baliyatḳusidin yengi qiḳḳandək qüxidu» —** deḥḳanlaroɣa məlum boloɣinidək, xəbnəm adəttə pəḳət yapyexil otyaxlar wə dərəhlərning üstigə qüxidu. Ḳuruḳ-ḳaḳxal bolup ḳaloɣan dərəhlərgə qüxməydu. Kөqmə mənisi, Məsiḥ mənggügə yapyexil dərəhtək yax turiweridu. □ **110:4 «Sən əbədil'əbədgiqə Məlkizədəkning tipidiki bir kaḥindursən» —** Məlkizədək degən adəm ḥəzriti Ibraḥimoɣa kaḥin (Hudaoɣa wəkil bolup ḳurbanliḳni ḳobul ḳiloɣuqi) boloɣan ḥəm Ibraḥim aloɣan oljidin ondin birini aloɣan («Yar.» 14-bab). Demək, u Ibraḥimdin uluoɣ idi, xunglaxḳa Ibraḥimning əwladliridin boloɣan kaḥinlardinmu uluoɣ idi. «Yar.» 14-babta deyilginiqə, bu sirliḳ adəmning ata-anisi yoḳ idi. Injil «Ibraniylaroɣa», 8- ḥəm 10-babni kөrüng. «Məlkizədək»ning mənisi: «Həḳḳaniyliḳning padixaḥi» «Amanliḳ padixaḥi». Undaḳta bu yərdə «Sən əbədil'əbədgiqə Məlkizədəkning tipidiki bir kaḥindursən» dəp bekitilixi aləmdə uning əng aliy kaḥin dəp bekitilgənlikini kөrsitidu. ■ **110:4** Ibr. 5:6; 6:20; 7:17 ■ **110:6** Wəḥ. 14:14-20; 16:14-16; 20:8-10

7 U yolda eriқtin su iqidu;
U xunga kixining bexini yəligüqi bolidu.□

111

111-küy •••• Hudaning uluoɣluқini seoɣinix •••• 1-ayəttiki izaһatni kərüng

1 Һəmdusana!
Kəngli duruslarning məxripidə,
Һəm jamaəttə turup,
Pərwərdigaroɣa pütün қəlbim bilən təxəkkür eytimən.□
2 Pərwərdigarning yasioɣanliri uluoɣdur;
Bulardin hursən boloɣanlar izdinip ularni sürüxtürməktə.
3 Uning əjri xərəp wə һəywəttur,
Uning һəққaniyliқi mənggügə turidu.
4 U Өz məjizilirini yad ətküzidu;
Pərwərdigar muһəbbətlik һəm rəһimdilliktur.
5 U Өzidin əyminidioɣanlarni ax bilən təminləydu;
Өz əһdisini һəmixə yad etidu.
6 U əməlliridiki қudritini Өz həlқigə kərsitip,
Baxқa əllərning miras-zeminini ularoɣa təқdim қildi.
7 Uning қoli қiloɣanliri һəқiқət-sadaқət wə adilliқtur;
Uning barliқ kərsətmiliri ixənqliktur.
8 Bular əbədil'əbədgiqə inawətliktur;
Һəқiқəttə һəm durusluқta qiқiriloɣandur.
9 U Өz həlқigə nijatliқ əwətti;
Өz əһdisini əmr қilip mənggügə bekitti;
Muқəddəs һəm sürlüktur Uning nami.
10 Pərwərdigardin қorқux danaliқning baxlinixidur;
Uning һəkümlirini tutқanlarning һəmmisi yorutuloɣan adəmlərdur;
Uning mədһiyisi mənggü turidu.

112

112-küy •••• Hudadin əyminidioɣan kixi •••• 1-ayəttiki izaһatni kərüng

1 Һəmdusana!
Pərwərdigardin əyminidioɣan,
Uning əmrlirini zor hursənlik dəp bilidioɣan adəm bəhtliktur!□ ■
2 Uning nəsli zeminda turup küq-қudrətlik bolidu;
Duruslarning dəwri bəhtlik bolidu.
3 Uning өyidə dələt һəm bayliқlar bolidu;

□ **110:7 «U yolda eriқtin su iqidu; u xunga kixining bexini yəligüqi bolidu»** — bu sirliқ gəp bəlkim Məsiһning kiqik peil ikənlikini, һəmdə əziningmu kiqik peil məminlərgə təsəlli beridioɣanliқini kərsitidu. **«U xunga kixining bexini yəligüqi bolidu»** — baxқa birhil tərjimisi: «Xunga u (əz) bexini kətüridu». □ **111:1 «Һəmdusana! Kəngli duruslarning məxripidə, һəm jamaəttə turup...»** — bu küy «elipbə tərtipilik» küy. Biraқ ibraniy tilini tərjimə қilix jəryanida jümlə tərtiplirini өzgərtix kerəkliki tüpəylidin, «elipbəlik» nushini kərsitəlmiduқ. □ **112:1 «Һəmdusana! Pərwərdigardin əyminidioɣan, Uning əmrlirini zor hursənlik dəp bilidioɣan adəm bəhtliktur!...»** — bu küy «elipbə tərtipilik» küy. Biraқ ibraniy tilini tərjimə қilix jəryanida jümlə tərtiplirini өzgərtix kerəkliki tüpəylidin, «elipbə tərtipilik» nushini kərsitəlmiduқ. ■ **112:1** Zəb. 1:1, 2

Ḥəkḳaniyliḳi mənggügə turidu.
4 Ḳarangoɣuluḳta turoɣan durus adəmgə nur pəyda bolidu;
U xəpḳətlik, rəḥimdil ḥəm ḥəkḳaniydur.
5 Həyrhaḥ, ətnə berip turidioɣan adəmning bəhti bolidu;
U өz ixlirini adilliḳ bilən yürgüzidu.□
6 Bərḥək, u əbədiy təwritilməydu;
Ḥəkḳaniy adəm mənggügə əslinidu.
7 U xum həwərdin ḳorḳmaydu;
Uning kəngli toḳ ḥalda, Pərwərdigaroɣa tayanoɣan.
8 Dili məḥkəm ḳilinoɣan, u ḳorḳmaydu;
Ahirida u rəḳiblirining məoɣlubiyitini kəridu.
9 U өziningkini mərdlərqə tarḳatḳan,
Yoḳsullaroɣa beridu;
Uning ḥəkḳaniyliḳi mənggügə turidu;
Uning münggüzi izzət-xəḥrət bilən kətürülidu.
10 Rəzil adəm buni kərüp qidimaydu,
Qixlirini oɣujurlitidu, u erip ketidu;
Rəzillərning arzu-ḥəwisi yoḳitilidu.

113

113-küy •••• Huda xəpḳitini kərsitix üqün Өzini təwən tutidu

1 Ḥəmdusana!
Mədḥiyiləŋlar, i Pərwərdigarning ḳulliri,
Pərwərdigarning namini mədḥiyiləŋlar!
2 Ḥazirdin baxlap, əbədil'əbədgiqə,
Pərwərdigarning namioɣa təxəkkür-mədḥiyə ḳayturulsun!■
3 Kün qiḳardin kün pataroɣa,
Pərwərdigarning nami mədḥiyilinixkə layiḳtur!■
4 Pərwərdigar əllərdin yuḳiri kətürüldi;
Xan-xəripi ərxlərdin yuḳiridur.
5 Kimmu Pərwərdigar Hudayimizoɣa təŋ bolalisun —
Өz makani yuḳirida bolsimu,
6 Asmanlaroɣa ḥəm yərgə ḳarax üqün,
Өzini təwən ḳiloɣuqioɣa?
7 Namrat kixini U topa-qangdin kətüridu;
Ḳioɣliḳtin yoḳsulni yuḳirilitidu;■
8 Uni esilzadilər ḳatarioɣa,
Yəni Өz həlḳining esilzadiliri arisioɣa olturoɣuzidu;
9 U tuoɣmas ayalni өygə orunlaxturup,
Uni ooɣullarning huxal anisi ḳilidu.
Ḥəmdusana!

□ **112:5** **«U өz ixlirini adilliḳ bilən yürgüzidu»** — baxḳa ikki hil tərjimisi bar: — «U өz adilliḳi bilən өz ixlirini yürüxtüridu» yaki «Dəwada bolsa ḥəküm uning təripidə bolidu». Mumkinqiliki barki, yazoɣuqi bu üq mənining ḥəmmisini kəzdə tutḳan. ■ **113:2** Dan. 2:20 ■ **113:3** Mal. 1:11 ■ **113:7** 1Sam. 2:8; Zəb. 107:41

114

114-küy •••• Hudaning Israil həlқining Misirdin qiқixida ularoɳa namayan қiloɳan uluoɳluқi

1 Israil Misirdin,
Yaқup jəməti yat tilliқ əllərdin qiққanda, ■
2 Xu qaoɳda Yəhuda *Hudaning* muқəddəs jayi,
Israil uning səltiniti boldi,
3 Dengiz buni kərüp bədər қaqti,
Iordan dəryasi kəynigə yandi;
4 Taoɳlar қoqқarlardək,
Dənglər қozilardək oynaқlidi.
5 Əy dengiz, sən nemə boldung, қaqқili?
Iordan dəryasi, yolungdin yanoɳili?
6 Taoɳlar қoqқarlardək,
Dənglər қozilardək oynaқlioɳili?
7 I yər yüzi, Rəbning jamalidin,
Yaқupning Hudasining jamalidin təwrən;
8 U қoram taxni kəlqəkkə,
Qaқmaқ texini mol bulaқ sulirioɳa aylanduridu.□ ■

115

115-küy •••• Butlaroɳa qoқunoɳanlar ҳəm Hudaoɳa ibadət қiloɳanlar

1 Bizgə əməs, i Pərwərdigar, bizgə əməs —
Өzgərməs muҳəbbiting üqün, ҳəқiқət-sadaқiting üqün,
Өz namingoɳa xan-xərəp kəltürgəysən.
2 Əllər nemixқa «Ularning Hudasi қəyərdə?» dəp *mazaқ* қilixidu?
3 Biraқ Hudayimiz bolsa ərxlərdidur;
Nemini halisa, U xuni қiloɳandur.
4 Ularning butliri bolsa pəқət kümüx-altundin ibarət,
Insanning қolliri yasioɳinidur, halas.
5 Ularning aoɳzi bar, biraқ səzliyəlməydu;
Kəzliri bar, kərməydu;■
6 Қulaқliri bar, anglimaydu,
Burni bar, puriyalmaydu;
7 Қolliri bar, siliyalmaydu;
Putliri bar, mangalmaydu;
Kaniyidin ҳeqbir sada qiқarmaydu.
8 Ularni yasioɳanlar ularoɳa ohxaxtur,
Ularoɳa tayanoɳanlarmu xundaқtur.
9 I Israil, Pərwərdigaroɳa tayininglar;
U silərgə yardəm қiloɳuqinglar ҳəm қalқininglardur.
10 I Ҳarun jəməti, Pərwərdigaroɳa tayininglar;
U silərgə yardəm қiloɳuqi ҳəm silərning қalқininglardur.□

■ **114:1** Mis. 13:3 □ **114:8** **«U қoram taxni kəlqəkkə, qaқmaқ texini mol bulaқ sulirioɳa aylanduridu»** — «qaқmaқ texi» taxlar iqidə əng қattiқ tax ҳesablinidu. «Қan.» 8:15ni kərüng. ■ **114:8** Mis. 17:6; Qəl. 20:11 ■ **115:5** Қan. 4:28; Yər. 10:3, 4, 5, 9-16 □ **115:10** **«U silərgə yardəm қiloɳuqi ҳəm silərning қalқininglardur»** — ibraniy tilida «U ularoɳa yardəm қiloɳuqi ҳəm ularning қalқininglardur» deyilidu. 10-11-ayətlərdimu xundaқ.

11 Pərdərdigardin əyminidiɵanlar, Pərwərdigarɵa tayininglar;
U silərgə yardəm ḳiloɳuqi ḥəm ḳalḳininglardur.
12 Pərwərdigar bizni əsləp kəldi;
U bəht ata ḳilidu;
U Israil jəmətigə bəht ata ḳilidu;
U Ḥarun jəmətigə bəht ata ḳilidu;
13 Pərwərdigardin əyminidiɵanlarɵa,
Qongliri ḥəm kiqiklirigimu bəht ata ḳilidu.
14 Pərwərdigar silərgə ḳoxlap beridu,
Silərgə ḥəm pərzəntliringlarɵa;
15 Silərgə Pərwərdigar təripidin bəht ata ḳilinɵan,
Asman-zeminni Yaratḳuqidin bərikətlәngən!
16 Asmanlar bolsa Pərwərdigarning asmanliridur;
Birak zeminni bolsa insan balilirioɳa tapxuroɳandur.
17 Ɵlüklər Yaḥni mədḥiyiliyəlməydu,
Süküt diyarioɳa qüxüp kətkənlərmu xundak;
18 Birak bizlər ḥazirdin baxlap Yaḥka əbədil'əbədgiqə təxəkkür-mədḥiyə ḳayturimiz!
Ḥəmdusana!

116

116-küy •••• Hudaning iltipatioɳa guwaḥlik berix

1 Mən Pərwərdigarni səyimən,
Qünki U mening awazimni, yelinixlirimni angliɵan.
2 Qünki U ḳuliḳini manga saldi,
Xunga mən barlik künlirimdə Uningɵa iltija ḳilip qaḳirimən.
3 Ɵlüm asarətliri meni qirmiwaldi;
Təḥtisaraning dərdliri meni tutuwaldi;
Mən pexkəllikkə yoluḳtum, ələm tarttim;■
4 Xuning bilən mən Pərwərdigarning namioɳa tohtimay nida ḳildim: —
«Səndin ɵtünimən, i Pərwərdigar,
Jenimni ḳutuldurɵaysən!
5 Xəpḳətliktur Pərwərdigar, ḥəkḳaniydur;
Hudayimiz rəḥimdildur.
6 Pərwərdigar nadanni saḳlaydu;
Mən harab əḥwaloɳa qüxürüldum, U meni ḳutḳuzdi.
7 Ḥəy jenim, ḳaytidin hatirjəm bol;
Qünki Pərwərdigar sehiylik, meḥribanlik kərsətti;■
8 Qünki Sən jenimni ɵlümdin, kəzlirimni yaxlardin,
Ayaoɳlirimni putlixixtin ḳutḳuzoɳansən.
9 Mən Pərwərdigar aldida tiriklərning zeminida mangimən;
10 Ixənginim üqün mundak səz ḳiloɳanmən: —
«Mən ḳattik har ḳilinoɳanmən».□ ■
11 Jiddiyləxkinimdin: — «adəmlərning ḥəmmisi yaloɳanqi!» — Degənmən.■
12 Manga kərsətkən barlik yahxiliḳlirini mən nemə bilən Pərwərdigarɵa ḳayturimən?

■ **116:3** 2Sam. 22:5, 6 ■ **116:7** Zəb. 13:6 □ **116:10** **«Ixənginim üqün səz ḳiloɳanmən»** — (yaki «Ixəndim, xunga səz ḳildim...») — buning mənisi, bəlkim, mening Hudaoɳa dərdimni tɵküxüm ḥərgiz bikarɵa kətməydu, deməkqi («2Kor.» 4:13nimu kərüng). ■ **116:10** 2Kor. 4:13 ■ **116:11** Rim. 3:4

13 — Nijatlik ḳədəḥini ḳolumoɣa alimən,
Wə Pərwərdigarning namini qaḳirip iltija ḳilimən;
14 Mən ḳiloɣan ḳəsəmlirimni Pərwərdigar aldida ada ḳilimən;
Bərḥək, Uning barlik həlḳi aldida ularni ada ḳilimən.
15 Pərwərdigarning nəzaridə,
Өz məmin bəndilirining ölümi ḳimmətlik ixtur!
16 Aḥ Pərwərdigar, mən bərḥək Sening ḳulungdurmən;
Mən Sening ḳulungdurmən, dedikingning ooɣli ikənmən;
Sən mening asarətlirimni yəxkənsən;
17 Mən Sanga təxəkkür ḳurbanlikḳlirini sunimən,
Pərwərdigarning namini qaḳirip iltija ḳilimən;□
18 Mən ḳiloɣan ḳəsəmlirimni Pərwərdigar aldida ada ḳilimən;
Bərḥək, Uning barlik həlḳi aldida ularni ada ḳilimən;
19 Pərwərdigarning өyining ḥoylilirida,
Sening otturungda turup, i Yerusalem,
Ḳəsəmlirimni ada ḳilimən!
Ḥəmdusana!

117

117-küy •••• Hudaning pütkül dunyaoɣa boloɣan muḥəbbiti

1 Pərwərdigarni mədḥiyiləŋlar, barlik əllər;
Ḥəmmə həlḳlər, Uni mahtanglar!■
2 Qünki bizgə baoɣlioɣan өzgərməs muḥəbbiti oɣəlibiliktur;
Ḥəm Pərwərdigarning ḥəḳiḳət-sadaḳiti mənggülüktur!
Ḥəmdusana!

118

118-küy •••• «Pərwərdigarning namida kəlgüqigə mubarək bolsun!»

1 Pərwərdigaroɣa təxəkkür eytinglar, qünki U meḥribandur;
Uning meḥir-muḥəbbiti mənggüdur!
2 Israil: «Uning meḥir-muḥəbbiti mənggüdur» — desun!
3 Ḥarun jəməti: «Uning meḥir-muḥəbbiti mənggüdur» — desun!
4 Pərwərdigardin ḳorḳidioɣanlar: «Uning meḥir-muḥəbbiti mənggüdur» — desun!
5 Ḳistaḳta ḳelip Yaḥoɣa nida ḳildim;
Yaḥ jawab berip, meni kəngri-azadiliktə turoɣuzdi.
6 Pərwərdigar mən tərəptidur, mən ḳorḳmaymən;
Insan meni nemə ḳilalisun?■
7 Pərwərdigar manga yardəm ḳiloɣuqilar arisida bolup, mening təripimdidur;
Өqmənlirimning məoɣlubiyitini kərimən.
8 Pərwərdigarni baxpanaḥim ḳilix,
Insanoɣa tayinixtin əwzəldur;■
9 Pərwərdigarni baxpanaḥim ḳilix,
Əmirlərgə tayinixtin əwzəldur.

□ **116:17** **«Mən Sanga təxəkkür ḳurbanlikḳlirini sunimən»** — «təxəkkür ḳurbanliḳi» Musa pəyoɣəmbər arḳilik bekitilgən yənə birhil ḳurbanlik («Law.» 7-babni kərüng). ■ **117:1** Rim. 15:11 ■ **118:6** Rim. 8:31 ■ **118:8** Zəb. 62:8, 9; 146:3; Yər. 17:5, 7

10 Barlik əllər meni ḳorxiwaldi;
Birak Pərwərdigarning nami bilən ularni ḫalak ḳilimən;□ ■
11 Ular meni ḳorxiwaldi; bərḫək, ḳorxiwaldi;
Birak Pərwərdigarning nami bilən mən ularni ḫalak ḳilimən;
12 Ular ḫərilərdək meni ḳorxiwaldi;
Ular yeḳiloɣan yantak otidək tezla əqürülidu;
Qünki Pərwərdigarning nami bilən mən ularni ḫalak ḳilimən.
13 Sən *düxmən* meni zərb bilən ittərding,
Yiḳiloɣili tas ḳaldim;
Birak Pərwərdigar manga yardəmdə boldi.
14 Küqüm wə nahxam bolsa Yaḫdur;
U mening nijatliḳim boldi!
15 Ḫəḳḳaniylarning qedirlirida xadlik wə nijatliḳning təntəniliri yangritilmakta;
Pərwərdigarning ong ḳoli zəpər ḳuqmakta!
16 Pərwərdigarning ong ḳoli egiz kətürülgən!
Pərwərdigarning ong ḳoli zəpər ḳuqmakta!■
17 Mən əlməymən, bəlki yaxaymən,
Yaḫning ḳiloɣanlirini jakarlaymən.
18 Pərwərdigar manga ḳattiḳ tərbiyə bərgən bolsimu,
Birak U meni əlümgə tapxurmidi.
19 Ḫəḳḳaniyət dərwazilirini manga eqip beringlar;
Mən kirimən, Yaḫni mədḫiyiləymən.■
20 Bu Pərwərdigarning dərwazisidur;
Ḫəḳḳaniylar buningdin kiridu!
21 Mən sanga təxəkkür eytimən;
Qünki Sən manga jawab ḳayturdung,
Ḫəm mening nijatliḳim boldung.
22 Tamqilar taxliwətkən tax bolsa,
Burjək texi bolup tikləndi.□ ■
23 Bu ix Pərwərdigardindur,
Bu kəzimiz aldida karamət boldi.■
24 Bu Pərwərdigar yaratḳan kündur;
Biz uningda xadlinip hursən bolimiz.
25 Ḳutḳuzoɣaysən, i Pərwərdigar, Səndin ətünimən;
Səndin ətünimən, bizni yaxnatḳaysən!□ ■
26 Pərwərdigarning namida Kəlgüqigə mubarək bolsun!
Biz Pərwərdigarning əyidə turup sanga «Mubarək!» dəp towliduḳ.
27 Pərwərdigar Təngridur;
U üstimizgə nur bərgən;
Ḫeytliḳ ḳurbanliḳni tanilar bilən baoɣlanglar,
— Ḳurbangaḫning münggüzlirigə ilip baoɣlanglar.□

□ **118:10 «Barliḳ əllər meni ḳorxiwaldi; birak Pərwərdigarning nami bilən ularni ḫalak ḳilimən;...»** — bu küydiki 10-29-ayətlər kimni kərsətkənlikini oḳurmənlər Injil, «Matta», «Markus» ḫəm «Luḳa» ḳismiliridiki ahirḳi nəqqə bablardin kərələydu. ■ **118:10** Zəb. 18:43, 47, 48; Yəx. 11:1-10; Rim. 15:12 ■ **118:16** Luḳa 1:51 ■ **118:19** Yəx. 26:2 □ **118:22 «Tamqilar taxliwətkən tax bolsa, burjək texi bolup tikləndi»** — «Mat.» 20:42ni kərüng. ■ **118:22** Yəx. 8:14; 28:16; Mat. 21:42; Mar. 12:10; Luḳa 20:17; Ros. 4:11; Rim. 9:33; Əf. 2:20; 1Pet. 2:4, 7 ■ **118:23** Yəx. 29:14 □ **118:25 «Ḳutḳuzoɣaysən, i Pərwərdigar!»** — ibraniy tilida «Ḫoxanna!» degən səz. «Mat.», 21:9ni kərüng. ■ **118:25** Mat. 21:9, 15; Mar. 11:9, 10; Yḫ. 12:13 □ **118:27 «Ḫeytliḳ ḳurbanliḳni tanilar bilən baoɣlanglar, — ḳurbangaḫning münggüzlirigə ilip baoɣlanglar»** — muḳəddəs ibadəthanidiki ḳurbangaḫning tət bürjikining ḫərbirigə bir «münggüz» (ilmək) bekitilgən. «Muḳəddəs qedir»ni kərsitidioɣan shemilarni kərüng.

28 Sən mening Ilaḩimdursən,
Mən Sanga təxəkkür eytimən;
Mening Hudayim, mən Seni uluoɣlaymən.
29 Pərwərdigaroɣa təxəkkür eytinglar;
Qünki U meḩribandur;
Uning meḩir-muḩəbbiti mənggüdur!

119

119-küy •••• Hudaning səz-kalami gəḩərdur! •••• «Elipbə tərtipilik» küy — 1-ayəttiki izaḩatni kərüng

1 |□| (Aləf) Yolda mukəmməl boloɣanlar,
Pərwərdigar Təwrat-ḳanunida mangidioɣanlar bəhtliktur!□ ■
2 Uning agaḩ-guwaḩlirini tutḳanlar,
Uni qin ḳəlbi bilən izdigənlər,
3 Ḩeqbir ḩəḳsizliḳni ḳilmioɣanlar bəhtliktur!
Ular uning yollirida mangidu.
4 Kərsətmiliringgə əstayidil əməl ḳiliximiz üqün,
Өzüng ularni bekitkənsən.
5 Aḩ, yollirimning yənilixi bəlgilimiliringgə əməl ḳilixḳa bekitilgəy!
6 Xuning bilən barliḳ əmr-pərmanliringni ətiwarlisam,
Mən yərgə ḳarap ḳalmaymən.
7 Sening ḩəḳḳaniy ḩəkümliringni өginip,
Durus kəngüldin Sanga təxəkkür eytimən.
8 Mən bəlgilimiliringni qoḳum tutimən;
Meni pütünləy taxliwətmigəysən!
9 |□| (Bət) Yax bir yigit ḳandaḳ ḳilip өz yolini pak tutalaydu?
Sening səz-kalamingni anglap əməl ḳilix bilənla.
10 Pütün ḳəlbim bilən mən Seni izdidim;
Meni əmrliringdin adaxturmioɣaysən;
11 Gunaḩ ḳilip Sanga ḳarxi qiḳmasliḳim üqün,
Səzüngni kənglümgə məḩkəm püküwaldim.
12 Mubarəkdursən Pərwərdigar,
Manga Өz bəlgilimiliringni өgətkəysən.
13 Ləwlirim bilən mən bayan ḳilimən,
Aoɣzingdiki barliḳ ḩəkümliringni.
14 Türlük bayliḳlardin xadlanoɣandək,
Agaḩ-guwaḩliḳliringoɣa əgəxkən yolda xadlandim.
15 Mən kərsətmiliring üstidə seoɣinip oylinimən;
Izliringoɣa ḳarap oylinimən.
16 Bəlgilimiliringni hursənlik dəp bilimən;

□ **119:1 « ℵ (Aləf) Yolda mukəmməl boloɣanlar, Pərwərdigar Təwrat-ḳanunida mangidioɣanlar bəhtliktur!»** — bu 119-küy «elipbə tərtipilik» küy. Ḩər səkkiz ayət bir guruppa bolidu. Ḩərbir guruppidiki səkkiz ayət ohxax ḩərb bilən baxlinidu, ḩərbir guruppa (jəmiy 22 guruppa) ibraniy tilining elipbəlik tərtipi boyiqə yengi bir ḩərp bilən baxlinidu. **«Pərwərdigar Təwrat-ḳanunida mangidioɣanlar bəhtliktur!»** — «Təwrat» (toraḩ) degən səz ibraniy tili bolup, əslidə «yolyoruḳ», «tərbiyə» degən mənidə, bu yərdə: «ḳanun», «təlim», «Huda bərgən barliḳ kitablar» degən omumiy mənidə ixlitilidu. Adəttə Musa pəyoɣəmbər arḳiliḳ kəltürülgən Təwrattiki «Yaritilix» «Misirdin qiḳix» «Lawiyliḳlar» «Qəl-bayawandiki səpər» ḩəm «Ḳanun xərḩi» degən aldinḳi bəx ḳisimni kərsitidu. ■ **119:1** Zəb. 1:1

Səz-kalamingni untumaymən.
17 |ג| (Giməl) Ḳulungoɣa meḩribanliḳni kərsətkəysən, xuning bilən mən yaxaymən,
Kalamingoɣa boysunimən.■
18 Təwrat-ḳanunungdin karamət sirlarni kərüxüm üqün,
Kəzlirimni aqḳaysən!
19 Mən bu dunyada musapirmən;
Əmrliringni məndin yoxurmioɣaysən.■
20 Ḩəkümliringgə ḩərḳaqan intizar bolup,
Yürikim ezilip ketəy dəp ḳaldi.
21 Sən lənətkə buyruloɣan təkəbburlaroɣa tənbiḩ berisən,
Ular əmrliringdin adixip ketidu.
22 Məndin aḩanət ḩəm məshirini yiraḳḳa kətküzgəysən;
Qünki agaḩ-guwaḩliḳliringni tutimən.
23 Əmirlər olturup yaman gepimni ḳilixmaḳta;
Sening ḳulung bolsa bəlgilimiliring üstidə seoɣinip oylaydu.
24 Sening agaḩ-guwaḩliḳliring mening hursənlikim,
Mening məsliḩətqilirimdur.■
25 |ד| (Dalət) Mening jenim tupraḳḳa yepixḳan;
Səz-kalaming boyiqə meni yengilanduroɣaysən.
26 Өz yollirimni aldingda oquḳ bayan ḳildim,
Sən manga jawab bərding;
Manga bəlgilimiliringni өgətkəysən.■
27 Meni kərsətmiliringning yolini qüxinidioɣan ḳiloɣaysən,
Andin mən karamətliring üstidə seoɣinip oylinimən.
28 Jenim ḳayoɣu bilən erip ketidu;
Səz-kalaming boyiqə meni küqləndürgəysən.
29 Məndin aldamqi yolni neri ḳiloɣaysən;
Xəpḳət ḳilip manga Təwrat-ḳanunungni beoɣixlioɣaysən;
30 Mən ḩəḳiḳət-sadaḳət yolini talliwaldim;
Ḩəkümliringni aldimda ḳoydum.
31 Agaḩ-guwaḩliringni qing tutimən;
Pərwərdigar, meni uyatḳa ḳaldurmioɣaysən.
32 Sən mening ḳəlbimni kəng-azadə ḳilixing bilən,
Əmrliring yolioɣa əgixip yügürimən.
33 |ה| (He) I Pərwərdigar, bəlgilimiliringning yolini manga ayan ḳiloɣaysən;
Mən uni ahiroɣiqə tutimən.
34 Meni yorutḳaysən, mən Təwrat-ḳanunungni tutimən,
Xundaḳla pütün ḳəlbim bilən uningoɣa əməl ḳilimən.
35 Meni əmrliringning yolida mangidioɣan ḳiloɣaysən;
Qünki ularni hursənlik dəp bilimən.
36 Mening ḳəlbimni xəhsiy mənpəətkə əməs,
Bəlki agaḩ-guwaḩliḳliringoɣa mayil ḳiloɣaysən.
37 Kəzlirimni sahtini kərüxtin yanduroɣaysən;
Meni yolungda janlanduroɣaysən;
38 Sən ḳulungoɣa boloɣan wədəngni əməlgə axuroɣaysən;
Xuning bilən həḳlər Səndin əyminidu.□

■ **119:17** Zəb. 103:2; 116:7 ■ **119:19** Yar. 47:9; 1Tar. 29:15; Zəb. 39:12; Ibr. 11:13 ■ **119:24** Zəb. 43:3; 112:1; 119:35, 47, 77, 174; ■ **119:26** Zəb. 25:4; 27:11; 86:11 □ **119:38** **«Sən ḳulungoɣa boloɣan wədəngni əməlgə axuroɣaysən; Xuning bilən həḳlər Səndin əyminidu» —** baxḳa birnəqqə tərjimiliri bar, jümlidin: «Sening əyminixinggə berilgən ḳulung üqün wədəngni əməlgə axuroɣaysən».

39 Mən ḳorḳḳan xərməndilikni neri kətküzgəysən;
Qünki Sening ḥəkümliring əladur.
40 Mana, mən kərsətmiliringgə təxna bolup kəldim;
Əz ḥəḳḳaniyitingdə meni janlanduroɣaysən;
41 |□|: (Waw) Wə meḥir-muḥəbbətliring yenimoɣa kəlsun, i Pərwərdigar;
Wədəng boyiqə nijatliḳing yenimoɣa kəlsun;□
42 Xunda məndə meni məshirə ḳiloɣuqioɣa bərgüdək jawab bolidu;
Qünki səzünggə tayinimən.
43 Wə aoɣzimdin ḥəḳiḳətning səzini elip taxlimioɣaysən;
Qünki ḥəkümliringgə ümid baoɣlidim;
44 Xunda mən Sening Təwrat-ḳanunungni ḥər ḳaqan tutimən,
Bərḥək, əbədil'əbədgiqə tutimən;
45 Xunda mən azadiliktə mangimən;
Qünki kərsətmiliringni izdidim.
46 Xunda mən padixaḥlar aldida agaḥ-guwaḥliḳliring tooɣruluḳ səzləymən,
Bu ixlarda mən yərgə ḳarap ḳalmaymən.
47 Wə əmrliringni hursənlik dəp bilimən,
Qünki ularni səyüp kəldim;
48 Mən səyüp kəlgən əmrliringgə ḳollirimni sozup intilimən,
Wə bəlgilimiliring üstidə seoɣinip oylinimən.□
49 |□| (Zain) Sən ḳulungoɣa bərgən səzüngni,
Yəni manga ümid beoɣixlioɣan kalamingni əsligəysən.
50 U bolsa dərdimgə boloɣan təsəllidur;
Qünki səz-wədəng meni janlandurdi.
51 Təkəbburlar əxəddiy ḥaḳarətligini bilən,
Lekin Təwrat-ḳanunungdin ḥeq qətnimidim.
52 Ḳədimdə bekitilgən ḥəkümliringni yadimoɣa kəltürdüm, i Pərwərdigar,
Xundaḳ ḳilip əzümgə təsəlli bərdim.
53 Təwrat-ḳanunungni taxliwətkən rəzillər wəjidin,
Otluḳ oɣəzəp məndə ḳaynap taxti.
54 Musapir bolup turoɣan jayimda,
Kərsətmiliring mening nahxilirim boldi.
55 Keqidə, i Pərwərdigar, namingni əsləp yürdum,
Təwrat-ḳanunungni tutup kəldim.■
56 Mən buningoɣa nesip boldum,
Qünki mən kərsətmiliringkə itaət ḳilip kəldim.
57 |□| (Hət) Əzüng mening nesiwəmdursən, i Pərwərdigar;
«Sening səz-kalamingni tutay» — dedim.□
58 Mən pütün ḳəlbim bilən didaringoɣa intilip yelindim;
Wədəng boyiqə manga xapaət kərsətkəysən.□
59 Mən yolliring üstidə oylandim,
Ayaoɣlirimni agaḥ-guwaḥliḳliringoɣa ḳaritip buridim.
60 Mən aldiridim, ḥeq keqikmidim,

□ **119:41 « ו: (Waw) Wə meḥir-muḥəbbətliring yenimoɣa kəlsun, i Pərwərdigar....»** — muxu səkkiz ayət (41-48-ayət) ḥəmmisi ibraniy tilida: «waw» bilən baxlinidu; uyoɣur tilidiki «wə» muxu «waw»din (ərəb tilining wasitisi bilən) kəlgən. □ **119:48 «mən səyüp kəlgən əmrliringgə ḳollirimni sozup intilimən»** — yaki «mən səyüp kəlgən əmrliringgə ḳollirimni sozup kətürimən». ■ **119:55** Zəb. 16:7; 42:8 □ **119:57 «Əzüng mening nesiwəmdursən, i Pərwərdigar; «Sening səz-kalamingni tutay» — dedim»** — baxḳa birhil tərjimisi: — «Mening nesiwəm, i Pərwərdigar, Sening səz-kalamingni tutuxtin ibarəttur, — dedim». □ **119:58 «Mən pütün ḳəlbim bilən didaringoɣa intilip yelindim»** — yaki «Mən pütün ḳəlbim bilən iltipatingoɣa intilip yelindim».

Sening əmrliringgə əməl qilixqa.
61 Rəzillərning asarətliri meni qirmiwaloƣini bilən,
Mən Təwrat-qanunungni ḥeq untumidim.
62 Ḥəkḳaniy ḥökümliring üqün,
Tün keqidə təxəkkür eytqili qopimən.
63 Mən Səndin qorqidioƣanlarning,
Kərsətmiliringgə əgəxkənlərning ḥəmmisining ülpitidurmən.
64 Jaḥan, i Pərwərdigar, Sening əzgərməs muḥəbbiting bilən toldi;
Manga bəlgilimiliringni əgətkəysən.
65 |□| (Tət) Səz-kalaming boyiqə, i Pərwərdigar,
Əz qulungoƣa meḥribanliqni kərsitip kəlgənsən.
66 Manga obdan pərḳ etixni wə bilimni əgətkəysən;
Qünki mən əmrliringgə ixəndim.
67 Mən azabḳa uqraxtin burun yoldin azoƣan,
Biraḳ ḥazir səzüngni tutimən.
68 Sən meḥribandursən, meḥribanliḳ qilisən,
Manga bəlgilimiliringni əgətkəysən.
69 Təkəbburlar manga qara qaplaxti;
Biraḳ kərsətmiliringgə pütün qəlbim bilən itaət qilimən.
70 Ularning qəlbi tuymas bolup kətti;
Biraḳ mən bolsam Təwrat-qanunungni hursənlik dəp bilimən.□
71 Azabḳa uqrioƣinim yahxi boldi,
Xuning bilən bəlgilimiliringni əgəndim.
72 Mən üqün aoƣzingdiki qanun-təlim,
Minglioƣan altun-kümüx tənggidin əwzəldur.■
73 |□| (Yod) Sening qolliring meni yasioƣan, meni mustəḥkəmlidi;
Meni yorutqaysən, əmrliringni əginimən.■
74 Səndin əyminidioƣanlar meni kərüp xadlinidu;
Qünki mən səz-kalamingoƣa ümid baoƣlap kəldim.
75 I Pərwərdigar, Sening ḥəkümliringning ḥəḳḳaniy ikənlikini,
Wapadarliqingdin meni azabḳa saloƣiningni bilimən.□
76 Aḥ, qulungoƣa bərgən wədəng boyiqə,
Əzgərməs muḥəbbiting təsəlliyim bolsun.
77 Mening yaxixim üqün,
Rəḥimdilliqliring yenimoƣa kəlsun;
Qünki Təwrat-qanunung mening hursənlikimdur.
78 Təkəbburlar hijalättə qalsun;
Qünki ular manga yaloƣanqiliḳ bilən tətürlük qiloƣan;
Mən bolsam, kərsətmiliring üstidə seoƣinip oylinimən.
79 Səndin əyminidioƣanlar mən tərəpkə burulup kəlsun;
Agaḥ-guwaḥliqliringni bilgənlərmu xundaḳ bolsun.
80 Kənglüm bəlgilimiliringdə mukəmməl bolsun;
Xuning bilən yərgə qarap qalmaymən.
81 |□| (Kaf) Jenim nijatliqingoƣa təlmürüp ḥalidin ketəy dəwatidu;
Mən səz-kalamingoƣa ümid baoƣlidim.
82 Kəzüm səz-wədənggə təlmürüp tügixəy dedi,

□ **119:70** **«Ularning qəlbi tuymas bolup kətti»** — degən səz ibraniy tilida «Ularning qəlbi maylik bolup kətti» dəp elinoƣan. ■ **119:72** Zəb. 19:10 ■ **119:73** Ayup 10:9; Zəb. 139:13-16 □ **119:75** **«Sening ḥəkümliringning ḥəḳḳaniy ikənlikini ... bilimən»** — ibraniy tilida «Sening ḥəkümliringning ḥəḳḳaniyliḳtur ... dəp bilimən».

«Sən qaqanmu manga təsəlli berərsən» — dəp.
83 Qünki mən islinip qurup kətkən tulumdək boldum,
Birақ bəlgilimiliringni untumaymən.
84 Qulungning künliri qanqə bolidu?
Manga ziyankəxlik qiloɣanlarni qaqan jazalaysən?
85 Təkəbburlar manga orilarni koliɣan;
Bu ixlar Təwratingoɣa muhaliptur;
86 Sening barliқ əmrliring ixənqliktur;
Ular yolsizliқ bilən meni qistimaқta;
Manga yardəm qiloɣaysən!
87 Ular meni yər yüzidin yoқatқili qil qaldi;
Birақ mən bolsam, kərsətmiliringdin waz kəqmidim.
88 Өzgərməs muһəbbiting boyiqə meni janlanduroɣaysən,
Wə aoɣzingdiki agaһ-guwaһliқliringni tutimən.
89 |ל| (Laməd) Mənggügə, i Pərwərdigar,
Səz-kalaming ərxlərdə bekitilgəndur.
90 Sening sadaқiting dəwrdin-dəwrgiqidur;
Sən yər-zeminni muқim bekitkənsən, u məwjut bolup turidu.■
91 Sening һəküm-қanuniyətliring bilən bular bügünki kündimu turidu;
Qünki barliқ məwjudatlar Sening hizmitingdidur.□
92 Sening Təwrat-қanunung hursənlikim bolmiɣan bolsa,
Azabimda yoқap ketər idim.
93 Mən Sening kərsətmiliringni һərgiz untumaymən;
Qünki muxular arқiliқ manga һayatliқ bərding;
94 Mən Seningkidurmən, meni қutқuzoɣaysən;
Qünki mən kərsətmiliringni izdəp kəldim.
95 Rəzillər meni һalak қilixni kütməktə;
Birақ mən agaһ-guwaһliringni kənglümdə tutup oylaymən.
96 Mən һəmmə mukəmməllikning qeki bar dəp bilip yəttim;
Birақ Sening əmr-kalaming qəksiz kəngdur!
97 |מ| (Məm) Aһ, mening Təwrat-қanunungoɣa boloɣan muһəbbitim nəқədər qongқurdur!
Kün boyi u mening seoɣinip oylaydioɣinimdur.
98 Əmrliring һərdaim mən bilən billə turoɣaqқa,
Meni düxmənlirimdin dana қilidu;
99 Barliқ ustazlirimdin kəp yorutuloɣanmən,
Qünki agaһ-guwaһliring seoɣinixim dur.
100 Mən қerilardin kəprək qüxinimən,
Qünki kərsətmiliringgə itaət қilip kəldim.
101 Səz-kalamingoɣa əməl қilixim üqün,
Ayaoɣlirimni һəmmə yaman yoldin tarttim.□
102 Һəkümliringdin һeq qiқmidim;
Qünki manga өgətkən Sən өzüngdursən.
103 Səzliring tilimoɣa xunqə xerin tetiydu!
Aoɣzimda һəsəldin tatliқtur!■
104 Kərsətmiliringdin mən yorutuldum;

■ **119:90** Top. 1:4 □ **119:91 «Sening һəküm-қanuniyətliring bilən bular bügünki kündimu turidu» —** «bular» bolsa 89-ayəttə tiloɣa elinoɣan Hudaning səz-kalami wə 90-ayəttə tiloɣa elinoɣan yər-zemin bolsa kerək. □ **119:101 «Ayaoɣlirimni һəmmə yaman yoldin tarttim» —** «tarttim» — ibraniy tilida «baoɣlidim» yaki «qüxəklidim». ■ **119:103** Zəb. 19:10; Pənd. 8:11

Xunga barliq sahta yolni əq kərimən.
105 |□| (Nun) Səz-kalaming ayioƣim aldidiki qiraoƣ,
Yolumoƣa nurdur.
106 Qəsəm iqtim, əməl qilimənki,
Mən ḥəkqaniy ḥəkümliringni tutimən.■
107 Zor azab-oqubətlərni qəktim, i Pərwərdigar;
Səz-kalaming boyiqə meni janlanduroƣaysən.
108 Qobul qiloƣaysən, i Pərwərdigar, aoƣzimdiki halis qurbanliqlarni,
Manga ḥəkümliringni əgətkəysən.□
109 Jenimni aliqinimda daim elip yürimən,
Biraq Təwrat-qanunungni pəqət untumaymən.
110 Rəzillər mən üqün qiltaq qurdi;
Biraq kərsətmiliringdin adaxmidim.
111 Agaḥ-guwaḥliqliringni miras qilip mənggügə qobul qildim;
Qünki ular kənglümning xadliqidur.
112 Mən kənglümni bəlgilimiliringgə mənggügə *əməl qilixqa*,
Yəni ahiroƣiqə əməl qilixqa mayil qildim.
113 |□| (Saməq(Ala kəngüllərni əq kərüp kəldim;
Səyginim bolsa, Təwrat-qanunungdur.□
114 Sən mening dalda jayim, mening qalqanimdursən;
Səz-kalamingoƣa ümid baoƣlidim.
115 Mən Hudayimning əmrlirigə əməl qilixim üqün,
Məndin neri bolunglar, i rəzillik qiloƣuqilar!
116 Yaxixim üqün,
Wədəng boyiqə meni yəligəysən;
Ümidimning aldida meni yərgə qaratmioƣaysən.
117 Meni qollap quwwətligəysən, xunda mən aman-esən yürimən;
Wə bəlgilimiliringni ḥərdaim qədirləymən.
118 Bəlgilimiliringdin azoƣanlarning ḥəmmisini nəziringdin saqit qilding;
Qünki ularning aldamqiliqi quruqtur.
119 Sən yər yüzidiki barliq rəzillərni daxqaldək xallap tazilaysən;
Xunga mən agaḥ-guwaḥliqliringni səyimən.
120 Ətlirim Seningdin boloƣan əyminixtin titrəydu;
Ḥəkümliringdin qorqup yürimən.
121 |□| (Ayin) Mən durus ḥəkümlərni wə adalətni yürgüzdum;
Meni əzgüqilərgə taxlap qoymioƣaysən;
122 Əz qulung üqün yahxiliqqa kapalət boloƣaysən;
Təkəbburlaroƣa meni əzgüzmigəysən.
123 Kəzüm nijatliqingoƣa təxna bolup,
Ḥəm ḥəkqaniyiting tooƣruluq wədənggə təlmürüp tügixəy dəp qaldi;
124 Əzgərməs muḥəbbiting bilən qulungoƣa muamilə qiloƣaysən;
Bəlgilimiliringni manga əgətkəysən.
125 Mən Sening qulungdurmən;
Agaḥ-guwaḥliqliringni bilip yetixim üqün meni yorutqaysən.
126 Pərwərdigar ḥərikətkə kelix waqti kəldi!
Qünki ular Təwrat-qanunungni bikar qiliwetidu.
127 Xu səwəbtin əmrliringni altundin artuq səyimən,

■ **119:106** Nəḥ. 10:30 □ **119:108** **«Aoƣzimdiki halis qurbanliqlar»** — «halis qurbanlik» Musa pəyoƣəmbər alaḥidə bəlgiligən birhil qurbanliq idi. Biraq bu yərdə bu ibarə pəqət kəqmə mənidə ixlitilgən. □ **119:113** **«Ala kəngüllər»** — yaki «əstayidil əməslər».

Sap altundin artuq səyimən;
128 Xunga ḥəmmə ixlarni baxquridiоqan barliq kərsətmiliringni tooqra dəp bilimən;
Barliq sahta yolni əq kərimən.
129 |□| (Pe) Agaḥ-guwaḥliqliring karamәttur;
Xunga jenim ularoqa əgixidu.
130 Səzliringning yeximi nur elip kelidu;
Nadanlarnimu yorutidu.■
131 Aoqzimni eqip ḥasirap kəttim,
Qünki əmrliringgə təxna bolup kəldim.
132 Namingni səygənlərgə boloqan aditing boyiqə,
Jamalingni mən tərəpkə qaritip xəpqət kərsətkəysən.
133 Qədəmlirimni səzüng bilən tooriliоqaysən;
Üstümgə ḥeq qəbiḥlikni ḥəküm sürgüzmigəysən.
134 Meni insanning zulumidin qutulduroqaysən,
Xuning bilən Sening kərsətmiliringgə itaət qilimən.
135 Jamalingning nurini qulungning üstigə qaqturoqaysən;
Manga bəlgilimiliringni əgətkəysən.■
136 Kəzlirimdin yax erikliri akidu,
Qünki insanlar Təwrat-qanunungoqa boysunmaydu.
137 |□| (Tsadə(Ḥəkqaniydursən, i Pərwərdigar;
Ḥəkümliring tooqridur.
138 Sən agaḥ-guwaḥliqliringni ḥəkqaniylikta buyruoqan;
Ular tolimu ixənqliktur!
139 Otluq muḥəbbitim əzümni yoqitidu,
Qünki meni har qiloquqilar səzliringgə pisənt qilmaydu.
140 Səzüng toluq sinap ispatlanoqandur;
Xunga qulung uni səyidu.■
141 Mən terikтəkturmən, kəmsitilgənmən,
Birak kərsətmiliringni untumaymən.
142 Sening ḥəkqaniyiting əbədiy bir ḥəkqaniyəttur,
Təwrat-qanunung ḥəqiqəttur.
143 Pexkəllik wə azab manga qirmixiwaldi;
Birak əmrliring mening hursənliklirimdur.
144 Sening agaḥ-guwaḥliqliringning ḥəkqaniyliqi əbədiydur;
Yaxioqin dəp, meni yorutqaysən.
145 |□| (Kof) Mən pütün qəlbim bilən Sanga nida qildim, i Pərwərdigar;
Manga jawab bərgəysən;
Mən bəlgilimiliringni tutimən.
146 Mən Sanga nida qilimən;
Meni qutquzoqaysən; agaḥ-guwaḥliqliringoqa əgiximən.
147 Mən tang atmay ornumdin turup pəryad kətürimən;
Səz-kalamingoqa ümid baoqlidim.■
148 Wədiliring üstidə seoqinip oylinix üqün,
Tündiki jesəklər almaxmay turup kəzüm eqilidu.■
149 Өzgərməs muḥəbbiting boyiqə awazimni angliоqaysən;
I Pərwərdigar, ḥəkümliring boyiqə meni janlanduroqaysən.
150 Qəbiḥ niyətkə əgəxkənlər manga yeqinlaxti,
Ular Təwrat-qanunungdin yiraqtur.

■ **119:130** Zəb. 19:7 ■ **119:135** Zəb. 4:6 ■ **119:140** 2Sam. 22:31; Zəb. 12:6; 18:30; Pənd. 30:5 ■ **119:147** Zəb. 5:3; 88:13; 130:6 ■ **119:148** Zəb. 57:8; 63:1, 6

151 I Pərwərdigar, Sən manga yeқin turisən;
Barliқ əmrliring ḥəқiқəttur.
152 Uzundin beri agaḥ-guwaḥliқliringdin өgəndimki,
Ularni mənggügə inawətlik қiloɳansən.
153 |□| (Rəx) Mening har boloɳinimni kərgəysən, meni қutuldуroɳaysən;
Qünki Təwrat-қanunungni untumidim.
154 Mening dəwayimni soriоɳaysən, ḥəmjəmət bolup meni қutқuzoɳaysən;
Wədəng boyiqə meni janlanduroɳaysən.
155 Nijatliқ rəzillərdin yiraқtur;
Qünki ular bəlgilimiliringni izdiməydu.
156 Rəḥimdilliқliring kөptur, i Pərwərdigar;
Ḥөkümliring boyiqə meni janlanduroɳaysən.
157 Manga ziyankəxlik қiloɳuqilar ḥəm meni har қiloɳuqilar kөptur;
Biraқ agaḥ-guwaḥliқliringdin ḥeq qətnimidim.
158 Mən asiyliқ қiloɳuqilaroɳa қarap yirgəndim,
Qünki ular səzüngni tutmaydu.□
159 Sening kərsətmiliringni xunqə səygənlikimni kərgəysən;
Өzgərməs muḥəbbiting boyiqə meni janlanduroɳaysən, i Pərwərdigar.
160 Səz-kalamingni mujəssəmligəndə andin ḥəқiқət bolur;
Sening ḥərbir adil ḥөkümüng əbədiydur.□
161 |□| (Xiyn) Əmirlər bikardin-bikar manga ziyankəxlik қilidu;
Biraқ yürikim kalaming aldidila titrəydu.
162 Birsi zor olja tapқandək,
Wədəngdin huxallinimən.
163 Sahtiliқtin nəprətlinip yirginimən;
Səyginim Təwrat-қanunungdur.
164 Ḥəққaniy ḥөkümliring tüpəylidin,
Kündə yəttə қetim Seni mədḥiyiləymən.
165 Təwratingni səygənlərning zor hatirjəmliki bar;
Ḥeq nərsə ularni putliyalmas.
166 Mən nijatliқingoɳa ümid baoɳlap küttüm, i Pərwərdigar,
Əmrliringgə əməl қilip.
167 Jenim agaḥ-guwaḥliқliringoɳa əgixidu,
Ularni intayin səyimən.
168 Barliқ yollirim aldingda boloɳaq,
Kərsətmiliring ḥəm agaḥ-guwaḥliқliringoɳa əgiximən.
169 |□| (Taw) Mening pəryadim aldingoɳa yeқin kəlsun, i Pərwərdigar;
Kalaming boyiqə meni yorutқaysən.
170 Yelinixim aldingoɳa kəlsun;
Wədəng boyiqə meni қutuldуroɳaysən.
171 Manga bəlgilimiliringni өgitixing üqün,
Ləwlirimdin mədḥiyilər uroɳup qiқidu.
172 Tilim səzüngni küyləp nahxa eytidu,
Qünki əmrliringning ḥəmmisi ḥəқqaniydur.
173 Қolung manga yardəmgə təyyar bolsun;
Qünki mən kərsətmiliringni talliwaldim.

□ **119:158 «Mən asiyliқ қiloɳuqilaroɳa қarap yirgəndim»** — yaki «Mən asiyliқ қiloɳuqilaroɳa қarap azablandim». □ **119:160 «Səz-kalamingni mujəssəmligəndə andin ḥəқiқət bolur»** — bu naḥayiti muḥim bir jümlə. Toluқ, ətraplik ḥəқiқətni pəқət Muқəddəs Kitabtiki bir ayəttinla bilgili bolmaydu, bəlki kөp ayətlərning yioɳindisi arқiliқla («mujəssəmligəndə») andin «toluқ ḥəқiқət» yaki «ḥər tərəplik ḥəқiқət» qiқidu.

174 Mən nijatliqingoɣa təlmürüp təxna bolup kəldim, i Pərwərdigar;
Sening Təwrating mening hursənlikimdur.
175 Jenim yaxisun, u Seni mədhiyiləydu,
Sening ḥökümliring manga yardəm qilsun.
176 Mən yoldin adaxqan qoydək təmtirəp qaldim;
Qulungni izdigəysən;
Qünki əmrliringni untup qaloɣinim yoq.■

120

120-küy •••• Uruxqaq həlq arisida

1 «Yuqirioɣa qiqix nahxisi»

Beximoɣa kün qüxkəndə mən Pərwərdigaroɣa nida qildim;
U manga jawab bərdi.□
2 I Pərwərdigar, jenimni yaloɣan səzləydioɣan ləwlərdin,
Aldamqi tildin qutulduroɣaysən.■
3 Sanga nemə berilidu,
Sanga nemə qoxuluxi kerək,
Əy aldamqi til?
4 — Palwan atqan ətkür oqlar,
Arqa qooɣliri sanga təgsun!■
5 Məxək diyarida musapir bolup yaxioɣinimoɣa,
Kedar qedirliri arisida turoɣinimoɣa ḥalimoɣa way!□
6 Mən tinqliqqa əqlər arisida uzundin buyan turuwatimən;
7 Mən tinqlikpərwərmən;
Birak gəp qilsam, ular uruximizla, dəydu.

121

121-küy •••• Rəb ḥimayə qiloɣuqimdur

1 «Yuqirioɣa qiqix nahxisi»

Kəzlirimni taoɣlar tərəpkə kətürüp qaraymən;
Mening yardimim qəyərdin kelur?
2 Mening yardimim Pərwərdigardindur;
Asman-zeminni Yaratquqidindur.
3 U putungni ḥeq teyildurmaydu;

■ **119:176** Yəx. 53:6; Luqa 15:4-7 □ **120:1** **«Yuqirioɣa qiqix nahxisi»** — bundaq mawzuluq küydin jəmiy 15i bar. Buning mənisi tooɣruluq alimlarning üq hil pikri bar: (1) Yerusalemdiki ikkinqi ibadəthana iqidə ḥoylioɣa qiqidioɣan 15 pələmpəy bar idi; ḥeyt waqitlirida ḥərbir pələmpəydə tohtap bir küy eytiloɣan. (2) Yerusalemoɣa tawab qilix ḥeytioɣa barmaqqi (ibraniy tilida bu «qiqmaqqi» degən səz bilən ipadilinidu) boloɣan yoluqilar bu nahxilarni eytqan; (3) bu 15 küy Israillar Babil imperiyəsidiki sürgünlüktin qutulup qiqip, Yerusalemoɣa qaytip kəlgənliki (ibraniy tilida «qiqqanliqi»)ni təbrikləydioɣan nahxilar idi. Bizningqə üq pikirning ḥəmmisi tooɣra boluxi mumkin. ■ **120:2** 1Sam. 24:10; 26:19 ■ **120:4** Zəb. 11:2; 59:7 □ **120:5** **«Məxək diyarida .... Kedar qedirliri arisida...»** — «Məxək» — Israil zeminidin əng qət jay dəp ḥesablanoɣan (bəlkim ḥazirqi muskwa yaki Türkiyə); Kedardikilər bolsa Israilning Ərəb qoxniliri ḥəm rəqibliri idi. Bu yərdə ular bəlkim Hudani etirap qilmaydioɣan ḥərhil əllərni bildüridu.

Seni saqlioɣuqi ḥeq mügdiməydu!
4 Mana, qara, Israilni saqlioɣuqi ḥəm mügdiməydu, ḥəm uhlimaydu!
5 Pərwərdigar sening saqlioɣuqingdur;
Pərwərdigar ong yeningdiki sayiwəndur.
6 Kuyax kündüzdə, ay keqidə sanga zərər yətküzməydu;
7 Pərwərdigar barliq yamanliqtin seni saqlaydu;
U jeningni saqlaydu;
8 Pərwərdigar qiqixingni, kirixingni,
Buningdin keyin əbədil'əbədgiqə saqlaydu.

122

122-küy •••• Yerusalemning bəhtidin huxal bolux

1 «Yuqirioɣa qiqix nahxisi»

Ular manga: «Pərwərdigarning əyigə qiqayli» — deginidə,
Xadlandim.
2 Putlirimiz dərwaziliring iqidə turuxqa nesip boldi, i Yerusalem!
3 I Yerusalem, sən jipsilaxturulup rətlik selinoɣan bir xəḥərdursən;
4 Qəbililər u yərgə qiqidu,
Yaḥning qəbililiri qiqidu;
Israiloɣa berilgən kərsətmə boyiqə,
Pərwərdigarning namioɣa təxəkkür eytix üqün qiqidu.□
5 Qünki u yərdə ḥəküm qiqirixqa təhtlər selindi,
Dawutning jəmətidikilərgə təhtlər selindi.
6 Yerusalemning aman-hatirjəmlikini izdəp dua qilinglar;
Seni səygənlər ronaq tapidu.□
7 Istiḥkamliring iqidə aman-hatirjəmlik bolsun,
Ordiliring iqidə awat-aramliq bolsun!
8 Qerindaxlirim ḥəm yar-buradərlirim üqün,
Mən: «Aman-hatirjəmlik iqingdə bolsun» — dəymən.
9 Pərwərdigar Hudayimizning əyi üqün,
Sening ronaq tepixingoɣa intilimən!

123

123-küy •••• Zor harliq astida

1 «Yuqirioɣa qiqix nahxisi»

I ərxlərdə Turoɣuqisən,
Sanga beximni kətürüp qaraymən;□ ■
2 Mana, qulliringning kəzi əz hojayinining qollirioɣa qandaq qarioɣan bolsa,

□ **122:4 «Qəbililər.. . Israiloɣa berilgən kərsətmə boyiqə… qiqidu»** — bu yolyoruq-kərsətmə Musa pəyoɣəmbər arqiliq berilgənidi. Ḥeyt künliridə (yilda üq qetim) Israil qəbililirining ərkəkliri (qiz-ayallar ihtiyarən) Yerusalemoɣa qiqip ibadət qilixi kerək idi. □ **122:6 «Yerusalemning aman-hatirjəmlikini izdəp dua qilinglar»** — ibraniy tilida: «Yeruxalom»ning «xalom»i üqün dua qilinglar». «Xalom» «tinq-amanliq», «Yeruxalom» bolsa «Tinq-amanliq xəḥər» degən mənidə (ibraniy tilida «xalom», ərəb tilida «salam»). □ **123:1 «Sanga beximni kətürüp qaraymən»** — ibraniy tilida: «Sanga kəzlirimni kətürüp qaraymən». ■ **123:1** Zəb. 115:3

Dedəklərning kəzi əz sahibəsining kollirioŋa kandak karioŋan bolsa,
Bizning kəzimiz Pərwərdigar Hudayimizoŋa xundak karaydu.
Ta bizgə xəpkət kərsətküqə karaydu.
3 Bizgə xəpkət kərgüzgəysən, i Pərwərdigar,
Bizgə xəpkət kərgüzgəysən;
Qünki biz yətküqə horluk tartkanmiz.
4 Jenimiz oŋojamlarning mazaklirini,
Ŋakawurlarning horlukлirini yətküqə tartkandur.

124

124-küy •••• Kutulux üqün rəhmətlər
1 «Yukirioŋa qikix nahxisi»

Əgər biz tərəptə turoŋini Pərwərdigar bolmioŋan bolsa,
— Ah, Israil xundak desun —
2 Biz tərəptə turoŋini Pərwərdigar bolmioŋan bolsa,
Kixilər bizgə hujumoŋa kozoŋaloŋanda,
3 Ularning oŋəzipi bizgə tutaxkanda,
— Xu qaoŋda ular bizni tirik yutuwetətti;
4 *Xu qaoŋda* sular bizni oŋərk kiliwetətti;
Kəlkün beximizdin ətətti;
5 Dawaloŋuoŋan sular beximizdin ətətti!
6 Pərwərdigaroŋa təxəkkür-mədhiyə boloŋay!
Ularning qixlirioŋa ow boluxka bizni koyup bərmidi.
7 Jenimiz tutkuqilarning basmikidin kəqip qikkan kuxtək kaqti;
Basmak sundurulup, biz kaqtuk!■
8 Erixkən yardimimiz Pərwərdigarning namididur,
Asman-zemin Yaratkuqining namididur!■

125

125-küy •••• Hudaning zor himayisi
1 «Yukirioŋa qikix nahxisi»

Pərwərdigaroŋa tayanoŋanlar Zion teoŋidəktur;
Uni təwrətkili bolmaydu,
U mənggülük turidu.
2 Yerusalem! Taoŋlar uning ətrapini oruoŋan,
Ŋəm Pərwərdigar ŋazirdin ta əbədgiqə Əz həlkining ətrapini oraydu.
3 Qünki rəzillərning ŋokuk ŋasisi ŋəkkaniylarning nesiwisini baxkurmaydu;
Bolmisa ŋəkkaniylarmu kollirini kəbiŋlikkə uzartixi mumkin.
4 Pərwərdigar, mehribanlaroŋa mehribanlik kiloŋaysən;
Kəngli duruslaroŋimu xundak bolsun.
5 Birak əgri yollaroŋa burulup kətkənlərni bolsa,
Pərwərdigar ularni kəbiŋlik kiloŋuqilar bilən təng xallaydu.
Israiloŋa aman-hatirjəmlik boloŋay!

■ **124:7** Pənd. 6:5 ■ **124:8** Zəb. 121:2

126

126-küy •••• Sürgün boluxtin azad bolux

1 «Yuƙiriоƣa qiƙix nahxisi»

Pərwərdigar Ziondin sürgün boloƣanlarni ƙayturup kəlgəndə,
Biz qüx kərgəndəkla bolduƙ;□
2 Aоƣzimiz külkigə,
Tilimiz xadlinixƙa toldi;
Xu tapta əllər arisida ular: —
«Pərwərdigarularоƣa zor ixlarni ƙilip bərdi» — deyixti.■
3 Pərwərdigar dərwəƙə biz üqün zor ixlarni ƙildi,
Biz bulardin xadlinimiz.
4 Jənubtiki ƙuruƙ eriƙlar *xar-xar sularоƣa* aylanduruloƣandək,
Biz tutƙunlarnimu өz ərkimizgə ƙayturоƣaysən, i Pərwərdigar;□
5 Kөz yaxlirini eƙitip teriоƣanlar xadliƙ bilən orar;
6 Yiоƣlap yürüp qaqidiоƣan uruƙni kətürgən kixi,
Bərhək, xadliƙ-təntənə bilən oriоƣan baоƣlirini kətürüp ƙaytip kelidu.

127

127-küy •••• Huda bərgən nesiwəni ƥeqkim tartiwalalmaydu

1 «Yuƙiriоƣa qiƙix nahxisi»; Sulayman yazоƣan küy: —

Pərwərdigar Өzi өy salmisa,
Saloƣuqilar bikardin-bikar uningоƣa əjir singdüridu;
Pərwərdigar xəһərni saƙlimisa,
Kөzətqilər bikardin-bikar oyоƣaƙ turidu.
2 Silərning səһərdə ornunglardin ƙopuxunglar,
Kəq boloƣanda yetixinglar,
Japa-muxəƙƙətni nandək yegininglar bikardin-bikardur;
Qünki U Өz səyginigə uyƙuni beridu.□
3 Mana, balilar Pərwərdigardin boloƣan mirastur,
Baliyatƙuning mewisi Uning mukapatidur;
4 Yaxliƙta tapƙan balilar,
Baturning ƙolidiki oƙlardək bolidu.
5 Oƙdeni muxular bilən toloƣan adəm bəhtliktur;
Xəƥər dərwazisida turup düxmənlər bilən səzlixiwatƙinida,
Ular yərgə ƙarap ƙalmaydu.□

□ **126:1 «Pərwərdigar Ziondin sürgün boloƣanlarni ƙayturup kəlgəndə…»** — baxƙa birhil tərjimisi: «Pərwərdigar Zionning əһwalini əsligə ƙayturоƣanda…». ■ **126:2** Ayup 8:21 □ **126:4 «Jənubtiki ƙuruƙ eriƙlar xar-xar sularоƣa aylanduruloƣandək…»** — ƙattiƙ yamoƣur yaoƣoƣandin keyin, Pələstinning jənub təripidiki süyi yoƙ eriƙ-dəryalar yerim saət iqidila küqlük ƥəm hətərlik dawaloƣuoƣan dəryalaroƣa aylandurulidu. **«Biz tutƙunlarnimu өz ərkimizgə ƙayturоƣaysən, i Pərwərdigar»** — bu ikkinqi «tutƙunluƙ» nemini bildüridu? Babil imperiyəsigə sürgün boloƣan Yəһudiylar azad bolup Pələstingə ƙaytip kəlgəndin keyin, yənə bək eoƣir muxəƙƙətlər ƥəm ziyankəxlikkə uqridi («Nəһəmiya» ƥəm «Əzra» ƙisimlirini kərüng). «Tutƙunluƙ» bəlkim kəqmə mənidə bolup, u eoƣir əһwalni kərsitidu. □ **127:2 «Japa-muxəƙƙətni nandək yegininglar bikardin-bikardur»** — baxƙa birhil tərjimisi: «Japa-muxəƙƙət bilən tapƙan nanni yegininglar bikardin-bikardur». **«Qünki U Өz səyginigə uyƙuni beridu»** — baxƙa birhil tərjimisi: «Qünki U Өz səyginigə uhlioƣan waƙtida beridu». □ **127:5 «Xəƥər dərwazisida turup düxmənlər bilən səzlixiwatƙinida»** — «xəƥər dərwazisi» halayiƙ yioƣin aqidioƣan, jəm bolidioƣan jay idi.

128

128-küy •••• Hudadin əyminidiɣan kixining bəhtliki

1 «Yuқiriɣa qiқix nahxisi»

Pərwərdigardin қorқidiɣanlar,
Uning yollirida mangidiɣanlarning ҳərbiri bəhtliktur!
2 Qünki sən əz қolungning əjrini yəysən;
Bəhtlik bolisən, ronaқ tapisən;
3 Ayaling bolsa əyüng iqidə mewilik üzüm telidək bolidu;
Baliliring dastihaningni qəridəp, zəytun dərəhliridək tizilip olturidu;
4 Mana, Pərwərdigardin қorқidiɣan kixi xundaқ bəhtni kəridu.
5 Pərwərdigar sanga Zion teɣidin bəht ata қiloɣay;
Sən əmrüng boyiqə Yerusalemning awatliқini kərgəysən;
6 Pərzəntliringning pərzəntlirini kərgəysən;
Israiloɣa aram-tinqliқ boloɣay!

129

129-küy •••• Uzun dawam қiloɣan japa-muxəққətni əsləx

1 «Yuқiriɣa qiқix nahxisi»

«Yaxliқimdin tartip ular kəp қetim meni har қilip kəldi» —
— Aҳ, Israil ҳazir buni desun —
2 «Ular yaxliқimdin tartip kəp қetim meni har қilip kəldi,
Biraқ üstümdin ɣəlibə қiloɣan əməs.
3 Қox ҳəydigüqilər dümbəmdə ҳəydigən,
Qənəklirini intayin uzun tartқan».
4 Pərwərdigar ҳəққaniydur;
U rəzillərning asarətlirini sunduruwətti;
5 Ular xərməndə bolup arқisiɣa yandurulsun,
Ziondin nəprətlinidiɣanlarning ҳəmmisi!
6 Ular əgzidə ünüp qiққan qəptək bolsun;
Üzülməy turupla solixip ketidiɣan;■
7 Ot-qəp oriɣuqiɣa uningdin bir tutammu qiқmaydu;
Baoɣ baoɣliɣuqiɣa bir қuqaқmu qiқmaydu;
8 Ətüp ketiwatқanlarmu: «Pərwərdigarning bərikiti üstünglarda boloɣay;
Pərwərdigarning nami bilən silərgə bəht tiləymiz!» — degən salamni ҳeq bərməydu.□

130

130-küy •••• Azabliқ pəryad

1 «Yuқiriɣa qiқix nahxisi»

■ **129:6** Ayup 8:12; 40:10 □ **129:8 «Ətüp ketiwatқanlarmu: «Pərwərdigarning bərikiti üstünglarda boloɣay; Pərwərdigarning nami bilən silərgə bəht tiləymiz!» — degən salamni ҳeq bərməydu.» —** demək, muxu küydiki 4- ҳəm 5-ayətning mənisi: Rəzil kixilərdin ҳeq ҳosul bolmaydu, ulardin ҳeq yahxiliқ yaki bəht-huxalliқ kəlməydu yaki ularning bexiɣa qüxməydu.

Qongqur yərlərdin Sanga pəryad kətürimən, i Pərwərdigar;
2 I Rəb, awazimni angliƣaysən;
Qulaqliringni yelinix sadayimoƣa saloƣaysən;
3 Əgər Sən Yaһ, qəbiһliklərni sürüxtürüp sanisang,
Əmdi Rəb, kim tik turalaydu?■
4 Biraq Səndə məoƣpirət-kəqürüm bardur;
Xunga Səndin əyminixkə bolidu.■
5 Pərwərdigarni kütüwatimən;
Jenim kütüwatidu;
Uning səzigə ümid baoƣlidim.■
6 Tün jesəkqilirining səһərgə boloƣan təxnasidin artuq,
Bərһək, tün jesəkqilirining səһərgə boloƣan təxnasidin artuq,
Jenim Rəbkə təxna bolup kütməktə.■
7 I Israil, Pərwərdigaroƣa ümid baoƣlanglar;
Qünki Pərwərdigarda əzgərməs muһəbbət bardur;
Uningda zor nijatliqlarmu bar;
8 U Israilni barliq qəbiһlikliridin bədəl töləp qutquzidu.

131

131-küy •••• Kəmtərlikkə intilix
1 «Yuqiriƣa qiqix nahxisi»; Dawut yazoƣan küy: —

I Pərwərdigar, kənglüm təkəbbur əməs,
Nəzirimmu üstün əməs;
Mən qong ixlar bilənmu,
Yaki qamim yətməydioƣan karamət ixlar bilənmu məxoƣul bolmaymən;■
2 Bərһək, anisining quqiqida yatqan əmqəktin ayriloƣan balidək,
Өz jenimni besiwelip tinqlandurdum;
Kənglüm iqimdə əmqəktin ayriloƣan balidəktur.
3 Israil Pərwərdigaroƣa ümid baoƣlisun;
 Һazirdin baxlap, əbədil'əbədgiqə!

132

132-küy •••• Hudaning əһdə sanduqi wə Hudaning Dawutqa boloƣan wədisi •••• 1-ayəttiki izaһatni kərüng
1 «Yuqiriƣa qiqix nahxisi»

I Pərwərdigar, Dawut üqün u tartqan barliq jəbir-japalarni yad ətkəysən;□

■ **130:3** Zəb. 143:2 ■ **130:4** 2Sam. 24:14 ■ **130:5** Zəb. 27:14; 40:1; 62:1; Һab. 2:3 ■ **130:6** Zəb. 5:3; 119:147; 123:1, 2 ■ **131:1** 2Tar. 32:25; Zəb. 101:4-5; Pənd. 6:17; 16:5 □ **132:1** **«I Pərwərdigar, Dawut üqün u tartqan jəbir-japalarni yad ətkəysən;....»** — bu küy birinqidin, Dawutning Pərwərdigar üqün ibadəthana quruxqa iqkən qəsimini bildüridu һəm xu qaoƣdiki Hudaning Dawutqa jawab berip qiloƣan wədisini («2Sam.» 7-bab) əslitidu; ikkinqidin, Dawutning keyin Hudaning əһdə sanduqini Kiriat-Yearim (yəni Əfrataһ, əz yurti boloƣan Bəyt-Ləһəmgə yeqin) degən jaydin əkilip, təntənilik һalda Yerusalemoƣa kirgüzgənlikinimu əslitidu. Bu küy bəlkim Dawutning bir əwladi (Sulayman yaki uningdin keyinki birsi) padixaһ boloƣanda qiloƣan duasi boluxi mumkin. **«Dawut ... tartqan barliq jəbir-japalar»** — muxu yərdə bəlkim Dawutning Huda üqün muqəddəs bir əyni yasaxqa boloƣan əjirini kərsitixi mumkin.

2 U Pərwərdigarƣa ƙandaƙ ƙəsəm iƫkən,
Yaƙuptiki ƙudrət Igisigə ƙandaƙ wədə ƙiloƫan: —
3-5 «Pərwərdigarƣa turar jayni,
Yaƙupning ƙudrətlik Igisigə makanni tapmiƣuƫə,
Өyümdiki ƫujriƣa kirməymən,
Kariwattiki kərpəmgə qiƫmaymən,
Kөzümgə uyƙuni,
Ƙapaƙlirimƣa mügdəxni bərməymən».■
6 Mana, biz uning həwirini Əfrataƫda angliduƙ;
Uni ormanlik etizlardin taptuƙ;□
7 Uning turar jayliriƣa berip kirəyli,
Uning təhtipəri aldida səjdə ƙilayli;
8 Ornungdin turƣin, i Pərwərdigar,
Sən ƙudritingning ipadisi əƫdə sanduƙung bilən,
Өz aramgaƫingƣa kirgin!
9 Kaƫinliring ƫəƙƙaniylik bilən kiyindürülsun,
Məmin bəndiliring təntənilik awazni yangratsun!
10 Ƙulung Dawut üqün,
Өzüng məsiƫ ƙiloƫiningning yüzini yandurmiƣaysən;□
11 Pərwərdigar Өz ƫəƙiƙiti bilən Dawutƙa xu ƙəsəmni ƙildi,
U uningdin ƫeq yanmaydu: —
U: — «Өz puxtingdin qiƙƙan mewidin birsini təhtingdə olturƣuzimən;■
12 Pərzəntliring Mening əƫdəmni,
ƫəm Mən ularƣa əgitidiƣan agaƫ-guwaƫlirimni tutsa,
Ularning pərzəntliri mənggügə təhtingdə olturidu» — degən.
13 Qünki Pərwərdigar Zionni talliƣan;
U Өz makani üqün uni haliƣan.
14 Mana U: — «Bu mənggügə bolidiƣan aramgaƫimdur;
Muxu yərdə turimən;
Qünki Mən uni halaymən.■
15 Mən uning rizƙini intayin zor bərikətləymən;
Uning yoƙsullirini nan bilən ƙandurimən;
16 Uning kaƫinliriƣa nijatliƙni kiygüzimən,
Uning məmin bəndiliri xadliƙtin təntənilik awazni yangritidu.■
17 Mən bu yərdə Dawutning münggüzini bihlandurimən;
Өzümning məsiƫ ƙiloƫinim üqün yoruƙ bir qiraƣ bekitkənmən;■
18 Uning düxmənlirigə xərməndilikni kiygüzimən;
Əmma uning kiygən taji bexida ronaƙ tapidu» — dedi.

133

133-küy •••• Birlikning bəhti

■ **132:3-5** 1Tar. 15:1 □ **132:6** **«...biz uning həwirini Əfrataƫda angliduƙ»** — «uning həwiri» bəlkim birinqidin Hudaning əƫdə sanduƙini kərsitidu; ikkinqidin bexarətlik ƫalda Məsiƫning Bəyt-Ləƫəmdə tuƣuluxini kərsitixi mumkin. **«Uni ormanlik etizlardin taptuƙ»** — yaki «Uni Yaarning etizliridin taptuƙ». «Yaar» «Kiriat-Yearim» boluxi mumkin («1Sam.» 7:1ni kərüng). □ **132:10** **«Ƙulung Dawut üqün, Өzüng məsiƫ ƙiloƫiningning yüzini yandurmiƣaysən»** — bəlkim Dawutning padixaƫ bolidiƣan əwladi üqün ƙiloƫan duasi. Hudaning «məsiƫ ƙiloƫini» tooƫruluƙ yuƙiriƙi 2-küy wə izaƫatlarni, xundaƙla «Təbirlər»nimu kərüng. ■ **132:11** 2Sam. 7:12; 1Pad. 8:25; 2Tar. 6:16; Luƙa 1:69 ■ **132:14** Zəb. 68:16; 132:8 ■ **132:16** 2Tar. 6:41 ■ **132:17** Luƙa 1:69

1 «Yuƙiriоɳa qiƙix nahxisi»; Dawut yazоɳan küy: —

Ƣara, mana, ƙerindaxlar birliktə turux nemidegən yahxi, nemidegən xerindur!
2 U Ƣarunning bexiоɳa təkülüp, saƙilidin aƙƣan awu ƙimmətlik maydək,
U Ƣarunning saƙilidin eƙip,
Kiyim-keqəkning yaƙisiоɳa qüxkən ƙimmətlik mayоɳa ohxaydu;□
3 U yənə Ƣərmon teоɳidiki xəbnəmning Zion taоɳliriоɳa qüxüxigə ohxaydu;
Qünki xu yərdə Pərwərdigar bərikətni —
Yəni mənggülük ƣayatni buyruоɳan!□

134

134-küy •••• Ibadət

1 «Yuƙiriоɳa qiƙix nahxisi»

Mana, Pərwərdigarоɳa təxəkkür-mədƣiyə ƙayturunglar,
I, keqiqə Pərwərdigarning өyidə turidiоɳan,
Pərwərdigarning barliƙ ƙulliri!
2 Muƙəddəs jayda turup ƙolliringlarni kətürüp Pərwərdigarоɳa təxəkkür-mədƣiyə ƙayturunglar!
3 Asman-zeminni Yaratƙuqi Pərwərdigar silərni Ziondin bərikətligəy!□

135

135-küy •••• Hudaning ƙiloɳan uluоɳ əməlliri üqün ibadət

1 Ƣəmdusana! Pərwərdigarning namini mədƣiyilənglar,
Uni mədƣiyilənglar, Pərwərdigarning ƙulliri!
2 Uni mədƣiyilənglar, Pərwərdigarning өyidə turоɳanlar,
Hudayimizning ƣoylilirida turоɳanlar!
3 Yaƣni mədƣiyilənglar, qünki Pərwərdigar meƣribandur;
Uning namiоɳa küy eytinglar;
Qünki muxundaƙ ƙilix xerindur;
4 Qünki Yaƣ Yaƙupni Өziningki boluxƙa,
Israilni Өz mirasi boluxƙa talliwaldi.■
5 Qünki өzüm bilimənki, Pərwərdigar uluоɳdur;
Rəbbimiz barliƙ ilaƣlardin üstündur.□
6 Pərwərdigar nemə ixni muwapiƙ kərgən bolsa,
U asmanlarda,

□ **133:2 «U Ƣarunning bexiоɳa təkülüp, saƙilidin aƙƣan awu ƙimmətlik maydək, u Ƣarunning saƙilidin eƙip, kiyim-keqəkning yaƙisiоɳa qüxkən ƙimmətlik mayоɳa ohxaydu» —** ƣəzriti Ƣarunni bax kaƣin ƙilip tikləx üqün, u alaƣidə puraƙliƙ məhsus may bilən «məsiƣ ƙilinоɳan». Təwrat, «Mis.», 30:22-38-ayətlərni kərüng. □ **133:3 «U yənə Ƣərmon teоɳidiki xəbnəmning Zion taоɳliriоɳa qüxüxigə ohxaydu....» —** «Ƣərmon teоɳi» Pələstindiki əng egiz taоɳ bolup, ətrapida ƣərküni qüxkən xəbnəm intayin mol bolup, ƣəmmə janiwarni janlanduridu. U Zion taоɳliridin 300 kilometr yiraƙ. Zion teоɳiоɳa qüxidiоɳan xəbnəm azdur; mol xəbnəm Zionоɳa qüxsə, u zor wə ajayib bərikət bolatti, əlwəttə. □ **134:3 «...Pərwərdigar silərni Ziondin bərikətligəy!» —** ibraniy tilida «təxəkkür-mədƣiyə ƙayturux» (1-ayət) ƣəm «bərikətləx» degənlər birla səz («barak») bilən ipadilinidu. ■ **135:4** Mis. 19:5; Ƣan. 7:6; Tit. 2:14; 1Pet. 2:9 □ **135:5 «Pərwərdigar... barliƙ ilaƣlardin üstündur» —** bu ayət «ilaƣlar»ning ƣəƙiƙiy məwjut ikənlikini etirap ƙilmaydu, əlwəttə. 95:3 wə izaƣatini kərüng.

Zeminda,
Dengizlarda ḥəm uning barliḳ təgliridimu xuni ḳiloɳandur.
7 U yər qətliridin bulut-tumanlarni ərlitidu;
Yamoɳurlaroɳa qaḳmaḳlarni ḥəmraḥ ḳilidu;
Xamalni Өz həziniliridin qiḳiridu.■
8 U Misirdiki tunji ooɳullarni ḥalak ḳildi,
Insanlarning bolsun, ḥaywanlarning bolsun ḥəmmini urup ḥalak ḳildi.■
9 U alamətlərni, məjizilərni aranglaroɳa əwətti, i Misir;
Pirəwn wə uning ḥəmmə ḳulliri üstigə əwətti.■
10 U uluoɳ əllərni uruwətti,
Ḳudrətlik padixaḥlarni əltürüwətti;■
11 Amoriylarning padixaḥi Siḥonni,
Baxanning padixaḥi Ogni,
Ḳanaandiki barliḳ padixaḥliḳlarni uruwətti.
12 Ularning zeminini miras ḳilip,
Өz həlḳi Israiloɳa miras boluxḳa təḳdim ḳildi.■
13 Sening naming, Pərwərdigar, mənggügə,
Xəḥrət-hatirəng dəwrdin-dəwrgiqidur.■
14 Qünki Pərwərdigar Өz həlḳining dəwasini soraydu;
Өz ḳullirioɳa rəḥim ḳilidu.■
15 Əllərning butliri bolsa pəḳətla kümüx-altundin ibarəttur,
Ularni insanning ḳolliri yasioɳandur, halas.■
16 Ularning aoɳzi bar, biraḳ səzliməydu;
Kəzliri bar, biraḳ kərməydu;
17 Ḳulaḳliri bar, biraḳ anglimaydu,
Aoɳzida ḥeq nəpəs yoḳtur.
18 Ularni yasioɳanlar ularoɳa ohxap ḳalidu,
Ularoɳa tayanoɳanlarmu xundaḳtur.
19 Israil jəməti, Pərwərdigaroɳa təxəkkür-mədḥiyə ḳayturunglar;
Ḥarun jəməti, Pərwərdigaroɳa təxəkkür-mədḥiyə ḳayturunglar;
20 Lawiy jəməti, Pərwərdigaroɳa təxəkkür-mədḥiyə ḳayturunglar;
Pərwərdigardin ḳorḳidioɳanlar, Pərwərdigaroɳa təxəkkür-mədḥiyə ḳayturunglar!
21 Yerusalemda makanlaxḳan Pərwərdigaroɳa Ziondin təxəkkür-mədḥiyə eytilsun!
Ḥəmdusana!

136

136-küy •••• Pərwərdigarning muḥəbbitigə təxəkkür eytinglar!
1 Pərwərdigaroɳa təxəkkür eytinglar, U meḥribandur;
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;
2 Ilaḥlarning ilaḥioɳa təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;□
3 Rəblərning Rəbbigə təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;
4 Zor karamətlərni birdinbir Yürgüzguqigə təxəkkür eytinglar,

■ **135:7** Yər. 10:13; 51:16 ■ **135:8** Mis. 12:12,29; Zəb. 78:51 ■ **135:9** Mis. 7,8,9,10,14 ■ **135:10** Yə. 12 ■ **135:12** Zəb. 78:55 ■ **135:13** Mis. 3:15, Zəb. 102:12 ■ **135:14** Ḳan. 32:36, Zəb. 90:13 ■ **135:15** Zəb. 115:4 □ **136:2** **«Ilaḥlarning ilaḥioɳa təxəkkür eytinglar»** — «ilaḥlar» tooɳuluḳ 95:3 wə izaḥatini kərüng.

Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;
5 Əḳil-parasət arḳilиḳ asmanlarni Yasioɳuqioɳa təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;■
6 Zeminni sular üstidə sozup Turoɳuzoɳuqioɳa təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;■
7 Uluoɳ nur jisimlirini Yasioɳuqioɳa təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;■
8 Kündüzni baxḳuridioɳan ḳuyaxni Yasioɳuqioɳa təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;■
9 Keqini baxḳurdioɳan ay ḥəm yultuzlarni Yasioɳuqioɳa təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;
10 Ularning tunjilirini urup, Misiroɳa zərb bərgüqigə təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;■
11 Israilni ular arisidin qiḳaroɳuqioɳa təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;■
12 Küqlük ḳol ḥəm uzatḳan bilək bilən ularni Qiḳaroɳuqioɳa təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;■
13 Ḳizil dengizni bələk-bələk Bəlgüqigə təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;■
14 Ḥəm Israilni uning otturisidin Ətküzgüqigə təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;
15 Ḳizil dengizda Pirəwnni ḳoxunliri bilən süpürüp taxlioɳuqioɳa təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;■
16 Əz həlḳini qəl-bayawandin Yetəkligüqigə təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;■
17 Büyük padixaḥlarni Uruwətküqigə təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;■
18 Ḥəm məxḥur padixaḥlarni Ətlürgüqigə təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;
19 Jümlidin Amoriylarning padixaḥi Siḥonni Ətlürgüqigə təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;
20 — Ḥəm Baxan padixaḥi Ogni Ətlürgüqigə təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;■
21 Ularning zeminini miras üqün Bərgüqigə təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;■
22 Buni bəndisi Israiloɳa miras ḳilip bərgüqigə təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;
23 Ḥalimiz harab əḥwalda, bizlərni Əsligüqigə təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;
24 Bizni əzgənlərdin ḳutuldуroɳuqioɳa təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;
25 Barliḳ ət igilirigə ozuḳ Bərgüqigə təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur;
26 Ərxlərdiki Təngrigə təxəkkür eytinglar,
Qünki Uning muḥəbbiti mənggülüktur!

■ **136:5** Yar. 1:1 ■ **136:6** Zəb. 24:1-2 ■ **136:7** Yar. 1:14 ■ **136:8** Yar. 1:16 ■ **136:10** Mis. 12:29; Zəb. 78:43,51 ■ **136:11** Mis. 12:31,51; 13:3,17 ■ **136:12** Mis. 6:6 ■ **136:13** Mis. 14:21,22; Zəb. 78:13 ■ **136:15** Mis. 14:24 ■ **136:16** Mis. 15,16,17,19; Zəb. 78:52 ■ **136:17** Qəl. 21:24,25,34,35; Yə. 12:1; Zəb. 135:10,11 ■ **136:20** Ḳan. 3:1-7 ■ **136:21** Yə. 12:6

137

137-küy •••• Babilda sürgün boluxning dərd-əlimi

1 Babildiki dərya-erikłar boyida biz olturduk;
Zionni əsliginimizdə, bərhək yioła kətürduk;
2 Qiltarimizni arisidiki səgətlərgə esip koyduk.
3 Qünki bizni sürgün kiloanlar bizdin nahxa tələp kildi;
Bizni zarlatkuqilar bizdin tamaxa tələp kilip: —
«Həy, Zion nahxiliridin birni bizgə eytkina» — deyixti.■
4 Yaka yurtta turup Pərwərdigarning nahxisini kandakmu eytayli?
5 Əy Yerusalem, mən seni untusam,
Ong kolum *maharitini* untusun!□
6 Seni əslimisəm,
— Yerusalemni əng qong hursənlikimdin əwzəl kərmisəm —
Tilim tanglayimoła qaplixip kalsun!
7 I Pərwərdigar, Edom baliliridin hesab aloanda, Yerusalemning bexioła qüxkən künini yadingoła kəltürgəysən;
Qünki ular: «Uni yər bilən yəksan kilinglar,
Ulioiqə yər bilən yəksan kilinglar!» deyixti.■
8 I bulinix aldida turoan Babil kizi,
Bizgə kiloan kilmixliringni əzünggə kayturoquqi bəhtliktur!■
9 Bowakliringni elip taxka atkuqi kixi bəhtliktur!

138

138-küy •••• Xəpkətkə rəhmətlər

1 Dawut yazoan küy: —

Pütün kəlbim bilən Sanga təxəkkür eytimən;
Barlik ilahlar aldida Seni küyləymən.□
2 Pak-mukəddəslikingning ibadəthanisioła karap bax urimən,
Əzgərməs muhəbbiting həm həkikət-sadakiting üqün namingni təbrikləymən;
Qünki Sən pütün nam-xəhritingdinmu bəkrək, wədəngdə turidioiningni uluoı kiloansən.□
3 Sanga nida kiloan künidə, manga jawab bərgənsən;
Jenimoła küq kirgüzüp, meni rioıbətləndürgənsən.
4 Aoızingdiki səzlərni anglioanda, i Pərwərdigar,
Jahandiki barlik xahlar Seni mədhiyiləydu;
5 Ular Pərwərdigarning yollirida yürüp nahxa eytidu,
Qünki uluoıdur Pərwərdigarning xan-xəripi.
6 Qünki Pərwərdigar aliydur;
Birak U hali boxlaroła nəzər salidu;
Təkəbbularni bolsa U yirakıtin tonup yetidu.■
7 Zulmət-muxəkkətlər arisida mangoıan bolsammu,

■ **137:3** Zəb. 79:1 □ **137:5** **«Ong kolum maharitini untusun!»** — yaki «Ong kolumni untuoıan bolsam!». ■ **137:7** Yər. 49:7; Əz. 25:12 ■ **137:8** Yər. 50:15,29; Wəh. 18:6 □ **138:1** **«Barlik ilahlar aldida Seni küyləymən»** — «ilahlar» tooıruluk 95:3 wə izahatini kərüng. □ **138:2** **«Qünki Sən pütün nam-xəhritingdinmu bəkrək, wədəngdə turidioiningni uluoı kiloansən»** — baxka birhil tərjimisi: «qpnki sən əz nam-xəhriting həm wədəngni həmmidin üstün kilding». Lekin bizningqə mənisi xuki, Hudaoıa nisbətən əz wədisidə turux hətta nam-xəhritidin yukiri turidu. ■ **138:6** Zəb. 113:4-7

Sən meni janlandurisən;
Düxmənlirimning ƣəzipini tosuxķa ķolungni uzartisən,
Ong ķolung meni ķutķuzidu.
8 Pərwərdigar manga təwə ixlarni pütküzidu;
Meĥir-muĥəbbiting, i Pərwərdigar, mənggülüktur;
Өz ķolliring yasiƣanni taxlap kətmigəysən!

139

139-küy •••• Huda ķəlbni Bilgüqidur

1 Nəƣmiqilərning bexiƣa tapxurulup oķulsun dəp, Dawut yazƣan küy: —

I Pərwərdigar, Sən meni təkxürüp qiķting,
Ĥəm meni bilip yətting;
2 Өzüng olturƣinimni, turƣinimnimu bilisən;
Yiraķta turuķluķ kənglümdikini bilisən.
3 Baskan ķədəmlirimni, yatķanlirimni ətkəməngdin ətküzdung;
Barliķ yollirim Sanga ayandur.
4 Bərĥək, tilimƣa bir səz kelə-kəlməstinla, i Pərwərdigar,
Mana Sən buni əyni boyiqə bilməy ķalmaysən.
5 Sən meni aldi-kəynimdin orap turisən,
Ķolungni mening üstümgə ķondurƣansən.
6 Bundaķ bilim manga xunqilik tilsimat bilinidu!
Xundaķ yüksəkki, mən uni bilip yetəlməydikənmən.
7 Roĥingdin neri boluxķa nələrgimu baralayttim?
Ĥuzurungdin əzümni ķaqurup nələrgə baralayttim?
8 Asmanlarƣa qiķsam, mana Sən axu yərdə;
Təĥtisarada orun salsammu, mana Sən xu yərdə;■
9 Səĥərning ķanatlirini elip uqup,
Dengizning əng qət yərliridə tursam,
10 Ĥətta axu jayda ķolung meni yetəkləydu,
Ong ķolung meni yəläydu.
11 Mən: «Ķarangƣuluķ meni yapsa,
Ətrapimdiki yoruķluķ qoķum keqə bolidu» — desəm,
12 Ķarangƣuluķmu Səndin yoxurunalmaydu,
Keqimu Sanga kündüzdək aydingdur,
Ķarangƣuluķmu *Sanga* yoruķtəktur.
13 Bərĥək, Sən mening iqlirimni yasiƣansən;
Anamning ķorsiķida meni toķuƣansən;□
14 Mən Seni mədĥiyiləymən,
Qünki mən sürlük wə karamət yasalƣanmən;
Sening ķiläƣanliring karamət tilsimattur;
Buni jenim obdan bilidu.
15 Mən yoxurun jayda yasalƣinimda,
Yər təgliridə əpqillik bilən toķulup xəkilləndürülginimdə,

■ **139:8** Ayup 26:6; Am. 9:2, 3, 4; Ibr. 4:13 □ **139:13** **«Bərĥək, Sən mening iqlirimni yasiƣansən»** — yaki «Qünki Sən mening iqlirimni yasiƣansən». «Iqlirim» bolsa ibraniy tilida «bərəklirim» degən səz bilən ipadilinidu (bəzi waķitlarda bərəklər wijdanni bildüridu). Baxķa birhil tərjimisi: «Bərĥək, Sən mening iqlirimgə igidursən».

Ustihanlirim Səndin yoxurun əməs idi.■
16 Əzalirim tehi apiridə bolmioɣan künlərdə,
Ular yasiliwatqan künlərdə,
Kəzüng tehi xəkillənmigən jismimni kərüp yətkənidi;
Ularning ḫəmmisi alliburun dəptiringdə yeziloɣanidi.□
17 Aḫ Təngrim, oyliring manga nəqədər qimmətliktur!
Ularning yioɣindisi xunqə zordur!
18 Ularni sanay desəm, ular dengizdiki qumlardinmu kəptur;
Uyqudin kəzümni aqsam, mən yənila Sən bilən billidurmən!□
19 Aḫ, Sən rəzillərni əltürüwətsəng iding, i Huda!
Qanhor kixilər, məndin yiraq bolux!
20 Qünki ular Sening tooɣruluq ḫiylilik bilən səzləydu;
Sening xəḫərliring ular təripidin azduruldi.□
21 Sanga əqmən boloɣanlaroɣa, i Pərwərdigar, mənmu əqqu?
Sanga qarxi qikkənlaroɣa mənmu yirginimənoɣu?
22 Ularoɣa qix-tirnikimoɣiqə əqturmən;
Ularni əz düxmənlirim dəp ḫesablaymən.
23 Meni kəzitip təkxürgəysən, i Təngrim!
Mening kəlbimni bilip yətkəysən!
Meni sinap, oɣəmlik oylirimni bilgəysən;■
24 Məndə *Əzünggə* azar bərgüdək yolning bar-yoqluqini kərgəysən;
Wə meni mənggülük yolungda yetəkligəysən!

140

140-küy •••• Aḫanətqilər ḫəm zomigərlər arisida
1 Nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup oqulsun dəp, Dawut yazoɣan küy: —

Rəzil adəmdin, i Pərwərdigar, meni azad qiloɣaysən;
Zorawan kixidin meni saqlioɣaysən.
2 Ular kənglidə yamanliklarni oylimakta;
Ular ḫər küni jəm boluxup urux qikarmakqi.
3 Tilini yilanningkidək ittik qilidu;
Kobra yilanning zəḫiri ləwliri astida turidu;
Selaḫ.■
4 Rəzil adəmning qolliridin meni aman qilioɣaysən, i Pərwərdigar;
Putlirimni putlaxni kəstləydioɣan zorawan kixidin saqlioɣaysən.
5 Təkəbburlar mən üqün qiltaq, tanilarni yoxurup təyyarlidi;
Yol boyida tor yaydi,
Mən üqün tuzaqlarni saldi;
Selaḫ.■
6 Mən Pərwərdigaroɣa: «Sən mening Təngrimdursən» — dedim;
Yelinixlirim sadasioɣa qulaq saloɣaysən, i Pərwərdigar;

■ **139:15** Ayup 10:8,10; Top. 11:5 □ **139:16** **«Ularning ḫəmmisi alliburun dəptiringdə yeziloɣanidi»** — yənə birhil tərjimisi: «Ular yoq boloɣan waqitta, manga bekitilgən künlirimning ḫəmmisi dəptiringdə yeziloɣan». □ **139:18** **«Uyqudin kəzümni aqsam, mən yənila Sən bilən billidurmən!»** — «uyqudin kəzümni aqsam» bu yərdə bəlkim tirilix künini puritidu. □ **139:20** **«Sening xəḫərliring ular təripidin azduruldi»** — baxqa birhil tərjimisi: «sening düxmənliring namingni bikar ixlitidu». ■ **139:23** Ayup 31:6; Zəb. 17:3; 26:2 ■ **140:3** Zəb. 58:4-5; Rim. 3:13 ■ **140:5** Yər. 18:22

7 Pərwərdigar Rəb nijatliqimning küqidur;
Sən jəng künidə beximni yepip qoƣdioƣansən.
8 Rəzil adəmning ümidini ijabət qilmioƣaysən, i Pərwərdigar;
Ularning ḥiylilirini aqquzmioƣaysən;
Bolmisa əzlirini qong tutuwalidu.
Selaḥ.
9 Meni qorxiwaloƣanlarning bolsa,
Ləwliridin qiqqan xumluq ularning əz bexioƣa qüxsun;□
10 Üstigə qooƣlar yaoƣdurulsun;
Ular otqa,
Qaytidin qiqalmioƣudək ḥanglaroƣa taxliwetilsun;
11 Tili qeqimqi adəmning yər yüzidə orni bolmisun;
Balayi'apət zorawanlarni tügəxküqə owlaydu;
12 Mən bilimənki, Pərwərdigar ezilgənlərning dəwasini soraydu,
Yoqsulning ḥəqqini elip beridu;
13 Bərḥək, ḥəqqaniylar namingoƣa təxəkkür eytidu;
Kəngli duruslar ḥuzurungda yaxaydu.

141

141-küy •••• Rəzillik bilən murəssə qiloƣili bolmaydu
1 Dawut yazoƣan küy: —

Pərwərdigar, mən Sanga nida qildim;
Yenimoƣa tezdin kəlgəysən;
Sanga nida qiloƣinimda awazimni angliƣaysən.
2 Duayimni angliƣiningda, Sanga sunuloƣan huxbuydək yeqimliq bolsun,
Qolumning kətürülüxi sunuloƣan kəqlik qurbanliqtək qobul bolsun.□ ■
3 Aoƣzim aldida kəzətqi turoƣuzoƣaysən, i Pərwərdigar;
Ləwlirim dərwazisini saqlioƣaysən;
4 Kənglümni ḥeqqandaq yaman ixqa,
Qəbiḥlik qiloƣuqilaroƣa xerik bolup, rəzillik qilixqa mayil qilmioƣaysən.
Meni ularning nemətliridin ḥeq yegüzmigəysən!
5 Ḥəqqaniy adəm meni ursun —
Bu manga meḥribanliqtur;
Manga tənbiḥ bərsun —
Bu bolsa, bexim rət qilmaydioƣan, quyuloƣan esil maydək bolidu.
Qünki mening duayim yənila xularning rəzilliklirigə qarxi bolidu.□
6 Ularning ḥakimliri tik yarlardin taxliwetilgəndə,
Həlq mening səzlirimni anglaydu;

□ **140:9 «Meni qorxiwaloƣanlarning bolsa, ləwliridin qiqqan xumluq ularning əz bexioƣa qüxsun»** — baxqa birhil tərjimisi: «Meni qorxioƣanlarning baxlamqilirioƣa bolsa, əz ləwliridin qiqqan xumluq əzlirigə qüxsun». □ **141:2 «Qolumning kətürülüxi sunuloƣan kəqlik qurbanliqtək qobul bolsun»** — yaki «Qolumning kətürülüxi sunuloƣan kəqlik axliq ḥədiyədək qobul bolsun» — ibadəthanida kaḥinlar kəqlik qurbanliq yaki ḥədiyə sunuxtin awwal, qoli bilən xu qurbanliq-ḥədiyələrni Huda aldida kətürətti. ■ **141:2** Mis. 29:30; Wəḥ. 5:8; 8:3 □ **141:5 «Qünki mening duayim yənila xularning rəzilliklirigə qarxi bolidu»** — baxqa birhil tərjimisi: «Qünki mening duayim ularoƣa (rəzillərgə) külpət qüxkəndə ular üqün dawamlixiweridu» (ibraniy tilida «yamanliq» ḥəm «külpət» bir səz bilən ipadilinidu).

Qünki bu səzlər xerindur.□
7 Birsi otun yaroŋanda yərgə qeqiloŋan yerindilardək,
Mana, ustihanlirimiz təḥtisara ixiki aldida qeqiwetildi;□ ■
8 Bərḥək, kəzlirim Sangila tikilip ḳaraydu, Pərwərdigar Rəbbim;
Sanga tayinimən;
Jenimni harab ḳilip taxliwətmigəysən.
9 Ularning manga saloŋan ḳiltiḳidin,
Ḳəbiḥlik ḳiloŋuqilarning tuzaḳliridin meni saḳlioŋaysən;
10 Rəzillər əzining torlirioŋa yiḳilsun,
Mən bolsam — ətüp ketimən.

142

142-küy •••• Yar-yəlaksizliktiki dua
1 Dawut oŋarda yoxurunup turoŋan waḳitta yazoŋan «Maskil»: —

Mən Pərwərdigaroŋa awazimni anglitip nalə-pəryad kətürimən;
Pərwərdigaroŋa awazim bilən yelinimən;□
2 Uning aldida dad-zarlirimni təkimən;
Uningoŋa awariqilikimni eytimən.
3 Roḥim iqimdə tügixəy dəp ḳaloŋanda,
Xu qaoŋda baskan yolumni bilgənsən;
Mən mangoŋan yolda ular manga ḳiltaḳ saldi.■
4 Ong yenimoŋa ḳarap baḳḳaysən;
Ətrapimda meni tonuydioŋan adəm yoḳtur;
Panaḥgaḥ yoḳap kətti;
Ḥeq adəm jenimoŋa kəyünməydu.
5 Mən Sanga pəryad kətürdüm, i Pərwərdigar;
Sanga: «Sən mening Baxpanaḥimsən,
Tiriklərning zeminida boloŋan Nesiwəmdursən» — dedim.■
6 Mening pəryadimoŋa ḳulaḳ saloŋaysən;
Qünki mən intayin harab əḥwaloŋa qüxürüldum;
Meni ḳoŋlioŋuqilirimdin ḳutulduroŋaysən;
Qünki ular məndin küqlüktur.■
7 Sening namingni təbriklixim üqün,
Jenimni türmidin qiḳaroŋaysən;
Ḥəḳḳaniylar ətrapimda olixidu;
Qünki Sən manga zor meḥribanliḳ kərsitisən.

□ **141:6 «Həlḳ mening sözlirimni anglaydu; qünki bu sözlər xerindur»** — «xerin» bəlkim muxu yərdə «jayida, orunluḳ» degən mənidə. □ **141:7 «Birsi otun yaroŋanda yərgə qeqiloŋan yerindilardək, mana, ustihanlirimiz təḥtisara ixiki aldida qeqiwetildi»** — ayətning birnəqqə tərjimiliri bar. Ibraniy tilidiki nushisida, muxu səz intayin ihqam bolup, qüxinix təs. ■ **141:7** Əz. 37:1,11,12 □ **142:1 «Dawut oŋarda yoxurunup turoŋan waḳitta yazoŋan «Maskil»: —....»** — Dawut pəyoŋəmbər Saul padixaḥtin ḳeqip, ikki ḳetim oŋarda yoxurunoŋan waḳtidiki wəḳələr «Təwrat, «1Sam.» -22- ḥəm 24-babta yezlioŋan. ■ **142:3** Zəb. 77:3 ■ **142:5** Zəb. 16:5 ■ **142:6** Zəb. 41:2; 79:8; 116:6

143

143-küy •••• Roḫim tügixəy dəp ḳaldi!

1 Dawut yazoɣan küy: —

Pərwərdigar, duayimni angliɣaysən;
Yelinixlirimoɣa ḳulaḳ saloɣaysən;
Ḥəḳiḳət-sadaḳitingdə ḥəm ḥəḳḳaniyitingdə manga jawab bərgəysən.
2 Өz ḳulungni soraḳḳa tartixḳa turmiɣaysən;
Qünki nəziringdə tiriklərning ḥeqbiri ḥəḳḳaniy ispatlanmaydu.■
3 Qünki düxmən jenimoɣa ziyankəxlik ḳilmaḳta,
U ḥayatimni dəpsəndə ḳildi;
Meni huddi ələgili uzun boloɣanlardək,
Ḳarangoɣu jaylarda turuxḳa məjbur ḳilidu.
4 Xunga roḫim iqimdə tügixəy dəp ḳaldi;
Iqimdə ḳəlbim sundi.
5 Mən ḳədimki künlərni əsləymən;
Sening barliḳ ḳiloɣanliring üstidə seoɣinip oylinimən;
Ḳolliring ixligənlirini hiyalimdin ətküzimən.■
6 Ḳollirimni Sanga ḳarap sozup intilimən;
Jenim qangḳioɣan zemindək Sanga təxnadur.
Selaḫ.
7 Manga tezdin jawab bərgəysən, i Pərwərdigar;
Roḫim ḫalidin ketidu;
Didaringni məndin yoxurmioɣaysən;
Bolmisa mən ḫangoɣa qüxidioɣanlardək bolimən.
8 Meḫir-muḥəbbitingni tang səḥərdə anglatḳaysən;
Qünki tayanoɣinim Sən;
Mengixim kerək boloɣan yolni manga bildürgəysən;
Qünki jenim Sanga təlmürüp ḳaraydu;■
9 Meni ḳutulduroɣaysən, i Pərwərdigar, düxmənlirimdin;
Baxpanaḫ izdəp Sening yeningoɣa ḳaqimən.
10 Өz iradənggə əməl ḳiliximḳa meni əgətkəysən;
Qünki Sən mening Hudayimdursən;
Sening meḫriban Roḫing meni tüptüz zeminda yetəkligəy;□
11 Өz nam-xəḫriting üqün meni janlanduroɣaysən, i Pərwərdigar;
Өz ḥəḳḳaniyitingdə jenimni awariqiliktin azad ḳiloɣaysən.
12 Ḫəm meḫir-xəpḳitingdə düxmənlirimni üzüp taxliwətkəysən;
Jenimni har ḳiloɣanlarning ḥəmmisini ḫalak ḳiloɣaysən;
Qünki mən Sening ḳulungdurmən.■

144

144-küy •••• Padixaḫning nijatliḳi — həlḳning bəhti

1 Dawut yazoɣan küy: —

Ḳollirimoɣa jəng ḳilixni,

■ **143:2** Rim. 3, 4; Gal. 3, 4 ■ **143:5** Zəb. 77:5-12 ■ **143:8** Zəb. 25:1 □ **143:10** **«…meni tüptüz zeminda yetəkligəy»** — yaki «..meni tüz kəngüllərning zeminida yetəkligəy», «…meni diyanətlik zeminda yetəkligəy». ■ **143:12** Zəb. 86:14-16; 116:16

Barmaqlirimoŋa uruxni əgitidioŋan,
Mening Qoram Texim Pərwərdigaroŋa təxəkkür-mədhiyə qayturulsun!■
2 Mening əzgərməs xəpqitim wə mening qoroŋinim,
Mening egiz munarim wə nijatkarim,
Mening qalqinim wə tayanoŋinim, mən Uningdin ḫimayə tapimən;
U Əz həlqimni qol astimda boysunduroŋuqidur!■
3 I Pərwərdigar, Sən uningdin həwər alidikənsən, adəm degən zadi nemə?
Uning tooŋruluq oylaydikənsən, insan balisi degən nemə?■
4 Adəm bolsa bir nəpəsturla, halas;
Uning künliri ətüp ketiwatqan bir kələnggidur, halas.■
5 I Pərwərdigar, asmanlarni egildürüp qüxkəysən;
Taoŋlaroŋa tegip ulardin is-tütək qiqaroŋaysən;■
6 Qaqmaqlarni qaqquzup ularni tarqitiwətkəysən;
Oqliringni etip ularni qiyqas-sürəngə saloŋaysən;■
7 Yuqiridin qolliringni uzitip,
Meni azad qiloŋaysən;
Meni uluoŋ sulardin,
Yaqa yurttikilərning qanggilidin qikaroŋaysən.
8 Ularning aoŋzi quruq gəp səzləydu,
Ong qoli aldamqi qoldur.□
9 I Huda, mən Sanga atap yengi nahxa eytimən;
Ontaroŋa təngkəx bolup Sanga küylərni eytimən.□
10 Sən padixaḫlaroŋa nijatlik-oŋəlibə beoŋixlaysən;
Qulung Dawutni əjəllik qiliqtin qutuldurisən.
11 Meni qutuldoroŋaysən, yat yurttikilərning qolidin azad qiloŋaysən;
Ularning aoŋzi quruq gəp səzləydu,
Ong qoli aldamqi qoldur.
12 Xundaq qilip ooŋullirimiz yaxliqida puhta yetilgən kəqətlərgə ohxaydu,
Qizlirimiz ordiqə nəqixləngən tüwrüklərdək bolidu;
13 Axliq ambarlirimiz toldurulup,
Türlük-türlük ozuqlar bilən təminləydioŋan,
Qoylirimiz otlaqlirimizda minglap, tümənləp qozilaydioŋan;
14 Kalilirimiz booŋaz bolidioŋan;
Ḫeqkim besip kirməydioŋan, ḫeqkim *jənggə* qiqmaydioŋan;
Koqilirimizda ḫeq jedəl-oŋowoŋa bolmaydioŋan; □
15 Əḫwali xundaq boloŋan həlq nemidegən bəhtliktur!
Hudasi Pərwərdigar boloŋan həlq bəhtliktur!

145

145-küy •••• Hudaning qiloŋan uluoŋ əməllirini keyinki əwladqa bayan qilix •••• «Elipbə tərtipilik» küy

1 Mədhiyə: Dawut yazoŋan küy: —

■ **144:1** 2Sam. 22:35; Zəb. 18:34 ■ **144:2** 2Sam. 22:48; Zəb. 18:47-48 ■ **144:3** Ayup 7:17; Zəb. 8:4; 31:7; Ibr. 2:6 ■ **144:4** Ayup 8:9; 14:2, 3; Zəb. 39:5-6; 62:9; 102:11; Yaq. 4:14 ■ **144:5** Zəb. 18:7-9; 104:32 ■ **144:6** 1Sam. 7:10; 2Sam. 22:8; Zəb. 18:13-14 □ **144:8 «Ong qoli aldamqi qoldur» —** bəlkim qəsəm qiloŋanda qolini yaloŋandin kətürgən yaki baxqilar bilən kelixkəndə yaloŋandin qollaxqan. □ **144:9 «Ontaroŋa təngkəx bolup sanga küylərni eytimən» —** «ontar» on tarliq qiltardək bir saz. □ **144:14 «Kalilirimiz booŋaz bolidioŋan…» —** baxqa birhil tərjimisi: «Ulaoŋlirimiz eoŋir yüklərni kətüridioŋan….».

|□| Mən Seni mədhiyiləp uluƣlaymən, Hudayim, i Padixah;
Namingƣa əbədil'əbədgiqə təxəkkür-mədhiyə ⱪayturimən.
2 |□| Ḥərküni Sanga təxəkkür-mədhiyə ⱪayturimən,
Namingƣa əbədil'əbədgiqə təxəkkür-mədhiyə ⱪayturimən!
3 |□| Uluƣdur Pərwərdigar, zor mədhiyilərgə layiⱪtur!
Uning uluƣluⱪini sürüxtürüp bolƣili bolmas;■
4 |□| Bir dəwr yengi bir dəwrgə Sening ⱪiloƣanliringni mahtaydu;
Ular ⱪudrətlik ⱪiloƣanliringni jakarlaydu;■
5 |□| Mən ḥəywitingning xərəplik julaliⱪini,
Wə karamət məjiziliringni seoƣinip səzləymən;
6 |□|: Xuning bilən ular ⱪorⱪunqluⱪ ixliringning ⱪudritini bayan ⱪilidu;
Mənmu uluƣ əməlliringni jakarlaymən!
7 |□| Ular zor meḥribanliⱪingni əsləp, uni mubarəkləp tarⱪitidu,
Ḥəⱪⱪanliyliⱪing tooƣruluⱪ yuⱪiri awazda küyləydu.■
8 |□| Pərwərdigar meḥir-xəpⱪətlik ḥəm rəḥimdildur;
Asan oƣəzəplənməydu, U zor meḥir-muḥəbbətliktur;■
9 |□| Pərwərdigar ḥəmmigə meḥribandur;
Uning rəḥimdilliⱪliri barⱪə yaratⱪanlirining üstididur;
10 |□| Sening barliⱪ yasioƣanliring Seni mədhiyiləydu, i Pərwərdigar,
Sening məmin bəndiliring Sanga təxəkkür-mədhiyə ⱪayturidu.
11 |□| Ular padixaḥliⱪingning xəripidin həwər yətküzidu,
Küq-ⱪudritingni səzləydu;
12 |□| Xundaⱪ ⱪilip insan balilirioƣa ⱪudrətlik ixliring,
Padixaḥliⱪingning xərəplik ḥəywisi ayan ⱪilinidu.
13 |□| Sening padixaḥliⱪing əbədiy padixaḥliⱪtur,
Səltəniting əwladtin-əwladⱪiqidur.□
14 |□| Pərwərdigar yiⱪilay degənlərning ḥəmmisini yələydu,
Egilip ⱪaloƣanlarning ḥəmmisini turoƣuzidu.
15 |□| Ḥəmməylənning kəzliri Sanga tikilip kütidu;
Ularoƣa əz waⱪtida rizⱪini təⱪsim ⱪilip berisən;■
16 |□| Ⱪolungni eqixing bilənla,
Barliⱪ jan igilirining arzusini ⱪandurisən.
17 |□| Pərwərdigar barliⱪ yollirida ḥəⱪⱪaniydur,
Yasioƣanlirining ḥəmmisigə muḥəbbətliktur.
18 |□| Pərwərdigar Θzigə nida ⱪiloƣanlarning ḥəmmisigə yeⱪindur,
Θzigə ḥəⱪiⱪəttə nida ⱪiloƣanlarning ḥəmmisigə yeⱪindur;
19 |□| U Θzidin əyminidioƣanlarning arzusini əməlgə axuridu;
Ularning pəryadini anglap ularni ⱪutⱪuzidu.
20 |□| Pərwərdigar Θzini səygənlərning ḥəmmisidin həwər alidu;
Rəzillərning ḥəmmisini yoⱪitidu.
21 |□| Aoƣzim Pərwərdigarning mədhiyisini eytidu;
Barliⱪ ət igiliri əbədil'əbəd uning muⱪəddəs namioƣa təxəkkür-mədhiyə ⱪayturoƣay!

■ **145:3** Ayup 5:9; Zəb. 48:1; 96:4; 150:2 ■ **145:4** Ⱪan. 4:9; 6:7 ■ **145:7** Zəb. 119:171-172 ■ **145:8** Mis. 34:6, 7; Qəl. 14:18; Zəb. 86:15; 103:8 □ **145:13** **«izaḥat»** — yeⱪinda bəzi kona kəqürülmilərdin 13- wə -14-ayətning ariliⱪida: — « ן Pərwərdigar wədisidə qing turidu; barliⱪ yaratⱪanlirioƣa meḥribandur» degən məzmun boloƣan yənə bir nushisi tepiloƣan (ibraniy tilida «Nun» bilən baxlinidu). ■ **145:15** Zəb. 104:27

146

146-küy •••• Huda mədḫiyilənsun!

1 Ḫəmdusana!
I jenim, Pərwərdigarni mədḫiyilə!
2 Mən ḫayat bolsamla, Pərwərdigarni mədḫiyiləymən;
Wujudum bar bolsila Hudayimoɣa küy eytimən.
3 Esilzadilərgimu,
Insan balisioɣimu tayanmanglar,
Ularda ḫeq mədət-nijatlik yoḳtur.■
4 Mana, uning nəpisi ketidu,
U əz tupriḳioɣa ḳaytip ketidu;
Xu kündila arzu-niyətliri yoḳap ketidu.□
5 Yaḳupning Təngrisi mədətkari boloɣan adəm,
Pərwərdigar Hudasini əz ümidi ḳiloɣan adəm bəhtliktur!
6 U asmanlarni, zeminni,
Dengizni ḫəm uningda bar məwjudatlarni yaratḳandur;
U ḫəḳiḳət-sadaḳəttə mənggü turidu;
7 Ezilgüqilər üqün U ḫəküm süridu;
Aq ḳaloɣanlaroɣa nan beridu.
Pərwərdigar məḫbuslarni azad ḳilidu;
8 Pərwərdigar korlarning kəzlirini aqidu;
Pərwərdigar egilip ḳaloɣanlarni turoɣuzidu;
Pərwərdigar ḫəḳḳaniylarni səyidu.■
9 Pərwərdigar musapirlardin həwər alidu;
Yetim-yesirlərni, tul hotunni yəlәydu;
Biraḳ rəzillərning yolini əgri-bügri ḳilidu.
10 Pərwərdigar mənggügə ḫəküm süridu;
I Zion, sening Hudaying dəwrdin-dəwrgiqə ḫəküm süridu!
Ḫəmdusana!■

147

147-küy •••• Ḫəmmigə Ḳadir Hudaoɣa ḫəmdusanalar eytilsun!

1 Ḫəmdusana! Yaḫni mədḫiyiləngla r!
Bərḫəḳ, bundaḳ ḳilix xerindur;
Hudayimizni küyləngla r!
Mədḫiyə oḳux insanoɣa yarixidu.■
2 Pərwərdigar Yerusalemni bina ḳilmaḳta;
Israilning sürgün ḳilinoɣanlirini U yioɣip kelidu;□
3 U kəngli sunuḳlarni dawalaydu;
Ularning yarilirini tangidu.■
4 U yultuzlarning sanini sanaydu;

■ **146:3** Zəb. 118:8, 9 □ **146:4** **«U əz tupriḳioɣa ḳaytip ketidu» —** ibraniy tilida: «adəm» ḫəm «tupraḳ, topa» bir səzdur. ■ **146:8** Zəb. 145:14; 147:3; Mat. 9:30; Luḳa 13:13; Yḫ. 9:7,32 ■ **146:10** Mis. 15:18; Zəb. 145:13 ■ **147:1** Zəb. 33:1; 92:2; 135:3 □ **147:2** **«Pərwərdigar Yerusalemni bina ḳilmaḳta; Israilning sürgün ḳilinoɣanlirini U yioɣip kelidu» —** bu ayətkə ḳarioɣanda, muxu küy Israil Babiloɣa sürgün boloɣanliḳidin ḳaytip kəlgəndin keyin yeziloɣan. ■ **147:3** Mis. 15:26; Ayup 5:18

Ularning ḥəmmisigə bir-birləp isim ḳoyidu.□ ■
5 Uluoɳdur Rəbbimiz, zor ḳudrətliktur;
Uning qüxinixi qəksizdur.
6 Pərwərdigar yawax məminlərni yəlәp kətüridu;
Rəzillərni yərgiqə təwən ḳilidu.
7 Pərwərdigaroɳa təxəkkürlər bilən nahxa eytinglar;
Küylərni qiltaroɳa təngxəp eytinglar!
8 U asmanni bulutlar bilən ḳaplitidu,
Zeminoɳa yamoɳurni bekitidu,
Taoɳlarda ot-qəplərni əstüridu;■
9 Mallaroɳa ozuḳ,
Taoɳ ḳaoɳisining qüjiliri zarlioɳanda, ularoɳa ozuḳ beridu;
10 At küqidin U zoḳ almaydu;
Adəmning qəbdəs putlirini hursənlik dəp bilməydu;
11 Pərwərdigar bəlki Өzidin əyminidioɳanlarni,
Өzining өzgərməs muḥəbbitigə ümid baoɳlioɳanlarni hursənlik dəp bilidu.
12 Pərwərdigarni mahtanglar, i Yerusalem;
Hudayingni mədḥiyilə, i Zion.
13 Qünki U dərwaziliringning taḳaḳlirini məḥkəm ḳilidu;
Seningdə turuwatḳan pərzəntliringgə bəht-bərikət bərdi.
14 U qət-qegraliringda aram-tinqliḳ yürgüzidu,
Seni buoɳdayning esili bilən ḳanaətləndüridu.
15 U Өz əmr-bexarətlirini yər yüzigə əwətidu;
Uning səz-kalami intayin tez yügüridu.■
16 U aḳ ḳarni yungdək beridu,
Ḳirawni küllərdək tarḳitidu.
17 Uning muzini nan uwaḳliridək ḳilip parqiliwetidu;
Uning sooɳuḳi aldida kim turalisun?
18 U səzini əwətip, ularni eritidu;
Uning xamilini qiḳirip, sularni aḳḳuzidu.
19 U Өz səz-kalamini Yaḳupḳa,
Bəlgilimilirini ḥəm ḥəkümlirini Israiloɳa ayan ḳilidu;
20 U baxḳa ḥeqbir əlgə mundaḳ muamilə ḳilmioɳandur;
Uning ḥəkümlirini bolsa, ular bilip baḳḳan əməs.
Ḥəmdusana!■

148

148-küy •••• Pütkül aləm, Pərwərdigarni uluoɳlanglar!

1 Ḥəmdusana!
Pərwərdigarni asmanlardin mədḥiyiləŋglar;
Yuḳiri jaylarda Uni mədḥiyiləŋglar;■
2 Uni mədḥiyiləŋglar, barliḳ pərixtiliri;
Uni mədḥiyiləŋglar, barliḳ ḳoxunliri!
3 Uni mədḥiyiləŋglar, i ḳuyax ḥəm ay,
Uni mədḥiyiləŋglar, ḥəmmə parlaḳ yultuzlar;

□ **147:4** **«U... ularning ḥəmmisigə bir-birləp isim ḳoyidu»** — baxḳa birhil tərjimisi: «U... ularni (yultuzlarni) ismilirini qaḳirip opuḳḳa qiḳiridu». ■ **147:4** Yəx. 40:26 ■ **147:8** Ayup 38:26, 27; Zəb. 104:13-14; Ḥox. 2:23, 24 ■ **147:15** Zəb. 33:9 ■ **147:20** Ros. 14:16 ■ **148:1** Luḳa 2:14; Wəḥ. 5:13

4 Uni mədḥiyiləŋlar, asmanlarning asmanliri,
Asmandin yuḳiri jaylaxḳan sular!
5 Bular Pərwərdigarning namini mədḥiyilisun;
Qünki U buyruoŋan ḥaman, ular yaratiloŋandur;■
6 U ularni əbədil'əbədgiqə turoŋuzdi;
Ular üqün waḳti ətməydioŋan bəlgilimini buyruoŋan.■
7 Pərwərdigarni zemindin mədḥiyiləŋlar,
Dengizdiki barliḳ əjdiḥalar, dengizning barliḳ təgliri;
8 Ot, məldüz, ḳar, tuman,
Uning səzigə əməl ḳilidioŋan judunluḳ xamal;
9 Taoŋlar ḥəm barliḳ dənglər,
Mewilik dərəhlər, barliḳ kedir dərəhliri,
10 Yawayi ḥaywanlar, barliḳ mal-waranlar,
Ɵmiligüqilər ḥəm uqar-ḳanatlar;
11 Jaḥan padixaḥliri wə barliḳ ḳowmlar,
Əmirlər ḥəm yər yüzidiki barliḳ ḥakim-sotqilar;
12 Ḥəm yigitlər ḥəm ḳizlar,
Bowaylar wə yaxlar, —
13 Ḥəmmisi Pərwərdigarning namini mədḥiyilisun;
Qünki pəḳətla Uning nami aliydur;
Uning ḥəywiti yər ḥəm asmandin üstün turidu.■
14 Ḥəm U Ɵz həlḳining münggüzini,
Yəni barliḳ muḳəddəs bəndilirining mədḥiyisini egiz kətürgüzgən;
Ular Israil baliliri,
Ɵzigə yeḳin bir həlḳtur!
Ḥəmdusana!□ ■

149

149-küy •••• Ḳiyamət künidiki oŋəlibə üqün mədḥiyiləŋlar!

1 Ḥəmdusana!
Pərwərdigaroŋa atap yengi bir nahxini oḳunglar;
Məmin bəndilərning jamaitidə Uning mədḥiyisini eytinglar!
2 Israil əz Yaratḳuqisidin xadlansun;
Zion ooŋulliri əz Padixaḥidin hux boloŋay!■
3 Ular Uning namini ussul bilən mədḥiyilisun;
Uningoŋa küylərni dap ḥəm qiltaroŋa təngxəp eytsun!■
4 Qünki Pərwərdigar Ɵz həlḳidin səyünər;
U yawax məminlərni nijatliḳ bilən bezəydu;
5 Uning məmin bəndiliri xan-xərəptə roḥlinip xad boloŋay,

■ **148:5** Yar. 1:6-31; Zəb. 33:6, 9 ■ **148:6** Ayup 14:5,13; 26:10; 38:33; Zəb. 104:5; 119:91; Yər. 31:35; 33:25 ■ **148:13** Pənd. 18:10; Yəx. 12:4 □ **148:14** **«Əz həlḳining münggüzini, yəni barliḳ muḳəddəs bəndilirining mədḥiyisi...»** — Təwratta «münggüz» adəttə adəmning nam-xəḥriti yaki ḥoḳuḳini bildüridu. Bu ayəttə u Israilning Hudaoŋa boloŋan mədḥiyilirini bildüridu. Bu ayəttiki «kətürüx» adəmning ḳoli bilən kətürüx əməs, bəlki Huda ularning mədḥiyə awazlirini kətürüxini bildüridu. ■ **148:14** Zəb. 132:17 ■ **149:2** Zəb. 100:3 ■ **149:3** Zəb. 81:2-4

Orunlirida yetip xad awazini yangratqay!□
6 Aoqzida Təngrigə yüksək mədhiyiliri bolsun,
Qollirida qox bislik qiliq tutulsun;■
7 Xuning bilən ular əllər üstidin qisas,
Həlqlərgə jaza bəja yürgüzidu;
8 Əllərning padixahlirini zənjirlər bilən,
Aqsəngəklirini təmür kixənliri bilən baoqlaydu;■
9 Ularning üstigə pütülgən həkümni bəja kəltüridu —
Uning barlik məmin bəndiliri muxu xərəpkə nesip bolidu!
Həmdusana!■

150

150-küy •••• Ahirida — pəqət Həmdusana!

1 Həmdusana!
Təngrini Uning muqəddəs jayida mədhiyiləng lar;
Qudriti parlap turidioqan ərxlərdə Uni mədhiyiləng lar;■
2 Uni qudrətlik ixliri üqün mədhiyiləng lar;
Oqayət uluoqluqi üqün Uni mədhiyiləng lar;
3 Uni buroqa sadasi bilən mədhiyiləng lar;
Uni rawab həm qiltar bilən mədhiyiləng lar;
4 Uni dap həm ussul bilən mədhiyiləng lar;
Uni tarlik sazlar həm nəy bilən mədhiyiləng lar;
5 Uni jaranglik qanglar həm yangrak qanglar bilən mədhiyiləng lar;
6 Barlik nəpəs igiliri Yahni mədhiyilisun!
Həmdusana!

□ **149:5** **«Orunlirida yetip xad awazini yangratqay!»** — «orunlirida yetix» bəlkim: — (1) Yəhudiylarning ərp-adətliri boyiqə, ziyapətlərdə mehmanlar üqün kərpilər selinip, mehmanlar yeniqilap yetip dastihandin alidu; xunga muxu yərdə huxallik ziyapətlərni kərsitidu; (2) məmin bəndilər xunqə huxal bolup, huxallikidin uhliyalmaydu; (3) əzlirining aman-esən yetip-qopuxliri üqün xadlinixi kerək. ■ **149:6** 2Tes. 2:8; Ibr. 4:12; Wəh. 1:16 ■ **149:8** Mat. 18:18 ■ **149:9** Qan. 4:6 ■ **150:1** Yəx. 6:3

Pənd-nəsiḥətlər

Pənd-nəsiḥətlərning ḳədir-ḳimmiti

1 Israil padixaḥi Dawutning ooɣli Sulaymanning pənd-nəsiḥətliri: —■
2 Bu pənd-nəsiḥətlər sanga əḳil-parasət, ədəp-əhlaḳni өgitip, seni ibrətlik sөzlərni
qüxinidioɣan ḳilidu; 3 sanga danaliḳ, ḥəḳḳaniyliḳ, pəm-parasət wə durusluḳning
yolyoruḳ-tərbiyisini ḳobul ḳilduridu. 4 Bu *pənd-nəsiḥətlər* nadanlarni zerək ḳilip,
yaxlarni bilimlik wə səzgür ḳilidu; 5 bularoɣa ḳulaḳ selixi bilən danalar bilimini
axuridu, yorutuloɣan kixilər tehimu dana məsliḥətkə erixidu, □ 6 xundaḳla pənd-
nəsiḥətlər ḥəm təmsillərning mənisini, danixmənlərning ḥekmətliri ḥəm tilsim
səzlirini qüxinidioɣan ḳilinidu.

Yaxlaroɣa nəsiḥət

7 Pərwərdigardin ḳorḳux bilimning baxlinixidur;
Əhməḳlər danaliḳni wə tərbiyini kөzgə ilmaydu.■
8 I ooɣlum, atangning tərbiyisigə ḳulaḳ sal, anangning səz-nəsiḥətidin ayrilma;
9 qünki ular sening bexingoɣa taḳaloɣan gül qəmbirək, boynungoɣa esiloɣan marjan
bolidu.
10 I ooɣlum, yamanlar seni azdursa, ularoɣa əgəxmigin.
11 Əgər ular: — Yür, tuzaḳ ḳurup adəm өltürəyli;
Yoxuruniwelip, birər bigunaḥ kəlgəndə urayli!□
12 Təḥtisaradək ularni yutuwetəyli,
Saḳ bolsimu, ḥangoɣa qüxkənlərdək ularni yiḳitayli;□
13 Ulardin hilmuhil ḳimmətlik mal-dunyaoɣa igə bolup,
Өylirimizni olja bilən toldurimiz.
14 Biz bilən xerik bol,
Ḥəmyanimiz bir bolsun, desə, —
15 I ooɣlum, ularoɣa yoldax bolma,
Өzüngni ularning izidin neri ḳil!□
16 Qünki ularning putliri rəzillikkə yügüridu,
Ḳolini ḳan ḳilix üqün aldiraydu.■
17 Ḥərḳandaḳ uqar ḳanat tuyup ḳaloɣanda tuzaḳ ḳoyux bikar awariqiliktur;
18 Lekin bular dəl өz ḳenini tөküx üqün saḳlaydu;
Өz janlirioɣa zamin boluxni kütidu.
19 Nəpsi yooɣinap kətkən ḥərbir adəmning yollirining aḳiwiti mana xundaḳ;
Ḥaram mal-dunya өz igilirining jenini alidu.■

Danaliḳ sadasi

20 *Büyük* danaliḳ koqida oquḳ-axkara hitab ḳilmaḳta,
Qong məydanlarda sadasini anglatmaḳta.□

■ **1:1** 1Pad. 4:32; Wəh. 3:9 □ **1:5 «yorutuloɣan kixi» —** ibaraniy tilida «ixlarni, məsililərni, baxḳa adəmni obdan qüxinidioɣan kixi» degən mənidə. ■ **1:7** Ayup 28:28; Zəb. 111:10; Pənd. 9:10; Top. 12:13 □ **1:11 «...tuzaḳ ḳurup adəm өltürəyli» —** ibraniy tilida «...tuzaḳ ḳurup ḳan tөkəyli». □ **1:12 «Təḥtisara» —** өlgüqilərning roḥliri ḳiyamət künini kütidioɣan jay (ibraniy tilida «xeol» degən səz). □ **1:15 «Өzüngni ularning izidin neri ḳil!» —** ibraniy tilida «Putungni ularning yolidin neri ḳil!». ■ **1:16** Yəx. 59:7; Rim. 3:15 ■ **1:19** Ayup 8:13 □ **1:20 «danaliḳ» —** «Pənd-nəsiḥətlər»də «danaliḳ» pəzilətlik bir ayalning süpitidə kөrünidu. Bu «pəzilətlik ayal» 5:1-14, 6:20-35, 7:6-27, 9:13-18də bayan ḳilinoɣan «paḥixə ayal» bilən selixturuluxi «pənd-nəsiḥətlər»ning muḥim bir temisidur.

21 Koqa doḳmuxlirida adəmlərni qaḳirmaḳta,
Xəḥər dərwazilirida səzlirini jakarlimaḳta: —
22 I saddilar, ḳaqanoɣiqə muxundaḳ nadanliḳḳa berilisilər?
Məshirə ḳiloɣuqilar ḳaqanoɣiqə məshiriliktin ḥuzur alsun?
Əhməḳlər ḳaqanoɣiqə bilimdin nəprətlənsun?!□
23 Tənbiḥlirimgə ḳulaḳ selip mangoɣan yolunglardin yanoɣan bolsanglar idi!
Roḥimni silərgə təküp berəttim,
Səzlirimni silərgə bildürgən bolattim.
24 Lekin qaḳirsam, anglimidinglar;
Ḳolumni uzartsam, ḥeqḳaysinglar ḳarimidinglar.■
25 Nəsiḥətlirimning ḥəmmisigə pərwa ḳilmidinglar,
Tənbiḥimni anglaxni ḳilqə halimidinglar.
26 Xunga, bexinglaroɣa bala-ḳaza kəlgəndə külimən,
Wəḥimə silərgə yetixi bilən məshirə ḳilimən.
27 Ḥalakət elip kəlgən wəḥimə üstünglərgə qüxkəndə,
Wəyranqiliḳ silərgə ḳuyuntazdək kəlgəndə,
Silər eoɣir ḳayoɣuoɣa wə azabḳa muptila boloɣininglarda —■
28 U qaoɣda muxu kixilər məndin ətünüp qaḳiridu,
Mən pərwa ḳilmaymən,
Meni təlmürüp izdisimu, tapalmaydu.
29 Ular bilimgə nəprətlənginidin,
Pərwərdigardin əyminixni tallimioɣinidin,
30 Mening nəsiḥitimni ḳilqə ḳobul ḳiloɣusi yoḳluḳidin,
Tənbiḥimgimu pərwa ḳilmioɣininglardin,
31 Ular əz bexini yəydu,
Əz ḳəstliridin toluḳ azab tartidu;
32 Qünki saddilarning yoldin qiḳixi əz jenioɣa zamin bolidu;
Əhməḳlər raḥətlik turmuxidin əzlirini ḥalak ḳilidu.
33 Lekin manga ḳulaḳ saloɣanlar aman-esən yaxaydu,
Bala-ḳazalardin, oɣəm-əndixlərdin haliy bolup, hatirjəm turidu.

2

Danaliḳning mewisi

1 I ooɣlum, əgər səzlirimni ḳobul ḳilsang,
Nəsiḥətlirimni ḳəlbinggə püksəng,
2 Əgərdə danaliḳḳa ḳulaḳ salsang,
Yoruḳluḳḳa erixixkə kəngül bərsəng,
3 Əgər əḳil-parasətkə təxna bolup iltija ḳilsang,
Yoruḳluḳḳa erixix üqün yuḳiri awazda yelinsang,
4 Əgər kümüxkə intilgəndək intilsəng,
Yoxurun gəḥərni izdigəndək izdisəng,■
5 Undaḳta Pərwərdigardin *ḫəḳiḳiy* ḳorḳuxni bilidioɣan bolisən,

□ **1:22 «saddilar»** — «Pənd-nəsiḥətlər»də «saddilar» (yaki «nadanlar») degənning «əgənmigənlər», «sawatḳa erixmigənlər» degən baxḳa hil tərjimilirimu bar. **«Əhməḳlər ḳaqanoɣiqə bilimdin nəprətlənsun?!»** — oḳurmənlər xuningoɣa diḳḳət ḳiloɣan boluxi mumkin, «danaliḳ» muxu yərdə «nadanlar»oɣa («saddilar»oɣa) biwasitə səz ḳilsimu, lekin «əhməḳlər»gə wə «məshirə ḳiloɣuqilar»oɣa biwasitə səzliməydu. Qünki rəzil yollarni tutḳaqḳa, uloroɣa ḥeqḳandaḳ biwasitə nəsiḥət təsir ḳilmaydu (8:4, 9:4, 7-8nimu kərüng). ■ **1:24** Yəx. 65:12; 66:4; Yər. 13:10 ■ **1:27** Ayup 27:9; 35:12; Yəx. 1:15; Yər. 11:11; 14:12; Əz. 8:18; Mik. 3:4 ■ **2:4** Mat. 13:44

Wə sanga Hudani tonux nesip bolidu.
6 Qünki Pərwərdigar danalik bərgüqidur;
Uning aoɣzidin bilim bilən yoruḳluḳ qiḳidu.■
7 U durus yaxawatḳanlar üqün mol ḩekmət təyyarlap ḳoyoɣandur,
U wijdanliḳ adəmlər üqün ḳalḳandur.
8 U adilliḳ ḳiloɣuqilarning yollirini asraydu,
Ihlasmən bəndilirining yolini ḳooɣdaydu.
9 U qaoɣda ḩəḳḳaniyliḳ, adilliḳ wə duruslukni,
Xundaḳla ḩərḳandaḳ güzəl yolni qüxinidioɣan bolisən.
10 Danaliḳ ḳəlbinggə kirixi bilənla,
Bilim kənglünggə yeḳixi bilənla,
11 Pəm-parasət seni ḳooɣdaydu,
Yoruḳluḳ seni saḳlaydu.
12 Ular seni yaman yoldin,
Tili zəḩər adəmlərdin ḳutḳuzidu;
13 Yəni tooɣra yoldin qətnigənlərdin,
Ḳarangoɣu yollarda mangidioɣanlardin,
14 Rəzillik ḳilixni ḩuzur kəridioɣanlardin,
Yamanliḳning ziyanlirini huxalliḳ dəp bilidioɣanlardin,
15 Yəni əgri yollarda mangidioɣanlardin,
Ḳingoɣir yolda mangidioɣanlardin ḳutḳuzidu.
16 *Danaliḳ* seni buzuḳ ayaldin,
Yəni xirin səzlər bilən azdurmaḳqi boloɣan naməḩrəm ayallardin ḳutḳuzidu.■
17 *Bundaḳ ayallar* yax waḳtida təgkən jorisini taxlap,
Huda aldidiki nikaḩ ḳəsimini untuoɣan wapasizlardindur.
18 Uning өyigə baridioɣan yol өlümgə apiridioɣan yoldur,
Uning mangidioɣan yolliri adəmni ərwaḩlar makanioɣa baxlaydu.
19 Uning ḳexioɣa baroɣanlarning birimu ḳaytip kəlgini yoḳ,
Ulardin birimu ḩayatliḳ yollirioɣa erixkini yoḳ.
20 *Xularni qüxənsəng* yahxilarning yolida mangisən,
Ḩəḳḳaniylarning yollirini tutisən.
21 Qünki durus adəm zeminda yaxap ḳalalaydu,
Mukəmməl kixi bu yərdə makanlixalaydu.■
22 Lekin rəzillər zemindin üzüp taxlinidu,
Wapasizlar uningdin yuluwetilidu.■

3

Yaxlaroɣa səmimiy agaḩlandurux

1 I ooɣlum, təlimimni untuma,
Degənlirimni ḩəmixə kənglüngdə qing tut.□
2 Qünki u sanga bərikətlik künlər, uzun өmür wə hatirjəmlik ḳoxup beridu.□ ■
3 Meḩriban wə ḩəḳ-səmimiy boluxtin waz kəqmə,
Bularni boynungoɣa esiwal,

■ **2:6** 1Pad. 3:9,12; Yaḳ. 1:5 ■ **2:16** Pənd. 5:3; 6:24; 7:5 ■ **2:21** Zəb. 37:29 ■ **2:22** Ayup 18:17; Zəb. 104:35 □ **3:1** **«qing tut»** — degən səz ibraniy tilida: «ḳooɣda, mudapiə ḳil» degən mənanimu bildüridu. □ **3:2** **«bərikətlik künlər»** — ibraniy tilida «künlərning uzunluḳi». ■ **3:2** Ḳan. 8:1; 30:20

Ḳəlbinggə pütiwal.□ ■
4 Xundaḳ ḳiloɳanda Huda wə bəndilərning nəziridə iltipatḳa layiḳ bolisən, danixmən ḥesablinisən.□

5 Өz əḳlinggə tayanmay, Pərwərdigarοɳa qin ḳəlbing bilən tayanοɳin;
6 Ḳandaḳla ix ḳilsang, Pərwərdigarni tonuxḳa intil;
U sanga tooɳra yollarni kərsitidu.□ ■
7 Өzüngni əḳillik sanima;
Pərwərdigardin əyminip, yamanliḳtin yiraḳ bol.■
8 Xundaḳ ḳiloɳiningda, bu ixlar dərdinggə dərman,
Ustihanliringοɳa yilik bolidu.□
9 Pərwərdigarning ḥərmitini ḳilip mal-dunyayingdin ḥədiyələrni sunοɳin,
Etizingdin tunji qiḳḳan məḥsulatliringdin Uningοɳa atiοɳin;■
10 Xundaḳ ḳiloɳiningda, ambarliring axliḳḳa tolup taxidu,
Xarab kəlqəkliringdə yengi xarab exip-texip turidu.■
11 I ooɳlum, Pərwərdigarning tərbiyisigə bipərwaliḳ ḳilma,
Uning tənbiḥidin bəzmə.■
12 Qünki, ata əziz kərgən ooɳliοɳa tənbiḥ-tərbiyə bərgəndək,
Pərwərdigar kimni səygən bolsa uningοɳa tənbiḥ-tərbiyə beridu.■
13 Danaliḳḳa muyəssər boloɳan kixi,
Yoruḳluḳḳa igə boloɳan kixi nemidegən bəhtlik-ḥə!
14 Qünki danaliḳning paydisi kümüxning paydisidin kəptur,
Ḳimmiti sap altunningkidinmu ziyadidur.■
15 U ləəl-yaḳutlardin ḳimmətliktur,
Intizar boloɳan ḥərḳandaḳ nərsəngdin ḥeqbirimu uningοɳa təng kəlməstur.■
16 Danaliḳning ong ḳolida uzun өmür,
Sol ḳolida baylik wə xəḥrət bardur.
17 Uning yolliri sanga hux puraḳ tuyulur,
Uning barliḳ tərikiliri seni aram tapḳuzur.
18 U өzini tapḳan adəmgə «ḥayatliḳ dərihi»dur,
Uni qing tutḳan kixi nemidegən bəhtlik!□
19 Pərwərdigar danaliḳ bilən yər-zeminni bərpa ḳildi,
Ḥekmət bilən asmanni ornatti.
20 Uning bilimi bilən yərning qongḳur ḳatlamliri yerildi,
Ḥəmdə bulutlardin xəbnəm qüxti.□ ■
21 I ooɳlum! *Danaliḳ bilən bilimni* kөzüngdin qiḳarma,
Pixḳan ḥekmət wə pəm-parasətni qing tut.
22 Xuning bilən ular jeningοɳa jan ḳoxidu,
Boynungοɳa esiloɳan esil marjandək sanga güzəllik ḳoxidu.
23 Xu qaoɳda yolungda aman-esən mangalaysən,

□ **3:3 «ḳəlbinggə pütiwal»** — ibraniy tilida «ḳəlbingdiki tahtayοɳa pütüwal» (Musa pəyοɳəmbərgə tapxuruloɳan muḳəddəs ḳanun ikki tax tahtayοɳa pütülgənidi). ■ **3:3** Mis. 13:9; Ḳan. 6:8 □ **3:4 «iltipatḳa layiḳ bolisən»** — muxu yərdə ibraniy tilida «iltipat» degən səz ikki bisliḳ bolup, ikkinqi mənisi «güzəllik»tur. □ **3:6 «Ḳandaḳla ix ḳilsang,...»** — ibraniy tilida «Barliḳ yolliringda...». ■ **3:6** 1Tar. 28:9 ■ **3:7** Rim. 12:16 □ **3:8 «dərdinggə dərman... bolidu»** — ibraniy tilida «kindikinggə salamətlik... bolidu». ■ **3:9** Mis. 23:19; 34:26; Ḳan. 26:2-11; Mal. 3:10; Luḳa 14:13 ■ **3:10** Ḳan. 28:8 ■ **3:11** Ayup 5:17; Ibr. 12:5 ■ **3:12** Wəḥ. 3:19 ■ **3:14** Ayup 28:15; Zəb. 19:10; Pənd. 8:11,19; 16:16 ■ **3:15** Pənd. 8:11 □ **3:18 «ḥayatliḳ dərihi»** — xübḥisizki, «Erən baoɳqisi»diki Adəm'atimiz wə Ḥawa'animizning bəḥrimən boluxioɳa təyyarlanoɳan «ḥayatliḳ dərihi»ni kərsitidu (Təwrat, «Yar.» 2:9). □ **3:20 «yərning qongḳur ḳatlamliri yerildi»** — bəlkim Nuḥ pəyοɳəmbərning waḳtidiki «qong topan» bilən munasiwətlik bəzi ixlarni kərsitixi mumkin («Yar.» 7:11) ■ **3:20** Yar. 1:9,10

Yolda putlaxmaysən.■
24 Yatḳanda ḩeq nemidin ḳorḳmaysən,
Yetixing bilənla tatlıḳ uhlaysən.■
25 Bexingoɣa dəḩxətlik wəḩimə qüxkəndə ḳorḳmioɣin,
Rəzillərning wəyranqiliḳidin oɣəm ḳilmioɣin!□ ■
26 Qünki Pərwərdigar sening tayanqingdur,
U putungni ḳapḳanlardin neri ḳilidu.

27 Pəḳət ḳolungdin kəlsila, ḩajətmənlərdin yahxiliḳni ayimioɣin.
28 Ḳolum-ḳoxniliring seningdin ətnə sorap kirsə, «Ḳaytip ketip, ətə kəlgin, ətə berəy» — demigin.
29 Ḳoxnangoɣa ziyankəxlik niyitidə bolma,
Qünki u sanga ixinip yeningda hatirjəm yaxaydu.
30 Birsi sanga ziyan yətküzmigən bolsa,
Uning bilən səwəbsiz majiralaxma.□
31 Zulumhor kixigə ḩəsət ḳilma,
Uning yol-tədbirliridin ḩeqnemini tallima.■
32 Qünki ḳingoɣir yollarni mangidioɣanlar Pərwərdigarning nəziridə yirginqliktur,
Lekin Uning sirdax dostluḳi durus yaxawatḳan adəmgə təəlluḳtur.■
33 Pərwərdigarning lənіti rəzillik ḳiloɣuqining əyididur,
Lekin U ḩəḳḳaniy adəmning əyigə bəht ata ḳilur.■
34 Bərḩəḳ, məshirə ḳiloɣuqilarni U məshirə ḳilidu,
Lekin kiqik peil kixilərgə xəpḳət kərsitidu.■
35 Danalar xəḩrətkə warisliḳ ḳilidu,
Lekin ḩamaḳətlər rəswa ḳilinidu.□

4

Hikmət wə danaliḳning paydisi

1 I ooɣullar, atanglarning nəsiḩətlirini anglanglar,
Kəngül ḳoysanglar,
Yoruḳluḳḳa erixisilər.
2 Qünki silərgə əgitidioɣanlirim yahxi bilimdur,
Kərsətmilirimdin waz kəqmənglar.
3 Qünki mənmu atamning yumran balisi idim,
Anamning arzuluḳ yaloɣuz ooɣli idim,■
4 Atam manga əgitip mundaḳ dedi:
— Səzlirimni esingdə tut;
Kərsətmilirimgə riayə ḳil,
Xuning bilən yaxnaysən.■
5 Danaliḳni aloɣin, əḳil tap,
Eytḳan səzlirimni untuma, ulardin qiḳma.
6 *Danaliḳtin* waz kəqmə, u seni saḳlaydu;

■ **3:23** Zəb. 37:23-24; 91:9-12 ■ **3:24** Law. 6:19; Ayup 11:19; Zəb. 3:5; 4:8; 91:5, 6 □ **3:25** **«Rəzillərning wəyranqiliḳidin oɣəm ḳilmioɣin!»** — yaki «Rəzillərning bexioɣa qüxkən wəyranqiliḳtin oɣəm ḳilmioɣin!». ■ **3:25** Ayup 5:21 □ **3:30** **«səwəbsiz majiralaxma»** — yaki «səwəbsiz dəwalaxma». ■ **3:31** Zəb. 37:1; 73:3; Pənd. 23:17 ■ **3:32** Ayup 29:4; Zəb. 25:9,12,14 ■ **3:33** Law. 26:14-45; Ḳan. 28:15-68; Mal. 2:2 ■ **3:34** Yaḳ. 4:6; 1Pet. 5:5 □ **3:35** **«Lekin ḩamaḳətlər rəswa ḳilinidu»** — yaki «Lekin U (Huda) ḩamaḳətlərni nomuskа ḳalduridu» (ibraniy tilida kinayə ixlitip, ahirḳi səz «kətürülidu» bolidu). ■ **4:3** 1Tar. 29:1 ■ **4:4** 1Tar. 28:9

Uni səygin, u seni ḳooɳdaydu.
7 Danaliḳ ḥəmmə ixning bexidur;
Xunga danaliḳni aloɳin;
Barliḳingni sərp ḳilip bolsangmu, əḳil tapḳin.■
8 *Danaliḳni* əzizligin, u seni kətüridu,
Uni qing ḳuqaḳlioɳanda, seni ḥərmətkə sazawər ḳilidu.
9 Bexingoɳa taḳaloɳan gül qəmbirəktək *sanga güzəllik elip kelidu*,
Sanga xəḥrətlik taj in'am ḳilidu.■
10 I ooɳlum, ḳulaḳ saloɳin, səzlirimni ḳobul ḳiloɳin,
Xunda ömrüngning yilliri kəp bolidu.
11 Mən sanga danaliḳ yolini öɡitəy,
Seni durusluḳ yollirioɳa baxlay.
12 Mangoɳiningda ḳədəmliring qəklənməydu,
Yügürsəng yiḳilip qüxməysən.■
13 Aloɳan tərbiyəngni qing tut,
Ḳolungdin kətküzmigin;
Obdan saḳlioɳin uni,
Qünki u sening ḥayatingdur.

14 Yaman adəmlər mangoɳan yoloɳa kirmə,
Rəzillərning izini basma.■
15 Ularning *yolidin* özüngni ḳaqur,
Yolioɳa yeḳin yolima;
Uningdin yandap ötüp kət,
Neri kətkin.
16 Qünki *yamanlar* birər rəzillik ḳilmioɳuqə uhliyalmas,
Birərsini yiḳitmioɳuqə uyḳusi kəlməs.
17 Yamanliḳ ularning ozuḳidur,
Zorawanliḳ ularning xarabidur.
18 Lekin ḥəḳḳaniylarning yoli goya tang nuridur,
Kün qüx boloɳuqə baroɳanseri yoruydu.
19 Yamanlarning yoli zulmət keqidək ḳapḳarangoɳu,
Ular yiḳilip, nemigə putlixip kətkinini bilməydu.

20 I ooɳlum, səzlirimni köngül ḳoyub angla,
Gəplirimgə ḳulaḳ sal.
21 Ularni közüngdə tutḳin,
Yürikingning ḳetida ḳədirləp saḳlioɳin.
22 Qünki səzlirim tapḳanlar üqün ḥayattur,
Ularning pütün tenigə salamətliktur.■
23 Ḳəlbingni «ḥəmmidin əziz» dəp sap tut,
Qünki barliḳ ḥayat ixliri ḳəlbtin baxlinidu.
24 Aoɳzingni əgri gəptin yiraḳ tart,
Ləwliring ezitḳuluḳtin neri bolsun.
25 Közüngni aldingoɳa tüz tikkin,
Nəziringni aldingoɳa tooɳra taxla;
26 Mangidioɳan yolungni obdan oylanoɳin,
Xundaḳ ḳilsang ixliring puhta bolidu.
27 Ongoɳa, soloɳa ḳaymioɳin;

■ **4:7** Pənd. 23:23 ■ **4:9** Pənd. 1:19 ■ **4:12** Zəb. 91:9-12 ■ **4:14** Zəb. 1:1; Pənd. 1:10,15 ■ **4:22** Pənd. 4:13

Ḳədəmliringni yamanlik yolidin neri tart.■

5

Buzuḳqilik-paḥixiwazlikḳning aḳiwiti balayi'apəttur, sadikḳlikḳning nətijisi bəht-saadəttur

1 I ooɳlum, danalikḳimoɳa kəngül ḳoyoɳin,
Idraklik səzlirimgə ḳulaḳ saloɳin.
2 Xundaḳ ḳiloɳiningda ixḳa səzgürlük bilən ḳaraydioɳan bolisən,
Ləwliring pəm-parasəttin ayrilmaydu.
3 Qünki buzuḳ hotunning aoɳzidin ḥəsəl tamidu,
Ləwliri zəytun yeoɳidin siliḳtur;■
4 Lekin uning aḳiwiti kəkridək aqqiḳ,
Ikki bisliḳ ḳiliqtək ətkür.
5 Uning ḳədəmliri ölüm girdawioɳa elip baridu,
Tutḳan yoli gərgə baxlaydu.□ ■
6 Ḥayatliḳ yolini ḳilqə bilgüm yoḳ dəp,
Basḳan ḳədəmliri turaḳsiz bolidu,
Nəgə baridioɳanliḳini ḥeq bilməydu.
7 Xunga, i ooɳullirim, səzlirimni kəngül ḳoyup anglanglar,
Mening degənlirimdin qiḳmanglar.
8 Undaḳ hotundin yiraḳ ḳaq!
Ixiki aldioɳimu yeḳin yolima!
9 Bolmisa, izzət-abruyungni baxḳilaroɳa tutḳuzup ḳoyisən,
Yaxliḳ yilliringni rəḥimsizlərning ḳolioɳa tapxurisən!■
10 Yat adəmlər bayliḳliring bilən özini tolduridu,
Japaliḳ əjirliringning mewisi yaḳa yurtluḳning öyigə ətüp ketidu;
11 Əjilingdə nalə-pəryad kətürginingdə,
Əzayi-bədining yəm boloɳanda,
12 Xu qaoɳda sən: — «Aḥ, nəsiḥətlərdin nemanqə nəprətləngəndimən!
Kənglümdə tənbiḥlərni nemanqə kəmsitkəndimən!
13 Nemixḳa ustazlirimning səzini anglimioɳandimən?
Manga tərbiyə bərgənlərgə ḳulaḳ salmioɳandimən?
14 jəmiyəttimu, jamaət aldidimu ḥərhil nomusḳa ḳaloɳandək boldum!» — dəp ḳalisən.□

15 Özüngning kəlqikingdiki suni iqkin,
Öz buliḳingdin eḳiwatḳan sudin ḥuzurlan.□
16 Bulaḳliring uroɳup ḥər yərgə tarḳilip kətsə *bolamdu*?
Eriḳliringdiki sular koqilarda eḳip yürsə bolamdu?
17 Bular sangila has bolsun,

■ **4:27** Ḳan. 5:32; 28:14 ■ **5:3** Pənd. 2:16; 6:24 □ **5:5 «gər»** — ibraniy tilida «xeol», yəni «təḥtisara» deyilidu, u ölüklərning roḥliri ḳiyamət künini kütidioɳan yər. ■ **5:5** Pənd. 7:27 ■ **5:9** Pənd. 6:34,35 □ **5:14 «ḥərhil nomusḳa ḳaloɳandək boldum!»** — yaki «pütünləy zawallikḳa qüxkəndəkmən!». □ **5:15 «Özüngning kəlqikingdiki su..., öz buliḳingdin eḳiwatḳan sudin ḥuzurlan»** — xübḥisizki, özining ayalining muḥəbbitini kərsitidu.

Yat kixilərgə təgmisun!□
18 Buliḳing bəht-bərikətlik boloɣay!
Yaxliḳingda aloɣan hotunung bilən ḩuzurlan.□
19 U qixi keyiktək qiraylik! Jərəndək səyümlük!
Uning baoɣridin ḩəmixə ḳanaəttə boloɣaysən,
Uning ḳaynaḳ muḩəbbitidin daim huxalliḳḳa patḳaysən.□
20 I ooɣlum, nemixḳa yat ayaloɣa xəyda bolisən?
Nemixḳa yat hotunning ḳoynioɣa əzüngni atisən?
21 Qünki insanning ḩəmmə ḳiloɣanliri Pərwərdigarning kəz aldida axkaridur,
U uning ḩəmmə mangoɣan yollirini tarazioɣa selip turidu.■
22 Yaman adəmning əz ḳəbiḩlikliri əzini tuzaḳḳa qüxüridu,
U əz gunaḩi bilən sirtmaḳḳa elinidu.
23 U yolyoruḳtin məḩrum boloɣanliḳidin jenidin ayrilidu,
Qekidin axḳan ḩamaḳətliki tüpəylidin yoldin ezip ketidu.

6

Yənə birnəqqə nəsiḩət

1 I ooɣlum, əgər dostungoɣa borun boloɣan bolsang,
Yat kixining ḳərzini töləxkə ḳol berixip wədə bərgən bolsang,□
2 Əgər əz səzüngdin ilinoɣan bolsang,
Əz wədəng bilən baoɣlinip ḳalsang,
3 U yeḳiningning ḳolioɣa qüxkənliking üqün,
Amal ḳilip əzüngni uningdin ḳutḳuz —
Dərḩal yeḳiningning yenioɣa berip, əzüngni kəmtər tutup *xu ixtin* haliy ḳilixini ətünüp sora.
4 Jərən xikarqining ḳolidin ḳutuluxḳa tirixḳandək,
Ḳux owqining ḳolidin qiḳixḳa tirixḳandək,
Ḳutulmioɣuqə uhlap yatma,
Ḩətta ügdəp arammu alma.■

Qümülə

6 I ḩurun, qəmülining yenioɣa berip *uningdin əgən*,
Uning tirikqilik yollirioɣa ḳarap dana bol.
7 Ularning baxliḳi, əməldari, ḩəkümdari yoḳ bolsimu,
8 Lekin ular yazda yilning eḩtiyaji üqün ax topliwalidu,
Ḩosul pəslidə ozuḳ təyyarliwalidu.
9 I ḩurun, ḳaqanoɣiqə uhlap yatisən?
Ḳaqan ornungdin turisən?■

□ **5:17 «Bulaḳliring uroɣup ḩər yərgə tarḳilip kətsə bolamdu? ... Bular sangila has bolsun, yat kixilərgə təgmisun!»** — 16-17-ayətlər xübḩisizki, kəqmə mənidə. Bizningqə kəqmə mənisi: «Ixḳi muḩəbbətliringni yat ayaloɣa bərmə, pəḳət əz jorangoɣila beoɣixla; bolmisa intayin nomus ix bolidu, rəstə-koqilarda rəswa bolisən» degəndək bolsa kerək. Bəzi alimlar muxu ayəttiki «sular» balilarni kərsitidu, dəp ḳarap, mundaḳ tərjimə ḳilidu: — «Bulaḳliring uroɣup ḩər yərgə tarḳilip kətsun, eriḳliringdiki sular koqilarda eḳip yürsun (demək, «pərzəntliring uroɣuoɣan bulaḳlardək ḩər yərgə tarḳalsun!»); pəḳətla sangila has bolsun, yat ayaldin boloɣan bolmisun!». □ **5:18 «Buliḳing bəht-bərikətlik boloɣay!»** — «buliḳing» muxu ayəttə «əz ayaling»ni kərsitidu. Ayətning ikkinqi ḳismini kərüng. □ **5:19 «Uning baoɣridin...»** — ibraniy tilida «Uning əmqəkliridin...». ■ **5:21** 2Tar. 16:9; Ayup 31:4; 34:21; Pənd. 15:3; Yər. 16:17; 32:19 □ **6:1 «borun»** — kepil boloɣan kixi. ■ **6:4** Zəb. 132:4-5; Pənd. 20:13 ■ **6:9** Pənd. 13:4; 20:4; 24:33,34

10 Sən: — Birdəm kəz yumuwalay, birdəm uhliwalay,
Birdəm ḳolumni ḳoxturup yetiwalay, — dəysən.
11 Lekin uhlap yatḳanda, miskinlik ḳaraḳqidək kelip seni basidu,
Yoḳsulluḳ huddi ḳorallik bulangqidək ḩujumoɣa ətidu.

12 Ərziməs, pəyli buzuḳ adəm ḩəmmila yərdə yaloɣan eytip, pəslikni səzləydu.□
13 U kəz ḳisip,
Putliri bilən ixarə ḳilip,
Barmaḳliri bilən kərsitidu;
14 Kənglidə aldamqilikla yatidu,
U daim rəzillikning koyida bolidu,
Ḩəmmila yərdə jedəl-majira teriydu.
15 Xunga uningoɣa bekitilgən bala-ḳaza uni tuyuḳsiz basidu,
U biraḳla dawalioɣusiz yanjilidu.

16 Pərwərdigar nəprətlinidioɣan altə nərsə bar,
Bərḩək, yəttə nərsə Uningoɣa yirginqliktur.
17 Ular bolsa,
Təkəbburluḳ bilən ḳaraydioɣan kəz,
Yaloɣan səzləydioɣan til,
Bigunaḩlarning ḳenini təküzidioɣan ḳol,■
18 Suyiḳəst oylaydioɣan kəngül,
Yamanlik ḳilixḳa tez yügürəydioɣan putlar,■
19 Yaloɣan səzləydioɣan sahta guwaḩqi,
Buradər-ḳerindaxliri arisioɣa bəlgünqilik saloɣuqi kixidur.

Zinahorluḳtin əzüngni tart

20 I ooɣlum, atangning əmrigə əməl ḳil;
Anangning kərsətmisidin qiḳma.■
21 Ularning səzini ḳəlbinggə tengip,
Ularni boynungoɣa marjandək ḳilip esiwal.■
22 Yoloɣa qiḳḳiningda ular seni yetəkləydu,
Uhlioɣiningda ular seni saḳlaydu,
Uyḳudin oyoɣanoɣiningda ular seni həwərləndüridu.■
23 Qünki *Hudaning* pərmani yoruḳ qiraoɣ,
Uning muḳəddəs ḳanuni nurdur;
Tərbiyəning tənbiḩliri bolsa ḩayatlik yolidur.■
24 Ular seni buzuḳ hotundin saḳlioɣuqi,
Yat hotunning xerin səzliridin yiraḳ ḳiloɣuqidur.■
25 Uning guzəllikigə kənglüngni baoɣlimioɣin,
Uning ḳax-kəz oynitixi seni əsirgə almisun.
26 Qünki buzuḳ ayallar tüpəylidin adəmlər bir parqə nanoɣimu zar bolidu,
Yat adəmning *zinahor* ayali bolsa kixining ḳimmətlik jenini əzigə ow ḳiliwalidu.
27 Otni ḳoynungoɣa salsang,
Əz kiyimingni kəydürməmsən?
28 Qooɣning üstidə dəssəp mangsang putungni kəydürməmsən?

□ **6:12** **«Ərziməs»** — ibraniy tilida «Belialning ooɣli» deyilidu. «Belial»ning mənisi «ərziməs» degənlik bolup, bəlkim Iblisni kərsitidu. ■ **6:17** Pənd. 30:13 ■ **6:18** Rim. 3:15 ■ **6:20** Pənd. 1:8 ■ **6:21** Pənd. 3:3 ■ **6:22** Pənd. 3:23,24 ■ **6:23** Zəb. 19:7-9; 119:105 ■ **6:24** Pənd. 2:16; 5:3; 7:5

29 Baxḳilarning ayali bilən bir orunda yatidiоɣan kixi xundaḳ bolidu;
Kim uningоɣa tegip kətsə aḳiwitidin ḳutulalmaydu.
30 Aq ḳaloɣanda ḳorsiḳini toyoɣuzux üqün ooɣrilиḳ ḳiloɣan kixini baxḳilar kəmsitməydu;
31 Xundaḳ turuḳluḳ u tutulup ḳalsa,
Igisigə yəttini tələxkə tooɣra kelidu;
U өz өyidiki ḥəmmə nərsisini tapxuridu.■
32 Ḥalbuki, baxḳilarning hotuni bilən zina ḳiloɣuqi uningdinmu *bəttər bolup*, tolimu oɣəplətliktur;
Undaḳ ḳiloɣuqi өz-өzini ḥalak ḳilidu.
33 U zəhmət yəydu, xərməndə bolidu,
Uning rəswasi ḥeq өqürülməydu.
34 Qünki künləx oti ərni dəroɣəzəpkə kəltüridu,
Intiḳam aloɣan künidə u ḥeq rəḥim ḳilmaydu.
35 Tələm puli berəy desəngmu u ḳobul ḳilmaydu,
Ḥərḳanqə sowoɣa-salam bərsəngmu uni besiḳturoɣili bolmaydu.

7

1 I ooɣlum, səzlirimgə əməl ḳil,
Tapxuruḳlirimni yürikingdə saḳla.
2 Tapxuruḳlirimoɣa əməl ḳilsang, yaxnaysən;
Təlimlirimni kөz ḳariquḳungni asrioɣandək asra.■
3 Ularni barmaḳliringoɣa tengip ḳoy,
Ḳəlb tahtangoɣa yeziwal.■
4 Danaliḳni, sən ḥədə-singlim, degin,
Pəm-parasətni «tuoɣḳinim» dəp qaḳir.
5 Xundaḳ ḳilsang, ular seni yat hotundin yiraḳlaxturidu,
Aoɣzidin siliḳ səz qiḳidioɣan yoqun ayaldin neri ḳilidu.■

Buzuḳ hotun

6 *Bir ḳetim* өyning derizə kөznəkliridin taxḳirioɣa ḳarioɣinimda,
7 Birnəqqə yax, sadda yigitlərni kөrdüm,
Ularning iqidin bir əḳilsizni kөrüp ḳaldim,
8 U koqa boylap buzuḳ *hotun turuxluḳ* doḳmuxtin өtüp,
Andin uning өyi tərəpkə ḳarap mangdi.
9 Kəqḳurun ḳarangoɣu qüxkəndə,
Zulmət keqə, ay ḳarangoɣusida *ixiki aldidin ətti*.
10 Mana, өydin bir hotun qiḳip uni kütüwaldi;
Kiyimi paḥixə ayallarningkidək bolup,
Niyiti ḥiylə-mikir idi.
11 Aoɣzi bixəm-ḥayasiz, naḥayiti jaḥil bir hotun,
U өyidə turmaydu,■
12 Birdə məḥəllidə, birdə məydanlarda,
U koqilardiki ḥər doḳmuxta paylap yüridu.
13 Ḥeliḳi yax yigitni tartip, uni səyüp,
Nomussizlarqə uningoɣa: —

■ **6:31** Mis. 22:1, 4 ■ **7:2** Law. 18:5; Pənd. 4:4 ■ **7:3** Ḳan. 6:8; 11:18 ■ **7:5** Pənd. 5:3 ■ **7:11** Pənd. 9:13

14 «Өyümdə «inaqlik qurbanliqi» gəxi bar,
Mən bügün Hudaoɣa ḩəsəm qilоɣan qurbanliqni qildim,□
15 Xunga mən sizni qaqiroɣili qiqtim,
Didaringizoɣa təlpünüp izdidim.
Əmdi sizni tepiwaldim!
16 Karwitimoɣa Misirning kəxtilik, yolluq libas yapquqlirini yaptim.
17 Orun-kərpilirimgə hux puraq murməkki, muəttər wə qowzaq darqinlarni qaqtim.■
18 Keling, tang atquqə muḩəbbətlixəyli, oynap ḩuzurlinayli,
Kənglimiz qanoɣuqə өzara əyx-ixrət qilayli,
19 Erim өydə yoq, yiraq səpərgə qiqip kətti.
20 U bir ḩəmyan pul elip kətti,
Ay toloɣuqə u өygə kəlməydu» — dedi.
21 Ayal kөp xerin sөzliri bilən rasa qizikturdi,
Qiraylik gəpliri bilən uni əsir qiliwaldi.■
22-23 Soyuxqa elip mangoɣan өküzdək,
Ḩamaqət kixi kixən bilən jazaoɣa mangoɣandək,
Qiltaqqa qüxkən quxtək,
Yigit uning kəynidin mangdi.
Jigirini oq texip өtmiguqə,
U bu ixning ḩayatioɣa zamin bolidioɣanliqini ḩeq bilməydu.

24 I ooɣullirim, sөzlirimni kөngül qoyup anglanglar,
Degənlirimgə qulaq selinglar,
25 Qəlbinglarni bundaq hotunning yolioɣa kətküzmənglar,
Uning aldam haltisioɣa qüxüp kətmənglar.
26 Bundaq ayal nuroɣun kixilərni yiqitip yarilanduroɣan,
Uning booɣuzlioɣan adəmliri tolimu kөptur,
27 Uning өyi bolsa təḩtisaraning kirix eoɣizidur,
Adəmni «ḩalakət meḩmanhanisi»oɣa qüxürüx yolidur.□ ■

8

«Danaliq» hitab qilidu

1 *Qulaq sal*, danaliq qaqiriwatmamdu?
Yoruqluq sada qiqiriwatmamdu?■
2 Yollarning egiz jayliridin,
Doqmuxlardin u orun alidu,
3 Xəḩərgə kiridioɣan qowuqlarning yenida,
Ḩərqandaq dərwaza eoɣizlirida u murajiət qilmaqta: —
4 «I mətiwərlər, silərgə murajət qilimən,
Ḩəy, adəm baliliri, sadani silər üqün qilimən,
5 Gədək boloɣanlar, zerəklikni өginiwelinglar,

□ **7:14 «inaqlik qurbanliqi» —** Musa pəyoɣəmbərgə tapxuruloɣan muqəddəs qanun bekitkən bir hil qurbanlik, uning əḩmiyiti; (1) Huda bilən boloɣan inaqlikqa erixix üqün; (2) Hudaoɣa alaḩidə rəḩmət eytix üqün; (3) Hudaoɣa dua bilən qiloɣan qəsimini ipadiləx üqün. Qurbanlikqa kala, qoy yaki өqkimu bolidu. Bu hil qurbanliqning alaḩidiliki, qurbanlik sunoɣuqi kixi uni qurbanlik qiloɣandin keyin, gөxidin elip yeyələydu. Muxu yərdə bu ayal: «Mən Huda aldida pak» deməkqi bolidu. Bu pütünləy sahtipəzlik, əlwəttə. ■ **7:17** Küy. 4:14. ■ **7:21** Pənd. 1:17 □ **7:27 «təḩtisara» —** ibraniy tilida «xeol», ölüklərning roḩliri qiyamət künini kütidioɣan yər. ■ **7:27** Pənd. 2:18; 5:5 ■ **8:1** Pənd. 1:20,21

Əhmək bolƣanlar, yoruḳluḳḳa erixinglar!□
6 Manga ḳulaḳ selinglar,
Qünki güzəl nərsilərni dəp berimən,
Aoƣzimni eqip, durus ixlarni *silərgə* yətküzimən.
7 Eytḳanlirim ḥəḳiḳəttur,
Aoƣzim rəzilliktin nəprətlinidu; □
8 Səzlirimning ḥəmmisi ḥəḳ,
Ularda ḥeqḳandaḳ ḫiyligərlik yaki əgitmilik yoḳtur.
9 Ularning ḥəmmisi qüxəngənlər üqün eniḳ,
Bilim aloƣanlar üqün durus-tooƣridur.
10 Kümüxkə erixkəndin kərə, nəsiḥətlirimni ḳobul ḳilinglar,
Sap altunni elixtin kərə bilimni elinglar.
11 Qünki danaliḳ ləəl-yaḳutlardin əwzəl,
Ḥərḳandaḳ ətiwarliḳ nərsəngmu uningoƣa təng kəlməstur.■
12 Mən bolsam danaliḳmən,
Zerəklik bilən billə turimən,
Istiḳamətdin kelip qiḳḳan bilimni ayan ḳilimən.□
13 Pərwərdigardin əyminix — Yamanliḳḳa nəprətlinix deməktur;
Təkəbburluḳ, məoƣrurluḳ, yaman yol ḥəm xum eoƣizni өq kərimən.
14 Məndə obdan məsliḥətlər, pixḳan ḥekmət bar;
Mən degən yoruḳluḳ, ḳudrət məndidur.
15 Padixaḥlar mən arḳiliḳ ḥəküm süridu,
Mənsiz ḥakimlar adil ḥəküm qiḳarmas.
16 Mən arḳiliḳla əmirlər idarə ḳilidu,
Aliyjanablar, yər yüzidiki barliḳ soraḳqilar *tooƣra* ḥəküm ḳilidu.
17 Kimki meni səysə, mənmu uni səyimən,
Meni təlmürüp izdigənlər meni tapalaydu;
18 Məndə bayliḳ, xəḫrət,
Ḥətta konirimas, kəqməs dələt wə ḥəḳḳaniyətmu bar.■
19 Məndin qiḳḳan mewə altundin,
Ḥətta sap altundin ḳimmətliktur,
Məndin alidioƣan daramət sap kümüxtinmu üstündur.■
20 Mən ḥəḳḳaniyət yoliƣa mangimən;
Adalət yolining otturisida yürimənki,
21 Meni səygənlərni əməliy nərsilərgə miras ḳildurimən;
Ularning həzinilirini toldurimən.
22-23 Pərwərdigar ixlirini baxlixidila,
Ḳədimdə yasioƣanliridin burunla,
Mən uningoƣa təwədurmən. Əzəldin tartipla — muḳəddəmdə,
Yər-zemin yaritilmastila,
Mən tikləngənmən.□ ■
24 Qongḳur ḥanglar, dengiz-okyanlar apiridə boluxtin awwal,

□ **8:5 «Gədək bolƣanlar, ... əhmək bolƣanlar, yoruḳluḳḳa erixinglar!» —** oḳurmənlər xuningoƣa diḳḳət ḳiloƣan boluxi mumkin, «danaliḳ» «nadanlar»oƣa (yaki «gədəklər» yanki «saddilar»oƣa) biwasitə səz ḳilidu, pəḳət **bəzidə** «əhməḳlər»gə biwasitə səz ḳilidu, lekin «məshirə ḳiloƣuqilar»oƣa ḥərgiz biwasitə səzliməydu. Qünki «məshirə ḳiloƣuqilar» rəzil yollarni tutḳini üqün ularoƣa ḥeqḳandaḳ nəsiḥət təsir ḳilmaydu (1:22, 9:4, 7-8nimu kərüng). □ **8:7 «Eytḳanlirim ḥəḳiḳəttur» —** ibraniy tilida «Tanglayim ḥəḳiḳətni seoƣinip səzləydu». ■ **8:11** Ayup 28:15; Zəb. 19:10; Pənd. 3:14,15; 16:16 □ **8:12 «...bilimni ayan ḳilimən» —** yaki «...bilimni tepip berimən». ■ **8:18** Pənd. 3:16 ■ **8:19** Pənd. 3:14 □ **8:22-23 «Pərwərdigar ixlirini baxlixidila...» —** ibraniy tilida «Pərwərdigar yolini baxlixidila...». **«...Mən tikləngənmən» —** baxḳa birhil tərjimisi «...Mən məsiḥ ḳilindim». ■ **8:22-23** Yḥ. 1:1

Mən məydanoɣa qikiriloɣanmən;
Mol su uroɣup turidioɣan bulaqlar bolmastinla,
25-26 Egiz taoɣlar өz orunlirioɣa qoyulmastinla, təpiliklər xəkillənməstinla,
Pərwərdigar bipayan zemin, kəng dalalarni,
Aləmning əsliydiki topa-qanglirinimu tehi yaratmastinla,
Mən məydanoɣa qikiriloɣanmən.
27-29 U asmanlarni bina qiliwatqinida,
Dengiz yüzigə upuq sizikini siziwatqinida,
Ərxtə bulutlarni orunlaxturup,
Qongqur dengizdiki bulaq-mənbələrni mustəḩkəmləwatqinida,
Dengiz sulirini bekitkən dairidin exip kətmisun dəp pərman qüxüriwatqinida,
Bipayan zeminning ullirini quruwatqinida,
Mən u yərdə idim;■
30 Xu qaoɣda goya usta bir ḩünərwəndək Uning yenida turoɣanidim,
Mən ḩərdaim Uning aldida xadlinattim, mən Uning kündilik dil'arami idim; ■
31 Mən Uning alimidin, yər-zeminidin xadlinip,
Dunyadiki insanlardin hursənlik tepip yürəttim,
32 Xunga i balilar, əmdi manga qulaq selinglar;
Qünki yollirimni qing tutqanlar nəqədər bəht tapar!■
33 Aloɣan nəsiḩətkə əməl qilip,
Dana boloɣin, uni rət qilma.
34 Səzümgə qulaq selip,
Ḩərküni dərwazilirim aldidin kətməy,
Ixiklirim aldida meni kütidioɣan kixi nəqədər bəhtliktur!
35 Kimki meni tapsa ḩayatni tapidu,
Pərwərdigarning xəpqitigə nesip bolidu.■
36 Lekin manga gunaḩ qiloɣan ḩərkim өz jenioɣa ziyan kəltüridu,
Meni yaman kərgənlər өlümni dost tutqan bolidu».□

9

Danaliqning səzining dawami, buzuq hotunning səzliri

1 Danalik өzigə bir өy selip,
Uning yəttə tüwrükini ornatti.
2 U mallirini soyup,
Esil xarablirini arilaxturup təyyarlap,
Ziyapət dastihinini yaydi;
3 Dedəklirini *meḩman qaqirixqa* əwətti,
Өzi xəḩərning əng egiz jaylirida turup:■
4 «I saddilar, bu yərgə kelinglar, — dəp qakiriwatidu;
Nadanlaroɣa:
5 Qeni, nanlirimdin eoɣiz tegip,

■ **8:27-29** Ayup 26:10; Yar. 7:11; Yar. 1:9, 10; Ayup 38:10, 11; Zəb. 104:6-9. ■ **8:30** Yḩ. 5:17 ■ **8:32** Zəb. 119:1, 2; 128:1; Luqa 11:28 ■ **8:35** Pənd. 12:2 □ **8:36 «Kimki meni tapsa ḩayatni tapidu, Pərwərdigarning xəpqitigə nesip bolidu.... Meni yaman kərgənlər өlümni dost tutqan bolidu» —** bu 8-bab ḩəmdə 9:1-12tiki qong tema «Danalik»tur. Bu bablardiki həwərdin qarioɣanda, əməliyəttə «Danalik» bir xəhstur. Injilda bu Xəhsning Huda bilən billə mənggülük turoɣuqi Məsiḩ ikənliki ayan qilinidu (məsilən «Yuh.» 1:1-4, 18, «1Cor.» 1:24, 30, «Fil.» 2:5-11, «Kol.» 1:15-18, «Ibr.» 1:1-12, «1Yuh.» 1:1-2, «Wəh.» 22:12-13 qatarliqlarni kərüng).
■ **9:3** Pənd. 8:2

Mən arilaxturup təyyarlioɣan xarablardin iqinglar;
6 Nadanlar ḳataridin qiḳip, ḥayatḳa erixinglar,
Yoruḳluḳ yolida menginglar», — dəwatidu.

7 Ḥakawurlaroɣa tənbiḥ bərgüqi aḥanətkə uqraydu,
Ḳəbiḥlərni əyibligüqi əzigə daoɣ kəltüridu.
8 Ḥakawurlarni əyiblimə, qünki u sanga əq bolup ḳalidu;
Ḥalbuki, dana kixini əyiblisəng, u seni səyidu.■
9 Dana adəmgə dəwət ḳilsang, əḳli tehimu toluḳ bolidu;
Ḥəḳḳaniy adəmgə durus yol kərsətsəng,
Bilimi tehimu axidu.

10 Pərwərdigardin əyminix danaliḳning baxlinixidur,
Muḳəddəs boloɣuqini tonux yoruḳluḳtur.■
11 Mən *danaliḳ* səndə bolsam, künliringni uzartimən,
Өmrüngning yilliri kəpiyər.■
12 Səndə danaliḳ bolsa, paydini kəridioɣan əzüngsən,
Danaliḳni mazaḳ ḳilsang ziyan tartidioɣanmu əzüngsən.

13 Nadan hotun aoɣzi bisərəmjan, əḳilsizdur,
Ḥeqnemə bilməstur.■
14 U ixik aldida olturup,
Xəḥərning əng egiz jaylirida orun elip,
15 Udul ətüp ketiwatḳanlaroɣa:
16 «Kimki sadda bolsa, bu yərgə kəlsun!» — dəwatidu,
Wə əḳilsizlərni:
17 «Ooɣriliḳqə iqkən su tatliḳ bolidu,
Ooɣrilap yegən nan təmlik bolidu!» — dəp qarḳiwatidu.■
18 Lekin qaḳiriloɣuqi ələklərning uning əyidə yatḳanliḳidin bihəwərdur,
Uning *burunḳi* meḥmanlirining alliḳaqan təḥtisaraning təglirigə qüxüp kətkənlikini u səzməs.□ ■

10

Padixaḥ Sulaymanning ḥekmətlik səzliri

1 Padixaḥ Sulaymanning pənd-nəsiḥətliri: —

Dana ooɣul atisini xad ḳilar;
Əḳilsiz ooɣul anisini ḳayoɣu-ḥəsrətkə salar.■
2 Ḥaram bayliḳlarning ḥeq paydisi bolmas;
Ḥəḳḳaniyət insanni ələmdin ḳutuldurar.■
3 Pərwərdigar ḥəḳḳaniy adəmning jenini aq ḳoymas;
Lekin u ḳəbiḥlərning nəpsini booɣup ḳoyar.
4 Ḥurunluḳ kixini gaday ḳilar;
Ixqanliḳ bolsa bayaxat ḳilar.□ ■

■ **9:8** Mat. 7:6 ■ **9:10** Ayup 28:28; Zəb. 111:10; Pənd. 1:7 ■ **9:11** Pənd. 10:27 ■ **9:13** Pənd. 7:11 ■ **9:17** Pənd. 20:17 □ **9:18** **«təḥtisaraning təgliri»** — «təḥtisara» (ibraniy tilida «xeol») ələklərning roḥliri ḳiyamət künini kütidioɣan yər. ■ **9:18** Pənd. 2:18 ■ **10:1** Pənd. 15:20 ■ **10:2** Pənd. 11:4 □ **10:4** **«Ḥurunluḳ»** — ibraniy tilida: «ḳol boxluḳi». **«Ixqanliḳ»** — ibraniy tilida: «əstayidilliḳning ḳoli». ■ **10:4** Pənd. 12:24

5 Yazda ḩosulni yiƣiwaloƣuqi — dana ooƣuldur;
Lekin orma waḳtida uhlap yatḳuqi — hijalətkə ḳalduridiƣan ooƣuldur.
6 Bərikət ḩəḵḳaniy adəmning bexiƣa qüxər;
Əmma zorawanliḳ yamanlarning aoƣziƣa urar.□
7 Ḩəḵḳaniy adəmning yadikari mubarəktur;
Yamanlarning nami bolsa, sesiḳ ḳalar.
8 Dana adəm yolyoruḳ-nəsiḩətlərni ḳobul ḳilar;
Kot-kot, nadan kixi ɵz ayiƣi bilən putlixar.■
9 Oƣubarsiz yürgən kixining yürüx-turuxi turaḳliḳtur,
Yollirini əgri ḳiloƣanning kiri ahiri axkarilinidu.
10 Kɵz ixaritini ḳilip yüridiƣanlar adəmni daoƣda ḳaldurar;
Kot-kot, nadan kixi ɵz ayiƣi bilən putlixar.
11 Ḩəḵḳaniy adəmning aoƣzi ḩayatliḳ buliḳidur,
Əmma zorawanliḳ yamanning aoƣziƣa urar.□ ■
12 Ɵqmənlik jedəl ḳozoƣar;
Meḩir-muḩəbbət ḩəmmə gunaḩlarni yapar.■
13 Əḳil-idraḳlik adəmning aoƣzidin danaliḳ tepilar;
Əḳilsizning dümbisigə palaḳ tegər.■
14 Dana adəmlər bilimlərni ziyadə toplar;
Lekin əhməḳning aoƣzi uni ḩalakətkə yeḳinlaxturar.
15 Mal-dunyaliri goya məzmut xəḩərdək bayning kapalitidur;
Miskinni ḩalak ḳilidiƣan ix dəl uning namratliḳidur.
16 Ḩəḵḳaniylarning əjirliri janoƣa jan ḳoxar,
Ḳəbiḩlərning ḩosuli gunaḩnila kɵpəytixtur.□
17 Nəsiḩətni anglap uni saḳlioƣuqi ḩayatliḳ yoliƣa mangar;
Tənbiḩlərni rət ḳiloƣan kixi yoldin azoƣanlardur.
18 Adawət saḳlioƣan kixi yaloƣan sɵzliməy ḳalmas;
Təḩmət qaplioƣanlar əhməḳtur.□
19 Gəp kɵp bolup kətsə, gunaḩtin haliy bolmas,
Lekin aoƣziƣa igə boloƣan əḳilliḳtur.
20 Ḩəḵḳaniy adəmning sɵzi huddi sap kümüx;
Yamanning oyliri tolimu ərziməstur.□
21 Ḩəḵḳaniy adəmning sɵzliri nuroƣun kixini ḳuwwətlər;
Əhməḳlər əḳli kəmlikidin ələr.
22 Pərwərdigarning ata ḳiloƣan bərikiti adəmni dələtmən ḳilar;
U bərikitigə ḩeqbir japa-muxəḵḳət ḳoxmas.
23 Əhməḳ ḳəbiḩlikni tamaxa dəp bilər;
Əmma danaliḳ yorutuloƣan kixining *hursənlikidur*.□ ■
24 Yaman kixi nemidin ḳorḳsa xuningoƣa uqrar;
Ḩəḵḳaniy adəmning arzusi əməlgə axurular.
25 Yaman adəm ḳuyundək ɵtüp yoḳar;

□ **10:6 «Əmma zorawanliḳ yamanlarning aoƣziƣa urar» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Əmma yamanlarning aoƣzi zorawanliḳni yoxurar». ■ **10:8** Pənd. 10:10 □ **10:11 «ḩayatliḳ buliḳi» —** bəlkim «Erən baoƣqisi»diki «ḩayatliḳ beridiƣan dərəh»kə ohxitiloƣandur. **«Əmma zorawanliḳ yamanning aoƣziƣa urar» —** yaki «Əmma yamanning aoƣzi zorawanliḳni yoxurar». ■ **10:11** Pənd. 10:6; 13:14 ■ **10:12** 1Kor. 13:7; 1Pet. 4:8 ■ **10:13** Pənd. 20:30 □ **10:16 «…gunaḩnila kɵpəytixtur» —** yaki «…gunaḩini bekitər». □ **10:18 «Adawət saḳlioƣan kixi yaloƣan sɵzliməy ḳalmas» —** ibraniy tilida: «Adawət saḳlioƣuqining ləwliri yaloƣan bolidu». □ **10:20 «Ḩəḵḳaniy adəmning sɵzi» —** ibraniy tilida: «Ḩəḵḳaniy adəmning tili». **«Yamanning oyliri» —** ibraniy tilida: «yamanning kɵngli». □ **10:23 «yorutuloƣan» —** ibaraniy tilida «ixni, baxḳa adəmni obdan qüxinidiƣan» degən mənidə. ■ **10:23** Pənd. 14:9

Lekin ҳəkҟaniy adəm mənggülük uldəktur.
26 Adəm aqqiқ su yutuwaloɣandək,
Kəzigə is-tütək kirip kətkəndək,
Ҳurun adəmni ixҟa əwətkənmu xundaқ bolar.□
27 Pərwərdigardin əyminix əmürni uzun қilar,
Yamanning əmri қisқartilar.■
28 Ҳəkҟaniy adəmning ümidi hursənlik elip kelər;
Lekin rəzilning kütkini yoқҟa qiқar.■
29 Pərwərdigarning yoli durus yaxawatқanlarɣa baxpanaһdur;
Қəbiһlik қiloɣuqilarɣa bolsa ҳalakəttur.■
30 Ҳəkҟaniylarning orni mustəһkəmdur;
Yamanlar zeminda uzun turmas.
31 Ҳəkҟaniy adəmning aoɣzidin danaliқ qiқar;
Lekin xumluқ til kesip taxlinar.
32 Ҳəkҟaniy adəmning səzi kixigə mok huxyaқar;
Yaman adəmning aoɣzidin xumluқ qiқar.

11

1 Yaloɣan taraza Pərwərdigarɣa yirginqliktur;
Adil jing texi Uni hursən қilar.■
2 Təkəbburluқ bilən birgə xərməndiqilik əgixip kelər;
Lekin danaliқ kiqik peillarɣa ҳəmraһ bolar.■
3 Tooɣrilarning səmimiyliki əzini yetəklər;
Lekin kazzaplarning əgriliki əzini wəyran қilar.■
4 Hudaning ɣəzəp künidə mal-dunyaning paydisi bolmas;
Lekin ҳəkҟaniyət adəmni əlümdin қutқuzar.■
5 Kamil adəmning ҳəkҟaniyliқi əzini tüz yoloɣa baxlar;
Yaman adəm əz yamanliқidin yiқilar.
6 Durus adəmlərning ҳəkҟaniyliқi əzlirini қutқuzar;
Lekin kazzaplar əz ҳiylə-nəyringidin tutular.
7 Rəzil adəm əlsə, uning ümidi yoқҟa qiқar;
Gunaһkarning ümidi ahiri қuruқ қalar.□
8 Ҳəkҟaniy adəm қiyinqiliқtin haliy қilinar;
Rəzil adəm uning ornioɣa tutular.■
9 Munapiқlar əz aoɣzi bilən yeқinini buzar;
Lekin ҳəkҟaniylar bilimi bilən қutқuzular.
10 Ҳəkҟaniy adəm ronaқ tapsa, xəһər hux bolar;
Rəzil adəm ҳalak bolsa, həlқ təntənə қilar.
11 Tooɣrilarning bərikət tiləxliri bilən xəһər güllinər;
Lekin rəzillərning tili bilən wəyran bolar.
12 Əz yeқinini səkidioɣan kixi — əқilsizdur;
Əmma yorutuloɣan adəm aoɣzini yioɣar.
13 Gəp toxuoɣuqi məhpiyətlərni axkarilar;
Sadiқ adəm amanətkə hiyanət қilmas.

□ **10:26** **«Adəm aqqiқ su yutuwaloɣandək…»** — ibraniy tilida: «Aqqiқ su qixlarɣa təgkəndək…». ■ **10:27** Pənd. 9:11 ■ **10:28** Ayup 8:13,14; 11:20; Zəb. 112:10 ■ **10:29** Pənd. 13:6 ■ **11:1** Law. 19:36; Қan. 25:13; Pənd. 16:11; 20:10,23 ■ **11:2** Pənd. 15:33; 16:18; 18:12 ■ **11:3** Pənd. 13:6 ■ **11:4** Pənd. 10:2; Əz. 7:19; Zəf. 1:18 □ **11:7** **«Gunaһkarning ümidi…»** — baxқa birhil tərjimisi, «Küqlüklərning ümidi…». ■ **11:8** Zəb. 34:19; Pənd. 21:18

14 Yolyoruқ kəm bolsa, əl-yurt yiқilar;
Uluoɳ bir məsliḥətqi bolsa, əl nijat tapar.□ ■
15 Yatқa borun boloɳan kixi ziyan tartmay қalmas;
Қol berixip kepil boluxni yaman kərgən kixining қuliқi tinq bolar.□
16 Xapaətlik ayal izzət-ḥərmətni қoldin bərməs;
Zorawanlar baylіқni қoldin bərməs.
17 Rəḥimdil өz-өzigə bəht yaritar;
Rəḥimsiz өz tenini aoɳritar.
18 Yaman adəmlərning aloɳan ix ḥəққi ularni aldar, bərikətsiz bolar;
Əmma ḥəққaniyət terioɳuqi adəm əməliy in'am alar.□
19 Ḥəққaniyət adəmgə ḥayatliқ tapқuzar;
Yamanliқni kөzləp yüridioɳan kixi өlümgə yüz tutar.
20 Niyiti buzuқ kixi Pərwərdigaroɳa yirginqliktur;
Əmma yoli diyanətlik kixilər uning hursənlikidur.
21 Қol tutuxup birləxsimu, yamanlar jazaoɳa tartilmay қalmas;
Lekin ḥəққaniylarning nəsli nijat tapar.□ ■
22 Qiraylik əmma tetiқsiz hotun,
Qoxқining tumxuқioɳa altun ḥalқa saloɳandəktur.
23 Ḥəққaniylarning arzusi pəқət yahxi mewə elip kelər;
Yamanlarning kütkini oɳəzəp-nəprəttur.
24 Biraw mərdlərqə tarқatsimu, güllinər;
Yənə biraw berixkə tegixlikini ayisimu, pəқət namratlixar.
25 Mərd adəm ətlinər;
Baxқilarni suoɳaroɳuqi өzimu suoɳirilar.■
26 Axliқni satmay besiwaloɳan kixi əlning lənitigə uqraydu;
Lekin axliқni setip bərgüqigə bərikət tilinər.
27 Yahxiliқni izdəp intilgən adəm xapaət tapar;
Yamanliқni izdigən adəm өzi yamanliқ kərər.■
28 Өz mal-duniyasioɳa tayanoɳuqi yiқilar;
Ḥəққaniy kixi yopurmaқtək kөkirər.■
29 Өz өyigə azarqiliқ saloɳan kixi xamaloɳa miras bolar;
Əқilsiz adəm aқilanining қuli bolup қalar.
30 Ḥəққaniyning beridioɳan mewisi «ḥayatliқ dərihi»dur;
Dana kixi kөngüllərni *ḥayatliққa* mayil қilar.□
31 Қaranglar, ḥəққaniy adəm bu dunyada *səwənliki üqün* bədəl təligən yərdə,
Rəzillər bilən gunaḥkarlarning aқiwiti қandaқ bolar?□ ■

□ **11:14 «Yolyoruқ kəm bolsa...»** — baxқa birhil tərjimisi, «Kөp məsliḥətqilər bolsa,...». **«...nijat tapar»** — yaki «....bihətər turar». ■ **11:14** 1Pad. 12:1-20 □ **11:15 «Yatқa borun boloɳan kixi ziyan tartmay қalmas»** — 6:1 wə izaḥatni kərüng. □ **11:18 «Yaman adəmlərning aloɳan ix ḥəққi ularni aldar, bərikətsiz bolar»** — ibraniy tilida «yaman adəmning ix ḥəққi yaloɳan bolar». □ **11:21 «Қol tutuxup birləxsimu,...»** — baxқa birhil tərjimisi: — «xübḥisizki,...». ■ **11:21** Pənd. 16:5 ■ **11:25** Zəb. 112:9; 2Kor. 9:9 ■ **11:27** Zəb. 7:16; 9:15,16; 10:2; 57:6 ■ **11:28** Zəb. 1:3, 4; 92:12-14 □ **11:30 «ḥayatliқ dərihi»** — muxu yərdə «ḥayatliқ dərihi» degənlik, «Erən baoɳqisi»diki Adəm'atimiz wə Ḥawa'animizning bəḥrimən boluxioɳa təyyarlanoɳan dərəhni kərsitidu (3:18-ayətni kərüng). **«... ḥayatliққa mayil қilar»** — əyni tekisttə «ḥayatliқ» degən səz yoқ. Lekin ḥəққaniyliқ yolida Hudaning məmin bəndiliri adəmlərning kөnglini өzi üqün almaydu, bəlki ularni Hudaning yolioɳa jəlp қilidu; xunga toluқ mənisi: «Kim dana bolsa kixilərning kөnglini nijat yolioɳa baxlaydu» dəp қaraymiz. Muxu ayətni «Luқa» 5:10 bilən selixturoɳili bolidu. □ **11:31 «Қaranglar, ḥəққaniy adəm ...bədəl təligən yərdə, rəzillər bilən gunaḥkarlarning aқiwiti қandaқ bolar?»** — bu ayət Injil, «1Pet.» 4:18də nəқil kəltürülidu. ■ **11:31** 1Pet. 4:17,18

12

1 Kimki tərbiyini қədirlisə, bilimnimu səygüqidur;
Lekin tənbiһkə nəprətləngən nadan-һamaқəttur.
2 Yahxi niyətlik adəm Pərwərdigarning iltipatiоla erixər;
Əmma Pərwərdigar һiylə-mikirlik adəmning gunaһini bekitər.
3 Adəmlər yamanlik қilip amanlik tapalmas;
Lekin һəққaniylarning yiltizi təwrənməs.■
4 Pəzilətlik ayal erining tajidur;
Əmma uni uyatқa salоluqi hotun uning ustihinini qiritər.■
5 Һəққaniy adəmning oy-pikri durus һəküm qiқirar;
Yamanlarning nəsiһətliri məkkarliқtur.□
6 Yamanlarning səzliri қan təkidiоlan қiltaқtur;
Lekin durusning səzi adəmni қiltaқtin қutuldurar.■
7 Yamanlar aоldurulup, yoқilar;
Lekin һəққaniylarning өyi məzmut turar.□ ■
8 Adəm өz zerikliki bilən mahtaxқa sazawər bolar;
Əgri niyətlik kixi kəzgə ilinmas.
9 Peқir turup hizmətkari bar kixi,
Өzini qong tutup aq yürgən kixidin yahxidur.■
10 Һəққaniy adəm өz uliоinimu asrar;
Əmma rəzil adəmning bolsa һətta rəһimdilliқimu zalimliқtur.■
11 Tirixip teriқqilik қiloлan deһқanning қorsiқi toқ bolar;
Əmma ham hiyallaroa berilgən kixining əқli yoқtur.■
12 Yaman adəm yamanlik қiltiқini kəzləp olturar;
Əmma һəққaniy adəmning yiltizi mewə berip turar.
13 Yaman adəm өz aozining gunaһidin tutular;
Һəққaniy adəm muxəққət-қiyinqiliқtin қutular.□ ■
14 Adəm өz aozining mewisidin қanaət tapar;
Өz қoli bilən қiloлanliridin uningoa yandurular.■
15 Əһmək өz yolini toora dəp bilər;
Əmma dəwətkə қulaқ saloлan kixi aқilanidur.■
16 Əһməқning aqqiқi kəlsə, tezla bilinər;
Zerək kixi һaқarətkə səwr қilar, sətqilikni axkarilimas.□
17 Һəқiқətni eytқan kixidin adalət bilinər;
Yaloлan guwaһlik қiloluqidin aldamqilik bilinər.■
18 Bəzlilərning yeniklik bilən eytқan gepi adəmgə sanjiloлan қiliqқa ohxar;
Biraқ aқilanining tili dərdkə dərmandur.■
19 Rastqil mənggü turoluzulidu;
Ləwzi yaloлan bolsa birdəmliktur.□
20 Yamanliқning koyida yürgüqining kənglidə һiylə saқlanoлandur;
Amanliқni dəwət қiloluqilar huxalliққa qəmər.
21 Һəққaniy adəmning bexioa һeq külpət qüxməs;

■ **12:3** Pənd. 10:25 ■ **12:4** 1Kor. 11:7 □ **12:5** **«… oy-pikri durus һəküm qiқirar»** — yaki: «…oy-pikri durustur». ■ **12:6** Pənd. 1:11,18; 11:9 □ **12:7** **«Yamanlar aоldurulup, yoқilar»** — baxқa birhil təjimisi: «Yamanlar aоldurulоlanda, yoқilar». ■ **12:7** Zəb. 37:36-40; Pənd. 11:21 ■ **12:9** Pənd. 13:7 ■ **12:10** Қan. 25:4 ■ **12:11** Pənd. 28:19 □ **12:13** **«Yaman adəm өz aozining gunaһidin tutular»** — yaki «Eoizdiki itaətsizliktin rəzil tuzaқ qiқar». ■ **12:13** Pənd. 10:14; 18:7 ■ **12:14** Pənd. 13:2 ■ **12:15** Pənd. 3:7 □ **12:16** **«…һaқarətkə səwr қilar, sətqilikni axkarilimas»** — ibraniy tilida bu ikki ibarə «ikki bisliқ» bir səz bilənla ipadiləngən. ■ **12:17** Pənd. 14:5 ■ **12:18** Zəb. 57:4; 59:7; Pənd. 16:27 □ **12:19** **«rastqil»** — ibraniy tilida «һəқiқətning lewi». **«ləwzi yaloлan bolsa birdəmliktur.»** — ibraniy tilida «yaloлanqi til bolsa birdəmliktur».

Ḳəbiḥlər bala-ḳazaoɣa qəmülər.
22 Yaloɣan səzləydioɣanning ləwliri Pərwərdigaroɣa yirginqliktur;
Lekin ləwzidə turoɣanlaroɣa U apirin eytar.
23 Pəmlik adəm bilimini yoxurar;
Birak əhmək nadanliḳini jakarlar.■
24 Tirixqan ḳol ḥoḳuḳ tutar;
Ḥurun ḳol alwanoɣa tutular.■
25 Kəngülning oɣəm-əndixisi kixini mükqəytər;
Lekin meḥribanə bir səz kixini roḥlandurar.■
26 Ḥəḳḳaniy kixi əz dosti bilən birgə yol izdər;
Birak yamanlarning yoli əzlirini adaxturar.□
27 Ḥurun əzi tutḳan owni pixurup yeyəlməs;
Birak ətiwarliḳ bayliklar tirixqanoɣa mənsuptur.□
28 Ḥəḳḳaniyliḳning yolida ḥayat tepilar;
Xu yolda ələüm kərünməstur.

13

1 Dana ooɣul atisining tərbiyisigə kəngül ḳoyar;
Məshirə ḳiloɣuqi tənbiḥkə ḳulaḳ salmas.
2 Adəm durus eoɣizining mewisidin ḥuzurlinar;
Tuzkorlar zorawanliḳḳa ḥəwəs ḳilip zorawanliḳḳa uqrar.■
3 Səzdə eḥtiyatqan kixi jenini saḳlap ḳalar;
Aoɣzi ittik ḥalakətkə uqrar.
4 Ḥurunning arzu-tiliki bar, lekin erixəlməs;
Lekin tirixqan ətlinər.
5 Ḥəḳḳaniy adəm yaloɣanqiliḳtin yirginər;
Ḳəbiḥ bolsa sesip, xərməndə bolar.
6 Yoli durusni ḥəḳḳaniyət ḳooɣdar;
Lekin gunaḥkarni rəzillik yiḳitar.■
7 Bəzilər əzini bay kərsətkini bilən əməliyəttə ḳuruḳ səlәttur;
Bəzilər əzini yoḳsul kərsətkini bilən zor baylikliri bardur.■
8 Əz bayliḳi gərügə tutuloɣan bayning jenioɣa ara turar;
Birak yoḳsullar ḥeq wəḥimini anglimas.
9 Ḥəḳḳaniy adəmning nuri xadlinip parlar;
Birak yaman adəmning qirioɣi əqürülər.■
10 Kibirliktin pəḳət jedəl-majirala qiḳar;
Danaliḳ bolsa nəsiḥətni angliɣanlar bilən billidur.
11 Ixliməy tapḳan ḥaram baylik bərikətsizdur;
Tər təküp ḥalal tapḳan güllinər.■
12 Təlmürginigə kütüp erixəlməslik kəngülni sunuḳ ḳilar,
Lekin təxnaliḳta erixkini «ḥayatliḳ dərihi»dur.□ ■

■ **12:23** Pənd. 13:16; 15:2 ■ **12:24** Pənd. 10:4 ■ **12:25** Pənd. 15:13 □ **12:26** **«Ḥəḳḳaniy kixi əz dosti bilən birgə yol izdər» —** baxḳa hil tərjimiliri: «Ḥəḳḳaniy kixi əz dostining kənglidikini təkxürər», «Ḥəḳḳaniy kixi dost tutuxta səgək bolar» yaki «Ḥəḳḳaniy kixi əz dostioɣa yol kərsitər». □ **12:27** **«Birak ətiwarliḳ baylikлar tirixqanoɣa mənsuptur» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Birak tirixqan kixi əz təəlluḳatini ətiwarlaydu». ■ **13:2** Pənd. 12:14 ■ **13:6** Pənd. 10:29; 11:3, 5, 6 ■ **13:7** Pənd. 12:9 ■ **13:9** Ayup 18:5, 6; 21:17; Pənd. 4:18 ■ **13:11** Pənd. 10:2; 20:21 □ **13:12** **«ḥayatliḳ dərihi» —** «Erən baoɣqisi»diki, Adəm'atimiz wə Ḥawa'animizning bəḥriman boluxioɣa təyyarlanoɣan dərəhni kərsitidu (3:18ni kərüng). ■ **13:12** Pənd. 13:19

13 *Hudaning* kalam-sözigə pisənt kilmioɣan adəm gunaḫning tələmigə kərzdar bolar;
Lekin pərmanni kədirligən adəm yahxilik kərər.
14 Akilanining tələmi ḫayatlik bərgüqi bulaktur,
U seni ölüm tuzakliridin kutuldurar.■
15 Akilanilik adəmni iltipatka erixtürər;
Birak tuzkorlarning yoli əgri-bügri, japalik bolar.
16 Pəm-parasətlik adəm bilimi bilən ix kərər;
Ḫamakət öz nadanlikini axkarilar.■
17 Rəzil alakiqi bala-kazaoɣa uqrar;
Sadik əlqi bolsa dərdkə dərmandur.
18 Tərbiyəni rət kiloɣan adəm namratlixip uyatka kalar;
Əmma tənbiḫni kobul kiloɣan ḫərmətkə erixər.
19 Əməlgə axkan arzu kixigə xerin tuyular;
Lekin əhməklər yamanlikni taxlaxni yaman kərər.
20 Akilanilər bilən billə yürgən Dan. bolar;
Birak əhməklərgə ḫəmraḫ boloɣan nalə-pəryadta kalar.□
21 Bala-kaza gunaḫkarlarning kəynidin besip mangar;
Lekin ḫəkkaniylar yahxilikning əjrini tapar.
22 Yahxi adəm pərzəntlirining pərzəntlirigə miras kaldurar;
Gunaḫkarlarning yioɣkan mal-dunyaliri ḫəkkaniylar üqün toplinar.■
23 Yoksulning taxlanduk yeri mol ḫosul berər,
Lekin adalətsizliktin u wəyran bolar.■
24 Tayakni ayioɣan kixi ooɣlini yahxi kərməs;
Balini səygən kixi uni əstayidil tərbiyiləp jazalar.■
25 Ḫəkkaniy adəm köngli kanaət tapkuqə ozuk yər;
Yamanning korsiki aq kalar.

14

1 Ḫərbir dana ayal öz ailisini awat kilar;
Əhmək ayal ailisini öz koli bilən wəyran kilar.□
2 Durusluk yolida mangidioɣan kixi Pərwərdigardin korkar;
Kingoɣir yolda mangoɣan kixi *Hudani* kəzgə ilmas.■
3 Əhməkning təkəbbur aoɣzi özigə tayak bolar;
Akilanining ləwliri özini kooɣdar.
4 Ulaoɣ bolmisa, eoɣil pak-pakiz turar;
Birak öküzning küqi boloɣandila *sangoɣa* axlik tolar.□
5 Ixənqlik guwaḫqi yaloɣan eytmas;
Sahta guwaḫqi yaloɣan gəpni nəpəstək tinar.■
6 Ḫakawurlar danalik izdəp tapalmas;
Birak yorutuloɣan adəmgə bilim elix asanoɣa qüxər.□
7 Birawning aoɣzida bilim yokluqini bilip yətkəndə,
Uningdin özüngni neri tart.
8 Əkil-parasətlik kixining danaliki öz yolini oylinixtidur;

■ **13:14** Pənd. 10:11; 14:27 ■ **13:16** Pənd. 12:23; 15:2 □ **13:20 «…nalə-pəryadta kalar» —** yaki «…ziyan tartar». ■ **13:22** Ayup 15:29; 27:17 ■ **13:23** Pənd. 12:11; 18:9 ■ **13:24** Pənd. 23:13 □ **14:1 «… öz ailisini awat kilar» —** ibraniy tilida «… öz ailisini kurar». ■ **14:2** Ayup 12:4 □ **14:4 «Ulaoɣ bolmisa, eoɣil pak-pakiz turar…» —** eoɣilning sesikliki tüpəylidin eoɣildiki ulaoɣlarni qikiriwetix tolimu əhməkanilik, əlwəttə. ■ **14:5** Mis. 23:1; Pənd. 12:17 □ **14:6 «Ḫakawurlar» —** yaki «Məshirə kiloɣuqilar».

Əhməḳlərning əḳilsizliki bolsa өzlirining aldinixidur.
9 Əhməḳlər bolsa «itaətsizlik ḳurbanliḳi»ni kөzgə ilmaydu,
Ḩəḳḳaniylar arisida bolsa iltipat tepilar.□
10 Kөngüldiki dərdni pəḳət өzila kөtürələr;
Kөngüldiki huxluḳḳimu baxḳilar xerik bolalmas.
11 Yamanning өyi өrülüp qüxər;
Ḩəḳḳaniy adəmning qediri güllinip ketər.
12 Adəm balisiоla tooʏridək kөrünidiоlan bir yol bar,
Lekin aḳiwiti ḩalakətkə baridiоlan yollardur.■
13 Oyun-külkə bolsa ḳəlbtiki оləm-ḳayoʏuni yapar,
Huxallik өtüp kətkəndə, оləm-ḳayoʏu yənila ḳalar.■
14 Tooʏra yoldin burulup yanоlan adəm ḩaman өz yolidin toyar;
Yahxi adəm өz ixidin ḳanaətlinər.■
15 Saddilar ḩəmmə gəpkə ixinip ketər;
Lekin pəm-parasətlik kixi ḩərbir ḳədəmni awaylap basar.
16 Dana adəm eḩtiyatqan bolup awariqiliktin neri ketər;
Əhməḳ ḩakawurluḳ ḳilip, өzigə ixinip aldiоla mangar.□
17 Terikkək əhməḳlik ḳilar;
Nəyrəngwaz adəm nəprətkə uqrar.
18 Saddilar əhməḳliḳḳa warislik ḳilar;
Pəm-parasətliklər bilimni өz taji ḳilar.
19 Yamanlar yahxilarning aldida igilər;
Ḳəbiḩlər ḩəḳḳaniyning dərwaziliri aldida *bax urar*.
20 Namrat kixi ḩətta өz yeḳinioʏimu yaman kөrünər.
Bayning dosti bolsa kөptur.■
21 Yeḳinini pəs kөrgən gunaḩkardur;
Lekin miskinlərgə rəḩim ḳiloʏan bərikət tapar.
22 Yamanlik oylioʏanlar yoldin adaxḳanlardin əməsmu?
Birak yahxilik oylioʏanlar rəḩim-xəpḳət, ḩəḳikət-sadiḳlikḳa muyəssər bolar.■
23 Ḩəmmə meḩnəttin payda qiḳar;
Birak ḳuruḳ paranglar adəmni moḩtajlikta ḳaldurar.
24 Aḳilanilər üqün baylikлar bir tajdur;
Əhməḳlərning nadanliḳidin pəḳət yənə xu nadanliḳla qiḳar.
25 Ḩəḳḳaniy guwaḩlik bərgüqi kixilərning ḩayatini ḳutḳuzar;
Yaloʏan-yawidak səzləydioʏan *guwaḩqi* yaloʏan gəpni nəpəstək tinar.
26 Pərwərdigardin ḳorḳidioʏanning küqlük yөlənqüki bar,
Uning balilirimu ḩimayigə igə bolar.
27 Pərwərdigardin ḳorḳux ḩayatning buliḳidur;
U kixini əjəllik tuzaḳlardin ḳutḳuzar.□ ■
28 Padixaḩning xan-xəripi puḳrasining kөplikidindur;
Puḳrasining kəmliki əmirning ḩalakitidur.
29 Eoʏir-besik kixi intayin aḳil kixidur;
Qeqiloʏak əhməḳliḳni uluoʏlar.

□ **14:9 «Itaətsizlik ḳurbanliḳi» —** Musa pəyoʏəmbərgə tapxuruloʏan «muḳəddəs ḳanun»oʏa asasən, birsi baxḳilaroʏa gunaḩ ḳilip ziyan yətküzgən bolsa, Hudadin kəqürüm elix üqün awwal ziyan tartḳuqioʏa xu gunaḩini etirap ḳilip, az degəndə ikki ḩəssə tөləm berip, andin itaətsizliki üqün ḳilinidioʏan ḳurbanliḳni («itaətsizlik ḳurbanliḳi»ni) ibadəthanida Hudaoʏa atap berixi kerək idi. Baxḳa birhil tərjimisi «Əhməḳlər itaətsizlikigə nisbətən yeniklik bilən külüp ḳoyidu». ■ **14:12** Pənd. 16:25 ■ **14:13** Pənd. 5:4 ■ **14:14** Pənd. 1:31 □ **14:16 «awariqiliktin» —** yaki «yamanliḳtin». ■ **14:20** Pənd. 19:4, 7 ■ **14:22** Luḳa 6:38 □ **14:27 «ḩayatning buliḳi» —** 13:14nimu kөrüng. ■ **14:27** Pənd. 10:11; 13:14

30 Hatirjəm kəngül tənning saḳlikidur;
Ḥəsrət qekix bolsa səngəklərni qiritar.
31 Miskinni bozək ḳiloɣuqi — Pərwərdigaroɣa ḥaḳarət ḳiloɣuqidur;
Ḥajətmənlərgə xapaət ḳilix Uni ḥərmətligənliktur.■
32 Yaman əz yamanliḳi iqidə yiḳitilar;
Ḥəḳḳaniy adəm ḥətta səkratta yatḳandimu hatirjəm bolar.□
33 Yorutuloɣan kixining kənglidə danalik yatar;
Birak əhməḳning kənglidikisi axkara bolmay ḳalmas.■
34 Ḥəḳḳaniyət ḥərḳaysi əlni yuḳiri kətürər;
Gunaḥ ḥərḳandak millətni nomuska ḳaldurar.
35 Padixaḥning iltipati əḳillik hizmətkarning bexioɣa qüxər;
Birak uning oɣəzipi nomusta ḳalduroɣuqi uyatsiz hizmətkarining bexioɣa qüxər.□

15

1 Mulayim jawab oɣəzəpni basar;
Ḳopal səz aqqiḳni ḳozoɣar.■
2 Aḳilanilərning tili bilimni jari ḳilar;
Əhməḳning aoɣzi ḳuruḳ gəp təkər.■
3 Pərwərdigarning kəzi ḥər yərdə yürər;
Yahxi-yamanlarni kərüp turar.□ ■
4 Xipa yətküzgüqi til huddi bir «ḥayatlik dərihi»dur;
Tili əgrilik kixining roḥini sundurar.□ ■
5 Əhmək atisining tərbiyisigə pisənt ḳilmas;
Lekin atisining tənbiḥigə ḳulak saloɣan zerək bolar.
6 Ḥəḳḳaniyning əyidə gəḥərlər kəptur;
Birak yamanning tapawiti əzigə awariqilik tapar.
7 Dananing ləwliri bilim tarḳitar;
Əhməḳning kənglidin ḥeq bilim qiḳmas.
8 Yamanlarning ḳurbanliḳi Pərwərdigaroɣa yirginqliktur;
Duruslarning duasi Uning hursənlikidur.■
9 Yamanlarning yoli Pərwərdigaroɣa yirginqliktur;
Lekin ḥəḳḳaniyətni intilip izdigüqini U yahxi kərər.
10 Tooɣra yoldin qiḳḳanlar azablik tərbiyini kərər;
Tənbiḥgə əq boloɣuqi ələr.
11 Təḥtisara wə ḥalakət Pərwərdigarning kəz aldida oquḳ turoɣan yərdə,
Insan kənglidiki oy-pikirni ḳandaḳmu Uningdin yoxuralisun?!□ ■
12 Ḥakawur tənbiḥ bərgüqini yakturmas;
U aḳilanilərdin nəsiḥət elixḳa barmas.□
13 Kəngül xad bolsa, hux qiray bolar;

■ **14:31** Pənd. 14:21; 17:5 □ **14:32** **«Yaman əz yamanliḳi iqidə yiḳitilar; ḥəḳḳaniy adəm … hatirjəm bolar»** — toluḳ ayətning baxḳa bir hil tərjimisi: «Külpət kəlgəndə, yaman adəm ḥəydiwetilidu; birak ḥəḳḳaniy adəm səkratta yatḳandimu panaḥlik bolar». ■ **14:33** Pənd. 10:14; 12:23; 13:16 □ **14:35** **«Nomusta ḳalduroɣuqi uyatsiz hizmətkar…»** — ibraniy tilida «nomusta ḳalduroɣuqi» wə «uyatsiz» degən ikki ibarə birla ikki bislik səz bilən bildürülidu. ■ **15:1** Pənd. 25:15 ■ **15:2** Pənd. 12:23; 13:16; 15:28 □ **15:3** **«Yahxi-yamanlar…»** — ibraniy tilida «yaman-yahxilar» degənlik bilən bildürülidu. ■ **15:3** Ayup 34:21; Pənd. 5:21; Yər. 16:17; 32:19 □ **15:4** **«Xipa yətküzgüqi til»** — yaki «meḥriban til». **«ḥayatlik dərihi»** — 3:18-ayəttiki izaḥatni kərüng. ■ **15:4** Pənd. 12:18; 13:14 ■ **15:8** Pənd. 21:27; Yəx. 1:11; Yər. 6:20; Am. 5:21 □ **15:11** **«Təḥtisara»** — ɵlgənlərning roḥliri baridioɣan jayni kərsitidu. ■ **15:11** 2Tar. 6:30; Zəb. 7:9; 44:20-21; Yər. 17:9, 10; Yḥ. 2:24, 25; 21:17; Ros. 1:24 □ **15:12** **«Ḥakawur»** — yaki «məshirə ḳiloɣuqi».

Dərd-ələm tartsa, roḥi sunar.■
14 Yorutuloɣan kəngül bilimni izdər;
Əkilsizning aoɣzi nadanlikni ozuk kilar.
15 Ezilgənlərning ḥəmmə künliri təstə ətər;
Birak xad kəngül ḥərkünini ḥeyttək ətküzər.
16 Zor baylik bilən biaramlik tapkandin,
Azoɣa xükür kilip, Pərwərdigardin əymәngən əwzəl.■
17 Nəprət iqidə yegən bordak gəxtə kilinoɣan katta ziyapəttin,
Meḥir-muḥəbbət iqidə yegən kəktat əwzəl.■
18 Terikkək kixi jedəl qikirar;
Eoɣir-besik talax-tartixlarni tinqlandurar.■
19 Ḥurunning yoli tikənlik ḳaxadur,
Durus adəmning yoli kətürülgən yoldək daoɣdamdur.
20 Dana ooɣul atisini xad kilar;
Əkilsiz adəm anisini kəmsitər.■
21 Əkli yok kixi əhməkliki bilən huxtur;
Yorutuloɣan kixi yolini tooɣrilap mangar.■
22 Məsliḥətsiz ix kiloɣanda nixanlar əməlgə axmas;
Məsliḥətqi kəp boloɣanda muddialar əməlgə axurular.■
23 Kixigə jayida bərgən jawabidin hux bolar,
Dəl waktida kiloɣan səz nəkədər yahxidur!
24 Ḥayatlik yoli əkillik kixini yukirioɣa baxlayduki,
Uni qongkur təḥtisaradin kutkuzar.□
25 Pərwərdigar təkəbburning əyini yuluwetər;
Birak U tul hotunlaroɣa pasillarni turoɣuzar.■
26 Yamanlarning oy-pikri Pərwərdigaroɣa yirginqliktur;
Birak sap dilning səzliri səyümlüktur.□ ■
27 Aq kəz kixi əz ailisigə awariqilik kəltürər;
Para elixka nəprətləngən kixi kün kərər.■
28 Ḥəkkaniy adəm kandak jawab berixtə ḳayta-ḳayta oylinar;
Yaman adəmning aoɣzidin xumluk tökülər.
29 Pərwərdigar yaman adəmdin yirakтur;
Birak U ḥəkkaniyning duasini anglar.■
30 Hux kəzlər kəngülni xadlandurar;
Hux həwər ustihanlaroɣa gəx-may ḳondurar.■
31 Ḥayatlikka elip baridioɣan tənbiḥkə kulak saloɣan kixi danalarning ḳataridin orun alar.
32 Tərbiyəni rət kiloɣan əz jenini har kilar;
Tənbiḥgə kulak saloɣan yorutular.
33 Pərwərdigardin ḳorkux adəmgə danalik əgitər;
Awwal kəmtərlik bolsa, andin xəḥrət kelər.■

16

1 Kəngüldiki niyətlər insanoɣa təwədur;

■ **15:13** Pənd. 17:22; 18:14 ■ **15:16** Zəb. 37:16; Pənd. 16:8 ■ **15:17** Pənd. 17:1 ■ **15:18** Pənd. 28:25; 29:22 ■ **15:20** Pənd. 10:1 ■ **15:21** Pənd. 10:23; 14:9 ■ **15:22** Pənd. 11:14 □ **15:24 «təḥtisara»** — əlgənlərning roḥliri baroɣan jayni kərsitidu. ■ **15:25** Pənd. 2:21,22; 12:7; 14:11 □ **15:26 «oy-pikri»** — yaki «pilanliri». ■ **15:26** Pənd. 6:18 ■ **15:27** Pənd. 1:19 ■ **15:29** Zəb. 10:17; 34:15-19; 145:18, 19 ■ **15:30** Pənd. 25:25 ■ **15:33** Pənd. 1:7; 9:10; 18:12

Birақ tilning jawabi Pərwərdigarning ilkididur.■
2 Insan өzining ḩəmmə қiloɣan ixini pak dəp bilər;
Lekin қəlbdiki niyətlərni Pərwərdigar tarazioɣa selip tartip kərər.□ ■
3 Niyət қiloɣan ixliringni Pərwərdigaroɣa tapxuroɣin,
Xundaқ қiloɣanda pilanliring pixip qiқar.■
4 Pərwərdigar barliқ məwjudiyətning ḩərbirini məlum məқsət bilən apiridə қiloɣan;
Ḩətta yamanlarnimu balayi'apət küni üqün yaratқandur.■
5 Təkəbburluққa toloɣan kөngüllərning ḩərbiri Pərwərdigaroɣa yirginqliktur;
Қol tutuxup birləxsimu, jazasiz қalmas.□ ■
6 Muḩəbbət-xəpқət wə ḩəқiқət bilən gunaḩlar kafarət қilinip yepilar;
Pərwərdigardin əyminix adəmlərni yamanliқtin haliy қilar.□
7 Adəmning ixliri Pərwərdigarni hursən қilsa,
U ḩətta düxmənlirinimu uning bilən inaқlaxturar.
8 Ḩalal aloɣan az,
Ḩaram aloɣan kөptin əwzəldur.■
9 Insan kөnglidə өz yolini tohtitar;
Əmma қədəmlirini tooɣrilaydioɣan Pərwərdigardur.
10 Ḩətta padixaḩning ləwlirigə қaritip əpsun oқulsimu,
Uning aoɣzi tooɣra ḩөkümdin qətniməs.□
11 Adil taraza-mizanlar Pərwərdigaroɣa hastur;
Taraza taxlirining ḩəmmisini U yasioɣandur.■
12 Padixaḩ rəzillik қilsa yirginqliktur,
Qünki təht ḩəққaniyət bilənla məḩқəm turar.
13 Ḩəққaniy səzligən ləwlər padixaḩlarning hursənlikidur;
Ular durus səzligüqilərni yahxi kөrər.
14 Padixaḩning қəḩri goya өlümning əlqisidur;
Birақ dana kixi *uning oɣəzipini* tinqlandurar.■
15 Padixaḩning qirayining nuri kixigə jan kirgüzər;
Uning xəpқiti waқtida yaoɣқan «keyinki yamoɣur»dur.□ ■
16 Danaliқ elix altun elixtin nəқədər əwzəldur;
Yorutuluxni tallax kümüxni tallaxtin xunqə üstündur!■
17 Durus adəmning egiz kөtürülgən yoli yamanliқtin ayrilixtur;
Өz yolioɣa eḩtiyat қiloɣan kixi jenini saқlap қalar.
18 Məoɣrurluқ ḩalak boluxtin awwal kelər,
Təkəbburluқ yiқilixtin awwal kelər.■
19 Kəmtər bolup miskinlər bilən bardi-kəldidə bolux,
Təkəbburlar bilən ḩaram mal bөlüxkəndin əwzəldur.

■ **16:1** Pənd. 16:1; 19:21; 20:24; Yər. 10:23 □ **16:2 «kəlbdiki niyətlər»** — ibraniy tilida «(adəmlərning) roḩliri» deyilidu. ■ **16:2** Pənd. 21:2 ■ **16:3** Zəb. 37:5; 55:22; Mat. 6:25; Luқa 12:22; 1Pet. 5:7 ■ **16:4** Ayup 21:30 □ **16:5 «қol tutuxup birləxsimu,...»** — baxқa birhil tərjimisi: «xubḩisizki,...». ■ **16:5** Pənd. 6:17; 8:13; 11:21 □ **16:6 «...gunaḩlar kafarət қilinip yepilar»** — Təwrat dəwridə, gunaḩlar қurbanliқlar arқiliқ «**yepilip** kəqürüm қilindi» (yəni, «kafarət қilindi»). Injil dəwrigə kəlgəndila, gunaḩlar «elip taxlandi» (məsilən, «Yuḩ.» 1:29). ■ **16:8** Zəb. 37:16; Pənd. 15:16 □ **16:10 «Ḩətta padixaḩning ləwlirigə қaritip əpsun oқulsimu, uning aoɣzi tooɣra ḩөkümdin qətniməs»** — yənə ikki hil tərjimisi bar: (1) «Padixaḩning ləwliridə Pərwərdigarning wəḩiyi bolsa, uning aoɣzi tooɣra ḩөkümdin qətniməs»; (2) «Padixaḩning ləwliri wəḩiygə қarap səzləydu; uning aoɣzi tooɣra ḩөkümdin qətniməsliki kerək». ■ **16:11** Law. 19:36; Қan. 25:13-16; Pənd. 11:1; 20:10, 23 ■ **16:14** Pənd. 19:12; 20:2 □ **16:15 «Uning (padixaḩning) xəpқiti waқtida yaoɣқan «keyinki yamoɣur»dur»** — ibraniy tilida: «Uning (padixaḩning) xəpқiti «keyinki yamoɣurlar»ni əpkəlgən buluttur». «Keyinki yamoɣurlar» Israilda 3-ayda yeoɣip, ətiyazliқ ziraətlərni pixuruxtək ḩalқiliқ rolni oynaydu. Xunga ḩərbir deḩқan «keyinki yamoɣur»oɣa təxnadur, ular uni bək қədirləydu. ■ **16:15** Pənd. 19:12 ■ **16:16** Ayup 28:15; Zəb. 19:10; 119:72; Pənd. 3:14,15; 8:11,19 ■ **16:18** Pənd. 11:2; 17:19

20 Kimki ixni pəm-parasət bilən ḳilsa payda tapar;
Pərwərdigarƣa tayanƣan bolsa, bəht-saadət kərər.□ ■
21 Kəngli dana kixi səgək atilar;
Yeḳimlik səzlər adəmlərning bilimini axurar.
22 Pəm-parasət əzigə igə bolƣanlarƣa ḩayatlikning bulikidur;
Əḳilsizlərgə təlim bərməkning əzi əḳilsizliktur.■
23 Aḳilanə kixining ḳəlbi aoƣzidin əḳil qiḳirar;
Uning ləwzigə bilimni ziyadə ḳilar.
24 Yeḳimlik səzlər goya ḩəsəldur;
Kəngüllərni hux ḳilip təngə dawadur.
25 Adəm balisiƣa tooƣridək kərünidiƣan bir yol bar,
Lekin aḳiwiti ḩalakətkə baridiƣan yollardur.■
26 Ixligüqining ixtiyi uni ixḳa salar;
Uning ḳarni uningƣa ḩəydəkqilik ḳilar.□
27 Muttəḩəm kixi yaman gəpni kolap yürər;
Uning ləwliri lawuldap turƣan otḳa ohxar.□ ■
28 Əgri adəm jedəl-majira tuƣdurƣuqidur;
Ơ]əywətqi yeḳin dostlarni ayriwetər.■
29 Zorawan kixi yeḳin adimini azdurar;
Uni yaman yoloƣa baxlap kirər.□
30 Kəzini yumuwaloƣan kixi yaman niyətni oylar;
Lewini qixligən kixi yamanlikḳa təyyardur.□ ■
31 Ḩəkḳaniyət yolida akarƣan qaq,
Adəmning xəḩrət tajidur.□
32 Asan aqqiḳlimaydiƣan kixi palwandin əwzəldur;
Əzini tutuwaloƣan xəḩər aloƣandinmu üstündur.□
33 Qək etəkkə taxlanƣini bilən,
Lekin nətijisi pütünləy Pərwərdigardindur.

17

1 Ḳurbanlik gəxlirigə toloƣan jedəllik əydin,
Bir qixləm ḳuruḳ nan yəp, kəngül tinqlikta boloƣan əwzəl.□ ■
2 Hizmətkar qewər bolsa, hojisining nomusta ḳoyƣuqi ooƣlini baxḳurar;
Kəlgüsidə u hojining ooƣli ḳatarida turup uning mirasni təḳsim ḳilar.
3 Sapal ḳazan kümüxni tawlar, qanaḳ altunni tawlar,
Biraḳ adəmning ḳəlbini Pərwərdigar sinar.■
4 Ḳəbiḩ kixi yaman səzlərgə ixinər;

□ **16:20 «Kimki ixni pəm-parasət bilən ḳilsa payda tapar» —** yaki «nəsiḩət səzigə kəngül ḳoyƣan payda tapar». ■ **16:20** Zəb. 2:12; 34:8-9; 125:1; Yəx. 30:18; Yər. 17:7 ■ **16:22** Pənd. 13:14 ■ **16:25** Pənd. 14:12 □ **16:26 «Uning ḳarni uningƣa ḩəydəkqilik ḳilar» —** ibraniy tilida «Uning aoƣzi uningƣa ḩəydəkqilik ḳilar». □ **16:27 «Muttəḩəm kixi» —** ibraniy tilida «Belialning ooƣli» deyilidu. «Belial»ning mənisi «ərziməs» degənlik bolup, bəlkim Iblisni kərsitidu. ■ **16:27** Pənd. 12:18 ■ **16:28** Pənd. 15:18; 26:21; 29:22 □ **16:29 «Uni yaman yoloƣa baxlap kirər» —** ibraniy tilida «Uni yahxi əməs bir yoloƣa baxlap kirər». □ **16:30 «Kəzini yumuwaloƣan kixi» —** yaki «kəz ḳiskuqi kixi», «kəzini qimildatḳuqi adəm». ■ **16:30** Pənd. 6:13,14 □ **16:31 «Ḩəkḳaniyət yolida akarƣan qaq, adəmning xəḩrət tajidur» —** ayətning baxḳa birhil tərjimisi: «Aḳ qaq bolsa adəmning xəḩrət tajidur; u ḩəkḳaniyət yolida pəyda bolidu». □ **16:32 «Əzini tutuwaloƣan» —** ibraniy tilida: «Əz roḩini idarə ḳilidiƣan» degən səzlər bilən ipadilinidu. □ **17:1 «Ḳurbanlik gəxliri» —** ibraniylar ibadəthanida Hudaƣa atap soyƣan bəzi ḳurbanlik gəxlirining kəp ḳismini əyigə əkilip yeyixkə bolatti. ■ **17:1** Pənd. 15:17 ■ **17:3** Pənd. 27:21; Yər. 17:10

Yaloɣanqi pitniqilərning səzigə ḳulaḳ salar.
5 Miskinlərni məshirə ḳiloɣuqi, əzini Yaratḳuqini ḥaḳarətligüqidur;
Baxḳilarning bəhtsizlikidin huxal boloɣan kixi jazasiz ḳalmas.■
6 Ḳerilarning nəwriliri ularning tajidur;
Pərzəntlərning pəhri ularning atiliridur.
7 Əhməḳ yarixiḳ gəp ḳilsa uningoɣa yaraxmas;
Mətiwər yaloɣan səzlisə uningoɣa tehimu yaraxmas.
8 Para — uni bərgüqining nəziridə esil bir gəḥərdur;
Goya uni nəgila ixlətsə muwəppəḳiyətkə erixidioɣandək.□
9 Baxḳilarning hataliḳini yoputup kəqürgən kixi meḥir-muḥəbbətni kəzlər;
Kona hamanni sorioɣan kixi yeḳin dostlarni düxmən ḳilar.
10 Aḳilanigə singgən bir eoɣiz tənbiḥ,
Əhməḳḳə uruloɣan yüz dərridin ünümlüktur.
11 Yamanlar pəḳət asiyliḳni kəzlər;
Uni jazalaxḳa rəḥimsiz bir əlqi əwətilər.
12 Əhmiḳanə ix ḳiliwatḳan nadan kixigə uqrap ḳaloɣandin kərə,
Baliliridin ayriloɣan eyiḳḳa yoluḳup ḳaloɣan yahxi.
13 Kimki yahxiliḳḳa yamanliḳ ḳilsa,
Ixikidin bala-ḳaza neri kətməs.■
14 Jedəlning baxlinixi tosmini su elip kətkəngə ohxaydu;
Xunga jedəl partlaxtin awwal talax-tartixtin ḳol üzgin.■
15 Yamanni aḳlioɣan,
Ḥəḳḳaniyoɣa ḳara qapliɣan,
Ohxaxla Pərwərdigaroɣa yirginqliktur.■
16 Əhməḳning kəngli danaliḳni ətiwarlimisa,
Ḳandaḳmu uning ḳolida danaliḳni setiwaloɣudək puli bolsun?□
17 *Ḥəḳiḳiy* dost ḥərdaim sanga muḥəbbət kərsitər,
Ḥəḳiḳiy ḳerindax yaman kününg üqün yardəmgə dunyaoɣa kəlgəndur.
18 Əḳilsiz kixi ḳol berip,
Yeḳini üqün kepil bolidu.
19 Jedəlgə amraḳ gunaḥḳa amraḳtur;
Bosuoɣini egiz ḳiloɣan ḥalakətni izdər.□ ■
20 Niyiti buzuloɣan yahxiliḳ kərməs;
Tilida ḥək-naḥəḳni astin-üstün ḳiloɣuqi balaoɣa yoluḳar.
21 Bala əhməḳ bolsa, ata oɣəm-ḳayoɣuoɣa patar;
Ḥamaḳətning atisi huxalliḳ kərməs.
22 Xad kəngül xipaliḳ doridək təngə dawadur;
Sunuḳ roḥ-dil adəmning yilikini ḳurutar.■
23 Qirik adəm yəng iqidə parini ḳobul ḳilar;
U adalətning yolini burmilar.□
24 Danaliḳ yoruturoɣan kixining kəz aldida turar;

■ **17:5** Pənd. 14:31 □ **17:8** **«Para — ...goya uni nəgila ixlətsə muwəppəḳiyətkə erixidioɣandək»** — bu ayət ḥəjwiy, kinayilik səz bolup, omumiy əmma əpsuslinarliḳ bir əḥwalni kərsitidu; əlwəttə, u bu ixni təripliməydu. Baxḳa birhil tərjimisi: «U buni nəgila ixlətsəm muwəppəḳiyətkə eriximən, dəydu». ■ **17:13** Ḳan. 32:35; Pənd. 20:22; 24:29; Rim. 12:17; 1Tes. 5:15; 1Pet. 3:9 ■ **17:14** Pənd. 20:3 ■ **17:15** Mis. 23:7; Pənd. 24:24; Yəx. 5:23 □ **17:16** **«Əhməḳning kəngli danaliḳni ətiwarlimisa,...»** — ibraniy tilida «Əḳməḳning ḥeq kəngli yoḳ tursa,...» □ **17:19** **«Bosuoɣini egiz ḳiloɣan (kixi)»** — ibraniy tilida «Dərwazisini egiz ḳiloɣan (kixi)». Bundaḳ adəm bəlkim əzining bay ikənlikini kəz-kəz ḳilmaḳqi bolidu. ■ **17:19** Pənd. 16:18 ■ **17:22** Pənd. 15:13 □ **17:23** **«Qirik adəm yəng iqidə parini ḳobul ḳilar»** — ibraniy tilida «Qirik adəm baoɣrida parini ḳobul ḳilar...» yaki «Qirik adəm baoɣirdin parini alar...».

Birak əkilsizning kəzi hiyalkəxlik kilip kutupta yürər.■
25 Galwang bala atini azabokа salar;
Uni tuokkuqiningmu dərdi bolar.■
26 Ḩəkkaniylarokа jərimanə koyuxka kət'iy bolmas;
Əmirlərni adalətni kollikini üqün dumbalaxka bolmas.□
27 Bilimi bar kixi kəm səzlük bolar;
Yorutulokan adəm kaltis eokir-besik bolar.□
28 Ḩətta əhməkmu az səzlisə dana ḩesablinar;
Tilini tizginligən kixi danixmən sanilar.

18

1 Kəpqiliktin ayrilip yalokuz yürgən kixi ḩaman əz nəpsigə qook tartar;
Ḩərkandak qin ḩekmətkə ḩaman jan-jəḩli bilən karxi qikar.
2 Əhmək yorutuluxka kizikmas;
Kizikidiokini pəkət əz oylikanlirini kərsitixla, halas.
3 Yaman kixi kəlsə, nəprətmu pəyda bolar;
Nomussiz ix iza-aḩanəttin ayrilmas.□
4 Adəmning səzliri qongkur sularokа ohxar;
Danalik bulikі erik süyidək ərkəxləp akar.
5 Yamanokа yan besixka,
Sorakta ḩəkkaniyokа uwal kilixka kət'iy bolmas.□ ■
6 Əhməkning ləwliri uni jedəlgə baxlar;
Uning aokzi «Meni dumbala» dəp təklip kilar.
7 Əhməkning aokzi əz bexiokа ḩalakəttur;
Uning ləwliri əz jenikа kapkandur.■
8 Oʟəywəthorning səzliri ḩərhil nazunemətlərdək,
Kixining kəlbigə qongkur singdürülər.□ ■
9 Ixida ḩurun bolokan kiximu,
Buzokunqi bilən ülpətdax bolidu.□
10 Pərwərdigarning nami məzmut munardur;
Ḩəkkaniylar uning iqigə yügürüp kirip yukirida aman bolar.■
11 Bay adəm mal-dunyasini «mustəḩkəm xəḩirim» dəp bilər;
Nəzeridə əzini sakłaydiokan egiz sepildək turar. ■
12 Bitqit boluxtin awwal, kəngülgə təkəbburluk kelər;
Awwal kəmtərlik bolsa, andin xəḩrət kelər.■
13 Səzni anglimay turup, aldirap jawab bərgən,
Əhməkliкini kərsitip əzini hijaləttə kaldurur.
14 Təndiki aokrik azabikа adəmning əz roḩi bərdaxlik bərgüzər;
Birak roḩi sunokan bolsa uni kim kətürər?
15 Yorutulokanning kəlbi bilimgə erixməktə,

■ **17:24** Top. 2:14; 8:1 ■ **17:25** Pənd. 10:1; 15:20; 19:13 □ **17:26 «jərimanə koyux» —** «jərimanə koyux»ning «jazalax» degən omumiy mənisimu boluxi mumkin. **«Ḩəkkaniylarokа jərimanə koyuxka kət'iy bolmas» —** ibraniy tilida «Ḩəkkaniylarokа jərimanə koyuxka yahxi əməs». □ **17:27 «kaltis eokir-besik bolar» —** ibraniy tilida «salkin roḩi bar» degənni bildüridu. □ **18:3 «nəprətmu pəyda bolar» —** yaki «pəslikmu pəyda bolar». □ **18:5 «kət'iy bolmas» —** ibraniy tilida «yahxi əməs». ■ **18:5** Law. 19:15; Kan. 1:17; 16:19; Pənd. 24:23 ■ **18:7** Pənd. 10:14; 12:13; 13:3 □ **18:8 «Kixining kəlbigə…» —** ibraniy tilida «Korsikining iqki yərlirigə…». ■ **18:8** Pənd. 26:22 □ **18:9 «kiximu…» — …mu** —demək, ḩurun adəm oʟəywəthorokа ohxax buzokunqidur. ■ **18:10** Ḩak.9:51; 2Sam. 22:51; Zəb. 18:1-3; 61:3-4; Pənd. 29:25 ■ **18:11** Pənd. 10:15 ■ **18:12** Pənd. 11:2; 15:33; 16:18

Akilanining kulakliri bilimni izdiməktə.
16 Sowoɣat өz igisigə ixikni daoɣdam eqip berər;
Uni qong ərbablar aldioɣa yətküzər.
17 Dəwa kiloɣanda, awwal səzligüqining səzliri orunluk kөrünər;
Lekin karxi tərəp soal koyup ixni sürüxtürər.■
18 Qək taxlax jedəllərni tügitər;
Oɣojilarning arisidiki ixnimu ḥəl kilar.
19 Rənjigən kerindaxning kөnglini elix mustəḥkəm xəḥərni elixtinmu təs;
Jedəl-majira koroɣanning takak-baldaklirioɣa ohxaxtur.
20 Adəm *durus* səzligənlikidin korsiki tok bolar;
Өz kөnglidin qikkan səzliridin mol ḥosul alar.□ ■
21 Ḥayat-mamat tilning ilkididur;
Kimki uning təsirini ətiwarlisa uning mewisidin yər.□ ■
22 Hotunni tallap aloɣan kixi yahxilik tapidu,
U Pərwərdigarning mərḥimitigə erixkən bolidu.■
23 Miskinlər pəs awazda yelinip səzlər;
Bay bolsa kopallik bilən jawab berər.
24 Dostni kөp tutkan kixi harab bolar;
Lekin kerindaxtinmu yekin baoɣlanoɣan bir dost bardur.■

19

1 Pəzilətlik yolda mangoɣan kəmbəoɣəl,
Ḥiyligər səzlük əhməktin yahxidur.■
2 Yənə, oɣəyriti bar kixi bilimsiz bolsa bolmas;
Aldirangoɣu yoldin qikar.□
3 Kixining əhməkliki өz yolini astin-üstin kiliwetər;
Xundak turukluk u kөnglidə Pərwərdigardin rənjip aoɣrinar.■
4 Baylik dostni kөp kilar;
Miskinlər bar dostidinmu ayrilip kalar.■
5 Yaloɣan guwaḥlik kiloɣan jazalanmay kalmas;
Yaloɣan eytkuqimu jazadin kutulalmas.□ ■
6 Tola adəm sehiydin iltipat kөzlər;
Sowoɣat berip turoɣuqioɣa ḥəmmə kixi dosttur.□
7 Namratlaxkandin kerindaxlirimu zerikər;
Uning dostliri tehimu yirak kaqar;
Yalwurup kooɣlisimu, ular tepilmas.■
8 Pəm-parasətkə erixküqi өzigə kөyünər;
Nurni sakliɣan kixining bəhti bolar.
9 Yaloɣan guwaḥlik kiloɣan jazalanmay kalmas;

■ **18:17** Pənd. 25:8 □ **18:20** **«Adəm durus səzligənlikidin .. mol ḥosul alar»** — ayət ibraniy tilida «Aoɣzining mewisidin adəmning korsiki tok bolar; ləwlirining ḥosulidin kanaətlinər» degən səzlər bilən bildürülidu. ■ **18:20** Pənd. 12:14; 13:2 □ **18:21** **«Kimki uning təsirini ətiwarlisa uning mewisidin yər»** — yaki «Kimki өz səzlirigə amrak bolsa, xu uning mewisini yər». ■ **18:21** Pənd. 21:23; Yak. 3:2 ■ **18:22** Pənd. 19:14 ■ **18:24** Pənd. 17:17 ■ **19:1** Pənd. 28:6 □ **19:2** **«bolmas»** — ibraniy tilida «yahxi əməs». **«Aldirangoɣu yoldin qikar»** — ibraniy tilida «Ayaoɣlirini aldiratkuqi kixi hata kədəm basar». ■ **19:3** Yak. 1:13,14,15 ■ **19:4** Pənd. 14:20 □ **19:5** **«Yaloɣan eytkuqi…»** — ibraniy tilida «Yaloɣan (səz) püwligüqi.…» ■ **19:5** Kan. 19:19; Pənd. 21:28 □ **19:6** **«Tola adəm sehiydin iltipat kөzlər…»** — yaki «Tola adəm əmirdin iltipat kөzlər…». ■ **19:7** Pənd. 14:20

Yalоƣan eytқuqimu һalak bolar.□
10 Һəxəmətlik turmux əhməққə yaraxmas;
Қulning əməldarlar üstidin һəküm sürüxi tehimu қamlaxmas.■
11 Danixmənlik igisini asanliқqə aqqiқlanmaydiоƣan қilar;
Hataliқni yoputup kəqürüx uning xəһritidur.
12 Padixaһning оƣəzipi xirning һuwlixiоƣa ohxax dəһxətlik bolar;
Uning xəpқiti yumran ot-qəpkə qüxkən xəbnəmdək xerindur.■
13 Əhməқ oоƣul atisi üqün bala-қazadur;
Uruxқaқ hotunning zarlaxliri tohtimay temip qüxkən tamqə-tamqə yeоƣinоƣa ohxax-tur.■
14 Өy bilən mal-mülük ata-bowilardin mirastur;
Biraқ pəm-parasətlik hotun Pərwərdigarning iltipatidindur.■
15 Һurunluқ kixini оƣəplət uyқuоƣa оƣərқ қilar;
Bikar tələp aqarqiliқning dərdini tartar.■
16 *Pərwərdigarning* əmrigə əməl қiloƣan kixi өz jenini saқlar;
Өz yolliridin һezi bolmioƣan kixi ələr.□ ■
17 Kəmbəoƣəllərgə rəһimdillik қiloƣan,
Pərwərdigaroƣa қərz bərgən bilən barawərdur;
Uning xəpқitini *Pərwərdigar* қayturar.
18 Pərzəntingning tərbiyini қobul қilixioƣa ümidwar bolup,
Uni jazalap tərbiyə berip turoƣin;
Lekin uni өlgüqə har bolsun degüqi bolma.□ ■
19 Қəһrlik kixi jaza tartar;
Uni қutқuzmaқqi bolsang, қayta-қayta қutқuzuxung kerək.
20 Nəsiһətni angliоƣin, tərbiyəni қobul қiloƣin,
Undaқ қiloƣanda keyinki künliringdə dana bolisən.
21 Kixining kənglidə nuroƣun niyətlər bar;
Ahirida pəқət Pərwərdigarning dalalət-һidayitidin qiққan ix aқar.■
22 Kixining yeқimliқi uning meһir-muһəbbitidindur;
Miskin bolux yaloƣanqiliқtin yahxidur.
23 Pərwərdigardin əyminix kixini һayatқa erixtürər;
U kixi hatirjəm, toқ yaxap, bala-қaza qüxürülüxidin haliy bolar.■
24 Һurun қolini sunup қaqioƣa tiққini bilən,
Оƣizani aoƣzioƣa selixқimu һurunluқ қilar.■
25 Һakawuroƣa қilinoƣan tayaқ jazasi saddioƣa қilinoƣan ibrəttur;
Yorutuloƣan kixigə berilgən tənbiһ,
Uning bilimini tehimu ziyadə қilar.■
26 Atisining melini buliоƣan,
Anisini өyidin һəydəp qiқaroƣan,
Rəswaliқ, iza-aһanət қalduroƣuqi oоƣuldur.
27 I oоƣul, nəsiһətkə қuliқingni yupuruwalsang,
Əқilning təlimliridin yiraқlaxқiningdur.□

□ **19:9 «Yaloƣan eytқuqi…»** — ibraniy tilida «Yaloƣan (səz) püwligüqi…». ■ **19:10** Pənd. 30:22 ■ **19:12** Pənd. 16:14,15; 20:2 ■ **19:13** Pənd. 10:1; 15:20; 17:25; 21:19; 27:15 ■ **19:14** Pənd. 18:22 ■ **19:15** Pənd. 6:9; 10:4; 20:13 □ **19:16 «Өz yolliridin һezi bolmioƣan kixi ələr»** — yaki «Uning (demək, Pərwərdigarning) yollirini kəmsitkən kixi ələr». ■ **19:16** Pənd. 3:21,22; Luқa 11:28 □ **19:18 «Lekin uni өlgüqə har bolsun degüqi bolma»** — baxқa birhil tərjimisi: «….biraқ uning yioƣa-zarlirioƣa қulaқ salma». ■ **19:18** Pənd. 13:24; 23:13; Əf. 6:4 ■ **19:21** Ayup 23:13; Zəb. 33:11; 115:3; Yəx. 46:10 ■ **19:23** Zəb. 34:9-10 ■ **19:24** Pənd. 26:15 ■ **19:25** Pənd. 21:11 □ **19:27 «I oоƣul, … əқilning təlimliridin yiraқlaxқiningdur»** — baxқa birhil tərjimisi: «I oоƣlum, əқilning təlimliridin yiraқlaxturidioƣan sözlərni anglaxtin өzüngni tart!».

28 Pəskəx guwaḥqi adalətni mazaq ḳiloɳuqidur;
Yaman adəmning aoɳzi rəzillikni yutar.□
29 Ḥakawurlar üqün jazalar təyyardur,
Əhməḳlərning dümbisigə uridioɳan ḳamqa təyyardur.□

20

1 Xarab kixini rəswa ḳilar,
Ḥaraḳ kixini oɳaljirlaxturar;
Kimki uningoɳa berilip ezip kətsə, əḳilsizdur.
2 Padixaḥning oɳəzipi xirning ḥərkirixigə ohxax ḳorḳunquluḳtur;
Uning aqqiḳini kəltürgən, əz jenioɳa jaza qüxürər.□ ■
3 Əzini majiradin neri ḳilix kixining izzitidur;
Biraḳ ḥərbir əhməḳ əzini basalmas.■
4 Ḥurun adəm ḳixta yər ḥəydiməs;
Yioɳim waḳtida yoḳluḳta ḳelip axliḳ tilər. □
5 Kixining kənglidiki oy-niyətliri qongḳur suoɳa ohxaxtur;
Yorutuloɳan adəm ularni tartip alalaydu.□ ■
6 Əzini sadiḳ dəydioɳanlar kəptur;
Biraḳ ixənqlik bir adəmni kim tapalisun?
7 Ḥəḳḳaniy adəm diyanətlik yolda mangar;
Uning pərzəntlirigə bəht-bərikət ḳaldurular!
8 Padixaḥ adalət təhtidə olturoɳanda,
Ḥəmmə yamanliḳni kəzi bilən ḳooɳlaydu.■
9 Kim əzini gunaḥdin tazilandim,
Wijdanim paklandi, deyələydu?■
10 Ikki hil taraza texi,
Ikki hil kürə ixlitix,
Ohxaxla Pərwərdigaroɳa yirginqliktur.■
11 Ḥətta bala əz hisliti bilən bilinər;
Uning ḳiloɳanlirining pak, durus yaki əməsliki ḥərikətliridin kərünüp turar.
12 Kəridioɳan kəzni, anglaydioɳan ḳulaḳni,
Ḥər ikkisini Pərwərdigar yaratti.■
13 Uyḳuoɳa amraḳ bolma, namratliḳḳa uqraysən;
Kəzüngni eqip oyoɳaḳ bol, nening mol bolar.■

□ **19:28 «Pəskəx guwaḥqi» —** ibraniy tilida: «Belialning (Iblisning) guwaḥqisi». □ **19:29 «Ḥakawurlar» —** yaki «Məshirə ḳiloɳuqilar». □ **20:2 «… əz jenioɳa jaza qüxürər» —** ibraniy tilida: «… əz jenioɳa gunaḥ ḳiloɳan bolidu». ■ **20:2** Pənd. 16:14; 19:12 ■ **20:3** Pənd. 17:14 □ **20:4 «Ḥurun adəm ḳixta yər ḥəydiməs» —** Pələstində bir yil altə pəsilgə bəlinidu. On birinqi, on ikkinqi ay «ḳix pəsli» ḥesablinidu. «Ḳix» pəsli yər ḥəydilidioɳan pəsil, qünki bu pəsildə yamoɳur yeoɳip tupraḳ yumxaḳ bolidu. □ **20:5 «Kixining kənglidiki oy-niyətliri … yorutuloɳan adəm ularni tartip alalaydu» —** bu pənd-nəsiḥətkə ḳarita alimlarda təwəndikidək birḳanqə hil qüxənqə bar: (1) ḥər adəmning kənglidə qongḳur oy-niyətlər bardur; yorutuloɳan kixi bu oy-niyətlərni (yahxi bolsun yaman bolsun) əḳli bilən qüxinip yetələydu. (2) yorutuloɳan kixi danixmən ḥəm az səzləydioɳan kixilərdin ularning yahxi oy-pikirlirini, yahxi nəsiḥətlirini alalaydu. (3) yorutuloɳan kixi yaman niyətlik kixilərning aoɳzidin ularning niyətlirini bilələydu. (4) bəzi alimlar bu ayətni «ḥərbir kixining kənglidə Hudadin kəlgən dalalət (yolyoruḳ, ḥidayət) bardur; u qongḳur ḳuduḳtiki suoɳa ohxaydu; …» dəp qüxinip, uning mənisini: «Hudadin kəlgən xu «dalalət» ḥərbir adəmning kənglidə boloɳan bolidu, yorutuloɳan kixi bu dalalətni jakarlap baxḳilarni yorutalaydu» dəp qüxəndüridu. Bizningqə birinqi hil qüxənqini tooɳra dəp ḳaraymiz. ■ **20:5** Pənd. 18:4 ■ **20:8** Pənd. 20:26 ■ **20:9** 1Pad. 8:46; Ayup 14:4; Zəb. 51:5-7; Top. 7:20; 1Yuḥa. 1:8 ■ **20:10** Ḳan. 25:13; Pənd. 11:1; 20:23 ■ **20:12** Mis. 4:11; Zəb. 94:9 ■ **20:13** Pənd. 19:15

14 Heridar mal alоɳanda: «Naqar ikən, naqar ikən!» dəp ḳaḳxaydu;
Elip kətkəndin keyin *«Esil nərsə, ərzan aldim» dəp* mahtinidu.
15 Altun bar, ləəl-yaḳutlarmu kөptur;
Birak bilimni beоɳixlioɳan ləwlər nemidegən ḳimmətlik gөḩərdur!■
16 Yatḳa kepil boloɳan kixidin ḳərzgə tonini tutup aloɳin;
Yat hotunоɳa kapalət bərgən kixidin kapalət puli al.■
17 Aldap erixkən tamaḳ tatliḳtur;
Keyin, uning yegini xeоɳil bolar.■
18 Pilanlar məsliḩət bilən bekitilər;
Pixḳan kөrsətmə bilən jəng ḳiloɳin.
19 Gəp toxuоɳuqi sirlarni axkarilar;
Xunga walaḳtəkkür bilən arilaxma.■
20 Kimki ata-anisini ḩaḳarət ḳilsa,
Uning qirioɳi zulmət ḳarangоɳusida өqər!■
21 Tez erixkən miras ḩaman bərikətlik bolmas.■
22 Yamanliḳḳa yamanlik ḳayturay demə;
Pərwərdigaroɳa tayinip küt, U dərdinggə yetər.■
23 Ikki hil taraza texi Pərwərdigaroɳa yirginqliktur;
Sahta өlqəm ḳət'iy yarimas.□ ■
24 Insanning ḩayatlik ḳədəmlirini Pərwərdigar bəlgiləydu;
Undaḳta insan өz musapisini nədin bilsun?■
25 Bir nərsisini yeniklik bilən «*Hudaoɳa* ataloɳan!» dəp wədə berix,
Ḳəsəmlərdin keyin ikkilinip ḳayta oylinix,
Өz jenini ḳiltaḳḳa qüxürgəngə barawər.
26 Dana padixaḩ yamanlarni topanni soruоɳandək soruwetidu,
Haman təpkəndək tuluḳ bilən yanjiwetər.
27 Adəmning roḩ-wijdani — Pərwərdigarning qirioɳidur,
U ḳəlbning ḩərbir təglirini təkxürüp pərḳ etər.
28 Meḩir-xəpḳət wə ḩəḳiḳət padixaḩni saḳlaydu;
U meḩir-xəpḳət bilənla өz təhtini mustəḩkəmləydu.
29 Yax yigitlərning ḳawulluḳi ularning pəhridur;
Ḳerilarning izziti aḳ qaqliridur.■
30 Tərbiyə yariliri yamanliḳni tazilap qiḳirar,
Tayaḳ izliri iq-baoɳirni taza ḳilar.■

21

1 Padixaḩning kəngli eriḳlardiki sudək Pərwərdigarning ḳolididur;
Pərwərdigar ḳəyərgə tooɳrilisa, xu tərəpkə mangidu.
2 Insan өzining ḩəmmə ḳiloɳan ixini tooɳra dəp bilər;
Lekin Pərwərdigar ḳəlbdiki niyətlərni tarazioɳa selip tartip kөrər.□ ■
3 Pərwərdigarning nəziridə,
Ḩəḳḳaniylik bilən adalət yürgüzüx ḳurbanlik ḳilixtin əwzəldur.■

■ **20:15** Pənd. 3:14,15 ■ **20:16** Pənd. 11:15; 27:13 ■ **20:17** Pənd. 9:17 ■ **20:19** Pənd. 11:13 ■ **20:20** Mis. 21:17; Law. 20:9; Ḳan. 27:16; Mat. 15:4 ■ **20:21** Pənd. 13:11; 28:20 ■ **20:22** Ḳan. 32:35; Pənd. 17:13; 24:29; Rim. 12:17; 1Tes. 5:15; 1Pet. 3:9 □ **20:23** **«ḳət'iy yarimas»** — ibraniy tilida «yahxi əməs». ■ **20:23** Pənd. 20:10 ■ **20:24** Ayup 31:4; Zəb. 37:23; 139:1-3; Yər. 10:23 ■ **20:29** Pənd. 16:31 ■ **20:30** Pənd. 10:13 □ **21:2** **«Ḳəlbdiki niyətlər»** — ibraniy tilida «ḳəlblər» deyilidu. ■ **21:2** Pənd. 16:2 ■ **21:3** 1Sam. 15:22; Zəb. 50:8-14; Yəx. 1:11, 16; Ḩox. 6:6

4 Təkəbbur kəzlər, məoɣrur ḳəlb, yamanlarning qirioɣi — ḥəmmisi gunaḥtur.□
5 Əstayidil kixilərning oyliri ularni pəḳət bayaxatliḳḳa yetəklər;
Qeqilangoɣularning oyliri bolsa, ularni pəḳət yoḳsuzluḳḳila yetəklər.■
6 Yaoɣlima til bilən erixkən bayliḳlar,
Ɵlümni izdəp yürgənlər ḳooɣlap yürgən bir tütünla, halas.■
7 Yamanlarning zalimliḳi ɵzlirini qirmiwalar;
Qünki ular adalət yolida mengixni rət ḳiloɣan.
8 Jinayətkar mangidioɣan yol naḥayiti əgridur;
Sap dil adəmning ḥərikiti tüptüzdur.
9 Soḳuxḳaḳ hotun bilən *azadə* ɵydə billə turoɣandin kərə,
Ɵgzining bir bulungida *yaloɣuz* yetip ḳopḳan yahxi.□ ■
10 Yaman kixining kəngli yamanliḳḳila ḥerisməndur;
U yeḳinioɣimu xapaət kərsətməs.
11 Ḥakawurning jazaoɣa tartilixi, bilimsizgə ibrət bolar;
Dana kixi ḳobul ḳiloɣan nəsiḥətlərdin tehimu kəp bilim alar.□ ■
12 Ḥəḳḳaniy Boloɣuqi yamanning ɵyini kəzlər;
U ḥaman yamanlarni yamanliḳḳa ḳoyup yiḳitar.□
13 Miskinlərning nalisioɣa ḳuliḳini yoputup kari bolmioɣuqi,
Ahiri ɵzi pəryad kətürər,
Biraḳ ḥeqkim pərwa ḳilmas.
14 Yoxurun sowoɣat oɣəzəpni basar;
Yəng iqidə berilgən para ḳəḥr-oɣəzəpni pəsəytər.□ ■
15 Adalətni bəja kəltürüx ḥəḳḳaniylarning huxalliḳidur,
Biraḳ yamanliḳ ḳiloɣuqilaroɣa wəḥimidur.
16 Ḥekmət yolidin ezip kətkən kixi,
Ərwaḥlarning jamaiti iqidikilərdin bolup ḳalar.□
17 Tamaxaoɣa berilgən kixi namrat ḳalar;
Yaoɣ qaynaxḳa, xarab iqixkə amraḳ beyimas.
18 Yaman adəm ḥəḳḳaniy adəm üqün gərü pulining ornida ḳalar;
Ezilgən duruslarning ornioɣa iplaslar ḳalar.■
19 Soḳuxḳaḳ wə terikkək ayal bilən ortaḳ turoɣandin,
Qəl-bayawanda yaloɣuz yaxioɣan yahxidur.■
20 Aḳilanining ɵyidə baylik bar, zəytun may bar;
Biraḳ əhməḳlər tapḳinini utturluḳ buzup-qaqar.
21 Ḥəḳḳaniyət, meḥribanliḳni izdigüqi adəm,
Ḥayat, ḥəḳḳaniyət wə izzət-ḥörmətkə erixər.
22 Dana kixi küqlüklər xəḥirining sepilioɣa yamixar,
Ularning tayanqi boloɣan ḳoroɣinini oɣulitar.
23 Ɵz tilioɣa, aoɣzioɣa igə boloɣan kixi,
Jenini awariqiliklərdin saḳlap ḳalar.■
24 Qongqiliḳ ḳiloɣanlar,

□ **21:4 «yamanlarning qirioɣi»** — muxu yərdə «qiraoɣ» bəlkim adəmning roḥini, yəni adəmning əng qongḳur yerini kərsitidu (20:27-ayətni kərüng). Baxḳa birhil tərjimisi «yamanlarning ḥosuli» ■ **21:5** Pənd. 10:4; 13:4 ■ **21:6** Pənd. 10:2, 4; 13:11 □ **21:9 «Soḳuxḳaḳ hotun bilən azadə ɵydə billə turoɣandin kərə,...»** — yaki «Soḳuxḳaḳ hotun bilən azadə ɵydə olturoɣandin kərə,...». ■ **21:9** Pənd. 21:19; 25:24; 27:15 □ **21:11 «Ḥakawurning...»** — yaki «Məshirə ḳiloɣuqining...». ■ **21:11** Pənd. 19:25 □ **21:12 «Ḥəḳḳaniy boloɣuqi»** — demisəkmu «Ḥəḳḳaniy Boloɣuqi» Huda Ɵzidur. □ **21:14 «yəng iqidə»** — ibraniy tilida «baoɣir iqidə». **«Yoxurun sowoɣat oɣəzəpni basar... ḳəḥr-oɣəzəpni pəsəytər»** — demisəkmu, bu hil pənd-nəsiḥət bundaḳ ixlarni təripliməydu, pəḳət omumiy əḥwalni təswirləydu, halas. ■ **21:14** Pənd. 17:8; 18:16 □ **21:16 «Ərwaḥlar»** — ɵlüklərning roḥlirini kərsitidu. ■ **21:18** Pənd. 11:8 ■ **21:19** Pənd. 21:9; 25:24 ■ **21:23** Pənd. 18:21

«Ḩakawur», «ḩali qong», «mazaḳqi» atilar.
25 Ḩurun kixi өz nəpsidin ḩalak bolar,
Qünki uning ḳoli ixḳa barmas;
26 Nəpsi yaman bolup u kün boyi təmə ḳilip yürər;
Birak ḩəḳḳaniy adəm ḩeqnemini ayimay sədiḳə ḳilar.■
27 Yaman adəmning ḳurbanliḳi Pərwərdigarƣa yirginqliktur;
Rəzil ƣərəzdə əpkelingən bolsa tehimu xundaḳtur!■
28 Yalƣan guwaḩliḳ ḳiloƣuqi ḩalak bolar;
Əyni əḩwalni anglap səzligən kixining səzi əbədgiqə akar.■
29 Yaman adəm yüzini ḳelin ḳilar;
Durus kixi yolini oylap puhta basar.
30 Pərwərdigarƣa ḳarxi turalaydiƣan ḩeqḳandaḳ danaliḳ, əḳil-parasət yaki tədbir yoḳtur.
31 Atlar jəng küni üqün təyyar ḳilinƣan bolsimu,
Birak ƣəlibə-nijat pəḳət Pərwərdigardindur.■

22

1 Yahxi nam zor bayliḳḳa igə boluxtin əwzəl;
Ḳədir-ḳimmət altun-kümüxtin üstündur.■
2 Gaday bilən bay bir zeminda yaxar;
Ḩər ikkisini yaratḳan Pərwərdigardur.□ ■
3 Zerək kixi bala-ḳazani aldin kərüp ḳaqar;
Saddilar aldiƣa berip ziyan tartar.■
4 Өzini təwən tutup, Pərwərdigardin əyminixning bərikiti — bayaxatliḳ, izzət-ḩərmət wə ḩayattur.
5 Ḩiyligərlərning yolida tikənlər, tuzaḳlar yatar;
Өz yoliƣa ḩezi boloƣan kixi ulardin yiraḳ bolar.□
6 Baliƣa kiqikidə mijəzigə ḳarap durus tərbiyə bərsəng,
Qong boloƣanda u xu yoldin qiḳmas.□
7 Baylar miskinlərni baxḳurur;
Ḳərzdar ḳərz igisining ḳulidur.
8 Naḩəḳliḳ uruḳini qaqḳanning alidiƣan ḩosuli balayi'apəttur;
Uning ƣəzəp-ḩəywisi qüxər.□ ■
9 Sehiy adəm bərikət tapar;
Qünki u miskinlərgə өz nenidin bəlüp bərgüqidur.□ ■
10 Ḩakawurni ḳooƣliwətsəng, jedəl-majira besilar;
Kelixməsliklər wə xərməndiqiliklər tügər.
11 Pak niyətni ḳədirləydiƣan kixining səzliri güzəldur;

■ **21:26** Zəb. 37:26 ■ **21:27** Pənd. 15:8; Yəx. 1:13; Yər. 6:20; Am. 5:21 ■ **21:28** Pənd. 19:5, 9 ■ **21:31** Zəb. 20:7; 33:16-17 ■ **22:1** Top. 7:1 □ **22:2 «Gaday bilən bay bir zeminda yaxar»** — ibraniy tilida: «Gaday bilən bay bir-birigə yoluḳar». ■ **22:2** Pənd. 29:13 ■ **22:3** Pənd. 27:12 □ **22:5 «Өz yoliƣa ḩezi boloƣan kixi»** — ibraniy tilida «Өz jenini saḳlaydiƣan kixi». □ **22:6 «Baliƣa kiqikidə mijəzigə ḳarap durus tərbiyə bərsəng, ... yoldin qiḳmas»** — bizningqə bu pənd ḩərbir balining alaḩidiliki, hasliḳi bar, xunga baliƣa өz mijəzigə, maḩiyitigə ḳarap tərbiyə berix kerək, degənni kərsitidu. Baxḳa birhil tərjimisi: «Baliƣa kiqikidə ḩəḳḳaniy yolda mengixni өgətsəng,... yoldin qiḳmas». Bəzi xərḩqilər ayətni «kinayilik səz» dəp qüxinip: «Baliƣa kiqikidə өzi haliƣan (xəhsiyətqi) yol boyiqə tərbiyə beriwər! Mana, qong boloƣanda u xu yoldin qiḳmas!» dəp tərjimə ḳilidu (demək, balini ərkilətmə!). □ **22:8 «Uning ƣəzəp-ḩəywisi»** — ibraniy tilida «Oƣəzipini yətküzidiƣan ḩasisi» deyilidu. ■ **22:8** Ayup 4:8; Ḩox. 10:13 □ **22:9 «Sehiy adəm»** — ibraniy tilida «sehi kəzlük kixi». ■ **22:9** 2Kor. 9:6

Xunga padixaḥ uning bilən dost bolar.■
12 Pərwərdigarning kəzi ilim-ḥəkiḳətni saḳlar;
U iplaslarning səzlirini eqip taxlap bikar ḳilar.□
13 Ḫurun adəm: «Taxḳirida bir xir turidu,
Koqioɳa qiḳsam əltürülimən!» — dəydu.■
14 Zinahor ayalning aoɳzi qongḳur bir oridur;
Pərwərdigar narazi boloɳan kixi uningoɳa qüxüp ketər.■
15 Nadanliḳ səbiy balilarning ḳəlbigə baoɳlaoɳliḳtur;
Birak tərbiyə tayiḳi buni uningdin yirak ḳilar.■
16 Miskinlərni ezix bilən bay boloɳan,
Wə baylaroɳa sowoɳat sunidioɳan kixi,
Ahiri pəḳət yoḳsulluḳta ḳalar.■

Ottuz ḫekmətlik səz

17 Ḳulak sal, sanga aḳilanilərning səzlirini əgitəy;
Kəngül ḳoyup bilimimni əgəngin.
18 Ularni ḳəlbingdə qing tutsang,
Ular sanga xerin bolar,
Ləwliringdə səp bolup təyyar turidu.
19 Qin ḳəlbing bilən Pərwərdigaroɳa tayinixing üqün,
Bügün *bu ḫekmətlik səzlərni* baxḳa birsigə əməs,
Bəlki sanga yətküzdum.
20 Uningdin mana ottuzni yazdim,
Buning iqidə nəsiḥətlər ḫəm bilim bar. □
21 Bular bilən ḥəḳiḳətning səzlirining dərwəḳə ḫəḳiḳət ikənlikini bilələysən,
Wə xundak ḳilip seni əwətküqilərgə ḥəḳiḳətning səzliri bilən jawab ḳayturalaysən.

22 Yoḳsuldin bulap alma, u kəmbəoɳəl tursa,
Ajiz məminlərni sorak ornida bozək ḳilma. □ ■
23 Qünki Pərwərdigar ularning dəwasini kətürər,
Ulardin bulap aloɳanlardin bulap alar.■

24 Mijəzi ittik adəm bilən dost bolma,
Ḳəḥrlik adəm bilən arilaxma,
25 Bolmisa, uning yaman yolini əginip ḳelip, ḳiltaḳḳa qüxisən.

26 Baxḳilaroɳa *kepil bolup* ḳol bərgüqilərdin bolma,
Ḳərzlərni tələxkə kapalət bərgüqilərdin bolma;■
27 Sening ḳayturalioɳudək nərsəng boloɳan bolsa,
Ular orun-kərpiliringni bikardin-bikar astingdin elip kətmigən bolatti!■

■ **22:11** Zəb. 101:6 □ **22:12 «Pərwərdigarning kəzi ilim-ḥəḳiḳətni saḳlar» —** Pərwərdigar ḥərbir dəwrdə, ḥərbir yərdə əzini kərsitidioɳan ispat-ḥəḳiḳətni saḳlaydu, ḥəm xundaḳla xu ispat-ḥəḳiḳətni ḳədirləydioɳan, xularoɳa guwaḥ beridioɳan kixilərni saḳlaydu («Rim.» 1:19-20ni kərüng); U yənə barliḳ insanlaroɳa kalam-xerif (Tawrat, Zəbur, Injil) bərgüqidur. ■ **22:13** Pənd. 26:13 ■ **22:14** Pənd. 2:16; 5:3; 7:5; 23:27 ■ **22:15** Pənd. 13:24; 19:18; 23:14; 29:15,17 ■ **22:16** Pənd. 14:31; 17:5 □ **22:20 «Uningdin mana ottuzni yazdim» —** bu «ottuz səz» 22:22-24:22də tepilidu. Baxḳa birhil tərjimisi: «Uningdin mana əla səzlərni yazdim». □ **22:22 «sorak orni» —** ibraniy tilida «xəḥər dərwazisi» — yəni sot ḳilidioɳan yərni kərsitidu. ■ **22:22** Mis. 23:6; Ayup 31:13; Zəb. 82:3, 4; Zək. 7:10 ■ **22:23** Mis. 22:22, 23; Zəb. 10:17-18 ■ **22:26** Pənd. 6:1; 11:15 ■ **22:27** Pənd. 20:16

28 Ata-bowiliring pasilni bəlgiləp bərgən kona qegra taxlirini yətkimə.■

29 Ixni əstayidil wə qaққan bejiridiоqan kixini kərgənmiding?
U pəs adəmlərning hizmitidə bolmas;
Padixaһlarning aldida turar.□

23

1 Katta ərbab bilən һəmdastihan bolsang,
Aldingdiki kim ikənlikini obdan oylan.
2 Ixtiying yaman bolsa,
Gelingоqa piqaқ təngləp turоqandək өzüngni tart.□
3 Uning nazunemətlirini tama қilma,
Ular adəm aldaydiоqan tamaқlardur.

4 Bay bolimən dəp өzüngni upratma;
Өzüngning zeһningni bu ixқa қaratma.□
5 *Baylиқlarоqa* kөz tikixing bilənla, ular yoқ bolidu;
Pul-mal dərwəқə өzigə қanat yasap,
Huddi bürküttək asmanоqa uqup ketər.

6 Aq kөzning nenini yemə,
Uning esil nazunemətlirini tama қilma;
7 Qünki uning kөngli қandaқ bolоqandək, өzimu xundaқ.
U aоqzida: — Қeni, alsila, iqsilə! — desimu,
Biraқ kөnglidə seni oylioqini yoқ.
8 Yegən bir yutum taamnimu қusuwetisən,
Uningоqa қiloqan qiraylиқ səzliringmu bikarоqa kətkən bolidu.

9 Əһməққə yol kөrsitip salma,
Qünki u əқil səzliringni kөzgə ilmas.■

10 Қədimdə bekitkən yərning pasil taxlirini yətkimə,
Yetimlarning etizlirioqimu ayaoq basma;■
11 Qünki ularning Һəmjəmət-Қutқuzоquqisi intayin küqlüktur;
U Өzi ular üqün üstüngdin dəwa қilar.□

12 Nəsiһətkə kөngül қoy,
Ilim-bilimlərgə қulaқ sal.

13 Balangоqa tərbiyə berixtin erinmə;
Əgər tayaқ bilən ursang, u өlüp kətməydu;■

■ **22:28** Қan. 19:14; 27:17; Pənd. 23:10 □ **22:29** **«Əstayidil wə qaққan»** — ibraniy tilida birla səz («maһir») bilən ipadilinidu. □ **23:2** **«Өzüngni tart»** — ibraniy tilida «gelingоqa piqaқ təngləp tur» degən səz bilən ipadilinidu. □ **23:4** **«Өzüngning zeһningni bu ixқa қaratma»** — baxқa birhil tərjimisi: «Өz əқlingdin qekinip өzüngni tart». 3:5-ayətni kөrüng. ■ **23:9** Pənd. 9:8; Mat. 7:6 ■ **23:10** Pənd. 22:28 □ **23:11** **«Һəmjəmət-Қutқuzоquqi»** — kona Israilda «һəmjəmət-қutқuzоquqi» («goel»)ning қilidioqan yənə bir ixi өzining jəmətidiki uwal қilinoqanlar üqün adalətni yürgüzüx idi. Uning uruқ-tuoqқanliridin birsi қatillиқ kəstigə uqrioqan bolsa, «һəmjəmət-қutқuzоquqi»ning қatilni əltürüx һoқuқi һəm wəzipisi bar idi. Muxu ayəttiki «һəmjəmət-қutқuzоquqi» bolsa Huda Өzidur, əlwəttə. ■ **23:13** Pənd. 13:24; 19:18; 22:15; 29:15,17

14 Sən uni tayaq bilən ursang,
Bəlkim uni təḥtisaradin ⸗qutquziwalisən.□
15 I oƣlum, dana bolsang,
Mening ⸗qəlbim ⸗qanqə hux bolar idi!
16 Aoƣzingda orunluq səzlər bolsa, iq-iqimdin xadlinimən.□

17 Gunaḥ sadir ⸗qiloƣuqilaroƣa rəxk ⸗qilma,
Ḥərdaim Pərwərdigardin əyminixtə turoƣin;■
18 Xundaq ⸗qiloƣiningda jəzmən kəridioƣan yahxi kününg bolidu,
Arzu-ümiding bikaroƣa kətməs.■

19 I oƣlum, səzümgə ⸗qulaq selip dana bol,
⸗Qəlbingni *Hudaning* yolioƣa baxlioƣin.
20 Məyhorlaroƣa arilaxma,
Nəpsi yaman gəxhorlar bilən bardi-kəldi ⸗qilma;■
21 Qünki ḥaraqkəx bilən nəpsi yaman ahirida yoqsulluqta ⸗qalar,
Oƣləplət uyqusioƣa patqanlaroƣa jəndə kiyimni kiygüzər.

22 Seni tapqan atangning səzini angla,
Anang ⸗qerioƣanda uningoƣa ḥərmətsizlik ⸗qilma.■
23 Ḥəqiqətni setiwal,
Uni ḥərgiz setiwətmə.
Danaliq, tərbiyə wə yorutuluxnimu al.■

24 Ḥəqqaniy balining atisi qong huxallik tapar;
Dana oƣulni tapqan atisi uningdin hursən bolar.■
25 Ata-anangni səyündürüp,
Seni tuoƣqan anangni hux ⸗qil.

26 I oƣlum, ⸗qəlbingni manga tapxur;
Kəzliringmu ḥayatlik yollirimoƣa tikilsun!
27 Qünki paḥixə ayal qongqur oridur,
Buzuq yat ayal tar zindandur;■
28 Ular ⸗qaraqqidək məküwelip,
Insaniyət arisidiki wapasizlarni kəpəytər.

29 Kimdə azab bar? Kimdə dərd-ələm? Kim jedəl iqidə ⸗qalar? Kim nalə-pəryad kətürər? Kim səwəbsiz yarilinar? Kimning kəzi ⸗qizirip ketər?
30 Dəl xarab üstidə uzun olturoƣan,
Əbjəx xarabtin tetixqa aldirioƣan məyhorlar!■
31 Xarabning ajayib ⸗qizilliqioƣa, uning jamdiki julaliqioƣa,
Kixining gelidin xundaq silik ətkənlikigə məptun bolup ⸗qalma!
32 Ahirida u zəḥərlik yilandək qeqiwalidu,
Oq yilandək nəxtirini sanjiydu.
33 Kəz aldingda oƣəlitə mənzirilər kərünidu,
Aoƣzingdin ⸗qalaymiqan səzlər qiqidu. □

□ **23:14 «təḥtisara»** — əlgənlərning roḥliri baridioƣan jayni kərsitidu. □ **23:16 «iq-iqimdin xadlinimən»** — ibraniy tilida «bərəklirim xadlinidu». ■ **23:17** Zəb. 37:1; 73:3; Pənd. 24:1 ■ **23:18** Pənd. 24:14 ■ **23:20** Yəx. 5:22; Luqa 21:34; Rim. 13:13; Əf. 5:18 ■ **23:22** Pənd. 1:8 ■ **23:23** Pənd. 4:7 ■ **23:24** Pənd. 10:1; 15:20 ■ **23:27** Pənd. 22:14 ■ **23:30** Yəx. 5:11,22 □ **23:33 «oƣəlitə mənzirilər kərünidu»** — yaki «oƣəlitə ayallar kərünidu».

34 Huddi dengiz-okyanlarda ləyləp ḳaloɣandək,
Yəlkənlik kemining moma yaoɣiqi üstidə yatḳandək bolisən.
35 Sən qoḳum: — Birsi meni urdi, lekin mən yarilanmidim!
Birsi meni tayaḳ bilən urdi, biraḳ aoɣriḳini səzmidim!» — dəysən.
Biraḳ sən yənə: «Ḩoxumoɣa kəlsəmla, mən yənila xarabni izdəymən! — dəysən.

24

1 Yamanlaroɣa rəxk ḳilma,
Ular bilən bardi-kəldi ḳilixni arzu ḳilma;■
2 Qünki ularning kəngli zorawanliḳnila oylar;
Ularning aoɣzi azar yətküzüxni səzlər.■

3 ailə bolsa danaliḳ asasida bərpa ḳilinar;
Qüxinix bilən mustəḩkəmlinər.
4 Bilim bilən өyning haniliri ḩərhil ḳimmətlik, esil gəḩərlərgə toldurular.

5 Dana adəm zor küqkə igidur;
Bilimi bar adəm ḳudritini axurar.■
6 Puhta nəsiḩətlər bilən jəng ḳiloɣin;
Oɣəlibə bolsa Birdinbir Uluoɣ Məsliḩətqi bilən bolar.□ ■

7 Danaliḳ əḳilsiz adəmgə nisbətən tolimu egiz, qüxiniksizdur;
Qonglar xəḩər dərwazisi aldioɣa yioɣiloɣanda u zuwan aqalmas.■

8 Əskilikni niyətligən adəm «suyiḳəstqi» atilar.
9 Əhməḳliḳtin boloɣan niyət gunaḩdur;
Ḩakawur kixi adəmlərgə yirginqliktur.

10 Bexingoɣa eoɣir kün qüxkəndə jasarətsiz bolsang,
Küqsiz ḩesablinisən.

11 *Səwəbsiz* өlümgə tartiloɣanlarni ḳutḳuzoɣin;
Booɣuzlinix həwpidə turoɣanlardin yardəm ḳolungni tartma;■
12 Əgər sən: «Bu ixtin həwirimiz yoḳtur» desəng,
Ḩər adəmning kənglini tarazioɣa Saloɣuqi buni kərməsmu?
Jeningni ḩayat Saḳlioɣuqi uni bilməsmu?
U ḩərbir insan balsining өz ḳiloɣanliri boyiqə ularning өzigə yandurmasmu?■

13 I ooɣlum, ḩəsəl *tapsang* istimal ḳil, u yahxidur.
Ḩərə kənikidin aloɣan ḩəsəl bolsa tatliḳ tetiydu;
14 Danaliḳ bilən tonuxsang, umu kənglünggə xuningdək bolar;
Uni tapḳiningda jəzmən yahxi kəridioɣan kününg bolidu,
Arzu-ümiding bikaroɣa kətməs.■

■ **24:1** Zəb. 37:1; Pənd. 3:31; 23:17 ■ **24:2** Zəb. 10:7 ■ **24:5** Pənd. 21:22 □ **24:6 «Oɣəlibə bolsa birdinbir uluoɣ məsliḩətqi bilən bolar»** — «Birdinbir Uluoɣ Məsliḩətqi» bizningqə Huda Өzini kərsitixi kerək. Baxḳa birhil tərjimisi: «Məsliḩətqilər kəp bolsa, oɣəlibə bolidu». ■ **24:6** Pənd. 11:14; 15:22; 20:18 ■ **24:7** Pənd. 14:6 ■ **24:11** Zəb. 82:3-4 ■ **24:12** Ayup 34:11; Zəb. 62:12; Yər. 32:19; Rim. 2:6; Wəḩ. 22:12 ■ **24:14** Zəb. 19:11; 119:103; Pənd. 23:18

15 I rəzil adəm, ḥəkḳaniyning өyigə yoxurun ḥujum ḳilixni kütmə,
Uning turaloɣusini bulioɣuqi bolma!
16 Qünki ḥəkḳaniy yəttə ḳetim yiḳilip qüxər,
Biraḳ ahiri yənə ornidin turar.
Lekin rəzil kixi külpət iqigə putlixip qüxər.■

17 Rəḳibing yiḳilip kətsə hux bolup kətmə,
Düxmining putlixip qüxsə xadlanma;■
18 Pərwərdigar buni kөrgəndə,
Bu ḳilikingni yahxi kөrməy,
Bəlkim oɣəzipini rəḳibinggə qüxürməsliki mumkin.

19 Yamanlar *rawaj tapsa*, biaram bolup kətmə;
Rəzillərgə rəxk ḳilma.■
20 Qünki yamanlarning keləqiki yoḳtur,
Uning qirioɣimu өqürülər.■

21 I ooɣlum, Pərwərdigardin ḳorkḳin, padixaḥnimu ḥөrmət ḳil.
Ḳutratḳuqilar bilən arilaxma.
22 Bundaḳ kixilərgə kelidioɣan balayi'apət uxtumtut bolar,
Pərwərdigar bilən padixaḥning ularni ḳandaḳ yoḳitidioɣanliḳini biləmsən?□

Baxḳa əḳliyə sөzlər

23 Bularmu aḳilanilərning sөzliridur: —

Sot ḳiloɣanda bir tərəpkə yan besix ḳət'iy bolmas. □ ■
24 Jinayətqigə: «Əyibsiz sən» dəp ḥөküm qiḳaroɣan kixigə,
Həlḳlər lənət eytar;
Əl-yurtlar uningdin nəprətlinər. ■
25 Biraḳ ular jinayətqining gunaḥini eqip taxlioɣan kixidin hursən bolar,
Ular uningoɣa bəht-saadət tilixər.

26 Durus jawab bərgüqi,
Goyaki kixining ləwlirigə sөygüqidur.□

27 Awwal sirtta ixliringning yolini ḥazirlap,
Etiz-eriḳliringni təyyarla,
Andin өyüngni saloɣin.

28 Yeḳiningoɣa ḳarxi asassiz guwaḥliḳ ḳilma;
Aoɣzingdin ḥeq yaloɣanqiliḳ qiḳarma.
29 «U manga ḳandaḳ ḳiloɣan bolsa, mənmu uningoɣa xundaḳ ḳilimən,
Uning manga ḳiloɣinini өzigə yandurimən», degüqi bolma.■

■ **24:16** Ayup 5:19; Zəb. 34:19; Am. 5:2; 8:14 ■ **24:17** Ayup 31:29; Pənd. 17:5 ■ **24:19** Zəb. 37:1; 73:3; Pənd. 3:31; 23:17; 24:1 ■ **24:20** Ayup 18:5, 6; Pənd. 13:9; 20:20 □ **24:22 «Pərwərdigar bilən padixaḥning…» —** ibraniy tilida: «Ular ikkisining…». □ **24:23 «ḳət'iy bolmas» —** ibraniy tilida «yahxi əməs». ■ **24:23** Mis. 23:3, 6; Law. 19:15; Ḳan. 1:17; 16:19; Pənd. 18:5; 28:21; Yḥ. 7:24; Yaḳ. 2:1 ■ **24:24** Pənd. 17:15; Yəx. 5:23 □ **24:26 «Durus jawab bərgüqi, goyaki kixining ləwlirigə sөygüqidur» —** ayətning baxḳa birhil tərjimisi «Ular durus jawab bərgən kixining ləwlirigə sөyüp ḳoyar». ■ **24:29** Rim. 12:17,19

30 Mən ḩurunning etizliḳidin ettim,
Əḳilsizning üzümzarliḳi yenidin mangdim,
31 Mana, ḩər yeridin tikənlər ösüp qiḳḳan,
Hohilar yər yüzini besip kətkən,
Ḳoruḳ temi ərülüp kətkən!
32 Ularni kərgəq, obdan oylandim;
Kərginimdin sawaḳ aldim: —
33 Sən: «Yənə birdəm kəzümni yumuwalay,
Yənə birdəm uhliwalay,
Yənə birdəm put-ḳolumni almap yetiwalay» — desəng,■
34 Namratliḳ bulangqidək seni besip kelər,
Ḩajətmənlik ḳalḳanliḳ əskərdək sanga ḩujum ḳilar.

25

Sulaymanning pənd-nəsiḩətlirining dawami

1 Təwəndə bayan ḳilinidiǫanlirimu Sulaymanning pənd-nəsiḩətliri; bularni Yəḩudaning padixaḩi Ḩəzəkiyaning ordisidikilər kəqürüp hatiriligən: —

2 Pərwərdigarning uluǫluḳi — Özining ḳiloǫan ixini axkarilimiǫinida;
Padixaḩlarning uluǫluḳi — bir ixning sirini yexəliginidə.■
3 Ərxning egizlikini,
Zeminning qongḳurluḳini,
Wə padixaḩlarning kənglidikini məlqərləp bilgili bolmas.
4 Awwal kümüxning poḳi ayrilip tawlansa,
Andin zərgər nəpis bir ḳaqa yasap qiḳar.
5 Awwal padixaḩning aldidiki rəzil hizmətkarliri ḳooǫliwetilsə,
Andin uning təhti adalət üstigə ḳurular.■
6 Padixaḩning aldida özüngni ḩəmmining aldi ḳilip kərsətmə,
Uning aldidiki ərbablarning ornida turuwalma;
7 Ornungni özüngdin yuḳiri janabḳa berip, uning aldida pəgaḩḳa qüxürülginingdin kərə,
Özgilərning seni tərgə təklip ḳiloǫini yahxidur.□ ■

8 Aldirap dəwaoǫa barmioǫin,
Mubada berip, yeḳining *üstün qiḳip* seni lət ḳilsa, ḳandaḳ ḳilisən?■
9 Yeḳining bilən munaziriləxsəng,
Baxḳilarning sirini aqma.
10 Bolmisa, buni bilgüqilər seni əyibləydu,
Sesiḳ namdin ḳutulalmaysən.

11 Waḳti-jayida ḳilinoǫan səz,
Kümüx ramkilaroǫa tiziloǫan altun almilardur.
12 *Ḳulaḳḳa* altun ḩalḳa, nəpis altundin yasaloǫan zinnət buyumi yaraxḳandək,
Aḳilanining agaḩlanduruxi kəngül ḳoyoǫanning ḳuliḳioǫa yarixar.

13 Huddi orma waḳtidiki tomuzda *iqkən* ḳar süyidək,

■ **24:33** Pənd. 6:10,11 ■ **25:2** Rim. 11:33 ■ **25:5** Pənd. 20:8, 28 □ **25:7** **«Ornungni özüngdin yuḳiri janabḳa…»** — ibraniy tilida «Öz kəzüng kərgən janabḳa…». ■ **25:7** Luḳa 14:7-11 ■ **25:8** Pənd. 18:17

Ixənqlik əlqi əzini əwətküqilərgə xundaḳ bolar;
U hojayinlirining kəksi-ḳarnini yaxartar.□ ■

14 Yamoɣuri yoḳ bulut-xamal,
Yaloɣan sowoɣatni wədə ḳilip mahtanoɣuqioɣa ohxaxtur.

15 Uzunoɣiqə səwr-taḳət ḳilinsa, ḥəkümdarmu ḳayil ḳilinar,
Yumxaḳ til səngəklərdinmu ətər.■

16 Sən ḥəsəl tepiwaldingmu?
Uni pəḳət toyoɣuqila yə,
Kəp yesəng yanduruwetisən.

17 Ḳoxnangning bosuoɣisioɣa az dəssə,
Ular səndin toyup, əq bolup ḳalmisun.

18 Yaloɣan guwaḥliḳ bilən yeḳinioɣa ḳara qaplioɣuqi,
Huddi gürzə, ḳiliq wə ətkür oḳḳa ohxaxtur.■
19 Sunuḳ qix bilən qaynax,
Tokur put *bilən mengix*,
Külpət künidə wapasiz kixigə ümid baoɣlioɣandəktur.

20 Ḳix künidə kixilərning kiyimini salduruwetix,
Yaki suda üstigə aqqiḳ su ḳuyux,
Ḳayoɣuluḳ kixining aldida nahxa eytḳandəktur.□ ■

21 Düxminingning ḳorsiḳi aq bolsa,
Nan bər;
Ussioɣan bolsa su bər; □ ■
22 Xundaḳ ḳilsang, bexioɣa kəmür qooɣini toplap saloɣan bolisən,
Wə Pərwərdigar bu ixni sanga yanduridu.□

23 Ximal tərəptin qiḳḳan xamal ḳattiḳ yamoɣur elip kəlgəndək,
Qeḳimqi xum qirayni kəltürər.
24 Soḳuxḳaḳ hotun bilən *azadə* əydə billə turoɣandin kərə,
Əgzining bir bulungida *yaloɣuz* yetip-ḳopḳan yahxi.□ ■
25 Ussap kətkən kixigə muzdək su berilgəndək,
Yiraḳ yurttin kəlgən hux həwərmu ənə xundaḳ bolar.
26 Petiḳdilip süyi leyip kətkən bulaḳ,
Süyi buloɣiwetilgən ḳuduḳ,
Rəzillərgə yol ḳoyoɣan ḥəḳḳaniy adəmgə ohxaxtur.

□ **25:13** **«Huddi orma waḳtidiki tomuzda iqkən ḳar süyidək»** — ibraniy tilida: «Huddi orma waḳtidiki ḳarning salḳinidək» deyilidu. ■ **25:13** Pənd. 13:17 ■ **25:15** Pənd. 15:1; 16:14 ■ **25:18** Zəb. 11:2; 57:4; 59:7; 120:3-4; Pənd. 12:18 □ **25:20** **«(ham) suda üstigə aqqiḳ su ḳuyux»** — suda üstigə aqqiḳ su ḳuyulsa, intayin aqqiḳ bir ḥid qiḳidu, xunga mənisi: — «yarioɣa tuz səpkəndək» degəndək. ■ **25:20** Rim. 12:15 □ **25:21** **«Düxmining…»** — ibraniy tilida «Sanga əq boloɣanning…». ■ **25:21** Mis. 23:4, 5; Rim. 12:20 □ **25:22** **«(düxmənning) bexioɣa kəmür qooɣini toplap saloɣan bolisən»** — buning mənisi: «uni ḳattiḳ uyaldurisən». Bu ibarə Misirdiki kona bir adətni kərsitidu. Kixilər towa ḳiloɣanliḳini bildürüx üqün bexida bir siwət qooɣni kətürüp mangidu. Xunga «Uning bexioɣa kəmür qooɣini toplap salisən» degini, uning towa ḳilixioɣa yardəm berələysən» «wijdanini oyoɣitisən» degənliktur. □ **25:24** **«Soḳuxḳaḳ hotun bilən azadə əydə billə turoɣandin kərə,…»** — yaki «Soḳuxḳaḳ hotun bilən azadə əydə olturoɣandin kərə,…». ■ **25:24** Pənd. 21:9,19

27 Ḩəsəlni ḩəddidin ziyadə yeyix yahxi bolmas;
Birak uluoɣlukni izdəxning өzi uluoɣ ixtur.□
28 Өzini tutalmaydioɣan kixi,
Wəyran boloɣan, sepilsiz kaloɣan xəḩərgə ohxaydu.□ ■

26

1 Yazda kar yeoɣix,
Orma wakʧida yamoɣur yeoɣix kamlaxmioɣandək,
Izzət-ḩərmət əhməkḩə layik əməstur.
2 Ləyləp uqup yürgən kuqkaqtək,
Uqkan karlioɣaq yərgə konmioɣandək,
Səwəbsiz karoɣix kixigə ziyan kəltürəlməs.
3 Atka kamqa, exəkkə nohta lazim boloɣinidək,
Əhməkning dümbisigə tayak layiktur.■
4 Əhməkning əhmikanə gepi boyiqə uningoɣa jawab bərmigin,
Jawab bərsəng өzüng uningoɣa ohxap kelixing mumkin.
5 Əhməkning əhmikanə gepi boyiqə uningoɣa jawab bərgin,
Jawab bərmisəng u өzining əhməklikini əkillik dəp qaoɣlar.
6 Өz putini kesiwətkəndək,
Өz bexioɣa zulmət tiligəndək,
Əhməktin həwər yollaxmu xundak bir ixtur.□
7 Tokurning karoɣa kəlmigən putliridək,
Əhməkning aoɣzioɣa selinoɣan pənd-nəsiḩətmu bikar bolur.
8 Saloɣioɣa taxni baoɣlap atkandək,
Əhməkkə ḩərmət bildürüxmu əhmikanə ixtur.□
9 Əhməkning aoɣzioɣa selinoɣan pənd-nəsiḩət,
Məstning kolioɣa sanjiloɣan tikəndəktur.
10 Өz yekinlirini karisioɣa zəhimləndürgən okyaqidək,
Əhməkni yaki udul kəlgən adəmni yallap ixlətkən hojayinmu ohxaxla zəhimləndürgüqidur.□
11 It aylinip kelip өz kusukini yalioɣandək,
Əhmək əhməklikini kaytilar.■
12 Өzini dana qaoɣlap məmnun boloɣan kixini kərdüngmu?
Uningoɣa ümid baoɣlimaktin əhməkkə ümid baoɣlimak əwzəldur.■
13 Ḩurun adəm: — «Taxkirida dəḩxətlik bir xir turidu,
Koqida bir xir yüridu!» — dəp *өydin qikmas*.■
14 Өz mujukida eqilip-yepilip turoɣan ixikkə ohxax,
Ḩurun kariwatta yetip u yak-bu yakka өrülməktə.
15 Ḩurun kolini sunup kaqioɣa tikkini bilən,

□ **25:27** **«Birak uluoɣlukni izdəxning өzi uluoɣ ixtur»** — bizningqə bu ayəttiki «uluoɣluk» Hudaning uluoɣlukini kərsitidu. Ibraniy tilida «uluoɣ» bilən «eoɣir» bir sөz boloɣaqka, bu ayətning baxka birhil tərjimisi bar: «Eoɣir ixlarni oylinip sürüxtürüxning өzi eoɣir ixtur». Yənə baxka birnəqqə hil tərjimiliri bar, jümlidin «Өz uluoɣlukini izdəx uluoɣ ix əməs». □ **25:28** **«Өzini tutalmaydioɣan kixi»** — «өzini tutalmaydioɣan» degən sөz ibraniy tilida «өz roḩini idarə kilalmaydioɣan» dəp ipadilinidu. ■ **25:28** Pənd. 16:32 ■ **26:3** Zəb. 32:8, 9,10; Pənd. 10:13 □ **26:6** **«Өz bexioɣa zulmət tiligəndək»** — ibraniy tilida «huddi ziyan iqkəndək». □ **26:8** **«Saloɣioɣa taxni baoɣlap atkandək,...»** — tax saloɣioɣa baoɣlap koyulsa, uni saloɣidin qikaroɣili bolmaydu, əlwəttə. □ **26:10** **«Өz yekinlirini karisioɣa zəhimləndürgən okyaqidək, əhməkni yaki udul kəlgən adəmni yallap ixlətkən hojayinmu ohxaxla zəhimləndürgüqidur»** — bu pənd-nəsiḩətning baxka birnəqqə hil tərjimiliri bar. ■ **26:11** 2Pet. 2:22 ■ **26:12** Pənd. 29:20 ■ **26:13** Pənd. 22:13

Ɔ]izani aɔ]zio]a selixtinmu erinər.■
16 Ḩurun ɵzini pəm bilən jawab bərgüqi yəttə kixidinmu dana sanar.
17 Koqida keliwetip, ɵzigə munasiwətsiz majiraɔ]a arilaxḳan kixi,
Itning ḳuliḳini tutup sozɔ]anɔ]a ohxax hətərgə duqar bolar.
18 Ɵz yeḳinlirini aldap «Pəḳət qaḳqaḳ ḳilip ḳoydum!» dəydio]an kixi,
Otḳaxlarni, oḳlarni, ḩərhil əjəllik ḳorallarni atḳan təlwigə ohxaydu.
20 Otun bolmisa ot ɵqər;
Ɔ]əywət bolmisa, jedəl besilar.■
21 Qoo]lar üstigə qaqḳan kɵmürdək,
Ot üstigə ḳoyo]an otundək, jedəlqi jedəlni ulo]aytar.■
22 Ɔ]əywəthorning sɵzliri ḩərhil nazunemətlərdək,
Kixining ḳəlbigə qongḳur singdürülər.□ ■
23 Yalḳunluḳ ləwlər rəzil kɵngüllərgə ḳoxulo]anda,
Sapal ḳaqio]a kümüx ḩəl bərgəngə ohxaxtur.
24 Adawət saḳlaydio]an adəm ɵqini gəpliri bilən yapsimu,
Kɵnglidə ḳat-ḳat suyiḳəst saḳlaydu.
25 Uning sɵzi qiraylik bolsimu, ixinip kətmigin;
Ḳəlbidə yəttə ḳat iplaslik bardur.
26 U ɵqmənlikini qiraylik gəp bilən yapsimu,
Lekin rəzilliki jamaətning aldida axkarilinar.
27 Kixigə ora kolio]an ɵzi qüxər;
Taxni domilatḳan kixini tax dumilap ḳaytip kelip uni yanjar.■
28 Sahta til ɵzi ziyankəxlik ḳilo]an kixilərgə nəprətlinər;
Huxamət ḳilo]uqi eo]iz adəmni ḩalakətkə ittirər.

27

1 Ətiki kününg too]ruluḳ mahtanma,
Qünki bir küni nemə bolidio]iningnimu bilməysən.■
2 Seni baxḳilar mahtisun, ɵz aɔ]zing mundaḳ ḳilmisun,
Yat adəm seni mahtisun, ɵz ləwliring undaḳ ḳilmisun.
3 Tax eo]ir, ḳum heli jing basar,
Biraḳ əhməḳ kəltüridio]an hapiqilik ikkisidin tehimu eo]irdur.
4 Ɔ]əzəp rəḩimsizdur,
Ḳəḩr bolsa kəlkündək adəmni eḳitip ketər,
Biraḳ kim ḩəsəthorluḳ aldida taḳabil turalisun?
5 Axkara əyibləx yoxurun muḩəbbəttin əladur.
6 Dostning ḳolidin yegən zəhimlər sadiḳliḳtin bolidu;
Biraḳ düxmənning səyüxliri ḩiyligərliktur.□
7 Toḳ kixi ḩəsəl kɵnikidinmu bizardur,
Aq kixigə ḩərḳandaḳ aqqiḳ nərsimu tatliḳ bilinər.□
8 Yurt makanidin ayrilo]an kixi,
Uwisidin ayrilip yürgən ḳuxḳa ohxar.
9 Ətir wə huxbuy kɵngülni aqar,

■ **26:15** Pənd. 19:24 ■ **26:20** Pənd. 22:10 ■ **26:21** Pənd. 15:18; 29:22 □ **26:22** **«Kixining ḳəlbigə qongḳur singdürülər»** — ibraniy tilida «kixining ḳorsiḳining iqki yərlirigə singdürülər». ■ **26:22** Pənd. 18:8 ■ **26:27** Zəb. 7:15-16; 9:15; 10:2; 57:6; Top. 10:8 ■ **27:1** Yaḳ. 4:13, 14 □ **27:6** **«Dostning ḳolidin yegən zəhimlər sadiḳliḳtin bolidu»** — yaki «Dostning ḳolidin yegən zəhimlər adəmni ḩəḳiḳətkə yətküzər». □ **27:7** **«Toḳ kixi ḩəsəl kɵnikidinmu bizardur»** — yaki «toḳ kixi ḩəsəl kɵnikini dəssiwetidu».

Jan kөyər dostning səmimiy məsliḩəti kixini rioɳbətləndürər.
Jan kөyər dostning səmimiy, huxhuy məsliḩəti kixini hux ḳilur.
10 Өz dostungni, atangning dostinimu untuma;
Bexingoɳa kün qüxkəndə ḳerindixingning өyigə kirip yelinma;
Yeḳindiki dost, yiraḳtiki ḳerindaxtin əla.■
11 I ooɳlum, dana bol, kөnglümni hux ḳil,
Xundaḳ ḳiloɳiningda meni məshirə ḳilidioɳanlaroɳa jawab berələymən.
12 Zerək kixi bala-ḳazani aldin kөrüp ḳaqar;
Saddilar aldioɳa berip ziyan tartar.■
13 Yatḳa kepil boloɳan kixidin ḳərzgə tonini tutup aloɳin;
Yat hotunoɳa kapalət bərgən kixidin kapalət puli al.■
14 Ḳaḳ səḩərdə turup, yuḳiri awazda dostioɳa bəht tiligənlik,
Өzini ḳaroɳax ḩesablinar.
15 Yamoɳurluḳ kündiki tohtimay qüxkən tamqə-tamqə yeoɳin,
Wə soḳuxḳaḳ hotun bir-birigə ohxaxtur.■
16 Uni tizgənləx boranni tosḳanoɳa,
Yaki yaoɳni ong ḳol bilən qanggallioɳanoɳa ohxaxtur.
17 Təmürni təmürgə bilisə өtkürləxkəndək,
Dostlarmu bir-birini өtkürləxtürər.
18 Ənjür kөqitini pərwix ḳiloɳuqi uningdin ənjür yəydu;
Hojayinini asrap kütkən ḳul izzət tapidu.
19 Suda adəmning yüzi əks ətkəndək,
Insanning ḳəlbining ḳandaḳliḳi өz yenidiki kixi arḳilik bilinər.□
20 Təḩtisara wə ḩalakət ḩərgiz toymioɳandək,
Adəmning *aq* kөzliri ḳanaət tapmas.□ ■
21 Sapal ḳazan kümüxni, qanaḳ altunni tawlar,
Adəm bolsa mahtaloɳanda sinilar.
22 Əhməḳni buoɳday bilən birgə səndəldə talḳan ḳilip soḳsangmu,
Əhməḳliḳi yənila uningda turar.

23 Padiliringning əḩwalini obdan bilip tur,
Mal-waranliringdin yahxi həwər al;
24 Qünki baylikning mənggü kapaliti bolmas,
Taj-təhtmu dəwrdin-dəwrgiqə turamdu?
25 Ḳuruoɳan qəplər oruloɳandin keyin,
Yumran qəplər өsüp qikḳanda,
Taoɳ baoɳridinmu yawayi qəplər yioɳiloɳanda,
26 Xu qaoɳda ḳozilarning yungliri ḳirḳilip kiyiming bolar;
Өqilərni satḳan puloɳa bir etiz kelər,■
27 Ḩəmdə өqilərning sütliri sening ḩəm ailidikiliringning ozuḳluḳini,
Dedəkliringning ḳorsiḳini təminləxkimu yetər.

28

1 Yamanlar ḩeqkim ḳooɳlimisimu ḳaqar;

■ **27:10** Pənd. 17:17; 18:24 ■ **27:12** Pənd. 22:3 ■ **27:13** Pənd. 6:1, 2; 11:15; 17:18; 20:16 ■ **27:15** Pənd. 19:13 □ **27:19** **«Insanning ḳəlbining ḳandaḳliḳi өz yenidiki kixi arḳilik bilinər»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Insanning ḳəlbining ḳandaḳliḳi өz yenidiki kixining ḳəlbigə məlum bolar (əks etər)». □ **27:20** **«Təḩtisara»** — өlgənlərning roḩliri baroɳan jay. **«Ḩalakət»** — bəlkim «ḩalak ḳiloɳuqi» degən yaman bir pərixtidur. «Wəḩ.» 9:11ni kөrüng. ■ **27:20** Top. 1:8 ■ **27:26** 1Tim. 6:8

Birақ һəққaniylar xir yürək batur kelər.■
2 Yurtta gunaһlar kөpəysə, uning əmirliri kөp almixar,
Lekin uni soriоquqi yorutuloqan wə bilimlik bolsa, yurt aman-muқim uzun turar.
3 Miskinlərgə zulum seliwatқan bir kəmbəoqəl,
Huddi *ziraətlərni* yatқuzup denini қoymaydioqan қara yamoquroqa ohxaydu.
4 Təwrat қanunidin waz kəqkənlər yamanlarni yahxi dəp mahtar;
Birақ қanunni tutқuqilar ularoqa қarxi kürəx қilar.
5 Rəzillər adalətni qüxənməs;
Birақ Pərwərdigarni izdigüqilər һəmmə ixni qüxinər.
6 Pəzilətlik yolda mangoqan miskin kixi,
Sahta, ikki yüzlimə bay adəmdin yahxidur.■
7 Təwrat-қanunioqa itaət қiloqan yigit əқillиқ ooquldur;
Birақ nan қepilaroqa һəmraһ boloquqi atisini nomuska қaldurar.■
8 Jazanihorluқ қilip yuқiri өsüm arқilиқ baylиқlar tapқan kixi,
Ahirida bularni miskinlərgə həyrihaһlиқ қiloquqining қolioqa ətküzüx üqün toplioqandur.■
9 Kimki Təwrat-қanunini anglimaymən dəp қuliқini yopursa,
 Һətta dualirimu ləniti bolup қalar.
10 Kimki duruslarni yaman yoloqa azdursa,
Өzi kolioqan orisioqa өzi qüxər;
Birақ pak-diyanətlik adəm yahxiliққa mirashor bolar.■
11 Bay dərwəқə өzini dana sanar;
Birақ yorutuloqan miskin uni һaman kөrüp yetər.
12 Һəққaniylar oqalibiyətlik bolsa,
Jaһanni təntənə қaplar;
Birақ yamanlar mərtiwigə qiқsa, halayiқ өzlirini қaqurar.■
13 Өz gunaһlirini yoxuroqan kixi ronaқ tapmas;
Birақ ularni tonup iқrar қilip, ulardin waz kəqkən kixi rəһim-xəpқətkə erixər.■
14 *Pərwərdigardin* һərdaim қorқup yürgən kixi xunqə bəhtliktur!
Birақ kөnglini tax қiloqan balayi’apətkə қalar.□
15 Һөrkirəp turoqan xir,
Yaki *owni izdəp* keziwatқan eyiқ қandaқ bolsa,
Yoқsul puқralarning üstidiki rəzil һakimmu xundaқtur.
16 Yorutulmioqan əmir һaman zor bir zalim bolup qiқar,
Birақ һaram baylиқlaroqa nəprətlənsə, təhtidə uzun olturar.
17 Қan tөkkən kixi қərz bilən һangoqa қarap yügürər;
Uni һeqkim tosmisun!□
18 Səmimiy, diyanətlik yolda mangoqan қutular;
Ikki yolda mangoqan sahta kixi ularning biridə һaman yiқilip qüxər.
19 Өz yerigə tirixip ixligən deһқanning neni yetip axar;
Birақ bikar yürüp ham hiyallarni қooliоqan kixining yoқsulluқi mol bolar!
20 Rastqil kixining bəhti kөpiyər;
Birақ bay boluxқa aldirioqan kixi jazadin қeqip қutulalmas.■

■ **28:1** Law. 26:36; Қan. 28:28; Yəx. 57:21 ■ **28:6** Pənd. 19:1 ■ **28:7** Pənd. 29:3 ■ **28:8** Law. 25:35-37 ■ **28:10** Pənd. 26:27 ■ **28:12** Pənd. 11:10,11 ■ **28:13** Zəb. 32:3, 5; 1Yuһa. 1:9, 10 □ **28:14** **«Pərwərdigardin һərdaim қorқup yürgən kixi xunqə bəhtliktur»** — əyni tekisttə «Pərwərdigar» degən səz tepilmaydu. Xunga baxқa birhil tərjimisi: «Gunaһ қilixtin һərdaim қorқup yürgən kixi». □ **28:17** **«Uni һeqkim tosmisun!»** — baxқa birhil tərjimisi: «Һeqkim uningoqa һimayə bolmisun!». Təwrat қanuni boyiqə adəmni tasadipiy eltürgən kixi «panaһlиқ xəһər»lərgə қaqsa bolatti. Əmma gunaһi bar kixilər һaman xu xəһərlərdin һimayə alalmaytti («Qəl.» 6:34-35ni kөrüng). ■ **28:20** Pənd. 13:11; 20:21; 23:4

21 Birigə yan besix ḳət’iy bolmas;
Qünki bəzilər ḩətta bir burda nan üqünmu gunaḩ ətküzər.□ ■
22 Nəpsi toymas kixi baylikḳlarni kəzləp aldiraydu,
U namratlikḳning əz bexioɳa qüxidioɳinidin bihəwərdur.□
23 Baxḳilarning hatalikḳini oquḳ əyibligən kixi,
Ḩaman huxamət ḳiloɳuqioɳa ḳarioɳanda kəprək iltipat tapar.
24 Ata-anisining təəlluḳatini ooɳrilap, «Bu ḩeqḳandaḳ gunaḩ əməs» degən kixi,
Ḩalak ḳiloɳuqining xerikidur.
25 Nəpsi toymioɳur kixi jedəl-majira teriydu;
Biraḳ Pərwərdigaroɳa tayanoɳan kixi ətlinər.□ ■
26 Əzining kəngligə ixəngən kixi əhməḳtur;
Biraḳ danaliḳ bilən mangoɳan nijat tapar.
27 Namratlaroɳa həyrhaḩliḳ ḳilidioɳan kixi moḩtajliḳ tartmas;
Lekin ḩajətmənni kərsimu kərməskə saloɳan kixi kəpligən ḳaroɳixḳa uqrar.■
28 Yamanlar mərtiwigə qiḳsa, halayiḳ əzlirini ḳaqurar;
Lekin ular zawal tapsa, ḩəḳḳaniylar rawaj tapar.■

29

1 Ḳayta-ḳayta əyiblinip turup yənə boyni ḳattiḳliḳ ḳiloɳan kixi,
Tuyuḳsizdin dawalioɳusiz yanjilar.
2 Ḩəḳḳaniylar güllənsə, puḳraliri xadlinar,
Ḳəbiḩlər ḩoḳuḳ tutsa puḳra nalə-pəryad kətürər.■
3 Danaliḳni səygən ooɳul atisini hux ḳilar;
Biraḳ paḩixilərgə ḩəmraḩ boloɳan uning mal-mülkini buzup-qaqar.■
4 Padixaḩ adalət bilən yurtini tinq ḳilar;
Biraḳ baj-seliḳ saloɳan bolsa, uni wəyran ḳilar.□
5 Əz yeḳinioɳa huxamət ḳiloɳan kixi,
Uning putlirioɳa tor təyyarlap ḳoyoɳandur.
6 Rəzil adəmning gunaḩi əzigə ḳapḳan yasap ḳurar;
Biraḳ ḩəḳḳaniy kixi nahxilar bilən xadlinar.
7 Ḩəḳḳaniy kixi miskinning dəwasioɳa kəngül bəlür;
Biraḳ yamanlar bolsa bu ixni qüxənməs.■
8 Ḩakawur kixilər xəḩərni ḳutritip dawaloɳutar;
Biraḳ aḳilanilər aqqiḳ oɳəzəplərni yandurar.
9 Dana kixi əhməḳ bilən dəwalaxsa,
Əhməḳ ḩürpiyidu yaki külidu, nətijisi ḩaman tinqliḳ bolmas.
10 Ḳanhorlar pak-diyanətliklərgə nəprətlinər;
Duruslarning jenini bolsa, ular ḳəstlər.□
11 Əhməḳ ḩərdaim iqidiki ḩəmmini axkara ḳilar;
Biraḳ dana əzini besiwalar.■
12 Ḩəkümdar yaloɳan səzlərgə ḳulaḳ salsa,
Uning barliḳ hizmətkarliri yaman əgənməy ḳalmas.

□ **28:21 «ḳət’iy bolmas»** — ibraniy tilida «yahxi əməs». ■ **28:21** Pənd. 18:5; 24:23 □ **28:22 «Nəpsi toymas kixi»** — ibraniy tilida «kəzi yaman kixi». □ **28:25 «Nəpsi toymioɳur kixi»** — yaki «ḩali qong kixi». ■ **28:25** Pənd. 13:10; 15:18; 29:22 ■ **28:27** Ḳan. 15:7,8,10; Pənd. 19:17; 22:9 ■ **28:28** Pənd. 28:12 ■ **29:2** Pənd. 11:10; 28:12,28 ■ **29:3** Pənd. 10:1; 15:20; 28:7; Luḳa 15:13 □ **29:4 «Biraḳ baj-seliḳ saloɳan bolsa,...»** — yaki «biraḳ parihor bolsa,..». ■ **29:7** Ayup 29:16 □ **29:10 «Duruslarning jenini bolsa, ular ḳəstlər»** — baxḳa birhil tərjimisi: «biraḳ duruslar ularning jenidin həwər alar». ■ **29:11** Pənd. 14:33

13 Gaday bilən uni əzgüqi kixi bir zeminda yaxar;
Ḥər ikkisining kəzini nurlanduroɣuqi Pərwərdigardur.□ ■
14 Yoḳsullarni diyanət bilən soriɣan padixaḥning bolsa,
Təhti mənggügə məḥkəm turar.■
15 Tayaḳ bilən tənbiḥ-nəsiḥət balilaroɣa danaliḳ yətküzər;
Biraḳ əz məyligə ḳoyup berilgən bala anisini hijalətkə ḳaldurar.■
16 Yamanlar güllinip kətsə, naḥəḳlik kəpiyər;
Lekin ḥəḳḳaniylar ularning yiḳiloɣinini kərər.■
17 Ooɣlungni tərbiyəlisəng, u seni aram tapḳuzar;
U kənglüngni səyündürər.■
18 *Pərwərdigarning* wəḥiysi bolmioɣan əlning puḳraliri yoldin qiḳip baxpanaḥsiz ḳalar;
Lekin Təwrat-ḳanunioɣa əməl ḳilidioɣan kixi bəhtliktur.□
19 Ḳulni səz bilənla tüzətkili bolmas;
U səzüngni qüxəngən bolsimu, etibar ḳilmas.
20 Aoɣzini basalmaydioɣan kixini kərgənmu?
Uningdin ümid kütkəndin, əhməḳtin ümid kütüx əwzəldur.■
21 Kimki əz ḳulini kiqikidin tartip əz məyligə ḳoyup bərsə,
Künlərning biridə uning bexioɣa qiḳar.□
22 Terikkək kixi jedəl-majira ḳozoɣap turar;
Asan aqqiḳlinidioɣan kixining gunaḥliri kəptur.■
23 Məoɣrurluḳ kixini pəs ḳilar,
Biraḳ kəmtərlik kixini ḥərmətkə erixtürər.■
24 Ooɣri bilən xerik boloɣan kixi əz jenioɣa düxməndur;
U soraḳqining *guwaḥ berixkə* agaḥlanduruxini anglisimu, lekin rast gəp ḳilixḳa petinalmas.□ ■
25 Insan balisidin ḳorḳux adəmni tuzaḳḳa qüxüridu;
Biraḳ kimki Pərwərdigaroɣa tayanoɣan bolsa, u bihətər kətürülər.□
26 Kəp kixilər ḥəkümdardin iltipat izdəp yürər;
Biraḳ adəmning ḥəḳ-rizḳi pəḳət Pərwərdigarningla ḳolididur.■
27 Naḥəḳlər ḥəḳḳaniylaroɣa yirginqliktur;
Durus yolda mangoɣan kixilər yamanlaroɣa yirginqliktur.

30

Agurning pənd-nəsiḥətliri

1 Təwəndikilər Yakəḥning ooɣli Aguroɣa wəḥiy bilən kəlgən səzlərdur:
Bu adəm Itiyəlgə, yəni Itiyəl bilən Ukaloɣa mundaḳ səzlərni degən: — □
2 Mən dərwəḳə insanlar arisidiki əng nadini, ḥaywanoɣa ohxaxturmən;

□ **29:13 «Gaday bilən uni əzgüqi kixi bir zeminda yaxar»** — ibraniy tilida: «gaday bilən uni əzgüqi kixi bir-birigə yoluḳar». ■ **29:13** Pənd. 22:2 ■ **29:14** Pənd. 20:28; 25:5 ■ **29:15** Pənd. 10:1; 13:24; 17:21,25; 22:15; 23:13 ■ **29:16** Zəb. 37:36; 58:10-11; 91:8 ■ **29:17** Pənd. 13:24; 22:15; 23:13,14 □ **29:18 «yoldin qiḳip baxpanaḥsiz ḳalar»** — bu ibarə ibraniy tilida ikki bisliḳ bir səz bilənla ipadiləngən. ■ **29:20** Pənd. 26:12 □ **29:21 «Künlərning biridə uning bexioɣa qiḳar»** — baxḳa birhil tərjimisi «Ahirda u (ḳul) əzigə pərzənttək bolup qiḳar». ■ **29:22** Pənd. 15:18; 26:21 ■ **29:23** Ayup 22:29; Pənd. 15:33; 18:12; Yəx. 66:2; Mat. 23:12; Luḳa 14:11; 18:14; Yaḳ. 4:6,10; 1Pet. 5:5 □ **29:24 «...rast gəp ḳilixḳa petinalmas»** — «Law.» 5:1ni kərüng. ■ **29:24** Law. 5:1 □ **29:25 «bihətər kətürülər»** — ibraniy tilida bir səz bilənla ipadilinidu. ■ **29:26** Pənd. 19:6 □ **30:1 «wəḥiy bilən kəlgən səzlər»** — ibraniy tilida «yükləngən səzlər» dəp ipadilinidu. Demək, Pərwərdigarning Agurning dil-roḥioɣa yükligən səzliri. **«Bu adəm»** — Yakəḥning ooɣli Agur.

Məndə insan əḳli yoḳ.
3 Danaliḳni ḩeq əgənmidim;
Əng Pak-Muḳəddəs Bolƣuqi ḩəḳḳidimu sawatim yoḳtur.
4 Kim ərxkə kətürülgən, yaki ərxtin qüxkən?
Kim xamalni ḳollirida tutḳan?
Kim sularni Əz tonioƣa yəgəp ḳoyoƣan?
Kim yər-zeminning qegralirini bəlgiligən?
Uning ismi nemə? Uning Oƣlining ismi nemə? Biləmsən-yoḳ?■
5 Təngrining ḩərbir səzi sinilip ispatlinip kəlgəndur;
U Əzigə tayanoƣanlarning ḩəmmisini ḳooƣdaydioƣan ḳalḳandur. ■
6 Uning səzlirigə ḩeq nərsə ḳoxma;
Undaḳ ḳilsang, U seni əyibləydu,
Sening yaloƣanqiliḳing axkarilinidu.■

7 I *Hudayim*, Səndin ikki nərsini tiləymən;
Mən əlgüqə bularni məndin ayimioƣaysən: —
8 Sahtiliḳ wə yaloƣanqiliḳni məndin yiraḳ ḳiloƣaysən;
Meni gadaymu ḳilmay, baymu ḳilmay, bəlki eḩtiyajimoƣa layiḳla riziḳ bərgəysən.
9 Qünki ziyadə toyup kətsəm, Səndin yenip: «Pərwərdigar degən kim?» — dəp ḳelixim mumkin.
Yaki gaday bolup ḳalsam, ooƣriliḳ ḳilip, Sən Hudayimning namioƣa daoƣ kəltürüxim mumkin.

10 Hojayinining aldida uning ḳuli üstidin xikayət ḳilma,
Bolmisa u seni ḳaroƣap lənət ḳilidu, əyibkar bolisən.

11 Əz atisini ḳaroƣaydioƣan,
Əz anisioƣa bəht tiliməydioƣan bir dəwr bar,
12 Əzini pak qaoƣlaydioƣan, əməliyəttə məynətqilikidin ḩeq yuyulmioƣan bir dəwr bar,
13 Bir dəwr bar — aḩ, kibirlikidin nəziri nemidegən üstün,
Ḫakawurluḳidin ḩali nemidegən qong!□ ■
14 Uning ajizlar wə yoḳsullarni yalmap yutuwetidioƣan qixliri ḳiliqtək,
Eziḳ qixliri piqaḳtək boloƣan bir dəwr bar!■

15 Zülükning ikki ḳizi bar, ular ḩərdaim: «Bərgin, bərgin» dəp towlixar.
Ḩərgiz toyunmaydioƣan üq nərsə bar, ḩərgiz ḳanaətlənməydioƣan tət nərsə bar, ular bolsimu: —□
16 Gər, tuoƣmas hotunning ḳarni,
Suoƣa toyunmioƣan ḳuroƣaḳ Yər.
Wə ḩərgiz «boldi, toydum» deməydioƣan ottin ibarət.□

17 Atisini məshirə ḳilidioƣan,
Anisini kəmsitidioƣan kəzni bolsa,
Ḳaoƣa-ḳuzoƣunlar qoḳular,
Bürkütning balilirimu uni yər.

■ **30:4** Ayup 38:4; Zəb. 104:3; Yəx. 40:12 ■ **30:5** Zəb. 12:6-7; 18:30-31; 19:7-8; 119:140, 2Tim. 2:16 ■ **30:6** Ḳan. 4:2; 12:32; Wəḩ. 22:18 □ **30:13** **«Ḫakawurluḳidin ḩali nemidegən qong!» —** ibraniy tilida «Ularning ḳapaḳliri nemanqə kətürülgən!». ■ **30:13** Pənd. 6:17 ■ **30:14** Pənd. 12:18 □ **30:15** **«zülük» —** su iqidə yaxaydioƣan ḳanhor bir hil parazittur. □ **30:16** **«Gər» —** muxu yərdə «gər» ibraniy tilida «xeol», yəni «təḩtisara», ölüklərning roḩliri ḳiyamət künini kütidioƣan yərni kərsitidu.

18 Mən üqün intayin tilsimat üq nərsə bar;
Xundaḳ, mən qüxinəlməydiоɳan tət ix bar: —
19 Bürkütning asmandiki uqux yoli,
Yilanning taxta beоɳirlap mangidiоɳan yoli,
Kemining dengizdiki yoli wə yigitning ḳizоɳa axiḳ boluxtiki yolidur.

20 Zinahor hotunning yolimu xundaḳtur;
U bir nemini yəp bolup aоɳzini sürtiwətkən kixidək: «Mən ḥeqḳandaḳ yamanliḳni ḳilmidim!» — dəydu.□

21 Yər-zemin üq nərsə astida biaram bolar;
U kətürəlməydiоɳan tət ix bar: —
22 Padixaḥ boloɳan ḳul,
Tamaḳḳa toyоɳan ḥamaḳət,
23 Nəprətkə patḳan, ərgə təgkən hotun,
Өz hanimining ornini basḳan dedək.□

24 Yər yüzidə teni kiqik, lekin intayin əḳillik tət hil janiwar bar: —
25 Qəmülilər küqlük həlḳ bolmisimu, birak yazda ozuḳ təyyarliwelixni bilidu;■
26 Suoɳurlar əzi ajiz bir ḳowm bolsimu, hada taxlarning arisioɳa uwa salidu;
27 Qekətkilərning padixaḥi bolmisimu, lekin ḳatar tizilip rətlik mangidu;
28 Kəsləngükni ḳol bilən tutuwaloɳili bolidu,
Lekin han ordilirida yaxaydu.

29 Ḳədəmliri ḥəywətlik üq janiwar bar,
Kixigə zoḳ berip mangidiоɳan tət nərsə bar: —
30 Ḥaywanatlar iqidə əng küqlük, ḥeq nemidin ḳorḳmas xir,
31 Zilwa bəygə iti,
Tekə,
Wə puḳraliri ḳollaydiоɳan padixaḥdur.□ ■

32 Əgər sən əhməḳlik ḳilip өzüngni bək yuḳiri orunoɳa ḳoyuwaloɳan bolsang,
Wə yaki təlwə bir oyda boloɳan bolsang,
Ḳolung bilən aоɳzingni yum!□ ■
33 Kala süti ḳoqulsa seriḳ may qiḳar;
Birining burni mijilsa, ḳan qiḳar;
Adawət ḳozоɳap intiḳam oylisa jedəl-majira qiḳar.□

31

Padixaḥḳa nəsiḥət

□ **30:20 «Mən ḥeqḳandaḳ yamanliḳni ḳilmidim!»** — zinahor hotunning yolining ajayibliḳi bolsa өzining op'oquḳ gunaḥini ḥeq tonumaydiоɳanliḳidin ibarət. □ **30:23 «Nəprətkə patḳan»** — yaki «nəprətlik», «nəprətləngən». ■ **30:25** Pənd. 6:8 □ **30:31 «zilwa bəygə iti»** — yaki «bəygə eti» — ibraniy tilida bu səz bək az uqraydu. **«puḳraliri ḳollaydiоɳan padixaḥdur»** — baxḳa ikki hil tərjimisi: «Aоɳdurulmas wə ərülməs padixaḥdur» yaki «Өz ḳoxunini baxlioɳan padixaḥdur». ■ **30:31** Ayup 39:19-28 □ **30:32 «Ḳolung bilən aоɳzingni yum!»** — bəlkim ibraniy tilida «boldi, bəs!» degən mənini berix mumkin. ■ **30:32** Ayup 21:5 □ **30:33 «Kala süti ḳoqulsa ... birining burni mijilsa.... adawət ḳozоɳap intiḳam oylisa ...»** — bu jümlidiki «ḳoqulsa» «mijilsa» wə «ḳozоɳap ... oylisa» ibraniy tilida ohxax bir peil bilən ipadiləngən.

1 Təwəndikilər, padixaḥ Ləmuəlgə uning anisi arḳilik wəḥiy bilən kəlgən səzlərdur;
anisi bu səzlərni uningoɣa øgətkən: □
2 I ooɣlum, i mening amrikim, ḳəsəmlər bilən tiligən arzulukum, mən sanga nemə
dəy?□
3 Küq-ḳuwwitingni ayal-hotunlar təripigə sərp ḳilmioɣin;
Yaki padixaḥlarnimu wəyran ḳilidioɣan ixlaroɣa berilgüqi bolma!□ ■
4 I Ləmuəl, xarab iqix padixaḥlaroɣa layik əməs,
Əmirlərgimu ḥarakḳa humar bolux yaraxmas.
5 Bolmisa ular xarab iqip, *mukəddəs* bəlgilimilərni untup,
Bozək bəndilərning ḥəkḳini astin-üstün ḳiliwetixi mumkin.
6 Küqlük ḥarak ølgüsi kəlgənlərgə, ḥəsrətkə qəmgənlərgə berilsun!
7 Ular xarabni iqip, miskinlikini untup,
Ḳaytidin dərd-əlimini esigə kəltürmisun!□
8 Øzliri üqün gəp ḳilalmaydioɣanlaroɣa aoɣzingni aqḳin,
Ḥalak bolay degənlərning dəwasidə gəp ḳil.
9 Süküt ḳilma, ular üqün lilla ḥøküm ḳil,
Ezilgənlərning wə miskinlərning dərdigə dərman bol.■

Pəzilətlik ayal

10 |□| Pəzilətlik ayalni kim tapalaydu?
Uning ḳimmiti ləəl-yaḳutlardinmu zor exip qüxidu.□ ■
11 |□| Erining køngli uningoɣa tayinip hatirjəm turidu,
U boloɣaqḳa erining aloɣan oljisi kəm əməstur!
12 |□| Uømür boyi erigə wapadar bolup yahxilik ḳilidu,
Uni ziyanoɣa uqratmaydu.
13 |□| U ḳoy yungi wə kəndir tepip,
Øz ḳoli bilən jan dəp əjir ḳilidu.
14 |□| U soda kemilirigə ohxax,
ailini beḳixtiki ozuḳ-tülüklərni yirak jaylardin toxuydu.
15 |□| Tang yorumasta u ornidin turidu,
ailisidikilərgə yeməklik təyyarlaydu,
Hizmətkar-dedəklərgə nesiwisini təḳsim ḳilidu.□
16 |□| U bir parqə etizni øzi kørüp alidu;
Ḳoli bilən yioɣḳan daramættin u bir üzümzar bina ḳilidu.
17 |□| *Ixḳa ḳarap* u belini küq bilən baoɣlar,
Biləklirini küqləndürər;
18 |□| Øz ixining paydiliḳliḳioɣa køzi yetər,

□ **31:1 «Padixaḥ Ləmuəl» —** bəzi alimlar «Ləmuəl»ni Sulaymanning anisi Bat-Xeba uningoɣa ḳoyoɣan ləḳəm, dəp ḳaraydu. Israil üstidin ḥøküm sürgüqilər arisida «Ləmuəl» isimlik bir padixaḥ bizgə naməlum. «Ləmuəl» degənning mənisi: «Huda üqün». **«wəḥiy bilən kəlgən səzlər»** — əgər bu bab Agurning (30:1) səzining dawami bolsa, undaḳta «wəḥiy bilən kəlgən səzlər» Pərwərdigarning Agurning «dil-roḥioɣa yükligən səzliri»ni ng dawamini kərsitidu. □ **31:2 «I mening amrikim» —** ibraniy tilida «I baliyatḳumning balisi!». **«ḳəsəmlər bilən tiligən arzulukum!»** — ibraniy tilida «I ḳəsəmlirimning balisi!». □ **31:3 «ayal-hotunlar təripigə» —** demək, jinsiy ḥəwəslərgə. ■ **31:3** Ḳan. 17:17 □ **31:7 «Ular xarabni iqip, ... ḳaytidin dərd-əlimini esigə kəltürmisun!» —** bu səzlər kinayilik, ḥəjwiy boloɣini bilən, mskinlərning xarab iqix səwəbigimu ḥesdaxlik bildüridu. Lekin ayət ularning xundak ḳilidioɣanlikini ḥərgiz təstikliɣan əməs. Køzdə tutuloɣini ḥøkümdarlarning eoɣir məs'uliyitidin ibarəttur. ■ **31:9** Law. 19:15; Ḳan. 1:16 □ **31:10 «pəzilətlik ayalni kim tapalaydu?...» —** keyinki 22 ayət xeir bolup, ibraniy tilida alahidə xəkilgə igə. Ibraniy yeziḳida 22 ḥərp bar. Bu 22 ayətning ḥərbiri ibraniy elipbə tərtipigə asasən baxlinidu (məsilən, uyoɣur tili bolsa, a-, ə-, b- ḳatarlik ḥərplər bilən baxlanoɣanoɣa ohxax). ■ **31:10** Pənd. 12:4 □ **31:15 «... nesiwisini təḳsim ḳilidu» —** yaki «... ixni təḳsim ḳilidu».

Keqiqə qirioɣini əqürməy ix ḳilar.
19 |□| U ḳolliri bilən qaḳni qərər,
Barmaḳliri yip urquḳini tutar.
20 |□| Ajizlaroɣa yardəm ḳolini uzitar;
Ḥajətmənlərgə ḳollirini sozar.
21 |□| Ḳar yaoɣḳanda u ailisi tooɣruluḳ əndixə ḳilmaydu,
Өyidikilərning ḥəmmisigə ḳizil kiyimlər kiydürülgən.
22 |□| Kariwat yapḳuqlirini əzi toḳuydu;
Өzining kiyim-keqəkliri kanap wə səsün rəhttindur.
23 |□| Erining xəḥər dərwazilirida abruyi bar;
Xu yərdə u yurttiki aḳsaḳallar ḳataridin orun alidu.□
24 |□| U nəpis kanaptin kiyim-keqək tikip uni satidu;
Bəlwaoɣlarni tikip sodigərlərni təminləydu.
25 |□| Kiyimi küq-ḳudrət wə izzət-ḥörmättur;
U keləqəkkə ümid bilən külüp ḳaraydu.
26 |□| Aoɣzini aqsila, dana səz ḳilidu,
Tilida meḥribanə nəsiḥətlər bar.
27 |□| ailisidiki ixlardin daim həwər alidu,
Bikaroɣa nan yeməydu.
28 |□| Pərzəntliri ornidin turup uningoɣa bəht-bərikət tiləydu;
Erimu mubarəkləp uni mahtap: —
29 |□| «Pəzilət bilən yaxioɣan ayallar köptur,
Birak sən ularning ḥəmmisidinmu exip qüxisən» — dəydu.
30 |□| Güzəllik seḥri aldamqidur,
Ḥösn-jamalmu pəḳət bir köpük, halas,
Pəḳət Pərwərdigardin ḳorḳidioɣan ayalla mahtilidu!
31 |□| U əz meḥnitining mewiliridin bəḥrimən bolsun!
Əjirliri uni dərwazilarda ḥörmət-xöḥrətkə erixtürsun!□

□ **31:23 «Erining xəḥər dərwazilirida abruyi bar»** — kona ərp-adətlər boyiqə, yurttiki aḳsaḳallar xəḥər dərwazida yioɣin eqip sot ḳilatti. □ **31:31 «Əjirliri uni dərwazilarda ḥörmət-xöḥrətkə erixtürsun!»** — yuḳiriḳi izaḥatta deyilgəndək, xəḥər dərwaziliri aḳsaḳallar olturidioɣan orun bolup, jəmiyətning əng yuḳiri dərijisini bildüridu.

Ḫekmət toplioɣuqi

«Ḫəmmə ix bimənliktur!»

1 Yerusalemda padixaḫ boloɣan, Dawutning ooɣli «Ḫekmət toplioɣuqi»ning səzliri: —□
2 «Bimənilik üstigə bimənilik!» — dəydu «Ḫekmət toplioɣuqi» — «Bimənilik üstigə
bimənilik! Ḫəmmə ix bimənliktur!»□ ■
3 Ḳuyax astida tartḳan japaliridin insan nemə paydioɣa erixər?□ ■
4 Bir dəwr ətidu, yənə bir dəwr kelidu;
Birak yər-zemin mənggügə dawam ḳilidu;■
5 Kün qiḳidu, kün patidu;
Wə qiḳidioɣan jayoɣa ḳarap yənə aldirap mangidu.
6 Xamal jənubḳa ḳarap soḳidu;
Andin burulup ximaloɣa ḳarap soḳidu;
U aylinip-aylinip,
Ḫərdaim ɵz aylanma yolioɣa ḳaytidu.
7 Barliḳ dəryalar dengizoɣa ḳarap aḳidu, birak dengiz tolmaydu;
Dəryalar ḳaysi jayoɣa akḳan bolsa,
Ular yənə xu yərgə ḳaytidu.■
8 Barliḳ ixlar japaoɣa toloɣandur;
Uni eytip tügətküqi adəm yoḳtur;
Kɵz kərüxtin,
Ḳulaḳ anglaxtin ḫərgiz toymaydu.
9 Boloɣan ixlar yənə bolidioɣan ixlardur;
Ḳiloɣan ixlar yənə ḳilinidu;
Ḳuyax astida ḫeqḳandak yengiliḳ yoḳtur.■
10 «Mana, bu yengi ix» degili bolidioɣan ix barmu?
U bəribir bizdin burunḳi dəwrlərdə alliḳaqan bolup ətkən ixlardur.
11 Burunḳi ixlar ḫazir ḫeq əsləmməydu;
Wə kəlgüsidə bolidioɣan ixlarmu ulardin keyin yaxaydioɣanlarning esigə ḫeq
kəlməydu.□

Sulaymanning təjribisi

12 Mənki ḫekmət toplioɣuqi Yerusalemda Israiloɣa padixaḫ boloɣanmən; 13 Mən
danaliḳ bilən asmanlar astida barliḳ ḳilinoɣan ixlarni ḳetirḳinip izdəxkə kɵngül
ḳoydum —

□ **1:1 «Ḫekmət toplioɣuqi»** — yazoɣuqi ɵzining Sulayman ikənlikini kərsitidu. Bu nuḳta 16-ayət, 2:7-ayət ḳatarliḳlarda ispatlinidu. Kitabning nami əsliy ibraniy tilida «Ḳoḫələt» deyilidu, uning mənisi: «toplioɣuqi» «rətligüqi» degən mənidə bolup, biz uni «ḫekmət toplioɣuqi» (demək, «oy-pikirlərni rətligüqi») dəp tərjimə ḳilduḳ. Bəzilər uni yənə «Təlim bərgüqi», «Wəz eytḳuqi» dəpmu tərjimə ḳilidu. □ **1:2 «Bimənilik üstigə bimənilik!»** — ibraniy tilida «bimənliklərning bimənliki!». Bu huddi «Küylərning küy» «əng güzəl küy» deyilgəngə ohxaxtur, «bimənliklərning bimənliki» bəlkim «ḫayatliḳ aləmdə «əng bimənilik ixtur!»» degənni bildürüxi mumkin. ■ **1:2** Zəb. 62:9; 144:4 □ **1:3 «Ḳuyax astida»** — bu «Ḫekmət toplioɣuqi»diki aqḳuqluḳ səzdur. Yazoɣuqining bayanlirining kəpinqisi «asmandin (Hudadin) kəlgən wəḫiy» bilən əməs, bəlki «ḳuyax astida» yaki «aptap asti»diki kɵzḳarax bilən eytiloɣan. U ḳəstən xundak kɵz-ḳaraxni səzləydu. «Kirix səz» wə «ḳoxumqə səz»imiznimu kərüng. ■ **1:3** Top. 2:22; 3:9 ■ **1:4** Zəb. 104:5 ■ **1:7** Ayup 38:8, 9, 10; Zəb. 104:8-10 ■ **1:9** Top. 3:15 □ **1:11 «… kəlgüsidə bolidioɣan ixlarmu ulardin keyin yaxaydioɣanlarning esigə ḫeq kəlməydu»** — demək, yengi dəwrdə «yengi» deyilgən bir ix qiḳḳan bolsa, xu ix əməliyəttə burunḳi dəwrdlərdə məwjut boloɣan ixtur. Ḫazirḳi dəwrdikilər burunḳi dəwrlərni bilməydu yaki untuoɣan, bu ixni «yengi!» dəydu.

Hulasəm xuki, Huda insan balilirining ɵz-ɵzini bənd ḳilip upritix üqün, ularⱺa bu eⱺir japani təḳdim ḳilⱺan! 14 Mən ḳuyax astidiki barliḳ ḳilinⱺan ixlarni kɵrüp qiḳtim, —
Mana, ḫəmmisi bimənilik wə xamalni ḳooⱺliⱺandək ixtin ibarəttur.
15 Əgrini tüz ḳilⱺili bolmas;
Kəmni toluḳ dəp saniⱺili bolmas.□
16 Mən ɵz kɵnglümdə oylinip: «Mana, mən uluⱺlinip, məndin ilgiri Yerusalem üstigə barliḳ ḫɵküm sürgənlərdin kɵp danaliḳḳa erixtim; mening kɵnglüm nuroⱺun danaliḳ wə bilimgə erixti» — dedim.
17 Xuning bilən danaliḳni bilixkə, xuningdək təlwilik wə əhmiḳanilikni bilip yetixkə kɵngül ḳoydum; muxu ixnimu xamal ḳooⱺliⱺandək ix dəp bilip yəttim. 18 Qünki danaliḳning kɵp boluxi bilən azab-oḳubətmu kɵp bolidu; bilimini kɵpəytküqining dərd-əlimimu kɵpiydu.

2

Tamaxini tetip beḳix

1 Mən kɵnglümdə: «Ḳeni, mən ɵzümgə tamaxining təmini tetiⱺuzup baḳimən; kɵnglüm eqilsun!» — dedim. Biraḳ mana, bumu bimənilikturꝺ ■ 2 Mən külkə-qaḳqaḳḳa «Təlwilik!» wə tamaxiⱺa «Uning zadi nemə paydisi?» — dedim. 3 Kɵnglümdə ɵz bədinimni xarab bilən ḳandaḳ roḫlanduroⱺili bolidiⱺanliḳini (danaliḳ bilən ɵzümni yetəkligən ḫalda) bilixkə berilip izdəndim, xuningdək «sanaḳlik künliridə insan balilariⱺa yahxiliḳ yətküzidiⱺan nemə paydiliḳ ixlar bar?» degən tügünni yəxsəm dəp əhmiḳanilikni ḳandaḳ tutup yetixim kerəklikini intilip izdidim.□
4 Mən uluⱺ ḳuruluxlaroⱺa kirixtim; ɵzüm üqün ɵylərni saldim; ɵzüm üqün üzümzarlarni tiktim; 5 Ɵzüm üqün xaḫanə baoⱺ-baoⱺqilarni yasidim; ularda ḫərhil mewə beridiⱺan dərəhlərni tiktim; 6 Ɵzüm üqün ormandiki baraḳsan dərəhlərni obdan suoⱺirix üqün, kɵlqəklərni yasap qiḳtim; 7 Ḳullaroⱺa wə dedəklərgə igə boldum; ɵyümdə ulardin tuoⱺuloⱺanlarmu meningki idi; Yerusalemda məndin ilgiri boloⱺanlarning ḫəmmisiningkidin kɵp mal-waranlar, ḳoy wə kala padilirim bar boldi. 8 Ɵz-ɵzümgə altun-kümüxlərni, padixaḫlarning ḫəm ḫərḳaysi ɵlkilərning ḫərhil ətiwarliḳ alaḫidə gɵḫərlirini yioⱺdim; ḳiz-yigit nahxiqilaroⱺa ḫəmdə adəm balilirining dilkɵyərlirigə, yəni kɵpligən güzəl kenizəklərgə igə boldum.□
9 Uluⱺ boldum, Yerusalemda məndin ilgiri boloⱺanlarning ḫəmmisidin ziyadə ronaḳ taptim; xundaḳ boloⱺini bilən danaliḳim məndin kətmidi. □ 10 Kɵzlirimgə nemə yaḳḳan bolsa, mən xuni uningdin ayimidim; ɵz kɵnglümgə ḫeqḳandaḳ huxalliḳni yaḳ demidim; qünki kɵnglüm barliḳ əjrimdin xadlandi; mana, bular ɵz əjrimdin boloⱺan nesiwəm idi. 11 Andin ɵz ḳolum yasioⱺanlirining ḫəmmisigə, xundaḳla singdürgən əjrimning nətijisigə ḳarisam, mana, ḫəmmisi bimənilik wə xamalni ḳooⱺliⱺandək ix idi; bular ḳuyax astidiki ḫeq paydisi yoḳ ixlardur.

□ **1:15 «… toluḳ dəp saniⱺili bolmas»** — demək, təminligili bolmas. □ **2:1 «kɵnglüm eqilsun»** — bu ibarining baxḳa birhil tərjimisi: «yahximu-yahxi əməsmu, kɵrüp baḳay». ■ **2:1** Luḳa 12:19 □ **2:3 «Danaliḳ bilən ɵzümni yetəkligən ḫalda»** — muxu ibarining mənisi: «Bu ixlarning ḫəmmisidə u ḫərdaim ɵz-ɵzigə diḳḳət ḳilip, ḳilⱺan ixlarning rast əḫmiyiti bar-yoḳluḳini təkxürətti» degənlik boluxi mumkin. **«əhmiḳanilikni … tutup yetix»** — Sulaymanning «əhmiḳanilik»ni «tutup yetix»i bolsa ḫayatning əḫmiyitini, adəmgə «yahxiliḳ yətküzidiⱺan … paydiliḳ ixlar»ni tepixḳa tosaloⱺu bolidiⱺan birər sir barmu-yoḳmu?» degən məsilini təkxürüx üqün idi. □ **2:8 «altun-kümüxlər»** — ibraniy tilida: «kümüx-altunlər». □ **2:9 «…xundaḳ boloⱺini bilən danaliḳim məndin kətmidi»** — 3-ayəttə deyiligəndək, u yənila bu ḳilⱺan ixlarning rast əḫmiyiti bar-yoḳluḳioⱺa diḳḳət ḳilip, təkxürüp yürətti.

12 Andin zeḫnimni yiʏip uni danaliḳḳa, təlwilik wə əhmiḳanilikkə ḳaraxḳa ḳoydum;
qünki padixaḫtin keyin turidiʏan adəm nemə ḳilalaydu? — ḳilsimu alliḳaqan
ḳilinʏan ixlardin ibarət bolidu, halas! ■ 13 Xuning bilən nur ḳarangʏuluḳtin əwzəl
bolʏandək, danaliḳning biʏərəzliktin əwzəllikini kərüp yəttim.
14 Dana kixining kəzliri bexididur, əhməḳ bolsa ḳarangʏuluḳta mangidu; biraḳ
ularʏa ohxax birla ixning bolidiʏanliḳini qüxinip yəttim. □ 15 Kənglümdə:
«Əhməḳkə bolidiʏan ix mangimu ohxax bolidu; əmdi mening xundaḳ dana
boluxumning zadi nemə paydisi?!» — dedim. Andin mən kənglümdə: «Bu ixmu
ohxaxla bimənilikturˊ!» — dedim. 16 Qünki mənggügə dana kixi əhməḳkə nisbətən
ḫeq artuḳ əslənməydu; qünki kəlgüsidiki künlərdə ḫəmmə ix alliḳaqan untulup
ketidu; əmdi dana kixi ḳandaḳ ölidu? — Əhməḳ kixi bilən billə! 17 Xunga mən
ḫayatḳa öq boldum; qünki ḳuyax astida ḳilinʏan ixlar manga eʏir kelətti; ḫəmmisi
bimənilik wə xamalni ḳooʏliʏandək ix idi. 18 Xuningdək mən ḳuyax astidiki barliḳ
əjrimgə öq boldum; qünki buni məndin keyin kəlgən kixigə ḳaldurmasliḳḳa amalim
yoḳ idi. 19 Uning dana yaki əhməḳ ikənlikini kim bilidu? U bəribir mən japaliḳ
bilən singdürgən ḫəmdə danaliḳ bilən ada ḳiliʏan ḳuyax astidiki barliḳ əjrim üstigə
ḫöküm süridu. Bumu bimənilikturˊ.
20 Andin mən rayimdin yandim, kənglüm ḳuyax astidiki japa tartḳan barliḳ əjrimdin
ümidsizlinip kətti. 21 Qünki əjrini danaliḳ, bilim wə əp bilən ḳiliʏan bir adəm bar;
biraḳ u əjrini uningʏa ḫeq ixlimigən baxḳa birsining nesiwisi boluxḳa ḳalduruxi
kerək. Bumu bimənilik wə intayin aqqiḳ külpəttur. 22 Qünki insan ḳuyax astida özini
upritip, özining barliḳ əmgikidin wə kənglining intilixliridin nemigə igə bolidu? ■
23 Qünki uning barliḳ künliri azabliḳtur, uning əjri ʏəxliktur; ḫətta keqidə uning
kəngli ḫeq aram tapmaydu. Bumu bimənilikturˊ.
24 Insan üqün xuningdin baxḳa yahxi ix yoḳki, u yeyixi, iqixi, öz jenini öz əjridin
ḫuzur alduruxidin ibarəttur; buni Hudaning ḳolidindur, dəp kərüp yəttim. ■
25 Qünki uningsiz kim yeyəlisun yaki besip ixliyəlisun? □ 26 Qünki u öz nəzirigə
yaḳidiʏan adəmgə danaliḳ, bilim wə xadliḳni ata ḳilidu; biraḳ gunaḫkar adəmgə u
mal-mülük yiʏip-toplaxḳa japaliḳ əmgəkni beridu, xuningdək u yiʏip-topliʏinini
Hudaning nəzиridə yahxi bolʏanʏa tapxuridiʏan ḳilidu. Bumu bimənilik wə
xamalni ḳooʏliʏandək ixtin ibarəttur.■

3

Ḫayat pəsilliri

1 Ḫərbir ixning muwapiḳ pəsli bar, asmanlar astidiki ḫəmmə arzuning öz waḳtimu
bar;□
2 Tuʏuluxning bir waḳti bar, ölüxningmu bir waḳti bar;
Tikix waḳti bar, tikilgənni səküx waḳti bar;
3 Öltürüx waḳti bar, saḳaytix waḳti bar;
Buzux waḳti bar, ḳurux waḳti bar;
4 Yiʏlax waḳti bar, külüx waḳti bar;

■ **2:12** Top. 1:17; 7:23 □ **2:14** **«...ularʏa ohxax birla ixning bolidiʏanliḳi»** — bu «birla ix» ölümni deməkqi. ■ **2:22** Top. 1:3; 3:9 ■ **2:24** Top. 3:12, 22; 5:18; 8:15 □ **2:25** **«Qünki uningsiz kim yeyəlisun yaki besip ixliyəlisun?»** — baxḳa ikki hil tərjimisi: «Uningsiz kim yeyəlisun yaki ḫuzur alalisun?» yaki «Meningdin (Sulaymandin) baxḳa kim yeyəlisun, yaki besip ixliyəlisun?». ■ **2:26** Ayup 27:16, 17; Pənd. 28:8; Top. 3:13 □ **3:1** **«Ḫərbir ixning muwapiḳ pəsli bar, ... ḫəmmə arzuning öz waḳtimu bar»** — oḳurmənlər ixlarning «öz pəsli» yaki «öz waḳti» degənning «Huda bekitkən waḳit»ni yaki bolmisa pəḳət «muwapiḳ, tooʏra kəlgən waḳit»ni kərsitidiʏanliḳini pərḳ etixi kerək.

Matəm tutux waḳti bar, ussul oynax waḳti bar;
5 Taxlarni qəriwetix waḳti bar, taxlarni yioɣip-toplax waḳti bar;
Ḳuqaḳlax waḳti bar, ḳuqaḳlaxtin əzini tartix waḳti bar;■
6 Izdəx waḳti bar, yoḳaldi dəp waz keqix waḳtimu bar;
7 Yirtix waḳti bar, tikix waḳti bar;
Süküt ḳelix waḳti bar, səz ḳilix waḳti bar;
8 Səyüx waḳti bar, nəprətlinix waḳti bar;
Urux waḳti bar, tinqliḳ waḳti bar.

Insan Huda bekitkən waḳit-pəsillərni bilməydu

9 Ixligən əz ixliginidin nemə payda alidu? ■ 10 Mən Huda insan balilirioɣa yükligən, ixləp japa tartix kerək boloɣan ixni kərgənmən. 11 U ḫərbir ixning waḳti kəlgəndə güzəl bolidioɣanliḳini bekitkən; u yənə mənggülükni insanlarning kəngligə saloɣan; xunga, insan Hudaning əz ḫayatioɣa baxtin ahiroɣiqə nemini bekitkənlikini bilip yətməstur.□
12 Insanlaroɣa ḫayatida xadlinix wə yahxiliḳ ḳilixtin baxḳa əwzəl ix yoḳ ikən dəp bilip yəttim. 13 Xundaḳla yənə, ḫərbir kixining yeyix-iqixi, əzining barliḳ əjridin ḫuzur elixi, mana bu Hudaning sowoɣisidur.
14 Hudaning ḳiloɣanlirining ḫəmmisi bolsa, mənggülük bolidu, dəp bilimən; uningoɣa ḫeqnərsini ḳoxuxḳa wə uningdin ḫeqnərsini eliwetixkə bolmaydu; Hudaning ularni ḳiloɣanlirining səwəbi insanni Əzidin əymindürüxtur. 15 Ḫazir boloɣanliri ətkəndimu boloɣandur; kəlgüsidə bolidioɣan ix alliḳaqan boloɣandur; Huda ətkən ixlarni soraydu.□

Adalətsiz ixlar

16 Mən ḳuyax astida yənə xu ixni kərdümki — soraḳ ornida, xu yərdə ḫeliḫəm rəzillik turidu; ḫəḳḳaniyliḳ turux kerək boloɣan jayda, mana rəzillik turidu! 17 Mən kənglümdə: «Huda ḫəḳḳaniy ḫəm rəzil adəmni soraḳḳa tartidu; qünki ḫərbir arzu-məḳsət wə ḫərbir ixning əz waḳti bar» — dedim.
18 Mən kənglümdə: — Bundaḳ boluxi insan balilirining səwəbidindur; Huda ularni sinimaḳqi, *bu ixlar* ular əzlirining pəḳət ḫaywanlaroɣa ohxax ikənlikini kərüxi üqün boloɣan, dəp oylidim. 19 Qünki insan balilirining bexioɣa kelidioɣini ḫaywanlaroɣimu kelidu, ularning kəridioɣini ohxax bolidu. Ulardin aldinḳisi ḳandaḳ əlgən bolsa, keyinkisimu xundaḳ əlidu, ularda ohxaxla birla nəpəs bardur. Insanning ḫaywanlardin ḫeq artuḳqiliḳi yoḳ; qünki ḫəmmə ix bimənilikturur. 20 Ularning ḫəmmisi bir jayoɣa baridu; ḫəmmisi topa-qangdin qiḳḳan, ḫəmmisi topa-qangoɣa ḳaytidu.■ 21 Kim adəm balilirining roḫini bilidu? U yuḳirioɣa qiḳamdu, buni kim bilidu? Ḫaywanlarning roḫi, u yər tegigə qüxəmdu, kim bilidu?
22 Xuning bilən mən insanning əz əjridin ḫuzurlinixidin artuḳ ix yoḳtur, dəp kərdum; qünki mana, bu uning nesiwisidur; qünki uni əzidin keyin bolidioɣan ixlarni kərüxkə kim elip kelidu?

■ **3:5** 1Kor. 7:5 ■ **3:9** Top. 1:3 □ **3:11 «U ḫərbir ixning waḳti kəlgəndə güzəl bolidioɣanliḳini bekitkən…»** — bu ayət intayin muḫim. Huda insanlaroɣa, kənglidə ḫayatining mənggülük əḫmiyitini sezixni ata ḳiloɣan. Biraḳ əz gunaḫliri tüpəylidin, insanlar buning əḫmiyitining zadi nemə ikənlikini, Hudaning əzliri üqün bekitkən pilanining waḳti-saətlirini bilip yətməydu. «Ḳoxumqə səz»imizdə uning üstidə tohtilimiz. □ **3:15 «Huda ətkən ixlarni soraydu»** — «soraydu» degənning ibraniy tilidiki baxḳa mənisi «izdəydu». «Ətkən ixlarni soraydu» degənning mənisi: «Huda ətkən ixlarni sürüxtürüp adəmlərdin ḫesab alidu» degənlik bolsa kerək. Baxḳa birhil tərjimisi: «Huda ətkən ixlarni yənə boloɣuzidu». ■ **3:20** Yar. 3:19

4

Jəbir-zulumoꝗa ḳarax

1 Andin mən ḳaytidin zeḫnimni yioꝗip ḳuyax astida daim boluwatḳan barlıḳ zorluḳ-
zumbuluḳni kərdüm; mana, ezilgənlərning kəz yaxliri! Ularoꝗa ḥeq təsəlli bərgüqi
yoḳ idi; ularni əzgənlərning küqlük yələnqüki bar idi, biraḳ ezilgənlərgə ḥeq təsəlli
bərgüqi yoḳ idi. □ 2 Xunga mən alliḳaqan əlüp kətkən əlgüqilərni tehi ḥayat
boloꝗan tiriklərdin üstün dəp təriplidim; 3 xundaḳla bu ikki hil kixilərdin bəhtliki
tehi apiridə bolmioꝗan kixidur; qünki u ḳuyax astida ḳilinoꝗan yamanlıḳlarni ḥeq
kərüp baḳmioꝗan.

Rəḳiblikning bimənilikі

4 Andin mən barlıḳ əjir wə barlıḳ hizmətning utuḳliridin xuni kərüp yəttimki, u in-
sanning yeḳinini kərəlməslikidin bolidu. Bumu bimənilik wə Xamalni ḳooꝗlioꝗandək
ixtur.
5 Əhməḳ ḳol ḳoxturup, əz gəxini yəydu.■
6 Japa qekip xamalni ḳooꝗlap oqumini toxḳuzimən degəndin, qanggilini toxḳuzup
hatirjəmliktə bolux əladur.□

Aqkəzlükning türtkisidə ixləx

7 Mən yənə zeḫnimni yioꝗip, ḳuyax astidiki bir bimənilikni kərdum; 8 birsi yaloꝗuz,
tikəndək bolsimu, xundaḳla nə ooꝗli nə aka-ukisi bolmisimu — biraḳ uning japasining
ahiri bolmaydu, uning kəzi bayliḳlaroꝗa toymaydu. U: «Mən bundaḳ japaliḳ ixləp,
jenimdin zadi kimgə yahxiliḳ ḳaldurimən?» — degənni sorimaydu. Bumu bimənilik
wə eoꝗir japadin ibarəttur.□

Ḥəmraḫliḳ

9 Ikki birdin yahxidur; qünki ikki bolsa əmgikidin yahxi in’am alidu. 10 Yiḳilip kətsə,
birsi ḥəmraḫini yəlap kətüridu; biraḳ yaloꝗuz ḥalättə yiḳilip kətsə, yəligüdək baxḳa
birsi yoḳ bolsa, bu kixining ḥalioꝗa way!
11 Yənə, ikkisi billə yatsa, bir-birini illitidu; lekin birsi yaloꝗuz yatsa ḳandaḳ illitilsun?
12 Yənə, biraw yaloꝗuz bir adəmni yengiwaloꝗan bolsa, ikkisi uningoꝗa taḳabil
turalaydu; xuningdək üq ḳat aroꝗamqa asan üzülməs.

Inawətning bihudiliki

13 Kəmbəoꝗəl əmma aḳil yigit yənə nəsiḫətning ətiwarini ḳilmaydioꝗan ḳeri əhməḳ
padixaḫtin yahxidur; 14 Qünki gərqə u bu padixaḫning padixaḫliḳida kəmbəoꝗəl
bolup tuoꝗuloꝗan bolsimu, u zindandin təhtkə olturuxḳa qiḳti.□
15 Mən ḳuyax astidiki barlıḳ tiriklərning axu ikkinqini, yəni *padixaḫning* ornini
basḳuqini, xu yigitni ḳollaydioꝗanliḳini kərdum. 16 Barlıḳ həlḳ, yəni ularning aldida

---

□ **4:1 «Ularni əzgənlərning küqlük yələnqüki bar idi»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Ularni əzgüqilər tərəptə küq bar idi». ■ **4:5** Pənd. 6:10; 24:33 □ **4:6 «Japa qekip Xamalni ḳooꝗlap oqumini toxḳuzimən degəndin, qanggilini toxḳuzup hatirjəmliktə bolux əladur»** — 4-ayəttə mənpəət-abruy izdəxning bimənilikі kərsitilidu; 5-ayəttə «Ḥeqnemə ḳilmaymən, paydisi yoḳ» degən ḥurunluḳ pozitsiyini əyibləydu: 6-ayəttə bu ikki yolning otturidiki durus yolni kərsitilidu. □ **4:8 «Birsi yaloꝗuz, tikəndək bolsimu, ...»** — ibraniy tilida «Birsi yaloꝗuz, ikkinqisi (ikkinqi adəm) yoḳ boloꝗan ḥalda bolsimu,...». **«U: «Mən bundaḳ japaliḳ ixləp, jenimdin zadi kimgə yahxiliḳ ḳaldurimən?» — degənni sorimaydu»** — bəzi baxḳa tərjimilərdə: «U: «Mən zadi kim üqün japaliḳ ixləp, əz jenimdin yahxiliḳni ḳaldurimən?» — dəp əkünidu» dəp oḳulidu. □ **4:14 «Gərqə u bu padixaḫning padixaḫliḳida kəmbəoꝗəl bolup tuoꝗuloꝗan bolsimu,...»** — bu ayətning ḳaysi gəwdilik əḫwalni kərsətkənliki ḥazir bizgə eniḳ əməs.

turƣan barlik pukralar sanakṣiz bolsimu, birak ulardin keyinkilər yigittinmu razi bolmaydu; bumu bimənilik wə xamalni ḳooƣliƣandək ixtur.□

5

Nəsiḫət — baxḳilarƣa ihlasmən kərünüxkə tirixixtin ḫezi bol

1 Hudaning əyigə barƣanda, awaylap yürgin; əhməḳlərqə ḳurbanliḳlarni sunux üqün əməs, bəlki anglap boysunux üqün yeḳinlaxḳin; qünki əhməḳlər rəzillik ḳiliwatḳini bilməydu. □ 2 Aƣzingni yeniklik bilən aqma; kənglüng Huda aldida birnemini eytixḳa aldirmisun; qünki Huda ərxlərdə, sən yər yüzididursən; xunga səzliring az bolsun. 3 Qünki ix kəp bolsa qüxmu kəp bolƣandək, gəp kəp bolsa, əhməḳning gepi bolup ḳalidu.□
4 Hudaƣa ḳəsəm iqsəng, uni ada ḳilixni keqiktürmə; qünki U əhməḳlərdin ḫuzur almaydu; xunga ḳəsimingni ada ḳilƣin. ■ 5 Ḳəsəm iqip ada ḳilmiƣandin kərə, ḳəsəm iqməsliking tüzüktur. ■ 6 Aƣzing teningni gunaḫning ihtiyariƣa ḳoyuwətmisun; pərixtə aldida: «Hata səzləp saldim» demə; nemixḳa Huda gepingdin ƣəzəplinip ḳolliring yasiƣanni ḫalak ḳilidu? □ 7 Qünki qüx kəp bolsa bimənilikmu kəp bolidu; gəp kəp bolsimu ohxaxtur; xunga, Hudadin ḳorḳḳin!■

Nəpisi yaman mənsəpdarlar

8 Sən namratlarning ezilgənlikini yaki yərlik mənsəpdarlarning ḫək-adalətni zorawanlarqə ḳayrip ḳoyƣanliḳini kərsəng, bu ixlardin ḫəyran ḳalma; qünki mənsəpdardin yuḳiri yənə birsi kəzliməktə; wə ulardinmu yuḳirisimu bardur. □
9 Birak nemila bolmisun yər-tuprak ḫəmmə adəmgə paydiliḳtur; ḫətta padixaḫning əzimu yər-tuprakḳa tayinidu.□

Pul

□ **4:16 «…yəni ularning aldida turƣan barlik pukralar» —** «ular» degən kim? Bəlkim birinqi «ḳeri» padixaḫ wə uningdin keyin təhtkə olturƣan yigitni kərsitixi mumkin. **«barlik pukralar sanakṣiz bolsimu, birak ulardin keyinkilər yigittinmu razi bolmaydu» —** Sulayman məlum bir misal tooƣruluk səzləwatidu. Bu «ḳeri padixaḫ» Saul padixaḫḳa, «yax yigit» Dawut padixaḫḳa ohxitilidu; birak dəl ularning əzini kərsətməydu (Dawut zindanda yatmiƣan). Gəpning poskallisi xuki, yurtning pikri tayanqisizdur; ikkinqi padixaḫ pəḳət bir məzgilla ḳarxi elindi, birak ḫəlk tezla uningdin yüz ərüp, uning təḫpisini untup, uni ḳollimidi. Bu bir bimənilik! □ **5:1 «…əhməḳlərqə ḳurbanliḳlarni sunux üqün əməs, bəlki anglap boysunux üqün yeḳinlaxḳin» —** bu nəsiḫətning mənisi ḳurbanliḳlar yahxi əməs, degənlik əməs, əlwəttə; pəḳət ḳurbanliḳni əhməḳlərqə, bimənə sunmaslik kerək, degənliktur. □ **5:3 «… gəp kəp bolsa, əhməḳning gepi bolup ḳalidu» —** bu səzlərdə kəzdə tutuloƣini bəlkim əhməḳlərning biḫudə ḳəsəm iqidiƣanliḳi boluxi mumkin. ■ **5:4** Qəl. 30:3; Ḳan. 23:20 ■ **5:5** Ḳan. 23:20, 21 □ **5:6 «pərixtə aldida» —** ḳaysi pərixtə? «Pərwərdigarning pərixtisi» boluxi kerək. Ibraniy tilida «əlqi» wə «pərixtə» degənlər bir səz bilənla ipadilinidu. Kaḫin ḫəm pərixtə Hudaning «əlqi»sidur («Mal.» 2:7ni kərüng). ■ **5:7** Pənd. 10:19 □ **5:8 «Sən namratlarning ezilgənlikini … kərsəng, bu ixlardin ḫəyran ḳalma;» —** Sulayman padixaḫ əzi adil padixaḫ boloƣini bilən, uning təwəndiki ḳatlammu-ḳatlam yərlik mənsəpdarlarning qiriklixixini tizginliyəlixi qəkliktur. □ **5:9 «Birak nemila bolmisun yər-tuprak ḫəmmə adəmgə paydiliḳtur; ḫətta padixaḫning əzimu yər-tuprakḳa tayinidu» —** ibraniy tilida bu ayətni qüxinix təs. Bizningqə Sulayman adəmning diḳḳitini ḫəkümətning qiriklixip kətkənlikigə əməs, bəlki əng muḫimiƣa, yəni Hudaning yahxiliḳi (tuprakṭiki ziraətlər arḳiliḳ boloƣan yahxiliḳi)ƣa ḳaratmakqi. Baxḳa birhil tərjimisi: «Birak omumən ḳilip eytḳanda, əzi terikqilik ḳilidiƣan padixaḫ zeminƣa paydiliḳtur». Bu tərjimining mənisi: «Zeminni baxḳuridiƣan birsi bolsa (bolupmu padixaḫ əzi terikqiliḳni qüxənsə), bu bəribir ḫəkümətsizliktin, ḳalaymiḳanqiliḳtin, ḫakimiyətsizliktin yahxi» degəndək. Oḳurmənlər baxḳa tərjimilərnimu uqritixi mumkin.

10 Kümüxkə amraḳ kümüxkə ḳanmas, baylikḷaroʏa amraḳ ɵz kirimigə ḳanmas; bumu
bimənilikṭur. 11 Mal-mülük kɵpəysə, ularni yegüqilərmu kɵpiyidu; mal igisigə ularni
kɵzləp, ulardin ḫuzur elixṭin baxḳa nemə paydisi bolsun?
12 Az yesun, kɵp yesun, əmgəkqining uyḳusi tatliḳṭur; biraḳ bayning toḳluḳi uni
uhlatmas.□

Baylikḷaroʏa baoʏlik yənə bir bimənilik

13 Mən ḳuyax astida zor bir külpətni kɵrdüm — u bolsimu, igisi ɵzigə ziyan
yətküzidioʏan baylikḷarni toplaxṭur; 14 xuningdək, uning baylikḷiri balayi'apət
tüpəylidin yoḳilixidin ibarəttur. Undaḳ adəmning bir ooʏli bolsa, *ooʏlining* ḳolioʏa
ḳalduroʏudək ḫeqnemisi yoḳ bolidu. 15 U apisining ḳorsiḳidin yalingaq qiḳip,
kətkəndimu yalingaq peti ketidu; u ɵzining japaliḳ əmgikidin ḳolioʏa aloʏudək
ḫeqnemini epkətəlməydu. ■ 16 Mana bumu eoʏir ələmlik ix; qünki u ḳandaḳ kəlgən
bolsa, yənə xundaḳ ketidu; əmdi uning xamaloʏa erixix üqün əmgək ḳiloʏinining
nemə paydisi? 17 Uning barliḳ künliridə yəp-iqkini ḳarangoʏulukṭa bolup, oʏəxliki,
kesəlliki wə hapiliḳi kɵp bolidu.

Əmgəkning mewisidin ḫuzur elix

18 Mana nemining yaramliḳ wə güzəl ikənlikini kɵrdum — u bolsimu, insanning
Huda uningoʏa təḳdim ḳiloʏan ɵmrining ḫərbir künliridə yeyix, iqix wə ḳuyax astidiki
barliḳ meḫnitidin ḫuzur elixṭur; qünki bu uning nesiwisidur. ■ 19 Huda ḫərbirsini
baylikḷaroʏa, mal-dunyaoʏa igə boluxḳa, xuningdək ulardin yeyixkə, ɵz rizḳini ḳobul
ḳilixḳa, ɵz əmgikidin ḫuzur elixḳa muyəssər ḳiloʏan bolsa — mana bular Hudaning
sowoʏitidur. 20 Qünki u ɵmridiki tez ɵtidioʏan künliri üstidə kɵp oylanmaydu; qünki
Huda uni kɵnglining xadliḳi bilən bənd ḳilidu.

6

Ḫəmmə adəm ḫayatning ləzzitini tetiyalmaydu

1 Ḳuyax astida bir yaman ixni kɵrdum; u ix adəmlər arisida kɵp kɵrülidu —
2 Huda birsigə baylikḷar, mal-dunya wə izzət-ḫɵrmət təḳsim ḳildi, xuning bilən uning
ɵz kɵngli halioʏinidin ḫeqnərsisi kəm bolmidi; biraḳ Huda uningoʏa bulardin ḫuzur
elixḳa muyəssər ḳilmidi, bəlki yat bir adəm ulardin ḫuzur alidu; mana bu bimənilik
wə eoʏir azabtur.
3 Birsi yüz bala kɵrüp kɵp yil yaxixi mumkin; biraḳ uning yil-künliri xunqilik kɵp
bolsimu, uning jeni bəhtni kɵrmisə, ḫətta gɵrni kɵrmigən bolsimu, tuoʏulup qaqrap
kətkən bowaḳ uningdin əwzəldur dəymən. □ 4 Qünki qaqrioʏan bala bimənilik bilən
kelidu, ḳarangoʏulukṭa ketidu, ḳarangoʏuluḳ uning ismini ḳaplaydu; 5 U künnimu
kɵrmigən, bilmigən; biraḳ ḫeq bolmioʏanda u birinqisigə nisbətən aram tapḳandur.■
6 Bərḫək, ḫeliḳi kixi ḫətta ikki ḫəssə ming yil yaxioʏan bolsimu, biraḳ bəhtni kɵrmisə,
əḫwali ohxaxtur — ḫərbir kixi ohxax bir jayoʏa baridu əməsmu?

Jawabsiz soallar

□ **5:12 «…biraḳ bayning toḳluḳi uni uhlatmas» —** «bayning toḳluḳi» bəlkim ikki bisliḳ səz bolup: (1) uning baylikḳidin ənsirəxliri; (2) ziyadə kɵp tamaḳ yəp, ḫəzim bolmasliḳini kɵrsitixi mumkin. ■ **5:15** Zəb. 49:17-20 ■ **5:18** Top. 2:10, 24; 3:12, 22; 9:7; 11:9 □ **6:3 «ḫətta gɵrni kɵrmigən bolsimu,…» —** demək, u ɵlməydu. Baxḳa birhil tərjimisi: «wə yaki dəpnə ḳilinmioʏan bolsa,…». ■ **6:5** Ayup 3:16; Zəb. 58:7-8

7 Adəmning tartḳan barliḳ japasi əz aoɳzi üqündur; birak uning ixtiḥasi ḥərgiz ḳanmaydu. 8 Xundakta dana kixining əhməḳtin nemə artuḳqiliḳi bolsun? Namrat kixi baxḳilar aldida ḳandak mengixni bilgən bolsimu, uning nemə paydisi bolsun?
9 Kəzning kərüxi arzu-ḥəwəsning uyan-buyan yürüxidin əwzəldur. Bundak ḳilixmu bimənilik wə xamalni ḳooɳliɵɳandək ixtur. 10 Ətüp kətkən ixlarning bolsa allikaqan nami bekitilip ataloɳan; insanning nemə ikənlikimu ayan boloɳan; xunga insanning əzidin ḳudrətlik boloɳuqi bilən ḳarxilixixioɳa bolmaydu.□
11 Qünki gəp ḳanqə kəp bolsa, bimənilik xunqə kəp bolidu; buning insanoɳa nemə paydisi? □ 12 Qünki insanning əmridə, yəni uning sayidək tezla ətidioɳan mənisiz əmridiki barliḳ künliridə uningoɳa nemining paydiliḳ ikənlikini kim bilsun? Qünki insanoɳa u kətkəndin keyin ḳuyax astida nemə ixning bolidioɳanliḳini kim dəp berəlisun?■

7

Yənə birḳanqə ḥekmət wə pakitlar — pakitlaroɳa yüzlinix kerək!

1 Yahxi nam-abroy ḳimmətlik tutiyadin əwzəl; adəmning ölüx küni tuoɳulux künidin əwzəldur.■
2 Matəm tutux əyigə berix ziyapət-toy əyigə berixtin əwzəl; qünki axu yərdə insanning aḳiwiti ayan ḳilinidu; tirik boloɳanlar buni kəngligə püküxi kerək.■
3 Oɳəxlik külkidin əwzəldur; qünki qirayning pərixanliḳi bilən ḳəlb yahxilinidu.
4 Dana kixining ḳəlbi matəm tutux əyidə, birak əhməḳning ḳəlbi tamaxining əyididur.
5 Əhməḳlərning nahxisini angliɵɳandin kərə, dana kixining tənbiḥini angliɵɳin; ■
6 Qünki əhməḳning külkisi ḳazan astidiki yantaḳlarning paraslixidək, halas; bumu bimənilikturu.□ ■

Insanning ḳolidin kelidioɳini qəkliktur

7 Jəbir-zulum dana adəmni nadanoɳa aylanduridu,
Para bolsa ḳəlbni ḥalak ḳilidu.□
8 Ixning ayioɳi bexidin əwzəl;
Səwr-taḳətlik roḥ təkəbbur roḥtin əwzəldur.
9 Roḥingda hapa boluxḳa aldirima;
Qünki hapiliḳ əhməḳlərning baoɳrida ḳonup yatidu.
10 «Nemixḳa burunḳi künlər ḥazirḳi künlərdin əwzəl?» — demə; qünki sening bundak sorioɳining danaliḳtin əməs.

Danaliḳning əwzəlliki

□ **6:10 «Ətüp kətkən ixlarning … allikaqan nami bekitilip ataloɳan» —** mənisi ḥərbir ix aldin’ala Huda təripidin bekitilgən bolsa kerək. **«Insanning nemə ikənlikimu ayan boloɳan»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Insanning nemə ikənlikimu bilingən (demək, Huda təripidin)» (xunga uning bilən ḳarxilixix biḥudiliktur). Birak ayətni insanning ajiz bəndə ikənlikini təkitləydu, dəp ḳaraymiz. □ **6:11 «Qünki gəp ḳanqə kəp bolsa,..» —** muxu yərdə «gəp» insanning Huda bilən ḳarxilixidioɳan gəplirini kərsətsə kerək. Baxḳa birhil tərjimisi: «qünki biḥudilikni kəpəytidioɳan ixlar kəptur...» ■ **6:12** Top. 8:7; Zəb. 144:4; Yaḳ. 4:13, 14 ■ **7:1** Pənd. 22:1 ■ **7:2** Yḥ. 11:31 ■ **7:5** Pənd. 13:18; 15:31, 32 □ **7:6 «ḳazan astidiki yantaḳlarning paraslixidək…» —** yantaḳning kəygən qaoɳdiki awazi küqlük, birak təpti intayin ḳiskə. ■ **7:6** Zəb. 58:9 □ **7:7 «Jəbir-zulum dana adəmni nadanoɳa aylanduridu,…» —** jəbir-zulum yürgüzgən dana kixi əzini aḳ-ḳarini pərḳ etəlməydioɳan nadan ḳilidu. Baxḳa birhil tərjimisi: «Jəbir-zulum yürgüzgüqi dana kixini sarang ḳilidu, para bolsa uni təlwə ḳilidu».

11 Danaliḳ miraskа ohxax yahxi ix, ḳuyax nuri kərgüqilərgə paydiliḳtur. 12 Qünki danaliḳ pul panaḫ bolọandək, panaḫ bolidu; biraḳ danaliḳning əwzəlliki xuki, u əz igilirini ḫayatḳa erixtüridu.
13 Hudaning ḳiloọanlirini oylap kər; qünki U əgri ḳiloọanni kim tüz ḳilalisun?
14 Awat künidə ḫuzur al; wə yaman künidimu xuni oylap kər: — Huda ularning birini, xundaḳla yənə birinimu təng yaratḳandur; xuning bilən insan əzi kətkəndin keyin bolidiọan ixlarni bilip yetəlməydu.

«Ḳuyax astidiki» danaliḳ

15 Mən buning ḫəmmisini bimənə künlirimdə kərüp yəttim; ḫəḳḳaniy bir adəmning əz ḫəḳḳaniyliḳi bilən yoḳilip kətkənlikini kərdüm, xuningdək rəzil bir adəmning əz rəzilliki bilən əmrini uzaratḳanliḳini kərdüm. 16 Əzüngni dəp ḫəddidin ziyadə ḫəḳḳaniy bolma; wə əzüngni dəp ḫəddidin ziyadə dana bolma; sən əz-əzüngni alaḳzadə ḳilmaḳqimusən? □ 17 Əzüngni dəp ḫəddidin ziyadə rəzil bolma, yaki əhməḳ bolma; əz əjiling toxmay turup əlməkqimusən? □ 18 Xunga, bu *agaḫni* qing tut, xuningdin u *agaḫnimu* ḳolungdin bərmigining yahxi; qünki Hudadin ḳorḳidiọan kixi ḫər ikkisi bilən utuḳluḳ bolidu.□

Adəmlər gunaḫkar boloọaqḳa, danaliḳ naḫayiti zərürdur

19 Danaliḳ dana kixini bir xəḫərni baxḳuridiọan on ḫəkümrandin ziyadə küqlük ḳilidu.
20 Bərḫəḳ, yər yüzidə daim meḫribanliḳ yürgüzidiọan, gunaḫ sadir ḳilmaydiọan ḫəḳḳaniy adəm yoḳtur.■
21 Yənə, həḳlərning ḫəmmila gəp-səzlirigə anqə dikḳət ḳilip kətmə; bolmisa, əz hizmətkaringning sanga lənət oḳuọanliḳini anglap ḳelixing mumkin. 22 Qünki kənglüngdə, əzüngningmu xuningọa ohxax baxḳilarọa kəp ḳetim lənət ḳiloọanliḳingni obdan bilisən.

Insanning danaliḳining qəklikliki

23 Bularning ḫəmmisini danaliḳ bilən sinap baḳtim; mən: «Dana bolimən» desəmmu, əmma u məndin yiraḳ idi. 24 Barliḳ yüz bərgən ixlar bolsa əḳlimizdin yiraḳ, xuningdək intayin sirliḳtur; kim uni izdəp bilip yetəlisun?□

□ **7:16 «Əzüngni dəp ḫəddidin ziyadə ḫəḳḳaniy bolma; wə əzüngni dəp ḫəddidin ziyadə dana bolma;...»** — Sulaymanning muxu gepidin ḫeqkim: «Ḫəḳḳaniyliḳning «artuḳ», «ḫəddidin ziyadə» dəydiọan dərijisi bolidu» dəp oylimisa kerək. Ḫəḳḳaniyliḳ degən ḫəḳḳaniyliḳtur. Bu yərdə gəp ḫəjwiylik, kinayilik bilən eytiloọan. Ḫalḳiliḳ səz «əzüngni dəp» — demək, ḫəḳḳaniy bolmaḳqi boloọan bu kixining məḳsiti Hudani tonux əməs, pəḳət Hudaning bərikitigila erixix degəndin ibarət, halas; 15-ayəttə deyilgən əḫwaloọa ḳariọanda, ḫəḳḳaniy wə dana adəmlərmu pexkəllikkə uqrixi mumkin. Undaḳ əḫwalda ular agaḫlandurulmisa, «Nemixḳa bu külpətlər beximọa qüxti» dəp «alaḳzadə bolup ketixi» mumkin. Baxḳa birhil tərjimisi wə qüxənqisi: «Əzüngni ḫəddidin ziyadə ḫəḳḳaniy kərsətmə; wə əzüngni ḫəddidin ziyadə dana kərsətmə. Əz-əzüngni ḫalak ḳilmaḳqimusən?». Yənə baxḳa birnəqqə hil qüxənqisimu bar. □ **7:17 «Əzüngni dəp ḫəddidin ziyadə rəzil bolma, yaki əhməḳ bolma;...»** — ḫeqkim Sulaymanning bu gepining mənisini: «Rəzillikning «normal» yaki ««əḳilgə siọidu» dəydiọan dərijisi bar» dəp oylimisa kerək. Bu gəp bəlkim alliḳaqan rəzillixip kətkən adəmlərgə ḳaritip kinayilik bilən eytiloọan boluxi mumkin. 15-ayəttiki: «Rəzillik paydiliḳ boluxi mumkin, rəzillikimni kəpəytimən» degəngə ḳarita, Sulayman bu agaḫni ḳoxup eytidu. Rəzil adəmlər bəribir əlidu; biraḳ rəzil adəmlər bundaḳ kinayilik gəpni ḳobul ḳilsa, ḫeq bolmioọanda xu yol bilən ularning bexioọa qüxidiọan jaza tehimu awup kətməydu. Yənə baxḳa birnəqqə hil qüxənqisimu bar. □ **7:18 «...ḫər ikkisi bilən utuḳluḳ bolidu»** — demək, Hudadin ḳorḳidiọan adəm Sulaymanning yuḳiriḳi 16-17-ayəttiki ikki agaḫlanduruxi bilən azduruxtin ḳutulidu. Yənə baxḳa birnəqqə hil qüxənqisimu bar. ■ **7:20** 1Pad. 8:46, 47; 2Tar. 6:36; Pənd. 20:9; 1Yuḫa. 1:8 □ **7:24 «intayin sirliḳ»** — ibraniy tilida «qongḳur, qongḳur» dəp ipadilinidu.

25 Mən qin kənglümdin danalikˌ wə əkˌliy bilimni bilixkə, sürüxtürüxkə wə izdəxkə,
xundakˌla rəzillikning əhməkˌlikˌini, əhməkˌlikˌning təlwilik ikənlikini bilip yetixkə
zeḫnimni yioɣdim. ■ 26 Xuning bilən kəngli tor wə kˌiltakˌ, kˌolliri asarət bolоɣan
ayalning əlümdin aqqikˌ ikənlikini baykˌidim; Hudani hursən kˌilidioɣan kixi uningdin
əzini kˌaquridu, birakˌ gunaḫkar adəm uningoɣa tutulup kˌalidu.■
27 Bu baykˌioɣanlirimoɣa kˌara, — dəydu ḫekmət topliɣuqi — pakitlarni bir-birigə
baoɣlap selixturup, əkˌil izdidim; 28 mening kˌəlbim uni yənila izdiməktə, birakˌ tehi
tapalmidim! — Ming kixi arisida bir durus ərkəkni taptim — birakˌ xu ming kixi
arisidin birmu durus ayalni tapalmidim. □ 29 Mana kərgin, mening baykˌioɣanlirim
pəkˌət muxu birla — Huda adəmni əsli durus yaratkˌan; birakˌ adəmlər bolsa
nuroɣunlioɣan ḫiylə-mikirlərni izdəydu.

8

Birnəqqə nəsiḫətlər

1 Kim dana kixigə təng kelələydu? Kim ixlarni qüxəndürüxni bilidu? Kixining
danalikˌi qirayini nurlukˌ kˌilidu, yüzining sürini yorutidu.
2 Padixaḫning pərmanioɣa kˌulakˌ selixingni dəwət kˌilimən; bolupmu Huda aldida
iqkən kˌəsəm tüpəylidin xundakˌ kˌiloɣin. □ ■ 3 Uning aldidin qikˌip ketixkə aldirima;
yaman bir dəwani kˌollaxta qing turma; qünki padixaḫ nemini halisa xuni kˌilidu.
□ 4 Qünki padixaḫning səzi ḫokˌukˌtur; kim uningoɣa: «Əzliri nemə kˌilila?» —
deyəlisun? 5 Kim *padixaḫning* pərmanini tutkˌan bolsa ḫeq yamanlikˌni kərməydu;
dana kixining kəngli ḫəm pəytni ḫəm yolni pəmliyələydu.■
6-7 Qünki ḫərbir ix-arzuning pəyti wə yoli bar; insan keyinki ixlarni bilmigəqkə, uning
dərd-əlimi əzini kˌattikˌ basidu. Kim uningoɣa kˌandakˌ bolidioɣanlikˌini eytalisun?■
8 Ḫeqkim əz roḫioɣa igə bolalmas, yəni ḫeqkimning əz roḫini əzidə kˌaldurux ḫokˌukˌi
yokˌtur; ḫeqkimning əlüx künini əz kˌolida tutux ḫokˌukˌi yokˌtur; xu jəngdin kˌeqixkˌa
ruhsət yokˌtur; rəzillik rəzillikkə berilgüqilərni kˌutkˌuzmas.■

Bəzi biḫudə baxkˌa ixlar

9 Bularning ḫəmmisini kərüp qikˌtim, xundakˌla kˌuyax astida kˌilinoɣan ḫərbir ixkˌa,
adəmning adəm üstigə ḫokˌuk tutkˌanlikˌi bilən ularoɣa ziyan yətküzidioɣan muxu
wakˌitkˌa kəngül kˌoydum.□

■ **7:25** Top. 1:17; 2:12 ■ **7:26** Pənd. 5:3; 6:24-35; 7:6-27; 22:14 □ **7:28 «Ming kixi arisida bir durus ərkəkni taptim — birakˌ xu ming kixi arisidin birmu durus ayalni tapalmidim»** — bu bayan bizgə Sulaymanning əzining keyinki ḫayatining kˌandakˌ bolidioɣanlikˌi tooɣruluk ḫəwər bilən təminləydu. Uning kˌiz-ayallar tooɣruluk boloɣan həwiri nədin kəlgən? U kˌandakˌtu «ming ayal» bilən tonuxkˌanmu? Təwrattiki «Padixaḫlar» kˌismidin bilimizki, uning nuroɣunlioɣan ayal-kenizəkliri bar idi wə ularning təsiri bilən ahirida Hudaning yolidin yirakˌlixip, butpərəslikkə aldinip kətkənidi. □ **8:2 «bolupmu Huda aldida iqkən kˌəsəm tüpəylidin xundakˌ kˌiloɣin»** — bu kˌəsəm padixaḫning Huda aldida iqkən kˌəsimi (adil, bitərəp bolux üqün) bolsa kerək; bəzi alimlar, kˌəsəm pukˌralarningki (padixaḫkˌa sadikˌ bolux üqün), dəp kˌaraydu. ■ **8:2** Pənd. 24:21 □ **8:3 «Uning *padixaḫning*** aldidin qikˌip ketixkə aldirima» — bu səz bəlkim padixaḫkˌa kˌarxi qikˌix, yaki uningdin razi bolmaslikˌ tooɣruluk bir agaḫlandurux boluxi mumkin. **«yaman bir dəwani kˌollaxta qing turma»** — baxkˌa birhil tərjimisi: «(padixaḫning) ixi sanga eoɣir kəlsimu ada kˌilixni keqiktürmə». ■ **8:5** Rim. 13:3 ■ **8:6-7** Top. 6:12 ■ **8:8** Ayup 14:5; Zəb. 39:5-6 □ **8:9 «Bularning ḫəmmisini kərüp qikˌtim,… ularoɣa ziyan yətküzidioɣan muxu wakˌitkˌa kəngül kˌoydum»** — bu ayətning baxkˌa birnəqqə hil tərjimisi: «Bularning ḫəmmisini kərüp qikˌtim, xundakˌla kˌuyax astida kˌilinoɣan ḫərbir ixkˌa kəngül kˌoydum; adəmning adəm üstigə ḫokˌuk tutuxining ozigə ziyan yətküzidioɣan wakˌti bar» yaki «Bularning ḫəmmisini kərüp qikˌtim, xundakˌla kˌuyax astida kˌilinoɣan ḫərbir ixkˌa kəngül kˌoydum; adəmning adəm üstigə ḫokˌuk tutuxining ularoɣa (baxkˌa adəmlərgə) ziyan yətküzidioɣan wakˌti bar».

10 Xuningdək rəzillərning dəpnə ḳilinoʁanliḳini kərdüm; ular əslidə muḳəddəs jayoʁa
kirip-qiḳip yürətti; ular *muḳəddəs jaydin* qiḳipla, rəzil ixlarni ḳiloʁan xu xəḫər iqidə
mahtilidu tehi! Bumu bimənilikṯur!□
11 Rəzillik üstidin ḫəküm tezdin bəja kəltürülmigəqkə, xunga insan balilirining
köngli rəzillikni yürgüzüxkə pütünləy berilip ketidu.
12 Gunaḫkar yüz ḳetim rəzillik ḳilip, künlirini uzartsimu, Hudadin
ḳorḳidioʁanlarning əḫwali ulardin yahxi bolidu dəp bilimən; qünki ular uning
aldida ḳorḳidu. □ ■ 13 Biraḳ rəzillərning əḫwali yahxi bolmaydu, uning künliri
sayidək tezla ətüp, künliri uzartilmaydu, qünki u Huda aldida ḳorḳmaydu.□
14 Yər yüzidə yürgüzülgən bir bimənilik bar; bexioʁa rəzillərning ḳiloʁini boyiqə
kün qüxidioʁan ḫəḳḳaniy adəmlər bar; bexioʁa ḫəḳḳaniy adəmlərning ḳiloʁini boyiqə
yahxiliḳ qüxidioʁan rəzil adəmlərmu bar. Mən bu ixnimu bimənilik dedim. 15 Xunga
mən tamaxini təriplidim; qünki insan üqün ḳuyax astida yeyix, iqix wə ḫuzur elixtin
yahsi ix yoḳtur; xundaḳ ḳilip uning əmgikidin boloʁan mewə Huda təḳdim ḳiloʁan
ḳuyax astidiki ömrining barliḳ künliridə özigə ḫəmraḫ bolidu.■
16-17 Kənglümni danaliḳni wə yər yüzidə ḳilinoʁan ixlarni bilip yetix üqün ḳoyoʁanda,
xundaḳla Huda ḳiloʁan barliḳ ixlarni kərginimdə xuni bayḳidim: — Insan ḫətta keqə-
kündüz kəzlirigə uyḳuni kərsətmisimu, ḳuyax astidiki barliḳ ixni bilip yetəlməydu;
u uni qüxinixkə ḳanqə intilsə, u xunqə bilip yetəlməydu. Ḫətta dana kixi «Buni bilip
yəttim» desimu, əməliyəttə u uni bilip yətməydu.□

9

Huda bizgə dostmu, düxmənmu? — ölümgə yüzlinix

1 Mən xularning ḫəmmisini eniḳlax üqün köngül ḳoydum; xuni bayḳidimki, məyli
ḫəḳḳaniy kixi yaki dana kixi bolsun, xundaḳla ularning barliḳ ḳiloʁanliri Hudaning
ḳolididur, dəp bayḳidim; insan özigə muḫəbbət yaki nəprətning kelidioʁanliḳini ḫeq
bilməydu. Uning aldida ḫərḳandaḳ ix boluxi mumkin. □ 2 Ḫəmmə adəmgə ohxax
ixlar ohxax peti kelidu; ḫəḳḳaniy wə rəzil kixigə, meḫriban kixigə, pak wə napak,
ḳurbanliḳ ḳiloʁuqi wə ḳurbanliḳ ḳilmioʁuqioʁimu ohxax ḳismət bolidu; yahxi adəmgə
ḳandaḳ bolsa, gunaḫkaroʁa xundaḳ bolidu; ḳəsəm iqküqigə wə ḳəsəm iqixtin
ḳorḳḳuqioʁimu ohxax bolidu. ■ 3 Mana ḫəmmigə ohxaxla bu ixning kelidioʁanliḳi
ḳuyax astidiki ixlar arisida külpətlik ixtur; uning üstigə, insan balilirining köngülliri
yamanliḳḳa toloʁan, pütün ḫayatida köngldə təlwilik turidu; andin ular ölgənlərgə
ḳoxulidu.
4 Qünki tiriklərgə ḳoxuloʁan kixi üqün bolsa ümid bar; qünki, tirik it ölgən
xirdin əla. 5 Tiriklər bolsa özlirining ölidioʁanliḳini bilidu; biraḳ ölgənlər bolsa
ḫeqnemini bilməydu; ularning ḫeq in'ami yənə bolmaydu; ular ḫətta adəmning

---

□ **8:10 «…xu xəḫər iqidə mahtilidu» —** bəzi ḳədimki köqürülmiliridə: «mahtilidu» degənning ornida «untulidu» degən söz tepilidu. Biz aloʁan nusha aldi-kəyni səzlərgə baoʁliḳḳu dəymiz. □ **8:12 «Gunaḫkar … künlirini uzartsimu» —** bəzi gunaḫkar məlum jəḫəttin eytḳanda, puli yaki baxḳa amalioʁa tayinip, «künlirini uzartidu». Bu əḫwal waḳitliḳ, əlwəttə. ■ **8:12** Zəb. 37:7-12, 18-20; Pənd. 1:33; Yəx. 3:10 □ **8:13 «…uning künliri sayidək tezla ətüp, künliri uzartilmaydu» —** yənə birhil tərjimisi: «…u künlərni sayini uzartḳandək uzartmaydu». ■ **8:15** Top. 2:24; 3:12, 22; 5:18; 9:7 □ **8:16-17 «kənglümni danaliḳni wə yər yüzidə ḳilinoʁan ixlarni bilip yetix üqün ḳoyoʁanda… əməliyəttə u uni bilip yətməydu» —** oḳurmənlər bu ikki ayətning birnəqqə baxḳa hil tərjimilirini uqritixi mumkin. □ **9:1 «…insan özigə muḫəbbət yaki nəprətning kelidioʁanliḳini ḫeq bilməydu» —** demək, «Huda uni səyidu yaki uningoʁa nəprətlinidu? Ḫeq insan bilməydu». Bəzi alimlar: «insan özidə (bolupmu eoʁir künlər bexioʁa qüxkəndə) nemining bolidioʁanliḳi, yaki muḫəbbət yaki nəprətning bolidioʁanliḳini bilməydu» dəp xərḫ beridu. ■ **9:2** Zəb. 73:12-14

esidin kətürülüp ketidu, ḳayta kəlməydu. 6 Ularning muḫəbbiti, nəpriti wə ḫəsəthorluḳimu alliḳaqan yoḳaloʏan; ḳuyax astida ḳilinoʏan ixlarning ḫeqḳaysisidin ularning mənggügə ḳayta nesiwisi yoḳtur.

Ölümgə yüzləngəndə ḳiloʏili bolidioʏan əməliy ixlar

7 Baroʏin, neningni huxallik bilən yəp, xarabingni huxhuyluk bilən iqkin; qünki Huda alliḳaqan mundaḳ ḳilixingdin razi boloʏan. 8 Kiyim-keqəkliring ḫərdaim ap'aḳ bolsun, huxbuy may bexingdin kətmisun. □
9 Huda sanga ḳuyax astida təḳsim ḳiloʏan bimənə əmrüngning barlik künliridə, yəni bimənilikтə ətküzgən barlik künliringdə, səyümlük ayaling bilən billə ḫayattin ḫuzur aloʏin; qünki bu sening ḫayatingdiki nesiwəng wə ḳuyax astidiki barlik tartḳan japayingning əjridur. 10 Ḳolung tutḳanni barlik küqüng bilən ḳiloʏin; qünki sən baridioʏan təḫtisarada ḫeq hizmət, məḳsət-pilan, bilim yaki ḫekmət bolmaydu.

Danalik wə tasadipiylik

11 Mən zeḫnimni yioʏip, ḳuyax astida kərdumki, musabiḳidə oʏəlibə yəltapanoʏa bolmas, ya jəngdə oʏəlibə palwanoʏa bolmas, ya nan dana kixigə kəlməs, ya baylikлar yorutuloʏanlaroʏa kəlməs, ya iltipat bilimliklərgə bolmas — qünki pəyt wə tasadipiylik ularning ḫəmmisigə kelidu. 12 Bərḫəḳ, insanmu ɵz waḳti-saitini bilməydu; beliḳlar rəḫimsiz toroʏa elinoʏandək, ḳuxlar tapan-tuzaḳḳa ilinoʏandək, bularoʏa ohxax insan baliliri yaman bir kündə tuzaḳḳa ilinidu, tuzaḳ bexioʏa qüxidu.

Danaliḳning ətiwarlanmasliḳi

13 Mən yənə ḳuyax astida danaliḳning bu misalini kərdum, u meni qongḳur təsirləndürdi; 14 Kiqik bir xəḫər bar idi; uningoʏa ḳarxi büyük bir padixaḫ qiḳip, uni ḳorxap, uningoʏa ḫujum ḳilidioʏan yooʏan potəylərni ḳurdi. 15 Biraḳ xəḫərdin namrat bir dana kixi tepilip ḳaldi; u uni ɵz danaliḳi bilən ḳutuldurdi; biraḳ keyin, ḫeqkim bu namrat kixini esigə kəltürmidi.□
16 Xuning bilən mən: «Danalik küq-ḳudrəttin əwzəl» — dedim; biraḳ xu namrat kixining danaliḳi keyin kəzgə ilinmaydu, uning səzliri anglanmaydu.■

Danalik, əhməḳlik, gunaḫ, təlwilik

17 Dana kixining jimjitlikта eytḳan səzliri əhməḳlər üstidin ḫokuk sürgüqining warḳiraxliridin enik anglinar.
18 Danalik urux ḳoralliridin əwzəldur; biraḳ bir gunaḫkar zor yahxiliḳni ḫalak ḳilidu.

10

Əḳil beridioʏan bəzi ḫekmətlər

1 Huddi ɵlük qiwinlər əttarning ətirini sesitiwetidioʏandək, azraḳḳinə əhməḳlik tarazida danalik wə izzət-ḫərməttinmu eoʏir tohtaydu.

□ **9:8 «Kiyim-keqəkliring ḫərdaim ap'aḳ bolsun»** — demək, kiyim-keqəkliring ḫərdaim pakiz bolsun.
□ **9:15 «…dana kixi tepilip ḳaldi; u uni ɵz danaliḳi bilən ḳutuldurdi; … keyin, ḫeqkim bu namrat kixini esigə kəltürmidi»** — Elixa pəyoʏəmbər bilən Yərəmiya pəyoʏəmbər buningoʏa obdan misal bolidu («2Pad.» 6-8-bablar, «Yər.» 27:12ni kərüng. ■ **9:16** Pənd. 21:22; 24:5; Top. 7:19

2 Danalikning köngli ongoɳa mayil, əhməkningki soloɳa.□
3 Əhmək kixi ḫətta yolda mengiwatkandimu, uning əkli kəm boloɳaqka, u əhmək ikənlikini ḫəmmigə ayan kilidu.

4 Ḫəkümdarning sanga aqqiki kəlsə, ornungdin istepa bərmə; qünki tinq-səwriqanlik hata-səwənliktin boloɳan zor hapilikni tinqitidu.
5 Kuyax astida yaman bir ixni kördumki, u ḫəkümdardin qikkan bir hata ixtur — 6 əhməklər yukiri mənsəptə, xuning bilən təng baylar pəs orunda olturidu; □
7 mən kullarning atka mingənlikini, əmirlərning kullardək piyadə mangoɳanlikini kördum.□

Turmuxta uqraydioɳan hətərlərgə danalik kerək

8 Orini kolioɳan kixi uningoɳa yikilixi mumkin; tamni buzoɳan kixini yilan qekixi mumkin; □ ■ 9 taxlarni yətkigən kixi tax təripidin yarilinixi mumkin; otun yaridioɳan kixi həwpkə uqraydu.
10 Palta gal bolsa, birsi tioɳini bilimisə, paltini küqəp qepixka tooɳra kelidu; birak danalik adəmni utuk-muwəppəkiyətkə erixtüridu.
11 Yilan oynitilmay turup, yilanqini qaksa, yilanqioɳa nemə payda?□

Danixmənlər wə əhməklərning ix-sözliri

12 Dana kixining sözliri xəpkətliktur; birak əhməkning ləwliri özini yutidu.
13 Sözlirining bexi əhməklik, ayioɳi rəzil təlwiliktur; 14 əmma əhmək yənila gəpni köpəytidu. Birak ḫeqkim kəlgüsini bilməydu; uningdin keyinki ixlarni kim uningoɳa eytalisun?
15 Əhməklər japasi bilən özlirini upritidu; qünki ular ḫətta xəḫərgə baridioɳan yolnimu bilməydu.

Əhmək ḫəkümdarlarning qatakliri

16 I zemin, padixaḫing bala bolsa, əmirliring səḫərdə ziyapət ətküzsə, ḫalingoɳa way!■
17 I zemin, padixaḫing mətiwərning ooɳli bolsa wə əmirliring kəyp üqün əməs, bəlki özini kuwwətləx üqün muwapik wakʧida ziyapət ətküzsə, bu sening bəhting!□

Yənə ḫekmətlər

18 Ḫurunlukʧin öyning torusi oɳulay dəp kalidu; kollarning boxlukidin öydin yamoɳur ətidu.
19 Ziyapət külkə üqün təyyarlinar, xarab ḫayatni hux kilar; lekin pul ḫəmmə ixni ḫəl kilar!
20 Padixaḫka lənət kilma, ḫətta oyungdimu tillima; ḫujrangdimu baylarni tillima; qünki asmandiki bir kux awazingni taritidu, bir kanat igisi bu ixni ayan kilidu.■

□ **10:2 «Danalikning köngli ongoɳa mayil»** — koralni tutup, özini kooɳdax təripidur. □ **10:6 «əhməklər»** — ibraniy tilida «əhməklik» dəp elinoɳan. □ **10:7 «mən kullarning atka mingənlikini… kördum»** —Pələstində kona zamanlarda atka minix pəkət abroyluk kixilərgila mənsup idi. □ **10:8 «tamni buzoɳan kixi…»** — yaki «qitni buzoɳan kixi...». ■ **10:8** Pənd. 26:27 □ **10:11 «yilanqi»** — nəy qelip yilanni oynatkuqi adəm. **«yilanqini qaksa,..»** — yaki «həkni qaksa…». ■ **10:16** Yəx. 3:3, 4; Ḫox. 13:11; Am. 6:4 □ **10:17 «…özini kuwətləx üqün muwapik wakʧida ziyapət ətküzsə,…»** — yaki, «…özini tutup muwapik wakʧida ziyapət ətküzsə,…». **«…wə əmirliring kəyp üqün əməs… ziyapət ətküzsə, bu sening bəhting!»** — baxka birhil tərjimisi: «…wə əmirliring məst bolux üqün əməs, bəlki salmaklik bilən öz wakʧida ziyapət ətküzsə, bu sening bəhting!». ■ **10:20** Mis. 22:28

11

Birnəqqə əməliy nəsiḫət

1 Nanliringni sularoɣa əwət; kəp künlərdin keyin uni ḳaytidin tapisən.□
2 Bir ülüxni yəttə kixigə, səkkizigimu bərgin; qünki yər yüzidə nemə yamanliḳ
bolidioɣanliḳini bilməysən.□ ■
3 Bulutlar yamoɣuroɣa toloɣan bolsa, əzlirini zemin üstigə boxitidu; dərəh ximal
tərəpkə ərülsə, yaki jənub tərəpkə ərülsə, ḳaysi tərəpkə qüxkən bolsa, xu yərdə
ḳalidu.
4 Xamalni kəzitidioɣanlar teriḳqiliḳ ḳilmaydu; bulutlaroɣa ḳaraydioɣanlar orma
ormaydu.
5 Sən xamalning yolini bilmiginingdək yaki boyida barning ḫamilisining ustihan-
lirining baliyatḳuda ḳandaḳ əsidioɣanliḳini bilmiginingdək, sən ḫəmmini yasioɣuqi
Hudaning ḳiloɣinini bilməysən.□ ■
6 Səḫərdə uruḳungni terioɣin, kəqtimu ḳolungni ixtin ḳaldurma; qünki nemə ixning,
u yaki bu ixning paydiliḳ bolidioɣanliḳini wə yaki ḫər ikkisining ohxaxla yahxi
bolidioɣanliḳini bilməysən.

Ḫayat künlirini ətiwarlax kerək, ihlasmən boluxi kerək!

7 Nur xerin bolidu, aptapni kərüxmu ḫuzurluḳ ixtur. 8 Xunga birsi kəp yil yaxioɣan
bolsa, bularning ḫəmmisidin ḫuzur alsun. Ḫalbuki, u yənə ḳarangoɣuluḳ künlirini
esidə tutsun, qünki ular kəp bolidu; kəlgüsidiki ixlarning ḫəmmisi bimənilikturl

9 Yaxliḳingdin ḫuzur al, i yigit; yaxliḳing künliridə kənglüng əzünggə huxalliḳni
yətküzgəy; kənglüng halioɣini boyiqə wə kəzliring kərgini boyiqə yürgin; biraḳ xuni
bilginki, bularning ḫəmmisi üqün Huda seni soraḳḳa tartidu. 10 Əmdi kənglüngdin
oɣəxlikni elip taxla, teningdin yamanliḳni neri ḳil; qünki balilik wə yaxliḳmu
bimənilikturl

12

Səzning dawami

1 Əmdi yaman künlər bexingoɣa qüxmigüqə, xundaḳla sən: «Bulardin ḫeq ḫuzurum
yoḳtur» degən yillar yeḳinlaxmioɣuqə yaxliḳingda Yaratḳuqingni esingdə qing tut;
2 ḳuyax, yoruḳluḳ, ay wə yultuzlar ḳarangoɣulixip, yamoɣurdin keyin bulutlar ḳaytip
kəlmigüqə uni esingdə tutḳin. □ 3 Xu küni «əyning kəzətqiliri» titrəp ketidu; palwan-
lar egilidu, əzgüqilər azliḳidin tohtap ḳalidu, derizilərdin sirtḳa ḳarap turoɣuqilar
oɣuwalixip ketidu; □ 4 koqioɣa ḳaraydioɣan ixiklər etilidu; tügmənning awazi pəsiydu,
kixilər ḳuxlarning awazini anglisila qəqüp ketidu, «nahxiqi ḳizlar»ning sayraxliri sus

□ **11:1 «Nanliringni sularoɣa əwət... uni ḳaytidin tapisən» —** bu ayət bəlkim dengiz sodisini kərsitixi mumkin; təwəkkülqiling ḳanqə qong bolsa, paydisimu xunqə kəp bolidu; gəpning yənə ḫərhil kəqmə məniliri boluxi mumkin. Baxḳa birhil tərjimisi: «Neningni sular (dengizlar) üstigə taxla». □ **11:2 «Bir ülüxni yəttə kixigə, səkkizigimu bərgin; qünki yər yüzidə nemə yamanliḳ bolidioɣanliḳini bilməysən» —** bəzi alimlar, bu ayətmu soda-tijarətni kərsitidu, dəp ḳaraydu. Xuningdək uning birnəqqə kəqmə mənilirimu bolsa kerək. ■ **11:2** 2Kor. 9:10 □ **11:5 «xamalning yoli...» —** ibraniy tilida «xamal» wə «roḫ» bir səz bolup, Sulayman muxu ayəttə ḫamilining baliyatḳuda apiridə bolidioɣanliḳi, əsidioɣanliḳining ḫəmmisi Hudaning Roḫi arḳilik bolidioɣanliḳini puritip kərsitidu (Injil, «Yuḫ.» 3:1-8nimu kərüng). ■ **11:5** Yḫ. 3:8 □ **12:2 «yamoɣurdin keyin bulutlar ḳaytip kəlmigüqə» —** yaki «yamoɣurdin keyin bulutlar yoḳimioɣuqə». □ **12:3 «əyning kəzətqiliri» —** adəmning ḳapaḳlirini, «palwanlar» — Adəmning mərilirini, «əzgüqilər» — Qixlarni, «derizilərdin ḳarioɣuqilar» — Kəzlərni kərsitixi mumkin. Keyinki ayətlərdiki bir ḳatar ohxitixlarmu ḳerilikni kərsitidu.

anglinidu; □ 5 kixilər egizdin ḳorḳidu, koqilarda wəḩimilər bar dəp ḳorḳup yüridu;
badam dərihi qiqəkləydu; qekətkə adəmgə yük bolidu, xindir mewisi solixidu; qünki
insan mənggülük makanioʏa ketidu wə xuning bilən təng, matəm tutḳuqilar koqida
aylinip yüridu; □ 6 kümüx tana üzülgüqə, altun qinə qeḳiloʏuqə, aptuwa bulaḳ yenida
parə-parə boloʏuqə, ḳuduḳtiki qaḳ kardin qiḳḳuqə, □ 7 topa-qang əsli tupraḳḳa
ḳaytḳuqə, roḩ əzini bərgən Hudaoʏa ḳaytḳuqə — Uni esingdə tutḳin!■
8 Bimənilik üstigə bimənilik!» — dəydu ḫekmət toplioʏuqi — «Bimənilik üstigə
bimənilik! Ḫəmmə ix biməniliktur!»■

Hulasə

9 Xuningdək, ḫekmət toplioʏuqi dana bolupla ḳalmastin, u yənə həlḳḳə bilim əgitətti;
u oylinip, kəp pənd-nəsiḩətlərni tarazioʏa selip, rətləp qiḳti. ■ 10 Ḫekmət toplioʏuqi
yeḳimliḳ səzlərni tepixḳa intilgən; uxbu yeziloʏini bolsa durus, ḩəḳiḳət səzliridin
ibarəttur. 11 Dana kixining səzliri zihḳa ohxaydu, ularning yioʏindisi qing bekitilgən
mihtəktur. Ular Birla Padiqi təripidin berilgəndur. 12 Uning üstigə, i ooʏlum, bulardin
sirt ḫərḳandaḳ yeziloʏanlardin pəhəs bol; qünki kəp kitablarning yezilixining ayioʏi
yoḳ, xuningdək kəp əginix tənni upritidu.□

Ahirḳi dəwət

13 Biz pütün ixḳa diḳḳət ḳilayli; Hudadin ḳorḳḳin wə uning əmr-pərmanlirioʏa əməl
ḳiloʏin; qünki bu insanning toluḳ məjburiyitidur; □ ■ 14 qünki adəm ḳiloʏan ḫərbir
ix, jümlidin barliḳ məhpiy ixlar, yahxi bolsun, yaman bolsun, Huda ularning soriḳini
ḳilidu.■

□ **12:4** **«nahxiqi ḳizlar»** — ḳuxlarni kərsitix eḩtimalliḳi bar. □ **12:5** **«qekətkə adəmgə yük bolidu»** — yaki «qekətkə əzini sərəp mangidu». **«xindir mewisi»** — muḩəbbətni ḳozoʏaydioʏan mewə idi. Uning «solixip kətkənliki» bəlkim jinisiy muḩəbbətning suslaxḳanliḳini kərsitixi mumkin. □ **12:6** **«ḳuduḳtiki qaḳ»** — ḳuduḳtin su qiḳiridioʏan qaḳni kərsətsə kerək. «Kümüx tana (rixtə)», «altun qinə», «aptowa» wə «qaḳ»larning tənning ḳaysi əza-funksiyilirini kərsitidioʏanliḳi buningda enik deyilmigən; biraḳ omumiy mənisi eniḳtur — bədənning ḫərbir güzəllik-ḳabiliyiti zawaloʏa yüzlinidu. ■ **12:7** Yar. 2:7; 3:19; Qəl. 16:22 ■ **12:8** Zəb. 62:9; 144:4; Top. 1:2 ■ **12:9** 1Pad. 5:26 □ **12:12** **«...i ooʏlum, bulardin sirt ḫərḳandaḳ yeziloʏanlardin pəhəs bol»** — baxḳa birhil tərjimisi: «... i ooʏlum, bulardin agaḩ-sawaḳ aloʏin». Biraḳ bizningqə bu ayəttə Sulayman «Birla Padiqi (demək, Hudadin) təripidin berilgən» barliḳ muḳəddəs yazmilarni kərsitidu. □ **12:13** **«Biz pütün ixḳa diḳḳət ḳilayli»** — yaki «Biz pütün ixni angliduḳ». **«bu insanning toluḳ məjburiyitidur»** — ibraniy tilida: «bu insanning barliḳidur» deyilidu. Buning toluḳ mənisi bəlkim: «Hudadin ḳorḳup, uning əmr-pərmanlirioʏa əməl ḳil» — bu Hudaning insanda boloʏan məḳsitidur, degəndək boluxi mumkin. ■ **12:13** Ḳan. 6:2; 10:12; Pənd. 3:7 ■ **12:14** 1Kor. 4:5; 2Kor. 5:10

Küylərning küyi

1 «Küylərning küyi» — Sulaymanning küyi.□ ■

Birinqi kisim — Muhəbbətning baxlinixi •••• {1:2-5:1} •••• Birinqi hatirə — toy küni üstidə bolqan oylar {1:2-2:7} Birinqi oylinix — Xulamit Sulaymanning ordisida — toy ziyapitigə təyyarlinix {1:2-1:8} Xulamit Sulaymanqa səz kilidu
2 «U otluk aqzi bilən meni səysun;
Qünki sening muhəbbiting xarabtin xerindur.□
3 Huxpurakтur sening ətirliring;
Kuyulqan purakлik may sening namingdur;
Xunglaxka kizlar seni səyidu.
Kənglümni əzünggə məhliya kilqaysən —
Biz sanga əgixip yügürəyli!
— Padixah meni əz hujrilirioqa əkirgəy!»□

Yerusalem kizliri Sulaymanqa səz kilidu
4 «Biz səndin huxal bolup xadlinimiz;
Sening muhəbbətliringni xarabtin artuk əsləp təripləymiz».□

Xulamit «Yerusalem kizliri»qa jawab kilidu
5 «Ular seni durusluk bilən səyidu».
— «Kara tənlik bolqinim bilən qiraylikmən, i Yerusalem kizliri!
Bərhək, Kedarliklarning qedirliridək,
Sulaymanning pərdiliridək karimən.□
6 Manga tikilip karimanglar,
Qünki karidurmən,
Qünki aptap meni kəydürdi;
Anamning ooqulliri məndin rənjigən;
Xunga ular meni üzümzarlarni bakkuqi kildi;

□ **1:1 «xərh»** — bu mawzu «küy-nahxilar arisidiki əng esil küy-nahxa» degən mənidə. Sulayman jəmiy 1005 küy-nahxa yazqan («1Pad.» 4:32). ■ **1:1** 1Pad. 4:32 □ **1:2 «U otluk aqzi bilən meni səysun»** — ibraniy tilida «u aqzidiki səyüxliri bilən səysun!». **«qünki sening muhəbbiting xarabtin xerindur»** — «muhəbbiting» ibraniy tilida kəplük xəklidə bolup (muhəbbətliring) muhəbbətlixixning ipadə-hərikətlirini kərsitidu. 2-4-ayətning xərhi: Muxu yərdə Xulamit toyning birinqi ziyapiti üqün təyyarlinidu. Nikah murasimi allikaqan ətküzülgən: 2-ayəttə kizik yeri xuki, Xulamit bayanini pəkət «u» bilən baxlaydu — kim ikənlikini deməydu! Qünki səygüqi kixigə nisbətən hərdaim pəkət birdinbir «u» bar! □ **1:3 «Biz sanga əgixip yügürəyli!** — bu səzlərni Xulamitningki, birak «Yerusalem kizliri»ni əzi bilən birləxtürüp, «biz sanga əgixip yügürəyli!» eytidu. □ **1:4 «Biz səndin huxal bolup xadlinimiz; sening muhəbbətliringni xarabtin artuk əsləp təripləymiz»** — bəzi alimlar bu səzlərni «Xulamit»ka eytilidu, dəp karaydu. Kandakla bolmisun Yerusalem kizliri Xulamitka koldax bolup u wə Sulayman üqün huxal boluwatidu. □ **1:5 «Ular seni durusluk bilən səyidu»** — bu ayəttə Xulamit səz kilidu. Awwalki gəpni u Sulaymanqa eytidu. «Ular» — muxu yərdə Yerusalem kizlirini kərsitidu.

Xunga өz üzümzarimni baķalmioƣanmən».□

Xulamit Sulaymanoƣa sөz ķilidu

7 «Ḥөy, jenim sөyginim, deginө,
Padangni ķөyөrdө baķisөn?
Uni kün ķiyamida ķөyөrdө aram aloƣuzisөn?
Ḥөmraḥliringning padiliri yenida qümpөrdilik ayallardөk yürüxümning nemө ḥajiti?» □

Sulayman Xulamitning soalioƣa jawab beridu

8 «I ķiz-ayallar arisidiki өng güzili, өgөr sөn buni bilmisөng,
Padamning basķan izlirini besip mengip,
Padiqining qediri yenida өz ooƣlaķliringni ozuķlanduroƣin».□

Ikkinqi oylinix — toy ziyapitidiki dastihan üstidө boloƣan oylar ••••Sulayman Xulamitķa sөz ķilidu

9 «I sөyümlüküm, mөn seni Pirөwnning jөng ḥarwilirioƣa ķetiloƣan bir baytaloƣa ohxattim;
10 Sening mөngziliring tiziloƣan munqaķlar bilөn,
Boynung marjanlar bilөn güzөldur.
11 Biz sanga kümüx kөzlөr ķuyuloƣan,

□ **1:6** ***«5-6-ayөt*** xөrḥi» — Yerusalem ķizlirining Sulaymanni tөriplixi Xulamitķa өzining «ķara tөnlik» ikөnlikini өslitidu. Uning akiliri uningdin bir yaki birķanqө ķetim rөnjip uni üzümzarlarda ixlөxkө өwөtkөn. Üzümzarlarda sayө az boloƣaqķa u «ķara tөnlik» bolup ķaloƣan. Ibraniy tilida «mөndin rөnjidi» wө «meni kөydürdi» degөn ibarilөr ohxax. «өz üzümzarimni baķalmioƣanmөn» — bu bөlkim kөqmө mөnidө bolup: «Mөn ḥөrdaim dalada boloƣaqķa, өzümni asrax, өzümning güzөllikimni saķlax-bezөx, pөrdazlax waķtim yoķ idi» degөnliktur. Kedarliķlar qarwiqi hөlķ idi, ḥөrdaim qedirlarda turatti. Ularning qedirliri ķapķara bolsa kerөk. Birak «Sulaymanning pөrdiliri» bolsa ķara yaki toķ rөnglik boloƣini bilөn, birak xübḥisizki, ularning üstidө qiraylik gül-nuskiliri bar idi. □ **1:7** ***«7-ayөt*** xөrḥi» — Xulamit ḥazir ularning awwalķi muḥөbbөtlөxkөn künlirini өslitidu. Xu qaoƣlarda Sulayman padixaḥ өl-yurtlarning ḥөkiķiy өḥwalini igilөx üqün padiqi ķiyapitidө Xulamitning yurti, yөni Galiliyөgө kөlgөn bolsa kerөk. Xunga Xulamit Sulaymanni addiy bir padiqi ikөn dөp oylioƣan. Xulamit uningoƣa kөyüp uni izdigөndө, u padilar kөp boloƣan yөrlөrdө (Sulaymanning «ḥөmraḥliri» boloƣan baxķa padiqilar bar yөrlөrdө) aylinip yürgөn. Uning ailisini, xundaķla өzini izaoƣa ķoymaslik üqün, Xulamit өzi birnөqqө ķozini elip (8-ayөt), padiqining ķiyapitidө өz qirayini kөrsөtmөslik üqün qümpөrdө tartiwaloƣan. Birak xundak nikablinix bilөn uning ķiyapiti paḥixө ayalningkigө ohxap ķaloƣan (toy ķiliwatķan ķizlar qümpөrdө artķandөk, paḥixө ayallar xu qaoƣda qümpөrdө artatti. Ular xu turķida өrlөrgө: «Mөn bügün keqө sөn bilөn toy ķiloƣudөkmөn» dөp ipadiläytti wө ḥөmdө өzining kim ikөnlikini yoxuralaytti, өlwөttө). Өgөr u «sөygөn padiqi» өz padisining nөdө ikөnlikini eytķan bolsa, bundak awariqilik yaki sөtlikning ḥajiti yoķ bolatti, өlwөttө. «Kün ķiyamda» padisi ḥeq kөqmөy, muķim bir jayda midirimay yetixi mumkin. **«....yenida qümpөrdilik ayallardөk yürüxümni nemө ḥajiti?»** — baxķa birhil tөrjimisi: «Nemixķa tenөp kөtkөn birsidөk qөrgilөp yürөy?» □ **1:8 «I ķiz-ayallar arisidiki өng güzili, өgөr sөn buni bilmisөng,...»** — bөzi alimlar, bu jawabni «Yerusalemning ķizliri» bөrgөn, dөp ķaraydu. **«Padiqining qediri yenida өz ooƣlaķliringni ozuķlanduroƣin»** — yaki «Padiqilarning qedirliri yenida өz ooƣlaķliringni ozuķlanduroƣin». 8-ayөtning xөrḥi: Bu ayөtni xөrḥlөx tөs. Bizningqө mөnisi bөlkim tөwөndikidөk bolidu. Sulayman padixaḥning jawabining kөqmө mөnisi bar. Padixaḥning «mening padam»i ķoylar өmөs, bөlki pütkül Yөḥudiy hөlķi, «padamning izliri» bolsa pütün Israilning ḥeyt-bayram waķitlirida Yerusalemoƣa qikķan izliridur, demөkqi. Xunga jawabning kөqmө mөnisi: «Sөn manga tegөy desөng, өmdi өz yurtungni taxlap, yat yurtta, yat өḥwalda, yөni paytөht Yerusalemda (Sulaymanning «qediri»da, yөni uning ordisida, demөk) turuxķa razi boluxung kerөk» degөnliktur. «Өz ooƣlaķliringni ozuķlanduroƣin» degөn sөz, bөlkim «Manga tөgsөng, seningmu «baxķilarni beķix» mөs'uliyiting bolidu» degөnliktur.

Altundin zibu-zinnətlərni yasap berimiz».□

Xulamit Sulaymanoƣa sөz ķilidu
12 «Padixaƕ toy dastihinida olturoƣinida, sumbul məlƕimim purak qaqidu; □
13 Mening sөyümlüküm, u manga bir monək murməkkidur,
U kөkslirim arisida ķonup ķalidu;□
14 Mening sөyümlüküm manga Ən-Gədidiki üzümzarlarda өskən bir oƣunqə henə gülidəktur».□

Üqinqi oylinix — toy ƕujrisida boloƣan oylar {*1:15-2:7*} •••• *Sulayman Xulamitķa sөz ķilidu*
15 «Mana, sən güzəl, amriķim!
Mana, sən xundak güzəl!
Kөzliring pahtəklərningkidəktur!»□

Xulamit Sulaymanoƣa sөz ķilidu
16 «Mana, sən güzəl, sөyümlüküm;
Bərƕək, yeķimlik ikənsən;
Bizning orun-kөrpimiz yexildur;
17 Өyimizdiki limlar kedir dərihidin,
Wasilirimiz arqilardindur.

2

Dawami
1 Mən bolsam Xarun otlikidiki zəpiran, halas;
Jiloƣilarda өskən bir nilupər, halas!»□

□ **1:11 «(9-11-ayət) xərƕi» —** ķədimki zamanlarda, ottura xərķtiki məmlikətlərdə atlar intayin ķədrilinip, «ulaoƣ» ornida ixlitilipla ķalmastin, bəlki adəmning ƕəmraƕi dəp ķaraloƣan; Sulayman өzi atlaroƣa bək amrak idi. Misirning atliri bolsa əng esil idi; Pirəwnning atliri Misirning əng esil eti bolup, qiraylik jabdulatti, əlwəttə. Xuningdək ayətning yənə bir nuskisi bar; Misirdiki jəng ƕarwilirini tartķan atlar adəttə baytallar əməs, ayoƣirlar idi; xunga Sulayman bu ohxitixi bilən, bəlkim өzining Xulamit bilən billə boloƣinidin ƕayajanlanoƣanlikini kөrsitidu. □ **1:12 «sumbul məlƕimim purak qaqidu» —** «sumbul» ottura xərķtiki naƕayiti huxpurakliķ birhil өsümlük. □ **1:13 «Mening sөyümlüküm, u manga bir monək murməkkidur» —** «murməkki» birhil ətir. Ayallar uni kiqikkinə bir monək ķilip baoƣlap boynioƣa esip ķoysa, u pütün kün hux purak qeqip turidu. □ **1:14 «... Ən-gədidiki üzümzarlarda өskən bir oƣunqə henə gülidəktur» —** Ķanaanda (Pələstində) «Ən-Gədi»ning üzümzarliri əng esildur. □ **1:15 «(15-ayət) xərƕi» —** «Kөzliring pahtəklərdək güzəl» — yaki «kөzliring pahtəklərningkidək güzəl»; yaki «pahtəklərning güzəl təbiiti əks ətkəndək» yaki «pahtəklərning ķanatliri jəwlan ķiloƣandək Xulamitning kөzliri oynap turatti», degən mənilərni bildürüx mumkinqiliki bar. Ottura xərķtə ķizlar bügüngə ķədər yüz ķismidin sirt bədinining baxķa jaylirini degüdək kiyim-keqək bilən oriwalidioƣanliķi üqün, ķiz-yigitlər bir-biri bilən sөzləxkəndə ķizning kөzliri intayin muƕim rol oynaydu, əlwəttə. Izaƕat: — muxu ayəttə wə təwəndə, «amriķim» degən sөz ibraniy tilida dostluk degən ukumni өz iqigə alidu. Xulamit Sulaymanni wə Sulayman Xulamitni bu sөz bilən өzara «dost» dəp ataydu. Dostluk ƕəķiķiy muƕəbbətning muƕim bir ķismi; «ķoxumqə sөz»imizdə buning üstidə tohtilimiz. □ **2:1 «(1:16-2:1-ayət) xərƕi» —** өy-ƕujra bayan ķilinoƣan sөzlərgə ķarioƣanda, Sulayman Xulamit üqün өz yurtini əslitidioƣan alaƕidə bir өyni yaki ƕujrini yasioƣan (Xulamit Galiliyəlik bolup, uning yurtida kedir, arqa wə ķarioƣay dərəhliri köp idi). Baxķa bəzi alimlar bu ayətlərni, Sulayman bilən Xulamitning ormanlar arisida muƕəbbətləxkinini kөrsitidu, dəp ķaraydu. Birak Yerusalem ətrapida mundak kedir, arqa ormanliri yok idi. Ahirda Xulamit өzini «bək addiy» dəp ƕes ķilip, өzini otlakta bolidioƣan kiqik ƕəm «addiy» ikki gülgə ohxitidu.

Sulayman Xulamitqa jawab beridu

2 «Tikən-jioŋanlar arisidiki nilupərdək,
Mana insan qizliri arisida mening amriqim xundaqtur!».□

Xulamit Sulayman tooŋruluq səz qilidu

3 «Ormandiki dərəhlər arisida əskən alma dərihidək,
Ooŋul balilar arisididur mening amriqim.
Uning sayisi astida dilim aləmqə səyünüp olturdum;
Uning mewisi manga xerin tetidi;■
4 U meni xarabhanioŋa elip kirdi;
Uning üstümdə kətürgən tuoŋi muhəbbəttur.□
5 Meni kixmix poxkallar bilən quwwətlənglar;
Almilar bilən meni yengilandurunglar;
Qünki muhəbbəttin zəiplixip kəttim;□
6 Uning sol qoli bexim astida,
Uning ong qoli meni silawatidu.
7 I Yerusalem qizliri,
Jərənlər wə daladiki marallarning hərmiti bilən,
Silərgə tapilaymənki,
Muhəbbətning waqit-saiti bolmioŋuqə,
Uni oyoŋatmanglar, qozoŋimanglar!»□

Ikkinqi hatirə: Muhəbbətlixip yürgən künlər üstidiki oylar {*2:8—3:5*} •••• *Tətinqi oylinix — Sulaymanning ətiyazda Xulamitni yoqlap kəlgini tooŋruluq oylar* {*2:8—2:9*} •••• *Xulamit Sulayman tooŋruluq səzləydu*

8 «Səyümlükümning awazi!
Mana, u keliwatidu!
Taoŋlardin səkrəp,
Edirlardin oynaqlap keliwatidu!
9 Mening səyümlüküm jərən yaki yax buoŋidəktur;
Mana, u bizning əyning temining kəynidə turidu;

□ **2:2** **«(2-ayət) xərhi» —** Sulayman Xulamitning ohxitixini tiloŋa elip, əsiqə bayan qilidu. Uningoŋa nisbətən zəpiran yaki nilupər «addiy» bolsimu, intayin qiraylik idi: — «Manga nisbətən sening təngdixing yoq, baxqa qizlarni sən bilən (tikənlər wə nilupər otturisidikidək) heqqandaq selixturoŋuqiliki yoqtur». ■ **2:3** Küy. 8:5 □ **2:4** **«Uning üstümdə kətürgən tuoŋi muhəbbəttur» —** baxqa birhil tərjimisi: «U manga muhəbbət bilən qaridi». □ **2:5** **«Meni kixmix poxkallar bilən quwwətlənglar; almilar bilən meni yengilandurunglar» —** qədimki zamanlarda kixmix poxkallar wə almilar jinsiy muhəbbətni küqəytix roliŋa igə, dəp qarilatti. □ **2:7** **«Muhəbbətning waqit-saiti bolmioŋuqə, uni oyoŋatmanglar, qozoŋimanglar!» —** baxqa birhil tərjimisi: «waqti-saiti bolmioŋuqə, səyümlükümni oyoŋatmanglar, qozoŋimanglar! **«(3-7-ayət) xərhi» —** 3-ayəttə Xulamit Sulaymanning təriplirigə inkas qayturup, uni «»gə ohxitidu. Alma dərihi əsli Pələstin zeminida əsməydu, pəqət baxqa yurtlardin elip kelinip bəzi yərlərdə alahidə tikilgən. Xunga alma dərihi nahayiti ətiwarlik idi, kərgənla adəmni intayin hux qiliwetətti. Bəzi alimlar «uning sayisi astida dilim aləmqə səyünüp olturdum, uning mewisi manga xerin tetidi» degini Xulamitning Sulayman bilən boloŋan jinsiy muhəbbətlixixini kərsitidu, dəp qaraydu. Baxqilar buni muhəbbətning hər təripini kərsitidu, dəp qaraydu. Nemila bolmisun alma muhəbbətning simwoli; «kixmix poxkallar» degini bolsa, jinsiy muhəbbətni qozoŋaydioŋan yeməklik hesablinatti. 7-ayət (muhəbbətning waqti-saiti tooŋrisida) üstidə üq muhim pikir bar: (1) muhəbbətning əz təbiiy jəryani bolidu, baxqilar uni baldur qozoŋimaqqi bolsa ziyan yətküzidu; (2) (ər-hotunluq munasiwəttə) əz jorisida qizoŋin muhəbbətni qozoŋioŋandin keyin uningoŋa dəhli qilixqa bolmaydu; (3) jinsiy muhəbbətkə qanaət qilixning imkaniyiti bolmisa, undaqta uni qozoŋaxqa qət'iy bolmaydu. Bu «imkaniyət» (a) pəqət nikah qilinoŋan əhwaldaBoluxi (ə) ikki tərəpkə muwapiq waqit boluxi kerək, əlwəttə. Bizningqə ayət bəlkim bu üq mənining həmmisini əz iqigə alidu.

U derizilərdin ḳaraydu,
U pənjirə-pənjirilərdin marap baḳidu».□

Sulayman Xulamitḳa sөz ḳilidu

10 «Mening sөyümlүküm manga sөz ḳilip mundaḳ dedi: —
«Ornungdin tur, amriḳim, mening güzilim, mən bilən kətkin;
11 Qünki mana, ḳix ətüp kətti,
Yamoɳur yeoɳip tügidi, u ketip ḳaldi;
12 Yər yüzidə güllər kөrүndi;
Nahxilar sayrax waḳti kəldi,
Zeminimizda pahtəkning sadasi anglanmaḳta;
13 Ənjür dərihi ḳixliḳ ənjürlirini pixurmaḳta,
Üzüm talliri qeqəkləp өz puriḳini qaqmaḳta;
Ornungdin tur, mening amriḳim, mening güzilim, mən bilən kətkin!
14 Aḥ mening pahtikim, Ḳoram tax yeriḳi iqidə,
Ḳiya daldisida,
Manga awazingni anglatḳaysən,
Qünki awazing xerin, jamaling yeḳimliḳtur!»□

Xulamit Sulaymanoɳa sөz ḳilidu

15 «Tülkilərni tutuwalayli,
Yəni üzümzarlarni buzoɳuqi kiqik tülkilərni tutuwalayli;
Qünki üzümzarlirimiz qeqəkliməktə».□

Xulamit Yerusalem ḳizlirioɳa sөz ḳilidu

16 «Sөyümlүküm meningkidur, mən uningkidurmən;
U nilupərlər arisida padisini beḳiwatidu».□

□ **2:9 «(8-9-ayət) xərḥi» —** muxu ayətlərdə (8-9) Xulamit bəlkim Sulaymanning kөngli өzigə qüxkən, өzini «jərən, buoɳa»ning süritidə ḳooɳlioɳan künlərni əsləydu. Sulayman Xulamitni yoḳlioɳili, uning bilən ətiyazliḳ mənziridin ḥuzurlinixḳa ḥəmraḥ boluxḳa təklip ḳiloɳili kəldi (təwəndiki 10-17-ayətlərni kөrüng). Jərənlər, buoɳilarmu kona zamanlarda muḥəbbətning simwolliri idi. □ **2:14 «(12-14-ayət) xərḥi» —** Sulayman Galiliyədiki ixlirini ḳoyup ḳoyup, Xulamitni yənə yoḳlap berip, uni ətiyazliḳ mənziridin billə ḥuzurlinixḳa təklip ḳilidu. Yengila ətüp kətkən ḳix bolsa ularning muḥəbbitini ḳilqə sowutmidi. 12-ayət üstidə; «sayrax waḳti kəldi» degən ibarə ikki bisliḳ bolup, ikkinqi mənisi: «qatax waḳti kəldi». Bu ikki bisliḳliḳi bəlkim ḳəstən ixlitilgən. 13-ayət üstidə; pahtəklər insanoɳa nisbətən intayin mulayim ḳux dəp ḥesablinidu, biraḳ «tartinqaḳ» bolidu. Sulayman Xulamitning kөngül sөzlirini anglimaḳqi bolup, uning əḥwalini «Ḳoram tax yeriḳi iqidə turoɳan pahtək»kə ohxitidu. U Sulaymanning muḥəbbiti iqidə mutləḳ bihətər; u ḥərgiz sөzliridin rənjiməydu. Uning jawabi təwəndə kөrülidu (15-ayət). □ **2:15 «(15-ayət) xərḥi» —** tülkilər üzümzarlarda təxüklərni u yər, bu yərlərdə kolap, ow izdəp tal yiltizlirioɳa kөp ziyan yətküzidu. Biraḳ bu yərdiki «üzümzar», xübḥisizki, өzlirining muḥəbbitini kөrsitidu. U ularning muḥəbbitigə bəzi tosaloɳu yaki dəhli boloɳan ixlarni bayḳap, dərḥal bu ixlarni (məyli «kiqik» bolsimu) bir tərəp ḳilayli dəp ətünidu. Ular xu qaoɳda tehi ər-hotub bolmisimu, bundaḳ tosaloɳularni bir tərəp ḳilix baldurluḳ ḳilmaytti. Ularning muḥəbbitigə tosaloɳu boloɳan naḥayiti qong bir ix Sulaymanning өz hizmiti wə eoɳir məs'uliyiti boloɳan boluxi mumkin. Xulamit «өzüm Sulaymanni bu hizmitini hatirjəmlik bilən orundaxḳa toluḳ ḳoyuwetixim kerək» dəp qüxinidu. «nemixḳa sən xunqə kөp waḳit ixləysən, sən manga waḳtingni ajratmaysən, sən meni sөyməysən» degəndək pozitsiyə kөp ər-hotunlarning muḥəbbitini buzup kəlməktə. Xunga təwəndiki 16-ayəttə, biz Sulaymanning өz hizmitini hatirjəmlik bilən ḳiliwatḳanliḳini kөrimiz. Xulamit uni: «ix bilən aldirax boloɳining bilən, sən yənila meni sөyisən!» degəndək toluḳ ixənq bilən Sulaymanni өz ixioɳa ḳoyuwətkən ohxaydu. □ **2:16 «(16-ayət) xərḥi» —** Xulamit Yerusalem ḳizlirioɳa, өzining Sulaymanning muḥəbbiti iqidə «ḳoram tax yeriḳi iqidə turoɳan pahtək»tək tolimu bihətər ikənliki tooɳruluḳ guwaḥliḳ beridu. Sulayman өzining «pada beḳix» ixliri bilən hatirjəm xuoɳullinidu.

Xulamit Sulaymanoŋa sөz ķilidu

17 «Tang atķuqə,
Kөlөnggilөr ķeqip yoķioŋuqə,
Manga ķarap burulup kөlgin, i sөyümlüküm,
Ḫijranlik taoŋliri üstidin sөkrөp kelidioŋan jөrөn yaki buoŋidөk boloŋin!».□

3

Bөxinqi oylinix — Xulamit ķayta-ķayta kөrgөn «ayrilix» tooŋruluķ bir qüx {*3:1-3:5*}

1 «Orun-kөrpөmdө yetip, keqө-keqilөrdө,
Jenimning sөyginini izdөp tөlmürüp yattim;
Izdidim, birak tapalmayttim;■
2 Mөn ḫazir turup, xөḫөrni aylinay;
Koqilarda, mөydanlarda,
Jenimning sөyginini izdөymөn» — dedim;
Izdidim, birak tapalmayttim;
3 Xөḫөrni qarlioŋuqi jesөkqilөr manga uqridi, mөn ulardin: —
«Jenimning sөyginini kөrdünglarmu?» — dөp soridim.
4 — Ulardin ayrilipla jenimning sөyginini taptim;
Uni anamning өyigө,
Өz ķorsiķida meni ḫamilidar boloŋanning ḫujrisioŋa elip kirmigüqө,
Uni tutuwelip ķөt'iy ķoyup bөrmөyttim».□

Xulamit Yerusalem ķizlirioŋa sөz ķilidu

5 «I Yerusalem ķizliri,
Jөrөnlөr wө daladiki marallarning ḫөrmiti bilөn,
Silөrgө tapilaymөnki,
Muḫөbbөtning wakķit-saiti bolmioŋuqө,
Uni oyoŋatmanglar, ķozoŋimanglar».□

□ **2:17 «(17-ayөt) xөrḫi» —** yukiriķi ayөttө biz «muḫөbbөtning ixөnqi»ni kөrduk. Ḫazir «muḫөbbөtning jiddiy tөlipi»ni kөrimiz — huddi «tezrak ixingni tügitip yenimoŋa ķaytip kөl!» degөndөk. Izaḫat: «Ḫijranlik taoŋliri üstidin...» yaki ««Betөr» taoŋliri üstidin...». «Betөr taoŋliri» degөn taoŋlar bizgө naməlum; xunga tөrjimimizdikidөk «ayriwetix» degөn mөnidө boluxi mumkin. ■ **3:1** Top. 5:3 □ **3:4 «(1-4-ayөt) xөrḫi» —** bizningqө 1-4-ayөtlөr Xulamit Sulaymandin ayriloŋan wakķitta ķayta-ķayta («keqө-keqilөrdө») kөrgөn bir qüxni bildüridu (ķixta boluxi mumkin). Bu kөzķarax tooŋra bolsa muxu ayөtlөrdin biz «muḫөbbөtning azabliri»ni kөrimiz. Sulaymandin ayrilix Xulamit üqün azablik ix bolup, bu qüxni ķozoŋap qiķardi. Birak bu qüx yөnila Hudadin kөlgөn ohxaydu, qünki tөwөndiki 6-11-ayөtlөrdө, Sulaymanning uni toyoŋa elip ketixkө kөlgөnliki bilөn өmөlgө axurulidu. Bu qüxtin yөnө xuni bilөlөymizki, Xulamit Galiliyөdө turuwatķan mөzgildө, Sulayman өzidin wakķitlik (ķixta) ayriloŋan wakķitta, qongķur oylinidu wө Yerusalemda uqraydioŋan barlik sinaklaroŋa yüzlinixkө tөyyar turidu. U Sulaymanoŋa yatlik boluxķa tөyyar idi. Xübḫisizki, u Sulayman bilөn toy ķilip, Yerusalemda turoŋanda uni: «U pөķөt «paḫixө ayal»dөk Sulaymanning baylikliri üqün uningoŋa yatlik boloŋan, halas, degüqilөrmu az bolmaydu. Qüxtө kөrülgөn «jesөkqilөr» xundak gumanda boloŋan kixilөrgө wөkil boluxi mumkin. Lekin qüxtө u ularning өzigө boloŋan gumanlirioŋa pisөnt ķilmay, yөnila Sulaymanni izdөydu. 3- wө 4-ayөttө Xulamitning qüxidө tartķan dөrdi kөrünidu: huddi u: «Yarimni tapay dөp xөḫөrni aylinay» deginidөk, lekin nөtijisi өksiqө bolup, uningoŋa «xөḫөrni aylinidioŋan» kөzөtqilөr uqrap ķalidu (ibraniy tilida «tapti»). Bөlkim qüxidө ular Xulamittin: «Nemixķa bu ķiz tün keqidө aylinidu? Paḫixө ayal ohxaydu» dөp gumanlanoŋan boluxi mumkin (bundak ix ikkinqi ķetim qüxidө yөnө kөrünidu — 5-bab, 2-7-ayөtlөrdө). □ **3:5 «(5-ayөt) xөrḫi» —** Xulamit muḫөbbөtning dөrdini tetip bakķandin keyin, «muḫөbbөtning wakķit-saiti»ning muḫimlikini tehimu bilip yөtti.

Üqinqi hatirə: Ər-ayal bolup birlixix üstidiki oylinixlar {3:6-5:1} •••• Altinqi oylinix — Toyoɳa səpər {3:6-3:11} •••• Yerusalem ḳizliri səz ḳilidu

6 «Bu zadi kim, qəl-bayawandin keliwatḳan?
Is-tütək tüwrükliridək,
Mürməkki ḥəm məstiki bilən puritiloɳan,
Ətirpuruxning ḥərhil ipar-ənbərliri bilən puritiloɳan?»□

Xulamit ḳizlaroɳa jawab beridu

7 «Mana, uning təhtirawani,
U Sulaymanning əziningdur;
Ətrapida atmix palwan yüridu,
Ular Israildiki baturlardindur.
8 Ularning ḥəmmisi əz ḳiliqi tutuḳluḳ,
Jəng ḳilixḳa tərbiyiləngənlərdur;
Tünlərdiki wəswəsilərgə təyyar turup,
Ḥəmmisi əz ḳiliqini yanpixioɳa asidu».□

Xulamit səzlirini dawam ḳilidu — Sulaymanning toy keqisigə təyyarlioɳan kariwiti

9 «Sulayman padixaḥ əzi üqün alaḥidə bir xaḥanə sayiwənlik kariwat yasioɳan;
Liwandiki yaoɳaqlardin yasioɳan.
10 Uning tüwrükliri kümüxtin,
Yələnqüki altundin,
Selinqisi bolsa səsün rəhttin;
Iqi muḥəbbət bilən bezəlgən,
Yerusalem ḳizliri təripidin.
11 Qiḳinglar, i Zion ḳizliri,
Sulayman padixaḥḳa ḳarap beḳinglar,
Toy boloɳan künidə,
Kəngli huxal boloɳan künidə,
Anisi uningoɳa tajni kiygüzgən ḳiyapəttə uningoɳa ḳarap beḳinglar!»□

4

Yəttinqi oylinix — toy keqisi •••• Sulayman Xulamitḳa səz ḳilip uni mahtaydu

1 «Mana, sən güzəl, səyümlüküm!
Mana, sən güzəl!
Qümpərdəng kəynidə kəzliring pahtəklərdək ikən,

□ **3:6 «(6-ayət) xərḥi» —** bu ayət Sulaymanning Xulamitni yurti Galiliyədin toyoɳa elip kelixini, yəni Sulayman uningoɳa əwətkən təhtirawanoɳa olturup, Yerusalemoɳa səpər ḳiloɳanliḳini kərsətsə kerək (7-ayətni kərüng). □ **3:8 «(7-8-ayət) xərḥi» —** Sulayman Xulamitni Yerusalemoɳa, yəni toyoɳa bihətər elip kelix üqün, xu atmix ləxkirining muḥapizətqilikidə təhtirawan bilən kəlgən. □ **3:11 «(9-11-ayət) xərḥi» —** Yəhudiylarning toyliri uyoɳurlaning toyioɳa ohxap ketidu. Asasən 5 basḳuqi bar: — (1) tohtam — adəttə yigitning əlqisi wə ḳizning ata-aniliri bilən tohtam tüzidu. Sulayman əz-əzigə əlqi bolup Xulamitning akiliri bilən tohtam ḳiloɳan ohxaydu (4-oylinixni kərüng). (2) toyoɳa səpər. Yigit əzi ḳizni toyoɳa apirixḳa kelidu. (3) nikaḥ murasimi (6- wə -12-oylinixni kərüng) (4) toy ziyapiti (bəzi waḳitlarda bir ḥəptigə sozulidu) (1- wə 2-oylinixni kərüng) (5) toy keqisi (3- wə 7-oylinixni kərüng) Bəzi alimlar, bu «kariwat»ni Sulaymanni kətüridioɳan «təhtirawan» yaki «xaḥanə ḥarwa» dəp ḳaraydu. Birak bizningqə bu təhtirawan yuḳirida bayan ḳilinoɳan ibraniy tilidiki 9-ayəttiki «appiriyon» degən, sayiwənlik kariwatni kərsətsə kerək.

Qaqliring Gilead teoɣi baoɣrida yatkan bir top өqkilərdəktur.□
2 Qixliring yengila yuyuluxtin qikkan kirkiloɣan bir top koylardək;
Ularning ḥəmmisi koxkezək tuoɣkanlardin,
Ular arisida ḥeqbiri kəm əməstur.□
3 Ləwliring pərəng tal yiptək,
Gəpliring yekimlikтur;
Qümbiling kəynidə qekiliring parqə anardur.
4 Boynung bolsa,
Koralhana boluxka təyyarlioɣan Dawutning munaridəktur,
Uning üstigə ming kalkan esiklikтur;
Ularning ḥəmmisi palwanlarning siparliridur.□
5 Ikki kөksüng huddi ikki maraldur,
Nilupər arisida ozukliniwatkan jərənning koxkezəkliridəktur;
6 Tang atkuqə,
Kөlənggilər keqip yokioɣuqə,
Mən өzümni murməkkə teoɣioɣa,
Məstiki dөngigə elip ketimən.□
7 Sən pütünləy güzəl, i səyümlüküm,
Səndə ḥeq daoɣ yoktur».

Sulaymanning təklipi

8 «Liwandin mən bilən kəlgin, i jərəm,
Mən bilən Liwandin kəlgin —
Amanaḥ qokkisidin kara,
Senir ḥəm Ḥərmon qokkiliridin,
Yəni xirlar uwiliridin,
Yilpizlarning taoɣliridin kara!»□ ■

Sulaymanning səzining dawami

9 «Sən kөnglümni alamət səyündürdüng, i singlim, i jərəm,
Kөzüngning bir ləp kilip karixi bilən,
Boynungdiki marjanning bir tal ḥalkisi bilən,
Kөnglümni səyündürdüng.
10 Sening muḥəbbiting nemidegən güzəl,
I singlim, i jərəm!
Sening muḥəbbətliring xarabtin xunqə xerin!

□ **4:1 «Qümpərdəng kəynidə kөzliring pahtəklərdək ikən» —** toy kilidioɣan künidə kiz qümpərdə artidu. □ **4:2 «Ular arisida ḥeqbiri kəm əməstur» —** yaki «ular arisida ḥeqbiri tuoɣmastur». □ **4:4 «Koralhana boluxka təyyarlioɣan Dawutning munaridəktur» —** baxka birhil tərjimisi: «Pələmpəylik kilinoɣan Dawutning munaridəktur». **«izaḥat» —** kona zamanlarda «wətəndin ayriloɣan ləxkərlər» məlum xəḥərgə yaki məmlikətkə kayil boloɣanda, xu xəḥərgə boloɣan sadikliкini bildürüx üqün kalkanlirini xəḥərning sepilida yaki munarlirida esip koyatti («Əz.» 27:11ni kөrüng). Xunga Sulaymanning bu səzliri: «Sening güzəlliking xundakki, ming ləxkərning kayillikioɣa, sadikliкioɣa erixküdəktur» degən mənidə. Yənə kelip bəlkim Xulamitning boynioɣa kөpligən marjanlar esiklik boluxi mumkin. «Sipar» kiqik kalkandur. □ **4:6 «Tang atkuqə, kөlənggilər keqip yokioɣuqə, mən өzümni murməkkə teoɣioɣa, məstiki dөngigə elip ketimən» —** Sulayman bəlkim pütün keqi Xulamitning toluk bədinidin ḥuzurlanmakqi. □ **4:8 «(8-ayət) xərḥi» —** bəzi alimlar, bu səzlər jinsiy muḥəbbətning yukiri pəllisini ipadiləydu, dəp karaydu. Buning mumkinqiliki bar boloɣini bilən, biz yənə bu səzlərni Sulaymanning səyümlüki bilən billə өz padixaḥlikining kəng zemini wə ḥəywitigə Ḥərmon teoɣi (Pələstindiki əng egiz taoɣ)ning əng egiz qokkiliridin nəzər selixka boloɣan arzusini ipadiligən, dəp karaymiz. Sulaymanning bu təklipi yawayi ḥaywanlarning xu yərlərni makan kiloɣanlikі tüpəylidin hətərlik ix bolidu, əlwəttə! ■ **4:8** Yuḥ. 17:24; Əf. 1:15-23

Sening ətirliringning puriқi ҳərқandaқ tetitқudin pəyzidur!□
11 Ləwliring, i jərəm, ҳərə kənikidək temitidu,
Tiling astida bal wə süt bar;
Kiyim-keqəkliringning puriқi Liwanning puriқidur;□
12 Sən peqətləngən bir baoɳdursən, i singlim, i jərəm!
Etiklik bir bulaқ, yepiқliқ bir fontandursən.□
13 Xahliring bolsa bir anarliқ «Erən baoɳqisi»dur;
Uningda қimmətlik mewilər,
Henə sumbul əsümlükliri bilən,□
14 Sumbullar wə iparlar,
Kalamus wə қowzaқdarqin,
Ққarhil məstiki dərəhliri,
Murməkkə, muəttər bilən ҳəmmə esil tetitқular bar.□
15 Baoɳlarda bir fontan sən,
Ққayatliқ sulirini beridioɳan, Liwandin aқidioɳan bir bulaқsən».□
16 «Oyoɳan, ximaldiki xamal;
Kəlgin, i jənubtiki xamal!
Mening beoɳim üstidin uqup ətkəy;
Xuning bilən tetitқuliri sirtқa puraқ qaqidu!
Səyümlüküm əz beoɳioɳa kirsun!
Əzining қimmətlik mewilirini yesun!»□

5

Xulamit Sulaymanoɳa jawab beridu

1 «Mən əz beoɳimoɳa kirdim,
Mening singlim, mening jərəm;
Murməkkəmni tetitқulirim bilən yioɳdim,
Ққərə kənikimni ққəsilim bilən yedim;
Xarabimni sütlirim bilən iqtim».

«Dostlirim, yənglar!

□ **4:10 «Sening muҳəbbiting nemidegən güzəl, i singlim, i jərəm!»** — Sulayman Xulamitni «singlim» dəp qaқiridu (12-ayəttimu): — (1) қədimki zamandiki bəzi xeirlarda axiқ-məxuқlar bir-birini «aka, singlim» dəp qaқiratti; (2) ottura xərқtiki bəzi jəmiiyətlərdə mətiwər kixilər əz əmrigə almaқqi boloɳan қizoɳa jəmiiyətning yuқiri təbiқisidin orun aloɳuzux üqün yaki nikaҳini tehimu «kapalətlik» қilix üqün uni awwal «singlim» dəp «beқiwalatti». □ **4:11 «Kiyim-keqəkliringning puriқi Liwanning puriқidur»** — «Liwanning puriқi» ormanliқlarning hux puriқi, əlwəttə. □ **4:12 «Sən peqətləngən bir baoɳdursən, i singlim, i jərəm! Etiklik bir bulaқ, yepiқliқ bir fontandursən»** — Sulaymanning Xulamitni mahtixi xuki, Xulamit əzini ҳeqқandaқ baxқa adəmgə bərməy, pəқət boloɳusi ər üqün pak saқlap kəldi. □ **4:13 «Uningda қimmətlik mewilər, henə sumbul əsümlükliri bilən,…»** — ətirlər tooɳruluқ: «sumbul» birhil huxpuraқliқ əsümlük. □ **4:14 «Sumbullar wə iparlar, kalamus wə қowzaқdarqin, … murməkkə, muəttər bilən…»** — ətirlər tooɳruluқ: «kalamus» birhil қomuxқa ohxaydioɳan əsümlüktin qiқidu. «murməkkə» wə «қowzaқdarqin» adəttə məlum dərəhlərning қowziқidin elinidu. «Muəttər» birhil əsümlükning yopurmaқliridin elinidu. □ **4:15 «Liwandin aқidioɳan bir bulaқsən»** — yaki «Liwandin aқidioɳan bir қuduқsən». **«(9-15-ayət) xərҳi»** — 11-15-ayətlərdə Sulayman səyümlükini qiraylиқ baoɳqioɳa, ҳətta «Erən baoɳqisi» («Beҳix»)ning əzigə ohxitidu. U yənə Xulamitning pütün bədinidin ҳuzurlanmaқqi ikənlikini bildüridu. □ **4:16 «(16-ayət) xərҳi»** — Xulamit Sulaymanning deginidək əzini uningoɳa toluқ bərməkqi bolup, muҳəbbətlixixkə təklip қilidu. «Ximal xamili» bolsa salқin, adəmni yengilanduridu; «jənub xamili» bolsa adəmni illitip raҳət beridu. (Pələstin üqün «xərқ xamili» қorқunqluқ, ҳəmmə nərsini қurutiwetidu).

Iqinglar, kənglünglər halioɣanqə iqinglar, i axiķ-məxuķlar!»□

Ikkinqi ķisim {*5:2-8:14*} •••• *Ər-ayallik muḫəbbəttiki yahxilinixlar — muḫəbbətning yengi ipadiliri* •••• *Tətinqi hatirə — Muḫəbbətni rət ķilix tooɣrisidiki bir qüx — u tooɣruluķ oylinixlar* {*5:2-6:9*} •••• *Səkkizinqi oylinix — Xulamitni basķan ķorķunqluķ qüx* {*5:2-6:3*} •••• *Xulamit səz ķilidu — uni ķara basidu*

2 «Mən uhlawatattim, birak kənglüm oyoɣak idi: —

— Səyümlükümning awazi!
Mana, u ixikni ķekiwatidu: —
— «Manga eqip bər, i singlim, i amrikim;
Mening pahtikim, mening oɣubarsizim;
Qünki bexim xəbnəm bilən,
Qaqlirim keqidiki nəmlik bilən ḫəl-ḫəl bolup kətti!»■

3 «Mən təxək kiyimlirimni seliwətkən,
Ķandaķmu uni yənə kiyiwalay?
Mən putlirimni yudum,
Ķandaķmu ularni yənə buloɣay?»
4 Səyümlüküm ķolini ixik təxükidin tikti;
Mening iq-baoɣrilirim uningoɣa təlmürüp kətti;
5 Səyümlükümgə eqixķa ķoptum;
Ķollirimdin murməkki,
Barmaķlirimdin suyuķ murməkki temidi,
Takaķning tutķuqliri üstigə temidi;
6 Səyümlükümgə aqtim;
Birak səyümlüküm burulup, ketip ķaloɣanidi.
U səz ķiloɣanda roḫim qikip kətkənidi;
Uni izdidim, birak tapalmidim;
Uni qakirdim, birak u jawab bərmidi;□
7 Xəḫərni aylinidioɣan jesəkqilər meni uqritip meni urdi, meni yarilandurdi;
Sepillardiki kəzətqilər qümpərdəmni məndin tartiwaldi.
8 I Yerusalem ķizliri, səyümlükümni tapsanglar,
Uningoɣa nemə dəysilər?

□ **5:1 «Mən øz beoɣimoɣa kirdim, ... murməkkəmni tetitķulirim bilən yioɣdim, ḫərə kənikimni ḫəsilim bilən yedim; xarabimni sütlirim bilən iqtim» —** Sulayman Xulamitning təklipini ķobul ķilip uning bilən toluķ muḫəbbətlixidu. **«Dostlirim, yənglar! Iqinglar, kənglünglər halioɣanqə iqinglar, i axiķ-məxuķlar!» —** bu sözlərni bəlkim Yerusalem ķizlirningkidur. Ular (yaki toy ķoldaxliri) axiķ-məxuķlarning muḫəbbəttin ḫuzurlinixlirini toluķ ķollaydu. Ularning (Yerusalem ķizlirining) ķollixi bilən Hudaning ḫərbir ər-ayalning otturisidiki muḫəbbitini, jümlidin jinsiy muḫəbbitini təstiķlaydioɣanliķi kərsitilidu; qünki u øzi bu ixlarni yaratķan. ■ **5:2** Top. 5:3 □ **5:6 «U səz ķiloɣanda roḫim qikip kətkənidi» —** baxķa birhil tərjimisi: «U burulup kətkəndə roḫim qikip kətkənidi».

Uningoɳa, səygining: «Mən muḫəbbəttin zəiplixip kəttim! — dedi, dənglar».□

Yerusalem ḳizliri Xulamitḳa səz ḳilidu

9 «Sening səyümlüküngning baxḳa bir səyümlüktin ḳandaḳ artuḳ yeri bar,
I, ayallar arisidiki əng güzili?
Sening səyümlüküngning baxḳa bir səyümlüktin ḳandaḳ artuḳ yeri bar? —
Sən bizgə xundaḳ tapilioɳanoɳu?».

{*Xulamit jawab beridu*}

10 «Mening səyümlüküm ap'aḳ wə parḳiraḳ, yürəklik əzimət,
On ming arisida tuoɳdək kərünərliktur;□
11 Uning bexi sap altundindur,
Budur qaqliri atning yaylidək,
Taoɳ ḳaoɳisidək ḳara.
12 Uning kəzliri eḳinlar boyidiki pahtəklərdək,
Süt bilən yuyuloɳan,
Yarixiḳida ḳoyuloɳan;□
13 Uning məngziliri bir təxtək puraḳlik əsümlüktəktur;
Ayniоɳan yeḳimlik güllüktək;
Uning ləwliri nilupər,
Ular suyuḳ murməkkini temitidu;□
14 Uning ḳolliri altun turubilar,
Iqigə beril yaḳutlar ḳuyuloɳan.
Ḳorsiḳi nəḳixlik pil qixliridin yasaloɳan,
Kək yaḳutlar bilən bezəlgən.
15 Uning putliri mərmər tüwrüklər,
Altun üstigə tiklәngən.
Uning salapiti Liwanningkidək,
Kedir dərəhliridək kərkəm-ḫəywətliktur.
16 Uning aoɳzi bəkmu xerindur;
Bərḫəḳ, u pütünləy güzəldur;
Bu mening səyümlüküm, —
Bərḫəḳ, bu mening amriḳim,

□ **5:8 «(2-8-ayət) xərḫi»** — Xulamit ḳara basḳan bu qüxni kərgəndə Sulayman bilən alliḳaqan toy ḳiloɳan bolsa kerək. Uning qüxidə boloɳan inkasi wə təḳəzzasini 2:17də wə 4:1-3də hatiriləngən birinqi qüxidiki pozitsiyəsi bilən selixturoɳanda tüptin ohximaydu. Bəlkim qüx Xulamitning ḫayatining əməliy əḫwalini, yəni uning Sulayman bilən əməliy muḫəbbitini əks əttürgən; qüxtə kərüngən bəzi ixlar, xübḫisizki, Sulaymanning muḫəbbitining, bolupmu jinsiy muḫəbbət jəḫəttə Xulamitḳa boloɳan tələplirini kərsitidu. U səyginining muḫəbbitigə yaki muḫəbbitining tələplirigə anqə səzgür bolmaydioɳan bolup ḳaloɳan ohxaydu. Bu səzgürsizlik ularning muḫəbbitigə intayin hətərlik idi; Xulamitning qüxidə Sulayman ketidu. Xuning bilən Xulamit qüx kərüx bilən muḫəbbətning ḳimmətlikini bilip yetip, ixlarni yahxilaydu. Yənə muḫim bir ix dikḳitimizgə ərziyduki, qüxtə wə əməliy turmuxta, Sulayman (ərkək boloɳini bilən, padixaḫ boloɳini bilən, pəyoɳəmbər boloɳini bilənmu) ḫeqḳaqan Xulamitni «muḫəbbət»kə zorlimaytti, bəlki Xulamitning өzi bilən muḫəbbətlixixini tələp ḳilatti. 7-ayəttə: Qüxidiki jesəkqilər uni paḫixə ayal dəp ḳarioɳaqḳa, uningoɳa xundaḳ muamilə ḳilip, qümpərdini uningdin tartiwalidu. □ **5:10 «Mening səyümlüküm ap'aḳ wə parḳiraḳ, yürəklik əzimət,...»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Səyümlükümning yüzining aḳ yeri ap'aḳ, ḳizil yeri ḳipḳizil...». □ **5:12 «Yarixiḳida ḳoyuloɳan»** — yaki «yaḳutlardək bezəxkə bekitilgən». □ **5:13 «Uning məngziliri bir təxtək puraḳlik өsümlüktəktur; ayniоɳan yeḳimlik güllüktək; uning ləwliri nilupər, ular suyuḳ murməkkini temitidu»** — ayətning ibraniy tilini qüxinix səl təs, baxḳa tərjimiliri uqrixi mumkin. Nemila bolmisun tetitḳu wə huxpuraḳlik өsümlük baoɳliri ottura xərḳtə intayin az idi, ḳimmətlik idi.

I Yerusalem ḳizliri!»□

6

Yerusalem ḳizliri sözləydu

1 «Sening söyümlüküng nägä kätkändu,
Ḳiz-ayallar arisida äng güzäl boloḳuqi?
Sening söyümlüküng ḳäyärgä burulup kätti?
Biz sän bilän billä uni izdäyli!»□

Xulamit ularoḳa jawab beridu

2 «Mening söyümlüküm öz beoḳioḳa qüxti,
Tetitḳu otyaxliḳlaroḳa qüxti.
Baoḳlarda ozuḳlinixḳa,
Nilupärlärni yioḳixḳa qüxti.
3 Män mening söyümlükümningkidurmän,
Wä söyümlüküm meningkidur;
U öz padisini nilupärlär arisida baḳidu»□

Toḳḳuzinqi oylinix — Sulaymanning Xulamitḳa ḳaytip kelixi — Xulamitni ḳayta mahtixi {*6:4-6:9*} •••• *Sulayman Xulamitḳa söz ḳilidu*

4 «Sän güzäl, i söyümlüküm, Tirzaḥ xäḥiridäk güzäl;
Yerusalemdäk yeḳimliḳ,
Tuoḳlarni kätürgän bir ḳoxundäk ḥäywätliktursän;□
5 Aḥ, közliringni mändin kätküzgin!
Qünki ular mening üstümdin oḳalib keliwatidu;
Qaqliring Gilead teoḳi baoḳrida yatḳan bir top öqkilärdäktur.
6 Qixliring yengila yuyuluxtin qiḳḳan ḳirḳiloḳan bir top ḳoylardäk;
Ularning ḥämmisi ḳoxkezäk tuoḳḳanlardindur;
Ular arisida ḥeqbiri käm ämästur;□
7 Qümbiling käynidä qekiliring parqä anardur.
8 Atmix hanix, säksän kenizäkmu bar;

□ **5:16 «Uning aoḳzi bäkmu xerindur» —** bu bälkim gäp-sözlirining tatliḳliḳini körsitidu. **«(9-16-ayät) xärḥi» —** Xulamit ḥazir baxḳilarning aldida söyginini mahtaxtin ḥeq tartinmaydu. U ḥazir «ḳoram taxta yoxurunoḳan pahtäk»tin köp dadil bolup kätti! □ **6:1 «Sening söyümlüküng nägä kätkändu, ḳiz-ayallar arisida äng güzäl boloḳuqi? .... biz sän bilän billä uni izdäyli!» —** Yerusalem ḳizlirining 5:9-ayättiki mazaḳ wä gumanliri pütünläy yoḳidi. □ **6:3 «(2-3-ayät) xärḥi» —** adättä bu muḥäbbät xeiridä «baoḳ» Xulamitning bädinini yaki ularning muḥäbbitining özini körsitidu. Muxu yärdä «baoḳ» Sulayman Xulamitḳa muḥäbbitini körsätmäktä, uning bädinidin yänä ḥuzurlanmaḳta, däp ḳaraymiz. Xulamitning Sulaymanning özigä baoḳloḳan muḥäbbitigä ixänqi kamil: 2:16dä u: «söyümlüküm meningkidur, män uningkidurmän» däydu; ḥazir uningoḳa nisbätän söyginining özigä äməs, bälki özining uningoḳa täwä boloḳanliḳi äng muḥim ixtur. **«U öz padisini nilupärlär arisida baḳidu» —** baxḳa birhil tärjimisi: «u nilupär arisida ozuḳlinidu». Biraḳ nemila bolmisun buning köqmä mänisi tärjimimizningkidäk bolidu — demäk, Sulayman Xulamitning bädinidin ḥuzurlanmaḳta. □ **6:4 «Sän güzäl, i söyümlüküm, Tirzaḥ xäḥiridäk güzäl» —** Tirzaḥ xäḥiri intayin güzäl idi. Sulaymanning däwridin keyin u Israilning ximaliy padixaḥliḳining waḳitliḳ paytähti boldi («1Pad.» 15-bab). □ **6:6 «Ular arisida ḥeqbiri käm ämästur» —** yaki «ular arisida ḥeqbiri tuoḳmastur».

Kizlar sanaksiz;□ ■
9 Birak mening pahtikim, oqubarsizim bolsa birdinbirdur;
Anisidin tuoqulоqanlar iqidə təngdaxsiz boloquqi,
Өzini tuoqkuqining tallioqinidur.
Kizlar uni kərüp, uni bəhtlik dəp ataxti,
Hanixlar wə kenizəklərmu kərüp uni mahtaxti».□

Bəxinqi hatirə — Yezida dəm elix — Galiliyəgə kaytix {*6:10-8:14*} •••• *Oninqi oylinix - ««Mahanaim», yəni «ikki bargah» ussuli* {*6:10-7:10*} •••• {*Yerusalem kizliri səz kilidu*}
10 «Tang səhər jahanoqa karioqandək,
Aydək güzəl, aydingdək roxən,
Illik kuyaxtək yoruk,
Tuoqlarni kətürgən koxunlardək həywətlik boloquqi kimdur?»□

Xulamit Yerusalem kizlirioqa səz kilidu
11 «Meoqizlar beoqioqa qüxtüm,
Jiloqidiki gül-giyahlarni kərüxkə,
Üzüm telining bihlioqan-bihlimioqanlikini kərüxkə,
Anarlarning qeqəkligən-qeqəklimigənlikini kərüxkə;
12 Birak bilə-bilməy,
Jenim meni kətürüp,
Esil həlkimning jəng harwiliri üstigə koyoqanikən».□

Yerusalem kizliri yənə Xulamitni mahtap səz kilidu
13 «Kaytkin, kaytkin, i Xulamit —
Kaytkin, kaytkin, bizning sanga karioqumiz bardur!»

«Silər Xulamitning nemisigə karioqunglar bar?»

□ **6:8 «Atmix hanix, səksən kenizəkmu bar; kizlar sanaksiz» —** «hanix»lar toluk ayal dərijisidə, «kenizəklər» hərəmdiki «kiqik hotun» dərijisidə, «kizlar» kəlgüsidiki kenizəklər idi. Bularning sanlirioqa karioqanda Sulayman padixahlikining dəslipidila Xulamitni өz əmrigə aloqanidi. Keyin uning 700 ayali, 300 keniziki boloqan («1Pad.» 11-babni kərüng). Biz bu ix üstidə «koxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **6:8** 1Pad. 11:3 □ **6:9 «(4-9-ayət) xərhi» —** Sulaymanning bu ketimki Xulamitni mahtioqan bəzi səzliri toy keqisidikigə ohxax boloqini bilən, yengidin koxuloqan mahtaxliri tehimu küqlük. U yənə Xulamitni kədirləydu, tehimu mahtaydu. Sulaymanning uningoqa baoqlioqan muhəbbiti uning «əlqəmgə yətkənliki»gə asaslanoqan əməs. □ **6:10 «(10-ayət) xərhi» —** Xulamit hazir Sulaymanning muhəbbitining təsiridə ixənqkə toloqan, küqlük zat bolup qikti. **«Tang səhər jahanoqa karioqandək»** — baxka birhil tərjimisi: «Tang səhərdək nurluk kərüngən,...» □ **6:12 «(11-12-ayət) xərhi» —** Xulamit yənə kəmtərlik bilən bundak mahtaxlaroqa jawab beridu; u birdinla hanix boloqan bolsimu, uning өz həlkigə baoqlioqan hərmiti burunkidəkla qongkurdur («mening esil həlkim», dəydu). U tuyuksiz səhralik kiz Salahiyitidin hanixlik ornioqa qikkanda heq adətlinəlmigən. Əksiqə, u xu ətigəndila «jiloqidiki gül-giyahlarni kərüxkə, meoqizlar beoqioqa qüxkən» idi, qünki bular bəlkim uningoqa өz yurti Galiliyəni əslitidu. 12-ayətni ibraniy tilida qüxinix bək təs, baxka kəp tərjimiliri uqrixi mumkin. Uning mənisi bizningqə kandakla bolmisun uning tuyuksiz yukiri orunoqa kətürülüxi bilən baoqlikтur.

«“Ikki bargaḫ” ussulǫa qüxkən waḳtidikidək uningǫa ḳaraymiz!»□

7

Sulayman Xulamitḳa sөz ḳilidu •••• Xulamit Sulayman üqün «ikki bargaḫ» ussulini oynaydu

1 «I xaḫzadining ḳizi,
Kөxliringdə sening ḳədəmliring nemidegən güzəl!
Tolǫiǫan yampaxliring gөḫөrlөrdək,
Qewər ḫünərwən ḳolining ḫüniridur.□
2 Kindiking yumulaḳ bir ḳədəḫtur;
Uning əbjəx xarabi kəm əməs;
Ḳorsiḳing buoǫday dөwisidur,
Ətrapiǫa nilupərlər olixidu.□
3 Ikki kөksüng ikki maraldək, jərənning ḳoxkezikidur;
4 Boynung pil qixliridin yasaloǫan munardur;
Kөzliring Bat-Rabbim ḳowuḳi boyidiki Ḥəxbon kөlqəkliridək,
Burnung Dəməxḳḳə ḳaraydiǫan Liwan munaridəktur;
5 Üstüngdə bexing Karməl teoǫidək turidu;
Bexingdiki ərümə qaqliring sөsün rəngliktur,
Padixaḫ büdür qaqliringning məḫbusidur.□
6 I sөyginim, ḫuzurlar üqün xunqə güzəl, xunqə yeḳimliḳtursən!
7 Sening boyung palma dərihidək,
Kөksüng üzüm oǫunqiliridəktur.□
8 Mən: — «Palma dərihi üstigə qiḳimən,
Xahlirini tutup yamiximən;
Kөksiliring dərwəḳə üzüm tal oǫunqiliridək,
Burnungning puriḳi almilardək, tanglayliringning təmi əng esil xarabdəktur…».□

Xulamit sөz ḳilip, Sulaymanning gepini dawamlaxturidu

9

□ **6:13 «Silər Xulamitning nemisigə ḳarioǫunglar bar?»** — bu sөzlərni Xulamit eytidu. **«“ikki bargaḫ” ussuloǫa qüxkən waḳtidikidək uningǫa ḳaraymiz!»** — bu sөzlərni Yerusalem ḳizliri eytidu. «Ikki bargaḫ» — Ibraniy tilida «Maḫanaim» degən yərni kөrsitixi mumkin. «Ikki bargaḫ» ussul bəlkim muḫəbbətni ipadiləydioǫan bir ussul idi. Izaḫat: — Ḳiz muxu yərdə «Xulamit» (xulamliḳ ḳiz) dəp atilidu. U bəlkim Galiliyədiki «Xunəm» degən xəḫərdin kəlgən. «Xunəm» keyin «xuləm» dəp ataloǫan. «Xulamit» yaki «xulamliḳ» degənning baxḳa bir mənisi «Sulayman hanim»; yəni bir mənisi «kamil boloǫuqi». Muxu yərdə u yənə mahtaxlaroǫa kəmtərlik bilən jawab beridu. □ **7:1 «Kөxliringdə sening ḳədəmliring nemidegən güzəl!»** — yaki «kөxliringdə sening putliring nemidegən güzəl!». □ **7:2 «Kindiking yumulaḳ bir ḳədəḫtur»** — bəzi alimlar «kindiking» degən sөz jinsiy yolini, yaki tənning tөwən ḳismini kөrsitidu, dəp ḳaraydu. Undaḳ bolsa Xulamit Sulayman aldida yalingaq bolup ussul oynaydu. **«…uning əbjəx xarabi kəm əməs;..»** — «əbjəx xarab» Pələstində adəmni əng məst ḳilidioǫan xarab ḫesablinatti. □ **7:5 «Padixaḫ büdür qaqliringning məḫbusidur»** — uluoǫ Sulayman padixaḫ yezidiki bir ḳizoǫa «əsir boldi»! Muḫəbbətning küqi zordur! □ **7:7 «Sening boyung palma dərihidək, kөksüng üzüm oǫunqiliridəktur»** — «palma dərihi»ning өzi ünümlük, ḫosulluḳ dərəh ḫesablinidu. Xulamit egiz boyluḳ wə zilwa, «ḫosulluḳ» dəp ḳaraloǫan ohxaydu. □ **7:8 «Palma dərihi üstigə qiḳimən, xahlirini tutup yamiximən; kөksiliring dərwəḳə üzüm tal oǫunqiliridək…»** — palma dərihining hormilirini üzüx yaki güllirini qanglaxtürüp mewilik ḳilix üqün uningǫa yamixip qiḳixi kerək. Sulayman bu ohxitixta bəlkim ikkila mənisini kөqmə mənidə ixlitidu. Ḫazir Xulamit bilən jinsiy munasiwət ətküzüxkə baxlaydu. **«…burnungning puriḳi almilardək, tanglayliringning təmi əng esil xarabdəktur…»** — «almilar» degənning baxḳa birhil tərjimisi «ərüklər».

«…mening səyümlükümning gelidin silik ətüp,
Ləwlər, qixlardin teyilip qüxsun…! □
10 Mən mening səyümlükümningkidurmən,
Uning təkazzasi manga karitilidu».□

On birinqi oylinix — Xulamitning əz yurtini yoklaxka bolоqan arzusi •••• {*7:11-8:4*}
•••• *Xulamit səz kilidu*
11 «I səyümlüküm, keləyli,
Etizlarоqa kikayli;
Yezilarda tünəp keləyli,□
12 Üzümzarlikka kikixka baldur orundin turayli,
Üzüm tallirining bihlioqan-bihlimioqanlikini,
Qeqəklərning eqiloqan-eqilmioqanlikini,
Anarlarning bərk uroqan-urmioqanlikini kərəyli;
Axu yərdə muhəbbətlirimni sanga beoqixlaymən.
13 Muhəbbətgüllər axu yərdə əz purikini puritidu;
Ixiklirimiz üstidə hərhil esil mewə-qiwilər bardur,
Yengi həm konimu bardur;
Sən üqün ularni toplap təyyarlidim, i səyümlüküm!»□

8

Dawami — Xulamit səzini dawamlaxturidu
1 «Ah, apamning kəksini xorioqan inimdək bolsang'idi!
Seni talada uqritar bolsam, səyəttim,
Wə heqkim meni kəmsitməytti.□
2 Mən seni yetəkləyttim,
Apangning əyigə elip kirəttim;
Sən manga təlim berətting;
Mən sanga tetitku xarabidin iqküzəttim;
Anarlirimning xərbitidin iqküzəttim. □
3 Uning sol koli bexim astida bolatti,

□ **7:9 «…mening səyümlükümning gelidin silik ətüp, ləwlər, qixlardin teyilip qüxsun…!» —** ibraniy tilida qüxinix bək təs, baxka kəp tərjimiliri uqrixi mumkin. Lekin omumiy mənisi enikki, Xulamit Sulaymanning «muhəbbətlixəyli» degən təlipigə inkas kayturup, toluk kobul kilidu. □ **7:10 «(1-10-ayət) xərhi» —** 9-10-ayəttə Xulamit Sulaymanning «muhəbbətlixəyli» degən təlipigə inkas kayturup, toluk kobul kilidu. □ **7:11 «I səyümlüküm, keləyli, Etizlarоqa kikayli; Yezilarda tünəp keləyli,…» —** Xulamitning əz yurtini yənə kərgüsi, xu yərdə Sulayman bilən dalada muhəbbətləxküsi bar idi. 12-13-ayətnimu kərüng. □ **7:13 «Muhəbbətgüllər axu yərdə əz purikini puritidu» —** «muhbbətgül» degən gül jinsiy muhəbbətni kozоqaydioqan birhil gül. **«ixiklirimiz üstidə hərhil esil mewə-qiwilər bardur, …sən üqün ularni toplap təyyarlidim, i səyümlüküm!»** — Kanaanda (Pələstində) həlklər «ixik üsti»diki bir jaza üstidə hərhil mewə-qewilərni saklaydu. □ **8:1 «Ah, apamning kəksini xorioqan inimdək bolsang'idi! Seni talada uqritar bolsam, səyəttim, wə heqkim meni kəmsitməytti» —** Pələstində aqa-ukining əzara amraklikini oquk ipadilixi, səyüxi normal əhwal. Axik-məxuklarning xundak kilixi əyiblik dəp karaloqaqka, Xulamit «Sulaymanni inimdək bolsidi!» dəp tiləydu. □ **8:2 «Sən manga təlim berətting» —** Xulamit Sulaymanning danalikidin ortaklaxmakqi. Yerusalemdiki ordida turoqanda Sulayman aldirax boloqaqka muxundak pursət az bolatti. Apisining əyidə bolsa dəhlilər az bolidu. Ərning ayalioqa bilim, danalikni axurux pursitini yaritix məs'uliyiti bar. «Sən manga təlim berətting» degənning baxka birhil tərjimisi: «Xu yərdə apam manga əgətkən». **«Mən sanga tetitku xarabidin iqküzəttim; anarlirimning xərbitidin iqküzəttim» —** bəlkim Xulamitning apisi inisini emitkəndək (1-ayət), Sulaymanoqa əmqək saloqusi barlikini bildüridu.

Uning ong ḳoli meni silaytti!».

4 «Silərgə tapilaymənki, i Yerusalem ḳizliri —
«Uning waḳit-saiti bolmiɵquqə,
Silər muḥəbbətni oyɵatmanglar, ḳozɵimanglar!»□

On ikkinqi oylinix — Yezilarɵa, yəni Galiliyəgə bolɵan səpər {*8:5-8:7*} •••• *Xulamitning yurtidiki ḳizlar awwal səzləydu — uni tonumay ḳalidu*
5 «Daladin qiḳiwatḳan bu zadi kim?
Өz səyümlükigə yəlinip?»

«Mən alma dərihi astida seni oyɵatḳanidim;
Axu yərdə apang tolɵaḳ yəp seni dunyaɵa qiḳarɵanidi;
Axu yərdə seni tuɵḳuqi tolɵaḳ yəp seni qiḳarɵanidi».□

Xulamit Sulaymanɵa səz ḳilidu
6 «Meni kənglünggə məḥürdək,
Bilikinggə məḥürdək basḳaysən;
Qünki muḥəbbət ölümdək küqlüktur;
Muḥəbbətning ḳizɵinixi təḥtisaradək rəḥimsiz;
Uningdin qiḳḳan ot uqḳunliri,
— Yaḥning dəḥxətlik bir yalḳunidur!□
7 Kəp sular muḥəbbətni өqürəlməydu;
Kəlkünlər uni ɵərḳ ḳilalmaydu;
Birsi: «Өy-təəlluḳatlirimning ḥəmmisini berip muḥəbbətkə eriximən» desə,
Undaḳta u adəm kixining nəziridin pütünləy qüxüp ketidu».■

On üqinqi oylinix — Xulamitning yurtiɵa, өyigə ḳayitip kelixi. Xulamit kiqik singlisi tooɵruluḳ ikki akisiɵa səz ḳilidu {*8:8-8:14*}. •••• *Xulamit ikki akisiɵa səz ḳilidu*
8 «Bizning kiqik singlimiz bardur,
Biraḳ uning kəksi yoḳtur;
Singlimizɵa əlqilər kəlgən künidə biz uning üqün nemə ḳilimiz?»□

□ **8:4 «…silər muḥəbbətni oyɵatmanglar, ḳozɵimanglar!»** — yaki «…uni baldur oyɵatḳininglar, ḳozɵiɵininglarning nemisi?!». □ **8:5 Daladin qiḳiwatḳan bu zadi kim? Өz səyümlükigə yəlinip?»** — Xulamit əsliy toyɵa barɵan yol bilən ḳaytip kelidu. Ular Yerusalemdin yeriha xəḥiridiki yol bilən qiḳip Iordan dəryasi jiloɵisini boylap qəl-bayawandin ətüp Xunəmgə ḳaytidu. Qəl-bayawanning issiḳi bilən u Sulaymanɵa yəlinip mangidu. U xunqə өzgərgənki, yurttikilər uni tonumay ḳalidu. Xunga bu səzlər Xulamitning yurtidiki ḳizlarning degini bolsa kerək. **«Mən alma dərihi astida seni oyɵatḳanidim; axu yərdə apang tolɵaḳ yəp seni dunyaɵa qiḳarɵanidi; axu yərdə seni tuɵḳuqi tolɵaḳ yəp seni qiḳarɵanidi»** — bu səzlərni Sulayman Xulamitḳa eytidu. Sulayman bəlkim birinqi ḳetim (padiqining ḳiyapitidə) dəl muxu alma dərihi astida Xulamitni uhlawatḳan petidə uqratḳanliḳini əsləydu. Xu alma dərihi dəl Xulamitning apisi uni tuoɵḳan jay idi. «Mən alma dərihi astida seni oyɵatḳanidim» — Muxu «oyɵitix» ḥəm uyḳudin oyɵitixnimu, muḥəbbətkə oyɵitixnimu kərsətsə kerək. Sulayman bilən Xulamit Xulamitning ḥayati baxlanɵan dəl xu jayda («alma dərihi astida) өzara təwəndiki əḥdə (6-ayət) bilən baoɵlixidu. □ **8:6 «Meni kənglünggə məḥürdək, bilikinggə məḥürdək basḳaysən..»** — xərḥi: Padixaḥ өz məḥüridin ḥeqḳaqan ayrilmaydu. Məḥüri bolsa adəttə altun-gəḥərdin yasalɵan bolup, intayin ḳimmətlik nərsə idi. Ḥərbir nərsə üstigə məḥür basḳanning mənisi «bu meningki» degən bolidu, əlwəttə. Xulamit өzining Sulaymandin ḥərgiz ayrilmasliḳini halaydu, өzini aləmgə: «mən Sulaymannikidurmən» dəp ispatlimaḳqi bolidu. **«muḥəbbət… Yaḥning dəḥxətlik bir yalḳunidur!»** — «Yaḥ» — «Yaḥwəḥ», yəni Pərwərdigarning namining ḳiskə xəkli. ■ **8:7** 1Kor. 13:8 □ **8:8 «(8-ayət) xərḥi»** — Xulamit kiqik singlisi üqün ənsirəydu. U yatliḳ bolɵuqə ḳandaḳ ḳilip uni pak saḳlax kerək? Muxu soal tooɵruluḳ oylioɵanda bəlkim өzining yaxliḳ waḳitlirini əsləydu.

Ikki akisi jawab beridu

9 «Əgər u sepil bolsa,
Biz uningoɣa kümüx munar salimiz;
Əgər u ixik bolsa,
Biz uni kedir tahtaylar bilən ⱪaplaymiz».□

Xulamit səz ⱪilidu

10 «Өzüm bir sepildurmən,
Ḫəm mening kəksilirim munarlardəktur;
Xunga mən uning kəz aldida hatirjəmlik tapⱪan birsidək boldum».□

Xulamit səzini dawam ⱪilidu

11 «Sulaymanning Baal-Ḫamonda üzümzari bar idi,
Üzümzarini baoɣwənlərgə ijarigə bərdi;
Ularning ḫəmmisi mewisi üqün ming tənggə apirip berixi kerək idi;
12 Өzümning üzümzarim mana mening aldimda turidu;
Uning ming tənggisi sanga bolsun, i Sulayman,
Xuningdək ikki yüz tənggə mewisini baⱪⱪuqilaroɣa bolsun».□

Sulayman Xulamitⱪa səz ⱪilidu

13 «Ḫəy baoɣlarda turoɣuqi,
Ḫəmraḫlar awazingni anglioɣusi bar;
Mangimu uni anglatⱪuzoɣaysən».□

Xulamit Sulaymanoɣa səz ⱪilidu

14 «I səyümlüküm, tez bolə,
Jərən yaki yax buoɣidək bol,
Tetitⱪular taoɣliri üstidə yügürüp!»□

□ **8:9 «(9-ayət) xərḫi»** — muxu ayəttə Xulamitning ikki akisi uning soalioɣa (8-ayət) jawab beridu. Ularning singlisi өzini asraydioɣan, nomus ⱪilidioɣan ⱪiz bolsa («sepil bolsa»), undaⱪta akiliri uni mukapatlaydu. Biraⱪ əgər u nomusni saⱪlimaydioɣan, hətərlik yoloɣa qiⱪmaⱪqi bolsa («ixik bolsa»), akiliri uni pəwⱪul'addə ⱪooɣdaydu. □ **8:10 «*10-ayət* xərḫi»** — Xulamit dərwəkə «sepil» idi — baxⱪilarning ezitⱪuluⱪlirioɣa toluⱪ qidioɣuqiliⱪi bar idi, u pütünləy nomusi bilən ətkənidi. Өzini pak saⱪlioɣaqⱪa u Sulaymanning əḫdisini ⱪobul ⱪilixⱪa tolimu təyyar idi. U ḫazir bəlkim ikki akisi əsli өzigə yürgüzgən ⱪattiⱪ muamilining zərürlükini kərüp yetixi mumkin idi. U sayisiz üzümzarda ixligəndə «eziⱪturuluxning eḫtimali» az idi; sayisi boloɣan mewilik dərəhliri arisida ixligən bolsa, yaman niyətlik adəm təripidin eziⱪturulux eḫtimali bar bolatti. □ **8:12 «*11-12-ayət* xərḫi»** — 11-12-ayət: bu ayətlərdə Xulamit өzining Sulaymanoɣa toluⱪ mənsup ikənlikini təkitləydu. U өzini Sulaymanoɣa beoɣixlioɣan bir üzümzaroɣa ohxitidu. Sulaymanning barliⱪ üzümzarlirini baⱪⱪuqilar өzigə tegixlik in'amoɣa erixidu, əlwəttə. Xuningoɣa ohxax Xulamit ḫazir Sulaymandin ikki akisi üqün tegixlik in'am berixini soraydu. Qünki ular uni nomusqan ⱪilip toy ⱪiloɣuqə uningdin həwər elip kəlgənidi. 12-ayət: «Өzümning üzümzarim mana mening aldimda turidu» degən səzlər Xulamitning өz xəhsini Sulaymanoɣa beoɣixlioɣini pütünləy ihtiyarən, pütünləy ərkinlik bilən boldi, dəp ipadiləydu ḫəm təkitləydu. Ərkinlik mana muḫəbbətning ayrilmas bir ⱪismidur. □ **8:13 «*13-ayət* xərḫi»** — Xulamitning kona dostliri (ḫəmraḫlar) bəlkim uningdin nahxa eytixni tələp ⱪilidu. Sulaymanningmu anglioɣusi kelidu. Xulamit nahxa eytip sirtⱪa qiⱪip, Sulaymanni təwəndikidək qaⱪiridu. □ **8:14 «Tetitⱪular taoɣliri üstidə yügürüp!»** — yaki «Yetitⱪu өsümlük taoɣliri üstidə yügürüp!».

Yəxaya

Hudaning Israilƣa bolƣan «dəwa»si ħəm qaķiriķi

1 Uzziya, Yotam, Aħaz wə Ħəzəkiyalar Yəħudaƣa padixaħ bolƣan waķitlarda,
Yerusalem wə Yəħuda tooƣrisida, Amozning ooƣli Yəxaya kərgən ƣayibanə wəħiy-
alamətlər: —
2 «I asmanlar, anglanglar!
I yər-zemin, ķulaķ sal!
Qünki Pərwərdigar səz eytti: —
«Mən balilarni beķip qong ķildim,
Biraķ ular Manga asiylik ķildi.□ ■
3 Kala bolsa igisini tonuydu,
Exəkmu hojayinining oķuriƣa *mangidiƣan yolni* bilidu,
Biraķ Israil bilməydu,
Øz həlķim ħeq yorutuloƣan əməs.
4 Aħ, gunaħkar «yat əl»,
Ķəbiħlikni toplap əzigə yükligən həlķ,
Rəzillərning bir nəsli,
Nijis bolup kətkən balilar!
Ular Pərwərdigardin yiraķlixip,
«Israildiki Muķəddəs Boloƣuqi»ni kəzigə ilmidi,
Ular kəynigə yandi.□ ■
5 Nemixķa yənə dumbalanoƣunglar kelidu?
Nemixķa asiylik ķiliwerisilər?
Pütün baxliringlar aoƣrip,
Yürikinglar pütünləy zəiplixip kətti,■
6 Bexinglardin ayioƣinglaroƣiqə saķ yeringlar ķalmidi,
Pəķət yara-jaraħət, ixxik wə yiring bilən toldi,
Ular tazilanmioƣan, tengilmioƣan yaki ularoƣa ħeq məlħəm sürülmigən.□
7 Wətininglar qəlləxti;
Xəħərliringlar kəyüp wəyranə boldi;
Yər-zemininglarni bolsa, yatlar kəz aldinglardila yutuweliwatidu;
U yatlar təripidin dəpsəndə ķilinip qəllixip kətti.■
8 Əmdi üzümzaroƣa selinoƣan qəllidək,
Tərhəməklikkə selinoƣan kəpidək,
Muħasirigə qüxkən xəħərdək,

□ **1:2 «I asmanlar, anglanglar!»** — Muķəddəs Kitab boyiqə üq asman bar. «Təbirlər»ni kərüng. **«Qünki Pərwərdigar səz eytti...»** — muxu kitabta elinoƣan «Pərwərdigar» bolsa, ibraniy tilidiki «Yaħwəħ» degənning tərjimisidur. «Yaħwəħ» Hudaning yənə bir ismi bolup, «Mənggülük Boloƣuqi», «Øzüm Bardurmən», «əħdisidə mənggü Turoƣuqi Huda» degənni bildüridu. Təbirlərnimu kərüng. ■ **1:2** Qan. 32:1 □ **1:4 «Aħ, gunaħkar «yat əl»...»** — bu ħəjwiy, kinayilik gəp. Hudaƣa nisbətən Israil butpərəs bir «yat əl» bolup kətkənidi. **«Israildiki Muķəddəs Boloƣuqi»** — Hudaning yənə bir ismidur. Bu isim bəlkim, «Øzining Israil həlķigə birdinbir pak-muķəddəs boloƣuqi ikənlikini kərsətkən Huda wə Israil arisida pak-muķəddəs turoƣuqi Huda» degən mənidə. Yəxaya pəyƣəmbər Hudani tiloƣa aloƣanda, bu isimni kəp ixlitidu. ■ **1:4** Zəb. 78:8; Yəx. 57:3 ■ **1:5** 2Tar. 28:22; Yər. 2:30 □ **1:6 «ularoƣa ħeq məlħəm sürülmigən»** — yaki «ularoƣa ħeq zəytun meyi sürülmigən». ■ **1:7** Qan. 28:51,52; Yəx. 5:5

Zionning kizi zəip kalduruldi.□
9 Samawi koxunlarning Sərdari bolоan Pərwərdigar bizgə azоinə «kaldisi»ni
kaldurmiоan bolsa,
Biz Sodom xəhirigə ohxap kalattuk,
Gomorra xəhirining halioa qüxüp kalattuk.□ ■
10 I Sodomning həkümranliri, Pərwərdigarning səzini anglap koyunglar,
«I Gomorraning həlki, Hudayimizning kanun-nəsihitigə kulak selinglar!□
11 Silər zadi nemə dəp Manga atap nurounlioan kurbanlikларni sunisilər?» — dəydu
Pərwərdigar.
— «Mən kəydürmə koqkar kurbanlikinglardin,
Bordak malning yaoliridin toyup kəttim,
Bukilar, pakланlar, tekilərning kanliridin heq hursən əməsmən.□ ■
12 Silər Mening aldimoa kirip kəlgininglarda,
Silərdin hoyla-aywanlirimni xundak dəssəp-qəyləxni kim tələp kiloan? □
13 Bihudə «axlik hədiyə»lərni elip kelixni boldi kilinglar,
Huxbuy bolsa Manga yirginqlik bolup kaldi.
«Yengi ay» heytliri wə «xabat kün»lirigə,
Jamaət ibadət sorunlirioa qakirilixlaroa —
Kiskisi, kəbihliktə ətküzülgən daoduoilik yioilixlaroa qidiouqilikim kalmidi.□
14 «Yengi ay» heytinglardin, bekitilgən heyt-bayriminglardin kəlbim nəprətlinidu;
Ular manga yük bolup kaldi;
Ularni kətürüp yürüxtin qarqap kəttim.
15 Kolunglarni kətürüp duaoa yayoininglarda,
Kəzümni silərdin elip kaqimən;
Bərhək, kəpləp dualarni kiloininglarda, anglimaymən;
Qünki kolliringlar kanoa boyaldi.■
16 Əzünglarni yuyup, paklininglar;
Kilmixliringlarning rəzillikini kəz aldimdin neri kilinglar,
Rəzillikni kilixtin kolunglarni üzünglar;■

□ **1:8 «üzümzaroa selinoan qəllidək, tərhəməklikkə selinoan kəpidək...»** — Yerusalemning əhwalini təswirləydu; u nahayiti kil üstidə turoanlikini, intayin mukimsiz əhwalda kalduruloanlikini bildürsə kerək. **«Zion»** — yaki «Zion teoi» bolsa Yerusalem xəhiri, xuningdək mukəddəs ibadəthana jaylaxkan taoidur. □ **1:9 «Samawi koxunlarning Sərdari bolоan Pərwərdigar»** — «Yəxaya» kitabida kəp ixlitilidioan Hudaning bir nami. **«Pərwərdigar bizgə azоinə «kaldisi»ni kaldurmiоan bolsa...»** — «kaldi» (Hudaning «kaldisi») «Yəxaya» degən kitabta kəp kərülidioan tema yaki mawzudur. Israil həlkining kəp kismi Hudadin yirakлixip kətkən bolsimu, Hudaning mehir-xəpkiti bilən ularning arisida haman əzigə sadik bir «kaldi» bolidu. **«Sodom xəhərigə ohxap kalattuk, Gomorraning halioa qüxüp kalattuk»** — kona zamanlarda, (Ibrahim pəyoəmbərning dəwridə) bu ikki xəhər Hudaning nəziridə nahayiti rəzil bolup, U asmandin ot-günggürtni yaodurup ularni pütünləy wəyran kiloan. Ikki xəhərning bügüngə kədər heqkandak izliri kalmidi («Yar.» 19-babni kərüng). Yəxayaning deməkqi boloini, Huda Əzigə sadik bir «kaldisi» kaldurmioan bolsa, Israilmu bu ikki xəhərgə ohxax rəzillik bilən tolup, ohxaxla pütünləy wəyran bolup yər yüzidin yokilip kətkən bolatti. ■ **1:9** Yar. 19:24; Yəx. 17:6; 24:6; 30:17; Rim. 9:29 □ **1:10 «I Sodomning həkümranliri,... I Gomorraning həlki, ...»** — muxu yərdə, Yəxaya pəyoəmbər əz həlkini Sodom həm Gomorradikilərgə biwasitə ohxitidu. □ **1:11 «kəydürmə kurbanlik»** — muxu hil kurbanlik Hudaoa atap toluk kəydürülətti. ■ **1:11** Zəb. 50:8-14; Pənd. 15:8; 21:27; Yəx. 66:3; Yər. 6:20; Am. 5:22 □ **1:12 «dəssəp-qəyləxni kim tələp kiloan?»** — «dəssəp-qəyləx» degən səz muxu yərdə bəlkim həlk elip kirgən nurounlioan kurbanlik mallirining ibadəthanining hoylilirini dəssigənlikini kərsitidu. Baxka birhil tərjimisi «dəpsəndə kilix». □ **1:13 «axlik hədiyə»lər** — «axlik hədiyə» adəttə «kəydürmə kurbanliklar» həm oa koxulatti. **«huxbuy bolsa manga yirginqlik bolup kaldi»** — Musa pəyoəmbərgə tapxuriloan kanunoa asasən, hər küni mukəddəs ibadəthanida huxbuy yekix kerək idi. **«xabat küni»** — bolsa xənbə küni bolup, Israillar üqün «mukəddəs kün»dur, bu heqkandak ix-əmgək kilmay Hudaoa seoinidioan, ibadət kilidioan kün idi. Yəhudiylar bu künni «xabat küni», yəni «(hizmət)tin) dəm elix küni» dəydu. Yənə 56-bab, 2-ayətni kərüng. ■ **1:15** Pənd. 1:28 ■ **1:16** Zəb. 34:13-14; 37:27; Am. 5:15; Rim. 12:9

17 Yahxilik kilixni əgininglar;
Adillikni izdənglar,
Zomigərlərgə tənbih beringlar,
Yetim-yesirlərni nahəkliktin halas kilinglar,
Tul hotunlarning dəwasini soranglar.□
18 Əmdi kelinglar, biz munazirə kilixayli, dəydu Pərwərdigar,
Silərning gunahinglar kip-kizil bolsimu,
Yənila kardək akiridu;
Ular kizil kuruttək tok kizil bolsimu,
Yungdək ap'ak bolidu.□ ■
19 Əgər itaətmən bolup, anglisanglar,
Zemindiki esil məhsulattin bəhrimən bolisilər;
20 Birak rət kilip yüz ərisənglar,
Kiliq bilən ujukturulisilər»
— Qünki Pərwərdigar Əz aoɣzi bilən xundak degən.

21 Sadik xəhər kandakmu pahixə bolup kaldi!?
Əslidə u adalət bilən toloɣanidi,
Həkkaniylik uni makan kiloɣanidi,
Birak hazir katillar uningda turuwatidu.□
22 Kümüxüng bolsa daxkaloɣa aylinip kaldi,
Xarabingoɣa su arilixip kaldi;■
23 Əmirliring asiylik kiloɣuqilar,
Ooɣrilaroɣa ülpət boldi;
Ularning hərbiri parioɣa amrak bolup,
Sooɣa-salamlarni kəzləp yürməktə;
Ular yetim-yesirlər üqün adalət izdiməydu;
Tul hotunlarning dəwasi ularning aldioɣa yətməydu.□ ■
24 Xunga — dəydu samawi koxunlarning Sərdari boloɣan Rəb Pərwərdigar —
Yəni Israildiki kudrət Igisi eytidu: —
Mən küxəndilirimni *jazalap* puhadin qikimən,
Düxmənlirimdin kisas alimən;□
25 Kolumni üstünggə təgküzüp,
Seni tawlap, səndiki daxkalni təltəküs tazilaymən,
Səndiki barlik arilaxmilarni elip taxlaymən.■
26 Həkümran-sorakqiliringlarni awwalkidək,
Məslihətqiliringlarni dəsləptikidək haloɣa kəltürimən.
Keyin sən «Həkkaniylikning Makani», «Sadik Xəhər» — dəp atilisən.
27 Əmdi Zion adillik bilən,

□ **1:17 «Zomigərlərgə tənbih beringlar» —** baxka birhil tərjimisi, «Ezilgüqilərgə yar-yələk bolunglar». □ **1:18 «Silərning gunahinglar kip-kizil bolsimu» —** bu «kizil kurut» Yəhudiylar bu kurutni boyak yasax üqün ixlətkən. ■ **1:18** Zəb. 51:7-10 □ **1:21 «Sadik xəhər kandakmu pahixə bolup kaldi!?» —** Yəxaya pəyoɣəmbər Yerusalem xəhirini əslidə Hudaoɣa sadik bir ayaloɣa ohxax xəhər idi, birak hazir bir pahixə ayaloɣa aylandi dəp ohxitidu. ■ **1:22** Əz. 22:18,19; Ḥox. 4:18 □ **1:23 «Sooɣa-salamlarni kəzləp yürməktə…» —** ibraniy tilida «Sooɣa-salamlarni kooɣlap yürməktə…». ■ **1:23** Yər. 5:28; Zək. 7:10 □ **1:24 «Israildiki kudrət Igisi…» —** Hudaning yənə bir namidur. Bu nam bəlkim, «Israil həlkigə Əzining küq-kudritini kərsətküqi Huda, Israilda turoɣan nahayiti kudrətlik, kadir Huda» degən mənidə. Yəxaya pəyoɣəmbər Hudani tiloɣa aloɣanda, bu namni kəp ixlitidu. ■ **1:25** Yər. 6:29; Mal. 3:3

Wə uningoɣa ⱪaytip kəlgənlər ⱨəⱪⱪaniylik bilən ⱪutⱪuzulup ⱨər ⱪilinidu. □
28 Biraⱪ asiylar wə gunaⱨkarlar birdək ujuⱪturulidu,
Pərwərdigardin yüz ərigüqilər bolsa ⱨalak bolidu.■
29 Xu qaoɣda silər təxna boloɣan dub dərəhliridin nomus ⱪilisilər,
Talliɣan baoɣlardin hijil bolisilər.□
30 Qünki ərzünglar huddi yopurmaⱪliri ⱪurup kətkən dub dərihidək,
Susiz ⱪuruⱪ bir baoɣdək bolisilər.
31 Xu küni küqi barlar otⱪa xam piliki,
Ularning əjri bolsa, uqⱪun bolidu;
Bular ⱨər ikkisi təngla kəyüp ketidu,
Ularni əqürüxkə ⱨeqkim qiⱪmaydu. □

2

Ahirⱪi zamanlardiki Yerusalem

1 Bular Amozning ooɣli Yəxaya Yerusalem wə Yəⱨuda tooɣrisida kərgən kalamdur: —
2 Ahir zamanlarda, Pərwərdigarning əyi jaylaxⱪan taoɣ taoɣlarning bexi bolup bekitilidu,
Ⱨəmmə dəng-egizlktin üstün ⱪilip kətürülidu;
Barliⱪ əllər uningoɣa ⱪarap eⱪip kelixidu.□ ■
3 Nuroɣun həlⱪ-millətlər qiⱪip bir-birigə: —
«Kelinglar, biz Pərwərdigarning teoɣioɣa,
Yaⱪupning Hudasining əyigə qiⱪⱪayli;
U Əz yolliridin bizgə əgitidu,
Biz Uning təriⱪilиridə mangimiz» — deyixidu.
— Qünki ⱪanun-yolyoruⱪ Ziondin,
Pərwərdigarning səz-kalami Yerusalemdin qiⱪidioɣan bolidu.■
4 U əllər arisida ⱨəküm qiⱪiridu,
Nuroɣun həlⱪlərning ⱨəⱪ-naⱨəⱪlirigə kesim ⱪilidu;
Buning bilən ular ⱪiliqlirini sapan qixliri,
Nəyzilirini oroɣaⱪ ⱪilip soⱪuxidu;
Bir əl yənə bir əlgə ⱪiliq kətürməydu,
Ular ⱨəm yənə uruxni əgənməydu.■
5 — «I Yaⱪup jəmətidikilər,
Kelinglar, Pərwərdigarning nurida mangayli!».

Ⱨazirⱪi Yerusalem

□ **1:27 «uningoɣa (Zionoɣa) ⱪaytip kəlgənlər»** — muxu yərdə «ⱪaytip kelix» bəlkim ikki ixni əz iqigə alidu. Birinqisi, kəlgüsidə «towa ⱪilip, Hudaning yenioɣa ⱪaytidioɣanlar»; ikkinqisi, «yiraⱪ yurttiki ⱪulluⱪtin, sürgün boluxidin (yəni Hudaning jazaliⱪ tərbiyisidin) qiⱪip Zionoɣa ⱪaytip kəlgənlər». **«ⱪutⱪuzulup ⱨər ⱪilinix»** — ibraniy tilida pəⱪət bir səz bilən ipadilinidu. Bu səz ⱨəm «bədəl tələp, ⱪulluⱪtin ⱪutⱪuzup ⱨər ⱪilix»nimu əz iqigə alidu. ■ **1:28** Ayup 31:3; Zəb. 1:6; 5:5; 73:27; 92:9; 104:35 □ **1:29 «dub dərəhliri ... baoɣlar...»** — muxu «dub dərəhliri» wə «baoɣlar» xübⱨisizki, xu dəwrdiki butpərəslikkə alaⱨidə ataloɣan jaylarni kərsitidu. Biliximizqə muxu hil butpərəslik jinsiy əhlaⱪsizliⱪ bilənmu munasiwətlik idi. □ **1:31 «otⱪa xam piliki»** — yaki «otⱪa tərməq». □ **2:2 Ahir zamanlarda»** — ibraniy tilida «Künlərning ahirida». **«Pərwərdigarning əyi»** — Pərwərdigarning ibadəthanisini kərsitidu. **«Barliⱪ əllər uningoɣa ⱪarap eⱪip kelixidu»** — Təwrat ⱨəm Zəburdiki «əllər» degən səz adəttə Israildin baxⱪa barliⱪ həlⱪlərni, yəni «Yəⱨudiy əməslər»ni kərsitidu. Xunga bəzidə «yat əllər» dəp tərjimə ⱪilimiz. «Yəxaya» degən kitabta «əllər», «taipilər», «yat əllər» yaki «həlⱪ-millətlər» deyilsə, ⱨərdaim muxu mənini bildüridu. ■ **2:2** Mik. 4:1 ■ **2:3** Zəb. 110:2 ■ **2:4** Yo. 3:10; Mik. 4:3

6 — Sən Öz həlkíng bolоған Yakup jəmətini taxlap koydung;
Qünki ular xərktiki hurapatlar bilən tolduruldi;
Ular Filistiylərdək pal salidu;
Ular qətəlliklər bilən kol tutuxidu;□
7 Zemini bolsa altun-kümüxkə tolup kətti;
Baylikliri tügimәs;
Yər-zemini atlarоқimu tolup kətti,
Jəng ћarwiliri ћəm tügimәs;□
8 Zemini butlar bilənmu lik bolup kətti;
Ular өz kolliri bilən yasiоқanliriоқa,
Barmakliri bilən xəkilləndürgənlirigə səjdə kilixidu.
9 Xuning bilən pukralar egildürülidu,
Mətiwərlərmu təwən kilinidu;
Sən ularning kəddini ruslimaysən ћəm ћeq kəqürüm kilmaysən. □

«Pərwərdigarning küni»

10 Əmdi Pərwərdigarning wəћxitidin,
Ћəywisining xan-xəripidin өzüngni kaqur,
Hada taxlar iqigə kiriwal,
Topa-qanglar iqigə məküwal!
11 Qünki adəmning təkəbbur kəzliri yərgə karitilidu,
Insanlarning ћakawurluki pəs kilinidu;
Xu künidə yaloquz Pərwərdigarla üstün dəp mədћiyilinidu. ■
12 Qünki samawi koxunlarning Sərdari bolоған Pərwərdigarning xundak bir küni təyyar turidu: —
Xu küni ћərbir təkəbbur wə məmədanlarning üstigə,
Өzini yukiri sanioқanlarning üstigə qüxidu
(Xuning bilən ularning ћəmmisi pəs kilinidu!),■
13 Xuningdək Liwanning egiz, pələkkə yetidioқan barlik kedir dərəћlirining üstigə,
Baxandiki barlik dub dərəћlirining üstigə,
14 Egiz taoқlarning ћəmmisigə,
Yukiri kətürülgən barlik dənglərning üstigə,
15 Ћərbir ћəywətlik munarning üstigə,
Ћərbir mustəћkəm sepilning üstigə,
16 Tarxixtiki ћərbir soda kemisining üstigə,
Xundakla barlik güzəl kemə gəwdisining üstigə xu küni qüxüxkə təyyar turidu.□
17 Adəmlərning kərəngliki təwən kilinip qüxürülüp,

□ **2:6 «Ular (Israillar) Filistiylərdək pal salidu»** — muxu yərdə Yəxaya kinayilik səz ixlitip, өz həlkining hurapiylikni ћər tərəptin, yəni xərktin ћəm oқərbtin (Filistiylərdin) kobul kiloқanlikini kərsitidu. □ **2:7 «altun-kümüxkə tolup kətti… baylikliri tügimәs… yər-zemini atlarоқimu tolup kətti, jəng ћarwiliri ћəm tügimәs»** — muxu 6-8-ayəttə, Yəxaya ularning Musa pəyoқəmbərgə tapxuruloқan kanun — Təwrattiki «Kanun xərћi» 17-18-bablar kəzdə tutulidu. Muxu ixlar Təwrattiki xu pərmanlaroқa hilap. □ **2:9 «… pukralar egildürülidu… ېəwən kilinidu»** — bu peilning ikkisi ikki bislik səz bolup, ularning butlaroқa bax uridioқanlikini ћəmdə kəlgüsidə ular xübћisizki ohxaxla Hudaning oқəzipi aldida yərgə yikilidioқanlikini bildüridu. **«… kəddini ruslimaysən ћəm ћeq kəqürüm kilmaysən»** — muxu ikki ibarə ibraniy tilida ikki bislik birla səz bilən ipadilnidu. ■ **2:11** Yəx. 5:15 ■ **2:12** Yo. 2:10, 31; 3:15; Yəx. 13:6-13; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Wəћ. 6:12-13 □ **2:16 «Tarxixtiki ћərbir soda kemisining üstigə,…»** — kədimki zamanlarda dengiz sodisi bilən dangki qikkan «Tarxix» dəydioқan üq yurt bar idi. Birsi ximaliy Afrikida, birsi Ispaniyədə, yənə birsi Əngliyədə boluxi mumkin idi. Tarxixtiki kemilər barlik baxka əllərning kemiliridin qong wə ћəywətlik idi. **«Xundakla barlik güzəl kemə gəwdisining üstigə…»** — yənə birhil tərjimisi: — «Xundakla ћərbir güzəl rəsim-ћəykəllərning üstigə…»

Insanlarning təkəbburliki pəs kilinidu,
Xu künidə yalquz Pərwərdigarla üstün dəp mədhiyilinidu.
18 Butlar bolsa həmmisi kəzdin yokilidu.□
19 Pərwərdigar yərni dəhxətlik silkindürüxkə ornidin turidiqan qaqda,
Ular özlirini Uning wəhxitidin, Uning həywisining xan-xəripidin kaqurup,
Hada tax qarlirining iqigə,
Yər yüzidiki öngkürlərgə kiriwalidu;
20 Xu künidə kixilər özigə qokunuxka yasiqan kümüx butliri wə altun butlirini kariqu qaxkanlarqa wə xəpərənglərgə taxlap beridu;
21 Pərwərdigar yərni dəhxətlik silkindürüxkə ornidin turidiqan qaqda,
Ular özlirini Uning wəhxitidin, Uning həywisining xan-xəripidin kaqurup,
Hada tax qaklirining iqigə,
Yarlarning yerikliriqa kiriwalidu;
22 Ümidinglarni nəpisi dimiqidila turidiqan insandin üzünglar,
Qünki insan zadi nemə idi?!

3

Yəhuda-Yerusalemning kəbihlikigə qüxidiqan jaza

1 Qünki, kara! Samawi koxunlarning Sərdari bolqan Rəb Pərwərdigar,
Yerusalem wə Yəhudaqa kuwwət wə yələnqük bolqan *barlik nərsilərni yok kilidu*,
— Yəni kuwwət bolqan pütkül ax-nan,
Yələnqük bolqan həmmə su, □
2 Palwan wə ləxkər,
Sotqi wə pəyqəmbər,
Palqi wə aksakal,
3 Əllik bexi, mətiwər wə məslihətqi,
Hünərwən ustilar wə jadu kilquqilarni yok kilidu.
4 — «*Ularning ornida* yaxlarni əməldar kilimən,
Bəthuy balilar ularning üstidin idarə kilidu.
5 Pukralar bir-birini ezidu,
Herbiri koxnisi təripidin ezilidu;
Balilar kerilarqa,
Muttəhəmlər mətiwərlərgə ədəpsizlik kilidu;
6-7 Xu küni birsi ata jəmətidiki kerindixini tutuwelip, uningqa: —
«Sizning kiyim-keqikingiz bar; bizgə yetəkqi bolung, bu harabilər kolingiz astida bolsun», — dəydu;
U jawabən kolini kətürüp *kəsəm iqip*: «Dərdinglarqa dərman bolalmaymən;
Öyümdimu ya ax-nan ya kiyim-keqək yok;
Meni həlkkə yetəkqi kilmanglar!» — dəydu.
8 Qünki Yerusalem putlixidu-qüxkünlixidu,
Yəhuda bolsa yikilidu;
Səwəbi, ularning tili wə illətliri Pərwərdigarqa karxi qikip,
Xərəp Igisining közliri aldida isyankarlik kildi.□

□ **2:18 «Butlar»** — ibraniy tilida: — «Ərziməslər...» □ **3:1 «kuwwət» wə «yələnqük»** — bu ikki söz ibraniy tilida adəttə «tayak» yaki «hasa»ni bildüridu. Mumkinqiliki barki, kədimki zamanlarda Yəhudiy həlki öz nanlirini bir hasida (zihta tiziloqandək) kətürüp mangatti. Undak bolsa bu səzlər ikki bislik bolup, həm muxu «tayaklar» həm «kuwwət-yələnqük»lərni təng kərsitidu. □ **3:8 «...Yerusalem putlixidu-qüxkünlixidu...»** — yaki «...Yerusalem harab kilinidu».

9 Ularning qirayi əzlirigə ḳarxi guwaḥliḳ beridu;
Ular Sodom xəḥiridək gunaḥini ḥeq yoxurmay,
Oquḳ-axkara jakarlaydu.
Ularning jenioɣa way! Ular yamanliḳni əz bexioɣa qüxürgən!
10 Ḥəḳḳaniylaroɣa eytḳinki,
Ular aman-esənliktə turidu,
Ular əz əmllirining mewisini yəydu;
11 Rəzillərgə way! Bexioɣa yamanliḳ qüxidu,
Qünki əz ḳoli bilən ḳiloɣanliri əzigə yanidu.
12 Mening həlḳimdə bolsa, balilar ularni har ḳilidu,
Ayallar ularni idarə ḳilidu;
I həlḳim! Silərni yetəkləwatḳanlar silərni azduridu,
Ular mangidioɣan yolliringlarni yoḳ ḳilidu.□
13 Pərwərdigar Əz dəwasini soraxḳa orun alidu,
Həlḳ-millətlər üstidin ḥəküm qiḳirixḳa ərə turidu;
14 Pərwərdigar Əz həlḳining aḳsaḳalliri wə əmirliri bilən dəwalixip, ularoɣa: — Üzümzarni yəp tügətkənlər silər əzünglar,
Ajiz məminlərdin aloɣan olja əyünglarda yatidu, dəydu.
15 — Silərning həlḳimni axundaḳ ezip,
Ajiz məminlərning yüzlirigə dəssəp zadi nemə ḳiloɣininglar? — dəydu samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Rəb Pərwərdigar.

Yerusalemdiki «moda ḳooɣlixidioɣan» təkəbbur ḳiz-ayallaroɣa qüxidioɣan jaza

16 Pərwərdigar yənə mundaḳ dedi: —
«Zion ḳiz-ayalliri təkəbburluḳ ḳilip,
Ḳax-kirpiklirini süzüp,
Kəzlirini oynitip, naz ḳilip taytanglixip,
Putlirini jildirlitip mengip yürixidu;
17 Xunga Rəb Zion ḳiz-ayallirining bax qoḳḳilirini taz ḳilidu,
Pərwərdigar ularning uyat yərlirini eqiwetidu». □
18 Axu küni Rəb ularni güzəllikidin məḥrum ḳilidu;
— Ularning oxuḳ jildiraḳlirini,
Bax jiyəklirini, ay xəkillik marjanlirini,
19 Ḥalḳilirini, biləzüklirini, qümpərdə-qaqwanlirini,□
20 Romallirini, oxuḳ zənjirlirini, potilirini, ətirdanlirini, tiltumarlirini,
21 Üzüklirini, burun ḥalḳilirini,
22 Ḥeytliḳ tonlirini, yopuḳlirini, pürkənjilirini, ḥəmyanlirini,
23 Əynəklirini, ap’aḳ iq kəynəklirini, səllilirini wə tor pərdilirining ḥəmmisini elip taxlaydu.
24 Əmdi xundaḳ boliduki,
Ətir puriḳining ornioɣa bətbuyluḳ;
Potining ornida aroɣamqa,
Qirayliḳ yasioɣan qaqlirining ornida taz bexi,
Kelixkən tonning ornida bəz rəhtlər,
Güzəllikining ornida daoɣmal tamoɣisi bolidu.
25 Sening yigitliring ḳiliqlinip,

□ **3:12 «balilar ularni har ḳilidu, ayallar ularni idarə ḳilidu» —** muxu yərdə, Yəxaya bəlkim ularning padixaḥining balilik ḳilidioɣanliḳi, əz ayalliri wə kenəzəkliri təripidin kontrol ḳilinidioɣanliḳini kərsətməkqi. □ **3:17 «Pərwərdigar ularning uyat yərlirini eqiwetidu» —** yaki «Pərwərdigar ularning qekisini pahxək ḳilidu». □ **3:19 «qaqwan» —** birhil qümpərdə, niḳab.

Baturliring jəngdə yiqilidu.
26 *Zionning* qowuqliri zar kətürüp matəm tutidu;
U yalingaqlanoɣan ḥalda yərgə olturup qalidu.

4

Dawami

1 Xu küni yəttə ayal bir ərni tutuwelip, uningdin: — «Biz öz nenimizni yəymiz,
öz kiyim-keqəklirimizni kiyimiz; pəqət bizni rəswaliqtin halas qilix üqün, bizni
namingizoɣa təwə qilixingizni ətünimiz!» — dəydu. □

2 Xu küni «Pərwərdigarning xehi» uning güzəlliki ḥəm xəripini kərsətküqi bolidu,
Zemin bərgən mewə bolsa,
Qeqip qutuloɣan Israildikilərgə xəḥrət wə güzəllik kəltüridu.□
3 Ḥəm xundaq ix boliduki,
Zionda qaloɣanlar, Yerusalemda tohtitiloɣanlar,
Yəni Yerusalemda ḥayat dəp tizimlanoɣanlarning ḥəmmisi pak-muqəddəs dəp
atilidu.□
4 Xu qaoɣda Rəb adalət yürgüzgüqi roḥ ḥəm köydürgüqi roḥ bilən,
Zion qizlirining pasiqliqini yuyup,
Yerusalemning qan daoɣlirini tazilaydu.
5 Xu qaoɣda Pərwərdigar kündüzdə Zion teoɣidiki ḥərbir öy,
Xundaqla barliq ibadət sorunlarning üstigə is-tütək wə bulut,
Kəqtə bolsa ot yalqunining julasini yaritidu;
Qünki xan-xərəpning üstidə sayiwən bar bolidu. □
6 Xu küni, kündüzdə tomuz issiqqa sayə qilidioɣan,
Hətərdin panaḥlinidioɣan, boran-yamoɣurlaroɣa dalda bolidioɣan bir sayiwənlik kəpə
bolidu».

5

Üzümzar nahxisi

1 Mən öz söygən yarimoɣa,
Mening söyümlüküm üqün öz üzümzari tooɣruluq bir küy eytip berəy;
Söyümlükümning munbət bir dong üstidə üzümzari bar idi; □
2 U ḥəmmə yerini kolap taxlarni elip taxlidi,
Əng esil üzüm teli tikti;
U üzümzar otturisioɣa kəzitix munari saldi,
Üzümzar iqidimu xarap kəlqiki qazdi,
Andin üzümdin yahxi ḥosul kütti;

□ **4:1 «bizni namingizoɣa təwə qilixingiz»** — xu dəwrdə, toy qiloɣandin keyin, ayal erining ismi bilən qaqirilidioɣan adət bar idi. □ **4:2 «Pərwərdigarning xehi»** — qoqum Pərwərdigarning Özidin qiqqan bir zatni kərsitidu. Əmdi uning kim ikənliki təwəndə eniqlinidu. **«Pərwərdigarning xehi» uning güzəlliki ḥəm xəripini kərsətküqi bolidu»** — ibraniy tilida ««Pərwərdigarning xehi» güzəllik wə xan-xərəp üqün bolidu». □ **4:3 «...Yerusalemda ḥayat dəp tizimlanoɣanlarning ḥəmmisi pak-muqəddəs dəp atilidu»** — ahirqi zamanda Yəḥudiylarning «qaldi»si enik kərünidu. □ **4:5 «xan-xərəpning üstidə sayiwən bar bolidu»** — demək, Pərwərdigarning Özining xan-xəripi Yerusalemda turidu. □ **5:1 «Mən öz söygən yarimoɣa... bir küy eytip berəy»** — pəyoɣəmbərning eytqan «yar»i bolsa Hudadur. **«munbət bir dong üstidə...»** — ibraniy tilida «bir münggüz, zəytun məylik ooɣul üstidə...»

Birak buning ornioɣa, üzümzar aqqik üzümlərnila bərdi.□
3 Ḳeni, i Yerusalemdikilər wə Yəhudaning adəmliri,
Mən bilən üzümzarimning otturisidin ḥəküm qikiringlar!
4 Mening üzümzarimda kiloɣudək yənə nemə ixim ḳaldi?
Yahxi üzümlərni kütkinimdə,
Nemixḳa pəḳət aqqik üzümnila qikirip bərdi?■
5 Əmdi ḥazir Өz üzümzarimni nemə kilidioɣinimni silərgə eytip berəy: —
Uning qitlaḳlirini elip taxlaymən, u yutuwetilidu;
Uning tamlirini qekip oɣulitimən, u qəylinidu.□ ■
6 Mən uni qəllükkə aylandurimən;
Ḥeqkim uni qatap-putap, pərwix kilmaydu;
Jioɣanlar wə tikənlər uningda əsüp qikidu;
Bulutlaroɣa uning üstigə ḥeq yamoɣur yaoɣdurmanglar dəp buyruymən.
7 Qünki samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigarning üzümzari — Israil jəməti,
Uning huxalliki boloɣan əsümlük bolsa — Yəhudadikilərdur;
U adalət mewisini kütkən,
Birak mana əmdi zulum kərdi;
Ḥəḳḳaniyliḳni kütkən,
Birak mana əmdi nalə-pəryad boldi!□ ■
8 Həklərgə ḥeq orun ḳaldurmay əyni-əygə, etizni-etizoɣa ulioɣanlaroɣa way!
Өzünglarni yaloɣuz zeminda ḳaldurmakḳimusilər?■
9 Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar mening ḳuliḳimoɣa mundak dedi: —
«Kəpligən əylər,
Dərwəḳə ḥəywətlik, ḥəxəmətlik əylər adəmzatsiz, harab bolidu.
10 Bərḥək, kirik moluk üzümzar pəḳət altə küp xarab beridu,
Ottuz kürə dan bolsa pəḳət üq kürə ḥosul beridu. □
11 Məy iqixkə aldirap tang atḳanda ornidin turoɣanlaroɣa,
Ḳarangoɣu qüxixigə ḳarimay, xarabtin kəyp boloɣuqə besip olturoɣanlaroɣa way!■
12 Ularning ziyapətliridə qiltar wə lira, təmbur wə nəy, xarabmu bar;
Birak ular Pərwərdigarning kiloɣanlirioɣa wə ḳol ixlirioɣa ḥeq etiwar kilmaydu.□
13 Xu səwəbtin əz həlḳim bilimdin həwərsiz boloɣanliḳi tüpəylidin sürgün bolup ketidu;
Esilzadiliri eqirḳixip,
Puḳraliri ussuzluḳtin ḳurup ketidu.■
14 Xunga təḥtisara nəpsini yooɣinitip,
Aoɣzini ḥang aqidu;

□ **5:2** **«…üzümzar aqqik üzümlərnila bərdi» —** muxu yərdə «aqqik» ibraniy tilidiki «sesik»ni bildüridu. ■ **5:4** Yər. 2:5; Mik. 6:3, 8 □ **5:5** **«Uning qitlaḳlirini elip taxlaymən, u yutuwetilidu» —** baxḳa birhil tərjimisi: — «Uning qitlaḳlirini elip taxlaymən, u kəydürülidu». ■ **5:5** Zəb. 80:12-13 □ **5:7** **«mana əmdi nalə-pəryad boldi!» —** muxu ayəttə wəḥiy-həwərni təkitləx üqün ibraniy tilida aḥangdax sözlər ixlitilidu: «adalət» — «mixpat», «zulum» — «mixpak»; «ḥəḳḳaniylik» — «tsədəḳah», «nalə-pəryad» — «zədəkah». Yəxaya pəyoɣəmbər ḥərdaim muxundak səz oyuni kilidu. ■ **5:7** Zəb. 80:8-9 ■ **5:8** Mik. 2:2 □ **5:10** **«Bərḥək, kirik moluk üzümzar pəḳət altə küp xarab beridu» —** muxu ayəttiki «kirik moluk yər» ibraniy tilida «on ḳox kalilik yər» degənlik bolup, on ḳox kala bir kün iqidə aoɣduralaydioɣan yər. **«altə küp»** — ibraniy tilida «bir bat», bəlkim 27 litrgə tooɣra kelidu. **«ottuz kürə»** — bir «kürə» bir kor, yəni 20 litr. «30 kürə» bolsa ibraniy tilida «bir homir» (300 litr), «3 kürə» ibraniy tilida «bir əfah» (30 litr). ■ **5:11** Pənd. 23:29,30 □ **5:12** **«lira» —** bir hil tarlik saz. **«Pərwərdigarning kiloɣanliri…» —** bu ibarə bəlkim bipayan aləmning yaritilixi wə ajayibliklirini, «ḳol ixliri» bolsa bəlkim uning Israillaroɣa kərsətkən nijatlik məjizilirini kəzdə tutidu. ■ **5:13** Am. 6:7

Ularning xəḩrətliri, top-top adəmliri, ḳiḳas-sürən kətürgüqiliri wə nəoḷmə
oynioḷuqiliri birakḷa iqigə qüxüp ketidu.□
15 Pukṛalar egildürülidu,
Mətiwərlərmu təwən ḳilinidu,
Təkəbburlarning kəzliri yərgə ḳaritilidu;
16 Birak samawi ḳoxunlarning Sərdari boloḷan Pərwərdigar adalət yürgüzginidə
üstün dəp mədḩiyilinidu,
Pak-mukəddəs boloḷuqi Təngri ḩəḳḳaniylikidin pak-mukəddəs dəp bilinidu.
17 Xu qaoḷda ḳozilar əz yaylaḳlirida turoḷandək otlaydu,
Musapirlarmu baylarning wəyranə əyliridə ozukḷinidu.□ ■
18 Ḳəbiḩlikni aldamqilikning yipliri bilən,
Gunaḩni ḩarwa aroḷamqisi bilən tartḳanlaroḷa way!□
19 Yəni: «*Huda* aldirisun!
Ixlirini Əzi ittikrək ada ḳilsun,
Xuning bilən biz uni kərələymiz!
«Israildiki Mukəddəs Boloḷuqi»ning niyət ḳiloḷini yeḳinlixip ixḳa axuruloḷay,
Biz uni biliwalayli!» — degənlərgə way!□
20 Yamanni yahxi, yahxini yaman degüqilərgə,
Ḳarangoḷulukni nurning, nurni ḳarangoḷulukning ornioḷa ḳoyoḷuqilaroḷa,
Aqqikni tatlikning, tatlikni aqqikning ornioḷa ḳoyoḷuqilaroḷa way!
21 Əzlirini dana dəp qaoḷlioḷanlaroḷa,
Əz nəzaridə əzlirini əḳillik dəp ḳarioḷanlaroḷa way!■
22 Xarab iqixkə batur boloḷanlaroḷa,
Ḩarakni əbjəx ḳilixta ḳəḩriman boloḷanlaroḷa,□
23 Yəni para üqün rəzillərni aḳlap,
Xuning bilən ḩəḳḳaniylarning adalitini rət ḳiloḷuqilaroḷa way!■
24 Xunga, ot yalḳunliri samanlarni yutuwətkəndək,
Yalḳunlarda mənggənlər solixip yoḳaloḷandək,
Ularning yiltizliri qirip ketidu,
Gül-qeqəkliri qang-tozangdək tozup ketidu;
Qünki ular samawi ḳoxunlarning Sərdari boloḷan Pərwərdigarning yolyoruḳ-
ḳanunini qətkə ḳaḳḳan,
Israildiki Mukəddəs Boloḷuqining səz-kalamini kəzgə ilmioḷanidi.■
25 Xunga Pərwərdigarning oḷəzipi Əz həlḳigə ḳarap ḳaynaydu,
U ularoḷa ḳarap ḳolini kətürüp, ularni urup yiḳitidu.
Taoḷlar təwrinip ketidu;
Əlüklər əhlətlərdək koqilar otturisida dəwə-dəwə bolidu.
Muxundak ixlar bolsimu,
Uning oḷəzipi yənila yanmaydu,
Sozoḷan ḳoli yənila ḳayturulmay turidu.■
26 U yirakṭiki əllərni qakirip tuoḷni kətüridu,
U yər yüzining qət yakisidin bir əlni üxḳirtip qakiridu;
Mana ular tezdin aldirap kelidu!

□ **5:14 «təḩtisara»** — ibraniy tilida «xeol» degən yər, «yər astidiki saray» (yəni, «təkt saray»), əlgənlərning roḩliri baridioḷan, ḳiyamət künini kütidioḷan jayni kərsitidu. □ **5:17 «ḳozilar… otlaydu,… musapirlar… ozukḷinidu»** — demək, zemin box, ḳuruḳ bolup kətkəqkə, ḳoylar ḩəm yat adəmlər ərkinlik bilən ḩətta baylarning əyliridin ozukḷuḳ tapidu. ■ **5:17** Yəx. 14:30 □ **5:18 «Gunaḩni ḩarwa aroḷamqisi bilən tartḳanlaroḷa way!»** — demək, ular gunaḩlirini ḩətta əz tenidə kətürəlməydu, kəbiḩlikliri intayin kəp ḩəm opuquḳtur. □ **5:19 «Israildiki Mukəddəs Boloḷuqi»** — 1:4diki izaḩatni kərüng. ■ **5:21** Pənd. 3:7; Rim. 12:16 □ **5:22 «Ḩarakni əbjəx ḳilixta ḳəḩriman boloḷanlar…»** — muxular kinayilik səz, əlwəttə. ■ **5:23** Pənd. 17:15; 24:24 ■ **5:24** Mis. 15:7; Yəx. 9:18 ■ **5:25** Yəx. 9:11, 16, 20; 10:4, 6

27 Ulardin ḫeqbiri qarqap kətməydu,
Putlixipmu kətməydu.
Ḫeqbiri mügdiməydu, uhlimaydu,
Baoɳlioɳan bəlwaoɳliridin ḫeqbiri boximaydu,
Qorukḷirining booɳkuqliridin ḫeqbiri üzülməydu;
28 Ularning okḷiri ittik,
Barlik okyalirining kiriqliri tartilip təyyar turidu,
Atlirining tuyakḷiri qakmak texidək bolidu,
Jəng ḫarwilirining qakḷiri koyuntazdək aylinidu;
29 Ularning ḫərkirəxliri xirningkidək bolidu,
Ular arslanlardək ḫərkirixidu,
Dərwəkə, ular owoɳa erixkəndə oɳaz-oɳuz kilip ḫərpiyixidu;
Owni kutkuzoɳudək ḫeqkim bolmay,
Ular uni elip ketidu.
30 Xu küni ular dengizlar ḫərkürigəndək owoɳa ḫərkirixidu;
Əgər birərsi yər-zeminoɳa karioɳudək bolsa,
Pəkət karangoɳuluk, dərd-ələmnila köridu!
Ḫərkandak nur bulut-tuman təripidin oɳuwalixidu. □ ■

6

Hudaning Yəxayani pəyoɳəmbər kilip qakirixi

1 Uzziya padixaḫ aləmdin ətkən yili mən Rəbni kördüm;
U intayin yukiri kətürülgən bir təhttə olturatti;
Uning toni mukəddəs ibadəthanioɳa bir kəlgənidi. ■
2 Uning üstidə saraflar pərwaz kilip turatti;
Ḫərbirining altə tal kaniti bar idi;
Ikki kaniti bilən u yüzini yapatti,
Ikki kaniti bilən u putini yapatti,
Wə ikki kaniti bilən u pərwaz kilip turatti.□ ■
3 Ulardin biri baxka birsigə: — «Samawi koxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar,
mukəddəs, mukəddəs, mukəddəstur!
Barlik yər yüzi uning xan-xəripigə toloɳan!» — dəp towlawatatti.□ ■
4 Towlioɳuqining awazidin dərwazining kexəkliri təwrinip kətti,
Öy is-tütək bilən kaplandi.
5 Xuning bilən mən: — «Əzümgə way! Mən tügəxtim! Qünki mən ləwliri napak adəmmən ḫəm napak ləwlik həlk bilən arilixip turup, əz közüm bilən Padixaḫka, yəni samawi koxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigaroɳa karidim!» — dedim.□

□ **5:30 «…ular dengizlar ḫərkürigəndək owoɳa ḫərkirixidu»** — ibraniy tilida «…ular dengizlar ḫərkürigəndək uningoɳa ḫərkirixidu». Ularning owlaydioɳini bolsa Israildur. ■ **5:30** Yəx. 8:22 ■ **6:1** 2Pad. 15:7 □ **6:2 «Saraflar»** — ibraniy tilidiki səz bolup, «kəygüqilər» «kəyiwatkanlar» degənni bildüridu. Ibraniy tilidiki muxu köplük isim bolsa «üq yaki üqtin köp»ni bildüridu. Xübḫisizki, ular birhil pərixtidur. Ular az degəndə üq bolidu, birak zadi kanqisi barlikini bilməymiz. ■ **6:2** Wəḫ. 4:8 □ **6:3 «…mukəddəs, mukəddəs, mukəddəstur»** — ibraniy tilida bir süpət ikki ketim təkralansa, intayin yukiri dərijidə boloɳanlikni bildüridu. Pütkül Mukəddəs Kitabta məlum bir süpətning üq ketim təkrarlinixi pəkət muxu yərdila tepilidu; Hudaning pak-mukəddəsliki, xübḫisizki, «mukəmməl, insan təssəwur kiloɳusiz dərijə»də boloɳanlikini bilduridu. ■ **6:3** Wəḫ. 4:8 □ **6:5 «Mən tügəxtim!»** — ibraniy tilida bir səz bilənla ipadilinidu wə «mən parqə-parqə kilindim!» ḫəm «mən süküttə turoɳuzuldum» degənnimu ipadiləydu.

6 Xuning bilən saraflardin biri ḳolida ḳurbangaḥtin bir qoоɳni lahxigirоɳa ḳisip elip,
yenimоɳa uqup kəldi; 7 u uni aоɳzimоɳa təgküzüp: — «Mana, bu ləwliringgə təgdi;
sening ḳəbiḥliking elip taxlandi, gunaḥing kafarət bilən kəqürüm ḳilindi» — dedi.□ ■
8 Andin mən Rəbning: — «Mən kimni əwətimən? Kim Bizgə wəkil bolup baridu?»
degən awazini anglidim.
Xuning bilən mən: — «Mana mən! Meni əwətkəysən» — dedim.
9 Wə U: «Barоɳin; muxu həlḳḳə mundaḳ dəp eytḳin: — «Silər anglaxni anglaysilər,
biraḳ qüxənməysilər;
Kərüxni kərüsilər, biraḳ bilip yətməysilər. ■
10 Muxu həlḳning yürikini tax ḳilоɳin;
Ularning ḳulaḳlirini eоɳir,
Kəzlirini kor ḳilоɳin;
Bolmisa, ular kəzliri bilən kərələydiоɳan,
Ḳuliḳi bilən angliyalaydiоɳan,
Kəngli bilən qüxinələydiоɳan ḳilinip,
Yolidin yandurulup saḳaytilоɳan bolatti».□ ■
11 Andin mən: — «Rəb, bu əḥwal ḳaqanоɳiqə dawamlixidu?» — dəp soriwidim,
U jawabən: — «Ta xəḥərlər harab ḳilinip aḥalisiz,
Өylər adəmzatsiz,
Zemin pütünləy qəlgə aylinip boloɳuqə,□
12 Pərwərdigar adəmlirini yiraḳlarоɳa yətkəp,
Zemindiki taxliwetilgən yərlər kəp boloɳuqə bolidu» — dedi.
13 «Ḥalbuki, zeminda adəmlərning ondin birila ḳalidu;
Ular *zeminоɳa* ḳaytip kelip yənə yutuwetilidu,
Kesilgən bir dub yaki arar dərihining kətikidək bolidu;
Kətək bolsa «muḳəddəs nəsil» bolur. □

7

Dawut jəmətigə selinоɳan təḥdit; •••• Ḳutḳuzоɳuqi-Məsiḥning tuоɳuluxi tooɳruluḳ bexarət

1 Yəḥuda padixaḥi Aḥaz (Uzziyaning nəwrisi, Yotamning ooɳli) təhtkə olturоɳan
künliridə, mundaḳ ix boldi: —
Suriyəning padixaḥi Rəzin wə Israil padixaḥi Rəmaliyaning ooɳli Pikaḥ Yerusalemоɳa
ḳarxi jəng ḳildi, lekin üstünlükkə erixəlmidi.□ ■
2 Dawutning jəmətigə: —

□ **6:7 «... gunaḥing kafarət bilən kəqürüm ḳilindi»** — «kafarət» tooɳruluḳ «Mis.» 25:17 wə izaḥati, xundaḳla «Təbirlər»nimu kərüng. ■ **6:7** Yər. 1:9; Dan. 10:16 ■ **6:9** Mat. 13:14; Mar. 4:12; Luḳa 8:10; Yḥ. 12:40; Ros. 28:26; Rim. 11:8 □ **6:10 «Muxu həlḳning yürikini tax ḳilоɳin»** — «yüriki tax» degən səz, ibraniy tilida «yüriki maylik» dəp elinоɳan. **«Kəzlirini kor ḳilоɳin; bolmisa, ular kəzliri bilən kərələydiоɳan, ... yolidin yandurulup saḳaytilоɳan bolatti»** — muxu ḳorḳunqluḳ səzlərgə ḳariоɳanda, Yəxaya məzkur kitabtiki bexarətlərni yətküzgəndin keyin uning nətijisi xundaḳ eqinixlik boliduki, Israillarning kəpinqisi өz gunaḥlirida tehimu qing turup, ḥalak bolux yolini tallaydiоɳan bolidu. ■ **6:10** Yər. 5:21 □ **6:11 «Zemin pütünləy qəlgə aylinip boloɳuqə,...»** — «zemin» Israil turuwatḳan zeminni kərsitidu. □ **6:13 «muḳəddəs nəsil»** — Hudaoɳa sadiḳ boloɳan, yuḳirida deyilgən «ḳaldi», yəni Hudaning məmin bəndilirini, Hudaoɳa sadiḳ boloɳanlarni kərsitidu. □ **7:1 «Israil padixaḥi Rəmaliya...»** — «Yəxaya» kitabning pəḳət muxu yeridila wə 9:1-21-ayətlərdə, «Israil» Israilning ximaliy ḳisim padixaḥliḳini kərsitidu. Sulayman aləmdin ətüxi bilən Israil ikkigə bəlünüp, jənubiy ḳisim «Yəḥuda» (asasən, Yəḥuda wə Binyamin ḳəbilisidikilər), ximaliy ḳisim «Israil» yaki bəzidə «Əfraim» (Əfraim ḳəbilisidikilər wə baxḳa toḳḳuz ḳəbilidikilərdin tərkib tapḳan) dəp ataloɳanidi. Kitabta baxḳa ḥər yərlərdə, «Israil» on ikki ḳəbililik pütün Yəḥudiy həlḳini kərsitidu. ■ **7:1** 2Pad. 16:5; 2Tar. 28:5

«Suriyə Əfraim bilən ittipaqlixip birləxmə qoxun qurdi» — degən həwər kəldi.
Xuning bilən padixah jəmətidikilərning köngli wə həlqining köngli ormanlar
xamalda silkinip kətkəndək silkinip kətti.□
3 Andin Pərwərdigar Yəxayaoƣa mundaq dedi: — «Sən wə ooƣlung Xear-Jaxub qiqip,
kir yuoƣuqilarning etizining boyidiki yoloƣa, yuqiri kəlqək norining bexioƣa berip,
axu yərdə Aha bilən kərüxkin. □ 4 Sən uningoƣa: — «Sən eqtiyat bilən kənglüngni
toq tut! Bu ikki köymäs otqaxning kətikidin, yəni Rəzin həm Suriyəning wə
Rəmaliyaning ooƣlining dəxti-oƣəzəpliridin qorqma, yürəkzadi bolup kətmə! 5 Qünki
Suriyə, Əfraim wə Rəmaliyaning ooƣli seni qəstləp: —
6 «Biz Yəhudaoƣa besip kirip, parakəndiqilik tuoƣdurup, özimiz üqün talan-taraj qilip,
uningoƣa bir padixahni, yəni Tabəəlning ooƣlini tikləyli!» degənidi.□
7 Xunga Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: —
«Bu səz aqmaydu, heq əməlgə axmaydu;
8 Qünki Suriyəning bexi Dəməxq xəhiri wə Dəməxq xəhirining bexi Rəzindur, halas;
Wə atmix bəx yil iqidə Əfraim xundaq bitqit boliduki, ularni «bir həlq» degili
bolmaydu;
9 Wə Əfraimning bexi Samariyə xəhiridur,
Samariyə xəhirining bexi Rəmaliyaning ooƣlidur, halas;
Silər bularoƣa ixənmisənglar, mustəhkəmlənməysilər» — degin».□
10 Pərwərdigar yənə Ahazoƣa səz qilip: —
11 «Özüng üqün bexarət sora; məyli yərning tegidə yaki pələkning qəridə bolsun
sorawər» — dedi. □
12 Biraq Aha jawabən: «Mən həm sorimaymən həm Pərwərdigarni sinaqta
qoymaymən» — dedi.□
13 Andin *Yəxaya*: — Əmdi i Dawut jəmətidikilər, anglap qoyunglar, adəmlərning
səwr-taqitini qoymioƣiningларni az dəp, silər Hudayimning səwr-taqitinimu
qoymioƣiliwatamsilər? 14 Xunga Rəb Özi silərgə bir bexarət beridu: —
Mana, pak qiz hamilidar bolup bir ooƣul tuoƣidu; u uning ismini «Immanuel» dəp
ataydu. □ ■ 15 Yahxiliqni tallap, yamanliqni rət qilixni bilgüqə u pixlaq wə bal

---

□ **7:2 «Əfraim» —** muxu yərdə ximaliy padixahliqtiki «Israil»ning köp sanliq qəbilisi. Muxu yərdə «Əfraim» baxqa tokquz qəbilini öz iqigə alidu. **«...ittipaqlixip, birləxmə qoxun qurdi»** — muxu ibarə ibraniy tilida bir səz bilənla ipadilinidu. □ **7:3 «ooƣlung Xear-Jaxub» —** «Xear-Jaxub» «bir qaldi qaytip kelidu» degən mənidə. Yəxayaning bu ooƣlini billə elip qiqixining səwəbini qüxinix üqün, 16-ayət wə izahatini kərüng. **«Sən ... yuqiri kəlqək norining bexioƣa berip,...»** — xübhisizki, Aha axu yərdə turup, muxu qoxunlar qoqum kelip bizni muhasirigə alidu, xunga su məsilisini həl qilixim lazim degən oyda idi. □ **7:6 «özimiz üqün talan-taraj qilip...»** — ibraniy tilida «özimiz üqün uningoƣa bösüp kirip,...». □ **7:9 «Əfraimning bexi Samariyə xəhiridur» —** Samariyə xəhiri Əfraimning paytəhti. **«Dəməxq xəhirining bexi Rəzindur, halas,... Samariyə xəhirining bexi Rəmaliyaning ooƣlidur, halas; silər bularoƣa ixənmisənglar, mustəhkəmlənməysilər»** — hazirqi tətqiqatqa asaslanoƣanda, Suriyə bilən Israil ittipaqining asasiy məqsiti Asuriyə imperiyəsining tajawuzining aldini elixtin ibarət idi. Bu ikki dölət Yəhudani ittipaqqa qoxuluxqa məjburlimaqqi boldi. Aha padixah buni rət qildi, qünki u özi Asuriyələr bilən yoxurun halda bir «sulh» tüzməkqi boloƣan yaki tüzgən. Mana bu uning Yəxayaning səzini rət qiloƣanliqining, yəni Hudadin bexarət sorimasliqining səwəbidur. Bu ayəttiki ahirqi jümlə: «...ixənmisənglar, mustəhkəmlənməysilər» degən səzlər ibraniy tilda aƣangdax səz bilən ipadilängən: — «ima ta-aminu, kima ta-aminu». «Silər» degən səzgə qarioƣanda, bu səzlər pəqət Ahazoƣila əməs, bəlki Dawutning pütkül jəmətidikilərgə eytiloƣan bolsa kerək. □ **7:11 «yərning tegi» —** muxu yərdə «yərning tegi» «xeol»ni, yəni «təhtisara»ni, əlgənlərning rohliri baridioƣan, qiyamət künini kütidioƣan jayni kərsitixi mumkin. □ **7:12 «Mən həm sorimaymən həm Pərwərdigarni sinaqta qoymaymən» —** «Hudani sinax» gunahdur; biraq muxu yərdiki «bexarət sorax» Hudaning Özining təklipi bolup, gunah hesablanmaydu. □ **7:14 «Xunga Rəb Özi silərgə bir bexarət beridu...» —** muxu bexarət bolsa, ularoƣa ixinixigə yardəm berix üqün əməs, bəlki Hudaning ularoƣa boloƣan narazilikini kərsitix üqün berilidu. **«Immanuel»** — «Huda biz bilən billə» degən mənidə. ■ **7:14** Mat. 1:23; Luqa 1:31

yəydu. □ 16 Qünki bu yax bala yahxiliқni tallap, yamanliқni rət қilixni bilgüqə,
sən nəprətlinidiоған bu ikki padixaһning yər-zeminliri taxlinip қalidu. □ 17 Qünki
Pərwərdigar sening wə atangning jəmətigə Əfraim Yəһudadin ayriloған kündin
buyan bolup baқmioған қattiқ künlərni qüxüridu. U künlər bolsa Asuriyəning
padixaһidin ibarəttur!
18 Xu küni Pərwərdigar Misirning pinһan eriқliridiki paxilarni wə Asuriyədiki
һərilərni üxқirtip qaқiridu; 19 ularning һəmmisi kelip һərbir hilwət jiloқilaroға,
taxlarning һərbir araqlirioға, һəmmə yantaқlaroға wə һəmmə yaylaқlaroға oquzzidə
қonuxidu.□
20 Axu küni, Rəb Əfrat dəryasining nerisidin ijarigə aloған bir ustira bilən, yəni
Asuriyə padixaһi bilən qaq qüxüridu; muxu ustira baxning qeqini, putning tüklirini
wə saқalnimu qüxürüp oқirdaydu; □ 21 xu künlərdə bir kixi yax bir siyir wə ikki қoy
baқidu, 22 ularning xunqə kəp süt bərginidin u seriқ may yəydu; dərwəқə, zeminda
қaloқanlarning һəmmisi seriқ may wə bal yəydu.□
23 Wə xundaқ boliduki, һər teli bir kümüx tənggigə yaraydioған, ming teli bar
üzümzarliқ boloған һərbir jay jioқanliққa wə tikkənlikkə aylinip ketidu; ■ 24 Axu
yərgə adəmlər pəқət oқya kətürüp kelidu, qünki pütkül zemin jioқanliққa wə
tikənlikkə aylinip ketidu. □ 25 Ilgiri kətmən qepiloған һərbir taoқliқ jiloқilaroға bolsa,
— ular u yərlərgə jioқanlardin wə tikənlərdin қorқup barmaydu;
Bu yərlər pəқət kalilarni otlitidioған,
Қoylar dəssəp-qəyləydioған jaylar bolup қalidu, halas.

8

Asuriyəning tajawuz қilixi tooқrisidiki yənə bir bexarət

1 Pərwərdigar manga: —

□ **7:15 «Yahxiliқni tallap, yamanliқni rət қilixni bilgüqə...»** — yaki «yahxiliқni tallap, yamanliқni rət қilixni bilixi üqün». **«pixlaқ wə bal yəydu»** — bu tamaқlar zeminning naqar əһwaloға qüxkənlikini bildüridu. Adəm az boloқaqқa, teriloқu yərlərmu az bolidu. Adəmlər pəқət mal beқix bilən xuoқullinip, teriloқu yərlər yawayi һaywnatlar, һərə қatarliқlaroға taxlinip қalidu (21-23-ayətlərni kərüng). Immanuel kəmbəoқəl xaraitlarda tuoқulidu һəm bəlkim qong boloқuqə xu oқərigil yeməklikini janggaldin terip yəydu, deməkqi. □ **7:16 «Qünki bu yax bala yahxiliқni tallap, yamanliқni rət қilixni bilgüqə...»** — muxu ayəttiki «bu yax bala» ikki bisliқ səz bolup, bəlkim Immanuelning əzi һəm Yəxayaning ooқli «Xear-Jaxub»nimu kərsitixi mumkin. Demək, «Xear-Jaxub» qong boloқuqə, Suriyə һəm Israil (ximaliy padixaһliқ) taxlanduқ bolup turidu. Bexarəttin üq yildin keyin Suriyə zemini wə on üq yildin keyin Israil zemini Asuriyə padixaһi təripidin besiwelinidu. Uning tajawuzqiliқi Yəһudaning zeminioқiqə yetip berip, uni bulap-talaydu, biraқ uni igiliyəlməydu. Keyinki bablarni, bolupmu 36-37-babni kərüng. «Immanuel» degən balining tuoқuluxi һəққidiki bexarət Aһazoға əməs, «Dawut jəmətigə» qüxidu, deyilidu. Қarioқanda, «Immanuel» Dawutning jəməti iqidiki bir «pak қiz»din tuoқulidu. Muxu balining kim ikənlikini bilix üqün, Injildiki «Matta» 1-, 2-babni, «Luқa» 1-, 2-babni kərüng. □ **7:19 «Ularning һəmmisi kelip һərbir hilwət jiloқilaroға, ...һəmmə yaylaқlaroға oquzzidə қonuxidu»** — demək, adəmlər yoxurunmaқqi boloған һərbir jay bihətər bolmaydu, düxmən təripidin ixoəl қilinidu. Muxu ayəttə ibraniy tilida aһangdax səz ixlitilgən boloқaqқa, bir top һaxarətning «oқung-oқung» қilip awaz qiқaroқinioға ohxitiloған. □ **7:20 «Muxu ustira ... putning tüklirini wə saқalnimu qüxürüp oқirdaydu»** — «putning tükliri» muxu yərdə pütün bədəndiki tüklərni kərsitidioған səz bolup, səl siliқlaxturup ipadiligən. Demək, Asuriyə padixaһi Israillarning һəmmisini bulap ketidu, ularni bəlkim yalingaq қalduridu. □ **7:22 «...u seriқ may yəydu; dərwəқə, zeminda қaloқanlarning һəmmisi seriқ may wə bal yəydu»** — demək, adəmlər xunqə az, teriloқu yər yoқ deyərlik, ziraətlərning ornida yawa ot-qəp kəp boloқaqқa, ozuқluқ asasən pəқət süt һəm bal bolidu. ■ **7:23** Law. 26:22 □ **7:24 «Axu yərgə adəmlər pəқət oқya kətürüp kelidu...»** — demək, bundaқ üzümzar yawayi һaywanlar turidioған jayoға aylinidu. Xunga adəmlər u yərgə baridioған bolsa, əzini қoоqdax yaki ow қilix üqün қorallarni kətürgən һaləttila baridu.

«Qong bir tahtayni ḳolungoɣa elip, enik ḫərplər bilən: — «Mahar-Xalal-Hax-Baz» dəp yazoɣin» — dedi. □
2 Mən xundaḳ ḳilip əzümgə «ixənqlik guwaḫqilar» süpitidə muxuni hatiriləxkə kaḫin boloɣan Uriya wə Yərəbəḳiyaning ooɣli Zəkəriyani qaḳiriwaldim. □ 3 Andin mən ayal pəyoɣəmbər bilən billə yattim. Xundaḳ ḳilip u ḫamilidar bolup, bir ooɣul tuoɣdi. Xuning bilən Pərwərdigar manga: — «Uning ismini «Mahar-Xalal-Hax-Baz» dəp atioɣin; □ 4 qünki bala «Dada, apa» dəp qaḳirixni bilgüqə, Dəməxḳ baylikliri wə Samariyədiki olja Asuriyə padixaḫi təripidin bulap elip ketilidu» — dedi.
5 Pərwərdigar yənə manga səz ḳilip mundaḳ dedi: —
6 «Muxu həlḳ Xiloaḫ əstingidiki lərzan eḳiwatḳan sularni rət ḳilip,
Ularning ornida Rəzin wə Rəmaliyaning ooɣlidin hursən boloɣaqḳa,
7 Xunga mana, Rəb ularning üstigə dolḳunlap aḳidioɣan, əlwək Əfrat dəryasining sulirini, — Yəni Asuriyəning padixaḫini toluḳ ḫəywə-xəḫriti bilən elip kelidu;
U dəryadək barlik erik-əstəngliridin texip ketidu,
Ḫəmmə ḳiroɣaklirini bəsüp taxlaydu;
8 U taki Yəḫudaoɣiqə xiddət bilən texip, ḫətta boynioɣiqə kelidu;
U ḳanatlirini yayoɣanda pütkül zemininɣoɣa sayə bolup qüxidu, i Immanuel!□

9 — Oɣəzəpliniweringlar, i əllər, birak sundurulisilər!
Jaḫanning barlik qət jayliri ḳulak selinglar!
Jəng üqün belinglarni baoɣlaweringlar, sundurulisilər!
Jəng üqün belinglarni baoɣlaweringlar, sundurulisilər!□
10 Pilaninglarni tüziweringlar, u bikaroɣa ketidu;
Məsliḫətinglarni ḳiliweringlar, umu aḳmaydu;
Səwəbi — Immanuel!». □

Hudaning Yəxayaoɣa yolyoruḳ berixi

□ **8:1 «Mahar-Xalal-Hax-Baz»** — «Oljioɣa aldira! Owoɣa qapsan bol!» degən mənidə. Səzlərning mənisini qüxinix üqün, 3- ḫəm 4-ayətni kərüng. □ **8:2 «kaḫin boloɣan Uriya»** — «kaḫin» degən, muḳəddəs ibadəthanida puḳralar üqün məhsus ḳurbanliḳni kəydürgüqi kixi. **«kaḫin boloɣan Uriya wə Yərəbəḳiyaning ooɣli Zəkəriya»** — əməliyəttə bolsa, Uriya degən kixi Yəxaya pəyoɣəmbərgə ḳarxi bolup qiḳixi mumkin («2Pad.» 16:10-16ni kərüng). Xundaḳ boloɣanliḳi üqün ular tehimu «ixənqlik guwaḫlik» süpitidə boluxi kerək idi. □ **8:3 «.. Mən ayal pəyoɣəmbər bilən billə yattim»** — «ayal pəyoɣəmbər» Yəxayaning ayalini kərsitidu. Birak nemixḳa «ayal pəyoɣəmbər» dəp atilidu? Yaki u əzi pəyoɣəmbər boldi wə yaki uning muxu ooɣlini tuoɣḳanliḳining əzi Hudaning səzining əməlgə axuruluxi boldi. □ **8:8 «...U ḳanatlirini yayoɣanda pütkül zemininɣoɣa sayə bolup qüxidu, i Immanuel!»** — 6-8-ayət tooɣruluḳ qüxənqimiz mundaḳ: Yəḫudadikilər Asuriyə imperiyəsidin ḳorkḳili turdi. «Xiloaḫ» bolsa, Yerusalemdin ətidioɣan lərzan süpsüzük bir əstəng idi. Huda bu əstəngni əzining hatirjəmliki, Israiloɣa bərməkqi boloɣan aman-tinqlikioɣa ohxitidu. Əfrat dəryasi bolsa, Asuriyə imperiyəsidiki qong dəryadur. Xiloaḫ əstingining sirtḳi kərünüxi ḫəywətlik əməs, əlwəttə, birak muxu lərzan aḳidioɣan əstəng Hudaning ḫimayisini bildüridu. Insanlarning maḫiyiti bolsa ḫəywətlik nərsigə ümid baoɣlaxḳa mayildur; Yəḫuda həlḳi bolsa ixənqini Hudaning ḫimayisigə baoɣlioɣan əməs, bəlki ular: «Suriyə bilən (ximaliy) Israilning ittipaḳini Asuriyə imperiyəsigə bir tosaloɣu» dəp hatirjəm wə huxal idi. Huda ularning iman-ixənqini hata ḳoyoɣanliḳini ularoɣa kərsitix üqün, Asuriyə padixaḫi silərgə «Boynunglaroɣa yətküqə» tajawwuz ḳilidu, dəydu. «boyunoɣa yətküqə» — Asuriyə padixaḫi kəlgəndə, Yəḫudaning ḫəmmə yərlirini ixoɣal ḳilip, 46 xəḫərni ḳolioɣa aldi; pəḳət paytəhti Yerusalem xəḫirini igiliyəlməy, uni muḫasirigə aldi. Ahirda u Hudaning biwasitə jazasioɣa uqrap Asuriyəgə ḳaytti (36-37 babni kərüng). 10-ayət boyiqə, Israilning zemini bolsa «Immanuel»ning zeminidur; demək, «Immanuel» Israilning Padixaḫi, Hojayinidur. □ **8:9 «Oɣəzəplininglar, i əllər...!»** — yənə birhil tərjimisi: — «Jəm bolup ḫujum ḳilinglar, i əllər...!». Muxu ayətkə ḳarioɣanda, bexarət muxu yərdə pəḳət Asuriyəning ḫujumini əməs, bəlki ahirki zamanda jimi həlḳ-millətning Israiloɣa ḳilidioɣan ḫujumini kərsitidu. □ **8:10 «Məsliḫətinglarni ḳiliweringlar»** — ibraniy tilida «bir səz ḳilixinglar». **«Səwəbi — Immanuel!»** — oḳurmənlərning esidə boluxi kerəkki, «Immanuel» pak ḳizdin tuoɣuloɣan (7-babtiki) bexarətlik bala, ismi «Huda biz bilən billə» degən mənidə.

11 Qünki Pərwərdigar küqlük qolini manga təgküzüp,
Mening bu həlqning yolida mangmasliqimoła yolyoruq berip, mundaq söz qildi: —
12 «Muxu kixilər köp ixlarda «suyiqəst bar» desə, silər bolsanglar «suyiqəst bar» dəp yürmənglar;
Ularning qorkqinidin silər qorkmanglar,
Yaki ħeq wəħimigə qüxmənglar;□
13 Pəqət samawi qoxunlarning Sərdari boloła Pərwərdigarnila ħəmmidin üstün dəp bilinglar;
U silərning Qorkqidiołininglar bolsun,
Silərning wəħimənglar bolsun!□
14 U bir muqəddəs panaħgaħ bolidu,
Ħəmdə Israildiki ikki jəmət üqün putlikaxang tax, adəmni yiqitidioła qoram tax,
Yerusalemdikilər üqünmu qiltaq wə tapantuzaq bolidu;□ ■
15 Ulardin köplər *Uningoła* putlixip, yiqilip, yanjilip, qiltaqqa qüxüp, əsirgə elinidu». ■

Yəxayaning özigə əgəxkənlərgə gəp qilixi

16 — «Bu guwaħnamini yögəp, Təwrat qanunini mening muhlislirim arisida peqətləp qoyoła. □
17 Mən bolsam, yüzini Yaqup jəmətidin yoxuruwatqan Pərwərdigarni kütimən;
Wə mən Uni təlmürüp saqlaymən.□
18 Qaranglar, manga wə Pərwərdigar manga bərgən balilaroła,
Biz Zion teołini Öz makani qiloła qan samawi qoxunlarning Sərdari boloła Pərwərdigar Israilda namayan qiloła qan bexarət wə karamətlərning süpitidurmiz».□ ■
19 — Baxqilar silərgə: — «Biz wiqir-wiqir, gudung-gudung qilidioła qan «ərwaħlarni qaqirołuqi»lar wə dahanlardin yol sorayli» — desə, silər jawab berip: — «Bir həlqning öz Hudasini izdəp yol sorixi kerək əməsmu? Tiriklərning ölüklərdin yol sorixi toołrimu?!» — dənglar.■

□ **8:12 «Muxu kixilər köp ixlarda «suyiqəst bar» desə…»** — muxu yərdə «suyiqəst»ning mənisi (bizning qariximizqə): — Həlq ħərhil pitnə-ioławalaroła qulaq selip: «Ətirapimizdiki baxqa dələtlər yaki öz iqimizdiki hainlar suyiqəst qiliwatidu» dəp qorkup yürətti; muxu gəplərgə Yəxaya wə uningoła əgəxkən ihlasmən Yəħudiylar ħeq qulaq salmasliqi kerək idi. □ **8:13 «Pəqət… Pərwərdigarnila ħəmmidin üstün dəp bilinglar»** — yaki «pəqət… Pərwərdigarnila muqəddəs dəp bilinglar». □ **8:14 «U bir muqəddəs panaħgaħ bolidu»** — muxu ayəttiki «U» bəlkim «Immanuel»ni, xundaqla uning qandaq ikənlikini kərsitidu. U «muqəddəs panaħgaħ» yaki «muqəddəs ibadətgaħ»oła ohxax, insanlarning Hudaoła yeqinlixix yolini təminləp beridu. **«adəmni yiqitidioła qoram tax»** — bu ibarining yənə bir mənisi «(adəmlər) yaman kəridioła qoram tax». ■ **8:14** Yəx. 28:16; Luqa 2:34; Rim. 9:33; 1Pet. 2:7 ■ **8:15** Mat. 21:44; Luqa 20:18 □ **8:16 «Bu guwaħnamini yögəp… qoyoła»** — Huda muxu yərdə Yəxaya arqilik özigə əgəxkən muhlisliriola yolyoruq beridu. Yəxaya yazoła ħəm sözligən guwaħliqlarni, Musaoła berilgən qanun wə baxqa pəyoləmbərlərgə berilgən Təwrattiki qisimlarni billə qoxup, bihətər saqlap qoyux kerək, degən mənidə. Xundaq qiloła nda, birinqidin, ħərqandaq qalaymiqan wəziyətlər astida, ular muxu kitablar arqilik nemə qilix kerəklikini obdan biləlaydu. Ikkinqidin, ular Yəxaya pəyoləmbərgə berilgən bexarətlərni peqətligən bolsa, u dunyadin kətkəndin keyin, guwaħliqlar aldin'ala eytqan noroła n ixlar yüz bərgəndə, Israil həlqi muxu guwaħliqlar (bexarətlər)ni top-tooła ikən, dəp bilidu, xuningdək bularda ħeqqandaq oydurmilik yoq, Yəxaya ħəqiqiy pəyoləmbər ikən, dəpmu etirap qilidu. □ **8:17 «…yüzini Israil jəmətidin yoxuridioła n Pərwərdigar»** — Huda Öz həlqi boloła n Israiloła, gunaħliri tüpəylidin, ħeq məjizini kərsətməy, ularni düxmənliridin qooldimaydu. Ħalbuki, Yəxaya wə uning gepigə kirgən Hudaning məmin bəndiliri ümidsizlənməy, Yəxayaoła ohxax «Pərwərdigaroła təlmürüp Uni saqlimaqta» idi. □ **8:18 «Qaranglar, manga wə Pərwərdigar manga bərgən balilaroła, biz … namayan qiloła n bexarət wə karamətlərning süpitidurmiz»** — muxu sözlərni qilołuqi bolsa Yəxaya pəyoləmbərning özi; birak «Immanuel»mu u arqilik bexarətlik söz qiliwatidu («Ibr.» 2:13ni kərüng). ■ **8:18** Ibr. 2:13 ■ **8:19** Qan. 18:11

20 — Təwrat ⱪanuni wə guwaⱨnamə asas ⱪilinsun! Muxularni asas ⱪilip səz ⱪilmisa,
ularoⱪa tang nuri qüxməydu! 21 Əksiqə, ular ⱪisiloⱪan, aq ⱨalda zeminni kezip
yürixidu; aq ⱪaloⱪan qaoⱪda, ular oⱪəzəplinip asmanoⱪa ⱪarap, padixaⱨini ⱨəm
Hudasini ⱪaroⱪap tillaydu; 22 ular yərgə ⱪarisa, mana, japa-muxəkⱪət, ⱪarangoⱪu-
zulmət, ⱨəsrət-nadamət wə parakəndiqilik turidu;
Ular ⱪap-ⱪarangoⱪulukⱪa ⱨəydiwetilidu. □ ■

9

Ⱨəmmə məsilini ⱨəl ⱪiloⱪuqi bir balining tuoⱪuluxi — hux həwər

1 Birak, ⱨəsrət-nadamətkə ⱪaloⱪanlaroⱪa zulmət boliwərməydu;
U ətkən zamanlarda Zəbulun zeminini wə Naftali zeminini har ⱪilduroⱪan;
Birak kəlgüsidə U muxu yərni, yəni «yat əllərning makani» Galiliyəgə, jümlidin
«dengiz yoli» boyidiki jaylar wə Iordan dəryasining ⱪarxi ⱪiroⱪakliriоⱪa xan-xəⱨrət
kəltüridu; □ ■
2 Ⱪarangoⱪulukⱪta mengip yürgən kixilər zor bir nurni kərdi;
Ɵlüm sayisining yurtida turoⱪuqilaroⱪa bolsa,
Dəl ularning üstigə nur parlidi.□ ■
3 — Sən əlni awuttung,
Ularning xadlikini ziyadə ⱪilding;
Həlⱪlər ⱨosul wakⱪtida xadlanoⱪandək,
Jəng oljisini üləxtürgən wakitta huxallikⱪa qəmgəndək,
Ular aldingda xadlinip ketidu.□
4 Qünki Midiyanning *üstidin oⱪəlibə ⱪiloⱪan* küngə ohxax,
Sən uningoⱪa selinoⱪan boyunturukni,
Mürisigə qüxkən əpkəxni,
Ularni əzgüqining tayikini sundurup taxliwətting.□ ■
5 Qünki *ləxkərlərning* uruxta kiygən ⱨərbir ətükliri,

□ **8:22 «ular yərgə ⱪarisa, mana, japa-muxəkⱪət … wə parakəndiqilik turidu» —** Israillar asmandiki yardəmni rət ⱪiloⱪandin keyin, yər-yüzidin ⱨeq ümid bolmayla ⱪalmay, ⱨəmmisi zulmət bolidu. ■ **8:22** Yəx. 5:30 □ **9:1 «Ⱨəsrət-nadamətkə ⱪaloⱪan» —** muxu ibarə, ibraniy tilida «ayalqə rod»tiki isim bolup, matəm tutuwatⱪan ayaloⱪa təsəlli bərgəndək Huda Naftalilar wə Zəbulunlaroⱪa təsəlli beridioⱪanlikini bildüridu. **««yat əllərning makani» Galiliyə» —** Asuriyə imperiyəsi tajawuz ⱪiloⱪandin keyin, Naftali, Zəbulun wə baxⱪa Israil ⱪəbililirining kəp ⱪisimliri əsirgə qüxüp elip ketildi. Bir ⱪisim kəmbəoⱪəl, namrat, ⱪabiliyətsiz kixilər ⱪalduruldi. Asuriyə padixaⱨi baxⱪa millət-həlⱪlərni elip kelip xu yərgə, bolupmu Galiliyəgə olturakⱪlaxturdi. Muxu kixilər ⱪepⱪaloⱪan namrat Israillar bilən arilixip yürüp, ɵz-ara assimiliyatsiyə ⱪilinoⱪaqⱪa, Galiliyə Yəⱨudiylar təripidin ««yat əllər» (Yəⱨudiy əməslər)ning makani Galiliyə» dəp kəmsitilip ataloⱪan. Bexarətkə asasən, nur dəl xu yərdə pəyda bolidu. Bexarətning əməlgə axuruluxi tooⱪrisidiki təpsilatlarni Injil «Mat.» 4:15-ayəttin kərüng. **«dengiz yoli» —** «Galiliyə dengizi»ning oⱪərbiy yərliri. ■ **9:1** Mat. 4:15 □ **9:2 «Ⱪarangoⱪulukⱪta mengip yürgən kixilər zor bir nurni kərdi… dəl ularning üstigə nur parlidi» —** muxu ayətlərdiki «nur» xübⱨisizki, Məsiⱨ-ⱪutⱪuzoⱪuqidur (6-7-ayətni kərüng). Biz muxu bexarətlərning əməlgə axⱪanlikini Injildin kərimiz. Məsiⱨ Əysa dəl 1-ayəttiki tət jayda uluoⱪ hizmitini, yəni hux həwərni tarkitix, məjizilərni yaritixni baxlidi. U hizmət ⱪiloⱪan üq yerim yil wakitning yerimidin kəprəkini bəlkim muxu jaylarda ətküzgən. Bu bexarəttiki peillarning ⱨəmmisi «ətkən zaman» xəklidə ipadilәngən. Bu xil xəkildiki bexarət «Yəxaya»da kəp uqraydu, u kəlgüsidiki ixlarning jəzmənlikini bildüridu. ■ **9:2** Mat. 4:15,16; Əf. 5:14 □ **9:3 «Sən əlni awuttung, ularning xadlikini ziyadə ⱪilding…» —** muxu yərdə pəyoⱪəmbərlərning yazmiliridiki kəp baxⱪa bexarətlərgə ohxax, kəlgüsidiki, tehi yüz bərmigən ixlar ətüp boloⱪan ixlardək tiloⱪa elinidu. □ **9:4 «Midiyan üstidin oⱪəlibə ⱪiloⱪan kün» —** təhminən 500 yil ilgiri Israil Midiyaniylarning asaritidin Hudaning karamətliri bilən ⱪutuloⱪan. ■ **9:4** Ⱪak. 7:22; Yəx. 10:26

Ⱪanoɣa miləngən ḥərbir tonliri bolsa pəkətla ot üqün yeḳiloɣu bolidu.□
6 Qünki biz üqün bir bala tuoɣuldi;
Bizgə bir ooɣul ata ḳilindi;
Ḥəkümranliḳ bolsa uning zimmisigə ḳoyulidu;
Uning nami: — «Karamət Məsliḥətqi, Ⱪudrətlik Təngri, Mənggülük Ata, aman-hatirjəmlik Igisi Xaḥzadə» dəp atilidu.□ ■
7 U Dawutning təhtigə olturoɣanda wə padixaḥliḳioɣa ḥəkümranliḳ ḳiloɣanda,
Xu qaoɣdin baxlap ta əbədil'əbədgiqə,
Uni adalət ḥəm ḥəkḳaniylik bilən tikləydu, xundaḳla məzmut saḳlaydu,
Uningdin kelidioɣan ḥəkümranliḳ wə aman-hatirjəmlikning exixi pütməs-tügiməs bolidu.
Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigarning otluḳ muḥəbbiti muxularni ada ḳilidu. □ ■

Pərwərdigarning Israiloɣa, yəni «ximaliy padixaḥliḳ»ḳa boloɣan oɣəzipi

8 Rəb Yaḳup jəmətigə bir səz əwətti,
U pat arida Israiloɣa qüxidu,□
9 Barliḳ həlḳ, yəni Əfraim wə Samariyədikilər xu *səzning* tooɣriliḳini bilgən bolsimu,
Lekin kənglidə təkəbburlixip yooɣanliḳ ḳilip, ular: —
10 — «Hixlar qüxüp kətti,
Biraḳ ularning ornioɣa yonuloɣan taxlar bilən ḳayta yasaymiz;
Erən dərəhliri kesilip boldi,
Biraḳ ularning ornida kedir dərəhlirini ixlitimiz» — deyixidu;□
11 Xunga Pərwərdigar Rəzinning küxəndilirini *Israiloɣa* ḳarxi küqləndürdi,

---

□ **9:5 «Qünki ləxkərlərning uruxta kiygən ḥərbir ətükliri… pəḳətla ot üqün yeḳiloɣu bolidu»** — Huda ularoɣa xundaḳ bərikətlərni beriduki, muxu oɣəlibə boloɣandin keyin (ular əməs, bəlki Pərwərdigar ular üqün ḳiloɣan oɣəlibə) ular xu ləxkərlərning ḳanoɣa miləngən kiyim-keqəkliri kerək bolmaydu, ularni pəḳət yeḳiloɣu üqün ixlətkili bolidu, dəp ḳaraydu. □ **9:6 «Biz üqün bir bala tuoɣuldi; bizgə bir ooɣul ata ḳilindi»** — bu bexarət gərqə kəlgüsidiki ixlarni kərsətkən bolsimu, uningdiki peillarning ḥəmmisi «ətkən zaman» xəklidə ipadiləngən. Yuḳiriḳi 2-ayəttiki izaḥatni kərüng. **«aman-hatirjəmlik Igisi Xaḥzadə»** — yaki «aman-hatirjəmlik Bərgüqi Xaḥzadə». ■ **9:6** Yəx. 11:2; 22:22; Luḳa 2:10,11; Yḥ. 4:10 □ **9:7 «U Dawutning təhtigə olturoɣanda wə padixaḥliḳioɣa ḥəkümranliḳ ḳiloɣanda… Uningdin kelidioɣan ḥəkümranliḳ wə aman-hatirjəmlikning exixi pütməs-tügiməs bolidu…»** — muxu ikki ayət (6-7-ayət) yuḳiriḳi «Immanuel»ning kim ikənlikini tehimu eniḳ kərsitidu. U tooɣrisidiki həwərni təkrarlisaḳ: — (a) U Israil üqün Ⱪutⱪuzoɣuqidur. Bu babtiki 1-6-ayəttiki oɣəlibə wə bəht bu bala səwəbidin wujudḳa kelidu. (ə) U pak ḳizdin tuoɣulidu (7-bab, 14-ayət). (b) U bəlkim kəmbəoɣəl wə düxmənning ḥəkümranliḳi astidiki əḥwalda tuoɣulidu (7-bab, 15- wə 17-ayət). (p) U Dawutning jəmətidin bolup, Dawutning təhtigə olturidu. Huda Dawutḳa wədə bərgənki, uning bir əwladi Israiloɣa wə ahirida pütkül dunyaoɣa Padixaḥ bolidu. (Zəbur, 18-küy, 22-küy, 72-küylərni kərüng) (t) Bu balida Hudaning təbiiti bolidu (6-ayət). U «Ⱪudrətlik Təngri» dəp atilidu. Ibraniy tilida «karamət» degən süpət, pəḳət Huda wə Hudaning ḳiloɣanliri tooɣrulukla ixlitilidu. (j) Bu bala ahirda pütün aləmgə aman-hatirjəmlikni yətküzidu. «Uningdin kelidioɣan ḥəkümranliḳ wə aman-hatirjəmlikning exixi pütməs-tügiməs bolidu». Bulardin sirt muxu ayətlərdə nuroɣun sawaḳ-həwərlər bar, muxu yərdə səḥipə qəklik boloɣanliḳi üqün ḥazirqə tohtalmaymiz. Bu balining kim ikənliki pəḳət Injildiki bayanlardila eniḳ kərsitilidu. U pak ḳiz Məryəmdin tuoɣuloɣan Məsiḥ Əysaning dəl əzi bolup, uning baxḳa biri boluxining ḳət'iy mumkinqiliki yoḳtur. ■ **9:7** 2Pad. 19:31; Yəx. 37:32 □ **9:8 «Rəb … bir səz əwətti, … Israiloɣa qüxidu»** — «Israil» muxu ayətlərdə (8-21də) ximaliy padixaḥliḳni kərsitidu. «Qüxidu» degən səz muxu yərdə Hudaning bir jazasining kəlgənlikini kərsətsə kerək. □ **9:10 «Hixlar qüxüp kətti, biraḳ ularning ornioɣa yonuloɣan taxlar bilən ḳayta yasaymiz…»** — demək, «Pərwərdigarning tərbiyə jazasi boloɣan ziyanni tartḳan bolsaḳmu, biz yənila uning tərbiyə jazasioɣa pisənt ḳilmay, əz küqimizgə tayinip tehimu yahxi turmuxni bərpa ḳilimiz» (taxlar hixlardin, kedir dərəhliri erən dərəhliridin yahxi, əlwəttə). Yəroboam II padixaḥ boloɣan waḳtida, Huda (ximaliy) Israilda qong bir yər təwrəxni pəyda ḳiloɣan; «Hixlar qüxüp kətti,… erən dərəhliri kesilip boldi,…» degən səzlər bəlkim xu yər təwrəx bilən munasiwətlik.

Yaqupning düxmənlirini qozoɣidi.□
12 Xərqtin Suriyəliklər, oɣərəbtə Filistiylər,
Ular aoɣzini ḫangdək eqip Israilni yutuwalidu.
Ixlar xundaq deyilgəndək bolsimu,
Uning oɣəzipi yənila yanmaydu,
Sozoɣan qoli yənila qayturulmay turidu.■
13 Biraq həlq özlirini Uroɣuqining yenioɣa tehi yenip kəlmidi,
Ular samawi qoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigarni izdiməywatidu.
14 Xunga Pərwərdigar bir kün iqidə Israilning bexi wə quyruqini,
Palma xehi wə qomuxini kesip taxlaydu;
15 Moysipit wə məḫtərəmlər bolsa baxtur;
Yaloɣanqiliq öɣitidioɣan pəyoɣəmbər — quyruqtur.
16 Qünki muxu həlqning yetəkqiliri ularni azduridu,
Yetəkləngüqilər bolsa yutuwelinip yoqilidu.
17 Xunga Rəb ularning yigitliridin hursənlik tapmaydu,
Yetim-yesirliri wə tul hotunlirioɣa rəḫim qilmaydu;
Qünki ḫərbiri iplas wə rəzillik qiloɣuqi,
Ḫəmmə eoɣizdin qikqini pasiqliqtur.
Ḫəmmisi xundaq bolsimu,
Uning oɣəzipi yənila yanmaydu,
Sozoɣan qoli yənila qayturulmay turidu.■
18 Qünki rəzillik ottək köyidu,
U jioɣan wə tikənlərni yutuwalidu;
U ormanning baraqsan jayliri arisida tutixidu,
Ular is-tütəklik tüwrük bolup purqirap yuqirioɣa örləydu;■
19 Samawi qoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigarning dəroɣəzipi bilən zemin köydürüp taxlinidu,
Həlq bolsa otning yeqiloɣusi bolidu, halas;
Ḫeqkim öz qerindixini ayap rəḫim qilmaydu.□
20 Birsi ong tərəptə göx kesip yəp, toymaydu,
Sol tərəptin yalmap yəpmu, qanaətlənməydu;
Ḫərkim öz bilikini yəydu;
21 Mənassəḫ Əfraimni, Əfraim bolsa mənassəḫni yəydu;
Uning üstigə ikkisimu Yəḫudaoɣa qarxi turidu.
Ḫəmmisi xundaq bolsimu,
Uning oɣəzipi yənila yanmaydu,
Sozoɣan qoli yənila qayturulmay turidu. □

10

Pərwərdigarning Yəḫudaoɣa boloɣan oɣəzipi

□ **9:11 «Pərwərdigar Rəzinning küxəndilirini Israiloɣa qarxi küqləndürdi…»** — 7-babtiki məzmunoɣa qarioɣanda, Suriyəning padixaḫi Rəzin Israil bilən ittipaqdax idi. Muxu səzgə qarioɣanda uning Israil bilən ittipaqi keyin məwjut bolup turalmaydu. Baxqilarning Israiloɣa qarxi qiqixi bilən umu Israiloɣa qarxi qozoɣilidu. ■ **9:12** Yəx. 5:25; 10:4 ■ **9:17** Yəx. 10:6 ■ **9:18** Yəx. 5:24; 24:6 □ **9:19 «…ḫeqkim öz qerindixini ayap rəḫim qilmaydu»** — Yəroboam (II) Israiloɣa padixaḫ boloɣandin keyinki 28 yil iqidə, köp kixilər təhtni talixip uruxti. jəmiy 6 Padixaḫ təhtkə olturoɣan, iqki urux-jedəllər köp boloɣanidi. □ **9:21 «mənassəḫ Əfraimni, Əfraim bolsa mənassəḫni yəydu…»** —Əfraim wə Manassəḫ bolsa Israil padixaḫliqidiki ikki əng qong qəbilə. Yuqiriqi izaḫatta kərsitilginidək ularning arisida urux-jedəllər köp idi. Undaq ixlar Yəxaya deginidək, «öz bilikini özi yəydioɣan» ixtur.

1 Qəbiḥlik qanunlirini tüzgüqilərgə,
Azablik pərman-ḥəkümlərni yazoɣuqilaroɣa way!
2 Tul hotunlarni oljimiz qilayli,
Yetim-yesirlarni bulap-talayli dəp,
Ular miskinlərgə adalətni bərməy,
Həlqimdiki ajiz-beqarilərdin ḥoquqni bulap ketidu.
3 Ḥesab alidioɣan künidə,
Yəni yiraqtin kəlgən tuyuqsiz balayi'apət künidə,
Nemə qilisilər?
Kimdin baxpanaḥlik izdəp yürisilər?
Baylik-xəḥritinglarni nəgə amanət qoyisilər?□
4 Ularoɣa əsirlər arisida zongziyip olturuxtin,
Yaki əltürülgənlər arisida yiqilixtin baxqa ḥeqnemə qalmidi!
Ḥəmmisi xundaq bolsimu,
Uning oɣəzipi yənila yanmaydu,
Sozoɣan qoli yənila qayturulmay turidu.

Pərwərdigarning Asuriyə padixaḥi Sənnaheribqa qarita bir səzi

5 Qolioɣa oɣəzipimning toqmiqi tutquzuloɣan,
Əzümning dərəɣəzipimning tayiqi boloɣan Asuriyəlikkə way!□ ■
6 Mən uni hudasiz bir «yat əl»gə,
Dərəɣəzipim qaritiloɣan həlqimgə zərbə berixkə əwətimən;
Uningoɣa olja tutuwelixqa,
Oʃəniymətni bulaxqa,
Həlqimni koqilardiki lay-patqaqlarni dəssigəndək dəssəxkə buyruymən.□
7 Biraq *Asuriyəlikning* kəzdə tutqini muxu əməs,
U xundaq ḥeq oylioɣan əməs.
Uning oylioɣini wəyran qilix,
Kəp dələtlərni yoqitixtin ibarəttur.□
8 U: — «Mening sərdarlirimningmu ḥəmmisi padixaḥlaroɣa barawər əməsmu?□
9 Kalno xəḥiri Karkemix xəḥirigə,
Hamat xəḥiri Arpad xəḥirigə,
Samariyə xəḥiri Dəməxq xəḥirigə ohxax əməsmu?□
10 Məbudliri Samariyəning wə Yerusalemningkidin uluoɣ boloɣini bilən,

---

□ **10:3 «Ḥesab alidioɣan küni»** — səzmusəz tərjimə qilinsa, «Huda yoqlap kelidioɣan küni» degənlik bolidu. □ **10:5 «Qolioɣa oɣəzipimning toqmiqi tutquzuloɣan,…»** — ibraniy tilida «(Ularning) qolidiki toqmaq Mening oɣəzipim boloɣan,…». ■ **10:5** Yəx. 36:1; Yər. 25:9; Əz. 21:14 □ **10:6 «Uningoɣa olja tutuwelixqa, oɣəniymətni bulaxqa …buyruymən»** — Yəxayaning ikkinqi ooɣlining ismi (Maḥar-Xalal-Hax-Baz)ning mənisini muxu ayətttin qüxiniwaloɣili bolidu: «Oljioɣa aldira! Oʃəniymətkə qapsan bol!». Bu səzlər yənə 2-ayəttə tepilidu; Huda Yəḥudadikilərning gunaḥlirini Asuriyə padixaḥi Sənnaherib arqilik ularning bexioɣa qüxüridu. □ **10:7 «Biraq Asuriyəlikning kəzdə tutqini muxu əməs, u xundaq ḥeq oylioɣan əməs…»** — demək, Hudaning məqsiti Asuriyə padixaḥi arqilik Israil wə Yəḥudani jazalax idi. Biraq Asuriyə padixaḥi muxu ixtin ḥeq həwərsiz bolup, pəqət əz xəhsiy mənpəət-ḥoquqlirini, baylik-xəḥritini axurux koyida idi. Muxu ayət bizgə, Ḥəmmigə Qadir ḥətta rəḥimsiz wə hudasiz xəhslər, əllər wə imperiyələr arqilikmu Əz məqsət-muddialirini əməlgə axuridu, dəp əgitidu. □ **10:8 «Mening sərdarlirimningmu ḥəmmisi padixaḥlaroɣa barawər əməsmu?»** — baxqa birhil tərjimisi: «Mening sərdarlirimningmu ḥəmmisi awwal padixaḥlar boloɣan əməsmu?» □ **10:9 «Kalno xəḥiri Karkemix xəḥirigə, Hamat xəḥiri Arpad xəḥirigə, Samariyə xəḥiri Dəməxq xəḥirigə ohxax əməsmu?»** — demək, mən Kalno, Hamat wə Dəməxqni asanla qoloɣa kəltürdüm. Buningdin baxqa xəḥərlərnimu xuningoɣa ohxaxla asanla boysundurimən. Ḥərbir jüp xəḥərning ikkinqisi birinqisining jənub təripidə bolup, uni Asuriyəning padixaḥi keyinrək qolioɣa aloɣan. Kalno — miladiyədin ilgiriki 738-yili; Karxemix 717-yili; Hamat 738-yili; Arpad 740-yili; Samariyə 721-720-yili; Dəməxq 732-yili elinoɣan.

Mening ḳolum muxu məbudḳa təwə boloɣan padixaḥliḳlaroɣa igə boluxḳa yətküdək tursa,
11 Samariyə wə uning məbudlirini ḳandaḳ ḳiloɣan bolsam, Yerusalem wə uning məbudlirini ohxaxla xundaḳ ḳilmamdimən?» — dəydu.
12 Biraḳ Rəb Zion teoɣi wə Yerusalemda pütkül jaza ixini pütküzüp boloɣandin keyin, U: —
«Mən Asuriyə padixaḥining kənglidiki baxbaxtaḳliḳning aḳiwitini *uningoɣa qüxürimən*,
Uning kəzliridiki kibirlik nəzərlirini jazalaymən» dəydu.
13 Qünki u: — «Bu ixlarni əz ḳolumning küqi bilən,
Əz danaliḳim bilən mən ḳiloɣanmən;
Qünki mən əḳilliḳturmən;
Mən əllərning pasillirini yoḳattim,
Ularning həzinilirini buliwaldim,
Təhtkə olturoɣanlarni batur kəbi qüxürüp taxlidimmən;
14 Mən ḳolumni bir ḳux uwisioɣa uzatḳandək əllərning baylikliroɣa uzattim,
Birsi taxliwetilgən tuhumlarni tərgəndək mən pütkül dunyani yioɣḳanmən;
Ulardin ḥeqbirimu ḳanatlirini palaḳlatmidi,
Tumxuḳini aqmidi,
Yaki quk-quk ḳilip awaz qiḳarmidi» — dəydu.
15 Palta əzini ixlətküqisigə lap atsa bolamdu?
Ḥərə ḥəridigüqigə poqiliḳ ḳilsa bolamdu?
Xundaḳ ix ikən, huddi tayaḳ əzini kətürgüqisini oynitalisa bolidioɣandək,
Huddi ḥasa yaoɣaq əməs boloɣuqini kətürgəndək bolatti əməsmu?!□
16 Xunga samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Rəb Pərwərdigar xu *Asuriyəlkning* palwanliri arisioɣa oruḳlitix kesilini əwətidu,
Uning xan-xəripining astida lawuldap yalḳunlaydioɣan bir otni yaḳidu.□ ■
17 «Israilning Nuri»ning Əzi ot,
Uningdiki Muḳəddəs Boloɣuqi yalḳun bolidu,
U bir kün iqidə uning jioɣanliri wə tikənlirini kəydürüp, yutuwalidu.
18 Ḥəm uning ormanzarliḳ wə baoɣ-etizlirining xan-xəripini, jan wə tenini kəydürüp kül ḳiliwetidu;
Ular bəəyni jüdəp ketiwatḳan kesəl adəmdək bolup ḳalidu.
19 Buning bilən ormanzarliḳtiki dərəhlərning ḳep ḳaloɣini xunqə az boliduki,
Kiqik bala ularni sanap hatiriliyələydu.□

20 Xu küni xundaḳ boliduki, Israilning ḳaldi həlḳi, yəni Yaḳupning jəmətidin ḳeqip ḳaytḳanlar əzlirini uroɣuqioɣa ikkinqi tayanmaydu; bəlki ular ḥəḳiḳətən Pərwərdigar, yəni «Israildiki Muḳəddəs Boloɣuqi»oɣa tayinidu.□
21 Bərḥəḳ, bir «ḳaldi» ḳaytip kelidu,
Yəni Yaḳupning «ḳaldisi» ḳudrətlik Təngrining yenioɣa ḳaytip kelidu.□
22 I Israil, həlḳing dengizdiki ḳumdək kəp boloɣini bilən,
Pəḳət bir ḳaldisi ḳaytidu;

□ **10:15 «yaoɣaq əməs boloɣuqi» —** ḥasini ixlətkən adəmni kərsitidu. □ **10:16 «Asuriyəlkning palwanliri» —** «palwan» ibraniy tilida «semiz» degən səz bilən ipadilinidu; «semizlaroɣa oruḳluḳ əwətimən». Bu bexarətning əməlgə exixini 36-, 37-babtin kərüng. ■ **10:16** Yəx. 24:6 □ **10:19 «ormanzarliḳtiki dərəhlər» —** bəlkim Asuriyədiki dərəhlərnimu, adəmlərnimu kərsitidu. □ **10:20 «əzlirini uroɣuqi» —** bu Asuriyəni yaki Asuriyə padixaḥi Sənnaheribni kərsitidu. □ **10:21 «Bərḥəḳ, bir ḳaldisi ḳaytip kelidu» —** Yəxayaning birinqi ooɣlining ismi (Xear-Jaxub)dur. «Ḳaytip kelix» — xübḥisizki, ḥəm towa ḳilix ḥəm əz yurt-wətinigə ḳaytixnimu bildüridu. Muxu ayətlər ḥəm Israildiki «ximaliy padixaḥliḳ»ni ḥəm ahirḳi zamandiki Israilnimu kərsitixi mumkin.

Qünki ḥəkḳaniylik bilən yürgüzülgən, bir ḥalakətning texip üstünglarƣa qüxüxi bekitilgəndur;■
23 Qünki bir ḥalakətni — bekitilgən bir ḥalakətni samawi ḳoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigar pütkül yər yüzidə əməlgə axuridu.□ ■
24 Xunga samawi ḳoxunlarning Sərdari bolƣan Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
« — I Zion teƣida turƣan həlḳim,
Asuriyədin ḳorḳma!
U seni tayaḳ bilən uridiƣan,
Wə Misirliḳlardək sanga ḳarap ḥasisini kətüridiƣan bolsimu,□
25 Pəḳət azƣinə waḳit ətüxi bilənla,
Silərgə ḳaratḳan muxu dərƣəzipim tügəp,
Ƣəzipimni ularƣa ḥalakət qüxsun dəp ḳaritimən.
26 Samawi ḳoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigar bolsa, ularƣa ḳamqa bilən ḥujum ḳozƣaydu;
Ularning ḥali «Orəbning ḳoram texi»da bolƣan Midiyan ḳiriƣinqiliḳidək ḥaləttə bolidu;
U ḥasisini dengizƣa ḳaritip,
Uni Misirliḳlarning üstigə kətürgəndək kətüridu;□ ■
27 Andin xu künidə xundaḳ boliduki,
Uning yüki mürəngdin,
Boyunturuḳi boynungdin elip taxlinidu;
Mayliring səwəbidin,
Boyunturuḳ sundurup yoḳitilidu. □

Yəxayaning Asuriyəning jəng yürüxini aldin'ala eytip bayan ḳilixi

28 Mana, ular Ayatḳa yetip, Migrondin ətkən,
Mihmaxta yük-taḳlirini ḳoyup ḳoyidu;
29 Ular bosuƣa-dawandin ətkən,
Gebada ḳonup ḳalidu;
Ramaḥ titrəp ketidu;
Saulning yurti Gibeaḥdikilər bolsa ḳeqip kətkən;
30 I Gallimning ḳizi, pəryadingni kətür!
Ḥəy Laix, anglap ḳoy!
I biqarə Anatot!
31 Madmənaḥ bolsa ḳaqti;

■ **10:22** Rim. 9:27,28 □ **10:23 «pütkül yər yüzidə» —** yaki Pələstindiki (Ḳanaandiki) zeminni yaki pütkül yər yüzini kərsitidu. ■ **10:23** Yəx. 28:22 □ **10:24 «Wə Misirliḳlardək sanga ḳarap ḥasisini kətüridiƣan bolsimu,...» —** ibraniy tilida «U ḥasisini Misirdiki təbiḳidə sanga ḳarap kətürgəndək bolsimu,...». «Misirliḳlardək... ḥasisini kətüridiƣan» — Israilning Misirda bolƣan tarihini kərsitixi mumkin. «Ḥasa kətürüx» — bəlkim jəng ḳilixni jakarlaxtur. Ḳədimki zamanda, Israillar Misirdin qiḳḳan waḳtida, Misirning padixaḥi Pirəwn ularni ḥalak ḳilmaḳqi bolup, ḳoxunini əwətip ḳoƣliƣan. Biraḳ ularning ḥəmmisi ahirda əzi ḥalak bolƣan. Asuriyələr Misirliḳlarƣa ohxaxla ḥalak bolidu, demək. «Mis.» 1-15-bablarni kərüng. □ **10:26 «Ularning ḥali «Orəbning ḳoram texi»da bolƣan Midiyan ḳiriƣinqiliḳidək ḥaləttə bolidu» —** «Ḥak.» 7-babni kərüng. Midiyanlar Israiliƣa ḥujum ḳilip, Hudaning məjiziliri bilən məƣlup boldi. Midiyanlarning sərdari Orəb ḳaqḳan bolsimu əltürüldi. Asuriyə padixaḥi Sənnaherib ḳaqḳini bilən əz yurtida əz ooƣulliri təripidin əltürüldi (37-babni kərüng). **«Uni Misirliḳlarning üstigə kətürgəndək kətüridu» —** ibraniy tilida «U Misirdiki təbiḳidə ḥasisini kətüridu» (4-ayəttiki ibarə ohxaxtur). Lekin «ḥasini kətürgüqi» muxu yərdə Pərwərdigar bolidu; U «uni (ḥasisini) Misirliḳlarning üstigə kətürgən»də, Misirliḳlar dengizda ƣərḳ bolup ḥalak boldi («Mis.» 14-babni kərüng. ■ **10:26** Mis. 14 □ **10:27 «mayliring səwəbidin» —** Israil padixaḥliri «muḳəddəs may» bilən, yəni «məsiḥ ḳilinixi» bilən padixaḥ ḳilinƣan. Muxu «may» Huda Israil padixaḥlириƣa bərgən wədilirini bildürüxi mumkin. Baxḳa birhil tərjimisi: «Sening səmirəp kətkining üqün, boyunturuḳ sundurulup yoḳitilidu».

Gebimdikilər bədər qaqti;
32 Xu kün ətmigüqə ular Nob dəngidə tohtap qalidu;
Axu yərdə u Zion qizining teoɣioɣa,
Yəni Yerusalemdiki dənggə qarap muxtini oynitidu. □

Asuriyə yoqilidu, «Immanuel» tuoɣulidu
33 Mana, samawi qoxunlarning Sərdari boloɣan Rəb Pərwərdigar qong xahlarni xiddət bilən kesiwetidu;
Xuning bilən egiz əskənlər kesip yiqitilidu;
Ğali üstünlər pəsləxtürülidu.
34 U təmür *qorallar* bilən ormanliqning Baraqsan yərlirini kesip qaqaslik qiliwetidu;
Liwan bolsa uluoɣ birsi təripidin yiqitilidu.□

11

Dawami
1 Wə bir tal nota Yəssəning dərihining kətikidin ünüp qiqidu;
Uning yiltizidin ünüp qiqqan bir xah kəp mewə beridu.□ ■
2 Wə Pərwərdigarning Roḫi,
Yəni danaliqning wə yorutuxning Roḫi,
Nəsiḫət wə küq-qudrətning Roḫi,
Bilim wə Pərwərdigardin əyminixning Roḫi uning üstigə qüxüp turidu;□ ■
3 Uning hursənliki bolsa Pərwərdigardin əyminix ibarət bolidu;
U kəzi bilən kərginigə asasən ḫəküm qiqarmaydu,
Yaki qulaqi bilən angliɣiniɣa asasən kesim qilmaydu.
4 U namratlaroɣa ḫəqqaniylik bilən ḫəküm qiqiridu,
Yər yüzidiki miskin-məminlər üqün adalət bilən kesim qilidu.
U jaḫanni aoɣzidiki zakon tayiqi bilən uridu,
Rəzillərni ləwliridin qiqqan nəpəsi bilən əltüridu.
5 Uning bəlweoɣi ḫəqqaniylik,

□ **10:32 «Xu kün ətmigüqə ular Nob dəngidə tohtap qalidu; axu yərdə u ... Yerusalemdiki dənggə qarap muxtini oynitidu»** — muxu 28-32-ayətlərdə, Yəxaya Asuriyə qoxunining Yerusalemoɣa qaritidioɣan yürüxini aldin ala bexarət berip bayan qilidu. Ayat bolsa Yerusalemdin 50 kilometr, Migron 22 kilometr, Mihmax 11 kilometr yiraqta; Mihmax dawanidin ətüp, Gebaoɣa kelidu. Geba Yerusalemdin 10 kilometr, «Saulning yurti Gibeaḫ» 5 kilometr, Gallim 4.5 kilometr, Laix 4 kilometr, Anatot 3 kilometr, Madmənaḫ 1:5 kilometr, Gebim 800 metr, Nob teoɣi bolsa pəqət Yerusalemdiki sepildin 200 metr yiraqliqta. Qoxun «Gebada qonup qalidu» — əslidə Mihmaxta qonuxqa (bihətər bolux üqün) tooɣra kelətti, birag ular özlirigə tolimu ixənq qilip bihudluq bilən aloɣa besip yürüx qilidu. Bu ixlarning ḫəmmisi degəndikidək yüz bərdi. □ **10:34 «Liwan»** — Liwandiki Kedar dərəhliri ottura xərq boyiqə əng egiz, ḫəywətlik wə əng baraqsan əsidu; muxu ayəttə «Liwan» Asuriyəning ḫəywətlik küq-qudritini, xundaqla ularning ḫakawurliqini kərsitidu. Baxqa yərlərdə bolsa, u ḫaman ḫakawur kixilərni bildüridu. **«Uluoɣ birsi təripidin»** — 37-bab, 36-ayətni kərüng. □ **11:1 «Bir tal nota Yəssəning dərihining kətikidin ünüp qiqidu» —** Yəssə bolsa Dawut padixaḫning atisi. Ibraniylar Qutquzoɣuqi-Məsiḫning Dawutning əwladidin bolidioɣanliqini enik bilətti. Birag muxu yərdə Qutquzoɣuqi-Məsiḫ ḫəm Dawutning əwladi ḫəm «Yəssəning Yiltizi»mu (11:10ni kərüng) bayan qilinidu! Bu ix pəqət Injildila qüxəndürülgən (məsilən, «Luqa» 20:41-44). Muxu ayətlərdə yənə, Məsiḫ «Yəssəning dərihining kətikidin» qiqidu, deyilidu. Xunga Məsiḫ Dawut padixaḫning handanliqi ḫəywətlik məzgilidə əməs, bəlki miskin məzgilidə tuoɣulidu, degən bexarət berilidu. ■ **11:1** Yəx. 4:2; Ros. 13:22,23 □ **11:2 «Yorutux Roḫi» —** adəmgə qüxinix qabiliyitini ata qilidioɣan Roḫtur. ■ **11:2** Yəx. 9:5

Qatraqliqi bolsa sadiqlik bolidu.□
6 Bərə bolsa qoza bilən billə turidu,
Yilpiz ooqlaq bilən billə,
Mozay, arslan wə bordaq kala bilən billə yatidu;
Ularni yetiligüqi kiqik bir bala bolidu.■
7 Kala eyiq bilən billə ozuqlinidu,
Ularning baliliri billə yetixidu,
Xir bolsa kalidək saman yəydu.
8 Əmməydioqan bala kobra yilanning təxükigə yeqin oynaydu,
Əmqəktin ayriloqan bala qolini zəhərlik yilanning owisioqa tiqidu;
9 Mening muqəddəs teoqimning ḥəmmə yeridə ḥeq ziyankəxlik bolmaydu;
Ḥeq buzoqunqilik bolmaydu;
Qünki huddi sular dengizni qaplioqandək,
Pütkül jaḥan Pərwərdigarni bilix-tonux bilən qaplinidu.

10 Xu künidə «Yəssəning Yiltizi» ḥərqaysi əl-millətlər üqün tuoq süpitidə kətürülüp turidu;
Barliq əllər Uni izdəp kelip yioqilidu;
Wə U aramgaḥqa tallioqan jay xan-xərəpkə tolidu.■
11 Xu küni Rəb ikkinqi qetim Əz həlqining saqlanoqan qaldisini qayturux üqün, yəni Asuriyə, Misir, Patros, Kux, Elam, Xinar, Hamat wə dengizdiki yiraq arallardin qayturux üqün Əz qolini yənə uzartidu.□
12 U əllərni qaqirix üqün bir tuoq kətüridu; xundaq qilip U yər yüzining qət-qətliridin Israilning oqeriblirini jəm qilip, Yəḥudadin tarqilip kətkənlərni yioqidu.
13 Xuning bilən Əfraimoqa boloqan ḥəsəthorluq yoqaydu,
Yəḥudani harlioqanlarmu üzüp taxlinidu;
Əfraim Yəḥudaoqa ḥəsət qilmaydu,
Yəḥuda bolsa Əfraimni horlimaydu.□
14 Biraq ular oqərb tərəptə Filistiylərning mürisigə uqup qüxidu;
Ular birliktə xərqtiki həlqlərdin olja alidu;
Ular Edom wə Moab üstigə qollirini uzartidu;
Ammoniylarmu ularoqa beqinidu.
15 Pərwərdigar Misirdiki dengizning «tili»ni yoq qilidu;
U küqlük pizoqirin xamal bilən *Əfrat* dəryasining üstigə qolini beoqirlitip uquridu,
Uni adəm ayioqi quruq ḥalda mengip ətküdək yəttə eriq qilip uridu;□

□ **11:5 «Uning bəlweoqi ḥəqqaniylik, qatraqliqi bolsa sadiqlik bolidu»** — ibraniy tilida «uning bərəklirigə baoqlanoquqi» deyilgən. Ibraniy tilida bərəklər adəmning qongqur oy-pikriliri wə wijdanini bildüridu. «Qatraqlik» — adəmning qatriqioqa yəgəp kiyilidioqan iqki kiyim. **«qatraqliqi bolsa sadiqlik bolidu»** — demək, iq kiyimlər bədəngə qaplaxqinidək, ḥəqqaniylik wə sadiqlik uningdin ḥeq ayrilmaydu, uningoqa intayin yeqin bolidu. ■ **11:6** Yəx. 65:25; Ḥox. 2:20 ■ **11:10** Rim. 15:12 □ **11:11 «Rəb ikkinqi qetim Əz həlqining saqlanoqan qaldisini qayturux üqün…»** — «ikkinqi qetim» — birinqi qetimqi bolsa bəlkim Babilda (miladiyədin ilgiriki 540-yili) bolidu. Biraq Yəxaya muxu yərdə ahirqi zamanlarda bolidioqan bir «qaytix» tooqrisida səzləydu. Bəzi alimlar «birinqi qetimqi» qaytixmu dunyaning ḥərqaysi jaylirida boluxi kerək, xunga Yəxaya ikki «qong qaytix» tooqruluq bexarət qilidu, dəp qaraydu. **«Rəb … qaldisini … Asuriyə, Misir, Patros, Kux, Elam, Xinar, Hamat wə dengizdiki yiraq arallardin qayturux üqün Əz qolini yənə uzartidu»** — Asuriyə wə Misir axu dəwrdiki əng küqlük dələtlər idi; Patros wə Kux Misirning jənubiy təripidə (ḥazirqi Efiopiyə), Elam wə Xinar xərq təripidə (Asuriyədin yiraq), Hamat Iraqning ximal təripidə idi. Dengizdiki arallaroqa Ottura Dengizning oqərbi arqiliq ətkili bolidu. Demək, məyli küqlük, məyli ajiz dələtlər bolsun, ahirqi zamanda Huda Əz həlqini ḥər tərəptin qaqirip yioqidu. □ **11:13 «Əfraim»** — Əfraim Israilning «ximaliy padixaḥliqi»oqa, Yəḥuda «jənubiy padixaḥliqi»oqa wəkillik qilidu. □ **11:15 «Misirdiki dengizning «tili… Əfrat dəryasi…»** — muxu yərlərning qəyərdə ikənlikini bilix üqün həritini kərüng.

16 Xuning bilən Өz həlқining қaldisi üqün,
Misirdin qiққan künidə Israil üqün təyyarliоған yoloға ohxax,
Asuriyədə қaloғanlar üqün axu yərdin kelidioған bir kətürülgən egiz yol bolidu. ■

12

Israilning ahirқi zamandiki bir nahxisi

1 — Wə xu küni sən: —
— I Pərwərdigar, mən Seni mədһiyiləymən;
Sən manga oғəzəpləngining bilən,
Oғəziping məndin yətkilip kətti,
Wə sən manga təsəlli bərding.
2 Mana, Təngri mening nijatimdur;
Mən Uningoға tayinimən, қorқmaymən,
Yaһ Pərwərdigar mening küqüm wə nahxamdur;
U yənə mening nijatim boldi, — dəysən.□
3 — Xadliқ bilən silər nijatliқ қudуқliridin su tartisilər.■
4 Xu künidə silər: —
«Pərwərdigaroға rəһmət eytinglar,
Uning namini qaқirip nida қilinglar;
Uning əməllirini həlқlər arisida ayan қilinglar,
Uning namining zor abruy tapқanliқini jakarlanglar.■
5 Pərwərdigaroға küylər eytinglar,
Qünki U uluoғ ixlarni қiloғan;
Mana bu pütkül jaһanoға ayan қilinsun!
6 Ziondikilər, təntənə қilip jar selinglar;
Qünki aranglarda turoғan Israildiki Muқəddəs Boloғuqi büyüktur!» — dəysilər.

13

Babilning wəyran қilinixi

1 Amozning ooғli Yəxaya kərgən, xundaқla uningoға yükləngən Babil tooғrisidiki wəһiy: —□
2 *Babil* aқsəngəklirining қowuқlardin ətüp kirixi üqün,
Қaқas taoғ üstidə tuoғ kətürünglar,
Ularni yuқiri awazda qaқiringlar,
Қolunglarni pulanglitip ixarət қilinglar.□
3 Mən bolsam, məһsus tallioғanlirimoға buyruқ qüxürgənmən,

■ **11:16** Mis. 14:29 □ **12:2** **«Yaһ Pərwərdigar mening küqüm wə nahxamdur...»** — Muқəddəs Kitabning muxu tərjimisidə biz Hudaning «Yaһwəһ» yaki «Jəhowaһ» degən namini adəttə «Pərwərdigar» dəp tərjimə қilduқ. «Yaһ» bolsa «Yaһwəһ» degən bu namining қisқartiloғan xəklidur. ■ **12:3** Yһ. 7:37,38 ■ **12:4** Yһ. 17:1,4,6,26 □ **13:1** **«yükləngən wəһiy»** — ibraniy tilida «massa» degən bir səz bilənla ipadilinidu. U «adəmni қorқunqқa salidioғan wəһiy» һəm «pəyoғəmbərning zimmisigə yükləngən bir wəzipə» degən ikki mənini өz iqigə aloғan boluxi mumkin. Muxu babtiki bexarətlər bəlkim «ahirқi zamandiki Babil»ni kərsitixi mumkin. Biraқ 17-22-ayətlər қədimki dunyadiki Babilning Pars imperiyəsi təripidin wəyran қilinixida asasən əməlgə axuruloғan. □ **13:2** **«Қaқas taoғ üstidə tuoғ kətürünglar...»** — taoғ қaқas-қuruқ bolsa, tuoғ enиқ kərünidu. Tuoғning өzi jənggə qaқiridioған ixarəttur.

Өz palwanlirimni, yəni təkəbburluқtin yayrap kətkən adəmlirimni oɳəzipimni bəja kəltürüxkə qaқirdim.□
4 Anglanglar, büyük bir əlning adəmliridək top-top adəmlərning taoɳlarda yan-
gratқan қiyқas-sürənlirini,
Ңəmmə əl-yurtlar wə padixaңliқlar *jənggə* yioɳilip dolқunlatқan қaynam-
taxқinliқni!
Samawi қoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar қoxunlarni jənggə yioɳidu.
5 Ular, yəni Pərwərdigar wə Өz oɳəzipining қoralliri,
Yiraқ yurttin, ңətta asmanlarning қəridinmu pütkül jaңanni ңalak қilixқa kəlgən.□
6 Pəryad qekip ңuwlanglar!
Qünki Pərwərdigarning küni yeқinlaxti;
U Ңəmmigə қadirdin kelidioɳan ңalakəttək kelidu.■
7 Buningdin ңərbir қol boxixip ketidu,
Ңəmmə adəmning yüriki erip ketidu.
8 Ular wəңimigə qüxidu;
Azab-oқubət wə қayoɳu-ңəsrət ularni қaplaydu,
Toloɳiқi tutқan ayaldək ular toloɳinip ketidu,
Ular bir-birigə wəңimə iqidə tikilip қarixidu;
Yüzliri bolsa yalқundək қizirip ketidu.□
9 Mana Pərwərdigarning küni kelidu,
Xu kün jimi yər-jaңanni wəyran қilixқa,
Rəңimsiz bolup, oɳəzəp wə қəңr bilən toloɳandur;
U gunaңkarlarni jaңandin yoқitidu.
10 Qünki asmandiki yultuzlar ңəm yultuz türkümliri nurini bərməydu;
Қuyax bolsa qiқipla қarangoɳulixidu,
Aymu ңeq yorumaydu.■
11 Mən dunyani rəzilliki üqün,
Қəbiңlərni gunaңliri üqün jazalaymən;
Ңakawurlarning təkəbburluқini tügəl yoқitimən;
Zorawanlarning kibirlirini pəs қilimən.
12 Mən insanlarni sap altundin az қilimən,
Adəmni ңətta Ofirdiki altundin az қilimən.□
13 Xunga samawi қoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigarning oɳəzipidə,
Uning қayonioɳan қəңrlik künidə,
Mən *Huda* asmanlarni təwritimən,
Yər bolsa өz ornidin yətkilidu;
14 Xunga owlanoɳan bir jərəndək,
Ңeqkim yioɳmaydioɳan bir padidək,
Ңərbirsi өz əl-jamaitini izdəp kətməkqi bolidu,
Ңərbiri өz yurt-makanioɳa қaqmaқqi bolidu;

□ **13:3 «məhsus tallioɳanlirim» —** degən səz ibraniy tilida «muқəddəslirim» degən səz bilən ipadilinidu. «Muқəddəs» adəttə «pak, Hudaoɳa mənsup» degən mənidə. Biraқ muxu yərdə bəlkim «Huda Өzining məhsus məқsiti üqün (məyli өzliri bilsun, bilmisun) ayrim қiloɳanlar» degən mənidə. Ayətning ikkinqi қismida ohxaxla, muxu dunyadiki təkəbbur adəmlərni Huda Өz məқsitini bəja kəltürüx üqün, jümlidin ularning bir-birini yoқitix, xundaқla pütkül rəzil dunyani ңalak қilixi üqün ixlitidioɳanliқini bildüridu (11-ayətnimu kərüng). □ **13:5 «yiraқ yurttin... kəlgən» —** demək, Pələstindin yiraқ kəlgən. Muxu «dunyadiki əng ahirқi urux», Pələstində wə Pələstin ətrapidiki taoɳlar üstidə yüz beridioɳanliқi kərünidu. Huda қorallirini «asmanning қəridinmu» qaқiridu — bu jənglərgə pərixtilərmu қatnixidioɳan ohxaydu. ■ **13:6** Yo. 2:10, 31; 3:15; Yəx. 2:12-22; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Wəң. 6:12-13 □ **13:8 «yüzliri... yalқundək қizirip ketidu» —** bəlkim xərməndə boloɳanliқidin boloɳan. ■ **13:10** Əz. 32:7; Yo. 2:31; 3:15; Mat. 24:29; Mar. 13:24; Luқa 21:25 □ **13:12 «Ofirdiki altun» —** Ofir rayonidiki altun intayin az uqraydioɳan, süpətlik altun dəp қarilatti.

15 Kəqip tutuloɣanlarning ḥəmmisi sanjip əltürülidu;
Əsirgə qüxkənlərmu ḳiliqlinidu.
16 Ularning balilirimu kəz aldida parə-parə ḳilinidu;
Ularning əyliri bulang-talang ḳilinidu,
Ayallirimu ayaoɣ asti ḳilinidu.
17 Mana, Mən ularoɣa ḳarxi turuxḳa Medialiḳlarni ḳozoɣaymən,
Ular kümüxlərgə ḥəq ḳarimaydu,
Altundin bolsa ular zoḳ almaydu. □
18 Ularning oḳyaliri yigitlərni ətmə-təxük ḳiliwetidu,
Ular baliyatḳuning mewisigə ḥəq rəḥim ḳilmaydu,
Kəzliri balilarni ḥəq ayimaydu.□
19 Padixaḥliḳlarning gəḥiri,
Kaldiylərning pəhirlinidioɣan güzəlliki boloɣan Babil bolsa,
Hudaning Sodom wə Gomorra xəḥərlirini ərüwətkinigə ohxax bolidu.□ ■
20 U yərdə ḥəqkim ḥərgiz turmaydu,
Dəwrdin-dəwrgiqə u adəmzatsiz ḳalidu.
Ərəblər bolsa xu yərdə qedir tikməydu,
Malqilar padilirini xu yərdə yatḳuzmaydu.■
21 Biraḳ qəl-bayawandiki janiwarlar xu yərdə ḳonidu,
Ularning *harab* əylirigə ḥuwlaydioɣan məhluḳlar tolidu,
Ḥuwḳuxlar xu yərdə makanlixidu,
«Əqkə jin»lar səkrəp oynaḳlixidu.□
22 Yawayi itlar ḳəl'ə-ḳoroɣanlarda,
Qilbərilər uning ḥəxəmətlik ordilirida ḥuwlixidu,
Bərḥəḳ, uning waḳti toxuxḳa az ḳaldi,
Uning künliri uzunoɣa barmaydu.

14

Babilning yiḳilixi bilən Israil Hudaning rəḥimini kəridu. Babilning padixaḥining təḥtisaraoɣa qüxüxi

1 Qünki Pərwərdigar Yaḳupḳa rəḥimdillik kərsitidu,
Yənə Israilni tallaydu;
U ularni əz yurt-zeminida makanlaxturidu.
Xuning bilən yat adəmlər ular bilən birlixip,
Yaḳup jəmətigə ḳoxulidu. □ 2 Ḥərḳaysi əl-millətlər ularni elip əz yurtioɣa apiridu;
Israil jəməti bolsa Pərwərdigarning zeminida ularoɣa ḳul wə dedək süpitidə igidarqiliḳ ḳilidu;

□ **13:17 «Mana, Mən ularoɣa ḳarxi turuxḳa Medialiḳlarni ḳozoɣaymən…»** — bexarətning temisi Babilliḳlaroɣa yenip kelidu. Yuḳiriḳi ayətlər (2-16), xübḥisizki, pəḳət Babilnila əməs, bəlki ahirḳi zamandiki «Pərwərdigarning küni»diki pütün dunyani kərsitidu. Medialiḳlar «…kümüxlər … altunlar»oɣa ḳiziḳmaydu — demək, ularni ḥujum ḳilixtin tohtitix üqün pul berix kar ḳilmaydu. □ **13:18 «baliyatḳuning mewisi»** — ḳorsaḳtiki tərəlmini yaki kiqik bowaḳni kərsitidu. □ **13:19 «Sodom wə Gomorra»** — ḳədimki zamandiki ikki rəzil xəḥər. Huda ularni ot bilən wəyran ḳiloɣan. «Yar.» 19-babni kərüng. ■ **13:19** Yar. 19:25; Yəx. 1:9; Yər. 49:18; 50:40 ■ **13:20** Yər. 50:39 □ **13:21 «ḥuwlaydioɣan məhluḳlar»** — yaki «ḥuwḳux-müxükyapilaḳlar». **«əqkə jinlar»** — muxu jinlar bəlkim əqkə xəklidə boluxi mumkin. □ **14:1 «Pərwərdigar Yaḳupḳa rəḥimdillik kərsitidu, Yənə Israilni tallaydu …»** — oḳurmənlər Təwrattiki «Yaritilix» degən ḳisimni oḳuoɣan bolsa esidə bar boliduki, Huda ḥəzriti Yaḳupning ismini «Israil»oɣa əzgərtkən. Yəhudiy həlḳi (Israillar) Yaḳupning əwladliridin ibarət. Xunga «Yəxaya» kitabida, «Yaḳup» yaki «Israil» adəttə Yəhudiylar, yəni Israil həlḳini kərsitidu. Əgər tekist ḥəzriti Yaḳup (Israil)ning əzini kərsətkən bolsa, izaḥat berimiz.

Ular özlirini tutqun kiloƣanlarni tutidu;
Özlirini özgənlərning üstidin idarə kilidu.
3 Wə xundaq boliduki,
Pərwərdigar silərgə azabtin, sarasimidin wə əsir bolup məjburlanoƣan muxəkkətlik
kulluqtin aramlik bərgən künidə,■
4 Silər Babil padixahi tooƣrisida mundaq maqal-təmsilni eytisilər: —
«Kara, bu jazanihor kandaq halak boldi,
Talan-taraj kilip altun toplioƣuqi kandaq yoqaldi!
5 Pərwərdigar rəzillərning hasisini,
Hakimlarning zakon tayikini,
6 Yəni həlk-millətlərni aqqiki bilən üzlüksiz uroƣanni,
Əllərgə oƣəzəp kilip tizginsiz ziyankəxlik kiloƣanni sunduruwətti.
7 Pütkül yər yüzi aram tepip tinqlinidu;
Ular nahxa eytip təntənə kilidu.
8 Karioƣaylar bolsa halingdin xadlinidu,
Liwandiki kedirlarmu: — «Sən gərüngdə yatkuzuloƣandin keyin,
Heqbir kəsküqi bizni korkatmaydu!» — dəydu.□
9 Sən qüxüxüng bilən təhtisaradikilər seni karxi elixka sarasimə bolup ketidu;
Sən üqün ölüklərning rohliri,
Jahandiki jimiki «əqkə jinlar» kozoƣilidu;
Əllərning həmmə padixahliri təhtliridin turoƣuzulidu;
10 Ularning həmmisi sanga karap mundaq dəydu: —
«Sening halingmu bizlərningkidək boxap kəttimu?
Bizgə ohxax bolup kaldingmusən?!»□
11 Sening xanu-həywiting qiltariliringning awazliri bilən billə təhtisaraoƣa qüxürülüp
tügidi;
Astingda qiwin kurti mizildap ketidu,
Üstüngni sazanglar kaplap ketidu.
12 I Qolpan, Səhər balisi,
Sən kandaq kilip asmandin yikilip qüxkənsən!
I tehi ətkəndila əllərni yərgə yikitkuqi,
Sən yər yüzigə taxliwetilding!□
13 Sən əslidə kənglüngdə: — «Mən asmanlaroƣa qikimən,
Təhtimni Hudaning yultuzliridin üstün kilimən;
Mən jamaətning teoƣida,
Yəni ximal tərəplərdimu olturimən;□ ■
14 Mən bulutlarning egiz jayliridin yukirioƣa ərləymən;

■ **14:3** Kan. 28:48 □ **14:8 «karioƣaylar» wə «kedirlar»** — xübhisizki, hərhil padixahlar yaki padixahliklarni kəristidu. Kedir dərihi bolsa yooƣan, intayin qiraylik dərəh bolup, uluoƣ padixahlarni yaki padixahliklarni bildüridu. □ **14:10 «Ularning həmmisi (ölüklərning rohliri) sanga karap mundaq dəydu: — «Sening halingmu bizlərningkidək boxap kəttimu?»** — Hudaoƣa etikad kilmioƣan, təhtisarada yatkan ölüklərning rohlirining əhwali muxu yərdə ayan kilinidu. Ular bu aləmdikilərgə heqkandaq yardəm berəlməydu; qünki ularning hali allikaqan «boxap kətkən» bolidu. □ **14:12 «I Qolpan, Səhər balisi, sən kandaq kilip asmandin yikilip qüxkənsən!»** — muxu ayətlərdiki bexarətlərdə, kərüngən mənzirə Babil padixahidin dəjjal wə dəjjalning kəynidiki küq-yələnqüki boloƣan Xəytanoƣa yətkilidu. Dəjjal bəlkim kəlgüsidə Babilning padixahimu bolidu. Xəytanning əslidə qiraylik, küqlük, parlak bir pərixtə, yənə «Qolpan» boloƣanliki kərünidu. Muxu ayətlərdimu yultuzlar wə pərixtilərning bir-biri bilən munasiwətlik boloƣanliki kərünidu. **«Sən yər yüzigə taxliwetilding!»** — ibraniy tilida «sən yər yüzigə kesiwetilding». □ **14:13 «jamaətning teoƣida»... «ximal tərəplərdə»** — bəlkim pərixtilərning samawi jamaitini yaki Israilning jamaitini bildüridu — demək, Xəytan Hudaoƣa mənsup boloƣan jamaətning tegixlik ibaditini özigə karitiwelixka kizikidu. ■ **14:13** Zəb. 48:2

Ḥəmmidin Aliy bilən təng bolimən!» — deding.□
15 Ḥalbuki sən təḥtisaraoɣa,
Qongḳur ḥangning tegilirigə qüxürüldung».
16 Seni kərgənlər sanga yeḳindin sinqilap ḳarap: —
«Jaḥanni zilziligə kəltürgən, padixaḥliḳlarni titrətkən adəm muxumidu?
17 Yər yüzini qəl-bayawan ḳilip,
Uningdiki xəḥərlərni oɣulatḳan,
Tutḳan əsirlərni ɵz yurtioɣa ḥeq ḳoyup bərmigən muxumidu?» — deyixidu.
18 Mana əllərning xaḥliri birimu ḳalmay «xan-xərəp»tə, *ḳarangoɣuluḳtiki* ɵz ɵyidə yetixidu,□
19 Birak sən kəmsitilgən *qirigən* bir xah kəbi,
Ɵltürülgənlərning dəwisi astida,
Ḳiliq bilən sanjiloɣan, ḥangning təḥtigə qüxidioɣanlaroɣa ohxax,
Ayaoɣ astida dəssəp-qəyləngən ɵlüktək,
Ɵz gərüngdin məḥrum bolup taxliwetilding.□
20 Sən axu padixaḥlar bilən birgə dəpnə ḳilinmaysən,
Qünki ɵz yurtungni wəyran ḳiloɣansən,
Ɵz həlḳingni ɵltürüwətkənsən;
Rəzillik ḳiloɣuqilarning nəsli ḥərgiz yənə tiloɣa elinmaydu.■
21 Ata-bowilirining ḳəbiḥlikliri tüpəylidin,
Uning ooɣullirini ḳətl ḳilixḳa təyyar ḳilinglar;
Xundak ḳiloɣanda, ular ornidin turup yər-jaḥanni ixoɣal ḳilmaydu,
Yər yüzini xəḥərgə toxḳuzuwetəlməydu.□ ■
22 Qünki Mən uloroɣa ḳarxi qiḳimən,
— dəydu samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar,
— Mən Babildin uning namini wə uning ḳalduḳlirini, nəsil-pərzəntlirini üzüp taxlaymən, — dəydu Pərwərdigar,■
23 — Wə uni ḥuwḳuxning makanioɣa, sazliḳlaroɣa aylandurimən;
Ḥalakət süpürgisi bilən uni süpürüp taxlaymən,
— dəydu samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar.□ ■
24 Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar mundak ḳəsəm iqkənki,
— Mən ḳandak oylisam, xundak bolidu;
Ḳandak məḳsətni kənglümgə püksəm, xu tiklinidu,
25 Məḳsitim Ɵz zeminimda Asuriyəlikni ḳiyma-qiyma ḳilixtin ibarət;
Ɵz taoɣlirimda uni dəssəp-qəyləymən;
U saloɣan boyunturuḳ həlḳimning boynidin,
U artḳan yük mürisidin elip taxlinidu.□
26 Mana bu pütkül yər yüzi tooɣruluḳ iradə ḳilinoɣan məḳsəttur,
Mana bu barliḳ əllərning üstigə uzartiloɣan ḳoldur.
27 Pərwərdigar mundak məḳsətni pükkənikən,
Kim uni tosalisun?

□ **14:14 «yultuzlar... bulutlar...»** — 13- wə 14-ayəttiki «yultuzlar» wə «bulutlar» bəlkim pərixtilər, asmandiki samawi ḳoxunlarni kərsitidu. □ **14:18 «ḳarangoɣuluḳtiki ɵz ɵyi»** — ḥəm yər yüzidiki mazari ḥəm təhtisarada yatḳan jaynimu kərsitidu. □ **14:19 «ḥangning təḥtigə...»** — ibraniy tilida «ḥangning taxlirioɣa». ■ **14:20** Ayup 18:19; Zəb. 21:10; 37:28; 109:13 □ **14:21 «ular ornidin turup yər-jaḥanni ixoɣal ḳilmaydu, yər yüzini xəḥərgə toxḳuzuwetəlməydu»** — muxu səzlər tunji «Babil» xəḥiri, yəni «Babil munari» jaylaxḳan xəḥər bilən munasiwətlik. Ularning məḳsiti ɵzlirining namini qong kərsitip, ɵz xəḥirini pütkül yəz-zeminni baxḳuridioɣan ḳilixtin ibarət idi («Yar.» 11-babni kərüng). ■ **14:21** Mis. 20:5; Mat. 23:25 ■ **14:22** Ayup 18:19; Zəb. 21:10; 37:28 □ **14:23 «ḥuwḳux»** — baxḳiqə tərjimisi boluxi mumkin; u qoḳum hilwət jaylarda turidioɣan bir janiwar. ■ **14:23** Yəx. 34:11; Zəf. 2:14 □ **14:25 «Ɵz zeminimda ... Ɵz taoɣlirimda...»** — Hudaning «Ɵz zemini», «Ɵz taoɣliri» bolsa Israilning zemini Pələstindur.

Uning ḳoli uzartiloḷanikən, kim uni yanduralisun?■

Filistiyə tooḷruluḳ bir səz

28 Aḥaz padixaḥ ölgən yilida mundaḳ wəḥiy yükləndi: — ■
29 I Filistiyə, ḥəmminglar,
«Bizni uroḷan tayaḳ sundi» dəp xadlanmanglar;
Qünki yilanning yiltizidin zəḥərlik bir yilan qiḳidu,
Uning nəsli bolsa dəḥxətlik uqar yilan bolidu.□
30 Xuning bilən yoḳsullarning tunji baliliri ozuḳlinidu,
Məminlər bolsa tinq-amanliḳta yatidu;
Biraḳ Mən yiltizingni aqarqiliḳ bilən yoḳitimən
Ḳaloḷan ḳismingmu u tərəptin öltürülidu.□
31 Xunga i ḳowuḳ, nalə kətürgin,
I xəḥər, pəryad qəkkin!
I Filistiyə, sən bolsang erip kətkənsən!
Qünki ximal tərəptin is-tütəklik bir tüwrük ərləydu;
Uning yioḷiloḷan ḳoxunlirida ḥeqkim səpsiz ḳalmaydu.□
32 Əmdi bu əlning əlqilirigə ḳandaḳ jawab berix kerək? —
«Zionni tikligüqi Pərwərdigardur;
Uning həlḳi iqidiki ezilgüqilər uningdin baxpanaḥ tapidu» — degin!» □

15

Moab tooḷruluḳ bir bexarət

1 Moab tooḷrisida yükləngən wəḥiy;
Ḥalakətlik bir kəqtila, Moabtiki Ar xəḥiri wəyran ḳilinidu;
Ḥalakətlik bir kəqtila, Moabtiki Kir xəḥiri yoḳ ḳilinidu;■
2 Yioḷa-zarlar kətürüx üqün,
Mana u buthanisioḷa, Dibonoḷa, xundaḳla *barliḳ* egizliklirigə qiḳti;
Moab Nebo wə Mədəba xəḥərliri üqün pəryad kətüridu;
Ḥəmmə baxlar taḳir kərünidu,
Jimiki saḳallar kesilip qüxürüldi.□ ■

■ **14:27** 2Tar. 20:6; Ayup 9:12; Pənd. 21:30; Dan. 4:32 ■ **14:28** 2Pad. 16:20 □ **14:29 «yilanning yiltizidin zəḥərlik bir yilan qiḳidu, uning nəsli bolsa dəḥxətlik uqar yilan bolidu» —** Aḥaz ölgəndə, Filistiylərning bəx xəḥər ittipaḳdixi Asuriyəgə ḳarxi Yəḥuda bilən bir ittipaḳni bərpa ḳilmaḳqi bolidu. Xunga ular Yəḥudaning yengi padixaḥi Ḥəzəkiyaoḷa əlqilərni əwətkən. Bexarət xu qaoḷda berilgən (32-ayətni kərüng). Yəxaya pəyoḷəmbər muxu bexarəttə, ittipaḳlixixni rət ḳilix, pəḳət Pərwərdigaroḷila tayinix kerək, deməkqi (yənə 32-ayətni kərüng). «Tayaḳ», yəni «yilan» bəlkim Aḥazning əzi boluxi mumkin. Filistiyə Israilning zeminidin bir ḳismini ixoḷal ḳiloḷanidi. Aḥaz padixaḥ bəlkim ular bilən axu zemin üstidin uruxḳan boluxi mumkin (Təwrattiki «2Tar.» 28-babni kərüng). Uning ooḷli Ḥəzəkiya bolsa Filistiyəgə taḳabil turup Israilning zeminini ḳayturuwalidu (Təwrattiki «2Pad.» 18-babni kərüng). Xunga Ḥəzəkiya bəlkim bexarəttiki «zəḥərlik yilan» boluxi mumkin. «Dəḥxətlik uqar yilan» bolsa, əng hətərlik yilan bolup, kəlgüsidə Israilni barliḳ düxmənliridin toluḳ ḳutḳuzidioḷan Məsiḥni kərsitidu. □ **14:30 «Ḳaloḷan ḳismingmu u tərəptin öltürülidu» —** demək, ohxaxla aqarqiliḳtin öltürülidu. □ **14:31 «is-tütəklik bir tüwrük ərləydu» —** bəlkim düxmən ḳoxunliri purḳiritidioḷan qang-tozanglarni kərsitixi mumkin. Muxu ayətning ibraniy tilidikisini qüxinix təs. □ **14:32 «bu əlning əlqiliri» —** Filistiylərning əlqiliri bolsa kerək. ■ **15:1** Yər. 48:1; Əz. 25:9; Am. 2:1 □ **15:2 «Mana u buthanisioḷa, Dibonoḷa… qiḳti» —** baxḳa birhil tərjimisi: — «Mana u Bajit, Dibon degən jaylaroḷa, … qiḳti». Muxu ayəttə Yəxaya Moabiylarning buthanilirida wə butḳa qoḳunidioḷan «egizlik»liridə dua ḳilixlirining bikar bolidioḷanliḳini kərsitidu. **«ḥəmmə baxlar taḳir kərünidu, jimiki saḳallar kesilip qüxürüldi» —** qaq qüxürüx wə saḳal yulux ḳattiḳ ḥəsrət, puxayman ḳilixni yaki matəm tutuxnimu bildürətti. ■ **15:2** Yər. 48:37; Əz. 7:18

3 Koqilarda ular bəz kiyidu;
Ɵgziliridə, məydanlirida, ḥərbir adəm kəz yaxlirini yaoɳdurup pəryad kətüridu.
4 Ḥəxbonoɳa, Elealaḥ xəḥərlirigə yioɳa olixidu,
Awazliri Yaḥaz xəḥirigimu yetip baridu.
Xunga Moabning əskərlirimu nida ḳilidu;
Uning wujud-baoɳrini titrək basidu.
5 Mening ḳəlbimmu Moab üqün yioɳa-zar kətüridu;
Ularning ḳaqḳunliri Zoaroɳa ḥəm Əglat-Xeli-Xijaoɳa bədər ḳaqidu;
Mana ular toplixip, yioɳlioɳan peti Luḥitḳa qiḳidioɳan dawan yoli bilən yuḳirioɳa mangidu,
Ḥoronaimoɳa qüxidioɳan yolda turup ḥalakəttin nalə-zar kətüridu.
6 Qünki Nimrimdiki sular ḳurup ketidu,
Ot-qəplər solixip,
Gül-giyaḥ tügəp ketidu;
Ḥeq yap-yexilliḳ ḳalmaydu.□
7 Xunga ular bayliḳliri, tapḳan-tərginini yioɳip «Tərək wadisi»din ətməkqi bolidu;
8 Ularning kətürgən yioɳisi Moabning qegrasioɳa,
Aḥu-zarliri əglaimoɳa,
Pioɳanliri Bəər-elimoɳa yetidu.
9 Dimonning suliri ḳanoɳa tolup ketidu,
Qünki Dimonning üstigə tehimu kəp balayi'apətni toplaymən;
Qünki Moabning ḳaqḳunliri ḥəm zeminida ḳaloɳanliriningmu üstigə bir xirni əwətimən.□

16

Dawami

1 «Əmdi *oɳəllə-parak* ḳozisini Sela *rayondin* elip,
Qəl-bayawandin ətüp zeminlarning ḥəkümranioɳa,
Yəni Zion ḳizining teoɳioɳa əwətkin!» □
2 Uwisidin quwulup patiparak bolup kətkən ḳuxlardək,
Moab ḳizliri Arnon dəryasining keqikliridə *alakẓadə* yüridu. □

Moab bəglirining bir-birigə səzlixi

3 «Parasət bilən ḥəküm ḳilinglar!»

□ **15:6 «Ularning ḳaqḳunliri Zoaroɳa ḥəm əglat-xeli-xijaoɳa bədər ḳaqidu (5-ayət) ...qünki Nimrimdiki sular ḳurup ketidu...»** — biliximizqə 5- wə 6-ayəttiki xəḥərlər (Zoar, Nimrim ḳatarliḳlar) Moabning jənubiy təripidə. Ar, kir, Nebo, Mədəba bolsa ximaliy təripidə. Ḳarioɳanda bolidioɳan ḥujum ximal tərəptin kəlgəqkə, ular jənubiy tərəpkə ḳaqidu. Asuriyə Moaboɳa ikki ḳetim ḥujum ḳildi, miladiyədin ilgiriki 715- wə -711-yilida. □ **15:9 «Dimon»** — bəlkim «Dibon» (1-ayət) bilən ohxax boluxi mumkin, yərliklər Dibonni bəlkim «Dimon» dəp atixi mumkin. **«xir»** — kəlgüsidə Moabḳa tajawuz ḳilidioɳan (1) Asuriyə padixaḥini yaki (2) Babil padixaḥini kərsitidu. □ **16:1 «oɳəllə-parak ḳozisi»** — Moabdikilər Dawut padixaḥning waḳtidin baxlap Israiloɳa beḳinip kəlgən, xundaḳla ularning ḥimayisigə igə bolup kəlgən. Ular beḳinoɳanliḳini bildürüx üqün ḥər yili ḳozilarni əwətkən. Keyin ular beḳinixni rət ḳiloɳan (Təwrattiki «2pad.» 3-babni kərüng). Xunga bexarətning mənisi, uloɳa: — «Silər Yəḥudaoɳa yənə beḳinixinglar kerək; «ḳoza»ni əwətixinglar bilən Israilning baxpanaḥliḳioɳa igə bolisilər» degən bir nəsiḥət, yaki bolmisa ɵz-ɵzlirigə degən bir səzmu boluxi mumkin. Əməliyəttə (5- ḥəm 6-ayətkə ḳarioɳanda) ular ahirda təkəbburluḳtin xundaḳ ḳilmioɳan. «Sela» bolsa ḳoyliri kəp bir rayon idi. □ **16:2 «Moab ḳizliri Arnon dəryasining keqikliridə alakẓadə yüridu»** — Arnon dəryasi Moab bilən Israilning ortaḳ qegrisi idi. Moab ḳizliri baxpanaḥ izdəp Israiloɳa ətməkqi. Həritini kərüng.

4 «*I Zion ḳizi*, sayingizni qüxürüp qüxtiki yoruḳluḳni tün ḳarangoḳusidək ḳiling,
Xu oḳeriblarni yoxurup ḳoyoḳaysiz;
Ḳooḳlanoḳanlarni axkarilap ḳoymioḳaysiz!
Mening Moabdiki musapirlirimni өzingiz bilən billə turoḳuzoḳaysiz,
Ular üqün wəyran ḳiloḳuqining aldida baxpanaḥ boloḳaysiz!». □

Hudaning Moab bəglirigə bərgən wədisi

5 «*Өtünüxünglar tooḳra*, qünki əzgüqi yoḳilidu,
Ḥalakət yoḳ bolidu,
Əzgüqilərning ḥəmmisi zemindin yoḳilidu.
Өzgərməs meḥir-xəpḳət bilən bir təht tiklinidu;
«Dawutning qediri» iqidiki xu təht üstidə birsi olturidu.
U bolsa, ḥəḳiḳətən adalət yürgüzidioḳan, xundaḳla adalətni izdəydioḳan,
Ḥəḳḳaniyliḳni ilgiri süridioḳan bolidu.□ ■
6 — Biz Moabning ḥakawurluḳi tooḳrisida angliduḳ (u intayin ḥakawur!),
Yəni uning ḥakawurluḳi, təkəbburluḳi, noqiliḳ ḳilidioḳanliḳi tooḳrisida angliduḳ;
Biraḳ uning qong gəpliri bikar bolidu!■
7 Xunga Moab Moab üqün zar yioḳlaydu;
Ularning ḥəmmisi zar-zar yioḳlaydu;
Ḳayoḳu-ḥəsrətkə qəmüp Kir-Ḥarəsətning «kixmix poxkalliri» üqün zar-zar yioḳlanglar!□
8 Ḥəxbon rayonidiki etizlar,
Sibmaḥdiki üzüm tallirimu yigləp ketidu;
Əllərning əmirliri uning sərhil өsümlüklirini buzup qəyləydu;
Ular əslidə Yaazərgiqə yetip, qəl-dalalarni kəzgənidi;
Peləkliri sozulup, «*Өlük* Dengiz»ning nerisioḳa yətti.□ ■
9 Xunga Mən Yaazərning zar-yioḳisi bilən billə Sibmaḥning üzüm teli üqün yioḳlaymən;
I Ḥəxbon, Elealaḥ, Өz kөz yaxlirim bilən silərni suoḳirimən!

□ **16:4 «I Zion ḳizi, … ḳooḳlanoḳanlarni axkarilap ḳoymioḳaysiz!»** — bu səzlər qoḳum Moab bəglirining Ziondin baxpanaḥlik sorixini kərsitidu. **«…Mening Moabdiki musapirlirimni өzingiz bilən billə turoḳuzoḳaysiz, … baxpanaḥ boloḳaysiz!»** — muxu səzlər (yənə 3- wə 4- ayətning birinqi yerimi) bəlkim Moabning əlqilirining (Yəxaya pəyoḳəmbər bexariti bilən aldin’ala eytḳan) səzliridur. Ular ḳooḳlanoḳanlar üqün Israildin baxpanaḥlik soraydu. 4-ayətning ikkiniqi yerimi wə 5-ayət bəlkim Hudaning (Yəxaya pəyoḳəmbər arḳilik) bərgən jawabi. Demək, Israil Ḳutḳuzoḳuqi-Məsiḥ arḳilik Moab üqün baxpanaḥ bolidu (biraḳ Moab təkəbburluḳidin Hudaning iltipatini rət ḳilidu — təwəndiki 5-14-ayətlərni kərüng). □ **16:5 «Өtünüxünglar tooḳra, qünki əzgüqi yoḳilidu, ḥalakət yoḳ bolidu, əzgüqilərning ḥəmmisi zemindin yoḳilidu»** — bu səzlər, xübḥisizki, Hudaning Moab bəglirigə bərgən wədisidur. «Өtünüxünglar tooḳra» degən səz ibraniy tekistidə yoḳ. Biraḳ bizningqə «qünki» degən səz muxularning mənisini iqigə alidu. Huda Moabning өzidin baxpanaḥlikni ətünüxini ḳarxi alididioḳanliḳini Yəxaya pəyoḳəmbər arḳilik bildüridu. Əpsuski, ular təkəbburluḳtin rət ḳilidu. (6-14-ayətlərni kərüng). **«Dawutning qediri»** — kəlgüsi Israiloḳa wə aləmgə bolidioḳan Məsiḥ-Padixaḥ qoḳum Dawutning jəmətidin bolidu. «Dawutning qediri» əslidə Yerusalemda tikilip muḥim bir ibadət ornini («2Sam.» 6:18), yaki Dawutning өz өyini kərsətsə kerək. ■ **16:5** Yəx. 9:6; Dan. 7:14, 27; Mik. 4:7; Luḳa 1:33 ■ **16:6** Yər. 48:29, 30 □ **16:7 «Kir-Ḥarəsət»** — 12-ayəttə «Kir-Ḥərəs»mu dəp atilidu. **«kixmix poxkalliri»** — «Ḥox.» 3:1ni kərüng. Baxḳa birhil tərjimisi: — «ulliri». □ **16:8 «Yaazər»** — Moabning ximaliy qegrasining nerisidiraḳ, xərḳ təripi «qəl-dalalar», oḳərb təripi «(Өlük) Dengiz». Demək, Moab hilwət jay boloḳini bilən heli yiraḳlaroḳa təsiri boloḳan bir məmlikətkə aylanoḳan. ■ **16:8** Yər. 48:32, 33

Qünki yazlik mewiliringgə, ḥosulung üstigə təntənə bir sada yangritilidu.□ ■
10 Huxallik mewilik baoʏlardin məḥrum kilinip,
Xadlikmu yok kilinidu;
Üzümzarliklarda nə nahxa awazliri anglanmaydu,
Nə təntənə kilinmaydu;
Dəssigüqilər üzüm kəlqəklirini qəyliməydu.
Qünki Mən üzüm kəlqəkliridiki huxal warkiraxlarni tohtattim.□
11 Xunga iq-baoʏrilirim Moab üqün qaloʏan qiltardək aoʏrip mungluk yangraydu,
Iqim Kir-Ḥərəsdikilər üqünmu xundak;
12 Xundak boliduki, Moab əzini upritip dua kiloʏili əzining «yukiri orni»oʏa qikip kəlgəndə,
Yaki dua kiloʏili «mukəddəs əyi»gə kirgəndə,
U muwəppəkiyətkə erixəlməydu.■
13 Mana muxu səzlərni Pərwərdigar Moab tooʏruluk burun eytkan.
14 Birak ḥazir Pərwərdigar xundak dəydu: —
«Üq yil iqidə mədikar ḥesabliʏandək,
Moabning kəpligən koxun-aḥalisi boloʏini bilən,
Uning pəhirləngən xəḥriti yəksan bolidu;
Ularning kaldukliri bolsa intayin az wə ḥalsiz bolidu». □

17

Dəməxk wə Əfraim tooʏruluk bir bexarət

1 Dəməxk tooʏruluk yükləngən wəḥiy: —
Mana, Dəməxk xəḥər bolup turuwərməy, naḥayiti bir dəwə harabilikka aylandurulidu.
2 Aroərdiki xəḥərlər adəmzatsiz bolup,
Koy padiliriʏa kaldurulidu,
Ular tinq-aman yatidu,
Ularni korkutkudək ḥeqbir adəmmu kərünməydu.
3 Əfraimda bolsa, koroʏanlik xəḥərlər yokilidu,
Dəməxkning xaḥanə ḥokuki,
Suriyəning kalduklири yokilidu;
Ular «Israilning xəḥriti»dək yok bolidu.
— dəydu samawi koxunlarning Sərdari boloʏan Pərwərdigar.□
4 Xu küni xundak boliduki, Yakupning xəḥriti suslixip,
Tenidiki semiz ətlər sizip ketidu.

□ **16:9 «Xunga Mən Yaazərning zar-yioʏisi bilən billə Sibmaḥning üzüm teli üqün yioʏlaymən» —** 10-ayəttiki səzligüqi Huda boloʏanikən («Mən ..tohtitimən…»), 9-ayəttiki səzligüqimu xübḥisizki Hudaning Əzidur. Bu adəmni ḥəyran kalduridu. Huda Yaazərdikilərni jazalaydu; xuning bilən ular Sibmaḥdiki yokap kətkən üzümzarlar üqün yioʏlaydu. Huda ularni jazalaxi bilən təng Əzimu kayoʏuridu. **«ḥosulung üstigə təntənə bir sada yangritilidu» —** adəttə ḥosul aloʏanda huxalliktin warkiraxlar bolidu, əlwəttə. Birak muxu yərdə, düxminining oʏəlibisidin keyinki təntənə warkiraxlar kərsitilidu. Baxka birhil tərjimisi: «… Ḥosulungoʏa boloʏan təntənə sadasi yangraxtin tohtidi». ■ **16:9** Yər. 48:32 □ **16:10 «Dəssigüqilər» —** üzüm xarabi qikirix üqün üzümlərni kəlqəkkə koyup dəssəydioʏan adəmlər. ■ **16:12** Kan. 32:37, 38, 39 □ **16:14 «mədikar ḥesabliʏandək…» —** mədikar ixligən wakitni intayin tooʏrilik bilən ḥesablaydu, əlwəttə — demək, muxu «üq yil», kəmmu əməs, artukmu əməs dəl üq yilni bildüridu. □ **17:3 «Ular «Israilning xəḥriti»dək yok bolidu» —** səzmusəz tərjimə kiloʏanda, «Ular Israilning xəḥritidək bolidu». Oylaymizki, muxu səz kinayilik gəp bolup: — «xəḥriti yok» degənlik (4-ayətni kərüng). Bəzi alimlar, kəlgüsidə Israilning xəḥriti əsligə kəltürülidu, xunga Dəməxkningmu xəḥriti bolidu, dəp karaydu.

5 Ularning ḥali bolsa ormiqi buoɳday oroɳandin keyin,
Yəni biliki bilən yioɳip oroɳandin keyin,
Ḥətta Rəfayim jiloɳisida adəmlər baxaḳlarni tərgəndin keyinki ḥalətkə ohxax,
ḳaloɳini yoḳ deyərlik bolidu;□
6 Ḥalbuki, yənə azraḳ tərgüdək baxaḳ,
Zəytun dərihi silkingəndin keyin,
Əng uqida ikki-üq tal mewə,
Kəp mewiligən xahlirida tət-bəx tal mewə ḳaldurulidu,
— dəydu Israilning Hudasi boloɳan Pərwərdigar.
7 — Xu küni insan bolsa Yaratḳuqisioɳa nəzirini tikidu,
Kəzi Israildiki Muḳəddəs Boloɳuqida bolidu.
8 Ular əz ḳurbangaḥlirioɳa, yəni əz ḳoli bilən yasioɳanlirioɳa,
Yaki barmaḳliri bilən xəkilləndürgənlirigə ḥeq ḳarimaydu,
Nə «Axəraḥ»laroɳa nə «kün tüwrükliri»gə ḥeq ümid baoɳlimaydu.□
9 Xu künidə uning ḳoroɳanliḳ xəḥərliri,
Əslidiki Israillarning aldida qatḳalliḳḳa wə taḳir taoɳlaroɳa aylanduruloɳan harabə xəḥərlərdək,
Ḥəmmisi wəyran bolup ketidu. □
10 Qünki nijating boloɳan Hudani untup ḳalding,
Küqüng boloɳan «Ḳoram Tax Boloɳuqi»ni əslimiding;
Xunga sən «sərhil» əsümlüklərni tikip ḳoyoɳining bilən,
Wə yaḳa yurttiki üzüm tallirini tikkining bilən,□
11 Ularni tikkən künila yaxartḳining bilən,
Tikkən ətisila ularni qeqəklətkining bilən,
Ḥosulioɳa erixkən künidə, u pəḳət bir patman dawalioɳusiz ḳayoɳu-ḥəsrət bolidu, halas!□
12 Ḥəy! Kəp həlḳlərning quḳan-sürənliri!
Ular dengiz-okyanlarni uroɳutup dolḳunlardək xawḳunlarni kətüridu,
Aḥ, əllərning ḳaynam-taxḳinliri!
Dolḳunlanoɳan küqlük sulardək ular ḳaynam-taxḳinlarni kətüridu.
13 Əllər uluoɳ sularning ḳaynam-taxḳinliridək dolḳunlinip ketidu;

□ **17:5 «Ularning ḥali bolsa ormiqi buoɳday oroɳandin keyin, yəni biliki bilən yioɳip oroɳandin keyin, … ḳaloɳini yoḳ deyərlik bolidu» —** demək, ormiqi əgər bilikini ixlitip orsa, naḥayiti az baxaḳlar ḳelip ḳalidu; Rəfayim (Rəfayiylarning) jiloɳisi Yerusalemning jənub təripidə, u yərgə kəmbəoɳəllər berip ormiqilar ḳaldуroɳan buoɳdayni terətti; əlwəttə tərgəndin keyin ḳaloɳan buoɳday «yoḳ deyərlik» bolidu; Hudaning jazasi bilən Əfraimning adəmliri, xəḥriti, ḥəmmisi ohxaxla «yoḳ deyərlik» bolidu. Muxu balayi'apətlər Asuriyə imperiyəsining birnəqqə ḳetimliḳ tajawuzliri bilən ularning bexioɳa kəldi. Ahirida Asuriyə Əfraimdiki kəp aḥalini sürgün ḳildi (miladiyədin ilgiriki 722-yili). □ **17:8 «Ular əz ḳurbangaḥlirioɳa… nə «Axəraḥ»laroɳa nə «kün tüwrükliri»gə ḥeq ümid baoɳlimaydu» —** muxu ayəttiki ḳurbangaḥlar wə «kün tüwrükliri», xübḥisizki, butlaroɳa qoḳunuxta ixlitidioɳan nərsilər. «Axərahlar» degən butlar bəlkim butpərəslikkə beoɳixlanoɳan dərəhliklər idi. Dərəhlər bəlkim «ayal məbud» xəklidə oyuloɳan yaki nəḳixləngən bolsa kerək. Adəmlərning hiyallirida, muxu məbud «zeminni munbətlik ḳilarmix» wə «ayallarni tuoɳumqan ḳilarmix». Bularoɳa qoḳunux adətlirining ḥərhil jinsiy əhlaḳsizliḳ bilən munasiwiti bar idi. Xu səzlərgə ḳarioɳanda az bir ḳisim Əfraimdikilər Hudaoɳila ümid-ixənq baoɳlaydu. Bexarətning bir ḳetimliḳ əməlgə axuruluxini «2Tar.» 30-31-babtin, 34:9-ayəttinmu kərgili bolidu. □ **17:9 «əslidiki Israillarning aldida qatḳalliḳḳa wə taḳir taoɳlaroɳa aylanduruloɳan harabə xəḥərlərdək…» —** muxu kona «harabə xəḥərlər», Yəxua pəyoɳəmbərning yetəkqilikidə, Israillar Hudaoɳa tayinip zeminni ixoɳal ḳiloɳanda wəyran ḳilinoɳanidi. Xu harabə kona xəḥərlər ularoɳa Hudaoɳa tayinix kerəklikini əslitixi kerək idi. □ **17:10 «Xunga sən «sərhil» əsümlüklərni tikip ḳoyoɳining bilən, wə yaḳa yurttiki üzüm tallirini tikkining bilən,…» —** muxu ayəttiki «əsümlüklər» hurapiyliḳ bilən tikilgən, adəmni bay ḳilidioɳan yaki rawaj tapḳuzidioɳan «seḥriy əsümlüklər»mix.
□ **17:11 «Ḥosulioɳa erixkən künidə, u pəḳət bir patman dawalioɳusiz ḳayoɳu-ḥəsrət bolidu, halas!» —** pütkül ayətning baxḳa birnəqqə hil tərjimisi boluxi mumkin.

Birақ U ularning dəkkisini berixi bilənla, ular yiraққa bədər қeqip ketidu.
Ular taoɳdiki ot-qəplərning topa-topanliri xamalda yiraқlarоɳa uquruwetilgəndək,
Қara қuyun aldida qang-tozanglar қuyun boloɳandək ɦəydiwetilidu!■
14 Kəqtə — wəɦimə!
Tang səɦərdə — yoқ biraқ!
Mana bizni bulap kətkənlərning nesiwisi,
Bizdin olja-oɳəniymət eliwaloɳanlarning aқiwitidur!

18

Yəxayaning Efiopiyidin kəlgən əlqilərgə bərgən bexariti

1-2 Aɦ, Efiopiyə dəryalirining boyliridiki қanatlarning wizildioɳan awazliri bilən қaplanoɳan yər-zemin! —
Sən қomux kemilər üstidə əlqilərni dengizdin ətküzüp əwətisən;
— I yəl tapan həwərqilər,
Egiz boyluқ ɦəm siliқ terilik bir əlgə,
Yiraқ-yeқinlarоɳa қorқunq bolidioɳan bir millətkə,
Zemini dəryalar təripidin bəlüngən,
Küqlük, tajawuzqi bir əlgə *қaytip* beringlar!□
3 Jaɦanda turuwatқanlarning ɦəmmisi,
Jimiki yər yüzidikilər!
Taoɳlarda bir tuoɳ kətürülgəndila,
Kərünglar!
Kanay qelinoɳandila,
Anglanglar!□
4 Qünki Pərwərdigar manga mundaқ dedi: —
Mən tinqliқta turimən,
Nur üstidə yalildap turoɳan issiқtək,
Issiқ ɦosul məzgilidiki xəbnəmlik buluttək,
Өz turaloɳumda kəzitimən;□
5 Qünki ɦosul elix aldida,
Üzüm qeqəkligəndin keyin,

■ **17:13** Ayup 21:18; Zəb. 1:4; 35:5; 83:13-15; Ɦox. 13:3 □ **18:1-2 «Aɦ, Efiopiyə dəryalirining boyliridiki қanatlarning wizildioɳan awazliri bilən қaplanoɳan yər-zemin!»** — miladiyədin ilgiriki 715-yili, Efiopiyəning padixaɦi Pianқi Misirni ixoɳal қilip yengi bir sulalini (Misirdiki 25-sulalə) bərpa қiloɳandin keyin, Asuriyə imperiyəsigə қarxi bir ittipaқni xəkilləndürüx ümididə, ottura xərқtiki barliқ dələtlərgə əlqilərni əwətti. Muxu babta Yəxaya əlqilərning aldioɳa kelip, ularni қayturmaқqi bolup, yuқiriқi həwərni yətküzidu. **«I yəl tapan həwərqilər, egiz boyluқ ɦəm siliқ terilik bir əlgə, ...zemini dəryalar təripidin bəlüngən, küqlük, tajawuzqi bir əlgə қaytip beringlar!»** — Yəxaya pəyoɳəmbər əlqilərni өz dəlitigə (Efiopiyiliklər egiz boyluқ, siliқ terilik, əxəddiy bir həlқ idi) қaytixni dəwət қilidu. U ular arқiliқ yənə, kəlgüsidə pütkül dunya Pərwərdigaroɳa boysunidu, dəp jakarlimaқqi. Xuning bilən təng, u Yerusalemdikilərgə muxu ittipaқning paydisizliқini, Pərwərdigaroɳa tayanmisa ɦəmmə ixlirining қuruқ bolidioɳanliқini dəwatidu, əlwəttə. □ **18:3 ... «tuoɳ» ... «kanay»** — bularning nemini bildüridioɳanliқini bilix üqün, 11-bab ɦəm 27-babni kərüng. «Tuoɳ» ɦəm қutulux bəlgisi ɦəm dunyadiki əng ahirқi urux bilən munasiwətlik. kanay Hudaning өz қowmini өzigə qaқirixқa ixlitilidu. □ **18:4 «Mən tinqliқta turimən, nur üstidə yalildap turoɳan issiқtək, issiқ ɦosul məzgilidiki xəbnəmlik buluttək, Өz turaloɳumda kəzitimən»** — issiқ ɦəm xəbnəm gaɦida kərünmigini bilən, ularning ɦosuloɳa boloɳan təsiri naɦayiti küqlüktur. Hudamu ohxaxla daim «tinq» ɦəm kərünməydu; u ɦeqnemini demigəndək yaki қilmioɳandək turidu. Bu dunyadiki nuroɳun ixlar hudasiz қilinoɳandək boloɳini bilən (demək, Hudaning küq-қudriti xu ixlaroɳa kerək əməstək turoɳini bilən), Huda ɦaman Өz həlқi bilən billə bolidu, ɦəmmə ixlarning arқisida turidu ɦəm bəlgiləngən waқitta қolini sozidu (5- ɦəm 6-ayətni kərüng).

Qeqəklər üzüm boloɣanda,
U putioɣuqi piqaqlar bilən bihlarni kesip,
Ḥəm xahlirini kesip taxlaydu.□
6 Ular yioɣixturulup taoɣdiki aloɣur ɣuxlaroɣa,
Yər yüzidiki ḥaywanlaroɣa ɣaldurulidu.
Aloɣur ɣuxlar ulardin ozuqlinip yazni ətküzidu,
Yər yüzidiki ḥaywanlar ular bilən ɣixni ətküzidu.□
7 Xu künidə samawi ɣoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigaroɣa bir sowoɣat elip kelinidu;
Yəni egiz boyluq ḥəm silik terilik bir millәttin,
Yiraq-yeɣinlaroɣa ɣorɣunq bolidioɣan bir əldin,
Zemini dəryalar təripidin bəlüngən,
Küqlük, tajawuzqi bir millәttin berilidu;
Samawi ɣoxunlarning Sərdari Pərwərdigarning nami boloɣan jayoɣa,
Yəni Zion teoɣioɣa elip kelinidu. □

19

Misir jazalinip, tərbiyə berilip saɣaytilidu wə Hudaoɣa ibadət ɣilidu

1 Misir tooɣruluq yükləngən wəḥiy: —
Mana, Pərwərdigar tez uqidioɣan bulut üstigə minip,
Misiroɣa yetip kelidu;
Misirdiki butlar uning aldida təwrinip ketidu,
Misirning yüriki bolsa iqidin erip ketidu.
2 — «Wə Mən Misirliqlarni bir-birigə ɣarxi ɣutritimən;
Ularning ḥəmmisi əz ɣerindaxlirioɣa ɣarxi turixidu,
Əz ɣoxniliri bilənmu soɣixidu;
Xəḥər bilən xəḥər,
Padixaḥliq bilən padixaḥliq bir-birigə ɣarxi urixidu;
3 Wə Misirning roḥi əz iqidin yoɣap ketidu;
Mən ularni məsliḥətsiz ɣaldurimən;
Xunga ular butlarni wə ərwaḥlarni,
Ərwaḥlarni qaɣiroɣuqilarni ḥəm palqilarni izdəp məsliḥət soraydu;
4 Mən Misirliqlarni rəḥimsiz bir ḥəkümranning ɣolioɣa tapxurimən;
Əxəddiy bir padixaḥ ularning üstidin ḥəkümranliq ɣilidu» — dəp jakarlaydu samawi ɣoxunlarning Sərdari boloɣan Rəb Pərwərdigar;□
5 Ḥəm sular «dengiz»din yoɣaydu,

□ **18:5 «Ḥosul elix aldida, … qeqəklər üzüm boloɣanda, U putioɣuqi piqaqlar bilən bihlarni kesip, ḥəm xahlirini kesip taxlaydu» —** demək, muxu dunyadiki ḥəkümdarlar «Ḥosul, yəni dunyadiki barliq əl-yurtlar bizningki» degəndə, Huda tuyuqsiz ḥəmmisini ularning ɣolidin elip taxlap ularni yərgə ɣaritip ɣoyidu. □ **18:6 «… Aloɣur ɣuxlar ulardin ozuqlinip yazni ətküzidu, yər yüzidiki ḥaywanlar ular bilən ɣixni ətküzidu» —** bu ix waɣitliq əməs, bəlki Hudaning muxu dunyadiki ḥəkümdarlardin ḥoɣuqni tartiwelip, ularning urux-jedəllirini ahirlaxturup, dunyadiki ḥaywanlaroɣa tügimәs aramliq beridioɣanliqini bildüridu. □ **18:7 «Xu künidə … Pərwərdigaroɣa bir sowoɣat elip kelinidu… Pərwərdigarning nami boloɣan jayoɣa, yəni Zion teoɣioɣa elip kelinidu» —** demək, Efiopiyəliklər Hudani tonuydu ḥəm Hudaoɣa ɣiloɣan ibaditi ɣobul ɣilinidu. Xübḥisizki, ular muxu yərdə əzila əməs, bəlki dunyadiki barliq millətlərgə wəkil bolup, Pərwərdigaroɣa beɣinidu. □ **19:4 «mən Misirliqlarni rəḥimsiz bir ḥəkümranning ɣolioɣa tapxurimən…» —** muxu bexarətni bəlkim awwal Efiopiyəlik Pianqi (miladiyədin ilgiriki 715-yili), Asuriyəlik Sargon (20-babni kərüng), Asuriyəlik Sənnaherib wə yaki keyinki Pars padixaḥliri Kambisis (miladiyədin ilgiriki 525-yili), andin Ataksərksis (III) «Oqus» ɣatarliqlar (miladiyədin ilgiriki 343-yili) təripidin əməlgə axuruloɣan idi.

Dəryasi ḳaoŋjirap pütünləy ḳurup ketidu;□
6 Dəryalarni sesiḳqiliḳ ḳaplaydu,
Misirning østəng-ḳanalliri ḳaoŋjirap tügəydu;
Ḳomuxlar ḥəm yekənlər solixidu;
7 Nil dəryasi boyidiki yərlər,
Nil dəryasining ḳuyulux aoŋzidiki yərlər giyaḥsiz ḳalidu,
Nil dəryasi boyidiki ziraətlərning ḥəmmisi ḳurup, tozup, yoḳilidu.
8 Beliḳqilar bolsa zar ḳaḳxaydu;
Nil dəryasioŋa ḳarmaḳ taxlioŋuqilarning ḥəmmisi nalə kətüridu;
Sularning üstigə tor yayoŋuqilarning bexi sanggilap ketidu.
9 Zioŋirqilar ḥəm libas toḳuoŋuqilar hijalətqiliktə ḳalidu,
10 jəmiyətning «tüwrük»liri parə-parə bolup,
Mədikarlarning kənglimu yerim bolidu.
11 Tolimu əhməḳ Zoan xəḥirining əməldarliri!
Pirəwnning əng dana məslihətqiliridin əhmiḳanə məsliḥətlər qiḳidu!
Silər ḳandaḳmu Pirəwngə: —
«Mən bolsam danalarning əwladi,
Ḳədimki padixaḥlarning nəslidurmən!» — dəwatḳansilər tehi?□
12 *Misir*, sening danixmənliring ḥazir ḳeni?
Ular danixmən bolsa, samawi ḳoxunlarning Sərdari boloŋan Pərwərdigarning Misir tooŋruluḳ nemilərni kəngligə pükkənlikini sanga ayan ḳilsun!
13 Zoan xəḥirining əməldarliri nadanlaxti,
Məmfis xəḥirining əməldarliri aldinip kətti;
Misir ḳəbililirining «burjək tax»liri bolsa ularni eziḳturup ḳoydi.□
14 Pərwərdigar ularning arisioŋa bir ḳaymuḳturoŋuqi roḥni arilaxturiwətti;
Xunga birsi məst bolup øz ḳusuḳida teyilip ələng-sələng boloŋandək,
Ular Misirdikilərni ḥərbir ixida ələng-sələng ḳiliwətti.
15 Xuning bilən Misiroŋa,
Bax, ḳuyruḳ, palma xehi yaki ḳomuxlar ḳilalioŋudək ḥeqḳandaḳ amal ḳalmaydu. □ ■
16 Xu küni Misirdikilər ḳiz-ayallaroŋa ohxap ḳalidu,
Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloŋan Pərwərdigar ḳolini ularning üstigə tənglixi bilən titrəp ḳorḳidu,
17 Ḥəmdə Yəḥuda zemini bolsa Misiroŋa wəḥimə bolup ḳalidu;
Qünki samawi ḳoxunlarning Sərdari boloŋan Rəb Pərwərdigarning bekitkən iradisi tüpəylidin,
Yəni Uning øzlirigə ḳaritiloŋan iradisi tüpəylidin,
Kimgə Yəḥudaning gepi ḳilinsila xu qøqüydu.
18 Xu küni Ḳanaanning tili søzləydioŋan,
Wə samawi ḳoxunlarning Sərdari boloŋan Pərwərdigaroŋa beḳinip sadiḳliḳ ḳəsimi ḳilidioŋan Misirning bəx xəḥiri bolidu;
Ulardin biri «Ḥalak xəḥiri» dəp atilidu.□ ■
19 Xu küni Misirning zemini otturisida Pərwərdigaroŋa ataloŋan bir ḳurbangaḥ,

---

□ **19:5 «sular «dengiz»din yoḳaydu»** — muxu yərdə «dengiz» Nil dəryasini kərsitidu. □ **19:11 «Pirəwn»** — Misir padixaḥlirining dəwr-dəwrgiqə ixlətkən unwani. **«Mən bolsam... ḳədimki padixaḥlarning nəslidurmən!»** — Misirning ərp-adətliri boyiqə, padixaḥning məslihətqilirining ḥəmmisi yuḳiri təbiḳilik yaki padixaḥ jəmətidin boluxi kerək idi. □ **19:13 «Məmfis»** — yaki «Nof». **«Misir ḳəbililirining «burjək tax»liri»** — bəlkim Misir jəmiyitidiki mətiwərlərdur. □ **19:15 «Bax, ḳuyruḳ, palma xehi, ḳomux»** — bəlkim Misir jəmiyitidiki ḥərhil təbiḳidiki adəmlərni bildüridu. ■ **19:15** Yəx. 9:13 □ **19:18 «Ḳanaanning tili»** — «Ḳanaan» Pələstin, yəni Israilning zemini, ḥazirḳi «Israiliyə»ni kərsitidu. Xunga ular ibraniy tilini søzlixidu. ■ **19:18** Ḳan. 10:20; Yər. 12:16

Ḥəm qegrasida Pərwərdigarοɣa ataloɣan bir tüwrük bolidu.
20 Bular bolsa samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigarοɣa ḥəm bəlgə ḥəm
xaḥit bolidu;
Qünki əzgüqilər tüpəylidin ular Pərwərdigarοɣa nalə kətürgən bolidu;
U ularni ərkinlikkə qiḳiridioɣan bir ḳutḳuzoɣuqi ḥəm ḳooɣdioɣuqini əwətidu.□
21 Pərwərdigar Misirliḳlarοɣa tonutulup ayan ḳilinidu;
Xu küni Misir Pərwərdigarni tonuydu;
Ular uningοɣa ḳurbanliḳ axliḳ ḥədiyəliri bilən ibadət ḳilidu;
Ular Pərwərdigarοɣa ḳəsəm iqidu wə uningοɣa əməl ḳilidu.■
22 Pərwərdigar Misirni uridu;
U ularni uridu ḥəm saḳaytidu;
Xuning bilən ular Pərwərdigarning yenioɣa ḳaytidu,
U ularning dua-tilawitini ḳobul ḳilip ularni saḳaytidu.
23 Xu küni Misirdin Asuriyəgə mangidioɣan, egiz kətürülgən tüz yol eqilidu;
Asuriyəliklər Misirοɣa kiridu,
Misirliḳlar Asuriyəgə kiridu;
Misir Asuriyə bilən billə *Hudaning* hizmət-ibaditidə bolidu.□
24 Xu küni Israil Misir wə Asuriyə bilən bir bolup,
Üqisi, yər yüzidikilərgə bəht yətküzgüqilər bolidu.
25 Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar ularοɣa bəht ata ḳilip: —
«Həlḳim boloɣan Misirοɣa,
Өz ḳolumning ijadi boloɣan Asuriyəgə
Wə Өz mirasim boloɣan Israiloɣa bəht yar bolsun!» — dəydu. □

20

Misir tooɣruluḳ yənə bir bexarət

1 Asuriyəning *sərdari boloɣan* «Tartan» Axdod xəḥirigə kelip muḥasirə ḳiloɣan yili Asuriyə padixaḥi Sargon uni əwətkən (u Axdodḳa ḳarxi jəng ḳilip uni ixoɣal ḳildi):

□ **19:20 «Bular .. Pərwərdigarοɣa ḥəm bəlgə ḥəm xaḥit bolidu; qünki əzgüqilər tüpəylidin ular Pərwərdigarοɣa nalə kətürgən bolidu; u ularni ərkinlikkə qiḳiridioɣan bir ḳutḳuzoɣuqi ḥəm ḳooɣdioɣuqini əwətidu…»** — (18-22-ayətlər) — Muxu ayətlərdiki bexarət bəlkim ahirḳi zamanda əməlgə axurulidu. Bəzi alimlar bexarətlər miladiyədin ilgiriki 4-1-əsirlərdə «ḳismən əməlgə axuruloɣan» dəp ḳaraydu. Xu zamanlarda Misir nuroɣun Yəḥudiy musapirlarni ḳobul ḳilip, ularοɣa Misirning qegrisioɣa yeḳin jayda yengi bir ibadəthanini ḳuruxḳa yol ḳoydi wə ḥətta uni ḳuruxḳa yardəm bərdi. Miladiyədin keyin Misirdiki məsiḥiy jamaətlərmu naḥayiti kəp boloɣan. ■ **19:21** Mal. 1:11 □ **19:23 «Xu küni Misirdin Asuriyəgə mangidioɣan, egiz kətürülgən tüz yol eqilidu…»** — muxu yol ḥelihəm məwjut. Birak Israil ḥəm Misir wə Suriyələr otturisidiki munasiwət yahxi bolmioɣaqḳa, yol uzundin buyan etiklik ḥaləttə turmaḳta. □ **19:25 «Həlḳim boloɣan Misirοɣa, Өz ḳolumning ijadi boloɣan Asuriyəgə wə Өz mirasim boloɣan Israiloɣa bəht yar bolsun!»** — pikrimizqə muxu bexarətning (1-25-ayətlərning) ahirḳi ḳismi («xu küni Misirdikilər ḳiz-ayallarοɣa ohxap ḳalidu…» yəni 16-ayəttin baxlap) tehi əməlgə axurulmioɣan. Yəxayaning dəwridikilər üqün, bu bexarət ularning Misirοɣa ḳoxuluxḳa bolmaydioɣanliḳini bildürgən; bundaḳ ḳilix Pərwərdigarοɣa ixənməslikkə barawər. Bexarəttə, ular Misirοɣa əməs, bəlki Misir əzlirigə beḳindi bolidu, deyilidu. Ahirda Huda Misirliḳlarni Israillar ḳorḳidioɣan Asuriyəliklər bilən billə Өzigə, xundaḳla Israiloɣa beḳinduridu.

—□
2 — Xu qaoɣda Pərwərdigar Amozning ooɣli Yəxaya arkilik səz kiloɣanidi.
U uningoɣa: —
«Qatrikingdin bəz iq tambilingni seliwət, putungdiki kəxingni seliwət» — degənidi;
U xundak kildi; yalingaq wə yalang ayaoɣ mengip yürdi.□
3 Wə Pərwərdigar ahirida mundak dedi: —
«Mening kulum Yəxaya Misir wə Efiopiyə tooɣruluk həwər beridioɣan bexarət ḫəm karamət süpitidə bolux üqün yalingaq ḫəm yalang ayaoɣ üq yil mengip yürgəndək, 4 Ohxaxla Misirlik əsirlər wə Efiopiyəlik sürgünlər yax bolsun, keri bolsun, yalingaq ḫəm yalang ayaoɣ, kasisi oquk ḫalda Asuriyə padixaḫi təripidin Misirni xərməndiliktə kaldurup, yalap epketilidu. □ 5 Ular bolsa korkuxup, əz tayanqisi boloɣan Efiopiyədin wə pəhri boloɣan Misirdin ümidsizlinip ketidu. 6 Xuning bilən bu dengiz boyidikilər: —
«Mana bu Asuriyə padixaḫining wəswəsidin korkup baxpanaḫlik izdəp baroɣan tayanqimizoɣu, bizlər əmdi kandakmu kutulalaymiz?» — deyixidu»». □

21

Babil tooɣrisida yənə bir bexarət

1 «Dengizning qəl-bayawini» tooɣrisida yükləngən bir wəḫiy: —
«Jənub tərəptə koyuntazlar ətüp ketiwatkandək,
Dəḫxətlik zemindin bir nemilər keliwatidu!». □

Yəxayaning səz kilixi

2 — Azablik bir wəḫiy-kərünüx manga ayan kilindi;
Hain hainlik kiliwatidu,
Bulangqi bulangqilik kiliwatidu.
«I Elam, ornungdin tur, qik!
Media, muḫasirə kilip korxiwal!»

□ **20:1 «Asuriyəning sərdari boloɣan «Tartan» Axdod xəḫirigə kelip muḫasirə kiloɣan yili» —** miladiyədin ilgiriki 715-yili Filistiylərning bir paytəhti boloɣan Axdod Misirning kutritixi bilən Asuriyə imperiyəsidiki asarətlərni buzup isyan kətürdi. Ikki yil iqidə ular yənə məoɣlup boldi. Misir tohtimay ularni kutritip, korallik yardəm berixni wədə kilip, əlqilərni Moabka, Edom ḫəm Yəḫudaoɣa əwətti, Asuriyə imperiyəsigə karxi bir ittipakni otturioɣa qikarmakqi boldi. Birak miladiyədin ilgiriki 711-yili Asuriyə imperiyəsi Axdod xəḫirini ixoɣal kildi. Misir ularoɣa ḫeq yardəm kilmidi. Huda Yəxaya arkilik Israiloɣa hudasiz, tayanqisiz Misiroɣa tayinixning tooɣra əməslikini ḫəm mundak kilixning bihudə ix ikənlikini kərsitidu. □ **20:2 «Xu qaoɣda Pərwərdigar Amozning ooɣli Yəxaya arkilik səz kiloɣanidi..» —** muxu 20-babtiki bexarət naḫayiti kiska wakit iqidə əməlgə axuruloɣan. Bexarətning əməlgə axurulixini kərgən kixilər yukiriki 19-babtiki ahirki zamanlarni kərsitidioɣan (Asuriyə wə Misir tooɣruluk) bexarətning ahirida mukərrər əməlgə axurulidioɣanlikidin ḫeq guman kilmasliki kerək. **«Pərwərdigar ... uningoɣa: — «Qatrikingdin bəz iq tambilingni seliwət...» degənidi. U xundak kildi; yalingaq wə yalang ayaoɣ mengip yürdi» —** buningdin kərüxkə boliduki, Yəxaya adəttə bəz kiyim kiyip yüridioɣan boluxi mumkin. Yəxayaning ḫəkikətən «kipyalingaq» yaki pəkət «kaltə ixtanlik» ikənlikigə bir nemə deyix təs. □ **20:4 «Misirlik əsirlər wə efiopiyəlik sürgünlər yax bolsun, keri bolsun... kasisi oquk ḫalda Asuriyə padixaḫi təripidin ... yalap epketilidu» —** xu bexarət bəlkim 701-yili, yəni Asuriyə bilən Misir sokuxkan Əltəkəḫ degən yərdə boloɣan jəngdə əməlgə axuruloɣan. Asuriyə Misirdiki ḫəm Efiopiyədiki nuroɣun əsirlərni epkətkən. □ **20:6 «bu dengiz boyidikiliri» —** Filistiyəliklər ḫəm Yəḫudalikларni kərsitidu. □ **21:1 «Dengizning qəl-bayawini» —** Babilni kərsitidu (9-ayətni kərüng). «Dengiz» bolsa, muxu yərdə Babil xəḫiri jaylaxkan, naḫayiti kəng Əfrat dəryasini kəsitidu. Əmdi nemixka «dengizning qəl-bayawini» deyilidu? Yəxaya bəlkim Babilni kinayilik gəp bilən mazak kilidu; Babil katta, büyük xəḫər boloɣini bilən, ḫəkikət jəḫitidin yaki mənggülük roḫiy bayliklar jəḫitidin eytkanda naḫayiti bir qəl-bayawan, halas.

Uning səwəbidin kətürülgən ḫəmmə nalə-pəryadlarni tügitiwəttim.□
3 — Xunga iq-baoɣrim aoɣriḳ-azab bilən toldi,
Toloɣiḳi tutḳan ayalning azabliridək,
Kərgənlirimdin toloɣinip kəttim,
Angliɋinimdin parakəndə boldum.□
4 Xunga kənglüm parakəndə bolup ḫasirap kəttim,
Meni dəḫxət ḳorḳunq basti;
U mən zoḳ alidioɣan keqini sarasimə bolidioɣan keqigə aylandurdi.□ ■
5 Ular dastihan wə giləm-kərpilərnimu salidu;
Ular yeyixidu, iqixidu;
«Ḫəy esilzadilər, ornunglardin turup ḳalḳanni maylanglar!»□
6 Qünki Rəb manga: —
«Barɋin, kərgənlirini əyni boyiqə eytidioɣan bir kəzətqini təhləp ḳoyɋin» — degənidi.□
7 — «U jəng ḫarwilirini, jüp-jüp atliḳ əskərlərni,
Jəng ḫarwilirini exəklər bilən,
Jəng ḫarwilirini təgilər bilən kərgəndə,
U diḳḳət bilən, naḫayiti diḳḳət bilən kəzətsun!»□

□ **21:2 «Hain hainliḳ ḳiliwatidu… bulangqiliḳ ḳiliwatidu»** — xübḫisizki, Babilning üzlüksiz ḳiliwatḳan ḳilmixlirini kərsitidu. **«I Elam, ornungdin tur, qiḳ! Media, muḫasirə ḳilip ḳorxiwal!»** — ikki imkaniyət bar. Muxu bexarət yaki miladiyədin ilgiriki 689-yili Asuriyə imperatori Sənnaheribning Babiloɣa besip kirip wəyran ḳiloɣanliḳini yaki miladiyədin ilgiriki 539-yili Parslar wə Medialar Ḳorəx imperatorining baxqiliḳida besip kirgənlikini kərsitidu. Əgər birinqi xərḫ tooɣra bolsa, u qaoɣda «Elam ornungdin tur, qiḳ! Media, muḫasirə ḳilip ḳorxiwal!» degən sözlərni Babil padixaḫi Merodaḳ-Baladan əz ittipaḳdaxliri Elam wə Mediaoɣa eytḳan, bu sözlər «Asuriyəgə ḫujum ḳil!» degən mənidə boloɣan bolidu. U qaoɣda Asuriyəning imperatori Sənnaherib məoɣlup boloɣan. Keyin u ḳaytidin ḫujim ḳilip Babilni ixoɣal ḳildi. Xu qaoɣda u Babilni pütünləy wəyran ḳilip, ularning ḫəmmə butlirinimu qeḳip parə-parə ḳildi. Ikkinqi xərḫ tooɣra bolsa, muxu sözlər Ḳorəx əzining ḳoxunliriɋa degən gəp bolidu (Babiloɣa ḫujum ḳil!). Bizningqə bolsa bexarət Ḳorəxningki muxu ḫujumini kərsitidu; birak ikki ḳetimliḳ ixoɣal ḳilixning ḫəmmisidə ohxaxla Yəxayaning kərsətkən kərsətmisi, yəni «Babiloɣa ixənmənglar ḫəm tayanmanglar!» degini təkitlinidu. **«Uning səwəbidin kətürülgən ḫəmmə nalə-pəryadlarni tügitiwəttim»** — bu əlwəttə Hudaning səzi boluxi kerək. Demək, Babilning hainliḳi, tajawuzqiliḳ ḳilip olja aloɣanliḳi, adilsizliḳi, rəḫimsizliki ḳatarliḳlar tüpəylidin halayiḳ ḳattiḳ nalə-pəryadlarni kətürgənidi; Huda ularning nalə-pəryadliriɋa Hhatimə beridu; qünki U Babilning əzini tügəxtürgənidi. □ **21:3 «Xunga iq-baoɣrim aoɣriḳ-azab bilən toldi, … angliɋinimdin parakəndə boldum»** — bu sözlər əlwəttə pəyoɣəmbərning əziningki boluxi kerək. Baxḳa birhil tərjimisi «Mən azabtin toloɣinip ḳariyalmidim; parakəndiqiliktin ḫeqnemini angliyalmidim». Bir jəḫəttin Yəxaya pəyoɣəmbər muxu kərünüxtə məlum bir xəḫərning Huda təripidin jazalinixini kəridu, xundaḳla bək azablinidu. Birak baxḳa bir jəḫəttin wə baxḳa bir dərijidə, Babil xəḫiri pütkül dunyaoɣa wəkil bolsa, u Hudaning ḳiyamət künidə gunaḫning əzini ḳandaḳ dəḫxətlik jazalixini kəridu, xundaḳla intayin azablinidu. Xübḫisizki, muxu bexarəttin eliximiz kerək boloɣan sawaḳ dəl muxudur. □ **21:4 «Mən zoḳ alidioɣan keqə»** — buni qüxinix təs; bəlkim Huda Yəxayaoɣa xu kərünüxni kərgüzgən keqidə u ayali bilən billə muḫəbbətləxməkqi boldimikin. ■ **21:4** Ayup 7:3 □ **21:5 «Ular dastihan wə giləm-kərpilərnimu salidu»** — baxḳa birhil tərjimisi «Dastihan selinglar, bir kəzətqi ḳoyunglar». **«ḳalḳan maylanglar!»** — birhil urux təyyarliḳi. Ḳalḳan maylansa ḳiliq-nəyzilər uningdin teyilip ketətti. Xunga Yəxaya muxu ayəttə bəlkim, Babilliḳlar ziyapəttə olturoɣinida, düxmənning ḳoxunliri yoloɣa qiḳip yürüx ḳiliwatḳanliḳini kərsitidu; xunga ziyapətning ornioɣa, urux təyyarliḳi ḳilixḳa tooɣra kelətti, dəp bexarət beridu. Keyinki (6-10) ayətlərnimu kərüng. Babilliḳlarning ziyapətkə ḳatnixixḳa intayin amraḳliḳining dangḳi qiḳḳanidi. Miladiyədin ilgiriki 539-yili, Babil ordisidikilər katta ziyapəttə bihud olturoɣan bir keqidə, Babil xəḫiri Medialiḳlar təripidin ixoɣal ḳilindi (Təwrattiki «Daniyal» 5-babni kərüng).- □ **21:6 «əyni boyiqə eytidioɣan bir kəzətqi»** — demək, ixənqlik adəm. Babilliḳlar bihudlixip olturoɣanliḳi tüpəylidin, Huda bəlkim Yəxayaoɣa kinayə ḳilip, ular üqün bir kəzətqini bəlgiləp ḳoyux kerək, deməkqi. Bu «hiyaliy kəzətqi»ning həwərliri 7-9-ayətlərdə hatirilinidu. □ **21:7 «U jəng ḫarwilirini, jüp-jüp atliḳ əskərlərni,… kərgəndə,..»** — baxḳa birhil tərjimisi: — «Bir ḳoxun atliḳ əskər jüp-jüp atlar bilən,… kərgəndə,…». **«jəng ḫarwilirini təgilər bilən kərgəndə,…»** — Pars imperatori Ḳorəx jəng ḳiloɣanda təgilərni düxmən ḳoxunliri iqigə ḫəydiwetip, ḳalaymiḳanqiliḳ qiḳiratti. U birinqi bolup axundaḳ taktikini ixlətkən.

8 U jawabən xirdək towlidi: —
«Rəb, mən kəzət munarida üzlüksiz kün boyi turimən,
Ḥər keqidə kəzəttə turimən;□ ■
9 — Wə mana, u jəng ḥarwiliri jüp-jüp atliḳ əskərlər bilən keliwatidu!»
Wə yənə jawab berip xundaḳ degən: —
Babil bolsa yiḳildi, yiḳilip qüxti,
Wə U ularning ilaḥlirining ḥərbir oyma məbudlirini yərgə taxlap parə-parə ḳiliwətti!».□ ■

Huda yənə Özigə sadiḳ boloɣanlaroɣa təsəlli beridu

10 — I Mening tepilgən danlirim,
Mening haminimdiki buoɣdaylirim,
Israilning Hudasi, samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigardin angliɣanni silərgə eytip bərdim! □

Edom tooɣruluḳ bir bexarət

11 «Dumaḥ» tooɣruluḳ yüklängən wəḥiy;
Birsi Seirdin kelip məndin: —
«I kəzətqi, keqining ḳanqiliki ətti? I kəzətqi, keqining ḳanqiliki ətti?» — dəp soraydu.□
12 Kəzətqi jawabən mundaḳ dəydu: —
«Səḥər kelidu, keqimu kelidu;
Yənə soriɣing bolsa, yənə kelip sora;
Yolungdin ḳaytip manga yeḳin kəl!» □

Ərəbiyə tooɣruluḳ bir bexarət

□ **21:8 «Rəb, mən kəzət munarida üzlüksiz kün boyi turimən, Ḥər keqidə kəzəttə turimən»** — bu səzgə ḳarioɣanda, Babilning wəyran ḳilinixini ümid ḳilidioɣanlar uzunraḳ waḳit kütüxi kerək bolidu. «Rəb» degənning baxḳa hil tərjimisi: «I hojam,...» ■ **21:8** Ḥab. 2:1 □ **21:9 «— Wə mana, u jəng ḥarwiliri jüp-jüp atliḳ əskərlər bilən keliwatidu!»** — yuḳiriḳi izaḥatni kərüng. Bəlkim muxu yərdə düxmən ḳoxuni oɣəlibə bilən ḳaytip berip, Babilning məoɣlup bolup yoḳitiloɣanliḳi tooɣrisida həwər yətküzidu. **«... U ularning ilaḥlirining ḥərbir oyma məbudlirini ... parə-parə ḳiliwətti!»** — «U» bəlkim Hudaning Özi. ■ **21:9** Yər. 25:12; 51:8; Wəḥ. 14:8; 18:2 □ **21:10 «I Mening tepilgən danlirim, Mening haminimdiki buoɣdaylirim,...»** — muxu ikki ibarə Israilning Hudaoɣa sadiḳ boloɣan, xundaḳla pəs orunda turidioɣan «ḳaldisi»ni kərsitidu. Hudaning jaza-tərbiyiliri iqidə japa tartix bilən ular tawlinip, «sap buoɣday»dək boloɣan. □ **21:11 «Dumaḥ»** — bolsa ibraniy tilida «süküt» degən mənidə. Umu Edomning kiqik bir yezisi. Biraḳ muxu yərdə Yəxaya yənə «Edom» degən isimni səz oyuni ḳilip tətürisiqə «Dumaḥ» dəp atioɣan. Demək, kəlgüsidə Edom kəp issiḳ-sooɣaḳlar bilən naḥayiti «süküt»lük bir jay bolup ḳalidu. **«Seir»** — Edomning yənə bir ismi. **«i kəzətqi, keqining ḳanqiliki ətti? I kəzətqi, keqining ḳanqiliki ətti?»** — kəzətqi (yaki jesəkqi)ning wəzipiliri birinqidin düxmənning ḥujumliridin həwər berip ḥəmmə adəmni oyoɣitix; ikkinqidin taktakqilik ḳilip keqining ḳaysi waḳit boloɣanliḳini halayiḳḳa uḳturux idi. Kəzətqi muxu yərdə xübḥisizki, Yəxaya pəyoɣəmbərning özidur. Uningmu muxu ikki wəzipisi bar idi — halayiḳni Hudaning jazasidin agaḥlandurux ḥəm xu jazaoɣa ḳanqə uzun bolup kətkənliki ḥəm uning ḳanqilik dawamlixidioɣanliḳi tooɣruluḳ həwər yətküzüx idi. Muxu yərdə bəlkim Edomdin qiḳḳan bir əlqi kelip Yəxayadin Edomni ḳaplap turoɣan, ḳarangoɣu «keqə»dək boloɣan balayi'apətlər ḳaqan tügəydu? — dəp soraydu. □ **21:12 «Kəzətqi jawabən mundaḳ dəydu: ...»** — jawabning üq ḳismi bar: — (1) «səḥər kelidu». Demək, muxu ḳarangoɣuluḳ tügəydu — biraḳ ḳaqan tügəydioɣanliḳini deməydu. (2) «keqimu kelidu» — Edomoɣa, dunyaoɣa nur kelidu (məsilən 7:18, 18:2ni kərüng). Biraḳ yənə bir keqə kelidu, u tehimu ḳarangoɣu bolup, bəlkim ḳiyamət künliridə bolidu (məsilən, 10:5, 13:10ni kərüng). Yəxaya muxu tooɣruluḳ agaḥlanduridu. (3) «soriɣing bolsa, ... manga yeḳin kəl!». Edom (jümlidin bəlkim baxḳa Yəḥudiy əməslər) muxu ixlarni eniḳlimaḳqi boloɣan bolsa, ərkinlik bilən Hudaning yenioɣa kelixkə, Hudadin biwasitə yaki pəyoɣəmbərliridin soraxḳa təklip ḳilinidu. Pəḳət öz yolliridin towa ḳilip yenip kəlsila, Huda ularni ḳobul ḳilidu.

13 Ərəbiyəning keqisi tooɣruluk yükləngən wəɦiy: —
«I Dedanliklarning karwanliri, silər Ərəbiyədiki janggalda ḳonup ḳalisilər;□
14 Ussap kətkənlərgə su apirip beringlar!
I Temadikilər, nanliringlarni elip ḳaqḳanlarni kütüwelinglar!□
15 Qünki ular ḳiliqlardin,
Oɣilaptin elinoɣan ḳiliqtin,
Kerilgən okyadin,
Uruxning azabidin ḳaqidu.
16 Qünki Rəb manga xundak degən: —
Bir yil iqidə mədikar ɦesablioɣandək,
Andin Kedarning bar xəripi yoḳilidu,□
17 Okyaqilarning ḳaldukliri,
Yəni Kedarning palwan-batur boloɣan ooɣulliri az ḳalidu;
Qünki Pərwərdigar, Israilning Hudasi xundak səz ḳiloɣan». □

22

Yerusalem tooɣruluk bir bexarət

1 Alamət kərünüx berilgən jiloɣa tooɣrisida yükləngən wəɦiy: —
Silər ɦəmminglar əgzilərning üstigə qiḳiwaloɣininglar zadi nemə ḳiloɣininglar?□
2 Silər huxallik dəbdəbisini kətüridioɣan,
Warang-qurungoɣa toloɣan yurt,
Xadlinidioɣan xəɦər;
Silərdin əltürülgənlər ḳiliq bilən qepiloɣan əməs,
Yaki jənglərdə əlgən əməs;
3 Əmirliringlarning ɦəmmisi birakla ḳeqixti;

□ **21:13 «Ərəbiyəning keqisi tooɣruluk» —** ibraniy tilida «Ərəbiyə tooɣruluk» ɦəm «keqidə» degən ikki mənilik boloɣan bir səzdur. Ikkinqi mənisi «keqidə» boloɣan bolup, bəlkim «Ərəblərning ḳarangoɣuluk wakti»ni kərsitidu. Əməliyəttə (Ərəblərning tarihi anqə hatirilənmigən boloɣaqka) dəl ḳaysi yilni kərsətkənlikini ɦazirqə enik dəp berəlməymiz. Miladiyədin ilgiriki 715-yili Sargon II Temadiki ḳəbililər wə pütkül «Ərəbiyə yerim arili»oɣa ḳarxi urux ḳiloɣan. Miladiyədin ilgiriki 703-yili Ərəblər Babildiki Merodak-Baladan bilən ittipak tüzgən wə Asuriyəlik Sənnaherib təripidin məoɣlup ḳilinip, ḳattik ziyan tartḳan. Bexarət bu qaoɣlarning birini kərsətsə kerək. **«…janggalda ḳonup ḳalisilər»** — demək, qong yoldin yirak, məlum bir düxmənning ḳorḳunqidin pinɦan jayda ḳonux kerək. Dedanliklar bolsa Ərəblərning bir ḳəbilisi. Tema ularning bir karwansaray xəɦiri. Dedan, Tema wə 16-ayəttiki Kedarning ḳəyərlikini bilix üqün həritilərni kərüng. □ **21:14 «… Su apirip beringlar! I Temadikilər, nanliringlarni elip ḳaqḳanlarni kütüwelinglar!» —** Huda Yəxaya arḳilik Ərəblərgə əz ḳerindaxlirioɣa yardəm berix kerəklikini ukturidu. Demək, Ərəblər pat yeḳinda kəp awariqilikkə yolukidu (15-ayətni kərüng). □ **21:16 «Bir yil iqidə mədikar ɦesablioɣandək,..» —** 16-bab, 14-ayəttiki izaɦatni kərüng. Mədikar ixligən wakitni intayin tooɣrilik bilən ɦesablaydu, əlwəttə. □ **21:17 «Okyaqilarning ḳaldukliri, yəni Kedarning palwan-batur boloɣan ooɣulliri az ḳalidu» —** Kedar bolsa Ərəbistandiki qəllükning ximal təripidə yaxioɣan bir ḳəbilə. Muxu bexarətning kəng mənisi, xübɦisizki, Hudaoɣa ixənmigənlər əz-ara bir-birigə yardəm berixkən bolsimu, hudasiz boloɣanlikı üqün bu yardəm mənggü dawamlaxmaydu. Ahiroɣiqə üzlüksiz kelidioɣan, qeki yok mədətni bolsa pəḳət Pərwərdigardinla tapḳili bolidu. □ **22:1 «Alamət kərünüx berilgən jiloɣa» —** intayin sirlik bir ibarə. Xübɦisizki, u Yerusalemoɣa ḳaritilidu (10-ayətni wə təwəndikilərnimu kərüng). Yerusalem Zion teoɣining üstidə bolsimu, taoɣlar bilən oraloɣan bolup, jiloɣioɣa jaylaxḳan dəp ɦesablioɣili bolidu. Birak bu ibarə nemini bildüridu? Yəxaya wə baxḳa pəyoɣəmbərlər əlwəttə Yerusalemda nuroɣun «oɣayibanə alamətlər» yaki «alamət kərünüxlər»ni kərgən. Xunga məzkur ibarə nuroɣun «oɣayibanə alamətlər» wə bexarətlərning temisi boloɣan, Huda səygən Yerusalem»ni kərsitidu; yənə kelip, «jiloɣa» təwən bolup, «har bolux» yaki «kiqik peillik»ni bildüridu; Huda bexarətlər wəɦiy ḳilsa, ularni pəḳət kiqik peillaroɣila yətküzidu. Birak -2-14-ayətlər boyiqə, Yerusalemdikilər Hudaning agaɦliroɣa kiqik peil bolmay, əksiqə erən ḳilmay təkəbburlixip kətkən.

Ular oқyasiz əsir boldi;
Yiraққa қaqқan bolsimu,
Silərdin tepiwelinoқanlarning ḥəmmisi birliktə əsir boldi.
4 Xunga mən: —
«Nəziringlarni meningdin elinglar;
Meni қattiқ yioқlaxқa қoyunglar;
Həlқimning bulinip ketixi tooқruluқ manga təsəlli berixkə aldirap əzünglarni upratmanglar» — dedim.□ ■
5 Qünki samawi қoxunlarning Sərdari boloқan Rəb Pərwərdigardin «Alamət kərünüx berilgən jiloқa»ning bexioқa bir kün qüxidu,
U bolsa awariqilik bolidioқan,
Ayaoқ asti қilinip petiқdilidioқan,
Adəmlər қaymuқturulidioқan,
Sepil soқulup qeқilidioқan,
Taoқlaroқa қarap yalwurup qirқiraydioқan bir küni bolidu.
6 Elam jəng ḥarwiliri wə adəmliri bilən, atliқ əskərliri bilən oқdanni kətürüp kelidu,
Kir bolsa қalқanni eqip təyyar қilidu.□
7 Wə xundaқ boliduki,
Əng güzəl jiloқiliring jəng ḥarwiliri bilən tolup ketidu,
Atliқ əskərlər dərwazang aldida səp tartip turidu.
8 Ular Yəḥudaning üstidiki қalқanni elip taxlaydu;
Biraқ sən *Zion* xu künidə «Orman sarayi»diki қorallaroқa ümid baoқlioқansən; □
9 Silər Dawutning xəḥirining bəsülgən jaylirining kəp ikənlikini kərüp,
Pəstiki kəlqək sulirini bir yərgə yioқip su ambiri қildinglar;
10 Yerusalemdiki əylərni sanap, ulardin bəzilirini buzup sepilni mustəḥkəmləx üqün ixlәttinglar,
11 Xundaқla kona kəlqəktiki sularni ikki sepil otturisioқa yioқip ambar қildinglar;
Biraқ muxularni Yaratқuqioқa ḥeq қarimidinglar,
Burundin burun bularni Xəkilləndürüp Bekitküqigə ḥeq ümid baoқlimidinglar!□
12 Xu küni samawi қoxunlarning Sərdari boloқan Rəb Pərwərdigar silərni yioқlap matəm tutuxқa,
Qaqni qüxürüp paynəkbax boluxқa,
Bəz kiyim kiyixkə murajiət қildi.□
13 Biraқ bularning ornida, mana huxalliқ wə xadliқ,
Kalilarni soyux, қoylarni booқuzlax,
Gəxlərni yeyix, xarablarni iqix,

□ **22:4 «Həlқimning bulinip…»** — ibraniy tilida «həlқimning қizining bulinip…». **«Həlқimning bulinip ketixi tooқruluқ manga təsəlli berixkə aldirap əzünglarni upratmanglar»** — bu sözlər bəlkim pəyoқəmbərning əziningkidur; biraқ, xübḥisizki, Huda ular arқiliқ Əzining kənglini bildürüwatidu. ■ **22:4** Yər. 8:23 □ **22:6 «Elam»** — Babilning қoxnisi, bexarəttiki waқitlarda ular bilən ittipaқdax boloқan («Kir»ning nədə ikənlikini bilməymiz). Bu bexarət bəlkim Yəxayaoқa kəlgüsidə Babil ittipaқdaxliri bilən Yerusalemoқa қattiқ ḥujum қilidioқanliқini uқturidu. □ **22:8 «Orman sarayi»** — «Orman sarayi»ni Sulayman padixaḥ қuroқan, xu yərdə kəp sawut-қorallar saқlanoқanidi («1Pad.» 7-babni wə 10:14-17-ayətni kərüng). □ **22:11 «…sularni ikki sepil otturisioқa yioқip ambar қildinglar; biraқ … burundin burun bularni Xəkilləndürüp Bekitküqigə ḥeq ümid baoқlimidinglar»** — 8-12-ayətlərgə қarioқanda, Yerusalemdikilər düxmən қoxunining muḥasirisigə taқabil turux tədbirliri (məsilən, sawutlarni, қalқanlarni təyyarlax, sepilni mustəḥkəmləx, yengi su ambirini қurux қatarliқlar)ni қollanoқanliқini təbrikləxməktə idi, bəlkim buning üqün məhsus bir künni ayrioқan boluxi mumkin (12-ayətni kərüng — «xu küni…»). Yəxaya pəyoқəmbər ularni «tədbirlər»gə tayanmay, «muxularni Yaratқuqi» Hudaoқila tayinix kerək dəp dəwət қilsimu, ular қət’iy anglimaydu. □ **22:12 «yioқlap matəm tutux…, qaqni qüxürüp paynəkbax bolux…, bəz kiyim kiyix…»** — bularning ḥəmmisi towa қilixning ipadiliri idi.

«yəyli, iqəyli, qünki ətə dunyadin ketimiz» — deyixlər boldi!■
14 Samawi ⱪoxunlarning Sərdari bolⱪan Rəb Pərwərdigar təripidin ⱪulⱪimⱪa ayan ⱪilindiki,
«Bərḥək, muxu gunaḥ silər ⱥlmigüqə kəqürülməydu» — dəydu samawi ⱪoxunlarning Sərdari bolⱪan Rəb Pərwərdigar. □

Ordidiki ⱪojidar Xəbnaⱪa bərgən agaḥlandurux

15 Samawi ⱪoxunlarning Sərdari bolⱪan Rəb Pərwərdigar mana xundaⱪ dəydu: —
«Barⱪin, muxu ⱪojidar,
Ordini baxⱪuridiⱪan muxu Xəbnaning yeniⱪa kirgin, uningⱪa: —□
16 Sanga muxu yərdə nemə bar?
Yaki muxu yərdə kiming bar?
Birsi egizlikkə ⱥzi üqün bir gər ⱪazⱪandək,
Ⱥzi ⱪoram taxtin bir ⱪonalⱪuni yonuⱪandək,
Ⱥzüng üqün bir gər kolidingmu?
17 Mana ḥəy palwan, Pərwərdigar seni ⱥz qanggiliⱪa elip, qing siⱪimdap,
18 Andin pomdaⱪtək seni bipayan, yiraⱪ bir zeminⱪa taxliwetidu.
Sən axu yərdə ⱥlisən,
Ḥəm axu yərdə ḥəywətlik jəng ḥarwiliringmu ⱪalidu,
I ⱪojangning jəmətigə xərməndilik kəltürgüqi!□
19 Mən seni mənsipingdin eliwetimən,
Xuning bilən seni ornungdin qüxüriwetimən.

Bexarətning dawami — Eliakim, ixənqlik adəm

20 Xu künimu xundaⱪ boliduki,
Mən Ḥilⱪiyaning ⱁⱪli Ⱥz ⱪulum bolⱪan Eliakimni qaⱪirimən;■
21 Sening tonungni kiydürimən,
Sening potang bilən uning belini qing ⱪilimən;
Ḥəkümranliⱪingni uning ⱪoliⱪa tapxurimən;
Xuning bilən u Yerusalemdikilərgə wə Yəḥuda jəmətigə ata bolidu.
22 Dawut jəmətining aqⱪuqini mən uning mürisidə ⱪoyimən;
U aqsa, ḥeqkim etəlməydu,
Ətsə, ḥeqkim aqalmaydu.■
23 Mən uni muⱪim bir jayⱪa ⱪozuⱪ ⱪilip bekitimən;
U bolsa atisining jəməti üqün xərəplik ḥoⱪuⱪ-təht bolidu;
24 Həlⱪ uning üstigə atisining jəmətining barliⱪ xəḥrətlirini yükləydu;
Yəni barliⱪ uruⱪ-nəsillirini,
Barliⱪ kiqik ⱪaqa-ⱪuqilarni,
Piyalə-jamlardin tartip barliⱪ küp-idixlarⱪiqə asidu.
25 Xu künidə — dəydu samawi ⱪoxunlarning Sərdari bolⱪan Pərwərdigar: — muⱪim jayⱪa bekitilgən ⱪozuⱪ bolsa, egilip ketidu wə kesip taxlinidu;
Uning üstigə esilⱪan yüklər üzüp taxlinidu»,

■ **22:13** Yəx. 56:12; 1Kor. 15:32 □ **22:14** **«muxu gunaḥ silər ⱥlmigüqə kəqürülməydu»** — ibraniy tilida «silər ⱥlmigüqə muxu gunaḥ üqün kafarət ⱪilinmaydu». □ **22:15** **«... muxu ⱪojidar, ordini baxⱪuridiⱪan muxu Xəbnaning yeniⱪa kirgin...»** — muxu ayəttiki «ⱪojidar» (yaki «həziniqi») «ayalqə rod» bilən kəlgən bolup, bəlkim Xəbnaning heli bir huxamətqi, kətürmiqi ikənlikini kərsitixi mumkin. □ **22:18** **«ⱪojang»** — Israil padixaḥi Ḥəzəkiyani kərsitidu. «2Pad.» 18-babni kərüng. ■ **22:20** 2Pad. 18:18,26,37 ■ **22:22** Wəḥ. 3:7

— Qünki Pərwərdigar xundaq degənidi. □

23

Turning akiwiti — wəyranqiliki tüpəylidin oquloqan mərsiyə

1 Tur tooqruluq yükləngən wəhiy: —
— I Tarxixtiki kemilər, ah-zar kətürünglar!
Qünki u harab kilindi,
Xu yərdə öy yoq, portmu yoq.
Seprus arilidin bu həwər *kemidikilər*gə ayan kilinidu.□ ■
2 Zidondiki sodigərlər dengizdin ətüp silərni təminləp kəldi, i araldikilər,
Əmdi xük bolunglar!□
3 Xihordiki bipayan sular üstidin yətkigən danlar,
Yəni Nil dəryasining hosuli Turning daramiti boloqanidi;
U əllərning baziri boloqanidi!
4 I Zidon, hijalət bol,
Qünki dengiz — yəni Turoqa koroqan boloqan dengiz dəyduki: —
«Məndə heq toloqaq bolmidi, heq tuoqmidim,
Yigitlərni yaki kizlarni heq baqmioqandəkmən!»□
5 Muxu həwər Misiroqa yətkəndə,
Ularmu bu həwər huddi turoqa kəlgəndək kattiq azablinidu.
6 — Silər dengizdin ətüp Tarxixqa ketinglar!
I dengiz boyidikilər, ah-zar kətürünglar!□
7 Silərning kədim əyyamdin bar boloqan,
Xad-huramlikqa toloqan xəhiringlar muxumu?!
Mana ularning putliri özlirini musapir kilixqa yiraqlaroqa kətürüp baridu!□
8 Tajlarni iltipat kiloquqi boloqan,
Sodigərliri əmirlər boloqan,
Dəllalliri jahanda abruyluqlar hesablanoqan turning bu təoqdirini kim bekitkən?
9 — Bularni bekitküqi samawi koxunlarning Sərdari Pərwərdigardur!

□ **22:25 «Muqim jayoqa bekitilgən kozuq bolsa,...»** — bəzi xərhqilər muxu sözlər Eliakimni kərsitidu, dəp karaydu — demək, «u ixənqlik adəm boloqini bilən, bəribir yiqilip ketidu; pəkət Hudaoqila tayanoqili bolidu». Birak muxu ix ohxaxla «xu künidə» bolidu, deyilidu. Pikrimizqə Yəxaya yənə Xəbnanimu kərsitidu; u əslidə «muqim jayoqa bekitilgən» bir kozuq, yəni ordidiki ixlarni baxkuroquqi idi. U bir kün iqidə hokukidin kaldurulup, Eliakim, yəni Huda eytkan «Mening kulum», uning ornini basidu. □ **23:1 «Tur tooqruluq yükləngən wəhiy: — I Tarxixtiki kemilər, ah-zar kətürünglar! ...»** — Tur bolsa (həritini kərüng) dengiz boyidiki kədimki zamandiki bir «singapor»oqa ohxaydioqan bir xəhər idi. Tur xəhiri ikkigə bəlünidu. Biri, kiqik aral, uning üstigə intayin mustəhəkəm bir kəl'ə selinoqan. Ikkinqisi uduldiki dengiz boyidiki intayin puhta sepillik xəhər. Tur asasən dengiz arkilik soda kilatti; uning kemiliri wə uningoqa bekindi boloqan «üq Tarxix»tiki (2:16diki izahatni kərüng) kemilər ottura dengizdiki sodini pütünləy degüdək öz ilkigə eliwaloqan bolup, intayin beyip kətkən. Tawarlarni ottura dengizdiki əllərdin import kilip, Pələstingə satkan; Pələstindiki məhsulatlarnimu setiwelip dengiz arkilik eksport kiloqan. Beyioqandin keyin, Tur intayin təkəbburlixip kətkənidi. Dengiz boyioqa jaylaxkanliki üqün uni ixoqal kilix mumkin əməs idi. **«Seprus arilidin...»** — yaki «Kittiylarning zeminidin...». ■ **23:1** Yər. 47:4; Əz. 26; 27; 28; Zək. 9:3, 4 □ **23:2 «Zidon»** — bolsa turoqa yekin rayon bolup, Tur bilən munasiwiti ziq boloqan. Həritilərni kərüng. **«i araldikilər,...»** — Turdiki aralda turoqanlar. □ **23:4 «Məndə heq toloqaq bolmidi, heq tuoqmidim, yigitlərni yaki kizlarni heq baqmioqandəkmən!»** — demək, Turning yaxliri yokap kətti. Ularning «anisi», yəni dengiz: «balilarni heq tuoqmioqandəkmən» — dəydu. Ularning yokitilixi səwəbi tehi kərsitilmidi. □ **23:6 «Silər dengizdin ətüp Tarxixqa ketinglar!»** — demək, Turdikilər keqixi kerək. □ **23:7 «...putliri ularni özlirini musapir kilixqa yiraqlaroqa kətüridu»** — kemə bilən əməs, ularning əsirgə qüxüp piyadə mangoqanlikini təkitləydu.

Məqsiti bolsa xan-xəhrəttin kelip qiққan jimi təkəbburluqni rəswa qilix,
Jahandiki jimiki yüz-abruyluqlarni pəsləxtürüxtin ibarət!
10 Tarxixning qizi, Nil dəryasidək əz zeminingda ərkin-azadə yayra!
Qünki *Turdin* kəlgən tizgin hazir yoq.□
11 Qünki Pərwərdigar qolini dengiz üstigə uzitip,
Dələtlərni təwritidu.
U Kanaan tooruluq əmr qiloған,
Uningdiki kəl'ə-qoroғanlarni yoqutulsun dəp pərman qüxürgən.□
12 Wə: —
«I basqunqiliққa uqrioған Zidon qizi,
Sən ikkinqi heq təntənə qilmaysən,
Ornungdin turup, Seprus arilioға ətüp kətkin,
Hətta xu yərdə sən heq aram tapmaysən» — dedi.□
13 Qaranglar, Babil-kaldiylərning zeminini!
Bu yərning həlqi bolup baqmioғandək qilidu;
Asuriyə uni qəl-bayawan janiwarliri üqün makan qiloған;
Potəylərni yasap, ularning saray-ordilirini wəyran qilip, harabilikkə aylanduruwətkən.□
14 I Tarxixtiki kemilər, ah-zar kətürünglar!
Qünki qoroғininglar harab qilindi.□
15 Wə xu küni boliduki,
Padixahning künlərni hesabliоғinidək,
Tur yətmix yil untulidu.
Yətmix yil ətkəndin keyin,
Turning əhwali pahixə ayalning nahxisidək bolidu;□
16 Qiltarni elip, xəhərni aylinip yür,
I untuloған pahixə ayal!
Özünggə yənə həqning diққitini tartay desəng,
Yeqimliq bir pədə qelip, köprək nahxilarni eyt!

□ **23:10 «Tarxixning qizi, Nil dəryasidək əz zeminingda ərkin-azadə yayra! Qünki Turdin kəlgən tizgin hazir yoq»** — bu kinayilik, həjwiy gəp. Tarxix turoға bekindi boloғandin keyin, u hazir «ərkin» bolidu. Birақ uning iқtisadiy yələnqükimu yoқ bolidu. □ **23:11 «U Kanaan tooruluq əmr qiloған…»** — Tur xəhiri əslidə Kanaan zeminida, dəp hesabliоғili bolidu. □ **23:12 «I basqunqiliққa uqrioған Zidon qizi…»** — Zidon Asuriyə təripidin basturulidu, uning qizliri, xübhisizki, basқunqiliққa uqraydu. Təwəndiki 13-ayəttiki izahatni kərüng. □ **23:13 «Qaranglar, Babil-kaldiylərning zeminini! Bu yərning həlqi bolup baqmioғandək qilidu; Asuriyə uni qəl-bayawan janiwarliri üqün makan qiloған…»** — miladiyədin ilgiriki 745-yili Asuriyə padixahi Tiglat-Pilәsər «Pütkül dunyaoға igə bolmaқqi bolup», kəng kələmdə jəng qilixқa baxlidi. U 738-yili əzining hərbiy komandanini Turni idarə qilixқa orunlaxturoған. Tur isyan kətürüp, Asuriyəning keyinki padixahi Xalmanəzərning muhasirisigə қarxi jəng qildi, ahirda Asuriyəliklər Turni taxlap kətti. Miladiyədin ilgiriki 8-əsirning ahirida u yənə Asuriyə bilən urux qildi. Xu qaoғda Tur Misir bilən ittipaқ tüzüx məқsitidə səhbət ətküzgən. Miladiyədin ilgiriki 701-yili Asuriyə padixahi Sənnaherib қattiқ hujum qilip, Turning «yələnqüki» Zidon wə ətraptiki rayonlarda kəp wəyranqiliқ qiloған, Turning sodisini asasən üzüp қoyoған. Muxu ayətlərdə xu ix tooruluq agahlandurux berilsə kerək. Ayətlərdə: Asuriyəliklər Babil-kaldiyəni wəyran qiloғanliқioға, qiraylиқ binalarni «qəl-bayawan janiwarliri üqün makan qiloғanliқi»oға қaranglar, muxu ixlardin sawaқ elinglar deyilidu. Bu bəlkim «Silərgimu muxuningoға ohxax ixlar yüz beridu» degənliktin bexarət bolsa kerək. Muxu agahlanduruxning ahirqi nətijisi miladiyədin ilgiriki 332-yili «büyük Iskəndər» təripidin qiқiriloған. Iskəndər pütün sepillиқ xəhərni, jümlidin araldiki қoroғanlarnimu yər bilən yəksan қiliwətkən. □ **23:14 «Tarxix»** — 2-bab, 16-ayəttiki izahatni kərüng. □ **23:15 «Tur yətmix yil untulidu»** — «yətmix yil» muxu məzgil bəlkim Asuriyə padixahi Sənnaheribning miladiyədin ilgiriki 701-yilidiki wəyranqliқidin baxlinidu, miladiyədin ilgiriki 630-yilidiki Asuriyəning küq-қudritining zawal tepixi, xundaқla Turning sodisining yənə bazar tepixi bilən ahirlixidu. Yəxaya axu qaoғdiki turni қeri pahixə ayaloға, heridarlarni qaқirix üqün qiltar qelip nahxa eytқanoға ohxitidu. Pahixə ayaloға ohxax, u pulni dəp hərқandaқ ixni qilixқa təyyar idi.

17 Əmdi xundaq boliduki,
Yətmix yilning ətüxi bilən,
Pərwərdigar Turni yoqlaydu;
Xuning bilən u yənə özini ijarigə berip,
Yər yüzidiki ḥəmmə padixaḥliqlar bilən yənə buzuqqilik qilidu;
18 Xuning bilən uning malliri wə özini setip, tapqan puli bolsa Pərwərdigarƣa atilip muqəddəs bolidu;
U həzinigə selinmaydu yaki toplanmaydu,
Qünki uning muxu sodisi bolsa Pərwərdigarning aldida turƣanlar üqün ayrim qilinidu;
U ularƣa qanƣuqə yəp-iqixkə, xundaqla ularning esil kiyim-keqəkliri üqün ixlitilidu.
□

24

Ahirqi zamanlar •••• Dunyaning gunaḥ arqilik buloƣinixi

1 Mana, Pərwərdigar yər yüzini bərbat, wəyran qilip,
Uni astin-üstin qiliwetip,
Uningda turuwatqanlarni tərəp-tərəpkə tarqitidu;
2 Xu waqitta xundaq boliduki,
Həlqlər qandaq bolsa, kaḥin xundaq bolidu;
Qul qandaq bolsa, hojayini xundaq bolidu;
Dedək qandaq bolsa, ayal hojayini xundaq bolidu;
Setiwaloƣuqi qandaq bolsa, setiwətküqi xundaq bolidu;
Ətnə aloƣuqi qandaq bolsa, ətnə bərgüqi xundaq bolidu;
Əsüm aloƣuqi qandaq bolsa, əsüm bərgüqi xundaq bolidu.□ ■
3 Yər yüzi pütünləy bərbat qilinidu,
Pütünləy bulang-talang qilinidu;
Qünki Pərwərdigar muxu səzni qildi.
4 Yər yüzi matəm tutidu, u zəiplixidu,
Jaḥan ḥalsizlinip zəiplixidu,
Yər yüzidiki bəg-tərilərmu ḥalidin ketidu.
5 Yər-zemin özidə turuwatqanlar təripidin buloƣinidu;
Qünki ular kərsətmə-qanundin qətligən;
Təbiətning qanuniyət-tərtipini özgərtiwətkən,

□ **23:18 «Xuning bilən uning malliri wə özini setip, tapqan puli bolsa Pərwərdigarƣa atilip muqəddəs bolidu… u ularƣa qanƣuqə yəp-iqixkə, xundaqla ularning esil kiyim-keqəkliri üqün ixlitilidu»** — muxu ahirqi ayət Tur üqün ümid kərsitidu, ular kəlgüsidə mal-mülükkə əməs, bəlki Pərwərdigarƣa beqinidi bolidu. Bexarətning əməlgə axuruluxi ahirqi zamanda boluxi mumkin. Biraq Israil Babildin qaytqinida (miladiyədin ilgiriki 540-yili), yengi muqəddəs ibadəthana quruloƣanda, Tur uning üqün halis materiyal təminligənliki bəlkim bexarətning bir «qismən» əməlgə axuruluxidur (Təwrattiki «Əzra» 3-bab). □ **24:2 «kaḥin»** — muqəddəs ibadəthanida həlqlərgə wəkil boloƣan qurbanlik qiloƣuqi. **«Setiwaloƣuqi qandaq bolsa, setiwətküqi xundaq bolidu… əsüm aloƣuqi qandaq bolsa, əsüm bərgüqi xundaq bolidu»** — demək, jəmiyətning ḥərbir təbiqidikiliri ohxaxla Hudaning oƣəzipigə uqraydu. ■ **24:2** Əz. 7:12, 13

Mənggülük əhdinimu yoqqa qiqiriwətkən.□
6 Xunga lənət yər yüzini yutuwalidu,
Uningda turuwatqanlar «gunahi bar» dəp hesablinidu,
Xunga yər yüzidikilər yutuwelinidu,
Insanlar az qalidu. ■

Balayi'apət təpsilatliri

7 Yengi xarab tügəy dəp qaldi,
Üzüm talliri bolsa solixip ketidu;
Kəypliktin köngli hux adəmlərmu uh tartixidu;
8 Daplarning xoh sadaliri tohtaydu,
Köngül eqiwatqanlarning warang-qurunglirimu tügəydu,
Qiltarning xadlik munglirimu tohtaydu.■
9 Xarab iqkənlərningmu nahxisi yoqaydu;
Harak iqkənlərgə harak aqqik tuyulidu.■
10 Tərtipsiz, mənisiz xəhər buzulidu;
Heqkim kirmisun dəp həmmə öylər etilidu;□
11 Koqilarda xarab üqün nalə-pəryad kətürülidu;
Bar xad-huramlik tütəkkə aylinidu;
Yər-zemindiki xadlik yoqaydu.□
12 Xəhərdə pəqət wəyranqilikla qalidu,
Dərwaza bolsa qeqiloqan,
Həmmisi — harab bolidu! □

Insanning «qaldisi»

13 Qünki həlq-millətlərning arisida,
Yər-jahanning otturisida xundaq boliduki,
Zəytun dərihini qaqqandin keyin qep qaloqan zəytunlardək,

□ **24:5 «Qünki ular kərsətmə-qanundin qətligən; təbiətning qanuniyət-tərtipini özgərtiwətkən...»** — qaysi kərsətmə-qanunlarni buzoqan? Pəqət Musa pəyoqəmbərgə berilginila əməs, yənə Nuh pəyoqəmbərgə kərsitilgən qanun wə əhdini kərsətsə kerək. «Yar.» 9-babni kərüng. Nuh pəyoqəmbərgə həm Musa pəyoqəmbərgə tapxuruloqan muxu ikki əhdigə asasən qatillik qət'iy mən'i qilinoqan. Uning üstigə Nuhqa tapxuruloqan əhdə boyiqə, Huda hawa rayini həm yər yüzidiki təbiətning qanuniyətlirini bekitkən; birak insanlarning qilmixliri hawa rayini buzup taxlioqan, xundakla bügünmu buzmakta, xuningdək insanlar nuroqun təbiət qanuniyətlirini özgərtməkqi boloqan wə bolidu. Məsilən, ailidiki ər-hotunluk jinsiy munasiwətlərni buzup, bəqqiwazlikni normal ix dəp bilix qatarliklar. ■ **24:6** Yəx. 9:18; 10:16 ■ **24:8** Yər. 7:34; 16:9; 25:10; Əz. 26:13; Hox. 2:13 ■ **24:9** Yəx. 16:1 □ **24:10 «Tərtipsiz, mənisiz xəhər»** — Yəxaya qaysi xəhər ikənlikini deməydu. 13-babta Babil xəhiri pütün hudasiz dunyani kərsətkəndək (məsilən, 13-bab, 5- wə 9-ayətni kərüng) muxu ayətlər ohxaxla pütkül hudasiz dunyani bildüridu. Xübhisizki, Yəxaya okurmənlərgə yənə, Babil (Babilon) xəhirining birinqi qetim quruloqanlikini kərsətməkqi (Təwrat, «Yar.» 11-babni kərüng). Xəhərlər bolsa insaniyətning bar küq-kudriti, qabiliyiti wə əqil-parasitining jəwhiri bolidu. Birak muxular ihlassiz, Hudaoqa tayanmioqan halda qilinoqan bolsa, həmmisi kuruk gəp bolidu, halas. Xuning bilən muxu namsiz xəhər hudasiz dunyani bildüridu. Xəhər mənisiz, uningki turmuxi mənisiz, hudasiz yaxax mənisiz. Baxqa pəyoqəmbərlərning sözlirigə asasən (məsilən, Daniyal) kəlgüsidə pütkül dunya bir xəhər, bir mustəbit həkümdar astida bolidu. Muxu xəhər bəlkim «yengi bir Babil» boluxi kerək. 1985-yili iraktiki Sadam Hüsəyn kədimki Babil xəhirini qaytidin kuruxni niyət qiloqini bilən u uzun ətməy jenidin ayrildi. **«Heqkim kirmisun dəp həmmə öylər etilidu»** — baxqa birhil tərjimisi «həmmə öyning ixiki tosulup kelip, heqkim kirəlməydu». □ **24:11 «Koqilarda xarab üqün nalə-pəryad kətürülidu; bar xad-huramlik tütəkkə aylinidu...»** — oqəlitə ix xuki, xarab həklə… heq təsəlli berəlmisimu, ular yənila uni izdəydu. Mana bu insanning təbiitidur! □ **24:12 «Dərwaza bolsa qeqiloqan, həmmisi — harab bolidu»** — dərwaza heqqandak mudapiə roli qalmaydu.

Üzüm ḫosulini yioɣiwaloɣandin keyin tərgüdək birnəqqila üzüm ḳaloɣandək, bir ḳaldisi ḳaldurulidu.□ ■
14 *Ḳaldilar* bolsa awazlirini yuḳiri kətüridu;
Pərwərdigarning ḫəywisigə ḳarap təntənə ḳilidu;
Ular dengiz tərəptin sürən salidu.□
15 Xunga Pərwərdigarni xərḳtimu,
Israilning Hudasi Pərwərdigarning namini oɣərbtiki yiraḳ arallardimu uluoɣlanglar;
16 Jaḫanning qət-qətliridin biz nahxilarni angliduḳ: —
«Ḫəḳḳaniy Boloɣuqioɣa xan-xərəp bolsun!»

Biraḳ mən xundaḳ dedim: —
«Aḫ, mening yadangoɣuluḳum! Mening yadangoɣuluḳum! Ḫalimoɣa way!
Qünki hainlar hainliḳ ḳiliwatidu;
Bərḫək, hainlar nomussizlarqə hainliḳ ḳiliwatidu!□
17 I yər yüzidə turuwatḳan insanlar!
Wəḥimə, ora wə tuzaḳ bexingoɣa qüxidu;■
18 Wə xundaḳ boliduki,
Wəḥimə sadasidin ḳaqḳanlar orioɣa qüxidu,
Oridin qiḳḳan bolsa tuzaḳḳa tutulidu.
Qünki asmandiki derizilər eqilidu,
Yər ulliri təwrəp ketidu.□ ■
19 Yər mutləḳ dəzlinip ketidu,
Yər pütünləy parə-parə bolup ketidu,
Yər dəḫxətlik təwrinidu.
20 Yər məst adəmdək iləng-siləng mangidu;
Huddi lapastək iroɣangxip ḳalidu.
Qünki uningdiki asiyliḳ gunaḥi əzini ḳattiḳ basidu,
U yiḳilip, ikkinqi turalmaydu.■
21 Xu künidə xundaḳ boliduki,
Pərwərdigar yuḳirida turoɣan ḳoxunlarni yuḳirida,
Wə yər yüzidiki padixaḫlarni yər yüzidə jazalaydu.□
22 Ular orəkkə yioɣilidioɣan bir top əsirlərdək yioɣiwelinidu,
Gundihanioɣa solap ḳoyulidu.

□ **24:13 «Yər-jaḫanning otturisida»** — Israilni kərsitidu. ■ **24:13** Yəx. 17:6 □ **24:14 «Ḳaldilar bolsa awazlirini yuḳiri kətüridu»** — yuḳiridiki 6-ayəttə «insanlar az ḳalidu» deyilidu. Muxu ayəttiki «ḳaldilar» bolsa dəl xu kixilərni kərsitidu. Ular balayi'apət iqidə towa ḳilip Hudani izdigənlərdur. Bu Hudaoɣa sadiḳ boloɣan «ḳaldi həlḳ» «Yəxaya» wə Təwrattiki kəp baxḳa kitablarda tiloɣa elinidu. □ **24:16 «Biraḳ mən xundaḳ dedim: — «Aḫ, mening yadangoɣuluḳum! Mening yadangoɣuluḳum! Ḫalimoɣa way! ... Bərḫək, hainlar nomussizlarqə hainliḳ ḳiliwatidu!»** — bu səzlər pəyoɣəmbərning Hudaning ahir zamanlar tooɣrisida uningoɣa ayan ḳiloɣan wəḥiyliriɣə boloɣan inkasini — ḫəm huxalliḳ ḫəm huxalliḳ iqidə boloɣan ḳayoɣusini, yəni dunyaning gunaḫkarlarning aḳiwitiɣə ḳarap ḳayoɣuoɣanliḳini bildüridu. **«...hainlar hainliḳ ḳiliwatidu ... hainlar nomussizlarqə hainliḳ ḳiliwatidu!»** — muxu təkrarlax, bəlkim, ahirda ḫər adəm Huda təripidin ḳutḳuzulmioɣan bolsa, naḫayiti ḳattiḳ gunaḫḳa qəmüp ketidu, degənni bildüridu. Ularoɣa gunaḥ bekitilgəndək ḳilidu (Injil, «Wəḥ.» 11:22ni kərüng). Yəxaya gunaḫning jazasini kərüpla yənə naḫayiti azablinidu. ■ **24:17** Yər. 48:43 □ **24:18 «Wəḥimə.. ora.. tuzaḳ..»** — bu üq səzning aḫangi ibraniy tilida naḫayiti ohxixip ketidioɣan səzlər. ■ **24:18** Yər. 48:44; Am. 5:19 ■ **24:20** Ayup 27:18; Yəx. 1:8; 19:14 □ **24:21 «...yuḳirida turoɣan ḳoxunlar»** — bəlkim Xəytanning jinlardin tərkib tapḳan, təwən asmanlarda yüridioɣan ḳoxunlirini kərsitidu.

Nurоqun künlərdin keyin ular jazalinidu.□
23 Ay uyatlikta kalidu;
Künmu hijil bolup kərünməydu;
Qünki samawi koxunlarning Sərdari bolоqan Pərwərdigar Zion teоqida, yəni Yerusalemda səltənitini yürgüzidu;
Uning xan-xəripi Өz akсakalliri aldida parlaydu! ■

25

Hudani mədhiyiləydioqan, ahirki zamandiki nahxa

1 Pərwərdigar, Sən mening Hudayim;
Mən Seni üstün dəp mədhiyiləymən,
Mən Sening namingni mubarəkləymən,
Qünki Sən karamət ixlarni,
Sadiklik wə həkikət iqidə kədimdin buyan kəlbinggə pükkənliringni bəja kəltürgənsən.
2 Qünki Sən xəhərni harabilik,
Kəl'ə-koroqanlik yurtni harab,
Yatlarning ordisini xəhər bolalmas kiloqansən,
U ikkinqi hərgiz kurulmaydu.■
3 Xunga heliki küqlük həlk Seni uluoqlaydu,
Əxəddiy əllərning heliki xəhiri Səndin korkidu;
4-5 Qünki Sən miskinlərgə koroqan,
Yoksullarning dərdi-hajitigə koroqan,
Boranoqa dalda,
Issikka sayə bolоqansən;
Qünki əxəddiylərning zərbə dolkuni tamoqa uruloqan borandək,
Kaoqjirak yərni baskan issik hawadək boldi.
Birak issik hawa bulut sayisi bilən tosuloqandək,
Sən yatlarning kukan-sürənlirini pəsəytisən;
Əxəddiylərning oqəlibə nahxisi pəs kilinidu.
6 Wə muxu taoqda samawi koxunlarning Sərdari bolоqan Pərwərdigar barlik kowmlar üqün ziyapət kilidu —
Maylik yeməkliklər,
Süzdürülgən kona xarablar,
Yiliki tok maylik yeməkliklər,
Süzdürülgən, yahxi saklanoqan kona xarablardin bolоqan ziyapət bolidu;□
7 Wə U muxu taoqda həmmə kowmlarni yapidioqan qümpərdini,
Barlik əllərni yapidioqan yapkuqni yokitidu;
8 U өlümni mənggügə yutup yokitidu!
Rəb Pərwərdigar hərbir yüzdiki yaxlarni sürtiwetidu;
Pütkül yər-zemin aldida Өz həlkining xərməndilikini elip taxlaydu;

□ **24:22** **«Nurоqun künlərdin keyin ular jazalinidu» —** ibraniy tilida «nuroqun künlərdin keyin ular yoklinidu». Huda məlum həlkni «yoklisa», bu yoklaxning nətijisi ularni (a) bərikətləx üqün yaki (ə) jazalax üqün bolidu. Bu sirlik bexarətni Injil «Wəhiy» kismidin kəprək qüxinimiz. Kutkuzoquqi-Məsih bu dunyaoqa kaytip kəlgəndə, bar jin-xəytanlar (üstündiki koxunlar...)ni hangoqa taxlaydu. Ular yənə bir ming yildin keyin yər yüzidikilərni sinax üqün wakitlik koyuwetilidu. «Wəhiy» 19-20-bablarni kərüng. ■ **24:23** Yəx. 13:10; Əz. 32:7; Yo. 2:31; 3:15 ■ **25:2** Yəx. 21:9; 23:13; Wəh. 14:8; 18:2 □ **25:6** **«Yiliki tok maylik yeməkliklər» —** Yəhudiylar üqün, xundakla barlik kədimki həlklər üqün maylik wə yiliklik yeməkliklər əng esil tamak idi.

Qünki Pərwərdigar xundaq eytqan.■
9 Wə xu künidə deyiliduki: —
«Mana, Hudayimiz muxu, biz Uningoqa təlmürüp kəlgən,
U bizni qutquzidu;
Mana, muxu Pərwərdigardur, biz Uningoqa təlmürüp kəlgən,
Biz xadlinip Uning nijat-qutulduruxidin hursən bolimiz».
10 Qünki muxu taoqqa Pərwərdigarning qoli qonup turidu;
Wə saman azgalda tezək bilən qəyləngəndək, Moab Uning putliri astida qəylinidu;□
11 *Moab* axu *tezəklik* azgaldin üzüp qiqix üqün qolini keridu,
Biraq uning qoli qewər boloqini bilən, *Rəb* uning təkəbburluqini pəs qilidu.□ ■
12 U sepilliringning egiz mudapiəlik qoroqanlirini oqulitip,
Yər bilən yəksan qilip,
Topa-qangoqa aylanduridu.

26

Ikki xəhər — yengi Yerusalem wə «dunyaning xəhiri»

1 Xu künidə Yəhudaning zeminida munu nahxa eytilidu: —
«Mustəhkəm bir xəhirimiz bar;
U nijatliqni uningoqa sepil wə tirəklər qilip bekitip qoyidu.□ ■
2 Wapadarliqta qing turoqan həkkaniy əlning kirixi üqün,
Dərwazilarni eqip beringlar!
3 Kim özining əqidə, oy-hiyali Sanga baoqlioqan bolsa,
Sən uni mutləq hatirjəmliktə saqlaysən;
Qünki u Sanga ixənq-etiqad baoqlioqandur.
4 Mənggügə Pərwərdigaroqa tayininglar;
Qünki Yah Pərwərdigar həqiqətən əbədil'əbədlik bir qoram taxtur. □
5 Qünki U yuqirida turoqanlarni pəskə qüxüridu;
Axu aliy xəhərni, U pəs qilidu;
Uni yərgə qüxürüp,
Topa-qangoqa aylanduridu.□
6 U put bilən qəylinidu;
U məminlərning putliri,
Miskinlərning qədəmliri bilən qəylinidu!
7 Həkkaniyning yoli bolsa tüzdur;
I Əng Tüz Yolluq Boloquqi,
Sən həkkaniy adəm üqün uning yolini ong qilisən.
8 I Pərwərdigar, biz dərhəqiqət Sening həkümliringning yolida mengip, Seni kütüp kəlduq;
Jenimizning təxnaliqi xudurki, naming wə xəhriting axsun!
9 Wujudum bilən keqilərdə Sanga təxna boldummən;

■ **25:8** 1Kor. 15:54 □ **25:10** **«Muxu taoqqa Pərwərdigarning qoli qonup turidu» —** demək, Huda xundaq qilip, bəht wə aram ata qilip, Özini tonutidu. □ **25:11** **«Rəb uning təkəbburluqini pəs qilidu» —** ibraniy tilida «U uning təkəbburluqini pəs qilidu». ■ **25:11** Yəx. 16:6 □ **26:1** **«U nijatliqni uningoqa sepil wə tirəklər qilip bekitip qoyidu» —** «U» — Rəb Pərwərdigarni kərsitidu, əlwəttə. ■ **26:1** Zəb. 46:4-5; 125:1; Pənd. 18:10 □ **26:4** **«Yah» —** bolsa «Yahwəh»ning qisqartiloqan xəkli (1:1-izahatni kərüng). □ **26:5** **«yuqirida turoqanlar» —** bəlkim 25-bab, 11-ayəttiki «yuqirida turoqan qoxunlar»oqa ohxax, jin-xəytanlarni kərsitixi mumkin. **«Axu aliy xəhər» —** bəlkim dunyadiki hudasizliqqa wəkillik qilidioqan Babil, yəni yuqiriqi bablardiki «mənisiz xəhər» boluxi mumkin.

Bərḥək, tang səḥərlərdimu roḥim bilən iq-iqimdin Seni izdidim;
Qünki ḥökümliring yər yüzidə kərüngən bolsa,
Yər yüzidikilər ḥəkḳaniyliḳni öginidu.□
10 Rəzil adəmgə rəḥim kərsitilsimu,
U yənila ḥəkḳaniyliḳni öginməydu;
Ḥətta durusluḳ turoḳan zemindimu u yənila adilsizliḳ ḳiliweridu,
Pərwərdigarning xanu-xəwkitini kərməydu.□
11 I Pərwərdigar, ḳolung kətürüldi,
Biraḳ ular kərməydu.
Ḥalbuki, Öz həlḳinggə boloḳan otluḳ muḥəbbitingni ular kəridu ḥəm hijil bolidu;
Küxəndiliring üqün *təyyarlanoḳan* ot ularni bərḥək yutuwetidu.
12 I Pərwərdigar, Sən bizgə hatirjəmlik nesip ḳilisən;
Qünki bizning əməllirimizning ḥəmmisini özüng wujuḳa qiḳaroḳansən.□
13 Dərwəḳə, i Pərwərdigar Hudayimiz, ilgiri Səndin baxḳa «rəblər» üstimizdin ḥökümranliḳ ḳiloḳan;
Əmdiliktə pəḳət Sanga tayinipla namingni əsləp tiloḳa alimiz.□
14 Ular bolsa öldi, ḳaytidin yaximaydu;
Ərwaḥ bolup kətti, ḳayta tirilməydu;
Qünki Sən ularni jazalap yoḳatting,
Ularni adəmlərning esidimu ḳilqə ḳaldurmiding.□
15 Sən əlni uloḳaytḳansən, i Pərwərdigar;
Əlni uloḳaytḳansən,
Özünggə xan-xərəp kəltürgənsən;
Zeminning qegralirini ḥərtərəpkə uzartḳansən. □

Israil ḳandaḳ yol bilən azad ḳilinoḳan?

16 I Pərwərdigar, ular dərd-ələm iqidə ḳaloḳanda, Seni izdidi;
Tərbiyilik jazalixing ularning bexioḳa qüxkəndə,
Ular aḥ urup, piqirlap bir duani ḳildi: —
17 «Boxinix aldida turoḳan, toloḳiḳi tutup, aoḳriḳtin warḳirioḳan bir ḥamilidar ayaldək,
Biz Sening aldingda xundaḳ bolduḳ, i Pərwərdigar.■
18 Biz ikki ḳat bolup,
Toloḳaḳḳa qüxtuḳ,
Biraḳ pəḳət yəlla qiḳarduḳ;
Yər yüzidikilər üqün ḥeq nijat-ḳutḳuzuxni yətküzmiduḳ;

□ **26:9 «Həkümliring yər yüzidə kərüngən bolsa»** — bu səzning ikki hil mənisi bar: — birinqisi «adil ḳanunliring dunyada (həlḳingning yahxi ḳiloḳanliḳi arḳiliḳ) ayan ḳilinsa...». Ikkinqi mənisi «tərbiyilik jaza ḥökümliring dunyada pəyda bolsa...». Ikkila mənisi, bolupmu ikkinqi mənisi tooḳra bolsa kerək (10-ayətni kərüng). □ **26:10 «Ḥətta durusluḳ turoḳan zemindimu u (rəzil adəm) yənila adilsizliḳ ḳiliweridu»** — adilliḳni bəja kəltürüx biadil muḥit astida təs, əlwəttə. Ətraptikilər adil bolsa, özining adil bolmiḳi asanraḳ bolidu. Biraḳ rəzillər yənila biadillik ḳilidu. □ **26:12 «Qünki bizning əməllirimizning ḥəmmisini özüng wujuḳa qiḳaroḳansən»** — yaki «qünki ḥəmmə əməllirimizni əməliyləxtürgüqi özüngdursən». □ **26:13 «Əmdiliktə pəḳət Sanga tayinipla namingni əsləp tiloḳa alimiz»** — Hudaning «ḳaldisi»i, yəni Hudaoḳa sadiḳ boloḳanlar, «pəḳət Sening meḥir-xəpḳiting arḳiliḳla sadiḳ bolduḳ» degəndək etirap ḳilidu. □ **26:14 «Ular bolsa öldi»** — muxu yərdə «ular» 13-ayəttiki «baxḳa rəblər», yər yüzidiki padixaḥlar yaki Israil qoḳunoḳan butlarning kəynidə turoḳan jin-xəytanlar bolsa kerək. □ **26:15 «Sən əlni... zeminning ... ḥərtərəpkə uzartḳansən»** — baxḳa birhil tərjimisi: — «Sən... əslidə ularni (əlni, yəni Israilni) jaḥanning əng qetigə sürgün ḳiloḳansən». ■ **26:17** Yḥ. 16:21

Dunyadiki adəmlər ḥeq tuoɳulmidi». □

Hudaning Israilning duasioɳa boloɳan jawabi

19 «Sanga təwə ɵlgən adəmlər yaxaydu;
Mening jəsitimning *tirilixi bilən təng* ularmu tirilidu.
I topa-qangda yatkanlar, oyoɳinip nahxa yangritinglar!
Xəbniming tang səḥərning xəbnimidəktur;
Yər-zemin ɵzidə ɵlgənlərni tuoɳup beridu.□
20 I həlkim, kelinglar,
Ɵyünglaroɳa kirip, kəyninglardin ixiklərni etip koyunglar;
Mening dəroɳəzipim ɵtküqə, ɵzüngni bir dəmlik yoxuruwal.■
21 Qünki kara,
Pərwərdigar Ɵz jayidin qikip,
Yər yüzidikilərning gunaḥini ɵzlirigə kayturmakqi;
Yər bolsa üstigə tɵkülgən kanlarni axkarilaydu,
Ɵzidə ɵltürülgənlərni ḥaman yepiwərməydu.

27

Xəytanning jazalinixi •••• Israillar yioɳilip Hudaoɳa mewə beridu

1 Xu künidə Pərwərdigar Ɵzining dəḥxətlik, büyük wə küqlük xəmxiri bilən uqkur yilan lewiatanni,
Yəni toloɳanoɳuqi yilan lewiatanni jazalaydu;
U yənə dengizda turoɳan əjdiḥani ɵltüridu.□ ■
2 Xu küni sap xarab beridioɳan bir üzümzar bolidu!
U tooɳruluk nahxa eytinglar!□
3 Ɵzüm Pərwərdigar uni saklaymən;
Mən ḥər dəkikə uni suoɳirimən;
Birsi uningoɳa ziyan yətküzmisun dəp keqə-kündüz saklaymən.
4 Oɳəzəp Məndə kalmidi;
Aḥ, Manga karxi jəng kilidioɳan tikənlər yaki jioɳanlar bolsaidi!

□ **26:18 «Dunyadiki adəmlər ḥeq tuoɳulmidi» —** baxka birhil tərjimisi «dunyada turoɳanlar ḥeq yikilmidi» (demək, uruxta bizdə ḥeq oɳəlibə bolmidi). Birak bizningqə yukiriki tərjimisi tooɳra. Xuning bilən muxu ayət Hudaning Israil tooɳruluk boloɳan qongkur məksiti üstidə tohtilidu, dəp karaymiz. U Israil arkilik dunyadikilərgə nijat-kutkuzux həwirini yətküzüp, ularni yengi ḥayatka, yəni mənggülük ḥayatka erixtürüp, kaytidin tuoɳdurmakqi. Lekin Israil Hudaning xu məksitigə koral boluxka layikətsiz bolup kaldi . Xunga Huda Ɵzi (19-20-ayətlər wə təwəndiki bablaroɳa asasən) xu ixni kilidu, dəydu. □ **26:19 «Sanga təwə ɵlgən adəmlər» —** bu səzni anglawatkan «kaldi»larning ɵzi səygən mərḥumlarni kərsitixi mumkin. **«Mening jəsitimning tirilixi bilən təng ular tirilidu» —** bəzidə ibraniy tilida birlik san kəplük sanni bildüridu; birak muxu ayət Kutkuzoɳuqi-Məsiḥning tirilixi bilən baxkilarmu tirilidu, degən bexarətlik mənidə boluximu mumkin (Injil, «Mat.» 27:52ni, «Rim.», 6:3-11ni kərüng). ■ **26:20** 2Kor. 4:17 □ **27:1 «Pərwərdigar … Xəmxiri bilən uqkur yilan lewiatanni, yəni toloɳanoɳuqi yilan lewiatanni jazalaydu; u yənə dengizda turoɳan əjdiḥani ɵltüridu» —** lewiatan qongkur dengiz astida yaxaydioɳan korkunqluk əjdiḥaoɳa ohxap ketidioɳan ḥaywan. Bəzi alimlar uni timsaḥ dəydu, birak biz uningoɳa ixənməymiz (Təwrattiki «Ayup» lewiatan tooɳrisidiki 41-babtiki izaḥatlirimiz wə «koxumqə səzimiz»ni kərüng). «Jazalax» degən səzdin, birhil yaman roḥning küqining lewiatanning kəynidə turuxi bilən, lewiatanni rəzillikning bir wəkili bolidu dəp qüxinimiz. Injil «Wəḥiy» 12-, 13- ḥəm 20-babka asasən qüxinimizki, lewiatan Xəytanning ɵzi ḥəm ɵzining ahirki zamandiki wəkili boloɳan dəjjalni bildüridu. **«uqkur yilan» —** lewiatan Xəytanning asmandiki ipadisi, «toloɳanoɳuqi yilan» yər yüzidiki ipadisi, «əjdiḥa» dengizdiki ipadisidur. ■ **27:1** Wəḥ. 12:9 □ **27:2 «sap xarab beridioɳan bir üzümzar» —** yaki «bək yekimlik bir üzümzar».

Undaq bolsa Mən uloqa qarxi yürüx qilattim,
Ularni yoqixturup kəydürüwetəttim!□
5 Bolmisa u Meni baxpanahliq qilip tutsun;
U Mən bilən birliktə hatirjəmliktə bolsun,
Dərhəqiqət, u Mən bilən birliktə hatirjəmliktə bolsun!□
6 Kəlgüsi künlərdə, Yaqup yiltiz tartidu;
Israil bihlinip, qeqəkləydu,
Ular pütkül yər yüzini mewə-qewə bilən qaplaydu. □ ■

Pərwərdigarning Öz həlqigə boloqan muamilisi

7 *Pərwərdigar Israilni* uroqanlarni uroqanqilik *Israilni* urup baqqanmu?
U qiroqanlardək *Israil* qirilip baqqanmu?□
8 Sən ularni əyibligəndə əlqəmdin təwən jazalap ularni paliwətkənsən;
Xərq xamili qiqqan künidə U Uning zərblik xamili bilən ularni qooqliwətkən.□ ■
9 Əmdi xu yol bilən Yaqupning qəbihliki kəqürüm qiliniduki, —
Uning gunahining elip taxlanoqanliqining pixqan mewisi xu boliduki: —
U qurbangahtiki həmmə taxlarni kukum-talqan qilidu,
«Axərah»larni wə «kün tüwrükliri»ni zadila turoquzmaydu.□
10 Qünki mustəhkəmləngən xəhər oqerib bolup qalidu,
Adəmzatsiz makan həm taxliwetilgən bayawandək bolidu;
Xu yərdə mozay ozuqlinidu,
Xu yərdə yetip, uning xahlirini yəydu.□
11 Uning xahliri solixix bilən üzülidu;
Ayallar kelip ularni otun qilip kəydüriwetidu.
Qünki bu bir yorutulmioqan həlq;
Xunga ularni Yaratquqi uloqa rəhim qilmaydu;
Ularni Xəkilləndürgüqi uloqa xəpqət kərsətməydu.
12 Wə xu küni xundaq boliduki,

□ **27:4 «Oqəzəp Məndə qalmidi»** — bəlkim Israiloqa qaritiloqan oqəzəpni kərsitidu. **«Aq, Manga qarxi jəng qilidioqan tikənlər yaki jioqanlar bolsaidi!... ularni yioqixturup kəydürüwetəttim!»** — Hudaning Öz üzümzari boloqan Israiloqa (5-babni yənə kərüng) xunqə hursənliki wə qizoqinliqi barki, U «uloqa boloqan qooqdax muhəbbitimni kərsitix pursiti bolsun üqün, bir tal tikənla pəyda bolsaidi!» dəp tiligəndək qilidu. □ **27:5 «Bolmisa u Meni baxpanahliq qilip tutsun; u Mən bilən birliktə hatirjəmliktə bolsun!...»** — Huda hətta Özigə qarxi turoqan bir tikəngimu towa qilix, hatirjəmlikkə kelix pursitini yətküzidu! Buni ikki qetim deyix, buni təkitləxtin ibarət. □ **27:6 «Ular (Israil) pütkül yər yüzini mewə-qewə bilən qaplaydu»** — muxu səz Babil xəhirining «yər yüzini xəhərlər bilən qaplayli» (14:21) degən məqsiti bilən pütünləy ohximaydu. Xu qaoqda bolsa Hudaning Öz üzümzari boloqan Israildin kütkən ümidi (5-babta hatiriləngəndək) kəp jəhətlərdin əməlgə axurulidu. ■ **27:6** Zəb. 72:16 □ **27:7 «Pərwərdigar Israilni uroqanlarni uroqanqilik Israilni urup baqqanmu? U qiroqanlardək Israil qirilip baqqanmu?»** — ibraniy tilida intayin qisqartilip ipadilinidu: «U Israilni uroqanlarni uroqan dərijidə uni urup baqqanmu? U (Huda) qiroqanlardək, u (Israil) qirilip baqqanmu?». Baxqa birhil tərjimisi: «Pərwərdigar Israilni baxqilar uroqan dərijidə urup baqqanmu? Yaki Israil əllər təripidin qiriloqandək Pərwərdigar təripidin qirilip baqqanmu?». □ **27:8 «Sən ularni əyibligəndə əlqəmdin təwən jazalap ularni paliwətkənsən; xərq xamili qiqqan künidə U Uning zərblik xamili bilən ularni qooqliwətkən»** — demək, 7-ayəttə deyilginidək, Huda Israilni tərbiyiləp jazalioqanda «əlqəmdin təwən» jazalioqan; xərq xamili zərbilik boloqini bilən daimlik əməs, pəqət turup-turup soqup turidu. Baxqa birnəqqə hil tərjimiliri uqrixi mumkin. ■ **27:8** Yər. 30:11; 46:28 □ **27:9 «Yaqupning qəbihliki kəqürüm qilinidu»** — ibraniy tilida «Yaqupning qəbihliki yepilidu» yaki «Yaqupning qəbihliki kafarət qilinidu». **«qurbangahtiki həmmə taxlar...»** — muxu ayəttiki «qurbangah» bəlkim butlaroqa qoqunuxta ixlitilidioqan nərsə. **«Axərah»** — «Axərah» butliri wə huxbuygahlar bolsa, 17-bab, 8-ayəttiki izahatni kərüng. □ **27:10 «mustəhkəmləngən xəhər»** — muxu «mustəhkəmləngən xəhər» bolsa, awwal Babilni kərsətsə kerək; birak 10:24-ayəttiki izahatta deginimizdək, Babilning əzi kəlgüsi «pütkül hudasiz dunya»ni bildüridu.

Pərwərdigar Əfrat dəryasining eқimliridin tartip Misir wadisioɳiqə ҳər yərni silkiydu,
Wə silər bir-birləp terip yioɳiwelinisilər,
I Israil baliliri!□ ■
13 Wə xu küni xundaқ boliduki,
Büyük kanay qelinidu;
Xuning bilən Asuriyə zeminida tügixəy dəp қaloɳanlar,
Wə Misir zeminida musapir boloɳanlar kelidu;
Ular Yerusalemda muқəddəs taoɳ üstidə Pərwərdigaroɳa ibadət қilidu. □

28

Əfraim, yəni «ximaliy padixaҳliқ» tooɳruluқ bir bexarət •••• Birdinbir ul nemə?

1 Əfraimdiki məyhorlarning bexidiki təkəbburluқ bilən taқiwaloɳan güllük tajioɳa way!
Munbət jiloɳining bexioɳa taқiwaloɳan,
Yəni ularning solixip қaloɳan «pəhri» boloɳan güligə way!
I xarabning əsiri boloɳanlar!□
2 Mana, Rəb bir küq wə қudrət igisini ҳazirlidi;
U bolsa, məldürlük judun ҳəm wəyran қiloɳuqi borandək,
Dəҳxət bilən taxқan kəlkün suliridək,
Əxəddiylərqə *tajni* yərgə uridu.
3 Əfraimdiki məyhorlarning bexidiki təkəbburluқ bilən taқiwaloɳan güllük taji ayaoɳ astida qəylinidu;
4 Wə munbət jiloɳining bexida taқiwaloɳan,
Ularning «pəhri» boloɳan solixip қaloɳan güli bolsa,
Baldur pixқan ənjürdək bolidu;
Uni kərgən kixi kərüpla,
Қolioɳa elip kap etip yutuwalidu.
5 Xu künidə, samawi қoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar Өz həlқining қaldisi üqün xərəplik bir taj,
Xundaқla kərkəm bir qəmbirək bolidu.
6 U yənə ҳəküm qiқirixқa olturoɳanlaroɳa tooɳra ҳəküm qiқaroɳuqi Roҳ,
Wə dərwazida jəngni qekindürgüqigə küq bolidu. □

□ **27:12 «Əfrat dəryasining eқimliridin tartip Misir wadisioɳiqə» —** muxu ibarə Israilning barliқ zeminini kərsitix üqün pat-pat ixlitilidu. Həritilərni kərüng. ■ **27:12** Yəx. 17:5 □ **27:13 «Xu küni xundaқ boliduki, büyük kanay qelinidu» —** Hudaning həlқini qaқiridioɳan, ahirқi zamandiki muxu «büyük kanay» Muқəddəs Kitabta baxқa kəp yərlərdə tiloɳa elinidu. Yəxaya өzi 18-babta u tooɳrisida tohtilidu. Muxu yərdə, Hudaning meҳir-xəpқitining barliқ insanlar üqün ortaқliқi, Yəhudiy əməslər (Asuriyə zeminida tügixəy dəp қaloɳanlar... Misir zeminida musapir boloɳanlar) Hudaoɳa tayanoɳan Yəhudiylar bilən billə Uning padixaҳliқioɳa mirashor bolidioɳanliқi enik kərünidu. □ **28:1 «Əfraimdiki məyhorlarning bexidiki təkəbburluқ bilən taқiwaloɳan güllük tajioɳa way!...» —** Əfraimning bəgliri ҳaraқ iqixkə bək amraқ idi. Ularning өrp-aditigə asasən, abruyluқ adəmlər olturuxlarda gül taj taқaytti. Yəxaya pəyoɳəmbər, ularning «pəhri» boloɳan güli, yəni ularning «xan-xəripi» solixip ketip yoқay dəp қaldi, dəydu. Aq adəm kərüpla yəwalidioɳan bir tal ənjürdək ular yoқap ketixi mumkin. Ҳazir bolsa, təkəbburluқ қilidioɳan yaki əyx-ixrət қilidioɳan waқit əməs, bəlki towa қilip pəryad kətürüx kerək, degənliktur. «Munbət jiloɳa» — ximaliy padixaҳliқ (Israil)ning paytəhti boloɳan Samariyə jaylaxқan jiloɳini kərsətsə kerək. □ **28:6 «U yənə ҳəküm qiқirixқa olturoɳanlaroɳa tooɳra ҳəküm qiқaroɳuqi Roҳ, wə dərwazida jəngni qekindürgüqigə küq bolidu» —** mətiwərlər həlқ üqün ҳəküm qiқirix, sot қilix üqün xəҳər dərwazilirida olturatti. Baxқa birhil tərjimisi: — «Düxmənni dərwazisioɳiqə qekindurgüqigə küq bolidu» — demək, ҳujum қilidioɳanlaroɳa küq bolidu.

Yerusalemdiki əmirlərning əḩwali •••• Kim Hudaning səzini qüxinələydu?

7 Birақ bularmu xarab arқilиқ hatalaxti,
Ḫaraқ bilən eziқip kətti: —
Ḫəm kaḩin ḩəm pəyƣəmbər ḫaraқ arқilиқ eziқip kətti;
Ular xarab təripidin yutuwelinƣan;
Ular ḫaraқ tüpəylidin ələng-sələng bolup eziқip kətti;
Ular aldin kərüxtin adaxti,
Ḫəküm қilixta eziқixti;□ ■
8 Qünki ḩəmmə dastihan box orun қalmay қusuқ wə nijasət bilən toldi. □

Əmirlər Yəxayani mazaқ қilidu

9 «U kimgə bilim өgətməқqidu?
U zadi kimni muxu həwərni qüxinidiƣan қilmaқqidu?» □

Yəxaya jawab beridu

10 Eƣizlanduruluƣanlarƣa əməsmu?! Əmqəktin ayriluƣan bowaқlarƣa əməsmu?!
Qünki həwər bolsa wəzmuwəz, wəzmuwəzdur,
Қurmuқur, қurmuқurdur,
Bu yərdə azraқ,
Xu yərdə azraқ bolidu...□
11 Qünki duduқlaydiƣan ləwlər wə yat bir til bilən U muxu həlққə səz қilidu.□ ■
12 Uularƣa: —
«Mana, aram muxu yərdə,
Ḫali yoқlarni aram aldurunglar;
Yengilinix muxudur» — degən,

□ **28:7** **«kaḩin»** — muқəddəs ibadəthanida həlқlərgə wəkil bolup қurbanliқ қiluquqi. ■ **28:7** Yəx. 5:11 □ **28:8** **«Ḩəmmə dastihan box orun қalmay қusuқ wə nijasət bilən toldi»** — mumkinqiliki barki, Yəxaya orda bilən boluƣan munasiwiti bilən Yerusalemdiki ərbablarning olturuxiƣa қatnixalaydu. Təwəndiki ayətlərgə қariƣanda, olturuxning səwəbi, Misir bilən Asuriyəgə қarxi turux ittipaқi tooƣrisidiki kelixim tüzgənlikni təbrikləxtin ibarət idi. Yəxaya ḫərdaim mundaқ ittipaқni tüzməslikni təxəbbus қilip, ularning mazaқliriƣa uqriƣan. □ **28:9** **«U kimgə bilim өgətməқqidu? U zadi kimni muxu həwərni qüxinidiƣan қilmaқqidu?»** — muxu səzlər, bəlkim, ziyapəttə olturoƣanlar Yəxayani mazaқ қilidiƣan səz boluxi mumkin. Xübḩisizki, ular «Pəқət Hudaƣila tayiniximiz kerək» degən həwərni intayin addiy, səbiy balining kəzқarixi, halas, dəp қaraytti. □ **28:10** **«Eƣizlanduruluƣanlarƣa əməsmu?! Əmqəktin ayriluƣan bowaқlarƣa əməsmu?!»** — muxu səzlər, bəlkim, Yəxayaning jawabining baxlinixi. Yəxaya ularning «muxu kəzқarixing bək addiy ikən» degən mazaқ gəplirini өzlirigə қayturup: «Pəқət addiy adəmlər, səbiy balidək kiqik peil kixilərla muxularni qüxinələydu, xundaқla Hudaning səzini қobul қilalaydu. Təkəbbur, өzini əқillиқ qaƣlaydiƣanlar ḫərgiz qüxinəlməydu», dəydu. **«Qünki həwər bolsa wəzmuwəz, wəzmuwəzdur, қurmuқur, қurmuқurdur, bu yərdə azraқ, xu yərdə azraқ bolidu...»** — muxu səzning üq muḩim nuқtisi bar: — (1) Yəxaya muxu yərdə kitabidiki bexarətlərni toluқ qüxinixkə tolimu muḩim bir aqқuqni beridu. Bexarətlər bir-birləp, birsi bu ḩəқiқətni təkitlisə, birsi u ḩəқiқətni təkitləydu, ḩəmmə bexarət arқilиқ bizgə қandaқ қilip Hudaƣa pütünləy, ətraplиқ ixinip tayinixni өgitidu. (2) «wəzmuwəz, ... қurmuқur...» ibraniy tilida «saw, saw,.... kaw, kaw, ...» degəndək kiqik balining tələppuzida eytilidu. Xuning bilən u Hudaning səzini қobul қilix üqün kiqik baliƣa ohxax kiqik peillиқ boluxi kerək dəp təkitləydu. (3) bala səzligəndək «saw, saw,.... kaw, kaw, ...» degən səzlər yənə kelip yat bir tildək bolup, 11-ayətni tonuxturidu. Təwəndiki izaḩatnimu kərüng. □ **28:11** **«Qünki duduқlaydiƣan ləwlər wə yat bir til bilən U muxu həlқqə səz қilidu»** — demək, Yerusalem wə Yəḩudaliқlar yat bir dələt təripidin basturulup, yat yurtқa yətkilidu. Ular Hudaning addiy səzlirini «balilarqə gəp» dəp mazaқ қilip rət қilidu, nətijidə muxundaқ awazlar ularda yamrap ketidu. ■ **28:11** 1Kor. 14:21

Birak ular ḫeqnemini anglaxni halimioɣan.□
13 Xunga Pərwərdigarning səzi ularoɣa: —
«Wəzmuwəz, wəzmuwəzdur,
Ḳurmuḳur, ḳurmuḳurdur.
Muxu yərgə azrak,
Xu yərgə azrak bolidu;
Xuning bilən ular aldioɣa ketiwetip,
Putlixip, ongda qüxidu,
Sundurulup,
Tuzaḳḳa qüxüp tutulup ḳalidu.□ ■
14 — Xunga ḫəy silər mazak ḳiloɣuqilar, Yerusalemda turoɣan muxu həlḳni idarə ḳiloɣuqilar,
Pərwərdigarning səzini anglap ḳoyunglar!
15 Qünki silər: — «Biz ölüm bilən əḫdə tüzduḳ,
Təḫtisara bilən billə bir kelixim bekittuḳ;
Ḳamqa taxḳindək ətüp kətkəndə,
U bizgə təgməydu;
Qünki yaloɣanqiliḳni baxpanaḫimiz ḳilduḳ,
Yaloɣan səzlər astida məkünüwalduḳ» — dedinglar,□
16 Xunga Rəb Pərwərdigar mundak dəydu: —
Mana, Zionda ul bolux üqün bir Tax,
Sinaḳtin ətküzülgən bir tax,
Ḳimmətlik bir burjək texi,
Ixənqlik ḫəm muḳim ul texini saloɣuqi Mən bolimən.
Uningoɣa ixinip tayanoɣan kixi ḫeq ḫoduḳmaydu, aldirimaydu.□ ■
17 Wə Mən adalətni ölqəm tanisi ḳilimən,
Ḫəḳḳaniyliḳni bolsa tik ölqigüq yip ḳilimən;
Məldür baxpanaḫi boloɣan yaloɣanqiliḳni süpürüp taxlaydu,
Wə kəlkün məküwaloɣan jayini texip əpketidu.□
18 Xuning bilən ölüm bilən tüzgən əḫdənglar bikar ḳiliwetilidu;
Silərning təḫtisara bilən bekitkən keliximinglar aḳmaydu;
Ḳamqa taxḳindək ətüp kətkəndə,
Silər uning bilən qəyliwetilisilər.
19 U ətüp ketixi bilənla silərni tutidu;
Ḫəm səḫər-səḫərlərdə,
Ḫəm keqə-kündüzlərdimu u ətüp turidu,

□ **28:12 «Mana, aram muxu yərdə, ḫali yoḳlarni aram aldurunglar; yengilinix muxudur»** — bu sözlər Yəxaya yətküzgən həwərning jəwḫiridur. Hudaoɣa tayinix — aramlikтur! **«Duduḳlaydioɣan ləwlər wə yat bir til bilən U (Pərwərdigar) muxu həlḳḳə söz ḳilidu… birak ular ḫeqnemini anglaxni halimioɣan»** — məzkur bexarət (11-13) tooɣruluḳmu «1Kor.» 14:21-22 wə uningoɣa baoɣlik «ḳoxumqə söz»nimu kərüng. □ **28:13 «Xuning bilən ular aldioɣa ketiwetip, putlixip, ongda qüxidu, …tuzaḳḳa qüxüp tutulup ḳalidu»** — özi tallioɣan yoli bilən aloɣa baskini bilən, nətijisi ḫalakəttur, halas. ■ **28:13** 2Kor. 2:16 □ **28:15 «Biz ölüm bilən əḫdə tüzduḳ, təḫtisara bilən billə bir kelixim bekittuḳ… yaloɣan səzlər astida məkünüwalduḳ»** — ḫərḳandak kixi muxundak səzlərni aoɣzi bilən deməydu, əlwəttə. Birak Yəxaya pəyoɣəmbər muxu səzlərni ularning aoɣzioɣa selip, ularning tüzgən əḫdisining ḫəḳiḳiy əḫmiyitini ayan ḳilidu. Xu qaoɣdiki əḫdə bolsa Misir bilən boloɣanidi, birak Yəxaya bexarəttə xuni biwasitə deməydu. Buning səwəbi bəlkim Misirdiki bu əḫdə kəlgüsidə adəmni tehimu aldaydioɣan, ahirḳi zamandiki bir əḫdini kərsitidu. Muxu əḫdini Israil Xəytanning wəkili dəjjal bilən tüzidu. «Dan.» 9:27, Injil «Wəḫ.» 11:2, 13:5ni kərüng. □ **28:16 «Sinaḳtin ətküzülgən bir tax»** — səzmusəz tərjimə ḳiloɣanda, «Sinak texi». Bu ibarə baxḳilarni sinaydioɣan ḫəm özi sinaḳtin ətkən bir tax, degən ikki mənini əz iqigə alsa kerək. ■ **28:16** Zəb. 118:22; Mat. 21:42; Ros. 4:11; Rim. 9:33; 10:11; Əf. 2:20; 1Pet. 2:6, 7, 8 □ **28:17 «adalətni ölqəm tanisi ḳilimən»** — yaki «tooɣra ḫəküm ḳilixni ölqəm tanisi ḳilimən» (26-ayətnimu kərüng).

Bu həwərni pəkət anglap qüxinixning əzila wəḩimigə qüxüx bolidu.
20 Qünki kariwat sozulup yetixkə kiskilik kilidu,
Yotkan bolsa adəm tügülüp yatsimu tarlik kilidu.□
21 Qünki Pərwərdigar Əz ixini,
Yəni Əzining oɳəyriy əmilini yürgüzüx üqün,
Əzigə yat boloɳan ixni wujudkə qikirix üqün,
Pərazim teoɳida turoɳinidək ornidin turidu,
U Gibeon jiloɳisida oɳəzəpləngininidək oɳəzəplinidu;□
22 Xunga mazak kiloɳuqilar bolmanglar;
Bolmisa, kixənliringlar qing bolidu;
Qünki mən samawi koxunlarning Sərdari boloɳan Rəb Pərwərdigardin bir ḩalakət tooɳrisida,
Yəni pütkül yər yüzigə kət'iylik bilən bekitkən bir ḩalakət tooɳrisidiki həwərni anglioɳanmən.

Əkillik deḩkanning terix-yioɳixi tooɳrisida bir təmsil

23 — Kulak selinglar, awazimni anglanglar;
Tingxanglar, səzlirimni anglanglar.
24 Yər ḩəydigüqi deḩkan terix üqün yərni kün boyi ḩəydəmdu?
U pütün kün yərni aoɳdurup,
Qalmilarni ezəmdu?
25 U yərning yüzini təkxiligəndin keyin,
Karakəz bədiyanni taxlap,
Zirini qeqip,
Buoɳdayni taplarda selip,
Arpini terixkə bekitilgən jayoɳa,
Kara buoɳdayni etiz kirlirioɳa terimamdu?
26 Qünki uning Hudasi uni tooɳra ḩəküm kilixkə nəsiḩət kilidu,
U uningoɳa əgitidu.
27 Bərḩək, karakəz bədiyan qixlik tirna bilən tepilməydu;
Tuluk zirə üstidə ḩəydəlməydu;
Bəlki karakəz bədiyan bolsa kamqa bilən sokulidu,
Zirə bolsa təmür-tayak bilən urulup dan ajritilidu.
28 Un tartixkə danni ezix kerək, əmma *deḩkan* uni mənggügə tepewərməydu;
U ḩarwa qakliri yaki at tuyakliri bilən uni mənggügə tepewərməydu;
29 Muxu ixmu samawi koxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigardin kelidu;
U nəsiḩət berixtə karamət,

□ **28:20 «Qünki kariwat sozulup yetixkə kiskilik kilidu, yotkan bolsa adəm tügülüp yatsimu tarlik kilidu» —** bu kinayilik gəp. Ular Hudaning aramlikini rət kilidu, əzining aram almakqi boloɳan yoli bolsa əzigə ḩeq aram bərməydu. □ **28:21 «Pərazim teoɳi» wə «Gibeon jiloɳisi» —** bu ikki jayda yüz bərgən ixlarni qüxinix üqün, Təwrattiki «2Sam.» 5:17-20, 22-ayət katarliklarni kərüng. Huda axu yərlərdə Dawut padixaḩning təhtini mustəḩkəmləx üqün Filistiylər üstidin ikki ketim qong oɳəlibə kiloɳanidi. Birak Yəxaya kobul kiloɳan wəḩiygə asasən, adəmni jazalaxtiki muxundak ixlarning əzi Hudaning muḩəbbətlik təbiitigə pütünləy oɳəyriy, tüptin yat kelidioɳan, Əzi nəprətlinidioɳan ix ikənliki ayan kilinidu.

Danalikta uluoldur. □ ■

29

Yerusalemola qüxidiolan «tərbiyilik jazalax»

1 Ariəlgə, Dawut əz makani kiloldan Ariəlgə way!
Yənə bir yil yillarola koxulsun,
Heyt-bayramlar yənə aylinip kəlsun;□
2 Birak Mən dərd-ələmni Ariəlgə kəltürimən;
Dad-pəryadlar kətürülüp anglinidu;
U Manga həkikətən bir «Ariəl» bolidu.
3 Qünki Mən seni kapsap qedirlar tiktürüp,
Seni kamal kilip muhasirə istihkamlirini salimən,
Potəyliri bilən seni korxiwalimən.□ ■
4 Xuning bilən pəs kilinisən,
Sən yər tegidin səzləydiolan,
Gəpliring pəstin, yəni topa-qangdin kelidiolan,
Awazing ərwahlarni qakiroluqiningkidək yər tegidin qikidu,
Səzliring topa-qangdin xiwirlap qikkandək bolidu;■
5 Xu qaolda düxmənliringning topi huddi yumxak topa-qanglardək,
Yawuzlarning topi xamal uqurup taxlaydiolan topandək tozup ketidu.
Bu ix birdinla, tuyuksiz bolidu!■
6 Əmdi samawi koxunlarning Sərdari bololan Pərwərdigar sening yeningola kelidu;

□ **28:29 «Muxu ixmu samawi koxunlarning Sərdari bololan Pərwərdigardin kelidu; u nəsihət berixtə karamət, danalikta uluoldur» —** 23-29-ayətlərning əsli tekistliridiki bəzi səzlər nahayiti az uqrioladka, baxka birnəqqə hil tərjimiliri uqrxi mumkin. Birak üq ix enik turidu: — (1) Yər həydəx həm danni sokup ajritixmu kərünüxtə yərgə yaki danola karita «kattik kolluk muamilə» kilixka ohxaydu; muxu ixlar bəlkim Hudaning bizgə ixlitidiolan tərbiyə tədbirlirini bildüruxi mumkin. (2) Həmmimiz əkillik dehkandin əginəyliki, u məksətlik halda həmmə ixni kilidu. U hərgiz yər həydəx yaki dan sokup ajritixtin ibarət ikki ixni zoklinix üqün kilmaydu; u ahirki nixanola karap, hərkaysi uruklarning hosulini kəzləydu. Hudamu ohxaxla həmmimizgə ohximaydiolan tərbiyilik usul kollinip, bizdin hosul qikarmakqi. Uning bəzidə muamilisi «kopal» yaki kattik kərünsimu, u bəribir hərkandak danning ünüp qikixiola kerək bololan xaraitni obdan bilidu, hərbirimizdin ayrim-ayrim halda hosul qikirix usulini bilidu. (3) Məlum bir hosul üqün həydəp-terix yaki dan ajritix usuli muwapik boloqini bilən, əkillik dehkan muxu usulni qəktin axuruwətməy ixlitidu. Huda ohxaxla həmmimizni kiqik peil, muhəbbətlik kixilərdin kilix üqün dəl kandak həm kanqilik dərijidiki muamilini ixlitix kerəklikini bilidu. ■ **28:29** Yər. 32:19
□ **29:1 «Ariəl» —** Yerusalemni kərsitidu, u «Hudaning kurbanlik supisining bexi» degənlik, yəni kurbangahka ot salidiolan orun. Muxu isim, Hudaola ibadət kilidiolan jay həm Hudaning otiola uqraydiolan jay ikənlikini bildüridu. Bəlkim xu babtiki mənisi xuki, Yerusalem Pərwərdigarola ibadət kilidiolan orun əməs, bəlki itaətsizlik tüpəylidin uning otluk oləzipigə uqraydiolan orun bolup kaldi, degənlik. **«Yənə bir yil yillarola koxulsun» —** mənisi bəlkim, «bir yildin keyin» — demək (2-8-ayətkə asasən), Asuriyə bir yildin keyin Yerusalemni muhasirigə alidu. Undak bolsa, bexarət miladiyədin ilgiriki 702-yili berilgən. Toluk ayətning baxka birhil tərjimisi: — «Yillar kəprək ətsun, heyt-bayramlar yənila ətküzülsun» katarlik. Ikki hil tərjimisi ohxaxla, wakitmu yaki heyt-bayramlardiki diniy paaliyətlərmu silərni kutkuzmaydu, degən mənini bildüridu. □ **29:3 «Mən seni kapsap qedirlar tiktürüp… potəyliri bilən seni korxiwalimən» —** bexarət Asuriyəning hujumini kərsətkən əməs, bəlki «barlik əllərning nurolunliolan koxunliri»ning bir hujumini kərsitidu (7-ayət); xunga u Asuriyəning tajawuzidin keyin berilgən bolsa kerək. Uning üstigə, Huda «Ariəl»ni (hər ketim nijatini rət kilixi tüpəylidin) Babildin andin Rimliklardin (miladiyədin keyinki 70-yil) **kutkuzolan əməs**. Xunga bexarət ahirki zamandiki kəp əl-yurtlarning (7-ayət) Yerusalemola, xundakla Israilola kilidiolan hujumini kəzdə tutidu. ■ **29:3** Yər. 6:3; Əz. 17:17 ■ **29:4** Yəx. 8:19 ■ **29:5** Ayup 21:18; Zəb. 1:4; 35:5-6; Yəx. 17:13; 30:13

Güldürmama, yər təwrəx, küqlük xawkun, kuyuntaz, boran wə yutuwaloquqi ot
yalkunlar bilən səndin hesab alidu.□
7 Xundak kilip Ariəlgə karxi jəng kilidioqan,
Yəni uningoqa wə kəl'ə-koroqanlik mudapiələrgə jəng kiliwatkan barlik əllərning
noroqunlioqan koxunliri keqisi kərgən qüxtiki kərünüxtək yokap ketidu.
8 Aq kaloqan birsi qüx kərgəndə,
Qüxidə bir nemə yəydu;
Birak oyoqansa, mana korsiki kuruk turidu;
Qangkioqan birsi qüx kərgəndə,
Qüxidə su iqidu;
Birak oyoqansa, mana u halidin ketidu,
U yənila ussuzlukka təxna bolidu;
Mana Zion teoqioqa karxi jəng kiliwatkan əllərning noroqunlioqan koxunliri dəl
xundak bolidu. □

Rohiy karioquluk, rohiy oqəplət, Pərwərdigarning dora-dərmani

9 Əmdi arisaldi boliwerip,
Kaymukup ketinglar!
Özünglarni karioqu kilip, karioqu bolunglar!
Ular məst boldi, birak xarabtin əməs!
Ular ilənglixip kaldi, birak haraktin əməs!□
10 Qünki Pərwərdigar silərgə oqəplət uykusi baskuqi bir rohni töküp,
Közünglarni etiwətti;
U pəyoqəmbərlər wə bax-közünglar boloqan aldin kərgüqilərnimu qümkiwətti.□ ■
11 Muxu kərgən pütkül wəhiy bolsa, silər üqün peqətliwetilgən bir yəgimə kitabdək
bolup kaldi;
Hək kitabni sawatlik birsigə berip: —
«Okup berixingizni ətünimən» — desə, u: —
«Okuyalmaymən, qünki peqiti bar ikən» — dəydu.
12 Kitab sawatsiz birsigə berilip: —
«Okup berixingizni ətünimən» — deyilsə, u: —
«Mən sawatsiz» — dəydu.□
13 Wə Rəb mundak dəydu: —

□ **29:6 «…səndin hesab alidu»** — ibraniy tilida «…seni yoklaydu». □ **29:8 «… oyoqansa, mana u halidin ketidu, u yənila ussuzlukka təxna bolidu; mana Zion teoqioqa karxi jəng kiliwatkan əllərning noroqunlioqan koxunliri dəl xundak bolidu»** — demək, bu qüxni kərgən kixi baxka əllərning koxunlirini kərsitidu. Qüxidə kərgən «tamak-su» barlik əllər yutuwalmakqi boloqan Yerusalemni kərsitidu. Əllər «Yerusalem bizningki» dəp ham hiyal kilip, tuyuksiz həmmidin ayrilip, məoqlup bolidu. □ **29:9 «Əmdi arisaldi boliwerip, kaymukup ketinglar!…»** — bu ayət intayin muhim. Yəxaya Asuriyə yaki baxka besip kirgən tajawuzqilardin kutuluxni alliburun aldin'ala eytkan (36-37-bablarni kərüng). Əmdi muxu kutuluxlarni kərgənlər yənila Hudaoqa ixənməy «tasadipiylikqtin boloqan» yaki «Misir bilən boloqan ittipaktin boloqan» desə kandak bolidu? Əgər ular xu qaoqda «arisaldi» bolsa, heq kararoqa tehi kəlmisə, ular hərkandak bir ixta bax katuridioqan bolidu. Yəxaya ularning xundak kajlik kilidioqanlikini aldin bilgən (Hudaning agahini 6:10-ayəttə kərüng). Xunga u kinayə kilip, ularni xundak kilixka dəwət kilidu. □ **29:10 «Pərwərdigar silərgə oqəplət uykusi baskuqi bir rohni töküp… aldin kərgüqilərnimu qümkiwətti»** — yukiriki izahatta eytkinimizdək, ular Pərwərdigarning karamətlirini yənila etirap kilmioqandin keyin, Huda ularni tehimu öz kajlikida bekitip koyidu. Xundak kiloqini bilən U ularni tehi taxliwətmigən; U uloroqa əng ahirki bir pursətni yaritip beridu. Bu pursət 14-ayəttə aldin'ala eytilidu. ■ **29:10** Rim. 11:8 □ **29:12 «Kitab sawatsiz birsigə berilip… u: — «Mən sawatsiz» — dəydu»** — sawatlik kixi bolsa «kitab peqətləngən» (peqətni buzuxka özümni awarə kilmaymən) degən bahanini kərsitidu. Sawatsiz kixi bolsa əlwəttə okuyalmaydu; birak u sawatlik kixidinmu okup berixni sorimaydu. Demək, noroqun adəmlər bu ikki hil kixilərgə ohxax Hudaning bərgən wəhiysigə pərwayim pələk dəp yüriweridu.

«Muxu həlk aoŋzi bilən Manga yeкinlaxкanda,
Tili bilən Meni ҥərmətligəndə,
Birak кəlbi bolsa Məndin yirak turoŋaqкa,
Məndin boloŋan коrкuxi bolsa, pəкət insan balisining pətiwaliridinla bolidu, halas;□ ■
14 Xunga mana, Mən muxu həlk arisida yənə bir karamət kərsitimən;
Karamət bir ixni karamət bilən кilimən;
Xuning bilən ularning danixmənlirining danaliкi yoкilidu;
Ularning aкillirining əкilliri yoxurunuwaloŋan bolidu». □ ■

Qong əzgirixlər

15 Əzining pükkən niyətlirini Pərwərdigardin yoxurux üqün astin yərgə kiriwaloŋan,
Əz ixlirini кarangoŋulukta кilidioŋan,
Wə «Bizni kim kəridu» wə «Kim bizni bilgən» degənlərgə way!■
16 Aҥ, silərning tətürlükünglar!
Sapalqini seoŋiz layoŋa ohxatкili bolamdu?
Xundaкla ix əzini Ixligüqigə: «U meni ixlimigən»,
Yaki xəкilləndürülgən əzini Xəкilləndürgüqigə: «Uning əкli yoк» desə bolamdu?!■
17 Qünki кiskа waкit iqidila, Liwan mewilik baoŋoŋa aylandurulmamdu?
Mewilik baoŋ bolsa orman ҥesablanmamdu?□
18 Xu künidə gaslar xu yəgimə kitabning səzlirini anglaydioŋan,
Кarioŋular zulmət ҥəm кarangoŋuluкtin qiкip kəzliri kəridioŋan bolidu;■
19 Məminlər bolsa Pərwərdigardin tehimu hursən bolidu;
Insanlar arisidiki miskinlər Israildiki Mukəddəs Boloŋuqidin xadlinidu.
20 Rəҥimsiz boloŋuqi yoкaydu,
Mazaк кiloŋuqi oŋayib bolidu;
Кəbiҥlik pursitini kütidioŋanlarning ҥəmmisi ҥalak кilinidu;
21 Mana *muxundaк adəmlər* adəmni bir səz üqünla jinayətqi кilidu,
Dərwazida turup rəzillikkə tənbiҥ bərgüqi üqün tuzaк təyyarlap коyidu,
Ҥəккaniy adəmning dəwasini səwəbsiz bikar кiliwetidu.□ ■
22 Xunga Ibraҥim üqün bədəl tələp кutкuzoŋan Pərwərdigar Yaкupning jəməti tooŋruluк mundaк dəydu: —

□ **29:13 «Muxu həlk aoŋzi bilən Manga yeкinlaxкanda... кəlbi bolsa Məndin yiraк turoŋaqкa, Məndin boloŋan коrкuxi bolsa, pəкət insan balisining pətiwaliridinla bolidu, halas» —** «Mat.» 15:7-9, «Mar.» 7:6-7ni kərüng. ■ **29:13** Mat. 15:8; Mar. 7:6 □ **29:14 «Xunga mana, Mən muxu həlk arisida yənə bir karamət kərsitimən; karamət bir ixni karamət bilən кilimən» —** Huda ularoŋa səwr-taкət bilən yənə bir pursət bərməkqi. Bu pursətning nemə ikənliki enik tiloŋa elinmioŋan. Birak bu yərdə deyilgən səzlərgə кarioŋanda bu karamətning «Asuriyədin кutulux» degən məjizidin birnəqqə ҥəssə yuкiriliкi, ajayibliкi, karamətliki wə tilsimatliкi bar boluxi mumkin. Biz yənə xundak dəp кaraymizki, Yəxaya pəyoŋəmbər muxu ixni kitabining кaloŋan кismida bizgə eytip beridu; oкurmənlərning əzi uni oкup qüxinələydu. **«Xuning bilən ularning danixmənlirining danaliкi yoкilidu; ularning aкillirining əкilliri yoxurunuwaloŋan bolidu» —** Hudaning ixligən muxu karamitining nətijisi dunyadiki «danixmənlik»ni əz-əzidin hijil кilidu. «1Kor.» 1:19ni kərüng. ««Aкillarning əкilliri» yoxuruniwalidu» — demək, ularning əкli ҥeq əsкatmaydu ҥəm baxкilar aldida kərünüxkə hijil bolidu. ■ **29:14** Yər. 49:7; Ob. 8; Mat. 11:25; 1Kor. 1:19 ■ **29:15** Zəb. 94:7 ■ **29:16** Yəx. 45:9 □ **29:17 «Liwan mewilik baoŋoŋa aylandurulmamdu? Mewilik baoŋ bolsa orman ҥesablanmamdu?» —** Liwan kona zamanlardin tartip ormanliri bilən dangкi qiккan rayon bolup kəlgən. Muxu orman bilən uning «mewilik baoŋ»lirining rolliri almaxturuloŋan bolsa, undaкta yuкiri orunda turoŋanlar yaki təкəbburlar pəs (birak yənila yahxi wə mewə beridioŋan) orunoŋa bekitilidu wə kəmtərlər bolsa yuкiri orunoŋa коyulidu, deməkqi. Кandaкla bolmisun, nuroŋun kixilərning orunlirida almixix yüz beridu. ■ **29:18** Mat. 11:5 □ **29:21 «(Ular) dərwazida turup rəzillikkə tənbiҥ bərgüqi üqün tuzaк təyyarlap коyidu» —** xəҥər dərwazisi sot кilidioŋan jay idi. ■ **29:21** Am. 5:10

«Ḥazir bolsa Yaḳup hijilliḳḳa ḳalmaydu,
Ḥazir bolsa u tit-tit bolup qirayi tatirip kətməydu;□
23 Qünki *Yaḳup* ḳolumning ixligən əmili boloɣan, əz arisida turoɣan əwladlirini kərgən waḳtida,
Ular namimni muḳəddəs dəp uluoɣlaydioɣan,
Yaḳupning Muḳəddəs Boloɣuqisini pak-muḳəddəs dəp bilidioɣan,
Israilning Hudasidin ḳorḳidioɣan bolidu.□
24 Roḥi ezip kətkənlər yorutulidioɣan,
Ḳaḳxap yürgənlər nəsiḥət-bilim ḳobul ḳilidioɣan bolidu.

30

Misir bilən ittipaḳlixix — Hudaoɣa tayanmasliḳtur

1 «Asiy ooɣullarning əḥwalioɣa way!» — dəydu Pərwərdigar,
— «Ular pilanlarni tüzməkqi, biraḳ Məndin almaydu;
Ular mudapiə tosuḳini bərpa ḳilidu,
Biraḳ u Mening Roḥim əməs;
Xundaḳ ḳilip ular gunaḥi üstigə gunaḥ ḳoxuwalidu.
2 Ular Məndin ḥeq sorimayla Misiroɣa yol aldi;
Pirəwnning ḳaniti astidin panaḥ izdəp,
Misirning sayisigə ixinip tayinidu yənə!
3 Qünki Pirəwnning ḳaniti bolsa silərni yərgə taxlap lət ḳilidu.
Misirning sayisigə ixinip tayinix silərgə bax ḳetimqiliḳ bolidu.
4 Pirəwnning əmirliri Zoan xəḥiridə bolsimu,
Uning əlqiliri Ḥanəs xəḥirigə ḥərdaim kelip tursimu, □
5 Awam ḥəmmisi əzigə paydisi bolmaydioɣan,
Ḥeq yardimi wə paydisi təgməydioɣan,
Bəlki lət ḳilip yərgə taxlaydioɣan,
Ḥətta rəswa ḳilidioɣan bir həlḳtin nomus ḳilidioɣan bolidu. ■

Yük artilip Misiroɣa mengixḳa təyyarlanoɣan biqarə ulaoɣlar!

6 Nəgəwdiki ulaoɣlar tooɣrisida yükləngən wəḥiy: —
Ular japaliḳ, dərd-ələmlik zemindin ətidu;

□ **29:22 Xunga Ibraḥim üqün bədəl tələp ḳutḳuzoɣan Pərwərdigar Yaḳupning jəməti tooɣruluḳ mundaḳ dəydu: — «Ḥazir bolsa Yaḳup hijilliḳḳa ḳalmaydu, ḥazir bolsa u tit-tit bolup qirayi tatirip kətməydu»** — demək: — (1) «Yaḳup əz pərzəntliri (jəməti) tooɣrisida hijil bolmaydu». Yaḳup ḥayat waḳtida əzining on ikki ooɣlining ḳilmixliridin naḥayiti hijil bolup yürətti («Yar.» 34-babni kərüng). Andin Yaḳup keyinki dəwrdə pərzəntlirining ḳiloɣanlirini kərgən bolsa, tehimu hijil boloɣan bolatti! Biraḳ «ḥazir bolsa» (kəlgüsidə) adil, ḥəḳḳaniy, sap dillik «yengidin tuoɣuloɣan», yengi bir pərzənti, yengi bir Israil wujudḳa kelidu; Yaḳup (tirilgən waḳtida) ulardin ḥeq hijil bolmaydu, əlwəttə. (2) «Uning qirayi tatirip kətməydu» — Əz ooɣullirining bir-birigə ḥəsəthor boloɣanliḳi tüpəylidin Yaḳup kəp japa tartḳan. U Yüsüpni «əltürülgən» dəp uzun yillar matəm tutḳan, andin əng yahxi kəridioɣan Binyaminni «yoḳap kətti» dəp ənsirəp ələy dəp ḳaloɣan. Biraḳ əz pərzəntliri tooɣrisida ənsirəxning ḥajiti yoḳ — qünki «ḥazir bolsa» ḥərbiri Hudaning baxpanaḥida aman-esən mənggü turidu, xundaḳla bir-biri bilən inaḳ ətüxidu. □ **29:23 «Yaḳup ḳolumning ixligən əmili boloɣan, əz arisida turoɣan əwladlirini kərgən waḳtida...»** — muxu 22-24-ayəttə ḥəm Yaḳupning əzini (Israilni) ḥəm uning əwladlirini (Israillarni) kərsitidu. Yaḳupning əzi ularni kərüx üqün ölümdin tirilixi kerək, əlwəttə. □ **30:4 «Pirəwnning əmirliri Zoan xəḥiridə bolsimu, uning əlqiliri Ḥanəs xəḥirigə ḥərdaim kelip tursimu,...»** — xu qaoɣlarda Misir yengi bir padixaḥ, yəni Pirəwn Xabakoning ḳol astida küqlük, ittipaḳlaxḳan bir dələtkə aylanoɣanidi. Zoan wə Ḥanəsning Misirning ikki təripidə boluxi dələtning küqlük birlikini təkitləydu. ■ **30:5** Yər. 2:36

Xu yərdin qixi xirlar wə ərkək xirlar,
Qar yilan wə wəḫxiy uqar yilanmu qiḳidu;
Ular bayliḳlirini exəklərning dümbisigə,
Gəḫərlirini təgə lokkiliriọa yükləp,
Өzlirigə ḫeq payda yətküzməydiọan bir həlḳning yeniọa kətürüp baridu. □
7 Misir!? Ularning yardimi bikar ḫəm ḳuruḳtur!
Xunga Mən uni: «Ḫeqnemini ḳilip bərməydiọan Raḫab» dəp atiọanmən. □

Ixənməslikning aḳiwiti

8 — Əmdi bu səzning kəlgüsi zamanlar üqün,
Guwaḫliḳ süpitidə əbədil'əbədgə turuwerixi üqün,
Ḫazir berip buni ḫəm tax tahtiọa ḫəm yəgimə kitabḳa yezip ḳoyọin.□
9 Qünki bular bolsa asiy bir həlḳ,
Naəḫli ooọullar,
Pərwərdigarning Təwrat-tərbiyisini anglaxni halimaydiọan ooọullardur.□
10 Ular aldin kərgüqilərgə: — «Wəḫiyni kərmənglar!»,
Wə pəyọəmbərlərgə: «Bizgə tooọra bexarətlərni kərsətmənglar;
Bizgə adəmni azadə ḳilidiọan, yalọan bexarətlərni kərsitinglar;□
11 Sənlər *durus* yoldin qiḳix,
Tooọra tərikidin ayrilix!
Israildiki Muḳəddəs Bolọuqini aldimizdin yoḳ ḳilix!» — dəydu.□
12 — Əmdi Israildiki Muḳəddəs Bolọuqi mundaḳ dəydu: —
«Qünki silər muxu həwərni qətkə ḳeḳip,
Zulumni yələnqük ḳilip, burmilanọan yolọa tayanọininglar tüpəylidin,
13 Xunga muxu ḳəbiḫlik silərgə egiz tamning bir yeriḳidək bolidu,
Tam pultiyip ḳalọanda, u birakla uni qeḳiwetidu;■
14 Huddi sapal qinə ḫeq ayimay qeḳiwetilgəndək U uni qeḳiwetidu;
Uningdin ḫətta oqaḳtin qooọ alọudək,

□ **30:6 «Nəgəwdiki ulaọlar tooọrisida yüklängən wəḫiy» —** Nəgəw bolsa Yəḫudaning jənubi ḳismi bolup, pütünləy dəḫxətlik qəl-bayawan. Misiroa mangidiọan bir yol Nəgəwdin ətidu. **«…yüklängən wəḫiy» —** muxu bexarətning temisi bilən Yəxaya qaḳqaḳ ḳilidu. «Wəḫiy»ning ibraniy tilida «yük» degən yənə bir mənisi bar. Xuning bilən temini yənə «Nəgəwdiki ulaọlarning yüki» — deyixkə bolidu. Ulaọlar əlqilərning өzini ḫəm nuroun mal-mülük, ḫədiyilərni kətürüp Misiroa baridiọan japaliḳ yolda mengip ḫerip ketidu. Lekin Misir bilən bolidiọan «ittipaḳ» ḫeqnemigə ərzimigəqkə, ularning yoli bikaroa ketidu. Yəxaya biqarə ulaọlaroa ḫesdaxliḳ bildürgini bilən əlqilərgə ḫeqḳandaḳ ḫesdaxliḳ bildürməydu! **«Ular japaliḳ, dərd-ələmlik zemindin ətidu…» —** ḳiziḳ yeri xuki, Misiroa adəttə mangidiọan yol Nəgəwdin əməs, bəlki Filistiyədin ətidu. Nəgəwdin mangidiọan yol naḫayiti japaliḳtur. Nemixḳa muxu yol bilən mangidikin? Ḫөkümranlar məḳsət-pilanlirini Filistiyədin yaki өz həlḳidin məhpiy saḳlax üqün bolsa kerək. Ḳiziḳ ix xuki, Israil Musa pəyọəmbər arḳiliḳ Misirdin ḳutḳuzulup qiḳip, dəl xu yol bilən Ḳanaanoa (Pələstingə) kəlgən. Yəxaya kinayilik bilən ulardin, silər Misirdin ḳutḳuzuloandin keyin yənə axu yərgə «kəlgən izinglar bilən ḳaytip» yardəm soraxḳa rast baramsilər? — dəp sorimaḳqi. □ **30:7 «Mən uni: «Ḫeqnemini ḳilip bərməydiọan Raḫab» dəp atiọanmən» —** «Raḫab» Misirning baxḳa bir ismi, mənisi «ḫakawurluḳ», «ḫali üstünlük». □ **30:8 «…Ḫazir berip buni ḫəm tax tahtiọa ḫəm yəgimə kitabḳa yezip ḳoyọin» —** «buni» bizning ḳariximizqə, yuḳiriḳi 6-7-ayəttiki bexarətni kərsitidu. Bəzi alimlar «buni» 8-14-ayətlərning məzmuni dəp ḳaraydu. □ **30:9 «Pərwərdigarning Təwrat-tərbiyisi» —** «Təwrat» bolsa «tərbiyə», «nəsiḫət», «yolyoruḳ» degən mənidə. □ **30:10 «aldin kərgüqilər» —** adəttə Hudaning səzini oayibanə kərünüxlər arḳiliḳ bilip qüxinidiọan ḫəm ularni baxḳilaroa qüxəndürüp beridiọan pəyọəmbərlərdur. □ **30:11 «Sənlər durus yoldin qiḳix, tooọra tərikidin ayrilix! Israildiki Muḳəddəs Bolọuqini aldimizdin yoḳ ḳilix!» —** muxu səzlər ularning deməkqi bolọan asaslik səzliri, yaki alliḳaqan degən səzlərning tüp mənisidur. ■ **30:13** Yəx. 29:5

Baktin su uskudək birər parqisimu kalmaydu». □ ■
15 Xunga Rəb Pərwərdigar, Israildiki Muкəddəs Bolоquqi mundak dəydu: —
«Yenimоqa towa bilən kaytip kelip aram tapisilər, kutkuzulisilər;
Hatirjəmliktə ħəm aman-esənliktə küq alisilər!»,
— Birak silər rət kiloqansilər. □
16 Silər: — «Yak, biz atlaroqa minip kaqimiz» — dedinglar,
Xunga silər rast kaqisilər!
Wə «Biz qapkur ulaoqlaroqa minip ketimiz» — dedinglar;
— Xunga silərni koоqlioquqilarmu qapkur bolidu.
17 Minginglar birining wəħimisidin kaqisilər;
Bəxining wəħimisidə *ħəmminglar* kaqisilər;
Keqip, taoq üstidiki yeganə bayrak hadisidək,
Dəng üstidiki tuoqdək kalisilər. □ ■

Hudaning kütkən ümidi •••• Uning ahirki pilanliri — parlak keləqək
18 Wə xunga silərgə mehir-xəpkət kərsitimən dəp, Pərwərdigar kütidu;
Xunga U silərgə rəħim kilimən dəp ornidin kozoqilidu;
Qünki Pərwərdigar ħəküm-ħəkikət qikaroquqi Hudadur;
Uni kütkənlərning ħəmmisi bəhtliktur! □ ■
19 Qünki halayik yənila Zionda, yəni Yerusalemda turidu;
Xu qaoqda silər yənə ħeq yioqlimaysilər;
Kətürgən naləngdə U Өzini sanga intayin xəpkətlik kərsitidu;
U naləngni anglisila, jawab beridu.
20 Rəb silərgə nan üqün müxküllükni,
Su üqün azab-okubətni bərsimu,
Xu qaoqda sening Ustazing yənə yoxuruniwərməydu,
Bəlki kəzüng Ustazingni kəridu; □
21 Silər ong tərəpkə burulsanglar,
Yaki sol tərəpkə burulsanglar,
Kuliking kəyningdin: —
«Yol mana muxu, uningda menginglar!» degən bir awazni anglaysən.

□ **30:14 «Huddi sapal qinə ħeq ayimay qekiwetilgəndək u uni (tamni) qekiwetidu» —** tam qakkuqini Hudaning Өzi dəp karaymiz. Tamda pəyda boloqan yerik bolsa Israilning kəbiħlikidur (13-ayətnimu kərüng). Adəmning gunaħi özini iqidin (yerik tamni wəyran kiloqandək) wəyran kilidu; uning üstigə, Hudaning jazalixi uningoqa qüxüx bilən u tehimu tügixidu. ■ **30:14** Yər. 19:11 □ **30:15 «Yenimoqa towa bilən kaytip kelip aram tapisilər, kutkuzulisilər; hatirjəmliktə ħəm aman-esənliktə küq alisilər!» —** muxu səz Yəxaya pəyoqəmbərning bexarətlirining jəwħiri. □ **30:17 «Minginglar birining wəħimisidin kaqisilər; bəxining wəħimisidə ħəmminglar kaqisilər» —** Musa pəyoqəmbər Təwrattiki «Law.» 26:8-ayəttə Hudaning mundak wədisini hatiriligən: «(Manga tayanoqan bolsanglar) bəxinglar yüz (adəm)ni, yüzünglar bir tümənni koоqliwetisilər». Əmdiki əħwal buning əksiqə. **«Taoq üstidiki bayrak… dəng üstidiki… tuoq» —** (1) demək, kaloqan adəmlər naħayiti az. (2) muxu ikki nərsə (bayrak wə tuoq) adəttə urux kiloqanda ixlitilidu; uruxtiki bir tərəp məoqlup bolsa muxu nərsilər taxlinip kalidu; oqəlibə kilsa ular elip ketilidu; xunga ular muxu yərdə məoqlubiyətnimu bildüridu. ■ **30:17** Yəx. 17:6; 24:6,13 □ **30:18 «Wə xunga silərgə mehir-xəpkət kərsitimən dəp, Pərwərdigar kütidu; xunga U silərgə rəħim kilimən dəp ornidin kozoqilidu… Uni kütkənlərning ħəmmisi bəhtliktur!» —** muxu ayət bəlkim kitabning adəmni əng ħəyran kalduridioqan yərliridin biridur. Nemixka Israilning kajliki, Hudaning kattik jazalixi təswirləngəndin keyin ayət «xunga» bilən baxlinidu? Hudaning Israilni kattik jazalioqini bilən u əng ahirda ularoqa naħayiti kəp rəħimdillik kərsətməkqi. Yukiriki jazalar bəlkim Israilning «kaldisi»ni Hudaning nijatini kobul kilixka təyyarlaydu. «Xunga» Huda buni səwr-takət bilən kütidu. ■ **30:18** Zəb. 2:12; 34:8; Pənd. 16:20; Yər. 17:7 □ **30:20 «sening Ustazing» —** muxu yərdə bu səz yaki (kəplük xəklidə) «ustazliring» yaki (birlik xəklidə) «ustazing» mənisidə ixlitilgən. Aldi-kəynidiki səzlərgə karioqanda, «ustaz» bolsa kerək. «Өzini yoxuroqan» «Ustazing»ning kim ikənlikini qüxinix üqün muxu ayətni 8-bab, 17-ayət bilən selixturung.

22 Xu qaoɣda silər oyuloɣan məbudliringlaroɣa berilgən kümüx ḥəlgə,
Ḳuyma məbudliringlaroɣa berilgən altun ḥəlgimu daoɣ təgküzisilər;
Silər ularni adət latisini taxlioɣandək taxliwetip: —
«Neri tur» — dəysilər.
23 U sən teriydioɣan urukḳung üqün yamoɣur əwətidu;
Yərdin qiḳidioɣan axliḳ-məḥsulat ḥəm küq-ḳuwwətlik ḥəm mol bolidu;
Xu küni malliring kəng-azadə yaylaḳlarda yaylaydu;
24 Yər ḥəydigən kala wə exəklər bolsa,
Gürjək wə ara bilən soruoɣan, tuzlanoɣan ḥələp yəydu.
25 Qong ḳiroɣinqiliḳ boloɣan küni,
Yəni munarlar ərülgən küni,
Ḥərbir uluoɣ taoɣda wə ḥərbir egiz dəngdə bolsa,
Ənḥarlar wə eriḳlar bolidu.□
26 Pərwərdigar Өz həlḳining jaraḥitini tangidioɣan,
Ularning ḳamqa yarisini saḳaytḳan xu künidə,
Ay xolisi ḳuyax nuridək bolidu,
Ḳuyax nuri bolsa yəttə ḥəssə küqlük bolidu,
Yəni yəttə kündiki nuroɣa barawər bolidu. □

Asuriyə ḥujum ḳilmaydu — •••• Ularning üstigə qüxidioɣan jaza

27 Mana, Pərwərdigarning nami yiraḳtin kelidu,
Uning ḳəḥri yalḳunlinip,
Ḳoyuḳ is-tütəkliri kətürülidu;
Ləwliri oɣəzəpkə tolup,
Tili yutuwaloɣuqi yanoɣin ottək bolidu.
28 Uning nəpəsi huddi texip boyunoɣa yetidioɣan kəlkündək bolidu,
Xuning bilən U əllərni bimənilikni yoḳatḳuqi oɣəlwir bilən taskaydu,
Xundaḳla həlḳ-millətlərning aoɣzioɣa ularni azduridioɣan yügən salidu.□ ■
29 Muḳəddəs bir ḥeyt ətküzülgən keqidikidək, kənglünglardin nahxa uroɣup qiḳidu,
Israiloɣa uyultax boloɣan Pərwərdigarning teoɣioɣa nəy nawasi bilən qiḳḳan birsining huxalliḳidək, kənglünglar huxal bolidu.
30 Pərwərdigar ḥəywətlik awazini yangritidu;
U ḳayniɣan ḳəḥri, yutuwaloɣuqi yalḳunluḳ ot, güldürmamiliḳ yamoɣur, boran-xawḳun, məldürlər bilən Өz bilikini sozup kərsitidu.
31 Qünki Pərwərdigarning awazi bilən Asuriyə yanjilidu,
— Baxḳilarni urux tayiḳi *boloɣan Asuriyə* yanjilidu!□

□ **30:25 «Qong ḳiroɣinqiliḳ boloɣan küni, yəni munarlar ərülgən küni...»** — ḳaysi ḳiroɣinqiliḳning boloɣanliḳi, ḳaysi munarlarning ərülgənliki muxu yərdə deyilmidi. Ḳandaḳla bolmisun, muxu ixlar jismaniy ḥəm roḥiy düxmənlərning yoḳitilixini bildüridu; muxu ixlar ahirḳi zamanlarda yüz berixi mumkin. **«ənḥar»** — kiqik eriḳ. □ **30:26 «Өz həlḳining jaraḥiti»** — yaki «Өz həlḳining sunoɣan yerini». □ **30:28 «Uning nəpəsi huddi texip boyunoɣa yetidioɣan kəlkündək bolidu»** — yuḳiriḳi 8-bab, 8-ayət bilən selixturung. Asuriyə Israiloɣa ḳandaḳ ḳiloɣan bolsa, Pərwərdigarmu uloroɣa (asuriylərgə) xundaḳ ḳilidu. **«bimənilik bimənilikni yoḳatḳuqi oɣəlwir»** — «bimənilik» bəlkim butlaroɣa ixinip-tayinixni kərsitidu. **«U (Pərwərdigar) .... xundaḳla həlḳ-millətlərning aoɣzioɣa ularni azduridioɣan yügən salidu»** — Asuriyə padixaḥi Sənnaherib tutuwaloɣan əsirlirining aoɣzioɣa yügən selip, ularni axundaḳ rəḥimsiz yol bilən elip mangatti. Muxu yərdə Asuriyədin baxḳa əllərning tiloɣa elinixi, bexarətning ḥəm xu qaoɣdiki Asuriyəni ḥəm ahirḳi zamandiki «ahirḳi urux»ni kərsitidioɣanliḳini qüxəndürsə kerək. Undaḳ bolsa Asuriyə padixaḥi yənə ahirḳi zamandiki dəjjaloɣa wəkillik ḳilidu yaki «bexarətlik rəsim» bolidu. ■ **30:28** Yəx. 8:8 □ **30:31 «Pərwərdigarning awazi bilən Asuriyə yanjilidu, — baxḳilarni urux tayiḳi boloɣan Asuriyə yanjilidu!»** — Asuriyəning Hudaning tayiḳi ikənliki 10:5-ayəttə kərsitilgən. «Baxḳilarni urux tayiḳi (boloɣan Asuriyə) yanjilidu!» degənning baxḳa birhil tərjimisi: — «U (Pərwərdigar) uni (Asuriyəni) tayaḳ bilən uridu».

32 Wə Pərwərdigar təyyarlioƣan kaltək bilən ħər ķetim uni uroƣanda,
Buningoƣa daplar ħəm qiltarlar təngkəx ķilinidu;
U ķolini oynitip zərb ķilip uning bilən kürəx ķilidu.
33 Qünki Tofət ķədimdin tartip təyyar turoƣanidi;
Bərħək, padixaħ üqün təyyarlanoƣan;
Pərwərdigar uni qongķur ħəm kəng ķiloƣan;
Otunliri kəp yalķunluķ bir gülhan bar,
Pərwərdigarning nəpəsi bolsa günggürt eķimidək uni tutaxturidu. □

31

Misir bilən ittipaķlaxmanglar! •••• Huda Өzi Asuriyəni yiķitidu

1 — Yardəm izdəp Misiroƣa baroƣanlarning ħalioƣa way!
Ular atlaroƣa tayinip,
Kəp boloƣanliķidin jəng ħarwilirioƣa,
Intayin küqlük boloƣanliķidin atlik əskərlərgə ixinip kətti!
Biraķ Israildiki Muķəddəs Boloƣuqioƣa ķarimaydu,
Pərwərdigarni izdiməydu.■
2 Biraķ Umu danadur!
U külpət elip kelidu,
Degənlirini ķayturuwalmaydu;
U buzuķlarning jəmətigə,
Xundaķla kəbiħlik ķiloƣuqilaroƣa yardəmdə boloƣanlaroƣa ķarxi ornidin ķozoƣilidu.□
3 Misirliķlar Təngri əməs, adəmlər halas;
Ularning atliri bolsa roħtin əməs, əttin halas;
Pərwərdigar bolsa ķolini uzartidu,
Yardəm bərgüqi bolsa putlixidu;
Yardəm berilgüqi bolsa yiķilidu;
Ular ħəmmisi biraķla yoķilidu.
4 Qünki Pərwərdigar manga mundaķ degən: —
«Owni tutuwaloƣan xir yaki arslanni bir tərəp ķilixķa top-top padiqilar qaķiriloƣanda,
Xir yaki arslan ularning awazliridin ħeq ķorķmay,
Xawķunliridin ħeq ħoduķmay,
Bəlki owni astioƣa besiwelip oƣar-oƣur talioƣinidək,

□ **30:33** **«Tofət»** — Yerusalem sirtidiki, əhlət kəydüridioƣan bir jiloƣa. U yənə «Ge-Hinnom» — «Ħalakət jiloƣisi» dəp atilip dozaķning küqlük bir simwoli bolidu (ərəbqə «jəħənnəm» degən səz dəl bu «Ge-Hinnom»din kəlgən). **«Bərħək, padixaħ üqün təyyarlanoƣan; Pərwərdigar uni qongķur ħəm kəng ķiloƣan, otunliri kəp yalķunluķ bir gülhan bar...»** — demək, Asuriyə padixaħi Yəħudaoƣa ķarxi yürüx ķiloƣanda, өzi üqün təyyarlanoƣan «jəsətni kəydürüx» gulhanioƣa ķarap mengiwatatti. ■ **31:1** Zəb. 20:7; 33:16-17; Pənd. 21:31; Yər. 17:5 □ **31:2** **«Biraķ Umu danadur!»** — «Umu» degən səz kinayilik, ħəjwiy gəp: «Sən Israil bək əkillik, xundaķ əməsmu? Lekin **Umu** (Hudamu) danaliķoƣu!» degəndək. Israilning ħeq danaliķi yoķ idi.

Samawi ḳoxunlarning Sərdari bolọan Pərwərdigarmu ohxaxla Zion teọi wə egizlikliri üqün qüxüp jəng ḳilidu. □
5 Üstidə pərwaz ḳilidiọan ḳuxlardək samawi ḳoxunlarning Sərdari bolọan
Pərwərdigar Өz ḳaniti astiọa Yerusalemni alidu;
Ḳaniti astiọa elip, Zionni ḳutḳuzidu;
Uning «ətüp ketixi» bilən Zion nijatlikḳa erixidu. □ ■

Hudaning towa ḳilixḳa qaḳirixi
6 Silər dəḥxətlik asiylik ḳilọan Igənglarning yeniọa towa ḳilip ḳaytinglar,
I Israil baliliri!
7 Qünki xu künidə insanlar ḥərbiri өzi üqün өz ḳoli bilən yasiọan kümüx butlarni
wə altun butlarni: — «Gunaḥtur!» dəp taxliwetidu».■

8 «Xu qaọda Asuriyə ḳiliq bilən yiḳilidu,
Biraḳ baturning ḳiliqi bilən əməs;
Bir ḳiliq uni yutuwalidu, biraḳ ḳiliq adəttiki adəmningki bolmaydu;
U jenini elip ḳiliqtin ḳaqmaḳqi bolidu,
Arisidiki yigitliri alwanọa selinidu.□
9 Wəḥimidin uning «ul texi» yoḳaydu;
Uning sərdarliri jəng tuọidin alaḳzadilixidu» — dəp jakarlaydu Zionda oti
kөyiwatḳan,
Yerusalemda humdeni yalḳunlawatḳan Pərwərdigar. □ ■

32

Yengi padixaḥ wə uning yengi jəmiyiti
1 Mana, ḥəḳḳaniylik bilən ḥөkümranlik ḳilọuqi bir padixaḥ qiḳidu;
Əmirlər bolsa tooọra ḥөküm qiḳirip idarə ḳilidu.■
2 Ḥəm xamalọa dalda bolọudək,
Boranọa panaḥ bolọudək,
Ḳaọjiraḳ jayọa eriḳ-sulardək,

□ **31:4 «top-top padiqilar»** — bu ibarə Misirni kərsətsə, naḥayiti kinayilik gəp bolidu; qünki Misirliḳlar ḳoy wə padiqilarọa өq idi («Yar.» 46:34ni kөrüng). Bəlkim muxu təmsilning awwalḳi yerimi, Huda Israilni (xirdək, Asuriyə arḳilik) jazalimaḳqi bolsa, Misirliḳlarni yardəm berixkə qaḳirix biḥudiliktur. Ikkinqi yerimi bolsa, Huda ahirda Өzi (ḳuxtək Өz ḳaniti astiọa elip — 31-ayət) Israilni Asuriyədin ḳutḳuzidu, degən mənidə. **«xawḳunliridin ḥeq ḥodumḳmay,...»** — yaki «ularning aldida yolni boxatmaydiọan,...». **«U (Pərwərdigar) Zion teọi ... üqün qüxüp jəng ḳilidu»** — Pərwərdigar kimgə ḳarxi qiḳip jəng ḳilidu? Yuḳiriḳi ayətkə ḳariọanda, u awwal xirdək (Asuriyə arḳilik) Өz oljisi ḳilmaḳqi bolọan Yerusalemni ḳoliọa elix üqün kürəx ḳilip, andin «owọa yardəmqi süpitidə» «uni xirdin ḳutḳuzimiz» degən Misir bilən jəng ḳilidu. Ḥeqbolmiọanda, Yerusalem Hudaning (Asuriyəliklər arḳilik bolọan) tərbiyə jazasidin өzini ḳutḳuzalmaydu. Biraḳ 5-ayəttə, Huda ahirida ularni Asuriyəning besip kirixidin ḳutḳuzidu, dəydu. □ **31:5 «Uning (Pərwərdigarning) «ətüp ketixi» bilən Zion nijatlikḳa erixidu»** — Huda Musa pəyọəmbər dəwridə Israilni Misirdin ḳutḳuzọanda, Israillarning өyliridin «ətüp ketix»i bilən ularni jazalimay, ularni ḳutḳuzọan. Təpsilatliri üqün «Mis.» 12:23 wə «Zəb.» 78:49ni kөrüng — U Өzi əwətkən «ḥalak ḳilọuqi pərixtə» Israillarning өylirigə yetip kəlgəndə Өzi ularning өylirining ixikining aldiọa «ətüp turux»i bilən ḥalak ḳilọuqi pərixtining yolini tosup, muḥapizət ḳilip ularni saḳ ḳalduroan. «Ətüp ketix» degən səz Israilni muxu ix tooọruluḳ əskərtkən bolsa kerək. «Mis.» 12:13, 23-ayət wə izaḥatlirini kөrüng. ■ **31:5** Ḳan. 32:11 ■ **31:7** Yəx. 2:20 □ **31:8 «Asuriyə ḳiliq bilən yiḳilidu, biraḳ baturning ḳiliqi bilən əməs; ... ḳiliq adəttiki adəmningki bolmaydu»** — demək, ḳiliq insan təripidin əməs, bəlki Huda təripidin ixlitilidu (36-, 37-babni kөrüng). □ **31:9 «Wəḥimidin uning «ul texi» yoḳaydu...»** — «ul texi» ularning padixaḥi boluxi kerək. ■ **31:9** 2Pad. 19:36,37 ■ **32:1** Zəb. 45:4-7; Zək. 9:9

Qangkap kətkən zeminoɣa koram taxning sayisidək boloɣan bir adəm qikidu.□
3 Xuning bilən kərgüqilərning kəzliri ḥeq torlaxmaydu,
Anglaydioɣanlarning kuliki enik tingxaydu; ■
4 Bəngbaxning köngli bilimni tonup yetidu,
Kekəqning tili tez ḥəm enik səzləydu.
5 Pəsəndilər əmdi pəzilətlik dəp atalmaydu,
Piksik iplaslar əmdi mərd dəp atalmaydu,
6 Qünki pəsəndə adəm pəslikni səzləydu,
Uning köngli buzukqilik təyyarlaydu,
Iplaslik kilixka,
Pərwərdigaroɣa daoɣ kəltürüxkə,
Aqlarning korsikini aq kalduruxka,
Qangkioɣanlarning iqimlikini yokitiwetixkə niyətlinidu.
7 Bərḥək, iplas adəmning tədbirliri kəbiḥtur;
U kəstlərni pəmləp olturidu,
Məminlərni yaloɣan gəp bilən,
Yoksulning dəwasida gəp kilip uni wəyran kilixni pəmləp olturidu.□
8 Pəzilətlik adəmning kiloɣan niyətliri bərḥək pəzilətliktur;
U pəziləttə mukim turidu.

Mənggülük bəhtni yaki balayi'apətni — ḥazir tallax kerək!

9 Ornunglardin turup, i hatirjəm ayallar, awazimni anglanglar!
I əndixisiz kizlar, səzlirimgə kulak selinglar!
10 Bir yil ətə-ətməyla, i bioɣəm ayallar,
Parakəndə kilinisilər!
Qünki üzüm ḥosuli bikaroɣa ketidu,
Mewə yioɣix yok bolidu.
11 I hatirjəm ayallar, titrənglar!
I əndixisiz kizlar, patiparak bolunglar!
Kiyiminglarni seliwetinglar, əzünglarni yalang kilinglar, qatrikinglaroɣa bəz baoɣlanglar!□
12 Güzəl etiz-baoɣlar üqün,
Mewilik üzüm talliri üqün məydənglaroɣa urup ḥəsrət qekinglar!
13 Üstidə tikən-yantaklar əsidioɣan əz həlkimning zemini üqün,
Xad-huram əylər, warang-qurung kilip oynaydioɣan bu xəḥər üqün kayoɣurunglar!
14 Qünki orda taxlinidu,
Adəmlər bilən lik toloɣan xəḥər adəmzatsiz bolidu,
Istiḥkam wə kəzət munarliri uzun zamanoɣiqə pəkətla yawayi exəklər zok alidioɣan,
Koy padiliri ozuklinidioɣan boz yərlər bolidu.
15 Taki Roḥ bizgə yukiridin tökülgüqə,
Dalalar mewilik baoɣ-etizlar boloɣuqə,

□ **32:2 «qangkap kətkən zemin»** — yaki «qarqap kətkən zemin». ■ **32:3** Yəx. 29:18; 30:21 □ **32:7 «Yoksulning dəwasida gəp kilip uni wəyran kilixni pəmləp olturidu»** — baxka birhil tərjimisi: — «lilla-adil dəwa kiloɣan yoksulni yokitix üqün pəmləp olturidu». □ **32:11 «Kiyiminglarni seliwetinglar, əzünglarni yalang kilinglar, qatrikinglaroɣa bəz baoɣlanglar!»** — bular bolsa əsirgə qüxüp kaloɣanlarning məjburiy kilidioɣan ixliri.

Mewilik baoŋ-etizlar ormanzar dəp ḫesablanoŋuqə xu peti bolidu.□ ■
16 Xu qaoŋda adalət dalani,
Ḫəkḫaniylik mewilik baoŋ-etizlarni makan ḳilidu.
17 Ḫəkḫaniyliktin qiḳidioŋini hatirjəmlik bolidu,
Hatirjəmlikning nətijisi bolsa mənggügə bolidioŋan aram-tinqlik wə aman-esənlik bolidu.
18 Xuning bilən mening həlḳim hatirjəm makanlarda,
Ixənqlik turaloŋularda wə tinq aramgaḫlarda turidu. ■

Jaza qüxürülgəndin keyinki bəht-bərikət

19 Orman kesilip yiḳitiloŋanda məldür yaoŋsimu,
Xəḫər pütünləy yər bilən yəksan ḳiliwetilsimu,
20 Su boyida uruḳ terioŋuqilar,
Kala wə exəklərni kəng dalaoŋa ḳoyuwetidioŋanlar bəhtliktur! □

33

Nijat Zionoŋa kelidu

1 I өzüng bulang-talang ḳilinmioŋan, baxḳilarni bulang-talang ḳiloŋuqi,
Baxḳilar sanga asiylik ḳilmioŋan,
Өzüng asiylik ḳiloŋuqi,
Sening ḫalingoŋa way!
Sən bulang-talangni boldi ḳilixing bilən,
Өzüng bulang-talang ḳilinisən;
Sən asiylikni boldi ḳilixing bilən,
Өzüng asiylikḳa uqraysən;□
2 I Pərwərdigar, bizgə meḫir-xəpḳət kərsətkəysən;
Biz Seni ümid bilən kütüp kəlduḳ;
Өtünimizki, Sən ḫər səḫər *Israiloŋa* küqlük bilək-ḳol,
Ḳiyinqilik pəytliridə nijatimiz boloŋaysən.
3 Top-top adəmlərning oŋowoŋa-quḳanliridin həlḳlər bədər ḳaqidu;

□ **32:15 «Roḫ bizgə yuḳiridin tөkülgüqə,.....»** — muxu yərdə «Roḫ» Hudaning Roḫini bildüridu. Tekisttə «kimning roḫi» ikənliki deyilmigən əḫwalda «Roḫ» degən səz ayrim kərülsə, undaḳta xübḫisizki Hudaning Roḫini kərsitidu. **«Dalalar mewilik baoŋ-etizlar boloŋuqə, mewilik baoŋ-etizlar ormanzar dəp ḫesablanoŋuqə...»** — demək, yər yüzidiki boz yərlər munbət bolidu wə ḫazir munbət yərlərmu tehimu xundaḳ bolidu. ■ **32:15** Yəx. 29:17; Yo. 2:28, 29; Yḫ. 7:37, 38; Ros. 2:17, 18 ■ **32:18** Yər. 33:16 □ **32:20 «Orman kesilip yiḳitiloŋanda məldür yaoŋsimu, xəḫər pütünləy yər bilən yəksan ḳiliwetilsimu, su boyida uruḳ terioŋuqilar, kala wə exəklərni kəng dalaoŋa ḳoyuwetidioŋanlar bəhtliktur!»** — (19-20) demisəkmu, bu naḫayiti sirlik bir səzdur. Bəlkim bizni ahirḳi zamanlardiki ikki əḫwal tooŋrisida əslitidu. «Orman yiḳilidu» — təkəbburlar pəs ḳilinidu (10-bab, 18- wə 33-34-ayətni kərüng). «Xəḫər» bəlkim yuḳiriḳi (24-babtiki) «tərtipsiz xəḫər» bolup, Huda təripidin wəyran ḳilinidu. Biraḳ kiqik peillik turmuxni talliŋanlar, məsilən өz kala-exəklirigə yahxi muamilə ḳiloŋanlar bəht-bərikət tapidu. □ **33:1 «I өzüng bulang-talang ḳilinmioŋan, baxḳilarni bulang-talang ḳiloŋuqi, baxḳilar sanga asiylik ḳilmioŋan, өzüng asiylik ḳiloŋuqi, sening ḫalingoŋa way!...»** — muxu ayət Asuriyə padixaḫi Sənnaheribni kərsitidu. Israil padixaḫi Ḫəzəkiya əlqilərni əwətip Sənnaherib bilən «sülḫ» əḫdisini tüzdürgən («2Pad.», 18:13-18-ayətni kərüng); ilgiriki Aḫaz padixaḫningmu Asuriyə bilən tüzgən «tinqlik» əḫdisi bar idi («2Pad.» 16-babni kərüng). Sənnaherib miladiyədin ilgiriki 701-yili, ikki əḫdini buzup Israil (Yəḫuda)ning pütün zeminini besiwelip, paytəhti Yerusalemoŋa təḫdit saldi. Uning xundaḳ «asiylik» ixliri heli kөp idi. Bəlkim, muxu bexarəttiki «asiylik ḳiloŋuqi», «əḫdini buzudioŋan» degən səzlər ahirḳi zamandiki dəjjalnimu kərsitixi mumkin.

Sən *Huda* kəddingni tik kilixing bilən əllər pitirap ketidu; □
4 Qekətkə liqinkiliri ot-kəklərni yioqip yəwaloqandək,
Silərgə bekitip berilgən olja yioqiwelinidu;
Qekətkilər uyan-buyan yügürgəndək adəmlər olja üstidə uyan-buyan yügürüxidu.□
5 Pərwərdigar üstün turidu,
Bərhək, Uning turaloqusi yukiridididur;
U Zionoqa adalət wə həkkaniylik toldurdi;
6 U bolsa künliringlarning tinq-amanlikı, nijatlik, danalik wə bilimning baylikliri bolidu;
Pərwərdigardin korkux Uning üqün gəhərdur. □

Israildiki hazirki əhwal

7 Mana, ularning palwanliri sirtta turup nalə-pəryad kətüridu;
Sülh-əhdə tüzgən əlqilər kattik yioqlixidu;□
8 Yollar adəmsiz kaldi;
Ötkünqi yolqilar yok boldi;
U əhdini buzup taxlidi;
Xəhərlərni kəzigə ilmaydu,
Adəmlərni heq ətiwarlimaydu.□
9 Zemin matəm tutidu, zəiplixidu;
Liwan hijaləttin solixidu;
Xaron qəl-bayawanoqa aylandi;
Baxan wə Karməl bolsa kirip taxlandi. □

Huda ornidin turup kutkuzidu

10 Mana hazir ornumdin turimən,
— dəydu Pərwərdigar,
— Hazir Özümni üstün kərsitimən,
Hazir kəddimni kətürimən.
11 — Silərning boyunglarda kuruk ot-qəpla bar,
Pahal tuoqisilər;
Öz nəpəsliringlar ot bolup əzünglarni yutuwetidu;

□ **33:3 «Top-top adəmlərning oqowoqa-qukanliridin həlklər bədər kaqidu; sən ... kəddingni tik kilixing bilən əllər pitirap ketidu» —** bu, bəlkim, Pərwərdigarning Israilning 2-ayəttiki duasioqa bərgən jawabi boluxi mumkin. «Top-top adəmlərning oqowoqa-qukanliri...» bəlkim Efiopiyə padixahi Tirhakahning koxunlirining jəng yürüxini kərsitidu («2Pad.» 19:9-ayətni kərüng). Sənnaherib «Tirhakah kelidu» degən həwərni anglap qekindi. Ahirki zamanlarda muxu wəkəgə ohxaydioqan yənə bir wəkə bolidu («Dan.» 11:44-ayətni kərüng). □ **33:4 «Silərgə bekitip berilgən olja yioqiwelinidu» —** bizningqə «silər» Israillarni kərsitidu (6-ayətni kərüng). Asuriyəliklər oljini ularoqa taxlap kaqidu (36-, 37-babni kərüng). Baxka tərjimanlar «silər» degən Israildin baxka əllərni kərsitidu, dəp xərhiləydu. □ **33:6 «Pərwərdigardin korkux uning üqün gəhərdur» —** baxka birhil tərjimisi: — «Pərwərdigardin korkux Uning adəmlərgə beridioqan gəhiri». □ **33:7 «Mana, ularning palwanliri ... nalə-pəryad kətüridu; sülh-əhdə tüzgən əlqilər kattik yioqlixidu» —** bizningqə bu ayət əyni qaoqdiki əhwalni kərsitidu. 8-ayəttiki izahatni kərüng. **«palwanlar ...nalə-pəryad kətüridu... Əlqilər yioqlixidu» —** 1-ayəttiki izahatta deyilgəndək, Asuriyə padixahi Sənnaherib «sülh-əhdə»gə asiylik kilip, Israilni ixoqal kiloqan; əhwal 7-9-ayətlərdə təswirligəndək boloqan. Xu qaoqda Həzəkiya bilən u Sənnaheribka əwətkən əlqilər axu sülh-əhdining bir tiyingimu ərzimigənlikini kərüp, kattik puxayman kiloqan bolsa kerək. □ **33:8 «U əhdini buzup taxlidi» —** «u» bəlkim asiylik kiloquqi (Asuriyəlik) Sənnaheribni wə xuning bilən birgə ahirki zamandiki dəjjalnimu kəzdə tutuxi mumkin. □ **33:9 «Liwan... Xaron.... Baxan... Karməl...» —** qiraylik ormanzarlik rayon. Xaron munbət yaylak. Baxan dəl-dərəhliri kəp, qarwiqilikтin beyioqan rayon. Karməl yərliri intayin munbət, mewə-qewə, kəktatlar kəp qikidioqan, kəp yaylakliri bar rayon idi. Həritilərni kərüng.

12 Əllər bolsa ḫak kəydürülgəndək kəydürilidu;
Oruloɣan jioɣan-tikənlərdək otta kəydürüwetilidu.
13 — I yiraḳtikilər, Mening ḳiloɣanlirimni anglanglar;
Yeḳindikilər, Mening küq-ḳudritimni tonup yetinglar.□
14 Ziondiki gunaḫkarlar ḳorḳidu;
Wəḫimə iplaslarni besiwalidu.
Ular: «Arimizdiki kim mənggülük yutḳur Ot bilən billə turidu?
Kim əbədil’əbəd yalḳunlar bilən bir makanda bolidu?» — dəydu.

Soaloɣa jawab

15 — «Ḫəḳḳaniylik yolida mangidioɣan,
Durus-lilla gəp ḳilidioɣan,
Zalimliḳtin kəlgən ḫaram paydioɣa nəprətlinidioɣan,
Parilarni sunoɣuqilarni ḳolini pulangxitip rət ḳilidioɣan,
Ḳanning gepi bolsila ḳulikini yopurup anglimaydioɣan,
Pəslik-rəzillikkə ḳaraxni rət ḳilip, kəzini ḳaquridioɣan;□ ■
16 U yuḳirini makan ḳilidu;
Ḳoram taxlar uning ḳoroɣini bolup,
Yuḳiri uning baxpanaḫi bolidu;
Θz riskḳi uningoɣa berilidu,
Uning süyi kapalətlik bolidu».
17 — «Kəzliring Padixaḫni güzəllikidə kəridu;
Kəzliring uzunoɣa sozuloɣan zeminoɣa nəzər salidu.□
18 Kənglüng wəḫimə toоɣrisida qongḳur oyoɣa patidu;
Royhətqi bəg ḳeni?
Oljini əlqəydioɣan taraziqi bəg ḳeni?
Istiḫkam-munarlarni sanioɣuqi bəg ḳeni?□
19 Ḳaytidin əxəddiy həlḳni kərməysən,
— Sən angḳiralmaydioɣan, booɣuzida səzləydioɣan,
Dudukḳlap gəp ḳilidioɣan, gepini qüxinəlməydioɣan bir həlḳni ikkinqi kərməysən.□
20 Ibadət ḫeytlirimiz ətküzülidioɣan xəḫər Zionoɣa ḳara;
Sening kəzüng Yerusalemning tinq-aman makan boloɣanlikini,
Ḳozukḳliri ḫərgiz yulunmaydioɣan,

□ **33:13 «I yiraḳtikilər, Mening ḳiloɣanlirimni anglanglar; yeḳindikilər, Mening küq-ḳudritimni tonup yetinglar» —** muxu bexarət 10-ayəttin baxlap ahirḳi zamanlaroɣa ətkən boluxi mumkin. □ **33:15 «Ḫəḳḳaniylik yolida mangidioɣan, durus-lilla gəp ḳilidioɣan...» —** bu səzlər 14-ayəttiki «Arimizdiki kim mənggülük yutḳur ot bilən billə turidu? Kim əbədil’əbəd yalḳunlar bilən bir makanda bolidu?» degən soaloɣa boloɣan jawabning bexidur. **«parilarni sunoɣuqilarni ḳolini pulangxitip rət ḳilidioɣan»** — baxḳa birhil tərjimisi: «parilar tutḳuzup ḳoyulmisun dəp ḳolliri titrəp ketidioɣan». **«Pəslik-rəzillikkə ḳaraxni rət ḳilip, kəzini ḳaquridioɣan»** — mənisi bəlkim: «rəzillikni kəzitixni ḳət’iy rət ḳilidioɣan». ■ **33:15** Zəb. 15:1-2; 24:3-4 □ **33:17 «Kəzliring Padixaḫni güzəllikidə kəridu» —** muxu yərdə padixaḫning kim ikənliki tehi dəp berilmidi. U yuḳiriḳi 9-bab, 6-ayət, 11-bab, 1-9-ayət wə 32-bab, 1-ayəttə tiloɣa elinoɣan padixaḫḳa ohxax adəm boluxi kerək. **«kəzliring Padixaḫni güzəllikidə kəridu»** — «güzəllikidə» degənlik, padixaḫning bəlkim baxḳa əḫwaldimu kərünüxi mumkin. **«uzunoɣa sozuloɣan zemin»** — bəlkim kəng-azadilik, ḫeq wəḫimə kərünməydioɣan zemin degən mənidə. □ **33:18 «Royhətqi bəg ḳeni? Oljini əlqəydioɣan taraziqi bəg ḳeni? Istiḫkam-munarlarni sanioɣuqi bəg ḳeni?» —** muxu bəglər, xübḫisizki, Israilni ayaoɣ asti ḳiloɣan düxmənning ixoɣaliyətqi ḳoxunlirining bəgliri; birak ularning rolliri anqə enik əməs. Birinqisi, bəlkim, əsirlərning tizimlikini təyyarlioɣan; ikkinqisi oljini hatiriliwaloɣan; üqinqisi xəḫərdiki paqakḳlax kerək boloɣan istiḫkamlarni hatiriliwaloɣan. □ **33:19 «Sən angḳiralmaydioɣan, booɣuzida səzləydioɣan, ... gepini qüxinəlməydioɣan bir həlḳni ikkinqi kərməysən» —** bu ayət, xübḫisizki, zeminining yatlar təripidin ixoɣal ḳiloɣanlikini yaki ular təripidin həlḳning sürgün ḳilinoɣanlikini, xundakḳla qətəl tilida səzləydioɣan muḫit iqidə ətküzgən turmuxni kərsitidu.

Taniliri ḥərgiz üzülməydiоqan,
Ikkinqi yətkəlməydiоqan qedir boloqanliḳini kəridu;■
21 Xu yərdə Pərwərdigarning xan-xəripi bizgə kərünidu,
— U Өzi dəryalar, kəng østənglər eḳip turidiоqan bir jay bolidu;
Palaḳlar bilən ḥəydəlgən ḥeqḳandaḳ kemə u jayda ḳatnimaydu,
Wə yaki ḥeq ḥəywətlik kemə u jaydin ətməydu;□
22 Qünki Pərwərdigar bizning nijatkar-ḥakimimiz,
Pərwərdigar bizgə ḳanun Bərgüqidur,
Pərwərdigar — bizning Padixaḥimiz,
U bizni ḳutḳuzidu!
23 Sening tana-aroqamqiliring boxioqan bolsimu,
Israil yəlkən hadisining turumini mustəḥkəm ḳilalmisimu,
Yəlkənni yeyip qiḳiralmisimu,
U qaoqda zor bir olja üləxtürülidu;
Ḥətta aḳsaḳ-tokurlarmu oljini alidu.□
24 Xu qaoqda xu yərdə turoquqi: «Mən kesəl» deməydu;
Xu jayni makan ḳiloqan həlḳning gunaḥliri kəqürüm ḳilinidu. □

34

Pərwərdigarning küni •••• Edomning jazalinixliri

1 Yeḳin kelinglar, i əllər, anglanglar!
I ḳowm-həlḳlər, ḳulaḳ selinglar!
Yər-zemin wə uningdiki barliḳ məwjudatlar,
Jimi aləm wə uning iqidin qiḳḳan ḥəmmə məwjudatlar,
Tingxanglar!
2 Qünki Pərwərdigarning barliḳ əllərgə ḳarita oqəzipi bar,
Uning dəroqəzipi ularning barliḳ ḳoxunliriоqa ḳarxi turidu;
U ularni ḥalakətkə pütüp ḳoyoqan,
Ularni ḳiroqinqiliḳḳa tapxuruwətkən;
3 Ulardin øltürülgənlər sirtḳa taxliwetilidu,
Jəsətliridin sesiḳqiliḳ puraydu,
Taoqlar ularning ḳeni bilən eritilidu;
4 Asmanlardiki jimiki jisim-ḳoxunlar qirip yoḳ bolidu,
Asmanlar yəgimə kitabdək türülidu;
Üzüm telining yopurmaḳliri hazan bolup, solixip qüxkəndək,

■ **33:20** Zəb. 46:5; 125:1, 2 □ **33:21** **«Xu yərdə Pərwərdigarning xan-xəripi bizgə kərünidu, — U Өzi dəryalar, kəng østənglər eḳip turidiоqan bir jay bolidu; palaḳlar bilən ḥəydəlgən ḥeqḳandaḳ kemə u jayda ḳatnimaydu, wə yaki ḥeq ḥəywətlik kemə u jaydin ətməydu» —** bu sirliḳ gəpning mənisi, pərizimizqə: «Pərwərdigar zeminimizni bərikətlik ḳiloqandin keyin ḥeqḳandaḳ nərsini baxḳa əllərdin kirgüzüxning ḥajiti yoḳ, xunglaxḳa biz kemə elip kəlgən ḥeqḳandaḳ məḥsulatlaroqa moḥtaj əməsmiz; Pərwərdigar Өzi bizgə ḥəmmini təminligüqidur» degəndək boluxi mumkin. □ **33:23** **«Sening tana-aroqamqiliring boxioqan bolsimu, Israil yəlkən hadisining turumini mustəḥkəm ḳilalmisimu, ... u qaoqda zor bir olja üləxtürülidu; ḥətta aḳsaḳ-tokurlarmu oljini alidu» —** yənə bir sirliḳ gəp! Pərizimizqə, bu bir ohxitix bolup, Israilni bir qong kemigə ohxatḳan; kemə bolsa bək konirap kətkən, mangalmaydiоqan ḥaloqa kelip ḳaloqan bolsa kerək. Ḥalbuki, bu Hudaning təḳdim ḳilmaḳqi boloqan bərikitigə ḥeqḳandaḳ tosaloqu bolmioqan; olja ḥaman ḳoloqa elinidu, ḥətta «aḳsaḳ-tokur» wə ajiz adəmlərmu bəht-bərikətkə erixidu. Bəzi alimlar kemə tooqrisidiki səzlərni Israilning düxmənlirigə ḳaritiloqan, dəp ḳaraydu. □ **33:24** **«Xu jayni makan ḳiloqan həlḳning gunaḥliri kəqürüm ḳilinidu» —** səzmusəz tərjimə ḳiloqanda: — «Xu jayni makan ḳiloqan həlḳ gunaḥidin kətürüwetilidu»

Yigləp kətkən ənjür xehidin qüxkəndək,
Ularning jimiki jisim-ḳoxunliri yiḳilidu;■
5 Qünki xəmxirim asmanlarda *ḳan bilən* suoɳuruldi;
Ḳaranglar, xəmxirim Mening ḥalakət lənitimgə uqrioɳan həlḳḳə,
Yəni Edom üstigə jazalax üqün qüxidu;□
6 Pərwərdigarning bir xəmxiri bar;
U ḳanoɳa boyaldi;
U yaoɳliḳ nərsilərning yeoɳi bilən,
Өqkə-ḳozilarning ḳeni bilən,
Ḳoqḳar bərikining yeoɳi bilən ozuḳlanduruloɳan;
Qünki Pərwərdigarning Bozraḥ xəḥiridə bir ḳurbanliḳi,
Edomda zor bir ḳiroɳinqiliḳi bar.□ ■
7 Muxu ḳiroɳinqiliḳlar bilən yawayi kalilar,
Torpaḳlar wə küqlük buḳilarmu yiḳilidu.
Ularning zemini ḳanoɳa qəmülidu,
Topa-qangliri yaoɳ bilən maylixip ketidu.□
8 Qünki Pərwərdigarning ḳisas alidioɳan bir küni,
Zion dəwasidiki ḥesab alidioɳan yili bar.□
9 *Edomdiki* eḳinlar ḳarimayoɳa,
Uning topiliri günggürtkə aylandurulidu;
Zemini bolsa kөyüwatḳan ḳarimay bolidu.
10 Uning oti keqə-kündüz өqürülməydu;
Is-tütəkliri mənggügə өrləydu;
U dəwrdin-dəwrgiqə harabiliktə turidu;
Ḥeqkim ikkinqi u yərgə ayaoɳ basmaydu.■
11 Qəl ḥuwḳuxi wə qirḳirioɳuqi ḥuwḳuxlar uni igiliwalidu;
Qong ḥuwḳux wə ḳaoɳa-ḳuzoɳunlar xu yərdə uwilaydu;
Huda uningoɳa «tərtipsizlik-bimənilikni өlqəydioɳan tana»ni,
Wə «ḳup-ḳuruḳluḳni өlqəydioɳan tik өlqigüq»ni tartidu.□ ■
12 Birsi kelip *Edomning* esilzadilirini padixaḥliḳini *idarə ḳilixḳa* qaḳirsa,
Ulardin ḥeqkim bolmaydu;

■ **34:4** Wəḥ. 6:13, 14 □ **34:5 «... Xəmxirim asmanlarda ḳan bilən suoɳuruldi; ḳaranglar, xəmxirim Mening ḥalakət lənitimgə uqrioɳan həlḳḳə, yəni Edom üstigə jazalax üqün qüxidu;»** — bu ayətkə ḳarioɳanda, Hudaning ahirḳi zamandiki jazalaxliri asmanda baxlinip, keyin yər yüzigə qüxidu. 1-8-ayətlərgə ḳarioɳanda, xu qaoɳda nuroɳun əl-yurtlar Edomda yioɳilip Israiloɳa ḥujum ḳilmaḳqi bolidu; biraḳ Huda ularni yoḳitidu. Edom degən yurtning өzi Israiloɳa kөp yil ḳiloɳan rəḥimsiz ziyankəxliki tüpəylidin Hudaning lənitigə uqraydu. □ **34:6 «U (Pərwərdigarning xəmxiri) yaoɳliḳ nərsilərning yeoɳi bilən, өqkə-ḳozilarning ḳeni bilən, ḳoqḳar bərikining yeoɳi bilən ozuḳlanduruloɳan»** — muxular (өqkə-ḳozilarning ḳeni... bərək yeoɳi ḳatarliḳlar)ning ḥəmmisi ḳurbanliḳlarning muḥim bəlәkliri bolidu. **«Pərwərdigarning Bozraḥ xəḥiridə bir ḳurbanliḳi... bar»** — Bozraḥ xəḥiri Edomning paytəhti (ḥazir «Petra» deyilidu). Həritilərni kөrüng. ■ **34:6** Yəx. 63:1, 2 □ **34:7 «küqlük buḳilar»** — ibraniy tilida «küqlüklər» deyilidu. «Yawayi kalilar», «torpaḳlar», «küqlük buḳilar» muxu yərdə «küqlük, ḥoḳuḳluḳ bəglər»nimu kөrsətsə kerək. □ **34:8 «Zion dəwasi»** — muxu «dəwa»ning uzun yilliḳ tarihi bar. Kөp kixilər «Nemixḳa Huda Israiloɳa alaḥidə muamilə ḳilidu?» dəp ḳaḳxap, Yəḥudiylaroɳa ziyankəxlik ḳilip kəlgən. Yəḥudiylarning өzliri Hudaoɳa kөp ḳetim asiyliḳ ḳiloɳini bilən ḳandaḳla bolmisun, Hudaning Ibraḥimoɳa bərgən wədisigə asasən U ularni «Өz həlḳim» dəp ḳaraydu. Bu Hudaning tallixidur; baxḳilar Uning bilən Israil tooɳruluḳ dəwalaxmaḳqi bolsa өzi yaman aḳiwətni kөridu. Gitler gəwdilik bir misalidur. ■ **34:10** Wəḥ. 14:11; 19:3 □ **34:11 «Qəl ḥuwḳuxi ... qirḳirioɳuqi ḥuwḳuxlar ...qong ḥuwḳux.. »** — muxu ayəttiki ḳux-ḥaywanlarning nemə ikənlikini top-tooɳra deyix təs. ■ **34:11** Yəx. 13:21,22; Zəf. 2:14; Wəḥ. 18:2

Uning əmirliri yoқ қiliwetilgən bolidu.□
13 Ordilirida tikənlər,
Қəl’ə-қoroғanlirida qaққaқ-jioғanlar əsüp qiқidu;
U qilbərilərning makani,
«Ḥuwқuxlarning ordisi» bolidu.
14 Xu yərdə qəl-bayawandiki janiwarlar, yawayi itlar jəm bolidu;
Ḥərbir «əqkə jin» əz қerindixioғa towlaydu;
Tün məhluқliri xu yərdə makanlixidu,
Uni əzigə aramgaḥ қilip turidu.□
15 «Oқ yilan» xu yərdə uwilaydu,
Uning sayisidə tuhumlaydu,
Balilirini yioғip baқidu.
Қorultaz-tapқuxlar ḥərbiri əz jüpi bilən xu yərdə toplinidu;□
16 Pərwərdigarning yəgimə kitabidin izdəp oқup baққin;
Ulardin ḥeqbiri qüxüp қalmaydu;
Ḥeqқaysisining əz jorisi kəm bolmaydu;
Qünki Əzining aoғzi ularoғa buyruoғan;
Uning Əz Roḥi ularni toplioғan.□
17 Qünki *Pərwərdigar* Əzi ular üqün qək taxlap,
Əz қoli bilən zeminoғa tana tartip ularoғa təқsim қilip bərgən;
Ular uningoғa mənggügə igidarliқ қilidu,
Dəwrdin-dəwrgiqə xu yərni makan қilidu.

35

Hudaning qəl-bayawanni gülləndürüxi, •••• xundaқla Əz məmin-bəndiliri üqün aqқan yoli

1 — Dala ḥəm қaoғjirap kətkən jaylar ular üqün huxal bolidu;
Qəl-bayawan xadlinip zəpirandək qeqəkləydu;□
2 U bərқ urup qeqəkləydu,
Xadliққa xadliқ қoxulup təntənə қilidu;
Liwanning xan-xəripi,
Karməl wə Xarondiki güzəllik wə sür uningoғa berilidu;
Ular Pərwərdigarning xan-xəripini,

□ **34:12 «Birsi kelip Edomning esilzadilirini padixaḥliқini idarə қilixқa qaқirsa, ulardin ḥeqkim bolmaydu...» —** buning baxқa tərjimiliri bar, biraқ asasiy mənisi: — «Edomdiki padixaḥliқni baxқurux üqün adəm yoқ»tur. Edomda ḥeqkim, ḥətta əng yuқiri təbiқidikilərmu қalmaydu. □ **34:14 «Tün məhluқliri xu yərdə makanlixidu» —** yaki: «Tün (keqə) alwastisi xu yərdə makanlixidu». □ **34:15 «Oқ yilan» —** buningmu қaysi ḥaywan ikənliki eniқ əməs. □ **34:16 «Pərwərdigarning yəgimə kitabi» —** yuқirida Yəxaya Hudaning pərmani bilən əzi yazoғan materiyallarni yioғip Təwrat-қanunliri bilən saқlitip қoyoғan (8-babni kərüng). Keyin u yənə «yəgimə kitab»ni tiloғa aldi (29-babni kərüng). «Pərwərdigarning yəgimə kitabi» bəlkim Yəxayaning əzi yazoғan materiyalliri wə Musa, Yəxua, Samuil, Dawut қatarliқ pəyoғəmbərlər hatiriliwaloғan barliқ materiyallarni kərsitidu. Muxu materiyallar «Muқəddəs Kitab»ning baxlinixliri boluxi kerək; «Pərwərdigarning kitabi»da ḥeqnərsə kəm əməs, bizgə kerək boloғan ḥəmmə təpsilatlar bar, uningda ḥətta қux-ḥaywanlarning həwirimu bar, degənliktur. Hudaning қux-ḥaywanlaroғa təpsiliy ḥalda miras қiloғan təқsimati hatiriləngən yərdə, Əzining məmin bəndiliri üqün beoғixlimaқqi boloғan miraslar Muқəddəs Kitabta tehimu eniқ hatiriləklik bolmamdu? «Muқəddəs Kitab»tin izdəp oқup beқing»! **«Əzining aoғzi ularoғa buyruoғan» —** Hudaning aoғzi buyruoғan, əlwəttə. □ **35:1 «Dala ... ular üqün huxal bolidu» —** Yəxaya dəsləptə «ular»ning kim ikənlikini deməydu. Bilix üqün bexarətni ahirioғiqə (9-ayətkiqə) oқux kerək! (bu sözlər «Rim.» 8:19-22 bilən munasiwətlik).

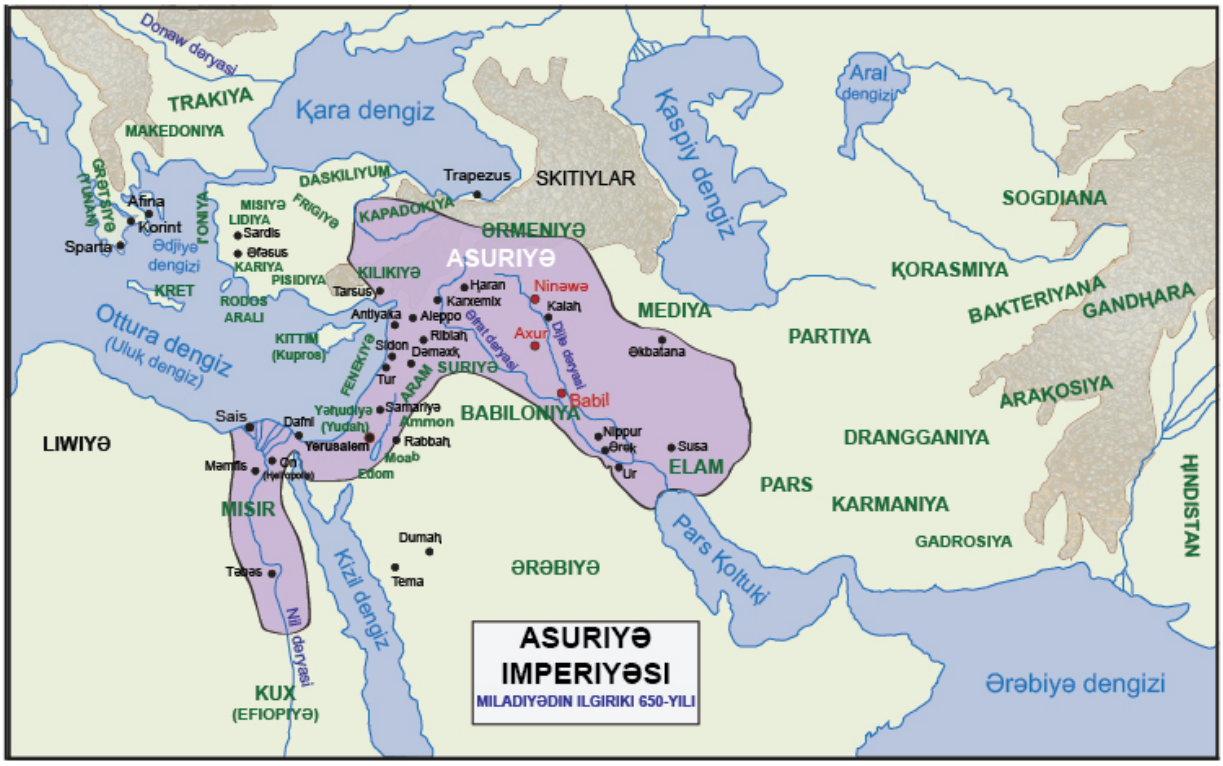
Hudayimizning güzəlliki wə ḫəywitini kəridu.□
3 Ajiz ḳollarni küqləndürünglar,
Egilip mangidiоɣan tizlarni qingitinglar,■
4 Yüriki aoɣḳanlaroɣa: — «Qing turunglar! Ḳorḳmanglar!
Mana, Hudayinglaroɣa ḳarap beḳinglar;
Ḳisas kelidu — Hudaning ḫesab elix küni kelidu!
U Өzi kelidu, silərni ḳutḳuzidu!» — dəng!
5 Andin ḳarioɣuning kəzi eqilidu,
Gasning ḳulaḳliri oquḳ ḳilinidu,■
6 Andin aḳsaḳ-tokurlar keyiktək oynaḳlap səkrəydu;
Gaqining tili nahxa eytidu;
Qünki dalada sular,
Qəl-bayawanlarda dərya-eḳinlar uroɣup taxidu;■
7 Pizoɣirin qəl-jəzirə kəlqəkkə,
Qangḳioɣan yərlər bulaḳlaroɣa aylinidu;
Qilbərilərning makani — ular yatḳan jay,
Ḳomux wə yekənlər өsüp, qimənlikkə aylinidu.
8 Xu yərdə egiz kətürülgən bir yol,
Tüptüz bir yol bolidu;
U «pak-muḳəddəslikning yoli» dəp atilidu;
Napaklar uningdin ətüxkə bolmaydu,
Xu yol məhsus xular üqün bekitilip yasaloɣanki, —
Ḫətta nadanlarmu uningda ezip kətməydu;□
9 Xu yərdə xir bolmaydu,
Uning üstigə ḫeq yirtḳuq ḫaywan qiḳmaydu;
(Ular xu yərdə ḫeq tepilmaydu)
— Nijat arḳiliḳ ḫərlükkə qiḳḳanlar xu yərdə mangidu!□
10 Pərwərdigarning bədəl tələp ḳutḳuzoɣanliri ḳaytip kelidu,
Küylərni eytip Zionoɣa yetip kelidu;
Ularning baxlirioɣa mənggülük xad-huramliḳ ḳonidu;
Ular huxalliḳ wə xadliḳḳa qəmgən bolidu;
Ḳayoɣu-ḫəsrət ḫəm uḫ-nadamətlər bədər ḳaqidu. □ ■

36

□ **35:2 «Liwanning xan-xəripi, Karməl wə Xarondiki güzəllik wə sür…»** — Liwan, Karməl wə Xaronlarning alaḫidilikliri yuḳirida, 33-bab, 9-ayəttiki izaḫatta təswirlinidu. **«ular Pərwərdigarning xan-xəripini… kəridu»** — «ular» — 1-ayəttiki izaḫatḳa ḳarang. ■ **35:3** Ibr. 12:12 ■ **35:5** Mat. 9:27; 11:5; 12:22; 20:30; 21:14; Yḫ. 9:6 ■ **35:6** Mat. 9:32; 11:5; 15:30; 21:14; Yḫ. 5:8, 9; 7:38, 39; Ros. 3:2; 8:7; 14:8 □ **35:8 «Xu yərdə egiz kətürülgən bir yol, tüptüz bir yol bolidu»** — yolning nəgə baridioɣanliḳini deməydu; bilix üqün 10-ayətkiqə oḳux kerək. □ **35:9 «Nijat arḳiliḳ ḫərlükkə qiḳḳanlar»** — bolsa ibraniy tilida birla səz («gaal») bilən ipadilinidu. Muxu səzni toluḳ qüxinix üqün 41:14-ayətning izaḫatini kərüng. □ **35:10 «Pərwərdigarning bədəl tələp ḳutḳuzoɣanliri ḳaytip kelidu… ḳayoɣu-ḫəsrət ḫəm uḫ-nadamətlər bədər ḳaqidu»** — bexarəttiki wəḳələr Israilning Musa pəyoɣəmbər arḳiliḳ ḳutḳuzuloɣanliḳioɣa ohxaydu; xundaḳla bu ixlarni yengi bir «Misirdin qiḳix» degili bolidu. Oḳurmənlərgə Təwrattiki «Misirdin qiḳix» degən ḳisimni oḳusa, xu qaoɣdiki wəḳələrni muxular bilən təpsiliy ḫalda selixturux naḫayiti əḫmiyətlik bolidu. Muxu «qiḳip-ḳutḳuzux» bolsa «Misirdin qiḳix»tin nəqqə ḫəssə uluoɣ, nəqqə ḫəssə xərəplik bolidu. Keyin kərimizki, Huda ḳutḳuzoɣan həlḳ pəḳət Misirdin əməs, bəlki pütkül dunyadin qiḳip ḳutḳuzulidu. Ular ḳorḳunqluḳ dəxt-bayawandin ətüxining ornida, өzlirini ḳarxi alidioɣan, qimənbaoɣḳa aylanduruloɣan zemindin ətidu; yol ḫəmmə adəm üqün tüz, onguxluḳ, rawan ḫəm hətərsiz bolidu. ■ **35:10** Wəḫ. 21:4

Krizis — Asuriyə padixaḫining besip kirixi

1 Ḥəzəkiyaning on tətinqi yili xundaq boldiki, Asuriyə padixaḫi Sənnaherib
Yəhudaning barlik kəl'ə-qoroƣanlik xəḫərlirigə ḫujum kilip qiḳip, ularni ixoƣal kildi.
■ 2 Andin Asuriyə padixaḫi «Rab-Xakəḫ» *degən sərdarni* qong bir qoxun bilən Laḳix
xəḫiridin Yerusalemoƣa əwətti. U Kir yuoƣuqilarning etizining boyidiki yolda, yukiri
kəlqəkning norining bexioƣa kelip turdi.□

Asuriyə imperiyəsi - miladiyədin ilgiri 650-yili

3 Xuning bilən Ḫilkiyaning ooƣli, ordini baxkuridioƣan Eliakim, ordining diwanbegi
boloƣan Xəbna wə Asafning ooƣli, orda mirzibegi boloƣan Yoaḫlar uning yenioƣa kəldi
4-5 wə Rab-Xakəḫ ularoƣa mundak dedi: —
Silər Ḫəzəkiyaoƣa: — «Uluoƣ padixaḫ, yəni Asuriyə padixaḫi sanga mundak dedi,
dənglar: —
«Sening muxu ixəngən tayanqing zadi nemiti?
Sən: (u pəkət gəpla, halas!) —
«Urux kilix tədbir-məsliḫitimiz ḫəm küqimiz bar» — dəysən; sən zadi kimgə tayinip
manga karxi əktə kopisən? □ 6 Mana, sən yeriki bar axu komux ḫasa, yəni Misiroƣa
tayinisən! Birsi uningoƣa yələnsə, uning kolioƣa sanjip kiridu; mana Misir padixaḫi
Pirəwngə tayanoƣanlarning ḫəmmisi xundak bolidu!■
7 Əgər sən manga: «Biz Hudayimiz boloƣan Pərwərdigaroƣa tayinimiz» — desəng,

---

■ **36:1** 2Pad. 18:13; 2Tar. 32:1 □ **36:2** **«Rab-Xakəḫ»** — bəlkim Asuriyəning padixaḫining bax məsliḫətqisining adəttiki unwani boluxi mumkin. **«Kir yuoƣuqilarning etizining boyidiki yolda, yukiri kəlqəkning norining bexi»** — muxu jay əslidə dəl Yəxaya Aḫaz padixaḫ bilən kərüxüp, Asuriyəning tajawuzi tooƣruluk agaḫlandurooƣan jay (7-babni kərüng). □ **36:4-5** **«Sən: (u pəkət gəpla, halas!) — «Urux kilix tədbir-məsliḫitimiz ḫəm küqimiz bar» — dəysən; sən zadi kimgə tayinip manga karxi əktə kopisən?»** — muxu gepigə karioƣanda, Asuriyədikilərning Yəxayaning «Pəkət Pərwərdigaroƣa tayiniximiz kerək» degən bexarətliridin həwiri bar idi. ■ **36:6** Əz. 29:6, 7

Ḥəzəkiya özi Yəhudadikilərgə wə Yerusalemdikilərgə: «Silər pəqət Yerusalemdiki muxu ibadətgaḥ aldidila Pərwərdigarοqa ibadət qilixinglar kerək» dəp, xu *Pərwərdigarοqa* atalοqan «yuqiri jaylar»ni ḥəm qurbangaḥlarni yoq qiliwəttiοqu? Ular axu Pərwərdigarning yuqiri jayliri əməsmidi?□
8 Əmdi hojam Asuriyə padixaḥi bilən bir tohtamοqa kəl: — «Əgər səndə atqa minəligüdək əskərliring bolsa, mən sanga ikki ming atni bikarοqa berəy!» □ 9 Səndə undaqlar bolmisa, hojamning əməldarlirining əng kiqiki bolοqan bir ləxkər bexini qandaqmu qekindürələysilər?! Sən jəng ḥarwiliri wə atlarni elix üqün Misirοqa tayinisən tehi!
10 Mən əmdi muxu zeminni ḥalak qilix üqün Pərwərdigarsiz kəldimmu? Pərwərdigar dərwəqə manga: «Muxu zeminni ḥalak qilixqa qiqqin!» — dedi!»»
11 Eliakim, Xəbna wə Yoaḥ Rab-Xakəḥgə: —
«Peqirliriοqa aramiy tilida səzlisilə; biz buni qüxinimiz. Bizgə ibraniy tilida səzlimisilə, gəpliri sepilda turοqanlarning qulikiοqa kirmisun!» — dedi. □
12 Biraq Rab-Xakəḥ: —
«Hojam meni muxu gəpni hojanglarοqa wə silərgila eytixqa əwətkənmu? Muxu gəpni silər bilən birliktə sepilda olturοqanlarοqa deyixkə əwətkən əməsmu? Qünki ular silər bilən birliktə öz poqini yegüqi ḥəm öz süydükini iqküqi bolidu!» — dedi.□ ■
13 Andin Rab-Xakəḥ ibraniy tilida yuqiri awaz bilən: — «Uluοq padixaḥ, yəni Asuriyə padixaḥining səzlirini anglap qoyunglar!» — dəp warqiridi.
14 «Padixaḥ mundaq dəydu: —
«Ḥəzəkiya silərni aldap qoymisun! Qünki u silərni qutquzalmaydu.
15 Uning silərni: — «Pərwərdigar bizni jəzmən qutquzidu; muxu xəḥər Asuriyə padixaḥining qolioqa qüxüp kətməydu» dəp Pərwərdigarοqa tayanduruxioqa yol qoymanglar!». 16 Ḥəzəkiyaοqa qulaq salmanglar; qünki Asuriyə padixaḥi mundaq dəydu: —
«Mən bilən sülḥilixip, mən tərəpkə ötünglar; xundaq qilsanglar ḥərbiringlar özünglarning üzüm baringidin ḥəm özünglarning ənjür dərihidin mewə yəysilər, ḥərbiringlar öz su kəlqikinglardin su iqisilər; 17 ta mən kelip silərni buοqdayliq ḥəm xarabliq bir zeminοqa, neni bar ḥəm üzümzarliri bar bir zeminοqa, — zemininglarοqa ohxax bir zeminοqa apirip qoyοquqə yəp-iqiweringlar!□
18 Ḥəzəkiyaning silərgə: — «Pərwərdigar bizni qutquzidu» dəp ixəndürüxigə yol qoymanglar! Əl-yurtlarning ilaḥ-butlirining biri öz zeminini Asuriyə padixaḥining qolidin qutquzοqanmu? 19 Hamat wə Arpad degən yurtlarning ilaḥ-butliri qeni? Səfarwaim xəḥirining ilaḥ-butliri qeni? Ular Samariyəni mening qolumdin

---

□ **36:7 «Ḥəzəkiya ...: «Silər pəqət Yerusalemdiki muxu ibadətgaḥ aldidila Pərwərdigarοqa ibadət qilixinglar kerək» dəp, xu Pərwərdigarοqa atalοqan «yuqiri jaylar»ni ḥəm qurbangaḥlarni yoq qiliwəttiοqu? Ular axu Pərwərdigarning yuqiri jayliri əməsmidi?»** — Musa pəyοəmbərgə wəḥiy qilinοqan qanunοqa asasən, Israillar pəqət Yerusalemdiki ibadəthanidiki qurbangaḥtila qurbanliq qilixqa bolatti. Əslidə Ḥəzəkiya muxu pərmanοqa asasən: (1) butpərəslik qilidiοqan qurbangaḥlarni ḥəm (2) hata yol bilən «Pərwərdigarοqa atap» quruloqan, ibadət qilixqa beοixlanοqan «yuqiri jaylar»ni yoqatqan. Rab-Xakəḥ xu gəp bilən uni anglioquqi Israillarni qaymuqturmaqqi idi, əlwəttə. □ **36:8 «Əgər səndə atqa minəligüdək əskərliring bolsa, mən sanga ikki ming atni bikarοqa berəy!»** — bu kinayilik gəp, əlwəttə. Adəttiki qaοlarda Yəhudada atlar naḥayiti az idi. Urux waqtida tehimu azlap ketətti. Atliq əskərlər əməs, ḥətta addiy əskərlərmu naḥayiti az idi. □ **36:11 «Peqirliriοqa aramiy tilida səzlisilə»** — ḥazirki Suriyəning kona ismi «Aram» idi. Kona zamanda «Suriyə tili» «aramiy tili» deyilətti. Asuriyəmu aramiy tilini ixlitətti. □ **36:12 «... Ular silər bilən birliktə öz poqini yegüqi ḥəm öz süydükini iqküqi bolidu!»** — xəḥər muḥasirigə qüxüp, aqarqiliq wə ussuzluqta qaloqanda adəmlər dərwəqə muxundaq qilixi mumkin. ■ **36:12** 2Pad. 18:27 □ **36:17 «mən kelip silərni buοqdayliq ḥəm xarabliq bir zeminοqa, — zemininglarοqa ohxax bir zeminοqa apirip qoyοquqə yəp-iqiweringlar!»** — muxu gəplər qiraylik boloqini bilən mənisi enikki: — «Mening əsirlirim, qullirim bolisilər!» degənlik. Yuqirida eytqinimizdək, Asuriyə padixaḥi uqioqa qikqan ḥiyligər aldamqi idi.

qutquzoqanmu?! 20 Muxu əl-yurtlarning ilah-butliridin öz zeminini qutquzoqan
zadi kim bar? Xundaq ikən, Pərwərdigar Yerusalemni mening qolumdin
qutquzalamdu?»».
21 Anglioquqilar süküt qilip uningoqa jawabən heqqandaq bir söz qilmidi; qünki
padixahning buyruqi xuki: —
«Uningoqa jawab bərmənglar».
22 Andin Hilqiyaning ooqli, ordini baxquridioqan Eliakim, orda diwanbegi Xəbna
wə Asafning ooqli, orda mirzibegi Yoahlar kiyim-keqəklirini yirtixip, Həzəkiyaning
yenioqa kelip, Rab-Xakəhning gəplirini uningoqa uqturdi.

37

Həzəkiyaning dua qilixi — Pərwərdigarning jawabi
2Pad. 19

1 Xundaq boldiki, Həzəkiya buni angliqanda, kiyim-keqəklirini yirtip, özini bəz bilən
qaplap Pərwərdigarning öyigə kirdi. □ 2 U Hilqiyaning ooqli, ordini baxquridioqan
Eliakim, orda diwanbegi Xəbna wə kahinlarning aqsaqallirini bəz yepinqaqlioqan
peti Amozning ooqli Yəxaya pəyoəmbərgə əwətti. 3 Ular uningoqa: —
«Həzəkiya mundaq dəydu: —
«Balilar tuoqulay dəp qaloqanda anining tuoqqudək hali qalmioqandək, muxu kün
külpət qüxidioqan, rəswa wə mazaq qilinidioqan bir kündur. 4 Öz hojisi boloqan
Asuriyə padixahi tirik Hudani mazaq qilixqa əwətkən Rab-Xakəhning gəplirini
Pərwərdigar Hudaying nəzirigə elip tingxisa, bularni angliqan Pərwərdigar Huday-
ing xu gəplər üqün uning dəkkisini berərmikin? Xunga qep qaloqan qaldilar üqün
awazingni kətürüp, bir duayingni bərsəng»» — dedi.
5 Xu gəplər bilən Həzəkiyaning hizmətkarliri Yəxayaning aldioqa kəldi. 6 Yəxaya
ularoqa: —
«Hojayininglaroqa: — «Pərwərdigar mundaq dedi: —
«Asuriyə padixahining qaparmənlirining sən angliqan axu manga kupurluq qiloquqi
gəpliridin qorqma; □ 7 Mana, Mən uningoqa bir rohni kirgüzimən; xuning bilən
u iqwani anglap, öz yurtioqa qaytidu. U öz zeminida turoqanda uni qiliq bilən
öltürgüzimən» — dənglar» — dedi.
8 Rab-Xakəh kəlgən yoli bilən qaytip mangoqanda, Asuriyə padixahining Laqix
xəhiridin qekingənlikini anglap, uning yenioqa kəldi; Asuriyə padixahi Libnah
xəhirigə qarxi jəng qiliwatqanidi. 9 Andin padixah: «Efiopiyə padixahi Tirhakah
sizgə qarxi jəng qilmaqqi bolup yoloqa qikti» degən həwərni anglidi. Xu həwərni
angliqanda u yənə Həzəkiyaoqa əlqilərni mundaq hət bilən əwətti: —□
10 «Silər Yəhuda padixahi Həzəkiyaoqa mundaq dənglar: —
«Sən tayinidioqan Hudayingning sanga: «Yerusalem Asuriyə padixahining qolioqa
tapxurulmaydu» deginigə aldanma; 11 Mana, sən Asuriyə padixahlirining həmmə

□ **37:1 «Pərwərdigarning öyi»** — Uning (Sulayman padixah quroqan) ibadəthanisi. □ **37:6 «Hojayin-inglaroqa: — «Pərwərdigar mundaq dedi: — «Asuriyə padixahining qaparmənlirining sən angliqan axu manga kupurluq qiloquqi gəpliridin qorqma...»** — Yəxayaning muxu jawab sözlirini (6-7-ayətlərni) dikkət bilən okusingiz, u Həzəkiyaning təlipi boyiqə dua qilmay, bəlki biwasitə həwərqilərgə jawab bərdi. Qünki u alliburun həlqqe wə Həzəkiya Asuriyə tooqruluq nuroqun bexarətlərni qiloqan. Huda muxu pəyt-əhwal tooqruluq Israiloqa uqturoqanidi (məsilən, 10-bab, 5-21-ayətlərni, 14-bab, 24-25-ayətlərni kərüng). Birak Həzəkiya wə ordisidikilər muxularni wə uningdin baxqa kərgən karamət məjizilərni (keyinki 38-babnimu kərüng) pütünləy untup qaloqandək qilatti. □ **37:9 «Efiopiyə padixahi Tirhakah sizgə qarxi jəng qilmaqqi bolup yoloqa qikti»** — bu ix əməliyət əməs, həmdə xu qaoqda mumkin bolmioqanidi. Birak Huda Özi əwətküzgən «aldamqi roh»ning təsiri bilən uni ixəndürgən.

əl-yurtlarni nemə qilоqanlirini, ularni ilaḫ-butlirioqa atap ḫalak qiloqanliqini anglioqansən; əmdi əzüng qandaqmu qutquzulisən? □ 12 Ata-bowilirim ḫalak qiloqan əllərni bolsa, ularning ilaḫ-butliri qutquzoqanmu? Gozan, Ḫaran, Rəzəf xəḫiridikilərniqu? Telassarda turoqan Edənlərniqu? 13 Hamat padixaḫi, Arpad padixaḫi, Səfarwaim, Hena ḫəm Iwwaḫ xəḫərlirining padixaḫliri qeni?»».□
14 Ḫəzəkiya hətni əkəlgüqilərning qolidin elip oqup qikti. Andin u Pərwərdigarning əyigə kirip, Pərwərdigarning aldioqa hətni yeyip qoydi. 15 Ḫəzəkiya Pərwərdigaroqa dua qilip mundaq dedi: —
16 «I kerublar otturisida turoqan, samawi qoxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar, Israilning Hudasi: —
Sən Əzüngdursən, jaḫandiki barliq əl-yurtlarning üstidiki Huda pəqət Əzüngdursən; asman-zeminni Yaratquqisən. □ 17 I Pərwərdigar, quliqingni təwən qilip anglioqaysən; kəzüngni aqqaysən, i Pərwərdigar, kərgəysən; Sənnaheribning adəm əwətip mənggü ḫayat Hudani ḫaqarətləp eytqan ḫəmmə gəplirini anglioqaysən! 18 I Pərwərdigar, Asuriyə padixaḫliri ḫəqiqətən ḫəmmə yurtlarni wə xularoqa beqindi boloqan yurtlarnimu harabə qilip, □ 19 Ularning ilaḫ-butlirini otqa taxliwətkən; qünki ularning ilaḫliri ilaḫ əməs, bəlki insan qoli bilən yasaloqanlar, yaoqaq wə tax, halas; xunga Asuriyəliklər ularni ḫalak qildi. 20 Əmdi, i Pərwərdigar Hudayimiz, jaḫandiki barliq əl-yurtlaroqa Sening, pəqət Seningla Pərwərdigar ikənlikingni bildürüx üqün, bizni uning qolidin qutquzoqaysən!».

21 Xuning bilən Amozning ooqli Yəxaya Ḫəzəkiyaoqa sөz əwətip mundaq dedi: —
— Israilning Hudasi Pərwərdigar mundaq dəydu: —
«Sən Manga Sənnaherib tooqruluq dua qilixing bilən,
22 Pərwərdigarning uningoqa qarita degən sөzi xudurki: —
«Pak qiz, yəni Zionning qizi seni kəmsitidu,
Seni mazaq qilip külidu;
Yerusalemning qizi kəyninggə qarap bexini qayqaydu;
23 Sən kimni mazaq qilip kupurluq qilding?
Sən kimgə qarxi awazingni kətürüp,
Nəziringni üstün qilding?
Israildiki Muqəddəs Boloquqioqa qarxi!□
24 Qulliring arqilik sən Rəbni mazaq qilip: —
«Mən nuroqunlioqan jəng ḫarwilirim bilən taoq qoqqilirioqa,
Liwan taoq baoqirlirioqa yetip kəldimki,
Uning egiz kedir dərəhlirini, esil qarioqaylirini kesiwetimən;

□ **37:11 «ularni ilaḫ-butlirioqa atap ḫalak qiloqanliqi anglioqansən» —** «ilaḫ-butlirioqa atap ḫalak qilix» degən sөz, ibraniy tilida pəqət bir sөz bilənla, yəni ««ḫaram» qilix» yaki ««ḫərəm» qilix» bilənla ipadilinidu. □ **37:13 «Gozan, Ḫaran, Rəzəf xəḫiri.. Telassar... Hamat.., Arpad ..., Səfarwaim, Hena ḫəm Iwwaḫ...» —** (12-13-ayətlərdə kərsitilgən) muxu xəḫərlərning bəzilirining nədə ikənlikini həritidin kərgili bolidu, bəziliri bizgə bügüngə qədər naməlum. □ **37:16 «I kerublar otturisida turoqan... Pərwərdigar» —** muqəddəs ibadəthanidiki əng iqkiri өy, yəni «əng muqəddəs jay» degən өydə, Hudaning «rəḫim kərsitidioqan orun-təhti» («kafarət təhti») («rəḫimgaḫ») bar idi. Muxu orunda Huda Israilning alaḫidə qurbanliqlirining qanlirini qobul qilatti. Orunning ikki təripining ḫərbiridə altundin yasaloqan, təhtkə qaritiloqan birdin «kerub» bar idi. Musaning dəwridin Əzakiyal pəyoqəmbər dəwrigiqə Hudaning parlaq xan-xəripi sirlik ḫalda «kafarət təhti»ning üstidə, yəni «kerublar otturisida» turatti. Kerublar bolsa intayin küqlük birhil pərixtilər bolup, Hudaning qikaroqan ḫөküm-jazalirini bejiridu. «Kerublar otturisida turoqan» degini, «Sən bizgə yeqinlaxqan ḫəm bizgə rəḫim kərsətməkqi boloqan Hudasən» degənliktur. □ **37:18 «xularoqa beqindi boloqan yurtlar..» —** ibraniy tilida sөzmusөz tərjimə qiloqanda «beqindi» degən sөz yoq. Baxqa birhil tərjimisi «xularoqa ait». Biz xərḫləx üqün «beqindi» qoxtuq. □ **37:23 «kupurluq» —** kim өzini Hudaning ornida qoyup, «ḫəmmə ixni qilalaymən» desə, kupurluq qiloqan bolidu, xundaqla ḫaman bir küni yiqitilidu.

Mən uning əng yuqiri egizlikigə yamixip qiqip,
Uning əng bük-baraqsan ormanzarliqioƣa kirip yetimən.□
25 Өzüm quduq kolap su iqtim;
Putumning uqidila mən Misirning barliq dərya-өstənglirini qurutuwəttim — deding.□
26 — Sən xuni anglap baqmioƣanmiding?
Uzundin buyan Mən xuni bekitkənmənki,
Qədimdin tartip xəkilləndürgənmənki,
Ħazir uni əməlgə axurdumki,
Mana, sən qəl'ə-qoroƣanliq xəħərlərni harabilərgə aylandurdung;
27 Xuning bilən u yərdə turuwatqanlar küqsizlinip,
Yərgə qaritip qoyuldi, xərməndə qilindi;
Ular etizdiki ottək,
Yumran kək qəplərdək,
Өgzidiki ot-qəplər өsməy qurup kətkəndək boldi.□
28 Biraq sening olturoƣiningni, ornungdin turoƣiningni, qiqip-kirginingni wə Manga qarxi oƣaljirlixip kətkiningni bilimən;
29 Manga qarxi oƣaljirlixip kətkənlikingning, ħakawurlixip kətkənlikingning qulikimoƣa yətkini tüpəylidin,
Mən qarmiqimni burningdin ətküzimən,
Yüginimni aoƣzingoƣa salimən,
Өzüng kəlgən yol bilən seni qayturimən.□
30 I *Ħəzəkiya*, xu ix sanga alamət bexarət boliduki, —
Muxu yili өzlükidin өskən,
Ikkinqi yili xulardin qiqqanlarmu rizqinglar bolidu;
Üqinqi yili bolsa teriysilər, orisilər, üzüm kөqətlirini tikisilər;
Ulardin qiqqan mewilərni yəysilər.□
31 Yəħuda jəmətidiki qutuloƣan qaldisi bolsa yənə təwəngə qarap yiltiz tartidu,
Yuqirioƣa qarap mewə beridu;
32 Qünki Yerusalemdin bir qaldisi,

□ **37:24 «Uning əng bük-baraqsan ormanzarliqi» —** bu ayəttiki «bük-baraqsan» degən səz ibraniy tilida «Karməl» degən səz bilən ipadilinidu. Karməl bolsa Israilning əng munbət wə qiraylik jayi idi. Xuning bilən padixaħning «uning «Karməl» ormanzarliqioƣa kirimən» degini «uning (Liwanning) əng qiraylik jayioƣa (ħeq tosaloƣusiz) barimən» degəndək po atidioƣan mənini ipadiləytti; qünki Liwanda «Karməl» degən jay yoq. □ **37:25 «…putumning uqidila mən Misirning barliq dərya-өstənglirini qurutuwəttim» —** yuqiriqi 24-ayəttə padixaħ өzining təs ixlarni qilalaydioƣanliqini, məsilən, Liwan rayonidiki əng yuqiri taoƣlaroƣa qiqalaydioƣanliqini (kөqmə mənisi, bəlkim aliyjanap, küqlük padixaħlardin üstünlükkə erixidioƣanliqini kərsitidu), əng esil nərsilərgə erixidioƣanliqini təswirləydu. Muxu 25-ayəttiki «putum… qurutiwəttim» degini, dehqanning puti bilənla topini ittirip erikni tosup, suni qurutiwətkinidək, «Mən halisamla naħayiti asanla ħərqandaq ixni qilalaymən, ħətta Nil dəryasinimu qurutiwetələymən» degən mənmənlikni bildürməkqi. □ **37:27 «өgzidiki ot-qəplər…» —** bu ibarining baxqa hil tərjimilirini uqritix mumkin. □ **37:29 «Mən qarmiqimni burningdin ətküzimən, yüginimni aoƣzingoƣa salimən…» —** Asuriyə padixaħliri muxundaq rəħimsiz yol bilən əsirlərni yalap mangatti. □ **37:30 «I Ħəzəkiya, xu ix sanga alamət bexarət boliduki, — muxu yili өzlükidin өskən, ikkinqi yili xulardin qiqqanlarmu rizqinglar bolidu; üqinqi yili bolsa teriysilər, orisilər, üzüm kөqətlirini tikisilər; ulardin qiqqan mewilərni yəysilər» —** muxu məjizə ixənq-etiqadni küqəytix üqün ħəm həlqni qutquzux üqün berilgən. Urux waqtida terikqilik qilix mumkin əməs; Asuriyə qoxuni kətkəndin keyinki yilidimu, bəlkim qoxunidin qaloƣan qisimliri yənila parakəndiqilik qilixi mumkin idi. Xunga məjizə üqinqi yiloƣiqə sozulidu. «Üzüm kөqətlirini tikisilər… mewisini yəysilər» degən wədə, tinqlik məzgilning uzun bolidioƣanliqini kərsitidu (üzüm tallirini өstürüxkə uzun waqit ketidu, əlwəttə). Kixilərning Asuriyə qoxunlirining tuyuksiz qekinixini «tasadipiyliqtin» deməsliki üqün, bu ikkinqi məjizə berildi. Xundaqtimu, Təwrattiki «Padixaħlar» degən qisimoƣa qarioƣanda, həlqlər yənila ikki məjizini tezla untup Hudaoƣa wapasizlik qiliwərdi.

Zion teoɣidin ḳeqip ḳutuloɣanlar qiḳidu;
Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigarning otluḳ muḥəbbiti muxuni ada ḳilidu.
33 Xunga Pərwərdigar Asuriyə padixaḥi tooɣruluḳ mundaḳ dəydu: —
U nə muxu xəḥərgə yetip kəlməydu,
Nə uningoɣa bir tal oḳmu atmaydu;
Nə ḳalḳanni kətürüp aldioɣa kəlməydu,
Nə uningoɣa ḳarita ḳaxalarnimu yasimaydu.
34 U ḳaysi yol bilən kəlgən bolsa,
Xu yol bilən ḳaytidu wə muxu xəḥərgə kəlməydu, — dəydu Pərwərdigar.
35 — Qünki Өzüm üqün wə Mening ḳulum Dawut üqün bu xəḥərni ətrapidiki sepildək ḳooɣdap ḳutḳuzimən». ■
36 Xuning bilən Pərwərdigarning Pərixtisi qiḳip, Asuriyəliklərning bargaḥida bir yüz səksən bəx ming əskərni urdi. Mana, kixilər ətigəndə ornidin turoɣanda, ularning ḥəmmisining əlgənlikini kərdi! □ ■ 37 Xunga Asuriyə padixaḥi Sənnaherib qekinip, yoloɣa qiḳip, Ninəwə xəḥirigə ḳaytip turdi. 38 Xundaḳ boldiki, u өz buti Nisroḳning buthanisida uningoɣa qoḳunuwatḳanda, ooɣulliri Adrammələk ḥəm Xarezər uni ḳiliqlap əltürüwətti; andin ular Ararat degən yurtḳa ḳeqip kətti. Uning ooɣli Esarḥaddon uning ornida padixaḥ boldi. □

38

«Yəxaya»ning ikkinqi ḳismi •••• Ḥəzəkiyaning eoɣir kesilgə giriptar boluxi wə duasi

1 Xu künlərdə Ḥəzəkiya əjəl kəltürgüqi bir kesəlgə muptila boldi. Amozning ooɣli Yəxaya pəyoɣəmbər uning ḳexioɣa berip, uningoɣa: —
Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
— Өyüng tooɣruluḳ wəsiyət ḳiloɣin; qünki əjəl kəldi, yaximaysən, — dedi.□
2 Ḥəzəkiya yüzini tam tərəpkə ḳilip Pərwərdigaroɣa dua ḳilip:
3 — I Pərwərdigar, Sening aldingda ḥəḳiḳət wə pak dil bilən mengip yürgənlikimni, nəziring aldingda durus boloɣan ixlarni ḳiloɣanliḳimni əsləp ḳoyoɣaysən, — dedi.
Wə Ḥəzəkiya yioɣlap eḳip kətti.
4 Andin Pərwərdigarning səzi Yəxayaoɣa yetip mundaḳ deyildi: —
5 Berip Ḥəzəkiyaoɣa mundaḳ degin: —
Pərwərdigar, atang Dawutning Hudasi mundaḳ dəydu: —
«Duayingni anglidim, kəz yaxliringni kərdüm; mana, künliringgə yənə on bəx yil ḳoximən; □ 6 Xuning bilən Mən seni wə bu xəḥərni Asuriyə padixaḥining ḳolidin ḳutḳuzimən; Mən sepil bolup bu xəḥərni ḳooɣdaymən.
7 Xuning bilən Pərwərdigarning Өzi eytḳan ixini jəzmən ḳilidioɣanliḳini sanga ispatlax üqün Pərwərdigardin mundaḳ bexarətlik alamət boliduki, 8 Mana, Mən ḳuyaxning Aḥaz padixaḥ ḳuroɣan pələmpəy üstigə qüxkən sayisini on ḳədəm kəynigə yandurimən».

■ **37:35** 2Pad. 20:6 □ **37:36 «Pərwərdigarning Pərixtisi» —** Təwrat dəwridə intayin alaḥidə xəhs idi. Bəzi ixlarda U Hudaning ornida kərünətti (məsilən, «Yar.» 18-babni kərüng). ■ **37:36** 2Pad. 19:35 □ **37:38 «U өz buti Nisroḳning buthanisida uningoɣa qoḳunuwatḳanda, ooɣulliri Adrammələk ḥəm Xarezər uni ḳiliqlap əltürüwətti» —** muxu wəḳə, Sənnaherib Israildin qekinixtin 20 yil keyin (miladiyədin ilgiriki 681-yili) boldi. □ **38:1 «Xu künlərdə Ḥəzəkiya əjəl kəltürgüqi bir kesəlgə muptila boldi» —** bu səzlər bilən «Yəxaya» degən kitabning «ikkinqi ḳismi» baxlinidu. Kirix səzimizni kərüng. □ **38:5 «atang Dawut» —** Ḥəzəkiya Dawut pəyoɣəmbərning on üqinqi əwladi idi.

Xuning bilən ḳuyaxning qüxkən sayisi on basḳuq kəynigə yandi. □ ■

Ḥəzəkiyaning өz kesili tooɣruluḳ hatiriliri

9 Yəhuda padixaḥi Ḥəzəkiya kesəl bolup, andin kesilidin əsligə kəlgəndin keyin
mundaḳ hatirilərni yazdi:
10 — «Mən: «Өmrümning otturisida təḥtisaraning dərwazilirioɣa beriwatimən,
Ḳaloɣan yillirimdin məḥrum boldum» — dedim.
11 Mən: — «Tiriklərning zeminida turup Hudayim Yaḥni, Yaḥni kərəlməydioɣan,
Xundaḳla «ḥəmmə nərsə yoḳ boloɣan» jayda turoɣanlar bilən billə turup, insannimu
kərəlməydioɣan boldum» — dedim.□
12 Mening turaloɣum qarwiqining qediridək өzümdin yətkilip kətti;
Mən bapkar өz toḳuoɣinini türüwətkinidək ḥayatimni türiwəttim;
U meni toḳux dəstigaḥidin kesiwətti;
Tang bilən kəq arilikida Sən *Huda* jenimni alisən;
13 Tang atḳuqə mən kütüp, өzümni tinqlandurup yürimən,
Birak U xiroɣa ohxax ḥəmmə səngəklirimni sundуroɣandək ḳilidu;
Tang bilən kəq arilikida Sən *Huda* jenimni alisən.
14 Mən ḳarlioɣaq yaki turnidək wiqirlap yürimən;
Pahtəktək aḥ-uḥ urimən;
Kəzlirim yukirioɣa ḳarax bilən ajizlixip ketidu;
I rəb, meni zulum basti!
Jenimoɣa kepil boloɣin!■
15 Nemə desəm bolar? Qünki U manga səz ḳildi wə Өzi muxu ixni ḳildi!
Jenim tartḳan azab tüpəylidin mən bar yillirimda ḳədəmlirimni sanap besip awaylap
mangimən.
16 I Rəb, adəmlər muxundaḳ sawaḳlar bilən yaxixi kerək;
Roḥim muxu sawaḳlardin ḥayatini tapidu;
Sən meni əslimgə kəltürüp, meni ḥayat ḳilding!
17 Mana, өzümning bəht-tinqliḳim üqün azab üstigə azab tarttim;
Manga boloɣan səygüng tüpəylidin jenimni ḥalakət ḥangidin qiḳardingsən;
Sən ḥəmmə gunaḥlirimni kəyninggə qərüwəttingsən.
18 Qünki təḥtisara Sanga rəḥmət eytalmaydu;
Өlüm Seni mədḥiyiliyəlməydu;
Ḥangoɣa qüxiwatḳanlar Sening ḥəḳiḳət-wapaliḳingoɣa ümid baoɣliyalmaydu.
19 Өzüm bügün ḳiloɣinimdək Sanga rəḥmət eytidioɣanlar tiriklər, tiriklərdur;
Ata boloɣuqi ooɣullirioɣa ḥəḳiḳət-wapaliḳingni bildüridu.
20 Pərwərdigar meni ḳutḳuzuxḳa niyət baoɣlioɣandur;

□ **38:8 «…Xuning bilən ḳuyaxning qüxkən sayisi on basḳuq kəynigə yandi» —** Merodaḳ-Baladan (39:1) Asuriyə padixaḥi Sənnaherib təripidin miladiyədin ilgiriki 702-yili oɣulitildi. Muxu ixmu xu yilda boloɣan boluxi kerək. Demək, muxu ikki wəḳə (Ḥəzəkiyaning kesəldin saḳaytilixi wə uning ixənqisini rioɣbətləndürüxkə berilgən karamət məjizə) Asuriyəning padixaḥi tajawuzqilik ḳilixtin **ilgiri**, bəlkim miladiyədin ilgiriki 703-yaki 702-yili yüz bərgən (39-babtiki izaḥatlarni kərüng). ■ **38:8** 2Pad. 20:7-9 □ **38:11 «Yaḥni, Yaḥni kərəlməydioɣan» —** «Yaḥ» degən «Yaḥwəḥ» degənning ḳisḳa xəkli, demək Pərwərdigarning namining birhil ḳisḳartilip eytilixi. **«Yaḥni, Yaḥni kərəlməydioɣan, xundaḳla «ḥəmmə nərsə yoḳ boloɣan» jayda turoɣanlar bilən billə turup, insannimu kərəlməydioɣan boldum» — dedim» —** Ḥəzəkiya: — «Təḥtisarada boloɣanda, Hudani yaki adəmni kərməsliki mumkin» deməkqi əməs; təkitləydioɣan ix tirik turup kərüx pursitidin məḥrum boluxtur. Təḥtisaraning əḥwalining ḳandaḳ ikənlikidin biz 14-babta azraḳ məlumat alalaymiz. ■ **38:14** Yəx. 59:11

Biz bolsaq, qaloqan əmrimizdə ḥər küni Pərwərdigarning əyidə saz qelip mədḥiyə nahxlirimni eytimiz!».□

21 (Yəxaya bolsa: — «Ənjür poxkili təyyarlap, yarisioqa qaplanglar, u əsligə kelidu», degənidi ■ 22 wə Ḥəzəkiya: — «Mening Pərwərdigarning əyigə qiqidioqanliqimni ispatlaydioqan qandaq bexarətlik alamət berilidu?» dəp sorioqanidi).

39

Babil padixaḥidin kəlgən əlqilər •••• Qong bir hataliq

1 Xu pəyttə Baladanning ooqli Babil padixaḥi Merodaq-Baladan Ḥəzəkiyaning kesəl bolup yetip qaloqanliqini ḥəm əsligə kəlgənlikini anglioqaqqa, Ḥəzəkiyaoqa hətlərni ḥədiyə bilən əwətti.□

2 Ḥəzəkiya əlqilərni huxalliq bilən kütüp, uning həzinə-ambarlirida saqlanoqan nərsilirini kərsətti; yəni kümüxni, altunni, dora-dərmanlarni, sərhil maylarni, sawut-qorallarni saqlaydioqan əyning ḥəmmisini wə bayliqlirining barliqini kərsətti; uning ordisi wə yaki pütkül padixaḥliqi iqidiki nərsilərdin Ḥəzəkiya uloqa kərsətmigən birimu qalmidi. 3 Andin Yəxaya pəyoqəmbər Ḥəzəkiyaning aldioqa berip, uningdin: —

«Muxu kixilər nemə dedi? Ular seni yoqlaxqa nədin kəlgən?» — dəp soridi.

Ḥəzəkiya: — «Ular yiraq bir yurttin, yəni Babildin kəlgən», dedi.

4 Yəxaya yənə: — «Ular ordangda nemini kərdi?» dəp soridi.

Ḥəzəkiya: — «Ordamda bar nərsilərni ular kərdi; bayliqlirimning arisidin uloqa kərsətmigən birimu qalmidi» — dedi.

5 Yəxaya Ḥəzəkiyaoqa mundaq dedi: —

Samawi qoxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigarning səzini anglap qoyoqin: —

6 — Mana xundaq künlər keliduki, ordangda bar nərsilər wə bügüngə qədər ata-bowiliring toplap, saqlap qoyoqan ḥəmmə nərsə Babiloqa elip ketilidu; ḥeqnərsə qalmaydu — dəydu Pərwərdigar, 7 — ḥəmdə *Babilliqlar* ooqulliringni, yəni əzüngdin boloqan əwladliringni elip ketidu; xuning bilən ular Babil padixaḥining ordisida

---

□ **38:20 «Biz bolsaq, qaloqan əmrimizdə ḥər küni Pərwərdigarning əyidə saz qelip mədḥiyə nahxlirimni eytimiz!»** — Hudani mədḥiyiləydioqan bu yahxi səzlərni qiloqini bilən, Ḥəzəkiya əz kəzi bilən kərgən ikki karamət ixni (əzining saqaytilixi wə 7-ayəttiki məjizini) esidə qing saqlioqan əməs. Yuqiriqi bablarda degəndək, Asuriyə qoxunliri besip kirgəndə, u Hudaning 6-ayəttə hatiriləngən wədisini untup, ḥoduqup kətti. Təwəndiki 39-babtiki wəqədimu u «Qədəmlirimni sanap mangimən» degən əz wədisini untuydu. ■ **38:21** 2Pad. 20:7 □ **39:1 «Xu pəyttə Baladanning ooqli Babil padixaḥi Merodaq-Baladan Ḥəzəkiyaning kesəl bolup yetip qaloqanliqini ... anglioqaqqa, Ḥəzəkiyaoqa hətlərni ḥədiyə bilən əwətti»** — Merodaq-Baladan Asuriyə padixaḥi Sənnaherib təripidin miladiyədin ilgiriki 702-yili oqulitildi. Muxu ixmu xu yilda boloqan boluxi kerək. Demək, 38-, 39-babta təswirləngən ixlar 36- wə 37-babta təswirləngən ixlardin **ilgiri** yüz bərgən. Əmdi nemixqa ulardin keyin hatiriləngən? Bilimizki, «Yəxaya» (degən kitab)ning 40-66-babliridiki həwər-bexarətlər, omumiy jəḥəttin eytqanda, keyinki «Babil imperiyəsigə əsir bolup qüxkənlər»gə, yəni sürgün boloqan Israillaroqa, yəni ularning «qaldisi» boloqan əwladlirioqa qaritilidu. Undaqta 39-bab muxu əḥwalni tonuxturux rolini oynaydu.

aoɣwat bolidu.□
8 Xuning bilən Ḥəzəkiya өz-өzigə: «Өz künlirimdə bolsa aman-tinqliq, *Hudaning* ḥəqiqət-wapaliqi bolidikənoɣu» dəp, Yəxayaoɣa: — «Siz eytqan Pərwərdigarning muxu səzi yahxi ikən» — dedi. □

40

Israiloɣa berilgən təsəlli; •••• Dunyaoɣa elip kelingən ümid-təsəlli
1 Həlqimgə təsəlli beringlar, təsəlli beringlar, dəpla yüridu Hudayinglar;
2 Yerusalemning qəlbigə səz qilip uningoɣa jakarlanglarki,
Uning jəbir-japaliq waqti ahirlaxti,
Uning qəbiḥliki kəqürüm qilindi;
Qünki u Pərwərdigarning qolidin barliq gunaḥlirining ornioɣa ikki ḥəssiləp *meḥir-xəpqitini* aldi.□
3 Anglanglar, dalada birsining towlioɣan awazini!
«Pərwərdigarning yolini təyyarlanglar,

□ **39:7 «…ḥəmdə Babillikilar ooɣulliringni, yəni өzüngdin boloɣan əwladliringni elip ketidu; xuning bilən ular Babil padixaḥining ordisida aoɣwat bolidu» —** kərünüxtə addiy kərüngən muxu wəqə üqün nemixqa muxu qattiq jazaliq səz (6-7-ayətlər) qiqidu? Pikrimizqə, üq səwəbi bar: — (1) Ḥəzəkiya Hudaoɣa: «qədəmlirimni sanap mangimən» degən wədini bərgənidi, lekin bu qetim Hudadin ḥeq sorimay xundaq qiloɣan; (2) Əlqilərning kəlgənlikidin u bəlkim: «ḥazir mən «jaḥanoɣa dangqi qikkan adəmmən», «kiqik dəlitimizning jaḥanda orni bar» dəp təkəbburlixip kətkən boluxi mumkin. (3) Nuxulardin sirt, biliximizqə Merodaq-Baladan Asuriyə imperiyəsigə qarxi bir ittipaqni bərpa qilmaqqi. U «təkəllup kərsitidioɣan» muxu pursəttin paydilinip, Ḥəzəkiyani ittipaqqa qatnixixqa təklip qiloɣan. Өzini əlümdin qutquzoɣanliqini, quyaxning nurining «kəynigə yanoɣanliqi»dək intayin karamət məjizini kərgən, Hudaning «Mən silərni Asuriyədin qutquzimən» degən wədisini angliɣan Ḥəzəkiya qandaqmu hudasiz bir əl-yurt bilən ittipaqlaxmaqqi boloɣandu? «Aoɣwat» — piqiwetilgən adəm, 56-bab, 4-ayəttiki izaḥatni kərüng. □ **39:8 «…«Siz eytqan Pərwərdigarning muxu səzi yahxi ikən»» —** muxu ayəttə, Ḥəzəkiyaning өz-өzigə degənliri baxqilaroɣa, ḥətta өz jəmətigə boloɣan birhil bioɣəm, kəyümsiz pozitsiyəni bildüridu. Yəxaya degən bexarət əməliyəttə yüz yildin keyin əməlgə axuruloɣan; waqitning sozuluxi bolsa bəlkim Yəḥudaning keyinki bir padixaḥi (Yosiya)ning qattiq towa qilixi tüpəylidin boldi. □ **40:2 «Yerusalemning qəlbigə səz qilip uningoɣa jakarlanglarki,….» —** məzkur həwərni kimning jakarlixi kerəkliki eytilmidi. Bəlkim muxu səz Hudaning barliq pəyoɣəmbərlirigə qaritilidu. Kirix səzimizdə deyilginidək, kitabning qaloɣan qisimliri (40-66-bablar) Yəxayaning əmridin keyinki bir dəwrdiki Israillar, yəni palandi bolidioɣan bir dəwrgə yaki dəwrlərgə qaritilidu; sürgün qiloɣuqi Babil imperiyəsi boloɣini bilən, kərüp turimizki, «Yəxaya»ning birinqi qismidikidək, ikkinqi qisimdiki bəzi bexarətlərmu ahirqi zamanlarni kərsitidu. **«Barliq gunaḥlirining ornioɣa ikki ḥəssiləp meḥir-xəpqitini aldi» —** ibraniy tilida «gunaḥliri üqün ikkə ḥəssiləp aldi» deyilidu. Xərḥqilərning «ikki ḥəssiləp» degən muxu ibarə üstidə bir-birigə ohxap ketidioɣan üq hil kəzqarixi bar: — (1) Israil gunaḥliri üqün ikki ḥəssə jaza aldi. Israil Hudaning «tunji ooɣli» bolup, baxqa əl-millət bilən selixturoɣanda, ikki ḥəssə bərikət alidu. U «tunji ooɣli» bolup, yənə baxqa əl-millətlər bilən selixturoɣanda qobul qiloɣan wəḥiy-həwirimu kəp. Xunga bularni baxqa əllərgə yətküzüx məs'uliyitimu kəp; gunaḥi bar bolsa baxqa əl-millətlər bilən selixturoɣanda «ikki ḥəssə» artuq jazalinixi kerək. Biraq bu bexarətkə qarioɣanda, ularning jazalinix məzgili ahirlaxti. (2) «Ikki ḥəssiləp»ning mənisi «dəl gunaḥioɣa mas kelidioɣan jaza» degənliktur. (3) Huda Israiloɣa zor meḥir-xəpqət kərsitip, yəni gunaḥining ornioɣa «ikki ḥəssiləp» meḥir-xəpqətni yətküzidu. Bizning pikrimiz əyni xundaq (61-bab, 7-ayətni kərüng). Undaqta «ikki ḥəssiləp» bolsa ḥəm kəqürüm qilinix ḥəm Hudaning Roḥini, yengi ḥayatni qobul qilixtin ibarəttur (məsilən, 43-bab, 25-ayəttin 44-bab, 5-ayətkiqə, ḥəm 61-bab, 7-ayətnimu kərüng). Mundaq zor meḥir-xəpqətning kelip-qiqix sirliri 53-babta axkarilinidu. Muxu üq hil kəzqaraxning qaysisining tooɣra boluxidin qət'iynəzər, omumiy mənisi xuki, Huda ularni kəqürüm qilmaqqi ḥəm ularoɣa meḥribanliqini kərsətməkqi.

Qəl-bayawanda Hudayimiz üqün bir yolni kətürüp tüptüz ķilinglar!□ ■
4 Barliķ jiloɳilar kətürülidu,
Barliķ taoɳ-dənglər pəs ķilinidu;
Əgri-toķaylar tüzlinidu,
Ongoɳul-dongoɳul yərlər təkxilinidu.
5 Pərwərdigarning xan-xəripi kərünidu,
Wə barliķ tən igiliri uni təng kəridu;
Qünki Pərwərdigarning Θz aoɳzi xundaķ səz ķiloɳan!».■
6 — Anglanglar, bir awaz «jakarla» dəydu;
Jakarlioɳuqi bolsa mundaķ sorap: — «Mən nemini jakarlaymən?» — dedi.
jawab bolsa: — «Barliķ tən igiliri ot-qəptur, halas;
Wə ularning barliķ wapaliķi daladiki gülgə ohxax;■
7 Ot-qəp solixidu, gül hazan bolidu,
Qünki Pərwərdigarning Roḩi üstigə püwləydu;
Bərḩəķ, *barliķ* həlķmu ot-qəptur!□
8 Ot-qəp solixidu, gül hazan bolidu;
Biraķ Hudayimizning kalam-səzi mənggügə turidu!»□ ■
9 — I Zionoɳa hux həwər elip kəlgüqi, yuķiri bir taoɳķa qiķķin;
Yerusalemoɳa hux həwərni elip kəlgüqi,
Awazingni küqəp kətürgin!
Uni kətürgin, ķorķmioɳin!
Yəḩudaning xəḩərlirigə: — «Mana, Hudayinglaroɳa ķaranglar» degin!
10 Mana, Rəb Pərwərdigar küq-ķudritidə keliwatidu,
Uning biliki Θzi üqün ḩoķuķ yürgüzidu;
Mana, Uning aloɳan mukapati Θzi bilən billə,
Uning Θzining in'ami Θzigə ḩəmraḩ bolidu.□ ■
11 Ķoyqidək U Θz padisini baķidu;
U ķozilarni biləķ-ķolioɳa yioɳidu, ularni ķuqaķlap mangidu,
Emitküqilərni U mulayimliķ bilən yetəkləydu. ■

Israilning təngdaxsiz Hudasi

12 Kim dərya-okyanlarning sulirini oqumida ɵlqəp bəlgiligən,
Asmanlarni oɳeriqlap bekitkən,
Jaḩanning topa-qanglirini miskallap saloɳan,

□ **40:3 «Anglanglar, dalada birsining towlioɳan awazini! «Pərwərdigarning yolini təyyarlanglar, qəl-bayawanda Hudayimiz üqün bir yolni kətürüp tüptüz ķilinglar!» —** muxu namsiz zatning awazi eytķan yol yuķiriķi 35-babtiki yol əməs; axu yol Zionoɳa ķaytķanlar üqün təyyarlanoɳan. Muxu yolni bolsa, **Hudaning Θzining** kelixini ķarxi elix üqün (səyümlük bir padixaḩ ķarxi elinoɳandək) **adəmlər** təyyarlixi kerək. Namsiz zatning awazning bir ipadisini kərüx üqün Injil, «Luķa» 3-bab 1-6-ayətni, «Yuḩ.» 1:23ni kərüng. Xu yərlərdə «namsiz zat»ning dəl qümüldürgüqi Yəḩya pəyoɳəmbərning ɵzi ikənliki kərsitilidu. ■ **40:3** Mat. 3:3; Mar. 1:3; Luķa 3:4; Yḩ. 1:23 ■ **40:5** Yḩ. 1:14 ■ **40:6** Ayup 14:2; Zəb. 90:5, 6; 102:11; 103:15-16; Yaķ. 1:10; 1Pet. 1:24 □ **40:7 «Bərḩəķ, barliķ həlķmu ot-qəptur» —** muxu yərdə «həlķ» Israil həlķini kərsitidu. □ **40:8 «Ot-qəp solixidu, gül hazan bolidu; biraķ Hudayimizning kalam-səzi mənggügə turidu!» —** xərḩimiz boyiqə, 3-5-ayəttiki awaz qümüldürgüqi Yəḩya pəyoɳəmbərningki, 6-ayəttiki birinqi namsiz zatning awazi Hudaningki; ikkinqi namsiz zatning səl ümidsizlən ḩaləttə soal sorioɳan awazi yənila Yəḩya pəyoɳəmbərningki. Baxķilar ikkinqi awazni Yəxayaningki yaki namsiz bir pəyoɳəmbərningki, dəp ķaraydu. Ikkinqi awazning degən gəpliri 7-ayətni ɵz iqigə alidu. Huda uningoɳa 8-ayəttə «ümidsizlənmə» degən mənidə jawab beridu ḩəm 9-ayəttə səzini dawamlaxturup, Israiloɳa zor ümid yətküzidu. ■ **40:8** 1Pet. 1:25 □ **40:10 «Pərwərdigarning biliki» —** toluķ mənisi keyinki bablarda, bolupmu 53:1də axkarilinidu. U bolsa «Pərwərdigarning ḩəķķaniy ķuli»ning baxķa bir namidur. ■ **40:10** Yəx. 62:11 ■ **40:11** Yəx. 49:10; Əz. 34:23, 24; Mik. 7:14; Yḩ. 10:11

Taoɳlarni tarazida tarazilap,
Dənglərni jingda tartip ornatkan?
13 Kim Pərwərdigarning Roḥioɳa yolyoruk bərgən?
Kim Uningoɳa məsliḥətqi bolup əgətkən?■
14 U kim bilən məsliḥətləxkən,
Kim Uni əkillik kilip tərbiyəligən?
Uningoɳa ḥəküm-ḥəkikət qikirix yolida kim yetəkligən,
Yaki Uningoɳa bilim əgətkən,
Yaki Uningoɳa yorutulux yolini kim kərsətkən?
15 Mana, Uning aldida əl-yurtlar Uningoɳa nisbətən qeləktə kaloɳan bir tamqa sudək,
Tarazida kaloɳan topa-qangdək ḥesablinidu;
Mana, U arallarni zərriqə nərsidək koliоɳa alidu;
16 Pütkül Liwan bolsa *kurbangaḥ* otioɳa,
Uning ḥaywanliri bolsa bir kəydürmə kurbanlikka yətməydu.□
17 Əl-yurtlar uning aldida ḥeqnərsə əməstur;
Uningoɳa nisbətən ular yokning arilikida,
Kuruk-mənisiz dəp ḥesablinidu.■
18 Əmdi silər Təngrini kimgə ohxatmakqisilər?
Uni nemigə ohxitip selixturisilər?■
19 *Bir butkimu?!* Uni ḥünərwən kelipka kuyup yasaydu;
Zərgər uningoɳa altun ḥəl beridu,
Uningoɳa kümüx zənjirlərni sokup yasaydu.
20 Yoksullarning beoɳixlioɳudək undak ḥədiyiliri bolmisa, qiriməydioɳan bir dərəhni tallaydu;
U lingxip kalmioɳudək bir butni oyup yasaxka usta bir ḥünərwən izdəp qakiridu.
21 Silər bilməmsilər? Silər anglap bakmioɳanmusilər? Silərgə əzəldin eytilmioɳanmidu? Yər-zemin apiridə boloɳandin tartip qüxənməywatamsilər?
22 U yər-zeminning qəmbirikining üstidə olturidu,
Uningda turuwatkanlar uning aldida qakqikirlardək turidu;
U asmanlarni pərdidək tartidu,
Ularni huddi makan kilidioɳan qedirdək yayidu;□ ■
23 U əmirlərni yokka qikiridu;
Jaḥandiki sotqi-bəglərni artukqə kilidu.■
24 Ular tikildimu? Ular terildimu? Ularning oɳoli yiltiz tarttimu?
— Birak U üstigila püwləp, ular solixip ketidu,
Kuyun ularni topandək elip taxlaydu.
25 Əmdi Meni kimgə ohxatmakqisilər?
Manga kim təngdax bolalisun?» — dəydu Mukəddəs Boloɳuqi.
26 Kəzliringlarni yukirioɳa kətürüp, karanglar!
Muxu məwjudatlarni kim yaratkandu?
Ularni kim türküm-türküm koxunlar kilip tərtiplik əpqikidu?
U ḥəmmisini nami bilən bir-birləp qakiridu;
Uning küqining uluoɳluki, kudritining zorluki bilən,
Ulardin birimu kəm kalmaydu.
27 — Nemixka xuni dəwerisən, i Yakup?

■ **40:13** Rim. 11:34; 1Kor. 2:16 □ **40:16** **«Pütkül Liwan bolsa kurbangaḥ otioɳa, uning ḥaywanliri bolsa bir kəydürmə kurbanlikka yətməydu»** — Liwan ormanlik kəp rayon. Demək, Hudaoɳa ḥəkikiy layik ibadət kilix üqün Liwandiki barlik dərəhlər kurbangaḥka kerək bolidioɳan otka yetixməydu; uningdiki barlik kala-koylarmu kurbanlik boluxka yetixməydu. ■ **40:17** Dan. 4:32 ■ **40:18** Yəx. 46:5; Ros. 17:29 □ **40:22** **«qakqikir»** — kiqik bir hil qekətkə. ■ **40:22** Ayup 9:8; Zəb. 104:2; Yəx. 44:24 ■ **40:23** Ayup 12:21; Zəb. 107:40

Nemixqa mundaq səzləwerisən, i Israil: —
«Mening yolum Pərwərdigardin yoxurundur,
Hudayim mening dəwayimoɣa erən qilmay ətiweridu!»?
28 Silər bilmigənmusilər? Anglap baqmioɣanmusilər?
Pərwərdigar — Əbədil'əbədlik Huda,
Jaһanning qərilirini Yaratquqidur!
U ya һalsizlanmaydu, ya qarqimaydu;
Uning oy-bilimining tegigə һərgiz yətkili bolmaydu.■
29 U һalidin kətkənlərgə qudrət beridu;
Maoɣdursizlaroɣa U bərdaxliqni һəssiləp awutidu.
30 Һətta yigitlər һalidin ketip qarqap kətsimu,
Baturlar bolsa putlixip yiqilsimu,
31 Biraq Pərwərdigaroɣa təlmürüp kütkənlərning küqi yengilinidu;
Ular bürkütlərdək qanat kerip ərləydu;
Ular yügürüp, qarqimaydu;
Yolda mengip, һalidin kətməydu!

41

Hudaning əl-millətlərgə bərgən təklipi

1 — «I arallar, süküt qilip Mening aldimoɣa kelinglar;
Həlqlərmu küqini yengilisun!
Ular yeqin kəlsun, səz qilsun;
Tooɣra һəküm qilix üqün əzara yeqinlixayli!»

Əllərning məsilisi — butpərəsliktur •••• Huda Əzini ispatlax üqün bərgən bir bexarət

2 «Kim xərqtiki birsini oyoɣitip,
Uni һəққaniylik bilən Əz hizmitigə qaqirdi?
U əllərni uning qolioɣa tapxuridu,
Uni padixaһlar üstidin һəkümranlik qilduridu;
Ularni uning qiliqioɣa tapxurup topa-qangoɣa aylanduridu,
Ularni uning oqyasi aldida xamal uquroɣan pahal-topandək qilidu.□
3 U ularni qooɣliwetip,
Putini yərgə təgküzməy degüdək mangidu, aman-esənlik iqidə ətiweridu;□
4 Əlmisaqtin tartip dəwrlərni «Barlikqa kəl» dəp qaqirip,
Bularni bekitip ada qiloɣan kim?
Mən Pərwərdigar Awwal Boloɣuqidurmən,
Ahiri boloɣanlar bilənmu billə Boloɣuqidurmən;

■ **40:28** Zəb. 147:5 □ **41:2** **«...uni һəққaniylik bilən Əz hizmitigə qaqirdi?»** — səzmusəz tərjimə qiloɣanda: — « Һəққaniylikning Əzi, (yəni Huda) bu kixini əz puti aldioɣa qaqirdi?». □ **41:3** **«U ularni qooɣliwetip, putini yərgə təgküzməy degüdək mangidu, aman-esənlik iqidə ətiweridu»** — Yəxaya pəyoɣəmbər bexarət qiloɣan muxu namsiz tajawuzqining ismi keyinrək qiqidu. Muxu yərdə kərimizki, (1) U qilidioɣan uruxlar bək onguxluq bolidu; (2) Uning һərbiy yürüx süriti intayin tez bolidu; (3) Uning qilidioɣan uruxliri baxqa əllərni һodukturup patiparaq qiliwetidu. Baxqa birhil tərjimisi: «U aman-esənlik iqidə, mengip baqmioɣan yol bilən kelidu».

Mən degən «U»durmən.□ ■
5 Arallar xu ixlarni kərüp ḳorḳixidu;
Jaḥanning qət-qetidikilər titrəp ketidu;
Ular bir-birigə yeḳinlixip, aldioŋa kelidu;
6 Ularning ḥərbiri əz ḳoxnisioŋa yardəm ḳilip,
Əz ḳerindixioŋa: «Yürəklik bol!» — dəydu.
7 Xuning bilən nəḳḳaxqi zərgərni rioŋbətləndüridu,
Metalni yapilaḳlap bolḳa oynatḳuqi səndəlni bazoŋan bilən soḳḳuqini rioŋbətləndürüp: «Kəpxərligini yahxi!» dəydu;
Xuning bilən uni lingxip ḳalmisun dəp butning putini mihlar bilən bekitidu. □

Hudaning Israilioŋa ilḥam berixi

8 Biraḳ sən, i ḳulum Israil,
I Əzüm tallioŋan Yaḳup,
Ibraḥim Mening dostumning əwladi: —■
9 Mən jaḥanning ḳəridin elip kəlgən,
Yərning əng qətliridin qaḳirioŋinim sən ikənsən;
Mən sanga «Sən mening ḳulumdursən,
Mən seni tallioŋan,
Seni ḥərgiz qətkə ḳaḳmaymən» — degənidim.□
10 — Ḳorḳma; qünki Mən sən bilən billidurmən;
Uyan-buyan ḳarap ḥoduḳmanglar;
Qünki Mən sening Hudayingdurmən;
Mən seni küqəytimən,
Bərḥəḳ, Mən sanga yardəmdə bolimən!
Bərḥəḳ, Mən Əzümning ḥəḳḳaniyliḳimni bildürgüqi ong ḳolum bilən seni yəlaymən.
11 Mana, sanga ḳarap oŋaljirlixip kətkənlərning ḥəmmisi hijil bolup xərməndə bolidu;
Sanga xikayət ḳiloŋuqilar yoḳ deyərlik bolidu, ḥalak bolidu.■
12 Sən ularni izdisəng, ḥeq tapalmaysən;
Sən bilən dəwalaxḳuqilar —
Sanga ḳarxi urux ḳiloŋuqilar yoḳ deyərlik, ḥeq bolup baḳmioŋandək turidu.
13 Qünki Mən Pərwərdigar Hudaying ong ḳolungni tutup turup, sanga: —
«Ḳorḳma, Mən sanga yardəmdə bolimən!» dəymən.
14 Ḳorḳma, sən ḳurt boloŋan Yaḳup,
Israilning baliliri!

□ **41:4 «Barlikḳa kəl» —** yaki «Yenimoŋa kəl». **«Əlmisaḳtin tartip dəwrlərni «Barlikḳa kəl» dəp qaḳirip, bularni bekitip ada ḳiloŋan kim?»** — buning mənisi bəlkim xuki, Huda aldin'ala (pəyoŋəmbər arḳilik) eytḳan ixlar yüz bərginidə, əllər bexarətlərning tooŋra qiḳidioŋanliḳini kəridu. Xundaḳ ḳilip, ular Hudaning ularni gunaḥlirini taxlap, Əzigə yeḳin kelip kəqürümigə erixixigə qaḳiridioŋanliḳini kərüp yetidu. **«ahiri boloŋanlar»** — dunyada əng ahiri ḥatat boloŋan insanlarni kərsətsə kerək. **«Mən degən «U»durmən»** — muxu yərdə «U» Hudaning əzini kərsitidu, əlwəttə. ■ **41:4** Yəx. 43:10; 44:6; 48:12; Wəḥ. 1:17; 22:13 □ **41:7 «Xuning bilən nəḳḳaxqi zərgərni rioŋbətləndüridu, metalni yapilaḳlap bolḳa oynatḳuqi səndəlni bazoŋan bilən soḳḳuqini rioŋbətləndürüp…»** — əllər Huda bexarət ḳiloŋan tajawuzqining kelidioŋanliḳini bilip ḳorḳidu (5-ayət). Biraḳ bexarətning əməlgə axḳanliḳini kərüxi bilən, butpərəslikini taxlap Hudaning aldioŋa kelixining ornida, ular yənila əzlirini ḳoodax üqün (tumar süpitidə) butlarni yasatmaḳqi bolidu. ■ **41:8** Ḳan. 7:6; 10:15; 14:2; 2Tar. 20:7; Zəb. 135:4; Yəx. 43:1; 44:1; Yaḳ. 2:23 □ **41:9 «Mən jaḥanning ḳəridin elip kəlgən, yərning əng qətliridin qaḳirioŋinim sən ikənsən» —** oḳurmənlər xuni esigə kəltürsunki, Huda Ibraḥimni yiraḳ yurttin Ḳanaanoŋa (Pələstingə) qaḳiroŋanidi; keyin Ibraḥimning əwladliri boloŋan Israilni Musa pəyoŋəmbər arḳilik Misirdin ḳutḳuzoŋanidi. **«Seni ḥərgiz qətkə ḳaḳmaymən»** — yənə birhil tərjimisi: — «Seni qətkə ḳaḳmioŋanmən». ■ **41:11** Mis. 23:22; Yəx. 60:12; Zək. 12:3

Mən sanga yardəmdə bolimən!» — dəydu Pərwərdigar, yəni sening Ḥəmjəmət-Ḳutḳuzoꞯuqing, Israildiki Muḳəddəs Boloꞯuqi.□
15 Mana, Mən seni kəp ḥəm ətkür qixliḳ yengi bir dan ayrioꞯuqi tirna ḳilimən;
Sən taoꞯlarni yanjip, ularni parə-parə ḳiliwetisən,
Dənglərnimu kəküm-talḳanoꞯa aylanduruwetisən.■
16 Sən ularni soruysən,
Xamal ularni uqurup ketidu,
Ḳuyun ularni tarḳitiwetidu;
Wə sən Pərwərdigar bilən xadlinisən,
Israildiki Muḳəddəs Boloꞯuqini iptiharlinip mədḥiyələysən.
17 Bozəklər wə yoḳsullar su izdəydu, lekin su yoḳ;
Ularning tili ussuzluḳtin ḳaoꞯjirap ketidu;
Mən Pərwərdigar ularni anglaymən;
Mən Israilning Hudasi ulardin waz kəqməymən.■
18 Mən ḳaḳas egizliklərdə dəryalarni,
Jiloꞯilar iqidə bulaḳlarni aqimən;
Dalani kəlqəkkə aylandurimən,
Tatirang yərdin sularni uroꞯutup su bilən ḳaplap berimən.■
19 Dalada kedir, akatsiyə, hadas wə zəytun dərəhlirini əstürüp berimən;
Qəl-bayawanda arqa, ḳarioꞯay wə boksus dərəhlirini birgə tikimən;□
20 Xundaḳ ḳilip ular bularni kərüp, bilip, oylinip: —
«Pərwərdigarning ḳoli muxularni ḳiloꞯan,
Israildiki Muḳəddəs Boloꞯuqi uni yaratḳan!» dəp təng qüxinixidu.

Hudaning butpərəslərni ḳutḳuzux tooꞯrisidiki yənə bir səzi

21 — Muḥakimiliringlarni otturioꞯa ḳoyunglar, dəydu Pərwərdigar;
— Küqlük səwəbliringlarni qiḳiringlar, dəydu Yaḳupning Padixaḥi.
22 — *Butliringlar* elip kirilsun,
Bizgə nemilərning yüz beridioꞯanliḳini eytsun;
Ilgiriki ixlarni, ularning üjür-büjürlirigiqə kəz aldimizda kərsətsun,
Xundaḳla bulardin qiḳidioꞯan nətijilərni bizgə bildürüx üqün eytip bərsun;
— Yaki bolmisa, kəlgüsidiki ixlarni anglap biləyli;
23 Silərning ilaḥliḳ ikənlikinglarni biliximiz üqün,
Keyinki yüz beridioꞯan ixlarni bizgə bayan ḳilinglar;
Ḳandaḳla bolmisun, Bizni ḥang-tang ḳilip uni təng kəridioꞯan ḳilix üqün,
Birər yahxi ix yaki yaman bir ixni ḳilinglar!□

□ **41:14 «Ḥəmjəmət-Ḳutḳuzoꞯuqi» —** ibraniy tilida «goel» degən muxu səzning alaḥidə mənisi bar. Birsi kəmbəoꞯəl bolup, əzini ḳulluḳḳa setiwətkən bolsa yaki baxḳa ḳiyin əḥwaloꞯa uqrap mal-mülükini satḳan bolsa, Musa pəyoꞯəmbər ḳobul ḳiloꞯan muḳəddəs ḳanunoꞯa asasən, muxu kixining yeḳin uruḳ-tuoꞯḳanliri, ḥəmjəmətlirining uni ḥərlükkə qiḳirip ḳutḳuzux ḥoḳuḳi bar idi. Demək, «ḥəmjəmət-ḳutḳuzoꞯuqi»ning («goel») setiwaloꞯuqi adəmgə pul beripla, əz ḳerindixini hər ḳilip ḳutḳuzux ḥoḳuḳi bar degənliktur. Ḥoḳuḳni ixlitix ḥəmjəmətning əz ihtiyarliḳi bilən bolatti, əlwəttə. U ixlətməkqi bolsa, ḥeqkim uni tosalmaytti. Yəxaya Hudaning ḳutḳuzoꞯuqi ikənlikini bayan ḳilix üqün dəl muxu səzni ixlitidu. Demək, Huda Israiloꞯa «ḥəmjəmət»lik ḳilip, ularning «goel»i, yəni «Ḥəmjəmət-Ḳutḳuzoꞯuqisi» bolidu. U Əz ihtiyariyliḳi bilən ularni ḳutḳuzidu. ■ **41:15** Yəx. 17:13; 29:5 ■ **41:17** Mat. 5:6 ■ **41:18** Zəb. 107:35; Yəx. 35:7; 44:3 □ **41:19 «Dalada kedir, akatsiyə, hadas wə zəytun dərəhlirini əstürüp berimən; ... arqa, ḳarioꞯay wə boksus dərəhlirini birgə tikimən» —** muxu dərəhlər (zəytun dərihidin sirt) mewə üqün əməs, sayə berix üqün berilidu; birḳanqə hil dərəh birhil muḥit astida təng əsüxi mumkin əməs. Ḳarioꞯanda bu bexarət ahirḳi zamanlarni kərsitidu; xu qaoꞯda Huda Israilni yengi bir «Misirdin qiḳix» (əməliyəttə, «jaḥanning qət-qətliridin qiḳirix») yoli bilən ḳutḳuzidu. □ **41:23 «Birər yahxi ix yaki yaman bir ix ḳilinglar!» —** muxu ibarə «Ḥərḳandaḳ birər ixni ḳilinglar!» degənni bildüridu. Butlar yahxi bolsun, yaman bolsun ḥeqḳandaḳ ix ḳilalmaydu, əlwəttə.

24 Mana, silər yoqning arilikida,
Ixligininglarmu yoq ixtur;
Silərni tallioquqi bir lənitidur.

Bexarət təkrarlinidu; Huda barlik əl-yurtlaroqa «Mening qulumni tonunglar» dəp tonuxturidu
25 Birsini ximal tərəptin qozoqidim, u kelidu;
U künqikixtin Mening namimni jakarlap kelidu;
U birsi hak layni dəssigəndək, sapalqi lay qəyligəndək əməldarlarning üstigə hujum qilidu;□
26 Bizgə ukturux üqün, kim mukəddəmdin buyan buni eytqan?
Yaki Bizni «U həkikəttur» degüzüp bu ixtin burun uni aldin'ala eytqan?
Yaq, heqkim eytmaydu;
Bərhək, heqkim bayan qilmaydu;
Səzünglarni angliyalioquqi bərhək yoqtur!
27 Mən dəsləptə Zionoqa: — «Muxu ixlaroqa köz tikip turunglar! Köz tikip turunglar!» dedim,
Yerusalemoqa hux həwərni yətküzgüqini əwətip bərdim.
28 Mən qarisam, xular arisida heqkim yoq —
Məslihət bərgüdək heqkim yoq,
Xulardin sorisam, jawab bərgüdək heqkimmu yoq.□

Dawami
29 Qaranglar, ular həmmisi quruq;
Ularning yasioqanliri yoq ixtur,
Quyma məbudliri quruq xamaldək mənisizdur.

42

1 Qaranglar, mana Mən yəläydioqan Öz qulumoqa!
Jenimning huxalliqi boloqan Mening tallioqinim;
Mən Öz Rohimni uning wujudioqa qondurimən,
Xuning bilən u əllərgə həküm-həkikətni yətküzüp beridu.□ ■
2 U nə warqirap-jarqirimaydu, nə quqan kətürməydu nə awazini koqilarda anglatmaydu.□

□ **41:25 «Birsini ximal tərəptin qozoqidim, u kelidu; u künqikixtin Mening namimni jakarlap kelidu»** — tajawuzqi tehi namsiz, birak hazir u tooqruluk yənə bir pakit bar; u xərktin həmdə ximal tərəptinmu kelidu. Baxqa birhil tərjimisi: «Mening namimni qakirip nida qilip kelidu». □ **41:28 «xular arisida heqkim yoq»** — «xular» xübhisizki, butpərəs əllərni kərsitidu. □ **42:1 «Öz qulum , *yəni Pərwərdigarning quli*»** — xübhisizki, Hudaning «yat əllər»gə beoqixlioqan, ularni butpərəsliktin qutquzidioqan jawabidur. Muxu ayəttiki «Qaranglar, mana...» degənni, 41-bab 29-ayəttiki «Jawab bərgüdək heqkim yoq» qatarliklar bilən selixturuximiz kerək. Qarioqanda, Huda tallioqan muxu mulayim, muhəbbətlik kixi əl-yurtlaroqa Hudaning səzini elip kelidu. **«U əllərgə həküm-həkikət yətküzüp beridu»** — «həküm-həkikət» (ibraniy tilida «mixpat») elip berix» degənlik bolup, üq mənini öz iqigə alidu: — (1) yukiriki 41-babtiki (Huda butlar bilən muhakimə qiloqan) «sot»tiki «həküm-həkikət», yəni «Huda degən tirik həm birdur, butlar yoktin boloqan nərsə» degən həkikətni elip kelixtin ibarət. Həkikətsizlər həkikətkə erixidu; (2) Hudaning «həkqaniy qul»i Hudaning adil qanun-pərmanlirining həwirini yətküzüp, qüxəndürüp beridu; (3) hatalikni tüzitix, uwal boloqanlaroqa adalətni yürgüzidu. ■ **42:1** Yəx. 11:2; Mat. 3:17; 17:5; Yh. 3:34; Əf. 1:6 □ **42:2 «U nə warqirap-jarqirimaydu, nə quqan kətürməydu nə awazini koqilarda anglatmaydu»** — buning mənisi, bəlkim «U dawrang salmaydu», «U öz-özini elan qilmaydu».

3 Taki u ǫələibə bilən tooǫra ḥəkümlərni qiḳarǫuqə,
Yanjiloǫan ḳomuxni sundurmaydu,
Tütəp əqəy dəp ḳaloǫan pilikni əqürməydu;□
4 Ḥəküm-ḥəḳiḳətni yər yüzidə tiklimigüqə,
U ḥalsizlanmaydu, kəngli yanmaydu;
Arallarmu uning pərman-ḳanunini təlmürüp kutidu.□
5 Asmanlarni yaritip ularni kərgən,
Yər-zeminni ḥəm uningdin qiḳḳanlarni yayǫan,
Uningda turuwatḳan həlḳḳə nəpəs,
Uning üstidə mengiwatḳanlarǫa roḥ bərgüqi Təngri Pərwərdigar mundaḳ dəydu:
—
6 Mənki Pərwərdigar seni ḥəḳḳaniyliḳ bilən xuningǫa qaḳiroǫanmənki,
— Sening ḳolungni tutimən,
Seni ḳooǫdap saḳlaymən,
Ḥəm seni həlḳḳə əḥdə süpitidə,
Əllərgə bir nur ḳilip berimən;□
7 Ḳarioǫu kəzlərni eqixḳa,
Zindandin məḥbuslarni,
Türmidə ḳarangoǫuluḳ iqidə olturoǫanlarni ḳutḳuzuxḳa seni *əwətimən*.□
8 Mən Pərwərdigardurmən; Mening namim xudur;
Xan-xəripimni baxḳa birsigə,
Manga təwə boloǫan mədḥiyini oyma məbudlarǫa bərməymən.■
9 Mana, aldinḳi ixlar bolsa əməlgə axuruloǫan;
Silərgə yengi ixlarni jakarlaymən;
Ular tehi yüz bərmigüqə,
Mən ularni silərgə bayan ḳilimən.□
10 — Pərwərdigarǫa yengi nahxa eytinglar,
I dengizda yürgənlər ḥəm uning iqidiki ḥəmmə məwjudatlar,
Arallar ḥəm ularda turoǫanlarmu,

□ **42:3 «tooǫra ḥəkümlər»** — yaki «ḥəküm-ḥəḳiḳət» tooǫruluḳ 42:1diki izaḥatni kərüng. □ **42:4 «U ḥalsizlanmaydu, kəngli yanmaydu…»** — «ḥalsizlanmaydu» wə «kəngli yanmaydu» degən sözlər ibraniy tilida 3-ayəttiki «tütəp əqəy dəp ḳaloǫan» ḥəm «yanjiloǫan» degənlər bilən yiltizdaxtur. **«arallarmu uning pərman-ḳanunini təlmürüp kutidu»** — ḥazir (Yəxaya kitabidiki muxu yərgiqə) «Pərwərdigarning ḳuli» tooǫruluḳ xundaḳ həwirimiz bar: — (1) Huda uni pəwḳul'addə yahxi kəridu, uningdin zor huxalliḳ alidu. (2) Hudaning Roḥi uning üstigə kelip turidu. (3) U talax-tartix ḳilmaydioǫan, kəmtər, kiqik peilliḳ adəm bolidu. (4) U intayin mulayim adəm bolup, ḥətta «ümid yoḳ» boloǫudək «yanjiloǫan ḳomux» yaki «tütəp əqəy dəp ḳaloǫan pilik»kimu meḥir-xəpḳət kərsitidu. (5) U dunyaoǫa kəlgəndə, Hudaning ḥəḳiḳətlirini, tooǫra ḥəkümlirini pütün dunyaoǫa yətküzmigüqə ḥərgiz yoldin yanmaydu. (6) Pütün dunya, ḥətta əng qət jaylardikilər uningǫa ümid baoǫlap, uning səz-ḥəkümlirigə təxna bolidu. □ **42:6 «Ḥəm seni həlḳḳə əḥdə süpitidə, əllərgə bir nur ḳilip berimən»** — «həlḳ» Təwratta adəttə Israilni kərsitidu, «əllər» «Israildin baxḳa həlḳlər»ni, «Yəḥudiy əməslər»ni kərsitidu. □ **42:7 «Ḳarioǫu kəzlərni eqixḳa, zindandin məḥbuslarni, türmidə ḳarangoǫuluḳ iqidə olturoǫanlarni ḳutḳuzuxḳa seni əwətimən»** — bu ayətlərdin «Pərwərdigarning ḳuli» tooǫrisida xularnimu kərümizki: — (7) U Hudaning zor yardimigə igə bolidu; (8) undaḳ ḳiloǫanda uning əzi bir «əḥdə» bolidu ḥəm əzi «nur» bolidu. (9) Bu əḥdining məzmuni bolsa (5-ayət Hudaning dunyadiki barliḳ həlḳlərning oǫemidə boloǫanliḳini kərsətkəndək) həlḳlərning kəzlirini eqip ularni ərkinlikkə qiḳirixtin ibarət bolidu. (10) Huda uni (Məsiḥni) əḥdə süpitidə jaḥandiki barliḳ həlḳḳə ḥədiyə ḳiloǫandək «beridu». ■ **42:8** Yəx. 48:11 □ **42:9 «Mana, aldinḳi ixlar bolsa əməlgə axuruloǫan; silərgə yengi ixlarni jakarlaymən…»** — «aldinḳi ixlar» bəlkim 41-bab, 1-4-ayəttiki, «tajawuzqi»ning ixlirini kərsitixi mumkin. «Yengi ixlar» bolsa Pərwərdigarning ḥəḳḳaniy ḳuli» tooǫruluḳtur. «Tajawuzqi» wə «Pərwərdigarning ḳuli»ni selixtursaḳ, tajawuzqi wəyranqiliḳ ḳilidu, əl-yurtlar uningdin ḳorḳup patiparaḳ bolup ketidu, butpərəslik tehimu küqiyidu; «Pərwərdigarning ḳuli» bolsa həḳlərgə rəḥim ḳilidu, adəmni saḳaytidu, əl-yurtlarni, yəni «yat əllər»ni Hudaoǫa ḳaritip uning nurioǫa yetəkləydu.

Jahanning qət-qətliridin Uni mədhiyiləngilar!□ ■
11 Dala həm uningdiki xəhərlər,
Kedar qəbilisidikilər turoƣan kəntlər awazini kətürsun,
Seladikilər yuƙiri awazda nahxa eytsun,
Taoƣlarning qokƙiliridin təntənə ƙilsun!□
12 Ular Pərwərdigarni uluoƣlisun,
Uning mədhiyiliri arallardimu jakarlansun.
13 Pərwərdigar palwandək qiƙidu,
Batur ləxkərdək otluƙ muhəbbitini ƙozoƣaydu;
U warƙiraydu, bərhək xirdək hərkirəydu;
Düxmənliri üstigə zor küq-ƙudritini kərsitidu.
14 — «Mən əbədil'əbəd süküttə turup kəldim;
Jim turup özümni besiwelip kəldim;
Biraƙ hazir toloƣiƙi tutƙan ayaldək inqiƙlap towlaymən;
Həm hasiraymən həm ingraymən!□
15 Mən taoƣlarni həm dənglərni qəldəritimən,
Ularning həmmə yexilliƙlirini ƙurutiwetimən;
Dəryalarni arallaroƣa aylanduruwetimən;
Kəlqəklərnimu ƙaoƣjiritimən.
16 Ƙarioƣularni özi bilmigən bir yol bilən apirip ƙoyimən,
Ularni ular bilmigən yollarda yetəkləymən;
Ularning aldida ƙarangoƣuluƙni nur,
Əgri-toƙay yərlərni tüptüz ƙilimən.
Mən muxu ixlarni ƙilmay ƙalmaymən,
Ulardin həq waz kəqməymən.□
17 Oyma məbudlaroƣa tayanoƣanlar,
Ƙuyma məbudlaroƣa: «Silər ilahlirimizdur» degənlər bolsa,
Ular yoldin yandurulmay ƙalmaydu,
Ƙattiƙ xərməndə ƙilinidu.■
18 — «Anglanglar, i gaslar!
Ƙarioƣular, kərüx üqün ƙaranglar!
19 Mening ƙulumdin baxƙa yənə kim ƙarioƣu?
Mening əwətkən «əlqim»din baxƙa yənə kim gas?
Kim Mən bilən əhdiləxkəndək xunqə ƙarioƣudu?

□ **42:10 «dengizda yürgənlər» —** ibraniy tilida «dengizoƣa qüxkənlər» — «Zəb.» 107:23ni kərüng. ■ **42:10** Zəb. 33:3 □ **42:11 «Kedar ƙəbilisidikilər… Seladikilər…» —** «Kedar ƙəbilisi» ərəblərning bir ƙəbilisi idi. «Sela» bolsa Edomning bir xəhiri (Sela ƙoram tax üstigə selinoƣan — mənisi «ƙoram tax»). Yuƙiriƙi 34-babta deyilgəndək, Edom Hudaning səzigə ƙarxi turoƣini bilən, Edomdin Hudaoƣa towa ƙilip həƙiƙiy ibadət ƙilidioƣanlar bolidu. □ **42:14 «Mən əbədil'əbəd süküttə turup kəldim; jim turup özümni besiwelip kəldim; biraƙ hazir toloƣiƙi tutƙan ayaldək inqiƙlap towlaymən; həm hasiraymən həm ingraymən!» —** «yengi ixlar» yəni Uning «həƙƙaniy ƙuli»ning dunyaoƣa kelixi, xundaƙla nuroƣun adəmlərni gunahlirining asarətliridin ƙutƙuzuxni öz iqigə alidu. Huda bu «yengi ixlar»ni əməlgə axurux üqün, hamilidar ayalning toloƣiƙi tutƙandək bolidu (10-17-ayətlər toluƙ bir bölümdur). Demisəkmu, muxu «yengi ixlar» Hudaoƣa nisbətən pütkül aləmdin muhimdək turidu; qünki U asman-zeminni bir səz bilənla yaratƙan; biraƙ muxu ixlarni U təxnaliƙ bilən uzun, yəni əbədil'əbəd kütüp kəlgən həm ularni tuoƣdurux üqün eoƣir japa həm azab tartƙandək ƙilidu. Muxu intayin sirliƙ ixtur! **«həm hasiraymən həm ingraymən» —** ikki ixning təng ƙilinidioƣanliƙini bildüridu. □ **42:16 «Ƙarioƣularni özi bilmigən bir yol bilən apirip ƙoyimən… Mən muxu ixlarni ƙilmay ƙalmaymən, Ulardin həq waz kəqməymən» —** 15- wə 16-ayətkə ƙarioƣanda, «yengi ixlar» dunyaoƣa kəlgəndə, bəzi kixlər üqün azabliƙ bolidu; yər-zemin astin-üstün bolup ketidu; xuning bilən təng Huda baxƙa birnəqqə «ƙarioƣular» (bəlkim, gunahini, jümlidin butpərəslikni tonup yetidioƣanlar) üqün moƕtajlirini təminləydioƣan məhsus xaraitlarni yaritip beridu. ■ **42:17** Zəb. 97:7; Yəx. 1:29; 44:11; 45:16

Kim Pərwərdigarning ḳulidək xunqə ḳarioɳudu?□
20 Sən nuroɳun ixlarni kərgining bilən,
Birak nəziringgə ḥeq almaysən;
Uning ḳuliḳi eqiloɳini bilən,
U anglimaydu».■
21 Pərwərdigar Өz ḥəkḳaniyliḳi üqün layiḳ kərdiki,
Təwrat-ḳanunini uluoɳ ḥəm xan-xərəplik dəp kərsətti.□
22 Birak xular bolsa olja elinoɳan ḥəm bulang-talang ḳilinoɳan bir həlḳtur;
Ularning ḥəmmisi ora-tuzaḳta tutuloɳan,
Gündihanilarda ḳamilip oɳayib bolidu;
Ular oɳəniymət bolidu,
Ḥeqkim ḳutḳuzmaydu;
Ular olja bolidu,
Ḥeqkim: «Ḳayturup berix!» deməydu.□
23 Birak aranglarda kim buningoɳa ḳulak salsun?
Kim bularni anglap kəlgüsi zamanlaroɳa kəngül ḳoysun?□
24 Əmdi kim Yaḳupni olja ḳiloɳan?
Kim Israilni bulangqilaroɳa tapxurup bərgən?
Buni ḳiloɳini bolsa, biz gunaḥ ḳilip kəmsitkən Pərwərdigar əməsmu?
Qünki ular Uning yollirida mengixni halimaytti;
Yaki Uning ḳanunioɳa itaət ḳilmaytti.
25 Xunga U ular üstigə oɳəzəp-ḳəḥrini,
Uruxning zorawanliḳini təküp qüxürdi;
Bular uning ətrapioɳa ot tutaxturdi;
Birak u tonup yətmidi;
Bular uni kəydürdi, birak u ḥeq sawak almidi.

43

Dawami
1 Birak ḥazir i Yaḳup, seni Yaratḳuqi Pərwərdigar,
I Israil, seni Xəkilləndürgüqi mundak dəydu: —
«Ḳorḳma; qünki Mən sanga ḥəmjəmət bolup seni ḳutḳuzoɳan;

□ **42:19 «mən bilən əḥdiləxkəndək» —** yaki «Mən bilən inak ḳilinoɳandək». **«...Kim Mən bilən əḥdiləxkəndək xunqə ḳarioɳudu? Kim Pərwərdigarning ḳulidək xunqə ḳarioɳudu?»** — bir soal tuoɳuliduki, muxu ayəttə deyilgən «Mening ḳulum» yuḳiriḳi «huxalliḳim boloɳan ḳulum»mu yaki baxḳisimu? Tezla kərimizki, u əməs, bəlki Israilning өzi bolidu (məsilən, 22-ayətni kərüng). Huda 18-ayəttə, Өzi təripidin sakaytiloɳan (16-ayət), əsli butpərəs «ḳarioɳu» boloɳan əl-yurtlarni («yat əllərni») өzining «ḳarioɳu» həlḳini, yəni Israilni nəzirigə elixḳa qakiridu. Demək, Israil təripidin kəmsitilip «ḳarioɳu» dəp ḥesablanoɳanlar kərələydioɳan bolidu, birak (pəyoɳəmbərlər arḳiliḳ) Hudaning nurini ḳobul ḳiloɳan Israillar bolsa, asiyliḳ ḳilip ḳarioɳu bolup ḳaldi. ■ **42:20** Rim. 2:2-11 □ **42:21 «Pərwərdigar Өz ḥəkḳaniyliḳi üqün layiḳ kərdiki, Təwrat-ḳanunini uluoɳ ḥəm xan-xərəplik dəp kərsətti» —** Huda Israiloɳa Musa pəyoɳəmbər arḳiliḳ muḳəddəs ḳanun-pərmanni bərgən. Xunga ular butpərəslikkə toloɳan dunya arisida birdinbir Hudaoɳa ibadət ḳilidioɳan həlḳ bolup, zor imtiyazoɳa erixkənidi. Hudaning məḳsiti, ular arḳiliḳ «Mening ḳulum» ḥəm «ülgə» süpitidə, muxu nurini pütkül dunyaoɳa yətküzməkqi. Birak Israillar Uning xu məḳsitini ḥeq ətiwarlimay, kəp jəḥəttin Uningdin yüz өrigən. □ **42:22 «Birak xular bolsa olja elinoɳan ḥəm bulang-talang ḳilinoɳan bir həlḳtur... ular olja bolidu, ḥeqkim: «Ḳayturup berix!» deməydu» —** əgər Israil Hudaning səzigə kirgən bolsa, nuroɳun əllər ularoɳa beḳindi bolatti. Birak Uning səzigə kirmigəndin keyin, əḥwali dəl uning əksi boldi. □ **42:23 «Birak aranglarda kim buningoɳa ḳulak salsun? Kim ... kəngül ḳoysun?» —** muxu gəpkə ḳarioɳanda, ḥətta Hudaning tərbiyilik jazasi bexioɳa qüxkəndin keyinmu anglioɳuqi ḳuliḳi, kəridioɳan kəzliri barlar yənila az bolsa kerək.

Seni Өz namim bilən atioɣanmən;
Sən Meningkidursən!
2 Sən sulardin ətkiningdə, Mən sən bilən billə bolimən;
Dəryalardin ətkiningdə, ular seni oɣərk ḳilmaydu;
Sən otta mengip yürginingdə, sən köyməysən;
Yalḳunlar üstüngdə ot almaydu. □ ■
3 Qünki Mən bolsam Hudaying Pərwərdigar, Israildiki Muḳəddəs Boloɣuqi, Ḳutḳuzoɣuqingdurmən;
Seni ḳutuldurux üqün Misirni bədəl ḳilip bərdim,
Ornungoɣa Efiopiyə ḥəm Sebani almaxturdum.□
4 Sən nəzirimdə ḳimmətlik boloɣaqḳa,
Mən sanga izzət-ḥərmət kəltürgən ḥəm seni səygən;
Xunga Mən yənə ornungoɣa adəmlərni,
Jeningoɣa həlḳlərni tutup berimən;
5 Ḳorḳma, qünki Mən sən bilən billədurmən;
Mən nəslingni xərḳtin,
Seni oɣərbtin yioɣip əpkelimən;■
6 Mən ximaloɣa: — «Tapxur ularni!»
Wə jənubḳa: — «Ularni tutup ḳalma!
Ooɣullirimni yiraḳtin, ḳizlirimni jaḥanning qət-qətliridin əpkelip bər;
7 Mening namim bilən ataloɣan ḥərbirsini,
Mən Өz xan-xəripim üqün yaratḳan ḥərbirsini əpkelip bər!» — dəymən,
«Mən uni xəkilləndürdüm, Mən uni apiridə ḳildim!»».

«Sotta» — Huda wə butlar otturisida ḥəküm qiḳiringlar!

8 U «kəzi bar» ḳarioɣu həlḳni,
Yəni «ḳuliḳi bar» gaslarni aldioɣa elip kəldi.□
9 — «Barliḳ əllər yioɣilsun,
Həlḳlər jəm bolsun!
Ulardin kimmu mundaḳ ixlarni jakarliyalisun?
Yəni kim muxundaḳ «ilgiriki ixlar»ni *aldin'ala* bizgə anglitip baḳḳan?
Bar bolsa, əzlirini ispatlaxḳa guwaḥqilirini aldioɣa kəltürsun;
Bolmisa, ular bu ixlarni anglioɣandin keyin: — «Bu bolsa ḥəḳiḳət!» dəp etirap ḳilsun!□
10 Silər *həlḳim* Mening guwaḥqilirim,
Ḥəm Mən tallioɣan ḳulum *mən üqün* guwaḥqidur,

□ **43:2 «sulardin... dəryalardin.. otta mengip yürginingdə...»** — yuḳiriḳi 42-bab, 25-ayəttə Israilioɣa tərbiyə berilgən ot tiloɣa elindi. Biraḳ muxu səzlərgə ḳarioɣanda, Huda ularoɣa əxəddiy ḳattiḳ tərbiyə (məsilən, ularni sulardin wə otlardin ətküzüp) bərgini bilən, U ḥaman ularni ḳutḳuzidu. ■ **43:2** Zəb. 66:12 □ **43:3 «Seni ḳutuldurux üqün Misirni bədəl ḳilip bərdim, ornungoɣa Efiopiyə ḥəm Sebani almaxturdum»** — muxu səzlər bəlkim Hudaning Musa pəyoɣəmbər arḳiliḳ Israilni Misirdin ḳutḳuzoɣanliḳini kərsitidu. Misir padixaḥi Pirəwn ḳattiḳ ḳarxi qiḳixi bilən uning pütkül yurti (jümlidin Misirning jənubiy təripidiki yurtlar Efiopiyə, Sebamu) zor ziyan tartḳan. ■ **43:5** Yəx. 44:2; Yər. 30:10; 46:27 □ **43:8 «... «kəzi bar» ḳarioɣu... «ḳuliḳi bar» gaslar»** — xübḥisizki Israilni kərsitidu. Ḥəyran ḳalarliḳ ix xuki, Huda ularni Өzigə guwaḥliḳ ḳilixḳa aldioɣa kəltürgən. □ **43:9 «Barliḳ əllər yioɣilsun, həlḳlər jəm bolsun! Ulardin kimmu mundaḳ ixlarni jakarliyalisun?...»** — muxu ayəttiki «(yat) əllər» ḥəm «həlḳlər» bolsa, xübḥisizki, Israildin sirt barliḳ həlḳlərni, yəni «Yəḥudiy əməslər»ni kərsitidu. «Yəxaya» degən kitabta «əllər» yaki «həlḳ-millətlər» deyilsə, ḥərdaim muxu mənisini bildüridu. Muxu yərdə barliḳ əl-yurtlar (Israildin sirt) butpərəslikkə qəküp kətti. Huda ulardin: «Aranglardin: — «Bizning qoḳunoɣan butimiz Sening «Israilni Misirdin ḳutḳuzup qiḳirix»ingoɣa ohxax uluoɣ bir ixni ḳiloɣan?» degüqilər barmidu? — bar bolsa guwaḥqiliḳ ḳilsun» — degəndək soraydu. Əlwəttə, Hudaning soalioɣa jawab bərgüqi yoḳ.

Xundaq ikən, silər Meni tonup,
Manga ixinip,
Ḥəm qüxinip yətkəysilərki: —
«Mən degən «U»durmən,
Məndin ilgiri ḥeq ilaḥ xəkillənmigən,
Ḥəm Məndin keyinmu ḥeq xəkillənməydu;□ ■
11 Mən, Mən Pərwərdigardurmən;
Məndin baxqa Qutquzoquqi yoqtur».
12 — Aranglarda «yat ilaḥ» bolmioqan waqitta,
Mən *məqsitimni* jakarlioqan,
Mən qutquzoqan ḥəm xu ixlarning dangqini qiqaroqanmən;
Xunga silər Mening Təngri ikənlikimgə guwaḥqisilər, — dəydu Pərwərdigar.□
13 «Bərḥəq, əzəldin buyan Mən degən «U»durmən,
Mening qolumdin ḥeqkim ḥeqkimni qutquzalmaydu;
Mən ix qilsam, kim tosalisun?■

Huda Israilni Babildin qutquzidu

14 Ḥəmjəmət-Qutquzoquqinglar boloqan Pərwərdigar, Israildiki Muqəddəs Boloquqi mundaq dəydu: —
Silərni dəp Mən Babilni jazalatquzup,
Ularning ḥəmmisini, jümlidin kaldiylərni,
Qaqqun süpitidə əzliri huxalliq bilən pəhirləngən kemilərgə olturuxqa qüxüriwetimən.□
15 Mən bolsam Pərwərdigar, silərgə Muqəddəs Boloquqi, Israilni Yaratquqi, silərning Padixaḥinglardurmən.
16 Dengizdin yolni qiqaroquqi,
Dawaloquoqan sulardin yol aqquqi Pərwərdigar mundaq dəydu: —
17 (U jəng ḥarwisini wə atni, qoxun-küqlərni qiqaroquqidur: —
Ular birақla yiqilidu, turalmaydu;
Ular əqüp qaloqan, qiraoq pilikidək əqürülgən)□
18 — Muxu ətkən ixlarni əslimənglar,
Qədimki ixlar tooqrulukmu oylanmanglar;
19 Qünki mana Mən yengi bir ixni qilimən;
U ḥazirla barliққa kelidu;
Silər uni kərməy qalamsilər?!
Mən ḥətta dalalardimu yol aqimən,
Qəl-bayawanda dəryalarni barliққa kəltürimən!■

□ **43:10** **«Silər həlqim Mening guwaḥqilirim, ḥəm mən tallioqan qulum Mən üqün guwaḥqidur,…»** — baxqa birhil tərjimisi: «Silər həlqim Mening guwaḥqilirim, xundaqla Mening tallioqan qulumsilərki,…». ■ **43:10** Yəx. 41:4; 44:8; 45:21; Ḥox. 13:4 □ **43:12** **«Xunga silər Mening Təngri ikənlikimgə guwaḥqisilər…»** — demək, Huda: «Silərni Misirdin qutquzimən» — degən; U xundaq qiloqan; andin muxu ixlarni dunyaoqa ayan qilioqan. Huda Israilni muxu ixlirida Өzigə guwahqi boluxqa qaqiroqan bolsimu, bu ayətkə qarioqanda, ular Uningoqa ḥeq guwaḥlik bərmigən. ■ **43:13** Yəx. 14:27 □ **43:14** **«Ularning ḥəmmisini, jümlidin kaldiylərni, qaqqun süpitidə əzliri huxalliq bilən pəhirləngən kemilərgə olturuxqa qüxüriwetimən»** — miladiyədin ilgiriki 539-yili Babil xəḥiri Parsliqlar təripidin ixoqal qilinoqan. Xu qaoqda ularning qaqqunliri kemiliri bilən Əfrat dəryasi yoli arqilik qaqmaqqi boloqan boluxi mumkin. □ **43:17** **«Dengizdin yolni qiqaroquqi … Pərwərdigar mundaq dəydu: — (u jəng ḥarwisini wə atni, qoxun-küqlərni qiqaroquqidur: — ular birақla yiqilidu, turalmaydu…)»** — (16-17-ayətlər) Musa pəyoqəmbər yaxioqan dəwridə, Misirning qoxunliri Israillarni «dengizda eqiloqan yol»da qooqlap, dengizdin ətməkqi bolup, 16-17-ayətlərdə tiloqa elinoqan wəqələr bilən wəyran qilinoqan. Xu yol bilən Huda Israilni qutquzoqan. Təwrat, «Misirdin qiqix», 14-babni kərüng. ■ **43:19** Wəḥ. 21:5

20 Daladiki ḥaywanlar, qilbərilər ḥəm ḥuwḳuxlar Meni uluoɣlaydu;
Qünki Mən Өz həlḳim, yəni Өz tallioɣinimoɣa iqimlik təminləxkə,
Dalalarda sularni,
Qəl-bayawanlarda dəryalarni qiḳirip berimən.
21 Mən muxu həlḳni Өzüm üqün xəkilləndürgənmən;
Ular Manga boloɣan mədḥiyilərni eytip ayan ḳilidu. □ ■

Israilning mənisiz ḳurbanliḳliri •••• Hudaning Israiloɣa kərsətməkqi boloɣan meḥir-xəpḳiti

22 Birak, i Yaḳup, sən namimni qaḳiroɣining bilən Өzümni izdimiding,
I Israil, əksiqə sən Məndin kənglüng yenip ḥarsinding;□
23 Sən elip kəlgən «kөydürmə ḳurbanliḳ» ḳoyliringni Manga ḳiloɣan əməs,
«Inak ḳurbanliḳ»liring bilən Meni ḥərmətligən əməssən;
Mən «axliḳ ḥədiyə»ni ḳilix bilən seni «ḳulluḳ»ḳa ḳoymaḳqi əməsmən,
Huxbuy yeḳip seni ḥarsindurmaḳqi boloɣan əməsmən!□
24 Sən pulni həjləp Manga ḥeq egir elip kəlmigənsən,
Sən «İnaḳ ḳurbanliḳ»liringning yeoɣi bilən Meni razi ḳilip ḳanaətləndürgən əməssən;
Əksiqə sən gunaḥliring bilən Meni ḳulluḳḳa ḳoymaḳqi boloɣansən,
Itaətsizliking bilən Meni ḥarsindurdung.□
25 Mən, Mən Өzüm üqünla sening asiyliḳliringni өqüriwətküqimən,
Mən sening gunaḥliringni esimgə kəltürməymən.■
26 Əmdi ətmüxüng tooɣruluḳ Meni əslitip ḳoyoɣin,
Munazirə ḳilixayli,
Өzüngni aḳlioɣudək geping bolsa dəwərgin!□ ■
27 Birinqi atang gunaḥ ḳiloɣan;

□ **43:21 «...Mən muxu həlḳni Өzüm üqün xəkilləndürgənmən; ular Manga boloɣan mədḥiyilərni eytip ayan ḳilidu» —** muxu 14-21-ayətlərgə ḳarioɣanda, Israil Babil imperiyəsigə əsir bolup sürgün boloɣandin keyin ḳaytidin azad ḳilinidu. Xu qaoɣda Huda ularning yolini ajayib təyyarlap beridu wə ḥəm yolda moḥtaj boloɣanlirining ḥəmmisini (Misirdin qiḳip azad boloɣan waḳitḳa ohxax) məjizilər arḳiliḳ təminləp beridu. Israil Babildin (miladiyədin ilgiriki 539-yili) azad boloɣan. Xu qaoɣda Babilning ḳaqḳunliri (14-ayət) kemiliri bilən Əfrat dəryasi bilən ḳaqmaḳqi boloɣan boluxi mumkin. Birak biliximizqə bu ixtin baxḳa, xu qaoɣda bexarət ḳilinoɣan muxu karamət ixlar yüz bərmidi. Xuning üqün kөzḳariximiz xuki, ahirḳi zamanda Israilning ikkinqi ḳetim Babildin (xundaḳla jaḥanning barliḳ qət-yaḳiliridin) ḳeqixi muḳərrər bolidu; xu qaoɣda Huda ular üqün 14-21-ayətlərdə bexarət ḳilinoɣan karamət ixlarni ḳilidu. ■ **43:21** Luḳa 1:74,75 □ **43:22 «Birak, i Yaḳup, sən namimni qaḳiroɣining bilən Өzümni izdimiding» —** degən ibraniy tilida ikki bisliḳ səz. Birinqi mənisi tərjimə ḳiloɣinimizdək «Namimni qaḳiroɣining bilən Өzümni izdimiding» («Өzümni» degən səz naḥayiti təkitləngən). Ikkinqi mənisi, «Sən Mening namimni ḥeq qaḳirmiding» — demək, ḥeq dua ḳilmiding. Bizningqə birinqisi tooɣra, ular kəp dua ḳiloɣini bilən qin dildin əməs idi. 23-24-ayətlərnimu kөrüng. □ **43:23 «Sən elip kəlgən «kөydürmə ḳurbanliḳ» ḳoyliringni Manga ḳiloɣan əməs...» —** yuḳiriḳi izaḥitimizdək, ikkinqi birhil tərjimisi bar: — «Manga ḥeqḳandak ḳurbanliḳlar elip kəlmiding» degəndək asasiy mənidə bolidu. Birak «Yəxaya» 1-babḳa asasən, ular kөptin-kөp ḳurbanliḳlar ḳilip turatti. Ular xundak ḳiloɣini bilən ḥəmmisi bikar. □ **43:24 «Sən pulni həjləp Manga ḥeq egir elip kəlmigənsən...» —** xərḥimizqə, muxu intayin kinayilik gəp. «Pul həjləp **Manga** ḥeq egir elip kəlmigənsən» — demək, elip kəlgən nərsiliring (kөp bolsimu) Manga huddi ḥeqnemə elip kəlmigəndək bilinidu; Mən ulardin intayin bizarmən, degənliktur. **«Meni ḳullukḳa ḳoymaḳqi boloɣansən»** — əgərdə birsi ḥeq towa ḳilmay, qin dilidin dua ḳilmay turup (ətkən zamanlarda) ḳurbanliḳ ḳilsa, muxundak ix Hudaning aldida «jadugərlik»kə barawər. Demək, «Mən pəḳət birər «diniy paaliyət»lik ix ḳilsamla, Huda qoḳum məndin razi bolidu, dualirimni anglaydu» degənlik Hudani əzigə ḳul ḳilix bilən barawərdur. ■ **43:25** Əz. 36:22-38 □ **43:26 «Munazirə ḳilixayli, өzüngni aḳlioɣudək geping bolsa dəwərgin» —** demək, əgər sən «Өzüm pak, sening rəḥimdilliḳliringoɣa kerək əməsmən» dəp ḳarisang, undaḳta өzüngni aḳlaxḳa gəp ḳil! ■ **43:26** Yəx. 1:18

Sening xərḫqiliring bolsa Manga asiylik ḳildi.□
28 Xunga Mən ibadəthanamdiki yetəkligüqilərni napak ḳilimən,
Ḥəmdə Yaḳupni ḥalak lənitigə uqraxḳa,
Israilni rəswaqilikta ḳalduruxḳa bekittim.□

44

Dawami
1 Biraḳ ḥazir, i Yaḳup Mening ḳulum,
I Mening tallioɣinim Israil, angla! —■
2 Seni yasioɣan, baliyatḳudin tartipla seni xəkilləndürgən, sanga yardəmdə boloɣuqi Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
«Ḳorḳma, i Mening ḳulum Yaḳup,
I Mening tallioɣinim «Yəxurun», ḳorḳma!□
3 Qünki Mən ussap kətkənning üstigə suni,
Ḳaoɣjiraḳ yərning üstigə kəlkünlərni ḳuyup berimən;
Nəsling üstigə Roḫimni,
Pərzəntliring üstigə bərikitimni ḳuyimən;■
4 Ular yumran qəplər arisidin,
Eriḳ-əstənglər boyidiki məjnun tallardək əsidu;
5 Birsi: «Mən Pərwərdigaroɣa təwəmən» — dəydu,
Yənə birsi bolsa Yaḳupning ismi bilən özini ataydu;
Yənə baxḳa birsi ḳoli bilən: «Mən Pərwərdigaroɣa təwəmən» dəp yazidu,
Xundaḳla Israilning ismini özining ismigə yandax ḳoxidu. □
6 Israilning padixaḫi Pərwərdigar,
Yəni Israilning ḥəmjəmət-ḳutḳuzoɣuqisi, samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
«Mən bolsam Tunji ḥəm Ahiridurmən;
Məndin baxḳa ḥeq ilaḫ yoḳtur.■
7 Ḳeni, kim Mening ḳədimki həlḳimni tikləp bekitkinimdək bir ixni jakarlap, aldin’ala bayan ḳilip, andin uni Mening aldimoɣa Məndək tikləp ḳoyalaydu?

□ **43:27** **«Birinqi atang... »** — bəlkim Israilning əjdadi Yaḳuptur. **«sening xərḫqiliring...»** — Ularning «xərḫqiliri» bolsa bəlkim təwəndiki «muḳəddəs ibadəthanidiki yetəkqilər», yəni kaḫinlar idi. Demək, ular baxtin-ahiroɣiqə, ḥətta özliri təripidin «aliyjanab» dəp ḥesablanoɣan roḫaniylarmu gunaḫḳa petip kətkənidi. □ **43:28** **«Mən ibadəthanidiki yetəkqilərni napak ḳilimən»** — həlḳ üqün ḳurbanlik ḳiloɣuqi boloɣan bu kaḫinlar əlükkə təgsila bir ḥəptə «napak» dəp ḥesablinip, ḳurbanlik ḳilixḳa salaḫiyətsiz bolatti. Xunga, muxu gəpning mənisi bəlkim: «Silər kəp əlüklərgə uqraysilər (demək, bir balayi’apət qüxidu), xuning bilən Israil Meni bizar ḳilidioɣan muxu ḳurbanliḳlarni ḳilalmaydioɣan bolidu». **«... Yaḳupni ḥalak lənitigə uqraxḳa, Israilni rəswaqilikta ḳalduruxḳa bekittim»** — ḳarioɣanda, Israil üqün ḥeqḳandaḳ ümid ḳalmidi. Biraḳ 44-bab, 1-ayətni kərüng! ■ **44:1** Yəx. 41:8; 43:5; Yər. 30:10; 46:27 □ **44:2** **«Yəxurun»** — Huda Israiloɣa ḳoyoɣan bir «ləḳəm». Mənisi «Mening durus boloɣuqim». ■ **44:3** Yəx. 35:7; Yo. 2:28,29; Yḫ. 7:38; Ros. 2:18 □ **44:5** **«Birsi: «Mən Pərwərdigaroɣa təwəmən» — dəydu... Yənə baxḳa birsi ḳoli bilən: «Mən Pərwərdigaroɣa təwəmən» dəp yazidu...»** — ḥazir Hudaning «süküt ḳiloɣan» guwaḫqilirining tili qikip, gəp ḳilixḳa baxlaydu. Ularning ḥəmmisi bir-birləp Hudaning meḫir-muḫəbbitini bexidin ətküzgən boluxi mumkin. ■ **44:6** Yəx. 41:4; 48:12; Wəḫ. 1:8,17; 22:13

Kəni, kim keyinki ixlarni, kəlgüsidə bolidiƣan ixlarni aldin'ala bayan kilalisun!□
8 Korkmanglar, sarasimigə qüxüp kətmənglər!
Mən ilgiri muxularni silərgə anglitip, aldin bayan kiliƣan əməsmu?
Muxu tooƣruluk silər Mening guwahqilirimdursilər.
Məndin baxka ilah barmu? Bərhək, baxka Koram Tax yok; heqbiridin həwirim yoktur. □ ■
9 Oyuliƣan məbudni xəkilləndürgənlərning həmmisining əhmiyiti yok;
Ularning ətiwarliƣan nərsilirining heq paydisi yoktur;
Muxularoƣa boliƣan «guwahqilar» bolsa, əzliri karioƣu, heqnemini bilməs;
Dərwəkə nətijisi ularning əzlirigə xərməndiliktur.
10 Kim bir «ilah»ni xəkilləndürgən bolsa,
Heq paydisi yok bir məbudni kuyoƣan, halas!
11 *Məbudning* barlik həmrahliri xərməndə bolidu;
Məbudni yasioƣuqilar bolsa adəmdur, halas;
Ularning həmmisi yioƣilip, ornidin turup kərsun,
Ular korkuxup, xərməndiqiliktə kalidu.□ ■
12 Mana təmürqi saymanlirini *kolioƣa elip*,
Qooƣlar üstidə *muxu nərsini* bazoƣanliri bilən sokup xəkilləndüridu;
Andin u küqlük koli bilən uningoƣa ixləydu;
Birak uning korsiki eqip maoƣduridin kalidu;
Su iqməy u halsizlinip ketidu.■
13 Yaoƣaqqi bolsa yaoƣaq üstigə əlqəx yipini tartidu;
U kələm bilən üstigə əndizə sizidu;
Uni rəndə bilən rəndiləydu;
U yənə pərka bilən sizip jijaydu;
Ahirda u uni adəmning güzəllikigə ohxitip insan təki-turkini xəkilləndüridu;
Xuning bilən u əydə turuxka təyyar kilinidu.
14 Mana u bir küni əzi üqün kedir dərəhlirini kesixkə qikidu!
(U əslidə arqa wə dub dərəhlirini elip əzi üqün ormanlik arisioƣa tikip qong kiloƣanidi;
U karioƣaymu tikkənidi, yamoƣur uni ündürdi).
15 Muxu yaoƣaqlardin otun elinidu;
Birsi uningdin elip, issinidu;
Mana, u ot yekip, nan yekiwatidu;
U yənə uningdin elip bir ilahni yasaydu həm uningoƣa ibadət kilidu;
Uni oyuloƣan məbud kilip uningoƣa bax uridu.
16 Demək, yerimini otta kəydüriwetidu;
Yerimi bilən gəx yəydu;
U kawab kilip kanoƣuqə yəydu;

□ **44:7** **«Mening kədimki həlkim»** — Hudaning həlki Israildur. Huda awwal Musa pəyoƣəmbərgə: «Mən Yakup jəmətidikilərni (yəni Israilni) Misirdin kutkuzimən, andin ular Manga təwə bir həlk bolidu» — dəp «jakarliƣan». U ixlətməkqi boloƣan kutkuzux yolini awwal Musaoƣa ukturup «bayan kiloƣan»; andin həmmə bayanlirioƣa əməl kilip ularni yengi bir həlk boluxka «tikləp bekitkən». Buni: «...kədimki həlkimni tikliginimdin tartip...» dəp tərjimə kilix mumkinqilikimu bar, birak bizningqə yukiriki tərjimisi aldi-kəynidiki gəplərgə mas kelidu. **«kəni, kim keyinki ixlarni, kəlgüsidə bolidiƣan ixlarni aldin'ala bayan kilalisun!»** — məbudlar undak kilalaydiƣan bolsa əzining «ilah» ikənlikini ispatliƣan bolatti, əlwəttə. □ **44:8** **«Mən ilgiri muxularni silərgə anglitip...»** —Ibraniy tilida «Mən ilgiri muxularni sanga anglitip...». ■ **44:8** Kan. 4:35,39; 32:39; 1Sam. 2:2; Yəx. 45:21 □ **44:11** **«Ularning həmmisi yioƣilip, ornidin turup kərsun, ular korkuxup, xərməndiqiliktə kalidu»** — Yəxaya pəyoƣəmbərning səzining ikki mənisi bar boluxi mumkin: — (a) ular pəkət muxu məbudni birliktə obdan kərüp baksila, əzlirining əhməklikini hes kilip Hudadin korkup xərməndə bolidu; (ə) kiyamət künidə ular ornidin turup hesabini tapxuruxi kerək; xu qaoƣda ular korkup xərməndə bolidu. ■ **44:11** Zəb. 97:7; Yəx. 1:29; 42:17; 45:16 ■ **44:12** Yər. 10:3

Bərḥək, u issinip, өz-өzigə: —
«Aḥ, raḥətlinip issindimmən, otni kөrüwatimən!» — dөydu.
17 Birақ ḳaloɣini bilən u bir ilaḥni yasaydu;
Bu uning mөbudi bolidu;
U uning aldioɣa yiḳilip ibadөt ḳilidu;
U uningoɣa dua ḳilip: «Meni ḳutḳuzoɣaysən;
Qünki sən mening ilaḥimdursən» — dөydu.□
18 Bu *kixilөr* ḥeq bilmөydu, ḥeq qüxənmөydu;
Qünki u ularni kөrmisun dөp kөzlirini,
Ularni qüxənmisun dөp kөnglini suwaḳ bilən suwiwөtkən.□
19 Ulardin ḥeqbiridө muxularni kөngligө kөltürüp: —
«Yaoɣaqning yerimini mən otta kөydürdüm,
Yerimining qooɣliri üstidө mən nan yaḳtim;
Mən kawabmu ḳilip yөwaldim;
Ḳaloɣinini bir lənөtlik nөrsө ḳilamtim?
Mən bir parqө yaoɣaqḳa bax uramtim!» — degudөk ḥeq bilim yaki yorutulux yoḳtur.
20 Uning yegini küllөrdur!
Uning kөngli eziḳturuloɣan! U өz-өzini azdurdi!
Xuning bilən u өzining jenini ḳutḳuzalmaydu,
Yaki: «Mening ong ḳolumda bir sahtilik bar өmөsmu?» — deyөlmөydu.□
21 Muxu ixlarni esingdө tut, i Yaḳup,
I Israil, qünki sən Mening ḳulumdursən;
Mən seni yasap xөkilləndürdüm;
Sən Mening ḳulumdursən, i Israil,
Sən Mening esimdin ḥeq qiḳmaysən!
22 Itaөtsizlikliringni bulutni өqürüwөtkөndөk,
Gunaḥliringni tumanni өqürüwөtkөndөk өqürüwөttim;
Mening yenimoɣa ḳaytip kөl;
Qünki Mən seni ḥөmjөmөtlik ḳilip ḥөrlükkө setiwaldim.
23 I asmanlar, nahxa eytinglar, qünki Pөrwөrdigar xu ixni ḳiloɣan!
I yөrning tegiliri, xadlinip, yangranglar!
I taoɣlar, ormanlar wө ulardiki ḥөrbir dөrөhlөr,
Yangritip nahxilar eytinglar!
Qünki Pөrwөrdigar Yaḳupni ḥөmjөmөtlik ḳilip ḥөrlükkө setiwaldi,
U Israil arḳilik güzөllikini kөrsitidu!».

Qong ḳutulux •••• Ḳorөx padixaḥning wөzipisi

24 «Sening Ḥөmjөmөt-Ḳutḳuzoɣuqing boloɣan, seni baliyatḳuda yasap xөkilləndürgөn Pөrwөrdigar mundaḳ dөydu: —
Mən bolsam ḥөmmini Yaratḳuqi,
Asmanlarni yaloɣuz kөrgөnmөn,

□ **44:17 «Birak ḳaloɣini bilən u bir ilaḥni yasaydu; bu uning mөbudi bolidu»** — өslidө bu kixi butni yasax koyida өmөs idi. Tasadipiyliktin yaoɣaqtin exip ḳaloɣinini ixlitip but yasaydu. Өng oɣөlitө ix xuki, u Yөxaya tөswirligөndөk, өzining oylimayla ḳiloɣan bir nөrsisigө, yөni «tasadipiyliktin» boloɣan bir nөrsisigө ixinidu.
□ **44:18 «Bu kixilөr ḥeq bilmөydu, ḥeq qüxənmөydu; qünki u ularni kөrmisun dөp kөzlirini ularni qüxənmisun dөp kөnglini suwaḳ bilən suwiwөtkən»** — bu ayөttiki «u» bolsa, yaki Hudaning Өzi yaki muxu butni kөrsitidu. Butni kөrsөtsө, butning kөynidө bir jin-xөytan bar demөkqi. Bizningqө muxu mөnisi eḥtimaloɣa yeḳin. Bөzilөr dөrwөḳө «butpөrөslөr heq bilmөydu, heq qüxənmөydu» dөp etirap ḳilsimu, yөnila tiltumar ḳatarliḳlarni ixlitip Hudani ḥaḳarөtlөydu. □ **44:20 «mening ong ḳolumda bir sahtilik bar өmөsmu?»** — «bir sahtilik» mөbudining өzini kөrsitixi mumkin.

Өz-өzümdinla yər-zeminni yayoƣan Pərwərdigardurmən;■
25 (U bolsa yaloƣan *pəyoƣəmbərlərning* bexarətlirini bikar ƙiloƣuqi,
Palqilarni ƙaymuƙturoƣuqi,
Danalarni yolidin yanduroƣuqi,
Ularning bilimlirini nadanliƙƙa aylanduroƣuqi;
26 Өz ƙulining səzini əməlgə axuroƣuqi,
Rosul-əlqilirining nəsiƕətlirini muwəppəƙiyətlik ƙiloƣuqi,
Yerusalemoƣa: «Sən aƕalilik bolisən»,
Yəƕuda xəƕərlirigə: «Ƙaytidin ƙurulisilər; harabənglarni əsligə kəltürimən» — degüqi;□
27 Qongƙur dengizoƣa: «Ƙuruƙ bol,
Dəryaliringni ƙurutimən» — degüqi;□
28 Ƕəm Ƙorəx tooƣrisida: «U Mening ƙoy padiqim, u Mening kənglümdikigə toluƙ əməl ƙilip,
Yerusalemoƣa: «Ƙurulisən»,
Ƕəm ibadəthanioƣa: «Sening ulung selinidu» dəydu» — degüqidur): —□

45

Dawami
1 Pərwərdigar Өzi «məsiƕ ƙiloƣini»oƣa,
Yəni əllərni uningoƣa beƙindurux üqün Өzi ong ƙolidin tutup yəligən Ƙorəxkə mundaƙ dəydu: —
(Bərƕəƙ, Mən uning aldida padixaƕlarning tambilini yəxtürüp yalingaqlitimən,
«Ƙox ƙanatliƙ dərwazilar»ni uning aldida eqip berimən,

■ **44:24** Ayup 9:8; Zəb. 104:2; Yəx. 40:22; 42:5; 45:12 □ **44:26 «Өz ƙulining səzini əməlgə axuroƣuqi,...»** — «Өz ƙuli» muxu yərdə bəlkim Yəxaya pəyoƣəmbərning өzi; bolmisa 42-babtiki «Pərwərdigarning ƕəƙƙaniy ƙuli». **«Yerusalemoƣa: «Sən aƕalilik bolisən», Yəƕuda xəƕərlirigə: «Ƙaytidin ƙurulisilər; harabənglarni əsligə kəltürimən» — degüqi»** — Huda muxu gəpliridə, Yəxaya pəyoƣəmbər өzidin keyinki bir dəwr, yəni Yerusalem wə Yəƕuda xəƕərliri harabilik boloƣan bir dəwrgə ƙarap səz ƙilidu. Muxu yərdə Huda Yerusalemoƣa: «Seni ƙaytidin ƙuroƣuzimən» dəp wədə ƙilidu. Xu yengi dəwr bolsa Yəxayadin keyin 170 yil ətrapida boloƣan. □ **44:27 «...Qongƙur dengizoƣa: «Ƙuruƙ bol», «dəryaliringni ƙurutimən» — degüqi;...»** — muxu səzlər Hudaning «Ƙizil Dengiz»ni ƕəm keyinrək Iordan dəryasini ƙurutup Israilni Misirdin ƙutƙuzoƣanliƙini, xundaƙla ahirƙi zamanda bolidioƣan, ohxap ketidioƣan bir wəƙəni kərsitidu. □ **44:28 «Ƙorəx tooƣrisida:...»** — ahirida, Yəxaya pəyoƣəmbər yuƙiriƙi 41-bab, 1-7-ayəttə deyilgən «tajawuzqi»ning ismining «Ƙorəx» ikənlikini eytidu. Oƙurmənlərgə məlumki, Ƙorəx padixaƕ Pars imperiyəsining asasqisi bolup, miladiyədin ilgiriki 540-529-yillirida təhtkə olturoƣan. U Yəxayaning dəwridin təhminən 150 yil keyin yaxioƣan. **«U Mening kənglümdikigə toluƙ əməl ƙilip, Yerusalemoƣa: «Ƙurulisən», ƕəm ibadəthanioƣa: «Sening ulung selinidu» dəydu» — degüqidur»** — muxu bexarət boyiqə Ƙorəx padixaƕ Babil imperiyəsi wəyran ƙiloƣan Yerusalemni, jümlidin muƙəddəs ibadəthanini ƙaytidin ƙuruxƙa pərman qüxüridu. Ƙorəx Babil xəƕirini ixoƣal ƙiloƣandin keyin, adəmni intayin ƕəyran ƙalduridioƣan ixi xuki, u Babildiki barliƙ sürgün boloƣanlarni өz yurtlirioƣa ƙaytixƙa ruhsət bərgən. Adəmni tehimu ƕəyran ƙalduridioƣan xuki, u Israillaroƣa ibadəthanisidiki altun-kümüx, ƙaqa-buyumlirini ƙayturup, ƕətta ibadəthanining өzini ƙaytidin ƙuruxƙa pul bərgən (miladiyədin ilgiriki 536-yili). Təwrattiki «Əzra» 1- ƕəm 6-babni kərüng.

Xuning bilən ḳowuḳlar ikkinqi etilməydu) —□
2 «Mən sening aldingda mengip egizliklərni tüz ḳilimən;
Mis dərwazilarni qeḳip taxlaymən,
Təmür taḳaḳlirini sunduruwetimən;
3 Wə sanga ḳarangoɣuluḳtiki gəḥərlərni,
Məhpiy jaylarda saḳlanoɣan yoxurun baylikларni berimən;
Xuning bilən өzünggə isim ḳoyup seni qaḳiroɣuqini,
Yəni Mən Pərwərdigarni Israilning Hudasi dəp bilip yetisən.□
4 Mən Өz ḳulum Yaḳup,
Yəni Өz tallioɣinim Israil üqün,
Ismingni өzüm ḳoyoɣan;
Sən Meni bilmigining bilən, Mən yənila sanga isim ḳoydum.
5 Mən bolsam Pərwərdigar, Məndin baxḳa biri yoḳ;
Məndin baxḳa Huda yoḳtur;
Sən Meni tonumioɣining bilən, Mən belingni baoɣlap qingittimki,■
6 Künqiḳixtin künpetixḳiqə boloɣanlarning ḥəmmisi Məndin baxḳa ḥeqḳandaḳ birining yoḳluḳini bilip yetidu;
Mən bolsam Pərwərdigar, baxḳa biri yoḳtur.
7 Nurni xəkilləndürgüqi, ḳarangoɣuluḳni Yaratḳuqidurmən,
Bəht-hatirjəmlikni Yasioɣuqi, balayi'apətni Yaratḳuqidurmən;
Muxularning ḥəmmisini ḳiloɣuqi Mən Pərwərdigardurmən».
8 — «I asmanlar, yuḳiridin yaoɣdurup beringlar,
Bulutlarmu ḥəḳḳaniyliḳ tөküp bərsun;
Yər-zemin eqilsun;
Nijat ḥəm ḥəḳḳaniyliḳ mewə bərsun;
Zemin ikkisini təng өstürsun!
Mən, Pərwərdigar, buni yaratmay ḳoymaymən». □

□ **45:1 «Pərwərdigar Өzi «məsiḥ ḳiloɣini»oɣa .... Өzi ong ḳolidin tutup yөligən Ḳorəxkə mundaḳ dəydu: —»** — «Pərwərdigarning məsiḥ ḳiloɣini» (yaki «Pərwərdigarning məsiḥligini») — Hudaning yolyoruḳi bilən Israiloɣa yengi bir padixaḥ bekitix üqün uning bexioɣa kaḥin yaki pəyoɣəmbər təripidin zəytun meyi sürülüxi kerək idi. Muxu murasim «məsiḥ ḳilinix» deyilətti; xu qaoɣdin baxlap xu padixaḥ «Hudaning məsiḥ ḳiloɣini» dəp atilatti. Muxu ataloɣuni Ḳorəxkə ḳarita ixlətkəndə Huda Israillaroɣa: «U Mən silər üqün tallap bekitkən padixaḥ bolidu» dəydu. Biraḳ Yəxaya pəyoɣəmbərning dəwridikilərdin kөp adəm: «Ḳorəx Yəḥudiylardin bolmaydu; xunga u kəlgüsidə bizni Babildin ḳutḳuzup ḳoyuwətsimu, biz yənila məlum bir imperiyəgə beḳindi boliwerimiz» dəp, muxu bexarətni ḳət'iy ḳobul ḳilmaytti. Ular yənə: «Hudaning Өz wədisi boyiqə **Dawut padixaḥning** bir əwladi arḳiliḳ bizni ḳutḳuzuxi kerək» wə «Huda bizni pütünləy mustəḳil ḳilixi kerək» deyixi mumkin. Huda dərwəḳə uloroɣa xundaḳ wədə bərgənidi (məsilən 7-, 9-, 32-bablarda) biraḳ u awwal Ḳorəx arḳiliḳ Yəḥudiylarni Babildin ḳutḳuzmaḳqi bolsa, muxu pilanidin gumanlinix yaki narazi bolux uningoɣa asiyliḳ ḳiloɣanoɣa barawər. Təwəndiki (9-13-ayət) seoɣiz layning өzini xəkilləndürgüqisigə «Sən məndin nemə yasaysən?!» degini dəl muxu kixilərning pozitsiyisidur. **«Mən ... «ḳox ḳanatliḳ dərwazilar»ni uning aldida eqip berimən»** — ḳədimki hatirilərgə asaslanoɣanda, Babil xəḥirining dangḳi qiḳḳan bir «ḳox ḳanatliḳ dərwaza»si bar idi. Babil yiḳitiloɣanda, bu ḳox ḳanatliḳ dəwraza Ḳorəxkə eqildi. □ **45:3 «Mən... sanga ḳarangoɣuluḳtiki gəḥərlərni,... berimən; xuning bilən өzünggə isim ḳoyup seni qaḳiroɣuqini, yəni Mən Pərwərdigarni Israilning Hudasi dəp bilip yetisən»** — dərwəḳə, Ḳorəxning ḳiloɣan uruxliri tosaloɣuoɣa uqrimay naḥayiti rawan, adəmlərni ḥəyran ḳalduridioɣan dərijidə tez boloɣan. Xuning bilən ḳiskə waḳit iqidəU nuroɣun mal-mülüklərni olja ḳilip ḳoloɣa kəltürgən. Bexarəttə muxu ixlar (Ḳorəx өzi bilmigən ḥalda) Hudaning yoxurun yardimidə ḳilinidu, deyilidu. Ḳorəx өzi tooɣruluḳ muxu bexarətni oḳuoɣandin keyin, Pərwərdigarning ḥəḳiḳiy Huda, xundaḳla Israilning Hudasi ikənlikini bilixi kerək idi. ■ **45:5** Ḳan. 4:35,39; 32:39; Yəx. 44:8 □ **45:8 «I asmanlar, yuḳiridin yaoɣdurup beringlar, bulutlarmu ḥəḳḳaniyliḳ tөküp bərsun; yər-zemin eqilsun...»** — bu səzlər bəlkim Israil wə dunyaning (Ḳorəx ḳiloɣan ixlirining türtkisidə) Hudaoɣa ixinip, yahxi mewə berix üqün ḳiloɣan duasi boluxi kerək.

Israilning Hudaning Ḳorəx arḳilik ḳiloɣanliridin narazi bolup gumanlinixlirioɣa Hudaning bərgən jawabi

9 — «Өz Yaratḳuqisining üstidin ərz ḳilmaḳqi boloɣanoɣa way!
U yər-zemindiki qinə parqiliri arisidiki bir parqisi, halas!
Seoɣiz lay əzini xəkilləndürgüqi sapalqioɣa: —
«Sən nemə yasawatisən?» desə,
Yaki yasioɣining sanga: «Sening ḳolung yoḳ» desə bolamdu?■
10 Өz atisioɣa: «Sən nemə tuoɣdurmaḳqi?»
Yaki bir ayaloɣa: — «Seni nemining toloɣiḳi tutti?» — dəp sorioɣanoɣa way!
11 Israildiki Muḳəddəs Boloɣuqi, yəni uni Yasioɣuqi Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
Əmdi kəlgüsi ixlar tooɣruluḳ sorimaḳqimusilər yənə?
Өz ooɣullirim tooɣruluḳ, Өz ḳolumda ixliginim tooɣruluḳ Manga buyruḳ bərməkqimusilər!?
12 Mən pəḳətla yər-zeminni yasioɣan, uningoɣa insanni Yaratḳuqidurmən, halas!
Өz ḳolum bolsa asmanlarni kərgən;
Ularning samawi ḳoxunlirinimu səpkə saloɣanmən.
13 Mən uni ḥəḳḳaniylik bilən turoɣuzoɣan,
Uning barliḳ yollirini tüz ḳildim;
U bolsa xəḥirimni ḳuridu,
Nə ḥəḳ nə in’am sorimay u Manga təwə boloɣan əsirlərni ḳoyup beridu» —
dəydu samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar.□ ■
14 Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
«Misirning məḥsulatliri, Efiopiyəning wə egiz boyluḳlar boloɣan Sabiyliḳlarning malliri sanga ətidu;
Ular əzliri seningki bolidu,
Sanga əgixip mangidu;
Өzliri kixən-zənjirləngən peti sən tərəpkə ətidu,
Ular sanga bax urup səndin iltija bilən ətünüp: —
«Bərḥəḳ, Təngri səndə turidu, baxḳa biri yoḳ, baxḳa ḥeqḳandaḳ Huda yoḳtur» dəp etirap ḳilidu.□
15 «I Israilning Hudasi, Nijatkar, dərḥəḳiḳət Өzini yoxuruwaloɣuqi bir Təngridursən!».□
16 Ular ḥəmmisi istisnasiz hijil bolup, xərməndə bolidu;
Məbudni yasioɣanlar xərməndə bolup, birliktə ketip ḳalidu;■
17 Israil bolsa Pərwərdigar təripidin mənggülük nijat-ḳutulux bilən ḳutḳuzulidu;
Əbədil’əbədgiqə hijil bolmaysilər,

■ **45:9** Yər. 18:6; Rim. 9:20 □ **45:13** **«Mən uni ḥəḳḳaniylik bilən turoɣuzoɣan, uning barliḳ yollirini tüz ḳildim»** — muxu ayəttiki «uni», «uning», «u» bolsa Ḳorəx, əlwəttə. Bexarət uning ḥeq nemini sorimayla Babilda sürgün boloɣan Yəḥudiy həlḳni ḳoyup beridioɣanliḳini aldin’ala eytidu. ■ **45:13** 2Tar. 36:22; Əzra 1:1; Yəx. 44:28; Ibr. 11:10 □ **45:14** **«Misirning məḥsulatliri, Efiopiyəning wə egiz boyluḳlar boloɣan Sabiyliḳlarning malliri sanga ətidu; ular ...sanga əgixip mangidu; əzliri kixən-zənjirləngən peti sən tərəpkə ətidu»** — yuḳiriḳi ayətlərgə ḳarioɣanda muxu wəḳə Ḳorəxning ix-paaliyətlirining ahirḳi bir nətijisi boluxi kerək. Efiopiyə wə Sabiya əslidə Misiroɣa beḳinoɣan bolup, xübḥisizki, Yəxaya yənə «Misirdin qiḳix» degən wəḳəni kəzdə tutidu. Demək, Israilni sürgün ḳiloɣanlar əz ihtiyari bilən Israiloɣa beḳindi bolmaḳqi bolidu. Bəzi xərḥqilər, muxu bexarətni «Yəḥudiy əməslər»ning Əysa Məsiḥni əz Ḳutḳuzoɣuqisi dəp etirap ḳilixi, xundaḳla ularning Israilning «ḳaldisi»i boloɣan ḥəḳiḳiy jamaitigə ḳoxuluxi bilən əməlgə axuruloɣan, dəp ḳaraydu. Yənə bir kəzḳarax bolsa, muxu ixlar ahirḳi zamanda Yəḥudiylar Hudaning ḳexioɣa ḳaytḳandin keyin yüz beridu, dəydu. Bizningqə ḥər ikkisining tooɣriliḳi bar. □ **45:15** **«I Israilning Hudasi, Nijatkar, dərḥəḳiḳət Өzini yoxuruwaloɣuqi bir Təngridursən!»** — muxu səz bəlkim Israillarning Hudaning sirliḳ yollirioɣa, yəni «Yəḥudiy əməslər»ning əzlirigə beḳinoɣanliḳioɣa ḳarap ḥəyran ḳelip degən gepidur. ■ **45:16** Yəx. 44:11

Ḥeq xərməndiqilikni kərməysilər.□
18 Qünki asmanlarni yaratḳan, yər-zeminni xəkilləndürüp yasiọlan, uni məzmut ḳiloọlan Huda boloọlan Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
(U uni ḳuruḳ-mənisiz boluxḳa əməs, bəlki adəmzatning turaloọlusi boluxḳa yaratḳanidi)
«Mən bolsam Pərwərdigar, baxḳa biri yoḳtur;■
19 — Mən məhpiy ḥalda yaki zemindiki birər ḳarangoọu jayda səz ḳiloọlan əməsmən;
Mən Yaḳupḳa: «Meni izdixinglar biḥudilik» degən əməsmən;
Mən Pərwərdigar ḥəḳ səzləymən,
Tüz gəp ḳilimən;□ ■
20 Yioọilinglar, kelinglar;
I əllərdin ḳaqḳanlar, jəm bolup Manga yeḳinlixinglar;
Özi oyoọlan butni kətürüp, ḥeq ḳutḳuzalmaydioọlan bir «ilaḥ»ḳa dua ḳilip yüridioọlanlarning bolsa ḥeq bilimi yoḳtur.□ ■
21 Əmdi ular əz gəplirini bayan ḳilix üqün yeḳin kəlsun;
Məyli, ular məsliḥətlixip baḳsun!
Kim muxu ixni ḳədimdinla jakarlioọanidi?
Kim uzundin beri uni bayan ḳiloọlan?
U Mən Pərwərdigar əməsmu?
Dərwəḳə, Məndin baxḳa ḥeq ilaḥ yoḳtur;
Ḥəm adil Huda ḥəm Ḳutḳuzoọuqidurmən;
Məndin baxḳa biri yoḳtur.□ ■
22 I yər-zeminning qət-yaḳiliridikilər,
Manga təlpünüp ḳutḳuzulunglar!
Qünki Mən Təngridurmən, baxḳa ḥeqbiri yoḳtur;
23 Mən Özüm bilən ḳəsəm iqkənmən,
Muxu səz ḥəḳḳaniylik bilən aoọzimdin qiḳti, ḥərgiz ḳaytmaydu: —
«Manga barlik tizlar pükülidu,
Barlik tillar Manga *itaət iqidə* ḳəsəm iqidu».■
24 Xu qaoọda: «Ḥəḳḳaniylik wə küq bolsa pəḳət Pərwərdigardidur» — deyilidu,
Kixilər dəl Uningla ḳexioọa kelidu;

□ **45:17 «Ular ḥəmmisi istisnasiz hijil bolup, xərməndə bolidu; məbudni yasioọanlar xərməndə bolup, birliktə ketip ḳalidu; Israil bolsa Pərwərdigar təripidin mənggülük nijat-ḳutulux bilən ḳutḳuzulidu....»** — muxu səzlərgə (16-17-ayətlərgə) ḳarioọanda, kixilər kəlgüsidə mutləḳ ikki hiloọa, yəni Hudaoọa tayinip itaət ḳilidioọanlaroọa wə butlaroọa bax uridioọanlaroọa bəlünüp ketidu. ■ **45:18** Yəx. 42:5; 45:5,14 □ **45:19 «Mən Pərwərdigar ḥəḳ səzləymən»** — ibraniy tilida «Mən Pərwərdigar ḥəḳḳaniylikni səzləymən». **«Mən Yaḳupḳa: «Meni izdixinglar biḥudilik» degən əməsmən; Mən Pərwərdigar ḥəḳ səzləymən, tüz gəp ḳilimən»** — muxu ayət bəlkim 15-ayəttiki «Özini yoxuruwaloọuqi Hudadursən» deginigə ḳarita eytḳan silik bir tənbiḥ boluxi mumkin. Qünki kərginimizdək, Huda alliburun (bolupmu Yəxaya arḳilik) Özining ḳutulux-nijatlikini «Pərwərdigarning ḳuli arḳilik» pütkül dunyaoọa sunmaḳqi boloọanlikini kəp ḳetim oquḳ-axkara eytḳan! ■ **45:19** Ḳan. 30:11 □ **45:20 «Əllərdin ḳaqḳanlar»** — ularning nemixḳa yaki nemidin ḳaqḳanlikі muxu yərdə deyilmidi. Birak 24-ayətkə ḳarioọanda, insaniyət (ahirḳi zamanda) ikki ḳisimoọa, yəni Hudaoọa tayanoọanlar ḥəm Hudaoọa өq boloọanlaroọa bəlünüp ketidu; xuning bilən Hudaoọa өq boloọanlarHudani səygənlərgə ziyankəxlik ḳilixi mumkin; uningdin sirt Hudaoọa ixəngənlər: «Hudaning jazasi hudasizlarning bexioọa qüxəy dəp ḳaldi» — dəp ḳarap, ularning arisidin ḳeqiximiz kerək dəp oylaydioọan bolsa kerək. ■ **45:20** Yəx. 44:18,19 □ **45:21 «Kim muxu ixni ḳədimdinla jakarlioọanidi?»** — «muxu ix» xübḥisizki, Hudaning Israilni ḳutḳuzuxi bilən, U «Yəḥudiy əməs»lərgə ḳutḳuzulux pursitini, xundaḳla Israil bilən billə bəhtlik bolux imkaniyitini təng yətküzidioọanlikini kərsitidu (22-24-ayət). ■ **45:21** Yəx. 41:22,26,27; 43:9,10; 45:5,14,18 ■ **45:23** Rim. 4:11; Fil. 2:10

Oŋaljirlixip, uningoŋa oŋəzəpləngənlərning ḥəmmisi xərməndə bolidu.□ ■
25 Israilning əwladlirining ḥəmmisi Pərwərdigar təripidin ḥəkḳaniy ḳilinidu,
Wə ular Uni danglixidu.

46

Babildiki butlarning aḳiwiti — ulaoŋlar ularni kətürüp ketidu •••• Huda bolsa Өz həlḳini kətüridu!

1 Bəl bolsa tiz pükti, Nebo engixiwatidu;
Ularning məbudliri ulaoŋlarning zemmisigə, kalilarning zimmisigə qüxti;
Silər kətürgən nərsiliringlar əmdi ulaoŋlaroŋa artiloŋan bolup,
Ḥalsiz ulaoŋlaroŋa eoŋir yük bolidu!□
2 Ular engixidu, birliktə tiz pükixidu;
Ular muxu yükni ḳutḳuzalmaydu,
Bəlki өzliri əsirgə qüxidu.□
3 I Yaḳupning jəməti,
Xundaḳla Israil jəmətining ḳaldisi,
Ananglarning ḳorsiḳidiki qaoŋdin tartip üstümgə artiloŋanlar,
Baliyatḳudiki qaoŋdin tartip kətürülüp kəlgənlər,
— Manga ḳulaḳ selinglar!□
4 Silər ḳerioŋuqimu Mən yənila xundaḳturmən,
Qeqinglar aḳaroŋuqimu Mən silərni yüdüp yürimən;
Silərni yasioŋan Məndurmən, silərni kətürimən;
Silərni yüdüp ḳutḳuzimən.
5 Əmdi Meni kimgə ohxatmaḳqi,
Yaki kimni Manga təng ḳilmaḳqisilər?
Uni Manga ohxax dəp,
Silər kimni Mən bilən selixturmaḳqisilər?■
6 Ular bolsa ḥəmyanidin altunni qeqip berip,
Kümüxnimu tarazioŋa salidu,
Bir zərgərni yalliwalidu,
U bir məbudni yasap beridu;
Ular yiḳilidu, dərwəḳə qoḳunidu!
7 Ular uni mürisigə artidu,

□ **45:24 «Xu qaoŋda: «Ḥəkḳaniylik wə küq bolsa pəḳət Pərwərdigardidur» — deyilidu, … oŋaljirlixip uningoŋa oŋəzəpləngənlərning ḥəmmisi xərməndə bolidu»** — yənə kərimizki, dunya ikki bəlümgə ayrilidioŋan ohxaydu. Biri bolsa, oŋaljirlixip Hudaoŋa mutləḳ ḳarxi turidioŋanlar; ikkinqisi, Israil, jümlidin өzlirigə beḳinip, ular bilən bir boloŋan, Israil bilən billə ḳutḳuzuloŋan Yəhudiy əməslər bolidu. ■ **45:24** Yəx. 41:11 □ **46:1 «Bəl»** — Babilning «bax but»i, «Nebo» uning «ooŋli» idi. Muxu bexarəttə Yəxaya pəyoŋəmbər Babil xəḥiri düxmənning ḳolioŋa qüxkəndə, həḳlər butlirini saḳlap ḳelix üqün baxḳa bir yurtḳa yətkiməkqi boloŋanliḳini aldin ala kəridu. Xu jəryanda butlarni yərgə ḳoyux kerək boloŋaqḳa, pəyoŋəmbər «Bəlning tiz pükkənlikini, Neboning engixiwatḳanliḳi»ni kərüp mazaḳ ḳilidu. **«Ularning məbudliri ulaoŋlarning zemmisigə, kalilarning zimmisigə qüxti…»** — butlar ulaoŋning baxḳuruxioŋa ətkəndək ḳilidu. **«Silər kətürgən nərsiliringlar»** — Babildiki diniy murasimlarda, puḳralarning butlarni kətürüp koqilarni aylanduruxi kerək idi. Biraḳ əslidə Babilliḳlar ḥərmət bilən «kətürgən nərsilər» ḥazir addiy booŋqilardək ulaoŋlaroŋa artildi. □ **46:2 «Ular , *yəni Babilliḳlar yaki ularning ulaoŋliri*** engixidu, birliktə tiz pükixidu; ular muxu yükni ḳutḳuzalmaydu,…» — demək, butlar adəm yaki ulaoŋlaroŋa yük boloŋan өzlirini ḳutḳuzalmayla ḳalmay, bəlki ulaoŋlarnimu ḥalsizlanduridu. □ **46:3 «I Yaḳupning jəməti, … ananglarning ḳorsiḳidiki qaoŋdin tartip üstümgə artiloŋanlar, baliyatḳudiki qaoŋdin tartip kətürülüp kəlgənlər…»** — ḥəḳiḳiy Huda adəmning kətürüxigə moḥtaj əməs, bəlki Өzi Өz həlḳigə oŋəmhorluḳ ḳilip ularni kətüridu. ■ **46:5** Yəx. 40:18, 25

Uni kətürüp, əz ornioɣa ḳoyidu;
Andin u axu yərdə ərə turidu;
U ornidin ḳozoɣilalmaydu;
Birsi uningoɣa yelinip tiləydu,
Lekin u jawab bərməydu;
U kixini awariqilikidin ḳutḳuzmaydu.■
8 Muxu ixlarni esinglarda tutunglar;
Xundaḳla əzünglarni ḥəḳiḳiy ərkəklərdək kərsitinglar;
I, itaətsizlər,
Buni esinglaroɣa kəltürünglar;
9 Ilgiriki ixlarni, yəni ḳədimdin boloɣan ixlarni esinglaroɣa kəltürünglar;
Qünki Mən Təngridurmən, baxḳa biri yoḳtur;
Mən Hudadurmən, Manga ohxaxlar yoḳtur;■
10 Mən: «Mening bekitkinim orunlinidu,
Kənglümgə barliḳ pükkənlərni əməlgə axurmay ḳoymaymən» dəp,
Ixning nətijisini baxtila,
Aldin’ala tehi ḳilinmioɣan ixlarni ayan ḳilip eytḳuqidurmən;■
11 Künqiḳixtin yirtḳuq bir ḳuxni,
Yəni kənglümgə pükkinimni ada ḳiloɣuqi bir adəmni yiraḳ yurttin qaḳiroɣuqidurmən.
Bərḥəḳ, Mən səz ḳiloɣan,
Bərḥəḳ, Mən uni qoḳum əməlgə axurimən;
Buni niyət ḳiloɣanmən,
Bərḥəḳ, Mən uni wujudḳa qiḳirimən.□
12 I ḥəḳḳaniyliḳtin yiraḳ kətkən jaḥillar,
Manga ḳulaḳ selinglar: —□
13 Mən ḥəḳḳaniyliḳimni yeḳin ḳilimən,
U yiraḳlaxmaydu;
Xuningdək Mening nijatim ḥəm keqikməydu;
Mən Zionoɣa nijat yətküzüp,
Israiloɣa julaliḳ-güzəllikimni tikləp berimən». □

47

Israilni sürgün ḳiloɣan Babil tügəxti!

1 «I Babilning pak ḳizi, kelip topa-qangoɣa oltur;
I kaldiylərning ḳizi, təhtsiz bolup yərgə oltur!
Qünki sən «latapətlik wə nazuk» dəp ikkinqi atalmaysən.■
2 «Tügmən texini qərüp, un tart əmdi,
Qümpərdəngni eqip taxla,

■ **46:7** Yəx. 45:20 ■ **46:9** Yəx. 45:5, 14, 18, 21, 22; 48:12 ■ **46:10** Zəb. 33:11; Pənd. 19:21; 21:30; Ibr. 6:17 □ **46:11 «Künqiḳixtin yirtḳuq bir ḳuxni ...yiraḳ yurttin qaḳiroɣuqidurmən...» —** «yirtḳuq bir ḳux» Ḳorəxni kərsitidu. Uning bir təripining əxəddiylikini Huda Israildin yoxurmaydu. □ **46:12 «ḥəḳḳaniyliḳtin yiraḳ kətkən jaḥillar» —** Huda yuḳirida Yəxaya pəyoɣəmbər arḳiliḳ 41:2-3, 25-, 44:24-45:11də Israillarni Babildin kəlgüsidiki «Ḳorəx» degən bir padixaḥ arḳiliḳ ḳutḳuzimən, dəp jakarliḳan. «Jaḥillar» bolsa Hudaning bu «Ḳorəx pilan»ini yaḳturmaydioɣan Israillarni kərsətsə kerək; ularning yaḳturmaydioɣanliḳi bolsa Ḳorəx Yəhudiy əməs, bəlki Pars boloɣanliḳi üqün bolidu. □ **46:13 «Mən ḥəḳḳaniyliḳimni yeḳin ḳilimən, u yiraḳlaxmaydu; xuningdək Mening nijatim ḥəm keqikməydu; Mən Zionoɣa nijat yətküzüp... berimən» —** Huda yənila meḥir-xəpḳitini kərsitip, ḥətta «jaḥillar»oɣimu Ḳorəxning ixliri arḳiliḳ nijatḳa erixixtiki pursətni kəltürimən, dəydu. ■ **47:1** Yəx. 26:5

Kənglikingni seliwət,
Paqiqingni yalingaqla,
Dəryalardin su keqip ət; □
3 Uyatliqing eqilidu;
Bərhək, nomusungoła tegilidu;
Mən intiqam alimən,
Heqkimni ayap qoymaymən. ■
4 Bizning Həmjəmət-Qutquzołuqimiz bolsa,
«Samawi qoxunlarning Sərdari bolołan Pərwərdigar» Uning nami;
U Israildiki Muqəddəs Bolołuqidur.□
5 I kaldiylərning qizi, süküt qelip jim oltur,
Qarangoługuqqa kirip kət;
Qünki buningdin keyin ikkinqi «səltənətlərning hanixi» dəp atalmaysən.□
6 Mən Өz həlqimdin ołəzəpləndim,
Xunga Өzümning mirasimni bulołiwəttim,
Xuning bilən ularni qolungoła tapxurup bərdim;
Sən bolsang ularoła heqqandaq rəhim kərsətmiding;
Yaxanołanlarning üstigimu boyunturuqlarni intayin eoqir qilip salding;□
7 Xuning bilən sən: —
«Mən mənggügə hanix bolimən» dəp,
Muxu ixlarni kənglüngdin heq ətküzmiding;
Ularning aqiwitini heq oylap baqmidingsən.■
8 Əmdi hazir, i əndixisiz yaxap kəlgüqi,
Өz-өzigə: «Mənla bardurmən, məndin baxqa heqkim yoqtur,
Mən hərgiz tul ayalning japasini yaki balilardin məhrum boluxning japasini tartmaymən» — degüqi,
I sən əyx-ixrətkə berilgüqisən,
Xuni anglap qoy: —□
9 «Dəl muxu ikki ix,
— Balilardin məhrum bolux wə tulluq —
Bir dəqiqidə, bir kün iqidila bexingoła təng qüxidu;
Nurołunliołan jadugərlikliring tüpəylidin,
Bək kəp əpsunliring üqün ular toluq bexingoła kelidu.■
10 Qünki sən өzüngning rəzillikinggə tayanołansən,
Sən «Heqkim meni kərməydu» — deding;
Sening danaliqing wə biliming өzüngni eziqturup,

□ **47:2** **«Tügmən texini qərüp, un tart əmdi, qümpərdəngni eqip taxla, kənglikingni seliwət, paqiqingni yalingaqla, ...»** — demisəkmu, muxu ixlar əsirgə qüxüxtiki alamətlər. Həm Babilliqlar, həm Parslar өz əsirlirigə rəhimsizlik qilip ularni yalingaq mengixqa məjburlaytti. ■ **47:3** Yəx. 3:17; Nah. 3:5 □ **47:4** **«Həmjəmət-Qutquzołuqi»** — kona Israilda «həmjəmət-qutquzołuqi» (goel)ning yənə qilidiołan bir ixi өzining uwal bolołan jəmətidikilər üqün adalətni yürgüzüx idi. Uning uruq-tuołqanliridin birsi qatillik qəstigə uqriołan bolsa, «həmjəmət-qutquzołuqi»ning qatilni əltürüx hoquqi həm wəzipisi bar idi. □ **47:5** **«qarangoługuluqqa kirip kət»** — «qarangoługuluq» bəlkim zindandiki qarangoługuluqni bildüridu. □ **47:6** **«Өzümning mirasim»** — Huda Өzining həlqini Өzi üqün miras dəp hesablaydu. ■ **47:7** Wəh. 18:7 □ **47:8** **«Əmdi hazir, i əndixisiz yaxap kəlgüqi, өz-өzigə: «Mənla bardurmən, məndin baxqa heqkim yoqtur.. degüqi, ... Xuni anglap qoy: —»** — Huda Өz həlqigə «tərbiyə jazasi»ni bərməkqi bolup, ularni Babilning rəhimsiz qolioła tapxuruxi bilən, Babilliqlarmu өz rəhimsizliki tüpəylidin jazaoła uqrimay qalmaydu. Babilning: «Mənla bardurmən, məndin baxqa biri yoqtur» degini, baxqilaroła pütünləy «pərwayim pələk» degənlik həm «Mən aləmdə yəkkə-yeganə» degən təkəbburluqtur. ■ **47:9** Yəx. 51:19

Sən kənglüngdə: — «Mənla bardurmən, məndin baxqa biri yoqtur» — deding.□
11 Biraq balayi'apət seni besip kelidu;
Sən uning kelip qiqixini bilməysən;
Ğalakət bexingoŋa qüxidu;
Sən ğeqqandaq «ğamiy puli» bilən uni tosalmaysən;
Sən ğeq kütmigən wəyranqilik tuyuqsiz seni besip qüxidu.
12 Əmdi qeni, yaxliqingdin tartip əzüngni upritip kəlgən əpsunliringni,
Xundaqla nuroŋunlioŋan jadugərliklirингni ğazir oqup turiwər;
Kim bilsun, sən ulardin payda kərüp qalamsən?
Birər nemini təwritip qoyalarsən ğərqaqan?!
13 Sən aloŋan məsliğətliring bilən ğalsizlinip kətting;
Əmdi asmanlaroŋa qarap təbir bərgüqilər,
Yultuzlaroŋa qarap palqilik qiloŋuqilar,
Yengi aylarni kəzitip munəjjimlik qilip ixlarni «aldin'ala eytquqilar» ornidin təng turup bexingoŋa qüxidioŋanlardin seni qutquzsun!
14 Mana, ular pahaldək bolup ketidu;
Ot ularni kəydüriwetidu;
Ular əzlirini yalqunning qolidin qutquzalmaydu;
Biraq ularda adəmni issitqudək ğeq kəmür,
Yaki adəm issinoŋudək ğeq gülhan yoqtur!□
15 Seni awarə qiloŋan,
Yaxliqingdin tartip səndə soda qiloŋanlar sanga muxundaq paydisiz bolidu;
Ğərbiri əz yolini izdəp ketip qalidu;
Seni qutquzoŋudək ğeqkim yoqtur. □ ■

48

Israilning jağilliqi: — ular Babildin qutquzuloŋini bilən, gunağliridin saqit bolmaydu

1 I Yaqupning jəməti, «Israil»ning ismi bilən ataloŋanlar,
«Yəğuda bulaqliri»din qiqqansilər,
Pərwərdigarning namini ixlitip qəsəm qiloŋuqisilər,
Israilning Hudasini tiloŋa aloŋuqisilər,
Biraq bular ğəqiqət ğəm ğəqqaniyliqtin əməs!
Munularni anglap qoyunglar: —
2 (Qünki ular «muqəddəs xəğər»ning namini ixlitip əzlirigə isim qilidu,

---

□ **47:10 «Sening danaliqing wə biliming əzüngni eziqturup, sən kənglüngdə: — «Mənla bardurmən, məndin baxqa biri yoqtur» — deding»** — yuqiriqi (8-ayəttiki) «Mənla bardurmən, məndin baxqa biri yoqtur» degən, baxqilaroŋa «pərwayim pələk» degənlik. Muxu yərdə bolsa «Hudaoŋimu pərwayim pələk» degənlik. □ **47:14 «Mana, ular pahaldək bolup ketidu; ot ularni kəydüriwetidu; ular əzlirini yalqunning qolidin qutquzalmaydu; biraq ularda adəmni issitqudək ğeq kəmür... yoqtur!»** — bu səzning mənisi bəlkim, ğəqiqiy Hudaning oŋəzipi küqlük ğəm otluq; atalmix «butlarning oŋəzipi»ning bolsa, adəmni issitqudəkmu oti yoq; baxqa mənisi bar deyilsə: — Muxu palqilar ğeqnemigə yarimayduki, ğətta (Hudaning jazasi bilən) kəydürülgən waqittimu adəmni issitqudək ğarariti bolmaydu. □ **47:15 «Seni awarə qiloŋan, yaxliqingdin tartip səndə soda qiloŋanlar sanga muxundaq paydisiz bolidu; ğərbiri əz yolini izdəp ketip qalidu...»** — Babilda pal selix, seğirgərlik qatarlik hurapiyliqlar bəlkim «əng qong soda» boluxi mumkin. Biraq bexarət boyiqə palqilar heridarliridin məğrum bolup baxqa yurtlaroŋa yol almaqqi bolidu. Arheologlar kona Babil xəğiridin qazoŋan asar'ətiqilər iqidin nuroŋun «palnamilər» ğəm «rəmmalnamilər» tepildi. Biraq bulardin ğeqqaysisidin «Babil wəyran bolidu» degən bexarətni tapqili bolmaydu; ğəmmisi «keləqiking parlaq» degəndək səzlərdur (əməliyəttə barliq palqilik xundaq əməsmu?!). ■ **47:15** Wəğ. 17:16

Tehi Israilning Hudasiƣa «tayinar»mix!
Uning nami bolsa samawi ķoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigardur!)
3 Mən burunla «ilgiriki ixlar»ni aldin'ala bayan ķildim;
Ular Өz aƣzimdin qikķan, Mən ularni anglattim;
Mən bularni tuyuķsiz wujudķa qikirip,
Ular əməlgə axuruldi;□
4 Qünki Mən sening jahillikingni, boynungning pəylirining təmür,
Yüzüngning daptək ikənlikini bildim;□
5 Sening: «Mening butum muxularni ķildi»,
Yaki «Oyma məbudum, ķuyma məbudum bularni buyrudi» — deməsliking üqün,
Xunga Mən baldur muxularni sanga bayan ķildim;
Ix yüz bərgüqə ularni sanga anglitip turdum.
6 Sən bularni anglioƣansən;
Əmdi ularning ħəmmisini kərüp baķ!
Buni rast dəp etirap ķilmamsilər?
Mən bayatin «yengi ixlar»ni, yəni saķlinip yoxurunoƣan ixlarni bayan ķildim,
Sən bularni bilgən əməssən.□
7 Sening: «Dərwəķə, mening ulardin baldur həwirim bar idi» deməsliking üqün,
Ular burun əməs, ħazirla yaritilidu;
Muxu kündin ilgiri sən ularni anglap baķmioƣansən.
8 Bərħək, sən ķulaķ salmiding,
Bərħək, sən həwərmu almiding,
Bərħək, sening ķuliķing heli burunla eqilmay etiklik ķaldi;
Qünki Mən sening wapasizlik ķiliweridioƣanlikingni,
Baliyatķudiki qeoƣingdin tartip «asiy» dəp atilidioƣanlikingni bildim.
9 Өz namim üqün oƣəzipimni keqiktürimən,
Xəħritim üqün seni üzüp taxlimaymən dəp oƣəzipimni besiwaldim;■
10 Ķara, Mən seni tawlidim,
Birak kümüxni tawlioƣandək tawlandurmidim;
Mən azab-okubətning humdanida seni talliwaldim;□
11 Өz səwəbimdin, Өz səwəbimdin Mən muxuni ķilimən;
Mening namimoƣa daoƣ təgsə ķandak bolidu?
Mən Өzümning xan-xəħritimni baxķa birsigə ətküzüp bərməymən.■
12 I Yakup,
I qakiroƣinim Israil!
Manga ķulaķ saloƣin;
Mən «U»durmən;
Mən Tunjidurmən, bərħək ħəm Ahirķidurmən;■
13 Mening ķolum yər-zeminning ulini saloƣan,

□ **48:3 «Ilgiriki ixlar»** — muxu ayəttiki «ilgiriki ixlar» xübħisizki, Hudaning «Ķorəx pilani»dur (46:12diki izaħatni kərüng). Muxuni jəzmənləxtürüx üqün Yəxaya «ķoxumqə səz»diki 4-misal (48-babning alaħidə xəkli tooƣrisida) degən grafini kərüng. Axu grafioƣa karioƣanda, 48-bab ikki ķisimoƣa bəlünidu. Birinqi ķisimdiki «ilgiriki ixlar» dəl «Ķorəx pilani»oƣa barawər kelidu; 6-ayəttiki «yengi ixlar» bolsa, Pərwərdigarning ķulining ixlirni kərsitidu. Muxu təħlil ķilinix 42-babtikigə ohxax. □ **48:4 «yüzüngning dap ikənlikini…»** — səzmusəz tərjimə ķiloƣanda «pexanəngning mistin ikənlikini…». □ **48:6 ««yengi ixlar»nəni saķlinip yoxurunoƣan ixlarni bayan ķildim,…»** — yukiriki izaħatta deginimizdək, «yengi ixlar»ni dəl «Pərwərdigarning ķuli» tooƣruluk hux həwər dəp bilimiz (42-babnimu kərüng). ■ **48:9** Yəx. 43:21, 25 □ **48:10 «Kümüxni tawlioƣandək tawlandurmidim»** — demək, Israil kümüxning barlik daxķilini ayriwaloƣuqə tawlanoƣandək tawlansa, bəlkim ħeqnərsə ķalmaytti! (1-bab, 22-, 25-ayətnimu kərüng). **«Azab-okubətning humdanida»** — bəlkim Babil imperiyəsining ularoƣa ķarita ķiloƣan ziyankəxliklirini kərsitidu. ■ **48:11** Yəx. 42:8 ■ **48:12** Yəx. 41:4; 44:6; Wəħ. 1:17; 22:13

Ong qolum asmanlarni kərgən;
Mən ularni qaqirsamla, ular jəm bolup ornidin turidu.
14 Həmminglar, jəm bolup yioqilinglar, anglap qoyunglar;
Butlar arisida qaysisi muxundaq ixlarni bayan qiloqan?
Pərwərdigar yahxi kərgən kixi bolsa uning kənglidiki ixlarni Babilda ada qilidu,
Uning bilək-qoli kaldiylərning üstigə zərb bilən qüxidu;□ ■
15 Mən, Mən səz qiloqanmən;
Dərhəqiqət, Mən uni qaqirdim;
Mən uni aldioqa qikiriwaldim;
Uning yoli muwəppəqiyətlik bolidu.

16 — Manga yeqin kelinglar, muxuni anglap qoyunglar;
Mən əzəldin səzümni yoxurun qiloqan əməs;
Səzüm əməlgə axuruloqinidimu yənila xu yərdə boloqanmən;
Həzir bolsa Rəb Pərwərdigar wə Uning Roḥi Meni əwətti!□ ■
17 Həmjəmət-nijatkaring Pərwərdigar, Israildiki Muqəddəs Boloquqi mundaq dəydu: —
«Əzünggə payda bolsun dəp sanga Əgətküqi,
Sanga tegixlik boloqan yolda seni yetəkligüqi Mən Pərwərdigar Hudayingdurmən;
18 Sən Mening pərmanlirimoqa qulaq saloqan bolsang'idi!
Undaq boloqanda bəht-hatirjəmliking dəryadək,
Həkqaniyliking dengiz dolqunliridək bolatti!■
19 Sening nəsling bolsa uning qumliridək,
Iq-qarningdin qikqan pərzəntliring qum danqiliridək sansiz bolatti!
Ularning ismi Mening aldimda həргiz əqürüwetilməydioqan yaki yoqitiwetilməydioqan bolatti!
20 Babildin qikinglar, kaldiylərdin qeqip ketinglar!
Nahxa awazlirini yangritip muxuni jakarlanglar,
Bu həwərni anglitinglar,
Jahanning qət-yakiliriqiqə uni yətküzüp mundaq dənglar: —
«Pərwərdigar Əz quli Yaqupni həmjəmətlik qilip qutquzdi!□ ■

□ **48:14 «Pərwərdigar yahxi kərgən kixi» —** muxu yərdə Qorəxni kərsitidu. ■ **48:14** Yəx. 41:22,23 □ **48:16 «Manga yeqin kelinglar, muxuni anglap qoyunglar; Mən əzəldin səzümni yoxurun qiloqan əməs; səzüm əməlgə axuruloqinidimu yənila xu yərdə boloqanmən» —** demək, səzligüqi Hudaning «Jakarqisi» həm Uning yenida həzir turup Uning səzini bəja kəltürgüqidur. Keyinki izahatnimu kərüng. Baxqa birhil tərjimisi: «Əgər wakit degən nərsini bar desəng, mana Mən Əzümdurmən». **«Həzir bolsa Rəb Pərwərdigar wə Uning Roḥi Meni əwətti!»** — səzligüqi yənə «Əzəldin tartip Huda bilən billə bolup, Uning səzini yər yüzidikilərgə yətküzgüqi» bolup, ahirda Huda həm Hudaning Roḥi təripidin əwətilip Əzi muxu dunyaoqa kelidu (6-bab, 8-ayətni kərüng). Təwəndiki 49-babta muxu Zat, yəni «Pərwərdigarning quli» tooqrisidiki məzmunlarda kəprək axkarilinidu. Baxqa birhil tərjimisi: «Həzir bolsa Rəb Pərwərdigar Meni Uning Roḥi bilən əwətkən!». ■ **48:16** Pənd. 8:1-5; Zək. 2:9; 6:15; 10:12; Yuḥ. 11:42; 17:21 ■ **48:18** Qan. 32:29; Zəb. 81:13-16 □ **48:20 «Babildin qikinglar, kaldiylərdin qeqip ketinglar!» —** Israil Babildin (miladiyədin ilgiriki 536-yili) qutuloqini bilən, əməliyəttə intayin az bir qismi qaytip kəldi. Nuroqun Yəhudiylar Pars imperiyəsining həkümranliki astida turup, əzining axu yərdiki əhwalini yahxi dəp qarayttı. Ulardin kəpligən adəm soda-tijarət bilən xuoqullinix bilən beyip kətti. Ular erixkən parawan turmuxni taxlap əz yurtini qaytidin bərpa qilix japasidin bax tartti. Xunga ular muxu qakirikqa qulaq salmaytti. Adəmlər muxu dunyadiki mustəbitlik həkümranliklardin əməs, bəlki əz gunahidin, xəhsiyətqilikidin, **əzidin** «azad qilinix»i yaki «qutquzulux»i əng muhimdur. Qorəx bolsa ularning əz wətinigə qaytix yolini aqqan. Birak gunahliridin sakit bolmisa, həmmisi quruk, bikaroqa ketidu. Bexarətlər boyiqə muxu tügünni yexix üqün, insanni gunahdin qutquzux üqün, «Pərwərdigarning quli» əwətilidu. Uning qilidioqan hizmətliri təwəndiki 49-55-babtiki bexarətlərning temisi bolidu. (Muxu bexarətlər bəlkim ikkinqi qetim ahirki zamanlardimu əməlgə axurulidu, xu qaoqda Israil «yengi Babil»din həm dunyadiki qət-qətlərdin Zionoqa qaytidu). ■ **48:20** Yəx. 52:11; Yər. 50:8; 51:6,45; Wəḥ. 18:4

21 Ular qəl-bayawanlardin ətkəndə ḥeq ussap ḳalmidi;
U sularni taxtin aḳḳuzup bərdi;
Bərḥək, U taxni yaroɳuzdi, sular uningdin uroɳup qiḳti!».□
22 «Rəzillər üqün» — dəydu Pərwərdigar, «bəht-hatirjəmlik yoḳtur». ■

49

Pərwərdigarning ḳulining səzi — •••• Hudaning uning tooɳruluḳ bərgən guwaḥliḳi

1 «I arallar, mening gepimni anglanglar,
Yiraḳtiki əl-yurtlar, manga ḳulaḳ selinglar!
Baliyatḳudiki qeoɳimdin tartip Pərwərdigar meni qaḳirdi;
Apamning ḳorsiḳidiki qeoɳimdin tartip U mening ismimni tiloɳa aldi;□
2 U aoɳzimni ətkür ḳiliqtək ḳildi;
Əz ḳolining sayisi astida meni yoxurup kəldi,
Meni siliḳlanoɳan bir oḳ ḳildi;
U meni oḳdenioɳa selip saḳlidi,□
3 Wə manga: «Sən bolsang əzüngdə Mening güzəllik-julaliḳim ayan ḳilinidioɳan Əz ḳulum Israildursən» — dedi».□
4 Əmma mən: —
«Mening əjrim bikaroɳa kətti,
Ḥeqnemigə erixməy küq-maoɳdurumni ḳuruḳ sərp ḳildim;
Xundaḳtimu baḥalinixim bolsa Pərwərdigardindur,
Mening əjrimnimu Hudayimoɳa tapxurdum» — dedim; □
5 Əmdi meni Əz ḳuli boluxḳa,
Yaḳupni towa ḳilip uning yenioɳa ḳayturuxḳa meni baliyatḳuda xəkilləndürgən Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
(Israil ḳayturulup yenioɳa toplanmioɳan bolsimu,
Mən yənila Pərwərdigarning nəzиridə xan-xərəpkə igə boldum,
Xuningdək Hudayim mening küqümdur)□

□ **48:21 «Ular qəl-bayawanlardin ətkəndə ḥeq ussap ḳalmidi; U sularni taxtin aḳḳuzup bərdi; ...sular uningdin uroɳup qiḳti!»** — «Mis.» 17-babni kərüng. Xu qaoɳda Israillar Hudadin narazi bolup ḳaḳxap kətti. Bəlkim 22-ayət muxundaḳ ixlarnimu kərsitixi mumkin. ■ **48:22** Yəx. 57:21 □ **49:1 «Apamning ḳorsiḳidiki qeoɳimdin tartip U mening ismimni tiloɳa aldi»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Apamning ḳorsiḳidiki qeoɳimdin tartip U mening ismimni əslətti». □ **49:2 «U aoɳzimni ətkür ḳiliqtək ḳildi ...meni siliḳlanoɳan bir oḳ ḳildi»** — ḳiliqning təsiri yeḳindikilərgə, oḳning bolsa yiraḳtikilərgə bolidu. □ **49:3 «Sən bolsang əzüngdə Mening güzəllik-julaliḳim ayan ḳilinidioɳan Əz ḳulum Israildursən»** — oḳurmənlərning esidə boluxi kerəkki, Huda Yaḳupḳa yengi bir isim, Israilni («Huda bilən billə boloɳan əmir» yaki «Hudaning oɳəlibiqisidur» degən mənidə) beoɳixlioɳanidi. Xuning bilən Huda bowisi Ibraḥimoɳa bərgən wədilirini, jümlidin əng uluoɳi: «Sən wə əwlading dunyadiki barliḳ əl-yurtlaroɳa bəht yətküzisən» degənni təkrarlap uningoɳa tapxuroɳan. Biraḳ Yaḳupning əwladliri boloɳan Israillar Hudaoɳa guwaḥliḳ bərməy muxu wəzipini əməlgə axurmay kəlgən. Muxu yərdə Huda xu wəzipini ḥəm wədisini: «Sən bolsang əzüngdə güzəllik-julaliḳim ayan ḳilinidioɳan Əz ḳulum Israildursən» dəp, pəwḳul'addə «Əz ḳuli»oɳa tapxurdi. □ **49:4 «Mən: — «Mening əjrim bikaroɳa kətti, ḥeqnemigə erixməy küq-maoɳdurumni ḳuruḳ sərp ḳildim; xundaḳtimu baḥalinixim bolsa Pərwərdigardindur, mening əjrimnimu Hudayimoɳa tapxurdum» — dedim»** — muxu bexarətni qüxinix üqün 5-13-ayətlərnimu kərüx kerək. Ḳarioɳanda Huda Əz ḳulioɳa «Əz həlḳimni towa ḳilix yolida yenimoɳa ḳayturux» wəzipisini tapxuroɳan bolsimu, ḳul waḳit-küqini sərp ḳilip ḥeqḳandaḳ nətijigə erixəlmigəndək kərünidu; demək, Israil, yəni «Yaḳupning ḳəbililiri» ḥeq towa ḳilmioɳan. Oḳurmənlər muxundaḳ ixlarning ḥəḳiḳiy yüz bərgən-bərmigənlikini Injildin kərələydu. □ **49:5 «Israil ḳayturulup yenioɳa toplanmioɳan»** — buning baxḳa birhil tərjimisi «...yəni Israilni Əzigə ḳayturup yioɳix üqün... (meni baliyatḳuda xəkilləndürgən)....»

6 — U mundaq dəydu: —
«Sening Yaqup qəbililirini *gunahtin qutquzup* turoquzuxqa,
Həmdə Israildiki «saqlanoqan sadiqlar»ni bəhtkə qayturuxqa qulum boluxung sən üqün zərriqilik bir ixtur;
Mən tehi seni əllərgə nur boluxqa,
Yər yüzining qət-yaqilirioqiqə nijatim boluxung üqün seni atidim».□
7 Əmdi Israilning həmjəmət-qutquzoquqisi, uningdiki Muqəddəs Boloquqi Pərwərdigar mundaq dəydu: —
Adəmlər iq-iqidin nəprətlinidioqan kixigə,
Yəni kəpqilik lənitiy dəp qarioqan,
Əməldarlaroqa qul qilinoqan kixigə mundaq dəydu: —
«Səzidə turoquqi Pərwərdigar,
Yəni seni tallioqan Israildiki Muqəddəs Boloquqining səwəbidin,
Padixahlar kəzlirini eqip kərüp ornidin turidu, əməldarlarmu bax uridu;□
8 Pərwərdigar mundaq dəydu: —
«Xapaət kərsitilidioqan bir pəyttə duayingni ijabət qilixni bekitkənmən,
Nijat-qutquzulux yətküzülidioqan bir künidə Mən sanga yardəmdə boluxumni bekitkənmən;
Mən seni qooqdaymən,
Seni həlqimgə əhdə süpitidə berimən;
Xundaq qilip sən zeminni əsligə kəltürisən,
Həlqimni harabə bolup kətkən mirasliroqa warislik qildurisən,■
9 Sən məhbuslaroqa: «Buyaqqa kelinglar»,
Qarangoqulуqta olturoqanlaroqa: «Nuroqa qiqinglar» — dəysən;
Ular yollar boyidimu otlap yüridu,
Hətta hərbir taqir taoqlardin ozuqluq tapidu;
10 Ular aq qalmaydu, ussap kətməydu;
Tomuz issiqmu, quyax təptimu ularni urmaydu;
Qünki ularoqa rəhim Qiloquqi ularni yetəkləydu,
U ularoqa bulaqlarni boylitip yol baxlaydu.■
11 Xuningdək Mən barlik taoqlirimni yol qilimən,
Mening yollirim bolsa egiz kətürülidu.□
12 Mana, muxu kixilər yiraqtin keliwatidu,

□ **49:6** **«*Pərwərdigar*** mundaq dəydu: — «Sening Yaqup qəbililirini gunahtin qutquzup turoquzuxqa, həmdə Israildiki «saqlanoqan sadiqlar»ni bəhtkə qayturuxqa qulum boluxung sən üqün zərriqilik bir ixtur...» — Pərwərdigarning quli «heqqandaq nətijigə erixmigini bilən», yənila ümidsizlənməy dua qiliwərdi. Huda uningoqa: «Pəqət Öz həlqim boloqan Yəhudiylarni qayturupla qalmay, sən bəlki pütkül dunyaoqa nur wə nijat bolup, Qutquzoquqi bolisən» degən jawabni beridu. □ **49:7** **«Adəmlər iq-iqidin nəprətlinidioqan kixigə, yəni kəpqilik lənitiy dəp qarioqan... kixigə..»** — muxu yərdə «kəpqilik» ibraniy tilida «yat əl» degənni ipadiləydu. Lekin muxu yərdə Israilni kərsitidu. Demək, Israil Hudaoqa nisbətən «yat bir əl» dəp qarilidu. **«...padixahlar kəzlirini eqip kərüp ornidin turidu, əməldarlarmu bax uridu»** — muxu bexarət bilən yuqiriqi bexarətni selixtursaq, adəmni həyran qalduridu. Qul dunyaoqa nur wə nijat boloqini bilən u adəmlərning nəprət-kəmsitixigə, qətkə qeqixioqa həm horluqioqa uqraydu; biraq ahirda hətta dunyadiki padixahlarmu «kəzlirini eqip kərüp» quloqa bax uridu. Əmma ularning «nemə kərgənliki» muxu yərdə deyilmidi; buni bilix üqün «Yəxaya»ni dawamlik oqux kerək! ■ **49:8** 2Kor. 6:2 ■ **49:10** Wəh. 7:16 □ **49:11** **«... Xuningdək Mən barlik taoqlirimni yol qilimən, Mening yollirim bolsa egiz kətürülidu»** — xübhisizki, muxu bexarətlər həm jismaniy jəhətlər həm rohiy jəhətliridimu əməlgə axurulidu. «Jismaniy jəhəttə» qul Israil həlqini duniyaning barlik qət-yaqiliridin öz yurtioqa qayturup, Yaqupning «mirasi boloqan» Pələstinni gülləndürüp ularoqa qaytidin beoqixlaydu. Muxu ixlar yənə təwəndiki 14-26-ayətlərdə təswirlinidu. Hudaning səzigə asasən bu ixlar «sən üqün bu zərriqilik ixtur». Uning quli Xəytanning wə gunahning qarangoqu zindanlirida uzun yatqan barlik məhbuslar üqün ərkinlikkə, Hudaning kəqürümigə, yengi, əhmiyətlik həyatqa, jümlidin jənnətkə erixixtiki pursətni yaritip beridu.

Mana, bular bolsa ximaldin wə oɣərbtin keliwatidu,
Ḥəm muxular Sinim zeminidinmu keliwatidu.□
13 Huxalliqtin towlanglar, i asmanlar;
I yər-zemin, xadlan;
Nahxilarni yangritinglar, i taoɣlar;
Qünki Pərwərdigar Өz həlkigə təsəlli bərdi,
Өzining har boloɣan peḳir-məminlirigə rəḥim ḳilidu.
14 Birak Zion bolsa: —
«Pərwərdigar məndin waz kəqti,
Rəbbim meni untup kətti!» — dəydu.
15 Ana өzi emitiwatḳan bowiḳini untuyalamdu?
Өz ḳorsiḳidin tuoɣḳan ooɣlioɣa rəḥim ḳilmay turalamdu?
Ḥətta ular untuoɣan bolsimu,
Mən seni untuyalmaymən.
16 Mana, Mən seni Өz alḳanlirimoɣa oyup pütkənmən;
Harabə tamliring ḥərdaim kөz aldimdidur.
17 Ooɣul baliliring *ḳaytixḳa* aldiriwatidu;
Əslidə seni wəyran ḳiloɣanlar, harab ḳiloɣanlar seningdin yirak ketiwatidu;
18 Bexingni egiz kөtürüp ətrapingoɣa ḳarap bak!
Ularning ḥəmmisi jəm bolup ḳexingoɣa ḳaytip keliwatidu!
Өz ḥayatim bilən ḳəsəm ḳilimənki, — dəydu Pərwərdigar,
Sən ularni өzünggə zibu-zinnətlər ḳilip kiyisən;
Toyi bolidioɣan ḳizdək sən ularni taḳaysən;■
19 Qünki harabə ḥəm qəldərəp kətkən jayliring,
Wəyran ḳilinoɣan zemining,
Ḥazir kelip, turmakqi boloɣanlar tüpəylidin sanga tarqilik ḳilidu;
Əslidə seni yutuwaloɣanlar yirakḷap kətkən bolidu.□
20 Seningdin juda ḳilinoɣan baliliring bolsa sanga: —
«Muxu jay turuxumoɣa bək tarqilik ḳilidu;
Manga turoɣudək bir jayni boxitip bərsəng!» — dəydu;
21 Sən kөnglüngdə: —
«Mən balilirimdin ayrilip ḳaloɣan,
Oɣerib-musapir wə sürgün bolup, uyan-buyan ḥəydiwetilgən tursam,
Kim muxularni manga tuoɣup bərdi?
Kim ularni beḳip qong ḳildi?
Mana, mən oɣerib-yaloɣuz ḳalduruloɣanmən;
Əmdi muxular zadi nədin kəlgəndur?» — dəysən.
22 Rəb Pərwərdigar mundak dəydu: —
«Mana, Mən əllərgə ḳolumni kөtürüp ixarət ḳilimən,
Əl-millətlərgə kөrünidioɣan bir tuoɣni tikləymən;
Ular ooɣulliringni ḳuqiḳida elip kelixidu;
Ular ḳizliringni ḥapax ḳilip kelidu.
23 Padixaḥlar bolsa, «Atak dadiliring,»
Hanixlar bolsa inik'aniliring bolidu;
Ular sanga bexini yərgə təgküzüp təzim ḳilip,

□ **49:12 «Mana, bular bolsa ximaldin wə oɣərbtin keliwatidu, ḥəm muxular Sinim zeminidinmu keliwatidu»** — ibraniy tilidiki «Sinim» degən səz bəlkim ḳədimki «Qin» məmlikiti (ḳədimki «Qin» ḥazirḳi Junggo)ni kərsitix mumkin. Muxu səz üstidə baxḳa ḳaraxlarmu məwjut. ■ **49:18** Yəx. 60:4 □ **49:19 «… harabə ḥəm qəldərəp kətkən jayliring… ḥazir kelip, turmakqi boloɣanlar tüpəylidin sanga tarqilik ḳilidu»** — bu hil məsilə intayin yahxi bir məsilə, əlwəttə. Anining yenioɣa ḳaytip kəlgən baliliri xunqə kөpki, yurtḳa patmaydu.

Putliring aldidiki qang-topinimu yalaydu;
Xuning bilən sən Mening Pərwərdigar ikənlikimni bilip yetisən;
Qünki Manga ümid baoqlap kütkənlər ḥərgiz yərgə qarap qalmaydu.
24 Oljini baturlardin eliwaloqili bolamdu?
Ḥəkqaniyət jazasi səwəbidin tutqun qilinoqan bolsa qutulduroqili bolamdu?□ ■
25 Qünki Pərwərdigar mundaq dəydu: —
Ḥətta baturlardin əsirlərnimu qayturuwaloqili,
Əxəddiylərdin oljini qutquziwaloqili bolidu;
Wə sən bilən dəwalaxqanlar bilən Mənmu dəwaliximən,
Xuning bilən baliliringni qutquzup azad qilimən.□
26 Seni əzgüqilərni öz gəxi bilən özini ozuqlandurimən;
Ular yengi xarab iqkəndək öz qeni bilən məst bolup ketidu;
Xundaq qilip barliq ət igiliri Mən Pərwərdigarning sening Qutquzoquqing ḥəm Ḥəmjəmət-Nijatkaring,
Yaquptiki qudrət Igisi ikənlikimni bilip yetidu. ■

50

Hudaning qaqirioqa kim: «Mana mən» — dəydu?

1 Pərwərdigar mundaq dəydu: —
Mən qoyuwətkən ananglarning talaq heti qeni?
Manga qərz bərgüqilərning qaysisioqa silərni setiwətkənmən?
Mana, silər öz gunaḥliringlar arqilik öz-özünglarni setiwətkənsilər;
Silərning asiyliqliringlar tüpəylidin ananglar qoyuwetilgənidi.□
2 Mən silərdinmu soraymən:
Mən kəlginimdə, nemixqa ḥeq adəm qiqmidi?
Mən qaqiroqinimda, nemixqa ḥeqkim «Mana mən» dəp jawab bərmidi?
Ḥərlükkə qiqirixqa qolum qisqilik qilamdu?
Qutquzoqudək küqüm yoqmidu?
Mana, Mən bir əyibləpla dengizni qurutup,
Dəryalarni qölgə aylanduruwetimən;
Su bolmioqaqqa ularning beliqliri sesip ketidu,

□ **49:24 «Ḥəkqaniyət jazasi səwəbidin tutqun qilinoqan bolsa qutulduroqili bolamdu?» —** buning mənisi bəlkim Israillar yaki baxqa millətlər «ḥəkqaniyət jazasioqa uqrixi səwəbidin tutqun qilinsa», undaqta ḥəkqaniy boloqan Huda ularni ərkin qilsa bolamdu, bolamdu? Bu Özining adilliqioqa hilapliqmu? — deməkqi. Töwəndiki ayətni ḥəm izaḥatnimu kərüng. ■ **49:24** Mat. 12:29 □ **49:25 «Sən bilən dəwalaxqanlar bilən Mənmu dəwaliximən» —** Hudaning bu səzi bəlkim «silərni ərkin qiliximda birsi adilliqimoqa daoq qüxürgən bolsa yaki Manga: «biadil!» dəp ərz qilsa, Mən Özüm igə, buni Özüm bir tərəp qilimən» deməkqi. Əmdi Uning qandaq qilip «bir tərəp qilix»i 53-babta axkarilinidu. ■ **49:26** Wəḥ. 16:6 □ **50:1 «Mən qoyuwətkən ananglarning talaq heti qeni?... Silərning asiyliqliringlar tüpəylidin ananglar qoyuwetilgənidi» —** Huda Israiloqa «öz ayalim»dək qaraydu. «Qoyuwətkən ananglarning talaq heti qeni?» — Musa pəyoqəmbər arqilik berilgən qanunoqa asasən, «talaq hət» bolmisa, «ajraxqanlar» qaytidin əpləxsə bolidu. Demək, Israilning Hudaning yenioqa qaytix yoli oquq kərünidi. **«Manga qərz bərgüqilərning qaysisioqa silərni setiwətkənmən?»** Hudaoqa qərz bərgüqi yoq, əlwəttə. Huda «Öz mənpəiti»ni közligən əməs, bəlki ularning gunaḥliri tüpəylidin düxmənlərning ularni ayaoq asti qilip əsirgə qüxürüxigə yol qoyoqan (oqurmənlərning esidə bolsunki, Yəxaya asasən muxu bexarətlərni özidin keyinki bir dəwr üqün səzləydu).

Ussuzluqtin əlidu;□ ■
3 Asmanlarni qarilik bilən kiydürimən,
Ularning kiyim-keqəklirini *ⱪara* bəzdin ⱪilimən». □

Pərwərdigarning ⱪuli yənə səzləydu
4 «Rəb Pərwərdigar mening japa qəkkənlərning kənglini yasaxni bilixim üqün manga təlim-tərbiyə alⱪuqilarning tilini təⱪdim ⱪildi;
U meni ⱨər səⱨər oyⱪitip turidu,
Tərbiyilәngənlərning ⱪatarida mening ⱪuliⱪimni oyⱪitidu.□
5 Rəb Pərwərdigar ⱪuliⱪimni aqti;
Mən bolsam itaətsizlik ⱪilmidim,
Yaki yolidin bax tartmidim.□ ■
6 Dümbəmni sawiⱪuqilarⱪa,
Məngzlirimni tük yulⱪuqilarⱪa tutup bərdim;
Horluq ⱨəm tükürüxlərdin yüzümni ⱪaqurmidim;
7 Biraq Rəb Pərwərdigar yardimimdə bolidu;
Xunga mən yərgə ⱪarap ⱪalmaymən;
Xunga mən *niyitimni ⱪət'iy ⱪilip* yüzümni almastək qing ⱪildim;
Hijilliⱪⱪa ⱪaldurulmaydiⱪanliⱪimni bilimən.□
8 Meni Aⱪlioⱪuqi yenimdidur;
Kim manga ərz-xikayət ⱪilalisun?
Bar bolsa birliktə dəwalixayli;
Kim mening üstümdin əyibliməkqi bolsa,
Aldimⱪa kəlsun!□ ■
9 Manga yardəmdə bolⱪuqi Pərwərdigardur;
Əmdi meni ərz ⱪilalaydiⱪan kimkən?
Ularning ⱨəmmisi bir tal kiyimdək əskirəp ketidu;
Pərwanilər ularni yutuwetidu».
10 — «Aranglarda Pərwərdigardin ⱪorⱪidiⱪan,
Uning ⱪulining səzigə itaət ⱪilidiⱪan kim bar?

□ **50:2 «Mən kəlginimdə, nemixⱪa ⱨeq adəm qiⱪmidi? Mən qaⱪiroⱪinimda, nemixⱪa ⱨeqkim «Mana mən» dəp jawab bərmidi? Ⱨərlükkə qiⱪirixⱪa ⱪolum ⱪisⱪilik ⱪilamdu? ⱪutⱪuzoⱪudək küqüm yoⱪmidu?»** — muxu səzlər bəlkim yuⱪiriⱪi «Pərwərdigar məndin waz kəqti, Rəb meni untup kətti!» degən ⱪaⱪxaxlarⱪa berilgən ikkinqi bir jawab. Huda Zionni untumidi; biraq U ulardin Өz hizmitini ⱪiloⱪudək adəmni qaⱪirsa, Uning hizmitini ⱪilixⱪa ⱨeqkim qiⱪmaydu. Birsi qiⱪsila, u arⱪilik ⱪutⱪuzidiⱪan küq-ⱪudritini kərsitip berətti. ■ **50:2** Qəl. 11:23; Yəx. 59:1 □ **50:3 «Asmanlarni ⱪarilik bilən kiydürimən, ularning kiyim-keqəklirini ⱪara bəzdin ⱪilimən»** — Israilning «Misirdin qiⱪix» dəwridə muxundaⱪ ixlar kəp yüz bərgən. «Misirdin qiⱪix»ni kərüng. □ **50:4 «...təlim-tərbiyə alⱪuqilar... tərbiyilәngənlər...»** — ibraniy tilida «təlim-tərbiyə alⱪuqilar» wə təwəndiki «tərbiyilәngənlər» ⱨəm «muhlislar» (8-bab, 16-ayət) bir səz bilən ipadilinidu. **«(Pərwərdigar** meni ⱨər səⱨər oyⱪitip turidu, tərbiyilәngənlərning ⱪatarida mening ⱪuliⱪimni oyⱪitidu» — Hudaning səzini anglap, uning kəngligə pükkinini əməlgə axurux üqün Israildin ⱨeqkim qiⱪmidi. Hudaning niyitidiki ixni ⱪilixⱪa qiⱪidiⱪini ⱨəm xundaⱪla xu ixini ⱪilaliⱪuqi pəⱪətla Hudaning ⱪuli Məsiⱨ idi. Pəⱪət bir ⱪetimla əməs, u «ⱨər səⱨərdə» Hudaning səzini anglap tərbiyini ⱪobul ⱪilidu. □ **50:5 «Rəb Pərwərdigar ⱪuliⱪimni aqti; mən bolsam itaətsizlik ⱪilmidim, yaki yolidin bax tartmidim»** — ⱪul bolsa ⱨər səⱨər Hudaning səzini wujudi bilən berilip anglaydu. Bir küni u Hudaning wəⱨiysi bilən, Hudaning kəngüldikilirini əməlgə axurux üqün kəp japa-muxəⱪⱪətlərni, adəmlərning rəzil horlaxlirini tartix kerək dəp bilidu. Xu qaⱪda u bax tartmaydu, bəlki muxu ixlarni ⱪobul ⱪilixⱪa ⱪət'iy bəl baⱪlaydu (6-7-ayət). ■ **50:5** Yⱨ. 14:31; Fil. 2:8; Ibr. 10:5-10 □ **50:7 «Xunga mən niyitimni ⱪət'iy ⱪilip yüzümni almastək qing ⱪildim»** — «almas» ibraniy tilidiki «qaⱪmaⱪ texi» degən səz bilən ohxax mənidə (əng ⱪattiⱪ tax). □ **50:8 «Meni Aⱪlioⱪuqi yenimdidur; kim manga ərz-xikayət ⱪilalisun? ... Kim mening üstümdin əyibliməkqi bolsa, aldimⱪa kəlsun!»** — bu ayətkə ⱪarioⱪanda, ⱪul sot ⱪilinip ⱪattiⱪ təⱨmət-xikayətlərgə uqraydu. ■ **50:8** Rim. 8:32,33

Ⱪarangoⷧulukⱪta mangidioⷧan, yorukⱪluⱪi bolmioⷧan kixi bolsa,
Pərwərdigarning namioⷧa ixinip hatirjəmlənsun,
Hudasioⷧa yələnsun!□
11 Mana, əzliri üqün ot yaⱪidioⷧan,
Ətrapinglarni məx'əllər bilən oraydioⷧan ⱨəmminglar!
Ⱪeni, əz otunglarning nurida,
Əzünglar yaⱪⱪan məx'əllər arisida menginglar;
Biraⱪ silər xuni ⱪolumdin alisilərki: —
«Azab-ⱨəsrət iqidə yatisilər!». □

51

Nijat-ⱪutulux silərgə yeⱪin turidu!

1 «I ⱨəⱪⱪaniyliⱪⱪa intilgüqilər,
Pərwərdigarni izdigüqilər,
Manga ⱪulaⱪ selinglar: —
Silərni yonup qiⱪaroⷧan taxⱪa,
Silərni kolap qiⱪaroⷧan orəkkə nəzər selinglar;
2 Atanglar Ibraⱨimoⷧa, silərni tuoⷧup bərgən Saraⱨⱪa nəzər selinglar;
Qünki Mən uni yaloⷧuz qeoⷧida qaⱪirdim,
Uningoⷧa bəht ata ⱪildim,
Ⱨəm uni awundurdum.
3 Qünki Pərwərdigar Zionoⷧa təsəlli bərməy ⱪoymaydu;
Uning barliⱪ harabə yərlirigə qoⱪum təsəlli beridu;
U qoⱪum uning janggallirini Erən baoⷧqisidək,
Uning qəl-bayawanlirini Pərwərdigarning beoⷧidək ⱪilidu;
Uningdin huxalliⱪ ⱨəm xad-huramliⱪ,
Rəⱨmətlər ⱨəm nahxa awazliri tepilidu.
4 Mening həlⱪim, gepimni anglanglar,
Əz elim, manga ⱪulaⱪ selinglar;
Qünki Məndin bir ⱪanun-təlim kelidu,
Wə Mən ⱨəküm-ⱨəⱪiⱪitimni əl-yurtlar üqün bir nur ⱪilip tikləymən.
5 Mening ⱨəⱪⱪaniyliⱪim silərgə yeⱪin,
Mening nijatim yoloⷧa qiⱪti;
Mening biləklirim əl-yurtlaroⷧa ⱨəküm-ⱨəⱪiⱪətni elip kelidu;
Arallar Meni kütüp umid baoⷧlaydu,
Ular Mening bilikimgə tayinidu.
6 Bexinglarni kətürüp asmanlaroⷧa,
Astinglarda turoⷧan yər-zeminoⷧimu ⱪarap beⱪinglar;
Qünki asmanlar is-tütəktək oⷧayib bolidu,
Yər-zemin bolsa bir tal kiyimdək konirap ketidu;
Uningda turuwatⱪanlarmu ohxaxla əlidu;

□ **50:10 «Aranglarda Pərwərdigardin ⱪorⱪidioⷧan, Uning ⱪulining səzigə itaət ⱪilidioⷧan kim bar?» —** bexarət boyiqə «Pərwərdigardin ⱪorⱪux» ⱨəm «Uning ⱪulining səzigə itaət ⱪilix»tin ibarət ikki ix əməliyəttə ohxaxtur. □ **50:11 «Mana, əzliri üqün ot yaⱪidioⷧan, ətrapinglarni məx'əllər bilən oraydioⷧan ⱨəmminglar!… «Azab-ⱨəsrət iqidə yatisilər!»» —** bu türküm kixilər: «Hudadin ⱨeq nur kəlmidi ⱨəm kəlməydu» dəp əz-əzigə yol kərsitix üqün əzlirining hiyalidiki «nur»ni yaⱪidu. Əgər «nur» Hudaning Əzidin kəlgən bolmisa, sahta pəyoⷧəmbərlərdin, insanlardiki pəlsəpilərdin yaki həlⱪning əzining hiyal-təpəkkuridin kəlgənlirining ⱨəmmisining nətijisi ohxax bolup, ular ⱨaman: — «azab-ⱨəsrət iqidə yatidu».

Birak nijatim bolsa əbədil'əbədgiqidur,
Mening ḫəkḳaniylikim ḫərgiz yanjilmaydu.
7 I ḫəkḳaniylikimni bilgənlər,
Kəngligə ḳanun-təlimimni pükkən həlk,
Manga ḳulak selinglar;
Insanlarning ḫakarətliridin ḳorkmanglar,
Ulardiki kupurluk wə oŋaljirlaxlardin patiparak bolup kətmənglar;■
8 Qünki küyə ularni kiyimni yəwaloŋandək yəwalidu,
Ḳurt yung yəwaloŋandək yəwalidu;
Birak ḫəkḳaniylikim əbədil'əbədgiqidur,
Mening nijatim dəwrdin-dəwrgiqidur. ■

Hudaning wədilirini angliоŋanlarning bir duasi

9 Oyoŋan, oyoŋan, küqni өzünggə kiyim ḳilip kiygəysən, i Pərwərdigarning Biliki!
Ḳədimki wakitlarda,
Өtkən zamanlardiki dəwrlərdə oyoŋanoŋiningdək oyoŋan!
Raḫabni ḳiyma-qiyma ḳilip qepiwətkən,
Əjdiḫani sanjip zəhimləndürgən əsli Sən əməsmu?□
10 Dengizni, dəḫxətlik ḫanglardiki sularni ḳurutiwetip,
Dengizning tegilirini Sən ḫəmjəmətlik ḳilip ḳutkuzoŋanlarning өtüx yoli ḳiloŋan Өzüng əməsmu?■
11 Xunga Pərwərdigar bədəl tələp ḳutkuzoŋanlar ḳaytip kelidu,
Ular nahxilarni eytip Zionoŋa yetip kelidu;
Ularning baxlirioŋa mənggülük xad-huramlik ḳonidu;
Ular huxallik wə xadlikka erixidu;
Ḳayoŋu-ḫəsrət ḫəm uḫ-nadamətlər bədər ḳaqidu.
12 Silərgə təsəlli bərgüqi Өzüm, Өzümdurmən;
Өlüx aldida turoŋan bir insandin,
Teni ot-qəplərgə aylinip ketidioŋan insan balisidin ḳorkup kətkining nemisi?□ ■
13 Asmanlarni kərgən,
Yər-zeminning ulini saloŋan Yasioŋuqing Pərwərdigarni untup yürisən,
Xundakla kün boyi ḫalakət yürgüzməkqi boloŋan zalimning kəḫridin tohtawsiz ḳorkup yürisən;

■ **51:7** Zəb. 37:31; 118:6-7; Yəx. 51:12 ■ **51:8** Yəx. 50:9 □ **51:9 «Oyoŋan, oyoŋan, küqni өzünggə kiyim ḳilip kiygəysən, i Pərwərdigarning Biliki!... Raḫabni ḳiyma-qiyma ḳilip qepiwətkən, əjdiḫani sanjip zəhimləndürgən əsli sən əməsmu?»** — (1) muxu ayəttə «Pərwərdigarning Biliki»gə ḳaritiloŋan bir dua kərsitilidu. Muxu duaoŋa boloŋan birinqi jawab bizningqə 12-ayəttə hatirilinidu — demək, Mən ḫərdaim səgək turimən, sanga təsəlli ḫəm küq bərgüqidurmən. Bizningqə ikkinqi jawab 53-babta axkarilinidu. (2) «Raḫab» — Misirning baxka bir ismi, mənisi «ḫakawurluk»tur». Babilliklarning ḫəm Pələstinliklərning əpsanilirigə asasən, Huda dunyani yaritip tərtipkə selix üqün, awwal dengizda turoŋan bəzi yaman küqlər üstidin oŋəlibə ḳilixi kerək idi. Muxu küqlərning birsining ismi «Raḫab» idi. Ayətkə ḳarioŋanda muxu kona «əpsanilər»ning məlum asasi bar; muxu yərdə Huda Өz həlkini Misirdin qikirip ḳutkuzoŋanda, dengizni ḳurutkan, xundak ḳilip dengizdiki barlik «yaman küqlirini» asanla idarə ḳilidioŋanlikini kərsətkən. (3) Bizningqə muxu yərdiki «əjdiḫa» 27-bab, 1-ayəttiki «lewiatan»dur. «Misirdin qikix» wakitida, Huda uni «sanjioŋan», birak tehi əltürgən əməs. «Lewiatan» Xəytanning bir ipadisi bolup, (27-babta deyilgəndək) ahirki zamanlarda pütünləy bir tərəp ḳilinidu. ■ **51:10** Yəx. 43:16 □ **51:12 «Өlüx aldida turoŋan bir insan»** — ibraniy tilida «өlüwatkan bir insan» degən ḳizik səz bilən ipadilinidu. Bizningqə buning mənisi, Hudani tonumioŋanlarning ḫayatimu өlgən adəmgə ohxax bolidu degəndin ibarəttur. **«Silərgə təsəlli bərgüqi ... Өzümdurmən; ... (sening) teni ot-qəplərgə aylinip ketidioŋan insan balisidin ḳorkup kətkining nemisi?»** — muxu ayəttiki «silər» ibraniy tilida «ərənqə rod»ta ixlitilgən bolup, bəlkim barlik həlkləri, «sən» bolsa «ayalqə rod» xəkildə bolup, bəlkim «Zion»ning өzini kərsitixi mumkin. ■ **51:12** Zəb. 118:6-8; Yəx. 51:7

Əmdi zalimning ⱪəһri ⱪeni?□ ■
14 Bax əgkən əsir bolsa tezdin boxitilidu;
U һangoɳa qüxməydu, xuning bilən əlməydu,
Uning risⱪimu tügəp ⱪalmaydu.□
15 Mən bolsam dengizni ⱪozoɳap, dolⱪunlarni һərkirətküqi Pərwərdigar Hudaying-durmən;
«Samawi ⱪoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar» Mening namimdur;□
16 Wə asmanlarni tikləxkə,
Yər-zeminning ulini selixⱪa,
Wə Zionoɳa: «Sən Mening həlⱪimdur» deyixkə,
Mən səzümni aoɳzingoɳa ⱪuyoɳanmən,
Sən *ⱪulumni* ⱪolumning sayisi bilən yapⱪanmən. □
17 I Pərwərdigarning ⱪolidiki ⱪəһrlik ⱪədəһni iqiwətkən Yerusalem,
Oyoɳan, oyoɳan, ornungdin tur;
Adəmni wəһimigə saloɳuqi jam-ⱪədəһni sən iqting, birakla kətüriwətting;■
18 Uning tuoɳup bərgən barliⱪ baliliri arisida uni yetəkligüdək һeqkim yoⱪ,
Uning bekip qong ⱪiloɳan barliⱪ baliliridin uning ⱪolini tutup yəligüdək һeqbirimu yoⱪ.
19 Bu ikki ix bexingoɳa qüxti —
(Kim sən üqün iq aoɳritip yioɳlar?!)
— Bulangqilik һəm wəyranqilik,
Aqarqilik һəm ⱪiliq;
Mənmu sanga təsəlli berələymənmikin?□ ■
20 Sening baliliring һalsizlinip һoxidin kətti,
Toroɳa qüxkən jərəndək һərbir koqining doⱪmuxida yatidu;
Ular Pərwərdigarning ⱪəһri bilən,
Hudayingning tənbiһi bilən tolduruldi;■
21 Xunga һazir buni anglap ⱪoy, i har boloɳan,
— Məst boloɳan, birak xarab bilən əməs: —
22 Өz həlⱪining dəwasini yürgüzgüqi Rəbbing Pərwərdigar,
Yəni sening Hudaying mundak dəydu: —
«Mana, Mən ⱪolungdin adəmni wəһimigə salidioɳan jam-ⱪədəһni,
Yəni ⱪəһrimgə toloɳan ⱪədəһni eliwaldim;
Sən ikkinqi uningdin һeq iqməysən;
23 Mən uni seni harliwatⱪanlarning ⱪolioɳa tutⱪuzimən;
Ular sanga: «Biz üstüngdin dəssəp ətimiz, egilip tur» dedi;
Xuning bilən sən teningni yər bilən təng ⱪilip,

□ **51:13 «Asmanlarni kərgən, yər-zeminning ulini saloɳan Yasioɳuqing Pərwərdigarni untup yürisən, xundakla kün boyi һalakət yürgüzməkqi boloɳan zalimning ⱪəһridin tohtawsiz ⱪorⱪup yürisən…» —** muxu ayəttiki «sən» ibraniy tilida «ərənqə rod»ta bolup, bəlkim Ziondin sürgün boloɳanlarni (yat əllərning bozək ⱪilixioɳa uqrioɳanlarni) kərsitixi mumkin; 14-ayətni kərüng. ■ **51:13** Ayup 9:8; Zəb. 104:2; Yəx. 40:22; 42:5; 44:24 □ **51:14 «U һangoɳa qüxməydu, xuning bilən əlməydu» —** baxⱪa birhil tərjimisi: «Uning əlüki (jinayətqidək) orioɳa taxliwetilməydu». □ **51:15 ««Samawi ⱪoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar» Mening namimdur» —** ibraniy tilida ««Samawi ⱪoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar» Uning namidur». □ **51:16 «Asmanlarni tikləxkə, yər-zeminning ulini selixⱪa, wə Zionoɳa: «Sən Mening həlⱪimdur» deyixkə, Mən səzümni aoɳzingoɳa ⱪuyoɳanmən, sən ⱪulumni ⱪolumning sayisi bilən yapⱪanmən» —** muxu ayəttiki «Sən» bolsa əsli 9-10-ayəttiki «Pərwərdigarning Biliki», yəni «Pərwərdigarning ⱪuli»oɳa eytiloɳan gəp boluxi kerək; xunga biz «sən ⱪulumni yapⱪanmən» dəp tərjimə ⱪilduⱪ. Əmdi 16-ayətkə ⱪarioɳanda Hudaning uningoɳa tapxuroɳan wəzipiliri arisida, yengi asman-zeminni bərpa ⱪilixmu boloɳan bolidu. ■ **51:17** Yəx. 52:1 □ **51:19 «Mənmu sanga təsəlli berələymənmikin?» —** baxⱪa birhil tərjimisi: — «Məndin baxⱪa һeqkim sanga təsəlli berəlməydu». ■ **51:19** Yəx. 47:9 ■ **51:20** Yioɳ. 2:11,12

Üstüngdin ətküqilər üqün özüngni koqidiki yol ḳilding».

52

1 — Oyoḷan, oyoḷan, i Zion, küqüngni kiyiwal,
I Yerusalem, muḳəddəs xəḥər, güzəl kiyim-keqəkliringni kiyiwal;
Qünki bundin baxlap sünnət ḳilinmioḷanlar yaki napaklar iqinggə ikkinqi kirməydu.□
2 Topa-qangdin qiḳip özüngni silkiwət;
Ornungdin tur, olturuwal, i Yerusalem;
Özüngni boynungdiki zənjirlərdin boxitiwətkin, i tutḳun boloḷan Zion ḳizi!□
3 Qünki Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
«Silər özünglarni pulsiz setiwətkənsilər;
Pulsiz ḳayturup setiwelinisilər».□
4 Qünki mundaḳ dəydu Rəb Pərwərdigar: —
Həlḳim dəsləptə Misiroḷa musapir süpitidə qüxkənikən,
Xundaḳla yeḳinda Asuriyə ularni əzgən yərdə,□ ■
5 (Əmdi ḥazir həlḳim pulsiz elip kelinginidə, — dəydu Pərwərdigar)
Mening karim bolmamdikən?
Ular üstidin ḥəkümranliḳ ḳiloḷuqilar ularni zar ḳaḳxatḳan, — dəydu Pərwərdigar, —
Xundaḳla namim bolsa kün boyi tohtawsiz ḥaḳarətləngən tursa,
Mening karim bolmamdikən?!»□ ■
6 Xunga Öz həlḳim Mening namimni bilidu;
Xunga xu küni ular Mening «U» ikənlikimni, xundaḳla ularoḷa: «Kər, Meni!» dəydioḷanliḳimni bilidu.

Pərwərdigar Zionoḷa kelidu!

□ **52:1 «— Oyoḷan, oyoḷan, i Zion, küqüngni kiyiwal, i Yerusalem, muḳəddəs xəḥər, güzəl kiyim-keqəkliringni kiyiwal»** — bu ayətkə ḳarioḷanda Hudaning oḷəzipi Ziondin ətti, meḥir-xəpḳətlik küni kəldi. Biraḳ ḳandaḳ səwəbtin mundaḳ boloḷanliḳini Huda pəyoḷəmbərgə tehi ayan ḳilmioḷan; təwəndə, 52:13-53:12də səwəbi ayan ḳilinidu. **«güzəl kiyim»** — ibraniy tilida ibadəthanida ixləydioḷan «ḳurbanliḳ ḳiloḷuqi» kaḥinlarning məhsus kiyim-keqəklirini kərsitidu. Demək, Ziondikilərning ḥəmmisi kaḥinlar bolup, ularning Hudaoḷa yeḳinlixip, məhsus ibadət ḳilix ḥoḳuḳi bar bolidu. □ **52:2 «Topa-qangdin qiḳip özüngni silkiwət; ornungdin tur, olturuwal, i Yerusalem»** — muxu ayətni 47-bab, 1-ayət bilən selixtursaḳ, Yerusalemning əḥwali Babilningkining əksiqə bolidu. Xu yərdə «I Babilning pak ḳizi, kelip topa-qangoḷa oltur; i kaldiylərning ḳizi, təhting yoḳ yərgə oltur!» deyilidu. Xu ayətkə ḳarioḷanda Yerusalemning olturoḷan orni bir təht bolidioḷanliḳi eḥtimaloḷa yeḳin. □ **52:3 «pulsiz ḳayturup setiwelinisilər»** — «pulsiz» yaki «pul bilən əməs» — demək, muxu ḥərlükning bir baḥasi bar. Ḳandaḳ baḥa tehi ayan ḳilinmioḷan; 52:13-53:12-ayətlərgə kəlgəndila zor ḳimmətlik baḥa ayan ḳilinidu. □ **52:4 «Həlḳim dəsləptə Misiroḷa musapir süpitidə qüxkənikən, xundaḳla yeḳinda Asuriyə ularni əzgən yərdə,...»** — mumkinqiliki barki, Misirdiki Israillaroḷa zalim boloḷan Pirəwn əslidə Asuriyəlik idi (u «Ḥiskos»lardin qiḳḳan). Əmma bizningqə «Asuriyəlik» muxu yərdə Sənnaherib ḳatarliḳ Asuriyə padixaḥlirini kərsitidu. ■ **52:4** Yar. 46:6 □ **52:5 «... (əmdi ḥazir həlḳim pulsiz elip kelinginidə, — dəydu Pərwərdigar) Mening karim bolmamdikən? Ular üstidin ḥəkümranliḳ ḳiloḷuqilar ularni zar ḳaḳxatḳan, — dəydu Pərwərdigar, — xundaḳla namim bolsa kün boyi tohtawsiz ḥaḳarətləngən tursa, Mening karim bolmamdikən?!»** — 4- wə 5-ayətning mənisini birləxtürüp oylax kerək. Yaḳupning jəməti Israil əslidə Misir padixaḥining təklipi bilən xu yərgə baroḷan; keyinki dəwrdiki Pirəwn Israiloḷa asiylik ḳilip ularni ezixkə baxlioḷan. Huda ularni karamət məjizilər bilən ḳutḳuzoḷan. «Yeḳinda» (4-ayət) Asuriyə Israiloḷa ḥujum ḳiloḷan (bu ix Hudaning tərbiyə jazasini ḳismən kərsitixi üqün boloḷan), biraḳ Huda yənila ularni karamət yol bilən ḳutḳuzoḷan. «Əmdi ḥazir...» Israillar (Hudaning jazasi ularning üstidə ada ḳilinoḷandin keyin) intayin biadil muamiligə muptila bolsa, Huda qoḳum tehimu karamət ixlarni kərsitip ularni ḳutḳuzidu, deməkqi. ■ **52:5** Əz. 36:20,23; Rim. 2:24

7 Taoɣlar üstidə hux həwər elip kəlgüqining ayaoɣliri nemidegən güzəl-ḥə!
U aram-hatirjəmlikni jakarlaydu,
Bəhtlik hux həwərni elip kelidu,
Nijat-ḳutuluxni elan ḳilidu,
U Zionoɣa: «Hudaying ḥəmmigə ḥəküm süridu!»■
8 Kəzətqiliringning awazini angla!
Ular awazini kətüridu,
Nahxilarni yangritip towlaydu;
Qünki Pərwərdigar Zionni elip ḳaytḳanda, ular əz kəzi bilən kəridu!□
9 I Yerusalemning harabiliri, nahxilarni yangritip təntənə ḳilinglar!
Qünki Pərwərdigar Əz həlḳigə təsəlli bərgən,
U Yerusalemni ḥəmjəmətlik ḳilip ḳutḳuzoɣan!
10 Pərwərdigar əllərning ḥəmmisining aldida Əz muḳəddəs Bilikini eqip ayan ḳiloɣan;
Xuning bilən yər-zeminning barliḳ qət-yaḳiliri Hudayimizning nijat-ḳutuluxini kəridu.□ ■
11 Qiḳip ketinglar, qiḳip ketinglar;
Ḥeq napak nərsigə təgməy xu yərdin qiḳip ketinglar;
Uning otturisidin qiḳip ketinglar;
Pərwərdigarning muḳəddəs ḳaqa-ḳuqilirini kətürgüqilər, əzünglarni pak tutunglar;□ ■
12 Qünki silər aldirioɣan peti əməs,
Patiparaḳ ḳaqḳan peti əməs qiḳip ketisilər;
Qünki Pərwərdigar aldinglarda mangidu,
Israilning Hudasi arḳa muḥapizətqinglar bolidu.

Pərwərdigarning ḳulining ḳurbanliḳi — əlümi, dəpnə ḳilinixi ḥəm tirildürülüxi

13 « — Kərünglarki, Mening ḳulum danaliḳ bilən ix kəridu,
U *aləm aldida* kətürülidu, yuḳiri orunoɣa qiḳirilidu, naḥayiti aliy orunoɣa erixtürülidu.□ ■

14 Lekin nuroɣun kixilər seni kərüp, intayin ḥəyran ḳelixidu,
— Qünki uning qirayi baxḳa ḥərḳandiḳiningkidin kəp zəhimləngən,
Ḳulning ḳiyapiti xu dərijidə buzuwetilgənki, uningda ḥətta adəm siyaḳimu ḳalmioɣan!□ ■
15 U xu yol bilən nuroɣun əllərning üstigə *ḳan* qaqidu.

■ **52:7** Naḥ. 2:1; Rim. 10:15 □ **52:8 «… Pərwərdigar Zionni elip ḳaytḳanda…»** — demək, Pərwərdigar Zionni (Əz həlḳini) əslidiki jayioɣa ḳayturidu. Baxḳa ikki hil tərjimisi: «Pərwərdigar Zionni əsligə kəltürginidə…», «Pərwərdigar Zionoɣa ḳaytḳanda…». Əməliyəttə bular bir gəp — «Zək.» 1:16ni kərüng. □ **52:10 «Pərwərdigar əllərning ḥəmmisining aldida Əz muḳəddəs Bilikini eqip ayan ḳiloɣan»** — demək, Huda karamət ix ḳilixḳa təyyar turux üqün «yəngni türgən»! **«Yər-zeminning barliḳ qət-yaḳiliri Hudayimizning nijat-ḳutuluxini kəridu»** — muxu yərdə «kərüx» bəlkim kəzi bilən kərüxni ḥəm əz bexidin ətküzüxnimu bildüridu. ■ **52:10** Zəb. 98:1-2; Luḳa 3:6 □ **52:11 «muḳəddəs ḳaqa-ḳuqilar»** — Hudaning ibadəthanisida ixlitilidu. Musa pəyoɣəmbərgə berilgən ḳanunoɣa asasən bu ḳaqa-ḳuqilarni pəḳət kaḥinlar wə ularning ḥəmjəmättikiliri (pak ḥaləttə bolsa) kətürsə bolidu; biraḳ 1-ayətkə ḳarioɣanda, Hudaning barliḳ həlḳining muxu imtiyazi bar. ■ **52:11** 2Kor. 6:17; Wəḥ. 18:4 □ **52:13 «— Kərünglarki, Mening ḳulum danaliḳ bilən ix kəridu,..»** — «Pərwərdigarning ḳuli» tooɣruluḳ «ḳul küyləngən nahxa» degən ataḳliḳ tət xeir bar. Bu «nahxilar» 42:1-9-ayət, 49:1-13-ayət, 50:4-11-ayət ḥəm 52:13-53:12-ayətkiqə dawam ḳilidu. «Kərünglarki… Mening ḳulum…» degən səzlər əng ahirḳi «ḳul küyləngən nahxa»ning baxlinixidur. Muxu əng ahirḳi «nahxa» ilgiriki nahxilarning sirlirini yexip beridu. ■ **52:13** Yəx. 11:2, 3; Əf. 1:20, 21: Fil. 2:9-11 □ **52:14 «Lekin nuroɣun kixilər seni kərüp, intayin ḥəyran ḳelixidu»** — «seni» xubḥisizki «Pərwərdigarning ḳuli»ni kərsitidu. ■ **52:14** Yəx. 53:3

Ḥətta xaḥ-padixaḥlarmu uning karamitidin aoɣzini tutupla ḳalidu;
Qünki əzlirigə əzəldin eytilmioɣanni ular kərələydu,
Ular əzəldin anglap baḳmioɣanni qüxinələydu.□ ■

53

Dawami

1 Bizning həwirimizgə kimmu ixəngən?
Ḥəm «Pərwərdigarning Biliki» boloɣuqi kimgimu ayan ḳilinoɣan?□ ■
2 U bolsa *Pərwərdigarning* aldida huddi yumran maysidək,
Yaki huddi ḳaoɣjiraḳ tupraḳta tartḳan bir yiltizdək əsidu;
Uningda jəzbidarliḳ yaki ḥəywə yoḳ bolidu,
Biz uni kərginimizdə, uning bizni jəlb ḳiloɣudək təḳi-turḳimu yoḳ bolidu.□ ■
3 U kixilər təripidin kəmsitilidu, ular uningdin yiraḳlixidu;
U kəp dərd-ələmlik adəm bolup,
Uningoɣa azab-oḳubət yar bolidu;
Xuning bilən uningdin yüzlər ḳaqurulidu;
U kəmsitilidu, biz uni ḥeq nərsigə ərziməs dəp ḥesabliduḳ.□ ■
4 Biraḳ əməliyəttə bolsa,
U bizning ḳayoɣu-ḥəsritimizni kətürdi,
Azab-oḳubətlirimizni əz üstigə aldi.
Biz bolsaḳ, bu ixlarni u wabaoɣa uqrioɣanliḳidin,
Huda təripidin jazalinip uruloɣanliḳidin,

□ **52:15** **«U xu yol bilən nuroɣun əllərning üstigə ḳan qaqidu»** — Təwratta, Musa pəyoɣəmbər arḳilik qüxürülgən ḳanun boyiqə, ḳurbanlik ḳilinoɣan ḥaywanning ḳeni arḳilik, kixilərning gunaḥliri «yepilatti» yaki «yuyilatti». Gaḥida, buni ipadiləx üqün, kaḥinlar (ibadəthanida ḥaywanlarni ḳurbanlik ḳiloɣuqi məhsus hadimlar) ḳurbanliḳning ḳenini kixilərning üstigə qaqatti wə bu arḳilik kixilərning gunaḥliri yuyilatti. Biz tərjimidə qüxinixlik bolsun üqün «ḳan» degən səzni ḳoxtuḳ. Bular ibraniy tilida bir səz bilən, yəni «qaqidu» bilən ipadilinidu. Əmdi muxu yərdə zadi ḳandaḳ ḳurbanliḳning ḳenini «qaqidu»? Jawab keyinki ayətlərdə tepilidu. ■ **52:15** Mis. 24:6, 8; Rim. 15:21 □ **53:1** **«Bizning həwirimizgə kimmu ixəngən? Ḥəm «Pərwərdigarning Biliki» boloɣuqi kimgimu ayan ḳilinoɣan?»** — muxu ayəttin kərələymizki: — (1) «Pərwərdigarning Biliki» bir xəhs bolidu (2-, 3-ayətnimu kərüng). Təwəndiki 2-12-ayətlərgimu ḳarioɣanda, «Pərwərdigarning Biliki» bilən «Pərwərdigarning ḳuli» bir gəp. (2) Pərwərdigarning «ayan ḳilixi» yaki wəḥiysi bolmisa, ḥeqkim uni toniyalmaydu. ■ **53:1** Mis. 6:6; 15:6; Zəb. 98:1; Yəx. 51:5, 9, 10; Yḥ. 12:38; Rim. 10:16 □ **53:2** **«U ... huddi ḳaoɣjiraḳ tupraḳta tartḳan bir yiltizdək əsidu; uningda jəzbidarliḳ yaki ḥəywə yoḳ bolidu, biz uni kərginimizdə, uning bizni jəlb ḳiloɣudək təḳi-turḳimu yoḳ bolidu»** — «Pərwərdigarning ḳuli»ning tuoɣuluxi ḥəm uning əsüp yetilixi gərqə məjizə bolsimu, ḥeqkim uning «Pərwərdigarning Biliki» ikənlikini bilməy, uningoɣa pisənt ḳilmaydu. Əməliyəttə maysa wə yiltizlar ḳandaḳmu ḳaoɣjiraḳ yərdin ünüp qiḳsun?! ■ **53:2** Ayup 8:11 □ **53:3** **«U kixilər təripidin kəmsitilidu, ular uningdin yiraḳlixidu,...»** — kixilər: — «Kelip qiḳixi, turmuxi wə turḳi jəhəttin muxundaḳ addiy adəm ḳandaḳmu «Pərwərdigarning Biliki» bolidu?» dəp oylixi mumkin. ■ **53:3** Zəb. 22:6-8; Yəx. 49:7; 52:14; Mar. 9:12

Xundakla kiyin-kistakka elinoganlikidin dəp kariduk!□ ■
5 Lekin u bizning asiyliklirimiz tüpəylidin yarilandi,
Bizning gunahlirimiz üqün zəhimləndi;
Uning jazalinix bədiligə, biz aram-hatirjəmlik taptuk,
Həm kamqidin bolоgan yariliri arkilik biz xipamu taptuk. □ ■
6 Həmmimiz huddi koylardək yoldin ezip,
Hərbirimiz əzimiz halioган yoloга mangoganiduk;
Birak Pərwərdigar həmmimizning kəbihlikini uning üstigə yioip yüklidi.■
7 U kiynilip, azab qəkkən bolsimu eoiz aqmidi;
U huddi booquzlaxka yetilәp mengiloган pakландək booquzlaxka elip mengildi,
Xundakla yung kirkioquqilar aldida koy ün-tinsiz yatkandək, u zadila eoiz aqmidi.
□ ■
8 U kamap koyulup, hək soraktin məhrum bolup elip ketildi,
Əmdi uning əwladini kimmu bayan kilalisun?!
Qünki u tiriklərning zeminidin elip ketildi,
Mening həlkimning asiyliki üqün u waba bilən uruldi.□ ■
9 Kixilər uni rəzillər bilən ortak bir gərgə bekitkən bolsimu,
Lekin u əlümidə bir bay bilən billə boldi,
Qünki u heqkaqan zorawanlik kilip bakmioган,
Uning aoizidin birər eoizmu hiylə-mikirlik səz tepilmas.□ ■
10 Birak uni ezixni layik kərgən Pərwərdigardur;
U uni azabka qəmüldürgüzdi.
Gərqə u əz jenini gunahni yuyidioган kurbanlik kiloган bolsimu,
Lekin u əzining uruk-əwladlirini qokum kərüp turidu,
Xundakla uning kəridioган künliri uzartilidu;

□ **53:4 «Birak əməliyəttə bolsa, u bizning kayoqu-həsritimizni kətürdi, azab-okubətlirimizni əz üstigə aldi. Biz bolsak, bu ixlarni u ...Huda təripidin jazalinip uruloganlikidin, xundakla kiyin-kistakka elinoganlikidin dəp kariduk!»** — bu bexarəttə peillar kəpinqə «ətkən zaman xəklidə» yeziloganliki okurmənlər üqün bir az oqəlitə tüyuluxi mumkin. Bu bexarətlər bolsa, kəlgüsi, yəni tehi yüz bərmigən ixlarni aldin eytkan bolsa, nemixka «ətkən zaman xəklidə» ipadilinidu? Ixinimizki, Həmmigə Kadir Hudayimiz aldida, kəlgüsidiki, yəni tehi yüz bərmigən ixlar huddi burunki yaki bügünki ixlaroга ohxaxla roxən həm enik turidu, əlwəttə. Bu bexarətlərdə, Yəxaya pəyoəmbər Mukəddəs Rohning kabiliyiti bilən kəlgüsidiki məlum bir zamanda bolup ətkinidəkla, bexarət berilgən ixlarni, alliburun yüz berip boloган ixlarni kərgəndək enik kəridu. Peilning «ətkən zaman xəkli»ni ixlitixning əhmiyiti xuni ispatlayduki, Hudaning nəziridiki «Əzining kuli»ning ölümi, əlmisaktin buyanki əng əhmiyətlik, əng muhim wə əng uluoq ix, xundakla mənggülük bir pakit. ■ **53:4** Mat. 8:17 □ **53:5 «Uning jazalinix bədiligə, biz aram-hatirjəmlik taptuk» —** ibraniy tilda «bizgə aram-hatirjəmlik yətküzgüqi jaza uning bexioга qüxti». ■ **53:5** Rim. 4:25; 1Kor. 15:3; 1Pet. 2:24 ■ **53:6** 1Pet. 2:25 □ **53:7 «U kiynilip, azab qəkkən bolsimu eoiz aqmidi» —** baxka birhil tərjimisi: «U kiynaldi, birak əzini təwən tutup aoizini aqmidi». **«U huddi booquzlaxka yetilәp mengiloган pakландək booquzlaxka elip mengildi, xundakla yung kirkioquqilar aldida koy ün-tinsiz yatkandək, u zadila eoiz aqmidi» —** muxu pakланlar wə koylar nemə ixning əz aldida turidioганlikini bilməydu, əlwəttə; birak kul bilidu həm pütün wujudi həm ihtiyari bilən əzini Pərwərdigarning halioqini xu dəp uni kobul kilip, əzini pida kilidu. ■ **53:7** Mat. 26:63; 27:12,14; Mar. 14:61; 15:5; Ros. 8:32 □ **53:8 «U kamap koyulup, hək soraktin məhrum bolup elip ketildi» —** baxka bir-ikki hil tərjimisi bar: — «U kamap koyulup, soraкka tartilix bilən elip ketildi» yaki «U rəhimsizlik bilən, heq soraкka tartilmayla elip ketildi», yaki «U har kilinoганda, u (adil) sot kilinix hokukidin məhrum boldi». **«Əmdi uning əwladini kimmu bayan kilalisun?!»** — baxka birhil tərjimisi: «Əzining dəwridikilər bolsa, (ular arisida) kim (bu ixlaroга) ətiwarlidi». ■ **53:8** Zəb. 22:30; Yəx. 53:10 □ **53:9 «u ölümidə ...» —** ibraniy tilida muxu yərdiki «ölümi» degən səz, «köplük xəklidə», «ölümliri» dəp elinoган; bu səz «kul»ning ölümining dəhxətlik boloганlikini, xundakla uning ölümining əhmiyitining kəp tərəplimilik boloганlikini kərsətsə kerək. **«U ölümidə bir bay bilən billə boldi»** — muxu bexarətning əməlgə axuruluxi, Injil «Mat.» 27:57-ayəttin yaki «Yuh.» 19:38-ayəttin enik tepilidu. ■ **53:9** 1Pet. 2:22; Mat. 27:57-60

Wə Pərwərdigarning kəngli səyünidiɵlan ixlar uning ilkidə bolup, rawaj tepip
əməlgə axurulidu.□ ■
11 U əzi tartkan japaning mewisini kərüp məmnun bolidu;
Ḥəkkaniy boloɵuqi Mening kulum əzining bilimliri bilən nuroɵun kixilərgə
ḥəkkaniylikni yətküzidu.
Qünki u ularning kəbiḥliklirini əzigə yükliwalidu.□ ■
12 Bu ixliri üqün Mən xu «nuroɵun kixilər»ni uningoɵa ḥədiyə kilip nesiwisi kilimən,
Xuning bilən u əzi küqlüklərni oɵənimət süpitidə üləxtürüp beridiɵlan bolidu;
Qünki u ta əlüxkə kədər «*xarab ḥədiyə*»ni təkkəndək, əz jenini tutup bərdi,
Xundakla əzining asiylik kiloɵuqilarning katarida sanilixioɵa yol koydi.
Xuning bilən u nuroɵun kixilərning gunaḥini əz üstigə aldi,
Əzini asiylik kiloɵuqilarning ornioɵa koyup ular üqün dua kildi».□ ■

54

Pərwərdigarning kulining əjirining birinqi nətijisi •••• Zionning Hudaning ətrapioɵa yioɵilip uning bilən inaklixixi

1 — Təntənə kil, i pərzənt kərmigən tuoɵmas ayal!
Nahxilarni yangrat, xadlinip towla, i toloɵak tutup bakimioɵan ayal!
— Qünki oɵerib ayalning baliliri eri bar ayalningkidin kəptur! — dəydu Pərwərdigar,
—□ ■
2 Qediringning ornini kengəytip,

□ **53:10 «Gərqə u əz jenini gunaḥni yuyidiɵlan kurbanlik kiloɵan bolsimu,...»** — yənə birhil tərjimisi: — «Gərqə u (Huda) uning jenini gunaḥni yuyidiɵlan kurbanlik kiloɵan bolsimu,...» Muxu ayəttiki «gunaḥni yuyidiɵlan kurbanlik» (ibraniy tilida «axam» deyilidu), Musa pəyoɵəmbərgə qüxürülgən Təwrat 3-kisim, yəni «kurbanliknamə» süpitidə boloɵan «Lawiylar» degən kitabta, muxu hil kurbanlik «adəm bilən Huda»ni ḥəmdə «adəm bilən adəm»ni inaklaxturidiɵlan, yəni «itaətsizlik kurbanliki» dəp ataloɵan («Lawiylar», 5-babni kərüng). **«uning kəridiɵlan künliri uzartilidu»** — Pərwərdigarning kuli 8-ayətkə asasən pərzəntsiz «əwladi yok» ḥalda əldi. Birak muxu bayanlaroɵa asasən u ḥazir ḥayat ḥəmdə uning bir ailisi bolidu. Ular kim? Awwalki babtiki 15-ayəttə «kan qeqiloɵan» nuroɵun «yat əllər», yəni təwəndiki 11- ḥəm 12-ayəttiki əzigə ixəngən, «ḥəkkaniylik yətküzülgən» «nuroɵun kixilər» bolmay kim bolsun? U əlgən bolsa, muxu ix əlümdin tirilgəndin keyin boluxi kerək; demək, Pərwərdigarning kuli əlümdin tirilidu. **«Pərwərdigarning kəngli səyünidiɵlan ixlar uning ilkidə bolup, ... əməlgə axurulidu»** — muxu bayanoɵa asasən, kul əlümdin tirilgəndin keyin Huda uning koliɵa aləmdiki barlik ixlarni tapxuridu. ■ **53:10** Zəb. 22:30; Yəx. 53:8; Yəx. 8:18: Zəb. 89:26-29; Mat. 1:1; Yḥ. 12:24; Rim. 5:18, 19; 1Pet. 2:9 □ **53:11 «Ḥəkkaniy boloɵuqi Mening kulum əzining bilimliri bilən nuroɵun kixilərgə ḥəkkaniylikni yətküzidu» —** muxu yərdiki «nuroɵun kixilər» uningoɵa ixinidiɵlan məmin bəndilər, yəni uning (10-ayəttiki) «uruk-əwladi» bolidu. «Nuroɵun kixilər» deyilgini «ḥəmmə adəm» degənlik əməs, əlwəttə. ■ **53:11** Ibr.12:2; Rim.5:18, 19 □ **53:12 «Bu ixliri üqün Mən xu «nuroɵun kixilər»ni uningoɵa ḥədiyə kilip nesiwisi kilimən» —** «nuroɵun kixilər» əzining ailisi (10-ayəttki) «uruk-əwladi», Huda uningoɵa bərgən «roḥiy pərzəntliri», «əzining adəmliri»dur. **«Xuning bilən u əzi küqlüklərni oɵənimət süpitidə üləxtürüp beridiɵlan bolidu»** — muxu «küqlüklər» bəlkim 52-bab, 15-ayəttiki «xaḥ-padixaḥlar» katarliklarni kərsitixi mumkin. Demək, Pərwərdigarning kuli «Padixaḥlarning Padixaḥi», Xaḥinxaḥ bolidu. **«U ta əlüxkə kədər «xarab ḥədiyə»ni təkkəndək, əz jenini tutup bərdi»** — Musa pəyoɵəmbər arkilik Israiloɵa berilgən «kurbanlik tüzümi»də, pütünləy Hudaoɵa atap kəydürülidiɵlan «kəydürmə kurbanlik» üstigə «xarab ḥədiyə» təkülidu; bu «kurbanlikning tolukliмisi» dəp karilidu. **«asiylik kiloɵuqilarning katarida sanaldi»** — bəlkim ikki mənisi təng boluxi mumkin; (1) əzini asiylaroɵa wəkil kilip ular üqün jaza tartti; (2) əzi «jinayətqi» dəp karaldi (ibraniy tilida «asiylik kiloɵuqilar» ḥəm «jinayətqilər» bir səz). ■ **53:12** Mar. 15:28; Luka 22:37; 23:34; Ros. 28:18; Kol. 2:15; Mat. 20:28 □ **54:1 «oɵerib ayalning balilir» —** xübḥisizki, ««Pərwərdigarning kuli»ning uruk-əwladi» degənlik bilən barawərdur. Qünki muxu balilarni oɵerib ayal əzi tuoɵmioɵan. Muxu babtiki barlik bərikətlər yənə xübḥisizki, kulning japalik əjiridin kəlgən nətijidur. Kulning «birinqi wəzipisi» «Yakupni Hudaoɵa yioɵip kayturux»tur. Muxu babtiki tema dəl xudur. ■ **54:1** Gal. 4:27

Turaloquliringning etiklirini ular yaysun;
Küqüngni ḥeq ayimay qedir taniliringni uzartḳin,
Ḳozuḳliringni qingaytḳin;□
3 Qünki sən ong wə sol tərəpkə kengiyisən;
Sening əwlading baxḳa əllərni igələydu;
Ular oqerib xəḥərlərni aḥalilik ḳilidu.
4 Ḳorḳma, qünki sən ḥeq hijalättə bolmaysən,
Ḥeq uyatḳa ḳaldurulmaysən,
Qünki yərgə ḥeq ḳaritilip ḳalmaysən,
Qünki yaxliḳingdiki hijilqanliḳni untuysən,
Tulluḳungning aḥanitini ḥeq esinggə kältürəlməysən.
5 Qünki seni yaritip Xəkilländürgüqing bolsa sening ering,
Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar Uning nami;
Ḥəmjəmət-Ḳutḳuzoquqing bolsa Israildiki Muḳəddəs Boloquqi,
U barliḳ yər-zeminning Hudasi dəp atilidu.
6 Qünki Pərwərdigar seni qaḳirdi,
— Huddi eri əzidin waz kəqkən, köngli sunuḳ bir ayaldək,
Yaxliḳida yatliḳ bolup andin taxliwetilgən bir ayalni qaḳiroqandək qaḳirdi» — dəydu sening Hudaying;□
7 Mən bir dəḳiḳə səndin ayrilip kättim,
Biraḳ zor köyümqanliḳ bilən seni yenimoqa yioqimən;
8 Oqəzipimning texixi bilən Mən bir dəḳiḳila yüzümni səndin yoxurup ḳoydum;
Biraḳ mənggülük meḥir-muḥəbbitim bilən sanga köyümqanliḳ kərsitimən» — dəydu Ḥəmjəmət-Ḳutḳuzoquqing Pərwərdigar.
9 Muxu ixlar huddi Nuḥ *pəyoqəmbər* dəwridiki topan suliridək bolidu —
Mən Nuḥ dəwridiki sular ikkinqi yər yüzini besip ətməydu dəp ḳəsəm iqkinimdək, —
Mən xundaḳ ḳəsəm iqkənmənki,
Səndin ikkinqi oqəzəplənməymən,
Sanga ikkinqi tənbiḥ bərməymən.■
10 Qünki taoqlar yoḳilidu,
Dənglərmu yətkilip ketidu,
Biraḳ meḥir-muḥəbbitim səndin ḥərgiz kətməydu,
Sanga aram-hatirjəmlik bərgən əḥdəmmu səndin neri bolmaydu»
— dəydu sanga köyümqanliḳ ḳiloquqi Pərwərdigar.

Yengi Yerusalemning parlaḳ keləqiki

11 I har boloqan, boranda uyan-buyan qayḳaloqan, ḥeq təsəlli ḳilinmioqan *ḳiz*,
Mana, Mən taxliringni rəngdar semont lay bilən ḳirlaymən,
Kək yaḳutlar bilən ulungni salimən;
12 Parḳiraḳ munarliringni ləəllərdin,
Dərwaziliringni qaḳnaḳ yaḳutlardin,

□ **54:2 «turaloquliringning etiklirini ular yaysun»** — «ular» bəlkim ḳaytip kəlgən «oqerib ayalning baliliri» (1-ayət). □ **54:6 «Huda seni ... huddi eri əzidin waz kəqkən, köngli sunuḳ bir ayaldək, yaxliḳida yatliḳ bolup andin taxliwetilgən bir ayalni qaḳiroqandək qaḳirdi»** — degən sözlər muxu yərdə muḥim. Israil: «Huda meni taxlap kətti» degən tuyoquda bolidu. Əməliyättə bolsa Huda adil boloqanliḳi üqün ulardin ayrilip kətti; ularning Hudadin yüz ərüxi bilən Huda ulardin «ajrixip kətkən». Bu ixlar 50-bab, 1-3-ayättə tiloqa elinoqan. Biraḳ muxu yərdə Huda Əz xəpḳitini kərsitip bu ixlarni tiloqa almaydu; U pəḳətla 8-, 9-ayättə: — «Mən (səndin oqəzəplinip) bir dəḳiḳə səndin ayrilip kättim» — dəydu. ■ **54:9** Yar. 9:11

Barlik sepilliringni jawahiratlardin kilip yasaymən.□
13 Sening baliliringning həmmisi Pərwərdigar təripidin əgitilidu;
Baliliringning aram-hatirjəmliki zor bolidu!■
14 Sən həkkaniylik bilən tiklinisən;
Sən zulumdin yirak,
(Qünki sən heq korkmaysən)
Wəhxəttinmu yirak turoquqi bolisən,
Qünki u sanga heq yekinlaxmaydu.
15 Mana, birərsi haman yioqilip sanga hujum kilsa,
(Birak bu ix Mening ihtiyarimda boloqan əməs),
Kimki yioqilip sanga hujum kilsa sening səwəbingdin yikilidu.
16 Mana, kəmür otini yəlpütüp,
Özigə muwapik bir koralni yasioquqi təmürqini Mən yaratkanmən,
Həm har kilix üqün halak kiloquqinimu Mən yaratkanmən;□
17 Sanga karxi yasaloqan heqkandak koral karoqa kəlməydu;
Sanga ərz-xikayət kiloquqi hərbir tilni sən mat kilisən.
Mana xular Pərwərdigarning kullirining alidioqan mirasidur!
Ularning həkkaniyliki bolsa məndindur! □

55

Pərwərdigarning kulining əjirining ikkinqi nətijisi •••• Uning dunyaoqa sunoqan yengi hayatka igə boluxka təklipi

1 Hoy! Barlik ussap kətkənlər,
Suoqa kelinglar!
Puli yoklar, kelinglar, ax-nan setiwelip yənglar;
Mana kelinglar, nə pul nə bədəl təliməyla xarab həm süt setiwelinglar;□ ■
2 Nemixka həkikiy ax-nan bolmaydioqan nərsigə pul həjləysilər?
Əjiringlarni adəmni heq kanaətləndürməydioqan nərsilər üqün sərp kilisilər?
Gepimni kəngül koyup anglanglar, yahxisidin yənglar,

□ **54:12 «Parkirak munarliringni ləəllərdin, ... barlik sepilliringni jawahiratlardin kilip yasaymən»** — kona dəwrlərdə bəzi xəhərlərdiki sepilda munarlaroqa aptapning əksi qüxidioqan tax əynəklər ornitilip, «kuyaxlar» dəp atilatti. Muxu yərdə biz «parkirak munarlar» dəp tərjimə kilduk. ■ **54:13** Yh. 6:45 □ **54:16 «Mana, kəmür otini yəlpütüp, özigə muwapik bir koralni yasioquqi təmürqini Mən yaratkanmən, həm har kilix üqün halak kiloquqinimu Mən yaratkanmən»** — demək, Mən bolmisam muxu korallar həm ixlətməkqi boloquqilar bolmaytti; ularning həmmisi Mening kolumda, Mən bilən dost bolsang ularning wəhimiliri nemə hesablinatti? 17-ayətnimu kərüng. □ **54:17 «Mana xular Pərwərdigarning kullirining alidioqan mirasidur!»** — muxu ayətkiqə Yəxaya «Pərwərdigarning kuli»ni pəkət birlik xəklidə tiloqa aldi. Birak «yengi Yerusalem»da «Pərwərdigarning kulliri» bar — yəni «Pərwərdigarning kuli»ning uruk-əwladi, u gunahlirini kətürüp kutkuzoqan «həkkaniylik yətküzgən»liri bar. Ular hazir bəlkim «Pərwərdigarning kuli»oqa ohxax pəzilətlik, güzəl muhəbbətlik harakterida bolup, xundakla uningoqa ohxax Hudaoqa toluk ibadətlik hizmət kilidu. □ **55:1 «Suoqa kelinglar!»** — ibraniy tilida «su» kəplük xəklidə bolup («sularoqa kelinglar!»), suning kəplükini bildüridu. **«Puli yoklar, kelinglar, ax-nan setiwelip yənglar; mana kelinglar, nə pul nə bədəl təliməyla xarab həm süt setiwelinglar!»** — Huda Yəxaya arkilik koqidiki satarməndək pütün dunyaoqa səz kilidu. Birak u heqkandak gəp satmaydu, əlwəttə. Əmdi Hudaning muxu iltipatioqa pul bilən erixkili bolmisa, uningoqa kandak bahada erixkili bolidu? Jawab dəl 3-ayəttə deyilidu: — u bolsa pəkətla adəmning Hudaoqa kulak selixtiki dikkitidin ibarət. Qünki 53-babta kərginimizdək, Hudaning mehir-xəpkiti bilən Pərwərdigarning kuli barlik insan üqün kurban bolup bədəl töləydu. ■ **55:1** Yh. 7:37,38

Kənglünglar molqiliqtin qanaətlinidu;□
3 Manga qulaq selinglar, yenimoqa kelinglar;
Anglanglar, jeninglar ḥayatqa erixidu;
Wə Mən silər üqün mənggülük bir əḥdə tüzüp berimən: —
Xu əḥdə — Dawutqa wədə qilinoqan meḥir-xəpqətlərdur!□ ■
4 Mana, Mən uni əl-yurtlaroqa guwaḥqi süpitidə,
Əl-yurtlaroqa yetəkqi ḥəm sərkərdə süpitidə təqdim qildim —□
5 — «Mana, sən əzünggə yat bir əlni qaqirisən,
Seni bilmigən bir əl yeningoqa yügürüp kelidu;
Səwəbi bolsa Pərwərdigar Hudaying, Israildiki Muqəddəs Boloquqining Əzidur;
Qünki U seni uluoqlap sanga güzəllik-julaliqni yar qildi».□
6 — Izdənglar Pərwərdigarni, U Əzini tapquzmaqqi boloqan pəyttə;
U yeqin turoqan waqtida uningoqa nida qilinglar!
7 Rəzil adəm əz yolini,
Naḥəq adəm əz oy-hiyallirini taxlisun,
Pərwərdigarning yenioqa qaytip kəlsun,
U uningoqa rəḥimdillik kərsitidu;
Hudayimizning yenioqa qaytip kəlsun,
U zor kəqürüm qilidu.
8 Qünki Mening oylioqanlirim silərning oylioqanliringlar əməs,
Mening yollirim bolsa silərning yolliringlar əməstur;
9 Qünki asman yərdin qanqə yuqiri boloqinidək,
Mana Əz yollirim silərning yolliringlardin,
Mening oylioqanlirim silərning oylioqanliringlardin xunqə yuqiridur.
10 Yamoqur ḥəm qar asmandin qüxüp,
Yər yüzini suoqirip uni kəkərtip, qeqəklitip,
Terioquqioqa uruqni, yegüqigə ax-nanni təminligüqə qaytmaydioqandək,
11 Mana Mening aoqzimdin qiqqan səz-kalamim xundaqtur;
Əz kənglümdikini əməlgə axurmioquqə,
Uni əwətix məqsitimgə toluq yətmigüqə,
U Əzümgə bikardin-bikar qaytmaydu.□
12 Qünki silər xad-huram ḥalda qiqisilər;
Aram-hatirjəmliktə yetəklinip qiqisilər;

□ **55:2** **«Nemixqa ḥəqiqiy ax-nan bolmaydioqan nərsigə pul həjləysilər? Əjiringlarni adəmni ḥeq qanaətləndürməydioqan nərsilər üqün sərp qilisilər?»** — oqurmənlərning esidə bolux kerəkki, 44-bab, 20-ayəttə, Huda Əzini tonumioqanlar tooqruluq «uning yegini küllərdur!» degənidi. **«Kənglünglar molqiliqtin qanaətlinidu»** — ibraniy tilida «jeninglar molqiliqtin qanaətlinidu». □ **55:3** **«Mən Dawutqa wədə qiloqan meḥir-xəpqətlər»** — muxu səzlər «Zəbur» 18-küy ḥəm 89-küydin elinoqan. Huda xu küylərdə Dawut pəyoqəmbərgə ikki wədini bərgən: (1) Dawutning bir əwladi uning təhtidə mənggü olturidu. (2) muxu əwladi pəqət Israiloqila əməs, bəlki jaḥandiki barliq əl-yurtlar üstidin ḥəkümranliq qilidu. Təwəndiki 4-ayəttə muxu kixi dəl «Pərwərdigarning quli» ikənliki enik kərünidu; uning xapaiti bilən muxu bərikətlər «nə bədəl nə pul təliməyla» wujudqa qikidu. ■ **55:3** Ros. 13:34 □ **55:4** **«Mana, Mən uni ... yetəkqi ḥəm sərkərdə süpitidə təqdim qildim»** — bu ayəttiki «uni» — Muxu yərdə yənə «Dawutqa wədə qilinoqan meḥir-xəpqətlər» boloqan «Pərwərdigarning quli»ni kərsitidu (42:6, 49:6-8ni kərüng). Xuningdək 5-ayəttiki «sən» degən səzmu xübḥisizki, «Pərwərdigarning quli»ni kərsitidu. □ **55:5** **«Mana, sən əzünggə yat bir əlni qaqirisən, seni bilmigən bir əl yeningoqa yügürüp kelidu... Qünki U seni uluoqlap sanga güzəllik-julaliqni yar qildi»** — muxu ayəttə «sən» yənə «Pərwərdigarning əz quli»ni kərsitidu, səzlər uningoqa eytilidu. □ **55:11** **«Mening aoqzimdin qiqqan səz-kalamim ... uni əwətix məqsitimgə toluq yətmigüqə, ... Əzümgə bikardin-bikar qaytmaydu.»** — muxu səzlər 6-10-ayətlər bilən toluq baoqlinidu. Hudaning oyliri gunaḥkar insanningkidin xunqə yuqiri bolsimu, Hudaning küqlük səzi towa qiloqan adəmni kətürüp Əzigə ḥəmraḥliqqa igə qilidu; xuning bilən ular Hudaning oylirini ḥəm yollirini qüxinixkə baxlap, Hudaning sirlirida uning bilən ortaq bolux imtiyazioqa erixtürülidu.

Taoɣlar ḥəm dənglər silərning aldinglarda nahxa yangritidu,
Dalalardiki barliḳ dəl-dərəhlər qawak qelixip təntənə ḳilidu;□ ■
13 Yantaḳliḳning ornida ḳarioɣay,
Jioɣanliḳning ornida hadas dərihi əsidu;
Muxular bolsa Pərwərdigaroɣa bir nam kəltüridu,
Mənggügə üzülməs karamət bolidu. □

56

«Yəxaya» 3-ḳismi •••• Ahirḳi zamanlarni, təltəküs nijatliḳni kütüx •••• Rəbkə təxna boloɣanlarni rioɣbətləndürüx

1 Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
Adalət ḥəm ḥidayəttə qing turunglar,
Ḥəḳḳaniyliḳni yürgüziweringlar;
Qünki Mening nijatim yeḳinlaxti,
Ḥəḳḳaniyliḳim ayan ḳilinay dəwatidu,□
2 Muxularni ḳiloɣuqi kixi,
Muxularda qing turoɣuqi insan balisi —
Xabat künini buloɣimay pak-muḳəddəs saḳlioɣuqi,
Ḳolini ḥərḳandaḳ rəzilliktin tartḳuqi kixi nemidegən bəhtliktur!□
3 Əzini Pərwərdigaroɣa baoɣlioɣan yat yurtluḳ adəm: — «Pərwərdigar qoḳum meni əz həlḳidin ayriwetidu!»,
Yaki aoɣwat boloɣan kixi: — «Mana, ḳaḳxal bir dərəhmən!» degüqi bolmisun.□
4 Qünki Pərwərdigar: — Mən Əz «xabat künlirim»ni saḳlaydioɣan,
Kənglümdiki ixlarni tallioɣan,
Əḥdəmdə qing turidioɣan aoɣwatlaroɣa mundaḳ dəymənki: —
5 Mən ularoɣa Əz əyümdə,
Yəni Əz tamlirim iqidə orun ḥəm nam-ataḳ ata ḳilimən;
Muxu nam-ataḳ ooɣul-ḳizliri barlarningkidin əwzəldur;

□ **55:12 «Qünki silər xad-huram ḥalda qiḳisilər...»** — ular zadi nədin qiḳidu? Ahirḳi zamanlarda, bəlkim Hudaning yolida mangoɣanlar Zionoɣa ḳarap əz yurtliridin qiḳidioɣanliḳini kərsitidu; birak xu arilikta, ḥərbir towa ḳilmaḳqi boloɣan adəmning bir «qiḳixi» boluxi kerək; əzining tallioɣan yolliridin, gunaḥliridin, xəhsiyətqilikidin, təkəbburluḳidin, barliḳ ən'əniwiy kəzḳaraxliridin Hudaning yengiliḳioɣa ḥəm qaḳirikioɣa ḳarap «qiḳixi» kerək. Əmdi muxu yol japaliḳ ḥəm «hətərlik» boloɣini bilən u bəribir yənila jaḥan-aləmdiki əng xad-huram ḥəm əḥmiyətlik yoldur. ■ **55:12** 1Tar. 16:33 □ **55:13 «Yantaḳliḳning ornida ḳarioɣay, jioɣanliḳning ornida hadas dərihi əsidu»** — demisəkmu, ikki hil dərəh (ḳarioɣay wə hadas) «daim yexil turidioɣan» dərəhlərdur. □ **56:1 «Adalət ḥəm ḥidayət»** — (ibraniy tilida birla səz bilən ipadilinidu) — Muxu yərdə Musa pəyoɣəmbərgə berilgən muḳəddəs ḳanun-pərmanlarning barliḳ tələplirini kərsitidu. □ **56:2 «Xabat küni»** — ibraniy tilida ḥəm «yəttinqi» ḥəm «tohtitix» degən mənidə. Huda Musa pəyoɣəmbər arḳiliḳ Israiloɣa «yəttinqi küni»də, yənə xənbə künidə əz xəhsiy ix-hizmitini tohtitip, əzining ḥərmitidə dəm elixni buyruoɣan. Əlwəttə, mundaḳ ḳilix ḥərḳandaḳ bir millətning, bolupmu Israillardək dehḳanqiliḳ bilən xuoɣullinidioɣan millətning ḥəḳiḳiy iman-ixənqi bar-yokluḳini ispatlaydioɣan ixtur. Məyli sodigər yaki dehḳan bolsun: — «Xənbə künidə ixlisəm aloɣan paydam bəlkim altidin bir ḥəssə kəp bolar» — dəp oylixi mumkin. □ **56:3 «Yaki aoɣwat boloɣan kixi: — «Mana, ḳaḳxal bir dərəhmən!» degüqi bolmisun** — «aoɣwat» piqiwetilgən adəm. Kona jəmiyətlərdə ular padixaḥlarning yaki baylarning ḥərəmhanilirida ayal-kenizəklirini ḳooɣdax hizmitini ḳilatti. Muxu yərdə aoɣwatlar bəlkim barliḳ meyiplərgə, barliḳ orni pəslərgə, barliḳ kəzgə ilinmaydioɣan kixilərgə wəkillik ḳilixi mumkin.

Mən ularoŋa üzülməs, mənggülük namni berimən.□
6 Pərwərdigarning hizmitidə boluxķa,
Uning namioŋa seoŋinixķa,
Uning ķulliri boluxķa Pərwərdigaroŋa özini baoŋlioŋan,
Xabat künini buloŋimay pak-muķəddəs saķlioŋan,
Əhdəmni qing tutķan yat yurtluķning pərzəntlirini bolsa,
7 Ularnimu Öz muķəddəs teoŋimoŋa elip kelimən,
Mening duagaḥ boloŋan öyümdə ularni huxal ķilimən;
Ularning köydürmə ķurbanlikliri ḥəm təxəkkür ķurnanlikliri Mening ķurbangaḥim üstidə ķobul ķilinidu;
Qünki Mening öyüm «Barlik əl-yurtlar üqün dua ķilinidioŋan öy» dəp atilidu.■
8 Israildin tarķilip kətkən oŋeriblarni yioŋip ķayturidioŋan Rəb Pərwərdigar: —
Mən yənə uningoŋa baxķilarni,
Yəni yioŋilip boloŋanlaroŋa baxķilarnimu ķoxup yioŋimən! — dəydu.

Israildiki yetəkligüqilərgə boloŋan bir bexarət

9 — I dalalardiki barlik ḥaywanlar, kelip ozuķtin elinglar,
Ormanliķtiki barlik ḥaywanlar, kelinglar!□
10 *Israilning* kəzətqiliri ḥəmmisi ķarioŋu;
Ular ḥeq bilməydu;
Ḥəmmisi ķawaxni bilməydioŋan gaqa itlar,
Qüxəkəp yatidioŋan, uyķuoŋa amraķlar!
11 Muxu itlar bolsa nəpsi yaman, toyoŋanni bilməydu,
Ular bolsa *həlķimni* «bakķuqi»larmix tehi!
Ular yorutuluxni ḥeq bilməydu,
Ularning ḥəmmisi halioŋanqə yol tallap ķeyip kətkən,
Birsimu ķalmay ḥərbiri öz mənpəitini közləp yürgüqilər!□
12 Ular: «Ķeni, xarab kəltürimən,
Ḥaraķni ķanoŋuqə iqəyli;
Ətimu bolsa bügünkidək bolidu,
Tehimu molqilik bolidu yənə!» — dəweridu.

□ **56:5 «mən ularoŋa Öz öyümdə, yəni Öz tamlirim iqidə orun ḥəm nam-ataķ ata ķilimən»** — muxu ayəttiki «öyüm» bolsa, Hudaning muķəddəs ibadəthanisi. Əslidə Musa pəyoŋəmbərgə tapxuruloŋan ķanunoŋa asasən, aoŋwatlar wə meyiplar ibadəthanioŋa kirixkə bolmaytti; biraķ «Pərwərdigarning ķuli» ķiloŋan ixlardin keyin kirixkə bolidioŋan boloŋan; muxundaķ bolupla ķalmay, Huda ularoŋa «muķim orun»ni beridu, demək halisa mənggü turidioŋan bir jayni beridu. Əsliy ibraniyqə tekisttə «ķol wə nam-ataķ ata ķilimən» deyilgən. Biz uni «orun wə nam-ataķ ata ķilimən» dəp tərjimə ķilduķ. «Ķol» bizningqə «turuxķa ḥoķukluķ orun» degən mənidə ixlitilgən boluxi mumkin. Qünki Musa pəyoŋəmbərgə qüxürülgən ķanun boyiqə aoŋwatlarning muķəddəs qediroŋa yaki muķəddəs ibadəthanioŋa kirix ḥoķuķi yoķ idi («Ķan.» 23:1) «Orun ḥəm nam-ataķ ata ķilimən…» baxķa birhil tərjimisi «nam-əməl abidisi tikləymən,…». **«…ularoŋa… nam-ataķ ata ķilimən… muxu nam-ataķ ooŋul-ķizliri barlarningkidin əwzəldur; Mən ularoŋa üzülməs, mənggülük namni berimən»** — aoŋwatning pərzənt kərüxi mumkin əməs, əlwəttə. ■ **56:7** Mat. 21:13; Mar. 11:17; Luķa 19:46 □ **56:9 «I dalalardiki barlik ḥaywanlar, kelip ozuķtin elinglar, ormanliķtiki barlik ḥaywanlar, kelinglar!»** — Huda Özining jazalixidin əlgənlərning jəsətliri bilən ozuķlinixķa ḥaywanlarni təklip ķilidu. □ **56:11 «Muxu itlar bolsa nəpsi yaman, toyoŋanni bilməydu, ular bolsa həlķimni «bakķuqi»larmix tehi!»** — «bakķuqi» yaki «kəzətqi» (yetəkligüqi)ning ikki muḥim roli bar: — (1) kəzətqilik; yəni sirttin kelidioŋan həwp-hətər əḥwalidin həlķni agaḥlandurup taķabil turux qarisini tepix; (2) «bakķuqilik»; öz həlķigə köyünüp ularning əḥwalini obdan qüxinip həwər elixtur.

57

Ḳarangoḷuluḳta berilgən nur

1 Ḥəḳḳaniy adəm aləmdin ətidu,
Ḥeqkim buningoḷa kəngül bəlməydu;
Meḥriban adəmlər yioḷip elip ketilidu,
Birak ḥeqkim oylap qüxinəlməyduki,
Ḥəḳḳaniy adəmlər yaman künlərni kərmisun dəp yioḷip elip ketilidu.■
2 U bolsa aram-hatirjəmlik iqigə kiridu;
Yəni əzlirining durus yolida mangoḷan ḥərbir kixi,
Əz ornida yetip aram alidu. □

«Paḥixə ayal», uning «baliliri» ḥəm towa ḳiloḷan adəm

3 Birak sənlər, i jadugər ayalning baliliri,
Zinahor bilən paḥixə ayalning nəsli;
Buyaḳḳa yeḳin kelinglar;
4 Silər kimni mazak ḳiliwatisilər?
Yaki kimgə ḳarxi aoḷzinglarni kalqaytip,
Tilinglarni uzun qiḳirisilər?
Silər bolsanglar asiyliḳtin tərəlgən balilar,
Aldamqiliḳning nəsli əməsmusilər?
5 Ḥərbir qong dərəh astida,
Ḥərbir yexil dərəh astida xəḥwaniyliḳ bilən kəyüp kətküqi,
Kiqik balilarni jiloḷilaroḷa ḥəm hada taxlarning yeriḳlirioḷa elip soyoḷuqisilər!□
6 Eriḳtiki siliḳlanoḷan taxlar arisida sening nesiwəng bardur;
Xular, xularla sening təḳsimatingdur;
Xundak, sən ularoḷa atap «xarab ḥədiyəsi»ni ḳuyup,
Ularoḷa «axliḳ ḥədiyə»nimu sunup bərdingoḷu;
Əmdi muxularoḷa razi bolup Əzümni besiwalsam bolamti?□
7 Sən yuḳiri, egiz bir taoḷ üstidə orun-kərpə selip ḳoydung,

■ **57:1** Zəb. 12:1; Mik. 7:2 □ **57:2 «…durus yolida mangoḷan ḥərbir kixi, əz ornida yetip aram alidu»** — «əz ornida yetip aram alidu» degənning mənisi, «ornida səkratta yatḳan» yaki «gərdə yatḳan» degənlik bolsa kerək; məyli ḳaysi mənidə bolsun, asasiy mənisi, ular ölüxi bilənla ularning roḥi Hudaning aramioḷa kiridu. □ **57:5 «Ḥərbir yexil dərəh astida xəḥwaniyliḳ bilən kəyüp kətküqi, kiqik balilarni jiloḷilaroḷa ḥəm hada taxlarning yeriḳlirioḷa elip soyoḷuqisilər!»** — Ḳanaanda (Pələstində) butpərəslik intayin pəskəxlixip uqioḷa qikḳanidi: (1) Pələstinliklər «Baal» degən məbudḳa «Yərni munbət, ayallarni tuoḷumqan ḳilidu» dəp qoḳunoḷan. Muxu butni «ḥərikətkə kəltürüx üqün» ular dəl-dərəhlər (bolupmu daim yexil turidioḷan dərəhlər astida) xu məbudḳa «nəzir ḳilinoḷan» paḥixə ayallar bilən jinsiy munasiwət ətküzətti; (2) ular «ölümni baxḳuridioḷan» «Moloḳ» degən baxḳa bir məbudni «məmnun ḳilix» üqün, əz balilirini otḳa taxlaytti yaki ḳiliqlaytti. Yəxayaning muxu yərdə bu ikki ixni tiloḷa elixi, bularning pajiəlik maḥiyitini kərsətməkqi; ular bir buttin «balilarni sorap», andin ularni yənə bir butḳa atap soyidu. Birak muxu yərdə butpərəslik ḳilidioḷanlar Pələstindikilər əməs, bəlki «Pələstinliklərdin butpərəslikni əgəngən» Israillarning əzi. Ular əslidə əzlirini Misirdin ḳutḳuzoḷan Hudasioḷa «sadiḳ, wapadar ayal»dək boluxi kerək idi; birak buning ornida, ular «paḥixə ayal» ḥəm uning baliliri bolup kətkənidi. □ **57:6 «Eriḳtiki siliḳlanoḷan taxlar arisida sening nesiwəng bardur»** — muxuning mənisi bəlkim eriḳta yatḳan taxlar suning eritixi bilən bəzidə təbiiy ḥalda adəmzatning xəkligə kəlgən bolup, həlḳ təripidin əz butliri boluxḳa tallinidu. Yəxaya muxu yərdə «siliḳlanoḷan taxlar» degən səzni ixlitip qakqak ḳilidu. Bu ibraniy tilida «hələk» degən birla səz bilən ipadilinidu wə: «teyiloḷak, aldamqi, hətərlik», degən yənə bir mənanimu bildüridu. «Nesiwəng» ibraniy tilida «halak» degən səz bilən ipadilinidu. Musa pəyoḷəmbər əslidə Israiloḷa: «Pərwərdigar silərning nesiwənglardur» degən bolsimu, ular əzigə tegixlik boloḷan nesiwining («halak»ining) ornida bir «hələk»ni, yəni bir «aldamqi nərsə»ni tallioḷan. **«muxularoḷa razi bolup Əzümni besiwalsam bolamti?»** — demək, muxu ixlardin ətüp jazalimay ḳoyuxum ḥərgiz mumkin əməs.

Sən axu yərdimu ⱪurbanliⱪlarni ⱪilixⱪa qiⱪting.□
8 Ixiklərning kəynigə wə kəyni kexəklirigə «əslətmiliring»ni bekitip ⱪoydung,
Qünki sən Məndin ayrilding,
Sən yalingaqlinip ornungoɣa qiⱪting;
Orun-kərpəngni kengəytip *heridarliring* bilən əzüng üqün əḫdiləxting;
Ularning orun-kərpisigə kənglüng qüxti,
Sən ularda küq-ḫoⱪuⱪni kərüp ⱪalding.□
9 Sən zəytun meyi ḫədiyisini elip,
Ətirliringni üstibexinggə boluxioɣa qeqip,
Padixaḫning aldioɣa barding;
Əlqiliringni yiraⱪⱪa əwətip,
Ḫətta təḫtisaraoɣa yətküqə əzüngni pəs ⱪilding.□
10 Sən besip mangoɣan barliⱪ yolliringda qarqioɣining bilən,
Yənə: «Poⱪ yəptimən, boldi bəs!» dəp ⱪoymiding tehi,
Ezip yürüxkə yənila küqüngni yioɣding,
Ḫeq jaⱪ toymiding.
11 Sən zadi kimdin yürəkzadə bolup, ⱪorⱪup yürisən,
Yaloɣan gəp ⱪilip, Meni esinggə ḫeq kəltürməy,
Kənglüngdin ḫeq ətküzmiding.
Mən uzunoɣiqə süküttə turup kəldim əməsmu?
Sən yənila Məndin ḫeq ⱪorⱪup baⱪmiding!□ ■
12 Sening «ḫəⱪⱪaniyliⱪing»ni ḫəm «təḫpiliring»ni bayan ⱪilimən: —
Ularning sanga ḫeq paydisi yoⱪtur!
13 Qirⱪirioɣanliringda sən yioɣip topliоɣan *butlar* kelip seni ⱪutⱪuzsun!
Biraⱪ xamal püw ⱪilip ularning ḫəmmisini uqurup ketidu,
Bir nəpəsla ularni elip ketidu;
Biraⱪ Manga tayanoɣuqi zeminoɣa miraslиⱪ ⱪilidu,
Mening muⱪəddəs teoɣimoɣa igidarqiliⱪ ⱪilidu.■
14 *Xu qaoɣda*: — «Yolni kətürünglar, kətürünglar, uni təyyarlanglar,
Həlⱪimning yolini boxitip barliⱪ putlikaxanglarni elip taxlanglar» deyilidu.□

□ **57:7 «Sən axu yərdimu ⱪurbanliⱪlarni ⱪilixⱪa qiⱪting» —** ular ḫeq nomus ⱪilmay, oquⱪ-axkara (egiz taoɣ üstidə) butpərəslik ⱪilip turatti. □ **57:8 «Ixiklərning kəynigə wə kəyni kexəklirigə «əslətmiliring»ni bekitip ⱪoydung» —** Musa pəyoɣəmbər Israillaroɣa Hudaning pakliⱪini əslitix yolida əy ixikining sirtⱪi ikki yenioɣa Təwrattiki birⱪanqə səzni oyux yaki tahta üstigə pütüp qaplaxni buyruoɣanidi. «Paḫixə ayal» muxu «əslətmilər»ni sirtioɣa əməs, iqigə bekitkən. Ayal uqioɣa qiⱪⱪan bir butpərəs boloɣini bilən, yənila «Pərwərdigar bar bolsa meni jazalaydu» dəp ənsirəp (baxⱪilardin yoxurun ḫalda) muxu tahtilarni bekitkən. Biraⱪ uning mundaⱪ ⱪiloɣini Hudani butlarning ⱪatarioɣa ⱪoyoɣinioɣa barawər. «Paḫixə ayal»oɣa nisbətən, muxu əslətmə tahtilarni ixik kəynidə bekitix pütünləy hurapiy bir ix, ular uning üqün «tiltumar»oɣa ohxaxla, halas (Təwratta tiltumarlar mən'i ⱪilinoɣan, əlwəttə). **«Sən ularda küq-ḫoⱪuⱪni kərüp ⱪalding»** — əslidə «sən ularda bir ⱪolni kərüp ⱪalding» degənlik. «Bir ⱪol» bəlkim «azoɣinə küq-ḫoⱪuⱪ»ni bildürüxi mumkin. «paḫixə ayal» muxuni kərüpla dərḫal «buningdin paydilanmisam bolmaydu» dəp 9-ayəttiki ixlarni ⱪildi. □ **57:9 «Sən zəytun meyi ḫədiyisini elip,...» —** baxⱪa birhil tərjimisi: «ezünggə (huxpuraⱪ) mayni sürtüp...». **«Sən... padixaḫning aldioɣa barding; əlqiliringni yiraⱪⱪa əwətip, ḫətta təḫtisaraoɣa yətküqə əzüngni pəs ⱪilding» —** Yəxaya 1-37-bablarda hudasiz dələtlər bilən ḫeq ittipaⱪlaxmasliⱪni ⱪayta-ⱪayta dəwət ⱪiloɣan. Paḫixə ayal «padixaḫ»ni əzigə mətpun ⱪilmaⱪqi bolup, dəl «ittipaⱪlaxmasliⱪ»ning əksini ⱪilmaⱪqi boloɣan. Əmdi «paḫixə ayal» zadi ⱪaysi «padixaḫ»ning aldioɣa bardi? Əslidə Israilning əz padixaḫi bar idi. Biraⱪ Huda Yəxaya arⱪiliⱪ ularoɣa yənə kinayilik gəp ⱪilip: Silər hudasiz ələning padixaḫining aldioɣa berip uningdin yardəm sorisanglar, u padixaḫ kəlgüsidə silərning padixaḫinglar bolidu, deməkqi. □ **57:11 «Mən uzunoɣiqə süküttə turup kəldim əməsmu?» —** demək, Huda uzun waⱪitⱪiqə səwr-taⱪət ⱪilip Israilni jazalimay kəldi. ■ **57:11** Yəx. 42:14 ■ **57:13** Zəb. 34:7-10 □ **57:14 «Yolni kətürünglar, kətürünglar, uni təyyarlanglar, həlⱪimning yolini boxitip barliⱪ putlikaxanglarni elip taxlanglar» —** muxu ayəttiki bexarət bəlkim ahirⱪi zamandiki «Zioneɣa ⱪaytix» tooɣruluⱪ eytilidu.

15 Qünki nami «Mukəddəs» Bolƣuqi,
Yukiri ḥəm Aliy Bolƣuqi,
Əbədil’əbədgiqə ḥayat Bolƣuqi mundak dəydu: —
«Mən yukiri ḥəmdə mukəddəs jayda,
Ḥəm xundakla roḥi sunuk ḥəm kiqik peil adəm bilən billə turimənki,
Kiqik peil adəmning roḥini yengilaymən,
Dili sunukning kənglini yengilaymən.
16 Qünki Mən ḥərgiz mənggügə ərz kilip əyibliməymən,
Ḥəm əbədil’əbədgiqə ƣəzəplənməymən;
Xundak kilsam insanning roḥi Mening aldimda suslixip yokaydu,
Özüm yaratkan nəpəs igiliri tügixidu.■
17 Uning əz nəpsaniyətlik kəbiḥlikidə Mən uningdin ƣəzəplinip, uni uroƣanmən;
Mən uningdin yoxurun turup, uningƣa ƣəzəpləngənlikim bilən,
U yənila arkisiƣa qekinginiqə əz yolini mengiwərdi;
18-19 Mən uning yollirini kərüp yətkən təkdirdimu,
Mən uni sakaytimən;
Mən uni yetəkləymən,
Mən ləwlərning mewisini yaritimən,
Uningƣa wə uningdiki ḥəsrət qəkküqilərgə yənə təsəlli berimən;
Yirak turuwatkanƣa, yekin turuwatkanƣimu mutlək aram-hatirjəmlik bolsun!
Wə Mən uni sakaytimən!□
20 Birak rəzillər bolsa tinqilinixni ḥeq bilməydiƣan,
Dolkunliri lay-latkilarni uroƣutuwatkan,
Dawaloƣuwatkan dengizdəktur.
21 Rəzillərgə, — dəydu Hudayim — ḥeq aram-hatirjəmlik bolmas. ■

58

Kuruk diniy paaliyətlər adəmlərni dozahka elip baridu; •••• Hudaoƣa yakidiƣan «rozini tutux»

1 — Nida kilip jakarliƣin,
Awazingni koyup berip boluxiqə towla,
Awazingni kanaydək kətür,
Mening həlkimgə ularning asiylikini,
Yakupning jəmətigə gunaḥlirini bayan kiloƣin.
2 Birak ular Meni ḥər küni izdəydiƣan,
Ḥəkkaniylikni yürgüzidiƣan,
Mening yollirimni bilixni huxallik dəp bilidiƣan,
Hudasining ḥəküm-pərmanlirini taxliwətməydiƣan bir əlgə ohxaydu;

■ **57:16** Zəb. 103:8-10; Ibr. 12:9 □ **57:18-19** **«Uningƣa wə uningdiki ḥəsrət qəkküqilərgə…»** — muxu yərdə «wə» yaki «yəni». **«… Mən uni sakaytimən; mən uni yetəkləymən, mən ləwlərning mewisini yaritimən, … yirak turuwatkanƣa, yekin turuwatkanƣimu mutlək aram-hatirjəmlik bolsun!»** — bu 15-18-ayətlərdiki muxu bexarət bizningqə Israilni kərsitidu. Birak xundak bolsimu, əməliyəttə Yəxaya kəstən bizgə kimni kərsətkənlikini eytip bərməydu. Xuning bilən ḥərbir gunaḥkar, əz gunaḥidin towa kiloƣusi bar ḥərbir adəm, muxu səzlərni dora süpitidə əz gunaḥining yariliriƣa yakidu. «Ləwlərgə mewə yaritimən» degənning mənisi nemə? Hudaoƣa nisbətən ləwlərdiki «ḥəkikiy mewə»ning baxlinixi towa kilidiƣan səzlər boluxi kerək. Adəmning Hudaoƣa towa kilidiƣan, gunaḥ tüpəylidin kattik puxayminini bildüridiƣan səzlərnimu Huda yaratkan, adəmlər towa kiloƣanda əzlirini Hudaning kuqikiƣa taxlixi kerək, uning rəḥim-xəpkitigə pütünləy ixinixi kerək, deməkqi. U bəribir ajizlarning Nijatkar-Kutkuzoƣuqisidur. «Küqlük adəmlər» bolsa bəlkim ḥərgiz gunaḥtin kutkuzulmaydu. Qünki ular Hudaoƣa əməs, bəlki ḥərdaim əz-əzigə tayinidu. ■ **57:21** Yəx. 48:22

Ular Məndin ḥəkḳaniyliḳni bekitidioɣan ḥəküm-pərmanlarni soraydu;
Ular Hudaoɣa yeḳinlixixni hursənlik dəp bilidu.
3 *Andin ular*: — «Biz roza tuttuḳ,
Əmdi nemixḳa sən kəzünggə ilmiding?
Biz jenimizni ḳiyniduḳ,
Əmdi nemixḳa buningdin həwiring yoḳ?» — *dəp soraydu*.
— Ḳaranglar, roza küni əz kənglünglardikini ḳiliwerisilər,
Hizmətqiliringlarni ḳattiḳ ixlitisilər;
4 Silərning roza tutuxliringlar jənggi-jedəl qiḳirix üqünmu?
Ḳəbiḥ ḳolliringlar muxt bilən adəm uruxni məḳsət ḳiloɣan ohximamdu?
Ḥazirḳi roza tutuxliringlarning məḳsiti awazinglarni ərxlərdə anglitix əməstur!□
5 Mən talliɣan xu roza tutux küni —
Adəmlərning jenini ḳiynaydioɣan künmu?
Bexini ḳomuxtək egip,
Astioɣa bəz wə küllərni yeyix kerək boloɣan künmu?
Silər muxundaḳ ixlarni «roza»,
«Pərwərdigar ḳobul ḳiloɣudək bir kün» dəwatamsilər?■
6 Mana, Mən talliɣan roza muxuki: —
Rəzillik-zulumning asarətlirini boxitix,
Boyunturuḳning tasmilirini yexix,
Ezilgənlərni boxitip ḥər ḳilix,
Ḥərḳandaḳ boyunturuḳni qeḳip taxlax əməsmidi?□
7 Ax-neningni aqlaroɣa üləxtürüxüng,
Ḥajətmən musapirlarni ḥimayə ḳilip əyünggə apirixing,
Yalingaqlarni kərginingdə, uni kiydürüxüng,
Əzüngni əzüng bilən bir jan bir tən boloɣanlardin ḳaqurmasliḳingdin ibarət əməsmu?■
8 Xundaḳ ḳiloɣanda nurung tang səḥərdək wallidə eqilidu,
Salamətliking tezdin əsligə kelip yaxnaysən;
Ḥəkḳaniyliḳing aldingda mangidu,
Arḳangdiki muḥapizətqing bolsa Pərwərdigarning xan-xəripi bolidu.
9 Sən qaḳirsang, Pərwərdigar jawab beridu;
Nida ḳilisən, U: «Mana Mən!» dəydu.
Əgər aranglardin boyunturuḳni,
Təngləydioɣan barmaḳni,
Ḥəm təḥmət gəplirini yoḳ ḳilsang,□
10 Jeningni aqlar üqün pida ḳilsang,
Ezilgənlərning ḥajətliridin qiḳsang,
Xu qaoɣda nurung ḳarangoɣuluḳta kətürülidu;
Zulmiting qüxtək bolidu;
11 Ḥəm Pərwərdigar sening daimliḳ yetəkligüqing bolidu,
Jeningni ḳuroɣaḳqiliḳ boloɣan waḳtidimu ḳamdaydu,
Ustihanliringni küqəytidu;
Sən suoɣirilidioɣan bir baoɣ,

□ **58:4 «ərxlərdə»** — ibraniy tilida «yuḳirida» ■ **58:5** Zək. 7:5 □ **58:6 «Ḥərḳandaḳ boyunturuḳni qeḳip taxlax əməsmidi?»** — «boyunturuḳ» bəlkim insanlaroɣa ulaoɣ ḥaywanlarning ḳatarida muamilə ḳilixni bildüridu. Hudaning yolyoruḳining birinqi basḳuqi bolsa, «boyunturuḳning tasmilirini yexix»; biraḳ ḥəkḳaniyliḳning ahirḳi məḳsiti barliḳ boyunturuḳlarni paqaḳlap taxlaxtin ibarət bolux kerək. ■ **58:7** Əz. 18:7,16; Mat. 25:35 □ **58:9 «Təngləydioɣan barmaḳ»** — ḥiyligərlik ixarətlərni yaki ərz-xikayət ḳiloɣanliḳini kərsətsə kerək.

Suliri urоqup tügimәydioqan, adәmni aldimaydioqan bir bulaq bolisәn;□
12 Sәndin tәrәlgәnlәr kona harabilәrni qaytidin qurup qiqidu;
Nurоqun dәwrlәr qalduroqan ullarni qaytidin kәtürisәn,
Xuning bilәn «Bәsülgәn tamlarni qaytidin yasioquqi,
Koqa-yol wә turaloqularni әsligә kәltürgüqi» dәp atilisәn.
13 Әgәr sәn xabat künidә qәdәmliringni sanap mangsang,
Yәni Mening muqәddәs künümdә өzüngningki kөnglüngdikilәrni qilmay,
Xabatni «huxallik»,
Pәrwәrdigarning muqәddәs künini «hөrmәtlik kün» dәp bilsәng,
Hәm Uni hөrmәtlәp,
Өz yolliringda mangmay,
Өz bilginingni izdimәy,
Quruq parang salmisang,□
14 Undaqta Pәrwәrdigarni kөnglüngning huxalliqi dәp bilisәn,
Hәm Mәn seni yәr yüzidiki yuqiri jaylaroqa mingüzüp mangdurimәn;
Atang Yaqupning mirasi bilәn seni ozuqlandurimәn —
Qünki Pәrwәrdigar Өz aoqzi bilәn xundaq sөz qildi. □

59

Hudaning sөzining dawami — Gunahқning өzini tәhlil qilix

1 — Qaranglar, Pәrwәrdigarning qoli qutquzalmioqudәk küqsiz bolup qaloqan әmәs;
Yaki Uning quliqi anglimioqudәk eoqir bolup qaloqan әmәs;■
2 Biraq silәrning qәbihlikinglar silәrni Hudayinglardin yiraqlaxturdi,
Gunahinglar Uning yüzini silәrdin qaqurup Uningoqa tilikinglarni anglatquzmidi.□
3 Qünki qolliringlar qan bilәn,
Barmaqliringlar qәbihlik bilәn milәngәn,
Lәwliringlar yaloqan gәp eytqan,
Tilinglar kaldirlap qerixip sөzligәn;
4 Hәqqaniylik tәrәptә sөzligüqi yoqtur,
Hәqiqәt tәrәptә turidioqan hөküm sorioquqi yoqtur;
Ular yoq bir nәrsigә tayinip, aldamqilik qilmaqta,
Ularning qorsiqidikisi ziyandax,
Ularning tuoquwatqini qәbihlik;■
5 Ular qar yilanning tuhumlirini tөrәldüridu,
Өmüqükning torini torlaydu,

□ **58:11** **«Adәmni aldimaydioqan bir bulaq»** — qәl-bayawanda yürgәn yoluqilar üqün bulaqlar intayin muhim, әlwәttә. Hәli bar, hazir yoq boloqan bulaqlar, «adәmni aldaydioqan» bulaqlar deyilәtti; bundaq bulaqlar yoluqilarning jenioqa zamin boluxi mumkin. □ **58:13** **«Hәm Uni hөrmәtlәp…»** — muxu ibaridә «Uni» yaki Pәrwәrdigarning Өzini yaki uning «xabat küni»ni kөrsitidu. **«Өz yolliringda mangmay, өz bilginingni izdimәy, quruq parang salmisang,…»** — Musa pәyoqәmbәr arqilik Israiloqa berilgәn «on pәrman»ning tәtinqisi «xabat künini muqәddәs küni süpitidә saqlanglar» degәn. Xabatning muhim ixliri bolsa өzining hәqqandaq hususiy ix-hizmәtlirini qilmay, Hudani seoqinixtur. □ **58:14** **«yuqiri jaylaroqa mingüzüp mangdurimәn»** — bu ajayib sirlik gәp bolup, mәnisi (1) ornung nahayiti üstün bolidu; (2) nahayiti müxkül hәm hәtәrlik ixlar sanga asan kelidu. Әmdi Huda Өzigә itaәt qiloqanlarni nemigә mindüridu? — muxu yәrdә deyilmidi. Bәlkim pәrixtilәrning küq-kudriti kөrsitilixi mumkin. ■ **59:1** Qәl. 11:23; Yәx. 50:2 □ **59:2** **«Qaranglar, Pәrwәrdigarning qoli qutquzalmioqudәk küqsiz bolup qaloqan әmәs… biraq silәrning qәbihlikinglar silәrni Hudayinglardin yiraqlaxturdi, gunahinglar Uning yüzini silәrdin qaqurup Uningoqa tilikinglarni anglatquzmidi»** — muxu -1-2-ayәtlәr bolsa 58-bab, 3-ayәttiki soaloqa berilgәn jawabtur. ■ **59:4** Ayup 15:35; Zәb. 7:14

Kim uning tuhumlirini yesə ölidu;
Ulardin biri qeqilsa zəhərlik yilan qiqidu.□
6 Ularning torliri kiyim bolalmaydu;
Özliri ixligənliri bilən özlirini yapalmaydu;
Ixligənliri bolsa qəbih ixlardur;
Ularning qolida zorawanlik turidu;□ ■
7 Qədəmliri yamanlik tərəpkə yügüridu,
Gunahsiz qanni töküxkə aldiraydu,
Ularning oyliri qəbihlik toƣrisidiki oylardur;
Barƣanla yərdə wəyranqilik wə halakət tepilidu.■
8 Tinqlik-aramlik yolini ular heq tonumaydu;
Yürüxliridə heq həqiqət-adalət yoqtur;
Ular yollirini əgri-toqay qiliwaldi;
Kim bularda mangƣan bolsa tinq-aramlikni kərməydu.

Israil gunahini iqrar qilidu

9 — Xunga həqiqət-adalət bizdin yiraq turidu;
Həqqaniylik yetip bizni qümkigən əməs;
Nurni kütimiz, birak yənila qarangƣuluk!
Birla ƣil-pal parliƣan yoruqlukimu kütimiz,
Yənila zulmättə mangimiz.
10 Karioƣulardək biz tamni silaxturup izdəymiz,
Közsiz boloƣandək silaxturimiz;
Gugumda turoƣandək qüxtimu putlixip ketimiz,
Qət yaqilarda ölüklərdək yürimiz.□
11 Eyiqlardək nərə tartimiz,
Pahtəklərdək qattiq ah urimiz;
Biz həküm-həqiqətni kütüp qaraymiz, birak u yok;
Nijat-qutuluxni kütimiz, birak u bizdin yiraqtur;
12 Qünki itaətsizliklirimiz aldingda köpiyip kətti,
Gunahlirimiz bizni əyibləp guwahlik beridu;
Qünki itaətsizliklirimiz hərdaim biz bilən billidur;
Qəbihliklirimiz bolsa, bizgə roxəndur: —
13 Qünki Pərwərdigarƣa itaətsizlik qilmaqtimiz, wapasizlik qilmaqtimiz,
Uningdin yüz örimäktimiz,
Zulumni həm asiylikni tərƣip qilmaqtimiz,
Yalƣan sözlərni oydurup, iq-iqimizdin sözliməktimiz;
14 Adalət-halislik bolsa yoldin yenip kətti;
Həqqaniylik yiraqta turidu;
Qünki həqiqət koqida putlixip ketidu;
Durus-diyanətningmu kirgüdək yeri yoqtur.
15 Xuning bilən həqiqət yoqay däp qaldi;
Özümni yamanliqtin neri qilay degən adəm həqning olja nixani bolup qaldi!

□ **59:5** **«Ulardin biri qeqilsa zəhərlik yilan qiqidu»** — demək, ulardin heqqandak yahxilik qiqmaydu, ularƣa taqabil turux intayin təs; adəm «tuhumlar»ni yesə, ölidu; «tuhumlar»ni buzsa, ulardin tehi hətərlik bir yilan qiqidu. □ **59:6** **«ularning torliri kiyim bolalmaydu»** — muxu ayət wə 5-ayətkə qarioƣanda, «torliri» degənlik ularning qəstliri həm yamanlikirini diniy nikab bilən yapidioƣan usullarni bildüridu. ■ **59:6** Ayup 8:14,15 ■ **59:7** Pənd. 1:16; Rim. 3:15 □ **59:10** **«Qət yaqilarda ölüklərdək yürimiz»** — baxqa birhil tərjimisi: «küqi barlar arisida ölüklərdək yürimiz».

Pərwərdigar duani anglap ixqa kiridu

16 Ḥəm Pərwərdigar kərdi;
Ḥəküm-ḥəkiḳətning yoḳluḳi Uning nəzиridə intayin yaman bilindi.
Wə U *amal ḳiloɳudək* birmu adəmning yoḳluḳini kərdi;
Gunaḥkarlaroɳa wəkil bolup dua ḳiloɳuqi ḥeqkimning yoḳluḳini kərüp, azablinip köngli parakəndə boldi.
Xunga Uning Өz Biliki өzigə nijat kəltürdi;
Uning Өz ḥəḳḳaniyliḳi Өzini ḳollap qidamliḳ ḳildi;□ ■
17 U ḥəḳḳaniyliḳni ḳalḳan-sawut ḳildi,
Bexioɳa nijatliḳ dubuloɳisini kiydi;
Ḳisas libasini kiyim ḳildi,
Muḥəbbətlik ḳizoɳinliḳni ton ḳilip kiydi.■
18 Adəmlərning ḳiloɳanliri boyiqə, u ularoɳa ḳayturidu;
Rəḳiblirigə ḳəḥr qüxüridu,
Düxmənlirigə ixlirini ḳayturidu,
Qət arallardikilərgimu u ixlirini ḳayturidu.
19 Xuning bilən ular oɳərbtə Pərwərdigarning namidin,
Künqiḳixta Uning xan-xəripidin ḳorḳidu;
Düxmən kəlkündək besip kirginidə,
Əmdi Pərwərdigarning Roḥi uningoɳa ḳarxi bir tuoɳni kətürüp beridu;
20 Xuning bilən Ḥəmjəmət-Ḳutḳuzoɳuqi Zionoɳa kelidu,
U Yaḳup jəmətidikilər arisidin itaətsizliktin yenip towa ḳiloɳanlaroɳa yeḳinlixidu, — dəydu Pərwərdigar.□ ■
21 Mən bolsam, mana, Mening ular bilən boloɳan əḥdəm xuki, — dəydu Pərwərdigar —
«sening üstünggə ḳonup turoɳan Mening Roḥim, xundaḳla Mən sening aoɳzingoɳa ḳuyoɳan səz-kalamim bolsa,
Buningdin baxlap əbədil’əbədgiqə өz aoɳzingdin, nəslingning aoɳzidin yaki nəslingning nəslining aoɳzidin ḥərgiz qüxməydu! — dəydu Pərwərdigar. □

60

Ḳutḳuzuloɳan Zionning parlaḳ keləqiki

1 — Ornungdin tur, nur qaq! Qünki nurung yetip kəldi,
Pərwərdigarning xan-xəripi üstüngdə kətürüldi!
2 Qünki ḳarangoɳuluḳ yər-zeminni,
Ḳapḳara zulmət əl-yurtlarni basidu;

□ **59:16** **«Ḥəm Pərwərdigar kərdi; ḥəküm-ḥəkiḳətning yoḳluḳi Uning nəzиridə intayin yaman bilindi»** — Pərwərdigar Өz məmin bəndilirining duasini anglap ixḳa kirixidu. **«xunga uning өz biliki өzigə nijat kəltürdi»** — oḳurmənlərning esidə boluxi kerəkki, «Pərwərdigarning Biliki» Uning dunyaoɳa əwətidioɳan Ḳutḳuzoɳuqi-Məsiḥi, yəni «Pərwərdigarning ḳuli»dur. Demək, Israil өzining asiyliḳi, itaətsizlikini, өzlirining gunaḥḳa taḳabil turalmaydioɳanliḳini toluḳ iḳrar ḳilip towa ḳiloɳan waḳitta, «ḥeq ḳutḳuzoɳudək adəm bolmioɳanda», Hudaning xan-xəripini əsligə kəltürüx üqün, xundaḳla amalsiz ḳaloɳan insanni ḳutḳuzux üqün «Pərwərdigarning Biliki» nijatni elip muxu dunyaoɳa kelidu. Ḳutḳuzux ixlirini u yaloɳuz ada ḳilidu; «ḥeq adəm» uningoɳa yardəm bərməydu. Yənə 53-babni kərüng. ■ **59:16** Yəx. 63:5 ■ **59:17** Əf. 6:17; 1Tes. 5:8 □ **59:20** **«Xuning bilən Ḥəmjəmət-Ḳutḳuzoɳuqi Zionoɳa kelidu, u Yaḳup jəmətidikilər arisidin itaətsizliktin yenip towa ḳiloɳanlaroɳa yeḳinlixidu»** — «Rim.» 11:26 kərüng. ■ **59:20** Yəx. 10:21,22; Rim. 11:26 □ **59:21** **«sening üstünggə ḳonup turoɳan Mening Roḥim»** — əmdi muxu ayəttiki «sən» degən kim? Yuḳiriḳi 20-ayəttə «Ḥəmjəmət-Ḳutḳuzoɳuqi Zionoɳa kelidu» deyilgən. «Ḥəmjəmət-Ḳutḳuzoɳuqi» bolsa, 16-ayəttiki «Pərwərdigarning Biliki», yəni «Pərwərdigarning ḳuli»dur. Xübḥisizki, muxu səzlər uningoɳa, yəni Məsiḥgə deyilidu.

Birak Pərwərdigar üstüngdə kətürülidu,
Uning xan-xəripi seningdə kərünidu;
3 Ḫəm əllər nurung bilən,
Padixaḫlar sening kətürülgən yoruḳluḳung bilən mangidu.
4 Bexingni kətür, ətrapingoɳa ḳarap bak;
Ularning ḫəmmisi jəm bolup yioɳilidu;
Ular yeningoɳa kelidu, —
Ooɳulliring yirakṭin kelidu,
Ḳizliring yanpaxlaroɳa artilip kətürüp kelinidu.
5 Xu qaoɳda kərisən,
Kəzliring qaḳnap ketidu,
Yürəkliring tipqəkləp, iq-iqinggə patmay ḳalisən;
Qünki dengizdiki baylikḷar sən tərəpkə burulup kelidu,
Əllərning mal-dunyaliri yeningoɳa kelidu.■
6 Top-top bolup kətkən təgilər,
Ḫəm Midiyan ḫəm Əfaḫdiki taylaḳlar seni ḳaplaydu;
Xebadikilərning ḫəmmisi kelidu;
Ular altun ḫəm huxbuy elip kelidu,
Pərwərdigarning mədḫiyilirini jakarlaydu.
7 Kedarning barlik ḳoy padiliri yeningoɳa yioɳilidu;
Nebayotning ḳoqḳarliri hizmitingdə bolidu;
Ular Mening ḳobul ḳiliximoɳa erixip ḳurbangaḫimoɳa qiḳirilidu;
Xuning bilən güzəllik-julaliḳimni ayan ḳilidioɳan əyümni güzəlləxtürimən.□
8 Kəptərhanilirioɳa ḳaytip kəlgən kəptərlərdək,
Uqup keliwatḳan buluttək keliwatḳan kimdu?
9 Qünki arallar Meni kütidu;
Xular arisidin ooɳulliringni yirakṭin elip kelixkə,
Θz altun-kümüxlirini billə elip kelixkə,
Tarxixtiki kemilər birinqi bolidu.
Ular Hudaying Pərwərdigarning namioɳa,
Israildiki Muḳəddəs Boloɳuqining yenioɳa kelidu;
Qünki U sanga güzəllik-julalik kəltürdi.□
10 Yat adəmlərning baliliri sepilliringni ḳuridu,
Ularning padixaḫliri hizmitingdə bolidu;
Qünki oɳəzipimdə Mən seni urdum;
Birak xapaitim bilən sanga rəḫim-meḫribanlik kərsəttim.■
11 Dərwaziliring ḫərdaim oquḳ turidu;
(Ular keqə-kündüz etilməydu)
Xundak ḳiloɳanda əllərning baylikḷirini sanga elip kəlgili,
Ularning padixaḫlirini aldingoɳa yetəkləp kəlgili bolidu.
12 Qünki sanga hizməttə boluxni rət ḳilidioɳan əl yaki padixaḫlik bolsa yoḳilidu;
Muxundak əllər pütünləy bərbat bolidu.

■ **60:5** Zəb. 34:4-9; Wəḫ. 21:26 □ **60:7** **«...Midiyan ḫəm Əfaḫdiki taylaḳlar seni ḳaplaydu; Xebadikilərning ḫəmmisi kelidu; ... Edarning barlik ḳoy padiliri yeningoɳa yioɳilidu; Nebayotning ḳoqḳarliri hizmitingdə bolidu»** — 6-7-ayətlərdə deyilgən yərlərni həritidin kərüng. Pələstinni nuḳta ḳilip eytḳanda, «Midiyan» yirak jənubta, «Əfaḫ» Pars ḳoltuḳining xərḳiy təripidə, «Xeba» Misirning jənubiy təripidə, «Kedar» ḫəm «Nebayot» xərḳ tərəptə, yəni Ərəbistandiki qəl-bayawanning ximalida. Xebadin sirt ḫəmmisi bəlkim Ərəb ḳəbililiri. □ **60:9** **«Tarxixtiki kemilər birinqi bolidu...»** — biliximizqə, ḳədimki zamanlarda üq «Tarxix» bar idi (ḫəmmisi turning mustəmlikiliri). Muxu ayəttiki «Tarxix» bəlkim Ispaniyəni (Ḳanaandin yirak boloɳan oɳərbiy tərəptə) kərsitidu; deməkqi, ahirḳi zamanda Hudaning yolini tutḳanlar jaḫandiki barlik tərəplərdin Zioneɳa ḳarap kelidu. ■ **60:10** Yəx. 49:23

13 Mening muḳəddəs jayimni güzəlləxtürüxkə,
Liwanning xəripi,
— Arqa, ḳarioɣay wə boksus dərəhlirining ḥəmmisi sanga kelidu;
Xundaḳ ḳilip ayioɣim turoɣan yərni xərəplik ḳilimən.□
14 Seni harlioɣanlarning baliliri bolsa aldingoɣa egilginiqə kelidu;
Seni kəmsitkənlərning ḥəmmisi ayioɣingoɣa bax uridu;
Ular seni «Pərwərdigarning xəḥiri»,
«Israildiki Muḳəddəs Boloɣuqining Zioni» dəp ataydu.
15 Sən taxliwetilgən ḥəm nəprətkə uqrioɣanliḳing üqün,
Ḥeqkim zeminingdin ətmigən;
Əmdiliktə Mən seni mənggülük bir xan-xəḥrət,
Əwlad-əwladlarning bir hursənliki ḳilimən.■
16 Əllərning sütini emisən,
Padixaḥlarning əmqikidin əmgəndək *meḥir-xəpḳitigə* erixsən;
Xuning bilən sən Mən Pərwərdigarni özüngning Nijatkaring ḥəm Ḥəmjəmət-Ḳutḳuzoɣuqing,
«Yaḳuptiki ḳudrət Igisi» dəp bilisən.□ ■
17 Misning ornioɣa altunni,
Təmürning ornioɣa kümüxni əpkelip almaxturimən;
Yaoɣaqning ornioɣa misni,
Taxlarning ornioɣa təmürni əpkelip almaxturimən;
Sening ḥakimliringni bolsa tinq-aramlik,
Bəgliringni ḥəḳḳaniylik ḳilimən.
18 Zeminingda zorawanlikning ḥeq sadasi bolmaydu,
Qegraliring iqidə wəyranqilik wə ḥalakətmu yoḳ bolidu;
Sən sepilliringni «nijat»,
Dərwaziliringni «mədḥiyə» dəp ataysən.
19 Nə ḳuyax kündüzdə sanga nur bolmaydu,
Nə ayning julasi sanga yoruḳluḳ bərməydu;
Bəlki Pərwərdigar sening mənggülük nurung bolidu,
Sening Hudaying güzəl julaliḳing bolidu.
20 Sening ḳuyaxing ikkinqi patmaydu,
Eying tolunluḳidin yanmaydu;
Qünki Pərwərdigar sening mənggülük nurung bolidu,
Ḥəsrət-ḳayoɣuluḳ künliringgə hatimə berilidu.
21 Sening həlḳingning ḥəmmisi ḥəḳḳaniy bolidu;
Yər-zeminoɣa mənggügə igidarqilik ḳilidu;
Ularning Mening güzəl julaliḳimni ayan ḳilixi üqün,
Ular Өz ḳolum bilən tikkən maysa,
Өz ḳolum bilən ixliginim bolidu.■
22 Səbiy bala bolsa mingoɣa,
Əng kiqiki bolsa uluoɣ əlgə aylinidu,
Mənki Pərwərdigar bularni öz waḳtida tezdin əməlgə axurimən.

□ **60:13 «Liwanning xəripi, — arqa, ḳarioɣay wə boksus dərəhlirining ḥəmmisi sanga kelidu» —** Liwan degən jaydin ḥərhil qiraylik dərəhlər qiḳatti. ■ **60:15** Yəx. 49:19; 54:1, 6, 7 □ **60:16 «Əllərning sütini emisən, padixaḥlarning əmqikidin əmgəndək meḥir-xəpḳitigə erixsən» —** demək, Zion ahirḳi zamanlardiki azab-oḳubətlərdin ətüxi bilən (ḥərḳandaḳ kəmsitixlər, əqmənlik, nəprət ḥəm ziyankəxlikkə uqrioɣandin keyin) ajiz bir səbiy balidək barlik «yat əllər»ning kəyünüxliri ḥəm oɣəmhorluḳi bilən qongḳur təsəlligə igə bolidu. **«Yaḳuptiki ḳudrət Igisi» —** muxu yərdə «Yaḳup» ḥəm Yaḳupning özi ḥəm uning əwladliri Israilni kərsitidu. ■ **60:16** Yəx. 43:3 ■ **60:21** Yəx. 29:23; 45:11; Mat. 15:13

61

Zionning parlaq keləqiki — dawami •••• «Pərwərdigarning ḳuli»ning yənə bir səzi

1 «Rəb Pərwərdigarning Roḥi mening wujudumda,
Qünki Pərwərdigar meni ajiz ezilgənlərgə hux həwərlər yətküzüxkə məsiḥligən.
U meni sunuḳ kəngüllərni yasap saḳaytixḳa,
Tutḳunlarƣa azadliḳni,
Qüxəp ḳoyulƣanlarƣa zindanning eqiwetilidiƣanliḳini jakarlaxḳa əwətti;□ ■
2 Pərwərdigarning xapaət kərsitidiƣan yilini,
Ḥəm Hudayimizning ḳisaslik künini jakarlaxḳa,
Barliḳ ḳayƣu-ḥəsrət qəkkənlərgə təsəlli berixkə meni əwətti.□
3 Ziondiki ḥəsrət-ḳayƣu qəkkənlərgə,
Küllərning ornigƣa güzəllikni,
Ḥəsrət-ḳayƣuning ornigƣa sürkilidigƣan xad-huramliḳ meyini,
Ƣəxlik-məyüslük roḥining ornigƣa,
Mədḥiyə tonini kiydürüxkə meni əwətti;
Xundaḳ ḳilip ular «ḥəḳḳaniyliḳning qong dərəhliri»,
«Pərwərdigarning tikkən maysiliri» dəp atilidu,
Ular arḳiliḳ uning güzəllik-julaliḳi ayan ḳilinidu.□
4 Ular ḳədimki harabzarliḳlarni ḳaytidin ḳuridu,
Əslidə wəyran ḳilinƣan jaylarni ḳaytidin tikləydu,
Harabə xəḥərlərni, dəwrdin-dəwrgə wəyranliḳta yatḳan jaylarni yengibaxtin ḳuridu;■
5 Yaḳa yurtluḳlar turƣuzulup, padiliringni baḳidu;
Yatlarning baliliri ḳoxqiliringlar, üzümqiliringlar bolidu.
6 Biraḳ silər bolsanglar, «Pərwərdigarning kaḥinliri» dəp atilisilər;
Silər tooƣranglarda: «Ular Hudayimizning hizmətkarliri» deyilidu;
Ozuḳliringlar əllərning bayliḳliri bolidu,

□ **61:1 «Rəb Pərwərdigarning Roḥi mening wujudumda, qünki Pərwərdigar meni ajiz ezilgənlərgə hux həwərlər yətküzüxkə məsiḥligən» —** «məsiḥligən» yaki «məsiḥ ḳilƣan» — muxu yərdə biz ḳaytidin bu ibarigə qüxənqə berimiz, xundaḳla «Məsiḥ» tooƣruluḳ tohtilimiz. Hudaning yolyoruḳi bilən Israilƣa yengi bir padixaḥ bekitix üqün uning bexiƣa may sürtülüx kerək idi. Muxu murasim «Məsiḥ ḳilinix» dəp atilip, xu qaƣdin baxlap muxu padixaḥ «Hudaning məsiḥ ḳilƣini» dəp atilatti. Muḳəddəs ibadəthanining hizmitini ḳilƣan «ḳurbanliḳ ḳilƣuqi» kaḥinlarmu muxu hizmətkə kirixix üqün «məsiḥ ḳilinixi» kerək idi. «Məsiḥ ḳilinix» bəzidə pəyƣəmbərlərgimu ətküzülətti. Biraḳ muxu ayəttiki «məsiḥ ḳilix» zəytun meyi bilən əməs, bəlki Hudaning Ɵz Muḳəddəs Roḥi bilən ətküzülidu; insan təripidin ətküzülməydu, Hudaning Ɵzi ətküzidu. «Pərwərdigarning ḳuli» tooƣrisidiki səzlərni yiƣinqaḳligƣanda, u «Padixaḥ» (pütkül aləmningki), Pəyƣəmbər («səzümni aƣzingƣa ḳuyimən») ḥəm «Ḳutḳuzƣuqi Kaḥin»dur (gunaḥkarlar üqün özini ḳurbanliḳ ḳilidu, gunaḥkarlar üqün dua ḳilidu). Xu üq wəzipini ada ḳilix üqün u Hudaning Roḥi bilən «məsiḥ ḳilinixi» kerək idi. Muxu yərdin baxlap biz «Pərwərdigarning ḳuli»ni «Məsiḥ» degən nam bilən qaḳirimiz. Israilning 60- ḥəm 61-babta kərsitilgən bəhtining, əllərning (Israil arḳiliḳ bolƣan) bəhtiningmu ḥəmmisi Məsiḥning ḳilƣan ixidur. ■ **61:1** Luḳa 4:17,18,19,20 □ **61:2 «Pərwərdigarning xapaət kərsitidiƣan yili» —** «Law.» 25-babta kərsitilgən «buroƣa (qelix) yili», yəni «azadliḳ yili», yaki «xadliḳ yili» bolsa «Pərwərdigarning xapaət kərsitidiƣan yili»ni aldin’ala ayan ḳilƣan «bexarətlik bir rəsim» bolsa kerək. Injil, «Luḳa» 4:18-19ni kərüng. □ **61:3 «Pərwərdigar… Ziondiki … küllərning ornigƣa güzəllikni, ḥəsrət-ḳayƣuning ornigƣa sürkilidigƣan xad-huramliḳ meyini, ƣəxlik-məyüslük roḥining ornigƣa, mədḥiyə tonini kiydürüxkə meni əwətti» —** ḳayƣu-ḥəsrət bildürüx üqün, adəmlər küllərdə olturatti yaki ularni pexanisiƣa sürtətti. Məsiḥ bolsa «küllərning ornigƣa» huxallikni bildüridigƣan mayni adəmning pexanisiƣa sürtidu. **«mədḥiyə toni» —** muxu «ton» pütün bədənni oraydigƣan qong bir kiyim bolup, bəlkim ḥəmmə ƣəxlik ketip, adəmning pütkül wujudida Hudaƣa mədḥiyə oḳux pəyda bolidigƣanliḳini kərsitidu. **«Xundaḳ ḳilip ular «ḥəḳḳaniyliḳning qong dərəhliri», «Pərwərdigarning tikkən maysiliri» dəp atilidu» —** yuḳiridiki 1:29-, 57:5-ayəttə, «qong dərəhlər» butpərəslik ḳilinidigƣan jaylar idi. Ḥazir ular Hudaƣa ibadət ḳilixni bildüridu. ■ **61:4** Yəx. 58:12

Silər ularning xan-xərəplirigə ortaq bolisilər.□ ■
7 Horlinip, xərməndiliktə qaloɣininglarning ornioɣa ikki ḥəssə nesiwənglər berilidu;
Rəswa qilinoɣanliqning ornioɣa ular təqsimatida xadlinip təntənə qilidu;
Xuning bilən ular zeminoɣa ikki ḥəssiləp igidarqilik qilidu;
Mənggülük xad-huramlik ularningki bolidu.□
8 Qünki Mən Pərwərdigar tooɣra ḥəküm, ḥəqiqətni əzizləymən;
Köydürmə qurbanlik qilixta ḥərqandak bulangqilik wə aldamqilikqa nəprətlinimən;
Mən ularoɣa ḥəqiqət bilən tegixlikini qayturup berimən;
Mən ular bilən mənggülük bir əḥdini tüzimən.□
9 Xundak qilip ularning nəslining dangqi əllər arisida,
Pərzəntlirining dangqi həlqi-aləm arisida qiqidu;
Ularni kərgənlərning ḥəmmisi ularni tonup etirap qiliduki,
«Ular bolsa Pərwərdigar bəht ata qiloɣan nəsildur»». □

Məsiḥ yənə səz qilidu

10 — «Mən Pərwərdigarni zor xad-huramlik dəp bilip xadlinimən,
Jenim Hudayim tüpəylidin huxallinidu;
Qünki toy qilidioɣan yigit əzigə «kaḥinlik səllə» kiyiwaloɣandək,
Toy qilidioɣan qiz ləəl-yaqutlar bilən əzini pərdazlioɣandək,
U nijatlikning kiyim-keqikini manga kiydürdi,
Ḥəqqaniylik toni bilən meni pürkəndürdi.□
11 Qünki zemin əzining bihini qiqaroɣinidək,
Baoɣ əzidə teriloɣanlarni ündürginidək,

□ **61:6 «Birak silər bolsanglar, «Pərwərdigarning kaḥinliri» dəp atilisilər» —** oqurmənlərgə məlumki, «kaḥin»lar muqəddəs ibadəthanidiki hizmətqilər bolup, həlqlərgə wəkil bolup ularning ḥərhil qurbanliqlirini Hudaoɣa atap otta köydürgüqi idi. Buningdin sirt, Hudaning ḥəqiqət-ḥəkümlirini əgitix wəzipisi bar idi («Mal.» 2:7). Musa pəyoɣəmbər dəwridə, Huda «Barlik həlqimni Özümgə atap kaḥinlar qilimən» degənidi («Mis.» 19:6). Birak həlqning köpinqisi itaətsizlik bilən muxu wədidin məḥrum boldi; pəqət «Lawiy» degən qəbilidikilər kaḥinlik rolni ətiyəligənidi. Birak muxu ayət bizgə ayan qiliduki, Hudaning əslidiki nixani ḥaman əməlgə axurulidu. **«silər ularning xan-xərəlirigə ortak bolisilər»** — yaki «Ularning xan-xərəpliridin təntənə qilisilər». ■ **61:6** 1Pet. 2:5, 9; Wəḥ. 1:6; 5:10 □ **61:7 «Horlinip, xərməndiliktə qaloɣininglarning ornioɣa ikki ḥəssə nesiwənglər berilidu» —** «ikki ḥəssə nesiwənglər» tooɣruluk yənə 40-bab, 2-ayətni kərüng. □ **61:8 «köydürmə qurbanlik» —** muxu hil qurbanlik pütün peti Hudaoɣa (toluk ibadət qilix üqün) atap köydürülətti. Adəm (məyli bərgüqi, məyli kaḥin bolsun) qurbanlikning gəxidin ḥeq yemətti. Əgər muxundak qurbanlik qiloɣanda, birsi Hudadin bir zərriqini qalduroɣan bolsa, bu «bulangqilik»qa barawər idi. Əmdi təwəndə, Huda Özi insaniyətkə, Öz həlqigə məlum bir nərsini wədə qilip bərməkqi bolsa, undakta u Özining «köydürmə qurbanlik» tooɣrisidiki muqəddəs qanunioɣa Özi boysunoɣanoɣa ohxax, U bərgən nərsidə qilqə bir kəmlik ḥərgiz bolmaydu; U insaniyətkə wədə qiloɣanliridin ḥeqnərsini qaldurmaydu. □ **61:9 «Ular bolsa Pərwərdigar bəht ata qiloɣan nəsildur» —** «Zəb.» 22:30-31ni kərüng. Yukiriqi 59:21-ayəttə deyilgən «əḥdə»gə asasən, Zionning nəsli «Məsiḥ»ning Roḥi ḥəm səz-kalamioɣa igə bolidu. Xübḥisizki, muxu 8- ḥəm 9-ayəttə xu əḥdə, xundakla uning nətijisi yənə kərsitilidu. □ **61:10 «Mən Pərwərdigarni zor xad-huramlik dəp bilip xadlinimən… U nijatlikning kiyim-keqikini manga kiydürdi, ḥəqqaniylik toni bilən meni pürkəndürdi» —** Məsiḥ Hudaning Zion ḥəm əl-yurtlarni qutquzuxtiki hizmitini ada qilix üqün u təyyarlioɣan kiyim-keqəkni qobul qilidu. «Toy qilidioɣan yigit» ḥəm «toy qilidioɣan qiz» bolsa, əlwəttə naḥayiti dikqət bilən ularning məhsus kiyimini kiyidu. Muxu kiyim pəqətla muxu məqsət bilənla kiyilidu; ohxaxla Məsiḥ «adəmni qutquzux üqün» huxallik bilən Huda bərgən məhsus kiyimni kiyidu. Muxu kiyim uning kim ikənlikini, nemə ix qiloɣili kəlgənlikini kərsitidu; yəni nijat, mutlək ḥəqqaniyliqtin ḥəm «kaḥinlik səllə» (yəni insan üqün dua qilixtiki rol)din ibarəttur. Dunyada kim muxundak «kiyim» kiyiwaloɣan peti pəyda bolsa, ḥərbir əqli bar adəm uni Huda əwətkən Məsiḥ dəp tonup yetixi kerək.

Rəb Pərwərdigar ohxaxla barliq əllərning aldida ḥəqqaniyliqni ḥəm mədḥiyini
ündüridu». □

62

Məsiḥning sözining dawami

1 — «Taki Zionning ḥəqqaniyliqi julalinip qaqnap qiqquqə,
Uning nijati lawuldawatqan məx'əldək qiqquqə,
Zion üqün ḥeq aram almaymən,
Yerusalem üqün ḥərgiz süküt qilmaymən;
2 Ḥəm əllər sening ḥəqqaniyliqingni,
Barliq padixaḥlar xan-xəripingni köridu;
Ḥəm sən Pərwərdigar Öz aoʏzi bilən sanga qoyidioʏan yengi bir isim bilən atilisən,■
3 Xundaqla sən Pərwərdigarning qolida turoʏan güzəl bir taj,
Hudayingning qolidiki xaḥanə bax qəmbiriki bolisən.
4 Sən ikkinqi: «Ajraxqan, taxliwetilgən» dəp atalmaysən,
Zemining ikkinqi: «Wəyran qilip taxliwetilgən» dəp atalmaydu;
Bəlki sən: «Mening huxalliqim dəl uningda!», dəp atilisən,
Ḥəm zemining: «Nikaḥlanoʏan» dəp atilidu;
Qünki Pərwərdigar səndin huxalliq alidu,
Zemining bolsa yatliq bolidu.□
5 Qünki yigit qizoʏa baoʏlanoʏandək,
Ooʏulliring sanga baoʏlinidu;
Toy yigiti qizdin xadlanoʏandək,
Hudaying seningdin xadlinidu.
6 Mən sepilliringda közətqilərni bekitip qoydum, i Yerusalem,
Ular kündüzmu ḥəm keqisimu aram almaydu;
I Pərwərdigarni əslətküqi boloʏanlar, süküt qilmanglar!□
7 U Yerusalemni tikligüqə,
Uni yər-jaḥanning otturisida rəḥmət-mədḥiyilərning səwəbi qiloʏuqə,
Uningoʏa ḥeq aram bərmənglar!».
8 Pərwərdigar ong qoli ḥəm Öz küqi boloʏan biliki bilən mundaq qəsəm iqti: —
«Mən ziraətliringni düxmənliringgə ozuq boluxqa ikkinqi bərməymən;
Japa tartip ixligən yengi xarabnimu yatlarning pərzəntliri ikkinqi iqməydu;
9 Ziraətlərni orup yioʏqanlar özlirila uni yəp Pərwərdigarni mədḥiyiləydu;
Üzümlərni üzgənlər muqəddəs öyümning səynalirida ulardin iqidu».
10 — Ötünglar, dərwazilardin ötünglar!
Həlqning yolini tüz qilip təyyarlanglar!
Yolni kötürünglar, kötürünglar;
Taxlarni elip taxliwetinglar;

□ **61:11 «Qünki zemin özining bihini qiqaroʏinidək,… Rəb Pərwərdigar ohxaxla barliq əllərning aldida ḥəqqaniyliqni ḥəm mədḥiyini ündüridu»** — muxu ix Məsiḥning yənə bir huxalliqining səwəbi — uning qilidioʏan hizmiti qoqum muwəppəqiyətlik bolidu; u nijatni insaniyətkə yətküzüp nuroʏunlioʏan kixilərni gunaḥtin qutquzidu. ■ **62:2** Yəx. 65:15 □ **62:4 «Mening huxalliqim dəl uningda!»** — ibraniy tilida «Hefzibaḥ». **«Nikaḥlanoʏan»** — ibraniy tilida «Biyulaḥ». □ **62:6 «Mən sepilliringda közətqilərni bekitip qoydum, i Yerusalem, ular kündüzmu ḥəm keqisimu aram almaydu; i Pərwərdigarni əslətküqi boloʏanlar, süküt qilmanglar!»** — Məsiḥ muxu «közətqilər»ni, yəni «Pərwərdigarni əslətküqilər»ni özigə ohxax Zion üqün tohtimay dua qilix hizmitigə bekitkən. Ularning dualiri Özining kigə ohxax bolidu (1-ayətni kərüng).

Həlқ-millətlər üqün *yol kərsitidiоqan* bir tuоqni kətürünglar.□ ■
11 Mana, Pərwərdigar jaһanning qət-yaқilириоqa mundaқ dəp jakarlidi: —
Zion қiziоqa mundaқ dəp eytқin: —
«Қara, sening nijat-қutuluxung keliwatidu!
Қara, Uning Өzi aloqan mukapiti Өzi bilən billə,
Uning Өzining in’ami Өzigə һəmraһ bolidu.□
12 Wə həқlər ularni: «Pak-muқəddəs həlқ»,
«Pərwərdigar һəmjəmətlik қilip қutқuzoqanlar» dəydu;
Sən bolsang: «Intilip izdəlgən», «Ηeq taxliwetilmigən xəһər» dəp atilisən. □

63

«Kөzətqilər» bir adəmning keliwatқanliқini kəridu

1 «Bozraһ xəһiridin qiққan, üstibexi қenik қizil rənglik,
Kiyim-keqəkliri қaltis-karamət,
Zor küq bilən қol selip mengiwatқan,
Edomdin muxu yərgə keliwatқuqi kim?»
«Һəққaniylik bilən səzligüqi Mən,
Қutқuzuxқa küq-қudrətkə Igə Boloquqidurmən».□
2 «Üstibexingdikisi nemixқa қizil,
Қandaқsigə kiyim-keqəkliring xarab kəlqikini qəyligüqiningkigə ohxap қaldi?».□ ■
3 «Mən yaloquz xarab kəlqikini qəylidim;
Bar əl-yurtlardin ηeqkim Mən bilən billə boloqini yoқ;
Mən ularni oqəzipimdə qəylidim,
Қəһrimdə ularni dəssiwəttim;
Ularning қanliri kiyim-keqəklirim üstigə qaqridi;
Mening pütün üstibexim boyaldi;□
4 Qünki қəlbimgə қisas küni pükülgənidi,
Xundaқla Mən һəmjəmətlirimni қutқuzidioqan yil kəldi;□ ■
5 Mən қarisam, yardəm қiloqudək ηeqkim yoқ idi;
Ηeqkimning қollimaydioqanliқini kərüp azablinip kənglüm parakəndə boldi;

□ **62:10 «Өtünglar, dərwazilardin ətünglar! Həlқning yolini tüz қilip təyyarlanglar! Yolni kətürünglar, kətürünglar; taxlarni elip taxliwetinglar»** — yolni, Israildiki tarқilip kətkən, baxқa yurtlarda sürgün boloqanlar, xundaқla Hudani izdigən musapirlar bilən billə Zionoqa kəlməkqi boloqanlar üqün təyyarlanglar, deməkqi bolsa kerək. ■ **62:10** Yəx. 40:3; 57:14 □ **62:11 «Қara, sening nijat-қutuluxung keliwatidu!... Uning Өzining in’ami Өzigə һəmraһ bolidu»** — ayətning ikkinqi қismioqa қarioqanda, munu «nijat-қutulux» **bir xəһs**, yəni Məsiһning Өzidur; «Uning aloqan mukapiti» һəm «Uning Өzining in’ami» 10-һəm 12-ayətkə қarioqanda dəl Өzi қutқuzoqan «həlқim» һəm «həlқ-millətlər»din ibarəttur. □ **62:12 «Wə həқlər ularni: «Pak-muқəddəs həlқ»... dəydu»** — «ular» dəl 10-ayəttə deyilgən, Zionoqa kəlməkqi boloqan «həlқ» һəm «həlқ-millətlər»dur. **«Sən bolsang: «Intilip izdəlgən»,... dəp atilisən»** — «sən» Zionning өzini kərsitidu. □ **63:1 «Һəққaniylik bilən səzligüqi Mən, қutқuzuxқa küq-қudrətkə Igə Boloquqidurmən»** — ayətning aldinқi қismidiki soaloqa jawab bərgüqi xübһisizki, 61:10-11-ayəttə «қaltis-karamət» kiyim-keqək kiyiwaloqan», Өzi (62-babta) kəzətqilərni bekitkən Məsiһdur. Biraқ uning kiyim-keqəkliri baxқiqə kərüngəqkə, u yiraқtin keliwatқan qaoqda, ular uni toniyalmioqan. «Bozraһ» xəһiri tooqruluқ yənə 34-babni wə izaһatlirini kərüng. □ **63:2 «Üstibexingdikisi nemixқa қizil, қandaқsigə kiyim-keqəkliring xarab kəlqikini qəyligüqiningkigə ohxap қaldi?»** — Məsiһ kiyiwaloqan kiyim əslidə «nijatning, һəққaniyliқning» kiyimi (bəlkim ap’aқ) boloqandin keyin, «Nemixқa қizil bolup қaloqan» — dəp soraydu. ■ **63:2** Wəһ. 19:13 □ **63:3 «Mən ularni oqəzipimdə qəylidim»** — «ular» (nijatni rət қiloqan) yat əllərni kərsitidu (6-ayətni kərüng). □ **63:4 «Mən һəmjəmətlirimni қutқuzidioqan yili»** — demək, Hudaning nijatini қobul қiloqan bəndiliri muxu dunyadiki barliқ bozək қilixlardin, barliқ ziyankəxlərdin azad қilinip ərkin bolux waқtidur. Rəzillərning jazalinixi bilən ular ərkin bolidu. ■ **63:4** Yəx. 61:2

Xunga Өz bilikim Өzümgə nijat kəltürdi;
Өz ƙəḫrim bolsa, Meni ƙollap Manga qidam bərdi;□ ■
6 Xuning bilən əl-yurtlarni oŋəzipimdə dəssiwətkənmən,
Ƙəḫrimdə ularni məst ƙiliwəttim,
Ƙanlirini yərgə təküwəttim». □

«Hudani əslətküqi kəzətqi»lərdin biri yənə dua ƙilidu

7 «Mən Pərwərdigarning xəpƙətliri tooŋruluƙ əslitip səzləymən;
Pərwərdigarning mədḫiyəgə layiƙ ƙiloŋanliri,
Uning rəḫimdilliƙlirioŋa asasən,
Uning nuroŋunlioŋan xəpƙətlirigə asasən,
Pərwərdigarning bizgə ƙiloŋan iltipatliri,
Israil jəmətigə iltipat ƙiloŋan zor yahxiliƙliri tooŋruluƙ əslitip səzləymən;
8 U ularni: — «Ular Mening həlƙim,
Aldamqiliƙ ƙilmaydioŋan balilar» dəp,
Ularning Ƙutƙuzoŋuqisi boldi.□
9 Ularning barliƙ dərdlirigə Umu dərddax idi;
«Uning yüzidiki Pərixtisi» bolsa ularni ƙutƙuzoŋan,
U Өz muḫəbbiti ḫəm rəḫimdilliƙi bilən ularni ḫəmjəmətlik ƙilip ƙutƙuzoŋan;
Axu ƙədimki barliƙ künlərdə ularni Өzigə artip kətürgən; □ ■
10 Biraƙ ular asiyliƙ ƙilip Uning Muƙəddəs Roḫioŋa azar bərdi;
Xunga ulardin yüz ərüp U ularning düxminigə aylinip,
Uloŋa ƙarxi jəng ƙildi. □ ■
11 Biraƙ U: — «Musa pəyoŋəmbirim! Mening həlƙim!» dəp əyni künlərni əsləp tohtidi.
Əmdi Өz *padisi boloŋanlarni* padiqiliri bilən dengizdin qiƙiriwaloŋuqi ƙeni?
Өzining Muƙəddəs Roḫini ularning arisioŋa turoŋuzup ƙoyoŋuqi ƙeni?□
12 Uning güzəl xərəplik biliki Musaning ong ƙoli arƙiliƙ ularni yetəkligüqi boldi,
Өzi üqün mənggülük bir namni tikləp,
Ular aldida sularni bəlüwətküqi,
13 Ularni dalada ərkin kezip yüridioŋan attək,
Ḫeq putlaxturmay ularni dengizning qongƙur yərliridin ətküzgüqi ƙeni?■
14 Mallar jiloŋioŋa otlaxƙa qüxkəndək,
Pərwərdigarning Roḫi uloŋa aram bərdi;
Sən Өzüng güzəl-xərəplik bir namoŋa erixix üqün,
Sən muxu yollar bilən həlƙingni yetəkliding.
15 Aḫ, asmanlardin nəziringni qüxürgin,
Sening pak-muƙəddəsliking, güzəllik-xəriping turoŋan makaningdin *ḫalimizoŋa* ƙarap baƙ!

□ **63:5** **«Өz ƙəḫrim bolsa, Meni ƙollap Manga qidam bərdi»** — muxu səzlərgə ƙarioŋanda, insanlarni jazalax Huda ḫəm Uning Məsiḫi üqün kəngligə intayin eoŋir kelidioŋan təs bir ixtur. ■ **63:5** Yəx. 59:16 □ **63:6** **«Ƙəḫrimdə ularni məst ƙiliwəttim»** — bundaƙ «məst ƙilix»ni qüxinix üqün, 51-bab, 17-, 21-22-ayətlərni yənə kərüng. Həlƙlərni məst ƙilidioŋan xarab «Pərwərdigarning ƙolidiki ƙəḫrigə toloŋan ƙədəḫ»tiki «xarab»tur. □ **63:8** **«U ularni: — «Ular Mening həlƙim, aldamqiliƙ ƙilmaydioŋan balilar» dəp, ularning Ƙutƙuzoŋuqisi boldi»** — muxu ayətlər Huda Israilni Misirdin ƙutƙuzup qiƙaroŋan waƙitni kərsitidu. Xu qaoŋni Israilning «tuoŋuluxi», yəni «yengi bir həlƙ, yengi bir millət» boluxi dəp ḫesablioŋili bolidu. □ **63:9** **«Uning (Pərwərdigarning) yüzidiki Pərixtisi»** — muxu zat dəl Təwrat-zəburda kəp yərlərdə «Pərwərdigarning Pərixtisi» dəp atilidu. ■ **63:9** Ƙan. 7:7, 8, 9 □ **63:10** **«biraƙ ular asiyliƙ ƙilip uning Muƙəddəs Roḫioŋa azar bərdi»** — muxu səzgə ƙarioŋanda «Hudaning Muƙəddəs Roḫi» qoƙum Hudaning Өzidin (demək, Huda'Atidin) ayrim bir xəhsdur. ■ **63:10** Qəl. 14:11; Zəb. 78:56-59; 95:9-11 □ **63:11** **«Өz padisi boloŋanlar»** — Israil həlƙi. **«Өz ... padiqiliri»** — xübḫisizki, Musa pəyoŋəmbər, akisi Ḫarun ḫəm aqisi Məryəm, xundaƙla bəlkim Yəxua pəyoŋəmbər idi. ■ **63:13** Zəb. 105:37

Kəni otluk muhəbbiting wə küq-kudriting!?
Iqingni aoqritixliring, rəhimdillikliring kəni?
Ular manga kəlgəndə besilip kaldimu?■
16 Qünki gərqə Ibrahim bizni tonumisimu,
Yaki Israil gərqə bizni etirap kilmisimu,
Sən haman bizning Atimiz;
Sən Pərwərdigar bizning Atimizdursən;
Əzəldin tartip «Həmjəmət-Kutkuzoquqimiz» Sening namingdur.□
17 I Pərwərdigar, nemixka bizni yolliringdin azduroqansən?
Nemixka Özüngdin korkuxtin yandurup kənglimizni tax kiloqansən?!
Kulliring üqün, Öz mirasing boloqan kəbililər üqün,
Yenimizoqa yenip kəlgəysən!
18 Mukəddəs həlking pəkət azoqinə wakitla *təwəlikigə* igə bolalioqan;
Düxmənlirimiz mukəddəs jayingni ayaoq asti kildi;□ ■
19 Xuning bilən biz uzundin buyan Sən idarə kilip bakmioqan,
Sening naming bilən atilip bakmioqan bir həlktək bolup kalduk!

64

Duaning dawami

1-2 Ah, Sən asmanlarni yirtiwetip,
Yərgə qüxkən bolsang'idi!
Taoqlar bolsa yüzüng aldida erip ketətti! Mana muxundak boloqanda tuturukka ot yakkandək,
Ot suni kaynatkandək,
Sən namingni düxmənliringgə ayan kiloqan bolatting,
Əllər yüzüngdinla titrəp ketətti!□
3 Sən biz kütmigən dəhxətlik ixlarni kiloqan waktingda,
Sən qüxkəniding;
Yüzüngdin taoqlar rastla erip kətti!□
4 Səndin baxka Özigə təlmürüp kütkənlər üqün ixligüqi bir Hudani,
Adəmlər əzəldin anglap bakmioqan,
Kulakka yetip bakmioqan,
Köz kərüp bakmioqandur!■
5 Sən həkkaniylikni yürgüzüxni hursənlik dəp bilgən adəmning,
Yəni yolliringda mengip, Seni seoqinoqanlarning hajitidin qikkuqi həmrahdursən;

■ **63:15** Kan. 26:15 □ **63:16 «gərqə Ibrahim bizni tonumisimu, Yaki Israil gərqə bizni etirap kilmisimu,...»** — Ibrahim həm Israil (ularning ata-bowiliri) heli burunla aləmdin kətkənidi, əlwəttə. Muxu sözning mənisi, nawada atimiz Ibrahim yaki Israil (yəni Yakup) muxu aləmdə tehi turoqan bolsa, bizning naqar əhwalimizni, əhlaksizlikimizni, pəzilətsizlikimizni kərüpla intayin bizar bolup: «Muxu həlk bizning əwladimiz bolmisa kerək» — dəp bizlərni etirap kilmasliki mumkin, deməkqi. □ **63:18 «Düxmənlirimiz mukəddəs jayingni ayaoq asti kildi»** — Yəxayaning əmridə Hudaning mukəddəs ibadəthanisi tehi məwjut idi. Xuning bilən pəyoqəmbər bu bexarəttə özidin keyinki bir dəwrni közdə tutkan boluxi kerək. Yerusalemdiki xu ibadəthana miladiyədin ilgiriki 586-yili wəyran kilindi. Bexarət muxu wəkədin keyinki dəwrning bolidioqan hessiyatlirini, arzu-hiyallirini həm dualirini kərsətsə kerək. ■ **63:18** Zəb. 74:3-8 □ **64:1-2 «Ah, Sən asmanlarni yirtiwetip, yərgə qüxkən bolsang'idi! Taoqlar bolsa yüzüng aldida erip ketətti!»** — baxka birhil tərjimisi: «Ah, Sən asmanlarni yirtiwetip, yərgə qüxsəng iding! Taoqlar bolsa yüzüng aldida erip ketətti!». □ **64:3 «Yüzüngdin taoqlar rastla erip kətti!»** — Israillar Misirdin qikkandin keyin, Huda ularoqa Musa pəyoqəmbər arkilik mukəddəs kanun-pərmanlirini bərgən waktida, Sinay taoqliri xundakla erip kətti. Yəxaya pəyoqəmbər bəlkim muxu ixlarni közdə tutidu. ■ **64:4** Zəb. 31:19,20; 1Kor. 2:9

Birak mana, Sən oɣəzəptə boldung,
Biz bolsak gunaɦta bolduk;
Undak ixlar uzun boliwərdi;
Əmdi biz kutkuzulamduk?
6 Əmdi biz napak bir nərsigə ohxax bolduk,
Kiliwatkan barlik «ɦəkkaniyətlirimiz» bolsa bir əwrət latisioɣila ohxaydu, halas;
Ɦəmmimiz yopurmaktək hazan bolup kəttuk,
Kəbiɦliklirimiz xamaldək bizni uqurup taxliwətti.■
7 Sening namingni qakirip nida kiloɣuqi,
Iltipatingni tutuxka kozoɣaloɣuqi ɦeq yoktur;
Qünki Sən yüzüngni bizdin kaqurup yoxurdung,
Kəbiɦliklirimizdin bizni solaxturoɣuzdung.
8 Birak ɦazir, i Pərwərdigar, Sən bizning Atimizdursən;
Biz seoɣiz lay, Sən bizning sapalqimizdursən;
Ɦəmmimiz bolsak kolungda yasaloɣandurmiz;
9 I Pərwərdigar, bizgə karatkan oɣəzipingni zor kilmioɣaysən,
Kəbiɦlikni mənggügiqə əsləp yürmigin;
Mana, karioɣin, ɦəmmimiz Sening həlkingdurmiz!■
10 Mukəddəs xəɦərliring janggal,
Zionmu janggal bolup kaldi;
Yerusalem wəyran boldi;
11 Ata-bowimiz Seni mədɦiyiligən jay,
Pak-mukəddəslik, güzəl-parlakliq turaloɣusi boloɣan əyimiz bolsa ot bilən kəyüp kül boldi;
Kədir-kimmətlik nərsilirimizning ɦəmmisi wəyran kiliwetildi.□
12 Muxu ixlar aldida Əzüngni qətkə alamsən, i Pərwərdigar?
Süküt kilip turamsən?
Bizni boluxiqə har kilip uriwerəmsən?»

65

Hudaning duaoɣa bərgən jawabi •••• «Yengi ixlar», yengi asman-zemin

1 Əzəldin Meni izdimigənlərgə Meni sorax yolini aqtim;
Mən Əzümgə intilmigənlərgə Əzümni tapkuzdum.
Mening namim bilən atalmioɣan yat bir əlgə Mən: — «Manga kara, Manga kara» — dedim.
2 Birak yaman yolda mangidioɣan,
Əzining pikir-hiyalioɣa əgixip mangidioɣan,
Asiylik kiloɣuqi bir həlkkə bolsa Mən kün boyi kolumni uzitip intilip kəldim.□
3 Yəni baoɣlarda kurbanlik kilip,
Ularni hixlik supilar üstidimu kəydürüp,

■ **64:6** Zəb. 90:5-8 ■ **64:9** Zəb. 79:8 □ **64:11** **«...Pak-mukəddəslik, güzəl-parlakliq turaloɣusi boloɣan əyimiz bolsa ot bilən kəyüp kül boldi»** — muxu ayəttiki «əyimiz» mukəddəs ibadəthana, əlwəttə. «Əy» degən səzning ixlitilixi bolsa, Hudaning əsli ularning arisida (ibadəthanisida) turoɣanlikini təkitləydu. «Kədir-kimmətlik nərsilirimiz»ning əng esili bolsa yənila ibadəthanidiki buyum-jabduklar boloɣanidi. Babillikların Yerusalemni, jümlidin mukəddəs ibadəthanini wəyran kiloɣanliki bəlkim muxu bexarəttin keyinki 100 yil ətrapida boldi (miladiyədin ilgiriki 586-yili). Muxu ayəttə, pəyoɣəmbər (63:15-19-ayətlərdiki əɦwaloɣa ohxax) əzi axu dəwrdə turoɣandək səz kilidu; u axu dəwrdikilərgə wəkil bolup dua kilidu. □ **65:2** **«yaman yolda mangidioɣan...»** — ibraniy tilida «yahxi əməs yolda mangidioɣan...».

Köz aldimdila zərdəmgə tegidioŋan bir həlk;□
4 Ular ḳəbrilər arisida olturidu,
Məhpiy jaylardimu tünəp olturidu;
Ular qoxḳa gəxini yəydu,
Ḳazan-ḳaqilirida ḥərḳandaḳ yirginqlik nərsilərning xorpisi bar.□
5 Ular: «Өzüng bilən bol,
Manga yeḳinlaxḳuqi bolma;
Qünki mən səndin pakmən» — dəydu;
Muxular dimioŋimoŋa kirgən is-tütək,
Kün boyi əqməy turidioŋan ottur!
6-7 Mana, Mening aldimda pütüklük turiduki: —
Mən süküt ḳilip turmaymən — dəydu Pərwərdigar —
Bəlki ḥəm silərning ḳəbiḥlikliringlarni,
Xundaḳla taoŋ qokḳilirida isriḳ yaḳḳan,
Dənglər üstidimu Meni ḥaḳarətligən ata-bowiliringlarning ḳəbiḥliklirini birliktə ḳayturimən,
— Xularni əz ḳuqaḳlirioŋa ḳayturimən;
Bərḥək, Mən ilgiriki ḳiloŋanlirini əz ḳuqaḳlirioŋa əlqəp ḳayturimən.□
8 Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
Sapaḳ üzümning «sarḳindi xirnə»si kərüngəndə,
Həḳlərning: «Uni qəyliwetip wəyran ḳilmisun, qünki uningda bərikət turidu» deginidək,
Mən Өz ḳullirimning səwəbidinla xundaḳ ḳilimənki,
Ularning ḥəmmisini wəyran ḳilmaymən. □
9 Xundaḳ ḳilip Mən Yaḳuptin bir nəsilni,
Yəḥudadinmu taoŋlirimoŋa bir igidarni qiḳirimən;
Xuning bilən Mening tallioŋanlirim *zeminoŋa* igə bolidu,
Mening ḳullirim xu yərdə makanlixidu.□
10 Meni izdigən həlḳim üqün,
Xaron bolsa yənə ḳoy padilirioŋa ḳotan,

□ **65:3 «(Ular)… baoŋlarda ḳurbanliḳ ḳilip, ularni hixliḳ supilar üstidimu kəydürüp…» —** baoŋlar pat-pat «Baal» degən butḳa qoḳunidioŋan jaylar bolup ḳalatti. Ḳurbanliḳni bolsa pəḳət ibadəthanidila ḳilsa bolatti; uningdin baxḳa «ḳurbangaḥ»larni pəḳət taxlar yaki tupraḳ ḳatarliḳ təbiiy materiyallardinla yasioŋili bolatti. **«Ularni hixliḳ supilar üstidimu kəydürüp…»** — yaki «huxbuyni hixliḳ supilar üstidimu kəydürüp…». □ **65:4 «ular ḳəbrilər arisida olturidu, məhpiy jaylardimu tünəp olturidu» —** muxu kixilərning mazarlarda, «məhpiy jaylar»da olturup tünəxtiki məḳsiti, xübḥisizki, «ata-bowilirining roḥliri»oŋa dua ḳilip alaḳilixix, xundaḳla jin-xəytanlar bilən alaḳilixix idi. Өlüklərning roḥliri bilən alaḳə ḳilixḳa urunux Təwratta ḳət'iy mən'i ḳilinidu. □ **65:6-7 «silərning ḳəbiḥlikliringlarni, xundaḳla taoŋ qokḳilirida isriḳ yaḳḳan, dənglər üstidimu Meni ḥaḳarətligən ata-bowiliringlarning ḳəbiḥliklirini birliktə ḳayturimən» —** taoŋlarning qokḳiliri yaki dənglər pat-pat butḳa qoḳunidioŋan jaylar bolup ḳalatti. Xuning bilən Musa pəyoŋəmbər taoŋ yaki dənglər üstidə ḳurbanliḳ ḳilixnimu mən'i ḳiloŋan. Ayəttə kərsitilgən muxu ḳilmixliri, xübḥisizki, butpərəslik idi. **«Bərḥək, Mən ilgiriki ḳiloŋanlirini əz ḳuqaḳlirioŋa əlqəp ḳayturimən» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Bərḥək, ularning ḳiloŋanlirini əz ḳuqaḳlirioŋa ḳayturuwetix Mening birinqi iximdur». □ **65:8 «Sapaḳ üzümning «sarḳindi xirnə»si kərüngəndə, həḳlərning: «Uni qəyliwetip wəyran ḳilmisun, qünki uningda bərikət turidu» deginidək,…» —** Ḳanaanda (Pələstində) üzümdin «əzi qiḳḳan» xirnə bolsa intayin ətiwarlinidu; səwəbi, uningdin ixlinidioŋan xarab intayin mezilik bolidu. Xunga məlum bir sap üzümdin muxu «sarḳindi xarab» qiḳḳanliḳi bayḳalsa, u baxḳa üzüm sapaḳliri bilən ḳoxup qəyliwetilməydu, «xirnə qiḳḳuqə» ayrim ḳoyulidu. Xuning bilən Huda Өzigə sadiḳ boloŋan «ḳaldilar» Israilda bar bolsila, ularni yoḳatmaydu. Biz yuḳiriḳi bablardin bilimizki, muxu «igidar» nəsil (9-ayət) dəl «Pərwərdigarning ḳuli»ningki, yəni Məsiḥning nəslidur. □ **65:9 «Mən Yaḳuptin bir nəsilni, Yəḥudadinmu taoŋlirimoŋa bir igidarni qiḳirimən» —** demək, Huda «ḳaldisi»din, özigə sadiḳ yengi bir dəwrni qiḳiridu, ularni «muḳəddəs zemin»oŋa igə ḳilidu.

Ahor bolsa kala padilirioŋa ḳonaloŋu bolidu.□
11 Biraḳ Pərwərdigarni taxlap,
Muḳəddəs teoŋimni untuoŋuqi,
«Tələy» *degən but* üqün dastihan saloŋuqi,
«Təḳdir» *degən but* üqünmu əbjəx xarabni ḳuyup ḳaqilarni toldurоŋuqisilər,□
12 Mən silərni ḳiliqḳa «təḳdir» ḳildim,
Silərning ḥəmminglar ḳirоŋinqilikta bax egisilər;
Qünki Mən qaḳirdim, silər jawab bərmidinglar;
Mən səz ḳildim, silər ḳulaḳ salmidinglar;
Əksiqə nəzirimdə yaman boloŋanni ḳiliwatisilər,
Mən yaḳturmaydioŋanni tallioŋansilər.
13 Xunga, Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
Mana, Mening ḳullirim yəydu,
Silər aq ḳalisilər;
Mana, Mening ḳullirim iqidu,
Biraḳ silər ussuz ḳalisilər;
Mana, Mening ḳullirim xadlinidu,
Silər xərməndiliktə ḳalisilər;
14 Mana, kənglidiki xad-huramliḳtin ḳullirim nahxa eytidu,
Silər kəngüldiki azabtin zar-zar yioŋlaysilər,
Roḫ-ḳəlb sunuḳluḳidin nalə-pəryad kətürisilər.
15 Isminglarni Mening tallioŋanlirimoŋa lənət boluxḳa ḳaldurisilər.
Rəb Pərwərdigar seni əltüridu,
Ḥəm uning ḳullirioŋa baxḳa bir isimni ḳoyup beridu.
16 Xuning üqün kimki əzigə bir bəhtni tilisə,
«Amin» degüqi Hudaning nami bilən axu bəhtni tiləydu;
Kimki ḳəsəm iqməkqi bolsa,
Əmdi «Amin» degüqi Hudaning nami bilən ḳəsəm iqidu;
Qünki burunḳi dərd-ələmlər untuloŋan bolidu,
Qünki ularni kəzümdin yoxurdum.□
17 Qünki ḳaranglar, Mən yengi asmanlarni wə yengi zeminni yaritimən;
Ilgiriki ixlar ḥeq əslənməydu,
Ḥətta əskə kəlməydu.
18 Əksiqə silər Mening yaritidioŋanliḳimdin huxallininglar;
Mənggügə xad-huramliḳta bolunglar,
Qünki Mən Yerusalemni xad-huramliḳ,

□ **65:10 «Xaron bolsa yənə ḳoy padilirioŋa ḳotan, Ahor bolsa kala padilirioŋa ḳonaloŋu bolidu» —** Xaron bolsa Pələstinning oŋərb təripidə, əsli intayin munbət jay idi. Xu rayon bəlkim Asuriyə (ḥəm keyinki Babilliḳlarning) bulangqliḳliri tüpəylidin ḳaḳaslixip kətkən boluxi mumkin. Ahor bolsa xərḳiy tərəptə bolup anqə munbət əməs idi. Israillar Ahorda Hudaoŋa ḳattiḳ asiylik ḳiloŋanidi (Təwrattiki «Yəxua» 7-babni kərüng). Biraḳ ḥazir u Hudaning lənitigə uqrimay, munbət bolup ketidu. Pələstindiki bu ikki jay ḥəm arilikidiki barlik Pələstin zeminliri oŋərbtin-xərḳḳiqə pütünləy əsligə kəltürülidu, bəlki tehimu awat əḥwaloŋa kəltürülidu, deməkqi. □ **65:11 «Tələy» —** (ibraniy tilida «Gad» deylidu) Suriyədiki bir but. **«Təḳdir» —** yənə bir but — əsli ibraniy tilida «məniy»; buning mənisi «təḳdir» «təḳsimat, sanilix» idi. □ **65:16 «Xuning üqün kimki əzigə bir bəhtni tilisə, «amin» degüqi Hudaning nami bilən axu bəhtni tiləydu» —** Hudaning Өz ḳullirioŋa bərgən wədilirini (8-14-ayəttiki) əməlgə axuroŋanliḳini kərgən həḳlər Hudani bolsa «Amin» degüqi Huda (yaki «Amin»ning Igisi Huda»), yəni məmin bəndilirining dualirini anglaydioŋan Huda, dəp bilidu. «Amin» degən səzning toluḳ mənisi tooŋruluḳ «Təbirlər», xundaḳla «2Kor.» 1:20nimu kərüng. **«Kimki ḳəsəm iqməkqi bolsa, əmdi «Amin» degüqi Hudaning nami bilən ḳəsəm iqidu; qünki burunḳi dərd-ələmlər untuloŋan bolidu, qünki ularni kəzümdin yoxurdum»** — Hudaning səltənitidə boloŋanlar burunḳi (bolupmu əz gunaḥliri tüpəylidin pəyda boloŋan) dərd-ələmlərni esigə kəltürməydu; qünki Huda Өzi ularning gunaḫ-səwənliklirini untuoŋan bolidu.

Uning hәlқini huxallиқ bәrgüqi қilip yaritimәn.
19 Өzümmu Yerusalemdin xad-huramliқta bolimәn,
Xundaқla Өz hәlқimdin huxallinimәn;
Uningda nә yioɣa awazi,
Nә nalә-pәryadlar ikkinqi anglanmaydu;□
20 Uningda yәnә birnәqqә künlük qaqrap kәtkәn bowaқ bolmaydu,
Yaki waқti toxmay waқitsiz kәtkәn boway bolmaydu;
Yüz yaxқa kirgәn bolsa «yigit» sanilidu,
Xuningdәk gunaһkar yüz yaxқa kirip өlgәn bolsa «Hudaning lәnitigә uqrioɣan» dәp һesablinidu.□
21 Ular өylәrni salidu, ularda turidu;
Ular üzümzarlarni bәrpa қilidu, ulardin mewә yәydu;
22 Ular yasioɣan өylәrdә, baxқa birsi turmaydu;
Tikilgәn üzümzarlardin, baxқa birsi mewә elip yemәydu;
Qünki hәlқimning künliri dәrәhning өmridәk bolidu;
Mening tallioɣanlirim өzliri өz қoli bilәn yasioɣanliridin өz өmridә toluқ bәһrimәn bolidu.□
23 Ularning қiloɣan әmgiki bikaroɣa kәtmәydu;
Yaki ularning baliliri tuoɣuloɣanda keläqiki tooɣruluқ wәһimә mәwjut bolmaydu;
Qünki ular Pәrwәrdigar bәht ata қiloɣan nәsildur,
Ularning pәrzәntlirimu xundaқ.□
24 Wә xundaқ boliduki,
Ular nida қilip qaқirmastinla,
Mәn ijabәt қilimәn;
Ular dua қilip sөzläwatқinidila,
Mәn ularni anglaymәn.
25 Bөrә һәm paқlan bilәn billә ozuқlinidu;
Xir bolsa kalidәk saman yәydu;
Yilanning rizқi bolsa topa-qangla bolidu.

□ **65:19 Өzümmu Yerusalemdin xad-huramliқta bolimәn, xundaқla Өz hәlқimdin huxallinimәn; uningda nә yioɣa awazi, nә nalә-pәryadlar ikkinqi anglanmaydu» —** «yengi asmanlar, yengi zemin, yengi Yerusalem» tooɣruluқ azraқ tohtitayli. Injildiki «Wәһiy» degәn қisimoɣa asasәn bilimizki, Mәsiһ **muxu dunyada** ming yil һөkümranliқ қilidu. Xu һөkümranliқidiki әһwal Yәxaya pәyoɣәmbәrning bexaritidәk bolidu. U tehi ahirқi «yengi asmanlar, yengi zemin» әmәs; qünki muxu ayәtlәrgә қarioɣanda, өlüm degәn ix (mәyli adәmlәr uzun өmürlük bolsimu) tehi mәwjut; gunaһ tehi mәwjut; **ahirқi «yengi asmanlar, yengi zemin» mәnggülük bolidu; ularda өlümmu yoқ, gunaһ yoқ. Injildiki «Wәһiy» 21-22-bablarni kөrüng. Mәsiһ muxu dunyada ming yil һөkümranliқ қilidioɣan «yengi asmanlar, yengi zemin, yengi Yerusalem» bizning mәnggülük «yengi asmanlar, yengi zemin, yengi Yerusalem»ning қandaқ bolidioɣanliқini qüxiniximizgә zor yardәm beridu; bu ikkisining ohxax yәrliri kөp (mәsilәn, қorқunq, dәrd-әlәm yoқitiloɣanliқi); Huda zamanlarning әng ahirida ming yilliқ «yengi asmanlar, yengi zemin, yengi Yerusalem»ni mәnggülük «yengi asmanlar, yengi zemin, yengi Yerusalem»oɣa aylanduridu. Mәsiһning ming yilliқ sәltәniti tooɣrisida «Tәbirlәr»nimu kөrüng.** □ **65:20 «Xuningdәk gunaһkar yüz yaxқa kirip өlgәn bolsa «Hudaning lәnitigә uqrioɣan» dәp һesablinidu» —** adәmlәrning kөpinqisi naһayiti qong yaxtila өlidioɣan boloɣaqқa, «yüz yaxta өlgәn» bolsa, pәқәtla «naһayiti bir yigit» dәp қarilidu; һәқlәr uning gunaһ қiloɣanliқini bilip қalsa, uni «xunqә yax turupla өlgәn, qoқum Hudaning lәnitigә uqrioɣan bolsa kerәk» dәp қaraydu. □ **65:22 «Ular yasioɣan өylәrdә, baxқa birsi turmaydu; tikilgәn üzümzarlardin, baxқa birsi mewә elip yemәydu» —** ibraniy tilida «ularning қuruluxlirida baxқilar turidioɣan, ularning tikkinidin baxқilar yәydioɣan һalәt bolmaydu». **«dәrәhning өmri»** — әlwәttә intayin uzun bolidu; dәrәhning өzi intayin muқim, puhta yaxaydu; sөzlәr muxu jәһәtnimu iqigә alsa kerәk. **«...өz қoli bilәn yasioɣanliridin өz өmridә toluқ bәһrimәn bolidu»** — ibraniy tilida «өz қoli bilәn yasioɣanliri өzi upraydu» — demәk, pütün өmridә toluқ ixlitidu. □ **65:23 «Qünki ular Pәrwәrdigar bәht ata қiloɣan nәsildur» —** yaki «qünki ular Pәrwәrdigar bәht ata қiloɣan (zat)ning nәslidur». Muxu tәrjimisi tooɣra bolsa «Pәrwәrdigar bәht ata қiloɣan (zat)» Mәsiһni kөrsәtkәn bolidu, әlwәttә.

Mening muqəddəs teoɣimning ɧəmmə yeridə ɧeq ziyankəxlik bolmaydu;
ɧeq buzoɣunqiliq bolmaydu, dəydu Pərwərdigar. □ ■

66

Hudaning jawabi — dawami

1 «Pərwərdigar mundaq dəydu: —
«Asmanlar Mening təhtim,
Zemin bolsa ayaoɣlirimoɣa təhtipərimdur,
Əmdi Manga qandaq өy-imarət yasimaqqisilər?
Manga qandaq yər aramgaɧ bolalaydu?□ ■
2 Bularning ɧəmmisini Mening qolum yaratqan, ular xundaq boloɣaqqila barliqqa kəlgən əməsmidi? — dəydu Pərwərdigar, —
Lekin Mən nəzirimni xundaq bir adəmgə salimən:
— Məmin-kəmtər, roɧi sunuq,
Səzlirimni angliɣanda qorqup titrək basidioɣan bir adəmgə nəzirimni salimən.
3 Kala soyoɣan kixi adəmnimu өltüridu,
Qozini qurbanliq qiloɣan kixi itning boynini sundurup өltüridu;
Manga ɧədiyə tutquqi qoxqa qeninimu tutup bərməqidur;
Duasini əslitixkə huxbuy yaqquqi məbudqimu mədɧiyə oquydu;
Bərɧək, ular өzi yaqturidioɣan yollirini tallioɣan,
Kəngli yirginqlik nərsiliridin hursən bolidu.□
4 Xunga Mənmu ularning külpətlirini tallaymən;
Ular dəl qorqidioɣan wəɧimilərni bexioɣa qüxürimən;
Qünki Mən qaqiroɣinimda, ular jawab bərmidi;
Mən səz qiloɣinimda, ular qulaq salmidi;
Əksiqə nəzirimdə yaman boloɣanni qildi,
Mən yaqturmaydioɣanni tallidi».■
5 «I Pərwərdigarning səzi aldida qorqup titrəydioɣanlar,
Uning deginini anglanglar: —
«Silərni namimoɣa *sadiq boloɣanliqinglar* tüpəylidin qətkə qaqqanlar bolsa,
Yəni silərdin nəprətlinidioɣan qerindaxliringlar silərgə: —
«Qeni Pərwərdigarning uluoɣluqi ayan qilinsun,
Xuning bilən xadliqinglarni kərələydioɣan bolimiz!» — dedi;
Biraq xərməndiliktə qaloɣanlar өzliri bolidu.■

□ **65:25** **«Yilanning rizqi bolsa topa-qangla bolidu»** — Erən baoɣqisida Huda yilanoɣa: «Topa-qangni yəysən» degən lənətni qüxürgənidi. Biraq ɧazir uning yegənliri **pəqət** topa-qang bolidu; u ɧeq adəm yaki baxqa ɧaywanoɣa ziyan yətküzəlməydu. ■ **65:25** Yəx. 11:6, 7, 8, 9; Mat. 18:3 □ **66:1** **«Zemin bolsa ayaoɣlirimoɣa təhtipərimdur»** — «təhtipər» padixaɧ təhtkə olturoɣanda ayaoɣlirini dəssətkən kiqik orunduq. **«Əmdi Manga qandaq өy-imarət yasimaqqisilər? Manga qandaq yər aramgaɧ bolalaydu?»** — birinqi ayət bəlkim Hudaning 64-bab, 11-ayəttiki soaloɣa beridioɣan asasiy jawabi. Huda «ibadəthana»ni anqə muɧim dəp qarimisimu, insanlar Өzigə atap saloɣan ibadəthanini qoqum kəmsitidu degili bolmaydu (20- ɧəm 2-ayətkə qarioɣanda, kəlgüsidiki «ming yillik səltəniti»də bir «muqəddəs ibadəthana» bolidu; biraq Hudaning nəziri (2-ayətkə asasən) ɧeqqandaq өy-imarəttə əməs, bəlki Өzidin qorqidioɣan məmin bəndiliridə turidu. ■ **66:1** 1Pad. 8:27; 2Tar. 6:18; Ros. 7:48,49; 17:24 □ **66:3** **«Kala soyoɣan kixi adəmnimu өltüridu, ... duasini əslitixkə huxbuy yaqquqi məbudqimu mədɧiyə oquydu; bərɧək, ular өzi yaqturidioɣan yollirini tallioɣan, kəngli yirginqlik nərsiliridin hursən bolidu»** — muxu ayəttiki kixilər kərünüxtə Hudaoɣa ibadət qilidu; ular kala-qozini soyup qurbanliq qilidu, «axliq ɧədiyə» qilidu, huxbuynimu Hudaoɣa atap yaqidu; biraq bundaq qilixliri bilən təng ular qatillik qilidu, hurapiy ixlarni qilidu (itning boynini sundurux), butlaroɣa qoqunup ɧaram qurbanliqlarnimu qilidu. ■ **66:4** Pənd. 1:24; Yəx. 65:12; Yər. 7:13 ■ **66:5** Yəx. 5:19

6 Anglanglar! — xəḫərdin kəlgən quḳan-sürənlər!
Anglanglar! — ibadəthanidin qiḳḳan awazni!
Anglanglar! — Pərwərdigar Өz düxmənlirigə *yamanliḳlirini* ḳayturuwatidu!» □

Israilning yengidin tuoɣuluxi

7 — Toloɣiḳi tutmayla u boxinidu;
Aoɣriḳi tutmayla, ooɣul bala tuoɣidu!■
8 Kimning muxundaḳ ix tooɣruluḳ həwiri bardu?
Kim muxundaḳ ixlarni kərüp baḳḳan?
Zemin bir həlḳni bir kün iqidila tuoɣidioɣan ix barmu?
Dəḳiḳə iqidila bir əlning tuoɣuluxi mumkinmu?
Qünki Zionning əmdila toloɣiḳi tutuxioɣa, u ooɣul balilirini tuoɣdi!□
9 Birsini boxinix ḫalitigə kəltürgən bolsam, Mən balini qiḳaroɣuzmay ḳalamtim? — dəydu Pərwərdigar,
Mən Өzüm tuoɣduroɣuqi tursam, baliyatḳuni etiwetəmdimən? — dəydu Hudaying.
10 Yerusalem bilən billə xad-huramliḳta bolunglar;
Uni səygüqilər, uning üqün huxallininglar!
Uning üqün ḳayoɣu-ḫəsrət qəkkənlər,
Uning bilən billə xadliḳ bilən xadlininglar!
11 Qünki silər uning təsəlli beridioɣan əmqəkliridin emip ḳanaətlinisilər;
Qünki silər ḳanoɣuqə iqip qiḳisilər,
Uning xan-xəripining zorluḳidin kənglünglar hursən bolidu».□
12 Qünki Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
Mən uningoɣa taxḳan dəryadək aram-hatirjəmlikni,
Texip kətkən eḳimdək əllərning xan-xərəplirini sunup berimən;
Silər emisilər,
Silər yanpaxḳa elinip kətürülisilər,
Etəktə əkilitilisilər.■
13 Huddi ana balisioɣa təsəlli bərgəndək,
Mən xundaḳ silərgə təsəlli berimən;
Silər Yerusalemda təsəlligə igə bolisilər.
14 Silər bularni kərgəndə kənglünglar xadlinidu,
Səngəkliringlar yumran ot-qəptək yaxnap ketidu;
Xuning bilən Pərwərdigarning ḳoli Өz ḳullirioɣa ayan ḳilinidu,
U düxmənlirigə ḳəḫrini kərsitidu.
15 Qünki oɣəzipini ḳəḫr bilən,
Tənbiḫini ot yalḳunliri bilən qüxürüxi üqün,
Mana, Pərwərdigar ot bilən kelidu,
U jəng ḫarwiliri bilən ḳuyundək kelidu.
16 Qünki ot bilən ḫəm ḳiliq bilən Pərwərdigar barliḳ ət igilirini soraḳ ḳilip jazalaydu;

□ **66:6 «Anglanglar! — xəḫərdin kəlgən quḳan-sürənlər! Anglanglar! — ibadəthanidin qiḳḳan awazni! Anglanglar! — Pərwərdigar Өz düxmənlirigə yamanliḳlirini ḳayturuwatidu!»** — bu bexarət Yəxayaning keyinki dəwridiki Yerusalem, jümlidin ibadəthanining wəyran ḳilinixini (miladiyədin ilgiriki 586-yili) ḫəm bəlkim ahirḳi zamanlardiki ohxap ketidioɣan bir ixnimu kərsitidu. ■ **66:7** Wəḫ. 12:1-6 □ **66:8 «Kimning muxundaḳ ix tooɣruluḳ həwiri bardu? … Zemin bir həlḳni bir kün iqidila tuoɣidioɣan ix barmu? Dəḳiḳə iqidila bir əlning tuoɣuluxi mumkinmu? Qünki Zionning əmdila toloɣiḳi tutuxioɣa, u ooɣul balilirini tuoɣdi!»** — muxu 7- ḫəm 8-ayəttə eytiloɣan ixlar biraḳla Yerusalemning wəyran ḳilinixidin (6-ayət) ahirḳi zamanda «Zion-israil towa ḳilip yengidin tuoɣuluxi» əməlgə axurulup, ularning Hudaning aldida ḫəḳiḳiy «Өz həlḳim» boluxioɣa atlap ətidu. □ **66:11 «uning xan-xəripining zorluḳidin kənglünglar hursən bolidu»** — baxḳa birhil tərjimisi: — «uning xərəplik baoɣir-kəksidin kənglünglar hursən bolidu». ■ **66:12** Yəx. 49:22; 60:4

Pərwərdigar əltürgənlər nurƣun bolidu.
17 «Baƣqilar»ƣa kirix üqün pakizlinip,
Əzlirini ayrim tutup,
Otturida turƣuqining gepigə kirgənlər,
Xundakla qoxka gəxini, yirginqlik bolƣanni, jümlidin qaxkanlarni yəydiƣanlar bolsa jimisi təng tügixidu — dəydu Pərwərdigar.□
18 Qünki ularning kilƣanliri ħəm oylиƣanliri Mening aldimdidur;
Birak barlik əllər, ħəmmə tilda səzləydiƣanlarning yiƣilidiƣan wakti kelidu;
Xuning bilən ular kelip Mening xan-xəripimni kəridu; □
19 Wə Mən ularning arisida bir karamət bəlgini tikləymən;
Ħəm ulardin kəqip kutulƣanlarni əllərgə əwətimən;
Nam-xəħritimni anglimiƣan, xan-xəripimni kərüp bakmiƣan Tarxixka, Liwiyəgə, okyaqilikta dangki qikkan Ludka, Tubal, Gretsiyəgə ħəm yirak qətlərdiki arallarƣa ularni əwətimən;
Ular əllər arisida Mening xan-xəripimni jakarlaydu.□
20 Xuning bilən Israillar «axlik ħədiyə»ni pakiz kaqilarƣa koyup Pərwərdigarning əyigə elip kəlgəndək,
Xular bolsa, Pərwərdigarƣa atap beƣixliƣan ħədiyə süpitidə kerindaxliringlarning ħəmmisini əllərdin elip kelidu;
Ularni atlarƣa, jəng ħarwiliriƣa, sayiwənlik ħarwa-zəmbillərgə, kəqirlarƣa ħəm nar təgilərgə mindürüp mukəddəs teƣimƣa, yəni Yerusalemƣa elip kelidu, — dəydu Pərwərdigar.□
21 Ħəm Mən ulardin bəzilirini kaħinlar ħəm Lawiylar boluxka tallaymən — dəydu Pərwərdigar.□
22 Qünki Mən yaritidiƣan yengi asmanlar ħəm yengi zemin Əzümning aldida daim turƣandək,
Sening nəsling ħəm isming turup sakinidu.□ ■
23 Ħəm xundak boliduki, yengi aymu yengi ayda,
Xabat künimu xabat künidə,

□ **66:17 ««Baƣqilar»ƣa kirix üqün pakizlinip,...»** — bəlkim butpərəslik ħərikətlirigə katnixix üqün, muxu «pakizlinix» ixlirini kilidu. **«Otturida turƣuqi»** — bəlkim butpərəsliktə yetəkqilik «pir» rolini aloƣuqi. □ **66:18 «Qünki ularning kilƣanliri ħəm oylиƣanliri Mening aldimdidur» —** bu ayətning birinqi yerimini tərjimə kilix təs. Alimlar pəkət uning mənisini tərjimə kiloƣinimizdək pərəz kilidu. □ **66:19 «ulardin kəqip kutulƣanlarni əllərgə əwətimən» —** «ulardin» degənlik: (1) 16-ayəttə eytilƣan jazaliridin («ot ħəm kiliq»tin) yaki (2) «yat əllər arisidin» degən mənini bildüridu. **«ħəm ulardin kəqip kutulƣanarni əllərgə əwətimən»** — baxka birhil tərjimisi: «ħəm kəqip ħayat kalƣanlardin bəzilirini (yat) əllərgə əwətimən». **«Tarxix»...«Lud»... «Tubal»...** — xübħisizki, muxu yurtlarning isimliri pütün dunyadiki yurtlarƣa wəkillik kilidu. «Tarxix» üqün 60-bab, 9-ayəttiki izaħatni kərüng; «Lud» bolsa bəlkim ximaliy Afrikida; Tubal bəlkim ħazirdiki Rusiyəni kərsitidu (bəlkim Rusiyəning kona paytəhti «Tobolsk» bilən munasiwiti bar). Nemixka «Lud» tooƣruluk «okyaqilikta dangki qikkan» deyilidu? Pərizimizqə, Huda əwətkən əlqilərning hizmitining hətəri bar, dəp kərsətməkqi. □ **66:20 «Xular bolsa, Pərwərdigarƣa atap beƣixliƣan ħədiyə süpitidə kerindaxliringlarning ħəmmisini əllərdin elip kelidu» —** bizningqə «xular» Hudaning hux həwirini kobul kiloƣan «yat əllər»ni kərsitidu. Ular huxal bolup, Hudaning xapaitini kayturux üqün, ziyankəxlikkə uqriƣan, tarkilip kətkən Yəħudiylarning əz yurti Yerusalemƣa kaytixiƣa yardəm kiliximiz kerək dəp ħərhil wasitilər bilən səpərdə ularƣa yələnqük bolidu. □ **66:21 «kaħinlar» —** «kaħinlar»ning həlkkə wəkil bolup ularning kurbanlikirini ibadəthanidiki kurbangaħ üstidə kəydürüx hizmiti bar idi. **«Lawiylar»** — kaħinlarning yardəmqiliri. Demək, muxu «Yəħudiy əməs»lər Israil iqidə intayin imtiyazlik orunda wə wəzipidə bolidu. □ **66:22 «yengi asmanlar ħəm yengi zemin» —** bu tema tooƣruluk 65:17-ayəttiki izaħatni kərüng ■ **66:22** Yəx. 65:17; 2Pet. 3:13; Wəħ. 21:1

Barlik ət igiliri Mening aldimoqa ibadət kiloqili kelidu — dəydu Pərwərdigar.□
24 — Xuning bilən ular sirtqa qikip,
Manga asiylik kiloqan adəmlərning jəsətlirigə qaraydu;
Qünki ularni yəwatqan qurtlar ölməydu;
Ularni köydürüwatqan ot öqməydu;
Ular barlik ət igilirigə yirginqlik bilinidu.

□ **66:23** **«xabat küni» —** «dəm elix muqəddəs küni» yəni xənbə küni. Yuqiriqi 56-bab, 2-ayəttiki izaḥatni kərüng. **«Barlik ət igiliri Mening aldimoqa ibadət kiloqili kelidu»** — pütkül insaniyət kiloqan muxu ibadət iqidə, Yerusalemda ötküzülgən ibadət bolsa bəlkim wəkil boloqanlar arqilik ötküzülidu. Jəsətlərgə guwaḥqi boloqanlar (24-ayət) muxu wəkillər boluxi kerək.

Yərəmiya

Hudaning Yərəmiyani qaḳirixi

1 Binyamin ḳəbilisi zeminidiki Anatot yezisida turuwatḳan kaḥinlardin boloɣan
Ḥilḳiyaning ooɣli Yərəmiyaning səzliri *təwəndə hatirilinidu*: —
2 Yəḥuda padixaḥi, Amonning ooɣli Yosiyaning künliridə, yəni u təhtkə olturoɣan
on üqinqi yilida *Yərəmiyaoɣa* Pərwərdigarning səzi kəldi; ■ 3 Yəḥuda padixaḥi
Yosiyaning ooɣli Yəḥoakimning künliridə ḥəmdə Yəḥuda padixaḥi Yosiyaning
ooɣli Zədəkiyaning on birinqi yilining ahirioɣiqə, yəni xu yilning bəxinqi eyida
Yerusalemdikilər sürgün ḳilinoɣuqə uningoɣa Pərwərdigarning səzi yənə kelip turdi.
■
4 Pərwərdigarning səzi manga kelip:
5 — Anangning ḳorsiḳida seni apiridə ḳilixtin ilgirila Mən seni biləttim; sən
baliyatḳudin qiḳixtin burun seni Өzümgə atap, əllərgə pəyoɣəmbər boluxḳa tiklidim,
— deyildi.■
6 Mən bolsam: — Apla, Pərwərdigar! Mən gəp ḳilixni bilməymən; qünki mən gədək
balidurmən, dedim.□ ■
7 Lekin Pərwərdigar manga: — Өzüngni gədək bala, demə; qünki Mən seni kimgə
əwətsəm, sən xularoɣa barisən; wə Mən seni nemə də dəp buyrusam, sən xuni
dəysən. 8 Ulardin ḳorḳma; qünki seni ḳutḳuzux üqün Mən sən bilən billidurmən, —
dedi.■
9 Wə Pərwərdigar ḳolini sozup aoɣzimoɣa təgküzdi; Pərwərdigar manga: Mana, Өz
səzlirimni aoɣzingoɣa ḳoydum; ■ 10 Ḳara, muxu küni Mən seni yulux, səküx, ḥalak
ḳilix wə ərüx, ḳurux wə terip əstürüx üqün əllər wə padixaḥliḳlar üstigə tiklidim,
— dedi.■

Ikki alamət kərünüx

11 Wə Pərwərdigarning səzi manga kelip: «Yərəmiya, nemini kərüwatisən?» —
deyildi.
Mən: «Badam dərihining xehini kərüwatimən» — dedim.
12 Pərwərdigar manga: «Kərgining yahxi boldi; qünki Mən səzümning əməliylixixi
üqün səzümni kəzitip turimən» — dedi.□

13 Wə Pərwərdigarning səzi manga ikkinqi ḳetim kelip: «Nemini kərüwatisən?» —
deyildi.
Mən: «Poruḳ-poruḳ ḳaynawatḳan, aoɣzi ximal təripidin ḳiysayoɣan bir ḳazanni
kərdüm» — dedim.
14 Pərwərdigar manga: — Külpət ximal tərəptin kelip bu zeminda tu-
ruwatḳanlarning ḥəmmisi üstigə bəsüp kelidu — dedi.■
15 — Qünki mana, Mən ximaliy padixaḥliḳlarning barliḳ jəmətlirini qaḳirimən,
— dəydu Pərwərdigar; — ular kelidu, padixaḥlar ḥərbiri өz təhtini Yerusalem

---

■ **1:2** 2Pad. 21:26; 22:1-23; 2Tar. 34:1-30 ■ **1:3** 2Pad. 23:34; 24:17; 25:8; 2Tar. 36:4, 10-23; Yər. 52:1-30 ■ **1:5** Gal. 1:15 □ **1:6** **«Mən gəp ḳilixni bilməymən; qünki mən gədək balidurmən»** — ibraniy tilida: «bala» degən bu səz 5-16 yaxtiki balini kərsitidu. Kitabning baxḳa məlumatlirioɣa ḳarioɣanda bizningqə Hudaning səzi Yərəmiyaoɣa kəlgəndə u bəlkim təhminən on altə yaxḳa kirgənidi. ■ **1:6** Mis. 3; 4; 6:11,29 ■ **1:8** Ḳan. 31:6, 8; Yə. 1:5; Əz. 3:9 ■ **1:9** Yəx. 6:6, 7; Yər. 5:14 ■ **1:10** Yər. 18:7; 2Kor. 10:4, 5 □ **1:12** **«Kərgining yahxi boldi; qünki Mən səzümning əməliylixixi üqün səzümni kəzitip turimən»** — badam dərihi baḥarda birinqi bolup qeqəkləp, baḥarning kəlgənlikini jakarlioɣuqi boloɣaqḳa ibraniy tilida «kəzətqi» dəp atilidu. ■ **1:14** Yər. 4:6

qowuqliri aldiŋa selip, ḥəmmə sepillariŋa wə Yəḥudaning barliq xəḥərlirigə ḥujumŋa təyyarlinidu; □ ■ 16 xuning bilən Mən *Yəḥudadikilərning* barliq rəzillikliri üqün ularning üstidin ḥəkümlərni jakarlaymən; qünki ular Məndin waz keqip, baxqa ilaḥlariŋa huxbuy yeqip, əz qolliri yasiŋanliriŋa qoqundi.
17 Sən əmdi belingni baŋlap ornungdin turup, sanga buyruŋanlirimning ḥəmmisini ulariŋa eyt; ular aldida ḥoduqup kətmigin; bolmisa Mən seni ular aldida ḥodukturimən. 18 Qara, Mən bügün seni Yəḥudaning padixaḥliriŋa, əmirlirigə, kaḥinliriŋa ḥəm pütkül zemin həlqigə qarxi turŋuqi mustəḥkəm xəḥər, təmür tüwrük wə mis sepillardək tiklidim. □ ■ 19 Ular sanga qarxi jəng qilidu, lekin sening üstüngdin ŋəlibə qilalmaydu — Qünki Mən seni qutquzux üqün sən bilən billidurmən, — dəydu Pərwərdigar.

2

Israilning Pərwərdigariŋa boloŋan dəsləpki muḥəbbiti

1 Əmdi Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaq deyildi: —
2 Berip Yerusalemdikilərning qulaqliriŋa mundaq jar saloŋin: — «Pərwərdigar mundaq dəydu: — Mən sening yax waqtingdiki wapadarliqingni, yəni qizning axiqiŋa boloŋan muḥəbbitidək sening qəl-bayawanda, yəni terilmiŋan yərlərdə Manga əgixip yürgənliringni sening üqün əsləymən. 3 Xu qaŋda Israil həlqi Pərwərdigariŋa pak, alaḥidə ataloŋan, ular uning əz ḥosulining tunji mewisi dəp qaraloŋanidi; ularni yəwalmaqqi boloŋanlarning ḥəmmisi gunaḥkar dəp ḥesablanŋanidi ḥəm ularning baxliriŋa balayi'apət qüxkənidi, — dəydu Pərwərdigar.□

Ata-bowilar arisida wapasizliqning pəyda boloŋanliqi

4 Pərwərdigarning səzini anglanglar, i Yaqupning jəməti, Israil jəmətining barliq ailə-tawabiatliri: —
5 Pərwərdigar mundaq dəydu: — Ata-bowiliringlar Məndə zadi qandaq adalətsizliklərni bayqaptu, ular Məndin xunqə yiraqlixidu? Ular nemixqa bimənə butlariŋa bax urup, əzliri bimənə bolup kətti?■
6 Ular ḥeqqaqan: «Bizni Misir zeminidin qutquzup qiqirip, bayawandin, yəni qəl-dəxt wə tik azgallar bilən qaplanŋan jaylardin, quruŋaqqilik wə əlüm sayisi orap turŋan yərlərdin, adəmzat ətməydiŋan ḥəmdə insan turmaydiŋan xu bayawandin bizni ətküzgən Pərwərdigar qeni?» dəp sorap qoyuxmaptiŋu? 7 Mən silərni mewisi ḥəm molqilikidin ḥuzurlinix üqün munbət bir zeminŋa elip kəlgənmən; silər

---

□ **1:15 «padixaḥlar ḥərbiri əz təhtini Yerusalem qowuqliri aldiŋa selip,..»** — baxqa birhil tərjimisi: «padixaḥlar ḥərbiri əz təhtini Yerusalem qowuqliriŋa selip...» ■ **1:15** Yər. 5:15; 6:22; 10:22; 52:4, 5 □ **1:18 «Mən ... seni... mustəḥkəm xəḥər, təmür tüwrük wə mis sepillardək tiklidim»** — oqurmənlər xuningŋa diqqət qiliduki, Hudaning bu səzliri «ətkən zamanda» eytiloŋan. Bir qaraxqa, Yərəmiya pəqət gədək bir yax yigittək kərünsimu, lekin iman-ixənqkə nisbətən Hudaning səzi alliqaqan ixəngüqilərgə pakit boloŋan. Iman-ixənqtiki adəm ixlariŋa Hudaning kəzqarixi bilən qaraydu. ■ **1:18** Yər. 6:27; 15:20 □ **2:3 «Xu qaŋda Israil həlqi Pərwərdigariŋa pak, alaḥidə ataloŋan»** — «...pak, alaḥidə ataloŋan» degən səz ibraniy tilidiki «Pərwərdigariŋa «qodəx»» («Pərwərdigariŋa muqəddəslik») degən səz bilən ipadilinidu. Oqurmənlərgə bəlkim ayanki, «muqəddəs»ning əsli mənisi dəl «Hudaŋa alaḥidə ataloŋan, pak» degənliktur. Musa pəyŋəmbərgə qüxürülgən qanun boyiqə «ḥosulning tunji mewisi»ni bolsa Hudaŋa atap, Hudaning wəkili boloŋan kaḥinlariŋa beŋixlax kerək idi. Huda muxu yərdə: «Israil alaḥidə Meningki idi» dəydu. Yənə bir tərəptin eytqanda Israil Hudaning «ḥosulining tunji mewisi» bolsa, əmdi ulardin keyin Hudaning yolida mangidiŋan baxqa əllərdin boloŋanlarmu Hudaning yeniŋa kelip uningŋa «ḥosul bolup» Hudaning Əz həlqi boluxqa kelidu. ■ **2:5** Mik. 6:3, 4

kelip zeminimni buloɣidinglar, Mening mirasimni yirginqlik bir nərsigə aylandurup ḳoydunglar.□
8 Kaḥinlar: «Pərwərdigar ḳeni?» dəp ḥeq sorap ḳoymidi; Təwrat-ḳanun ijraqiliri meni ḥeq tonumidi; həlḳ padiqiliri manga asiylik ḳildi; pəyɣəmbərlər bolsa Baalning namida bexarət bərdi, ularning ḥəmmisi ḥeq paydisiz bimənə nərsilərgə əgixip kətti.□ ■ 9 Xunga silər bilən dəwalaxmaḳqimən, baliliringlar ḥəm baliliringlarning baliliri bilən dəwaliximən, — dəydu Pərwərdigar; 10 — silər Siprustiki dengiz boylirioɣa ətüp beḳinglar, Kedaroɣa təkxürüxkə adəm əwətip beḳinglar — muxundaḳ bir ix zadi bolup baḳḳanmu-yoḳ dəp kərüp beḳinglar — □ 11 Ḳaysi bir əl əz ilaḥlirini (ular ḥeq ilaḥ əməs, əlwəttə) əzgərtkənmu? Lekin Mening həlḳim əzlirining xan-xəripi Boloɣuqisini bolsa paydisiz-bimənə bir nərsigə almaxturoɣan.■
12 Buningoɣa əjəblininglar, i asmanlar; ḥang-tang bolunglar! Sarasimigə qüxünglar! Qəqünglar! — dəydu Pərwərdigar, ■ 13 — qünki Mening həlḳim ikki rəzil ixni ḳildi; ular ḥayatliḳ su mənbəsi boloɣan Məndin waz kəqti; andin əzliri üqün su azgallirini, yəni su turmaydioɣan yeriḳ su azgallirini yonup qiḳti.■

Israil Hudaoɣa əməs, yat ilaḥlaroɣa wə yat əllərgə tayinidu

14 Israil əsli ḳulmidi? U hojayinning əyidə tuɣuloɣan ḳulmidi? Nemixḳa əmdi u oljioɣa aylinip ḳaldi? 15 Yax xirlar uni olja ḳilip ḥərkiridi; ular awazini ḳoyuwətti; ular *Israil* zeminini wəyranə ḳildi; xəḥərliri kəydürüldi, adəmzatsiz ḳaldi. □ ■
16 Uning üstigə ḥətta Nof wə Taḥpanəs xəḥiridikilərmu qoḳḳangni yeriwətti.□
17 Bu ixlarni əzüng kəltürüp qiḳaroɣan əməsmu? — Qünki sanga yol baxlawatḳinida Pərwərdigar Hudayingdin waz kəqkəniding.
18 Əmdi bügünki kündə yənə Xiḥor dəryasining süyini iqix üqün Misirning yolini basḳining nemisi? *Əfrat* dəryasining süyini iqix üqün Asuriyəning yolini basḳining nemisi? □ ■
19 Əz rəzilliking əzünggə sawaḳ elip kelidu, əzüngning yenimdin qətnəp kətkining əzünggə tənbiḥ bolidu; əmdi sening Pərwərdigar Hudayingdin waz kəqkining wə Mening ḳorḳunqumning səndə bolmasliḳining intayin rəzil ḥəmdə zərdapḳa toloɣan ix ikənlikini bilip ḳoy, — dəydu Rəb, samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar.■

□ **2:7** **«Mening mirasim»** — bu səz ikki bisliḳ bolup, mənisi: (1) Huda «bular alaḥidə Meningki» degən Ḳanaan (Pələstin) zeminini wə uning üstidiki Yəḥudiy həlḳini kərsitidu; (2) «miras ḳilip bərginimni» degən mənidə bolup, Huda Israiloɣa «Silərning mirasinglar bolsun» dəp tapxuroɣan zeminni kərsitidu. Omumən bu səz xu zeminni wə xundaḳla, bəlkim, xu zemindiki həlḳnimu kərsitidu. □ **2:8** **«Təwrat-ḳanun ijraqiliri»** — Təwratni həlḳḳə əgitixkə məs'ul boloɣan kaḥinlarni («Yər.» 18:18, «Ḳan.» 33:10) yaki Təwratni kəqürüxkə məs'ul boloɣan Lawiylarni («Yər.» 8:8) kərsitidu. **«həlḳ padiqiliri»** — (yəni «baḳarmənliri» yaki «baḳḳuqilar») ibraniy tilida «ḳoyqilar», «padiqilar», «qupanlar» deyilidu. Adəttə bu səz qopan-ḳoyqilarni kərsitidu. Muxu yərdə «həlḳ baḳḳuqiliri» Israilning yetəkqilirini kərsitidu, əlwəttə. **«Baalning namida bexarət bərdi»** — «Baal» degən Pələstindikilərning yirginqlik bir buti idi. ■ **2:8** Rim. 2:20 □ **2:10** **«Siprus»** — Siprus arili (ibraniy tilida «Kittim») bolsa Pələstinning yiraḳ oɣərbidə; Kedar bolsa Pələstinning yiraḳ xərḳidə idi — demək, xərḳtin oɣərbkiqə boloɣan yərlərdimu muxundaḳ ix bolup baḳmioɣan. ■ **2:11** Zəb. 106:20 ■ **2:12** Ḳan. 32:1; Yəx. 1:2 ■ **2:13** Küy. 4:15; Yər. 17:13 □ **2:15** **«yax xirlar...ḥərkiridi»** — xirlar oljisini tutḳandin keyin andin ḥərkirəydu. Muxu ayəttiki «xirlar» bəlkim Asuriyə, andin Babilni kərsitidu. ■ **2:15** Yəx. 5:29; Yər. 4:7 □ **2:16** **«...Nof wə Taḥpanəs xəḥiridikilərmu qoḳḳangni yeriwətti»** — «Nof wə Taḥpanəs» Misirdiki xəḥərlərdur. Yəḥuda kəp ḳetim Misirdin yardəm sorioɣanidi. Misir ḳoxuloɣan bolsimu, lekin əksiqə Israiloɣa wapasizliḳ ḳilip kəlgənidi. Nof keyin «Məmfis» dəp ataloɣan. Baxḳa birhil tərjimisi: «...Nof wə Taḥpanəs xəḥiridikilərmu bax qoḳḳangni (rəswa ḳilix üqün) oɣirdiwətti». □ **2:18** **«Xiḥor dəryasining süyini iqix üqün... Əfrat dəryasining süyini iqix üqün....»** — «Xiḥor (Misirdiki bir dərya yaki wadi)ning sulirini iqix» ḥəmdə «Əfrat (Asuriyədiki dərya)ning... sulirini iqix» Israil Misirdin wə Asuriyədin panaḥ izdigənlikini kərsitidu. ■ **2:18** Yəx. 31:1 ■ **2:19** Yəx. 3:9; Ḥox. 5:5

20 Qünki sən qədimdinla Mən sanga salоqan boyunturuqni buzup, uning rixtini üzüp
taxliwətkənsən; sən: «Qulluqungda bolmaymən!» deding. Qünki barliq dəng-
egizliktə wə barliq yexil dərəh astida sən paḥixə ayaldək kerilip yatqansən.□
21 Lekin Mən bolsam seni əsli esil sortluq üzüm telidin, sərhil uruqtin tikkənidim;
sən Manga nisbətən qandaqmu yat wə yawa bir sesiq üzüm teliоqa aylinip qalding?
□ ■ 22 Qünki sən xulta bilən yuyunsangmu, kəp aqartquq sopun ixlətsəngmu sening
qəbiḥliking Mening aldimda tehi daoq bolup turidu, — dəydu Rəb Pərwərdigar.■
23 Sən qandaqmu: «Mən ḥeq buloqanoqan əməsmən, mən «Baallar»oqa ḥeq
əgəxmidim!» deyələysən? Jiloqida mangoqan yolungni kərüp baq, qilmixliringni
iqrar qil — sən əz yollirida uyan-buyan qatrap yüridioqan qaqqaq ḥinggandursən! □
24 Sən qəl-bayawanoqa adətləngən, ḥəwisi qozoqaloqanda xamalni purap yüridioqan
bir yawayi mada exəksən! Küyligəndə kim uni tosalisun? Uni izdigən ḥanggilar
əzlirini ḥeq upratmaydu; xu waqitlarda uni izdəp tapmaq asandur. □ 25 *I Israil, bikar
yügürüp*, putungni ayaoqsiz, gelingni ussuluqsiz qilip qoyma! Lekin sən buningoqa:
«Yaq! Ham hiyal qilma! Qünki mən bu yat *ilaḫlarni* yahxi kərüp qaldim, ularning
kəynidin mangimən!» — deding.□
26 Ooqri tutulup qelip hijalətkə qaloqandək, Israil jəmətimu hijalətkə qalidu —
yəni əzliri wə ularning padixaḥliri, kaḥinliri wə pəyoqəmbərliri — 27 ular yaoqaq
kətikigə: «Atam!» wə taxqa: «Sən meni tuoqdurdung!» dəydu; qünki ular
yüzini Manga qaratmay, əksiqə Manga arqisini qildi; lekin külpət bexioqa qüxkəndə
ular: «Ornungdin turup, bizni qutquzoqaysən!» dəydu. 28 Əmdi əzünggə yasioqan
ilaḫliring qeni!? Külpət bexingoqa qüxkəndə seni qutquzalaydioqan bolsa, ular
ornidin tursun! — Qünki xəḥərliring qanqə kəp bolsa butliringmu xunqə kəptur,
i Yəḥuda!■
29 Nemixqa silər Mən bilən dəwaoqa qüxməkqisilər? Silər ḥəmminglar Manga asiylik
qiloqansilər, — dəydu Pərwərdigar.
30 Baliliringni bikardin bikar urup qoydum; ular ḥeq tərbiyini qobul qilmidi. Əz
qiliqing yirtquq xirdək pəyoqəmbərliringni yəwətti.■
31 I bu dəwr kixiliri! Pərwərdigarning səzigə kəngül qoyunglar! Mən Israiloqa qəl-
bayawan yaki qapqarangoquluq basqan zemin bolup baqqanmu? Mening həlqim
nemixqa: «Nəgila barsaq əz ərkimiz; əmdi yeningoqa yənə kəlməymiz!» — dəydu?■
32 Qiz zibu-zinnətlirini untuyalamdu? Toy qilidioqan qiz toy kiyimlirini untuyalamdu?
Lekin əz həlqim san-sanaqsiz künliridə Meni untudi.■
33 Sən ixq izdəp baridioqan yollaroqa xunqə maḥir bolup kətting! Bərḥək, ḥətta
əng buzuq ayallaroqa yolliringni kərsətting. 34 Uning üstigə tonungning pəxliridə

□ **2:20 «barliq dəng-egizliktə wə barliq yexil dərəh astida sən paḥixə ayaldək kerilip yatqansən»** — Israil muxu yərlərdə (dəng-egizliktə ... yexil dərəh astida...) butpərəslik paaliyətlirini ətküzgən. Ularning mundaq butpərəsliki Hudaoqa wapasizlik bolup roḥiy jəḥəttə paḥixiwazlik bolupla qalmay, ular Pələstindikilərning butpərəslikini dorap ularning butlirioqa «ataloqan», buthanida turoqan paḥixə ayallar bilən yatatti. □ **2:21 «yat wə yawa bir sesiq üzüm teli»** — «yat wə yawa» əsliy ibraniy tilida bir səz bilənla ipadilinidu. ■ **2:21** Mis. 15:17; Zəb. 44:2; 80:8 ■ **2:22** Ayup 9:30 □ **2:23 «Jiloqida mangoqan yolungni kərüp baq, qilmixliringni iqrar qil»** — «jiloqida mangoqan yolung...» bəlkim kəp qisim Yəḥudadikilər Yerusalemoqa yeqin boloqan «Ḥinnom jiloqisi»da əz balilirini butlaroqa atap «insan qurbanliqi» qiloqanliqini kərsitidu. Israilni ḥinggaoqa ohxitixi bəlkim uning ḥeqqandaq muqim yəlünüxining bolmaydioqanliqini təkitləydu. □ **2:24 «... ḥəwisi qozoqaloqanda xamalni purap yüridioqan bir yawayi mada exəksən!»** — bu ohxitix xübḥisizki, Israilning butlaroqa boloqan buzuq ḥəwəslirini, uni butpərəsliktin tosuxning mumkin əməslikini kərsitidu. □ **2:25 «putungni ayaoqsizliqtin... gelingni ussuluqsiz qilip qoyma!»** — bu səzlər bəlkim ikki bisliq: — (1) butlarning yolida yügürüp mengix bəribir bikar ixtur — butlar adəmlərgə yardəmdə bolalmaydu; (2) əgər Israil butpərəsliki bilən Hudaoqa wapasizliqini dawamlaxtursa, ular ahir berip ayaoqsiz, qangqap sürgün boloqanlar bolidu. **«Yaq! Ham hiyal qilma!»** — ibraniy tilida «Yaq! Ümid yoq!». ■ **2:28** Yəx. 2:8; Yər. 11:13 ■ **2:30** Yəx. 1:5; Yər. 5:3 ■ **2:31** Mat. 23:26-39 ■ **2:32** Yər. 3:21

gunahsiz namratlarning kəni bar! Sən ularni temingni texip ooɣrilikkə kirgini üqün əltürdingmu?! Ixlarning ḥəmmisi xundak tursimu, □ 35 sən tehi: «Məndə gunah yok; *Rəb* məndin rənjiwərməydu!» dəysən. Bilip koy! Mən üstüngdin ḥəküm qikirimən, qünki sən: «Mən gunah sadir kilmidim!» — dəwerisən.
36 Sən nemixkə bunqiwala uyan-buyan katrap ala köngüllük kilisən? Sən Asuriyə təripidin yərgə karitiloɣandək Misir təripidinmu yərgə karitilisən. □ 37 Bərḥək, sən Misirdin kolliringni bexingoɣa aloɣan peti qikisən; qünki Pərwərdigar sən yələnqük kiloɣanlarni qətkə kakti; sən ulardin ḥeq payda kərməysən.□

3

Wapasizlik üstigə wapasizlik

1 Xundak deyiliduki, birsi ayalini koyuwətsə, ayal uningdin ajraxsa wə keyin u baxkə ərgə yatlik boloɣan bolsa, birinqi eri uning bilən kayta yarixiwalsa bolamdu? Bundak ix bu zeminni mutlək buloɣimamdu? Lekin sən xunqə köp axniliring bilən buzukluk kilip turup yənə yenimoɣa kaytay dəwatamsən tehi?□ ■
2 Bexingni kətürüp yukirioɣa karap bak; —
Sən zadi nədə yat ilahlar bilən buzukluk ətküzmigənsən?!
— Sən qəl-bayawanda kütüp olturoɣan ərəbdək ularni yollar boyi kütüp olturoɣansən; zeminni buzuklukliring wə rəzilliking bilən buloɣioɣansən. □ 3 Xuning üqün kattik yamoɣurlar tutup kelinip sanga berilmidi ḥəmdə «keyinki yamoɣurlar» yaoɣmidi. Lekin səndə tehi pahixə ayalning kelin yüzi bar, iza tartixni ḥeq bilgüng yoktur. □ 4 Ḥətta sən bayatin Manga: «I Atam, yaxlikimdin baxlap manga yetəkqi ḥəmrah bolup kəlding!» — dəysən, wə: —
5 «U ḥərdaim oɣəzipini sakləmdu? U oɣəzipini ahiroɣiqə tutamdu?» — dəysən. Mana, sən xundak degining bilən, lekin sən kolungdin kelixiqə rəzillik kiloɣansən.
6 Yosiya padixaḥning künliridə Pərwərdigar manga: «Wapasiz Israilning nemə kiloɣanlikini kərdüngmu? U barlik egiz taoɣka qikip ḥəm barlik yexil dərəh astioɣa kirip xu yərlərdə pahixidək buzukluk kiloɣan» — dedi.□ ■

□ **2:34 «Sən ularni temingni texip ooɣrilikkə kirgini üqün əltürdingmu?!»** — Musa pəyoɣəmbərgə qüxürülgən kanun boyiqə ooɣri kəqtə əygə bəsüp kirgən bolsa u urup əltürülsə əy igisi gunahsiz ḥesablinidu. □ **2:36 «Sən nemixkə bunqiwala uyan-buyan katrap ala köngüllük kilisən?»** — demək, Israil ḥərdaim Hudani əməs, bəlki yat əllərni əz yələnqüki kilmakqi. □ **2:37 «sən Misirdin kolliringni bexingoɣa aloɣan peti qikisən»** — demək, əsir boloɣan peti. □ **3:1 «...birinqi eri uning bilən kayta yarixiwalsa bolamdu? Bundak ix bu zeminni mutlək buloɣimamdu?»** — «Kan.» 24:1-4-ayətlərni kərsitixi mumkin. Əgər pəyoɣəmbər məzkur bexarəttə bu ixni kəzdə tutkan bolsa, undakta bu 3-babning omumiy mənisigə karioɣanda, Huda muxundak ixlarni (ajrixix andin kayta toy kilix) Yəḥudiylaroɣa mən'i kiloɣini bilən, muxu yərdə Huda «Mening ayalim boloɣan Israil»ning Əz yenimoɣa kaytip kelidioɣan yoli bar, degən ohxaydu (14-22-ayətlərdə, ahirki zamanlarda Pərwərdigar muxundak qəksiz rəḥim-xəpkətni Israil ḥəm Yəḥudaoɣa kərsitidu, deyilidu). **«Lekin sən xunqə köp axniliring bilən buzukluk kilip turup yənə yenimoɣa kaytay dəwatamsən tehi?»** — baxkə birhil tərjimisi: «Lekin sən köp axnilar bilən buzukluk kiloɣan bolsangmu, yenimoɣa kaytip kəl!». Huda təwəndiki 4- wə -22-25-ayətlərdə ularni kaytixkə qakirixkə muxundak rəḥimlik bilən ətünidu, birak 3-babning omumiy mənisigə karioɣanda, Hudaning səzlirini muxu yərdə tərjimimizdikidək «retorik soal» dəp karaymiz. ■ **3:1** Kan. 24:1-4 □ **3:2 «bexingni kətürüp yukirioɣa karap bak»** — Yəḥuda ḥərdaim «yukiri jaylar»da butpərəslik ətkəzgənidi. **«sən qəl-bayawanda kütüp olturoɣan ərəbdək...»** — «ərəb» muxu yərdə bəlkim yol boyida olturoɣan pahixə ayalni kəsitidu. Bəzi alimlar bu səz yoluqilarni bulax üqün marap turoɣan karakqini kərsitidu, dəydu. □ **3:3 «keyinki yamoɣur»** — Kanaanda 3- yaki 4-ayda yaoɣidu, ətiyazlik ziraətlərni pixurux rolini oynaydu. Bu yamoɣurlar bolmisa ḥeq ḥosul bolmaydu. □ **3:6 «Wapasiz Israilning nemə kiloɣanlikini kərdüngmu?»** — muxu ayəttə «Israil» ximaliy padixaḥlik, yəni «on kəbilə»ni kərsitidu. «Buzukluk» asasən butpərəslikni kərsitidu; 2:20diki izaḥatnimu kərüng. ■ **3:6** Yər. 2:20

7 — «Mən: U bularning ҳəmmisini қilоғandin keyin, qoқum yenimоғa қaytip kelidu, — dedim; lekin u қaytip kəlmidi. Uning asiy singlisi, yəni Yəҳuda buni kərdi; 8 lekin wapasiz Israilning barliқ zina қilоғanliri tüpəylidin uningоғa talaқ hetini berip uni қoyuwətkinimni kərüp, asiy singlisi Yəҳuda қorқmidi, bəlki əzimu berip paҳixilik қildi. □ 9 Xundaқ boldiki, əz buzuқqiliқini xunqə kiqik ix dəp қariоғaqқa, u ҳətta yaоғaq wə tax bilən zina қilip zeminni buloғiwətti. 10 Bularning ҳəmmisigə қarimay Israilning asiy singlisi Yəҳuda tehi pütün kəngli bilən əməs, pəқət sahtiliқ bilən yenimоғa қaytip kəlgəndək boluwaldi, — dəydu Pərwərdigar.
11 Pərwərdigar manga mundaқ dedi: — «Wapasiz Israil əzini asiy Yəҳudadin ҳəққaniy kərsətti. 12 Baroғin, ximaloғa қarap bu səzlərni jakarlap mundaқ degin: —
«Қaytip kəl, i yoldin qiққuqi Israil, — dəydu Pərwərdigar — wə Mən sanga қapiқimni қayta türməymən; qünki Mən rəҳimdil, — dəydu Pərwərdigar — Mən oғəzipimni mənggügə saқlap turmaymən. □ ■ 13 Pəқət sening қəbiҳlikingni, — Pərwərdigar Hudayingоғa asiyliқ қiloғanliқingni, uyan-buyan қatrap yürüp əzüngni ҳərbir yexil dərəh astida yat ilaҳlaroғa beoғixlioғanliқingni, xuningdək awazimoғa ҳeq қulaқ salmioғanliқingni ikrar қilsangla *Məndin rəҳim-xəpқət kərisən* — dəydu Pərwərdigar.
14 Қaytip kelinglar, i yoldin qiққuqi balilar, — dəydu Pərwərdigar — qünki Mən silərni ҳəқiқiy səygüqidurmən; *silər xundaқ қilsanglarla* Mən silərdin tallioғanlarni, yəni ҳərқaysi xəҳərdin birdin, ҳərқaysi jəmættin ikkidin puқrani Zionоғa қayturup kelimən. □ 15 Mən silərgə kənglümdikidək həlқ padiqilirini təқsim қilimən; ular silərni danaliқ-bilim, əқil-parasət bilən beқip ozuқlanduridu.■
16 Xundaқ boliduki, xu künlərdə silər zeminda kəpiyip, kəp pərzəntlik boloғininglarda, — dəydu Pərwərdigar, — silər: «Pərwərdigarning əҳdə sanduқi!» dəp yənə tiloғa almaysilər; u ҳeq esinglaroғa kəlməydu, uni ҳeq əsliməysilər wə uni ҳeq seoғinimaysilər; silər baxқa bir sanduқmu yasimaysilər. □ 17 Xu tapta ular Yerusalemni «Pərwərdigarning təhti» dəp ataydu; barliқ əllər uningоғa yioғilidu, — yəni Pərwərdigarning namioғa, Yerusalemoғa yioғilidu; ular қəlbidiki rəzil jaҳilliқioғa қaytidin ҳeq əgixip mangmaydu. 18 Xu künlərdə Yəҳuda jəməti Israil jəməti bilən birliktə mangidu; ular ximal zeminidin billə qiқip Mən ata-bowilirioғa miras boluxқa təқdim қiloғan zeminoғa kelidu.
19 Mən: «Mən seni balilirim қatirioғa қoyup, sanga güzəl zeminni, yəni kəpligən əllərning zeminliri arisidiki əng kərkəm jayni miras қilip ata қilixni xunqilik halayttim!» — dedim, wə: «Sən Meni «mening atam» dəysən, wə Məndin yüz ərüməysən!» — dedim.□
20 Lekin bərҳəқ, asiyliқ қiloғan ayal əz jərisidin ayriloғandək, silər Manga asiyliқ қiloғansilər, i Israil jəməti, — dəydu Pərwərdigar. 21 Yuқiri jaylardin bir awaz anglinidu! U bolsa Israil jəmətidikilərning yioғa-pəryadliri; qünki ular əz yolini

□ **3:8 «lekin wapasiz Israilning barliқ zina қiloғanliri tüpəylidin uningоғa talaқ hetini berip uni қoyuwətkinimni kərüp,...»** — bəzi kona kəqürmilərdə muxu yərdə «lekin wapasiz Israilning barliқ zina қiloғanliri tüpəylidin uningоғa talaқ hetini berip uni қoyuwətkinimni mən kərdüm,...» deyilidu. □ **3:12 «ximaloғa қarap... mundaқ degin»** — bu səzlər bəlkim Asuriyə təripidin 100 yil ilgiri sürgün қilinoғan Israil (on қəbilisi)oғa eytilidu. ■ **3:12** Zəb. 86:15; 103:8, 9; 145:18 □ **3:14 «qünki Mən silərni ҳəқiқiy səygüqidurmən»** — ibraniy tilida «qünki Mən silərgə ərdurmən». ■ **3:15** Yər. 23:4; Əz. 34:23; Əf. 4:11 □ **3:16 «(silər) uni ҳeq seoғinimaysilər»** — baxқa birhil tərjimisi: «ular uni izdəp tawap қilmaydu». **«silər baxқa bir sanduқmu yasimaysilər»** — baxқa birhil tərjimisi: «ular қaytidin xundaқ қilmaydu». Demisəkmu «əҳdə sanduқi» ibadəthana tüzümining mərkizi boloғaqқa, bu ayət bəlkim ibadəthana wə uningоғa baoғliқ tüzümning (қurbanliқlar, kaҳinlar, nuroғun қaidə-yosunlar) yengi bir əҳdə bilən inawətsiz қilinidioғanliқini kərsitidu. 31:31-34 wə izaҳatlarni kərüng. □ **3:19 «Mən seni balilirim қatirioғa қoyup,.. əng kərkəm jayni miras қilip ata қilixni xunqilik halayttim!»** — Pərwərdigar muxu ayəttə Israiloғa Өzigə sadiқ boloғan ayalining süpitidə səzləydu.

burmilioɣan, Pərwərdigar Hudasini untuoɣan.
22 — Ķaytip kelinglar, əy yoldin qiķķuqi balilar; Mən silərning yoldin qiķip
ketixinglaroɣa xipa bolimən.
— «Mana, biz yeningoɣa barimiz; qünki Sən Pərwərdigar Hudayimizdursən» —
dənglar!
23 — Bərhək, egizliklərdə ɦəm taoɣlarda anglitiloɣan *butpərəslikning* ķiyķas-sürənliri
biɦudə ixtur! Bərhək, Israilning ķutķuzux-nijati Pərwərdigar Hudayimizdinladur.
□ ■ 24 Lekin yaxliķimizdin tartipla, ata-bowilirimizning əjrini, yəni ularning kala-ķoy
padilirini, ķiz-ooɣullirini axu uyat-nomus yəp kətkən; □ 25 Nətijidə biz uyat-hijillik
iqidə yattuk, ķalaymiķanqilik wə alaķzadilik bizni ķapliwaldi; qünki yaxliķimizdin
tartip bügünki küngə ķədər biz wə ata-bowilirimiz ɦəmmimiz Pərwərdigar Huday-
imiz aldida gunaɦ sadir ķilip kəlduk, Pərwərdigar Hudayimizning awazioɣa ɦeq
ķulak salmiduk. □

4

1 — «Bu yollirimdin burulay!» desəng, i Israil — dəydu Pərwərdigar — Əmdi Mening
yenimoɣa burulup ķaytip kəl! Əgər bu yirginqlikliringni kəzümdin neri ķilsang, wə
xundaķla yoldin yənə tenəp kətmisəng, □ 2 — əgər sən: «Pərwərdigarning ɦayati
bilən!» dəp ķəsəm iqkiningdə, u ķəsəm ɦəķikət, adalət wə ɦəkķaniylik bilən bolsa,
undaķta yat əllərmu Uning namida özlirigə bəht tilixidu wə Uni özining pəhir-xəɦriti
ķilidu.■
3 Qünki Pərwərdigar Yəɦudadikilər wə Yerusalemdikilərgə mundak dəydu: —
«Boz yeringlarni qepip aoɣdurunglar; tikənlik arisioɣa uruk qaqmanglar! □ ■
4 Özliringlarni Pərwərdigarning yolida sünnət ķilinglar; ķəlbinglarni sünnət
ķilinglar, i Yəɦudadikilər wə Yerusalemda turuwatķanlar! — Bolmisa, Mening
ķəɦrim partlap ot bolup silərni kəydüriwetidu; ķilmixliringlarning rəzilliki
tüpəylidin uni əqürələydioɣan ɦeqkim qiķmaydu.□ ■
5 — Yəɦudada muxularni elan ķilip, Yerusalemda: — «Zemin-zeminda kanay
qelinglar!» — dəp jakarlanglar;
«Yioɣilinglar! Mustəɦkəm xəɦərlərgə ķeqip kirəyli!» — dəp nida ķilinglar!□

□ **3:23** **«butpərəslikning ķiyķas-sürənliri»** — «butpərəslik» əyni tekisttə yoķ, birak bizningqə ayət buni kərsitidu. Butpərəsliktə butlardin «yardəm sorax» üqün ķiyķas-sürən kətürüx kerək idi. ■ **3:23** Zəb. 121:1 □ **3:24** **«axu uyat-nomus»** — muxu ibarə «Baal» degən intayin yirginqlik məbudni kərsitidu. 11-bab, 13-ayətni kərüng. □ **3:25** **«ķalaymiķanqilik wə alaķzadilik»** — bu səzlər muxu yərdə ibraniy tilida birla səz bilən ipadilinidu. □ **4:1** **«Mening yenimoɣa burulup ķaytip kəl!»** — bu ibarə bəlkim «səllimaza towa ķil», «ikkilənmə!», «ala köngüllük bolma!» degən mənini intayin təkitləydu. **«Əgər bu yirginqlikliringni kəzümdin neri ķilsang, wə xundaķla yoldin yənə tenəp kətmisəng,... »** — baxķa birhil tərjimisi: «Əgər bu yirginqlikliringni kəzümdin neri ķilsang, əmdi sən sərgərdan bolmaysən». ■ **4:2** Yar. 22:18; Yəx. 48:1 □ **4:3** **«Boz yeringlarni qepip aoɣdurunglar; tikənlik arisioɣa uruk qaqmanglar!»** — bu sirlik ayət Yəɦudadikilərni nadan deɦķanlaroɣa, ularning ɦayatlirini ahtarma yərgə ohxitidu. «Nemixķa ɦayatimizdin ɦeqķandak bəht, muwəppəķiyət yoķ?» dəp sorisa, «Silər urukķlirini tikənlər arisioɣa terioɣan deɦķanlaroɣa ohxax, ɦeq ɦosulluk bolmaysilər» dəp jawab berilidu, əlwəttə. Deɦķanlar ɦosul kərüx üqün boz yərlirini qepip, tikənlərni yulup taxlixi kerək boloɣinioɣa ohxax, Yəɦudiylar özlirini ķozoɣap ķattik towa ķilixi kerək, andin bəhtning ɦosulini kəridu. ■ **4:3** Ɦox. 10:12 □ **4:4** **«ķəlbinglarni sünnət ķilinglar»** — səzmusəz tərjimisi: «ķəlbinglardiki hətnilikni elip taxlanglar». Demisəkmu, Israillar ətliridə sünnət ķilinoɣini bilən ularning köngülliri towisiz ķattik idi; xunga pəyoɣəmbər: «**ķəlbinglarni** sünnət ķilinglar» dəp agaɦ beridu. ■ **4:4** Ķan. 10:16; 30:6; Yəx. 65:5 □ **4:5** **««Yioɣilinglar! Mustəɦkəm xəɦərlərgə ķeqip kirəyli!» — dəp nida ķilinglar»** — bu səzlər bəlkim baxķa pəyoɣəmbərlərgə, yaki «həlk padiqiliri» boloɣan padixaɦ, ɦəkümdarlar wə kaɦinlar ķatarliklaroɣa eytilidu (9-ayətni kərüng). Demək, ular öz ihlassizliki, itaətsizliki tüpəylidin həlkķə xundak jar ķilixķa məjbur ķilinidu.

6 Zionni kərsitidiƣan bir tuƣni tikllənglar; dərḫal ḳeqinglar, keqikip ḳalmanglar!
Qünki Mən külpət, yəni zor bir ḫalakətni ximaldin elip kelimən. 7 Xir əz qatḳallikidin
qikti, «əllərni yoḳatḳuqi» yoloƣa qikti; u əz jayidin qikip zemininġni wəyran ḳilixḳa
kelidu; xəḫərliring wəyran ḳilinip, adəmzatsiz bolidu. ■ 8 Bu səwəbtin əzliringlaroƣa
bəz kiyim oranglar, dad-pəryad kətürüp nalə ḳilinglar! Qünki Pərwərdigarning
ḳattik oƣəzipi bizdin yanmidi!■
9 Xu küni xundak boliduki, — dəydu Pərwərdigar, — padixaḫning yüriki,
əmirlərning yürikimu su bolup ketidu, kaḫinlar alakzadə bolup, pəyoƣəmbərlər
təəjjüplinidu.

10 — Andin mən: — Aḫ, Rəb Pərwərdigar! Bərḫək Sən bu həlḳni, jümlidin
Yerusalemni: «Silər aman-tinq bolisilər» dəp aldiding; əməliyəttə bolsa ḳiliq janoƣa
yetip kəldi, dedim.□
11 — Xu qaoƣda bu həlḳḳə wə Yerusalemoƣa mundak deyilidu: «Qəl-bayawandiki
egizliklərdin qikḳan issik bir xamal həlḳimning ḳizining yoliƣa ḳarap qüxidu; lekin
u haman soruxḳa yaki dan ayrixḳa muwapik kəlməydu! □ 12 — Buningdin əxəddiy
bir xamal Məndin qikidu; mana, Mən ḫazir ularoƣa jaza ḫəkümlirini jakarlaymən.
13 Mana, u top bulutlardək kelidu, uning jəng ḫarwiliri ḳara ḳuyundəktur, uning
atliri bürkütlərdin tezdur!
— «Ḫalimizoƣa way! Qünki biz nabut bolduk!»□
14 — «I Yerusalem, əz ḳutuluxung üqün ḳəlbingni rəzilliktin yuyuwət; ḳaqanoƣiqə
kənglünggə biḫudə oy-hiyallarni püküp turisən? ■ 15 Qünki Dan diyaridin,
Əfraimdiki egizliklərdinmu azab-külpətni elan ḳilidiƣan bir awaz anglitilidu: —
16 Ular: Əllərgə elan ḳilinglar, Yerusalemoƣimu anglitinglar: — Mana, ḳorxawoƣa
aloƣuqilar yirak yurttin keliwatidu! Ular Yəḫuda xəḫərlirigə ḳarxi jəng quḳanlirini
kətürüxkə təyyar! — dəydu. 17 Etizlikni mudapiə ḳiliwatḳanlardək, ular
Yerusalemni ḳorxiwalidu; qünki u Manga asiylik ḳiloƣan, — dəydu Pərwərdigar.
18 Sening yolung wə ḳilmixliring muxularni əz bexingoƣa qüxürdi; bu rəzillikingning
akiwitidur; bərḫək, u azablıktur, yürikinggimu sanjiydu!».
19 — *Mən*: «Aḫ, iq-baoƣrim! Iq-baoƣrim! Toloƣakḳa qüxtüm! Aḫ, kənglüm azablandi!
Yürikim düpüldəwatidu, süküt ḳilip turalmaymən; qünki mən kanayning awazini
anglaymən; jəng quḳanliri jenimoƣa sanjidi.■
20 Apət üstigə apət qüxti! Pütkül zemin wəyran boldi; qedirlirim dəkikidə bərbat
ḳilindi, pərdilirim ḫayt-ḫuytning iqidə yirtip taxlandi! □ 21 Ḳaqanoƣiqə tuoƣḳa ḳarap
turuxum, jəng awazlirini anglixim kerək?» — *dedim*.
22 — «Qünki Mening həlḳim nadandur; ular Meni ḫeq tonumioƣan; ular əkli yok
balilar, ular ḫeq yorutulmioƣan; rəzillikkə nisbətən ular danadur, əmma yahxilikḳa
nisbətən ular bilimsizdur».

■ **4:7** Yəx. 5:29; Yər. 2:15; 5:6 ■ **4:8** Yəx. 32:12 □ **4:10 «Silər aman-tinq bolisilər»** — bu ayəttiki: «Silər aman-tinq bolisilər» degən səzlər sahta pəyoƣəmbərlərning səzidur (6:14, 8:11 ḳatarlikларni kərüng). □ **4:11 «həlḳimning ḳizi»** — xundakla «pak **ḳizim** boloƣan həlḳim», «Zion **ḳizi**» ḳatarlik ibarilər Hudaning Əz həlḳigə yaki baxḳa həlk (məsilən, «Misirning **ḳizi**», (46:11))kə boloƣan mehri-xəpkitini, ularoƣa baoƣloƣan muḫəbbitini kərsitidiƣan mənini əz iqigə alidu. □ **4:13 «Mana, u top bulutlardək kelidu, uning jəng ḫarwiliri ḳara ḳuyundəktur, uning atliri bürkütlərdin tezdur!»** — «u» kimni kərsitidiƣanlikı eytilmaydu. Birak aldi-kəyni səzlərgə ḳariƣanda, «u» 7-ayəttiki «əllərni yoḳatḳuqi» boloƣan düxmənni kərsitidu. Bəzi alimlar bu səzlər ximaldin kelidiƣan «Skitlar»ni kərsitidu, dəp ḳaraydu. Lekin Skitlarning jəng ḫarwiliri yok ḫəm ular xəḫərlərni «ḳorxawoƣa aloƣuqi»larmu (16-ayət) əməs; xunga biz bu səzlərni Babillikларni wə bəlkim ahirkı zamandiki dəjjalning ḳoxunlirini kərsitidu, dəp ḳaraymiz. ■ **4:14** Yəx. 1:16 ■ **4:19** Yəx. 21:4; Yər. 8:23 □ **4:20 «qedirilim» ... «pərdilirim»...** — Yərəmiya pəyoƣəmbər həlḳining azablirini əziningki dəp ḫes ḳilip, «həlḳimning qedirlirim» wə «həlḳimning pərdiliri» deməy, bəlki «qedirilim» wə «pərdilirim» tooƣruluk səzləydu.

23 — «Mən yər yüzigə qaridim; mana, u xəkilsiz wə qup-quruq boldi; asmanlaroƣimu qaridim, u nursiz qaldi; □ 24 taoƣlaroƣa qaridim, mana, ular zilziligə kəldi, barliq dønglər əxəddiy silkinip kətti. 25 Qarap turuwərdim, wə mana, insan yoq idi, asmandiki barliq uqar-qanatlarmu øzlirini daldioƣa aldi. 26 Mən qaridim, mana, baoƣ-etizlar qəl-bayawanoƣa aylandi, barliq xəhərlər Pərwərdigar aldida, yəni uning qattiq oƣəzipi aldida wəyran boldi. 27 Qünki Pərwərdigar mundaq dəydu: — «Pütkül zemin wəyran bolidu; əmma Mən uni pütünləy yoqatmaymən. ■ 28 Buning tüpəylidin pütkül yər yüzi matəm tutidu, yuqirida asman qarilik bilən qaplinidu; qünki Mən xundaq søz qildim, Mən xundaq niyətkə kəlgənmən; Mən uningdin økünməymən, uningdin heq yanmaymən; 29 atliqlar wə oqyaliqlarning xawqun-süräni bilən hərbir xəhərdikilər qeqip ketidu; ular qatqalliqlaroƣa kirip møküwalidu, taxlar üstigə qiqiwalidu; barliq xəhərlər taxlinip adəmzatsiz qalidu. 30 — Sən, i halak boloƣuqi, nemə qilmaqqisən? Gərqə sən pərəng kiyimlərni kiygən bolsangmu, altun zibu-zinnətlərni taqioƣan bolsangmu, køz-qaxliringni osma bilən pərdazlioƣan bolsangmu, øzüngni yasioƣining bikardur; sening axiqliring seni kəmsitidu; ular jeningni izdəwatidu. □ 31 Qünki mən toloƣaqqa qüxkən ayalningkidək bir awazni, tunji balini tuoƣqandikidək azabda boloƣan Zion qizining awazini anglawatimən; u qollirini sozup: «Halimoƣa way! Bu qatillar tüpəylidin halimdin kəttim!» dəp hasirimaqta.□

5

Yerusalem jazaoƣa layiq

1 *Pərwərdigar*: — Yerusalemning rəstə-koqilirida uyan-buyan aylinip yügürünglar, obdan kørüp biliwelinglar; məydanliridin izdəp kørünglar; adalət bilən ix køridioƣan, wədisidə turuxqa intilidioƣan birla adəmni tapsanglar, xunda mən bu *xəhərni* kəqürimən!
2 Gərqə ular: «Pərwərdigarning hayati bilən!» dəp qəsəm iqkən bolsimu, ular yaloƣandin søzləydu, *dedi*.□

Yərəmiya søz qilidu

3 — I Pərwərdigar, køzüng adalət-bitərəplikni izdəp yüridu əməsmu? Sən bularni urdung, lekin ular azablanmaydu; Sən ularni nabut qilip tügəxtürdüng, lekin ular tərbiyə qobul qilixni rət qilip kəldi; ular yüzlirini taxtin qattiq qildi, ular yolidin yenixni rət qilidu» ■ 4 — mən: «Xübhisizki, bundaq qiloƣanlar pəqət namratlar, ular nadanlar; qünki ular Pərwərdigarning yolini, Hudasining høküm-kørsətmilirini bilməydu» — dedim. 5 — «Mən mətiwərlərning yenioƣa berip ularoƣa søzləymən;

□ **4:23 «Mən yər yüzigə qaridim; mana, u xəkilsiz wə qup-quruq boldi; asmanlaroƣimu qaridim, u nursiz qaldi…»** — demisəkmu, bu ayəttiki wə tøwəndiki ayəttiki ixlar Yərəmiya pəyoƣəmbərgə Rohta kørsitilgən alamət kørünüxtur. Bu kørünüx: (1) Israil zemini Babilliqlarning tajawuzluqi astida bolidioƣan wəyranə halitini; wə (2) xuning bilən bir waqitta ahirqi zamanlardiki halitini kørsitidu. Bu halət Huda jahanni yaratqinida yər-zeminning awwalqi xəkilsiz, tərtipsiz halitigə ohxaydu. ■ **4:27** Yər. 5:10,18; 30:11; 46:28 □ **4:30 «øzüngni yasioƣining»** — bəlkim Yəhuda yat əllərdin yar-yølək izdigəndə yalaqqiliq qiloƣanliqini kørsitidu. □ **4:31 «tunji balini tuoƣqandikidək azabda boloƣan Zion qizining awazini anglawatimən»** — oqurmənlərning esidə barki, «Zion» Yerusalem jaylaxqan taoƣ bolup, «Zion» yaki «Zion qizi» degənning øzi Yerusalem yaki Israilni bildüridu. □ **5:2 «…birla adəmni tapsanglar, xunda mən bu xəhərni kəqürimən! (1-ayət)… Gərqə ular: «Pərwərdigarning hayati bilən!» dəp qəsəm iqkən bolsimu, ular yaloƣandin søzləydu, dedi»** — keyin, Yərəmiya birnəqqə xundaq adil, sadiq adəmlər (məsilən, Baruq, Ahikam, Əbəd-Mələk) bilən tonuxqan. Lekin Pərwərdigar uningoƣa bu søzlərni qiloƣanda u muxundaqlarni tapalmioƣan. ■ **5:3** Yəx. 1:5; 9:12; Yər. 2:30

qünki ular Pərwərdigarning yolini, Hudasining ḥəküm-kərsətmilirini bilidu». Birak ularmu boyunturuḳni üzül-kesil buzup, rixtilirini üzüp taxlioɣan.

Pərwərdigar jawab beridu

6 — Xunga ormandin qiḳḳan bir xir ularni əltüridu, bayawandin qiḳḳan bir bərə ularni wəyran ḳilidu; yilpiz xəḥərlərgə ḳarap paylaydu; xəḥərlərdin qiḳḳan ḥərbiri titma-titma ḳilinidu; qünki ularning asiyliḳliri kəpiyip, wapasizliḳliri awuydu.□ ■
7 Mən zadi nemigə asasən seni kəqürimən? Sening baliliring Məndin waz keqip, Huda əməslərgə ḳəsəm iqməktə; Mən ḥəmmə ḥajətliridin qiḳḳan bolsammu, lekin ular zinahorluḳ ḳilip, paḥixilərning əyigə top-top bolup mengiwatidu. □ 8 Ular səmrigən ixḳwaz ayoɣirlar, ular ḥərbiri əz yeḳinining ayalioɣa ḥəwəs ḳilip kixnəwatidu.■
9 Bu ixlar tüpəylidin ularni jazalimay ḳoyamdim? — dəydu Pərwərdigar, — Mening jenim muxundak bir əldin ḳisas almay ḳoyamdu?■
10 Uning üzüm qünəkliridin ətüp, tallirini wəyran ḳilinglar; lekin ularni pütünləy nabut ḳilmanglar; xahlirini ḳirip taxlanglar, qünki ular Pərwərdigarɣa təwə əməstur; □ ■
11 qünki Israil jəməti wə Yəḥuda jəməti Manga mutləḳ wapasizliḳ ḳildi, — dəydu Pərwərdigar.■
12 Ular: «U ḥeqnemə ḳilmaydu! Bizgə ḥeq apət qüxməydu; nə ḳiliq nə ḳəḥətqilikni kərməymiz!» — dəp Pərwərdigardin tenip kətti. 13 Pəyoɣəmbərlər bolsa pəḳət bir xamaldin ibarət bolidu, halas; *Pərwərdigarning* səz-kalami ularda yoḳtur; ularning səzliri əz bexioɣa yansun!□
14 Xunga Pərwərdigar, samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Huda manga mundak dəydu: — Bu həlḳ muxu səzni ḳiloɣini üqün, mana, Mən aoɣzingoɣa saloɣan səzlirimni ot, bu həlḳni otun ḳilimənki, ot ularni kəydürüp taxlaydu.■
15 — Mana, Mən yiraḳtin bir əlni elip kelimən, i Israil jəməti, — dəydu Pərwərdigar, — U küqlük bir əl, ḳədimiy bir əl, tilini sən bilməydioɣan wə gəplirini sən ḥeq qüxənməydioɣan bir əl bolidu; ■ 16 ularning oḳdeni yooɣan eqiloɣan bir gərdur; ularning ḥəmmisi batur palwanlardur. 17 Ular ḥosulingni wə neningni yəp ketidu, ooɣul-ḳizliringni yəp ketidu, kala-ḳoy padiliringni yəp ketidu, üzüm talliringni wə ənjur dərəhliringni yəp ketidu; ular sən tayanoɣan mustəḥkəm xəḥərliringni ḳiliq bilən wəyran ḳilidu.■
18 Ḥalbuki, — dəydu Pərwərdigar, — xu künlərdimu silərni pütünləy tügəxtürməymən. ■ 19 Xu qaoɣda *həlḳing*: «Pərwərdigar Hudayimiz nemixḳa muxu ixlarning ḥəmmisini beximizoɣa qüxürgən?» — dəp sorisa, əmdi sən *Yərəmiya* ularoɣa: «Silər Məndin yüz ərüp, əz zemininglarda yat ilaḥlarning ḳulluḳida

□ **5:6 «ormandin qiḳḳan bir xir ..., bayawandin qiḳḳan bir bərə ...; yilpiz xəḥərlərgə ḳarap paylaydu»** — bu ayəttiki yirtḳuq ḥaywanlar kəqmə mənidə bolup düxmənlərni kərsitidu, əlwəttə. ■ **5:6** Yər. 4:7 □ **5:7 «Mən ḥəmmə ḥajətliridin qiḳḳan bolsammu, lekin ular zinahorluḳ ḳilip, paḥixilərning əyigə top-top bolup mengiwatidu»** — bu ayət bəlkim roḥiy jəḥəttiki wapasizliḳni kərsitidu. Huda Israilni «Mening ayalim» dəp ataydu (2:10, 3-babni kərüng). 8-ayət jismaniy jəḥəttiki zinahorluḳnimu kərsitidu. ■ **5:8** Əz. 22:11 ■ **5:9** Yər. 5:29; 9:9 □ **5:10 «Uning üzüm qünəkliridin ətüp, ... xahlirini ḳirip taxlanglar, qünki ular Pərwərdigarɣa təwə əməstur»** — bu ayətning baxḳa birhil tərjimisi: «Uning sepillirioɣa yamixip qiḳip wəyranqilik ḳilinglar, lekin ularni pütünləy nabut ḳiliwətmənglar; istiḥkamlirini elip taxlanglar, qünki ular Pərwərdigarɣa təwə əməstur». ■ **5:10** Yər. 4:27 ■ **5:11** Yər. 3:20 □ **5:13 «Pəyoɣəmbərlər bolsa pəḳət bir xamaldin ibarət bolidu, halas»** — ibraniy tilida «roḥ» wə «xamal» bir səz bilən ipadilinidu. Xubḥisizki, «pəyoɣəmbərlər» əzlirini «bizgə Hudaning Roḥi tolduruloɣan» dəydu, lekin Huda ularni pəḳət «xamaloɣa tolduruloɣan» dəydu. ■ **5:14** Yər. 1:9-10 ■ **5:15** Ḳan. 28:49; Yər. 1:15; 6:22 ■ **5:17** Law. 26:16; Ḳan. 28:31,33 ■ **5:18** Yər. 4:27

boloɣininglardək, silər əz wətininglar bolmioɣan bir zeminda yat boloɣanlarning ḳulluḳida bolisilər» — degin.□ ■
20 — Yaḳupning jəmətidə xuni jakarlioɣinki wə Yəhuda arisida xuni elan ḳiloɣinki,
21 «Buni anglanglar, i nadan wə əḳli yoḳ, kəzi turup kərməydioɣan, ḳuliḳi turup
anglimaydioɣan bir həlḳ: — ■ 22 Məndin ḳorḳmamsilər? — dəydu Pərwərdigar, —
Dengiz süyi üqün sahilni mənggülük qəklimə ḳilip, «Bu yərdin ətmə» dəp bekitkən
Mening aldimda təwriməmsilər? Mana, dolḳunliri ərkəxligini bilən ular sahil üstidin
heq oɣəlibə ḳilmaydu; xawḳunlioɣini bilən bu qəktin hərgiz halḳip ətəlməydu.■
23 Lekin bu həlḳning jahil wə asiylik kəngli bardur; ular yoldin qiḳip əz beximqilik
ḳilip kətti. 24 Ular kənglidə: «Əz waḳtida yamoɣurlarni, yəni awwalḳi həm keyinki
yamoɣurlarni Bərgüqi, bizgə hosul pəslini bekitip aman-esən Saḳlioɣuqi Pərwərdigar
Hudayimizdin əyminəyli» degənni heq deməydu. □ ■ 25 Silərning ḳəbihlikliringlar
muxu ixlarni silərgə nesip ḳilmioɣan; silərning gunahliringlar silərdin bərikətni
məhrum ḳiloɣan.
26 Qünki həlḳim arisida rəzillər bardur; ular pistirmida yatḳan ḳiltaḳqilardək paylap
yüridu; ular tuzaḳ selip, adəmlərni tutuwalidu. 27 Tutḳan ḳuxlaroɣa toloɣan ḳəpəstək,
ularning əyliri aldamqiliḳtin erixkən mallar bilən toloɣan; ular xu yol bilən büyük
həm bay bolup kətti. 28 Ular səmrip, parḳirap kətti; bərhəḳ, ular rəzil ixlarni
ḳilixḳa mahir bolup kətti; ular əz mənpəətini kəzləp həḳlərning dəwasini, yetim-
yesirlərning dəwasini sorimaydu; namratlarning hoḳuḳini ḳooɣdaydioɣan həkümni
ular qiḳarmaydu.□ ■
29 Bu ixlar tüpəylidin ularni jazalimay ḳoyamdim?! — dəydu Pərwərdigar, — Mening
jenim muxundaḳ bir əldin ḳisas almay ḳoyamdu?□ ■

30 Zeminda intayin ḳorḳunqluḳ wə yirginqliḳ bir ix sadir ḳilinoɣanki —
31 Pəyoɣəmbərlər yaloɣan-sahta bexarətlərni bərməktə; kahinlar bolsa əz hoḳuḳ
dairisini kengəytip həkümranlik ḳilmaḳta; Mening həlḳimmu bu ixlarni yaḳturidu.
Lekin bularning aḳiwitidə ḳandaḳ ḳilisilər? □ ■

6

Yerusalemning ḫalak boluxi tooɣruluḳ bexarət

1 Jeninglarni ḳutḳuzux üqün Yerusalem xəhiridin ḳeqinglar, i Binyamin
jəmətidikilər! Təkoa yezisida kanay qelinglar! Bəyt-Ḫakkərəmdə is signalini

---

□ **5:19 «yat boloɣanlarning ḳullukida bolisilər»** — «yat boloɣanlar» bəlkim ikki bisliḳ səzlər bolüp, həm «yat butlar» həm «yat adəmlər»nimu kərsitidu. ■ **5:19** Yər. 16:10 ■ **5:21** Yəx. 6:9 ■ **5:22** Ayup 38:10, 11; Zəb. 33:7-8; 104:9 □ **5:24 «awwalḳi yamoɣur»...«keyinki yamoɣur»...** — «awwalḳi yamoɣur» adəttə 11-ayda yeoɣip, tuprakni yumxitidu, yərni həydəp uruḳ selixḳa təyyarlinidu. «keyinki yamoɣur» bolsa Pələstində 3- yaki 4-ayda yaoɣidu, ətiyazlik ziraətlərni pixurux rolini oynaydu. Bu yamoɣurlar bolmisa heq hosul bolmaydu. **«bizgə hosul pəslini bekitip aman-esən saḳlioɣuqi»** — ibraniy tilida «bizgə hosul pəslidiki həptilərni saḳlioɣuqi...». ■ **5:24** Ḳan. 11:14 □ **5:28 «ular əz mənpəətini kəzləp həḳlərning dəwasini, yetim-yesirlərning dəwasini sorimaydu...»** — baxḳa birhil tərjimisi bolsa: «ular həḳlərning dəwasini, hətta yetim-yesirlərning dəwasini sorioɣini bilən hərgiz uni adil sorimaydu». ■ **5:28** Ḳan. 32:15; Yəx. 1:23; Zək. 7:10 □ **5:29 «jazalimay ḳoyamdim»** — ibraniy tilida «yoḳlimamdim?!». ■ **5:29** Yər. 5:9; 9:9 □ **5:31 «kahinlar bolsa əz hoḳuḳ dairisini kengəytip həkümranlik ḳilmaḳta...»** — baxḳa birhil tərjimisi: «kahinlarmu ularning wasitisi bilən (demək, pəyoɣəmbərlərning yaloɣan bexarətliridin paydilinip) həkümranlik ḳilmaḳta». Lekin «Yərəmiya» degən kitabta bundaḳ ixlar yənə tiloɣa elinmaydu, xunga tərjimimiz bəlkim tooɣridur. ■ **5:31** Yər. 14:18; 23:25, 26; Əz. 13:6

kətürünglar! Qünki balayi'apət, yəni dəhxətlik halakət ximal tərəptin pəyda bolidu.□ ■
2 Zion kizi, yəni nazinin sahibjamalni, mən nabut kilimən. 3 Yerusalemoɣa karxi
qikiwatkan pada bakkuqilarmu əz padilirini epkelidu; ular Yerusalemni korxawoɣa
elip qedirlirini tikidu; ularning həmmisi əzi igiligən jayda pada bakidu.□
4 *Ular*: «Uningoɣa karxi jənggə təyyarlininglar! Turunglar, qüx waktidin paydilinip
hujum kilayli!», «Apla! Kün patay dəp kaptu, kəqtiki sayilər uzirawatidu!» —
dəydu, *andin*: □ 5 «Xunga, keqiqə hujum kilip qikayli, uning mustəhkəm ordilirini
yokitayli!» — dəydu.□
6 — Qünki samawi koxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar ularoɣa mundak
dəydu: — Dərəhlərni kesip, ular bilən Yerusalem ətrapida dəng-potəylərni
yasanglar; qünki u jazalanmisa bolmaydioɣan xəhərdur; uningda barlik ixlar zulum-
zomigərliktur. 7 Kuduk əz sulirini uroɣutup qikaroɣandək, umu rəzilliklirini uroɣutup
qikarmakta; uningdin zulmət-zorawanlik wə halakət sadaliri anglanmakta; mening
kəz aldimda həmixə aoɣrik-kesəllər həm yarilanoɣanlar pəyda bolmakta. □ 8 I
Yerusalem, təlim-tərbiyə kobul kil; bolmisa jenim səndin waz keqidu, — bolmisa,
Mən seni harabilik, adəmzatsiz bir zemin kiliwetimən.
9 Samawi koxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar manga mundak dəydu: — Ular
üzüm telini pasangdioɣuqilardək Israilning kaldisini pasangdaydu; xunga sən üzüm
üzgüqidək üzüm telidiki xahlar üstidin yənə bir ketim kolungni ətküzgin!□ ■
10 *Mən*: — Mən hazir kimgə səz kilip agahlanduray? Ulardin angliɣudək zadi kim
bar? Mana, ularning kulakliri sünnət kilinmioɣan, ular heq angliyalmaydu. Mana,
Pərwərdigarning səzi ularoɣa eoɣir kelidu; ularoɣa heq huxyakmaydu, — *dedim*.□ ■
11 — Kəlbim Pərwərdigarning oɣəzəp otliri bilən tolup taxti; uni iqimgə sioɣduruxtin
halsirap kəttim; uni koqidiki balilar, yigitlərning məxrəp sorunlirioɣa tökkəysən. Ər-
ayallar, kerilar həm yaxanoɣanlarmu buningdin mustəsna bolmisun!□

□ **6:1 «Jeninglarni kutkuzux üqün Yerusalem xəhiridin keqinglar… dəhxətlik halakət ximal tərəptin pəyda bolidu»** — 4-bab, 6-ayətnimu kərüp selixturung. Xu yərdə həlkkə, «Yerusalemoɣa keqip kiringlar» deyilgən. Birak hazir Yerusalemning əzi halak bolidu. ■ **6:1** Yər. 1:13,14 □ **6:3 «Yerusalemoɣa karxi qikiwatkan pada bakkuqilarmu əz padilirini epkelidu; ular Yerusalemni korxawoɣa elip qedirlirini tikidu; .. Həmmisi əzi igiligən jayda pada bakidu»** — 4-ayətkə karioɣanda bu ayəttiki «pada bakkuqiliri» wə ularning «padiliri» yat əllərning padixahliri həm həkümdarliri wə ularning koxunlirini kərsitidu. Bu həjwiy, kinayilik gəp bolidu; qünki yukirida (məsilən 2:8də) Yərəmiya Israilning bakkuqi boloɣan padixahlirini «əz padiliri»ni bakmasliki tüpəylidin əyibləydu. Birak muxu yərdə Hudani tonumaydioɣan «yat əl padixahliri» əz «padiliri» boloɣan həlki üqün yol kərsitip ularni bakidu. □ **6:4 «Ular: «Uningoɣa karxi jənggə təyyarlininglar! ….» — dəydu»** — «Ular» — Əllərning «pada bakkuqi»liri. □ **6:5 «(Ular): «… Turunglar, qüx waktidin paydilinip hujum kilayli!», «Apla! Kün patay dəp kaptu, kəqtiki sayilər uzirawatidu!» — dəydu (4-ayət), andin: Xunga, keqiqə hujum kilip qikayli… » — dəydu»** — 4- həm 5-ayəttiki bexarət xuni təkitliməkqiki, düxmənlər kəlgəndə bügüni bolmisa ətisi hujum kilidu, Yəhuda üstidin oɣəlibə kilmay kətməydu; yənə kelip, ular hujumni baxlioɣanda, Yəhudadikilər düxmənni keqə-kündüz hujum kilip kelixi mumkin, dəp heq dəm alalmaydu. □ **6:7 «kuduk əz sulirini uroɣutup qikaroɣandək, umu rəzilliklirini uroɣutup qikarmakta»** — baxka birhil tərjimisi: «kuduk ekin suni sakliɣandək, u rəzilliklirini saklimakta». □ **6:9 «Ular üzüm telini pasangdioɣuqilardək Israilning kaldisni pasangdaydu; xunga sən üzüm üzgüqidək üzüm telidiki xahlar üstidin yənə bir ketim kolungni ətküzgin!»** — bu sirlik jümlining mənisi bəlkim, Yərəmiya pəyoɣəmbər Hudaning səzlirining wasitisi bilən, kelidioɣan düxmənlərning heqnərsə kaldurmaydioɣan bulang-talangliridin **ilgiri** Israilning «kaldisi»din tehi bəzi kixilərni kutkuzuximu mumkin, degənlik. ■ **6:9** Yəx. 24:13 □ **6:10 «Mən: — Mən hazir kimgə səz kilip agahlanduray?… ularoɣa heq huxyakmaydu, — dedim»** — «Mən» (səzligüqi) wə «dedim» degən səzlər əslidiki tekisttə yok, okurmənlərgə tekistni qüxinixlik bolsun dəp kirgüzduk. Qünki bizningqə eytiloɣan gəp pəyoɣəmbərning əziningki idi. ■ **6:10** Yər. 7:26 □ **6:11 «Kəlbim Pərwərdigarning oɣəzəp otliri bilən tolup taxti»** — xübhisizki, Yərəmiya pəyoɣəmbər əzi tooɣruluk səzləwatidu. U Pərwərdigarning həlkigə karatkan oɣəzipigə əzini bir kilip, Pərwərdigardin oɣəzipini ularoɣa təküxni tiləydu.

12 — Ularning əyliri, etizliri ayalliri bilən billə əzgilərgə tapxurulidu; qünki Mən
qolumni zemindikilərgə sozimən, — dəydu Pərwərdigar.■
13 — Qünki əng kiqikidin qongiɵiqə ularning ḥəmmisi aqkəzlükkə berilgən;
pəyɵəmbərdin kaḥinɵiqə ḥəmmisi ohxaxla aldamqilik qilidu; ■ 14 ular: «Aman-
esənlik! Aman-esənlik!» dəp həlqimning qizining yarisini susluk bilən qol uqida
qala tengip qoydi. Lekin aman-esənlik yoqtur! ■ 15 Ular yirginqlik ixlarni sadir
qiloqinidin hijil boldimu? — Yaq, ular ḥeq hijil bolmidi, ḥətta qizirixnimu ular ḥeq
bilməydu. Xunga ular yiqilip əlgənlər iqidə yiqilip əlidu; ularni jazalaxqa kəlginimdə
ular putlixip ketidu, — dəydu Pərwərdigar.□
16 Xunga Pərwərdigar *Əz həlqigə* mundaq dəydu: — Silər tət aqa yolda turuwatisilər;
xunga yolunglarni obdan kərüp qoyunglar, qədimki, yahxiliqqa elip barɵan yollarni
sorap, ularda menginglar; xundaq qiloqanda jeninglar obdan aram tapidu. Lekin ular:
«Biz xularda mangmaymiz!» — dəydu.■
17 Mən: Silərgə «Kanayning agaḥ sadasioqa qulaq selinglar!» dəydioqan agaḥ bərgüqi
kəzətqilərni tiklidim; lekin silər: «Qulaq salmaymiz» dedinglar.
18 Xunga i əllər, anglanglar; guwaḥqilar bolup ular arisida bolidioqan ixlarni bilip
qoyunglar! □ 19 Angla, i yər-zemin! Qara, Mən bu həlqning bexioqa külpət,
yəni ularning oy-hiyallirining aqiwitini qüxürimən; qünki ular səzlirimgə qulaq
salmioqan; Mening Təwrat-qanunumni bolsa, ular qətkə qaqqan.
20 — Əmdi zadi nemə məqsəttə Xebadin qikqan huxbuy, yiraq yurttin elip kelingən
egir Manga sunulidu? Kəydürmə qurbanliqliringlar qobul qilarlik əməs, silərning
«təxəkkür qurnanlik»liringlar Meni hursən qilmaydu.■
21 Xunga Pərwərdigar mundaq dəydu: — Mana, Mən bu həlq aldioqa putlikaxanglarni
salimən; xuning bilən ḥəm atilar ḥəm ooqullar billə putlixidu; qoxnilar wə dostlar
ohxaxla nabut bolidu. 22 Pərwərdigar mundaq dəydu: — Qara, ximaliy zemindin
bir həlq kelidu, yər yüzining əng qəriliridin uluo bir əl qozoqilidu; ■ 23 ular oqya
wə qiliq bilən qorallinidu; ular zalim, ḥeq rəḥim qilmaydu; ularning awazi dengiz
dolqunidək xawqunlaydu; ular atlaroqa minidu, jənggiwar adəmlərdək səp-səp
bolup turidu; ular sanga qarxi jəng qilixqa kelidu, i Zion qizi!
24 «Biz ular tooqruluq həwər angliduq; qolimiz boxixip kətti; oqəxlik, toloqaqta qaloqan
ayaldək azab bizni tutti» — *dedim*.■
25 «Dalaoqa qikmanglar, yollar bilən mangmanglar, qünki düxmənning qiliqi bar,
tərəp-tərəplərni wəḥimə basidu. 26 I həlqimning qizi, sən əzünggə bəz kiyim kiyiwal,
küllər iqidə eoqinap yat; əzüngning bir tal ooqlungdin juda boloqandək qattiq yioqlap
matəm tut; qünki bulang-talang qiloquqi bizgə qarap tuyuksiz kelidu».□ ■
27 *Pərwərdigar manga*: — Mən seni roda sinioquqi qilip tiklidim, həlqim bolsa huddi
təkxürülidioqan rodidək bolidu; seni ularning yollirini kəzitip sinaxqa tiklidim, —
dedi.
28 — Ularning ḥərbiri asiyning asiysi, ular təḥmət qaplap uyan-buyan qatrap
yürməktə; ular mis wə təmürning əzidur, ḥəmmisi qirip kətkəndur; □ ■
29 təmürqining kərükimu kəyüp kətti, qooquxun bolsa otta yəm boldi; rodini eritip

---

■ **6:12** Qan. 28:30 ■ **6:13** Yəx. 56:11; Yər. 8:10 ■ **6:14** Yər. 8:11; Əz. 13:10 □ **6:15 «jazalaxqa kəlginimdə»** — ibraniy tilida «yoqlioqinimda» deyilidu. «Yərəmiya»diki «(yenioqa) kelip... jazalax» degən səz adəttə ibraniy tilida «yoqlax» degən birla səz bilən ipadilinidu. ■ **6:16** Mat. 11:29 □ **6:18 «Xunga i əllər, anglanglar»** — «əllər», Yəḥudiy əməs əllər. «Guwaḥqilar bolup...» baxqa birhil tərjimisi: «Əy, jamaət(qilik),...». ■ **6:20** Yəx. 1:11; 66:3; Am. 5:21; Mik. 6:6-8 ■ **6:22** Yər. 50:41,42,43 ■ **6:24** Yər. 4:31; 49:24; 50:43 □ **6:26 «əzünggə bəz kiyim kiyiwal...»** — bəz kiyim kiyix, küllər iqidə olturux yaki yetix qattiq matəm tutuxni yaki towa qilixni bildüridu. ■ **6:26** Yər. 4:8 □ **6:28 «ular mis wə təmürning əzidur»** — bəlkim həlqning tax kəngüllüklikini ḥəm xuning bilən bir waqitta ularning «qirip kətkənliqi»ning mumkinqilikini kərsitidu. Nemila bolmisun ular tawlioquqi izdigən altun-kümüx əməs. ■ **6:28** Əz. 22:18

tawlax bikar boldi; həlқim yamanlardin haliy bolmidi. □ 30 Ular «daxқal kümüx» dəp atilidu; qünki Pərwərdigar ularni rət қildi.■

7

Biһudə diniy murasimlar

1 Pərwərdigardin Yərəmiyaoға mundaқ bir səz kəldi: —
2 Pərwərdigarning өyidiki dərwazida turup muxu səzni jakarlap: «Pərwərdigarning səzini anglanglar, i Pərwərdigaroға ibadət қilix üqün muxu dərwazilardin kiriwatқan barliқ Yəһudalar!» — degin. 3 — «Samawi қoxunlarning Sərdari boloған Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundaқ dəydu: — Yolliringlar һəm қilmixliringlarni tüzitinglar; xundaқ boloғanda Mən silərni muxu yərdə muқim turoғuzimən. ■ 4 «Pərwərdigarning ibadəthanisi, Pərwərdigarning ibadəthanisi, Pərwərdigarning ibadəthanisi dəl muxudur!» dəp aldamqi səzlərgə tayinip kətmənglar. □ 5 Əgər silər һəқiқətən yolliring һəm қilmixliringlarni tüzətsənglar, — əgər kixilər wə қoxnanglar arisida adalət yürgüzsənglar, ■ 6 — əgər silər musapir, yetim-yesir һəm tul hotunlarni bozək қilixtin, muxu yərdə gunaһsiz қanlarni tөküxtin, — xundaқla өzünglaroға ziyan yətküzüp, baxқa ilaһlaroға əgixip ketixtin қol üzsənglar, — ■ 7 xundaқ қiloғininglarda Mən silərni muxu yərdə, yəni Mən ata-bowiliringlaroға қədimdin tartip mənggügiqə təқdim қiloған bu zeminda muқim turidioған қilimən.
8 Lekin mana, silər һeqқandaқ payda yətküzməydioған aldamqi səzlərgə tayinip kətkənsilər. 9 Əmdi nemə degülük?! Ooғrilиқ, қatillиқ, zinahorluқ қilip, sahta қəsəm iqip, Baaloға isriқ yeқip wə silər һeq tonumioған yat ilaһlaroға əgixip, □ 10 andin Mening namimda ataloған muxu өygə kirip Mening aldimda turup: «Biz қutқuzuloған!» dəmsilər?! Muxu lənətlik ixlarda turuwerix üqün қutқuzuloғanmusilər?! 11 Mening namimda ataloған muxu өy silərning nəziringlarda bulangqilarning uwisimu?! Mana, Mən Өzüm bu ixlarni kөrgənmən, — dəydu Pərwərdigar.■
12 Xunga, Mən əslidə Өz namimda turaloғu қiloған Xiloһ degən jayoға berip, һəlқim Israilning rəzilliki tüpəylidin uni nemə қiliwətkənlikimni kөrüp beқinglar! □ ■ 13 Əmdi һazir, silər muxundaқ қilmixlarni sadir қiloғininglar tüpəylidin, — dəydu Pərwərdigar, — Mən silərgə tang səһərdə ornumdin turup səz қilip kəldim, lekin silər һeq қulaқ salmidinglar; Mən silərni qaқirdim, lekin silər

---

□ **6:29 «təmürqining kөrükimu kөyüp kətti, қoғuxun bolsa otta yəm boldi; rodini eritip tawlax bikar boldi; həlқim yamanlardin haliy bolmidi»** — bu ayəttiki səzlər Yərəmiya pəyoғəmbərning Pərwərdigar Өzigə tapilioған wəzipini orunlioғandin keyin, Pərwərdigaroға bərgən jawabi bolsa kerək (28-ayətni kөrüng). Kümüxni tawlioғanda, tawlioғuqi қoxқan қoғuxun bilən kümüxning daxқili birlixidu andin қoғuxun wə kümüxning daxқilining kөyüp tügixi bilən kümüx tawlinidu. Lekin Israil intayin naqar kümüxtək bolup, həlқning «daxқal»i tolimu kөp boloғaqқa, tawlax jəryani bikaroға kətti. «Қoғuxun ixlitilip tügəp boldi», һətta «kümüxqining otni püwləydioған kөrüki»mu kөyüp kətti. ■ **6:30** Yəx. 1:22 ■ **7:3** Yər. 7:3; 18:11; 26:13 □ **7:4 «Pərwərdigarning ibadəthanisi, Pərwərdigarning ibadəthanisi dəl muxudur!»** — xübһisizki, Israillar Hudaning ibadəthanisini birhil «tiltumar»dəқ, «Huda bizgə Өz ibadəthanisini tapxuroғandin keyin, nemə yamanliқ қiliximizdin қət'iynəzər һeqkim bizgə təgməydu» — degəndək oylioғanidi. ■ **7:5** Yər. 5:28 ■ **7:6** Yəx. 10:1, 2; 59:7 □ **7:9 «Baaloға isriқ yeқip...»** — «Baal» degən intayin yirginqlik birhil but. ■ **7:11** Mat. 21:13; Mar. 11:17; Luқa 19:46 □ **7:12 «Mən əslidə Өz namimda turaloғu қiloған Xiloһ degən jayoға berip, ... uni nemə қiliwətkənlikimni kөrüp beқinglar!»** — Israil Қanaanoға (Pələstingə) kirgəndin keyin, Musa pəyoғəmbərning yetəkqilikidə yasaloған «muқəddəs qedir» awwal Xiloһ degən jayoға tiқlәngən. «1Sam.» 4-babni kөrüng. ■ **7:12** 1Sam. 4:11; Zəb. 78:60

Manga jawab bərmidinglar — □ ■ 14 əmdi Mən Xiloḥdiki öyni ḳandaḳ ḳiloɣan
bolsam, silər tayanoɣan, xundaḳla namim ḳoyuloɣan bu öyni wə Mən silərgə
ḥəm ata-bowiliringlaroɣa təḳdim ḳiloɣan bu zeminnimu xundaḳ ḳilimən; □ 15 Mən
silərning barliḳ ḳerindaxliringlar, yəni Əfraimning barliḳ nəslini ḥəydiwətkinimdək
silərnimu közümdin yiraḳ ḥəydəymən.
16 Əmdi sən, *Yərəmiya*, bu həlḳ üqün dua ḳilma, ular üqün nalə-pəryad kətürmə
yaki tilək tilimə, Mening aldimda turup ularning *gunaḫlirini* ḥeq tilimə, qünki Mən
sanga ḳulaḳ salmaymən. ■ 17 Ularning Yəḥuda xəḥərliridə wə Yerusalem koqilirida
nemə ḳiloɣanlirini kərüwatmamsən? 18 Balilar otun teridu, atilar ot ḳalaydu, ayallar
ḳəstən Meni rənjitixkə «Asmanning Hanixi» üqün poxkallarni selixḳa hemirni
yuoɣuridu, xuningdək yat ilaḫlaroɣa «xarab ḥədiyə»lərni ḳuyidu. □ ■ 19 Azablinip
oɣəzəplinidioɣini Mənmu? — dəydu Pərwərdigar; — Öz yüzlirigə xərm qaplap,
azablinidioɣini özliri əməsmu? 20 Xunga Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Mana,
Mening oɣəzipim wə ḳəḥrim muxu jayoɣa təkülidu; insan üstigə, ḥaywan üstigə,
daladiki dərəhlər üstigə, tupraḳtiki mewilər üstigə təkülidu; u ḥəmmini köydüridu,
uni ḥeq öqürəlməydu.
21 Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundaḳ
dəydu: — Beriweringlar, köydürmə ḳurbanliḳliringlarni baxḳa ḳurbanliḳlaroɣa
ḳoxup ḳoyunglar, barliḳ gəxlirini yəwelinglar! □ ■ 22 Qünki Mən ularni Misir zemi-
nidin ḳutḳuzup qiḳaroɣan künidə ata-bowiliringlaroɣa «köydürmə ḳurbanliḳ»lar yaki
baxḳa ḳurbanliḳlar tooɣrisida gəp ḳilmioɣan wə yaki əmr bərmigənidim; 23 bəlki
Mən ularoɣa mundaḳ əmr ḳilip: «Awazimoɣa ḳulaḳ selinglar, xundaḳ ḳilip Mən
silərning Hudayinglar bolimən, silər Mening həlḳim bolisilər; Mən özünglaroɣa
yahxiliḳ bolsun dəp buyruoɣan barliḳ yolda menginglar» — dəp buyruoɣanidim.
■ 24 Lekin ular ḥeq anglimioɣan, Manga ḥeq ḳulaḳ salmioɣan, bəlki öz rəzil
könglidiki jaḫilliḳi bilən öz hiyal-haḫixlirioɣa əgixip mengiwərgən; ular aldioɣa əməs,
bəlki kəynigə mangoɣan. □ ■ 25 Ata-bowiliringlar Misir zeminidin qiḳḳandin tartip
bügünki küngə ḳədər Mən ḳullirim boloɣan pəyoɣəmbərlərni yeninglaroɣa əwətip
kəldim; Mən ḥərküni tang səḥərdə ornumdin turup ularni əwətip kəldim. 26 Lekin
həlḳim anglimioɣan, ḥeq ḳulaḳ salmioɣan; ular boynini ḳattiḳ ḳiloɣan; rəzilliktə ata-
bowiliridin exip kətkən. ■ 27 Sən bu sözlərni ularoɣa eytisən; lekin ular sanga ḳulaḳ
salmaydu; sən ularni *towa ḳilixḳa* qaḳirisən, lekin ular jawab bərməydu.
28 — Sən ularoɣa: — «Pərwərdigar Hudasining awazini anglimioɣan wə ḥeq tüzitixni
ḳobul ḳilmioɣan həlḳ dəl muxu!» — dəysən. Ulardin ḥəḳiḳət-wapaliḳ yoḳap kətti;

□ **7:13 «Mən silərgə tang səḥərdə ornumdin turup söz ḳilip kəldim»** — Hudaning «tang səḥərdə ornumdin turup,... » degən sözliri bəlkim Uning ixtin heli awwal, əstayidilliḳ bilən ix kəridioɣanliḳini kərsitidu; bəzi waḳitlarda Uning ḳayta-ḳayta, izqil ḥalda məlum bir ixni kəridioɣanliḳini kərsitidu. ■ **7:13** 2Tar. 36:15; Pənd. 1:24; Yəx. 65:12; 66:4; Yər. 7:21-28 □ **7:14 «Mən Xiloḥdiki öyni ḳandaḳ ḳiloɣan bolsam, silər tayanoɣan, xundaḳla namim ḳoyuloɣan bu öyni wə Mən silərgə ḥəm ata-bowiliringlaroɣa təḳdim ḳiloɣan bu zeminnimu xundaḳ ḳilimən»** — Huda düxmənlərning wastisi bilən Xiloḥ degən jaydiki muḳəddəs qedirini Öz xan-xəripidin juda ḳiloɣan wə xundaḳla Israilni məoɣlup ḳiloɣan («1Sam.» 4-bab, «Zəb.», 78:40ni kərüng). ■ **7:16** Mis. 32:10; Yər. 11:14; 14:11 □ **7:18 «Asmanning Hanixi»** — demisəkmu, «Asmanning Hanixi» birhil ayal but idi. ■ **7:18** Yəx. 65:11; Yər. 8:2; 19:13; 44:19; Yər. 44:19 □ **7:21 «Beriweringlar, köydürmə ḳurbanliḳliringlarni baxḳa ḳurbanliḳlaroɣa ḳoxup ḳoyunglar, barliḳ gəxlirini yəwelinglar!»** — oḳurmənlər bəlkim biliduki, «köydürmə ḳurbanliḳ»larning barliḳ gəxliri «Hudaoɣa pütünləy ibadət süpitidə atalsun» dəp ḳurbangaḥ üstidə köydürülətti. Muxu yərdə Muḳəddəs Roḥ Yərəmiya arḳiliḳ: «Ḳurbanliḳliringlarning ḥəmmisi əḥmiyətsiz, xunga «köydürmə ḳurbanliḳ»larning gəxlirini köydürsənglarmu, yesənglarmu, Manga bəribir» dəp Israiloɣa ḥəjwiy, kinayilik gəp ḳilidu. ■ **7:21** Yəx. 1:11; Yər. 6:20; Am. 5:21 ■ **7:23** Mis. 19:5; Law. 26:12; Ḳan. 6:3 □ **7:24 «ular aldioɣa əməs, bəlki kəynigə mangoɣan»** — baxḳa birhil tərjimisi: «ular Manga yüz aldini ḳilmay, bəlki Manga kəynini ḳiloɣan». ■ **7:24** Yər. 2:27; 3:17; 16:12; 32:33 ■ **7:26** Nəḥ. 9:17,29; Yər. 17:23; 19:15

bu ularning eoɣizidinmu üzülüp kətti.■

Huda yənə Yəhudaoɣa səz ḳilidu

29 Qeqingni qüxürüp uni taxliwət; yuḳiri jaylarda bir mərsiyə oḳuoɣin; qünki
Pərwərdigar Өz oɣəzipini qüxürməkqi boloɣan bu dəwrni rət ḳilip, uningdin
waz kəqti. ■ 30 Qünki Yəhudadikilər kəz aldimda rəzillik ḳiloɣan, — dəydu
Pərwərdigar, — ular Mening namimda ataloɣan өygə yirginqlik nərsilərni əkirip uni
buloɣioɣan; 31 wə өz ooɣul-ḳizlirini otta ḳurbanlik ḳilip kөydürüx üqün «Ḫinnomning
ooɣli»ning jiloɣisidiki Tofətning yuḳiridiki jaylarni ḳuroɣan; bundaḳ ixni Mən ḫeq
buyrumioɣanmən, u oyumoɣa ḫeq kirip baḳmioɣandur. □ ■ 32 Xunga, mana, xundaḳ
künlər keliduki, — dəydu Pərwərdigar, — «Tofət» yaki «Ibn-Ḫinnomning jiloɣisi»
əmdi ḫeq tiloɣa elinmaydu, bəlki «Kətl jiloɣisi» deyilidu; qünki ular Tofəttə jəsətlərni
yər ḳalmioɣuqə kөmidu. 33 Bu həlḳning jəsətliri asmandiki uqar-ḳanatlarning wə
zemindiki janiwarlarning taami bolidu; ularni өlüklərdin ḳorḳutup ḫəydəydioɣan
ḫeqkim bolmaydu. ■ 34 Mən Yəhuda xəḫərliridin ḫəm Yerusalem xəḫərliridin
oyun-tamaxining sadasini, xad-huramlik sadasini wə toyi boluwatḳan yigit-ḳizining
awazini məḫrum ḳilimən; qünki zemin wəyranə bolidu.■

8

1 Xu qaoɣda, — dəydu Pərwərdigar, — ular Yəhudaning padixaḫlirining ustihanlirini,
ularning əmirlirining ustihanlirini, kaḫinlarning ustihanlirini, pəyoɣəmbərlərning
ustihanlirini wə Yerusalemda turoɣanlarning ustihanlirini gərliridin elip qiḳiridu;
2 xundaḳ ḳilip ular bularni ḳuyax, ay wə asmanlardiki barliḳ jisimlar astida yayidu;
qünki ular bularni səygən, bularning ḳullukḳida boloɣan, buloɣa əgəxkən, bularni
izdigən, buloɣa qoḳunoɣan; ularning jəsətliri bir yərgə ḫeq yioɣilmaydu, ḫeq
kөmülməydu; ular zemin yüzidə ooɣut bolup yatidu. ■ 3 Mən bulardin ḳaloɣanlirini
ḫəydigən jaylarda, bu rəzil jəmättin barliḳ tirik ḳaloɣanlar ḫayatning ornioɣa
mamatni tallaydu, — dəydu samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar.

Hudadin waz keqix ḫalakətni izdigənlik bilən barawər

4 Əmdi sən uloɣa mundaḳ degin: Pərwərdigar mundaḳ dəydu:
— Adəmlər yiḳilsa ḳaytidin turmamdu? Birsi yoldin qiḳip kətsə ḳaytip kəlməmdu?
5 Nemixḳa Yerusalemdiki bu həlḳ ḫəmixə yoldin qiḳix bilənla yenimdin yiraḳlap
ketidu? Ular aldamqiliḳni qing tutidu, yenimoɣa ḳaytip kelixni rət ḳilidu. 6 Mən
kөngül ḳoyup anglidim; lekin ular duruslukḳni səzliməydu; ularning rəzillikliridin:
«Mən zadi nemilərni ḳilip ḳoydum?!» dəp towa ḳilidioɣan ḫeqkim yoḳ; at
jənggə burulup etiloɣandəḳ ḫərbirsi өz yolioɣa burulup etilidu. 7 Ḫətta asmandiki
ləyləkmu өzigə bekitilgən waḳtilirini bilidu; pahtək, ḳarlioɣaq wə turnilarmu kөqüp
kelidioɣan waḳtilirini esidə tutidu; lekim Mening həlḳim Mən Pərwərdigarning

■ **7:28** Yər. 5:1-3 ■ **7:29** Ayup 1:20; Yəx. 15:2; Yər. 16:6 □ **7:31** **«Tofət»** — «Tofət» degən səz ibraniy tilida «oqaḳ» ḫəm «uyat» degənnimu bildüridu. U yənə «tükürük» degən səzning aḫangioɣimu ohxap ketidu. Bu yər «Ḫinnomning ooɣli (Ibn-Ḫinnom)ning jiloɣisi»oɣa jaylaxḳan, Yerusalem xəḫirining jənubiy təripidə idi. Həlḳ axu yərdə əhlətlərni wə napak nərsilərni taxlap kөydürətti. Xuning bilən u intayin «ḫaram», əng buloɣanoɣan jay dəp ḫesablandi. «Yuḳiri jaylar» — Israil wə Yəhuda uzundin beri taoɣ qoḳḳiliri ḳatarlik jaylarda ḫərhil butloɣa qoḳunup, ḫətta axu jaylarda «insan ḳurbanlik»larni ḳilip kəlgən. Demisəkmu, «insan ḳurbanliḳi» ḳilix Təwratta ḳət'iy mən'i ḳilinoɣan. «Bundaḳ bir ixni Mən ḫeq buyrumioɣanmən, ḫeq oyumoɣa kirip baḳmioɣandur». ■ **7:31** 2Pad. 23:10; Yər. 2:23; 19:5, 6 ■ **7:33** Ḳan. 28:26; Yər. 34:20 ■ **7:34** Yəx. 24:7; Yər. 16:9; 25:10; Əz. 26:13; Ḫox. 2:13 ■ **8:2** Yər. 7:18; 19:13

ularoɣa bekitkənlirimni ḫeq bilməydu. ■ 8 Silər ḳandaḳmu: «Biz danadurmiz, Pərwərdigarning Təwrat-ḳanuni bizdə bardur!» dəysilər? Mana, bərḫək, əlima-kəqürgüqilərning yaloɣanqi ḳəlimi uni burmilioɣan. □ 9 Danixmənlər hijil bolidu, ular yərgə ḳarap ḳaldi; mana, ular Pərwərdigarning səzini qətkə ḳaḳḳandin keyin, ularda zadi nemə danaliḳ ḳalidu? 10 Xunga Mən ularning ayallirini baxḳilaroɣa, ularning etizlirini yengi igilirigə tapxurup berimən; qünki əng kiqikidin qongioɣiqə ularning ḫəmmisi aqkəzlükkə berilgən; pəyoɣəmbərdin kaḫinoɣiqə ḫəmmisi sahta ix kəridu. ■ 11 Ular: «Aman-esənlik! Aman-esənlik!» dəp həlḳimning ḳizining yarisini susluḳ bilən ḳol uqida qala tengip ḳoydi. Lekin aman-esənlik yoḳtur! 12 Ular yirginqlik ixlarni sadir ḳiloɣinidin hijil boldimu? — Yaḳ, ular ḫeq hijil bolmidi, ḫətta ḳizirixnimu ular ḫeq bilməydu. Xunga ular yiḳilip əlgənlər iqidə yiḳilip əlidu; ularni jazalaxḳa kəlginimdə ular putlixip ketidu, — dəydu Pərwərdigar. 13 Mən ularning ḫosulini elip taxlaymən, — dəydu Pərwərdigar; üzüm telida üzümlər, ənjür dərihidə ənjürlər ḫeq ḳalmidi; yopurmaḳliri solixip kətti; Mən uloɣa nemə beoɣixlioɣan bolsam, əmdi xular ulardin ətküzüwelinidu.□ ■

Kelidioɣan ḫalakət — Yərəmiya səz ḳilidu

14 «Biz nemixḳa muxu yərdə bikar olturuwerimiz? Yioɣilayli, mustəḫkəm xəḫərlərgə kirip xu yərlərdə *kürəx ḳilip* tügixəyli! Qünki Pərwərdigar Hudayimiz bizni tügəxtürüp, bizgə ət süyini bərdi; qünki biz Pərwərdigar aldida gunaḫ sadir ḳilduḳ. □ ■ 15 Aman-tinqliḳni ümid ḳilip kütüp kəlduḳ, lekin ḫeq yahxiliḳ bolmidi; xipa waḳtini küttuḳ, lekin mana, wəḫimə basti! ■ 16 Düxmən atlirining hartildaxliri Dan zeminidin tartip anglanmaḳta; ayoɣirlirining kixnəxliri pütkül zeminni ḳorḳitip təwrətməktə. Ular zemin wə uningda turuwatḳan ḫəmmini, xəḫərni wə uningda turuwatḳanlarning ḫəmmisini yoḳitixḳa kelidu!».□ ■

17 — Mana, Mən aranglaroɣa yilanlarni, yəni ḫeqkim seḫirliyəlməydioɣan zəḫərlik yilanlarni əwətimən, ular silərni qaḳidu» — dəydu Pərwərdigar.□ ■

Pəyoɣəmbərning nalə-pəryadi

18 *Mən*: «Mening dərd-əlimim dawalioɣusiz! Yürikim zəyiplixip kətti!» — *dedim*. □

Pərwərdigarning mərsiyə səzliri

■ **8:7** Yər. 5:4, 5 □ **8:8** **«əlima-kəqürgüqilərning yaloɣanqi ḳəlimi uni burmilioɣan»** — «əlima-kəqürgüqilər»ning roli bəlkim Təwrat-ḳanunni kəqürüx wə uningoɣa xərḫ berix boluxi mumkin. «Basmihanilar» bolmioɣaqḳa Təwratni kəqürüx intayin muḫim hizmət, əlwəttə. Oḳurmənlər baxḳa hil tərjimilirini uqritixi mumkin. ■ **8:10** Yəx. 56:11; Yər. 6:12,13,14,15 □ **8:13** **«...Mən uloɣa nemə beoɣixlioɣan bolsam, əmdi xular ulardin ətküzüwelinidu»** — oḳurmənlər baxḳa hil tərjimilirini uqritixi mumkin. ■ **8:13** Yəx. 5:1-7; Mat. 21:19; Luḳa 13:6-9 □ **8:14** **«Yioɣilayli, mustəḫkəm xəḫərlərgə kirip xu yərlərdə kürəx ḳilip tügixəyli»** — yaki «Yioɣilayli, mustəḫkəm xəḫərlərgə kirip xu yərlərdə süküt ḳilayli!» ibraniy tilida «süküt ḳilix» wə «tügəxmək» ohxax bir səz bilənla ipadilinidu. **«Pərwərdigar Hudayimiz bizni tügəxtürüp,...»** — yaki «Pərwərdigar Hudayimiz bizni süküt ḳildurup...». Ibraniy tilida «süküt ḳilix» wə «əlüx, tügəx» birla səz (damam) bilən ipadilinidu. ■ **8:14** Yər. 4:5; 9:15; 23:15 ■ **8:15** Yər. 14:19 □ **8:16** **«Dan zemini»** — Israil zeminining ximaliy qetidə idi; demək, düxmənlər alliḳaqan xu zeminoɣa yetip boldi. ■ **8:16** Yər. 4:15 □ **8:17** **«Mən aranglaroɣa yilanlarni, yəni ḫeqkim seḫirliyəlməydioɣan zəḫərlik yilanlarni əwətimən, ular silərni qaḳidu»** — bu yilanlar xübḫisizki, kəqmə mənidə bolup düxmənlərni kərsitidu. ■ **8:17** Zəb. 58:4, 5 □ **8:18** **«Mening dərd-əlimim dawalioɣusiz! Yürikim zəyiplixip kətti!»** — bu səzlər pəyoɣəmbərning mərsiyəsi boluxi kerək. **«Mening dərd-əlimim dawalioɣusiz!»** — baxḳa birhil tərjimisi: «I dərd-əlimimgə təsəlli bərguqi!».

19 «Mana, həlqimning qizining intayin yiraq yurttin kətürülgən pəryadining sadasi!
Ular — «Pərwərdigar Zionda əməsmu? Zionning padixahi u yərdə turmamdu?!» —
dəydu».
«Nemixqa əmdi ular Meni oyma məbudliri bilən, ərziməs yat nərsilər bilən
oqəzəpləndüridu?!» □

Həlqning bolidioqan nalə-pəryadi

20 — «Orma waqti ətüp kətti, yaz tügidi, lekin biz bolsaq yənila qutquzulmiduq!»

Pəyoqəmbərning mərsiyəsi

21 «Həlqimning qizining sunuq yarisi tüpəylidin özüm sunuqmən; matəm tutimən;
Dəkkə-dükkə meni besiwaldi, —□
22 Gileadta tutiya tepilmamdikən?
U yərdə tewip yoqmikən?
Nemixqa əmdi mening həlqimning qizioqa dawa tepilmaydu?!». □ ■

9

Dawami

1 Ah, mening bexim suning bexi,
Kəzüm yaxning buliqi bolsiidi!
Undaqta həlqimning qizi arisidiki əltürülgənlər üqün keqə-kündüz yioqlayttim! ■
2 Ah, mən üqün qəl-bayawanda yoluqilar qüxkidək bir turaloqu bolsiidi!
Undaqta həlqimni taxlap, ulardin ayriloqan bolattim!
Qünki ularning həmmisi zinahorlar,
Munapiqlarning bir jamaitidur!» □ ■

Pərwərdigarning səzining dawami

□ **8:19** **««Mana, həlqimning qizining intayin yiraq yurttin kətürülgən pəryadining sadasi! Ular — «Pərwərdigar Zionda əməsmu? Zionning padixahi u yərdə turmamdu?!» — dəydu»** — bu səzlər yaki Pərwərdigarningki boluxi kerək, bolmisa pəyoqəmbərningki bolidu. Keyin biz həlqning pəryadini anglaymiz: — (ular... dəydu). **«intayin yiraq yurttin kətürülgən pəryadining sadasi!»** — yaki «zemindiki hərbir bulung-puqqaqliridin qikkan pəryadining sadasi!». **«Nemixqa əmdi ular Meni oyma məbudliri bilən, ərziməs yat nərsilər bilən oqəzəpləndüridu?!»** — bu səzlər Pərwərdigarning pəyoqəmbərgə, xundaqla ihlassiz həlqqə bərgən jawabidur. □ **8:21** **«Həlqimning qizining sunuq yarisi tüpəylidin özüm sunuqmən; matəm tutimən; dəkkə-dükkə meni besiwaldi»** — oqurmənlərgə qaytidin təkrarlap uqturimizki, mawzularni (məsilən muxu yərdə «Pəyoqəmbərning mərsiyəsi») özimiz hərmətlik oqurmənlərgə yardimi bolsun dəp qoxup kirgüzduq. Ular muqəddəs tekistning bir qismi əməs. 8-babtiki 21-ayəttin 9-babtiki 2-ayətkiqə həmmisi yaloquz Yərəmiya pəroqəmbərning mərsiyəsimu, yaki buning iqidə Pərwərdigarning səzliri barmu? Qandaqla bolmisun, səzlər yaloquz pəyoqəmbərning səzliri bolsun, bolmisun, xubhisizki pəyoqəmbərning qayoqu-həsrətlik səzliri ohxaxla Pərwərdigarningmu qayoqu-həsrətlik səzlidur. □ **8:22** **«Gileadta tutiya tepilmamdikən?»** — Gilead rayonida hərhil xipalik dorilar həm usta tewiplarning dangqi bar idi. Xunga bu səz pəyoqəmbərning: «Jismaniy jəhəttə Pərwərdigar silər mening həlqimgə xundaq rəhimdillik qilip, ətraplik oylap, xipalik dorilarni wə danglik tewiplarni təminligən yərdə, Uning rohiy jəhəttimu silərning hərhil gunahiy kesəlliringlarni saqaytixqa dora-amalliri mol əməsmu? — Əmdi nemixqa silər Uning yenoqa kəlməysilər?!» degəndək bir soali ohxaydu. Bu 22-ayət Pərwərdigarning Özining səzliri boluximu mumkin. ■ **8:22** Yar. 37:25; Yər. 46:11; 51:8 ■ **9:1** Yəx. 22:4; Yər. 4:19 □ **9:2** **«ularning həmmisi zinahorlar,...»** — «zinahorlar» bəlkim rohiy jəhəttin eytilidu, ular Hudaoqa wapasizlik qilip butlaroqa qoqunup kətti. ■ **9:2** Yər. 5:7, 8

3 — Ular oқyaqi ləxkərlər oқyayini egildürgəndək tilini yalоқanqiliққa egildürüxkə təyyarliоқan; ular zeminda üstünlük қazanоқan, biraқ bu səmimiylik bilən boloқan əməs; ular rəzillik üstigə rəzillik қiloқan, Meni ҳeq tonup bilmigən» — dəydu Pərwərdigar. □ ■ 4 — Ҳərbiringlar өz yeқininglardin ҳezi bolunglar, қerindaxliringlaroқa ҳeq tayanmanglar; qünki ҳərbir қerindax pəқətla aldioқuqi, halas, ҳərbir yeқinliring bolsa təҳməthorluқta yürməktə. ■ 5 Ular ҳərbiri өz yeқinliriоқa aldamqiliқ қilmaқta, ҳeqkim ҳəқiқətni səzliməydu; ular өz tilini yaloқan səzləxkə өgitidu, ular қəbiҳliktə өzlirini upritidu. 6 Ular jəbir-zulum üstigə jəbir-zulum қilmaқta, aldamqiliқtin yənə bir aldamqiliққa өtməktə; ular Meni tonuxni rət қilidu, — dəydu Pərwərdigar. □
7 Xunga samawi қoxunlarning Sərdari boloқan Pərwərdigar mundaқ dəydu: — Mana, Mən ularni eritip tawlap sinaymən; ҳəlқimning қizining rəzillikigə Manga baxқa yol қalmidimu? 8 Ularning tili əjəl oқidur; u aldamqiliқni səzləydu; ҳərbir eoқiz səzidə yeқini bilən tinq-amanliқni səzləydu, lekin kөnglidə қiltaқ təyyarlaydu. ■ 9 Bu ixlar tüpəylidin ularni jazalimay қoyamdim? — dəydu Pərwərdigar, — Mening jenim muxundaқ bir əldin қisas almay қoyamdu?■

Kelidioқan apət üqün Yərəmiya mərsiyə oқuydu

10 «Taoқlardiki yaylaқlar üqün yioқa wə nalə-pəryad kətürimən,
Daladiki otlaқlar üqün mərsiyə oқuymən;
Qünki ular kөyüp kəttiki, ҳeqkim u yərdin өtməydu;
Kalilarning ҳərkirəxliri anglanmaydu;
Ҳəm asmandiki uqar-қanatlar ҳəm ҳaywanatlarmu қeqip,
Xu yərdin kətti!».

Pərwərdigar səzini dawam қilidu

11 — Mən Yerusalemni harablaxқan top-top dөwə, qilbərilərning bir turaloқusi қilimən;
Yəҳuda xəҳərlirini adəm turmaydioқan dərijidə wayranə қilimən.■
12 — Kim bu ixlarni qüxinixkə danixmən bolidu?
Kim Pərwərdigarning aoқzidin səz elip bularni qüxəndürələydu?
Nemixқa zemin wəyranə, ҳeqkim өtmigüdək, kөyüp qəl-bayawandək bolup kətti?
13 Pərwərdigar dəydu, — Qünki ular Mən ular aldioқa қoyoқan Təwrat-қanunni taxliwətkən, Mening awazimoқa қulaқ salmioқan wə uningda mangmioқan,
14 Bəlki өz қəlbidiki jaҳilliққa əgəxkən, ata-bowiliri ularoқa өgətkəndək Baallarning kəynigə əgixip kətkən,□
15 Xunga samawi қoxunlarning Sərdari boloқan Pərwərdigar, Israilning Hudasi mundaқ dəydu: — Mana, Mən bu həlққə kəkrini yegüzimən, ularoқa өt süyini iqküzimən, ■ 16 ularni ular yaki ata-bowiliri ilgiri ҳeq tonumaydioқan əllər arisioқa tarқitimən; Mən ularni yoқatқuqə ularning kəynidin қooқlaxқa қiliqni əwətimən.■

□ **9:3 «ular zeminda üstünlük қazanоқan, biraқ bu səmimiylik bilən boloқan əməs...»** — baxқa birhil tərjimisi: «xu zeminda ular oқəlibə қiloқan, biraқ bu ҳəқiқətni tikləx üqün əməs...». ■ **9:3** Yəx. 59:4,13,15; Yər. 6:7 ■ **9:4** Yər. 6:28 □ **9:6 «ular қəbiҳliktə өzlirini upritidu (5-ayət)»** — 5-ayətning ahirқi қismi ҳəm 6-ayətning bax қismining baxқa birhil tərjimisi: «Ular қəbiҳlik қilip towani ҳeq bilməydu. (6) sən (Yərəmiya) aldamqiliқ arisida turuwatisən; aldamqiliқi tüpəylidin ular Meni tonuxni rət қilidu...». ■ **9:8** Zəb. 12:2-4; 28:3; 120:3-4; Pənd. 30:14 ■ **9:9** Yər. 5:9,29 ■ **9:11** Yər. 10:22 □ **9:14 «(Yəҳuda həlқi) ...ata-bowiliri ularoқa өgətkəndək Baallarning kəynigə əgixip kətkən»** — oқurmənlərning esidə barki, «Baal»lar intayin yirginqlik bir hil butlar idi. ■ **9:15** Yər. 8:14; 23:15 ■ **9:16** Law. 26:33

17 Samawi ⱪoxunlarning Sərdari bolⱺan Pərwərdigar mundaⱪ dəydu: — Kəngül ⱪoyunglar, matəmqi ayallarni kelixkə qaⱪiringlar, yiⱺlaxⱪa əng usta bolⱺan ⱪiz-ayallarni qaⱪirip kelixkə adəm əwətinglar!□

Yərəmiya Pərwərdigarning səzlirigə jawab beridu

18 — Bərⱨəⱪ, ular tez kəlsun, biz üqün zor yiⱺa kətürsunki, bizning kəzlirimizdinmu yaxlar taramlap təkülsun, qanaⱪlirimizdinmu yax tamqiliri aⱪsun — 19 qünki Ziondin yiⱺa awazi anglinip: — «Biz ⱪanqilik bulang-talang ⱪilinduⱪ! Ⱪanqilik xərməndə bolduⱪ! Ular turaloⱪulirimizni ərüwətti, biz zeminimizni taxliduⱪ!» — deyilidu.
20 Pərwərdigarning səzini anglanglar, i ayallar,
Uning aoⱪzidiki səzgə ⱪulaⱪ selinglar;
Ⱪizinglaroⱪa yiⱺlaxni əgitinglar,
Ⱨərbiringlar yeⱪiningloroⱪa mərsiyə oⱪutunglar;
21 Qünki ölüm bolsa derizilirimizdin yamixip kirgən,
Orda-istiⱨkamlirimizoⱪimu kirgən;
U balilarni koqilardin,
Yigitlərni rəstə-məydanlardin yulup taxliⱺan.
22 *Yeⱪinliringlaroⱪa* uⱪturup: «Pərwərdigar mundaⱪ dəydu: —
Bərⱨəⱪ, jəsətlər dalada tezəktək yiⱪilidu;
Ular ormiqining oroⱪiⱪining astiⱺa yiⱪiloⱪan,
Lekin ⱨeqkim yioⱪmaydioⱪan baxaⱪtək yərgə qeqilidu!» — dənglar!■

23 Pərwərdigar mundaⱪ dəydu: —
Dana kixi danaliⱪi bilən, küqlük kixi küqlükliki bilən, bay bayliⱪliri bilən pəhirlinip mahtanmisun; ■ 24 pəhirlinip mahtioⱪuqi bolsa xuningdin, yəni Meni, yər yüzidə meⱨir-muⱨəbbət, adalət wə ⱨəkⱪaniyliⱪni yürgüzgüqi Mən Pərwərdigarni tonup yətkənlikidin pəhirlinip mahtansun; qünki Mening hursənlikim dəl muxu ixlardindur, — dəydu Pərwərdigar. 25 Mana, xundaⱪ künlər keliduki, — dəydu Pərwərdigar, — Mən hətnə ⱪilmioⱪanlarni hətnə ⱪilinoⱪanlar bilən billə jazalaymən;
26 yəni Misir, Yəⱨuda, Edom, Ammoniylar wə Moabiylar, jümlidin qəl-bayawanda turuwatⱪan, qekə qaqlirini qüxürüwətkən əllərni jazalaymən; qünki bu əllərning ⱨəmmisi hətnisizdur; Israilning barliⱪ jəmətimu kənglidə hətnisizdur.□ ■

10

Butlar əməs, Pərwərdigarla ibadətkə layiⱪtur

□ **9:17 «kəngül ⱪoyunglar, matəmqi ayallarni kelixkə qaⱪiringlar, yiⱺlaxⱪa əng usta bolⱺan ⱪiz-ayallarni qaⱪirip kelixkə adəm əwətinglar!»** — kona zamanlarda bəzi bay adəmlər uruⱪ-tuⱺⱪanlirini dəpnə ⱪilixta muxundaⱪ «yiⱺlaxⱪa maⱨir» ayallarni «kəypiyatni yaritix» üqün yallaytti (məsilən, Injil, «Mat.» 9:37ni kərüng). ■ **9:22** Yər. 7:33 ■ **9:23** 1Kor. 1:31; 2Kor. 10:17 □ **9:26 «… Bu əllərning ⱨəmmisi hətnisizdur; Israilning barliⱪ jəmətimu kənglidə hətnisizdur»** — bu 25- wə 26-ayətlər Yəⱨuda (Israil)oⱺa intayin eoⱺir kelixi kerək idi. Qünki Pərwərdigar ularni, özliri kəmisitidioⱺan hətnə ⱪilinmioⱺan «yat əllər» ⱪatarida «hətnə ⱪilinmioⱺan»dək ⱨesablaydu. Hudaning kəz aldida Yəⱨuda hətnisiz, yəni u Ibraⱨim hətnə arⱪiliⱪ tüzgən əⱨdigə layiⱪ əməs bolup ⱪaldi. «Kəngli hətnisiz» — «kəngli bu rəzil dunyadiki rəzil azzu-ⱨəwəsliridin kesilgən əməs, Huda wə uning ibaditi üqün rəzilliktin ayriloⱺan əməs» degən mənidə. «Əzakiyal»oⱺa ⱪoxuloⱺan «ⱪoxumqə səzimiz»ni wə Injil, «Rim.» 2-bab, «Fil.» 3:3, «Kol.» 2:11ni kərüng). Yənə kelip hətnə «kənglidə əməs» bolsa, «qekə qaqlirini qüxürüwetix» (bəlkim butpərəslərning matimining bir ipadisi)tin ⱨeqⱪandaⱪ pərⱪi yaki əⱨmiyiti yoⱪtur. ■ **9:26** Law. 26:41; Rim. 2:28,29

1 Pərwərdigarning silərgə eytqan səzigə qulaq selinglar, i Israil jəməti: —
2 Pərwərdigar mundaq dəydu: — Əllərning yollirini əgənmənglar; gərqə əllər
asmandiki ḥadisə-alamətlərdin qorqup dəkkə-dükkigə qəmgən bolsimu, silər bu-
lardin ḥeq qəqüp kətmənglar. □ 3 Qünki əllərning qaidə-yosunliri bimənilikтur;
ḥəmmisi ormanliqtin kesilgən dərəhtin, yaoɣaqqining iskinisi bilən oyuloɣan nərsigə
asaslanoɣandur. ■ 4 Ular buni altun-kümüx bilən ḥəlləydu; uni yiqilmisun dəp
ular bolqa, mihlar bilən bekitidu. ■ 5 Bundaq butlar tərhəməkliktə turidioɣan
bir qaranquqtur, halas; ular ḥeq səzliyəlməydu; ular baxqilar təripidin kətürülüxi
kerək, qünki ular mangalmaydu. Ulardin qorqmanglar; qünki ular rəzillik
qilalmaydu, ularning qolidin yahxiliq qilixmu kəlməydu. ■ 6 — Sanga ohxaydioɣan
ḥeqkim yoq, i Pərwərdigar; Sən uluoɣ, küq-qudriting bilən naming uluoɣdur. ■
7 Kim Səndin qorqmay turalisun, i barliq əllər üstigə ḥəkümran padixaḥ!? Qünki
bu Sanga tegixliktur; qünki əllərdiki danixmənlər arisida wə barliq padixaḥliqlar
arisida Sanga ohxax ḥeqkim yoqtur. ■ 8 *Əllərning* ḥəmmisi istisnasiz əqli yoq,
nadanlardur; bu ərziməslər yaoɣaqtur, halas! Ular təlim berələmdu!? □ ■ 9 Soqup
yalpaqlanoɣan kümüx Tarxixtin elip kelinidu; altunmu Ufazdin elip kelinidu; andin
ḥünərwən wə zərgərlərning qoli bu yasioɣinioɣa kək wə səsün rəht bilən kiyim
kiygüzidu — bularning ḥəmmisi xübḥisizki, danixmən ustilarning əjridur!
10 Lekin Pərwərdigar Hudaning Өzi ḥəqiqəttur; U ḥayat Hudadur, mənggülükning
Padixaḥidur; Uning oɣəzipi aldida yər-zemin titrəydu; əllər Uning qəḥrini
kətürəlməydu. 11 Ularoɣa mundaq degin: «Asman bilən zeminni yaratmioɣan ilaḥlar,
ular zemin yüzidin wə asman astidin yoqaydu!».□
12 *Pərwərdigar bolsa* yər-zeminni küq-qudriti bilən yasioɣan,
Aləmni danaliqi bilən bərpa qiloɣan,
Asmanlarni əqil-parasiti bilən yayoɣuqidur. ■
13 U awazini qoyuwətsə, asmanlarda sular xawqunlaydu;
U yər qətliridin bulut-tumanlarni ərlitidu;
U yamoɣurlaroɣa qaqmaqlarni ḥəmraḥ qilip bekitidu,
Wə xamalni өz həziniliridin qiqiridu.■
14 Muxu kixilərning ḥərbiri əqilsiz, bilimdin məḥrumlardur;
Zərgərlərning ḥərbiri өzliri oyoɣan but təripidin xərməndigə qalidu;
Qünki uning quyma ḥəykili yaloɣanqiliq, ularda ḥeq tiniq yoqtur.■
15 Ular bimənilərdur, mazaq obyektidur;
Jazalinix waqti ularning üstigə kəlgəndə, ular yoqitilidu.
16 Yaqupning Nesiwisi Boloɣuqi bulardək əməstur,
Qünki barliq məwjudatni yasioɣuqi Xudur;
Israil bolsa Uning Өz mirasi boloɣan qəbilidur;
Samawi qoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar Uning namidur.□ ■

□ **10:2 «əllərning yollirini əgənmənglar; gərqə əllər asmandiki ḥadisə-alamətlərdin qorqup dəkkə-dükkigə qəmgən bolsimu, silər bulardin ḥeq qəqüp kətmənglar»** — yat əllər bundaq «asmandiki ḥadisə-alamətlər»ni hurapiylik, yəni munəjjimlik yolida qüxinətti, əlwəttə. ■ **10:3** Yəx. 44:14-17 ■ **10:4** Yəx. 41:7 ■ **10:5** Zəb. 115:4-7; Yəx. 41:23; 46:1, 7 ■ **10:6** Zəb. 86:8,10 ■ **10:7** Wəḥ. 15:4 □ **10:8 «Əllərning ḥəmmisi istisnasiz əqli yoq, nadanlardur; bu ərziməslər yaoɣaqtur, halas! Ular təlim berələmdu!? »** — oqurmənlər ayətning baxqa hil tərjimilirini uqritixi mumkin. ■ **10:8** Yəx. 41:29; Ḥab. 2:18; Zək. 10:2 □ **10:11 «Ularoɣa mundaq degin: «Asman bilən zeminni yaratmioɣan ilaḥlar, ular zemin yüzidin wə asman astidin yoqaydu!»** — bu ayət ibraniy tilida əməs, bəlki aramiy tilida ipadilinidu. Eniqki, Hudaning məqsiti Өz həlqining bu ḥəqiqətni yat əllərgə ularning өz tilida bildürüxi kerək. ■ **10:12** Yar. 1:1; Ayup 9:8; Zəb. 104:2; Yəx. 40:22; 44:24; 51:13; Yər. 51:15 ■ **10:13** Zəb. 135:7; Yər. 51:16 ■ **10:14** Yər. 51:17,18 □ **10:16 «Yaqupning nesiwisi»** — «Yaqup» muxu yərdə Yaqup wə uning əwladliri boloɣan Israilnimu kərsitidu. «Yaqupning nesiwisi» Hudaning Өzidur, əlwəttə. ■ **10:16** Zəb. 74:2; Yər. 51:19

Yərəmiya həlqi üqün mərsiyə oqup dua qilidu

17 Zemindin qiqixqa yük-taqingni yioqixturup al, i muhasirigə elinoquqi qiz; □
18 qünki Pərwərdigar mundaq dəydu: — «Mana, Mən bu waqitta zemindikilərni
elip u yərdin qəriwetimən wə ularning köngli tonup yətküqə azar berimən!».■

Yərəmiya həlqigə wəkil süpitidə səz qilidu

19 Jarahitim üqün halimoqa way! Mening yaram dawalioqusizdur! Biraq əslidə
mən: «Bu pəqət bir kesəllik, halas, uningoqa qidioqudəkmən» — dəptikənmən. □
20 Mening qedirim halak boldi, barliq tanilirim üzüldi; balilirim məndin juda bolup,
ular yoq boldi; qedirimni qaytidin sozup tikküdək, qedir pərdilirini asqudək heqkim
qalmidi. 21 Qünki həlq padiqiliri əqilsiz bolup, Pərwərdigarni izdəp yol sorimaydu;
xunga ular danixmənlərdək ix kərəlməydu, ularning barliq padisi tarqilip kətti. □
22 Anglanglar! Bir gəpning xəpisi! Mana, u kelidu, ximaliy zemindin qikqan zor
bir quqan-sürən! Yəhudaning xəhərlirini bir wəyranə, qilbərilərning turaloqusioqa
aylandüroquqi keliwatidu! ■ 23 Bilimənki, i Pərwərdigar, insanning öz yolini
bekitixi öz qolida əməstur; mengiwatqan adəmning özidə qədəmlirini halioqanqə
taxlax qudriti bolmastur; ■ 24 Pərwərdigar, meni tüzigəysən, lekin oqəziping bilən
əməs, adil həküming bilən tüzigəysən; bolmisa Sən meni yoqqa barawər qilisən.
■ 25 Qəhringni Seni tonumaydioqan əllər həmdə namingoqa nida qilmaydioqan
jəmətlər üstigə tökkəysən; qünki ular Yaqupni yəp kətkən; bərhək, ular uni yutup
tügəxtürüp, turoqan jayini mutləq wəyran qiloqan.■

11

Həlqning Hudaning əhdisini kəzgə ilmioqanliqi

1 Yərəmiyaoqa Pərwərdigardin kəlgən səz mundaq idi: 2 — Bu əhdining səzlirigə
qulaq selinglar; xundaqla Yəhuda kixilirigə, Yerusalemda turuwatqanlaroqa ularni
yətküzünglar, □ 3 — sən Yərəmiya ularoqa mundaq eytqin: —
— Pərwərdigar, Israilning Hudasi mundaq dəydu: — Bu əhdining səzlirigə kim
boysunmisa u lənəttə qalidu; ■ 4 Mən bu əhdini ata-bowiliringlarni Misir zeminidin,
yəni təmür tawlaydioqan humdandin qutquzup qikaroqan künidə ularoqa tapilap:
«Awazimoqa qulaq selip, bu səzlərgə, yəni Mən silərgə tapxuroqan barliq əmrlərgə
əməl qilinglar; xundaq qiloqininglarda, silər Mening həlqim bolisilər, Mən silərning
Hudayinglar bolimən; ■ 5 xundaq boloqinida Mən ata-bowiliringlaroqa: «Silərgə süt
həm bal ekip turidioqan bir zemin təqdim qilimən» dəp iqkən qəsəmni əməlgə
axurimən» — degənidim. Silər bügünki kündə dəl xu zeminda turuwatisilər!

□ **10:17 «muhasirigə elinoquqi qiz» —** «qiz» muxu yərdə xübhisizki, pütün həlqni bildüridu. ■ **10:18** Yər. 6:24 □ **10:19 «pəqət bir kesəllik» —** bəlkim həlqning bexioqa qüxkən külpətlər «pəqət waqtilik awarə, halas» degən hessiyatini kərsitidu. Sahta pəyoqəmbərlər bundaq hessiyatni kəp qollaytti. □ **10:21 «həlq padiqiliri» —** (yəni «pada baqquqiliri») xübhisizki, Yəhudaning padixahi, wəzirliri, kahinliri wə pəyoqəmbərlirini kərsitidu. ■ **10:22** Yər. 1:14; 4:6; 9:11 ■ **10:23** Pənd. 16:1; 20:24 ■ **10:24** Zəb. 6:1; 38:1; Yər. 30:11; 46:28 ■ **10:25** Zəb. 79:6; Yər. 8:16; 9:16 □ **11:2 «Bu əhdining səzlirigə qulaq selinglar» —** bu bexarət (11:1-17)ning asas temisi (yuqiriqi mawzuyimizdək) — «həlqning Hudaning əhdisini kəzgə ilmioqanliqi». Bexarət bəlkim Yosiya padixah həküm sürgən waqtida ibadəthanidin tepiloqan «Təwrat-qanunning bir qismi» bilən munasiwətlik. U Təwratning qismi bəlkim «Qanun xərhi» idi, kitab Huda Musa pəyoqəmbər arqilik Israil bilən tüzgən əhdini təkrarlaydu wə təkitləydu. «2Pad.» 22-23-bablarni, «2Tar.», 34-35-bablarni kərüng. ■ **11:3** Qan. 27:26; Gal. 3:10 ■ **11:4** Law. 26:3,12; Qan. 4:20

Mən bolsam jawabən «Amin, Pərwərdigar!» — dedim.□ ■
6 Pərwərdigar manga mundaq dedi: — Yəhudaning xəhərliridə, Yerusalemning
koqilirida bu səzlərni jakarla: — Bu əhdining barliq səzlirigə qulaq selip əməlgə
axurunglar! □ 7 Qünki Mən ata-bowiliringlarƣa Misir zeminidin qutquzup qikarƣan
künidin bügünki küngiqə «Mening awazimƣa qulaq selinglar!» dəp jekilәp
agahlandurup keliwatimən; Mən tang səhərdə ornumdin turup ularni agahlandurup
kəldim. ■ 8 Lekin ular heq anglimiƣan yaki qulaq salmiƣan; ularning herbiri
rəzil köngülliridiki jahilliqqa əgixip mangƣan; xuning bilən Mən bu əhdidiki
barliq səzlərni ularning bexiƣa qüxürdüm; Mən bularning həmmisini ularƣa
tapiliƣanmən, lekin ular heq əməlgə axurmiƣan.■
9 Pərwərdigar manga mundaq dedi: — Yəhudadikilər wə Yerusalemda tu-
ruwatqanlarning arisida bir suyiqəst bayqaldi; 10 ular səzlirimni anglaxni rət qiliƣan
ata-bowilirining qəbihliklirigə qaytip kətti; ularning ibaditidə bolayli dəp baxqa
ilahlarƣa əgixip kətti. Israil jəməti həm Yəhuda jəməti ata-bowiliri bilən tüzgən
əhdəmni buzdi.
11 Xunga Pərwərdigar mundaq dəydu: — Mana, Mən ularning üstigə heq qutulalmas
apət qüxürimən; ular Manga pəryad kətüridu, lekin Mən ularni anglimaymən. ■
12 Andin Yəhudaning xəhərliri wə Yerusalemda turuwatqanlar isriq yekip qoqunƣan
butlarni izdəp ularƣa pəryad kətüridu; lekin apət qüxkən waqtida ular bularni
heq qutquzmaydu. 13 Qünki xəhərliring qanqə kəp boliƣanseri, butliring xunqə
kəp boldi, i Yəhuda; Yerusalemning koqiliri qanqə kəp boliƣanseri, silər «yirginqlik
boliƣuqi»ƣa xunqə qurbangahlarni qurdunglar, yəni Baaliƣa isriq yekix üqün
qurbangahlarni bərpa qildinglar.■

14 Əmdi sən, *i Yərəmiya*, bu həlq üqün dua qilma, ular üqün heq pəryad yaki tilawət
qilma; qünki apət bexiƣa qüxüxi bilən ular Manga nida qiliƣan waqtida Mən ularni
anglimaymən.■

15 — Mening səyümlük həlqimning əyümdə turuxiƣa nemə həqqi? Qünki
kəpinqinglar əzünglarning rəzil məqsətlirigə yetixkə orunisilər; silər rəzillikinglar
əməlgə axqanda hursən bolsanglar, undaqta «muqəddəs gəxlər» muxu
asiyliqinglarni silərdin elip taxliyalamdu? □ 16 Pərwərdigar ismingni «Yapyexil,
mol mewilik, baraqsan zəytun dərihi» dəp atiƣanidi; lekin *Pərwərdigar* dərəhkə
xawqunlaydiƣan zor bir otni salidu wə xahliri yoq qilinidu. 17 Qünki seni tikkən
samawi qoxunlarning Sərdari boliƣan Pərwərdigar sanga qarap külpət bekitip
jakarliƣan; səwəbi, Israil jəməti wə Yəhuda jəməti əzining mənpəətini kəzləp
rəzillik qilip, Baaliƣa isriq yekip, Mening ƣəzipimni kəltürdi.■

Yərəmiyaƣa qilinidiƣan suyiqəstni Pərwərdigar uningƣa ayan qilidu

18 «Pərwərdigar manga həwər yətküzdi, xuning bilən mən qüxəndim; U manga
ularning qilmixlirini ayan qildi; 19 mən bolsam huddi booquzlaxqa yetilәp mangƣan
kənük paqlandək idim; mən əsli ularning manga qarap: «Dərəhni mewisi

□ **11:5 «Mən bolsam jawabən «Amin, Pərwərdigar!» — dedim»** — oqurmənlərgə ayanki, «Amin» degən səz «xundaq bolsun!» degən mənidə. Muxu yərdə Yərəmiya Pərwərdigarning əhdisigə boysunmiƣan barliq kixilərni (3-ayəttə) lənətkə qalduridiƣanliqiƣa qoxuluxni bildüridu. ■ **11:5** Qan. 7:12 □ **11:6 «Bu əhdining barliq səzlirigə qulaq selip əməlgə axurunglar!»** — bexarət (11:1-17)ning asas temisi tooƣrisidiki 2-ayəttiki izahatni kərüng. ■ **11:7** Yər. 7:13,25 ■ **11:8** Yər. 3:17; 7:24,26; 9:14 ■ **11:11** Pənd. 1:28; Yəx. 1:15; Yər. 14:12; Əz. 8:18; Mik. 3:4 ■ **11:13** Yər. 2:28 ■ **11:14** Yər. 7:16; 14:11 □ **11:15 «muqəddəs gəxlər»** — qurbanliqlardiki gəxlər, əlwəttə. Oqurmənlər ayətning baxqa köp hil tərjimilirini uqritixi mumkin, lekin omumiy mənisi tərjimimizdikidək bolidu. ■ **11:17** Yər. 2:21

bilən yoқitayli, uning ismi қayta əskə ҳeq kəltürülmisun, uni tiriklər zeminidin üzüp taxlayli» degən қəstlirini ҳeq bilməyttim; 20 lekin Sən, i adil ҳəküm Qiқaroꞑuqi, adəmning wijdan-қəlbini Sinioꞑuqi, samawi қoxunlarning Sərdari boloꞑan Pərwərdigar, Sening ularning üstigə qüxüridioꞑan қisasingni əz kəzüm bilən kərüxkə nesip қiloꞑaysən; qünki dəwayimni Sangila ayan қilip tapxurdum».■

21 Xuning bilən Pərwərdigar *manga* mundaқ dedi: — «Pərwərdigarning namida bexarət bərmə, bolmisa jening қolimizda tügixidu» — dəp sanga doқ қilip yürgən Anatottiki adəmlər jeningni izdəp yüridu. Əmdi ular tooꞑrisida mundaқ səzüm bar: — 22 — bu ixқa қarap samawi қoxunlarning Sərdari boloꞑan Pərwərdigar mundaқ dedi: — Mana, Mən ularni jazalaymən; yigitlər қiliq bilən əlidu, ooꞑul-қizliri bolsa қəҳətqilik bilən əlidu. 23 Ulardin ҳeqbir қaldisi қalmaydu; qünki Mən ular jazalinidioꞑan yilida, xu Anatottiki adəmlər üstigə apət qüxürimən.

12

Yərəmiya pəyoꞑəmbərning Pərwərdigaroꞑa dad eytixi dawamlixidu

1 Mən dəwayimni aldingoꞑa elip kəlsəm, adil bolup kəlding, i Pərwərdigar; lekin Sən bilən Əz ҳəkümliring tooꞑruluқ səzləxməkqimən; nemixқa rəzillərning yoli ronaқ tapidu? Asiyliқ қiloꞑuqilarning ҳəmmisi nemixқa kəngri-azadiliktə turidu? ■ 2 Sən ularni yər yüzigə tikkənsən, ularmu yiltiz tartқan; ular əsüp güllinidu, ular mewiləydu; Sən ularning aoꞑzioꞑa yeқin ohxaysən, lekin wijdanidin yiraқsən; □ ■ 3 lekin Sən, i Pərwərdigar, meni bilisən; Sən meni kərüp kəlgənsən, Əzünggə boloꞑan sadiқliқimni sinioꞑansən. Ularni booꞑuzlaxқa bekitilgən қoylardək ayrip sərəp qiққaysən, ularni қətl künigə ayrioꞑaysən. □ ■ 4 Zemin қaqanoꞑiqə қaojjiraydu, etizdiki ot-qəplər қaqanoꞑiqə қuroꞑan ҳaləttə turidu? Zeminda turuwaқanlarning rəzilliki tüpəylidin ҳaywanlar ҳəm uqar-қanatlar қaqanoꞑiqə yoқap tügəydu? Qünki bu həlқ: «*Huda* aқiwitimizni ҳeq kərməydu» dəwatidu.□ ■

Pərwərdigar Yərəmiyaoꞑa jawab beridu

5 — Sən yügürgən ləxkərlər bilən bəsləxkəndə, ular seni ҳalsiratқan bolsa, əmdi sən atlar bilən bəsləxsəng қandaқ bolar? Sən pəқət aman-tinqliқta turoꞑan zemindila hatirjəm bolup *Manga* ixinisən, əmdi Iordan dəryasi boyidiki қoyuқ qatқalliқlarda қandaқ yürisən? □ 6 Qünki ҳətta əz қerindaxliring, atangning jəmətimu sanga asiyliқ қiloꞑan. Ularmu seni yoқitix üqün awazini қoyup bərgən. Gərqə ular sanga meҳirlik səzlərni қiloꞑan bolsimu, ularoꞑa ixənmə!»■

■ **11:20** 1Sam. 16:7; 1Tar. 28:9; Zəb. 7:9; 26:2; Wəҳ. 2:23 ■ **12:1** Ayup 21:7; Zəb. 73:11-13; Ҳab. 1:3 □ **12:2 «Sən ularning aoꞑzioꞑa yeқin ohxaysən, lekin wijdanidin yiraқsən»** — «wijdan» degən səz muxu yərdə ibraniy tilida «bərəklər» bilən ipadilinidu. ■ **12:2** Yəx. 29:13 □ **12:3 «...Ularni booꞑuzlaxқa bekitilgən қoylardək ayrip sərəp qiққaysən, ularni қətl künigə ayrioꞑaysən»** — Yərəmiya əzining yurtdaxlirining suyiқəstining obyekti bolup nuroꞑunlioꞑan japa tartmaқta, lekin ular kəng-azadə yaxaydioꞑan ohxaydu. ■ **12:3** Zəb. 17:3; 139:1; Yər. 11:20 □ **12:4 «Bu həlқ: «Huda aқiwitimizni ҳeq kərməydu» dəwatidu?»** — ibraniy tilidiki «Bu həlқ: U aқiwitimizni ҳeq kərməydu» dəwatidu?» deyilidu. Bu degənliktiki «U»ni bəzi alimlar Yərəmiyani kərsitidu, dəp қaraydu. Lekin bizningqə həlқning: «Huda aқiwitimizni ҳeq kərməydu» degən səzi, Təwrat «Қan.» 32:30diki «Mən (Huda) ularning aқiwitini kərimən» degən səzning dəl əksidur, xunga biz «Huda» dəp tərjimə қilduқ. ■ **12:4** Yər. 4:25; 7:20; 9:10 □ **12:5 «Iordan dəryasi boyidiki қuyuқ qatқalliқlarda қandaқ yürisən?»** — bu yər xirlar yaxioꞑan, intayin hətərlik jay idi (49:14, 50:44ni kərüng). Huda Yərəmiyaoꞑa: «Ixliring tehimu қiyin, tehimu qataқ, tehimu muxəққətlik bolidu» dəp agaҳlanduridu. ■ **12:6** Pənd. 26:25

Huda Yərəmiyaning dad kətürüxlirigə yənə bir jawab beridu

7 — Өzüm ailəmdin waz keqimən, mirasimni taxliwetimən, jan-jigirimni düxmənlirining qolioɳa tapxurimən. 8 Mening mirasim *boloɳan həlқ* bolsa Manga ormanliқtiki bir xirgə ohxax bolup қaldi; ular Manga қarxi awazini kətürdi; xunga Mən ularni yaman kərimən. 9 Mening mirasim Manga sar-bürküt yaki qilbəridək bolup қaldi əməsmu? Lekin uning ətrapioɳa baxқa sar-bürkütlər olaxmaқta! Beringlar, ularni yəwetixkə barliқ daladiki ɦaywanlarni yioɳip kelinglar! □ ■
10 Nuroɳunlioɳan həlқ padiqiliri üzümzarimni ɦalak қilidu, ular Mening nesiwəmni ayaoɳ asti қilidu, ular Mening yeқimliқ nesiwəmni oɳerib bir qəl-bayawanoɳa aylanduridu; □ ■ 11 ular uni oɳerib қiliwetidu; u Mening aldimda oɳerib ɦəm қaoɳjiraқ turidu; pütkül zemin oɳerib қalidu; əmma ɦeq adəm buningoɳa kənglini bəlməydu. 12 Qəl-bayawandiki barliқ egizliklər üstigə ɦalak қiloɳuqilar oɳuzuldap qiқip kelidu; qünki Pərwərdigarning қiliqi zeminning bir qetidin yənə bir qetigiqə ɦəmmini yutidu; ɦeq ət igisining tinq-ɦatirjəmliki bolmaydu. 13 *Həlқim* buoɳdayni terioɳan bolsimu, lekin tekənlərni oriydu; ular өzlirini upratқini bilən, payda kərməydu; xunga *naqar* məɦsulatliringlar tüpəylidin, Pərwərdigarning қattiқ oɳəzipi tüpəylidin, yərgə қarap қalisilər.■
14 Mənki Pərwərdigar Өz həlқim Israilni waris қiloɳan miraskə qanggal saloɳan, zeminimning ɦəmmə rəzil қoxniliri tooɳruluқ mundaқ dəymən: — Mana, Mən ularni өz zeminidin yulup alimən, xuningdək Yəɦuda jəmətini ular arisidin yuluwalimən; □ ■ 15 lekin xundaқ boliduki, ularni yuluwaloɳandin keyin Mən bu yoldin yenip, ularoɳa iqimni aoɳritimən, ularning ɦərbirini өz mirasioɳa, ɦərbirini өz zemینioɳa қayturimən.□
16 Xundaқ қilip, əgər (ular ətkəndə həlқimgə Baalning ismioɳa қəsəm iqixni өgətkəndək) kəngül қoyup həlқimning yollirini өgənsə, jümlidin Mening namimoɳa қəsəm iqixni өgənsə, — əmdi ularoɳa həlқim arisidin *muқim* orun berilip, ular gülləndürülidu. □ 17 Biraқ ular anglimisa, Mən xu əlni mutləқ yulup taxlaymən, — dəydu Pərwərdigar.■

13

Qirip kətkən iq tambaldin aloɳan sawaқ

1 Pərwərdigar manga mundaқ dedi: — Baroɳin, kanap iq tambalni al, belinggə baoɳla; lekin uni suoɳa qilima. 2 Xunga Pərwərdigar manga degəndək mən bir iq tambalni aldim wə belimgə baoɳlap қoydum.

□ **12:9 «dalidiki ɦaywanlar»** — bəlkim Israilni bulang-talang қilmaқqi boloɳan yat əllərni bildüridu. Bu pərman («Beringlar…yioɳip kelinglar») bəlkim pərixtilərgə eytilsa kerək. ■ **12:9** Yər. 7:33 □ **12:10 «Nuroɳunlioɳan həlқ padiqiliri»** — bəlkim yat əllərning əmir-padixaɦlirini kərsitidu. Biraқ Israilning өzidiki «həlқ padiqiliri» (padixaɦlar, kaɦinlar, pəyoɳəmbərlər)ning wapasizliқi bilən bu aқiwətni Israilning bexioɳa kəltürgən, xunga «nuroɳunlioɳan pada baққuqiliri» ularnimu өz iqigə elixi mumkin. Huda «Mening üzümzarim», «Mening nesiwəm» degən ibarilər bilən, bəlkim Өz həlқi Israilni, jümlidin ularning zeminini kərsitidu. Ibraniy tilida bu ayəttin 13-ayətkiqə boloɳan peillər «ətkən zaman»da ipadilinidu; pəyoɳəmbər bularning ɦəmmisini «alliқaqan yüzbərgəndək», jəzmən yüz beridu, dəp bilidu. ■ **12:10** Yər. 6:3 ■ **12:13** Law. 26:16; Қan. 28:38 □ **12:14 «zeminimning ɦəmmə rəzil қoxniliri»** — қoxna yat əllərni kərsitidu. ■ **12:14** Қan. 30:3; Yər. 32:37 □ **12:15 «ularni …ularning ɦərbirini өz mirasioɳa, ɦərbirini өz zemینioɳa қayturimən»** — bu Hudaning bu yat əllərning ɦərbirigə eytқan səzliri. □ **12:16 «ularoɳa həlқim arisidin muқim orun berilip, ular gülləndürülidu»** — ibraniy tilida səzmusəz bolsa «ular həlқim arisida қurulidu». Bu səz kəp jəɦətlik bolup, etiқad, əɦlaқ, danaliқ, iқtisad wə parawanliқ, bolupmu ɦərhil roɦiy bayliқlarni kərsitidu. ■ **12:17** Yəx. 60:12

3 Əmdi Pərwərdigarning səzi ikkinqi ḳetim manga kelip mundaḳ deyildi: — 4 «Sən puloɣa aloɣan, belinggə baoɣlanoɣan iq tambalni elip, ornungdin tur, Fratḳa berip xu yərdə taxning yeriḳioɣa yoxurup ḳoy».□
5 Xunga mən bardim wə Pərwərdigar manga buyruoɣandək uni Fratḳa yoxurup ḳoydum. 6 Kəp künlər ətkəndin keyin, Pərwərdigar manga: «Ornungdin tur, Fratḳa berip, Mən sanga xu yərgə yoxuruxḳa buyruoɣan iq tambalni ḳolungoɣa al» — dedi. 7 Xunga mən Fratḳa bardim; mən yoxuroɣan yərdin iq tambalni kolap qiḳirip ḳolumoɣa aldim; mana, iq tambal sesip qirip kətkənidi, pütünləy kiygüsiz boloɣanidi.
8 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaḳ deyildi: —
9 Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Mən Yəḥudaning pəhrini wə Yerusalemning qong pəhrini muxu ḥalda yoḳitimən; 10 Mening səzlirimni anglaxni rət ḳiloɣan, kənglidiki jaḥilliḳida mangidioɣan, baxḳa ilaḥlarning ḳulluḳida bolup, uloroɣa ibadət ḳilixḳa intilidioɣan bu rəzil həlḳ pütünləy kardin qiḳḳan bu iq tambaloɣa ohxax bolidu. 11 Qünki huddi iq tambal adəmning qatiriḳioɣa qing baoɣlanoɣandək, ularmu Manga *yeḳin* bir həlḳ bolsun, Manga nam-abruy, mədḥiyə wə xan-xərəp kəltürsun dəp, Mən Israilning pütkül jəmətini wə Yəḥudaning pütkül jəmətini Өzümgə qing baoɣlanduroɣanmən — dəydu Pərwərdigar, — lekin ular ḥeq ḳulaḳ salmidi.□
12 Uloroɣa muxu səzni degin: — Israilning Hudasi boloɣan Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — «Ḥəmmə xarab idixi xarab bilən toluxi kerək». Ular sanga: «Əjəba, ḥəmmə xarab idixi xarab bilən toluxi kerəklikini obdan bilməmduḳ?» — dəydu; □ 13 Sən uloroɣa mundaḳ dəysən: «Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Mana, mən bu zeminda barliḳ turuwatḳanlarni, Dawutḳa wəkil bolup uning təhtigə olturoɣan padixaḥlarni, kaḥinlarni wə pəyoɣəmbərlərni ḥəmdə Yerusalemda barliḳ turuwatḳanlarni məstlik-biḥoxluḳ bilən toldurimən. 14 Mən ularni bir-birigə, yəni ata bilən ooɣullirinimu ohxaxla bir-birigə soḳuxḳa salimən, — dəydu Pərwərdigar; — Mən uloroɣa iqimni aoɣritmaymən, ularni ayimaymən, uloroɣa rəḥim ḳilmaymən; ularni nabut ḳilixḳa ḥeqnərsə meni tosumaydu. 15 Anglanglar, ḳulaḳ selinglar, ḥali qong bolmanglar; qünki Pərwərdigar səz ḳiloɣan. 16 Əmdi U bexinglaroɣa zulmət qüxürgiqə, putunglar zawal qüxkən taoɣlarda putlaxḳandək putlaxḳuqə, U silər izdigən nurni ölüm sayisioɣa, ḳapḳarangoɣulukḳa aylanduroɣuqə, Pərwərdigar Hudayinglaroɣa layiḳ xan-xərəp ḳayturunglar! ■

□ **13:4 «…ornungdin tur, Fratḳa berip,…»** — baxḳa birhil tərjimisi: «…ornungdin tur, Əfrat (dəryasi)oɣa berip…». Yərəmiyaning yurti Anatotoɣa yeḳin «Frat» degən kiqik bir yeza idi. Əfrat dəryasi bolsa Pələstindin 550 kilometr yiraḳ. Əgər tooɣra tərjimisi «Frat» bolsa, xübḥisizki, bu yənila səz oyuni arḳiliḳ «Əfrat dəryasi»ni, xuningdək Əfrat dəryasining boyida ḳuruloɣan Asuriyə imperiyəsini, xundaḳla keyinki Babil imperiyəsini kərsitidu. Bu ikki imperiyəning Israiloɣa andin keyin Yəḥudaoɣa (ular xu yərgə sürgün boloɣan waḳtida) etiḳadni buloɣaydioɣan təsiri boloɣan. Asuriyəning butpərəslikining wə Babilning pulpərəslikining etiḳadni buloɣaydioɣan təsiri bar idi. Ixning baxḳa birhil xərḥi: ular əsli Pərwərdigaroɣa «qing munasiwəttə baoɣlinix»i kerək idi. Lekin buning ornioɣa ular Babiloɣa baoɣlanmaḳqi bolup (Ḥəzəkiya padixaḥning künliridə) buloɣinip kətkən. Lekin bizningqə bundaḳ xərḥi Yərəmiyaning dəwrigə uyoɣun kəlməytti. □ **13:11 «…huddi iq tambal adəmning qatiriḳioɣa qing baoɣlanoɣandək, ularmu Manga yeḳin bir həlḳ bolsun … dəp, Mən Israilning pütkül jəmətini wə Yəḥudaning pütkül jəmətini Өzümgə qing baoɣlanduroɣanmən»** — bu təmsilning mənisi bəlkim xuki, Israil Hudaoɣa qing baoɣlanoɣan bolsa, ḥeq buloɣanmaytti (təmsildə pəyoɣəmbər özi Hudaoɣa wəkil bolidu). Lekin bu ziq munasiwəttin ayrilsa, bəribir yat əllər (məsilən, Asuriyə, Babildək) təripidin buloɣinidu. 1-ayəttiki «suoɣa qilima» degən sirliḳ buyruḳ, bəlkim bu ziq munasiwətning ḥeq ayrilmasliḳi kerəklikini təkitligən boluxi mumkin. □ **13:12 «Ḥəmmə xarab idixi xarab bilən toluxi kerək»** — bəlkim həlḳ arisidiki maḳal-təmsil boluxi mumkin — mənisi bəlkim «ḥəmmə ix onguxluḳ bolidu» yaki «kəprək kütkün bolsang kəprək alisən» ḳatarliḳlar. Ibraniy tilida «idix» wə «əhməḳ» bir-birigə ohxap ketidu. Həlḳ pəḳətla öz kəyp-sapsini (xarab buning simwoli bolup) intilip ḳooɣlioɣandin keyin Huda uloroɣa: «Mən silər izdigininglarni öz bexinglaroɣa qüxürimən, silər bir-biringlarni nabut ḳilisilər» dəp jawap bərgən ohxaydu. ■ **13:16** Zəb. 44:20-21

Yərəmiya öz dərd-əlimini həlkḳə bildüridu

17 Buni anglimisanglar, silərning ḥakawurlukunglar tüpəylidin jenim yoxurunqə yioḷlaydu; aqqik yioḷlap köz yaxlirim ekip taxidu; qünki silər, i Pərwərdigarning padisi, sürgün kilinisilər.■

Pərwərdigarning səzi dawamlixidu

18 Padixaḥ wə hanixḳa: «Təhtinglardin qüxüp yərgə olturunglar; qünki kərkəm tajliringlar bexinglardin qüxürülidu» — degin. □ 19 Jənubdiki xəḥərlər ḳorxiwelnip takilidu; ularni aqidioḷan ḥeqkim bolmaydu; pütkül Yəḥuda sürgün bolidu; ularning ḥəmmisi əsirgə qüxüp sürgün bolidu. □ 20 Bexingni kətür, *i Zion*, ximaldin qikḳanlaroḷa ḳara; sanga tapxuruloḷan pada, yəni yekimlik padang nəgə kətkəndu? □ 21 *Pərwərdigar* seni baxḳuruxḳa dostliringni bekitkinidə sən nemə deyələytting? Əsli özüng ularoḷa baxḳuruxni ögətkən tursang! Xu tapta toloḷak tutḳan ayaldək azab-okubətlər seni tutmamdu?□

22 Sən əgər könglüngdə: Bu ixlar nemixḳa beximoḷa qüxti? — dəp sorisang, bu ixlar ḳəbiḥliking intayin eoḷir boloḷanlikidin boldi — köyniking saldurup taxlandi, yotiliring zorawanlikta axkarilandi. □ ■ 23 Efiopiyəlik ḳara terisini özgərtələmdu? Yaki yilpiz qipar tənggilirini özgərtələmdu? Undak boloḷanda silər rəzillikni kilixḳa köngənlərmu yahxilikni kilalaydioḷan bolisilər! 24 Əmdi qəl-bayawandiki xamal ḥəydiwətkən samandək Mən silərni ḥəydəp qaqimən.

25 Bu sening akiwiting bolidu, Mən sanga bekitkən nesiwəng, — dəydu Pərwərdigar; qünki sən Meni untuoḷansən, yaloḷanqilikḳa tayanoḷansən. □ 26 Xunga Mən köynikingning pəxlirini yüzüng üstigə kətürüp taxlaymən, nomusung kərülidu. 27 Aḥ, sening zinaliring, ayoḷirningkidək pohur kixnəxliring, egizliklərdə wə etizlarda boloḷan buzukqilikliringning pəskəxliki! — Barlik yirginqliklіringni kördum! Ḥalingoḷa way, i Yerusalem! Sən pak kilinixni ḳaqanoḷiqə rət kilmakqisən?!□

14

Kuroḷakqiliklar üstidə boloḷan mərsiyə

■ **13:17** Yioḷ. 1:2,16 □ **13:18 «Padixaḥ wə hanixḳa: «Təhtinglardin qüxüp yərgə olturunglar... tajliringlar bexinglardin qüxürülidu» — degin»** — padixaḥ wə hanix bəlkim Yəḥoakin wə anisini kərsitidu. Ular miladiyədin ilgiri 597-yili sürgün boloḷan («Yər.» 22:26, 29:2, «2Pad.» 24:14-16ni kərüng). □ **13:19 «Jənubdiki xəḥərlər ḳorxiwelnip takilidu; ularni aqidioḷan ḥeqkim bolmaydu»** — dəmək, ḥeqkim qikalmaydu, ḥeqkim kirəlməydu. □ **13:20 «Bexingni kətür, i Zion, ximaldin qikḳanlaroḷa ḳara; sanga tapxuruloḷan pada, yəni yekimlik padang nəgə kətkəndu?»** — bu ayəttiki peillar «ayalqə rod»ta bolup, bu səzlər bəlkim Yerusalemoḷa, yəni uningda turoḷan «Hudaning həlki boloḷan pada bakḳuqiliri»oḷa — padixaḥḳa, kaḥinlaroḷa wə «pəyoḷəmbərlər»gə eytilidu. □ **13:21 «Pərwərdigar seni baxḳuruxḳa dostliringni bekitkinidə sən nemə deyələytting? Əsli özüng ularoḷa baxḳuruxni ögətkən tursang!»** — Israilning ittipakdaxliri («dostlar»i) awwal Asuriyə, andin Babilni öz iqigə aloḷanidi. Ularning ḥəmmisi Israil bilən boloḷan munasiwitidin paydilanmakqi boloḷan, halas (məsilən, «Yəxaya» 39-babni kərüng; Babilning əlqiliri Yəḥudaning kəp məlumatlirini igiligəndin keyin ularoḷa asiylik kiloḷan). □ **13:22 «yotiliring zorawanlikta axkarilandi»** — ibraniy tilida «tapanliring zorawanlikta yarilandi» — wapasiz ayal bəlkim öz yoldixi təripidin xundak muamiligə uqrixi mumkin. ■ **13:22** Yəx. 47:2, 3; Yər. 5:19; 16:10 □ **13:25 «sən Meni untuoḷansən, yaloḷanqilikḳa tayanoḷansən»** — «yaloḷanqilik» muxu yərdə bəlkim butlarni kərsitidu. □ **13:27 «Aḥ, sening zinaliring, ayoḷirningkidək pohur kixnəxliring, egizliklərdə wə etizlarda boloḷan buzukqilikliringning pəskəxliki! ...»** — bu ayət xübḥisiziki, butpərəslikni kərsitidu. U Hudaning köz aldida yirginqlik zinahorlukḳa ohxaxtur. Lekin okurmənlərgə xu bəlkim ayanki, mundak butpərəslik Hudaoḷa wapasizlik bolup roḥiy jəḥəttə paḥixiwazlik bolupla ḳalmay, Pələstindiki butpərəsliktə kixilər butlirioḷa «ataloḷan», buthanida turoḷan paḥixə ayallaroḷa pul berip ular bilən yatatti.

1 Yərəmiyaoɣa qüxkən, Pərwərdigarning ḳuroɣaḳqiliḳlar tooɣruluḳ səzi: —

Yərəmiyaning mərsiyəsi wə duasi

2 Yəhuda matəm tutidu, uning dərwaziliri zawaloɣa yüz tutmaḳta, həlḳ yərgə
qaplixip ḳarilik tutidu; Yerusalemdin nalə-pəryad kətürülməktə. □ 3 Mətiwərliri
qaparmənlirini su əkilixkə əwətidu; ular su azgallirioɣa baridu, lekin ḥeq su tapal-
maydu; ularning küpliri ḳuruḳ ḳaytip kelidu; ular yərgə ḳarap ḳalidu, sarasimigə
qüxidu; ular bexini yepip təwən sanggilitidu. □ 4 Ḥeq yamoɣur bolmioɣaqḳa yər
yüzi yerilip kətti; yər ḥəydigüqilər yərgə ḳarap bexini yepip təwən sanggilitidu.
5 Maral bolsa dalada bala ḳozilaydu, andin ḳozisidin waz keqidu; qünki ot-qəp yoḳ.
6 Yawa exəklər egizliklərdə turup qilbərilərdək ḥasirap ketidu; ozuḳ izdəp kəzliri
ḳarangoɣulixip ketidu, qünki ozuḳ yoḳ.■

Yərəmiyaning duasi

7 — I Pərwərdigar, ḳəbiḥliklirimiz bizni əyibləp guwaḥliḳ bərgini bilən, Əzüngning
naming üqün bir ixni ḳiloɣaysən! Qünki bizning yolungdin qiḳip ketiximiz intayin
kəptur; biz Sening aldingda gunaḥ sadir ḳilduḳ. 8 I Israilning Arzusi, külpət qüxkəndə
ularning ḳutḳuzoɣuqisi Boloɣuqi, Sən nemixḳa bizgə zeminimizdiki musapirdək,
bir keqila ḳonmaḳqi boloɣan bir yoluqidək bolisən? 9 Nemixḳa ḥeq amalsiz
kixidək, ḥeqkimni ḳutḳuzalmaydioɣan bir palwanoɣa ohxax bolisən? Lekin Sən, i
Pərwərdigar, arimizda turisən, biz Sening naming bilən ataloɣandurmiz; bizdin waz
keqip kətmə!□

Pərwərdigarning səzi rəsmiy baxlinidu

10 Pərwərdigar muxu həlḳḳə mundaḳ dəydu: — Ular dərḥəḳiḳət *məndin* tezip, kez-
ixkə amraḳtur; ular ḳədəmlirini *yaman yoldin* ḥeq tizginliməydu; Pərwərdigarning
ulardin ḥeqḳandaḳ hursənliki yoḳ; əmdi ḥazir ularning ḳəbiḥlikini esigə kəltürüp
ularning gunaḥlirini jazalaydu.

Yaloɣan pəyoɣəmbərlərgə ixinixkə boloɣan jaza

11 Andin Pərwərdigar manga: — Bu həlḳning bəht-bərikiti üqün dua ḳilma — dedi.
■ 12 — Ular roza tutḳanda, pəryadini anglimaymən; ular kəydürmə ḳurbanliḳlarni
axliḳ ḥədiyələr bilən sunoɣanda, Mən ularni ḳobul ḳilmaymən; Mən ularni ḳiliq,
ḳəḥətqilik wə wabalar arḳilik yoḳitimən.■
13 Mən bolsam: — Aḥ, Rəb Pərwərdigar! Mana, pəyoɣəmbərlər ularoɣa: «Silər ḳiliqni
ḥeq kərməysilər, ḳəḥətqilikkimu duq kəlməysilər; qünki Mən bu yərdə silərning
aman-esənlikinglaroɣa kapalətlik ḳilimən» dəydu, — dedim.

□ **14:2 «Yəhuda matəm tutidu, … həlḳ yərgə qaplixip ḳarilik tutidu; Yerusalemdin nalə-pəryad kətürülməktə»** — bizningqə bu 2-9-ayətlər «Yərəmiyaning mərsiyəsi wə duasi». Bizningqə 1-ayəttə tiloɣa elinoɣan «Pərwərdigarning ḳuroɣaḳqiliḳlar tooɣruluḳ səzi» rəsmiy ḥalda 10-ayəttə baxlinidu. Bəzi alimlar 2-6-ayətlərni Pərwərdigarning (bexarət beridioɣan) səzi, 7-9-ayətlərni Yərəmiyaning duasi dəp ḳaraydu. Xübḥisizki, 10-15-ayətlər andin bəlkim 16-18-ayətlər Pərwərdigarning jawabi idi. □ **14:3 «ular … sarasimigə qüxidu; ular bexini yepip təwən sanggilitidu»** — kona zamanlarda bexini yepix ḳattiḳ puxyaman ḳilix, ḳattiḳ azablinixni bildürətti. ■ **14:6** Yər. 12:4 □ **14:9 «biz Sening naming bilən ataloɣandurmiz»** — məlum bir kixi baxḳa birsining nami bilən ataloɣan bolsa uningoɣa mənsup wə uning məs'ulluḳi wə ḥimayisi astida turidu. «Israil» (Huda bilən boloɣan xaḥzadə) wə «Yəhuda» (mədḥiyə) degən isimlar Hudaning ikki namini kərsətkən; Huda Əzi Israilni «Mening həlḳim» dəp atioɣanidi. ■ **14:11** Mis. 32:10; Yər. 7:16; 11:14 ■ **14:12** Pənd. 1:28; Yəx. 1:15; Yər. 6:20; 7:21,22; 11:11; Əz. 8:18; Mik. 4:3

14 Əmdi Pərwərdigar manga mundaq dedi: — Pəyoƣəmbərlər Mening namimda yaloƣan bexarətlər beridu; Mən ularni əwətmigənmən, ularni buyruoƣan əməsmən, wə ularoƣa gəp qiloƣinim yoq. Ular silərgə sahta kərünüx, palqiliq, ərziməs nərsilər tooƣruluq əz kənglidiki ham hiyallarni eytip bexarət bərməktə. □ ■ 15 Xunga Pərwərdigar: — Mening namimda bexarət beriwatqan, Mən əwətmigən, yəni: «Qiliq wə qəhətqilik bu zeminoƣa heq kəlməydu» dəydioƣan pəyoƣəmbərlər tooƣruluq: — bu pəyoƣəmbərlər qiliq wə qəhətqilik bilən yoqitilidu; 16 ular bexarət bərgən həlqning bolsa, qiliq wə qəhətqilik tüpəylidin jəsətliri Yerusalem koqilirioƣa taxliwetilidu; ularning əzlirini, ayallirini, qiz-ooƣullirini kəmgüdək heqkim qalmaydu; Mən ularning rəzillikini əz bexioƣa təkimən. 17 Sən ularoƣa xu səzni eytisən: — «Kəzlirimdin keqə-kündüz yax tohtimisun; qünki mening pak qizim boloƣan həlqim yarisi bəsülgəndək qattiq bir zərb yəp, intayin eoƣir yarilandi», — dəydu.□ ■

Yərəmiya duasini dawam qilidu

18 Mən dalaoƣa qiqsam, mana qiliqtin əltürülgənlər; xəhərgə kirsəm, mana qəhətqiliktin solixip kətkənlər! Qünki pəyoƣəmbər həm kahin hər ikkisila bilimsiznadan bolup, ular zeminda əz sodisi bilənla bolup kətti. □ 19 Sən Yəhudadin nemixqa waz kəqting? Jening Ziondin Zeriktimu? Sən nemixqa bizni xunqə dawalioƣusiz dərijidə uroƣaniding? Biz aram-tinqliqni küttuq, lekin heq qutluq künlər yoqtur; xipaliq bir waqitni küttuq, lekin mana dəkkə-dükkə iqididurmiz! ■ 20 I Pərwərdigar, rəzillikimizni, ata-bowilirimizning qəbihlikini tonup iqrar qilimiz; qünki Sening aldingda gunah sadir qilduq. ■ 21 Əzüng naming üqün *Yerusalemni* kəzünggə ilmay qoymioƣaysən; xan-xərəplik təhting boloƣan jayni rəswa qilmioƣaysən; əhdəngni esinggə kəltürgəysən, uni buzmioƣaysən! □ 22 Əllər qoqunidioƣan «ərziməslər» arisida yamoƣur yaoƣduroƣuqi barmidu? Yeoƣinni asmanlar əzlirila berəmdu? *Bularni əməldə kərsətküqi* Sən əməsmu, i Pərwərdigar Hudayimiz! Xunga Seni təlpünüp kütimiz; qünki Sənla bularni qiloƣuqidursən.■

15

1 Pərwərdigar manga mundaq dedi: — «Musa yaki Samuil *pəyoƣəmbərlər* aldimda turoƣan bolsimu, kənglüm bu həlqqə heq qarimaytti. Ularni kəz aldimdin kətküzüwət! Ular Məndin neri qiqip kətsun! □ ■ 2 Əgər ular səndin: «Biz nəgə qiqip ketimiz?» desə, sən ularoƣa: «Pərwərdigar mundaq dəydu: — Əlümgə bekitilgənlər əlümgə, qiliqqa bekitilgənlər qiliqqa, qəhətqilikkə bekitilgənlər qəhətqilikkə,

---

□ **14:14 «Ular silərgə sahta kərünüx, palqiliq, ərziməs nərsilər tooƣruluq əz kənglidiki ham hiyallarni eytip bexarət bərməktə»** — «ərziməs nərsilər» bəlkim butlarni kərsitidu. ■ **14:14** Yər. 23:21; 27:15; 29:8, 9 □ **14:17 «mening pak qizim boloƣan həlqim»** — «pak **qizim** boloƣan həlqim», wə «Zion **qizi**» «həlqimning **qizi**» qatarlik ibarilər Hudaning Əz həlqigə yaki baxqa həlq (məsilən, «Misirning **qizi**», 46:11)qə boloƣan meƕri-xəpqitini, ularoƣa baoƣioƣan muƕəbbitini kərsitidioƣan mənini əz iqigə alidu. ■ **14:17** Yər. 13:17; Yioƣ. 1:16; 2:18 □ **14:18 «Qünki pəyoƣəmbər həm kahin hər ikkisila ... zeminda əz sodisi bilənla bolup kətti»** — pəyoƣəmbərlər wə kahinlar soda bilən xuoƣullanmaslik kerək idi, əlwəttə. Muxu ayəttiki «sodisi» ularning «Hudaning səzini burmilap satidioƣanliqi»ni kərsitidu. Baxqa birhil tərjimisi: «... pəyoƣəmbər həm kahin hər ikkisi heq bilməydioƣan bir zeminoƣa qiqip kətti». ■ **14:19** Yər. 8:15 ■ **14:20** Zəb. 106:6; Dan. 9:8 □ **14:21 «xan-xərəplik təhting boloƣan jayni rəswa qilmioƣaysən»** — «xan-xərəplik təhting» bəlkim Yerusalemda turoƣan muqəddəs ibadəthanini kərsitidu. ■ **14:22** Zəb. 135:7; 147:8; Yəx. 30:23; Yər. 5:24; 10:13 □ **15:1 «Pərwərdigar manga mundaq dedi: — «Musa yaki Samuil (pəyoƣəmbərlər) aldimda turoƣan bolsimu,...»** — oqurmənlərgə ayan boliduki, Musa wə Samuil həzrətlər Israil həlqi üqün kəp qetim gunahlirini tiliwaloƣan (məsilən, «Mis.» 32-bab, «1Sam.» 7-babni kərüng). ■ **15:1** Mis. 32:14; 1Sam. 7:9; Əz. 14:14

sürgün boluxqa bekitilgənlər sürgün boluxqa ketidu» — dəysən. □ ■ 3 Qünki Mən tət hil jaza bilən ularning üstigə qüximən, — dəydu Pərwərdigar, — ɵltürüx üqün qiliq, titma-titma qilix üqün itlar, yutux wə ḥalak qilix üqün asmandiki uqar-qanatlar wə yər-zemindiki ḥaywanatlarni jaza boluxqa bekittim; ■ 4 Yəḥuda padixaḥi Ḥəzəkiyaning ooɳli Manassəḥning Yerusalemda qiloɳanliri tüpəylidin Mən ularni yər yüzidiki barliq padixaḥliqlar arisida wəḥimigə saloɳuqi bir obyekt qilimən.□ ■
5 Qünki kim sanga iqini aoɣritidu, i Yerusalem? Kim sən üqün aḥ-zar uridu? Kim əḥwalingni soraxqa yolda tohtap yeningoɳa baridu? ■ 6 Sən Meni taxliwətkənsən, — dəydu Pərwərdigar, — sən qekinip kətting; Mən üstünggə qolumni sozup seni nabut qilixqa turdum; Mən *sanga* iqimni aoɣritixtin ḥalsirap kəttim. ■ 7 Xunga Mən ularni zemindiki xəḥər qowuqlirida yəlpügüq bilən soriwetimən; Mən ularni balilardin juda qilimən wə həlqimni nabut qilimən; ular ɵz yolliridin ḥeq yanmidi. ■ 8 Kɵz aldimda ularning tul hotunliri dengiz qumliridin kəpiyip ketidu; qüx waqtida Mən ularoɳa, yəni yigitlərning anisioɳa bir ḥalak qiloɳuqini elip kelimən; Mən uxtumtut ularning bexioɳa dərd wə wəḥimə qüxürimən. □ 9 Yəttə balini tuoɳqan ana solixip tiniqidin qalay dəp qalidu; küpkündüzdə bu anining quyaxi tuyuqsiz *məoɳripkə* patidu; u xərməndə bolup horluq-ḥaqarətlərgə uqraydu. Ulardin qaloɳanlarni bolsa Mən düxmənlər aldida qiliqqa tapxurimən, — dəydu Pərwərdigar.■

Yərəmiya dad-pəryad kətüridu, Pərwərdigar jawab beridu

10 Aḥ, ana, ḥalimoɳa way, qünki sən meni pütkül zemin bilən qarixilixidioɳan bir adəm, ular bilən elixidioɳan bir adəm süpitidə tuoɳqansən! Mən ularoɳa ɵsümgə qərzmu bərmidim, yaki ulardin ɵsümgə qərzmu almidim; lekin ularning ḥərbiri meni qaroɳaydu!■
11 Pərwərdigar mundaq dedi: — Bərḥək, Mən bəhtinggə seni azad qilimən; külpət wə balayi'apət boloɳan künidə Mən sanga düxmənni qiraylik uqraxturimən.□

Həlqqə boloɳan səz

12 Təmür sunamdu? Ximaldin qiqqan təmür, yaki mis sunamdu? □ ■ 13 Bəlki qiloɳan barliq gunaḥliring tüpəylidin, u qetingdin bu qetinggiqə Mən bayliqliring ḥəm həziniliringni olja boluxqa ḥəqsiz tapxurimən; □ ■ 14 Mən seni düxmənliring

---

□ **15:2 «ɵlümgə bekitilgənlər ɵlümgə… ketidu»** — muxu yərdə «ɵlüm» bəlkim waba arqilik boloɳan ɵlümni kərsitidu. ■ **15:2** Zək. 11:9 ■ **15:3** Law. 26:16; Yər. 7:33 □ **15:4 «Yəḥuda padixaḥi Ḥəzəkiyaning ooɳli Manassəḥning Yerusalemda qiloɳanliri …»** — «2Pad.» 21-babni kərüng. ■ **15:4** Qan. 28:25 ■ **15:5** Yəx. 51:19 ■ **15:6** Yər. 5:7 ■ **15:7** Yər. 4:11 □ **15:8 «qüx waqtida Mən ularoɳa, yəni yigitlərning anisioɳa bir ḥalak qiloɳuqini elip kelimən»** — «qüx waqti» bəlkim dəm alidioɳan waqit, ḥujum qilixqa muwapiq idi. ■ **15:9** Am. 8:9 ■ **15:10** Ayup 3; Yər. 20:14-18 □ **15:11 «Bərḥək, Mən bəhtinggə seni azad qilimən; külpət wə balayi'apət boloɳan künidə Mən sanga düxmənni qiraylik uqraxturimən»** — bu ayəttiki ibraniy tilini qüxinix təs. Ḥalqilik məsilə xuki, bu səzlərni Huda Yərəmiyaoɳa, yaki həlqqə eytqanmu? Həlqqə bolsa, tərjimisi bəlkim: «Mən sanga (ahirida) yahxi bolsun dəp seni (zeminingdin) neri kətküzimən (demək, sürgün qilimən); külpət wə balayi'apət boloɳan künidə Mən seni düxmən bilən kərüxtürimən». Bizningqə səzlər Yərəmiyaoɳa eytiloɳan; 40-bab, 1-5-ayətlərni kərüng. □ **15:12 «Ximaldin qiqqan təmür, yaki mis sunamdu?»** — xu dəwrdə «qara dengiz» boyida (ximaldin) intayin qattiq birhil təmür (əməliyəttə, polat) ixləp qiqirilatti. Əsli tekistni qüxinix təs. Baxqa bir tərjimisi: «(Silər) təmür wə mistək bir həlqsilər, silər ximaldin kəlgən təmürni sunduralamsilər?». ■ **15:12** Yər. 6:28 □ **15:13 «Bəlki qiloɳan barliq gunaḥliring tüpəylidin, u qetingdin bu qetinggiqə mən bayliqliring ḥəm həziniliringni olja boluxqa ḥəqsiz tapxurimən; »** — ayətning baxqa bir hil tərjimisi: «Bəlki u qetingdin bu qetinggiqə qiloɳan barliq gunaḥliring tüpəylidin Mən bayliqliring ḥəm həziniliringni olja boluxqa ḥəqsiz tapxurimən». ■ **15:13** Yər. 17:3

bilən billə sən ḫeq bilməydiоɣan bir zeminоɣa ətküzimən; qünki оɣəzipimdə bir ot ḳozоɣaldi, u üstünggə qüxüp seni kəydüridu.□ ■

Yərəmiya yənə dad eytidu

15 I Pərwərdigar, Sən ḫalimni bilisən; meni esingdə tutḳaysən, manga yeḳin
kelip məndin həwər aloɣaysən wə manga ziyankəxlik ḳiloɣuqilardin intiḳamimni
aloɣaysən; Sən ularoɣa səwr-taḳət kərsətküng bolsimu, meni yoḳatmioɣaysən!
Mening Seni dəp horliniwaḳanliḳimni bilgəysən. □ ■ 16 Səzliringgə erixip, ularni
yəwaldim; səzliring ḫəm meni xadlandurоɣuqi wə ḳəlbimning huxalliḳi boloɣan;
qünki mən Sening naming bilən ataloɣanmən, i Pərwərdigar, samawi ḳoxunlarning
Sərdari boloɣan Huda! 17 Mən bəzmə ḳiloɣuqilarning sorunida oynap-külüp
olturmidim; Sening meni tutḳan ḳolung tüpəylidin yaloɣuz olturdum; qünki Sən meni
ularning ḳiloɣanliri bilən ḳattiḳ oɣəzəpləndürdüng. ■ 18 Mening azabim nemixḳa
tohtimaydu, mening yaramning dawasi yoḳ, nemixḳa xipa tapmaydu? Sən manga
huddi «aldamqi eriḳ» wə tuyuḳsiz oɣayib bolidioɣan sulardək bolmaḳqisən?□ ■

Pərwərdigarning Yərəmiyaoɣa boloɣan jawabi

19 Xunga Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Sən ḫazirḳi ḫalitingdin yenip yenimoɣa
ḳaytsang, Mən ḳaytidin seni aldimdiki hizməttə turuxḳa yandurup kelimən; sən
ḳimmətlik *səzlər* bilən ərzimәs *səzlərni* pərḳləndürəlisəng, sən yənə aoɣzimdək
bolisən; bu həlḳ sən tərəpkə ḳaytip kəlsun, lekin sən ularning təripigə ḫərgiz
ḳaytmasliḳing kerək; 20 Wə Mən seni bu həlḳḳə nisbətən mistin ḳopuruloɣan,
mustəḫkəm bir sepil ḳilimən; ular sanga ḫujum ḳilidu, lekin ular üstüngdin
oɣəlibə ḳilalmaydu; qünki Mən seni ḳutḳuzuxḳa, ulardin halas ḳilixḳa sən bilən
billidurmən, — dəydu Pərwərdigar. ■ 21 — Bərḫəḳ, Mən seni rəzillərning qanggilidin
ḳutḳuzimən; əxəddiylərning qanggilidin ḳutḳuzidioɣan nijatkaring bolimən.

16

Yərəmiyaoɣa toy ḳilmasliḳ, matəm tutmasliḳ wə bəzmilərgə ḳatnaxmasliḳ buyrulidu

1 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaḳ deyildi: — 2 Sən ayal zatini əmringgə al-
maysən, xundaḳla muxu zeminda oоɣul-ḳiz pərzənt tapmaysən. 3 Qünki Pərwərdigar
bu yərdə tuoɣuloɣan oоɣul-ḳizlar, bu zeminda ularni tuoɣḳan anilar wə ularni
tuoɣduroɣan atilar tooɣrisida mundaḳ dəydu: — 4 Ular əlәmlik kesəllər bilən əlidu;
ular üqün ḫeq matəm tutulmaydu, ular kəmülməydu; əlükliri tezəktək tupraḳ yüzidə
yatidu, ular ḳiliq, ḳəḫətqilik bilən yəp ketilidu; jəsətliri asmandiki uqar-ḳanatlar

---

□ **15:14 «Mən seni düxmənliring bilən billə sən ḫeq bilməydioɣan bir zeminoɣa ətküzimən» —** baxḳa ikki hil tərjimisi: «... Mən ularni (bayliḳliringni) düxmənliring bilən sən ḫeq bilməydioɣan bir zeminoɣa ətküzüp berimən» yaki «Silərni ḫeq bilməydioɣan bir zeminda düxmənliringning ḳullukioɣa ətküzüp berimən». ■ **15:14** Kan. 32:22 □ **15:15 «Manga yeḳin kelip məndin həwər aloɣaysən» —** ibraniy tilida «meni yoḳlioɣaysən». **«Sən ularoɣa səwr-taḳət kərsətküng bolsimu, meni yoḳatmioɣaysən! Mening Seni dəp horliniwaḳanliḳimni bilgəysən» —** Yərəmiyaning deməkqi boloɣini, Huda düxmənlirigə səwr-taḳət ḳilip, əzini (Yərəmiyani) yənə əwətip, əzi arḳiliḳ ularoɣa towa ḳilix pursiti bərməkqi bolsa, undaḳta, əksiqə, ular towa ḳilmay, Yərəmiyani əltürüwetix həwp-hətiri bar idi. ■ **15:15** Yər. 11:20 ■ **15:17** Zəb. 1:1 □ **15:18 «Sən manga huddi «aldamqi eriḳ» wə tuyuḳsiz oɣayib bolidioɣan sulardək bolmaḳqisən?» —** ottura xərḳtə, qəl-bayawanda bəzi eriḳlar tosattin yoḳap kətkəqkə, «aldamqi eriḳ»lar dəp atilidu. Xularoɣa ixəngən, boylap mangidioɣan yoluqilar bəlkim ussuzluḳtin əlüp ketixi mumkin. ■ **15:18** Ayup 6:15-30; Yər. 30:15 ■ **15:20** Yər. 1:18

wə zemindiki ḫaywanatlar üqün ozuq bolidu. ■ 5 Qünki Pərwərdigar mundaq
dəydu: — Sən *Yərəmiya*, ḫaza boluwatqan ḫeqbir өygə kirmə, yaki өlgənlər üqün
aḫ-zar kətürüx yaki өkünüxkə barma; qünki Mən bu həlqtin hatirjəmlikimni, meḫir-
muḫəbbitimni wə rəḫimdilliklirimni elip taxlidim, — dəydu Pərwərdigar.
6 Uluoqlardin tartip pəslərgiqə bu zeminda өlidu; ular yərgə kөmülməydu; ḫeqkim
ular üqün aḫ-zar kətürməydu, yaki ularni dəp, ya ətlirini tilmaydu, ya qaqlirini
qüxürüwətməydu; □ ■ 7 ular qarilиq tutqanlarni yoqlap, nan oxtumaydu, өlgənlər
üqün kөngül sorimaydu; ata-anisi өlgənlər üqün ḫeqkim təsəlli qədəḫini sunmaydu.
8 Sən bolsang əl-yurt bilən billə yəp-iqixkə toy-bəzmə boloqan өygimu kirmə;
9 qünki samawi qoxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar, Israilning Hudasi
mundaq dəydu: — Mana, Mən өz künliringlarda wə өz kөz aldinglarda, bu
yərdin tamaxining sadasini, xad-huramlиq sadasini wə toyi boluwatqan yigit-qizning
awazlirini tohtitimən.■

Sürgün bolux, andin zeminoqa qayturulux

10 Xundaq boliduki, sən bu həlqqə bu sөzlərning ḫəmmisini eytqiningda, ular səndin:
«Nemixqa Pərwərdigar muxundaq zor bir külpətni beximizoqa qüxürüxkə bekitkən?
Bizning qəbiḫlikimiz zadi nemə? Pərwərdigar Hudayimiz aldida zadi sadir qiloqan
nemə gunaḫimiz bardu?» — dəp soraydu. □ ■ 11 Əmdi sən ularoqa mundaq
dəysən: — Qünki ata-bowiliringlar Məndin waz kəqkən, — dəydu Pərwərdigar,
— ḫəmdə baxqa ilaḫlaroqa əgixip ularning qulluqida boloqan, ularoqa qoqunoqan;
ular Məndin waz kəqkən, Təwrat-qanunumni ḫeq tutmioqan; 12 silər bolsanglar, ata-
bowililiringlardin tehimu bəttər qiloqansilər; mana, ḫərbiringlar өz rəzil kөnglidiki
jaḫillиqning kəynigə kirip, Manga ḫeq qulaq salmioqansilər; ■ 13 Xunga Mən silərni
bu zemindin elip, silər yaki ata-bowiliringlar ḫeq bilməydioqan baxqa bir zeminoqa
taxlaymən; silər xu yərdə keqə-kündüz baxqa ilaḫlarning qulluqida bolisilər; qünki
Mən silərgə ḫeq meḫirni kөrsətməymən.■
14 Xunga mana, xu künlər keliduki, — dəydu Pərwərdigar, — «Israillarni Misir zemi-
nidin qutquzup qikaroqan Pərwərdigarning ḫayati bilən!» degən qəsəm qaytidin
ixlitilməydu, ■ 15 bəlki *xu künlərdə* «Israillarni ximaliy zeminidin wə Өzi ularni
ḫəydigən barliq zeminlərdin qutquzup qikaroqan Pərwərdigarning ḫayati bilən!»
dəp qəsəm iqilidu. Qünki Mən ularni ata-bowilirioqa təqdim qiloqan zemini oqa
qayturimən. 16 Ḫalbuki, mana ḫazir bolsa, Mən nuroqun beliqqilarni əwətip ularni
tutquzuxqa qakirimən, — dəydu Pərwərdigar; — andin nuroqun owqilarni əwətip
ularni qooqlap owlaxqa qakirimən; ular ularni ḫərbir taoqdin, ḫərbir egizliktin, qiya
taxlarning oqar-qisilqaqliridin tepiwalidu. □ 17 Qünki kөzlirim ularning barliq yolliri
üstidə turidu; ular aldimda ḫeq sukunalmidi, ularning qəbiḫliki kөzlirimdin ḫeq
yoxurulmidi. ■ 18 Lekin Mən awwal ularning qəbiḫlikini wə gunaḫini bexioqa
ḫəssiləp qayturimən; qünki ular zeminimni yirginqlik nərsilərning өlükliri bilən
buloqioqan, Mening mirasimni lənətlik nərsiliri bilən tolduroqan.□ ■

■ **16:4** Yər. 7:33; 9:22; 14:16; 15:2, 3; 25:33; 34:20 □ **16:6 «ətlirini tilix» wə «qaqni qüxürüx»** — bular qattiq qayoquni bildürətti. «ətlirini kesix» aditi Təwratta mən'i qilinoqan. ■ **16:6** Law. 19:28; Qan. 14:1 ■ **16:9** Yəx. 24:7, 8; Yər. 7:34; 25:10; Əz. 26:13 □ **16:10 «Sən bu həlqqə bu sөzlərning ḫəmmisini eytqiningda, ular səndin: «... Pərwərdigar Hudayimiz aldida zadi sadir qiloqan nemə gunaḫimiz bardu?» — dəp soraydu»** — xübḫisizki, Yərəmiyaning ularning toy-nəzirlirigə kirməsliki ularning qiziqixini qozoqaytti. ■ **16:10** Yər. 5:19 ■ **16:12** Yər. 3:17; 7:26; 9:14; 11:10; 13:10; 17:23 ■ **16:13** Qan. 4:27; 28:64,65 ■ **16:14** Yər. 23:7, 8 □ **16:16 «Mən... nuroqun beliqqilarni ... nuroqun owqilarni əwətip...»** — «beliqqilar» wə «owqilar» bolsa düxmənlərni kөrsitidu, əlwəttə. ■ **16:17** Ayup 34:21; Pənd. 5:21; Yər. 32:19 □ **16:18 «yirginqlik nərsiliri... lənətlik nərsiliri...»** — butliri qatarliqlarni kөrsitidu. «Yirginqlik nərsilirining өlükliri» — bəlkim «Dərwəqə, ərziməslər!» dəp taxliwətkən butlirini yaki xu butlaroqa qurbanliq qiloqan nərsilərni kөrsitixi mumkin. ■ **16:18** Yər. 3:2; Əz. 43:7

Yərəmiya səz ḳisturidu

19 — I Pərwərdigar, Sən mening küqüm wə ḳoroƣinimsən, azab-oḳubət künidə
baxpanaḥimsən. Əllər bolsa yər yüzining qət-qətliridin yeningƣa kelidu wə:
«Bərḥəḳ, ata-bowilirimiz yaloƣanqiliḳ ḥəm bimənilikkə mirashorluḳ ḳiloƣan; bu
nərsilərdə ḥeq payda yoḳtur. □ 20 Insanlar ɵz-ɵzigə hudalarni yasiyalamdu?! Lekin
yasioƣini Huda əməstur!» — dəydu.

Pərwərdigarning səzining dawami

21 — Xunga, mana, Mən bu ḳetim *bu rəzil həlḳḳə* xuni obdan bildürimən, — ularoƣa
Mening ḳolum wə küq-ḳudritimni obdan bildürimən; xuning bilən ular Mening
namimning Pərwərdigar ikənlikini bilidu!□ ■

17

1 Yəḥudaning gunaḥi almas uqluḳ təmür ḳələm bilən taxtahtay kəbi yürəklirigə
wə ḳurbangaḥliridiki münggüzlərgə oyuloƣan; ■ 2 balilirimu yexil dərəhlər boyida
tiklənggən, egiz dənglər üstidə yasioƣan *butlirining* ḳurbangaḥlirini wə «Axərəḥ»lirini
ḥərdaim seoƣinidu. □ ■ 3 Mən taoƣliringlarda wə etizliringlarda, ḥəm bayliḳliringni
ḥəm həziniliringni, — sening «yuḳiri jaylar»ingmu buning sirtida əməs — bu
qetingdin u qetinggiqə boloƣan gunaḥing tüpəylidin olja boluxḳa tapxurimən; □ ■
4 Ɵzüngning xori, Mən sanga təḳdim ḳiloƣan mirasing ḳolungdin ketidu; Mən sən
tonumaydioƣan bir zeminda seni düxmənliringning ḳulluḳioƣa tapxurimən; qünki
silər oƣəzipimgə ot yeḳip uni ḳozoƣioƣansilər; u mənggügə kɵyidu.■

Birnəqqə ḥekmətlik səzlər

5 Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
— Adəmgə tayanoƣan, adəmning ət-küqini tayanqi ḳiloƣan, ḳəlbi Pərwərdigardin
qətnigən adəmning ḥalioƣa lənət bolsun! 6 U qəl-bayawanda ɵskən ḳara arqa
qatḳilidək bolidu; bəht-yahxiliḳ kəlsimu u buni kərməydu; u bəlki qəldiki ḳaoƣjiraḳ
yərlərdə, adəmzatsiz xorluḳ bir zeminda turidu. 7 Pərwərdigaroƣa tayanoƣan,
Pərwərdigarni tayanq ḳiloƣan adəm bəht-bərikətlik bolidu! ■ 8 U sular boyida
tiklənggən, eriḳ boyida kəng yiltiz tartḳan dərəhdək; piƶoƣirim issiḳtin u ḳorḳmaydu;
uning yopurmaḳliri ḥəmixə yexildur; ḳuroƣaḳqiliḳ yili u solaxmaydu wə mewə
berixtin ḳalmaydu.■
9 Ḳəlb ḥəmmidin aldamqi, uning dawasi yoḳtur. Kimmu uni qüxinəlisun? 10 Mənki
Pərwərdigar insan ḳəlbini kɵzitip təkxürimən; ḥərbirsigə ɵz yolliri boyiqə, ḳiloƣan
əməllirining mewisi boyiqə təḳsim ḳilix üqün, insan wijdanini sinaymən. □ ■

□ **16:19 «Bərḥəḳ, ata-bowilirimiz yaloƣanqiliḳ ḥəm bimənilikkə mirashorluḳ ḳiloƣan»** — «yaloƣanqiliḳ ḥəm bimənilik» yənə «sahta ilaḥlar», butlarni kərsitidu. □ **16:21 «Xunga, mana, Mən bu ḳetim bu rəzil həlḳḳə xuni obdan bildürimən, — ularoƣa Mening ḳolum wə küq-ḳudritimni obdan bildürimən…»** — bu jümlidiki əng muḥim səz «xunga»dur. Əgər kəlgüsidə «yat əllər» Hudani obdan tonuydioƣan bolsa, undaḳta Hudaning Ɵz həlḳi boloƣan Israil Hudani tonuxi kerək əməsmu? ■ **16:21** Yər. 33:2 ■ **17:1** Yər. 11:13 □ **17:2 ««Axərəḥ»lar** — bəlkim butpərəslikkə beoƣixlanoƣan dərəhliklərdur. Dərəhlər bəlkim «ayal məbud» xəklidə oyuloƣan yaki nəḳixləngən boluxi mumkin. ■ **17:2** Yər. 2:20 □ **17:3 «Mən taoƣliringlarda wə etizliringlarda, ḥəm bayliḳliringni ḥəm həziniliringni… tapxurimən»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Dalida turoƣan mening teoƣimni bolsa, ḥəm bayliḳliringni ḥəm həziniliringni… tapxurimən». Israildiki «yuḳiri jaylar» butpərəslikkə ait, yirginqlik jaylaroƣa aylanduruloƣanidi. ■ **17:3** Yər. 15:13 ■ **17:4** Ḳan. 28:68; Yər. 15:14; 16:13 ■ **17:7** Zəb. 2:12; 34:8; Pənd. 16:20; Yəx. 30:18 ■ **17:8** Zəb. 1:3 □ **17:10 «insan wijdanini sinaymən»** — «wijdan» ibraniy tilida «bərək» degən bilən ipadilinidu. ■ **17:10** 1Sam. 16:7; Zəb. 7:9

11 Huddi özi tuƣmioƣan tuhumlarni besiwaloƣan kəkliktək, ḥaramdin baylikƚaroƣa erixkən kiximu xundaƙ bolidu; künlirining yerimi ətməyla erixkinidin ayrilidu, u ahirida əhməƙ bolup qikƚidu.□

12 Xan-xərəplik bir təht, əzəldin yuƙirioƣa tikləngən, dəl bizning baxpanaḥimiz boloƣan jaydur; 13 i Pərwərdigar, Sən Israilning ümidisən! Səndin waz kəqkən ḥəmməylən yərgə ƙarap ƙalidu; Səndin yiraƙlaxƙanlar tupraƙta yatƙanlar arisida tizimlinidu; qünki ular ḥayatliƙ sulirining mənbəsi boloƣan Pərwərdigardin waz kəqkən. ■ 14 Meni saƙaytƙin, i Pərwərdigar, mən xuning bilən jəzmən saƙaytilimən! Meni ƙutƙuzoƣin, xuning bilən jəzmən ƙutƙuzulimən! — Qünki Özüng mening mədḥiyəmdursən! □ 15 Mana, ular manga: — Pərwərdigarning səz-bexariti ƙeni?! Ƙeni, u əməlgə axurulsun!» — dəydu. ■ 16 Lekin mən bolsam, Sanga əgəxkinimdə «pada baƙƙuqi» boluxtin ḥeq ƙaqƙan əməsmən, wə əjəl künini ḥeq arzu ƙilmioƣanmən, — Sən bilisən! Aoƣzimdin barliƙ qikƙanlar Sening yüz aldingda boloƣan. □ 17 Manga wəḥimə bolmioƣaysən; külpətlik künidə Sən mening baxpanaḥimdursən. ■ 18 Manga ziyankəxlik ƙiloƣuqilar yərgə ƙarap ƙalsun, lekin meni yərgə ƙaratmioƣaysən! Ular dəkkə-dükkigə qüxsun, lekin meni dəkkə-dükkigə qüxürmigəysən; ularning bexioƣa külpət künini qüxürgəysən; ularni ikki ḥəssilik ḥalakət bilən üzül-kesil paqaƙlap taxlioƣaysən!■

«Xabat» küni — yəni xəmbə küni, yəni dəm elix küni — rəḥim pursiti

19 Pərwərdigar manga mundaƙ degən: — Baroƣin, Yəḥuda padixaḥliri xəḥərgə kiridioƣan wə qikƚidioƣan «Həlƙning baliliri» degən dərwazida, ḥəmdə Yerusalemning barliƙ dərwazilirida turoƣin, ularoƣa mundaƙ degin: — □ 20 Pərwərdigarning səzini anglanglar, i muxu dərwazilardin kiridioƣan Yəḥudaning padixaḥliri, barliƙ Yəḥuda wə Yerusalemda turuwatƙan halayiƙ! 21 Pərwərdigar mundaƙ dəydu: — Özoƣ jeninglaroƣa ḥezi bolunglar! «xabat» künidə ḥeqƙandaƙ yükni kətürmənglar, Yerusalemning dərwaziliridin ḥeqnərsini epkirmənglar; ■ 22 xabat künliridə əyliringlardin ḥeq yükni kətürüp elip qikmanglar, wə ḥeqƙandaƙ əmgək ƙilmanglar; bəlki Mən ata-bowiliringlaroƣa buyruoƣinimdək, xabat künini Özümgə ataloƣan muƙəddəs bir kün dəp ƙaranglar. □ ■ 23 Lekin ular ḥeq anglimioƣan yaki ƙulaƙ salmioƣan, bəlki anglimasliƙƙa ḥəm tərbiyini ƙobul ƙilmasliƙƙa boynini ƙattiƙ ƙiloƣan. ■ 24 Xundaƙ boliduki, silər awazimni kəngül ƙoyup anglisanglar, — dəydu Pərwərdigar, — yəni xabat künidə xəḥər dərwaziliridin ḥeq yükni elip

□ **17:11 «Huddi özi tuƣmioƣan tuhumlarni besiwaloƣan kəkliktək...»** — baxƙa birhil tərjimisi: «Huddi tuhumlarni besip lekin tərəldürməydioƣan bir kəkliktək...». ■ **17:13** Zəb. 73:27; Yəx. 1:28; Yər. 2:13; Yḥ. 8:8 □ **17:14 «meni ƙutƙuzoƣin, xuning bilən jəzmən ƙutƙuzulimən!»** — bu ayəttiki «ƙutƙuzux» ḥərgiz Yərəmiyaning öz ḥayatining aman-esən saƙlinixini tilixila əməs. Muḥim ix xuki, u bu ayəttiki gəp bilən 1-11-ayətlərdiki bexarətkə, bolupmu: «Ƙəlb ḥəmmidin aldamqi, uning dawasi yoƙtur» degəngə boloƣan inkasi. U birinqidin özining, ikkinqidin həlƙining ƙəlbining gunaḥining toluƙ tügitilixi (saƙaytilixi)ni tiləydu. «Dawasi yoƙ» ƙəlbni bolsa pəƙət ḥəmmigə ƙadir bir Huda saƙaytalaydu. Bu ix dəl «yengi əḥdə»din ibarət — 31:31-34ni kərüng. ■ **17:15** Yəx. 5:19; 2Pet. 3:4 □ **17:16 «pada baƙƙuqi»** — xübḥisizki, pəyoƣəmbərning həlƙƙə boloƣan rolini kərsitidu. «Lekin mən bolsam, Sanga əgəxkinimdə «pada baƙƙuqi» boluxtin ḥeq ƙaqƙan əməsmən» degənning baxƙa birhil tərjimisi: «Mən bolsam, balayi'apətni qüxürüx üqün Sanga esilmidim!» ■ **17:17** Yər. 16:19 ■ **17:18** Zəb. 35:4-5; 40:14-15; Yər. 15:15 □ **17:19 «xabat küni»** — bu bexarət (19-27-ayət)ning temisi «xabat küni», yəni xəmbə küni, yəni dəm elix küni. Huda muxu yərdə bu kün arƙilik həlƙigə meḥir-xəpƙitini kərsətməkqi. ■ **17:21** Nəḥ. 13:19 □ **17:22 «xabat künliridə əyliringlardin ḥeq yükni kətürüp elip qikmanglar, wə ḥeqƙandaƙ əmgək ƙilmanglar... xabat künini Özümgə ataloƣan muƙəddəs bir kün dəp ƙaranglar»** — oƙurmənkərgə ayanki, Huda Musa pəyoƣəmbər arƙilik Yəḥudiylaroƣa, «xabat küni» (xəmbə küni)ni Özini seoƣinixƙa, ḥeqƙandaƙ meḥnət ƙilmay ḥər adəm wə mal-waranning dəm alidioƣan küni bolsun dəp buyruoƣan. ■ **17:22** Mis. 20:8; 23:12; 31:13; Əz. 20:12 ■ **17:23** Yər. 11:10; 13:10; 16:12

kirmisənglar wə ḫeq əmgək ḳilmasliḳ arḳiliḳ xabat künini Manga pak-muḳəddəs bir kün ḫesablisanglar, 25 bu xəḫər dərwaziliridin Dawutning təḫtigə olturidiоqan padixaḫliri wə əmirliri jəng ḫarwilirioqa olturup wə atlaroqa minip kiridu; ular, ularning əmirliri, Yəḫudadikilər wə Yerusalemda turuwatḳanlarmu kirip-qiḳixidu; bu xəḫər mənggü awat bolidu. ■ 26 Xundaḳ ḳilsanglar, həlḳlər Yəḫuda xəḫərliridin, Yerusalem ətrapidiki yezilardin, Binyaminning zeminidin, *oqərbtiki* «Xəfələḫ» egizlikidin, jənubtiki *taoqliḳtin*, Yəḫudadiki jənubiy bayawanlardin Pərwərdigarning əyigə «kəydürmə ḳurbanliḳ»lar, «inaḳliḳ ḳurbanliḳliri», «axliḳ ḫədiyə»lər wə huxbuylarni tutup, *Pərwərdigaroqa boloqan* rəḫmətlirini eytixḳa kiridioqan bolidu. 27 Lekin silər Manga ḳulaḳ salmisanglar, yəni xabat künini Өzümgə pak-muḳəddəs ḫesablimay, xabat künidə Yerusalemning dərwaziliridin yük kətürüp kirsənglar, əmdi Mən dərwazilaroqa bir ot yaḳimən, u Yerusalemdiki ordilarni yəwetidu, uni ḫeq əqürəlməydu.□

18

Sapalqidin aloqan sawaḳ

1 Bu səz Pərwərdigardin Yərəmiyaoqa kelip, mundaḳ deyildi: —
2 «Ornungdin tur, sapalqining əyigə qüxkin, Mən sanga səzlirimni anglitimən».
3 Xunga mən sapalqining əyigə qüxtum; wə mana, sapalqi oqaltək üstidə bir nərsini yasawatḳanidi. 4 U seoqiz laydin yasawatḳan ḳaqa turup-turup ḳoli astida buzulatti. Xu qaoqda sapalqi xu laydin əzi layiḳ kərgən baxḳa bir ḳaqini yasaytti.
5 Wə Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaḳ deyildi: — 6 «I Israil jəməti, bu sapalqi ḳiloqandək Mən sanga ḳilalmamdim? — dəydu Pərwərdigar. — Mana, seoqiz layning sapalqining ḳolida boloqinioqa ohxax, silər Mening ḳolumdisilər, i Israil jəməti. ■ 7 Bəzidə Mən məlum bir əl, məlum bir məmlikət tooqruluḳ, yəni uning yulunuxi, buzuluxi wə ḫalak ḳilinixi tooqruluḳ səzləymən; ■ 8 xu qaoq Mən agaḫlandуroqan xu əl yamanliḳidin towa ḳilip yansa, Mən uloroqa ḳilmaḳqi boloqan yamanliḳtin yanimən. 9 Mən yənə bəzidə məlum bir əl, məlum bir məmlikət tooqruluḳ, yəni uning ḳuruluxi wə tikip əstürülüxi tooqruluḳ səzləymən; 10 xu qaoq xu əl kəz aldimda yamanliḳ ḳilip awazimni anglimisa, Mən yənə uloroqa wədə ḳiloqan, ularni bərikətliməkqi boloqan yahxiliḳtin yanimən.
11 Əmdi ḫazir Yəḫudadikilərgə wə Yerusalemda turuwatḳanloroqa mundaḳ degin: — «Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Mana, Mən silərgə yamanliḳ təyyarlawatimən, silərgə ḳarxi bir pilan tüziwatimən; xunga ḫərbiringlar rəzil yolunglardin yeninglar, yolliringlarni wə ḳilmixliringlarni tüzitinglar.■
12 — Lekin ular: «Yaḳ! Ham hiyal ḳilma! Biz əz pilanlirimizoqa əgixiwerimiz, əz rəzil kənglimizdiki jaḫilliḳimiz boyiqə ḳiliwerimiz» — dəydu.□ ■
13 Xunga Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Əllər arisidin: «Kim muxundaḳ ixni anglap baḳḳan?!» dəp soranglar. «Pak ḳiz» Israil dəḫxətlik yirginqlik ixni ḳiloqan! ■ 14 Liwan ḳarliri aydaladiki ḳiyaliḳtin yoḳap ketəmdu? Uning yiraḳtin qüxkən

■ **17:25** Yər. 22:4 □ **17:27** **«Lekin silər Manga ḳulaḳ salmisanglar, yəni xabat künini Өzümgə pak-muḳəddəs ḫesablimay, ... əmdi Mən dərwazilaroqa bir ot yaḳimən, u Yerusalemdiki ordilarni yəwetidu...»** — bu 19-27-ayətlərning intayin muḫim bir alaḫidiliki wə əḫmiyiti bar. Pərwərdigar Israiloqa meḫri-xəpḳitini bildürüx üqün, Өz Təwrat-ḳanunining tələplirini pəḳət birla pərmanoqa, yəni «xabat künini ḫərmətlənglar» degəngə yioqinqaḳlaydu; ular pəḳət muxu addiy tələpkila əməl ḳilsa, U ularning pəs əḫwalini pütünləy өzgərtələytti. Xundaḳ bolsimu, ular bəribir yənila bu kiqik pərmanoqa əməl ḳilalmioqan. Adəmlərning insaniy gunaḫ təbiiti ḫərdaim xundaḳtur! ■ **18:6** Yəx. 45:9; 64:8; Rim. 9:20 ■ **18:7** Yər. 1:10 ■ **18:11** 2Pad. 17:13; Yər. 7:3; 25:5; 26:13; 35:15 □ **18:12** **«Yaḳ! Ham hiyal ḳilma!»** — ibraniy tilida «Yaḳ! Ümid yoḳ!». ■ **18:12** Yər. 2:25 ■ **18:13** Yər. 2:10

muzdək suliri qurup ketəmdu? 15 Lekin Mening həlqim bolsa Meni untuoqan;
ular yoq bir nərsilərgə huxbuy yaqidu; mana, bular ularni yaxawatqan yolidin,
yəni qədimdin boloqan yollardin putlaxturup, kətürülüp tüz qilinmioqan bir yolda
mangduroqan. ■ 16 Xuning bilən ularning zeminini dəhxət basidioqan həm daim
kixilər ux-ux qilidioqan obyekt qilidu; uningdin ətüwatqanlarning həmmisini dəhxət
besip, bexini qayqixidu. □ ■ 17 Mən huddi xərqtin qiqqan xamaldək ularni düxmən
aldida tarqitiwetimən; Mən balayi'apət künidə uloqa yüzümni əməs, bəlki arqamni
qilimən».□ ■

Yərəmiya özigə ziyankəxlik qiloquqilarning yamanliqini öz bexioqa qüxürüxini tiləydu

18 Kixilər: «Kelinglar, Yərəmiyaoqa qəst qilayli; qünki ya kahinlardin qanun-
tərbiyə, ya danixmənlərdin əqil-nəsihət ya pəyoqəmbərlərdin səz-bexarət kəmlik
qilmaydu. Kelinglar, tilimizni bir qilip uning üstidin xikayət qilayli, uning səzliridin
heqqaysisioqa qulaq salmayli» — deyixti.□ ■
19 — I Pərwərdigar, manga qulaq saloqaysən; manga qarxilixidioqanlarning
dəwatqanlirini angliqaysən. 20 Yahxiliqqa yamanlik qilix bolamdu? Qünki ular
jenim üqün ora kolioqan; mən uloqa yahxi bolsun dəp, oqəzipingni ulardin
yandurux üqün Sening aldingda *dua qilip* turoqanliqimni esingdə tutqaysən. 21 Xunga
baliliringni qəhətqilikkə tapxuroqaysən, qiliqning bisioqa elip bərgəysən; ayalliri
baliliridin juda qilinip tul qalsun; ərliri waba-ölüm bilən yoqalsun, yigitlər jəngdə
qiliqlansun. ■ 22 Ularning üstigə basmiqilarni elip kəlginingdə öyliridin nalə-
pəryad anglansun; qünki ular meni tutuxqa ora kolioqan, putlirim üqün qismaqlarni
yoxurun saloqan. 23 Əmdi Sən, i Pərwərdigar, ularning meni qətl qilixqa boloqan
qəstlirining həmmisini obdan bilisən; ularning qəbihliklirini kəqürmigəysən, ularn-
ing gunahlirini kəzüng aldidin yumioqaysən; bəlki ular Sening aldingda yiqitilsun;
oqəziping qüxkən künidə ularni bir tərəp qiloqaysən.

19

Qeqiloqan kozidin aloqan sawaq

1 Pərwərdigar mundaq dəydu: — Baroqin, sapalqidin bir sapal kozini aloqin;
andin əlning aqsaqalliridin wə kahinlarning aqsaqalliridin birnəqqini apirip,
2 «Sapal parqiliri» dərwazisioqa yeqin boloqan «Hinnomning ooqlining jiloqisi»oqa

■ **18:15** Yər. 2:32; 3:21; 6:16; 13:25 □ **18:16 «... ularning zeminini dəhxət basidioqan həm daim kixilər ux-ux qilidioqan obyekt qilidu; uningdin ətüwatqanlarning həmmisini dəhxət besip, bexini qayqixidu» —** bu hərikətlər (ux-ux qilix, baxni qayqixix) bəlkim həyran boloqanliqi, yaki mazaq qiloqanliqini bildüridu. ■ **18:16** Yər. 12:11; 19:8; 49:13; 50:13 □ **18:17 «xərqtin qiqqan xamal» —** Qanaanda (Pələstində), adəttə həmmini qurutidioqan, qang-topa tarqitidioqan dəhxətlik xamal bolidu. ■ **18:17** Yəx. 27:8; 29:6; Yər. 4:11,12,13; 13:24 □ **18:18 «Kelinglar, Yərəmiyaoqa qəst qilayli; qünki ya kahinlardin qanun-tərbiyə, ya danixmənlərdin əqil-nəsihət ya pəyoqəmbərlərdin səz-bexarət kəmlik qilmaydu» —** ular Yərəmiyani qəstləp əltürüxkə bahanə-səwəb tapmaqqi idi. Kərünərlikki, xu qaoqdiki Təwrat-qanun əgitidioqan kahinlar, «danixmənlər» wə atalmix «pəyoqəmbərlər» Yərəmiyaning səzi tooqruluq süküt qilatti yaki uloqa zit səzlərni qilatti. Ular: «Biz bəribir diniy adəmlərmiz, diniy ərbablarning səzini anglawatimiz» dəp Hudaning səzini rət qilip Yərəmiyani əltürüxni qəstləytti. ■ **18:18** Yər. 9:7; Mal. 2:7 ■ **18:21** Zəb. 109:10

berip xu yərdə Mən sanga eytidiƣan səzlərni jakarliƣin. □ 3 Mundaƙ degin: — Pərwərdigarning səzini anglanglar, i Yəhudaning padixaһliri wə Yerusalemdikilər! Samawi ƙoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigar, Israilning Hudasi mundaƙ dəydu: — Mana, Mən muxu yərgə balayi'apətni qüxürimənki, kimki uni anglisila ƙulaƙliri zingildap ketidu. ■ 4 Qünki bu həlƙ Məndin waz keqip, bu yərni Manga «yat» ƙiləƣan, uningda nə əzliri, nə ata-bowiliri, nə Yəһuda padixaһliri һeq tonumiƣan baxƙa ilaһlarƣa huxbuy yaƙƙan; ular bu yərni gunaһsizlarning ƙanliri bilən toldurƣan. ■ 5 Ular Baaləƣ əz balilirini kəydürmə ƙurbanliƙlar süpitidə kəydürüx üqün Baalning «yuƙiri jaylar»ini ƙurƣan; Mən bundaƙ bir ixni һeqƙaqan buyrup baƙmiƣan, һeq eytmiƣan, u һərgiz oyumƣa kirip baƙmiƣan. 6 Xunga mana, xundaƙ künlər keliduki, — dəydu Pərwərdigar, — bu yər kəlgüsidə «Tofət», yaki «Һinnomning ooƣlining jiləƣisi» dəp atalmaydu, bəlki «Ƙətl jiləƣisi» dəp atilidu. ■ 7 Mən bu yərdə Yəһuda һəm Yerusalemning pilan-tədbirlirini ƙuruƙ ƙiliwetimən; Mən ularni düxmənlirining ƙiliqi bilən, yəni janlirini izdigüqilərning ƙolida yiƙitimən; Mən jəsətlirini asmandiki uqar-ƙanatlarƣa wə yər-zemindiki һaywanatlarƣa ozuƙ boluxƙa beriwetimən. ■ 8 Mən bu xəһərni dəһxət basidiƣan һəm kixilər ux-ux ƙilidiƣan obyekt ƙilimən; uningdin ətüwatƙanlarning һəmmisi uning barliƙ yara-wabaliri tüpəylidin dəһxət besip üxƙirtidu. 9 Mən ularni düxmənlirining һəm janlirini izdigüqilərning ƙattiƙ ƙistaydiƣan ƙorxawining besimi astida ooƣullirining gəxini һəm ƙizlirining gəxini yəydiƣan ƙilimən, ularning һərbiri əz yeƙinining gəxini yəydu.■

10 Əmdi sən əzüng bilən billə aparƣan һəmraһliringning kəz aldida һeliƙi kozini qeƙiwətkin; 11 xundaƙ ƙilip ularƣa mundaƙ degin: — Samawi ƙoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigar mundaƙ dəydu: — Birsi sapalqining kozisini ƙaytidin һeq yasiyalmiƣudək dərijidə qeƙiwətkinidək Mənmu bu həlƙ wə bu xəһərni xundaƙ qeƙiwetimən. Ular jəsətlirini Tofəttə kəmidu, һətta kəmgüdək yər ƙalmiƣuqə. ■ 12 Mən bu yərni wə buningda turuwatƙanlarnimu muxundaƙ ƙilimən, — dəydu Pərwərdigar, — bu xəһərni Tofətkə ohxax ƙilimən. □ 13 Yerusalemdiki əylər wə Yəһuda padixaһlirining əyliri, — yəni ularning əgziliridə turup asmandiki barliƙ yultuz-səyyarilərgə huxbuy yaƙƙan wə Məndin baxƙa yat ilaһlarƣa «xarab һədiyə»lərni təkkən barliƙ əyliri huddi Tofət degən jaydək buləƣanƣan jaylar bolidu.■

14 Wə Yərəmiya Pərwərdigar uni bexarət berixkə əwətkən Tofəttin ƙaytip kelip, Pərwərdigarning əyining ҥoylisiƣa kirip turup barliƙ həlƙƙə mundaƙ dedi: 15 — Samawi ƙoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigar, Israilning Hudasi mundaƙ dəydu: — Mana, Mən bu xəһər wə uning barliƙ xəһərlirigə ƙarap eytƙan balayi'apətning ҥəmmisini ularning bexiƣa qüxürimən; qünki ular boynini ƙattiƙ ƙilip Mening səzlirimni һeqƙaqan anglimiƣan.■

□ **19:2** **«Һinnomning ooƣlining jiləƣisi»** — bəzidə «Һinnomning jiləƣisi» (ibraniy tilida «Gə-Һinnom») dəp atilidu. Kərünüp turuptiki, bəlkim sapalqilar xu yərdə sapal parqilirini taxliwetətti. Keyin, həlƙ xu yərgə ҥərhil əhlətlərni təkkəqkə, u yər «dozah»ning bir simwoli bolup ƙaləƣan. Xuning bilən «gə-Һinnom» degən səz «dozah»ni bildüridiƣan səz bolup ƙaləƣan. Ərəb tili arƙiliƙ bu səz «jəһənnəm» xəklidə uyƣur tiliƣa kirgən. ■ **19:3** 1Sam. 3:11; 2Pad. 21:12 ■ **19:4** Yəx. 65:11; Yər. 2:13,17,19; 5:7,19; 7:6; 15:6; 17:13 ■ **19:6** Yər. 7:32 ■ **19:7** Yər. 15:3; 16:4 ■ **19:9** Law. 26:29; Ƙan. 28:53; Yiƣ. 4:10 ■ **19:11** Yər. 7:32 □ **19:12** **«Tofət»** — bu yər tooƣruluƙ 7:31ni wə izaһatni kərüng. «Tofət» degən səz ibraniy tilida «oqaƙ» ҥəm «uyat» degənnimu bildüridu. U yənə «tükürük» degən səzning aһangiƣimu ohxap ketidu. Bu yər «Һinnomning ooƣli (Ibn-Һinnom)ning jiləƣisi»ƣa jaylaxƙan, Yerusalem xəһirining jənubiy təripidə idi. Həlƙ axu yərdə əhlətlərni wə napak nərsilərni taxlap kəydürətti. Xuning bilən u intayin «ҥaram», əng buləƣanƣan jay dəp ҥesablandi. ■ **19:13** Yər. 7:18 ■ **19:15** Yər. 7:26; 17:23

20

Yərəmiyaning dərrigə besilip, ķamap ķoyuluxi

1 Əmdi Immərning oƣli, kaḣin Paxhur — u Pərwərdigarning өyidə «amanliķ saķlax begi»mu idi, Yərəmiyaning bu bexarətlərni bərgənlikini anglidi. 2 Paxhur Yərəmiya pəyƣəmbərni urƣuzdi wə uning putini Pərwərdigarning өyidiki «Binyaminning yuķiri dərwazisi»ning yenidiki taķaķķa saldi. □ 3 Ikkinqi küni, Paxhur Yərəmiyani taķaķtin boxatti; Yərəmiya uningƣa: — Pərwərdigar ismingni Paxhur əməs, bəlki «Magor-missabib» dəp atidi, dedi. □ 4 — Qünki Pərwərdigar mundaķ dəydu: — Mana, Mən seni өzünggə wə barliķ aƣiniliringgə wəḣimə salƣuqi obyekt ķilimən; ular düxmənlirining ķiliqi bilən yiķilidu; sən өz kөzüng bilən buni kөrisən; Mən barliķ Yəḣudani Babil padixaḣining ķoliƣa tapxurimən; u ularni Babilƣa sürgün ķilip elip ketidu ḣəmdə ularni ķiliq bilən uridu. 5 Mən bu xəḣərning ḣəmmə baylikliri — barliķ məḣsulatliri, barliķ ķimmət nərsiliri wə Yəḣuda padixaḣlirining barliķ həzinilirini düxmənlirining ķoliƣa tapxurimən; ular ularni olja ķilip buliwelip Babilƣa elip ketidu. ■ 6 Sən bolsang, i Paxhur, ḣəmmə өydikiliring birgə sürgün bolup ketisilər; sən Babilƣa kelisən; sən xu yərdə dunyadin ketisən, xu yərgə kөmülisən; sən ḣəm sening yalƣan bexarətliringgə ķulaķ salƣan aƣiniliringmu xundaķ bolidu.

Yərəmiya yənə dad kөtüridu

7 I Pərwərdigar, Sən meni ķayil ķilip *pəyƣəmbərlikkə* kөndürdüng, mən xundaķla kөndürüldüm; Sən məndin zor kəlding, xundaķla ƣəlibə ķilding; mən pütün kün tapa-tənining obyekti bolimən; ḣəmmə kixi meni mazaķ ķilidu. □ 8 Mən ķaqanla səz ķilsam, «Zorawanliķ ḣəm bulangqiliķ kelidu» dəp jakarlixim kerək; xunga Pərwərdigarning səzi meni pütün kün aḣanət wə məshirining obyekti ķilidu. ■ 9 Lekin mən: «Mən uni tiloƣa almaymən, wə yaki Uning nami bilən ikkinqi səz ķilmaymən» desəm, Uning səzi ķəlbimdə lawuldap ot bolup, səngəklirimgə ķapsaloƣan bir yalķun bolidu; iqimgə sioƣduruxķa ḣalim ķalmay, eytmay qidap turalmaymən. 10 Xundaķ, ķiliwerimən, gərqə mən nuroƣun kixilərning piqirlaxķan ķəstlirini anglisammu; tərəp-tərəplərni wəḣimə basidu! «Uning üstidin ərz ķilinglar! Uning üstidin ərz ķilayli!» dəp, barliķ ülpət-ḣəmraḣlirim putlixip ketiximni paylap yürməktə; ular «U bəlkim aldinar, xundaķ boloƣanda biz uning üstidin ƣəlibə ķilimiz, uningdin intiķam alalaymiz» deyixiwatidu. □ 11 Lekin Pərwərdigar bolsa ķudrətlik wə dəḣxətlik bir palwandək mən bilən billidur; xunga manga ziyankəxlik ķiloƣuqilar putlixip ƣəlibə ķilalmaydu; ular muwəppəķiyət ķazanmioƣaqķa, ķattiķ hijil bolup yərgə ķarap ķalidu; ularning bu rəswaqiliķi mənggülük bolup, ḣərgiz untulmaydu. ■ 12 Əmdi Sən, i ḣəķķaniylarni sinaydioƣan, insanning wijdani wə ķəlbini kөridioƣan samawi ķoxunlarning Sərdari boloƣan

---

□ **20:2 «Paxhur Yərəmiya pəyƣəmbərni ... taķaķķa saldi»** — «taķaķ» ibraniy tilida «burioƣuq» degən bolup, pəķət adəmning putlirini tutupla ķalmay, yənə bəlkim bədinini burap adəmni ķiyinaydioƣan birhil əswab idi. □ **20:3 «Pərwərdigar ismingni Paxhur əməs, bəlki «Magor-missabib» dəp atidi»** — «Paxhur»ning mənisi bəlkim «ərkinlik». «Magir-missabib» — «tərəp-tərəplərni wəḣimə basidu» degən mənidə. ■ **20:5** Yər. 15:13; 17:3 □ **20:7 «Sən meni ... kөndürdüng...»** — «kөndürdüng» degən bu səzni xərḣləx səl təs. Adəttə u «ezitķuluķ ķilix», «aldax» degənni bildüridu. Təwrat, «Ḣox.» 2:14-ayəttə bolsa u «kөngül elix»ni bildüridu. Təwəndiki ayətlər (8-13)gə ķarioƣanda Huda Yərəmiyani ḣeq aldimidi — uning pəyƣəmbərlikining japa-muxəķķətlikini aldin'ala uningƣa kөrsətkən (məsilən, 1-babta). Xunga bizningqə «kөndürüx» tooƣra kelidu; xundaķ deginimiz bilən, Yərəmiya muxu yərdə bəlkim, «manga duq kəlgən japa-muxəķķətlər əsli oylioƣinimdin kөp», «Sən meni aldap ķoydung» degənni puritip dadlioƣan boluximu mumkin. ■ **20:8** Yəx. 57:4 □ **20:10 «tərəp-tərəplərni wəḣimə basidu»** — ibraniy tilida «magor-missabib». 3-ayəttiki izaḣatni kөrüng. ■ **20:11** Yər. 1:8,19; 15:20; 17:18; 23:40

Pərwərdigar, ularning üstigə boloɣan ķisasingni manga kərgüzgəysən; qünki mən dəwayimni aldingoɣa ķoyoɣanmən.□ ■
13 Pərwərdigarni küy eytip mahtanglar, Uni mədḥiyiləngləp; qünki U namrat kixini rəzillik ķiloɣuqilardin ķutķuzoɣan.□

Ķamaķtin qiķip yənə qüxkünlükkə qüxüx
14 Mening tuoɣuloɣan künümgə lənət bolsun; apam meni tuoɣķan küni mubarək bolmisun! ■ 15 Atamoɣa həwər elip: «sanga ooɣul bala tuoɣuldi!» dəp uni alamət xadlanduroɣan adəmgə lənət bolsun! ■ 16 Bu adəm Pərwərdigar rəḥim ķilmay oɣulatķan xəḥərlərdək bolsun; u ətigəndə nalə, qüxtə alaķzadilik quķanlirini anglisun — □ ■ 17 qünki u meni baliyatķudin qüxkinimdila əltürüwətmigən; apam mening gərüm bolsiidi, uning ķorsiķi mən bilən təng ḥəmixə qong bolsiidi! 18 Nemixķa mən japa-muxəķķət, azab-oķubətni kərüxkə, künlirimni hijalət-aḥanət iqidə ətküzüxkə baliyatķudin qiķķandimən?■

21

Pərwərdigar Yerusalemni düxmənlərgə tapxuridu
1 Padixaḥ Zədəkiya Malkiyaning ooɣli Paxhurni ḥəm Maaseyaḥning ooɣli, kaḥin Zəfaniyani əwətkəndə, Yərəmiyaoɣa Pərwərdigardin təwəndiki munu bir səz kəldi: — □ 2 (*Ular*: «Biz üqün Pərwərdigardin yardəm soriɣin; qünki Babil padixaḥi Neboķadnəsar bizgə ḥujum ķilidu; Pərwərdigar Özining *ətkənki* karamət ķiloɣan ixliri boyiqə, bizgimu ohxax muamilə ķilip, uni yenimizdin yandurarmikin?» — *dəp soridi*. 3 Yərəmiya uloɣa: — Zədəkiyaoɣa mundaķ dənglar, — dedi)
4 — Israilning Hudasi Pərwərdigar mundaķ dəydu: — Mana, Mən ķolliringlar tutķan, silərni ķorxiwaloɣan Babil padixaḥi ḥəm kaldiylərgə sepil sirtida jəng ķilixķa ixlitidioɣan, jəng ķoralliringlarni ķayriwetimən wə bularni bu xəḥərning otturisida yioɣiwalimən; □ 5 Mən Özümmu sozuloɣan ķolum wə küqlük bilikim bilən, oɣəzipim bilən, ķəḥrim bilən wə ḥəssiləngən aqqiķim bilən silərgə jəng ķilimən! 6 Mən bu xəḥərdə turuwatķanlarni, insan bolsun, ḥaywan bolsun urimən; ular dəḥxətlik bir waba bilən əlidu. 7 Andin keyin, — dəydu Pərwərdigar, — Yəḥuda padixaḥi Zədəkiyani, hizmətkarlirini, həlķni, yəni bu xəḥərdə wabadin, ķiliqtin wə ķəḥətqiliktin ķelip ķaloɣanlar bolsa, Mən ularni Babil padixaḥi Neboķadnəsarning

---

□ **20:12 «ḥəķķaniylarni sinaydioɣan, insanning wijdani wə ķəlbini kəridioɣan…»** — «wijdan» ibraniy tilida «bərək» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **20:12** Yər. 11:20; 12:3; 15:15; 18:19-23 □ **20:13 «U namrat kixini rəzillik ķiloɣuqilardin ķutķuzoɣan»** — «namrat kixi» bəlkim Yərəmiyaning özini kərsitidu. ■ **20:14** Yər. 15:10 ■ **20:15** Ayup 3:3 □ **20:16 «Atamoɣa həwər elip: «Sanga ooɣul bala tuoɣuldi!» dəp uni alamət xadlanduroɣan adəmgə lənət bolsun! (15-ayət) Bu adəm Pərwərdigar rəḥim ķilmay oɣulatķan xəḥərlərdək bolsun…»** — pəyoɣəmbərning özining ķayoɣu-ḥəsrəttin qiķķan bu aqqiķ səzlirini xübḥisizki, Hudaning yolyoruķi bilən biz üqün hatiriligini bilən, biz: «Huda bularni qoķum əməlgə axuroɣan», dəp ķarimaymiz. Pəyoɣəmbərning bu səzlirini hatiriləxtiki məķsiti bizning pəyoɣəmbərning xunqə ķiynilip kətkənlikini obdan qüxiniximiz üqündur. ■ **20:16** Yar. 19 ■ **20:18** Ayup 3:20 □ **21:1 «Malkiyaning ooɣli Paxhur»** — demisəkmu, bu 20-babtiki «Paxhur» əməs; lekin bu Paxhurmu keyinki waķitlarda Yərəmiyaoɣa ziyankəxlik ķilidioɣan adəm bolidu (29:25-27ni kərüng). «Zəfaniya» bolsa özining mustəķil kəzķarixi yoķ boloɣan yənə bir «yumilaķ tawuz»oɣa ohxaydu. (29:29diki wəķəni kərüng). U bəlkim ahirda Babilning «ķarawul begi» təripidin əlümgə məḥkum ķilinoɣan «Zəfaniya»oɣa ohxax adəm idi (52:24-27ni kərüng). □ **21:4 «kaldiylər»** — demisəkmu, «kaldiylər» Babilliķlarni, bolupmu Babil ləxkərlirini kərsitidu.

qolioɣa, ularning düxmənlirining qolioɣa wə jenini izdigüqilərning qolioɣa tapxurimən; Nebokadnəsar ularni kiliq tioɣi bilən uridu; u nə ularni ayimaydu, nə ularoɣa iqini ɧeq aoɣritmaydu, nə rəɧim kilmaydu.
8 Lekin sən bu ɧəlkkə mundak deyixing kerək: «Pərwərdigar mundak dəydu: — Mana, Mən aldinglarda ɧayat yoli wə mamat yolini salimən; □ 9 kim bu xəɧərdə kalmakqi bolsa, kiliq, kəɧətqilik wə waba bilən əlidu; lekin kim xəɧərdin qikip, silərni korxiwaloɣan kaldiylərgə təslim bolsa, u ɧayat kalidu; uning jeni özigə aloɣan oljidək bolidu. ■ 10 Qünki Mən bu xəɧərgə yahxilik üqün əməs, bəlki yamanlik kilix üqün yüzümni karatkuzdum, — dəydu Pərwərdigar; u Babil padixaɧining qolioɣa tapxurulidu, u uni ot selip kəydüriwetidu.

Ordidikilər tooɣruluk

11 Wə Yəɧuda padixaɧining jəməti tooɣruluk Pərwərdigarning səzini anglanglar: —
12 I Dawutning jəməti, Pərwərdigar mundak dəydu: — ɧər ətigəndə adalət bilən ɧəküm qikiringlar, bulanoɣan kixini əzgüqining qolidin kutkuzunglar; bolmisa, kiloɣanliringlarning rəzilliki tüpəylidin, kəɧrim partlap, ottək ɧəmmini kəydüridu; uni əqürələydioɣan ɧeqkim bolmaydu; □ ■ 13 Mana, Mən sanga karxidurmən, i jiloɣa üstidə, tüzlənglikiki kiyada olturoɣuqi, yəni «Kim üstimizgə qüxüp ɧujum kilalisun, kim əylirimizgə besip kirəlisun?!» degüqi, — dəydu Pərwərdigar. □ 14 Mən silərning kilmixinglarning mewisi boyiqə silərgə yekinlixip jazalaymən, — dəydu Pərwərdigar; wə Mən uning ormanlikida bir ot yakimən, u bolsa uning ətrapidiki ɧəmmini kəydürüp tügitidu.□ ■

22

Padixaɧka eytiloɣan bir səz

1 Pərwərdigar manga mundak dedi: «Baroɣin, Yəɧuda padixaɧining ordisioɣa qüxüp bu səzni xu yərdə kiloɣin: — □ 2 Pərwərdigarning səzini angla, i Dawutning təhtigə olturoɣuqi, Yəɧuda padixaɧi — Sən, ələmdar-hizmətkarliring wə muxu dərwazilardin kirip-qikidioɣan ɧəlking, —
3 Pərwərdigar mundak dəydu: Adalət wə ɧəkkaniylik yürgüzünglar; bulanoɣan kixini əzgüqining qolidin kutkuzunglar; musapirlarni, yetim-yesirlərni wə tul hotunlarni ɧeq harlimanglar yaki bozək kilmanglar, gunaɧsiz kanlarni bu yərdə tökmənglar. ■ 4 Silər bu əmrlərgə ɧəkikətən əməl kilsanglar, əmdi Dawutning

---

□ **21:8 «lekin sən bu ɧəlkkə mundak deyixing kerək»** — «bu ɧəlk» Yerusalemda kamilip kaloɣan ɧəlkni kərsitidu. ■ **21:9** Yər. 38:2 □ **21:12 «I Dawutning jəməti, ...: — ɧər ətigəndə adalət bilən ɧəküm qikiringlar»** — kərioɣanda, padixaɧning sotliri ətigəndə ətküzülətti. Yənə kelip «ɧər ətigəndə» degən ibarə bəlkim «adalət birinqi ix bolsun, ɧər künidə əng muɧim ix bolsun» degən kəqmə mənidə ixlitilgən boluxi mumkin. ■ **21:12** Yər. 22:3 □ **21:13 «jiloɣa üstidə... kiyada olturoɣuqi...»** — bizningqə bu ordida olturoɣan padixaɧ-əmirlərni kərsitidu. Əslidə padixaɧ ordisining kuruluxi üqün, Yerusalemdiki ikki taoɣ arisidiki kiqik jiloɣa «tüzlənglik» kilip tinduriloɣan andin uning üstigə orda kuriloɣan. Xundak kilip Kidron jiloɣisi üstidə, — yəni «pələkkə takaxkan» bir intayin bihətər jayda — orda kərünətti. Demək, bu səzlər padixaɧ ɧəm ordidikilərgə eytiloɣan boluxi kerək. Bəzi tərjimanlar bu ayət Yerusalem xəɧirini kərsitidu, dəp karaydu. Padixaɧning ordisining alaɧidə əɧwali wə kəynidiki ayətlərgə karioɣanda, bizningqə u ordidikilərning özlirini kərsitidu. □ **21:14 «Mən uning ormanlikida bir ot yakimən»** — «ormanlik» nemin kərsitidu? Ordining bir pəɧri boloɣan Sulayman padixaɧ bina kiloɣan ɧəywətlik «Liwan ormanliki əyi» (Liwanning kedir yaoɣiqidin yasaloɣan) idi. 22:6nimu kərüng. ■ **21:14** Yər. 17:27 □ **22:1 «Baroɣin, Yəɧuda padixaɧining ordisioɣa qüxüp bu səzni xu yərdə kiloɣin»** — bizningqə, bu səz bəlkim Zədəkiyadin ilgiriki bir padixaɧka eytiloɣan bolsa kerək, qünki bu səz birhil «kutkuzux» ümidini elip kelətti; lekin 21-bab, 12-14-ayətlərdə Zədəkiya pəkət «jazalax»ni kütidu (uningoɣa ikki hil jaza elip kelinidu). ■ **22:3** Yər. 7:6; 21:12

təhtigə olturoɣan padixaɦlar, yəni ular, ularning əməldar-hizmətkarliri wə həlkį jəng ɦarwilirioɣa olturup wə atlaroɣa minip bu əyning dərwaziliridin kirip qikįxidu. □ ■
5 Birak silər bu səzlərni anglimisanglar, Mən Θz namim bilən ķəsəm iqkənki, — dəydu Pərwərdigar, — bu orda bir harabə bolidu.□
6 Qünki Pərwərdigar Yəɦuda padixaɦining əyi tooɣruluk mundak dəydu: — Sən Manga huddi Gilead, Liwanning qokķisidək boloɣining bilən, bərɦək Mən seni bir qəl-bayawan, adəmlər waz kəqkən xəɦərlərdək kilimən. □ 7 Mən ɦərbiri yahxi ķorallanoɣan wəyran kiloɣuqilarni sanga ķarxi əwətimən; ular «esil kedirliringni» kesiwetip, otķa taxlaydu. □ ■ 8 Nuroɣun əllər bu xəɦərdin ətüp, ɦərbiri yekįnidin: «Nemixķa Pərwərdigar bu uluoɣ xəɦərni bundak kiloɣandu?» dəp soraydu.■
9 Wə ular jawabən: «Qünki ular Pərwərdigar Hudasining əɦdisidin waz keqip, baxķa ilaɦlaroɣa qokunup ularning ķulluķioɣa kirgən» — dəydu.

1-bexarət — Yəɦoaɦaz padixaɦning jazasi

10 Θlginigə yioɣlimanglar, uning üqün aɦ-zarlimanglar; bəlki sürgün boloɣini üqün ķattik yioɣlanglar, qünki u əz yurtioɣa ɦeqķaqan ķaytip kəlməydu. □ 11 Qünki Yəɦuda padixaɦi Yosiyaning ooɣli, yəni atisi Yosiyaning ornioɣa təhtigə olturoɣan, bu yərdin sürgün boloɣan Xallum tooɣruluk Pərwərdigar mundak dəydu: U ɦərgiz bu yərgə ķaytmaydu; □ 12 qünki u əsir kilinip apiriloɣan yurtta əlidu, u bu zeminni ikkinqi kərməydu.□

2-bexarət — Yəɦoakim padixaɦning jazasi

□ **22:4 «Dawutning təhtigə olturoɣan padixaɦlar, yəni ular, ularning əməldar-hizmətkarliri...»** — muxu yərdiki «ular» ibraniy tilida «u». Məlum bir zamanda Dawutning təhtigə olturoɣan padixaɦ pəķət bir bolidu, əlwəttə. ■ **22:4** Yər. 17:25 □ **22:5 «Mən Θz namim bilən ķəsəm iqkənki..»** — ibraniy tilida «Mən Θzüm bilən ķəsəm iqkənki...». □ **22:6 «Sən Manga huddi Gilead, Liwanning qokķisidək...»** — Gilead wə Liwan güzəl ormanlikliri bilən dangki qikķan jaylardur. Yukirida eytķinimizdək, padixaɦning ordisi ɦərhil yaoɣaqlar bilən bezəlgənidi. □ **22:7 «Mən ɦərbiri yahxi ķorallanoɣan wəyran kiloɣuqilarni sanga ķarxi əwətimən; ular «esil kedirliringni» kesiwetip, otķa taxlaydu»** — ordidiki qiraylik yaoɣaq tüwrük-yasakļar tooɣruluk yukiriki 6-ayəttiki izaɦatni kərüng. ■ **22:7** Yər. 15:6 ■ **22:8** Ķan. 29:23; 1Pad. 9:8 □ **22:10 «Θlginigə yioɣlimanglar, uning üqün aɦ-zarlimanglar; bəlki sürgün boloɣini üqün ķattik yioɣlanglar...»** — (izaɦat: — təwəndiki 10-30-ayətlər bolsa, Yəɦudaning üq padixaɦining jazasi tooɣruluk bexarətlərdin ibarət. Xunga, bexarətlər miladiyədin ilgiri 609-597-yillar məzgilidə berilgən; xübɦisizki, Yərəmiyaningmu bu yərdə ularni bir yərdə bayan kilixning məķsiti, bu ərzimәs padixaɦlarni 23-babtiki bexarəttə kərsitilgən «ɦəkikiy bakķuqi» — yəni Məsih bilən selixturuxtin ibarəttur. Padixaɦlar («həlkni bakķuqi») əyiblik (22), Yerusalemdikilər əzlirimu əyiblik (20-23), qünki ular bu padixaɦlar («bakķuqilar»)ning əyx-ixrətlik turmuxioɣa kizikķan, ɦəxəmətlik ordisidin pəhirlәngən; ular yənə bu padixaɦlarning qokunoɣan butlirioɣa qokunoɣan, xuningdək ularning yat əlning padixaɦliri («sening axniliring») bilən boloɣan ittipaklixixlirini toluk kollioɣan. Undak ittipaklixix Pərwərdigaroɣa tayanmasliktin ibarət idi). (1-bexarət (10-12) tooɣruluk izaɦat: — miladiyədin ilgiri 609-yili Yosiya padixaɦ Misir padixaɦi Pirəwn təripidin jəngdə əltürülgən. U adalətlik-diyanətlik padixaɦ bolup, nuroɣun həlk uning əlümigə ķattik əkünüxti. Yəɦoaɦaz təhtidə üq ayla olturoɣan, andin miladiyədin ilgiri 609-597-yilliri Pirəwn təripidin sürgün kilinoɣan. Bu bexarət xu qaoɣda berilixi kerək idi. Xunga bexarəttiki «əlgini» bolsa Yosiyani, «sürgün boloɣini» bolsa Yəɦoaɦazni kərsitidu). □ **22:11 «Xallum»** — Yəɦoaɦazning birinqi ismi, mənisi «ɦesab elix» boloɣaqķa, Yərəmiya bəlkim uni muxu yərdə ķəstən ixlitidu; uningdin ɦesab elinidioɣan bolidu. □ **22:12 «u əsir kilinip apiriloɣan yurtta əlidu, u bu zeminni ikkinqi kərməydu.»** — bu bexarətning əməlgə axuruluxi tooɣrisida «2Pad.» 34:23ni kərüng.

13 Өyini adilsizlik bilən, balihana-rawaqlirini adalətsizlik bilən quruɣanning ɧaliɣa
way! U ɣoxnisini bikar ixlitip, əmgikigə ɧeqqandaq ɧək bərməydu; □ ■ 14 u:
«Өzümgə kəngtaxa bir ordini, azadə rawaqlar bilən ɣoxup salimən; tamliriɣa
derizilərni kəng qiqirimən; tamlirini kedir tahtaylar bilən bezəymən, өylirini pərəng
sirlaymən» — dəydu. *Uning ɧaliɣa way*!
15 Sən kedir yaɣiqidin yasalɣan tahtaylarni qaplap, *ata-bowiliring* bilən bəsləxsəng
qandaqmu padixaɧ boluxqa layiq bolisən? Sening atang yəp-iqixkə təxəkkür
eytip, adalət wə durus ixlarni yürgüzgən əməsmu? Xunga u buning yahxiliqini
kərgən. □ 16 U məminlərning wə namratlarning dəwasini tooɣra soriɣan; xunga
həlqning əɧwali yahxi idi. Bundaq ix Meni tonuxtin ibarət əməsmu?» — dəydu
Pərwərdigar. 17 — Biraq kəzüng wə kənglüng bolsa pəqət өz jazanə-mənpəətinggə
erixix, gunaɧsizlarning qenini tөküx, zorluq-zumbuluq wə bulangqiliq qilix pəytini
kəzləp tikilgəndur.
18 Xunga Pərwərdigar Yəɧuda padixaɧi Yosiyaning ooɣli Yəɧoakim tooɣruluq mundaq
dəydu: — Həlq uning өlümidə: «Aɧ, akam! Aɧ, singlim!» dəp aɧ-zarlar kətürməydu;
yaki uning üqün: «Aɧ, begim! Aɧ, uning ɧəywisi!» dəp aɧ-zarlar kətürməydu; ■
19 u exəkning dəpnisidək kөmülidu, jəsiti Yerusalem dərwazilirining sirtiɣa qərüp
taxlinidu.□ ■

Yerusalemdikilərgə agaɧ berix

20 Liwanɣa qiqip pəryad qil, Baxanda awazingni kətür, Abarimning qoqqiliridinmu
nalə kətür; qünki sening «axniliring»ning ɧəmmisi nabut qilindi. □ 21 Mən aman-
esən turɣiningda sanga agaɧlandurdum; lekin sən: «Anglimaymən!» — deding.
Yaxliqingdin tartipla bundaq qilip Mening awaziməa qulaq salmaslik dəl sening
yolung bolup kəlgən. □ ■ 22 Xamal barliq «baqquqi»liringɣa «baqquqi» bolup ularni
uqurup ketidu, xuning bilən axniliring sürgün boluxqa qiqidu; bərɧək, sən xu qaɣda
barliq rəzilliking tüpəylidin hijil bolup rəswa bolisən. □ 23 I «Liwan»da turɣuqi,
kedir dərəhliri üstigə uwiliɣuqi, sən tolɣaq tutqan ayalning azabliridək, dərd-
ələmlər bexingɣa qüxkəndə qanqilik ingrap ketərsən!□

□ **22:13** **«Өyini adilsizlik bilən, balihana-rawaqlirini adalətsizlik bilən quruɣanning ɧaliɣa way!...»** — bu Yəɧoakimni kərsitidu. Bu bexarət (13-19, 20-23) Yəɧoakim tooɣruluq bexarət. «2Pad.» 23:34-24:6dimu hatiriləngən, Pirəwn Yəɧoaɧazni sürgün qiliɣandin keyin ukisi Yəɧoakimni «qonqaq padixaɧ» boluxqa tikligən. U on bir yil təhtkə olturɣan, rəzil padixaɧ idi. Yəɧudiy tarihxunas yosefus Yəɧoakimning өlümi bexarəttək boliɣanliqini hatiriligən (Yosefusning «Qədimki ixlar»i, 10-bab, 6:3). ■ **22:13** Law. 19:13; Qan. 24:14,15; ɧab. 2:9 □ **22:15** **«Sening atang yəp-iqixkə təxəkkür eytip, adalət wə durus ixlarni yürgüzgən əməsmu?»** — «atang» bolsa durus padixaɧ Yosiya idi. «...yəp-iqixkə təxəkkür eytip...» ibraniy tilida pəqət səzmusəz bolsa: «u yegən wə iqkən...» deyilidu. ■ **22:18** Yər. 16:4, 5, 6 □ **22:19** **«u exəkning dəpnisidək kөmülidu, jəsiti Yerusalem dərwazilirining sirtiɣa qərüp taxlinidu»** — Yəɧudiy tarihxunas Yosefusning degini boyiqə boliɣanda, Nebokadnəsar uning jəsitini Yerusalemning sepilidin sirtqa taxliwətkənidi. ■ **22:19** Yər. 15:3; 36:30 □ **22:20** **«Liwanɣa qiqip pəryad qil, Baxanda awazingni kətür, Abarimning qoqqiliridinmu nalə kətür»** — bu üq jay (Liwan, Baxan, Abarim) ɧəmmisi «yuqiri jay»lar idi. Israilning eɣir bir gunaɧi bolsa «yuqiri jay»laraɣa qiqip xu yərdə butlaraɣa «tawapgaɧ» yasap ularɣa qoqunuxtin ibarət. Lekin ularɣa «axnilar» boliɣan butlarning ɧəmmisi düxmən təripidin buzulidu yaki bulinip ketidu (22-ayətnimu kərüng). «Axnilar» ikkinqi mənisi bəlkim ular ittipaqdax qilmaqqi boliɣan «yat əllər»nimu kərsitidu (22-ayətnimu kərüng). □ **22:21** **«Mən aman-esən turɣiningda sanga agaɧlandurdum»** — bu bəlkim Yərəmiyadin ilgiriki pəyɣəmbərlərning səzlirini kərsitidu. ■ **22:21** Yər. 5:23; 7:23-28; 11:7, 8; 13:10, 11; 16:12; 17:23; 18:12; 19:15 □ **22:22** **«baqquqilar»** — «baqquqilar», xübɧisizki, padixaɧlar, atalmix «pəyɣəmbərlər» wə kaɧinlarni kərsitidu. «Axnilar» bolsa bəlkim ular qoqunɣan butlarni ɧəmdə yənə өzi butlaraɣa qoqunɣan ittipaqdax qilmaqqi boliɣan «yat əllər»nimu kərsitidu (22-ayətnimu kərüng). □ **22:23** **«qanqilik ingrap ketisən»** — yaki, «nemidegən eqinarlik bolarsən-ɧə!»

3-bexarət, 24-30-ayət •••• Koniya, yəni «Yəhoakin» padixah sürgün kilinip kaytip kəlməydu

24 Өz hayatim bilən kəsəm iqimənki, — dəydu Pərwərdigar, — sən Yəhoakimning
ooli Koniya hətta ong kolumdiki məhürlük üzük bolsangmu, Mən seni xu
yərdin yulup taxlaymən; □ 25 Mən seni jeningni izdigüqilərning kolioa wə sən
korkkan adəmlərning kolioa, yəni Babil padixahi Nebokadnəsarning kolioa
wə kaldiylərning kolioa tapxurimən. 26 Mən seni həm seni tuolkan anang
ikkinglarni өzünglar tuolulmioan yat bir yurtka qəriwetimən; silər xu yərdə өlisilər.
27 Jeninglar kaytip kelixkə xunqə təxna boloan bu zeminoa bolsa, silər hərgiz
kaytip kelalməysilər. 28 Koniya degən bu kixi qekiloan, nəzərgə elinmaydioan
sapal kozimu? Heqkim karimaydioan bir kaqimu? Əmdi nemixka ular, yəni u wə
uning nəsli boloanlar qəriwetilgən, ular tonumaydioan bir yurtka taxliwetilidu?
29 I zemin, zemin, zemin, Pərwərdigarning səzini angla! 30 Pərwərdigar mundak
dəydu: — Bu adəm «pərzəntsiz, өz künidə heq oəlibə kilalmioan bir adəm» dəp
yazoin; qünki uning nəslidin heqkandak adəm oəlibə kilip, Dawutning təhtigə
olturup Yəhuda arisida həküm sürməydu.□

23

Yaloan bakkuqilar wə həkikiy bakkuqi; sürgünlüktin kaytip kəlgən bir həlk, yengi bakkuqilar

1 Mening yaylikimdiki koylarni halak kilouqi wə tarkitiwətküqi pada
bakkuqilarning halioa way! — dəydu Pərwərdigar. □ ■ 2 Xunga Israilning
Hudasi boloan Pərwərdigar Өz həlkini xundak bekiwatkan bakkuqilaroa mundak
dəydu: «Silər Mening padamni tarkitiwətkənsilər, ularni həydiwətkənsilər wə
ularni izdimigənsilər wə ulardin heq həwər almioansilər; mana, Mən silərning
kilmixliringlarning rəzillikini өz bexinglaroa qüxürimən, — dəydu Pərwərdigar —
3 wə padamning kaldisini bolsa, Mən ularni həydiwətkən barlik padixahliklardin
yioimən, ularni өz yaylaklirioa kayturimən; ular awup kөpiyidu. 4 Mən ularning
üstigə ularni həkikiy bakidioanlikini təsəwwur kilalaydu; əgər Huda «məhürlük üzük»ni
taxliwətkən bolsa, undakta üzüktə intayin yirginqlik bir ix qokum pəyda boloan boluxi kerək idi. □ **22:30 «Bu
adəm «pərzəntsiz, өz künidə heq oəlibə kilalmioan bir adəm» dəp yazoin; qünki uning nəslidin
heqkandak adəm oəlibə kilip, Dawutning təhtigə olturup Yəhuda arisida həküm sürməydu» —** bu
30-ayəttiki muhim bir bexarət tooruluk «Koxumqə səz»imizgə karang. □ **23:1 «yaylikimdiki koylar» —**
Yəhudiy həlkini kərsitidu, əlwəttə. ■ **23:1** Əz. 34:2 ■ **23:4** Əz. 34:11,12

□ **22:24 «Sən Yəhoakimning ooli Koniya hətta ong kolumdiki məhürlük üzük bolsangmu, Mən seni xu yərdin yulup taxlaymən...» —** bu bexarət (24-30) Yəhoakin (kiska ismi, Koniya) padixah tooruluktur. Yəhoakin miladiyədin ilgiri 597-yili atisi Yəhoakimning ornini besip, üq ayla təhttə olturoan. U rəzil padixah bolup, Babil padixahi Nebokadnəsar təripidin sürgün kilinoan. Bu ixlar «2Pad.» 23:34-24:6də hatiriləngən). Əməliyəttə Yəhoakin (Koniya, yaki Yəkoniyah) wə Yəhudaning barlik padixahliri Pərwərdigarning hokukining wəkili boloaqka, ularni uning «məhürlük üzük»i degili bolatti. Okurmənlər bir padixahning «məhürlük üzük»ining өzigə xunqə muhim wə kədirlik bolidioanlikini təsəwwur kilalaydu; əgər Huda «məhürlük üzük»ni taxliwətkən bolsa, undakta üzüktə intayin yirginqlik bir ix qokum pəyda boloan boluxi kerək idi.

ḥəküm sürüp, zeminda adalət wə ḥəkḳaniylik yürgüzidu. □ ■ 6 Uning künliridə
Yəḥuda ḳutḳuzulidu, Israil aman-tinqlikta turidu; u xu nami bilən atiliduki —
«Pərwərdigar Ḥəkḳaniylikimiz». □ ■ 7 Xunga mana, xu künlər keliduki, — dəydu
Pərwərdigar, — «Israillarni Misir zeminidin ḳutḳuzup qikarоqan Pərwərdigarning
ḥayati bilən!» degən ḳəsəm ḳaytidin ixlitilməydu, ■ 8 bəlki xu künlərdə «Israillarni
ximaldiki zemindin wə Өzi ularni ḥəydigən barlik padixaḥliklardin ḳutḳuzup
qikarоqan Pərwərdigarning ḥayati bilən!» dəp ḳəsəm iqilidu. Andin ular өz yurtida
turidu.

Sahta pəyоqəmbərlər tooqrisida

9 Pəyоqəmbərlər tooqruluḳ: — Mening kənglüm iq-baoqrimda sunuḳtur;
səngəklirimning ḥəmmisi titrəydu; mən məst bolоqan adəm, xarab təripidin
yengilgən adəmgə ohxaymən; bundaḳ boluxum Pərwərdigar wə Uning pak-
muḳəddəs səzliri tüpəylidindur; □ 10 qünki zemin bolsa zinahorlarоqa tolоqan;
ularning yügürüxliri tooqra yolda əməs; ularning ḥoḳuḳi ḥəkḳaniylik yolida əməs.
Xunga *Pərwərdigarning* ləniti tüpəylidin zemin ḳaoqjiraydu; daladiki ot-qəp solixidu;
□ ■ 11 qünki ḥəm pəyоqəmbər ḥəm kaḥin ḥaram boldi; ḥətta Өz өyümdimu ularning
rəzil ḳilmixlirini bayḳidim, — dəydu Pərwərdigar. ■
12 — Xunga ularning yoli өzlirigə ḳarangoqulukta mangidiоqan, teyiloqaḳ yollardək
bolidu; ular bu yollarda putlixip, yiḳilidu; qünki ular jazalinidiоqan yilida Mən
ularning bexiоqa yamanlik qüxürimən, — dəydu Pərwərdigar. □ ■ 13 Mən
awwal Samariyədiki pəyоqəmbərlərdə əhməḳlikni kərgənmən; ular Baalning namida
bexarət berip, həlḳim Israilni azduroqan; 14 biraḳ Yerusalemdiki pəyоqəmbərlərdimu
yirginqlik bir ixni kərdum; ular zinahorluḳ ḳilidu, yaloqanlikta mangidu, rəzillik
ḳiloquqilarning ḳolini küqəytiduki, nətijidə ḥeqḳaysisi rəzillikidin yanmaydu;
ularning ḥəmmisi Manga Sodomdək, *Yerusalemda* turuwatḳanlar Manga Gomor-
radək boldi. □ ■ 15 Xunga samawi ḳoxunlarning Sərdari bolоqan Pərwərdigar

---

□ **23:5** **«Mən Dawut üqün bir «Ḥəkḳaniy Xah»ni өstürüp tikləymən; u padixaḥ bolup danaliḳ bilən ḥəküm sürüp, zeminda adalət wə ḥəkḳaniylik yürgüzidu»** — Yəḥoaḥaz, Yəḥoakim wə Yəḥoakinning өlüxi yaki sürgün boluxi bilən Dawutning jəməti «kesilgən bir dərəh»ning kətikidək bolidu. Lekin Huda Məsiḥ («Ḥəkḳaniy Xah») bilən yənila bu dərəhni ḳaytidin kəklitidu. «Yəx.» 11:1-6ni wə «Zək.» 3:8 wə 6:12ni kərüng. ■ **23:5** Yəx. 4:2; 40:11; Yər. 33:14,15; Dan. 9:24; Luḳa 1:32,33 □ **23:6** **«Uning künliridə Yəḥuda ḳutḳuzulidu, Israil aman-tinqlikta turidu; u xu nami bilən atiliduki — «Pərwərdigar Ḥəkḳaniylikimiz»»** — bu bexarət: (1) Məsiḥning Hudaliḳ təbiitini; (2) kəlgüsidə Yəḥuda (ikki ḳəbilə)ning wə Israil (on ḳəbilə)ning ḳaytidin bir bolidiоqanlikini kərsitidu. «Ḳoxumqə səz»imiznimu kərüng. ■ **23:6** Ḳan. 33:28 ■ **23:7** Yər. 16:14,15 □ **23:9** **«bundaḳ boluxum Pərwərdigar wə Uning pak-muḳəddəs səzliri tüpəylidindur»** — kөz aldidiki (təwəndə, 10-40-ayətlərdə eytiloqan) gunaḥlar, sahtiliḳ wə xundaḳla həlḳning (uning Pərwərdigarning ḥəḳiḳiy səzlirini ularоqa yətküzüxi tüpəylidin) өzini rət ḳiloqanliḳi Yərəmiyaning kənglini parakəndə wə sunuḳ ḳiloqan. □ **23:10** **«zemin bolsa zinahorlarоqa tolоqan»** — bu «zinahorlar»ning kim ikənliki təwəndiki 11-ayəttə ayan ḳilinidu — yəni өz ḥoḳuḳini ḥaram yolda ixlitidiоqan kaḥinlar wə sahta pəyоqəmbərlər. Ularning «zinahorluḳi» bəlkim ḥəm jismaniy jəḥəttiki zinahorluḳ wə Hudaoqa wapasizliḳ ḳilip butlarоqa qoḳunuxnimu kərsitidu. Pələstindiki butpərəslik ḥərdaim buthanidiki «paḥixə ayallar» bilən baoqliḳ idi. ■ **23:10** Yər. 5:7, 8; 9:2 ■ **23:11** Yər. 6:13; 8:10; 14:18 □ **23:12** **«ular jazalinidiоqan yili»** — ibraniy tilida «ularni yoḳlixim kerək boloqan yili» dəp ipadilinidu. ■ **23:12** Zəb. 35:6; 73:18; Yər. 13:16 □ **23:14** **«Yerusalemdiki pəyоqəmbərlərdimu yirginqlik bir ixni kərdum; ular zinahorluḳ ḳilidu, yaloqanlikta mangidu, rəzillik ḳiloquqilarning ḳolini küqəytiduki, nətijidə ḥeqḳaysisi rəzillikidin yanmaydu...»** — Samariyədiki pəyоqəmbərlərning sahta bexarət («Baalning namida») bərgənliki ḥeqḳandaḳ əjəblinərlik ix əməs; Samariyə (Israil, yəni «ximaliy padixaḥlik») butpərəs padixaḥlar astida baldurla Hudaning yolidin qikḳanidi. Biraḳ Yerusalem (Yəḥuda)da Huda əwətkən ḥəḳiḳiy pəyоqəmbərlər kөp boloqaqḳa, ḥəḳiḳətni ularоqa nisbətən helila obdan bilixi kerək idi. **«ularning ḥəmmisi Manga Sodomdək, Yerusalemda turuwatḳanlar Manga Gomorradək boldi»** — oḳurmənlərgə məlumki, Sodom wə Gomorra ikki intayin rəzil xəḥərlər bolup, Huda ular üstigə ot yaoqdurup wəyran ḳiliwətkənidi («Yar.» 19-babni kərüng). ■ **23:14** Yəx. 1:9

pəyoɣəmbərlər tooɣruluk mundak dəydu: — Mana, Mən ularni əmən bilən ozukландurimən, ularoɣa ət süyini iqküzimən; qünki Yerusalemdiki pəyoɣəmbərlər ḥaramlikning mənbəsi bolup, ḥaramlik ulardin pütkül zeminoɣa tarkilip kətti.■
16 Samawi koxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar mundak dəydu: — Silərgə bexarət beriwatkan pəyoɣəmbərlərning səzlirigə kulak salmanglar; ular silərni bimənilikkə yetəkləydu; ularning səzliri Pərwərdigarning aoɣzidin qikkan əməs, bəlki əz kənglidə təsəwwur kiloɣan bir kərünüxni səzləwatidu. 17 Ular Pərwərdigarning səzini kəzigə ilmaydioɣanlaroɣa: «Silər aman-tinqlikta turisilər» dəydu wə əz kənglining jaḥillikida mangidioɣanlarning ḥərbirigə: «Ḥeqkandak yamanlik bexinglaroɣa qüxməydu» — dəydu. □ ■ 18 Birak ulardin kaysi birsi Pərwərdigarning kengixidə Uning səz-kalamini baykap qüxinix wə anglax üqün turoɣan? Ulardin kim Uning səzini kulak selip angliɣan? 19 Mana, Pərwərdigardin qikkan bir boran-qapkun! Uningdin kəḥr qikti; bərḥək, dəḥxətlik bir kara kuyun qikip kəldi; u pirkirap rəzillərning bexioɣa qüxidu. ■ 20 Uning kənglidiki niyətlirini ada kilip toluk əməl kiloɣuqə, Pərwərdigarning oɣəzipi yanmaydu; ahirki künlərdə silər buni obdan qüxinip yetisilər. 21 Mən bu pəyoɣəmbərlərni əwətmigənmən, lekin ular həwərni jar kilixka katrioɣan; Mən ularoɣa səz kilmidim, lekin ular bexarət bərgən. ■ 22 Ḥalbuki, ular Mening kengiximdə turoɣan bolsa, Mening həlkimgə səzlirimni anglatkuzoɣan bolsa, əmdi həlkimni rəzil yolidin wə kilmixlirining rəzillikidin yanduroɣan bolatti.

23 Mən pəkət bir yərdila turidioɣan Hudamu? — dəydu Pərwərdigar, — Mən yirak-yiraklardiki ḥərjayda turidioɣan Huda əməsmu? □ 24 Birsi yoxurun jaylarda məküwalsa Mən uni kərəlməmdimən? — dəydu Pərwərdigar; — asman-zemin Mən bilən toldurulоɣan əməsmu? — dəydu Pərwərdigar. ■ 25 Mən Mening namimda yaloɣan bexarətlər beridioɣan pəyoɣəmbərlərning: «Bir qüx kərdüm! Bir qüx kərdüm!» degənlirini anglidim; 26 bundak pəyoɣəmbərlər yaloɣan bexarətlərni beridu, ular əzining kənglidiki ezitku təsəwwurliridin pəyoɣəmbərlər boluxiwaloɣan. Əmdi ular bundak ixlarni kaqanoɣiqə kəngligə pükidu? 27 Ular ḥərbiri kaqanoɣiqə əz yekinioɣa eytkan qüxliri arkilik (huddi ata-bowilirining Baaloɣa qokunup namimni untuoɣinioɣa ohxax) həlkimgə namimni untulduruxni pəmləydu?■
28 Qüxni kərgən pəyoɣəmbər, qüxni eytip bərsun; Mening səzümni angliɣan kixi bu səzümni əstayidillik bilən səzlisun; pahalning buoɣday bilən selixturoɣuqilik nemisi bardu? — dəydu Pərwərdigar. 29 — Mening səzüm huddi kəydürgüqi bir ot wə taxni qakidioɣan bazoɣan əməsmu? — dəydu Pərwərdigar.
30 Xunga mana, Mən pəyoɣəmbərlərgə karxidurmən, — dəydu Pərwərdigar, — ularning ḥərbiri əz yekinidin «Mening səzlirim»ni ooɣrilap doramqilik kilidu. ■
31 Mana, Mən pəyoɣəmbərlərgə karxidurmən, — dəydu Pərwərdigar, — ular əz tillirini qaynap: «*Pərwərdigar* dəydu…» dəp bexarət beridu. 32 Mana, yaloɣan qüxlərni bexarət kilip bularni yətküzüp, yaloɣanqiliki wə baxbaxtakliki bilən Mening həlkimni azduroɣanlaroɣa karxidurmən, — dəydu Pərwərdigar; — Mən ularni əwətmigənmən, ularni buyruoɣan əməsmən; ular bu həlkkə ḥeqkandak payda yətküzməydu, — dəydu Pərwərdigar.■
33 Əmdi yaki bu həlk, yaki pəyoɣəmbər, yaki kaḥin səndin: «Pərwərdigarning sanga

---

■ **23:15** Yər. 8:14; 9:15 □ **23:17** **«Ular Pərwərdigarning səzini kəzigə ilmaydioɣanlaroɣa: «Silər aman-tinqlikta turisilər» dəydu wə…»** — baxka birhil tərjimisi: «Ular meni kəmsitidioɣanlaroɣa: «Pərwərdigar mundak dəydu: Silər aman-tinqlikta turisilər» dəweridu wə…». ■ **23:17** Yər. 6:14; 8:11; Əz. 13:10; Zək. 10:2 ■ **23:19** Yər. 30:23, 24 ■ **23:21** Yər. 14:14 □ **23:23** **«Mən pəkət bir yərdila turidioɣan Hudamu?»** — ibraniy tilida «Mən pəkət yekinda turidioɣan Hudamu?». ■ **23:24** Zəb. 139:7-12; Am. 9:2, 3 ■ **23:27** Ḥak. 3:7; 8:33,34 ■ **23:30** Kan. 18:20; Yər. 14:14,15 ■ **23:32** Zəf. 3:4

yükligən səzi nemə?» dəp sorisa, sən ularƣa: «Ƙaysi yük?! Mən silərni Өzümdin yiraƙ taxlaymən, — dəydu Pərwərdigar. □ 34 «Pərwərdigarning yükligən səzi» dəydiƣan hərƙaysi pəyƣəmbər, kahin yaki həlƙ bolsa, Mən bu kixini өyidikilər bilən təng jazalaymən. 35 Əmdi silərning hərbiringlar өz yeƙinidin wə hərbiringlar өz ƙerindixidin muxundaƙ: «Pərwərdigar nemə jawab bərdi?» wə «Pərwərdigar nemə dedi?» dəp sorixinglar kerək. 36 Silər «Pərwərdigarning yükligən səzi» degənni ƙaytidin aƣzinglarƣa almaysilər; qünki hərbiringlarning өz səzi өzigə yük bolidu; qünki silər Hudayimiz, samawi ƙoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigar, tirik Hudaning səzlirini burmiliƣansilər. □ 37 Hərbiringlar pəyƣəmbərdin muxundaƙ: «Pərwərdigar sanga nemə dəp jawab bərdi?» wə «Pərwərdigar nemə dedi?» dəp sorixing kerək. 38 Lekin silər: «Pərwərdigarning yükligən səzi» dəwərgininglar tüpəylidin, mana Pərwərdigar mundaƙ dəydu: — Qünki silər: «Pərwərdigarning yükligən səzi» dəwerisilər wə Mən silərgə: ««Pərwərdigarning yükligən səzi» demənglər» dəp həwər əwətkənmən, 39 xunga mana, Mən silərni pütünləy untuymən, Mən silərni silərgə wə ata-bowiliringlarƣa təƙdim ƙiliƣan xəhər bilən təng yüzümdin yiraƙ taxlaymən; □ 40 Mən üstünglarƣa mənggü rəswaqiliƙ wə hərgiz untulmaydiƣan mənggülük xərməndilikni qüxürimən! ■

24

Yahxi ənjürlər, yaman ənjürlər

1 Babil padixahi Nebokadnəsar Yerusalemdin Yəhoakimning ooƣli, Yəhuda padixahi Yəkoniyah, Yəhuda əmir-xahzadiliri, hünərwənlər wə təmürqilərni əsirgə elip Babiloƣa sürgün ƙiliƣandin keyin, Pərwərdigar manga Өz ibadəthanisi aldidiki ikki sewət ənjürni «mana kər» dəp kərsətkən. ■ 2 Bir sewəttə dəsləpki pixƙan ənjürdək intayin yahxi ənjürlər bar idi; ikkinqi sewəttə yegili bolmaydiƣan, intayin naqar ənjürlər bar idi. 3 Andin Pərwərdigar manga: «Nemə kərdüng, Yərəmiya?» — dəp soridi. Mən: «Ənjürlərni kərdüm; yahxiliri bolsa intayin yahxikən; naqarliri yegili bolmaydiƣan, intayin naqar ikən» — dedim. 4 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaƙ deyildi: —

5 Israilning Hudasi bolƣan Pərwərdigar mundaƙ dəydu: — Mən Yəhudadin sürgün bolƣanlarni, yəni Mening bu yərdin kaldiylərning zeminiƣa əwətkənlirimni bu yahxi ənjürlərdək yahxi dəp ƙaraymən; 6 Mən ularƣa yahxi bolsun dəp kөzümni ularƣa tikimən wə ularni bu zeminƣa ƙayturimən; Mən ularni ƣulitip taxlaymən, bəlki ularni ƙurimən; ularni yulup taxlaymən, bəlki tikip өstürimən. 7 Mən ularƣa Mening Pərwərdigar ikənlikimni bilidiƣan, Meni tonuydiƣan bir ƙəlbni təƙdim ƙilimən; xuning bilən ular Mening həlƙim bolidu, Mən ularning Hudasi bolimən; qünki ular pütün ƙəlbi bilən yenimƣa ƙaytidu. ■ 8 Lekin naqar

□ **23:33** **«Pərwərdigarning sanga yükligən səzi nemə?… Ƙaysi yük?!…»** — oƙurmənlərgə ayan boliduki, ibraniy tilida «yük» wə «eƣir bexarət» degənlər ohxax bir səz bilənla ipadilinidu. Pərwərdigarning jawabi «Silər өzünglar Manga yük!» degən mənidə. Həlƙning Yərəmiyadin «Pərwərdigarning (sanga) yükligən səzi» tooƣruluƙ sorixi həjwiy, kinayilik gəp idi — bu səzning tegidə: «Yərəmiya hərdaim bizgə eƣir səzlər, xum həwərni yətküzidu» degən mənə bar idi. Ularning ƙulaƙliri Pərwərdigarning səzigə həq eqilmiƣanidi. □ **23:36** **«hərbiringlarning өz səzi өzigə yük bolidu»** — Yərəmiyaning bu degini bizningqə mundaƙ: «Silərning yalƣan səzliringlar, jümlidin sahta pəyƣəmbərlərning səzliri silərgə jaza epkelidu; pəyƣəmbərlərning yalƣan səzlirini silər yahxi dəp ƙobul ƙilip, xundaƙla bir-biringlarƣa ƙaytilap eytisilər; bu yalƣan bexarətlər Hudaning həƙiƙiy «yükligən səzi» əməs, bəlki bexinglarƣa Hudaning eƣir jazasi bolƣan «yük» qüxüridiƣan səzdur. □ **23:39** **«Mən silərni pütünləy untuymən»** — yaki «silərni yiraƙƙa elip ketimən…» ■ **23:40** Yər. 20:11 ■ **24:1** 2Pad. 24:15; 2Tar. 36:10 ■ **24:7** Ƙan. 30:6; Yər. 30:22; 31:33; 32:38,39; Əz. 11:19; 36:26,27

ənjürlər, yəni yegili bolmaydioɣan, intayin naqar ənjürlər ķandaķ boloɣan bolsa, — dəydu Pərwərdigar, — Bərhəķ, Mən Yəhuda padixaḥi Zədəkiyani, əmir-xaḥzadilirini wə Yerusalemdikilərning ķaloɣan ķismini, bu zeminda ķaloɣanlarni wə Misirda turuwatķanlarni xuningoɣa ohxax ķilimən; ■ 9 Mən ularni yər yüzidiki barliķ padixaḥliķlaroɣa wəḥimə saloɣuqi bir obyekt boluxķa, külpətkə qüxüxkə tapxurimən; mən ularni ḥəydiwətkən barliķ jaylarda ularni rəswaqiliķning obyekti, səz-qəqək, tapa-tənining obyekti wə lənət səzliri boluxķa tapxurimən. □ ■ 10 Mən ularoɣa ḥəm ata-bowilirioɣa təķdim ķiloɣan zemindin yoķitiloɣuqə ular arisioɣa ķiliq, ķəḥətqilik wə wabani əwətimən.

25

Səz-kalamni anglimaslik tüpəylidin yətmix yillik ķulluķta bolux

1 Yosiyaning ooɣli, Yəhuda padixaḥi Yəhoakimning tətinqi yilida (yəni Babil padixaḥi Neboķadnəsarning birinqi yilida) Yəhudaning barliķ həlķi tooɣruluķ Yərəmiyaoɣa kəlgən səz, —
2 Bu səzni Yərəmiya pəyoɣəmbər Yəhudaning barliķ həlķi wə Yerusalemda barliķ turuwatķanlaroɣa eytip mundaķ dedi: —
3 Amonning ooɣli, Yəhuda padixaḥi Yosiyaning on üqinqi yilidin baxlap bügünki küngiqə, bu yigirmə üq yil Pərwərdigarning səzi manga kelip turoɣan wə mən tang səḥərdə ornumdin turup uni silərgə səzləp kəldim, lekin silər ḥeq ķulaķ salmidinglar; 4 wə Pərwərdigar silərgə barliķ hizmətkarliri boloɣan pəyoɣəmbərlərni əwətip kəlgən; U tang səḥərdə ornidin turup ularni əwətip kəlgən; lekin silər ķulaķ salmay ḥeq anglimidinglar. ■ 5 Ular: «Silər ḥərbiringlar yaman yolunglardin wə ķilmixliringlarning rəzillikidin towa ķilip yansanglar, Mən Pərwərdigar silərgə wə ata-bowiliringlaroɣa ķədimdin tartip mənggügiqə təķdim ķiloɣan zeminda turuwerisilər. ■ 6 Baxķa ilaḥlaroɣa əgixip ularning ķulluķida bolup qoķunmanglar; Meni ķolliringlar yasioɣanlar bilən oɣəzəpləndürmənglar; Mən silərgə ḥeq yamanlik kəltürməymən» — dəp jakarlioɣan. □ 7 Lekin silər Manga ķulaķ salmidinglar, Meni ķolliringlar yasioɣanlar bilən oɣəzəpləndürüp əzünglaroɣa ziyan kəltürdünglar, — dəydu Pərwərdigar.
8 Xunga samawi ķoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar mundaķ dəydu: — «Silər Mening səzlirimgə ķulaķ salmioɣan boloɣaqķa, 9 mana, Mən ximaldiki ḥəmmə jəmətlərni wə Mening ķulumni, yəni Babil padixaḥi Neboķadnəsarni qaķirtimən, ularni bu zeminoɣa, uningda barliķ turuwatķanlaroɣa ḥəmdə ətraptiki ḥəmmə əllərgə ķarxilixixķa elip kelimən; Mən *muxu zemindikilər wə ətraptiki əllərni* pütünləy wəyran ķilip, ularni tolimu wəḥimilik ķilimən ḥəm ux-ux obyekti, daimliķ bir harabilik ķilimən; ■ 10 Mən ulardin tamaxining sadasini, xad-huramliķ sadasini, toyi boluwatķan yigit-ķizining awazini, tügmən texining sadasini wə qiraoɣ nurini məḥrum ķilimən; ■ 11 bu pütkül zemin wəyranə wə dəḥxət saloɣuqi obyekt bolidu, wə bu əllər Babil padixaḥining yətmix yil ķulluķida bolidu.□

■ **24:8** Yər. 29:17 □ **24:9 «Mən ularni yər yüzidiki barliķ padixaḥliķlaroɣa wəḥimə saloɣuqi bir obyekt boluxķa, külpətkə qüxüxkə tapxurimən…»** — baxķa birhil tərjimisi: «Mən ularni ḥəryaķ-ḥəryaķlaroɣa yər yüzidiki barliķ padixaḥliķlaroɣa ḥəydilixkə, balayi'apət qüxüxkə tapxurimən….» ■ **24:9** Ķan. 28:25,37; 1Pad. 9:7; 2Tar. 7:20; Yər. 15:4; 29:18; 34:17; 42:18 ■ **25:4** Yər. 7:13,25; 11:7,8,10; 13:10,11; 16:12; 17:23; 18:12; 19:15; 22:21 ■ **25:5** 2Pad. 17:13; Yər. 18:11; 35:15; Yun. 3:8 □ **25:6 «ķolliringlar yasioɣanlar…»** — muxu səzlər yaki yasioɣan butlarni yaki yaman ķilmixlirini kərsitidu. ■ **25:9** Yər. 19:8 ■ **25:10** Yəx. 24:7; Yər. 7:34; 16:9; Əz. 26:13 □ **25:11 «bu əllər…»** — Yəhuda wə uning ətrapidiki barliķ əllərni kərsitidu (9-ayətni kərüng). «Babil padixaḥining yətmix yil ķulluķida bolux» tooɣruluķ «ķoxumqə səz»imizni kərüng.

12 Wə xundaq boliduki, yətmix yil toxqanda, mən Babil padixahining wə uning
elining bexioɣa, xundaqla Kaldiylərning zemini üstigə əz qəbiһlikini qüxürüp, uni
mənggügə harabilik qilimən. ■ 13 Xuning bilən Mən xu zemin üstigə Mən uni
əyibligən barliq səzlirimni, jümlidin bu kitabta yeziloɣanlarni, yəni Yərəmiyaning
barliq əllərni əyibligən bexarətlirini qüxürimən. 14 Qünki kəp əllər һəm uluoɣ
padixaһlar *bu padixaһ һəm qowmlirinimu* qul qilidu; Mən ularning qiloɣan ixliri
wə qolliri yasioɣanliri boyiqə ularni jazalaymən. □ ■

Һəm Yəһuda һəm əllərning Hudaning oɣəzipigə uqrixi tooɣruluq bir alamət kərünüx

15 Qünki Israilning Hudasi Pərwərdigar manga *alamət kərünüxtə* mundaq dedi: —
Mening qolumdiki oɣəzipimgə toloɣan qədəһni elip, Mən seni əwətkən barliq əllərgə
iqküzgin; □ ■ 16 ular iqidu, uyan-buyan iroɣanglaydu wə Mən ular arisioɣa əwətkən
qiliq tüpəylidin sarang bolidu.
17 Xunga mən bu qədəһni Pərwərdigarning qolidin aldim wə Pərwərdigar meni
əwətkən barliq əllərgə iqküzdüm, 18 — yəni Yerusalemoɣa, Yəһudaning xəһərlirigə,
uning padixaһlirioɣa wə əmir-xaһzadilirigə, yəni ularni bügünki kündikidək bir
harabə, wəһimə, ux-ux obyekti boluxqa һəm lənət səzliri boluxqa qədəһni
iqküzdüm; □ 19 Misir padixaһi Pirəwngə, hizmətkarlirioɣa, əmir-xaһzadilirioɣa һəm
həlqigə iqküzdüm; ■ 20 barliq xaloɣut əllər, uz zeminidiki barliq padixaһlar, Filis-
tiylərning zeminidiki barliq padixaһlar, Axkelondikilər, Gazadikilər, Əkrondikilərgə
wə Axdodning qalduqlirioɣa iqküzdüm; □ ■ 21 Edomdikilər, Moabdikilər wə Am-
moniylar, ■ 22 Turning barliq padixaһliri һəm Zidonning barliq padixaһliri, dengiz
boyidiki barliq padixaһlar, □ ■ 23 Dedandikilər, Temadikilər, Buzdikilər wə qekə
qaqlirini qüxürüwətkən əllər, ■ 24 Ərəbiyədiki barliq padixaһlar wə qəl-bayawanda
turuwatqan xaloɣut əllərning barliq padixaһliri, ■ 25 Zimridiki barliq padixaһlar,
Elamdiki barliq padixaһlar, Medialiqlarning barliq padixaһliri, ■ 26 ximaldiki barliq
padixaһlaroɣa, yiraqtiki bolsun, yeqindiki bolsun, bir-birləp iqküzdum; jaһandiki
barliq padixaһliqlaroɣa iqküzdüm; ularning arqidin Xexaqning padixaһimu *qədəһni*
iqidu. □ 27 Andin sən ularoɣa: «Israilning Hudasi, samawi qoxunlarning Sərdari
boloɣan Pərwərdigar mundaq dəydu: — Iqinglar, məst bolunglar, qusunglar, Mən
aranglaroɣa əwətkən qiliq tüpəylidin yiqilip qaytidin dəs turmanglar» — degin.
28 Wə xundaq boliduki, ular qolungdin elip iqixni rət qilsa, sən ularoɣa: «Samawi
qoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar mundaq dəydu: — Silər qoqum iqisilər!»
— degin. 29 Qünki mana, Mən Əz namim bilən ataloɣan xəһər üstigə apət qüxürgili

---

■ **25:12** 2Tar. 36:22; Əzra 1:1; Yər. 29:10; Dan. 9:2 □ **25:14 «bu padixaһ һəm qowmlirinimu» —** ibraniy tilida «ularnimu» deyilidu. Bizningqə bu «Babil padixaһi һəm qowmliri»ni kərsitidu. ■ **25:14** Yər. 27:7 □ **25:15 «Mening qolumdiki oɣəzipimgə toloɣan qədəһni elip, Mən seni əwətkən barliq əllərgə iqküzgin» —** bu səzlərni Huda Yərəmiyaoɣa alamət kərünüxtə eytqan, dəp qaraymiz. ■ **25:15** Yər. 13:12 □ **25:18 «bügünki kündikidək» —** bu ibarə bəlkim bexarət əməlgə axuruloɣandin keyin qoxuloɣan; bolmisa, baxqa bir mənə: «bügünki künidimu bu ixlar boloɣili turdi» boluxi mumkin. ■ **25:19** Yər. 46 □ **25:20 «barliq xaloɣut əllər» —** bəlkim Misirda turoɣan, Misirliqlar bilən «arilixip kətkən» baxqa millətlərni kərsitidu. ■ **25:20** Yər. 47:4-7 ■ **25:21** Yər. 48; 49:1-22 □ **25:22 «dengiz boyidiki barliq padixaһlar» —** bəlkim Tur wə Zidon bilən munasiwətlik boloɣan, ularoɣa beqinoɣan «ottura dengiz» boyidiki padixaһlarni kərsitidu. ■ **25:22** Yər. 47:4 ■ **25:23** Yər. 9:25; 49:8 ■ **25:24** Yər. 49:31 ■ **25:25** Yər. 49:34 □ **25:26 «Xexaqning padixaһi» —** Babilning padixaһini kərsitidu. Ibraniy tili elipbəsidə «Babil» (Babilon) degən səz, «Xexaq» degən səzning «tətür»isi; yəni, ibraniy tilida 2-һərp «b»ni һərplərni ahiridin sanioɣanda, 2-һərp («x») bilən almaxturoɣili bolidu. Barliq baxqa һərplərni «tətür»isi bilən ohxax yolda almaxturoɣili bolidu. Nemixqa Babil (Babilon)ni kərsitix üqün muxu «xifirliq» yol ixlitilidu? Xübһisizki, xu künlərdə xu dəwrdiki əng küqlük məmlikətning «zawaloɣa yüzlinixi»ni kərsitix üqün bəzidə muxundaq «daritma gəp»ni ixlitix qolaylik idi.

turoɣan yərdə, silər jazalanmay ḳalamsilər? Silər jazalanmay ḳalmaysilər; qünki Mən yər yüzidə barlik turuwatḳanlarning üstigə ḳiliqni qüxüxkə qaḳirimən, — dəydu samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar.■
30 Əmdi sən *Yərəmiya*, ularoɣa muxu bexarətning səzlirining ḫəmmisini jakarlioɣin: —
Pərwərdigar yuḳiridin xirdək ḫərkirəydu,
Əz muḳəddəs turaloɣusidin U awazini ḳoyuwetidu;
U Əzi turuwatḳan jayi üstigə ḫərkirəydu;
U üzüm qəyligüqilər towlioɣandək yər yüzidə barlik turuwatḳanlarni əyibləp towlaydu.■
31 Sadasi yər yüzining qətlirigiqə yetidu;
Qünki Pərwərdigarning barlik əllər bilən dəwasi bar;
U ət igilirining ḫəmmisi üstigə ḫəküm qiḳiridu;
Rəzillərni bolsa, ularni ḳiliqḳa tapxuridu;
— Pərwərdigar xundak dəydu.
32 Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar mundak dəydu: —
Mana, balayi'apət əldin əlgə ḫəmmisi üstigə qiḳip tarḳilidu;
Yər yüzining qət-qətliridin dəḫxətlik buran-qapḳun qiḳidu.
33 Pərwərdigar əltürgənlər yərning bir qetidin yənə bir qetigiqə yatidu; ularoɣa matəm tutulmaydu, ular bir yərgə yioɣilmaydu, ḫeq kəmülməydu; ular yər yüzidə tezəktək yatidu.□ ■
34 I bakḳuqilar, zarlanglar, nalə kətürünglar!
Topa-qang iqidə eoɣininglar, i pada yetəkqiliri!
Qünki ḳiroɣin ḳilinix künliringlar yetip kəldi,
Mən silərni tarḳitiwetimən;
Silər ərülgən esil qinidək parqə-parqə qeḳilisilər.□ ■
35 Pada bakḳuqilirining baxpanaḫi,
Pada yetəkqilirining ḳaqar yoli yoḳap ketidu.
36 Bakḳuqilarning azablik pəryadi,
Pada yetəkqilirining zarlaxliri anglinidu;
Qünki Pərwərdigar ularning yaylaḳlirini wəyran ḳilay dəwatidu;
37 Pərwərdigarning dəḫxətlik oɣəzipi tüpəylidin,
Tinqlik ḳotanliri harabə bolidu.
38 Pərwərdigar Əz uwisini taxlap qiḳḳan xirdəktur;
Əzgüqining wəḫxiyliki tüpəylidin,
Wə *Pərwərdigarning* dəḫxətlik oɣəzipi tüpəylidin,
Ularning zemini wəyranə bolmay ḳalmaydu. □

26

Yərəmiya «sahta pəyoɣəmbər» dəp xikayət ḳilinidu

1 Yəḫuda padixaḫi Yosiyaning ooɣli Yəḫoakim təhtkə olturoɣan məzgilning bexida xu səz Pərwərdigardin kelip mundak deyildi: —

■ **25:29** 1Pet. 4:17 ■ **25:30** Yo. 3:16; Am. 1:2 □ **25:33** **«Pərwərdigar əltürgənlər yərning bir qetidin yənə bir qetigiqə yatidu...»** — demisəkmu, bu bexarət Babil imperiyəsining Pars imperiyəsi təripidin bitqit ḳilinixidin ahirḳi zamanoɣa atlap, xu künlərdiki wəḳələrni kərsitidu. ■ **25:33** Yər. 16:4 □ **25:34** **«I bakḳuqilar,... i pada yetəkqiliri!...»** — demisəkmu, «bakḳuqilar» wə «pada yetəkqiliri» muxu ayəttə əllərning ḫərhil yetəkqilirini kərsitidu. ■ **25:34** Yəx. 65:12; Yər. 4:8; 6:26; 9:16; 12:3; 13:14,24; 18:17 □ **25:38** **«əzgüqining wəḫxiyliki»** — yaki «əzgüqining ḳiliqi».

2 Pərwərdigar mundaq dəydu: — Sən Pərwərdigarning өyining ḥoylisida
turup ibadət qilix üqün Pərwərdigarning өyigə kirgən Yəhudaning barliq
xəḥərliridikilərgə Mən sanga buyruoqan ḥərbir səzlərni jakarlioqin; əynən eytqin!
□ 3 Ular bəlkim anglap qoyar, ḥərbiri өz rəzil yolidin yanar; xundaq qilsa, Mən
qilmixlirining rəzilliki tüpəylidin bexioqa külpət qüxürməkqi boloqan niyitimdin
yaniмən. ■ 4 Sən ularoqa mundaq degin: — «Pərwərdigar mundaq dəydu:
— Manga qulaq salmay, Mən silərning aldinglaroqa qoyoqan Təwrat-qanunumda
mangmisanglar, 5 Mən tang səḥərdə ornumdin turup əwətkən hizmətkarlirim
boloqan pəyoqəmbərlərning səzlirini anglimisanglar (silər ularoqa ḥeq qulaq salmay
kəlgənsilər!), ■ 6 undaqta, Mən Xiloḥni qandaq qiloqan bolsam, əmdi bu өynimu xun-
ingoqa ohxax qilimən, bu xəḥərni yər yüzidiki barliq əllərgə lənət səzi qilimən».□ ■
7 Xuning bilən kaḥinlar, pəyoqəmbərlər wə barliq həlq Yərəmiyaning bu səzlirini
Pərwərdigarning өyidə jakarlioqanliqini anglidi.
8 Xundaq boldiki, Yərəmiya barliq həlqqə Pərwərdigar uningoqa tapilioqan bu
səzlərning ḥəmmisini eytip bərgəndin keyin, kaḥinlar wə pəyoqəmbərlər wə barliq
həlq uni tutuwelip: «Sən qoqum өlüxüng kerək! 9 Sən nemixqa Pərwərdigarning
namida bexarət berip: «Bu өy Xiloḥdək bolidu, bu xəḥər harabə, adəmzatsiz bolidu!»
— deding?» — dedi.
Xuning bilən Pərwərdigarning өyidiki barliq həlq Yərəmiyaoqa doq qilip uni
oriwelixti. 10 Yəhuda əmirliri bu ixlarni anglidi; ular padixaḥliq ordisidin qiqip
Pərwərdigarning өyigə kirdi, Pərwərdigarning өyidiki «Yengi dərwaza»da sotqa
olturdi. 11 Kaḥinlar wə pəyoqəmbərlər əmirlərgə wə həlqqə səzləp: «Bu adəm
өlümgə layiq, qünki silər өz qulaqliringlar bilən anglioqandək u muxu xəḥərni
əyibləp bexarət bərdi» — dedi.
12 Andin Yərəmiya barliq əmirlərgə wə barliq həlqqə səzləp mundaq dedi: —
«Pərwərdigar meni bu өyni əyibləp, bu xəḥərni əyibləp, silər anglioqan bu barliq
səzlər bilən bexarət berixkə əwətkən. 13 Ḥazir yolliringlarni wə qilmixinglarni
tüzitinglar, Pərwərdigar Hudayinglarning awazini anglanglar! Xundaq boloqanda,
Pərwərdigar silərgə jakarlioqan külpəttin yanidu. ■ 14 Lekin mən bolsam, mana,
qolliringlardimən; manga kөzünglərgə nemə yahxi wə durus kөrülsə xundaq
qilinglar; 15 pəqət xuni bilip qoyunglarki, meni өltürüwətsənglər gunaḥsiz qanning
jazasini өz bexinglaroqa, bu xəḥərgə wə uningda turuwatqanlarning bexioqa
qüxürisilər; qünki deginim ḥəq, Pərwərdigar ḥəqiqətən bu səzlərning ḥəmmisini
qulaqliringlaroqa deyixkə meni əwətkən».
16 Əmirlər wə barliq həlq kaḥinlaroqa wə pəyoqəmbərlərgə: «Bu adəm өlümgə layiq
əməs; qünki u Pərwərdigar Hudayimizning namida bizgə səzlidi» — dedi. 17 Andin
zemindiki bəzi aqsaqallar ornidin turup həlq kengixigə mundaq dedi: —
18 «Morəxətlik Mikaḥ Yəhuda padixaḥi Ḥəzəkiyaning künliridə barliq Yəhuda
həlqigə bexarət berip: —
«Samawi qoxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar mundaq dəydu: —
Zion teoqi etizdək aoqdurulidu,

□ **26:2 «Sən Pərwərdigarning өyining ḥoylisida turup … Yəhudaning barliq xəḥərliridikilərgə Mən sanga buyruoqan ḥərbir səzlərni jakarlioqin; əynən eytqin! »** — 26-babtiki hatirilər wə bexarət bəlkim 7-babtimu hatiriləngən, ibadəthana iqidə boloqan wəqəning təkrarlinixi boluxi mumkin. 3-6-ayətlər Yərəmiyaning xu qaoqda ibadəthanida bərgən bexaritining yəküni. Muxu yərdiki təkrarlinixning məqsiti bolsa, həlqning bexarətkə boloqan inkasini təkitləx üqündur. ■ **26:3** Yər. 18:8 ■ **26:5** Yər. 7:13,25; 11:7; 25:3 □ **26:6 «Mən Xiloḥni qandaq qiloqan bolsam, əmdi bu өynimu xuningoqa ohxax qilimən»** — Pərwərdigarning ibadət qediri əsli «Xiloḥ» degən xəḥərdə tikilgən. Israilning Hudaoqa boloqan wapasizliqi tüpəylidin u wəyran qilinip, Hudaning «əḥdə sanduqi» düxmən təripidin u yərdin bulap ketilixi bilən Xiloḥ «Hudaning xan-xəripi uningdin yoqap kətkən jay» dəp ataloqan («1Sam.» 4-babni kөrüng). ■ **26:6** 1Sam. 4:12; Zəb. 78:60; Yər. 7:12,14 ■ **26:13** Yər. 7:3

Yerusalem dəng-təpilər bolup ⱪalidu,
«Өy jaylaxⱪan taoɳ» bolsa,
Ormanliⱪning otturisidiki yuⱪiri jaylarla bolidu, halas» — degənidi.□ ■
19 Yəhuda padixaⱨi Ⱨəzəkiya wə barliⱪ Yəhuda həlⱪi Mikaⱨni ölümgə məⱨkum ⱪiloɳanmu? Ⱨəzəkiya Pərwərdigardin ⱪorⱪup, Pərwərdigardin ötüngən əməsmu? Wə Pərwərdigar ularoɳa ⱪilmaⱪqi bolup jakarlioɳan külpəttin yanoɳan əməsmu? Biz *bu yoldin yanmisaⱪ* өz jenimiz üstigə zor bir külpətni qüxürgən bolmamdimiz?».
20 (Pərwərdigarning namida Yərəmiyaning barliⱪ degənliridək bu xəⱨərni wə bu zeminni əyibləp bexarət bərgən, Kiriat-Yearimliⱪ Xəmayaning ooɳli Uriya isimlik yənə bir adəm bar idi. 21 Padixaⱨ Yəhoakim wə barliⱪ palwanliri, barliⱪ əmirliri uning səzlirini angliɳanda, padixaⱨ uni öltürüxkə intilgən; lekin Uriya buni angliɳanda ⱪorⱪup, Misiroɳa ⱪaqti. 22 Lekin Yəhoakim qaparmənlərni, yəni Akborning ooɳli Əlnatan wə baxⱪilarni Misiroɳa əwətkən; 23 ular Uriyani Misirdin elip qiⱪip padixaⱨ Yəhoakimning aldioɳa aparoɳan; u uni ⱪiliqlap, jəsitini puⱪralarning gərlükigə taxliwətkən.) □ 24 — Ⱨalbuki, xu qaoɳda Xafanning ooɳli Aⱨikam ularning Yərəmiyani ölümgə məⱨkum ⱪilip həlⱪning ⱪolioɳa tapxurmasliⱪi üqün, uni ⱪollidi.

27

Yərəmiya həlⱪni Babiloɳa təslim boluxⱪa dəwət ⱪilidu

1 Yəhuda padixaⱨi Yosiyaning ooɳli Zədəkiyaning təhtkə olturoɳan dəsləpki məzgilidə, xu səz Yərəmiyaoɳa Pərwərdigardin kelip mundaⱪ deyildi: —□
2 Pərwərdigar manga mundaⱪ dedi: — Asarətlər wə boyunturuⱪlarni yasap өz boynungoɳa sal; ■ 3 bu boyunturuⱪlarni Edomning padixaⱨioɳa, Moabning padixaⱨioɳa, Ammoniylarning padixaⱨioɳa, Turning padixaⱨioɳa wə Zidonning padixaⱨioɳa Yerusalemoɳa, Yəhuda padixaⱨining aldioɳa kəlgən ularning өz əlqilirining ⱪoli arⱪiliⱪ əwətkin; □ 4 ⱨərbirini өz hojayinlirioɳa xundaⱪ bir həwərni yətküzüxkə buyruoɳin: —
Samawi ⱪoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundaⱪ dəydu: — Өz hojayinliringlaroɳa mundaⱪ dənglar: — 5 Mən zemin wə zemin yüzidə turuwatⱪan adəmlər wə ⱨaywanlarni zor ⱪudritim wə sozuloɳan bilikim

□ **26:18 «Morəxətlik Mikaⱨ» —** Mikaⱨ pəyoɳəmbərning yurti «Morəxət» idi («Mik.» 1:1). **««Өy jaylaxⱪan taoɳ» bolsa, ..»** — Mikaⱨ «muⱪəddəs өy» yaki «ibadəthana» deməydu — ularning gunaⱨliri tüpəylidin u pəⱪət addiy bir «өy» bolup ⱪaloɳan. Bu bexarət Ⱨəzəkiya padixaⱨni bəlkim qongⱪur təsirləndürgən. 100 yildin keyin bu aⱪsaⱪallar bexarətning Ⱨəzəkiyaoɳa boloɳan təsirini tiloɳa elip, padixaⱨi Yəhoakimoɳa təsir yətküzməⱪqi bolup, bexarətni nəⱪil kəltüridu. **««Өy jaylaxⱪan taoɳ» bolsa, ormanliⱪning otturisidiki yuⱪiri jaylarla bolidu»** — «Mik.» 3:12. «Yuⱪiri jaylar» degini kinayilik, ⱨəjwiy gəptur. Qünki Yəhudadikilər ⱨərdaim «yuⱪiri jaylar»da buthanilarni selip xu yərlərdə butlaroɳa qoⱪunoɳan. Lekin xu qaoɳlarda Yerusalem butⱪa qoⱪunoɳan jaydək «ⱨaram» bolup ⱪalidu, ⱨəmdə ormanliⱪning kixilərning kөzigə azpaz qeliⱪidioɳan bir ⱪismidin ibarət bolidu, halas! ■ **26:18** Mik. 1:1; 3:12 □ **26:23 «ular Uriyani Misirdin elip qiⱪip padixaⱨ Yəhoakimning aldioɳa aparoɳan; u uni ⱪiliqlap, jəsitini puⱪralarning gərlükigə taxliwətkən» —** bu wəⱪə bəlkim Yərəmiyaning səzliridin keyin yüz bərgən. Lekin uning təpsilatlirini muxu yərdə (20-23-ayəttiki tirnaⱪ iqigə) kirgüzüxtiki məⱪsət, Yərəmiya uqrioɳan həwp-hətərni kərünərlik ⱪilip kərsitixtin ibarət. □ **27:1 «Yəhuda padixaⱨi Yosiyaning ooɳli Zədəkiya...» —** bəzi kona kөqürmilərdə muxu ayəttə «Zədəkiya»ning ornida «Yəhoakim» deyilidu. Xübⱨisizki, «Zədəkiya» tooɳridur (3-ayətni kərüng). Bu babtiki wəⱪələr bəlkim Zədəkiyaning tətinqi yilida yüz bərgən. ■ **27:2** Yər. 28:10 □ **27:3 «bu boyunturuⱪlarni Edom..., Moab.. , Ammoniylar.., Turning padixaⱨioɳa wə Zidonning padixaⱨioɳa Yerusalemoɳa, Yəhuda padixaⱨining aldioɳa kəlgən ularning өz əlqilirining ⱪoli arⱪiliⱪ əwətkin» —** tarihtin ispat barki, bu əlqilərning Yerusalemoɳa kelixtiki məⱪsiti Zədəkiyani Edom, Moab, Ammon, Tur wə Zidon padixaⱨlirining Babil imperiyəsigə kətürməⱪqi boloɳan isyanoɳa ittipaⱪdax ⱪilixtin ibarət.

bilən yaratqanmən; wə kim kəzümgə layiq kərünsə, bularni xularoƣa təqdim qilimən. ■ 6 Ḥazir Mən bu zeminlarning ḥəmmisini Babil padixaḥi, Mening qulum boloƣan Nebokadnəsarning qolioƣa tapxurdum; ḥətta daladiki ḥaywanlarnimu uning qulluqida boluxqa təqdim qildim.■
7 Barliq əllər uning, ooƣlining ḥəm nəwrisining qulluqida bolidu; andin əz zeminining waqti-saiti toxqanda, kəp əllər wə uluoƣ padixaḥlar unimu qulluqqa salidu.
8 Xundaq boliduki, qaysi əl yaki padixaḥliq Babil padixaḥi Nebokadnəsarning qulluqida boluxni, yəni boynini Babil padixaḥining boyunturuqi astioƣa qoyuxni rət qilsa, Mən xu əlni Nebokadnəsarning qoli arqiliq yoqatquzoƣuqə qiliq, qəḥətqilik wə waba bilən jazalaymən, — dəydu Pərwərdigar. 9 — Silər bolsanglar, «Babil padixaḥining qulluqida ḥeq bolmaysilər» degən pəyoƣəmbərliringlaroƣa, palqiringlaroƣa, qüx kərgüqiliringlaroƣa, rəm aqququliringlaroƣa yaki jadugərliringlaroƣa qulaq salmanglar; □ 10 qünki ular silərgə yaloƣanqilik qilip bexarət beridu; *gəplirigə kirsənglar*, silərni əz yurtunglardin sürgün qilidu; qünki Əzüm silərni yurtunglardin ḥəydəymən, silər nabut bolisilər. 11 Lekin qaysi əl boynini Babil padixaḥining boyunturuqi astioƣa qoyup qulluqioƣa kirsə, xu əlni əz yurtida turoƣuzimən, ular uningda terikqilik qilip yaxaydu.
12 — Mən Yəḥuda padixaḥi Zədəkiyaoƣimu xu səzlər boyiqə mundaq dedim: «Boynunglarni Babil padixaḥining boyunturuqi astioƣa qoyup uning wə uning həlqining qulluqida bolsanglar, ḥayat qalisilər. 13 Əmdi nemixqa Pərwərdigarning Babil padixaḥining qulluqioƣa boysunmioƣan ḥərqaysi əllər tooƣrisida deginidək, sən wə həlqing qiliq, qəḥətqilik wə waba bilən əlməkqi bolisilər? 14 Pəyoƣəmbərlərning: «Babilning qulluqida bolmaysilər» degən səzlirigə qulaq salmanglar; qünki ular silərgə yaloƣanqiliqtin bexarət qilidu. ■ 15 Mən ularni əwətkən əməs, — dəydu Pərwərdigar, — lekin ular Mening namimda yaloƣandin bexarət beridu; bu səzlərning aqiwiti xuki, Mən silərni yurtunglardin ḥəydiwetimən, xuningdək nabut bolisilər; silər wə silərgə bexarət bərgən pəyoƣəmbərlər nabut bolisilər».
16 Andin Mən kaḥinlaroƣa wə bu barliq həlqqə mundaq dedim: — Pərwərdigar mundaq dəydu: — Silərgə bexarət beridioƣan pəyoƣəmbərlərning: «Mana, Pərwərdigarning əyidiki qimmətlik qaqa-quqilar pat arida Babildin qayturulidu» degən səzlirigə qulaq salmanglar; qünki ular silərgə yaloƣanqiliqtin bexarət qilidu. ■ 17 Ularoƣa qulaq salmanglar; Babil padixaḥining qulluqida bolsanglar, ḥayat qalisilər; bu xəḥər nemixqa wəyran bolsun? 18 Əgər bular ḥəqiqətən pəyoƣəmbərlər bolsa ḥəm Pərwərdigarning səzi ularda bolsa, ular ḥazir Pərwərdigarning əyidə, Yəḥuda padixaḥining ordisida wə Yerusalemning əzidə qaloƣan qimmətlik qaqa-quqilar Babiloƣa elip ketilmisun dəp samawi qoxunlarning Sərdari boloƣan Pərwərdigaroƣa dua-tilawət qilsun!
19 Qünki samawi qoxunlarning Sərdari boloƣan Pərwərdigar ikki *mis* tüwrük, *mis* «dengiz», das ḥarwiliri wə bu xəḥərdə qaloƣan *qimmətlik* qaqa-quqilar tooƣruluq mundaq dəydu: — □ 20 (bularni bolsa Babil padixaḥi Nebokadnəsar Yəḥoakimning ooƣli Yəḥuda padixaḥi Yəkoniyaḥni Yəḥudadiki wə Yerusalemdiki barliq esilzadəmirlər bilən təng Yerusalemdin Babiloƣa sürgün qiloƣanda u elip kətmigənidi) ■ 21 Bərḥək, Israilning Hudasi Pərwərdigarning əyidə, Yəḥuda padixaḥining ordisida wə Yerusalemda qaloƣan *qimmətlik* qaqa-quqilar tooƣruluq samawi qoxunlarning Sərdari boloƣan Pərwərdigar mundaq dəydu: — 22 ularmu Babiloƣa elip ketilidu; ular Mən ulardin qaytidin həwər alidioƣan küngiqə xu yərdə turidu, — dəydu

■ **27:5** Dan. 4:14,22 ■ **27:6** Yər. 25:9 □ **27:9** **«qüx kərgüqiliringlar»** — yaki «qüx ərügüqiliringlar». ■ **27:14** Yər. 14:14; 23:21; 29:8 ■ **27:16** Yər. 28:3 □ **27:19** **«mis dengiz»** — ibadəthanida kaḥinlar yuyunidioƣan, mistin yasaloƣan qong bir kəlqək das. «Das ḥarwiliri» (yaki «das təglikliri») «dengiz»din kiqikrək boloƣan daslarni yətkəxkə ixlitidioƣan qaqliq təgliktur. «1Pad.» 7-babni kərüng. ■ **27:20** 2Pad. 24:14,15

Pərwərdigar: — xu waḳit kəlgəndə, Mən ularni elip bu yərgə ḳayturup berimən.□ ■

28

Sahta pəyoƣəmbərning Yərəmiyaoƣa ḳarxi qiḳixi

1 Xu yilda, Yəhuda padixaḥi Zəkəriya təhtkə olturoƣan dəsləpki məzgildə, yəni tətinqi yili, bəxinqi ayda, Azzurning ooƣli, Gibeon xəḥiridiki Ḥananiya pəyoƣəmbər, kaḥinlar wə barliḳ halayiḳ aldida Pərwərdigarning əyidə manga: —
2 Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloƣan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundaḳ dəydu: — «Mən Babil padixaḥining boyunturuḳini sunduriwəttim! □ 3 Babil padixaḥi Neboḳadnəsar muxu yərdin epkətkən, Babiloƣa aparoƣan, Pərwərdigarning əyidiki ḳaqa-ḳuqilarning ḥəmmisini bolsa, ikki yil ətməyla Mən muxu yərgə ḳayturup epkelimən; ■ 4 wə Mən Yəhuda padixaḥi, Yəhoakimning ooƣli Yəkoniyaḥni Yəhudadin Babiloƣa sürgün ḳilinoƣanlarning ḥəmmisi bilən təng muxu yərgə ḳayturup berimən, — dəydu Pərwərdigar, — qünki Mən Babil padixaḥining boyunturuḳini sundiriwetimən!» — dedi.
5 Andin Yərəmiya pəyoƣəmbər kaḥinlar wə Pərwərdigarning əyidə turoƣan barliḳ halayiḳ aldida Ḥananiya pəyoƣəmbərgə səz ḳildi. 6 Yərəmiya pəyoƣəmbər mundaḳ dedi: «Amin! Pərwərdigar xundaḳ ḳilsun! Pərwərdigar sening bexarət bərgən səzliringni əməlgə axursunki, U Əzining əyidiki ḳaqa-ḳuqilar wə Yəhudadin Babiloƣa sürgün ḳilinoƣanlarning ḥəmmisini muxu yərgə ḳaytursun! 7 Lekin əz ḳuliḳingoƣa wə barliḳ həlḳning ḳuliḳioƣa selip ḳoyulidioƣan mening bu səzümni angla! 8 — Mening wə seningdin burun, ḳədimdin tartip boloƣan pəyoƣəmbərlərmu nuroƣun padixaḥliḳlar wə uluoƣ dələtlər tooƣruluḳ, urux, apət wə wabalar tooƣruluḳ bexarət berip kəlgən; 9 tinqliḳ-awatliḳ tooƣruluḳ bexarət bərgən pəyoƣəmbər bolsa, xu pəyoƣəmbərning səzi əməlgə axuruloƣanda, u ḥəḳiḳətən Pərwərdigar əwətkən pəyoƣəmbər dəp tonuloƣandur!».
10 Andin Ḥananiya pəyoƣəmbər Yərəmiya pəyoƣəmbərning boynidiki boyunturuḳni elip uni sunduriwətti. □ 11 Ḥananiya həlḳ aldida səz ḳilip: «Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Mən xuningoƣa ohxax, ikki yil ətməyla Babil padixaḥi Neboḳadnəsarning boyunturuḳini barliḳ əllərning boynidin elip sunduriwetimən!» — dedi.
Xuning bilən Yərəmiya pəyoƣəmbər qiḳip kətti.
12 Ḥananiya pəyoƣəmbər Yərəmiya pəyoƣəmbərning boynidiki boyunturuḳni elip uni sunduriwətkəndin bir’az keyin, Pərwərdigarning səzi Yərəmiyaoƣa kelip mundaḳ deyildi: —
13 Baroƣin, Ḥananiyaoƣa mundaḳ degin: — Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — «Sən yaoƣaqtin yasaloƣan boyunturuḳni sunduroƣining bilən, lekin uning ornioƣa təmürdin boloƣan boyunturuḳni selip ḳoydung! 14 Qünki samawi ḳoxunlarning Sərdari boloƣan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundaḳ dəydu: — Mən xuningoƣa bu barliḳ əllərning boynioƣa təmürdin yasaloƣan boyunturuḳni salimənki, ular Babil padixaḥi Neboḳadnəsarning ḳulluḳida bolidu; bərḥəḳ, ular uning ḳulluḳida bolidu; Mən uningoƣa ḥətta daladiki ḥaywanlarnimu təḳdim ḳiloƣanmən».■

□ **27:22** **«Men ulardin ḳaytidin həwər alidioƣan küni»** — ibraniy tilida «Mən ularni yoḳlaydioƣan küni». ■ **27:22** 2Pad. 25:13; 2Tar. 36:18,22; Yər. 29:10 □ **28:2** **«Mən Babil padixaḥining boyunturuḳini sunduriwəttim!»** — xübḥisizki, bu sahta pəyoƣəmbərning səzi Yərəmiya 27-babta «Neboḳadnəsarning buyunturuḳini ḳobul ḳilixinglar kerək» wə «Pərwərdigarning əyidə ḳaloƣan ḳaqa-ḳuqilarmu epketilidu» degən bexarətni inkar ḳilixtin ibarət. ■ **28:3** Yər. 27:16 □ **28:10** **«Yərəmiya pəyoƣəmbərning boynidiki boyunturuḳ»** — 27:2ni kərüng. ■ **28:14** Yər. 27:6

15 Andin Yərəmiya pəyƣəmbər Ḥananiya pəyƣəmbərgə: «Ⱪulaⱪ sal, Ḥananiya! Pərwərdigar seni əwətkən əməs! Sən bu həlⱪni yalƣanqiliⱪⱪa ixəndürgənsən!
16 Xunga Pərwərdigar mundaⱪ dəydu: Mana, Mən seni yər yüzidin əwətiwetimən! Sən dəl muxu yilda ɵlisən, qünki sən adəmlərni Pərwərdigarƣa asiyliⱪ ⱪilixⱪa dəwət ⱪilƣansən».□ ■
17 Ḥananiya pəyƣəmbər dəl xu yili yəttinqi ayda ɵldi.

29

Yərəmiya sürgün ⱪilinƣanlarƣa yazƣan hət

1 Yərəmiyaning Yerusalemdin sürgün bolƣanlar arisidiki ḥayat ⱪalƣan aⱪsaⱪallarƣa, kaḥinlarƣa, pəyƣəmbərlərgə wə Neboⱪadnəsar əsir ⱪilip Babilƣa elip kətkən barliⱪ həlⱪⱪə Yerusalemdin yolliƣan heti: —
2 (hət padixaḥ Yəkoniyaḥ, hanix, wəzirlər, Yəḥuda wə Yerusalemdiki xaḥzadə-əmirlər wə ḥünərwənlər Yerusalemdin kətkəndin keyin, ■ 3 Xafanning ooƣli Əlasaḥning wə Ḥilⱪiyaning ooƣli Gəmariyaning ⱪoli bilən yollanƣan — Yəḥuda padixaḥi Zədəkiya bu kixilərni Babil padixaḥi Neboⱪadnəsarning aldiƣa yolliƣan). Yolliƣan hət mundaⱪ: —
4 Samawi ⱪoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigar — Israilning Hudasi Yerusalemdin Babilƣa sürgüngə əwətkənlərning ḥəmmisigə mundaⱪ dəydu: —
5 Өylərni ⱪurunglar, ularda turunglar; baƣlarni bərpa ⱪilinglar, ularning mewisini yənglar; 6 əyliningiar, ooƣul-ⱪizliⱪ bolunglar; ooƣulliringlar üqün ⱪizlarni elip beringlar, ⱪizliringlarni ərlərgə yatliⱪ ⱪilinglar; ularmu ooƣul-ⱪizliⱪ bolsun; xu yərdə kəpiyinglarki, aziyip kətmənglar; □ 7 Mən silərni sürgüngə əwətkən xəḥərning tinq-awatliⱪini izdənglar, uning üqün Pərwərdigarƣa dua ⱪilinglar; qünki uning tinq-awatliⱪi bolsa, silərmu tinq-awat bolisilər.
8 Qünki samawi ⱪoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundaⱪ dəydu: — Aranglardiki pəyƣəmbərlər wə silərning palqiliringlar silərni aldap ⱪoymisun; silər ularƣa kərgüzgən qüxlərgə ⱪulaⱪ salmanglar; □ ■ 9 qünki ular Mening namimda yalƣandin bexarət beridu; Mən ularni əwətkən əməsmən, — dəydu Pərwərdigar.
10 Qünki Pərwərdigar mundaⱪ dəydu: — Babilƣa bekitilgən yətmix yil toxⱪanda, Mən silərning yeninglarƣa kelip silərgə iltipat kərsitimənki, silərni muxu yurtⱪa ⱪayturuxum bilən silərgə ⱪilƣan xapaətlik wədəmni ada ⱪilimən; □ ■ 11 Qünki Өzümning silər tooƣruluⱪ pilanlirimni, apət elip kelidiƣan əməs, tinq-awatliⱪ elip kelidiƣan, ahirda silərgə ümidwar keləqəkni ata ⱪilidiƣan pilanlirimni obdan bilimən, — dəydu Pərwərdigar. 12 Xuning bilən ilər Manga nida ⱪilip, yenimƣa kelip Manga dua ⱪilisilər wə Mən silərni anglaymən. ■ 13 Silər Meni izdəysilər wə Meni tapisilər, qünki silər pütün ⱪəlbinglar bilən Manga intilidiƣan bolisilər. □ 14 Mən Өzümni silərgə tapⱪuzimən, — dəydu Pərwərdigar — wə Mən silərni

□ **28:16 «seni yər yüzidin əwətiwetimən»** — Huda bu sahta pəyƣəmbərni əslidə «əwətkən əməs» lekin ḥazir U uni «ɵlümgə əwətidu»! ■ **28:16** Ⱪan. 13:6; Yər. 29:32 ■ **29:2** 2Pad. 24:12 □ **29:6 «ooƣul-ⱪizliⱪ bolunglar»** — ibraniy tilida «ooƣul-ⱪizlarni tuƣdurunglar». □ **29:8 «silər ularƣa kərgüzgən qüxlərgə ⱪulaⱪ salmanglar»** — helⱪning palqilarƣa «Biz tooƣruluⱪ bir qüx kərüp bərsingiz» degən təlipi intayin külkilik, xu qaƣdiki həlⱪ ḥəⱪiⱪətən xu dərijidə nadanlixip kətkən bolsa kerək. ■ **29:8** Yər. 14:14; 23:31; 27:15 □ **29:10 «Babilƣa bekitilgən yətmix yil toxⱪanda, Mən silərning yeninglarƣa kelip silərgə iltipat kərsitimənki…»** — bu «yətmix yil» tooƣrisida «Ⱪoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **29:10** 2Tar. 36:22; Əzra 1:1; Yər. 25:12; Dan. 9:2 ■ **29:12** Dan. 9 □ **29:13 «Silər Meni izdəysilər wə Meni tapisilər, qünki silər pütün ⱪəlbinglar bilən Manga intilidiƣan bolisilər»** — yaki «Silər pütün ⱪəlbinglar bilən Meni izdəydiƣan bolsanglar, silər Meni izdəp tapisilər».

sürgünlüktin qayturup əsligə kəltürimən, Mən silərni ḥəydiwətkən barliq əllərdin wə ḥəydiwətkən barliq jaylardin yioqimən, — dəydu Pərwərdigar, — Mən silərni elip, əsli sürgün qilip ayrioqan yurtqa qayturimən.■
15 Silər: «Pərwərdigar bizgə Babilda pəyoqəmbərlərni tiklidi» desənglar, □ 16 əmdi Pərwərdigar Dawutning təhtigə olturoqan padixaḥ wə bu xəḥərdə turuwatqan barliq həlq, yəni silər bilən billə sürgün qilinmioqan qerindaxliringlar tooqruluq xuni dəydu: —
17 Samawi qoxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar mundaq dəydu: — Mana, Mən ularni azablaydioqan qiliq, qəḥətqilik wə waba əwətimən; xuning bilən ularni huddi sesioqan, yegili bolmaydioqan naqar ənjürlərdək qilimən; ■ 18 ularni qiliq, qəḥətqilik wə waba bilən qooqlaymən, ularni yər yüzidiki barliq padixaḥliqlaroqa ḥəydəp apirimən; ularni xu əllərgə wəḥimə, lənət, dəḥxət, ux-ux qilinidioqan wə rəswa qilinidioqan obyekt qilimən. ■ 19 qünki Mən tang səḥərdə ornumdin turup, hizmətkarlirim boloqan pəyoqəmbərlərni əwətip səzlirimni ularoqa eytqinim bilən, ular qulaq salmioqan; silər *sürgün boloqanlarmu* ḥeq qulaq salmioqansilər, — dəydu Pərwərdigar. 20 Lekin i silər sürgün boloqanlar, Mən Yerusalemdin Babiloqa əwətkənlər, Pərwərdigarning səzini anglanglar: —
21 Samawi qoxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundaq dəydu: — Mening namimda silərgə yaloqandin bexarət beridioqan Kolayaning ooqli Aḥab tooqruluq wə Maaseyaḥning ooqli Zədəkiya tooqruluq mundaq dəydu: — Mana, Mən ularni Babil padixaḥi Neboqadnəsarning qolioqa tapxurimən, u ularni kəz aldinglarda ölümgə məḥküm qilidu; 22 xuning bilən ular misal qilinip Babilda turoqan Yəḥudadiki barliq sürgün qilinoqanlarning aoqzida: «Pərwərdigar seni Babil padixaḥi Neboqadnəsar otta kawab qiloqan Zədəkiya wə Aḥabdək qilsun!» degən lənət səzi bolidu; 23 qünki ular Israil iqidə iplaslik qiloqan, qoxnilarning ayalliri bilən zina qiloqan wə Mening namimda yaloqan səzlərni, Mən ularoqa ḥeq tapilmioqan səzlərni qiloqan; Mən bularni Bilgüqi wə guwaḥ Boloquqidurmən, — dəydu Pərwərdigar.

Xemaya Babildin Yərəmiya tooqruluq yazoqan ḥət •••• Yərəmiya pəyoqəmbərning yollioqan jawab heti •••• Hudaning buning tooqruluq Yərəmiyaoqa eytqan səzi
24 «Sən Yərəmiya Nəḥələmlik Xemayaoqa mundaq degin: —
25 Samawi qoxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundaq dəydu: — Qünki sən öz namingda Yerusalemdiki barliq həlqqə, kaḥin boloqan Maaseyaḥning ooqli Zəfaniyaoqa wə barliq kaḥinlaroqa hətlər yollioqining tüpəylidin, — 26 (*sən Zəfaniyaoqa mundaq yazoqan*: «Pərwərdigar seni kaḥin Yəḥuyadaning ornioqa kaḥin tikligən əməsmu? U seni Pərwərdigarning öyidə xuningoqa nazarətqi qiloqanki, bexarət beridioqan pəyoqəmbər boluwaloqan ḥərbir təlwini besix üqün puti wə boynioqa taqaq selixing kerək. □ ■ 27 Əmdi sən nemixqa silərgə özini pəyoqəmbər qiliwaloqan Anatotluq Yərəmiyani əyiblimiding? 28 Qünki u ḥətta Babilda turuwatqan bizlərgimu: «Xu yərdə boloqan waqtinglar uzun bolidu; xunga öylərni selinglar, ularda turunglar, baoqlarni bərpa qilinglar, ularning mewisini

■ **29:14** Yər. 23:3 □ **29:15** **««Pərwərdigar bizgə Babilda pəyoqəmbərlərni tiklidi» desənglar...»** — bu ayəttiki «pəyoqəmbərlər» xübḥisizki, yaloqan ümidlərni qozoqaydioqan sahta pəyoqəmbərlərni kərsitidu. Muxu bexarəttin kəp ötməy, Daniyal ḥəm Əzakiyal degən ḥəqiqiy pəyoqəmbərlər Babilda bexarət qilixqa baxlidi. ■ **29:17** Yər. 24:8,10 ■ **29:18** Qan. 28:25,37; Yər. 15:4; 24:9,10 □ **29:26** **«U seni ... nazarətqi qiloqanki, bexarət beridioqan pəyoqəmbər boluwaloqan ḥərbir təlwini besix üqün puti wə boynioqa taqaq selixing kerək»** — oqurmənlər baxqa hil tərjimilərni uqritixi mumkin. Lekin omumiy mənisi tərjimimizningkidək bolidu. ■ **29:26** Yər. 20:1, 2, 3

yənglar» dəp hət yollidi!») 29 — Zəfaniya muxu hətni Yərəmiya pəyoɣəmbər aldida oḳudi.
30 Andin Pərwərdigarning səzi Yərəmiyaoɣa kelip mundaḳ deyildi: —
31 Barliḳ sürgün boloɣanlaroɣa hət yollap mundaḳ degin: — Pərwərdigar Nəḫəlamliḳ Xəmaya tooɣruluḳ munaḳ dəydu: Qünki Mən uni əwətmigən bolsammu, Xemayaning silərgə bexarət berip, silərni yaloɣanqiliḳḳa ixəndürgənliki tüpəylidin, ■ 32 Xunga Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Mana, Nəḫəlamliḳ Xemayani nəsli bilən billə jazalaymən; muxu həlḳ arisida uning ḫeqḳandaḳ nəsli tepilmaydu; u Mən Өz həlḳim üqün ḳilmaḳqi boloɣan yahxiliḳni ḫeq kərməydu, — dəydu Pərwərdigar: — qünki u adəmlərni Manga asiyliḳḳa ḳutratti.■

30

Hudaning həlḳigə təsəlli, rioɣbət wə ümid berix üqün Yərəmiyaning kitab yezixi

1 Pərwərdigardin Yərəmiyaoɣa kəlgən səz: —□
2 Israilning Hudasi Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Mən sanga ḫazir dəydioɣan muxu barliḳ səzlirimni yazmioɣa yazoɣin; □ 3 Qünki mana, xundaḳ künlər keliduki, — dəydu Pərwərdigar, — Mən həlḳim Israil ḫəm Yəḫudani sürgünlüktin ḳayturup əsligə kəltürimən, ularni ata-bowilirioɣa təḳdim ḳiloɣan zeminoɣa ḳayturimən, ular uningoɣa igə bolidu.
4 Pərwərdigarning Israil tooɣruluḳ wə Yəḫuda tooɣruluḳ degən səzliri təwəndikidək: —
5 Qünki Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
Anglitilidu alaḳzadilik ḫəm ḳorḳunqluḳning awazi,
Bolsun nədə aman-tinqliḳ!
6 Soranglar, xuni kərüp beḳinglarki, ər bala tuoɣamdu? Mən nemixḳa əmdi toloɣaḳḳa qüxkən ayaldək ḫərbir ər kixining qatiriḳini ḳoli bilən tutḳanliḳini kərimən? Nemixḳa yüzliri tatirip kətkəndu?■ 7 Ayḫay, xu küni dəḫxətliktur! Uningoɣa ḫeqḳandaḳ kün ohximaydu; u Yaḳupning azab-oḳubət künidur; lekin u uningdin ḳutḳuzulidu. □ ■ 8 Xu künidə əməlgə axuruliduki, — dəydu samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar, — Mən uning boyunturuḳini boynungdin elip sunduruwetimən, asarətliringni buzup taxlaymən, yat adəmlər uni ikkinqi ḳulluḳḳa qüxürməydu. □ 9 Xuning ornida ular Pərwərdigar Hudasining ḫəmdə Mən ular üqün ḳaytidin tikləydioɣan Dawut padixaḫining ḳulluḳida bolidu.□ ■
10 Əmdi sən, i ḳulum Yaḳup, ḳorḳma, — dəydu Pərwərdigar; — alaḳzadə bolma, i Israil; qünki mana, Mən seni yiraḳ yərlərdin, sening nəslingni sürgün boloɣan

---

■ **29:31** Yər. 28:15 ■ **29:32** Yər. 28:16 □ **30:1 «Pərwərdigardin Yərəmiyaoɣa kəlgən səz..»** — oḳurmənlərning esidə barki, Pərwərdigar Yərəmiyaoɣa «Yulux, səküx, ḫalak ḳilix wə ərüx» ḫəm «ḳurux wə terip əstürüx»ni jakarlaxḳa qaḳiroɣan (1:10). U «yulux, səküx, ḫalak ḳilix wə ərüx» tooɣruluḳ bexarətlər bərgəndin keyin, ḫazir uningoɣa «ḳurux wə terip əstürüx» tooɣruluḳ bexarətlər (30-33-bablar) berilidu. □ **30:2 «Mən sanga ḫazir dəydioɣan muxu barliḳ səzlirimni yazmioɣa yazoɣin»** — «muxu barliḳ səzlirim» bəlkim 30-31-bablarda kərülidu. Səzlər bəlkim qüx arḳiliḳ Yərəmiyaoɣa tapxuruloɣan (31:26ni kərüng). Ular əsli ayrim oram kitabqə boluxi kerək idi. ■ **30:6** Yər. 4:31; 6:24 □ **30:7 «u Yaḳupning azab-oḳubət künidur»** — «Yaḳup» muxu yərdə Yaḳupning əwladliri boloɣan Israil həlḳini kərsitidu, əlwəttə. Bexarət Babildin ḳayturuluxini kərsətkini bilən, «Yaḳupning azab-oḳubət küni»ning toluḳ əməlgə axuruluxi ahirḳi zamanda bolsa kerək. ■ **30:7** Yo. 2:11; Zəf. 1:15 □ **30:8 «Mən uning boyunturuḳini boynungdin elip sunduruwetimən»** — «uning boyunturuḳini» degini muxu yərdə awwal Neboḳadnəsarning ḳulluḳini, ḫəmdə ahirḳi zamandiki Babil padixaḫi «dəjjal»ning ḳulluḳinimu kərsitidu. □ **30:9 «Mən ular üqün ḳaytidin tikləydioɣan Dawut padixaḫi...»** — «Dawut padixaḫi» xübḫisizki, Dawutning əzidin uluoɣ boloɣan əwladi Ḳutḳuzoɣuqi-Məsiḫni kərsitidu. ■ **30:9** Əz. 34:23,24; 37:24; Ḫox. 3:5

zemindin qutquzimən; Yaqup qaytip kelidu, aram tepip azadə turidu wə heqkim uni qorqutmaydu. ■ 11 Qünki Mən seni qutquzux üqün sən bilən billidurmən, — dəydu Pərwərdigar; — Mən seni tarqitiwətkən əllərning həmmisini tügəxtürsəmmu, lekin seni pütünləy tügəxtürməymən; pəqət üstüngdin həküm qiqirip tərbiyə-sawaq berimən; seni jazalimay qoyup qoymaymən.■

Pərwərdigar Yəhudaning yarisini saqaytidu

12 Qünki Pərwərdigar mundaq dəydu: Sening zedəng dawalioqusiz, sening yarang bolsa intayin eoqirdur. ■ 13 Sening dəwayingni soraydioqan heqkim yoq, yarangni tangoquqi yoqtur, sanga xipalik dorilar yoqtur; 14 sening barliq axniliring seni untuoqan; ular sening halingni heq sorimaydu. Qünki Mən seni düxməndək zərb bilən uroqanmən, rəhimsiz bir zalimdək sanga sawaq bolsun dəp uroqanmən; qünki sening qəbihliking həddi-hesabsiz, gunahliring həddidin ziyadə boloqan. □ ■
15 Nemixqa zedəng tüpəylidin, dərd-əliming dawalioqusiz boloqanliqi tüpəylidin pəryad kətürisən? Qəbihlikingning həddi-hesabsiz boloqanliqidin, gunahliring həddidin ziyadə boloqanliqidin, Mən xularni sanga qiloqanmən.■
16 Lekin seni yutuwaloqanlarning həmmisi yutuwelinidu; sening barliq küxəndiliring bolsa sürgün bolidu; seni bulioqanlarning həmmisi bulang-talang qilinidu; seni ow qiloqanlarning həmmisini owlinidioqan qilimən. ■ 17 Qünki Mən sanga tengiq tengip qoyimən wə yariliringni saqaytimən — dəydu Pərwərdigar; — qünki ular seni: «Qlerib-biqarə, heqkim halini sorimaydioqan Zion dəl muxudur» dəp haqarətligən.

Pərwərdigar Israil wə Yəhudani əsligə kəltüridu

18 Pərwərdigar mundaq dəydu: —
Mana, Mən Yaqupning qedirlirini sürgünlüktin qayturup əsligə kəltürimən,
Uning turaloquliri üstigə rəhim qilimən;
Xəhər harabiliri ul qilinip qaytidin qurulidu,
Orda-qəl'ə əz jayida yənə adəmzatliq bolidu.□
19 Xu jaylardin təxəkkür küyliri wə xad-huramliq sadaliri anglinidu;
Mən ularni kəpəytimənki, ular əmdi azaymaydu;
Mən ularning hərmitini axurimən, ular heq pəs bolmaydu.■
20 Ularning baliliri qədimdikidək bolidu; ularning jamaiti aldimda məzmut turoquzulidu;
Ularni horlioqanlarning həmmisini jazalaymən.
21 Ularning bexi əzliridin bolidu,
Ularning həküm sürgüqisi əzliri otturisidin qiqidu;
Mən uni əz yenimoqa kəltürimən, xuning bilən u Manga yeqin kelidu;
Qünki yenimoqa kəlgüqi *jenini* təwəkkül qiloquqi əməsmu? — dəydu Pərwərdigar.□
22 — Xuning bilən silər Mening həlqim bolisilər,
Mən silərning Hudayinglar bolimən.■

■ **30:10** Yəx. 41:13; 43:5; 44:1; Yər. 46:28 ■ **30:11** Yəx. 27:8; Yər. 4:27; 5:10,18; 10:24; 46:28 ■ **30:12** Yər. 10:19; 15:18 □ **30:14** **«sening barliq axniliring seni untuoqan»** — «axniliring» muxu yərdə (1) Israiloqa «silərgə ittipaqdax bolayli» degən butpərəs əllərni (2) Yəhudadikilər qoqunoqan həm tayanoqan butlarni kərsitixi mumkin. ■ **30:14** Yər. 22:20 ■ **30:15** Yər. 5:6; 13:17 ■ **30:16** Mis. 23:22; Yəx. 41:11; Yər. 10:25 □ **30:18** **«xəhər harabiliri ul qilinip qaytidin qurulidu»** — «xəhər» Yerusalemni kərsitixi kerək. «Xəhər»ning baxqa birhil tərjimisi «hərbir xəhər...». ■ **30:19** Yər. 31:4 □ **30:21** **«Ularning bexi əzliridin bolidu, ularning həküm sürgüqisi əzliri otturisidin qiqidu...»** — bu ayət yənə Dawutning əwladi boloqan Məsihni kərsitidu. Ayət Uning həm padixah həm kahin (baxqilaroqa wəkil bolup Hudaning aldioqa dua qilixqa kelidioqan) bolidioqanliqini ayan qilidu. «Qoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **30:22** Yər. 24:7; 31:1,33; 32:38

23 Mana, Pərwərdigardin qiqqan bir boran-qapqun!
Uningdin qəhr qikti;
Bərhək, dəhxətlik bir qara quyun qikip kəldi;
U pirqirap rəzillərning bexioqa qüxidu.■
24 Kənglidiki niyətlirini ada qilip toluq əməl qiloquqə,
Pərwərdigarning qattiq oqəzipi yanmaydu;
Ahirki künlərdə silər buni qüxinip yetisilər.

31

Dawami
1 Xu wakitta, — dəydu Pərwərdigar, — Mən Israilning jəmətlirining Hudasi bolimən, ular Mening həlkim bolidu.

Israil, yəni «10 qəbilə» əsligə kəltürülüp Yəhudaoqa baoqlinip, Huda aldida ibadət qilidu
2 Pərwərdigar mundaq dəydu: — Qiliqtin aman qaloqan həlq, yəni Israil, qəl-bayawanda iltipatqa igə boloqan; Mən kelip ularni aram tapquzimən. □
3 Pərwərdigar yiraq yurtta bizgə kərünüp: «Mən seni mənggü bir muhəbbət bilən səyüp kəldim; xunga Mən əzgərməs mehribanlik bilən seni Əzümgə tartip kəlgənmən. 4 Mən seni qaytidin qurimən, xuning bilən sən qurulisən, i Israil qizi! Sən qaytidin dapliringni elip xad-huram qiloqanlarning ussullirioqa qikisən. ■ 5 Sən qaytidin Samariyəning taoqliri üstigə üzümzarlar tikisən; ularni tikküqilər əzliri tikip, mewisini əzliri yəydu. □ ■ 6 Qünki Əfraimning egizlikidə turoqan kəzətqilər: «Turunglar, Pərwərdigar Hudayimizoqa ibadət qilixqa Zionoqa qikayli!» — dəp nida kətüridioqan küni kelidu.□ ■
7 Qünki Pərwərdigar mundaq dəydu: —
Yaqup üqün xad-huramlik bilən nahxa eytinglar,
Əllərning bexi boloquqi üqün ayhay kətürünglar;
Jakarlanglar, mədhiyə okup: «I Pərwərdigar, Sening həlkingni,

---

■ **30:23** Yər. 23:19, 20; 25:32 □ **31:2** **«Qiliqtin aman qaloqan həlq, yəni Israil, qəl-bayawanda iltipatqa igə boloqan»** — «Israil» muxu yərdə Asuriyə imperiyəsi miladiyədin ilgiriki 722-yili əzigə sürgün qilioqan on qəbilini kərsitidu. «Qiliqtin aman qaloqan həlq» yənə Babiloqa sürgün boloqan Yəhudani kərsitidu (51:50ni kərüng). «Qəl-bayawanda iltipatqa igə boloqan» degən sözlər, Israil Misirdin qutquzulup qikip, qəl-bayawandin ətüp nuroqun karamət ixlarni kərgəndək, muxu sürgün boloqan Israil bilən Yəhuda Babil wə baxqa ximaliy tərəplərdin təng qutquzulup, qəl-bayawandin ətüp Hudaning iltipati bilən nuroqun karamət ixlarni kəridu. ■ **31:4** Yər. 30:19 □ **31:5** **«Sən qaytidin Samariyəning taoqliri üstigə üzümzarlar tikisən; ularni tikküqilər əzliri tikip, mewisini əzliri yəydu»** — üzümzarni əstürüx üqün uzun wakit kerək boloqaqqa, ularning məwjut boloqanliki xu qaoqning aman-tinqlik künlər ikənlikini kərsitidu. ■ **31:5** Yəx. 65:21 □ **31:6** **«Əfraimning egizlikidə turoqan kəzətqilər: ...»** — «Əfraim» degənlik muxu yərni «Israil», yəni «ximaliy padixahlik»ni kərsitidu (ximaliy padixahliktiki on qəbilə bəzi wakitlarda qiskiqə «Əfraim» dəp ataloqan). «Israil» Yəhudadin ayrilip qikqan waqtida, Israilning padixahi əz puqralirini burunqidək Yəhuda bilən billə Yerusalemdiki ibadəthanida ibadət qilsa, undaqta əzidin yüz ərüp ketixi yaki yaltiyixi mumkin dəp qarap, ularning Yerusalemoqa barmasliqi üqün əzining «ibadəthana»sini qurup uningoqa butlarni saloqan. Muxu bexarət, kəlgüsidə muxundaq həsəthorluq məwjut bolmaydu, Yəhuda wə Əfraimning Hudaning ibaditidə qəlbi bir bolidu, dəydu. **«kəzətqilər»** — bularning adəttiki burqi, düxmənlərning yekin kəlgənliki tooqruluk agah berix. Lekin xu künlər tinq-aman boloqaqqa, ularning birdinbir burji «yengi ay»ni bayqap, bayram-heytlarning yetip kəlgənlikini, xuningdək Yerusalemoqa qikayli, dəp jakarlaxtin ibarət bolidu. ■ **31:6** Yəx. 2:2, 3; Mik. 4:2

Yəni Israilning ⱪaldisini ⱪutⱪuzoⱡaysən!» — dənglar!□
8 Mana, Mən ularni ximaliy yurtlardin epkelimən,
Yər yüzining ⱪət-ⱪətliridin yioⱡimən;
Ular arisida əmalar wə tokurlar bolidu;
Ⱨamilidar wə tuoⱡay degənlər billə bolidu;
Ular uluoⱡ bir jamaət bolup ⱪaytip kelidu.■
9 Ular yioⱡa-zarlar kətürüp kelidu,
Ular dua-tilawət ⱪiloⱡanda ularni yetəkləymən;
Mən ularni eriⱪ-əstənglər boyida, ⱨeq putlaxmaydioⱡan tüz yol bilən yetəkləymən;
Qünki Mən Israiloⱡa ata bolimən,
Əfraim bolsa Mening tunji ooⱡlumdur.■
10 Pərwərdigarning səzini anglanglar, i əllər,
Dengiz boyidiki yiraⱪ yurtlaroⱡa: —
«Israilni tarⱪatⱪuqi uni ⱪaytidin yioⱡidu,
Pada baⱪⱪuqi padisini baⱪⱪandək U ularni baⱪidu;
11 Qünki Pərwərdigar Yaⱪupni bədəl tələp ⱪutulduroⱡan,
Uningoⱡa Ⱨəmjəmət bolup əzidin zor küqlük boloⱡuqining qanggilidin ⱪutⱪuzoⱡan!»
— dəp jakarlanglar.■
12 Ular kelip Ziondiki egizliklərdə xad-huramliⱪta towlaydu,
Pərwərdigarning iltipatidin, yəni yengi xarabtin, zəytun meyidin, mal-waranning ⱪoziliridin bərⱪ uridu;
Ularning jeni huddi mol suoⱡiriloⱡan baoⱡdək bolidu,
Ular ikkinqi ⱨeq solaxmaydu.■
13 Xu qaoⱡda ⱪizlar ussulda xadlinidu,
Yigitlər wə moysipitlarmu təng xundaⱪ bolidu;
Qünki Mən ularning aⱨ-zarlirini xad-huramliⱪⱪa aylandurimən;
Mən ularoⱡa təsəlli berip, dərd-əlimining ornioⱡa ularni xadliⱪⱪa qəmdürimən.
14 Mən kaⱨinlarni molqiliⱪ bilən toyoⱡuzimən,
Həlⱪim iltipatimoⱡa ⱪanaət ⱪilidu, — dəydu Pərwərdigar.
15 Pərwərdigar mundaⱪ dəydu: —
Ramaⱨ xəⱨiridə bir sada,
Aqqiⱪ yioⱡa-zarning pioⱡani anglinidu,
— Bu Raⱨilәning өz baliliri üqün kətürgən aⱨ-zarliri;
Qünki u baliliri bolmioⱡaqⱪa, təsəllini ⱪobul ⱪilmay pioⱡan kətüridu.□ ■
16 Pərwərdigar *uningoⱡa* mundaⱪ dəydu: — Yioⱡa-zaringni tohtat, kəzliringni yaxlardin tart; qünki munu tartⱪan japayingdin mewə bolidu, — dəydu Pərwərdigar; — ular düxmənning zeminidin ⱪaytidu; 17 bərⱨəⱪ, keləqiking ümidlik bolidu, — dəydu Pərwərdigar; — wə sening baliliring yənə өz qegrisidin kirip kelidu.
18 Mən dərwəⱪə Əfraimning өzi tooⱡuluⱪ өkünüp:
«Sən bizgə xax torpaⱪⱪa tərbiyə bərgəndək sawaⱪ-tərbiyə bərding;
Əmdi bizni towa ⱪildurоⱡaysən,

□ **31:7** **«Yaⱪup üqün xad-huramliⱪ bilən nahxa eytinglar, əllərning bexi boloⱡuqi üqün ayⱨay kətürünglar; jakarlanglar, mədⱨiyə oⱪup…dənglar!»** — bu səzlər kimlərgə eytilidu? Yaⱪup «əllərning bexi» dəp ataloⱡaqⱪa, bu səzlər «yat əllər»gə eytilixi mumkin (10-ayətni kərüng); yaki bolmisa sürgünlüktin yurtⱪa baldur ⱪaytip keliwatⱪan Yəⱨudaoⱡa, yaki ⱪerindaxlirioⱡa dua ⱪilixni dəwət ⱪilip eytilidu. ■ **31:8** Yər. 3:18 ■ **31:9** Mis. 4:22 ■ **31:11** Yəx. 40:10; 49:24,25 ■ **31:12** Yəx. 61:11 □ **31:15** **«Ramaⱨ xəⱨiridə bir sada, aqqiⱪ yioⱡa-zarning pioⱡani anglinidu,..»** — «Ramaⱨ» bolsa Bəyt-əl wə Bəyt-Ləⱨəm arisidiki yeza; Yaⱪupning ayali Raⱨilə (bala tuoⱡⱪinida) xu yərdə өlüp kəmülgənidi. Raⱨilə «Israil»diki on ⱪəbilining iqidiki ikki qong ⱪəbilining əjdadi boloⱡan Əfraim wə Manassəⱨning qong apisi idi; muxu yərdə u ularning Israil zeminidin (sürgün bolup) əlwida ayrilip kətkənliki üqün yioⱡlap taxlioⱡanliⱪioⱡa simwol ⱪilinidu. ■ **31:15** Mat. 2:17,18

Biz xuning bilən towa ḳilip ḳaytip kelimiz,
Qünki Sən Pərwərdigar Hudayimizdursən;□ ■
19 Qünki biz towa ḳilduruluximiz bilən ḥəḳiḳətən towa ḳilduḳ;
Biz өzimizni tonup yətkəndin keyin, yotimizni urduḳ;
Biz yaxliḳimizdiki *ḳilmixning* xərm-ḥayasi tüpəylidin nomus ḳilip, hijaləttə ḳalduḳ!»
— degənlikini anglidim.□ ■
20 — Əfraim Manga nisbətən jan-jigər balam əməsmu?
Qünki Mən uni əyibligən təḳdirdimu, uni ḥərdaim kөnglümdə seoɣinimən;
Xunga iɣ-baoɣrim uningoɣa aoɣriwatidu;
Mən uningoɣa rəḥim ḳilmisam bolmaydu, — dəydu Pərwərdigar.
21 — Xunga өzünggə yol bəlgilirini bekitip ḳoyoɣin;
Sən sürgüngə mangoɣan yoloɣa, xu kətürülgən yoloɣa kөngül ḳoyup diḳḳət ḳiloɣin;
Ḥazir xu yol bilən ḳaytip kəl, i jan-jigirim Israil ḳizi,
Muxu xəḥərliringgə ḳarap ḳaytip kəl!
22 Sən ḳaqanoɣiqə tenəp yürisən, i yoldin qiḳḳuqi ḳizim?
Qünki Pərwərdigar yər yüzidə yengi ix yaritidu:
— Ayal kixi baturning ətrapida yepixip həwər alidu!□

Yəḥuda əsligə kəltürülidu

23 Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundaḳ dəydu: — Mən ularni sürgünlüktin ḳayturup əsligə kəltürginimdə Yəḥudaning zeminida wə xəḥərliridə həḳlər yənə *Yerusalem tooɣruluḳ*: «Pərwərdigar seni bəhtliḳ ḳiloɣay, i ḥəḳḳaniyliḳ turoɣan jay, pak-muḳəddəslikning teoɣi!» dəydioɣan bolidu. ■ 24 Xu yərdə Yəḥuda — xəḥərliridikilər, deḥḳanlar wə pada baḳḳuqi kөqmən qarwiqilar ḥəmmisi billə turidu. 25 Qünki Mən ḥerip kətkən jan igilirining ḥajitidin qiḳimən, ḥərbir ḥalidin kətkən jan igilirini yengilandurimən.
26 — Mən *Yərəmiya* buni anglap oyoɣandim, ətrapḳa ḳaridim, naḥayiti tatliḳ uhlaptimən.□

Israil wə Yəḥuda ḳaytidin aḥalilik bolidu

27 Mana, xu künlər keliduki, — dəydu Pərwərdigar, — Mən Israil jəmətidə wə Yəḥuda jəmətidə insan nəslini wə ḥaywanlarning nəslini terip өstürimən. 28 Xundaḳ boliduki, Mən ularni yulux, səküx, ḥalak ḳilix, aoɣdurux üqün, ularoɣa nəzirimni saloɣandək, Mən ularni ḳurux wə tikip өstürüx üqünmu ularoɣa nəzirimni salimən, — dəydu Pərwərdigar.

□ **31:18 «Mən dərwəḳə Əfraimning өzi tooɣruluḳ өkünüp: «Sən bizgə xax torpaḳḳa tərbiyə bərgəndək sawaḳ-tərbiyə bərding; əmdi bizni towa ḳilduroɣaysən, … qünki Sən Pərwərdigar Hudayimizdursən»** — ibraniy tilida Əfraimning səzlirining ḥəmmisi «mən», «meni» ḳatarliḳ almaxlar bilən ipadilinidu. Qüxinixlik bolsun dəp muxu ayəttə wə 19-ayəttə Əfraim bayan ḳilinoɣanda, «mən» degən səzni «biz» dəp tərjimə ḳilduḳ. Ibraniy tilida «towa ḳilix» wə «ḳaytip kelix» bir səz bilənla ipadilinidu. Muxu yərdə xübḥisizki, ḥəm həlḳning towa ḳilixini wə өz yurtioɣa ḳaytip kelixinimu kərsitidu. ■ **31:18** Yioɣ. 5:21 □ **31:19 «biz өzimizni tonup yətkəndin keyin, yotimizni urduḳ»** — «yotini urux» degən ḥərikət ḳattiḳ puxayman, ḳattiḳ hijalətni bildürətti. ■ **31:19** Ḳan. 30:2 □ **31:22 «Pərwərdigar yər yüzidə yengi ix yaritidu: — ayal kixi baturning ətrapida yepixip həwər alidu!»** — bu ajayib bexarət tooɣruluḳ «Ḳoxumqə səz»imizni kərüng. Bizningqə u Məsiḥning pak ḳiz Məryəmdin tuoɣuluxini өz iqigə alidu. ■ **31:23** Yər. 50:7 □ **31:26 «— Mən Yərəmiya buni anglap oyoɣandim, ətrapḳa ḳaridim, naḥayiti tatliḳ uhlaptimən»** — bəzi alimlar bu ayət kəlgüsidiki Israilning əḥwalini kərsitip: «Ular xu qaoɣda: «Biz ḥazir oyoɣinip ətrapḳa ḳarisaḳ, yahxi uyḳudin bəḥrimən bolduḳ» dəydu» dəp tərjimə ḳilidu. Bizningqə bəlkim Hudaning səzi Yərəmiyaoɣa qüxidə kəlgəndur.

Yengi əhdə

29 Xu künlərdə ular yənə: «Atilar aqqiķ-qüqük üzümlərni yegən, xunga balilarning
qixi ķerik sezilidu» degən muxu maķalni ḥeq ixlətməydu. □ ■ 30 Qünki ḥərbirsi ez
gunaḥi üqün əlidu; aqqiķ-qüqük üzümlərni yegənlərning bolsa, əzining qixi ķerik
sezilidu.□
31 Mana, xu künlər keliduki, — dəydu Pərwərdigar, — Mən Israil jəməti wə
Yəḥuda jəməti bilən yengi əḥdə tüzimən; ■ 32 bu əḥdə ularning ata-bowiliri bilən
tüzgən əḥdigə ohximaydu; xu əḥdini Mən ata-bowilirini ķolidin tutup Misirdin
ķutķuzup yetəkliginimdə ular bilən tüzgənidim; gərqə Mən ularning yoldixi boloγan
bolsammu, Mening ular bilən tüzüxkən əḥdəmni buzoγan, — dəydu Pərwərdigar.
33 Qünki xu künlərdin keyin, Mening Israil jəməti bilən tüzidioγan əḥdəm mana xuki:
— Mən Əz Təwrat-ķanunlirimni ularning iqigə salimən,
Ḥəmdə ularning ķəlbigimu yazimən.
Mən ularning Ilaḥi bolimən,
Ularmu Mening həlķim bolidu.□ ■
34 Xundin baxlap ḥeqkim əz yeķinioγa yaki əz ķerindixioγa: — «Pərwərdigarni
tonuoγin» dəp əgitip yürməydu; qünki ularning əng kiqikidin qongioγiqə ḥəmmisi
Meni tonup boloγan bolidu; qünki Mən ularning ķəbiḥlikini kəqürimən ḥəmdə
ularning gunaḥini ḥərgiz esigə kəltürməymən, — dəydu Pərwərdigar.■

Yengi əhdigə kapalət berix

35 Ķuyaxni kündüzdə nur bolsun dəp bərgən, ay-yultuzlarni keqidə nur bolsun
dəp bəlgiligən, dolķunlirini xarķiritip dengizni ķozoγaydioγan Pərwərdigar mundaķ
dəydu (samawi ķoxunlarning Sərdari boloγan Pərwərdigar Uning namidur): —■
36 — Muxu bəlgiligənlirim Mening aldimdin yoķap kətsə, — dəydu Pərwərdigar,
— əmdi Israilning əwladlirimu Mening aldimdin bir əl boluxtin mənggügə ķelixi
mumkin. 37 Pərwərdigar mundaķ dəydu: — Yuķirida asmanlar məlqərlənsə,
təwəndə yər ulliri təkxürülüp bilinsə, əmdi Mən Israilning barliķ əwladlirining
ķiloγan ḥəmmə ķilmixliri tüpəylidin ulardin waz keqip taxlioγuqi bolimən, — dəydu
Pərwərdigar.

Yerusalem xəḥiri kengəytilidu

38 Mana, xu künlər keliduki, — dəydu Pərwərdigar, — xəḥər məhsus Manga
atilip «Ḥananiyəlning munari»din «Doķmux dərwazasi»γiqə ķaytidin ķurulidu;
39 əlqəm tanisi ķaytidin əlqəx üqün xu yərdin «Garəb dəngi»giqə, andin Goatķa
burulup sozulidu; 40 jəsətlər wə *ķurbanliķ* külliri taxlinidioγan pütkül jiloγa, xundaķla
Kidron dəryasioγiqə ḥəm xərķkə ķaraydioγan «At dərwazisi»ning doķmuxioγiqə

□ **31:29 «Atilar aqqiķ-qüqük üzümlərni yegən, xunga balilarning qixi ķerik sezilidu»** — demək, ata-bowimiz yaman ix ķiloγan, biraķ biz uning yaman aķiwitini, Hudaning jazasini kərimiz. 30-ayətni kərüng. ■ **31:29** Əz. 18:2, 3 □ **31:30 «aqqiķ-qüqük üzümlərni yegənlərning bolsa, əzining qixi ķerik sezilidu»** — bu 30-ayəttiki maķal 29-ayəttiki məķulning əksidur. «Əzakiyal pəyoγəmbər» kitabida izaḥlioγinimiz («ķoxumqə səz»imizdə, «Əz.» 18:12 tooγruluķ eytiloγan)dək, ata-bowilirining gunaḥliri bala-əwladlirioγa məlum bir təsiri bardur, dəp əks etidu; lekin Huda ḥazir yengi əḥdini (31-34ni kərüng) ular bilən tüzməkqi boliduki, ularning ḥərbirining Huda bilən alaḥidə munasiwət-dostluķi bar bolidu, ətkəndiki ixlar ularoγa ḥeqķandaķ təsir yətküzməydu. ■ **31:31** Ibr. 8:8 □ **31:33 «xu künlərdin keyin»** — bəlkim Huda həlķini əz yurtioγa ķayturoγandin keyin. ■ **31:33** Yər. 24:7; 30:22; 31:33 ■ **31:34** Yəx. 54:13; Yər. 33:8; Mik. 7:18; Yḥ. 6:45; Ros. 10:43 ■ **31:35** Yar. 1:16; Yəx. 51:15

yatqan etizlarning ħəmmisi Pərwərdigarοŋa pak-muqəddəs dəp ħesablinidu; xəħər qaytidin ħeq yulup taxlanmaydu, ħərgiz qaytidin aοŋdurup taxlanmaydu.□

32

Yərəmiya bir etizni setiwalidu

1 Yəħuda padixaħi Zədəkiyaning oninqi yili, Yərəmiyaοŋa Pərwərdigardin kəlgən səz
təwəndə hatiriləngən (xu yil Nebοqadnəsarning on səkkizinqi yili idi; 2 Xu qaοŋda Ba-
bil padixaħining qoxuni Yerusalemni qorxuwalοŋanidi; Yərəmiya pəyοŋəmbər bolsa
Yəħuda padixaħining ordisidiki qarawullarning ħoylisida qamap qoyulοŋanidi.
3-5 Qünki Yəħuda padixaħi Zədəkiya uni əyibləp: «Nemixqa sən: «Mana, Mən bu
xəħərni Babil padixaħining qoliοŋa tapxurimən; u uni ixοŋal qilidu; Yəħuda padixaħi
Zədəkiya kaldiylərning qolidin qeqip qutulalmaydu; qünki u Babil padixaħining
qoliοŋa tapxurulmay qalmaydu; u uning bilən yüz turanə səzlixidu, əz kəzi bilən
uning kəzigə qaraydu. U Zədəkiyani Babiloŋa apiridu, u mən uningοŋa yeqinlixip
toluq bir tərəp qiloŋuqə xu yərdə turidu, dəydu Pərwərdigar; silər kaldiylər bilən
qarxilaxsanglarmu oŋəlibə qilalmaysilər! — dəydu Pərwərdigar» — dəp bexarət
berisən?» — dəp uni qamap qoyοŋanidi). ■ 6 Yərəmiya: — Pərwərdigarning səzi
manga kelip mundaq deyildi — dedi: —
7 Mana, taοŋang Xallumning ooŋli Ħanaməəl yeningοŋa kelip: «Əzüng üqün Anatottiki
etizimni setiwal; qünki uni setiwelixqa sening ħəmjəmətlik ħoququng bar» —
dəydiοŋan bolidu.□
8 Andin Pərwərdigarning deginidək taοŋamning ooŋli Ħanaməəl, qarawullarning
ħoylisida yenimοŋa kelip manga: «Binyaminning zeminidiki mening Anatottiki
etizimni setiwaloŋaysən; qünki ħəmjəmət ħoquqi seningkidur; əzüng üqün setiwal»
— dedi; andin mən buning ħəqiqətən Pərwərdigarning səzi ikənlikini bilip yəttim.
9 Xunga mən taοŋamning ooŋli Ħanaməəldin Anatottiki bu etizni setiwaldim; pulni,
yəni on yəttə xəkəl kümüxni girgə selip əlqidim. □ 10 Mən tohtam hetigə imza qoyup,
üstigə məħürni besip peqətlidim; buningοŋa guwaħqilarni guwaħ bərgüzdum,
kümüxni tarazioŋa saldim; 11 tohtam hetini qolumοŋa aldim, — birsidə soda tüzümi
wə xərtliri hatirilinip peqətləngən, yənə birsi peqətlənmigənidi — 12 wə mən
taοŋamning ooŋli Ħanaməəlning kəz aldida, bu soda hetigə imza qoyοŋan guwaħqilar
wə qarawullarning ħoylisida olturοŋan Yəħudiylarning ħəmmisi aldida hətlərni
Maaseyaħning nəwrisi, Neriyaning ooŋli boloŋan Baruqqa tapxurdum. 13 Ularning
aldida mən Baruqqa mundaq tapilap dedim: — 14 Samawi qoxunlarning Sərdari
boloŋan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundaq dəydu: — Bu hətlərni, yəni
peqətləngən wə peqətlənmigən bu tohtam hətlirini elip, bular uzun waqitqiqə
saqlansun dəp sapal idix iqigə saloŋin; 15 Qünki samawi qoxunlarning Sərdari boloŋan

□ **31:40 «jəsətlər wə qurbanlik külliri taxlinidioŋan pütkül jiloŋa» —** muxu «jiloŋa» «Ħinnomning jiloŋisi» (Gə-Ħinnom)ni kərsitidu (7-bab, 31-32-ayət wə izaħatinimu kərüng). Bu jiloŋioŋa əhlətlər ħəm ħərhil napak nərsilər taxlinatti. Bu intayin napak, paskina jiloŋining kəlgüsi zamanda (ayətning ikkinqi qismida eytiloŋandək) Hudaοŋa atap muqəddəs bolidioŋanliqi ajayib ix bolidu. Demək, Hudaning xəpqiti bilən pütkül xəħər wə uning ħəmmisi intayin pak-muqəddəs bolidu. Yerusalem xəħirining ħazirqi ətrapliri bu ayətlərdə kərsitilgən jaylarda kengəytəlməktə. **«jəsətlər… taxlinidioŋan… jiloŋa» .. «Kidron dəryasi»… «At dərwazisi»** — xəħərning jənubiy təripigə, «Kidron dəryasi» xərqiy təripigə, «At dərwazisi» bolsa bəlkim ximaliy təripigə jaylaxqanidi. ■ **32:3-5** Yər. 34:3 □ **32:7 «ħəmjəmətlik ħoquqi» —** Musa pəyοŋəmbərgə qüxürülgən qanun boyiqə, ħərbir Israillikqa bir parqə zemin təqsim qilinοŋan. Əgər bu zeminni satmaqqi bolsa, awwal əz jəmətidikilərgə setiwelix pursiti berixi kerək idi; ular bu «ħəmjəmət ħoquqi» boyiqə uni setiwelixni halmisa, andin baxqilarοŋa setixqa bolatti. □ **32:9 «on yəttə xəkəl kümüx» —** bir xəkəl 11.4 gram idi; 17 xəkəl 194 gram idi.

Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundaq dəydu: — Kəlgüsidə bu zeminda həm
öylər, həm etizlar, həm üzümzarlar qaytidin setiwelinidu.
16 Mən tohtam hetini Neriyaning ooqli bolqan Barukqa tapxuroqandin keyin,
Pərwərdigaroqa dua qilip mundaq dedim: —
17 «Ah, Rəb Pərwərdigar! Mana, Sən asman-zeminni Özüngning zor qudriting wə
sozuloqan biliking bilən yasioqansən; Sanga heqqandaq ix təs əməstur; □ 18 Sən
minglioqan kixilərgə rəhim-xəpqət kərsitisən həmdə atilarning qəbihlikining jazasin-
imu keyin balilirining qoynioqa qayturisən; ah Sən uluoq, Qudrət Igisi Təngridursən
— Samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwərdigar Sening namingdur; ■ 19 oy-
nixanliringda uluoq, qiloqan ixliringda qudrətliksən; kəzliring bilən insan balilirining
öz yolliri wə qiloqanlirining mewisi boyiqə hərbirigə *inam yaki jaza* qayturux
üqün, ularning barliq yollirini kəzligüqidursən; ■ 20 — Sən bügünki küngiqə
Misir zeminida, Israil iqidə həm barliq insanlar arisida məjizilik alamətlərni həm
karamətlərni ayan qilip kəlgənsən; xunglaxqa bügüngiqə Sening naming eoqizdin-
eoqizoqa tarqilip kəlməktə. 21 Sən məjizilik alamətlər, karamətlər qudrətlik qolung,
sozuloqan biliking wə dəhxətlik wəhxət arqiliq Öz həlqing Israilni Misir zeminidin
qikaroqansən; ■ 22 Sən ularoqa ata-bowilirioqa təqdim qilimən dəp qəsəm qiloqan, süt
həm bal ekip turidioqan bu zeminni təqdim qiloqansən. 23 Ular dərwəqə zeminoqa
kirip uningoqa igə bolqan; lekin ular Sening awazingoqa qulaq salmioqan, Təwrat-
qanunungda mangmioqan; ularoqa əmr qiloqanlarning heqqaysisioqa əməl qilmioqan;
xunga Sən bu külpətlərning həmmisini ularning bexioqa qüxürgənsən. 24 Mana,
xəhərni besip kirix üqün sepiloqa selip qikiriloqan dənglük-potəylərgə karioqaysən!
Qiliq, qəhətqilik wə waba tüpəylidin xəhər hujum qiliwatqan kaldiylərning qolioqa
tapxurulmay qalmaydu; Sən aldin'ala eytqining hazir əməlgə axuruldi; mana,
Özüng kərisən. 25 Lekin Sən, i Rəb Pərwərdigar, gərqə xəhər kaldiylərning qolioqa
tapxurulidioqan bolsimu, manga: «Özüng üqün etizni kümüxkə setiwal wə buni
guwahqilaroqa kərgüzgin!?» — deding».□

26 Andin Pərwərdigarning səzi Yərəmiyaoqa kelip mundaq deyildi: —
27 Mana, Mən Pərwərdigar, barliq ət igilirining Hudasidurmən; Manga təs qüxidioqan
birər ix barmidu? □ ■ 28 Xunga Pərwərdigar mundaq dəydu: — Mana, Mən
bu xəhərni kaldiylərning qolioqa wə Babil padixahi Nebokadnəsarning qolioqa
tapxurimən; ular uni igiliwalidu. 29 Bu xəhərgə hujum qiliwatqan kaldiylər
uningoqa besip kirip ot qoyup uni köydüriwetidu; ular xəhərdikilərning öylirinimu
köydüriwetidu; ular bu öylərning ögziliri üstidə Meni oqəzəpləndürüp Baaloqa isriq
yaqqan, yat ilahlaroqa «xarab hədiyə»lərni quyoqan. ■ 30 Qünki Israillar wə
Yəhudalar yaxliqidin tartip köz aldimda pəqət rəzillikla qilip kəlməktə; Israillar
pəqətla öz qolliri yasioqanlar bilən oqəzipimni qozoqioqandin baxqa ix qilmioqan,
— dəydu Pərwərdigar. □ 31 Qünki bu xəhər quruloqan künidin tartip bügünki
küngiqə Mening oqəzipim wə qəhrimni xundaq qozoqioquqi bolup kəldiki, Mən

□ **32:17 «Sanga heqqandaq ix təs əməstur»** — ibraniy tilida «Sanga heqqandaq ix karamət əməstur». ■ **32:18** Mis. 34:7 ■ **32:19** Ayup 34:21; Pənd. 5:21; Yəx. 28:29; Yər. 16:17; 17:10 ■ **32:21** Mis. 6:7; 2Sam. 7:23; 1Tar. 17:21 □ **32:25 «Sən, i Rəb Pərwərdigar, gərqə xəhər kaldiylərning qolioqa tapxurulidioqan bolsimu, manga: «Özüng üqün etizni kümüxkə setiwal wə buni guwahqilaroqa kərgüzgin!?» — deding»** — mumkinqiliki barki, gərqə Pərwərdigar Yərəmiya wə baxqa pəyoqəmbərlər arqiliq kəp qetim Yəhudoqa: «Mən silərni sürgün qildürimən» dəp agahlandurogan bolsimu, Yərəmiya yənila: ««ahirqi minutta» Yəhudani Babildin qutquzidu» dəp oylidi. □ **32:27 «Manga təs qüxidioqan birər ix barmidu?»** — ibraniy tilida «Manga karamət qüxidioqan birər ix barmidu?». ■ **32:27** Qəl. 16:22 ■ **32:29** Yər. 21:10 □ **32:30 «yaxliqidin tartip...»** — bəlkim Israilning «əl boloqinidin tartip», yəni «Misirdin qikixtin tartip» degən mənidə. Bolmisa «etizni al» degən sözning nemə mənisi bar? Jawab təwəndiki ayətlərdə, əlwəttə. **«qolliri yasioqanlar»** — degən sözlər yaki yasioqan butlarni yaki yaman qilmixlirini kərsitidu.

uni Өz yüzüm aldidin yoқatmisam bolmaydu. 32 Israillar wə Yəһudalar — ular wə ularning padixaһliri, əmirliri kaһinliri, pəyƣəmbərliri, Yəһuda adəmliri wə Yerusalemda turuwatқanlarning meni ƣəzəpləndürgən barliқ rəzilliki tüpəylidin *xəһərni yoқitimən*. 33 Ular Manga yüzini қaratқan əməs, bəlki Manga arқisini қilip tətür қariƣan; gərqə Mən tang səһərdə ornumdin turup ularƣa өgətkən bolsammu, ular anglimay təlim-tərbiyini қobul қilixni rət қilƣan. ■ 34 Ular Өz namim bilən ataliƣan өydə yirginqlik butlirini selip uni buliƣiƣan; 35 ular өz ooƣul-қizlirini ottin ətküzüp «Moləк»kə atap қurbanliқ қilix üqün « Һinnomning ooƣlining jiliƣisi»diki, Baaliƣa beƣixlaniƣan «yuқiri jaylar»ni қurup qiққan; Mən ularning bundaқ ix қilixini zadi buyrup baқmiƣanmən; ularning Yəһudani gunaһқa patқuzup, muxundaқ lənətlik ix қilsun degən oy-niyəttə һeqқaqan bolup baқmiƣanmən.□ ■

36 Silər muxu xəһər tooƣruluқ: «Dərһəқiқət, u қiliq, қəһətqilik wə waba arқiliқ Babil padixaһining қoliƣa tapxurulidu!» — dəwatisilər; lekin Pərwərdigar — Israilning Hudasi muxu xəһər tooƣruluқ һazir mundaқ dəydu: —

37 Mana Mən, Mən ularni ƣəzipim, қəһrim wə zor aqqiқim bilən һəydiwətkən barliқ padixaһliқlardin yiƣimən; Mən ularni қaytidin muxu yərgə epkelimən, ularni aman-tinqliқta turƣuzimən. ■ 38 Ular Mening һəlқim bolidu, Mən ularning Hudasi bolimən. ■ 39 Mən ular wə ulardin keyin boliƣan balilirini barliқ künliridə Məndin əyminip yahxiliқ kərsun dəp, ularƣa bir қəlb, bir yolni ata қilimən.

40 Mən ularƣa iltipat қilixtin қolumni ikkinqi üzməslikim üqün ular bilən mənggülük bir əһdə tüzimən; ularning қaytidin yenimdin qətliməsliki üqün Mən қəlbigə қorқunqumni salimən. 41 Mən ularƣa yahxiliқ ata қilixtin һuzur elip xadlinimən wə pütün қəlbim, pütün jenim bilən ularni muxu zeminƣa tikip turƣuzimən!■

42 Qünki Pərwərdigar mundaқ dəydu: — Mən huddi bu həlқning bexiƣa bu dəһxətlik külpətning һəmmisini qüxürginimdək, Mən ular tooƣruluқ wədə қiliƣan barliқ bəht-bərikətlərni ularning üstigə qüxürimən; 43 Silər muxu zemin tooƣruluқ: «U wəyranə, adəmzatsiz wə һaywanatsizdur; kaldiylərning қoliƣa tapxuruliƣan!» dəysilər. Lekin kəlgüsidə uningda etizlar қaytidin setiwelinidu! 44 Binyaminning yurtida, Yerusalemning ətrapidiki yezilirida, Yəһudaning xəһərliridə, *jənubtiki* taƣliқ xəһərliridə, ƣərbtiki «Xəfəlaһ» egizlikidiki xəһərlərdə, *Yəһudaning* jənubiy bayawanliridiki xəһərlərdimu kixilər қaytidin kümüxkə etizlarni setiwalidu, tohtam һətlirigə imza қoyidu, məһürləp, guwaһqilarni guwaһқa һazir қilidu; qünki Mən ularni sürgünlüktin қayturup əsligə kəltürimən — dəydu Pərwərdigar.

33

Pərwərdigar Israil wə Yəһudani əsligə kəltürimən, dəp ikkinqi қetim wədə қilidu

1 Yərəmiya tehi қarawullarning һoylisida қamap қoyuliƣan waқtida, Pərwərdigarning səzi uningƣa ikkinqi қetim kelip mundaқ deyildi: —

2 Ixni қiliƣuqi Mən Pərwərdigar, ixni xəkilləndürgüqi һəm uni bekitküqi Mənki Pərwərdigar mundaқ dəymən — Pərwərdigar Mening namimdur — □ 3 Manga iltija қil, Mən sanga jawab қayturimən, xundaқla sən bilməydiƣan, büyük һəm tilsimat ixlarni sanga ayan қilimən. 4 Qünki *düxmənning* dəng-potəylirigə һəm қiliqiƣa

■ **32:33** Yər. 2:27; 7:13,24,25; 25:3; 26:5; 29:19 □ **32:35** **«Moləк»** — Ammoniylarning qoқunƣan buti. ■ **32:35** Yər. 19:5 ■ **32:37** Yər. 23:3; 29:14; 31:10 ■ **32:38** Yər. 24:7; 30:22; 31:1,33 ■ **32:41** Yər. 24:6; Am. 9:15 □ **33:2** **«ixni қiliƣuqi»** — nemə ix ikənliki bəlkim keyinki 4-26-ayətlərdə təswirlinidu.

taqabil turuxqa istiḩkamlar qilix üqün qeqiloɣan bu xəḩərdiki əylər wə Yəḩuda padixaḩlirining ordiliri tooɣruluq Israilning Hudasi Pərwərdigar mundaq dəydu: —

5 «Kaldiylər bilən qarxiliximən» dəp xəḩərgə kirgənlərning ḩəmmisi, pəqət Mən oɣəzipim wə qəḩrimdə uriwətkənlərning jəsətliri bilən bu əylərni toldurux üqün kəlgənlər, halas. Qünki Mən ularning barliq rəzilliki tüpəylidin yüzümni bu xəḩərdin ərüp yoxuroɣanmən. □ 6 Ḩalbuki mana, Mən bu xəḩərgə xipa qilip dərdigə dərman bolimən; Mən ularni saqaytimən, ularoɣa qəksiz arambəhx ḩəm ḩəqiqətni yexip ayan qilimən. □ 7 Mən Yəḩudani ḩəm Israilni sürgündin qayturup əsligə kəltürimən; ularni awwalqidək qurup qiqimən. ■ 8 Mən ularni Mən bilən qarxilixip gunaḩqa petip sadir qiloɣan barliq qəbiḩlikidin paklandurimən, Mening aldimda gunaḩqa petip, Manga asiylik qiloɣan barliq qəbiḩliklirini kəqürimən; ■ 9 yər yüzidiki barliq əllər Mən uloroɣa yətküzgən barliq iltipatni anglaydu, xuning bilən bu *xəḩər* kixini xadlandurup, Ɵzümgə mədḩiyələrni qozoɣap, xan-xərəp kəltürüp nam-xəḩrət ḩasil qilidu; əllər Mən uloroɣa yətküzgən barliq iltipat wə arambəhxliktin *Məndin* qorqup titrəydioɣan bolidu.

10 Pərwərdigar mundaq dəydu: — Silər muxu yər tooɣruluq: «U bir harabilik, adəmzatsiz wə ḩaywanatsiz boldi!» dəysilər — durus. Lekin harabə boloɣan, adəmzatsiz, aḩalisiz, ḩaywanatsiz boloɣan Yəḩudaning xəḩərliridə wə Yerusalem koqilirida 11 yənə tamaxining sadasi, xad-huramlik sadasi wə toyi boluwatqan yigit-qizning awazi anglinidu, xundaqla Pərwərdigarning əyigə «təxəkkür qurbanliqliri»ni aparoɣanlarning «Samawi qoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigaroɣa təxəkkür eytinglar, qünki Pərwərdigar meḩribandur, uning muḩəbbiti mənggülüktur» dəydioɣan awazliri qaytidin anglinidu; qünki Mən sürgün boloɣanlarni qayturup zemindiki awatliqni əsligə kəltürimən, — dəydu Pərwərdigar.■

12 Qünki samawi qoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar mundaq dəydu: — Harabə boloɣan adəmzatsiz wə ḩaywanatsiz boloɣan bu yərdə wə uning barliq xəḩərliridə qoy baqquqilarning əz padilirini yatquzidioɣan qotanliri qaytidin bar bolidu. □ 13 *Jənubiy* taoɣliqtiki xəḩərlərdə, *oɣərbtiki* Yəḩudaning «Xəfəlaḩ» egizlikidiki xəḩərlərdə, jənubiy bayawanlardiki xəḩərlərdə, Binyaminning yurtida, Yerusalemning ətrapidiki yezilirida wə Yəḩudaning xəḩərliridimu qoy padiliri ularni sanioɣuqining qoli astidin qaytidin ətidu, — dəydu Pərwərdigar.□

14 Mana, xu künlər keliduki, — dəydu Pərwərdigar, — Mən Israil jəmətigə ḩəm Yəḩuda jəmətigə eytqan xəpqətlik wədəmgə əməl qilimən.■

15 Xu künlər wə u qaoɣda Mən Dawut nəslidin «Ḩəqqaniy Xah»ni zeminda ətürüp

---

□ **33:5** **««Kaldiylər bilən qarxiliximən» dəp xəḩərgə kirgənlər... pəqət Mən oɣəzipim wə qəḩrimdə uriwətkənlərning jəsətliri bilən bu əylərni toldurux üqün kəlgənlər, halas. Ularning barliq rəzilliki tüpəylidin yüzümni bu xəḩərdin ərüp yoxuroɣanmən»** — oqurmənlər ayəttiki baxqa hil tərjimilərni uqritixi mumkin. Lekin omumiy mənisi tərjimimizningkidək bolidu. □ **33:6** **«Ḩalbuki mana, Mən bu xəḩərgə xipa qilip dərdigə dərman bolimən; Mən ularni saqaytimən, ...»** — xübḩisizki, Huda Yərəmiyaoɣa eytqan «büyük ḩəm tilsimat ixlar» bu ayəttin baxlap uningoɣa eqip kərsitilidu. ■ **33:7** Yər. 24:6; 31:4; 32:44 ■ **33:8** Yər. 31:34 ■ **33:11** Yər. 7:34 □ **33:12** **«Harabə boloɣan adəmzatsiz wə ḩaywanatsiz boloɣan bu yərdə wə uning barliq xəḩərliridə qoy baqquqilarning əz padilirini yatquzidioɣan qotanliri qaytidin bar bolidu»** — 4-, 10- wə bu 12-ayəttə, Pərwərdigar Yərəmiyaoɣa «Sən bilip baqmioɣan ḩəm büyük ḩəm tilsimat ixlarni sanga kərsitimən» degən wədisi boyiqə, kəlgüsi zamanda karamət ixlarni kərsitidioɣan üq bexarət bizgə tonuxturulidu. □ **33:13** **«sanioɣuqining qoli astidin ətüx»** — bəlkim qoylar qotanoɣa qaytip kirgəndə, ulardin ḩeqqaysisining kəm qalmasliqi üqün təkxürülüxtur. ■ **33:14** Yər. 29:10

qikirimən; U zeminda tooɣra həküm wə həkkaniylik yürgüzidu. □ ■ 16 Xu
künlərdə Yəhuda kutkuzulidu, Yerusalem arambəhxtə turidu; *xu qaoɣda*
Yerusalem: «Pərwərdigar həkkaniylikimizdur» degən nam bilən atilidu.
17 Qünki Pərwərdigar mundak dəydu: — Dawutning Israil jəmətining təhtigə
olturuxka layik nəsli üzülüp kalmaydu, 18 yaki Lawiylardin boloɣan kahinlardin,
«kəydürmə kurbanlik», «axlik hədiyə» wə baxka kurbanliklarni Mening aldimda
daim sunidioɣan adəm üzülüp kalmaydu.■
19 Pərwərdigarning səzi Yərəmiyaoɣa kelip mundak deyildi: —
20 Pərwərdigar mundak dəydu: — Silər Mening kündüz bilən tüzgən əhdəmni wə
keqə bilən tüzgən əhdəmni buzup, kündüz wə keqini əz wakтida kəlməydioɣan
kilip koysanglar, 21 xu qaoɣda Mening Kulum Dawut bilən tüzgən əhdəm buzulup,
uningoɣa: «Əz təhtinggə həküm süridioɣan bir ooɣlung daim bolidu» deginim
əməlgə axurulmaydu wə hizmətkarlirim, kahinlar boloɣan Lawiylar bilən tüzgən
əhdəm buzuloɣan bolidu. 22 Asmanlardiki koxunlar boloɣan yultuzlarni sanap
boloɣili bolmioɣandək, dengizdiki kumlarni əlqəp boloɣili bolmioɣandək, mən kulum
Dawutning nəslini wə Əzümgə hizmət kilidioɣan Lawiylarni kəpəytimən.

23 Pərwərdigarning səzi Yərəmiyaoɣa kelip mundak deyildi: —
24 Bu həlkning: «Pərwərdigar Əzi tallioɣan bu ikki jəmættin waz keqip, ularni taxlidi»
deginini baykimidingmu? Xunga ular Mening həlkimni: «Kəlgüsidə heq bir əl-dələt
bolmaydu» dəp kəzgə ilmaydu. □ 25 Pərwərdigar mundak dəydu: — Mening kündüz
wə keqini bekitkən əhdəm əzgirip kətsə, yaki asman-zemindiki kanuniyətlərni
bekitmigən bolsam, 26 Mən Yakupning nəslidin wə Dawutning nəslidin waz keqip
ularni taxlaydioɣan bolimən, xuningdək Ibrahim, Ishak wə Yakupning nəsli üstigə
həküm sürüx üqün *Dawutning* nəslidin adəm tallimaydioɣan bolimən! Qünki bərhək,
Mən ularni sürgünlüktin kayturup ularni əsligə kəltürimən, ularoɣa rəhimdillik
kərsitimən.■

34

Pərwərdigar Zədəkiyaoɣa xum həwər yətküzidu

1 Babil padixahi Nebokadnəsar, pütün koxuni wə həkümranlikioɣa bekinoɣan barlik
padixahliklar wə əllərning həmmisi Yerusalemoɣa wə uning ətrapidiki barlik
xəhərlərgə jəng kiloɣan wakтida, Pərwərdigardin Yərəmiyaoɣa kəlgən səz: —■
2 Israilning Hudasi Pərwərdigar mundak dəydu: — Zədəkiyaning yenioɣa berip
uningoɣa mundak degin: — Pərwərdigar mundak dəydu: — Mana, bu xəhərni Babil
padixahining kolioɣa tapxurimən, u uningoɣa ot koyup kəydüriwetidu. ■ 3 Sən
bolsang, uning kolidin kaqalmaysən; bəlki sən tutulup uning kolioɣa tapxurulisən;
sening kəzliring Babil padixahining kəzligə karaydu, uning bilən yüz turanə
səzlixisən wə sən Babiloɣa sürgün bolup ketisən.■

□ **33:15 «...u qaoɣda Mən Dawut nəslidin «Həkkaniy Xah»ni zeminda əstürüp qikirimən...»** — okurmənlərning esidə barki, Huda Dawut padixah-pəyoɣəmbərgə: «Kutkuzoɣuqi-Məsih» sening nəslingdin qikidu» dəp wədə bərgən (məsilən, «2Sam.», 7-babni, Zəburdiki 18-, 45- wə 72-küylərni həm məzkur kitab 23:5nimu kərüng). ■ **33:15** Yər. 23:5 ■ **33:18** Yər. 17:26 □ **33:24 «Pərwərdigar Əzi tallioɣan bu ikki jəmættin waz keqip, ularni taxlidi...»** — «ikki jəmət» xübhisizki, Israil wə Yəhudani, yəni Hudaning pütün həlkini kərsitidu; demək, pütkül Israil həlki əzining keləqiki tooɣruluk ümidsizlinip kətkən. Bəzi alimlar «ikki jəmət» «Dawut jəməti həm Lawiy jəməti»ni kərsitidu, dəp karaydu; lekin bizningqə keyinki «Mening həlkimni ... kəzgə ilmaydu» degən ibarə həm 25-, 26-ayətlər «Yakupning nəsli»ni, yəni Hudaning pütün həlki (Israil wə Yəhuda)ni kərsətkəqkə, 24-ayətmu pütün həlkni kərsitixi kerək. ■ **33:26** Yər. 31:20 ■ **34:1** 2Pad. 25; Yər. 52 ■ **34:2** Yər. 21:10; 32:29 ■ **34:3** Yər. 32:4

4 Lekin, i Yəhuda padixahi Zədəkiya, Pərwərdigarning səzini angla; Pərwərdigar
sening tuoqrangda mundaq dəydu: — Sən qiliq bilən əlməysən; 5 sən aman-
tinqlikta əlisən; ata-bowiliring boloqan əzüngdin ilgiriki padixahlar üqün matəm
tutup huxbuy yaqqandək ular ohxaxla sən üqünmu *huxbuy* yaqidu; ular sən üqün:
«Ah, xahim!» dəp matəm tutidu; qünki Mən xundaq wədə qiloqanmən, — dəydu
Pərwərdigar.□
6 Andin Yərəmiya pəyoqəmbər bu səzlərning həmmisini Yəhuda padixahi
Zədəkiyaoqa Yerusalemda eytti. 7 Xu qaoqda Babil padixahining qoxuni Yerusalemda
wə Yəhudadiki qaloqan xəhərlərdə, yəni Laqixta wə Azikahta jəng qiliwatatti; qünki
Yəhudadiki mustəhkəm xəhərlər arisidin pəqət bularla ixoqal bolmioqanidi.

Əz qullirioqa uwal qiloqanlaroqa agah berix

8 Padixah Zədəkiya *qullirimizoqa* azadlik jakarlayli dəp Yerusalemdikilərning
həmmisi bilən əhdini kesip tüzgəndin keyin, Pərwərdigardin təwəndiki bu səz
Yərəmiyaoqa kəldi □ ■ 9 (əhdə boyiqə hərbiri əz ibraniy qullirini, ər bolsun, qiz-ayal
bolsun, qoyuwetixi kerək idi; heqqaysisi əz qerindixi boloqan Yəhudiyni qullukta
qaldurmasliqi kerək idi. □ 10 Əhdigə qoxuloqan barlik əmirlər wə barlik həlq
xuningoqa, yəni hərqaysimiz əz quli yaki dedikini qoyuwetəyli, ularni qullukta
qalduruwərməyli degən səzigə boysundi. Ular boysunup ularni qoyuwətti. 11 Lekin
uningdin keyin ular bu yoldin yenip qoyuwətkən qul-dedəklərni əzigə qayturuwaldi.
Ular bularni qaytidin məjburiy qul-dedək qiliwaldi).□
12 — Xu qaoqda Pərwərdigarning səzi Yərəmiyaoqa kelip mundaq deyildi: —
13 Israilning Hudasi Pərwərdigar mundaq dəydu: — Mən ata-bowiliringlarni Misirn-
ing zeminidin, yəni «qulluq əyi»din qiqaroqinimda, ular bilən əhdə tüzgənidim; 14 *xu
əhdə boyiqə* hərbiringlar yəttinqi yilida silərgə əzini satqan hərqaysi qerindixinglar
boloqan ibraniy kixilirini qoyuwetixinglar kerək; u qulluqungda altə yil boloqandin
keyin, sən uni azadliqqa qoyuwetixing kerək, degənidim. Lekin ata-bowiliringlar
buni anglimay heq qulaq salmioqan. ■ 15 Lekin silər bolsanglar, *xu yaman
yoldin* yenip, kəz aldimda durus ixni kərüp, hərbiringlar əz yeqinioqa «azad bol»
dəp jakarlidinglar, xuningdək Əz namim bilən ataloqan əydə əhdə tüzüdinglar;
16 lekin silər yənə yenip Mening namimoqa daoq kəltürüp, hərbiringlar əz rayioqa
qoyuwətkən qulni həm ihtiyarioqa qoyuwətkən dedəkni qayturuwelip qaytidin
əzünglaroqa qul-dedək boluxqa məjburlidinglar.
17 Xunga Pərwərdigar mundaq dəydu: — Silər manga qulaq salmidinglar,
hərbiringlar əz qerindixinglaroqa, hərbiringlar əz yeqininglaroqa azad bolunglar
dəp heq jakarlimidinglar; mana, Mən silərgə bir hil azadliqni — yəni qiliqqa,

□ **34:5 «Sən üqün huxbuy yaqidu» —** ibraniy tilida səzmusəz bolsa «sən üqün kəydüridu» degənliktur. Həqlərning kəydürgini bolsa, bizningqə huxbuy boluxi kerək idi. Əməliyəttə Təwrat həm Injilda əlgənlər üqün hərqandaq qurbanlik-hədiyə, nəzir-qiraoqning heqqandaq paydisi yoq, dəp kərsitilidu. □ **34:8 «əhdini kesip tüzüx» —** kona zamanlarda ikki tərəp bir-biri bilən əhdə tüzməkqi bolsa, awwal kala yaki qoyni soyup, nimtə (ikki parqə) qilip parqilaytti; andin ikki tərəp soyup ikki parqə qiloqan malning otturisidin təng ətüp bir-birigə kəsəm qilatti. Bu ixning əhmiyiti bəlkim: «Qaysimiz əhdini buzsaq, Huda uni bu soyoqan maloqa ohxax qilsun!» deməkliktur. 18-20-ayətlərni kərüng. ■ **34:8** Mis. 21:2 □ **34:9 «əhdə boyiqə hərbiri əz ibraniy qullirini, ... qoyuwetixi kerək idi; heqqaysisi əz qerindixi boloqan Yəhudiyni qullukta qaldurmasliqi kerək idi» —** mumkinqiliki barki, bu əhdə pəqət bu əmirlərgə qolaylik boluxi üqün tüzülgənidi. Qəhətqilik boloqan waqitta, əz qullirioqa ozuq berix məs'uliyitidin qeqip, qullirini kətküziwetətti. □ **34:11 «Lekin uningdin keyin ular bu yoldin yenip qoyuwətkən qul-dedəklərni əzigə qayturuwaldi... qul-dedək qiliwaldi» —** bu wəqə Babilning qoxuni Yerusalemni qorxiwelixtin waqitlik waz keqip Misir bilən jəng qilixqa kətkən waqtida boloqan boluxi mumkin. Əmirlər wə həlq bəlkim hətərlik pəyt bizdin ətüp kətti, Hudadin qorqiweriximizning hajiti yoq, deyixi mumkin idi. 21-22-ayətlərni 35-bab, 5-7-ayətlər bilən selixturung. ■ **34:14** Mis. 21:2; Qan. 15:12

wabaoɣa wə ḳəḥətqilikkə boloɣan bir azadliḳni jakarlaymən; silərni yər yüzidiki barliḳ padixaḥliḳlaroɣa bir wəḥxət basḳuqi ḳilimən. ■ 18 Xuning bilən Mən əḥdəmni buzoɣan, kəz aldimda kesip tüzgən əḥdining səzlirigə əməl ḳilmioɣan kixilərni bolsa, ular əzliri soyup ikki parqə ḳilip, otturisidin ətkən ḥeliḳi mozaydək ḳilimən; 19 Yəḥudaning əmirliri wə Yerusalemning əmirliri, ordidiki ələmdarlar, kaḥinlar, xuningdək mozayning ikki parqisining otturisidin ətkən barliḳ həlḳni bolsa, 20 Mən ularni düxmənlirining ḳolioɣa, jenini izdigüqilərning ḳolioɣa tapxurimən; xuning bilən jəsətliri asmandiki uqar-ḳanatlaroɣa wə zemindiki ḥaywanlaroɣa ozuḳ bolidu; ■ 21 Yəḥuda padixaḥi Zədəkiya wə uning əmirlirinimu düxmənlirining ḳolioɣa, jenini izdigüqilərning ḳolioɣa, xundaḳla silərgə ḥujum ḳilixtin qikinip turoɣan Babil padixaḥining ḳoxunining ḳolioɣa tapxurimən. ■ 22 Mana, Mən əmr ḳilimən, — dəydu Pərwərdigar, wə ular bu xəḥər aldioɣa yənə kelidu; ular uningoɣa ḥujum ḳilip ot ḳoyup kəydüriwetidu; wə Mən Yəḥudaning xəḥərlirini wəyranə, ḥeq adəmzatsiz ḳilimən.

35

Yəḥudaning wapasiziḳi, Rəkabiylarning wapadariḳi

1 Yəḥuda padixaḥi Yosiyaning oɣli Yəḥoakimning künliridə, Pərwərdigardin Yərəmiyaoɣa səz kelip: —□
2 «Rəkabning jəmətidikilərning yenioɣa berip ular bilən səzlixip ularni Pərwərdigarning əyigə apirip, uning kiqik əylirining birigə təklip ḳilip ularning aldioɣa xarab tutḳin» — deyildi.
3 Xuning bilən mən Habazziniyaning nəwrisi, Yərəmiyaning oɣli Jaazaniyani, uning ukilirini wə barliḳ bala-qaḳilirini, xuningdək Rəkabning pütkül jəmətini elip kelixkə qiḳtim; 4 Mən ularni Pərwərdigarning əyigə, Igdaliyaning oɣli, Hudaning adimi boloɣan Ḥananning oɣullirioɣa təwəlik əygə apardim; bu əy əmirlərning əyining yenida, Xallumning oɣli, ixikbaḳar Maaseyaḥning əyining üstidə idi; 5 mən Rəkabning jəmətidikilərning aldioɣa xarabḳa liḳ toloɣan piyalilər wə ḳədəḥlərni ḳoyup ularoɣa: «Xarabḳa eoɣiz teginglar!» — dedim.
6 Ular manga mundaḳ dedi: «Biz xarabni iqməymiz; qünki əjdadimiz Rəkabning oɣli Yonadab bizgə: «Silər wə oɣul-əwladliringlar zadi xarab iqmənglar; 7 yənə kelip əylərni ḳurmanglar, nə uruḳ terimanglar, nə üzümzarlarni tikmənglar, nə bulardin ḥeqḳaysisioɣa zadi igə bolmanglar; barliḳ künliringlarda qedirlarda turunglar; xuning bilən silər turuwatḳan zeminda uzun künlərni kərisilər» — dəp əmr ḳaldуroɣan.
8 Xuning bilən bizning əjdadimiz Rəkabning oɣli Yonadabning: «Barliḳ kününglərdə zadi xarab iqmənglar» degən awazioɣa ḳulaḳ selip, biz wə bizning ayallirimiz ḥəm oɣul-ḳizlirimiz uning əmrigə toluḳ əməl ḳilip kəlgənmiz; 9 biz yənə turoɣudək əylərni salmioɣan; bizdə ḥeq üzümzar, etiz, uruḳ degənlər yoḳ; 10 bəlki biz qedirlarda turup kəlduḳ, əjdadimiz Yonadabning bizgə barliḳ əmr ḳiloɣanlirioɣa əməl ḳilip kəlduḳ.□

■ **34:17** Ḳan. 28:25; Yər. 15:4; 24:9,10 ■ **34:20** Yər. 7:33; 16:4; 19:7 ■ **34:21** Yər. 37:11 □ **35:1** **«Yəḥoakimning künliridə»** — bu wəḳə Zədəkiya padixaḥ təhtkə olturoɣan waḳitta, yəni yuḳirida eytiloɣan bexarətlərdin ilgiri boloɣanidi, əlwəttə. □ **35:10** **«biz qedirlarda turup kəlduḳ, əjdadimiz Yonadabning bizgə barliḳ əmr ḳiloɣanlirioɣa əməl ḳilip kəlduḳ»** — jəmiy bolup 250 yilliḳ məzgil iqidə. «Rəkabning oɣli Yonadab» bəlkim «2Pad.» 10:15də tiloɣa elinoɣan «Rəkabning oɣli Yəḥonadab» boluxi mumkin.

11 Lekin Babil padixaḥi Nebokadnəsar zeminoɣa besip kirgəndə, xundak ix boldiki,
biz: «Barayli, Kaldiylərning ḳoxuni ḥəm Suriyəning ḳoxunidin ḳeqip Yerusalem
xəḥirigə kirəyli» — deduḳ. Mana xu səwəbtin Yerusalemda turuwatimiz».
12 Andin Pərwərdigarning səzi Yərəmiyaoɣa kelip mundak deyildi: —
13 «Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundak
dəydu: — Baroɣin, Yəḥudadikilər wə Yerusalemda turuwatḳanlaroɣa mundak
degin: — Buningdin tərbiyə almamsilər, xuningdək Mening səzlirimgə ḳulak
salmamsilər? — dəydu Pərwərdigar. 14 — Mana, Rəkabning ooɣli Yonadabning
ooɣul-pərzəntlirigə «xarab iqmənglar» dəp tapilioɣan səzlirigə əməl ḳilinip kəlgən;
bügünki küngiqə ular ḥeq xarab iqip bakmioɣan, qünki ular atisining əmrigə
itaət ḳiloɣan. Lekin Mən tang səḥərdə ornumdin turup silərgə səz ḳilip kəlgən
bolsammu, silər Manga ḥeq ḳulak salmioɣansilər. ■ 15 Mən tang səḥərdə
ornumdin turup ḳullirim boloɣan pəyoɣəmbərlərni əwətip: «Ḥərbiringlar ḥazir
əz rəzil yolunglardin yenip, ḳilmixinglarni tüzitinglar, baxḳa ilaḥlaroɣa əgixip
qokunmanglar; xundak ḳilsanglar Mən ata-bowiliringlaroɣa təḳdim ḳiloɣan zeminda
turuwerisilər» dəp kəlgənmən; lekin silər Manga ḳulak salmay ḥeq anglimioɣansilər.
■ 16 Bərḥək, Rəkabning ooɣli Yonadabning əwladliri atisining ularoɣa tapilioɣan
əmrigə əməl ḳiloɣan; lekin bu həlk Manga ḥeq ḳulak salmioɣandur. 17 Xunga
samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundak
dəydu: — Mana, Mən Yəḥudaning üstigə ḥəm Yerusalemning üstigə Mən aldin'ala
eytḳan barlik balayi'apətni qüxürimən; qünki Mən ularoɣa səz ḳiloɣan, lekin ular
anglimioɣan; Mən ularni qaḳiroɣan, lekin ular jawab bərmigən».
18 Andin Yərəmiya Rəkab jəmətigə mundak dedi: — Samawi ḳoxunlarning Sərdari
boloɣan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundak dəydu: — Qünki silər atanglar
Yonadabning əmrigə itaət ḳilip, barlik yolyoruḳlirini tutup, silərgə tapilioɣanlirining
ḥəmmisi boyiqə ix kərüp kəlgənsilər, — 19 əmdi samawi ḳoxunlarning Sərdari
boloɣan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundak dəydu: — Rəkabning ooɣli
Yonadabning nəslidin aldimda hizmət ḳiloɣuqi ḥərgiz üzülüp ḳalmaydu.□

36

Padixaḥ Yəḥoakim bexarət hatiriləngən oram yazmini kəydüridu

1 Yəḥuda padixaḥi Yosiyaning ooɣli Yəḥoakimning tətinqi yili, Yərəmiyaoɣa
Pərwərdigardin təwəndiki səz kəldi: —
2 Əzünggə oram ḳəoɣəz aloɣin; uningoɣa Yosiyaning künliridə sanga səz ḳiloɣinimdin
tartip bügünki küngiqə Mən Israilni əyibligən, Yəḥudani əyibligən ḥəm barlik
əllərni əyibligən, sanga eytḳan səzlərning ḥəmmisini yazoɣin. ■ 3 Yəḥudaning
jəməti bəlkim Mən bexioɣa qüxürməkqi boloɣan barlik balayi'apətni anglap, ḥərbiri
əzlirining rəzil yolidin yanarmikin; ular xundak ḳilsa, Mən ularning ḳəbiḥlikini
wə gunaḥini kəqürüm ḳilimən. 4 Xuning bilən Yərəmiya Neriyaning ooɣli Barukni
qakirdi; Baruk Yərəmiyaning aoɣzidin qikḳanlirini anglap Pərwərdigarning un-
ingoɣa eytḳan səzlirining ḥəmmisini bir oram ḳəoɣəzgə yezip bərdi. 5 Yərəmiya
Barukḳa tapilap mundak dedi: — Əzüm ḳamap ḳoyuloɣanmən; Pərwərdigarning
əyigə kiriximgə ruhsət yok; lekin əzüng berip kirgin; 6 Pərwərdigarning əyidə roza

■ **35:14** Yər. 11:7; 25:3; 26:5; 29:19; 32:33 ■ **35:15** Yər. 18:11; 25:5 □ **35:19** **«Rəkabning ooɣli Yonadabning nəslidin aldimda hizmət ḳiloɣuqi ḥərgiz üzülüp ḳalmaydu» —** ularning Huda aldida nemə hizmət ḳilidioɣanliki Mukəddəs Kitabta hatiriləngən əməs; əmma Yəḥudiylarning keyinki hatiriliri boyiqə ularning keyinki ibadəthanida ḳurbangaḥta ot üqün otun elip berix hizmiti bar idi. Rəkabiylar tooɣruluk yənə «Ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **36:2** Yəx. 8:1; Yər. 30:2

tutqan bir künidə, sən aoqzimdin qiqqanlirini anglap yazoqan, Pərwərdigarning bu oram yazmida hatiriləngən səzlirini həlqning qulaqlirioqa yətküzgin; həmmə xəhərlərdin kəlgən Yəhudadikilərning qulikioqimu yətküzgin. 7 Ular bəlkim Pərwərdigar aldioqa dua-tilawitini qilip herbiri ozlirining rəzil yolidin yanarmikin; qünki Pərwərdigarning bu həlqqə agahlandurоqan oqəzipi wə qəhri dəhxətliktur.
8 Neriyaning ooqli Baruq Yərəmiya pəyoqəmbər uningoqa tapilioqinining həmmisini ada qilip, Pərwərdigarning oyidə Pərwərdigarning səzlirini oqup jakarlidi.□
9 Yəhuda padixahi Yosiyaning ooqli Yəhoakim təhtkə olturoqan bəxinqi yili toqquzinqi ayda xundaq boldiki, barliq Yerusalemdikilər həmdə Yəhuda xəhərliridin qiqip Yerusalemoqa kəlgən barliq həlq üqün, Pərwərdigar aldida bir məzgil roza tutuximiz kerək dəp elan qilindi. 10 Xu waqit Baruq Pərwərdigarning oyigə kirip, pütükqi Xafanning ooqli Gəmariyaning oyidə turup, Yərəmiyaning səzlirini barliq həlqning qulikioqa yətküzüp oqudi; bu oy Pərwərdigarning oyining yuqiriqi hoylisidiki «Yengi dərwaza»oqa jaylaxqanidi. □ 11 Xafanning nəwrisi, Gəmariyaning ooqli Mikah bolsa yazmidin Pərwərdigarning səzlirining həmmisigə qulaq saldi. 12 Andin u padixahning ordisioqa qüxüp pütükqining oyigə kiriwidi, mana, əmirlərning həmmisi xu yərdə olturatti; pütükqi Əlixama, Xemayaning ooqli Delaya, Akborning ooqli Əlnatan, Xafanning ooqli Gəmariya wə Hananiyaning ooqli Zədəkiya qatarliq barliq əmirlər xu yərdə olturatti. 13 Xuning bilən Mikah Barukning səzligənlirini həlqning qulikioqa yətküzüp oquoqanda ozi angliоqan barliq səzlərni ularoqa bayan qildi. 14 Xuning bilən barliq əmirlər Kuxining əwrisi, Xələmiyaning nəwrisi, Nətaniyaning ooqli Yəhudiyni Barukning yenioqa əwətip uningoqa: «Sən həlqning qulikioqa yətküzüp oquoqan oram yazmini qolungoqa elip yenimizoqa kəl» — dedi. Xuning bilən Neriyaning ooqli Baruq oram yazmini qolioqa elip ularning yenioqa kəldi.
15 Ular uningoqa: «Oltur, uni qulikimizoqa yətküzüp oqup bər» — dedi. Baruq uni ularoqa anglitip oqudi.

16 Xundaq boldiki, ular barliq səzlərni angliоqanda, alaqzadə bolup bir-birigə qarixip: «Bu səzlərning həmmisini padixahqa yətküzmisək bolmaydu» — dedi. 17 Andin Barukqtin: «Bizgə degin əmdi, sən bu səzlərning həmmisini qandaq yazding? Ularni Yərəmiyaning oz aoqzidin anglidingmu?» — dəp soridi.
18 Baruq ularoqa: «U bu səzlərning həmmisini oz aoqzi bilən manga eytti, mən oram qəoqəzgə siyah bilən yazdim» — dedi.
19 Əmirlər Barukqa: «Baroqin, sən wə Yərəmiya məküwelinglar. Qəyərdə bolsanglar heqkimgə bildürmənglar» — dedi. 20 Xuning bilən ular oram yazmini pütükqi Əlixamaning oyigə tiqip qoyup, ordioqa kirip padixahning yenioqa kelip, bu barliq səzlərni uning qulikioqa yətküzdi.
21 Padixah Yəhudiyni yazmini elip kelixkə əwətti, u uni Əlixamaning oyidin epkəldi. Yəhudiy uni padixahning qulikioqa wə padixahning yenida turoqan barliq əmirlərning qulaqlirioqa yətküzüp oqudi. 22 Xu qaoq toqquzinqi ay bolup, padixah «qixliq oy»idə olturatti; uning aldidiki oqaqta ot qalaqliq idi. 23 Xundaq boldiki, Yəhudiy uningdin üq-tət səhipini oquoqanda, padixah qələmtiraxi bilən bu qismini kesip, yazmining həmmisini bir-birləp otta kөyüp yoqioquqə oqaqtiki otqa taxlidi.

□ **36:8 «Neriyaning ooqli Baruq Yərəmiya pəyoqəmbər uningoqa tapilioqinining həmmisini ada qilip, Pərwərdigarning oyidə Pərwərdigarning səzlirini oqup jakarlidi» —** Barukning qong atisi Maaseyah Yerusalemning xəhər baxliqi boloqanidi (32:12ni həm «2Tar.» 34:8ni kərüng). U muxu ixni qiloqanda bəlkim ozining jenini wə keləqikini təwəkkül qiloqan. Uning Yərəmiyaoqa həmrah boluxning intayin japaliq wə hətərlik ikənlikini qüxinix üqün 45-babni kərüng. □ **36:10 «pütükqi Xafan» —** Xafan tooqruluq «1Pad.» 22-babni kərüng. **«yuqiriqi hoyla»** — bolsa «1Pad.» 6:36 həm 7:12də «iqki hoyla» degən nam bilən ataloqan. «Yengi dərwaza» «Yər.» 26:10də tiloqa elinoqan. Xübhisizki, Baruq xu yərdə turup Yərəmiyaning səzini oquytti, barliq həlq angliyalaytti.

□ 24 Lekin bu barlıq sözlərni angliɣan padixaḥ yaki hizmətkarlirining ḥeqḳaysisi ḳorḳmidi, ulardin kiyim-keqəklirini yirtḳanlar yoḳ idi. 25 Uning üstigə Əlnatan, Delaya wə Gəmariyalar padixaḥtin oram yazmini kөydürməslikini ətüngənidi, lekin uularɣa ḳulaḳ salmidi. 26 Padixaḥ bolsa xaḥzadə Yeraḥməəl, Azriəlning ooɣli Seraya wə Abdəəlning ooɣli Xələmiyani pütükqi Barukni wə Yərəmiya pəyɣəmbərni ḳoliɣa elixḳa əwətti; lekin Pərwərdigar ularni yoxurup saḳlidi.

Ikkinqi oram yazma

27 Padixaḥ Baruḳ Yərəmiyaning aɣzidin anglap yazɣan sözlərni hatiriligən oram yazmini kөydürüwətkəndin keyin, Pərwərdigarning səzi Yərəmiyaɣa kelip mundaḳ deyildi: —
28 Yənə bir oram ḳəɣəzni elip, uningɣa Yəḥuda padixaḥi Yəḥoakim kөydürüwətkən birinqi oram yazmida hatiriləngən barlıq sözlərni yazɣin. 29 Wə Yəḥuda padixaḥi Yəḥoakimɣa mundaḳ degin: — Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Sən bu oram yazmini kөydürüwətting wə Mening tooɣruluḳ: Sən buningɣa: «Babil padixaḥi qoḳum kelip bu zeminni wəyran ḳilidu, uningdin ḥəm insanni ḥəm ḥaywanni yoḳitidu» — dəp yezixḳa ḳandaḳmu petinding?» — deding. 30 Xunga Pərwərdigar Yəḥuda padixaḥi Yəḥoakim tooɣruluḳ mundaḳ dəydu: — Uning nəslidin Dawutning təhtigə olturuxḳa ḥeq adəm bolmaydu; uning jəsiti sirtḳa taxliwetilip kündüzdə issiḳta, keqidə ḳirawda oquḳ yatidu. ■ 31 Mən uning wə nəslining bexiɣa, hizmətkarlirining bexiɣa ḳəbiḥlikining jazasini qüxürimən; Mən ularning üstigə, Yerusalemda turuwatḳanlarning üstigə ḥəm Yəḥudaning adəmliri üstigə Mən ularɣa agaḥlanduroɣan barlıq külpətlərni qüxürimən; qünki ular Manga ḥeq ḳulaḳ salmiɣan. 32 Xuning bilən Yərəmiya baxḳa bir oram ḳəɣəzni elip Neriyaning ooɣli Baruḳḳa bərdi; u Yərəmiyaning aɣziɣa ḳarap Yəḥuda padixaḥi Yəḥoakim otta kөydürüwətkən oram yazmida hatiriləngən ḥəmmə sözlərni yazdi; ular bu sözlərgə ohxaydiɣan baxḳa kөp sözlərnimu ḳoxup yazdi.□

37

Zədəkiya padixaḥ boloɣan qaoɣdiki bəzi wəḳələr — kirix səz

1 Babil padixaḥi Nebokadnəsar Zədəkiyani Yəḥudaning zeminiɣa padixaḥ ḳildi; xuning bilən u Yosiyaning ooɣli Yəḥoakimning ooɣli Koniyaning orniɣa ḥөküm süridi.
□ 2 U, yaki hizmətkarliri, yaki zemindiki həlḳ Pərwərdigarning Yərəmiya pəyɣəmbər arḳiliḳ eytḳan sözlirigə ḥeq ḳulaḳ salmidi.

Zədəkiya Hudadin yardəm tiləydu

3 Padixaḥ Zədəkiya Xələmiyaning ooɣli Yəḥukalni ḥəm kaḥin Maaseyaḥning ooɣli Zəfaniyani Yərəmiya pəyɣəmbərning yeniɣa əwətip uningɣa: «Pərwərdigar Hudayimizɣa biz üqün dua ḳiloɣaysən» — degüzdi 4 (xu qaoɣda Yərəmiya zindanda ḳamaḳliḳ əməs idi; u həlḳ arisiɣa qiḳip-kirixkə ərkin idi. 5 Pirəwnning ḳoxuni

□ **36:23 «ḳələmtirax bilən kesix»** — adəttə bu saymanni diwanbegi yaki pütükqi «oram yazmilar»ni yasap təyyarlaxḳa ixlitətti. Muxu yərdə əksiqə ḳimmətlik bir oram yazmini yoḳitix üqün ixlətkən. ■ **36:30** Yər. 22:19 □ **36:32 «u Yərəmiyaning aɣziɣa ḳarap Yəḥuda padixaḥi Yəḥoakim otta kөydürüwətkən oram yazmida hatiriləngən ḥəmmə sözlərni yazdi»** — birinqi «oram yazma»ning məzmuni bəlkim «Yərəmiya»diki 1-20-bablar idi. □ **37:1 «Koniya»** — «Yəkoniyaḥ»ning baxḳa bir atilixi.

Misirdin qiⱪⱪanidi; Yerusalemni ⱪorxiwalоƣan Kaldiylər bularning həwirini anglap Yerusalemdin qekinip kətkənidi).□ ■
6 Andin Pərwərdigarning səzi Yərəmiya pəyоƣəmbərgə kelip mundaⱪ deyilidi: —
7 Israilning Hudasi Pərwərdigar mundaⱪ dəydu: — Silərni manga iltija ⱪildurup izdəxkə əwətkən Yəhuda padixaһiоƣa mundaⱪ dənglar: — Mana, silərgə yardəm berimiz dəp qiⱪip kəlgən Pirəwnning ⱪoxuni bolsa, əz zeminiоƣa, yəni Misirоƣa ⱪaytip ketidu. 8 Andin Kaldiylər bu xəһərgə ⱪaytip kelip jəng ⱪilip uni ixоƣal ⱪilidu, uni ot ⱪoyup kəydüriwetidu. 9 Pərwərdigar mundaⱪ dəydu: — Əz-əzünglarni aldap: «Kaldiylər bizdin qekinip kətkən» — deməngla; ular kətkən əməs! 10 Qünki gərqə silər əzünglarоƣa jəng ⱪilidiоƣan Kaldiylərning toluⱪ ⱪoxunini uruwətkən bolsanglarmu wə ularningkidin pəⱪət yarilanоƣanlarla ⱪalоƣan bolsimu, ularning һərbiri yənila əz qediridin turup bu xəһərni ot ⱪoyup kəydürüwətkən bolatti.

Yərəmiya ⱪoloƣa elinip ərz ⱪilinidu

11 Pirəwnning ⱪoxuni tüpəylidin Kaldiylərning ⱪoxuni Yerusalemdin qekinip turоƣan waⱪitta, xu wəⱪə yüz bərdi: —
12 Yərəmiya Binyamindiki zeminоƣa yol elip, xu yərdiki yurtdaxliri arisidin əz nesiwisini igiləx üqün Yerusalemdin qiⱪⱪanda, 13 u «Binyamin dərwazisi»оƣa yətkəndə, Ƕananiyaning nəwrisi, Xələmiyaning ooƣli kəzət begi Iriya xu yərdə turatti; u: «Sən Kaldiylərgə qekinip təslim bolmaⱪqisən!» dəp uni tutuwaldi.
14 Yərəmiya: «Yalоƣan! Mən Kaldiylər tərəpkə ⱪeqip təslim bolmaⱪqi əməsmən!» — dedi. Lekin u uningоƣa ⱪulaⱪ salmidi; Iriya Yərəmiyani ⱪoloƣa elip uni əmirlər aldiоƣa apardi.
15 Əmirlər bolsa Yərəmiyadin оƣəzəplinip uni uroƣuzup, uni diwanbegi Yonatanning əyidiki ⱪamaⱪһaniоƣa solidi; qünki ular xu əyni zindanоƣa aylanduroƣanidi. □
16 Yərəmiya zindandiki bir gundihaniоƣa ⱪamilip, xu yərdə uzun künlər yatⱪandin keyin, 17 Zədəkiya padixaƕ adəm əwətip xu yərdin ordisiоƣa elip kəldi. U xu yərdə astirtin uningdin: «Pərwərdigardin səz barmu?» dəp soridi. Yərəmiya: «Bar; sən Babil padixaһining ⱪoliоƣa tapxurulisən» — dedi.
18 Yərəmiya Zədəkiya padixaƕⱪa iltija ⱪilip: — «Mən sanga yaki hizmətkarliringоƣa yaki bu həlⱪⱪə nemə gunaƕ ⱪiloƣinimоƣa, bu zindanоƣa ⱪamap ⱪoydunglar? 19 Silərgə bexarət berip: «Babil padixaһi sanga yaki bu zeminоƣa jəng ⱪilixⱪa qiⱪmaydu!» degən pəyоƣəmbərliringlar ⱪeni?» — dedi
20 — «Əmdi i padixaƕ təⱪsir, səzlirimgə ⱪulaⱪ selixingni ətünimən; iltijayim aldingda ijabət bolsun, dəp ətünimən; diwanbegi Yonatanning əyigə meni ⱪaytⱪuzmiоƣaysən; sən undaⱪ ⱪilsang, xu yərdə əlimən».
21 Zədəkiya padixaƕ pərman qüxürüp, Yərəmiyani ⱪarawullarning ⱨoylisida turoƣuzuxni, xuningdək xəһərdiki ⱨəmmə nan tügəp kətmisila, uningоƣa ⱨərküni «Naway koqisi»din bir nan berilixni tapilidi; xuning bilən Yərəmiya ⱪarawullarning ⱨoylisida turdi.■

□ **37:5 «Pirəwnning ⱪoxuni Misirdin qiⱪⱪanidi; Yerusalemni ⱪorxiwalоƣan kaldiylər bularning həwirini anglap Yerusalemdin qekinip kətkənidi»** — xu wəⱪə bəlkim miladiyədin ilgiri 588-yili boloƣanidi; «Pirəwn» Misirning padixaƕi Pirəwn-Hofrani kərsitidu (44:30ni kərüng). ■ **37:5** Yər. 34:21 □ **37:15 «Əmirlər bolsa Yərəmiyadin оƣəzəplinip uni uroƣuzup,...»** — muxundaⱪ rəzillik ⱪiloƣan əmirlər Zədəkiya padixaһliⱪidiki əmirlər idi. 36-babta kərsitilgən, Hudadin ⱪorⱪⱪan yahxi əmirlər bolsa, Yəһoakim padixaһliⱪidiki əmirlər idi; bu wəⱪədin ilgirila ular Yəkoniyaƕ padixaƕ bilən billə (miladiyədin ilgiriki 597-yili) Babiloƣa sürgün boloƣanidi. ■ **37:21** Yər. 32:2

38

Yərəmiya hain dəp ərz kilinip su azgiliƣa taxlinidu

1 Mattanning ooƣli Səfatiya, Paxhurning ooƣli Gədaliya, Xəməliyaning ooƣli Jukal wə
Malkiyaning ooƣli Paxhurlar bolsa Yərəmiyaning həlkkə: — 2 «Pərwərdigar mundak
dəydu: — Bu xəhərdə kelip kalƣan adəmlər bolsa kiliq, kəhətqilik wə waba bilən
ölidu; lekin kimki qikip Kaldiylərgə təslim bolsa hayat kalidu; jeni özigə oljidək
kalidu; u hayat kalidu. ■ 3 Pərwərdigar mundak dəydu: — Bu xəhər qokum
Babil padixahining koxunining kolioƣa tapxurulidu, u uni ixoƣal kilidu» — dəwatkan
sözlirini anglidi.
4 Əmirlər padixahkа: «Silidin ötünimiz, bu adəm ölümgə məhkum kilinsun; qünki
nemixkа uning bu xəhərdə kelip kalƣan jənggiwar ləxkərlərning kollirini wə
həlkning kollirini ajiz kilixioƣa yol koyulsun? Qünki bu adəm həlkning mənpəətini
əməs, bəlki ziyinini izdəydu» — dedi.
5 Zədəkiya padixah: «Mana, u silərning kolliringlaroƣa tapxuruldi; silərning
yolunglarni toskudək mən padixah kanqilik bir adəm idim?» — dedi.
6 Xuning bilən ular Yərəmiyani tutup karawullarning hoylisidiki xahzadə Malkiyan-
ing su azgiliƣa taxliwətti; ular Yərəmiyani aroƣamqilar bilən uningoƣa qüxərdi;
azgalda bolsa su bolmay, pəkət patkakla bar idi; Yərəmiya patkakkа petip kətti.

Efiopiyəlik aoƣwat Yərəmiyani azgaldin kutkuzidu

7 Əmma padixahning ordisidiki bir aoƣwat Efiopiyəlik Əbəd-Mələk Yərəmiyaning
su azgiliƣa kamap koyuloƣanlikini anglidi (xu qaoƣda padixah bolsa «Binyamin
dərwazisi»da olturatti). □ 8 Əbəd-Mələk ordidin qikip padixahning yeniƣa
berip uningoƣa: 9 «I padixahi'aləm, bu adəmlərning Yərəmiya pəyoƣəmbərgə
barlik kiloƣini, uni su azgiliƣa taxliwətkini intayin əsəbiy rəzilliktur; u axu yərdə
kəhətqiliktin ölüp kalidu; qünki xəhərdə ozuk-tülük kalmidi» — dedi.
10 Padixah Efiopiyəlik Əbəd-Mələkkə buyruk berip: «Muxu yərdin ottuz adəmni
özüng bilən elip berip, Yərəmiya pəyoƣəmbərni ölüp kətməsliki üqün su azgilidin
elip qikaroƣin» — dedi. 11 Xuning bilən Əbəd-Mələk adəmlərni elip ularoƣa yetəkqilik
kilip, padixahning ordisidiki həzinining astidiki öygə kirip xu yərdin lata-puta wə
jul-jul kiyimlərni elip, xularni tanilar bilən azgaloƣa, Yərəmiyaning yeniƣa qüxürüp
bərdi. 12 Efiopiyəlik Əbəd-Mələk Yərəmiyaoƣa: — Bu lata-puta wə jondak kiyimlərni
koltukliring həm tanilar arisioƣa tikip koyoƣin — dedi. Yərəmiya xundak kildi.
13 Xuning bilən ular Yərəmiyani tanilar bilən tartip, su azgilidin qikardi; Yərəmiya
yənila karawullarning hoylisida turdi.

Zədəkiya astirtin məslihət soraydu, Yərəmiya jawab beridu

14 Padixah Zədəkiya adəm əwətip Yərəmiya pəyoƣəmbərni Pərwərdigarning öyidiki
üqinqi kirix ixikigə, öz yeniƣa aparoƣuzdi. Padixah Yərəmiyaoƣa: — Mən səndin bir
ixni sorimakqimən; uni məndin yoxurmioƣaysən — dedi.
15 Yərəmiya Zədəkiyaoƣa: «Mən uni sanga ayan kilsam, sən meni jəzmən ölümgə
məhkum kilmamsən? Mən sanga məslihət bərsəm, sən anglimaysən!» — dedi.
16 Padixah Zədəkiya Yərəmiyaoƣa astirtin kəsəm iqip uningoƣa: «Bizgə jan-tinik ata
kiloƣan Pərwərdigarning hayati bilən kəsəm iqimənki, mən seni ölümgə məhkum
kilmaymən, yaki seni jeningni izdigüqi kixilərning kolioƣa tapxurmaymən» — dedi.■
17 Yərəmiya Zədəkiyaoƣa: Samawi koxunlarning Sərdari boloƣan Pərwərdigar
— Israilning Hudasi mundak dəydu: — Sən ihtiyarən Babil padixahining

■ **38:2** Yər. 21:9 □ **38:7** **«bir aoƣwat Efiopiyəlik»** — «aoƣwat» degən bu söz bəzidə pəkət «əməldar»nila bildüridu. ■ **38:16** Yəx. 57:16

əmirlirining yenioɣa qiƙip təslim bolsang, jening ḥayat ƙalidu wə bu xəḥər otta køydürüwetilməydu; sən wə øydikiliring ḥayat ƙalisilər. 18 Lekin sən qiƙip Babil padixaḥining əmirlirigə təslim bolmisang, bu xəḥər kaldiylərning ƙolioɣa tapxurulidu, ular uningoɣa ot ƙoyup køydürüwetidu, sən ularning ƙolidin ƙaqalmaysən — dedi.
19 Padixaḥ Zədəkiya Yərəmiyaoɣa: «Mən Kaldiylərgə qiƙip təslim boloɣan Yəḥudiylardin ƙorƙimən; Kaldiylər bəlkim meni ularning ƙolioɣa tapxuruxi, ular meni ƙiyin-ƙistaƙ ƙilixi mumkin» — dedi.
20 Yərəmiya mundaƙ dedi: — Ular seni tapxurmaydu. Səndin øtünimənki, gepimgə kirip Pərwərdigarning awazioɣa itaət ƙiloɣaysən; xundaƙ ƙilsang sanga yahxi bolidu, jening ḥayat ƙalidu. 21 Lekin sən qiƙip təslim boluxni rət ƙilsang, Pərwərdigar manga ayan ƙiloɣan ix mundaƙ: — 22 mana, Yəḥuda padixaḥining ordisida ƙaloɣan barliƙ ƙiz-ayallar Babil padixaḥining əmirlirining aldioɣa elip ketilidu. Xuning bilən bu *ƙiz-ayallar* sanga *tənə ƙilip*: «Sening jan dostliring seni eziƙturdi; ular sening üstüngdin oɣəlibə ƙildi; əmdi ḥazir putliring patƙaƙƙa pitip kətkəndə, ular yüz ørüp sanga arƙisini ƙildi!» — døydu. □ 23 Sening barliƙ ayalliring ḥəm baliliring kaldiylərgə elip ketilidu. Sən øzüng ularning ƙolidin ƙaqalmaysən; qünki sən Babil padixaḥining ƙoli bilən tutuwelinisən, xundaƙla sən bu xəḥərning otta køydürüwetilixigə səwəbqi bolisən.
24 Zədəkiya Yərəmiyaoɣa mundaƙ dedi: — Sən bu søḥbitimizni baxƙa ḥeqkimgə qandurmioɣin, xundila sən ølməysən. □ 25 Əmirlər mening sən bilən søzləxkinimni anglap yeningoɣa kelip səndin: «Sening padixaḥƙa nemə degənliringni, xundaƙla uning sanga ƙandaƙ søzlərni ƙiloɣanliƙini bizgə eyt; uni bizdin yoxurma; xundaƙ ƙilsang biz seni øltürməymiz» desə, 26 undaƙta sən ularoɣa: «Mən padixaḥning aldioɣa: «Meni Yonatanning øyigə ƙaytƙuzmioɣaysən, bolmisa, mən xu yərdə ølimən» — degən iltijayimni ƙoyoɣanmən» — døysən.
27 Dərwəƙə əmirlərning ḥəmmisi Yərəmiyaning yenioɣa kelip xuni soridi; u ularoɣa padixaḥ buyruoɣan bu barliƙ søzlər boyiqə jawab bərdi. Xuning bilən ular jimip ketip uning yenidin qiƙip kətti; qünki bu ix ḥeqkimgə qandurulmioɣanidi. 28 Xundaƙ ƙilip Yerusalem ixoɣal ƙilinoɣuqə Yərəmiya ƙarawullarning ḥoylisida turdi.

39

Yerusalemning ixoɣal ƙilinixi wə keyinki wəƙələr

1 Yerusalem ixoɣal ƙilinoɣanda təwəndiki ixlar yüz bərdi: — Yəḥuda padixaḥi Zədəkiyaning tokƙuzinqi yili oninqi ayda, Babil padixaḥi Nebokadnəsar wə barliƙ ƙoxuni Yerusalemoɣa jəng ƙilixƙa kelip uni muḥasirigə aldi; ■ 2 Zədəkiyaning on birinqi yili, tətinqi ayning tokƙuzinqi künidə, ular xəḥər sepilidin bøsüp kirdi. 3 Xuning bilən Babil padixaḥining əmirlirining ḥəmmisi, yəni Samgarliƙ Nərgal-Xarəzər, bax həziniqi Nebu-Sarseƙim, bax seḥirgər Nərgal-xarəzər wə Babil padixaḥliƙining baxƙa əməldarliri kirip «Ottura dərwaza»da olturdi.□

□ **38:22 «sening jan dostliring seni eziƙturdi»** — «sening jan dostliring» padixaḥning «məsliḥətqi»liri ḥəm «pəyoɣəmbərliri»ni kərsitidu. Ular padixaḥni «Misiroɣa ittipaƙdax bolup Babiloɣa isyan kətürəyli» dəp azdurup balayi'apətni kəltürgənidi. □ **38:24 «qandurmioɣin ...sən ølməysən»** — bəlkim padixaḥ uningoɣa təḥdit selix üqün əməs, bəlki «Misiroɣa ittipaƙdax bolayli» degən əmirlər bu søḥbətning məzmunini anglap ƙalsa Yərəmiyani øltürüxi mumkin, deməkqi. ■ **39:1** 2Pad. 25:1; Yər. 52:4 □ **39:3 «bax həziniqi»** — ibraniy tilidiki «Rab-Saris» deyilidu. Bu søzning toluƙ mənisi bizgə naməlum, «bax həziniqi» bizning pərzimiz. **«Ottura dərwaza»da olturdi** — kona zamanlarda xəḥər dərwazisi əməldarlar yaki mətiwərlər sot ƙilidioɣan, ḥøküm qiƙiridioɣan jay idi.

4 Yəhuda padixahi Zədəkiya wə barlik jənggiwar ləxkərlər ularni kərüp kaqmakqi
bolup, tün keqidə xəhərdin bədər tikiwetixti; u padixahning baoqisi arkilik,
«ikki sepil» arilikidiki dərwazidin qikip *Iordan jiloqisidiki* «Arabah tüzləngliki»gə
karap keqixti. 5 Kaldiylərning koxuni ularni kooqlap Yeriho tüzlənglikidə
Zədəkiyaoqa yetixip uni koloqa elip Hamat zeminidiki Riblah xəhirigə, Babil padixahi
Nebokadnəsarning aldioqa apardi; u xu yərdə uning üstidin həküm qikardi.
6 Babil padixahi Riblah xəhiridə Zədəkiyaning ooqullirini kəz aldida öltürüwətti;
Babil padixahi Yəhudadiki barlik mətiwərlərnimu öltürüwətti. 7 U Zədəkiyaning
kəzlirini oyup, uni Babiloqa apirix üqün mis kixənlər bilən kixənləp koydi. 8 Kaldiylər
padixahning ordisini wə pukralarning öylirini ot koyup kəydürüp Yerusalemning
sepillirini kəmürüp taxlidi. 9 Xahanə karawul begi Nebuzar-Adan xəhərdə kelip
kaloqan baxka həlkni, özigə təslim bolup qikkanlarni, yəni kaloqan həlkning
həmmisini koloqa elip, Babiloqa sürgün kildi. 10 Halbuki, karawul begi Nebuzar-
Adan Yəhuda zeminida heq təwəliki bolmioqan bəzi namratlarni kaldurdi; xu qaoqda
u ularoqa üzümzarlar wə etizlarni təksimləp bərdi.
11-12 Babil padixahi Nebokadnəsar Yərəmiya tooqruluk karawul begi Nebuzar-Adan
arkilik: «Uni tepip uningdin həwər al; uningoqa heq ziyan yətküzmə; u nemini halisa
xuni uningoqa kilip bər» — dəp pərman qüxürgənidi.
13 Xunga karawul begi Nebuzar-Adan, xundakla bax həziniqi Nebuxazban, bax
sehirgər Nərgal-Xarəzər wə Babil padixahining baxka bax əməldarlirining həmmisi
adəm əwətip □ 14 Yərəmiyani «Karawullarning hoylisi»din elip Xafanning nəwrisi,
Ahikamning ooqli Gədaliyaning öz öyigə apirixi üqün uning kolioqa tapxuroquzdi.
Lekin Yərəmiya pukralar arisida turdi.□

Hudaning sadik adimi Əbəd-Məlәkkə boloqan wədisi

15 Yərəmiya «Karawullarning hoylisi»da kamap koyuloqan wakitda,
Pərwərdigarning səzi uningoqa kelip mundak deyilgənidi: —
16 Baroqin, Efiopiyəlik Əbəd-Məlәkkə mundak degin: «Samawi koxunlarning Sərdari
boloqan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundak dəydu: — Mana, Mən öz
səzlirimni muxu xəhər üstigə qüxürimən; awat-halawət əməs, bəlki balayi'apət
qüxürimən; xu küni bu ixlar öz közüng aldida yüz beridu. 17 Lekin xu küni Mən
seni kutkuzimən, — dəydu Pərwərdigar; — Sən korkidioqan adəmlərning kolioqa
tapxurulmaysən; 18 qünki Mən qokum seni kutkuzimən; sən kiliqlanmaysən, bəlki
öz jening özünggə oljidək kalidu; qünki sən Manga tayinip kəlgənsən — dəydu
Pərwərdigar».

40

Yərəmiya ikkinqi ketim azad kilinip koyuwetilidu

□ **39:13 «bax həziniqi Nebuxazban»** — 3-ayəttə «Nebu-Sarsekim» isimlik yənə bir «bax həziniqi» tiloqa elinidu. □ **39:14 «Xafanning nəwrisi, Ahikamning ooqli Gədaliya»** — bu ayəttiki «Xafan» 36:10-11də tiloqa elinoqan «Xafan» boluxi mumkin. Karioqanda, uning ailisidikilər Yərəmiyaoqa yahxi muamilə kilip kəlgən. **«Yərəmiyani ... elip .. Gədaliyaning öz öyigə apirixi üqün ...»** — alimlarning bu ayəttiki «öz öyigə» degən səz tooqrisida ikki pikri bar, yəni «öz öyi» (1) Yərəmiyaning yurti, yənə Anatotni yaki (2) Gədaliyaning «öz öyi»ni kərsitidu. Gədaliya Nebokadnəsarning buyruki bilən Pələstingə waliy dəp bekitilgənidi (40:5ni wə «2Pad.» 25:22ni kərüng). Bizningqə ikkinqi pikir tooqra, qünki 40:5də Nebuzar-Adanning Yərəmiyaoqa «Gədaliyaning yenioqa kaytkin» degən səzini baykaymiz. Muxu wakitta Yərəmiya waliy öyidə kəng-azadiliktə turuxni əməs, bəlki namrat həlk arisida turuxni tallidi.

1 Qarawul begi Nebuzar-Adan uni Ramah xəhiridin qoyuwətkəndə, Pərwərdigar
Yərəmiyaoƣa səz qildi. U qaoƣda Nebuzar-Adan Yerusalem həm Yəhudadiki barliq
əsirlərni elip Babiloƣa sürgün qilmaqqi idi; Yərəmiyamu ularning arisida zənjir bilən
baoƣlanoƣan halda elip mengiloƣanidi. □ 2 Qarawul begi Yərəmiyani bir qətkə tartip
uningoƣa mundaq dedi: «Pərwərdigar Hudaying muxu yərgə balayi'apət qüxürimən
dəp agahlandurdi; 3 Mana, Pərwərdigar Øz degini boyiqə xundaq qilip uni kəltürdi;
qünki silər Pərwərdigar aldida gunah sadir qiloƣansilər wə uning awazioƣa qulaq
salmioƣansilər; xunga bu ix bexinglaroƣa qüxti. 4 Lekin mən qolungni ixkəlləngən
zənjirlərdin yexip seni qoyuwetimən; mən bilən billə Babiloƣa berix sanga muwapiq
kərünsə, qeni kəl, mən səndin həwər alimən; əmma mən bilən billə Babiloƣa berixni
muwapiq əməs dəp qarisang, kerək yoq. Mana, pütkül zemin aldingda turidu;
qəyərgə berix sanga layiq, durus kərünsə xu yərgə baroƣin».
5 Yərəmiya tehi yenidin mangmay turup, Nebuzar-Adan uningoƣa: «Boldi, Xafanning
nəwrisi, Ahikamning ooƣli Gədaliyaning yenioƣa qayt; Babil padixahi uni Yəhudadiki
xəhərlərgə həkümranlik qilixqa bəlgiligən; həlq arisida uning bilən billə turiwər,
yaki hərqandaq baxqa yərgə baray desəng xu yərgə baroƣin» — dedi. Xuning bilən
qarawul begi uningoƣa ozuq-tülük həmdə bir sowoƣat berip uni qoyuwətti. 6 Xuning
bilən Yərəmiya Mizpah xəhirigə, Xafanning nəwrisi, Ahikamning ooƣli Gədaliyaning
yenioƣa kəldi; u uning bilən billə, puqralar arisida turdi.

Mizpah xəhiri «Yəhuda əlkə»sining yeŋgi mərkizi qilinidu

7 Dalada qaloƣan Yəhudaning ləxkər baxliqliri həm ləxkərliri Babil padixahining
Xafanning nəwrisi, Ahikamning ooƣli Gədaliyani zemin üstigə həkümranlik qilixqa
bəlgiligənlikini, xuningdək uningoƣa Babiloƣa sürgün bolmioƣan zemindiki yoqsul
ər-ayallar bala-qaqiliri bilən tapxuruloƣanliqini anglap qaldi; 8 xuning bilən bu
ləxkər baxliqliri adəmliri bilən Mizpah xəhirigə, Gədaliyaning yenioƣa kəldi;
baxliqliri bolsa Nətaniyaning ooƣli Ixmail, Kareahning ooƣulliri Yohanan həm
Yonatan, Tanhumətning ooƣli Seraya, Nətofatlik Əfayning ooƣulliri wə Maakatlik
birsining ooƣli Yəzaniya idi. □ 9 Xafanning nəwrisi, Ahikamning ooƣli Gədaliya
ular wə adəmlirigə: «Kaldiylərgə beqinixtin qorqmanglar; zeminda olturaqlixip
Babil padixahioƣa beqininglar, xundaq qilsanglar silərgə yahxi bolidu. 10 Mən
bolsam Kaldiylər zemioƣa kəlgəndə *silərgə* wəkil bolup ularning aldida turux
üqün Mizpah xəhiridə turimən; silər bolsanglar, xarab, ənjür-hormilar wə zəytun
meyi məhsulatlirini elip küp-idixinglaroƣa qoyunglar, əzünglar tutqan xəhərlərdə
turiweringlar» — dəp qəsəm iqti.
11 Ohxaxla Moabda, Ammoniylar arisida, Edomda həm baxqa hərbir yurtlarda
turoƣan Yəhudiylarmu Babil padixahi Yəhudada həlqning bir qaldisini qaldiroƣan
wə ular üstigə həkümranlik qilixqa Xafanning nəwrisi, Ahikamning ooƣli Gədaliyani
bəlgiligən dəp anglidi; 12 xuning bilən barliq Yəhudiylar həydəp tarqitiwetilgən
həmmə jay-yurtlardin qaytip, Yəhuda zemioƣa, Mizpah xəhirigə, Gədaliyaning
yenioƣa kəldi. Ular xarab, ənjür-hormilarning məhsulatlirini zor kəngriqiliktə aldi.

Ixmail Gədaliyani əltürüwetidu, Mizpahdiki həlqni əsirgə alidu

□ **40:1 «Qarawul begi Nebuzar-Adan uni Ramah xəhiridin qoyuwətkəndə, Pərwərdigar Yərəmiyaoƣa səz qildi…»** — Nebuzar-Adan alliqaqan Yərəmiya tooƣruluq «Yerusalemda turuwərsun» dəp pərman qüxürgənidi (39:11-14ni kərüng). Uning «həlq arisida» turoƣanliqi tüpəylidin, bəlkim tasadipiyliqtin ular sürgün qilinoƣanda ular bilən təng elip ketilgənidi. «Pərwərdigarning səzi Yərəmiyaoƣa kəldi» — 2-5-ayətlərgə qarioƣanda, Pərwərdigarning bu səzi «kapir» boloƣan, Babillik ləxkər Nebuzar-Adan arqiliq kəldi! □ **40:8 «Maakatlik birsining ooƣli Yəzaniya»** — «Jəzaniya»ning baxqa xəkli «Yaazaniya» — «2Pad.» 25:23ni kərüng.

13 Kareaḫning oоli Yoḫanan wə dalada ḳaloɣan ləxkərlərning barliḳ baxliḳliri
Mizpaḫ xəḫirigə, Gədaliyaning yenioɣa kelip uningoɣa: 14 «Sən Ammoniylar padixaḫi
Baalis Nətaniyaning oоli Ixmailni seni əltürüxkə əwətkənlikini bilməmsən?» —
deyixti. Lekin Aḫikamning oоli Gədaliya ularning gepigə ixənmidi.
15 Kareaḫning oоli Yoḫanan Mizpaḫda Gədaliyaoɣa astirtin səz ḳilip: «Manga
ruhsət ḳiloɣaysən, baxḳilar uningdin həwər tapḳuqə mən berip Nətaniyaning
oоli Ixmailni əltürəy; ḫeqkim buni bilməydu. Uning seni əltürüp, xuning
bilən ətrapingoɣa yioɣiloɣan Yəhudadikilərning ḫəmmisi tarḳitiwetilip, Yəhudaning
ḳaldisi yoḳitiwetilixining nemə ḫajiti bar? — dedi.
16 Biraḳ Gədaliya Kareaḫning oоli Yoḫananoɣa: «Sən undaḳ ḳilma; qünki sən Ixmail
tooɣruluḳ yaloɣan eytiwatisən» — dedi.

41

1 Əmdi yəttinqi ayda xundaḳ boldiki, xaḫzadə, xundaḳla padixaḫning bax
əməldarliridin biri boloɣan Əlixamaning nəwrisi, Nətaniyaning oоli Ixmail on adəm
elip Mizpaḫoɣa, Aḫikamning oоli Gədaliyaning yenioɣa kəldi; ular xu yərdə, yəni
Mizpaḫda nan oxtup oɣizalanoɣanda, □ ■ 2 Nətaniyaning oоli Ixmail ḫəm u epkəlgən
on adəm ornidin turup, Aḫikamning oоli Gədaliyaoɣa ḳiliq qapti; ularning xundaḳ
ḳilixi Babil padixaḫi Yəhuda zemini üstigə ḫəkümranliḳḳa bəlgiligənni əltürüxtin
ibarət idi. 3 Ixmail Mizpaḫda Gədaliyaoɣa ḫəmraḫ boloɣan barliḳ Yəhudiylar wə xu
yərdə turuwatḳan barliḳ Kaldiy jənggiwar ləxkərlərni əltürüwətti.
4 Xundaḳ boldiki, Gədaliyani əltürüwətkəndin keyin, ikkinqi künigiqə ḫeqkim
tehi uningdin həwər tapmioɣanidi, 5 mana Xəḳəm, Xiloḫ ḫəm Samariyədin səksən
adəm yetip kəldi. Ular saḳilini qüxürgən, kiyimlirini yirtḳan, ətlirini tiloɣan,
Pərwərdigarning əyigə sunuxḳa ḳolida ḫədiyələrni ḫəm huxbuyni tutḳan ḫalda
kəlgənidi. □ 6 Nətaniyaning oоli Ixmail ularni ḳarxi elixḳa mangoɣiniqə yioɣlioɣanoɣa
selip Mizpaḫdin qiḳti; uloɣa: «Mərḫəmət, Aḫikamning oоli Gədaliya bilən
kərüxüxkə apirimən» — dedi.
7 Xundaḳ boldiki, ular xəḫər otturisioɣa yətkəndə, Nətaniyaning oоli Ixmail wə uning
bilən billə boloɣan adəmlər ularni əltürüp jəsətlirini su azgilioɣa taxliwətti. 8 Ḫalbuki,
ular arisidin on adəm Ixmailoɣa: «Bizni əltürüwətmə, qünki dalada bizning yoxurup
ḳoyoɣan buoɣday, arpa, zəytun meyi wə ḫəsəl ḳatarliḳ ozuḳ-tülükimiz bar» — dedi.
Xunga u ḳolini yioɣip, buradərliri arisidin ularni əltürmidi. 9 Ixmail əltürgən
adəmlərning jəsətlirini taxliwətkən bu azgal bolsa, intayin qong idi; uni əsli padixaḫ
Asa Israil padixaḫi Baaxadin ḳorḳup kolap yasioɣanidi. Nətaniyaning oоli Ixmail bu
azgalni jəsətlər bilən toldurdi. □ 10 Ixmail Mizpaḫta turoɣan həlḳning ḳaldisining
ḫəmmisini, jümlidin ḳarawul begi Nebuzar-Adan Aḫikamning oоli Gədaliyaoɣa
tapxuroɣan padixaḫning ḳizliri wə Mizpaḫda ḳaloɣan barliḳ kixilərni əsirgə elip kətti;
Nətaniyaning oоli Ixmail ularni əsirgə elip Ammoniylarning ḳexioɣa ətüxkə yol aldi.

□ **41:1 «padixaḫning bax əməldarliri…»** — «padixaḫ» qoḳum Zədəkiyani kərsitidu. ■ **41:1** 2Pad. 25:25
□ **41:5 «Ular saḳilini qüxürgən, kiyimlirini yirtḳan, ətlirini tiloɣan…»** — demisəkmu, həlḳ bundaḳ ḫərikətlər arḳiliḳ ḳattiḳ ḳayoɣuni bildürətti. Xübḫisizki, muxu yərdə ularning ḳayoɣusi Hudaning Yəhuda wə Israil üstigə jaza qüxürgənliki tüpəylidin boloɣan. Əməliyəttə ḳayoɣuni bildürüxkə «ətlirini tilix» Təwratta ḳət'iy mən'i ḳilinoɣan. □ **41:9 «Ixmail əltürgən adəmlərning jəsətlirini taxliwətkən bu azgal bolsa, intayin qong idi; uni əsli…»** — baxḳa hil tərjimisi: «Xu azgal Ixmail Gədaliya bilən billə əltürgən adəmlərning jəsətlirini taxlioɣan yər bolup, uni əsli…» — əyni ibraniy tilidiki tekistni qüxinix təs. **«Baaxadin ḳorḳup…»** — Asa padixaḫ bəlkim azgalni Mizpaḫ muḫasirigə elinoɣanda su saḳlax üqün kolioɣanidi.

Yoḫanan həlḳni Ixmailning qanggilidin ḳutulduridu

11 Kareaḫning oƣli Yoḫanan wə uning ḳexidiki ḫəmmə ləxkər baxliḳliri
Nətaniyaning oƣli Ixmail sadir ḳiloƣan barliḳ rəzilliktin həwər tapti; 12 xuning
bilən ular barliḳ adəmlirini elip Nətaniyaning oƣli Ixmailoƣa jəng ḳilixḳa qiḳti;
ular Gibeondiki qong kəl boyida uning bilən uqraxti. 13 Ixmailning ḳolida turoƣan
barliḳ həlḳ Kareaḫning oƣli Yoḫanan ḫəm uning ḫəmraḫliri boloƣan barliḳ ləxkər
baxliḳlirini kərgəndə huxal boldi. 14 Ixmail Mizpaḫdin elip kətkən barliḳ həlḳ
yoldin yenip, Kareaḫning oƣli Yoḫananning yenioƣa kəldi. 15 Lekin Nətaniyaning
oƣli Ixmail səkkiz adimi bilən Yoḫanandin ḳeqip, Ammoniylar təripigə ətüp kətti.
16 Andin Kareaḫning oƣli Yoḫanan ḫəm uning ḫəmraḫliri boloƣan barliḳ ləxkər
baxliḳliri Nətaniyaning oƣli Ixmail Aḫikamning oƣli Gədaliyani əltürgəndin keyin
Mizpaḫdin elip kətkən həlḳning ḳaldisining ḫəmmisini əz ḳexioƣa aldi; u ularni, yəni
jənggiwar ləxkərlər, ḳiz-ayallar, balilar wə orda əməldarlirini Gibeondin elip kətti.
17 Ular Kaldiyilərdin əzlirini ḳaqurux üqün Misiroƣa ḳarap yol elip Bəyt-Ləḫəmgə
yeḳin boloƣan Gerut-Ḳimhamda tohtap turdi. 18 Səwəbi bolsa, ular Kaldiylərdin
ḳorḳatti; qünki Babil padixaḫi zemin üstigə ḫəkümranliḳḳa bəlgiligən Aḫikamning
oƣli Gədaliyani Nətaniyaning oƣli Ixmail əltürüwətkənidi.

42

Ḳaloƣanlar Pərwərdigardin yol soraydu, biraḳ uningoƣa ḳulaḳ salmaydu

1 Barliḳ ləxkər baxliḳliri, jümlidin Kareaḫning oƣli Yoḫanan ḫəm Ḫoxayaning oƣli
Yəzaniya wə əng kiqikidin qongioƣiqə barliḳ həlḳ □ 2 Yərəmiya pəyoƣəmbərning
yenioƣa kelip uningdin: «Təlipimizni ijabət ḳiloƣaysən, Pərwərdigar Hudayingoƣa
həlḳning ḳaldisi boloƣan bizlər üqün dua ḳiloƣaysənki (kəzüng kərginidək burun kəp
boloƣan bizlər ḫazir intayin az ḳalduḳ), 3 Pərwərdigar Hudaying bizgə mangidioƣan
yol, ḳilidioƣan ixni kərsətkəy» — dəp iltija ḳildi.
4 Yərəmiya pəyoƣəmbər ularoƣa: «Maḳul! Mana, mən Pərwərdigar Hudayinglaroƣa
səzliringlar boyiqə dua ḳilimən; xundaḳ boliduki, Pərwərdigar silərgə ḳandaḳ jawab
bərsə, mən uni silərgə ḫeqnemisini ḳaldurmay toluḳi bilən bayan ḳilimən» — dedi.
5 Ular Yərəmiyaoƣa: «Pərwərdigar Hudaying seni əwətip bizgə yətküzidioƣan səzning
ḫəmmisigə əməl ḳilmisaḳ, Pərwərdigar bizgə ḫəḳiḳiy, gepidə turudioƣan guwaḫqi
bolup əyiblisun!» — dedi. 6 «Biz seni Pərwərdigar Hudayimizning yenioƣa əwətimiz;
jawab yaxi bolsun yaman bolsun, uning awazioƣa itaət ḳilimiz; biz Hudayimizning
awazioƣa itaət ḳiloƣanda, bizgə yaxi bolidu».■
7 Xundaḳ boldiki, on kündin keyin, Pərwərdigarning səzi Yərəmiyaoƣa kəldi.
8 U Kareaḫning oƣli Yoḫanan, ləxkər baxliḳlirining ḫəmmisi wə əng kiqikidin
qongioƣiqə barliḳ həlḳni qaḳirip 9 ularoƣa mundaḳ dedi: — «Silər meni təlipinglarni
Israilning Hudasi Pərwərdigarning aldioƣa yətküzüxkə əwətkənsilər. U mundaḳ
dedi: —
10 «Silər yənila muxu zeminda turiwərsənglarla, Mən silərni ḳurup qiḳimən;
silərni oƣulatmaymən; Mən silərni tikip əstürimən, silərni yulmaymən; qünki Mən
bexinglaroƣa qüxürgən balayi’apətkə əküniman. ■ 11 Silər ḳorḳidioƣan Babil
padixaḫidin ḳorḳmanglar; uningdin ḳorḳmanglar, — dəydu Pərwərdigar, — qünki
Mən silərni ḳutḳuzux üqün, uning ḳolidin ḳutuldurux üqün silər bilən billə bolimən.
12 Mən silərgə xundaḳ rəḫimdilliḳni kərsitimənki, u silərgə rəḫim ḳilidu, xuning
bilən silərni əz zeminiglaroƣa ḳaytixḳa yol ḳoyidu.

□ **42:1** **«Ḫoxayaning oƣli Yəzaniya»** — bu «Yəzaniya» 40:8də tiloƣa elinoƣan «Yəzaniya» boluxi mumkin.
■ **42:6** Yər. 7:23 ■ **42:10** Yər. 24:6; 31:4; 33:7

13 Birak silər Pərwərdigar Hudayinglarning awazioŋa ķulak salmay «Bu zeminda ķət’iy turmaymiz» — desənglar 14 wə: «Yak. biz Misir zemiņioŋa barayli; xu yərdə nə uruxni kərməymiz, nə kanay-agah signalini anglimaymiz, nə nanoŋa zar bolmaymiz; xu yərdə yaxaymiz» — desənglar, 15 əmdi Pərwərdigarning səzini anglanglar, i Yəhudaning bu ķaldisi boloŋan silər: Samawi ķoxunlarning Sərdari boloŋan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundak dəydu: — «Silər Misiroŋa kirip, xu yərdə olturakļixixka ķət’iy niyətkə kəlgən bolsanglar, 16 əmdi xundak boliduki, silər ķorķidioŋan ķiliq Misirda silərgə yetixiwalidu, silər ķorķidioŋan ķəhətqilik Misirda silərgə əgixip ķooŋlap baridu; xu yərdə silər əlisilər. 17 Xundak boliduki, Misiroŋa kirip xu yərdə turayli dəp ķət’iy niyət ķiloŋan adəmlərning hammisi ķiliq, ķəhətqilik wə waba bilən əlidu; ularning heqkaysisi tirik ķalmaydu wə yaki Mən bexioŋa qüxüridioŋan balayi’apəttin ķutulalmaydu.
18 Qünki samawi ķoxunlarning Sərdari boloŋan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundak dəydu: — Oŋəzipim wə ķəhrim Yerusalemdikilərning bexioŋa qüxürülgəndək, silər Misiroŋa kirgininglarda, ķəhrim bexinglaroŋa qüxürülidu; silər lənətkə ķalidioŋan wə dəhxət basidioŋan obyekt, lənət səzi həm rəswaqilikning obyekti bolisilər wə silər bu zeminni ķaytidin heq kərməysilər. ■ 19 Pərwərdigar silər, yəni Yəhudaning ķaldisi tooŋruluk: «Misiroŋa barmanglar!» — degən. — Əmdi xuni bilip ķoyunglarki, mən bügünki künidə silərni agahlandurdum!».
20 — Silərning meni Pərwərdigar Hudayinglarning yenioŋa əwətkininglar «Pərwərdigar Hudayimizoŋa biz üqün dua ķiloŋaysən; Pərwərdigar Hudayimiz bizgə nemə desə, bizgə yətküzüp bərsəng biz xuning hammisigə əməl ķilimiz» degüzgininglar əzünglarni aldap jeninglaroŋa zamin boluxtin ibarət boldi, halas. □
21 Mən bügünki kündə silərgə Uning deginini eytip bərdim; lekin silər Pərwərdigar Hudayinglarning awazioŋa wə yaki Uning meni silərning yeninglaroŋa əwətkən heqkaysi ixta Uningoŋa itaət ķilmidinglar. □ 22 Əmdi hazir xuni bilip ķoyunglarki, silər olturakļixayli dəp baridioŋan jayda ķiliq, ķəhətqilik wə waba bilən əlisilər».

43

1 Xundak boldiki, Yərəmiya ularning Hudasi Pərwərdigarning hammə səzlirini barlik həlkkə eytip tügətti (Hudasi Pərwərdigar Yərəmiyani ularoŋa bu barlik səzlərni eytix üqün əwətkən), — 2 xuning bilən Hoxiyaning ooŋli Azariya wə Kareahning ooŋli Yohanan wə xundakla barlik hali qong adəmlər Yərəmiyaoŋa mundak dedi: — «Sən yaloŋan eytiwatisən! Hudayimiz Pərwərdigar seni bizgə: «Silər Misirda olturakļixix üqün barmanglar!» deyixkə əwətkən əməs; □ 3 bəlki Neriyaning ooŋli Baruk qokum seni bizgə ķarxilaxturup, bizni Kaldiylərning ķolioŋa tapxuruxka küxkürtməktə; xuning bilən ular bizni ölümgə məhkum ķilidu yaki bizni Babiloŋa sürgün ķilidu».
4 Xuning bilən Kareahning ooŋli Yohanan, ləxkər baxlikļirining hammisi wə barlik həlk Pərwərdigarning: «Yəhuda zeminida turup ķelinglar» degən awazioŋa ķulak salmidi; 5 bəlki Kareahning ooŋli Yohanan wə barlik ləxkər baxlikļiri həydiwetilgən

■ **42:18** Yəx. 65:15; Yər. 7:20; 18:16; 19:8; 24:9; 25:9,18; 26:6; 29:18 □ **42:20 «— Silərning meni Pərwərdigar Hudayinglarning yenioŋa ... «Pərwərdigar Hudayimizoŋa...» degüzgininglar əzünglarni aldap jeninglaroŋa zamin boluxtin ibarət boldi, halas» —** ayətning baxka birhil tərjimisi «Silərning meni Pərwərdigar Hudayinglarning yenioŋa: «Pərwərdigar Hudayimizoŋa ... » degüzüp əwətkininglarda əzünglar jeninglarni aldap ķoyoŋansilər, halas». □ **42:21 «Mən bügünki kündə silərgə Uning deginini eytip bərdim; lekin ... Hudayinglarning awazioŋa wə yaki Uning meni silərning yeninglaroŋa əwətkən heqkaysi ixta Uningoŋa itaət ķilmidinglar» —** xübhisizki, ularning kənglidiki, yəni: «Hudaning səzigə heq itaət ķilmaymiz» degən pozitsiyisi pəyoŋəmbərgə ayan idi. □ **43:2 «Hoxayaning ooŋli Azariya» —** bu adəm 42:1diki «Hoxayaning ooŋli Yəzaniya» degən adəm bilən bir boluxi mumkin.

barlik əllərdin Yəhuda zeminida olturaqlixixqa qaytip kəlgən Yəhudaning pütün qaldisini, 6 yəni ərlər, qiz-ayallar, balilar wə padixahning qizlirini, jümlidin qarawul begi Nebuzar-Adan Ahikamning oƣli Gədaliyaƣa tapxuroƣan hərbir kixini həmdə Yərəmiya pəyƣəmbər həm Neriyaning oƣli Barukni elip, 7 Misir zeminiƣa kirip kəldi; ular Pərwərdigarning əmrigə itaət kilmidi. Ular Tahpanəs xəhirigə yetip kəldi.

Bexarət — Nebokadnəsar Misiroƣa besip kirip, bulang-talang kilidu

8 Pərwərdigarning səzi Yərəmiyaƣa Tahpanəstə kelip mundak deyildi: —
9 Yəhudiylarning kəz aldidila, qolungƣa birnəqqə qong taxlarni elip Pirəwnning Tahpanəstiki ordisining kirix yolining yenidiki hixlik yoldiki seƣiz layƣa kəmüp yoxurup, 10 ularƣa mundak degin: — Samawi qoxunlarning Sərdari boloƣan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundak dəydu: — Mana, Mən Mening qulum boloƣan Babil padixahi Nebokadnəsarni qakirip epkelimən, u mən kəmüp yoxuroƣan bu taxlar üstigə əz təhtini salidu; ularning üstigə xahanə qedirini yeyip tikidu. ■
11 U kelip Misir zeminida jəng kilidu; ölümgə bekitilgənlər əlidu; sürgün boluxqa bekitilgənlər sürgün bolidu; kiliqqa bekitilgənlər kiliqlinidu. □ ■ 12 Mən Misirdiki butlarning əylirigə ot yakturoƣuzimən; u ularni kəydürüp, butlirini elip sürgün kilidu; qoy padiqisi əz tonini kiygəndək Nebokadnəsarmu Misir zeminini əzigə kiyiwalidu; u xu yərdin aman-esən qikidu. □ 13 U Misir zeminidiki «Quyax ibadəthanisi»diki tüwrüklərni qekiwetidu; u Misirdiki butlirining əylirigə ot qoyup kəydüriwetidu.□

44

Pərwərdigarning Misiroƣa qaqqan Yəhudiylaroƣa butpərəsliki tüpəylidin qüxüridioƣan jazasi

1 Misirda turoƣan, yəni Migdolda, Tahpanəstə, Nofta wə *Misirning jənubiy təripi* Patros zeminida turoƣan barlik Yəhudiylar tooƣruluk bu səz Yərəmiyaƣa kelip mundak deyildi: —□
2-3 «Samawi qoxunlarning Sərdari boloƣan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundak dəydu: — Mən Yerusalem həm Yəhudadiki həmmə xəhərlər üstigə qüxürgən barlik balayi'apətni kərgənsilər; mana, ularning sadir kiloƣan rəzilliki tüpəylidin bügünki kündə ular harabilik bolup, adəmzatsiz kaldi; qünki ular nə əzliri, nə silər, nə ata-bowiliringlar bilməydioƣan yat ilahlaroƣa qokunuxqa, huxbuy yekixqa berip, Meni oƣəzəpləndürgən. 4 Mən tang səhərdə ornumdin turup kullirim boloƣan

■ **43:10** Yər. 25:9; 27:6 □ **43:11** **«U (Nebokadnəsar) kelip Misir zeminida jəng kilidu; ölümgə bekitilgənlər əlidu» —** bu ayəttiki «ölüm» bəlkim wabani kərsitidu. 15:2nimu kərüng. ■ **43:11** Yər. 15:2; Zək. 11:9 □ **43:12** **«Qoy padiqisi əz tonini kiygəndək Nebokadnəsarmu Misir zeminini əzigə kiyiwalidu» —** baxqa birhil tərjimisi: «U (Nebokadnəsar) qoy padiqisi əz tonidiki pitlarni tərgəndək Misir zeminidin heqnərsə kaldurmay həmmini teriwalidu». Ayəttiki ibraniy tili ikki bislik boloƣaqqa, ikkila tərjimisi bəlkim tooƣra boluximu mumkin. Yənə xuni deyiximiz kerəkki, qoylar wə qoy padiqiliri Misirlikларƣa intayin yirginqilik boloƣan («Yar.» 46:34ni kərüng). Xuning bilən bexarət Misirlikлар üqün intayin kinayilik, eƣir gəp boluxi kerək idi. □ **43:13** **«Quyax ibadəthanisi» —** Misirdiki «Heliopolis», yəni «On» degən xəhərgə jaylaxqan. U hazirki Kahirə xəhirining on kilometr xərk təripidə. **«U Misirdiki butlirining əylirigə ot qoyup kəydüriwetidu» —** miladiyədin ilgiriki 568-yili Nebokadnəsar Misiroƣa tajawuz kiloƣan; bu wəkədin ilgiri baxqa bir tajawuzlukning bar-yokluki tooƣruluk tehi həwərimiz yok. □ **44:1** **«Nof» —** keyin «Məmfis» dəp ataloƣan. Migdol, Tahpanəs, Nof wə Patros degən jaylar asasən Misirning pütkül territoriyəsini əz iqigə aloƣanidi.

pəyoɣəmbərlərni silərgə əwətip: «Mən nəprətlinidioɣan bu yirginxlik ixni ḳiloɣuqi bolmanglar!» — dəp agaḥlandуroɣanmən.
5 Lekin ular itaət ḳilmioɣan, ḥeq ḳulaḳ salmioɣan; ular rəzillikidin, yat ilaḥlaroɣa
huxbuy yeḳixtin ḳolini zadi üzmigən. 6 Xuning bilən ḳəḥrim ḥəm oɣəzipim *ularoɣa*
tөkülgən, Yəḥudadiki xəḥərlərdə ḥəm Yerusalemdiki rəstə-koqilarda yeḳiloɣan,
kөygən; ular bügünki kündə wəyranə wə harabilik bolup ḳaldi.■
7 Xunga samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Huda Pərwərdigar — Israilning
Hudasi mundaḳ dəydu: — Silər nemixḳa өz-өzünglaroɣa zor külpət kəltürməkqisilər,
өzünglaroɣa ḥeqḳandaḳ ḳaldi ḳaldurmay өzünglardin, yəni Yəḥudaning iqidin
ər-ayal, bala-bowaḳlarni üzməkqisilər!? 8 Nemixḳa өz ḳolliringlarning yasioɣini
bilən, silər olturaḳlaxḳan Misir zeminida yat ilaḥlaroɣa huxbuy yeḳip Meni
oɣəzəpləndürisilər? Xundaḳ ḳilip silər ḥalak bolup yər yüzidiki barliḳ əllər arisida
lənət səzi wə rəswa ḳilinidioɣan bir obyekt bolisilər. 9 Silər Yəḥuda zeminida ḥəm
Yerusalemning rəstə-koqilirida sadir ḳilinoɣan rəzillikni, yəni ata-bowiliringlarning
rəzillikini, Yəḥuda padixaḥlirining rəzillikini wə ularning ayallirining rəzillikini,
silərning өz rəzillikinglarni ḥəm ayalliringlarning rəzillikini untup ḳaldinglarmu?
10 Bügünki küngə ḳədər həlḳinglar өzini ḥeq təwən tutmidi, Məndin ḥeq ḳorḳmidi,
ular Mən silərning aldinglaroɣa ḥəm ata-bowiliringlarning aldioɣa ḳoyoɣan Təwrat-
ḳanunumda yaki bəlgilimilirimdə ḥeq mangoɣan əməs.
11 Xunga samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar — Israilning Hudasi
mundaḳ dəydu: — Mana, Mən bexinglaroɣa külpət qüxürüp, barliḳ Yəḥudani
ḥalak ḳiloɣuqə silərgə yüzümni ḳaritimən; ■ 12 Mən Misir zemineioɣa xu yərdə
olturaḳlixayli dəp ḳət'iy niyət ḳiloɣan Yəḥudaning ḳaldisioɣa ḳol salimən, ularning
ḥəmmisi Misir zeminida tügixidu; Misir zeminida yiḳilidu; ularning əng kiqikidin
qongioɣiqə ḳiliq bilən, ḳəḥətqilik bilən өlidu; ular ḳiliq bilən wə ḳəḥətqilik bilən
өlidu, ular lənət oḳulidioɣan wə dəḥxət baskuqi obyekt, lənət səzi ḥəm rəswa
ḳilinidioɣan bir obyekt bolidu. ■ 13 Mən Misir zeminida turuwatḳanlarni Yerusalemni
jazalioɣandək ḳiliq bilən, ḳəḥətqilik bilən wə waba bilən jazalaymən; 14 xuning
bilən Misir zeminida olturaḳlixayli dəp xu yərgə kirgən Yəḥudaning ḳaldisidin
Yəḥuda zemineioɣa ḳaytixḳa ḥeqḳaysisi ḳaqalmaydu yaki ḥeqkim ḳalmaydu; xu
yərgə ḳaytip olturaḳlixixḳa intizar bolsimu, ḳaqalioɣan az bir ḳismidin baxḳiliri
ḥeqḳaysisi ḳaytmaydu».
15 Andin өz ayallirining yat ilaḥlaroɣa huxbuy yaḳidioɣanliḳini bilgən barliḳ ərlər,
wə yenida turoɣan barliḳ ayallar, — zor bir top adəmlər, yəni Misirning *ximaliy*
təripi wə jənubiy təripi Patrostin kəlgən barliḳ həlḳ Yərəmiyaoɣa mundaḳ jawab
bərdi: — □ 16 «Sən Pərwərdigarning namida bizgə eytḳan səzgə kəlsək, biz sanga
ḥeq ḳulaḳ salmaymiz! 17 Əksiqə biz qoḳum өz aoɣzimizdin qiḳḳan barliḳ səzlərgə
əməl ḳilimiz; өzimiz, ata-bowilirimiz, padixaḥlirimiz wə əmirlirimiz Yəḥudadiki
xəḥərlərdə ḥəm Yerusalemdiki rəstə-koqilarda ḳiloɣinidək bizlər «Asmanlarning
hanixi»oɣa huxbuy yeḳiwerimiz wə uningoɣa «xarab ḥədiyə»lərni ḳuyuwerimiz;
qünki əyni qaoɣda bizning nenimiz pütün bolup, toḳḳuzimiz təl, ḥeq külpətni kөrməy
өtkən. □ ■ 18 Əmma «Asmanlarning hanixi»oɣa huxbuy yeḳixni wə uningoɣa «xarab
ḥədiyə»lərni ḳuyuxni tohtatḳinimizdin baxlap, bizning ḥəmmə nərsimiz kəm bolup,
ḳiliq bilən ḥəm kəḥətqilik bilən ḥalak bolup kəlduḳ. 19 Biz ayallar «Asmanlarning
hanixi»oɣa huxbuy yaḳḳinimizda wə uningoɣa «xarab ḥədiyə»lərni ḳuyoɣinimizda,
bizning uningoɣa ohxitip poxkallarni etiximizni ḥəm uningoɣa «xarab ḥədiyə»lərni

■ **44:6** Yər. 7:20; 42:18 ■ **44:11** Yər. 21:10; Am. 9:4 ■ **44:12** Yər. 42:15,16,17,22 □ **44:15 «Misirning ximaliy təripi wə jənubiy təripi Patrostin kəlgən barliḳ həlḳ» —** ibraniy tilida «Mizraimda, Patrosta turoɣan barliḳ həlḳ». «Mizraim» — Misirning ximaliy təripi, «Patros» — Misirning jənubiy təripidur. □ **44:17 «Asmanning hanixi» —** birhil ayal but, əlwəttə. ■ **44:17** Yər. 7:18

kuyuximizni ərlirimiz kollimioɣanmu?».

20 Yərəmiya barlik həlkkə, həm ərlər həm ayallaroɣa, muxundak jawabni bərgənlərning həmmisigə mundak dedi: —

21 — «Pərwərdigarning esidə kelip kəngligə təgkən ix dəl silər, ata-bowiliringlar, padixahliringlar, əmirliringlar xundakla zemindiki həlkning Yəhudadiki xəhərlərdə həm Yerusalemdiki rəstə-koqilarda yakkan huxbuyi əməsmu? 22 Ahirida Pərwərdigar silərning kilmixinglarning rəzillikigə həm sadir kiloɣan yirginqlik ixliringlaroɣa qidap turalmioɣan; xunga zemininglar bügünki kündikidək harabilik, adəmni dəhxət baskuqi, lənət obyekti wə adəmzatsiz boloɣan. 23 Səwəbi, silər huxbuy yakkansilər, Pərwərdigarning aldida gunah sadir kilip, Uning awazioɣa kulak salmay, Uning nə Təwrat-kanunida, nə bəlgilimiliridə nə agah-guwahliklirida heq mangmioɣansilər; xunga bügünki kündikidək bu balayi'apət bexinglaroɣa qüxti».

24 Yərəmiya barlik həlkkə, bolupmu barlik ayallaroɣa mundak dedi: — «I Misirda turoɣan barlik Yəhuda Pərwərdigarning səzini anglanglar! 25 Samawi koxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundak dəydu: — Silər ayallar əz aoɣzinglar bilən: «Biz «Asmanlarning hanixi»oɣa huxbuy yekix, uningoɣa «xarab hədiyə»lərni kuyux üqün iqkən kəsəmlirimizgə qokum əməl kilimiz» degənsilər wə uningoɣa əz kolliringlar bilən əməl kiloɣansilər. Əmdi kəsiminglarda qing turiweringlar! Kəsiminglaroɣa toluk əməl kiliweringlar! □ 26 Lekin xundak boloɣanda, i Misirda turoɣan barlik Yəhuda Pərwərdigarning səzini anglanglar! Mana, Mən Əzümning uluoɣ namim bilən kəsəm kiloɣanmənki, — dəydu Pərwərdigar, — Misirning barlik zeminida turuwatkan Yəhudalik heqkaysi kixi Mening namimni tiloɣa elip: «Rəb Pərwərdigarning hayati bilən!» dəp kaytidin kəsəm iqməydu. 27 Mana, Mən ularning üstigə awat-halawət əməs, bəlki balayi'apət qüxürüx üqün ularni kəzləwatimən; xunga Misirda turuwatkan Yəhudadiki barlik kixilərning həmmisi tügigüqə kiliq wə kəhətqilik bilən halak bolidu. ■ 28 Kiliqtin kutulup kaqkanlar bolsa intayin az bir top adəmlər bolup, Misir zeminidin Yəhuda zeminiɣa kaytip kelidu; xuning bilən Misir zeminiɣa olturaklixayli dəp kəlgən Yəhudaning kaldisi kimning səzining, Meningki yaki ularning inawətlik boloɣanlikini ispatlap bilip yetidu. 29 Mening silərni bu yərdə jazalaydioɣanlikimoɣa, Mening səzlirimning qokum silərgə külpət kəltürməy koymaydioɣanlikini bilixinglar üqun silərgə xu aldin'ala bexarət boliduki, — dəydu Pərwərdigar, 30 — Mana, Mening Yəhuda padixahi Zədəkiyani uning düxmini, jenini kooɣlap izdigən Babil padixahi Nebokadnəsarning kolioɣa tapxuroɣinimdək Mən ohxaxla Misir padixahi Pirəwn Hofrani əz düxmənlirining kolioɣa həmdə jenini izdigən kixilərning kolioɣa tapxurimən — dəydu Pərwərdigar».□

□ **44:25 «Silər ayallar əz aoɣzinglar bilən…»** — baxka birhil tərjimisi: «Silər wə ayalliringlar əz aoɣzinglar bilən…». **««Biz «Asmanlarning hanixi»oɣa huxbuy yekix, uningoɣa «xarab hədiyə»lərni kuyux üqün iqkən kəsəmlirimizgə qokum əməl kilimiz» degənsilər»** — muxu ayəttiki hərikətning igisi «ayallar» bolsimu, lekin səzlər «ayallar siyoɣisi» bilən əməs, bəlki «ərlər siyoɣisi» xəklidə ipadilinidu. Bu bəlkim: «Silər ərkəklər ayalliringlaroɣa boysunidioɣan «Saymahunlar boldunglar» degəndək kinayilik, həjwiy gəp bolsa kerək. ■ **44:27** Yər. 31:28 □ **44:30 «Mening Yəhuda padixahi Zədəkiyani uning düxmini, jenini kooɣlap izdigən Babil padixahi Nebokadnəsarning koliɣa tapxuroɣinimdək Mən ohxaxla Misir padixahi Pirəwn Hofrani əz düxmənlirining koliɣa həmdə jenini izdigən kixilərning koliɣa tapxurimən» —** Pirəwn Hofra əsli padixah Zədəkiyani Nebokadnəsaroɣa isyan kətürüxkə kutratkanidi. U miladiyədin ilgiriki 570-yili məhpiy əltürülgən. Xuning bilən bu ix Misirda turoɣan Yəhudiylaroɣa bir agah-bexarət idi.

45

Barukḳa berilgən agaḥ ḥəm təsəlli

1 Yəḥuda padixaḥi Yəḥoakimning tətinqi yili, Neriyaning ooɳli Baruḳ Yərəmiyaning aoɳzioɳa ḳarap bu səzlərni oram ḳəoɳəzgə yazoɳinida, Yərəmiya pəyoɳəmbər uningoɳa bu səzni eytḳan: —
2 «Israilning Hudasi Pərwərdigar sən Baruḳ tooɳruluḳ mundaḳ dəydu: — 3 Sən: «Ḥalimoɳa way! Qünki Pərwərdigar ḳayoɳumoɳa dərd-ələm ḳoxup ḳoydi; mən aḥ-zarlar ḳilixtin qarqidim, zadila aram tapalmidim!» — deding.
4 — *Yərəmiya*, sən uningoɳa mundaḳ degin: —
Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Mana, Mən ḳurup qiḳḳanlirimni ḥazir oɳulitimən, Mən tikkənlirimni, yəni bu pütkül jaḥanni ḥazir yulup taxlaymən. □ 5 Mən bundaḳ ḳiloɳan yərdə sən özüng üqün uluoɳ ixlarni izdixinggə tooɳra keləmdu? Bularni izdimə; qünki mana, Mən barliḳ ət igiliri üstigə balayi'apət qüxürimən, — dəydu Pərwərdigar, — lekin jeningni sən baridioɳan barliḳ yərlərdə özünggə olja ḳilip berimən».□ ■

46

46-51-bablar — Əllər tooɳruluḳ bexarətlər •••• «1» Misir — Misirning ḳoxuni Karxemix xəḥiridə məoɳlup bolidu

1 Yərəmiya pəyoɳəmbərgə kəlgən Pərwərdigarning əllər tooɳruluḳ səzi təwəndə: —
2 Misir tooɳruluḳ: Əfrat dəryasi boyidiki Karkemix xəḥirining yenida turuwatḳan, Pirəwn-Nəḳoning ḳoxuni tooɳruluḳ (bu ḳoxunni Babil padixaḥi Neboḳadnəsar Yəḥuda padixaḥi Yəḥoakimning tətinqi yili bitqit ḳiloɳan): — □ 3 «Ḳalḳan-siparlarni elip səpkə qüxünglar! Jənggə qiḳixḳa təyyarlininglar! 4 Atlarni ḥarwilaroɳa ḳetinglar! Atliringlaroɳa miningla r! Bexinglaroɳa dubuloɳa selip səptə turunglar! Nəyziliringlarni biləp ittiklitinglar! Sawut-ḳuyaḳlarni kiyiwelinglar!■
5 Lekin Mən nemini kərimən?! — dəydu Pərwərdigar; — Mana, muxu *ləxkərlər* dəkkə-dükkigə qüxüp qekinidu; batur-palwanliri bitqit ḳilinip kəynigə ḳarimay bədər ḳaqidu! Tərəp-tərəplərni wəḥimə basidu! — dəydu Pərwərdigar. 6 — Əmdi əng qaḳḳanlarmu ḳaqalmaydu, batur-palwanlarmu aman-esən ḳutulup ḳalmaydu; mana, ximal təripidə, Əfrat dəryasi boyida ular putlixip yiḳilidu!

□ **45:4 «bu pütkül jaḥanni…»** — yaki «bu pütkül zeminni...». Lekin 5-ayətkə ḳarioɳanda «jaḥanni» tooɳridur.
□ **45:5 «Mən bundaḳ ḳiloɳan yərdə sən özüng üqün uluoɳ ixlarni izdixinggə tooɳra keləmdu? Bularni izdimə; qünki mana, mən barliḳ ət igiliri üstigə balayi'apət qüxürimən, …Lekin jeningni sən baridioɳan barliḳ yərlərdə özünggə olja ḳilip berimən»** — bu 45-babtiki bexarət padixaḥ Yəḥoakimning təhtkə olturoɳan waḳtida berilgən bolsa, nemixḳa muxu yərdə (Yərəmiya wə Baruḳ Misirda ḳaloɳan waḳitta) «oram yazma»oɳa ḳoxuloɳan? Bəlkim uning muxu yərdə hatirilinix səwəbi, Yərəmiya wə Baruḳ Misirda, Pərwərdigaroɳa asiyliḳ ḳiloɳan wə asiyliḳ ḳilmaḳqi boloɳan Yəḥudaning xu az bir ḳaldisi arisida (yuḳiriḳi bexarətlər kərsətkəndək) tehimu eoɳir hətərdə ḳaloɳan; xunga ḥazir bu bexarət Barukḳa tehimu əḥmiyətlik, tehimu təsəlli berixi mumkin idi. Yərəmiya pəyoɳəmbər özi Misir zeminida əlgən yaki əltürülgən boluxi mumkin. Uning kitabining ḳolimizda turoɳanliḳi üqün biz xübḥisiziki Barukḳa ḳərzdarmiz. ■ **45:5** Yər. 21:9; 38:2; 39:18 □ **46:2 «Misir tooɳruluḳ: Əfrat dəryasi boyidiki Karkemix xəḥirining yenida turuwatḳan, Pirəwn-Nəḳoning ḳoxuni tooɳruluḳ (bu ḳoxunni Babil padixaḥi Neboḳadnəsar Yəḥuda padixaḥi Yəḥoakimning tətinqi yili bitqit ḳiloɳan): — ….»** — Misir tooɳruluḳ bu bexarət Pirəwnning ḳoxuni bitqit ḳilinixtin ilgiri berilgən, muxu yərdə keyinki waḳitta hatiriləngən, əlwəttə. Oḳurmənlərning dikḳitigə ərziyduki, «Yəḥudaning padixaḥi Yəḥoakimning tətinqi yili» Yəḥudaning kəlgüsi üqün ḥəm Yərəmiyaning bexarətliri üqün intayin muḥim yil boloɳan. Xu yil ottura xərḳtiki «küq təngpungluḳi» Babilning padixaḥi Neboḳadnəsaroɳa ətkən. ■ **46:4** Yər. 51:11

7 Suliri dəryalardək əzlirini dolqunlitip, Nil dəryasi *kəlkün kəbi* kətürülgəndək əzini
kətürgən kimdur!? □ 8 Suliri dəryalardək əzlirini dolqunlitip, Nil dəryasidək əzini
kətürgən dəl Misir əzidur; u: «Mən əzümni kətürüp pütkül yər yüzini qaplaymən;
mən xəhərlər həm ularda turuwatqanlarni yoqitimən!» — dəydu.
9 Etilinglar, i atlar! Hə dəp alova besip qepinglar, i jəng harwiliri! Qalqan kətürgən
Efiopiyə həm Liwiyədikilər, oqyalirini egildürgən Lidiyədikilər, palwan-baturlar
jənggə qiqsun! □ ■ 10 Lekin bu kün bolsa samawi qoxunlarning Sərdari bolovan
Pərwərdigarning künidur; u qisaslig bir kün, yəni Əz yawliridin qisas alidiovan küni
bolidu; Uning qiliqi kixilərni toyovuqə yutidu; u qanovuqə ularning qanlirini iqidu;
qünki samawi qoxunlarning Sərdari bolovan Rəb Pərwərdigarning ximaliy zeminda,
Əfrat dəryasi boyida qilmaqqi bolovan bir qurbanliqi bar! □ 11 Gileadqa qiqip tutiya
izdəp tap, i Misirning qizi! Lekin sən əzünggə nurovun dorilarni alsangmu bikar; sən
üqün həq xipalig yoqtur! ■ 12 Əllər hijaliting tooqruluq anglaydu, sening pəryadliring
pütkül yər yüzigə pur ketidu; palwan palwanova putlixidu, ikkisi təng məovlup bolup
yiqilidu!

Nebokadnəsarning Misir zeminiova besip kirixi tooqruluq bexarət

13 Pərwərdigarning Babil padixahi Nebokadnəsarning Misir zeminiova tajawuz qilip
kirixi tooqruluq Yərəmiya pəyovəmbərgə eytqan səzi: —
14 Misirda jakarla, Migdolda elan qil, Nofta wə Tahpanəstimu elan qil: Qing tur,
jənggə bəl baova; qünki qiliq ətrapingdikilərni yutuwatidu; □ 15 Sening baturliring
nemixqa süpürüp taxlinidu? Ular qing turalmaydu; qünki Pərwərdigar ularni səptin
ittirip yiqitiwetidu. 16 U ulardin kəplirini putlaxturidu; bərhək, ular qaqqanda bir-
birigə putlixip yiqilidu; xuning bilən ular: «Bolə, turayli, zomigərning qiliqidin
qeqip əz həlqimizgə wə ana yurtimizova qaytip ketəyli!» — dəydu; □ 17 Xu yərgə
qaytqanda ular: «Misir padixahi Pirəwn pəqət bir qiyqas-sürən, halas! U pəytni
bilməy ətküziwətti!» — dəydu. 18 Əz hayatim bilən qəsəm qilimənki, — dəydu
Padixah, nami samawi qoxunlarning Sərdari bolovan Pərwərdigar, — taovlar arisida
Tabor teoi bolovandək, Karməl teoi dengiz boyida *asmanova taqixip* turovandək birsi
kelidu. □ 19 Əmdi sən, i Misirda turuwatqan qiz, sürgün boluxqa layiq yük-taqlarni
təyyarlap qoy; qünki Nof harabə bolup kəydürülidu, həq adəmzatsiz bolidu.

□ **46:7 «Suliri dəryalardək əzlirini dolqunlitip, Nil dəryasi kəlkün kəbi kətürülgəndək əzini kətürgən kimdur!? »** — hər yil Nil dəryasiova kəlkündək uluo su kelidu. Bu su Misirning pütkül zeminini besip suoqiridu, Misirning zeminini bakidu, desəkmu bolidu. □ **46:9 «Efiopiyə».. «Liwiyə»... «Lidiyə»** — «Efiopiyə» ibraniy tilida «Kux» deyilidu, «Liwiyə» («Libya») ibraniy tilida «Put» deyilidu, «Lidiyə» (hazirqi Türkiyədə) ibraniy tilida «Lud» deyilidu. Bu yərlərdiki adəmlərning həmmisi «yallanma ləxkərlər» idi. ■ **46:9** Yəx. 66:19 □ **46:10 «(Pərwərdigar) Əz yawliridin qisas alidiovan küni»** — mumkinqiliki barki, bexarəttiki «qisas», Pərwərdigarning əzigə sadiq bolovan padixah Yosiyani (miladiyədin ilgiriki 609-yili) əltürüwətkən Pirəwn-Nəko üstidin alovan bir qisasni kərsitidu («2Pad.» 23:29 wə 33-35ni kərüng). Uning üstigə «Pərwərdigarning küni» adəttə ahirqi zamandiki qiyamət künini kərsitidu, xunga bexarətning xu küni tooqruluq məlumatliri bar boluximu mumkin. ■ **46:11** Yər. 8:22 □ **46:14 «Misirda ... Migdol... Nof ... Tahpanəs...»** — bu xəhərlərning həmmisi Misirda, əlwəttə. **«Qing tur, jənggə bəl baova; qünki qiliq ətrapingdikilərni yutuwatidu»** — bexarət berilgən wakti bəlkim miladiyədin ilgirki 604-yili boluxi mumkin. Xu qaovda Nebokadnəsar Filistiyəni ixoval qilip Misirning qegrisida tajawuz qilixqa təyyar turatti. Miladiyədin ilgirki 568-yili Nebokadnəsar Misirova tajawuz qilovan; bu wəkədin ilgiri baxqa bir tajawuzluq bar-yoqluqi tooqruluq tehi həwərimiz yoq. □ **46:16 «Bolə, turayli, zomigərning qiliqidin qeqip əz həlqimizgə wə ana yurtimizova qaytip ketəyli!»** — bu səzlərni bəlkim Misir qoxunidiki qətəl «yallanma ləxkərlər»i eytidu (21ni kərüng). □ **46:18 «Tabor» wə «Karməl»** — taovliri bək egiz bolmisimu, ular ətrapidiki yərlərgə qariovanda kökkə takaxqandək kərünidu. Mənisi Nebokadnəsar qoxuni bilən besip kirgəndə, ular baxqa padixahlar wə ularning qoxunliridin zor dərijidə küqlük kərünidu.

20 Misir bolsa qiraylik bir inəktur; lekin uni nixan kilogan bir köküyün keliwatidu, ximaldin keliwatidu! □ 21 Uning arisidiki yallanma ləxkərlər bolsa bordak torpaklardək bolidu; ularmu arkiga burulup, birliktə kəqixidu; ular qing turuwalmaydu; qünki külpətlik kün, yəni jazalinix küni ularning bexiga qüxkən bolidu. □ 22 *Misirning* awazi yilanningkidək «küx-küx» kilip anglinidu; qünki *düxmən* koxunliri bilən atlinip, otun kəsküqilərdək uningga karxi paltilarni kətürüp kelidu. □ 23 Ormanliki koyuklukidin kirgüsiz bolsimu, ular uni kesip yikitidu, — dəydu Pərwərdigar, — qünki kəsküqilər qekətkə topidin kəp, san-sanaksiz bolidu. □ 24 Misirning kizi hijalättə kaldurulidu; u ximaliy ələning kolioga tapxurulidu.
25 Samawi koxunlarning Sərdari bologan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundak dəydu: — Mana, Mən No xəhiridiki but Amonni, Pirəwnni, xundakla Misir wə uning ilahliri bilən padixahlirini jazalaymən; bərhək, Pirəwn wə uningga tayanoganlarning həmmisini jazalaymən; □ 26 Mən ularni ularning jenini izdigüqilər, yəni Babil padixahi Nebokadnəsarning kolioga həm hizmətkarlirining kolioga tapxurimən. Birak keyin, *Misir* kədimki zamanlardək kaytidin ahalilik bolidu — dəydu Pərwərdigar.

Israil üqün ümid

27 Lekin sən, i kulum Yakup, korkma, alakzadə bolma, i Israil; qünki mana, Mən seni yirak yurttin, nəslingni sürgün bologan zemindin kutkuzup qikirimən; xuning bilən Yakup kaytip, hatirjəmlik wə arambəhxtə turidu, heqkim uni korkutmaydu. ■ 28 Korkma, i kulum Yakup, — dəydu Pərwərdigar, — qünki Mən sən bilən billidurmən; Mən seni tarkitiwətkən əllərning həmmisini tügəxtürsəmmu, lekin seni pütünləy tügəxtürməymən; pəkət üstüngdin həküm qikirip tərbiyə-sawak berimən; seni jazalimay koymaymən.■

47

«2» Filistiyə tooruluk bexarət

1 Pirəwn Gaza xəhirigə zərbə berixtin ilgiri, Yərəmiya pəyoəmbərgə kəlgən, Pərwərdigarning Filistiylər tooqrisidiki səzi: —□

□ **46:20 «köküyün»** — mal-waranlarni qakidioqan birhil qiwin. Bu dəhxətlik köküyün «qiraylik inək» bologan Misir wə barlik «torpakliri»ni (21-ayət) tarmar kilip həydəydu! Misirliklar qokunoqan but «buka ilahi» (Afis) bologaqka, muxu «inək» wə «torpaklar»oga nisbətən 20-21-ayətlər intayin kinayilik, həjwiy səzlərdur. □ **46:21 «uning arisidiki yallanma ləxkərlər bolsa bordak torpaklardək bolidu; ularmu arkioga burulup, birliktə kəqixidu; ular qing turuwalmaydu»** — ottura xərktiki bəzi köküyünlər intayin zəhərlik, wəhxiy bolup, inək-torpaklarni səwdayi, təlwə kilip, uyan-buyan yügürtüp qeqiwetidu. **«jazalinix küni»** — ibraniy tilida «yoklinix küni». □ **46:22 «Misirning awazi yilanningkidək «küx-küx» kilip anglinidu»** — mənisi bəlkim Misir korkunqtin qekingən amalsiz kaloqan yilandək, uningga pəkət «küx-küx» kilip hapalikini bildürüxtin baxka heqkandak amal kilalmaydu. □ **46:23 «Ormanliki koyuklukidin kirgüsiz bolsimu, ular uni kesip yikitidu»** — Misirda dərəhlər az bolidu; xunga bu selixturma-ohxitix boluxi kerək, bəlkim «orman» nuroqunlioqan həlk ahalisini kərsitidu. □ **46:25 «Mana, Mən No xəhiridiki but Amonni, Pirəwnni, xundakla Misir wə uning ilahliri bilən padixahlirini jazalaymən»** — Huda «Amon» degən but wə «Misirning ilahliri»ni kandak jazalaydu? Heq bolmioqanda, bu səz Hudaning muxu butlarning «nam-abruy»lirini pütünləy yokitixini kərsitidu. Bu tema tooruluk «Misirdin qikix»tiki «koxumqə səz»imiznimu kerüng. ■ **46:27** Yəx. 41:13; 43:5; 44:1; Yər. 30:10 ■ **46:28** Yər. 10:24; 30:11 □ **47:1 «Gaza»** — Filistiyəning bəx qong xəhərliridin biri. Bexarət (1-7) berilgən wakit bəlkim miladiyədin ilgiriki 609-yili idi. Xu qaoqda Pirəwn-Nəko Misirdin qikip Asuriyə imperiyəsigə ittipakdax bolup Babiloqa karxi qikkan. Bu bexarəttiki «zərbə» bəlkim Pirəwn ximaloqa karap yürüx kiloqan, Filistiyəning territoriyəsidin ətüp bologan wakitda kilinoqan.

2 Pərwərdigar mundaq dəydu: — Mana, ximaldin *dolqunluq* sular ərləydu; ular texip
bir kəlkün bolidu; u zemin wə uningda turoƣan ɦəmmining üstidin, xəɦər wə un-
ingda turuwatqanlarning üstidin taxqin bolup basidu; xuning bilən uning adəmliri
nalə-pəryad kətüridu, zeminda barliq turuwatqanlar *azabtin* nalə-zar qilidu;
□ 3 tolparlirining tuyaqlirining taraqxixlirini, jəng ɦarwilirining taraqlaxlirini,
qaqlirining güldürləxlirini anglap, atilar өz baliliridin həwər elixqimu qolliri boxap,
arqioƣimu qarimaydu. ■ 4 Qünki barliq Filistiylərni nabut qilidioƣan kün, ɦəm
Tur wə Zidonni ularoƣa yardəmdə boloƣudək barliq qaloƣan adəmlərdin məɦrum
qilidioƣan kün yetip kəldi; qünki Pərwərdigar Filistiylərni, yəni Kret arilidin qiqip
kəlgənlərning qalduqini nabut qilidu. □ ■ 5 Gazaning üsti taqirliq bolidu; Axkelon
xəɦiridikilər dang qetip qalidu; qaqanoƣiqə ətliringlarni tilisilər, i Filistiyə küqliridin
aman qaloƣanlar? □ ■ 6 Apla, i Pərwərdigarning qiliqi, sən qaqanoƣiqə tinmaysən?
Өz qiningoƣa qaytqin, aram elip tinqlanoƣin!
7 Lekin u qandaqmu tohtiyalisun? Qünki Pərwərdigar uningoƣa pərman qüxürgən;
Axkelon xəɦirigə ɦəm dengiz boyidikilərgə zərb qilixqa uni bekitkəndur!

48

«3» Moab tooƣruluq bexarət

1 Moab tooƣruluq: Samawi qoxunlarning Sərdari boloƣan Pərwərdigar — Israilning
Hudasi mundaq dəydu: — Neboning ɦalioƣa way! Qünki u harabə qilinidu;
Kiriatayim hijalətkə qaldurulup, ixoƣal qilinidu; yuqiri qoroƣan bolsa hijalətkə
qaldurulup alaqzadə bolup kətti. □ ■ 2 Moab yənə ɦeq mahtalmaydu; Ɦəxbonda
kixilər uningoƣa: «Uni əl qataridin yoqitayli» dəp suyiqəst qilidu; sənmu, i Madmən,
tügəxtürülisən; qiliq seni qooƣlaydu. □ 3 Ɦoronaimdin aɦ-zarlar kətürülidu: — «Aɦ,
wəyranqiliq, dəɦxətlik patiparaqqiliq!»
4 Moab bitqit qilindi! Uning kiqikliridin pəryadliri anglinidu. 5 Bərɦək, Luɦitqa
qiqidioƣan dawan yolidin tohtimay yioƣilar kətürülidu; Ɦoronaimoƣa qüxidioƣan

---

□ **47:2 «ximaldin dolqunluq sular ərləydu; ular texip bir kəlkün bolidu» —** demisəkmu, Muqəddəs Kitabta «kəlkün» zeminni besip kirgən zor qoxunoƣa ohxitilidu. Muxu «sular» awwal Pirəwnning qoxuni boloƣan boluxi mumkin, kəynidiki «kəlkün» Pirəwnning qoxunini tarmar qiloƣan Babillиqlardin ibarət. «Xəɦər» bolsa bəlkim Yerusalemni kərsitidu. Yerusalem Babil tərpidin ixoƣal qilinoƣanda Filistiyəmu qattiq iskənjigə elinip tajawuz qilinoƣan. ■ **47:3** Yəx. 5:28; Yər. 4:13; 6:23 □ **47:4 «Pərwərdigar Filistiylərni, yəni Kret arilidin qiqip kəlgənlərning qalduqini nabut qilidu» —** Filistiylər əslidə Kret (ibraniy tilida «Kaftor») arilidin qikqanidi. Ular turdikilər ɦəm Zidondikilərgə «tuoƣqan qəbililər» (Fənikiyiliklər) boloƣaqqa, Tur wə Zidon awarigə uqrioƣan bolsa, Filistiylər ularoƣa yardəmgə qikqan bolatti. Lekin Filistiylər nabut boloƣan bolsa, «ularoƣa yardəmdə boloƣudək ... adəmlər» bolmaytti. ■ **47:4** Yər. 25:22 □ **47:5 «Gazaning üsti taqirliq bolidu» —** bəzi alimlar buni «Gazadikilər qayoƣurup qaqlirini qüxüridu» degən mənidə dəp qaraydu. Bizningqə birinqi mənisi xəɦər harabilik bolup «taqir yər» bolidu. Bu səz ikki bisliq bolup ikkinqi mənidimu boluxi mumkin. «Dang qetip qalidu»ning baxqa birhil tərjimisi: «tügixidu». **«Filistiyəning küqliridin aman qaloƣanlar» —** buning baxqa birhil tərjimisi: «Filistiyə jiloƣisida qaloƣanlar». **«qaqanoƣiqə ətliringlarni tilisilər» —** «ətlirini tilix» qattiq qayoƣuni bildürətti. Bu adət Təwratta mən'i qilinoƣan. ■ **47:5** Qan. 14:1; Yər. 16:6; 25:20 □ **48:1 «yuqiri qoroƣan» —** (ibraniy tilida «Misgab») bəlkim bir xəɦərning ismi boluxi mumkin. ■ **48:1** Yər. 25:21; 27:3 □ **48:2 «....Neboning ɦalioƣa way! ... Kiriatayim hijalətkə qaldurulup, ixoƣal qilinidu (1-ayət); Ɦəxbon ...Madmən,...» —** demisəkmu, Nebo, Kiriatayim, Ɦəxbon, Madmən wə təwəndiki ayətlərdiki Ɦoronaim, Luhit, Aroər, Bəyt-Gamul, Dibon qatarliqlar Moabtiki xəɦərlərdur. Həritini kərüng. «Ɦəxbon» bolsa Moabning qegrisioƣa jaylaxqan bolup, bexarət boyiqə baxqa xəɦərlərdin ilgiri bəlkim düxmən təripidin ixoƣal qilinip andin düxmənning qoxuni üqün baza bolidu. «Ɦəxbon» wə «suyiqəst» («hexab») ibraniy tilida yeqin səzlərdur. Yəɦudiy tarihxunas Yosefusning hatirisi boyiqə, Moab Nebokadnəsar padixaɦ təripidin miladiyədin ilgiriki 582-yili igilinip, nuroƣun xəɦərliri wəyran qilinoƣan.

yolda ḫalakəttin azablik nalə-pəryadlar anglinidu. ■ 6 Ḳeqinglar, jeninglarni elip
yügürünglar! Qəldiki bir qatḳal bolunglar! ■ 7 Qünki sən əz ḳiloɳanliringoɳa wə
bayliḳliringoɳa tayanoɳanliḳing tüpəylidin, sənmu əsirgə qüxisən; *butung* Kemox,
uning kaḫinliri ḫəm əmirliri bilən billə sürgün bolidu. □ ■ 8 Wəyran ḳiloɳuqi
ḫərbir xəḫərgə jəng ḳilidu; xəḫərlərdin ḫeqḳaysi ḳeqip ḳutulalmaydu; Pərwərdigar
degəndək jiloɳimu harabə bolidu, tüzlənglikmu ḫalakətkə yüzlinidu.□

9 Daldioɳa berip ḳeqix üqün Moabḳa ḳanatlarni beringlar! Qünki uning xəḫərliri
harabilik, adəmzatsiz bolidu □ 10 (Pərwərdigarning hizmitini köngül ḳoyup ḳilmioɳan
kixi lənətkə ḳalsun! Ḳiliqini ḳan təküxtin ḳalduroɳan kixi lənətkə ḳalsun!).□
11 Moab yaxliḳidin tartip kəng-kuxadə yaxap arzangliri üstidə tinoɳan xarabtək
əndixisiz bolup kəlgən; u ḫeqḳaqan küptin küpkə ḳuyuloɳan əməs, yaki ḫeq
sürgün boloɳan əməs; xunga uning təmi birhil bolup, puriḳi ḫeq əzgərmigən. □ ■
12 Xunga , — dəydu Pərwərdigar, — Mən uning yenioɳa ularni əz küpidin təkidioɳan
təkküqilərni əwətimən; ular uning küplirini ḳurukdaydu, uning qəgünlirini
qeḳiwetidu. □ 13 Ətkəndə Israil jəməti əz tayanqisi boloɳan Bəyt-Əl tüpəylidin yərgə
ḳarap ḳaloɳandək Moabmu Kemox tüpəylidin yərgə ḳarap ḳalidu.□ ■
14 Silər ḳandaḳmu: «Biz batur, jənggiwar palwanmiz!» — deyələysilər? 15 Moabning
zemini harabə ḳilinidu; *düxmən* ularning xəḫərlirining *sepillirioɳa* qiḳidu; uning esil
yigitliri ḳətl ḳilinixḳa qüxidu, — dəydu padixaḫ, yəni nami samawi ḳoxunlarning
Sərdari boloɳan Pərwərdigar.
16 — Moabning ḫalakiti yeḳinlaxti, uning külpiti bexioɳa qüxüxkə aldiraydu.
17 Uning ətrapidiki ḫəmməylən uning üqün aḫ-zar kətürünglar; uning nam-xəḫritini
bilgənlər: «Küqlük xaḫanə ḫasisi, güzəl tayiḳimu xunqə sunduruldioɳu!» — dənglar.
18 Xan-xəḫritingdin qüxüp ḳaoŋjirap kətkən yərdə oltur, i Dibonda turuwatḳan
ḳiz; qünki Moabni ḫalak ḳiloɳuqi sanga jəng ḳilixḳa yetip kəldi; u istiḫkam-
ḳoroɳanliringni bərbat ḳilidu.
19 Yol boyida kəzət ḳil, i Aroərdə turuwatḳan ḳiz; bədər tikiwatḳan ərdin wə
ḳeqiwatḳan ḳizdin: «Nemə boldi?» dəp sora; 20 «Moab hijalətkə ḳaldi, qünki u
bitqit ḳilindi!» *dəp jawab berilidu.* Aḫ-zar tartip nalə-pəryad kətürünglar; Arnonda:
«Moab ḫalak ḳilindi» — dəp jakarlanglar. ■ 21 Jaza ḫəkümi tüzlənglik jayliri
üstigə qiḳirildi; Ḫolon, Yaḫaz wə Məfaat üstigə, 22 Dibon, Nebo ḫəm Bəyt-Diblataim
üstigə, 23 Kiriatayim, Bəyt-Gamul ḫəm Bəyt-Meon üstigə, 24 Keriot, Bozraḫ ḫəm

---

■ **48:5** Yəx. 15:5 ■ **48:6** Yər. 17:6 □ **48:7** **«butung Kemox, uning kaḫinliri ḫəm əmirliri bilən billə sürgün bolidu»** — Kemox Moab qoḳunoɳan but idi. Ularning uningoɳa əz balilirini ḳurbanliḳ ḳilix aditi bar idi («2Pad.» 3:27ni kərüng). ■ **48:7** Yər. 49:3 □ **48:8** **«Pərwərdigar degəndək jiloɳimu harabə bolidu, tüzlənglikmu ḫalakətkə yüzlinidu»** — «jiloɳa» wə «tüzlənglik» Moabning jənubiy wə ximaliy ḳismini kərsitidu. □ **48:9** **«Daldioɳa berip ḳeqix üqün Moabḳa ḳanatlarni beringlar!»** — bu jümlidiki ibraniy tilini qüxinix təs. Oḳurmənlər baxḳa hil tərjimilərni uqritixi mumkin. □ **48:10** **«Pərwərdigarning hizmitini köngül ḳoyup ḳilmioɳan kixi lənətkə ḳalsun! Ḳiliqini ḳan təküxtin ḳalduroɳan kixi lənətkə ḳalsun!»** — bu kinayilik, ḫəjwiy səzlər kəlgüsidə Moabḳa ḫujum ḳilidioɳan Babillik ləxkərlərgə eytilidu. □ **48:11** **«Moab yaxliḳidin tartip kəng-kuxadə yaxap arzangliri üstidə tinoɳan xarabtək əndixisiz bolup kəlgən»** — xarab tinixi üqün uzun waḳit midirlitilmay turuxi kerək. Tinoɳan «arzanglar», (duoɳ, qəkündə) naḫayiti aqqiḳ bir nərsə, əlwəttə. Xunga baxḳa küpkə ḳuyulmay ḳalsa, təmi ḳirtiḳ, aqqiḳ bolidu, əlwəttə. **«U ḫeqḳaqan küptin küpkə ḳuyuloɳan əməs, yaki ḫeq sürgün boloɳan əməs; xunga uning təmi birhil bolup, puriḳi ḫeq əzgərmigən»** — bu ohxitix bəlkim Moabning ḫeq ḳiyinqiliḳḳa uqrimay, kərənglik ḳiloɳanliḳi, tolimu kerilip kətkənlikini kərsitidu. ■ **48:11** Zəf. 1:12 □ **48:12** **«Mən uning yenioɳa ularni əz küpidin təkidioɳan təkküqilərni əwətimən»** — bu ohxitixtiki «xarab» Moabtiki aḫalini, «küpliri», «qəgünliri» uning yurt-xəḫərlirini kərsitidu. □ **48:13** **«Bəyt-Əl»** — muxu xəḫər Israil (ximaliy padixaḫliḳ)ning qong butpərəs mərkizi bolup, ular xu yərdə «altun mozay but»ni ḳuroɳan («1Pad.» 12-babni, «Ḫox.» 10:5 ḫəm 8:5-6, «Am.» 7:10-17ni kərüng). ■ **48:13** 1Pad. 12:29 ■ **48:20** Yəx. 16:7

Moabdiki yiraq-yeqin barliq xəhərlərning üstigə qiqirilidu. 25 Moabning Münggüzi
kesiwetilidu, uning biliki sundurulidu, — dəydu Pərwərdigar. □ 26 — Uni məst
qilinglar, qünki u Pərwərdigaroŋa aldida ḫakawurluq qiloŋan; Moab өz ḳusuqida
eoŋinap yatsun, xuning bilən rəswa qilinsun. □ 27 Qünki sən *Moab* Israilni mazaq
qiloŋan əməsmu? U ooŋrilar ḳatarida tutuwelinoŋanmu, sən uni tiloŋa alsangla
bexingni qayqaysən?!
28 Xəhərlərdin qiqip tax-qiyalar arisini turaloŋu qilinglar, i Moabda turuwatqanlar;
oŋar aoŋzida uwililoŋan pahtəktək bolunglar!
29 Biz Moabning ḫakawurluqi (u intayin ḫakawur!), yəni uning təkəbburluqi,
ḫakawurluqi, kənglidiki məoŋrur-kərəngliki tooŋrisida angliduq. □ ■ 30 Mən uning
noqiliq qilidioŋanliqini bilimən, — dəydu Pərwərdigar, — biraq *noqiliqi* karoŋa
yarimaydu; uning qong gəpliri bikar bolidu. 31 Xunga Mən Moab üqün zar
yioŋlaymən, Moabning ḫəmmisi üqün zar-zar kətürimən;
Kir-Harəsəttikilər üqün aḫ-pioŋan anglinidu.
32 I Sibmaḫtiki üzüm teli, Mən Yaazərning zar-yioŋisi bilən təng sən üqün yioŋlaymən;
sening peləkliring sozulup, əslidə «Өlük dengiz»ning nerioŋa yətkənidi; ular əslidə
Yaazər xəḫirigiqimu yətkənidi. Lekin sening yazliq mewiliringgə, üzüm ḫosulung
üstigə buzoquqi besip kelidu.□ 33 Xuning bilən xadliq wə huxallik Moabning
baoŋ-etizliridin wə zeminidin məḫrum qilinidu; Mən üzüm kəlqəklərdin xarabni
yoqitimən; üzüm qəyligüqilərning təntənə awazliri ḳaytidin yangrimaydu; awazlar
bolsa təntənə awazliri əməs, jəng awazliri bolidu. ■ 34 Qünki nalə-pəryadlar
Ḫəxbondin kətürülüp, Yaḫazoŋiqə wə Elealaḫoŋiqə yetidu; nalə awazliri Zoardin
kətürülüp, Ḫoronaimoŋiqə wə Əglat-Xelixiyaoŋiqə yetidu; ḫətta Nimrimdiki sularmu
ḳurup ketidu. □ ■ 35 Mən Moabta «yuqiri jaylar»da ḳurbanliq qiloquqilarni wə yat
ilaḫlaroŋa huxbuy yaqquqilarni yoqitimən, — dəydu Pərwərdigar.□
36 — Xunga Mening ḳəlbim Moab üqün nəydək mungluq mərsiyə kətüridu; Mening
ḳəlbim Kir-Ḫərəstikilər üqünmu nəydək mungluq mərsiyə kətüridu; qünki u
igiliwaloŋan baylik-həzinilər yoqap ketidu. 37 Ḫəmmə bax takir qilduruloŋan, ḫəmmə
sakal qüxürülgən; ḫəmmə ḳol titma-titma kesilgən, ḫəmmə qatiraqqa bəz kiyilgən.

□ **48:25 «Moabning münggüzi kesiwetilidu»** — Təwratta, «münggüz»lər kəp ḫallarda adəmlərning abruy-xəḫriti yaki ḫoquqini bildüridu. Bu adəmning bexidin əskən əməs, əlwəttə! □ **48:26 «Moabni məst qilinglar»** — yuqirida (25-babta) Yərəmiya «Pərwərdigarning oŋəzipigə toloŋan qədəḫ» tooŋruluq sözligəqkə, bəzi alimlar bu «məstlik» xu qədəḫtin iqixtin boluxi kerək, dəp ḳaraydu. Bizningqə bu bir tərəptin tooŋra, Hudaning oŋəzipi bexioŋa qüxürülgəndə dəsləptila əqlini yoqitip aljioŋanliqi bolidu. Bu ayətning təkitləydioŋini ularning ḫamaqətlixip kətkənlikidin ibarət. □ **48:29 «Biz Moabning ḫakawurluqi ..., yəni uning təkəbburluqi, ... kənglidiki məoŋrur-kərəngliki tooŋrisida angliduq»** — bu ayəttiki «Biz... angliduq» degüqi Hudaning Өzidur. Huda Өzi tooŋruluq «Biz» dəp ixlətkənliki Təwrattiki baxqa yərlərdimu bar; məsilən «Yar.» 1:26, 3:22, 11:7ni ḫəm «Yəx.» 6:8ni kərüng. Bəzi alimlar ayəttiki «biz»ni Yərəmiya ḫəm Yəḫuda həlqini kərsitidu, dəp ḳaraydu. ■ **48:29** Yəx. 16:6 □ **48:32 «I Sibmaḫtiki üzüm teli, Mən Yaazərning zar-yioŋisi bilən təng sən üqün yioŋlaymən...»** — 30-ayəttiki səzligüqi Huda boloŋandin keyin («Mən ..bilimən...») xübḫisizki, 31-, 32- ḫəm 36-ayətlərdiki səzligüqimu Hudaning Өzidur. Bu adəmni ḫəyran ḳalduridu. Huda Yaazərdikilərni jazalaydu; xuning bilən ular Sibmaḫdiki yoqioŋan üzümzarlar üqün yioŋlaydu. Lekin Huda ularni jazalixi bilən ular bilən təng ḳayoquridu. **«Өlük dengiz»** — ibraniy tilida «Yaazər dengizi». **«Ular (sening peləkliring) əslidə Yaazər xəḫirigiqimu yətkənidi...»** — «Yaazər» bolsa Moabning ximaliy qegrasioŋa yiraḳraq bolup, xərq təripi «qəl-dalilar», oŋərb təripi «dengiz». Demək, Moab hilwət jay boloŋini bilən heli yiraqlaroŋa təsiri boloŋan bir məmlikətkə aylanoŋan. «Yazliq mewiliri» ənjür, horma wə üzümlərni kərsitidu. ■ **48:33** Yəx. 16:10 □ **48:34 «...nalə-pəryadlar Ḫəxbondin kətürülüp, Yaḫazoŋiqə wə Elealaḫoŋiqə yetidu...»** — Elealaḫ Ḫəxbonning ximaliy təripidin 2 kilometr yiraq; Yaḫaz uning jənubiy təripidin 2 kilometr yiraq. Bu üqisi Moabning ximalioŋa jaylaxqan. Zoar, Ḫoronaim wə Əglat-Xelixiya Moabning jənubioŋa jaylaxqan. Ayətning omumiy mənisi, «tajawuzluq baxlandi» degən bolup, bu həwər Moabning pütkül zemininoŋa pur ketidu. ■ **48:34** Yəx. 15:5, 6 □ **48:35 «yuqiri jaylar»** — butpərəslikkə atap beoŋixlanoŋan jaylar idi.

□ ■ 38 Moabning barlik өy өgziliri üstidə wə məydanlarda matəm tutuxtin baxka
ix bolmaydu; qünki Mən Moabni ҳeqkimgə yakmaydioɣan bir kaqidək qekip
taxlaymən, — dəydu Pərwərdigar, 39 — ular pioɣandin zarlixidu; *Moab* xunqilik parə-
parə kiliwetiliduki, u hijalәttin kөpqilikkə arkisini kilidu; Moab ətrapidiki ҳəmmə
təripidin rəswa kilinidioɣan, wəҳimə saloɣuqi obyekt bolidu.□
40 Qünki Pərwərdigar mundak dəydu: — Mana, birsi bürküttək kanatlirini kerip
pərwaz kilip, Moab üstigə xungoɣup qüxidu. ■ 41 Xəҳərliri ixoɣal bolidu, istiҳkamlar
igiliwelinidu; xu küni Moabdiki palwanlarning yüriki toloɣakka qüxkən ayalning
yürikidək bolidu. □ 42 Moab əl kataridin yokitilidu; qünki u Pərwərdigar aldida
ҳakawurluk kiloɣan; 43 wəҳxət, ora wə kiltak bexinglaroɣa qüxüxni kütməktə, i
Moabda turuwatkanlar, — dəydu Pərwərdigar. 44 — wəҳxəttin kaqkan orioɣa
yikilidu; oridin qikkan kiltakka tutulidu; qünki uning üstigə, yəni Moab üstigə
jazalinix yilini qüxürimən — dəydu Pərwərdigar.□
45 Kaqkanlar Ҳəxbon *sepilining* daldisida turup amalsiz kalidu; qünki Ҳəxbondin
ot, ҳəm *məҳrum* Sihon *padixah*ning zemini otturisidin bir yalkun partlap qikidu
wə Moabning qekilirini, sokuxkak hәlkning bax qokkilirini yutuwalidu. □ ■
46 Ҳalingoɣa way, i Moab! Kemoxka təwə boloɣan əl nabut boldi; ooɣulliring əsirgə
qüxidu, kizliring sürgün bolidu. 47 Lekin, ahirki zamanlarda Moabni sürgünlükidin
kayturup əsligə kəltürimən, — dəydu Pərwərdigar.
Moab üstigə qikiridioɣan ҳөküm muxu yərgiqə.

49

«4» Ammoniylar tooɣruluk ҳəküm

1 Ammoniylar tooɣruluk. Pərwərdigar mundak dəydu: — Israilning pərzəntliri
yokmikən? Uning mirashorliri yokmidu? Əmdi nemixka Milkom Gadning zemini oɣa
warislik kildi, Milkomoɣa təwə boloɣan hәlk nemixka Gadning xəҳərliridə turidu?
□ ■ 2 Xunga mana, xu künlər keliduki, — dəydu Pərwərdigar, — Ammoniylarning
Rabbah xəҳiridə jəng sadalirini anglitimən; u harabilik dөng bolidu; təwə xəҳərliri
ot koyup küydürülidu; Israil kaytidin өzlirini igiliwaloɣanlaroɣa igidarqilik kilidu, —
dəydu Pərwərdigar. ■ 3 — Zarlanglar, i Ҳəxbon! Qünki Ayi xəҳiri harabə kilinoɣan!
Rabbah kizliri, өzünglaroɣa bөz rəhtni baoɣlap matəm tutunglar; sepil iqidə uyan-
buyan patiparak yügürünglar; qünki Milkom wə uning kahinliri, uningoɣa təwəlik

---

□ **48:37 «Ҳəmmə bax takir kilduruloɣan, ҳəmmə sakal qüxürülgən; ҳəmmə kol titma-titma kesilgən, ҳəmmə qatirakka bөz kiyilgən»** — demisəkmu, bu ҳərikətlərning ҳəmmisi kattik matəmni bildüridu. ■ **48:37** Yəx. 15:2, 3; Yər. 47:5 □ **48:39 «wəҳimə saloɣuqi obyekt»** — baxkilar Moabning bexioɣa qüxkən apətkə karap «bundak dəҳxətlik ix өz beximizoɣimu qüxərmu?» dəp wəҳimigə qüxidu. ■ **48:40** Yər. 4:13 □ **48:41 «xəҳərliri ixoɣal bolidu»** — «xəҳərliri»ning baxka tərjimisi «Keriyot» (xəҳərning ismi). □ **48:44 «jazalinix yili»** — ibraniy tilida «yokлinixi yili». □ **48:45 kaqkanlar Ҳəxbon sepilining daldisida turup Amalsiz kalidu; qünki Ҳəxbondin ot, ҳəm (məҳrum) Sihon padixaҳning zemini otturisidin bir yalkun partlap qikidu»** — Amoriylarning padixaҳi Sihon nəqqə yüz yil ilgiri Ҳəxbon xəҳirini ixoɣal kiloɣan, andin keyin Moabning pütkül zeminini igiliwaloɣanidi («Qəl.» 21:28-29ni kərüng). **«ot.... Moabning qekilirini, sokuxkak hәlkning bax qokkilirini yutuwalidu»** — «qekilirini... bax qokkilirini...» bəlkim Moabning ҳəmmisini, jümlidin «bax boloɣanlarni» өz iqigə elixi mumkin. Yərəmiyaning bexariti aldin'ala kərsətkən bu ҳalakət tehimu kədimki yənə bir bexarətning əməlgə axuruluxi bolidu («Qəl.» 24:17ni wə 21:28-29ni kərüng). ■ **48:45** Qəl. 21:28 □ **49:1 «Milkom»** — Ammoniylar qokunoɣan but idi. Gad bolsa Israilning on ikki kəbilisining biri; ularoɣa əslidə təksim kilinoɣan zemin Iordan dəryasining xərki təripidə idi. Yərəmiya bexarət bərgən wakitta, Gadtikilər heli baldur Asuriyə imperiyəsi təripidin sürgün boloɣanidi. Keyin əsliy koxniliri boloɣan Ammoniylar ularning zeminini igiliwaloɣanidi. Huda ularoɣa: «Bu zeminni Өz hәlkimgə təksim kiloɣanidim, ular kaytip kelip uningoɣa kaytidin igidarqilik kilidu» dəp agaҳlanduridu. ■ **49:1** Am. 1:13 ■ **49:2** Am. 1:14

əmirliri sürgün bolidu. □ ■ 4 Nemixkа küq-ҳəywitingni danglaysən? Sening küqüng ekip ketiwatidu, i: «Kim manga yekinlixixkа petinalisun?» dəp əz baylikliringoƣa tayanoƣan, asiylik kiloƣuqi kiz! ■ 5 Mana, Mən barlik ətrapingdikilərdin wəҳxət qikirip üstünggə qüxürimən, — dəydu samawi koxunlarning Sərdari boloƣan Rəb Pərwərdigar, — xuning bilən silər hərbiringlar ҳəydiwetilisilər, aldi-kəybinggə karimay kaqisilər; kaqkanlarni yənə yioƣoƣuqi ҳeqkim bolmaydu. 6 Lekin keyinki künlərdə, Ammoniylarni sürgünlükidin kayturup əsligə kəltürimən, — dəydu Pərwərdigar.

«5» Edom tooƣruluk ҳəküm

7 Edom tooƣruluk: Samawi koxunlarning Sərdari boloƣan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundak dəydu: — Temanda ҳazir danalik tepilmamdu? Danixmənliridin nəsihət yokap kəttimu? Ularning danalikini dat besip kaloƣanmu?! □ ■ 8 Burulup keqinglar, pinҳan jaylardin turaloƣu tepip turunglar, i Dedanda turuwatkanlar! Qünki Mən Əsawoƣa tegixlik balayi'apətni, yəni uni jazalaydioƣan künini bexioƣa qüxürimən. □ ■ 9 Üzüm üzgüqilər yeningoƣa kəlsimu, ular azrak wasanglarni kalduridu əməsmu? Ooƣrilar keqilap yeningoƣa kirsimu, ular əzlirigə quxlukla buzup, ooƣrilaydu əməsmu? □ ■ 10 Mən Əsawni yalingaqliwetimən, u yoxurunoƣudək jay kalmioƣuqə dalda jaylirini eqip taxlaymən; uning nəsli, kerindaxliri ҳəm koxniliri yokaydu; u əzi yok bolidu. 11 Lekin yetim-yesirliringni kaldur, Mən ularning ҳayatini saklaymən; tul hotuninglar Manga tayansun. 12 Qünki Pərwərdigar mundak dəydu: — Mana, *oƣəzipimning* kədəҳidin iqixkə tegixlik bolmioƣanlar qokum uningdin iqməy kalmaydioƣan yərdə, sən jazalanmay kalamsən? Sən jazalanmay kalmaysən; sən qokum uningdin iqisən. □ 13 Qünki Əz namim bilən kəsəm iqkənmənki, — dəydu Pərwərdigar, — Bozraҳ dəҳxət basidioƣan ҳəm rəswa kilinidioƣan bir obyekti, harabilik wə lənət səzi bolidu; uning ətrapidiki xəҳərliri daimlik harabilik bolidu.□ 14 Mən Pərwərdigardin xu bir həwərni anglaxkа muyəssər boldum, — wə bir əlqi əllər arisioƣa əwətilgənidi —

□ **49:3 «sepil iqidə uyan-buyan patiparak yügürünglar»** — baxka birhil tərjimisi: «əzünglar titma-titma tilinoƣan ҳalda uyan-buyan yügürünglar». **«Milkom»** — Ammoniylarning bir buti idi. Baxka ismi «Molək» idi. ■ **49:3** Yəx. 32:12; Yər. 4:8; 6:26; 48:7 ■ **49:4** Yər. 21:13; 48:7 □ **49:7 «Edom tooƣruluk: ...»** — bu bexarət (7-22)ning Təwrattiki «Obadiya» degən kisim bilən kəp ortak yərliri bar. Obadiyaoƣa «koxumqə səz»imizdə qüxəndürginimizdək ixinimizki, Yərəmiya pəyoƣəmbər Hudaning yolyoruki bilən ilgiriki pəyoƣəmbər Obadiyaning bexaritidiki kəp səzlərni nəkil kəltüridu. Ikki bexarətning bəzi yərliri ohximioƣaqka, səzliridiki pərklərni tepip selixturuxning kəp əҳmiyiti bar. **«Temanda ҳazir danalik tepilmamdu? Danixmənliridin nəsihət yokap kəttimu? Ularning danalikini dat besip kaloƣanmu?!»** — Teman Edomdiki qong xəҳər. Edomdikilər əz danixmənliri bilən intayin məoƣrurlinatti. ■ **49:7** Ob. 8 □ **49:8 «pinҳan jaylar»** — ibraniy tilida «qongkur jaylar» degən səz bilən ipadilinidu. U bəlkim ҳərhil oƣar-əngkürlərni əz iqigə alidu. **«Mən Əsawoƣa tegixlik balayi'apətni, yəni uni jazalaydioƣan künini bexioƣa qüxürimən»** — Edomning baxka ismi «Əsaw» idi. Muxu bexarəttə «Edom» yaki «Əsaw» uning əwladliri boloƣan Edomlukларni kərsitidu, əlwəttə. ■ **49:8** Yər. 25:23 □ **49:9 «Üzüm üzgüqilər yeningoƣa kəlsimu, ular azrak wasanglarni kalduridu əməsmu?»** — Musa pəyoƣəmbərgə qüxürülgən kanun boyiqə üzüm ҳosulini aloƣanda üzgüqilər kəmbəoƣəllərning teriwelixi üqün bir'az wasanglarni kaldurux kerək idi («Law.» 19:10). Asiyadiki bəzi dələtlərdə bu bir adətkə aylinip kaloƣan. ■ **49:9** Ob. 5 □ **49:12 «oƣazipimning kədəҳidin iqixkə tegixlik bolmioƣanlar»** — Yəҳuda əməs, bəlki tajawuzqilarning ətər yolioƣa «tasadipiy» udul kelip kaloƣan, Yəҳudaning wə baxka əllərning gunaҳliri bilən munawətsiz boloƣan baxka əllərni kərsitixi mumkin. □ **49:13 «Əz namim bilən kəsəm iqkənmənki...»** — ibraniy tilida «Əzüm bilən kəsəm iqkənmənki». **«Bozraҳ ... rəswa kilinidioƣan bir obyekt»** — «Bozraҳ» bəlkim Edomdiki əng muҳim xəҳər boluxi mumkin idi.

U: «Uningoɣa ḥujum ḳilixḳa yioɣilinglar! Uningoɣa jəng ḳilixḳa ornunglardin turunglar!» — dəp həwər beridu.□ ■
15 Mana, Mən seni əllər arisida kiqik,
Insanlar arisida kəmsitilgən ḳilimən.□
16 Sening əzgilərgə dəḥxət salidioɣanliḳing,
Kənglüngdiki təkəbburluḳung əzüngni aldap ḳoydi;
Ḥəy tik ḳiyaning yeriḳliri iqidə turoɣuqi,
Turaloɣung egizlikning yuḳiri təripidə boloɣuqi,
Gərqə sən qanggangni bürkütningkidək yuḳiri yasisangmu,
Mən xu yərdin seni qüxüriwetimən,
— dəydu Pərwərdigar.□ ■
17 — Wə Edom tolimu wəḥimilik bolidu;
Edomdin ətidioɣanlarning ḥəmmisi uning barliḳ yara-wabaliri tüpəylidin wəḥimigə qüxüp, ux-ux ḳilidu.■
18 Sodom, Gomorra wə ularning ətrapidiki xəḥərliri bilən birgə ərüwetilgəndək Edommu xundaḳ bolidu, — dəydu Pərwərdigar, — ḥeqkim xu yərdə turmaydu, insan baliliri xu yərdə olturaḳlaxmaydu. ■ 19 Mana, Iordan dəryasidiki qawar-qatḳallikṭin qiḳip, daim eḳip turidioɣan xu sular boyidiki yaylaḳtiki *ḳoylarni* tarḳatḳan bir xirdək Mən *Edomdikilərni* bədər ḳaqḳuzimən. Əmdi kimni halisam Mən uni Edomning üstigə tikləymən; qünki Manga kim təng kelələydu? Kim Meningdin ḥesab elixḳa Meni qaḳiralaydu? Mening aldimda turalaydioɣan pada baḳḳuqi barmu? □ ■
20 Xunga Pərwərdigarning Edomni jazalaxtiki məḳsitini, xuningdək Temandikilərni jazalax niyitini anglanglar: ularning kiqiklirimu tartip epketilidu; bərḥəḳ, ḳilmixliri tüpəylidin Pərwərdigar uning yayliḳini wəyranə ḳilidu. ■ 21 Ularning yiḳilip kətkən sadasini anglap yər yüzidikilər təwrinip ketidu; nalə-pəryadliri «Ḳizil dengiz»oɣiqə anglinidu. 22 Mana, birsi bürküttək ḳanat yeyip pərwaz ḳilip, Bozraḥ üstigə xungoɣup qüxidu. Xu küni Edomdiki palwanlarning yüriki toloɣaḳḳa qüxkən ayalning yürikidək bolidu.□ ■

«6» Suriyə paytəhti Dəməxḳ tooɣruluḳ ḥəküm

23 Dəməxḳ tooɣruluḳ: —
Hamat, Arpad xəḥiridikilər hijalətkə ḳaldurulidu; qünki ular xum həwər anglaydu; ularning yüriki su bolup ketidu; dawuloɣup kətkən dengizdək ular ḥeq tinqlinalmaydu. □ ■ 24 Dəməxḳ zəipləxti, ḳeqixḳa burulidu; uni wəḥimə basidu; azablar toloɣaḳḳa qüxkən ayalni tutḳandək, azab wə dərd-ḳayoɣu uni tutidu. ■ 25 Nam-dangḳi qiḳḳan yurt, Mən ḥuzur aloɣan xəḥər xu dərijidə taxliwetilgən bolidu! 26 Xunga uning

□ **49:14** **«bir əlqi əllər arisioɣa əwətilgənidi»** — «əllər» Israiloɣa yat boloɣan əllərni kərsitidu. **«Uningoɣa jəng ḳilixḳa ornunglardin turunglar»** — «uningoɣa» yəni Edomoɣa. Bəlkim bu əlqi düxmən əllərning biridin qiḳḳan bolup, u baxḳa əllərni Edomni yoḳitixḳa qaḳiridu. ■ **49:14** Ob. 1 □ **49:15** **«Mən seni əllər arisida kiqik, insanlar arisida kəmsitilgən ḳilimən»** — «seni» — Huda ḥazir Edomni «seni» dəp, ularoɣa biwasitə səz ḳilidu. □ **49:16** **«Ḥəy tik ḳiyaning yeriḳliri iqidə turoɣuqi, turaloɣung egizlikning yuḳiri təripidə boloɣuqi»** — demisəkmu, Edom pinḥanraḳ, qiḳix intayin təs boloɣan taoɣliḳ rayonda idi. «Tik ḳiya» («Sela») degən səz Moabning «Sela» isimlik (ḥazirḳi «Petra»), intayin pinḥan bir xəḥirini kərsitiximu mumkin. ■ **49:16** Yər. 48:29 ■ **49:17** Yər. 50:13 ■ **49:18** Yar. 19:25; Yər. 50:40; Am. 4:11 □ **49:19** **«daim eḳiwatḳan xu sular»** — Iordan dəryasining əzi. ■ **49:19** Ayup 41:2; Yər. 12:5; 50:44 ■ **49:20** Yər. 50:45 □ **49:22** **«Bozraḥ»** — intayin yuḳiri ḳiya tax üstigə, «bürkütning qanggili»dək jaylaxḳanidi. ■ **49:22** Yər. 48:40,41 □ **49:23** **«dawuloɣup kətkən dengizdək ular ḥeq tinqlinalmaydu»** — baxḳa birhil tərjimisi: «dawuloɣup kətkən dengizdək ularning kəngülliri ḥeq aram tapmaydu». Hamat ḥəm Arpad degən ikki xəḥər Neboḳadnəsar Misiroɣa yürüx ḳiloɣan qaoɣda (miladiyədin ilgiriki 604-yili) besip ətkən jaylar idi. Xübḥisizki, Neboḳadnəsar ularoɣimu ḥujum ḳiloɣanidi. Muxu ikki xəḥər Dəməxḳning ximaliy təripidiki kiqik padixaḥliḳlar idi. ■ **49:23** Yəx. 17:1 ■ **49:24** Yər. 4:31; 6:24; 30:6

yigitliri koqilirida yiqilidu, jənggiwar palwanlar xu küni yoqitilidu, — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar; 27 — ḥəm Mən Dəməxqning sepiligə bir ot yaqimən, u Bən-Ḥadadning ordilirini yutuwalidu.□ ■

«7» Kedar ḥəm Ḥazor tooqruluq ḥəküm

28 Babil padixaḥi Neboqadnəsar yənggən Kedar tooqruluq ḥəm Ḥazorning padixaḥliqliri tuoquluq səz: —
Pərwərdigar mundaq dəydu: —
«Ornungdin tur, Kedaroqa ḥujum qilip, xərqtiki adəmlərni bulang-talang qil!» — deyilidu; □ 29 Ḥujum qiloqanlar ularning qedirliri ḥəm padilirini elip ketidu; ularning qedir pərdiliri, barliq qaqa-quqa, təgilirini bulap ketidu; həq ularoqa: «Tərəp-tərəplərni wəḥimə basidu!» dəp warqiraydu. 30 Qeqip ketinglar, bədər tikip pinḥan jaylardin turaloqu tepip turunglar, i Ḥazordikilər, — dəydu Pərwərdigar, — qünki Babil padixaḥi Neboqadnəsar silərgə jəng qilixqa qəst qiloqan, silərgə qarap niyiti buzuloqan.
31 — Ornungdin tur, sepil-dərwazilaroqa igə bolmioqan aramhuda yaxap, tinq-aman turoqan əlgə jəng qilixqa qiq; ular yaloquz turidu — dəydu Pərwərdigar, □ 32 — ularning təgiliri olja, top-top mal-waranliri oqəniymət bolidu; Mən qekə qaqlirini qüxürgənlərni tət xamaloqa tarqitimən, ularning bexioqa ḥər ətrapidin külpət qüxürimən, — dəydu Pərwərdigar; □ ■ 33 — Ḥazor bolsa qilbərilərning turaloqusi, mənggügə wəyranə bolidu. Ḥeqkim xu yərdə turmaydu, insan baliliri xu yərdə olturaqlaxmaydu. ■

«8» Elam tooqruluq ḥəküm

34 Yəḥuda padixaḥi Zədəkiya təhtkə olturoqan dəsləpki waqitlirida, Yərəmiya pəyoqəmbərgə kəlgən Pərwərdigarning səzi mundaq idi: —
35 Samawi qoxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar mundaq dəydu: — Mana, Mən Elamning oqolluq küqi boloqan oqyasini sundurimən. □ 36 Asmanlarning tət qetidin tət xamalni qiqirip Elamning üstigə qüxürimən; Mən ularni bu tət xamaloqa tarqitimən; xuning bilən Elamdin ḥəydəlgənlərning barmaydioqan əl-məmlikətlər qalmaydu. 37 Mən Elamni düxmənliri aldida ḥəm jenini izdigüqilərning aldida dəkkə-dükkigə qüxürimən; dəḥxətlik oqəzipimni bexioqa təküp, külpətlərni qüxürimən; ularni bərbat qiloquqə Mən qiliqni ularning kəynidin qooqlaxqa əwətimən. 38 Mən Øz təhtimni Elamda tikləymən, xu yərdin padixaḥi wə xaḥzadilirini yoq qilimən, — dəydu Pərwərdigar.
39 — Lekin ahirqi zamanlarda, Mən Elamni sürgünlükidin qayturup əsligə kəltürimən, — dəydu Pərwərdigar.■

□ **49:27 «Bən-Ḥadad»** — Dəməxqning kəpligən padixaḥlirining ismi idi. ■ **49:27** Am. 1:4,14 □ **49:28 «Ornungdin tur, Kedaroqa ḥujum qilip, xərqtiki adəmlərni bulang-talang qil!»** — bu səz Neboqadnəsarning qoxunioqa eytilixi mumkin. Kedar wə Ḥazormu qarwiqi kəqmən həlq bolup, qedirda yaxap, sepil-dərwazilik bolmioqan, əlwəttə. □ **49:31 «Ornungdin tur, sepil-dərwazilaroqa igə bolmioqan aramhuda yaxap, tinq-aman turoqan əlgə jəng qilixqa qiq; ular yaloquz turidu»** — bu səzmu bəlkim Neboqadnəsarning qoxunioqa eytilixi mumkin. Kedar wə Ḥazordikilər qedirlarda turup, ḥeq sepil-dərwazilik boloqan əməs. □ **49:32 «qekə qaqlirini qüxürgənlər»** — «qekə qaqlirini qüxürgüx» Kedardikilər ḥəm Ḥazordikilərning aditi bolsa kerək idi. ■ **49:32** Yər. 9:25; 25:23 ■ **49:33** Yər. 9:10; 10:22 □ **49:35 «Elamning oqolluq küqi boloqan oqyasi…»** — Elam ḥazirqi Iran zeminida turoqan bir həlq idi. Elamning qoxunining qənləp atidioqan, dəḥxətlik mərgən oqyaqiliri bilən dangqi qiqqanidi. ■ **49:39** Yər. 48:47

50

«9» Babil tooɣruluқ ɧəküm

1 Pərwərdigar Yərəmiya pəyoɣəmbər arқilиқ Babil tooɣruluқ, yəni Kaldiylərning
zemini tooɣruluқ eytқan səz: —
2 Əllər arisida xu həwərni elan қilip jakarlanglar, tüoɣ kətürünglar; jakarlanglar,
uni yoxurmanglar! — «Babil ixoɣal қilindi; Bəl bolsa hijalətkə қalduruldi, Marduk
patiparaқ bolup kətti; Babilning oyma butliri hijalətkə қalduruldi, yirginqlik nərsiliri
patiparaқqiliққa qüxti!» — dənglar. □ ■ 3 Qünki ximaldin uningoɣa jəng қilmaқqi
boloɣan bir əl kelidu; u uning zeminini wəyran қilidu, ɧeqkim xu yərdə turmaydu;
insan ɧəm ɧaywanmu қeqip ketidu, ular yoқ bolidu. 4 Xu künlərdə, xu qaoɣda, —
dəydu Pərwərdigar, — Israil həlқi kelidu, ular ɧəm Yəɧuda həlқi bilən billə kelidu,
ular yioɣliloɣan ɧalda mengip Pərwərdigar Hudasini izdəxkə kelidu. 5 Ular Zionning
yolini soraydu, yüzlirini uningoɣa қaritip: «ɧərgiz untulmas mənggülük bir əɧdə
bilən өzimizni Pərwərdigaroɣa baoɣlayli» — dəydu.
6 — Mening həlқim azoɣan қoylardur; ularning baққuqiliri ularni azduroɣan,
ularni taoɣlarda tenitip yürgən; ular taoɣdin dənggə kezip yürüp, өz aram-
gaɧini untuoɣandur. 7 Ularni uqratқanlarning ɧəmmisi ularni yəp kətkən,
küxəndiliri ular tooɣruluқ: «Bizdə *bu ixlarda* ɧeq gunaɧ yoқ, qünki ular ata-
bowilirining ümidi boloɣan Pərwərdigar, yəni ɧəққaniyliқning yaylaқ-turaloɣusi
boloɣan Pərwərdigarning aldida gunaɧ sadir қiloɣan!» — degən.■
8 *I həlқim*, Babil otturisidin қeqinglar, kaldiylərning zeminini taxlap qiқinglar,
padini yetəkligüqi tekilərdək bolunglar. □ ■ 9 — Qünki mana, ximaliy zemindin
Babiloɣa ɧujum қilmaқqi boloɣan zor bir top uluoɣ əllərni қozoɣaymən; ular өzlirini
uningoɣa қarxi səpkə қoxidu; xuning bilən Babil xu yərdin qiққanlar təripidin əsirgə
qüxidu. Ularning oқlirining ɧəmmisi batur mərgənlərningkidək bolidu; ularning
ɧeqқaysisi jəngdin қuruқ қol kəlməydu. □ 10 Kaldiyə bolsa olja bolidu; olja aloɣan
barliқ buliɣuqilar uningdin қanaətlinidu, — dəydu Pərwərdigar; 11 — Qünki silər
xadlanoɣansilər, silər yayrap kətkənsilər, i mirasim boloɣan *həlқimni* bulang-talang
қiloɣuqilar! Qünki silər qemәndə turoɣan mozaylardək səkrigənsilər, ayoɣirlardək
huxalliқtin kixnigənsilər! 12 Əmdi ana *yurtung* zor hijalətkə қaldurulidu; rəswaqiliқ
seni tuoɣoɣuqini қaplaydu; mana, u əllərning daxқili, — bir janggal, қaoɣjiraқ yər wə
qəl-bayawan bolup қalidu. 13 Pərwərdigarning oɣəzipi tüpəylidin, uning ɧeq aɧalisi
bolmaydu, bəlki toluқ taxliwetilgən bolidu; Babildin ətidioɣanlarning ɧəmmisi uning
barliқ yara-wabaliri tüpəylidin wəɧimigə qüxüp ux-ux қilidu.■

14 Babiloɣa jəng қilix üqün uning ətrapida səpkə tizilinglar, barliқ oқyaqilar;
uningoɣa etinglar, oқlarni ɧeq ayimanglar; qünki u Pərwərdigar aldida gunaɧ sadir
қiloɣan. 15 Uning ətrapida jəng quқanlirini kətürünglar; u təslim bolup қol kətüridu;
munarliri өrülidu, sepilliri oɣulitilidu; qünki bu Pərwərdigarning aloɣan қisasidur.

□ **50:2 «Əllər arisida xu həwərni elan қilip jakarlanglar...! — «Babil ixoɣal қilindi; Bəl bolsa hijalətkə қalduruldi, Marduk patiparaқ bolup kətti; Babilning oyma butliri hijalətkə қalduruldi, yirginqlik nərsiliri patiparaқqiliққa qüxti»** — Babil xəɧirining ixoɣal қilinixi Israilning birinqi sürgünidin 70 yil keyin (miladiyədin ilgiriki 539-yili) Pars imperiyəsi təripidin boloɣan. «Bəl» ɧəm «Marduk» (yaki «Merodaқ») Babildiki ikki qong butning ismi idi. ■ **50:2** Yəx. 46:1; Yər. 51:44 ■ **50:7** Yər. 31:23 □ **50:8 «I həlқim, Babil otturisidin қeqinglar, ... padini yetəkligüqi tekilərdək bolunglar»** — bu səzgə қarioɣanda ottura xərқtiki bəzi padiqilar tekilərni қoy padilirioɣa «yetəkqi rol»da ixlitidu. Xunga «padini yetəkligüqi tekilərdək bolunglar» degini, «birinqi bolup Babildin qiқip, baxқilaroɣa ülgə bolunglar» degən mənidə. ■ **50:8** Yəx. 48:20; Yər. 51:6; Wəɧ. 18:4 □ **50:9 «Ularning oқlirining ɧəmmisi batur mərgənlərningkidək bolidu; ularning ɧeqқaysisi jəngdin қuruқ қol kəlməydu»** — demək, bətləngən ɧərbir oқi zayə kətməydu. Baxқa birhil tərjimisi: «Oқlirining ɧəmmisi jəngdin қoli қuruқ (oljisiz) қaytip kəlməydioɣan batur jəngqilərdək bolidu...». ■ **50:13** Yər. 49:17

Uningdin ḳisas elinglar; u baxḳilarоԓa nemə ḳilоԓan bolsa uningоԓimu xuni ḳilinglar.
■ 16 Babildin uruḳ teriоԓuqi ḥəm ḥosul waḳtidiki oroԓaḳ saloԓuqilarni yoḳ ḳilinglar;
zulumkarning ḳiliqining ḳorḳunqi tüpəylidin bularning ḥərbiri өz eligə ḳaytip,
ḥərbiri өz ana yurtiоԓa ḳaqsun!□
17 Israil tarḳitiwetilgən ḳoy padisidur; xirlar ularni ḥəydiwətkən; dəsləptə
Asuriyəning padixaḥi ularni yəp kətkən, ahirida bu Babil padixaḥi Neboḳadnəsar
uning ustihanlirini ezip oԓajiliоԓan. 18 Xunga samawi ḳoxunlarning Sərdari boloԓan
Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundaḳ dəydu: — Mana, Mən Asuriyəning
padixaḥining yenioԓa kelip, uni jazalioԓinimdək, mən Babil padixaḥini ḥəm zeminini
jazalaymən. ■ 19 Mən Israilni ḳaytidin өz yayliḳioԓa ḳayturimən, u Karməl teoԓida,
Baxan zeminida ozuḳlinidu, uning jeni Əfraim teoԓi üstidə ḥəm Gilead zeminida
ḳanaətlinidu. 20 Xu künlərdə, xu qaoԓda, — dəydu Pərwərdigar, — Israilning
ḳəbiḥliki izdəlsə, ḥeq tepilmaydu; Yəḥudaning gunaḥliri izdəlsə, ḥeq tepilmaydu;
qünki Mən ḳalduroԓan ḳaldisini kəqürüm ḳilimən.
21 — Merataimning zemenioԓa zərb bilən jəng ḳilixḳa, Pekodta turuwatḳanlaroԓimu
jəng ḳilixḳa qiḳinglar; ularni wəyran ḳilinglar, ḳalduḳinimu ḥalak ḳilinglar, —
dəydu Pərwərdigar, — Mən nemini sanga buyruoԓan bolsam xuni ada ḳilinglar. □
22 Jəng sadaliri *Babil* zeminida anglinidu; u zor ḥalakətning sadasidur! 23 Əslidə
pütkül yər yüzini uroԓan bazoԓan xu dərijidə sundurup qeḳiwetildioԓu! Babil
əllər arisida xunqə bir dəḥxət basḳuqi bolup qiḳḳantioԓu! □ 24 Mən sanga
tuzaḳ ḳurdum; sən, i Babil, ḥeq bilməyla uningoԓa tutuldung; Pərwərdigar bilən
ḳarxilixixing tüpəylidin sən tepilip tutuldung. 25 Pərwərdigar ḳoral ambirini eqip,
oԓəzipidiki ḳorallirini elip qiḳardi; qünki samawi ḳoxunlarning Sərdari boloԓan Rəb
Pərwərdigar kaldiylərning zeminida ḳilidioԓan ixi bardur.
26 Uning ḥər qət-qətliridin kelip uningoԓa ḥujum ḳilinglar, ambarlirini eqiwetinglar;
өnqilərni dəwiligəndək uni harabə-harabə ḳilip dəwiləp wəyran ḳilinglar; uning
ḥeqnemisini ḳaldurmanglar! □ 27 Uning barliḳ torpaḳlirini өltürüwetinglar! Ular
soyuluxḳa qüxsun! Ularning ḥalioԓa way! Qünki ularning küni, yəni jazalinix
waḳti yetip kəldi. □ 28 Anglanglar! Zionoԓa kelip, Pərwərdigar Hudayimizning
ḳisasini, yəni ibadəthanisi üqün aloԓan ḳisasini jakarlaydioԓan, Babil zeminidin
ḳaqḳan panaḥ izdigüqilərning awazini anglanglar!
29 Babiloԓa ḥujum ḳilix üqün oḳyaqilarni, yəni barliḳ kamanni əgküqilərni
qaḳiringlar; Babilning ətrapida bargaḥ ḳurup ḳorxiwelinglar; ḥeqkimni
ḳaqḳuzmanglar; өz ḳilmixini өz bexioԓa qüxürünglar; u nemilərni ḳiloԓan
bolsa, uningoԓimu xuni ḳilinglar; qünki u Pərwərdigaroԓa — Israildiki Muḳəddəs
Boloԓuqioԓa ḳarxi kərəngləp kətkənidi. ■ 30 Xunga uning yigitliri koqilirida yiḳilidu;
xu künidə uning barliḳ jəngqi palwanliri yoḳitilidu, — dəydu Pərwərdigar.■
31 Mana, Mən sanga ḳarxidurmən, i kərəngləp kətkuqi, — dəydu samawi

---

■ **50:15** Wəḥ. 18:6 □ **50:16** **«bularning ḥərbiri өz eligə ḳaytip, ḥərbiri өz ana yurtioԓa ḳaqsun!»** — «ḥərbiri… ḥərbiri…» bəlki Babilda «ḳara əmgək» ḳiloԓan qətəllik əmgəkqilərni kərsitidu. Bular nuroԓun Yəḥudiylarni өz iqigə alidu, əlwəttə. ■ **50:18** 2Pad. 19:35, 37; Yəx. 37:36, 38 □ **50:21** **«Merataimning zemini»** — «Merataim» bolsa Babil zeminining jənubidiki bir xəḥər. Ismi «ikki ḥəssilik asiylиḳ» degən mənidə, Babilning harakterini kərsitix üqün ətəy misaloԓa elinoԓan boluxi kerək. «Pekod»dikilər aramiyədiki həlḳ bolup, Babiloԓa ittipaḳdax idi; «Pekod»ning mənisi «jaza»dur. Ayəttə berilgən buyruḳlar yənila ximaldin qiḳḳan ḳoxunlaroԓa eytilixi kerək. □ **50:23** **«bazoԓan»** — baxḳa kəp əllərni uruwətkən Babilni kərsitidu. □ **50:26** **«… ambarlirini eqiwetinglar; өnqilərni dəwiligəndək uni harabə-harabə ḳilip dəwiləp wəyran ḳilinglar; uning ḥeqnemisini ḳaldurmanglar!»** — baxḳa birhil tərjimisi: «… ax-buoԓdayni saḳlioԓan ambarlirini eqinglar; uni harabə-harabə ḳilip dəwiləp taxlap, uning ḥeqnemisini ḳaldurmanglar!». □ **50:27** **«Uning barliḳ torpaḳlirini өltürüwetinglar!»** — «torpaḳliri» bəlkim ḥəm Babilning sərhil mal-waranlirini kərsətkən ḥəm xuning bilən bir waḳitta uning sərhil ləxkərlirigə simwol ḳilinoԓan boluxi mumkin. ■ **50:29** Wəḥ. 18:6, 7 ■ **50:30** Yər. 49:26

qoxunlarning Sərdari bolоqan Pərwərdigar, — qünki sening kününg, yəni Mən yeningоqa yeqin kelip jazalaydiоqan kün yetip kəldi; 32 kərəngləp kətkuqi putlixip yiqilidu, ḥeqkim uni qaytidin yələp turоquzmaydu; bərḥək, Mən uning xəḥərlirigə ot yaqimən, u uning ətrapidikilərning ḥəmmisini köydürüp yutup ketidu.
33 Samawi qoxunlarning Sərdari bolоqan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundaq dəydu: — Israillar Yəḥudalar bilən billə ezilip horluqni kərgən; ularni əsir qiloqanlar ularni qattiq qamap tutqanidi; ularni qoyuwetixni rət qiloqan. 34 Lekin ularning Ḥəmjəmət-Qutquzоquqisi küqlüktur; samawi qoxunlarning Sərdari bolоqan Pərwərdigar ularning dəwasini əstayidillik bilən soraydu, xuning bilən U ularning zeminioqa aramlik beridu, Babildikilərgə aramsizlik yətküzidu. 35 Kaldiylər üstigə, Babilda turuwatqanlar üstigə ḥəmdə Babilning əmirliri wə danixmənliri üstigə qiliq qüxidu, — dəydu Pərwərdigar; 36 qiliq palqilar üstigə qüxkəndə, ular ḥamaqət-əḥməqlərdək kərünidu; qiliq ularning palwanliri üstigə qüxüp, ular patiparaq bolup ketidu; 37 qiliq ularning atliri üstigə, jəng ḥarwiliri üstigə, ularning səpliridə turоqan barlik yat ləxkərlər üstigə qüxidu, ular ayallardək bolidu; qiliq həziniliri üstigə qüxidu, ular bulang-talang qilinidu. 38 Quroqaqqilik ularning suliri üstigə qüxüp, ular qurup ketidu; bularning səwəbi zemini oyma butlaroqa tolup, ular qorqunquluq məbudlar tüpəylidin təlwixip kətkən. □ 39 Xunga qəldiki janiwarlar wə qilbərilər birliktə xu yərdə turidu; xu yərdə ḥuwquxlar makanlixidu; u mənggügə adəmzatsiz bolidu, dəwrdin-dəwrgə ḥeq aḥalilik bolmaydu. 40 Huda Sodom wə Gomorrani ətrapidiki xəḥərliri bilən billə ərüwətkinidək, ḥeqkim xu yərdə turmaydu, insan baliliri xu yərdə olturaqlaxmaydu, — dəydu Pərwərdigar.■
41 — Mana, ximaldin bir həlq, uluоq bir əl qiqip kelidu; yər yüzining qət-qətliridin nuroqun padixaḥlar qozоqilidu. ■ 42 Ular oqya ḥəm nəyzini tutup qorallinidu; ular wəḥxiy, ḥeq rəḥim kərsətməydiоqan bolidu; atlirioqa mingəndə ularning awazliri dengizdək xawqunlaydu; ular jənggə atlatqan adəmlərdək səp-səp bolup, sanga ḥujum qilmaqqi, i Babil qizi! 43 Babil padixaḥi ularning həwirini anglapla qolliri titrəp boxap ketidu; oqəm-qayoqu uni tutidu, toloqaqqa qüxkən ayaldək azablar uni besiwalidu. ■ 44 Mana, Iordan dəryasi boyidiki qawar-qatqalliqtin qiqip, daim eqip turidiоqan xu sular boyidiki yaylaqtiki qoylarni tarqatqan bir xirdək Mən Babildikilərni bədər qaqquzimən. Əmdi kimni halisam Mən uni uning üstigə tikləymən; qünki Manga kim təng kələləydu? Kim Meningdin ḥesab elixqa Meni qaqiralaydu? Mening aldimda turalaydiоqan pada baqquqi barmu? □ ■
45 Xunga Pərwərdigarning Babilni jazalaxtiki məqsitini, xuningdək kaldiylərning zeminini jazalax niyitini anglanglar: Ularning kiqiklirimu tartip epketilidu; bərḥək, qilmixliri tüpəylidin *Pərwərdigar* uning yayliqini wəyranə qilidu. ■ 46 Babilning ixoqal qilinoqanliqini anglap yər yüzi təwrinip ketidu; uning nalə-pəryadi barlik əllərgiqə anglinidu.■

51

Babil tooqruluq ḥəküm — dawami

1 Pərwərdigar mundaq dəydu: — Mana, Mən Babilni soqidiоqan ḥəm «Ləb-kamay»da turuwatqanlarni soqidiоqan bitqit qiloquqi xamalni qozоqap qiqirimən;

□ **50:38 «bularning səwəbi zemini oyma butlaroqa tolup, ular qorqunquluq məbudlar tüpəylidin təlwixip kətkən»** — baxqa birhil tərjimisi: «bularning səwəbi zemini oyma butlaroqa toloqan, qünki ular qorqunquluq məbudlirini danglap kətkənidi». ■ **50:40** Yar. 19:25; Yər. 49:18 ■ **50:41** Yər. 6:22,30 ■ **50:43** Yər. 49:24 □ **50:44 «daim eqip turidiоqan xu sular»** — Iordan dəryasining suliri əzi. ■ **50:44** Ayup 41:2; Yər. 49:19,22 ■ **50:45** Yər. 49:20 ■ **50:46** Yər. 49:21

□ ■ 2 Mən Babiloɣa yat adəmlərni əwətimən; ular uni soruwetidu, zeminini yər bilən yəksan ḳiliwetidu; uning bexioɣa külpət qüxkən künidə ular uningoɣa tərəp-tərəptin ḳarxilixixḳa kelidu. ■ 3 Uning okyaqilirioɣa kiriqni tartḳudək, ornidin turoɣuqilaroɣa dubuloɣa-sawut kiygüdək pursət bərmənglar; uning yigitlirining ḥeqḳaysisini ayap ḳoymanglar; uning pütkül ḳoxunini bitqit ḳilinglar. 4 Kaldiylərning zeminida sanjiloɣanlar, koqilirida ḳiliqlanoɣanlar yiḳilsun! ■ 5 Qünki Israil yaki Yəḥudamu əz Hudasi təripidin, yəni samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar təripidin taxliwetilgən əməs; qünki *Babilning* zemini Israildiki Muḳəddəs Boloɣuqi aldida sadir ḳiloɣan gunaḥ bilən toloɣandur. 6 *Barliḳ əllər*, Babil iqidin ḳeqinglar, əz jeninglarni elip bədər ḳeqinglar! Uning ḳəbiḥlikigə qetilip ḳelip ḥalak bolmanglar; qünki bu Pərwərdigarning ḳisas alidioɣan waḳtidur; U ḳilmixini əz bexioɣa ḳayturidu.□ ■
7 Babil Pərwərdigarning ḳolidiki pütkül jaḥanni məst ḳiloɣuqi altun ḳədəḥ boloɣan; əllər uning xaribidin iqkən; əllər xuning bilən sarang bolup kətkən. □ ■ 8 Babil tuyuḳsiz yiḳilip bitqit bolidu; uningoɣa aḥ-zar kətürünglar! Uning azabliri üqün tutiya elinglar; u bəlkim saḳaytilarmikin?■
9 — «Biz Babilni saḳaytmaḳqiduḳ, lekin u saḳaymidi; uningdin waz keqip ḥəmmimiz əz yurtimizoɣa ḳaytayli; qünki uning üstigə qiḳirilidioɣan ḥəküm jazasi asmanoɣa taḳixip, kəkkə yetidu».□ ■
10 — «Pərwərdigar ḥəḳḳaniyliḳimizni barliḳḳa kəltürgəndur; keləyli, Zionda Pərwərdigar Hudayimizning ḳiloɣan ixini jakarlayli!»□

Pərwərdigar Media ḳoxunlirioɣa, andin Babiloɣa səz ḳilidu

11 — Oḳlarni uqlanglar! Ḳalḳanlarni tutunglar! Pərwərdigar Medianing padixaḥlirining roḥini uroɣutti; qünki Uning niyiti Babiloɣa ḳarxidur, uni bərbat ḳilix üqündur; bu Pərwərdigarning ḳisasidur, yəni Uning ibadəthanisi üqün aloɣan ḳisasidur. ■ 12 Babilning sepillirioɣa ḳaritip jəng tuoɣini kətürünglar; kəzətni tehimu qingraḳ ḳilinglar, kəzətqilərni *Babilni qəriditip* səptə turoɣuzunglar; bəktürmə

□ **51:1 «Ləb-kamay» —** Kaldiyəni bir kinayilik «xifir» arḳilik kərsitidu. Xifirni ipadiləx yoli bolsa, «Kaldiyə» degən səzning ḥərbir ḥərpini ibraniy tilining elipbə tərtipi boyiqə arḳidin oḳuloɣan ḥərp bilən almaxturuxtin ibarət (məsilən, uyoɣur tilida bolsa, «a»ni «y» bilən, «ə»ni «i» bilən almaxturoɣanoɣa ohxax). «Ləb-kamay» degən səzning əzi ibraniy tilida «tətürqilik ḳiloɣanlarning ḳəlbi», «asiylik ḳiloɣanlarning ḳəlbi» degənni bildüridu, bu intayin kinayilik gəptur. «Xamal» bolsa, bəlkim 2-ayəttə tiloɣa elinoɣan «yat adəmlər»ni kərsitidu. ■ **51:1** Yər. 4:11 ■ **51:2** Yər. 4:11; 15:7 ■ **51:4** Yər. 49:26 □ **51:6 «Barliḳ əllər, Babil iqidin ḳeqinglar, əz jeninglarni elip bədər ḳeqinglar! ... qünki bu Pərwərdigarning ḳisas alidioɣan waḳtidur; U ḳilmixini əz bexioɣa ḳayturidu» —** bəzi alimlar bu səzlər «barliḳ əllər»gə əməs, bəlki Israiloɣa eytilidu, dəp ḳaraydu. 45-ayəttə əḥwal xundaḳ bolidu, lekin bizningqə muxu yərdə Babilda ḥərbir əllərgə eytilidu. Qünki 9-ayəttə ḳaqḳanlar «ḥəmmimiz əz yurtimizoɣa ḳaytayli» deyixidu. ■ **51:6** Yər. 50:8,15,28; Wəḥ. 18:4 □ **51:7 «əllər .... sarang bolup kətkən» —** bəlkim Babilning gunaḥioɣa qetilip, xuningdək jazasioɣimu qetilip ḳelip tolimu dəkkə-dükkigə qüxidu. ■ **51:7** Wəḥ. 18 ■ **51:8** Yəx. 21:9; Yər. 8:22; Wəḥ. 14:8; 18:2 □ **51:9 «Biz Babilni saḳaytmaḳqiduḳ, lekin u saḳaymidi; uningdin waz keqip ḥəmmimiz əz yurtimizoɣa ḳaytayli» —** ḳarioɣanda bu səzlər Babil arisida turoɣan yat əllərning eytidioɣan səzliri. «Uning üstigə qiḳirilidioɣan ḥəküm jazasi asmanoɣa taḳixip, kəkkə yetidu» degənni, Hudaning jazalirini ḳozoɣioɣan, kona zamandiki Babil (babəl)liḳlar ḳurmaḳqi boloɣan «asmanoɣa taḳixidioɣan» munar bilən selixturux paydiliḳ ix bolidu. («Yar.» 11:1-9ni kərüng). ■ **51:9** Yər. 46:11 □ **51:10 «Pərwərdigar ḥəḳḳaniyliḳimizni barliḳḳa kəltürgəndur» —** bəzi alimlar bu səzni «Pərwərdigar bizni ḳutḳuzup azad ḳiloɣandur» dəp tərjimə ḳilidu. Lekin «tsədəkaḥ» (ḥəḳḳaniylik) Təwrattiki baxḳa ḥeq yərdə xundaḳ mənidə tepilmaydu. Bizningqə bu səz Israilning (ḥəmmimizgə ohxax) əzining ḥeqḳandaḳ ḥəḳḳaniyliḳi bolmioɣaqḳa, Huda uloroɣa ḥəḳḳaniylik elip kelidu, degənni bildüridu. Bu ayəttiki ḥəḳḳanilik əzlikidin əməs, bəlki Hudadin kelidu; «Pərwərdigar Ḥəḳḳaniyliḳimizdur» — bu Məsiḥ-Ḳutḳuzoɣuqining, xuningdək yengi Yerusalemning bir namidur. 23:6ni ḥəm 33:16ni kərüng. **«keləyli, Zionda Pərwərdigar Hudayimizning ḳiloɣan ixini jakarlayli!» —** 9-ayəttiki səzlərni kəlgüsidə Babildin ḳaqidioɣan yat əllər eytidu; 10-ayəttiki səzlərni xübḥisizki, kəlgüsidə Kanaan (Pələstin)oɣa ḳaytip kelidioɣan Israilning ḳaldisi eytidu. ■ **51:11** Yər. 46:4; 50:28

ķoyunglar; qünki Pərwərdigar Babildikilərning jazasi tooɣruluķ nemilərni degən bolsa, U xuni kənglidə pəmləp, uni ada ķilidu.
13 — I əlwək sular üstidə turoɣuqi, baylikliri nuroɣun boloɣuqi, əjiling yetip kəldi,
jening əlqinip üzülüx waķti toxti.

14 Samawi ķoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar Əzi bilən ķəsəm ķilip: «Top-
top qekətkilərdək Mən seni adəmlər bilən toldurimən; ular sening üstüngdin ɵəlibə
təntənilirini kətüridu» dedi.■
15 — U bolsa yər-zeminni küq-ķudriti bilən yasap,
Aləmni danaliķi bilən bərpa ķilip,
Asmanlarni əķil-parasiti bilən yayoɣuqidur;■
16 U awazini ķoyuwətsə, asmanlarda sular xawķunlaydu;
U yər qətliridin bulut-tumanlarni ərlitidu;
U yamoɣurlaroɣa qaķmaķlarni ḫəmraḫ ķilip bekitidu,
Xamalni Əz həziniliridin qiķiridu.■
17 Bu *butpərəslərning* ḫərbiri əķilsiz, bilimdin məḫrumlardur;
Ḫərbir zərgər əzi oyoɣan but təripidin xərməndigə ķalidu;
Qünki uning ķuyma ḫəykili yaloɣanqiliķ,
Ularda ḫeq tiniķ yoķtur.
18 Ular bimənilərdur, mazaķ obyektidur;
Ularning üstigə jazalinix waķti kəlgəndə, ular yoķitilidu.
19 Yaķupning nesiwisi Boloɣuqi bulardək əməstur;
Qünki ḫəmmini yasioɣuqi Xudur;
Israil bolsa Uning Əz mirasi boloɣan ķəbilisidur;
Samawi ķoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar Uning namidur.□ ■

Pərwərdigar Israiloɣa səz ķilidu

20 Sən *Israil* Mening gərzəm,
Mening jəng ķoralimdursən;
Sening bilən Mən əllərni bitqit ķilimən,
Sening bilən padixaḫliķlarni tarmar ķilimən;□ ■
21 Sening bilən ḫəm at ḫəm at mingüqini bitqit ķilimən;
Sening bilən ḫəm jəng ḫarwisi ḫəm ḫəydigüqisini bitqit ķilimən;
22 Sening bilən ḫəm ər ḫəm ayalni bitqit ķilimən;
Sening bilən ḫəm ķeri ḫəm yaxlarni bitqit ķilimən;
Sening bilən ḫəm yigit ḫəm ķizni bitqit ķilimən;
23 Sening bilən ḫəm padiqi ḫəm ķoy padisini bitqit ķilimən;
Sening bilən ḫəm deḫķan ḫəm boyunturuķķa ķetiloɣan kalilirini bitqit ķilimən;
Sening bilən ḫəm waliylar ḫəm ḫəkümranlarni bitqit ķilimən.
24 — Mən kəz aldinglarda Babilning ḫəm barliķ kaldiylərning Zionda ķiloɣan barliķ
rəzillikini əz bexioɣa qüxürüp yandurimən, — dəydu Pərwərdigar.

■ **51:14** Am. 6:8 ■ **51:15** Yar. 1:1; Ayup 9:8; Zəb. 104:2; Yəx. 40:22; 44:24; 51:13; Yər. 10:12 ■ **51:16** Yər. 10:13 □ **51:19** **«Yaķupning nesiwisi Boloɣuqi...»** — Yaķup muxu yərdə Yaķup wə uning əwladliri Israilnimu kərsitidu. «Yaķupning nesiwisi» Hudaning Əzidur, əlwəttə. ■ **51:19** Yər. 10:16 □ **51:20** **«Sən Israil Mening gərzəm, Mening jəng ķoralimdursən; sening bilən Mən əllərni bitqit ķilimən, sening bilən padixaḫliķlarni tarmar ķilimən...»** — əyni tekisttə pəķət «Sən mening gərzəm...» deyilidu. Əmdi Hudaning bu səzliri kimgə eytilidu? Bəzi alimlar (peillarni «ətkən zaman»oɣa əzgərtip) Babiloɣa eytiloɣan, dəp ķaraydu. Baxķilar (kəlgüsidə Babil imperiyəsini wəyran ķilidioɣan) Pars imperiyəsigə eytilidu, dəp ķaraydu; biraķ bizningqə ular Israilning əzigə eytilidu (24-ayətni kərüng). Baxķa pəyoɣəmbərlərning səzliri boyiqimu, ahirķi zamanlarda Israil həlķi Hudaning bir jazalax ķorali bolidu (məsilən, «Yəx.» 41:5, «Zək.» 12:7ni kərüng). ■ **51:20** Yər. 50:23

25 — Mana, Mən sən *Babiloƣa* ķarximən, i pütkül yər yüzini ḥalak ķiloƣuqi taoƣ;
Mən ķolumni üstünggə sozup,
Seni tik yarlardin oƣulitip,
Domilitip qüxürüp, seni köyüp tügigən bir yanar taoƣ ķilimən, — dəydu Pərwərdigar.
26 Xuning bilən ular səndin bürjək qiķirix üqünmu tax tapalmaydu,
Yaki ul üqünmu ḥeqyərdin tax tapalmaydu;
Qünki sən mənggügə bir wəyranə bolisən, — dəydu Pərwərdigar.

27 — Zeminda jəng tuoƣini kətürünglar,
Əllər arisida kanay qelinglar;
Babiloƣa jəng ķilixķa əllərni təyyarlanglar;
Ararat, minni wə Axkinaz padixaḥliķlirini qaķirip yioƣinglar;
Uningoƣa ḥujum ķiloƣuqi ķoxunlaroƣa bir sərdar bekitinglar;
Atlarni top-top qekətkə leqinkiliridək zeminoƣa türkümləp qiķiringlar;□
28 Uningoƣa jəng ķilixķa əllərni təyyarlanglar,
— Medialiķlarning padixaḥliri, waliyliri wə barliķ ḥəkümdarlirini, xundaķla u ḥəküm sürgən zeminlarning barliķ adəmlirini təyyarlanglar! 29 Xuning bilən yər yüzi təwrinip azablinidu; qünki Pərwərdigarning Babiloƣa ķarxi baoƣlioƣan niyətliri, yəni Babilning zeminini ḥeq adəm turmaydioƣan qəl-bayawan ķiliwetix niyiti əməlgə axmay ķalmaydu.

30 Babildiki palwanlar uruxtin ķol üzidu;
Ular ķoroƣanlirida amalsiz olturidu;
Ularning dərmani ķalmaydu,
Ular ayallardək bolup ķalidu;
Uning turaloƣulirioƣa ot ķoyulidu;
Dərwaza salasunliri sundurulidu.■
31 Yügürüp keliwatķan bir qaparmən yənə bir qaparməngə, bir həwərqi yənə bir həwərqigə Babil padixaḥining aldidila uqrixip ķelip uningoƣa: —
«Silining pütkül xəḥərliri u qəttin bu qətkiqə ixoƣal ķilindi;
32 Dərya keqikliri igiliwelindi,
Ķomuxluķlar otta köydürüldi,
Palwanliri dəkkə-dükkigə qüxüxti!»
— dəp jakarlixidu.□
33 Qünki samawi ķoxunlarning Sərdari boloƣan Pərwərdigar — Israilning Hudasi mundaķ dəydu: —
Babilning ķizi təkxilinip qingdilidioƣan waķti boloƣan hamandək besilidu;
Birdəmdila, uning ḥosuli orulidioƣan waķti yetip bolidu!□
34-35 Zionda turoƣuqi ķiz: — «Babil padixaḥi Nebokadnəsar meni yutup,
Meni oƣajilap əzgən;
U iqimni boxitiloƣan ķaqidək ķilip ķoyoƣan;
U əjdiḥadək meni yutup,

□ **51:27 «qekətkə leqinkiliri»** — ibraniy tilida bu səz bəlkim qekətkə leqinkisining əsüx jəryanidiki əng ziyanliķ basķuqini kərsitixi mumkin. ■ **51:30** Yər. 50:37 □ **51:32 «Dərya keqikliri igiliwelindi, ķomuxluķlar otta köydürüldi, palwanliri dəkkə-dükkigə qüxüxti!» — dəp jakarlixidu»** — Babilning ķandaķ yol bilən ixoƣal ķilinoƣanliķining təpsilatliri tooƣruluķ «Ķoxumqə səz»imizni kərüng. Pars ķoxuni Əfrat dəryasining eķix yənilixini əzgərtiwetidu, dərya ķiska waķit iqidila ķurup ketidu. Parslar su yoķ dəryadin mengip xəḥərgə kirdi. Xuning bilən xəḥər iqidiki «dərya keqikliri» birinqi bolup igiliwelindi. Xəḥər ətrapidiki «ķomuxluķlarning köydürülüxi»din məķsət xəḥərdin ķaqķanlaroƣa yoxurunoƣudək jaylar bolmisun üqün idi. □ **51:33 «uning ḥosuli orulidioƣan waķti»** — bəlkim adəmliri wə imarətliri yiķitilidioƣan, yəni uning jazalinix waķtini kərsitidu.

Özini nazu-nemətlirim bilən toyoquzoqan,
Meni kurukdap pak-pakiz kiliwətkən.
Manga, mening tenimgə kiloqan zorawanliki Babilning bexioqa qüxürülsun» — dəydu,
Wə Yerusalem: «Mening kanlirim Kaldiyədə turoquqilarning bexioqa tökülsun» — dəydu.□
36 Xunga Pərwərdigar mundak dəydu: —
Mana, Mən sening dəwayingni soraymən,
Sən üqün kisas alimən;
Mən uning dengizini kurutimən, bulikini kaojjiritimən.□ ■
37 Babil bolsa dəwə-dəwə harabilər,
Qilbərilərning turaloqusi bolidu;
Zemini adəmni dəhxət basidioqan həm daim ux-ux kilinidioqan obyekt bolidu,
Heq adəm xu yərdə turmaydu.
38 Ularning həmmisi yax xirlardək huwlixidu,
Arslanlardək bir-birigə hiris kilixidu;□
39 Ularning kəypiyati kizip kətkəndə, Mən uloqa bir ziyapət təyyarlap koyimənki, ularni məst kiliwetimən; xuning bilən ular yayrap-yaxnap ketidu, — andin mənggügə uykuoqa oqərk bolup, kaytidin heq oyoqanmaydu, — dəydu Pərwərdigar. □ 40 Booquzlaxka yetiligən kozilardək wə billə yetiləngən koqkarlar həm tekilərdək Mən ularni booquzlaxka qüxürimən.

41 Xexakning ixoqal kilinoqanlikioqa kara!
Pütkül yər yüzining pəhrining tutuloqanlikioqa kara!
Babilning əllər arisida adəmni dəhxət basidioqan obyekti boloqanlikioqa kara!□ ■
42 Dengiz Babil üstidin ərləp kətti;
U nuroqunlioqan dolkunlar bilən oqərk boldi.□
43 Uning xəhərliri adəmni dəhxət basidioqan obyekt,
Kaojjirak yər, bir qəl, heqkim turmaydioqan zemin boldi;
Heqkandak insan balisi kaytidin xu yərlərdin ətməydu.
44 Mən Babilda Bəlni jazalaymən;
Mən uning aoqzidin yutuwaloqinini yanduriwalimən;
Əllər kaytidin uningoqa karap ekip kelixməydu;
Bərhək, Babilning sepili oqulap ketidu. □
45 Uning otturisidin qikinglar, i həlkim!

□ **51:34-35 «Babil padixahi Nebokadnəsar meni yutup, meni oqajilap əzgən; ...manga, mening tenimgə kiloqan zorawanliki Babilning bexioqa qüxürülsun» — dəydu, wə Yerusalem: «Mening kanlirim Kaldiyədə turoquqilarning bexioqa tökülsun» — dəydu** — bu 34-35-ayəttiki səzligüqi «Zionda turoquqi kiz» bəlkim «adəmləxtürulgən» Yerusalemoqa wəkil kelidu. **«manga, mening tenimgə kiloqan zorawanliki..»** — bəlkim Yerusalem wə uning həlkini kərsitidu. □ **51:36 «Mana, Mən sening dəwayingni soraymən, sən üqün kisas alimən; Mən uning dengizini kurutimən, bulikini kaojjiritimən»** — Pars koxuni Babildin ətidioqan Əfrat dəryasini kurutidu. Ular xu yol bilən xəhərni ixoqal kilidu. «Koxumqə səz»imizni kərüng. ■ **51:36** Yər. 50:38 □ **51:38 «Ularning həmmisi yax xirlardək huwlixidu, arslanlardək bir-birigə hiris kilixidu»** — Babillikiar haraksəxlikidin atiki qikkanidi. Bu ayət bəlkim xularning məst bolup «xir kəyp» boloqanlikini bildüridu. 39-ayətnimu kərüng. Babilning padixahi Bəlxazar əmir-wəzirliri bilən billə məst boloqanda, xəhiri bəsülüp ixoqal kilinoqan («Dan.» 5-babni okung). □ **51:39 «Ularning kəypiyati kizip kətkəndə, Mən uloqa bir ziyapət təyyarlap koyimənki, ularni məst kiliwetimən; xuning bilən ular yayrap-yaxnap ketidu, — andin mənggügə uykuoqa oqərk bolup, kaytidin heq oyoqanmaydu»** — bu bexarətning əməlgə axuruluxini yənə «Dan.» 5-babta kərüng. □ **51:41 «Xexakning ixoqal kilinoqanlikioqa kara»** — «Xexak» Babilni kərsitidioqan hajwiy, kinayilik bir isim. 25:26tiki izahatni kərüng. ■ **51:41** Yəx. 13:19; Yər. 25:26 □ **51:42 «dengiz ... dolkunlar...»** — Təwrat-injilda kəp wakitlarda simwol süpitidə top-top koxunlarni kərsitidu. □ **51:44 «mən Babilda Bəlni jazalaymən»** — «Bəl» — (yaki «Marduk») Babilning əng muhim buti.

Hərbiringlar Pərwərdigarning ⱪattiⱪ oⱪəzipidin əz jeninglarni elip bədər ⱪeqinglar!
46 Silər zeminda angliniwatⱪan pitnə-ioⱪwadin yürikinglarni su ⱪilmanglar wə ⱪorⱪmanglar;
Bu yil bir pitnə-ioⱪwa, kelər yili yənə bir pitnə-ioⱪwa qiⱪidu;
Zeminda zulum-zorawanliⱪ partlaydu, həkümdarlar həkümdarlaroⱪa ⱪarxi qiⱪidu.
47 Xunga mana, xu künlər keliduki,
Mən Babildiki oyma məbudlarni jazalaymən;
Xuning bilən uning pütkül zemini hijalətkə ⱪaldurulidu,
Uningda əltürülgənlər uning iqidə yiⱪilidu;□
48 Xuning bilən asman wə zemin wə ularda bar boloⱪanlar Babil üstidin xadliⱪtin yangraydu;
Qünki ximaldin halak ⱪiloⱪuqilar uningoⱪa jəng ⱪilixⱪa kelidu — dəydu Pərwərdigar.
49 Babil tüpəylidin pütkül yər yüzidiki əltürülgənlər yiⱪiloⱪandək,
Babil Israilda əltürülgənlər tüpəylidin Babil yiⱪilmay ⱪalmaydu.□
50 Ⱪiliqtin ⱪaqⱪanlar, yiraⱪ ketinglar, hayal bolmanglar;
Qət yərlərdin Pərwərdigarni seoⱪininglar,
Yerusalemni esinglaroⱪa kəltürünglar.□
51 «Biz hijalətkə ⱪalduⱪ, qünki haⱪarətkə uqriduⱪ;
Xərməndiqiliktin yüzimiz təküldi;
Qünki yat adəmlər Pərwərdigarning əyidiki muⱪəddəs jaylaroⱪa besip kirdi!».□
52 Xunga xu künlər keliduki, — dəydu Pərwərdigar,
— Mən uningdiki oyma məbudlarni jazalaymən;
Uning pütkül zemini boyida yarilinip jan həlⱪumida ingrixidu.
53 Babil asmanlaroⱪa kətürülgən bolsimu,
Uning yuⱪiri istiⱨkam-ⱪoroⱪini mustəⱨkəmləngən bolsimu,
Lekin Meningdin uningoⱪa halak ⱪiloⱪuqilar yetip baridioⱪan boldi, — dəydu Pərwərdigar.
54 Babildin nalə-pəryadning awazi,
Kaldiylərning zeminidin zor halakətning sadasi kətürülidu.
55 Qünki Pərwərdigar Babilni halak ⱪilmaⱪqi bolidu;
U uningdin warang-qurunglirini yoⱪitidu;
Sularning dolⱪunliri ərkəxləwatⱪan sulardək xarⱪiraydu,
Ularning awazi xawⱪunlap kelidu.□
56 Qünki halak ⱪiloⱪuqi uningoⱪa, yəni Babiloⱪa jəng ⱪilixⱪa kelidu,
Xuning bilən uning palwanliri əsirgə qüxidu;
Ularning oⱪyaliri sundurulidu;
Qünki Pərwərdigar — ⱪisaslar aloⱪuqi Təngridur;
U yamanliⱪni yandurmay ⱪalmaydu.

□ **51:47 «…Xuning bilən uning pütkül zemini hijalətkə ⱪaldurulidu, uningda əltürülgənlər uning iqidə yiⱪilidu» —** demək, Babil həlⱪi zeminidin ⱨeq ⱪaqalmaydioⱪan bolidu. □ **51:49 «Babil tüpəylidin pütkül yər yüzidiki əltürülgənlər yiⱪiloⱪandək, Babil Israilda əltürülgənlər tüpəylidin Babil yiⱪilmay ⱪalmaydu» —** ayəttiki əyni ibraniy tekistni qüxinix təs. Oⱪurmənlər baxⱪa tərjimilərni uqritixi mumkin. Lekin omumiy mənisi qoⱪum tərjimimizdək boluxi kerək. □ **51:50 «Ⱪiliqtin ⱪaqⱪanlar, yiraⱪ ketinglar, ⱨayal bolmanglar; qət yərlərdin Pərwərdigarni seoⱪininglar, Yerusalemni esinglaroⱪa kəltürünglar» —** enikki, bu sözlər Babilda sürgün boloⱪan Israillaroⱪa eytilidu. □ **51:51 «Biz hijalətkə ⱪalduⱪ, qünki haⱪarətkə uqriduⱪ; …qünki yat adəmlər Pərwərdigarning əyidiki muⱪəddəs jaylaroⱪa besip kirdi!» —** xübⱨisizki, bu sözlər Babilda sürgün boloⱪanlarning ⱪayoⱪurup eytidioⱪanliri bolidu. □ **51:55 «…sularning dolⱪunliri ərkəxləwatⱪan sulardək xarⱪiraydu, ularning awazi xawⱪunlap kelidu» —** «sularning dolⱪunliri», «ularning awazi» bolsa bəlkim «halak ⱪiloⱪuqilar»ningki bolidu. Ular «dengiz»oⱪa ohxitiloⱪan (42-ayət); 56-ayət ularning hərikitinimu kərsitidu.

57 — Mən uning əmirliri, danixmənliri, waliyliri, ḥəkümdarliri wə palwanlirini məst
qilimən;
Ular mənggügə uhlaydu wə qaytidin ḥeq oyoqanmaydu — dəydu Padixaḥ, — Nami
samawi qoxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar.
58 Samawi qoxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar mundaq dəydu: —
Babilning kəng sepilliri yər bilən yəksan qilinidu,
Uning egiz dərwaziliri pütünləy kəydürülidu;
Xuning bilən əllərning jan tikip tapqan meḥniti biḥudə bolidu,
Əl-yurtlarning əzlirining japalik əjiri pəqət otqa yeqiloqu bolidu.□

59 Yəḥuda padixaḥi Zədəkiya təhtkə olturoqan tətinqi yili, Babiloqa baroqinida
Maḥseyaḥning nəwrisi, Neriyaning ooqli Seraya Zədəkiyaoqa ḥəmraḥ bolup baroqan
(Seraya bax oqojidar idi). Yərəmiya pəyoqəmbər uningoqa səz tapiloqan. □
60 Yərəmiya oram qəoqəzgə Babilning bexioqa qüxidioqan barlik külpətlərni, — yəni
Babil tooqruluq pütüklük bu barlik səzlərni yazoqanidi; 61 wə Yərəmiya Serayaoqa
mundaq dedi: — Sən Babiloqa yetip baroqanda, bu səzlərning ḥəmmisini oqup qiqip
wə: —
62 «Pərwərdigar, Sən bu jay tooqruluq: — Mən uni yəksan qilimənki, uningda
ḥeqkim, nə insan nə ḥaywan turmaydioqan, mənggügə bir wəyranə bolidu —
degənsən» — dəysən; 63 xundaq qilip bu yazmini oqup qiqqandin keyin, uningoqa tax
tengip, Əfrat dəryasining otturisioqa qərüwət, 64 wə: «Mən uning üstigə qüxürməkqi
boloqan külpətlər tüpəylidin, Babil *xu taxqa* ohxaxla oqərq bolup qaytidin ərliməydu;
ular ḥalidin ketidu» — dəysən.
Yərəmiyaning səzliri muxu yərdə tügidi.

52

Yerusalemning bəsülüp ixoqal qilinixi

1 Zədəkiya Yəḥudaoqa padixaḥ boloqanda yigirmə bir yexida idi; u Yerusalemda on
bir yil ḥəküm sürdi. Uning anisi Libnaḥlik Yərəmiyaning qizi bolup, ismi Ḥamutal
idi. ■ 2 U *padixaḥ* Yəḥoakimning qiloqinidək, Pərwərdigarning nəziridə rəzil ixlarni
qildi. 3 Pərwərdigarning Yerusalemoqa ḥəm Yəḥudaoqa qaratqan oqəzipi tüpəylidin,
Pərwərdigar ularni Öz ḥuzuridin ḥəydiwətküqə boloqan arilikta, təwəndiki ixlar yüz
bərdi. Birinqidin, Zədəkiya Babil padixaḥioqa isyan kətürdi.
4 Xundaq boldiki, uning səltənitining toqquzinqi yili oninqi ayning oninqi künidə
Babil padixaḥi Nebokədnəsar pütkül qoxunioqa yetəkqilik qilip Yerusalemoqa ḥujum
qilixqa kəldi; ular uni qorxiwelip bargaḥ qurup, uning ətrapida qaxa-potəylərni
quruxti. □ ■ 5 Xuning bilən xəḥər Zədəkiyaning on birinqi yiliqiqə muḥasiridə turdi.
6 Xu yili tətinqi ayning toqquzinqi küni xəḥərdə eoqir qəḥətqilik ḥəmmini basqan
wə zemindikilər üqünmu ḥeq ax-ozuq qalmioqanidi. □ 7 Xəḥər sepili bəsüldi; barlik
jənggiwar ləxkərlər qaqmaqqi bolup, tün keqidə xəḥərdin bədər tikiwetixti. Ular

□ **51:58 «Xuning bilən əllərning jan tikip tapqan meḥniti biḥudə bolidu»** — əllərning bikar ixligini, «japalik əjiri» bəlkim zor xəḥər-imperiyə boloqan Babilni kəp meḥnət singdurup qurup qiqqanliqini kərsitidu («Ḥab.» 2:13ni kərüng). □ **51:59 «Neriyaning ooqli Seraya Zədəkiyaoqa ḥəmraḥ bolup baroqan (Seraya bax oqojidar idi),...»** — Seraya Baruqning akisi yaki ukisi idi. 32:12də uning bowisi «Maaseyaḥ» deyilidu. ■ **52:1** 2Pad. 24:18 □ **52:4 «...uning (Nebokədnəsarning) səltənitining toqquzinqi yili oninqi ayning oninqi künidə»** — miladiyədin ilgiri 588-yili, 15-Yanwar idi. ■ **52:4** 2Pad. 25:1; Yər. 39:1 □ **52:6 «zemindikilər üqünmu ḥeq ax-ozuq qalmioqanidi»** — baxqa birhil tərjimisi «ətrapidiki zemindikilər üqünmu ḥeq ax-ozuq qalmioqanidi». Bu tərjimə tooqra bolsa, «ətrapidiki zemindikilər» xəḥər ətrapidiki zemindin qeqip panaḥ izdəp xəḥərgə kirgənlərni kərsitidu.

padixaḫ baoɳqisioɳa yeḳin «ikki sepil» arilikidiki dərwazidin ketixti (Kaldiylər bolsa xəḫərning ḫəmmə təripidə bar idi). Ular *Iordan jiloɳisidiki* «Arabaḫ tüzləngliki»ni boylap ḳeqixti. 8 Lekin Kaldiylərning ḳoxuni padixaḫni ḳooɳlap Yeriho tüzləngliki-
də Zədəkiyaoɳa yetixti; uning pütün ḳoxuni uningdin tarḳilip kətkənidi. 9 Wə ular padixaḫni tutup, Hamat zeminidiki Riblaḫ xəḫirigə, Babil padixaḫining aldioɳa apardi; u *xu yərdə* uning üstidin ḫəküm qiḳardi. 10 Babil padixaḫi Zədəkiyaning ooɳullirini uning kəz aldida ḳətl ḳildi; u Yəḫudaning barliḳ əmirlirinimu Riblaḫ xəḫiridə ḳətl ḳildi; 11 andin Zədəkiyaning kəzlirini oyuwətti; Babil padixaḫi uni mis kixənlər bilən baoɳlap Babiloɳa elip kelip, əlgüqə zindanoɳa ḳamap ḳoydi.

Muḳəddəs ibadəthanining harab ḳilinoɳanliḳi

12 Bəxinqi ayning oninqi künidə (bu Babil padixaḫi Neboḳadnəsarning on toḳḳuzinqi yili idi) Babil padixaḫining hizmitidə boloɳan, pasiban begi Nebuzar-Adan Yerusalemoɳa yetip kəldi. □ 13 U Pərwərdigarning əyini, padixaḫning ordisini wə xəḫərdiki barliḳ əylərni kəydüriwətti; barliḳ bəḫəywət imarətlərgə u ot ḳoyup kəydüriwətti. 14 Wə pasiban begi yetəkqilikidiki Kaldiylərning pütkül ḳoxuni Yerusalemning ətrapidiki pütkül sepilini ərüwətti.
15 Pasiban begi Nebuzar-Adan zemindiki əng namrat kixilərdin bir ḳismini, xəḫərdə ḳaloɳan baxḳa kixilərni, Babil padixaḫi tərəpkə ḳeqip təslim boloɳanlarni wə ḳaloɳan ḫünərwənlərni əsir ḳilip ularni elip kətti. □ 16 Lekin pasiban begi Nebuzar-Adan zemindiki əng namratlarning bir ḳismini üzümzarliḳlarni pərwix ḳilixḳa wə teriḳqiliḳ ḳilixḳa ḳaldurdi.
17 Kaldiylər Pərwərdigarning əyidiki mistin yasaloɳan ikki tüwrükni, das təgliklirini wə Pərwərdigarning əyidiki mistin yasaloɳan «dengiz»ni qeḳip, barliḳ mislirini Babiloɳa elip kətti. □ ■ 18 Ular yənə *ibadəttə ixlitilidioɳan* idixlar, gürjək-bəlgürjəklər, lahxigirlar, ḳaqilar, piyalə-təhsilər ḫəm mistin yasaloɳan barliḳ əswablarni elip kətti; 19 daslar, huxbuydanlar, ḳaqilar, küldanlar, qiraoɳdanlar, piyalilər wə jam-ḳədəḫlərni bolsa, altundin yasaloɳan bolsimu, kümüxtin yasaloɳan bolsimu, ularning ḫəmmisini pasiban begi elip kətti. □ 20 Sulayman padixaḫ Pərwərdigarning əyi üqün mistin yasatḳan ikki tüwrük wə «dengiz», xundaḳla uning təgiliki boloɳan on ikki buḳini u elip kətti; qünki bu mis saymanlarning eoɳirliḳini əlqəx mumkin əməs idi.
21 Ikki tüwrük bolsa, ḫərbirining egizliki on səkkiz gəz, aylanmisi on ikki gəz kelətti; ḫərbirining iqi kawak bolup, misning ḳelinliḳi tət barmaḳ idi. □ ■ 22 Tüwrükning üstidiki bexi bolsa mis bolup, egizliki bəx gəz idi; uning pütün aylanmisi tor xəklidə ḫəm anar nushisi bilən bezəlgənidi, ḫəmmisi mistin idi; ikkinqi tüwrükmu uningoɳa ohxax bolup, umu anar nushisi bilən bezəlgənidi. 23 Ḫərbir tüwrükning bexining yanlirida toḳsan altə anar nushisi bar idi; torda jəmiy bolup yüz anar nushisi bar idi.
24 Pasiban begi Nebuzar-Adan bolsa bax kaḫin Seraya, orunbasar kaḫin Zəfaniya wə ibadəthanidiki üq nəpər ixikbaḳarnimu əsirgə aldi. 25 U xəḫərdin ləxkərlərni

---

□ **52:12 «Bəxinqi ayning oninqi künidə…(Babil padixaḫi Neboḳadnəsarning on toḳḳuzinqi yili…)» —** miladiyədin ilgiri 586-yili, 17-Awoɳust idi. □ **52:15 «ḳaloɳan ḫünərwənlər» —** yaki «ḳaloɳan top-top adəmlər». □ **52:17 «das təglikliri» —** bular bolsa «dengiz»din kiqik boloɳan daslarni kətüridioɳan təgliklərni kərsitidu. Bu ayətlərdə tiloɳa elinoɳan jabduḳ-bisatlarni kəprək qüxinix üqün «1Pad.» 7:8-51-ayətni kərüng. ■ **52:17** Yər. 27:19 □ **52:19 «daslar, huxbuydanlar, ḳaqilar, küldanlar, qiraoɳdanlar, piyalilər wə jam-ḳədəḫlərni bolsa, altundin yasaloɳan bolsimu, kümüxtin yasaloɳan bolsimu, ularning ḫəmmisini pasiban begi elip kətti» —** bu altun-kümüx wə mistin yasaloɳan barliḳ ḳaqa-ḳuqilar wə barliḳ əswablar, Yərəmiyaning ilgiriki bir bexariti boyiqə, 54 yildin keyin Pars imperatori Ḳoroəxning pərmani bilən Yerusalemoɳa ḳayturuldi (27:21-22ni kərüng). □ **52:21 «gəz» —** (yaki «jəynək») Təwrattiki bir əlqəmdur, jəynəktin ḳolning uqioɳiqə boloɳan arilikṭur, təhminən 45 santimetr. ■ **52:21** 1Pad. 7:15; 2Pad. 25:17; 2Tar. 3:15

baxquridiolan bir aolwat əməldarni, xəhərdin tapkan orda məslihətqiliridin yəttini, yərlik həlkni ləxkərlikkə tizimlioluqi, yəni koxunning sərdarining katipini wə xəhərdin atmix nəpər yərlik kixini tutti. □ 26 Pasiban begi Nebuzar-Adan bularni Babil padixahining aldiola, Riblahola elip bardi. 27 Babil padixahi Hamat zeminidiki Riblahda bu kixilərni kiliqlap əltürüwətti.
Xu yol bilən Yəhuda əz zeminidin sürgün kilindi.

Yəhuda Babilola sürgün kilinidu

28 Nebokadnəsar sürgün kilolan kixilərning sani mundak idi: — yəttinqi yili üq ming yigirmə üq Yəhudiy; 29 Nebokadnəsarning on səkkizinqi yili u Yerusalemdin səkkiz yüz ottuz ikki kixini sürgün kildi; 30 Nebokadnəsarning yigirmə üqinqi yili pasiban begi Nebuzar-Adan Yəhudiylardin yəttə yüz kirik bəx kixini sürgün kildi; jəmiy bolup sürgün kilinolanlarning sani tət ming altə yüz kixi idi.□

Yəhoakinning sürgün boluxi

31 Xundak boldiki, Yəhuda padixahi Yəhoakin sürgün bololan ottuz yəttinqi yili on ikkinqi ayning yigirmə bəxinqi küni xu ix yüz bərdi: Əwil-Merodak Babilola padixah bololan birinqi yili, u Yəhuda padixahi Yəhoakinning kəddini kətürüp, uni zindandin qikardi; ■ 32 u uningola mulayim səz kilip, uning ornini Babilda uning bilən birgə turolan baxka padixahlarning ornidin yukiri kildi; 33 xuning bilən Yəhoakin zindandiki kiyimlirini seliwetip, əmrining kalolan hərbir künidə hərdaim padixah bilən billə həmdastihan boluxka muyəssər boldi. 34 Uning nesiwisi bolsa, Babil padixahining uningola beoixliolan daimlik iltipati idi; bu iltipat kündilik idi, yəni u uningola taki aləmdin ətkiqə əmrining hərbir küni muyəssər kilinolan.

□ **52:25 «bir aolwat əməldar…»** — yaki pəkət «bir əməldar…». □ **52:30 «Nebuzar-Adan Yəhudiylardin yəttə yüz kirik bəx kixini sürgün kildi; jəmiy bolup sürgün kilinolanlarning sani tət ming altə yüz kixi idi»** — bu sanlar «2Pad.» 24:14-16də hatirilənggə ohximaydu. «Yərəmiya»diki sanlar bəlkim Yerusalemdikilərni, «2Pad.»diki san pütünləy Yəhudadikilərni kərsitixi mumkin. Bu sanlar az kərünsimu, okurmənlərning esidə boluxi kerəkki, Yərəmiyaning həm Əzakiyalning bexarətliri boyiqə Yəhudadikilərning kəpinqisi «kiliq, kəhətqilik wə waba-kesəl» bilən əlgən bolsa kerək. ■ **52:31** 2Pad. 25:27-30

Yərəmiyaning yioɣa-zarliri

«Yərəmiya pəyoɣəmbərning yioɣa-zarliri» •••• 1-munajat — Yerusalemning ķayoɣu-ĥəsriti

1 |□| (Aləf) Aĥ!
Ilgiri adəmlər bilən liķ toloɣan xəĥər,
Ĥazir xunqə yiganə olturidu!
Əllər arisida katta boloɣuqi,
Ĥazir tul hotundək boldi!
Θlkilər üstidin ĥəküm sürgən məlikə,
Ĥaxaroɣa tutuldi!□
2 |□| (Bət) U keqiqə aqqiķ yioɣa kətürməktə;
Məngzidə kəz yaxliri taramlimaķta;
Axniliri arisidin,
Uningoɣa təsəlli beridioɣan ĥeqbiri yoķtur;
Barliķ dostliri uningoɣa satķunluķ ķildi,
Ular uningoɣa düxmən bolup kətti.□ ■
3 |□| (Giməl) Yəĥuda jəbir-japa ĥəm eoɣir ķulluķ astida,
Sürgünlükkə qiķti;
U əllər arisida musapir boldi,
Ĥeq aram tapmaydu;
Uni ķooɣlioɣuqilarning ĥəmmisi,
Uningoɣa yetixiwelip, uni tar yolda ķistaydu;□
4 |□| (Dalət) Ĥeqkim ĥeytlaroɣa kəlmigənliki tüpəylidin,
Zionoɣa baridioɣan yollar matəm tutmaķta.
Barliķ ķowuķliri qəldərəp ķaldi,
Kaĥinliri aĥ-zar kətürməktə,
Ķizliri dərd-ələm iqididur;
Θzi bolsa,
Ķattiķ azablanmaķta.
5 |□| (He) Küxəndiliri uningoɣa hojayin boldi,
Düxmənliri ronaķ tapmaķta;
Qünki uning kəpligən asiyliķliri tüpəylidin,
Pərwərdigar uni jəbir-japaoɣa ķoydi.
Uning baliliri kəlməskə kətti,
Küxəndisigə əsir bolup sürgün boldi. □
6 |□| (Waw) Barliķ ĥərmət-xəĥriti Zionning ķizidin kətti;
Əmirliri yaylaķni tapalmioɣan kiyiklərdək boldi;
Ularning owqidin θzini ķaquroɣudək ĥeq dərmani ķalmidi.□

□ **1:1 «Aĥ! Ilgiri adəmlər bilən liķ toloɣan xəĥər, ĥazir xunqə yiganə olturidu!...»** — izaĥat: birinqi babta Yərəmiya Yerusalemni musibəttə boloɣan ayal yaki ķiz süpitidə təswirləydu, uning dərdidə ķayoɣuridu. Ķariximizqə, muxu babtiki «u» Yerusalem (Zion)ni kərsitidu, xundaķla «u» musibətlik ayal yaki ķiz süpitidə kərünidu. Birinqi babta «mən» — pəyoɣəmbər θzini Yerusalemning ornioɣa ķoyup, musibətlik ayal yaki ķiz süpitidə Yerusalemning ornida ķayoɣuridu («mən» yaki «u» ayalqə rodta ipadiləngən). □ **1:2 «Axniliri» ... «dostliri»....** — Yerusalemoɣa ittipaķdax bolayli degən yat əllərni yakiYerusalemdikilər tayanoɣan butlarni kərsitidu. ■ **1:2** Zəb. 6:6-7 □ **1:3 «Yəĥuda jəbir-japa ĥəm eoɣir ķulluķ astida...»** — baxķa birhil tərjimisi «Yəĥuda jəbir-japa ĥəm eoɣir ķulluķtin keyin, ...». □ **1:5 «Düxmənliri ronaķ tapmaķta»** — baxķa birhil tərjimisi «Düxmənliri uni bulang-talang ķildi». □ **1:6 «Barliķ ĥərmət-xəĥriti Zionning ķizidin kətti»** — yaki «Barliķ ĥərmət-xəĥriti Zionning ķizidin elip ketildi».

7 |□| (Zain) Harlanƣan, sərgərdan bolƣan künliridə,
Həlķi küxəndisining ķoliƣa qüxkən,
Ḫeqkim yardəm ķolini sozmiƣan qaƣda,
Yerusalem ķədimdə özigə təwə bolƣanlirini,
Ķimmətlik baylikķlirini yadiƣa kəltürməktə;
Küxəndiliri uningƣa məshirilik ķaraytti;
Küxəndiliri uning nabut bolƣanlikķini məshirə ķilixti.□
8 |□| (Hət) Yerusalem əxəddiy eƣir gunaḫ sadir ķilƣan;
Xuning bilən u ḫaram boldi;
Uning yalingaqlikķini kərgəqkə,
Uni ḫərmətligənlər ḫazir uni kəmsitidu;
Uyatta, uḫ tartķiniqə u kəynigə buruldi.□ ■
9 |□| (Tət) Uning öz ḫəyzliri etəklirini bulƣiwətti;
U aķiwitini ḫeq oylimiƣandur;
Uning yikķilixi ajayib boldi;
Uningƣa təsəlli bərgüqi yoķtur;
— «Aḫ Pərwərdigar, harlanƣinimƣa ķara!
Qünki düxmən *ḫalimdin* mahtinip kətti!»■
10 |□| (Yod) Küxəndisi ķolini uning ķimmətlik nərsiliri üstigə sozdi;
Özining muķəddəs jayiƣa əllərning besip kirgənlikini kördi;
Sən əsli ularni ibadət jamaitinggə «kirixkə bolmaydu» dəp mən’i ķilƣanƣu!
11 |□| (Kaf) Bir qixləm nan izdəp,
Uning həlķining ḫəmmisi uḫ tartmaķta;
Jenini saķlap ķelix üqünla,
Ular ķimmətlik nərsilirini axlikķa tegixti.
«Aḫ Pərwərdigar, ķara!
Mən ərziməs sanaldim.■
12 |□| (Laməd) Əy ötüp ketiwatķanlar,
Bu silər üqün ḫeq ix əməsmu?
Ķarap baķ, mening dərd-əlimimdək baxķa dərd-ələm barmidu?
Pərwərdigar otluķ ƣəzipini qüxürgən künidə,
Uni mening üstümgə yüklidi.■
13 |□| (Məm) U yuķiridin ot yaƣdurdi, ot səngəklirimdin ötüp kəydürdi.
U ularning üstidin ƣəlibə ķildi.
U putlirim üqün tor-tuzaķni ķoyup ķoydi,
Meni kəynimgə yandurdi,
U meni nabut ķildi,
Kün boyi U meni zəipləxtürdi.
14 |□| (Nun) Asiylikķlirim boyunturuķ bolup boynumƣa baƣlandi;
Ķolliri tanini qing qigip qəmbərqas ķiliwətti;
Asiylikķlirim boynumƣa artildi;
U dərmanimni məndin kətküzdi;
Rəb meni mən ķarxilik kərsitəlməydiƣanlarning ķolliriƣa tapxurdi.
15 |□| (Saməķ(Rəb barlik baturlirimni otturumdila yərgə uruwətti;
U mening hil yigitlirimni ezixkə,
Üstümdin ḫəküm qiķirixķa kengəx qaķirdi.

□ **1:7 «Ḫeqkim yardəm ķolini sozmiƣan qaƣ» —** Yəḫuda ḫərdaim baxķa əllər bilən ittipaķdax bolmaķqi bolup kəlgən — lekin ḫalķilik pəyttə «ittipaķdaxliri» uningƣa ḫeq yardəm ķilmiƣan. □ **1:8 «Xuning bilən u ḫaram boldi» —** baxķa birhil tərjimisi «Xunga u mazaķning obyekti boldi». ■ **1:8** Yəx. 47:3 ■ **1:9** Ķan. 32:29 ■ **1:11** Yər. 52:6 ■ **1:12** Ayup 19:21; Zəb. 69:19-20; Mat. 26:38-40

Rəb goya üzüm kəlqikidiki üzümlərni qəyligəndək,
Yəhudaning pak ɳizini qəyliwətti.□
16 |□| (Ayin) Muxular tüpəylidin taramlap yioɳlimaɳtimən;
Mening kəzlirim, mening kəzlirimdin su eɳiwatidu;
Manga təsəlli bərgüqi, jenimni əsligə kəltürgüqi məndin yiraɳtur;
Balilirimning kəngli sunuɳtur,
Qünki düxmən oɳəlibə ɳildi.□ ■
17 |□| (Pe) Zion ɳolini sozmaɳta,
Lekin uningoɳa təsəlli bərgüqi yoɳ;
Pərwərdigar Yaɳup tooɳruluɳ pərman qüxürdi —
ɳoxniliri uning küxəndiliri bolsun!
Yerusalem ular arisida nijis nərsə dəp ɳaraldi.□

Yerusalem səzləydu

18 |□| (Tsadə(Pərwərdigar ɦəɳɳaniydur;
Qünki mən Uning əmrigə hilaplik ɳildim!
Əy, barlik həlɳlər, anglanglar!
Dərdlirimgə ɳaranglar!
Pak ɳizlirim, yax yigitlirim sürgün boldi!
19 |□| (Kof) Axnilirimni qaɳirdim,
Lekin ular meni aldioɳanidi;
Jan saɳlioɳudək ozuɳ-tülük izdəp yürüp,
Kaɦinlirim ɦəm aɳsaɳallirim xəɦərdə nəpəstin ɳaldi.■
20 |□| (Rəx) ɳara, i Pərwərdigar, qünki azar qekiwatimən!
Ɦəddidin ziyadə asiylik ɳiloɳinim tüpəylidin,
Iq-baoɳrim ɳiyniliwatidu,
Yürikim ərtilip kətti.
Sirtta ɳiliq *anisini balisidin* juda ɳildi,
Ɵylirimdə bolsa ölüm-waba ɦəküm sürməktə!□ ■
21 |□| (Xiyn) *Həɳlər* aɦ-zarlirimni anglidi;
Lekin təsəlli bərgüqim yoɳtur;
Düxmənlirimning ɦəmmisi külpitimdin həwərdar bolup,
Bu ɳiloɳiningdin huxal boldi;
Sən jakarlioɳan künni ularning bexioɳa qüxürgəysən,
Xu qaoɳda ularning ɦali meningkidək bolidu. □
22 |□| (Taw) Ularning barlik rəzillikini kəz aldingoɳa kəltürgəysən,
Barlik asiyliklirim üqün meni ɳandaɳ ɳiloɳan bolsang,
Ularoɳimu xundaɳ ɳiloɳaysən;
Qünki aɦ-zarlirim nuroɳundur,
ɳəlbim azabtin zəiplixip kətti!

□ **1:15 «Rəb barlik baturlirimni otturumdila yərgə uruwətti» —** «otturumdila» bolsa Yerusalemning otturisida. □ **1:16 «Manga təsəlli bərgüqi, jenimoɳa mədət bərgüqi» —** Huda Ɵzidur. **«Balilirimning kəngli sunuɳtur» —** oɳurmənlərning esidə barki, səzligüqi ɦazir Yerusalem, xunga «mening balilirim» özidə turuwatɳanlarni kərsitidu, əlwəttə. ■ **1:16** Yər. 13:17 □ **1:17 «ɳoxniliri uning küxəndiliri bolsun!» —** baxɳa birhil tərjimisi: «Uning küxəndiliri ətrapioɳa olaxsun!». ■ **1:19** Yər. 30:14 □ **1:20 «Ɵylirimdə bolsa ölüm-waba ɦəküm sürməktə» —** ibraniy tilida «Iqidə bolsa ölüm-waba ɦəküm sürməktə». ■ **1:20** Yəx. 16:11; Yər. 48:36 □ **1:21 «Sən jakarlioɳan kün…» —** Huda Yərəmiyaoɳa wə baxɳa pəyoɳəmbərlərgə Israilni jazalaydioɳan bir künni ɦəm yat əllərni jazalaydioɳan bir künni wəɦiy ɳiloɳanidi.

2

2-munajat — Yerusalemning jazalinixi

1 |□| (Aləf) Rəb ƣəzəp buluti bilən Zion ķizini xundaķ ķaplidi!
U Israilning xərəp-julasini asmandin yərgə qərüwətti,
Ƣəzipi qüxkən künidə Өz təhtipərini ḥeq esidə ķaldurmidi.□
2 |□| (Bət) Rəb Yaķupning barliķ turaloƣulirini yutuwətti, ḥeq ayimidi;
U ķəḥri bilən Yəḥudaning ķizining ķəl'ə-ķoroƣanlirining ḥəmmisini oƣulatti;
U padixaḥlikni əmirliri bilən nomusķa ķoyup,
Yər bilən yəksan ķiliwətti.□
3 |□| (Gimәl) U ķattiķ ƣəzəptə Israilning ḥəmmə münggüzlirini kesiwətti;
Düxmənni tosuƣan ong ķolini Uning aldidin tartiwaldi;
Lawuldap kөygən өz ətrapini yəp kətküqi ottək,
U Yaķupni kөydürüwətti. □
4 |□| (Dalət) Düxməndək U oķyasini kərdi;
Uning ong ķoli etixķa təyyarlanoƣanidi;
Kөzigə issiķ kөrüngənlərning ḥəmmisini küxəndisi kəbi ķirdi;
Zion ķizining qediri iqidə,
Ķəḥrini ottək yaoƣdurdi;
5 |□| (He) Rəb düxməndək boldi;
U Israilni yutuwaldi,
Ordilirining ḥəmmisini yutuwaldi;
Uning ķəl'ə-ķoroƣanlirini yoķatti,
Yəḥudaning ķizida matəm wə yiƣa-zarlarni kөpəytti.
6 |□| (Waw) U Uning kəpisini baoƣqini paqaķlatķandək paqaķlatti;
U ibadət sorunlirini yoķitiwətti;
Pərwərdigar Zionda ḥeyt-bayramlar ḥəm xabatlarni *həlķining* esidin qiķiriwətti;
Ƣəzəp oti bilən padixaḥ ḥəm kaḥinni qətkə ķeķiwətti.□
7 |□| (Zain) Rəb ķurbangaḥini taxliwətti,
Muķəddəs jayidin waz kəqti;
U Ziondiki ordilarning sepillirini düxmənning ķoliƣa tapxurdi;
Ḥətta Pərwərdigarning өyidə,
Ular ḥeyt-ayəm künidikidək təntənə ķilixti!
8 |□| (Hət) Pərwərdigar Zion ķizining sepilini qeķiwetixni ķarar ķiloƣan;
U uningƣa *ḫalak* өlqəm tanisini tartip ķoyoƣan;
U ķolini qeķixtin ḥeq üzmidi;
U ḥəm istiḥkamlarni ḥəm sepilni zarlatti;

□ **2:1 «Israilning xərəp-julasi» … «(Hudaning) Өz təhtipəri» —** bular Hudaning muķəddəs ibadəthanisini kəzdə tutuxi mumkin. □ **2:2 «Yaķupning barliķ turaloƣuliri» —** «Yaķup» muxu ayətlərdə Yaķupning əwladlirini, yəni Israillarni kərsitidu, əlwəttə. **«Yəḥudaning ķizining ķəl'ə-ķoroƣanlirining ḥəmmisini oƣulatti» —** «ķəl'ə-ķoroƣanliri» bəlkim Yəḥudaning mustəḥkəm xəḥərlirini kərsitidu. □ **2:3 «U ķattiķ ƣəzəptə Israilning ḥəmmə münggüzlirini kesiwətti» —** Təwratta, «münggüz»lər kөp ḥallarda adəmlərning abruy-xəḥritini bildüridu. Muxu yərdə Israilning pəhri boloƣan abruyluķ mətiwərlirini yaki batur əzimətlirini kərsitixi mumkin. Münggüzlər adəmning bexidin өskən əməs! **«U Yaķupni köydürüwətti» —** muxu yərdə «Yaķup» Yaķupning (Israilning) zemini wə xəḥər-yezilirini kərsitidu. □ **2:6 «U Uning kəpisini baoƣqini paqaķlatķandək paqaķlatti» —** «Uning kəpisi» muxu yərdə yənə muķəddəs ibadəthanini kərsitidu; gərqə ibadəthana ƣayət zor imarət bolsimu, ibadəthana Huda aldida pəķət bir «kəpə», waķitliķ bir nərsə, halas. **«U ibadət sorunlirini yoķitiwətti» —** yaki «u ibadət sorunini yoķitiwətti». Bu keyinki tərjimə tooƣra bolsa, umu ibadəthanini kərsitidu. **«Pərwərdigar Zionda ḥeyt-bayramlar ḥəm xabatlarni həlķining esidin qiķiriwətti» —** «xabatlar», (yəni «xabat künliri») — «xabat» dəm elix küni, Huda Israiloƣa: Silərgə muķəddəs kün bolsun dəp bekitkən, xənbə künini kərsitidu.

Ikkisi təng ḥalsirap ḳayƣurmaḳta.□
9 |□| (Tət) Uning dərwaziliri yər tegigə ƣərḳ bolup kətti;
U uning təmür-taḳaḳlirini parə-parə ḳiliwətti.
Padixaḥi ḥəm əmirliri əllər arisiƣa palandi;
Təwrattiki tərbiyə-yolyoruḳ yoḳap kətti,
Pəyƣəmbərliri Pərwərdigardin wəḥiy-kərünüxlərni izdəp tapalmaydu.□
10 |□| (Yod) Zion ḳizining aḳsaḳalliri,
Yərdə zuwan sürməy olturmaḳta;
Ular baxliriƣa topa-qang qeqixti;
Ular beligə bəz yəgiwelixti;
Yerusalemning pak ḳizlirining baxliri yərgə kirip kətküdək boldi.
11 |□| (Kaf) Mening kəzlirim taramliƣan yaxlirimdin ḥalidin kətti;
Iqi-baƣrilirim zərdapƣa toldi;
Jigirim yər yüzigə təkülüp parə-parə boldi,
Qünki həlḳimning ḳizi nabut ḳilindi,
Qünki xəḥər koqilirida narsidilər ḥəm bowaḳlar ḥoxsiz yatmaḳta.
12 |□| (Laməd) Ular xəḥər koqilirida yarilanƣanlardək ḥalidin kətkəndə,
Anilirining ḳuqiḳida yetip jan talaxḳanda,
Anilириƣa: «Yemək-iqmək nədə?» dəp yalwuruxmaḳta.□
13 |□| (Məm) Mən dərdinggə guwaḥqi bolup, seni nemigə ohxitarmən?
Seni nemigə selixturarmən, i Yerusalem ḳizi?
Sanga təsəlli berixtə, nemini sanga təng ḳilarmən, i Zionning pak ḳizi?
Qünki sening yarang dengizdək qəksizdur;
Kim seni saḳaytalisun?□
14 |□| (Nun) Pəyƣəmbərliringning sən üqün kərgənliri bimənilik ḥəm əhməḳliḳtur;
Ular sening ḳəbiḥlikingni ḥeq axkarə ḳilmidi,
Xundaḳ ḳilip ular sürgün boluxungning aldini almidi.
Əksiqə ularning sən üqün kərgənliri yalƣan bexarətlər ḥəm ezitḳuluḳlardur. □
15 |□| (Saməḳ(Yeningdin ətüwatḳanlarning ḥəmmisi sanga ḳarap qawaklixidu;
Ular üxḳirtip Yerusalemning ḳiziƣa bax qayḳaxmaḳta: —

□ **2:8 «Pərwərdigar … uningƣa ḥalak əlqəm tanisini tartip ḳoyƣan» —** demək, Ḥəmmigə Ḳadir Huda Yerusalemning ḥalak boluxini alliḳaqan təpsiliy əlqəp ḳoyƣanidi. □ **2:9 «Uning dərwaziliri yər tegigə ƣərḳ bolup kətti» —** kona zamanlarda xəḥərning ḳowuḳ-dərwaziliri mətiwərlər soraḳ ḳilix, nəsiḥət ḳilix, məsliḥət berixkə olturidiƣan jay idi (5:14ni kərüng). **«Təwrattiki tərbiyə-yolyoruḳ» —** yaki «Təwrat». Ibraniy tilida «təwrat» degən səz «yolyoruḳ», «tərbiyə» degən mənidə. **«Pəyƣəmbərliri Pərwərdigardin wəḥiy-kərünüxlərni izdəp tapalmaydu» —** «pəyƣəmbərliri» Hudaning pəyƣəmbərliri əməs, bəlki «Yəḥudaning pəyƣəmbərliri». Bu kinayilik gəp, u «sahta pəyƣəmbərlər»ni kərsitidu (14-ayət, «Yər.» 14:13-18nimu kərüng); Əzakiyal pəyƣəmbər wə Yərəmiya pəyƣəmbər alliḳaqan Yerusalemning wəyran ḳilinixi tooƣruluḳ aldin’ala təpsiliy bexarət bərgənidi. □ **2:12 «Yemək-iqmək nədə?» —** ibraniy tilida: «Nan-xarab nədə?». Ḳuroƣaḳqiliḳ tüpəylidin bəlkim pəḳət xarabla ḳaldimu, su yoḳmidu? □ **2:13 «Mən dərdinggə guwaḥqi bolup, seni nemigə ohxitarmən? Seni nemigə selixturarmən, i Yerusalem ḳizi? Sanga təsəlli berixtə, nemini sanga təng ḳilarmən, i Zionning pak ḳizi?…» —** ayəttiki barliḳ səzlər bəlkim Zionning dərd-əlimini əlqigili bolmaydiƣanliḳini kərsitixi mumkin (ahirida «yarang» tooƣruluḳ səzləydu). **«…sening yarang dengizdək qəksizdur» —** ibraniy tilida «… sening bəsülgən jaying dengizdək qəksizdur». □ **2:14 «…sən üqün kərgənliri yalƣan bexarətlər» —** «bexarətlər» ibraniy tilida «yüklər» yaki «yükligən bexarətlər». Adəttə «yük» degən səz bexarətning eƣirliḳini, wəzinini, muḥim səz ikənlikini kərsitidu. Bu yərdə «yük», xübḥisizki, ḥəjwiy gəp bolup, muxundaḳ kixilərning «bexarətliri» kixilərgə ḥeq ilḥam yaki mədət bərməy, əksiqə, əməliyəttə, adəmlərgə «eƣir yük» artidiƣanliḳni kərsitidu. «Ezitḳuluḳ»ning baxḳa birhil tərjimisi «qiḳirixḳa (yəni, sürgün boluxḳa) səwəbqi» degən bolidu.

«Güzəllikning jəwḫiri, pütkül jaḫanning hursənliki» dəp ataloƣan xəḫər muxumidu?»□
16 |□| (Pe) Barliķ düxmənliring sanga ķarap aoƣzini yooƣan eqip *mazaķ ķilmaķta*,
Ux-ux ķilixip, qixlirini oƣuqurlatmaķta;
Ular: «Biz uni yutuwalduķ!
Bu bərḫəķ biz kütkən kündur!
Biz buni øz køzimiz bilən kørüxkə muyəssər bolduķ!» — deməktə.
17 |□| (Ayin) Pərwərdigar Øz niyətlirini ixķa axurdi;
Ķədimdin tartip Øzining bekitkən səzigə əməl ķildi;
U ḫeq rəḫim ķilmay oƣulatti;
U düxmənni üstüngdin xadlandurdi;
Küxəndiliringning münggüzini yuķiri kətürdi.□
18 |□| (Tsadə(Ularning køngli Rəbgə nida ķilmaķta!
I Zion ķizining sepili!
Yaxliring dəryadək keqə-kündüz aķsun!
Øzünggə aram bərmə;
Yax tamqiliring taramlaxtin aram almisun!■
19 |□| (Kof) Tün keqidə ornungdin tur,
Kəqtə jesək baxlinixi bilən nida ķil!
Kønglüngni Rəbning aldioƣa sudək tək;
Narsidiliringning ḫayati üqün uningoƣa ķolliringni kətür!
Ular barliķ koqiliring doķmuxida ķəḫətqiliktin ḫalidin kətməktə.
20 |□| (Rəx) Ķara, i Pərwərdigar, oylap baķķaysən,
Sən kimgə muxundaķ muamilə ķilip baķķan?!
Ayallar øz mewiliri — ərkə bowaķlirini yeyixkə bolamdu?
Kaḫin ḫəm pəyoƣəmbərni Rəbning muķəddəs jayida øltürüxkə bolamdu?!■
21 |□| (Xiyn) Yaxlar ḫəm ķerilar koqilarda yetixmaķta;
Pak ķizlirim wə yax yigitlirim ķiliqlinip yiķildi;
Ularni oƣəziping qüxkən künidə ķirdingsən;
Ularni ḫeq ayimay soydungsən.
22 |□| (Taw) Sən ḫeyt-bayram künidə jamaətni qaķiroƣandək,
Meni tərəp-tərəplərdin besixķa wəḫimilərni qaķirding;
Pərwərdigarning oƣəzəp künidə ķaqķanlar yaki tirik ķaloƣanlar yoķ idi;
Øzüm ərkilitip qong ķiloƣanlarni düxminim yəp kətti.□

3

3-munajat — Jaza wə ümid •••• Azab tartķuqi dərd-ələm təkidu

1 |□| (Aləf) Mən uning oƣəzəp tayiķini yəp jəbir-zulum kørgən adəmdurmən.□

□ **2:15 «Yeningdin øtüwatķanlarning ḫəmmisi sanga ķarap qawaklixidu» —** bu «qawaklixix» məshirə ķilixni bildürsə kerək. Yərusalemni kürsitioƣan «güzəllikning jəwḫiri» «pütkül jaḫanning hursənliki» degən ibarilər «Zəb.» 50:2 wə 48:2din elinoƣan. □ **2:17 «Ķədimdin tartip Øzining bekitkən səzigə əməl ķildi…» —** Pərwərdigar uzundin buyan (Musa pəyoƣəmbər dəwridin tartip) Israiloƣa butpərəslik wə itaətsizlikning aķiwiti tooƣruluķ agaḫlandurup kəlgənidi. ■ **2:18** Yər. 14:17; Yioƣ. 1:16 ■ **2:20** Yioƣ. 4:10 □ **2:22 «Meni tərəp-tərəplərdin besixķa wəḫimilərni qaķirding» —** «Yər.» 20:3 wə 10ni kørüng. □ **3:1 «Mən uning oƣəzəp tayiķini yəp jəbir-zulum kørgən adəmdurmən…» —** 3-babta (1-66) səzligüqi bəlkim Yərəmiyaning øzi; u bəzi yərlərdə (1) «Yerusalemoƣa wəkil bolup» səzləydu; (2) (bizningqə) yənə bəzi yərlərdə Muķəddəs Roḫ uning arķilik Məsiḫning gunaḫimiz üqün tartidioƣan ķurbanlik azablirini aldin'ala kørsitidu. **«Mən uning oƣəzəp tayiķini yəp jəbir-zulum kørgən adəmdurmən» —** muxu ayəttiki «adəm» degən səz, adəttə «ərkək», «ooƣul bala», batur-palwanni kørsitidu.

2 Meni U ɦəydiwətti,
Nuroɳa əməs, bəlki ƙarangoɳulukƙa mangdurdi;
3 Bərɦək, U kün boyi ƙolini manga ƙayta-ƙayta ɦujum ƙildurdi;
4 |□| (Bət) Ətlirimni wə terilirimni ƙaƙxal ƙiliwətti,
Səngəklirimni sunduruwətti.
5 U manga muɦasirə ƙurdi,
Ət süyi wə japa bilən meni ƙapsiwaldi.
6 U meni əlgili uzun boloɳanlardək ƙapƙarangoɳu jaylarda turuxƙa məjbur ƙildi.
7 |□| (Gimәl) U meni qiƙalmaydioɳan ƙilip qitlap ƙorxiwaldi;
Zənjirimni eoɳir ƙildi.
8 Mən warƙirap nida ƙilsammu,
U duayimni ɦeq ixtimidi.
9 U yollirimni jipsilaxƙan tax tam bilən tosuwaldi,
Qioɳir yollirimni əgri-toƙay ƙiliwətti.
10 |□| (Dalət) U manga paylap yatƙan eyiƙtək,
Pistirmida yatƙan xirdəktur.
11 Meni yollirimdin burap tetma-titma ƙildi;
Meni tügəxtürdi.
12 U oƙyasini kerip,
Meni oƙining ƙarisi ƙildi.
13 |□| (He) Oƙdenidiki oƙlarni bərəklirimgə sanjitƙuzdi.□
14 Mən əz həlƙimgə rəswa obyekti,
Kün boyi ularning məshirə nahxisining nixani boldum.
15 U manga zərdabni toyoɳuqə yutƙuzup,
Kəkrə süyini toyoɳuqə iqküzdi.
16 |□| (Waw) U qixlirimni xeoɳil taxlar bilən qeƙiwətti,
Meni küllərdə tügüldürdi;
17 Jenim tinq-hatirjəmliktin yiraƙlaxturuldi;
Arambəhxning nemə ikənlikini untup kəttim.□
18 Mən: «Dərmanim ƙalmidi, Pərwərdigardin ümidim ƙalmidi» — dedim.
19 |□| (Zain) Mening har ƙilinoɳanlirimni, sərgədan boloɳanlirimni,
Əmən wə ət süyini *yəp-iqkinimni* esinggə kəltürgəysən!□
20 Jenim bularni ɦərdaim əsləwatidu,
Yərgə kirip kətküdək bolmaƙta.
21 Lekin xuni kənglümgə kəltürüp əsləymənki,
Xuning bilən ümid ƙaytidin yanidu, —■
22 |□| (Hət) Mana, Pərwərdigarning əzgərməs meɦribanliƙliri! Xunga biz tügəxmiduƙ;
Qünki Uning rəɦimdilliƙlirining ayioɳi yoƙtur;□ ■
23 Ular ɦər səɦərdə yengilinidu;
Sening ɦəƙiƙət-sadiƙliƙing tolimu moldur!■
24 Əz-əzümgə: «Pərwərdigar mening nesiwəmdur;

□ **3:13** **«Oƙdenidiki oƙlarni bərəklirimgə sanjitƙuzdi»** — ibraniylar bərəkni wijdan yaki ɦessiyatning mənbəsi dəp ƙarayttі. □ **3:17** **«Jenim tinq-hatirjəmliktin yiraƙlaxturuldi»** — baxƙa birhil tərjimisi: «Jenimni tinq-hatirjəmliktin yiraƙlaxturdungsən». □ **3:19** **«Mening har ƙilinoɳanlirimni, sərgədan boloɳanlirimni, əmən wə ət süyini yəp-iqkinimni esinggə kəltürgəysən!»** — baxƙa birhil tərjimisi: «Mening har ƙilinoɳanlirim, mening sərgərdan boloɳanlirimni əslisəm, əmən yegəndək wə ət süyini iqi-waloɳandək bolimən». ■ **3:21** Zəb. 73:17 □ **3:22** **«Pərwərdigarning əzgərməs meɦribanliƙliri! Xunga biz tügəxmiduƙ;…»** — baxƙa birhil tərjimisi: «Pərwərdigarning əzgərməs meɦribanliƙliri ɦərgiz üzülməydu;…» ■ **3:22** Yəx. 1:9; Ɦab. 3:13 ■ **3:23** Zəb. 30:5

Xunga mən Uningoɳa ümid baoɳlaymən» — dəymən.■
25 |□| (Tət) Pərwərdigar Өzini kütkənlərgə,
Өzini izdigən jan igisigə meɦribandur;
26 Pərwərdigarning nijatini kütüx,
Uni süküt iqidə kütüx yahxidur.□
27 Adəmning yax waqtida boyunturuqni kətürüxi yahxidur.□
28 |□| (Yod) U yeganə bolup süküt qilip oltursun;
Qünki Rəb buni uningoɳa yüklidi.
29 Yüzini topa-tupraqqa təgküzsun,
— Eɦtimal, ümid bolup qalar?□ ■
30 Məngzini uroɳuqioɳa tutup bərsun;
Til-aɦanətlərni toyoɳuqə ixitsun!
31 |□| (Kaf) Qünki Rəb əbədil-əbəd insandin waz kəqməydu;
32 Azar bərgən bolsimu,
Өzgərməs meɦribanliqlirining molluqi bilən iqini aoɳritidu;
33 Qünki U insan balilirini har qilixni yaki azablaxni halioɳan əməstur.
34 |□| (Laməd) Yər yüzidiki barlik əsirlərni ayaoɳ astida yanjixqa,
35 Ɦəmmidin Aliy Boloɳuqining aldida adəmni өz ɦəkqidin məɦrum qilixqa,
36 Insanoɳa өz dəwasida uwal qilixqa, — Rəb bularning ɦəmmisigə guwaɦqi əməsmu?
37 |□| (Məm) Rəb uni buyrumioɳan bolsa,
Kim deginini əməlgə axuralisun?■
38 Külpətlər bolsun, bəht-saadət bolsun, ɦəmmisi Ɦəmmidin Aliy Boloɳuqining aoɳzidin kəlgən əməsmu? ■
39 Əmdi tirik bir insan nemə dəp aoɳrinidu,
Adəm balisi gunaɦlirining jazasidin nemə dəp waysaydu?□
40 |□| (Nun) Yollirimizni təkxürüp sinap biləyli,
Pərwərdigarning yenioɳa yənə qaytayli;
41 Qollirimizni kənglimiz bilən billə ərxtiki Təngrigə kətürəyli!
42 Biz itaətsizlik qilip səndin yüz өriduq;
Sən kəqürüm qilmiding.
43 |□| (Saməq(Sən өzüngni oɳəzəp bilən qaplap, bizni qooɳliding;
Sən өltürdüng, ɦeq rəɦim qilmiding.
44 Sən Өzüngni bulut bilən qaplioɳansənki,
Dua-tilawət uningdin ɦeq ətəlməs.
45 Sən bizni həlqlər arisida daxqal wə nijasət qilding.
46 |□| (Pe) Barliq düxmənlirimiz bizgə qarap aoɳzini yooɳan eqip *mazaq qildi*;
47 Üstimizgə qüxti alaqzadilik wə ora-tuzaq,
Wəyranqiliq ɦəm ɦalakət.
48 Həlqimning qizi nabut boloɳini üqün,

■ **3:24** Ɦab. 2:3 □ **3:26 «Uni süküt iqidə kütüx yahxidur»** — «süküt iqidə» degənlik muxu yərdə yənə «səwr-taqət bilən» degənnimu bildüridu. □ **3:27 «Adəmning yax waqtida boyunturuqni kətürüxi yahxidur»** — bu ayətning bəlkim ikki mənisi bar: — (1) adəm yax waqtida japa-muxəqətni kərüx yahxi ixtur; (2) Babilning boyunturuqi yüklәngənlər (sürgün boloɳanlar) arisidin yaxlar ahirida bu boyunturuqning (təhminən 60 yildin keyin) elip taxlinixini kərələydu. Xunga xu qaoɳda «boyunturuqni kətürgən yaxlar»ning bəhti bolidu; ularoɳa nisbətən «yaxliqta boyunturuqni kətürüx yahxi ixtur». □ **3:29 «Yüzini topa-tupraqqa təgküzsun»** — ibraniy tilida «aoɳzini tupraqqa bastursun». Bu ɦərikət qattiq dua-tilawət qilixni bildüridu. ■ **3:29** Ros. 8:22 ■ **3:37** Zəb. 33:9 ■ **3:38** Yəx. 45:7; Am. 3:6 □ **3:39 «Əmdi tirik bir insan nemə dəp aoɳrinidu, adəm balisi gunaɦlirining jazasidin nemə dəp waysaydu?»** — gunaɦlirimizning tegixlik jazasi jismaniy ɦəm roɦiy ələm bolsa, biz tirik qaoɳda xu tegixlik jazani tehi tartmiduq.

Kəzümdin yaxlar əstəng bolup akmakta.
49 |□| (Ayin) Kəzüm yaxlarni üzülməy təküwatidu,
Ular ɦeq tohtiyalmaydu,
50 Taki Pərwərdigar asmanlardin təwəngə nəzər selip *ɦalimizoɳa* karioɳuqə.
51 Mening kəzüm Roɦimoɳa azab yətküzməktə,
Xəɦirimning barlik kizlirining Ɦali tüpəylidin.
52 |□| (Tsadə(Manga səwəbsiz düxmən boloɳanlar,
Meni kuxtək ɦədəp owlap kəldi.
53 Ular orida jenimni üzməkqi bolup,
Üstümgə taxni qəridi.
54 Sular beximdin texip akti;
Mən: «Üzüp taxlandim!» — dedim.□
55 |□| (Kof) Ɦangning tüwliridin namingni qakirip nida kildim, i Pərwərdigar;
56 Sən awazimni angliding;
Kutulduruxka nidayimoɳa kulikingni yupuruwalmioɳin!
57 Sanga nida kiloɳan künidə manga yekin kəlding,
«Korkma» — deding.
58 |□| (Rəx) I rəb, jenimning dəwasini əzüng soriding;
Sən manga ɦəmjəmət bolup ɦayatimni kutkuzdung.
59 I Pərwərdigar, manga boloɳan uwallikni kərdüngsən;
Mən üqün ɦəküm qikaroɳaysən;
60 Sən ularning manga kiloɳan barlik əqmənliklirini,
Barlik kəstlirini kərdungsən.
61 |□| (Xiyn) I Pərwərdigar, ularning aɦanətlirini,
Meni barlik kəstligənlirini anglidingsən,
62 Manga karxi turoɳanlarning xiwirlaxlirini,
Ularning kün boyi kəynimdin kusur-kusur kilixkanlirini anglidingsən.
63 Olturoɳanlirida, turoɳanlirida ularoɳa karioɳaysən!
Mən ularning *məshirə* nahxisi boldum.
64 |□| (Taw) Ularning kolliri kiloɳanliri boyiqə,
i Pərwərdigar, bexioɳa jaza yanduroɳaysən;
65 Ularning kəngüllirini kaj kiloɳaysən!
Bu sening ularoɳa qüxidioɳan ləniting bolidu!
66 Oɳəzəp bilən ularni kooɳlioɳaysən,
Ularni Pərwərdigarning asmanliri astidin yokatkaysən!

4

4-munajat — Harabilik iqidə turoɳan Yerusalem

1 |□| (Aləf) Aɦ! Altun xunqə julasiz bolup kətti!
Sap altun xunqə tutuk bolup kətti!
Mukəddəs əydiki taxlar ɦərbir koqining bexioɳa təkülüp qeqildi!□
2 |□| (Bət) Zionning ooɳulliri xunqə kimmətlik,

□ **3:54 «Sular beximdin texip akti; Mən: «Üzüp taxlandim!» — dedim»** — okurmənlərning esidə barki, Yərəmiya pəyoɳəmbər «su azgili»oɳa taxliwetilgən. Lekin muxu ayətlərdə eytiloɳan dərdlər axu sərgüzəxttin exip ketidu. □ **4:1 «Mukəddəs əydiki taxlar...»** — mukəddəs ibadəthanining tərkibi boloɳan yooɳan oyuloɳan taxlarni kərsitidu. Bəzi alimlar «taxlar» mukəddəs ibadəthanidiki «gəɦər, yakutlar»ni kərsitidu, dəp karaydu; lekin bu gəɦərlərni Nebokadnəsar miladiyədin ilgiriki 605-yili Babiloɳa elip kətkənidi.

Sap altunƣa tegixküsiz idi,
Ḥazir sapal kozilardək,
Sapalqining ḳoli yasiƣanliriqilikmu *ḳimmiti yoḳ* dəp ḳariliwatidu!
3 |ב| (Gimәl) Ḥətta qilbərilər əmqikini tutup berip balilirini emitidu;
Lekin mening həlḳim qəldiki təgiḳuxlarƣa ohxax rəḥimsiz boldi.□
4 |ד| (Dalət) Bowaḳning tili ussuzluḳtin tangliyiƣa qaplixiwatidu;
Kiqik balilar nan tiliməktə,
Ḥeqkim ularƣa oxtup bərməywatidu.
5 |ה| (He) Nazunemətlərni yəp kəngənlər koqilarda sarƣiyip yüridu;
Səsün kiyim kiydürülüp qong ḳilinƣanlar tezəklikni ḳuqaḳlap yetiwatidu.
6 |ו| (Waw) Həlḳimning ḳizining ḳəbiḥlikigə qüxkən jaza Sodomning gunaḥining jazasidin eƣirdur;
Qünki Sodom biraḳla ərüwetilgənidi, ḥeq adəmning ḳoli uni ḳiynimiƣanidi.□
7 |ז| (Zain) Həlḳimning «Nazariy»liri bolsa ḳardin sap, süttin aḳ, teni ḳizil yaḳutlardin parḳirak idi,
Təḳi-turḳi kək yaḳuttək idi.□
8 |ח| (Hət) Ḥazir qirayliri ḳurumdin ḳara;
Koqilarda kixilər toniyalmiƣudək bolup ḳaldi;
Bir terə-bir ustihan bolup ḳaldi;
U ḳaḳxallixip yaƣaqtək bolup kətti. □
9 |ט| (Tət) Ḳiliqta əltürülgənlər ḳəḥətqiliktə əlgənlərdin bəhtliktur;
Qünki ular ḳaḳxal bolup kətməktə,
Tuprakning mewiliri bolmiƣaqḳa yiḳitilmaḳta.
10 |י| (Yod) Baƣri yumxaḳ ayallar əz ḳolliri bilən balilirini ḳaynitip pixurdi;
Həlḳimning ḳizi nabut ḳilinƣinida balilar ularning gəxi bolup ḳaldi.
11 |כ| (Kaf) Pərwərdigar ḳəḥrini qüxürüp piƣandin qiḳti,
Otluḳ ƣəzipini təkti;
Zionda bir ot yeḳip,
Uning ullirini yutuwətti.
12 |ל| (Laməd) Yər yüzidiki padixaḥlar wə jaḥanda barliḳ turuwatḳanlar bolsa,
Nə küxəndə nə düxmənning Yerusalemning ḳowuḳliridin bəsüp kiridiƣanliḳiƣa ixənməytti.
13 |מ| (Məm) Ḥalbuki, pəyƣəmbərlirining gunaḥliri tüpəylidin,
Kaḥnlirining ḳəbiḥlikliri tüpəylidin,
Ularning *Zionda* ḥəḳḳaniylarning ḳanlirini təkkənliki tüpəylidin,
— Bu ix *bexiƣa* qüxti!□
14 |נ| (Nun) Ḥazir ular ḳarƣulardək koqilarda tenəp yürməktə,
Ular ḳanƣa buluƣanƣanki,

□ **4:3 «…mening həlḳim qəldiki təgiḳuxlarƣa ohxax rəḥimsiz boldi»** — təgiḳuxlar adəttə əz balilirini baḳmaydu; baliliri əz-əzini baḳidu. □ **4:6 «Həlḳimning ḳizining ḳəbiḥlikigə qüxkən jaza Sodomning gunaḥining jazasidin eƣirdur; qünki Sodom biraḳla ərüwetilgənidi, ḥeq adəmning ḳoli uni ḳiynimiƣanidi»** — oḳurmənlərning esidə barki, Huda Sodom xəḥirining üstigə ot-günggürt yaƣdurup jazaliƣan. Xuning bilən uning tartḳan jazasi intayin ḳiskə boluƣan, Yerusalemningkidək uzunƣiqə sozuluƣan əməs, yənə kelip u «adəmning ḳoli»ning zorawanliḳiƣa uqriƣan əməs. □ **4:7 «Həlḳimning «Nazariy»liri bolsa ḳardin sap, süttin aḳ, … təḳi-turḳi kək yaḳuttək idi»** — «Nazariy»lar bolsa məlum məzgildə yaki əmürwayət əzlirini Hudaƣa alahidə atap tapxuruƣan kixilərdur. Ular «Nazariy» boluƣan waḳitta qaqlirini qüxürməytti, ḥeqḳandaḳ ḥaraḳ-xarab iqməytti (Təwrat, «Qəl.» 6:1-21ni kərüng). □ **4:8 «Bir terə-bir ustihan bolup ḳaldi»** — ibraniy tilida: «terisi ustihanliriƣa qaplixidu». □ **4:13 «Pəyƣəmbərlərning gunaḥliri»ni əməs, bəlki «pəyƣəmbərlirining gunaḥliri»** — Israilda turuƣan bu «pəyƣəmbərlər» Hudani əməs, bəlki həlḳni razi ḳilix üqün səz ḳiliwatḳan sahta pəyƣəmbərlərni kərsitidu.

Ḥeqkim kiyimlirigə təgküqi bolmaydu. □
15 |□| (Samәḳ(Həḳ ularoɳa: «Yoḳulux! Napaklar! Yoḳulux! Yoḳulux, bizgə təgküqi
boluxma!» dəp warḳirixmaḳta.
Ular ḳeqip tərəp-tərəpkə sərgərdan bolup kətti;
Lekin əllər: «ularning arimizda turuxioɳa bolmaydu!» — dəwatidu.
16 |□| (Pe) Pərwərdigar Өzi ularni tarḳitiwətti;
U ularni ḳayta nəzirigə almaydu;
Kaḥinlarning ḥərmiti ḳilinmidi,
Yaxanoɳanlarmu ḥeq meḥribanliḳ kərmidi.□
17 |□| (Ayin) Kəzimiz yardəmni biḥudə kütüp ḥalidin kətti;
Dərwəḳə bizni ḳutḳuzalmioɳan bir əlni kütüp kəzət munarlirimizda turup
kəlduḳ.□ ■
18 |□| (Tsadə(Düxmənlirimiz izimizdin ḳooɳlap yürdi;
Xunga koqilarda yürəlməyttuḳ;
Əjilimiz yeḳinlaxti, künlirimiz toxti;
Qünki əjilimiz kəldi!
19 |□| (Kof) Peyimizgə qüxkənlər asmandiki bürkütlərdin ittik;
Taoɳlardimu bizni ḳooɳlap yügürdi,
Bayawandimu bizni bəktürmidə paylaxti.
20 |□| (Rəx) Jenimizning nəpisi boloɳan, Pərwərdigarning Məsiḥ ḳiloɳini ularning
ora-tuzaḳlirida tutuldi;
Biz u tooɳrisida: «uning sayisidə əllər arisida yaxaymiz» dəp oyliduḳ!□
21 |□| (Xiyn) I uz zeminida turoɳuqi, Edomning ḳizi, huxal-huram yayrioɳin!
Lekin bu *jaza* ḳədəḥi sangimu ətidu;
Sənmu məst bolisən, yalingaqlinisən!□
22 |□| (Taw) Ḳəbiḥlikingning jazasioɳa Hatimə berilidu, i Zion ḳizi;
U seni sürgünlükkə ḳayta elip kətməydu;
Lekin, i Edom ḳizi, u sening ḳəbiḥlikingni jazalaydu;
U gunaḥliringni eqip taxlaydu!

5

5-munajat — Israilning rəḥim tiləx duasi

□ **4:14 «Ular ḳanoɳa buloɳanoɳanki, ḥeqkim kiyimlirigə təgküqi bolmaydu» —** Musa pəyoɳəmbərgə tapilanoɳan ḳanun boyiqə, «əlük»kə təgkən adəm «buloɳanoɳan», «napak» ḥesablinatti. Өlgən nərsilərgə yaki «napak» adəmlərgimu təgkən kixilər əzliri bir məzgilgiqə «napak» bolidu. Muxu kaḥinlar wə pəyoɳəmbərlər xunqə kəp adəmlərni əltürgənki, kiyim-keqəkliri ḥərdaim «buloɳanoɳan» bolup, ḥeqkim ularoɳa tegixkə petinalmaytti. □ **4:16 «Pərwərdigar Өzi ularni tarḳitiwətti» —** ibraniy tilida səzmusəz: «Pərwərdigarning yüzi ularni tarḳitiwətti» deyilidu. □ **4:17 «...bizni ḳutḳuzalmioɳan bir əl» —** Israil ḥərdaim awwal Misir bilən, andin Asuriyə bilən ittipaḳ tüziməkqi bolup, ulardin yardəm soraytti (məsilən, 5:6ni, «Yər.» 2:18ni kərüng). ■ **4:17** Əz. 29:16 □ **4:20 «Pərwərdigarning Məsiḥ ḳiloɳini» —** Israilning padixaḥini kərsitidu. «Məsiḥ ḳilix» kona bir ərp-adətkə ḳaritiloɳan. Təwrattiki bəlgilimidə, yengi padixaḥ tiklinix murasimida bexioɳa puraḳliḳ yaoɳ ḳuyulatti. Bu «məsiḥ ḳilix» (yaki «məsiḥləx») dəp ataloɳan. Keyin padixaḥ «məsiḥ ḳilinoɳan» yaki «Pərwərdigarning məsiḥ ḳiloɳini» («Pərwərdigarning məsiḥligini») dəp ataloɳan. «Məsiḥ ḳilix» murasimi Hudaning ḥoḳuḳi wə alaḥidə yardimi uningoɳa tapxuruloɳanliḳini kərsitidu. Əysa «Məsiḥ»ning üstigə bolsa yaoɳ əməs, bəlki Muḳəddəs Roḥ ḳuyuloɳan. □ **4:21 «I uz zeminida turoɳuqi, Edomning ḳizi, huxal-huram yayrioɳin!» —** Edom Israiloɳa əq bolup, ḥərdaim Israilning bexioɳa külpət qüxkəndə hux bolidu. **«Lekin bu jaza ḳədəḥi sangimu ətidu; sənmu məst bolisən, yalingaqlinisən!» —** «ḳədəḥ» — Hudaning oɳəzipigə toloɳan «ḳədəḥ»ni kərsitidu (məsilən, «Yər.» 25:15-17, 28ni kərüng). Edom uni iqkən künidə «yalingaq» bolup, düxmənning ḥujumioɳa muḥapizətsiz ḳalidu, xuningdək bulang-talangoɳa uqrap hijalətkə ḳaldurulidu.

1 Beximizƣa qüxkənlərni esinggə kəltürgəysən, i Pərwərdigar;
Ⱪara, bizning rəswaqilikta ⱪaloƣinimizni nəziringgə aloƣaysən!
2 Mirasimiz yatlarƣa,
Өylirimiz yaⱪa yurtluⱪlarƣa tapxuruldi. □
3 Biz yetim-yesirlər, atisizlar bolup ⱪalduⱪ;
Anilirimizmu tul ⱪaldi.
4 Iqidiƣan suni setiweliximiz kerək;
Otunni pəⱪət puloƣa aloƣili bolidu.
5 Bizni ⱪooƣlioƣuqilar tap basturup keliwatidu;
Ⱨalsirap, ⱨeq aram tapalmaymiz.
6 Jan saⱪlioƣudək bir qixləm nanni dəp,
Misir ⱨəm Asuriyəgə ⱪol berip boysunoƣanmiz.
7 Ata-bowilirimiz gunaⱨ sadir ⱪilip dunyadin kətti;
Biz bolsaⱪ, ularning ⱪəbiⱨlikining jazasini kətürüxkə ⱪalduⱪ.
8 Üstimizdin ⱨəküm sürgüqilər ⱪullardur;
Bizni ularning ⱪolidin azad ⱪiloƣuqi yoⱪtur.□
9 Dalada ⱪiliq tüpəylidin,
Nenimizni tepixⱪa jenimizni təwəkkul ⱪilmaⱪtimiz.
10 Terimiz tonurdək ⱪiziⱪ,
Aqliⱪ tüpəylidin ⱪizitma bizni basmaⱪta.
11 Zionda ayallar,
Yəⱨuda xəⱨərliridə pak ⱪizlar ayaoƣ asti ⱪilindi.
12 Əmirlər ⱪolidin darƣa esip ⱪoyuldi;
Aⱪsaⱪallarning ⱨərmiti ⱨeq ⱪilinmidi.
13 Yax yigitlər yaroƣunqaⱪta japa tartmaⱪta,
Ooƣul balilirimiz otun yüklərni yüdüp dəldəngxip mangmaⱪta.
14 Aⱪsaⱪallar xəⱨər dərwazisida olturmas boldi;
Yigitlər nəoƣmə-nawadin ⱪaldi.□
15 Xad-huramliⱪ kənglimizdin kətti,
Ussul oyniximiz matəmgə aylandi.
16 Beximizdin taj yiⱪildi;
Ⱨalimizƣa way! Qünki biz gunaⱨ sadir ⱪilduⱪ!
17 Buning tüpəylidin yürəklirimiz mujuldi;
Bular tüpəylidin kəzlirimiz ⱪarangoƣulaxti —
18 — Zion teoƣioƣa ⱪarap kəzlirimiz ⱪarangoƣulaxti,
Qünki u qəldərəp kətti,
Qilbərə uningda paylap yürməktə.
19 Sən, i Pərwərdigar, mənggügə ⱨəküm sürisən;
Təhting dəwrdin-dəwrgə dawamlixidu.
20 Sən nemixⱪa bizni daim untuysən?
Nemixⱪa xunqə uzunoƣiqə bizdin waz keqisən?
21 Bizni yeningoƣa ⱪayturoƣaysən, i Pərwərdigar!
Xundaⱪ boloƣanda biz ⱪaytalaymiz!
Künlirimizni ⱪədimkidək əsligə kəltürgəysən,
22 — Əgər sən bizni mutləⱪ qətkə ⱪaⱪmioƣan bolsang,
Əgər bizdin qəksiz oƣəzəplənmigən bolsang!

□ **5:2 «Mirasimiz» —** Israiloƣa təwə ⱪilinoƣan zeminini kərsitidu. Huda ularƣa uni miras ⱪiloƣanidi. □ **5:8 «Üstimizdin ⱨəküm sürgüqilər ⱪullardur» —** «ⱪullar» bəlkim mustəbit ⱨəkümdarliⱪⱪa qiⱪⱪan ⱪullarni kərsitidu; Təwrat «Pənd.» 30:21-22ni kərüng. □ **5:14 «Aⱪsaⱪallar xəⱨər dərwazisida olturmas boldi» —** adət boyiqə aⱪsaⱪallar xəⱨər dərwazilirida olturup sot-ⱨəküm bəja kəltürətti.

Əzakiyal

Hudaning alamət kərünüxliri — Əzakiyalning qaƣirilixi wə uningƣa tapxuruloƣan həwər

1 Ottuzinqi yili, tətinqi ayning bəxinqi künidə, mən Kewar dəryasioƣa sürgün ƣilinoƣanlar arisida turoƣan məzgildə, mana asmanlar eqilip, mən Hudaning alamət
kərünüxlirini kərdüm. □ ■ 2 Tətinqi ayning bəxinqi küni — Yəhoakinning
sürgün boloƣanlixining bəxinqi yili idi — 3 Kaldiylərning zeminida, Kewar dəryasi
boyida, Buzining ooƣli Əzakiyal kahinƣa Pərwərdigarning səzi kəldi — xu yərdə
Pərwərdigarning ƣoli uning wujudioƣa ƣondi.
4 Mən kərdüm, mana! Ximaldin boran-qapƣun kətürüldi; yooƣan bir bulut wə uni
orap turoƣan bir ot, uning ətrapida bir yoruƣluƣ julalinip turatti; otturisidin, yəni
xu ot iqidin, issiƣtin julalanoƣan parƣiraƣ mistək bir kərünüx kəründi. 5 Yənə uning
otturisidin, tət hayat məhluƣ kəründi; ularning kərünüxi xundaƣ idiki: — ularda
insanning ƣiyapiti bar idi; □ 6 ularning hərbirining təttin yüzi bar idi; hərbirining
təttin ƣaniti bar idi. ■ 7 Ularning tüptüz putliri bar idi; tapanliri bolsa mozayning
tuyaƣlirioƣa ohxaytti; ular parƣiritiloƣan mistək parlap turatti.
8 Tət yenida, ƣanatliri astida insanningkidək birdin ƣoli bar idi; tətisining
hərbirining təttin yüzi wə təttin ƣaniti bar idi; □ ■ 9 ularning ƣanatliri bir-
birigə tutax idi; ular yürgəndə heqyaƣƣa burulmaytti; ular həmmisi udul aldioƣa
yürətti. 10 Ularning yüz kərünüxliri insanningkidək idi; u tətisining ong təripidə
xirningkidək yüzi bar idi; tətisining sol təripidə buƣiningkidək yüzi bar idi; tətisining
bürkütningkidək yüzimu bar idi.■
11 Ularning yüzliri ənə xundaƣ idi. Ƙanatliriyuƣirida kerilip turatti; hərbirining ikki
ƣaniti ikki təripidiki məhluƣning ƣanitioƣa tutixatti; yənə ikki ƣaniti əz tenini yepip
turatti. 12 Ularning hərbiri uduloƣa ƣarap mangatti; ularda boloƣan roh nəgə barimən
desə, ular xu yərgə mangatti; ular mangoƣanda heqƣaysi tərəpkə burulmaytti. □
13 Hayat məhluƣlarning ƣiyapiti bolsa, kəyüp yalƣunlap turoƣan otning qooƣidək,
məx'əllərdək idi; muxu ot uyan-buyan aylinip məhluƣlar arisida yürətti; ot intayin
yalƣunluƣ idi, ottin qaƣmaƣlar qeƣip turatti; 14 hayat məhluƣlar qaƣmaƣtək pal-
pul ƣilip uyaƣtin-buyaƣƣa yügürüp turatti. 15 Mən hayat məhluƣlaroƣa ƣaridim,
mana hayat məhluƣlarning hərbirining yenida yərdə turidioƣan, ularning yüzigə
udullanoƣan birdin qaƣ turatti; 16 qaƣlarning xəkli wə yasilixi beril yaƣutning
kərünüxidə idi; tətisining birhilla kərünüxi bar idi; ularning xəkli wə yasilixi bolsa,
qaƣning iqidə qaƣ bardək idi.□ ■
17 Məhluƣlar mangoƣanda, ular yüzləngən tət təripining həmmisigə udul mangatti;
mangoƣanda ular heq burulmaytti. 18 Qaƣlarning ultangliri bolsa, intayin egiz həm

---

□ **1:1 «Ottuzinqi yili» —** Əzakiyalning əziningki 30-yili bolsa kerək. Əzakiyal əsli kahin bolup, ottuz yaxƣa kirgəndə muƣəddəs ibadəthanidiki toluƣ kahinliƣ ornioƣa (bolupmu ƣurbanliƣ ƣilixƣa) qiƣixi kerək idi. Biraƣ u sürgün bolup, undaƣ nesiwigə muyəssər bolalmidi. ■ **1:1** Zəb. 137:1 □ **1:5 «ularda insanning ƣiyapiti bar idi» —** bu səzlər, ehtimal, muxu məhluƣlarning ərə turoƣan halitini kərsitidu. Məhluƣlar sürətləngən almaxlar bəzidə ərənqə rodta, bəzidə ayalqə rodta kərülidu. Bəlkim ularning kərünüxi pəyoƣəmbərgə bir təripi ərənqə ƣiyapəttə, yənə bir təripi ayalqə ƣiyapəttə kərüngən boluxi mumkin. ■ **1:6** Əz. 10:14 □ **1:8 «tətisining hərbirining təttin yüzi wə təttin ƣaniti bar idi» —** bəzi alimlar: — «tətisining hərbirining yenida ikkidin insanningkidək ƣoli bar idi» dəp tərjimə ƣilidu — demək, hərbir məhluƣning təttin əməs, bəlki ikkidin ƣoli bar idi. ■ **1:8** Əz. 10:8 ■ **1:10** Əz. 10:14; Wəh. 4:7 □ **1:12 «ularda boloƣan roh» —** bəlkim Hudaning Rohidur. □ **1:16 «...qaƣning iqidə qaƣ bardək idi» —** baxƣa birhil tərjimisi: «...bir qaƣ yənə bir qaƣ bilən girələxkən idi». ■ **1:16** Əz. 10:9,10

dəhxətlik idi; ular tətisining ultanglirining pütün ətrapi kəzlər bilən tolоqanidi. ■
19 Ḥayat məhluḳlar mangоqanda, qaḳlar ularоqa yandixip mangatti; ḥayat məhluḳlar
yərdin kətürülgəndə, qaḳlarmu kətürülətti. ■ 20 Roḥ nəgə mang desə, ular
xu yərgə mangatti — demək, ularning roḥi *Roḥḳa* əgixip mangatti. Qaḳlar ular
bilən təng kətürülətti; qünki məhluḳlarning roḥi qaḳlirida idi. □ 21 Məhluḳlar
mangоqanda, qaḳlarmu mangatti; məhluḳlar tohtiоqanda, qaḳlarmu tohtaytti; ular
yərdin kətürülginidə, qaḳlarmu ularоqa ḳoxulup təng kətürülətti; qünki ḥayat
məhluḳlarning roḥi qaḳlarda idi.
22 Ḥayat məhluḳlarning baxliri üstidə bir yooqan kəz yətküsiz gümbəzgə ohxay-
diоqan bir nərsə turatti; u hrustaldək dəhxətlik parḳirap, ularning bexi üstidə yeyilip
turatti. □ 23 Bu gümbəzdək nərsining astida ularning ḳanatliri kerilip, bir-birigə
tegixip turatti; ḥərbir məhluḳning əz tenining ikki yenini yapidiоqan ikkidin ḳaniti
bar idi.□
24 Ular mangоqanda, mən ḳanatlirining sadasini anglidim — u uluоq sularn-
ing xarḳiriоqan sadasidək, Ḥəmmigə Ḳadirning awazidək — ḳoxunning yürüx
ḳiliwatḳan qaоqdiki sürən-xawḳunlirining sadasidək idi; ular tohtap turоqan
qaоqlarda, ular ḳanatlirini təwəngə qüxürətti. 25 Wə ularning bexi üstidiki
gümbəzdək nərsə üstidin bir awaz anglandi. Ular tohtap turоqan qaоqlarda, ular
ḳanatlirini təwəngə qüxürətti.
26 Ularning bexi üstidiki gümbəzdək nərsə üstidə, kək yaḳut kəbi bir təhtning
siymasi turatti; bu təht siymasining üstidə, tolimu yuḳirida, insan ḳiyapitidə
kərüngən bir zat turatti. 27 Wə mən bu zatni belining üsti təripining turḳi mistək
parḳiroqan, ətrapini ot orap turоqan ḳiyapəttiki bir kərünüxtə kərdüm; wə belining
asti təripining turḳi, otning ḳiyapitidə idi, uning ətrapida küqlük yoruḳluḳ turatti.
28 Bu ətrapida turоqan küqlük yoruḳluḳning kərünüxi bolsa, yamоqurluḳ künidiki
bulutta pəyda boloqan ḥəsən-ḥəsənning kərünüxidək idi. Bu bolsa Pərwərdigarning
xan-xəripining ḳiyapitining kərünüxi idi. Buni kərüpla mən düm yiḳildim; wə mən
səzləwatḳan birsining awazini anglidim.□ ■

2

Əzakiyalning wəzipisi

1 Wə U manga: I insan ooqli, ornungdin dəs tur, wə Mən sanga səz ḳilimən, — dedi.
2 U manga səz ḳiloqanda, Roḥ manga kirip, meni dəs turоquzdi; wə mən manga səz
Ḳiloquqining awazini anglap turdum. □ ■ 3 Wə U manga: — «I insan ooqli, Mən seni
Israil balilirioqa, yəni Manga asiylik ḳiloqan asiy «yat əllər»gə əwətimən; bügüngə

■ **1:18** Əz. 10:12 ■ **1:19** Əz. 10:16 □ **1:20 «Roḥ nəgə mang desə, ular xu yərgə mangatti...»** — «Roḥ» muxu yərdə bəlkim Hudaning Roḥini kərsitidu. □ **1:22 «bir yooqan kəz yətküsiz gümbəz»** — bu gümbəz 26-ayət boyiqə Hudaning təhtining ulini kərsitidu. **«u hrustaldək dəhxətlik parḳirap»** — yaki «u muzsiman dəhxətlik parḳirap...». □ **1:23 «ḥərbir məhluḳning əz tenining ikki yenini yapidiоqan ikkidin ḳaniti bar idi»** — baxḳa birhil tərjimisi: «ḥərbir məhluḳning yapḳuqi ikki ḳaniti bar idi» — demək, ḥərbirining tenini yapidiоqan ikki ḳaniti bar idi. Bizning tərjimimiz boyiqə, bir yəlinixkə uqḳanda, ḳanatliridin ikkisini ixlitidu, yənə bir yəlinixkə uqḳanda, baxḳi ikki ḳanitini ixlitidu. □ **1:28 «Bu ətrapida turоqan küqlük yoruḳluḳning kərünüxi bolsa, yamоqurluḳ künidiki bulutta pəyda boloqan ḥəsən-ḥəsənning kərünüxidək idi»** — bu səzlər, bəlkim bu küqlük nurning Pərwərdigarning kərünüxining ətrapida qəmbərsiman xəkildə boloqanliḳini kərsitidu. ■ **1:28** Dan. 10:9 □ **2:2 «U manga səz ḳiloqanda, Roḥ manga kirip, meni dəs turоquzdi»** — «Roḥ», muxu yərdə xübḥisizki, Hudaning Roḥini kərsitidu. ■ **2:2** Əz. 3:24; Dan. 10:10

qədər həm ular həm ularning ata-bowliri Manga yüz ərüp asiylik qilip kəlməktə», — dedi.□ ■
4 — «Bu balilar bolsa nomussiz wə köngli qattiqtur; Mən seni ularoqa əwətimən; sən ularoqa: «Rəb Pərwərdigar xundaq dəydu!» — degin —
5 xuning bilən ular məyli qulaq salsun, salmisun (qünki ular asiylik qilidioqan bir jəmət) — özliri arisida həqiqiy bir pəyoqəmbərning turoqanliqini tonup yetidu.■
6 Əmdi sən, i insan ooqli, gərqə sanga tikən-jioqanlar həmrah bolsimu, wə sən qayanlarning arisida tursangmu, ulardin qorqma, wə sözliridinmu qorqma; xundaq, ularning sözliridin qorqma, wə zərdilik qaraxliridin dəkkə-dükkigə qüxmə; qünki ular asiy bir jəmättur. □ ■ 7 Sən ular tingxisun, tingximisun Mening sözlirimni ularoqa yətküz; qünki ular asiylik qiloquqilardur. 8 Wə sən, i insan ooqli, sanga eytqan sözlirimgə qulaq sal; bu asiy jəmättək tətür bolmioqin; aoqzingni eqip, Mən sanga bərginimni yegin».■
9 — Mən qarisam, mana manga sozuloqan bir qol turuptu; wə mana, uningda bir oram yazma turuptu. 10 U köz aldimda uni eqip yeyip qoydi; uning aldi-kəynining həmmə yerigə hət yeziloqanidi; uningoqa yeziloqanliri mərsiyə, matəm sözliri wə dərd-ələmlərdin ibarət idi.□

3

1 Wə U manga: — I insan ooqli, erixkiningni yegin; bu yazmini yəp, berip Israil jəmətigə söz qiloqin, dedi.■
2 Xuning bilən mən aoqzimni aqtim, U manga yazmini yegüzdi. 3 U manga: — I insan ooqli, qorsiqingni toq qilip, iqi-baoqringni Mən sanga bərgən bu oram yazma bilən tolduroqin, — dedi. Xuning bilən mən yedim, aoqzimda u həsəldək tatliq idi. ■
4 Wə U manga mundaq dedi: «I insan ooqli, baroqin, Israil jəmətigə baroqin, Mening sözlirimni ularoqa yətküzgin. ■ 5 Qünki sən oqəyriy yeziqtiki yaki tili təs bir əlgə əməs, bəlki Israil jəmətigə əwətilding; 6 — oqəyriy yeziqtiki həm tili təs, sözlirini qüxəngili bolmaydioqan köp əllərgə əwətilmiding; Mən seni xularoqa ətətkən bolsam, ular sanga qulaq salatti!
7 Biraq Israil jəməti sanga qulaq salmaydu, qünki ularning həqbiri Manga qulaq selixni halimaydu; qünki pütün Israil jəmətining qapiqi tong wə köngli qattiqtur.
8 Mana, Mən yüzüngni ularning yüzlirigə qarxi taxtək, wə sening pexanəngni ularning pexanilirioqa qarxi taxtək qildim. ■ 9 Bərhək, sening pexanəngni qaqmaq texidin qattiq, hətta almastək qildim. Ulardin qorqma, wə ular tüpəylidin dəkkə-dükkigə qüxmə; qünki ular asiy bir jəmättur».■

□ **2:3 «Manga asiylik qiloqan asiy «yat əllər»»** — muxu yərdə «yat əllər» kinayilik gəp bolup, xübhisizki «Israil» (ximaliy padixahlik) wə Yəhuda (jənubiy padixahlik) degən ikki əlni kösitidu. Ular Hudaoqa «yat», ular qətəlliklərdək butqa qoqundi. «Israil» (ximaliy padixahlik) 125 yil ilgiri Asuriyə imperiyəsi təripidin sürgün boloqanidi. Asuriyə imperiyəsi oquloqandin keyin, bəlkim sürgün boloqan köp Israillar Babilda qelip, sürgün boloqan «Yəhuda»dikilər bilən arilixip bir bolup kətkən. ■ **2:3** Yər. 3:25 ■ **2:5** Əz. 33:33 □ **2:6 «gərqə sanga tikən-jioqanlar həmrah bolsimu, wə sən qayanlarning arisida tursangmu,...»** — «tikən-jioqanlar» wə «qayanlar» degənlər xübhisizki, Israillarni kərsitidu. ■ **2:6** Yər. 1:8, 17; Əz. 3:9; Luqa 12:4; 1Pet. 3:1 ■ **2:8** Wəh. 10:9 □ **2:10 «U köz aldimda uni eqip yeyip qoydi; uning aldi-kəynining həmmə yerigə hət yeziloqanidi»** — adəttə, «oram yazmilar»da pəqət iqidila hət yeziqliq bolatti. Alimlarning bu oram yazmining «aldi-kəyni»gə hət yeziloqanliqi tooqruluq hərhil pikri bar. Xübhisizki, uning bir əhmiyiti xuki, Hudaning sap sözlirigə həqkimning qoxumqə sözlərni yezix mumkinqiliki yoq idi; bizningqə, bu ix yənə Hudaning ularni əyibləydioqan sözlirining nuroqunliqini təkitləydu. ■ **3:1** Yər. 15:16; 2:8; Wəh. 10:9 ■ **3:3** Zəb. 19:10-11; 119:103; Wəh. 10:10 ■ **3:4** Yər. 1:17 ■ **3:8** Yər. 1:18; Mik. 3:8 ■ **3:9** Yər. 1:8,17; 5:3; Əz. 2:6; 1Pet. 3:14

10 Wə U manga: — I insan ooɳli, Mening sanga eytmaḳqi boloɳan ḥəmmə səzlirimni
kənglünggə püküp ḳoyoɳin, ularni kəngül ḳoyup angliɵin. 11 Wə ḥazir baroɳin,
sürgün boloɳanlaroɳa, yəni өz elingdikilərgə səz ḳil, ular anglisun, anglimisun
ularoɳa: «Rəb Pərwərdigar xundaḳ dəydu!» — degin! — dedi.■
12 Xuning bilən Roḥ meni kətürdi, mən arḳamdin zor xarḳiriɵan bir awazni anglidim
— «Pərwərdigarning xan-xəripigə təxəkkür-mədḥiyə өz jaylirida oḳulsun!» —□ ■
13 — Ḥayat məhluḳlarning ḳanatlirining bir-birigə tegixkən awazi, wə ularning
yenidiki qaḳlarning awazliri bəḥəywət xarḳirak bir sada idi. 14 Wə Roḥ meni
kətürüp, yiraḳḳa apardi; wə mən ḳattiḳ azab, roḥimdiki oɳəzəp bilən bardim, wə
Pərwərdigarning ḳoli mening wujudumda küqlük idi. □ 15 Xuning bilən mən Təl-
Abib xəḥiridə sürgün boloɳanlar, yəni Kewar dəryasi boyida turoɳanlarning yeniɵa
yetip kəldim; mən ular turoɳan jayda olturdum; ularning arisida yəttə kün ḥang-tang
ḳetip olturdum.■
16 Mana yəttə kün toxup, Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaḳ deyildi: —
17 «I insan ooɳli, Mən seni Israil jəməti üqün kөzətqi ḳilip tiklidim; sən Mening
aoɳzimdin səzni anglap, ularoɳa Məndin boloɳan agaḥni yətküzgin.■
18 Mən rəzillərgə: «Sən jəzmən өlisən» — desəm, biraḳ sən uni agaḥlandurmisang
— yəni bu rəzil adəmni ḥayatḳa erixsun dəp rəzil yolidin yandurup, uni ḥayatḳa
erixsun dəp agaḥlandurmisang, xu rəzil adəm өz ḳəbiḥlikidə өlidu; biraḳ Mən uning
ḳeni üqün səndin ḥesab alimən.□ ■
19 Biraḳ sən axu rəzil adəmni agaḥlandursangmu, u rəzillikidin, yəni өz rəzil yolidin
yanmisa, u өz ḳəbiḥlikidə өlidu; lekin sən өz jeningni ḳutḳuzup ḳalisən.
20 Yaki bolmisa bir ḥəḳḳaniy adəm өz ḥəḳḳaniyliḳidin yenip, ḳəbiḥlik ḳilidioɳan
bolsa, uning aldioɳa qomaḳ salsam, u өlidu; qünki sən uni agaḥlandurmiding, u өz
gunaḥida өlidu, wə u ḳiloɳan ḥəḳḳaniy ixlar əslənməydu; biraḳ uning ḳeni üqün
səndin ḥesab alimən. ■ 21 Wə əgər sən ḥəḳḳaniy adəmni gunaḥ sadir ḳilma dəp
agaḥlandurup tursang, wə u gunaḥ sadir ḳilmisa, u qaoɳda u jəzmən ḥayat ḳalidu,
qünki u agaḥḳa kəngül ḳoydi; xuning bilən sən өz jeningni ḳutḳuzup ḳalisən».□
22 Wə Pərwərdigarning ḳoli mening wujudumda turatti; U manga: — Ornungdin tur,
tüzlənglikkə baroɳin, Mən xu yərdə sən bilən səzliximən, — dedi.□
23 Xuning bilən mən ornumdin turup, tüzlənglikkə qiḳtim; wə mana, mən Kewar
dəryasi boyida turup kөrgən xan-xərəptək, Pərwərdigarning xan-xəripi xu yərdə
turatti; kөrüpla mən düm yiḳildim. ■ 24 Wə Roḥ iqimgə kirip meni tik turoɳuzdi;
U manga səz ḳilip mundaḳ dedi: — «Baroɳin, өygə kirip өzüngni bənd ḳiloɳin. ■

■ **3:11** Əz. 2:5, 7 □ **3:12 «xuning bilən Roḥ meni kətürdi,...»** — «Roḥ», xübḥisizki, Hudaning Roḥi. ■ **3:12** Əz. 8:3 □ **3:14 «mən ḳattiḳ azab, roḥimdiki oɳəzəp bilən bardim,...»** — Əzakiyalning dərd-əlimi wə roḥining aqqiḳliḳi nemə üqün? Xübḥisizki, u Hudaning səzini anglap өz həlḳining ḳattiḳ kəngüllüklikini qüxinip yetip, intayin azablanoɳan wə ularning Hudaoɳa boloɳan wapasizliḳioɳa ḳattiḳ oɳəzəpləngən. ■ **3:15** Ayup 2:13 ■ **3:17** Yəx. 62:6; Əz. 33:7; 1Tim. 3:1 □ **3:18 «Xu rəzil adəm өz ḳəbiḥlikidə өlidu»** — ibraniy tilida bu ikki bisliḳ səz. Birinqi mənisi: «U өz ḳəbiḥliki tüpəylidin өlidu». Ikkinqi mənisi: «U өz ḳəbiḥliki kəqürüm ḳilinmioɳan ḥalda өlidu» — demək, u Hudaning dostluḳidin ayriloɳan ḥalda өlidu. Bizningqə ikkinqi imkaniyət bəlkim tooɳridur. Bəribir ḥəmmimiz өlimiz; biraḳ Hudadin ayriloɳan ḥalda өlüx, ḥəḳiḳiy ḥəm ḳorḳunqluḳ өlümdur. ■ **3:18** Əz. 33:8 ■ **3:20** Əz. 18:24; 33:12,13 □ **3:21 «U qaoɳda u jəzmən ḥayat ḳalidu, qünki u agaḥḳa kəngül ḳoydi»** — bəzi alimlar, Hudaning bu səzini pəḳət jismaniy jəḥəttiki «өlüm» wə «ḥayat» dəp ḳaraydu. Hudaning Musa pəyoɳəmbər arḳiliḳ Israil bilən bekitkən əḥdisi boyiqə, Israillar uning pərmanlirida yürgən bolsa, omumən eytḳanda, kөp bəhtlik, uzun өmürlük bolidu. Biraḳ biz bu səzlər bəlkim jismaniy tərəptin boluxi mumkin bolsimu, uningdinmu muḥimi, roḥiy tərəptinmu eytiloɳan, dəp ḳaraymiz. Demək, səzlər mənggülük ḥayat wə mənggülük өlümgə ḳaritiloɳan. Undaḳ bolmisa ḥəḳḳaniy adəm tooɳruluḳ «uning ḳiloɳan ḥəḳḳaniy ixliri əslənməydu» degən agaḥ səzning nemə ḳorḳunqluḳi bolsun? □ **3:22 «U manga: — Ornungdin tur, tüzlənglikkə baroɳin, mən xu yərdə sən bilən səzliximən, — dedi»** — Huda Əzakiyal bilən səzlixix üqün uning bir hilwət jay («tüzlənglik» yaki «jiloɳa»)oɳa qiḳixini tələp ḳilidu. ■ **3:23** Əz. 1:3 ■ **3:24** Əz. 2:2

25 Wə sən, i insan ooɣli, mana, ular arɵamqilarni üstünggə selip, ular bilən seni baoɣlaydu; buning bilən sən talaoɣa qiḳalmay, əl-yurt iqigə ḥeq kirəlməysən. □
26 Xundaḳla ularɵa tənbiḥ bərgüqi bolmasliḳing üqün, Mən seni gaqa ḳilip, tilingni tangliyingoɣa qaplaxturimən; qünki ular asiy bir jəmättur. □ ■ 27 Wə Mən sən bilən səzləxkinimdə, aoɣzingni eqip, sən ularɵa: «Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu!» dəysən; kim anglaymən desə anglisun, kim anglimaymən desə anglimisun; qünki ular asiy bir jəmättur.□ ■

4

Yerusalemning muḥasirigə elinixi

1 Əmdi sən, i insan ooɣli, bir kesəkni elip өz aldingoɣa ḳoyoɣin; uning üstigə bir xəḥərni — yəni Yerusalemni oyup ḳoyoɣin. □ 2 Andin uni muḥasirigə elip, uningoɣa potəylərni ḳurup, sepiloɣa qiḳidioɣan bir dənglük yasap, uning ətrapioɣa bargaḥlarni tikip wə sepilni bəsküqi bazoɣanlarni tikləp ḳoyoɣin. ■ 3 Bir təmür tahtini elip, uni өzüng bilən xəḥərning arisioɣa tiklə; yüzüngni uningoɣa ḳaritip tiklə; u muḥasirigə elinidu, sən өzüng uni muḥasirigə alisən; bu ixning өzi Israil jəmətigə bexarət bolidu.
4 Wə sən, sol yeningoɣa yanpaxlap yatḳin; Israil jəmətining ḳəbiḥlikini өz üstünggə ḳoy; soloɣa yanpaxlap ḳanqə kün yatsang, sən xunqə kün ularning ḳəbiḥlikini kətürisən. □ 5 Mən sanga yetix kerək boloɣan künlərni ularning ḳəbiḥlik ḳiloɣan yilliri boyiqə, yəni üq yüz toḳsan kün ḳilip bekitkənmən; xuning bilən sən Israil jəmətining ḳəbiḥlikini kətürisən.■
6 Bu künlər tügigəndin keyin, sən yənə ong yanpaxlap yetip, Yəḥuda jəmətining ḳəbiḥlikini kətürisən; sanga ḳiriḳ künni bekitkənmən, ḥərbir kün bir yilni ipadiləydu. □ 7 Wə sən yüzüngni Yerusalemning muḥasirisigə ḳaritip, yengingni türgən ḥalda, uni əyibləp bexarət berisən; 8 wə mana, Mən üstünggə arɵamqilarni salimənki, sən muḥasirining künlirini tügətmigüqə uyan-buyanoɣa ḥeq өrülməysən.□

□ **3:25 «ular arɵamqilarni üstünggə selip, ular bilən seni baoɣlaydu» —** «ular» zadi kim? Baxḳa ayətlərgə ḳarioɣanda Ezakiyalni «baoɣlioɣanlar» əl-yurttikilər əməs; xunga biz xundaḳ ḳaraymizki, bu «ular» pərixtilərdin ibarət. Huda pərixtilər arḳilik «oɣayib arɵamqilar» yaki «roḥiy arɵamqilar» bilən Əzakiyal pəyoɣəmbərni ornidin turalmaydioɣan ḳilidu: 4-bab, 8-ayətnimu kərüng. □ **3:26 «Mən seni gaqa ḳilip, tilingni tangliyingoɣa qaplaxturimən» —** bu «gaqiliḳ» adəttiki gəp-səzni kərsitidu; uning ariliḳta bəribir Huda bərgən bexarətlərni eytix məs'uliyiti bar idi. Xunga Hudaning muxu buyruḳi bilən Əzakiyal həḳlər bilən ḥeq salamlaxmaytti, adəttikidək gəplərnimu ḳilalmaytti. Bu gaqiliḳ bəx yildin keyin, 24:27-ayəttə tügəydu. ■ **3:26** Əz. 2:5 □ **3:27 «Mən sən bilən səzləxkinimdə, aoɣzingni eqip, sən ularɵa: «Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu!» dəysən…» —** bu ikki ayət (26-27)kə ḳarioɣanda, Huda Өzi pəyoɣəmbərning «gaqiliḳi»ni gaḥi-gaḥi üzidu wə xuning bilən Əzakiyal həlḳkə səz ḳilidu. Baxḳa waḳitlarda u ḥeq gəp ḳilalmaytti. ■ **3:27** Əz. 2:5, 7 □ **4:1 «bir kesəkni elip өz aldingoɣa ḳoyoɣin; uning üstigə bir xəḥərni — yəni Yerusalemni oyup ḳoyoɣin» —** keyinki ayətlərgə ḳarioɣanda, bu «kesək» Yerusalem xəḥirini ipadiləx üqün naḥayiti qong kesək bolux kerək idi. ■ **4:2** 2Pad. 25:1 □ **4:4 «Israil jəmətining ḳəbiḥlikini өz üstünggə ḳoy» —** muxu ayəttiki «Israil jəməti» bolsa, «ximaliy padixaḥliḳ» (on ḳəbilə ittipaḳi)ni kərsitidu. 7-ayəttə «Yəḥuda» «jənubiy padixaḥliḳ»ni kərsitidu. ■ **4:5** Qəl. 14:34 □ **4:6 «Mən sanga yetix kerək boloɣan künlərni .. üq yüz toḳsan kün ḳilip bekitkənmən; xuning bilən sən Israil jəmətining ḳəbiḥlikini kətürisən; (5-ayət)… keyin, sən yənə ong yanpaxlap yetip, Yəḥuda jəmətining ḳəbiḥlikini kətürisən; sanga ḳiriḳ künni bekitkənmən, ḥərbir kün bir yilni ipadiləydu» —** Israilning 390 yilliḳ jazani wə Yəḥudaning 40 yilliḳ jazani kərüxi tooɣruluḳ ḳoxumqə səzimizni kərüng. □ **4:8 «mana, Mən üstünggə arɵamqilarni salimənki, sən muḥasirining künlirini tügətmigüqə uyan-buyanoɣa ḥeq өrülməysən» —** yənə 3-bab, 25-ayətni kərüng. Bu «arɵamqilar» kərüngən yaki oɣayibtin bolsun, Əzakiyalning sol yanjilip andin ong yanjilip yetixioɣa yardəm bərdi. Bəlkim kəqtə (kərüwatḳan həlḳ uning өyidin qiḳip kətkəndin keyin) u өz məyligə ḳoyuloɣan.

9 Wə sən өzünggə buoɣday, arpa, purqaq, ķizil max terik wə ķara buoɣdaylarni
elip bir idix iqigə sal; wə buningdin өzüng üqün tamaķ təyyarlaysən; sən buni
yanpaxlap yatķan künlərdə, yəni üq yüz toķsan kündə yəysən; 10 sən yəydioɣan
tamaķ bolsa miķdari boyiqə ḫər küni yigirmə xəkəldin boluxi kerək; sən uni
bəlgiləngən waķitlarda yəysən; □ 11 wə *ḫər küni* sunimu norma boyiqə, yəni altidin
bir ḫin iqisən; *ḫər kündiki* bəlgiləngən waķitlarda iqisən.□
12 Sən uni arpa kөmiqi xəklidə ķilip yəysən; sən uni ularning kөz aldida insan nijasiti
üstidə pixurisən».
13 Pərwərdigar: «Israillar Mən ularni ḫəydəp qiķiridioɣan əllər arisida turup xu
ḫaram yolda өz nenini ḫaram yəydu» — dedi.□ ■
14 Andin mən: «I Pərwərdigar! Mən өzümni ḫeqķaqan buloɣap ķoymidim, wə
yaxliķimdin tartip bügüngə ķədər mən өzi өlgəndin, yaki yirtķuqlar booɣup ķoyoɣan
nərsidin ḫeq yemigənmən; ḫeqķandaķ yirginqlik gөxkə aoɣzim tegip baķmioɣan!» —
dedim.□
15 Wə U manga: «Mana, Mən sanga insanning nijasitining ornioɣa kalining tezikini
bərdim; sən neningni xuning üstidə pixurisən» — dedi.□
16 Wə U manga: «I insan ooɣli, mana Mən Yerusalemda ularoɣa yөlənqük boloɣan
nanni ķurutiwetimən; ular nanni tarazioɣa selip, uni təxwix iqidə yəydu, suni өlqəm
bilən alaķzidilik iqidə iqidu; □ ■ 17 Qünki nan wə su ulardin ķalidu; ular bir-birigə
ķarixip dəḫxət basidu, өz ķəbiḫlikidin ķurup ketidu».

5

1 «Wə sən, i insan ooɣli, өzüng өtkür bir ķiliqni al; uni ustira süpitidə ixlitip,
qeqing wə saķilingoɣa sürtüp ķoy; andin tarazini elip aloɣan qaqlarni təng bөlgin.
□ 2 Muḫasirə künliri tügigəndə, üqtin birini xəḫər iqidə kөydürgin; yənə üqtin
birini elip xəḫər ətrapioɣa qepiwətkin; yənə üqtin birini xamaloɣa soriwətkin; Mən
bir ķiliqni suoɣurup ularni ķooɣlaymən.

□ **4:10 «yigirmə xəkəl»** — yəni yerim ķadaķ — təhminən 230 gram. □ **4:11 «altidin bir ḫin»** — ondin altə litr ətrapida. **«ḫər kündiki bəlgiləngən waķitlarda iqisən»** — demisəkmu, bundaķ yemək-iqmək aqarqiliķķa yüzləngən əḫwalda bolidu. □ **4:13 «Israillar Mən ularni ḫəydəp qiķiridioɣan əllər arisida turup xu ḫaram yolda өz nenini ḫaram yəydu»** — Huda Musa pəyoɣəmbər arķiliķ Israillaroɣa qong-kiqik tərətlər ḫərdaim adəmzat turoɣan jaylardin neri ķilinixi kerək dəp buyruoɣan (məsilən, «Ķan» 23:13-14). Xunga «insan nijasiti otida» tamaķ etix muxu ķanun boyiqə bolmaytti, əlwəttə. ■ **4:13** Ḫox. 9:3 □ **4:14 «Mən өzümni ḫeqķaqan buloɣap ķoymidim, … ḫeqķandaķ yirginqlik gөxkə aoɣzim tegip baķmioɣan!»** — Huda Musa pəyoɣəmbər arķiliķ Israillaroɣa bəzi gөxlər (məsilən, qoxķa gөxi)ni mən'i ķiloɣan («Law.» 11-bab, «Ķan.» 14-bab). Uning üstigə өzlikidin өlgən, yaki yirtķuq ḫaywanlar təripidin өltürülgün ḫaywanlarning gөxlərnimu yeyixkə bolmaytti («Law.» 22:8). Əzakiyal өzi kaḫin boloɣaqķa, muxu tələplər uning üqün tehimu ķattiķ boloɣan. □ **4:15 «Mən sanga insanning nijasitining ornioɣa kalining tezikini bərdim»** — alimlar Hudaning muxu səzliri üstidə ikki hil pikirdə boloɣan: (1) Huda Əzakiyal pəyoɣəmbərgə bərgən buyruķini siliķlaxturup, uningoɣa nijasitining ornida kala tezikining otida (ḫalal dəp ḫesablanoɣan) tamaķ etixkə ruhsət ķiloɣan; (2) Huda pəyoɣəmbiri üqün məjizə yaritip, uning nijasitini kala tezikigə aylanduroɣan; xuning bilən u ḫalal ḫalda tamaķ yəydioɣan boldi. Bizningqə 2-pikir tooɣridur. Qünki xuning bilən uni kөzitip yürgən yurtdaxlar buni bilməy, uning muxu «axni ḫaram ḫalda yegənliki»gə ķarap naḫayiti qөqüp ketətti. Bolmisa, pəyoɣəmbərning adəmni agaḫlanduridioɣan ix-ḫərikətlirining əḫmiyiti yoķ bolatti. □ **4:16 «Mən Yerusalemda ularoɣa yөlənqük boloɣan nanni ķurutiwetimən»** — səzmusəz tərjimə ķiloɣanda «Mən Yerusalemda «nan boloɣan ḫasa»ni sunduriwetimən». «Yөlənqük» degən səz ibraniy tilida adəttə «tayaķ» yaki «ḫasa»ni bildüridu. Mumkinqiliki barki, ķədimki zamanlarda Yəḫudiy həlķi өz nanlirini bir tayaķta (zihķa tiziloɣandək) kөtürüp mangatti. Ḫərḫalda omumiy mənisi bizning tərjimə ķiloɣinimizdək bolidu. ■ **4:16** Law. 26:26; Yəx. 3:1; Əz. 5:16; 14:13 □ **5:1 «…uni ustira süpitidə ixlitip, qeqing wə saķilingoɣa sürtüp ķoy»** — qaqlarni qüxürüwetixning өzi matəm tutuxni bildürətti.

3 Sən yənə ulardin birnəqqə talni elip tonungning pexigə tikip qoyoqin; □ 4 bulardin
yənə nəqqə talni elip ot iqigə taxlap kəydüriwətkin; bulardin pütün Israil jəmətigə
ot tutixip ketidu».
5 Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Mana, bu Yerusalem; Mən uni əllərning
dəl otturisioqa orunlaxturdum; baxqa məmlikətlər uning əpqərisidə turidu; □
6 Biraq u Mening həkümlirimgə qarxilixip rəzilliktə əllərdinmu axuruwətti,
bəlgilimilirimgə qarxilixixta əpqərisidiki məmlikətlərdinmu axuruwətti; qünki
Mening həkümlirimni ular rət qildi, Mening bəlgilimilirim bolsa, ularda aqmaydu.
7 Xunga Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Qünki silər əpqərənglərdiki
əllərdinmu bəkrək baxbaxtaqlik qiloqanliqinglardin, Mening bəlgilimilirimdə
mangmasliqinglardin wə həkümlirimni tutmasliqinglardin, hətta əpqərənglərdiki
əllərning həkümliridimu mangmasliqinglar tüpəylidin, ■ 8 Əmdi Rəb Pərwərdigar
mundaq dəydu: — «Mana, Mən Özümki sanga qarximən, *i Yerusalem*; sening
arangoqa əllərning köz alidila jazalarni yürgüzimən; 9 Wə sening barlik yirginqliklir-
ing tüpəylidin arangda Özüm qilip baqmioqan həmdə kəlgüsi ikkinqi qilmaydioqan
ixni qilimən.
10 Xuning bilən atilar əz balilirini yəydioqan bolidu, balilar əz atilirini yəydioqan
bolidu; wə Mən sanga jazalarni yürgüzimən, wə sening barlik qaloqanliringning
həmmisini hər tərəptin qikkan xamaloqa soriwetimən. ■
11 Xunga, Mən hayatim bilən kəsəm qilimənki, — dəydu Rəb Pərwərdigar —
qünki sən Mening muqəddəs jayimni əzüngning barlik lənətlik nərsiliring həm
barlik yirginqlikliring bilən buloqioqining tüpəylidin, bərhək, Mən silərni kiroqin
qilimən; közüm sanga rəhim qilmaydu, iqimnimu sanga aoqritmaymən. □ ■
12 Xəhərdikilərdin üqtin bir qismi waba kesili bilən əlidu həmdə aranglarda
bolidioqan aqarqiliktin bexini yəydu; üqtin bir qismi əpqərənglərdə qiliqlinidu; wə
Mən üqtin bir qismini hər tərəptin qikkan xamaloqa soriwetimən, andin bir qiliqni
oqilaptin suoqurup ularni qoqlaymən. □ ■ 13 Xuning bilən Mening oqəzipim besiqidu,
Mening kəhrimni ularning üstigə qüxürüp qonoquzup, pioqandin qikimən; Mən Öz
kəhrimni ular üstigə təküp tügətkəndin keyin, ular Mən Pərwərdigarning rəzillikkə
qidimaydioqan otumdin səz qiloqanliqimni tonup yetidu.□
14 Wə Mən sening əpqərəngdiki əllər arisida həmdə ətüp ketiwatqanlarning köz
aldida seni wəyranə qilimən wə məshirə obyekti qilimən; 15 sening üstünggə oqəzəp
həm qəhr wə kəhrlik əyiblər bilən jazalarni yürgüzginimdə sən əpqərəngdiki
əllərgə horluq wə tapa-tənining obyekti, bir ibrət həm alaqzadilik qikaroquqi bolisən;
qünki Mən Pərwərdigar xundaq səz qildim!■
16 Mən ularoqa halakət elip kəlgüqi, aqarqilik zəhərlik oqlirini yaoqduroqinimda,
silərning üstünglardiki aqarqilikni küqəytimən, wə yələnqük boloqan neningni

---

□ **5:3 «…tonungning pexigə tikip qoyoqin»** — Israillarning tonlirining pexidə Hudaning əmrlirini əslitidioqan quqilar bar idi («Qəl.» 15:38-39ni kərüng). Huda bu əmri bilən Əzakiyaloqa: «Kimlər Mening əmrlirim iqidə yüridioqan bolsa, Mening səzlirim uni saqlaydu» degəndək eytqan bolsa kerək. □ **5:5 «Mən uni (Israilni) əllərning dəl otturisioqa orunlaxturdum; baxqa məmlikətlər uning əpqərisidə turidu»** — Hudaning buningda Israiloqa boloqan məqsiti, «yat əllər» u arqilik özining həqiqiy Huda ikənlikini, həqqaniylikini, mehri-xəpqitini kərsun degənliktur. Biraq Israil əllərgə xundaq bir ülgə bolmidi. Hazir ular «yat əllər»gə Hudaning jazasining qandaq ikənlikigə bir misal bolidu. ■ **5:7** Law. 18:24,28 ■ **5:10** Law. 26:29; Qan. 28:53; 2Pad. 6:29; Yioq. 4:10 □ **5:11 «Mən silərni qiroqin qilimən»** — ibraniy tilida «Mən seni qirqiwetimən» deyilidu. Bu səz Əzakiyalning simwolluq hərikətliri bilən baoqlik (1-ayət). Baxqa birhil tərjimisi: «Közüm sanga ərülüp qarimaydu». ■ **5:11** Əz. 7:4 □ **5:12 «Xəhərdikilərdin üqtin bir qismi waba kesili bilən əlidu həmdə aranglarda bolidioqan aqarqiliktin bexini yəydu… andin bir qiliqni oqilaptin suoqurup ularni qoqlaymən»** — bu ayət Əzakiyalning (1-4-ayəttiki) simwolluq hərikətlirini qüxəndürüp beridu. Kərünüp turuptiki, (1-ayəttə) Əzakiyal xəhərgə saloqan «ot», «waba kesili həm aqarqilik»qa wəkillik qilidu. ■ **5:12** Yər. 15:2 □ **5:13 «rəzillikkə qidimaydioqan otum»** — ibraniy tilida «həsitim» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **5:15** Qan. 28:37

qurutiwetimən. □ ■ 17 Wə üstünglarƣa əz baliliringlarni əzünglardin juda qilidiƣan aqarqilik ɦəm yirtquq ɦaywanlarni əwətimən; waba kesilliri wə qan təkküqilər aranglarƣa yamrap ketidu; üstünglarƣa qiliq qüxürimən; Mənki Pərwərdigar səz qildim!».■

6

Israil taƣlirilarƣa qaritilƣan bexarət

1 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaq deyildi: —
2 I insan ooƣli, Israilning taƣlirilarƣa yüzüngni qaritip ularni əyibləp mundaq dəp bexarət bərgin: —■
3 «Israilning taƣliri, Rəb Pərwərdigarning səzini anglap qoyunglar: Rəb Pərwərdigar taƣlar wə egizliklərgə, wadilar wə jiloƣilarƣa mundaq dəydu: — Mana, Mən üstünglarƣa bir qiliqni qüxürüp, «yuqiri jay»liringlarni wəyran qilimən. □
4 Xuning bilən silərning qurbangaɦliringlar wəyranə bolidu, «kün tüwrük»liringlar buzulidu; silərdin əltürülgənlərni butliringlarning aldiƣa taxlaymən. □ 5 Israillardin boloƣan əlüklərni əz butliri aldiƣa yatquzimən; qurbangaɦliringlar ətrapiƣa ustihanlirini qeqiwetimən.□
6 Silər turoƣan barliq jaylarda xəɦərlər yər bilən yəksan qilinidu, «yuqiri jaylar» wəyranə bolidu; xuning bilən qurbangaɦliringlar ɦalak bolidu, butliringlar qeqilip yoqilidu, «kün tüwrük»liringlar kesilip oƣulitilidu, wə ɦəmmə yasiƣininglar yoq qiliwetilidu; □ 7 Wə əltürülgənlər aranglarda yiqilixi bilən, silər Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisilər.
8 Biraq Mən silərdin bir qaldini qaldurimən; qünki yat məmlikətlərgə tarqitiwetilgininglarda, silərdin əllər arisida qiliqtin qutulup qaloƣanlar bolidu.
9 Wə silərdin *qiliqtin* qutulup qaloƣanlar sürgün qilinoƣan məmlikətlərdə Məndin yanoƣan wapasiz qəlbliri wə butlirilarƣa paɦixiwazlardək ɦəwəs qiloƣan kəzliri bilən baoƣrimni parə-parə qiloƣanliqini esigə kəltüridu; xuning bilən ular qiloƣan rəzillikliri ɦəm yirginqlik qilmixliri tüpəylidin əz-əzliridin nəprətlinidu. 10 Wə ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu; Mən muxu külpətni silərning bexinglarƣa qüxürimən degənlikim bikardin-bikar əməs».
11 Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — «Aliqiningni-aliqiningƣa urup, putung bilən yərni təpkin: «Israil jəmətining barliq qəbiɦ, yirginqlik qilmixliri üqün way! Qünki ular qiliq, aqarqilik wə waba kesili bilən yiqilidu» — degin!□ ■
12 Yiraqta turoƣan wabadin əlidu; yeqinda turoƣan qiliq bilən yiqilidu; ɦəm tirik qaloƣan, yəni muɦasirigə qüxkən kixi aqarqiliqtin əlidu; xuning bilən mening ularƣa boloƣan qəɦrimni qüxürüp pioƣandin qiqimən. 13 Əmdi ulardin əltürülgənlər əz butliri arisida, ularning qurbangaɦliri ətrapida, əz butlirilarƣa huxbuy yaqqan ɦər

---

□ **5:16 «... yələnqük boloƣan neningni qurutiwetimən»** — ibraniy tilida «nan boloƣan ɦasang»ni sunduriwetimən»; 4-bab, 16-ayəttiki izaɦatni kərüng. ■ **5:16** Law. 26:26; 2Pad. 6:25; Yəx. 3:1; Əz. 4:16; 14:13 ■ **5:17** Law. 26:22 ■ **6:2** Əz. 36:1 □ **6:3 ««yuqiri jay»liringlarni wəyran qilimən»** — «yuqiri jaylar» — Israil wə Yəɦuda uzundin beri taoƣ qoqqiliri qatarliq jaylarda ɦərhil butlarƣa qoqunup, ɦətta axu jaylarda «insan qurbanliq»larni qilip kəlgən (16:21, 20:26-ayət qatarliqlarni kərüng). □ **6:4 ««kün tüwrük»liringlar buzulidu»** — «kün tüwrükliri»» yaki «quyax butliri» degənning baxqa bir tərjimisi «isriqgaɦlar». □ **6:5 «.... əlüklərni əz butliri aldiƣa yatquzimən; qurbangaɦliringlar ətrapiƣa ustihanlirini qeqiwetimən»** — xu qaoƣdiki butpərəslər: «qurbangaɦ»lirimiz jəsətlər yaki adəm ustihanlirilarƣa tegixi bilən «buloƣinip», «ɦaram» boloƣan, xunga uni qaytidin ixlətkili bolmaydu, dəp qaraytti □ **6:6 «kün tüwrükliri»** — yaki «quyax butliri» degənning baxqa bir tərjimisi «isriqgaɦlar». □ **6:11 «... Aliqiningni-aliqiningƣa urup, putung bilən yərni təpkin»** — muxu ɦərikətlər muxu yərdə kixining kənglining azablanoƣanliqini bildüridu, əlwəttə. ■ **6:11** Əz. 21:22

bir egiz dəng üstidə, taoŋ qokkilirida, barlik yexil dərəh wə barakşan dub astida yatkan qaoŋda, ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu. □ 14 Wə Mən Өz kolumni ularning üstigə sozimən, ular ħər turoŋan jaylirida zeminni Diblattiki qəl-bayawandin bəttər wəyran kiliwetimən. Andin ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu».□

7

Hatimə wakti kəldi!

1 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundak deyildi: —
2 «Sən angla, i insan ooŋli, Rəb Pərwərdigar Israil zeminioŋa mundak dedi: Hatimə! Zeminning tət bulungioŋa hatimə berilidu!□
3 Sanga ħazir hatimə berilidu! Өz oŋəzipimni bexingoŋa qüxürimən, өz yolliring boyiqə üstünggə ħəküm qikirip jazalap, өzüngning barlik yirginqlik ixliringni өz bexingoŋa yandurimən. 4 Mening kəzüm sanga rəħim kilmaydu ħəm iqimnimu sanga aoŋritmaymən; əksiqə өz yolliringni bexingoŋa yandurimən, өz yirginqlikliring өz arangda bolidu; andin silər Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisilər».■
5 Rəb Pərwərdigar mundak dəydu: — «Balayi'apət! Ħeq bolup bakmioŋan balayi'apət kelidu! Mana, u kəldi!
6 Hatimə, hatimə! U sanga karxi kozoŋaldi! Mana, u keliwatidu!
7 Ħalakət yeningoŋa kəldi, i zeminda turoŋuqi; wakit-saiti toxti, axu kün yekinlaxti; huxallik warkiraxliri əməs, bəlki dawaloŋuluk bir kiykas-sürən taoŋlarda anglinidu.
□ 8 Mən tezla kəħrimni üstünggə təküp, sanga karatkan oŋəzipim bilən pioŋandin qikimən; Mən өz yolliring boyiqə üstünggə ħəküm qikirip jazalap, өzüngning barlik yirginqlikliringni bexingoŋa kayturup qüxürimən. 9 Mening kəzüm sanga rəħim kilmaydu ħəm iqimnimu sanga aoŋritmaymən; Mən өz yolliringni bexingoŋa yandurimən, wə өz yirginqlik ixliring өz arangoŋa qüxidu; xuning bilən silər өzünglarni uroŋuqining Mən Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisilər.
10 Mana, axu kün! Mana u kəldi! Ħalakət qikip yüriwatidu! — tayak bihlandi, ħakawurluk qeqəklidi! □ 11 Zorawanlik yetilip rəzillik tayiki bolup qikti; ularningkidin ħeqnərsə kalmaydu — ularning adəmlər topidin, dələt-baylikliridin yaki ħəywisidin ħeqnemə kalmaydu. □ 12 Wakit-saiti kəldi, küni yekinlaxti; aloŋuqi

---

□ **6:13 «yexil dərəh wə barakşan dub astida…»** — Israillar muxu jaylarda өlgüqilərni dəpnə kilatti (məsilən, «Yar.» 35:8). Mumkinqiliki barki, ular keyinrək muxu jaylarni «tawapgaħ»oŋa aylandurup, xu yərdə өz ata-bowilirioŋa dua kiloŋan. Muxundak kilmixlar Təwratta kət'iy mən'i kilinoŋan (məsilən, «Kan.» 18:11)
□ **6:14 «ular ħər turoŋan jaylirida zeminni Diblattiki qəl-bayawandin bəttər wəyran kiliwetimən»** — baxka birhil tərjimisi: «ular ħər turoŋan jaylirida zeminni jənubiy qəl-bayawandin Riblatkiqə (yəni, Israilning əng ximaliy xəħərlirin biri) wəyran kiliwetimən». Ibraniy tilida «Diblat» bilən «Riblat» yezilixi bir-birigə naħayiti ohxixip kətkəqkə, kəqürgüqi katiplar əsliy tekistning «Riblat» degən səzini hata kəqürgən boluximu mumkin. □ **7:2 «Hatimə! Zeminning tət bulungioŋa hatimə berilidu!»** — ilgiriki pəyoŋəmbərlər (Yoel, Amos, Yəxaya, Ħoxiya, Mikaħ katarliklar) Hudaning muxu jazasi tooŋruluk bexarət bərgən. Əzakiyal pəyoŋəmbər muxu yərdə, wakti-saiti ħazir bolidu, dəydu. ■ **7:4** Əz. 5:11; 8:18 □ **7:7 «axu kün yekinlaxti…»** — muxu «kün» «Pərwərdigarning küni» yəni «kiyamət küni»ni kərsitidu. Əzakiyal pəyoŋəmbərning bu bexaritining ikki ketimlik əməlgə axuruluxi bar: — (1) Babil imperiyəsi Israil zeminioŋa tajawuz kilip Yəħudiylarni pütünləy sürgün kilidu; (2) kəlgüsidə, Pərwərdigarning künidə; xu küni dəjjalning koxunliri Israil zeminioŋa tajawuz kilidu. Bu ikki wəkəning bir-birigə ohxaydioŋan kəp yərliri bolidu. □ **7:10 «tayak bihlandi, ħakawurluk qeqəklidi!»** — muxu «tayak» ularning zorawanlikini bildüridu — keyinki 10-ayətni kərüng. Uning «bihlanoŋanliki» bəlkim uni jazalaydioŋan wakit-saət toxkan, deməkqi. □ **7:11 «zorawanlik yetilip rəzillik tayiki bolup qikti»** — baxka birhil tərjimisi «zorawanlik yetilip, rəzillikni jazalaydioŋan tayak bolup qikti» — Birak bizningqə bu «tayak» 10-ayəttiki tayakka ohxax boluxi kerək.

huxal bolup kətmisun, satquqi matəm tutmisun; qünki qattiq oɣəzəp muxu bir top kixilərning ɧəmmisining üstigə qüxidu. □ 13 Qünki gərqə aloɣuqi bilən satquqi tirik qalsimu, satquqi əzi setiwətkinigə qaytidin igə bolmaydu; qünki bu top kixilər tooɣruluq kərüngən bexarət inawətsiz bolmaydu; ulardin ɧeqqaysisi qəbiɧliki bilən əz ɧayatini saqliyalmaydu.□

14 Ular kanayni qelip ɧəmmini təyyarlidi, biraq ɧeqkim jənggə qiqmaydu; qünki Mening oɣəzipim muxu bir top kixilərning ɧəmmisigə qaritiloɣan. 15 Talada qiliq, iqidə waba wə aqarqiliq turidu; dalada boloɣan kixini qiliq, xəɧərdə boloɣan kixini bolsa, waba wə aqarqiliq uni yutuwetidu. 16 Wə ulardin qutulup qelip bulardin qaqqanlar taoɣlarda yürüp ɧərbiri əz qəbiɧliki üqün jiloɣidiki pahtəklərdək buquldap matəm tutidu.

17 ɧərbirining qoli dərmansizlinidu, tizliri süydük bilən qiliq-qiliq ɧəl bolup ketidu; □ ■ 18 Ular əzigə bəz kiyimini baoɣlaydu, wəɧxət ularni basidu; ɧərqaysining yüzidə hijalət, baxliri taqir kərünidu. □ ■ 19 Ular əz kümüxlirini koqilaroɣa taxlaydu, ularning altunliri buloɣanoɣan nərsidək bolidu; ularning altun-kümüxliri Pərwərdigar oɣəzipini kərsətkən künidə ularni qutquzmaydu; ular bulardin aqliqini qanduralmaydu, qorsiqini tolduralmaydu, qünki bu nərsilər ularoɣa adəmlərni putlaxturidioɣan qəbiɧlik boldi. □ ■ 20 U Uning güzəl bezəkini ɧəywə bilən tiklidi; biraq ular uning iqidə yirginqlik məbudlarni ɧəmdə lənətlik nərsilirini yasidi; xunga Mən uni ular üqün paskinqiliqqa aylandurimən. □ 21 Mən uni olja süpitidə yat adəmlərning qolioɣa, oɣənimət qilip yər yüzidiki rəzillərgə tapxurimən; ular buni buloɣaydu. □ 22 Mən yüzümni ulardin ərüymən, wə kixilər Mening əziz jayimni buloɣaydu; zorawanlar kirip u yərni buloɣaydu.

23 Zənjirni təyyarlanglar; qünki zemin qanliq jinayətlərgə, xəɧər zorawanliqqa toloɣan. 24 Xunga Mən əllər iqidiki əng rəzilini kəltürimən, ular ularning əylirigə igə bolidu; Mən zomigərlərning ɧakawurluqini yoqitimən; ularning «muqəddəs

---

□ **7:12 «aloɣuqi huxal bolup kətmisun, satquqi matəm tutmisun; qünki qattiq oɣəzəp muxu bir top kixilərning ɧəmmisining üstigə qüxidu» —** balayi'apət qüxkən künlərdə kəp nərsilərning baɧasi dərɧal qüxidu. Xu qaoɣda aloɣuqi kixi bəlkim: «naɧayiti ərzanoɣa aldim» dəp huxallinidu, satquqi kixi bəlkim «bək ərzan setiptimən» dəp köngli yerim bolidu. □ **7:13 «Qünki gərqə aloɣuqi bilən satquqi tirik qalsimu, satquqi əzi setiwətkinigə qaytidin igə bolmaydu» —** əgər satqan nərsə yər bolsa, Musa pəyoɣəmbərgə qüxürülgən miraslik tooɣrisidiki qanun boyiqə, satquqi uni (muwapiq baɧasida) qayturup setiwelix ɧoquqi bar. Əmdi satqan nərsə yər bolsun bolmisun, uni qayturuwelix waqti bolmaydu, qünki ɧəmmə adəm sürgün bolup epketilidu. **«ulardin ɧeqqaysisi qəbiɧliki bilən əz ɧayatini saqliyalmaydu» —** baxqa birhil tərjimisi «ularning qəbiɧliki tüpəylidin, ularning ɧeqqaysisi əz ɧayatini saqliyalmaydu». □ **7:17 «ɧərbirining qoli dərmansizlinidu, tizliri süydük bilən qiliq-qiliq ɧəl bolup ketidu» —** demək, qorquntin xundaq bolidu. Baxqa birhil tərjimisi «ɧərbirining tizliri sudək ajiz bolup ketidu». ■ **7:17** Yəx. 13:7; Yər. 6:24 □ **7:18 «bəz kiyimi» —** matəm tutux yaki qattiq towa qilixni bildürətti. **«baxliri taqir kərünidu» —** matəm tutqanda, qattiq puxayman qiloɣanda ər kixilər qaqlirini qüxürüwetətti. ■ **7:18** Yəx. 15:2, 3; Yər. 48:37 □ **7:19 «ularning altunliri buloɣanoɣan nərsidək bolidu» —** «buloɣanoɣan bərsə» (yaki «nijis nərsə») muxu yərdə ikki bisliq səz bolup, yənə «yiraq qilinoɣan nərsə»nimu bildüridu. **«bu nərsilər ularoɣa adəmlərni putlaxturidioɣan qəbiɧlik boldi» —** «bu nərsilər» bəlkim ularning altun-kümüx boloɣan baylikliri wə xundaqla ular altun-kümüxtin yasioɣan butlar bolsa kerək. ■ **7:19** Pənd. 11:4; Zəf. 1:18 □ **7:20 «U Uning güzəl Bezəkini ɧəywə bilən tiklidi» —** «U» — Hudani kərsitidu. **«Uning güzəl bezəki» —** muxu səz bizningqə muqəddəs ibadəthanioɣa qaritiloɣan (bu ibadəthanini Sulayman padixaɧ quroɣan, əsli intayin güzəl wə ɧəywətlik idi). Ayətning baxqa birhil tərjimisi: «Ular əzi güzəl buyumliridin pəhirləngən, biraq ular bulardin yirginqlik məbudlarni ɧəmdə yirginqlik nərsilərni yasidi; xunga mən bularni ular üqün paskinqilikkə aylandurimən». Muxu ayəttiki «paskinqilik» ikki bisliq səz bolup, yənə «yiraq qilinoɣan nərsə»nimu kərsitidu. □ **7:21 «Mən uni olja süpitidə yat adəmlərning qolioɣa, oɣənimət qilip yər yüzidiki rəzillərgə tapxurimən» —** «uni» muqəddəs ibadəthanini kərsitidu. 20-ayəttiki izaɧatta kərsitilgən ikkinqi tərjimə boyiqə, «uni» Israillarning zibu-zinnətlirini kərsitidu.

jayliri» bulоqinidu. □ 25 Wəһxət keliwatidu! Ular tinq-amanliқni izdəydioqan bolidu, birақ һeq tapalmaydu. 26 Apət üstigə apət, xum həwər üstigə xum həwər kelidu; ular pəyoqəmbərdin bexarət soraydu, birақ kaһinlardin Təwratning bilimi, aқsaқallardin, moysipitlərdin nəsiһət yoқap ketidu. □ 27 Padixaһ matəm tutidu, xaһzadə ümidsizlikkə qəmülidu, zemindiki həlқlərning қolliri titrəp ketidu; Mən ularni өz yolliri boyiqə bir tərəp қilimən, өz һөkümliri boyiqə ularoqa һөküm qiқirip jazalaymən; xuning bilən ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu.

8

Yerusalemning jazaliri •••• Muқəddəs ibadəthanida boloqan butpərəsliklər

1 Altinqi yili, altinqi ayning bəxinqi künidə xundaқ əməlgə axuruldiki, mən өz өyümdə olturoqinimda, Israilning aқsaқallirimu mening aldimda oltuoqinida, Rəb Pərwərdigarning қoli wujudumoqa qüxti.□
2 Mən қaridim, mana, otning қiyapitidə bir zatning kərünüxi turatti; belining təwini ot turқida turatti; belining üsti bolsa julalioqan yoruқluқ, қizitiloqan mis parқirioqandək kərünüx turatti. 3 U қolning kərünüxidək bir xəkilni sozup, bex-imdiki bir tutam qaqni tutti; Roһ meni asman bilən zemin otturisioqa kətürüp, Hudan-ing alamət kərünüxliridə Yerusalemoqa, yəni ibadəthanining ximaloqa қaraydioqan iqki dərwazisining bosuoqisioqa apardi. Axu yər «pak-muқəddəslikkə қarxlaxқan məbud», yəni Hudaning pak-muқəddəs oqəzipini қozoqaydioqan məbud turoqan jay idi. □ ■ 4 Mana, mən tüzləngliktə kərgən alamət kərünüxtək, Israilning Hudasining xan-xəripi xu yərdə turatti.■
5 U manga: — I insan ooqli, bexingni kətürüp ximal tərəpkə қarap baқ, dedi. Mən beximni kətürüp ximal tərəpkə қaridim, mana, қurbangaһning dərwazisining ximaliy təripidə, bosuoqida xu «pak-muқəddəslikkə қarxilaxқan məbud» turatti. 6 Wə u manga: — I insan ooqli, ularning bundaқ қilmixlirini — Israil jəmətining Meni muқəddəs jayimdin yiraқ kətküzidioqan, muxu yərdə қiloqan intayin yirginqlik ixlirini kərdüngsən? Biraқ sən tehimu yirginqlik ixlarni kərisən, — dedi.
7 Wə U meni ibadəthana һoylisining kirix eoqizioqa apardi, mən қaridim, mana, tamda bir təxük turatti. 8 U manga: — I insan ooqli, tamni kolap təxkin, dedi. Mən tamni kolap təxtim, mana, bir ixik turatti. 9 U manga: — Kirgin, ularning muxu yərdə қiloqan rəzil yirginqlik ixlirini kərüp baқ, dedi. 10 Mən kirip қaridim, mana, ətrapidiki tamlaroqa nəқix қilinoqan һərhil өmiligüqi һəm yirginqlik һaywanlarni, Israil jəmətining һəmmə butlirini kərdüm.
11 Wə bularning aldida Israil jəmətining yətmix aқsaқili turatti. Ularning otturisida Xafanning ooqli Jaazaniya turatti; ularning һərbiri қolida өz huxbuydenini tutup turatti; huxbuy қuyuқ buluttək ərləp qiқti. 12 Wə U manga: — I insan ooqli, Israil jəmətidiki aқsaқallarning қarangoquluқta, yəni һərbirining өz məbud nəқix

□ **7:24 «ularning «muқəddəs jayliri» buloqinidu»** — muxu yərdə «muқəddəs jayliri» bəlkim һəjwiy, kinayilik gəp bolup, Israillarning butlaroqa beoqixlioqan jaylirini kərsitidu. □ **7:26 «biraқ kaһinlardin Təwratning bilimi... yoқap ketidu»** — «Təwrat»ning əsliy mənisi «yolyoruқ», «tərbiyə». □ **8:1 «Israilning aқsaқallirimu mening aldimda oltuoqinida...»** — aқsaқallar bəlkim pəyoqəmbərdin nəsiһət sorioqili kəldi. Pəyoqəmbər Hudadin jawab kütkəndə wəһiy uningoqa berilidu. □ **8:3 «Roh meni asman bilən zemin otturisioqa kətürüp, ... ibadəthanining ximaloqa қaraydioqan iqki dərwazisining bosuoqisioqa apardi»** — «Roh» muxu yərdə Hudaning Muқəddəs Roһi. **««pak-muқəddəslikkə қarxlaxқan məbud», yəni Hudaning pak-muқəddəs oqəzipini қozoqaydioqan məbud»** — ibraniy tilida ««һəsətkə təwə məbud», yəni (Hudaning) һəsitini қozoqaydioqan məbud» deyilidu. ■ **8:3** Dan. 5:5 ■ **8:4** Əz. 3:23

ķilinoɣan ḫujrisida nemə ķiloɣanliķini kərdüngmu? Qünki ular: «Pərwərdigar bizni kərməydu; Pərwərdigar zeminni taxlap kətti» — dəydu, — dedi.□ ■
13 Wə U manga: — Biraķ sən ularning tehimu yirginqlik ķilmixlirini kərisən, dedi. 14 U meni Pərwərdigarning өyining ximaliy dərwazisining bosuoɣisioɣa apardi; mana, xu yərdə «Tammuz üqün matəm tutup» yioɣlawatķan ayallar olturatti. □ 15 Wə U manga: — I insan ooɣli, sən muxularni kərdungmu? Biraķ sən tehimu yirginqlik ixlarni kərisən, — dedi.
16 Wə U meni Pərwərdigarning өyining iqki ḫoylisioɣa apardi. Mana, Pərwərdigarning ibadəthanisining kirix yolida, pexaywan wə ķurbangaḫning otturisida, yigirmə bəx adəm, Pərwərdigarning ibadəthanisioɣa arķisini ķilip xərķķə ķarap ķuyaxķa qoķuniwatatti. □ 17 Wə U manga: — I insan ooɣli, sən muxularni kərdungmu? Yəḫuda jəmәti өzi muxu yərdə ķiloɣan yirginqlik ķilmixlirini yenik dəp, ular yənə buning üstigə zeminni jəbir-zulum bilən toldurup mening aqqiķimni ķayta-ķayta ķozoɣatsa bolamdu? Wə mana, ularning yənə xahni burnioɣa tutiwatķinioɣa ķara! □ 18 Xunga Mən ķəḫr bilən ularni bir tərəp ķilimən; Mening kөzüm ularoɣa rəḫim ķilmaydu, iqimnimu ularoɣa aoɣritmaymən; ular ķuliķimoɣa yuķiri awazda nida ķilsimu, ularni anglimaymən, — dedi.■

9

Yəttə jazani bəja kəltürgüqilər

1 U ķuliķimoɣa küqlük bir awazda towlap: — Yeķin kelinglar, xəḫərgə məs’ul boloɣuqilar, ḫərbiringlar өz ḫalakət ķoralinglarni ķolunglaroɣa tutunglar, — dedi.
2 Wə mana, altə kixining *ibadəthanining* ximalioɣa ķaraydioɣan «Yuķiri dərwaza» tərəptin keliwatķinini kərdüm. Ḫərbirisi ķolida bitqit ķiloɣuqi ķoralini tutķan; ularning otturisida yenioɣa pütükqining siyaḫdeni esiķlik turoɣan, kanap kiyimlərni kiygən birsi bar idi; wə ular *ibadəthanioɣa* kirip, mis ķurbangaḫning yenida turdi. □
3 Xu qaoɣda Israilning Hudasining xan-xəripi əsli turoɣan kerubtin kөtürülüp өyning

---

□ **8:12 «Israil jəmətidiki aķsaķallarning ķarangoɣulukta, yəni ḫərbirining өz məbud nəķix ķilinoɣan ḫujrisida nemə ķiloɣanliķini kərdüngmu?»** — muxu alamət kərünüxlərning ḫəmmisi ularning өz өyidə («ḫərbirining өz ... ḫujrisida») nemə ķiloɣanliķini kərsitidu. Xunga bu kərünüxni asasən «simwol» dəp ķaraymiz; xundaķtimu buning bilən təng, ibadəthanidiki ḫəķiķiy əḫwalnimu kərsitidu. ■ **8:12** Əz. 9:9 □ **8:14 «Tammuz üqün matəm tutup yioɣlawatķan ayallar»** — «Tammuz» — yəni «өsümlüklərning padixaḫi» deyilgən bir bud. Riwayətlər boyiqə u өlüp, təḫtisaraoɣa qüxüp təḫtisaraning padixaḫi boldi. Uning «өlümi» tüpəylidin ḫər yili uningoɣa qoķunoɣan ayallar «matəm tutux»i kerək idi. □ **8:16 «...Pərwərdigarning ibadəthanisioɣa arķisini ķilip xərķķə ķarap ķuyaxķa qoķuniwatatti»** — bu babta eytiloɣan bəx ḫərikət iqidə bu ḫərikət əng yirginqlik boldi. Qünki: (1) uning Hudaning ibadəthanisioɣa arķini ķilixi mutləķ kupurluķ bir ix; (2) u ibadəthanioɣa kirgən kixilərning aldida oquķ-axkarə kupurluķ ķildi; (3) u kupurluķ dəl Hudadin rəḫim-xəpķət soraydioɣan jayda boldi («Yoel» 2:17ni kөrüng). □ **8:17 «ularning yənə xahni burnioɣa tutiwatķinioɣa ķara!»** — «xahni burnioɣa tutux» degən ḫərikət tooɣrisida üq pikir bar: — (1) ķədimki zamanlarda bəzi butpərəs millətlər өz butlirioɣa qoķunoɣanda qeqəkligən bir xahni burnioɣa tutatti. Xunga bu ḫərikət butpərəslikni kərsitidu; (2) Yəḫudiylar Hudaoɣa ibadət ķiloɣanda ohxax ḫərikət ķilip Hudaoɣa ḫərmət bildürixətti; undaķ boloɣanda, Huda xundaķ sahtipəzlik ḫəm butpərəslik bilən baoɣlanoɣan ibadət ipadilirini ķət’iy ķobul ķilmaytti; (3) undaķ ḫərikət pəķətla Pərwərdigaroɣa boloɣan intayin ḫərmətsizlikni, yəni kupurluķni bildürətti. Bizningqə, bəlkim 2-pikir tooɣridur. ■ **8:18** Pənd. 1:28; Yəx. 1:15; Yər. 11:11; Əz. 5:11; 7:4 □ **9:2 «ḫərbirisi ķolida bitqit ķiloɣuqi ķoralini tutķan...»** — yaki «ḫərbirisi ķolida jəng toķmiķini tutķan...».

bosuoqisida turdi. Pərwərdigar yenioqa pütükqining siyahdeni esiqlik turoqan, kanap kiyimlərni kiygən kixini qaqirip uningoqa: —□
4 Xəhərning otturisidin, yəni Yerusalemning otturisidin ətüp, xəhər iqidə ətküzülgən barliq yirginqlik ixlar tüpəylidin ah-nadamət qəkkən kixilərning pexanlirigə bir bəlgə saloqin, — dedi.□
5 Wə manga anglitip baxqa kixilərgə: — Bu kixining kəynidin xəhərni kezip, adəmlərni qiringlar; kəzünglar rəhim qilmisun, uloqa iqinglarni aoqritmanglar!
6 Birnimu qoymay həmmini — qerilar, yax yigit-qizlar, bowaq-balilar wə ayallarni qoymay əltürüwetinglar; pəqət bəlgə qoyuloqan kixilərgə yeqinlaxmanglar; bu ixni əz muqəddəs jayimdin baxlanglar, — dedi.
Xunga ular Hudaning əyi aldida turoqan heliqi aqsaqallardin baxlioqan. 7 Wə U uloqa: — Əyni buloqanglar, hoylilirini əltürülgənlər bilən toldurunglar; əmdi beringlar! — dedi. Xuning bilən ular qikip xəhər boyiqə adəmlərni qirixqa baxlidi.
8 Wə xundaq boldiki, ular adəmlərni qiroqinida, mən yaloquz qaldim; əzümni yərgə düm taxlidim wə: — Ah, Rəb Pərwərdigar! Sən Yerusalemoqa qaritiloqan qəhringni tökkəndə Israilning barliq qaldisini halak qilamsən? — dedim.□
9 Wə U manga: — Israil wə Yəhuda jəmətining qəbihliki intayin rəzil; qünki ular: «Pərwərdigar zeminni taxlap kətti; Pərwərdigar bizni kərməydu» — dəydu. 10 «Mən bolsam, Mening kəzüm uloqa rəhim qilmaydu, iqimnimu uloqa aoqritmaymən; Mən ularning yolini əz bexioqa qüxürimən, — dedi.■
11 Wə mana, yenioqa pütükqining siyahdenini askan, kanap kiyimlərni kiygən kixi qiloqan ixni məlum qilip: «Manga Sən buyruoqan ixni orundidim» — dedi.

10

Hudaning xan-xəripi ibadəthanisidin qikip ketidu

1 Mən qaridim, mana, kerublarning bexi üstidiki gümbəz üstidə, kək yaqutning qiyapitidək bir təhtning kərünüxi turatti; 2 Wə *təhtkə Olturoquqi* kanap kiyimlərni kiygən kixigə: «Kerublarning astidiki qaqlarning arisioqa kir, qolliringni kerublar arisida kəyüwatqan qooqloroqa toldurup, ularni xəhər üstigə qeqiwət» — dedi. Mən qaridim, u xundaq qilixqa baxlidi.
3 Bu kixi kirgəndə kerublar əyning ong təripidə turatti; *xan-xərəplik* bulut əyning iqki hoylisini toldurdi. □ 4 Wə Pərwərdigarning xan-xəripi kerub üstidin qikip, əyning bosuoqisioqa kəlgənidi; əy bulutqa toldi, hoyla bolsa Pərwərdigarning xan-xəripining julaliqioqa qəmgən. 5 Kerublarning qanatlirining sadasi həmmidin qadirning səzligən qaoqdiki awazidək bolup, sirttiki hoylioqa anglinip turatti.

□ **9:3 «Israilning Hudasining xan-xəripi əsli turoqan kerubtin kətürülüp əyning bosuoqisida turdi»** — «tət məhluq» bolsa «kerub»lardin ibarəttur (10-babni kərüng). Biraq muxu yərdə eytiloqan «kerublar» bəlkim muqəddəs ibadəthanidiki «əng muqəddəs jay»da qoyuloqan ikki «altun kerub» xəklini kərsitidu. Hudaning yoruqluq xan-xəripi xu yərdə («əng muqəddəs jay»da, qelin bir pərdə kəynidə) Sulayman ibadəthanini quroqandin beri turup kəlgənidi. Hazir Əzakiyal kəriduki, u həm ibadəthanidin həm Israilning əzidin ayrilip ketidu. □ **9:4 «... ah-nadamət qəkkən kixilərning pexanlirigə bir bəlgə saloqin»** — bu «bəlgə» (ibraniy tilida «taw» degən hərp) qədimki zamanlarda krest yaki qapras (+) xəklidə idi. □ **9:8 «Sən Yerusalemoqa qaritiloqan qəhringni tökkəndə Israilning barliq qaldisini halak qilamsən?»** — adəttə «Israilning qaldisi» degən ibarə pütün həlq arisida, Hudaoqa sadiq boloqan Yəhudiylarni kərsitidu. Biraq Əzakiyal muxu yərdə (Hudaning 9-10-ayəttə boloqan jawabioqa qarioqanda) bəlkim Yəhudani kərsitidu; «ximaliy padixahliq», yənə Israilning on ikki qəbilisidin oni Asuriyə imperiyəsi təripidin baldur munkəriz qilinip sürgün boldi, pəqət ikki qəbilə, yəni «Yəhuda wə Binyamin» (jənubiy padixahliq) qaldi. ■ **9:10** Əz. 5:11; 7:4; 8:18 □ **10:3 «xan-xərəplik bulut əyning iqki hoylisini toldurdi»** — «xan-xərəplik bulut», 1:4ni kərüng.

6 Wə xundaq boldiki, *Rəb* kanap kiyimlərni kiygən kixigə: «Qaqlar arisidin, yəni
kerublar arisidin ot alƣin» — dəp buyruƣinida, u kirip bir qaqning yenida
turdi. 7 Wə kerublardin biri əz qolini kerublar otturisidiki otqa sozup uningdin
ot elip, kanap kiyimlərni kiygən kixining qollirigƣa saldi; u buni elip qikip kətti
8 (kerublarning qanatliri astida, adəmning qollirining qiyapiti kərünüp turatti).
9 Mən qaridim, mana, kerublarning yenida tət qaq bar idi, bir kerubning yenida
bir qaq, yənə bir kerubning yenida yənə bir qaq turatti; qaqlarning qiyapiti bolsa
beril yaqutning kərünüxidə idi. ■ 10 Ularning xəkli bolsa, tətilisining ohxax idi,
yəni qaq iqidə qaq bardək kərünətti. 11 Kerublar mangƣanda, ular yüzləngən
tətila tərəpkə udul qarap mangatti; mangƣanda ular heq burulmaytti, bəlki bexi
qaysi tərəpkə qarigƣan bolsa, ular xu tərəpkə mangatti; ular mangƣanda heq
burulmaytti. 12 Ularning pütün teni, dümbiliri, qolliri, qanatliri wə ularning
qaqlirimu, yəni tətisigə təwə qaqlarning ətrapi kəzlər bilən tolƣanidi. 13 Qaqlarni
bolsa: «pirqiraydigƣan qaqlar!» — dəp atigƣinini əz quliqim bilən anglidim. 14 Hərbir
kerubning tət yüzi bar idi; birinqisi kerubning yüzi, ikkinqisi adəmning yüzi,
üqinqisi xirning yüzi, tətinqisi bürkütning yüzi idi.□
15 Kerublar yuqirigƣa ərlidi. Bular dəl mən Kewar dəryasi boyida kərgən hayat
məhluqlar idi. 16 Kerublar mangƣanda, qaqlarmu ularƣa yandixip mangatti;
kerublar yərdin ərləxkə qanatlirini kətürginidə, qaqlarmu ularning yenidin burulup
kətməytti. ■ 17 Ular turƣanda, qaqlarmu turatti; ular kətürülgəndə, qaqlarmu
ular bilən kətürülətti; qünki hayat məhluqlarning rohi qaqlarda idi. ■ 18 Wə
Pərwərdigarning xan-xəripi əyning bosuƣisi üstidin qikip, kerublar üstidə turdi;
19 Kerublar qanatlirini kerip, kəz aldimda yərdin kətürüldi; ular əydin qikqanda,
qaqlarmu ularning yenida idi; ular Pərwərdigarning əyining xərqiy dərwazisida
turatti; Israilning Hudasining xan-xəripi ularning üstidə yuqiri turatti.
20 Bular bolsa dəl mən Kewar dəryasi boyida kərgən, Israil Hudasining astida turƣan
məhluqlar idi; ularning kerublar ikənlikini bildim. ■ 21 Ularning hərbirining təttin
yüzi, hərbirining təttin qaniti, qanatliri astida insan qoli siyaqidiki qolliri bar idi. ■
22 Ularning yüzlirining qiyapiti bolsa, ular mən Kewar dəryasi boyida kərgən yüzlər
idi; ularning turqi wə yüzliri mən kərgəngə ohxax idi; ularning hərbiri əz uduligƣa
qarap mangatti.

11

Yetəkqilərning jazalinixi

1 Roh meni kətürüp, Pərwərdigarning əyining xərqiy, yəni xərqqə qaraydigƣan
dərwazisigƣa apardi; wə mana, dərwazining bosuƣisida yigirmə bəx adəm turatti;
mən ularning otturisida awamning aqsaqili bolƣan, Azzurning ooƣli Jaazaniya həm
Bənayaning ooƣli Pilatiyani kərdüm. 2 Wə U manga: — I insan ooƣli, qəbihlikni
oylap qikquqi, muxu xəhərdə rəzil məslihət bərgüqi adəmlər dəl bulardur. 3 Ular:
«Əylərni selix waqti yeqinlaxti əməsmu? Bu xəhər bolsa qazan, biz bolsaq, iqidiki

■ **10:9** Əz. 1:16 □ **10:14** **«hərbir kerubning tət yüzi bar idi; birinqisi kerubning yüzi…»** — 1:10-ayəttə, «kerubning yüzi»ning ornida, «buqining yüzi» kərünidu. Xunga mumkinqiliki barki, «kerub»lar əzi buqining qiyapitidə kərünidu. ■ **10:16** Əz. 1:19 ■ **10:17** Əz. 1:20 ■ **10:20** Əz. 1:3 ■ **10:21** Əz. 1:6, 8; 10:8, 14

gəx» — dəydu. □ 4 Xunga ularni əyibləp bexarət bərgin; — Bexarət bərgin, i insan ooɳli! — dedi.
5 Xuning bilən Pərwərdigarning Roḥi wujudumoɳa urulup qüxüp, manga səz ḳiloɳan: «Pərwərdigar mundaḳ dəydu» — degin. «Silərning xundaḳ degininglarni, i Israil jəməti; kənglünglərgə pükkən oy-pikringlarni, Mən bilimən. 6 Silər muxu xəḥərdə adəm əltürüxni kəpəytkənsilər; silər rəstə-koqilarni əltürülgənlər bilən toldurоɳansilər».
7 Xunga Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — «Silər əltürgən kixilər bolsa, dəl xu gəxtur, xəḥər bolsa ḳazandur; biraḳ silərni bolsa uningdin tartiwalimən. 8 Silər ḳiliqtin ḳorḳup kəlgənsilər, wə Mən üstünglaroɳa bir ḳiliq qüxürimən» — dəydu Rəb Pərwərdigar. 9 «Xuning bilən Mən silərni xəḥərdin tartiwelip, yat adəmlərning ḳolioɳa tapxurimən, silərning üstünglardin ḥəküm qiḳirip jazalaymən. 10 Silər ḳiliqlinip yiḳilisilər; Israil qegralirida üstünglaroɳa ḥəküm qiḳirip jazalaymən; wə silər Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisilər. □ 11 Bu xəḥər silər üqün «ḳazan» bolmaydu, ḥəm silərmu uningki «gəx»i bolmaysilər; Mən Israil qegralirida üstünglardin ḥəküm qiḳirip jazalaymən. 12 Wə silər Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisilər; silər Mening bəlgilimilirimdə yürmigən, ḥəkümlirim boyiqə mangmioɳansilər, bəlki əpqərənglardiki əllərning ḥəkümliri boyiqə mangoɳansilər».
13 Xundaḳ boldiki, Mən bexarət beriwatḳinimda, Bənayaning ooɳli Pilatiya jan üzdi. Mən düm yiḳildim: «Aḥ, Rəb Pərwərdigar! Sən Israilning ḳaldisini pütünləy yoḳatmaḳqimusən?» — dəp ḳattiḳ awazda nida ḳildim.

Hudaning sürgün boloɳan Israillaroɳa yengi wədisi — yengi ḳəlb, yengi roḥ

14 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaḳ deyildi: —
15 I insan ooɳli, Yerusalemda turuwatḳanlarning: «Pərwərdigardin yiraḳ ketinglar! Qünki muxu zemin bizgila miras ḳilip təḳdim ḳilinoɳan!» degən gepi, sening ḳerindaxliring, yəni sening ḳerindaxliring boloɳan sürgünlərgə ḥəm Israilning pütkül jəmətigə ḳaritip eytiloɳan. □ 16 Xunga ularoɳa mundaḳ degin: «Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: Gərqə Mən ularni yiraḳ yərlərgə, əllər arisioɳa yətkiwətkən ḥəm məmlikətlər iqigə tarḳitiwətkən bolsammu, ular baroɳan

---

□ **11:3 «Öylərni selix waḳti yeḳinlaxti əməsmu? Bu xəḥər bolsa ḳazan, biz bolsaḳ, iqidiki gəx» —** bexarət berilgən qaoɳda Yerusalem xəḥiri muḥasirigə qüxkən bolsa kerək. Bu adəmlər «bizgə qataḳ bolmaydu, biz yənə normal turmux ətküzələydioɳan bolduḳ» degən ḳaraxta boloɳan idi. Ularning kəzḳarixidin «xəḥər ḳazan, biz gəx» degini, bəlkim «ot ḳazandiki gəxni kəydürməydu, əḥwalimiz intayin raḥət-paraoɳətliktur» degənliktur. Əzakiyal pəyoɳəmbər bu ibarini baxḳa tərəptin qüxəndürüp, ularni agaḥlandurup bexarət ḳilidu. «biz gəx» degən səzning bəlkim yənə bir iqki mənisi barki, «biz xəḥərdə ḳaloɳan, esil gəxmiz (Huda bizni saḳlioɳan), biraḳ Əzakiyal bilən billə sürgün boloɳanlar bolsa, pəḳət «üqəy-ḳarin»lardur» degən ḥəjwiy, kinayilik gəp. (Ayətning birinqi ḳismining baxḳa bir hil tərjimisi: «əylərni selixning waḳti yeḳinlaxmidi; xəḥər bolsa...»).
□ **11:10 «...Israil qegralirida üstünglaroɳa ḥəküm qiḳirip jazalaymən» —** Babil imperatori Nebokadnəsar Zədəkiyani Israilning qegrasida (Libnaḥ xəḥiridə) sot ḳildi («2Pad.» 25:6-7, 18-21 ayətlərni kərüng). □ **11:15 «Yerusalemda turuwatḳanlarning: «Pərwərdigardin yiraḳ ketinglar! Qünki muxu zemin bizgila miras ḳilip təḳdim ḳilinoɳan!» degən... —** Yerusalemdikilərning: «sürgün ḳilinoɳanlar (yəni Yəḥudadin heli burun Babiloɳa sürgün ḳilinoɳan kixilər ḥəmdə 150 yil ilgiri sürgün ḳilinoɳan Israildiki on ḳəbilə) naḥayiti gunaḥkar adəmlərdur, xunga Huda ularni sürgün ḳildurdi, biz bolsaḳ pak adəmmiz, Huda muxu zeminni bizgə ḳaldurdi» degən ḳarixi bar idi. Bundaḳ təkəbburluḳni Huda jazalaydu. «Sening ḳerindaxliring, yəni sening ḳerindaxliring boloɳan sürgünlər» degən tekistning baxḳa birhil wariyanti: «ḳerindaxliring boloɳan uruḳ-tuoɳḳanliring».

yərlərdimu Mən Өzüm ularoɳa kiqikkinə bir pak-muķəddəs baxpanaḫ bolimən».□
17 Xunga mundaķ degin: «Rəb Pərwərdigar mundaķ dəydu: «Mən silərni əllərdin yioɳimən, tarķitiwetilgən məmlikətlərdin silərni jəm ķilimən, andin Israil zeminini silərgə ķayturup təķdim ķilimən. 18 Xuning bilən ular u yərgə ķaytip kelidu, ular barliķ lənətlik nərsilərni ḫəm barliķ yirginqlik ixlirini u yərdin yoķ ķilidu.
19 Mən ularoɳa bir ķəlbni berimən, iqinglaroɳa yengi bir roḫni salimən; Mən ularning tenidin taxtək ķəlbni elip taxlaymən, ularoɳa meḫrlik bir ķəlbni berimən. □ ■
20 Xuning bilən ular Mening bəlgilimilirimdə yüridu, Mening ḫəkümlirimni qing tutup ularoɳa əməl ķilidu. Ular Mening həlķim bolidu, Mən ularning Hudasi bolimən.■
21 Biraķ köngülliri lənətlik nərsilərgə wə yirginqlik ķilmixlirioɳa beoɳixlanoɳanlar bolsa, Mən ularning yollirini өz bexioɳa qüxürimən», — dəydu Rəb Pərwərdigar».■

Hudaning xan-xəripi Yerusalemdin qiķip ketidu

22 Kerublar ķanatlirini yaydi, ularning qaķliri өz yenida turatti; Israilning Hudasining xan-xəripi ular üstidə yuķiri turatti; 23 wə Pərwərdigarning xan-xəripi xəḫərning otturisidin qiķip, xəḫərning xərķ təripidiki taoɳ üstidə tohtidi. □ 24 Xuning bilən Roḫ meni kətürüp, Hudaning Roḫi bərgən bu kərünüxtə meni Kaldiyəgə, yəni sürgün boloɳanlaroɳa apardi; xuan mən kərgən bu kərünüx məndin kətti. □
25 Xuning bilən mən sürgün boloɳanlaroɳa Pərwərdigar manga kərsətkən barliķ ixlarni səzləp bərdim.

12

Yerusalem aḫalisining sürgün boluxining sürətlinixi

1 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaķ deyildi: — 2 I insan ooɳli, sən asiy bir jəmət arisida turisən; ularning kərüxkə kəzi bar əmma kərməydu, anglaxķa ķuliķi bar, əmma anglimaydu, qünki ular asiy bir jəmättur. ■ 3 Wə sən, i insan ooɳli, sürgün boloɳuqining yük-taķlirini təyyarlap ķoyoɳin; wə kündüzdə ularning kəz aldida sürgün boloɳuqidək өz jayingdin baxķa jayoɳa baroɳin. Gərqə ular asiy bir jəmət bolsimu, eḫtimalliķi yoķ əməski, ular qüxinip yetidu. 4 Kündüzdə ularning kəz aldida sürgün boluxķa təyyarlioɳan yük-taķlardək yük-taķliringni elip qiķ; andin kəq kirəy degəndə ularning kəz aldida sürgün bolidioɳan kixilərdək jayingdin qiķip kətkin; □ 5 tamni kolap texip, yük-taķliringni elip qiķķin; □ 6 ularning kəz aldida buni

---

□ **11:16 «pak-muķəddəs baxpanaḫ»** — degən səz ibraniy tilida «muķəddəs jay» yaki «ibadəthana» degən səz. Muķəddəs ibadəthanining bir yərdə ķuruluxi Hudaning xu yərdə ķoɳdioɳuqi wə baxpanaḫ boloɳanliķini bildüridu. Demək, ular (butpərəs) əllər arisida bolsimu, Huda (ular Uni izdigən bolsa) ularoɳa jismaniy ḫəm roḫiy jəḫəttə baxpanaḫ bolup, ularni tinq saķlaydu wə ularoɳa durus yollarda mengixķa yənə yardəmqi bolidu. Baxķa birhil tərjimisi: «...Mən ularoɳa ķiskə wakit bir pak-muķəddəs baxpanaḫ boldum». □ **11:19 «ularoɳa meḫrlik bir ķəlbni berimən»** — ibraniy tilida səzmusəz: «ularoɳa gəxlük bir ķəlbni berimən» degənliktur. ■ **11:19** Yər. 32:39; Əz. 36:26 ■ **11:20** Yər. 24:7; 30:22; 31:1; 32:38 ■ **11:21** Əz. 9:10 □ **11:23 «Pərwərdigarning xan-xəripi ... xəḫərning xərķ təripidiki taoɳ üstidə tohtidi»** — bu taoɳ «Zəytun teoɳi»dur. Əzakiyal pəyoɳəmbər Pərwərdigarning xan-xəripini xu wakitta yənə kərmidi. Əzakiyalning ḫəmmə bexarətlirini omumlaxturup ķarioɳanda, Hudaning xan-xəripi xu qaoɳda taoɳda uzun turmay Israil zeminidinmu mutləķ kətti. Biraķ keyin (43-babta) u muxu xan-xərəp yənə xərķ təripidin keliwatķanliķini köridu. □ **11:24 «Roḫ meni kətürüp, ... meni Kaldiyəgə, yəni sürgün boloɳanlaroɳa apardi»** — «Kaldiyə» Babil imperiyəsining bir ķismi. ■ **12:2** Yəx. 6:9; Yər. 5:21; Əz. 2:3-8; 3:26, 27 □ **12:4 «Kündüzdə ularning kəz aldida sürgün boluxķa təyyarlioɳan yük-taķlardək yük-taķliringni elip qiķ; andin kəq kirəy degəndə ... jayingdin qiķip kətkin;...»** — 4-6-ayətlərdiki buyruķ bəlkim 3-ayəttiki buyruķni təpsiliyrək qüxəndüridu. □ **12:5 «Tamni kolap texip, ... qiķķin»** — «tam» bəlkim ḫoylining temi.

mürünggə elip, gugumda kətürüp qiqip kətkin; yərni kərəlməsliking üqün yüzüngni yapqin; qünki Mən seni Israil jəmətigə bexarət qildim.□
7 Wə mən buyruloqan boyiqə xundaq qildim; kündüzdə mən sürgün boloquqi kixidək yük-taqlirimni elip qiqtim; wə kəq kirgəndə qolum bilən tamni kolap texip, yül-taqilirimni qiqirip, gügümdə ularning kəz aldida mürəmgə elip kətürüp mangdim.
8 Ətigəndə Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaq deyilidi: — 9 «I insan ooqli, Israil jəməti, yəni asiy bir jəmət, səndin: «Bu nemə qiloqining» dəp sorioqan əməsmu?
10 Ularoqa: «Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: Bu yüklängən wəhiy Yerusalemdiki xahzadə həm xu yərdiki barlik Israil jəmətidikilər tooqruluqtur» — degin.□
11 Ularoqa: «Mən silər üqün bexarət. Mən qandaq qiloqan bolsam, əmdi ularoqimu xundaq ixlar qildurulidu; ular əsir bolup sürgün bolidu» — degin. 12 Ular arisidiki xahzadə əz yük-taqlirini gugumdə mürisidə kətürüp qiqidu; ular tamni kolap texip təxüktin nərsilirini qiqiridu; u əz yüzini yepip zeminni kərəlməydioqan bolidu. ■ 13 Xuning bilən Əz torumni uning üstigə yayimən, u Mening qiltiqimda tutulidu; Mən uni Kaldiylərning zemini boloqan Babiloqa apirimən, biraq u u yərni əz kəzi bilən kərməydu; u xu yərdə əlidu. □ ■ 14 Uningoqa yardəmləxkən əpqərisidikilərning həmmisini həm barlik qoxunlirini Mən barlik xamaloqa tarqitiwetimən; Mən qiliqni oqilaptin suoqurup ularni qooqlaymən. ■
15 Mən ularni əllər arisioqa tarqitiwətkinimdə, məmlikətlər iqigə taratqinimda ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu.
16 Biraq ularning iqidiki az bir qismini, qiliq, aqarqilik həm waba kesilidin halas qilimən; məqsitim xuki, ularoqa əzliri baridioqan əllərdə əzlirigə yirginqlik qilmixlirini etirap qilduruxtin ibarət; xuning bilən ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu».□

17 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaq deyildi: —
18 «Insan ooqli, əz neningni titrigən halda yegin, süyüngni dir-dir qilip ənsirigən halda iqkin; 19 həm xu zemindiki kixilərgə mundaq dəp eytqin: «Rəb Pərwərdigar Yerusalemdikilər wə Israil zeminidə turuwatqanlar tooqruluq mundaq dəydu: «Ular əz nenini ənsirəx iqidə yəydu, süyini dəkkə-dükkidə iqidu; qünki zemində turuwatqanlarning jəbir-zulumi tüpəylidin, u yər həmmisi yəksan qilinidu. ■
20 Ahalilik xəhərlər harabə bolup, zemin wəyranə bolidu; xuning bilən silər Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisilər».
21 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaq deyildi: —
22 «I insan ooqli, Israil zeminidə: «Künlər uzartilidu, hərbir alamət kərünüx bikaroqa ketidu» degən maqalni eytqini nemisi? □ 23 Əmdi ularoqa: — Rəb Pərwərdigar

□ **12:6 «...yərni kərəlməsliking üqün yüzüngni yapqin; qünki Mən seni Israil jəmətigə bexarət qildim»** — bu bexarət keyinki ayətlərdə (11-14) qüxəndürülidu. □ **12:10 «Yerusalemdiki xahzadə»** — Zədəkiya padixahtur. Biraq Əzakiyal pəyoqəmbər bəlkim uni ərzimәs dəp qarioqaqqa, uni həргiz «padixah» deməydu. ■ **12:12** 2Pad. 25:4 □ **12:13 «...u Mening qiltiqimda tutulidu; Mən uni Kaldiylərning zemini boloqan Babiloqa apirimən, biraq u u yərni əz kəzi bilən kərməydu; u xu yərdə əlidu»** — bu bexarət tez əməlgə axuruldi. Zədəkiya padixah Babil imperiyəsining Yerusalemni qorxiwaloqan muhasirisi astida bəsülgən sepildin ətüp qaqmaqqi idi. Babil əskərliri uni tutuwelip Neboqadnəsarning aldioqa elip bardi, Neboqadnəsar uning kəzlirini oyuwətti. U Babilda əldi («Yər.» 52:11ni, «2Pad.» 25:1-7ni kərüng). Muxu tekistlərdə deyilgən «ixik» bəlkim tosuloqan yaki buzuloqan boluxi mumkin, xunga qeqix üqün «tamni kolax» kerək idi. ■ **12:13** Əz. 17:20 ■ **12:14** Əz. 5:10,12 □ **12:16 «xuning bilən ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu»** — muxu jümlidiki «ular» bəlkim yat əllər; ular Israil jəmətini basqan balayi'apətlərni Israillardin anglap, bu ixlarni Pərwərdigarning jazasi dəp qüxinidu. ■ **12:19** Əz. 4:16 □ **12:22 «Künlər uzartilidu, hərbir alamət kərünüx bikaroqa ketidu»** — bu maqal bəlkim Israillarning kəp pəyoqəmbərlərning agahlanduruxlirioqa boloqan gumanlirini yaki bəlki həlqning pəyoqəmbərlərning agahlanduruxlirioqa qulaq salmaslikqa boloqan bahanisini ipadiləydu.

mundaq dəydu: «Mən bu maqalni yoq qilimən; Israilda bu maqal ikkinqi ixlitilməydu; sən əksiqə ularoqa: «Künlər yeqinlaxti, ḥərbir alamət kərünüxning əməlgə axuruluximu yeqinlaxti» — degin. 24 Qünki Israil jəmətidə yaloqan «alamət kərünüx» yaki adəmni uqurudioqan palqiliqlar qayta bolmaydu. 25 Qünki Mən Pərwərdigardurmən; Mən səz qilimən, ḥəm qiloqan səzüm qoqum əməlgə axurulidu, yənə keqiktürülməydu. Qünki silərning künliringlarda, i asiy jəmət, Mən səz qilimən ḥəm uni əməlgə axurimən» — dəydu Rəb Pərwərdigar».
26 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaq deyildi: —
27 «I insan ooqli, mana, Israil jəmətidikilər sening tooqruluq: «U kərgən alamət kərünüxlər uzun künlərdin keyinki waqitlarni kərsitidu, u bizgə yiraq kəlgüsi tooqruluq bexarət beridu» — dəydu. 28 Xunga ularoqa: — Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: «Mening səzlirimdin ḥeqqaysisi yənə keqiktürülməydu, bəlki qiloqan səzüm əməlgə axurulidu, dəydu Rəb Pərwərdigar» — degin».

13

Sahta pəyoqəmbərlərgə boloqan agaḥ

1 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaq deyildi: —
2 «I insan ooqli, sən Israilning bexarət bərgüqi pəyoqəmbərliri, yəni öz təsəwwuri bilən bexarət bərgüqilərni əyibləp bexarət berip: «Pərwərdigarning səzini anglanglar!» — degin.
3 Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Öz roḥioqa əgixip mangidioqan, ḥeq wəḥiyni kərmigən ḥamaqət pəyoqəmbərlərning ḥalioqa way! 4 I Israil, sening pəyoqəmbərliring huddi harabilər arisida yürüwatqan tülkilərdək boldi. 5 Silər bəsülgən jaylaroqa qiqmioqansilər, uning Pərwərdigarning künidə bolidioqan jəngdə puhta turuxi üqün Israil jəmətining buzuloqan temini ḥeq yasimidinglar.□
6 «Pərwərdigar mundaq dəydu» degüqilər bolsa pəqət sahta bir kərünüxni wə yaloqan palni kərgənlərdin ibarəttur; Pərwərdigar ularni əwətmigən; biraq ular öz səzining əməlgə axuruluxini ümid qilidu. 7 Silər «Pərwərdigar mundaq dəydu» degininglarda, Mən ḥeq səz qilmioqan tursam, silər sahta bir «alamət kərünüx»ni kərgən, yaloqan palni eytqan əməsmu? 8 Xunga Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: «Silər oydurma səzligininglar, yaloqan «alamət kərünüx»lərni kərgininglar tüpəylidin, əmdi mana, Mən silərgə qarximən, — dəydu Rəb Pərwərdigar,
9 — Mening qolum sahta «alamət kərünüx»ni kərgən wə yaloqan palni eytqan pəyoqəmbərlər bilən qarxilixidu; ular öz həlqimning kengixidə olturmaydu, ular Israil jəmətining nəsəbnamisidə hatirilənməydu; ular Israilning zemینioqa ḥeq kirgüzülməydu; xuning bilən silər Mening Rəb Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisilər.
10 Bərḥək, ular tinq-amanlik bolmioqandimu «tinq-amanlik!» dəp jar selip, həlqimni eziqturoqanliqi üqün, birsi nepiz ara tamni qopursa, ular kelip pəqət uni ḥak suwaq bilən aqartip qoyoqanliqi üqün — 11 Tamni ḥak suwaq bilən aqartiwatqanlaroqa: «Bu tam yiqilidu!» degin! Kəlkündək bir yamoqur yaoqidu! I yooqan məldürlər, silər qüxisilər! Dəḥxətlik bir xamal qiqidu; □ 12 wə mana, tam ərülüp qüxkəndə, həq

□ **13:5 «Silər bəsülgən jaylaroqa qiqmioqansilər, uning Pərwərdigarning künidə .. Israil jəmətining buzuloqan temini ḥeq yasimidinglar»** — bu gəpmu sahta pəyoqəmbərlərgə eytiloqan: 4-ayət boyiqə ular «harabilər arisida yürgən tülkilərdək» bolidu — bəlkim Israil jəmiyitining buzuloqan əḥwalioqa zadila qarimay, pəqət özliri üqün kiqikkinə bir «uwa təxükini» kolax bilən xuoqulliniwatidu. □ **13:11 «Tamni ḥak suwaq bilən aqartiwatqanlaroqa: «Bu tam yiqilidu!» degin!»** — Əzakiyal sahta pəyoqəmbərlərni məs'uliyətsiz tamqilaroqa ohxitidu. Nepiz bir tamni puhta suwap küqəytixning ornida, ular pəqət qiraylik kərünüx üqün uni ḥak bilən aqartidu.

silərdin: «Silər bu tamni suwioɣan ḫak suwaḳ ḳeni!» dəp sorimamdu?
13 Xunga Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: «Θz ḳəḫrim bilən dəḫxətlik bir xamal partlitip qiḳirimən; Mening aqqiḳimdin kəlkündək bir yamoɣur wə ḫəmmini ḫalak ḳilidioɣan ḳəḫrlik məldürlər yaoɣidu. 14 Xuning bilən Mən silər ḫak suwaḳ bilən aḳartḳan tamni oɣulitip, uning ulini axkarə ḳilip, uni yər bilən yəksan ḳilimən; u oɣulap qüxkəndə, silər uning arisida ḫalak bolisilər; wə Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisilər. 15-16 Xundaḳ ḳilip Mən ḳəḫrimni tam ḫəm uni ḫak suwaḳ bilən aḳartḳanlarning üstigə qüxürüp pioɣandin qiḳimən; wə: «Tam yoḳ boldi, xundaḳla uni ḫak suwaḳ bilən aḳartḳanlar, yəni Yerusalem tooɣruluḳ bexarət bərgüqi, ḫeq tinq-amanliḳ bolmioɣandimu u tooɣruluḳ tinq-amanliḳni kərsətkən «alamət kərünüx»ni kərgən Israilning pəyoɣəmbərlirimu yoḳ boldi» — dəymən».□

«Ayal pəyoɣəmbərlər» tooɣruluḳ bexarət

17 «Əmdi sən, i insan ooɣli, θz təsəwwuri boyiqə bexarət bərgüqi θz həlḳingning ḳizlirioɣa yüzüngni ḳaritip, ularni əyibləp bexarət berip mundaḳ degin: —
18 Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: «Θz beoɣixlirining ḫərbirigə *seḫirlik* biləzüklərni ḳadap, janlarni tuzaḳḳa elix üqün ḫərḳandaḳ egiz-pakar adəmlərning bexioɣa pərənqini yasioɣanlaroɣa way! Əmdi silər θz həlḳimning janlirini tuzaḳḳa qüxürüp, janliringlarni saḳ ḳaldurimiz dəwatamsilər? □ 19 Nəqqə tutam arpa, nəqqə qixləm nanni dəp silər Manga kupurluḳ ḳilip, yaloɣan səzgə ḳulaḳ salidioɣan Mening həlḳimgə yaloɣanqiliḳinglar arḳiliḳ əlməskə tegixliklirini əltürüp, tirik ḳalmasliḳḳa tegixliklirini ḫayat ḳaldurmaḳqimusilər?■
20 Xunga Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: «Mana, Mən silərning ḳuxlarni tuzaḳḳa qüxürgəndək kixilərni tuzaḳḳa qüxürgüqi seḫirlik «tengiḳ»liringlaroɣa ḳarximən, Mən ularni bilikinglardin yirtip taxlaymən; xuning bilən silər ḳuxlarni tuzaḳḳa qüxürgəndək tutḳan kixilərni ərkinlikkə uquriwetimən.
21 Mən silərning pərənjiliringlarnimu yirtip taxliwetip, həlḳimni ḳolunglardin ḳutḳuzimən; ular yənə ḳolunglarda olja bolup turmaydu; xuning bilən silər Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisilər.
22 Silər yaloɣanqiliḳ bilən, Θzüm azar bərmigən ḫəḳḳaniy adəmlərning kəngligə azar bərgənlikinglar üqün, xundaḳla rəzil adəmlərning ḫayatini saḳlap ḳutḳuzuxḳa ularni rəzil yolidin yandurmay, əksiqə ularning ḳolini küqəytkininglar üqün, 23 silər ḳuruḳ «alamət kəzünüx»lərni ikkinqi bolup kərməysilər, yaki yaloɣan palqiliḳ ḳilmaysilər; Mən θz həlḳimni ḳolunglardin ḳutḳuzimən; xuning bilən silər Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisilər».

14

Butpərəslik ḳilidioɣanlaroɣa way!

1 Israil aḳsaḳallirining bəziliri Mening yenimoɣa kelip aldimda olturuxti. ■ 2 Wə Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaḳ deyildi: —

□ **13:15-16 «Mən ḳəḫrimni tam ḫəm uni ḫak suwaḳ bilən aḳartḳanlarning üstigə qüxürüp pioɣandin qiḳimən; wə ... dəymən»** — məzkur bexarəttiki əng ahirḳi ayət boyiqə bu «nepiz tam» Yerusalemni kərsitidu, əmdi sahta pəyoɣəmbərlər uning buzuḳ yərlirini puhta ḳilmay, pəḳət ḫəmmisi qiraylik kərünsün dəp uni «sahta bexarətlər» bilən aḳartidu. □ **13:18 «θz beoɣixlirining ḫərbirigə seḫirlik biləzüklərni ḳadap, ... ḫərḳandaḳ egiz-pakar adəmlərning bexioɣa pərənqini yasioɣanlaroɣa way!»** — ayallar bu «biləzük» wə «pərənjə»lərni ḳandaḳ ixlətkənliki anqə eniḳ bolmisimu, lekin xübḫisizki, ular arḳiliḳ seḫirlik, jadugərlik yolida ḫərḳandaḳ adəmlərni dəmidi ḳilip θz indikigə kəltürməkqi boloɣan; 19-ayət tehimu kəp təpsilatlarni bizgə təminləydu. ■ **13:19** Mik. 3:5 ■ **14:1** Əz. 20:1

3 «I insan oƣli, muxu adəmlər өz butlirini kəngligə tikləp, adəmlərni putlaxturidiƣan өz kəbiһlikini kөz aldiƣa ƙoyƣanidi. Əmdi ularning Meni izdəp Məndin yol sorixini ƙobul ƙilamdimən? 4 Əmdi ularƣa səz ƙilip mundaƙ degin: — Rəb Pərwərdigar mundaƙ dəydu: «Israil jəmətidiki kənglidə өz butlirini tikləp, adəmlərni putlaxturidiƣan өz kəbiһlikini kөz aldiƣa ƙoyup, andin pəyƣəmbər aldiƣa kelidiƣan һərbir adəmni bolsa, Mənki Pərwərdigar uningƣa butlirining kөplüki boyiqə jawab ƙayturimən. 5 Xundaƙ ƙilip Mən Israil jəmətining kənglini Өzümgə igildurimən; qünki ular barliƙ butliri bilən Manga yat bolup kətti».
6 — Xunga Israil jəmətigə mundaƙ degin: — Rəb Pərwərdigar mundaƙ dəydu: «Towa ƙilinglar! Butliringlardin yenip *yenimƣa* ƙaytip kelinglar! Barliƙ yirginqlik ƙilmixinglardin yüzünglarni өrünglar! 7 Qünki Israil jəmətidiki өzlirini Məndin ayrip, өz butlirini kənglidə tikləp, adəmlərni putlaxturidiƣan өz kəbiһlikini kөz aldiƣa ƙoyup, andin Məndin sorax üqün pəyƣəmbərning aldiƣa kelidiƣan һərƙaysi adəm yaki xuningƣa ohxax Israilda turuwatƙan һərƙaysi musapirlar bolsa, Mənki Pərwərdigar Өzüm ularƣa jawab ƙayturimən; 8 Mən muxu kixini bir agaһ bexariti ƙilip uni səz-qөqəkkə ƙalduruxƙa yüzümni uningƣa ƙarxi ƙilimən; Mən һəlƙimning arisidin uni üzüp taxlaymən; xuning bilən silər Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisilər. ■ 9 Biraƙ pəyƣəmbər өzi eziƙturulup, bir bexarətlik səz ƙiliƣan bolsa, u qaƣda Өzüm Pərwərdigar xu pəyƣəmbərni ezitƙuƣa uqratƙanmən; Mən uningƣa ƙarxi ƙolumni uzartip, uni һəlƙim arisidin ҥalak ƙilimən. □ ■ 10 Ular kəbiһlikining jazasini tartidu; pəyƣəmbərgə berilidiƣan jaza bilən soriƣuqiƣa berilidiƣan jaza ohxax bolidu. 11 Xuning bilən Israil jəməti yənə Məndin qətnəp kətməydu, yaki yənə asiyliƙliri bilən өzlirini buluƣimaydu; ular Mening һəlƙim, wə Mən ularning Hudasi bolimən» — dəydu Rəb Pərwərdigar».

Keliwatƙan jazani ҥətta ҥəkƙaniy kixilərmu Israildin yandurmaydu

12 Wə Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaƙ deyildi: —
13 «I insan oƣli, məlum bir zemin Manga asiyliƙ ƙilip gunaҥ ƙiliƣanda, Mən xuning bilən ƙolumni uningƣa ƙarxi uzartip, ularning yөlənqüki boliƣan nenini ƙurutuwetip, uning üstigə aqarqiliƙni əwətimən ҥəm insan wə ҥaywanlarni uningdin üzimən; □ ■ 14 əmdi u qaƣda Nuҥ, Daniyal wə Ayuptin ibarət üq ҥəzrət uningda turuwatƙan bolsimu, ular өz ҥəkƙaniyliƙi tüpəylidin pəkət өz janlirinila saƙliyaliƣan bolatti — dəydu Rəb Pərwərdigar.□
15 Əgər Mən zemindin yirtƙuq ҥaywanlarni өtküzsəm, ular uni baliliridin juda ƙilsa, ҥaywanlar tüpəylidin uningdin өtküqi ҥeqbir adəm bolmay, u wəyranə bolsa, 16 əmdi Mən өz ҥayatim bilən ƙəsəm ƙilimənki, — dəydu Rəb Pərwərdigar — muxu üq ҥəzrət uningda turuwatƙan bolsimu, ular nə өz oƣulliri nə ƙizlirini ƙutƙuzalmaytti; ular pəkət өz janlirini ƙutƙuzalaytti, zeminning өzi wəyranə peti ƙalatti.
17 Yaki bolmisa Mən xu zeminƣa ƙiliqni qüxürup, uningdin insan ҥəm ҥaywanni üzüwətkən bolsam, 18 əmdi ҥayatim bilən ƙəsəm ƙilimənki, — dəydu Rəb

■ **14:8** Ƙan. 28:37; Əz. 5:15 □ **14:9 «Biraƙ pəyƣəmbər өzi eziƙturulup, bir bexarətlik səz ƙiliƣan bolsa, u qaƣda Өzüm Pərwərdigar xu pəyƣəmbərni ezitƙuƣa uqratƙanmən;...»** — muxu degini, Pərwərdigar adəmlərni eziƙturuxni halaydu degənlik əməs, əlwəttə. Biraƙ Өz adimi boliƣan pəyƣəmbər adəmgə huxamət ƙilmaƙqi bolsa yaki өz mənpəətini kөzləp yüridiƣan bolsa, əmdi xu qaƣda Huda uni azduruxi, ezitƙuƣa uqritixi yaki yaman roһlarning ƙoliƣa tapxuruxi mumkin. Xu qaƣda uning eytƙan səzining ҥəmmisi ƙuruƙ bolidu, əmma u өzi uningƣa ixinidu. ■ **14:9** Əz. 13:1, 2, 9 □ **14:13 «yөlənqüki boliƣan neni»** — ibraniy tilida «nan boliƣan ҥasisi» deyilidu; 4:16-ayəttiki izaҥatni kөrüng. ■ **14:13** Law. 26:26; Əz. 4:16; 5:16 □ **14:14 «u qaƣda Nuҥ, Daniyal wə Ayuptin ibarət üq ҥəzrət uningda turuwatƙan bolsimu,...»** — Daniyal pəyƣəmbər on üq yil ilgiri Babiliƣa sürgün bolup, andin Nebokadnəsar üqün bax wəzir ƙilinƣan.

Pərwərdigar — muxu üq ḫəzrət uningda turuwatqan bolsimu, ular nə əz ooɣulliri nə qizlirini saqlap qutquzalmaytti; ular pəqət əz janlirini qutquzalaytti.
19 Yaki bolmisa Mən xu zeminoɣa waba kesilini qüxürup, Əz ḳəḫrimni qan təktürulüxi
bilən üstigə təksəm, uningdin insan ḫəm ḫaywanni üzüwətkən bolsam, 20 əmdi
ḫayatim bilən ḳəsəm qilimənki, — dəydu Rəb Pərwərdigar — Nuḫ, Daniyal wə
Ayuptin ibarət üq ḫəzrət uningda turuwatqan bolsimu, ular nə əz ooɣlini nə qizini
qutquzalmaytti; ular pəqət ḫəqqaniyliqi bilən əz janlirini qutquzalaytti.
21 Əmdi Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Əmdi xundaq boloɣandin keyin, insan
ḫəm ḫaywanni üzüwetix üqün Yerusalemoɣa tət jazayimni, yəni qiliq, aqarqilik,
yirtquq ḫaywan wə waba kesilini qüxürsəm qandaq bolar?
22 Biraq mana, uningda ḳelip ḳaloɣanlar bolidu, yəni ooɣul-qizlar uningdin qiqirilip
qutquzulidu; mana, ular silərning yeninglaroɣa qiqip, silər ularning yolliri ḫəm
qilmixlirini kərüp yetisilər; xuning bilən silər Mən Yerusalemoɣa qüxürgən külpət,
yəni uningoɣa qüxürülgən barlik ixlar tooɣruluq təsəlli alisilər; 23 əmdi silər ularning
yolliri ḫəm qilmixlirini kərgininglarda, ular silərgə təsəlli epkelidu; silər Mening
uningda barlik qiloɣan ixlirimni bikardin-bikar qilmioɣanliqimni tonup yetisilər, —
dəydu Rəb Pərwərdigar».□

15

Üzüm teli tooɣruluq təmsil

1 Wə Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaq deyildi: —
2 «I insan ooɣli, üzüm teli yaoɣiqining baxqa dərəh yaoɣaqliridin nemə artuqqiliqi bar,
uning xehining ormandiki dərəhlər arisida nemə alaḫidiliki bar? 3 Uningdin birər
jabduqni yasaxqa materiyal aloɣanning paydisi barmu? Uningdin qinilərni asquдək
ḳozuqni yasioɣili bolamdu? 4 Mana, u otqa yeqiloɣu boloɣanda, ot uning ikki uqini
kəydürgəndə, otturisimu yerim kəygəndə, əmdi uni birər ixqa ixlətkili bolamdu?
5 Mana, u saq boloɣanda, ḫeqqandaq ixqa ixlətkili bolmioɣan yərdə, əmdi ot uni
kəydürüp yəp kətkəndə, uni birər ixqa ixlətkili bolamdu?
6 Xunga Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: «Mən ormandiki dərəhlər arisidiki
üzüm telining yaoɣiqini otqa tapxuroɣinimdək, Yerusalemda turuwatqanlarni otqa
tapxurimən. 7 Yüzümni ularoɣa qarxi qilip qaritimən; ular bir ottin qiqsa, baxqa
bir ot ularni yəwetidu. Əz yüzümni ularoɣa qarxi bolup qaratqanda, silər Mening
Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisilər. 8 Ularning qiloɣan wapasizliqliri tüpəylidin
mən zeminni wəyranə qilimən» — dəydu Rəb Pərwərdigar».□

16

Wapasiz Yerusalem

1 Wə Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaq deyildi: —
2 I insan ooɣli, əzining yirginqlik qilmixlirini Yerusalemning yüzigə selip mundaq
degin: —

□ **14:23 «əmdi silər ularning yolliri ḫəm qilmixlirini kərgininglarda, ular silərgə təsəlli epkelidu...» —** əslidə sürgün boloɣanlar Yerusalemoɣa qüxkən balayi'apətni anglap bəlkim intayin azablinixi mumkin idi. Biraq ḳaqqanlar kəlgəndə, ularning qiyapitini wə qilmixlirini kərüp, ular bu ixning ḫəqiqətən Hudaning adil jazasi ikənlikini qüxinip yetip, «bu jaza ḫəmmisi durus» dəp kəngli jayioɣa qüxüxi kerək. □ **15:8 «... Ularning qiloɣan wapasizliqliri tüpəylidin Mən zeminni wəyranə qilimən» —** bu babtiki «üzüm teli» degən təmsil üstidə «Qoxumqə səz»imizdə tohtilimiz.

3 Rəb Pərwərdigar Yerusalemoɣa mundaķ dəydu: «Sening əsliy zating wə
tuoɣuluxung Ķanaaniylarning zeminida boloɣan; sening atang Amoriy, apang Hittiy
ķiz idi. □ 4 Sening tuoɣuluxuoɣa kəlsək, sən tuoɣuloɣan kününgdə kindiking
kesilmigən, sən suda yuyulup pakiz ķilinmioɣan; ḥeqkim sanga tuz sürkmigən yaki
seni zakilimioɣan.
5 Ḥeqkimning kəzi muxu ixlar üqün sanga rəḥim ķilmioɣan yaki iqini sanga
aoɣritmioɣan; əksiqə sən dalaoɣa taxliwetilgənsən, qünki tuoɣuloɣan kününgdə
kəmsitilgənsən.
6 Xu qaoɣda Mən yeningdin ətüp ketiwetip, seni əz ķeningda eoɣinap yatķiningni
kərgən; wə Mən əz ķeningda yatķan ḥalitingdə sanga: «Yaxioɣin!» — dedim.
Bərḥəķ, sən əz ķeningda yatķan ḥalitingdə Mən sanga: «Yaxioɣin!» — dedim.
7 Mən seni daladiki ot-qəplərdək aynittim; sən əsüp heli boy tartip qiraylik bezilip
wayioɣa yətting; kəksiliring xəkilləndi, qaqliring üzün əsti; birak sən tehi tuoɣma-
yalingaq iding. □ 8 Mən yənə yeningdin ətüwetip sanga ķaridim; mana, ixķ-
muḥəbbət məzgiling yetip kəldi; Mən tonumning pexini üstünggə yeyip ķoyup,
yalingaqliķingni əttim; Mən sanga ķəsəm iqip, sən bilən bir əḥdə tüzdum, dəydu
Rəb Pərwərdigar, wə sən Meningki boldung. □ ■ 9 Mən seni su bilən yuyup,
ķeningni teningdin yuyuwetip, sanga purakliķ mayni sürttüm. 10 Mən sanga
kəxtilik kəngləkni kiygüzüp, ayioɣingoɣa dəlfin terisidin tikkən kəxlərni saptim;
seni nepis kanap bilən orap, yipək bilən yepip ķoydum. 11 Seni zibu-zinnətlər
bilən pərdazlidim, ķolliringoɣa biləzüklərni, boynungoɣa marjanni taķap ķoydum;
12 burnungoɣa ḥalķini, ķulaķliringoɣa zirilərni, bexingoɣa güzəl tajni kiygüzdum.
13 Xundaķ ķilip sən altun-kümüx bilən pərdazlanding; kiyim-keqəkliring nepis
kapap, yipək wə kəxtilik rəhttin idi. Yegining aķ un, bal ḥəm zəytun meyi idi;
sən intayin güzəl bolup, hanix mərtiwisigə kətürüldung. 14 Güzəlliking tüpəylidin
əllərdə dangķing qikti; qünki Mən sanga kərkəmlikimni beoɣixlixim bilən güzəlliking
kamalətkə yətti, — dəydu Rəb Pərwərdigar.
15 — Birak sən güzəllikinggə tayinip, dangķingdin paydilinip paḥixə boldung;
sən ḥərbir ətküqi kixigə paḥixə muḥəbbətliringni təktüng; güzəlliking uning
boldi! 16 Sən kiyim-keqəkliringdin elip əzüng üqün rənggarəng bezəlgən «yukiri
jaylar»ni yasap, andin ularning üstidə buzukluk ķiloɣansən. Bundak ixlar yüz berip
bakmioɣan, wə ikkinqi yüz bərməydu!□
17 Sən Mən sanga beoɣixlioɣan güzəl zibu-zinnətlirim wə altun-kümüxüm bilən ərkək
məbudlarni yasap ular bilən buzukluk ķiloɣansən. □ 18 Sən əz kəxtilik kiyimliringni
elip ularoɣa kiygüzdüng; Mening meyim wə Mening huxbuyumni ularoɣa sunup
beoɣixliding; 19 Mən əzünggə bərgən nenimni, Mən sanga ozukķa bərgən aķ an,
zəytun meyi wə balni bolsa, sən ularning aldioɣa huxpurak ḥədiyə süpitidə atap

---

□ **16:3 «…sening atang Amoriy, apang Ḥittiy ķiz idi» —** Israilning əjdadi Ibraḥim wə ayali Sarah, əlwəttə. Muxu ayət wə keyinki 1-14-ayətlərning bəlkim üq muḥim məzmuni bar: (1) Ibraḥim əzi əsli Ķanaandikilərdək butpərəs adəm idi («Yə.» 24:2) — Huda uni zor meḥir-xəpķitidin Əzining adimi boluxi üqün talliwaloɣan; (2) Pərwərdigarning buyrukliroɣa hilap ḥalda, Israil Ķanaan zemiroɣa kirgəndə ularning kəp ooɣul-ķizliri yərlik (butpərəs Ķanaaniy, Amoriy, Ḥittiy) ķiz-yigitlər bilən toy ķiloɣan; (3) Israil Ķanaan zemiroɣa kirgəndə Ķanaandikilərning butpərəs yaman adətlirini ķobul ķilip ularoɣa inatayin ohxax bolup kətkənidi. □ **16:7 «sən əsüp heli boy tartip qiraylik bezilip wayioɣa yətting» —** ahirķi jümligə ķarioɣanda, «qiraylik bezilip wayioɣa yətting» degən səz kəksliri wə qaqliri toluk əskənlikini kərsitixi mumkin. □ **16:8 «Mən tonumning pexini üstünggə yeyip ķoyup, yalingaqliķingni əttim» —** ķədimki zamanlarda ərkək kixi ķizning üstigə kiyim-keqikini yepixi xu ķizni əz əmrigə almakqi boloɣanliķini bildürətti. «Rut» 3:9-ayət, «Kan.» 22:30-ayətni kərüng. ■ **16:8** Yar. 22:16; 24:7 □ **16:16 «yukiri jaylar» —** butpərəslik ķilidioɣan jaylar: 6:3-ayətning izaḥatini kərüng. □ **16:17 «altun-kümüxüm bilən ərkək məbudlarni yasap ular bilən buzukluk ķiloɣansən» —** «buzukluk» bolsa butķa qoķunuxni insanning Hudaoɣa boloɣan wapasizliķioɣa ohxitidu; uning üstigə, Ķanaandiki butlaroɣa qoķunuxtək «diniy murasimlar» kəp wakitlarda xəḥwaniy buzukluk, paḥixiwazlik bilən baoɣlik idi.

sundung: ixlar dəl xundaq idi! — dəydu Rəb Pərwərdigar.
20 — Uning üstigə sən Өzümgə tuolup bərgən qiz-ooqulliringni elip, məbudlarning ozuqi bolsun dəp ularni qurbanliq qilding. Sening buzuqluqung azliq qiloqandək,
21 sən Mening balilirimni soyup ularni ottin ətküzüp məbudlaroqa atap qoydungoqu?
■
22 Sening barliq yirginqlik qilmixliring ham pahixə buzuqluqliringda, sən yaxliqingda tuoqma-yalingaq bolup өz qeningda eoqinap yatqan künliringni heqqaqan esinggə kəltürmiding. 23 Əmdi sening bu rəzillikliringdin keyin — (Way, halingoqa way! — dəydu Rəb Pərwərdigar) 24 sən yənə өzüng üqün bir pəxtaq qurup, hərbir məydanoqa bir «yuqiri jay»ni yasiding; □ 25 sən hərbir koqining bexida «yuqiri jay»ingni salding; sən өz güzəllikingni yirginqlik qilip, teningni hərbir ətküqigə tutup, putungni eqip өzüngni berip pahixə buzuqluqungni kəpəytting.
26 Sən ixqwaz ərliki qong qoxnang boloqan Misirliqlar bilən buzuqluq ətküzdüng; Mening aqqiqimni qozoqap, pahixə buzuqluqungni kəpəytting. 27 Wə mana, Mən Өz qolumni üstünggə uzartip, sening nesiwəngni azaytip qoydum. Mən seningdin nəprətlinidioqan, buzuq yolungdin nomus qilip qəqigənlərning, yəni Filistiylərning qizlirining qolioqa tapxurdum.■
28 Sən yənə qanmay yənə Asuriyliklər bilən buzuqluq ətküzdung; buzuqluq ətküzgəndin keyin yənə qanaət qilmiding. 29 Xunga sən sodigərning zemini, yəni Kaldiyə bilən boloqan buzuqluqungni kəpəytip, buningdin yənə qanaət qilmiding.
30 Muxundaq barliq ixlarni, yəni nomussiz pahixə ayalning ixlirini qilisən, nemanqə suyuq sening qəlbing! — dəydu Rəb Pərwərdigar, 31 Өzüngning pəxtiqingni hər koqining bexida quridioqan, hərbir məydanda «yuqiri jay»ingni yasaydioqan! Uning üstigə sən pahixə ayaldək əməs iding, qünki sən həqni nəziringgə almaytting!
32 I wapasiz ayal, erining ornida yat adəmlərgə kəngül beridioqan! 33 Həqlər pahixə ayaloqa həmixə həq beridu; biraq sən axniliringni buzuqluq muhəbbətliridin huzur elixqa həryandin yeningoqa kəlsun dəp ularning həmmisigə üstək berip in'am qilisən; 34 buzuqluqta sən baxqa ayallarning əksisən, qünki heqkim sening buzuq muhəbbitingni izdəp kəlmidi; sən üstək bərding, heq həq sanga berilmidi — sən həqiqətən ularning əksisən!
35 Xunga, i pahixə ayal, Pərwərdigarning səzini angla!
36 — Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Sening tənggiliring təkülüp, axniliring bilən boloqan buzuqluqliring bilən sening uyat yering axkarilanoqanliqi tüpəylidin, barliq yirginqlik məbudliring tüpəylidin, ularoqa atap sunoqan baliliringning qeni tüpəylidin —
37 xunga mana, Mən sening өzünggə əyx-ixrət mənbəsi qiloqan, barliq səygən həm barliq nəprətləngən axniliringni yioqimən — Mən ularni sanga qarxi qiqirip ətirapingdin yioqip, sening uyat yeringni ularoqa axkarə qilimən, ular sening barliq uyat yeringni kəridu. 38 Xuning bilən seni buzuqluq qiloqan həm qan tökkən ayallarni jazalioqandək jazalaymən; Mən qəhr bilən, ottək oqəzipimning təlipi bilən üstünggə qanliq jazani qüxürimən; 39 Wə Mən seni ularning qolioqa tapxurimən; ular sening pəxtaqliringni oqulitidu, sening «yuqiri jay»liringni qeqip taxlaydu; ular kiyim-keqikingni üstüngdin saldurup taxlap, güzəl zibu-zinnətliringni bulap-talap, seni tuoqma-yalingaq qalduridu. 40 Ular sanga qarxi bir top kixilərni yioqip epkelidu, ular seni qalma-kesək qilidu həm seni qiliqliri bilən qepiwetidu. 41 Ular өyliringni ot bilən kөydüridu, kөp ayallarning kөz aldida üstünggə jazalarni qüxüridu; xuning bilən Mən seni pahixə ayal boluxtin qaldurimən; sən yənə heqqandaq «muhəbbət

■ **16:21** Yəx. 57:5 □ **16:24** **«sən... hərbir məydanoqa bir «yuqiri jay»ni yasiding»** — pahixə ayallar bəlkim koqilarda yuqiri bir jayda turup «heridarlar»ni qaqiratti. Muxu yərdə «yuqiri jay» əmdi ikki bisliq bolup, yənə «butqa qoqunidioqan jaylar»ni kərsitidu. ■ **16:27** 2Tar. 28:18

ḫəkḳi»ni bərməysən. ■
42 Xuning bilən Mən sanga ḳaratḳan ḳəḫrimni tohtitimən, Mening
mukəddəslikimdin qikḳan oꞯəzəp səndin ketidu; Mən tinqlinip ḳayta
aqqikḷanmaymən. □ 43 Sən yaxlik künliringni esinggə kəltürmiding, əksiqə muxu
ḳilmixliring bilən Meni oꞯəzəpləndürdüng; xunga mana, əz yolungni əz bexingoꞯa
ḳayturimən, — dəydu Rəb Pərwərdigar, — xuning bilən bu buzukḷukni baxḳa
yirginqlik ḳilmixliring üstigə ḳoxup ikkinqi ḳilmaysən.□ ■

Yerusalem, Samariyə wə Sodom

44 Mana, makallarni ixlitidioꞯanlarning ḫəmmisi sən tooꞯruluḳ: «Anisi ḳandaḳ bolsa,
ḳizi xundaḳ bolar» degən bir maḳalni tiloꞯa alidu. 45 Sən əz eri ḫəm baliliridin
nəprətləngən anangning ḳizidursən; ḫəm əz ərliri ḫəm baliliridin nəprətləngən aqa-
singilliringning arilikidikisən; sening anang bolsa Ḫittiy, sening atang Amoriy idi.
□ 46 Sening aqang bolsa sol təripingdə turoꞯan Samariyə, yəni u wə uning ḳizliri;
singling bolsa ong təripingdə turoꞯan Sodom wə uning ḳizliri.
47 Sən nə ularning yolliridida mangmioꞯan, nə ularning yirginqlik ḳilmixliri boyiqə
ix ḳilmioꞯansən; Yaḳ! Bəlki ḳiskioꞯinə bir wakit iqidə sən barliḳ yolliringda ulardin
buzuḳ bolup kətting. □ 48 Əz ḫayatim bilən ḳəsəm ḳilimənki, — dəydu Rəb
Pərwərdigar, — singling Sodom, yəni u yaki ḳizliri sən yaki sening ḳizliringning
ḳilmixliridək ḳilmidi; □ 49 Mana, muxu singling Sodomning ḳəbiḫliki — u wə
ḳizlirining təkəbbuluki, nanliri mol, əndixisiz azadilik künliridə ajiz-namratlarning
ḳolini ḫeq küqəytmigənliki idi. □ ■ 50 Ular təkəbburlixip, Mening aldimda yirginqlik
ixlarni ḳildi; Mən buni kərginimdə, ularni yoḳattim.■
51 Samariyə bolsa sening gunaḫliringning yerimidəkmu gunaḫ sadir ḳilmidi;
ḫalbuki, sən bolsang yirginqlik ḳilmixliringni ularningkidin kəp awutup ḳilding;
xundaḳ ḳilip sən yirginqlik ḳilmixliring tüpəylidin aqa-singlingni huddi ḫəḳḳaniydək
kəründürgəniding. □ 52 Sən əslidə əz aqa-singlingning üstidin ḫəküm ḳiloꞯuqi
iding; əmdi sənmu, əz xərməndilikingni kətürüp yür! Sening ularningkidin tehimu
nəprətlik gunaḫliring tüpəylidin ular səndin ḫəḳḳaniy kərünidu; xunga sənmu

---

■ **16:41** 2Pad. 25:9; Yər. 52:13 □ **16:42 «Mening mukəddəslikimdin qikḳan oꞯəzəp»** — Ibraniy tilida «Mening ḫəsitim». □ **16:43 «...bu buzukḷukni baxḳa yirginqlik ḳilmixliring üstigə ḳoxup ikkinqi ḳilmaysən»** — baxḳa birhil tərjimisi: «...bu buzukḷukni baxḳa nəprətlik ḳilmixliring üstigə ḳoxup ḳilding əməsmu?» ■ **16:43** Əz. 9:10; 11:21; Law. 19:29 □ **16:45 «sening anang bolsa Ḫittiy, sening atang Amoriy idi»** — 3-ayəttiki izaḫatta eytiloꞯandək: — Israilning əjdadi Ibraḫim wə ayali Saraḫ, əlwəttə. Muxu ayət wə keyinki 1-14-ayətlərning bəlkim üq muḫim məzmuni bar: (1) Ibraḫim əzi əsli Ḳanaandikilərdək butpərəs adəm idi («Yə.» 24:2) — Huda uni zor meḫir-xəpḳitidin Əzining adimi boluxi üqün talliwaloꞯan; (2) Pərwərdigarning buyrukliroꞯa hilap ḫalda, Israil Ḳanaan zemiroꞯa kirgəndə ularning kəp ooꞯul-ḳizliri yərlik (butpərəs Ḳanaaniy, Amoriy, Ḫittiy) ḳiz-yigitlər bilən toy ḳiloꞯan; (3) Israil ḳənan zemiroꞯa kirgəndə ḳənandikilərning butpərəs yaman adətlirini ḳobul ḳilip ularoꞯa inatayin ohxax bolup kətkənidi. □ **16:47 «Bəlki ḳiskioꞯinə bir wakit iqidə sən barliḳ yolliringda ulardin buzuḳ bolup kətting»** — baxḳa birhil tərjimisi: «bəlki ularning ḳilmixlirini az dəp, sən barliḳ yolliringda ulardin buzuḳ bolup kətting». □ **16:48 «singling Sodom, yəni u yaki ḳizliri sən yaki sening ḳizliringning ḳilmixliridək ḳilmidi»** — bəlkim oḳurmənlərning esidə barki, Ibraḫimning dəwridə Sodom xəḫiri əsli bəqqiwazliḳ gunaḫi üqün Huda təripidin ot bilən ḫalak ḳilinoꞯan. □ **16:49 «Mana, muxu singling Sodomning ḳəbiḫliki — u wə ḳizlirining təkəbbuluki, nanliri mol, əndixisiz azadilik künliridə ajiz-namratlarning ḳolini ḫeq küqəytmigənliki idi»** — bu ayət Sodomning bəqqiwazliḳidiki asasiy gunaḫlirini kərsitip, bügünki kəp bay dələtlərgə yaki bay adəmlərgə qongḳur agaḫ beridu. ■ **16:49** Yar. 18:20-21; 19; Am. 5:12 ■ **16:50** Yar. 19:24 □ **16:51 «Samariyə bolsa sening gunaḫliringning yerimidəkmu gunaḫ sadir ḳilmidi..»** — «Samariyə» muxu yərdə «Ximaliy Padixaḫlik»ni kərsitidu. U Israilning on ḳəbililik «Ximaliy Padixaḫlik»ining paytəhti idi. Ularning butpərəsliki tüpəylidin Huda Asuriyə imperiyəsining wasitisi bilən miladiyədin ilgiriki 722-yilda ularni jazalap sürgün ḳildi.

aqa-singlingni ḫəkḳaniy kərsətkining tüpəylidin hijalətkə ḳelip xərməndilikingni kətürüp yür!□
53 Wə mən ularni sürgündin, yəni Sodom ḫəm ḳizlirini sürgündin, Samariyə ḫəm ḳizlirini sürgündin qiḳirip, xundaḳla ularning arisiɵa sürgün boloɵanliringni qiḳirip sürgünlüktin əsligə kəltürimən; □ 54 xuning bilən ularoɵa təsəlli bərginingdə, sən ɵz xərməndilikingni kətürisən, sening barliḳ ḳilmixliring tüpəylidin hijalətkə ḳalisən. □ 55 Sening aqa-singling, Sodom ḫəm ḳizliri əsli ḫaliɵa, Samariyə ḫəm ḳizlirimu əsli ḫaliɵa kelidu; sənmu wə sening ḳizliring əsliy ḫalinglaroɵa kelisilər.
56-57 Sening rəzilliking pax ḳilinmay, təkəbburluḳta yürgən kününgdə, singling Sodom aoɵzingda səz-qəqək boloɵan əməsmidi? Əmdi ḫazir sən ɵzüng Suriyə ḳizliri wə uning ətrapidikilərning ḫəmmisi ḫəmdə Filistiyə ḳizliri, yəni seni kəzgə ilmaydioɵan ətrapingdikilərning mazaḳ obyekti bolup ḳalding.□ ■
58 Sən buzuḳluḳung, yirginqlik ḳilmixliringning jazasini kətürisən, dəydu Pərwərdigar. 59 Qünki Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Ɵz ḳiloɵanliring, yəni iqkən ḳəsəmingni kəmsitip, əḫdini buzoɵanliḳing boyiqə seni bir tərəp ḳilimən; □ 60 Ḫalbuki, Mən sening bilən yaxliḳ künliringdə tüzgən əḫdəmni əsləymən, ḫəm sən bilən mənggülük bir əḫdə tüzimən. 61 Xuning bilən sən ɵzüngdin qong aqiliring ḫəmdə seningdin kiqik singilliringni tapxuruwaloɵiningda, sən yolliringni esinggə kəltürüp hijalətkə ḳalisən; qünki muxu *aqa-singilliringni* sanga ḳizlar süpitidə tapxurimən; biraḳ bu ixlar seningdiki əḫdə tüpəylidin bolmaydu. □
62 Mən Ɵz əḫdəmni sən bilən tüzimən, sən Mening Pərwərdigar ikənlikimni bilisən;
63 xuning bilən seni kəqürüm ḳiloɵinimda, sən ḳilmixliringni esinggə kəltürüp hijil bolup, xərməndiliking tüpəylidin ḳaytidin aoɵzingni ḫeq aqmaysən» — dəydu Rəb Pərwərdigar.

17

Ikki bürküt tooɵruluḳ təmsil

1 Wə Pərwərdigarning səzi manga kelip xundaḳ deyildi: —

□ **16:52 «Sən əslidə ɵz aqa-singlingning üstidin ḫəküm ḳiloɵuqi iding;...»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Sən aqa-singlingning üstidin yahxi bir ḫəküm qiḳaroɵuqi bolup ḳalding;...» — demək, «ularni ɵz ḳilmixliringoɵa selixturup, ularni adil dəp kərsətting». Biraḳ 56-ayət bizning tərjimimizni ḳollaydu, dəp ḳaraymiz. □ **16:53 «mən ularni sürgündin, yəni Sodom ḫəm ḳizlirini sürgündin.. qiḳirip, ... əsligə kəltürimən»** — Sodom xəḫiri əsli «Ɵlük dengiz» boyida idi. «Ɵlük dengiz»ning ətrapidiki xəḫərlər miladiyədin ilgiriki 537-yilidin baxlap ḳaytidin aḫalilik boldi. Sodom xəḫirining ɵzining əsli dəl ḳəyərdə ikənlikini bilməymiz. **«... Samariyə ḫəm ḳizlirini sürgündin qiḳirip, xundaḳla ularning arisiɵa sürgün boloɵanliringni qiḳirip sürgünlükdin əsligə kəltürimən»** — bu bexarət bəlkim Pars imperatori Ḳoroəxning Babil imperiyəsi sürgün ḳiloɵan həlḳlərni azad ḳilixliri bilən (miladiyədin ilgiriki 539-yili) ḳismən baxlanoɵan; kəlgüsidə toluḳ əməlgə axurulidu, dəp ixinimiz: 37-babta, «Yəḫuda» wə «Israil»ning yengidin «bir həlḳ» bolidioɵanliḳi tooɵruluḳ yənə bir bexarət bar. □ **16:54 «Xuning bilən ularoɵa təsəlli bərginingdə...»** — bu təsəlli bolsa əllərning ḳaloɵanlirining Yəḫuda wə Yerusalemoɵa qüxürülgən jazani kərüp «biz yamanliḳ ḳilduḳ, biraḳ ular bizdin tehimu yaman ḳildi, tehimu eoɵir jazani kəridu» dəp tapḳan təsəllisi boluxi kerək. □ **16:56-57 «singling Sodom aoɵzingda səz-qəqək boloɵan əməsmidi?»** — baxḳa birhil tərjimisi: «singling Sodomni ḫətta tilingoɵa almaytting». ■ **16:56-57** Yəx. 9:10-16 □ **16:59 «Ɵz ḳiloɵanliring, yəni iqkən ḳəsəmingni kəmsitip, əḫdini buzoɵanliḳing boyiqə...»** — «əḫdə» xübḫisizki, Huda Musa pəyoɵəmbər arḳiliḳ tüzgən əḫdə («Mis.» 19-20-babni kərüng). □ **16:61 «...qünki muxu aqa-singilliringni sanga ḳizlar süpitidə tapxurimən; biraḳ bu ixlar seningdiki əḫdə tüpəylidin bolmaydu»** — ahirḳi zamanda Israil həlḳi kəp əllərgə Hudaning yolini kərsitidioɵan yahxi bir ülgə bolidu. Bu ixlar Musa pəyoɵəmbər arḳiliḳ «kona əḫdə» bilən əməs, bəlki Hudaning ular bilən yengi «mənggülük əḫdə»si bilən bolidu.

2 I insan ooɣli, bir tepixmaqni otturioɣa qoyup, Israil jəmətigə bir təmsilni səzləp
berip mundaq degin: —
3 Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — «Kəng qanatliq, ziq rənggarəng uzun pəylik
qong bir bürküt Liwanoɣa kelip, xu yərdiki egiz kedir dərihining uqidiki xahni
aldi; □ 4 U əng yuqiri yumran bihini üzüwelip, uni sodigərning zemininɣa apirip,
tijarətqilərning xəhirigə tikti. □ 5 U yənə zemindin baxqa uruqni elip baoɣliq bir
etizoɣa tikti; uni mol sular boyida selip, sügət telidək tiklidi.
6 U əsüp, kəng yeyilip, pəs boyluq üzüm teli bolup qikti; uning xahliri *bürküt* tərəpkə
qarap əsti, yiltizlirimu uning astioɣa sozuldi. Xu yol bilən u üzüm teli bolup, xahlandi,
bihlandi.□
7 Əmdi kəng qanatliq, ziq pəylik yənə bir qong bürküt pəyda boldi; wə mana, bu
üzüm teli «U meni suoɣarsun» dəp, tikilgən qənəkliridin yiltizlirini uningoɣa qarap
tartti, xahlirini uningoɣa qarap sozdi; □ 8 Mana, u obdan xahlap mewə bərsun, esil
üzüm teli bolsun dəp munbət etizda, mol sular boyioɣa tikilgənidi».
9 Əmdi Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — «U ronaq tapamdu? Uni qaqxal
qiliwetix üqün *bürküt* yiltizlirini yulup, mewisini kesiwətməmdu? Uning yumran
yopurmaqliri hazan bolidu; xu qaoɣda uni yiltizliridin yuluwelixqa küqlük bir bilək
yaki nuroɣun həqlərning ɦeq keriki bolmaydu. 10 Əmdi ɦətta qaytidin tikilgən bolsa,
ronaq tapamdu? Xərq xamili uningoɣa təgkəndila taza qaoɣjirap kətməmdu? U tikilip
əskən qənəkliridə qaoɣjirap ketidu».

Təmsil qüxəndürülidu

11 Wə Pərwərdigarning səzi manga kelip xundaq deyildi: —
12 «Asiy jəmættin: «Muxu ixlarning mənisini biləmsilər?» dəp sorap, ularoɣa mundaq
degin: «Mana, Babil padixaɦi Yerusalemoɣa kelip, uning padixaɦi ɦəm xaɦzadilirini
elip əzi bilən Babiloɣa qayturup apardi.
13 Xu wakitta u padixaɦning nəslidin bir kixini elip uning bilən əɦdə tüzüp uningoɣa
qəsəm iqküzdi. U yənə zemindiki esil-mətiwər boloɣanlarni uning bilən elip kətti;
14 məqsət, padixaɦliqning təwən ajiz ɦaləttə bolup, qəddini rusliyalmay, pəqət uning
əɦdisini tutuxi bilən jenini jan ətküzüx üqün idi.
15 Birak u Misir bizgə atlar ɦəm qong qoxunni təminlisun dəp əlqilirini xu yərgə
əwətip, uningoɣa asiylik qildi. Əmdi u ronaq tapamdu? Mundaq ixlarni qiloɣuqi
tirik qalamdu? U əɦdini buzup tirik qalamdu? □ ■ 16 Mən ɦayatim bilən qəsəm
qilimənki, — dəydu Rəb Pərwərdigar, — bərɦək u əzini padixaɦ qiloɣan padixaɦning
zeminidə, — yəni uning qəsimini kəmsitkən, əɦdisini buzoɣan ɦeliqi padixaɦning
zeminidə, — uning yenida, Babilning otturisida əlidu.

□ **17:3 «uzun pəylik qong bir bürküt Liwanoɣa kelip...»** — təmsildiki «Liwan» Yerusalemni kərsitidu. □ **17:4 «U (qong bürküt) əng yuqiri yumran bihini üzüwelip, uni sodigərning zemininɣa apirip, tijarətqilərning xəhirigə tikti»** — təmsildiki birinqi «qong bürküt» — Babilning imperatori Neboqadnəsar idi. U miladiyədin ilgiriki 598-yilida Yerusalemoɣa kelip, Yəkoniya (yax padixaɦ)ni, bəzi han ailisidikilər wə zemindiki əng usta ɦünərwənlərni Babiloɣa apardi. Bu təmsil 12-21-ayəttə qüxəndürülidu. □ **17:6 «U əsüp, kəng yeyilip, pəs boyluq üzüm teli bolup qikti»** — «üzüm teli» Zədəkiya padixaɦni kərsitidu. U əslidə (Hudaning iradisi boyiqə) Babil imperatorioɣa bekinip ronaq tapti. □ **17:7 «Əmdi kəng qanatliq,... yənə bir qong bürküt pəyda boldi»** — ikkinqi qong bürküt xübɦisizki, Misir padixaɦi (Psammetikus II). □ **17:15 «Birak u (Zədəkiya) Misir bizgə atlar ɦəm qong qoxunni təminlisun dəp əlqilirini xu yərgə əwətip, uningoɣa (Neboqadnəsaroɣa) asiylik qildi»** — bu ayəttə intayin muɦim səz bar. Neboqadnəsar əzi butpərəs «kapir», idi. Birak enik turiduki, Hudaoɣa ixəngən, ixənmigən bolsun, Əz həlqidin birsi baxqa birsi bilən əɦdə yaki tohtam qiloɣan bolsa, Huda muxundaq əɦdini Əziningki dəp qaraydu; ɦərqandaq etiqadqi baxqa bir etiqadqi bilən yaki kapir bilən əɦdə tüzsə, wə əɦdisini buzsa, Hudaning Əzigə qarxi qikqan bolidu. 19-20-ayətni kərüng. ■ **17:15** Yər. 37:5

17 Bolidiƣan jəngdə, ular kelip nuroƣun kixilərni ķirix üqün *sepiloƣa* qiķidiƣan
dənglüklərni selip, potəylərni ķuroƣanda, Pirəwn küqlük ķoxun ħəm nuroƣunliƣan
əskərlərni baxlap kəlsimu, uning üqün ħeqnemə ķilip berəlməydu. □ ■ 18 U ķəsəmni
kəmsitip, əħdini buzdi; mana, u ķol elixip səz bərdi, birak u muxu ixlarni ķildi;
xunga u tirik ķeqip ķutulalmaydu».
19 Xunga Rəb Pərwərdigar mundak dəydu: «Mən ħayatim bilən ķəsəm ķilimənki,
bərħək, u kəmsitkən ķəsimim ħəmdə buzoƣan əħdəmni bolsa, bularni əz bexioƣa
kiygüzimən. □ 20 Mən Əz torumni üstigə yeyip taxlaymən, u Mening ķiltiķimda
tutulidu; Mən uni Babiloƣa apirimən ħəmdə xu yərdə Manga ķiloƣan mutlək
wapasizliķi üqün uning üstigə ħəküm qiķirip jazalaymən. ■ 21 Uning bilən billə
barlik ķaqķanlar, barlik ķoxunliri ķiliq bilən yiķilidu; bulardin ķaloƣanlar ħərbir
xamaloƣa tarķitilidu; xuning bilən silər Mənki Pərwərdigarning səz ķiloƣanliķini
tonup yetisilər».■

Kedir dərihi tooƣruluk baxķa bir təmsil

22 Rəb Pərwərdigar mundak dəydu: «Mənmu egiz kedirning uqidin bih elip tikimən;
uning yapyax xahqilirining uqidin yumran birsini üzüp, egiz ħəywətlik taoƣ üstigə
tikimən; 23 Israil egizlikidiki taoƣķa Mən uni tikimən; u obdan xahlap, mewə berip,
esil kedir dərihi bolidu; uning astioƣa ħərķandak uqar-ķanatlar ķonidu; uning
xahlirining sayisida ular ķonup turidu; 24 xuning bilən daladiki barlik dərəhlər
biliduki, Mənki Pərwərdigar egiz dərəhni pəs ķildim, pəs dərəhni egiz ķildim, yexil
dərəhni ķaoƣjirattim, ķakxal dərəhni kökərtip barakşan ķildim; Mənki Pərwərdigar
mundak səz ķildim wə xuni ada ķilimən».□

18

Ħərbir adəmning Huda aldida boloƣan jawabkarliķi

1 Wə Pərwərdigarning səzi manga kelip mundak deyildi: —
2 «Israil zemini tooƣruluk silər: «Atilar aqqiķ-qüqük üzümlərni yesə, balilarning qixi
ķerik sezilidu» degən muxu makalni ixlitidioƣan kixilər zadi nemə deməkqisilər?□ ■
3 Mən ħayatim bilən ķəsəm ķilimənki, dəydu Rəb Pərwərdigar, silər Israil iqidə
muxu makalni ķaytidin ixlətməysilər. 4 Mana, barlik janlar Meningkidur; atining
jeni Meningkidək, balining jenimu Meningkidur; gunaħ sadir ķiloƣuqi jan igisi bolsa,
u əlidu.

Üq misal

□ **17:17 «Bolidioƣan jəngdə, ular kelip nuroƣun kixilərni ķirix üqün sepiloƣa qiķidioƣan dənglüklərni selip,...»** — «ular» muxu yərdə Babilliķlarni kərsitidu. **«Pirəwn küqlük ķoxun ħəm nuroƣunliƣan əskərlərni baxlap kəlsimu, uning üqün ħeqnemə ķilip berəlməydu»** — dərwəķə Pirəwnning yardimi yoķķa qikti («Yər.» 37-bab, 5-, 21-ayətni wə 32-bab, 1-2-ayətni selixtürüp kərüng). ■ **17:17** 2Pad. 25:1; Yəx. 29:3; Əz. 4:2 □ **17:19 «bərħək, u kəmsitkən ķəsimim ħəmdə buzoƣan əħdəmni bolsa, bularni əz bexioƣa kiygüzimən»** — yənə diķķət ķilixķa ərziyduki, Neboķadnəsar Zədəkiyaoƣa iqküzgən ķəsəm wə uning bilən tüzgən əħdini Huda «Mening ķəsimim», «Mening əħdəm» dəydu. ■ **17:20** Yər. 4:12; 25:31; Əz. 12:13; 32:3 ■ **17:21** Əz. 5:10, 12; 12:14; 16:40 □ **17:24 «... Mənki Pərwərdigar egiz dərəhni pəs ķildim, pəs dərəhni egiz ķildim, yexil dərəhni ķaoƣjirattim, ķakxal dərəhni kökərtip barakşan ķildim»** — xübħisizki, bu ahirķi təmsil Ķutķuzoƣuqi-Məsiħ wə Uning səltənitini kərsitidu. Ħərbir Israiliy kixi Məsiħning Dawut padixaħning nəslidin qikķanliķini bilətti. □ **18:2 «Atilar aqqiķ-qüqük üzümlərni yesə, balilarning qixi ķerik sezilidu»** — demək, ata-bowimiz yaman ix ķiloƣan, birak biz uning yaman nətijilirini, Hudaning jazasini kərimiz. Keyinki ayətlərni kərüng. ■ **18:2** Yər. 31:29

5 Birsi ḥəkḳaniy bolsa, adillik wə adalət yürgüzidiɵan bolsa, 6 — u nə taɵlar üstidə
butḳa ataloɵan taamni yemigən, nə Israil jəmətidiki butlaroɵa bax kətürüp ulardin
tilimigən, nə ḳoxnisining ayalini ḥeq buzmioɵan, nə ay kərgəndə ayaloɵa yeḳin
kəlmigən ■ 7 nə ḥeqbirigə zulum-zumbuluḳ ixlətmigən, bəlki ḳərzdardin kapalət
aloɵanni ḳayturidioɵan, bulangqilik ḳilmioɵan, əz nenini aq ḳaloɵanlaroɵa təḳsim
ḳilip bərgən, yeling-yalingaqḳa kiyim kiygüzgən; ■ 8 pulni əsümgə bərməydioɵan,
jazanə almaydioɵan, bəlki ḳolini ḳəbiḥliktin tartip, ikki adəm arisida durus ḥəküm
qiḳiridioɵan; ■ 9 Mening bəlgilimilirimdə mangidioɵan, baxḳilaroɵa adil muamilə ḳilix
üqün ḥəkümlirimni tutidioɵan bolsa — mana muxu kixi ḥəkḳaniy, u jəzmən ḥayat
bolidu, dəydu Rəb Pərwərdigar.
10 Əgərdə əz puxti boloɵan, zorawanlik ḳiloɵuqi, ḳan təkküqi boloɵan, xundaḳ yaman-
liḳlarning birini əz ḳerindixioɵa ḳiloɵan, ḥəmdə yuḳiriḳi yahxiliḳning ḥeqḳaysisini
ḳilmioɵan, bir ooɵli bolsa, — yəni taɵlar üstidə butḳa ataloɵan taamni yegən,
ḳoxnisining ayalini buzoɵan, □ 12 ajiz-namratlaroɵa zulum-zumbuluḳ ixlətkən, bu-
langqilik ḳiloɵan, ḳərzdardin kapalət aloɵanni ḳayturmioɵan, butlaroɵa bax kətürüp
ulardin tiligən, yirginqlik ixlarni ḳiloɵan, 13 pulni əsümgə bərgən, jazanə aloɵan bir
ooɵli bolsa — əmdi u ḥayat ḳalamdu? U ḥayat ḳalmaydu; u muxundaḳ yirginqlik
ḳilmixlarni ḳiloɵini üqün u jəzmən əlidu; uning əz ḳeni əz bexi üstigə qüxidu.
14 Biraḳ mana, muxu kiximu bir ooɵul tapsa, u atisining sadir ḳiloɵan barliḳ
gunaḥlirini kərgən bolsimu, ḥəm kərgini bilən xundaḳ ḳilmisa 15 — yəni taɵlar
üstidə butḳa ataloɵan taamni yemigən, Israil jəmətidiki butlaroɵa bax kətürüp
ulardin tilimigən, ḳoxnisining ayalini buzmioɵan, 16 ḥeqbirigə zulum-zumbuluḳ
ixlətmigən, ḳərzdardin kapalət elixni ḥeq əzigə tutmioɵan, bulangqilik ḳilmioɵan,
əz nenini aq ḳaloɵanlaroɵa təḳsim ḳilip bərgən, yeling-yalingaqḳa kiyim kiygüzgən,
□ 17 əz ḳolini ḳəbiḥliktin tartidioɵan, pulni əsümgə bərmigən, əsüm-jazanə almioɵan,
bəlki Mening ḥəkümlirimgə əməl ḳilidioɵan, bəlgilimilirimdə mangidioɵan bolsa —
u əz atisining ḳəbiḥliki tüpəylidin əlməydu, u jəzmən ḥayat bolidu.
18 Uning atisi bolsa, zulum-zumbuluḳ ixlətkən, əz ḳerindixioɵa bulangqilik ḳiloɵan, əz
həlḳi arisida natooɵra ixlarni ḳiloɵanliḳi tüpəylidin, mana u əz ḳəbiḥliki iqidə əlidu.
19 Silər: «Nemixḳa ooɵul atisining ḳəbiḥlikining jazasini kətürməydu?» dəp so-
raysilər; biraḳ ooɵul adillik ḥəm adalətni yürgüzgən, Mening barliḳ bəlgilimilirimni
tutup ularoɵa əməl ḳiloɵan; u jəzmən ḥayat bolidu; ■ 20 gunaḥ sadir ḳiloɵuqi
jan igisi əlidu. Ooɵul atisining ḳəbiḥlikining jazasini kətürməydu, wə yaki ata
ooɵlining ḳəbiḥlikining jazasini kətürməydu; ḥəḳḳaniy kixining ḥəḳḳaniyliḳi əz
üstidə turidu, rəzil kixining rəzilliki əz üstidə turidu; 21 wə rəzil kixi barliḳ sadir
ḳiloɵan gunaḥliridin yenip towa ḳilip, Mening barliḳ bəlgilimilirimni tutup, adillik
ḥəm adalətni yürgüzidioɵan bolsa, u jəzmən ḥayat bolidu, u əlməydu. 22 Uning sadir
ḳiloɵan barliḳ itaətsizlikliri uning ḥesabioɵa əslənməydu; u ḳiloɵan ḥəḳḳaniyliḳi bilən
ḥayat bolidu.
23 Mən rəzil adəmning əlümidin ḥuzur alamdimən? — dəydu Rəb Pərwərdigar.
Əksiqə, məndiki ḥuzur uning əz yolidin yenip towa ḳiloɵanlilḳidin əməsmu? ■
24 Ḥəḳḳaniy kixi əz ḥəḳḳaniyliḳidin yenip, ḳəbiḥlik ḳiloɵan, rəzil adəmlərning

■ **18:6** Law. 18:19,20 ; Yəx. 57:7; 65:7 ■ **18:7** Mis. 22:21, 26; Law. 19:13; 25:14; Ḳan. 15:7; 24:12; Yəx. 58:7; Mat. 25:3 ■ **18:8** Mis. 22:25; Law. 25:35, 36 □ **18:10 «xundaḳ yamanliḳlarning birini əz ḳerindixioɵa ḳiloɵan, ḥəmdə yuḳiriḳi yahxiliḳning ḥeqḳaysisini ḳilmioɵan, bir ooɵli bolsa» —** baxḳa birhil tərjimisi: «muxundaḳ yamanliḳlarning birini əz ḳerindixioɵa ḳiloɵan bir ooɵli bar bolsa, — (atisi ulardin birini ḥeq ḳilmioɵan bolsimu), — » □ **18:16 «ḥeqbirigə zulum-zumbuluḳ ixlətmigən, ḳərzdardin kapalət elixni ḥeq əzigə tutmioɵan» —** Musa pəyoɵəmbərgə qüxürülgən ḳanun boyiqə ḳərzdardin «kapalət alsa» bolatti (məsilən, pulning ornioɵa kiyim-keqək, ḳoral-əswab alsa bolatti), biraḳ ḳərzdar uningoɵa kerək boloɵanda, uningoɵa ḳayturup turuxi kerək idi («Mis.» 22:26, «Ḳan.» 24:6-17-ayətni kərüng). ■ **18:19** Ḳan. 24:16; 2Pad. 14:6; 2Tar. 25:4 ■ **18:23** Əz. 33:11

yirginqlik qilmixliri boyiqə ix qiloɣan bolsa, u ɦayat qalamdu? Uning qiloɣan ɦəqqaniyliqliridin ɦeqqaysisi əslənməydu; ətküzgən asiyliqi, sadir qiloɣan gunaɦ iqidə, u ölidu.
25 Əmma silər: «Rəbning yoli adil əməs» dəysilər; əmdi, i Israil jəməti, anglanglar;
Mening yolum adil əməsmu? Silərning yolliringlar adilsizlik əməsmu? ■ 26 Ɦəqqaniy
kixi ɦəqqaniyliqidin yenip, qəbiɦlikni ətküzgən bolsa, u ölidu; ətküzgən qəbiɦliki
bilən u ölidu. 27 Ɦəm rəzil adəm ətküzgən rəzillikidin yenip towa qilip, adillik ɦəm
adalət yürgüzidioɣan bolsa, u əz jenini ɦayat saqlaydu. 28 Qünki u oylinip, barlik
ətküzgən itaətsizlikliridin yandi; u jəzmən ɦayat bolidu, u ölməydu. 29 Lekin Israil
jəməti «Rəbning yoli adil əməs» dəydu; i Israil jəməti, Mening yollirim adil əməsmu?
Adil bolmioɣini silərning yolliringlar əməsmu?
30 Xunga Mən üstünglaroɣa, yəni ɦərbiringlarni əz yolliringlar boyiqə ɦəküm qikirip
jazalaymən, i Israil jəməti, dəydu Rəb Pərwərdigar. Qaytip yenimoɣa kelinglar, barlik
itaətsizliklirinqlardin yenip towa qilinglar; xuning bilən qəbiɦlik silərgə qiltak
bolmaydu. ■ 31 Əzünglardin barlik ətküzgən itaətsizliklirinqlarni taxliwetinglar,
əzünglaroɣa yengi qəlb wə yengi roɦni tiklənglar; nemixqa ölməkqisilər, i Israil
jəməti? □ ■ 32 Qünki ölidioɣan kixining ölümidin manga ɦuzur yoqtur, dəydu Rəb
Pərwərdigar; xunga yolunglardin yenip towa qilip ɦayat bolunglar!».□ ■

19

Israil xaɦzadilirigə bir mərsiyə

1 — «Əmdi sən, Israil xaɦzadilirigə bir mərsiyəni aoɣzingoɣa elip mundaq dəp
oquoɣin: —
2 «Xirlar arisida anang qandaq bir qixi xir idi!
U yax xirlar arisida yatqan, u arslanlirini beqip quwwətlidi.
3 U arslanliridin birini qong qildi, u yax xir bolup qikti;
U owni tutup yirtixni əgəndi;
U adəmlərnimu yəwetətti.
4 Əllər uningdin həwər anglidi;
U ularning ora tozikida tutuwelindi;
Ular uning burnioɣa ilməkni selip,
Misir zeminioɣa epkətti.■
5 Qix xir əzining arminini bikar kütkinini,
Ümidning yoqaloɣanlikini kərüp,
U baxqa bir arslinini elip,
Uni beqip yax xir qildi;
6 U xirlar arisida uyan-buyan kəzdi;
U yax xir bolup,
Owni tutup yirtixni əgəndi;
U adəmlərnimu yəwetətti.
7 U ularning istiɦkamlirini buzup,
Ularning xəɦərlirini harabə qiliwətti;
Zemin wə uning üstidiki ɦəmmisi uning ɦərkirigən awazi bilən dəkkə-dükkigə qüxti.

■ **18:25** Əz. 33:17,20 ■ **18:30** Mat. 3:2 □ **18:31** **«Əzünglaroɣa yengi qəlb wə yengi roɦni tiklənglar»** — 11:19-ayətni kərüng. Bu «yengi qəlb», «yengi roɦ» towa qilix yolida Hudadinla kelidu. ■ **18:31** Yər. 32:39; Əz. 11:19; 36:26 □ **18:32** **«ölidioɣan kixining ölümidin manga ɦuzur yoqtur, dəydu Rəb Pərwərdigar»** — «qoxumqə səz»imizdə muxu muɦim bab üstidə tohtilimiz. ■ **18:32** Əz. 33:11 ■ **19:4** 2Pad. 23:33; Yər. 22:11

8 Andin əllər uning ətrapidiki rayonlardin kelip uningƣa ⱪarxi ⱪiⱪti;
Ular uning üstigə torini yeyip taxlidi;
U ularning ora toziⱪida tutuwelindi.
9 Ular burniƣa ilmək selip ⱪəpəskə solidi;
Uni Babilning padixaⱨiƣa apardi;
Ular uni torliriƣa eliwaldi;
Xuning bilən uning awazi Israil taoƣlirida ⱪaytidin anglanmaydu.■
10 Sening anang üzümzaringda bir üzüm teli idi;
U su boyida tiklәngənidi;
Sularning molluⱪidin,
U intayin mewilik, kəp xahlik boldi.
11 Uning küqlük xahliri bar idi,
Ⱨөküm sürgüqilərning xaⱨanə ⱨasiliriƣa layiⱪ idi;
Uning boyi bulutlardinmu egiz kəkkə taⱪaxti,
U egizliki wə xahlirining nuroƣunliⱪi bilən kərünərlik idi;
12 Biraⱪ u ⱪəⱨr bilən yulundi,
U yərgə taxlandi,
Xərⱪ xamili mewisini ⱪurutiwətti;
Uning küqlük xahliri sunduruldi, ⱪaoƣjirap kətti;
Ot ularni yutuwaldi.
13 Ⱨazir u qəl-bayawanda,
Qangⱪaⱪ, susiz bir yərdə tikildi;
14 Uning xahlirining birsidin ot qiⱪip,
Uning bihliri ⱨəm mewisini yutuwaldi;
Xuning bilən uningda ⱨөkümdarning xaⱨanə ⱨasisi boloƣudək küqlük xehi ⱪalmidi.
Bu səzlər mərsiyədur, bular pəⱪət mərsiyə üqünla ixlitilidu».□

20

Israilning asiyliⱪining tarihi wə Hudaning uning keləqiki tooƣruluⱪ pilani •••• Aⱪsaⱪallar kelip Əzakiyaldin yol soraydu

1 Yəttinqi yili, bəxinqi ayning oninqi küni xundaⱪ boldiki, Israilning bəzi aⱪsaⱪalliri Pərwərdigarni izdəp uningdin soriƣili mening aldimƣa kelip olturdi.
2 Wə Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaⱪ deyildi: —
3 I insan ooƣli, Israilning aⱪsaⱪalliriƣa səz ⱪilip mundaⱪ degin: — Rəb Pərwərdigar mundaⱪ dəydu: — Silər Məndin soriƣili kəldinglar? Өz ⱨayatim bilən ⱪəsəm ⱪilimənki, — dəydu Rəb Pərwərdigar — Mən silərning Məndin sorixinglariƣa yoliƣa ⱪoymaymən. 4 Əmdi ularning üstigə ⱨөküm qiⱪiramsən, i adəm balisi, ⱨөküm qiⱪiramsən? Ulariƣa ata-bowilirining yirginqlik ⱪilmixlirini ayan ⱪilip ulariƣa mundaⱪ degin: —■
5 Rəb Pərwərdigar mundaⱪ dəydu: — Mən Israilni tallioƣan künidə, Yaⱪup jəmətining nəsligə ⱪol kətürüp ⱪəsəm ⱪilip, Misir zeminida Өzümni ulariƣa ayan ⱪiloƣinimda, yəni ulariƣa ⱪol kətürüp ⱪəsəm ⱪilip ulariƣa: «Mən Pərwərdigar sening Hudayingdurmən» deginimdə ■ 6 — xu küni Mən ularni Misir zeminidin qiⱪirip ular üqün alaⱨidə izdəp tapⱪan süt ⱨəm bal eⱪip turidioƣan, ⱨəmmə zemin arisidiki

■ **19:9** 2Tar. 36:6 □ **19:14** **«Uning xahlirining birsidin ot qiⱪip, uning bihliri ⱨəm mewisini yutuwaldi…»** — bu «xah» («xahlardin birsi») Zəkəriya padixah boluxi mumkin. Uning Hudaƣa ixənməsliki ⱨəm əhməⱪliⱪi Israilning bexioƣa kəp balayi’apətlərni qüxürdi («2Pad.» 24:17tin-17:25-ayətkiqə kərüng). ■ **20:4** Əz. 22:2; 23:36 ■ **20:5** Mis. 3:8; 4:31; 6:7

əng güzəl zeminning güli bolоqan zeminоqa kirgüzüx üqün, qol kətürüp qəsəm qildim; 7 Mənularоqa: «Hərbiringlar əz kəzünglar aldidiki nəprətlik nərsilərni taxliwetinglar, Misirning butliri bilən əzünglarni bulоqimanglar; Mən Pərwərdigar Hudaynglardurmən» — dedim.
8 Lekin ular Manga asiylik qilip Manga qulaq selixni halimaytti; heqqaysisi nə əz kəzi aldidiki nəprətlik nərsilərni taxliwətmidi, nə Misirning butliridin heq ayrilmidi. Andin Mən qəhrimni Misir zemini iqidə ularоqa təküp, ularоqa qaratqan aqqiqimni basimən, dedim — 9 halbuki, namimning ular turоqan əllər arisida bulоqanmasliqi üqün, Əz namim üqün hərikət qildim; qünki Mən bu əllərning kəz aldida ularni Misirdin qiqirixim bilən Əzümni ayan qilоqanidim; 10 xunga Mən ularni Misir zeminidin *toluq* qiqirip, qəl-bayawanоqa apardim. □ ■ 11 Wə Mən bəlgilimilirimni berip, Əz həkümlirimni ularоqa ayan qildim — ularоqa əməl qilidiоqan kixi ularning səwəbidin hayatqa erixidu.■
12 Əzüm həm ular arisidiki bexarət bolsun dəp, Mening ularni pak-muqəddəs qilidiоqan Pərwərdigar ikənlikimni bilixi üqün «xabat kün»lirimni ularоqa beоqixlidim; □ ■ 13 lekin Israil jəməti qəl-bayawanda Manga asiylik qildi; qünki ular Mening bəlgilimilirimdə mangmidi, Mening həkümlirimni qətkə qaqti (əgər adəmlər bu əmrlərgə əməl qilsa, u ularning səwəbidin hayatqa erixidu) wə Mening «xabat kün»lirimni qattiq bulоqidi; Mən ularning üstigə qəl-bayawanda ular halak qilinоquqə qəhrimni təkimən dedim — ■ 14 halbuki, namimning əllər arisida bulоqanmasliqi üqün, Əz namim üqün hərikət qildim; qünki Mən bu əllərning kəz aldida ularni Misirdin qutquzup qiqarоqanmən.
15 Mən yənə qəl-bayawanda ularоqa süt həm bal ekip turidiоqan, həmmə zeminning güli bolоqan zeminоqa kirgüzməymən dəp, qolumni kətürüp qəsəm qilimən dedim 16 (qünki ularning kəlbi butliriоqa əgixip kətkəqkə, Mening bəlgilimilirimni qətkə qaqqan, Mening həkümlirimdə mangmiоqan, Mening «xabat kün»lirimni buzоqan); — 17 halbuki, kəzüm ularоqa rəhim qilip ularni halak qilmidim yaki ularni qəl-bayawanda tügəxtürmidim.
18 Mən qəl-bayawanda ularning balilariоqa mundaq dedim: «Ata-bowiliringlarning bəlgimiliridə mangmanglar, nə ularning həkümlirini tutmanglar nə butliri bilən əzünglarni bulоqimanglar. 19 Mən Pərwərdigar Hudayinglardurmən; Mening bəlgilimilirimdə mengip, Mening həkümlirimni tutup ularоqa əməl qilinglar; 20 Mening «xabat kün»lirimni pak-muqəddəs dəp ətiwarlanglar; u silərning Mening Pərwərdigar Hudayinglar ikənlikimni bilixinglar üqün Mən wə silər otturimizdiki bir bexarəttur. 21 Lekin balilirimu Manga asiylik qildi; ular nə Mening bəlgilimilirimdə mangmiоqan nə Mening həkümlirimni tutmiоqan (birsi ularоqa əməl qilsa, u ular bilən hayatqa erixidu) ular Mening «xabat kün»lirimni bulоqiоqan; xunga Mən qəhrimni ular üstigə təküp ularоqa qaratqan aqqiqimni qüxürüp piоqandin qiqimən, dedim; 22 lekin jazadin qolumni tartip, namimni əllərning kəz aldida bulоqanmisun dəp Əz namim üqün hərikət qildim; Mən bu əllərning kəz aldida ularni Misirdin qutquzup qiqarоqanmən.
23 Qəl-bayawanda Mən qolumni kətürüp ularоqa silərni əllər arisiоqa tarqitimən, məmlikətlər iqigə taritimən dəp qəsəm qilimən, dedim; 24 qünki ular Mening

□ **20:10 «xunga Mən ularni Misir zeminidin toluq qiqirip, qəl-bayawanоqa apardim» —** Israilning Hudadin gumanlinip, Uningоqa asiylik qilixi Misirdin qiqix jəryanidimu, ular tehi Misir territoriyisidə bolоqan qaоqdimu bar idi. Xu qaоqda Huda pəqət Əz nami wə wədisi üqün bu «qiqirix» qutquzuxini toluq ada qilip, ularni dengizdin ətküzüp qəlgə apardi. ■ **20:10** Mis. 13:18 ■ **20:11** Law. 18:5; Qan. 30:15, 16, 19, 20; Rim. 10:5; Gal. 3:12 □ **20:12 «Mening ularni pak-muqəddəs qilidiоqan Pərwərdigar ikənlikimni bilixi üqün «xabat kün»lirimni ularоqa beоqixlidim» —** «xabat küni» xənbə küni bolup, Huda Yəhudiylarоqa beоqixliоqan dəm alidiоqan, Hudani seоqinidiоqan küni. ■ **20:12** Mis. 20:8; 31:13-17; 35:2 ■ **20:13** Mis. 16:28

ḥəkümlirimni ada qilmiƣan, bəlgilimilirimni qətkə qaqqan, Mening «xabat kün»lirimni buzoƣan; ular kəzlirini ata-bowilirining butliriƣa tikməktə idi; 25 xunga Mən ularoƣa yahxi bolmiƣan bəlgilimilərni, ularni ḥayatqa elip barmaydiƣan ḥəkümlərni beoƣixlidim; □ 26 wə ularni əz-əzidin səskəndürüp, Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetixi üqün, Mən ularni əz ḥədiyəliri arqilik buloƣidim, qünki ular ḥədiyə süpitidə barlik tunji balilirini atap qoyatti.□ ■
27 Xunga, i insan ooƣli, Israil jəmətigə səz qilip mundaq degin: — Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Ata-bowiliringlar xu ixtimu Manga kupurluq qiloƣanki, ular Manga wapasizlik qiloƣan; 28 ular Mən Əz qolumni kətürüp: «Muxu zeminni silərgə berimən» dəp qəsəm qiloƣan yərgə kirgəndə, ular xu yərdiki udul kəlgən ḥərbir yuqiri dəng ḥəm baraqsan dərəhni kərüpla xu jaylarda ular qurbanliqlirini qilip, Meni aqqiqlanduridiƣan ḥədiyələrni qilatti; ular xu yərdimu «huxpuraq ḥədiyə»lirini puritip, «xarab ḥədiyə»lirini təkətti; □ 29 xuning bilən Mən ulardin: «Silər qiqidiƣan bu yuqiri jay degən nemə?» dəp soridim; xunga bügüngə qədər uning ismi «Bamaḥ»dur.□
30 Xunga Israil jəmətigə mundaq degin: — Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: «Silər ata-bowiliringlarning yolida əzliringlarnimu buloƣimaqqimusilər? Ularning nəprətlik qilmixliriƣa əgixip buzuqluq qilmaqqimusilər? 31 Əmdi silər ḥədiyəliringlarni sunup, əz ooƣulliringlarni ottin ətküzgəndə, silər yənila bügüngə qədər əzünglarni barlik butliringlar bilən buloƣawatisilər; əmdi Mən silərning Meni izdəp sorixinglaroƣa yol qoyamdimən, i Israil jəməti?! Mən ḥayatim bilən qəsəm qilimənki, — dəydu Rəb Pərwərdigar, — Mən silərning Meni izdəp sorixinglaroƣa yol qoymaymən! 32 Xuningdək silərning kənglünglərdiki «Biz yat əllərdək, baxqa yurtlardiki jəmətlərdək yaoƣaq ḥəm tax məbudlaroƣa qoqunimiz» degən koyunglar əməlgə axurulmaydu!
33 Mən ḥayatim bilən qəsəm qilimənki, — dəydu Rəb Pərwərdigar, Mən bərḥək küqlük qol, uzartqan bilikim ḥəm təküp yaoƣduroƣan qəḥrim bilən üstünglardin ḥəkümranlik qilimən. 34 Mən küqlük qol, uzartqan bilikim ḥəm təküp yaoƣduruloƣan qəḥr bilən silərni əllərdin qiqirip epkelimən, tarqitiloƣan məmlikətlərdin silərni yioƣimən; 35 silərni əllərgə təwə boloƣan qəl-bayawanoƣa kirgüzüp, xu yərdə üstünglardin yüz turanə ḥəküm qiqirip jazalaymən; 36 ata-bowiliringlarning üstidin Misir zeminidiki qəl-bayawanoƣa ḥəküm qiqirip jazaloƣinimdək, silərning üstünglardin yüz turanə ḥəküm qiqirip jazalaymən, dəydu Rəb Pərwərdigar. 37 Mən silərni ḥasa astidin ətküzüp, əḥdining rixtisigə baoƣlandurimən. □ 38 Mən aranglardin Manga wapasizlik qiloƣan asiylarni xallap qiqirimən; ularni turuwatqan jaylardin qiqirimən, birak ular Israil zemiƣiƣa kirməydu; xuning bilən silər

□ **20:25 ««yahxi bolmiƣan bəlgilimilər» … «ḥayatqa erixməydiƣan ḥəkümlər» —** 26-ayəttiki izaḥatni kərüng. □ **20:26 ««yahxi bolmiƣan bəlgilimilər» … «ḥayatqa erixməydiƣan ḥəkümlər» (25-ayət)…» —** bu ikki ayət (26-25) intayin muḥim. «Yahxi bolmiƣan bəlgilimilər», «ḥayatqa erixməydiƣan ḥəkümlər» degənlər əməliyəttə butpərəslik diniy qaidə-yosunlardin ibarət. Huda ularning Əzining adəmni ḥayatqa erixtüridiƣan əmr-pərmanlirini qətkə qeqip, aldinip, intayin rəzil butpərəslikkə beoƣixlinixiƣa yol qoyoƣan: 31-ayətnimu kərüng. Əz balilirini Hudaoƣa (yaki butlaroƣa, əlwəttə) atap qurbanlik qilix Təwratta kət'iy mən'i qilinoƣan. «Kan.», 12:29-31-ayətni kərüng. ■ **20:26** Əz. 16:21 □ **20:28 «ular xu yərdiki udul kəlgən ḥərbir yuqiri dəng ḥəm baraqsan dərəhni kərüpla xu jaylarda ular qurbanliqlirini qilip, Meni aqqiqlanduridiƣan ḥədiyələrni qilatti» —** Huda Musa pəyoƣəmbər arqilik «Silər **Mən** bekitkən jayda qurbanlik qilinglar» degən («Qan.» 12-bab). Həqlərning əz beximqilik qilip «yuqiri jay»larda qurbanlik qilixliri bəribir butpərəslikkə aylinip ketətti. □ **20:29 «xunga bügüngə qədər uning ismi «Bamaḥ»dur» —** «Bamaḥ» degənning mənisi «yuqiri jay». Bəlkim xu qaoƣda uning baxqa bir ḥəjwiy, kinayilik mənisimu bar idi; birak bügün biz uni bilməymiz. □ **20:37 «Mən silərni ḥasa astidin ətküzüp, əḥdining rixtisigə baoƣlandurimən» —** «ḥasa astidin ətküzüx» tooƣruluq «Law.» 27:32, «Yər.» 33:13 kərüng. Qoylardin yamanlirini xallap qiqix üqün qoyqi ularni bir-birləp əz ḥasisi astidin ətküzüp təkxürətti.

Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisilər.
39 — Əmdi silər bolsanglar, i Israil jəməti, Rəb Pərwərdigar silərgə mundaķ dəydu:
— Manga ķulaķ salmaymiz desənglar, beriweringlar, ḥərbiringlar өz butliringlarƣa
qoķuniweringlar! Biraķ silər yənə ḥədiyəliringlar ḥəm məbudliringlar bilən
Mening namimni ikkinqi buloƣimaysilər! □ 40 Qünki Mening muķəddəs teoƣimda,
yəni Israilning egizlikidiki taoƣda, — dəydu Rəb Pərwərdigar, — barliķ Israil
jəməti, ularning ḥəmmisi Manga zemində turup hizmət ķilidu; Mən u yərdə ularni
ķobul ķilimən wə u yərdə Mən silərdin «kətürmə ḥədiyə»liringlarni, tunji ḥosul
boloƣan kəktat-mewiliringlarni, xundaķla barliķ muķəddəs dəp ayrip beoƣixlioƣan
nəsriliringlarni tələp ķilimən.
41 Mən silərni əllər arisidin qiķirip, məmlikətlərdin elip yioƣķinimda, esil huxbuydək
silərni ķobul ķilimən; xuning bilən əllərning kөz aldida aranglarda Өzümning pak-
muķəddəs ikənlikimni kərsitimən. 42 Ata-bowiliringlarƣa ķolumni kətürüp: «Muxu
zeminni silərgə berimən» dəp ķəsəm ķiloƣan Israil zemiƣioƣa silərni kirgüzginimdə,
silər Mening Pərwərdigar ikənlikimni bilip yetisilər. 43 Silər u yərdə өz yol-
liringlarni wə өzünglarni buloƣioƣan barliķ ķilmixliringlarni əsləysilər; xuning
bilən ətküzgən rəzil ixliringlar tüpəylidin silər өz-өzünglarni kөzgə ilmaysilər, өz-
өzünglardin nəprətlinisilər. 44 Mən rəzil yolliringlarƣa asasən əməs, yaki buzuķ
ķilmixliringlarƣa asasən əməs, bəlki Өz namim üqün silərgə xəpķətlik muamilə
ķiloƣandin keyin, i Israil jəməti, silər Mening Pərwərdigar ikənlikimni bilip yetisilər,
— dəydu Rəb Pərwərdigar.

Ot wə ķiliq arķilik boloƣan jaza

45 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaķ deyildi: —
46 I insan ooƣli, yüzüngni Teman xəḥirigə ķaritip, jənubtikilərni əyibləp, Nəgəw
ormanliķ dalasini əyibləydioƣan bexarət berip, — □
47 Yəni Nəgəw ormanliķ dalasioƣa mundaķ degin: — Pərwərdigarning səzini angla;
Rəb Pərwərdigar mundaķ dəydu: «Mana, Mən sanga bir ot yaķimən; u səndiki
ḥəmmə yexil dərəḥni ḥəmdə ḥəmmə ķaķxal dərəḥni yəwetidu; yalķunluķ ot
ḥeq өqməydu, jənubtin ximaloƣiqə pütkül yər yüzi uning bilən kөyüp ketidu;□ ■
48 barliķ ət igiliri Mənki Pərwərdigar uni yaķķanliķimni kərüp yetidu; u ḥeqķaqan
өqürülməydu!».
49 Wə mən: — Aḥ, Pərwərdigar! Ular mən tooƣruluķ: «U pəķət təmsillərnila
səzləwatidu» dəydu! — dedim.

21

«Ķiliq» ḥəķķidə

1 Wə Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaķ deyildi: —
2 I insan ooƣli, yüzüngni Yerusalemoƣa ķaritip, «muķəddəs jaylar»ni əyibləp, Israil
zeminini əyibləp bexarət berip, 3 Yəni Israil zemiƣioƣa mundaķ degin: — Pərwərdigar
mundaķ dəydu: «Mana, Mən sanga ķarxidurmən; ķiliqimni oƣilaptin suoƣurup,
səndin ḥəm ḥəķķaniylar ḥəm rəzillərni üzüp taxlaymən.

□ **20:39 «Biraķ silər yənə ḥədiyəliringlar ḥəm məbudliringlar bilən Mening namimni ikkinqi buloƣimaysilər!» —** baxķa birhil tərjimisi: «Biraķ keyin, ḥətta silər Manga ķulaķ salmioƣan bolsanglarmu, silər yənila ḥədiyəliringlar ḥəm məbudliringlar bilən Mening namimni ikkinqi buloƣimaysilər!». □ **20:46 «Teman xəḥiri» —** Israilning xərķiy jənubiy qegrasioƣa tutixidu, «Nəgəw» Israilning jənubiy təripini kərsitidu. □ **20:47 «... pütkül yər yüzi uning bilən kөyüp ketidu» —** yaki «... ḥər adəmning yüzi uning bilən kөyüp ketidu». ■ **20:47** Luķa 23:31

4 Mən səndin ḥəm ḥəkḳaniylar ḥəm rəzillərni üzüp taxlimaḳqi bolọinim üqün,
ḳiliqim barliḳ ət igiliri, yəni jənubtin ximalọiqə bolọan ḥəmməylən bilən
ḳarxilixixọa oḷilaptin qiḳidu; 5 xuning bilən barliḳ ət igiliri Mənki Pərwərdigarning
Өz ḳiliqimni oḷilaptin suoḷurọanliḳimni tonup yetidu; ḳiliq oḷilapḳa ḳaytidin yenip
kirməydu.
6 Əmdi uḥ tartḳin, i insan ooḷli; iq-baoḷring eqixḳudək dərd-ələm bilən ularning kəz
aldida uḥ-zar ḳil. 7 Wə xundaḳ boliduki, ular səndin: «Nemixḳa uḥ tartisən?» dəp
soriọanda, sən ularọa: «Bolọan xum həwər tüpəylidin! Mana, u kelidu! Barliḳ
yürəklər erip, barliḳ ḳollar boxap ketidu, barliḳ roḥlar zəiplixip, barliḳ tizlar süydük
bilən qiliḳ-qiliḳ ḥəl bolup ketidu; mana u keliwatidu! U yetip kəldi! — dəydu Rəb
Pərwərdigar» — degin.□ ■
8 Wə Pərwərdigarning səzi manga kelip xundaḳ deyildi: —
9 I insan ooḷli, bexarət berip mundaḳ degin: — Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu:
— Mana, bir ḳiliq, bir ḳiliq, bislanọan, parḳiritiloḷan! 10 U zor ḳiroḷinqiliḳ üqün
bislanọan, uni yaltiraxḳa parḳiratḳan; Өz ooḷlumning xaḥanə ḥasisi ḥərḳandaḳ
addiy tayaḳni kəmsitkənliki tüpəylidin, huxal bolup ketiximizgə tooḷra keləmdu?□
11 U ḳiliqni parḳiritilixḳa, ḳol bilən tutuxḳa bekitkən;
Ḳiliq biləngən, parḳiritiloḷan,
Ḳətl ḳiloḷuqining ḳoliọa tutḳuzuxḳa təyyarlanọandur!
12 Nalə-pəryad kətürüp pioḷan qəkkin, i insan ooḷli,
Qünki *ḳiliq* Mening həlḳimgə ḳarxi qiḳḳan;
U Israilning barliḳ xaḥzadilirigə ḳarxi qiḳḳan;
Ular Өz həlḳim bilən təng ḳiliqḳa tapxuruloḷan;
Xunga yanpixingọa ḳattiḳ urup ḳoyoḷin!□ ■
13 Qünki sinaḳ kəldi; əmdi bu «xaḥanə ḥasa » baxḳa yaoḷaqlarni kəmsitkini bilən, u
bəribir tügixidu əməsmu?! — dəydu Rəb Pərwərdigar.■
14 — Əmdi sən, i insan ooḷli, bexarət bərgin, qawak qaloḷin! Ḳiliq ikki ḳetim, üq
ḳetim urup ḳirsun! U ḳiroḷuqi ḳiliq, ularni ḥər tərəptin ḳorxiwaloḷan zor ḳətl
ḳiloḷuqi ḳiliqtur!□
15 Ularning yürəklirini erisun dəp, ulardin nuroḷunliri putlixip kətsun dəp, Mən
ularning barliḳ dərwazilirioḷa təḥdit saloḷuqi ḳiliqni ḳaritip ḳoydum. Way! U
qaḳmaḳtək parḳiritiloḷan, u ḳirixḳa suoḷuruloḷan; □ ■ 16 i ḳiliq, ong tərəpkə ətkür
bol! Sol tərəpkə burulup qap! Bisingni ḳəyərgə ḳaratḳan bolsa xu yərgə qap!
17 Mənki Pərwərdigar Өz ḳolum bilən qawak qalimən, Өz ḳəḥrimni təküp pioḷandin
qiḳimən; Mənki Pərwərdigar xundaḳ səz ḳildim.

Hudaning Babilning padixaḥini Yerusalemọa ḥujum ḳilixḳa ḳaritip ḳoyidioḷanliḳi

□ **21:7 «barliḳ tizlar süydük bilən qiliḳ-qiliḳ ḥəl bolup ketidu»** — demək, ḳorḳunqtin xundaḳ bolidu. Baxḳa birhil tərjimisi «barliḳ tizlar sudək ajiz bolup ketidu». ■ **21:7** Yər. 6:24; 49:23; Əz. 4:17; 7:17 □ **21:10 «U zor ḳiroḷinqiliḳ üqün bislanọan, ... Өz ooḷlumning xaḥanə ḥasisi ḥərḳandaḳ sddiy tayaḳni kəmsitkənliki tüpəylidin, huxal bolup ketiximizgə tooḷra keləmdu?»** — oḳurmənlər kəp hil tərjimiliri bilən uqrixixi mumkin. Bu jümlining əyni tekistini qüxinix təs. «Өz ooḷlum» muxu yərdə bəlkim Yəḥuda yaki Yəḥudaning padixaḥi Zədəkiya boluxi mumkin. Zədəkiya əzini «yengilməs» dəp ḥesabliọini bilən, uning Huda məhsus təyyarliọan ḳiliqni «bir tal yaoḷaq tayaḳ»tək asanla bir tərəp ḳilixi ḥərgiz mumkin əməs. □ **21:12 «xunga yanpixingọa ḳattiḳ urup ḳoyoḷin!»** — «yanpaxḳa urux» ḳattiḳ dərd-ələmning ipadisi idi. ■ **21:12** Əz. 6:11; 7:27 ■ **21:13** Yəx. 1:5; Yər. 6:28-30 □ **21:14 «bexarət bərgin, qawak qaloḷin!»** — «qawak qelix» bəlkim pəyoḷəmbərning Hudaoḷa wəkil bolup, Hudaning bu ixlarni tooḷra degənlikini ipadilixi idi. □ **21:15 «ularning yürəklirini erisun dəp, ... Mən ularning barliḳ dərwazilirioḷa təḥdit saloḷuqi ḳiliqni ḳaritip ḳoydum. Way! U qaḳmaḳtək parḳiritiloḷan, u ḳirixḳa suoḷuruloḷan»** — oḳurmənlər baxḳa nəqqə hil tərjimiliri bilən uqrixixi mumkin. Ibraniy tilida bu ayəttiki bəzi səzning mənisini pəḳət pərəz ḳilixḳila bolidu. ■ **21:15** Əz. 21:32

18 Wə Pərwərdigarning səzi manga kelip xundaķ deyildi: —
19 Sən i insan ooɣli, Babil padixaḥining ķiliqining mengixioɣa təyyarlanoɣan ikki
yolni bekitip ķoyoɣin; ikkilisi bir zemindin qiķidioɣan bolsun; *Yerusalem* xəḥirigə
mangidioɣan yolning bexida bir yol bəlgisini tikləp ķoyoɣin; 20 yəni ķiliqning yetip
kelixi üqün Ammoniylarning Rabbaḥ xəḥirigə bir yol ḥəmdə Yəḥudaoɣa, yəni
istiḥkami məstəḥkəm Yerusalem xəḥirigə yənə bir yolni bekitip ķoyoɣin; 21 qünki
Babilning padixaḥi aqa yolda, yəni ikki yolning bexida pal aqķuzidu; u oķlarni
silkiydu, «kəqmə məbudlar»din soraydu, jigərni təkxüridu.□
22 Əmdi sepilni bəsküqi bazoɣanlarni tikləxni, ķan təküxkə pərman ķilixni,
jəng elan ķilip towlaxni, dərwazilaroɣa uruloɣuqi bazoɣanlarni tikləxni, sepiloɣa
qiķidioɣan dənglüklərni yasaxni, potəylərni ķuruxni, Yerusalemni *muḥasirigə elixni*
kərsitidioɣan pal uning ong ķolioɣa qüxidu; ■ 23 gərqə bu pal ularoɣa yaloɣan
kərüngini bilən, ular iqkən ķəsəmlər tüpəylidin, Yəḥudadikilərni qanggilioɣa alsun
dəp padixaḥ ularning ķəbiḥlikini esigə kəltüridu.□
24 — Xunga Rəb Pərwərdigar mundaķ dəydu: Silərning asiyliķinglar axkar-
ilinip, barliķ ķilmixliringlarda gunaḥliringlar kərüngəqkə, ķəbiḥlikinglarni əskə
kəltürgininglar tüpəylidin — yəni əzünglar pax ķilinip əskə elinoɣininglar
tüpəylidin, silər ķoloɣa elinisilər. 25 Əmdi sən, i Israilning munapiķ ḥəm rəzil
xaḥzadisi, ķəbiḥlikingning jazalinix waķti-saiti toxķinida, kəridioɣan küning ke-
lidu!□
26 Rəb Pərwərdigar mundaķ dəydu: — Səllini uningdin eliwət, tajni eliwət; ixlar
əz petida turiwərməydu; pəs turoɣanni egiz ķil, egiz turoɣanni pəs ķil; 27 uning
təhtini ərüwət, ərüwət, ərüwət! Uning ḥoķuķining Igisi kəlmigüqə, u yənə məwjut
bolmaydu; Mən uni Uningoɣa təķdim ķilimən.□

Ammon həlķi tooɣruluķ bexarət

28 Əmdi i insan ooɣli, bexarət berip mundaķ degin: — Rəb Pərwərdigar Ammoniylar
wə ularning mazaķliri tooɣrisida mundaķ dəydu: «Bir ķiliq, bir ķiliq ķətl ķilixķa
suoɣuruloɣan; u adəmni yəwetixkə, qaķmaķtək yaltiraxķa parķiritiloɣan!» — degin!□
29 Qünki palqilar sən ķiliq tooɣrungda ķuruķ alamət kərünüxlərni kərüp, sən
üqün yaloɣandin bir pal salidu; rəzillərning kəridioɣan küni kəlgəndə, ķəbiḥlikning
jazalinix waķti-saiti toxķanda, bular seni xu ķiriloɣan rəzillərning boyunliri üstigə
ķoxup yatķuzidu!

□ **21:21 «kəqmə məbudlar»** — ibraniy tilida «tərafim»; kiqik, ķol bilən kətürgili boloɣan «ķolaylik butlar». **«jigərni təküxürüx»** — kona zamandiki palqiliķning bir usuli idi. Biliximizqə ular bir ḥaywanni soyup, andin üqəy-ķarni ķatarliķlarni təkxürüp, kərgən alamətlər boyiqə bir ķararoɣa kelətti. ■ **21:22** Əz. 4:2; 17:17 □ **21:23 «gərqə bu pal ularoɣa yaloɣan kərüngini bilən, … Yəḥudadikilərni qanggilioɣa alsun dəp padixaḥ ularning ķəbiḥlikini esigə kəltüridu»** — pütün bu ayətning əyni tekistni qüxinix təs. «Iqkən ķəsəmlər» bəlkim Zədəkiya Neboķadnəsaroɣa iqkən ķəsəmlərni kərsitidu. Neboķadnəsarning məsliḥətqiliri bu palni yaloɣan dəp ķarioɣini bilən, Huda Yerusalemni jazalansun (Neboķadnəsarning qanggilioɣa qüxsun) dəp ķət'iy bekitkən boloɣaqķa, Neboķadnəsar bəribir Rabbaḥ xəḥirigə əməs, bəlki Yerusalemning asiyliķini esigə kəltürüp uningoɣa ḥujum ķilixni ķarar ķilidu. □ **21:25 «i Israilning munapiķ ḥəm rəzil xaḥzadisi»** — «rəzil xaḥzadə» Zədəkiya padixaḥni kərsitidu. Əzakiyal pəyoɣəmbər uni «padixaḥ» degüsi kəlməydu. **«ķəbiḥlikingning jazalinix waķti-saiti toxķinida, kəridioɣan küning kelidu!»** — ibraniy tilida «ķəbiḥlikingning jazalinix waķti-saiti toxķinida, kəridioɣan küning kəldi!» deyilidu. Demək, kəridioɣan künining yeķin kəlgənlikini təkitiləydu. □ **21:27 «Uning ḥoķuķining igisi kəlmigüqə, u yənə məwjut bolmaydu; Mən uni uningoɣa təķdim ķilimən»** — bu ayətning mənisi, Zədəkiyadin keyin, Dawut padixaḥning əwladi, Israil ḥəm aləmning tegixlik padixaḥi Ķutķuzoɣuqi-Məsiḥ kəlgüqə Israilning təhtigə əz həlķidin boloɣan ḥeqkim padixaḥ bolup olturmaydu. «Yar.» 49:10-tiki bexarətnimu kərüng. □ **21:28 «Bir ķiliq, bir ķiliq ķətl ķilixķa suoɣuruloɣan; u adəmni yəwetixkə, qaķmaķtək yaltiraxķa parķiritiloɣan!»** — Ammoniylar əzlirining muxu ķiliqini Israillarni soyux üqün suoɣuroɣan (keyinki ayətlətni kərüng). Biraķ ahirida u əzlirining bexioɣa qüxidu.

30 Bu qiliqni əz oɣilapioɣa qayturup sal!
Mən sening üstünggə əzüng yaritiloɣan jayda, yəni sən tərülgən jayda ɦəküm qiqirip jazalaymən.
31 Xuning bilən Mən üstünggə qəɦrimni təküp yaoɣdurup,
Oɣəzipimning oti qilip püwləymən;
Mən seni qatilliqqa maɦir yawuz adəmlərning qolioɣa tapxurup berimən;
32 Sən otqa yeqiloɣu bolisən;
Sening qening əz zeminingdə təkülidu;
Sən qaytidin əslənməysən;
Qünki Mənki Pərwərdigar səz qiloɣan.

22

Yerusalem tooɣruluq üq bexarət •••• Birinqi: — qanliq xəɦər

1 Pərwərdigarning səzi manga kelip xundaq deyildi: —
2 Əmdi sən, i insan ooɣli, qanliq xəɦər üstigə ɦəküm qiqarmamsən? Ɦəküm qiqarmamsən? Əmdi uning yirginqlik qilmixlirini yüzigə selip mundaq degin: — ■
3 Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: «Əz jaza künining kelixi üqün əz iqidə qan təkküqi xəɦər, əzini buloɣax üqün əzigə məbudlarni yasioɣan xəɦər —
4 Sən təkkən qan tüpəylidin gunaɦkar boldung, yasioɣan məbudlar tüpəylidin əzüngni buloɣiding; sən əz jaza künliringni yeqinlaxturdung, yilliringni toxturdung; xunga Mən seni əllərgə rəswa, barliq məmlikətlərgə mazaqning obyekti qildim. ■
5 Sanga yeqindikilər ɦəmdə səndin yiraqtikilər seni mazaq qilidu, i qiya-qiyaoɣa toloɣan bətnamlik xəɦər!
6 Israilning xaɦzadiliri, ɦər birining ɦoquqidin paydilinip iqingdə qandaq qan təkkənlikigə qara! 7 Sening iqingdə ular ata-anisini kəzgə ilmioɣan; aranglarda musapirlaroɣa zulum-zumbuluq qiloɣan, yetim-yesirlər ɦəm tul hotunlaroɣa uwal qiloɣan; 8 Mening pak-muqəddəs nərsilirimni sən kəmsitkən, Mening «xabat kün»lirimni buloɣap buzoɣansən; 9 sening iqingdə qanoɣa təxna təɦməthor adəmlər boloɣan; ular taoɣlar üstidə butpərəslik exini yegən; sening iqingdə ular buzuqluq pəsəndilik qiloɣan; ■ 10 səndə əz atisining nomusioɣa təgkənlər bar; ay kərgən qiz-ayallarni ayaoɣ asti qiloɣanlarmu bar.□ ■
11 Birsi qoxnisining ayali bilən yirginqlik buzuqluq qiloɣan; yənə birsi əz kelinini buzup xəɦwaniyət qiloɣan; səndə boloɣan yənə birsi əz singlisioɣa, yənə atisining qizioɣa basqunqilik qiloɣan. ■ 12 Ular qan təküx üqün arangda «sowoɣatlar»ni qobul qiloɣan; sən əsüm-jazanə aloɣan; sən əz qoxniliringdin ɦaramni məjburiy yuluwelip, Meni untuoɣansən — dəydu Rəb Pərwərdigar.
13 Wə mana, Mən ɦaramni məjburiy yuluwelixingoɣa wə sən əz arangda təkkən qanlaroɣa qarap qolumni-qolumoɣa urdum! □ ■
14 Mən seni bir tərəp qilidioɣan künlərdimu yüriking yənila toq, qolliring qing turiwerəmdu? Mənki Pərwərdigar səz qildim, Əzüm uni ada qilimən. ■ 15 Mən seni əllər arisioɣa tarqitimən, məmlikətlər iqigə taritimən, otturangda boloɣan

■ **22:2** Əz. 20:4; 23:36 ■ **22:4** 2Pad. 21:16; Əz. 5:14; 20:30,31 ■ **22:9** Əz. 18:6,11 □ **22:10 «atisining nomusioɣa təgkənlər»** — ibraniy tilida buning ikki mənisining mumkinqiliki bar: (1) əz atisioɣa basqunqilik qiloɣan; (2) atisining ayali (əz anisi yaki əgəy anisi)oɣa basqunqilik qiloɣan. Bizningqə muxu yərdə (2) tooɣridur. ■ **22:10** Law. 18:8,19; Əz. 18:6 ■ **22:11** Law. 18:15, 20; Yər. 5:8 □ **22:13 «sən əz arangda təkkən qanlaroɣa qarap qolumni-qolumoɣa urdum»** — «qol-qoloɣa urux» qattiq əpsuslinarlik, pioɣanni bildüridu. ■ **22:13** Əz. 21:22 ■ **22:14** Əz. 17:24

pəsəndilikinggə hatimə berimən. ■ 16 Əmdi sən özüng arƙilik əllərning kəz aldida
buloƚinisən, andin Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisən.□

Ikkinqi bexarət: — Tawlaxning nətijisi — ƫeqnemə ƙalmaydu!

17 Pərwərdigarning səzi manga kelip xundaƙ deyildi: —
18 I insan ooƚli, Israil jəməti Manga huddi daxƙal bolup qiƙti; ularning ƫəmmisi
humdanda ƙaloƚan mis, ƙələy, təmür wə ƙooƚuxunlardur; ular kümüxning poƙi
bolup qiƙti.■
19 Xunga Rəb Pərwərdigar mundaƙ dəydu: — ƫəmminglar daxƙal bolup qiƙƙaqƙa,
mana əmdi Mən silərni Yerusalem otturisioƚa yioƚimən; 20 kixilər üstigə ot püwləp,
ularni eritip tawlax üqün kümüx, mis, təmür, ƙooƚuxun wə ƙələyni humdan iqigə
yioƚƙandək, Mən oƚəzipim wə ƙəƫrim bilən silərni yioƚip *xəƫər* iqigə selip silərni
eritimən. 21 Xundaƙ, Mən silərni yioƚip, oƚəzipimning otini üstünglərgə püwləymən,
silər uning otturisida erip ketisilər; 22 kümüx humdanda eritilgəndək, silər xəƫər
otturisida eritilisilər; wə silər Mənki Pərwərdigarning Өz ƙəƫrimni üstünglərgə
təkkənlikimni tonup yetisilər.

Üqinqi bexarət: — Israilning pütün jəmiyiti buzuldi!

23 Pərwərdigarning səzi manga kelip xundaƙ deyildi: —
24 I insan ooƚli, xəƫərgə mundaƙ degin: — Oƚəzəp qüxkən kündə sən paklan-
durulmioƚan, yamoƚur qüxmigən bir zeminsən. □ 25 Өz oljisini titma ƙilidioƚan,
ƫərkirəydioƚan xirdək ularning pəyoƚəmbərliri uningda suyiƙəst ixlitidu; ular jan-
larni yəwetidu; həzinilərni, ƙimmətlik nərsilirini buliwalidu; ular uning otturisidiki
tul hotunlarni köpəytməktə.■
26 Uning kaƫinliri Təwrat-ƙanunumni buzup taxlap, pak-muƙəddəs nərsilirimni
buloƚioƚan; ular pak-muƙəddəs bilən addiy nərsilərni pərƙ ƙilmaydu; ular «xabat
kün»lirimgə kəzini yumup yüridu; xuning bilən ular arisida Manga bətnam
qaplinidu. ■ 27 Uning iqidiki xaƫzadilər huddi oljisini titma ƙilidioƚan bərilərdək;
ular ƙan təküxidu, janlarni nabut ƙilixidu, ƫaram mənpəətni bulixidu. ■ 28 Uning
pəyoƚəmbərliri ularning *ƙilmixlirini* «ƫak suwaƙ» bilən aƙartƙan, «Rəb Pərwərdigar
mundaƙ dəydu!» dəp sahta kərünüxlərni kərüwelip, pal selip yaloƚanqilik
yətküzidu; lekin Pərwərdigar ularoƚa səz ƙiloƚan əməs. ■ 29 Zemindiki addiy
puƙralarmu jəbir-zulum ƙilixip, bulang-talang ƙilidu; ular ajiz-namratlarni bozək
ƙilip, musapirlaroƚa zulum selip uwal ƙilidu. 30 Mən ular arisidin tamni ƙaytidin
yasitip beridioƚan, Meni ularning zeminini wəyran ƙiliximdin yanduridioƚan, uning
yeriƙini ətküdək, Mening aldimda turidioƚan ariqi bir əzimətni izdəp kəldim; biraƙ
ƫeqbirni tapalmidim. ■ 31 Xunga Mən ƙəƫrimni üstigə təkimən; oƚəzipimning oti
bilən Mən ularni ƫalak ƙilimən; Mən ularning yollirini öz bexioƚa ƙayturimən, —
dəydu Rəb Pərwərdigar.■

■ **22:15** Əz. 12:14, 15 □ **22:16** **«Əmdi sən özüng arƙilik əllərning kəz aldida buloƚinisən, andin Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisən»** — oƙurmənlər baxƙa hil tərjimilərni uqritixi mumkin. Ayətning əyni tekistini qüxinix səl təs. ■ **22:18** Yəx. 1:22 □ **22:24** **«Oƚəzəp qüxkən kündə sən paklandurulmioƚan, yamoƚur qüxmigən bir zeminsən»** — Hudaning oƚəzipi tüpəylidin, ularda bəlkim bir ƙuroƚaƙqilik boloƚanidi. «Ƙan.» 28-babni kərüng. ■ **22:25** Mat. 23:14 ■ **22:26** Law. 10:10; Əz. 44:23 ■ **22:27** Mik. 3:11; Zəf. 3:3 ■ **22:28** Əz. 13:7, 9, 10; 21:29; 22:12 ■ **22:30** Zəb. 106:23 ■ **22:31** Əz. 9:10; 11:21; 16:43

23

Oḫolaḫ ḫəm Oḫolibaḫ — ikki ayal tooɣruluḳ boloɣan təmsil

1 Pərwərdigarning səzi manga kelip xundaḳ deyildi: —
2 I insan ooɣli, bir anidin tuoɣuloɣan ikki ayal bar ikən; 3 ular Misir zeminidə paḫixilik ḳiloɣan; ular yaxliḳta paḫixilik ḳiloɣan; xu yərdə ularning kəksiliri mijiḳlinip, ḳizliḳ əmqək topqiliri silanoɣan. ■ 4 Ularning isimliri bolsa, qongining Oḫolaḫ, kiqikining Oḫolibaḫ idi; ular Meningki idi; ular ooɣul-ḳizlarni tuoɣḳan. Samariyə bolsa Oḫolaḫ, Yerusalem Oḫolibaḫdur.□
5 Oḫolaḫ Meningki boloɣan təḳdirdimu yənə buzuḳluḳ ḳiloɣan — u axiḳlirioɣa, yəni ḳoxniliri boloɣan Asuriylərgə pəs arzu-ḫəwəslərdə boloɣan; 6 kək kiyim kiygən, əməldar-ḫəkümdarlar, ḫəmmisi kelixkən yigitlər, atḳa mingən qəwəndazlar idi. 7 U əz buzuḳluḳini ularning üstigə beoɣixlioɣan; ularning ḫəmmisi Asuriyəning esilzadiliri idi; əz arzu-ḫəwəslirini barliḳ ḳozoɣatḳanlar bilən wə ularning barliḳ məbudliri bilən u əzini buloɣioɣan.□ 8 U yənila Misirda boloɣan paḫixilikliridin waz kəqmidi; qünki uning yaxliḳida axu yərdikilər uning bilən billə yatti, ḳizliḳ kəksilirini silap, əz buzuḳluḳlirini uning üstigə təkti. 9 Xunga Mən uni əz axnilirining, yəni uning arzu-ḫəwəslirini ḳozoɣatḳan Asuriylərning ḳolioɣa tapxurdum; ■ 10 ular uning nomusini axkarilap, uning ooɣul-ḳizlirini elip ketip, uni ḳiliqlap əltürüwətti; u ayallar arisida *yaman* ataḳḳa ḳaldi; uning üstigə ḫəküm qiḳirilip jazalandi.

Oḫolibaḫ

11 Uning singlisi Oḫolibaḫ buni kərüp turupmu, arzu-ḫəwəsliridə ḫədisidin tehimu buzuḳ, paḫixilikliri ḫədisiningkidin kəp bolup kətti. 12 U əz ḳoxniliri boloɣan Asuriylərgə pəs arzu-ḫəwəslərni ḳozoɣatḳan; ular əməldar-ḫəkümdarlar, ḫəxəmətlik sawut, formilarni kiygən, atḳa mingən qəwəndazlar, ularning ḫəmmisi kelixkən yigitlər idi. ■ 13 Mən uning buloɣinip kətkənlikini kərdum; ular ikkilisi bir yolluḳ idi.
14 U uning paḫixiliklirini axurdi; qünki u tamda pərəng bilən sürətləngən adəmlərni, yəni Kaldiylərning rəsimlirini kərdi; 15 ularning bəlliri potilar bilən oraloɣan, bexioɣa ḳuyruḳluḳ səllilər kiyilgən; ularning ḫəmmisi ləxkər bexidək, yəni tuoɣuloɣan yurti Kaldiyədiki Babilliḳlarning ḳiyapitidə idi. 16 U xuan ularoɣa ḳarap ularning xəḫwaniy ḫəwsini ḳozoɣioɣan, xuning bilən ularni izdəp Kaldiyəgə əlqilərni əwətkən.□
17 Xuning bilən Babilliḳlar uningoɣa, yəni uning axniliḳ orun-kərpilirigə yeḳin kelip, uni əz zinaliri bilən buloɣioɣan; u əzini ular bilən billə buloɣioɣandin keyin ulardin bizar boldi. 18 U əz buzuḳluḳlirini oquḳ ḳilip, nomusini axkarilixi bilən, jenim ḫədisidin yirgəngəndək uningdinmu yirgəndi. 19 Biraḳ u yənə əzining yaxliḳ künlirini, yəni Misir zeminida buzuḳluḳ paḫixilik ḳiloɣan künlirini esigə kəltürüp əz buzuḳluḳlirini tehimu kəpəytti. 20 Uning ərliki exək mədəkliridək, mənisi atlarningkidək boloɣan Babilning paḫixiwaz ərkəklirigə ḳarap ḫəwəsliri

---

■ **23:3** Əz. 20:8 □ **23:4 «Ularning isimliri bolsa, qongining Oḫolaḫ, kiqikining Oḫolibaḫ idi; ular Meningki idi» —** demək, Oḫolaḫ Israilning ximaliy padixaḫliḳini, Oḫolibaḫ Yəḫudani kərsitidu. «Oḫolaḫ» — «uning qediri», «Oḫolibaḫ» — «mening qedirim uningdidur» degən mənilərdə. □ **23:7 «U əz buzuḳluḳini ularning üstigə beoɣixlioɣan; ularning ḫəmmisi Asuriyəning esilzadiliri idi» —** yaki «U əz buzuḳluḳini ularning üstigə beoɣixlioɣan; ularning ḫəmmisini Asuriyəning esilzadilirigə beoɣixlioɣan». ■ **23:9** 2Pad. 17; 18 ■ **23:12** 2Pad. 16:7 □ **23:16 «U xuan ularoɣa ḳarap ularning xəḫwaniy ḫəwsini ḳozoɣioɣan, xuning bilən ularni izdəp Kaldiyəgə əlqilərni əwətkən» —** bundaḳ bayanlar bəlkim Yəḫudaning padixaḫliri Babildin yardəm sorioɣanliḳini, Babilliḳlar bilən dostlaxmaḳqi boloɣanliḳini, xundaḳla ularning butpərəslikini ḳobul ḳiloɣanliḳini kərsitidu («2Pad.» 20:12-15, 21:1-9-ayətlərni kərüng).

qozƣaldi. 21 Sən yaxliqingdiki buzuqluqliringƣa, yəni yaxliqingda Misirliqlarning əmqəkliringni siliƣiniƣa yənə təxna bolup təlmürdung.
22 Xunga, i Oqolibaq, — dəydu Rəb Pərwərdigar — Mana, Mən jening qazir bizar bolƣan axniliringni əzünggə qarxi qozƣitimən, ularni sən bilən qarxilixixqa qəmmə təripingdin elip kelimən; 23 Babilliqlar, barliq Kaldiylər, Pekodlar, Xoalar, Koallar qəmdə Asuriylərning qəmmisini ular bilən təng qozƣaymən; ularning qəmmisi kelixkən yigitlər, əməldar-qökümdarlar, uluƣ bəglər wə janablar, qəmmisi atqa mingən qəwəndazlardur; 24 ular qoral-yaraqlar, jəng qarwiliri, yük qarwiliri qəm zor bir top həlqlər bilən sanga qarxi qikidu; ular özlirini qəmmə təripingdə sipar-qalqanlar wə dubuloqalarni kiyip sanga qarxi səpras bolidu; bexingƣa qüxidiƣan tegixlik jazani ularƣa tapxurimən, ular öz qökümliri boyiqə jazalaydu.
25 Mən muqəddəslikimdin qikqan ƣəzəpni sanga qaritimən; xuning bilən ular qəqr bilən seni bir tərəp kilidu. Ular sening burnung wə kulakliringni kesiwetidu; səndin ahirki qaloqanlar kiliqlinidu; ular ooƣul-kizliringni elip ketidu, səndin yənila qaloqanlar otta yutuwetilidu. □ 26 Ular səndin kiyim-keqəkliringni eliwelip, güzəl zibu-zinnətliringni bulaydu. ■ 27 Xuning bilən Mən səndə Misir zeminida baxlanƣan buzuqluqliringni wə paqixiliklikiringni tohtitimən; sən bu ixlarƣa yənə təlmürməysən, Misirni qayta əsliməysən.
28 — Qünki Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Mana, Mən seni özüng nəprətlənggənlərning koliƣa, yəni jening yirgəngənlərning koliƣa tapxurimən; ■ 29-30 ular seni öqmənlik bilən bir tərəp kilip, barliq əjirliringni elip ketip, seni tuƣma-yalingaq qaldurup, paqixiliklikiringning nomusini axkarilaydu. Sən əllər bilən paqixilik kiloqanliking, ularning məbudliri bilən özüngni buloqiƣanliking tüpəylidin, sening buzuqluqliring qəm paqixiliklikiring bularni bexingƣa qüxürdi.■
31 Qədəngning yolida özüng mangƣansən; xunga Mən uningdiki kədəqni sening kolungƣimu tutquzdum.
32 — Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Qədəngning kədəqini, qongqur wə qong bir kədəqni sənmu iqisən; sən rəswa bolup mazaq kilinisən, qünki uning qəjimi qongdur; 33 sən dəqxətlik wə qalakət kədəqi, yəni qədəng Samariyəning kədəqi bilən məstlik qəm dərd-ələmgə toldurulisən; 34 sən uni iqiwetip yənə yalaysən, qətta uning parqilirinimu ƣajilaysən, andin kəksiliringnimu yulup taxlaysən; qünki Mən xundaq səz kildim, dəydu Rəb Pərwərdigar.
35 Xuning üqün Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Qünki sən Meni untup arqangƣa taxliwətkənliking üqün, xunga öz buzuqluqung qəm paqixiliklikiringning jazasini kətürisən.■
36 Wə Pərwərdigar manga mundaq dedi: — I insan ooƣli, sən Oqolaq wə Oqolibamaq üstigə qöküm qikiramsən? Əmdi ularƣa öz yirginqlik kilmixlirini ayan kilip kərsətkin. ■ 37 Qünki ular buzuqluq kildi; kolliri kan boldi; ular öz butliri bilən buzuqluq kilip, uning üstigə Manga tuƣqan öz balilirini ularning ozuki süpitidə kurbanlik kilip ətküzüp beƣixlidi. □ ■ 38 Uning üstigə ular Manga xundaq ix kiloqanki, ohxax bir kündə ular Mening muqəddəs jayimni buloqap, «xabat kün»lirimni buzoqan. ■ 39 Qünki ular öz balilirimni butliriƣa soyƣan qaƣda, ular ohxax bir kündə muqəddəs jayimni buloqaxqa kirdi; mana, ular Mening öyüm otturisida xundaq kiloqan.■

□ **23:25** **«*Mening* muqəddəslikimdin qikqan ƣəzəp»** — ibraniy tilida «(Mening) qəsitim». ■ **23:26** Əz. 16:39 ■ **23:28** Əz. 16:37; Əz. 23:17 ■ **23:29-30** Əz. 16:39; Əz. 23:25, 26 ■ **23:35** Yər. 2:32; 3:21; 13:25; 18:15; Əz. 22:12 ■ **23:36** Əz. 20:4; 22:2 □ **23:37** **«öz balilirini ularning ozuki süpitidə kurbanlik kilip ətküzüp beƣixlidi»** — «(ottin) ətküzüx» degən səz, butpərəslik tooqruluk bayanlar arisida bolsa, adəttə insanlarni, bolupmu balilarni butlarƣa «kurbanlik süpitidə ottin ətküzüx»ni kərsitidu. ■ **23:37** Əz. 16:21; 20:26,31 ■ **23:38** Əz. 22:8 ■ **23:39** 2Pad. 21:4-7; Əz. 16:21; Əz. 20:13, 16

40 Uning üstigə adəmlərni yiraqtin qaqirdi, ularni elip kelixkə əlqi əwətti; mana, ular kəldi; sən ularni dəp yuyunup, kəz-qaxliringoŋa osma qoyup, əzüngni zibu-zinnətlər bilən pərdazliding; 41 həxəmətlik bir diwanda olturdung, uning aldioŋa üstigə Mening huxbuyum həm zəytun meyim qoyuloŋan dastihanni qoydung; ■
42 oŋəmsiz yürgən bir top kixilərning awazi uningda anglandi; qüprəndə adəmlər bilən billə qəl-bayawandin Sebaiylarmu elip kelindi; ular *ħədə-singilning* qollirioŋa biləzüklər, bexioŋa qiraylik tajlarni saldi. □ 43 Əmdi Mən zina-buzuqluqlar bilən uprap kerioŋan paḫixə tooŋruluq: «Ular əmdi uning bilən buzuqluq qiliwərsun; qünki u ḫəqiqətən *paḫixə*» — dedim.□
44 — Xuning bilən ular paḫixə ayaloŋa yeqinlaxqandək uningoŋa yeqin berip billə yatti; ular xundaq qilip Oḫolaḫ wə Oḫolibamaḫ bu ikki buzuq ayaloŋa yeqinlixip billə yatti.
45 Biraq ḫəqqaniy adəmlər ularni zinahor ayallarni wə qan tökküqi ayallarni jazalioŋanoŋa ohxax, ularning üstigə ḫəküm qiqirip jazalaydu; qünki ular zinahor ayallar, ularning qolliri qandur. □ ■ 46 Qünki Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Bir top adəmlərni ularoŋa qarxi qiqirip elip kelimən, ularni ḫəryanoŋa ḫəydiwetixkə wə bulangqilik qilixqa tapxurimən. 47 Bu top kixilər ularni taxlar bilən qalma-kesək qilip, qiliqliri bilən qepip soyidu; ular ularning ooŋul-qizlirini əltüridu, əylirini ot bilən kəydüriwetidu.■
48 Xuning bilən Mən zemində buzuqluqqa hatimə berimən; xuning bilən bar-lik ayallar silərdin sawaq elip silərning buzuqluqliringni dorimaydu. 49 Ular buzuqluqungni əz bexingoŋa qayturup qüxüridu, wə silər məbudliringlaroŋa qetixlik boloŋan gunaḫlarni kətürisilər; silər Mening Rəb Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisilər.■

24

Daoŋlixip kətkən qazan

1 Tokquzinqi yili, oninqi ayning oninqi künidə, Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaq deyildi: —
2 I insan ooŋli, bu künni, dəl muxu künning qislasini yeziwaloŋin; qünki dəl muxu kündə Babilning padixaḫi Yerusalemni muḫasirigə aldi.
3 Asiy jəmətning aldioŋa bir təmsilni qoyup mundaq degin: — Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — «Qazanni otning üstigə qoyunglar, ot üstigə qoyunglar, uningoŋa su qoyunglar; ■ 4 gəx parqiliri, ḫərbir esil gəx parqilirini, put wə qolini uningoŋa yioŋip selinglar; esil ustihanlarnimu qoxunglar; 5 qoy padisidin əng esillirini elinglar; ustihanlarni pixuruxqa uning astioŋa otun toplap qoyunglar; uni qattiq qaynitinglar, uningdiki ustihanlar obdan qaynisun.
6 — Xunga Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Qanhor xəḫərning ḫalioŋa, yəni dat basqan qazanoŋa, ḫeq deti kətməydioŋan qazanoŋa way! Uningdiki ḫəmmini

---

■ **23:41** Pənd. 7:17 □ **23:42** **«...Sebaiylarmu elip kelindi»** — «Sebaiylar»ning baxqa birhil tərjimisi: «ḫaraqkəxlər». □ **23:43** **«Ular əmdi uning bilən buzuqluq qiliwərsun — qünki u ḫəqiqətən paḫixə»** — yaki «U ḫəqiqətən xundaq bolsa, ular yənila ḫazir uning bilən rast buzuqluq qilamdu?». □ **23:45** **«Birak ḫəqqaniy adəmlər ularni zinahor ayallarni ... Jazalioŋanoŋa ohxax, ularning üstigə ḫəküm qiqirip jazalaydu»** — bizningqə bu jümlidiki «ḫəqqaniy adəmlər» qattiq kinayilik, ḫəjwiy gəp idi. Qünki u Babilliqlarni kərsitidu (46-47-ayətlərni kərüng). Mənisi bəlkim: «Ular silər bilən selixturuloŋanda, ḫəqqaniy adəmlər kərünidu». ■ **23:45** Əz. 16:38 ■ **23:47** Əz. 16:41 ■ **23:49** Əz. 16:58. ■ **24:3** Yər. 1:13

birdin-birdin al; uningoɣa nesiwə qeki taxlanmisun! □ ■ 7 Qünki u təkkən ƙan uning
otturisida turidu; u ƙanni topa bilən kəmgili boloɣudək yərgə əməs, bəlki taƙir tax
üstigə təkti. □ 8 Ƙəhrimni ƙozoɣax, intiƙam elix üqün, u təkkən ƙanning yepilmasliƙi
üqün taƙir tax üstigə ƙaldurdum.
9 Xunga Rəb Pərwərdigar mundaƙ dəydu: — Ƙanhor xəhərning ƙalioɣa way!
Mənmu uning otun dəwisini yooɣan ƙilimən! ■ 10 Otunni dəwiləŋlar, otni yiƙip
quhqulanglar, gəx obdan pixsun, dora-dərməklərni ƙoxunglar, ustihanlar kəyüp
kətsun! 11 Andin ƙazanni ƙizitip, uningdiki misni ƙipƙizil ƙilinglar, iqididiki daoɳ-
kirlar eritilip, uning deti qiƙiriwetilix üqün uni ƙuruƙ peti qooɣlar üstigə ƙoyunglar!
12 Uning ƙiloɣan awariqilikliri Meni upratti;
Lekin uning ƙelin deti uningdin kətmidi;
Xunga uning deti otta turiwərsun!
13 Sening paskiniqilikingdə buzuƙ paḫixilik bardur; Mən seni pakizlimaƙqi
boldum, lekin sən paskiniqiliƙtin pakizlandurulmaymən deding; əmdi ƙəhrimni
üstünggə təküp tohtatmioɣuqə sən paskiniqiliƙtin pakizlandurulmaysən. 14 Mənki
Pərwərdigar xundaƙ səz ƙildim; u əməlgə axurulidu, Mən uni ada ƙilimən;
Mən nə buningdin yanmaymən, nə ḫeq sanga iqimni aoɣritmaymən, nə uningdin
əkünməymən; ular sening yolliring wə ƙilmixliring boyiqə üstünggə ḫəküm qiƙirip
jazalaydu — dəydu Rəb Pərwərdigar.■

Əzakiyalning səyümlük ayalining ölümi

15 Wə Pərwərdigarning səzi manga kelip xundaƙ deyildi: —
16 «I insan ooɣli, Mən sening səyümlük kəz ƙariquƙungni bir urux bilən səndin elip
ketimən; biraƙ sən ḫeq matəm tutma, ḫeq yioɣlima, ḫeq kəz yexi ƙilma; 17 süküt iqidə
uḫ-zar tartisən; ölgüqi üqün ḫeq ḫaza tutma; səlləŋni bexingoɣa orap, kəxliringni
putungoɣa baoɣlioɣin; yüzüngning təwinini yepiwətmə, adəmlər epbərgən nandin
yemə».
18 Xuning bilən Mən ətigəndə həlƙkə səz ƙildim; kəqƙurunda ayalim öldi. Ikkinqi
küni ətigəndə mən buyruloɣini boyiqə ix ƙildim. 19 Əmdi halayiƙ manga: «Sening
bu ƙiloɣan ixliringning nemini kərsətkənlikini deməmsən?» dedi.
20 Mən ularoɣa mundaƙ dedim: — Pərwərdigarning səzi manga kelip xundaƙ deyildi:
—
21 Israil jəmətigə mundaƙ degin: — Rəb Pərwərdigar mundaƙ dəydu: — «Mən
Öz muƙəddəs jayimni, yəni sən pəhirləŋgən küq-tayanqingni, kəzünglarni huxal
ƙiloɣuqi, jeninglar təxna boloɣan nərsini buloɣay dəwatimən; silərning kəyninglarda
ƙaloɣan ƙiz-ooɣullar ƙiliq bilən yoƙilidu. 22 Xu tapta silər Mən *Əzakiyal* ḫazir
ƙiloɣinimdək ƙilisilər; silər yüzünglarning təwinini yapmaysilər, adəmlər epbərgən
nandin yeməysilər; 23 səlləŋglar bexinglarda, kəxinglar ayaoɣliringda boliweridu;
silər ḫeq matəm tutmaysilər yaki ḫeq yioɣlimaysilər; silər ƙəbiḫlikliringlar iqidə
solixip, bir-biringlaroɣa ƙarixip uḫ-zar tartisilər.□ ■

□ **24:6** **«Ƙanhor xəhərning ḫalioɣa, yəni dat baskan ƙazanoɣa, ḫeq deti kətməydioɣan ƙazanoɣa way!... uningoɣa nesiwə qeki taxlanmisun!»** — ƙazanning deti ƙan rəŋgidə bolup, bəlkim xəhərning ƙanhorluƙini bildüridu. Ayətning keyinki ƙismining mənisi bəlkim, ƙazanning dat baskan parƙiliridək, xəhərdikilərmu parqə-parqə tarƙilip ketip, ḫeqƙandaƙ bəhtning nesiwisini kərməydu degənlik. **«uningdiki ḫəmmini birdin-birdin al»** — yaki «uningdiki gəx parqilirini bir-biridin al». ■ **24:6** Əz. 22:2 □ **24:7** **«Qünki ... u ƙanni topa bilən kəmgili boloɣudək yərgə əməs, bəlki taƙir tax üstigə təkti»** — demək, özliri öltürgən adməmlərgə tehimu biḫərmətlik ƙilip ularni dəpnə ƙilmioɣan; yənə kelip, ḫeq nomus ƙilmay təkkən ƙanni yoxuruxning ḫajiti yoƙ dəp yürgən. ■ **24:9** Naḫ. 3:1; Ḫab. 2:12 ■ **24:14** Əz. 5:11; 23:24 □ **24:23** **«silər ḫeq matəm tutmaysilər yaki ḫeq yioɣlimaysilər; silər ƙəbiḫlikliringlar iqidə solixip, bir-biringlaroɣa ƙarixip uḫ-zar tartisilər»** — demisəkmu, balayi'apət xundaƙ eoɣir boliduki, ḫeqƙandaƙ kəz yaxliri yaki matəm tutuxlar uningoɣa layiƙ kəlməydu. ■ **24:23** Əz. 4:17

24 Xundaq qilip Əzakiyalning özi silərgə bexarət bolidu; u qandaq qiloqan bolsa, silər xundaq qilisilər; bu ix əməlgə axuruloqanda, silər Mening Rəb Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisilər.■
25 — Wə sən, i insan ooqli, Mən ulardin küq-istiḥkamini, ular pəhriləngən güzək gəḥrini, səyümlük kəz qariquqlirini, jan-jegiri boloqan qiz-ooqullirini ulardin məḥrum qilidioqan künidə, 26 — yəni xu künidə, sanga bu həwərni quliqingoqa yətküzüx üqün bir qaqqun yeningoqa kəlməmdu? 27 Xu künidə aoqzing eqiloqan bolidu, sən bu qaqqun bilən səzlixisən, yənə ḥeq gaqa bolmaysən; xundaq qilip ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu».□

25

Əllər tooqruluq bexarətlər •••• Birinqi bexarət — Ammon tooqruluq

1 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaq deyildi: —
2 I insan ooqli, yüzüngni Ammoniylaroqa qaritip, ularni əyibləp bexarət berip mundaq degin: —■
3 — Ammoniylaroqa mundaq degin — Rəb Pərwərdigarning səzini anglanglar! Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Mening muqəddəs jayim buloqanoqanda, Israil zemini wəyran qilinoqanda, Yəḥuda jəməti sürgün qilinoqanda sən ularoqa qarap: «Waḥ! Yahxi boldi!» degining tüpəylidin, 4 əmdi mana, Mən seni xərqtiki əllərning igidarqiliqioqa tapxurimən; ular sening arangda bargaḥ qurup, arangda qedirlirini tikidu; ular mewiliringni yəp, sütüngni iqidu. 5 Mən Rabbaḥ xəḥirini təgilər üqün otlaq, Ammoniylarning yerini qoy padiliri üqün aramgaḥ qilimən; xuning bilən silər Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisilər.
6 — Qünki Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Qünki sən Israil zemini oqa qarap qawak qelip, putungni tepqəklitip, qəlbingdiki pütün əqmənlik bilən hux boloqanliqing tüpəylidin, □ 7 əmdi mana, Mən üstünggə qolumni uzartip, seni əllərgə olja boluxqa tapxurimən; Mən seni həlqlər iqidin üzimən, məmlikətlər iqidin yoqitimən; Mən seni ḥalak qilimən; xuning bilən sən Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisən.□

Ikkinqi bexarət — Moab tooqruluq

8 Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Qünki Moab wə Seirning: «Yəḥuda pəqət barlıq baxqa əllər bilən ohxax, halas» degini tüpəylidin, ■ 9 xunga mana, Mən Moabning yenini — qegrasidiki xəḥərlərni, zeminining pəhri boloqan Bəyt-Yəximot, Baal-Meon wə Kiriatayim xəḥərliridin baxlap yerip aqimən; 10 ularni Ammoniylarning zemini bilən billə xərqtiki əllərgə tapxurimən; Mən Ammoniylarning yənə əllər arisida əslənməsliki üqün, ularning igidarliqioqa tapxurimən; ■ 11 wə Moab üstigə ḥəküm qiqirip jazalaymən; ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu.□

■ **24:24** Əz. 12:6 □ **24:27 «Xu künidə aoqzing eqiloqan bolidu, sən bu qaqqun bilən səzlixisən, yənə ḥeq gaqa bolmaysən»** — bu gaqilik bəx yil ilgiri baxlanoqan. 3:26-ayətni izaḥiti bilən wə 33:22-ayətnimu kərüng. ■ **25:2** Yər. 49:1 □ **25:6 «sən Israil zemini oqa qarap qawak qelip, putungni tepqəklitip, qəlbingdiki pütün əqmənlik bilən hux boloqanliqing tüpəylidin…** — muxu yərdə «qawak qelix» wə «putni tipqəklitix» intayin huxal bolup kətkənlikini bildüridu. □ **25:7 «əmdi mana, mən üstünggə qolumni uzartip, seni əllərgə olja boluxqa tapxurimən…»** — Babilning padixaḥi Neboqadnəsar miladiyədin ilgiriki 582-yili Rabbaḥ xəḥirini wəyran qiliwətti. Keyin «Nabatiylik» ərəblər xərq təripidin kelip Ammon zeminini igiliwaldi. ■ **25:8** Yər. 49:1-47 ■ **25:10** Əz. 21:37 □ **25:11 «Moab üstigə ḥəküm qiqirip jazalaymən; ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu»** — Babilning padixaḥi Neboqadnəsar miladiyədin ilgiriki 582-yili Moabning zeminini ixoqal qildi. Keyin «Nabatiylik» ərəblər xərq təripidin kelip Moab zeminni igiliwaldi.

Üqinqi bexarət — Edomni əyibləx

12 Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — qünki Edom Yəhuda jəmətidin əq elip
yamanlik kilip, xuningdək eoɣir gunahkar boloɣini tüpəylidin, intikam aloɣnini
tüpəylidin, 13 — əmdi Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Mən Edomoɣa koluмni
sozimən; xuning bilən uni zeminidin adəmlər həm haywanlardin məhrum kilimən;
Mən uni Teman xəhiridin tartip wəyran kilimən; ular Dedan xəhirigiqə kiliq
bilən yikilidu. 14 Xuning bilən Mən həlkim Israilning koli arkilik Edom üstidin
Öz intikamimni alimən; ular Mening aqqikim həm kəhrim boyiqə Edomda ix
kilidu; Edomiylar Mening intikamimning nemə ikənlikini bilip yetidu, — dəydu Rəb
Pərwərdigar.□

Tətinqi bexarət — Filistiyəni əyibləx

15 Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Filistiylər intikam niyiti bilən hərikət kilip,
kona əqmənliki bilən Yəhudani yokitayli dəp iq-iqidin əq aloɣini tüpəylidin, 16 Xunga
Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Mana, Mən Filistiyəning üstigə koluмni
uzartimən; Mən Kərətiylərni kiriwetimən, dengiz boyidikilərning kalduklirinimu
wəyran kilimən. 17 Mən ularning üstigə kəhrilik tənbihlərni qüxürüp kattik intikam
alimən; ularning üstidin intikam aloɣinimda ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni
tonup yetidu.□

26

Tur wə Zidonni əyibləx

1 On birinqi yili, ayning birinqi künidə xundaq boldiki, Pərwərdigarning səzi manga
kelip mundaq deyildi: — □
2 I insan ooɣli, Turning Yerusalem tooɣruluk: «Wah! Yahxi boldi! Əllərning dərwazisi
boloɣuqi wəyran boldi! U manga karap kayrilip eqildi; uning wəyran kilinixi bilən
özümni toyoɣuzimən!» degini tüpəylidin, 3 — Xunga Rəb Pərwərdigar mundaq
dəydu: — Mana, i Tur, Mən sanga karximən, dengiz dolkunlarni kozoɣioɣandək,
köp əllərni sən bilən karxilixka kozoɣaymən; 4 ular Turning sepillirini bərbat kilip,
uning munarlirini qekip yokitidu. Uning üstidiki topilirini kirip taxlap, uni takir tax
kilip koyimən. 5 U pəkət dengiz otturisidiki torlar yeyilidioɣan jay bolidu; qünki Mən
xundaq səz kildim, dəydu Rəb Pərwərdigar; u əllər üqün olja bolup kalidu. 6 Uning
kuruklukta kaloɣan kizliri kiliq bilən kirilidu; xuning bilən ular Mening Pərwərdigar
ikənlikimni tonup yetidu.□
7 — Qünki Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Mana, Mən Tur bilən karxilixixka Ba-
bil padixahi Nebokadnəsar, yəni «padixahlarning padixahi»ni, atlar, jəng harwiliri
bilən, atlik qəwəndazlar, koxun wə zor bir top adəmlər bilən ximal təripidin
kikirip epkelimən. 8 U kuruklukta kaloɣan kizlirini kiliq bilən soyidu, sanga

---

□ **25:14 «Mən həlkim Israilning koli arkilik Edom üstidin öz intikamimni alimən; ular Mening aqqikim həm kəhrim boyiqə Edomda ix kilidu…»** — miladiyədin ilgiriki 120-yili Yəhudiylarning yetəkqisi Yuhanna Hirkanus Edomoɣa hujum kilip ularoɣa «towa kilip Pərwərdigaroɣa ixininglar, yaki kiliqimda ölünglar» degən tallax yolini bərdi. □ **25:17 «Mən ularning (Filistiylərning) üstigə kəhrilik tənbihlərni qüxürüp kattik intikam alimən»** — Filistiylər awwal Babilning padixahi Nebokadnəsar təripidin azab kərdi; andin Grek imperiyəsi təripidin ixoɣal kilindi; miladiyədin ilgiriki 148-146-yillarda ular Yəhudiylar təripidin bir məzgil ixoɣal kilindi. Ularning əwladliri bügünki «Pələstinliklər»ning bir kismi. □ **26:1 «on birinqi yil»** — sürgün boloɣanlikining 11-yili idi. Bəlkim on birinqi ay boluxi mumkin. □ **26:6 «kuruklukta kaloɣan kizliri»** — bəlkim turoɣa bekindi boloɣan yezilarni kərsitidu. 8-ayətnimu kərüng. Bu bexarət tooɣruluk yənə «koxumqə səz»imizni kərüng.

muḥasirə potəylirini ḳuridu, sepiloɣa qiḳidioɣan dənglükni yasaydu, sanga ḳarap ḳalḳanlirini kətüridu. 9 U sepilliringoɣa bəsküqi bazoɣanlarni ḳaritip tikləydu, ḳoral-paltiliri bilən munarliringni qeḳip oɣulitidu. 10 Uning atlirining kəplükidin ularning kətürgən qang-topisi seni ḳaplaydu; sepilliri bəsülgən bir xəḥərgə bəsüp kirgəndək u sening ḳowuḳliringdin kirgəndə, sepilliring atliḳ əskərlərning, qaḳlarning ḥəm jəng ḥarwilirining sadasi bilən təwrinip ketidu. 11 Atlirining tuyaḳliri bilən u barliḳ rəstə-koqiliringni qəyləydu; u puḳraliringni ḳiliq bilən ḳiridu, küqlük tüwrükliring yərgə yiḳilidu.■
12 Ular bayliḳliringni olja, mal-tawarliringni oɣənimət ḳilidu; ular sepilliringni buzup oɣulitip, ḥəxəmətlik öyliringni harabə ḳilidu; ular sening taxliring, yaoɣaq-limliring wə topa-qangliringni dengiz suliri iqigə taxlaydu. 13 Mən nahxliringning sadasini tügitimən; qiltarliringning awazi ḳaytidin anglanmaydu. ■ 14 Mən seni taḳir tax ḳilimən; sən torlar yeyilidioɣan bir jay bolisən, halas; sən ḳaytidin ḳurulmaysən; qünki Mənki Pərwərdigar xundaḳ degənmən, dəydu Rəb Pərwərdigar.□
15 Rəb Pərwərdigar Turoɣa mundaḳ dəydu: — Sən oɣulap kətkiningdə, yarilanoɣanlar aḥ-zarlioɣinida, otturungda ḳiroɣin-qapḳun ḳilinoɣanda, dengizning qət yaḳiliri təwrinip kətməmdu? 16 Dengizdiki xaḥzadilər təhtliridin qüxüp, tonlirini biryaḳḳa taxlap, kəxtilik kiyim-keqəklirini seliwetidu; ular özlirini ḳorḳunq-titrək bilən pürkəydu; ular yərgə olturup, ḥeq tohtawsiz titrəp, sanga ḳarap sarasimigə qüxidu.
17 Ular sən üqün bir mərsiyəni oḳup sanga mundaḳ dəydu: —
«I aḥaləng dengizdikilərdin boloɣan, dangḳi qiḳḳan,
Dengiz üstidin küqlük ḥöküm sürgən,
Öz wəḥxətliringni barliḳ dengizda turuwatḳanlaroɣa saloɣan xəḥər!
Sən wə sənda turuwatḳanlar nəḳədər ḥalak boloɣan!■
18 Ḥazir sening oɣulap kətkən kününgdə,
Dengiz boyidikilər titrəp ketidu;
Dengizdiki arallar wə ḳiroɣaḳtikilər sening yoḳ bolup kətkiningdin dəkkə-dükkigə qüxüp ḳaldi».□
19 — Qünki Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
«Mən seni adəmzatsiz xəḥərlərdək, harabə xəḥər ḳiloɣinimda,
Mən üstünggə dengiz qongḳurluḳlirini qiḳirip seni qəkürginimdə,
Uluoɣ sular seni besip yapḳanda,
20 Xu tapta Mən seni ḥangoɣa qüxkənlər bilən billə qüxürimən,
Ḳədimki zamandikilərning ḳatarioɣa qüxürimən;
Seni yərning tegiliridə turoɣuzimən;
Seningdə ḳaytidin adəmzat bolmasliḳi üqün,
Seni ḳədimki harabilər arisioɣa,
Ḥangoɣa qüxkənlər bilən billə boluxḳa qüxürimən;
Biraḳ tiriklərning zeminida bolsa güzəllik tikləp ḳoyimən;□
21 Mən seni baxḳilaroɣa bir agaḥi-wəḥxət ḳilimən;
Sən ḳaytidin ḥeq bolmaysən;
Ular seni izdəydu, biraḳ sən mənggügə tepilmaysən»
— dəydu Rəb Pərwərdigar.

■ **26:11** Yəx. 5:28; Yər. 47:3 ■ **26:13** Yəx. 24:7, 8; Yər. 7:34; 16:9 □ **26:14 «Mən seni taḳir tax ḳilimən; sən torlar yeyilidioɣan bir jay bolisən, halas; sən ḳaytidin ḳurulmaysən» —** bu bexarət awwal Babilning imperatori Nebokadnəsar, andin Grek imperatori «Büyük Iskəndər» tərəpliridin əməlgə axuruldi. Turning ḥazirḳi əḥwali dəl muxu ayəttə eytiloɣandəktur. Bu ixlar tooɣruluḳ yənə «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **26:17** Wəḥ. 18:9-19 □ **26:18 «Ḥazir sening oɣulap kətkən kününgdə, dengiz boyidikilər titrəp ketidu...» —** bu bexarətning köp jəḥətlərdə əməlgə axuruluxi tooɣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. □ **26:20 «Biraḳ tiriklərning zeminida bolsa güzəllik tikləp ḳoyimən» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Sən ḳaytidin tiriklərning zeminida ḥörmətkə sazawər orunda bolmaysən».

27

Tur tooɣruluқ yənə bir bexarət — Tur xəһirini qiraylиқ kemigə ohxitix

1 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaқ deyildi: —
2 Sən, i insan ooɣli, Tur tooɣruluқ bir mərsiyəni aoɣzingoɣa elip uningoɣa mundaқ degin: —
3 I dengizlarning kirix aoɣzida turuқluқ, dengiz boyliridiki kəp əllər bilən sodilaxқuqi,
Rəb Pərwərdigar mundaқ dəydu: —
«I Tur, sən «Mening güzəllikim kamalətkə yətti!» deding.□ ■
4 Sening qegraliring bolsa dengizlarning otturisida idi;
Seni yasioɣanlar güzəllikingni kamalətkə yətküzdi.
5 Ular barliқ tahtayliringni Senirdiki қarioɣaylardin yasioɣan;
Sanga moma üqün ular Liwandin kedir dərihini epkəlgən;
6 Palaқliringni Baxandiki dub dərəhliridin yasioɣan;
Palubangni səmxit dərəhliridin yasap,
Kupros dengiz boyidiki pil qixi bilən nəқixligən.■
7 Yəlkining Misirdin kəltürülgən kəxtilik libastin yasaloɣan, u sanga tuoɣ boloɣan;
Sayiwining bolsa dengiz boyidiki Elixaһdiki kək wə səsün rəhtlərdin idi; □
8 Zidondikilər һəm Arwadtikilər sening palaқ uroɣuqiliring idi;
Səndə boloɣan danixmənlər, i Tur, sening yol baxlioɣuqiliring idi.
9 Gəbaldiki aқsaқallar wə uning danixmənliri səndə bolup, kawakliringni etətti;
Dengiz-okyandiki barliқ kemilər wə ularning dengizqiliri mal almaxturuxқa yeningoɣa kelətti.
10 Parslar, Ludtikilər, Liwiyədikilər қoxunoɣa tizimlinip, sening ləxkərliring boloɣan;
Ular қalқan-dubuloɣilirini üstünggə esip, seni һəywətlik қiloɣan; □
11 Arwadtikilər қoxuning bilən һər təripingdə sepilliringda turup kəzəttə boloɣan;
Gammadtikilərmu munarliringda turoɣan;
Ular қalқan-қorallirini ətrapingoɣa, sepilliringoɣa esip қoyoɣan;
Ular güzəllikingni kamalətkə yətküzgən;
12 Tawarliringning mol boloɣanliқidin Tarxix sanga heridar boloɣan;
Məһsulatliringoɣa ular kümüx, təmür, қələy, қooɣuxun tegixip bərgən.□
13 Jawan, Tubal wə Məxək sən bilən soda қiloɣan;
Ular tawarliringoɣa adəmlərning janliri, mis қaqa-қazanlarni tegixkən.□
14 Torgamaһ jəmətidikilər məһsulatliring üqün atlar, jəng atliri wə қeqirlarni tegixip bərgən.
15 Dedandikilər sən bilən sodilaxқan;
Dengiz boyliridiki kəp həlқ sanga heridar boloɣan;
Ular sanga dəndan, əbnus yaoɣiqini təligən;
16 Suriyə қol һünərliringning mol boloɣanliқidin sanga heridar boloɣan;
Ular məһsulatliringoɣa mawi yaқutlar, səsün rəhtlərni, kəxtilərni, nəpis kanap rəhtlərni, marjanlarni, қizil yaқutlarni tegixip bərgən.□

□ **27:3 «I dengizlarning kirix aoɣzida turuқluқ…»** — ibraniy tilida «kirix aoɣzi» degən səz «jüplük xəklidə», qünki turning ikki porti bar idi. ■ **27:3** Əz. 28:12 ■ **27:6** Yəx. 2:13 □ **27:7 «Elixaһ»** — bəlkim Kuprosni kərsitidu. □ **27:10 «Liwiyədikilər»** — «Liwiyə» yaki «Libya» ibraniy tilida «Put» degən səzdur. □ **27:12 «Tarxix»** — қədimki zamanlarda dengiz sodisi bilən dangқi qixқan «Tarxix» dəydioɣan üq yurt bar boluxi mumkin idi. Birinqisi, ximaliy Afriқida (һazirқi Marakəx ətrapida); ikkinqisi Ispaniyə, üqinqisi Əngliyə idi. Muxu yərdə bəlkim Ispaniyini kərsitidu. □ **27:13 «Jawan»** — һazirқi Gretsiyədur. Tubal wə Məxək əslidə һazirқi Türkiyə zeminida yaxioɣan ikki қəbilə idi. Keyin ular Rusiyə tərəpkə kəqüp kətkən boluxi mumkin. **«adəmlərning janliri»** — қullar degənlik. □ **27:16 «Suriyə қol һünərliringning mol boloɣanliқidin sanga heridar boloɣan…»** — bəzi kona kəqürmə nushilarda «Aram» (Suriyə) əməs, «Edom» deyilidu: 18-ayəttə «Dəməxқ» (Suriyəning paytəhti) tooɣruluқ səz boloɣaqқa, «Edom» bəlkim tooɣridur.

17 Yəhuda wə Israil zeminidikilərdinmu sən bilən sodilaxquqilar bolоqan;
Tawarliringoqa ular Minnitning buoqdayliri, peqinilər, ҳəsəl, zəytun meyi, məlҳəm dorilarni tegixip bərgən.
18 Dəməxq qol ҳünərliringning mol bolоqanliqidin,
Ҳərhil bayliqliring tüpəylidin sanga heridar bolup sanga Həlbonning xarablirini, aq yunglarni tegixip bərgən.
19 Wedan wə Uzaldin qikkan Jawandikilər məҳsulatliringoqa soquloqan təmür, qowzaqdarqin, egirni tegixkənidi.
20 Dedan sanga at toqumlirini tegixip bərgən;
21 Ərəbistan wə Kedardiki barliq xaҳzadilər sanga heridar boldi;
Sanga pahlanlar, qoqqarlar wə өqkilərni tegixip bərgən.
22 Xeba ҳəm Raamaҳdiki sodigərlər sən bilən tijarət qiloqan;
Məҳsulatliringoqa ular ҳərhil sərhil tetitqular, qimmətlik jawaҳiratlar wə altun almaxturup bərgən.
23 Ҳaran, Kannəҳ, Edəndikilər wə Xeba, Axur, Hilmadtiki sodigərlər sən bilən tijarət qiloqan;□
24 Ular sanga ҳəxəmətlik kiyim-keqək, səsün rəhtlər wə kəxtilər, rəngmurəng giləmlərni tegixip bərgən;
Bularning ҳəmmisi tügünqəklinip tana-aroqamqilar bilən qing baoqlinip, bazaringoqa kirdi.
25 Tarxixtiki kemilər tawarliringni kətürgən karwanlardək bolоqan;
Xuning bilən sən dengiz-okyanning baoqrida mal bilən toldurulup, intayin eoqirlixip kətkənsən; □
26 Sening palaq oroquqiliring seni uluoq sularoqa apardi;
Xərq xamili seni dengiz-okyanning baoqrida parə-parə qiliwətti;■
27 Sening mal-mülükliring, bazarliring, dengizqiliring wə yol baxlioquqiliring,
Kawakliringni ətküqilər, sən bilən sodilaxqan sodigərlər, səndə bolоqan barliq ləxkərliring,
Jümlidin arangda toplanoqan adəmlərning ҳəmmisi sən ərülüp kətkən kününgdə ərülüp dengiz-okyanning qoynioqa oqərq bolup ketidu.■
28 Yol baxlioquqiliringning aҳ-zarliridin daladikilər təwrəp ketidu.■
29 Palaq oroquqilarning ҳəmmisi,
Dengizqilar, dengizda barliq yol baxlioquqilar өz kemiliridin qüxidu;
Ular quruqluqta turidu;
30 Ular sanga qarap awazini anglitip,
Qattiq aҳ-zar kətüridu;
Ular topa-qang qikirip bexioqa qaqidu;
Ular küllər iqidə eoqinaydu.
31 Ular seni dəp qaqlirini qüxürüp өzlirini taz qilip, bəz kiyimlərgə oraydu;
Ular qattiq matəm tutup sən üqün zor dərd-ələm iqidə yioqlaydu.□ ■
32 Ular aҳ-zarlirini kətürginidə sən üqün bir mərsiyəni oqup, sən tooqruluq ҳaza qilip mundaq dəydu:
— «Tur dengiz-okyanlar otturisida, ҳazir jimjit qilinoqan!
Əsli kim uningoqa təng kelələytti?
33 Məҳsulatliring dengiz-okyanlardin ətüp kətkəndə,
Sən kəp həlqlərni qanaətləndürgən;
Bayliqliring wə tawarliringning molluqi bilən yər yüzidiki padixaҳlarni beyitqansən.

□ **27:23** **«Axur»** — Asuriyə. □ **27:25** **«eoqirlixip kətkən»** — ibraniy tilida ikki bislik gəp bolup, uning ikkinqi mənisi «ҳərmət-abruyluq boloqan» degən mənidə. Xübҳisizki, bu kinayilik gəp idi. ■ **27:26** Əz. 17:1 ■ **27:27** Wəҳ. 18:9-19 ■ **27:28** Əz. 26:10, 15 □ **27:31** **«bəz kiyimlər»** — matəm tutux yaki qattiq towa qilixni bildürətti. ■ **27:31** Yər. 48:37

34 Sən sularning qongqur tegidə dengiz-okyanlar təripidin parə-parə qilinoɣanda,
Tawarliring ɧəm arangda boloɣan top-top adəmliringmu ərülüp oɣərq bolup kətti.
35 Barliq dengiz boyidikilər sanga qarap alaqzadə boloɣan;
Ularning padixaɧliri dəɧxət qorqup, ularning yüzlirini sur basqan.
36 Həlqlər arisidiki sodigərlər sanga qarap «ux-ux» qildi;
Sən əzüng bir wəɧxət iding, əmdi qaytidin bolmaysən»».□ ■

28

Turning padixaɧini əyibləydioɣan bir bexarət

1 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaq deyildi: —
2 I insan ooɣli, turning xaɧzadisigə mundaq degin: — Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: —
«Sening əzüngni qong tutup: «Mən bir ilaɧturmən;
Mən Hudaning təhtigə, yəni dengiz-okyanlarning baoɣrida olturimən», degənsən;
(Biraq sən insan, Huda əməssən!)
Sən əz kənglüngni Hudaning kəngli dəp oylap qalding.■
3 Mana, sən Daniyaldin danasən;
ɧeqqandaq sir səndin yoxurun əməs;□
4 Danaliqing wə əqling bilən sən baylioqlarɣa igə boldung,
Altun-kümüxni həziniliringgə toplap qoydung;
5 Tijarəttə boloɣan zor danaliqing bilən baylioqliringni awuttung;
Baylioqliring tüpəylidin əzüngni qong tuttung: —
6 Xunga Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: —
Sən əz kənglüngni Hudaning kəngli dəp oylap kətkənlikingdin,
7 Əmdi mana, Mən yat adəmlər,
Yəni əllərning dəɧxitini üstünggə epkelimən;
Ular danaliqingning parlaqliqini yoqitixqa qiliqlirini suoɣurup,
Xan-xəripingni buloɣaydu;■
8 Ular seni ɧangoɣa qüxüridu;
Xuning bilən sən dengiz-okyanlarning qoynida əltürülgənlərning əlümidə əlisən.
9 Əmdi seni əltürgüqining aldida: «Mən Huda» — dəmsən?
Biraq sən əzüngni sanjip əltüridioɣanning qoli astida Təngri əməs, insan bolup qiqisən.
10 Sən yat adəmlərning qolida hətnə qilinmioɣanlarɣa layiq boloɣan əlüm bilən əlisən;
Qünki Mən xundaq səz qiloɣan», — dəydu Rəb Pərwərdigar.□

Turning padixaɧi tooɣruluq bir mərsiyə

11 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaq deyildi: —
12 I insan ooɣli, Turning padixaɧi tooɣruluq awazingni kətürüp bu mərsiyəni aoɣzingoɣa elip uningoɣa mundaq degin: —

□ **27:36 «sodigərlər sanga qarap «ux-ux» qildi» —** «ux-ux qilix» kona jəmiyəttə məshirə qilixni bildüridu. ■ **27:36** Əz. 26:21 ■ **28:2** Yəx. 31:3 □ **28:3 «Mana, sən Daniyaldin danasən» —** xu waqitta Daniyal pəyoɣəmbər alliqaqan Babil ordisida birnəqqə yil bax wəzir boloɣan. ■ **28:7** Yər. 6:23 □ **28:10 «Sən yat adəmlərning qolida hətnə qilinmioɣanlarɣa layiq boloɣan əlüm bilən əlisən» —** Turdikilər adəttə «hətnə qilinmioɣan»lardindur. «Əzakiyal pəyoɣəmbər» degən kitabta, «hətnə qilinmioɣan petida əlüx» degən səz «Hudadin ayriloɣan petida əlüx» degən mənini bildüridu. «Qoxumqə səz»imizdə biz «hətnə» degən tema üstidə tohtitilimiz.

Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: —
«Sən, kamalətning jəwhiri bolƣan,
Danalikkə tolƣan, güzəlliktə kamalətkə yətkəniding;□ ■
13 Sən Erəm baƣqisi, yəni Hudaning baƣqisida bolƣansən;
Hərbir kimmətlik taxlar, yəni kizil yakut, serik gəhər wə almas, beril yakut, ak hekik, anartax, kək yakut, zumrət wə kək kaxtax sanga yəgək bolƣan;
Yakut kəzliring wə nəkkaxliring altun iqigə yasalƣan;
Sən yaritilƣan kününgdə ular təyyarlanƣanidi.
14 Sən bolsang məsihləngən muhapizətqi kerub idingsən,
Qünki Mən seni xundak bekitkənidim;
Sən Hudaning mukəddəs teƣida bolƣansən;
Sən otluk taxlar arisida yürətting;□
15 Sən yaritilƣan kündin beri, səndə kəbihlik pəyda bolƣuqə, yolliringda mukəmməl bolup kəlgəniding.□
16 Kilƣan sodiliringning kəp bolƣanlikidin sən zorluk-zumbuluk bilən tolup, gunah sadir kilƣan;
Xunga Mən seni Hudaning teƣidin haram nərsə dəp taxliwətkənmən;
Mən seni, i muhapizətqi kerub, otluk taxlar arisidin həydəp yokatkanmən;
17 Sening kənglüng güzəlliking bilən təkəbburlixip kətti;
Parlakliking tüpəylidin sən danalikingni bulƣiƣansən;
Mən seni yərgə taxliwəttim;
Padixahlar seni kərüp yetixi üqün Mən seni ular aldida yatkuzdum. □
18 Sening kəbihlikliringning kəplüki tüpəylidin,
Kilƣan sodangning adilsizliki tüpəylidin,
Öz mukəddəs jayliringni bulƣiƣansən;
Mən özüngdin bir otni qikardim,
U seni kəydürüp yəwətti;
Xuning bilən sanga karap turƣanlarning həmmisining kəz aldida,
Mən seni yərdə kalƣan küllərgə aylanduruwəttim.
19 Seni tonuƣanlarning həmmisi sanga karap sarasimidə kalidu;
Sən özüng bir wəhxət bolup kalding, əmdi kaytidin bolmaysən».

Zidonni əyibləydiƣan bir bexarət

20 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaq deyildi: —

□ **28:12 «Sən, kamalətning jəwhiri bolƣan» —** yaki «sən, kamalətning məhüri bolƣan». ■ **28:12** Əz. 27:3 □ **28:14 «Sən bolsang Məsihləngən muhapizətqi kerub idingsən» —** «kerub» tooƣruluk 9:3-ayəttiki izahat, «Yar.» 3:24 wə «Təbirlər»nimu kərüng. «Kerub»lar küqlük pərixtilərdur. «Məsihlinix» yaki «məsih kilinix» — Təwrattiki bəlgilimidə, yengi padixah, «bax kahin» həm bəzi qaƣlarda pəyƣəmbərlərni tikləx üqün «məsih kilinix» murasimi ətküzülətti. Murasimda bexiƣa purakliq may kuyulatti. Bu «məsihləx» dəp ataƣlan. Birak muxu yərdə bir kerub (pərixtə) «məsih kilinƣan»; Huda Özi uni alahidə bir hizmət kilixka təyyarlax üqün uni məsihligən bolsa kerək. □ **28:15 «Sən yaritilƣan kündin beri, səndə kəbihlik pəyda bolƣuqə, yolliringda mukəmməl bolup kəlgəniding» —** okurmənlər bəlkim hazir kəriduki, Əzakiyal pəyƣəmbər Tur padixahiƣa əməs, bəlkim uning kəynidə turƣan rohiy küqkə səz kiliwatidu. Aldidiki 1-10-ayətlər «Turning xahxzadisi» tooƣruluk idi; hazir tema «Turning padixahi»ƣa özgətilidu. Bizdə heq guman yokki, u Xəytanƣa gəp kiliwatidu. Muxu yərdə Xəytan tooƣruluk birnəqqə muhim həwərlər bar: — (1) u Huda təripidin yaritilƣan. (2) uning Erəm baƣqisida alahidə muhapizətqilik kilidiƣan hizmiti bar idi. (3) u əsli intayin qiraylik wə küqlük kerub (pərixtə) idi. (4) u Erəm baƣqisida bolƣan wakitta Hudaƣa karxi qikkan. (5) xu gunahi tüpəylidin u Hudaning huzuridin həydiwetilgən. □ **28:17 «… Mən seni yərgə taxliwəttim; padixahlar seni kərüp yetixi üqün Mən seni ular aldida turƣuzdum» —** muxu 17- wə keyinki ayətlərdə, Əzakiyal həm Xəytanƣa həm Tur padixahi (Ittobal II)ƣa səz kilidu. Tur padixahi Xəytanƣa intayin ohxap kətkən.

21 I insan oƣli, yüzüngni Zidonoƣa ķaritip uni əyibləp bexarət berip mundaķ degin:
— □
22 Rəb Pərwərdigar mundaķ dəydu: —
«Mana, Mən sanga ķarxi, i Zidon;
Өzüm arangda uluoƣlinimən;
Mən uning üstigə ḥəküm qiķirip jazalioƣinimda,
Өzümni uningda pak-muķəddəs ikənlimni kərsətkinimdə,
Ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu.
23 Mən ularoƣa wabani əwitip, rəstə-koqilirida ķan aķķuzimən;
Uningoƣa ķarxi qiķķan ķiliqning ḥər ətrapida boloƣanliķidin otturisida əltürülgənlər yiķilidu;
Xuning bilən ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu;
24 Ular yənə Israil jəmətini kəzgə ilmioƣan ətrapidikilər arisida,
Israil üqün adəmni sanjioƣuqi jioƣan yaki dərd-ələmlik tikən bolmaydu;
Xuning bilən ular Mening Rəb Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu».
25 Rəb Pərwərdigar mundaķ dəydu: «Mən ular tarķitiloƣan əllər arisidin Israil jəmətini ķaytidin yioƣķinimda, ularda əllərning kəz aldida Өzümning pak-muķəddəs ikənlikimni kərsətkinimdə, əmdi ular Mən Өz ķulum boloƣan Yaķupķa təķdim ķiloƣan, өzining zeminida olturidu; 26 ular uningda tinq-amanlik iqidə yaxap, өylərni selip üzümzarlarni tikidu; Mən ularni kəzgə ilmaydioƣan ətrapidikilərning ḥəmmisining üstigə ḥəküm qiķirip jazalioƣinimda, ular tinq-amanlik iqidə turidu; xuning bilən ular Mening Pərwərdigar, ularning Hudasi ikənlikimni bilip yetidu».■

29

Pirəwn wə Misirni əyibləydioƣan bexarət

1 Oninqi yili, oninqi ayning on ikkinqi künidə Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaķ deyildi: —
2 I insan oƣli, yüzüngni Misir padixaḥi Pirəwngə ķaritip uni wə Misirning barlik əḥlini əyibləp bexarət berip munu səzlərni degin: — □
3 Rəb Pərwərdigar mundaķ dəydu: — «I өz-өzigə: «Bu dərya өzümningki, mən uni өzüm üqün yaratķanmən» degüqi boloƣan, өz dəryaliri otturisida yatķan yooƣan əjdiḥa Misir padixaḥi Pirəwn, mana, Mən sanga ķarximən!■
4 Mən ķarmaķlarni engəkliringgə selip, dəryaliringdiki beliķlarni өz ķasirakliringoƣa qaplaxturup seni dəryaliring otturisidin qiķirimən; dəryaliringdiki barlik beliķlar ķasiraķliringoƣa qaplixidu. 5 Mən seni, yəni sən wə dəryaliringdiki barlik beliķlarni qəl-bayawanoƣa taxlaymən; sən dalaoƣa qüxüp yiķilisən. Ḥeqkim seni yioƣmaydu, dəpnə ķilmaydu; Mən seni yər yüzidiki ḥaywanlar, asmandiki uqar-ķanatlarning ozuķi boluxķa təķdim ķilimən. 6 Xuning bilən Misirda barlik turuwatķanlar Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu; qünki ular Israil jəmətigə «ķomux ḥasa» boloƣan. □ ■ 7 Ular seni ķol bilən tutķanda, sən yerilip, ularning pütkül mürilirini tiliwətting; ular sanga tayanoƣanda, sən sunup, pütkül bəllirini mitkut ķiliwətting».

□ **28:21** **«Zidon»** — Tur xəḥirining ətrapida bolup, uningoƣa ķaraxlik rayon idi. ■ **28:26** Yər. 31:5 □ **29:2** **«Misirning barlik əḥlini əyibləp bexarət berip...»** — Misir ikki ķisimoƣa, yəni «təwən Misir» wə «yuķiriķi Misir»oƣa bəlüngən. «Misirning barlik əḥlini...» degən səz bu ikki ķismioƣa ķaritiloƣan. ■ **29:3** Zəb. 74:13,14; Yəx. 27:1; 51:9 □ **29:6** **«ķomux ḥasa»** — demək, tayanoƣili bolmaydioƣan, ixənqsiz yardəm. 7-ayətni kərüng. ■ **29:6** 2Pad. 18:21; Yəx. 36:6

8 Əmdi Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: «Mana, Mən üstünggə bir ⱪiliq qiⱪirip,
səndiki insan wə ⱨaywanlarni ⱪiriwetimən. 9 Misir zemini wəyranə wə harabilər
bolup ⱪalidu; xuning bilən ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu; qünki
Pirəwn: «Nil dəryasi meningki, mən uni yaratⱪanmən» degənidi.
10 Xunga mana, Mən sanga ⱨəm sening dəryaliringoⱪa ⱪarximən; Mən Misir zeminini
Migdoldin Səwəngiqə, yəni Efiopiyəning qegrasioⱪiqə pütünləy harabə-wəyranə
ⱪiliwetimən. □ 11 Ⱪirиⱪ yil iqidə, insanning yaki ⱨaywanning ayioⱪi uni besip
ətməydu wə uningda ⱨeq adəm turmaydu. 12 Mən Misir zeminini wəyran ⱪilinoⱪan
zeminlar arisida wəyran ⱪilimən; wə uning xəⱨərliri harabə ⱪilinoⱪan xəⱨərlər
arisida ⱪiriⱪ yil wəyran bolidu; Mən Misirliⱪlarni əllər arisioⱪa tarⱪitiwetimən, ularni
məmlikətlər arisioⱪa taritimən».□
13 Biraⱪ Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: «Ⱪiriⱪ yilning ahirida Mən Misirliⱪlarni
tarⱪitiloⱪan əllərdin yioⱪip ⱪayturimən; 14 Mən Misirni sürgündin əsligə kəltürüp,
ularni Patros zemini oⱪa, yəni tuoⱪuloⱪan zemino ⱪa ⱪayturimən; ular xu yərdə təwən
dərijilik bir məmlikət bolidu. 15 U məmlikətlər arisida əng təwən turidu; u ⱪaytidin
əzini baxⱪa əllər üstigə kətürməydu; Mən ularni pəsəytimənki, ular ⱪaytidin
baxⱪa əllər üstidin ⱨəküm sürməydu. 16 *Misir* ⱪaytidin Israil jəmətining tayanqisi
bolmaydu; əksiqə ular daim Israil üqün uningdin panaⱨ izdəx gunaⱨining əslətmisi
bolidu; andin ular Mening Rəb Pərwərdigar ikənlikimni bilip yetidu».□ ■

Misir wə Babil

17 Yigirmə yəttinqi yili, birinqi ayning birinqi künidə xundaⱪ boldiki,
Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaⱪ deyildi: — □
18 I insan ooⱪli, Babil padixaⱨi Nebokadnəsar Turoⱪa jəng ⱪilixta ⱪoxunini ⱪattiⱪ
japaliⱪ əmgəkkə saldi; xuning bilən ⱨərbir bax taⱪir bolup kətti, ⱨərbir mürə
sürkilip yeoⱪir bolup kətti; biraⱪ nə u nə ⱪoxuni Tur bilən ⱪarxilaxⱪan əmgəktə
ⱨeqⱪandaⱪ ⱨəⱪ almidi; □ 19 xunga Rəb Pərwərdigar mundaⱪ dəydu: — Mana, Mən
Misir zeminini Babil padixaⱨi Nebokadnəsaroⱪa təⱪdim ⱪilimən; u uning bayliⱪlirini
elip, oljisini bulap, oⱪənimitini tutup elip ketidu; bular uning ⱪoxuni üqün ix ⱨəkki
bolidu. 20 Mən uningoⱪa *Turoⱪa* jəng ⱪiloⱪanning ix ⱨəkki üqün Misir zeminini təⱪdim
ⱪildim; qünki ular Meni dəp əjir ⱪildi, — dəydu Rəb Pərwərdigar.□

□ **29:10 «Misir zeminini Migdoldin Səwəngiqə, yəni Efiopiyəning qegrasioⱪiqə…»** — «Migdol» bəlkim Nil dəryasining deltisida, «Səwən» bolsa ⱨazirⱪi «Aswan» (qong damba yasaloⱪan) xəⱨərni kərsitidu. □ **29:12 «zeminini wəyran ⱪilinoⱪan zeminlər arisida wəyran ⱪilimən»** — bu wə uningoⱪa ohxap ketidioⱪan ibarilər bəlkim «dunya boyiqə uni əng wəyranə zemin ⱪilimən» degən mənidə. **«uning xəⱨərliri harabə ⱪilinoⱪan xəⱨərlər arisida ⱪiriⱪ yil wəyran bolidu»** — «ⱪiriⱪ yil wəyran bolux»ni kərsətkən bu bexarət, bəlkim birinqi ⱪetim miladiyədin ilgiriki 525-487-yillarda, Pars imperatori «Kambisis»ning Misir üstidin rəⱨimsiz ⱨəküm sürüxi, xuningdək Misirning pəs orunoⱪa qüxürülüxi bilən əməlgə axuruloⱪan. Biraⱪ xu dəwrdə Misirda «uningda ⱨeq adəm turmaydu» degən (11-ayəttiki) bexarət toluⱪ əməlgə axurulmidi. Xunga bexarətning toluⱪ əməlgə axuruluxi Məsiⱨning dunyaoⱪa ⱪaytip kelixi bilən bolidu, dəp oylaymiz. «Ⱪoxumqə səz»imiznimu kərüng. □ **29:16 «Misir ⱪaytidin Israil jəmətining tayanqisi bolmaydu; əksiqə ular daim Israil üqün uningdin panaⱨ izdəx gunaⱨining əslətmisi bolidu»** — Israillar ⱨərdaim Misirdin panaⱨ izdəp kəlgən, bu Hudaoⱪa ixənməslik gunaⱨi boloⱪan. ■ **29:16** Yioⱪ. 4:17 □ **29:17 «Yigirmə yəttinqi yili, birinqi ayning birinqi künidə … Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaⱪ deyildi»** — oⱪurmənlər bəlkim xuningoⱪa diⱪⱪət ⱪiloⱪan boluxi mumkinki, Misir tooⱪruluⱪ bu bexarət yuⱪiriⱪi bexarətlərdin 17 yil keyin berilgən. Xübⱨisizki, u Misir tooⱪrisidiki bexarətlərni jəm ⱪilip toluⱪ bolsun dəp muxu yərdə ⱪoxuloⱪan. □ **29:18 «Babil padixaⱨi Nebokadnəsar Turoⱪa jəng ⱪilixta ⱪoxunini ⱪattiⱪ japaliⱪ əmgəkkə saldi… biraⱪ nə u nə ⱪoxuni Tur bilən ⱪarxilaxⱪan əmgəktə ⱨeqⱪandaⱪ ⱨəⱪ almidi»** — əməliyəttə Babil padixaⱨi Nebokadnəsar Tur xəⱨirini 13 yil muⱨasirigə aldi! U ahirda Babiloⱪa təslim boldi, biraⱪ bu səzgə ⱪarioⱪanda Nebokadnəsar uningdin ⱨeq payda kərmigən. □ **29:20 «Mən uningoⱪa Turoⱪa jəng ⱪiloⱪanning ix ⱨəkki üqün Misir zeminini təⱪdim ⱪildim»** — ibraniy tilida muxu yərdə «Turoⱪa» degənlik «uningoⱪa» deyilidu. 18-ayətni kərüng.

21 — Mən xu kündə Israil jəməti üqün bir münggüz östürüp qiḳirimən, wə sən *Əzakiyalning* aoɣzingni ular arisida aqimən; xuning bilən ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni bilip yetidu.□

30

Misir tooɣruluḳ eytiloɣan mərsiyə

1 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaḳ deyildi: —
2 I insan ooɣli, bexarət berip: — Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — «Silər dad-pəryad selip: «Way xu küni!» — dənglar!» — degin.
3 Qünki kün yeḳinlaxti; bərḫəḳ, Pərwərdigarning küni, bulutlar ḳaplanoɣan kün yeḳinlaxti; u əllərning bexioɣa qüxidioɣan kündur. □ 4 Xuning bilən bir ḳiliq Misir üstigə qüxidu; əltürülgənlər Misirda yiḳiloɣanda, uning zor bayliḳliri bulinip kətkəndə, uning ulliri ərülüp qüxkəndə, Efiopiyəliklər dərd-ələm tartidu.
5 Efiopiyə, Put, Lud, barliḳ Ərəbiyə, Liwiyə wə əḫdə ḳilinoɣan zemindikilərmu Misir bilən billə ḳiliqlinidu.□
6 Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Misirni ḳollaydioɣanlar yiḳilidu; uning küqidin boloɣan pəhri yərgə qüxidu; Migdoldin Səwəngiqə boloɣan həlḳ ḳiliqlinidu, — dəydu Rəb Pərwərdigar.
7 — Ular wəyran ḳilinoɣan zeminlar arisida wəyran ḳilinidu; uning xəḫərliri harabə ḳilinoɣan xəḫərlər arisida yatidu. 8 Xuning bilən, Mən Misiroɣa ot saloɣinimda, uning yardimidə boloɣanlar sunduruloɣanda, ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu; 9 Xu küni əlqilər Efiopiyəni ḳorḳitix üqün kemilərdə olturup məndin qiḳidu; Misirning bexioɣa qüxkən kündək ularoɣimu azab-oḳubət qüxidu; mana, u keliwatidu!
10 Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: «Mən yənə Misirning top-top adəmlirini Babil padixaḫi Neboḳadnəsarning ḳoli bilən tügitimən. □ 11 U wə uning bilən kəlgən həlḳi, yəni əllərning arisidiki əng dəḫxətliki zeminni ḫalak ḳilixḳa elip kelinidu; ular Misir bilən ḳarxilixḳa ḳiliqlarni suoɣurup, zeminni əltürülgənlər bilən tolduridu.□ ■
12 Mən Nil dəryalirini ḳurutimən,
Wə zeminni rəzil adəmlərning ḳolioɣa setiwetimən;
Zemin wə uningda turoɣan ḫəmmini yat adəmlərning ḳolida wəyranə ḳilimən; Mənki Pərwərdigar xundaḳ səz ḳiloɣan».
13 Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: «Mən Nof xəḫiridin butlarni yoḳitimən, oyoɣan məbudlarnimu yoḳitimən; Misir zeminidin ḳaytidin xaḫzadə bolmas; Mən Misir zeminini ḳorḳunqḳa qüxürimən. □ 14 Mən Patros xəḫirini wəyranə ḳilip, Zoan

□ **29:21** **«Mən xu kündə Israil jəməti üqün bir münggüz östürüp qiḳirimən»** — Təwratta, «münggüz»lər kəp ḫallarda adəmlərning abruy-xəḫritini yaki ḫoḳuḳini bildüridu. Muxu yərdə Ḳutḳuzoɣuqi-Məsiḫni kərsitixi mumkin. «Zəbur» 132-küy, 17-ayətni kərüng. Bu münggüzlər adəmning bexidin əskən əməs, əlwəttə! □ **30:3** **«Pərwərdigarning küni»** — adəttə ahirḳi zamandiki, ḫər əl-millətni basḳan azab-oḳubətlik künlərni kərsitidu. Muxu yərdə «Pərwərdigarning küni» bəlkim ḫəm yeḳin arioɣa bolidioɣan wə yiraḳ kəlgüsidə bolidioɣan (ahirḳi zamandiki) ixlarnimu kərsitidu. □ **30:5** **«barliḳ Ərəbiyə»** — yaki, «arilixip kətkən top-top adəmlər». **«Liwiyə»** — (yaki «Libya») ibraniy tilida «Lubiylar». Bəzi kəqürmilərdə «Ḳubdikilər» deyilidu. Adəttə «Put» Liwiyəni kərsitidu. **«əḫdə ḳilinoɣan zemindikilər»** — bəlkim (Hudaning yolyoruḳlirioɣa hilap) Misiroɣa ḳeqip kətkən Yəḫudiylarni kərsitixi mumkin («Yər.» 44-babni kərüng). □ **30:10** **«Mən yənə Misirning top-top adəmlirini Babil padixaḫi Neboḳadnəsarning ḳoli bilən tügitimən»** — muxu ayəttiki «yənə» bexarətning ḫəm yeḳin arini (Neboḳadnəsar arḳiliḳ) ḫəm yiraḳ kəlgüsini (ahirḳi zamanlarni)mu kərsitidioɣanliḳini ispatlaydu. □ **30:11** **«U (Neboḳadnəsar) … elip kelinidu»** — demək, Neboḳadnəsarning tajawuz ḳilip kelixi Hudaning orunlaxturuxidur. ■ **30:11** Əz. 28:7 □ **30:13** **«Nof xəḫiri»** — ḫazirḳi Məmfis xəḫiri.

xəḫiridə ot salimən, No xəḫiri üstidin ḫəküm qiḳirip jazalaymən. □ 15 Misirning istiḫkami boloɣan Sin xəḫirining üstigə ḳəḫrimni təkimən; No xəḫirining top-top adəmlirini ḳiriwetimən.
16 Mən Misirda bir ot salimən; Sin azablardin toloɣinip ketidu; No xəḫiri bəsülidu, Nof xəḫiri ḫər küni yawlaroɣa yüzlinidu. 17 Awən wə Pibəsət xəḫərliridiki yigitlər ḳiliqlinidu; bu xəḫərlər sürgün ḳilinidu. 18 Mening xu yərdə Misirning boyunturuḳlirini sunduroɣinimda, Taḫpanəs xəḫiridə kün ḳarangoɣulixidu; uningda əz küqidin boloɣan pəhri yoḳilidu; bir bulut uni ḳaplaydu; uning ḳizliri sürgün ḳilinidu.
19 Mən xundaḳ ḳilip Misir üstidin ḫəküm qiḳirip jazalaymən; wə xular Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu».

Pirəwn tooɣruluḳ yənə bir bexarət

20 On birinqi yili, birinqi ayning yəttinqi künidə xundaḳ boldiki, Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaḳ deyildi: —
21 I insan ooɣli, Mən Misir padixaḫi Pirəwnning bilikini sundurdum; wə mana, u dawalinixḳa tengilmidi, yaki ḳiliq tutuxḳa tengiḳ bilən küqəytilmidi.□
22 — Xunga Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: «Mana, Mən Misir padixaḫi Pirəwngə ḳarximən; Mən uning biləklirini, ḫəm küqlük boloɣinini ḫəm sunduruloɣan bilikini üzüwetimən; xuning bilən ḳiliqini ḳolidin qüxürmən; 23 Misirliḳlarni əllərgə tarḳitiwetimən, məmlikətlər arisioɣa taritimən. 24 Mən Babil padixaḫining ḳolini küqəytip, ḳiliqimni uning ḳolioɣa tutḳuzimən; Mən Pirəwnning biləklirini sundurimənki, u Babil padixaḫi aldida əjili toxḳan yarilanoɣan adəmdək aḫ-zarlar bilən ingraydu.
25 Mən Babil padixaḫining biləklirini küqəytimən, wə Pirəwnning biləkliri sanggilap ḳalidu; Mən Öz ḳiliqimni Babil padixaḫining ḳolioɣa tutḳuzoɣinimda, u uni Misir zemini üstigə sozoɣinida, ular Mening Pərwərdigar ikənlimni tonup yetidu; 26 wə Mən Misirliḳlarni əllər arisioɣa tarḳitimən, məmlikətlər iqigə taritimən; wə ular Mening Pərwərdigar ikənlimni tonup yetidu».

31

Asuriyə ḳandaḳ boloɣan bolsa, Misir xundaḳ bolidu

1 On birinqi yili, üqinqi ayning birinqi künidə xundaḳ boldiki, Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaḳ deyildi: —
2 I insan ooɣli, Misir padixaḫi Pirəwngə wə uning top-top adəmlirigə mundaḳ degin: — Əmdi sən büyüklüküngdə kim sən bilən təng bolalaydu?□
3 Mana, Asuriyəmu Liwandiki bir kedir dərihi idi; uning ormanliḳḳa sayə bərgən güzəl xahliri bolup, u intayin egiz boyluḳ idi; uning uqi bulutlaroɣa taḳaxḳanidi;

□ **30:14 «No xəḫiri»** — ḫazirḳi Tebes xəḫiri. □ **30:21 «...Mən Misir padixaḫi Pirəwnning bilikini sundurdum; wə mana, u ... ḳiliq tutuxḳa tengiḳ bilən küqəytilmidi»** — bu bexarət bəlkim «Yər.» 37:1-10-ayətlərdə təswirlangən wəḳəni kərsitidu. Hofna Pirəwnning ḳoxunliri Yerusalemni muḫasirigə aloɣan Babil ḳoxunioɣa ḳarxi jənggə qiḳḳanda, məoɣlubiyətkə uqrap Misiroɣa qekingən. □ **31:2 «Əmdi sən büyüklüküngdə kim sən bilən təng bolalaydu?»** — Hudaning bu soali «Kimmu sən bilən təng turalaydu?» degəngə ohxioɣini bilən, əməliyəttə xundaḳ mənidə əməs. 3-14-ayətlərdin ḳarioɣanda, Hudaning Misiroɣa eytḳan səzi «Sən Asuriyədin ḫeq büyük əməssən, Asuriyəgə ohxax yərning tegigiqə təwən ḳilinisən» degəngə barawər.

□ ■ 4 Sular uni yooɳan ḳilip, ɳongḳur bulaḳlar uni egiz ḳilip əstürgəndi; eriḳliri uning tüwidin, ətrapidin eḳip ətətti, ular əz əstənglirini daladiki barliḳ dərəhlərgiqə əwətkənidi. 5 Xuning bilən, u bihlanoɳan waḳitta, mol sular bilən egizliki barliḳ dərəhlərdin egiz boloɳan, uning xahliri kəpəygən wə xahqiliri uzun boloɳan; 6 asmandiki barliḳ uqar-ḳanatlar uning xahlirida uwiliоɳan, xahqiliri astida daladiki barliḳ janiwarlar balilioɳan; uning sayisi astida barliḳ uluoɳ əllər yaxioɳan.■

7 Xundaḳ bolup uning xahliri kengiyip, u büyüklükidə güzəlləxkən; qünki uning yiltizliri mol sularoɳa yətkən. 8 Hudaning baoɳqisidiki kedir dərəhlərmu uni tosalmaytti; ḳarioɳaylar uning xahliridək, qinar dərəhliri uning xahqiliridəkmu kəlməytti; Hudaning baoɳqisidiki ḥeqḳandaḳ dərəh güzəlliktə uningoɳa ohximaytti. ■ 9 Mən uni xahlirining kəplüki bilən güzəl ḳiloɳanmən; Hudaning baoɳqisida boloɳan barliḳ dərəhlər, yəni Erəmdiki dərəhlər uningdin ḥəsət ḳiloɳanidi.

10 Xunga Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Qünki u əzini egiz kətürüp, uqini bulutlaroɳa taḳaxturup uzartḳanliḳi, egizlikidin kənglining təkəbburlaxḳanliḳi tüpəylidin, □ 11 əmdi Mən uni üzül-kesil bir tərəp ḳilixḳa uni əllərning arisidiki mustəbitning ḳolioɳa tapxurdum; Mən uni rəzilliki tüpəylidin ḥəydəp qətkə ḳaḳḳanidim. 12 Yat adəmlər, yəni əllər arisidiki əng wəḥxilər uni kesip taxlidi. Xahliri taoɳlar wə barliḳ jiloɳalaroɳa yiḳilip, uning xahqiliri zemindiki barliḳ jiralaroɳa sundurulup yatidu; yər yüzidiki həlḳlər uning sayisidin qiḳip uningdin neri kətti. ■ 13 Uning yiḳiloɳan oɳoli üstigə asmandiki barliḳ uqar-ḳanatlar ḳonup yaxaydu; daladiki barliḳ janiwarlar xahliri üstidə turidu.

14 Buning məḳsiti, sulardin suoɳirilidioɳan dərəhlərning ḥeqbiri əzini egiz kətürmisun, yaki uqini bulutlaroɳa taḳaxturmisun, yahxi suoɳirilidioɳan dərəhlərning ḥeqbiri undaḳ egizlikkə kətürülmisun üqündur; qünki ularning ḥəmmisi ölümgə bekitilgən — yərning tegilirigə qüxüxkə bekitilgənlərning, əlidioɳan adəm balilirining, ḥangoɳa qüxidioɳanlarning ḳataridіdur.

15 — Xunga Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — U təḥtisaraoɳa qüxkən künidə, Mən üning üqün bir matəm tutḳuzoɳanmən; qongḳur sularni etiwetip uning bulaḳ-eriḳlirini tosuwətkənmən; xuning bilən uning uluoɳ suliri tizginləngən. Mən Liwanni uning üqün ḳarilik kiygüzdüm; uning üqün daladiki barliḳ dərəhlər solixip kətti. 16 Mən uni ḥangoɳa qüxidioɳanlar bilən billə təḥtisaraoɳa taxliwətkinimdə, uning yiḳiloɳan qaoɳdiki sadasi bilən əllərni təwritiwəttim; xuning bilən Erəm baoɳqisidiki barliḳ dərəhlər, Liwandiki sərhil wə əng esil dərəhlər, yahxi suoɳiriloɳan ḥəmmə dərəhlər yər tegiliridə turup təsəlli tapḳan. □ ■ 17 Uning sayisidə turoɳanlar wə əllər arisida uni ḳollaydioɳanlar uning bilən təng təḥtisaraoɳa, ḳiliq bilən

---

□ **31:3 «Asuriyəmu Liwandiki bir kedir dərihi idi; uning ormanliḳḳa sayə bərgən güzəl xahliri bolup, u intayin egiz boyluḳ idi...»** — Asuriyə imperiyəsi bu bexarəttin 25 yil ilgiri, yəni miladiyədin ilgiriki 612-yili Babil təripidin ḥalak boloɳan. ■ **31:3** Dan. 4:7 ■ **31:6** Dan. 4:9 ■ **31:8** Yar. 2:8 □ **31:10 «Qünki u əzini egiz kətürüp, uqini bulutlaroɳa taḳaxturup uzartḳanliḳi, egizlikidin kənglining təkəbburlaxḳanliḳi tüpəylidin, ...»** — ibraniy tilida bu ayətning xəkli: «Qünki **sən** əzüngni egiz kətürgənliking tüpəylidin, uqini bulutlaroɳa taḳaxturup uzartḳanliḳi, egizlikidin kənglining təkəbburlaxḳanliḳi tüpəylidin...». Xunga mumkinqiliki barki, ayətning birinqi jümlisi (Sən... tüpəylidin..) Misiroɳa eytiloɳan. Biraḳ jümlə muxu ayəttə tügiməydu; Misirni kərsətkən bolsa pəḳət 18-ayətkə kəlgəndə tügixi kerək. 11-18-ayətlər yənila Asuriyəgə eytiloɳan. ■ **31:12** Əz. 28:7; 30:11 □ **31:16 «Mən uni ḥangoɳa qüxidioɳanlar bilən billə təḥtisaraoɳa taxliwətkinimdə... ... yahxi suoɳiriloɳan ḥəmmə dərəhlər yər tegiliridə turup təsəlli tapḳan»** — demək, Asuriyə imperiyəsidin ilgiri oɳulioɳan imperiyələr Asuriyəning oɳulap ketixigə ḳarap «Bizdin uluoɳ boloɳan imperiyəmu dərwəḳə oɳulidi» dəp təsəlli tapidu. ■ **31:16** Yəx. 14:9

əltürülgənlərning yenioɣa qüxkən.□
18 Ḳeni eytə, Erəm baoɣqisidiki dərəhlərning ḳaysisi xan-xərəp wə güzəlliktə sən *Misiroɣa* təng kelələytti? Birak sənmu Erəm baoɣqisidiki dərəhlər bilən təng yər tegilirigə qüxürülisən; sən hətnə ḳilinmioɣanlar arisida, ḳiliq bilən əltürülgənlər bilən billə yatisən; mana bu Pirəwn wə uning top-top adəmlirining ḥəmmisining nesiwisidur, dəydu Rəb Pərwərdigar.□ ■

32

Misiroɣa ḳilinoɣan mərsiyə

1 On ikkinqi yili, on ikkinqi ayning birinqi künidə xundak boldiki, Pərwərdigarning səzi manga kelip xundak deyildi: —
2 I insan ooɣli, Misir padixaḥi Pirəwn üqün bir mərsiyəni aoɣzingoɣa elip uningoɣa mundak degin: — Sən əzüngni əllər arisida bir xiroɣa ohxatḳansən, birak sən dengiz-okyanlar arisidiki bir əjdiḥasən, halas; sən palaḳlixip eriḳliringni exip taxturup, sulirini ayaoɣliring bilən qaloɣitip, dəryalirini leyitip ḳoydung.□ ■
3 — Əmdi Rəb Pərwərdigar mundak dəydu: — Kəp əllərning top-top adəmliri aldida Əz torumni üstünggə yeyip taxlaymən; ular seni torumda tutup tartixidu. ■ 4 Mən seni ḳurukluḳta ḳaldurup, dalaoɣa taxlaymən; asmandiki barlik uqar-ḳanatlarni üstünggə ḳondurup, yər yüzidiki janiwarlarni seningdin toyundurimən; 5 gəxüngni taoɣlar üstigə ḳoyimən, jiloɣilarni pütkül əzaying bilən toldurimən; 6 Mən ḳeningning eḳixliri bilən zeminni ḥətta taoɣlaroɣiqimu suoɣirimən; jiralar sən bilən toxup ketidu.
7 Nurungni əqürginimdə, Mən asmanlarni tosuwetimən, yultuzlarni ḳara ḳilimən; ḳuyaxni bulut bilən ḳaplaymən, ay nur bərməydu. ■ 8 Asmanlardiki barlik parlaydioɣan nurlarni üstüngdə ḳara ḳilip, zemininggə ḳarangoɣuluḳni ḳaplaymən, dəydu Rəb Pərwərdigar. □ 9 Mən əllər arisioɣa, yəni sən tonumioɣan məmlikətlər arisioɣa sening ḥalaktin *ḳaloɣan adəmliringni* elip kətkinimdə, kəp əllərning yürikini biaram ḳilimən; 10 Mən kəp əllərni sən bilən alaḳzadə ḳilimən, ularning padixaḥliri sanga ḳarap dəḥxətlik ḳorḳixidu; Mən ḳiliqimni ularning kəz aldida oynatḳinimda, yəni sening yiḳiloɣan küningdə ularning ḥərbiri əz jan ḳayoɣusida ḥər dəḳiḳə təwrinidu.
11 — Qünki Rəb Pərwərdigar mundak dəydu: — «Babil padixaḥining ḳiliqi üstünggə qiḳidu. 12 Palwanlarning ḳiliqliri bilən Mən sening top-top adəmliringni yiḳitimən;

□ **31:17 «Uning sayisidə turoɣanlar ... uning bilən təng təḥtisaraoɣa, ḳiliq bilən əltürülgənlərning yenioɣa qüxkən» —** «...ḳiliq bilən əltürülgənlərning yenioɣa qüxkən» degənlikning mənisi bəlkim xuki, rəsmiy dəpnə ḳilinmay təḥtisarada pəs dəp ḳaraloɣan, yaki bolmisa təḥtisarada əng təwən jayda turidioɣan. Əḥwalning ḳandak boluxidin ḳət'iynəzər, Huda Pirəwn, Misir wə ḳoxunlirining rəsmiy dəpnə ḳilinmasliḳi arḳilik, Əzining ulardin rənjigənlikini baxḳa əllərgə kərsitidu. □ **31:18 «Ḳeni eytə, Erəm baoɣqisidiki dərəhlərning ḳaysisi xan-xərəp wə güzəlliktə sən Misiroɣa təng kelələytti? ....Mana bu Pirəwn wə uning top-top adəmlirining ḥəmmisining nesiwisidur» —** bexarətning bu əng ahirḳi jümlisi, yəni 18-ayət Misir wə padixaḥi Pirəwngə eytilidu. Ilgiriki 2-17-ayətlərning ḥəmmisi Asuriyə imperiyəsining əḥwalini təswirləydu; Misirning akiwiti ularningkigə ohxax bolidu. ■ **31:18** Əz. 28:10 □ **32:2 «Sən əzüngni əllər arisida bir xiroɣa ohxatḳansən, birak sən dengiz-okyanlar arisidiki bir əjdiḥasən, halas» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Sən əllər arisida bir xirdək boloɣaniding, dengiz-okyanlar arisida əjdiḥasən». «Əjdiḥa» degən səz muxu yərdə yənə (Nil dəryasida kəp tepilidioɣan) timsaḥnimu kərsitixi mumkin. ■ **32:2** Əz. 29:3 ■ **32:3** Əz. 12:13; 17:20 ■ **32:7** Yəx. 13:10; Yo. 2:31, 3:15 □ **32:8 «Asmanlardiki barlik parlaydioɣan nurlarni üstüngdə ḳara ḳilip, zemininggə ḳarangoɣuluḳni ḳaplaymən, dəydu Rəb Pərwərdigar» —** yənə təkrarlaymizki, bu bexarət bəlkim ḥəm yeḳinḳi wakit (Babilning ḥujumi arḳilik)ni ḥəm ahirḳi zamanlardiki «Pərwərdigarning küni»nimu kərsitidu. Ahirḳi zamanlardimu əllərni ḳorḳitidioɣan «yengi Babil» pəyda boluxi mumkin («Wəḥ.» 17-18-bablarni kərüng).

ularning ḫəmmisi əllər arisidiki mustəbitlərdur; ular Misirning pəhrini yoḳitidu, uning top-top adəmliri ḳurutuwetilidu.■
13 Mən zor sular boyidin barliḳ ḫaywanlirinimu ḫalak ḳilimən; insan ayioɣi ḳaytidin ularni qaloɣatmaydu, ḫaywanlarning tuyaḳliri ḳaytidin ularni leyitmaydu. □
14 Xuning bilən Mən ularning sulirini tindurimən; ularning eriḳlirini süpsüzük maydək aḳturimən, dəydu Rəb Pərwərdigar. 15 — Mən Misir zeminini wəyranə ḳiloɣinimda, zemin əzining barliḳidin məḫrum boloɣinida, Mən uningdiki barliḳ turuwatḳanlarni uruwətkinimdə, əmdi ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu.
16 — Bu bir mərsiyə; ular uni oḳuydu — Əllərning ḳizliri matəm ḳilip uni oḳuydu; mərsiyəni ular Misir wə uning barliḳ top-top adəmlirigə oḳuydu, — dəydu Rəb Pərwərdigar.

Pirəwn təḫtisaraoɣa qüxidu

17 On ikkinqi yili, ayning on bəxinqi künidə *yənə* xundaḳ boldiki, Pərwərdigarning səzi manga kelip xundaḳ deyildi: —□
18 I insan ooɣli, Misirning top-top adəmliri üqün aḫ-zar qəkkin; xuningdək ularni, yəni uni küqlük əllərning ḳizliri bilən billə təwəngə, ḫangoɣa qüxidioɣanlaroɣa ḫəmraḫ boluxḳa yər tegilirigə qüxürüp taxliwət; □ 19 güzəlliktə sən kimdin artuḳ iding? Əmdi qüxüp, hətnə ḳilinmioɣan bilən billə yat! 20 Ular ḳiliq bilən əltürülgənlər arisioɣa yiḳilidu; ḳiliq suoɣuruldi; u wə uning top-top adəmlirining ḫəmmisi sərəp apiriwetilsun! 21 Əmdi palwanlarning arisidiki batur-əzimətlər təḫtisaraning otturisida turup *Misir* wə uni ḳollioɣanlaroɣa səz ḳilidu: —«Mana, ular qüxti, ular jim yatidu — hətnə ḳilinmioɣanlar, ḳiliq bilən əltürülgənlər!».
22 — Mana, xu yərdidur Asuriyə wə uning yioɣiloɣan ḳoxuni; uning gərliri əz ətrapididur; mana ularning ḫəmmisi əltürülgən, ḳiliqlanoɣan. 23 Ularning gərliri qongḳur ḫangning tegididur; uning yioɣiloɣan ḳoxuni əz gəri ətrapida turidu; ular tiriklərning zeminida adəmlərgə wəḫxət saloɣanlar — bularning ḫəmmisi əltürülgən, ḳiliqlanoɣan.
24 Mana Elam wə uning gərining ətrapida turoɣan uning barliḳ top-top adəmliri; ularning ḫəmmisi əltürülgən, ḳiliqlanoɣan, ular hətnə ḳilinmioɣan peti yər tegilirigə qüxkənlər — yəni tiriklərning zeminida adəmlərgə əz wəḫxitini saloɣanlar! Biraḳ ḫazir ular ḫangoɣa qüxkənlər bilən billə iza-aḫanətkə qəmidu.
25 Kixilər uning üqün əltürülgənlər arisida, top-top adəmliri arisida bir orun rasliɣan; həlḳining gərliri uning ətrapididur; ularning ḫəmmisi hətnə ḳilinmioɣanlar, ḳiliqlanoɣanlar; xunga ular ḫangoɣa qüxkənlər bilən billə iza-aḫanətkə ḳalidu; ular əltürülgənlər arisioɣa yatḳuzulidu — gərqə tiriklərning zeminida ularning wəḫxiti adəmlərgə selinoɣan bolsimu!
26 Mana xu yərdə Məxək bilən Tubal barliḳ top-top adəmliri bilən turidu; ularning gərliri əz ətrapididur; ularning ḫəmmisi hətnə ḳilinmioɣanlar, ḳiliqlanoɣanlar — gərqə ular tirik turuwatḳanlarning zeminida əz wəḫxitini adəmlərgə saloɣan bolsimu! 27 Ular jəng ḳoralliri bilən təḫtisaraoɣa qüxkən, ḳiliqliri əz bexi astioɣa ḳoyuloɣan, hətnə ḳilinmay turup yiḳiloɣan palwanlar arisida yatmaydu;

■ **32:12** Əz. 28:7; 31:12; 31:2,18; 32:16 □ **32:13 «zor sular»** — Nil dəryasi wə uning deltisini kərsitidu. □ **32:17 «On ikkinqi yili, ayning on bəxinqi künidə…»** — bəlkim on ikkinqi ayda, yəni yuḳiriḳi bexarəttin ikki ḫəptə keyin: 1-ayətni kərüng. □ **32:18 «I insan ooɣli, Misirning top-top adəmliri üqün aḫ-zar qəkkin; xuningdək ularni, yəni uni küqlük əllərning ḳizliri bilən billə təwəngə, ḫangoɣa qüxidioɣanlaroɣa ḫəmraḫ boluxḳa yər tegilirigə qüxürüp taxliwət»** — baxḳa birhil tərjimisi: «I insan ooɣli, Misirning top-top adəmliri üqün aḫ-zar qəkkin, sən wə küqlük əllərning ḳizliri aḫ-zar qekinglar; xuningdək ularni ḫangoɣa qüxidioɣanlaroɣa ḫəmraḫ boluxḳa yər tegilirigə taxliwət».

ularning ⱪəbiһlikliri өz ustihanliri üstidə bolidu — gərqə ular tiriklərning zeminida baturlaroⱪimu wəһxət saloⱪan bolsimu!□
28 Sən *Pirəwnmu* hətnə ⱪilinmioⱪanlar arisida tarmar bolup, ⱪiliq bilən өltürülgənlər arisida yatisən.
29 Mana xu yərdə Edom, uning padixaһliri, barliⱪ xaһzadilirimu; ular küqlük bolsimu, ⱪiliqlanoⱪanlar bilən billə yatⱪuzulidu; ular hətnə ⱪilinmioⱪanlar arisida, ⱨangoⱪa qüxidioⱪanlar bilən billə yatidu.
30 Mana ximaldiki xaһzadilər, ⱨəmmisi; mana barliⱪ Zidondikilər, өltürülgənlər bilən billə qüxkən; gərqə өz küqi bilən wəһxət saloⱪan bolsimu, ular ⱨazir hijaləttə ⱪaldi; ular hətnə ⱪilinmioⱪan bolup, ⱪiliqlanoⱪanlar arisida yetip, ⱨangoⱪa qüxidioⱪanlar bilən billə hijalətkə ⱪalidu.
31 Pirəwn bularni kəridu, xuningdək өzining ⱪiliqlanoⱪan top-top adəmliri tooⱪuluⱪ, yəni өzi wə ⱪoxuni tooⱪuluⱪ ulardin təsəlli alidu, — dəydu Rəb Pərwərdigar. 32 — Gərqə Mən uning wəһxitini tirik turuwatⱪanlarning zeminioⱪa saldouroⱪan bolsammu, biraⱪ u hətnə ⱪilinmioⱪanlar arisioⱪa, ⱪiliq bilən өltürülgənlər arisioⱪa yatⱪuzulidu, — yəni Pirəwn wə uning barliⱪ top-top adəmliri, — dəydu Rəb Pərwərdigar.

33

Yerusalemning oⱪulixi •••• Kөzətqining wəzipisi

1 Wə Pərwərdigarning səzi manga kelip xundaⱪ deyildi: —
2 I insan ooⱪli, əl-yurtungdikilərgə səz yətküzüp ularoⱪa mundaⱪ degin: — Mən ⱪiliqni məlum bir zemin üstigə qiⱪaroⱪinimda, zemindiki həlⱪ өz arisidin bir adəmni tepip uni kөzətqi beketsə, — 3 u ⱪiliqning zemin üstigə qiⱪⱪanliⱪini kөrüp, kanay qelip həlⱪni agaһlandursa, 4 kimdikim kanay awazini anglap, agaһni almisa, ⱪiliq kelip uni elip kətsə, əmdi uning ⱪeni өz bexi üstigə bolidu. 5 U kanay awazini anglap, agaһni almioⱪan; xunga uning ⱪeni өzigə bolidu; u agaһ aloⱪan bolsa, jenini ⱪutⱪuzoⱪan bolatti.
6 Biraⱪ kөzətqi ⱪiliqning keliwatⱪinini kөrüp, kanay qalmay, həlⱪni agaһlandurmisa, əmdi ⱪiliq kelip ular arisidin birawni elip kətsə, undaⱪta u өz ⱪəbiһlikidə elip ketilidu; biraⱪ uning ⱪeni üqün Mən kөzətqidin ⱨesab alimən.
7 Əmdi, i insan ooⱪli, Mən seni Israil jəmәti üqün kөzətqi dəp bekitkənmən; sən Mening aoⱪzimdin həwər anglap, ularoⱪa Məndin agaһ yətküzisən. ■ 8 Mən rəzil adəmgə: «I rəzil adəm, sən qoⱪum өlisən» desəm, wə өzüng bu rəzilni yolidin yanduruxⱪa səz ⱪilmay uni agaһlandurmisang, u rəzil өz ⱪəbiһlikidə өlidu; biraⱪ uning ⱪeni üqün səndin ⱨesab alimən. □ 9 Biraⱪ sən rəzilni yolidin yenix tooⱪuluⱪ agaһlandursang, u yolidin yanmisa, u өz ⱪəbiһlikidə өlidu; biraⱪ өzüng өz jeningni ⱪutⱪuzup ⱪalisən.
10 Əmdi sən, i insan ooⱪli, Israil jəmətigə səz ⱪilip: — Silər: «Bizning itaətsizliklirimiz wə gunaһlirimiz beximizdidur, biz ular bilən zəiplixip ketiwatimiz; əmdi biz

□ **32:27 «ular jəng ⱪoralliri bilən təһtisaraoⱪa qüxkən, … hətnə ⱪilinmay turup yiⱪiloⱪan palwanlar arisida yatmaydu; ularning ⱪəbiһlikliri өz ustihanliri üstidə bolidu — gərqə ular tiriklərning zeminida baturlaroⱪimu wəһxət saloⱪan bolsimu!»** — demək, Məxək wə Tubal degən ikki ⱪəbilidikilər (ⱨazirⱪi Rusiyədiki «Moskwa» wə «Tobolsk» bilən munasiwiti bar boluxi mumkin) jəngdə ⱪirilip, baturlardək dəpnə ⱪilinmay, bəlki ularning ⱪəbiһlikini kərsitix üqün ustihanliri oquⱪ asman astida yatidu. ■ **33:7** Əz. 3:1
□ **33:8 «I rəzil adəm, sən qoⱪum өlisən»** — bu agaһ pəⱪət jismaniy jəһətnila kөrsətməydu, dəp ⱪaraymiz. Ⱨərbir adəm ilgiri-keyin (Adəm'atimizning gunaһining səwəbidin) өlidu. Muxu yərdə kөrsitilgən өlüx Hudaning ⱨuzuridin, bərikətliridin ayrilixtin ibarət dəp ⱪaraymiz (11-ayətnimu kөrüng).

qandaqmu ḥayatqa eriximiz?» dəysilər. □ ■ 11 Ularoɣa səzümni yətküzüp: «Mən ḥayatim bilən qəsəm qilimənki, — dəydu Rəb Pərwərdigar, — Mən rəzil adəmning ölümidin ḥeq hursənlikim yoqtur; pəqət ularni rəzil yolidin yenip ḥayatqa erixsun dəymən; rəzil yolliringlardin yeninglar, yeninglar! Nemixqa ölgünglar kelidu, i Israil jəməti?!» — degin.■
12 Wə sən, i insan ooɣli, əl-yurtungdikilərgə mundaq degin: — Ḥəqqaniy adəmning ḥəqqaniyliqi asiylik qiloɣan künidə uni qutquzmaydu; ḥəm rəzil adəm bolsa, u öz rəzillikidin yanoɣan künidə rəzillikidin yiqilmaydu; ḥəqqaniy adəm gunaḥ sadir qiloɣan künidə, u əslidiki ḥəqqaniyliqi bilən ḥayatta turiwərməydu.■
13 Mən ḥəqqaniyoɣa: «Sən bərḥək ḥayatqa erixsən» deginimdə, u öz ḥəqqaniylikioɣa tayinip qəbiḥlik sadir qilsa, əmdi uning ḥəqqaniy ixliridin ḥeqqaysisi əslənməydu; əksiqə u ətküzgən qəbiḥliki tüpəylidin ölidu.□
14 Əmdi mən rəzilgə: «Sən qoqum ölisən» desəm, biraq u gunaḥidin yenip, kəz aldimda adalət wə ḥəqqaniylikni yürgürsə — 15 Rəzil adəm qərzgə kapalətkə aloɣan nərsini qayturup bərsə, — bulanggqilikta aloɣanni qayturup bərsə — qəbiḥlik sadir qilmay, ḥayat bəlgilimiliridə mangsa — əmdi u bərḥək ḥayatqa igə bolidu, u ölməydu. 16 Uning sadir qiloɣan gunaḥliridin ḥeqqaysisi əslənməydu; u adalət wə ḥəqqaniylikni yürgürgən — u bərḥək ḥayatqa igə bolidu.
17 Birak əl-yurtungdikilər: «Rəbning yoli ḥəmmigə barawər əməs» dəydu; əməliyəttə ularning yoli bolsa ḥəmmigə barawər əməs.■
18 Ḥəqqaniy adəm öz ḥəqqaniylikidin yenip, qəbiḥlikni sadir qilsa, u buningda ölidu.
19 Rəzil adəm öz rəzillikidin yenip, adalət wə ḥəqqaniylik yürgürsə, bu ixlardin ḥayatqa igə bolidu. 20 Lekin silər: «Rəbning yoli ḥəmmigə barawər əməs» dəysilər; i Israil jəməti, Mən ḥərqaysinglaroɣa öz yolliringlar boyiqə üstünglərgə ḥəküm qikirimən!□
21 Wə xundaq boldiki, sürgün boloɣan on ikkinqi yili, oninqi ayning bəxinqi künidə, Yerusalemdin qaqqan birsi yenimoɣa kelip: «Xəḥər bəsüldi!» — dedi.□ ■
22 Əmdi qaqqan adəmning yetip kelixining aldinki ahximida Pərwərdigarning qoli mening wujudumoɣa qonoɣanidi; xuning bilən U aoɣzimni eqip qoydi; aoɣzim eqilip, mən yənə gaqa bolmidim. □

□ **33:10 «əmdi biz qandaqmu ḥayatqa eriximiz?»** — yaki «əmdi qandaq yaxaymiz?». Bu ayətlərdə «ḥəqqaniylik» (insanning ḥəqqaniyliqi) adəmning özlikidin qikmaydu, bəlki adəmning Hudaning Özigə tayanoɣanlikining bir mewisi, dəp ispatlinidu. «Ḥəqqaniy adəm» «öz ḥəqqaniyliqi»oɣa tayansa (demək, uning közliri Hudaoɣa əməs, özigə bolsa) tügixidu. ■ **33:10** Əz. 24:23 ■ **33:11** Əz. 18:23, 32 ■ **33:12** Əz. 18:24 □ **33:13 «əksiqə u ətküzgən qəbiḥliki tüpəylidin ölidu»** — ibraniy tilida «əksiqə u ətküzgən qəbiḥliki tüpəylidin, uningda ölidu». Bu ayətlərdə «ḥəqqaniylik» (insanning ḥəqqaniyliqi) adəmning özlikidin qikmaydu, bəlki adəmning Hudaning Özigə tayanoɣanlikining bir mewisi, dəp ispatlinidu. «ḥəqqaniy adəm» «öz ḥəqqaniyliqi»oɣa tayansa (demək, uning közliri Hudaoɣa əməs, özigə bolsa) tügixidu. ■ **33:17** Əz. 18:25, 29; 33:20 □ **33:20 «i Israil jəməti, Mən ḥərqaysinglaroɣa öz yolliringlar boyiqə üstünglərgə ḥəküm qikirimən!»** — bu muḥim babtiki 1-20-ayətlərning məzmuni tooɣruluk «qoxumqə səz»imiznimu kərüng. 32:1-33:21diki bexarətlər 29-31-bablardiki Misir tooɣruluk bexarətlərdin heli burun berilgən. Lekin bexarətlərning köpinqisi Misir tooɣruluk boloɣaqqa, burun berilgən bexarətlərmu 29-31-bablardiki bexarətlərgə ulap bayan qilinoɣan. □ **33:21 «sürgün boloɣan on ikkinqi yili, oninqi ayning bəxinqi küni… »** — bu waqit xəḥərning ixoɣal boloɣinidin 18 ay keyinki waqit boluxi mumkin. Yerusalemdin Babiloɣa mangidioɣan yol adəttə 4 aylik bolatti («Əzra 7:9ni kərüng). Tekistning bəzi köqürmiliridə «on birinqi yil» deyilidu; birak bir qisim alimlar «on ikkinqi yil» deyix tooɣra dəp qaraydu; qünki yənə imkaniyət barki, Israil wə Babil pütünləy ohximaydioɣan kalendarni ixlətkən. Biz bu pikirgə mayilmiz. ■ **33:21** 2Pad. 25; Əz. 24:26 □ **33:22 «Əmdi qaqqan adəmning yetip kelixining aldinki ahximida Pərwərdigarning qoli mening wujudumoɣa qonoɣanidi; xuning bilən u aoɣzimni eqip qoydi; aoɣzim eqilip, mən yənə gaqa bolmidim»** — bu gaqilik təḥminən altə yil ilgiri baxlanoɣan (3:26-ayətni izaḥiti bilən wə 24:32-ayətnimu kərüng).

Israil zeminida ƙaloƞanlar tooƞruluƙ bexarət

23 Wə Pərwərdigarning səzi manga kelip xundaƙ deyildi: —
24 I insan ooƞli, Israil zeminidiki harabə jaylarda turuwatƙanlar: «Ibraƕim pəƙət bir adəm turupmu bu zeminoƞa miras boloƞanidi; biraƙ biz kəp adəmmiz; əmdi zemin bəribir bizgə təƙdim ƙilindi» — dəp eytiwatidu.□
25 Xunga ularoƞa mundaƙ degin: — Rəb Pərwərdigar mundaƙ dəydu: «Silər gəxni ƙan bilən yəysilər; silər əz məbudliringlarni bax kətürüp izdəysilər; silər ƙan təküwatisilər; əmdi silər zeminoƞa miras bolamsilər? ■ 26 Silər ƙiliqinglaroƞa tayinisilər, silər yirginƞlik ixlarni qiƙirisilər, ƕərbiringlar əz ƙoxnisining ayalioƞa buzuƙqilik ƙilidu. Əmdi silər zeminoƞa miras bolamsilər?».
27 Ularoƞa mundaƙ degin: — Rəb Pərwərdigar mundaƙ dəydu: Mən ƕayatim bilən ƙəsəm ƙilimənki, bərƕəƙ, harabə jaylarda turuwatƙanlar ƙiliqlinip yiƙilidu; dalada ƙaloƞanni yawayi ƕaywanlarning yəwetixkə tapxurimən; istiƕkamlar wə oƞarlarda turoƞanlarmu waba kesilidin əlidu. 28 Mən zeminni wəyranə wə qəl-bayawan ƙilimən; uning küqidin boloƞan pəhri yoƙilidu; Israilning taoƞliri wəyranə boliduki, ulardin ətküqi ƕeqbir adəm bolmaydu. □ 29 Ularning yürgüzgən yirginƞlik ƙilmixliri tüpəylidin Mən zeminni wəyranə wə qəl-bayawan ƙiloƞinimda ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu».

Əzikiyal pəyoƞəmbər ƕəƙiƙətən ƙarxi elindimu?

30 — Əmdi sən bolsang, i insan ooƞli, əl-yurtungdikilər ƕərdaim seni aoƞzioƞa elip əylirining tamlirining yenida wə dərwazilarda səzləp bir-birigə ƕəm ƕərbiri əz ƙerindixioƞa sən tooƞruluƙ: «Ƙeni berip, Pərwərdigardin nemə səz barkin, anglap keləyli!» — dəydu.
31 Ular jamaət süpitidə yeningoƞa kelip, Mening ƕəlƙimning süpitidə aldingda olturidu; ular səzliringni anglaydu, biraƙ ularoƞa əməl ƙilmaydu; ular aoƞzi bilən sanga muƕəbbət kərsitidu, biraƙ kəngli ƕaram mənpəətkə tartidu; □ ■ 32 mana, sən ular üqün pəƙət yeƙimliƙ awaz bilən, sazliri obdan təngxilip eytiloƞan muƕəbbət nahxisisən, halas; ular səzliringni anglaydu, biraƙ ularoƞa əməl ƙilmaydu. 33 Əmdi buning ƕəmmisi əməlgə axuruloƞinida (u bərƕəƙ əməlgə axurulidu!) ular bir pəyoƞəmbərning ularning arisida boloƞanliƙini tonup yetidu».□

34

Ətmüxtiki wapasiz padiqi-baƙƙuqilar wə keləqəktə bolidioƞan «Yahxi Padiqi »

1 Wə Pərwərdigarning səzi manga kelip xundaƙ deyildi: — 2 I insan ooƞli, bexarət berip Israilni baƙƙuqi padiqilarni əyibləp mundaƙ degin: — Padiqilaroƞa mundaƙ

□ **33:24 «Ibraƕim pəƙət bir adəm turupmu bu zeminoƞa miras boloƞanidi; biraƙ biz kəp adəmmiz; əmdi zemin bəribir bizgə təƙdim ƙilindi» —** Babildikilər Ƙanaanda (Pələstində) turoƞan Yəƕudiylarning kəpinqisini əltürgən yaki sürgün ƙiloƞanidi. Zeminda ƙalduruloƞan az ƙisim adəmlər (tehi ƕeq towa ƙilmioƞan) təkəbburlixip xundaƙ səz ƙilidu. ■ **33:25** Yar. 9:4; Law. 3:17 □ **33:28 «Mən zeminni wəyranə wə qəl-bayawan ƙilimən» —** yaki «Mən zeminni wəyranə wə (adəmni ƙorƙutƙuqi) bir wəƕxət ƙilimən». □ **33:31 «Ular aoƞzi bilən sanga muƕəbbət kərsitidu, biraƙ kəngli ƕaram mənpəətkə tartidu» —** baxƙa birhil tərjimisi: «Əməliyəttə ular aoƞzida eytƙan xəhsiy arzu-ƕəwəslirigə əməl ƙilidu, kəngli ƕaram mənpəətkə tartidu». ■ **33:31** Əz. 14:1-3; 20:1-3 □ **33:33 «Əmdi buning ƕəmmisi əməlgə axuruloƞinida ... ular bir pəyoƞəmbərning ularning arisida boloƞanliƙini tonup yetidu» —** xübƕisizki, Yerusalemdin ƙaqƙan adəm kelip xəƕərning həwirini eytixi bilən, həlƙ Əzakiyalni uluoƞ pəyoƞəmbər dəp bilip yətti. Əpsus, ular Əzakiyalning səzlirini pəƙət ƙulaƙ tüwidila anglap, üzül-kesil towa ƙilmioƞan. Xunga 24-29 ayəttə aldin eytiloƞan balayi'apətlərmu ularning bexioƞa qüxürülüxi kerək.

degin: — Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Өzlirinila beqiwatqan Israilning padiqirining ḥalioɣa way! Padiqilarning padisini ozuqlandurux kerək əməsmu? ■ 3 Silər yeoɣini əzünglar yəysilər, yungini əzünglar kiysilər; bordaloɣan esil malni soyusilər; lekin qoylarni baqmaysilər. 4 Ajizlarni küqəytmidinglar, kesəllərni saqaytmidinglar, zəhimləngənlərni tengip qoymidinglar, tarqilip kətkənlərni qayturup əkəlmidinglar, ezip kətkənlərni izdəp barmidinglar; əksiqə silər zorluq-zumbuluq wə rəḥimsizlik bilən ular üstidin ḥəküm sürüp kəlgənsilər.■
5 Ular padiqisiz bolup tarqilip kətti; ular tarqilip ketip daladiki barliq ḥaywanlaroɣa ozuq bolup kətti. 6 Mening qoylirim barliq taoɣlar arisidin, ḥər yuqiri egizlik üstidə tenəp kətti; Mening qoylirim pütkül yər yüzigə tarqip kətti, biraq ularni tepixqa tirixquqi yaki izdigüqi yoq idi.
7 Xunga, i padiqilar, Pərwərdigarning səzini anglanglar: —
8 Mən ḥayatim bilən qəsəm qilimənki, — dəydu Rəb Pərwərdigar, — Qoylirimning padiqisi bolmioɣaqqa, ular ow bolup qaldi, daladiki ḥərbir ḥaywanoɣa ozuq boldi; qünki Mening padiqilirim Өz padamni izdiməydu, ular pəqət əzlirini baqidu, Mening qoylirimni baqmaydu. 9 — Xunga, i padiqilar, Pərwərdigarning səzini anglanglar!
10 Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Mana, Mən padiqilaroɣa qarximən; Mən Өz qoylirimning ḥesabini ulardin alimən, wə ularni padini beqixtin tohtitimən; xuning bilən padiqilar əzlirinimu baqmaydu; wə Mən qoylirimni ularoɣa yənə ozuq bolmisun üqün ularning aoɣzidin qutuldurimən.
11 Qünki Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Mana, Mən Өzüm əz qoylirimni izdəp ularning ḥalini soraymən; 12 padiqi əzining qoyliri arisida, tarap kətkən qoylarni tepip baqqandək, Mənmu qoylirimni izdəp baqimən; ular bulutluq qarangoɣu kündə tarilip kətkən ḥərbir jaylardin Mən ularni qutuldurimən.
13 Mən ularni həlqlərdin epkelimən, ularni məmlikətlərdin yioɣimən, əz zemineoɣa apirimən; Mən ularni Israil taoɣliri üstidə, erik-üstənglər boyida wə zemindiki barliq turaloɣu jaylarda baqimən; ■ 14 Mən ularni esil qimənzarda baqimən; Israil taoɣliri ularning yayliqi bolidu; ular xu yərdə obdan yaylaqta yatidu; Israil taoɣliri üstidə, munbət qimənzarda ozuqlinidu. 15 Mən Өzüm Өz padamni baqimən, ularni yatquzimən, — dəydu Rəb Pərwərdigar. 16 — Mən yoldin tenəp kətkənlərni izdəymən, tarqilip kətkənlərni qayturimən; zəhimləngənlərni tengip qoyimən, ajizlarni küqəytimən; biraq səmrigənlər wə küqlüklərni yoqitimən; padamni adalət bilən baqimən.
17 Əmdi silərgə kəlsəm, i Mening padam, Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Mana, Mən qoy wə qoy arisida, qoqqarlar wə tekilər arisida ḥəküm qiqirimən. □ 18 Əmdi silərning yahxi qimənzarni yeginiglar azliq qilip, qiməndiki qaloɣan ot-qəplərni ayaoɣliringlar bilən qəyliwetixinglar kerəkmu? Silər süpsüzük sulardin iqkəndin keyin, qaloɣinini ayaoɣliringlar bilən leyitiwetixinglar kerəkmu? 19 Xunga Mening qoylirimoɣa silərning ayaoɣliringlar qəyliwətkənni yeyixtin, ayaoɣliringlar dəssəp leyitiwetkənni iqixtin baxqa amal yoq.
20 Xunga Rəb Pərwərdigar ularoɣa mundaq dəydu: — Mana Mən, Mən Өzüm səmrigən qoylar wə oruq qoylar arisida ḥəküm qiqirimən. 21 Qünki silər mürə-yanpaxliringlar bilən ittirip, münggüzliringlar bilən ularni tərəp-tərəpkə tarqitiwətküqə üsisilər, 22 — Mən ularni yənə ow obyekti bolmisun dəp Өz padamni qutquzimən; wə Mən qoy wə qoy arisida ḥəküm qiqirimən. 23 Mən ularning üstigə bir padiqini tikləymən, u ularni baqidu; u bolsa Mening qulum Dawut; u

■ **34:2** Yər. 23:1 ■ **34:4** 1Pet. 5:3 ■ **34:13** Əz. 28:25 □ **34:17 «Əmdi silərgə kəlsəm, i Mening padam, ... — Mana, Mən qoy wə qoy arisida, qoqqarlar wə tekilər arisida ḥəküm qiqirimən»** — Əzakiyal «padiqilar»ni, yəni Israil padixaḥliri, kaḥinliri wə pəyoɣəmbərlirini əyibləp qikti. U ḥazir həlq arisidiki ajiz-namratlarni bozək qilip kəlgən baylar wə mənsəpdarlar (səmrigən wə küqlük qoylar)ni əyibləxkə baxlaydu.

ularni bekip, ularoɣa padiqi bolidu; ■ 24 wə Mənki Pərwərdigar ularning Hudasi bolimən, Mening ḳulum Dawut ular arisida əmir bolidu; Mənki Pərwərdigar xundaḳ səz ḳildim. □ ■ 25 Mən ular bilən aman-hatirjəmlik beoɣixlaydioɣan əḥdini tüzüp, yirtḳuq ḥaywanlarni zemindin tügitimən; ular bihətər bolup janggalda turidu, ormanliḳlarda ḳonup uhlaydu. 26 Mən ularni ḥəm egizlikim ətrapidiki jaylarni bərikətlik ḳilimən; yamoɣur-yeoɣinlarni øz pəslidə yaoɣdurimən; bular bərikətlik yamoɣurlar bolidu.□
27 Daladiki dərəhlər mewilirini, tupraḳ ündürmilirini beridu; ular øz zeminida bihətər turidu; Mən ularning boyunturuḳ-asarətlirini sundurup, ularni ḳulluḳḳa tutḳanlarning ḳolidin ḳutulduroɣinimda, ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni bilip yetidu. 28 Ular yənə əllərgə ow bolmaydu, yər yüzidiki ḥaywanlar yənə ularni yəwətməydu; ular bihətər turidu, ḥeqkim ularni ḳorḳatmaydu. 29 Mən ular üqün dangḳi qiḳḳan alaḥidə bir bostanliḳ jayni təminləymən; ular ḳaytidin zeminda aqarqiliḳta yigləp ḳalmaydu, yaki ḳaytidin əllərning mazaḳ obyekti bolmaydu. ■ 30 Andin ular Mənki Pərwərdigar Hudasining ular bilən billə bolidioɣanliḳimni wə øzlirining, yəni Israil jəmətining Mening həlḳim bolidioɣanliḳini bilip yetidu, — dəydu Rəb Pərwərdigar. 31 — Əmdi silər bolsanglar, i Mening ḳoylirim, Mening qimənzarimdiki ḳoylirim, insanlardursilər, halas; Mən bolsam silərning Hudayinglardurmən» — dəydu Rəb Pərwərdigar.■

35

Edom, yəni Seir tooɣruluḳ bexarət

1 Wə Pərwərdigarning səzi manga kelip xundaḳ deyildi: —
2 I insan ooɣli, yüzüngni Seir teoɣioɣa ḳaritip, bexarət berip uni əyibləp mundaḳ degin: —□
3 Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — «Mana, i Seir teoɣi, Mən sanga ḳarximən; Mən ḳolumni üstünggə uzartip, seni bir wəyranə wə qəl-bayawan ḳilimən. 4 Mən xəḥərliringni harabə ḳiliwetimən, wə sən wəyranə bolisən; andin sən Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisən. 5 Qünki sən mənggügə øqmənlik saḳlap kəlgənsən, Israillarning bexioɣa külpət qüxkən künidə, ḳəbiḥlikning jazalinix waḳti-saiti toxḳanda, ularni ḳiliq küqigə tapxurup bərgənliking tüpəylidin, ■ 6 Xunga Mən ḥayatim bilən ḳəsəm ḳilimənki, — dəydu Rəb Pərwərdigar, — Mən sanga ḳan təkülüxni bekittim; ḳan seni ḳooɣlaydu. Sən ḳan təküxtin nəprətlənmigənliking tüpəylidin, əmdi ḳan seni ḳooɣlap yüridu. 7 Mən Seir teoɣini wəyranə wə qəl-bayawan ḳilip, uningdin besip ətküqi ḥəm uningoɣa ḳaytḳuqini üzüp taxlaymən. 8 Mən uning taoɣlirini əltürülgənliri bilən toldurimən; sening egizliklіringdə, sening jiloɣiliringda, sening barliḳ jiraliringda ḳiliq bilən əltürülgənlər yiḳilidu. 9 Mən seni

---

■ **34:23** Yəx. 40:11; 42:1; 50:10; 52:13; 53:11; Yər. 30:9; Yḥ. 10:11 □ **34:24 «Mənki Pərwərdigar ularning Hudasi bolimən, Mening ḳulum Dawut ular arisida əmir bolidu»** — 11-ayəttə Pərwərdigar: «Øzüm ḳoylirimoɣa padiqi bolimən» dəp wədə ḳilidu. Muxu ayətlərdə u «Ḳulum Dawut»ni ularoɣa padiqi boluxḳa tikləymən, dəydu. Dawuttin uluoɣ, Dawutning ooɣli boloɣan Məsiḥdə Hudaning bu ikki wədisi təng əməlgə axuruloɣan ḥəm axurulidu. «Yuḥ.» 10-bab, jümlidin Məsiḥning «Mən Øzüm yahxi padiqidurmən» degən səzini kərüng. ■ **34:24** Yəx. 55:4 □ **34:26 «Mən ularni ḥəm egizlikim ətrapidiki jaylarni bərikətlik ḳilimən»** — «egizlikim» (yaki «dənglüküm») Zion teoɣini kərsitidu. ■ **34:29** Əz. 36:6-38 ■ **34:31** Yḥ. 10:11 □ **35:2 «yüzüngni Seir teoɣioɣa ḳaritip, bexarət berip uni əyibləp mundaḳ degin: —»** — «Seir» Edomning baxḳa bir ismi. Oḳurmənlərning esidə bəlkim barki, Yaḳup wə Edom uka-aka bolup, ular arisida øqmənlik pəyda boloɣan. Gərqə Edom Yaḳupni kəqürüm ḳiloɣan bolsimu, uning keyinki əwladliri boloɣan Edomiylar Yaḳupning əwladliri boloɣan Israiloɣa küqlük øqmənlik saḳlap kəlgən. ■ **35:5** Əz. 25:15

mənggügə wəyranə qilimən; sening xəhərliring adəmzatsiz bolidu; wə silər Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetisilər.
10 — Qünki sən: «Bu ikki əl, ikki məmlikət Meningki bolidu, biz ularoɣa igə bolimiz» degining tüpəylidin — gərqə Mən Pərwərdigar xu yərdə boloɣan bolsammu —, □ ■
11 əmdi Mən ḥayatim bilən ḳəsəm qilimənki, — dəydu Rəb Pərwərdigar, — Mən sening nəpritingdin qiḳḳan aqqiḳing boyiqə wə ḥəsiting boyiqə sanga muamilə qilimən; Mən üstünggə ḥəküm qiḳirip jazalixim bilən, Mən ular arisida Өzümni kərsitimən.
12 Xuning bilən sening Israil taoɣlirioɣa ḳarap: «Ular wəyran boldi, ular bizgə yəm boluxḳa təḳdim qilindi» degən barliḳ ḥaḳarətliringni Mən Pərwərdigarning anglioɣinimni sənlər tonup yetisilər. 13 Uning üstigə aoɣzinglarda silər Manga ḳarxi qiḳip өzünglarni qong kərsitip, Manga kupurluḳ qiloɣan səzünglərni kəpəytkənsilər; Mən ularni anglidim. 14 Xunga Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Pütkül yər yüzi xadlinip kətkinidə, Mən seni wəyranə qilimən.
15 Israil jəmətining mirasi wəyran qilinoɣanda buningdin sən xadlanoɣiningdək, Mənmu sanga xundaḳ qilimən; sənmu, i Seir teoɣi wə barliḳ Edom — silərning barliḳinglar wəyranə bolidu; wə *Edomiylar* Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu».

36

Huda Өzining nami üqün Israilni əsligə kəltüridu

1 Əmdi sən, i insan ooɣli, Israil taoɣlirioɣa bexarət berip mundaḳ degin: — Israil taoɣliri, Pərwərdigarning səzini anglanglar: —■
2 Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Düxmənning silərgə ḳarap: «Waḥ! Mənggü yuḳiri jaylar bizgə təəlluḳ boldi!» degini tüpəylidin, ■ 3 xunga bexarət berip mundaḳ degin: — Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Bərḥəḳ, qünki ular silərni wəyranə qilip, əllərdin ḳaloɣanlirioɣa təwə qilixḳa ḥəryandin silərni əzgənliki tüpəylidin, wə silər əllər arisida səz-qəqək wə təḥmət obyekti bolup ḳaloɣanliḳinglardin, □ 4 əmdi xunga, i Israil taoɣliri, Rəb Pərwərdigarning səzini anglanglar: — Rəb Pərwərdigar əllərdin ḳaloɣanlirioɣa olja ḥəm mazaḳ obyekti bolup ḳaloɣan taoɣlar, egizliklər, jiralar wə jiloɣilaroɣa, wəyran boloɣan harabilər wə taxliwetilgən xəhərlərgə mundaḳ dəydu: —
5 Xunga Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Huxal boluxup ḳəlbidiki pütün өqmənliki bilən Mening zeminimni өzlirigə təəlluḳ boluxḳa bekitip, uni bulang-talang qiliwalayli degən əllərdin ḳaloɣanlirioɣa wə Edomdikilərning ḥəmmisigə bərḥəḳ, Mən *Өz həlqimgə* boloɣan qizoɣinliḳimdin qiḳḳan aqqiḳ otida səz qildim: —
6 Israil zemini tooɣruluḳ bexarət berip, taoɣlar, egizliklər, jiralar wə jiloɣilaroɣa səz qilip mundaḳ degin: — Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Mana, Mən Өz *həlqimgə boloɣan* qizoɣinliḳimdin ḳəḥrim bilən səz qildim — qünki silər əllərning mazaḳ-aḥanətlirini yegənsilər.■

□ **35:10 «Bu ikki əl, ikki məmlikət meningki bolidu»** — «ikki əl, ikki məmlikət» Yəḥuda wə Israil (ximaliy padixaḥliḳ)ni kərsitidu. ■ **35:10** Zəb. 83:12 ■ **36:1** Əz. 6:2 ■ **36:2** Əz. 35:10 □ **36:3 «Qünki ular silərni wəyranə qilip, əllərdin ḳaloɣanlirioɣa təwə qilixḳa ḥəryandin silərni əzgənliki tüpəylidin,...»** — muxu ayəttiki «ular» wə «(yat) əllərdin ḳaloɣanlar» bəlkim (1) «Babil» wə «baxḳa əllər»ni kərsitidu; (2) ahirqi zamandiki «dəjjal wə uningoɣa beḳinoɣan əllər»ni wə ulardin «baxḳa əllər»ni kərsitidu. Babil Israilni ixoɣal qilip bulang-talang qiloɣandin keyin asasən uni taxlap kətti; ətrapidiki əllər ḳaloɣan həlḳning ajizliḳidin paydilinip uni tehimu köprək bulang-talang qildi. ■ **36:6** Əz. 34:29

7 — Xunga Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Mən qolumni kətürüp xundaq qəsəm
iqkənki, bərheq, ətrapinglardiki əllər əzining mazaq-aḥanətlirini əzi ixitidu. 8 Lekin
silər, i Israil taoqliri, xahlinisilər, həlqim Israiloqa mewə berisilər; qünki ular pat arida
qaytip kelidu.
9 Qünki mana, Mən silər təripinglardidurmən; Mən silərgə qaraymən, silər
yumxitilisilər ḥəm terilisilər. 10 Wə Mən üstünglərdə adəmlərni, yəni Israilning
pütkül jəmətini, ularning barliqini köpəytimən; xəḥərlər aḥalilik bolidu, harabilər
qaytidin qurulidu. 11 Mən üstünglərdə adəm ḥəm ḥaywanlarni köpəytimən, ular
awup nəsil köridu; Mən ətkən zamanlardikidək silərni olturaqlik qilimən; bərheq,
ḥalinglarni əslidikidin əwzəl qilimən; silər Mening Pərwərdigar ikənlikimni bilip
yetisilər.
12 Mən üstünglərgə adəmlərni, yəni həlqim Israilni mangdurimən; ular silərgə
igidarqilik qilidu, silər ularning mirasi bolisilər; silər yənə ularni baliliridin juda
qilmaysilər. 13 Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Qünki ularning silərgə:
«Silər adəmlərni yəysilər, əz elinglarni balilardin juda qiloqansilər!» degini
tüpəylidin, 14 əmdi silər yənə adəmlərni yeməysilər, əz elinglarni baliliridin yənə
juda qilmaysilər, dəydu Rəb Pərwərdigar.
15 — Mən silərgə yənə əllərning mazaq-aḥanətlirini anglatquzmaymən; silər
əllərning tapa-tənisini yənə kətürməysilər, silər əz elinglarni qaytidin yiqitmaysilər,
— dəydu Rəb Pərwərdigar.
16 Pərwərdigarning səzi manga kelip xundaq deyildi: —
17 I insan ooqli, Israil jəməti əz zeminida turoqan qaoqlarda, ular əz yoli ḥəm qilmixliri
bilən uni buloqioqan; Mening aldimda ularning yoli ay kərgən ayalning napaklikioqa
ohxax. 18 Xunga zeminoqa tökkən qan üqün, zeminni məbudliri bilən buloqioqanliqi
üqün, Mən qəḥrimni ular üstigə töktum; 19 Mən ularni əllər arisioqa tarqitiwəttim,
ular məmlikətlər iqigə tarilip kətti; Mən ularning yolliri ḥəm qilmixliri boyiqə
ularning üstigə ḥəküm qikardim.
20 Ular baridioqan ḥərqaysi əllərgə kəlgəndə, ular tooqrisida: «Bular
Pərwərdigarning həlqi, biraq ular Uning zeminidin qikqan!» — deyilgəndə, ular
yənila Mening pak-muqəddəs namimni buloqioqan; ■ 21 Biraq Mən Israil jəməti
baroqan ḥərqaysi əllər arisida buloqanoqan pak-muqəddəs namim üqün köngül
böldüm. 22 Xunga Israil jəmətigə mundaq degin: — Rəb Pərwərdigar mundaq
dəydu: — Mən bu ixni silərni dəp əməs, i Israil jəməti, bəlki silər baroqan ḥərqaysi
əllər arisida silər buloqioqan əz pak-muqəddəs namim üqün qilimən. 23 Mən əllər
arisida buloqanoqan, Əzümning büyük namimni pak-muqəddəs dəp kərsitimən;
namimni dəl silər ular arisida buloqioqan; ularning köz aldida Mən Əzümni silərning
aranglarda pak-muqəddəs kərsətkinimdə, əllər Mening Pərwərdigar ikənlikimni
bilip yetidu, — dəydu Rəb Pərwərdigar. 24 Mən silərni əllər arisidin elip, məmlikətlər
iqidin yioqip, silərni əz zemininglaroqa qayturimən.
25 — Mən süpsüzük suni üstünglaroqa qaqimən, buning bilən silər pak bolisilər.
Silərni ḥəmmə paskinilikinglardin wə butliringlardin paklaymən. 26 Mən silərgə
yengi qəlb berimən, iqinglaroqa yengi bir roḥ salimən; teninglardiki tax yürəkni elip
taxlap, meḥrlik bir qəlbni ata qilimən. □ ■ 27 Mening Roḥimni iqinglaroqa kirgüzüp,
silərni əmr-pərmanlirim boyiqə mangoquzimən, ḥəkümlirimni tutquzimən, xuning
bilən ularoqa əməl qilisilər; 28 silər Mən ata-bowiliringlaroqa təqdim qiloqan ze-
minda yaxaysilər; Mening qowmim bolisilər, Mən silərning Hudayinglar bolimən.
29 Mən silərni barliq paskiniqiliktin qutquzimən; Mən buoqdayni awun boluxqa
buyruymən; üstünglərgə ḥeq aqarqilikni qoymaymən; ■ 30 Mən dərəhlərning

■ **36:20** Yəx. 52:5; Rim. 2:24 □ **36:26** **«...meḥrlik bir qəlbni ata qilimən»** — ibarniy tilida bu səz «...gəx yürəkni ata qilimən» deyilgən. ■ **36:26** Yər. 32:39; Əz. 11:19 ■ **36:29** Əz. 34:29

mewisini wə etizdiki məḩsulatlarni awutimənki, silər aqarqilik tüpəyldin əllər arisida xərməndə bolmaysilər. 31 Silər rəzil yolliringlar wə naqar ḳilmixliringlarni əsləp, ḳəbiḩlikliringlar wə yirginqlik ḳiloɳanliringlar üqün ɵz-ɵzünglardin yirginisilər. ■ 32 Silərgə məlum bolsunki, bu ixni ḳilixim silər üqün əməs , — dəydu Rəb Pərwərdigar, — ɵz yolliringlar üqün hijil bolup xərməndə bolunglar, i Israil jəməti.□
33 — Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Mən ḳəbiḩlikinglardin pakliɳan künidə, Mən xəḩərlərni aḩalilik ḳilimən, harabə ḳaloɳan jaylarmu ḳaytidin ḳurulidu. 34 Wəyran ḳilinoɳan zemin ɵtüp ketiwatḳan ḩərbirining kɵz aldida wəyranə kərünsimu, u ḳaytidin terilidu. 35 Xuning bilən ular: «Bu wəyran ḳilinoɳan zemin huddi Erəm baoɳqisidək boldi; harabə, wəyran ḳilinoɳan xəḩərlər ḩazir mustəḩkəmləndi, aḩalilik boldi» — dəydu.■
36 Wə ətrapida ḳaloɳan əllər Mənki Pərwərdigarning buzuloɳan jaylarni ḳuroɳuqi ḩəm wəyranə ḳilinoɳan yərlərni ḳaytidin terioɳuqi ikənlikimni bilip yetidu; Mənki Pərwərdigar səz ḳildim, buningoɳa əməl ḳilimən.■
37 Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Mən yənila Israilning jəmətining bu ixlarni tiləydioɳan dua-tilawətlirigə ijabət ḳiloɳuqi bolimən; Mən ḳoy padisidək ularning adəmlirini awutimən; 38 Muḳəddəs dəp ayriloɳan ḳurbanliḳ ḳoy padisidək, bekitilgən ḩeyt-bayramlirioɳa beoɳixlanoɳan ḳoy padisi Yerusalemoɳa tolduruloɳandək, harabə boloɳan xəḩərlər ḳaytidin adəm padiliri bilən toldurulidu; ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni bilip yetidu.

37

Ḳuruḳ səngəklərgə toloɳan jiloɳa — Israilning tirilixi

1 Pərwərdigarning ḳoli wujudumoɳa ḳondi; Pərwərdigar meni Roḩi bilən kətürüp qiḳip, bir jiloɳining otturisioɳa turoɳuzdi; u yər səngəklərgə toldi. □ 2 U meni səngəklər ətrapidin uyaḳ-buyaḳḳa ɵtküzdi; mana, bu oquḳ jiloɳida *səngəklər* intayin nuroɳun idi; wə mana, ular intayin ḳurup kətkənidi.
3 U məndin: — I insan ooɳli, bu səngəklər ḳaytidin yaxnamdu? — dəp soridi. Mən: — I Rəb Pərwərdigar, sən bilisən, — dedim.
4 U manga: I insan ooɳli, bu səngəklər üstigə bexarət berip mundaḳ degin: «I ḳuruḳ səngəklər, Pərwərdigarning səzini anglanglar! 5 Rəb Pərwərdigar bu səngəklərgə mundaḳ dəydu: — Mana, Mən silərgə bir roḩ-nəpəs kirgüzimən, wə silər ḩayat bolisilər. □ 6 Mən üstünglərgə pəy-singirlərni salimən, silərni terə bilən yapimən, silərgə roḩ-nəpəs kirgüzimən; wə silər Mening Pərwərdigar ikənlikimni bilip yetisilər».
7 Xunga mən buyruloɳini boyiqə bexarət bərdim; mən bexarət beriximgə, bir xawḳun kətürüldi, mana jalaḳ-julaḳ bir awaz anglandi, səngəklər jipsilixip, bir-birigə ḳoxuldi.
8 Mən kərdum, mana, pəy-singirlər wə ət ularning üstigə kelip ularni ḳaplidi; biraḳ ularda ḩeq roḩ-nəpəs bolmidi.

■ **36:31** Əz. 6:9; 20:43; 16:61,63 □ **36:32** **«bu ixni ḳilixim silər üqün əməs,...»** — demək, bu ixni Huda Ɵzi üqün ḳilidu. ■ **36:35** Yəx. 51:3; Əz. 28:13 ■ **36:36** Əz. 17:24; 22:14; 37:14 □ **37:1** **«Pərwərdigar meni Roḩi bilən kətürüp qiḳip,..»** — ibraniy tilida «Pərwərdigar meni Roḩ bilən kətürüp qiḳip,...». Demək, Pərwərdigar Ɵz Roḩi bilən pəyoɳəmbərni kətürdi. □ **37:5** **«mən silərgə bir roḩ-nəpəs kirgüzimən, wə silər ḩayat bolisilər»** — ibraniy tilida «roḩ» wə «nəpəs» bir səz.

9 U manga: — I insan ooɳli, roḫ-nəpəskə bexarət berip mundaķ degin: «Rəb
Pərwərdigar mundaķ dəydu: Tət tərəptin xamal kəlgəysilər, i roḫ-nəpəs, wə muxu
əltürülgənlər tirilsun üqün ularning üstigə püwlənglər» — dedi.□
10 Xunga mən buyruloɳandək bexarət beriwidim, roḫ-nəpəs ularoɳa kirdi-də, ular
ḫayat bolup tik turdi — büyük bir ķoxunoɳa aylandi.
11 Wə U manga: — I insan ooɳli, bu səngəklər bolsa Israilning pütün jəmətidur. Mana,
ular: «Bizning səngəklirimiz ķurup kətti, ümidimiz üzüldi; biz tügəxtuķ!» — dəydu.
12 Xunga bexarət berip ularoɳa mundaķ degin: «Rəb Pərwərdigar mundaķ dəydu:
— Mana, Mən gərünglərni eqip, silərni gərünglərdin qiķirimən, i Mening həlķim,
silərni Israil zeminioɳa elip kirimən; 13 Mən gərünglərni aqķinimda, silərni
gərünglərdin qiķaroɳinimda, i Mening həlķim, silər Mening Pərwərdigar ikənlikimni
bilip yetisilər. 14 Wə Mən Өz Roḫimni silərgə kirgüzimən, silər ḫayat bolisilər; wə
Mən silərni өz zemininglarda turoɳuzimən; silər Mənki Pərwərdigarni xundaķ səzni
ķilip, xuni ada ķildi, dəp bilip yetisilər».

Ikki tayaķning bir boluxi tooɳruluķ bexarət

15 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaķ deyildi: —
16 I insan ooɳli, bir tayaķni elip, uning üstigə «Yəḫuda wə uning ḫəmraḫliri boloɳan
Israillar üqün» dəp yazoɳin; yənə bir tayaķni elip, uning üstigə «Əfraim wə uning
ḫəmraḫliri boloɳan pütün Israil jəmətidikilər üqün» dəp yazoɳin; 17 wə ularni bir-
birigə ulap ķoy; ular ķolungda bir bolsun.
18 Həlķimdikilər səndin: «Bu ixlar bilən nemini qüxəndürməkqi bizgə dəp
bərməmsən?» dəp sorisa, 19 ularoɳa: «Rəb Pərwərdigar mundaķ dəydu: «Mana, Mən
Əfraimning wə uningoɳa ḫəmraḫ boloɳan Israil ķəbililirining ķoli tutķan Yüsüpning
tayiķini elip, uni Yəḫudaning tayiķioɳa ķoxup ulap, ularni birla tayaķ ķilimən; ular
Mening ķolumda bir tayaķ bolidu.
20 Sən yazoɳan tayaķlarni ularning kөz aldida ķolungda tutup ularoɳa xundaķ degin:
—
21 «Rəb Pərwərdigar xundaķ dəydu: «Mana, Mən Israil balilirini baroɳan əllər
arisidin elip, ularni ḫəryandin yioɳip өz zeminioɳa epkelimən. 22 Mən ularni
Israil taoɳlirining üstidə bir əl ķilimən; bir padixaḫ ularning ḫəmmisigə padixaḫ
bolidu; ular ķaytidin ikki əl bolmaydu, yaki ķaytidin ikki padixaḫlikķa ḫeq
bəlünməydu. ■ 23 Ular өzlirini ķaytidin ularning məbudliri, lənətlik ixliri yaki
asiyliķlirining ḫeqķayisisi bilən ḫeq buloɳimaydu; Mən ularni gunaḫ ətküzgən
olturaķlaxķan jayliridin ķutķuzup, ularni paklandurimən; ular Mening həlķim
bolidu, Mən ularning Hudasi bolimən. 24 Wə mening ķulum Dawut ularoɳa padixaḫ
bolidu; ularning ḫəmmisining birla padiqisi bolidu; ular Mening ḫəkümlirimdə
mengip, Mening bəlgilimilirimni tutup ularoɳa əməl ķilidu. ■ 25 Ular Mening
ķulum Yaķupķa təķdim ķiloɳan, ata-bowiliringlar turup kəlgən zeminda turidu; ular
uningda turidu — ular, ularning baliliri, wə balilarning baliliri mənggü turidu
— Mening ķulum Dawut ularning xaḫzadisi bolidu. □ 26 Mən ular bilən aman-
hatirjəmlik beoɳixlaydioɳan bir əḫdə tüzimən; bu ular bilən mənggülük bir əḫdə

□ **37:9 «roḫ-nəpəskə bexarət berip mundaķ degin: «Rəb Pərwərdigar mundaķ dəydu: Tət tərəptin xamal kəlgəysilər, i roḫ-nəpəs,...»** — ibraniy tilida «roḫ» (yaki «roḫ-nəpəs») wə «xamal» bir səz. «Tət tərəptin xamal kəlgəysilər, ...» ibraniy tilida «tət tərəptiki xamaldin kəlgəysilər, ...» ■ **37:22** Yḫ. 10:16 ■ **37:24** Yəx. 40:11; Yər. 30:9; Əz. 34:23 □ **37:25 «Mening ķulum Dawut ularning xaḫzadisi bolidu»** — bu səzning mənisidə ikki mumkinqilik bar: — (1) Huda Dawut padixaḫni tirildürüp ularoɳa padixaḫ süpitidə tikləydu. (2) muxu səzlər Dawutning əwladi Ķutķuzoɳuqi-Məsiḫni kərsitidu (34-babni kərüng). Bizningqə ḫər ikkisi tooɳridur. Xu qaoɳda Hudaning səltəniti yər yüzigə kəlgəndə, Dawut pəyoɳəmbər yər yüzidə turup, Israil wə aləmning ḫəķiķiy padixaḫi wə padiqisi boloɳan Məsiḫkə wəkil bolup ularning padixaḫi boluxi mumkin.

bolidu; Mən ularni jayida makanlaxturup awutimən; wə Mening mukəddəs jayimni ular arisiɵa mənggügə tikləymən. ■ 27 Mening turalɵu jayim ularda bolidu; Mən ularning Hudasi bolimən, ular Mening həlkim bolidu. □ ■ 28 Mening pak-mukəddəs jayim ular arisida mənggügə tiklәngəndə, əmdi əllər Өzüm Pərwərdigarning Israilni pak-mukəddəs kilɵuqi ikənlikimni bilip yetidu».

38

Ahirki zamanlar — «Gog»ni əyibləydiɵan bexarət

1 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundak deyildi: —
2 Insan oɵli, yüzüngni Magog zeminidiki Rox, Məxək wə Tubalning əmiri Gogka karitip uni əyibləp bexarət berip xundak degin: — □ ■
3 Rəb Pərwərdigar xundak dəydu: «Mana, i Gog, — Rox, Məxək wə Tubalning əmiri, Mən sanga karximən; 4 Mən seni arkingɵa yandurup, engikinggə ilməklərni selip, sən wə pütün koxunungni — atlar wə atlik əskərlərni, həmmisi toluk korallanɵan, sipar-kalkanlarni kətürgən, kiliq tutkan top-top kixilərni jənggə qikirimən; ■ 5 Pars, Efiopiyə wə Put, həmmisi kalkan-dubulɵa bilən korallinidu □ 6 — Gomer wə uning barlik top-top adəmliri, ximalning əng kəridin kəlgən Torgamah jəməti wə uning barlik top-top adəmliri, bu kəp əllər sanga həmrah bolup billə bolidu. □ 7 Өzüngni təyyarla; sən wə sanga yioɵilɵan barlik top-top adəmliring təyyarlanɵan petida bol; sən ularɵa nazarətqilik kilisən.□
8 Kəp künlərdin keyin sən *jənggə* qakirilisən; sən ahirki yillarda kiliqtin kutkuzulɵan, kəp əllərdin yioɵilɵan həlkning zemiɵa, yəni uzundin beri wəyran kelinip kəlgən Israil taɵliriɵa hujum kilisən; uning həlki əllərdin yioɵilɵan bolup, ularning həmmisi aman-esən turiweridu; 9 sən, barlik top adəmliring wə sanga həmrah bolɵan nurɵun əllər bilən billə alɵa besip, boran-qapkundək kelisən; sən yər yüzini kaplioɵan buluttək bolisən».■
10 — Rəb Pərwərdigar mundak dəydu: «Xu küni xundak boliduki, kənglünggə baxkiqə hiyallar kirip, sən rəzil hiylə-nəyrəngni oylap qikisən; 11 sən: «Mən sepilsiz yeza-kəntlər jaylaxkan zeminɵa besip kirimən; mən aman-esən turuwatkan bir həlkkə yekinliximən — ularning həmmisi sepilsiz, takakсiz wə dərwazisiz turuwatidu», dəysən, — 12 «Xuning bilən oljilarni elip, bulang-talang kilimən; kolumni əslidə wəyran bolup əmdiliktə makanlik bolɵan jaylarɵa, əllərdin yioɵilɵan, mal-dunyaɵa igə bolɵan, dunyaning kindikidə yaxawatkan həlkkə karxi kilimən».
13 Xu tapta Xeba, Dedan, Tarxixtiki sodigərlər barlik yax xirliri bilən səndin: «Sən olja elixka kəldingmu? Sən top-top adəmliringni bulang-talang kiliwelixka —

■ **37:26** Zəb. 89:3-4; Əz. 34:25; 2Kor. 6:16 □ **37:27 «Mening turalɵu jayim ularda bolidu; Mən ularning Hudasi bolimən, ular Mening həlkim bolidu»** — muxu bexarət 40-48-bablarda təpsiliy halda eqilidu. ■ **37:27** Əz. 11:20; 14:11 □ **38:2 «yüzüngni Magog zeminidiki Rox, Məxək wə Tubalning əmiri Gogka karitip...»** — baxka birhil tərjimisi: «yüzüngni Magog zeminidin bolɵan Məxək wə Tubalning kattiwax xahzadisi bolɵan Gogka karitip...». Məxək wə Tubal xu dəwrlərdə hazirki Türkiyədə turɵan ikki kəbilə idi. Ularning hazirki Rusiyədiki «Moskwa» wə «Tobolsk» bilən munasiwiti bar boluxi mumkin. Bəzi alimlar «Rox»ni hazirki «Rusiyə» bilən munasiwiti bar, dəp karaydu. ■ **38:2** Wəh. 20:8 ■ **38:4** Əz. 29:4; 39:2 □ **38:5 «Put»** — hazirki «Liwiyə» («Libya»). □ **38:6 «Gomer»** — bəzi alimlar «Gomer»ni hazirki «Germaniyə» bilən munasiwiti bar, dəp karaydu. «Torgamah»ning kim ikənlikini bir nemə deyix təs, birak Pələstin yaki Babiloɵa nisbətən «ximaliy əng kəri» bolɵan jay Sibiriyədur. □ **38:7 «sən ularɵa nazarətqilik kilisən»** — baxka birhil tərjimisi: «sən ularɵa muhapizətqi bolisən». ■ **38:9** Əz. 30:18

altun-kümüxni elip ketixkə, mal-dunyani elip ketixkə, zor bir oljioɣa erixiwelixkə yioɣdingmu?» — dəp soraydu.□
14 Xunga bexarət bərgin, i insan ooɣli, Gogkə xundak degin: — Rəb Pərwərdigar
xundak dəydu: — Mening həlkim Israil aman-esən bolidioɣan künini, sən bilip
yətməmsən? 15 Sən өz jayingdin, yəni ximalning əng qət jayidin qikisən, sən wə
sanga həmrah boloɣan nuroɣun əllər, həmmisi atlik bolup, top-top adəmlər, qong
koxun bolisən. 16 Sən yər yüzini kaplioɣan buluttək həlkim Israilioɣa karxi qikisən
— bu ahirki zamanlarda bolidu — Mən seni өz zeminimoɣa karxilixixka qikirimən;
xundak kilip Mən sən arkilik, i Gog, əllərning kөz aldida Өzümning pak-mukəddəs
ikənlikimni kərsətkəndə, ular Meni tonuydu».
17 — Rəb Pərwərdigar xundak dəydu: «Mən kədimki zamanlarda kullirim boloɣan
Israildiki pəyoɣəmbərlər arkilik bexarət kiloɣan birsi sən əməsmu? Ular xu künlərdə,
xundakla kөp yillardin beri, Mening seni həlkimgə karxilixixka qikiridioɣanlikim
tooɣruluk bexarət bərgən əməsmu?□
18 Wə xu küni, yəni Gog Israil zemininioɣa karxi qikkan küni xundak boliduki, —
dəydu Rəb Pərwərdigar, — oɣəzipim bilən Mening kəhrim ərləp qikidu. 19 Mening
Өz həlkimgə boloɣan kizoɣinlikimdin, oɣəzəp bilən xundak səz kiloɣanmənki, Israil
zeminida zor yər təwrəx bolidu; ■ 20 xuning bilən dengizdiki beliklar, asmandiki
uqar-kanatlar, daladiki haywanlar, yər yüzidiki əmiligüqi haywanlar wə yər yüzidə
turoɣan barlik insanlar Mening yüzüm aldida təwrinip ketidu; taoɣlar ərülüp, tik
yarlar oɣulap ketidu, barlik tamlar yərgə ərülüp qüxidu.
21 Mən barlik taoɣlirimda uning bilən karxilixixka bir kiliq qakirimən, — dəydu Rəb
Pərwərdigar, — hərbirsining kiliqi өz kerindixigə karxi qikidu. 22 Mən waba kesili
wə kan təküx bilən uningoɣa həküm qikirip jazalaxka kiriximən; Mən uningoɣa,
uning koxunliri üstigə, uningoɣa həmrah boloɣan nuroɣun əllər üstigə dəhxətlik
yamoɣur, zor məldür taxliri, ot wə güngürt yaoɣdurimən; 23 Mən Өzümni uluoɣlap,
Өzümni pak-mukəddəs dəp kərsitimən; wə nuroɣun əllərning kөz aldida namayan
bolimən, ular Mening Pərwərdigar ikənlikimni tonup yetidu».

39

Gog wə Magog tooɣruluk bexarətning baxka təpsilatliri

1 «Əmdi sən, i insan ooɣli, Gogni əyibləp bexarət berip xundak degin: — Rəb
Pərwərdigar xundak dəydu: — Mana, i Gog, — Rox, Məxək wə Tubalning əmiri,
Mən sanga karximən; 2 Mən seni arkingoɣa yandurup, yetkiləp, seni ximalning əng
kəridin qikirimən, Israilning taoɣliri üstigə tajawuz kildurimən; ■ 3 Mən okyayingni
sol kolungdin urup taxlioɣuziwetimən, okliringni ong kolungdin qüxüriwetimən;
4 sən Israil taoɣlirining üstigə yikilisən; sən wə sening barlik koxunliring, sanga
həmrah boloɣan əllər yikilisilər; Mən seni barlik yirtkuq uqar-kanatlaroɣa gөx,
daladiki barlik haywanlaroɣa ow boluxka təkdim kildim. ■ 5 Sən dalada yikilisən;
qünki Mən xundak səz kildim, — dəydu Rəb Pərwərdigar. 6 Mən Magog üstigə wə
dengiz boyida aman-esən turoɣanlaroɣa ot yaoɣdurimən; ular Mening Pərwərdigar

□ **38:13 «Xeba, Dedan, Tarxix...»** — «Xeba» wə «Dedan» — Ərəb millətliri idi. «Tarxix» — qong bir soda xəhiri (yukirikі 27:12-ayəttiki izahatni kərüng). «Yax xirliri» — bularoɣa ohxaydioɣan, ular bilən soda kilidioɣan əllər. Ayətning mənisi bəlkim Gog Israiloɣa hujum kiloɣanda ularmu əhwaldin paydilanmakqi bolidu. □ **38:17 «Mən kədimki zamanlarda kullirim boloɣan Israildiki pəyoɣəmbərlər arkilik bexarət kiloɣan birsi sən əməsmu? Ular xu künlərdə, xundakla kөp yillardin beri, Mening seni həlkimgə karxilixixka qikiridioɣanlikim tooɣruluk bexarət bərgən əməsmu?»** — bu ayət üstidə biz «koxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **38:19** Əz. 36:5, 6 ■ **39:2** Əz. 38:4 ■ **39:4** Əz. 33:27

ikənlikimni tonup yetidu. 7 Mening pak-muқəddəs namimni həlқim Israil arisida
tonutimən; pak-muқəddəs namimning қaytidin bulоqinixқa қət'iy yol қoymaymən;
əllər Mening Pərwərdigar, Israilda turоqan Muқəddəs Boloquqisi ikənlikimni bilip
yetidu.
8 Mana, u kelidu! Bu ixlar qoқum bolidu, — dəydu Rəb Pərwərdigar, — bu dəl
Mən eytқan künidur. 9 Israil xəһərliridə turuwatқanlar qiқip қorallarni, jümlidin
sipar-қalқanlar, oқyalar, toқmaқlar wə nəyzilərni kəydürüp ot қalaydu — ular bular
bilən yəttə yil ot қalaydu. 10 Daladin һeq otun elinmaydu, ormanlardin һeq yaоqaq
kesilməydu; qünki ular қorallarni ot қalaxқa ixlitidu; ular əzliridin olja tutқanlarni
olja tutidu, əzlirini bulang-talang қiloqanlarni bulang-talang қilidu, — dəydu Rəb
Pərwərdigar.
11 Wə xu künidə xundaқ boliduki, Israil zeminidin, yəni dengizning xərқiy қiroqiқidin
ətidioqanlarning jiloqisidin Gogқa bir yərlik boluxi üqün bir orunni berimən; bu
yərlik bolsa ətküqilərning yolini tosidu; ular xu yərdə Gog wə uning barliқ top-top
adəmlirini kəmidu; u «Hamon-Gog jiloqisi» dəp atilidu. □ 12 Israil jəməti zeminini
һalal қilix üqün, ularni yəttə ay kəmidu; 13 zemindiki barliқ həlқ ularni yərlikkə
қoyidu; xuning bilən Əzüm uluoqlanoqan muxu künidə bu ix ularoqa xərəp bolidu, —
dəydu Rəb Pərwərdigar.
14 Ular birnəqqə adəmni zeminni dawamliқ arilap, tajawuzqilarning zemin yüzidə
қaloqan jəsətlirini kümüxtək alaһidə ixni қilix üqün ayriydu; ular xu yəttə ay
tügigəndə, andin jəsətlərni izdəx hizmitini baxlaydu. □ 15 Bu «zemindin ətküqilər»
aylinip yüridu; əgər birsi adəmning ustihinini kərgən bolsa, u uning yenioqa bir bəlgə
tikləydu; «izdəp kəmgüqilər» uni Hamon-Gog jiloqisioqa dəpnə қiloquqə bəlgə turidu
16 (*jiloqida* «Hamonaһ» dəp ataloqan bir xəһər bolidu). Ular xu yol bilən zeminni
paklaydu».□
17 — «Wə sən, i insan ooqli, Rəb Pərwərdigar xundaқ dəydu: — Hərқandaқ
uqar-қanatlar, daladiki barliқ һaywanlaroqa mundaқ degin: «Yioqilixip kelinglar,
Mən silərgə қilmaқqi boloqan қurbanliқimoqa, yəni Israil taoqliri üstidə қilinoqan
qong қurbanliққa һəryandin jəm bolunglar! Silər xu yərdə gəx yəp, қan iqisilər.
18 Silər baturlarning gəxini, yər yüzidiki xaһzadilarning қenini — қoqқarlarning,
əqkilərning, torpaқlarning қenini iqisilər — ularning һəmmisi Baxandiki bordaloqan
mallardur! 19 Silər Mən silərgə қilmaқqi boloqan қurbanliқimdin, toyoquqə may yəp,
toyoquqə қan iqisilər! 20 Silər dastihinimda atlar wə jəng һarwisidikilər, baturlar,
barliқ jəngqi palwanlar bilən toyunisilər» — dəydu Rəb Pərwərdigar. 21 — wə Mən
Əz xan-xəripimni əllər arisioqa kərsitimən, barliқ əllər Mening yürgüzgən jazalirimni
wə ularning üstigə қoyoqan қolumni kəridu. 22 Wə xu kündin tartip Israil jəməti
Mening Pərwərdigar, ularning Hudasi ikənlikimni bilip yetidu.
23 Əllər Israil jəmətining қəbiһliki, Manga asiylиқ қiloqanliқi tüpəylidin sürgün
boloqanliқini bilip yetidu; mana, Mən yüzümni ulardin yoxurup, ularni
düxmənlirining қolioqa tapxurdum; ularning һəmmisi қiliqlinip yiқildi. 24 Ularning
paskiniqiliқi wə asiyliқliri boyiqə Mən ularni bir tərəp қildim, yüzümni ulardin
yoxurdum».

Hudaning Israil üqün ahirқi məқsətliri

□ **39:11 «Hamon-Gog» —** «Gogning top-top adəmliri» degənlik. □ **39:14 «Ular birnəqqə adəmni zeminni dawamliқ arilap, tajawuzqilarning zemin yüzidə қaloqan jəsətlirini kümüxtək alaһidə ixni қilix üqün ayriydu» —** bu hizmətni қilix üqün nəqqə adəmni alaһidə «ayrix» kerək bolidu — qünki jəsətlərgə tegix adəmni «napak» қilip, ibadəthanioqa kirixkə layaқətsiz қilidu. □ **39:16 «Hamonaһ» —** «zor bir top adəmlər» degənlik.

25 Xunga Rəb Pərwərdigar xundaq dəydu: — Mən ḫazir Yaqupni sürgün
boloɣanliqidin əsligə qayturup, pütkül Israil jəməti üstigə rəḫim qilip, Өz pak-
muqəddəs namim üqün otluq qizoɣinliqimni kərsitimən. □ 26-27 Өz zeminida aman-
esən turoɣinida, ḫeqkim ularni qorqutmaydioɣan qaoɣ kəlgəndə, Mən ularni əllərdin
qayturup, düxmənlirining zeminliridin yioɣqinimda, wə kəp əllərning kəz aldida
Өzümning pak-muqəddəs ikənlikimni kərsətkinimdə, xu qaoɣda ular hijalitini wə
Məndin yüz ərüp qiloɣan asiyliqining barliq gunaḫini kətüridu; 28 ular Mening ularni
əllər arisioɣa sürgün qildurоɣanliqim tüpəylidin, wə andin ulardin ḫeqqaysisini xu
yərdə qaldurmay əz zemininioɣa yioɣqanliqim tüpəylidin, ular Mening Pərwərdigar
ikənlikimni bilip yetidu; 29 wə Mən yüzümni ulardin qayta ḫeq yoxurmaymən; qünki
Mən Israil jəməti üstigə Өz Roḫimni quyoɣan bolimən, — dəydu Rəb Pərwərdigar.■

40

Yengi ibadəthanini ayan qilidioɣan alamət kərünüx •••• Shemilarni kərüng

1 Bizning sürgün boloɣanliqimizning yigirmə bəxinqi yili, yilning bexida, ayning
oninqi künidə, yəni xəḫər bəsülgəndin on tət yil keyin — dəl axu künidə
Pərwərdigarning qoli mening wujudumoɣa qondi, wə U meni *xəḫərgə* apardi. □ ■
2 Hudaning alamət kərünüxliridə U meni Israil zemininioɣa apirip, intayin egiz taoɣ
üstigə orunlaxturdi; taoɣning jənubiy təripidə xəḫərdək bir qurulux turatti. □ 3 U
meni xu yərgə apardi; mana qolida kanap tanisi wə əlqəm hadisini tutqan, misning
kərünüxidə boloɣan bir kixi; u dərwazida turatti. 4 Bu kixi manga: «Insan ooɣli,
kəzliring bilən kərüp, qulaqing bilən anglap, kənglüngni mən sanga kərsitidioɣan
barliq ixlaroɣa baoɣlioɣin; qünki buning sanga kərsitilixi üqün sən muxu yərgə elip
kelinding. Israil jəmətigə barliq kərginingni ayan qil».
5 Wə mana, ibadəthanining ḫəmmə təripidə tam bar idi. U kixining qolida altə
gəzlik əlqəm hadisi bar idi; xu qaoɣdiki «bir gəz» bir gəz bir aliqanoɣa tooɣra
kelətti. U tamning kənglikini əlqidi, bir «hada» qiqti; egizliki bolsa, bir «hada»
qiqti.□ 6 U xərqqə qaraydioɣan dərwazioɣa kelip, uning pələmpəylirigə qiqti; uning
bosuoɣisining kənglikini əlqidi, u bir hada qiqti. Yənə bir təripining kəngliki bir hada
qiqti. 7 *Dərwazining iqidiki* ḫərbir «oyuq əy»ning uzunluqi bir hada, kəngliki bir
hada idi; oyuq əylərning ariliqi bəx gəz idi; dərwazining iqidiki bosuoɣa, yəni iqkirigə
qaraydioɣan dəḫlizning aldidiki bosuoɣining *ikki təripining* uzunluqi *ayrim-ayrim* bir

---

□ **39:25 «Өz… otluq qizoɣinliqim» —** ibraniy tilida «Өz… ḫəsətim». ■ **39:29** Yo. 3:1; Ros. 2:17 □ **40:1 «Bizning sürgün boloɣanliqimizning yigirmə bəxinqi yili… Pərwərdigarning qoli mening wujudumoɣa qondi, wə u meni xəḫərgə apardi» —** Əskərtix: bu 40-44 bablarda tərjimimizning bəzi yərliridə oqurmənlərgə yardimi bolsun dəp bəzi ayətlərgə sөz qoxtuq. Ular əslidiki tekistning bir qismi bolmisimu, ular tekistning mənisini tooɣra qüxiniximizgə yardəm beridu. Biz adəttikidək bundaq sөzlərni «sus qilduq». **«bizning sürgün boloɣanliqimizning yigirmə bəxinqi yili, yilning bexida, ayning oninqi künidə..»** — bu alamət kərünüx birinqi kərünüxtin 19 yil keyin idi. ■ **40:1** Əz. 33:21 □ **40:2 «xəḫərdək bir qurulux turatti» —** yaki «bir xəḫərning qarisi turatti». □ **40:5 «ibadəthana» —** ibraniy tilida pəqət «əy» deyilidu. Muxu yərdə «ibadəthana» «muqəddəshana» (41-bab) wə uning ḫoylisini өz iqigə alidu. **«u kixining qolida altə gəzlik əlqəm hadisi bar idi»** — Muqəddəs Kitabta ixlitilgən «gəz» adəmning qolining jəynəktin barmaqning uqioɣiqə boloɣan ariliqi (təhminən 45 santimetr) idi. «xu qaoɣdiki «bir gəz» bir gəz bir aliqanoɣa tooɣra kelətti» — xunga bu bablarda ixlitilgən «gəz» uningdin uzun, təhminən 53 santimetr ḫesablinatti. Dərwazisining qandaq ikənlikini qüxinix üqün, towəndiki «keliqəktiki muqəddəs ibadəthana»ni kərsitidioɣan shemilərni kərüng. **«U tamning kənglikini əlqidi, bir «hada» qiqti; egizliki bolsa, bir «hada» qiqti»** — oqurmənlərning esidə bolsunki, bir «hada» altə gəz idi.

«hada» qikti; 8 u dərwazining iqkirigə qaraydioqan dəhlizni əlqidi, *uzunluki* bir hada qikti.
9 U dərwazining dalinining uzunlukini əlqidi, səkkiz gəz qikti; uning kexikining yenidiki tamning kelinliki ikki gəz qikti. Muxu dalan iqkirigə qaraytti.
10 Xərkkə qarioqan dərwazining iqidə, u təripidə üqtin, bu təripidə üqtin oyuk əylər bar idi. Üqilisi ohxax əlqəmdə idi; üq əyning ikki yan temi ohxax kelinlikta idi.
11 U dərwazini əlqidi, kəngliki on gəz qikti; uning jəmiy uzunluki on üq gəz idi.
12 Bu yandiki oyuk əylərning aldida bir gəz kelinlikтiki bir tosma tam bar idi, wə u yandiki oyuk əylərning aldida bir gəz kelinlikta bir tosma tam bar idi; həryandiki oyuk əylərning kəngliki altə gəz idi.
13 U dərwazining jəmiy kənglikini, yəni bu tərəptiki oyuk əyning əgzisining *arka lewidin* u tərəptiki oyuk əyning əgzisining *arka lewioqiqə* yigirmə bəx gəz qikti; bu tərəptiki oyuk əyning ixiki bilən u tərəptiki oyuk əyning ixiki bir-birigə karixatti.
14 U iqki hoylioqa kirix eoqizidiki tüwrüklərni əlqidi; ularning egizliki atmix gəz qikti; dərwaza temi bu hoylining tüwrüklirini orap turoqanidi. 15 Dərwazining tüwidin dalanning iqki eoqizioqiqə əllik gəz qikti. 16 Oyuk əylərning hərbirining udul temida, xundakla oyuk əylərning arilikida, dalanning yenida ohxaxla rojəklər bar idi; muxu rojəklər sirtioqa karap tariyip mangoqan idi; hərbir arilikтiki tam-tüwrüklərgə palma dərəhliri nəkkixləngənidi.

Sirtki hoyla — shemini kərüng

17 U meni sirtki hoylioqa apardi; mana, kiqik hanilar, wə sirtki hoylini qəridəp yasaloqan tax tahtaylik supa; supining üstigə ottuz kiqik hana selinoqan. 18 Bu tax tahtaylik supa hoylidiki dərwazilaroqa tutaxkan, uning kəngliki ularning uzunlukioqa barawər idi; bu «pəs tax supa» idi. 19 U təwənki dərwazining iqi təripidin iqki hoylining sirtki temioqiqə boloqan arilikni əlqidi; xərk wə ximal tərəplərningmu yüz gəz qikti.

Baxka ikki dərwazisi

20 Andin sirtki hoylioqa kiridioqan, ximaloqa karaydioqan dərwazining uzunluki wə kənglikini əlqidi. 21 Uning bu təripidə üqtin oyuk əy, u təripidə üqtin oyuk əy bar idi; uning tüwrükliri, dalanliri birinqi dərwaziningkigə ohxax idi; uning uzunluki əllik gəz, kəngliki yigirmə bəx gəz. 22 Uning deriziliri, dalanliri, palma dərəh nəkixliri xərkkə karaydioqan dərwaziningkigə ohxax idi; kixilər uning yəttə baskuqluk pələmpiyi bilən qikatti; uning dalini iqkirigə karaytti. 23 Iqki hoylida ximal wə

40:7 «oyuk əy» — demək, aldinki temi yok əy. «Oyuk əy»lərning aldi karidor (dəhliz) bolatti. **40:11 «U dərwazini əlqidi»** — muxu yərdə dərwazining «kirix eoqizi»ning sirtki təripini kərsitidu. Dərwazaning əzi heli uzun bolup, uning «kirix eoqizi»i, dəhlizi (karidori) wə «dalan»i bar idi. Sheminimu kərüng. **«uning jəmiy uzunluki»** — sirtki tam wə pələmpəyni əz iqigə alsa kerək. **40:13 «bu tərəptiki oyuk əyning ixiki bilən u tərəptiki oyuk əyning ixiki bir-birigə karixatti»** — bu yərdiki «ixik»ning nemini kərsitidioqanlikini bilməymiz. Bəzi alimlar «bala tam» yaki «küngürə» dəp tərjimə kilidu. **40:14 «kirix eoqizidiki tüwrüklər»** — yaki «kirix eoqizidiki munarlar». **«ularning (tüwrüklərning) egizliki atmix gəz qikti; dərwaza temi bu hoylining tüwrüklirini orap turoqanidi»** — bu ikki tüwrük intayin egizdur. Bəzi alimlar ayətni «u dərwazining iqki «tosma tam»lirioqa ularning arilik tamlirini koxup jəmiy uzunlukini əlqidi, jəmiy bolup atmix gəz idi» degən mənidə qüxinidu. Birak (undak bolsa) bu əlqəm ikki tərəptiki iqki «tosma tam»lirining arilikliri bilən jəmiy uzunlukining koxulmisi bolatti. Mundak əlqəxning nemə əhmiyiti bolsun? **40:19 «təwənki dərwazining iqi təripidin…»** — mumkinqiliki barki, «təwənki» muxu yərdə «jənubiy» degən mənidə ixlitilidu. Qünki təwəndə «xərkiy dərwaza» wə «ximaliy dərwaza» tiloqa elinidu, birak ayəttə «jənubiy dərwaza» tiloqa elinmaydu. **40:22 «uning deriziliri…»** — «deriziliri» muxu yərdə uning «rojək»liri, yaki «rojəklik derizə»lirini kərsitidu (16-ayətni kərüng).

xərqtiki dərwazilarоqa udul birdin dərwazə turatti; u dərwazidin dərwazioqiqə əlqidi, yüz gəz qiqti.
24 U meni jənub tərəpkə apardi; mana, jənubqimu qaraydioqan bir dərwaza bar idi;
u uning tüwrükliri, dalanlirini əlqidi, ular baxqilirioqa ohxax idi. 25 Dərwazining
wə dalinining ətrapidiki derizilər baxqilirioqa ohxax idi; uning uzunluqi əllik gəz,
kəngliki yigirmə bəx gəz idi. 26 Uningоqa qiqidioqan yəttə basquq bar idi; uning dalini
iqkirigə qaraytti; uning tüwrüklиridə palma dərihining nəqixi bar idi, u tərəptə biri,
bu tərəptə biri bar idi.
27 Iqki qoylioqa kiridioqan, jənubqa qaraydioqan bir dərwaza bar idi; u jənubiy
tərəptə dərwazidin dərwazioqa əlqidi, yüz gəz qiqti. 28 U meni iqki qoylioqa
jənubiy dərwazidin əkirdi; wə jənubiy dərwazini əlqidi; uning əlqəmliri baxqa
dərwazilərningkigə ohxax idi. 29 Uning oyuq əyliri, arilиq tamliri, dalinining
əlqəmliri baxqilириningkigə ohxax idi; uning wə dalinining ətraplirida derizilər bar
idi; uning uzunluqi əllik gəz, kəngliki yigirmə bəx gəz idi. 30 Ətrapida uzunluqi
yigirmə bəx gəz, kəngliki bəx gəz ətrapida dalini bar idi. □ 31 Uning dalini bolsa
sirtqi qoylioqa qaraytti; uning kirix eoqizidiki ikki yan tüwrükidə palma dərəhlərning
nəqixi bar idi; uning qiqix yolining səkkiz basquqluq pələmpiyi bar idi.
32 U meni iqki qoylida xərq tərəpkə apardi; u tərəptiki dərwazini əlqidi; uning
əlqəmliri baxqilirioqa ohxax idi. 33 Uning oyuq əyliri, arilиq tamliri, dalinining
əlqəmliri baxqilириningkigə ohxax idi; uning wə dalinining ətraplirida derizilər bar
idi; uning uzunluqi əllik gəz, kəngliki yigirmə bəx gəz idi. 34 Uning dalini bolsa
sirtqi qoylioqa qaraytti; uning *kirix eoqizining* u wə bu təripidiki tüwrükidə palma
dərəhlərning nəqixi bar idi; uning qiqix yolining səkkiz basquqluq pələmpiyi bar idi.
35 U meni ximaliy dərwazioqa apardi, wə uni əlqidi; uning əlqəmliri baxqilirioqa
ohxax idi. 36 Uning oyuq əyliri, arilиq tamliri, dalanliri *baxqilirioqa* ohxax idi; ətrapida
derizilər bar idi. Uning uzunluqi əllik gəz, uning kəngliki yigirmə bəx gəz idi.
37 Uning dalinidiki tüwrüklər sirtqi qoylioqa qaraytti; uning *kirix eoqizidiki* ikki yan
tüwrükidə palma dərəhlərning nəqixi bar idi; uning qiqix yolining səkkiz basquqluq
pələmpiyi bar idi. □ 38 Qərbir dərwaza *ikki* tüwrükining yenida ixiklik kiqik əy bar
idi; ular xu əylərdə kəydürmə qurbanliqlarni yuyatti.
39 Dərwazining dalinida uyanda ikkidin xirə, buyanda ikkidin xirə bar idi;
ular xirələrning üstidə kəydürmə qurbanliq, gunaq qurbanliqi wə itaətsizlik
qurbanliqlirini soyidu. 40 Ximaliy dərwazining dalinining kirix eoqizidiki
pələmpəyning bir yenida ikki xirə bar idi; dalanning kirix eoqizining yənə bir yenida
ikki xirə bar idi. 41 Xuningdək dərwazining u yenida tət xirə, bu yenida tət xirə bar
idi — jəmiy səkkiz joza bar idi; ular ularning üstidə qurbanliqlarni soyidu.
42 Yənə taxtin yonup yasaloqan, uzunluqi bir yerim gəz, kəngliki bir yerim gəz,
egizliki bir gəz kelidioqan tət xirə bar idi; ularning üstigə kəydürmə qurbanliqlar
wə baxqa qurbanliqlarni soyidioqan qoral-əswablar qoyulidu. □ 43 Dərwaza iqidə,
tamliri üstigə bir aliqan uzunluqtiki jüp ilməklik kanarlar bekitilgən. Xirələr üstigə
qurbanliq gəxliri qoyulidu.□

□ **40:30 «ətrapida uzunluqi yigirmə bəx gəz, kəngliki bəx gəz ətrapida dalini bar idi» —** əyni tekstini qüxinix təs. □ **40:37 «uning dalinidiki tüwrüklər ...» —** yaki «uning kexəkliri ...». □ **40:42 «Yənə taxtin yonup yasaloqan, uzunluqi bir yerim gəz, kəngliki bir yerim gəz, egizliki bir gəz kelidioqan tət xirə bar idi; ularning üstigə kəydürmə qurbanliqlar wə baxqa qurbanliqlarni soyidioqan qoral-əswablar qoyulidu» —** baxqa birhil tərjimisi: «Bu tət xirə yonuloqan taxtin yasaloqan, uzunluqi bir yerim gəz, kəngliki bir yerim gəz, egizliki bir gəz; ularning üstigimu kəydürmə qurbanliqlar wə baxqa qurbanliqlarni soyidioqan qoral-əswablar qoylidu». Biraq bundaq jozilar qoy-kalilarning jəsitini qoyoqudək dərijidə qong əməs. □ **40:43 «dərwaza iqidə... kanarlar bekitilgən. Xirələr üstigə qurbanliq gəxliri qoyulidu» —** bəzi alimlar bu xirələr pəqət ximaliy dərwazisidila qoyuloqan, dəp qaraydu. Biraq 38-ayət «dərwazilar»ni kərsitidu.

Kahɣinlarning өyliri

44 Iqki ɦoyla iqidə wə iqki dərwazining sirtida mədɦiyə nahxiqiliri üqün ikki kiqik өy bar idi; biri ximaliy dərwazining yenida, jənubkа yüzləngən; yənə biri jənubiy dərwazining yenida, ximalоɳa yüzləngənidi. 45 U manga: «Jənubkа yüzləngən өy kahɣinlar, yəni ibadəthaniоɳa məs'ullar üqündur. 46 Jənubkа yüzləngən өy kahɣinlar, yəni kurbangaɦ wəzipisigə məs'ullar üqündur. Bular bolsa Zadokning jəmətining ooɳul pərzəntliri; xularla Lawiy jəmətidilər arisidin Pərwərdigarning yeniоɳa hizmitidə boluxkа kirələydu» — dedi.□

47 U ɦoylini өlqidi; uzunluki yüz gəz, kəngliki yüz gəz, tөt qasiliк idi; kurbangaɦ bolsa mukəddəshana aldida turatti.□

Mukəddəs jayning dalini •••• Shemini kərüng

48 U meni mukəddəshanining dalinioɳa apardi; u dalan eoɳizining ikki yenidiki tamlarning uzunlukini өlqidi; bir tərəptikisi bəx gəz, yənə bir tərəptikisi bəx gəz qikti; dalan eoɳizining *өzi on tөt gəz idi*; dalan eoɳizidiki tamning *iqki təripining* kəngliki bu təripi üq gəz, u təripi üq gəz idi. □ 49 Dalanning kəngliki yigirmə gəz, uzunluki on bir gəz idi; uningоɳa qikidioɳan pələmpəy bar idi; tüwrükimu bar idi, u yenida biri, bu yenida biri bar idi.□

41

Mukəddəs jay, əng mukəddəs jay •••• Shemilarni kərüng

1 U meni *mukəddəshanidiki* mukəddəs jayning aldioɳa apardi; u jayning kirix eoɳizining ikki təripidiki yan tamni өlqidi, ɦər ikkisining kelinliki altə gəz qikti. 2 Kirix eoɳizining kəngliki bolsa on gəz idi; mukəddəs jayning kirix eoɳizidiki tooɳra tamning iqki təripining kənglikini өlqidi, ɦər ikkisi bəx gəz qikti; u mukəddəs jayning uzunlukini өlqidi, kirik gəz qikti; uning kəngliki yigirmə gəz qikti.

3 U iqkirigə karap mangdi, əng mukəddəs jayoɳa kirix eoɳizidiki tooɳra tamning kəngliki ikki gəz; eoɳizining kəngliki altə gəz idi; *ikki tərəptiki* tooɳra tamning uzunluki bolsa, yəttə gəz idi. □ 4 U mukəddəs jayning kəynidiki «əng mukəddəs jay»ning uzunlukini өlqidi, yigirmə gəz qikti; kənglikimu yigirmə gəz idi. U manga: «Bu əng mukəddəs jay» — dedi.□

«Mukəddəshana»oɳa yandax kiqik hanilar

5 U mukəddəshanining temini өlqidi, kelinliki altə gəz qikti; yandiki kiqik hanilarning bolsa, kəngliki tөt gəz idi; kiqik hanilar mukəddəshanini qəridəp selinoɳanidi. 6 Yenidiki kiqik hanilar üq kəwətlik, bir-birigə üstiləklik idi, ɦər

□ **40:46 «xularla Lawiy jəmətidilər arisidin Pərwərdigarning yeniоɳa hizmitidə boluxkа kirələydu» —** Zadoklarning xu imtiyazoɳa igə bolux səwəbi 44:15də eytilidu. □ **40:47 «kurbangaɦ bolsa mukəddəshana aldida turatti» —** «mukəddəshana» ɦoyla iqidə turidioɳan өy; u «mukəddəs jay» wə «əng mukəddəs jay»ni өz iqigə alidu. □ **40:48 «dalan eoɳizining өzi on tөt gəz idi» —** bu jümlə bəzi kona tekistlərdə (bolupmu kona grek tilidiki LXX tərjimisidə) tepilidu. Əməliyəttə bayanlirining toluk boluxi üqün muxundak bir jümlə boluxi kerək idi. □ **40:49 «Dalanning ... uzunluki on bir gəz idi» —** bəzi kona tekistlərdə «on ikki gəz» deyilidu. □ **41:3 «U iqkirigə karap mangdi ... kirix eoɳizidiki tooɳra tamning kəngliki ikki gəz...» —** alimlarning bu 1-3 ayəttiki өlqəmlər tooɳruluk baxkа-baxkа qüxinixliri bar. Shemilirimizni kərüng. □ **41:4 «U mukəddəs jayning kəynidiki «əng mukəddəs jay»ning uzunlukini өlqidi, ... U manga: «bu əng mukəddəs jay» — dedi» —** Əzakiyal kahɣin bolup, «mukəddəs jay»oɳa kirdi. Birak «əng mukəddəs jay»oɳa kirmidi; Musa pəyoɳəmbərgə qüxürülgən kanun boyiqə pəkət «bax kahɣin» «əng mukəddəs jay»oɳa kirixkə ɦokukluk idi.

qəwəttə ottuzdin hana bar idi; kiqik hanilarning limliri muqəddəshanining temioɣa qikip qalmasliqi üqün, limlar kiqik hanilarning sirtqi temioɣa bekitilgənidi.
7 Yuqirilioɣanseri muqəddəshanining ətrapidiki kiqik hanilar kengiyip baroɣanidi;
qünki muqəddəshanining ətrapida qurulux boloɣanliqtin bina egizligənseri hanilar
kengəygən. Xu səwəbtin muqəddəshanimu egizligənseri kengəygən. Təwəndiki
qəwəttin yuqiridiki qəwətkiqə otturidiki qəwət arqilik qikidioɣan pələmpəy bar idi.□
8 Mən muqəddəshanining egiz ulluq supisi barliqini kərdum; u ɦəm yenidiki kiqik
hanilarning uli idi; uning egizliki toptooɣra bir «hada» idi, yəni altə «qong gəz» idi.
□ 9-10 Yenidiki hanilarning sirtqi temining qelinliqi bəx gəz idi. Muqəddəshanining
yenidiki kiqik hanilar bilən *kaɦinlarning* ɦujriliri arilikidiki box yərning kəngliki
yigirmə gəz idi; bu box yər muqəddəshanining ɦəmmə təripidə bar idi. 11 Yenidiki
kiqik hanilaroɣa kirix eoɣizi bolsa box yərgə qaraytti; bir kirix eoɣizi ximaloɣa, yənə
biri jənubqa qaraytti. Supa üstidiki hanilarni qəridigən box yərning kəngliki bəx
gəz idi.
12 Oɣərbkə jaylaxqan, box yərgə qaraydioɣan binaning uzunluqi yətmix gəz idi;
binaning sirtqi temining qelinliqi bəx gəz; uning kəngliki toqsan gəz idi.□

Ibadəthanining yənə bəzi təpsilatliri

13 Ɦeliqi kixi muqəddəshanining əzini əlqidi; uning uzunluqi yüz gəz idi. Box
yərning kəngliki *yüz gəz idi*, binaning tamliri qoxulup jəmiy kəngliki yüz gəz
idi. 14 Muqəddəshanining aldi təripi wə xərqqə jaylaxqan ɦoylisining kəngliki
yüz gəz idi. □ 15-16 U *muqəddəshanining* kəynidiki box yərgə qaraydioɣan
binaning kənglikini, jümlidin u wə bu təripidiki karidorni əlqidi, yüz gəz qikti.
Muqəddəshanining «muqəddəs jay»i bilən iqki «əng muqəddəs jay»i wə sirtqa
qaraydioɣan dalini bolsa, yaoɣaq tahtaylar bilən bezəlgən; uning bosuoɣiliri, iqidiki
üq jayning ətrapidiki rojəkliri ɦəm dəɦlizliri bolsa, bosuoɣisidin tartip ɦəmmə yər,
poldin derizilərgiqə yaoɣaq tahtaylar bilən bezəlgən (derizilər əzi rojəklik idi).
17-18 Dalandin iqki «əng muqəddəs jay»oɣiqə boloɣan torus, iqki wə sirtqi «muqəddəs
jay»ning tamlirining ɦəmmə yeri kerub wə palma dərəhliri bilən əlqəmlik
nəqixləngənidi. Ɦər ikki kerub arisida bir palma dərihi nəqixləngənidi; ɦərbir
kerubning ikki yüzi bar idi. □ 19 Kerubning insan yüzi bu tərəptiki palma
dərihi nəqixigə qaraytti; xir yüzi u tərəptiki palma dərihi nəqixigə qaraytti;
pütkül muqəddəshanining *iqki* ɦəmmə təripi xundaq idi; 20 dalanning poldin tartip
torusioɣiqə, xuningdək «muqəddəs jay»ning tamlirioɣa kerublar wə palma dərəhliri
nəqix qilinoɣan.
21 «Muqəddəs jay»ning ixik kexəkliri bolsa, tət qasiliq idi; «əng muqəddəs jay»
aldidiki ixik kexəklirimu ohxax idi.
22 «*Muqəddəs jay*»*ning* egizliki üq gəz, uzunluqi ikki gəz boloɣan qurbangaɦi
yaoɣaqtin yasaloɣan; uning burjəkliri, yüzi wə tamlirining ɦəmmisi yaoɣaqtin

---

□ **41:7 «muqəddəshanining ətrapida qurulux boloɣanliqtin bina egizligənseri hanilar kengəygən» —** muxu «qurulux» degən səz pütkül «Muqəddəs Kitab»ta pəqət bir qetimla tepilidu, xunga uning mənisini bekitix təs. Mumkinqiliki yənə barki, u «karidor» yaki «pələmpəy» degən mənidə. □ **41:8 «uning egizliki toptooɣra bir «hada» idi, yəni altə «qong gəz» idi» —** oqurmənlərning esidə boliduki, «qong gəz» «bir gəzgə qoxuloɣan bir aliqan» (525 millimetr etrapida) (40:5ni kərüng). □ **41:12 «binaning uzunluqi yətmix gəz idi... uning kəngliki toqsan gəz idi» —** bu binaning kəngliki wə uzunluqi «iqki kəngliki» wə «iqki uzunluqi»ni kərsətsə kerək. Shemimizda xundaq qiyas qilimiz. Baxqa imkaniyitimu shemimizda kərsitilidu. Alimlar binaning qaysi yəlinixtə (tooɣrisioɣa, uzunisioɣa) orunlaxturuluxi tooɣruluq ikki pikirdə bar. □ **41:14 «xərqqə jaylaxqan ɦoylisi» —** ibraniy tilida « xərqqə jaylaxqan box yər». □ **41:17-18 «iqki wə sirtqi «muqəddəs jay»» —** demək, «muqəddəs jay» wə «əng muqəddəs jay».

yasalоған; ҳeliқi kixi manga: «Bu bolsa Pərwərdigarning aldida turidiоған xirədur» — dedi.□
23 *Muқəddəshanining* «muқəddəs jay» ҳəm «əng muқəddəs jay»ining ҳərbirining қox қanatliқ ixiki bar idi. 24 Ҳərbir қanitining ikki қatlimi bar idi; bu ikki қatlam қatlinatti; bu tərəptiki қanitining ikki қatlimi bar idi; u tərəptikisiningmu ikki қatlimi bar idi. 25 Ularning üstigə, yəni «muқəddəs jay»ning ixikliri üstigə, tamlarning üstini nəқixligəndək, kerublar wə palma dərəhliri nəқixləngənidi; sirtқi dalanning aldida yaоқaqtin yasalоған bir aywan bar idi. 26 Dalanning u wə bu təripidə rojəklər wə palma dərəh nəқixliri bar idi. Muқəddəshanining yenidiki kiqik hanilar wə aldidiki aywanning xəklimu xundaқ idi.

42

Sirtқi wə iqki ҳoyla arisiоға jaylaxқan kaҳinlarning өyliri •••• Shemilarni kərüng

1 U meni sirtқi ҳoyliоға, ximal təripigə apardi; u meni yənə «box yər»gə tutaxқan, ibadəthanining ximaliy uduliоға jaylaxқan kiqik hanilaroға apardi. 2 Hanilarning jəmiy uzunluқi yüz gəz idi; ularning kirix yoli ximaloға қaraytti; *hanilarning* jəmiy kəngliki əllik gəz idi. 3 Hanilar iqki ҳoyliоға təwə yigirmə gəz kəngliktiki «box yər»gə қaraytti, xundaқla sirtқi ҳoyliоға təwə «tax tahtayliқ supa»ning udulida idi. Üq қəwətlik hanilarning karidorining bir təripidiki hanilar yənə bir təripidiki hanilarning udulida idi.
4 Hanilarning aldida on gəz kəngliktə, yüz gəz uzunluқta bir karidor bar idi. Hanilarning ixikliri ximaloға қaraytti; □ 5 yuқiridiki hanilar təwəndiki wə otturisidiki өylərdin tar idi; qünki karidorlar kөp orunni igiliwaloқanidi. 6 Hanilar üq қəwətlik idi; birақ ҳoyliоға tutax hanilarningkidək tüwrükliri bolmiоқaqқa, üqinqi қəwəttiki hanilar astinқi қəwəttiki wə otturidiki hanilardin tar idi.□
7 Sirttiki hanilarning yenidiki, yəni ҳoylini hanilardin ayrip turidiоған sirtқi tamning uzunluқi əllik gəz idi. 8 Sirtқi ҳoyliоға tutaxқan hanilarning bolsa, jəmiy uzunluқi əllik gəz idi; mana, muқəddəshaniоға қaraydiоған təripining uzunluқi yüz gəz idi. 9 Bu hanilar astida, sirtқi ҳoylidin kiridiоған, xərқ tərəpkə қaraydiоған bir kirix yoli bar idi.□
10 Ibadəthanining jənubiy təripidə, xərқiy təripigə қaraydiоған iqki ҳoylidiki tamning kəngliki bilən təng boloған, «box yər»gə tutaxқan, ibadəthanining өzigə қaraydiоған hanilar bar idi; 11 Ularning aldidimu bir karidor bar idi; ular ximaloға қaraydiоған hanilaroға ohxaytti. Ularning uzunluқi wə kəngliki, barliқ qiқix yolliri, xəkli wə ixikliri ohxax idi. 12 Jənubқa қaraydiоған bir yürüx hanilarning ixiki aldidiki karidorning bexida bir kirix yoli bar idi; bu kirix yolimu xərққə қaraydiоған tamning yenida idi.

□ **41:22 ««Muқəddəs jay»ning egizliki üq gəz, uzunluқi ikki gəz boloған қurbangaҳi yaоқaqtin yasaloған…»** — bu «қurbangaҳ» bəlkim қurbanliқlarning өzi üqün əməs, bəlki Pərwərdigarning aldida «muқəddəs nan» қoyulux üqün yasilidu; qünki ahirida «Bu bolsa Pərwərdigarning aldida turidiоған xirədur» deyilidu. □ **42:4 «Hanilarning aldida on gəz kəngliktə, yüz gəz uzunluқta bir karidor bar idi»** — biz muxu yərdə grek tərjimisi (LXX) wə «Pexitta»ning tekistigə əgixip, «yüz gəz» dəp tərjimə қilimiz. **«… Hanilarning ixikliri ximaloға қaraytti»** — pütün ayəttiki əyni tekistni qüxinix təs. Mumkinqliki barki, ҳər қəwəttə ikki karidor bar; xuning bilən ҳərbir hana karidoroға, yəni «ximaloға» қaraytti. □ **42:6 «…ҳoyliоға tutax hanilarningkidək tüwrükliri bolmiоқaqқa, üqinqi қəwəttiki hanilar astinқi қəwəttiki wə otturidiki hanilardin tar idi» —** bu jümlining mənisini ibariniy tilida qüxinix təs. Binadiki tüwrüklərning қandaқ orunlaxturuloқanliқi eniқ əməs. □ **42:9 «… sirtқi ҳoylidin kiridiоған, xərқ tərəpkə қaraydiоған bir kirix yoli bar idi» —** bu binadin iqki ҳoyliоға kiridiоған bir yolmu bolux kerək (13-, 14-ayət wə 44:19-ayətnimu kərüng).

13 Wə u manga: «*ibadəthanining ḩoylidiki* «box yər»gə tutaxlik bu ximaliy wə jənubiy
yürüx hanilar bolsa, mukəddəs hanilardur; Pərwərdigarƣa yekinlixalaydiƣan
kahinlar xu yərlərdə «əng mukəddəs ḩədiyələr»ni yəydu. Ular xu yərlərdə «əng
mukəddəs ḩədiyələr»ni, yəni axlik ḩədiyələrni, gunah kurbanlikliri wə itaətsizlik
kurbanlikliri koyidu; qünki xu yərlər mukəddəstur. 14 Kahinlar Huda aldiƣa
kirgəndin keyin, ular «mukəddəs jay»din biwasitə sirtki ḩoyliƣa qikmaydu, bəlki
xu yərgə hizmət kiyimini selip koyidu, qünki bu kiyimlər mukəddəstur. Ular pəkət
baxka kiyimlərni kiyip, andin jamaət turƣan yərgə qikidu» — dedi.□
15 U xundak kilip ibadəthanining iqki kəlimini əlqigəndin keyin, u meni xərkkə
karaydiƣan dərwzidin qikardi wə ətrapidiki tamni əlqidi. 16 U xərkiy təripini əlqəm
hadisi bilən əlqidi; u bəx yüz hada qikti. □ 17 U ximaliy təripini əlqəm hadisi bilən
əlqidi; u bəx yüz hada qikti. 18 U jənubiy təripini əlqəm hadisi bilən əlqidi; u bəx
yüz hada qikti. 19 U ƣərbiy təripigə burulup, əlqəm hadisi bilən əlqidi; u bəx yüz
hada qikti.
20 U tət təripini əlqidi; ətrapida awam bilən pak-mukəddəs boloƣan jaylarni ayrip
turidiƣan, uzunluki bəx yüz *hada*, kəngliki bəx yüz *hada* tam bar idi.□

43

Pərwərdigarning xan-xəripi Yerusalemƣa kaytip kelidu

1 U meni dərwaziƣa, yəni xərkkə karaydiƣan dərwaziƣa apardi; 2 Mana, Israilning
Hudasining xan-xəripi xərk tərəptin kəldi; Uning awazi uluƣ sularning xarkiriƣan
sadasidək idi; yər yüzi uning xan-xəripi bilən yorutuldi.
3 Mən kərgən bu alamət kərünüx bolsa, u xəḩərni ḩalak kilixka kəlgən ketimda
kərgən alamət kərünüxtək boldi; alamət kərünüxlər yənə mən Kewar dəryasi boyida
turup kərgən alamət kərünüxtək boldi; mən düm yikildim. ■ 4 Pərwərdigarning xan-
xəripi xərkkə karaydiƣan dərwaza arkilik ibadəthaniƣa kirdi; 5 Roḩ meni kətürüp,
iqki ḩoyliƣa apardi; mana, Pərwərdigarning xan-xəripi ibadəthanini toldurdi.□ ■
6 Ḩeliki kixi yenimda turƣanda, ibadəthanining iqidin Birsining səzligən awazini
anglidim; 7 U manga: — I insan ooƣli, bu Mening təhtim selinƣan jay, Mən ayaƣ
basidiƣan, Mən Israillar arisida mənggügə turidiƣan jaydur; Israil jəmətidikilər —
ularning əzliri yaki padixaḩliri buzukluki bilən yaki «yukiri jaylar»da padixaḩning
jəsətliri bilən Mening pak-mukəddəs namimni yənə ḩeq buloƣimaydu. □ ■ 8 Ular
əz bosuƣisini Mening bosuƣimning yeniƣa, ixik kexikini Mening ixik kexikimning
yeniƣa saloƣan, ular bilən Meni pəkət bir tamla ayrip turatti, ular Mening pak-
mukəddəs namimni yirginqlikliri bilən buloƣiƣan. Xunga Mən ƣəzipim bilən ularni
yokitiwəttim.

□ **42:14 «Kahinlar ... xu yərgə hizmət kiyimini selip koyidu...»** — «xu yər» yukirida təswirləngən «yürüx hanilar»ni kərsitix kerək (44:19-ayətnimu kərüng). Iqki ḩoylining əzidə kiyim-keqəkni almaxturux muwapik əməstur. □ **42:16 «U xərkiy təripini əlqəm hadisi bilən əlqidi; u bəx yüz hada qikti»** — ibadəthanidiki «sirtki ḩoyla»ning uzunluki wə kəngliki bəx yüz gəz idi (ḩesablaxka asan bolsun üqün shemilarni kərüng). Buningƣa karaƣanda, sirtki ḩoyla temining sirtida yənə bir qong tosma tam bolsa kerək. Xundak boloƣanda, bu ibadəthana intayin qong boloƣan bolidu. Təhminən uzunluki wə kəngliki bir kilometrdin exixi mumkin. Grek tərjimisi (LXX)ning tekisttə «bəz yüz gəz» deyilidu. □ **42:20 «U tət təripini əlqidi... uzunluki bəx yüz (hada), kəngliki bəx yüz (hada) tam bar idi»** — 16-ayəttiki izaḩatni kərüng. ■ **43:3** Əz. 1:4; 8:4 □ **43:5 «Roḩ meni kətürüp,...»** — Hudaning Mukəddəs Roḩi, əlwəttə. ■ **43:5** Əz. 3:14, Əz. 11:24 □ **43:7 «padixaḩlarning jəsətliri bilən Mening pak-mukəddəs namimni yənə ḩeq buloƣimaydu»** — Israillar kədimki zamanlarda bəlkim padixaḩlirini «yukiri jaylar»da dəpnə kilip xu yərlərni tawapgaḩlar kiliwaloƣan. Bəzi alimlar «jəsətliri»ni «abidə taxliri» dəp tərjimə kilidu. ■ **43:7** Yər. 16:18

9 Əmdi ḫazir ular buzuḳluḳini, padixaḫlarning jəsətlirini Məndin yiraḳ ḳilsun; wə
Mən ular arisida mənggügə turimən.
10 — Əmdi sən, i insan ooɳli, Israil jəmətining өz ḳəbiḥlikliridin hijalət boluxi üqün
bu өyni ularoɳa kərsitip bərgin; ular kallisida ibadəthanini өlqəp baḳsun. 11 Əgərdə
ular өz ḳiloɳanliridin hijil bolsa, əmdi sən muxu өyning xəklini, uning selinixini,
qiḳix yollirini, kirix yollirini wə barliḳ layiḥisini wə barliḳ bəlgilimilirini, — xundaḳ,
barliḳ xəklini wə barliḳ ḳanunlirini ayan ḳilip bərgin; ularning pütkül xəklini esidə
tutuxi ḫəm uning bəlgilimilirigə əməl ḳilixi üqün, uni ularning kөz aldioɳa yazoɳin.
12 Ibadəthanining ḳanuni xundaḳ bolidu: U turoɳan taoɳning qoḳḳisining bekitilgən
pasiloɳiqə boloɳan dairisi «əng muḳəddəs» bolidu; mana, bu ibadəthanining
ḳanunidur.

Ibadəthanida ḳilidioɳan ibadətning bəlgilimiliri — ḳurbangaḫ •••• Shemini kərüng

13 Ḳurbangaḫning «*qong* gəz»də өlqəngən өlqəmliri xundaḳ idi: — bu gəz bolsa bir
gəz ḳoxuloɳan bir aliḳan bolidu. Ḳurbangaḫning ətrapidiki ulining egizliki bir gəz,
kəngliki bir gəz, ətrapidiki girwiki bolsa bir aliḳan idi. Mana bu ḳurbangaḫning uli
idi. □
14 Uning ulidin astinḳi təkqigiqə ikki gəz, kəngliki bir gəz idi; bu «kiqik təkqə»din
«qong təkqə»giqə tөt gəz, kəngliki bir gəz idi; 15 ḳurbangaḫning ot supisining egizliki
tөt gəz idi; ot supisida tөt münggüz qoḳqiyip qiḳip turatti. 16 Ḳurbangaḫning ot
supisining uzunluḳi on ikki gəz, kəngliki on ikki gəz bolup, u tөt qasiliḳ idi. 17 Yuḳiri
təkqigiqimu tөt qasiliḳ idi, uzunluḳi on tөt gəz, kəngliki on tөt gəz; ətrapidiki girwiki
bolsa yerim gəz idi; astining kəngliki bir gəz idi; uningoɳa qiḳidioɳan pələmpiyi
xərḳḳə ḳaraytti.
18 U manga xundaḳ dedi: — I insan ooɳli, Rəb Pərwərdigar xundaḳ dəydu: Bu
ḳurbangaḫ üstigə kөydürmə ḳurbanliḳlarni sunux wə üstigə ḳan sepix üqün uni
yasioɳan künidə, xular uning bəlgilimiliri bolidu: — 19 sən Lawiy ḳəbilisidin boloɳan,
yəni Mening hizmitimdə bolux üqün Manga yeḳinlixidioɳan Zadok nəslidikilərdin
boloɳan kaḫinlaroɳa gunaḫ ḳurbanliḳi süpitidə yax bir torpaḳni berisən; 20 sən uning
ḳenidin azraḳ elip ḳurbangaḫning münggüzlirigə, qong təkqining tөt burjikigə ḫəm
ətrapidiki girwəkliri üstigə sürisən; xuning bilən sən uni pakizlap wə uningoɳa
kafarət ḳilisən.□
21 Sən gunaḫ ḳurbanliḳi boloɳan torpaḳni elip uning jəsitini «muḳəddəs jay»ning
sirtida boloɳan, ibadəthanidiki alaḥidə bekitilgən jayda kөydürisən; 22 ikkinqi künidə
sən gunaḫ ḳurbanliḳi süpitidə bejirim bir tekini sunisən; ular ḳurbangaḫni torpaḳ
bilən paklanduroɳandək tekə bilən uni paklaydu.
23 Sən uni pakliɳandin keyin, sən bejirim yax bir torpaḳ, ḳoy padisidin bejirim bir
ḳoqḳarni sunisən; 24 sən ularni Pərwərdigarning aldioɳa sunisən; kaḫinlar ularning
üstigə tuz sepidu wə ularni Pərwərdigaroɳa atap kөydürmə ḳurbanliḳ süpitidə
sunidu. 25 Yəttə kün sən ḫər küni gunaḫ ḳurbanliḳi süpitidə bir tekini sunisən;
ular bejirim yax bir torpaḳni, ḳoy padisidin bejirim bir ḳoqḳarnimu sunidu. 26 Ular
yəttə kün ḳurbangaḫ üqün kafarət ḳilip uni paklaydu; xuning bilən ular uni pak-
muḳəddəs dəp ayriydu.
27 Bu künlər tügigəndə, səkkizinqi küni wə xu kündin keyin, kaḫinlar silərning
kөydürmə ḳurbanliḳliringlarni wə inaḳliḳ ḳurbanliḳliringlarni ḳurbangaḫ üstigə
sunidu; xuning bilən Mən silərni ḳobul ḳilimən, — dəydu Rəb Pərwərdigar.

□ **43:13 «Mana bu ḳurbangaḫning uli idi»** — baxḳa birhil tərjimisi: «ḳurbangaḫning egizliki təwəndə: —...»
□ **43:20 «xuning bilən sən uni pakizlap wə uningoɳa kafarət ḳilisən»** — «kafarət ḳilix» tooɳruluḳ «Law.» 1:3 wə izaḫatni, xundaḳla «Təbirlər»nimu kərüng.

44

Kaһinlar wə ularning wəzipiliri, imtiyazliri

1 Wə u meni ibadəthanining xərққə қaraydioɳan dərwazisioɳa apardi; u etiklik idi.
2 Pərwərdigar manga: — Bu dərwaza etiklik turidu; u eqilmaydu, һeqkim uningdin
kirməydu; qünki Pərwərdigar, Israilning Hudasi uningdin kirgən; xunga u etiklik
қalidu. 3 Pəқət xaһzadə, xaһzadilik süpiti bilən xu dərwazining *karidorida* olturup
Pərwərdigar aldida nan yeyixkə bolidu; u *dərwaznining* dalinidin kiridu wə xu
yoldin qiқidu, — dedi.□
4 U meni ximaliy dərwazidin qiқirip ibadəthanining aldioɳa apardi; mən kərdum,
mana, Pərwərdigarning xan-xəripi Pərwərdigarning өyini toldurdi; mən düm
yiқildim.□
5 Pərwərdigar manga xundaқ dedi: — Insan oоɳli, Mening sanga Pərwərdigarning
өyining barliқ bəlgilimiliri һəm қanunliri tooɳruluқ eytidioɳanlirimning һəmmisini
köngül қoyup közüng bilən kər, қuliқing bilən angla; ibadəthanining kirix yoli
wə muқəddəs jayning qiқix yollirini köngül қoyup esingdə tut. 6 Andin asiylaroɳa,
yəni Israil jəmətigə xundaқ degin: «Rəb Pərwərdigar mundaқ dəydu: — Yirginqlik
қilmixliringlaroɳa boldi bəs, i Israil jəməti! 7 Silər barliқ yirginqlik қilmixliringlardin
sirt, Manga nan, қurbanliқ meyi wə қenini sunoɳininglarda, silər yat adəmlərni,
қəlbidə hətnə қilinmioɳan, tenidə hətnə қilinmioɳanlarni mening muқəddəs jayimda,
yəni Mening өyümdə turup uni buloɳaxқa kirgüzdunglar; ular əһdəmni buzdi. 8 Silər
Mening pak-muқəddəs nərsilirimgə məs’uliyət bilən sadiқ bolmay, bəlki muқəddəs
jayimda өzünglarning ornioɳa məs’ul boluxқa *yat adəmlərni* ixқa қoydunglar».
9 Rəb Pərwərdigar mundaқ dəydu: — Israil arisida turoɳan yat adəmlərdin, yəni
қəlbidə hətnə қilinmioɳan, tenidə hətnə қilinmioɳan һərқandaқ yat adəmning
Mening muқəddəs jayimoɳa kirixigə bolmaydu
10 lekin Israilning Məndin ezip ketixi bilən, Məndin yiraқlixip azoɳan, məbudlirioɳa
intilgən Lawiy jəmətidikilər өz қəbiһlikining jazasini tartidu; □ 11 һalbuki, ular
yənila muқəddəs ornumda, өy dərwazilirida nazarətqilik қilidioɳan wə өy hizmitidə
bolidioɳan hizmətkarlar bolidu; ular həlқ üqün köydürmə wə baxқa қurbanliқlarni
soyidu; ular həlқning hizmitidə bolup ularning aldida turidu. □ 12 Əmma
həlқ məbudlirioɳa qoқunoɳanda, ular həlқning xu ixlirida, ularning hizmitidə
boloɳanliқi, xuning bilən Israil jəmətini қəbiһlikkə elip baridioɳan putlikaxang
boloɳanliқi tüpəylidin, xunga Mən ularoɳa қolumni kətürüp қəsəm iqkənmənki, —
dəydu Rəb Pərwərdigar, — ular қəbiһlikining jazasini tartidu. 13 Xunga ular Mən
üqün kaһinliқ wəzipisini ətəxkə Mening yenimoɳa yeқin kəlməydu, yaki Mening
muқəddəs nərsilirimgə, «əng muқəddəs» nərsilirimgə yeқin kəlməydu; ular bəlki
өz hijalitini wə yirginqlik қilmixlirining jazasini tartixi kerək. 14 Biraқ Mən ularni
өyning өzining mulazimitigə, uning barliқ hizmitigə wə uningda қilinidioɳan barliқ
ixlaroɳa məs’ul қilimən.

Zadok jəmətidiki Hudaoɳa sadiқ boloɳan kaһinlar tooɳrisida

□ **44:3 «u dərwaznining dalinidin kiridu…»** — demək, xaһzadə xərқiy dərwazining karodorioɳa һoyla arқiliқ dalandin ətüp kiridu. Nan yegəndin keyin u xu yol bilən qiқip ketidu. □ **44:4 «Pərwərdigarning өyi»** — pütkül ibadəthanini kərsitidu. □ **44:10 «… Israilning Məndin ezip ketixi bilən, Məndin yiraқlixip azoɳan, məbudlirioɳa intilgən Lawiy jəmətidikilər өz қəbiһlikining jazasini tartidu»** — Lawiy jəmətidikilər, yəni Lawiylarning muқəddəs ibadəthanining hizmiti üqün alaһidə məs’uliyiti boloɳan. Təpsilatliri Təwratning «Misirdin qiқix», «Lawiylar» wə «Qəl-bayawandiki səpər» degən қismilardin tepilidu. □ **44:11 «muқəddəs ornum»** — muxu yərdə «muқəddəs jay» əməs, bəlki pütkül ibadəthanini kərsətsə kerək.

15 Birak Israil Məndin ezip kətkəndə, Өz mukəddəs jayimoɣa ɣaraxka sadik kahinlar,
yəni Lawiylar boloɣan Zadokning əwladilir — ular hizmitimdə boluxka yenimoɣa
yekin kelidu; ular ɣurbanlikilarning meyini wə ɣenini sunuxka Mening aldimda
turidu, — dəydu Rəb Pərwərdigar. 16 Ular mukəddəs jayimoɣa kiridu, Mening
hizmitimdə boluxka dastihinimoɣa yekin kelidu; ular Mening tapxurukumoɣa məs'ul
bolidu.
17 Wə xundak boliduki, ular iqki hoyla dərwaziliridin kirgəndə, kanap kiyimni kiyixi
kerək; iqki hoyla dərwazilirida yaki mukəddəshana aldida hizməttə boloɣanda,
ularda hərɣandak yungdin boloɣan nərsə bolmaydu; 18 bexioɣa kanaptin tikilgən
səllə, belining təwinigə kanaptin tambal kiyidu; ular adəmni tərlitidioɣan heqkandak
nərsini kiyməsliki kerək. □ 19 Ular həlkning aldioɣa sirtki hoylioɣa qikkanda, ular
hizmət kiyimlirini seliwetip, ularni mukəddəs «kiqik hanilar»oɣa koyup koyidu; ular
həlkning bu kiyimlirining pak-mukəddəslikigə tegip ketip ziyanoɣa uqrimasliki üqün
baxka kiyimlərni kiyixi kerək. □ 20 Ular qaqlirini qüxürüwətməsliki, yaki qaqlirini
uzun koyuwətməsliki lazim; ular pəkət kiska qaq koyuxi kerək. 21 Iqki hoylioɣa
kirgəndə heqkaysi kahin xarab iqməsliki kerək.
22 Ular tul yaki ajraxkan ayalni өz əmrigə almasliki kerək; ular Israil nəslidin boloɣan
pak kizni, yaki kahindin tul kaloɣan ayalni elixka bolidu.■
23 Ular həlkimgə pak-mukəddəs bilən addiyning pərkini өgitidu, ularoɣa halal bilən
haramni kandak pərk etixni kərsitidu.
24 Ərz-dəwalarda ular həküm qikirix ornida bolidu; ular bularning üstigə өz
həkümlirim boyiqə həküm qikiridu; Mən bekitkən barlik heyt-bayramlirim
tooɣrisidiki kanun-bəlgilimilirimni tutidu; ular Mening «xabat kün»lirimni pak-
mukəddəs dəp ətiwarlixi kerək.
25 Өzini napak kilmasliki üqün ular өlükning yenioɣa heq barmasliki kerək; halbuki,
өlgən atisi, anisi, ooɣli, kizi, aka-ukisi yaki eri yok aqa-singlisi üqün ular өzini
napak kilixka bolidu. 26 Өzini paklanduroɣandin keyin, uningoɣa yənə yəttə kün
sanilixi kerək; 27 u mukəddəs jayoɣa kirgəndə, yəni mukəddəs jayda hizməttə
boluxka iqki hoylioɣa kirgən xu künidə, u өzi üqün gunah ɣurbanlikini sunuxi
kerək, — dəydu Rəb Pərwərdigar. 28 Bu ularoɣa miras bolidu: — Mən Өzüm
ularoɣa miras bolimən; silər ularoɣa Israil zeminidin heqkandak igilikni təksim
kilmaysilər; Mən ularning igiliki bolimən. ■ 29 Ular axlik hədiyə, gunah ɣurbanliki
wə itaətsizlik ɣurbanliklиridin yəydu; Israilda məhsus Hudaoɣa ataloɣan hərkandak
nərsə ularningki bolidu. 30 Tunji qikkan hərkandak məhsulatlarning esili, barlik wə
hərkandak «kətürmə hədiyə»lər kahinlar üqün bolidu. Silər *arpa-buoɣdiyinglarning*
hosulining tunji hemirini kahinoɣa təkdim kilixinglar kerək; xuning bilən bəht-
bərikət өyünglərgə ata kilinidu. □ ■ 31 Kahinlar өzlügidin өlgən, yaki yirtkuqlar
booɣup koyoɣan heqkandak haywan yaki uqar-kanatlardin yeyixkə bolmaydu.■

□ **44:18 «ular adəmni tərlitidioɣan heqkandak nərsini kiyməsliki kerək»** — «tərlitidioɣan» yaki «tər akkuzidioɣan» kiyim kahinlar üqün bolmaydu. Okurmənlərning esidə boliduki, Adəm'atimiz gunah sadir kiloɣandin keyin, Huda uningoɣa: «Sən pexanəngdin tər akkuzuxung bilən neningni yəysən» dəp lənət kiloɣanidi. Hudaning hizmiti Uning iltipati, küq-kudriti bilən kilinmisa bolmaydu; Hudaning nijatida yaki hizmitidə adəmning өz «tirixqanliki», yaki insaniyətning gunahini əslitidioɣan «akkuzoɣan tər»ining heq orni yok. □ **44:19 «Ular həlkning bu kiyimlirining pak-mukəddəslikigə tegip ketip ziyanoɣa uqrimasliki üqün baxka kiyimlərni kiyixi kerək»** — okurmənlərning esidə boliduki, Musa pəyoɣəmbərgə qüxürülgən kanun boyiqə addiy pukralarning kahinlarning hizmət kiyimlirigə tegix hokuki yok idi. Ular təgküqi bolsa Hudaning jazasioɣa uqraytti. Xunga bu bəlgilimə pukralarni kooɣdax üqün idi. Biz «koxumqə səz»imizdimu yengi ibadəthanidiki kahinlar wə wəzipiliri üstidə tohtilimiz. ■ **44:22** Law. 21:13,14 ■ **44:28** Qəl. 18:20; Kan. 18:1 □ **44:30 ««kətürmə hədiyə»lər»** — Musa pəyoɣəmbərgə qüxürülgən kanun boyiqə bəzi kurbanliklardin wə Hudaoɣa ataloɣan bəzi baxka hədiyələrdin «kətürmə hədiyə»lərni məhsus kahinlar üqün ayrix kerək idi («Mis.» 25:2-3ni kərüng). ■ **44:30** Mis. 13:2; 22:29,30; Qəl. 18:11 ■ **44:31** Law. 22:8

45

Zemindin Pərwərdigarƣa atap «kətürmə ḫədiyə» bolƣan parqə yər •••• 44:30-izaḫat, shemini wə həritini kərüng

1 Silər zeminni miras ḳilip bəlüx üqün qək taxlap təḳsim ḳilƣininglarda, silər «kətürmə ḫədiyə» süpitidə zemindiki muḳəddəs bir ülüxni Pərwərdigarƣa atap sunisilər. Uning uzunluḳi yigirmə bəx ming *hada*, kəngliki yigirmə ming *hada* bolidu. Bu parqə yər ḫər tərəptiki qigrisiƣiqə muḳəddəs ḫesablinidu. □ 2 U yərdin bəx ming *hada* uzunluḳtiki, bəx ming *hada* kəngliktiki tət qasilik yər muḳəddəs jayƣa ayrilidu; uning ətrapida box yər bolux üqün əllik gəzlik kəngliktiki yər bəlünidu. □ 3 Bu ülüxtin sən uzunluḳi yigirmə bəx ming *hada*, kəngliki on ming *hada* bolƣan yərni əlqəp bəlisən; buning iqi muḳəddəs jay, əng muḳəddəs jay bolidu.
4 Bu yər zeminning muḳəddəs ülüxi bolidu; u muḳəddəs jayning hizmitidə bolƣan, yəni Pərwərdigarning hizmitidə boluxḳa yeniƣa yeḳin kelidiƣan kaḫinlar üqün bolidu; u ularning əyliri üqün, xundaḳla muḳəddəs jayning orunlixixi üqün muḳəddəs orun bolidu. 5 Uningdin sirt yənə uzunluḳi yigirmə bəx ming gəz, kəngliki on ming gəz bolƣan yər, əyning hizmitidə bolidiƣan Lawiylarning igiliki, yəni əzliri turidiƣan xəḫərliri üqün bolidu. 6 Silər bu «kətürmə ḫədiyə» bolƣan muḳəddəs ülüxning yenidin xəḫər üqün kəngliki bəx ming *hada*, uzunluḳi yigirmə bəx ming *hada* yərni bəlüp bekitisilər. Bu pütkül Israil jəməti üqün bolidu. □ 7 Xaḫzadining ülüxi bolsa, bu muḳəddəs ülüxning ikki təripigə tutixidu, xundaḳla xəḫərgə təwə jayning ikki təripigə tutixidu, yəni ƣərbiy təripi ƣərbkə ḳaraydiƣan, xərḳ təripi xərḳḳə ḳaraydiƣan ikki parqə yər bolidu; bu parqə yərlərning jəmiy uzunluḳi ḳəbililərning ülüxining uzunluḳi bilən parallel bolidu. 8 Bu yər xaḫzadining Israil zeminidiki igiliki bolidu; wə Mening xaḫzadilirim həlḳimni yənə ḫeq əzməydu; zemin Israil jəmətigə, ḳəbililiri boyiqə bəlüp təḳsim ḳilinidu.
9 Rəb Pərwərdigar xundaḳ dəydu: — Boldi bəs, i Israil xaḫzadiliri! Jəbir-zulum wə bulang-talangni əzünglardin neri ḳilip, tooƣra ḫəküm qiḳirip adalət yürgüzünglar; Mening həlḳimni ḳayta yeridin ḫəydiwətküqi bolmanglar, — dəydu Rəb Pərwərdigar. 10 Silərdə tooƣra mizan, tooƣra əfaḫ, tooƣra «bat» bolsun. □ ■ 11 «Əfaḫ» wə «bat» bolsa bir əlqəm bolsun; xuning bilən bat homirning ondin birigə, əfaḫ homirning ondin birigə barawər bolsun; homir bolsa ular ikkisi üqün əlqəm bolsun. □ 12 Bir xəkəl bolsa yigirmə «gəraḫ» bolsun. Yigirmə xəkəl, yigirmə bəx xəkəl, on bəx xəkəl ḳoxulup silərgə «mina» bolidu.□ ■

Xaḫzadə üqün «kətürmə ḫədiyə»

□ **45:1 «uzunluḳi yigirmə bəx ming hada» —** təhminən 78 kilometr. Baxḳa birhil tərjimisi «uzunluḳi yigirmə bəx ming gəz» — (yəni 13 kilometr) **«kəngliki yigirmə ming hada» —** təhminən 63 kilometr. Biz muxu yərdə grek tilidiki LXX tərjimisigə əgiximiz. Baxḳa birhil tərjimisi «uzunluḳi yigirmə ming gəz» — (yəni 10.5 kilometr). □ **45:2 «U yərdin bəx ming hada uzunluḳtiki, bəx ming hada kəngliktiki tət qasilik yər muḳəddəs jayƣa ayrilidu» —** ibraniy tilida «U yərdin bəx ming hada uzunluḳta, bəx ming hada kəngliktə tət qasilik yər muḳəddəs jayƣa ayrilidu» deyilidu. □ **45:6 «xəḫər üqü» —** yəni Yerusalem üqün. **«kəngliki bəx ming hada, uzunluḳi yigirmə bəx ming hada» — yaki «kəngliki bəx ming gəz, uzunluḳi yigirmə bəx ming gəz».** □ **45:10 «əfaḫ» —** ḳuruḳ nərsilərgə əlqəm idi, təhminən 27 litr idi. **«bat» —** suyuḳ nərsilərgə əlqəm, əfaḫḳa barawər bolup 27 litr idi. ■ **45:10** Law. 19:35,36 □ **45:11 «bat homirning ondin birigə, əfaḫ homirning ondin birigə barawər bolsun» —** «homir»ning əsliy mənisi «exək kətürəligüdək yük» idi — təhminən 220-300 litr. □ **45:12 «xəkəl» —** kümüxning (yaki altunning) əlqimi bolup, 11.4 gramƣa barawər idi. **«mina» —** (yaki «manəḫ») birhil tənggə, 60 xəkəlgə barawər idi. Əmdi nemixḳa uning muxu yərdə «20, 25 wə 15 xəkəl»gə bəlünüxini anqə bilməymiz. Bəlkim muxu bəlünüxi birhil aldamqilikning aldini elix üqün boluxi mumkin. ■ **45:12** Mis. 30:13; Law. 27:25; Qəl. 3:47

13 Bu silərning *xaḫzadə üqün* «kətürmə ḫədiyə»nglar bolidu; bir «homir» buoɣdaydin
altidin bir əfaḫ buoɣday, bir «homir» arpidin altidin bir əfaḫ arpa sunisilər; 14 zəytun
meyi bolsa, «bat» bilən əlqinidu, ḫərbir «kor»din ondin bir bat sunisilər (bir «kor»
on «bat» yaki bir «homir» bolidu, qünki on bat bir homir bolidu). 15 Israilning
süyi mol yaylaqliridin, ḫər ikki yüz tuyaq padioɣa birdin pahlan sunisilər — bular
bolsa, «axliq ḫədiyə», «kəydürmə qurbanliq», «inaqliq qurbanliq»lar bolup, Israillar
üqün kafarət qilix üqün bolidu, — dəydu Rəb Pərwərdigar. 16 Zemindiki həlqning
ḫəmmisining Israilning xaḫzadisigə sunoɣan bu «kətürmə ḫədiyə»gə təḫpisi bolidu.
17 Xaḫzadining wəzipisi bolsa, ḫeytlərgə, «yengi ay»laroɣa, «xabat kün»lərgə,
jümlidin Israil jəmətining barliq «ibadət sorun»lirioɣa kəydürmə qurbanliqlar, axliq
ḫədiyələr wə xarab ḫədiyələrni təminləxtin ibarət; Israil jəməti üqün kafarət
elip kelidioɣan gunaḫ qurbanliqi, axliq ḫədiyə, kəydürmə qurbanliq wə inaqliq
qurbanliqlirini təminligüqi dəl xu bolidu.

Ḫeyt-bayramlar tooɣruluq bəzi bəlgilimilər

18 Rəb Pərwərdigar xundaq dəydu: — Birinqi ayning birinqi künidə sən bejirim yax
bir torpaqni alisən, uning bilən sən muqəddəs jayni paklaysən. 19 Kaḫin bu gunaḫ
qurbanliqining qenidin elip ibadəthanining ixik kexəklirigə, qurbangaḫning yuqiri
təkqisidiki tət burjəkkə wə iqki ḫoylining dərwazisining kirix yolining kexəklirigə
süridu; 20 xuningdək yoldin azoɣanlar yaki nadanlar üqün sən xu ayning yəttinqi
künidə ohxax ix qilixing kerək; xuning bilən sən ibadəthana üqün kafarət qilisən.

21 Birinqi ayning on tətinqi künidə silər «ətüp ketix» ḫeyti, yəttə künlük bir ḫeytni
ətküzisilər; petir nanni yeyix kerək. ■ 22 Xu küni xaḫzadə əzi wə zemindiki
barliq həlq üqün gunaḫ qurbanliqi süpitidə bir torpaqni sunidu. 23 Ḫeytning yəttə
künining ḫərbiridə u Pərwərdigaroɣa kəydürmə qurbanliqni, yəni yəttə künning
ḫərbiridə yəttə torpaq wə yəttə qoqqarni, ḫəmmisini bejirim ḫalda sunidu; ḫər
küni gunaḫ qurbanliqi üqün bir tekini sunidu. 24 U ḫərbir torpaqqa bir əfaḫ
axliq ḫədiyəni, ḫərbir qoqqaroɣa bir əfaḫ axliq ḫədiyəni qoxup sunidu; ḫərbir
əfaḫ unoɣa u bir hin zəytun meyini qoxup sunidu. □ 25 Yəttinqi ayning on
bəxinqi künidə baxlanoɣan ḫeytta, ḫeytning yəttə künining ḫərbiridə u muxundaq
gunaḫ qurbanliqliri, kəydürmə qurbanliqlar, axliq ḫədiyələrni wə zəytun meyi
qatarliqlarni ohxax sunuxi kerək.□ ■

46

«Xabat kün»liri wə «yengi ay»lar

1 Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: — Iqki ḫoylining xərqqə qaraydioɣan dərwazisi
altə «ix küni»də etiklik bolidu; biraq xabat künidə u eqilidu; wə «yengi ay» boloɣan
künliridə u eqilidu. □ 2 Xaḫzadə sirttin xu dərwazining dalinining yoli bilən kiridu,
u kirix eoɣizining kexək temi tüwidə turidu; kaḫinlar bolsa uning üqün kəydürmə
qurbanliqini, inaqliq qurbanliqlirini sunidu; u dərwazining bosuoɣisida səjdə qilidu
andin qiqidu; biraq dərwaza kəqkiqə etilməydu. 3 Zemindiki həlqmu xabat künliridə

■ **45:21** Mis. 12:3; 23:15; Law. 23:5; Qəl. 9:3; 28:16,17; Qan. 16:1 □ **45:24** **«bir hin zəytun meyini» —** «bir hin» bəlkim təhminən 6 litr. □ **45:25** **«Yəttinqi ayning on bəxinqi künidə baxlanoɣan ḫeyt» —** yəni «kəpilər ḫeyti» yaki «kəpə tikix ḫeyti» ■ **45:25** Law. 23:33; Qəl. 29:12; Qan. 16:13 □ **46:1** **«xabat küni» —** oqurmənlərning esidə barki, «xabat küni» xənbə küni, dəm elix künidur.

wə «yengi ay»larda xu dərwazining kirix eoɳizining tüwidə turup Pərwərdigar aldida səjdə ḳilidu.
4 Xabat künidə xaḥzadə Pərwərdigaroɳa sunoɳan ḳurbanliḳ bolsa altə bejirim pahlan, bir bejirim ḳoqḳar bolidu. 5 Bularoɳa ḳoxulidioɳan axliḳ ḥədiyələr ḳoqḳaroɳa bir əfaḥ, pahlanlaroɳa bolsa qamining yetixiqə bolidu; ḥərbir əfaḥ unoɳa u bir hin zəytun meyini ḳoxup sunidu.
6 «Yengi ay»ning künidə u sunoɳan ḳurbanliḳ yax bir bejirim torpaḳ, altə pahlan, bir ḳoqḳar bolidu; ularning ḥəmmisi bejirim bolidu. 7 Bularoɳa axliḳ ḥədiyələrni ḳuxup sunidu; torpaḳḳa bir əfaḥ, ḳoqḳaroɳa bir əfaḥ, pahlanlaroɳa qamining yetixiqə bolidu; ḥərbir əfaḥ unoɳa bir hin zəytun meyini ḳoxup sunidu. 8 Xaḥzadə kirgəndə, dərwazining dalini bilən kiridu, wə xu yol bilən qiḳidu.
9 Zemindiki həlḳ ḥeyt künliridə bekitilgən «ibadət sorun»lirioɳa Pərwərdigar aldioɳa kirgəndə, səjdə ḳilixḳa ximaliy dərwazidin kirgən kixi jənubiy dərwazidin qiḳidu; jənubiy dərwazidin kirgən kixi ximaliy dərwazidin qiḳidu; u kirgən dərwazidin qiḳmaydu, bəlki uduliɳa mengip qiḳidu. 10 Həlḳ kirgəndə xaḥzadə ular bilən billə kiridu; ular qiḳḳanda, billə qiḳidu.
11 Ḥeyt-bayramlarda wə «ibadət sorun»lirida bolsa, u ḳoxumqə sunoɳan axliḳ ḥədiyələr torpaḳḳa bir əfaḥ, ḳoqḳaroɳa bir əfaḥ, pahlanlaroɳa bolsa qamining yetixiqə bolidu; ḥərbir əfaḥ unoɳa u bir hin zəytun meyini ḳoxup sunidu. 12 Xaḥzadə Pərwərdigaroɳa halis kəydürmə ḳurbanliḳni yaki halis inaḳliḳ ḳurbanliḳlirini sunmaḳqi bolsa, əmdi xərḳḳə ḳaraydioɳan dərwaza uning üqün eqilidu; xabat künidə ḳiloɳandək, u əz kəydürmə ḳurbanliḳini wə inaḳliḳ ḳurbanliḳlirini sunidu; u ḳaytip qiḳidu; qiḳḳandin keyin dərwaza etilidu.

13 Ḥər kündə sən Pərwərdigaroɳa kəydürmə ḳurbanliḳ süpitidə bir yaxliḳ bejirim pahlanni sunisən; sən ḥər ətigini təyyarlap berisən. 14 Ḥər ətigəndə sən uningoɳa ḳoxup axliḳ ḥədiyə, yəni undin altidin bir əfaḥ wə unni maylaxḳa zəytun meyidin üqtin bir ḥin təyyarlaysən; bu Pərwərdigaroɳa əbədiy bəlgilimə bilən bekitilgən axliḳ ḥədiyə bolidu. 15 Ular ḥər ətigəndə pahlanni, uning axliḳ ḥədiyəsini zəytun meyi bilən əbədiy kəydürmə ḳurbanliḳ süpitidə sunidu.

Miraslar tooɳruluḳ bəzi bəlgilimilər

16 Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Xaḥzadə əz mirasidin ooɳullirining birsigə sowoɳa ḳiloɳan bolsa, əmdi u yənə axu ooɳlining əz ooɳul-əjdadliri üqün bolidu; miras yoli boyiqə u ularning igiliki bolidu. 17 Biraḳ u əz mirasidin uning hizmətkarlirining birigə sowoɳa bərgən bolsa, u uningki «halas ḳilix yili»oɳiqə bolidu; xu qaoɳda u xaḥzadigə ḳayturulidu; *xaḥzadining mirasi* əsli əz ooɳullirioɳila mənsup bolidu. □ 18 Wə xaḥzadə həlḳḳə jəbir-zulum selip, ularni mirasidin ḥəydiwətməydu; u ooɳullirioɳa əz igilikidin miras təḳsim ḳilidu; xuning bilən Mening həlḳim əz igilikidin tarḳitilmaydu.

Kaḥinlarning ḳurbanliḳlardin aloɳan gəxni pixuruxi

19 Andin *ḫeliḳi kixi* meni ximaloɳa ḳaraydioɳan, kaḥinlar üqün boloɳan muḳəddəs «kiqik hanilar»oɳa dərwazining yenidiki kirix yoli bilən apardi; mana, uning oɳərb təripidə məhsus bir jay bar idi; 20 u manga: «Bu kaḥinlar itaətsizlik ḳurbanliḳlirini wə gunaḥ ḳurbanliḳlirini ḳaynitidioɳan ḥəm axliḳ ḥədiyələrni pixuridioɳan jaydur;

□ **46:17 «halas ḳilix yili» —** Musa pəyoɳəmbərgə qüxürülgən ḳanun boyiqə, «halas ḳilix yili» yaki «buroɳa qelix yili» ḥər 49 yilda bir bolidu, axu yilida ḥər adəmning ḳərzi halas ḳilinidu, baxḳilaroɳa setiloɳan miras-zeminlar əz igisi yaki uning əwladlirioɳa ḳayturulidu. («Law.» 25-babni kərüng).

bu jayni bekitixtiki məqsət, həlqning bu axlarning pak-muqəddəslikigə tegip ketip ziyanoɣa uqrimasliqi üqün, ular bu *axlarni* sirtqi ɧoylioɣa elip qiqmaydu. □ 21 U meni sirtqi ɧoylioɣa apirip, meni ɧoylining tət bulungidin ətküzdi; mana, ɧoylining ɧərbir bulungida *kiqik* ɧoyla bar idi. 22 ɧoylining tət bulungida, uzunluqi qiriq gəz, kəngliki ottuz gəz boloɣan tosma tamliq ɧoylilar bar idi; bu tət ɧoylining əlqəmliri ohxax idi. 23 Bu tət ɧoyla iqidə ətrapida tax tahtayliq təkqə bar idi; təkqə astida ɧəmmə ətrapida qazan qaynitidioɣan *ot qalaydioɣan* jayliri bar idi.
24 U manga: «Bular «gəx qaynitix əyliri», muxu yərlərdə əyning hizmitidə boloɣanlar həlqning qurbanliqlirini qaynitidu» — dedi.□

47

ɧayatliq dəryasi

1 *ɧeliqi kixi* meni əyning dərwazisioɣa qayta apardi. Mana, ibadəthanining bosuoɣisidin sular xərqqə qarap eqip qiqiwatatti; qünki əyning aldi xərqqə qaraytti. Sular əyning astidin, ong təripidin, qurbangaɧning jənubiy təripidin eqip qüxətti. □ ■ 2 U meni ximaloɣa qaraydioɣan dərwazisidin qiqardi; u meni aylandurup xərqqə qaraydioɣan dərwazining sirtioɣa apardi; mana, sular ong təripidin eqip turatti.
3 ɧeliqi kixi qolida əlqigüq tanini tutup, xərqqə qarap mangdi; u ming gəz əlqidi, andin meni sulardin ətküzdi; sular adəmning oxuqioɣa qiqatti.
4 U yənə ming gəz əlqidi; andin meni sulardin ətküzdi; sular adəmning tizlirioɣa yətti. U yənə ming gəz əlqidi; andin meni sulardin ətküzdi; sular adəmning beligə qiqatti. 5 U yənə ming gəz əlqidi; u mən ətəlməydioɣan dərya bolup qikti; qünki sular ərləp kətti; uningda su üzgili bolatti, u ətkili bolmaydioɣan dərya bolup qikti. 6 U məndin: «Insan ooɣli, buni kərgənsən?» dəp soridi; andin meni dəryaning qiroɣiqioɣa qayturup apardi.
7 Qiroɣaqqa qayttim, mana, dəryaning qiroɣiqida, u wə bu qetida, intayin kəp dərəhlər bar idi.■
8 U manga mundaq dedi: «Bu sular yurtning xərqigə qiqidu; xu yərdin ular Arabaɧ tüzlənglikigə qüxüp, andin dengizoɣa kiridu. Ular dengizoɣa eqip kirixi bilən, dengiz suliri saqaytilidu. □ 9 Wə xundaq boliduki, bu «jüp dərya» qaysi yərgə eqip kəlsə, xu yərdiki barliq su üzidioɣan janiwarlar yaxaydu; dengizda nuroɣun beliqlar bolidu; qünki sular xu yərgə eqip kelidu, wə dengiz suliri saqaytilidu; dərya nəgə aqsa, xu

---

□ **46:20 «Bu kaɧinlar itaətsizlik qurbanliqlirini wə gunaɧ qurbanliqlirini qaynitidioɣan ɧəm axliq ɧədiyələrni pixuridioɣan jaydur... həlqning bu axlarning pak-muqəddəslikigə tegip ketip ziyanoɣa uqrimasliqi üqün, ular bu axlarni sirtqi ɧoylioɣa elip qiqmaydu»** — oqurmənlərning esidə boliduki, kaɧinlarning kəydürmə qurbanliqlardin sirt, ɧərhil qurbanliqlardin wə «ɧədiyə»lərdin bir ülüxni elip yeyix ɧoquqi bar idi. Ularning rəsmiy kirimi bolmioɣaqqa, bu ülüxlər ularning jenini baqatti. Həlq qurbanliqliri wə ülüxlirini Hudaoɣa atap sunoɣandin keyin, «muqəddəs» dəp ɧesablinip, Musa pəyoɣəmbərgə qüxürülgən qanunda addiy puqralarning ularni yeyixi yaki ularoɣa tegixi mən'i qilinoɣan. Biz «qoxumqə səz»imizdimu bu qurbanliqlar üstidə tohtilimiz. □ **46:24 «muxu yərlərdə əyning hizmitidə boloɣanlar həlqning qurbanliqlirini qaynitidu** — «qurbanliqlarni qaynitix» tooɣruluq «Law.» 7:31-36, 8:31-ayətlərni kərüng. Lawiylar wə kaɧinlarning həlq aparoɣan «inaqliq qurbanliqi»lar, «gunaɧ qurbanliqi»lar wə «itaətsizlik qurbanliqi»lardin parqə gəx elip yeyix ɧoquqi bar idi. Bu ularning qurbanliqni soyup sunuxidiki «ix ɧəqqi» idi. □ **47:1 «əyning dərwazisi»** — «əy» muxu yərdə pütkül ibadəthanini kərsitidu. ■ **47:1** Zək. 14:8 ■ **47:7** Wəɧ. 22:2 □ **47:8 «Arabaɧ tüzlənglikі»** — həritini kərüng. «Arabaɧ» degən Iordan dəryasining jiloɣisi. **«dengiz»** — «Ölük dengiz» — bügüngə qədər u dengiz intayin tuzluq boloɣaqqa, uningda ɧeqqandaq janiwar yaximaydu. Biraq bu sular bilən uning suliri aqar su bolup, nuroɣun beliq-ɧaywanlar ularda yaxaydu.

yərning ḫəmmisi ḫayatḳa igə bolidu. □ 10 Wə xundaḳ boliduki, beliḳqilar dengiz boyida turidu; Ən-Gədidin Ən-Əglaimgiqə ularning torliri yeyilidiǫlan jayliri bolidu; dengiz beliḳlirining «Ottura dengiz»dikidək bək kəp sortliri bolidu; 11 biraḳ uning zəy-sazliḳliri saḳaytilmaydu; ular xorluḳ boluxḳa tapxurulidu.
12 Dərya boyida, u wə bu ḳetida, ozuḳ bolidiǫlan ḫərhil dərəhlər əsidu. Ularning yopurmaḳliri solaxmaydu, ular mewisiz ḳalmaydu; ular ḫər ayda yengidin mewiləydu; qünki uni suǫiridiǫlan sular muḳəddəs jaydin qiḳidu; ularning mewisi ozuḳ, ularning yopurmaḳliri dora-dərmanlar bolidu.■

Zeminni ḳəbililər üqün bəlüx

13 Rəb Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — Təwəndə Israilning on ikki ḳəbilisigə zemin miras süpitidə bəlünüp təḳsim ḳilinip qegralar ayrilidu; Yüsüpning ḳəbilisigə ikki ülüx bəlünidu. □ 14 Mən ḳolumni kətürüp ata-bowiliringlarǫa ḳəsəm iqkəndək, silər bir-biringlarǫa barawərlik bilən zeminni miras boluxḳa bəlisilər; u silərgə miras bolidu. ■
15 Zeminning *təṭ* təripining qegrasi mundaḳ: Ximaliy təripi, «Ottura dengiz»din baxlinip Hətlonning yolini boylap, Zədad xəḫirining kirix eǫizioǫiqə bolidu; 16 u Hamat, Berotaḫ, Sibraim (Dəməxḳ bilən Hamatning qegrisining otturisida), Ḫawranning qegrisida boloǫan Hazar-Ḫattikon xəḫərlirini əz iqigə alidu; 17 xuningdək «Ottura dengiz»din baxlanoǫan qegra Ḫazar-Enanoǫiqə sozulidu; u Dəməxḳning qegrisini boylap, Hamatning ximaliy rayonining qegrasioǫa tutixidu; bu bolsa ximaliy təripi bolidu.
18 Xərḳ təripining qegrisi, Ḫawran bilən Dəməxḳning otturisidin baxlinip, Gilead wə Israil zeminini bəlüp turidiǫlan Iordan dəryasi bolidu. Silər buningdin «Əlük dengiz»oǫiqə miraslarni bəlüp əlqəysilər. Bu bolsa xərḳ təripi bolidu. □ 19 Jənubiy təripi bolsa, Tamar xəḫiridin Meribaḫ-Ḳədəx dəryasining eḳinliriǫiqə, andin Misir wadisidin «Ottura dengiz»oǫiqə sozulidu. Bu jənubiy qegra bolidu. 20 Oǫərbiy təripi bolsa «Ottura dengiz»ning əzi, Hamat rayonioǫa kirix eǫizioǫiqə bolidu; bu oǫərbiy qegrisi bolidu.
21 Silər bu zeminni Israilning ḳəbilisi boyiqə əz-aranglarda ülüxüxünglar kerək. 22 Xundaḳ bolux kerəkki, silər əz-aranglar wə aranglarda olturaḳlaxḳan, aranglarda balilik boloǫan musapirlarǫa uni miras boluxḳa qək taxlap bəlisilər; ular silərgə nisbətən wətinidə tuoǫuloǫan Israillarǫa ohxax boluxi kerək. Ular silər bilən təng qək taxlap Israil ḳəbililiri arisidin miras alsun.
23 Musapir ḳaysi ḳəbilə arisida olturaḳlaxḳan bolsa, silər xu yərdin uningǫa miras təḳsim ḳilisilər, dəydu Rəb Pərwərdigar.

48

□ **47:9** **«jüp dərya» —** yuḳiriḳi ayətlərdə «bir dərya» təswirləngəndin keyin, nemixḳa «jüp dərya» deyilidu? Buning sirliḳ mənisi pəḳət Təwrattiki «Zək.» 14:8-ayəttə yexilidu. Qünki yənə bir dərya ibadəthanidin qiḳip oǫərbiy tərəpkimu eḳip «Ottura dengiz»oǫa kiridu. «Yo.» 3:18nimy kərüng. ■ **47:12** Wəḫ. 22:2 □ **47:13** **«Yüsüpning ḳəbilisigə ikki ülüx bəlünidu» —** Lawiy ḳəbilisi zeminoǫa igə bolmaydu. Yüsüpning ikki ooǫli, Əfraim wə Manassəḫ, ikki ḳəbilə ḫesablinidu («Yar.» 48:17-20ni kərüng). ■ **47:14** Yar. 12:7; 17:8; 26:3; 28:13 □ **47:18** **«Əlük dengiz» —** ibraniy tilida «xərḳiy dengiz». **«Xərḳ təripining qegrisi, Ḫawran bilən Dəməxḳning otturisidin baxlinip, Gilead wə Israil zeminini bəlüp turidiǫlan Iordan dəryasi bolidu. Silər buningdin «Əlük dengiz»oǫiqə miraslarni bəlüp əlqəysilər»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Silər xərḳiy qegrisidin, yəni Ḫawran bilən Dəməxḳning otturisidin, Gilead wə Israil zeminidin wə Iordan dəryasidin «Əlük dengiz»oǫiqə miraslarni bəlüp əlqəysilər».

Ximaliy tərəptiki yəttə ḳəbilə

1 Təwəndə ḳəbililər nami boyiqə tizimlinidu; ximal təripidə Dan ḳəbilisining bir
ülüxi bar. Uning qegrisi Israil zeminining ximaliy qegrisimu bolidu; u Hətlonning
yolini boylap, Hamat rayonioɣa kirix eoɣizioɣiqə wə Ḥazar-Enan xəḥirigiqə sozuloɣan
(Ḥazar-Enan Dəməxḳ qegrisioɣa yandax bolup, Dəməxḳning ximaliy təripidiki Hamat
xəḥirining yenida). Uning ülüxi xərḳtin oɣərbkiqə sozuloɣandur.□
2 Danning qegrisioɣa yandax boloɣan, xərḳtin oɣərbkə sozuloɣan zemin Axir
ḳəbilisining bir ülüxidur.
3 Axirning qegrisioɣa yandax boloɣan, xərḳtin oɣərbkə sozuloɣan zemin Naftali
ḳəbilisining bir ülüxidur.
4 Naftalining qegrisioɣa yandax boloɣan, xərḳtin oɣərbkə sozuloɣan zemin Manassəḥ
ḳəbilisining bir ülüxidur.
5 Manassəḥning qegrisioɣa yandax boloɣan, xərḳtin oɣərbkə sozuloɣan zemin Əfraim
ḳəbilisining bir ülüxidur.
6 Əfraimning qegrisioɣa yandax boloɣan, xərḳtin oɣərbkə sozuloɣan zemin Rubən
ḳəbilisining bir ülüxidur.
7 Rubənning qegrisioɣa yandax boloɣan, xərḳtin oɣərbkə sozuloɣan zemin Yəḥuda
ḳəbilisining bir ülüxidur.

Otturidiki ülüx

8 Yəḥudaning qegrisioɣa tutaxḳan, xərḳtin oɣərbkiqə sozuloɣan zemin, silərning
«kətürmə ḥədiyə»nglar bolidu; uning kəngliki yigirmə bəx ming *hada*, uning
uzunluḳi ḳəbililərgə təḳsim ḳilinoɣan ülüxtikidək bolidu; muḳəddəs jay uning dəl
otturisida bolidu.
9 Silər Pərwərdigaroɣa alaḥidə atioɣan «kətürmə ḥədiyə» bolsa, uzunluḳi yigirmə bəx
ming *hada*, kəngliki on ming *hada* bolidu. 10 Bu muḳəddəs «kətürmə ḥədiyə» kaḥilar
üqün bolidu. Ximaliy təripining uzunluḳi yigirmə bəx ming *hada*, oɣərbiy təripining
kəngliki on ming *hada*, xərḳiy təripining kəngliki on ming *hada*, jənubiy təripining
uzunluḳi yigirmə bəx ming *hada* bolidu; Pərwərdigarning «muḳəddəs jay»i uning
dəl otturisida bolidu.
11 Bu yər Zadok əwladliridin boloɣan, pak-muḳəddəs dəp ayriloɣan kaḥinlar üqün
bolidu. Israil ezip kətkəndə, ular Lawiylar ezip kətkəndək ezip kətmigən, bəlki
Mən tapxuroɣan məs’uliyətkə sadiḳ boloɣanidi. 12 Xuning bilən bu alaḥidə «kətürmə
ḥədiyə» boloɣan yər bolsa pütün «kətürmə ḥədiyə» boloɣan zeminning iqidin bolup,
uloroɣa nisbətən «əng muḳəddəs bir nərsə» dəp bilinsun. U Lawiylarning ülüxigə
tutaxḳan bolidu.□
13 Kaḥinlarning ülüxining qegrisioɣa tutax boloɣan yər Lawiylarning ülüxi bolidu.
Uning uzunluḳi yigirmə bəx ming *hada*, kəngliki on ming *hada*. Pütkül uzunluḳi
yigirmə bəx ming *hada*, kəngliki on ming *hada* bolidu. 14 Ular uningdin yərni
ḥeq satmaydu yaki almaxturmaydu. Ular bu zeminning esilini baxḳiloroɣa ḥeq
ətküzməydu; qünki u Pərwərdigaroɣa muḳəddəs dəp ataloɣan.
15 Ḳaloɣan yər, kəngliki bəx ming *hada*, uzunluḳi yigirmə bəx ming *hada*, adəttiki yər
bolup, xəḥər üqün, yəni əylər wə ortaḳ box yər üqün bolidu. Xəḥər uning otturisida
bolidu. 16 Xəḥərning əlqəmliri mundaḳ bolidu; ximaliy təripi tət ming bəx yüz
hada, jənubiy təripi tət ming bəx yüz *hada*, xərḳiy təripi tət ming bəx yüz *hada*, wə
oɣərbiy təripi tət ming bəx yüz *hada* bolidu. 17 Xəḥərning box yərliri bolsa, ximaloɣa

□ **48:1 «Hamat rayonioɣa kirix eoɣizioɣiqə…»** — yaki «Libo-Hamat xəḥirigiqə…». □ **48:12 «Xuning bilən bu alaḥidə «kətürmə ḥədiyə» boloɣan yər bolsa pütün «kətürmə ḥədiyə» boloɣan zeminning iqidin bolup, uloroɣa nisbətən «əng muḳəddəs bir nərsə» dəp bilinsun. U Lawiylarning ülüxigə tutaxḳan bolidu»** — Lawiylarning ülüxi bu yərning ximaliy təripidə bolidu; həritini kərüng.

ⱪaraydiotan təripi ikki yüz əllik *hada* kəngliktə, jənubⱪa ⱪaraydiotan təripi ikki yüz əllik *hada* kəngliktə, xərⱪⱪə ⱪaraydiotan təripi ikki yüz əllik *hada* kənglikidə, otərbkə ⱪaraydiotan təripi ikki yüz əllik *hada* kəngliktə bolidu. 18 Ⱪaloⱡan ikki parqə yər muⱪəddəs «kətürmə ⱨədiyə» boloⱡan yərgə tutixip uningoⱡa parallel bolidu. Ularning uzunluⱪi xərⱪⱪə ⱪaraydiotan təripi on ming *hada*, otərbkə ⱪaraydiotan təripi on ming *hada*; bular muⱪəddəs «kətürmə ⱨədiyə» boloⱡan yərgə tutixidu; bularning məⱨsulatliri xəⱨərning hizmitidə boloⱡanlarni ozuⱪlanduridu. 19 Uni teriydiotanlar, yəni xəⱨərning hizmitidə boloⱡanlar Israilning barliⱪ ⱪəbililiri iqidin bolidu.
20 Pütkül «kətürmə ⱨədiyə» bolsa uzunluⱪi yigirmə bəx ming *hada*, kəngliki yigirmə bəx ming *hada* bolidu; silər bu tət qasiliⱪ muⱪəddəs «kətürmə ⱨədiyə»gə xəⱨərgə təwə jaylarnimu ⱪoxup sunisilər.
21 Muⱪəddəs «kətürmə ⱨədiyə» bilən xəⱨərning igidarqiliⱪidiki yərning u wə bu təripidiki ⱪaloⱡan zeminlər xaⱨzadə üqün bolidu. «Kətürmə ⱨədiyə»gə yandax xərⱪtin xərⱪⱪə sozuloⱡan yigirmə bəx ming *hada* kəngliktiki yər wə otərbtin otərbkə sozuloⱡan yigirmə bəx ming *hada* kəngliktiki yər *ⱪəbililərning* ülüxlirigə parallel bolup, bular xaⱨzadə üqündur; muⱪəddəs «kətürmə ⱨədiyə», jümlidin ibadəthanining muⱪəddəs jayi ularning otturisida, 22 xuningdək Lawiylarning ülüxi wə xəⱨərning igilikimu xaⱨzadining təwəlikining otturisida bolidu. Yəⱨudaning qegrisi wə Binyaminning qegrisining otturisida boloⱡan bu zeminlar xaⱨzadə üqün bolidu.

Jənubiy tərəptiki bəx ⱪəbilə

23 Ⱪaloⱡan ⱪəbililərning ülüxliri bolsa: — Binyamin ⱪəbilisi üqün xərⱪtin otərb tərəpkə sozuloⱡan bir ülüxi bolidu.
24 Binyaminning qegrisioⱡa yandax boloⱡan, xərⱪtin otərbkə sozuloⱡan zemin Ximeon ⱪəbilisining bir ülüxidur.
25 Ximeonning qegrisioⱡa yandax boloⱡan, xərⱪtin otərbkə sozuloⱡan zemin Issakar ⱪəbilisining bir ülüxidur.
26 Issakarning qegrisioⱡa yandax boloⱡan, xərⱪtin otərbkə sozuloⱡan zemin Zəbulun ⱪəbilisining bir ülüxidur.
27 Zəbulunning qegrisioⱡa yandax boloⱡan, xərⱪtin otərbkə sozuloⱡan zemin Gad ⱪəbilisining bir ülüxidur.
28 Gadning yan təripi, yəni jənubiy təripi, pütkül zeminning jənubiy qegrisi Tamar xəⱨiridin Meribaⱨ-Ⱪədəx dəryasining eⱪinliriotiqə, andin *Misir* wadisini boylap «Ottura dengiz»otiqə sozulidu. 29 Bu silər Israilning ⱪəbililirigə miras boluxⱪa qək taxlap bəlidioⱡan zemin bolidu; bular ularning ülüxliri, — dəydu Rəb Pərwərdigar.

Xəⱨərning dərwaziliri

30 Təwəndə xəⱨərning qiⱪix yolliri bolidu; uning ximaliy təripining kəngliki tət yüz əllik *hada* bolidu; 31 xəⱨərning ⱪowuⱪliri Israilning ⱪəbililirining nami boyiqə bolidu; ximaliy təripidə üq ⱪowuⱪ bolidu; biri Rubənning ⱪowuⱪi bolidu; biri Yəⱨudaning ⱪowuⱪi bolidu; biri Lawiyning ⱪowuⱪi bolidu; 32 xərⱪiy təripining kəngliki tət yüz əllik *hada*, uningda üq ⱪowuⱪ bolidu; biri Yüsüpning ⱪowuⱪi bolidu; biri Binyaminning ⱪowuⱪi bolidu; biri Danning ⱪowuⱪi bolidu. 33 Jənubiy təripining əlqimi tət yüz əllik *hada*, uningda üq ⱪowuⱪ bolidu; biri Ximeonning ⱪowuⱪi bolidu; biri Issakarning ⱪowuⱪi bolidu; biri Zəbulunning ⱪowuⱪi bolidu. 34 Xərⱪiy təripining kəngliki tət yüz əllik *hada*, uningda üq ⱪowuⱪ bolidu; biri Gadning ⱪowuⱪi bolidu; biri Axirning ⱪowuⱪi bolidu; biri Naftalining ⱪowuⱪi bolidu.

35 jəmiy bolup uning aylanmisi on səkkiz ming *hada* bolidu; xu kündin baxlap
xəḫərning nami: «Pərwərdigar xu yərdə» bolidu.

Daniyal

Daniyal wə uning dostliri •••• Daniyal Nebokadnəsarning ordisida

1 Yəhuda padixahi Yəhoyakim təhtkə olturup üqinqi yili, Babil padixahi
Nebokadnəsar Yerusalemoɣa hujum kilip uni muhasirə kiliwaldi. ■ 2 Rəb
Yəhudaning padixahi Yəhuyakimni, xundakla Hudaning əyidiki kaqa-kuqilarning
bir kismini uning kolioɣa tapxurup bərdi. U əsirlərni Xinar zemінioɣa, əzi
qokunidioɣan məbudning buthanisioɣa elip bardi wə bulap kəlgən kaqa-kuqilarni
buthanining həzinisigə koydi.□
3 Padixah Nebokadnəsar bax aoɣwat oɣojidari Axpinazoɣa əsirgə qüxkən Israillar
iqidin han jəmətidikilərdin wə esilzadə yigitlərdin birnəqqidin tallap elip qikixni
buyrudi. □ ■ 4 Bu yaxlar nuksansiz, kelixkən, danixmən-ukumuxluk, mol bilimlik,
mutəpəkkur, orda hizmitidə boluxka layakətlik, yənə kelip kaldiylərning ilim-
pənlirini həm tilini əginələydioɣan boluxi kerək idi. □ 5 Padixah ular tooɣrisida
ular üq yiloɣiqə hər küni padixah yəydioɣan nazu-nemətlər wə xarablar bilən
ozukландurulsun, muddət toxkanda padixahning aldida hizmettə bolsun dəp bekitti.
6 Tallanoɣan Yəhuda kəbilisidiki yaxlardin Daniyal, Hananiya, Mixael wə Azariyalar
bar idi. 7 Aoɣwat bexi uloroɣa yengi isimlar, yəni Daniyaloɣa Bəltəxasar, Hananiyaoɣa
Xadrak, Mixaeloɣa Mixak, Azariyaoɣa Əbədnego degən isimlarni koydi.□
8 Daniyal padixah bəlgiligən nazu-nemətlər wə xahanə xarabliri bilən əzini *Huda
aldida* napak kilmaslikka bəl baoɣlidi; xunga u aoɣwat bexidin əzining napak
kilinmaslikioɣa yol koyuxini iltimas kildi. □ ■ 9 Əmdi Huda aoɣwat bexini Daniyaloɣa
iltipat wə xapaət kərsitidioɣan kiloɣanidi. 10 Lekin aoɣwat bexi Daniyaloɣa:
— Mən əz oɣojam padixahtin korkimən. Silərning yemək-iqmikinglarni u əzi
bəlgiligən; u əgər silərni baxka kurdax yigitlərdək saoɣlam qiray əməs ikən dəp
karisa, undakta silər padixahka mening kallamni alduroɣuqi bolisilər, — dedi.
11 Xuning bilən Daniyal kelip aoɣwat bexi əzigə wə Hananiya, Mixael wə
Azariyaloroɣa təyinligən oɣojidardin tələp kilip: 12 — Kəminilirini umaq, kəktat wə
su bilənla bekip on künlük sinak kilsila.

■ **1:1** 2Pad. 24:2, 3; 2Tar. 36:6 □ **1:2** **«Hudaning əyi» —** muk̡əddəs ibadəthana, əlwəttə. □ **1:3** **«bax aoɣwat oɣojidari Axpinaz» —** «aoɣwat» padixah sarayidiki kenizəklərgə karaydioɣan, piqiloɣan ər kixi. Ularning baxka wəzipiliri bar boluxi mumkin. Mumkinqiliki yənə barki, muxu yərdə «bax aoɣwat oɣojidari» padixahlarning barlik əməldarlarning bexini kərsitidu. Əgər muxu tooɣra bolsa «bax əməldar» dəp tərjimə kilixka tooɣra kelidu. ■ **1:3** Yəx. 39:7 □ **1:4** **«yənə kelip kaldiylərning ilim-pənlirini həm tilini əginələydioɣan boluxi kerək idi —** «Kaldiyə» Babil imperiyəsidiki muhim bir nahiyə idi, xu yərdikilər «aliyjanap kixilər» dəp karilatti. Babil ordisining kaidə-yosunlirioɣa asasən munəjjimlər xu təbikidiki adəmlərdin boluxi kerək idi. □ **1:7** **«Aoɣwat bexi uloroɣa yengi isimlar, yəni Daniyaloɣa Bəltəxasar, Hananiyaoɣa Xadrak, Mixaeloɣa Mixak, Azariyaoɣa Əbədnego degən isimlarni koydi» —** bu koyoɣan ismilar, asasən butpərəslik bilən munasiwətlik bolup, əsli wə yengi ismilirining məniliri təwəndikidək: — Daniyal — «Huda mening sot kiloɣuqumdur» Bəltəxasar — «Bəl (bir məbud) uning hayatini koodisun». Hananiya — «Pərwərdigar mehir-xəpkətliktur» Xadrak — «Aku (bir məbud)ning buyruki» Mixael — «Hudaoɣa kim ohxiyalisun?» Mixak — «Aku (bir məbud)oɣa kim ohxiyalisun?» Azariya — «Pərwərdigar Yardəmqimdur» Əbədnego — «Nego (nur qaqidioɣan məbud)ning kuli» □ **1:8** **«Daniyal padixah bəlgiligən nazu-nemətlər wə xahanə xarabliri bilən əzini Huda aldida napak kilmaslikka bəl baoɣlidi» —** Daniyal Yəhudiy boloɣaqka, Musa pəyoɣəmbərgə berilgən «muk̡əddəs kanun»oɣa asasən, bəzi gəxlər, məsilən qoxka, təgə, toxkan gəxini yeyixkə bolmaytti. Kan qikarmay booɣup əltürgən bolsa, yeyixkə bolmaytti. Uning üstigə, Babil ordisidikilər yegən gəxlər wə iqkən xarablar məbudlaroɣa beoɣixlanoɣan bolup, axu məbudlarni mədhiyilax üqün yəp-iqilətti. ■ **1:8** Law. 15:1-35; 17:12; Kan. 14:3-21; 1Kor. 8:4, 8-10

13 Andin bizning qirayimiz bilən padixaḫning esil tamiḳini yegən yigitlərning
qirayini selixturup baḳsila, andin kəzitixliri boyiqə kəminilirigə ix kərgəyla! —
dedi. 14 Oŋojidar ularning gepigə kirip, ularni on kün sinap kərüxkə maḳul boldi.
15 On kündin keyin ḳarisa, ularning qirayliri padixaḫning nazu-nemətlirini yegən
yigitlərningkidinmu nurluḳ wə toloŋan kəründi. 16 Xuningdin keyin oŋojidar ularoŋa
padixaḫ bəlgiligən nazu-nemətlərni wə iqixkə bəlgiligən xarabni bərməy, ularning
ornida umaq, kəktatlarni berixkə baxlidi.
17 Bu tət yigitni bolsa, Huda ularni ḫərhil ədəbiyat wə ilim-məripəttə danixmən
wə uḳumuxluḳ ḳildi. Daniyalmu barliḳ oŋayibanə alamətlər bilən qüxlərgə təbir
berixkə parasətlik boldi. 18 Padixaḫ bəlgiligən muddət toxḳinida, aoŋwat bexi
yigitlərning ḫəmmisini Neboḳadnəsarning aldioŋa elip bardi. □ 19 Padixaḫ ular
bilən bir-birləp səzləxti; yax yigitlərning ḫeqḳaysisi Daniyal, Ḫananiya, Mixael wə
Azariyalaroŋa yətmidi. Xunga bu tətəylən padixaḫning hizmitidə ḳaldi. 20 Padixaḫḳa
danaliḳ-ḫekmət kerək boloŋanda yaki yorutux kerək boloŋan ḫərḳandaḳ məsiligə
jawab izdigəndə, ularning jawabi uning səltənitidiki barliḳ rəmqi-palqi yaki pir-
ustazlirining kidin on ḫəssə tooŋra qiḳatti. 21 Daniyal Pars padixaḫi Ḳorəx təhtkə
olturoŋan birinqi yiloŋiqə ordida dawamliḳ turdi.□

2

Neboḳadnəsar kərgən qüx

1 Neboḳadnəsar təhtkə olturup ikkinqi yili, birnəqqə qüx kərdi; uning roḫi
parakəndə bolup, uyḳusi ḳaqti. 2 Xunga padixaḫ rəmqi-palqi, pir-ustaz, jadugər
wə kaldiy munəjjimlərni qüxlirigə təbir berixkə qaḳirixni buyrudi. Ular kelip
padixaḫning aldida turdi. □ 3 Padixaḫ ularoŋa:
— Mən bir qüx kərdüm, bu qüxning mənisini bilixkə kənglüm naḫayiti tit-tit
boluwatidu, — dedi.□
4 Andin kaldiylər padixaḫḳa (aramiy tilida): — Aliyliri mənggü yaxioŋayla! Ḳeni
kəminlirigə qüxlirini eytḳayla, biz təbir berimiz, — dedi.□
5 Padixaḫ kaldiylərgə: — Məndin buyruḳ! Silər awwal kərgən qüxümni eytip
andin təbir berixinglar kerək. Undaḳ ḳilmisanglar ḳiyma-qiyma ḳiliwetilisilər,
өyünglar ḫajəthanioŋa aylanduruwetilidu! ■ 6 Lekin qüxümni eytip, uningoŋa təbir
berəlisənglar məndin sowoŋatlar, in’amlar wə aliy izzəttin muyəssər bolisilər. Əmdi
qüxümni eytinglar, təbir beringlar! — dedi.
7 Ular padixaḫḳa yənə bir ḳetim:
— Aliyliri qüxlirini eytḳayla, andin өzlirigə təbirini eytip berimiz, — dedi.
8 Bu qaoŋda padixaḫ jawabən:
— Xübḫisiziki, silər pərmanimdin ḳaytmaydioŋinimni bilgəqkə, waḳitni kəynigə
sürüwatisilər. 9 Lekin qüxümni eytip bərmisənglar, silərgə pəḳət buyruḳumla
ḳalidu. Qünki silər waḳit əḫwalni өzgərtidu, dəp bilip өzara til biriktürüp,

---

□ **1:18 «Padixaḫ bəlgiligən muddət toxḳinida…»** — yəni üq yil (5-ayətni kərüng). □ **1:21 «Daniyal Pars padixaḫi Ḳorəx təhtkə olturoŋan birinqi yiloŋiqə ordida dawamliḳ turdi»** — Pars padixaḫi Ḳorəx 66 yildin keyin Babil imperiyəsini istela ḳildi (miladiyədin ilgiriki 539-yili). □ **2:2 «kaldiy munəjjimlər»** — Kaldiyə Babil imperiyəsidiki muḫim bir rayon idi, xu yərdikilər «aliyjanap kixilər» dəp ḳarilatti. Babil ordisi ḳaidə-yosunlirioŋa asasən munəjjimlər xu təbiḳidiki adəmlərdin boluxi kerək idi. □ **2:3 «kənglüm naḫayiti tit-tit boluwatidu»** — ibraniy tilida «roḫim naḫayiti tit-tit boluwatidu». □ **2:4 «Andin kaldiylər padixaḫḳa (aramiy tilida): — Aliyliri mənggü yaxioŋayla! … »** — muxu ayəttin tartip 8:1kiqə ayətlər aramiy tilida yeziloŋan. ■ **2:5** Dan. 3:29

yaloɣanqilik ķilip meni aldimakķi bolisilər. Xunga qüxümni eytsanglar, andin qüxümgə ħəķiķətən təbir berələydioɣanliķinglarni xu qaoɣdila biliмən, — dedi.
10 Kaldiylər padixaħķa jawabən:
— Dunyada aliylirining sorioɣan ixini eytip berələydioɣan ħeqbir adəm yoķtur. Ħeqķandaķ padixaħ, uning ķandaķ uluoɣ yaki küqlük boluxidin ķət'iynəzər, rəmqi-palqi, pir-ustaz yaki kaldiy munəjjimlərgə mundaķ tələpni ķoyoɣan əməs. 11 Qünki aliylirining sorioɣanliri ħəķiķətən alamət müxkül, ilaħlardin baxķa ħeqkim uni ayan ķilalmaydu. Lekin ilaħlarning makani insanlar arisida əməs, — dedi.
12 Padixaħ ķattiķ oɣəzəplinip aqqiķlanoɣan ħalda, Babil ordisidiki barliķ danixmənlərni əltürüxni əmr ķildi. 13 Xuning bilən padixaħning barliķ danixmənlərni əltürüx tooɣrisidiki buyruķi qüxürüldi. Xunga *hizmətkarliri* Daniyal wə uning dostlirinimu əltürüx üqün izdidi.

Hudaning Daniyaloɣa qüxni wə mənisini ayan ķilixi

14 Xu qaoɣda Daniyal Babildiki danixmənlərni əltürüx əmrini ijra ķiloɣili qiķķan padixaħning hususiy muħapizətqilər baxliķi Arioķķa aķilanə wə danixmənlərqə jawab ķayturup 15 uningdin: — Padixaħning qüxürgən pərmani nemə üqün xunqə jiddiy? — dəp soridi. Arioķ əħwalni Daniyaloɣa eytip bərdi. □ 16 Daniyal dərħal padixaħ aldioɣa kirip, padixaħtin qüxigə təbir bərgüdək waķit berixni tələp ķildi.□
17 Andin Daniyal өyigə ķaytip, əħwalni dostliri Ħananiya, Mixael wə Azariyalaroɣa eytip bərdi. 18 U ulardin ərxtiki Hudadin bu qüxning siri tooɣruluķ rəħim-xəpķət iltija ķilip, mən Daniyal wə dostlirim tətimizning Babildiki baxķa danixmənlər bilən billə ħalak ķilinmasliķimizni tilənglar, dəp tələp ķildi. 19 Andin keqidə Daniyaloɣa oɣayibanə kərünüxtə xu sirning yeximi wəħiy ķilindi. Xuning bilən Daniyal ərxtiki Hudaoɣa ħəmdusanalar oķup mundaķ dedi:
20 «Hudaning nami əbədil'əbəd mədħiyiləngəy!
Qünki danaliķ wə küq-ķudrət Uningkidur.
21 U waķit, pəsillərni Өzgərtküqidur;
U padixaħlarni yiķitidu,
Wə padixaħlarni tikləydu;
U danalaroɣa danaliķ, aķilanilaroɣa ħekmət beridu.
22 U qongķur wə sirliķ ixlarni axkariliɣuqidur,
Ķarangoɣuluķķa yoxurunoɣan ixlarni yahxi bilgüqidur,
Nur ħəmixə Uning bilən billidur.■
23 I manga danaliķ wə küq bərgən ata-bowilirimning Hudasi,
Sanga xükür wə ħəmdusanalar eytay!
Sən ħazirla biz dua ķiloɣan ixni manga axkariliding,
Padixaħning sorioɣan ixini bizgə kərsitip bərding».

Daniyalning padixaħning qüxigə təbir berixi

24 Andin Daniyal padixaħ Babildiki danixmənlərni əltürüxkə təyinligən Arioķning aldioɣa berip uningoɣa:
— Babildiki danixmənlərni əltürmigəyla. Meni padixaħning aldioɣa baxlap kirgəyla, mən padixaħning qüxigə təbir berəy, — dedi.
25 Arioķ xuan Daniyalni padixaħ Nebokadnəsarning aldioɣa baxlap kirip, padixaħķa:
—

□ **2:15 «… pərmani nemə üqün xunqə jiddiy»** — yaki «… pərmani nemə üqün xunqə ķattiķ?». □ **2:16 «padixaħtin qüxigə təbir bərgüdək waķit berixni tələp ķildi.»** — yaki «padixaħtin qüxigə təbir berix üqün uningoɣa waķit bekitixni tələp ķildi.». ■ **2:22** Ayup 32:8

«Mən Yəhudiy əsirlər iqidin aliylirining qüxigə təbir berələydiоqan bir kixini taptim» — dedi.

26 Padixaһ Daniyal (Bəltəxasar dəpmu atilidu)оqa:

«Sən mening kərgən qüxümni ayan қilip, uningоqa təbir berələmsən? — dedi.

27 Daniyal padixaһning aldida turup xundaқ jawab bərdi:

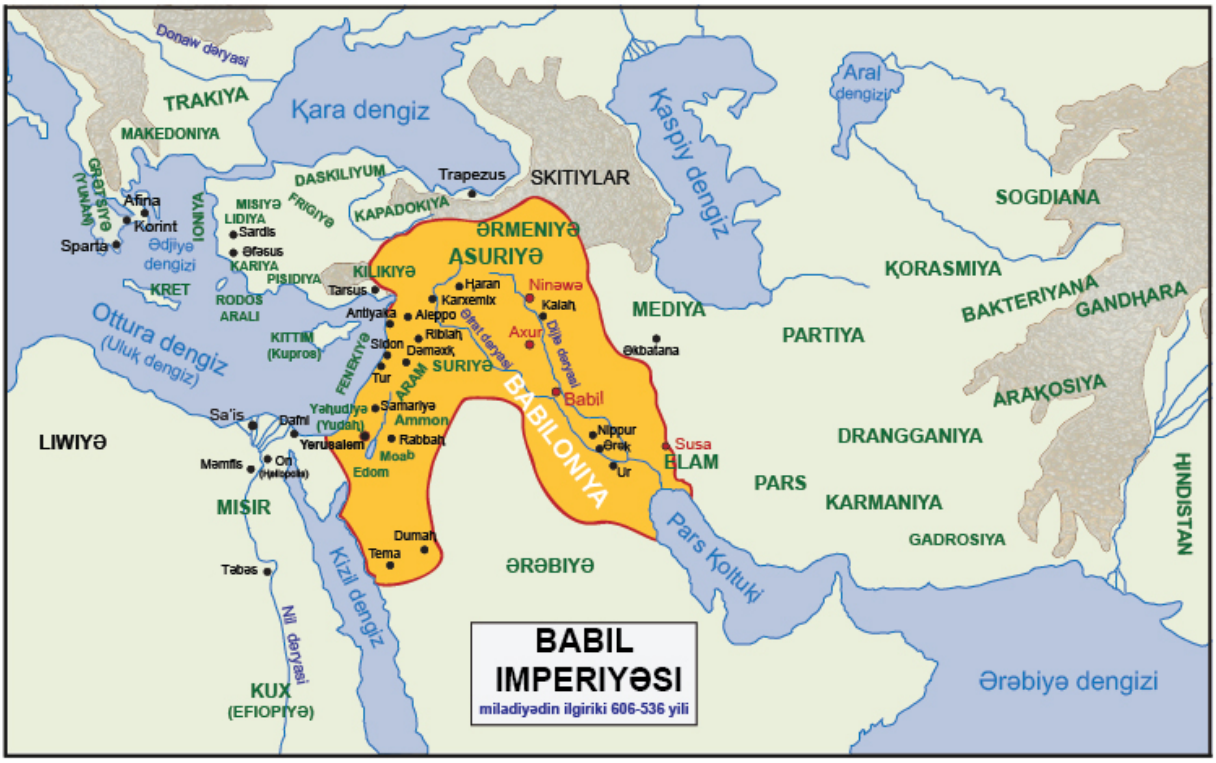
— I aliyliri, sili soriоqan bu sirni danixmən, pir-ustaz, rəmqi-palqi wə munəjjimlar өzlirigə yexip berəlməydu. 28 Biraқ ərxtə sirlarni axkariliоquqi bir Huda bar. U bolsa aliyliriоqa ahirқi zamanning künliridə nemə ixlarning bolidiоqanliқini ayan қildi. Əmdi өzlirining qüxini, yəni aliyliri uhlawatқanda kərgən оqayibanə alamətlərni eytip berəy: — □

29 — I aliyliri, sili uhlaxқa yatқanda kəlgüsidiki ixlarni oylap yattila. Sirlarni birdinbir Axkariliоquqi өzlirigə yüz beridiоqan ixlarni kərsətti. 30 Manga kəlsək, bu sirning manga ayan қilinоqini mening baxқa jan igiliridin artuқ һekmətkə igə boloqanliқimdin əməs, bəlki bu qüxning təbirini, xundaқla xaһ aliylirining köngülliridiki oylirini өzlirigə məlum қilix üqündur.

31 — Əy aliyliri, sili оqayibanə alamәttə өzlirining aldilirida turоqan gigant bir һəykəlni kərdilə. Bu һəykəl naһayiti gəwdilik bolup, zor nur qaқnap turidiоqan һəywətlik һəm қorқunqluқ idi. 32 Һəykəlning bexi esil altundin, kökriki wə қolliri kümüxtin, bəl wə saоqriliri mistin, 33 Yuta-paqiқi təmürdin, puti təmür bilən layning arilaxmisidin yasaloqan. 34 Өzliri uni kərüwatқan qaoqlirida, adəm қoli bilən қezilmiоqan bir tax kelip һəykəlgə urulup uning təmür bilən layning arilaxmisidin yasaloqan putini qeқiwətti. 35 Uningdiki təmür, lay, mis, kümüx, altunlar xuan parqə-parqə қilinip, xamal ularni bəəyni yazliқ hamandiki topilarni uquroqandək, қayta һeq tepilmiоqudək қilip uquriwətti. Lekin һeliқi tax yooqinap, pütkül jaһanni қapliоqan оqayət zor bir taoqқa aylandi.

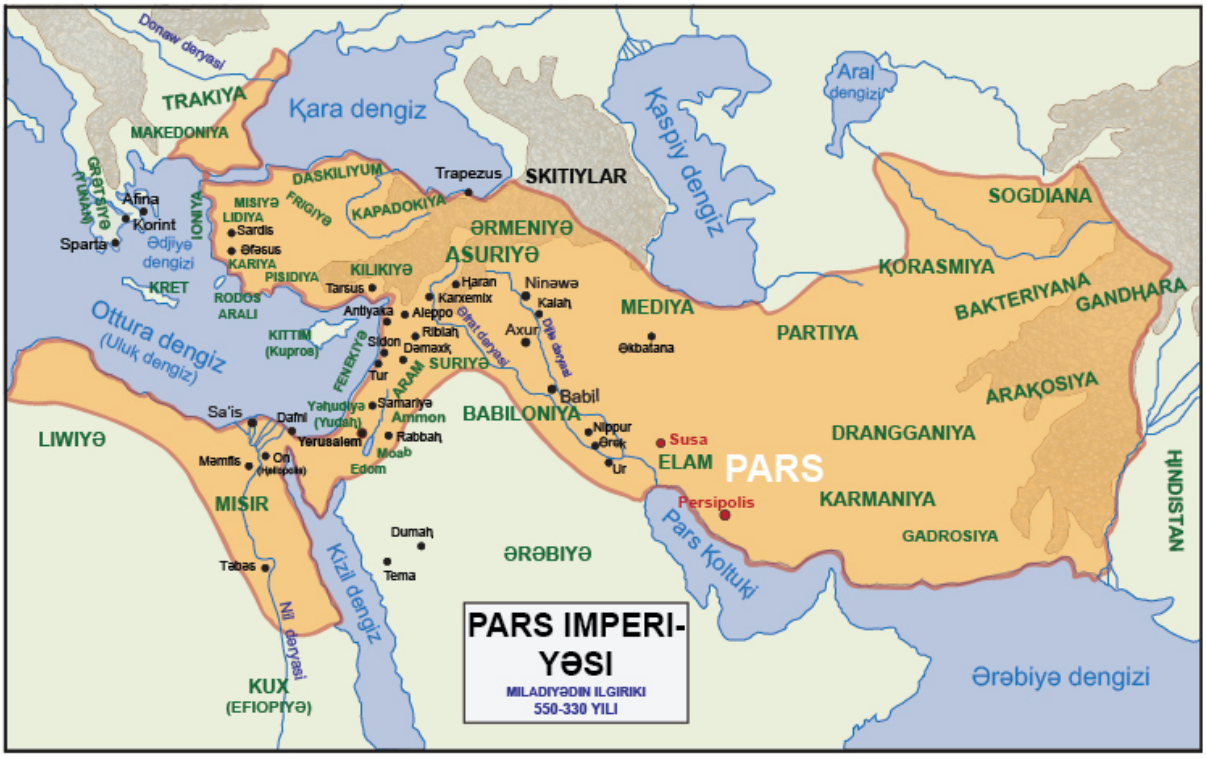
36 Kərgən qüxliri mana xudur. Əmdi biz өzlirigə bu qüxning mənisini yexip berimiz.□ ■

□ **2:28 «aliyliri uhlawatқanda kərgən оqayibanə alamətlər...»** — aramiy tilida: «sili kariwatta yatқanda kallilirida kərgən оqayibanə alamətlər..» deyilidu. □ **2:36 «Əmdi biz өzlirigə bu qüxning mənisini yexip berimiz»** — «biz» degən bu səz xübһisizki, Daniyalning өzigə wə üq dostioqa wakalitən səz қiloqinini bildüridu. ■ **2:36** Dan. 7

Babil imperiyəsi

37 Əy aliyliri, özliri pütkül padixaḥlarning bir padixaḥi, ərxtiki Huda siligə padixaḥlik, nopuz, küq wə xöḥrət ata ḳildi. 38 Insan baliliri, ḥaywanatlar, uqar-ḳanatlar məyli ḳəyərdə tursun, Huda ularni ḳollirioŋa tapxurup silini ularning ḥəmmisigə ḥakim ḳildi. Sili u ḥəykəlning altun bexidursila.

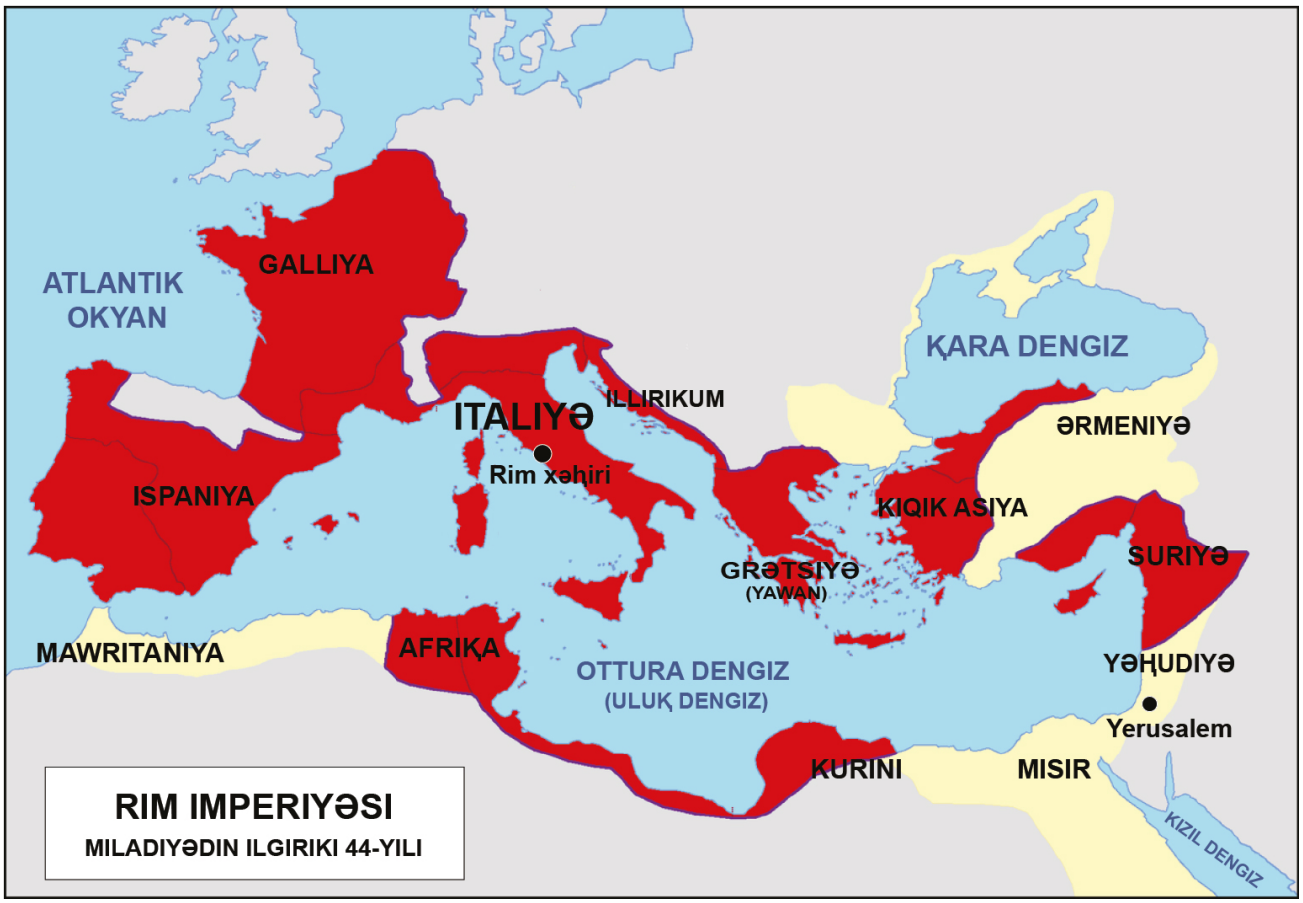
Pars imperiyəsi

39 Özlіridin keyin yənə bir padixaɦlik kelidu. Lekin u silining padixaɦlikliriɳa yətməydu. Uningdin keyin üqinqi bir padixaɦlik, yəni mis padixaɦlik kelip pütkül yər yüzigə ɦakim bolidu.

Gretsiyə (Yunan) imperiyəsi

40 Uningdin keyinki tətinqi padixaḥlik bolsa təmürdək mustəḥkəm bolidu. Təmür barlik baxqa nərsilərni qekiwetip boysunduroǧinidək, xuningǧa ohxax bu təmür padixaḥlik өz aldinki padixaḥlarning ḥəmmisini ezip qekiwetidu.

Rim imperiyəsi

41 Өzliri kərgəndək təmür bilən seoɣiz layning arilaxmisidin yasaloɣan put wə
barmaqlar bu padixaɦliqning bəlünmə bolup ketidioɣinini kərsitidu. Biraq bu
padixaɦliq təmürdək küqkə igə bolidu, qünki sili kərgəndək, təmür bilən lay
arilaxqan. 42 Təmür bilən layning arilaxmisidin yasaloɣan putning barmaqliri u
padixaɦliqning bir qismining küqiyidioɣanliqini, bir qismining ajizlixidioɣanliqini
kərsitidu. 43 Өzliri təmür bilən layning arilaxqanliqini kərdilə. Bu u *padixaɦliqning
ɦəkümdarliri padixaɦliqning* puqraliri bilən ittipaqlaxmaqqi boloɣanliqini kərsitidu.
Lekin təmür lay bilən arilaxmioɣandək, birlixip ketəlməydu. □ 44 U *ahirqi* padixaɦlar
təhttə olturoɣan məzgildə, ərxtiki Huda yimirilməs bir padixaɦliq bərpa qilidu. Bu
padixaɦliq ɦərgiz baxqa bir həlqqə ətməydu; əksiqə u bu baxqa padixaɦliqlarni
üzül-kesil gumran qilip, өzi mənggü məzmut turidu. □ ■ 45 Өzliri adəm qoli bilən
qezilmioɣan bir taxning taoɣdin qiqqinini wə uning ɦəykəldiki təmür, mis, lay,
kümüx, altunni qeqiwətkənlikini kərdilə. Xunga uluoɣ Huda aliylirioɣa kəlgüsidə
yüz beridioɣan ixlarni bildürgən. Kərgən qüxliri qoqum əməlgə axidu, berilgən təbir
mutləq ixənqliktur.□ ■

Padixaɦning Daniyaloɣa in'am berixi

□ **2:43 «padixaɦliqning puqraliri bilən...»** — aramiy tilida: «insanlarning nəsli bilən....». □ **2:44 «U ahirqi padixaɦlar»** — putning barmaqlirining padixaɦlaroɣa wəkillik qilidioɣanliqini kərsətsə kerək. Bu bab wə 7-bab tooɣruluq «qoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **2:44** Dan. 3:33; 4:31; 6:27; 7:14, 27; Mik. 4:7; Luqa 1:33 □ **2:45 «Өzliri adəm qoli bilən qezilmioɣan bir taxning taoɣdin qiqqinini wə uning ɦəykəldiki təmür, mis, lay, kümüx, altunni qeqiwətkənlikini kərdilə...»** — bu babtiki bexarətlər tooɣruluq «qoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **2:45** Yəx. 8:14; 28:16; Zəb. 118:22; Zək. 3:9; Mat. 21:42-44; Yɦ. 3:31; 8:23

46 Andin padixaḫ Nebokadnəsar əzini yərgə etip Daniyalɵa səjdə ḳildi wə uningɵa
ḫədiyə berip huxpurak-isrik selixni əmr ḳildi. 47 Padixaḫ uningɵa:
— Dərwəḳə, sening Hudaying ilaḫlar iqidə əng uluɵ Ilaḫ, padixaḫlarning hojisi wə
sirlarni axkarilioɣuqi ikən, qünki sən bu sirni yəxting! — dedi.
48 Andin padixaḫ Daniyalning mərtiwisini yuḳiri ḳilip, uningɵa nuroɣun esil
sowɵatlarni təḳdim ḳildi. U uni pütkül Babil əlkisigə ḫakim boluxḳa təyinlidi wə
uni Babildiki danixmən-əḳildarlarning bax aḳsaḳili ḳildi. 49 Daniyalning padixaḫtin
tələp ḳilixi bilən, padixaḫ Xadrak, Mixak wə Əbədnegolarni Babil əlkisining
məmuriy ixlirini idarə ḳilixḳa təyinlidi. Daniyal əzi orda hizmitidə ḳaldi.□

3

Nebokadnəsarning altun ḫəykəlgə qoḳunuxni əmr ḳilixi

1 Padixaḫ Nebokadnəsar altundin egizliki atmix gəz, kəngliki altə gəz kelidioɣan
bir ḫəykəl yasap, Babil əlkisining Dura tüzləngliḳigə ornatti. □ 2 Padixaḫ barliḳ
wəzir, waliy, ḫakim, məslihətqi, həziniqi, sotqi, soraḳqilarni xundaḳla ḫərḳaysi
əlkilərdiki baxḳa əməldarlarning ḫəmmisini padixaḫ Nebokadnəsar ornatḳan bu
altun ḫəykəlni əz ilaḫioɣa atax murasimioɣa ḳatnixixḳa pərman qüxürdi. 3 Xuning
bilən wəzirlər, waliylar, ḫakimlar, məslihətqilər, həziniqilər, sotqilar, soraḳqilar,
xundaḳla ḫərḳaysi əlkilərdiki baxḳa əməldarlarning ḫəmmisi atax murasimioɣa jəm
boldi. Ular ḫəykəlning aldida turdi.
4 Jakarqi yuḳiri awaz bilən:
— Əy ḫərḳaysi əl-yurt, ḫərḳaysi taipilərdin kəlgənlər, ḫər hil tilda səzlixidioɣan
ḳowmlar, 5 silər sunay, nəy, ḳalun, lira, ziltar, bulman wə baxḳa ḫərhil sazlarning
awazini angliɣan ḫaman, yərgə bax urup padixaḫ Nebokadnəsar ornatḳan altun
ḫəykəlgə səjdə ḳilinglar. □ 6 Kimki bax urup səjdə ḳilmisa, xuan dəḫxətlik yalḳunlap
turoɣan humdanoɣa taxlinidu, — dəp jakarlidi.
7 Xunga, sunay, nəy, ḳalun, lira, ziltar, bulman wə baxḳa ḫərhil sazlarning
awazini angliɣan ḫaman ḫərḳaysi əl-yurt, ḫərḳaysi taipilərdin kəlgən, ḫərhil tilda
səzlixidioɣan ḳowm yərgə bax urup Nebokadnəsar ornatḳan altun ḫəykəlgə səjdə
ḳilixti.

Kaldiylərning üq buradərning üstidin ərz ḳilixi

8 U qaoɣda, bəzi kaldiylər aldioɣa qiḳip Yəhudiylar üstidin ərz ḳildi. 9 Ular padixaḫ
Nebokadnəsaroɣa:
— I aliyliri, mənggü yaxioɣayla! 10 Aliyliri sunay, nəy, ḳalun, lira, ziltar, bulman wə
baxḳa ḫərhil sazlarning awazini angliɣan ḫaman ḫəmməylən yərgə bax urup altun
ḫəykəlgə səjdə ḳilsun, 11 xundaḳla kimki yərgə bax urup səjdə ḳilmisa, u dəḫxətlik
yalḳunlap turoɣan humdanoɣa taxlansun dəp pərman ḳiloɣanidila. 12 Sili Babil
əlkisining məmuriy ixlirini baxḳuruxḳa təyinligən birnəqqə Yəhudiy, yəni Xadrak,
Mixak, Əbədnegolar bar; i aliyliri, bu adəmlər siligə ḫərmətsizlik ḳiliwatidu. Ular
padixaḫning ilaḫlirining ibaditidə bolmidi yaki padixaḫ ornatḳan altun ḫəykəlgimu
səjdə ḳilmaydu, — dedi.

□ **2:49 «Daniyal əzi orda hizmitidə ḳaldi»** — aramiy tilida «Daniyal padixaḫning dərwazisida turatti». Kona zamanlarda xəḫərning yaki ordining dərwazisi bolsa, soraḳqilar ḫəküm qiḳiridioɣan jay idi. □ **3:1 «egizliki atmix gəz, kəngliki altə gəz...»** — «gəz» (yaki «jəynək») jəynəktin ḳolning uqioɣiqə boloɣan ariliḳtur, təhminən 40-45 santimetr. □ **3:5 «lira»** — lira bolsa tət tarliḳ bir hil saz. **«bulman»** — bulman bolsa bir hil püwlinidioɣan saz.

13 Xuni anglap padixah Nebokadnəsar dərəzəp bolup, Xadrak, Mixak,
Əbədnegolarni əz aldiƣa kəltürüxni əmr kildi. Xuning bilən ular bu üqəylənni
padixah aldiƣa əpkəldi. 14 Nebokadnəsar ularƣa:
— Xadrak, Mixak, Əbəddnego, silər rasttin mening ilahlirimning hizmitidə bolmid-
inglarmu həm mən ornatkan altun həykəlgə səjdə kilmidinglarmu? 15 Hazir silər
sunay, nəy, kalun, lira, ziltar, bulman wə baxka hərhil sazlarning awazini angliƣan
haman, mən yasatkan həykəlgə səjdə kilixka təyyar tursanglar, yahxi. Lekin səjdə
kilmisanglar, silər dərhal dəhxətlik yalkunlap turƣan humdanƣa taxlinisilər. Xu
qaƣda kandak ilah kelip silərni qanggilimdin kutkuzuwalidikin, keni?! — dedi.
16 Xadrak, Mixak, Əbədnegolar padixahka jawabən:
— I Nebokadnəsar, bu ixta biz əzimizni akliximiz hajətsiz. 17 Biz səjdə kilip
keliwatkan Hudayimiz bizni dəhxətlik yalkunlap turƣan humdandin kutkuzalaydu;
i aliyliri, U qokum əzlirining ilkidin bizni kutkuzidu. 18 Lekin bizni kutkuzmiƣan
təkdirdimu, aliylirigə məlum bolsunki, biz yənila ilahlirining hizmitidə bolmaymiz
wə sili ornatkan altun həykəlgə səjdə kilmaymiz, — dedi.

Üq dostning əlümgə buyruluxi

19 Buni angliƣan haman padixah Nebokadnəsarning təri buzulup, Xadrak, Mixak,
Əbədnegolarƣa kattik ƣəzəpləndi. Xuning bilən adəmlirigə humdanni adəttikidin
yəttə həssə kattik kizitixni buyrudi. 20 U koxunidiki əng kawul palwanlarƣa
Xadrak, Mixak, Əbədnegolarni baƣlap, dəhxətlik yalkunlap turƣan humdanƣa
taxlaxni buyrudi. 21 Xuning bilən ular tonliri, ixtanliri, səlliliri wə baxka libas kiy-
imliri selinmiƣan halda baƣlinip dəhxətlik yalkunlap turƣan humdanƣa taxlandi.
22 Padixahning əmrining kattikliki bilən humdandiki ot intayin yalkunlap yenip
turatti, xunglaxka humdandin kikiwatkan yalkun Xadrak, Mixak, Əbədnegolarni
kətürgən əskərlərni køydürüp taxlidi. 23 Xundak kilip Xadrak, Mixak, Əbədnego
üqəylən baƣlaklik halda dəhxətlik yalkunlap turƣan humdanƣa qüxüp kətti.
24 Andin Nebokadnəsar qəqügən halda ornidin qaqrap turup, məslihətqi
wəzirliridin:
— Biz baƣlap ot iqigə taxliƣinimiz üq adəm əməsmu? — dəp soridi.
— Ular jawabən «Xundak, i aliyliri! — dedi.
25 Padixah jawabən:
— Mana, mən tət adəmning baƣlaksiz halda ot iqidə ərkin mengip yürüwatkinini
kərüwatimənƣu, ular kilqə køygəndək əməs; həmdə tətinqi kixi ilahlarning ƣolidək
turidu! — dedi.

Üqəylənning humdan otidin qikixi wə əstürülüxi

26 Xuning bilən Nebokadnəsar dəhxətlik yalkunlap turƣan humdanning aƣziƣa
yekin kelip:
— Xadrak, Mixak, Əbədnego! Həmmidin Aliy Ilahning kulliri, qikinglar, mayakka
kelinglar! — dəp towlidi. Xuning bilən Xadrak, Mixak wə Əbədnego ottin qikti.
27 Barlik wəzirlər, waliylar, hakimlar wə padixahning məslihətqi wəzirliri yiƣilip
kelixip bu üqəyləngə tikilixip karaxti; ularning kilqə køygən yeri yok idi, qaq-
sakallirimu køymigən, kiyim-keqəklirimu xu peti idi, üsti-bexidimu is-tütünning
purikі yok idi.
28 Nebokadnəsar mundak dedi:
— Xadrak, Mixak, Əbədnegolarning Hudasiƣa xükür-sanalar bolƣay! U Əz
pərixtisini əwətip, Əzigə tayanƣan kullirini kutkuziwaldi. Ular əzlirining ilahidin
baxka heqkandak ilahka hizmət kilmaslik üqün wə yaki bax urup səjdə kilmaslik

üqün, pəqət əz Hudayimizningla ibaditidə bolimiz dəp padixaḥning pərmanioɣa hilaplik ḳilip ḥayatini təwəkkul ḳildi. □ 29 Əmdi mən xundaḳ pərman qüxürimənki: Ḳaysi əl-yurt bolsun, ḳaysi taipilərdin kəlgən bolsun, ḳaysi tilda səzlixidioɣanlar bolsun, Xadrak, Mixak, Əbədnegolarning Hudasioɣa ḳara qaplaydikən, pütün teni ḳiyma-qiyma ḳilinsun, əyliri ḥajəthanioɣa aylandurulsun! Qünki bundaḳ ḳutḳuzalaydioɣan baxḳa ilaḥ yoḳ.■
30 Xuning bilən padixaḥ Xadrak, Mixak, Əbədnego üqəylənni əstürüp, Babil əlkisidə yuḳiri mənsəpkə təyinlidi.

4

Neboḳadnəsarning ikkinqi qüxi tooɣruluḳ yazoɣan heti

1 «Mənki padixaḥ Neboḳadnəsardin yər yüzidiki ḥərbir əl-yurtḳa, ḥərḳaysi taip-ilərgə, ḥərhil tillarda səzlixidioɣan ḳowmlaroɣa aman-esənlik exip-texip turoɣay!
2 Ḥəmmidin Aliy Huda manga kərsətkən alamətlərni wə karamətlərni jakarlaxni layiḳ taptim. 3 Uning kərsətkən məjizilik alamətliri nemidegən uluoɣ! Uning karamətliri nemədegən ḳaltis! Uning padixaḥliḳi pütməs-tügiməstür, Uning ḥakimliḳi dəwrdin-dəwrgiqə dawamlixidu!■
4 Mənki Neboḳadnəsar əyümdə biharaman olturoɣinimda, ordamda bayaxat turmux kəqüriwatḳinimda, 5 meni intayin ḳorḳitiwətkən bir qüxni kərdüm, ornumda yatḳinimda beximdiki oylar wə kallamdiki oɣayibanə alamətlər meni alaḳzadə ḳildi.
6 Babildiki barliḳ danixmənlərni aldimoɣa qaḳirixḳa pərman berip, ularning qüxümgə təbir berixini buyrudim. 7 Xuning bilən barliḳ rəmqi-palqi, pir-ustaz, kaldiylər wə munəjjimlar kelixti. Mən qüxümni eytip bərdim, lekin ular manga təbirini berəlmidi. □ 8 Lekin ahirda Daniyal kirdi (uning yənə bir ismi Bəltəxasar bolup, mening ilaḥimning namioɣa asasən ḳoyuloɣan). Muḳəddəs ilaḥlarning roḥi uningda ikən. Mən qüxümni eytip, uningoɣa:
9 — Əy palqilarning baxliḳi Bəltəxasar, muḳəddəs ilaḥlarning roḥi səndə ikənlikini, sanga ḥeqḳandaḳ sir təs kəlməydioɣanliḳini bildim, xunga mening kərgən qüxümdiki oɣayibanə alamətlərni qüxəndürgəysən, xundaḳla uningoɣa təbir bərgəysən, — dedim.□
10 — Mən ornumda yatḳinimda kallamda mundaḳ oɣayibanə alamətlərni kərdüm: Mana, yər yüzining otturisida bir tüp dərəh bar ikən; u tolimu egizmix. 11 U baroɣanseri qong ḥəm məzmut əsüp, asmanoɣa taḳixiptu, u dunyaning qətlirigimu kərünidikən. 12 Uning yopurmaḳliri qiraylik, mewisi intayin mol ikən. Uningda pütkül dunyaoɣa yətküdək ozuḳ bar ikən. Uning astida daladiki ḥaywanlar sayidaxidikən, xahlirida asmandiki uqar-ḳanatlar makan ḳilidikən; mewisidin barliḳ ət igilirimu ozuḳlinidikən.
13 Ornumda yetip, kallamda kərgən oɣayibanə alamətlərni kərüwatimən, mana, asmandin bir kəzətqi muəkkəl, yəni muḳəddəs bir pərixtə qüxüp, □ 14 mundaḳ jakarlidi:
— «Dərəhni kesip, xahlirini ḳirḳip, yopurmaḳlirini wə mewilirini ḳeḳip qüxürüp qeqiwetinglar. Dərəh tüwidiki yawayi ḥaywanlar uningdin yiraḳlaxsun, uning xahliridiki ḳuxlar tezip kətsun. 15 Yərdə pəqət kətükinila yiltizi bilən, mis wə

□ **3:28 «… Padixaḥning pərmanioɣa hilaplik ḳilip ḥayatini təwəkkul ḳildi»** — aramiy tilida «… Padixaḥning pərmanioɣa hilaplik ḳilip tənlirini təwəkkul ḳildi». ■ **3:29** Dan. 2:5 ■ **4:3** Zəb. 93:1, 2; Dan. 6:27 □ **4:7 «berəlmidi»** — yaki «bərmidi». □ **4:9 «Əy palqilarning baxliḳi Bəltəxasar, muḳəddəs ilaḥlarning roḥi səndə ikən…»** — bu padixaḥning kəz-ḳarixi. Daniyal əzi palqə əməs, əlwəttə. Palqilik Təwratta ḳət'iy mən'i ḳilinidu. □ **4:13 «…muḳəddəs bir pərixtə qüxti»** — aramiy tilida «bir muḳəddəs boloɣuqi qüxti».

təmür bilən qəmbərləp, yumran ot-qəplər bilən billə dalada qaldurunglar. U asmandiki xəbnəmdin qilik-qilik həl bolup tursun. Uning nesiwisi ot-qəp yəydioqan yawayi haywanlar bilən billə bolsun. 16 Adəmiy əqlidin məhrum qilinip, uningoqa yawayi haywanlarning əqli berilsun, xundaqla xu haləttə «yəttə waqit» tursun.□
17 Dunyadiki jan igiliri Həmmidin Aliy Boloquqining insanlarning padixahliqining həmmisini idarə qilidioqanliqi, xundaqla uning padixahliq hoquqini əzi tallioqan kixi (məyli u heqnemigə ərziməs adəm bolsimu)gə beridioqanliqini bilsun dəp, bu həküm qarioquqi muəkkəllərning pərmani bilən, yəni muqəddəs pərixtilərning qarar buyruqi bilən bəlgiləngəndur».
18 — Mən padixah Neboodnəsar mana xundaq qəxni kərdum. Əy Bəltəxasar, qüxümgə təbir bərgəysən. Padixahliqimdiki danixmənlər iqidə mən üqün buningoqa təbir berələydioqan birmu adəm qikmidi. Lekin sən təbir berələysən, qünki əng muqəddəs ilahlarning rohi səndə ikən.
19 Xuning bilən Bəltəxasar dəpmu ataloqan Daniyal bir haza həyranlikta alakzadə boldi wə qüx tooqrisida oylap tolimu biaram boldi.
Padixah: — Əy Bəltəxasar, bu qüx wə uning təbiri seni alakzadə qilmisun, — dedi.
Bəltəxasar jawabən:
— I aliyliri, bu qüx silidin nəprətləngənlərgə bolsun, uning təbiri əzlirigə əməs, düxmənlirigə qüxkəy! □ 20-21 Baroqanseri əsüp məzmut boloqan, egizliki asmanoqa takixidioqan, pütkül dunyaoqa kərünidioqan, yopurmakliri qiraylik, mewisi intayin mol boloqan, pütkül dunyaoqa yətküdək ozuk bolidioqan, sayisida yawayi haywanlar turidioqan, xahlirida uqar kuxlar makan qilidioqan dərəh bolsa, yəni sən kərgən dərəh — dəl əzliridur, i aliyliri!
— Qünki sili qong wə məzmut əstila; silining həywətliri exip pələkkə yətti; həkümranlikliri yər yüzining qətlirigə yetip bardi.
22 — Qünki sili qong wə məzmut əstila; silining həywətliri exip pələkkə yətti; həkümranlikliri yər yüzining qətlirigə yetip bardi. 23 Aliyliri qarap turoqan waqitlirida asmandin bir qarioquqi, yəni bir muqəddəs pərixtə qüxüp: «Bu dərəhni kesip, harab qilinglar. Halbuki, yərdə kətükinila yiltizi bilən qaldururp, mis wə təmür bilən qəmbərləp, yumran ot-qəplər bilən billə dalada qaldurunglar. U asmandiki xəbnəmdin qilik-qilik həl bolup tursun. «Yəttə waqit» bexidin ətkiqə uning nesiwisi ot-qəp yəydioqan yawayi haywanlar bilən billə bolsun, — dəptu.
24 — I aliyliri, qüxlirining mənisi mana xu — Bular bolsa Həmmidin Aliy Boloquqining pərmani bilən hojam padixahning bexioqa qüxidioqan ixlar — 25 Özliri kixilər arisidin həydiwetilip, yawayi haywanlar bilən billə yaxaydila, kalilardək ot-qəp bilən ozuklandurulidila, dalada asmandiki xəbnəmdin qilik-qilik həl bolup turidila. Taki sili Həmmidin Aliy Boloquqining pütkül insan padixahliqini idarə qilidioqanliqini wə Uning hoquqini Özi tallioqan hərkandak kixigə beridioqanliqini bilip yətküqə, yəttə waqit baxliridin ətidu. ■ 26 «Dərəhning kətikini yiltizi bilən yərdə qaldurunglar» dəp buyruloqanikən, əzliri ərxlərning həmmini idarə qilidioqannliqini bilip yətkəndin keyin padixahlikliri əzlirigə kayturulidu. 27 Xunga i aliyliri, mening nəsihitim siligə layik kərülgəy, gunahliridin kol üzgəyla, ixta həkkaniy boloqayla, kəbihlikliridin tohtap kəmbəoqəllərgə rəhimdillik kiloqayla. Xundak kiloqandila bəlkim dawamlik gülləp yaxnimamdila?
28 Bu ixlarning həmmisi padixah Nebokadnəsarning bexioqa qüxti.

□ **4:16 «adəmiy əqlidin məhrum qilinip»** — aramiy tilida «adəmiy kəngüldin məhrum qilinip». **«yawayi haywanlarning əqli»** — aramiy tilida «yawayi haywanlarning yüriki». **«...xundaqla xu haləttə «yəttə waqit» tursun»** — «yəttə waqit» Muqəddəs Kitabta deyilgini boyiqə, yəttə yilni bildüridu. Əmma Babillikларning kalendaridiki bir yil 360 kün boloqaqka, bəlkim 2520 kün boluxi kerək. Bu tooqruluk «koxumqə səz»imizni kərüng. □ **4:19 «bir haza həyranlikta alakzadə boldi»** — aramiy tilida «birər saət həyranlikta alakzadə boldi». ■ **4:25** Dan. 5:20,21

29 On ikki aydin keyin, u Babildiki padixaḩliq ordisining ɵgzisidə səylə qiliwetip:
30 — Qaranglar, mən ɵz izzitim wə xan-xəḩritim namayan qilinsun dəp, xaḩanə ordamning jaylixixi üqün zor küqüm bilən yasioɣan ḩəywətlik Babil xəḩiri muxu əməsmu? — dedi.
31 Uning səzi aoɣzidin tehi üzülməyla, asmandin bir awaz qüxüp:
— Əy padixaḩ Neboqadnəsar, bu səz sanga kəldi: Padixaḩliq səndin elindi. 32 Sən kixilər arisidin ḩəydiwetilip, yawayi ḩaywanlar bilən billə makan qilisən wə kalilardək ot-qəp yəysən; sən Ḩəmmidin Aliy Boloɣuqining insan padixaḩliqini idarə qilidioɣanliqini wə Uning ḩoquqini Ɵzi tallioɣan ḩərqandaq kixigə tutquzidioɣanliqini bilip yətküqə yəttə waqit bexingdin ɵtüp ketidu — deyildi.
33 Bu səz Neboqadnəsarda xuan əməlgə axti. U kixilər arisidin ḩəydiwetilip, kalilardək ot-qəp yəp, teni xəbnəmdin qiliq-qiliq ḩəl bolup kətti. Uning qaqliri bürkütning pəyliridək, tirnaqliri quxning tirnaqliridək ɵsüp kətti.
34 Əmdi xu künlər toxqanda, mən Neboqadnəsar asmanoɣa kəz tikip qariwidim, əqil-ḩoxum əsligə kəldi. Mən Ḩəmmidin Aliy Boloɣuqioɣa ḩəmdusana eytip, Mənggü Ḩayat Turoɣuqini mədḩiyiləp, ḩərmət əylidim.
Uning ḩakimliqi mənggülük ḩakimliqtur;
Uning padixaḩliqi əwladtin-əwladqidur.
35 Uning aldida yər yüzidiki barliq insanlar ḩeqnemə ḩesablanmaydu;
Ərxtiki qoxunlar wə zemindiki insanlar arisida U nemə qilixni halisa xuni qilidu;
Uning qolini kim tosalisun yaki Uningdin «Nemə qilisən?» dəp soraxqa jür’ət qilalisun?
36 Xuanla əqil-ḩoxum əsligə kəldi; padixaḩliqimning xan-xəripi, izzitim, padixaḩliq ḩəywəmmu əsligə kəltürüldi. Məsliḩətqi wəzirlirim wə əmir-esilzadilirim meni izdəp kəldi. Padixaḩliqim mustəḩləmləndi; burunqidinmu zor ḩəywigə yengibaxtin igə boldum.
37 Əmdi mənki Neboqadnəsar ərxtiki Padixaḩqa ḩəmdusana oquymən, Uni tehimu uluoɣlaymən wə Uni izzətləymən:
— Uning qiloɣanliri ḩəqtur,
Uning yolliri tooɣridur;
Uning təkəbburluq yolida mangoɣanlarning ḩəywisini qüxürüx qudriti bardur!».

5

Neboqadnəsarning nəwrisi padixaḩ Bəlxazarning ziyapiti

1 Bir küni padixaḩ Bəlxazar əmir-esilzadilərdin ming kixini təklip qilip katta ziyapət berip, ularning aldida xarab iqip, əyx-ixrət kəypini sürdi. □ 2 Padixaḩ Bəlxazar xarabni tetip kərüp, ɵzi, əmir-esilzadiliri, ɵz hotun-kenizəkliring xarabni atisi Neboqadnəsar Yerusalemdiki muqəddəs ibadəthanidin oljioɣa aloɣan altun-kümüxtin yasaloɣan jam-qaqilarda iqixigə xu jam-qaqilarni elip qiqixni buyrudi.
3 *Nəwkərlər* dərḩal berip Hudaning Yerusalemdiki muqəddəs ibadəthanisidin elip kelingən altun jam-qaqilarni elip qiqti; padixaḩning ɵzi, əmir-esilzadiliri, uning

□ **5:1 «padixaḩ Bəlxazar əmir-esilzadilərdin ming kixini təklip qilip...»** — padixaḩ Bəlxazar Neboqadnəsarning nəwrisi idi. Əməliyəttə xu künlərdə u «muawin imperator» idi; atisi Nabonidus imperator idi, lekin u adəttə Babilda turmaytti. **«... Ularning aldida xarab iqip, əyx-ixrət kəypini sürdi»** — bu babtiki 30-31-ayətlərdin qarioɣanda, xu qaoɣda Pars qoxunliri Babil xəḩirini alliqaqan qorxiwaloɣanidi. Əmdi Babillar nemixqa ziyapət qilidu? Tarihxunaslarning təḩlili boyiqə Babil xəḩiri (a) intayin mustəḩkəm, sepili egiz xəḩər; (ə) uningda yirgirmə yillik ozuq-tülük toplanoɣanidi. Xunga padixaḩ ɵzini tolimu bihətər, dəp qaraytti.

hotunliri wə kenizəkliri ularda xarab iqti. 4 Ular xarab iqkəq, altun, kümüx, mis,
təmür, yaoɣaq wə taxlardin yasaloɣan butlarni mədḥiyiləxti.
5 Dəl xu pəyttə adəm ḳolining bəx barmiḳi pəyda bolup, qiraoɣdanning udulidiki
ordining tam suwiḳioɣa hət yezixḳa baxlidi. Padixaḥ hət yazoɣan ḳolning kərüngən
ḳismini kərüp, □ 6 qirayi tatirip, kənglidə intayin alaḳzadə bolup kətti. Put-ḳolliri
boxixip, putliri titrəp kətti. □ 7 Padixaḥ ḳattiḳ warḳirap, pir-ustazlar, kaldiylər
wə munəjjimlarni qaḳirixni buyrudi. Babildiki danixmənlər kəlgən ḥaman padixaḥ
ularoɣa:
— Kimki tamdiki bu hətlərni oḳup mənisini manga dəp berəlisə, uningoɣa səsün
rənglik bir ton kiygüzülüp, boynioɣa altun zənjir esilip, padixaḥlikta üqinqi mərtiwə
berilidu, — dedi.□
8 Padixaḥning danixmənlirining ḥəmmisi ordioɣa ḥazir boldi; lekin ular nə hətlərni
oḳuyalmaytti nə padixaḥḳa mənisini qüxəndürüp berəlməytti. 9 Bəlxazar tehimu
alaḳzadə bolup, qirayi tehimu tatirip kətti. Əmir-esilzadilərmu ḳandaḳ ḳilixni
biləlməy ḳaldi.
10 Padixaḥ wə əmir-esilzadilərning warḳiraxḳan awazini angliɣan hanix ziyapət
zalioɣa kirip, padixaḥḳa mundaḳ dedi:
— I aliyliri, mənggü yaxioɣayla! Alaḳzadə bolup kətmigəyla, qirayliri tatirap
kətmigəy. □ 11 Padixaḥlikliride bir kixi bar, uningda muḳəddəs ilaḥlarning roḥi
bar, atiliri təhttiki waḳtida, bu kixidə yoruḳluḳ, danaliḳ wə əḳil-parasət, yəni
ilaḥlaroɣa has əḳil-parasət namayan ḳilinoɣanidi. Atiliri Neboḳadnəsar, yəni padixaḥ
atiliri uni pütün rəmqi-palqilar, pir-ustazlar, kaldiylər wə munəjjimlarning bexi ḳilip
təyinligən. ■ 12 Bu kixidə alaḥidə bir roḥiy hususiyət, bilim, ḥekmət, qüxlərgə təbir
berələydioɣan, tepixmaḳlarni yexələydioɣan wə tügün-sirlarni aqalaydioɣan ḳabiliyət
bar idi. Xu kixining ismi Daniyal bolup, padixaḥ uningoɣa Bəltəxasar dəpmu isim
ḳoyoɣan. Xunga bu Daniyal qaḳirtilsun, u qoḳum bu hətlərning mənisini yexip
beridu.

Daniyalning tamdiki hətning mənisini qüxəndürüxi

13 Xuning bilən Daniyal padixaḥning aldioɣa elip kelindi, padixaḥ Daniyaldin:
— Padixaḥ atam Yəḥuda əlkisidin sürgün ḳilip kəlgən Yəḥudiylar iqidiki ḥeliḳi
Daniyal sənmu? — dəp soriwidi, 14 — Sən tooɣruluḳ həwirim bar, səndə muḳəddəs
ilaḥlarning roḥi, xundaḳla yoruḳluḳ, danaliḳ wə alaḥidə əḳil-parasət bar ikən dəp
anglidim. 15 Əmdi danixmənlər wə pir-ustazlarni tamdiki hətni oḳup, mənisini
manga qüxəndürüp bərsun dəp aldimoɣa qaḳirtip kelindi; lekin bu ixning sirini
ḥeqḳaysisi yexip berəlmidi. 16 Biraḳ sən tooɣruluḳ angliɣanmənki, sən sirlarni
qüxəndürələydikənsən wə tügünlərni yexələydikənsən. Əgər bu hətlərni oḳup,
mənisini qüxəndürüp berəlisəng, sanga səsün rənglik ton kiygüzülidu, boynungoɣa
altun zənjir esilidu, padixaḥlikta üqinqi dərijilik mərtiwigə erixisən, — dedi.
17 Daniyal padixaḥḳa mundaḳ jawab bərdi:

□ **5:5 «... qiraoɣdanning udulidiki ordining tam suwiḳioɣa hət yezixḳa baxlidi»** — ḳizik bir ix xuki, arheologlar ḳazoɣan asar'ətiḳilərgə asasən, Babil ordiliridiki tamlar üstigə ularning əng uluo oɣəlibə-muwəppəḳiyətliri sürət wə səzlər bilən hatiriləngən. Padixaḥ ziyapət ḳiloɣanda, mahtinix üqün əzining yeḳindin buyanḳi uruxlardiki oɣəlibisini wə muwəppəḳiyətlirini yorutux üqün, qiraoɣdan bu rəsimlərning udulioɣa ḳoyoɣuzulatti. □ **5:6 «put-ḳolliri boxixip,...»** — aramiy tilida: «bəl-saoɣrisining booɣum-ügiliri boxixip,..». Bu ix-wəḳə «Yəx.» 45:41tiki bexarətning bir əməlgə axuruluxi. **«putliri titrəp kətti»** — aramiy tilida: «tizliri bir-birini ḳaḳḳili turdi». □ **5:7 «uningoɣa səsün rənglik bir ton kiygüzülüp,...»** — ḳədimki zamanlarda səsün rəng «xaḥanə rəng» dəp ḥesablinatti. □ **5:10 «...warḳiraxḳan awazini angliɣan hanix ziyapət zalioɣa kirip,...»** — «hanix» muxu yərdə Bəlxazarning anisi yaki qong anisi (Neboḳadnəsarning ayali) bolsa kerək. ■ **5:11** Dan. 2:47, 48

— Aliylirining in’amliri əzliridə ḳalsun, mukapatlirini baxḳa kixigə bərgəyla.
Əmdiliktə mən aliylirioŋa bu hətni oḳup, mənisini qüxəndürüp berəy. 18 — I aliyliri,
Ḫəmmidin Aliy Huda atiliri Nebokadnəsaroŋa padixaḫliḳ, uluoŋluḳ, xan-xərəp wə
ḫəywət bərdi. 19 Uningoŋa berilgən uluoŋluḳtin ḫərḳaysi əl-yurt, ḫərḳaysi taipilər wə
ḫərhil tilda səzlixidioŋan ḳowmlarning ḫəmmisi uning aldida titrəp ḳorḳup turatti;
u kimni halisa xuni əltürətti, kimni halisa xuni tirik ḳoyatti; kimni halisa xuni
mərtiwilik ḳilatti, kimni halisa xuni pəs ḳilatti. 20 Lekin u kənglidə təkəbburlixip,
roḫ-ḳəlbidə məoŋrurlinip mijəzi tərsalixip, padixaḫliḳ təhtidin qüxürülüp, izzitidin
məḫrum ḳilindi. 21 U kixilər arisidin ḫəydiwetilip, uningoŋa yawayi ḫaywanlarning
əḳli berildi. U yawa exəklər bilən billə makanlixip, kalilardək ot-qəp yegüzüldi,
teni xəbnəmdin qiliḳ-qiliḳ ḫəl bolup kətti, taki u Ḫəmmidin Aliy Hudaning insan
padixaḫliḳini idarə ḳilidioŋanliḳini wə U padixaḫliḳning ḫoḳuḳini Əzi tallioŋan
ḫərḳandaḳ kixigə beridioŋanliḳini bilip yətküqə xu ḫaləttə boldi.■
22 Əy Bəlxazar, Nebokadnəsarning ooŋli turup əzliri bularning ḫəmmisidin həwərliri
bolsimu, lekin əzlirini təwən ḳilmidila. 23 Əksiqə təkəbburlixip ərxtiki Rəbgə ḳarxi
turdila. Sili Uning muḳəddəs ibadəthanisidin olja aloŋan jam-ḳaqilarni elip kelip,
əzliri, əmir-esilzadiliri, əz hotunliri wə kenizəklirimu ularda xarab iqtinglar andin
kərməydioŋan, anglimaydioŋan wə ḫeqnemini qüxənməydioŋan altun, kümüx, mis,
təmür, yaoŋaq wə taxlardin yasaloŋan butlarni mədḫiyilidilə. Ḫalbuki, silining
nəpəslirini Əz ḳolida tutḳan wə silining barliḳ ḫərikətlirini Əz ilkidə tutḳan Hudani
uluoŋlimidila. 24 Xunga, Huda bu ḳolning kərüngən ḳismini əwətip bu hətlərni
yazdurdi.
25 Bu hətlər: «Mene, mene, təkəl, upḫarsin» degəndin ibarət. □
26 Buning qüxəndürülüxi: — «Mene» — Huda silining padixaḫliḳlirining ḫesabini
ḳilip, uni ayaoŋlaxturdi.
27 «Təkəl» — sili tarazida tartiliwidila, kəm qiḳtila. 28 «Pərəs» — padixaḫliḳliri
parqilinip, Medialiḳlar bilən Parslaroŋa təwə ḳilindi.□
29 Xuning bilən Bəlxazar dərḫal nəwkərlirigə əmr ḳiliwidi, ular Daniyaloŋa səsün
rənglik tonni kiydürüp, boynioŋa altun zənjirni esip ḳoydi; u u tooŋruluḳ: «Padixaḫliḳ
iqidə üqinqi dərijilik mərtiwigə igə bolsun» dəp jakarlidi.
30 Xu keqə kaldiylərning padixaḫi Bəlxazar əltürüldi. 31 Padixaḫliḳ bolsa Medialiḳ
Dariusning ḳolioŋa ətti. U təhminən atmix ikki yaxta idi.□

6

Daniyal xirlar əngküridə

■ **5:21** Dan. 4:22 □ **5:25 «Mene» —** «sanax» yaki «ḫesablax» degən səzi bilən, **«təkəl»** — «tarazida tartix» degən səzi bilən, **«upḫarsin»** — «parqilinix» degən səzi bilən aḫangdax bolidu. Aramiy tilidin ibraniy tilioŋa tərjimə ḳilinsa «Bir mina, bir xəkəl, yerim mina» degən bolidu. Mina wə xəkəl ibraniylarning pul birlikliri idi. □ **5:28 «pərəs» —** «upḫarsin» degən səzning birlik xəkli (25-ayəttə «upḫarsin» kəplük xəkildə). «Pərəs» («upḫarsin») degənlik «Pars» səzi bilən yiltizdax bolup, bu yərdə ikki bisliḳ mənə bildüridu. Uning padixaḫliḳi ḫəm parqilanoŋan ḫəm Parslaroŋa mənsup bolidu, degənni bildüridu. □ **5:31 «Padixaḫliḳ bolsa Medialiḳ Dariusning ḳolioŋa ətti» —** aramiy tilida «Medialiḳ Darius padixaḫliḳni ḳobul ḳildi». Babil xəḫirining ḳandaḳ ixoŋal ḳilinoŋanliḳi ḫəḳḳidiki ḳiziḳ tema tooŋruluḳ «Yərəmiya»diki «ḳoxumqə səz»imizdə, «Babil xəḫirining ərüwetilixi tooŋruluḳ bexarətlər» degən bayanlirimizni kərüng.

1 Padixaḫ Darius pütün padixaḫlikṇi idarə ḳilix üqün bir yüz yigirmə wəzirni
ḫərḳaysi yurtlarni baxḳuruxḳa təyinləxni muwapiḳ kərdi. □ 2 Buningdin
baxḳa u bu wəzirlərni nazarət ḳilip, bu wəzirlərning ḫesabini elix, xundaḳla
padixaḫning ḫoḳuḳ-mənpəəti ziyanoɣa uqrimisun dəp Daniyal wə baxḳa ikki kixini
nazarətqilikkə təyinlidi. 3 Daniyalda alaḫidə bir roḫiy hususiyət bar boloɣaqḳa,
u baxḳa nazarətqilərdin wə wəzirlərdin iḳtidarliḳ qiḳti. Xunga padixaḫ uni
pütkül padixaḫlikṇi idarə ḳilixḳa təyinliməkqi boldi. 4 Xuning bilən baxḳa
nazarətqi wə wəzirlər uning padixaḫliḳtiki məmuriy ixliridin səwənlik izdidi. Lekin
ular ərz ḳiloɣudək ḫeqḳandaḳ baḫanə-səwəb yaki səwənlik tapalmidi. Qünki
Daniyal diyanətlik wə ixənqlik bolup, uningdin ḳilqə kəmqilik yaki səwənlik
qiḳiralmioɣanidi. 5 Xunga xu adəmlər ɵzara:
— Daniyalning Hudasining ḳanunioɣa munasiwətlik ixliridin baxḳa, uningdin
əyibligüdək ḫeqḳandaḳ baḫanə tapalmaymiz, — deyixti.
6 Xunga ular ɵzara til biriktürup padixaḫning aldioɣa kirip:
— Padixaḫ Darius aliyliri mənggü yaxioɣayla! 7 Aliylirining padixaḫliḳliridiki barliḳ
nazarətqi, waliy, wəzir, məsliḫətqi, ḫakim wə əməldarlar birliktə məsliḫətləxtuḳ;
ḫərḳandaḳ kixi ottuz kün iqidə ḫərḳandaḳ ilaḫḳa ḫərḳandaḳ dua-tilawət ḳilixḳa wə
yaki ḫərḳandaḳ kixidin bir nərsə tiləxkə ruhsət bolmisun, i aliyliri, pəḳət silidinla
tilixi ruhsət bolsun degən xaḫanə yarliḳning qüxürülüxini layiḳ kərduḳ. Bu pərman
ḳət'iy bolsun, kimki bu pərmanoɣa hilapliḳ ḳilsa, u xirlar ɵngkürigə taxlansun!
□ 8 Əmdi, i aliyliri bu pərmanni bekitip qüxürgəyla, uning ɵzgərtilməsliki üqün
yarliḳnamigə imza ḳoyoɣayla; qünki Media wə Pars ḳanuni boyiqə, pərman qiḳirilixi
bilənla ɵzgərtixkə bolmaydu, — dedi. ■
9 Xuning bilən Darius pərmanni bekitip yarliḳnamioɣa ḳol ḳoydi.□
10 Daniyal bu yarliḳnamigə imza ḳoyuloɣanliḳini anglap, ɵyigə ḳaytti. Uning ɵyining
ɵgzisidə bir balihana bolup, derizisi Yerusalemoɣa ḳaraydioɣan bolup, oquḳ turatti. U
aditi boyiqə derizining aldida tizlinip olturup, ḫər küni üq ḳetim Hudaoɣa dua-tilawət
ḳilip xükür eytatti.■
11 Lekin ḫeliḳi adəmlər billə kelip Daniyalning Hudaoɣa dua wə tilawət ḳiliwatḳinini
kərdi. 12 Andin ular birliktə padixaḫning aldioɣa berip pərman tooɣrisida gəp eqip:
— I aliyliri, ɵzliri: Ottuz kün iqidə ɵzliridin baxḳa ḫərḳandaḳ ilaḫdin yaki ḫərḳandaḳ
insandin birər nemini tiligən ḫərḳandaḳ kixi xirlar ɵngkürigə taxlansun, degən bir
pərmanoɣa imza ḳoyoɣan əməsmu? — dəp soridi.
Padixaḫ: — Dərwəḳə xundaḳ ḳildim, Media wə Pars ḳanuni boyiqə pərmanni
ɵzgərtkili bolmaydu, — dedi.
13 Andin ular padixaḫḳa jawabən:
— Yəhudadin əsir elip kelingən kixilərdin ḫeliḳi Daniyal, i aliyliri, silini wə sili
imza ḳoyoɣan pərmanni kəzgə ilmaydu, bəlki ḫər kündə üq ḳetim ɵz dua-tilawitini
ḳiliwatidu, — deyixti.
14 Buni angliɣan padixaḫ ɵz-ɵzigə kayip, kəngül ḳoyup Daniyalni ḳutḳuxuxḳa amal
tapmaḳqi bolup, u kün patḳuqə ḫərhil ḳutḳuzux amali üstidə izdinip yürdi.

□ **6:1 «Padixaḫ Darius pütün padixaḫlikṇi idarə ḳilix üqün…»** — muxu «Darius»ning kim ikənliki tooɣruluḳ alimlar arisida talax-tartix bar. Bəziliri uni parsliḳ Ḳorəx, dəp ḳaraydu. Lekin muxu yərdə Darius «Medialiḳ» deyilidu wə 31gə ḳarioɣanda, u Ḳorəxning ḳol astida idi («Medialiḳ Darius padixaḫlikṇi **ḳobul ḳildi**» deyilidu). Uning salaḫiyitini arheologlar tətḳiḳatliri bilən eniḳlixi mumkin. □ **6:7 «Aliylirining padixaḫliḳliridiki barliḳ nazarətqi, waliy, wəzir, məsliḫətqi, ḫakim wə əməldarlar…»** — ularning bu bayanidiki «barliḳ» degən səz yaloɣanqiliḳ idi; qünki Daniyal uning iqidə əməs idi, əlwəttə. ■ **6:8** Əst. 1:9; 8:8 □ **6:9 «Xuning bilən Darius pərmanni bekitip yarliḳnamioɣa ḳol ḳoydi»** — 9-ayətning toluḳ mənisini bekitix təs. Aramiy tilida «Xuning bilən Darius pərman wə yarliḳnamigə ḳol ḳoydi» deyilidu. Buningoɣa ḳarioɣanda, ikki yazma yarliḳ boloɣan bolsa kerək. Pars ordisidiki ḳaidə-nizamlardin anqə həwirimiz bolmioɣaqḳa, nemə üqün ikki yarliḳ kerək bolidioɣinini bilməymiz. ■ **6:10** 1Pad. 8:44; Zəb. 55:17

15 Lekin ahirda u kixilər yənə өzara til biriktürüp padixaһning aldiоła jəm bolup uningоła:
— I aliyliri, өzlirigə məlumki, Medialar wə Parslarning қanuni dəl xuki, padixaһning bekitkən һərқandaқ қarari yaki pərmanini өzgərtixkə bolmaydu, — deyixti.
16 Xuning bilən padixaһning əmr қilixi bilən Daniyal tutup kelinip, xirlar өngkürigə taxlandi. Padixaһ Daniyaloła:
— Sən üzüldürməy ibadət қilidiоłan Hudaying seni қutқuziwalidu! — dedi.
17 Bir tax elinip, өngkürning aoқzi uning bilən etildi; Daniyalning ixliriоła һeqkim arilaxmisun dəp uni padixaһ өz məһüri wə uning əmir-əməldarlirining məһürliri bilən məһürlidi. 18 Andin padixaһ ordiоła қaytip kelip keqini roza tutup өtküzdi; өzining toқal-kenizəkliridin һeqқaysisini өz yeniоła kəltürmidi, u keqiqə uhliyalmidi. □
19 Tang etixi bilənla padixaһ ornidin turup, aldirap xirlar өngkürigə bardi. 20 Padixaһ өngkürgə yeқinlixip azablanоłan һalda Daniyalni qaқirip:
— Əy Daniyal, Mənggü Һayat Hudaning қuli, sən üzülməs ibadət қilidiоłan Hudaying seni xirlardin қutқuziwalmidimu? — dəp towlidi.
21 Daniyal jawabən:
— I aliyliri, mənggü yaxiоłayla! 22 Hudayimning pərixtisini əwətip xirlarning aoқzini yumduruxi bilən ular manga һeq ziyan-zəһmət yətküzəlmidi; qünki U məndin һeqқandaқ əyib kərmidi. Aliylirining aldidimu mən һeqқandaқ ziyan yətküzgüdək ix қilmidim, — dedi.
23 Buni anglap padixaһ intayin huxal bolup, adəmlirini Daniyalni өngkürdin elip qiқixni buyrudi. Xuning bilən ular Daniyalni өngkürdin elip qiқti. Uningdin қilqə zedə-zəһmət tapalmidi; qünki u Hudasiоła tayanоłanidi. 24 Andin padixaһ buyruқ qüxürdi, *nəwkərliri* Daniyalning üstidin xikayət қilołanlarning һəmmisini tutup, ularni bala-qaқiliri wə hotunliri bilən қoxup xirlar өngkürigə taxliwətti. Ular өngkür tegigə qüxüp bolmayla xirlar etilip kelip, ularning ustihanlirinimu qaynap қiyma-qiyma қiliwətti.
25 Xu ixtin keyin Darius padixaһ yər yüzidə turuwatқan һərқaysi əl-yurt, һəmmə taipilər, һər tilda səzlixidiоłan қowmlarning һəmmisigə mundaқ pütük qüxürdi: — «Һəmminglaroła amanliқ exip-texip turołay!
26 Mən uxbu yarliқni qüxürimənki, padixaһliқimdiki һərbir yurttiki puқralar Daniyalning Hudasi aldida titrəp қorқsun!
— Qünki U Mənggü Һayat Hudadur,
Mənggü mustəһқəm өzgərməstur,
Uning padixaһliқi һalak қilinmas,
Uning һakimiyiti əbədil'əbədgiqə bolidu.□ ■
27 U bala-қazadin қooқdaydu wə қutқuzidu,
U asmanlardimu, yər yüzidimu alamət-karamətlərni yaritidu,
U Daniyalni xirlarning qanggilidin қutқuzdi».
28 Daniyalning bolsa xu ixlardin keyin Darius һөküm sürgən məzgildə, xundaқla Pars padixaһi Қurəx һөküm sürgən waқitlarda ixliri rawan yürüxti.

7

Daniyalning oқayibanə alamətlərni bayan қiloқanliқi •••• Tət zor məhluқni kərüx

□ **6:18 «өzining toқal-kenizəkliridin һeqқaysisini өz yeniоła kəltürmidi»** — yaki, «u һeqқandaқ köngül eqixlarnimu қilmidi». **«u keqiqə uhliyalmidi»** — aramiy tilida «uning uyқusi қaqti». □ **6:26 «Uning һakimiyiti əbədil'əbədgiqə bolidu»** — aramiy tilida «Uning һakimiyiti ahiroқiqə bolidu». ■ **6:26** Dan. 2:44; 4:3; 7:14, 27; Luқa 1:33

1 Bəlxazar Babiloɳa padixaɦ boloɳan birinqi yili Daniyal ornida yetip qüxidə birnəqqə oɳayibanə alamətlərni kərdi. U qüxidə kərgənlirini mundaķ yəkünləp hatiriliwaldi: —
2 Keqidə kərgən oɳayibanə kərünüxtə mənki Daniyal xuni kərdümki, asmanning tət təripidin xamal qikip, «Uluoɳ Dengiz» yüzigə urulmaķta idi. □ 3 Dengizdin xəkilliri bir-birigə ohximaydioɳan tət zor məhluķ qikti.■
4 Birinqi məhluķ xiroɳa ohxaytti, lekin bürkütning ķaniti bar idi. Mən uningoɳa ķarap turoɳinimda, ķanatliri yulundi; andin u yərdin kətürülüp, ikki puti yərgə dəssitilip adəmdək turoɳuzulup, uningoɳa insaniy bir ķəlb berildi.■
5 Mana yənə bir məhluķ, yəni ikkinqisi eyikķa ohxaytti. Uning bir təripi ikkinqi bir təripidin egizlitildi. Uning qixliri üq ķowuroɳini qixləp turatti, bir awaz uningoɳa: «Ornungdin tur, gəxni yeyixingqə yəwal!» — dedi.
6 Ķarap turoɳinimda, mana yənə bir məhluķ pəyda boldi. U yilpizoɳa ohxaytti, dümbisidə ķuxningkidək tət ķaniti bar idi; uning bexi tət idi. Uningoɳa ɦakimlik ɦoķuķi berildi.
7 Uningdin keyin keqidiki oɳayibanə kərünüxlərdə ķarap turoɳinimda, mana tətinqi bir məhluķ pəyda boldi. U intayin ķorķunqluķ, dəɦxətlik wə ajayib küqlük idi. U yooɳan təmür qixliri bilən owni qaynap ezip yutup, ķaldukini putliri bilən dəssəp-qəyləytti. U aldinki barlik məhlukķa ohximaytti; uning on münggüzi bar idi. 8 Mən bu münggüzlərni kəzitiwatkinimda, mana münggüzlərning arisidin yənə bir kiqik münggüz əsüp qikti. Bu kiqik münggüzning aldida əslidiki münggüzlərdin üqi yuluwetildi. Bu kiqik münggüzning adəmningkidək kəzi wə qong səzləydioɳan aoɳzi bar idi.

Mənggü ɦayat boloɳuqini kərüx

9 Mən ķarap turoɳinimda, u yərgə birnəqqə təhtning ķoyuloɳanlikini kərdüm; ularning biridə, «Əzəldin Bar Boloɳuqi» orun elip olturuptu. Uning kiyimliri ķardək ap'aķ, qaqliri ap'aķ ķoza yungidək idi. Uning təhti ot lawuldap turoɳan yalķunlar bolup, lawuldap kəyüwatķan ot qaķlirining üstidə idi. □ 10 Uning aldidin goya rawan ekip turoɳan dəryadək ot yalķuni lawuldap ekip turatti; Uning hizmitidə turoɳuqilar tümən mingliɳan idi, Uning aldida yüz milyonliɳan ɦazir turoɳuqilar bar idi. Soraķ baxlanoɳanliki jakarlinip, dəsturlar eqildi. □ ■ 11 Ɦeliki kiqik münggüzning yooɳan gəplərni ķiliwatķan awazidin dikķitim xuningoɳa tartilip ķarap turattim. Ķarap turoɳinimda, tətinqi məhluķ əltürülüp, uning jəsiti ɦalak ķilinip, otķa taxlap kəydürülüxkə tapxuruldi.
12 Ķaloɳan üq məhluķ bolsa, ɦakimiyitidin məɦrum ķilindi, lekin ularning əmri yənə bir məzgil uzartildi.
13 Keqidiki oɳayibanə kərünüxlərdə mana, mən goya Insan Ooɳlioɳa ohxax bir zatning asmandiki bulutlar bilən kəlginini kərdüm. U «Əzəldin Bar Boloɳuqi»ning yenioɳa berip, uning aldioɳa ɦazir ķilindi. ■ 14 Ɦər əl-yurt, ɦər taipə, ɦər hil tilda səzlixidioɳan ķowmlar uning hizmitidə bolsun dəp, səltənət, xəɦrət wə padixaɦlik ɦoķuķi uningoɳa berildi. Uning səltəniti mənggü solaxmas səltənəttur, uning padixaɦliki mənggü ɦalak ķilinmas.■

□ **7:2** **«Uluoɳ Dengiz»** — «Ottura Dengiz»ni kərsətsə kerək. ■ **7:3** Dan. 2:37-45 ■ **7:4** Dan. 4:34 □ **7:9** **«Əzəldin Bar Boloɳuqi»** — əslidə ibraniy tilida «Ķədimki künlərdin tartip Bar Boloɳuqi» — Yəni Huda degənliktur, əlwəttə. □ **7:10** **«…tümən mingliɳan»** — aramiy tilida: «… minglingan mingliɳan» yaki «mingliɳan ming» — demək, birnəqqə milyon. **«Uning hizmitidə turoɳuqilar tümən mingliɳan idi, uning aldida yüz milyonliɳan ɦazir turoɳuqilar bar idi»** — ayəttə kəzdə tutuloɳan Hudaning hizmətqiliri pərixtilər, əlwəttə. «Wəɦ.» 9:16ni kərüng. ■ **7:10** Wəɦ. 5:11; 20:12 ■ **7:13** Dan. 7:27; Zəb.2:6; Naɦ. 1:3; Mat. 24:30; 26:64; 1Tes. 4:17; Wəɦ. 1:7 ■ **7:14** Dan. 2:44; Luķa 1:33

Oŋayibanə kərünüxlərning təbiri

15 Mənki Daniyalning wujudum, dil-roḥim bək biaramlikḳa qəmdi, kallamdiki oŋayibanə alamətlər meni intayin alakzadə ḳildi. 16 Mən yeḳin turoŋuqilardin birining aldioŋa berip, bu oŋayibanə alamətlərning ḥəḳiḳiti tooŋruluḳ soridim. U manga təbir berip qüxəndürüp mundaḳ dedi: — □
17 «Bu tət zor məhluḳ kəlgüsidə dunyada bax kətüridioŋan tət padixaḥni kərsitidu.
18 Lekin Ḥəmmidin Aliy Boloŋuqining muḳəddəs bəndiliri padixaḥliḳ ḥoḳuḳini ḳobul ḳilidu, ular uningoŋa mənggü igidarqiliḳ ḳilidu, əbədil'əbədgiqə xundaḳ bolidu».□
19 Mən baxḳa üq məhluḳḳa ohximaydioŋan tətinqi məhluḳ, yəni zor ḳorḳunquluḳ, təmür qixliḳ, mis tirnaḳliḳ, owni qaynap ezip yutup, andin ḳalduḳlirini ayaoŋliri bilən dəssəp-qəyləydioŋan ḥeliḳi məhluḳ tooŋrisidiki ḥəḳiḳətni, 20 xundaḳla uning bexidiki on münggüzining wə keyin əsüp qiḳḳan kiqik münggüz tooŋrisidiki ḥəḳiḳətni tehimu eniḳ bilməkqi boldum — uning, yəni ḥeliḳi kiqikining aldida əslidə bar boloŋan baxḳa üq münggüz yuluwetilgən, kəzliri wə yooŋan gəp ḳilidioŋan aoŋzi bar bolup, ənə baxḳa münggüzlərgə ḳarioŋanda tehimu ḥəywətlik idi. 21 Ḳarap turoŋinimda, u kiqik münggüz Hudaning muḳəddəs bəndiliri bilən jəng ḳilip ulardin üstünlükkə igə boldi; 22 «Əzəldin Bar Boloŋuqi» kəlgəndə, ḥəküm ḳilix ḥoḳuḳi Ḥəmmidin Aliy Boloŋuqining muḳəddəs bəndilirigə berildi. Xuning bilən bekitilgən waḳti kelip, *Hudaning* muḳəddəs bəndiliri padixaḥliḳ ḥoḳuḳini ətküziwaldi.□
23 *Təbir bərgüqi* qüxəndürüp yənə mundaḳ dedi: —
«tətinqi məhluḳ kəlgüsi dunyada bax kətüridioŋan tətinqi bir padixaḥliḳ bolup, u baxḳa ḥərḳandaḳ padixaḥliḳlaroŋa ohximaydu. U pütkül dunyani yutup, uni ayaoŋ asti ḳilip, kukum-talḳan ḳilidu.■
24 On münggüz bolsa, bu padixaḥliḳtin qiḳidioŋan ḥəkümranliḳ ḳilidioŋan on padixaḥni kərsitidu. Keyin yənə bir padixaḥ məydanoŋa qiḳidu, u ilgiriki padixaḥlaroŋa ohximaydu; u üq padixaḥni əzigə boysunduridu. ■ 25 U Ḥəmmidin Aliy Boloŋuqioŋa ḳarxi kupurluḳ səzlərni ḳilidu ḥəmdə Ḥəmmidin Aliy Boloŋuqining muḳəddəs bəndilirini ḥalsizlanduridu. U kalendarni, ḥeyt-ayəmlərni wə muḳəddəs ḳanunlarni əzgərtiwetixni ḳəstləydu. Hudaning muḳəddəs bəndiliri «üq yerim waḳit» uning ḥəkümranliḳioŋa tapxurulidu. □ ■ 26 Andin Hudaning soti eqilidu, buning bilən uning idarə ḳilix ḥoḳuḳi tartiwelinip, mənggülük üzül-kesil yoḳitilidu.
27 Lekin uning padixaḥliḳining ḥoḳuḳi, yəni dunyadiki ḥərḳaysi padixaḥliḳlarning səltəniti wə xəḥriti Ḥəmmidin Aliy Boloŋuqining muḳəddəs bəndilirigə, yəni Hudaning Əz həlḳigə ətküzülidu. Uning padixaḥliḳi mənggü bir padixaḥliḳtur, dunyadiki pütün ḥəkümdarlar Uning hizmitidə bolup uningoŋa itaət ḳilidu».■
28 Bu ix mana muxu yərgiqə boldi. Mənki Daniyal, əz oylirim əzümni alakzadə ḳildi, qirayim tatirip kətti. Birak bu ixni ḳəlbimdə püküp saḳlidim.□

□ **7:16 «yeḳin turoŋuqilar»** — pərixtilər bolsa kerək. □ **7:18 «... muḳəddəs bəndiliri padixaḥliḳ ḥoḳuḳini ḳobul ḳilidu»** — ḳizik bir yeri xuki, «padixaḥliḳ» degən kimningki yaki ḳaysi padixaḥliḳ eytilmioŋan. Nemixḳa? Jawab qoḳum xuki, xu qaoŋda pəḳət birla padixaḥliḳ, yəni Hudaningki bolidu. □ **7:22 «Xuning bilən bekitilgən waḳti kelip, Hudaning muḳəddəs bəndiliri padixaḥliḳ ḥoḳuḳini ətküziwaldi»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Xuning bilən bekitilgən waḳti kelip, Ḥəmmidin Aliy Boloŋuqining muḳəddəs bəndiliri dəp ḥəküm qiḳirildi». ■ **7:23** Dan. 2:40-44 ■ **7:24** Dan. 2:40-44 □ **7:25 «üq yerim waḳit»** — təhminən «üq yerim yil»ni kərsitidu. Səl tooŋriraḳ desək, «bir waḳit» («Daniyal» degən ḳisimning baxḳa yərliri bilən selixturoŋanda) bəlkim Babilliḳlarning ixlitidioŋan yili, yəni 360 künlük waḳitni kərsitixi mumkin. Xunga «üq yerim waḳit», 1260 künni kərsitidu. Əsliy aramiy til nushisida, «üq yerim waḳit», «bir waḳit, ikki waḳit wə ḳoxumqə yerim waḳit» degən xəkildə ipadilənggən. Babilliḳlar bəzi yillirioŋa ḳoxumqə bir ayni «kəbisə ay» dəp ḳatatti; «bir waḳit, ikki waḳit wə ḳoxumqə yerim waḳit» degən ibarə ḳoxumqə ayning boluxining mumkinqilikini yoḳḳa qiḳiridu. Demək, «üq yerim waḳit» 1290 kün əməs, bəlki 1260 kün bolidu. ■ **7:25** Dan. 9:27; 11:36; Mat. 24:15; Mar. 13:14; Luḳa 21:20; 2Tes. 2:3-4; Wəḥ. 13:1-8 ■ **7:27** Dan. 2:44 □ **7:28 «Bu ix mana muxu yərgiqə boldi...»** — 7-babtiki bexarətlər tooŋrisida «ḳoxumqə səz»imizni kərüng.

8

Qoqqar bilən tekə ḫəqqidə oɣayibanə kərünüx

1 Padixaḫ Bəlxazar təhtkə olturup üqinqi yili, mənki Daniyal ikkinqi bir oɣayibanə
alamətni kərdüm. □ 2 Oɣayibanə kərünüxtə, özümni Elam əlkisidiki Xuxan qəl'əsidə
kərdüm. Kərünüxtə mən Ulay qong östingi boyida idim.
3 Beximni kətürüp qarisam, ikki münggüzi bar bir qoqqarning qong östəng aldida
turoɣanliqini kərdüm. Uning münggüzi egiz bolup, bir münggüz yənə biridin egiz idi;
egizrək boloɣan münggüz yənə birsidin keyinrəkösüp qikkanidi. 4 Mən qoqqarning
oɣərb, ximal wə jənub tərəplərgə üsüwatqinini kərdüm. Ḫeqqandaq ḫaywan
uningoɣa təng kelələməytti wə ḫeqkim ḫeqkimni uning qanggilidin qutquzalmaytti.
U nemə qilixni halisa, xuni qilatti, baroɣanseri ḫəywətlik bolup ketiwatatti.
5 Mən bu tooɣruluq oylawatattim, mana, oɣərb tərəptin bir tekə putliri yərgə təgmigən
ḫalda pütün jaḫanni kezip yügürüp kəldi. Uning ikki kəzi arisioɣa kərünərlik qong
bir münggüzösüp qikkanidi. 6 U mən dəsləp kərgən ḫeliqi östəng boyida turoɣan ikki
münggüzlük qoqqaroɣa qarap qəḫri bilən xiddətlik etildi. 7 Mən uning qoqqaroɣa
yeqin kelip, oɣəzəp bilən qoqqarni üsüp ikki münggüzini sunduriwətkənlikini
kərdüm. Qoqqarning qarxilaq kərsətküdək madari qalmioɣanidi, tekə uni yərgə
yiqitip, dəssəp-qəylidi, tekining qanggilidin uni qutquziwalidioɣan adəm qikmidi.
8 Tekə baroɣanseri ḫəywətlik bolup kətti; lekin u heli küqiyip boloɣanda, qong
münggüzi sunup qüxüp, əslidiki jayidin asmandiki tət xamaloɣa qarap turidioɣan,
kəzgə kərünərlik tət münggüzösüp qikti.
9 Bu tət münggüzning iqidiki biridin yənə bir münggüzösüp qikti. U kiqik münggüz
östüp intayin ḫəywətlik boldi, jənub, xərq tərəplərgə wə «güzəl zemin»oɣa qarap təsir
küqini kengəytti. □ 10 U intayin ḫəywətlik bolup, ḫətta samawiy qoxundikilərgə
ḫujum qiloɣudək dərijigə yətti, samawiy qoxundikilərdin wə yultuzlardin bir-
munqisini yərgə taxlap, ularning üstigə dəssidi 11 (u tolimu məoɣrurlinip, ḫətta
samawiy qoxunning Sərdari bilən təng bolmaqqi bolup, ibadəthanida Sərdaroɣa atap
kündilik qurbanliq sunuxni əməldin qaldurdi, ḫəmdə Sərdarning ibadəthanisidiki
«muqəddəs jay»ni wəyran qiliwətti. □ 12 Asiyliq tüpəylidin Hudaning həlqi wə
kündilik qurbanliq qong münggüzgə tapxurulidu). U ḫəqiqətni ayaoɣ asti qilidu;
uning barliq ixliri naḫayiti onguxluq boldi.□
13 Kəynidin, bir muqəddəs *pərixtining* səz qiloɣanliqini anglidim, xuning bilən yənə
bir muqəddəs *pərixtə* səz qiloɣan *pərixtidin*:
— Oɣayibanə alamättə kərüngən bu wəqələr, yəni «wəyran qiloɣuqi» asiyliq, kündilik
qurbanliqning əməldin qalduruluxi, ḫəmdə muqəddəs ibadəthanidiki «muqəddəs
jay»ning ḫəm Hudaning həlqining ayaoɣ asti qilinixi qanqilik waqit dawamlixidu?
— dəp sorioɣanliqini anglidim.□ 14 Ḫeliqi pərixtə manga jawabən:

□ **8:1 «Padixaḫ Bəlxazar təhtkə olturup üqinqi yili...»** — 8-bab, 1-ayəttin baxlap kitabning qaloɣan qismining ḫəmmisi aramiy tilida əməs, ibraniy tilida yeziloɣan. □ **8:9 «güzəl zemin»** — Qanaan zemini (Pələstin). Ibraniy tilida «güzəllikning zemini» deyilidu. □ **8:11 «Kündilik qurbanliq»** — Hudaning Musa pəyoɣəmbər arqiliq qüxurgən əmri bilən ibatəthanida ḫər küni ətigəndə wə kəqtə bir qoza «kəydürmə qurbanliq» qilinixi kerək. Bu qurbanliqni bolsa Israil üqün əng asaslik qurbanliq degili bolidu. «Sərdarning ibadəthanisi» — bu Pərwərdigarning Yerusalemdiki ibadəthanisini kərsitidu, əlwättə. Muxu ibaridin «Samawiy qoxunning Sərdari»ning «Pərwərdigarning Pərixtisi» ikənlikini kərgili bolidu. «Pərwərdigarning Pərixtisi» Məsiḫning dunyaoɣa kelixidin burunqi bir salaḫitidur. «Pərwərdigarning Pərixtisi» tooɣruluq baxqa izaḫatlirimizni kərüng. □ **8:12 «Asiylik»** — bizningqə «asiylik» muxu yərdə bəlkim «kiqik münggüz» (yəni dəjjal)ning asiyliqini kərsətsə kerək (13-ayətni kərüng). Bu səz yənə Hudaning Öz həlqining asiyliqinimu kərsitixi mumkin. **«Hudaning həlqi»** — ibraniy tilida «qoxun». □ **8:13 «Oɣayibanə alamättə kərüngən bu wəqələr, yəni «wəyran qiloɣuqi» asiylik, kündilik qurbanliqning əməldin qalduruluxi»** — bu ««wəyran qiloɣuqi» asiylik» bolsa dəl «Sərdaroɣa atap kündilik qoza qurbanlik sunuxni əməldin qaldurux» (11-ayət) ḫəmdə uning ornioɣa intayin yirginqlik birhil but selix. 9-bab, 26-27-ayət, 11bab -36-39-ayətnimu kərüng).

— Bu ixlar ikki ming üq yüz keqə-kündüz dawamlixidu. Bu məzgildin keyin muḳəddəs ibadəthanidiki «muḳəddəs jay» pakizlinip əsligə kəltürülidu, — dedi.□

Pərixtə Jəbrailning oɳayibanə alamətni qüxəndürüxi

15 Bu oɳayibanə kərünüxni kərgəndin keyin, mənki Daniyal uning mənisini oylawatḳinimda, mana, aldimda adəmning ḳiyapitidə birsi pəyda bolup ərə turdi.
16 Ulay əstingining otturisidin:
— Əy Jəbrail, bu adəmgə oɳayibanə alamətni qüxəndürüp bər, — degən bir adəmning küqlük awazini anglidim. ■
17 *Jəbrail* yenimoɳa kəldi. Kəlgəndə, mən naḥayiti ḳorḳup ketip yərgə yiḳilip düm qüxtüm. U manga:
— Əy insan ooɳli, sən xuni qüxinixing kerəkki, bu oɳayibanə alamət ahir zaman tooɳrisididur, — dedi.
18 U gəp ḳiliwatḳanda mən biḥox ḥalda yərdə düm yatattim. Lekin u manga xundaḳ bir yenik tegipla meni turoɳuzdi wə manga mundaḳ dedi: —
19 «Mən ḥazir sanga *Hudaning* oɳəzipi kəlgən məzgildə keyinki ixlarning ḳandaḳ bolidioɳanliḳini kərsitip berəy. Qünki bu oɳayibanə alamət zamanlarning bekitilgən ahirḳi nuḳtisi tooɳrisididur. 20 Sən kərgən ikki münggüzlük ḳoqḳar Media bilən Pars padixaḥlirini kərsitidu. 21 Yawa tekə bolsa Gretsiyə padixaḥliḳi bolup, kəzining otturisidki kəzgə kərünərlik münggüz bolsa, uning birinqi padixaḥidur.□
22 U münggüz sunup kətkəndin keyin ornidin əsüp qiḳḳan ḥeliḳi tət münggüz bu əlning tət padixaḥliḳḳa bəlünidioɳanliḳini kərsitidu. Biraḳ ularning küqi birinqi padixaḥliḳḳa yətməydu. 23 Bu padixaḥliḳlarning ahirḳi məzgilidə, asiyliḳ ḳiloɳuqilarning gunaḥi toxuxi bilən tolimu nomussiz, qigix məsililərni bir tərəp ḳilalaydioɳan bir padixaḥ məydanoɳa qiḳidu. □ 24 Uning küqi heli zor bolidu, lekin əməliyəttə bu küq əzlükidin qiḳmaydu; u misli kərülmigən wəyranqiliḳni kəltürüp qiḳiridu. Uning ixliri jəzmən onguxluḳ bolup, nemini halisa xuni ḳilalaydu. U küqlüklərni wə *Hudaning* muḳəddəs məmin həlḳini yoḳitidu. 25 Əz ustatliḳi bilən uning nazariti astida ḥərḳandaḳ ḥiylə-mikirlik heli ronaḳ tapidu. U kənglidə təkəbburlixip əzini qong tutidu; baxḳilarning əzlirini bihətər ḥes ḳiloɳan waḳtidin paydilinip tuyuḳsiz zərb ḳilip nuroɳun kixilərni ḥalak ḳilidu; u ḥətta oquḳtin oquḳ «Əmirlərning Əmiri»gə ḳarxi qiḳidu. Lekin u ahirda insanlarning ḳolisiz ḥalak ḳilinidu.
26 Sanga ayan ḳilinoɳan, ahxamdin ətigəngiqə dawamlaxḳan bu oɳayibanə alamət əməlgə axmay ḳalmaydu. Lekin sən uni waḳtinqə məhpiy tut. Qünki u kəp künlər keyinki kəlgüsi ḥəḳḳididur».
27 Mənki Daniyal maoɳdurumdin ḳelip, birnəqqə kün aoɳrip yetip ḳaldim. Keyin ornumdin turup yənila padixaḥning ixlirida boldum. Lekin bu oɳayibanə alamət kənglümni parakəndə ḳiliwətkənidi. Uning mənisini yexələydioɳan adəm yoḳ idi.□

9

Daniyalning əz həlḳigə dua ḳilixi

□ **8:14 «pakizlinip əsligə kəltürülidu» —** ibraniy tilida «tooɳra ḳilinidu» yaki «ḥəḳḳaniy ḳilinidu» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **8:16** Dan. 9:21; Luḳa 1:26 □ **8:21 «Yawa tekə bolsa Gretsiyə padixaḥliḳi bolup, ...» —** ibraniy tilida «Yawa tekə bolsa Gretsiyə padixaḥi bolup, ...». □ **8:23 «qigix məsililərni bir tərəp ḳilalaydioɳan bir padixaḥ...» —** baxḳa birhil tərjimisi: «heli süyḳəstqi bir padixaḥ ...». □ **8:27 «Uning (oɳayibanə alamətning) mənisini yexələydioɳan adəm yoḳ idi» —** 8-babtiki bexarətlər tooɳrisida «ḳoxumqə səz»imizni kərüng.

1 Medialiқ Aһaxweroxning oоli Dariusning birinqi yilida (u kaldiylərning zeminioɣa
padixaһ қilindi) □ 2 Yəni təhtkə olturoɣan birinqi yili mənki Daniyal muқəddəs
yazmilarni oқuxum bilən Pərwərdigarning Yərəmiya pəyoɣəmbərgə yətküzgən
kalam-bexariti boyiqə, Yerusalemning harab bolidioɣan jaza məzgili yətmix yil
ikənlikini qüxinip yəttim. ■ 3 Xuning üqün mən Rəb Hudayimoɣa roza tutup, bəz
rəhtkə yəginip, kül-topida olturup, uningoɣa yelinip dua-tilawət қilix bilən izdinixkə
bəl baoɣlidim. 4 Mən Pərwərdigar Hudayimoɣa dua қilip, gunaһlirimizni iқrar қilip
mundaқ dedim:
— «Aһ Rəb, i Seni Өz əmrliringgə itaət қiloɣuqilaroɣa wədə-əһdəngdə wapadar bolup,
өzgərməs meһringni üzlüksiz kərsətküqi uluoɣ, sürlük Təngrim!■
5 Biz gunaһ sadir қilduқ, қəbiһlik қilduқ; rəzillik bilən Sening əmr-һəkümliringdin
waz keqip, Sanga asiylиқ қilduқ, ■ 6 Xundaқla Sening naming bilən padixaһlirimiz,
əmirlirimiz, ata-bowilirimiz wə pütkül zemindiki həlққə söz-kalamingni yəküzgən
қulliring boloɣan pəyoɣəmbərlərgə zadi қulaқ salmiduқ.
7 I Rəb, һəққaniyət Səndila tepilidu, lekin Sanga asiylиқ wə wapasizlиқ қiloɣanliқimiz
tüpəylidin, bizgə, yəni Yəһudalaroɣa, Yerusalemdikilərgə wə barliқ Israillaroɣa,
yeқinda bolsun, yiraқta bolsun, Sən bizlərni sürgünlükkə һəydiwətkən barliқ
yurtlarda bolsun, pəқət bügünkidək yüzimizni kətürəlmigüdək xərməndilikla қaldi.
8 I Rəb, bizgə, yəni padixaһlirimizoɣa, əmirlirimizgə wə ata-bowilirimizoɣimu
yüzimizni kətürəlmigüdək xərməndilik қaldi; qünki biz Sening aldingda gunaһ sadir
қilduқ.
9 I Rəb Hudayimiz, biz Sanga asiylиқ қiloɣan bolsaқmu, Səndin yənila rəһimdillik
wə məoɣpirət-kəqürümlər tepilidu. □ ■ 10 Biz Sən Pərwərdigar Hudayimizning
awazioɣa қulaқ salmay, қulliring boloɣan pəyoɣəmbərlər arқilиқ aldimizoɣa қoyoɣan
қanun-һəkümliringdə һeq mangmiduқ. 11 Pütkül Israil Sening Təwrat-қanunungoɣa
hilaplиқ қilip, awazingoɣa қulaқ salmay Seningdin yüz əridi. Dərwəқə, Sening қulung
Musaoɣa qüxürülgən Təwrat-қanunida pütülgən lənət һəmdə uning қəsəmyadidiki
jazalar üstimizgə yaoɣduruldi; qünki biz Sening aldingda gunaһ sadir қilduқ.■ 12 Sən
Өzüng bizgə wə üstimizdin һəkümdarliқ қiloɣuqimizoɣa қarita degənliringgə əməl
қilip bizgə zor eoɣir külpətni kəltürdüng; qünki Yerusalemda қilinoɣan ixlar asman
astidiki һərқandaқ baxқa yurtta əzəldin қilinoɣan əməs! 13 Musaoɣa tapilanoɣan
Təwrat-қanunida pütülgəndək, bu pütün külpət bizgə qüxürülgən bolsimu, i
Pərwərdigar Hudayimiz, lekin biz қəbiһliklirimizdin қol üzüp, һəқiқitingni qüxinip
yetidioɣan қiloɣaysən dəp tehiqə Səndin iltipatingni ətünmiduқ. 14 Dərwəқə Sən
Pərwərdigar xu külpətni təyyarlap saқlap, bizning üstimizgə qüxürdung; qünki
Sən Pərwərdigar Hudayimiz, barliқ қiloɣan ixliringda adil bolup kəlding; biraқ
awazingoɣa қulaқ salmiduқ.
15 Əmdi, Өz küqlük қolung bilən həlқingni Misirdin elip qiқting, xunglaxқa
bügünkidək Өzünggə nam-xəһrət tikliding, i Rəb Hudayimiz, — biz gunaһ sadir
қilduқ, biz rəzillik қilduқ! ■ 16 Ətünimən, i Rəb, pütkül һəққaniyliқingoɣa
uyoɣun, Yerusalem xəһiringgə, yəni muқəddəs teoɣingoɣa boloɣan қəһr-oɣəzipingni
tohtatқaysən! Qünki bizning ətküzgən gunaһlirimiz wə ata-bowilirimizning қiloɣan
қəbiһliklirining wəjidin, Yerusalem wə həlқing barliқ ətraptikilirimizning һaқarət

□ **9:1 «kaldiylərning zemini» —** Babil zeminini kərsitidu. «...padixaһ қilindi» — Bu ibarə bəlkim Dariusning Pars imperatori Қoreəxning astidiki bir padixaһ ikənlikini kərsitidu. U pütkül Pars üstigə imperator əməs idi. ■ **9:2** Yər. 25:11, 12; 27:7; 29:10 ■ **9:4** Қan. 7:9 ■ **9:5** Zəb. 106:6; Yəx. 64:4, 5, 6 □ **9:9 «I Rəb Hudayimiz, biz Sanga asiylиқ қiloɣan bolsaқmu, Səndin yənila rəһimdillik wə məoɣpirət-kəqürümlər tepilidu» —** yaki «Rəb Hudayimizda rəһimdillik wə məoɣpirət-kəqürümlər bardur; qünki biz Uning aldida gunaһ sadir қilduқ» (demək, Huda bizgə rəһimdillik kərsətmigən bolsa, biz baldurla yoқitilattuқ). ■ **9:9** Zəb. 130:3-8; Yioɣ. 3:22 ■ **9:11** Law. 26:14-45; Қan. 27:15-26; 28:15-68; 29:20; 30:17-20; 31:17, 18; 32:19-25; Yioɣ. 2:17 ■ **9:15** Mis. 32:11; Zəb. 105:7; 106:47

obyekti bolup ⱪalduⱪ. 17 Əmdi i Hudayimiz, ⱪulungning dua wə tələplirigə ⱪulaⱪ
salоɳaysən, Өzüng üqün wəyran ⱪilinоɳan muⱪəddəs jayingni jamalingni kərsitip
yorutⱪaysən. □ 18 I Hudayim, ⱪulaⱪ selip angliоɳaysən! Bizning wə Sening naming
bilən ataloɳan xəⱨərning bexioɳa kəlgən külpətlərgə nəzər saloɳaysən! Bizning Sanga
iltija ⱪiloɳinimiz өzimizning ⱪandaⱪtur ⱨəⱪⱪaniy ix ⱪiloɳanliⱪimizdin əməs, bəlki
Sening zor rəⱨimdilliⱪliringoɳa tayanoɳanliⱪimiz səwibidindur.
19 I Rəb, angliоɳaysən! I Rəb, kəqürgəysən! ⱪulaⱪ selip anglap amal ⱪiloɳaysən!
Өzüngning nam-xəⱨriting üqün əmdi təhir ⱪilmioɳaysən! Qünki Sening bu xəⱨiring
wə bu həlⱪing Өz naming asasida ataloɳanidi!».□

Jəbrailning bexarət berixi wə qüxəndürüxi

20 Mən duayimni dawamlaxturup, өzüm wə həlⱪim Israilning gunaⱨlirini iⱪrar ⱪilip
ⱨəmdə Hudayimning muⱪəddəs teoɳi üqün Pərwərdigar Hudayimoɳa yelinip, 21 tehi
dua ⱪiliwatⱪinimda, dəsləptə manga oɳayibanə alamәttə kərüngən Jəbrail degən zat
yenimoɳa kelip manga ⱪolini təgküzdi. Mən xu qaoɳda tolimu qarqap kətkənidim. U
kəqlik ⱪurbanliⱪ sunux waⱪti idi. □ 22 Jəbrail manga əⱪil berip mundaⱪ dedi: —
«I Daniyal, mən seni yorutup, ixlarni qongⱪur qüxinələydioɳan ⱪilixⱪa kəldim.
23 Sən Hudaoɳa iltija ⱪilixⱪa baxlixing bilənla, jawab-kalam berildi; sən intayin
səyülgən adəm boloɳaqⱪa, mən sanga uning jawab-kalamini yətküzgili kəldim.
Əmdi bu jawab-kalam üstidə puhta oylanoɳin, oɳayibanə kərünüxni kөngül ⱪoyup
qüxəngin:
24 — «*Huda* təripidin «yətmix ⱨəssə «yəttə waⱪit»» sening həlⱪing bilən muⱪəddəs
xəⱨiring üstigə bekitilgən. Bu waⱪitlar itaətsizliklərni tizginləx, gunaⱨlarni tügitix,
ⱪəbiⱨlik üqün kafarət kəltürüx, mənggülük ⱨəⱪⱪaniyliⱪni üstün orunoɳa ⱪoyux, bu
oɳayibanə alamət bilən pəyoɳəmbərlərning səz-kalamlirini əməlgə axurux ⱨəmdə
muⱪəddəs ibadəthanidiki «əng muⱪəddəs jay» yengibaxtin məsiⱨlinix üqün beki-
tilgəndur. □ 25 Xuni bilixing wə qüxinixing kerəkki, Yerusalemni yengibaxtin əsligə
kəltürüp bina ⱪilix buyruⱪi jakarlanoɳandin tartip, Məsiⱨ degən əmir məydanoɳa
qiⱪⱪuqə yəttə ⱨəssə «yəttə waⱪit» ⱪoxuloɳan atmix ikki ⱨəssə «yəttə waⱪit»
өtidu. Yerusalem xəⱨiri yengibaxtin bina ⱪilinip, məydan-koqilar wə sepil-istiⱨkam

---

□ **9:17 «ⱪulaⱪ saloɳaysən, Өzüng üqün … yorutⱪaysən»** — ibraniy tilida «Rəbning səwəbi üqün … yorutⱪaysən». □ **9:19 «Өzüngning nam-xəⱨriting üqün əmdi təhir ⱪilmioɳaysən!»** — ibraniy tilida «Өzüning səwəbing üqün əmdi təhir ⱪilmioɳaysən!». □ **9:21 «…Jəbrail degən zat yenimoɳa kelip manga ⱪolini təgküzdi. Mən xu qaoɳda tolimu qarqap kətkənidim»** — buning yənə birhil tərjimisi: — «…Jəbrail degən zat tezla uqup kelip, manga ⱪol təgküzdi». Əsli tekistni qüxinix birⱪədər təs. □ **9:24 «ⱪəbiⱨlik üqün kafarət kəltürüx»** — «gunaⱨlarni yepip kəqürüm təminləx» degənliktur. «Law.» 4-bab wə izaⱨatni kərüng. **«pəyoɳəmbərlərning səz-kalamliri»** — muxu yərdə ibraniy tilida «pəyoɳəmbərlər» degən səz bilən ipadilinidu. **«muⱪəddəs ibadəthanidiki «əng muⱪəddəs jay» yengibaxtin məsiⱨlinix»** — «məsiⱨlinix» yaki «muⱪəddəs ⱪilinix», Musa pəyoɳəmbərgə berilgən muⱪəddəs ⱪanunoɳa asasən, «muⱪəddəs puraⱪliⱪ may» sürülüx bilən ⱪilinidu («Mis.» 26:9-10ni kərüng). Bu uⱪum ibraniy tilida ««məsiⱨ» ⱪilinix» degən səz bilən ipadilinidu. Buning baxⱪa birhil tərjimisi: «Əng Muⱪəddəs Boloɳuqini məsiⱨ ⱪilix» — demək, ⱪutⱪuzoɳuqi-Məsiⱨni məsiⱨ ⱪilix. **«…«yətmix ⱨəssə «yəttə waⱪit»» sening həlⱪing bilən muⱪəddəs xəⱨiring üstigə bekitilgən… … ⱨəmdə muⱪəddəs ibadəthanidiki «əng muⱪəddəs jay» yengibaxtin məsiⱨlinix üqün bekitilgəndur»** — bu uloɳ bexarət wə 25-27-ayətlərdiki bexarətlərning təpsilatliri toоɳrisida «ⱪoxumqə səz»imizni kərüng.

barlikka kəltürülidu, əmma bu bisərəmjan künlərdə bolidu.□ ■
26 Bu atmix ikki «yəttə wakit» məzgili ətkəndin keyin Məsih üzüp taxlinidu, uningda heqnərsə kalmaydu. Kəlgüsidə bolidiqan əmirning həlki bu xəhər bilən mukəddəs ibadəthanini gumran kilidu. Bu akiwət kəlkündək besip kelidu; ahiriqiqə jənglər dawamlixidu; u yərdə bolidiqan wəyranqiliklar bekitilgəndur. □ ■ 27 U *əmir Hudaning* həlkining kəp kismi bilən ahirki bir «yəttə wakit»ta bir *dostluk* əhdisni takamul kilidu, lekin bu «yəttə wakit»ning yerimiqa kəlgəndə, u *ibadəthanidiki* kurbanlik wə axlik hədiyələrni sunuxni əməldin kalduridu. U qaoqda «wəyran kiloquqi yirginqlik nomussizlik» *mukəddəs ibadəthanining* əng egiz jayioqa koyulidu. Taki balayi'apət, *yəni Huda* bekitkən külpət wəyran kiloquqi kixining bexioqa yaoqduruloquqə xu yərdə turidu».■

10

Tigris, yəni «Dijlə» dəryasi boyida kərgən oqayibanə kərünüx

1 Korəx Parskа səltənət kiloqan üqinqi yili, Daniyal (yənə bir ismi Bəltəxasar boloqan)oqa bir həwər wəhiy kilindi. U həwər ixənqliktur — lekin nahayiti kattik jəng judunliri tooqrisididur. Daniyal bu həwərni qüxəndi wə oqayibanə alamət tooqrisida qüxənqigə igə boldi.□
2 U qaoqda mənki Daniyal toluk üq həptə ah-zar kətürüp matəm tuttum. □
3 Üq həptigiqə heqkandak nazu-nemət yemidim, gəx yemidim, xarab iqmidim wə tenimgə purakliк may sürmidim. □ 4 Birinqi ayning yigirmə tətinqi küni, mən uluoq dəryа, yəni Dijlə dəryasining boyida turup, ■ 5 beximni kətürüp kəzümni asmanoqa tiktim, kanap kiyip, beligə Ufazdiki sap altun kəmər baoqlioqan bir adəmni kərdüm. ■ 6 Uning teni serik yakuttək julalinip, yüzliri qakmaktək yaltirlap, kəzliri yenip turoqan ottək qaknaytti; uning put-kolliri parkirap turidioqan mistək walildaytti; awazi zor bir top adəmning awazidək jaranglaytti.
7 Oqayibanə kərünüxni yaloquz mənki Daniyalla kərdüm, yenimdikilər alamətni kərmigənidi. Əmma zor bir wəhimə ularni besip, intayin titrəp ketixti, məkünüwaloqudək yərni izdəp kеqip kətti. 8 U yərdə özüm yaloquz kelip bu karamət

□ **9:25 «… Yerusalemni yengibaxtin əsligə kəltürüp bina kilix buyruki jakarlanoqandin tartip, Məsih degən əmir məydanoqa qikkuqə yəttə həssə «yəttə wakit» koxuloqan atmix ikki həssə «yəttə wakit» ətidu» —** kiskiqə: — «bir wakit», yukirdiki təhlilgə asasən 360 kün bolsa, «yəttə həssə yəttə wakit» (49 wakit) wə «atmix ikkining yəttə həssisi», (434 wakit), jəmiy bolup «483 wakit», yəni «Yerusalemni kaytidin bina kilixtiki pərman»din «Kutkuzoquqi-Məsihning məydanoqa qikixi»oqiqə 173880 kün (təhminən 476 yil) bolidu. Tarihiy tətkikatka asasən, «Yerusalemni kaytidin bina kilixtiki pərman»ning qüxürülüxi miladiyədin ilgiriki 445-yili yaki 444-yili idi, undakta «Məsih degən Əmirning məydanoqa qikixi» miladiyə 32-yili yaki 33-yili boluxi kerək. Kitabhan bu pakitlardin Kutkuzoquqi-Məsihning kim ikənlikini biləlaydu. «Koxumqə səz»imiznimu kərüng. **«Yerusalem xəhiri yengibaxtin bina kilinip, məydan-koqilar wə sepil-istihkam barlikka kəltürülidu…»** — «sepil-istihkam» degən səz ibraniy tilidiki «haruts» degən səzning tərjimisi boluxi natayin; qokum birhil istihkamni kərsitidu. «Koqilar» iqidiki, «haruts» bəlkim sirttiki bir nərsini kərsitidu. ■ **9:25** Nəh. 2:2-8; Luka 19:35-44 □ **9:26 «Məsih üzüp taxlinidu» —** (yaki «Məsih kesiwetilidu») — muxu ibarə ibraniy tilida adəttə «əltürülidu» dəp ipadiləydu. **«uningda heqnərsə kalmaydu» —** yaki, «uning (Məsih-kutkuzoquqining) əltürülüxi əzi üqün əməstur». ■ **9:26** Luka 19:41-44 ■ **9:27** Yəx. 28:15, 18; Mat. 24:15; Mar. 13:14; Luka 21:20; 2Tes. 2:3-4 □ **10:1 «lekin nahayiti kattik jəng judunliri tooqrisididur» —** yaki «lekin nahayiti kattik sinaxlar tooqrisididur». □ **10:2 «toluk üq həptə ah-zar kətürüp matəm tuttum» —** ibraniy tilida «toluk üq həptə… matəm kildim» — bu məlum bir əlgüqi uruk-tuoqkini üqün əməs, bəlki Israil həlkining əlük rohiy halitigə boloqan matəm, əlwəttə. □ **10:3 «tenimgə purakliк may sürmidim» —** ibraniy tilida «özümni məsih kilmidim». ■ **10:4** Yar. 2:14 ■ **10:5** Wəh. 1:13, 14, 15

ǫayibanə kərünüxni kərdüm. Ḳilqə maoǫdurum ḳalmidi, qirayim ḳattiḳ əzgirip əlük adəmdək bolup ḳaldim, put-ḳollirimda bir’azmu maoǫdur ḳalmidi. □ ■
9 Lekin uning awazini anglidim. Uning awazini angliǫan ḥaman yərgə yiḳilip düm qüxtüm, ḥoxumdin kəttim. 10 Mana, tuyuḳsiz bir ḳol manga təgdi, meni xuan yələp yərgə tət putluḳ ḳilip turoǫuzdi. 11 Xu zat manga:
— Əy Daniyal, intayin səyülgən adəm! Səzlirimni kəngül ḳoyup anglap qüxəngin, ərə turoǫin! Qünki mən sening yeningoǫa əwətildim, — dedi. U bu səzni ḳilixi bilən, mən titrigən ḥalda ornumdin turdum.
12 Xuning bilən u manga mundaḳ dedi:
— «Əy Daniyal, ḳorḳma; qünki sən Hudayingning aldida qüxinixkə erixixkə, əzüngni təwən tutuxḳa kəngül ḳoyoǫan birinqi kündin buyan sening dua-tilawiting ijabət ḳilindi; eytḳanliring üqün mən yeningoǫa əwətildim. □ 13 Lekin, «Pars padixaḥliḳining əmiri» manga ḳarxi qiḳip yolumni yigirmə bir kün tosuwaldi. Mən Pars padixaḥlirining yenida əzüm yaloǫuz ḳaloǫaqḳa, bax əmirlərdin biri Mikail manga yardəm ḳiloǫili kəldi. □ 14 Mən sanga ahirḳi zamanlarda həlḳingning bexioǫa kelidioǫan ixlarni qüxəndürgili kəldim. Qünki bu oǫayibanə alamət kəp künlər keyinki kəlgüsi tooǫrisididur».

15 U manga bu gəpni ḳiliwatḳanda, pəḳətla yərgə ḳaroǫinimqə zuwan sürəlməy turup ḳaldim. 16 Mana, goya adəmgə ohxaydioǫan birsi ḳolini uzitip ləwlirimni silap ḳoywidi, mən aoǫzimni eqip aldimda turoǫuqioǫa:
— Təḳsir, bu oǫayibanə kərünüxtin iq-iqimdin azablinimən, maoǫdurumdin kəttim. 17 Təḳsirimning kəminə ḳulliri ḳandaḳmu sili təḳsirim bilən səzlixixkə petinalaytim? Qünki ḥazirla maoǫdurum tügəp, nəpəsim üzülidu, — dedim.
18 Andin goya adəmgə ohxaydioǫan biri meni yənə bir ḳetim silap, maoǫdur kirgüzdi 19 wə:
— I intayin səyülgən adəm, ḳorḳma! Sanga aman-hatirjəmlik boloǫay. Oǫəyrətlik bol, əmdi oǫəyrətlik bol! — dedi.
U xu səzni deyixi bilənla manga tehimu maoǫdur kirdi. Mən:
— Təḳsir yənə səz ḳiloǫayla, qünki sili manga maoǫdur kirgüzdila, — dedim.
20 U mundaḳ dedi:
— «Mening ḳexingoǫa nemigə kəlgənlikimni biləmsən? Mən əmdi ḳaytip berip, «Parstiki əmir» bilən jəng ḳilimən; mən u yərgə baroǫandin keyin, «Gretsiyədiki əmir» məydanoǫa qiḳidu. 21 Lekin mən berixtin awwal ḥəḳiḳətning kitabida

---

□ **10:8 «qirayim ḳattiḳ əzgirip ...»** — ibraniy tilida «xan-xəripim ḳattiḳ əzgirip ...» yaki «qirayliḳliḳim ḳattiḳ əzgirip ...». ■ **10:8** Dan. 7:28 □ **10:12 «... sən Hudayingning aldida qüxinixkə erixixkə... kəngül ḳoyoǫan»** — bu yərdiki «qüxinix» nemini kərsitidu? Yərəmiya pəyoǫəmbərgə yətküzülgən «Yerusalemning harab bolidioǫan jaza məzgilining waḳti 70 yil» toxay degən waḳitta Daniyal dua ḳilixḳa baxlidi. Daniyalning arzu-istiki xuki, 70 yilning toxuxi bilən, Hudaning səltəniti dərḥal pəyda bolsun degənliktin ibarət idi. Lekin 7-, 8- wə 9-babtiki oǫayibanə alamətlər uningoǫa, az degəndimu yənə 70 «yəttə waḳit»ning ətüxi kerəklikini kərsətkən. Xu ixlar uning deginidək: «Daniyalning kənglini parakəndə ḳiliwətti. Uning mənisini yexələydioǫan adəm yoḳ idi». Xuning bilən u ümidsizlənməy, bu uzun waḳittiki «keqiktürüx»ni qüxinix üqün kəngül ḳoyidu. 10-babtiki oǫayibanə alamättə bolsa, bu waḳitning yənila ḥəm uzun ḥəm japaliḳ ikənliki kərsitilidu. Xuning bilən, bu həwərni ḳobul ḳilix üqün u oǫəyrətlik, maoǫdurluḳ boluxi kerək. □ **10:13 «Pars padixaḥliḳining əmiri»** — bəlkim intayin küqlük birhil jin bolup, Pars rayonlirida Xəytanning pilanlirini bəja ḳiloǫuqi boluxi mumkin. **«Pars padixaḥlirining yenida əzüm yaloǫuz ḳaloǫaqḳa..»** — bu səzlər muxu pərixtining wəzipisining xu padixaḥlarning ḳilmaḳqi boloǫan yamanliḳini tosux yaki bolmisa, ularoǫa yahxi tərəpkə yüzlinixkə təsir yətküzüxtin ibarət boloǫanliḳini kərsətsə kerək. **«mən Pars padixaḥlirining yenida əzüm yaloǫuz ḳaloǫaqḳa, bax əmirlərdin biri Mikail manga yardəm ḳiloǫili kəldi»** — baxḳa birhil tərjimisi: — «lekin bax əmirlərdin biri Mikail manga yardəm ḳiloǫili kəldi. Mən uni Pars padixaḥlirining ixlirini bir tərəp ḳilixḳa ḳaldurdum». **«bax əmirlər»** — muxu yərdə Hudaning yuḳiri mərtiwilik pərixtilirini kərsətsə kerək («Yəḥ.» 9-ayətni kərüng).

pütülgən wəḩiylərni mən sanga bayan ḳilimən.
Bu ixlarda silərning əmiringlar Mikaildin baxḳa, manga yardəm beridiоɳan ḩeqkim yoḳ.□

11

1 Mən Medialiḳ Darius padixaḩ boloɳan birinqi yilidila, uni mustəḩkəmləx ḩəm küqəytix üqün ornumdin ḳozoɳaloɳanidim. 2 Əmdi mən sanga ḩəḳiḳətni eytip berəy:
—

Buningdin keyin Parsḳa yənə üq padixaḩ ḩəkümranliḳḳa qiḳidu; keyin tətinqi padixaḩ qiḳip, baxḳa padixaḩlardinmu kəptin kəp mal-dunyani toplaydu; u mal-dunyaliridin ḳudrət tepip, ḩəmmə yurtlarni Gretsiyəgə jəng ḳilixḳa ḳozoɳaydu.□
3 Uningdin keyin küqlük bir padixaḩ məydanoɳa qiḳidu. U zor padixaḩliḳni idarə ḳilip, nemini halisa xuni ḳilidu. □ 4 Lekin u ḩoḳuḳ yürgüzüwatḳinida, padixaḩliḳi parqilinip asmanning tət xamal təripigə bəlünüp ketidu. Uning təhtigə əwladliri warisliḳ ḳilalmaydu, keyinki padixaḩliḳ u ḩəküm sürgən waḳtidikidək küqlük bolmaydu; qünki uning padixaḩliḳi aoɳdurulup, baxḳilaroɳa təwə bolup ketidu.
5 Uningdiki sərdarlarning iqidin biri «jənubiy padixaḩ» bolup küqiyidu; lekin yənə bir sərdar uningdinmu küqlük bolidu wə өzining tehimu qong padixaḩliḳini soraydu. □ 6 Birnəqqə yil ətkəndin keyin, *jənubiy padixaḩ ximaliy padixaḩ* bilən ittipaḳ tüzidu; jənubiy padixaḩning ḳizi xu ittipaḳni mustəḩkəmləx üqün ximaliy padixaḩning yenioɳa baridu. Lekin keyin bu ḳiz erixkən ḩoḳuḳidin məḩrum ḳilinidu; ximaliy padixaḩ өzimu ḩoḳuḳini ḳolida tutalmay, məzmut turalmaydu. Bu ḳiz wə uni elip kəlgənlər, uning balisi ḩəm xu waḳitlarda uni ḳollioɳuqilarning ḩəmmisigə satḳunluḳ ḳilinidu.□
7 Ḩalbuki, uning *ata jəmət* tuoɳḳinidin biri ḳoxunning ḩoḳuḳini ḳolioɳa elip *padixaḩ bolup*, ximaliy padixaḩning ḳoroɳinioɳa besip kirip, ularoɳa ḳarxi ḩujum ḳilip qong oɳəlibə ḳilidu. □ 8 U ularning ilaḩ-butliri, ḳuyma məbudliri wə buthaniliridiki altun-kümüxtin yasaloɳan jam-ḳaqilarni Misiroɳa elip ketidu. U birnəqqə yil ximaliy

---

□ **10:21 «ḩəḳiḳətning kitabi» —** Muḳəddəs Kitabni kərsitidu. Xu qaoɳdiki «ḩəḳiḳətning kitabi» Daniyal pəyoɳəmbərning dəwridin ilgiri barliḳ nazil ḳilinoɳan Təwrat ḳisimliridin tərkib tapḳan, əlwəttə. **«silərning əmiringlar Mikail»** — bu səz Mikail bax pərixtining Israiloɳa alayitən məs'ul boloɳanliḳini ayan ḳilidu. □ **11:2 «Buningdin keyin Parsḳa yənə üq padixaḩ ḩəkümranliḳḳa qiḳidu; keyin tətinqi padixaḩ qiḳip…»** — bu 11-babtiki bexarətlər naḩayiti təpsiliy kərsitilgən. Biz muxu yərdə təpsilatliri tooɳruluḳ kəp izaḩat bərmiduḳ, bularni «Ḳoxumqə səz»imizgə kirgüzduḳ. Kitabhanlarning өzliri «ottura xərḳ»ning tarihi tooɳruluḳ ḩərḳandaḳ kitabtin bu bexarətlərning ḳandaḳ əməlgə axuruloɳanliḳini kərələydu. Asasən bu aldin eytiloɳan ixlar miladiyədin ilgiriki 530-164-yillar dawamida yüz bərgən. Lekin 36-ayəttin baxlap, bexarətlər ahirḳi zamandiki ixlaroɳiqə ətidu. □ **11:3 «Uningdin keyin küqlük bir padixaḩ məydanoɳa qiḳidu» —** bu padixaḩ «büyük Iskəndər», Gretsiyəning birinqi imperatori. □ **11:5 «Uningdiki sərdarlar» —** yaki «uningdiki əmirliri». **«Uningdiki sərdarlarning iqidin biri «jənubiy padixaḩ» bolup küqiyidu»** — bu bexarəttiki «jənubiy padixaḩ»lar xübḩisizki, Misirning padixaḩlirini kərsitidu (8-ayətni kərüng), birinqisi «Pitolimi soter» (miladiyədin ilgiriki 323-285-yillarda ḩəküm sürgən. □ **11:6 «jənubiy padixaḩ ximaliy padixaḩ bilən ittipaḳ tüzidu» —** ibraniy tilida pəḳət «ular ittipaḳ tüzidu» deyilidu. Bu bexarəttiki «ximaliy padixaḩ» xübḩisizki tarihta Suriyə degən rayonda ḩəküm sürgən. Birinqi «ximaliy padixaḩ» bolsa Silyuḳus nikator (Silyuḳus I) bolup, əslidə Misir padixaḩi «Pitolimi soter»ning qong generali idi. U miladiyədin ilgiriki 312-280-yillarda təhtkə olturoɳan. **«bu ḳiz erixkən ḩoḳuḳidin məḩrum ḳilinidu»** — ibraniy tilida «bu ḳiz bilikining küqidin məḩrum bolidu». **«uning balisi ḩəm …»** — ibraniy tilida «uning tuoɳḳini…». Bəzi kona kəqürmilərdə «uni tuoɳduroɳuqi ḩəm…» deyilidu. □ **11:7 «uning ata jəmət tuoɳḳinidin biri» —** ibraniy tilida: — «uning yiltizliridin biri». **«…padixaḩ bolup»** — ibraniy tilida «…uning (yəni jənubiy padixaḩning) ornioɳa turup,…» dəp ipadilinidu. **«…biri, ḳoxunning ḩoḳuḳini ḳolioɳa elip padixaḩ bolup,…»** — baxḳa birhil tərjimisi «… biri, u bolsa uning (ximaliy padixaḩning) ḳoxunioɳa ḳarxi qiḳip,…»

padixaḫtin өzini neri ḳilidu. □ 9 Ximaliy padixaḫ jənubiy padixaḫning zeminiоға
besip kiridu, lekin ahiri өz yurtiоға qekinidu.□
10 Ximaliy padixaḫning xaḫzadiliri ḳozоқilip, zor ḳoxun təxkilləydu. Xaḫzadilərdin
biri kəlkündək kelip jənubḳa besip kiridu. Keyin u yənə jəng ḳilip, düxmən
ḳoroғiniоғiqimu besip kiridu. □ 11 Jənubiy padixaḫ ḳattiḳ оəzəptə ḳoxun tartip
jənggə atlinip, ximaliy padixaḫḳa ḥujum ḳilidu. Ximaliy padixaḫ zor bir ḳoxunni
jənggə salidu, lekin uning xu zor ḳoxuni məоқlup bolup əsirgə elinidu.
12 Xu zor ḳoxunning əsirgə elinixi bilən jənubiy padixaḫ intayin məоқrurlinidu.
U tümənligən adəmlərni yoḳitidu, biraḳ uning оəlibisi uzun dawamlaxmaydu.
13 Qünki ximaliy padixaḫ yurtiоға ḳaytip, burunḳidinmu kөp wə küqlük ḳoxun
təxkilləydu. Bekitilgən yillar toxḳandin keyin u zor ḳudrətlik ḳoxunni kөp
təminatlar bilən ḳoxup baxlap kelidu. 14 U qaoқda nuroқun kixilər jənubiy padixaḫḳa
ḳarxi turup uningоға ḳarxi ḳozоқilang kətüridu. *I Daniyal* — sening həlḳing
iqidiki zorawanlar muxu оayibanə alamәttiki bexarətni əməlgə axurmaḳqi bolup,
yooқanqiliḳ ḳilidu, lekin ular məоқlup bolidu. 15 Ximaliy padixaḫ potəy selip
mustəḥkəm xəḥərni muḥasirə ḥujumi ḳilip besiwalidu. Jənubdiki küqlər, ḥətta əng
hil ḳoxunlarmu bərdaxliḳ berəlməydu, ularning ḳarxiliḳ ḳiloқudək küqi ḳalmaydu.
16 Ximaldiki tajawuzqi bolsa өzi haliоқanqə ix ḳilidu, uningоға ḥeqkim ḳarxiliḳ
ḳilalmaydu. U «güzəl zemin»ni ixoқal ḳilidu; uning ḳolida uni wəyran ḳiloқuqi küq
bolidu. □ 17 *Ximaliy padixaḫ* bəl baoқlap padixaḫliḳidiki barliḳ küqlərni səpərwər
ḳilip *Misiroға* yol alidu; u *Misir* bilən əḥdə tüzidu, өzi əḥdidə turoқandək ḳilidu. Biraḳ
Misirning ḥakimiyitini aoқdrurux üqün u ayallirining bir ḳizini *Misir* padixaḫiоға
beridu. Lekin *ḳizi* atisi tərəptə turmaydu, uni ḳollimaydu.□
18 Keyin u dengiz boyidiki yurtlaroға ḥujum ḳilip, nuroқun adəmlərni əsirgə alidu.
Lekin yat bir sərdar uning kixilərni har ḳilixlirini qəkləydu wə əksiqə, uning bu
harlaxlirini өzigə yanduridu. □ 19 U өz yurtidiki ḳoroқanlaroға qekinip kelidu. Lekin
ahirida u putlinip yoḳilip ketidu. □ 20 Keyin uning orniоға yənə bir padixaḫ təhtkə
olturidu; u padixaḫliḳning əng xan-xərəplik jayiоға bir zalim alwangbegini əwətidu.
Lekin u uzun өtməyla, malimanqiliḳmu bolmay, jəngmu bolmay өltürülidu».□

Pərixtə qüxəndürüxni dawamlaxturidu — əxəddiy ximaliy padixaḫ

21 — «Xuningdin keyin pəs bir adəm uning orniоға qiḳip ximaliy padixaḫliḳni
alidu; əmma padixaḫliḳning ḥərmət-xөḥriti uningоға ḥeq təwə bolmaydu, dəp
ḳarilidu; lekin u həlḳning asayixliḳ pəytidin paydilinip, yalaḳqiliḳ wasitiliri bilən
ḥakimiyətni tartiwalidu. 22 Zeminiоға kəlkündək besip kirgən küqlərni u ḥəm
kəlkündək ḥujum ḳilip yoḳitidu, xuningdək u ḥəttaki «*Hudaning* əḥdisidə bekitilgən

---

□ **11:8 «ḳuyma məbudliri» —** yaki «əmirliri». **«buthaniliridiki altun-kümüx…»** — yaki «ularningki altun-kümüx…». □ **11:9 «jənubiy padixaḫning zemini» —** Misirni kərsitidu. □ **11:10 «Keyin u yənə jəng ḳilip,…» —** yaki «U ḳaytip, andin jəng ḳilip,..». □ **11:16 «güzəl zemin» —** Ḳanaan zemini, yəni Pələstin. **«uning ḳolida uni wəyran ḳiloқuqi küq bolidu»** — ibraniy tilida «uning ḥalakiti uning ḳolida bolidu». □ **11:17 «…küqlərni səpərwər ḳilip Misiroға yol alidu» —** «jənubiy padixaḫliḳ»ning Misir ikənliki 8-ayəttin kərünidu. **«u Misir bilən əḥdə tüzidu, өzi əḥdidə turoқandək ḳilidu»** — baxḳa birhil tərjimisi «uning bilən birnəqqə durus adəmlər billə baridu; u өz bekitkinini əməlgə axuridu». **«Biraḳ Misirning ḥakimiyitini aoқdrurux üqün…»** — ibraniy tilida «Biraḳ Misirning ḥakimiyitini qiritix üqün…». □ **11:18 «nuroқun adəmlərni əsirgə alidu» —** yaki «nuroқun yurtlarni igiləydu». □ **11:19 «U өz yurtidiki ḳoroқanlaroға qekinip kelidu» —** yaki «U өz yurtidiki ḳoroқanlaroға nixan ḳilip dikḳət ḳilidu». □ **11:20 «padixaḫliḳning əng xan-xərəplik jayi» —** bu yərdə «əng xan-xərəplik jayi» bəlkim muḳəddəs ibadəthanini kərsitidu. Yənə birhil tərjimə ḳiloқanda, «padixaḫliḳning xan-xəripini bezəx üqün bir zulum saloқuqini əwətidu» degəndək bolidu.

əmir»nimu yoқitidu. □ 23 Xərtnamə tüzüx arқilиқ u baxқa yurtlarni aldaydu;
adəmliri kiqik bir қoxun bolsimu, lekin uning küqi awup-awup, қudrət tapidu.
24 U halayiқning asayixliқ pəytidin paydilinip, əng bay əlkilərgə tajawuz қilip
kirip, atiliri yaki atilirining atiliri zadi қilip baқmiоqan ixlarni қilidu, yəni u oljini,
оqənimətlərni wə nuroqun bayliқlarni қol astidikilirigə üləxtürüp beridu; məlum
bir məzgilgiqə қoroqanlaroqimu ҳujum қilix қəstidə bolidu. 25 U əz küqini ixқa
selip qong oqəyrət bilən қozoqilip, zor қoxunni baxlap, jənubiy padixaҳқa ҳujum
қilidu. Jənubiy padixaҳmu naҳayiti zor қudrətlik bir қoxun bilən jənggə atlinidu.
Lekin jənubiy padixaҳ hainlarning yoxurun suyiқəstigə uqrap, muwəppəқiyət
қazinalmaydu. 26 Qünki uning nazu-nemətlirini yegənlər uni yiқitidu. Uning қoxuni
ҳəmmə yərgə tarқilidu; nuroqunliri əltürülidu.□
27 Keyin, bu ikki padixaҳ bir-birini қəstlixip, yaman niyət bilən bir dastihanda tamaқ
yeyixip, bir-birigə yaloqan gəp қilixidu; lekin bu ixlar ҳeqkimgə payda yətküzməydu,
qünki bu ixlarning ahiri pəқət bəlgiləngən waқittila bolidu. □ 28 *Ximaliy padixaҳ*
nuroqun mal-mülüklərni elip əz yurtioqa қaytidu. U kənglidə Hudaning həlқi bilən
tüzgən muқəddəs əҳdigə қarxi turidu; xuning bilən u əҳdigə қarxi ҳərikətlərni
қilip, andin əz yurtioqa қaytidu.
29 Bəlgiləngən waқitta ximaliy padixaҳ yənila jənubқa tajawuz қilidu; lekin bu
қetimқi əҳwal ilgirikigə wə yənə kelip əng ahirқi қetimқisidiki bilənmu ohximaydu.
□ 30 Qünki Kittim arilidin qiққan kemilər ҳujum қilip kelidu. Xunga u dərd-
ələm bilən qekinidu wə *Hudaning* Əz həlқi bilən tüzgən muқəddəs əҳdisigə қarap
intayin oqəzəplinidu, uningoqa қarxi halioqinini қilidu; xundaқla qekinip yanoqanda
muқəddəs əҳdigə asiyliқ қiloquqilarni ətiwarlaydu. □ 31 Uning təripidə turoqan
birnəqqə küqlər қoroqan boloqan muқəddəs ibadəthanini buloqaydu, «kündilik
қurbanliқ»ni əməldin қalduridu wə «wəyran қiloquqi yirginqlik nomussizliқ»ni
uning ornioqa қoyidu. □ ■ 32 U muқəddəs əҳdigə hainliқ қiloquqilarni huxamət-
ҳiyligərlik bilən qirikləxtüridu; lekin əz Hudasini dost tutқuqi həlқ bolsa қəysərlik
bilən ҳərikət қilidu. 33 Həlқ iqidiki aқillar nuroqun қerindaxlirioqa təlim yətküzidu;
lekin birnəqqə künlər ularning bəziliri қiliqta yiқilidu, otta kəydürülüp əltürülidu,
zindanoqa qüxidu yaki bulang-talangoqa uqraydu. 34 Yiқiloqan waқitlirida, Hudaning
həlқi azoqinə yardəmgə igə bolidu. Əmma nuroqun kixlər ularning қatirioqa huxamət-
ҳiyligərlik bilən soқunup kiridu. 35 Bəzi aқillar yiқilidu. Lekin ularning yiқilixi
əzlirining sinilixi, tawlinix-tazilinixi, қiyamət künigiqə paklinixi üqündur. Qünki
ahirət Huda bəlgiligən waқittila kelidu.□ ■
36 Ximaliy padixaҳ əz məyliqə қiliweridu; u təkəbburlixip, əzini ҳərқandaқ
ilaҳlardinmu uluoqlap üstün қoyup, ҳətta ҳəmmə Ilaҳlarning Ilaҳi Boloquqioqa
ajayib kupurluқ səz қilidu; taki Hudaning oqəzipi toluқ təkülgən künigiqə u

---

□ **11:22 «Hudaning əҳdisidə bekitilgən əmir»** — muxu yərdə muқəddəs ibadəthanidiki «bax kaҳin»ni kərsitidu. Oniyas isimlik kixi, bax kaҳin wə bək adil kixi bolup, Suriyəning «Antioқus Epifanis» degən padixaҳi təripidin miladiyədin ilgiriki 172-yili əltürülgən. □ **11:26 «uning nazu-nemətlirini yegənlər»** — demək, əng ixənqlik adəmliri. □ **11:27 «bu ixlarning ahiri pəқət bəlgiləngən waқittila bolidu»** — muxu sirliқ səzlər tooqruluқ «қoxumqə səz»imizni kərüng. □ **11:29 «lekin bu қetimқi əҳwal ilgirikigə wə yənə kelip əng ahirқi қetimқisidiki bilənmu ohximaydu»** — baxқa birhil tərjimisi: — «lekin bu қetimқi ahirқi əҳwal ilgirikigə ohximaydu». Bu bexarət (tərjimimiz boyiqə) tooqruluқ «қoxumqə səz»imizni kərüng. □ **11:30 «Kittim arilidin qiққan kemilər»** — «Kittim» ҳazirқi «Seprus» degən ottura dengizdiki aral. Bu bexarət xübҳisizki, miladiyədin ilgiriki 168-yili, Rim imperiyəsining kemiliri Kittim arilidin qiқip Antioқus Epifaniska (Misiroqa tajawuz қiloqan waқtida) ҳujum қiloqinini kərsitidu. □ **11:31 «қoroqan boloqan muқəddəs ibadəthana...»** — yaki «muқəddəs ibadəthana wə қoroqan...». **«kündilik қurbanliқ»** — 8:11diki izaҳatni kərüng. ■ **11:31** Dan. 7:25; 9:27; Mat. 24:15; Mar. 13:14; Luқa 21:20; 2Tes. 2:3-4 □ **11:35 «Qünki ahirət Huda bəlgiligən waқittila kelidu»** — muxu yərdə, bexarət «Antioқus Epifanis»ning dəwridin, ahir zamanoqa ətidu. ■ **11:35** Dan. 12:10

dawamlik zor ronak tapidu. Qünki Hudaning bekitkini əməlgə axmay kalmaydu. ■ 37 Bu padixah ata-bowiliri qokunoɣan ilahlaroɣimu pisənt kilmaydu, ayallaroɣimu heqkandak həwəs kilmaydu. Əməliyəttə u hərkandak ilahni hərmətlimaydu, qünki u özini hərkandak ilahtin uluoɣ dəp karaydu. □ 38 Bularning ornida u «küqlər ilahi»ni hərmətləydu; uning ata-bowilirimu əzəldin qokunmioɣan bu ilahni bolsa u altun, kümüx, yakut wə baxka kimmətlik sowoɣatlarni təkdim kilip hərmətləydu. 39 U əng mustəhkəm koroɣanlarni xundak bir oɣəyriy ilahka tayinip igiləydu. Kimki uning həkümranlikioɣa bekinsa, u xularoɣa xərəplik mənsəp beridu, ularni köpqilikni baxkuridioɣan kilidu wə in'am süpitidə yər-zeminni təksim kilip beridu.□
40 Ahir zaman kəlgəndə, jənubiy padixah əskər qikirip uningoɣa hujum kilidu. Ximaliy padixah jəng harwiliri, atlik əskərlər wə nuroɣun kemilər bilən kuyundək uningoɣa kayturma zərbə beridu. U barlik yurtlaroɣa tajawuz kilip, kəlkündək texip kəng yər-zeminlarni basidu. 41 U hətta «güzəl zemin»oɣa besip kiridu; nuroɣun əllər azdurulup yikitilidu. Lekin bular, yəni Edomlar, Moablar wə Ammonlarning qongliri uning kolidin kutulup kalidu. □ ■ 42 Ximaliy padixah barlik dələtlərgə kolini sozidu, Misir zeminimu kəqip kutulalmaydu. 43 U Misirning altun-kümüx baylikliri wə baxka kimmət bahalik buyumlirini talan-taraj kilidu. Liwiyəliklər wə Efiopiyiliklər uningoɣa boysunup əgixidu.
44 Keyin xərk wə ximaldin kəlgən xəpilər uni alakzadə kilidu. U tehimu dəroɣəzəp bolup nuroɣun kixini kiroɣinqilik kilip öltürimən dəp jəng kozoɣaydu 45 Wə dengizlarning otturisida, kərkəm mukəddəs taoɣ təripigə orda qedirlirini tikidu. Lekin uning əjili xu yərdə toxidu wə heqkim uni kutkuzmaydu».□

12

Kiyamət küni

1 — «U qaoɣda, kerindaxliringni «kooɣdioɣuqi uluoɣ əmir» Mikail məydanoɣa qikidu. Bir azablik məzgil bolidu; yurt-dölət barlikka kəlgəndin buyan, xundak qong balayi'apətlik məzgil bolup bakmioɣan. Birak xu qaoɣda hölking kutkuzulidu; ularning iqidiki nami hayatlik dəptirigə pütülgənlərning həmmisi nijatlikka erixidu. □ ■ 2 Tuprakta yatkan ölüklərdin nuroɣunliri tirilidu. Ular mənggülük hayattin bəhrimən bolidu; kaloɣanliri nomusta həm mənggülük rəswaqilikka tirilidu. ■ 3 Akillar asmandiki gümbüzdək parlak julalinidu; nuroɣun kixilərni həkkaniylik yolioɣa baxlap kirgənlər yultuzlaroɣa ohxax əbədil'əbəd parlap turidu».■

■ **11:36** Dan. 7:25; 9:27; Mat. 24:15; Mar. 13:14; Luka 21:20; 2Tes. 2:3-4; Wəh. 13:1-8 □ **11:37 «ayallaroɣimu heqkandak həwəs kilmaydu» —** yaki, «u ayallar ətiwarlaydioɣan ilahkimu hərmət kilmaydu». □ **11:39 «… oɣəyriy ilahka tayinip igiləydu» —** yaki, «… oɣəyriy ilahka hujum kilidu». Yənə birhil tərjimisi: «U əng mustəhkəm koroɣanlarni igiləp, u bu ilahka qokunuxni bərpa kilidu». **«inam süpitidə…»** — yaki «məlum bir bahada (setiwetip),…». □ **11:41 «güzəl zemin» —** Kanaanni (Pələstinni) kərsitidu. ■ **11:41** Wəh. 12:6 □ **11:45 «dengizlarning otturisida» —** demək, Ottura Dengiz wə Ölük Dengizning otturisida. **«kərkəm mukəddəs taoɣ» —** Yerusalem selinoɣan «Zion teoɣi»ini kərsitidu. Bu ayətning baxka bir hil tərjimisi: «…dengizlar wə mukəddəs taoɣ arisida…». □ **12:1 «kerindaxliring» —** ibraniy tilida «həlkingning balilidi» degən səz bilən ipadilinidu. **«kooɣdioɣuqi uluoɣ əmir» —** «əmir» muxu yərdə, xübhisizki «qong pərixtə» mənisidə. Mukəddəs Kitabtiki baxka yərlərdin xu hulasigə kelimizki, Mikail degən pərixtə «bax pərixtə»dur («Yəh.» 9-ayət, «Wəh.» 12:7). **«Mikail məydanoɣa qikidu» —** baxka birhil tərjimisi «Mikail bir tərəptə turidu». Demək, Mikail əslidə Israil həlkigə muhapizət beridu. Lekin u hazir bu muhapizətqi rolini wakitlik bir yakka koyidu. **«….ularning iqidiki nami hayatlik dəptirigə pütülgənlərning həmmisi nijatlikka erixidu» —** bu babtiki uluoɣ bexarətlər tooɣrulukmu «koxumqə səz»imizni kərüng. ■ **12:1** Mat. 24:21 ■ **12:2** Yəx. 26:19; Mat. 25:46; Yh. 5:29; Ros. 24:15 ■ **12:3** Pənd. 4:18; Mat. 13:43

4 U manga yənə:
— I Daniyal, sən əmdi bu səzlərni tohtat; məzkur kitabning taki dunyaning ahirқi
künlirigiqə xu peti turuxi üqün uni piqətləp məһürliwətkin. Nuroɣun kixilər uyan-
buyan yüridu wə bilim axidu, — dedi.□ ■ 5 Mənki Daniyal kərdümki, mana ikki zat,
biri dəryaning bu təripidə, yənə biri dəryaning u təripidə turuptu. 6 Ulardin biri
dərya süyi üstidə turoɣan aқ kanap kiyim kiygən zattin:
— Bu karamət ixlar tügigiqə қanqilik waқit ketidu? — dəp soridi.■
7 U dərya süyi üstidə turoɣan, kanap kiyim kiygən zat ong wə sol қolini asmanoɣa
қaritip kətürüp, Mənggü Һayat Boloɣuqining nami bilən қəsəm қilip:
— Bir waқit, ikki waқit, қoxumqə yerim waқit ketidu. *Hudaning* muқəddəs həlқini
parqilioɣuqi horluқ ahirlaxқanda, bu ixlar tügəydu, — dedi.□ ■
8 Uning səzini angliоɣan bolsammu, mənisini qüxənmidim. Xunga mən:
— Təқsir, bu ixlarning aқiwiti қandaқ bolidu? — dəp soridim.
9 U manga mundaқ dedi:
— «Əy Daniyal, yolungoɣa mang, qünki bu səzlər ahir zamanoɣiqə məhpiy tutulup
yepiқliқ turidu. ■ 10 Nuroɣun kixilər tazilinidu, paklinidu wə tawlinidu. Rəzillər
bolsa, dawamliқ rəzillik қiliweridu; ulardin һeqkim buni qüxinəlməydu, biraқ
aқillar qüxinidu. 11 Kündilik қurbanliқ sunuxni əməldin қalduroɣan kündin tartip,
yəni «wəyran қiloɣuqi yirginqlik nomussizliқ» қoyuloɣan waқittin baxlap, bir ming
ikki yüz toқsan kün ətidu. 12 Ahiroɣiqə sadiқ bolup, bir ming üq yüz ottuz bəx künni
kütüp ətküzgənlər nemidegən bəhtlik-һə!
13 Əmma sən bolsang, ahiroɣiqə yolungda mengiwərgin. Sən aram tapisən, wə
künlərning ahirida nesiwənggə muyəssər boluxқa қayta tirilisən».□

□ **12:4** **«sən əmdi bu səzlərni tohtat»** — yaki, «sən əmdi bu səzlərni yoxurup қoy». **«Nuroɣun kixilər uyan-buyan yüridu wə bilim axidu»** — yaki «Nuroɣun kixilər tətқiқ қilip, bilim axurulidu». Bu bexarət yənə «Am.» 8:12 bilən munasiwətlik boluxi mumkin. «Қoxumqə səz»imiznimu kərüng. ■ **12:4** Wəһ. 5:1-5; 22:10 ■ **12:6** Dan. 10:5 □ **12:7** **«Bir waқit, ikki waқit, қoxumqə yerim waқit ketidu»** — muxu yərdə «bir waқit, ikki waқit, қoxumqə yerim waқit» degini, yuқirida 7:25diki izaһatta təһlil қiloɣinimiz tooɣra bolsa, təhminən üq yerim yilni, top-tooɣra 1260-künni kərsitidu. ■ **12:7** Wəһ. 10:5, 6 ■ **12:9** Wəһ. 5:1-5; 22:10 □ **12:13** **«künlərning ahirida»** — Məsiһning dunyaoɣa қaytip kelidioɣan küni.

Ḫoxiya

1-ḳisim •••• Ḫoxiya pəyoɣəmbərning paḫixə bir ayalni ɵz əmrigə elixi

1 Pərwərdigarning kalami — Uzziya, Yotam, Aḥaz wə Ḥəzəkiyalar Yəhudaoɣa,
Yoaxning ooɣli Yəroboam Israiloɣa padixaḫ boloɣan waḳitlarda, kalam Bəərining ooɣli
Ḫoxiyaoɣa kəldi; □ 2 Pərwərdigarning Ḫoxiya arḳilik kəlgən səzining baxlinixi —
Pərwərdigar Ḫoxiyaoɣa: «Baroɣin, paḫixilikkə berilgən bir ayalni əmringgə aloɣin,
paḫixiliktin boloɣan balilarni ɵz ḳolungoɣa aloɣin; qünki zemin Pərwərdigardin waz
keqip paḫixilikkə pütünləy berildi» dedi. □ 3 Xuning bilən u berip Diblaimning ḳizi
Gomərni əmrigə aldi; ayal uningdin ḥamilidar bolup bir ooɣul tuoɣdi.

4 Pərwərdigar uningoɣa: «Uning ismini «Yizrəəl» dəp ḳoyoɣin; qünki yənə azoɣina
waḳit ɵtkəndə, Mən «Yizrəəl»ning ḳenining intiḳamini Yəhuning jəməti üstigə
ḳoyimən wə Israil jəmətining padixaḫliḳioɣa hatimə berimən. □ 5 Wə xu künidə
əməlgə axuruliduki, Mən Israilning oḳyasini Yizrəəl jiloɣisida sundiriwetimən».□

6 *Gomər* yənə ḥamilidar bolup, ḳiz tuoɣdi. Pərwərdigar Ḫoxiyaoɣa: «Uning ismini
«Lo-ruḥamaḥ» dəp ḳoyoɣin; qünki Mən Israil jəmətigə ikkinqi rəḥim ḳilmaymən,
ularni ḳət'iy kəqürüm ḳilmaymən; □ 7 Biraḳ Yəhuda jəmətigə rəḥim ḳilimən wə
ularning Hudasi boloɣan Pərwərdigar arḳilik ularni ḳutḳuzimən; ularni oḳyasiz,

---

□ **1:1 «Yoaxning ooɣli Yəroboam Israiloɣa padixaḫ boloɣan waḳitlarda...»** — «Israil» bu kitabta adəttə Israilning «ximaliy padixaḫliḳi»ni kərsitidu. Ḫoxiyaning bexarətlirining kəpinqisi «ximaliy padixaḫliḳ» tooɣruluḳtur. Bəzi waḳitlarda «Israil» toluḳ on ikki ḳəbilə (jümlidin Yəhuda)ni iqigə alidu. Mundaḳ əḫwalda biz buni küqimizning bariqə izaḫlap ḳoyimiz. Bu kitabta Israilning Yəroboamdin keyinki padixaḫliri tiloɣa elinmioɣan. Pəyoɣəmbər bəlkim ularni tiloɣa aloɣuqiliḳi yoḳ dəp ḳarioɣan boluxi mumkin. □ **1:2 «Baroɣin, paḫixilikkə berilgən bir ayalni əmringgə aloɣin, paḫixiliktin boloɣan balilarni ɵz ḳolungoɣa aloɣin»** — balilar tehi tuoɣulmioɣanidi. Biraḳ uning keyin tuoɣuloɣan üq balisidin ikkisi Gomərning paḫixilikidin boloɣan. □ **1:4 «Uning ismini «Yizrəəl» dəp ḳoyoɣin»** — «Yizrəəl» «Huda terioɣan» yaki «Hudaning terioɣini» degən mənidə, wə yənə «Huda tarḳitidu» degən mənidə. Israilning ximaliy təripidiki «Yizrəəl» degən jiloɣida dəḫxətlik bir ḳiroɣinqilik boloɣan. Yəhu isimlik bir sərdar Israilning xu waḳittiki padixaḫi Yəhoramni wə ordidikilərni, jümlidin rəzil hanix Yəzəbəlni ɵltürüwətti. Bu ixlar Hudaning Yəhoram üstigə boloɣan jazasi boloɣini bilən, Yəhu uqioɣa qikḳan ḳanhor adəm bolup, Huda uningoɣa tapxuroɣan jazaliḳ wəzipisidin ḥalḳip nuroɣun gunaḫsiz adəmlərnimu ɵltürüwətti. Gərqə bu ix 100 yil ilgiri boloɣan bolsimu, Israil uning gunaḫliḳini etirap ḳilip baḳmioɣan (Təwrat, «Padixaḫlar» 9-10-bab). «Yizrəəl» jiloɣisi Gideon ḥakim boloɣan waḳtida Israilning xanliḳ bir oɣəlibisining soruni idi («Ḥak.» 6-7-bab), bu jay Yəhuning waḳtida ḳiroɣin soruni boloɣan, kəlgüsidə Israilning qong məoɣlubiyitining soruni bolidu. □ **1:5 «Mən Israilning oḳyasini Yizrəəl jiloɣisida sundiriwetimən»** — Asuriyə imperiyəsi miladiyədin ilgiriki 733-yili Israilning ximaliy rayonlirioɣa besip kirip, Yizrəəl jiloɣisini ixoɣal ḳilip, barliḳ ximalliḳlarni, jümlidin Gilead wə Galiliyəliklərni əsirgə qüxürüp elip kətti. Xu wəḳələr bilən Israilning ḥərbiy küqi («oḳyasi») sunduruwetildi. □ **1:6 «Gomər yənə ḥamilidar bolup, ḳiz tuoɣdi. Pərwərdigar Ḫoxiyaoɣa: «Uning ismini «Lo-ruḥamaḥ» dəp ḳoyoɣin»... dedi** — «Lo-ruḥamaḥ» «rəḥim ḳilinmioɣan (ḳiz)» degən mənidə. «Gomər yənə ḥamilidar bolup, ḳiz tuoɣdi». Bu ayəttə 3-ayəttikigə ohxax «uningin ... tuoɣdi» degən bir ibarə bolmioɣaqḳa «Lo-ruḥamaḥ» Ḫoxiyaning ɵz balisi əməs idi.

ḳiliqsiz, jəngsiz, atlarsiz wə atliḳ əskərsiz ḳutḳuzimən» — dedi.□
8 Gomər Lo-ruḫamaḫni əmqəktin ayrioɣandin keyin yənə ḫamilidar bolup ooɣul tuoɣdi; 9 *Rəb*: «Uning ismini: «Lo-ammi» dəp ḳoyoɣin; qünki silər Mening həlḳim
əməs wə Mən silərgə *Pərwərdigar* bolmaymən» dedi.□

Ḫoxiya Israilning ahirḳi zamandiki bəhti tooɣruluḳ bexarət beridu

10 — Biraḳ Israilning balilirining sani dengizdiki ḳumdək bolup, uni ɵlqigili yaki
sanioɣili bolmaydu; «Silər mening həlḳim əməssilər» deyilgən jayda xu əməlgə
axuruliduki, ularoɣa: «*Silər* tirik Təngrining ooɣulliri!» — deyilidu. ■ 11 Israil baliliri
wə Yəḫuda baliliri birgə yioɣilidu, ɵzlirigə birla baxni tikləydu wə turoɣan zemindin
qiḳidu; qünki «Yizrəəlning küni» uluoɣdur! Aka-ukiliringlaroɣa «Ammi! (*Mening
həlḳim*!)» wə singilliringlaroɣa «Ruḫamaḫ! (*rəḫim ḳilinoɣan*!)» — dənglar!□ ■

2

Israiloɣa ḳilinoɣan tərbiyilik jaza — Hudaning səzining dawami

1-2 — Ananglaroɣa dəwayimni yətküzüp, uning bilən dəwalixinglar; qünki u Mening
ayalim əməs wə Mən uning eri əməs; u paḫixilik turḳini qirayidin, zinahorluḳ
ḫalətlirini kəksining arisidin yaḳatsun!□
3 Bolmisa, Mən uni ḳip-yalingaq ḳilip ḳoyimən, tuoɣuloɣan künidikidək anidin tuoɣma
ḳilip ḳoyimən;
Mən uni huddi qəl-bayawanoɣa ohxax ḳilimən,
Uni bir ḳaoɣjiraḳ yərgə aylandurimən,
Uni ussuzluḳ bilən ɵltürimən;
4 Uning balilirioɣa rəḫim ḳilmaymən,
Qünki ular paḫixiliklərdin tərəlgən balilardur.
5 Qünki ularning anisi paḫixilik ḳiloɣan,
Ularni ḳarnida kətürgüqi nomussizliḳ ḳiloɣan;

□ **1:7 «Biraḳ Yəḫuda jəmətigə rəḫim ḳilimən wə ularning Hudasi boloɣan Pərwərdigar arḳilik ularni ḳutḳuzimən; ularni oḳyasiz, ḳiliqsiz, jəngsiz, atlarsiz wə atliḳ əskərsiz ḳutḳuzimən» —** bu bexarət bəlkim Asuriyə imperiyəsining ḳoxunining Yəḫudaoɣa tajawuz ḳilidioɣanliḳi wə xundaḳ bolsimu Pərwərdigarning Pərixtisining wasitisi bilən Asuriyəni (dərwəḳə ḥeq jəng bolmayla) yoḳitidioɣanliḳini kərsitidu (miladiyədin ilgiriki 702-yili). Bu ayətning ḳizil bir yeri xuki, Pərwərdigar «Pərwərdigar arḳilik» bu ixni ḳilidu. Demək «Pərwərdigarning Pərixtisi»ning ɵzini Huda deyixkə bolidu. Baxḳa yərdə səḫbətləxkinimizdək, ixinimizki «Pərwərdigarning Pərixtisi» dəl Hudaning «Kalami» Əysa Məsiḫning ɵzidur («Yəx.» 36-38-bablarni kərüng). Məzkur bexarətning bir nətijisi bəlkim Israilda turoɣan bəzi ihlasmən kixilər Yəḫuda zemininoɣa ətüp, olturaḳlaxḳan bolsa kerək. □ **1:9 «Rəb: «Uning ismini: «Lo-ammi» dəp ḳoyoɣin»... dedi» —** «Lo-ammi» «Mening həlḳim əməs» degən mənidə. Bu isim Gomərning balisining baxḳa ərdin boloɣanliḳini bildüridu, xuningdək Huda aldida Israilning əḫwalini kərsitidu. «Mən ular üqün Pərwərdigar bolmaymən» (yaki «Mən silər üqün bolmaymən» yaki «Mən silər üqün «Əzəldin Bar Boloɣuqi» bolmaymən») degən ibarə, Hudaning Musa pəyoɣəmbərgə tapxuroɣan ɵz namini, yəni «Yaḫwəḫ» («Mən ɵzümdurmən»)ni kəzdə tutidu. Demək, «Mən silərdin həwər alidioɣan Hudayinglar bolmaymən». ■ **1:10** Yar. 32:11; Rim. 9:25, 26 □ **1:11 «turoɣan zemin» —** Israillar sürgün ḳilinoɣan zemin bolsa kerək. **«turoɣan zemindin qiḳidu»** — yaki «turoɣan zeminda yaxinidu». **«Yizrəəlning küni»** — bu künning nemə ikənliki 2:14-23-ayəttə kərünidu. Bu ayət üstidə «ḳoxumqə səz»imizdə toḫtilimiz. ■ **1:11** Yəx. 11:13; Yər. 3:18; əz. 37:16, 22; əf. 2:14, 15, 16 □ **2:1-2 «ananglaroɣa dəwayimni yətküzüp, uning bilən dəwalixinglar; qünki u mening ayalim əməs wə mən uning eri əməs; u paḫixilik turḳini qirayidin, zinahorluḳ ḫalətlirini kəksining arisidin yaḳatsun!» —** demisəkmu bu səzlər ḫəm pəyoɣəmbərning ɵz balilirioɣa ḫəmdə Hudaning ɵz həlḳigə eytḳanliridur. Təwəndiki səzlər (14-3) asasən Hudaning Israiloɣa boloɣan səzliri — Biraḳ bəziliri pəyoɣəmbərning ɵz əḫwalioɣa mas kelidu.

Qünki u: «Mən manga nan wə süyümni, yung wə kanapimni, zəytun meyim wə
iqimlik-xarablirimni təminligüqi axnilirimoɳa intilip ularni ḳooɳliximən» — dedi.□
6 — Xunga mana, Mən yolungni tikən-jioɳanliḳlar bilən qitlap ḳorxiwalimən,
Israilning ətrapini tam bilən tosimən, u qioɳir yollirini tapalmaydioɳan bolidu.
7 Xuning bilən u axnilirini ḳooɳlaydu, birak ularoɳa yetixəlməydu;
Ularni izdəydu, tapalmaydu;
Xunglaxḳa u: «Mən berip birinqi erimni tepip, uning yenioɳa ḳaytimən; qünki
əḫwalim bügünkidin yahxi idi» — dəydu.
8 — U ziraətlərni, yengi xarab wə zəytun meyini təminligüqining Mən ikənlikimni,
Өzliri «Baal» butlarni yasaxḳa ixlətkən kümüx-altunni kəp ḳiloɳuqining Mən
ikənlikimni zadi bilmidi.
9 Xunga Mən ḳaytip kelimən, uningdiki ziraətlirimni өz wakṭida,
Yengi xarablirimni өz pəslidə elip ketimən,
Өzümdiki ularning yalingaqliḳini yepixḳa kerəklik yung-kanaplirimni bərməy
ḳayturup ketimən;□
10 Ḫazir Mən uning nomussizliḳini axnilirining kөz aldida axkarilaymən,
Ḫeqkim uni ḳolumdin ḳutḳuzalmaydu.□
11 Xundak ḳilip uning tamaxalirioɳa hatimə berimən;
Uning ḫeytlirioɳa! Uning «yengi ay»lirioɳa!
Uning «xabat»lirioɳa! Ḳisḳisi, uning barlik «jamaət ibadət sorun»lirioɳa hatimə
berimən!□
12 Wə Mən uning üzüm tallirini wə ənjür dərəhlirini wəyran ḳilimən;
U bularni: «Bular bolsa axnilirim manga bərgən ix ḫəḳḳilirimdur!» degənidi;
Mən bularni janggaloɳa aylandurimən, yawayi ḫaywanlar ularni yəp ketidu.■
13 Mən uning bexioɳa «Baal»larning künlirini qüxürimən;
Qünki u *xu künliridə* ularoɳa isrik salatti,
U өzini üzükliri wə zibu-zinnətliri bilən pərdazlap,
Axnilirini ḳooɳlixip, Meni untudi — dəydu Pərwərdigar.□

Huda ahir berip yənila Israilni muḫəbbiti arḳilik өziningki ḳilidu — «Yizrəəlning küni»

14 Xunga mana, Mən uning kөnglini alimən,
Uni dalaoɳa elip kelimən, kөngligə səzləymən. □
15 Xundak ḳilip Mən uningoɳa xu yərdə üzümzarlirini ḳayturimən,
«Akor jiloɳisi»ni «ümid ixiki» ḳilip berimən;
Andin u xu yərdə yaxlik künliridikidək,

□ **2:5 «iqimlik-xarablirimni təminligüqi axnilirimoɳa intilip ularni ḳooɳliximən»** — «axnilirim» Israil qoḳunoɳan ḫərhil butlarni, bolupmu «Baal»larni kərsitidu. Nadan Israil ax-taam wə nərsə-kerəklərni Huda əməs, bəlki bu butlar təminləydu, dəp ḳaraytti. □ **2:9 «Xunga mən ḳaytip kelimən, uningdiki ziraətlirimni … elip ketimən, Өzümdiki … yung-kanaplirimni bərməy ḳayturup ketimən»** — Israillar Hudaning yenioɳa «ḳaytixi» kerək. Ḫazir əksiqə Huda ularning yenioɳa jazalaxḳa ḳaytidu. □ **2:10 «Ḫazir mən uning nomussizliḳini axnilirining kөz aldida axkarilaymən»** — muxu «axniliri» degən səzning mənisi ḫazir səl kengəytildi. Israil Hudaning ḳooɳdixioɳa ixənməy, ḫərḳaysi butpərəs dələtlərgə tayinip ular bilən ittipakdax bolmakqi. Birak Huda Өzigə ḳiloɳan bu wapasizliḳni ḫəmmə adəmning kөzi aldida axkarilaydu. □ **2:11 «Hatimə berimən; uning ḫeytlirioɳa! Uning «yengi ay»lirioɳa!…»** — «yengi ay»ning birinqi küni ḫeyt küni ḫesablinatti. «Xabat» küni, yəni xənbə küni, dəm elix küni idi. ■ **2:12** Zəb. 80:12-13; Yəx. 5:5 □ **2:13 «mən uning bexioɳa «Baal»larning künlirini qüxürimən»** — demək, Huda Israilning «Baal»laroɳa qoḳunoɳan künlirining tegixlik jazasini ularning bexioɳa qüxüridu. □ **2:14 «Xunga mana, mən uning kөnglini alimən, uni dalaoɳa elip kelimən, kөngligə səzləymən»** — «xunga» degən bu səz adəmni tolimu ḫəyran ḳilidu, əlwəttə. Hudaning xapaiti daim degüdək xundak.

Misir zeminidin qikḳan künidək küy-nahxa eytidu.□
16 Wə xu küni əməlgə axuruliduki, — dəydu Pərwərdigar —«Sən Meni «erim» dəp
qaḳirisən,
Ikkinqi Meni «Baal»im deməysən.□
17 Qünki Mən «Baal»larning namlirini sening aoɳzingdin elip taxlaymən,
Ular bu nami bilən ikkinqi ḫeqḳandaḳ əslənməydu.□
18 Xuning bilən Mən ular üqün daladiki ḫaywanlar, asmandiki uqar-ḳanatlar wə
yər yüzidiki ɵmüligüqilər bilən əḫdə tüzimən; Mən oḳya, ḳiliq wə jəngni sundurup
zemindin elip taxlaymən; *həlḳimni* aman-esən yatḳuzimən.■
19 Xundaḳ ḳilip Mən seni əbədil'əbəd Ɵzümgə baoɳlaymən; ḫəḳḳaniyliḳta, meḫir-
muḫəbbəttə, rəḫim-xəpḳətlərdə seni Ɵzümgə baoɳlaymən; □ 20 Sadaḳətliktə seni
Ɵzümgə baoɳlaymən, xuning bilən sən Pərwərdigarni bilip yetisən. □ ■ 21 Wə
xu künidə əməlgə axuruliduki, «Mən anglaymən» — dəydu Pərwərdigar, — «Mən
asmanlarning təlipini anglaymən, bular yər-zeminning təlipini anglaydu; 22 Yər-
zemin ziraətlərning, yengi xarab wə zəytun meyining təlipini anglaydu; wə bular
«Yizrəəl»ning təlipini anglaydu! □ 23 Wə Mən Ɵzüm üqün uni zeminda teriymən;
Mən «Lo-ruḫamaḫ»oɳa rəḫim ḳilimən; Mən «Lo-ammi»oɳa: «Mening həlḳim!»
dəymən; wə ular Meni: «Mening Hudayim!» — dəydu.□ ■

3

Ḫoxiya ɵzigə wapasizliḳ ḳilip ɵzidin ayriloɳan ayalini ḳayturup əkilidu

1 Wə Pərwərdigar manga: — Yənə baroɳin, axnisi təripidin səyülgən, zinahor bir
ayalni səygin; gərqə Israillar yat ilaḫlar təripigə eoɳip kətkən, «kixmix poxkal»larni
səygən bolsimu, *Mən* Pərwərdigar ularoɳa kərsətkən səygümdək sən uni səygin, —

□ **2:15 «Xundaḳ ḳilip Mən uningoɳa xu yərdə üzümzarlirini ḳayturimən, «Aḳor jiloɳisi»ni «ümid ixiki» ḳilip berimən; andin u xu yərdə yaxliḳ künliridikidək, ... küy-nahxa eytidu»** — bu ayəttiki bəzi sözlərning xərḫi: — (1) «Aḳor jiloɳisi» — Əslidə Israil Pələstinni ixoɳal ḳilix üqün jəng ḳiliwatḳan künlərdə, «Aḳan» (yaki Ahor, mənisi «awarə») isimlik bir kixi Hudaning kərsətmisigə itaət ḳilmioɳaqḳa, pütkül Israil jəngdə məoɳlup boldi. Yəxua pəyoɳəmbərning wasitisi bilən Aḳanning gunaḫi eniḳlanoɳandin keyin, Israil Aḳanni qalma-kesək ḳilip ɵltürüwətti. Andin Israil düxməndin ḳutḳuzuldi. «Aḳanning ɵlümi ularni ḳutḳuzoɳan» degili bolidu. Xunga məzkur ayətning mənisi, bəlkim birsi ularning gunaḫlirini kətürüxi bilən, ular ḳutḳuzulidioɳan bolidu («Yə.» 7-babni kərüng). (2) «yaxliḳ künliri» — bəlkim Israilning «yengi bir əl» tuoɳuloɳandək, Misirdin qikḳan waḳtini kərsitidu. (3) «nahxa eytidu» yənə «(Manga) jawab beridu» degənnimu bildüridu. □ **2:16 «Sən Meni «erim» dəp qaḳirisən, ikkinqi Meni «Baal»im deməysən»** — «kirix söz»də eytḳinimizdək, «Baal» degən sözning bir mənisi «igəm» yaki «erim». □ **2:17 «Mən «Baal»larning namlirini sening aoɳzingdin elip taxlaymən»** — ibraniy tilida «Mən «Baal»larning namlirini uning (yəni, Israilning) aoɳzidin elip taxlaymən». ■ **2:18** Ayup 5:23; Yəx. 11:6; Əz. 14:21; 34:25 □ **2:19 «Mən seni ... Ɵzümgə baoɳlaymən»** — bu söz adəttə ḳizni ɵzigə əmrigə elixini bildüridu. □ **2:20 «ḫəḳḳaniyliḳta, meḫir-muḫəbbəttə, rəḫim-xəpḳətlərdə.... sadaḳətliktə (seni Ɵzümgə baoɳlaymən)»** — degən sözlər Hudaning ḳilidioɳanlirini süpətləydu, əlwəttə. Biraḳ ixinimizki, bu sözlər yənə kəlgüsidiki **Israilning** Hudaning muḫəbbitigə boloɳan inkasinimu bildüridu. Israil xu küni yənə wapasiz bolmaydu. Bu qong bir ɵzgirix, qong bir məjizidur! ■ **2:20** Yər. 31:33, 34 □ **2:22 «...bular «Yizrəəl»ning təlipini anglaydu!»** — «Yizrəəl» degən isim «Israil» degən isim bilən tələppuz jəhəttə ohxixip ketidu, muxu yərdə Israilni kərsitidu. Biraḳ Ḫoxiyaning birinqi ooɳli «Yizrəəl»ning anisining wapasizliḳidin tuoɳulup (2:4ni kərüng) andin xu səwəbidin atisidin ayriloɳinidək, Israil «anisining wapasizliḳi» bilən Hudasidin ayriloɳan bolup, ḫazir Hudasi bilən əpləxtürülgən bolidu. □ **2:23 «Mən Ɵzüm üqün uni zeminda teriymən»** — esimizdə barki, «Yizrəəl» «Hudaning terioɳini» degən mənidə. Hudaning Israil (Yizrəəl)oɳa boloɳan məḳsiti, dehḳanning **ɵzi üqün** urukḳni zeminoɳa terioɳinioɳa ohxax əməlgə axurulidu. Demək, ahirḳi zamanda, Israil harakterida, mejəzidə, ḳiloɳanlirida Hudaning kənglidikidək bolidu. Huda xu yol bilən Israilda Ɵzini uluoɳlaydu. ■ **2:23** Ḫox. 2:1; Rim. 9:26; 1Pet. 2:10

dedi □ 2 (xunga mən on bəx kümüx tənggə, bir homir buoɳday wə yerim homir arpioɳa uni əzümgə ḳayturuwaldim; □ 3 Mən uningoɳa: «Sən mən üqün uzun künlər kütisən; sən paḫixilik ḳilmaysən, sən baxḳa ərningki bolmaysən; mənmu sən üqün ohxaxla seni kütimən» — dedim).□ ■
4 — «Qünki Israillar uzun künlər padixaḫsiz, xaḫzadisiz, ḳurbanliḳsiz, «tüwrük»siz, «əfod»siz wə ḫeq əy butlirisiz kütüp turidu. □ ■ 5 Wə keyinrək, Israil baliliri ḳaytip kelidu wə Pərwərdigar boloɳan Hudasini ḫəm Dawut padixaḫini izdəydu; künlərning ahirida ular təwrinip əyminip Pərwərdigarning yenioɳa, xundaḳla Uning meḫribanliḳioɳa ḳarap kelidu».□ ■

4

2-ḳisim: •••• Ḫoxiyaning ayrim-ayrim həwərliri — «I Israil, Mən ḳandaḳmu silərni taxlap ḳoyimən?!» •••• •••• Yorutulmioɳan bir həlḳ
1 Pərwərdigarning səzini anglanglar, i Israil baliliri; qünki Pərwərdigarning zeminda turuwatḳanlar bilən ḳilidioɳan dəwasi bar; qünki zeminda ḫeq ḫəḳiḳət, ḫeq meḫribanliḳ, Hudani ḫeq bilix-tonux yoḳtur; ■ 2 Ḳaroɳax-tillax, yaloɳanqiliḳ, ḳatilliḳ, ooɽriliḳ, zinahorluḳ — bular zeminda yamrap kətti; ḳan üstigə ḳan təkülidu. □
3 Mana xu səwəbtin zemin matəm tutidu, uningda turuwatḳanlarning ḫəmmisi jüdəp ketidu; ular daladiki ḫaywanlar ḫəm asmandiki uqar-ḳanatlar bilən billə jüdəp ketidu; bərḫəḳ, dengizdiki beliḳlarmu yəp ketilidu.
4 Əmdi ḫeqkim dəwa ḳilixmisun, ḫeqkim əyibləxmisun; qünki Mening dəwayim dəl sən bilən, i kaḫin! □ 5 Sən kündüzdə putlixip yiḳilisən; pəyoɳəmbərmu sən bilən keqidə təng putlixip yiḳilidu; wə Mən anangni ḫalak ḳilimən.□

□ **3:1 «kixmix poxkallirini səyidioɳan»** — bu kinayilik gəp. Ular bəlkim bu poxkallarni ḫərhil butlaroɳa atap yegən boluxi mumkin. Ular butpərəslik yolida xu kixmixlərni yegəqkə ḫəḳiḳiy «dindarlar» bolup ḳaldi — gərqə Pərwərdigarning səygüsining obyekti Israil boloɳan bolsimu, lekin Israilning səyüx obyekti naḫayiti bir hil poxkal boloɳanidi, halas. □ **3:2 «...yigirmə kürə buoɳday wə on kürə arpa»** — «bir homir» 300 litr, yəni 20 kürə, «yerim homir» 150 litr, yəni 10 kürə. **«mən ... uni əzümgə ḳayturuwaldim»** — ḳarioɳanda Gomər ḳulluḳ ḫalitigə qüxüp ḳaloɳan, bazarda (bəlkim baliliri bilən) setilidioɳan ḫaloɳa kəlgən. Ḫoxiya üqün uni setiwelix səl ḳiyinraḳ kərünidu; uning baḫasioɳa yetix üqün puloɳa ḳoxup yənə uni-buni elip kelix kerək idi. □ **3:3 «Sən mən üqün uzun künlər kütisən»** — demisəkmu buning mənisi, Ḫoxiya uni ḫərḳandaḳ munasiwəttin ayrip yaloɳuz turmuxḳa ḳalduridu. Biraḳ u əzi uningdin baxḳa ḫeqḳandaḳ bir ayaloɳa yeḳinlaxmay, uni kütidu. ■ **3:3** Ḳan. 21:11 □ **3:4 «Israillar uzun künlər padixaḫsiz, xaḫzadisiz, ḳurbanliḳsiz, «tüwrük»siz, «əfod»siz wə ḫeq əy butlirisiz kütüp turidu»** — bu ayəttə tiloɳa elinoɳan bəzi nərsilər yaki ixlar (padixaḫ, xaḫzadə, ḳurbanliḳ, əfod) əslidə maḫiyiti yahxi, bəzilər pütünləy yahxi əməs. Bu bexarəttin ḳarioɳanda, Huda Israil üqün səllimaza yengi bir baxlinixni bekitkən. «Tüwrük» bəlkim butpərəslikkə ait boloɳan nərsini kərsitidu. «Əfod» — Huda Musa pəyoɳəmbərgə qüxürgən ḳanun boyiqə, bax kaḫin kiydioɳan bir alaḫidə kaltə qapan bolup, uning iqidiki ikki tax arḳiliḳ Hudadin yol sorioɳili bolatti. «Təbirlər»nimu kərüng. ■ **3:4** Ḫox. 10:3 □ **3:5 «keyinrək, Israil baliliri ḳaytip kelidu wə Pərwərdigar boloɳan Hudasini ḫəm Dawut padixaḫini izdəydu»** — «Ḫoxiya» degən kitabta «Israil» adəttə «ximaliy padixaḫliḳ»ni kərsitidu. Ular burunla Huda əsli bekitkən Dawutning handanliḳioɳa təwə padixaḫliḳtin ayrilip kətkənidi. Xunga ahirḳi zamanlarda ularning «Dawutni izdixi» üqün ḫərḳandaḳ təkəbburluḳni taxlixi kerək bolidu. Uning üstigə bu bexarət ahirḳi zamanlarda padixaḫ Dawutning ooɳli Məsiḫ Əysaning Israilni ḳutḳuzidioɳanliḳinimu kərsətsə kerək. ■ **3:5** Yəx. 2:2; Yər. 30:9; Əz. 34:23; 37:22; Mik. 4:1 ■ **4:1** Mik. 6:2 □ **4:2 «ḳan üstigə ḳan təkülidu»** — yaki əltürüx wəḳələri naḫayiti kəp ikənlikini yaki (bəzi alimlarning pikriqə) haliɳanqə adəmlərni tutuwelip ularni butlaroɳa «insan ḳurbanliḳ»i ḳilidioɳanliḳini kərsitidu. □ **4:4 «Mening dəwayim dəl sən bilən, i kaḫin!»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Həlḳing kaḫin bilən dəwalaxḳandək boldi». Lekin bizningqə 4-ayəttiki səzlər kaḫinoɳa ḳarita etilidu; bizning tərjimimiz 5-ayəttiki səzlərgə intayin mas kelidu, dəp ḳaraymiz. Ibraniy tilini qüxinix səl təs. □ **4:5 «pəyoɳəmbərmu sən bilən keqidə təng putlixip yiḳilidu»** — «pəyoɳəmbər» sahta pəyoɳəmbərni yaki (butpərəslik yaki yalaḳqiliḳ ḳatarliḳ səwəblər bilən) əz mənpəitigə setilip kətkən pəyoɳəmbərni kərsitidu.

6 Mening həlḳim bilimsizliktin ḫalak ḳilindi; wə sənmu bilimni qətkə ḳaḳḳanikənsən,
Mənmu seni qətkə ḳaḳimənki, sən Manga yənə ḫeq kaḫin bolmaysən; Huday-
ingning ḳanun-kərsətmisini untuoɣanliḳing tüpəylidin, Mənmu sening baliliringni
untuymən. □ 7 Ular kəpəygənseri, Manga ḳarxi kəp gunaḫ sadir ḳildi; Mən ularning
xan-xəripini xərməndiqilikkə aylanduruwetimən.□
8 Ular həlḳimning gunaḫini yəydioɣan boloɣaqḳa,
Ularning jeni *həlḳimning* ḳəbiḫlikigə intizar bolidu.□
9 Wə həlḳim ḳandaḳ bolsa, kaḫinlarmu xundaḳ bolidu; Mən *kaḫinlarning* tutḳan
yollirini əz üstigə qüxürimən, əz ḳilmixlirini bexioɣa ḳayturimən.□ ■
10 Ular yəydu, biraḳ toymaydu,
Ular paḫixilik ḳilidu, biraḳ ḫeq kəpəyməydu;
Qünki ular Pərwərdigarni tingxaxni taxlap kətti,□ ■
11 Əzlirini paḫixilik, xarab wə yengi xarabḳa beoɣixlidi;
Bu ixlar adəmning əḳil-zeḫnini bulap ketidu.
12 Həlḳim əz tayiḳidin yolyoruḳ soraydu,
Ularning ḫasisi ularoɣa yol kərsitərmix!
Qünki paḫixilikning roḫi ularni azduridu,
Ular Hudasining ḫimayisi astidin paḫixilikkə qiḳip,□ ■
13 Taoɣ qoḳḳilirida ḳurbanliḳ ḳilidu,
Dəng-egizliklərdə, xundaḳla sayisi yahxi boloɣaqḳa dub wə terək wə ḳariyaoɣaqlar
astidimu isriḳ salidu;
Xunga ḳizliringlar paḫixilik, kelinliringlarmu zinahorluḳ ḳilidu.□ ■
14 Mən ḳizliringlarni paḫixilikliri üqün,
Yaki kelinliringlarni zinahorluḳliri üqün jazalimaymən;
Qünki *atiliri* əzlirimu paḫixilər bilən sirtḳa qiḳidu,
«Buthana paḫixə»liri bilən billə ḳurbanliḳ ḳilidu;

□ **4:6 «Mening həlḳim bilimsizliktin ḫalak ḳilindi; wə sənmu bilimni qətkə ḳaḳḳanikənsən, Mənmu seni qətkə ḳaḳimən…»** — bu ayəttiki «bilim» xübḫisizki, Hudani bilix degənliktur. □ **4:7 «Ular kəpəygənseri… Mən ularning xan-xəripini xərməndiqilikkə aylanduruwetimən»** — «ular» kaḫinlarni yaki (6-ayəttə eytiloɣan) «kaḫinlarning baliliri»ni kərsitidu. **«Mən ularning xan-xəripini xərməndiqilikkə aylanduruwetimən»** — «kaḫin bolux» naḫayiti xərəplik ix, əlwəttə. Ularning xərəplik wəzipiliri həlḳḳə Hudaning ḳanun-kərsətmilirini əgitixni əz iqigə alidu. Biraḳ buning ornida ular əzi «Hudaning ḳanun-kərsətmilirini untuoɣan» (6-ayət). □ **4:8 «Ular həlḳimning gunaḫini yəydioɣan boloɣaqḳa…»** — Təwrat dəwridə birsi gunaḫ sadir ḳiloɣan bolsa, undaḳta u «gunaḫ ḳurbanliḳi»ni (gunaḫini tiləydioɣan ḳurbanliḳ)ni sunuxi kerək idi. Kaḫinlarning bundaḳ ḳurbanliḳlarning gəxidin məlum bir ḳisimni yeyix imtiyazi bar idi. Xunga ular ḫazir: — «Həlḳ kəprək gunaḫ ḳilsa, yəydioɣinimizmu kəp bolidu!» dəp oylioɣan ohxaydu. □ **4:9 «Həlḳim ḳandaḳ bolsa, kaḫinlarmu xundaḳ bolidu»** — demək, həlḳim jazayimni tartḳanikən, sən kaḫinmu buningdin haliy bolmaysən; alaḫidə imtiyazliring seni ḳutḳuzmaydu, əksiqə tartidioɣan jazaying tehimu eoɣir bolidu. ■ **4:9** Yəx. 24:2 □ **4:10 «Ular paḫixilik ḳilidu, biraḳ ḫeq kəpəyməydu»** — bu intayin kinayilik gəp. Demək, Israil «paḫixə bolup» (butlaroɣa qoḳunoɣan bolup), kəp «paḫixiwazlar» (butlar) bilən billə boloɣan bolsimu, ḫeqḳandaḳ payda kərmigən. Baxḳa hil tərjimisi: «Ular paḫixilik ḳilidu, lekin ḫeq parawanlaxmaydu». ■ **4:10** Mik. 6:14 □ **4:12 «Həlḳim əz tayiḳidin yolyoruḳ soraydu, ularning ḫasisi ularoɣa yol kərsitərmix!»** — ular «tayiḳi», «ḫasisi»ni palqilik, rəmqilik üqün ixlitidu. **«Qünki paḫixilikning roḫi ularni azduridu, ular Hudasining ḫimayisi astidin paḫixilikkə qiḳip,…»** — «kirix səz»imizdə tiloɣa elinoɣandək, «paḫixilik» butpərəslik wə paḫixilikning əzini əz iqigə alidu. «Baal» ḳatarliḳlaroɣa qoḳunux paaliyətliri ḫərhil paḫixilikni əz iqigə aloɣan. Israil Hudaoɣa sadiḳ boloɣan ayaldək əməs, bəlki wapasiz paḫixə ayaldək boloɣan. ■ **4:12** Ḫox. 5:4 □ **4:13 «…Dəng-egizliklərdə, xundaḳla sayisi yahxi boloɣaqḳa dub wə terək wə ḳariyaoɣaqlar astidimu isriḳ salidu»** — ular Hudaning ḫimayisi astidin qiḳip, naḫayiti bir dərəh astida bir buttin ḫimayə sorimaḳta. ***«silərning*** ḳizliringlar paḫixilik, kelinliringlarmu zinahorluḳ ḳilidu» — «(silərning) ḳizliringlar… kelinliringlarmu» — Huda «silər» degən səz bilən bəlkim yənə kaḫinlaroɣa səz ḳilidu. ■ **4:13** Yəx. 1:29; 57:7; Əz. 20:28

Xuning bilən yorutulmiƣan bir həlk yiḳitilidu.□
15 Sən, i Israil, paḫixilik ḳilixing bilən,
Yəhuda gunaḫḳa qetilip ḳalmisun!
Nə Gilgalƣa kəlmənglar, nə «Bəyt-Awən»gə qiḳmanglar,
Nə «Pərwərdigarning ḫayati bilən!» dəp ḳəsəm ḳilmanglar.□
16 Qünki tərsa bir ḳisir inəktək, Israil tərsaliḳ ḳilidu; Pərwərdigar ḳandaḳmu pahlanni baḳḳandək, ularni kəng bir yaylaḳta ozuḳlandursun?□
17 Əfraim butlarƣa qaplaxti;
Uning bilən ḫeqkimning kari bolmisun!□
18 Ularning xarabi tügixi bilənla,
Ular əzlirini paḫixilikkə beƣixlaydu;
Ularning esilzadiliri nomussizliḳḳa əsəbiylərqə məptun boldi.
19 Bir xamal-roḫ ularni ḳanatliri iqigə oriwaldi,
Ular ḳurbanliḳliri tüpəylidin iza-aḫanətkə ḳalidu.□

5

Əfraimning əḫwali qataḳ, Yəḫudaningmu əḫwali qataḳ!

1 Buni anglanglar, i kaḫinlar,
Tingxanglar, i Israil jəməti,
Ḳulaḳ selinglar, i padixaḫning jəməti;
Qünki bu ḫəküm silərgə bekitilgən;
Qünki silər Mizpaḫ xəḫiridə bir ḳiltaḳ,
Tabor teƣida yeyilƣan bir tor bolƣansilər.□
2 Asiy adəmlərmu ḳiroƣin-qapḳunƣa qəküp kətti;
Biraḳ Mən ularning ḫəmmisini jazaliƣuqi bolimən.□
3 Əfraimni bilimən, Israil məndin yoxurun əməs;
Qünki i Əfraim, sən ḫazir paḫixilik ḳilding,

□ **4:14 «Mən ḳizliringlarni paḫixilikliri üqün, yaki kelinliringlarni zinahorluḳliri üqün jazalimaymən; qünki (atiliri) əzlirimu paḫixilər bilən sirtḳa qiḳidu…»** — diḳḳət ḳilixḳa ərziyduki, Huda bu ḳiz-kelinlərni əyibliməydu; Hudaning aldida, məs'uliyət ularning atiliri (bəlkim kaḫinlar)ning zimmisididur. □ **4:15 «Sən, i Israil, paḫixilik ḳilixing bilən, Yəḫuda gunaḫḳa qetilip ḳalmisun! Nə Gilgalƣa kəlmənglar, nə «Bəyt-Awən»gə qiḳmanglar, nə «Pərwərdigarning ḫayati bilən!» dəp ḳəsəm ḳilmanglar»** — bu sözlər bəlkim Yəḫudaƣa ḳaritip eytilixi mumkin. «Gilgal» wə «Bəyt-Awən» Israil zeminidiki «yerim butpərəs» tawapgaḫlar idi. Amos pəyƣəmbər alliḳaqan Israil wə Yəḫudani bu tawapgaḫlarƣa barmasliḳ, bu yərlərgə qetixliḳ gunaḫlarni ḳilmasliḳ, jümlidin Pərwərdigarning namini bikar-biḫudə ixlətməslik kerək, dəp agaḫlanduroƣanidi («Am.» 4:4, 5:5, 8:14). Ḫoxiya uning agaḫlirini təkrarlaydu. U yənə Amos pəyƣəmbərgə əgixip, Israillarning «Bəyt-Əl» (Hudaning əyi)də ətküzgən butpərəslikini əyibləp, xu yərni «Bəyt-Awən» («yoḳ birnərsə»ning əyi) dəp ataydu. □ **4:16 «Pərwərdigar ḳandaḳmu pahlanni baḳḳandək, ularni kəng bir yaylaḳta ozuḳlandursun?»** — baxḳa birhil tərjimə: «Əmdi Pərwərdigar ḫazir ularni pahlanni baḳḳandək kəng bir yaylaḳta ozuḳlanduridu!». Bu ikkinqi hil tərjimisining mənisi toƣra bolsa uning mənisi: «Pərwərdigar Israilni ularni sürgün ḳilduridu» degənlik bolidu. □ **4:17 «Əfraim butlarƣa qaplaxti; uning bilən ḫeqkimning kari bolmisun!»** — «Əfraim» Israil (ximaliy padixaḫliḳ)ning on ḳəbilisidin əng qongi, u bəzidə Israil (yəni, on ḳəbilə)ning əzigə wəkil bolidu. □ **4:19 «bir xamal-roḫ ularni ḳanatliri iqigə oriwaldi,…»** — ibraniy tilida «xamal» wə «roḫ» bir söz. Bu jümlining mənisi bəlkim ular paḫixilik-butpərəslik bir pasiḳ roḫ (jin) təripidin pütünləy azdurulup ketildi. □ **5:1 «Silər Mizpaḫ xəḫiridə bir ḳiltaḳ, Tabor teƣida yeyilƣan bir tor bolƣansilər»** — nemixḳa «Mizpaḫ» wə «Tabor» deyilidu? Israil əslidə bu jaylarda Hudaning kəp iltipatliriƣa wə məditigə erixkən. Bu bexarəttin ḳariƣanda, bu ikki jay ḫazir əksiqə butpərəslik yaki birhil adalətsizlik yürgüzülgən jaylar bolup ḳaldi. □ **5:2 «Asiy adəmlərmu ḳiroƣin-qapḳunƣa qəküp kətti; …»** — bu ayəttiki «ḳiroƣin-qapḳun» degən söz bəzi alimlarning pikriqə balilarni ḳurbanliḳ ḳilixni əz iqigə alidu. Bundaḳ ixlar Ḳanaandiki əllərning butpərəslikidə kəp kərülətti. Baxḳa hil tərjimilərmu bar.

Israil bulоꞑanоꞑandur.□
4 Ularning ḳilmixliri ularni Hudasining yeniоꞑa ḳaytixiоꞑa ḳoymaydu;
Qünki paḫixilikning roḫi ular arisididur,
Ular Pərwərdigarni ḫeq bilməydu.■
5 Israilning təkəbburluḳi өzigə ḳarxi guwaḫliḳ bərməktə;
Israil wə Əfraim өz ḳəbiḫliki bilən yiḳilip ketidu;
Yəḫudamu ular bilən təng yiḳilidu.■
6 Ular ḳoy padiliri wə kala padilirini elip Pərwərdigarni izdəxkə baridu;
Biraḳ ular Uni tapalmaydu; qünki U Өzini tartip ulardin yiraḳlaxti. □
7 Ular Pərwərdigarоꞑa asiyliḳ ḳildi,
Qünki ular balilarni ḫaramdin tuоꞑdurоꞑan;
Əmdi «yengi ay» ularni nesiwiliri bilən yəp ketidu.□
8 Gibeaḫta sunayni,
Ramaḫda kanayni qelinglar;
Bəyt-awəndə agaḫ signalini anglitinglar;
Kəyningdə! Ḳara, i Binyamin!□
9 Əfraim əyiblinidiоꞑan künidə wəyranə bolidu;
Mana, Israil ḳəbililiri arisida bekitilgən ixni ayan ḳildim!
10 Yəḫudaning əmirliri pasil taxlarni yətkigüqigə ohxaxtur;
Mən ular üstigə oꞑəzipimni sudək təküwetimən.
11 Əfraim horlanоꞑan, jazayimda ezilgən,
Qünki u өz beximqiliḳ ḳilip «paskinilik»ni ḳooꞑlap yürdi.□
12 Xunga Mən Əfraimоꞑa küyə ḳurti,
Yəḫuda jəmətigə qiritküq bolimən.
13 Əmdi Əfraim өzining kesilini,
Yəḫuda өz yarisini kөrgəndə,
Əfraim Asuriyəlikni izdəp bardi,
«Jedəlhor padixaḫ»oꞑa təlipini yollidi;
Biraḳ u ḫəm silərni saḳaytalmaytti,
Ḫəm yaranglarnimu dawaliyalmaytti.□

□ **5:3 «i Əfraim, sən … paḫixilik ḳilding» —** Əfraimning Pərwərdigardin waz keqip butlaroꞑa baoꞑlinixi «roḫiy paḫixilik»kə barawərdur. ■ **5:4** Ḫox. 4:12 ■ **5:5** Ḫox. 7:10 □ **5:6 «ḳoy, kala padilirini elix» —** kөp ḳurbanliḳlarni ḳilixni məḳsiti ḳilidu, əlwəttə. □ **5:7 «yengi ay» —** ḫeyt yaki «yengi baxlinix» bolidu. Xu waḳittin baxlap ularning aman-esənliki wə mustəḳilliḳioꞑa hatimə berilidu, xu waḳit kəlgəndə ularoꞑa bulang-talang ḳilqilarning yoli eqilidu, deməkqi. Bu wəḳəning təpsilatining ḳandaḳ bolidioꞑanliḳini pəḳət pərəzla ḳilalaymiz. Təwəndə, 8-15-ayətlərdə aldin’ala eytiloꞑan tajawuzqiliḳ «yengi ay»da baxlinarmikin? □ **5:8 «Gibeaḫta sunayni, Ramaḫda kanayni qelinglar; Bəyt-Awəndə agaḫ signalini anglitinglar; kəyningdə! Ḳara, i Binyamin!» —** Binyamin on ikki ḳəbilining biri, Yəḫudaoꞑa beḳindi boloꞑan, «Israil», yəni «ximaliy padixaḫliḳ»ning jənubiy qegrasida. Bu bexarəttə ikki imkaniyət bar: — (1) Yəḫuda өzi Israiloꞑa tajawuz ḳilidu, andin Israil bilən Yəḫuda bir-biri bilən soḳuxidu; nətijidə Israil Asuriyədin yardəm soraydu (13-ayət) (10-ayəttə Yəḫudaning ḫөkümranlarning jaḫangirliki, ajizlarni bozək ḳilip eksplitatsiyə ḳiliwatḳanliḳi kөrsitilidu); (2) bexarət Asuriyə imperiyəsining tajawuz ḳilidioꞑanliḳini kөrsitidu (miladiyədin ilgiriki 733-yili ular Israilning ximaliy ḳəblilirini elip kətti: 722-yili pütkül Israilni ixoꞑal ḳildi: 702-yili Yəḫudaoꞑa tajawuz ḳildi). Biz ikkinqi imkaniyətkə mayilmiz. Israilning jənubiy qegrisioꞑa tutaxḳan bu xəḫərlər ḳistaḳḳa elinidioꞑan bolsa (ḫujum ximaldin kəlgən əḫwalda), undaḳta Israilning ḳaloꞑan jayliri nemidegən ḳiybilidioꞑan bolidu! Israil Asuriyədin yardəm sorioꞑandin keyin (xundaḳla Asuriyəgə pul bərgəndin keyin!), ular təripidin wəyran ḳilinoꞑan. □ **5:11 «Əfraim… өz beximqiliḳ ḳilip «paskinilik»ni ḳooꞑlap yürdi» —** «paskinilik» bəlkim birhil butni kөrsitidu. □ **5:13 «Əfraim Asuriyəlikni izdəp bardi, «jedəlhor padixaḫ»oꞑa təlipini yollidi» —** Asuriyəliklər өz padixaḫioꞑa bərgən unwanni, yəni «Uluoꞑ Padixaḫ» degənning imlasini Ḫoxiya ḳəstən өzgərtip, uni kinayə bilən «Jedəlhor Padixaḫ» (ibraniy tilida «Yarəb padixaḫ») dəp ataydu. Əməliyəttə Asuriyə padixaḫliri dəl muxu harakterda boloꞑan, u baxḳa əllər bilən soḳuxuxḳa ḫərḳandaḳ baḫanə-səwəblərni qiḳaroꞑuqi idi.

14 Qünki Mən Əfraimoɣa xirdək,
Yəhuda jəmətigə arslandək bolimən; Mən, yəni Mənki, ularni titma-titma ḳiliwetip, ketip ḳalimən;
Ularni elip ketimən, ḳutḳuzalaydioɣan ḫeqkim qiḳmaydu;
15 Mən ketimən, ular gunaḫini tonup yetip, yüzümni izdimigüqə əz jayimoɣa ḳaytip turimən;
Bexioɣa kün qüxkəndə ular Meni intilip izdəydu.

6

Israilning yüzəki jawabi

1 «Kelinglar, Pərwərdigarning yenioɣa ḳaytayli;
Qünki U titma-titma ḳiliwətti, birak saḳaytidu;
Uruwətti, birak bizni tengip ḳoyidu.
2 U ikki kündin keyin bizni janlanduridu;
Üqinqi küni U bizni tirildüridu,
Biz Uning yüzi aldida ḫayat yaxaymiz!
3 Wə biz Uni bilidioɣan bolimiz!
Biz Pərwərdigarni tonux ḫəm bilix üqün intilip ḳooɣlaymiz!
Uning bizni ḳutḳuzuxḳa qiḳixi tang səḫərning boluxidək muḳərrər;
U yenimizoɣa yamoɣurdək, yər-zeminni suoɣiridioɣan «keyinki yamoɣur»dək qüxüp kelidu!».□

Hudaning dad-pəryadi

4 I Əfraim, seni ḳandak ḳilsam bolar?
I Yəhuda, seni ḳandak ḳilsam bolar?
Qünki yahxiliḳinglar səḫərdiki bir parqə buluttək,
Tezdin yoḳap ketidioɣan xəbnəmdəktur.
5 Xunga Mən pəyoɣəmbərlər arḳilik ularni qepiwətkən;
Aoɣzimdiki sözlər bilən ularni əltürüwətkənmən;
Mening ḫəkümüm tang nuridək qiḳidu.□
6 Qünki Mən ḳurbanliḳlardin əməs, bəlki meḫir-muḫəbbəttin,

□ **6:3 «U yenimizoɣa yamoɣurdək, yər-zeminni suoɣiridioɣan «keyinki yamoɣur»dək qüxüp kelidu!»** — «keyinki yamoɣur» bolsa Ḳanaanda (Pələstində) 3- yaki 4-ayda yaoɣidu, u ətiyazlik ziraətlərning pixixida ḫalḳilik rolini oynaydu. Bu yamoɣurlar bolmisa ḫosul bolmaydu. **«Biz Uni bilidioɣan bolimiz!... U ... «keyinki yamoɣur»dək qüxüp kelidu!»** — alimlarning bu üq ayət (1-3) üstidə üq hil pikri bar: — (1) bu Israilning ahirḳi zamanda towa ḳilidioɣan duasi (qünki Israillar Ḫoxiyaning dəwridə towa ḳiloɣan əməs); (2) bu Ḫoxiya pəyoɣəmbərning: «Pərwərdigarning yenioɣa ḳaytayli» degən dəwiti; (3) bu Israilning xu qaoɣdiki yüzəki bir inkasi, halas. Sözlər qiraylik bolsimu Huda uni yüzəki dəp ḳaraydu (4-ayətni kərüng). Xunga biz üqinqi imkaniyətkə ḳayilmiz. Qünki bu sözlərdə əz gunaḫini etirap ḳilidioɣan konkret gəp kəmqil. Əgər duada towa ḳilidioɣan sözlər bar boloɣan bolsa intayin yahxi bir dua bolatti; 14-babta ḫəḳikiy towa ḳilidioɣan dua tepilidu. □ **6:5 «Mən pəyoɣəmbərlər arḳilik ularni qepiwətkən...»** — Huda pəyoɣəmbərliri arḳilik nuroɣun ḳetim Israiloɣa jazasini elip baridioɣan ḫəkümlirini uḳturoɣanidi; demək, u dərḫal jazalirini əwətməydu, bəlki awwal pəyoɣəmbərliri arḳilik agaḫlandurup, towa ḳilix pursitini beridu; pəḳət towa ḳilmisa jazasini qüxüridu. Jazalar qüxkəndə Israillar «qepiwetilgən, ...əltürüwetilgən» idi. Yuḳirida (3-ayəttə) Israil sahtipəzlik bilən «Hudaning bizni ḳutḳuzuzḳa qiḳixi ... tang səḫərning boluxidək muḳərrər» degənidi, birak ḫazir Huda: «**Mening ḫəkümlirim** tang nuridək qiḳidu» dəydu.

Kөydürmə ḳurbanliḳlardin kөrə, Hudani tonux ḫəm bilixtin hursənlik tapimən.□ ■
7 Biraḳ ular Adəm'atidək əḫdigə itaətsizlik ḳiloɳan;
Ular mana xu yol bilən Manga asiylik ḳiloɳan.■
8 Gilead bolsa ḳəbiḫlik ḳiloɳuqilarning xəḫiri;
U ḳan bilən boyaloɳan.
9 Ḳaraḳqilar adəmni payliɳandək,
Kaḫinlar topi Xəkəmgə baridiɳan yolda ḳatillik ḳilmaḳta;
Bərḫək, ular iplaslik ḳilmaḳta.
10 Israil jəmətidə yirginqlik bir ixni kөrdüm;
Əfraimning paḫixiliki xu yərdə tepilidu,
Israil buloɳandi.
11 Yənə sangimu, i Yəḫuda, teriɳan *gunaḫliringning* ḫosuli bekitilgəndur!

7

1 Mən Өz həlḳimning asaritini buzup taxlap, azadliḳḳa erixtürəy degəndə,
Mən Israilni saḳaytay degəndə,
Əmdi Əfraimning ḳəbiḫliki, Samariyəning rəzillikimu axkarilinidu;
Ḉünki ular aldamqilik ḳilidu;
Ooɳrilar bolsa bəsüp kiriwatidu,
Ḳaraḳqilar topi sirtta bulangqilik ḳiliwatidu.
2 Ular kөnglidə Mening ularning barlik rəzilliklirini esimdə tutḳanliḳimni oylimaydu;
Ḫazir ularning ḳilmixliri өzlirini ḳistawatidu;
Bu ixlar kөz aldimdidur.

Ordidiki suyiḳəstlər

3 Ular padixaḫni rəzillikliri bilən,
Əmirlərni yaloɳan gəpliri bilən hursən ḳilidu;
4 Ularning ḫəmmisi zinahorlar;
Ular naway ot saloɳan tonurdək;
Naway hemirni yuoɳurup, hemir boloɳuqə uning otini yənə uloɳaytmaydu;□
5 Padixaḫimiz *təbrikləngən* künidə, əmirlər xarabning kəypi bilən өzlirini zəipləxtürdi;
Padixaḫ bolsa mazaḳ ḳiloɳuqilar bilən ḳol elixixḳa intildi!□
6 Ḉünki ular kөnglini tonurdək ḳizitip suyiḳəst püküp ḳoyoɳanidi;
Keqiqə ularning oɳəzipi qooɳlinip turidu;

□ **6:6 «Mən ḳurbanliḳlardin əməs, bəlki meḫir-muḫəbbəttin, kөydürmə ḳurbanliḳlardin kөrə, Hudani tonux ḫəm bilixtin hursənlik tapimən»** — Huda Musa pəyoɳəmbər arḳiliḳ ḳurbanliḳlarni tələp ḳiloɳan. Biraḳ keyinki kөp pəyoɳəmbərlər arḳiliḳ, bular Mening ahirḳi məḳsitim əməs, bəlki: (1) Өz həlḳimning manga ḳaratḳan qing kөnglidiki ibadət wə muḫəbbitini izdəymən (xundaḳ ixlar pəḳət Məsiḫning nijati wə Muḳəddəs Roḫ arḳiliḳ əməlgə axurulidu, əlwəttə); (2) ḳurbanliḳlar sunuloɳanda, əgər ihlasmənlik wə muḫəbbət bolmisa, undaḳta ularni ḳilmioɳininglar tüzük, dəp ukturoɳan. ■ **6:6** Mat. 9:13; 12:7 ■ **6:7** Ḫox. 8:1
□ **7:4 «Ularning ḫəmmisi zinahorlar; ular naway ot saloɳan tonurdək…»** — «ular» bəlkim kaḫinlar (ular yuḳiridiki ayətlərning asasiy obyekti). Əslidə kaḫinlar «muḳəddəs ḳanun»ni bilgini üqün, padixaḫning ordisida muḫim roli boluxi kerək idi. Əksiqə ular padixaḫni өltürüxni ḳəstləydu. **«Ular naway ot saloɳan tonurdək; naway hemirni yuoɳurup, hemir boloɳuqə uning otini yənə uloɳaytmaydu»** — naway hemirni boldurux üqün səl issiḳ өtsun dəp tonurning yenioɳa ḳoyidu, biraḳ xu waḳitlarda tonurning otini uloɳaytmaydu.
□ **7:5 «Padixaḫ bolsa mazaḳ ḳiloɳuqilar bilən ḳol elixixḳa intildi!»** — «mazaḳ ḳiloɳuqilar» yənə kaḫinlar (wə sahta pəyoɳəmbərlər?) boluxi mumkin. Əslidə padixaḫni ḳooɳdixi kerək boloɳan əmirlər məst boloɳanda, padixaḫ өzini ḳəst ḳilmaḳqi boloɳan «mazaḳ ḳiloɳuqilar» bilən «ḳol tutuxup», ḫeq bilməyla hətərlik əḫwaloɳa qüxidu.

Səḫərdila u yanoɣan ottək yalḳunlap ketidu.□
7 Ularning ḫəmmisi tonurdək ḳiziḳtur, ular өz soraḳqilirini yəp ketidu;
Ularning barliḳ padixaḫliri yiḳildi —
Ulardin ḫeqkim meni nida ḳilip qaḳirmaydu!□

Hudaning tərbiyisini ḳobul ḳilmaydioɣan bir həlḳ

8 Əfraim yat ḳowmlar bilən arilixip kətti;
U «өrülmigən bir ḳoturmaq»dəktur.□ ■
9 Yat adəmlər uning küqini yəp kətti, biraḳ u ḫeq səzməydu;
Bərḫək, *bexining* u yər-bu yeridə aḳ qaqlar kөrünidu, biraḳ u ḫeq bilməydu;□
10 Xuning bilən Israilning təkəbburluḳi өzigə ḳarxi guwaḫ beridu;
Ular Pərwərdigar Hudasining yenioɣa ḳaytmaydu;
Yaki xundaḳ ixlar *bexioɣa* qüxkən bolsimu, yənila Uni izdiməydu.■
11 Əfraim ḫeq əḳli yoḳ nadan bir pahtəktək;
Misioɣa ḳarap sayraydu, Asuriyəni izdəp baridu;□
12 Ular baroɣanda, ularning üstigə torumni taxlaymən;
Huddi asmandiki uqar-ḳanatlarni toroɣa qüxürgəndək ularni qüxürimən;
Bu həwər ularning jamaitigə yetixi bilənla, ularni jazalaymən.□
13 Ularoɣa way! Qünki ular Məndin yiraḳlixip tenip kətti!
Ular ḫalak bolsun! Qünki ular Manga wapasizliḳ ḳildi!
Mən ularni ḳutḳuzup ḫərlükkə qiḳiray degəndə,
Ular Mən tooɣruluḳ yaloɣan gəp ḳilidu!
14 Ular ornida yetip nalə ḳiloɣanda,
Manga kөnglidə ḫeq nida ḳilmidi;
Ularning jamaətkə yioɣilixi pəḳət ax wə yengi xarab üqündur, halas;

□ **7:6 «Keqiqə ularning oɣəzipi qooɣlinip turidu» —** baxḳa birhil tərjimisi «ularning «nawiyi» bolsa keqiqə uhlaydu». **«.... Ular kөnglini tonurdək ḳizitip suyiḳəst püküp ḳoyoɣanidi; ... səḫərdila u yanoɣan ottək yalḳunlap ketidu» —** 4-6-ayətlərdiki ix bəlkim: (1) padixaḫ ordisida məlum bir təbrikləx paaliyitini orunlaxturdi. (2) əmirliri məst bolup kətti. (3) padixaḫni ḳəstligən kaḫinlar keqiqə pursət kütüp yürdi. (4) ətigəndə ularning padixaḫḳa boloɣan nəpriti tonurdiki yalḳunlioɣan ottək partlidi wə ular padixaḫni өltürüwətti. □ **7:7 «Ulardin ḫeqkim meni nida ḳilip qaḳirmaydu!» —** «ulardin» — bəlkim padixaḫlardin. Məzkur bexarətlərning Israilning əng ahirḳi padixaḫliridin ḳaysisini kөrsitidioɣanliḳioɣa birnemə demək təs. Israil padixaḫliḳining ahirḳi yillirida altə padixaḫ təhtkə olturoɣan. Altisidin tət padixaḫ ḳəstlinip өltürülgən. Bu wəḳələr Təwrat, «2pad.» 15-17-bablarda bayan ḳilinoɣan. Ḫalḳilik nuḳtilar xuki: (1) kaḫinlar intayin rəzil; zinahor, ḳatillar idi. (2) az degəndimu bir padixaḫ ular təripidin ḳəstlinip өltürülgən; (3) əmirlər intayin bihud adəmlər, padixaḫning bihətərlikini ḫeq oylimaytti; (4) padixaḫlarning ḫeqḳaysisi Hudaoɣa tayanmidi (xunglaxḳa «yiḳildi»). (5) kaḫinlar kəp «sotqilar»nimu ḳəstləp өltürdi (7-ayət). □ **7:8 «Əfraim yat ḳowmlar bilən arilixip kətti» —** «Əfraim»ning məzkur kitabta Israilning ornida yaki Israiloɣa wəkil ḳilip kəp ixlitilixining səwəbi, bəlkim bu waḳitta Israilning ximaliy ḳəbililiri Asuriyə təripidin alliḳaqan elip ketilgən; Əfraim ḳəbilisi yaloɣuz ḳaloɣanidi. **U «өrülmigən bir ḳoturmaqdək»tur» —** demək, bir təripi kөyük, bir təripi pixmioɣan. Israil bəlkim baxḳa ḳowmlar bilər kəp arilixip, bir təripi butpərəslərgə ohxax bolup ḳaloɣan, «kөyüp kətkən»; biraḳ ular Huda tərəptə ḫeq pixmioɣan, ularning Huda bilən boloɣan munasiwiti yoḳ deyərlik. ■ **7:8** Zəb. 106:35 □ **7:9 «Yat adəmlər uning küqini yəp kətti» —** «uning küqi» bəlkim Israilning iradisi, iman-etiḳadini kөrsitidu. Ular butpərəs həlḳ bilən kəp arilixip etiḳadi ajizlaxḳan. Baxḳa alimlarning pikriqə, «küq» ularning əmgikining mewisini kөrsitidu. ■ **7:10** Ḫox. 5:5 □ **7:11 «Əfraim... Misioɣa ḳarap sayraydu, Asuriyəni izdəp baridu» —** Israil tolimu tuturuḳsiz bolup, Hudaning səzigə ḫeq ixənməy, birdəm Misirdin, birdəm Asuriyədin yardəm soraydu. Əməliyəttə ikkila tərəp Israiloɣa satḳunluḳ ḳilidu. □ **7:12 «Bu həwər ularning jamaitigə yetixi bilənla, ularni jazalaymən» —** ayətning ahirḳi bu ḳismining baxḳa ikki tərjimisi: «ularning jamaiti anglioɣandək, ularni jazalaymən» yaki «ular topliniwatidu» dəp anglioɣinimdila, ularni jazalaymən». Yənə baxḳa tərjimilirimu uqrixi mumkin. Ibraniy tilini qüxinix təs.

Ular Məndin qətləp kətti.□
15 Bərḫək, Mən əsli ularni tərbiyiligənmən,
Ularning biləklirini qenikturup küqəytküzgənidim;
Birak ular Manga ḳarxi yamanlik ḳəstləwatidu.
16 Ular buruldi — birak buruluxi Ḫəmmidin Aliy Bolọuqioọa ḳaytix üqün əməs;
Ular aldamqi bir okyaoọa ohxax.
Ularning əmirliri əzlirining oọaljiranə til-aḫanətliri wəjidin ḳiliqlinidu;
Bu ix Misir zeminida ularni məshirigə ḳalduridu.□ ■

8

«Ular xamal teriydu, ḳara ḳuyunni oridu!»

1 Kanayni aoọzingoọa saloọin!
Pərwərdigarning əyi üstidə bir ḳorultaz aylinip yüridu!
Qünki ular Mening əḫdəmni buzoọan,
Təwrat-ḳanunumoọa itaətsizlik ḳiloọan.□ ■
2 Ular Manga: «I Hudayim, biz Israil həlḳi Seni tonuymiz!» dəp warḳiraydu.
3 Israil yahxilik-meḫribanlikni taxliwətkən;
Xunga düxmən uni ḳooọlaydu.□
4 Ular əzliri padixaḫlarni tikligən, birak Mən arḳilik əməs;
Ular bəzilərni əmir ḳiloọan, birak uningdin həwirim yok;
Ular əz jenioọa zamin bolux üqün,
Əzlirigə butlarni kümüx-altunliridin yasioọan.□
5 I Samariyə, sening moziying seni taxliwətti!
Mening oọəzipim ularoọa ḳozoọaldi;
Ular ḳaqanoọiqə paklikṯin yirak turidu?□
6 Xu nərsə Israildin qikḳanoọu —
Uni bir ḫünərwən yasioọan, halas; u Huda əməs;
Samariyəning moziyi dərwəkə parə-parə qekiwetilidu!
7 Qünki ular xamal teridi, xunga ḳara ḳuyunni oridu!
Ularning xadisida ḫeq baxaḳlar yok, u ḫeq ax bərməydu;
Ḫətta ax bərgən bolsimu, yat adəmlər uni yutuwaloọan bolatti.□
8 Israil yutuwelindi;
Ular yat əllər arisida yarimas bir ḳaqa bolup ḳaldi;

□ **7:14 «Ularning jamaətkə yioọilixi pəḳət ax wə yengi xarab üqündur, halas»** — demək, ularning ḫeytliri Huda üqün əməs, pəḳət əz tamaxiliri üqün ətküzülidu. Baxka birhil tərjimisi: «Ular ax wə yengi xarab tiləp (butlirini ixəndürüx üqün) əz ətlirini tilidu». □ **7:16 «Ular buruldi — birak buruluxi Ḫəmmidin Aliy Bolọuqioọa ḳaytix üqün əməs; ular aldamqi bir okyaoọa ohxax»** — «aldamqi okya» tüp-tüz atmaydu, okḷar ḫərdaim burulup ketidu, əlwəttə. Ayətning birinqi ḳismining baxka hil tərjimiliri bar. ■ **7:16** Zəb. 78:57 □ **8:1 «Pərwərdigarning əyi üstidə bir ḳorultaz aylinip yüridu!»** — ḳorultaz pəḳət əlüklərgə yaki «əlay dəp ḳaloọan» janiwarloọa ḳizikidu, əlwəttə (baxka hil tərjimiliridə «bürküt» deyilidu). ■ **8:1** Ḳan. 28:49; Ḫox. 6:7 □ **8:3 «Israil yahxilik-meḫribanlikni taxliwətkən»** — bu ikki bislik səz; ular əzliri yahxilik ḳilixtin ḳol üzgən wə xuning bilən təng, Hudaning yahxilikidin məḫrum boloọan. □ **8:4 «Ular əzliri padixaḫlarni tikligən, birak mən arḳilik əməs»** — «uningdin həwirim yok» — demək, bu ix Manga yat boldi, Mən uni etirap ḳilmidim. □ **8:5 «I Samariyə, sening moziying seni taxliwətti!»** — bu kinayilik gəp. Israildiki mozay xəklidiki but ularni ḳutḳuzmioọan. «Baal» wə ularning əng qong tawapgaḫi «Bəyt-Əl»diki butmu «mozay xəkli»də idi (baxḳa hil tərjilirimu bar). □ **8:7 «Ular xamal teridi, xunga ḳara ḳuyunni oridu! Ularning xadisida ḫeq baxaḳlar yok, u ḫeq ax bərməydu; ḫətta ax bərgən bolsimu, yat adəmlər uni yutuwaloọan bolatti»** — Israillar ḫərdaim «Baal»din yahxi ḫosul tilətti. Ularning oylixiqə «Baal»ning «alaḫidiliki» «mol ḫosul berix»mix.

9 Qünki ular yalƣuz yürgən yawayi exəktək Asuriyəni izdəp qiḳti;
Əfraim «axna»larni yalliwaldi.
10 Gərqə ular əllər arisidin «yalliwalƣan» bolsimu,
Əmdi Mən ularni yiƣip bir tərəp ḳilimən;
Ular tezla «Əmirlərning xaḥi»ning besimi astida tolƣinip ketidu.□
11 Əfraim «gunaḥ ḳurbanliḳ»liri üqün ḳurbangaḥlarni köpəytkini bilən,
Bular gunaḥ ḳozƣaydiƣan ḳurbangaḥlar bolup ḳaldi.□
12 Mən uning üqün Təwrat-ḳanunumda köp tərəplimə nərsilərni yazƣan bolsammu,
Ular yat bir nərsə dəp ḥesablanmaḳta.
13 Ular ḳurbanliḳlarƣa amraḳ! Ular Manga ḳurbanliḳlarni ḳilip, gəxidin yəydu,
Biraḳ Pərwərdigar bulardin ḥeq hursənlik almaydu;
U ularning ḳəbiḥlikini ḥazir esigə kəltürüp,
Gunaḥlirini əz bexiƣa qüxüridu;
Ular Misirƣa ḳaytidu!□
14 Qünki Israil əz Yasiƣuqisini untup, «ibadəthana»larni ḳuridu;
Yəḥuda bolsa istiḥkamlaxturulƣan xəḥərlərni köpəytkən;
Biraḳ Mən ularning xəḥərliri üstigə ot əwətimən,
Ot bularning ḳəl’ə-ordilirini yəp ketidu.

9

Ḳuruḳ huxallik wə ḥeytlar

1 I Israil, yat əl-yurtlardək huxal bolup xadlinip kətmənglar;
Qünki sən Hudayingdin qətnəp paḥixilikkə berilding;
Ḥərbir hamanda sən paḥixə ḥəḳḳigə amraḳ bolup kətting.□
2 Haman wə xarab kəlqiki ularni baḳalmaydu;
Yengi xarab uni yərgə ḳaritip ḳoyidu.
3 Ular Pərwərdigarning zeminida turiwərməydu;
Əfraim bəlki Misirƣa ḳaytidu,
Ular Asuriyədə ḥaram tamaḳni yəydu.
4 Ular Pərwərdigarƣa ḥeq «xarab ḥədiyə»lərni ḳuymaydu,

□ **8:10 «Ular tezla «əmirlərning xaḥi»ning besimi astida tolƣinip ketidu»** — «əmirlərning xaḥi» Asuriyə padixaḥining məhsus bir unwani. □ **8:11 «Əfraim «gunaḥ ḳurbanliḳ»liri üqün ḳurbangaḥlarni köpəytkini bilən, bular gunaḥ ḳozƣaydiƣan ḳurbangaḥlar bolup ḳaldi»** — «gunaḥ ḳurbanliḳi»lar tooƣruluḳ «Law.» 4-5-bablarni kərüng. Məzkur ḳurbangaḥlarni «Pərwərdigarƣa atap» yasalƣanidi. Əslidə Hudaning kərsətmiliri boyiqə Yerusalemdindiki ibadətjanining ḳurbangaḥidin baxḳa, Israillarning ḥeqḳandaḳ ḳurbangaḥni yasimasliḳi kerək. Dərwəḳə, ular yasalƣandin keyin, tezla butpərəs tawapgaḥlarƣa aylinip ḳalƣanidi. □ **8:13 «Ular ḳurbanliḳlarƣa amraḳ! Ular Manga ḳurbanliḳlarni ḳilip, gəxidin yəydu,…»** — bu ayətning ḥərhil tərjimiliri bolƣini bilən, omumiy mənisi tərjimimizningkidək. **«Gunaḥlirini əz bexiƣa qüxüridu; ular Misirƣa ḳaytidu!»** — Misir Israillar tunji ḳetimliḳ əsirlikkə yaki ḳullukḳa qüxkən jay. □ **9:1 «I Israil, yat əl-yurtlardək huxal bolup xadlinip kətmənglar; qünki sən Hudayingdin qətnəp paḥixilikkə berilding; ḥərbir hamanda sən paḥixə ḥəḳḳigə amraḳ bolup kətting»** — (bu babtiki həwər tooƣruluḳ) Israil butpərəslik yoliƣa kirgən bolsimu, ular tehi «ḥəmmə din ohxax» dəp, butpərəslik paaliyətlirini «Pərwərdigarning namida» ətküzüwatatti, xundaḳla xu paaliyətlirini köpləp ətküzüp yürməktə idi. Xuning bilən təng ular yənila Musa pəyƣəmbərgə buyruluƣan kona ḥeytlarnimu saḳlap ḳalƣanidi, ularƣa naḥayiti köngül bələtti; muxundaḳ ḥeytlarning bolƣinidin huxal boluxup, ḥeyt-bayram tərəplirida heli «dindar» bolup ketixti. Ḫoxiya pəyƣəmbər muxu babtiki həwərni küz bayrimida, yəni «kəpilər ḥeyti» («kəpə tikix ḥeyti»)da ularƣa yətküzgən bolsa kerək. «Haman» yilning əjirining nətijisini yiƣidiƣan jay bolup, huxallik bolidiƣan bir sorun, əlwəttə. Biraḳ paḥixə ayallar (həḳning puli bilən) pat-pat xu sorunlarƣa qiḳatti. Israillar hamanlirida bəlkim ikki jəḥəttə paḥixilik ḳilatti; (1) muxu ayallar bilən; (2) roḥiy jəḥəttə «Baal»ƣa qoḳunup uningƣa rəḥmət eytix paaliyətliridə.

Ularning ḳurbanliḳliri uningoɣa ḫeq hursənlik bolmaydu; ularning neni matəm tutḳuqilarning nenidək bolidu;
Uni yegən ḫərkim «napak» bolidu;
Bu nan ḫərgiz Pərwərdigarning өyigə kirməydu.□
5 Əmdi «jamaətlərning *ibadət* sorunliri» künidə,
«Pərwərdigarning ḫeyti» boloɣan künidə ḳandaḳ ḳilarsilər?□
6 Qünki mana, ular ḫətta ḫalakəttin ḳaqḳan bolsimu, Misir ularni yioɣiwelip,
Andin Memfis xəḫiri ularni kөmüp ḳoyidu.
Ularning ḳədirlik kümüx buyumlirini bolsa, qaḳḳaḳlar igiliwalidu;
Ularning qedirlirini yantaḳ-tikənlər basidu.□
7 Əmdi ḫesablixix künliri kəldi,
Yamanliḳ ḳayturidioɣan künlər kəldi;
Israil buni bilip yətsun!
Sening ḳəbiḫlikingning kөplüki tüpəylidin,
Zor nəpriting boloɣini tüpəylidin,
Pəyoɣəmbər «əhməḳ», roḫḳa təwə boloɣuqi «sarang» dəp ḫesablinidu.□
8 Pəyoɣəmbər bolsa Əfraim üstigə Hudayim bilən billə turoɣan kөzətqidur;
Biraḳ uningoɣa barliḳ yollirida ḳiltaḳlar ḳoyuloɣan,
Hudasining өyidimu nəprət uni kütməktə.□
9 Gibeaḫning künliridikidək ular өzlirini qongḳur buloɣioɣan,
U ularning ḳəbiḫlikini esigə kəltüridu,
Ularning gunaḫlirini jazalaydu.□

10 — Qөl-bayawanda üzüm uqrap ḳaloɣandək, Mən sən Israilni tapḳan;
Ənjür dərihidə tunji pixḳan mewini kөrgəndək, ata-bowiliringlarni yahxi kөrgənmən;
Andin ular «Baal-Peor»ni izdəp bardi,
Өzlirini axu nomusluḳ nərsigə beoɣixlidi,

□ **9:4 «… Ularning neni matəm tutḳuqilarning nenidək bolidu; uni yegən ḫərkim «napak» bolidu; bu nan ḫərgiz Pərwərdigarning өyigə kirməydu» —** Musa pəyoɣəmbərgə qüxürülgən ḳanun boyiqə adəm bolsun, nərsə bolsun jəsətkə təgkən bolsila, «napak» dəp ḫesablinatti. «Napak» axni yegən adəmning өzimu «napak» bolatti. Xunga «matəm tutḳan» adəmlərning ḫəmmisi (bir məzgilgiqə) «napak» dəp ḫesablinatti. Əmdi Hudaning jazasi bilən Israil yat əl arisida ḫərdaim «ḫaram-napakliḳ» bilən uqraxḳaqḳa, ḫərdaim «napak» bolidu, xunga ularning «Hudaning өyigə» өzliri kirixi, xundaḳla ḫərḳandaḳ «ax ḫədiyə»ni elip kirixi ḳət'iy mən'i ḳilinoɣan. □ **9:5 «Əmdi «jamaətlərning ibadət sorunliri» künidə, «Pərwərdigarning ḫeyti» boloɣan künidə ḳandaḳ ḳilarsilər?» —** bu butpərəs həlḳning «napak bolidioɣanliḳi» «Pərwərdigarning ḫeytlirini təbrikliyəlməsliki», «ibadət sorunlirioɣa ḳatnixalmasliḳi» ḳatarliḳlar ularoɣa eoɣir kəlgənliki bəlkim oḳurmənlərgə oɣəlitə tuyulidu. Biraḳ əslidə durus boloɣan bu paaliyətlər hurapiy ixlaroɣa aylinip ḳaloɣandin keyin, ular «bularni ḫərdaim ḳilmisaḳ «yaman bolidu»» dəp oylap, ḳorḳup yürgən bolsa kerək. Tirik Hudadin ḳorḳmay, hurapiyliḳ yolioɣa hilapliḳ ḳilixtin ḳorḳux, ḫərbir həlḳḳə naḫayiti nomus kəltüridioɣan bir ixtur. □ **9:6 «Andin Memfis xəḫiri ularni kөmüp ḳoyidu» —** Memfis xəḫiri yooɣan, ḫəywətlik yər boloɣanliḳi üqün dangḳi qiḳḳan. **«Ularning ḳədirlik kümüx buyumlirini bolsa, qaḳḳaḳlar igiliwalidu; ularning qedirlirini yantaḳ-tikənlər basidu» —** bu ayəttə «ḳədirlik kümüx buyumliri» wə «qedirliri» bolsa kümüx bilən ḫəlləngən butlar, xundaḳla xu butlaroɣa «makan boloɣan» qedirlar kөzdə tutuluxi mumkin. □ **9:7 «Əmdi ḫesablixix künliri kəldi» —** «ḫesablixix künliri» ibraniy tilida «yoḳlax künliri». □ **9:8 «Pəyoɣəmbər bolsa Əfraim üstigə Hudayim bilən billə turoɣan kөzətqidur; … Hudasining өyidimu nəprət uni kütməktə» —** ḫəḳiḳiy pəyoɣəmbərning düxmənliri (kaḫinlar wə sahta pəyoɣənbərlər bolsa kerək) ḫətta Hudaning ibadəthanisidimu uni ḳəstliməkqi boluwatatti. □ **9:9 «Gibeaḫning künliridikidək ular өzlirini qongḳur buloɣioɣan,…» —** Gibeaḫ xəḫiridə bəqqiwazliḳ ḫəm ḳatilliḳ yüz bərgən, Israilni naḫayiti xərməndiqiliktə ḳalduroɣan («Ḫak.» 17-19-bablar).

Ular өzlirining «səygüqisi»gə ohxax yirginqlik boldi.□ ■
11 Əfraimning bolsa, xan-xəripi ḳuxtək uqup ketidu
— Huddi tuoḳulux bolup baḳmioḳandək,
Ḫamilə bolup baḳmioḳandək,
Boyida apiridə bolux bolup baḳmioḳandək!□
12 Ḫətta ular pərzəntlirini qong ḳiloḳan bolsimu,
Mən lekin ularni birini ḳaldurmay juda ḳilimən;
Bərḫək, ulardin ayrilip kətkinimdin keyin, ularning ḫalioḳa way!
13 Mən kərginimdə, Əfraimning əḫwali qimənzarda tikləngən bir «Tur xəḫiri»dək idi;
Birak Əfraim balilirini ḳətl ḳiloḳuqioḳa qiḳirip beridu.□
14 Ularoḳa bərgin, i Pərwərdigar — zadi nemə bərgining tüzük? — Ularoḳa bala qüxüp ketidioḳan baliyatḳu, ḳuruḳ əmqəklərni bərgin!□ ■
15 Ularning barliḳ rəzillikini Gilgaldin tapḳili bolidu;
Qünki Mən xu yərdə ulardin nəprətləndim;
Ularning ḳilmixlirining rəzilliki tüpəylidin,
Ularni өyümdin ḫəydiwetimən;
Mən ularni yənə səyməymən;
Ularning əmirlirining ḫəmmisi tərsaliḳ ḳilidu.□ ■
16 Əfraim əmdi uruwetildi;
Ularning yiltizi ḳaoŋjirap kətti, ular ḫeq mewə bərməydu;
Ḫətta ular mewə bərsimu,
Baliyatḳusining səyümlük mewilirini өltürüwetimən.□
17 Mening Hudayim ularni qətkə ḳakti,
Qünki ular uningoḳa ḳulak salmidi;
Ular əllər arisida sərsan bolidu.

10

Pərwərdigarni izdəx wakti kəldi!
1 Israil barakṣan bir üzüm telidur;
U өzi üqün mewə qiḳiridu;
Mewisi köpəygənseri u ḳurbangaḫlarnimu köpəytkən;

□ **9:10 «Andin ular «Baal-Peor»ni izdəp bardi» —** «Baal-Peor» degən but wə bu butḳa munasiwətlik nomussiszliḳ «Qəl.» 25-babta hatiriləngən. Demisəkmu, bu ixlar Israil qəl-bayawanda yürgən wakitta yüz bərgən. **«Өzlirini axu nomusluḳ nərsigə beoḳixlidi, ular өzlirining «səygüqisi»gə ohxax yirginqlik boldi»** — demək, ular өzliri qoḳunoḳan yirginqlik butḳa ohxax boldi. Baxḳa birhil tərjimisi «…өz səyginigə ohxax yirginqlik boldi». ■ **9:10** Qəl. 25:3; Zəb. 106:28 □ **9:11 «Əfraimning bolsa, xan-xəripi ḳuxtək uqup ketidu» —** «Əfraimning xan-xəripi» ularning pəhri boloḳan əwlad-pərzəntini kərsitidu. Huda ularni agaḫlanduriduki, əwlad-pərzəntinglar məwjut bolup baḳmioḳandək bolisilər (12-ayətnimu kərüng). □ **9:13 «Mən kərginimdə, Əfraimning əḫwali qimənzarda tikləngən bir «Tur xəḫiri»dək idi» —** «Tur» Liwanoḳa jaylaxḳan küqlük wə mustəḫkəm port-dölət idi. Baxḳa tət hil tərjimisi bar. Ibraniy tilini qüxinix təs. □ **9:14 «Ularoḳa bala qüxüp ketidioḳan baliyatḳu, ḳuruḳ əmqəklərni bərgin!» —** pəyoḳəmbərning bu duasi bəlkim ularni balilarning ḳətl ḳilinixi azabini kərmisun, degənni bildüridu. ■ **9:14** Luḳa 23:29 □ **9:15 «Ularning barliḳ rəzillikini Gilgaldin tapḳili bolidu» —** «Gilgal» ularning ikkinqi qong butpərəs tawapgaḫi idi. ■ **9:15** Yəx. 1:23; Ḫox. 4:15; 12:12 □ **9:16 «Ularning (Əfraimning) yiltizi ḳaoŋjirap kətti, ḫətta ular mewə bərsimu» —** muxu yərdə balilarni kərsitidu. Ayətning ikkinqi ḳismini kərüng.

Zeminining esillikidin ular «esil» but tüwrüklirini yasidi.□ ■
2 Ularning kəngli ala;
Ularning gunaḫkarliki ḫazir axkarilinidu;
U ularning ḳurbangaḫlirini qekip ǫulitidu,
Ularning but tüwrüklirini buzuwetidu.
3 Qünki ular pat arida: «Bizdə padixaḫ yoḳ, qünki Pərwərdigardin ḳorḳmiduḳ;
Padixaḫimiz bar bolsimu, u bizgə nemə ḳilip beridu?» — dəydiǫan bolidu.□ ■
4 Ular gəplərni ḳiliweridu, əḫdini tüzüp ḳoyup yaloǫandin ḳəsəm iqidu;
Xunga ular arisidiki dəwalixixlar etizdiki qənəklərgə xumbuya ünüp kətkəndək bolidu.□
5 Samariyədə turuwatḳanlar «Bəyt-Awən»ning moziyi üqün ǫəm-əndixigə qüxidu;
«*Bəyt-Awən*»*dikilər* dərwəḳə uning üstigə matəm tutidu,
Uning «butpərəs kaḫin»lirimu uning üqün xundaḳ ḳilidu;
Ular «Bəyt-Awən»ning «xan-xəripi» üqün azablinidu,
Qünki u sürgün ḳilindi!□
6 Bərḫək, xu nərsə «Jedəlhor padixaḫ» üqün ḫədiyə ḳilinip, Asuriyəgə kətürülüp ketilidu;
Əfraim iza-aḫanətkə ḳalidu,
Israil ɵz «əḳli»din hijil bolidu.□
7 Samariyəning bolsa, padixaḫi dengiz dolḳunliri üstidiki həxəktək yoḳilip kətti;
8 «Awən»diki «yuḳiri jaylar», yəni «Israilning gunaḫi» bitqit ḳilinidu;
Ḳurbangaḫlirini tikən-jiǫanlar basidu;
Ular taoǫlaroǫa: «Üstimizni yepinglar!», dənglüklərgə: «Üstimizgə ərülüp qüxünglar!» — dəydu.□ ■
9 — I Israil, Gibeaḫning künliridin baxlap sən gunaḫ ḳilip kəlding;
Ixlar xu peti turiwərdi;
Rəzillikning baliliri üstigə ḳilinoǫan jəng ularni Gibeaḫta besiwətmidimu?□ ■
10 Mən halioǫinimda ularni jazalaymən;
Ular ikki gunaḫi tüpəylidin əsirgə qüxüxkə tooǫra kəlgəndə,

□ **10:1 «Mewisi kɵpəygənseri u (Israil) ḳurbangaḫlarnimu kɵpəytkən; zeminining esillikidin ular «esil» but tüwrüklirini yasidi» —** demisəkmu, bu ḳurbangaḫlar wə tüwrüklər butlaroǫa ataloǫanidi. Baxḳa birhil tərjimisi: «U (Huda) Israilning mewisini kɵpəytixi bilən, Israil ḳurbangaḫliridiki but tüwrüklər kɵpəydi; U (Huda) Øz zeminioǫa yahxilikni kɵpəytixi bilən, u (Israil) butlaroǫa ataloǫan tüwrüklərni tehimu yahxi ḳildi». ■ **10:1** Ḫox. 8:11 □ **10:3 «… ular pat arida: «Bizdə padixaḫ yoḳ, qünki Pərwərdigardin ḳorḳmiduḳ; padixaḫimiz bar bolsimu, u bizgə nemə ḳilip beridu?» — dəydioǫan bolidu» —** bu bexarət Israilning sürgün ḳilinoǫandin keyin nemə dəydioǫanlikini kərsitidu. ■ **10:3** Ḫox. 3:4 □ **10:4 «Xunga ular arisidiki dəwalixixlar etizdiki qənəklərgə xumbuya ünüp kətkəndək bolidu» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Xunga ularning bexioǫa qüxkən jazalar etizdiki qənəklərgə xumbuya ünüp kətkəndək bolidu». □ **10:5 «Samariyədə turuwatḳanlar «Bəyt-Awən»ning moziyi üqün ǫəm-əndixigə qüxidu,… ular «Bəyt-Awən»ning «xan-xəripi» üqün azablinidu» —** «Bəyt-Awən»ning «xan-xərəp»i, yəni mozay xəklidiki but bolsa, kinayilik gəp, əlwəttə. Oḳurmənlərning esidə boliduki, «Bəyt-Awən» degən səzning ɵzi kinayilik gəptur (mənisi: «Yoḳ birnərsə»ning ɵyi). □ **10:6 «xu nərsə «Jedəlhor padixaḫ» üqün ḫədiyə ḳilinip» —** «Jedəlhor padixaḫ» Asuriyə padixaḫini deməkqi. Yuḳiriḳi 5:13-ayəttiki izaḫatni kərüng. □ **10:8 ««Awən»diki «yuḳiri jaylar», yəni «Israilning gunaḫi» bitqit ḳilinidu» —** «Awən» («yoḳ nərsə») yəni «Bəyt-Awən». «Yuḳiri jaylar» — butpərəslik ḳilidioǫan məhsus jaylar. «Israilning gunaḫi» — ular qoḳunoǫan butni kərsətsə kerək. ■ **10:8** Yəx. 2:19; Luḳa 23:30; Wəḫ. 6:16; 9:6 □ **10:9 «— I Israil, Gibeaḫning künliridin baxlap sən gunaḫ ḳilip kəlding; … rəzillikning baliliri üstigə ḳilinoǫan jəng ularni Gibeaḫta besiwətmidimu?» —** Gibeaḫ xəḫirida boloǫan rəzil wəḳə (bəqqiwazlik ḫəm ḳatillik) «Ḫak.» 17-19-bablarda hatiriləngən. Bu ayətkə ḳarioǫanda bu gunaḫ xu künlərdin tartip Israildin ayrilmioǫan. Xu wəḳə boloǫandin keyin, Gibeaḫdikilər towa ḳilmidi, xuning bilən Israilning baxḳa ḳəbililiri uloroǫa ḳarxi jəng ḳilip ularni bitqit ḳiloǫan. Bexarətkə ḳarioǫanda, bundaḳ bir jəng yənə elip berilixi kerək; lekin bu ḳetim pütkül Israiloǫa ḳarxi xundaḳ bir jəng bolidu. ■ **10:9** Ḫox. 9:9

Yat ḳowmlar ularoɣa ḫujum ḳilixḳa yioɣilidu.□
11 Əfraim bolsa kəndürülgən bir inəktur,
U haman tepixkə amraḳ;
Mən uning qiraylik gədinini upraxtin ayap kəldim;
Birak ḫazir uningoɣa boyunturuḳ selip ḫəydəymən;
Yəḫuda yər ḫəydisun!
Yaḳup өzi üqün yərni tirnilixi kerək.□
12 Өzünglaroɣa ḫəḳḳaniylik bilən teringlar,
Meḫir-muḫəbbət iqidə ḫosul alisilər;
Boz yeringlarni qanap eqinglar;
Qünki Pərwərdigarni izdəx waḳti kəldi,
— Ta U üstünglaroɣa ḫəḳḳaniylikni yaoɣduroɣuqə!■
13 *Birak* silər rəzillikni aoɣdurdunglar,
Ḳəbiḫlik ḫosulini ordunglar,
Yaloɣanqilikning mewisini yedinglar;
Qünki sən өz yolungoɣa, yəni baturliringning kəplükigə ixinip tayanding;
14 Ḳowmliring arisida quḳan-sürən kətürülidu;
Xalman jəng künidə Bəyt-Arbəlni bərbat ḳiloɣandək,
Barlik ḳoroɣanliring bərbat ḳilinidu;
(xu küni *Bəyt-Arbəldiki* ana-balilar təngla parə-parə ḳiliwetilmigənmu?) —□
15 Əmdi uqioɣa qikḳan rəzilliking tüpəylidin,
Ohxax bir kün sening bexingoɣa qüxürülidu, i Bəyt-Əl!
Tang səḫərdila Israilning padixaḫi pütünləy üzüp taxlinidu.□

11

Israil, səyümlük balam! Seni ḳandaḳmu taxlap ḳoyimən?
1 Israil bala qeoɣida, Mən uni səydüm,
Xuning bilən ooɣlumni Misirdin qiḳixḳa qaḳirdim.■
2 Birak ular *həlḳimni* qaḳiriwidi,
Ular dərḫal ḫuzurumdin qiḳip kətti;
Ular «Baal»laroɣa ḳurbanlik ḳilixḳa baxlidi,

□ **10:10 «Ular ikki gunaḫi tüpəylidin əsirgə qüxüxkə tooɣra kəlgəndə»** — «ikki gunaḫi» nemə ikənliki tooɣruluḳ alimlarning ḫərhil pərəzliri bar. Israilning ikki jay (Bəyt-Əl wə Dan)da qong butni yasioɣanliḳini kərsitixi mumkin («1Pad.» 12-bab). Bu ayətning baxḳa hil tərjimiliri bar. □ **10:11 «Əfraim bolsa kəndürülgən bir inəktur, u haman tepixkə amraḳ; Mən uning qiraylik gədinini upraxtin ayap kəldim; birak ḫazir uningoɣa boyunturuḳ selip ḫəydəymən; Yəḫuda yər ḫəydisun! Yaḳup өzi üqün yərni tirnilixi kerək»** — deḫḳan өzining amraḳ inikini (Huda deḫḳan, Israil inək) tehi eoɣir əmgəkkə salmioɣan, pəḳət haman tepixkə saloɣan (haman tepix yenik ix ḫəm tepilgən danlardin yeyələydioɣanliḳi üqün inək uningoɣa amraḳ, əlwəttə). Birak inək jayil bolup kətkəqkə (4:16ni kərüng) ḫazir ḳattik əmgək künliri kəldi: 12-ayət boyiqə, Yəḫuda wə Israil Huda üqün «yər ḫəydimisə» (towa ḳilix jəryanidiki japalik yoloɣa kirmisə), ular bəlki Asuriyə yaki Babil üqün ḳattik əmgək ḳilidioɣan bolidu. ■ **10:12** Yər. 4:3 □ **10:14 «Xalman jəng künidə bəyt-arbəlni bərbat ḳiloɣandək,…»** — «Xalman» bəlkim Asuriyə padixaḫi «Xalmanəzər III» yaki «Xalmanəzər V»ni, «Bəyt-Arbəl» bəlkim Galiliyədiki «Arbela»ni kərsitixi mumkin. Tarihiy təpsilatlar ḫazir bizgə naməlum, birak Israiloɣa boloɣan agah naḫayiti enikṯur. □ **10:15 «Ohxax bir kün sening bexingoɣa qüxürülidu, i Bəyt-Əl!»** — demək, ularning «Bəyt-Əl»də ḳiloɣan rəzillikliri өz bexioɣa «Bəyt-Arbəl»dikidək bir künni qüxüridu. **«Tang səḫərdila Israilning padixaḫi pütünləy üzüp taxlinidu»** — «tang səḫərdila» — demək, «jəng bexidila» (jəng adəttə səḫərdə baxlinatti); yaki bolmisa «bək tezla» degən mənidə. ■ **11:1** Mat. 2:15

Oyma məbudlarоԓa isrik saldi.□
3 Əfraimоԓa mengixni өgətküqi Өzüm idim,
Uning ḳolini tutup wə yөlөp —
Birak өzini saḳaytḳuqining Mən ikənlikimni ular bilmidi.
4 Mən adimətqilikning kөyünüx rixtiliri bilən,
Sөygüning tarliri bilən ularning kөnglini tartiwaldim;
Mən ularоԓa huddi engikidin boyunturuḳni eliwətküqi birsidək boloԓanmən,
Egilip Өzüm ularni ozuḳlanduroԓanmən.
5 Ular Misiroԓa ḳaytidioԓan bolmamdu?
Asuriyəlik dərwəḳə ularning padixaḫi bolidioԓan əməsmu?
— Qünki ular yenimoԓa ḳaytixni rət ḳildi!□
6 Ḳiliq uning xəḫərliridə ḫəryan oynitilidu;
Dərwazisidiki təmür baldaḳlarni wəyran ḳilip yəp ketidu;
Bu өz əḳillirining kasapitidur!
7 Bərḫək, Mening həlḳim Məndin qətləp ketixkə məptun boldi;
Ular Ḫəmmidin Aliy Boloԓuqioԓa nida ḳilip qaḳirsimu,
Lekin ḫeqkim ularni kətürməydu.
8 Mən ḳandaḳmu seni taxlap ḳoyimən, i Əfraim?
Mən ḳandaḳmu seni *düxməngə* tapxurimən, i Israil?!
Ḳandaḳmu seni Admaḫ xəḫiridək ḳilimən?!
Seni ḳandaḳmu Zəboim xəḫiridək bir tərəp ḳilimən?!
Ḳəlbim iq-baoԓrimda ḳaynap ketiwatidu,
Mening barliḳ rəḫimdilliḳim ḳozoԓiliwatidu!□ ■
9 Ꝋəzipimning ḳəḫrini yürgüzməymən,
Ikkinqi yənə Əfraimni yoḳatmaymən;
Qünki Mən insan əməs, Təngridurmən,
— Yəni arangda boloԓan pak-muḳəddəs Boloԓuqidurmən;
Mən dəroԓəzəp bilən kəlməymən.□
10 Ular Pərwərdigarning kəynidin mangidu;
U xirdək ḫərkiraydu;
U ḫərkirigəndə, əmdi baliliri oԓərbtin titrigən ḫalda kelidu;
11 Ular Misirdin ḳuxtək,
Asuriyə zeminidin pahtəktək titrigən ḫalda qiḳip kelidu;
Xuning bilən ularni өz өylirigə makanlaxturimən, — dəydu Pərwərdigar.□

□ **11:2 «Birak ular həlḳimni qaḳiriwidi, ular dərḫal ḫuzurumdin qiḳip kətti…»** — «ular» — butpərəslərni yaki Israil Misirdin qiḳḳanda uqrioԓan «Moab»dikilərni wə yaki Ḳanaanoԓa kirgəndin keyin uqraxḳan Ḳanaandikilərni kərsitixi mumkin. Ayət üstidiki ikki baxḳa kөzḳarax ipadiləydioԓan baxḳa ikki tərjimisi bar: (1) «Ular (pəyoԓəmbərlər) ularni qaḳiroԓanseri, ular (Israil) өzlirini ulardin (pəyoԓəmbərlərdin) neri ḳildi»; (2) «Mən (Huda) ularni qaḳiroԓanseri, ular өzlirini ḫuzurumdin neri ḳildi». Ahirḳi tərjimə miladiyədin ilgirigi 3-əsirdiki «Septuagint» (LXX) grek tərjimisigə əgixidu. □ **11:5 «Ular Misiroԓa ḳaytidioԓan bolmamdu? Asuriyəlik dərwəḳə ularning padixaḫi bolidioԓan əməsmu?»** — Israil Misir wə Asuriyədin yardəm izdəp ularning yenioԓa «qiḳti». Əmdi bu ayəttə tiloԓa elinoԓan ularning «qiḳix»i yaki «ḳaytix»i (1- wə 2-ayətni kərüng) bolsa ḳaqḳun musapir süpitidə (Misiroԓa) yaki əsir süpitidə (Asuriyəgə) bolidu. □ **11:8 «Ḳandaḳmu seni Admaḫ xəḫiridək ḳilimən?! Seni ḳandaḳmu Zəboim xəḫiridək bir tərəp ḳilimən?!»** — «Admaḫ» wə «Zəboim» degən xəḫərlər eoԓir gunaḫliri tüpəylidin Sodom wə Gomorra bilən təng asmandin yaoԓḳan ot-güngürt təripidin pütünləy ḫalak boldi. ■ **11:8** Yar. 19:24 □ **11:9 «… Mən dəroԓəzəp bilən kəlməymən»** — baxḳa birhil tərjimisi: «… Mən xəḫərgə (jazalaxḳa) kirməymən. □ **11:11 «Ular Misirdin ḳuxtək, Asuriyə zeminidin pahtəktək titrigən ḫalda qiḳip kelidu; xuning bilən ularni өz өylirigə makanlaxturimən»** — Israil (Əfraim)dikilərdin bəzilər awwal Yəḫudadin panaḫ tapḳan, andin keyin Yəḫuda bilən təng Babil imperiyəsigə sürgün boloԓan. Andin ular bilən təng Ḳanaanoԓa (Pələstingə) ḳaytip kəlgən — ajizliḳta, «titrigən ḫalda» ḳaytip kəlgən («2Tar.» 9:1-3, «Əzra» 1-2-bab).

12

Ötkən ixlarni əsləp sawaḳ elinglar!

1 Əfraim Meni yalƣan gəpliri bilən kəmüwetidu;
Yəhudamu Təngrigə, yəni ixənqlik, Pak-Muḳəddəs Bolƣuqiƣa tuturuḳsiz boldi.
Əfraimning yegini xamaldur,
U xərḳ xamilini ḳooƣlap yüridu;
U künləp yalƣanqiliḳ, zulum-zorluḳni kəpəytməktə;
Ular Asuriyə bilən əḫdə tüzidu,
Xuningdək Misiriƣa may «sooƣiliri» kətürüp apirilidu.□
2 Pərwərdigarning Yəhuda bilənmu bir dəwasi bar;
U Yaḳupni yolliri boyiqə jazalaydu;
Uning ḳilmixlirini əz üstigə ḳayturidu.
3 U baliyatḳuda turup akisini tapinidin tutuwalƣan,
Əz küqi bilən Huda bilən elixḳan;□ ■
4 U bərḫəḳ Pərixtə bilən elixip, ƣələbə ḳildi;
U yiƣlidi, Uningƣa dua-tilawət ḳildi;
Huda uni Bəyt-Əldə tepiwaldi,
Wə xu yərdə bizgə səz ḳildi;□ ■
5 — Yəni Pərwərdigar, samawi ḳoxunlarning Sərdari bolƣan Huda,
— «Pərwərdigar» bolsa Uning hatirə namidur!□
6 Xunga sən, Hudaying arḳiliḳ, Uning yeniƣa ḳayt;
Meḫribanliḳ wə adalətni ḳolungdin bərmə,
Hudayingƣa ümid baƣlap, Uni izqil kütkin.

Aldamqi sodigər

7 Mana bu sodigər! Uning ḳolida aldamqiliḳ tarazisi bar;

□ **12:1** **«Yəhudamu Təngrigə, yəni ixənqlik, Pak-Muḳəddəs Bolƣuqiƣa tuturuḳsiz boldi»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Yəhuda yənila Huda bilən billə ḫəkümdarliḳ ḳilidu, u Pak-Muḳəddəs Bolƣuqiƣa sadiḳtur». Bizningqə 12-bab, 2-ayətkə ḳariƣanda bu hil tərjimisi ḳət'iy mumkin əməs. **«Əfraimning yegini xamaldur, u xərḳ xamilini ḳooƣlap yüridu»** — demək, Əfraim gepi tuturuḳsiz, «xamaloƣa baḳḳuqi» əl idi. **«Xuningdək Misiriƣa may «sooƣiliri» kətürüp apirilidu»** — bu «may» xübḫisizki, Misirning yardimini elix üqün əwətilgən. □ **12:3** **«U baliyatḳuda turup akisini tapinidin tutuwalƣan,…»** — oḳurmənlərning esidə barki, «Yaḳup» degən isimning mənisi əslidə: «U (Huda) tapiningda bolsun» (demək, u Sən (Huda) bilən billə bolsun); biraḳ Yaḳup pəyƣəmbərgə xu isimning ḳoyuluxining səwəbi: — (1) u akisining tapinini tutḳan (tuƣuluƣanda); (2) bu isimning «aldamqi» degən kəqmə mənisi bar; u keyinki künlərdə akisini ikki ḳetim «roḫiy miras»tin aldap ḳoyƣan («Yar.» 25-bab). Ahirda u bu aldamqiliḳtin towa ḳilip, akisidin əpu soriƣan («Yar.» 33-babnimu kərüng). ■ **12:3** Yar. 25:26; 35:9,10 □ **12:4** **«Huda uni Bəyt-Əldə tepiwaldi»** — ibraniy tilida «U uni Bəyt-Əldə tepiwaldi». Xunga baxḳa bir hil tərjimisi: «U (Yaḳup) Uni (Hudani) tepiwaldi». **«U bərḫəḳ Pərixtə bilən elixip, ƣələbə ḳildi; u yiƣlidi, Uningƣa dua-tilawət ḳildi; Huda uni Bəyt-Əldə tepiwaldi, wə xu yərdə bizgə səz ḳildi;»** — bu tarihiy wəḳələrning əḫmiyiti bəlkim: (1) Yaḳup əsli bir aldamqi; (2) biraḳ u etiḳad arḳiliḳ Hudaning Pərixtisidin bəht-bərikətkə wə Hudaning iltipatiƣa erixkən; (3) keyin u baxḳiqə bir adəm, etiḳadliḳ, xəpḳətlik bolup qiḳti (Israil dəp ataldi). (4) Huda əsli bu ixlarni «Bəyt-Əl»də (Yaḳupni qarḳiroƣan waḳtida) baxliƣan, Yaḳupḳa, xundaḳla əwladliriƣa bəht ata ḳilidiƣan wədilərni ḳiloƣan; (5) xunga Israil «Bəyt-Əl»ning **ḫəḳiḳiy əḫmiyitini** əslixi kerək; (6) ular bu ixlardin sawaḳ alsunki, «Huda menimu (Yaḳupḳa ohxax) yaman aldamqiliḳtin durus, etiḳadliḳ adəmgə əzgərtələydu»; (7) «xunga Hudaning küqigə tayinip Uningƣa ḳaytixim kerək». Wəḳələr «Yar.» 25-32-bablarda hatiriləngən. Baxḳa birnəqqə hil tərjimilər uqrixi mumkin. ■ **12:4** Yar. 28:12, 19; 35:7, 14, 15 □ **12:5** **«— Yəni Pərwərdigar, samawi ḳoxunlarning Sərdari bolƣan Huda, — «Pərwərdigar» bolsa Uning hatirə namidur!»** — oḳurmənlərning esidə barki, Yaḳup əzi bilən elixḳan Pərixtining namini soriƣan. Xu qaƣda u namini uningƣa eytmiƣan. Keyin Huda bu namning «Yaḫwəḫ» (tərjimimizdə, «Pərwərdigar» deyilidu) ikənlikini Musa pəyƣəmbərgə ayan ḳilip qüxəndürgən (Yaḫwəḫ — «Əzgərməs», «Əzəldin Bar Bolƣuqi», «Əḫdisigə ḫərdaim sadiḳ Bolƣuqi» degən mənilərni əz iqigə alidu). Xunga bu nam Israiliƣa ümid berixi kerək idi.

U bozək kilixkа amraktur.□
8 Əfraim: «Mən dərwəkə beyidim,
Өzümgə kөp baylikларni toplidim;
Birak ular barlik əjirlirimdə məndin ḫeq gunaḫiy kəbiḫlikni tapalmaydu!» — dəydu.□
9 Birak Misir zeminidin tartip Mən Pərwərdigar sening Hudaying bolɣanmən,
Mən seni yənə «*kəpilər* ḫeyti»dikidək qedirlarda turoɣuzimən!□ ■

Pəyoɣəmbərlərning əḫmiyiti

10 «Mən pəyoɣəmbərlərgə səz kiloɣanmən,
Alamət kөrünüxlərni kөpəytkənmən,
Xundakla pəyoɣəmbərlər arkilik təmsillərni kөrsətkənmən.
11 Gilead kəbiḫmu? Ular bərḫək pəkət yarimaslardur!
Ular Gilgalda torpaklarni kurbanlik kilidu;
Ularning kurbangaḫliri dərwəkə etiz kirliridiki tax dөwiliridək kөptur!□ ■
12 (Yakup Suriyəgə kөqip kətti,
Xu yərdə Israil hotun elix üqün ixligən;
Bərḫək, hotun elix üqün u koylarni bakkanidi).■
13 Pərwərdigar yənə pəyoɣəmbər arkilik Israilni Misirdin qikirip kutkuzoɣan,
Pəyoɣəmbər arkilik uningdin həwərmu aloɣan.□
14 Əfraim *Hudaning* kəḫrini intayin kattik kozoɣioɣan;
Uning Rəbbi u tөkkən kan kərzni uning gədinigə artidu,
Xərməndilik-aḫanətini өz bexioɣa kayturidu.

□ **12:7 «Mana bu sodigər!»** — «sodigər» ibraniy tilida «Kanaan» yaki «Kanaanlik» degənlik bolidu. Demək, Əfraim bir tərəptin əsli өzi aldidin ḫəydiwətkən butpərəs Kanaanlikлarоɣa oḫxap kaloɣan; yənə bir tərəptin u «Yakup»ning əslidiki «aldamqi» harakterida bolup, ḫeq өzgərtilmigəndur. □ **12:8 «ular... məndin gunaḫiy kəbiḫlikni tapalmaydu»** — «gunaḫiy kəbiḫlik» — demək, məndə «kəbiḫliklər bar, birak eoɣir əməs, «gunaḫ əməs»» degən külkilik gəp. «Mən anqə yaman adəm əməsmən» dəydioɣan pozitsiyilər bügüngə kədər ḫəmmimizgə tonuxtur. □ **12:9 «Birak Misir zeminidin tartip mən Pərwərdigar sening Hudaying bolɣanmən, Mən seni yənə «kəpilər ḫeyti»dikidək qedirlarda turoɣuzimən!»** — ««kəpilər ḫeyti»dikidək» ibraniy tilida «ḫeyttiki künlərdikidək». «Qedirlarda turux» tiloɣa elinoɣandin keyin xübḫisizki, «kəpilər ḫeyti»ni kөrsətsə kerək. Israil «Misirdin qikix»tiki muḫim sawaklarni untuoɣan. «Kəpilər ḫeyti» («kəpə tikix ḫeyti»)da Israil yəttə kün өydə əməs, bəlki qedirlarda turuxi kerək idi. Ḫeyttiki bu ix ularoɣa əslidiki ajiz, kəmbəoɣəl baxlinixini wə «Insan pəkət nan bilənla yaximaydu, bəlki Hudaning ḫərbir səzigə tayinip yaxixi kerək» degən muḫim sawak tooɣruluk əslitixi kerək idi. ■ **12:9** Yəx. 43:11 □ **12:11 «Gilead kəbiḫmu? Ular bərḫək pəkət yarimaslardur!»** — muxu ayəttə «kəbiḫ» wə «yarimas» degən səzlər bir-birigə oḫxaydaydioɣan səzlərdur. **«Ular Gilgalda torpaklarni kurbanlik kilidu; ularning kurbangaḫliri dərwəkə etiz kirliridiki tax dөwiliridək kөptur!»** — Ḫoxiya «Gilgal» («dөwə», «dəstə», degən mənidə) degən yər nami bilən səz oyuni kilidu — ular ḫəkikətən ismi-jismioɣa layiktur . Ḫəmmə yeridə kөpligən kurbangaḫlirining boluxi bilən, Gilgal dərwəkə «etizdiki tax dөwilər»dək bir jay, halas. Ayətning baxka hil tərjilirimu bar. ■ **12:11** Ḫox. 4:15; 6:8; 9:15 ■ **12:12** Yar. 28:5; 29:20, 28 □ **12:13 «Pərwərdigar yənə pəyoɣəmbər arkilik Israilni Misirdin qikirip kutkuzoɣan, pəyoɣəmbər arkilik uningdin həwərmu aloɣan»** — muxu ixlar (12-14-ayət) ispatlayduki, Əfraim əjdadi boloɣan Yakupni ḫəddidin ziyadə izzətligən. Ularning təmənna koyoɣan «büyük əjdad»i Yakupning ailisidikiliri (Israil) pəyoɣəmbərsiz kaloɣan bolsa (demək, ularda Hudaning Roḫining yetəkqiliki bolmioɣan bolsa) u qəl-bayawanda yürüwatkan naḫayiti bir «kaqkun» yaki ḫətta Misirdin qikmioɣan bir «ixləmqi» bolatti, halas. U ḫərgiz uluoɣ bir əl bolup qikmaytti. Birak ḫazirki Israil (bolupmu Əfraim kəbilisi) Huda əwətkən pəyoɣəmbərlər (Amos, Ḫoxiya, Yəxaya, Mikaḫ)ni rət kilip, Hudani intayin oɣəzəpləndüridu. Israilning məwjudluki wə ḫayatining ḫər jəḫətliri ularning Huda bilən boloɣan roḫiy munasiwitigə baoɣlik idi. Israilning pəyoɣəmbərliri bu ixni həlkning kөz aldida kөrsitidu; pəyoɣəmbərlərni səl qaoɣlax Hudaning Өzini səl qaoɣioɣan bilən barawərdur. Yakup өzi ahirida pəyoɣəmbər boloɣan, əlwəttə («Yar.» 48-49 bablarni kөrüng).

13

«Mən seni ḫalak ḳilimən, i Israil!» — ahirḳi agaḫlandurux

1 *Burun* Əfraim səz ḳiloɣanda, kixilər ḫərmətləp titrəp ketətti;
U Israil ḳəbililiri arisida kətürülgən;
Birak u Baal arḳilik gunaḫ ḳilip əldi.□
2 Ular ḫazir gunaḫning üstigə gunaḫ sadir ḳilmakta!
Əzlirigə kümüxliridin ḳuyma məbudlarni,
Əz əḳli oylap qiḳḳan butlarni yasidi;
Bularning ḫəmmisi ḫünərwənning əjri, halas;
Bu kixilər tooɣruluḳ: «Ḫəy, insan ḳurbanliḳini ḳiloɣuqilar, mozaylarni səyüp ḳoyunglar!» deyilidu.□ ■
3 Xunga ular səḫərdiki bir parqə buluttək,
Tezdin oɣayip bolidioɣan tang səḫərdiki xəbnəmdək,
Hamandin ḳara ḳuyunda uqḳan pahaldək,
Tünglüktin qiḳḳan is-tütəktək *tezdin* yoḳap ketidu.
4 Birak Misir zeminidin tartip Mən Pərwərdigar sening Hudaying boloɣanmən;
Sən Məndin baxḳa ḫeq Ilaḫni bilməydioɣan bolisən;
Məndin baxḳa ḳutḳuzoɣuqi yoḳtur.■
5 Mən qəl-bayawanda, ḳuroɣaḳqiliḳning zeminida sən bilən tonuxtum;
6 Ular ozuḳlandurulup, toyunoɣan,
Toyunoɣandin keyin kənglidə təkəbburlixip kətkən;
Xunga ular Meni untuoɣan.■
7 Əmdi Mən ularoɣa xirdək bolimən;
Yilpizdək ularni yol boyida paylap kütimən;
8 Küqükliridin məḫrum boloɣan eyiḳtək Mən ularoɣa uqrap,
Yürək qawisini titiwetimən;
Ularni qixi xirdək nəḳ məydanda yəwetimən;
Daladiki ḫaywanlar ularni yirtiwetidu.
9 Sening ḫalakiting, i Israil, dəl Manga ḳarxi qiḳḳanliḳing,
Yəni Yardəmqinggə ḳarxi qiḳḳanliḳingdin ibarəttur.
10 Əmdi barliḳ xəḫərliringdə sanga ḳutḳuzoɣuqi bolidioɣan padixaḫing ḳeni?
Sening sorakqi-ḫakimliring ḳeni?
Sən bular tooɣruluḳ: «Manga padixaḫ wə xaḫzadilarni təḳdim ḳiloɣaysən!» dəp tiligən əməsmu? —
11 Mən oɣəzipim bilən sanga padixaḫni təḳdim ḳiloɣanmən,
Əmdi uni oɣəzipim bilən elip taxlidim.□ ■

□ **13:1 «Burun) Əfraim səz ḳiloɣanda…»** — «Əfraim» ḳəbilining əjdadi boloɣan Əfraimni əməs, bəlki ḳəbilining awwalḳi tarihini kərsitidu. Musa pəyoɣəmbərdin keyin, Israiloɣa yetəkligüqi boloɣan Yəxua pəyoɣəmbər Əfraimliḳ idi. □ **13:2 «Bu kixilər tooɣruluḳ: «Ḫəy, insan ḳurbanliḳini ḳiloɣuqilar, mozaylarni səyüp ḳoyunglar!» deyilidu»** — baxḳa bir tərjimisi: «U kixilər tooɣruluḳ: «Mana, ḳurbanliḳ ḳiloɣuqi adəmlər mozaylarni səyüp ḳoyuwatidu!» — deyilidu» — yaki baxḳilar. Birak ibraniy tilini qüxinix təs boloɣini bilən, tilxunaslarning yeḳinḳi tətḳiḳatliri boyiqə, bu ayət dərwəḳə «insan ḳurbanliḳi»ni kərsitixi mumkin. ■ **13:2** Ḫox. 8:6 ■ **13:4** 2Sam. 22:32; Zəb. 18:31; Yəx. 43:11; Ḫox. 12:10 ■ **13:6** Ḳan. 32:15; Ḫox. 8:14 □ **13:11 «Mən oɣəzipim bilən sanga padixaḫni təḳdim ḳiloɣanmən, əmdi uni oɣəzipim bilən elip taxlidim»** — Israil Ḳanaan zeminini igiliwaloɣandin tartip, Huda ularoɣa yetəkqilik wə sotqilik ḳilidioɣan «batur ḫakimlar» yaki «sotqi-ḳutḳuzoɣuqi» degən ihlasmən baturlarni ayrim-ayrim təminləp bərgənidi. Israil Hudaning bu «ayrim-ayrim təḳsimati»din narazi bolup, Samuil pəyoɣəmbərning dəwridə Hudadin padixaḫ («muḳim» sulalə tüzümi) tikləxni tiligən. Huda Samuil pəyoɣəmbər arḳilik ularning təlipini: «Manga ixənməslikkə barawər» dəp narazilikini kərsitip, andin ahirida Israilning birinqi padixaḫi Saulni tikligən («1Sam.» 8-12-bablar) ■ **13:11** 1Sam. 8:5; 15:23; 16:1

12 Əfraimning ḳəbiḥliki qing orap-ḳaqilanoɣan;
Uning gunaḥi juoɣlinip saḳlanoɣan;□
13 Toloɣaḳ basḳan ayalning azabliri uningoɣa qüxidu;
U əḳilsiz bir ooɣuldur;
Qünki baliyatḳuning aoɣzi eqiloɣanda, u ḫazir bolmioɣan!□
14 Mən bədəl töləp ularni təḫtisaraning küqidin ḳutuldurimən;
Ularoɣa ḫəmjəmət bolup ölümdin ḳutḳuzimən;
Əy, ölüm, sening wabaliring ḳeni?!
Əy, təḫtisara, sening ḫalakətliring ḳeni?!
Mən buningdin puxayman ḳilmaymən!□ ■

15 *Əfraim* ḳerindaxliri arisida «mewilik» bolsimu,
Xərḳtin bir xamal qiḳidu,
Yəni Pərwərdigarning qəl-bayawandin qiḳḳan bir xamili kelidu;
Əfraimning buliḳi ḳurup ketidu, uning su bexi ḳaoɣjirap ketidu;
U *xamal* həzinisidiki barliḳ nəpis ḳaqa-ḳuqilarni bulang-talang ḳilidu.□
16 Samariyəning öz gunaḥi öz zimmisigə ḳoyulidu;
Qünki u öz Hudasioɣa boynini ḳattiḳ ḳiloɣan;
Ular ḳiliq bilən yiḳilidu,
Bowaḳliri parə-parə ḳilip qeḳiwetilidu,
Ḫamilidar ayalliri yeriwetilidu.■

14

Israilning kəlgüsidə towa ḳilixi, ḳutḳuzulup əsligə kəltürülüxi

1 I Israil, Pərwərdigar Hudayingning yenioɣa ikkilənməy ḳaytip kəl!
Qünki öz ḳəbiḥliking bilən putlixip yiḳiloɣansən.■
2 Özünglar bilən billə səzlərni epkelinglar,
Pərwərdigarning yenioɣa ḳaytinglar;
Uningoɣa: — «Barliḳ ḳəbiḥlikni kəqürgəysən,

□ **13:12** **«Əfraimning ḳəbiḥliki qing orap-ḳaqilanoɣan; uning gunaḥi juoɣlinip saḳlanoɣan»** — demək, uning barliḳ ḳəbiḥlik-gunaḥliri Hudaning jazalixi üqün obdan saḳlanmaḳta. □ **13:13** **«Baliyatḳuning aoɣzi eqiloɣanda, u ḫazir bolmioɣan!»** — yaki «baliyatḳuning aoɣzi eqiloɣanda, u qiḳmaydu!». □ **13:14** **«təḫtisara»** — əlgənlərning roḫliri baridioɣan jay. **«… Əy, ölüm, sening wabaliring ḳeni?! Əy, təḫtisara, sening ḫalakətliring ḳeni?! Mən buningdin puxayman ḳilmaymən!»** — alimlar bu ayət üstidə ikki hil pikirdə. Bəzilər mundaḳ tərjimə ḳilidu: — «Mən ularni təḫtisaraning küqidin ḳutulduramdimən? Mən ularni ölümdin ḳutḳuzamdimən? Əy, ölüm, wabaliringni qiḳar! Əy, təḫtisara, ḫalakətliringni qiḳar! Mən ularoɣa (Israiloɣa) ḫeq rəḫim ḳilmaymən». Bu tərjimə aldi-kəynidiki ayətlərgə maslaxḳan bolsimu, biz yuḳiriḳi tərjimigə ḳayilmiz. Qünki: (1) ibraniy tilida ayətning birinqi jümlisidə soal yüklimisi yoḳ, u addiy bir «bayan jümlə». (2) Huda Ḫoxiya pəyoɣəmbər arḳiliḳ bərgən birnəqqə bexarətlərdə, Israiloɣa boloɣan ḳattiḳ əyibini yətküzüxi bilən təng kütülmigən yərdin Israiloɣa qong ümidlərnimu kərsitidu (məsilən, 1:9-10, 8:11); (3) Injilda rosul Pawlus bu ayətlərni xundaḳ qüxəndürüp beridu («1Kor.» 15:55-56, «Wəḥ.» 20:13-14ni kərüng); (4) tekistning ikkinqi ḳismining tərjimisi: «Mən (Özüm) sanga ḫalakət bolimən, i təḫtisara!… sanga waba bolimən, i ölüm! Mən silərgə ḫeq rəḫim ḳilmaymən» bolux eḫtimaloɣa bək yeḳin. Yənə mumkinqiliki barki, ayətning əng ahirḳi ḳismi: «Mən Özümni ḫeq ayimaymən!» degən mənidə bolidu — demək, Huda Israilni ḳutḳuzux üqün ḫərḳandaḳ bədəl töləxkə təyyardur. ■ **13:14** Yəx. 25:8; 1Kor. 15:55 □ **13:15** **«Əfraim ḳerindaxliri arisida «mewilik» bolsimu»** — «Əfraim» degən isimning özi «mewilik» degən mənidə. Muxu ayəttiki «mewə» pərzəntlərni kərsitidu (14-ayətnimu kərüng). **«Xərḳtin bir xamal qiḳidu»** — Ḳanaanoɣa (Pələstingə) nisbətən əng dəḫxətlik xamal xərḳ xamilidur. Ularni nabut ḳilidioɣan Asuriyə ḳoxuni dərwəḳə xərḳtin kelidu. **«həzinidiki nəpis ḳaqa-ḳuqilar»** — Əfraimdiki «kelixkən qokan-ḳizlar»ni kərsitiximu mumkin (16-ayətnimu kərüng). ■ **13:16** Ḫox. 10:14 ■ **14:1** Ḫox. 12:7

Xapaət bilən bizni ḳobul ḳilɵaysən,
Xuning bilən biz Sanga ləwlirimizdiki «buḳa *ḳurbanliḳlar*»ni tutimiz — dənglar.□
3 — «Asuriyə bizni ḳutḳuzmaydu,
Atlarɵa minməymiz;
Biz ḫərgiz əz ḳolimiz yasiɵiniɵa: — «Hudayimiz!» deməymiz;
Qünki Səndinla yetim-yesirlar rəḫim-xəpḳət tapidu».□

4 — Mən ularni «arḳiɵa qekinixliri»din saḳaytimən,
Mən ularni qin kənglümdin halap səyimən;
Qünki Mening ɵəzipim uningdin yandi.
5 Mən Israilɵa xəbnəmdək bolimən;
U nilupərdək bərḳ uridu,
Yiltizliri Liwan *kedir* dərihidək yiltiz tartidu;
6 Uning bihliri xahlap yeyilidu,
Uning güzəlliki zəytun dərihidək,
Puriḳi Liwan *kediriningkidək* bolidu.
7 Həlḳ ḳaytip kelip, uning sayisi astida olturidu;
Ular ziraətlərdək yaxnaydu,
Üzüm telidək qeqəkləydu;
Liwanning xarabliri *aɵzida ḳalɵandək*, esidə xerin ḳalidu. □
8 Əfraim: «Mening butlar bilən yənə nemə karim!» — dəydiɵan bolidu.
«Mən uningɵa jawab berimən, uningdin həwər alimən!
«Mən yapyexil bir ḳariɵaydurmən».
«Sening mewəng Məndindur!»□
9 Kim dana bolup, bu ixlarni qüxinər? Qeqən bolup, bularni bilər?
Qünki Pərwərdigarning yolliri durustur,
Ḫəḳḳaniylar ularda mangidu;
Biraḳ itaətsizlər ularda putlixip yiḳilidu.■

□ **14:2 «…«buḳa ḳurbanliḳlar»ni tutimiz** — «buḳa ḳurbanliḳlar» Hudaɵa atap beɵixlinidiɵan «kəydürmə ḳurbanliḳ»lar iqidə əng ḳimmətlik ḳurbanliḳ idi. Muxu yərdə kəqmə mənidə ixlətkən, əlwəttə. U «ləwlirimizdiki mol ibadət-mədḫiyə»ni kərsitidu. Baxḳa birhil tərjimisi: «ləwlirimizdiki mewini tutimiz». □ **14:3 «Qünki Səndinla yetim-yesirlar rəḫim-xəpḳət tapidu»»** — bu səz Ḫoxiyaning balilirining əz dadisi bilən bolɵan kəqürmixini əks əttürgən bolidu. □ **14:7 «Liwanning xarabliri aɵzida ḳalɵandək, esidə xerin ḳalidu»** — ibraniy tilida: «Uning əslətmisi Liwandiki xarabningkidək bolidu». □ **14:8 «Əfraim: «Mening butlar bilən yənə nemə karim!» — dəydiɵan bolidu»** — baxḳa birhil tərjimisi: «U (Huda Əfraimɵa) «I Əfraim, Mening butlar bilən nemə alaḳəm bolsun!» — dəydu». ■ **14:9** Pənd. 10:29

Yo'el

Qekətkə apiti Pərwərdigarning künigə bexarət beridu

1 Pərwərdigarning Petuelning ooɳli Yoelɵa qüxkən səzi: —
2 «I ķerilar, anglanglar;
Zeminda barliķ turuwatķan ḥəmməylən, ķulaķ selinglar;
Өz künliringlarda yaki ata-bowiliringlarning künliridimu xundaķ bir ix bolup baķķanmu?
3 Baliliringlarɵa xuni eytip beringlar,
Baliliringlar өz balilirioɳa eytsun,
Ularmu kelər dəwrgə eytsun: —
4 «Qixligüqi ķurt» ķaldurɵanni qekətkə yəp boldi,
Qekətkə ķaldurɵanni qekətkə liqinkiliri yəp boldi,
Qekətkə liqinkiliri ķaldurɵanni «wəyranqi ķurt»lar yəp boldi.□
5 Əy, ḥaraķkəxlər, oyɵinip ķattiķ yioɳlanglar,
Ḥuwlixinglar, i xarab iqküqilər,
Yengi xarab tüpəylidin —
Qünki u aoɳzingdin elip taxlandi.
6 Qünki bir həlķ, küqlük, sansizlioɳan həlķ,
Zeminim üstigə besip kəldi;
Uning qixliri bolsa xirning qixliri,
Uningda xirning ḥinggang qixliri bardur;
7 U Mening üzüm tallirimni wəyranə ķiliwətti,
Ənjür dərihimning ķowzaķlirini siyriwətti,
Ularni yalingaqlap, taxliwətti;
Ularning xahliri aķliwetildi.
8 Yaxliķidiki eri üqün matəm tutup bəz kiyimlərgə oranɵan nəwjuwandək ķattiķ pioɳan qekinglar;
9 Pərwərdigarning өyi «axliķ ḥədiyə»din ḥəm «xarab ḥədiyə»lərdin məḥrum ķilindi;
Kaḥinlar, yəni Pərwərdigarning hizmətqiliri matəm tutidu.□
10 Etizlar qəldərəp kətti,
Zemin matəm tutidu;
Qünki ziraətlər oɳazan boldi,
Yengi xarab ķurup kətti,
Zəytun meyi ķaoɳjiridi.
11 Ḥəy deḥķanlar, uyulunglar;
Buoɳdaylar ḥəm arpilar üqün yalwurunglar, i üzümqilər,
Qünki etizlarning ḥosulliri ķurup kətti.
12 Üzüm teli ķaoɳjirap kətti,
Ənjür dərihi solixip ķaldi,
Anar dərihi, horma palmisi ḥəm alma dərihimu,
Daladiki barliķ dərəhlər solixip kətti;
Bərḥəķ, xadliķmu adəm balilirida solixip kətti.

□ **1:4 ««Qixligüqi ķurt»lar… «wəyranqi ķurt»lar —** «qekətkə liqinkə» wə «wəyranqi ķurt»lar bolsa bəlkim qekətkining өsüx jəryanidiki üq hil xəkli, bolmisa üq hil baxķa ziyandax ḥaxarətlər boluxi mumkin. □ **1:9 ««axliķ ḥədiyə»din ḥəm «xarab ḥədiyə»lər…» —** «axliķ ḥədiyə»lər ḥəm «xarab ḥədiyə»lər adəttə «kөydürmə ķurbanliķ»lar ḥəm «təxəkkür ķurbanliķ»lirining üstigə ķuyulatti. **«kaḥinlar, yəni Pərwərdigarning hizmətqiliri» —** «kaḥin» muķəddəs ibadəthanida puķralar üqün məhsus ķurbanliķni kөydürgüqi kixi.

13 Belinglarni baoɣlanglar, pəryad oḳunglar, i kaḥinlar;
Ḥuwlanglar, i ḳurbangaḥning hizmətqiliri;
Keqiqə bəz kiyimlərni kiyip düm yetinglar, i Hudaning hizmətqiliri;
Qünki Hudayinglarning өyidin «axliḳ ḥədiyə» ḥəm «xarab ḥədiyə» üzülüp ḳaldi.□
14 «Roza tutayli» dəp *Hudaoɣa* məhsus bir məzgilni ayringlar,
Jamaətkə məhsus yioɣilimiz, dəp jakarlanglar;
Aḳsaḳallarni, zeminda turuwatḳanlarning ḥəmmisini Pərwərdigar Hudayinglarning өyigə yioɣip,
Pərwərdigaroɣa nalə kətürünglar!■

15 «Aḥ, xu kün!
Qünki Pərwərdigarning küni yeḳinlaxti,
U Ḥəmmigə Ḳadir təripidin ḥalakət bolup kelidu.□ ■
16 Mana, oɣiza kөz aldimizdin elip taxlandi əməsmu?
Xadliḳ, huxalliḳ Hudayimizning өyidin elip taxlandi əməsmu?□
17 Uruḳlar topa-qalmilar astida qirip kətti,
Ambarlar harabiləxti,
Booɣuzhanilar oɣulap qüxti;
Qünki ziraətlər oɣazang boldi.
18 Qarpaylar xundaḳ ḥərkirixip kətti!
Kala padiliri patiparaḳ boldi,
Otlaḳni tapalmioɣaq;
Ḳoy padilirimu өzi «gunaḥimiz bar» degəndək məyüsləndi;□
19 Aḥ, Pərwərdigar, nida ḳilimən Sanga;
Qünki ot yalḳunliri janggaldiki ot-qəplərni yəwətti,
Yalḳun daladiki barliḳ dərəhlərni kөydürüwətti.
20 Daladiki ḥaywanlarmu Sanga nida ḳilidu,
Qünki eriḳ-өstənglər ḳurup kətti,
Ot-yalḳun janggaldiki ot-qəplərni yəwətti.

2

Qeḳətkilərning wəyranqiliḳi

1 Zion teoɣida kanay qelinglar,
Muḳəddəs teoɣimda agaḥ signalini anglitinglar;
Zeminda turoɣuqi ḥəmməylən dir-dir titrisun;
Qünki Pərwərdigarning küni kelidu, u yeḳindidur.□ ■
2 U kün bolsa ḳarangoɣu ḥəm sür kün,

□ **1:13 «Hudayinglarning өyi» —** muḳəddəs ibadəthanini kərsitidu. ■ **1:14** Yo. 2:12-15 □ **1:15 «U (xu kün) Ḥəmmigə Ḳadir təripidin ḥalakət bolup kelidu» —** muxu səz Yoeloɣa zamandax Yəḥudiy həlḳining kөpinqisini qөqitidioɣan alahidə gəp. Ular: ««Pərwərdigarning küni» biz Yəḥudiy həlḳigə nijatni elip kelidu, ḥərbir baxḳa millətkə ḥalakətni elip kelidu» dəp oylaytti. Yoel pəyoɣəmbər xu künining ḥərbir gunaḥkar adəmgə (məyli Yəḥudiy bolsun, Yəḥudiy bolmisun) ḥalakət elip kelidu, dəp jakarlaydu. ■ **1:15** Yəx. 2:9-22; 13:6 □ **1:16 «Hudayimizning өyi» —** muḳəddəs ibadəthanini kərsitidu, əlwəttə. □ **1:18 «Qarpaylar xundaḳ ḥərkirixip kətti! Kala padiliri patiparaḳ boldi, otlaḳni tapalmioɣaq; ḳoy padilirimu өzi «gunaḥimiz bar» degəndək məyüsləndi» —** ḥətta qarwilar, daladiki ḥaywanlar Hudaoɣa nida kətürwatḳanoɣa ohxaydu (20-ayətnimu kərüng). Nemixḳa əmdi Hudaning həlḳi Uningoɣa ḥeq dua ḳilmaydu? □ **2:1 «Zion teoɣida kanay qelinglar» —** «Zion» yaki «Zion teoɣi» — Yerusalem xəḥiri, jümlidin muḳəddəs ibadəthana jaylaxḳan taoɣdur. «Zion» bəlkim «kərünərlik» degən mənidə. U daim Hudaning Өz həlḳigə ḥimayə boloɣinioɣa simwol bolidu. **«kanay qelinglar»** — ibraniy tilida «buroɣa qelinglar». ■ **2:1** Yo. 1:15; Zəf. 1:14, 15

Bulutlar қaplanoɣan ҳəm қapқarangoɣu zulmət kün, — tang səҳər taoɣlar üstigə yeyiloɣandək,
Zor ҳəm küqlük bir həlқ kelidu;
Ularoɣa ohxax boloɣuqilar bolup baқmioɣan,
Ulardin keyinmu, dəwrdin-dəwrgə yənə bolmaydu.
3 Ularning aldida kəydürgüqi ot mangidu,
Ularning kəynidə bolsa bir yalқun kəydürüp ətidu;
Kelixtin burun zemin «Erən baoɣqisi»dək,
Birақ ularning tapini təgkəndin keyin gül-giyaҳsiz qəl-bayawan bolidu;
Bərҳək, ulardin ҳeqnemə қeqip қutulalmaydu.
4 Ularning қiyapiti atқa ohxaydu,
Atliқ ləxkərdək qapidu.
5 Jəng ҳarwiliri güldürligəndək sada bilən ular taoɣ qoққiliridin səkrəp ətidu;
Pahalni paraslap kəydürgən ot awazidək taraslap mangidu,
Dəbdəbilik səp tüzəp turoɣan küqlük қoxundək yüridu,
6 Ularning aldida əllər қattiқ azablinidu,
Ҳəmmə qiray tatirip ketidu.
7 Ular palwanlardək yügüridu;
Jəngqilərdək sepildin artilip ətidu;
Ҳəmmisi əz aldioɣa қarap yürüx қilidu;
Səplirini ҳeq buzmaydu.
8 Ҳeqқaysisi əz қerindixini қistimaydu;
Ҳərқaysisi əz yolida mangidu;
Қorallaroɣa etilsimu, yarilanmay ətüp mangidu;□
9 Xəҳərning ҳəmmə yerigə qepixidu;
Sepil üstidə yügürüp yüridu;
Өylərgə yamixip qiқidu;
Derizilərdin ooɣridək kiridu.
10 Ular aldida yər-zeminni titrək basidu,
Asmanlar təwrinip ketidu;
Қuyax ҳəm ay қarangoɣulixip ketidu,
Yultuzlar julasini қayturuwalidu.■
11 Pərwərdigar Өz қoxuni aldida awazini қoyuwetidu,
Qünki Uning bargaҳi payansizdur;
Uning səzini orunlioɣuqi küqlüktur;
Qünki Pərwərdigarning küni uluoɣ, intayin dəҳxətliktur;
Kim uni kətürəlisun?■
12 Birақ ҳətta ҳazirmu, — dəydu Pərwərdigar,
— Qin kənglünglər bilən, rozilar bilən, yioɣilar bilən matəm tutup Mening yenimoɣa қaytip kelinglar;■
13 Kiyim-keqikinglarni əməs, bəlki yürək-baoɣringlarni tilip,
Pərwərdigar Hudayinglarning yenioɣa қaytip beringlar;
Qünki U meҳir-xəpқətlik ҳəm rəҳimdil,
Asan oəzəplənməydu, zor meҳir-muҳəbbətliktur,
Yamanliқtin yanidioɣan *Huda*dur. □ ■
14 Kim bilidu, U jazalaxtin yenip, rəҳim қilip birər bərikətni,

---

□ **2:8** **«Қorallaroɣa etilsimu, yarilanmay ətüp mangidu»** — birnəqqə hil tərjimisi boluxi mumkin. Ibraniy tilini qüxinix təs. ■ **2:10** Yəx. 13:10; Əz. 32:7; Yo. 2:31, 3:15 ■ **2:11** Yər. 30:7; Am. 5:18; Zəf. 1:15 ■ **2:12** Yər. 4:1 □ **2:13** **«Kiyim-keqikinglarni əməs, bəlki yürək-baoɣringlarni tilip,...»** — kona zamanlarda қattiқ қayoɣu-ҳəsrətni bildürüx üqün həқlər kiyimlirini yirtatti. ■ **2:13** Mis. 34:6; Zəb. 86:15; Yun. 4:2

Pərwərdigar Hudayinlarоqa sunоqudək birər «axlиқ ҳədiyə» ҳəm «xarab ҳədiyə»ni қaldurup ketəmdu tehi?■
15 Zion teoқida kanay qelinglar,
«Roza tutayli» dəp *Hudaoқa* məhsus bir məzgilni ayringlar,
Jamaətkə məhsus yioқilimiz, dəp jakarlanglar;□ ■
16 Əlni yioқinglar, jamaətni paklandurunglar,
Aқsaқallarni jəm қilinglar, balilarni, emiwatқanlarnimu yioқinglar;
Toy қiliwatқan yigit өz өyidin,
Yatliқ bolidioқan қiz ҳujrisidin qiқsun;□
17 Kaһinlar, yəni Pərwərdigarning hizmətqiliri aywan bilən қurbangaһ otturisida yioқa-zar kətürsun,
Ular eytsunki, «I Pərwərdigar, Өz həlқinggə iqingni aoқritқaysən,
Өz mirasingni horluқtin saқlap,
Ularni əllərgə səz-qөqək boluxқa қoymioқaysən;
Əl-yurtlar arisida: «Ularning Hudasi қeni?» deyilmisun».□ ■

18 Andin Pərwərdigar Өz zeminioқa otluқ muһəbbitini,
Өz həlқigə rəһim-xəpқətni kərsətti;
19 Pərwərdigar jawabən Өz həlқigə mundaқ dedi: —
«Mana, Mən silərgə buoқday, yengi xarab wə zəytun meyini əwətimən,
Silər bulardin қandurulisilər;
Wə Mən silərni қaytidin əllər arisida xərməndə қilip қoymaymən;□
20 Ҳəm ximaldin kəlgüqini silərdin yiraқ қilip,
Uning aldi қismini xərқiy dengizoқa,
Kəyni қismini oқərbiy dengizoқa қooқliwetimən;
Uni qəl bir zeminoқa ҳəydiwetimən;
Uning sesiқliқi purap turidu,
Pasiқ ҳidi qiқidu;
Qünki u «qong ixlarni қiloқuqimən» dəp өzini uluoқ қilmaқqi bolidu.□
21 Қorқma, i zemin;
Xadlinip huxal bol;
Qünki Pərwərdigar uluoқ ixlarni қiloқan.□

■ **2:14** Yun. 3:9 □ **2:15** **«kanay qelinglar» —** ibraniy tilida «buroқa qelinglar». ■ **2:15** Yo. 1:14 □ **2:16** **«Əlni yioқinglar, jamaətni paklandurunglar» —** muxu «paklandurux» bəlkim ҳərbir adəmni Musa pəyoқəmbərgə qüxürülgən muқəddəs қanunda bekitilgən ҳərbir ҳaram nərsidin ayriwetix degənliktur. **«Toy қiliwatқan yigit өz өyidin, yatliқ bolidioқan қiz ҳujrisidin qiқsun» —** «Қan.» 20:7, 24:5 bilən selixtursaқ, wəziyətning jiddiyliқi tehimu eniқ kərünidu. □ **2:17** **«(Ibadəthanidiki) aywan bilən қurbangaһ otturisida yioқa-zar kətürünglar» —** nemixқa axu jayda xundaқ қilix kerək? Pikrimizqə, bu əmr birnəqqə yil ilgiriki bir wəқə bilən ziq munasiwətlik, yəni Yəһudaning padixaһi Yoax Zəkəriya degən kaһin-pəyoқəmbərni dəl axu yərdə өltürüwətkən («2Tar.» 24:21 ҳəm «Mat.» 23:35ni kərüng). **«Өz mirasingni horluқtin saқlap… »** — «Pərwərdigarning mirasi» muxu yərdə, xübһisizki, өz həlқini kərsitidu. ■ **2:17** Zəb. 42:10; 79:10; 115:2 □ **2:19** **«Andin Pərwərdigar … rəһim-xəpқitini kərsətti (18-ayət)… Өz həlқigə mundaқ dedi: … »** — қarioқanda həlқ Hudaning səzi boyiqə dua-tilawət қiloқan, Huda dərwəқə ularning duasioқa ҳazir jawab beridu. Bəzi alimlar bu səzlərni: «Andin Pərwərdigar … rəһim-xəpқətni kərsitidu… bərһəқ mundaқ dəydu: … » dəp tərjimə қilidu. □ **2:20** **«Ҳəm ximaldin kəlgüqini silərdin yiraқ қilip,…» —** «ximaldin kəlgüqi» bolsa bəlkim birla waқitta bizgə ikki bexarətni təng kərsitip beridu. Birinqidin, Yoel pəyoқəmbərning zamanidiki, ximaldin kəlgən «qekətkə қoxuni»ni kərsitidu; ikkinqidin, ahirқi zamandiki, ximaldin kelidioқan, Israil həlқigə ҳujum қilidioқan, Xəytan қozoқaydioқan qong bir қoxunnimu kərsitidu. «Қoxumqə səz»imiznimu kərüng. **«Uning aldi қismini xərқiy dengizoқa, kəyni қismini oқərbiy dengizoқa…» —** «xərқiy dengiz» «Өlük Dengiz»ni, «Oқərbiy Dengiz» «Ottura Dengiz»ni kərsitidu. **«Qünki U (Pərwərdigar) «qong ixlarni қiloқuqimən…» —** baxқa birhil tərjimisi «Qünki U (Pərwərdigar) uluoқ ixlarni қiliwatidu» (21-ayəttikidək). □ **2:21** **«Qünki Pərwərdigar uluoқ ixlarni қiloқan» —** yaki «qünki Pərwərdigar uluoқ ixlarni қiliwatidu».

22 I daladiki ḫaywanlar, ḳorḳmanglar;
Qünki qəllüktiki ot-qəplər bərḳ urmaḳta;
Dərəh mewisini bərməktə,
Ənjür dərihi, üzüm teli toluḳ ḫosul beridu.
23 Ḫəm silər, Zionning baliliri, xadlinip Pərwərdigar Hudayinglardin hursən bolunglar;
Qünki U ḫəḳḳaniyliḳ boyiqə silərgə «awwalḳi yamoɳurlar»ni beridu;
U silərgə ḫəl-yeoɳin beridu,
Yəni baxta boloɳandək «awwalḳi yamoɳurlar» ḫəm «keyinki yamoɳurlar»ni yaoɳduridu.□
24 Hamanlar buoɳdayoɳa toloɳan bolidu,
Idix-küplər yengi xarab ḫəm maylaroɳa tolup taxidu.
25 Wə Mən silərgə qekətkilər, qekətkə liqinkiliri, «wəyranqi ḳurt»lar, «qixligüqi ḳurt»lar,
Yəni Mən aranglaroɳa əwətkən uluoɳ ḳoxunum yegən yillarni ḳayturup berimən;■
26 Silər boluxiqə yəp, ḳandurulisilər,
Xuningdək silərgə karamət ixlarni kərsətkən Pərwərdigar Hudayinglarning namini mədḫiyiləysilər;
Xuning bilən Mening həlḳim ḫərgiz yənə hijalətkə ḳalmaydu.
27 Silər Mening Israil iqidə turoɳanliḳimni,
Xundaḳla Mənki Pərwərdigar silərning Hudayinglar ikənlikimni,
Məndin baxḳa ḫeqkim bolmaydioɳanliḳini bilisilər;
Xuning bilən Mening həlḳim ḫərgiz yənə hijalətkə ḳalmaydu.
28 Ḫəm keyin, Mən Өz Roḫimni barliḳ ət igiliri üstigə ḳuyimən;
Silərning ooɳul-ḳizliringlar bexarət beridu,
Ḳeriliringlar alamət qüxlərni kəridu,
Yigitliringlar oɳayibanə alamət kərünüxlərni kəridu;□ ■
29 Bərḫəḳ, xu künlərdə ḳullar üstigimu, dedəklər üstigimu Roḫimni ḳuyimən.
30 Mən asmanlarda, zemində karamətlərni,
Ḳan, ot, is-tütək tüwrüklirini kərsitimən.
31 Pərwərdigarning uluoɳ ḫəm dəḫxətlik küni kəlmigüqə,
Ḳuyax ḳarangoɳulukḫa,
Ay ḳanoɳa aylandurulidu.■
32 Ḫəm xundaḳ əməlgə axuruliduki,
Pərwərdigarning namini qaḳirip nida ḳiloɳanlarning ḫəmmisi ḳutḳuzulidu;
Qünki Pərwərdigar deginidək, Zion teoɳida ḫəm Yerusalemda,
Ḫəmdə Pərwərdigar qaḳirmaḳqi boloɳan «ḳaldisi»lar üqün ḳutḳuzux-nijat bolidu.

□ **2:23** **«Qünki U ḫəḳḳaniyliḳ boyiqə silərgə «awwalḳi yamoɳurlar»ni beridu»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Qünki U silərgə «ḫəḳḳaniyliḳni өgətküqi»ni əwitidu, ḫəl-yeoɳin beridu». Ikki tərjimisi bəlkim təng inawətlik boluxi mumkin; undaḳta «ḫəḳḳaniyliḳni өgətküqi» Ḳutḳuzoɳuqi-məsiḫni kərsitixi kerək bolidu. **«U silərgə ḫəl-yeoɳin beridu, yəni baxta boloɳandək «awwalḳi yamoɳurlar» ḫəm «keyinki yamoɳurlar»ni yaoɳduridu»** — «awwalḳi yamoɳurlar» (yaki «dəsləpki yamoɳurlar») Ḳanaanda 10-ayda yaoɳidu wə uning wasitisi bilən tupraḳ yumxitilip, yər ḫəydəx andin uruḳ qeqix mumkin bolidu. «Keyinki yamoɳurlar» Israilda 3- yaki 4-ayda yeoɳip, ətiyazliḳ ziraətlərni pixurux rolini oynaydu. Xunga ḫərbir deḫḳan «keyinki yamoɳur»oɳa təxnadur, uni bək ḳədirləydu. ■ **2:25** Yo. 1:4 □ **2:28** **«Silərning ooɳul-ḳizliringlar bexarət beridu»** — yaki «silərning ooɳul-ḳizliringlar pəyoɳəmbərlik ḳilidu». ■ **2:28** Yəx. 44:3; Əz. 39:29; Ros. 2:17 ■ **2:31** Yo. 2:10, 31; 3:15; Yəx. 13:10; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Wəḫ. 6:12-13

□ ■

3

Pərwərdigar əllərning üstidin ḫəküm qiḳiridu

1 Qünki mana, xu künlərdə, xu pəyttə,
Mən Yəḥuda ḫəm Yerusalemni asarəttin ḳutuldurup, azadliḳḳa erixtürginimdə,
2 Mən barliḳ əllərnimu yiƣip,
Ularni «Yəḥoxafat jilƣisi»ƣa qüxürimən;
Xuning bilən ularning həlḳimni əllər arisiƣa tarḳitiwətkənlikidin,
Zeminimni bəlüp parqiliwətkənlikidin,
Ularni axu yərdə Mening mirasim, yəni həlḳim Israil tüpəylidin sorakḳa tartimən.□
3 Uning üstigə ular Mening həlḳimni dooƣa tikip qək taxliƣan;
Bir yigitni bir paḫixə ayaloƣa almaxturoƣan,
Bir ḳizni «xarab iqimiz» dəp xarab üqün almaxturoƣan.
4 Ḫəy, Tur ḫəm Zidon, Filistiyəning barliḳ rayonliri, Mən silərni nemə ḳiliptimən?
Silər Məndin əq almaḳqimusilər?
(Birak Məndin əq alimiz desənglar, əqni tezla əz bexinglaroƣa ḳayturup berimən!)□
5 Kümüxlirim, altunlirimni buliwaloƣininglar tüpəylidin,
Güzəl gəḫərlirimni əz buthaniliringlaroƣa aparoƣininglar tüpəylidin,
6 Yəḥuda baliliri ḫəm Yerusalemning balilirini əz qegrasidin yirak ḳilmak üqün ularni Greklaroƣa setiwetkininglar tüpəylidin,
7 Mana, Mən ularni silər setiwətkən jayda ornidin turoƣuzimən,
Ḫəmdə ḳiloƣininglarni əz bexinglaroƣa ḳayturimən.
8 Ooƣul-ḳizliringlarni Yəḥuda balilirining ḳoliƣa setiwetimən,
Ular xularni yirakṭiki bir əlgə, yəni Xabiyaliḳlaroƣa setiwetidu;
Qünki Pərwərdigar səz ḳiloƣan.□

Pərwərdigar «Yəḫoxafat jilƣisi»da barliḳ əllərning üstigə ḫəkümini qiḳiridu

9 Xuni əllər arisida jakarlanglarki,
«Jənggə təyyarlininglar,
Palwanlarni ḳozoƣanglar,
Jəngqilərning ḫəmmisi yeḳinlaxsun,
Jənggə ḫazir bolsun;
10 Sapan qixlirini ḳiliq ḳilip,
Oroƣakḷiringlarni nəyzə ḳilip soḳuxunglar;
Ajiz adəmmu: «Mən küqlük» desun;
11 Ətraptiki ḫəmmə əllər, tezdin kelinglar,

□ **2:32 «Pərwərdigar qaḳirmaḳqi boloƣan «ḳaldisi»lar...»** — yaki «Pərwərdigar qaḳiriwatḳan «ḳaldisi»lar...». **«(Pərwərdigarning) «ḳaldisi»»** — Təwratta, pəyoƣəmbərlərning yazmilirida kəp kərülidioƣan tema yaki mawzudur. Israil həlḳining ḫəm əllərning kəp ḳismi Hudadin yirakḷixip kətkən bolsimu, ular arisida Hudaning meḫir-xəpḳiti bilən, Əzigə sadik bir «ḳaldisi»ning ḫaman ḫərdaim tepilidioƣanliḳi kərsitilidu. ■ **2:32** Ob. 17; Rim. 10:13 □ **3:2 «Mən barliḳ əllərnimu yiƣip,... xuning bilən ularning həlḳimni əllər arisiƣa tarḳitiwətkənlikidin, ... ularni... həlḳim Israil tüpəylidin sorakḳa tartimən»** — «əllər» bolsa yat əllər, Yəḥudiy əməslər. **«Yəḫoxafat jilƣisi»** — «Yəḫoxafat» — «Yaḫ» (Pərwərdigar) sotlaydu» degən mənidə. U bəlkim Yerusalem xəḫirining xərḳi təripidiki «Kidron jilƣisi»ni kərsitidu (Yerusalem ḫəm «Zəytun teƣi» arisida). □ **3:4 «Ḫəy, Tur ḫəm Zidon,...»** — «Tur» bolsa Liwandiki əng qong port ḫəm ḳudrətlik xəḫər, Zidon uning ətrapidiki rayon. □ **3:8 «Ular xularni yirakṭiki bir əlgə, yəni Xabiyaliḳlaroƣa setiwetidu»** — «Xabiyaliḳlar» «Xeba» degən rayondikilər boluxi mumkin.

Ḥəmminglar xu yərgə jəm bolunglar!».
«Өzüngning küqlükliringni axu yərgə qüxürgəysən, aḥ Pərwərdigar!»□

12 «Əllər ḳozoɳilip «Yəḥoxafat jiloɳisi»oɳa kəlsun;
Qünki Mən xu yərdə olturup ətraptiki ḥəmmə əllərni soraḳḳa tartimən.
13 Oroɳaḳni selinglar,
Qünki ziraət pixti;
Kelinglar, qüxüp qəyləngla r,
Qünki xarab kəlqəkliri liḳ tuxuḳtur,
Idix-küplər tolup taxidu.
Qünki ularning rəzilliki zordur»□ ■
14 Aḥ, nuroɳun, nuroɳun kixilər «Ḳarar jiloɳisi»da!
Qünki Pərwərdigarning küni «Ḳarar jiloɳisi»oɳa yeḳinlaxti.
15 Ḳuyax ḥəm ay ḳarangoɳulixip ketidu,
Yultuzlar өz julasini ḳayturuwalidu.■
16 Pərwərdigar Ziondin ḥərkirəydu,
Yerusalemdin awazini ḳoyuwetidu;
Asmanlar, zeminlar silkinidu;
Lekin Pərwərdigar Өz həlḳigə baxpanaḥ,
Israil balilirioɳa küq-ḥimayə bolidu.

Pərwərdigar Zionni Өz makani ḳilidu

17 Xuning bilən silər Mənki Pərwərdigarning silərning Hudayinglar ikənlikimni,
Өz muḳəddəs teoɳim Zionda turidioɳanliḳimni bilisilər;
Yerusalem pak-muḳəddəs bolidu,
Uningdin ḥeq yat adəmlər yənə ətməydu.□ ■
18 Ḥəm xu küni əməlgə axuruliduki,
Taoɳlar yengi xarabni temitidu,
Dəng-egizliklərdin süt aḳidu,
Yəḥudadiki barliḳ eriḳ-өstənglərdə liḳ su aḳidu;
Pərwərdigarning өyidin bir bulaḳ qiḳidu,
Xittim jiloɳisini suoɳiridu.□ ■
19 Misir bolsa bir qəllük,
Edom adəmzatsiz bir qəl-bayawan bolidu,
Ularning Yəḥuda balilirioɳa ḳiloɳan zulum-zorawanliḳi tüpəylidin,
Ular bularning zeminida bigunaḥ ḳanlarni təkkənliki tüpəylidin.
20 Biraḳ Yəḥuda mənggügə turidu,
Yerusalem dəwrdin-dəwrgiqə ḳalidu;
21 Ḥəm Mən ularni təkkən ḳanlarning paklandurulmioɳan gunaḥliridin paklandurimən;
Qünki Pərwərdigar Zionda makanlaxḳandur.

□ **3:11 «Өzüngning küqlükliringni axu yərgə qüxürgəysən, aḥ Pərwərdigar!»** — bu səzlər 2:1-11diki wə «Yəx.» 13:3-5diki səzlərgə munasiwətlik boluxi kerək. «Yəx.» 13:3-5diki izaḥatlarnimu kərüng. □ **3:13 «Oroɳaḳni selinglar, qünki ziraət pixti; kelinglar, qüxüp qəyləngla r, qünki xarab kəlqəkliri liḳ tuxuḳtur... qünki ularning rəzilliki zordur»»** — muxu buyruḳ bəlkim Hudaning «küqlükliri», yəni pərixtilərgə eytilidu («Wəḥ» 14:17-20ni kərüng). ■ **3:13** Wəḥ. 14:15 ■ **3:15** Yo. 2:10, 3:4, 15; Yəx.13:10; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Wəḥ. 6:12-13 □ **3:17 «Uningdin ḥeq yat adəmlər yənə ətməydu»** — degən səz bəlkim: (1) ḥeq tajawuzqi yənə Yerusalemni buzmaydu, wə (2) Yerusalemni buloɳoɳudək ḥeqḳandaḳ butpərəs adəm uningdin yənə ətməydu, degən ikki mənini kərsitixi mumkin. ■ **3:17** Wəḥ. 21:27 □ **3:18 «...Xittim jiloɳisini suoɳiridu»** — «Xittim jiloɳisi» Yerusalemning xərḳiy təripida bolup, suliri Iordan jiloɳisioɳa qüxidu. ■ **3:18** Am. 9:13

Amos

Amos pəyoɣəmbərning bexarətliri

1 Uzziya Yəhudaoɣa, Yoaxning ooɣli Yəroboam Israiloɣa padixah bolоɣan wakitlarda,
yər təwrəxtin ikki yil ilgiri, Təkoadiki qarwiqilar arisidiki Amosning Israil tooɣruluk
eytkan səzliri: — □ ■
2 U: «Pərwərdigar Zion teoɣidin hərkirəydu,
Yerusalemdin awazini koyuwetidu;
Padiqilarning otlakliri matəm tutidu,
Karməl qokkisi oɣazanglixidu» — dedi.□ ■

Hudaning Israiloɣa koxna kowmlar üstidin həkümi •••• Suriyə həkkidə

3 Pərwərdigar mundak dəydu: —
«Dəməxkning üq gunahi, bərhək tət gunahi üqün, uningoɣa qüxidioɣan jazani
yandurmaymən,
Qünki ular Gileadtikilərni təmür tirnilik sərəmlər bilən sokkanidi;□
4 Xundakla Hazaəlning əyigə bir ot əwətimən,
U Bən-Hadadning ordilirini yutuwalidu.□
5 Dəməxk dərwazisidiki təmür baldakni sunduriwetimən,
Awən jiloɣisida turoɣuqini, Bəyt-Edəndə xahanə hasisini tutkuqini üzüp taxlaymən;
Suriyəning həlki əsirgə qüxüp kiroɣa elip ketilidu, — dəydu Pərwərdigar.□ ■

Filistiyə həkkidə

6 Pərwərdigar mundak dəydu: —
«Gaza xəhirining üq gunahi, bərhək tət gunahi üqün, uningoɣa qüxidioɣan jazani
yandurmaymən,
Qünki ular Edomoɣa tapxurup berixkə, barlik tutkunlarni əsir kilip elip kətti.□ ■
7 Həm Mən Gazaning sepiliɣa ot əwətimən,
U uning ordilirini yutuwalidu;
8 Mən Axdodta turoɣuqini, Axkelonda xahanə hasini tutkuqini üzüp taxlaymən,
Əkron xəhirigə karxi kol kətürimən;
Filistiylərning kalduki yokilidu, — dəydu Rəb Pərwərdigar.

□ **1:1** **«Amosning Israil tooɣruluk eytkan səzliri»** — adəttə bu kitabta «Israil» Israilning «ximaliy padixahliki»ni kərsitidu. Amos Yəhudaning Təkoa yezisidin boloɣini bilən yətküzidioɣan bexarətlirining kəpinqisi «ximaliy padixahlik» tooɣruluktur. ■ **1:1** Zək. 14:5 □ **1:2** **«Pərwərdigar Zion teoɣidin hərkirəydu, Yerusalemdin awazini koyuwetidu»** — bu bexarət yər təwrəxni kərsətsə kerək. «Karməl» bolsa Israilda həl-yeoɣin əng kəp bolidioɣan jay; u «oɣazanglaxkan» bolsa, baxka jaylar tehimu xundak bolatti. ■ **1:2** Yər. 25:30; Yo. 3:16 □ **1:3** **«ular (Suriyəliklər) Gileadtikilərni təmür tirnilik sərəmlər bilən sokkanidi»** — «2Pad.» 10:32-33, 13:3-5-ayəttə Gileadtikilərning Suriyə təripidin tartkan azab-okubətliri hatiriləngən; muxu ayəttə tiloɣa elinoɣini xu bozək kilinixni kərsətsə kerək. □ **1:4** **«Hazaəl»** — Dəməxk padixahi bolup, «Bən-Hadad» uning ooɣli idi. □ **1:5** **«Awən jiloɣisida turoɣuqi»** — baxka birhil tərjimisi «Rəzillik jiloɣisida turoɣuqi» — demək, yəni Dəməxkning padixahini ipadiləydu. **«Suriyəning həlki əsirgə qüxüp kiroɣa elip ketilidu»** — «Kir» Mesopotamiyə (hazirki irak)diki bir yurt. Suriyəliklər əslidə xu jaydin qikkanidi (9:7-ayətni kərüng). ■ **1:5** 2Pad. 16:9; Yəx. 17:1-11; Yər. 49:23-27 □ **1:6** **«Qünki ular Edomoɣa tapxurup berixkə, barlik tutkunlarni əsir kilip elip kətti»** — «tutkunlar» Israildin yaki Yəhudadin tutkun kilinoɣan bir türküm kixilər bolsa kerək. Karioɣanda Gazaning (yəni Filistiylərning) məksiti Israillardin oq elix idi. ■ **1:6** 2Tar. 21:16, 17; 28:18

Tur xəḩiri ḩəḳḳidə

9 Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
«Turning üq gunaḩi, bərḩəḳ tət gunaḩi üqün, uningoɣa qüxidioɣan jazani yandurmaymən,
Qünki ular barliḳ tutḳunlarni Edomoɣa tapxuruwətti,
Xundaḳla ḳerindaxliḳ əḩdisini esigə almidi.□
10 Ḩəm Mən Turning sepilioɣa ot əwətimən,
Ot uning ordilirini yutuwalidu.

Edom ḩəḳḳidə

11 Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
«Edomning üq gunaḩi, bərḩəḳ tət gunaḩi üqün, uningoɣa qüxidioɣan jazani yandurmaymən,
Qünki u barliḳ rəḩim-xəpḳətni taxliwetip,
Ḳiliq bilən əz ḳerindixini ḳooɣlioɣan;
U yiriloɣudək oɣəzəptə bolup,
Dəroɣəziptə boloɣan ḩalitini ḩəmixə saḳlaydu;□
12 Ḩəm Mən Teman xəḩirigə ot əwətimən,
Ot Bozraḩning ordilirini yutuwalidu».

Ammoniylar ḩəḳḳidə

13 Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
«Ammonning üq gunaḩi, bərḩəḳ tət gunaḩi üqün, uningoɣa qüxidioɣan jazani yandurmaymən,
Qünki ular qegrimizni kengəytimiz dəp, Gileadtiki ḩamilidar ayallarning ḳorsaḳlirini yeriwətti.□
14 Ḩəm Mən Rabbaḩning sepilioɣa ot yaḳimən,
Jəng künidə ḳiya-qiyalar iqidə,
Ḳara ḳuyunning künidə ḳattiḳ boran iqidə,
Ot uning ordilirini yutuwalidu;
15 Ḩəm ularning padixaḩi əsirgə qüxidu,
— U əmirliri bilən billə əsirgə qüxidu, — dəydu Pərwərdigar.

2

Moab ḩəḳḳidə

1 Pərwərdigar mundaḳ dəydu:
—«Moabning üq gunaḩi, bərḩəḳ tət gunaḩi üqün, uningoɣa qüxidioɣan jazani yandurmaymən,
Qünki u Edomning padixaḩining ustihanlirini kəydürüp ḩak ḳiliwətti.

□ **1:9 «Qünki ular barliḳ tutḳunlarni Edomoɣa tapxuruwətti, xundaḳla ḳerindaxliḳ əḩdisini esigə almidi»** — bu «tutḳunlar» bəlkim yənə Israildin kəlgən boluxi mumkin. «Əḩdə» — Sulayman padixaḩ əsli Turning padixaḩi bilən əḩdə tüzgənidi. Biraḳ tutḳunlarning nədin kelixi, Turning kim bilən əḩdə tüzgənliki anqə muḩim əməs; muḩimi, Huda ularni wədisidə turmasliḳtək wijdansizliḳi üqün jazalaydu. □ **1:11 «U yiriloɣudək oɣəzəptə bolup,...»** — baxḳa birhil tərjimisi: «U oɣəzəp bilən ḩəmixə adəmlərni yirtiwetip,...». □ **1:13 «Qünki u qegrimizni kengəytimiz dəp, Gileadtiki ḩamilidar ayallarning ḳorsaḳlirini yeriwətti»** — ular Gileadta turuwatḳan baxḳilarnimu əltürgən, əlwəttə. Biraḳ ularning bu ajayib rəḩimsizlikning məḳsiti, ularoɣa ḳayturma zərbə bərgüdək ḩeq adəm, ḩətta bowaḳlarningmu ḳalmasliḳi üqün idi. Babilning padixaḩi Neboḳadnəsar miladiyədin ilgiriki 582-yili Rabbaḩ xəḩirini wəyran ḳiliwətti.

2 Ḥəm Mən Moab üstigə ot əwətimən,
Ot Keriotning ordilirini yutuwalidu;
Wə Moab quḳan-sürənlər bilən, ḳiya-qiyalar bilən, kanay sadasi bilən əlidu.
3 Wə Mən ularning ḥakimini arisidin üzüp taxlaymən,
Uning əmirlirini uning bilən billə əltürüwetimən, — dəydu Pərwərdigar.

Yəhuda ḥəḳḳidə

4 Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
«Yəhudaning üq gunaḥi, bərḥəḳ tət gunaḥi üqün, uningoɣa qüxidioɣan jazani yandurmaymən,
Qünki ular Pərwərdigarning Təwrat-ḳanunini kəmsitti,
Uningdiki bəlgilimilərgə əməl ḳilmidi;
Ularning sahtiliḳliri əzlirini adaxturup ḳoydi; ularning ata-bowilirimu bularoɣa əgixip mangoɣanidi.□
5 Ḥəm Mən Yəhuda üstigə ot əwətimən,
Ot Yerusalemning ordilirini yutuwalidu.

Israil ḥəḳḳidə

6 Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
Israilning üq gunaḥi, bərḥəḳ tət gunaḥi üqün, uni jazasidin ḳayturmaymən,
Qünki ular ḥəḳḳaniylarni kümüxkə setiwətti,
Yoḳsul adəmni bir jüp qoruḳḳa setiwətti;
7 Ular namratlarning bexidiki qang-topilirini box ḳoyuwətməydu,
Ajiz məminlərning nesiwisini ḳayriwalidu;
Ata-bala ikkisi Mening muḳəddəs namimni buloɣap, ohxax bir ḳizning yenioɣa təng baridu.□
8 Ular *ḳizlarni* ḥəmmə ḳurbangaḥning yenioɣa elip berip,
Ḳərzgə rənigə ḳoyoɣan kiyim-keqəklər üstidə ular bilən yatidu;
Ular əz ilaḥining əyidə jərimanə bilən aloɣan xarabni iqməktə.□
9 Biraḳ Mən Amoriylarni ularning aldidin ḥalak ḳiloɣanmən,
Amoriylar kedir dərihidək egiz, dub dərihidək küqlük boloɣan bolsimu,
Mən üstidin uning mewisini, astidin yiltizlirini ḥalak ḳildim.■
10 Ḥəm Amoriylarning zeminini igilixinglar üqün,
Silərni Misir zeminidin elip qiḳip,
Ḳiriḳ yil qəl-bayawanda yetəklidim.□ ■
11 Silərning ooɣulliringlardin bəzilirini pəyoɣəmbər boluxḳa,
Yigitliringlardin bəzilirini «Nazariy» boluxḳa turoɣuzdum.

□ **2:4 «Ularning sahtiliḳliri əzlirini adaxturup ḳoydi» —** «sahtiliḳliri» keyinki gəplərgə ḳarioɣanda, ularning yasioɣan butlirini kərsitidu. □ **2:7 «Ata-bala ikkisi Mening muḳəddəs namimni buloɣap, ohxax bir ḳizning yenioɣa təng baridu» —** bu ix paḥixiwazliḳ bolupla ḳalmay, yənə ularning butioɣa, yəni «Baal»oɣa birhil qoḳunux paaliyiti ḥesablinatti. □ **2:8 «Ular ḳizlarni ḥəmmə ḳurbangaḥning yenioɣa elip berip, ḳərzgə rənigə ḳoyoɣan kiyim-keqəklər üstidə ular bilən yatidu; ular əz ilaḥining əyidə jərimanə bilən aloɣan xarabni iqməktə» —** bu jümlidə Amos ularning, bolupmu baylarning tət gunaḥini kərsitidu: — (1) ularning (butlaroɣa atap beoɣixlioɣan) kəp ḳurbanliḳliri bar idi; (2) ular Musa pəyoɣəmbərgə qüxürülgən muḳəddəs ḳanunoɣa hilapliḳ ḳilip, əzlirigə ḳərzdar boloɣan namratlardin kiyim-keqəklirini tartiwalidu («Mis.» 22:26, «Ḳan.» 24:12-17ni kərüng); (3) ular buthanilarni selip, butlarni əzlirining Hudasi dəp etirap ḳiloɣan; (4) ular ḥaram yolda həḳtin jərimanə alidu — u gunaḥlar bəlkim 6-ayəttə eytiloɣan «üq gunaḥi, tət gunaḥi»ni eniḳ toluḳlap kərsitip berixi mumkin. ■ **2:9** Qəl. 21:24; Ḳan. 2:31; Yə. 24:8 □ **2:10 «Silərni … ḳiriḳ yil … yetəklidim» —** «Misirdin qiḳix» wə «Qəl-bayawandiki səpər» boyiqə ular qəl-bayawanda kəp ḳetim Hudaoɣa itaətsizlik, asiyliḳmu ḳiloɣan. Hudaning xu künlərdə ularni taxliwətmigənliki uning meḥri-xəpḳitigə intayin zor ispat bərdi wə beridu. ■ **2:10** Mis. 12:51

Xundaq əməsmu, i Israil baliliri? — dəydu Pərwərdigar.□
12 Biraq silər Nazariylarοla xarab iqküzdunglar,
Ḥəm pəyοləmbərlərgə: «pəyοləmbərlik qilmanglar» — dəp buyrudunglar.■
13 Mana, Mən silərni basimən,
Huddi liq ənqə besilοlan ḥarwa yərni basqandək, silərni besip turimən;
14 Ḥəm qapqurlarningmu qaqar yoli yoqaydu,
Palwan əz küqini ixlitəlməydu,
Zəbərdəs batur əz jenini qutquzalmaydu.
15 Oqyani tutquqi tik turalmaydu;
Yəltapan qaqalmaydu,
Atqa mingüqi əz jenini qutquzalmaydu.
16 Palwanlar arisidiki əng jigərlik baturmu xu künidə yalingaq qeqip ketidu, — dəydu Pərwərdigar.

3

Ḥərbir ixning səwəbi bardur

1 Pərwərdigar silərni əyibləp eytqan bu səz-kalamni anglanglar, i Israil baliliri,
Yəni Mən Misir zeminidin elip qiqarοlan bu pütkül jəmət: —
2 «Yər yüzidiki barliq jəmətlər arisidin pəqət silərni tonup kəldim;
Xunga üstünglarοla barliq qəbiḥlikliringlarning *jazasini* qüxürimən».□

Hitab ḫəm muḫakimə

3 Ikki kixi bir niyəttə bolmisa, qandaqmu billə mangalisun?
4 Oljisi yoq xir ormanda ḥərkirəmdu?
Arslan ḫeqnemini almiοlan bolsa uwisida ḫuwlamdu?□
5 Tuzaqta yəmqük bolmisa qux yərgə yiqilamdu?
Alοludək nərsə bolmisa, qismaq yərdin etilip qiqamdu?
6 Xəḥərdə *agaḫ* kaniyi qelinsa, həlq qorqmamdu?
Pərwərdigar qilmiοlan bolsa, xəḥərgə yamanlik qüxəmdu?■
7 Rəb Pərwərdigar Əz qulliri bolοlan pəyοləmbərlərgə awwal axkarilimay turup,
U ḫeq ix qilmaydu.□
8 Xir ḥərkirigən tursa, kim qorqmaydu?

□ **2:11 «Nazariy» —** bu adəmlər alaḥidə yol bilən (jümlidin xarab iqməy, qaqlirini qüxürməy) waqitlik yaki əmürwayət əzini Hudaοla atap beοixliοlan. Xunga ularning yürüx-turuxliri həqlərgə baqiy dunyani əslitip turatti («Qəl.» 6-babni kərüng). ■ **2:12** Am. 7:12, 13 □ **3:2 «Yər yüzidiki barliq jəmətlər arisidin pəqət silərni tonup kəldim; xunga üstünglarοla barliq qəbiḥlikliringlarning jazasini qüxürimən» —** demək, Huda insanlarοla ata qiloлan alaḥidə imtiyazlarning ḥərbiri əzigə has alaḥidə jawabkarliqini əzi bilən billə elip kelidu. □ **3:4 «Oljisi yoq xir ormanda ḥərkirəmdu? Arslan ḫeqnemini almiοlan bolsa uwisida ḫuwlamdu?» —** xirlar ikki əḥwalda ḥərkirəydu. (1) nixan qiloлan owni qorqitip qozuqtək qaturup qoyux üqün; (2) ow-oljini alοlandin keyin baxqa yirtquq ḫaywanlarοla: «Bu meningki, uningοla qeqilma» dəp agaḫlandürüx üqün. Bizningqə muxu yərdə bəlkim birinqi mumkinqilikni bildüridu (8-ayətni kərüng). Ḫeqbolmiοlanda Israilοla «ahirqi dəqiqə», yəni towa qilixqa əng ahirqi pursət kəldi; towa qilmisanglar Pərwərdigar xirdək silərni Əz owi qilidu, degənlik bolsa kerək. ■ **3:6** Yəx. 45:7; Yioл. 3:37, 38 □ **3:7 «Rəb Pərwərdigar Əz qulliri bolοlan pəyοləmbərlərgə awwal axkarilimay turup, U ḫeq ix qilmaydu» —** bu ayət Hudaning qiloлan barliq ixliridiki intayin muḫim bir prinsipni kərsitidu. Baxqiqə ipadilisək: — «Rəb Pərwərdigar qilmaqqi bolοlan ixlirida, Əz qulliri bolοlan pəyοləmbərlərgə aldi bilən bexarət bərməy qalmaydu».

Rəb Pərwərdigar səz qiloɣanda, kim *Uning* bexaritini yətküzməy turalaydu?□

Huda Israilni qorxaydioɣan düxmən bolup qaldi •••• «U burulupla ularning düxmini boldi» {*3:9-4:16*}

9 Axdodtiki qəl'ə-ordilarda,
Xundaqla Misirdiki qəl'ə-ordilarda elan qilip: —
«Samariyə taoɣliri üstidə yioɣilinglar,
Uning otturisidiki zor qiyqas-sürənlərni,
Uning iqidiki jəbir-zulumlarni kərüp beqinglar» — dənglar.□
10 — Ular ɦəq ix qilixni bilməydu — dəydu Pərwərdigar,
— Ular ordilirioɣa zulum-zorawanliq bilən tartiwaloɣanlirini ɦəm oljilarni juoɣlioɣuqilar!□
11 Xunga Pərwərdigar mundaq dəydu: —
«Mana bir yaw! U zeminni qorxiwaldi!
U mudapiəngni elip taxlaydu,
Qəl'ə-ordiliring bulang-talang qilinidu.
12 Pərwərdigar mundaq dəydu: — Padiqi xirning aoɣzidin qoyning ikki putini yaki quliqining bir parqisini qutquzup aloɣandək,
Samariyidə olturoɣan Israillarmu xundaq qutquzulidu,
— Xəɦərdə pəqət kariwatning bir burjiki,
Diwandiki bir parqə Dəməxq libasila qalidu!□
13 — Anglanglar, Yaqupning jəmətidə guwaɦliq beringlar,
— dəydu Rəb Pərwərdigar, samawi qoxunlarning Sərdari boloɣan Huda,□
14 — Mən Israilning asiyliqlirini əz bexioɣa qüxürgən künidə,
Bəyt-Əl xəɦirining qurbangaɦlirinimu jazalaymən;
Qurbangaɦning burjəkliridiki münggüzlər kesiwetilip yərgə qüxürülidu.□
15 Mən «Qixliq Saray» wə «Yazliq Saray»ni birақla uruwetimən;
Pil qixi əylərmu yoqilip ketidu,

□ **3:8 «Xir ɦərkirigən tursa, kim qorqmaydu? Rəb Pərwərdigar səz qiloɣanda, kim Uning bexaritini yətküzməy turalaydu?»** — bu jümligə qarioɣanda «xir» tehi owni tutmioɣan ohxaydu — Towa qilixqa azraqla waqit qaldi (4-ayətni qayta kərüng). □ **3:9 «Axdodtiki qəl'ə-ordilarda ... elan qilip: — «Samariyə taoɣliri üstidə yioɣilinglar, uning otturisidiki zor qiyqas-sürənlərni, uning iqidiki jəbir-zulumlarni kərüp beqinglar»** — bu səz bəlkim uni anglioɣan Samariyədiki ɦəkümdarlaroɣa ɦəm baylaroɣa bək eoɣir kəlgən boluxi mumkin. Huda qandaqmu Axdodtiki «butpərəs, kapir» Filistiylərni (ɦəm Misirliqlarni) muxu ɦəkümdarlarning Əz puqralirioɣa qiloɣan jəbir-zulumlirini kərüxkə, yurtning kətürgən dad-pəryadlirini anglaxqa təklip qilsun? «Qiyqas-sürənlər» bolsa ikki bisliq səz — (1) yurtning dad-pəryadlirini; (2) qorxiwaloɣan düxmənlərdin qorqux tüpəylidin kətürülgən qiyqas-sürənlərni bildüridu (11-ayətni kərüng). □ **3:10 «Ular ordilirioɣa zulum-zorawanliq bilən tartiwaloɣanlirini ɦəm oljilarni juoɣlioɣuqilar!»** — bu bəlkim ikki bisliq səz bolup: — (1) ɦəkumdarlar ɦəqlərni bozək qilix arqiliq əzlirigə olja toplioɣan; (2) ular xundaq qiloɣanliqidin, bu buliwaloɣan ɦaram oljisi ahirida əz bexioɣa düxmənlərning zulumliri, bulangqiliqliri bolup qüxidu. □ **3:12 «Samariyidə olturoɣan Israillarmu xundaq qutquzulidu, — xəɦərdə pəqət kariwatning bir burjiki, diwandiki bir parqə Dəməxq libasila qalidu!»** — muxu ayətning ikkinqi qismining tərjimiliri ɦərhil, birақ omumiy mənisi bir-birigə yeqin kelidu. Samariyədikilərning ongda yetip əyx-ixrətlik turmuxida ixlətkən buyumliridin naɦayiti az bir qismi qelip qalidu. □ **3:13 «Anglanglar, Yaqupning jəmətidə guwaɦliq beringlar,...»** — bu Hudaning ɦeliqi tehiqə «butpərəs, kapir» boloɣan Axdodtikilərgə qiloɣan səzi. □ **3:14 «Bəyt-Əl xəɦirining qurbangaɦlirinimu jazalaymən; qurbangaɦning burjəkliridiki münggüzlər kesiwetilip yərgə qüxürülidu»** — bexarəttin 150 yil ilgiri «Yəroboam I», Israil (ximaliy padixaɦliq)ning tunji padixaɦi Bəyt-Əl xəɦiridə bir kalisiman butni yasap, uni «Pərwərdigar Hudayimiz» dəp atap, uning aldioɣa bir qurbanliq supisini (qurbangaɦ) yasioɣan. Amosning səzigə qarioɣanda bu qurbangaɦning yenioɣa heli kəp qurbangaɦlar qoxup selinoɣan. Qurbangaɦning ɦər tət burjikigə bir münggüz bekitilgən.

Köpligən əylər tügixidu, — dəydu Pərwərdigar.□

4

Samariyədiki ayallarоға wə pütkül aһaligə boloған agaһlar

1 I Baxandiki inəklər,
Samariyə teоқida turup, namratlarni harlawatқan, miskinlərni eziwatқanlar,
Hojilirioға: «*Xarabni* elip kelinglar, biz iqimiz» dəydioқanlar,
Bu səzni anglanglar: —□
2 Rəb Pərwərdigar Өz pak-muқəddəsliki bilən қəsəm iqkənki,
Mana, bexinglarоға xundaқ künlər qüxiduki,
U silərni ilməklər bilən,
Nəslinglarni qanggaklar bilən elip ketidu.□
3 Һəm silər *ayallar* һərbiringlar sepilning xoraliridin қisilip ətüp,
Udul mengip tikiwetisilər;
Wə silər Һarmon tərəpkə qərüwetilisilər, — dəydu Pərwərdigar.□

4 Əmdi Bəyt-Əlgə kelinglar, asiyliқ қilinglar!
Gilgaldimu asiyliқni köpəytinglar!
Ətigəndə қurbanliқliringlarni,
Һər üqinqi küni silərning «ondin bir» ülüx əxriliringlarni elip kelinglar,□ ■
5 «Təxəkkür қurbanliқi»ni hemirturuq bilən billə köydürünglar —
Silər «halis қurbanliқlar»inglarni jakarlap mahtinip yürünglar;
Qünki bundaқ қilixқa amraқsilər, i Israillar! — dəydu Rəb Pərwərdigar.□ ■
6 «Mən һəmmə xəһərliringlarda «qixning pakizliқi»ni qüxürdüm,
Һəmmə yeringlarda silərni ax-nanоға boloған һajətmən қildim;
Biraқ silər yənila yenimoға қaytmidinglar, — dəydu Pərwərdigar;□
7 Һosuloға üq ayla қaloған bolsimu, silərdin yamoқurni tartiwelip bərmidim;
Bir xəһər üstigə yamoқur yaoқdurdum,
Yənə bir xəһərgə yaoқdurmidim;
Bir parqə yər üstigə yamoқur yaoқdi;
Yənə bir parqə yər yamoқursiz қaoқjirap қaldi;

□ **3:15 «Mən «Қixliқ Saray» wə «Yazliқ Saray»ni biraқla uruwetimən» —** «қixliқ saray», «yazliқ saray» padixaһ dəm alidioған jaylar bolsa kerək. «Köpligən əylər» — қarioқanda köpligən adəmlər kəmbəoқəl bolup makansiz қaloған. Xu waқitlarda, baylar köp əylərni saloған. □ **4:1 «Baxandiki inəklər» —** bu «inəklər» Samariyədiki baylarning қiz-ayallirini kərsitidu. Baxan bolsa semiz, saoқlam kaliliri bilən dangқi qiққan rayon. □ **4:2 «Mana, bexinglarоға xundaқ künlər qüxiduki, U silərni ilməklər bilən, nəslinglarni qanggaklar bilən elip ketidu» —** Samariyə həlқi ahirida Asuriyə padixaһioға əsirgə qüxidu; Asuriyə padixaһining əsirlərning kalpukliridin ilməkni ətküzüp ularni yetəkləydioған rəһimsiz aditi bar idi. □ **4:3 «Wə silər Һarmon tərəpkə qərüwetilisilər» —** «Һarmon» bizgə һazir naməlum bir xəһər. □ **4:4 «Əmdi Bəyt-Əlgə kelinglar, asiyliқ қilinglar! Gilgaldimu asiyliқni köpəytinglar!» —** Beyt-Əl wə Gilgal (xundaқla ximaliy tərəptə «Dan» xəһiri, jənubiy tərəptə Bəər-Xeba xəһiri) həlқlər köp ziyarət қilidioған but tawapgaһi idi. ■ **4:4** Һox. 12:12 □ **4:5 ««Təxəkkür қurbanliқi»ni hemirturuq bilən billə köydürünglar» —** қurbanliқlarni hemirturuq saloған nərsilər bilən billə sunuxқa kət'iy bolmaytti («Law.» 2:11). **«Silər «halis қurbanliқlar»inglarni jakarlap mahtinip yürünglar; qünki bundaқ қilixқa amraқsilər, i Israillar!»** — 4- һəm 5-ayəttə eytiloған қurbanliқlar һəmdə hər kixining kirimidin «ondin biri»ni hər üq yilda Hudaoға atap beoқixlixi, əslidə Musa pəyoқəmbərgə qüxürülgən қanunda bekitilgənidi. Biraқ Israillar һazir bularni өz butlirioға atap beoқixlawatidu. Əsli hemirturuq selip қilinoған ax һədiyələrni қurbanliқlaroға қoxup sunux mən'i қilinoқanidi. Bu səzlərgə қarioқanda ular muxu paaliyətlərdə өzlirini heli «təқwadar» kərsətməkqi bolup, «ihtiyariy қurbanliқ»larni köp қiloған ohxaydu. ■ **4:5** Law. 2:1, 15; 7:13 □ **4:6 «Mən һəmmə xəһərliringlarda «qixning pakizliқi»ni qüxürdüm» —** demək ularda yegüdək nərsə yoқ.

8 Xuning bilən ikki, üq xəḩərning *puḵraliri* su tiləp baxḳa bir xəḩərgə ələngxip bardi,
Lekin ḳanmidi;
Birak silər yenimoɣa yənila ḳaytmidinglar, — dəydu Pərwərdigar;
9 Mən silərni judun ḩəm ḩal apiti bilən urdum;
«Olajilioɣuqi ḳurt»lar nuroɣunlioɣan beoɣinglar, üzümzarliringlar, ənjür dərəhliringlar ḩəm zəytün dərəhliringlarni yəp kətti;
Birak silər yenimoɣa yənila ḳaytmidinglar, — dəydu Pərwərdigar;□ ■
10 Mən aranglaroɣa Misiroɣa qüxürülgən apətlərdək apətni əwəttim;
Yigitliringlarni ḳiliq bilən ɵltürgüzdum,
Atliringlarni olja boluxḳa ḳoyuwəttim;
Mən ḳarargaḩinglardin *jəsətlərning* sesiḳqiliḳini purutuwəttim,
Uni dimioɣinglaroɣimu kirgüzdum,
Birak silər yenimoɣa yənila ḳaytmidinglar, — dəydu Pərwərdigar;□
11 Mən aranglardin bəzilərni Huda Sodom wə Gomorra xəḩərlirini ərüwətkinidək ərüwəttim,
Xuning bilən silər ottin tartiwelinoɣan bir ququla otundək bolup ḳaldinglar;
Birak yenimoɣa yənila ḳaytmidinglar, — dəydu Pərwərdigar;□ ■
12 Xunga Mən sanga xundak ḳilixim kerək dəwatimən, i Israil;
Mən buni sanga ḳilidioɣanliḳim tüpəylidin,
Hudaying bilən kərüxüxkə təyyarlan, i Israil!□
13 Qünki mana, taoɣlarni Xəkilləndürgüqi,
Xamalni Yaratḳuqi,
Insanoɣa ɵzlirining oy-pikrining nemə ikənlikini Ayan Ḳiloɣuqi,
Tang səḩərni ḳarangoɣuluḳḳa Aylandüroɣuqi,
Yər yüzidiki yuḳiri jaylarning üstidə dəssəp yürgüqi dəl Xudur,
Pərwərdigar, samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Huda Uning namidur!□ ■

5

Üq tawapgaḩ tooɣruluḳ

1 I Israil jəməti, bu səzni,
Yəni Mən sən tooɣruluḳ oḳuydioɣan bir mərsiyəni anglap ḳoy: —
2 «Pak ḳiz Israil yiḳildi;
U ḳaytidin ornidin turmaydu;

□ **4:9 «Mən silərni judun ḩəm ḩal apiti bilən urdum»** — «ḩal apiti» ziraətlərning birhil kesili. ■ **4:9** Ḳan. 28:22; Yo. 1:4 □ **4:10 «Mən aranglaroɣa Misiroɣa qüxürülgən apətlərdək apətni əwəttim»** — baxḳa birhil tərjimisi «Mən (əsli) Misiroɣa qüxürgən waba kesilini əwəttim» (demək, Musa pəyoɣəmbər dəwridə Misiroɣa qüxkən wabalarni bexinglaroɣimu qüzürdum) **«atliringlarni olja boluxḳa ḳoyuwəttim»** — baxḳa birhil tərjimisi «Ularni (demək, yigitliringlarni) silər buliwaloɣan atlar bilən billə ɵltürgüzdum». □ **4:11 «Mən aranglardin bəzilərni Huda Sodom wə Gomorra xəḩərlirini ərüwətkinidək ərüwəttim»** — **«Mən** ... bəzilərni **Huda** ... ərüwətkinidək ərüwəttim» — bu yərdə səz ḳiliwatḳan kim? Bizningqə muxu bexarətni Məsiḩ Ɵzi bərgən bolsa kerək. ■ **4:11** Yar. 19:24 □ **4:12 «Hudaying bilən kərüxüxkə təyyarlan!»** — gərqə bəlkim waḳit-pəyti xunqə keqikkini bilən, Huda yənila ular bilən kərüxüxkə təyyar turidu, yənila (bu ḩəḳiḳətən adəmni ḩəyran ḳalduridu) aroɣa meḩir-xəpḳət kərsitixkə təyyar turidu, degənlik bolsa kerək, dəp ḳaraymiz (Təwratta adəttə: «Huda bilən kərüxüx» degən mənidə). Birak bəzi alimlar bu jümlini Hudaning pat arida qüxüridioɣan jazasini kərsitidu, dəp ḳaraydu. □ **4:13 «Insanoɣa ɵzlirining oy-pikrining nemə ikənlikini ayan ḳiloɣuqi»** — ibraniy tilida «Insanoɣa uning oy-pikrining nemə ikənlikini...» deyilidu. Xunga baxḳa birhil tərjimisi: «Insanoɣa ɵzining (Hudaning) oy-pikrining nemə ikənlikini...». Birak biz «uning oy-pikri» degənlik Hudaning oy-pikirlirini əməs, bəlki adəmlərningkini kərsitidu, dəp ḳaraymiz. **«Tang səḩərni ḳarangoɣuluḳḳa aylandüroɣuqi»** — yaki «Ḳarangoɣuluḳni tang səḩər ḳiloɣuqi». ■ **4:13** Naḩ. 1:3

U əz tupriķioŋa taxlanoŋan,
Uni turoŋuzup yəligüqi yoķtur».
3 Qünki Rəb Pərwərdigar mundaķ dəydu: —
Israilning ming *ləxkər* qiķķan bir xəḥirining yüz *ləxkirila* tirik ķalidu;
Yüz ləxkər qiķķan bir xəḥirining Israil jəməti üqün on *ləxkirila* tirik ķalidu;
4 Qünki Pərwərdigar Israil jəmətigə mundaķ dəydu: —
Meni izdənglar, ḥayatķa erixisilər;
5 Bəyt-Əlni izdimənglar,
Gilgaloŋimu barmanglar,
Bəər-Xebaoŋa səpər ķilmanglar;
Qünki Gilgal əsirgə elinip sürgün ķilinmay ķalmaydu,
Bəyt-Əl yoķķa qiķidu.□ ■
6 Pərwərdigarni izdənglar, ḥayatķa erixisilər;
Bolmisa U Yüsüp jəməti iqidə ot kəbi partlap, uni yəp ketidu,
Ḥəm Bəyt-Əldə otni əqürgüdək adəm tepilmaydu.
7 I adalətni əməngə aylanduroŋuqi,
Ḥəķķaniyliķni yərgə taxlioŋuqilar,□
8 Silər Orion yultuz türkümi wə Kəlb yultuz topini Yaratķuqi,
Ölüm kələnggisini tang nurioŋa Aylanduroŋuqi,
Kündüzni ķarangoŋuluķ bilən keqigə Aylanduroŋuqi,
Dengizdiki sularni qaķirip, ularni yər yüzigə Ķuyoŋuqini izdənglar;
Pərwərdigar Uning namidur.■
9 U baturlar üstigə tuyuķsiz ḥalakətni partlitidu,
Istiḥkam üstigə ḥalakət qüxüridu.
10 Xu *Israillar* xəḥər dərwazisida tənbiḥ beridioŋanlaroŋa əq,
Durus səzləydioŋanlardin yirginidu.□
11 Əmdi silər namratlarni ezip,
Ulardin buoŋday «ḥədiyə»lərni aldinglar!
Oyuloŋan taxlardin əylərni saldinglar,
Birak ularda turmaysilər;
Silər güzəl üzümzarlarni bərpa ķiloŋansilər,
Birak ularning xarabini iqəlməysilər.□ ■
12 Qünki silərning asiyliķliringlarning ķanqilik kəplükini,
Silərning gunaḥinglarning ķanqilik zor ikənlikini obdan bilimən;
Ular ḥəķķaniy adəmni ezidu,
Ular para yəydu,
Xəḥər dərwazisida miskinlərning ḥəķķini ķayriwalidu.
13 Xunga bundaķ dəwrdə «pəmlik adəm» süküt ķilidu;

□ **5:5 «Bəyt-Əlni izdimənglar, Gilgaloŋimu barmanglar, Bəər-Xebaoŋa səpər ķilmanglar»** — Bəyt-Əl, Gilgal ḥəm Bəər-Xeba Israillar üqün üq tawabgaḥķa aylanoŋanidi. Bu üq jayoŋa berip ķurbanliķ ķilix ķatarliķlar «tawap ķilix»tək «sawabliķ ix» dəp ķaraloŋan. Bu üq jay Ibraḥim, Isḥaķ, Yaķup, Yəxua ķatarliķ pəyoŋəmbərlərning tarihi bilən ziq munasiwətlik boloŋan jaylardur. Təwratta, bundaķ «tawab ķilix» ixlirining ḥəmmisi horapilyliķ dəp ķarilidu. Amos bu yərdə səz oyuni ķilidu, «Gilgal əsirgə qüxidu» dəydu. Bu ibraniy tilida «Gilgal galaḥ-galaḥ» degən bilən ipadilinidu. «Bəyt-Əl yoķķa qiķidu» degənning «Bəyt-Əl «yoķ» (yoķķa barawər boloŋan) bir butķa ohxap ķalidu» degən iqki mənisi bar. ■ **5:5** Am. 4:4 □ **5:7 «I adalətni əməngə aylanduroŋuqi»** — «əmən» degən aqqiķ bir əsümlük boloŋaqķa, muxu yərdə adəmlərgə ķayoŋu-ḥəsrətni epkelidioŋan adalətsizlikni bildüridu. ■ **5:8** Ayup 9:9; 38:31; Am. 9:6 □ **5:10 «Xu Israillar xəḥər dərwazisida tənbiḥ beridioŋanlaroŋa əq,...»** — «xəḥər dərwazisi» xəḥərdiki aķsaķallar olturidioŋan, ərz-dəwalarni anglaydioŋan, sorak ķilidioŋan jay. □ **5:11 «Əmdi silər namratlarni ezip,...»** — ibraniy tilida «Əmdi silər namratlarni dəssəp,...». Baxķa birhil tərjimisi «Namratlardin eoŋir ijarə ḥəķķi elip,...». ■ **5:11** Zəf. 1:13

Qünki u rəzil bir dəwrdur.□

14 Ḥayat yaxax üqün yamanlikni əməs, meḥribanlik-yahxilikni izdənglar;
Xundak bolɣanda silər degininglardək,
Samawi ḳoxunlarning Sərdari bolɣan Pərwərdigar ḥəḳiḳətən silər bilən billə bolidu.
15 Yamanliktin nəprətlininglar, meḥribanlik-yahxilikni səyünglar,
Xəḥər dərwazisida adalətni ornitinglar;
Xundak ḳilɣanda Pərwərdigar, samawi ḳoxunlarning Sərdari bolɣan Huda bəlkim
Yüsüpning ḳaldisiɣa xapaət kərsitər.□ ■
16 Xunga Pərwərdigar, samawi ḳoxunlarning Sərdari bolɣan Huda Rəb mundak dəydu: —
«Barlik kəng rəstə-bazarlarda aḥ-zarlar anglinidu;
Ular ḥəmmə koqilarda «Way… way!...» dəp awazini kətüridu;
Ular deḥḳanlarnimu matəm tutuxḳa,
Aḥ-zarlar kətürgüqi «ustilar»ni yiɣlaxḳa qakiridu.
17 Ḥəm barlik üzümzarlardimu aḥ-zarlar kətürülidu;
Qünki Mən Өzüm aranglardin ətüp ketimən» — dəydu Pərwərdigar.□

Pərwərdigarning küni

18 Pərwərdigarning künigə təḳəzzar bolɣan silərgə way!
Pərwərdigarning küni silərgə ḳandak akiwətlərni kəltürər?
U yorukluk əməs, bəlki ḳarangɣuluk elip kelidu.□ ■
19 U küni birsi xirdin ḳeqip, eyikḳa uqrap,
Andin əyigə kirip, ḳoli bilən tamɣa yəlängəndə,
Yilan uni qakḳandək bir ix bolidu!
20 Pərwərdigarning küni yorukluk əməs, bəlki ḳarangɣulukla elip kelidu əməsmu?
Uningda pəḳət ḳarangɣulukla bolup, yorukluk ḥeq bolmaydiɣu?!

Biḥudə ḥeyt-bayramlar

21 Ḥeytliringlarɣa nəprətlinimən, ulardin bizar boldum,
Ibadət sorunliringlarning purikini puriɣum yoḳ.■
22 Qünki silər Manga «kəydürmə ḳurbanlik»lar ḥəm «ax ḥədiyə»liringlarni sunup atisanglarmu,
Mən ularni ḳobul ḳilaymən;
Silərning bordak malliringlar bilən ḳilɣan «inakliḳ ḳurbanlikliringlar»ɣa ḳarimaymən.
23 Məndin munajatliringlarning sadalirini epketinglar,

□ **5:13 ««pəmlik adəm» süküt ḳilidu»** — muxu «pəmlik adəm» bəlkim «əz bihətərliki yaki mənpəətini kəzləp yüridiɣan adəm» degən mənidə. Yukiriki 10-, 12-ayətni kərüng. Buningɣa ḳariɣanda, Amos pəyɣəmbərning «epi yoḳ» ohxaydu, qünki u op’oquḳ ḥalda rəzil ḥəkümdarlarɣa, baylarɣa tənbiḥ bərməktə. □ **5:15 «…Huda bəlkim Yüsüpning ḳaldisiɣa xapaət kərsitər»** — «Yüsüpning ḳaldisi» ximaliy padixaḥlik bolɣan «Israil»din ḳaldurulɣanlarni kərsitidu. Yüsüptin tərülgən Əfraim wə Manassəḥdin Israil iqidiki əng qong ḳəbililər qikḳan. ■ **5:15** Zəb. 34:14-15; 97:10; Rim. 12:9 □ **5:17 «Mən Өzüm aranglardin ətüp ketimən»** — «Mis.» 12:12də, Pərwərdigarning Israilɣa «Mən Misirni kezip ətimən» dəp Misirliklarɣa ələm jazasini yürgüzgənlikigə ohxax, U ḥazir **Өz həlḳi** arisidin «ətüp ketip», Өz jazasini elip baridu. □ **5:18 «Pərwərdigarning künigə təḳəzzar bolɣan silərgə way!»** — Amos dəwridikilər Təwrattiki «Obadiya» ḥəm «Yoel» pəyɣəmbərlərning yazmiliridin «Pərwərdigarning küni»ni hata qüxinip, bəlkim «Huda ḥəmmə «kapir əjnəbiy» əllərni ḳattik uridu, «Hudaning həlḳi bolɣan bizlər» kətürülimiz» degən irḳqi, bimənə kəz-ḳaraxta bolɣanidi. Amos bu kün bolsa, gunaḥtin towa ḳilmiɣan ḥərbir adəmgə jaza elip kelidu, dəydu. ■ **5:18** Yər. 30:7; Yo. 2:2; Zəf. 1:15 ■ **5:21** Yəx. 1:11; Yər. 6:20

Qiltarliringlarning küylirini anglimaymən;
24 Buning ornida adalət huddi xarkiratmidək,
Həkkaniylik əbədiy akidioqan ekimdək dolkunlisun!
25 Silər qəl-bayawandiki kirik yilda kiloqan kurbanlik-hədiyilərni Manga elip kəldinglarmu, i Israil jəməti?!□ ■
26 Bərhək, silər «Sukkot» degən padixahinglar, həm «Kiun» degən butliringlarni, yəni «Yultuz ilahi»nglarni kətürüp mangdinglar!□
27 Əmdi Mən silərni əsir kilip, Dəməxktin yiraklaroqa sürgün kildurimən,
— dəydu «Samawi koxunlarning Sərdari boloqan Huda» degən nam bilən ataloqan Pərwərdigar.

6

Israilning hakim-hökümdarlirioqa way!

1 I Zionda hatirjəm olturoqanlar həm Samariyə teoqioqa tayinip aman-esən yaxioqanlar!
I əllərning kattisining ərbabliri!
Israil jəməti silərni izdəp kelidu —
— Silərning halinglaroqa way!■
2 *Silər həlkkə*: — «Kalnəh xəhirigə berip kərünglar;
Xu yərdin «büyük Hamat» xəhirigə beringlar,
Andin Filistiylərning xəhiri Gatka qüxüp bekinglar;
Bular silərning ikki padixahlikinglardin əwzəlmu?
Ularning qegrisi silərningkidin kəngmu?» — *dəp mahtinip səzləysilər*.□
3 I yaman künni keqiktürməkqi boloqanlar!
Silər jəbir-zulumning həkümranlikini ornitip, uni özünglaroqa yekin kilmakqi bolisilər,■
4 Pil qixida nəkixləngən kariwatlar üstidə yatisilər,
Diwanliringlar üstidə kerilip yatisilər,
Pada topidin pahlanlarni,
Kala kotanliridin mozayni tallap yəysilər,
5 Qiltar ahangioqa təngkəx kilip eytisilər,
Dawuttək özünglaroqa sazlarni ijad kilisilər,■

□ **5:25 «Silər qəl-bayawandiki kirik yilda kiloqan kurbanlik-hədiyilərni manga elip kəldinglarmu, i Israil jəməti?!» —** Musa pəyoqəmbərning yetəkqilikidə qəl-bayawanda boloqan dəwrdə, Israillar qəl-bayawanda kurbanliklarni kilip kəlgən bolsimu, lekin bu ayəttin xuni bilələymizki, ular bu kurbanliklarni **Huda üqün** atioqan əməs («Manga elip kəldinglarmu?»); bu ixlar pəkətla bir «diniy paaliyət» yusunida elip berioqan, halas. ■ **5:25** Ros. 7:42 □ **5:26 «Bərhək, silər … «Yultuz ilahi»nglarni kətürüp mangdinglar!» —** pütkül ayətning tərjimiliri kəp hil. Birak asasiy mənisi ohxax, Israil Musa pəyoqəmbər dəwridin tartip kənglidiki butpərəslikni həq taxlimioqan. Ayəttə eytiloqan butlar asasən Mesopotamiyə, yəni Babil rayonidiki butlardur. Xunga Hudaning ularoqa beridioqan jazasi (27-ayət) ularni Babiloqa əsir kildurup, xu yərgə sürgün kilduruxtin ibarət bolidu. ■ **6:1** Mis. 19:5; Yər. 2:3 □ **6:2 «bular silərning ikki padixahlikinglardin əwzəlmu?» —** «ikki padixahlik» — birinqisi ximaliy padixahlik — Israil, paytəhti Samariyə; ikkinqisi jənubiy padixalik — Yəhuda, paytəhti Yerusalem. «Siler həlkkə:… mahtinip səzləysilər» degən səzlər əslidiki tekisttə yok. Bu ayəttə aydinglaxturuxka tegixlik bir məsilə bar: — ayəttiki səzlərni Amos eytkanmu yaki Samariyədiki əmirlər Samariyəning bihətərliki tooqruluk mahtinip eytkanmu? Bizningqə Samariyədiki əmirlər eytkan boluxi kerək; qünki əgər pəyoqəmbər agahlandurux tərizidə sorioqan bolsa, soalning əksiqə sorioqan bolatti, — Yəni «Bu xəhərlər silərning ikki padixahlikinglardin ajizmu?» dəp sorioqan bolatti. Xunga bu səzlərni koxtuk. Bu üq xəhərning həmmisi düxmənning hujumioqa duq kelip, andin oqulioqan bolsa kerək — birak haziroqiqə bu ixlar tooqruluk tarihiy hatirilər yok. ■ **6:3** Əz. 12:27; Am. 5:18 ■ **6:5** Yəx. 5:12

6 Xarabni qiniləp-qiniləp iqisilər,
Өzünglarоԓa sərhil maylиқ ətirlərni sürisilər,
— Biraқ kөnglүnglar Yüsüp jəmətining ziyan-zəhmiti üqün ҥeq azablanmaydu!■
7 Xunga ular tunji əsirgə qüxkənlər arisida əsirgə elinidu;
Kerilip yatқanlarning əyx-ixriti ahirlixidu.□ ■
8 Rəb Pərwərdigar Өz ҥayati bilən қəsəm қiloԓanki,
— dəydu Pərwərdigar, samawi қoxunlarning Sərdari boloԓan Huda,
— Mən Yaқupning oԓururidin bizar boldum,
Uning orda-istiҥkamliridin nəprətlinimən;
Mən bu xəҥərni, xundaқla uningdiki ҥəmmini düxməngə təngla ətküzüp berimən;
9 Wə əməlgə axuruliduki,
Bir өydə on adəm bolup қalsa, bu onəylənmu өlidu.□
10 Əgər məlum bir өlgüqining tuoԓқini, yəni өlgüqining jəsitini kөydürüxkə məs’ul kixi ustihanlarni kətürüp өydin qiқiwetip, өy iqidiki yənə birsidin:
— «Қexingda yənə birsi barmu?» dəp sorisa, u «Yoқ» dəydu,
Andin *tuoԓқini* yənə: «Süküt! Pərwərdigarning namini tiloԓa eliximizoԓa bolmaydu!»
— dəydu.□
11 Səwəbi, Pərwərdigar buyruқ qüxüridu,
Wə qong өyni parə-parə қiliwetidu,
Kiqik өynimu qak-qekidin yerip qeқiwetidu.□
12 Atlar tax üstidə qapalamdu?
Adəmlər axu yərni kalilar bilən aoԓduralamdu?
Biraқ silər adalətni өt süyigə,
Ҥəққaniyliқning mewisini əməngə aylanduroԓansilər —□ ■
13 — Yoқ bir nərsidin xadlinip kətkənsilər,
«Өz küqimizgə tayinip қudrətkə igə boloԓanmiz» — degənsilər.□ 14 Qünki mana, i Israil jəməti,
— dəydu Pərwərdigar, samawi қoxunlarning Sərdari boloԓan Huda,
— Mən silər bilən қarxilixidioԓan bir əlni turoԓuzimən;
Ular Hamat xəҥirining dawinidin Arabaҥ eқimioԓiqə silərni harlaydu.□

■ **6:6** Yəx. 5:11,12 □ **6:7 «Xunga ular tunji əsirgə qüxkənlər arisida əsirgə elinidu; kerilip yatқanlarning əyx-ixriti ahirlixidu» —** tarihiy məlumatlardin қarioԓanda, Asuriyə imperiyəsi məlum bir yurtқa tajawuz қiloԓanda, awwal xu yurttiki mətiwərlərni əsir қilip epketix aditi bar idi. ■ **6:7** Yəx. 5:13 □ **6:9 «Bir өydə on adəm bolup қalsa, bu onəylənmu өlidu» —** 5:3ni kөrüng. □ **6:10 «məlum bir өlgüqining tuoԓқini…» —** ibraniy tilida «məlum bir өlgüqining taoԓisi…». **«… Jəsitini kөydürüxkə məs’ul kixi ustihanlarni kətürüp өydin qiқiwetip, өy iqidiki yənə birsidin: — «Қexingda yənə birsi barmu?» dəp sorisa, u «yoқ» dəydu, andin tuoԓқini yənə: «süküt! Pərwərdigarning namini tiloԓa eliximizoԓa bolmaydu!» — dəydu»** — Yəҥudiy həlқi adəttə jəsətlərni kəmidu, «jəsətni kөydürüx»ni өq kөridu. «Jəsitini küydürüx» degən ix ularning bexioԓa naҥayiti eoԓir apət qüxidioԓanliқini kөrsitidu; xuning bilən ularning jəsətlərni kümüxkə қət’iy waқti qiқmaydu, deməkqi. Xunga bu bexarət Samariyəning naҥayiti jiddi, beqarə əҥwaloԓa qüxidioԓanliқini kөrsitidu. Uning üstigə, jəsət өydə uzunoԓiqə turoԓan — ҥazir pəқət «ustihanlar»la қaloԓan. Ҥayat қaloԓan kixilər xundaқ қorқiduki, ular Pərwərdigarning namini eytixқimu petinalmaydioԓan bolup қalidu. Қiziқ bir ix xuki, uzundin tartip, bolupmu Yerusalemning Əysa Məsiҥning өlümidin keyinki wəyran қilinixidin keyin, Yəҥudiylar «Yaҥwəҥ» (Pərwərdigar) degən isimni ixlitixkə petinalmaydu. □ **6:11 «Pərwərdigar… qong өyni parə-parə қiliwetidu, kiqik өynimu qak-qekidin yerip qeқiwetidu» —** ҥakim-ҥөkümdarlarning, əməldarlarning gunaҥliri ҥaman baxқilarni өz gunaҥlirioԓa qetildurup қoyidu; xu wəjidin «kiqik өylər»mu jazaoԓa uqrap ketidu. □ **6:12 «…adalətni өt süyigə, ҥəққaniyliқni əməngə aylanduroԓansilər» —** muxu ibarining mənisi 5-bab, 7-ayətning mənisigə ohxaxtur. ■ **6:12** Am. 5:7 □ **6:13 «Yoқ bir nərsə» —** bizningqə, xübҥisizki, ularning butlirini kөrsitidu. Pütkül ayətning baxқa birhil tərjimisi: ««Lo-dəbar xəҥirini elip xadlanoԓaniduқ, Karnaim xəҥirinimu өz küqimizgə tayinip alduққu?» — degənsilər». □ **6:14 «Mən silər bilən қarxilixidioԓan bir əlni turoԓuzimən» —** «bir əl» Asuriyə imperiyəsini kөrsitidu.

7

Amosning dualiri — Hudaning ḳarari

1 Rəb Pərwərdigar manga kərsəttiki —
Keyinki ot-qəp bax tartḳan waḳtida, mana U qekətkilərni yasidi (bu padixaḥ əzigə
ot-qəp orọandin keyinki, ikkinqi ḳetimlik ot-qəp əskən waḳit idi) □ 2 ḥəm xundaḳ
boldiki, qekətkilər zemindiki ot-qəpni ḳaldurmay yəwətkəndin keyin, mən: —
«I Rəb Pərwərdigar, ətünüp ḳalay, kəqürgəysən! Yaḳup ḳandaḳmu qidiyalaydu? U
kiqik tursa!» — dedim.
3 Pərwərdigar əmdi undaḳ ḳilixtin yandi: «Əmdi undaḳ bolmaydu» — dedi
Pərwərdigar.
4 Rəb Pərwərdigar manga kərsətti —
Mana, Rəb Pərwərdigar *həlḳi* bilən kürəx ḳilixḳa otni qaḳirdi;
Ot ḥətta qongḳur dengiznimu ḳurutti,
Miras bolọan zeminnimu yəp kətti;
5 Əmdi mən: —
«I Rəb Pərwərdigar, ətünüp ḳalay, tohtiọaysən! Yaḳup ḳandaḳmu qidiyalaydu? U
kiqik tursa!» — dedim.
6 Pərwərdigar xundaḳ ḳilixtin yandi: «Əmdi undaḳ bolmaydu» — dedi Rəb
Pərwərdigar.

7 Əmdi U manga *mundaḳ bir ixni* kərsətti —
Wə mana, Rəb tik əlqigüq yip bilən ḳopuruloan tam tüwidə,
Ḳolida tik əlqigüq yipni tutḳiniqə turatti; 8 wə Pərwərdigar məndin: —
«Amos, nemini kərdung?» dəp soridi.
Mən: «Tik əlqigüq yipni» — dedim.
Rəb: «Mən yənə Öz həlḳim Israil otturisiọa tik əlqigüq yipni tikləymən; Mən yənə
ularni jazalimay ətüp kətməymən;
9 Ḥəm Isḥaḳning «yuḳiri jayliri» ḥalak bolidu,
Israilning tawapgaḥliri wəyran ḳilinidu;
Yəroboam jəmətigə ḳiliq bilən ḥujum ḳilixḳa ornumdin turimən» — dedi.□

Amosning butpərəslərning tawapgaḥi bolup ḳaloan Bəyt-Əlning kaḥini, yəni «ximaliy padixaḥlik» Israilning «bax kaḥini» Amaziya bilən boloan kürixi

10 Xuning bilən Bəyt-Əldiki kaḥin Amaziya Israil padixaḥi Yəroboamọa həwər yollap:
—
«Amos Israil jəməti arisida turupmu siligə suyiḳəst ḳildi; zemin uning ḳiloan barlik
gəplirini kətürəlməydu. 11 Qünki Amos: — «Yəroboam ḳiliqta əlidu, Israil əsirgə
elinip əz zeminidin sürgün bolmay ḳalmaydu!» — dəydu» — dedi.□

□ **7:1 «Rəb Pərwərdigar manga kərsəttiki — keyinki ot-qəp bax tartḳan waḳtida, mana u qekətkilərni yasidi...»** — bu ixni (xundaḳla -4-, 7- wə 8:1-ayəttiki ixlarnimu) Amos bexarətlik oayibanə kərünüxtə kərgən bolsa kerək. Qünki 3-, 6-ayəttə Pərwərdigar «bundaḳ ixtin» yanidu. □ **7:9 «Isḥaḳning «yuḳiri jayliri» ḥalak bolidu»** — «yuḳiri jaylar» taoı qoḳḳiliri ḳatarlik jaylarda Hudaoıa ḳurbanlik ḳilix əslidə Musa pəyoəmbərgə qüxürülgən ḳanunda mən'i ḳilinoanidi. Xundaḳtimu, Israil ḥəm Yəḥudadikilər heli burunla taoı qoḳḳiliri üstidə Pərwərdigaroıa ḳurbanlik ḳilip ibadət ḳilixḳa baxlioanidi. Keyin ular muxu «yuḳiri jaylar»da butḳa qoḳunuxḳa baxlidi. □ **7:11 «Qünki Amos: — «Yəroboam ḳiliqta əlidu, Israil əsirgə elinip əz zeminidin sürgün bolmay ḳalmaydu!» — dəydu»** — əməliyəttə Amos: — «Pərwərdigar Yəroboamning **jəmətigə** ḳiliq bilən ḥujum ḳilidu» — degənidi (9-ayət).

12 Andin Amaziya Amoskа: — Ңəy aldin kərgüqi! Bəs, yokal, Yəһuda zeminiola kaq,
axu yərdə bexarət berip, xu yərdə nan tepip yə! 13 Birak Bəyt-Əldə yənə bexarət
bərmə; qünki u padixaһning tawapgaһi, xaһlik өydur, — dedi.□
14 Amos Amaziyaola jawab berip mundak dedi: —
«Mən əsli pəyoləmbər əməs idim, yaki pəyoləmbərning ooqlimu əməsmən; bəlki
mən bir qarwiqi, xundakla erən dərəһlirining mewisini tərgüqi idim. 15 Birak pada
bekiwatkan qeoqimda Pərwərdigar meni Өz ilkigə aldi wə manga: «Baroqin, həlkim
Israiloqa bexarət bər» — dedi. 16 Əmdi, i Amaziya, Pərwərdigarning səzigə kulak sal!
Sən manga: «Israilni əyibləydioqan bexarətlərni bərmə, Isһak jəmətini əyibləydioqan
səzlərni eytma», deding.■ 17 Xunga Pərwərdigar mundak dəydu: —
«Sening ayaling xəһərdə paһixə bolidu, ooqul-kizliring kiliq bilən kirilidu wə
zemining өlqəx tanisi tartilixi bilən parqilinidu; sən napak bir zeminda өlisən; wə
Israil əsirgə elinip өz zeminidin sürgün bolmay kalmaydu»».

8

Kelidioqan jazalar

1 Rəb Pərwərdigar manga mundak bir ixni kərsətti; mana, bir sewət yazlik mewə.□
2 Andin U məndin: Amos, nemini kərdung? — dəp soridi.
Mən: «Bir sewət yazlik mewini» — dedim.
Pərwərdigar manga: Əmdi həlkim Israiloqa zawal yətti; Mən yənə ularni jazalimay
ətüp kətməymən, — dedi.□
3 — Xu küni ordidiki kizlarning nahxiliri kiya-qiyalaroqa aylinidu, — dəydu Rəb
Pərwərdigar; — Jəsətlər kəp bolidu; ular jay-jaylarda sirtka taxlinidu. Süküt!□
4 Buni anglanglar, һəy miskinlərni əzgüqilər,
Zemindiki ajiz məminlərni yokatmakqi boloqanlar —□
5 «Axlikimizni satmakqi iduk, yengi ay kaqanmu ahirlixar,
Buoqday yaymisini aqattuk, xabat küni kaqan tügər?» — dəydioqanlar,
— Xundakla «əfaһ»ni kiqik kilip, «xəkəl»ni qong elip,
Aldamqilik üqün tarazini yaloqan kiloqanlar! □ ■
6 — Namratlarni kümüxkə,
Miskin adəmni bir jüp qorukka setiwalmakqi boloqanlar,
Buoqdayni süpüründisi bilən koxup satmakqi boloqanlar!■
7 Pərwərdigar Yakupning oqururi bilən xundak kəsəm kildiki,

□ **7:13 «Bəyt-Əldə yənə bexarət bərmə; qünki u padixaһning tawapgaһi»** — «padixaһning tawapgaһi» ibraniy tilida «padixaһning «mukəddəs jay»i» deyilidu. ■ **7:16** Əz. 21:7 □ **8:1 «Rəb Pərwərdigar manga mundak bir ixni kərsətti; mana, bir sewət yazlik mewə»** — bu ixni (һəm 7-bab, 4-, 7-ayəttiki ixlarnimu) Amos bexarətlik oqayibanə kərünüxtə kərgən boluxi mumkin. □ **8:2 «Mən: «bir sewət yazlik mewini» — dedim. Pərwərdigar manga: Əmdi həlkim Israiloqa zawal yətti… — dedi»** — ibraniy tilida «yazlik mewə» bilən «zawal» degən səzlər bir-birigə ohxap ketidu. □ **8:3 «Jəsətlər kəp bolidu; ular jay-jaylarda sirtka taxlinidu. Süküt!»** — demək, xu qaoqda matəm tutkanda, awaz qikirixka bolmaydu. □ **8:4 «Ңəy miskinlərni əzgüqilər…»** — baxka birhil tərjimisi «Ңəy, miskinlərni yutuwaloquqilar…». □ **8:5 «Axlikimizni satmakqi iduk, yengi ay kaqanmu ahirlixar, buoqday yaymisini aqattuk, xabat küni kaqan tügər?»** — «yengi ay» künidə һəm «xabat küni» (xənbə küni)də Musa pəyoləmbərgə qüxürülgən kanun boyiqə dəm elix kerək idi. Əmdi bu kixilər aqkəzlüktin dəm elixkimu narazi idi. Xundak bolupla kalmay, ular buoqdayni əloəydioqan kürini kiqik, tənggilərni jinglaydioqan taraza texini qong kilip həklərni aldaydu (keyinki izaһatni kərüng). **««əfaһ»ni kiqik kilip, «xəkəl»ni qong elip,..»** — «əfaһ» һəjim birliki, «xəkəl» pulning yaki eoqirlikning birliki idi. Bir «əfaһ» (yaki «kürə») 40 litrqə, bir «xəkəl» («miskal») 14 gram kelidu. Bu toluk ayət sodigərlərning addiy pukralarni өlqəm birlikliridin paydilinip, kakati-sokti kiliwatkanlikini kərsitidu. ■ **8:5** Ңox. 12:8 ■ **8:6** Am. 2:6

— Bərḫək, Mən ḫərgiz ularning ḳiloɣanliridin ḫeqbirini untumaymən!□
8 Zemin bu ixlardin təwrinip kətməmdu?
Wə uningda turuwatḳanlarning ḫəmmisi matəm tutmamdu?
U Nil dəryasidək ərləp ketidu,
U Misir dəryasidək ərkəxləp, andin qəküp ketidu.□
9 Xu küni xundaḳ əməlgə axuruliduki, — dəydu Rəb Pərwərdigar,
— Ḳuyaxni qüxtə patḳuzimən,
Zeminni xu oquḳ kündə ḳarangoɣulaxturimən.
10 Ḫeytliringlarni musibətkə,
Ḫəmmə nahxiliringlarni aḫ-zarlaroɣa aylanduriwetimən;
Ḫəmmə adəmning qatriḳi üstini bəz rəht bilən orioɣuzimən,
Ḫərbir adəmning bexida taḳirliḳ pəyda ḳilimən;
Bu matəmni yəkkə-yeganə bir ooɣulning matimidək,
Ḫeytning ahirini dərd-ələmlik bir kün ḳiliwetimən.□

Sürgün bolup, Hudaning səzidin ayrilix

11 Mana, xundaḳ künlər keliduki, — dəydu Rəb Pərwərdigar,
Zeminoɣa ḳəḫətqilikni əwətimən, —
— Nanoɣa boloɣan ḳəḫətqilik əməs, yaki suoɣa boloɣan qangḳaxmu əməs, bəlki Pərwərdigarning səz-kalamini anglaxḳa boloɣan ḳəḫətqilikni əwətimən.
12 Xuning bilən ular dengizdin dengizoɣa, ximaldin xərḳḳə kezip mangidu,
Ular Pərwərdigarning səz-kalamini izdəp uyan-buyan yürüp, uni tapalmaydu.□
13 Xu küni güzəl ḳizlar ḫəm yigitlərmu ussuzluḳtin ḫalidin ketidu;
14 Ḫəm Samariyəning gunaḫining *nami* bilən ḳəsəm iqkənlər,
Yəni «Ilaḫingning tirikliki bilən, i Dan», yaki «Bəər-Xebadiki *ilaḫiy* tirik yol bilən!» dəp ḳəsəm iqkənlər bolsa —
Ular yiḳilidu, ornidin ḫərgiz ḳaytidin turalmaydu.□ ■

□ **8:7 «Pərwərdigar Yaḳupning oɣururi bilən xundaḳ ḳəsəm ḳildiki,...»** — bəzi alimlar: ««Yaḳupning oɣururi bilən» degənni «Yaḳupning pəhri bilən», demək «Yaḳupning pəhri boloɣan Huda bilən» dəp qüxinidu. Biraḳ 6-bab, 8-ayət boyiqə Huda «Yaḳupning oɣururi» yaki «Yaḳupning pəhri»gə əq idi. Adəttə ḳəsəm iqixtə ḳəsəm ḳiloɣuqilar naḫayiti muḳim, əzgərməs bir nərsə bilən ḳəsəm iqidu; Hudaning «Yaḳupning oɣururi bilən» ḳəsəm iqixi bolsa intayin kinayilik gəp, «Yaḳupning oɣururi»ning ḫeq əzgərməs, naḫayiti jaḫil ikənlikini puritidu. □ **8:8 «Zemin bu ixlardin təwrinip kətməmdu? Wə uningda turuwatḳanlarning ḫəmmisi matəm tutmamdu? U Nil dəryasidək ərləp ketidu, u Misir dəryasidək ərkəxləp, andin qəküp ketidu»** — muxu ayəttə Amos yər təwrəx tooɣruluḳ bexarət beridu (1:1ni kərüng). Nil dəryasi ḫər yili tuyuḳsiz ərləp ketip, bir məzgil kəlkün kelip, zeminni besip ketidu. Ḳanaan (Pələstin) zeminimu əmdi Nil dəryasioɣa ohxax «ərləp ketidu» (yər təwrəx bilən egiz-pəs bolidu). □ **8:10 «Ḫəmmə adəmning qatriḳi üstini bəz rəht bilən orioɣuzimən»** — «bəz rəht»kə oruniwelix, qaqlarni qüxüriwetix ḳattiḳ matəmni yaki towa ḳilixni bildüridu. **«Bu matəmni yəkkə-yeganə bir ooɣulning matimidək... ḳiliwetimən»** — bexarəttə ɵlgən «yəkkə-yeganə ooɣul» zadi kimdu? Məzkur soal Israil üqün dəwrdin-dəwrgə baxni ḳaturidioɣan məsilə. □ **8:12 «kezip mangidu»** — yaki «sərsan bolup mangidu» yaki «ələngxip mangidu». **«Xuning bilən ular dengizdin dengizoɣa, ximaldin xərḳḳə kezip mangidu, ular Pərwərdigarning səz-kalamini ... tapalmaydu»** — birinqidin, «dengizdin dengizoɣa» degənlik bəlkim ««ottura dengiz»din «ɵlük dengiz»oɣa», yəni «oɣərbtin xərḳḳə» dəp bildüridu. Tekisttə «jənubḳa» tiloɣa elinmaydu. Bəlkim bu Israildikilərning ḫakawurluḳini kərsitidu — ular Yəhudadin, yaki Yəhudadin kəlgən pəyoɣəmbərdin (məsilən, Amostin) ḫəḳiḳətni izdiməydu. Toluḳ bexarət bəlkim Yəhudiylarning keyinki dəwrlərdiki, bolupmu ḫazirḳi omumiy əḫwalini kərsətkən bolsa kerək — ular Injilni, yəni «hux həwər»ni ḳobul ḳilmioɣaqḳa, əzliri tartḳan azab-oḳubətlirigə ḫeq qüxənqə tapalmaydu. □ **8:14 «Samariyəning gunaḫining nami bilən ḳəsəm iqkənlər»** — «Samariyəning gunaḫi» ularning butliridin biri bolsa kerək. **«Bəər-xebadiki ilaḫiy tirik yol bilən!»** — ibraniy tilida «Bəər-Xebadiki yolning tirikliki bilən» deyilidu. «Danning ilaḫi» ḫəm «Bəər-Xebadiki ilaḫiy tirik yol» — xu ikki yərning butlirini kərsitidu. «Yol» ibraniy tilida «dərək» degən səz bilən ipadilinidu. Uyoɣur tilidiki «tərikə» wə «tərikət» degən səzlər ərəb tili arḳiliḳ muxu səzdin kəlgən. ■ **8:14** Am. 5:5

9

Sahtipəzlik üstigə kilinoɣan jəng

1 Mən Rəbning kurbangaɦning yenida turoɣinini kərdum; U mundak dedi: —
— Tüwrüklərning baxlirini urunglar, bosuoɣilar silkingiqə urunglar,
Ularni *ibadəthanidikilərning* baxlirioɣa qüxürüp, parə-parə kilinglar!
Mən xu *butpərəslər*din əng ahirda kaloɣanlirinimu kiliq bilən öltürimən;
Ulardin kaqay degənlər kaqalmaydu,
Ulardin kutulay degənlər kutulup qikalmaydu.□
2 Ular təɦtisara iqigə texip kirsə, kolum axu yərdin ularni tartip qikiridu;
Ular asmanoɣa yamixip qiksa, Mən xu yərdin ularni tartip qüxürimən;□ ■
3 Ular Karməl qokkisioɣa möküwalsimu, Mən ularni izdəp xu yərdin alimən;
Ular dengiz tegidə nəzirimdin yoxurunuwaloɣan bolsimu,
Mən yilanni buyruymən, u ularni qakidu;□
4 Düxmənlirigə əsirgə qüxkən bolsimu,
Mən xu yərdə kiliqni buyruymən, u ularni öltüridu;
Mən yahxilikni əməs, bəlki yamanlikni yətküzüx üqün kəzlirimni ularoɣa tikimən. ■
5 Samawi koxunlarning Sərdari boloɣan Rəb Pərwərdigar,
Zeminoɣa təgküqi bolsa dəl Uning Özidur;
U tegixi bilənla, zemin erip ketidu, uningda turuwatkanlarning ɦəmmisi matəm tutidu;
Zemin Nil dəryasidək ərləp ketidu —
Misirning dəryasidək *ərkəxləp*, andin qəküp ketidu.□
6 Rawaklirini ərxlərgə selip, asman gümbizini yər yüzigə bekitküqi Xudur;
Dengizdiki sularni qakirip, ularni yər yüzigə kuyoɣuqi Udur;
Pərwərdigar Uning namidur.■
7 Silər Manga nisbətən Efiopiyə balilirioɣa ohxax əməsmu, i Israil baliliri?
Mən Israilni Misirdin elip qikaroɣan əməsmu?
Filistiylərni Kret arilidin, Suriyəliklərni Kir xəɦiridin qikaroɣan əməsmu?□
8 Karanglar, Rəb Pərwərdigarning kəzi «gunaɦkar padixaɦlik» üstigə qüxti —
Mən yər yüzidin uni yokitimən;
Lekin Mən Yakup jəmətini toluk yokitiwətməymən, — dəydu Pərwərdigar.
9 Qünki karanglar, Mən buyruk qüxürimən,
Xuning bilən huddi birsi danni oɣəlwirdə taskioɣandək, Israil jəmətini əllər arisida taskaymən,

---

□ **9:1 «Mən Rəbning kurbangaɦning yenida turoɣinini kərdum; U mundak dedi: — Tüwrüklərning baxlirini urunglar, bosuoɣilar silkingiqə urunglar, ularni ibadəthanidikilərning baxlirioɣa qüxürüp, parə-parə kilinglar!»** — bu ixlar, xübɦisizki, Bəyt-Əldiki (butpərəslik soruni kilinoɣan, birak «Pərwərdigarning nami» bilən ataloɣan) ibadəthanida bolidu. Muxu buyruk kimgə berilgənliki enik deyilmidi; bəlkim pərixtilərgə berilgən boluxi mumkin. Ibadəthanining buzuluxi bəlkim yər təwrəx bilən munasiwətlik (5-ayətni kərüng). □ **9:2 «təɦtisara»** — əlgənlərning roɦliri baridioɣan jay. ■ **9:2** Zəb. 139:8-12 □ **9:3 «Ular dengiz tegidə nəzirimdin yoxurunuwaloɣan bolsimu, Mən yilanni buyruymən, u ularni qakidu»** — «Yəx.» 27:1ni kərüng. ■ **9:4** Yər. 44:11 □ **9:5 «U tegixi bilənla, zemin erip ketidu, uningda turuwatkanlarning ɦəmmisi matəm tutidu; zemin Nil dəryasidək ərləp ketidu...»** — muxu ayəttə yər təwrəx tooɣruluk yənə bir bexarət berilidu. ■ **9:6** Zəb. 104:3, 13; Am. 5:8 □ **9:7 «Silər Manga nisbətən Efiopiyə balilirioɣa ohxax əməsmu, i Israil baliliri? Mən Israilni Misirdin elip qikaroɣan əməsmu? Filistiylərni Kret arilidin, Suriyəliklərni Kir xəɦiridin qikaroɣan əməsmu?»** — «Kret arili» — ibraniy tilida «Kaftor». Toluk ayətning mənisi: — Israillar «Huda bizni Misirdin alaɦidə qikaroɣan» degən oyda bolup, «Nemini kiliximizdin kət'iynəzər, biz yənila Hudaning alaɦidə həlki bolimiz, ɦeqnemə bizgə təgməydu» degən hata oyoɣa kelip kaloɣan bolsa kerək. Huda muxu yərdə, baxka əllərni («kapir» əllərni) baxka yərlərdin (jümlidin Misirdin yirak jaylardin), elip qikardim, dəydu. Xunga, məlum bir əl bir yərdin baxka bir yərgə yətkilip qikkan bolsimu, bu ix ularning kaltislikini ispatlimaydu. Əlning yurtlirini bekitküqi bolsa pəkət Huda Özidur.

Birақ ulardin əng kiqikimu yərgə qüxüp kətməydu. □ 10 *Ḫalbuki*, həlқimning barliқ
gunaḫkarliri, yəni: «Külpət bizgə ḫərgiz yeқinlaxmaydu, beximizoɳa qüxməydu»
degüqilər қiliq tegidə əlidu.

Adəmni ḫəyranuḫəs қilidioɳan wədə — ahirқi zamanlar

11 Xu küni Mən Dawutning yiқiloɳan kəpisini yengibaxtin tikləymən,
Uning yeriқlirini etimən;
Uni harabiliktin ongxap,
Əyni zamandiki petidək қurimən.□ ■
12 Xuning bilən ular Edomning қaldisioɳa ḫəmdə namim bilən ataloɳan barliқ əllərgə
igidarqiliқ қilidu, — dəydu buni bejirgüqi Pərwərdigar.
13 Mana xundaқ künlər keliduki, — dəydu Pərwərdigar,
— Yər ḫəydigüqi ḫosul yioɳқuqioɳa yetixiwalidu,
Üzümlərni qəyligüqi uruқ qaqқuqioɳa yetixiwalidu;
Taoɳlar yengi xarabni temitip,
Barliқ dəng-egizliklər erip ketidu.□ ■
14 Wə həlқim Israilni asarəttin қutuldurup, azadliққa erixtürimən;
Ular harab xəḫərlərni қayta қurup, ularda makanlixidu;
Ular üzümzarlarni tikip, ularning xarabini iqidu;
Ular baoɳlarni bərpa қilip, mewisini yəydu.□
15 Mən ularni əz zemini üstigə tikimən,
Ular Mən ularoɳa ata қiloɳan zemindin ḫərgiz қaytidin yuluwetilmaydu — dəydu
Pərwərdigar sening Hudaying.■

□ **9:9** **«Xuning bilən huddi birsi danni oɳəlwirdə taskioɳandək, Israil jəmətini əllər arisida taskaymən, birақ ulardin əng kiqikimu yərgə qüxüp kətməydu»** — buoɳday danliri oɳəlwirdin ətüp ketidu, taxlar қalidu. Bu ayətning mənisi, xübḫisizki, Huda қimmiti bar boloɳan barliқ buoɳday danlirini (ḫəқiқiy etiқadqilarni) yioɳip saқlaydu (10-ayətni kərüng). Süzülüp қaloɳanliri (taxlar) taxliwetilidu. □ **9:11** **«Dawutning yiқilip qüxkən kəpisini yengibaxtin tikləymən»** — bu bexarət: (1) Dawut pəyoɳəmbərdin boloɳan padixaḫliқ naḫayiti ajiz bolup andin tügixidioɳanliқini (yiқilidioɳanliқini) kərsitidu (Amos pəyoɳəmbərdin 150 yil keyin xundaқ boloɳan); (2) ahirқi zamanlarda Hudaning Dawutning bir əwladini elip təhtkə olturoɳuzup, Israilni қaytidin bir padixaḫliқ қilidioɳanliқini kərsitidu. Bu padixaḫliқ barliқ қaloɳan əllərni baxқuridu (12-ayəttə kərsitilidu). Bu əllərning ḫəmmisi Hudaoɳa ibadət қilidu, uning nami bilən atilidu (12-ayət). «Қoxumqə səz»imiznimu kərüng. ■ **9:11** Ros. 15:16 □ **9:13** **«Üzümlərni qəyligüqi uruқ qaqқuqioɳa yetixiwalidu»** — «üzümlərni qəyligüqi» üzüm xarabi qiқirix üqün üzümlərni kəlqəkkə қoyup dəssəydioɳan adəmlər. **«yər ḫəydigüqi ḫosul yioɳқuqioɳa yetixiwalidu, üzümlərni qəyligüqi uruқ qaqқuqioɳa yetixiwalidu»** — demək, ḫosulni yioɳip boluxқa kəp waқit ketidu. Ḫosul elix adəttə Mart, Aprel aylirida baxlinidu. Yər ḫəydəx adəttə Өktəbr, Noyabrda bolidu. Birақ ḫosulni yeoɳiwelix yər ḫəydəx baxlanoɳan waқitқiqə tehi tügiməydu; üzüm qəyləx waқti adəttə Sintəbr eyida bolidu. Lekin ahirқi zamanda üzüm qəyləx uruқ qeqix waқtioɳiqə, yəni Noyabr, Dekabr ayliroɳiqə dawamlixidu. **«Barliқ dəng-egizliklər erip ketidu»** — bu ibarə bəlkim süt wə xarab xunqə mol bolidu, mewə xirniliri eқip turidu, taoɳlar wə dənglər «erip ketiwatқan»dək kərünidu, degən mənidə. Bu ayət «Yo.» 3:18-ayəttin nəқil kəltürülgən. ■ **9:13** Yo. 3:18 □ **9:14** **«Wə həlқim Israilni asarəttin қutuldurup, azadliққa erixtürimən; ular harab xəḫərlərni қayta қurup,... ular baoɳlarni bərpa қilip, mewisini yəydu»** — bu uluoɳ wədə 4:9, 5:11, 5:27, 8:2-ayətlərdə hatiriləngən jazalarni yüzdəyüz əzgərtidu. Ahir berip Huda Өz həlқini gunaḫtin қutқuzup, paklanduridu wə xuning bilən U ular arisida pütünləy uluoɳlinidu. ■ **9:15** Yər. 32:41

Obadiya

Edomning bərbat boluxi

1 Obadiya kərgən alamət kərünüx: —
Rəb Pərwərdigar Edom tooɣruluқ mundaқ dəydu: —
(Biz Pərwərdigardin bu həwərni anglaxқa muyəssər bolduқ)
— «Bir əlqi əllər arisiɣa əwətildi;
U: «Ornunglardin turunglar, biz uningɣa қarxi jəng қilix üqün turayli!» — dəp həwər beridu.□
2 Mana, Mən seni əllər arisida kiqik қildim;
Sən *əllər arisida* қattiқ kəmsitilgən həlқ bolisən!□
3 Ққəy tik қiyaning yeriқliri iqidə turoɣuqi,
Turaloɣusi yuқiri boloɣuqi,
Kənglüngdə: «Kim meni yərgə qüxürəlisun?!» degüqi,
Kənglüngdiki təkəbburluқ əzüngni aldap қoydi!□
4 Sən bürküttək əzüngni yuқiri kətürsəngmu,
Qanggangni yultuzlar arisiɣa tizsangmu,
Mən xu yərdin seni qüxürüwetimən,
— dəydu Pərwərdigar.■
5 Bulangqilar қexingɣa kəlsimu,
Ooɣrilar keqiləp yeningɣa kirsimu,
(Ққəy, xunqə üzüp taxlinisən!)
Ular əzlirigə quxluқla ooɣrilaytti əməsmu?
Üzüm üzgüqilər yeningɣa kəlsimu, azraқ wasanglarni қalduridu əməsmu?□ ■
6 Biraқ Əsawning təəlluқati қandaқ ahturuldi!
Uning yoxurun bayliқliri қandaқ tepip qiқildi!□
7 Barliқ ittipaқdaxliring seni qegrayingɣiqə ққəydiwetidu;
Sən bilən inaқ ətkənlər seni aldap, üstüngdin ɣəlibə қilidu;
Neningni yegənlər sanga қiltaқ қuridu;

□ **1:1 «Bir əlqi əllər arisiɣa əwətildi»** — «əllər» (yaki «yat əllər») — Israiloɣa yat boloɣan əllərni kərsitidu. **«Ornunglardin turunglar, biz uningɣa қarxi jəng қilix üqün turayli!»** — «uningɣa» bolsa, Edomɣa. Bəlkim bu əlqi Edomɣa düxmən əllərning biridin qiққan bolup, u baxқa əllərni Edomni yoқitixқa qaқiridu. □ **1:2 «Mən seni əllər arisida kiqik қildim; sən əllər arisida қattiқ kəmsitilgən həlқ bolisən!»** — Huda Edomni «seni» dəp, muxu yərdə uningɣa biwasitə səz қilidu. □ **1:3 «tik қiyaning yeriқliri iqidə turoɣuqi, turaloɣusi yuқiri boloɣuqi»** — demisəkmu, Edom pinһanraқ, üstigə qiқix təs boloɣan taoɣliқ rayonda turoɣan. ■ **1:4** Yər. 49:16 □ **1:5 «Ққəy, xunqə üzüp taxlinisən!»** — tirnaқ iqidiki səzlər, bəlkim pəyoɣəmbərning ққayajandin Pərwərdigarning səzini üzüp қoyup degən gepidur. **«Üzüm üzgüqilər yeningɣa kəlsimu, azraқ wasanglarni қalduridu əməsmu?»** — Musa pəyoɣəmbərgə qüxürülgən қanun boyiqə üzüm ққosulini aloɣanda üzgüqilər kəmbəoɣəllərning teriwelixi üqün bir’az wasanglarni қaldurux kerək idi. Bəzi xərқiy dələtlərdə bu bir adətkə aylinip қaloɣan. ■ **1:5** Yər. 49:9 □ **1:6 «… Əsawning təəlluқati қandaқ ahturuldi!»** — «Əsaw» Edomning baxқa bir ismi. **«… Uning yoxurun bayliқliri қandaқ tepip qiқildi!…»** — 5-6-ayətlər «mərsiyə» (matəm tutux munajiti) xəklidə.

Sən dərwəkə yorutulmioɣandursən!□
8 Mən xu küni, — dəydu Pərwərdigar,
— Edomdin danixmənlərni,
Əsawdin əkil-parasətni yoķatmamdimən?□ ■
9 Xuning bilən palwanliring parakəndə bolidu, i Teman,
Xuning bilən Əsawning teoɣidiki ħərbir adəm ķiroɣinqilikta ķətl ķilinidu.□ ■

Edomning bərbat boluxining səwəbi

10 Ukang Yaķupķa ķiloɣan zulum-zorawanliking tüpəylidin,
Iza-aħanət seni ķaplaydu;
Sən mənggügə üzüp taxlinisən.■
11 Sən bir qəttə *pərwasiz* ķarap turoɣan küni,
Yəni yaķa yurttikilər *buradiringning* mülkini bulap kətkən küni,
Taipilər uning dərwaziliridin kirip Yerusalem üstigə qək taxlioɣan küni,
Sən ularning bir əzasioɣa ohxax boloɣansən.■
12 Birak ķerindixingning apətlik künigə pərwasiz ķarap turmasliking kerək idi,
Yəħudaning balilirining ħalakət künidə huxal bolup kətməsliking kerək idi;
Külpətlik künidə aoɣzingni yooɣan ķilmasliking kerək idi;
13 Öz həlķimni apət basķan künidə, ularning dərwazisioɣa kirməsliking kerək idi;
Ularni apət basķan künidə ularning dərd-ələmigə erənsiz ķarap turmasliking kerək idi,
Apət basķan künidə ķolungni mal-mülkigə sozmasliking kerək idi;
14 Sən xəħərdin ķeqip ķutuloɣanlarni üzüp taxlax üqün aqa yolda turmasliking kerək idi;
Külpət basķan künidə uningdin ķutulup ķaloɣanlarni düxməngə tapxurmasliking kerək idi.

Pərwərdigarning küni

15 Qünki Pərwərdigarning küni barlik əllər üstigə qüxüxkə yeķin ķaloɣandur;
Sening baxķilaroɣa ķiloɣiningdək, sangimu xundak ķilinidu;
Sanga tegixlik jaza öz bexingoɣa qüxidu;■
16 Qünki sən Öz mukəddəs teoɣimda *oɣəzipimni* iqkiningdək,
Barlik əllərmu xundak tohtawsiz iqidu;
Bərħək, ular iqidu, yutidu,

□ **1:7 «… seni… ħəydiwetidu; … üstüngdin oɣəlibə ķilidu; … sanga ķiltak ķuridu…»** — 5-7-ayətlərdə eytiloɣan bexarətlərdiki peillar «ötkən zaman» bilən ipadilinidu. Lekin ular kəlgüsi ixlarni kərsitidu (8-ayəttə enik kərsitilidu). Ibraniy tilida, bexarətlərdə peillarning «ötkən zaman»da ixlitixi «bu ix jəzmən yüz beridu» degənni təkitləydu. **«… Sən bilən inak ötkənlər seni aldap, üstüngdin oɣəlibə ķilidu; neningni yegənlər sanga ķiltak ķuridu»** — bu ayət bəlkim ərəblərning Edomiylarni aldam haltisioɣa qüxürüp, ularni öz zeminidin ħəydiwetixi tooɣruluk bexarət beridu (wəkə bəlkim miladiyədin ilgiriki 6-əsirning ahirida boloɣan). Ibraniy tilini qüxinix təs. Bexarət kəlgüsidiki ixlarni kərsətkini bilən, peillar «ötkən zaman»da ipadilinidu. Adəttə ibraniy tilida bexarət «ötkən zaman»da ipadiləngən bolsa, uning jəzmənlikini təkitləydu.
□ **1:8 «Mən xu küni… Edomdin danixmənlərni, Əsawdin əkil-parasətni yoķatmamdimən?»** — «xu küni» bəlkim Babil imperiyəsi ularoɣa tajawuz ķilidioɣan künini (miladiyədin ilgiriki 587-yili) yaki ərəblər ularni aldap ħəydiwetidioɣan künini, yənə ahirki zamanda «Pərwərdigarning küni»ni kərsitiximu mumkin. Edom öz danixmənliri bilən dangki qikkan. Ayup pəyoɣəmbərning üq dostidin biri boloɣan «Temanlik Elifaz»mu Edomluk idi. ■ **1:8** Yəx. 29:14; Yər. 49:7 □ **1:9 «Xuning bilən palwanliring parakəndə bolidu, i Teman,…»** — «Teman» Edomning qong bir xəħiri. ■ **1:9** Am. 2:14, 16 ■ **1:10** Yar. 27:41; Əz. 35:5; Am. 1:11 ■ **1:11** Zəb. 137:7 ■ **1:15** Əz. 35:15

Andin ular ḥeq məwjut əməstək yoḳap ketidu.□

Israilning əsligə kəltürülüxi

17 Biraḳ Zion teoɳi üstidə panaḥ-ḳutḳuzulux bolidu,
Taoɳ pak-muḳəddəs bolidu;
Yaḳup jəmətining təəlluḳatliri əzigə təwə bolidu;□
18 Wə Yaḳup jəməti ot, Yüsüp jəməti yalḳun,
Əsaw jəməti ularoɳa pahal bolidu;
Ot wə yalḳun Əsaw jəməti iqidə yeḳilip, ularni yutup ketidu;
Əsaw jəmətidin ḥeqbirsi ḳalmaydu;
Qünki Pərwərdigar xundaḳ səz ḳiloɳan.
19 *Yəhḳudaning* jənubidikilər Əsawning teoɳioɳa igə bolidu;
Xəfəlaḥ tüzlənglikidikilər Filistiylərning zeminioɳa igə bolidu,
Bərḥək, ular Əfraimning dalasi ḥəm Samariyəning dalasioɳa igə bolidu;
Binyamin Gileadḳa igə bolidu;□
20 Sürgün boloɳanlardin ḳelip ḳaloɳan Israillardin tərkib tapḳan bu ḳoxun Ḳanaandikilərgə təwə boloɳan zeminoɳa Zarəfatḳiqə igə bolidu;
Səfaradta sürgündə turoɳan Yerusalemdikilər bolsa jənubtiki xəḥərlərgə igə bolidu.□
21 Andin Zion teoɳi üstigə ḳutḳuzoɳuqilar qiḳidu,
Ular Əsaw teoɳi üstidin ḥəküm süridu;

Xuning bilən padixaḥliḳ Pərwərdigaroɳa təwə bolidu!□

□ **1:16 «Qünki sən Θz muḳəddəs teoɳimda oɳəzipimni iqkiningdək» —** ibraniy tilida «qünki sən Θz muḳəddəs teoɳimda iqkiningdək…» — Qüxənqimiz boyiqə Edomiylar Hudaning ḳolida uning oɳəzipini iqkənidi. Baxḳa birhil qüxənqisi, Edomiylar Yəhuda üstidin ḳiloɳan oɳəlibisini təbrikləp, «Hudaning muḳəddəs teoɳi»da xarab iqkən; wə ular (ayətning ikkinqi ḳismi boyiqə) xu gunaḥi üqün barliḳ əllər bilən təng Hudaning oɳəzipini iqidu. **«Barliḳ əllərmu xundaḳ tohtawsiz iqidu; bərḥək, ular iqidu, yutidu, andin ular ḥeq məwjut əməstək yoḳap ketidu» —** əllərning nemini iqidu? Hudaning oɳəzipini iqidu (məsilən «Zəb.» 75:8, «Yəx.» 49:26, «Yər.» 25:15-16, «Zəb.» 16:4nimu kərüng). □ **1:17 «Biraḳ Zion teoɳi üstidə panaḥ-ḳutḳuzulux bolidu» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Biraḳ Zion teoɳida ḳutulup ḳaloɳanlar bolidu». □ **1:19 «Yəhḳudaning jənubidikilər» —** ibraniy tilida «Nəgəwdikilər». «Nəgəw» — Yəhudaning jənubiy təripidiki qong qəl-bayawan. **«Yəhḳudaning jənubidikilər Əsawning teoɳioɳa igə bolidu; Xəfəlaḥ tüzlənglikidikilər Filistiylərning zeminigə igə bolidu, … Binyamin Gileadḳa igə bolidu» —** 19-ayəttiki bexarətlərning kəp ḳismi miladiyədin ilgiriki 2-əsirdə əməlgə axurulidu («Makabbiylar» ḥəm «Yosefus» degən kona tarihiy kitablarda hatiriləngən). Biraḳ pikirimizqə, bu bexarətning toluḳ əməlgə axuruluxi ahirḳi zamanda bolidu. □ **1:20 «Sürgün boloɳanlardin ḳelip ḳaloɳan Israillardin tərkib tapḳan bu ḳoxun…» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Ḳanaanoɳa ḳaytip kəlgən, sürgün boloɳan Israillar jamaiti… ». □ **1:21 «Ular Əsaw teoɳi üstidin ḥəküm süridu» —** yaki «ular Əsaw teoɳi üstidin ḥəküm qiḳiridu». **«Xuning bilən padixaḥliḳ Pərwərdigaroɳa təwə bolidu!» —** ḥazir «Əsaw teoɳidikilər»ning ḥeqḳaysisi Edomluḳlar əməs (18-ayətni kərüng). Bu «ḳutḳuzoɳuqilar»ning kim ikənliki deyilmidi; pikrimizqə, «ḳutḳuzoɳuqilar» kona zamanlarda Israilni ḳutḳuzoɳan pəyoɳəmbərlər wə «batur ḥakimlar» süpitidə bolidu. Ular ḥazir ölümdin tirilgən. Israil Hudaning toluḳ idarə-ḥəkümi astida bolup, uning əḥwali pütünləy mukəmməl bolidu.

Yunus

Yunus pəyoɣəmbərning Pərwərdigar bərgən wəzipidin ḳeqixi

1 Pərwərdigarning səzi Amittayning ooɣli Yunuskа yetip kelip mundaḳ deyildi: —
2 «Ornungdin tur, dərḥal Ninəwə degən axu büyük xəḥərgə berip, awazingni kətürüp
u yərdikilərni agaḥlanduroɣin; qünki ularning rəzillikliri Mening kəzümgə ḳadilip
turidu». ■
3 Biraḳ Yunus ornidin turup Pərwərdigarning yüzidin өzini ḳaqurux üqün Tarxix
degən yurtḳa kətməkqi boldi. Xunga u Yoppa xəḥirigə berip, Tarxixḳa baridioɣan
kemə tepip, kirasini təlәp uningoɣa qüxti wə kemiqilər bilən birliktə Tarxixḳa berip,
Pərwərdigarning yüzidin өzini ḳaqurmaḳqi boldi. □
4 Pərwərdigar bolsa zor bir boranni dengizoɣa taxlidi; xunga dengizda dəḥxətlik
ḳara boran qiḳip, kemə parqilinip kətkili tas ḳaldi. 5 Kemiqilər bolsa bək ḳorḳup
ketip, ḥərḳaysisi өz ilaḥlirioɣa hitab ḳilip dua ḳilixti; ular kemini yeniklisun dəp
uningdiki yük-taḳlarni dengizoɣa taxliwətti. Biraḳ Yunus bolsa, kemining asti
ḳəwitigə qüxüwelip, xu yərdə өlüktək uhlawatḳanidi.
6 Kemə baxliḳi uning yenioɣa kelip uningoɣa: «Өy, uhlawatḳan kixi, bu ḳandaḳ
ḳilioɣining? Ornungdin tur, ilaḥingni seoɣinip nida ḳil! Kim bilidu, ilaḥingning
nəziri qüxüp bizni ḥalakəttin ḳutḳuzup ḳalamdu tehi?» — dedi. 7 Ular bir-birigə: —
Kelinglar, bu külpətning kimning wəjidin beximizoɣa qüxkənlikini bekitix üqün qək
taxlayli, — deyixti. Xundaḳ ḳilip ular qək taxlaxti; ahirda qəktə Yunus qiḳip ḳaldi.
8 Ular uningdin: — Ḳeni, eyt, beximizoɣa qüxkən bu külpət kimning səwəbidin
boluwatidu? Sening tirikqiliking nemə? Nədin kəlding? Ḳaysi əl, ḳaysi millәttin
sən? — dəp soridi.
9 Uularoɣa: — Mən bolsam ibraniy millitidin, ərxlərdiki Hudadin, yəni dengizni,
yər-zeminni yaratḳan Pərwərdigardin ḳorḳḳuqimən, dedi.□
10 Bu səz ularni intayin ḳorḳutiwətti. Ular: «Sən zadi nemə ix ḳiloɣan?» — dəp
soridi *qünki ular uning Pərwərdigarning yüzidin ḳaqḳanliḳini bilgənidi, qünki ular
buni uning өz aoɣzidin angliоɣanidi*.
11 Ular uningdin: — Əmdi biz seni ḳandaḳ ḳilsaḳ dengiz biz üqün tinqlinidu? — dəp
soridi; qünki dengiz dolḳuni baroɣanseri əwj elip ketiwatatti.
12 U ularoɣa: — Meni kətürüp dengizoɣa taxliwetinglar, xu qaoɣda dengiz silər üqün
tinqlinidu; qünki bilimənki, bu zor boran mening səwəbimdin silərgə qüxti, — dedi.
13 Biraḳ bu adəmlər küqəp palaḳ urup ḳiroɣaḳḳa yetixkə tirixti; əmma yetəlmidi,
qünki dengiz ḳerixḳandək tehimu dolḳunlap ketiwatatti. 14 Ular Pərwərdigaroɣa
iltija ḳilip pəryad kətürüp: — Aḥ Pərwərdigar, Səndin өtünimiz, bu adəmning
jenini aloɣanliḳimizni bizdin kərmigəysən! Bigunaḥ bir adəmning ḳenini təküxning
gunaḥini üstimizgə ḳoymioɣaysən! Qünki Sən Pərwərdigar Өzüngning halioɣiningni
ḳilding! — dəp nida ḳildi.
15 Xuning bilən ular Yunusni kətürüp elip dengizoɣa taxliwətti; dengiz dolḳunlinixtin
xuan tohtidi. 16 Xuning bilən bu adəmlər Pərwərdigardin ḳattiḳ ḳorḳti; ular
Pərwərdigaroɣa atap ḳurbanliḳ ḳilip ḳəsəm iqixti.

■ **1:2** Yar. 10:11,12; Yun. 3:3 □ **1:3** **«Tarxix»** - ḳədimki zamanlarda «Tarxix» dəydioɣan üq yurt bar idi. Birinqisi, ximaliy Afriḳida (ḥazirḳi Marakəx ətrapida); ikkinqisi Ispaniyə, üqinqisi Əngliyə boluxi mumkin idi. Muxu yərdə ḳaysi Tarxix ikənlikini biz bilməymiz. Biraḳ ularning ḥəmmisi Pələstindin intayin yiraḳ, Ninəwəgə baridioɣan yolning əksi yənilixidə bolup birnəqqə ming kilometr yiraḳlikta idi. **«Yoppa»** - «Yoppa»ning ḥazirḳi ismi «Hayfa» yaki «Jaffa», Israiliyəning əng muḥim portidur. □ **1:9** **«Ibraniy millitidin»** — yəni yəḥudiy millitidin.

17 Birақ Pərwərdigar Yunusni yutuwelixқa yoƣan bir beliқni əwətkənidi. Yunus bolsa bu beliқning қarnida üq keqə-kündüz turdi.□ ■

2

Qong beliқning қarnida turup dua қilix

1 Yunus beliқning қarnida turup Pərwərdigarƣa mundaқ dua қildi: —
2 «Mən dərd-əlimimdin Pərwərdigarƣa pəryad kətürdum,
U manga ijabət қildi.
Mən təһtisaraning təktidin pəryad қildim,
Sən awazimƣa қulaқ salding.□ ■
3 Qünki Sən meni dengiz təktigə, dengiz қarniƣa taxliwətting,
Kəlkün eқinliri meni arisiƣa eliwaldi,
Sening barliқ dolқunliring һəm ərkəxliring üstümdin ətüp kətti;■
4 Wə mən: «Mən nəziringdin taxliwetilgənmən;
Birақ mən yənila muқəddəs ibadəthanangƣa қarap ümid bilən təlmürimən» — dedim.□
5 Sular meni yutup kətküdək dərijidə oriwaldi,
Dengiz təkti meni қapsiwaldi;
Dengiz qəpliri beximƣa qirmixiwaldi.
6 Mən taƣlarning təglirigiqə qüxüp kəttim;
Yər-zemin tegidiki taқaқlar meni əbədil'əbədkiqə қamap қoydi;
Һalbuki, Sən jenimni һang iqidin qiқarding, i Pərwərdigar Hudayim.
7 Jenim iqimdə һalidin kətkəndə Pərwərdigarni esimgə kəltürdum,
Duayim Sanga yetip,
Muқəddəs ibadəthanangƣa kirip kəldi.
8 Bimənə ərziməs butlarƣa qoқunƣanlar özigə nesip bolƣan meһribanliқtin məһrum bolidu.
9 Birақ mən bolsam təxəkkür sadayim bilən Sanga қurbanliқ қilimən;
Mən iqkən қəsəmlirimni Sening aldingda ada қilimən.
Nijat-қutқuzux Pərwərdigardindur!»■
10 Pərwərdigar beliққa buyrudi, beliқ Yunusni қuruқluққa қəy қildi.

3

Ninəwə xəһirgə berip Hudaning həwirini yətküzüx

1 Pərwərdigarning səzi ikkinqi қetim Yunuska yetip mundaқ deyildi: —
2 «Ornungdin tur, Ninəwə degən axu büyük xəһərgə berip, Mən sanga tapxurƣan həwərniularƣa jakarla».

□ **1:17 «Yoƣan bir beliқ»** - «yunus beliқi» bəlkim bu ixtin қoyulƣan namdur. Birақ «yunus beliқi» (insanlarƣa amraқ bolƣini bilən) adəmni yutқudək qonglуқta yoқ. ■ **1:17** Mat. 12:40; 16:4; Luқa 11:30 □ **2:2 «Təһtisara»** — (ibraniy tilida «xeol») «yər astidiki saray» (yəni, «təkt sarayi»), ələnlərning roһliri baridiƣan, қiyamət künini kütidiƣan jayni kərsitidu. Yunus özini ələp, təһtisaraƣa qüxkəndək һes қilidu. Yənə bir mumkinqiliki barki, u beliқ қarnida һəқiқətən ələn, andin Huda uni (beliқning aƣzidin qiққanda) tirildürgən. ■ **2:2** Zəb. 120:1 ■ **2:3** Zəb. 42:7 □ **2:4 «Birақ mən ... təlmürimən»** — baxka birhil tərjimisi: «Mən қandaқmu muқəddəs ibadəthanangƣa ümid bilən təlmürəp қaraymən?». ■ **2:9** Zəb. 3:8; 50:14,23; 116:17; Һox. 14:3; Ibr. 13:15

3 Yunus ornidin turup Pərwərdigarning səzi boyiqə Ninəwə xəḫirigə bardi. Ninəwə
bolsa naḫayiti büyük bir xəḫər bolup, xəḫərning ɵzila üq künlük yol idi.□
4 Yunus xəḫər iqigə kirip bir kün mangdi, u: —
Ḳirik kündin keyin, Ninəwə xəḫiri wəyran ḳilinidu! — dəp jakarlidi.
5 Ninəwədikilər Hudaning səzigə ixəndi. Ular roza tutulsun dəp elan ḳilip,
mətiwərlərdin tartip əng kiqikigiqə ularning ḫəmmisi bəz kiyim kiydi.□ ■ 6 Bu səz
padixaḫḳa yətkəndə, umu təhtidin turup, tonini taxlap bəz kiyim kiyip küllükkə
kirip olturdi.□ 7 U yənə əmri arḳilik pütkül Ninəwə xəḫirigə munularni jakarlidi: —
«Padixaḫ ḫəm akṣəngəklərning yarliḳi boyiqə, Ninəwə xəḫiridiki ḫeqḳandak adəm,
at-ulaɵ, kala, ḳoy padiliri ḫeqnərsigə eɵiz təgmisun; ḫeqnərsini yemisun, sumu
iqmisun. 8 Ḫərbir adəm wə ḫaywan bəz kiysun, ḫərbiri Hudaɵa ḳattiḳ pəryad
kətürsun; ḫərbiri yaman yoldin yansun, ḫərbiri ḳolini zorawanliḳtin üzsun; 9 kim
bilidu, buning bilən Huda ḳattiḳ ɵəzipidin yenip bizni ḫalak ḳilmasmikin?». ■
10 Xuning bilən Huda ularning əməllirini, yəni yaman yollardin yanɵanliḳini kərüp,
ularɵa ḳaratḳan bala-ḳazani qüxürüxtin yenip, xu baliyaḳazani qüxürmidi.

4

Pərwərdigar Yunus pəyɵəmbərgə bərgən tərbiyə-sawaḳ

1 Əmma bu ix Yunusni intayin narazi ḳilip, uni ḳattiḳ ɵəzəpləndürdi. 2 U
Pərwərdigarɵa: — «Aḫ, Pərwərdigar, ɵz yurtumdiki qaɵda Sening xundaḳ
ḳilidiɵanliḳingni demigənmidim? Xunga mən əslidə Tarxixḳa ḳaqmaḳqi
boloɵanmən; qünki mən bilimənki, Sən meḫir-xəpḳətlik, rəḫimdil, asan
ɵəzəplənməydiɵan, qongḳur meḫribanliḳḳa toloɵan, kixilərning bexiɵa külpət
qüxürüxtin yanɵuqi Hudadursən.■ 3 Əmdi Pərwərdigar, jenimni məndin elip kət,
ɵlüm mən üqün yaxaxtin əwzəl» — dedi.
4 Pərwərdigar uningdin: — Bundaḳ aqqiḳlanɵining tooɵrimu? — dəp soridi.

5 Andin keyin Yunus xəḫərdin qiḳip, xəḫərning xərḳiy təripigə berip olturdi. U xu
yərdə ɵzigə bir qəllə yasap, xəḫərdə zadi nemə ixlar bolarkin dəp uning sayisidə
olturdi.
6 Pərwərdigar Huda Yunusni ɵz parakəndiqilikidin ḳutḳuzux üqün, uning bexiɵa
sayə qüxsun dəp uningɵa bir kiqik dərəhni ɵstürüp təyyarlidi. Yunus kiqik
dərəhtin intayin hursən boldi. 7 Biraḳ ikkinqi küni tang atḳanda Huda bir ḳurtni
təyyarlap əwətti. Ḳurt bu kiqik dərəhni pilikigə zərbə ḳilip uni ḳurutuwətti. 8 Kün
ḳizaroɵanda, Huda intayin issiḳ bir xərḳ xamilini təyyarlidi; kün təptini Yunusning
bexiɵa qüxürdi, uni ḫalidin kətküzdi. U ɵzigə ɵlüm tiləp: — Ɵlüm mən üqün
yaxaxtin əwzəl, — dedi.
9 Biraḳ Huda uningdin: — Sening axu kiqik dərəh səwəbidin xundaḳ aqqiḳlinixing
tooɵrimu? — dəp soridi.

□ **3:3 «Üq künlük yol»** — bəlkim xəḫər wə uning ətrapidiki jaylardin ɵtüx üqün üq kün mengix kerəklikini kərsitidu. Ḳədimki Ninəwə xəḫirining aḫalisi ikki milyon ətrapida idi. Bəzi alimlar «üq künlük yol» degənni xəḫərni aylinixḳa üq kün ketidu dəp ḳaraydu. □ **3:5 «bəz kiyim kiyix»** — ḳədimki zamanlarda adəmning ḳattiḳ towa ḳilixini bildürətti. ■ **3:5** Mat. 12:41; Luḳa 11:32 □ **3:6 «küllük»** — ḳədimki zamanlarda towa ḳilix yaki ḳattiḳ ḳayɵuni bildürüx üqün adəmlər kül dəwisidə olturatti. Ḳədimki xəḫərlərning sirtida adəttə qong bir «kül dəwisi» bolatti, Ninəwə xəḫiridə mundaḳ küllüklər kəp boluxi mumkin idi. ■ **3:9** Yo. 2:14 ■ **4:2** Mis. 34:6; Zəb. 86:5; Yo. 2:13

U jawab berip: — Ḥəə, ḥətta ɵlgüdək aqqiḳim kəlgini tooɣridur, — dedi.□
10 Pərwərdigar uningɣa mundaḳ dedi: — «Sən ḥeq əjringni singdürmigən ḥəm ɵzüng ɵstürmigən bu kiqik dərəhkə iqingni aoɣritting; biraḳ u bir keqidila ɵzi ɵsüp, bir keqidila ḳurup kətti; 11 Əmdi Mening ong ḳoli bilən sol ḳolini pərḳ etəlməydioɣan yüz yigirmə ming adəm olturaḳlaxḳan, xundaḳla nuroɣun mal-waranlirimu boloɣan Ninəwədək bundaḳ büyük xəḥərdikilərgə iqimni aoɣritip rəḥim ḳiliximoɣa tooɣra kəlməmdu?». □

□ **4:9 «Ḥətta ɵlgüdək aqqiḳim kəlgini tooɣridur» —** baxḳa birhil qüxənqisi: «Bu dunyadin kətkuqə aqqiḳlixim tooɣridur». Ḥeq bolmioɣanda bu ibarə Yunusning aqqiḳining əng yuḳiri pəlligə yətkənliki, uning aqqiḳining buningdinmu artuḳ bolmaydioɣanliḳini kərsitidu. □ **4:11 «Ong ḳoli bilən sol ḳolini pərḳ etəlməydioɣan yüz yigirmə ming adəm» -** kiqik balilarni kərsətsə kerək.

Mikaḫ

Bexarətlər 1-ḳatar •••• Barliḳ əllər, anglanglar! Samariyə wə Yəhudaning ḫalioɣa way!

1 Pərwərdigarning səzi — Yotam, Aḫaz wə Ḫəzəkiya Yəhudaoɣa padixaḫ boloɣan
künlərdə Morəxətlik Mikaḫoɣa kəlgən: —
— U bularni Samariyə wə Yerusalem tooɣrisida kərgən.
2 Anglanglar, i həlḳlər, ḫəmminglar!
Ḳulaḳ sal, i yər yüzi wə uningda boloɣan ḫəmminglar: —
Rəb Pərwərdigar silərni əyibləp guwaḫliḳ bərsun,
Rəb muḳəddəs ibadəthanisidin silərni əyibləp guwaḫliḳ bərsun!■
3 Qünki mana, Pərwərdigar Өz jayidin qiḳidu;
U qüxüp, yər yüzidiki yuḳiri jaylarni qəyləydu;□ ■
4 Uning astida taoɣlar erip ketidu,
Jiloɣilar yerilidu,
Huddi mom otning aldida erigəndək,
Sular tik yardin təkülgəndək bolidu.□ ■
5 Buning ḫəmmisi Yaḳupning itaətsizliki,
Israil jəmətidiki gunaḫlar tüpəylidin bolidu;
Yaḳupning itaətsizliki nədin baxlanoɣan? U Samariyədin baxlanoɣan əməsmu?
Yəhudadiki «yuḳiri jaylar»*ni yasax* nədin baxlanoɣan? Ular Yerusalemdin baxlanoɣan
əməsmu?□
6 Xunga Mən Samariyəni etizdiki tax dəwisidək,
Üzüm talliri tikixkə layiḳ jay ḳiliwetimən;
Mən uning taxlirini jiloɣioɣa domilitip taxlaymən,
Uning ullirini yalingaqlaymən;□
7 Uning barliḳ oyma məbudliri para-para qeḳiwetilidu;
Uning paḫixiliktin erixkən barliḳ ḫədiyəliri ot bilən kəydürülidu;
Barliḳ butlirini wəyranə ḳilimən;
Qünki u paḫixə ayalning ḫəḳḳi bilən bularni yioɣip toplidi;

■ **1:2** Ḳan. 32:1; Yəx. 1:2 □ **1:3 «… U (Pərwərdigar) qüxüp, yər yüzidiki yuḳiri jaylarni qəyləydu»** — «kirix səz»də eytḳinimizdək, «Israil (wə baxḳa əllər) üqün «yuḳiri jaylar» butlaroɣa, jin-xəytanlaroɣa ataloɣan jaylar idi. ■ **1:3** Ḳan. 32:13; 33:29; Zəb. 115:3; Yəx. 26:21; Am. 4:13 □ **1:4 «Qünki mana, Pərwərdigar өz jayidin qiḳidu… (3-ayət) U qüxüp, yər yüzidiki yuḳiri jaylarni qəyləydu; Uning astida taoɣlar erip ketidu…»** — demisəkmu, bu ahirḳi zamandiki «Pərwərdigarning küni»ni kərsitidu. ■ **1:4** Ḫak. 5:4; Zəb. 18:7-9; Zəb. 68:2, 8; Zəb. 97:5; Am. 9:5 □ **1:5 «Yaḳupning itaətsizliki nədin baxlanoɣan? U Samariyədin baxlanoɣan əməsmu? Yəhudadiki «yuḳiri jaylar»ni yasax nədin baxlanoɣan? Ular Yerusalemdin baxlanoɣan əməsmu?»** — Israil wə Yəhudada «yuḳiri jaylar» butpərəslikkə ait, yirginqlik jaylaroɣa aylanduruloɣanidi. «yuḳiri jaylar» yasax «Yerusalemdin baxlanoɣan» — Sulayman padixaḫning bu ixlarda əyibi bar idi («2Pad.» 11:7ni kərüng). □ **1:6 «Xunga Mən Samariyəni etizdiki tax dəwisidək, üzüm talliri tikixkə layiḳ jay ḳiliwetimən»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Xunga Mən Samariyəni etizdiki tax dəwisidək, yengila tikilgən uzumzarliḳtək ḳiliwetimən». **«Mən uning taxlirini jiloɣioɣa domilitip taxlaymən»** — Samariyədiki ḫəxəmətlik imarətlər ajayib ḫəywətlik qong taxlardin yasaloɣanidi (Omri degən padixaḫning dəwridin baxlap). **«… domilitip taxlaymən»** — ibraniy tilida «… təküp taxlaymən».

Ular yənə paḫixə ayalning ḫəkḳi bolup ḳaytip ketidu.□
8 Bular üqün mən aḫ-zar kətürimən,
Mən ḫuwlaymən;
Yalingayaḳ, yalingaq degüdək yürimən;
Mən qilbərilərdək ḫuwlaymən;
Ḫuwḳuxlardək matəm tutup yürimən.□ ■
9 Qünki uning yariliri dawalioɣusizdur,
U ḫətta Yəḫudaoɣiqimu yetip,
Həlḳimning dərwazisioɣa, yəni Yerusalemoɣiqə yamridi.□
10 Bu *apətni* Gat xəḫiridə səzlimənglar,
Ḳət'iy yioɣlimanglar;
Bəyt-lə-Afraḫ xəḫiridə topa-qangda eoɣinanglar!□ ■
11 I Xafirda turuwatḳan ḳiz, yalingaqliḳ wə xərməndilik iqidə *əsirlikkə* ət;
Zaananda turuwatḳan ḳizlar talaoɣa ḫeq qiḳḳan əməs;
Bəyt-Ezəl aḫ-zarlar kətürməktə;
«*Huda* səndin muḳim jayingni elip ketidu!»□ ■
12 Marotta turuwatḳan ḳiz yahxiliḳḳa təlmürüp tit-tit boluwatidu;
Birak yamanliḳ Pərwərdigardin Yerusalem dərwazisioɣa qüxti.□ ■
13 Tulparni jəng ḫarwisioɣa ḳat, i Laḳixta turuwatḳan ḳiz;
(Laḳix bolsa, Zion ḳizioɣa gunaḫning baxlanoɣan yeri idi!)

□ **1:7 «Qünki u (Samariyə) paḫixə ayalning ḫəkḳi bilən bularni yioɣip toplidi; ular yənə paḫixə ayalning ḫəkḳi bolup ḳaytip ketidu» —** «paḫixə ayalning ḫəkḳi» tooɣruluḳ: — «kirix səz»imizdə eytiloɣandək, Israil wə Yəḫudaning butpərəsliki ḫərhil xəḫwaniylik bilən arilaxḳan. Buthanilaroɣa məhsus «atap beoɣixlioɣan» paḫixə ayallar bilən billə yetix butḳa qoḳunuxning bir paaliyiti idi, xuning bilən buthanilar wə ularni baxḳuroɣuqilar bu arḳiliḳ beyip kətkənidi. «Paḫixə ayalning ḫəkḳi bolup ḳaytip ketidu» — Israilni ixoɣal ḳiloɣuqi Asuriyə imperiyəsi wə keyin Babil imperiyəsi bəlkim muxu butpərəsliktin erixkən mal-dunyalirini ohxax yolda (əzlirining buthanilirini selip, butprərəslik-paḫixiwazliḳ arḳiliḳ beyixḳa) ixlətkən boluxi mumkin! Baxḳa birhil qüxənqisi: — paḫixiwazliḳ arḳiliḳ erixəlgən xu kümüx butlaroɣa ḫəl berixkə ixlətkən; tajawuzqilar kümüxni ḳaytidin eritip, uni tənggilərgə aylanduridu; andin u ḳaytidin «paḫixə ayalning ḫəkḳi»gə ixlitilixi mumkin. □ **1:8 «Bular üqün mən aḫ-zar kətürimən, mən ḫuwlaymən ... mən qilbərilərdək ḫuwlaymən; ḫuwḳuxlardək matəm tutup yürimən» —** Mikaḫ pəyoɣəmbər Samariyədikilərgə intayin kəyüngini üqün ḳattiḳ azablanoɣan. Xuning bilən u laroɣa kəlgüsi apətni kərsitidoɣan «rəsim bolux» üqün, həlḳning bu ixlarning tezla reallikḳa aylinidioɣanliḳini bilip yetixi üqün, ular aldida yalingaq (bəlkim «yerim yalingaq») yüridu. ■ **1:8** Ayup 30:29 □ **1:9 «U ḫətta Yəḫudaoɣiqimu yetip,...» —** muxu yərdə «u» apət yaki «Samariyəning yariliri»ni kərsitidu. **«U (apət) ḫətta Yəḫudaoɣiqimu yetip, ... Yerusalemoɣiqə yamridi» —** 10-16-ayətlərdə Mikaḫ Asuriyə imperiyəsining Yəḫudani ixoɣal ḳilidioɣanliḳini aldin'ala eytidu. Muxu ayətlərdiki 11 xəḫərning ḫərbiri pəyoɣəmbərning yurti «Morəxət»tin kəp degəndə 9 kilometr yiraḳliḳta bolup, «Morəxət»tə turup kərgili bolatti. Mikaḫ ḫərbir xəḫərning namlirining mənisi ḫəkḳidə uningoɣa maslaxḳan səzlərni ḳilip, ularning əḫwalini süpətligən. Dərwəkə ḫərbir xəḫər ahirida Asuriyə təripidin ixoɣal ḳilindi. □ **1:10 «Bu apətni Gat xəḫiridə səzlimənglar, ḳət'iy yioɣlimanglar» —** «Gat» degən isimning mənisi «yioɣa»oɣa yeḳin. **«Bəyt-lə-Afraḫ xəḫiridə topa-qangda eoɣinanglar!» —** «Bəyt-lə-Afraḫ» «topa-qanglik yurt» degən mənidə. ■ **1:10** 2Sam. 1:20; Yər. 6:26 □ **1:11 «I Xafirda turuwatḳan ḳiz, yalingaqliḳ wə xərməndilik iqidə əsirlikkə ət» —** «Safir»ning mənisi «güzəllik», «yeḳimlik». **«Huda səndin muḳim jayingni elip ketidu!» —** ibraniy tilida «U səndin muḳim jayingni elip ketidu!». **«Zaananda turuwatḳan ḳizlar talaoɣa ḫeq qiḳḳan əməs» —** «Zaanan»ning tələppuzi «qiḳix» degən səzgə yeḳin. **«Bəyt-Ezəl aḫ-zarlar kətürməktə; Huda səndin muḳim jayingni elip ketidu!» —** «Bəyt-Ezəl» degən «elip ketix»kə yiḳin aḫangda. Ayəttiki ikkinqi ḳisimning baxḳa birhil tərjimisi: «Zaananda turuwatḳan ḳizlar Bəyt-Ezəlning aḫ-zarlirioɣa qiḳḳan əməs; səndin muḳim jayingni elip ketidu». ■ **1:11** Yəx. 47:3 □ **1:12 «Marotta turuwatḳan ḳiz yahxiliḳḳa təlmürüp tit-tit boluwatidu» —** «Marot» degənning mənisi «aqqiḳ» — ular «yamanliḳ»ning aqqiḳliḳini tetiydu. **«...yamanliḳ Pərwərdigardin Yerusalem dərwazisioɣa qüxti» —** Sənnaherib Yəḫudadiki nuroɣun xəḫərlirini muḫasirigə aloɣandin keyin Yerusalemni ixoɣal ḳilalmay dərwazisi aldioɣa tohtap ḳaldi. Ahirida məoɣlup boldi. ■ **1:12** Am. 3:6

Qünki səndə Israilning itaətsizliki tepilidu.□
14 Xunga sən huxlixix ḫədiyilirini Morəxət-Gat xəḫirigə berisən;
Akḳzibning dukandarliri Israil padixaḫlirioɳa yaloɳanqilik yətküzidu;□
15 Mən tehi sanga bir «mirashor» əpkelimən, i Marəxaḫ xəḫiridə turuwatḳan ḳiz;
Israilning xan-xəripi Adullamoɳimu qüxüp kelidu.□
16 Өzüngni takḳirbax ḳil,
Zoḳung boloɳan balilar üqün qeqingni qüxürüwət;
Ḳorultazdək aydingbaxlikingni kengəyt,
Qünki ular səndin ayrilip sürgün boluxḳa kətti. □

2

Jəbir-zulum üstigə qüxidioɳan jaza

1 Ornida yetip ḳəbiḫlikni oylaydioɳanlaroɳa wə yamanlik əyligüqilərgə way!
Pəḳət ularning ḳolidin kəlsila, ular tang etixi bilənla uni ada ḳilidu;
2 Ularning aqkəz kəzi etizlaroɳa qüxsila, ular zorawanlik ḳilip buliwalidu;
Өylərgimu ḳiziḳipla ḳalsa, bularnimu elip ketidu;
Ular batur kixinimu jəməti bilən bulaydu,
Adəmni өz mirasliri bilən ḳoxup qanggilioɳa kirgüziwalidu.□ ■
3 Xunga Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
Mana, Mən bu ailigə ḳarap, boyunliringlardin qiḳiralmaydioɳan yaman bir *boyuntu-rurḳni* oylap təyyarliwatimən;
Silər əmdi gidiyip mangmaysilər;
Qünki xu künlər yaman künlər bolidu.■
4 Xu küni ular silər tooɳranglarda təmsilni tiloɳa elip,
Eqinixlik bir zar bilən zarlaydu: —
«Biz pütünləy bulang-talang ḳilinduḳ!;

□ **1:13 «Tulparni jəng ḫarwisioɳa ḳat, i Laḳixta turuwatḳan ḳiz» —** ibraniy tilida «Laḳix»ning tələppuzi «at»ḳa yeḳin. Laḳix xu rayondiki əng küqlük xəḫər; atḳa tayinixning өzi bir gunaḫ. Huda Israiloɳa «atḳa tayinix»ni ḳət'iy mən'i ḳiloɳanidi («Ḳan.» 17-bab). Ularning atlaroɳa tayinixi bəlkim Yəḫudaoɳa səlbiy ülgə boluxi mumkin idi. **«Laḳix bolsa, Zion ḳizioɳa gunaḫning baxlanoɳan yeri idi!» —** Laḳix xəḫiri Yəḫudada boloɳini bilən birinqi bolup ximaliy padixaḫlikning tunji butpərəs padixaḫi Yəroboam (I)ning rəzillikining təsirni ḳobul ḳiloɳan bolsa kerək. Həritilərni kərüng. □ **1:14 «Sən huxlixix ḫədiyilirini Morəxət-Gat xəḫirigə berisən» —** «Morəxət-Gat» degən səzning yiltizi «mirasni elix» yaki «mirastin məḫrum bolux» (ibraniy tilida «morəx», ərəb tilida «miras»). Ular өz «miras»idin ayrilidi, mirasioɳa «əlwida» deyixi kerək. **«Akḳzibning dukandarliri Israil padixaḫlirioɳa yaloɳanqilik yətküzidu» —** «Akḳzib»ning mənisi «aldamqilik», Yəḫuda padixaḫlikioɳa jaylaxḳan. Yəḫuda padixaḫliri (xundakla Israil padixaḫliri) Akḳzib xəḫirining dukanliridin kəp payda kərgənidi («1Tar.» 4:21-23). Düxmən ḳoxuni Israil padixaḫlikioɳa tajawuz ḳiloɳandin keyin, Samariyə padixaḫliri jiddiy ḫajətkə qüxkəndə, Akḳzibtikilər ularoɳa burunḳidək soda-setik ḳilip kerəklik təminatlarni əwətəlməy, ularoɳa «yaloɳanqi» bolup ḳalidu. □ **1:15 «Mən tehi sanga bir «mirashor» əpkelimən, i Marəxaḫ xəḫiridə turuwatḳan ḳiz» —** ibraniy tilida «Marəxaḫ» wə «mirashor» yeḳin səz. «mirashor» əlwəttə kinayilik gəp, u Asuriyə padixaḫi Sənnaheribni kərsitidu. **«Israilning xan-xəripi Adullamoɳimu qüxüp kelidu» —** «Adullam» əslidə Dawut pəyoɳəmbər (yigit waḳtida) Saul padixaḫtin ḳeqip, kiriwaloɳan oɳar idi. Demək, Israil, jümlidin uning padixaḫi wə «xan-xəripi» boloɳan butlar yənə ḳeqixi kerək. Biraḳ bu səzning iqidiki mənisidə yənə ümid bar. Dawut pəyoɳəmbər «Adullam»da yoxurunoɳandin keyin, japalik künlərni ətküzüp ahirda Israilning xərəplik padixaḫi bolup qikḳan. Israil bəlkim uningoɳa ohxax japalik künlərni ətküzgəndin keyin xərəplik künlərni yənə kəridu. Məzkur bexarət yənə Məsiḫ («Israilning xan-xəripi»)ning kəlgüsidə Israilning gunaḫi tüpəylidin azabḳa qüxüxini kərsitiximu mumkin. □ **1:16 «Өzüngni takḳirbax ḳil, zoḳung boloɳan balilar üqün qeqingni qüxürüwət; ḳorultazdək aydingbaxlikingni kengəyt,...» —** qaqlarni qüxürüx matəmning birhil ipadisi. □ **2:2 «.. batur kixinimu jəməti» —** yaki «... batur kixinimu өyi». ■ **2:2** Yəx. 5:8 ■ **2:3** Am. 5:13

U həlkimning nesiwisini baxkilarοa bəlüwətti;
Uni məndin xunqə dəḫxətlik məḫrum kildi!
U etizlirimizni munapikka təksim kilip bərdi!□
5 Xunga Pərwərdigarning jamaiti arisidin,
Silərdə qək taxlap zemin üstigə tana tartip nesiwə bəlgüqidin birsimu kalmaydu.■

Sahta pəyοəmbərlərning Hudaning pəyοəmbərliridin rənjixi

6 Ular: «bexarət bərmənglar!» — dəp bexarət beridu!
Əgər *pəyοəmbərlər* bu ixlar tooruluk bexarət bərmisə, əmdi bu ar-nomus bizdin ḫərgiz kətməydu!□ ■
7 I Yakup jəməti,
«Pərwərdigarning Roḫi səwr-takətsizmu?
Bu ixlar rast Uning kiloanlirimu?» — degili bolamdu?
Mening səzlirim durus mangοuqiοa yahxilik kəltürməmdu? □
8 Birak tünügünla Mening həlkim ḫətta düxməndək ornidin kozοaldi;
Silər hatirjəmliktə yoldin ətüp ketiwatkanlarning tonini iq kiyimliri bilən saldu-ruwalisilərki,
Ularni huddi uruxtin kaytkanlardək *kiyimsiz* kaldurisilər.□
9 Həlkim arisidiki ayallarni əzlirining illik əyliridin kooqlaysilər;
Ularning yax balilirini silər Mening güzəl gəḫirimdin mənggügə məḫrum kilisilər. □
10 Ornunglardin turup neri ketinglar;
Qünki ḫalakətni,
Yəni azablik bir ḫalakətni kəltüridioan napaklik tüpəylidin,
Bu yər silərgə təwə aramgaḫ bolmaydu.
11 Əgər biḫudiliktə, yaloanqilikta yürgən birsi yaloan gəp kilip: —
«Mən xarab wə ḫarakka tayinip silərgə bexarət berimən» — desə,
Mana, u xu həlkkə pəyοəmbər bolup kalidu!□

Hudaning «Israilning kaldisi»οa boloan wədisi

12 Mən qokum seni bir pütün kilip uyuxturimən, i Yakup;
Mən qokum Israilning kaldisini yioimən;
Mən ularni Bozraḫdiki koylardək,
Əz yaylikida yioilоan bir padidək jəm kilimən;

□ **2:4 «U (Pərwərdigar) etizlirimizni munapikka təksim kilip bərdi!»** — «munapik» bəlkim əz əḫdisidə ḫeq turmaydioan Asuriyə padixaḫini kərsitidu. ■ **2:5** Kan. 32:8, 9 □ **2:6 «Ular: «bexarət bərmənglar!» — dəp bexarət beridu! Əgər pəyοəmbərlər bu ixlar tooruluk bexarət bərmisə, əmdi bu ar-nomus bizdin ḫərgiz kətməydu!»** — bu ayəttə «bexarət berix» degən peilning yənə bir tərjimisi: «xal qeqix» (kinayilik gəp). Baxka birnəqqə hil tərjimiliri; (1) «Bu ixlar tooruluk bexarət bərməslik kerək!» (ular dəydu) «Əmdi ar-nomus (bizdin) ḫərgiz kətməydu!» (Mikaḫ dəydu); (2) «Dərwəkə ular (pəyοəmbərlər) bu ixlar tooruluk bexarət berixkə tohtaydu! Əmdi ar-nomus bizdin kətməydu!». ■ **2:6** Yəx. 30:10; Am. 7:16 □ **2:7 «I Yakup jəməti, «Pərwərdigarning Roḫi səwr-takətsizmu? Bu ixlar rast Uning kiloanlirimu?» — degili bolamdu?»** — demək, Israil (xübuḫisizki, sahta pəyοəmbərlərning təlimliri bilən): «Huda bizni səyidu, biz Hudaning alaḫidə həlki, U bizgə ḫərgiz yamanlikni yətküzməydu» — dəweridu. Baxka birhil tərjimisi: «I «Yakup jəməti» dəp atalouqi, Pərwərdigar səwr-takətsizmu? Bular (bu yaman ixlar) uning kiloanlirimu?». □ **2:8 «… silər hatirjəmliktə yoldin ətüp ketiwatkanlarning tonini iq kiyimliri bilən salduruwalisilərki, ularni huddi uruxtin kaytkanlardək kiyimsiz kaldurisilər»** — baxka birhil tərjimisi: «… huddi uruxtin kaytiwatkanlardin aloandək silər ularning tonini iq kiyimliri bilən elip bulisilər» (uruxtin kaytkanlar bolsa hatirjəmliktə mangidu, əlwəttə). □ **2:9 «Mening güzəl gəḫirim»** — (yaki «Mening zibuzinnitimdin») — bəlkim Kanaan zeminining əzini kərsitidu. □ **2:11 «Mən xarab wə ḫarakka tayinip silərgə bexarət berimən…»** — baxka birhil tərjimisi: «Birsi «xarab ḫəm ḫarakning kəp bolidioanliki toorisida bexarət berimən» desə, u muxu həlkkə taza muwapik bir pəyοəmbər bolidu».

Ular adimining kəplükidin warang-qurunglukḳa tolidu.□
13 Bir «bəsüp ətküqi» ularning aldiƣa qiḳip mangidu;
Ular bəsüp qiḳip, ḳowukḳa yetip berip, uningdin qiḳti;
Ular bəsüp qiḳti,
Yəni ḳowukḳa yetip berip, uningdin qiḳti;
Ularning Padixaḫi ularning aldida,
Pərwərdigar ularning aldiƣa ətüp mangidu.□ ■

3

Bexarətlər 2-ḳatar •••• Yetəkqilərning ḫaliƣa way!

1 Mən mundaḳ dedim: «Anglanglar, i Yaḳupning ḫakimliri,
Israil jəmətining əmirliri!
Adil ḫəkümni bilix silərgə has əməsmu?□
2-3 I yahxiliḳni əq kərgüqi,
Yamanliḳni yahxi kərgüqilər —
Silər Əz həlḳimdin terisini,
Ustihanliridin gəxini yulidiƣan,
Ularning gəxini yəydiƣan,
Terisi soyuloƣuqə üstidin sawaydiƣan,
Ustihanlirini qaḳidiƣan,
Ularni ḳazanƣa təyyarliƣandək,
Daxḳazandiki gəxni tooƣriƣandək tooƣraysilər!
4 Buningdin keyin ular Pərwərdigarƣa nida ḳilidu,
Biraḳ U ularni anglimaydu;
Ularning ḳilmixliridiki ḫər türlük ḳəbiḫliki üqün,
U qaoƣda U yüzini ulardin ḳaqurup yoxuridu!».

Sahta pəyoƣəmbərlərning ḫaliƣa way!

5 Pərwərdigar Əz həlḳini azduroƣuqi pəyoƣəmbərlər tooƣruluḳ mundaḳ dəydu: —
(Ular qixliri bilən qixləydu,
«Aman-tinqliḳ!» dəp warḳiraydu,
Kimərkim ularning gelini maylimisa,
Xularƣa ḳarxi urux ḫazirlaydu!)□ ■
6 — Xunga silərni «alamət kərünüx»ni kərməydiƣan bir keqə,
Pal saloƣili bolmaydiƣan ḳarangoƣuluḳ basidu;

□ **2:12 «Əz yaylikida yioƣiloƣan bir padidək jəm ḳilimən; ular adimining kəplükidin warang-qurunglukḳa tolidu»** — bəzi alimlar «adəmlərning kəplüki»ni düxmənlərning kəplüki, dəp ḳaraydu. Biraḳ bir pada ḳoylar jəm ḳilinoƣinida, bəribir qong «warang-qurung» kətürilidu. □ **2:13 «Bir «bəsüp ətküqi» ularning aldiƣa qiḳip mangidu; ular bəsüp qiḳip, ḳowukḳa yetip berip, uningdin qiḳti; ular bəsüp qiḳti, ... ularning padixaḫi ularning aldida, Pərwərdigar ularning aldiƣa ətüp mangidu»** — bu uluƣ bexarət Hudaning Yəhudani Asuriyə imperiyəsidin ḳutḳuzidiƣanliḳini kərsitidu; bizningqə bexarət yənə ikki ḳetim əməlgə axurulidu. «Ḳoxumqə sөz»imizdə biz u tooƣruluḳ yənə azraḳ xərḫləymiz. ■ **2:13** Yəx. 32:4-5; 52:12; Ḫox. 1:11; Zək. 12:8; Mat. 3:5; 11:11-14; Yḫ. 10:2-4 □ **3:1 «Mən mundaḳ dedim: «Anglanglar, i Yaḳupning ḫakimliri, Israil jəmətining əmirliri! ... »** — 1-4-ayəttə sөzligüqi bəlkim pəyoƣəmbər өzi. «Yaḳup» wə «Israil» muxu yərdə xübḫisizki, ikki padixaḫliḳni təng kərsitidu. Muxu ayətkə ḳariƣanda, qiriklixix məmlikətlərning əng yuḳiri orunliriƣa wə sothaniliriƣa singip kirgənidi; biraḳ u padixaḫi Ḫəzəkiyani tiloƣa almaydu; Ḫəzəkiya ihlasmən adəm bolup, u өzi muxu gunaḫlardin haliy boloƣan. □ **3:5 «Kimərkim ularning gelini maylimisa, ...»** — ibraniy tilida «kimərkim ularning aoƣziƣa bir nərsə salmisa,..». ■ **3:5** Mik. 2:11

Pəyoɣəmbərlər üqün ḳuyax patidu,
Kün ular üstidə ḳara bolidu;■
7 «Alamət kərünüxni kərgüqilər» xərməndə bolidu,
Palqilar yərgə ḳaritilidu;
Ularning ḫəmmisi kalpuklirini tosup yüridu;
Qünki Hudadin ḫeq jawab kəlməydu.□
8 Birak mən bərḫək Pərwərdigarning Roḫidin küqkə toloɣanmən,
Yaḳupḳa özining itaətsizlikini,
Israiloɣa uning gunaḫini jakarlax üqün,
Tooɣra ḫəkümlərgə ḫəm ḳudrətkə toloɣanmən.
9 Buni anglanglar, ətünimən, i Yaḳup jəmətining ḫakimliri,
Israil jəmətining əmirliri!
Adil ḫəkümgə əq boloɣanlar,
Barliḳ adalətni burmilaydioɣanlar,■
10 Zionni ḳan təküx bilən,
Yerusalemni ḫəḳḳaniyətsizlik bilən ḳuridioɣanlar!□ ■
11 *Zionning* ḫakimliri parilar üqün ḫəküm qiḳiridu,
Kaḫinlar «ix ḫəḳḳi» üqün təlim beridu;
«Pəyoɣəmbərlər» pul üqün palqiliḳ ḳilidu;
Birak ular «Pərwərdigaroɣa tayinar»mix tehi,
Wə: — «Pərwərdigar arimizda əməsmu?
Bizgə ḫeq yamanliḳ qüxməydu» — deyixidu.□
12 Xunga silərning wəjənglardin Zion teoɣi etizdək aoɣdurulidu,
Yerusalem dəng-təpilik bolup ḳalidu,
«Өy jaylaxḳan taoɣ» bolsa ormanliḳning otturisidiki yuḳiri jaylardəkla bolidu, halas.□ ■

4

Ahirḳi zamanlardiki Yerusalem

1 Birak ahirḳi zamanda, Pərwərdigarning өyi jaylaxḳan taoɣ taoɣlarning bexi bolup bekitilidu,
Ḫəmmə dəng-egizliktin üstün ḳilinip kətürülidu;

■ **3:6** Yər. 15:9; Yo. 2:10, 31; 3:15; Am. 8:9 □ **3:7 «Ularning ḫəmmisi kalpuklirini tosup yüridu…» —** kalpuklarni tosux adəttə hijilliḳni bildürətti. Uning üstigə, Musa pəyoɣəmbərgə berilgən muḳəddəs ḳanun boyiqə yuḳumluḳ kesəl boloɣan adəmlər özining kəlgənlikini agaḫlandurux üqün kalpuklirini tosup «Napak, napak!» dəp warḳirixi kerək idi. Bu ayət bu sahta pəyoɣəmbərlərning napak səzlirini etirap ḳilixi kerək bolidioɣanliḳini bildüridu. ■ **3:9** Am. 5:7; 6:12 □ **3:10 «Zionni ḳan təküx bilən, Yerusalemni ḫəḳḳaniyətsizlik bilən ḳuridioɣanlar!» —** xübḫisizki, Yerusalemda nuroɣun ḫəywətlik imarətlər pəyda boloɣanidi. Birak ḫəmmisi adalətsizlikkə tayinip yasaloɣan. ■ **3:10** Əz. 22:27; Zəf. 3:3 □ **3:11 ««Pəyoɣəmbərlər» pul üqün palqiliḳ ḳilidu;…» —** Hudaning pəyoɣəmbərliri ḫərgiz palqiliḳ ixlirini ḳilmaydu, əlwəttə. Ḫəḳiḳiy pəyoɣəmbərlərning hizmətliri bilən «palqiliḳ»ning otturisidiki qong pərḳlər tooɣruluḳ «Təbirlər»ni kərüng. □ **3:12 ««Өy jaylaxḳan taoɣ» bolsa ormanliḳning otturisidiki yuḳiri jaylardəkla bolidu, halas» —** Mikaḫ өz dəwridiki «muḳəddəs өy» yaki «ibadəthana» deməydu — Ularning gunaḫliri tüpəylidin u pəḳət addiy bir «өy» bolup ḳaldi. Bu ayəttiki bexarət bəlkim Ḫəzəkiya padixaḫni qongḳur təsirləndürgən boluxi mumkin. Yüz yildin keyin ordidiki əmirlər bexarətning Ḫəzəkiyaoɣa boloɣan təsirini tiloɣa elip, өz padixaḫi Yəḫoakimoɣa bexarətni nəḳil kəltüridu («Zion teoɣi etizdək aoɣdurulidu, Yerusalem dəng-təpilik bolup ḳalidu»), xuning bilən Yərəmiya pəyoɣəmbər ölüm jazasidin ḳutulup ḳaloɣan (Təwrat, «Yərəmiya» 26-bab). «Yuḳiri jaylar» degini kinayilik gəptur. Qünki Yəḫudadikilər ḫərdaim «yuḳiri jaylar»da buthanilarni selip xu yərdə butlaroɣa qoḳunoɣan. Lekin xu qaoɣlarda Yerusalem butḳa qoḳunoɣan jaydək «ḫaram» bolup ḳalidu, xuningdək ormanliḳning kixilərning kəzigə az-paz qeliḳidioɣan bir ḳismidin ibarət bolidu, halas! ■ **3:12** Mik. 3:12

Barlik həlklər uningoɣa karap ekip kelixidu.□ ■
2 Nuroɣun kowm-millətlər qikip bir-birigə: —
«kelinglar, biz Pərwərdigarning teoɣioɣa,
Yakupning Hudasining өyigə qikip keləyli;
U өz yolliridin bizgə өgitidu,
Wə biz uning izlirida mangimiz» — deyixidu.
Qünki kanun-yolyoruk Ziondin,
Pərwərdigarning səz-kalami Yerusalemdin qikidioɣan bolidu.
3 U bolsa kөp həlk-millətlər arisida ḫөküm qikiridu,
U küqlük əllər, yirakta turoɣan əllərning ḫək-naḫəklirigə kesim kilidu;
Buning bilən ular өz kiliqlirini sapan qixliri,
Nəyzilirini oroɣak kilip sokuxidu;
Bir əl yənə bir əlgə kiliq kətürməydu,
Ular ḫəm yənə urux kilixni өgənməydu;□
4 Bəlki ularning ḫərbiri өz üzüm teli wə өz ənjür dərihi astida olturidu,
Wə ḫeqkim ularni korkatmaydu;
Qünki samawiy koxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar Өz aoɣzi bilən xundak eytti.□ ■
5 Barlik həlklər өz «ilaḫ»ining namida mangsimu,
Birak biz Hudayimiz Pərwərdigarning namida əbədil'əbədgiqə mangimiz.
6 Xu künidə, — dəydu Pərwərdigar, — Mən meyip boloɣuqilarni,
Ḫəydiwetilgənlərni wə Өzüm azar bərgənlərni yioɣimən;□ ■
7 Wə meyip boloɣuqini bir «kaldi»,
Ḫəydiwetilgənni küqlük bir əl kilimən;
Xuning bilən Pərwərdigar Zion teoɣida ular üstidin ḫөküm süridu,
Xu kündin baxlap mənggügiqə.□ ■
8 Wə sən, i padini kөzətküqi munar,
— Zion kizining egizliki, *padixaḫlik* sanga kelidu: —
— Bərḫək, sanga əslidiki ḫokuk-ḫөkümranlik kelidu;
Padixaḫlik Yerusalem kizioɣa kelidu.□

Xərəptin ilgiri boloɣan azab

9 Əmdi sən ḫazir nemixka nida kilip nalə kətürisən?

□ **4:1 «Ahirki zamanda» —** ibraniy tilida «künlərning ahirida». **«Barlik həlklər uningoɣa *Pərwərdigarning өyigə* karap ekip kelixidu» —** Təwrat ḫəm Zəburda «(yat) əllər» ḫəm «həlklər» bolsa adəttə Israildin baxka barlik həlklərni, yəni «Yəhudiy əməslər»ni kərsitidu. «Mikaḫ» degən kitabta «yat əllər» yaki «həlk-millətlər» deyilsə, ḫərdaim muxu mənini bildüridu. ■ **4:1** Yəx. 2:2-5 □ **4:3 «… U bolsa kөp həlk-millətlər arisida ḫөküm qikiridu… Ular ḫəm yənə urux kilixni өgənməydu» —** Yəxaya pəyoɣəmbər өz kitabida muxu ayətlərni (1-3ni) nəkil kəltüridu («Yəx.», 4:2). □ **4:4 «…ularning ḫərbiri өz üzüm teli wə өz ənjür dərihi astida olturidu» —** buning kөqmə mənisi bəlkim ḫər kixi ḫər adəm Hudaoɣa xükür eytip, aqkөzlük kilmaydu, degənlik boluxi mumkin. ■ **4:4** 1Pad. 5:5 □ **4:6 «Mən meyip boloɣuqilarni, ḫəydiwetilgənlərni wə Өzüm azar bərgənlərni yioɣimən» —** «meyip boloɣuqi», «ḫəydiwetilgənlər» wə «Өzüm azar bərgənlər» degən səz ayalqə rodtiki isimlardur; xübḫisizki, bu Israilning panaḫsiz ajiz kizdək bolidioɣanlikini kərsitidu. «Meyip boloɣuqi» degən səz bəlkim ḫəzriti Yakup Pəlestingə kaytkan qaoɣni, Hudaning uning jaḫillikini bir tərəp kilip meyip kiloɣandin keyinki kərsətkən xəpkitini əskə kəltüridu («Yar.» 32-bab). ■ **4:6** Kan. 30:3, 4, 5 □ **4:7 «Xu kündin baxlap mənggügiqə» —** ibraniy tilida «ḫazirdin baxlap mənggügiqə». ■ **4:7** Dan. 7:14; Zəf. 3:19; Luka 1:33 □ **4:8 «padini kөzətküqi munar» —** bəlkim Yerusalem wə uning əməldarlirini kərsitixi mumkin. Qünki ularning roḫiy jəḫəttin pütkül Israil («Hudaning padisi»)ning üstigə küzətqi, bakkuqi bolux məs'uliyiti bar idi. **«Bərḫək, sanga əslidiki ḫokuk-ḫөkümranlik kelidu; padixaḫlik Yerusalem kizioɣa kelidu» —** demək, Israil yənə padixaḫlik bolidu, birak padixaḫ Huda Өzi (Məsiḫ Uning wəkili boloɣaqka) bolidu (7-ayət).

Səndə padixaḫ yoḳmidi?
Sening muxawiringmu ḫalak boloɣanmidi,
Ayalni toloɣaḳ tutḳandək azablar seni tutuwaloɣanmidi?■
10 Azabḳa qüx, toloɣaḳ tutḳan ayaldək tuoɣuxḳa toloɣinip tirixḳin, i Zion ḳizi;
Qünki sən ḫazir xəḫərdin qiḳisən,
Ḫazir dalada turisən,
Sən ḫətta Babiloɣimu qiḳisən.
Sən axu yərdə ḳutḳuzulisən;
Axu yərdə Pərwərdigar sanga ḫəmjəmət bolup düxmənliringdin ḳutḳuzidu.□
11 Wə ḫazir nuroɣun əllər: — «U ayaoɣ asti ḳilinip buloɣansun!
Kəzimiz Zionning *izasini* kərsün!» — dəp sanga ḳarxi jəng ḳilixḳa yioɣilidu;
12 Biraḳ ular Pərwərdigarning oylirini bilməydu,
Uning nixanini qüxənməydu;
Qünki ənqilərni hamanoɣa yioɣḳandək U ularni yioɣip ḳoydi.■
13 Ornungdin turup hamanni təp, i Zion ḳizi,
Qünki Mən münggüzüngni təmür, tuyaḳliringni mis ḳilimən;
Nuroɣun əllərni soḳup parə-parə ḳiliwetisən;
Mən ularning oɣənimitini Pərwərdigaroɣa,
Ularning mal-dunyalirini pütkül yər-zemin Igisigə beoɣixlaymən.□ ■

5

Azabliḳ künlərdə Məsiḫ tuoɣulidu wə Israilni ḳutḳuzidu

1 Əmdi əzünglar ḳoxun-ḳoxun bolup yioɣilinglar, i ḳoxun ḳizi;
Qünki birsi bizni muḫasirigə aldi;
Ular Israilning ḫakim-soraḳqisining məngzigə ḫasa bilən uridu;□
2 (Sən, i Bəyt-Ləḫəm-Əfrataḫ, Yəḫudadiki mingliɣan *xəḫər-yezilar* arisida intayin kiqik boloɣan bolsangmu,
Səndin Mən üqün Israiloɣa Ḫakim Boloɣuqi qiḳidu;
Uning *ḫuzurumdin* qiḳixliri ḳədimdin,

■ **4:9** Yər. 8:19 □ **4:10 «Azabḳa qüx, toloɣaḳ tutḳan ayaldək tuoɣuxḳa toloɣinip tirixḳin, i Zion ḳizi; qünki sən ḫazir xəḫərdin qiḳisən, ḫazir dalada turisən, sən ḫətta Babiloɣimu qiḳisən»** — Israil Asuriyə təripidin andin Babil (andin keyin yənə Grek wə Rim imeriyəsi) təripidin azab tartidu. Mikaḫ ularoɣa: Bu azablarni Hudadin kəlgən «toloɣaḳ azabliri» dəp bilgən bolsanglar, əmdi ḫəḳiḳiy padixaḫ wə muxawir (9-ayət) aranglardin tuoɣuluxi kerək, dəydu. Dərwəḳə Məsiḫ Əysa ular Rim imperiyəsi təripidin azab tartḳanda tuoɣuldi. ■ **4:12** Yər. 51:33 □ **4:13 «Ornungdin turup hamanni təp, i Zion ḳizi, qünki Mən münggüzüngni təmür, tuyaḳliringni mis ḳilimən; nuroɣun əllərni soḳup parə-parə ḳiliwetisən…»** — 11-13-ayəttiki ixlar Israil Babildin ḳutḳuzulup (10-ayət) Ḳanaanoɣa ḳaytip kəlgəndin keyin yüz berixi kerək. Wəḫiy miladiyədin ilgiriki 3- wə -2-əsirdə «Makkabiylar» dəwridə ḳismən əməlgə axuruloɣini bilən, toluḳ əməlgə axurulux ahirḳi zamanlarda bolux kerək. ■ **4:13** Zək. 4:14; 6:5 □ **5:1 «Əmdi əzünglar ḳoxun-ḳoxun bolup yioɣilinglar»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Əmdi əz-əzünglarni kesip tilənglar!» (demək, ḳattiḳ ḳayoɣu-ḫəsrətni bildürüx üqün). **«… Ḳoxun-ḳoxun bolup yioɣilinglar, i ḳoxun ḳizi»** — «ḳoxun ḳizi» degən sirliḳ səz Yerusalemdikilərni kərsitidu; bexarət əməlgə axuruloɣanda Yerusalemdikilərning ḫəmmisining əskər bolidioɣanliḳini bildürürüxi mumkin. **«Qünki birsi bizni muḫasirigə aldi; ular Israilning ḫakim-soraḳqisining məngzigə ḫasa bilən uridu»** — bu «muḫasirə» bəlkim ikki muḫasirini kərsitixi mumkin: (1) Asuriyə imperiyəsining Yerusalemoɣa boloɣan muḫasirisi; xu qaoɣda birsi Ḫəzəkiya padixaḫning «məngzigə ḫasa bilən uroɣan»mikin? (2) ahirḳi zamandiki «nuroɣun əllər»ning muḫasirisi (4:11-13ni kərüng). Bu ikki təḫlil tooɣra bolsa ayətning ikkinqi jümlisidiki «u»: (1) Asuriyə padixaḫini wə keyin: (2) ahirḳi zamandiki dəjjalni kərsitidu.

Yəni əzəldin bar idi)□ ■
3 Xunga toloɣaḳ tutḳan ayal tuoɣup boloɣuqə,
U ularni *düxmənlirigə* taxlap ḳoyidu;
Xu qaoɣda Uning ḳerindaxliri boloɣan ḳaldisi Israillarning yenioɣa ḳaytip kelidu.□
4 U bolsa Pərwərdigarning küqi bilən,
Pərwərdigar Hudasining namining ḫəywitidə padisini beḳixḳa ornidin turidu;
Xundaḳ ḳilip ular məzmut turup ḳalidu;
Qünki U xu qaoɣda yər yüzining ḳərilirigiqə uluoɣ dəp bilinidu.
5 Wə bu adəm aram-hatirjəmlikimiz bolidu;
Asuriyəlik zeminimizoɣa bəsüp kirgəndə,
Ordilirimizni dəssəp qəyligəndə,
Biz uningoɣa ḳarxi yəttə həlḳ padiqisini,
Səkkiz ḳabiliyətlik yetəkqini qiḳirimiz;■
6 Ular Asuriyə zeminini ḳiliq bilən,
Nimrodning zeminini ətkəlliridə harabə ḳilidu;
Wə Asuriyəlik zeminimizoɣa bəsüp kirgəndə,
Qegrimiz iqini qəyligəndə,
U adəm bizni uning ḳolidin ḳutḳuzidu.□
7 Wə Yaḳupning ḳaldisi nuroɣun həlḳlər arisida Pərwərdigardin qüxkən xəbnəmdək bolidu,
Qəp üstigə yaoɣḳan yamoɣurlardək bolidu;
Bular insan üqün keqikməydu,
Adəm balilirining *əjrini* kütüp turmaydu.□
8 Yaḳupning ḳaldisi əllər arisida,
Yəni nuroɣun həlḳlər arisida ormandiki ḫaywanlar arisidiki xirdək bolidu,
Ḳoy padiliri arisidiki arslandək bolidu;
Xir ətkəndə ularning arisidin,
Ḫeqkim ḳutḳuzup alalmioɣudək qəyləp dəssəydu,

□ **5:2** ***«Sən, i Bəyt-Ləḫəm-Əfrataḫ, Yəḫudadiki minglioɣan xəḫər-yezilar arisida intayin kiqik boloɣan bolsangmu, səndin mən üqün Israiloɣa Ḫakim Boloɣuqi qiḳidu; uning ḫuzurumdin qiḳip-kirixliri ḳədimdin, yəni əzəldin bar idi»*** — demisəkmu, bu Məsiḫ Əysani kərsitidu. U: (1) «Bəyt-Ləḫəm» degən kiqik yezida tuoɣuloɣan; (2) xuning bilən bir waḳitta u Hudaning «Kalami» bolup, Huda uning wasitisi arḳilik ḫəmmə məwjudatlarni yaratḳanidi («Yuḫ.» 1:1-4), Məsiḫ uning yenidin «əzəldin tartip» Hudaning iradisini bəja kəltürüxkə qiḳip-kirip turoɣanidi. ■ **5:2** Mat. 2:6; Yḫ. 7:42; Yar.3:8; 7:12; 14:18; 16:7; Mis.3:4; Yḫ. 13:3 □ **5:3** **«U ularni düxmənlirigə taxlap ḳoyidu»** — yaki «ularni taxlap ḳoyidu». **«xunga toloɣaḳ tutḳan ayal tuoɣup boloɣuqə, U ularni (düxmənlirigə) taxlap ḳoyidu»** — demək, bexarət boyiqə «Məsiḫ» tuoɣuloɣuqə Huda Israilni yat əllərning ḫəkümranliḳi astioɣa tapxuridu, ular baxḳa əllərning ḫakimiyiti astida turidu; xuningdək ular japa wə azab tartidu. **«Xu qaoɣda Uning (Məsiḫning) ḳerindaxliri boloɣan ḳaldisi Israillarning yenioɣa ḳaytip kelidu»** — ayətkə ḳarioɣanda Məsiḫning tuoɣuluxi Hudaoɣa sadiḳ boloɣan bir «ḳaldisi», yəni «uning ḳerindaxliri» Pələstin zeminioɣa ḳaytip kelixi bilən baoɣliḳ; tarihtin bilimizki, Hudaning «ḳaldisi»ning «ḳaytip kelix»i Məsiḫ tuoɣuluxtin ilgiri idi (miladiyədin ilgiriki 520-yili). ■ **5:5** Yəx. 9:5 □ **5:6** **«Ular Asuriyə zeminini ḳiliq bilən, Nimrodning zeminini ətkəlliridə harabə ḳilidu»** — «Nimrod» bolsa Babil xəḫirining asasqisi idi. **«Asuriyəlik zeminimizoɣa bəsüp kirgəndə, qegrimiz iqini qəyligəndə, u adəm bizni uning ḳolidin ḳutḳuzidu»** — ahirḳi zamanda Məsiḫ Israilni (ular towa ḳiloɣandin keyin) barliḳ düxmənliridin ḳutḳuzidu. □ **5:7** **«Wə Yaḳupning ḳaldisi uroɣun həlḳlər arisida Pərwərdigardin qüxkən xəbnəmdək bolidu, qəp üstigə yaoɣḳan yamoɣurlardək bolidu; bular insan üqün keqikməydu, adəm balilirining əjrini kütüp turmaydu»** — bu ohxitixning asasiy mənisi: «adəmlərning ḫərḳandaḳ ix-paaliyətliri xəbnəm wə yamoɣuroɣa ḫeqḳandaḳ təsir yətküzəlməydu; ular qüxüxi üqün adəmlərning ḫərikitini kütməydu. Xəbnəm wə yamoɣur bəribir pəḳət Hudaning orunlaxturuxi bilən qüxidu»; kəlgüsidə Huda Өz meḫir-xəpḳiti bilən Yaḳup jəmətini dunyadiki barliḳ əllərni (ular ḫeq ix-paaliyətlərni ḳilmayla) oyoɣitidioɣan wə yengilaydioɣan bir bərikət ḳilidu.

Titma-tit ḳilip yirtiwetidu.□
9 Ḳolung küxəndiliring üstigə kətürülidu,
Barliḳ düxmənliring üzüp taxlinidu.
10 Xu künidə xundaḳ boliduki, — dəydu Pərwərdigar,
Mən aranglardin barliḳ atliringni üzüp taxlaymən,
Jəng ḫarwiliringni ḫalak ḳilimən.□ ■
11 Zemiṉingdiki xəḫərliringni yoḳitimən,
Barliḳ istiḫkamliringni ọulitimən.□
12 Seḫirlərni ḳolungdin üzüp taxlaymən;
Silərdə palqilar bolmaydu.
13 Mən oyma məbudliringni,
«But tüwrük»liringlarni otturungdin üzüp taxlaymən;
Sən ɵz ḳolungning yasiọiniọa ikkinqi bax urmaysən.
14 Arangdin «Axeraḫ»liringni yuluwetimən,
Wə xəḫərliringni ḫalak ḳilimən; □
15 Wə *Manga* ḳulaḳ salmiọan əllərning üstigə aqqiḳ wə dərọəzəp bilən intiḳamni yürgüzimən.

6

Bexarətlər 3-ḳatar •••• Hudaning dəwasi

1 Pərwərdigarning nemə dəwatḳinini ḫazir anglanglar: —
«Ornungdin tur, taọlar aldida dəwayingni bayan ḳil,
Egizliklərgə awazingni anglatḳin».□
2 «I taọlar,
Wə silər, yər-zeminning ɵzgərməs ulliri,
Pərwərdigarning dəwasini anglanglar;
Qünki Pərwərdigarning Ɵz həlḳi bilən bir dəwasi bar,
U Israil bilən munazilixip əyibini kərsətməkqi;■
3 I həlḳim, Mən sanga zadi nemə ḳildim?
Seni nemə ixta bizar ḳiliptimən?
Mening hataliḳim tooṛuluḳ guwaḫliḳ berixkin!
4 Qünki Mən seni Misir zeminidin elip qiḳardim,
Seni ḳulluḳ makanidin ḫərlükkə ḳutḳuzdum;
Aldingda yetəkləxkə Musa, Ḫarun wə Məryəmlərni əwəttim.■

□ **5:8 «Xir ətkəndə ularning arisidin, ḫeqkim ḳutḳuzup alalmiọudək qəyləp dəssəydu, titma-tit ḳilip yirtiwetidu» —** «ular» muxu yərdə «ormandiki ḫaywanlar» wə «ḳoy padliri»ni (demək, yat əllərni) kərsətsə kerək. □ **5:10 «Mən aranglardin barliḳ atliringni üzüp taxlaymən, jəng ḫarwiliringni ḫalak ḳilimən» —** Hudaning Musa pəyọəmbərgə tapxuroọan pərmanliri boyiqə, Israillar arisidiki atlar wə jəng ḫarwilirini kəpəytixkə bolmaydu. Hudaning məḳsiti xübḥisizki, Ɵz həlḳining atlaroọa, ḫarwilaroọa əməs, bəlki Huda Ɵzigila tayinixidin ibarəttur («Ḳan.»17:16, «Zəb.»20:7, «Yəx.31:1»nimu kərüng). ■ **5:10** Ḫox. 14:4 □ **5:11 «Zemiṉingdiki xəḫərliringni yoḳitimən, barliḳ istiḫkamliringni ọulitimən» —** Hudaning bu ixta boloọan məḳsiti barliḳ atlarni wə jəng ḫarwilirini yoḳitix məḳsitigə ohxax boluxi kerək — Israilni pəḳət Ɵzigila tayanduruxtur. □ **5:14 «Arangdin «Axeraḫ»liringni yuluwetimən» —** «Axeraḫ»lar bəlkim butpərəslikkə beọixlanoọan dərəhliklər idi. Dərəhlər but xəkligə oyuloọan yaki nəḳixləngən boluxi mumkin idi. **«wə xəḫərliringni ḫalak ḳilimən» —** «xəḫərliring»ning baxḳa bir tərjimisi: «ḳanliḳ ḳurbangaḫliring». □ **6:1 «Ornungdin tur, taọlar aldida dəwayingni bayan ḳil, egizliklərgə awazingni anglatḳin» —** bu sɵzlər Mikaḫning ɵzigə (Israillar anglisun dəp) eytiloọan. Ḳədimki taọlar wə dəng-egizliklər muxu dəwada Hudaning wədiliridə turoọanliḳioọa guwaḫliḳ beridu («Ḳan.» 4:26, «Yəx.» 1:2ni kərüng). ■ **6:2** Ḫox. 4:1 ■ **6:4** Mis. 12:51; 14:30; 20:2

5 I həlḳim, Pərwərdigarning ḫəḳḳaniyliḳlirini bilip yetixinglar üqün,
Moab padixaḥi Balakning ḳandaḳ niyitining barliḳini,
Beorning ooɣli Balaamning uningoɣa ḳandaḳ jawab bərgənlikini,
Xittimdin Gilgaloɣiqə nemə ixlar boloɣanliḳini ḫazir esinglaroɣa kəltürünglar.□ ■

6 — Mən əmdi nemini kətürüp Pərwərdigar aldioɣa kelimən?
Neməm bilən Ḫəmmidin Aliy Boloɣuqi Hudaning aldida egilimən?
Uning aldioɣa kəydürmə ḳurbanliḳlarni,
Bir yilliḳ mozaylarni elip keləmdim?
7 Pərwərdigar mingliɣan ḳoqḳarlardin,
Tümənligən zəytun meyi dəryaliridin ḫuzur alamdu?
Itaətsizlikim üqün tunji balamni,
Tenimning puxtini jenimning gunaḫioɣa atamdimən!?□
8 I insan, U sanga nemə ixning yahxi ikənlikini kərsətti,
Bərḫəḳ, Pərwərdigar səndin nemə tələp ḳiloɣanliḳini kərsətti —
Adalətni yürgüzüx,
Meḫribanliḳni səyüx,
Sening Hudaying bilən billə kəmtərlik bilən mengixtin baxḳa yənə nemə ixing bolsun?■

Dəwaning dawami, ḫəküm qiḳirix

9 Pərwərdigarning awazi xəḫərgə hitab ḳilip qaḳiridu;
(Pəm-danaliḳ bolsa namingoɣa ḫərmət bilən ḳaraydu!)
Əmdi ḫəküm paliḳini wə uni Bekitkinini anglanglar: —□
10 Rəzil adəmning əyidə rəzilliktin aloɣan bayliḳlar yənə barmidu?
Kəm əlqəydioɣan yirginqlik əlqəm yənə barmidu?□
11 Biadil taraza bilən,
Bir halta sahta taraza taxliri bilən pak bolalamdim?□ ■
12 Qünki xəḫərning bayliri zorawanliḳ bilən toloɣan,
Uning aḫalisi yaloɣan gəp ḳilidu,
Ularning aoɣzidiki tili aldamqidur. ■
13 Xunga Mən seni urup kesəl ḳilimən,
Gunaḫliring tüpəylidin seni harabə ḳilimən.
14 Yəysən, biraḳ toyunmaysən,
Otturangda aq-boxluḳ ḳalidu,
Sən mülküngni elip yətkiməkqi bolisən,
Biraḳ saḳliyalmaysən;

□ **6:5 «I həlḳim… Moab padixaḥi Balakning ḳandaḳ niyitining barliḳini, Beorning ooɣli Balaamning uningoɣa ḳandaḳ jawab bərgənlikini, Xittimdin Gilgaloɣiqə nemə ixlar boloɣanliḳini ḫazir esinglaroɣa kəltürünglar» —** Huda Xittimdə Israillarning butpərəslikini jazalioɣan, andin ularni kəqürüm ḳiloɣan; U Gilgalda məjizə yaritip, ularni Iordan dəryasidin ətkəzgən. Əmdi ḫazir ohxax ixlar bolmamdu — ular halisila, butpərəsliktin towa ḳilip, Hudaning nijatini kərüdioɣan bolidu. Tiloɣa elinoɣan wəḳələr «Qəl.» 24-, 25-bab, wə «Yəxua» 1-5-bablarda hatiriləngən. ■ **6:5** Qəl. 22:5; 23:7; 25; Yə. 5 □ **6:7 «Tenimning puxtini jenimning gunaḫioɣa atamdimən!?» —** ibraniy tilida «tenimning mewisini jenimning gunaḫioɣa atamdimən!?». ■ **6:8** Ḳan. 10:12 □ **6:9 «Əmdi ḫəküm paliḳini wə uni bekitkinini anglanglar!» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Əmdi i ḳəbilə wə xəḫər jamaiti, anglanglar!». □ **6:10 «Rəzil adəmning əyidə rəzilliktin aloɣan bayliḳlar yənə barmidu? Kəm əlqəydioɣan yirginqlik əlqəm yənə barmidu?…» —** 10-15-ayətlərdə hatiriləngən Israilning ḳilmixliri yuḳiriḳi 8-ayəttiki səzning əksi bolidu (adalətni yürgüzüx, meḫribanliḳni səyüx, kəmtərlərqə Huda bilən billə mengix). Muxu ayəttiki «əlqəm» ibraniy tilida «əfaḥ» bolidu. □ **6:11 «Biadil taraza bilən, bir halta sahta taraza taxliri bilən pak bolalamdim?» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Biadil tarazini, bir halta sahta taraza taxlirini tutup turoɣan adəmlərni pak ḫesabliyalamdim?». ■ **6:11** Ḫox. 12:8 ■ **6:12** Yər. 9:7

Saḳlap ḳaldurоғining bolsimu, uni ḳiliqḳa tapxurimən.□ ■
15 Teriysən, biraḳ ḥosul almaysən;
Zəytunlarni qəyləysən, biraḳ өzüngni meyini sürtüp məsiḥ ḳilalmaysən,
Yengi xarabni qəyləp qiḳirisən,
Biraḳ xarab iqəlməysən.■
16 Qünki «Omrining bəlgilimiliri»ni,
«Aḫabning jəmətidikilər ḳiloғanliri»ni tutisən;
Sən ularning nəsiḥətliridə mangisən,
Xuning bilən Mən seni harabə,
Səndə turuwatḳanlarning ḥəmmisi iskḳirtix obyekti ḳilimən;
Sən həlḳimdiki xərməndiqilikni kətürisən.□ ■

7

Pəyoғəmbərning azablinixliri

1 Mening ḥalimoғa way! Qünki mən huddi yazdiki mewilər yioғilip,
Üzüm ḥosulidin keyinki wasangdin keyin aq ḳaloғan birsigə ohxaymən,
Yegüdək sapaḳ yoḳtur;
Jenim təxna boloғan tunji ənjür yoḳtur!
2 Ihlasmən kixi zemindin yoḳap kətti,
Adəmlər arisida durus birsimu yoḳtur;
Ularning ḥəmmisi ḳan təküxkə paylimaḳta,
Ḥərbiri өz ḳerindixini tor bilən owlaydu.■
3 Rəzillikni puhta ḳilix üqün,
Ikki ḳoli uningoғa təyyarlanoғan;
Əmir «inam»ni soraydu,
Soraḳqimu xundaḳ;
Mətiwər janab bolsa өz jenining nəpsini axkara eytip beridu;
Ular jəm bolup rəzillikni toḳuxmaḳta.□ ■
4 Ularning əng esili huddi jioғandək,
Əng durusi bolsa, xohiliḳ tosuḳtin bəttərdur.
Əmdi kөzətqiliring *ḳorḳup* kütkən kün,
Yəni *Huda* sanga yeḳinlap jazalaydioғan küni yetip kəldi;
Ularning alaḳzadə bolup ketidioғan waḳti ḥazir kəldi.□
5 Ülpitinggə ixənmə,
Jan dostungoғa tayanma;

□ **6:14 «Yəysən, biraḳ toyunmaysən, otturangda aq-boxluḳ ḳalidu»** — bəzi alimlar bu ibarə toloғaḳ kesili «dizenteriyə»ni kərsitidu, dəp ḳaraydu. **«Sən mülküngni elip yətkiməkqi bolisən, biraḳ saḳliyalmaysən; saḳlap ḳaldurоғining bolsimu, uni ḳiliqḳa tapxurimən»** — baxḳa birhil tərjimisi: «sən toloғaḳḳa kelisən, biraḳ balini tuoғmaysən; tuoғsangmu, balangni ḳiliqḳa tapxurimən». ■ **6:14** Ḥox. 4:10 ■ **6:15** Ḳan. 28:38; Ḥag. 1:6 □ **6:16 «Qünki «Omrining bəlgilimiliri»ni, «Aḫabning jəmətidikilər ḳiloғanliri»ni tutisən»** — Omri Israilning intayin rəzil padixaḥi bolup, nuroғunlioғan butlarni yasap, Israilni buloroғa qoḳunuxḳa buyruoғan. Aḫab uningdin tehimu rəzillikkə ətüp, butpərəslikkə paḥixiwazliḳ, «insan ḳurbanliḳi», puḳralarni bulang-talang ḳilix wə ḳatilliḳni ḳoxḳanidi. («1Pad.» 16-22-bablarni kərüng). **«Səndə turuwatḳanlarning ḥəmmisi iskḳirtix obyekti ḳilimən»** — muxu yərdə «iskḳirtix» mazaḳ ḳilixni bildüridu. ■ **6:16** 1Pad. 16:25, 26, 30-34 ■ **7:2** Zəb. 12:1-2; Ḥox. 4:1 □ **7:3 «Mətiwər janab bolsa өz jenining nəpsini axkara eytip beridu»** — «mətiwər jabab» bəlkim padixaḥni wasitilik kərsitidu. ■ **7:3** Mik. 2:1; 3:11 □ **7:4 «Ularning əng esili huddi jioғandək, əng durusi bolsa, xohiliḳ tosuḳtin bəttərdur»** — «əng esili» adalətni burmilimaydu, pəḳət uningoғa tosaloғu bolidu! **«Huda sanga yeḳinlap jazalaydioғan küni…»** — ibraniy tilida «sening yoḳlinidioғan kününg» deyilidu.

Aoɣzingning ixikini ḳuqiḳingda yatḳuqidin yepip yür.
6 Qünki ooɣul atisioɣa biḫərmətlik ḳilidu,
Ḳiz anisioɣa,
Kelin ḳeyn anisioɣa ḳarxi ḳozoɣilidu;
Kixining düxmənliri əz əyidiki adəmliridin ibarət bolidu.■
7 Birak mən bolsam, Pərwərdigarɣa ḳarap ümid baoɣlaymən;
Nijatimni bərgüqi Hudani kütimən;
Mening Hudayim manga ḳulak salidu.

Ahirḳi zaman tooɣruluḳ ümid — Hudaning «ḳaldisi» səz ḳilidu

8 Manga ḳarap hux bolup kətmə, i düxminim;
Gərqə mən yiḳilip kətsəmmu, yənə ḳopimən;
Ḳarangoɣuluḳta oltursam, Pərwərdigar manga yoruḳluk bolidu.□
9 Mən Pərwərdigarning oɣəzipigə qidap turimən —
Qünki mən Uning aldida gunaḫ sadir ḳildim —
U mening dəwayimni sorap, mən üqün ḫəküm qiḳirip yürgüzgüqə kütimən;
U meni yoruḳlukḳa qiḳiridu;
Mən Uning ḫəḳḳaniyliḳini kərimən.■
10 Wə mening düxminim buni kəridu,
Xuning bilən manga: «Pərwərdigar Hudaying ḳeni» degən ayalni xərməndilik basidu;
Mening kəzüm uning *məoɣlubiyitini* kəridu;
U koqidiki patḳaktək dəssəp qəylinidu.■

Hudaning jawabi

11 — Sening tam-sepilliring ḳurulidioɣan künidə,
Xu künidə sanga bekitilgən pasiling yiraḳlarɣa yətkilidu.
12 Xu künidə ular yeningoɣa kelidu;
— Asuriyədin, Misir xəḫərliridin,
Misirdin *Əfrat* dəryasioɣiqə, dengizdin dengizoɣiqə wə taoɣdin taoɣoɣiqə ular yeningoɣa kelidu.
13 Birak yər yüzi bolsa əzining üstidə turuwatḳanlar tüpəylidin,
Yəni ularning ḳilmixlirining mewisi tüpəylidin harabə bolidu. ■

Hudaning «ḳaldisi»ning duasi

14 — Əz həlḳingni, yəni ormanda, Karməl otturisida yaloɣuz turuwatḳan Əz mirasing boloɣan padini,
Tayak-ḫasang bilən ozuḳlanduroɣaysən;
Ḳədimki künlərdikidək,
Ular Baxan ḫəm Gilead qimənzarlirida ḳaytidin ozuḳlansun!□ ■

Hudaning jawabi

15 — Sən Misir zeminidin qiḳḳan künlərdə boloɣandək,

■ **7:6** Əz. 22:7; Mat. 10:21, 35, 36; Luḳa 12:53 □ **7:8** **«Manga ḳarap hux bolup kətmə, i düxminim;...»** — muxu yərdiki «düxminim» ḫəm 10-ayəttiki «u» degənlər «ayalqə rod»ta kəlgən boloɣaqḳa, bexarət Yerusalemning Asuriyəgə gəp ḳiloɣanliḳini, yaki bolmisa ahirḳi zamandiki düxmini Babiloɣa gəp ḳilidioɣanliḳini kərsətsə kerək. ■ **7:9** Zəb. 9:5-7; Zəb. 43:1-2; Yər. 50:34 ■ **7:10** Zəb. 79:10; 115:2; Yo. 2:17 ■ **7:13** Yər. 21:14 □ **7:14** **«... ormanda, Karməl otturisida yaloɣuz turuwatḳan əz mirasing boloɣan pada...»** — «Karməl» bolsa Israilning əng barakṣan, əng esil ormanlik rayoni. ■ **7:14** Mik. 5:3

Mən ularoɣa karamət ixlarni kərsitip berimən.■
16 Əllər buni kərüp barliḳ ḫəywisidin hijil bolidu;
Ḳolini aoɣzi üstigə yapidu,
Ḳulaḳliri gas bolidu;
17 Ular yilandək topa-qangni yalaydu;
Yər yüzidiki əmiligüqilərdək əz təxükliridin titrigən peti qiḳidu;
Ular ḳorḳup Pərwərdigar Hudayimizning yenioɣa kelidu,
Wə sening tüpəylingdinmu ḳorḳidu.■
18 Ḳəbiḫlikni kəqüridioɣan,
Əz mirasi boloɣanlarning ḳaldisining itaətsizlikidin ətidioɣan Təngridursən,
U aqqiḳini mənggügə saḳlawərməydu,
Qünki U meḫir-muḫəbbətni huxallik dəp bilidu.
Kim sanga təngdax ilaḫdur?□ ■
19 — U yənə bizgə ḳarap iqini aoɣritidu;
Ḳəbiḫliklirimizni U dəssəp qəyləydu;
Sən ularning barliḳ gunaḫlirini dengiz təglirigə taxlaysən.
20 — Sən ḳədimki künlərdin beri ata-bowilirimizoɣa ḳəsəm ḳiloɣan ḫəḳiḳət-sadaḳətni Yaḳupḳa,
Əzgərməs muḫəbbətni Ibraḫimoɣa yətküzüp kərsitisən.

■ **7:15** Yo. 2:26 ■ **7:17** Zəb. 72:9; Yəx. 49:32 □ **7:18** **«Kim Sanga təngdax Ilaḫdur?»** — «Mikaḫ» degən isim, ibraniy tilida «kim Hudaoɣa təngdax?» degən mənidə. ■ **7:18** Mis. 34:6, 7; Zəb. 103:9

Naḥum

Hudaning Ninəwəning ḥalakiti tooɣruluḳ pərmani

1 Ninəwə xəḥiri tooɣrisida yüklәngən wəḥiy — Əlkoxluḳ Naḥum kərgən alamət
kərünüx hatiriləngən kitab.□

2 Pərwərdigar otluḳ muḥəbbətlik, intiḳam aloɣuqi bir Hudadur;
Bərḥəḳ, Pərwərdigar bir intiḳam aloɣuqi,
Dərɣəzəp Igisidur;
Pərwərdigar yawliridin intiḳam alidu,
Düxmənliri üqün adawət saḳlaydu.■
3 Pərwərdigar asanliḳqə aqqiḳlanmaydu,
Küq-ḳudrəttə uluɣdur,
Gunaḥi barni ḥeq aḳlimaydu;
Pərwərdigar — Uning yoli ḳara ḳuyunda wə borandidur,
Bulutlar Uning ayaɣliri purḳiratḳan qang-tozangdur.
4 U dengizɣa tənbiḥ berip uni ḳuruḳ ḳilidu,
Barliḳ dəryalarni ḳurutiwetidu;
Baxan ḳaɣjirap ketidu,
Karməlmu ḥəm xundaḳ bolidu;
Liwandiki gül-giyaḥmu ḳaɣjiraydu.□
5 Taɣlar uning aldida titrəp ketidu,
Dənglər erip ketidu,
Yər yüzi Uning ḥuzuri aldiɣa kətürülidu,
Jaḥan ḥəm uningda barliḳ yaxawatḳanlarmu xundaḳ bolidu.■
6 Kim Uning ɣəzipi aldida tik turalisun?
Kim Uning aqqiḳining dəḥxitidə ḳəddini kerip turalisun?
Uning dərɣəzipi ottək təkülidu,
Uning aldida taxlar yerilidu.
7 Pərwərdigar meḥribandur, külpətlik kündə baxpanaḥdur;
Өzigə tayanɣanlarni U bilidu.■
8 Biraḳ exip taxḳan kəlkün bilən xu yərni pütünləy tügəxtüridu,
Ḳarangɣuluḳ uning düxmənlirini ḳooɣlaydu.□
9 Silər Pərwərdigar bilən ḳarxilixip nemə oylawatisilər?
U ixliringlarni pütünləy tügəxtüridu;

□ **1:1 «Yüklәngən wəḥiy» —** ibraniy tilida «Massa» (asasiy mənisi «yük») degən bir səz bilənla ipadilinip ḥəm «wəḥiy» ḥəm «pəyɣəmbərning zimmisigə yüklәngən bir wəzipə» degən ikki mənini өz iqigə alidu. ■ **1:2** Mis. 20:5 □ **1:4 «Barliḳ dəryalarni ḳurutiwetidu; Baxan ḳaɣjirap ketidu, Karməlmu ḥəm xundaḳ bolidu; Liwandiki gül-giyaḥmu ḳaɣjiraydu» —** Baxan wə Liwanda ḥəl-yeɣin kəp, bək mol bolidu; ularning otlaḳliri intayin munbət idi. Karməl bolsa Israilda ḥəl-yeɣin əng kəp bolidiɣan jay; u «ḳaɣjirap kətkən» bolsa, baxḳa jaylar tehimu xundaḳ bolatti. ■ **1:5** Mis. 19:18; Zəb. 18:7-9; 29:4-6; 97:4, 5; 114:4. ■ **1:7** Yo. 3:16 □ **1:8 «Biraḳ exip taxḳan kəlkün bilən xu yərni pütünləy tügəxtüridu» —** «exip taxḳan kəlkün» pəyɣəmbərlərning yazmilirida adəttə kəqmə mənidə ḳollinilip «tajawuz ḳiliɣuqi ḳorḳunqluḳ ḳoxun»ni kərsitidu. Biraḳ «Naḥum» degən uxbu ḳismida, u ḥəm əsli mənisidə (kəlkün) bilən ḳollinilɣan ḥəm «tajawuzqi ḳoxun» degən kəqmə mənidimu ḳollinilɣan. Ninəwə xəḥiri Tigris dəryasining exip texixi ḥəm Babil ḳoxuni təripidin yər bilən təng ḳilinɣan. «Xu yər» bəlkim Ninəwə xəḥirini kərsitidu.

Yamanlik silərdin ikkinqi ketim qikmaydu.□
10 Ular kamoɣaktək bir-birigə qirmixiwaloɣan bolsimu,
Өz ḥarakliridin süzmə bolup kətkən bolsimu,
Ular kuruk pahaldək pütünləy yəp ketilidu.□
11 Səndin Pərwərdigaroɣa rəzillik oylioɣuqi qikkanidi,
U Iblisning bir nəsiḥətqisidur. □
12 Pərwərdigar mundak dəydu: —
«Ularning təyyarlikliri toluk, sani zor kəp bolsimu,
Ular ohxaxla üzüp taxlinidu,
Xundakla kəlməskə ketidu;
Mən sanga azar kiloɣinim bilən, *i həlkim*,
Kaytidin sanga azar kilmaymən. □
13 Ḥazir Mən uning boyunturukini boynungdin sundurup eliwatimən,
Wə asarətliringni bəsüp taxlaymən.
14 Pərwərdigar sən tooɣruluk pərman qüxürgənki,
Sening naming kaytidin terilməydu;
Butungning өyidin Mən oyma ḥəykəl, kuyma ḥəykəlni yokitimən;
Mən kəbrəngni təyyarlawatimən,
Qünki sən pəsəndidursən.□
15 Mana taoɣlar üstidə, hux həwərni elip kəlgüqining ayaoɣlirioɣa,
Aram-hatirjəmlikni jakarlioɣuqining ayaoɣlirioɣa kara!
Ḥeytliringni təbriklə, i Yəḥuda, iqkən kəsəmliringni ada kil;
Qünki u rəzil boloɣuqi zemininگdin ikkinqi өtməydu;
U pütünləy üzüp taxlanoɣan bolidu.□ ■

2

Ninəwəning ḥalak boluxining təswirliri •••• Huda Ninəwəgə kaytidin səz kilidu

---

□ **1:9** **«U ixliringlarni pütünləy tügəxtüridu»** — yaki «U Өzi kilmakqi boloɣinini bəribir ada kilidu». **«Yamanlik silərdin ikkinqi ketim qikmaydu»** — kona zamanlardiki nuroɣun «wəyran kilinoɣan» xəḥərlər keyin kayta kuruloɣan. Məsilən, Yerusalem xəḥiri az degəndə bəx ketim kaytidin kuruloɣan. Birak Ninəwə xəḥiri oɣulitiwetilgəndin keyin pütünləy yokap kətti. □ **1:10** **«Өz ḥarakliridin süzmə bolup kətkən bolsimu,...»** — pəyoɣəmbər muxu yərdə, Ninəwə xəḥiridiki ḥəmmə pukra məst boloɣan wakitida wəyran kilinidu, dəp puritidu. **«Ular kuruk pahaldək pütünləy yəp ketilidu»** — mənisi bəlkim «kəydürülidu». Baxka birnəqqə hil tərjimilər uqrixi mumkin. □ **1:11** **«U Iblisning bir nəsiḥətqisidur»** — «Iblis» muxu yərdə ibraniy tilida «Belial» deyilidu. Bu səz Təwratta adəttə Xəytanning өzini kərsitixi mumkin. Baxka tərjimilərdə «rəzil», «ərziməs» degən mənilərdə kelidu. Mumkinqiliki barki, bu «Iblisning nəsiḥətqisi» Sənnaheribni kərsitidu (Sənnaherib miladiyədin ilgiriki 702-yili Yəḥudaoɣa kattik ḥujum kiloɣan. Uning məoɣlubiyiti ḥəm өlümi Təwratta, «Yəxaya» 36-38 bablarda hatiriləngən). Undak boloɣanda, Naḥum pəyoɣəmbər өzining bu bexaritini məzkur kitabni rəsmiy toplap pütküzüxtin 50 yil burun, yəni yax wakitida hatiriligən bolidu. □ **1:12** **«Ularning təyyarlikliri toluk, sani zor kəp bolsimu,... »** — «təyyarlikliri toluk, sani zor kəp» — bu Asuriyəliklərning өzlirini təswirləxkə daim ixlitidioɣan ibarə. **«Ular ohxaxla üzüp taxlinidu, xundakla kəlməskə ketidu»** — ibaraniy tilida «kəlməskə ketidu» degən bu səz bəzidə «tamqilap-tamqilap yokap ketidu» degənni bildüridu. □ **1:14** **«Pərwərdigar sən tooɣruluk pərman qüxürgənki, sening naming kaytidin terilməydu; ...»** — Huda muxu yərdə kaytidin Asuriyə padixaḥioɣa səz kilidu. «Sening naming .. terilməydu» — bu bəlkim ikki bislik səz. Birinqidin Asuriyə padixaḥining ḥeq nəsli kalmaydu; ikkinqidin, uni əslitidioɣan ḥeq abidilər, hatirə taxlar kalmaydu (Asuriyə padixaḥliri əslidə qong-qong abidə taxlirioɣa naḥayiti amrak idi). **«Mən kəbrəngni təyyarlawatimən»** — baxka birhil tərjimisi «Mən uni (yəni padixaḥning buthanisini) kəbrəng kilip bekitimən». □ **1:15** **«Mana taoɣlar üstidə, hux həwərni elip kəlgüqining ayaoɣlirioɣa, aram-hatirjəmlikni jakarlioɣuqining ayaoɣlirioɣa kara!»** — muxu hux həwərning məzmuni bəlkim Ninəwə xəḥiri wəyran bolup, Hudaning həlkigə hatirjəm künlər kəldi, degənlik. ■ **1:15** Yəx. 52:7; Rim. 10:15

1 Bitqit ḳilidiơan birsi kəz aldingơila kəldi;
Əmdi istiḥkam üstidə kəzət ḳil,
Yolơa ḳara, belingni baơla, küqliringni yiơip tehimu küqəyt!□
2 (Qünki Pərwərdigar Yaḳupning xan-xəripini əsligə kəltürdi,
Uni Israilning xan-xəripigə layiḳ dərijidə əsligə kəltürdi;
Qünki ḳuruḳdiơuqilar ularni ḳuruḳdap ḳoyơanidi,
Ularning üzüm tal xahlirini wəyran ḳilơanidi).□ ■
3 *Bitqit ḳilơuqining* palwanlirining ḳalḳanliri ḳizil boyaldi,
Uning baturliri pərəngdə kiygüzüldi;
Təyyarliḳ künidə, jəng ḥarwiliri polatning julasida yaltirap ketidu,
Nəyzilər oynitilidu;□
4 Jəng ḥarwiliri koqilarda güldürlixip qepixiwatidu;
Kəng yollarda bir-birigə soḳulidu;
Ularning ḳiyapiti məx'əllərdək bolidu,
Ular qaḳmaḳlardək yügürüxidu.
5 *Sərdar* əmirlirigə əmr qüxüridu;
Ular yürüx ḳilơinida aldiriơinidin bir-birigə putlixip mangidu;
Ninəwəning sepiliơa ḳarap aldiraydu,
Baxliriơa bolsa «muḥasirə ḳalḳini» təyyarlinidu.□
6 «Dəryalarning dərwaziliri» eqilidu,
Padixaḥning ordisi erip ketidu.□
7 Huzzabning bolsa uyatliri eqilidu —
Düxmən təripidin yalap epketilidu,
Dedəkliri huddi pahtəklərning sadasidək aḥ-uḥ tartip,

□ **2:1 «Bitqit ḳilidiơan birsi kəz aldingơila kəldi» —** demək, birsi sən Ninəwəning aldiơa kelip sanga ḥujum ḳilidu. **«Əmdi istiḥkam üstidə kəzət ḳil, yolơa ḳara, belingni baơla, küqliringni yiơip tehimu küqəyt!»** — bu kinayilik, ḥəjwiy gəp — Ninəwəliklər jənggə xunqə kəp təyyarliḳ ḳilơan bolsimu, ḥəmmisi bikar bolidu. □ **2:2 «Pərwərdigar Yaḳupning xan-xəripini əsligə kəltürdi, uni Israilning xan-xəripigə layiḳ dərijidə əsligə kəltürdi» —** oḳurmənlər bəlkim esigə kəltüriduki, Huda Yaḳup pəyơəmbərgə yengi isim ḳoydi, yəni «Israil» dəp ḳoydi. «Yaḳup»ning mənisi «aldamqi» yaki «baxḳining ornini basḳuqi», «Israil»ning mənisi «Huda bilən billə bolơan xaḥzadə». Demək, Huda Yaḳupning əgri-toḳay yollirini əzgərtip, uningơa parlaḳ keləqək bərgən. Xuning bilən Muḳəddəs Kitabta, «Yaḳup» bəzi waḳitlarda Israilning «kona təbiiti»ni, yəni Huda əq kərgən yaman illətlirini kərsitidu. **«Qünki ḳuruḳdiơuqilar ularni ḳuruḳdap ḳoyơanidi, ularning üzüm tal xahlirini wəyran ḳilơanidi»** — Asuriyə Israil ḥəm Yəḥudani kəp ḳetim ḥərhil usul (bulangqiliḳ, jazanihorluḳ, baj-seliḳ ḳatarliḳlar) bilən «ḳuruḳdap ḳoyơanidi». ■ **2:2** Zəb. 80:12-13; Yəx. 10:12 □ **2:3 «Bitqit ḳilơuqining palwanlirining ḳalḳanliri ḳizil boyaldi» —** «ḳalḳanliri ḳizil boyaldi» mumkinqiliki barki, Asuriyə ləxkərliri jənggə təyyaranơinida ḳalḳanlirini ḳizil rəngdə boyap ḳoyatti. □ **2:5 «Sərdar əmirlirigə əmr qüxüridu» —** «sərdar» ibraniy tilida «u» deyilidu. Bizningqə düxmənlərning sərdarini kərsitidu (1-ayətni kərüng). Bəzi alimlar «u» Asuriyə padixaḥni kərsitidu, dəp ḳaraydu. Undaḳ bolơanda, ayət Asuriyəliklərning jiddiy mudapiə təyyarliḳi ḳiliwatḳinini kərsitidu. **«Baxliriơa bolsa «muḥasirə ḳalḳini» təyyarlinidu» —** «muḥasirə ḳalḳini» — əskərlər sepiloa ḥujum ḳilip ərüməkqi bolơanda, baxlirini ḳoơdax üqün bax üstigə qong bir ḳalḳandək nərsini kətürüp yürətti. Baxḳa birhil tərjimisi: «ḳalḳanliḳ potəy». □ **2:6 ««Dəryalarning dərwaziliri» eqilidu, padixaḥning ordisi erip ketidu» —** «dəryalarning dərwaziliri» degənlik nemə mənisi? Tigris dəryasining tarmaḳ-eriḳliri Ninəwə xəḥiridin ətətti. Dəryalar sepildin ətkən jaylarda kemilərni ətküzüx-ətküzməslik üqün ḥəm baxḳa jaylarda su eḳimlirini tizginləx üqün dərwaza-taḳaḳlar bekitilgənidi. Dəl Ninəwə xəḥiri muḥasirigə elinơan qaơda dərya texip, uning taxḳi sepilining 3 kilometrliḳ ḳismini eḳitip kətkən. Xuning bilən Babil ḳoxuni bəsüp kirip, andin iqki sepiloa ḥujum ḳilixḳa kirixti. «Padixaḥning ordisi erip ketidu» — Bəlkim padixaḥ ḥəm ordidikilərning yüriki ḳorḳunqtin erip kətkənlikini kərsitidu. Padixaḥ barliḳ bayliḳlirini yoơan bir gülhan ḳilip, əzi wə kenizəklirini gulhanning üstidə kəydürüwaldi. Bəzi alimlar bu səzni jismaniy tərəptin: «orda (dərya eḳimi bilən) eḳip ketidu» dəp qüxinidu.

Məydilirini urup ketidu.□
8 Ninəwə apiridə boloɣandin beri kəl süyidək *tinq* bolup kəldi,
Biraķ ular ḥazir ķeqip ketidu...
Əy tohta! Əy tohta!
— Biraķ ḥeqkim kəynigə ķarimaydu.□
9 Kümüxlərni buliwelinglar, altunlarni buliwelinglar;
Qünki uning xəwkətlik həzinisidiki ķimmət ķaqa-ķuqilirining sani yoķtur.
10 U ķuruķdaloɣan, wəyran ķilinoɣan, bərbat boloɣan!
Yüriki erip ketidu,
Tizliri bir-birigə jalaķlap təgməktə;
Bəlliri toloɣaķ tutķandək toloɣinidu,
Barlik yüzlər tatirip ketidu.■
11 Ķeni, xirlarning uwisi?
Yax xirlar ozuķlinidioɣan jay,
Xir, qixi xir, xir arslini ḥeqkimdin ķorķmay yürgən jay ķeni?□
12 Xir əz arslanlirini ķanduruxķa owlarni titma-titma ķiloɣanidi,
Qixi xirliri üqün owlarni booɣķanidi;
Əngkürlirini ow bilən, uwilirini olja bilən toxķuzoɣanidi.
13 Mana, Mən sanga ķarximən, — dəydu samawi ķoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar;
Mən sening jəng ḥarwiliringni is-tütəkkə aylandurup køydüriwetimən;
Ķiliq yax xirliringni yəwatidu,
Owangni yər yüzidin elip taxlaymən;
Əlqiliringning awazliri ķayta ḥeq anglanmaydu.□

3

Ninəwəning ḥalak boluxidiki səwəblər

1 Ķanlik xəḥərgə way!
U yaloɣanqilik, zulum-zorawanlik bilən toloɣan,
U olja elixtin ḥeq ķol üzgən əməs!□
2 Aḥ, ķamqining ķarsildaxliri!
Qaķlirining daķangxiwatķan,
Atlarning qapqiwatķan jəng ḥarwilirining sadaliri!
3 Ķara, atlik ləxkərlərning ķangķixliri,
Ķiliqlarning walildaxliri,
Nəyzilərning palildaxliri,

□ **2:7 «Huzzabning bolsa uyatliri eqilidu» —** «Huzzab» bolsa bəlkim Ninəwə hanixining ismi (bu isim ularning bir ayal butining ismi, yəni «ixtar» degən isim bilən munasiwətlik). Padixaḥ əzini køydüriwaloɣini bilən hanix əzi tirik ķelip rəswa ķilinip, dedəkliri bilən ķullukķa əwətilidu. Bəzi alimlarning baxķa birhil tərjimisi bar — «Mana bu xundaķ bekitilgəndur, — uning (Ninəwə xəḥirining) uyatliri eqilidu...». □ **2:8 «Ninəwə apiridə boloɣandin beri kəl süyidək tinq bolup kəldi, biraķ ular ḥazir ķeqip ketidu...» —** baxķa birhil tərjimisi «Ninəwə bir kəl süyidəktur, biraķ ḥazir suliri yoķap ketidu...». ■ **2:10** Ķan. 1:28; 20:8; Yə. 2:11; 5:1; 7:5; Yəx. 13:7, 8; 21:3; Əz. 21:12. □ **2:11 «Ķeni, xirlarning uwisi? Yax xirlar ozuķlinidioɣan jay, xir, qixi xir, xir arslini ḥeqkimdin ķorķmay yürgən jay ķeni?» —** xir Asuriyə imperiyəsining simwoli idi. □ **2:13 «Mən sening jəng ḥarwiliringni is-tütəkkə aylandurup køydüriwetimən» —** ibraniy tilida «Mən uning jəng ḥarwilirini is-tütəkkə aylandurup køydüriwetimən». □ **3:1 «Ķanlik xəḥərgə way!» —** «ķanlik xəḥər» Ninəwə xəḥirini kərsitidu, əlwəttə; 1-3-ayətlərdə, bəsüp kirgən ķoxunliri, xundaķla ularning ķiroɣinqiliķi təswirlinidu.

Öltürülgənlərning köplüki,
Ölüklər dəwə-dəwə!
Jəsətlərning sani yoḳtur;
Ular jəsətlərgə putlixidu.
4 — Seḥirlərning piri u,
— əllərni paḥixiwazliḳi,
Jəmətlərni seḥirliri bilən setiwetidu;
Sən xerinsuhən paḥixining nuroḳun paḥixilikliri tüpəylidin,□
5 Mana, Mən sanga ḳarxilixip qiḳḳanmən, —
— dəydu samawiy ḳoxunlarning Sərdari boloḳan Pərwərdigar,
Könglikingning etikini ḳayrip yüzünggə yepip, seni axkarilaymən,
Əllərgə uyat yərliringni,
Padixaḥliḳlaroḳa nomusungni kərsitimən.
6 Üstünggə nijasətni taxlaymən,
Seni xərməndiqiliktə ḳaldurimən,
Seni rəswa ḳilimən.
7 Wə xundaḳ boliduki,
Seni kərgənlərning ḥəmmisi səndin ḳeqip: —
«Ninəwə wəyran ḳilindi! Uning üqün kim ḥaza tutidu?» — dəydu;
Mən sanga təsəlli bərgüqilərni nədin tepip berimən?□
8 Sən dəryalarning otturisida turoḳan,
Ətrapida sular boloḳan,
Istiḥkami dengiz boloḳan,
Sepili dengiz boloḳan No-Amon xəḥiridin əwzəlmusən?
9 Efiopiyəmu, Misirmu uning küq-ḳudriti idi,
Ularning küqi qəksiz idi;
Put ḥəm Liwiyəliklər uningoḳa yardəmqi idi;□
10 Umu elip ketilip, əsirlikkə qüxkən;
Barliḳ koqa bexida bowaḳliri qərüp taxliwetildi;
Ular uning mətiwərliri üqün qək taxlidi,
Uning barliḳ ərbabliri zənjirdə baoḳlanoḳanidi.□
11 Sənmu məst bolisən;
Sən məkünüwalisən;
Sən düxməndin ḥimayə izdəp yürisən;□

□ **3:4 «Seḥirlərning piri u»** — «u» bu yərdə Ninəwə xəḥirini kərsitidu. **«u… əllərni paḥixiwazliḳi, jəmətlərni seḥirliri bilən setiwetidu; sən xerinsuhən paḥixining nuroḳun paḥixilikliri tüpəylidin,…»** — Ninəwədikilər rəḥimsizlik, zorawanliḳtin ḥəwəs aloḳan bolupla ḳalmay, yənə köp əllərgə köp jadugərlik ḥəm hurapatliḳ ərp-adətlirini ḥəm özlirining paskina butpərəslikini tarḳatḳanidi. □ **3:7 «Mən sanga təsəlli bərgüqilərni nədin tepip berimən?»** — Naḥum pəyoḳəmbər muxu yərdə səz oyini ḳilip özining ismi («təsəlli bərgüqi» degən mənidə) üstidə kinayilik, ḥəjwiy gəp ḳilidu. U özining Yəḥuda həlḳigə bexarətliri bilən təsəlli bərgənidi. Biraḳ «Ninəwə xəḥiri üqün «Naḥum»lar nədin tepilidu?». □ **3:9 «Put ḥəm Liwiyəliklər uningoḳa yardəmqi idi»** — «Put» degən yurt ḥazirḳi Somaliyə. «Liwiyə», yəni «Libya»ning ḳədimki ismi «Kux». □ **3:10 «Umu (No-Amonmu, 8-ayətni kərüng) elip ketilip, əsirlikkə qüxkən; barliḳ koqa bexida bowaḳliri qərüp taxliwetildi,….»** — Misirdiki qong xəḥər «No-Amon» intayin mustəḥkəm, ḥətta Asuriyə xəḥiridin tehimu «yengilməs» idi. U Nil (dengizdək kəng boloḳan) dəryasining tət eḳimi arisioḳa jaylaxḳan bolup, 20000 jəng ḥarwisi, 100 dərwazilik zor egiz sepili bar, tət məmlikət bilən ittipaḳdax idi. Xunga u «yengilməs bir xəḥər» dəp ḥesablanoḳan. Biraḳ u Asuriyə padixaḥi Axurbanipal təripidin miladiyədin ilgiriki 665-yili rəḥimsizlik bilən bitqit ḳilindi. □ **3:11 «Sənmu məst bolisən; sən məkünüwalisən,…»** — «sən**mu** məst bolisən» — tarihta köp küqlük xəḥərlər özidə turoḳuqilarning bihəstəlik ḳilixi wə özliridin məoḳrurlinip ḥaraḳ iqip məst boluxi bilən, düxmənlər bəsüp kirgən. No-Amonning əḥwalimu bəlkim xundaḳ boloḳan, Ninəwəning aḳiwiti jəzmən xundaḳ bolidu.

12 Sening barlik istiḥkamliring huddi tunji mewigə kirgən ənjür dərihining
ənjürlirigə ohxaydu;
Birla silkisə, ular yegüqining aoɣzioɣa qüxidu.
13 Mana, həlking xəḥiringdə kiz-ayallardək bolup kaldi;
Zemiringning kowukliri düxmənliringgə kəng iqilidu;
Ot təmür takakliringni yəp ketidu.□
14 Əmdi muḥasirigə təyyarlik kilip su tartip koy!
Koroɣanliringni mustəḥkəmlə!
Seoɣiz topidin lay etip,
Ḥak layni qəyləp koy!
Humdanni raslap koy!
15 Ot seni xu yərdə yəp ketidu;
Kiliq seni üzüp taxlaydu;
U seni qekətkə liqinkisidək yəwatidu;
Əmdi özüngni qekətkə liqinkiliridək kəp kil,
Qekətkidək özüngni zor kəp kil!
16 Sən sodigərliringni asmandiki yultuzlardin kəp kilding;
Mana, qekətkə liqinkisi kanat qikirip, uqup ketidu!□
17 Sening ərbabliring qekətkilərdək,
Sərdarliring mijir-mijir qakqikizlardək bolidu;
Mana ular sooɣuk künidə qitlar iqigə kiriwelip makan kilidu;
Kuyax qikkanda, ular keqip ketidu,
Baroɣan yerini tapkili bolmaydu.□
18 Qopanliring mügdəp kaldi, i Asuriyəning padixaḥi;
Sening aksəngəkliring jim yatidu;
Həlking taoɣlar üstigə tarkilip kətti,
Ḥeqkim ularni yioɣmaydu;□
19 Sening yarang dawasiz,
Sening zəhming eoɣirdur;
Həwiringni angliɣanlarning ḥəmmisi üstüngdin qawak qalidu;
Qünki tohtawsiz rəzilliking kimning bexioɣa kəlmigəndu?

□ **3:13 «həlking xəḥiringdə kiz-ayallardək bolup kaldi»** — bu ikki bislik gəp. Birinqidin Ninəwə xəḥiridiki kəp ərlər xu dəwrdiki padixaḥi Sardonopoliska əgixip bəqqiwaz bolup kətti. Sardonopolis özi ayalqə kiyinip yürətti. Bu ixlar Huda aldida özlirigə jaza elip kelidioɣan eoɣir gunaḥ idi. Ikkinqidin, jənggə kəlgəndə, Asuriyə həlki kiz-ayallardək korkup ketip kaqidioɣanlikini kərsitidu. □ **3:16 «qekətkə liqinkisi kanat qikirip, uqup ketidu!»** — «qekətkə liqinkisi ... uqup ketidu» degənning mənisi bəlkim Ninəwəning kəp sodigərliri bexioɣa eoɣir kün qüxkəndə uningoɣa ḥeq yardəm bərməy, «bikar tələp» qekətkidək keqip ketidu; 17-ayətnimu kərüng. □ **3:17 «Sening ərbabliring qekətkilərdək, sərdarliring mijir-mijir qakqikizlardək bolidu; mana ular sooɣuk künidə qitlar iqigə kiriwelip makan kilidu»** — qekətkilər sooɣuk wakitlarda «tonglap ketip kalidu», ḥeq midirlimas bolup kalidu. Asuriyəning əskərliri ohxaxla jənggə kirgəndə ḥeq ḥərikət kilmay, bəlkim korkunqtin «ketip kalidu». Andin ular keqip «uqup ketidu». □ **3:18 «Qopanliring mügdəp kaldi, i Asuriyəning padixaḥi.... həlking taoɣlar üstigə tarkilip kətti, ḥeqkim ularni yioɣmaydu...»** — «qopanliring» yəni «həlk padiqiliring», «həlk bakkuqiliring» bəlkim məmlikətning bihətərlikigə məs'ul boloɣanlarni, yəni padixaḥning ordisidiki wəzir-wuzralirini kərsitidu. Ḥeqkim tarkilip kətkən Asuriyə həlkidin həwər elip ularni yioɣmaydu, bakmaydu. **«Həlking taoɣlar üstigə tarkilip kətti, ḥeqkim ularni yioɣmaydu...»** — Asuriyə həlki tarkitiloɣandin keyin ḥərgiz kaytidin bir əl-yurt bolmioɣan.

Ḫabakkuk

1 Ḫabakkuk pəyoɣəmbər kərgən, uningoɣa yüklәngən wəḫiy: —

Ḫabakkukning dad-pəryadliri

2 Aḫ Pərwərdigar, ḳaqanoɣiqə mən Sanga nida ḳilimən, Sən anglimaysən?
Mən Sanga: «Zulum-zorawanliḳ!» dəp nalə-pəryad kətürimən,
Biraḳ Sən ḳutḳuzmaysən.
3 Sən nemixḳa manga ḳəbiḫlikni kərgüzisən,
Nemixḳa japa-zulumoɣa ḳarap turisən?
Qünki bulangqiliḳ, zulum-zorawanliḳ kəz aldimdidur;
Jənggi-jedəllər bar,
Dəwalar kəpəyməktə.
4 Xunga ḳanun paləq bolup ḳaldi,
Adalət məydanoɣa ḫeq qiḳmaydu;
Qünki rəzillər ḫəḳḳaniy adəmni ḳistimaḳta;
Xunga ḫəkümlər burmilinip qiḳirilidu.

Hudaning jawabi

5 Əllər arisida bolidioɣan bir ixni kərüp beḳinglar, obdan ḳaranglar, ḫəyranuḫəs ḳelinglar!
Qünki silərning dəwringlarda bir ix ḳilimənki,
Birsi silərgə bayan ḳiloɣan təoɣdirdimu silər ixənməyttinglar.■
6 Qünki mana, Mən ḫeliḳi mijəzi osal ḫəm aldiraḳsan əl kaldiylərni ornidin turoɣuzimən;
Əsli əzigə təwə əməs makanlarni igiləx üqün,
Ular yər yüzining kəngri jaylirini besip mangidu;□
7 Ular əzlirining deginini ḫesab ḳilidu ḫəm əzini haliɣanqə yuḳiri tutidu; □
8 Ularning atliri yilpizlardin ittik,
Kəqtə owoɣa qiḳidioɣan bərilərdin əxəddiydur;
Atliḳ ləxkərlər atlirini məoɣuranə qapqitidu;
Atliḳ ləxkərlər yiraḳtin kelidu,
Ular owoɣa xungoɣuoɣan bürküttək uqup yüridu.
9 Ularning ḫəmmisi zulum-zorawanliḳḳa kelidu;
Ularning top-top adəmliri yüzlirini aldioɣa bekitip, aloɣa basidu,
Əsirlərni ḳumdək kəp yioɣidu.□
10 Bərḫək, u padixaḫlarni mazaḳ ḳilidu,
Əmirlərnimu nəzirigə almaydu;
U ḫəmmə istiḫkamlarni məshirə ḳilidu,

■ **1:5** Ros. 13:41 □ **1:6 «Mən ḫeliḳi mijəzi osal ḫəm aldiraḳsan əl kaldiylərni ornidin turoɣuzimən,... ular yər yüzining kəngri jaylirini besip mangidu»** — kaldiylər pəḳət 20 yil iqidila nəzərsiz bir əldin, Babil xəḫirini (keyin kaldiylər «Babilliḳlar» dəp ataloɣan), Ninəwə xəḫirini wə Misirni ixoɣal ḳiloɣan ḳorḳunquluḳ bir imperiyəgə aylandi (miladiyədin ilgiriki 615-595-yillar). «Ḳoxumqə səz»imiznimu kərüng. □ **1:7 «Ular əzlirining deginini ḫesab ḳilidu ḫəm əzini haliɣanqə yuḳiri tutidu»** — ibraniy tilidiki tekisttin muxu ayətni qüxinix səl təs. Əsli jümlini səzmusəz alsaḳ «Ulardin qiḳḳan ḫəküm wə ḫəywə əzlikidindur» — yəni Hudadin əməs, degən mənini bildüridu. Ular Hudadin ḫeq ḳorḳmay, nemini halisam xundaḳ ḳilimən, dəydioɣanlar. □ **1:9 «Ularning top-top adəmliri yüzlirini aldioɣa bekitip, aloɣa basidu,... »** — yaki «ularning top-top adəmliri «xərḳ xamili»dək aloɣa basidu,...». Bu jümlining yənə birnəqqə tərjimiliri bar.

Qünki u topa-tupraḳlarni dəwə-dəwə ḳilip, ularni ixoɳal ḳilidu.□
11 Xundaḳ ḳilip u xamaldək oɳuyuldap ətidu,
Ḫəddidin exip gunaḫkar bolidu;
Uning bu küq-ḳudriti özigə ilaḫ bolup sanilidu.□

Pəyoɳəmbərning Hudaoɳa boloɳan jawabi

12 Sən Əzəldin Bar Boloɳuqi əməsmu, i Pərwərdigar Hudayim, mening Muḳəddəs Boloɳuqim?
Biz ölməymiz, i Pərwərdigar;
Sən uni jazayingni bəja kəltürüx üqün bekitkənsən;
Sən, i Ḳoram Tax Boloɳuqi, uni *bizgə* ibrət ḳilip tüzitixkə bəlgiligənsən.□
13 Sening közüng xunqə oɳubarsiz idiki,
Rəzillikkə ḳarap turmaytting;
Əmdi nemixḳa Sən munapiḳlik ḳiloɳanlaroɳa ḳarap turisən,
Rəzillər özidin adil boloɳan kixini yutuwaloɳinida, nemixḳa süküt ḳilisən?
14 Sən adəmlərni huddi dengizdiki beliḳlardək,
Huddi özliri üstidə ḫeq yetəkligüqisi yoḳ ömiligüqi ḫaywanlaroɳa ohxax ḳilisən;□
15 Xu *kaldiy kixi* ularning ḫəmmisini qanggikioɳa ilinduridu,
Ularni öz tori bilən tutuwalidu,
Ularni yioɳma torioɳa yioɳidu;
Xuning bilən huxal bolup xadlinidu;□
16 Wə torioɳa ḳurbanliḳ sunidu,
Yioɳma torioɳa isriḳ salidu,
Qünki xular arḳiliḳ uning nesiwisi mol,
Nemətliri ləzzətlik boldi.
17 Əmdi u xu təriḳidə torini tohtawsiz boxitiwərsə,
Xu təriḳidə əllərni ḫeq rəḫim ḳilmay ḳiriwərsə bolamdu?

2

Ḫabakkukning ḳarari

1 «Əmdi mən öz közitimdə turiwerimən,
Özümni munar üstidə dəs tikləymən,
Uning manga nemə dəydioɳanliḳini,

□ **1:10 «u ḫəmmə istiḫkamlarni məshirə ḳilidu, qünki u topa-tupraḳlarni dəwə-dəwə ḳilip, ularni ixoɳal ḳilidu» —** demək, ular sepilning yenioɳa qong bir dəng yasap sepildin artilip bəsüp kiridu. Babilliḳlarning əmgək küqi kəp boloɳaqḳa, muxu Addiy usulni kəp ḳollanoɳan. □ **1:11 «Xundaḳ ḳilip u xamaldək oɳuyuldap ətidu, ḫəddidin exip gunaḫkar bolidu» —** baxḳa birhil tərjimisi: «xundaḳ ḳilixi bilən uning roḫi özgirip ketidu; u xu yərlərdin ətüp, gunaḫkar bolidu». □ **1:12 «Sən uni jazayingni bəja kəltürüx üqün bekitkənsən» —** yaki «uni jazayingoɳa uqraxḳa bekitkənsən». □ **1:14 «Sən adəmlərni huddi dengizdiki beliḳlardək, huddi özliri üstidə ḫeq yetəkligüqisi yoḳ ömiligüqi ḫaywanlaroɳa ohxax ḳilisən» —** əslidə Huda insanni yaratḳanda, insan tooɳuluḳ «ular dengizdiki beliḳlar... ömüligüqi ḫaywanlarni... baxḳursun» degənidi. Ḫazir Huda zalimlarning insanlarni beliḳlarning ornioɳa qüxürüxigə yol ḳoyuwatidu. Bu nemə üqün? □ **1:15 «Xu kaldiy kixi ularning ḫəmmisini qanggikioɳa ilinduridu» —** Asuriyə padixaḫlirining əsirlərni kalpukliridin ilmək (yaki qanggak) ətküzüp, yetiləp mangidioɳan rəḫimsiz aditi bar idi; keyinki imperiyə (Babil)ning padixaḫliri bəlkim ohxax adəttə boloɳan bolsa kerək.

Xuningdək özüm bu dad-pəryadim tooɣruluқ қandaқ tegixlik jawab tepixim kerəklikini bilixni kütüp turimən».□ ■

2 Ḫəm Pərwərdigar jawabən manga mundaқ dedi: —
«Oқuoɣanlar yügürsun üqün,
Bu kərüngən alamətni yeziwal;
Uni tahtaylar üstigə eniқ oyup qiқ;□ ■
3 Qünki bu kərüngən alamət kəlgüsidiki bekitilgən bir waқit üqün,
U adəmlərgə ahirətni təlpündüridu,
U yaloɣan gəp қilmaydu;
Uzunoɣiqə kəlməy қalsimu, uni kütkin;
Qünki u jəzmən yetip kelidu, ḫeq keqikməydu.□
4 Қara, təkəbburlixip kətküqini!
Uning қəlbi öz iqidə tüz əməs;
Biraқ ḫəkқaniy adəm öz etiқad-sadiқliқi bilən ḫayat yaxaydu.□ ■
5 Bərḫək, xarab uningoɣa satқunluқ қilidu, —
— U təkəbbur adəm, öydə tinim tapmaydu,
Ḫəwisini təḫtisaradək yooɣan қilidu;
U ölümdək ḫeqқaqan қanmaydu;
Özigə barliқ əllərni yioɣidu,
Ḫəmmə həlқni özigə қaritiwalidu.□
6 Bularning ḫəmmisi keyin u tooɣruluқ təmsilni sözləp,
Kinayilik bir tepixmaқni tiloɣa alidu: —
«Özining əməsni mening dəp қoxuwaloɣuqioɣa way!
(*Bundaқ ixlar* қaqanoɣiqə bolidu?!)

□ **2:1 «… қandaқ tegixlik jawab tepixim kerəklikini bilixni…»** — ibraniy tilida «қandaқ tegixlik jawab kərüxni…». **«Uning manga nemə dəydioɣanliқini, xuningdək özüm bu dad-pəryadim tooɣruluқ қandaқ tegixlik jawab tepixim kerəklikini bilixni kütüp turimən»** — baxқa birhil tərjimisi: «Uning manga nemini eytidioɣanliқini, ḫəmdə özümning Uning manga beridioɣan tənbiḫkə nemə jawab berixim kerəklikini bilixni kütimən». Ḫeq bolmioɣanda, u Hudaning tənbiḫini kütidu. Ḫabakkuk pəyoɣəmbər kənglidə: «Mening əslidiki dad-pəryadimda bəlkim hataliқ yeri boluxi mumkin» dəydu, bar bolsa u hataliқlirini etirap қilixқa təyyar turidu. Xunga bizningqə «jawab» bolsa (1) dad-pəryadidiki (bar bolsa) hataliқioɣa boloɣan jawabkarliқini, (2) keyin uning öz oқurmənlirigə yaki özigə əgəxkən adəmlərgə berixkə tegixlik jawabning қandaқ ikənlikini öz iqigə alidu. U bularni qüxinix üqün kütüwatidu. Ḫabakkuk pəyoɣəmbərning Hudaoɣa boloɣan «jawabi» 3-babta tepilidu. ■ **2:1** Yəx. 21:8 □ **2:2 «Oқuoɣanlar yügürsun üqün, bu kərüngən alamətni yeziwal…»** — ikki mənisi boluxi mumkin: — (1) oқuoɣan kixi keyin bu həwərni baxқilaroɣa yügürüp yətküzsun; (2) oқuoɣan kixi ḫərtürlük қiyinqiliқ astidimu Mening yolumda yügürsun (məsilən, «Zəb.» 119:32, «Yəx.» 40:30-31, «Gal.» 5:7ni kərüng). Biz ikkinqi mənigə mayilmiz. ■ **2:2** Yəx. 30:8 □ **2:3 «bu kərüngən alamət kəlgüsidiki bekitilgən bir waқit üqün…»** — «bekitilgən» — demək, ḫeqkim (ḫətta dua arқiliқmu) uni özgərtəlməydu. **«U adəmlərgə ahirətni təlpündüridu»** — səzmusəz tərjimisi: «U ahirətkə қarap ḫasirap nəpəs alidu» (pikrimizqə bu ibarə qongқur təxnaliқni bildüridu). □ **2:4 «Қara, təkəbburlixip kətküqini! Uning қəlbi öz iqidə tüz əməs»** — ḫərқandaқ təkəbbur adəm durus, tüz bolalmaydu. **«Biraқ ḫəkқaniy adəm etiқad-sadiқliқi bilən ḫayat yaxaydu»** — bu səz Hudaning jawabining əng ḫalқiliқ jümlisi. «Қoxumqə səz»imiznimu kərüng. ■ **2:4** Rim. 1:17; Gal. 3:11; Ibr. 10:38 □ **2:5 «Bərḫək, xarab uningoɣa satқunluқ қilidu»** — Babilliқlar ahir berip məyhorluқtin Pars imperiyəsi təripidin nabut boldi. Təwrat, «Daniyal pəyoɣəmbər» 5-bab wə «қoxumqə səz»imizni kərüng. **«…ḫəwisini təḫtisaradək yooɣan қilidu»** — «təḫtisara» əlgənlərning roḫliri baridioɣan jay. Babilliқlar ḫər yili tajawuzqiliқ pilanini tüzəytti. Ahir berip bu tajawuzqiliқi özining mudapiisini ajizlaxturup, Pars imperiyəsi ularni nabut қildi. **«U ölümdək ḫeqқaqan қanmaydu»** — «ölüm» ḫərdaim insanlarning jenini alidu, ḫərgiz «boldi» deməydu.

Gərügə ḳoyoɳan nərsilər bilən əzini qingdioɳuqioɳa way!»□
7 Səndin jazanə-ḳərz aloɳuqilar birakḷa ḳozoɳalmamdu?
Seni titrətküqilər birakḷa oyoɳanmamdu?
Andin sən ularoɳa olja bolmamsən?□
8 Sən nuroɳun əllərni bulang-talang ḳiloɳanliḳing tüpəylidin,
Ḫəm kixilərning ḳanliri, zemin, xəḫər ḫəm uningda turuwatḳan ḫəmməyləngə ḳiloɳan zulum-zorawanliḳing tüpəylidin,
Saḳlinip ḳaloɳan əllər seni bulang-talang ḳilidu;□
9 Ḫalakət qanggilidin ḳutulux üqün,
Uwamni yuḳirioɳa salay dəp,
Nəpsi yooɳinap əz jəmətigə ḫaram mənpəət yioɳḳuqioɳa way!
10 Nuroɳun həlḳlərni wəyran ḳilip,
Əz jəmətinggə aḫanət kəltürdüng,
Əz jeningoɳa ḳarxi gunaḫ sadir ḳilding.
11 Qünki tamdin tax nida ḳilidu,
Yaoɳaqlardin lim jawab beridu: —
12 Yurtni ḳan bilən,
Xəḫərni ḳəbiḫlik bilən ḳuroɳuqioɳa way!»
13 Mana, həlḳlərning jan tikip tapḳan meḫnitining pəḳət otḳa yeḳiloɳu ḳilinoɳanliḳi,
Əl-yurtlarning əzlirini biḫudə ḫalsiratḳanliḳi,
Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigardin əməsmu?
14 Qünki huddi sular dengizni ḳaplioɳandək,
Pütün yər yüzi Pərwərdigarni bilip-tonux bilən ḳaplinidu.□ ■
15 Əz yeḳiningoɳa ḫarakḳni iqküzgüqigə —
— Uning uyat yerigə ḳarixing üqün,
Tulumungdin ḳuyup, uni məst ḳiloɳuqi sanga way!□
16 Xan-xərəpning ornida xərməndiqilikkə tolisən;
Əzüngmu iq,
Hətniliking ayan bolsun!
Pərwərdigarning ong ḳolidiki ḳədəḫ sən tərəpkə burulidu,

□ **2:6 «gərügə ḳoyoɳan nərsilər bilən əzini qingdioɳuqioɳa way!»** — «gərügə ḳoyoɳan nərsilər» degən ibarə ikki bisliḳ bolup, baxḳa bir mənisi «bir dəwə topa» — demək, ular muxu ḫaram nərsilər bilən əzlirini buloɳioɳanidi. Babil imperiyəsi ayaoɳ asti ḳiloɳan əllər Ḫabakkukning Babil tooɳrisidiki bexarətlirini bilip yətkəndin keyin, ular bu ayəttiki kinayilik səzlərni degən boluxi mumkin. Səzlər «mərsiyə» (matəm tutux munajiti) xəklidə eytilidu. □ **2:7 «Səndin jazanə-ḳərz aloɳuqilar birakḷa ḳozoɳalmamdu?»** — «səndin jazanə-ḳərz aloɳuqilar» degən səz ikki bisliḳ bolup, yənə bir mənisi: «(yilandək) seni qakḳuqilar». □ **2:8 «... kixilərning ḳanliri, zemin, xəḫər ḫəm uningda turuwatḳan ḫəmməyləngə ḳiloɳan zulum-zorawanliḳing tüpəylidin,...»** — «.. zemin, xəḫər... » — bu isimlər birlik xəkildə (kəplük xəkildə əməs) ipadiləngini ḫəm u zemin, xəḫərning nami eytilmioɳanliḳidin ḳarioɳanda, u ibarə Israil zemini (Pələstin) ḫəm Yerusalemni kərsətsə kerək. □ **2:14 «Qünki huddi sular dengizni ḳaplioɳandək, pütün yər yüzi Pərwərdigarni bilip-tonux bilən ḳaplinidu»** — bu bayanning əzi Ḫabakkukning dad-pəryadioɳa boloɳan qong bir jawabtur. Jaḫandiki adalətsizliklər xunqə kəp boloɳinini bilən, ḫeq bolmioɳanda ahir berip ularning ḫərbiri yoḳitilidu. Baxḳa pəyoɳəmbərlərning bexarətliri boyiqə, Babil xəḫiri tooɳruluḳ ixinimizki, u ahiri zamanda ḳayta ḳurulidu. Əmdi «Pərwərdigarning küni»də, bu ayəttə deyilgəndək «Pütün yər yüzi Pərwərdigarni bilip-tonux bilən ḳaplinidu» wə xunglaxḳa Babil ḳayta kərünməskə yoḳitilidu. «Ḳoxumqə səz»imiznimu kərüng. ■ **2:14** Qəl. 14:21 □ **2:15 «Əz yeḳiningoɳa ḫarakḳni iqküzgüqigə — uning uyat yerigə ḳarixing üqün, tulumungdin ḳuyup, uni məst ḳiloɳuqi sanga way!»** — ḫarakḳəxlər ḫərdaim baxḳilarni ḫarakḳəxlərgə aylandurmakḳi bolidu. Birak Babilning «baxḳilaroɳa ḫarak iqküzüx» məksiti ularoɳa ezitḳuluḳ ḳilip, əzigə ohxax bəqqiwazliḳ gunaḫioɳa kirgüzüp, andin ularni asanla kontrol ḳilixtin ibarət.

Xan-xəripingning üstini rəswayipəslik basidu.□
17 Liwanoɣa kiloɣan zulum-zorawanlik,
Xundakla ḫaywanlarni ḳorkitip ularoɣa yətküzgən wəyranqilikmu,
Kixilərning ḳanliri, zemin, xəḫər ḫəm uningda turuwatḳan ḫəmməyləngə kiloɣan zulum-zorawanlik tüpəylidin,
Bular sening mijikingni qikiridu.□
18 Oyma məbudning nemə paydisi,
Uni uning yasioɣuqisi oyup qikḳan tursa?
Ḳuyma məbudningmu wə uningoɣa təwə sahta təlim bərgüqining nemə paydisi —
— Qünki uni yasioɣuqi əz yasioɣinioɣa tayinidu,
Demək, zuwansiz «yoḳ boloɣan nərsilər»ni yasaydu?
19 Yaoɣaqḳa «Oyoɣan!» degən adəmgə,
Zuwansiz taxḳa «Turə!» degəngə way!
U wəz eytamdu?
Mana, u altun-kümüx bilən ḫəlləndi,
Uning iqidə ḫeq nəpəs yoḳtur.□
20 Birak Pərwərdigar Əz mukəddəs ibadəthanisididur!
Pütkül yər yüzi Uning aldida süküt kilsun!.□

3

Ḫabakkukning duasi

1 Ḫabakkuk pəyoɣəmbərning duasi,
«Xiggaon» aḫangida: —□
2 «Pərwərdigar, mən həwiringni anglidim, əyminip ḳorḳtum.
I Pərwərdigar, yillar arisida ixingni ḳaytidin janlanduroɣaysən,
Yillar arisida ixingni tonutḳaysən;

□ **2:16 «Əzüngmu iq, hətniliking ayan bolsun!»** — «hətniliking ayan bolsun!» degən ibarə adəmning ḳattik hijalitini kərsətkinidin baxḳa, «Sən Hudaning əḫdisigə wə səzigə yat adəmsən» degən mənimu puritip beridu. Baxḳa birhil tərjimisi: «Əzüngmu (ḫarak) iq, pulanglap yikil!». □ **2:17 «Liwanoɣa kiloɣan zulum-zorawanlik, xundakla ḫaywanlarni ḳorkitip ularoɣa yətküzgən wəyranqilikmu,...»** — «Liwan» rayoni güzəl ormanliri ḫəm kəpligən ḫərhil yawayi ḫaywanliri bilən dangki qikḳan. Babil imperiyəsi miladiyədin ilgiriki 605-yilidiki (Suriyədə yüz bərgən) «Karxemix jengi»din keyin, (1) Liwandikilərgə wə ətrapidikilərgimu eoɣir zulum yətküzgən. (2) uningdin baxḳa ular kilmakqi boloɣan jənglərni dawam kilixi üqün ḫəmdə əz xəḫərlirini ḳurux üqün Liwandin kəp dəl-dərəhlərni kesip epkətti. (3) ular yənə kəngül eqix üqünla kəp yawayi ḫaywanlarni rəḫimsiz usullar bilən owlidi. Məzkur ayəttiki bu səz bu üq ixni kəzdə tutidu. 2- wə 3-ixtin roxənki, insaniyətning təbiiy muḫitni obdan asraxḳa Huda aldida jawabkarliki bar. **«Kixilərning ḳanliri, zemin, xəḫər ḫəm uningda turuwatḳan ḫəmməyləngə kiloɣan zulum-zorawanlik tüpəylidin,...»** — «...zemin, xəḫər,... turuwatḳanlar» — 8-ayəttiki ibarigə ohxax, Israil zemini (Ḳanaan)ni ḫəm Yerusalemni kərsitidu. □ **2:19 «uning iqidə ḫeq nəpəs yoḳtur»** — yaki «uning iqidə ḫeq roḫ yoḳtur». **«Yaoɣaqḳa «Oyoɣan!» degən adəmgə, zuwansiz taxḳa «Turə!» degəngə way! ... Uning iqidə ḫeq nəpəs yoḳtur»** — bu ikki ayət (18-, 19-) Babilliklarning rəzillikining butpərəslik bilən baoɣlik ikənlikini kərsitidu. 1:7də kərsitilgəndək, əz «hudaliri»ni əzi yasioɣandin keyin, ular tirik Hudadin ḫeq ḳorkmay, əzigə ḳolaylik «əhlak-pəzilət» mizanlirini halioɣanqə bekitidu. □ **2:20 «Birak Pərwərdigar Əz mukəddəs ibadəthanisididur!»** — muxu yərdə pəyoɣəmbər bəlkim Hudaning asmandiki mukəddəs ibadəthanisini kərsitidu («Zəb.» 7:5, 11:4nimu kərüng). □ **3:1 ««Xiggaon» aḫangida: —»** — «Xiggaon» bəlkim «dolḳunluk», «otluk», «axiklik bilən» degən mənidə bolup, bu səz küyning eytilidioɣan aḫangini bildüridu.

Dərɵəzəptə bolɵiningda rəḩimdillikni esinggə kəltürgəysən!□
3 Təngri Temandin,
Pak-Mukəddəs Bolɵuqi Paran teɵidin kəldi;
Selaḩ!
Uning xan-xəripi asmanlarni ḳaplidi,
Yər yüzi uning mədḩiyiliri bilən toldi;□
4 Uning parḳirakliḳi tang nuridək boldi,
Ḳolidin qaḳmaḳ qaḳḳandək ikki nur qikti;
Xu yərdə uning küq-ḳudriti yoxurunup turidu. □
5 Uning aldidin waba,
Putliridin qooɵdək yalḳun qikmakta idi;□
6 U turup yər yüzini mɵlqərlidi;
U ḳariwidi, əllərni dəkkə-dükkigə saldi;
«mənggü taoɵlar» parə-parə ḳilindi,
«əbədiy dɵng-egizliklər» egildürüldi,
Uning yolliri bolsa əbədiydur.□
7 Mən Kuxan ḳəbilisining qedirlirining parakəndiqiliktə bolɵanlikini,
Midiyan zeminidiki pərdilərni titrək basḳanlikini kərdum.□
8 Pərwərdigar dəryalaroɵa aqqiḳlandimikin?
Sening oɵəziping dəryalaroɵa ḳaritildimikin?
Ḳəḩring dengizoɵa ḳaritildimikin?
Atliringoɵa, nijat-ḳutḳuzuxni epkelidioɵan jəng ḩarwiliringoɵa minip kəlgənoɵusən!□
9 Sening okyaying ayan ḳilindi,
Səzüng boyiqə, *Israil* ḳəbililirigə iqkən ḳəsəmliring üqün ayan ḳilindi!
Selaḩ!

□ **3:2 «Pərwərdigar, mən həwiringni anglidim,...»** — yaki «Pərwərdigar, mən Səndin həwərni anglidim,...». **«...yillar arisida ixingni tonutḳaysən, dərɵəzəptə bolɵiningda rəḩimdillikni esinggə kəltürgəysən!»** — «yillar arisida» tooɵruluḳ: — Ḫabakkuk Huda ahirḳi zamanda Өz uluoɵlukini kərsitip Israilni gunaḩtin ḳutḳuzidu, dəp bildi. Birak ḩazir «ahirḳi zaman» əməs; əmdi ḩazir, «yillar arisida»mu Huda Өz küq-ḳudritini kərsətkəy! □ **3:3 «Təngri Temandin, Pak-Mukəddəs Bolɵuqi Paran teɵidin kəldi»** — «Teman» wə «Paran» Ḳanaan (Pələstin) zeminining xərḳiy jənubida, ḩazirḳi «Iordaniyə» zeminioɵa jaylaxḳan ikki rayon. Bu yərdə (yəni Sinay teoɵida) Musa pəyoɵəmbər «mukəddəs ḳanun»ni ḳobul ḳildi, andin Israillar Hudaning yetəkqiliki bilən Pələstingə ḳarap yol aldi. Bu səzlərgə ḩəm baxḳa pəyoɵəmbərlərning yazmilirioɵa ḳarioɵanda, Ḳutḳuzoɵuqi Məsiḩ Əysa yər yüzigə ḳaytip kəlgəndimu awwal xu yərgə qüxüp, andin Israilni ḳutḳuzux üqün Ḳanaanoɵa (Pələstingə) ḳarap kelidu. **«Selaḩ!»** — «Selaḩ» degən səz bəlkim küy qaloɵan waḳtida muzikidiki bir «pauza»ni kərsitixi mumkin; xuning bilən uning: — «tohta, oylan!» degən imasi boluxi mumkin. □ **3:4 «Uning parḳirakliḳi tang nuridək boldi»** — yaki «Uning parḳirakliḳi qaḳmaḳtək boldi». □ **3:5 «Uning ... putliridin qooɵdək yalḳun qikmakta idi»** — yaki, «Uning ... putliridin pizoɵirin ḳizitma qikmakta idi». □ **3:6 «U turup yər yüzini mɵlqərlidi»** — yaki «U yər yüzini silkip ḳoydi». **««əbədiy dɵng-egizliklər» egildürüldi»** — yaki ««əbədiy dɵng-egizliklər» oɵulitildi». **««Mənggü taoɵlar» parə-parə ḳilindi, «əbədiy dɵng-egizliklər» egildürüldi, uning yolliri bolsa əbədiydur»** — taoɵlar ḩəm dɵnglər «əbədiy» turoɵandək bolsimu, pəḳət tirik Huda Өzi «əbədiydur». Baxḳa ikki hil tərjimisi: (1) «Uning qiḳixliri əbədtin buyan boloɵan» (2) «U ḳədimki (əbədiy) yollarda mangidu». □ **3:7 «Mən Kuxan ḳəbilisining qedirliri.., Midiyan zeminidiki pərdilər...»** — «Kuxan» wə «Midiyan» degən ikki əl 3-ayəttiki «Teman» wə «Paran» degən rayonlarda idi. Ular Israilning Ḳanaanni (Pələstinni) ixoɵal ḳilixioɵa birinqi ḳarxi qikḳan əllərdin idi («Batur ḩakimlar» 3- ḩəm 7-bablarni kərüng). □ **3:8 «Pərwərdigar dəryalaroɵa aqqiḳlandimikin? Sening oɵəziping dəryalaroɵa ḳaritildimikin? Ḳəḩring dengizoɵa ḳaritildimikin? Atliringoɵa, nijat-ḳutḳuzuxni epkelidioɵan jəng ḩarwiliringoɵa minip kəlgənoɵusən!»** — Babil wə Mesopotamiyidiki butpərəslik əpsaniliri boyiqə, dengiz wə dəryalar ularning küqlük butliri yaki jin-xəytanliri turidioɵan «ḳoroɵan»liri idi. Bu ayət boyiqə Hudaning Өzining küq-ḳudriti ḩəmmə but wə jin-xəytanlardin zor üstün kərsitilidu.

Sən yər yüzini dərya-kəlkünlər bilən ayriwətting.□
10 Taoɣlar Seni kərüp, azablinip toloɣinip kətti;
Dolḳunlap akḳan sular kəlkündək ətüp kətti;
Qongḳur dengiz awazini ḳoyuwetip,
Ḳollirini yuḳirioɣa ərlətti.
11 Etiloɣan oḳliringning parḳirak nurini kərüp,
Palildioɣan nəyzəngning yoruḳluḳini kərüp,
Ḳuyax ḫəm ay əz turaloɣusida jim turdi.
12 Sən aqqiḳingda yər yüzidin ətüp yürüx ḳilding;
Əllərni oɣəzipingdə ziraətni soḳḳandək soḳtung;
13 Əz həlḳingning nijat-ḳutḳuzuluxi üqün,
Sən Əz Məsiḫing bilən billə nijat-ḳutḳuzux üqün qiḳting;
Ulini boynioɣiqə eqip taxlap,
Rəzilning jəmətining bexini urup-yanjip, uningdin ayriwətting;
Selaḫ!□
14 Sən uning nəyziliri bilən sərdarlirining bexioɣa sanjiding;
Ular dəḫxətlik ḳara ḳuyundək meni tarḳitiwetixkə qiḳti,
Ularning huxalliḳi ajiz məminlərni yoxurun jayda yalmap yutuxtin ibarəttur!□
15 Sən atliring bilən dengizdin,
Yəni dəwə-dəwə ḳilinoɣan uluoɣ sulardin ətüp mangding!□

16 Mən bularni anglidim, iqi-baoɣrimni titrək basti;
Awazni anglap kalpuklirim dir-dir ḳildi,
Ustihanlirim qirip kətkəndək boldi,
Putlirimni titrək basti;
Qünki mən külpətlik künidə,
Yəni əz həlḳimgə tajawuz ḳiloɣuqi besip kirgən künidimu,
Səwr-hatirjəmliktə turuxum kerək.□
17 Qünki ənjür dərihi qeqəklimisimu,
Üzüm tallirida mewə bolmisimu,
Zəytun dərihigə ḳiloɣan əjir yoḳḳa qiḳḳan bolsimu,
Etizlar ḫeq ḫosul bərmigən bolsimu,

□ **3:9 «Sening oḳyaying… sözüng boyiqə, Israil ḳəbililirigə iqkən ḳəsəmliring üqün ayan ḳilindi!» —** baxḳa ikki hil tərjimisi: — «Sening oḳyaying… Sening sözünggə tayanoɣan ḳəbililərgə iqkən ḳəsəmliring boyiqə ayan ḳilindi!», yaki: «Sən oḳyayingni ayan ḳilding, nuroɣun oḳlarning elip ketilixini buyrudung». □ **3:13 «Sən Əz Məsiḫing bilən billə nijat-ḳutḳuzux üqün qiḳting» —** «Məsiḫing» yaki «Məsiḫ ḳiloɣining» — Hudaning yolyoruḳi boyiqə, Israiloɣa yengi bir padixaḫ bekitix üqün uning bexioɣa zəytin meyi sürülüx kerək idi. Muxu murasim «məsiḫ ḳilinix» dəp wə xu qaoɣdin baxlap muxu padixaḫ «Hudaning məsiḫ ḳiloɣini» dəp atilatti. Huda Dawut padixaḫning bir əwladini «məsiḫ ḳilimən», bu «Ḳutḳuzoɣuqi-Məsiḫ» Israilni ḫəm barlik dunyani gunaḫliridin ḳutḳuzidu, dəp wədə ḳiloɣan. Bizningqə muxu ayəttə bu «Ḳutḳuzoɣuqi-Məsiḫ» kərsitilidu. **«Sən Əz Məsiḫing bilən billə nijat-ḳutḳuzux üqün qiḳting» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Sən Əz Məsiḫingni ḳutḳuzux üqün qiḳting». **«… Ulini boynioɣiqə eqip taxlap, …» —** yaki «uni (xu jəmətni) ulidin əgzisigiqə eqip taxlap,…». Bəzi alimlar: «Rəzilning bexi» degən səz ahiri zamandiki Hudaoɣa ḳarxi qiḳḳan, Xəytanning wəkili boloɣan «dəjjal»ni kərsitidu, dəp ḳaraydu. Biz ḳoxulimiz. □ **3:14 «Sən uning nəyziliri bilən sərdarlirining bexioɣa sanjiding» —** «uning» — «rəzilning jəmətining bexining…» (13-ayət); bəlkim dəjjalni kərsitixi mumkin. **«Ular dəḫxətlik ḳara ḳuyundək meni tarḳitiwetixkə qiḳti» —** «meni» — Israil səzləydu. Muxu ayəttiki səzlər ahirḳi zamandiki Israil həlḳining eytḳanliri bolsa kerək. □ **3:15 «Sən atliring bilən dengizdin, yəni dəwə-dəwə ḳilinoɣan uluoɣ sulardin ətüp mangding!» —** Musa pəyoɣəmbər Israilni Misirdin qiḳirip yetəkligəndə, ular Ḳizil Dengizdin ətkən. Dengizdiki sular ularoɣa yol eqip ikki təripidə «dəwə-dəwə» turoɣanidi. Kəlgüsi zamandiki wəḳə bəlkim buningoɣa ohxap ketidu. □ **3:16 «Awazni anglap kalpuklirim dir-dir ḳildi» —** Ḫabakkuk «Hudaning awazi» dəp oquḳ eytmaydu — uningoɣa nisbətən anglioɣudək pəḳət birla awaz bar, halas.

Ḳotandin ḳoy padisi üzülgən bolsimu,
Eoɣilda kala padisi yoḳ bolsimu,
18 Mən ḫaman Pərwərdigardin xadlinimən,
Manga nijatimni bərgüqi Hudayimdin xadliḳḳa qəmülimən,□
19 Pərwərdigar, Rəb, mening küq-ḳudritimdur;
U mening putlirimni keyikningkidək ḳilidu;
Meni yuḳiri jaylirimda mangoɣuzidu!

(Bu küy nəoɣmiqilərning bexioɣa tapxurulup, tarliḳ sazlar bilən oḳulsun).

□ **3:18 «Manga nijatimni bərgüqi Hudayim...» —** yaki «nijatim boloɣuqi Hudayim...».

Zəfaniya

1 Amonning oƣli Yosiya Yəhudaoƣa padixah bolƣan waƙitlarda, Ḥəzəkiyaning
qəwrisi, Amariyaning əwrisi, Gədaliyaning nəwrisi, Kuxining oƣli Zəfaniyaoƣa
yətkən Pərwərdigarning səzi: —

Soraƙƙa tartixning omumiyliƙi

2 Mən yər yüzidin ḥəmmini ƙurutuwetimən, — dəydu Pərwərdigar;
3 — Insan ḥəm ḥaywanni ƙurutuwetimən,
Asmandiki uqar-ƙanatlar ḥəm dengizdiki beliƙlarni,
Barliƙ putlikaxanglarni rəzil adəmlər bilən təng ƙurutuwetimən,
Insaniyətni yər yüzidin üzüp taxlaymən, — dəydu Pərwərdigar.■

Yəhudaning soraƙƙa tartilixi

4 — Xuning bilən Mən Yəhuda üstigə,
Barliƙ Yerusalemdikilər üstigə ƙolumni sozimən;
Muxu yərdə «Baal»ning ƙalduƙini,
«Ƙemar»larning namini kaḥinlar bilən billə üzüp taxlaymən;□
5 Xundaƙla əgzidə turup asmandiki jisimlaroƣa bax uridioƣanlarni,
Pərwərdigaroƣa bax urup, xundaƙla Uning nami bilən ƙəsəm ƙilip turup,
«Malkam»ning nami bilənmu ƙəsəm ƙilidioƣanlarni,□
6 Pərwərdigardin təzgənlərni,
Pərwərdigarni izdiməydioƣan yaki Uningdin yol sorimioƣanlarnimu üzüp
taxlaymən.■
7 Rəb Pərwərdigarning ḥuzuri aldida süküt ƙilinglar;
Qünki Pərwərdigarning küni yeƙindur;
Qünki Pərwərdigar ƙurbanliƙni təyyarlidi,
U meḥmanlarni «taḥarət ƙildurup» ḥalal ƙildi;□
8 Pərwərdigarning ƙurbanliƙining künidə xundaƙ boliduki,

■ **1:3** Yar. 6:7 □ **1:4 «Muxu yərdə «Baal»ning ƙalduƙini, «Ƙemar»larning namini kaḥinlar bilən billə üzüp taxlaymən» —** «Baal» Pələstindikilər qoƙunidioƣan bir but idi. «Baalning ƙalduƙi» «Baal» degən butƙa qoƙunoƣanlardin ƙelip ƙaloƣan kixilər. «Kaḥinlar» degən Hudaning muƙəddəs ibadəthanisida ixləydioƣan məhsus «ƙurbanliƙ ƙiloƣuqilar». «Ƙemar»lar bolsa əzlirini butlaroƣa beoƣixlioƣan «ƙurbanliƙ ƙiloƣuqilar» idi («2Pad.» 23:23, «Ḥox.» 10:5ni kərüng). Hudaoƣa etiƙad ƙiloƣuqi adəmlər bolsa, «Huda «Ƙemar»larni yoƙitixi muƙərrər» dəp oylisa kerək. Biraƙ bu ahirƙi jümlidin ƙarioƣanda **«kaḥinlar»** birinqi bolup əyibləndi. Səzgə ƙarioƣanda ularmu butpərəs bolup ƙaldi. Xunga ular «Ƙemar»lardin tehimu əyiblik, «Ƙemilar»oƣa nisbətən ular ḥəƙiƙətni obdan qüxinixi kerək idi. □ **1:5 ««Malkam»ning nami bilənmu ƙəsəm ƙilidioƣanlar...» —** demisəkmu «Malkam» yənə bir but. ■ **1:6** Yəx. 1:4; 59:13; Yər. 15:6 □ **1:7 «Pərwərdigar ƙurbanliƙni təyyarlidi, U meḥmanlarni «taḥarət ƙildurup» ḥalal ƙildi» —** Təwrat dəwridiki ƙurbanliƙlardin bəzilirini yegili bolatti, ƙurbanliƙlar sunuloƣanda meḥmanlarni qaƙirix adəttiki ix idi. Biraƙ 8-9-ayətkə ƙarioƣanda, meḥmanlarning əzi bu «ƙurbanliƙ»ning bir ƙismi bolidu. Ularni «taḥarət ƙildurux», muxu yərdə «napak nərsilərdin ayriwetix, yuyux» yaki «Hudaoƣa ayriwetix» degənni bildüridu. Andin ular əzi «ƙurbanliƙ» boluxƙa «ḥalal» bolidu. «Meḥmanlar»ning kəpinqisi bolsa Hudaoƣa ƙarxi qiƙƙanlarning nuroƣun jəsətlirini yəydioƣan, xundaƙla əslidə «ḥaram boloƣan» ƙuxlar wə ḥaywanatlar bolidu («Yəx.» 34:6, «Yər.» 46:10, «Əz.» 39:17-19nimu kərüng).

Mən əmirlərni, padixaḥlarning oƣullirini wə yat əllərning kiyimlirini kiyiwalоƣanlarning ḥəmmisini jazalaymən;
9 Xu küni Mən bosuƣidin dəssiməy atlaydiƣanlarni,
Yəni zulum-zorawanlik ḥəm aldamqilikḳa tayinip, hojayinlirining əylirini tolduridiƣanlarni jazalaymən. ■
10 Xu künidə, — dəydu Pərwərdigar,
«Belik dərwazisi»din «Waydad»,
«Ikkinqi məḥəllə»din ḥərkirəxlər,
Dəng-egizliklərdin ƣayət zor «gum-gum» ḳilip wəyran ḳilinƣan awazlar anglinidu.
11 «Ḥərkirənglar, i «Oymanlik məḥəllisi»dikilər;
Qünki «sodigər həlḳ»ning ḥəmmisi ḳiliqlandi,
Kümüx bilən qingdalƣanlar ḳirildi!»
12 — Wə xu qaƣda xundak boliduki,
Mən Yerusalemni qiraƣlar bilən ahturimən,
Arzangliri üstidə tinƣan xarabtək turƣan əndixisiz adəmlərni,
Yəni kənglidə: «Pərwərdigar ḥeq yahxilikni ḳilmaydu, yamanlikнimu ḳilmaydu» degənlərni jazalaymən.
13 Əmdi baylikliri olja,
Өyliri bərbat bolidu;
Ular əylərni salƣini bilən,
Ularda turmaydu;
Üzümzarlarni bərpa ḳilƣini bilən,
Ularning xarabini iqməydu.
14 Pərwərdigarning uluƣ küni yeḳindur;
Bərḥək yeḳindur, intayin tez yetip kelidu;
Angla, Pərwərdigarning künining sadasi!
Yetip kəlgəndə palwanmu ələmlik warḳiraydu. ■
15 Xu küni ḳəḥr elip kelidiƣan bir kün,
Külpətlik ḥəm dərd-ələmlik bir kün,
Wəyranqilik ḥəm bərbatlik qüxidiƣan bir kün,
Zulmətlik ḥəm sürlük bir kün,
Bulutlar ḥəm ḳap-ḳarangƣuluk bilən ḳaplanƣan bir kün,
16 Istiḥkamlaxḳan xəḥərlərgə, sepilning egiz potəylirigə ḥujum ḳilidiƣan,

---

1:8 «Mən əmirlərni, padixaḥlarning oƣullirini wə yat əllərning kiyimlirini kiyiwalоƣanlarning ḥəmmisini jazalaymən» — oḳurmənlərning esidə barki, Zəfaniya «padixaḥning oƣli» idi. Xunga u bu ordidikilərning əḥwalini naḥayiti obdan bilətti. Muxundak «yat əllərning kiyimlirini (əjnəbiyqə kiyimni) kiyiwelix» bəlkim butpərəslikkə yaki təkəbburluḳḳa munasiwətlik gunaḥ bolsa kerək. **1:9 «Xu küni Mən bosuƣidin dəssiməy atlaydiƣanlarni, yəni zulum-zorawanlik ḥəm aldamqilikḳa tayinip, hojayinlirining əylirini tolduridiƣanlarni jazalaymən» —** Huda muxu yərdə pəyƣəmbər arḳilik hurapiylikni əyibligən bolsa kerək. «Өy bosuƣisini dəssməslik kerək, yaman bolidu» degənlik enik bir misaldur. (1Sam. 5:4, 5ni kərüng). Ular əslidinla Təwrattiki muḳəddəs ḳanunƣa hilap bolƣan muxundak hurapiy uxxak-qüxxək ḳaidigə riayə ḳilƣini bilən, zulumni ḥeqwəkəsi yok dəp ḳorḳmay ḳiliweridu . ■ **1:9** 1Sam. 5:4, 5. **1:10 ««Belik dərwazisi»din «waydad», «Ikkinqi məḥəllə»din ḥərkirəxlər…» —** «Belik dərwazisi» ḥəm «ikkinqi məḥəllə» Yerusalemning ximaliy təripigə jaylaxḳan bolup, xəḥərning baxḳa üq təripi tik yar idi, ḥujum kəlsə daim ximaliy təripidin kelətti. **1:11 «Qünki «sodigər həlḳ»ning ḥəmmisi ḳiliqlandi, …» —** bu bəlkim kinayilik gəp. Ibraniy tilida «sodigər» wə «Ḳanaan» degənlər ohxax bir səz bilən ipadilinidu. Israil həlḳi əsli butpərəs bolƣan «Ḳanaan həlḳi»ni Pələstindin (Ḳanaandin) ḥəydiwətkənidi. Birak Israil əzi ḥazir «Hudaning həlḳi» əməs, bəlki «sodigər həlḳ» ḥəm «butpərəs bir həlḳ» bolup ḳalƣan ohxaydu. Ularning ḳilƣan sodisimu Hudaning nəziridə ḥaram ohxaydu. **1:12 «Arzangliri üstidə tinƣan xarabtək turƣan əndixisiz adəmlər…» —** «arzangliri üstidə tinƣan xarab» xarab tinixi üqün uzun wakit midirlimay turuxi kerək. Tinƣan «arzanglar», (duƣ, qəkündə) naḥayiti aqqik bir nərsə, əlwəttə. ■ **1:14** Yo. 2:10, 31; 3:15; Yəx. 2:12-22; 13:10; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Wəḥ. 6:12-13

Kanay qelinidioŋan, agah signali kətürülidioŋan bir kün bolidu.□
17 Mən adəmlər üstigə külpətlərni qüxürimən, —
Ular karioŋulardək yüridu;
Qünki ular Pərwərdigaroŋa karxi gunah kildi;
Ularning kanliri topa-qangdək,
Ularning üqəy-kerinliri pokтək təkülidu;
18 Pərwərdigarning kəhri qüxkən künidə altun-kümüxliri ularni kutkuzalmaydu;
Bəlki pütkül jahan Uning oŋəzəp oti təripidin yəwetilidu;
Qünki U barlik yər yüzidikilərning üstigə mutlək bir halakət, dəhxətlik bir halakət qüxüridu.□ ■

2

1 Yioŋilinglar, özünglarni yioŋinglar, i nomussiz «yat əl»,□
2 Yarlik qikkuqə,
Kün topandək tez ətüp kətküqə,
Pərwərdigarning aqqik oŋəzipi üstünglərgə qüxküqə,
Pərwərdigarning oŋəzipini elip kelidioŋan kün üstünglərgə qüxküqə,
3 Pərwərdigarni izdənglar, i Uning həkümlirini ada kiloŋan zemindiki kəmtərlər;
Həkkaniylikni izdənglar, kəmtərlikni izdənglar;
Ehtimal silər Pərwərdigarning oŋəzipi boloŋan künidə panah tapkan bolisilər.■

Əllərning sorakka tartilixi

4 Qünki Gaza taxlanoŋan bolidu,
Axkelon wəyranə bolidu;
Ular Axdodtikilərni qüx bolmayla həydiwetidu;
Əkron yulup taxlinidu.□
5 Dengiz boyidikilər, yəni Kerət elidikilərgə way!
Pərwərdigarning səzi sanga karxidur, i Kanaan, Filistiylərning zemini!
Ahaləng kalmioŋuqə Mən seni halak kilimən.□
6 Dengiz boyi padiqilar üqün qimənzar,
Koy padiliri üqün kotanlar bolidu;
7 Dengiz boyi Yəhuda jəmətining kaldisi igidarqilikida bolidu;
Axu yərdə ular ozukлinidu;
Axkelonning əyliridə ular kəq kirgəndə yatidu,

□ **1:16 «agah signali kətürülidioŋan bir kün bolidu» —** yaki «jəng warkiraxliri kətürülidioŋan bir kün bolidu». □ **1:18 «mutlək bir halakət, dəhxətlik bir halakət» —** yaki «mutlək bir halakət, qakmaktək bir halakət». ■ **1:18** Pənd. 11:4; Əz. 7:19; Zəf. 1:14-16 □ **2:1 «Yioŋilinglar, özünglarni yioŋinglar, i nomussiz «yat əl»» —** «yat əl» muxu yərdə Israil həlki Hudaoŋa nisbətən butpərəs bir yat əlgə ohxaydu, degənlik. Ularning «yioŋilixi» bəlkim jamaəttə bolup dua-tilawət bilən Hudani izdəx üqün bolsa kerək. Ibraniy tilidiki «yioŋilinglar» degən bu peil adəttə pəkət «pahal yioŋiwelix»ni kərsitidu, bu muxu yərdə intayin kinayilik gəp bolup, Israil pahaldək bir həlk, Hudaning otida tezla kəydürülüx hətiridə turidu, degənlik (2-ayətni kərüng). ■ **2:3** Zəb. 27:5; 32:5-7 □ **2:4 «Qünki Gaza taxlanoŋan bolidu, Axkelon wəyranə bolidu; ular Axdodtikilərni qüx bolmayla həydiwetidu; Əkron yulup taxlinidu» —** bu xəhərlər Filistiyədiki bəx qong xəhərning təti. Ularning tərtipi ximaldin jənubka bolup, hujum ximaliy təripidin kelidioŋan ohxaydu. «Axdodni qüx bolmayla həydiwetidu» degən jümlə bəlkim hujum ətigəndə baxlinip qüx boloŋuqə oŋəlibilik tamamlinidioŋanlikini kərsitidu. Baxka birhil qüxənqisi, hujum qüx wakтida, yəni adəm uhlioŋan wakitta kilinidu, «Ular Axdodni qüxtə həydiwetidu» degənlik. □ **2:5 «dengiz boyidikilər, yəni Kerət elidikilərgə way!» —** bu səzmu Filistiylərgə karitiloŋan. «Kerətlər» bəlkim «Kret»dikilər degən mənidə. Ularning əsli yurti (Ottura Dengizdiki) Kret arili idi.

Qünki Pərwərdigar Hudasi ularning yenioɣa berip ulardin həwər elip,
Ularni asarəttin azadlikkə erixtüridu.□
8 Mən Moabning dəxnimini, Ammoniylarning ɦakarətlirini anglidim;
Ular xundak kilip Mening həlkimni mazak kilip,
Ularning qegralirini paymal kilip mahtinip kətti.
9 Xunga Mən Өz ɦayatim bilən kəsəm kilimənki, — dəydu samawi koxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar, Israilning Hudasi,
Moab jəzmən huddi Sodomdək,
Ammoniylar huddi Gomorradək bolidu —
Yəni qakkaklar wə xorluklar kaplanoɣan jay, daim bir qəl-jəzirə bolidu;
Ɦəm həlkimning kaldisi ulardin olja alidu,
Kowmimning kaloɣanliri bularoɣa igə bolidu.□
10 Ularning təkəbburlukidin bu ix bexioɣa kelidu,
Qünki ular samawi koxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigarning həlkini mazak kilip mahtinip kətti.
11 Pərwərdigar ularoɣa dəɦxətlik bolidu;
Qünki U yər yüzidiki butlarning ɦəmmisini kurutiwetidu;
Xuning bilən əllər, barlik qət araldikilər ɦərbiri өz jayida Uningoɣa ibadət kilidu.
12 I Efiopiylər, silərmu Mening kiliqim bilən əltürülisilər.□
13 U kolini sozup ximaloɣa təgküzüp, Asuriyəni ɦalak kilidu,
Ninəwə xəɦirini wəyranə, qəl-bayawandək kəɦətqilik jay kilidu.□
14 Uning otturisida qarwa padiliri,
Xundakla ɦaywanlarning ɦərhilliri yatidu;
Qəl ɦuwkuxi, qirkirioɣuqi ɦuwkuxlar uning tüwrük baxlirida konidu;
Deriziliridin sayraxlar anglinidu;
Bosuoɣilirida wəyranilik turidu;
Qünki U buning kedir yaoɣaq nəkixlirini oqukqilikta kalduridu;
15 Mana bu əndixisiz yaxap kəlgüqi xad-huram xəɦər,
Kənglidə: «Mənla bardurmən, məndin baxka biri yoktur» degən xəɦər —
U xunqilik bir wəyranə, ɦaywanlarning bir konaloɣusi bolup kaldioɣu!
Uningdin ətüwatkanlarning ɦəmmisi üxkirtidu,
Kolini silkiydu.□

3

Yerusalemning sorakka tartilixi

□ **2:7 «ularning yenioɣa berip ulardin həwər elip,...»** — ibraniy tilida: «ularni yoklap...» degən sözlər bilənla ipadilinidu. □ **2:9 «Moab jəzmən huddi Sodomdək, Ammoniylar huddi Gomorradək bolidu...»** — okurmənlərning esida boluxi mumkinki, Huda Sodom wə Gomorra xəɦərlirini rəzillikliri tüpəylidin asmandin ot qüxürüp wəyran kiliwətkən. □ **2:12 «I Efiopiylər, silərmu mening kiliqim bilən əltürülisilər»** — bu bexarəttin təhminən 80 yildin keyin «Kambusis II» Efiopiyəgə tajawuz kildi (miladiyədin ilgiriki 525-yili). Bexarət bu wakəni yaki bolmisa ahirki zamandiki bir wakəni kərsitixi kerək. □ **2:13 «U kolini sozup ximaloɣa təgküzüp, Asuriyəni ɦalak kilidu, Ninəwə xəɦirini wəyranə, qəl-bayawandək kəɦətqilik jay kilidu»** — bu bexarətlər (12-15-ayətlər) Zəfaniyaning sözliridin pakət birnəqqə yildin kiyim əməlgə axuruloɣan. Miladiyədin ilgiriki 612-yili, büyük Asuriyə imperiyəsi paytəhti Ninəwə bilən billə pütünləy bərbat kilindi. Efiopiyə baxka yurtlardin yirak bolsimu, kattik ɦujumoɣa uqridi (12-ayət). Zəfaniyaning bu sözining əməlgə axuruloɣanlikini kərgən kixilər uning «Pərwərdigarning küni» tooɣruluk boloɣan bexarətliri ɦəm baxka bexarətlirinimu bəribir ahirida əməlgə axurulidu, dəp bilgən boldi. □ **2:15 «Uningdin ətüwatkanlarning ɦəmmisi üxkirtidu, kolini silkiydu»** — bu ɦərikətlər bəlkim ɦəyran boloɣanlik yaki mazak kiloɣanlikni bildüridu.

1 Asiylik ḳiloɣuqi, buloɣanoɣan, jəbir-zulum yətküzgüqi xəḥərgə way!
2 U awazni anglimidi, tərbiyini ḳobul ḳilmidi;
Pərwərdigaroɣa tayanmidi, Hudasioɣa yeḳinlaxmidi.□
3 Uning otturisida boloɣan əmirlirining ḥəmmisi ḥərkirəydioɣan xirlar,
Uning soraḳqiliri bolsa kəqliki owlaydioɣan, ətigini oɣajilioɣudək ḥeqnərsə ḳaldurmaydioɣan bərilərdur;■
4 Uning pəyoɣəmbərliri wəzinsiz, asiy kixilər;
Uning kaḥinliri muḳəddəs ibadəthanini buloɣaydioɣanlar,
Təwrat-ḳanunioɣa buzoɣunqilik ḳilidioɣanlar.□ ■
5 Ḥəḳḳaniy Pərwərdigar uning otturisididur;
U ḥeq ḥəḳḳaniyətsizlik ḳilmaydu;
Ḥər ətigəndə adil ḥəkümini ayan ḳilidu;
Ḥəkümidə kəmqilik yoḳtur;
Biraḳ namərd adəm ḥeq nomusni bilməydu.□ ■
6 — Mən əllərni üzüp taxliwətkənmən,
Ularning istiḥkam potəyliri wəyranidur;
Koqilirini ḥeqbir adəm ətmigüdək ḳilip harabə ḳiloɣanmən;
Xəḥərliri adəmzatsiz, ḥeq turoɣuqisi yoḳ ḳilinip ḥalak boloɣan.□
7 Mən: «Pəḳət Məndin ḳorḳunglar, tərbiyini ḳobul ḳilinglar» — dedim.
Xundaḳ boloɣanda uningoɣa ḥəmmə bekitkənlirim qüxürülməy, makani ḥeq haniwəyran bolmas.
Biraḳ ular baldurla ornidin turup, ḥəmmə ixlirini ḥaram ḳiliwətti.□

Barliḳ əllərning soraḳḳa tartilixi

8 Xunga Meni kütünglar, — dəydu Pərwərdigar,
Mən guwaḥliḳ berixkə ornumdin ḳozoɣaloɣan küngiqə —
Qünki Mening ḳararim — əllərni yioɣix,
Padixaḥliḳlarni jəm ḳilixtin ibarətki,
Ularning üstigə ḳəḥrimni,
Ḥəmmə dəḥxətlik aqqiḳimni bexioɣa təküx üqündur.
Qünki yər yüzining ḥəmmisi aqqiḳ oɣəzipimning oti bilən kəydürüwetilidu.□

□ **3:2 «Asiylik ḳiloɣuqi, buloɣanoɣan, jəbir-zulum yətküzgüqi xəḥərgə way! (1-ayət) U awazni anglimidi, tərbiyini ḳobul ḳilmidi»** — bu səzlərni angliɣuqi Yerusalemdikilər bəlkim Zəfaniya yənə Asuriyəning gunaḥlirini əyibləwatidu, dəp oylixi mumkin idi. Biraḳ keyinki səzliridin angliɣuqilar tuyuḳsiz: «Uning əyibligini Ninəwə əməs, bəlki biz Yerusalemdikilər ikənmiz!» dəp ḥəyran ḳaloɣan, xundaḳla hapa boloɣan boluxi mumkin idi. «Awaz»ning kimning ikənlikini Zəfaniya pəyoɣəmbər deməydu; qünki uningoɣa nisbətən bu dunyada angliɣudək pəḳət birla awaz bar, yəni Pərwərdigarningkidur. ■ **3:3** Pənd. 28:15; Əz. 22:27 □ **3:4 «Uning pəyoɣəmbərliri wəzinsiz, asiy kixilər; uning kaḥinliri muḳəddəs ibadəthanini buloɣaydioɣanlar» —** «pəyoɣəmbərliri» bolsa sahta pəyoɣəmbərlər, əlwəttə. «Kaḥinlar» muḳəddəs ibadəthanida puḳralar üqün məhsus ḳurbanliḳni kəydürgüqi hadimlar. ■ **3:4** Yər. 23:11, 32; Ḥox. 9:7. □ **3:5 «ḥəkümidə kəmqilik yoḳtur» —** yaki «U (Pərwərdigar) ḥəkümlirini ada ḳilmay ḳalmaydu». ■ **3:5** Ḳan. 32:4 □ **3:6 «Mən əllərni üzüp taxliwətkənmən, ularning istiḥkam potəyliri wəyranidur .... xəḥərliri adəmzatsiz, ḥeq turoɣuqisi yoḳ ḳilinip ḥalak boloɣan» —** yat əllər arisidiki bu wəḳələr, xübḥisizki, Israiloɣa sawaḳ, agaḥ wə misal boluxi kerək idi. □ **3:7 «Xundaḳ boloɣanda uningoɣa ḥəmmə bekitkənlirim qüxürülməy, makani ḥeq haniwəyran bolmas. Biraḳ ular baldurla ornidin turup, ḥəmmə ixlirini ḥaram ḳiliwətti» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Undaḳ boloɣanda uningoɣa berilidioɣan ḥəmmə jazaliri nemə boluxidin ḳət'iynəzər, uning makani ḥeq üzülməydu». **«Biraḳ ular baldurla ornidin turup, ḥəmmə ixlirini ḥaram ḳiliwətti»** — demək, tiloɣa elinoɣan «ḥaram ixlar»ni ḳilixḳa naḥayiti aldirawatḳanidi. □ **3:8 «Mən guwaḥliḳ berixkə ornumdin ḳozoɣaloɣan küngiqə...» —** «guwaḥqiliḳ berixkə...» degənning baxḳa birhil tərjimisi «owni elixḳa...».

Israilning əsligə kəltürülüxi, əllərning Hudaning yenioɣa kelixi

9 Qünki xu tapta barlik əllərning Pərwərdigarining namioɣa nida kilip qakirixi üqün,
Uning hizmitidə bir jan bir tən boluxi üqün,
Mən ularning tilini sap bir tiloɣa aylandurimən,
10 Qünki Efiopiyə dəryalirining nerisidin Mening dua-tilawətqilirim,
Yəni Mən tarkatkanlarning kizi,
Manga sunuloɣan hədiyəni epkelidu.□

Israilning Hudaning Rohida «kaytidin tuoɣuluxi»

11 Xu küni sən Manga asiylik kiloɣan barlik kilmixliring tüpəylidin iza tartip kalmaysən;
Qünki xu tapta Mən təkəbburlukungdin huxallinip kətkənlərni arangdin elip taxlaymən,
Xuning bilən sən mukəddəs teoɣim tüpəylidin halingni ikkinqi qong kilmaysən;□
12 Wə Mən arangda kəmtər həm miskin bir həlkni kaldurimən,
Ular Pərwərdigarning namioɣa tayinidu.
13 Israilning kaldisi nə kəbihlik kilmaydu,
Nə yaloɣan səzliməydu,
Nə ularning aoɣzidin aldamqi til tepilmaydu;
Ular bəlki ozuklinip, yatidu,
Heqkim ularni korkutmaydu.□

Israilning kaytidin yioɣilixi — ahirki zamandiki xad-huramlik bir küy

14 Yayrap-yaxna, i Zion kizi!
Təntənə kilip warkira, i Israil!
Pütün kəlbing bilən huxal bolup xadlan, i Yerusalemning kizi!■
15 Pərwərdigar seni jazalaydioɣan həkümlərni elip taxlidi,
Düxminingni kayturuwətti;
Israilning padixahi Pərwərdigar arangdidur;
Yamanlikni ikkinqi kərməysən.
16 Xu küni Yerusalemoɣa eytiliduki,
«Korkma, i Zion!
Kolliring boxap, sanggilap kətmisun!
17 Pərwərdigar Hudaying arangda,
Kutkuzidioɣan kudrət Igisidur!
U xadlik bilən üstüngdə xadlinidu;
Əz mehir-muhəbbitidə aram alidu;
Üstüngdə nahxilar eytip yayrap-yaxnaydu.
18 jəmiyət sorunliridiki nomussiz ibadət tüpəylidin aranglardin azablanoɣanlarni yioɣimən;

□ **3:10 «Efiopiyə dəryalirining nerisi....»** — Efiopiyə nahayiti qət jay bolup, towa kilix pursiti jahanning qətlirigiqə bolidu, dəp kərsitidioɣan bir misaldur. **«Mening dua-tilawətqilirim, yəni Mən tarkatkanlarning kizi...»** — bəlkim tarkilip kətkən, əmma towa kiloɣan Israillarni kərsitidu: «Pərwərdigarning küni» xunqə dəhxətlik boloɣini bilən (8-ayət), 9-10-ayəttiki bexarətlər Hudaning mehri-xəpkitigə hətta xu künidimu erixix imkaniyiti barlikini ispatlaydu. □ **3:11 «mukəddəs teoɣim tüpəylidin»** — yaki «mukəddəs teoɣimda» yaki «mukəddəs teoɣim üstidə». □ **3:13 «Israilning kaldisi nə kəbihlik kilmaydu»** — «Israilning kaldisi» Təwrattiki pəyoɣəmbərlərning kitablirida kəp kərülidioɣan tema yaki mawzudur. Israil həlkining kəp kismi Hudadin yiraklixip kətkən bolsimu, ular arisida Hudaning mehir-xəpkiti bilən, Əzigə sadik bir «kaldi»ning haman hərdaim tepilidioɣanlikini kərsitilidu. ■ **3:14** Zək. 9:9

Bularning xərməndilikliri ularoɳa eoɳir kelətti.□
19 Mana, Mən xu tapta seni harlioɳanlarning ɧəmmisini bir tərəp ɻilimən,
Aɻsaɻ boloɳan ɻizni ɻutɻuzimən;
Talaoɳa ɧəydiwetilgən ɻizni yioɳimən;
Dəl ular horlanoɳan barliɻ zeminlarda ularni *Θzümgə* mədɧiyə kəltürgüqi, xəɧrət boloɳuqi ɻilip tikləymən.□
20 Mən xu tapta, yəni silərni yioɳɻan waɻitta, silərni *θygə* epkelimən;
Qünki Mən kəz aldinglarda silərni asarəttin azadliɻɻa qiɻaroɳinimda,
Silərni yər yüzidiki barliɻ əllər arisida xəɧrətlik, *Θzəmgə* mədɧiyə kəltürgüqi ɻilimən,
— dəydu Pərwərdigar.□

□ **3:18 «jəmiyət sorunliridiki nomussiz ibadət tüpəylidin aranglardin azablanoɳanlarni yioɳimən; bularning xərməndilikliri ularoɳa eoɳir kelətti» —** ayətning birnəqqə tərjimiliri bar. Bizningqə mənisi xuki, ibadət sorunlirida boloɳan sahtipəzlik, ar-nomussizliɻlar sorunoɳa ɻatnaxɻan ihlasmənlərni naɧayiti azablioɳan, ular buningoɳa qidimay muxu ɧeytlaroɳa, ibadət sorunlirioɳa ɻatnaxmay tarɻilip kətkənidi. Xunga Huda: «Mən ularni yioɳimən» — dəydu. «Yəx.» 1:13ni kərüng. □ **3:19 «Aɻsaɻ boloɳan ɻizni ɻutɻuzimən; talaoɳa ɧəydiwetilgən ɻizni yioɳimən» —** «ɻiz» muxu yərdə Israilni kərsitidu. **«...ularni Θzümgə mədɧiyə kəltürgüqi, xəɧrət boloɳuqi ɻilip tikləymən»** — yaki «...ularni təripləx obyekti wə nam-xəɧrətlik ɻilip tikləymən». □ **3:20 «Silərni ...xəɧrətlik, Θzəmgə mədɧiyə kəltürgüqi ɻilimən» —** yaki «Silərni... nam-xəɧrətlik wə təripləx obyekti ɻilimən».

Ḥagay

Birinqi wəḫiy wə həlḳning inkasi

1 Darius padixaḫning ikkinqi yili, altinqi ayning birinqi küni, Pərwərdigarning səzi
Ḥagay pəyoɳəmbər arḳilik Xealtiəlning ooɳli, Yəḫudaning waliyisi Zərubbabəlgə ḫəm
Yəḫozadakning ooɳli, bax kaḫin Yəxuaoɳa kəldi: —□
2 Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
Bu həlḳ: «Waḳti kəlmidi, Pərwərdigarning өyini ḳurux waḳti tehi kəlmidi» —
dəydu.□
3 Wə Pərwərdigarning səzi Ḥagay pəyoɳəmbər arḳilik kelip mundaḳ deyildi: —
4 Bu өy tehiqila harabə tursa, bu silər tahtaydin bezəlgən өyliringlarda yaxaydioɳan
waḳitmu?□
5 Mana, Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
— Ḳiliwatḳininglar üstidə kəngül ḳoyup oylininglar!
6 Terioɳininglar kəp, yioɳiwalidioɳininglar az;
Yəysilər, biraḳ toymaysilər;
Iqisilər, biraḳ ḳanmaysilər;
Kiyisilər, biraḳ ḫeqḳandaḳ illimaysilər;
Ix ḫəḳḳi aloɳuqi bolsa,
Huddi ix ḫəḳḳini təxük ḫəmyanoɳa saloɳanoɳa ohxaxtur.■
7 — Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
Ḳiliwatḳininglar üstidə kəngül ḳoyup oylininglar!
8 Taoɳḳa qiḳip, yaoɳaqni elip kelinglar, өyni ḳurunglar; xundaḳ ḳilsanglar Mən
uningdin hursən bolimən, xan-xərəpkə eriximən, — dəydu Pərwərdigar.
9 — Silər kəpni küttünglar, mana, erixkininglar az boldi; uni өygə epkəlginiglarda,
Mən uni püwləp yoḳattim; bu nemə üqün? — dəydu samawi ḳoxunlarning Sərdari
boloɳan Pərwərdigar —
— Qünki Mening өyümning harabə boloɳinioɳa ḳarimay, өz өyünglarni *selixḳa*
yügürüxüp yürüwatisilər.
10 Xunga üstünglarda asmanlar xəbnəmni bərməydu, zeminmu ḫosulini
bərməydu;□ ■

□ **1:1 «Darius padixaḫning ikkinqi yili, altinqi ayning birinqi küni» —** «Darius padixaḫ», yəni «Darius Hispastes» (miladiyədin ilgiriki 521-485-yillar). Bu kün miladiyədin ilgiriki 520-yili, 29-awoɳust idi. «Altinqi ay» — Muḳəddəs Kitabta yil, aylar tiloɳa elinoɳanda, Yəḫudiylarning kona kalendari boyiqə ḫesablinidu («Təbirlər»nimu kərüng). **«altinqi ayning birinqi küni» —** ḫər ayning birinqi küni ḫeyt bolatti, Yerusalemda bu səzni angliɳan kixilər bəlkim az bolmisa kerək. **«bax kaḫin Yəxua» —** «kaḫin» muḳəddəs ibadəthanida puḳralar üqün məhsus ḳurbanliḳni kəydürgüqi hadim. □ **1:2 «Bu həlḳ: «Waḳti kəlmidi, Pərwərdigarning өyini ḳurux waḳti tehi kəlmidi» — dəydu» —** muḳəddəs ibadəthanini ḳayta ḳurux hizmiti 15 yil ilgiri baxlanoɳanidi, biraḳ həlḳ baxḳa əllərning təḫditigə uqrap, ḳurux hizmitidin ḳol tartḳanidi («Əzra», 3-5-bablarni kərüng). □ **1:4 «tahtaydin bezəlgən өyliringlar» —** «tahtaydin bezəlgən» degən bu səz Təwratta pəḳət Sulayman ḳuroɳan muḳəddəs ibadəthanining bezilixi wə «Yəḫoaḫaz padixaḫ»ning ordisining bezilixini təswirləx üqün bir ḳetim ixlitilgən. Xuningdin kərimizki, həlḳlər bəlkim muḳəddəs ibadəthanini ḳuruxḳa 15 yil ilgiri təyyarlioɳan yaoɳaqni ḫazir өz өylirini bezəx üqün ixlətməktə. Xunga ularning ikki gunaḫi bar idi: (1) Hudaning өyini ḳuruxni keqiktürüx; (2) Hudaning өyi üqün təyyarlap ḳoyuloɳan yaoɳaqni өz өyliri üqün ixlitix. ■ **1:6** Ḳan. 28:38; Mik. 6:14, 15. □ **1:10 «Xunga üstünglarda asmanlar xəbnəmni bərməydu» —** xəbnəm, bolupmu 8- wə 9-ayda pixidioɳan mewə yaki axliḳni yegiləxtin saḳlaxta muḫim rol oynaydu. ■ **1:10** Ḳan. 28:23

11 Mən zeminoŋa, taoŋqa, ziraətlərgə, yengi xarablaroŋa, zəytun meyioŋa, tupraqning ündürmilirigə, insanlaroŋa, mal-waranlaroŋa wə qollardiki barliq əjirlərgə quroŋaqqiliqni qaqirdim.□
12 Xuning bilən Xealtiəlning ooŋli Zərubbabəl ḥəm Yəḥozadakning ooŋli bax kaḥin Yəxua wə həlqning qaldisining ḥəmmisi Pərwərdigar Hudasining awazioŋa, xuningdək Pərwərdigar Hudasining Ḥagay pəyoŋəmbərni əwətixi bilən, uning sözlirigə qulaq saldi; həlq Pərwərdigar aldida qorqti.
13 Andin Pərwərdigarning əlqisi Ḥagay Pərwərdigarning həwirini həlqqə yətküzüp: — «Mən silər bilən billidurmən» — dəydu Pərwərdigar, — dedi. 14 Wə Pərwərdigar Xealtiəlning ooŋli, Yəḥudaning waliyisi Zərubbabəlning roḥini, xundaqla Yəḥozadakning ooŋli, bax kaḥin Yəxuaning roḥini ḥəm həlq qaldisining hərbirining roḥini qozoŋidi; ular samawi qoxunlarning Sərdari boloŋan Pərwərdigar Hudasining öyigə kelip ixlidi.
15 Bu Darius padixaḥning ikkinqi yili, altinqi ayning yigirmə tötinqi küni idi.□

2

Ikkinqi wəḥiy — rioŋbətləndürüx

1 Yəttinqi ayning yigirmə birinqi küni, Pərwərdigarning sözi Ḥagay pəyoŋəmbər arqiliq kelip mundaq deyildi:□ 2 — «Xealtiəlning ooŋli, Yəḥudaning waliyisi Zərubbabəlgə, Yəḥozadakning ooŋli, bax kaḥin Yəxuaoŋa ḥəmdə həlqning qaldisioŋa söz qilip ulardin: —
3 «Aranglardin əyni qaoŋdiki xan-xərəptə boloŋan bu öyni kərgənlərdin kim bar? Silər ḥazir uningoŋa qandaq qaraysilər? Nəziringlarda u ḥeqnemigə ərziməydu, xundaqmu?» — dəp sorioŋin. □ 4 — Biraq ḥazir, i Zərubbabəl, jasarətlik bol, — dəydu Pərwərdigar, — Yəḥozadakning ooŋli, bax kaḥin Yəxua, jasarətlik bol; zemindiki barliq həlq, jasarətlik bolup ixlənglar, — dəydu Pərwərdigar.
— qünki Mən silər bilən billidurmən, — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari boloŋan Pərwərdigar.
5 — Misirdin qikqan waqtinglarda silərgə əḥdə qiloŋan sözüm wə Mening Roḥim aranglarda turup kəldi; ḥərgiz qorqmanglar.
6 Qünki samawi qoxunlarning Sərdari boloŋan Pərwərdigar mundaq dəydu: —
— Yənə pəqət azoŋina waqittin keyin Mən asmanlar, yər yüzi, dengiz ḥəm quruqluqni təwritimən; □ ■

□ **1:11 «Mən zeminoŋa, taoŋqa, ziraətlərgə, … qollardiki barliq əjirlərgə quroŋaqqiliqni qaqirdim» —** «quroŋaqqiliq» (ibraniy tilida «horəb») ḥəm «harabə» degənlər bir-birigə ohxap ketidioŋan sözlər — Hudaning öyi «harabə» bolsa, ularoŋa «horəb» (quroŋaqqiliq) bolidu. □ **1:15 «Bu Darius padixaḥning ikkinqi yili, altinqi ayning yigirmə tötinqi küni idi» —** Ḥagay bexarət berip, həlq Hudaning öyidə ix baxlioŋuqə 23 kün ötti. Bu waqit ḥosul yioŋidioŋan pəsil boloŋaqqa, ix bəlkim ḥosulni yioŋip boloŋandin keyin baxlanoŋan. □ **2:1 «Yəttinqi ayning yigirmə birinqi küni» —** bu kün «kəpilər ḥeyti» («kəpə tikix ḥeyti»)ning əng ahirqi küni bolup, həlqning köp bir qismi Yerusalemda boloŋan bolux kerək. □ **2:3 ««Aranglardin əyni qaoŋdiki xan-xərəptə boloŋan bu öyni kərgənlərdin kim bar? Silər ḥazir uningoŋa qandaq qaraysilər? Nəziringlarda u ḥeqnemigə ərziməydu, xundaqmu?» —** Sulayman padixaḥ saloŋan ḥəywətlik muqəddəs ibadəthana (miladiyədin ilgiriki 587-yili) Babil təripidin wəyran qilinoŋan. Bu wəqə Ḥagay söz qiloŋan waqittin 67 yil ilgiri boloŋaqqa, əsli ibadəthanining xan-xəripi yengi ibadəthanioŋa qaraydioŋan bəzi bowaylarning esidin qikmioŋan boluxi kerək. «əyni qaoŋdiki xan-xərəptə boloŋan bu öy» wə «uningoŋa qandaq qaraysilər?» degən sözlər ispatlayduki, Huda nəziridə məyli Sulayman quroŋan yaki bu waqittiki həlq quroŋan ibadəthana bolsun, ḥər ikkisini «bir» dəp ḥesablaydu. □ **2:6 «… asmanlar, yər yüzi, dengiz ḥəm quruqluqni təwritimən» —** muxundaq sözlər baxqa pəyoŋəmbər yazmiliridimu tepilidu (məsilən, «Yəxaya» 13-bab, «Yərəmiya» 4- ḥəm 10-bab, «Yoel» 2-bab, «Naḥum» 1-babta). Xübḥisizki, bular «Pərwərdigarning küni», yəni ahirqi zamanni kərsitidu. ■ **2:6** Ibr. 12:26,27

7 Mən barlıq əllərni təwritimən; nətijidə əllərning sərhil ətiwar nərsiliri elip kelinidu.
Mən muxu өyni xan-xərəpkə toldurimən, — dəydu samawi ḳoxunlarning Sərdari
bolọan Pərwərdigar.
8 — Kümüx Meningki, altun Meningki, — dəydu samawi ḳoxunlarning Sərdari
bolọan Pərwərdigar.□
9 — Bu өyning keyinki xan-xəripi əslidikidin zor bolidu, — dəydu samawi
ḳoxunlarning Sərdari bolọan Pərwərdigar, — wə Mən muxu yərdə aramlik-
hatirjəmlikni ata ḳilimən, — dəydu samawi ḳoxunlarning Sərdari bolọan
Pərwərdigar». □ ■

Üqinqi wəḥiy — Hudaning xəpḳiti wə bərikiti

10 Darius padixaḥning ikkinqi yili, toḳḳuzinqi ayning yigirmə tətinqi küni,
Pərwərdigarning səzi Ḥagay pəyọəmbər arḳilıḳ kelip mundaḳ deyildi: —
11 «Samawi ḳoxunlarning Sərdari bolọan Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
Kaḥinlarọa səz ḳilip ulardin Təwrat-ḳanuni tooḳruluḳ: —
12 «Birsi tonining etikidə «*Hudaọa* ataloḳan gөx»ni kətürüp ketiwatḳinida, uning etiki
nanọa, umaqḳa, xarabḳa, zəytun mayọa yaki ḥərḳandaḳ ax-ozuḳḳa mundaḳla tegip
kətsə, undaḳta u nərsilər «*Hudaọa* ataloḳan» bolamdu?» — dəp soriọin».
Kaḥinlar jawabən: «Yaḳ» — dedi.□
13 Wə Ḥagay: «Birsi jəsətkə tegip «napak» bolọan bolsa, u bu ax-ozuḳning
ḳaysibirigə təgsə, undaḳta ax-ozuḳ napak bolamdu?» — dəp soridi.
Kaḥinlar jawabən: «U napak bolidu» — dedi.□
14 Andin Ḥagay jawabən mundaḳ dedi: —«Pərwərdigar: «Əmdi bu həlḳ, bu «yat
əl» Mening aldimdimu xundaḳtur, ularning ḳollirida ixləngənlirining ḥəmmisimu
xundaḳtur, xuningdək ularning xu yərdə Manga ḥərbir sunọanlirimu napaktur» —

□ **2:8 «Kümüx Meningki, altun Meningki, — dəydu ... Pərwərdigar»** — xu dəwrdə dunyadiki kөp ḳisim altun-kümüx Pars imeriyəsining ḳolida idi. Məzkur bexarəttin azraḳla bir məzgildin keyin, Pars imperatori Darius təripidin: «Israilning ətrapidiki yurtlardin imperatorọa elinọan bajlarning qong bir ḳismini ayrip, bu pulni «Pərwərdigarning өyini qiraylıḳ yasax üqün ixlitix kerək...»» degən bir yarlıḳ qüxürüldi («Əzra» 4-6-babni, xundaḳla «ḳoxumqə səz»imizni kərüng). □ **2:9 «Bu өyning keyinki xan-xəripi əslidikidin zor bolidu»** — bu bexarətning əməlgə axuruluxi naḥayiti ajayib boldi. Səz kөp bolọaqḳa, xərḥini «ḳoxumqə səz»imizgə ḳoyduḳ. ■ **2:9** Mis. 23:20-22; Yər. 31:31-34; Əz. 36:26-28; Mat. 3: 11-12; 11:10; 24:12-16; Mar. 1:2; Luḳa 1:76; 7:27; Yḥ. 2:13-17; Yəx. 40:3; Ibr. 8:6; 12:24 □ **2:12 «birsi tonining etikidə «Hudaọa ataloḳan gөx»ni kətürüp ketiwatḳinida, uning etiki .. ḥərḳandaḳ ax-ozuḳḳa mundaḳla tegip kətsə, undaḳta u nərsilər «Hudaọa ataloḳan» bolamdu?»** — «Hudaọa ataloḳan gөx» (yaki «muḳəddəs gөx») — Musa pəyọəmbərgə qüxürülgən ḳanun boyiqə, birsi Hudaọa «gunaḥ ḳurbanliḳi» («gunaḥni tilidiọan ḳurbanliḳ»), «inaḳ ḳurbanliḳi» yaki « ḳurbanliḳi»ni ḳiloḳanda, bu ḳurbanliḳlardin məlum parqə gөx ḳurbanliḳ ḳilmaḳqi bolọan kixining yardimidə bolọan kaḥinọa ayrip berilgən. Bu gөx «Hudaọa ataloḳan gөx» (yaki «muḳəddəs gөx») dəp ataloḳan, bu gөxni pəḳət kaḥin wə uning ailisidikilər yeyixkə bolidu. □ **2:13 «Birsi jəsətkə tegip «napak» bolọan bolsa, u bu ax-ozuḳning ḳaysibirigə təgsə, undaḳta ax-ozuḳ napak bolamdu?»** — «napak bolọan» — Musa pəyọəmbərgə qüxürülgən ḳanun boyiqə, birsi jəsətkə yaki jəsət ḳoyuloḳan jayọa təgsə, yaki bəzi hil kesəl kixilərgə təgsə, «napak» dəp ḥesablanọan. U bir məzgil (bəzidə bir kün, bəzidə bir ḥəptə) ayrim turuxi kerək idi. Ayrim turọandin keyin oḳusul ḳilip (pütünləy yuyunup) andin «pak» dəp ḥesablanọan.

dəydu.□
15 — Əmdi ḥazir kəngül qoyup oylininglar —
Bügündin baxlap, muxu waqittin tartip kərünglar — taki Pərwərdigarning ibadəthanisidiki tax üstigə yənə bir tal tax qoyuloquqə, □ 16 xuningdin ilgiriki künlərdə, birsi «yigirmə kürə»lik bir dəwə axliqni aloqili kəlgəndə, mana pəqət on kürila qiqti; birsi xarab küpidin əllik komzək aloqili kəlsə, mana pəqət yigirmə komzək qiqti.□ 17 Mən qolliringlar bilən ixligən barliq ixliringlarda silərni judun, ḥal wə məldür apətliri bilən urup kəldim; biraq silər yenimoqa qaytmidinglar. □ ■
18 Əmdi ətünimənki, kəngül qoyup oylininglar — bu kün, yəni toqquzinqi ayning yigirmə tətinqi künidin baxlap, muxu waqittin tartip, — yəni Pərwərdigarning ibadəthanisining qayta quruluxini baxloqan künidin keyinki ixlaroqa kəngül qoyup oylininglar; 19 danlar ambaroqa yioqildimu? Üzüm talliri, ənjür, anar ḥəm zəytun dərəhliri ḥeq mewə bərmidi. Biraq Mən bu kündin baxlap silərni bərikətləymən».□

Tətinqi wəḫiy — Ahirqi zaman •••• Zərubbabəl tooqruluq

20 Wə Pərwərdigarning səzi xu ayning yigirmə tətinqi küni Ḥagayoqa ikkinqi qetim kelip mundaq deyildi: —
21 — Yəḥudaoqa waliy boloqan Zərubbabəlgə səz qilip mundaq degin: —
— «Mən asmanlarni, zeminni təwritixkə təmxiliwatimən;□
22 Padixaḫliqlarning təhtini ərüwetimən, əllərning padixaḫliqlirining küqini yoqitimən; jəng ḥarwiliri ḥəm uning üstidə olturoqanlarni ərüwetimən; atlar wə atliq əskərlər, ularning ḥərbiri əz qerindixining qiliqi bilən mollaq atquzulidu.■
23 Xu künidə — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar —

□ **2:14 «Pərwərdigar: «… ularning qollirida ixləngənlirining ḥəmmisimu xundaqtur (napak, demək), xuningdək ularning xu yərdə Manga ḥərbir sunoqanlirimu napaktur» — dəydu»** — «xu yərdə» degən səz bəlkim «napak qollirida» degənni kərsitixi mumkin. **«Pərwərdigar: «Əmdi bu həlq, bu «yat əl» Mening aldimdimu xundaqtur, ularning qollirida ixləngənlirining ḥəmmisimu xundaqtur, xuningdək ularning xu yərdə Manga ḥərbir sunoqanlirimu napaktur» — dəydu»** — bu toluq səz Israiloqa naḫayiti eoqir idi. Israil əzi kapir bir «yat əl» boloqan ohxaydu. Ulardiki harəbə boloqan muqəddəs ibadəthanining əzi ularning «pərwayim pələk» degəndək bihudluq gunaḫliriloqa guwaḫ beridu. Musa pəyoqəmbərgə qüxürülgən qanun boyiqə, gunaḫlar pəqət «qan tökülüp qilinoqan qurbanliq»lar arqiliq «yepiloqan» bolidu. Biraq muqəddəs ibadəthanining əzi harabə bolup, ular sunoqan qurbanliqlarni əzlirining «napak qolliri» tüpəylidin «napak boldi» desək, əmdi ular qandaqmu pak bolalaydu? «Kim napak nərsilərdin pak nərsini qiqiralaydu? — Ḥeqkim!» («Ayup» 14:4). Pəqət rəḥim-xəpqətlik bir Huda Əzi napak həlqi üqün bir ix qilsa, andin qutquzuloqili bolidu. Əmdi Huda (15-ayət) ularning gunaḫlirini kəqürüm qilip, ularoqa ümid beridu. Uning qandaq yol bilən ularning gunaḫlirini kəqürüm qiloqanliqi eytilmidi. Bu məsililərgə boloqan jawab (yəni Hudaning ahirida adəmlərni gunaḫdin paklax üqün nemə ix qiloqanliqi) pəqət Injildin tepilidu. □ **2:15 «Ibadəthanisidiki tax üstigə yənə bir tal tax qoyuloquqə…»** — Ḥagay pəyoqəmbər səz qiloqandin keyin, həlq qayta quruluxning hizmitini yengiwaxtin baxloqan küngiqə, yəni «ikkinqi yili, altinqi ayning yigirmə tətinqi küni» (27-Sentəbr)giqə degənliktur. □ **2:16 «xuningdin ilgiriki künlərdə, birsi «yigirmə kürə»lik bir dəwə axliqni aloqili kəlgəndə…»** — «ilgiriki» — Ibraniy tilidiki bu səz bəzidə «ilgiriki», bəzidə «keyinki» degənni bildüridu. Qoxumqə səzlirimizdə «ilgiriki» degən tərjimimizning səwəbini eytimiz. □ **2:17 «Mən qolliringlar bilən ixligən barliq ixliringlarda silərni judun, ḥal wə məldür apətliri bilən urup kəldim; biraq silər yenimoqa qaytmidinglar»** — Ḥagay pəyoqəmbər muxu yərdə Təwrat «Am.» 4:9ni nəqil kəltüridu. ■ **2:17** Ḥag. 1:11 □ **2:19 «…danlar ambaroqa yioqildimu? Üzüm talliri… ḥeq mewə bərmidi. Biraq Mən bu kündin baxlap silərni bərikətləymən»** — bu 16-19-ayətlərni qoxumqə səzlirimizdə təḫlil qilimiz. □ **2:21 «Mən asmanlarni, zeminni təwritixkə təmxiliwatimən»** — bu səzlər (wə 22-ayət) 6-7-ayəttlərdikigə ohxax, bəlkim ahirqi zamandiki ixlarni kərsitidu. ■ **2:22** Dan. 2:44-45; Yo. 2:10, 31; 3:15; Yəx. 2:12-22; 13:6-13; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Wəḫ. 6:12-13.

Mən seni, yəni Xealtiəlning oƣli Zərubbabəlni alimən, — dəydu Pərwərdigar — andin seni huddi məḫürlük üzükümdək ḳilimən; qünki Mən seni talliwaldim, — dəydu samawi ḳoxunlarning Sərdari boloƣan Pərwərdigar».□

□ **2:23 «Mən seni, yəni Xealtiəlning oƣli Zərubbabəlni alimən,… andin seni huddi məḫürlük üzükümdək ḳilimən; qünki Mən seni talliwaldim» —** bu bexarətning əməlgə axuruluxini «ḳoxumqə səz»imizdə tiloƣa alimiz.

Zəkəriya

Ata-bowiliringlardək bolmanglar!

1 Darius padixaḫning ikkinqi yili səkkizinqi ayda, Pərwərdigarning səzi Iddoning nəwrisi, Bərəkiyaning ooɳli Zəkəriya pəyoɳəmbərgə kelip mundaḳ deyildi: —□
2 — «Pərwərdigar ata-bowiliringlardin intayin ḳattiḳ oɳəzəpləndi. 3 Xunga sən ularoɳa: «Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar: — «Mening yenimoɳa ḳaytip kelinglar, Mən silərning yeninglaroɳa ḳaytip kelimən» dəydu», — degin. □
4 — Ata-bowiliringlardək bolmanglar; qünki ilgiriki pəyoɳəmbərlər ularoɳa: «Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar: — Rəzil yolliringlardin, rəzil ḳilmixliringlardin yenip towa ḳilinglar, degən», — dəp jakarlioɳan. Biraḳ ular Manga ḳulaḳ salmioɳan, boysunmioɳan, — dəydu Pərwərdigar.■
5 — Silərning ata-bowiliringlar ḫazir ḳeni? Pəyoɳəmbərlər bolsa, mənggü yaxamdu? □ 6 Lekin Mening pəyoɳəmbərlərgə buyruoɳan səzlirim wə bəlgilimilirim, ata-bowiliringlarning bexioɳimu qüxkən əməsmidi?».
Xuning bilən ular yolidin yenip: — Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar yollirimiz wə ḳilmixlirimiz boyiqə bizni ḳandaḳ ḳilimən desə, xundaḳ ḳildi, — degən.□ ■

Səkkiz alamət kərünüx •••• Birinqi alamət kərünüx — Atliḳ adəm wə üq hil rənglik atlar

7 Darius padixaḫning ikkinqi yili, on birinqi ay, yəni «Xebat eyi»ning yigirmə tətinqi küni, Pərwərdigarning kalami Iddoning nəwrisi, Bərəkiyaning ooɳli Zəkəriya pəyoɳəmbərgə kəldi. U mundaḳ bexarətni kərdi: —□
8 Mən keqidə *alamət kərünüxlərni* kərdüm; mana, toruḳ atḳa mingən bir adəmni kərdüm; u qongḳur oymanliḳtiki hadas dərəhliri arisida turatti; uning kəynidə toruḳ, ala-taoɳil wə aḳ atlar bar idi. □ 9 Mən uningdin: «Təḳsir, bular nemə?» — dəp soridim.

□ **1:1 «Darius padixaḫning ikkinqi yili səkkizinqi ayda...»** — «Darius padixaḫ» yəni «Darius Hispastes» (miladiyədin ilgiriki 521-485-yili). **«səkkizinqi ayda...»** — kitabta eytiloɳan aylar Yəḫudiylarning kona kalendari boyiqə idi. Bu ay miladiyədin ilgiriki 520-yili Öktəbrgə tooɳra kelidu. □ **1:3 «Xunga sən ularoɳa: «Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar: — «...» dəydu», — degin»** — əsli xəkli: «Xunga sən ularoɳa: «Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — «Mening yenimoɳa ḳaytip kelinglar» — dəydu samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar — «Mən silərning yeninglaroɳa yenip kelimən» — səydu samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar!». ■ **1:4** Yəx. 31:6; Yər. 3:12; 18:11; Əz. 18:30; Ḫox. 14:2 □ **1:5 «Pəyoɳəmbərlər bolsa, mənggü yaxamdu?»** — məzkur retorik soal bəlkim həlḳning diḳḳitini pəyoɳəmbərlərgə mərkəzləxtürüx üqün əməs, bəlki ularning yətküzgən həwərlirigə mərkəzləxtürüx üqün eytiloɳan. Ḫətta pəyoɳəmbərlərmu dunyadin ketidu, biraḳ ularning səzliri, yəni Hudaning səzliri yənila inawətlik, xundaḳla əməlgə axurulmaḳta (6-ayətni kərüng). Bəzi alimlar: «Pəyoɳəmbərlər mənggü yaxamdu?» degən soalni həlḳning Zəkəriya pəyoɳəmbərning səzigə rəddiyə bərməkqi bolup imansizlik bilən bərgən jawabidur, dəp ḳaraydu. □ **1:6 «Xuning bilən ular yolidin yenip: — ... Pərwərdigar yollirimiz wə ḳilmixlirimiz boyiqə bizni ḳandaḳ ḳilimən desə, xundaḳ ḳildi, — degən»** — «ular» bəlkim nəḳ məydanda Zəkəriyaoɳa ḳulaḳ selip towa ḳiloɳan həlḳ. ■ **1:6** Yioɳ. 1:18 □ **1:7 «Darius padixaḫning ikkinqi yili, on birinqi ay, yəni «xebat eyi»ning yigirmə tətinqi küni...»** — miladiyədin ilgiriki 519-yili, 15-Fewral. □ **1:8 «qongḳur oymanliḳtiki hadas dərəhliri arisida »** — «hadas dərihi» pakar əsidioɳan, hux puraḳliḳ, darqindək bir dərəh. **«ala-taoɳil»** — yaki «jədə rənglik», «ḳongur rənglik».

Mən bilən səzlixiwatqan pərixtə manga: «Mən sanga bularning nemə ikənlikini kərsitimən» — dedi.□
10 Hadas dərəhliri arisida turoɣan zat jawabən: «Bular Pərwərdigarning yər yüzini
uyan-buyan kezixkə əwətkənliri» — dedi.
11 Bu atlar hadas dərəhliri arisida turoɣan Pərwərdigarning Pərixtisigə jawab kilip:
«Biz yər yüzidə uyan-buyan kezip kəlduk; mana, pütkül yər yüzi tiptinq, aramlikta
turuwatidu» — dedi.
12 Pərwərdigarning Pərixtisi jawabən: «I samawi koxunlarning Sərdari boloɣan
Pərwərdigar, kaqanoɣiqə sən bu yətmix yildin beri aqqiklinip keliwatqan Yerusalem
wə Yəhudaning xəhərlirigə rəhim kilmaysən?» — dedi.□
13 Pərwərdigar mən bilən səzlixiwatqan pərixtigə yekimlik səzlər, təsəlli bərgüqi
səzlər bilən jawab bərdi.
14 Xuning bilən mən bilən səzlixiwatqan pərixtə manga mundak dedi: «Sən mundak
jakarlioɣin: — Samawi koxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar: «Yerusalem
wə Zionoɣa boloɣan otluk muhəbbitimdin yürikim lawildap kəyidu! 15 Xuning
bilən Mən ərkin-azadiliktə yaxawatqan əllərgə kattik oɣəzəplinimən; qünki Mən
həlkimgə səlla oɣəzəplinip koyiwidim, ular həddidin exip *həlkimgə* zor azar kildi»,
dəydu. □ 16 Xunga Pərwərdigar mundak dəydu: «Mən Yerusalemoɣa rəhim-
xəpkətlər bilən kaytip kəldim; Mening öyüm uning iqidə kurulidu» — dəydu samawi
koxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar, — «wə Yerusalem üstigə «ölqəm tanisi»
yənə tartilidu».□ ■
17 — Yənə mundak jakarlioɣin: «Samawi koxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar
mundak dəydu: Mening xəhərlirim yənə awatlixidu, Pərwərdigar yənə Zionoɣa
təsəlli beridu wə Yerusalemni yənə talliwalidu».

Ikkinqi alamət kərünüx — «tət münggüz» wə «tət hünərwən»

18 Andin mən beximni kətürdüm, mana tət münggüzni kərdüm. 19 Mən bilən
səzlixiwatqan pərixtidin: «Bular nemə?» dəp soridim. U manga: «Bu Yəhuda, Israil
wə Yerusalemni tarkitiwətkən münggüzlərdur» — dedi.
20 Wə Pərwərdigar manga tət hünərwənni kərsətti. 21 Mən: «Bu *hünərwənlər*
nemə ix kiloɣili kəldi?» dəp soridim. U: «Mana bular bolsa Yəhudadikilərni
heqkim kəddini rusliyalmioɣudək dərijidə tarkitiwətkən münggüzlər; birak bu
hünərwənlər münggüzlərni dəkkə-dükkigə qüxürgili, yəni əllərning Yəhudaning

---

□ **1:9 «Mən bilən səzlixiwatqan pərixtə»** — izahat: «hadas dərəhliri arisida turoɣan adəm» (8-, 10-ayəttə) bolsa «Pərwərdigarning Pərixtisi». «mən bilən səzlixiwatqan pərixtə» bolsa «Pərwərdigarning Pərixtisi» əməs. Təwrattiki baxka kisimlardin bilimizki, «Pərwərdigarning Pərixitisi» Hudaning wəkili bolupla kalmay, yənə Hudaning təbiitidə boloɣan bir Xəhs; ixinimizki, u Məsih-Kutkuzoɣuqi bolup, insanlar dunyasida tuoɣuluxtin ilgiri, «adəm» kiyapitidə dunyada kərüngən. Keyinki tekistlətdin karioɣanda, «mən bilən səzlixiwatqan pərixtə» bolsa «addiy bir pərixtə» idi (u 2-bab, 3-4-ayəttə baxka pərixtə təripidin ixka buyruloɣan). U bəlkim Zəkəriyaoɣa alamət kərünüxtə yolbaxqi həm qüxəndürgüqi rolida boloɣan. □ **1:12 «...sən bu yətmix yildin beri aqqiklinip keliwatqan Yerusalem wə Yəhudaning xəhərliri...»** — okurmənlərning esidə bar boluxi kerəkki, Israil Hudaning jazasi bilən Babil imperiyəsidə 70 yil sürgün boloɣan («Yər.» 25:11-12, «Dan.» 9:2ni kərüng). □ **1:15 «Xuning bilən mən ərkin-azadiliktə yaxawatqan əllərgə kattik oɣəzəplinimən»** — Təwrat həm Zəburdiki «əllər» degən səz adəttə Israildin baxka barlik həlklərni, yəni «Yəhudiy əməslər»ni kərsitidu. Xunga bəzidə «yat əllər» dəp tərjimə kilimiz. Təwratta «əllər», «taipilər», «yat əllər» yaki «həlk-millətlər» deyilsə, hərdaim muxu mənini bildüridu. **«qünki mən həlkimgə səlla oɣəzəplinip koyiwidim, ular həddidin exip həlkimgə zor azar kildi»** — Huda Israildin (butpərəsliki tüpəylidin) oɣəzəplinip ularoɣa «yat əllər» arkilik azar bərgüzüp jazalap, Babil imperiyəsigə 70 yil sürgün kilduroɣan. Birak «yat əllər» bu ixta Hudaning jazasining dairisidin qikip tolimu rəhimsizlik kiloɣan. □ **1:16 ««ölqəm tanisi tartilidu»** — demək, ölqəm tanisida xəhərni ölqəx Yerusalem xəhirining kaytidin toluk kurulidioɣanlikidin derək beridu. ■ **1:16** Əz. 11:23

zeminini tarkitiwetix üqün kətürgən münggüzlirini yərgə taxliwətkili kəldi!» — dedi.□

2

Üqinqi alamət kərünüx — ölqəx tanisini tutkan yigit

1 Andin mən beximni kətürüp, mana kolida ölqəm tanisini tutkan bir adəmni kərdüm 2 wə uningdin: «Nəgə barisən?» dəp soridim. U manga: «Mən Yerusalemni ölqigili, uning kəngliki wə uzunlukini *ölqəp* bilgili barimən» — dedi.
3 Mana, mən bilən səzlixiwatkan pərixtə qikti; yənə bir pərixtə uning bilən kərüxüxkə qikti 4 wə uningoqa mundak dedi: — Yügür, bu yax yigitkə səz kil, uningoqa mundak degin: — «Yerusalem özidə turuwatkan adəmlərning wə mallarning köplükidin sepilsiz xəhərlərdək bolidu. □ 5 — wə Mən Pərwərdigar uning ətrapioqa ot-yalkun sepili, uning iqidiki xan-xəripi bolimən. 6 — Hoy! Hoy! Ximaliy zemindin keqinglar, — dəydu Pərwərdigar, — qünki Mən silərni asmandiki tət tərəptin qikkan xamaldək tarkitiwətkən, dəydu Pərwərdigar».□
7 «— Həy! I Babil kizi bilən turoquqi Zion, kaqkin! □ 8 Qünki samawi koxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar mundak dəydu: — Öz xan-xəripini dəp U Meni silərni bulang-talang kiloqan əllərgə əwətti; qünki kim silərgə qekilsa, xu Özining köz kariqokioqa qekiloqan bolidu. □ ■ 9 Qünki mana, Mən Öz kolumni ularning üstigə silkiymən, ular özlirigə kul kilinoquqilaroqa olja bolidu; xuning bilən silər samawi koxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigarning Meni əwətkənlikini bilisilər.
10 Nahxilarni yangritip xadlan, i Zion kizi; qünki mana, keliwatimən, arangda makanliximən, dəydu Pərwərdigar, ■ 11 — wə xu künidə köp əllər Pərwərdigaroqa baoqlinidu, Manga bir həlk bolidu; arangda makanliximən wə silər samawi koxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigarning Meni əwətkənlikini bilisilər;
12 xuningdək Pərwərdigar Yəhudani Özining «mukəddəs zemini»da nesiwisi boluxka miras kilidu wə yənə Yerusalemni talliwalidu.
13 Barlik ət igiliri Pərwərdigar aldida süküt kilsun! Qünki U Özining mukəddəs makanidin kozoqaldi!»

□ **1:21 «Mən: «bu hünərwənlər** nemə ix kiloqili kəldi?» dəp soridim...» — əmdi bu «tət münggüz» wə «tət hünərwən» nemini kərsitidioqanlikі üstidə «koxumqə səz»imizdə azrak pikirliximiz. □ **2:4 «Yügür, bu yax yigitkə səz kil, uningoqa mundak degin: — «Yerusalem özidə turuwatkan adəmlərning wə mallarning köplükidin sepilsiz xəhərlərdək bolidu»** — demək, kəlgüsi Yerusalem nahayiti qong bir xəhər boloqaqka, uning ahalisi bəribir hərkandak sepilning iqigə patmaydu; demək, muxu yigitning uning «kənglikini, uzunlukі»ni əlqixi bikar ix bolmamdu?! □ **2:6 «Mən silərni asmandiki tət tərəptin qikkan xamaldək tarkitiwətkən»** — «tət tərəptin qikkan xamal» ibraniy tilida: «asmandiki tət xamal» deyilidu — xərk, oqərb, ximal, jənub tərəplərdin qikidioqan xamallar. □ **2:7 «— Həy! I Babil kizi bilən turoquqi Zion, kaqkin !»** — Babil imperiyəsi Zəkəriyaning bexaritidin 20 yil ilgiri wəyran kilinoqanidi. Xunga biz muxu səzlər wə keyinki altə ayətni ahirki zamanni kərsitidu, dəp karaymiz. Birak xu qaoqdiki Yəhuda wə Yerusalem bexarətlərdin heli ümid alalaydu, qünki bexarətlər Hudaning ularoqa boloqan mənggülük məksətlirining heqkaqan özgərtilmigənlikini təstiklaydu. □ **2:8 «Öz xan-xəripini dəp U Meni silərni bulang-talang kiloqan əllərgə əwətti»** — baxka tərjimiliri: «Xan-xərəp ayan kilinoqandin keyin, U Meni silərni bulang-talang kiloqan əllərgə əwətti», yaki «Xərəp-hərmətkə erixtürülginimdin keyin, U... Meni əwətti». Kaysi tərjimisi tooqra boluxidin kətiiynəzər, okurmənlər dikkət kiliduki, Pərwərdigar Özi «Samawi koxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar»ni əwətidu (9-ayət, 6-bab, 15-ayət, 10-bab, 12-ayətlərdimu ohxax ixni kərələymiz). Biz əmdi Injildin qüxinimizki, Huda dunyaoqa əwətkən Kutkuzoquqi-Məsihning özi Hudalik təbiitididur, u Hudaning əzəldin boloquqi mənggülük «Kalami»dur. Xübhisizki, muxu ayəttiki «Samawi koxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar» bolsa, «Hudaning Kalami», Məsihdur (Təwrat, «Yəx.» 48:16nimu kərüng). ■ **2:8** Zək. 2:9; 6:15; 10:12; Yəx. 48:16; Yh. 11:42; 17:21 ■ **2:10** Law. 26:12; Əz. 37:27; 2Kor. 6:16

3

Tətinqi alamət kərünüx — •••• Yəxua bax kahɣinni kiyndürüx

1 Andin u manga Pərwərdigarning Pərixtisi aldida turuwatqan bax kahɣin Yəxuani, xuningdək Yəxuaning ong təripidə uning bilən düxmənlixixkə turoɣan Xəytanni kərsətti.□
2 Pərwərdigar Xəytanoɣa: «Pərwərdigar seni əyiblisun, i Xaytan! Bərhək, Yerusalemni talliwaloɣan Pərwərdigar seni əyiblisun! Bu *kixi* ottin tartiwelinoɣan bir ququla otun əməsmu?» — dedi. □ ■
3 Yəxua bolsa paskina kiyimlərni kiygən ɣalda Pərixtining aldida turatti.
4 U Uning aldida turuwatqanlaroɣa: «Bu paskina kiyimni uningdin salduriwetinglar» — dedi wə uningoɣa: «Qara, Mən qəbiɣlikingni səndin elip kəttim, sanga ɣeytlik kiyim kiygüzdüm» — dedi. □ ■
5 Mən: «Ular bexioɣa pakiz bir səllini orisun!» — dedim. Xuning bilən ular pakiz bir səllini uning bexioɣa orap, uningoɣa kiyim kiydürdi; Pərwərdigarning Pərixtisi bir yanda turatti.□
6 Wə Pərwərdigarning Pərixtisi Yəxuaoɣa mundaq jekilidi: — 7 «Samawi qoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar mundaq dəydu: — Əgər yollirimda mangsang, tapilioɣinimni qing tutsang, Mening əyümni baxqurisən, ɣoylilirimoɣa qaraydioɣan bolisən; sanga yenimda turuwatqanlarning arisida turux ɣoquqini berimən.
8 — I bax kahɣin Yəxua, sən wə sening aldingda olturoɣan ɣəmraɣliring anglanglar (qünki ular bexarətlik adəmlər): — Mana, Mən «Xah» dəp ataloɣan qulumni məydanoɣa qikirimən. □ ■ 9 Mana, Mən Yəxuaning aldioɣa qoyoɣan taxqa qara! — Bu bir taxning üstidə yəttə kəz bar; mana, Mən uning nəqixlirini Өzüm oyimən, — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar, — wə Mən bu zeminning qəbiɣlikini bir kün iqidila elip taxlaymən.□ ■
10 Xu küni, — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar, — ɣərbiringlar əz yeqininglarni üzüm teli wə ənjür dərihi astioɣa olturuxqa təklip qilisilər».

□ **3:1 «Andin u manga … bax kahɣin Yəxuani, xuningdək Yəxuaning ong təripidə uning bilən düxmənlixixkə turoɣan Xəytanni kərsətti»** — oqurmənlər bəlkim biliduki, «Yəxua» (yaki «Yəɣoxua») Yəɣudiylar arisida kəp kərülidioɣan isim bolup, mənisi: «Pərwərdigar Qutquzoɣuqi» degənliktur. «Өysa» degən isim «Yəxua»ning ərəb tilidiki ipadilinixidur. «Xəytan» degənning mənisi: «düxmən, küxəndə». Bu ayət ibraniy tilida: «Andin u manga Pərwərdigarning Pərixtisi aldida turuwatqan bax kahɣin Yəxuani, xuningdək Yəxuaning ong təripidə Xəytanning uningoɣa «xəytan bolux»qa turoɣanlikini kərsətti» — deyilidu. □ **3:2 «Bərhək, Yerusalemni talliwaloɣan Pərwərdigar seni əyiblisun! Bu kixi ottin tartiwelinoɣan bir ququla otun əməsmu?»** — bu səz Yəxuani kərsitidu, əlwəttə; wə bəlkim Yəxuaning Babiloɣa sürgün boluxtiki sinaq-azduruxliridin qutquzuloɣanlikini kərsitidu. Bu tooɣruluq «qoxumqə səz»imizdə kərsətkinimizdək, bu ixta Yəxua Israiloɣa wəkil qilinidu. ■ **3:2** Yəɣ. 9 □ **3:4 «Uning aldida turuwatqanlar»** — bizningqə Pərwərdigarning Pərixtisining aldidiki pərixtilərni kərsitidu. ■ **3:4** Mik. 7:18 □ **3:5 «Mən: «Ular bexioɣa pakiz bir səllini orisun!» — dedim…»** — bu səz bəlkim Zəkəriyaning duasi — demək, «Yəxuaning kahɣinlik kiyimliri toluq bolsun!». □ **3:8 «Mana, Mən «Xah» dəp ataloɣan qulum…»** — «mana» degən səz muxu yərdə ibraniy tilida «qünki, mana» deyilidu. «qünki» degən səz ixlitilgəndə, əslidə uning kəynidə bir səwəb bar boluxi kerək. Bu səwəb yuqiriqi 1-7-ayəttə tepilixi mumkin, biraq bizgə ɣazirqə naməlum. **«Mening «Xah» degən qulum»** — 6-bab, 12-13-ayəttimu tiloɣa elinidu. ««Xah» degən qulum» Məsiɣni kərsitidu. «Xah», «Yəxua», «uning aldioɣa olturoɣan adəmlər» wə təwəndiki ayəttiki «yəttə kəzlük tax» üstidə «qoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **3:8** Yəx. 4:2; 11:1; Yər. 23:5; 33:15; Zək. 6:12 □ **3:9 «Bu bir taxning üstidə yəttə kəz bar; mana, Mən uning nəqixlirini Өzüm oyimən»** — «kəz» ibraniy tilida «bulaq» degən mənanimu kərsitidu. Bəzi alimlar xu mənidə qüxinip mundaq tərjimə qilidu: «Bu bir taxning üstidə yəttə bulaq bar; Mən bularning aoɣzilirini aqimən…». 3-bab, -10-ayəttə yəttə kəz tiloɣa elinoɣaqqa, biz əsli «kəz» degən mənidə boluxi kerək, dəp qaraymiz. Mumkinqilikimu barki, «kəz» degən səz muxu yərdə ikki mənini əz iqigə alidu. ■ **3:9** Zək. 4:10; Wəɣ. 5:6; Zəb. 118:22; Yəx. 8:14; 28:16; Mat. 21:42; 1Pet. 2:4; Yəx. 49:16; Yɣ. 20:20, 25-27; Zək. 13:1

4

Bəxinqi alamət kərünüx — altun qiraoɣdan

1 Andin mən bilən səzlixiwatkan pərixtə kaytip kelip meni oyoɣitiwətti. Mən huddi
uykusidin oyoɣitiwetilgən adəmdək bolup kaldim; 2 U məndin: «Nemini kərdüng?»
dəp soridi. Mən: «Mana, mən pütünləy altundin yasaloɣan bir qiraoɣdanni kərdüm;
uning üsti təripidə bir kaqa, yəttə qirioɣi wə yəttə qiraoɣka tutixidioɣan yəttə nəyqə
bar ikən; □ 3 uning yenida ikki zəytun dərihi bar, birsi ong tərəptə, birsi sol tərəptə»,
dedim. 4 Andin jawabən mən bilən səzlixiwatkan pərixtidin: «I təksir, bular nemə?»
— dəp soridim.

5 Mən bilən səzlixiwatkan pərixtə manga jawabən: «Bularning nemə ikənlikini
bilməmsən?» — dedi. Mən: «Yak, təksir» — dedim.■

6 Andin u manga jawabən mundak dedi: «Mana samawi koxunlarning Sərdari
boloɣan Pərwərdigarning Zərubbabəlgə kiloɣan səzi: «Ix küq-kudrət bilən əməs,
iktidar bilən əməs, bəlki Mening Roḫim arkilik pütidu! — dəydu samawi
koxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar. 7 — I büyük taoɣ, sən zadi kim?
Zərubbabəl aldida sən tüzlənglik bolisən; u *ibadəthanining* əng üstigə jipsima taxni
koyidu, xuning bilən uningoɣa: «Iltipatlik bolsun! Iltipat uningoɣa!» degən towlaxlar
yangrap anglinidu».□ ■

8 Andin Pərwərdigarning səzi manga kelip mundak deyildi: — 9 «Zərubbabəlning
koli muxu əyning ulini saldi wə uning kolliri uni püttüridu; xuning bilən silər
samawi koxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigarning Meni əwətkənlikini bilisilər.
■ 10 Kim əmdi muxu «kiqik ixlar boloɣan kün»ni kəzgə ilmisun? Qünki bular
xadlinidu, — bərḫək, bu «yəttə» xadlinidu, — Zərubbabəlning koli tutkan tik əlqəm
texini kərgəndə xadlinidu; bu «*yəttə*» bolsa Pərwərdigarning pütkül yər yüzigə
səpselip karawatkan kəzliridur».□ ■

11 Mən jawabən pərixtidin: «Qiraoɣdanning ong wə sol təripidə turoɣan ikki zəytun
dərihi nemə?» dəp soridim; 12 wə ikkinqi ketim soalni koyup uningdin: «Ularning
yenidiki ikki altun nəyqə arkilik əzlikidin «altun» kuyuwatkan xu ikki zəytun xehi
nemə?» dəp soridim.□

13 U məndin: «Bularning nemə ikənlikini bilməmsən?» dəp soridi. Mən: «Yak,
təksir» — dedim.

14 U manga: «Bular pütkül yər-zeminning Igisi aldida turuwatkan «zəytun meyida

---

□ **4:2 «yəttə qirioɣi wə yəttə qiraoɣka tutixidioɣan yəttə nəyqə bar ikən»** — yaki «yəttə qiraoɣning ḫərbirining yəttə piliki bar ikən». ■ **4:5** Zək. 4:14; Əzra 5:1; 6:14; Wəḫ. 11:3-4 □ **4:7 «u ibadəthanining əng üstigə jipsima taxni koyidu»** — «jipsima tax» seliniwatkan əyning (muxu ayəttə ibadəthanining) əng ahirki koyuloɣan texitur. **«xuning bilən uningoɣa: «Iltipatlik bolsun! Iltipat uningoɣa!» degən towlaxlar yangrap anglinidu»** — «Iltipatlik bolsun! Iltipat uningoɣa!» degən səzlər bəlkim ibadəthanioɣa, yaki «əng üstidiki jipsima tax», yaki pütün kurulux ixioɣa eytilidu. ■ **4:7** Yəx. 40:4 ■ **4:9** Yḫ. 2:19-21 □ **4:10 «bərḫək, bu «yəttə» xadlinidu...»** — bəzi alimlar bu «yəttə»ni qiraoɣdanning yəttə xehini kərsitidu, dəp karaydu. Birak qiraoɣdan Hudadin may kobul kiliwatidu, xunga bizningqə «bu «yəttə»» yukiriki taxning «yəttə kəz»ini kərsitidu. Ibadəthanining kuruluxi adəmlərning kəz-karaxlirida «kiqik ixlar» boloɣini bilən, Pərwərdigarning ḫəmmə ixni təng kəridioɣan kəzliridə u intayin əḫmiyətlik, xadlinarlik bir ixtur. Ḫətta kurulux jəryanida, Zərubbabəlning «tik əlqəx texi»ni tutkanlikini kərgəndə, «Pərwərdigarning kəzliri» xadlinidu. «Koxumqə səz»imiznimu kərüng. ■ **4:10** 2Tar. 16:9; Wəḫ. 5:6 □ **4:12 «..əzlikidin «altun» kuyuwatkan xu ikki zəytun xehi...»** — muxu «altun» bəlkim «altun rənglik» zəytun meyi —ḫər tərəplik roḫiy rioɣbət-təsəllini kərsətsə kerək.

məsiḥ ḳilinoɣan» ikki ooɣul balidur» — dedi. □ ■

5

Altinqi alamət kərünüx — «uqar oram yazma»

1 Andin mən yənə beximni kətürüp, mana bir uqar oram yazmini kərdüm. 2 U
məndin: «Nemini kərdüng?» dəp soridi. Mən: «Bir uqar oram yazmini kərdüm;
uzunluḳi yigirmə gəz, kəngliki on gəz ikən» — dedim.□
3 U manga: «Bu bolsa pütün zemin üstigə qiḳiriloɣan lənəttur; qünki ḥərbir ooɣrilik
ḳiloɣuqi bu təripigə yeziloɣini boyiqə üzüp taxlinidu; wə ḳəsəm iqküqilərning ḥərbiri
u təripigə yeziloɣini boyiqə üzüp taxlinidu».
4 — «Mən bu *yazmini* qiḳirimən» — dəydu samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan
Pərwərdigar, «wə u ooɣrining өyigə ḥəmdə namim bilən yaloɣandin ḳəsəm
iqküqining өyigə kiridu wə xu өydə ḳonup uni yaoɣaq-taxliri bilən ḳoxupla
yəwetidu».□

Yəttinqi alamət kərünüx — sewəttə olturoɣan ayal — «Rəzillik»

5 Andin mən bilən səzlixiwatḳan pərixtə qiḳip manga: «Əmdi bexingni kətürgin,
nemining qiḳiwatḳinini kərüp baḳ» — dedi.
6 Mən: «U nemə?» — dəp soridim. U manga: «Bu qiḳiwatḳan «əfaḥ» sewitidur», wə:
«Bu bolsa *xu rəzillərning* pütün zemindiki ḳiyapitidur» — dedi. □
7 Əfaḥ sewitining aoɣzidin dumilaḳ bir ḳooɣuxun kətürüldi, mana, əfaḥ sewiti iqidə
bir ayal olturatti.
8 U: «Bu bolsa, rəzillik»tur» — dəp, uni əfaḥ sewiti iqigə ḳayturup taxlap, əfaḥning
aoɣzioɣa eoɣir ḳooɣuxunni taxlap ḳoydi.
9 Beximni kətürüp, mana ikki ayalning qiḳḳanliḳini kərdüm; xamal ularning
ḳanatlirini yəlpütüp turatti (ularning ləyləkningkidək ḳanatliri bar idi); ular əfaḥni
asman bilən zeminning otturisioɣa kətürdi. 10 Mən bilən səzlixiwatḳan pərixtidin:
«Ular əfaḥni nəgə kətürüp mangidu?» — dəp soridim.

□ **4:14 ««zəytun meyida məsiḥ ḳilinoɣan» ikki ooɣul balidur»** — ibraniy tilida: «zəytun mayliḳ ikki ooɣul bala» deyilidu. Bu ayəttik «ikki zəytun dərihi» tooɣrisida ikki kəzḳarax bar. (1) Ikki zəytun dərihi Zərubbabəl wə Yəxua, yəni Dawutning əwladi boloɣan padixaḥning ornida turoɣuqi Zərubbabəl wə bax kaḥin Yəxua. Oḳurmənlərning esidə boluxi kerəkki, Israilning padixaḥliri wə kaḥinliri alaḥidə bir puraḳliḳ zəytun meyi bilən «məsiḥ ḳilinoɣan», bu may Hudaning Roḥining məditini bildürətti. Xuningdək padixaḥ wə kaḥin (baxḳa tərəplərdin) Hudaoɣa wəkalətqi bolatti. Bu birinqi kəzḳarax boyiqə bu ikki adəmning Hudaning Roḥi arḳiliḳ yetəkqilik ḳilixi wə ilḥam berixi bilən, həlḳ Hudaning nurini dunyaoɣa qaqidioɣan «qiraoɣdan» bolidu. (2) Bu «məsiḥ ḳilinoɣan ikki ooɣul bala» dəl Zəkəriya wə Ḥagay pəyoɣəmbərlərning өzi; ularning rioɣbətləndürüxliri bilən pütün həlḳ, jümlidin Zərubbabəl wə Yəxua muḳəddəs ibadəthanini ḳuruxḳa ilḥamlandurulmaḳta; xuning bilən yənə «Hudaning nurini dunyaoɣa qaqidioɣan «qiraoɣdan» bolidu». Bizningqə bu kəzḳarax orunluḳ. ■ **4:14** Zək. 4:3; Əzra 5:1; 6:14; Wəḥ. 11:3-4 □ **5:2 «uzunluḳi yigirmə gəz, kəngliki on gəz ikən»** — ibraniylar ixlətkən «gəz» bəlkim yerim metr idi. Oram yazmining uzunluḳi, kəngliki Musa pəyoɣəmbərgə kərsitilgən «muḳəddəs qedir»ning uzunluḳi wə kəngliki bilən munasiwətlik («Mis.» 29-babni kərüng). □ **5:4 «Mən bu yazmini qiḳirimən… wə u ooɣrining өyigə ḥəmdə namim bilən yaloɣandin ḳəsəm iqküqining өyigə kiridu wə xu өydə ḳonup uni yaoɣaq-taxliri bilən ḳoxupla yəwetidu»** — «uqar oram yazma» tooɣrisida «ḳoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. □ **5:6 «Bu qiḳiwatḳan «əfaḥ» sewitidur»** — «əfaḥ» bolsa ḥəjim өlqimi, təhminən 40 litr kelidu. Muxu yərdə ḥəm өlqəm ḥəm өlqəydioɣan sewətning өzini kərsitidu. **«Bu bolsa xu rəzillərning pütün zemindiki ḳiyapitidur»** — «rəzillər» ibraniy tilida «ular». Yuḳirida eytiloɣan ooɣri wə yaloɣanqini kərsitixi mumkin. Ibraniy tilida «ḳiyapət» «kəz» degən səz bilən ipadilinidu. Mənisi bəlkim: Huda Өz həlḳigə kəzi bilən yetəkqilik ḳiloɣinidək («Zəb.» 32:8) Xəytanmu өzigə təwə boloɣanlarni «əfaḥ» (soda-setiḳning simwoli) arḳiliḳ baxḳuridu. «Ḳoxumqə səz»imizni kərüng.

11 U manga: Ular əfaḥ üqün «Xinar zemini»da bir өy selixqa kətti; өy bərpa qilinoɣandin keyin, əfaḥ sewiti xu yərdə өz turaloɣusioɣa qoyulidu, — dəp jawab bərdi.□

6

Səkkizinqi alamət kərünüx — atliq jəng ḥarwiliri

1 Andin mana, mən yənə beximni kətürüp, ikki taoɣ otturisidin tət jəng ḥarwisining qikḳanliqini kərdüm. Taoɣlar bolsa mis taoɣlar idi. 2 Birinqi jəng ḥarwisidiki qizil atlar idi; ikkinqi jəng ḥarwisidiki qara atlar idi; 3 üqinqi jəng ḥarwisidiki aq atlar, tətinqi jəng ḥarwisidiki küqlük qipar atlar idi. 4 Mən jawabən mən bilən səzlixiwatqan pərixtidin: «Təqsir, bular nemə?» — dəp soridim.
5 Pərixtə manga jawabən: «Bular pütkül yər-zeminning Igisining ḥuzuridin qikḳan asmanlarning tət roḥi. 6 Qara atlar qetiloɣan ḥarwa ximaliy zeminlar tərəpkə kiridu; aqlar ularning kəynidin mangidu; qiparlar bolsa jənubiy zeminlar tərəpkə mangidu. 7 Andin muxu küqlük atlar qikip yər yüzidə uyaq-buyaq kezixkə aldiraydu» — dedi. U ularoɣa: «Menginglar, yər yüzidə uyaq-buyaq menginglar» — dedi; ular yər yüzidə uyaq-buyaq mangdi. 8 Wə U manga ünlük awazda: «Qara, ximaliy yər-zeminlar tərəpkə mangoɣanlar Mening Roḥimdiki aqqiqni ximaliy zemin tərəptə besiqturdi» — dedi. □

Bax kaḥin Yəxuaoɣa taj kiydürüx

9 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaq deyildi: —
10 Sürgün bolup kəlgənlərdin, yəni Ḥəlday, Tobiya wə Yədayadin sowoɣatlarni qobul qiloɣin; xu küni ular Babildin kelip qüxkən өygə, yəni Zəfaniyaning ooɣli Yosiyaning өyigə kirgin; 11 xundaq, kümüx wə altunni qobul qiloɣin, bulardin qəmbərsiman bir tajni toqup wə tajni Yəḥozadakning ooɣli bax kaḥin Yəxuaning bexioɣa kiygüzgin; 12 wə Yəxuaoɣa: «Samawi qoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar mundaq dəydu: Qaranglar, «Xah» dəp ataloɣan insan! U өz tüwidin ornida xahlinip, Pərwərdigarning ibadəthanisini quridu» — degin.■
13 «Bərḥəq, Pərwərdigarning ibadəthanisini quroɣuqi dəl xu bolidu; u xu xaḥanə xan-xərəpni zimmisigə elip, өz təhtigə olturup ḥөküm süridu; u təhtkə olturidioɣan kaḥin bolidu; hatirjəmlik-aramliqni elip kelidioɣan ḥəmkarliq ular ikkisi arisida bolidu.□ ■

□ **5:11** **«Xinar zemini»** — «Xinar» Babiliyəning baxqa bir ismi. **«əfaḥ sewiti xu yərdə өz turaloɣusioɣa qoyulidu»** — «əfaḥda olturoɣan ayal» («rəzillik») tooɣrisida «qoxumqə səz»mizdə tohtilimiz. □ **6:8** **«ximaliy yər-zeminlar tərəpkə mangoɣanlar Mening Roḥimdiki aqqiqni ximaliy zemin tərəptə besiqturdi»** — səkkizinqi kərünüx üstidə «qoxumqi səz»mizdə tohtilimiz. ■ **6:12** Zək. 3:8: Yəx. 4:2; 11:1; Yər. 23:5; 33:15 □ **6:13** **«u xu xaḥanə xan-xərəpni zimmisigə elip, … u təhtkə olturidioɣan kaḥin bolidu»** — Israilda «Lawiy» qəbilisidin boloɣan «kaḥin»lar padixaḥ boluxqa qət'iy bolmaytti. Muxu yərdə Yəxua (Əysa) xübḥisizki, kəlgüsi zamanda kelidioɣan Qutquzoɣuqi-Məsiḥni kərsitidu. «Məsiḥ» ḥəm kaḥin ḥəm padixaḥ bolup, Yəxua wə Zərubbabəl quruwatqan ibadəthanidin tehimu uluq ibadəthanini, yəni Mukəddəs Roḥtin tuoɣuloɣan kixilərdin tərkib tapqan ibadəthanini quridu. «Qoxumqə səz»imiz wə «Ḥagay pəyoɣəmbər» qismidiki «qoxumqə səz»imizni kərüng. **«hatirjəmlik-aramliqni elip kelidioɣan ḥəmkarliq… »** — yaki «hatirjəmlik-aramliqni elip kelidioɣan pilan …». **«hatirjəmlik-aramliqni elip kelidioɣan ḥəmkarliq ular ikkisi arisida bolidu»** — bəzi alimlar «ikkisi» degən səz «ikki ḥoquq» degən mənidə, u bəlkim QutKuzoɣuqi-Məsiḥning «kaḥin» ḥəm «təhttə olturoɣuqi padixaḥ» degən ikki salaḥiyitini kərsitidu, dəp qaraydu. Bizningqə «ular ikkisi» bolsa Pərwərdigar ḥəm uning Məsiḥidur. Dunyaning gunaḥlirini yuyidioɣan qurbanliq bolsa Hudaning pilani bolup, Өz Məsiḥi xu pilanini əməlgə axurup qurbanliq boloɣan; xunga «hatirjəmlik-aramliqni elip kelidioɣan ḥəmkarliq» «Ular ikkisi» arisididur. ■ **6:13** Zəb. 110:1, 4; 85:10; Yəx. 9:6; 22:24; Yḥ. 2:19-22

14 Muxu qəmbərsiman taj Pərwərdigarning ibadəthanisida Hələm, Tobiya, Yədayalarƣa wə Zəfaniyaning ooƣlining meḩribanlikiƣa bir əslətmə üqün ķoyulidu. □ 15 Wə yirakta turuwatķanlar kelip Pərwərdigarning ibadəthanisini ķurux hizmitidə bolidu; xuning bilən silər samawi ķoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigarning Meni əwətkənlikini bilisilər; əgər Pərwərdigarning awazini kəngül ķoyup anglisanglar bu ix əməlgə axurulidu».■

7

Roza tutux tooƣruluķ ķoyulƣan soal wə rəddiyəlik jawab

1 Darius padixaḩning tətinqi yili tokķuzinqi ay, yəni «Hisləw»ning tətinqi küni, Pərwərdigarning səzi Zəkəriyaƣa kəldi. 2 Xu qaƣda Bəyt-Əl xəḩiridikilər Xerəzər wə Rəgəm-Məlәklərni Pərwərdigardin iltipat soraxķa əwətkənidi. 3 Bəyt-Əldikilər: «Samawi ķoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigarning əyidiki kaḩinlardin, xuningdək pəyƣəmbərlərdin: «Ḩərbirimiz kəp yillardin beri ķiloƣinimizdək, bəxinqi ayda ḩərbirimiz yənila əzimizni baxķilardin ayrip, yioƣa-zarƣa olturuximiz kerəkmu?» — dəp soranglar» dəp tapiliƣanidi.□

4 Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaķ deyildi: —

5 «Zemindiki barliķ turuwatķan həlķķə ḩəm kaḩinlarƣa səz ķilip mundaķ soriƣin: — «Silər muxu yətmix yildin beri bəxinqi ay wə yəttinqi aylarda roza tutup yioƣa-zar ķiloƣininglarda, silər manga, ḩəķiķətən manga roza tuttunglarmu? □ 6 Yegininglar, iqkininglar, bu pəķət əzünglar üqünla yəp-iqkininglardin ibarət boldi əməsmu? □ 7 Bular Yerusalem wə uning ətrapidiki xəḩərliri aḩalilik bolƣan, taza awatlaxķan qaƣlarda, jənubiy Yəḩuda wə təwən tüzlənglik aḩalilik bolƣan qaƣlarda, Pərwərdigar burunķi pəyƣəmbərlər arķilik jakarliƣan səzlər əməsmu?

8 Pərwərdigarning səzi Zəkəriyaƣa kelip mundaķ deyildi: —

9 «Samawi ķoxunlarning Sərdari bolƣan Pərwərdigar mundaķ dəydu: — «Ḩəķiķiy adalətni yürgüzünglar, bir-biringlarƣa meḩir-muḩəbbət wə rəḩim-xəpķət kərsitinglar, 10 tul hotun wə yetim-yesirlarni, yat adəmlər wə namratlarni bozək ķilmanglar; ḩeqkim əz ķerindixiƣa kənglidə yamanlik oylimisun. ■ 11 Biraķ *ata-bowiliringlar* anglaxni rət ķiloƣan, ular jaḩillik bilən boynini toloƣap, anglimaskа ķulaķlirini eƣir ķiloƣan; □ 12 ular Təwrat ķanunini wə samawi ķoxunlarning

---

□ **6:14 «Hələm, Tobiya, Yədayalar...» —** «Hələm» 10-ayəttə «Həlday» dəp atilidu. **« Zəfaniyaning ooƣlining meḩribanlikiƣa bir əslətmə üqün ķoyulidu» —** baxķa birhil tərjimisi: «Zəfaniyaning ooƣli «Hən»gə bir əslətmə üqün ķoyulidu». Biraķ «hən»ning mənisi «iltipat, meḩribanlik» bolup, Muķəddəs Kitabtiki baxķa yərlərdə isim ornida ixlətkənliki kərülməydu. ■ **6:15** Zək. 2:8, 9, 10, 12; Yəx. 48:16; Yḩ. 11:42; 17:21 □ **7:3 «bəxinqi ayda ḩərbirimiz yənila əzimizni baxķilardin ayrip, yioƣa-zarƣa olturuximiz kerəkmu?» —** «bəxinqi ay»diki roza tutux bolsa əslidiki ibadəthanining wəyran ķilinƣanlikiƣa ḩəsrət bildürüx üqün idi. Babil imperiyəsining ķoxunliri ibadəthanini bəxinqi ayning 9-künidə wəyran ķiloƣanidi, andin həlķni 70 yil sürgün ķilip baxķuroƣan. Muxu kixilər: «Ibadəthana ḩazir ķaytidin ķuruluwatķan boloƣaqķa, bu rozini tutuweriximiz kerəkmu?» — dəp oyliniwatķanidi. □ **7:5 «Silər muxu yətmix yildin beri bəxinqi ay wə yəttinqi aylarda roza tutup yioƣa-zar ķiloƣininglarda...» —** «yəttinqi ay»diki roza, waliy Gədəliyaning ķaza ķilinƣanlikini əsləx məķsitidə tutuloƣan roza bolup, uning wapatiƣa ḩəsrət bildürüx üqün idi (Təwrat, «Yərəmiya», 40-41-bablar). Bu Babil imperiyəsi Pələstinni ixƣal ķiloƣan məzgildiki əng ahirķi pajiəlik wəķə idi. □ **7:6 «Yegininglar, iqkininglar, bu pəķət əzünglar üqünla yəp-iqkininglardin ibarət boldi əməsmu? » —** demək, silərning roza tutuxunglar yəp-iqixinglarƣa ohxax, pəķət əzliringla üqündur. Roza tutuxning məķsiti Hudani izdəx əməs, bəlki «əz-əzigə iqini aƣritix»tin ibarət boluxi mumkin. Yənə bir imkaniyiti, bu ayəttiki «yemək» wə «iqmək» bəlkim ḩeyt-bayramlarni kərsitidu. Huda ulardin: «muxu ḩeyt-bayramlarni əzünglar üqün təbriklidinglarmu, yaki mən üqün təbriklidinglarmu?» — dəp sorawatidu. ■ **7:10** Mis. 22:22 □ **7:11 «ular jaḩillik bilən boynini toloƣap» —** ibraniy tilida «ular mürisini jaḩil ķilip...».

Sərdari bolоған Pərwərdigarning Өz Roһi bilən burunқi pəyоғəmbərlər arқilиқ əwətkən səzlirini anglimasliқ üqün kөnglini almastək қattiқ қilоғanidi; xunga samawi қoxunlarning Sərdari bolоған Pərwərdigardin intayin қattiқ оғəzəp qüxkən;
13 xundaқ boldiki, Mən ularni qaқirоғanda ular anglaxni rət қilоғandək, ular qaқirоғanda Mənmu anglaxni rət қildim» — dəydu samawi қoxunlarning Sərdari bolоған Pərwərdigar, ■ 14 — «wə Mən ularni ular tonumaydiоған barliқ əllər arisiоға қara қuyun bilən tarқitiwəttim; ularning ketixi bilən zemin wəyran bolоған, andin uningdin ətkənlərmu, қaytқanlarmu bolоған əməs; qünki ularning səwəbidin illiқ zemin wəyranə қilinоған».□

8

Roza tutux tooғruluқ қoyulоған soal wə ümid bərgüqi jawab

1 Wə samawi қoxunlarning Sərdari bolоған Pərwərdigarning səzi manga kelip mundaқ deyildi: —
2 «Samawi қoxunlarning Sərdari bolоған Pərwərdigar mundaқ dəydu: «Mening Zionоға baоғliоған otluқ muһəbbitim қaynap taxti; Mening uningоға baоғliоған otluқ muһəbbitim tüpəylidin *uning düxmənliriqə* оғəzipim қaynap taxti.■
3 Pərwərdigar mundaқ dəydu: «Mən Zionоға қaytip kəldim, Yerusalemning otturisida makanlixiмən; Yerusalem «Һəқiқət xəһiri» dəp atilidu, samawi қoxunlarning Sərdari bolоған Pərwərdigarning teоғi «Muқəddəs Taоғ» dəp atilidu. 4 Samawi қoxunlarning Sərdari bolоған Pərwərdigar mundaқ dəydu: «Қeri boway-momaylar yənə Yerusalemning koqilirida olturidiоған bolidu; künliri uzun bolup, һərbiri һasisini қolida tutup olturidu; 5 xəһərning koqiliri oynawatқan ooғul-қiz balilar bilən liқ tolidu. 6 Samawi қoxunlarning Sərdari bolоған Pərwərdigar mundaқ dəydu: — «Bu ix xu künlərdə bu həlқning қaldisining kөzigə ajayib karamət kөrünidiоғini bilən, u Mening kөzümgə karamət kөrünəmdu?» — dəydu samawi қoxunlarning Sərdari bolоған Pərwərdigar.□
7 Samawi қoxunlarning Sərdari bolоған Pərwərdigar mundaқ dəydu: — «Mana, Mən Өz həlқimni xərқiy zeminlardin, оғərbiy zeminlardin қutқuzimən; 8 Mən ularni elip kelimən, ular Yerusalemda makanlixidu; ular Mening həlқim, Mən һəқiқət wə һəққaniyliқta ularning Hudasi bolimən».
9 Samawi қoxunlarning Sərdari bolоған Pərwərdigar mundaқ dəydu: — «Samawi қoxunlarning Sərdari bolоған Pərwərdigarning өyining uli selinоған künidə һazir bolоған pəyоғəmbərlərning aоғzidin muxu künlərdə bayan қiliniwatқan munu səzlərni ixitiwatisilər, muқəddəs ibadəthanining қuruluxiоға қolunglar küqlük қilinsun! □ 10 Qünki xu künlərdin ilgiri insan üqün ix һəққi yoқ, at-ulaоғ üqünmu ix һəққi yoқ idi; jəbir-zulum tüpəylidin qiққuqi yaki kirgüqi üqün aman-esənlik yoқ idi; qünki Mən һərbir adəmni өz yeқinioға düxmənləxtürdüm; 11 biraқ Mən bu həlқning қaldisioға burunқi künlərdikidək bolmaymən, dəydu samawi қoxunlarning Sərdari bolоған Pərwərdigar; 12 qünki uruқ һosulluқ bolidu, üzüm teli mewiləydu, tupraқ ündürmilirini beridu, asmanlar xəbnəmlirini beridu; xuning bilən mən bu həlқning

■ **7:13** Pənd. 1:28; Yəx. 1:15; Yər. 11:11; 14:12 □ **7:14 «ularni... қara қuyun bilən tarқitiwəttim»** — yaki «ularni ... қara қuyun bilən tarқitiwetimən». ■ **8:2** Zək. 1:14 □ **8:6 «Bu ix xu künlərdə bu həlқning қaldisining kөzigə ajayib karamət kөrünidiоғini bilən, u Mening kөzümgə karamət kөrünəmdu?»** — demək, adəmlər üqün ajayib karamət bolоған ixlar Huda üqün adəttiki ixlar. □ **8:9 «Pərwərdigarning өyining uli selinоған künidə səzligən pəyоғəmbərlər»** — Ққagay wə Zəkəriya. Bu ayəttə kөzdə tutuloған «Pərwərdigarning өyining ulining selinixi» ikki yil burun («Əzra» 5:1-2) bolоған bolsa kerək.

ḳaldisiọa muxularning ḥəmmisini igə ḳildurimən. □ 13 Xundaḳ əməlgə axuruliduki,
silər əllər arisida lənət bolup ḳalọininglarning əksiqə, i Yəḥuda jəməti wə Israil
jəməti, Mən silərni ḳutḳuzimən, silər *ularọa* bəht-bərikət bolisilər; ḳorḳmanglar,
ḳolliringlar küqlük ḳilinsun!□
14 Qünki samawi ḳoxunlarning Sərdari bolọan Pərwərdigar mundaḳ dəydu:
— Silərning ata-bowiliringlar Mening ọəzipimni ḳozọiọanda Mening silərgə
yamanliḳ yətküzüx oyida bolọinim wə xu *jaza* yolidin yanmiọinimdək —
dəydu samawi ḳoxunlarning Sərdari bolọan Pərwərdigar — 15 Mən ḥazir,
muxu künlərdə yənə Yerusalem wə Yəḥuda jəmətigə yahxiliḳ yətküzüx oyida
boldum; ḳorḳmanglar. 16 Muxu ixlarọa əməl ḳilinglar: — Ḥərbiringlar əz
yeḳininglarọa ḥəḳiḳətni səzlənglar; dərwaziliringlarda ḥəḳiḳətkə, aman-tinqliḳḳa
uyọun ḥəkümlərni yürgüzünglar; □ ■ 17 ḥeqkim kənglidə əz yeḳiniọa yamanliḳ
oylimisun; ḥeqḳandaḳ yalọan ḳəsəmgə xerik bolmanglar; qünki Mən dəl bularning
ḥəmmisigə nəprətlinimən, dəydu Pərwərdigar.■
18 Wə samawi ḳoxunlarning Sərdari bolọan Pərwərdigarning səzi manga kelip
mundaḳ deyildi: —
19 Samawi ḳoxunlarning Sərdari bolọan Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — «Tətinqi
aydiki roza, bəxinqi aydiki roza, yəttinqi aydiki roza wə oninqi aydiki roza Yəḥuda
jəmətigə huxalliḳ wə xad-huramliḳ, bəhtlik ibadət sorunliri bolidu; xunga ḥəḳiḳət
wə hatirjəmlik-tinqliḳni səyünglar.□
20 Samawi ḳoxunlarning Sərdari bolọan Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — «Nurọun
ḳowmlar wə kəp xəḥərlərning aḥalisi yənə muxu yərgə kelidu; ■ 21 bir xəḥərdə
turuwatḳanlar baxḳa bir xəḥərgə berip ularọa: «Pərwərdigardin iltipat tiləxkə,
samawi ḳoxunlarning Sərdari bolọan Pərwərdigarni izdəxkə tez barayli; mənmu
barimən!» — dəydiọan bolidu. 22 Kəp ḳowmlar wə küqlük əllər Pərwərdigardin
iltipat tiləxkə, samawi ḳoxunlarning Sərdari bolọan Pərwərdigarni izdəxkə
Yerusalemọa kelidu.
23 Samawi ḳoxunlarning Sərdari bolọan Pərwərdigar mundaḳ dəydu: — «Xu
künlərdə ḥərhil tilda səzləydiọan əllərdin on nəpər adəm qiḳip Yəḥudiy bir
adəmning tonining etikini tutuwelip uningọa: «Biz sən bilən barayli; qünki Hudani
sən bilən billidur, dəp angliduḳ» — dəydu.□

9

«Büyük Iskəndər»ning tajawuzi tooṛuluḳ bexarətlər

□ **8:12 «uruḳ ḥosulluḳ bolidu»** — yaki «uruḳḳa hatirjəmlik-amanliḳ bolidu». □ **8:13 «silər əllər arisida lənət bolup ḳalọininglar»** — bu səzning bəlkim üq təripi bar. (1) sürgün bolọan Yəḥudiylar əzliri lənətkə ḳaldurulọan; (2) ular baxḳilarọa lənət bolup ularọa bala-ḳaza kəltürgən; (3) ularning nami (Israil, Yəḥudiy) lənətni bildürgən. Huda muxu üq əwalning ḥərbirini dəl ularning əksigə aylanduridu. **«silər ularọa (əllərgə) bəht-bərikət bolisilər»** — Huda əslidə Ibraḥim pəyọəmbərgə: «Sən wə əwlading ḥərbir əl-millətkə bəht-bərikət bolisən» dəp wədə ḳilọan. Israil itaətsizliktin muxu bərikətni lənətkə aylanduroan. □ **8:16 «dərwaziliringlarda ḥəḳiḳətkə, aman-tinqliḳḳa uyọun ḥəkümlərni yürgüzünglar»** — aḳsaḳallar xəḥər dərwazilirida olturup, sot wə ḥəküm ḳilatti. ■ **8:16** Əf. 4:25 ■ **8:17** Zək. 5:3, 4; 7:10. □ **8:19 «Tətinqi aydiki roza, bəxinqi aydiki roza, yəttinqi aydiki roza wə oninqi aydiki roza Yəḥuda jəmətigə huxalliḳ wə xad-huramliḳ, bəhtlik ibadət sorunliri bolidu»** — bu «rozilar» tooṛuluḳ «ḳoxumqə səz»ni kərüng. ■ **8:20** Yəx. 2:2; Yər. 16:19; Mik. 4:1; Zək. 8:2. □ **8:23 «Xu künlərdə ... əllərdin on nəpər adəm qiḳip Yəḥudiy bir adəmning tonining etikini tutuwelip uningọa: «Biz sən bilən barayli; qünki Hudani sən bilən billidur, dəp angliduḳ» — dəydu»** — bu ix Hudani izdəngən «yat əllər»ning ḥərikətlirigə bir misal bolidu.

1 Pərwərdigarning səzidin yükləngən bexarət — Hadrak zemini wə Dəməxq üstigə
qonidu (qünki Pərwərdigarning nəziri adəmlər wə Israilning barliq qəbililiri
üstididur); □ 2 U bularoqa qegridax boloqan Hamatqa, Tur wə Zidon üstigimu qonidu.
Tur tolimu «dana» boloqaqqa, □ 3 əzi üqün qoroqan quroqan, kümüxni topidək, sap
altunni koqilardiki patqaqtək dəwiləp qoyoqan. 4 Mana, Rəb uni mal-dunyasidin
ayriwetidu, uning küqini dengizda yoq qilidu; u ot təripidin yəp ketilidu.□
5 Axkelon buni kərüp qorqidu; Gazamu kərüp azablinip toloqinip ketidu; Əkronmu
xundaq, qünki uning arzu-ümidi tozup ketidu; padixah Gazadin yoqap ketidu,
Axkelon adəmzatsiz qalidu. 6 Xuning bilən Axdodta haramdin boloqan birsi
turidu; Mən Filistiylərning məoqrurluqi wə pəhrini yoqitimən. □ 7 Mən aoqzidin
qanlarni, uning haram yegən yirginqlik nərsilərni qixliri arisidin elip ketimən;
andin qelip qaloqanlar bolsa, ular Hudayimizoqa təwə bolup, Yəhudada yolbaxqi
bolidu; Əkronning orni Yəbus qəbilisidikilərgə ohxax bolidu. □ 8 Mən qoxun
tüpəylidin, yəni ətüp kətküqi wə qaytip kəlgüqi tüpəylidin Öz öyüm ətrapida
qedirimni tiktürimən; əzgüqi qaytidin uningdin ətməydu; qünki Öz közüm bilən
közitimən.□

Zionning padixahi Məsih kelidu!

9 Zor xadlan, i Zion qizi!
Təntənəlik nida qil, i Yerusalem qizi!
Qaranglar, padixahing yeningoqa kelidu;
U həkqaniy wə nijatliq bolidu;
Kəmtər-məmin bolup,
Mada exəkkə, yəni exək təhiyigə minip kelidu;□ ■

□ **9:1 «Hadrak zemini»** — kona tarihnamilər boyiqə, «Hadrak» degən rayon Dəməxq xəhirigə yeqin boloqan, birak dəl qaysi jay ikənlikini hazir bilməymiz. **«qünki Pərwərdigarning nəziri adəmlər wə Israilning barliq qəbililiri üstididur»** — baxqa birhil tərjimisi: «qünki insanlarning wə Israilning barliq qəbililirining közi Pərwərdigaroqa qaraydu». □ **9:2 «U , *yəni Pərwərdigarning bexariti*** bularoqa qegridax boloqan Hamatqa, Tur wə Zidon üstigimu qonidu» — «büyük Iskəndər» miladiyədin ilgiriki 332-yili jənub tərəpkə yürüx qilip muxu yərlərni bir-birləp igiliwaloqan. □ **9:4 «Mana, Rəb uni mal-dunyasidin ayriwetidu, uning küqini dengizda yoq qilidu; u ot təripidin yəp ketilidu» —** bu ayətni «büyük Iskəndər» əməlgə axuroqan. Miladiyədin ilgiri 332-yili u Turni bulang-talang qilip pütünləy wəyran qiliwətkən «qoxumqə səz»imizni kərüng). «uning küqini dengizda yoq qilidu» degənlikning baxqa birhil tərjimisi: «U (yəni Rəb) ularning dengizdiki küqini yoq qilidu» □ **9:6 «Xuning bilən Axdodta haramdin boloqan birsi turidu; Mən Filistiylərning məoqrurluqi wə pəhrini yoqitimən» —** Iskəndər Turni igiliwaloqandin keyin Filistiyəgə qarap yürüx qilidu. 5- wə 6-ayəttə tiloqa elinoqan (Axkelon, Gaza, Əkron, Axdod) xəhərlər Filistiyədiki bəx qong xəhərning təti. Bu jənglərning təpsilatliri üqün «qoxumqə səz»imizni kərüng. □ **9:7 «Mən aoqzidin qanlarni, uning haram yegən yirginqlik nərsilərni qixliri arisidin elip ketimən; andin qelip qaloqanlar bolsa, ular Hudayimizoqa təwə bolup,...» —** «Hudayimizoqa» degən səzgə qarioqanda muxu ayətlərdiki səzligüqi Məsihning əzi boluxi kerək. **«...Əkronning orni Yəbus qəbilisidikilərgə ohxax bolidu»** — toluq ayətning mənisi: (1) Filistiylər əmdi butlaroqa ataloqan qurbanliqlarning qeninimu, gəxinimu yeməydioqan bolidu. (2) Filistiylər Hudaoqa təwə bolup Yəhuda arisida (Yəbus qəbilisidikilərdək) hərmətlik mərtiwigə igə bolidu (hazirqi «Pələsitinliklər» Filistiylərning əwladliri boluxi mumkin). «Qoxumqə səz»imiznimu kərüng. □ **9:8 «Mən qoxun tüpəylidin, yəni ətüp kətküqi wə qaytip kəlgüqi tüpəylidin Öz öyüm ətrapida qedirimni tiktürimən; əzgüqi qaytidin uningdin ətməydu; qünki Öz közüm bilən közitimən» —** «büyük Iskəndər» zalim boloqini bilən, Misiroqa hujum qilixqa mangoqanda («ətüp kətkəndə») yaki Misirni ixoqal qilip «qaytip kəlgəndə» (gərqə Yerusalemdiki muqəddəs ibadəthanida nuroqunlioqan bayliqlar bolsimu), Yerusalemoqa heq hujum qilmioqan. Bu tarihning əng qong sirliridin biridur. «Qoxumqə səz»imiznimu kərüng. □ **9:9 «U həkqaniy wə nijatliq bolidu» —** baxqa tərjimiliri: «U nijatni elip kelidu», «U qutquzuloqan bolidu» yaki «U oqəlibilik bolidu». **«Qaranglar, padixahing yeningoqa kelidu... mada exəkkə, yəni exək təhiyigə minip kelidu»** — bu toluq bexarət Əysa Məsihni enik kərsitidu. Injil, «Matta» 21-bab, «Markus» 11-bab, «Luqa» 19-bab, «Yuhanna» 12-bablarni kərüng. ■ **9:9** Zək. 2:10; Mat. 21:4-5; Yh.12:12-16

10 Xuning bilən Mən jəng ḫarwilirini Əfraimdin,
Atlarni Yerusalemdin məḫrum ḳiliwetimən;
Jəng oḳyasimu elip taxlinidu.
U bolsa əllərgə hatirjəmlik-tinqliḳni jakarlap yətküzidu;
Uning ḫökümranliḳi dengizdin dengizoɣiqə,
Əfrat dəryasidin yər yüzining qətlirigiqə bolidu.□
11 Əmdi seni bolsa, sanga qüxürülgən əḫdə ḳeni tüpəylidin, Mən arangdiki məḫbuslarni susiz orəktin azadliḳḳa qiḳirimən.□ ■
12 Mustəḫkəm jayoɣa ḳaytip kelinglar, i arzu-ümidning məḫbusliri! Bügün Mən jakarlap eytimənki, tartḳan jazaliringning əksini ikki ḫəssiləp sanga ḳayturimən. □ 13 Qünki Əzüm üqün Yəḫudani oḳyadək egildürdüm, Əfraimni oḳ ḳilip oḳyaoɣa saldim; Mən ooɣul baliliringni ornidin turoɣuzimən, i Zion — ular sening ooɣul baliliringoɣa ḳarxi jəng ḳilidu, i Gretsiyə! I Zion, Mən seni palwanning ḳolidiki ḳiliqtək ḳilimən. 14 Pərwərdigar ularning üstidə kərünidu; Uning oḳi qaḳmaḳtək etilip uqidu. Rəb Pərwərdigar kanayni qalidu; U jənubtiki dəḫxətlik ḳara ḳuyunlarni billə elip yürüx ḳilidu. ■ 15 Samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar ular üqün mudapiə bolidu; ular saloɣa taxlirini kukum ḳilip, dəssəp qəyləydu; ular iqiwelip, xarab kəypini sürgənlərdək ḳiyḳas-sürən kətüridu; ular *ḳanoɣa* miləngən ḳurbangaḫning bürjəkliridək, *ḳanoɣa* tolduruloɣan ḳaqilardək bolidu. □ 16 Xu küni Pərwərdigar boloɣan ularning Hudasi ularni Əzüm baḳḳan padam boloɣan həlḳim dəp bilip ḳutḳuzidu; qünki ular taj gəḫərliridək Uning zemini üstidə kətürülidu. 17 Xunqə zordur Uning meḫribanliḳi, xunqə ḳaltistur Uning güzəlliki! Ziraətlər yigitlərni, yengi xarab ḳizlarni yaxnitidu!□

10

Ahirḳi zamanlardiki wəḳələr — dawami

□ **9:10 «Xuning bilən Mən jəng ḫarwilirini Əfraimdin, …məḫrum ḳiliwetimən; … U , *yəni Israilning padixaḫ Məsiḫ*** bolsa əllərgə hatirjəmlik-tinqliḳni jakarlap yətküzidu; uning ḫökümranliḳi dengizdin dengizoɣiqə, Əfrat dəryasidin yər yüzining qətlirigiqə bolidu» — demisəkmu, bexarət Əysa Məsiḫning dunyaoɣa tunqi kelixidin (9-ayət) uning ḳaytip kelixigə atlap ətidu. Bexarətning ḳaloɣini ahirḳi zamanlarni kərsitidu. «Qoxumqə səz»imizni kərüng. □ **9:11 «Əmdi seni bolsa, sanga qüxürülgən əḫdə ḳeni tüpəylidin, Mən arangdiki məḫbuslarni susiz orəktin azadliḳḳa qiḳirimən»** — bu sirliḳ bexarətning ḫəm roḫiy ḫəm jismaniy jəḫətliri boluxi kerək. Ixinimizki, Əysa Məsiḫning ḳeni bilən tüzgən «yengi əḫdə» Yəḫudiylarni, əllərnimu ḫərhil «gunaḫ oriki»din ḳutḳuzalaydu ḫəm kəlgüsidimu buning səwəbidin Huda Yəḫudiylarni ḫərhil jismaniy ḳiynqiliḳlardinmu ḳutḳuzidu. ■ **9:11** Mat. 26:28; Luḳa 22:20; Rim. 9:3, 4; Rim. 11:25, 26, 27; 1Kor. 11:25; Ibr. 9:19, 20, 21. □ **9:12 «Mustəḫkəm jayoɣa ḳaytip kelinglar, i arzu-ümidning məḫbusliri!»** — «arzu-ümidning məḫbusliri» bəlkim bu tolimu ḳiskartiloɣan gəp boluxi mumkin, mənisi: ««Hudaning ḳaldisi» Hudaning nuroɣun wədiliri aldida ümidwar boluxi kerək idi. Lekin ularning uningoɣa ixənməsliki, xundaḳla ümidsizlinixi tüpəylidin gunaḫning məḫbusliri bolup ḳaloɣan. Ularning birdinbir «mustəḫkəm jay»i Hudaning Əzi, əlwəttə. ■ **9:14** Naḫ. 2:6 □ **9:15 «… ular (ḳanoɣa) miləngən ḳurbangaḫning bürjəkliridək, ḳanoɣa toldurulоɣan ḳaqilardək bolidu»** — bu ohxitix Israilning jənggə bolidioɣan zoḳ-kəypining xarab iqkən adəmningkidək bolidioɣanliḳini yaki düxmənlərdin təkülgən ḳanning kəplükini bildüridu. Ḳurbangaḫ üstidiki ḳurbanliḳlarning ḳanlirini elixḳa birnəqqə ḳaqilarni təyyarlax kerək idi, ular əlwəttə ḳan bilən liḳ toldurulatti wə ḳurbangaḫning burjəkliri ḳanoɣa milinip ketətti. Toluḳ bu bexarət bəlkim (1) Israilning Gretsiyə zalimliri üstidin (miladiyədin ilgiriki 3- wə 2-əsirdə) boloɣan ajayib oɣəlibilirini wə (2) ahirḳi zamandiki dəjjalning ḳoxunliri bilən bolidioɣan uruxlarni kərsitidu. «Qoxumqə səz»imiznimu kərüng. □ **9:17 «Xunqə zordur Uning meḫribanliḳi, xunqə ḳaltistur Uning güzəlliki!»** — yaki, «Nemidegən əziz! Nemidegən güzəl!».

1 Pərwərdigardin «keyinki yamoɣur» pəslidə yamoɣurni tələp ḳilinglar; Pərwərdigar
qaḳmaḳlarni qaḳturup, ularoɣa mol yamoɣurlarni, xuningdək ḥərbirigə etizda ot-
qəplərni beridu. □ 2 Qünki «əy butliri» bimənə gəplərni eytḳan, palqilar yaloɣan
«alamət»lərni kərgən, tuturuḳsiz qüxlərni səzligən; ular ḳuruḳ təsəlli beridu. Xunga
həlḳ ḳoy padisidək tenəp kətti; ular padiqisi bolmioɣaqḳa, azar yeməktə.□ ■
3 Mening oɣəzipim padiqilaroɣa ḳozoɣaldi; Mən muxu «tekə» *yetəkqilərni* jazalaymən;
qünki samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar Өz padisidin, yəni Yəḥuda
jəmətidin həwər elixḳa kəldi; U jəngdə ularni Өzining ḥəywətlik etidək ḳilidu.
4 Uningdin *yəni Yəḥudadin* «Burjək Texi», uningdin «Ḳozuḳ», uningdin «Jəng
Oḳyasi», uningdin «Ḥəmmigə ḥökümranliḳ Ḳiloɣuqi» qiḳidu.□
5 Xuning bilən ular jəngdə, *düxmənlərni* koqilardiki patḳaḳni dəssigəndək
qəyləydioɣan palwanlardək bolidu; ular jəng ḳilidu, qünki Pərwərdigar ular bilən
billidur; ular atliḳ əskərlərnimu yərgə ḳaritip ḳoyidu. 6 Mən Yəḥuda jəmətini
küqəytimən, Yüsüpning jəmətini ḳutḳuzimən; Mən ularni ḳaytidin olturaḳlixixḳa
ḳayturimən; qünki Mən ularoɣa rəḥim-xəpḳətni kərsitimən. Ular Mən ḥeqḳaqan
taxliwətmigəndək bolidu; qünki Mən ularning Hudasi Pərwərdigarmən; Mən
ularoɣa jawab berimən. 7 Əfraimdikilər palwandək bolidu, kəngülliri xarab kəypini
sürgənlərdək huxallinidu; ularning baliliri buni kərüp huxallinidu; ularning kəngli
Pərwərdigardin xadlinidu.
8 Mən üxḳirtip, ularni yioɣimən; qünki Mən ularni bədəl tələp ḥərlükkə qiḳirimən;
ular ilgiri kəpiyip kətkəndək kəpiyidu. 9 Mən ularni əllər arisida uruḳtək qaqimən;
andin ular Meni yiraḳ jaylarda əsləydu; xuning bilən ular baliliri bilən ḥayat ḳelip,
ḳaytip kelidu. □ 10 Mən ularni ḳaytidin Misir zeminidin elip kelimən, Asuriyədinmu
qiḳirip yioɣimən; ularni Gilead wə Liwan zemininoɣa elip kirgüzimən; yər-zemin
ularni patḳuzalmay ḳalidu.
11 Xundaḳ ḳilip, U jəbir-japa dengizidin ətüp, dengizdiki dolḳunlarni uridu; Nil
dəryasining təgliri ḳurup ketidu; Asuriyəning məoɣrurluḳi wə pəhri pəs ḳilinidu,
Misirdiki xaḥanə ḥasimu yoḳilidu. □
12 Mən ularni Pərwərdigar arḳiliḳ küqəytimən; ular Uning namida mangidu, dəydu
Pərwərdigar.

11

Hudaning padisi yahxi padiqisini, yəni Pərwərdigarning Өzini rət ḳilidu; ular zulmətkə ḳalidu

---

□ **10:1 «Pərwərdigardin «keyinki yamoɣur» pəslidə yamoɣurni tələp ḳilinglar»** — bu dua yuḳiriḳi bexarət bilən baoɣlinixliḳ; ziraətlər wə üzümlərgə yamoɣur kerək, əlwəttə. «Keyinki yamoɣur» bolsa Pələstində 3- yaki 4-ayda yaoɣidu, ətiyazliḳ ziraətlərni pixurux ḥalḳiliḳ rolini oynaydu. Bu yamoɣurlar bolmisa ḥeq ḥosul bolmaydu. □ **10:2 «əy butliri»** — (ibraniy tilida «tərafim») pal bilən «yol kərsitidioɣan» birhil butlar idi. ■ **10:2** Top. 5:6 □ **10:4 «Uningdin, yəni Yəḥudadin «burjək texi», uningdin «ḳozuḳ»...»** — «yəni Yəḥudadin» degən səzlərni tərjimə yolida ḳoxup kirgüzduḳ. Ibraniy tilida pəḳət «uningdin» deyilidu. 9-ayättə «Yəḥuda jəməti» kəzdə tutuloɣan boloɣaqḳa, 10-ayətni xundaḳ tərjimə ḳilduḳ. Məsiḥ «Yəḥudadin» qiḳidu, əlwəttə. Baxḳa birhil tərjimisi «yəni Hudadin». **«uningdin ... «burjək texi», .. «ḳozuḳ», .. «jəng oḳyasi», .. «ḥəmmigə ḥökümranliḳ ḳiloɣuqi» qiḳidu»** — bu tət namning ḥəmmisi «Məsiḥ-Ḳutḳuzoɣuqi»ning unwanliri bolidu. Barliḳ pəyoɣəmbərlərning bexarətliri boyiqə «Məsiḥ» qoḳum Yəḥudaning əwladi boluxi kerək idi. «Ḳoxumqə səz»imiznimu kərüng. «Uningdin» degənni bəzi alimlar «Hudadin» degən mənidə, dəp ḳaraydu. □ **10:9 «Mən ularni əllər arisida uruḳtək qaqimən; ...»** — yaki «Mən ularni əllər arisida uruḳtək qaqidioɣan bolsam,...». □ **10:11 «U jəbir-japa dengizidin ətüp, dengizdiki dolḳunlarni uridu»** — «U» — Hudani kərsitidu, əlwəttə.

1 I Liwan, ot sening kedir dərəhliringni yəp ketixi üqün, dərwaziliringni aq!
□ 2 Waysanglar, i ḳarioɳaylar, qünki kedir yiḳildi, esil dərəhlər wəyran ḳilindi; waysanglar, i Baxandiki dub dərəhliri, qünki baraḳsan orman yiḳitildi!
3 Padiqilarning waysioɳan awazini angla! Qünki ularning xəripi *boloɳan qimən-yaylaḳ* wəyran ḳilindi; arslanlarning ḫərkirigən awazini angla! Qünki Iordan dəryasining pəhri boloɳan *bük-baraḳsanliḳi* wəyran ḳilindi.
4 Pərwərdigar Hudayim mundaḳ dəydu: — Booɳuzlaxḳa bekitilgən padini baḳḳin!
5 Ularni setiwaloɳanlar ularni booɳuzliwətkəndə ḫeq gunaḫkar dəp ḳaralmaydu; ularni setiwətkənlər: «Pərwərdigaroɳa xükri! Qünki beyip kəttim!» — dəydu; ularning өz padiqiliri ularoɳa iqini ḫeq aoɳritmaydu. 6 Qünki Mən zeminda turuwatḳanlaroɳa yənə iqimni ḫeq aoɳritmaymən, dəydu Pərwərdigar; — wə mana, Mən adəmlərni, ḫərbirini өz yeḳinining ḳolioɳa wə өz padixaḫining ḳolioɳa tapxurimən; mana, bular zeminni harab ḳilidu, Mən ularni bularning ḳolidin ḫeq ḳutḳuzmaymən.□

7 Xunga mən «booɳuzlaxḳa bekitilgən pada»ni beḳip turdum, bolupmu padining arisidiki miskin məminlərni baḳtim. Mən өzümgə ikki tayaḳni aldim; birinqisini «xapaət», ikkinqisini «rixtə» dəp atidim; xuning bilən mən padini baḳtim.□
8 Xuningdək Mən bir ay iqidə üq padiqini ḫalak ḳildim; Mening jenim bu *həlḳtin* bizar boldi wə ularning jeni Meni өq kərdi.□
9 Mən: «Mən silərni baḳmaymən; өləy dəp ḳaloɳanliri өlüp kətsun; ḫalak bolay dəp ḳaloɳanliri ḫalak bolsun; tirik ḳaloɳanlarning ḫəmmisi bir-birining gөxini yesun» — dedim.□
10 Mən «xapaət» degən tayiḳimni elip sunduriwəttim, xuningdək Mening barliḳ əllər bilən boloɳan əḫdəmni sunduruwəttim. 11 Əḫdə xu küni bikar ḳiliwetildi; xunga pada arisidiki manga dikḳət ḳiloɳan miskin məminlər buning Pərwərdigarning səzi

---

□ **11:1 «I Liwan, ot sening kedir dərəhliringni yəp ketixi üqün, dərwaziliringni aq! »** — bu 1-3-ayət bəlkim bir ohxitix; Yəhudaning yetəkqiliri Hudaning həlḳi wə Huda bərgən zeminni өz mənpəiti üqün ixlətkən, ḫazir bu mənpəəttin ayrilidu. 1-ayət yengidin ḳuruloɳan ibadəthanining yənə wəyran ḳilinixini kərsitixi mumkin. U Liwandiki kөpligən kedir dərəhlirini wə baxḳa esil dərəhlərni ixlitip selinoɳan (Təwrat, «Əzra», 3:7-ayət). «Ḳoxumqə səz»imizdə biz bu babni təpsiliy xərḫləymiz. □ **11:6 «Mən… ḫərbirini өz yeḳinining ḳolioɳa wə өz padixaḫining ḳolioɳa tapxurimən»** — «өz padixaḫi» alaḫidə ibarə bolup, bəlkim Huda xu padixaḫni tallimioɳanliḳini, bəlki Yəhudadikilər өzliri talliwaloɳanliḳini kərsitidu. Zəkəriyaning dəwridə Yəhudaning ḫeq padixaḫi yoḳ idi (Yəhuda Pars imperiyəsi astida boloɳan). □ **11:7 «Xunga mən «booɳuzlaxḳa bekitilgən pada»ni beḳip turdum, bolupmu padining arisidiki miskin məminlərni baḳtim»** — «pada» Israil həlḳini kərsitidu. Padining «arisidiki miskin məminlər», Hudaoɳa sadiḳ «ḳaldi»lar idi (11-ayətni kərüng). Zəkəriya padiqiliḳ wəzipisini **ularni dəp** zimmisigə alidu. Lekin Hudaning jazasi padining kөp ḳismining bexioɳa qüxüx aldida turidu (5-ayət); Hudaning nəziri bəribir «pada arisidiki «miskin məminlər»» («ḳaldilar») üstidə bolidu. Ular padining arisidiki az bir ḳismidur. **«Mən өzümgə ikki tayaḳni aldim; birinqisini «xapaət», ikkinqisini «rixtə» dəp atidim; xuning bilən mən padini baḳtim…»** — Zəkəriya bəlkim məzkur ixni, xundaḳla 8-14-ayəttiki baxḳa bəzi ixlarni qüxidə yaki alamət kərünüxtə kərgən boluxi mumkin; bu ixlarning məlum bir ḳismini u həlḳ aldida «rol elip» kərsətkən bolsa kerək. «Ḳoxumqə səz»imiznimu kərüng. □ **11:8 «Xuningdək Mən bir ay iqidə üq padiqini ḫalak ḳildim…»** — «üq padiqi» tooɳruluḳ bizningqə ikki imkaniyət bar. (1) «üq padiqi» məlum adəmlərni əməs, bəlki Huda Israil üqün bekitkən üq hil padiqini, yəni «pəyoɳəmbər», «kaḫin» wə «padixaḫ»ni bildüridu. Miladiyədin keyinki 70-yili Rim imperiyəsining Yerusalemni wəyran ḳilixi bilən, Israilda bu üq hil «padiqi» ḳalmidi. (2) miladiyədin keyinki 70-yili Rim imperiyəsi Yerusalemni muḫasirigə aloɳanda, Israilning bir-birigə өq boloɳan üq yetəkqisi (Yuḫanna, Simon wə Əliezər) bar idi. Ularning bir-biri bilən soḳuxuxliri tüpəylidin Yerusalem ahir berip ixoɳal ḳilinoɳan, bu üq «padiqi» xu ḫaman «padiqiliḳtin» ḳaloɳan. Biz 2-imkaniyətkə mayilmiz. «Ḳoxumqə səz»imizdə biz yənə buning üstidə muzakiriliximiz. □ **11:9 «Ḫalak bolay dəp ḳaloɳanliri ḫalak bolsun; tirik ḳaloɳanlarning ḫəmmisi bir-birining gөxini yesun» — dedim»** — dərwəḳə, Rim imperiyəsi Yerusalemni muḫasirigə aloɳanda kөp adəm aqarqiliḳtin baxḳilarni өltürüp gөxini yegən.

ikənlikini bilip yətti. □ 12 Wə mən ularoɣa: «Muwapiⱪ kərsənglar, mening ix ⱨəⱪⱪimni beringlar; bolmisa boldi ⱪilinglar» — dedim. Xunga ular mening ix ⱨəⱪⱪimgə ottuz kümüx tənggini tarazioɣa saldi.■
13 Wə Pərwərdigar manga: «Mana bu ular Manga bekitkən ⱪaltis baⱨa! Uni sapalqining aldioɣa taxlap bər!» dedi. Xuning bilən mən ottuz kümüx tənggini elip bularni Pərwərdigarning əyidə, sapalqining aldioɣa qəriwəttim. □ ■ 14 Andin mən Yəⱨuda bilən Israilning ⱪerindaxliⱪini üzüx üqün, ikkinqi tayiⱪimni, yəni «rixtə»ni sunduruwəttim.
15 Andin Pərwərdigar manga mundaⱪ dedi: «Sən əmdi yənə ərziməs padiqining ⱪorallirini al. □ 16 Qünki mana, Mən zeminda bir padiqini ornidin turoɣuzimənki, u ⱨalak bolay degənlərdin həwər almaydu, tenəp kətkənlərni izdiməydu, yarilanoɣanlarni saⱪaytmaydu, saoɣlamlarnimu baⱪmaydu; u bəlki səmrigənlərning gəxini yəydu, ⱨətta tuyaⱪlirini yirip yəydu. 17 Padini taxliwətkən ərziməs padiqining ⱨalioɣa way! Ⱪiliq uning biliki wə ong kəzigə qüxidu; uning biliki pütünləy yigiləydu, uning ong kəzi pütünləy ⱪarangoɣulixip ketidu.□ ■

12

Yerusalemning ahirⱪi ⱪetim muⱨasirigə qüxüxi — Israillar əzi əltürgən Ⱪutⱪuzoɣuqisini kəridu

1 Pərwərdigarning Israil tooɣruluⱪ səzidin yükləngən bexarət: —
Asmanlarni yayoɣuqi, yərning ulini saloɣuqi, adəmning roⱨini uning iqidə Yasioɣuqi Pərwərdigar mundaⱪ dəydu: —
2 Mana, Mən Yerusalemni ətrapidiki barliⱪ əllərgə kixilərni dəkkə-dükkigə salidioɣan apⱪur ⱪilimən; Yerusalemoɣa qüxidioɣan muⱨasirə Yəⱨudaoɣimu qüxidu.
3 Xu küni əməlgə axuruliduki, Mən Yerusalemni barliⱪ əllərgə eoɣir yük boloɣan tax ⱪilimən; kim uni əzigə yüklisə yarilanmay ⱪalmaydu; yər yüzidiki barliⱪ əllər uningoɣa jəng ⱪilixⱪa yioɣilidu. 4 Xu küni Mən ⱨəmmə atlarni sarasimigə selip, atliⱪlarni sarang ⱪilip urimən; biraⱪ Yəⱨuda jəmətini kəzümdə tutimən; əllərdiki ⱨərbir atni bolsa korluⱪ bilən uruwetimən. 5 Xuning bilən Yəⱨudaning yolbaxqiliri kənglidə: «Yerusalemda turuwatⱪanlar samawi ⱪoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar, ularning Hudasi arⱪiliⱪ manga küq bolidu» dəydu.

□ **11:11 «… miskin məminlər buning Pərwərdigarning səzi ikənlikini bilip yətti» —** bu «miskinlarning bilip yetixi»ning əzimu bəlkim «alamət kərünüx»ning bir ⱪismidur. Demək, ⱨəmmisi pəyoɣəmbərning dəwridin keyin yüz beridu. ■ **11:12** Mat. 26:15; 27:9 □ **11:13 «Pərwərdigar manga: «Mana bu ular Manga bekitkən ⱪaltis baⱨa! Uni sapalqining aldioɣa taxlap bər!» dedi» —** «ⱪaltis baⱨa!» — kinayilik, ⱨəjwiy gəp, əlwəttə. ■ **11:13** Mat. 27:3-10 □ **11:15 «Pərwərdigar manga mundaⱪ dedi: «Sən əmdi yənə ərziməs padiqining ⱪorallirini al… » —** yahxi padiqining ⱪoralliri boloɣan ikki tayaⱪni sunduruwətkəndin keyin, «ərziməs padiqining ⱪorallirini al» dəp buyuruloɣan. □ **11:17 «Padini taxliwətkən ərziməs padiqining ⱨalioɣa way! Ⱪiliq uning biliki wə ong kəzigə qüxidu; uning biliki pütünləy yigiləydu, uning ong kəzi pütünləy ⱪarangoɣulixip ketidu» —** bu sirliⱪ babning həwirini yioɣinqaⱪlisaⱪ: (1) Israil əzining mənpəətpərəs «padiqiliri» təripidin kəp azab tartⱪan. (2) biraⱪ bu ixlarda ularning əz məs'uliyiti bar. Huda muxu padiqiliri arⱪiliⱪ ularni jazalioɣan ⱨəm jazalaydu. Israil həlⱪi yahxi padiqini, yəni Hudaning Əzini kəmsitidu. Ular uni «30 kümüx tənggə»ning baⱨasida kəridu. (3) bu pul ibadəthanida taxliwetilidu; (4) ular ⱨəⱪiⱪiy padiqining beⱪixini rət ⱪilidu, xunga Huda ularni naⱨayiti rəzil bir padiqining ⱪolioɣa tapxuridu; (5) Huda muxu rəzil padiqini wə barliⱪ mənpəətpərəs padiqilarnimu ⱪattiⱪ jazalaydu. Oⱪurmənlərgə ayanki, «Əzüm yahxi Padiqidurmən» degən əysa Məsiⱨ Yəⱨudaning 30 kümüx tənggə üqün satⱪunluⱪ ⱪilixi bilən əltürülgən; keyin Yəⱨudiy həlⱪi rəzil mənpəətpərəs yetəkqilərning kasapitidin yənə bir ⱪetim (Rim imperiyəsi təripidin) dunyaning qət-qətlirigiqə tarⱪitiwetilgən. Bu ixlar üstidə «ⱪoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **11:17** Yər. 23:1; Əz. 34:2; Yⱨ. 10:12

6 Xu küni Mən Yəhudaning yolbaxqilirini otunlar arisidiki otdandək, ənqilər arisidiki məx'əldək kilimən; ular ətrapidiki barlik əllərni, yəni ong wə sol təripidikilərni yəwetidu; Yerusalemdikilər yənə öz jayida, yəni Yerusalem xəhiridə turidiqan bolidu. □ 7 Pərwərdigar awwal Yəhudaning qedirlirini kutkuzidu; səwəbi — Dawut jəmətining xan-xəripi həm Yerusalemda turuwatkanlarning xan-xəripi Yəhudaningkidin uluqlanmasliki üqündur. 8 Xu küni Pərwərdigar Yerusalemda turuwatkanlarni kooqdaydu; ularning arisidiki ələngxip kalqanlarmu xu küni Dawuttək palwan bolidu; Dawut jəməti bolsa Hudadək, yəni ularning aldidiki Pərwərdigarning Pərixtisidək küqlük bolidu.
9 Xu küni əməlgə axuruliduki, Yerusalemqa jəng kilixka kəlgən barlik əllərni halak kilixka kiriximən. 10 Wə Mən Dawut jəməti wə Yerusalemda turuwatkanlar üstigə xapaət yətküzgüqi wə xapaət tiligüqi Rohni kuyimən; xuning bilən ular özliri sanjip öltürgən Manga yənə karaydu; birsining tunji ooqli üqün matəm tutup yioqa-zar kətürgəndək ular Uning üqün yioqa-zar kətüridu; yəkkə-yeganə ooqlidin juda boloquqining dərd-ələm tartkinidək ular uning üqün dərd-ələm tartidu. □ ■ 11 Xu küni Yerusalemda oqayət zor yioqa-zar kətürülidu, u Məgiddo jiloqisidiki «Hadad-Rimmon»da kətürülgən yioqa-zardək bolidu. □ ■ 12 Zemin yioqa-zar kətüridu; hərbir ailə ayrim halda yioqa-zar kətüridu. Dawut jəməti ayrim halda, ularning ayalliri ayrim halda, Natan jəməti ayrim halda, ularning ayalliri ayrim halda; 13 Lawiy jəməti ayrim halda, ularning ayalliri ayrim halda; Ximəy jəməti ayrim halda, ularning ayalliri ayrim halda; 14 barlik tirik kaloqan aililər, yəni hərbir ailə ayrim-ayrim halda wə ularning ayalliri ayrim halda yioqa-zar kətüridu.

13

1 Xu küni Dawut jəməti həm Yerusalemda turuwatkanlar üqün gunahni wə paskinilikni yuyidioqan bir bulak eqilidu.■
2 Xu küni xundak boliduki, — dəydu samawi koxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar, — Mən məbudlarning namlirini zemindin yokitimənki, ular yənə heq əslənməydu; wə Mən pəyoqəmbərlərni wə paskina rohnimu zemindin qikirip yətkiwetimən. □ 3 Xundak əməlgə axuruliduki, birəylən yənila pəyoqəmbərqilik kilip bexarət berəy desə, uning özini tuoqkan ata-anisi uningoqa: «Sən hayat kalmaysən; qünki Pərwərdigarning namida yaloqan gəp kiliwatisən» dəydu; andin özini tuoqkan

---

□ **12:6 «Mən Yəhudaning yolbaxqilirini... ənqilər arisidiki məx'əldək kilimən»** — «ənqilər» — buoqday yaki arpa baoqlamliri. □ **12:10 «ular özliri sanjip öltürgən Manga yənə karaydu»** — yaki «ular özliri sanjip öltürgən Manga təlmürüp karaydu». **«birsining tunji ooqli üqün matəm tutup yioqa-zar kətürgəndək ular Uning üqün yioqa-zar kətüridu; yəkkə-yeganə ooqlidin juda boloquqining dərd-ələm tartkinidək ular uning üqün dərd-ələm tartidu»** — demisəkmu bu bexarət Israilning öz Kutkuzoquqi-Hudasini sanjiydioqanlikini yaki sanjip öltüridioqanlikini kərsitidu, pütün həlk ahirki zamanda Hudaning Rohi arkilik buni bilip yetip, kattik matəm tutidu. Huda xu qaoqda ularni kutkuzidu, ularning gunahini yuyux yolini aqidu (13-bab). «Koxumqə söz»imizdə bu tooqruluk yənə tohtilimiz. ■ **12:10** Əz. 39:29; Yo. 2:12, 13; Yh. 19:36-37; Wəh. 1:7 □ **12:11 «... zor yioqa-zar... Məgiddo jiloqisidiki «Hadad-Rimmon»da kətürülgən yioqa-zardək bolidu»** — «Hadad-Rimmon» bəlkim «Megiddo yiloqisidiki bir jay boluxi mumkin. Xu yərdə kətürülgən yioqa-zar (matəm tutuxi)» bəlkim ilgiriki intayin ihlasmən padixah Yosiyaning pajiəlik ölümi tüpəylidin boloqan («2Pad.» 9-bab, «2Tar.» 35:20-27). ■ **12:11** 2Pad. 23:29; 2Tar. 35:22, 24 ■ **13:1** Law. 16; 23:26-32; Zək.12:10-14; Rim. 11:26 □ **13:2 «Mən pəyoqəmbərlərni wə paskina rohnimu zemindin qikirip yətkiwetimən»** — bu pəyoqəmbərlər sahta pəyoqəmbərlər, əlwəttə. Əməliyəttə bolsa Məsih-Kutkuzoquqi dunyaoqa kaytip kəlgəndin keyin pəyoqəmbərlərning heq hajiti yok bolidu.

ata-anisi uni bexarət beriwatqinidila sanjip əltüridu. □ ■ 4 Xu küni xundaq boliduki, pəyoɣəmbərlərning ḫərbiri əzliri bexarət beriwatqanda kərgən kərünüxtin hijil bolidu; ular həqni aldax üqün ikkinqi qupurluq qapanni kiyməydu; □ 5 U: «Mən pəyoɣəmbər əməs, mən pəqət terikqimən; qünki yaxliqimdin tartip tupraq bilən tirikqilik qiliwatimən» — dəydu. □ 6 Əmdi birsi uningdin: «Ḫəy, əmdi sening məydəngdiki bu zəhmətlər nemə?» — desə, u: «Dostlirimning əyidə yarilinip qaldim» — dəp jawab beridu.□

Ḫəqiqiy padiqining azab-oqubətliri wə nətijiliri tooɣruluq yənə bir bexarət

7 Oyoɣan, i qiliq, Mening padiqimoɣa, yəni Mening xerikim boloɣan adəmgə qarxi qik, — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar; — Padiqini uruwət, qoylar patiparaq bolup tarqitiwetilidu; Mən qolumni kiqik peillarning üstigə qüxürüp turoɣuzimən. □ ■ 8 Zeminda xundaq əməlgə axuruliduki, — dəydu Pərwərdigar, — üqtin ikki qismi qirilip əlidu; biraq üqtin bir qismi uningda tirik qalidu. 9 Andin Mən üqinqi qismini otqa kirgüzimən, ularni kümüx tawlioɣandək tawlaymən, altun sinaloɣandək ularni sinaymən; ular Mening namimni qaqirip nida qilidu wə Mən ularoɣa jawab berimən; Mən: «Bu Mening həlqim» dəymən; ular: «Pərwərdigar mening Hudayim» — dəydu.■

14

Pərwərdigarning küni, Pərwərdigarning padixaḫliqi

1 Mana, Pərwərdigaroɣa has kün kelidu; *u küni* arangdin mal-mülküng bulang-talang qilinip bəlüxüwelinidu. ■ 2 Mən barliq əllərni Yerusalemoɣa jəng qilixqa yioɣimən; xəḫər ixoɣal qilinidu, əylər bulang-talang qilinip, qiz-ayallar ayaoɣ-asti qilinidu; xəḫərning yerimi əsirgə qüxüp sürgün qilinidu; tirik qaloɣan həlq xəḫərdin elip ketilməydu.■

3 Andin Pərwərdigar qiqip xu əllər bilən uruxidu; U Uning jəng qiloɣan künidikidək uruxidu. □ ■ 4 Uning putliri xu küni Yerusalemning xərqiy təripining əng aldi

---

□ **13:3 «uning əzini tuoɣqan ata-anisi uningoɣa: «Sən ḫayat qalmaysən; qünki Pərwərdigarning namida yaloɣan gəp qiliwatisən» dəydu; andin əzini tuoɣqan ata-anisi uni bexarət beriwatqinidila sanjip əltüridu» —** Musa pəyoɣəmbərgə qüxürülgən qanun boyiqə sahta pəyoɣəmbərlərni əltürüx kerək. Muxu adəmning ata-anisi Hudadin xunqə əyminiduki, əz ooɣlini nəq məydanda əltüridu. ■ **13:3** Qan. 13:6-11, 18:20 □ **13:4 «ular həqni aldax üqün ikkinqi qupurluq qapanni kiyməydu» —** Ilyas, Elixa wə Yəḫya pəyoɣəmbərlər muxundaq intayin addiy kiyim kiygən. □ **13:5 «qünki yaxliqimdin tartip tupraq bilən tirikqilik qiliwatimən» —** baxqa birhil tərjimisi: «qünki yaxliqimdin tartip mən adəmning mədikari bolup kəldim». □ **13:6 «Əmdi birsi uningdin: «Ḫəy, əmdi sening məydəngdiki bu zəhmətlər nemə?» — desə, u: «Dostlirimning əyidə yarilinip qaldim» — dəp jawab beridu» —** «məydəngdiki zəhmətlər» ibraniy tili boyiqə səzmusəz alsaq «ikki qolung otturisidiki zəhmətlər» bolidu. «Butpərəs pəyoɣəmbərlər» jin-xəytanlarning diqqitini tartix üqün pat-pat əz tenini kesiwalatti wə ahirqi zamandimu xundaq qilixi mumkin («1Pad.», 18:28-ayəttə misal kərülidu). Xuning bilən həlq muxundaq zəhmətlərdin gumanlinidu, sahta pəyoɣəmbər zəhmətliridin hijil bolup roxən bir yaloɣan baḫanini kərsitidu. □ **13:7 «Mən qolumni kiqik peillarning üstigə qüxürüp turoɣuzimən» —** baxqa birhil tərjimisi: «Mən qolumni kiqik peillar üstigimu qarxi qüxürimən». Biraq bizning tərjimimiz 8-ayətkə maslixidu; omumiy mənisi Huda Özigə təwə kiqik peillikarni qooɣdaydu. ■ **13:7** Qan. 37:42; Yəx. 26:20; Mat. 26:31; Mar. 14:27; Luqa 22:35-38; Yḫ. 18:8 ■ **13:9** Zəb. 50:3-5, 15; 91:15; 144:15; Mal. 3:1-4; Yḫ. 20:28; 1Pet. 1:6. ■ **14:1** Yo. 2:10, 31; 3:15; Yəx. 2:12-22; 13:6-13; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Wəḫ. 6:12-13. ■ **14:2** Yəx. 13:16 □ **14:3 «... Pərwərdigar qiqip xu əllər bilən uruxidu; U Uning jəng qiloɣan künidikidək uruxidu» —** «jəng qiloɣan künidikidək» bəlkim Pərwərdigar Israilni Misirdin qutquzoɣan künini («Mis.» 14-15-bab) yaki Yəxua pəyoɣəmbərning dəwridə uning Amoriylar bilən qiloɣan jengini kərsitidu («Yəxua» 10-bab). ■ **14:3** Yəx. 42:13

boloɳan Zəytun teoɳida turidu; xuning bilən Zəytun teoɳi otturidin xərk wə oɳərb tərəpkə yerilidu; zor yooɳan bir jiloɳa pəyda bolidu; taoɳning yerimi ximal tərəpkə, yerimi jənub tərəpkə yətkilidu. □ ■ 5 Wə silər Mening taoɳlirimning dəl muxu jiloɳisi bilən ḳaqisilər; qünki taoɳlarning jiloɳisi Azəlgiqə baridu; silər Yəḥuda padixaḥi Uzziyaning künliridə boloɳan yər təwrəxtə ḳaqḳininglardək ḳaqisilər. Andin Pərwərdigar Hudayim kelidu; ḥəmdə Sən bilən barlik «muḳəddəs boloɳuqilar»mu kelidu! □ ■ 6 Xu küni xundaḳ boliduki, nur tohtap ḳalidu; parlaḳ yultuzlarmu ḳarangoɳulixip ketidu; 7 Biraḳ u Pərwərdigaroɳa məlum boloɳan alaḥidə bir kün, ya keqə ya kündüz bolmaydu; xundaḳ əməlgə axuruliduki, kəq kirgəndə, aləm yorutulidu.□ ■

8 Xu küni xundaḳ boliduki, ḥayatlik suliri Yerusalemdin ekip qikidu; ularning yerimi xərḳiy dengizoɳa, yerimi oɳərbiy dengizoɳa ḳarap akidu; yazda wə ḳixta xundaḳ bolidu.□ ■

9 Pərwərdigar pütkül yər yüzi üstidə padixaḥ bolidu; xu küni pəḳət bir «Pərwərdigar» bolidu, *yər yüzidə* birdinbir Uningla nami bolidu. □ 10 Gebadin Yerusalemning jənubidiki Rimmonoɳiqə boloɳan pütün zemin «Arabaḥ»dək tüzlənglikkə aylandurulidu; Yerusalem bolsa «Binyamin dərwazisi»din «Birinqi dərwaza»oɳiqə wə yənə «Burjək dərwazisi»oɳiqə, «Ḥananiyəlning munari»din padixaḥning xarab kəlqəklirigiqə yuḳiri kətürülidu, lekin xəḥər yənila əz jayida xu peti turidu; □ 11 Adəmlər yənə uningda turidu. «Ḥalak pərmani» yənə ḥeq

---

□ **14:4 «Uning putliri xu küni Yerusalemning xərḳiy təripining əng aldi boloɳan Zəytun teoɳida turidu»** — oḳurmənlər Injildin xuni biliduki, Əysa Məsiḥ dunyadin ayrilip kətkəndə u dəl muxu taoɳdin kətürülgən, wə xu qaoɳda pərixtilər rosullirioɳa: «Əysa asmanoɳa qikip kətti. Biraḳ u ḳandaḳ kətürülgən bolsa, kəlgüsidə yənə dəl silər kərgən peti ḳaytip kelidu» — dedi. **«xuning bilən Zəytun teoɳi otturidin xərḳ wə oɳərb tərəpkə yerilidu; zor yooɳan bir jiloɳa pəyda bolidu; taoɳning yerimi ximal tərəpkə, yerimi jənub tərəpkə yətkilidu»** — geologlar Zəytun teoɳining otturisidiki xərḳtin-oɳərbkə sozuloɳan bir «yər posti üzülmisi»ni tapḳan. U «Pərwərdigarning küni»də yerilixni kütməktə. ■ **14:4** Dan. 7:13; Əz.11:23; Mat. 24:30; Mar. 13:26; Luḳa 21:27; 1Tes. 1:10; 2Tes. 1:10; Wəḥ. 1:7. □ **14:5 «silər Mening taoɳlirimning dəl muxu jiloɳisi bilən ḳaqisilər; qünki taoɳlarning jiloɳisi Azəlgiqə baridu» —** «Azəl»ning ḳəyərdiliki ḥazirqə bizgə naməlum. Ḥazirḳi əḥwalda, Yerusalemdin xərḳḳə ḳeqix mumkin əməs; «Kidron jiloɳisi», xundaḳla intayin tik boloɳan Zəytun teoɳining əzi muxundaḳ «ḳeqix yoli»ni tosuwalidu. **«Andin Pərwərdigar Hudayim kelidu; ḥəmdə Sən bilən barlik «muḳəddəs boloɳuqilar»mu kelidu!»** — «muḳəddəs boloɳuqilar» barlik kerub-pərixtilər wə bəlkim əlümdin tirilgən Hudaning muḳəddəs bəndilirini kərsitidu («1Tes.» 4:13-17ni kərüng). ■ **14:5** Am. 1:1 □ **14:7 «biraḳ u Pərwərdigaroɳa məlum boloɳan alaḥidə bir kün, ya keqə ya kündüz bolmaydu; xundaḳ əməlgə axuruliduki, kəq kirgəndə, aləm yorutulidu» —** bəzi alimlar bu nur Məsiḥning ming yillik ḥəkümranlikining ahirioɳiqə yetidu, dəp ḳaraydu. Demək, xu künlərdə keqidə kündüzgə ohxax yoruḳluḳ bolidu. Hudaoɳa nisbətən bu «ming yil» pəḳət «bir kün»dək bolidu («2Pet.», 3:8, «Wəḥ.» 20-babni kərüng). Biz bu pikirgə ḳoxulimiz. «Ḳoxumqə səz»də uning üstidimu tohtilimiz. ■ **14:7** Wəḥ. 21:25 □ **14:8 «ularning *, yəni sularning*** yerimi xərḳiy dengizoɳa, yerimi oɳərbiy dengizoɳa ḳarap akidu...» — «xərḳiy dengiz» yəni «Ölük dengiz», «oɳərbiy dengiz» yəni «Ottura Dengiz». ■ **14:8** Əz. 47:1-12; Yo. 3:18; Wəḥ. 22:1 □ **14:9 «Pərwərdigar pütkül yər yüzi üstidə padixaḥ bolidu; xu küni pəḳət bir «Pərwərdigar» bolidu...» —** demək, nə Israillar nə əllər ḥeqḳandaḳ butni (burunḳidək halioɳanqə) «Pərwərdigar» dəwalmaydu. □ **14:10 «Yerusalem bolsa «Binyamin dərwazisi»din «Birinqi dərwaza»oɳiqə wə yənə «Burjək dərwazisi»oɳiqə, «Ḥananiyəlning munari»din padixaḥning xarab kəlqəklirigiqə yuḳiri kətürülidu» —** ««Binyamin dərwazisi»din «Birinqi dərwaza»oɳiqə wə yənə «Burjək dərwazisi»oɳiqə»» degən arilik Yerusalemning xərḳidin oɳərbioɳiqə barlik jaylarni wə ««Ḥananiyəlning munari»din «padixaḥning xarab kəlqəkliri»giqə» degən arilik uning ximalidin jənubioɳiqə boloɳan barlik jaylarni kərsitidu. Demək, pütün xəḥərni bildüridu, pütün xəḥər kətürülidu. **«lekin xəḥər yənila əz jayida xu peti turidu»** — bu ayət boyiqə Yerusalemning ətrapidiki taoɳlik rayonlar (60 kilometrqə uzunluk wə kəngliktə) tüzlənglikkə aylandurulidu. Xundaḳ degini bilən «xəḥər yənila əz jayida xu peti turidu».

qüxürülməydu; Yerusalem hatirjəmliktə turidu.□
12 Wə Pərwərdigar Yerusalemoɣa jəng kiloɣan barlik əllərni uruxka ixlətkən waba
xundak boliduki, ular ərə bolsila gəxliri qirip ketidu; kəzliri qanaklirida qirip
ketidu; tilliri aoɣzida qirip ketidu. □ 13 Xu küni xundak boliduki, ularning
arisioɣa Pərwərdigardin zor bir alakzadilik qüxidu; ular ɦərbiri əz yekinining
kolini tutuxidu, ɦərbirining koli yekinining kolioɣa karxi kətürülidu. 14 Yəɦudamu
Yerusalemda jəng kilidu; ətrapidiki barlik əllərning mal-mülükliri jəm kilip yioɣilidu
— san-sanaksiz altun-kümüx wə kiyim-keqəklər bolidu. 15 At, kəqir, təgə, exək,
xundakla ularning bargaɦlirida boloɣan barlik mal-waranlar üstigə qüxkən waba
yukiriki wabaoɣa ohxax bolidu.
16 Xundak əməlgə axuruliduki, Yerusalemoɣa jəng kilixka kəlgən ɦəmmə əllərdin
barlik tirik kaloɣanlar ɦər yili Yerusalemoɣa, padixaɦka, yəni samawi koxunlarning
Sərdari boloɣan Pərwərdigaroɣa ibadət kilixka wə «kəpilər ɦeyti»ni təbrikləxkə
qikidu. ■ 17 Xundak boliduki, yər yüzidiki kowm-jəmətlərdin padixaɦka, yəni
samawi koxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigaroɣa ibadətkə qikmioɣanlar bolsa,
əmdi ularning üstigə yamoɣur yaoɣmaydu.
18 Misir jəməti qikip ɦazir bolmisa, ularoɣimu yamoɣur bolmaydu; birak Pərwərdigar
«kəpilər ɦeyti»ni təbrikləxkə qikmaydioɣan barlik əllər üstigə qüxüridioɣan waba
ularoɣimu qüxürülidu. □ 19 Bu Misirning jazasi, xundakla «kəpilər ɦeyti»ni
təbrikləxkə qikmaydioɣan barlik əllərning jazasi bolidu.
20 Xu küni atlarning kongoɣurakliri üstigə «Pərwərdigaroɣa atilip pak-mukəddəs
bolsun!» dəp yezilidu; Pərwərdigarning əyidiki barlik kaqa-kuqilarmu kurbangaɦ
aldidiki kaqilaroɣa ohxax ɦesablinidu; 21 Yerusalemdiki wə Yəɦudadiki barlik kaqa-
kuqilarmu Pərwərdigaroɣa atilip pak-mukəddəs bolidu; kurbanlik kiloɣuqilar kelip
ularni elip kurbanlik gəxlirini pixuridu; xu küni samawi koxunlarning Sərdari
boloɣan Pərwərdigarning əyidə «kanaanlik-sodigər» ikkinqi bolmaydu.□ ■

□ **14:11** **««Ɦalak pərmani» yənə ɦeq qüxürülməydu; Yerusalem hatirjəmliktə turidu»** — «ɦalak pərmani» — ətkəndə Huda (eoɣir gunaɦ tüpəylidin) məlum bir nərsə, adəm, ailə, xəɦər yaki ɦətta pütün bir ɦəlk tooɣruluk «ɦalak pərmani» qüxürgən bolsa, ularning ɦəmmisini yokitix kerək idi. Demək, Israilda ɦazir «ɦalak pərmani» qüxürülgüdək gunaɦlar ɦeq tepilmaydu. □ **14:12** **«kəzliri qanaklirida qirip ketidu»** — ibraniy tilida «kəzi qanaklirida qirip ketidu». **«tilliri aoɣzida qirip ketidu»** — ibraniy tilida «tili aoɣzida qirip ketidu». ■ **14:16** Yəx. 66:23 □ **14:18** **«Misir jəməti qikip ɦazir bolmisa, ularoɣimu yamoɣur bolmaydu; birak Pərwərdigar «kəpilər ɦeyti»ni təbrikləxkə qikmaydioɣan barlik əllər üstigə qüxüridioɣan waba ularoɣimu qüxürülidu»** — Misirning terikqiliki yamoɣuroɣa anqə tayanmaydu, bəlki Nil dəryasioɣa tayinidu; xunga ularoɣa əskərtiliduki, koxumqə bir «waba» ularoɣa qüxidu. Bu kandak waba deyilmidi. □ **14:21** **«… Pərwərdigaroɣa atilip pak-mukəddəs bolidu»** — ibraniy tilida «Pərwərdigaroɣa karita pak-mukəddəslik» deyilidu. Bu səzlər bax kaɦinning bexioɣa takaloɣan altun otuoɣatka nəkixlənqən («Mis.» 28:36ni kərüng). **«Pərwərdigarning əyidə «kanaanlik-sodigər» ikkinqi bolmaydu»** — «kanaanlik-sodigər» ibraniy tilida «kanaanlik», Pələstindiki kədimki butpərəs millətlərni ɦəm «sodigər» degən ikki mənini kərsitidu. Hudaning mukəddəs ibadəthanisida ɦeqkandak butpərəs (Hudani birinqi orunoɣa koymioɣan) kixi yaki «ibadətni sodioɣa aylanduridioɣan» mənpəətpərəs boloɣuqi tepilmaydu. ■ **14:21** Yəx. 35:8; Yo. 3:17; Wəɦ. 21:27; 22:15

Malaki

«Malaki pəyoɣəmbər»

1 Pərwərdigardin Malakioɣa yükləngən wəḩiy, u arḳilik Israiloɣa kəlgən: —□

Birinqi munazirə — Hudaning Israiloɣa boloɣan muḩəbbiti

2 — Mən silərni səyüp kəldim — dəydu Pərwərdigar, — biraḳ silər: «Sən bizni ḳandaḳmu səyüp kəlding?» — dəysilər.
Əsaw Yaḳupḳa aka boloɣan əməsmu? — dəydu Pərwərdigar, — biraḳ Yaḳupni
səydüm, ■ 3 Əsawoɣa nəprətləndim; uning taoɣlirini qəl ḳildim, mirasini qəl-
bayawandiki qilbərilərgə tapxurup bərdim.□ 4 Edom: «Biz wəyran ḳilinduḳ, biraḳ
biz harabiləxkən jaylarni ḳaytidin ḳurup qiḳimiz» — desə, samawi ḳoxunlarning
Sərdari boloɣan Pərwərdigar mundaḳ dəydu: —
— Ular ḳuridu, biraḳ Mən ərüymən; həḳlər ularni «Rəzillikning zemini»,
«Pərwərdigar mənggügə oɣəzəplinidioɣan əl» dəp ataydu. □ 5 Silərning kəzliringlar
buni kərüp: «Pərwərdigar Israil qegrasining sirtida uluoɣlandi!» — dəysilər.□

Ikkinqi munazirə — kaḩinlarning wapasiliḳi

6 — Ooɣul atisini, ḳul igisini ḩərmətləydu; əmdi Mən ata bolsam, ḩərmitim ḳeni?
Igə bolsam, Məndin boloɣan əyminix ḳeni? — samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan
Pərwərdigar silərgə xundaḳ dəydu, i Mening namimni kəmsitkən kaḩinlar!
Biraḳ silər: «Biz nemə ḳilip namingni kəmsitiptuḳ?» — dəysilər.□
7 Silər ḳurbangaḩim üstigə buloɣanoɣan ozuḳni sunisilər; andin silər: «Biz nemə ḳilip
seni buloɣap ḳoyduḳ?» — dəysilər; əməliyəttə silər: «Pərwərdigarning dastihinining
tayini yoḳtur» — dəysilər.□
8 Kor malni ḳurbanliḳḳa sunsanglar, bu ḳəbiḩlik əməsmu? Tokur yaki kesəl malni
ḳurbanliḳḳa sunsanglar, bu ḳəbiḩlik əməsmu? Ḩazir buni sening waliyingoɣa sunup

---

□ **1:1 «yükləngən wəḩiy»** — ibraniy tilida «massa» degən bir səz bilənla ipadilinidu. U «adəmni ḳorḳunqḳa salidioɣan wəḩiy» ḩəm «pəyoɣəmbərning zimmisigə yükləngən bir wəzipə» degən ikki mənini əz iqigə aloɣan boluxi mumkin. ■ **1:2** Rim. 9:13 □ **1:3 «Yaḳupni səydum, Əsawoɣa nəprətləndim»** — «palanqini səydum, postanqioɣa nəprətləndim» degənlik ibraniy tilida adəttə «palanqini talliwaldim, postanqini rət ḳildim» degən mənini birḳədər təkitləydioɣan ibarə idi. □ **1:4 «Ular , *yəni Edomlar* ḳuridu, biraḳ Mən ərüymən; həḳlər ularni «Rəzillikning zemini», «Pərwərdigar mənggügə oɣəzəplinidioɣan əl» dəp ataydu»** — Edom həlḳi Israiloɣa ḩərdaim əqmənlik-adawət saḳlap kəlgənidi. Ahirḳi zamanda ularning zemini pütünləy adəmzatsiz bolup, «ot-güngürt kəydüridioɣan», jinlarning makani bolidu (məsilən, «Obadiya»ni, «Yəx.» 34-babni kərüng). Huda Israiloɣa: «Mana Edom zemini ḩərdaim tajawuz ḳilinip, xəḩərliri bügüngə ḳədər harabiliktə turuwatidu, silərning əḩwalinglar ulardin kəp əwzəl, silərdə ibadəthana, xəḩərlər wə aram-tinqlik bar, ulardin obdan sawaḳ elinglar!» degəndək bolsa kerək. Edomoɣa tajawuz ḳiloɣanlar Babilliḳlar (miladiyədin ilgiriki 587-586-yili) wə Ərəblərni (550-460-yili) əz iqigə aloɣan. □ **1:5 «Silərning kəzliringlar buni kərüp: «Pərwərdigar Israil qegrasining sirtida uluoɣlandi!» — dəysilər»** — demək, yat əllər (əyni qaoɣdiki butpərəs həlḳlər) Hudaning kəlgüsidə Edomning üstidin ḩəküm qiḳaroɣanliḳini kərüp, dərwəḳə Uning tirik Huda ikənlikini etirap ḳilidu. □ **1:6 «kaḩin»** — muḳəddəs ibadəthanida puḳralar üqün məhsus ḳurbanliḳni kəydürgüqi hadim. □ **1:7 «Pərwərdigarning dastihinining tayini yoḳtur»** — «Pərwərdigarning dastihini»ni ḳandaḳ qüxinimiz? Muḳəddəs ibadəthanida Hudaoɣa atap beoɣixlanoɣan ḩəmmə ḳurbanliḳ wə ularoɣa ḳoxuloɣan «axliḳ ḩədiyə» wə «xarab ḩədiyə» ḳatarliḳlarning ḩəmmisi «Pərwərdigarning dastihini» dəp ataloɣan. Kaḩinlarning bu dastihandiki bəzi ḳurbanliḳlardin bir ḳismini yeyix ḩoḳuḳ-imtiyazi bar idi.

baḳ; u səndin hursən bolamdu? Sanga yüz-hatirə ḳilamdu? — dəydu samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar.□
9 — Əmdi, ḳeni, silər Təngridin bizgə xəpḳət kərsətkəysən dəp ətünüp beḳinglar; ḳolunglardin muxular kəlgəndin keyin, U silərdin ḥərḳandiḳinglarni ḳobul ḳilamdu? — dəydu samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar.
10 — Aranglardin dərwazilarni etip ḳoyoɣudək birsi qiḳmamdu? Xundaḳ boloɣanda silər ḳurbangaḥimda bikardin-bikar ot ḳalap yürməyttinglar. Mening silərdin ḥeq hursənlikim yoḳ, — dəydu samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar, — wə ḳolunglardin ḥeqḳandaḳ «axliḳ ḥədiyə»ni ḳobul ḳilaymən.□ ■

Hudaning namini buloɣax

11 Kün qiḳardin kün pataroɣa Mening namim əllər arisida uluoɣ dəp ḳarilidu; ḥərbir jayda namimoɣa huxbuy selinidioɣan bolidu, pak bir «axliḳ ḥədiyə» sunulidu; qünki namim əllər arisida uluoɣ dəp ḳarilidu, — dəydu samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar.□
12 Biraḳ silər bolsanglar: «Pərwərdigarning dastihini buloɣanoɣan, uning mewisi, yəni ax-ozuḳi nəprətliktur» — degininglarda, silər uni ḥaram ḳilisilər; 13 wə silər: «Mana, nemidegən awariqilik!» dəysilər wə Manga ḳarap dimioɣinglarni ḳaḳisilər, — dəydu samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar, — silər yarilanoɣan, tokur ḥəm kesəl mallarni elip kelisilər. Ḳurbanliḳ-ḥədiyilərni xu peti elip kelisilər; Mən buni ḳolunglardin ḳobul ḳilamdimən? — dəydu Pərwərdigar.□
14 Bərḥəḳ, padisida ḳoqḳar turup, Rəbkə ḳiloɣan ḳəsimini ada ḳilix üqün buloɣanoɣan nərsini ḳurbanliḳ ḳilidioɣan aldamqi lənətkə ḳalidu; qünki Mən uluoɣ Padixaḥdurmən, namim əllər arisida ḥərmətlinidioɣan bolidu, — dəydu samawi ḳoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar.□

2

1 — Əmdi, ḥəy kaḥinlar, bu əmr-pərman silərgə qüxti: —

□ **1:8 «Kor malni ḳurbanliḳḳa sunsanglar, bu ḳəbiḥlik əməsmu? Tokur yaki kesəl malni ḳurbanliḳḳa sunsanglar, bu ḳəbiḥlik əməsmu?»** — Musa pəyoɣəmbərgə qüxürülgən ḳanun boyiqə, ḥərbir ḳurbanliḳ nuḳsansiz boluxi kerək idi. Kor, tokur, kesəl mal buyaḳta tursun, ḥətta kiqikkinə daoɣ bolsimu bolmaytti («Law.» 22-babni, «Ḳan.», 15:19-21ni kərüng). □ **1:10 «Aranglardin dərwazilarni etip ḳoyoɣudək birsi qiḳmamdu?»** — birsi ibadəthanining dərwazilirini etiwətsə, kaḥinlar yaki baxḳilar Huda aldioɣa muxundaḳ «napak ḳurbanliḳlar»ni ḥeq elip kirəlməytti. ■ **1:10** Yəx. 1:11; Yər. 6:20; Am. 5:21, 22. □ **1:11 «Kün qiḳardin kün pataroɣa Mening namim əllər arisida uluoɣ dəp ḳarilidu; ḥərbir jayda namimoɣa huxbuy selinidioɣan bolidu, pak bir «axliḳ ḥədiyə» sunulidu»** — «huxbuy selinidioɣan bolidu» degən peilning xəkli bək alaḥidə, yat əllər arisidiki bəzilər Hudaoɣa ibadət ḳiloɣanda ḥətta «bax kaḥin»oɣa ohxax «huxbuy yandurux» imtiyazioɣa erixidu, dəp puritidu. **«pak bir «axliḳ ḥədiyə» sunulidu»** — ibraniy tilida «pak» degən bu səz intayin alaḥidə bolup, ḳurbanliḳ-ḥədiyilərning «pak» (yaki bəzidə «nuḳsansiz»)liḳini təswirləydioɣan adəttiki səzlərgə ḳarioɣanda, «tehimu pak»liḳni bildüridu. Demək, əllər (Yəḥudiy əməslər) arisidiki bəzilər Hudaoɣa ibadət ḳiloɣanda «Təwrat dəwrdikilər»din tehimu yahxi, tehimu pak birhil ḥədiyəni Hudaoɣa sunalaydu... Bu ixlar Injilda xərḥlinidu (məsilən, «Rim.» 12:1-2). □ **1:13 «...Manga ḳarap dimioɣinglarni ḳaḳisilər»** — yaki «...uningoɣa ḳarap dimioɣinglarni ḳaḳisilər» — demək, Hudaning dastihinioɣa. **«silər yarilanoɣan... mallarni elip kelisilər...»** — «yarilanoɣan ... mallar» bəlkim yirtḳuq ḥaywan təripidin yarilanoɣan. Bundaḳ gəxni ḥətta adəm yesimu bolmaytti (Təwrat, «Mis.» 22:31). Bəzi alimlar bu səz kala-ḳoylar «kixilər təripidin bulang-talangda tutuwelinoɣan» degən mənidə dəp ḳaraydu. □ **1:14 «...Rəbkə ḳiloɣan ḳəsimini ada ḳilix üqün buloɣanoɣan nərsini ḳurbanliḳ ḳilidioɣan aldamqi lənətkə ḳalidu»** — Hudadin bir ixni tiləydioɣan yaki Hudaoɣa təxəkkür eytmaḳqi boloɣan Israillar bəzidə alaḥidə bir ḳurbanliḳ ḳilixḳa ḳəsəm iqidu, biraḳ «Hudaoɣa esil malni sunimən» dəp ḳəsəm iqkən bu «aldamqi» uning ornioɣa «napak» (ḳotur, deoɣi bar) bir malni almaxturuwetidu.

2 Silər anglimisanglar, namimoɣa xan-xərəp kəltürüxkə köngül qoymisanglar, —
dəydu samawi qoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar, — Mən aranglaroɣa
lənətni qüxürüp əwətimən; silərning bərikətliringlaroɣimu lənət qilimən. Bərhək,
Mən alliqaqan ularoɣa lənət oqudum, qünki silər *xəripimgə* köngül qoymidinglar.
■ 3 Mana, Mən urukliringlaroɣa tənbih berimən, silərning yüzünglərgə pok,
heytinglardiki pokni sürimən; birsi silərni xu pok bilən billə apirip taxlaydu. □
4 Xuning bilən silər Mening silərgə bu əmrni əwətkənlikimni bilisilər, məqsət,
Mening Lawiy bilən tüzgən əhdəmning saqliniwerixi üqündur, — dəydu samawi
qoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar.□
5 — Mening uning bilən tüzgən əhdəm hayatlik həm aram-hatirjəmlik elip kelidu;
uni Məndin qorqsun dəp bularni uningoɣa bərdim; u Məndin qorqup namim aldida
titrigənidi. 6 Aoɣzidin həqiqətning təlim-tərbiyisi qüxmigən, ləwliridin nahəqlik
tepilmioɣan; u aramlik-hatirjəmlik həm durusluqta Mən bilən billə mangoɣan,
nuroɣun kixilərni qəbihliktin yanduroɣan. 7 Qünki kahinning ləwliri ilim-bilimni
saqlixi kerək, həqlər uning aoɣzidin Təwrat-qanunini izdixi lazim; qünki u samawi
qoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigarning əlqisidur.
8 — Biraq silər yoldin qətnəp kəttinglar; silər nuroɣun kixilər üqün Təwrat-qanunini
putlikaxangoɣa aylanduruwəttinglar; silər Lawiy bilən tüzülgən əhdini buzoɣansilər
— dəydu samawi qoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigar, 9 — xunga Mən
silərnimu pütün həlq aldida nəprətlik wə pəskəx qildim, qünki silər yollirimni
tutmioɣan, xundaqla Təwrat-qanunini ijra qiloɣanda bir tərəpkə yan basqan.

Həlqning wapasizliqi

10 — Bizdə bir ata bar əməsmu? Bizni Yaratquqi pəqət birla Təngri əməsmu?
Əmdi nemixqa hərbirimiz əz qerindiximizoɣa wapasizlik qilip, ata-bowilirimiz bilən
tüzgən əhdisini buloɣaymiz? □
11 Yəhuda wapasizlik qildi, Israilda həm Yerusalemda yirginqlik bir ix sadir qilindi;
qünki Yəhuda Pərwərdigar səygən mukəddəs jayini buloɣap, yat bir ilahning qizini
əmrigə aldi. □ 12 Undaq qiloɣuqi, yəni azduroɣuqi bolsun, azduruloɣuqi bolsun,
samawi qoxunlarning Sərdari boloɣan Pərwərdigaroɣa «axlik hədiyə»ni elip kəlgüqi
bolsun, Pərwərdigar ularni Yaqupning qedirliridin üzüp taxlaydu.
13 Silər xuningdək xundaq qilisilərki, qurbangahni köz yaxliri, yioɣa, ah-zarlar bilən
qaplaysilər — qünki U qurbanlik-hədiyilərgə heq qarimaydioɣan boldi, uningdin
heq razi bolmay qolunglardin qobul qilmaydioɣan boldi.□ 14 Biraq silər: «nemixqa?»
dəp soraysilər.

■ **2:2** Law. 26:14; Qan. 28:15 □ **2:3** **«Mana, Mən urukliringlaroɣa tənbih berimən»** — ibraniy tilidimu uyoɣur tilioɣa ohxax, «uruq» degən səz həm ziraətlərning danliri həm adəm pərzəntlirini kərsitidu. Bəlkim bu yərdə qəstən ikki bislik mənidə ixlitilgən. **«heytinglardiki pok»** — heyttiki nuroɣun qurbanlik qilinoɣan mallarning poklirini kərsitidu. Qurbanlik qilinoɣan mallarning poklirini ibadəthanidin elip qikip sirtta köydürüwetix kahinlarning məs'uliyiti idi (məsilən, «Mis.» 29:14, «Law.» 4:11). □ **2:4** **«Mening Lawiy bilən tüzgən əhdəm»** — «Lawiy» həzriti Yaqupning 12 ooɣlidin biri idi, xunga Israilning 12 qəbilisidin biri boloɣan. Musa pəyoɣəmbərning dəwridə Huda kahinlik hizmitini Lawiy qəbilisigə tapxuroɣan («Mis.» 32-bab, «Qəl.» 25-bab, «Qan.» 11:8-33-ayətlərni kərüng). □ **2:10** **«Bizdə bir ata bar əməsmu?»** — 10-17-ayətlərgə qarioɣanda, «ata» degən Hudani kərsitidu. Biraq bəzi alimlar u «həzriti Ibrahim»ni kərsitidu, dəp qaraydu. □ **2:11** **«yat bir ilahning qizini əmrigə aldi»** — «yat (əjnəbiy) bir ilahning qizi» bu yərdə eytiloɣini, qətəllik bir qiz bilən toy qilix əməs, bəlki butqa qoqunidioɣan bir qiz bilən toy qilix. □ **2:13** **«qurbangahni köz yaxliri, yioɣa, ah-zarlar bilən qaplaysilər»** — muxu «köz yaxliri» Huda həlqning dua-tilawətlirini (qurbanliklar bularoɣa qoxuloɣan bolsimu) anglimioɣandin keyin, ularning kəzidin qikqan yax bolsa kerək. Bəzi alimlar 14-ayətkə qarioɣanda köz yaxlirini wapasizlikqa uqrioɣan ayallarningki, dəp qaraydu (ayallar adəttə qurbangah aldida kərünsə bolmaytti, biraq ularning azablik yaxliri Huda aldida «qurbangahimni qaplioɣan» dəp hesablioɣan). Bu kəzqarax orunluqtək boloɣini bilən biz birinqi qaraxta bolimiz.

— Qünki Pərwərdigar sən wə yaxliqingda alоqan ayaling otturisida guwahqi bоloqanidi; sən uningоqa wapasizlik qilding, gərqə u sening həmrahing wə sən əhdə tüzgən ayaling bolsimu. 15 Huda *ər-ayalni* bir qilоqan əməsmu? Xundaqla, buningоqa Roһini qaldurоqan əməsmu? *Huda* nemixqa ularni bir qildi? Qünki U ulardin ihlasmən pərzənt kütkənidi. Əmdi һərbiringlar өz qəlb-roһinglarоqa diqqət qilinglar, һeqqaysisi yaxliqta alоqan ayalioqa wapasizlik qilmisun! □ 16 Qünki Mən talaq qilixqa өqturmən, dəydu Israilning Hudasi Pərwərdigar, — xuningdək өz tonioqa zomburluq qaplaxturuwalоquqioqa өqmən, — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari bоloqan Pərwərdigar.
— xunga qəlb-roһinglarоqa diqqət qilinglar, һeqqaysinglar wapasizlik qilmanglar!□

Əһdə əlqisi kelidu - təyyar bolunglar!

17 — Silər səzliringlar bilən Pərwərdigarning səwr-taqitini qoymidinglar, andin silər: «Biz nemə qilip Uning səwr-taqitini qoymaptuq?» — dəysilər.
Səwr-taqitini qoymioqanliqinglar bolsa dəl: «Rəzillik qilоquqi Pərwərdigarning nəziridə yahxidur, U ulardin hursən bolidu»; yaki «Adalətni yürgüzgüqi Huda zadi nədidur?» — degininglərdə bolmamdu!

3

1 — Mana əmdi Mən Өz əlqimni əwətimən, u Mening aldimda yol təyyarlaydu; silər izdigən Rəb, yəni silər hursənlik dəp bilgən əһdə Əlqisi Өz ibadəthanisioqa tuyuqsiz kiridu; mana, U keliwatidu, — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari bоloqan Pərwərdigar.□ ■
2 — Biraq Uning kəlgən künidə kim qidiyalisun? U kərüngəndə kim turalisun? Qünki U tawlioquqining oti, kirqining aqartquq xoltisidək bolidu; 3 U kümüxni tawlioquqi

---

□ **2:15 «Huda ər-ayalni bir qilоqan əməsmu? Xundaqla, buningоqa Roһini qaldurоqan əməsmu? Huda nemixqa ularni bir qildi?»** — ayətning birinqi qismining tərjimiliri һərhil. Ulardin biri: «Kimdə Roһtin (yəni, Hudaning Roһidin) azraq bar bolsila, һərgiz undaq qilmaydu». Ibraniy tilida bu yərni qüxinix təs. Bəzi alimlarmu bu ayətni Ibraһimning pərzənt kərəy dəp, Һəjərni elixi Sараһqa bir hil wapasizlik bоloqanliqini bildüridu, dəp qüxinidu. Biraq omumiy mənisi һəmmigə ayanki, Huda wapasizlikqa wə (gərqə Təwrat dəwridə Huda Musa pəyoəmbər arqilik talaq berixkə ruhsət bərgən bolsimu) talaq berixkə өq (16-ayətnimu kərüng).
□ **2:16 «mən talaq qilixqa өqturmən, dəydu Israilning Hudasi Pərwərdigar, — Xuningdək өz tonioqa zomburluq qaplaxturuwalоquqioqa өqmən»** — kona zamanlarda birsi өz qapinini yaki tonini məlum bir qizning üstigə yapqan bolsa, bu һərikət bu qizoqa qooqdioquqi bolimən, uni əmrimgə alimən, degənni bildürətti («Rut» 3-bab, «Əz.» 16-babni kərüng). Biraq muxundaq ərlər ayallirioqa qooqdioquqi bolmayla qalmastin, ularoqa һərhil zulum-zorluqlarni qilatti yaki ahirida ularni talaq qilatti; andin keyin (11-ayət) butpərəs qiz bilən toy qilatti. Baxqa birhil tərjimisi: ««Qünki u өz jorisioqa өq bolup, uni talaq qilоqan wə xundaqla zorawanlik bilən tonini yapqan» dəydu Israilning Hudasi Pərwərdigar». By tərjimə tooqra bolsa, Təwrat dəwridə Pərwərdigarning: «өqmənlik talaq berixkə səwəb bolmaydu» degən һөkümini bildüridu. □ **3:1 «Mana əmdi Mən Өz əlqimni əwətimən»** — ibraniy tilida «Mana, Mən! Mən Өz əlqimni əwətimən,...». **«silər izdigən Rəb, yəni silər hursənlik dəp bilgən əһdə Əlqisi Өz ibadəthanisioqa tuyuqsiz kiridu»** — bəzilər «yəni»ni «wə» dəp tərjimə qilip «silər izdigən Rəb wə silər hursənlik dəp bilgən əһdə əlqisi өz ibadəthanisioqa tuyuqsiz kiridu» dəp tərjimə qilidu. Lekin undaq tərjimə tooqra bolsa, demək ikkinqi əlqi Rəb Өzi bolmisa, ibadəthanini qandaqmu uning «Өz ibadəthanisi» degili bolsun? Alimlarning köpinqisining pikriqə, xundaqla bizningqə, bu ayət boyiqə ikki əlqi kelidu; (1) Rəbning yolini təyyar qilidioqan əlqi («Mening əlqim») wə (2) uningdin keyinki Rəb Өzi; Rəb yənə «Əһdə Əlqisi» dəpmu atilidu. Bu ikki əlqi, xundaqla «Əһdə Əlqisi»ning mənisi tooqruluq «qoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. Bu əlqining əwətilixi Hudaning həlqlərning etiqadisiz ərz-dadlirioqa boloqan jawabidur. Xunga «silər izdigən» wə «silər hursənlik dəp bilgən» degənlərni kinayilik gəp dəp qüxiniximiz kerək. ■ **3:1** Mis. 23:20-22; Yər. 31:31-34; Əz. 36:26-28; Mat. 3: 11-12; 11:10; 24:12-16; Mar. 1:2; Luqa 1:76; 7:27; Yһ. 2:13-17; Yəx. 40:3; Ibr. 8:6; 12:24

ҳəm eriоɳdiоɳuqidək tawlap olturidu; Lawiyning balilirini saplaxturidu, ularni altun-kümüxni tawliоɳandək tawlaydu; xuning bilən ular Pərwərdigarоɳa ҳəkkaniylikta kilinоɳan kurbanlik-ҳədiyəni sunidu. ■
4 Andin Yəҳuda ҳəm Yerusalemning kurbanlik-ҳədiyiliri Pərwərdigarоɳa kona zamanlardikidək, ilgiriki wakitlardikidək xerin bolidu. 5 Mən ҳesab elixka silərgə yekin kelimən; Mən seҳirgərlərgə, zinahorlarоɳa, yalоɳan kəsəm iqküqilərgə, mədikarlarning ҳəkkini tutuwelip bozək kiloɳuqilarоɳa, tul hotunlar ҳəm yetim-yesirlarni harlioɳuqilarоɳa, yat adəmlərni əz ҳəkkidin ayriwətküqilərgə, xuningdək Məndin ҳeq korkmioɳanlarоɳa tezdin əyibligüqi guwaҳqi bolimən, — dəydu samawi koxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar. □ ■ 6 Qünki Mənki Pərwərdigar əzgərməsturmən; xunga silər, i Yakupning ooɳulliri, tügəxmigənsilər.□ ■
7 — Ata-bowiliringlarning künliridin tartip silər bəlgilimilirimdin qətnəp, ularni ҳeq tutmioɳansilər. Mening yenimoɳa kaytip kelinglar, Mən yeninglarоɳa kaytimən, — dəydu samawi koxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar, — birak silər: «Biz kandakmu kaytip kelimiz?» — dəysilər. ■ 8 Adəm Hudaningkini bulisa bolamdu? — Birak Manga Meningkini bulap kəldinglar. Silər yənə: «Biz kandakşigə Sanga bulangqilik kiliwatimiz» — dəysilər. Silər «ondin bir» ülüx əxriliringlarni ҳəm «kətürmə ҳədiyələr»ni sunoɳininglarda xundak kilisilər! □ 9 Silər eoɳir bir lənətkə kaldinglar, qünki Manga bulangqilik kiliwatisilər — silər bu pütkül «yat əl» xundak kiliwatisilər! □ 10 Əmdi əyümdə axlik bolux üqün pütkül «ondin bir» ülüx əxrini ambarоɳa elip kelinglar wə xundakla Meni sinap bekinglar, — dəydu samawi koxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar — Mən asmanning derizilirini qong eqip silərgə patkuzalmioɳudək bir bərikətni təküp beridioɳanlikimni kərüp bakmamsilər? 11 Xundak boloɳandila Mən silərni dəp yənə yalmioɳuqini əyibləymən, u toprikinglardiki mewilərni wəyran kilmaymən; silərning baoɳ-etizliringlardiki tal üzümlər wakitsiz təkülüp kətməydu, — dəydu samawi koxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar.□
12 — Xuning bilən barlik əllər silərni bəhtlik dəp ataydu, qünki yeringlar adəmni ҳuzurlanduridioɳan bir zemin bolidu, — dəydu samawi koxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar.

Halayik yənə karxilik kərsitidu

13 — Silərning səzliringlar Manga kattik təgdi, dəydu Pərwərdigar, — birak silər yənə: «Biz sən bilən karxilixidioɳan nemə səz kilduk?» — dəysilər. ■
14 — Silər: «Hudaning hizmitidə bolux bihudiliktur» ҳəm: «Uning tapxurukini qing tutuximiz wə samawi koxunlarning Sərdari boloɳan Pərwərdigar aldida matəm tutkan kixilərdək yürüximizning nemə paydisi?» — dəysilər, 15 ҳəm xuningdək: «Təkəbburlarni bəhtlik dəp ataymiz; rəzillik kiloɳuqilar ronak tapidu; ular bərҳək Hudani sinaydu, birak kutulup ketidu» — dəysilər.

■ **3:3** Ros. 6:7 □ **3:5** **«tezdin əyibligüqi guwaҳqi bolimən»** — baxka birhil tərjimisi «maҳir əyibligüqi guwaҳqi bolimən». ■ **3:5** Mis. 20:7; 22:22; Kan. 24:17; Am. 2:7 □ **3:6** **«Mənki Pərwərdigar əzgərməsturmən»** — Huda əzgərməs bolsa, Uning Ibraҳim pəyoɳəmbərgə əwladliri Israil tooɳruluk boloɳan wədilirimu əzgərməstur. **«xunga silər, i Yakupning ooɳulliri, tügəxmigənsilər»** — baxka birhil tərjimisi: «xunga silər, i Yakup ooɳullirimu ҳeq əzgərmigən». ■ **3:6** Zəb. 33:11-12; Pənd. 19:21; Yəx. 14:26, 27; 25:9; 46:10. ■ **3:7** Zək. 1:3 □ **3:8** **«kətürmə ҳədiyə»** — muxu hil kurbanlik bir tərəptin bəzi kurbanliklardin kaҳinlar üqün ayriwetilgən bir kismini, yənə bir tərəptin Hudaoɳa atap beoɳixlioɳan ҳərhil (məyli mukəddəs kanun bekitkən yaki ihtiyari bilən boloɳan) nərsilərni təswirləydu. □ **3:9** **«Silər bu pütkül «yat əl» xundak kiliwatisilər»** — «yat əl» muxu yərdə Hudaning intayin kinayilik gepi. Həlk Uningoɳa yat bolup, butpərəs bir əlgə ohxaydu. □ **3:11** **«mən silərni dəp yənə yalmioɳuqini əyibləymən»** — «yalmioɳuqi» bolsa ҳərhil ziyanlik ҳaxarət-ҳaywanlarni (məsilən, qekətkini) kərsitixi mumkin. ■ **3:13** Ayup 21:14, 15.

16 Pərwərdigardin əyminidiɣanlar *buni anglap* pat-pat bir-biri bilən mungdaxti;
Pərwərdigar uni nəzirigə aldi, səzlirini anglidi. Xuning bilən Pərwərdigarning
aldida Uningdin ḳorḳup, Uning namini seɵinɵɣanlar üqün əslətmə bolɣan bir hatirə
kitab yezildi.□
17 — Bu kixilər bolsa Ɵzümning alaḥidə gəḥərimni yiɣḳan künidə Meningki bolidu
— dəydu samawi ḳoxunlarning Sərdari bolɣan Pərwərdigar — wə Mən huddi adəm
ɵz hizmitidə bolɣan ooɣliɣa iqini aɵritḳandək ularɵa iqimni aɵritimən. ■ 18 Silər
ḳaytip kelisilər wə ḥəḳḳaniylar bilən rəzillərni, Hudaning hizmitidə bolɣanlar bilən
bolmiɣanlarni pərḳ etələysilər.□

4

Ahirḳi zaman — Pərwərdigarning küni

1 — Qünki mana xu kün, humdandək kɵydürgüqi kün kelidu; ḥərbir təkəbburluḳ
ḳiloɣuqi ḥəm ḥərbir rəzillik ḳiloɣuqi pahaldək bolidu; xu kelidiɣan kün ularni
kɵydüriwetidu, — dəydu samawi ḳoxunlarning Sərdari bolɣan Pərwərdigar, —
ularɵa nə yiltiz nə xah ḳaldurulmaydu. ■ 2 Lekin namimdin əyminidiɣan silər
üqün, ḳanatlirida xipa-dərman elip kelidiɣan, ḥəḳḳaniyliḳni parlitidiɣan Ḳuyax
ornidin turidu; silər talaɵa qiḳip bordaḳ mozaylardək ḳiyɵitip oynaysilər; □ 3 silər
rəzillərni qəyləp dəssiwetisilər; ular Mən təyyarliɣan künidə tapininglar astida kül
bolidu, — dəydu samawi ḳoxunlarning Sərdari bolɣan Pərwərdigar.

Ahirḳi dəwət wə bexarət

4 — Mən Ḥorəb teɵida pütkül Israil üqün ḳulum Musaɵa buyruɣan ḳanunni, yəni
bəlgilimilər ḥəm ḥəkümlərni yadinglarda tutunglar.■
5 — Mana, Pərwərdigarning uluɵ ḥəm dəḥxətlik küni kelixtin awwal Mən silərgə
Ilyas pəyɣəmbərni əwətimən. ■ 6 U atilarning kɵnglini balilarɵa mayil, balilarning
kɵnglini atilarɵa mayil ḳilidu; undaḳ bolmiɣanda Mən kelip yər yüzini ḳarɣax bilən
uruwetimən.

□ **3:16 «Xuning bilən Pərwərdigarning aldida Uningdin ḳorḳup, Uning namini seɵinɵɣanlar üqün əslətmə bolɣan bir hatirə kitab yezildi» —** bu kitabni ḳəyərdə, asmanda yaki zeminda, yaki kim yazɵanliḳi deyilmigən. ■ **3:17** Mis. 19:5; Yḥ. 10:29; Yəx. 62:3; Fil. 4:1; 1Tes. 2:19 □ **3:18 «Silər ḳaytip kelisilər» —** ahirḳi zamanda, Israillarning ḳaldisining ɵz zeminigə ḳaytip kelixi yaki ələümdin tirilixini kərsitidu. ■ **4:1** Yo. 2:10, 31; 3:15; Yəx. 2:12-22; 13:6-13; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Wəḥ. 6:12-13. □ **4:2 «Namimdin əyminidiɣan silər üqün, ḳanatlirida xipa-dərman elip kelidiɣan, ḥəḳḳaniyliḳni parlitidiɣan Ḳuyax ornidin turidu» —** «ḳanatliri» bəlkim «ḥəḳḳaniyliḳni parlitidiɣan ḳuyax»ning nurlirini kərsitidu. **«ḥəḳḳaniyliḳni parlitidiɣan Ḳuyax»** — ibraniy tilida «ḥəḳḳaniyliḳ ḳuyaxi» deyilidu. Məsiḥni kərsitidu, əlwəttə. ■ **4:4** Ḳan. 6:3 ■ **4:5** Mat. 11:14; 17:11, 12, 13; Mar. 9:11, 12, 13; Luḳa 1:17; 9:30; Wəḥ. 11:3-12.

Matta

«Matta bayan ḳiloɳan hux həwər» •••• Əysa Məsiḫning nəsəbnamisi

1 Bu Ibraḫimning ooɳli wə Dawutning ooɳli boloɳan Əysa Məsiḫning nəsəbnamə
kitabidur: —□ ■
2 Ibraḫimdin Isḫaḳ tərəldi, Isḫaḳtin Yaḳup tərəldi, Yaḳup Yəḫuda wə uning
aka-ukilirining atisi boldi;■ 3 Yəḫudadin Tamar arḳilik Pərəz wə Zərah tərəldi;
Pərəzdin Ḫəzron tərəldi, Ḫəzrondin Ram tərəldi,□ ■ 4 Ramdin Amminadab tərəldi,
Amminadabdin Naḫxon tərəldi, Naḫxondin Salmon tərəldi, 5 Salmondin Raḫab
arḳilik Boaz tərəldi, Boazdin Rut arḳilik Obəd tərəldi, Obədtin Yəssə tərəldi,□
6 Yəssədin Dawut padixah tərəldi. Dawuttin Uriyaning ayali arḳilik Sulayman
tərəldi,■ 7 Sulaymandin Rəḫoboam tərəldi, Rəḫoboamdin Abiya tərəldi, Abiyadin
Asa tərəldi,■ 8 Asadin Yəḫoxafat tərəldi, Yəḫoxafattin Yəḫoram tərəldi, Yəḫoramdin
Uzziya tərəldi,□ 9 Uzziyadin Yotam tərəldi, Yotamdin Aḫaz tərəldi, Aḫazdin Ḫəzəkiya
tərəldi, 10 Ḫəzəkiyadin Manassəḫ tərəldi, Manassəḫdin Amon tərəldi, Amondin
Yoxiya tərəldi; 11 Babiloɳa sürgün ḳilinoɳanda Yoxiyadin Yəkoniyah wə uning aka-
ukiliri tərəldi. □ ■ 12 Babiloɳa sürgün boloɳandin keyin, Yəkoniyaḫdin Xealtiəl tərəldi,
Xealtiəldin Zərubbabəl tərəldi, □ ■ 13 Zərubbabəldin Abiḫud tərəldi, Abiḫuddin
Eliaḳim tərəldi, Eliaḳimdin Azor tərəldi, 14 Azordin Zadok tərəldi, Zadoktin Aḳim
tərəldi, Aḳimdin Əliḫud tərəldi, 15 Əliḫudtin Əliazar tərəldi, Əliazardin Mattan
tərəldi, Mattandin Yaḳup tərəldi, 16 Yaḳuptin Məryəmning eri boloɳan Yüsüp tərəldi;
Məryəm arḳilik Məsiḫ ataloɳan Əysa tuoɳuldi.□
17 Xundaḳ bolup, Ibraḫimdin Dawutḳiqə boloɳan arilikta jəmiy on tət əwlad boloɳan;
Dawuttin Babiloɳa sürgün ḳilinoɳiqə jəmiy on tət əwlad boloɳan; wə Babiloɳa sürgün
ḳilinixtin Məsiḫ kəlgüqə jəmiy on tət əwlad boloɳan.

Əysa Məsiḫning dunyaoɳa kelixi

18 Əysa Məsiḫning dunyaoɳa kelixi mundaḳ boldi: — Uning anisi Məryəm Yüsüpkə
yatlik boluxḳa wədə ḳilinoɳanidi; lekin tehi nikah ḳilinmayla, uning Muḳəddəs
Roḫtin ḫamilidar boloɳanliḳi məlum boldi.□ ■
19 Lekin uning *boloɳusi* eri Yüsüp, durus kixi bolup, uni jəmiyət aldida hijalətkə
ḳalduruxni halimay, uningdin astirtin ajrixip ketixni niyət ḳildi.□

□ **1:1 «Əysa Məsiḫning nəsəbnamə kitabi»** — bu səzlər bəlkim birinqidin təwəndiki «nəsəbnamə»ni (1-16-ayətni) kərsitidu. Ikkinqidin ular ḫəm «Matta» kitabining bexida wə toluḳ Injilning bexida kelip «Bu kitab Əysa Məsiḫ dəwrining hatirisi», degən mənini bildürüxi mumkin. «Ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **1:1** Luḳa 1:31,32 ■ **1:2** Yar. 21:2; 25:26,35. □ **1:3 «Yəḫudadin Tamar arḳilik Pərəz wə Zərah tərəldi»** — Tamar tooɳruluḳ «Yar.» 38-babni kərüng. ■ **1:3** Yar. 38:27, 29; Rut 4:18, 19; 1Tar. 2:5, 9. □ **1:5 «Salmondin Raḫab arḳilik Boaz tərəldi»** — Raḫab tooɳruluḳ «Yəxua» 2-babni kərüng. **«Boaz Rut arḳilik Obəd tərəldi»** — Rut tooɳruluḳ Təwrattiki «Rut»ni kərüng. ■ **1:6** Rut 4:22; 1Sam. 16:1; 17:12; 1Tar. 2:15; 12:18. ■ **1:7** 1Pad. 11:43; 1Tar. 3:10. □ **1:8 «Yəḫoxafattin Yəḫoram tərəldi»** — «Yəḫoram» grek tilida ḳisḳartilma xəkildə «Yoram» bolidu. □ **1:11 «Babiloɳa sürgün ḳilinoɳanda...»** — sürgün ḳilinixning baxlinixidin ahirlixixioɳiqə on nəqqə yil jəryan boloɳan. Israillar türküm-türkümlərgə bəlünüp sürgün ḳilinoɳan. ■ **1:11** 1Tar. 3:16. □ **1:12 «Yəkoniyaḫdin Xealtiəl tərəldi»** — bu ḳizik həwər üstidə «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. «Xealtiəl» grek tilida «Salatiyəl». ■ **1:12** 1Tar. 3:17; Əzra 3:2. □ **1:16 «Yaḳuptin Məryəmning eri boloɳan Yüsüp tərəldi»** — bizning pikrimizqə «Matta»da Yüsüpning nəsəbnamisi hatirilinidu. «Luḳa»da Məryəmningki hatirilidu. «Ḳoxumqə səz»imizni kərüng. □ **1:18 «lekin tehi nikah ḳilinmayla,...»** — grek tilida «ular tehi billə bolmayla». ■ **1:18** Luḳa 1:27,34. □ **1:19 «Yüsüp... uni jəmiyət aldida hijalətkə ḳalduruxni halimay, uningdin astirtin ajrixip ketixni niyət ḳildi»** —Ibraniylar arisida yigit-ḳiz bir-birigə wədiləxkən bolsa ḳanun aldida alliḳaqan rəsmiy ər-ayal dəp ḫesablinidu.

20 Əmma u muxu ixlarni oylap yürginidə, mana Pərwərdigarning bir pərixtisi uning qüxidə kərünüp uningƣa: — Əy Dawutning ooƣli Yüsüp, ayaling Məryəmni əz əmringgə elixtin ķorķma; qünki uningda boloƣan ḥamilə Muķəddəs Roḥtin kəlgən. 21 U bir ooƣul tuoƣidu, sən uning ismini Əysa dəp ķoyoƣin; qünki u əz həlķini gunaḥliridin ķutķuzidu» — dedi.□ ■
22 Mana bularning ḥəmmisi Pərwərdigarning pəyoƣəmbər arķilik degənlirining əməlgə axurulux üqün boloƣan, demək: — □ 23 «Pak ķiz ḥamilidar bolup bir ooƣul tuoƣidu; ular uning ismini Immanuel (mənisi «Huda biz bilən billə») dəp ataydu».□
24 Yüsüp oyoƣinip, Pərwərdigarning xu pərixtisining degini boyiqə ķilip, Məryəmni əmrigə aldi. 25 Lekin Məryəm boxanoƣuqə u uningƣa yeķinlaxmidi. Bu Məryəmning tunjisi idi; Yüsüp uningƣa Əysa dəp isim ķoydi.■

2

Danixmənlərning ziyariti

1 Əysa Ḥerod padixaḥ ḥəküm sürgən künlərdə Yəḥudiyə əlkisining Bəyt-Ləḥəm yezisida dunyaƣa kəlgəndin keyin, mana bəzi danixmənlər məxriķtin Yerusalemƣa yetip kelip, puķralardin:□ ■ 2 Yəḥudiylarning *yengidin* tuoƣuloƣan padixaḥi ķəyərdə? Qünki biz uning yultuzining kətürülgənlikini kərduķ. Xunga, uningƣa səjdə ķiloƣili kəlduķ, — deyixti.□ 3 Buni angliƣan Ḥerod padixaḥ, xuningdək pütkül Yerusalem həlķimu alaķzadilikkə qüxti. 4 U pütkül bax kaḥinlar wə həlķning Təwrat ustazlirini qaķirip, ulardin «Məsiḥ ķəyərdə tuoƣuluxi kerək?» — dəp soridi.□
5 Ular: «Yəḥudiyədiki Bəyt-Ləḥəm yezisida boluxi kerək, — qünki pəyoƣəmbər arķilik xundaķ pütülgən: —□
6 «I Yəḥudiyə zeminidiki Bəyt-Ləḥəm,
Həlķing Yəḥudiyə yetəkqilirining arisida əng kiqiki bolmaydu;
Qünki səndin bir yetəkqi qiķidu,
U həlķim Isiraillarning baķķuqisi bolidu» — deyixti.■

□ **1:21 «U bir ooƣul tuoƣidu, sən uning ismini Əysa dəp ķoyoƣin; qünki u əz həlķini gunaḥliridin ķutķuzidu»** — «Əysa» grek tilida «Yesus», ibraniy tilida «Yəxua», mənisi «Ķutķuzoƣuqi Yaḥ» yaki «Yaḥ nijattur». Oķurmənlərning esidə boluxi kerəkki, «Yaḥ» bolsa «Yaḥwəḥ» (Pərwərdigar)ning ķiskartilmisidur. ■ **1:21** Luķa 1:31; Ros. 4:12. □ **1:22 «Mana bularning ḥəmmisi Pərwərdigarning pəyoƣəmbər arķilik degənlirining əməlgə axurulux üqün boloƣan...»** — Injilda, Təwrattiki bexarətlər nəķil kəltürülginidə, üq hil əḥwal kərülidu; (1) yüz bərgən ix dəl xu bexarətning obyekti bolidu (məsilən, «Mat.» 1:22, 4:14, 12:17, 21:4); (2) yüz bərgən ix xu bexarət əz iqigə aloƣan bir wəķə yaki ix bolidu (məsilən, 2:23, 13:35); (3) yüz bərgən ix xu bexarəttə kərsitilgən ixķa bir misal bolidu (məsilən, 2:17). Bu temini tətķik ķilix intayin paydiliķtur. □ **1:23 «Pak ķiz ḥamilidar bolup bir ooƣul tuoƣidu; ular uning ismini Immanuel (mənisi «Huda biz bilən billə») dəp ataydu»** — «Yəx.» 7:14 wə «Yəx.» 8:8, 10ni kərüng. ■ **1:25** Luķa 2:21. □ **2:1 «Ḥerod padixaḥ ḥəküm sürgən künlərdə»** — «Ḥerod padixaḥ» tooƣruluķ «Ķoxumqə səz» wə «Təbirlər»nimu kərüng. **«Mana bəzi danixmənlər məxriķtin Yerusalemƣa yetip kelip...»** — «danixmənlər» — Grek tilida «magoy» degən səz bilən ipadilinidu. Əslidə bu səz munəjjimlərni yaki pir-ustazlarni kərsitətti; Daniyal pəyoƣəmbər Babilda mundaķ kixilərgə «pirlarning piri» bolup yol kərsətkəndin keyin (Təwrat, «Daniyal» degən ķisimni kərüng) «magoy»larning kəzķaraxliri wə ḥesabliri asasən hurapat boyiqə əməs, bəlki Təwrattiki bexarətlər boyiqə boloƣan boluxi mumkin. **«məxriķtin Yerusalemƣa yetip kelip...»** — Yerusalem ķədimki Israilning paytəhti idi. ■ **2:1** Luķa 2:4. □ **2:2 «Qünki biz uning yultuzining kətürülgənlikini kərduķ»** — «uning yultuzi» — demək, «uning tuoƣuloƣanliķidin bexarət beridioƣan yultuzi». **«biz uning yultuzining kətürülgənlikini kərduķ»** — yaki «biz uning yultuzini xərķtə kərduķ». □ **2:4 «Məsiḥ ķəyərdə tuoƣuluxi kerək?»** — «Məsiḥ» — pəyoƣəmbərlər aldin eytķan, Huda təripidin tallanoƣan, ḥaman bir küni kelip ḥəm nijat kəltüridioƣan ḥəm keyin mənggü ḥəkümranliķ ķilidioƣan Kutķuzoƣuqi-Padixaḥni kərsitidu. «Təbirlər»nimu kərüng. □ **2:5 «pəyoƣəmbər arķilik xundaķ pütülgən...»** — «pəyoƣəmbər» muxu yərdə Təwrattiki Mikaḥ pəyoƣəmbərni kərsitidu («Mik.» 5:2). ■ **2:6** Mik. 5:1, 2; 1Sam. 16:1; Yḥ. 7:42.

7 Buning bilən, Ḥerod danixmələrni məhpiy qaḳirtip, yultuzning ḳaqan pəyda
bolo̱anliḳini sürüxtürüp biliwaldi. 8 Andin: «Berip balini sürüxtə ḳilip tepinglar.
Tapḳan ḥaman ḳaytip manga həwər ḳilinglar, mənmu uning aldio̱a berip səjdə ḳilip
kelәy» — dəp, ularni Bəyt-Ləḥəmgə yolo̱a saldi.
9 Danixmənlər padixaḥning səzini anglap yolo̱a qiḳti; wə mana, ular xərḳtə kərgən
ḥeliḳi yultuz ularning aldida yol baxlap mangdi wə bala turo̱an yərgə kelip tohtidi.
□ 10 Ular ḥeliḳi yultuzni kərginidin intayin ḳattiḳ xadlinixti 11 ḥəm өygə kirip, balini
anisi Məryəm bilən kərüp, yərgə yiḳilip uningo̱a səjdə ḳilixti. Andin, həzinilirini
eqip, altun, məstiki, murməkki ḳatarliḳ sowo̱atlarni sunuxti. 12 Ularo̱a qüxidə
Ḥerodning yenio̱a barmasliḳ too̱risidiki wəḥiy kəlgənliki üqün, ular baxḳa yol bilən
өz yurtio̱a ḳaytixti.

Misiro̱a ḳeqix

13 Ular yolo̱a kətkəndin keyin, Pərwərdigarning bir pərixtisi Yüsüpning qüxidə
kərünüp:
Ornungdin tur! Bala wə anisi ikkisini elip Misiro̱a ḳaq. Mən sanga uḳturo̱uqə u
yərdə turo̱in. Qünki Ḥerod balini yoḳitixḳa izdəp kelidu — dedi. 14 Xuning bilən u
ornidin turup, xu keqila bala wə anisi ikkisini elip Misiro̱a ḳarap yolo̱a qiḳti. 15 U
Ḥerod өlgüqə xu yərdə turdi. Xundaḳ boldiki, Pərwərdigarning pəyo̱əmbər arḳiliḳ
aldin eytḳan: «Oo̱lumni Misirdin Mən qaḳirdim» degən səzi əməlgə axuruldi. □ ■

Ḥerodning oo̱ul bowaḳlarni өltürüxi

16 Ḥerod bolsa danixmənlərdin aldano̱anliḳini bilip, ḳattiḳ o̱əzəpləndi. U
danixmənlərdin eniḳlio̱an waḳitḳa asasən, adəmlərni əwətip Bəyt-Ləḥəm yezisi
wə ətrapidiki ikki yax wə uningdin təwən yaxtiki oo̱ul balilarning ḥəmmisini
өltürguzdi. □ 17 Xu qao̱da Yərəmiya pəyo̱əmbər arḳiliḳ eytilo̱an munu səz əməlgə
axuruldi: —

18 «Ramaḥ xəḥiridə bir sada,
Aqqiḳ yio̱a-zarning pio̱ani anglinar,
Bu Raḥilәning baliliri üqün kətürgən aḥ-zarliri;
Balilirining yoḳ ḳiliwetilgini tüpəylidin,
Təsəllini ḳobul ḳilmay pio̱an kətüridu».□ ■

Misirdin ḳaytip kelix

19 Əmdi Ḥerod өlgəndin keyin, Hudaning bir pərixtisi Misirda turo̱an Yüsüpning
qüxidə kərünüp uningo̱a: —
20 Ornungdin tur! Bala wə anisini elip Israil zemınio̱a ḳayt! Qünki balining jenini
almaḳqi bolo̱anlar өldi, — dedi. 21 Buning bilən Yüsüp ornidin turup bala wə anisini
elip Israil zemınio̱a ḳaytti. 22 U Arhelausning atisi Ḥerod padixaḥning ornio̱a təhtkə
olturup Yəḥudiyə өlkisigə ḥəkümranliḳ ḳiliwatḳinidin həwər tepip, u yərgə ḳaytixtin

---

□ **2:9 «ular xərḳtə kərgən ḥeliḳi yultuz» —** yaki «ular u kətürlgəndə kərgən ḥeliḳi yultuz». □ **2:15 «Pərwərdigarning pəyo̱əmbər arḳiliḳ aldin eytḳan: «Oo̱lumni Misirdin Mən qaḳirdim» degən səzi əməlgə axuruldi» —** Təwrat, «Ḥox.» 11:1. ■ **2:15** Ḥox. 11:1. □ **2:16 «Ḥerod... ətrapidiki ikki yax wə uningdin təwən yaxtiki oo̱ul balilarning ḥəmmisini өltürguzdi» —** demək, u tuo̱ulo̱an bala kəp degəndə ikki yaxḳa kirgən, dəp ḥesablio̱anidi. □ **2:18 «Ramaḥ xəḥiridə bir sada, aqqiḳ yio̱a-zarning pio̱ani anglinar» —** «Ramaḥ yurti» yaki «Ramaḥ xəḥiri» Bəyt-Ləḥəmdin yiraḳ əməs. **«Ramaḥ xəḥiridə bir sada, aqqiḳ yio̱a-zarning pio̱ani anglinar, ... balilirining yoḳ ḳiliwetilgini tüpəylidin, təsəllini ḳobul ḳilmay pio̱an kətüridu» —** pütkül bexarət «Yər.» 31:15də tepilidu. ■ **2:18** Yər. 31:15

qorqti; wə qüxidə uningoqa bir wəhiy kelip, Galiliyə zeminioqa berip, 23 Nasarət dəp atilidioqan bir yezida olturaqlaxti. Xuning bilən pəyoqəmbərlər arqiliq: «U Nasarətlik dəp atilidu» deyilgini əməlgə axuruldi.□ ■

3

Qəmüldürgüqi Yəhyaning təlim berixi
Mar. 1:1-8; Luqa 3:1-9; 15-17; Yh. 1:19-28

1 Xu qaoqlarda, qəmüldürgüqi Yəhya Yəhudiyədiki qəl-bayawanoqa kelip□ ■
2 kixilərgə:
— Towa qilinglar! Qünki ərx padixaliqi yeqinlixip qaldi! — dəp jakarlaxqa baxlidi.□
3 Qünki *qəmüldürgüqi Yəhya* bolsa ilgiri Yəxaya pəyoqəmbər bexaritidə kərsətkən kixining dəl əzi bolup: —
«Bayawanda towlaydioqan bir kixining:
Rəbning yolini təyyarlanglar,
Uning qioqir yollirini tüptüz qilinglar! — degən awazi anglinidu».□ ■

4 Yəhya *pəyoqəmbər* təgə yungidin qilinoqan kiyim kiygən, beligə kən tasma baoqlioqanidi. Yəydioqini bolsa qekətkilər bilən yawa hərə həsili idi.■ 5 Əmdi Yerusalem xəhiri, pütün Yəhudiyə əlkisi wə pütkül Iordan dərya wadisining ətrapidiki kixilər uning aldioqa kelixip, 6 gunahlirini iqrar qilixti wə uning əzlirini Iordan dəryasida qəmüldürüxini qobul qilixti.□ ■
7 Lekin Pərisiy wə Sadukiy məzhipidikilərdin kəplirining uning qəmüldürüxini qobul qiloqili kəlgənlikini kərginidə u ularoqa:
— Əy yilanlarning baliliri! Kim silərni *Hudaning* qüxüx aldida turoqan oqəzipidin qeqinglar dəp agahlandurdi?!□ ■
8 Əmdi towioqa layiq mewini kəltürünglar!□ ■ 9 Wə əz iqinglarda: «Bizning atimiz bolsa Ibrahimdur!» dəp hiyal qilip yürmənglar; qünki Mən xuni silərgə eytip qoyayki, Huda Ibrahimoqa muxu taxlardinmu pərzəntlərni apiridə qilalaydu.□ ■

□ **2:23 «U Nasarətlik dəp atilidu»** — bu muhim bexarətlik səz tooqruluq «qoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **2:23** Yəx. 11:1; 60:21; Zək. 6:12. □ **3:1 «Xu qaoqlarda, qəmüldürgüqi Yəhya Yəhudiyədiki qəl-bayawanoqa kelip...»** — «Yəhya» ibraniy wə grek tillirida «Yuhanna» («Pərwərdigarning xəpqiti» degən mənidə) bilən ipadilinidu. «Yəhya» degən isim oqurmənlərgə muxu xəklidə tonux boloqanliqi üqün uni muxu tərjimidə ixlətтuq («Yəhya» əsli ərəbqə səz idi). ■ **3:1** Mar. 1:4; Luqa 3:3. □ **3:2 «... ərx padixaliqi yeqinlixip qaldi!»** — Injilda baxtin-ahir «ərx padixaliqi» yaki «asmanning padixahliqi» dəp tiloqa elinidu. Grek tilida daim «asmanlarning padixahliqi» degən xəklidə elinidu. □ **3:3 «Bayawanda towlaydioqan bir kixining: Rəbning yolini təyyarlanglar, uning qioqir yollirini tüptüz qilinglar! — degən awazi anglinidu»** — «Yəx.» 40:3. ■ **3:3** Yəx. 40:3; Mar. 1:3; Luqa 3:4; Yh. 1:23. ■ **3:4** Mar. 1:6. □ **3:6 «...** ***Yəhyaning*** **əzlirini Iordan dəryasida qəmüldürüxini qobul qilixti»** — bu yərdə eytiloqan qəmüldürüx kixilərning: (1) əz gunahlirioqa towa qiloqanliqini; (2) Hudaning padixahliqining yeqinlaxqanliqioqa wə xundaqla (3) Qutquzoquqi-Məsihning yeqinlaxqanliqioqa iman kəltürüxini ipadiləytti (ahirqi nuqta Injildiki keyinki məzmunda ispatlinidu). ■ **3:6** Mar. 1:5. □ **3:7 «Lekin Pərisiy wə Sadukiy məzhipidikilərdin kəplirining uning qəmüldürüxini qobul qiloqili kəlgən...»** — «Pərisiy» wə «Sadukiy» tooqruluq: — Yəhudiylar arisidiki ikki məzhəpning kixiliri. Təbirlərdiki «Pərisiy» wə «Sadukiy»oqa qaralsun. **«Kim silərni Hudaning qüxüx aldida turoqan oqəzipidin qeqinglar dəp agahlandurdi?!»** — bu kinayilik, həjwiy gəp, əlwəttə; mənisi bəlkim «Towa qilmay, Hudadin kelidioqan oqəzəptin qeqip qutulux üqün qəmüldürüxni qobul qilayli degininglar qandaq gəp?!». ■ **3:7** Mat. 12:34; 23:33; Luqa 3:7. □ **3:8 «Əmdi towioqa layiq mewini kəltürünglar!»** — «towioqa layiq mewə» tooqruluq «qoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **3:8** Luqa 3:8. □ **3:9 «Əz iqinglarda: «Bizning atimiz bolsa Ibrahimdur!» dəp hiyal qilip yürmənglar!»** — «Atimiz Ibrahim bardur!» — demək, «Biz uluoq Ibrahimning əwladliri boloqan «uluoq Yəhudiy milliti»», «Biz heqnemə qilmisaqmu Huda aldida «Uningoqa has alahidə həlq» boliwerimiz» degən pozitsiyini bildüridu. ■ **3:9** Yh. 8:39.

10 Palta alliқaqan dərəhlərning yiltizioɣa təngləp қoyuldi; yahxi mewə bərməydioɣan ҳərқaysi dərəhlər kesilip otқa taxlinidu. □ ■ 11 Mən dərwəқə silərni towa қilixinglar üqün suoɣa qəmüldürimən. Lekin məndin keyin kəlgüqi zat məndin қudrətliktur. Mən ҳətta uning kəxini kətürüxkimu layiқ əməsmən; u silərni Muқəddəs Roҳқa ҳəm otқa qəmüldüridu. ■ 12 Uning soruoɣuqi küriki қolida turidu; u өz haminini *topa-samandin* təltəküs tazilaydu, sap buoɣdayni ambaroɣa yioɣidu, əmma topa-samanni өqməs otta kөydürüwetidu, — dedi.

Əysaning qəmüldürülüxi

Mar. 1:9-11; Luқa 3:21-22

13 Xu waқitta, Əysa Yəҳyadin qəmüldürülüxni қobul қilix üqün Galiliyə өlkisidin Iordan dəryasi boyioɣa, uning yenioɣa kəldi. ■ 14 Biraқ Yəҳya qəmüldürüxkə unimay uni tosup:

— Əsli qəmüldürülüxni mən səndin қobul қilixim kerək idi, biraқ sən mening aldimoɣa kəpsənoɣu? — dedi.

15 Lekin Əysa uningoɣa jawabən: — Ҳazirqə xuningoɣa yol қoyoɣin; qünki ҳəққaniyliқning barliқ *tələplirini* əməlgə axurux üqün, xundaқ қiliximizoɣa tooɣra kelidu, — dedi.

Xuning bilən, Yəҳya uningoɣa yol қoydi. 16 Wə Əysa qəmüldürülüp bolupla, sudin qiқti; u sudin qiқixi bilən mana, ərxlər uningoɣa eqilip, Hudaning Roҳi kəptər қiyapitidə ərxtin qüxüp, üstigə қonuwatқanliқini kərdi. □ ■ 17 Wə mana, ərxtin bir awaz: — «Bu Mening səyümlük ooɣlum, Mən uningdin toluқ hursənmən!» — dəp anglandi.■

□ **3:10 «Palta alliқaqan dərəhlərning yiltizioɣa təngləp қoyuldi»** — Yəҳya pəyoɣəmbərning bu uluoɣ səzi wə 12-ayəttiki keyinki bexariti tooɣruluқ «қoxumqə səz»imizni kərüng. Uning xu bayani «Hudaning oɣəzipi əmdi silərgə yetip kelix aldida» degən asasiy mənini bildüridu. ■ **3:10** Mat. 7:19; Yҳ. 15:6. ■ **3:11** Mar. 1:7; Luқa 3:16; Yҳ. 1:15,26; Ros. 1:5; 11:16; 19:4. ■ **3:13** Mar. 1:9; Luқa 3:21. □ **3:16 «Əysa qəmüldürülüp bolupla, sudin qiқti...»** — nemixқa Əysa Yəҳyaning qəmüldürüxini қobul қildi? «Қoxumqə səz»imizdə bu tooɣruluқ azraқ tohtilimiz. **«Hudaning Roҳi kəptər қiyapitidə ərxtin qüxüp..»** — yaki «... pahtək қiyapitidə qüxüp...». Grek tilida bu қux «peristera» dəp atilidu. «Peristera» grek tilida ҳəm kəptərni ҳəm pahtəknimu kərsitidu. ■ **3:16** Yəx. 11:2; 42:1; Yҳ. 1:32. ■ **3:17** Yəx. 42:1; Mat. 12:18; 17:5; Mar. 1:11; Luқa 9:35; Kol. 1:13; 2Pet. 1:17.

Qana'an (Pələstin) zemini — Injil dəwri

Hərita - Məsihning dəwridə, Qanaan (Israiliyə) zemini

4

Əysaning qəl-bayawanda sinilixi
Mar. 1:12-13; Luqa 4:1-13

1 Andin Əysa Roḫning yetəkqilikidə Iblisning sinaq-azduruxlirioɣa yüzlinix üqün
qəl-bayawanoɣa elip berildi.□ ■ 2 U qirik keqə-kündüz roza tutqandin keyin, uning
qorsiqi eqip kətkənidi.□ 3 Əmdi azduroɣuqi uning yenioɣa kelip uningoɣa:
— Əgər sən rasttinla Hudaning Ooɣli bolsang, muxu taxlarni nanoɣa aylinixqa
buyruoɣin! — dedi.□
4 Lekin u jawabən: —
Təwratta: «Insan pəqət nan bilənla əməs, bəlki Hudaning aoɣzidin qikqan ḫərbir
səz bilənmu yaxaydu» dəp pütülgən, — dedi.□ ■
5 Andin Iblis uni muqəddəs xəḫərgə elip berip, ibadəthanining əng egiz jayioɣa
turoɣuzup uningoɣa: 6 — Hudaning Ooɣli bolsang, əzüngni pəskə taxlap baqqin!
Qünki *Təwratta*: «*Huda* Əz pərixtilirigə sening ḫəqqingdə əmr qilidu»; wə
«putungning taxqa urulup kətməsliki üqün, ular seni qollirida kətürüp yüridu» dəp
pütülgən — dedi.□ ■
7 Əysa uningoɣa: «Təwratta yənə, «Pərwərdigar Hudayingni sinioɣuqi bolma!»
dəpmu pütülgən — dedi.□ ■
8 Andin, Iblis uni naḫayiti egiz bir taoɣqa qikirip, uningoɣa dunyadiki barlik
padixaḫliklarni xərəpliri bilən kərsitip:
9 Yərgə yikilip manga ibadət qilsang, bularning ḫəmmisini sanga beriwetimən, —
dedi.
10 Andin Əysa uningoɣa: — Yoqal, Xəytan! Qünki *Təwratta*: «Pərwərdigar
Hudayingoɣila ibadət qil, pəqət Uningla ibadət-hizmitidə bol!» dəp pütülgən, —
dedi.□ ■
11 Buning bilən Iblis uni taxlap ketip qaldi, wə mana, pərixtilər kelip uning hizmitidə
boldi.□

Əysa təlim berixni baxlaydu
Mar. 1:14-15; Luqa 4:14-15

12 Əmdi *Əysa* Yəḫyaning tutqun qilinoɣanlikini anglap, Galiliyəgə yol aldi. ■ 13 U
Nasarət yezisini taxlap, Zəbulun wə Naftali rayonidiki *Galiliyə* dengizi boyidiki

---

□ **4:1 «… Əysa Roḫning yetəkqilikidə … qəl-bayawanoɣa elip berildi»** — «Roḫ» muxu yərdə Muqəddəs Roḫni kərsitidu. ■ **4:1** Mar. 1:12; Luqa 4:1. □ **4:2 «U qirik keqə-kündüz roza tutqandin keyin, uning qorsiqi eqip kətkənidi»** — oqurmənlərgə ayan bolsunki, muqəddəs yazmilarda «roza tutux» adəttə ḫeqqandak ozuqlanmaslikni kərsitidu. Undaq biwasitə deyilmigən bolsa muxu rozilar su iqməslikni əz iqigə almaydu. □ **4:3 «Azduroɣuqi uning yenioɣa kelip uningoɣa… dedi»** — «azduroɣuqi» Xəytanni kərsitidu, əlwəttə. **«Əgər sən rasttinla Hudaning Ooɣli bolsang,…»** — grek tilida bu -3- wə 6-ayətlərdiki «əgər» adəttə «əgər (mundak) bolsang (wə dərwəqə xundak bolisən)» degən mənini puritidu. «Hudaning Ooɣli» — bu nam ḫərgizmu Huda bilən Əysa otturisidiki jismaniy jəḫəttiki ata-balilik munasiwətni əməs, bəlki roḫiy jəḫəttiki munasiwətni bildüridu. □ **4:4 «Insan pəqət nan bilənla əməs, bəlki Hudaning aoɣzidin qikqan ḫərbir səz bilənmu yaxaydu»** — «Qan.» 8:3. ■ **4:4** Qan. 8:3 □ **4:6 «Huda Əz pərixtilirigə sening ḫəqqingdə əmr qilidu»; wə «putungning taxqa urulup kətməsliki üqün, ular seni qollirida kətürüp yüridu»** — «Zəb.» 91:11, 12. Xəytanning bu ayətni ixlətkini tooɣruluk «qoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **4:6** Zəb. 91:11,12 □ **4:7 «Pərwərdigar Hudayingni sinioɣuqi bolma!»** — «Qan.» 6:16. ■ **4:7** Qan. 6:16. □ **4:10 «Pərwərdigar Hudayingoɣila ibadət qil, pəqət Uningla ibadət-hizmitidə bol!»** — «Qan.» 6:13. ■ **4:10** Qan. 6:13; 10:20. □ **4:11 «Buning bilən Iblis uni taxlap ketip qaldi, wə mana, pərixtilər kelip uning hizmitidə boldi»** — Rəb Əysa uqrioɣan sinaqlar üstidə «qoxumqə səz»imizdə azrak tohtilimiz. ■ **4:12** Mar. 1:14; Luqa 4:14,16,31; Yḫ. 4:43.

Kəpərnaḥum xəḥirigə kelip orunlaxti. □ 14 Xundaḳ ḳilip, Yəxaya pəyoɣəmbər arḳiliḳ
eytiloɣan xu bexarət əməlgə axuruldi, demək: —
15 «Zəbulun zemini wə Naftali zemini,
Iordan dəryasining neriḳi təripidiki «dengiz yoli» boyida, «Yat əllərning makani»
boloɣan Galiliyədə, □ ■
16 Ḳarangoɣuluḳta yaxioɣan həlḳ parlaḳ bir nurni kərdi;
Yəni ölüm kələnggisining yurtida olturoɣuqilaroɣa,
Dəl ularning üstigə nur qüxti». □ ■
17 Xu waḳittin baxlap, Əysa: «Towa ḳilinglar! Qünki ərx padixaḥliḳi yeḳinlixip
ḳaldi!» — dəp jar ḳilixḳa baxlidi. ■

Əysaning muhlis qaḳirixi
Mar. 1:16-20; Luḳa 5:1-11

18 *Bir küni*, u Galiliyə dengizi boyida ketiwetip, ikki aka-uka, yəni Petrus dəpmu
atiloɣan Simon isimlik bir kixini wə uning inisi Andiriyasni kərdi. Ular beliḳqi bolup,
dengizoɣa tor taxlawatatti; ■ 19 u ularoɣa:
— Mening kəynimdin menginglar — Mən silərni adəm tutḳuqi beliḳqi ḳilimən! —
dedi. □ 20 Ular xuan beliḳ torlirini taxlap, uningoɣa əgixip mangdi.
21 U xu yərdin ötüp, ikkinqi bir aka-ukini, yəni Zəbədiyning ooɣulliri Yaḳup wə inisi
Yuḥannani kərdi. Bu ikkisi kemidə atisi Zəbədiy bilən torlirini ongxawatatti. U
ularnimu qaḳirdi. 22 Ular dərḥal kemini atisi bilən ḳaldurup uningoɣa əgixip mangdi.

Əysaning Galiliyədə təlim berixi
Luḳa 6:17-19

23 Wə Əysa Galiliyəning ḥəmmə yerini kezip, ularning sinagoglirida təlim berip,
Hudaning padixaḥliḳining hux həwirini jakarlaytti, həlḳ arisida ḥərhil kesəllərni wə
ajiz-meyiplarni saḳaytti. □ 24 U tooɣuluḳ həwər pütkül Suriyə əlkisigə tarḳaldi; u
yərdiki halayiḳ ḥərhil bimarlarni, yəni ḥərtürlük kesəllər wə aoɣriḳ-silaḳlarni ḥəmdə
jin qaplaxḳanlarni, tutḳaḳliḳ wə paləq kesiligə giriptar boloɣanlarni uning aldioɣa elip
kelixti; wə u ularni saḳaytti. □ 25 Galiliyə, «on xəḥər» rayoni, Yerusalem, Yəḥudiyə
wə Iordan dəryasining u ḳetidin kəlgən top-top adəmlər uningoɣa əgixip mangdi.

□ **4:13 «U… Naftali rayonidiki Galiliyə dengizi boyidiki Kəpərnaḥum xəḥirigə kelip orunlaxti» —** «Galiliyə dengizi» aḳar suluḳ yooɣan bir kəl. □ **4:15 «Iordan dəryasining neriḳi təripidiki «dengiz yoli» boyida…» —** «dengiz yoli» «Galiliyə dengizi»ning oɣərbiy yərlirini kərsitidu. **««Yat əllərning makani» boloɣan Galiliyədə…»** — Asuriyə imperiyəsi tajawuz ḳiloɣandin keyin, Naftali, Zəbulun wə baxḳa Israil ḳəbililirining kəp ḳisimliri sürgün ḳilindi. Bir ḳisim kəmbəoɣəl, namrat, ḳabiliyətsiz kixilər ḳaldi. Asuriyə padixaḥi baxḳa yat millət-həlḳlərni elip kelip xu yərgə, bolupmu Galiliyəgə olturaḳlaxturdi. Muxu kixilər ḳepḳaloɣan namrat Israillar bilən arilixip yürüp, əzara assimiliyatsiyə ḳilinoɣaqḳa, Galiliyə Yəḥudiylar təripidin ««yat əlliklər» (Yəḥudiy əməslər)ning makani Galiliyə» dəp kəmsitilip ataloɣan. ■ **4:15** Yəx. 8:23; 9:1. □ **4:16 «Ḳarangoɣuluḳta yaxioɣan həlḳ parlaḳ bir nurni kərdi; yəni ölüm kələnggisining yurtida olturoɣuqilaroɣa, dəl ularning üstigə nur qüxti» —** Təwrat «Yəx.» 9:1-2. Bexarəttə muxu nur dəl xu kəmsiltilgən yərdikilərgə qeqilidu, deylidu. ■ **4:16** Yəx. 9:1, 2. ■ **4:17** Mar. 1:15. ■ **4:18** Mar. 1:16. □ **4:19 «Mən silərni adəm tutḳuqi beliḳqi ḳilimən!» —** «adəmni tutḳuqi» degən ibaridə «tutux» ziyan yətküzüx yaki ulardin paydilinix üqün əməs, bəlki ularni Xəytanning ilkidin elip ḳutḳuzuxni kərsitidu. □ **4:23 «Əysa… ularning sinagoglirida təlim berip,…» —** «sinagoglar» Yəḥudiy həlḳining ibadət ḳilix, Təwratni oḳux wə wəz-təlim anglaxḳa yioɣilidioɣan ammiwiy əyliri yaki zalliri. □ **4:24 «tutḳaḳliḳ… kesiligə giriptar boloɣanlar» —** grek tilida «ay uroɣanlar» degən səz bilən ipadilinidu.

5

Ḥəḳiḳiy bəht-bərikət
Luḳa 6:20-23

1 Muxu top-top adəmlərni kərüp u bir taoɳḳa qikti; u u yərdə olturoɳinida, muhlisliri
uning yenioɳa kəldi. 2 U aoɳzini eqip ularoɳa təlim berixkə baxlidi: —

3 Mubarək, roḫta namrat boloɳanlar!
Qünki ərx padixaḫliḳi ularoɳa təwədur.□ ■
4 Mubarək, pioɳan qəkkənlər!
Qünki ular təsəlli tapidu.□ ■
5 Mubarək, yawax-məminlər!
Qünki ular yər yüzigə mirashordur.■
6 Mubarək, ḥəḳḳaniyliḳḳa aq wə təxnalar!
Qünki ular toluḳ toyunidu.■
7 Mubarək, rəḥimdillar!
Qünki ular rəḥim kəridu.
8 Mubarək, ḳəlbi pak boloɳanlar!
Qünki ular Hudani kəridu.■
9 Mubarək, tinqliḳ tərəpdarliri!
Qünki ular Hudaning pərzəntliri dəp atilidu.□
10 Mubarək, ḥəḳḳaniyliḳ yolida ziyankəxlikkə uqrioɳanlar! Qünki ərx padixaḫliḳi
ularoɳa təwədur.■
11 Mubarək, mən üqün baxḳilarning ḥaḳarət, ziyankəxlik wə ḥərtürlük təḫmitigə
uqrisanglar; ■ 12 xad-huram bolup yayranglar! Qünki ərxlərdə katta in'am silər
üqün saḳlanmaḳta; qünki silərdin ilgiriki pəyoɳəmbərlərgimu ular muxundaḳ
ziyankəxliklərni ḳiloɳan. ■

Muhlislar «tuz»luḳ rolini yoḳatmasliḳi kerək
Mar. 9:50; Luḳa 14:34-35

13 Silər yər yüzidiki tuzdursilər. Ḫalbuki, əgər tuz əz təmini yoḳatsa, uningoɳa
ḳaytidin tuz təmini ḳandaḳmu kirgüzgili bolidu? U qaoɳda, u ḥeqnemigə yarimas
bolup, taxlinip kixilərning ayioɳi astida dəssilixtin baxḳa ḥeq ixḳa yarimaydu.□ ■
14 Silər dunyaning nuridursilər. Taoɳ üstigə selinoɳan xəḥər yoxurunalmaydu.
15 Ḫeqkim qiraoɳni yeḳip ḳoyup, üstigə sewətni kəmtürüp ḳoymas, bəlki qi-
raoɳdanning üstigə ḳoyidu; buning bilən, u əy iqidiki ḥəmmə adəmlərgə yoruḳluḳ
beridu. □ ■ 16 Xu təriḳidə, silər nurunglarni insanlar aldida xundaḳ qaḳnitinglarki,
ular yahxi əməlliringlarni kərüp, ərxtiki atanglarni uluoɳlisun.■

□ **5:3** **«roḫta namrat boloɳanlar»** — bəlkim əzining Hudaoɳa ḳət'iy moḫtajliḳini tonup yətkənlər. Baxḳa birhil tərjimisi: «Mubarək, roḫta tiləmqi boloɳanlar!». Grek tilida «namrat» degən səz «tiləmqi» degən mənini əz iqigə alidu (məsilən, «Luḳa» 16:20, 22də). Bu ayətlərdə «mubarək» degən səz (Huda təripidin) «bəhtlik, bərikətlik ḳilinoɳan» degən mənidə ixlitilidu. ■ **5:3** Yəx. 57:15; 66:2; Luḳa 6:20. □ **5:4** **«pioɳan qəkkənlər»** — bəlkim əz gunaḫliri wə Hudaoɳa tayanmioɳanliḳi üqün pioɳan qekixni kərsitidu. ■ **5:4** Yəx. 61:2; 66:10,13; Luḳa 6:21. ■ **5:5** Zəb. 37:11 ■ **5:6** Yəx. 55:1. ■ **5:8** Zəb. 15:1-2; 24:4; Ibr. 12:14. □ **5:9** **«tinqliḳ tərəpdarliri»** — grek tilida: «sulḫi ḳiloɳuqilar». ■ **5:10** 2Kor. 4:10; 2Tim. 2:12; 1Pet. 3:14. ■ **5:11** 1Pet. 4:14. ■ **5:12** Luḳa 6:23. □ **5:13** **«silər yər yüzidiki tuzdursilər»** — tuz — (1) təm beridu; (2) qirip ketixtin tosidu; (3) zəhim-yarilarni saḳaytidu. Muhlislarning bu dunyaoɳa boloɳan roli buningoɳa ohxap ketixi kerək. ■ **5:13** Mar. 9:50; Luḳa 14:34. □ **5:15** **«ḥeqkim qiraoɳni yeḳip ḳoyup, üstigə sewətni kəmtürüp ḳoymas…»** — «sewət» grek tilida «əlqigüqi sewət». ■ **5:15** Mar. 4:21; Luḳa 8:16; 11:33. ■ **5:16** 1Pet. 2:12.

Təwrat ⱪanuni ⱨəⱪⱪidə

17 Meni Təwrat ⱪanunini yaki pəyƣəmbərlərning yazƣanlirini bikar ⱪilƣili kəldi,
dəp oylap ⱪalmanglar. Mən ularni bikar ⱪilƣili əməs, bəlki əməlgə axurƣili kəldim.
18 Qünki mən silərgə xuni bərⱨək eytip ⱪoyayki, asman-zemin yoⱪimiƣuqə, uningda
pütülgənlər əməlgə axurulmiƣuqə Təwrattiki «yod» bir ⱨərp, ⱨətta birər qekitmu
bikar ⱪilinmaydu. □ ■ 19 Xu səwəbtin, Təwrat ⱪanunining əⱪidilirigə, ⱨətta uning
əng kiqikliridin birini bikar ⱪilip, wə baxⱪilarƣa xundaⱪ ⱪilixni əgitidiƣan ⱨərkim
ərx padixaⱨliⱪida əng kiqik ⱨesablinidu. Əmma əksiqə, Təwrat ⱪanuni əⱪidilirigə
əməl ⱪilƣanlar wə baxⱪilarƣa xundaⱪ ⱪilixni əgətküqilər bolsa ərx padixaⱨliⱪida
uluƣ ⱨesablinidu. □ ■ 20 Qünki mən silərgə xuni eytip ⱪoyayki, ⱨəⱪⱪaniyliⱪinglar
Təwrat ustazliri wə Pərisiylərningkidin axmisa, ərx padixaⱨliⱪiƣa ⱨeqⱪaqan
kirəlməysilər.□

Oⱡəzəplinix ⱨəⱪⱪidə

21 Burunⱪilarƣa «Ⱪatilliⱪ ⱪilma, ⱪatilliⱪ ⱪilƣan ⱨərⱪandaⱪ adəm soraⱪⱪa tartilidu»
dəp buyruƣanliⱪini angliƣansilər. ■ 22 Biraⱪ mən əzüm xuni silərgə eytip ⱪoyayki,
əz ⱪerindixiƣa bikardin-bikar aqqiⱪlanƣanlarning ⱨərbirimu soraⱪⱪa tartilidu. Əz
ⱪerindixini «əⱨməⱪ» dəp tilliƣan ⱨərkim aliy kengəxmidə soraⱪⱪa tartilidu; əmma
ⱪerindaxlirini «təlwə» dəp ⱨaⱪarətligən ⱨərkim dozahning otiƣa layiⱪ bolidu. □
23 Xuning üqün, sən ⱪurbangaⱨ aldiƣa kelip *Hudaƣa* ⱨədiyə atimaⱪqi boluƣiningda,
ⱪerindixingning seningdin aƣrinƣan yeri barliⱪi yadingƣa kəlsə, 24 ⱨədiyəngni
ⱪurbangaⱨ aldiƣa ⱪoyup turup, awwal ⱪerindixing bilən yarixiwal, andin kelip
ⱨədiyəngni ata.
25 Əgər üstüngdin dəwa ⱪilmaⱪqi bolƣan birsi bolsa, uning bilən birgə yolda
boluƣiningda uning bilən tezdin yarixip, dost boluƣin. Bolmisa, u seni soraⱪqiƣa,
soraⱪqi bolsa gundipayƣa tapxuridu, sən zindanƣa solitiwetilisən. □ ■ 26 Mən
sanga xuni bərⱨək eytip ⱪoyayki, *ⱪərzingning* əng ahirⱪi bir tiyininimu ⱪoymay
təlimigüqə, xu yərdin qiⱪalmaysən.□

Zinahorluⱪ ⱨəⱪⱪidə

27 Silər «Zina ⱪilmanglar» dəp buyruƣanliⱪini angliƣansilər. ■ 28 Biraⱪ mən əzüm
xuni silərgə eytip ⱪoyayki, birər ayalƣa xəⱨwaniy niyət bilən ⱪariƣan kixi kənglidə
u ayal bilən alliⱪaqan zina ⱪilƣan bolidu. ■ 29 Əgər əmdi ong kəzüng seni gunaⱨⱪa
azdursa, uni oyup taxliwət. Qünki pütün bədiningning dozahⱪa taxlanƣinidin kərə,
bədiningdiki bir əzaying yoⱪ ⱪilinƣini kəp əwzəl. ■ 30 Əgər ong ⱪolung seni gunaⱨⱪa

---

□ **5:18** **«uningda , *yəni Təwrat ⱪanunida*** pütülgənlər əməlgə axurulmiƣuqə Təwrattiki «yod» bir ⱨərp… bikar ⱪilinmaydu» — «yod» bolsa ibraniy tilida: «i» («yod», y) — əng kiqik ⱨərp ⱨesablinidu. ■ **5:18** Luⱪa 16:17. □ **5:19** **«uning əng kiqikliridin birini bikar ⱪilip…»** — yaki «uning əng kiqikliridin birini hilaplik ⱪilip…» — Grek tilidiki peil bəlkim «bikar ⱪilip» wə «hilaplik ⱪilip» degən ikki mənini əz iqigə alidu. ■ **5:19** Yaⱪ. 2:10. □ **5:20** **«Təwrat ustazliri wə Pərisiylər…»** — «Pərisiylər» Yəⱨudiylarning diniy ən'əniliridə əng qing turidiƣan ⱪattiⱪ tələplik etiⱪad eⱪimi idi. ■ **5:21** Mis. 20:13; Ⱪan. 5:17. □ **5:22** **«Əz ⱪerindixiƣa bikardin-bikar aqqiⱪlanƣanlar…»** — bəzi kona kəqürmilərdə: «bikardin-bikar» degən sözlər tepilmaydu. **«… aliy kengəxmidə soraⱪⱪa tartilidu»** — «aliy kengəxmə» Yəⱨudiylarning əng yuⱪiri soti bolup, «sanⱨedrin» dəp atilatti. Bəzilər bu söz ərxtiki sotni kərsitidu, dəp ⱪaraydu; bizmu bu pikirgə mayilmiz. □ **5:25** **«…üstüngdin dəwa ⱪilmaⱪqi bolƣan birsi bolsa, uning bilən birgə yolda boluƣiningda uning bilən tezdin yarixip, dost boluƣin»** — «uning bilən birgə yolda boluƣiningda» degən söz bəlkim sotⱪa ⱪarap mangƣan yolda, yəni sotⱪa qüxüxtin burun bolƣan «yarixix pursiti»ni kərsitidu. «Luⱪa» 12:58ni kərüng. ■ **5:25** Luⱪa 12:58; Əf. 4:26. □ **5:26** **«ⱪərzingning əng ahirⱪi bir tiyini»** — «bir tiyin» grek tilida «bir kodrans». Bu pulning əng kiqik birliki, xu dəwrdiki bir ixqining künlük ⱨəⱪⱪi bolƣan «dinarius»ning 1/64 ⱪismi idi. ■ **5:27** Mis. 20:14; Ⱪan. 5:18. ■ **5:28** Ayup 31:1; Zəb. 119:37. ■ **5:29** Mat. 18:8; Mar. 9:43.

azdursa, uni kesip taxliwət. Qünki pütün bədiningning dozahqa taxlanoƣinidin kərə, bədiningdiki bir əzaying yoq ƣilinoƣini kəp əwzəl.

Talaq ƣilix ƫəqƣidə
Mat. 19:9; Mar. 10:11-12; Luqa 16:18

31 Yənə: — «Kimdikim ayalini talaq ƣilsa, uningoƣa talaq hetini bərsun» dəpmu buyruloƣan. □ ■ 32 Biraq mən əzüm xuni silərgə eytip qoyayki, kimdikim əz ayalining buzuqluq ƣilmixidin baxqa *ƫərqandaq ixni baƫanə ƣilip* uni talaq ƣilsa, əmdi uni zinaoƣa tutup bərgən bolidu; talaq ƣilinoƣan ayalni əmrigə aloƣan kiximu zina ƣiloƣan bolidu. □ ■

Qəsəm ƣilix ƫəqƣidə

33 Silər yənə burunqilaroƣa «Qəsimingdin yanma, Pərwərdigaroƣa ƣiloƣan qəsiminggə əməl ƣil» dəp buyruloƣanliqini angliƣansilər. ■ 34 Biraq mən əzüm xuni silərgə eytip qoyayki, qət'iy qəsəm ƣilmanglar; ərxni tiloƣa elip qəsəm ƣilmanglar, qünki ərx Hudaning təhtidur; ■ 35 yaki yərni tiloƣa elip qəsəm ƣilmanglar, qünki yər yüzi Hudaning təhtipəridur. Yerusalemni tiloƣa elipmu qəsəm ƣilmanglar, qünki u yər uluoƣ padixaƫning xəƫiridur. ■ 36 ƫətta əz bexinglarni tiloƣa elipmu qəsəm ƣilmanglar, qünki silərning qeqinglarning bir telinimu aq yaki qara rənggə əzgərtix qolunglardin kəlməydu. 37 Pəqət degininglar «Bolidu», «bolidu», yaki «Yaq, yaq, bolmaydu» bolsun. Buningdin ziyadisi rəzil boloƣuqidin kelidu.□

Intiqam ƫəqƣidə
Luqa 6:29-30

38 Silər «Kəzgə kəz, qixqa qix» dəp buyruloƣinini angliƣansilər. □ ■ 39 Biraq mən əzüm xuni silərgə eytip qoyayki, əski bilən təng bolmanglar. Kimdəkim ong məngzinggə ursa, sol məngzingnimu tutup bər; ■ 40 wə birsi üstüngdin dəwa ƣilip, kənglikingni almaqqi bolsa, qapiningnimu bər. 41 Birsi sanga *yük-taƣini yüdküzüp* ming qədəm yol yürüxkə zorlisa, uning bilən ikki ming qədəm mang. □ 42 Birsi səndin tilisə, uningoƣa bər. Birsi səndin ətnə-yerim ƣilmaqqi bolsa, uningoƣa boynungni toloƣima.□ ■

□ **5:31 «Kimdikim ayalini talaq ƣilsa, uningoƣa talaq hetini bərsun» —** «Qan.» 24:1. ■ **5:31** Qəl. 30:2; Qan. 23:20-22; 24:1. □ **5:32 «Kimdikim əz ayalining buzuqluq ƣilmixidin baxqa ƫərqandaq ixni baƫanə ƣilip uni talaq ƣilsa, əmdi uni zinaoƣa tutup bərgən bolidu» —** ayal kixi Məsiƫ eytqan bu əƫwaloƣa qüxsə (demək, eri buzuqluq ƣiloƣan bolsa), undaqta u talaq ƣilinoƣan bolsa, baxqa bir ərgə təgsə bolidu. Xu waƣitlarda talaq ƣilinoƣan hotun ərsiz qalsa, əƫwali naƫayiti ƣiyin bolidu, əlwəttə. ■ **5:32** Mat. 19:7; Mar. 10:4,11; Luqa 16:18; 1Kor. 7:10. ■ **5:33** Mis. 20:7; Law. 19:12; Qan. 5:11; 23:22 ■ **5:34** Yəx. 66:1; Yaq. 5:12. ■ **5:35** Zəb. 48:2; Yəx. 66:1. □ **5:37 «Buningdin ziyadisi rəzil boloƣuqidin kelidu» —** «rəzil boloƣuqi» Xəytanni kəzritidu. Baxqa birhil tərjimisi: «rəzilliktin kelidu». □ **5:38 «Kəzgə kəz, qixqa qix» —** uyoƣur tilidiki maqal bolsa: «Qanoƣa qan, janoƣa jan». Sottiki adalətlik ƫəkümlərni kərsitidioƣan bu səzlər Təwrat, «Mis.» 21:24, «Law.» 24:20də tepilidu. ■ **5:38** Mis. 21:24; Law. 24:20; Qan. 19:21. ■ **5:39** Pənd. 24:29; Luqa 6:29; Rim. 12:17; 1Kor. 6:7; 1Tes. 5:15; 1Pet. 3:9. □ **5:41 «Birsi sanga yük-taƣini yüdküzüp ming qədəm yol yürüxkə zorlisa...» —** «ming qədəm» grek tilida: «bir miliyon», yəni təhminən 1.5 kilometr. **«birsi sanga yük-taƣini yüdküzüp ming qədəm yol yürüxkə zorlisa, uning bilən ikki ming qədəm mang» —** xu waƣitlarda Rim imperiyəsidiki əskərlərning addiy puqralarni əz yük-taƣlirini kətürüp berixkə zorlax ƫoquƣi bar idi. □ **5:42 «Birsi səndin tilisə, uningoƣa bər» —** Məsiƫ tiligənlərgə nemini berix, nemini bərməslik tooƣrisida səz ƣilmioƣan; pəqət kənglimizdə «berix pozitsiyisi»ni saƣliximiz kerək. Dəl tiligən nərsini beriximiz natayin («Ros.» 3:6ni kərüng). ■ **5:42** Qan. 15:8; Luqa 6:35.

Düxmənlərgə meḩir-muḩəbbət kərsitix ḩəkḳidə
Luḳa 6:27-28; 32-36

43 Silər «Ḳoxnangni səygin, düxmininggə nəprətlən» dəp eytiloɣanni angliɣan. □ ■
44 Birak mən өzüm xuni silərgə eytip ḳoyayki, silərgə düxmənlik boloɣanlaroɣa meḩir-muḩəbbət kərsitinglar, silərdin nəprətləngənlərgə yahxilik ḳilinglar, silərgə ziyankəxlik ḳiloɣanlaroɣa dua ḳilinglar. □ ■ 45 Xundak ḳiloɣanda, ərxtiki Atanglarning pərzəntliridin bolisilər. Qünki U ḳuyaxining nurini yahxilaroɣimu wə yamanlaroɣimu qüxüridu, yamoɣurnimu ḩəkḳaniylaroɣimu, ḩəkḳaniyətsizlərgimu yaoɣduridu. □ 46 Əgər silər өzünglaroɣa muḩəbbət kərsətkənlərgila meḩir-muḩəbbət kərsətsənglar, buning ḳandakmu in'amoɣa erixküqiliki bolsun? Ḩətta bajgirlarmu xundak ḳiliwatmamdu? □ ■ 47 Əgər silər pəḳət ḳerindaxliringlar bilənla salam-səḩət ḳilixsanglar, buning nemə pəziliti bar? Ḩətta yat əlliklərmu xundak ḳilidioɣu! □ 48 Xunga, ərxtiki Atanglar mukəmməl boloɣinidək, silərmu mukəmməl bolunglar.□ ■

6

Həyr-sahawət ḩəkḳidə

1 Ḩezi bolunglarki, həyr-sahawətlik ixliringlarni baxḳilarning aldida kөz-kөz ḳilmanglar. Bundak ḳilsanglar, ərxtiki Atanglarning in'amioɣa erixəlməysilər.□
2 Xunga həyr-sahawət ḳiloɣiningda, dawrang salma. Sahtipəzlərla sinagoglarda wə koqilarda adəmlərning mahtixioɣa erixix üqün xundak ḳilidu. Mən silərgə xuni bərḩək eytip ḳoyayki, ular kөzligən in'amioɣa erixkən bolidu.□ ■ 3 Lekin sən, həyr-sahawət ḳiloɣiningda ong ḳolungning nemə ḳiliwatḳinini sol ḳolung bilmisun.
4 Xuning bilən həyr-sahawiting yoxurun bolidu wə yoxurun ixlarni kөrgüqi Atang sanga buni ḳayturidu.■

Dua ḩəkḳidə
Luḳa 11:2-4

5 Dua ḳiloɣan wakḳingda, sahtipəzlərdək bolma; qünki ular baxḳilaroɣa kөz-kөz ḳilix üqün sinagoglar yaki tət koqa eoɣizida turuwelip dua ḳilixḳa amrakḳtur. Mən silərgə xuni bərḩək eytip ḳoyayki, ular kөzligən in'amioɣa erixkən bolidu.
6 Lekin sən bolsang, dua ḳiloɣan wakḳingda, iqkiri өygə kirip, ixikni yepip, yoxurun turoɣuqi Atangoɣa dua ḳilinglar; wə yoxurun kөrgüqi Atang buni sanga ḳayturidu.■

□ **5:43** **«Ḳoxnangni səygin»** — «Law.» 18:18. **«düxmininggə nəprətlən»** — ikkinqi səz Təwrattin əməs, bəlki Yəḩudiy ustazlarning yazmiliridin elinip, ularning ən'əniwi kөzḳarixini əks ättüridu. ■ **5:43** Law. 19:18.
□ **5:44** **«silərgə ziyankəxlik ḳiloɣanlaroɣa dua ḳilinglar.…»** — bəzi kona kөqürmilərdə toluk ayət: «…silərgə düxmənlik boloɣanlaroɣa meḩir-muḩəbbət kərsitinglar, silərni ḳaroɣioɣanlaroɣa bəht tilənglar, silərdin nəprətləngənlərgə yahxilik ḳilinglar, silərgə ḩakarət wə ziyankəxlik ḳiloɣanlaroɣa dua ḳilinglar» deyilidu. «Luḳa» 6:27-28nimu kөrüng. ■ **5:44** Luḳa 6:27; 23:34; Ros. 7:60; Rim. 12:20; 1Kor. 4:13; 1Pet. 2:23.
□ **5:45** **«Xundak ḳiloɣanda, ərxtiki Atanglarning pərzəntliridin bolisilər»** — təkitlənqən ix bəlki Hudaning ḩəḳikiy harakterini baxḳilaroɣa bildürüx, Uningoɣa ohxax bolux. □ **5:46** **«Ḩətta bajgirlarmu xundak ḳiliwatmamdu?»** — bajgirlar intayin insapsiz, pəskəx adəmlər dəp ḩesablinatti. ■ **5:46** Luḳa 6:32.
□ **5:47** **«Ḩətta yat əlliklərmu xundak ḳilidioɣu!»** — «yat əlliklər»ning kөpinqisi xu wakḳitta butpərəslər, kapirlar idi, əlwəttə. □ **5:48** **«…Atanglar mukəmməl boloɣinidək, silərmu mukəmməl bolunglar»** — yaki «… Atanglar mukəmməl boloɣinidək, silər mukəmməl bolisilər». ■ **5:48** Yar. 17:1 □ **6:1** **«həyr-sahawətlik ixliringlarni baxḳilarning aldida kөz-kөz ḳilmanglar»** — yaki «ḳiloɣan yahxi ixliringlarni baxḳilarning aldida kөz-kөz ḳilmanglar». □ **6:2** **«Xunga həyr-sahawət ḳiloɣiningda, dawrang salma»** — grek tilida «xunga həyr-sahawət ḳiloɣiningda, өz aldingda kanay qaloɣuzma». ■ **6:2** Rim. 12:8. ■ **6:4** Luḳa 14:14. ■ **6:6** 2Pad. 4:33; Ros. 10:4.

7 Dua-tilawət kiloɣanda, *butpərəs* yat əlliklərdikidək kuruk gəplərni
təkrarlawərmənglar. Qünki ular degənlirimiz kəp bolsa *Huda* tiliginimizni qokum
ijabət kilidu, dəp oylaydu.■ 8 Xunga, silər ularni dorimanglar. Qünki Atanglar
silərning ehtiyajinglarni silər tiliməstin burunla bilidu. 9 Xuning üqün, mundak
dua kilinglar: —

«I asmanlarda turoɣuqi Atimiz,
Sening naming mukəddəs dəp uluoɣlanoɣay.■
10 Padixahliking kəlgəy,
Iradəng ərxtə ada kilinoɣandək yər yüzidimu ada kilinoɣay.
11 Bügünki nenimizni bügün bizgə bərgəysən.
12 Bizgə kərzdar boloɣanlarni kəqürginimizdək,
Sənmu kərzlirimizni kəqürgəysən.□
13 Bizni azduruluxlaroɣa uqratkuzmioɣaysən,
Bəlki bizni rəzil boloɣuqidin kutulduroɣaysən».□ ■

14 Qünki silər baxkilarning gunah-səwənliklirini kəqürsənglar, ərxtiki Atanglarmu
silərni kəqüridu. ■ 15 Birak baxkilarning gunah-səwənliklirini kəqürmisənglər,
ərxtiki Atanglarmu gunah-səwənlikliringlarni kəqürməydu.■

Roza tutux həkkidə

16 Roza tutkan waktinglarda, sahtipəzlərdək tatirangoɣu kiyapətkə kiriwalmanglar.
Ular roza tutkinini kəz-kəz kilix üqün qiraylirini soloɣun kiyapəttə kərsitidu. Mən
silərgə xuni bərhək eytip koyayki, ular kəzligən in'amioɣa erixkən bolidu. ■ 17 Əmdi
sən, roza tutkiningda, qaqliringni maylap, yüzüngni yuyup yür. 18 Xu qaoɣda, roza
tutkining insanlaroɣa əməs, bəlki pəkət yoxurun turoɣuqi Atangoɣila kərünidu; wə
yoxurun kərgüqi Atang uni sanga kayturidu.

Baylik həkkidə
Luka 12:33-34; 11:34-36; 16:13

19 Yər yüzidə əzünglaroɣa baylikларni toplimanglar. Qünki bu yərdə ya küyə yəp
ketidu, ya dat basidu yaki ooɣrilar tam texip ooɣrilap ketidu. ■ 20 Əksiqə, ərxtə
əzünglaroɣa baylikлар toplanglar. U yərdə küyə yeməydu, dat basmaydu, ooɣrimu
tam texip ooɣrilimaydu. ■ 21 Qünki bayliking kəyərdə bolsa, kəlbingmu xu yərdə
bolidu.
22 Tənning qirioɣi kəzdur. Xunga əgər kəzüng sap bolsa, pütün wujudung yorutulidu.
□ ■ 23 Lekin əgər kəzüng yaman bolsa pütün wujudung karangoɣu bolidu. Əgər wu-
judungdiki «yorukluk» əməliyəttə karangoɣuluk bolsa, u karangoɣuluk nemidegən
korkunqluk-həl□

■ **6:7** 1Pad. 18:28; Yəx. 1:15. ■ **6:9** Luka 11:2. □ **6:12** **«Bizgə kərzdar boloɣanlarni kəqürginimizdək, sənmu kərzlirimizni kəqürgəysən»** — bu ayəttiki «kərz» qoɣum gunahlarni əz iqigə alidu. 14-ayətni kərüng. □ **6:13** **«..bəlki bizni rəzil boloɣuqidin kutulduroɣaysən»** — demək, Xəytandin kutkuzux. Baxka birhil tərjimisi: «yamanlikтin», «rəzilliktin». **«..bəlki bizni rəzil boloɣuqidin kutulduroɣaysən...»** — bəzi grekqə nushilarda bu ayətning ahirioɣa kelip: «Qünki, padixahlik, hokuk wə uluoɣluk Sanga mənsup, amin» degən ibarilər koxuloɣan. ■ **6:13** Mat. 13:19. ■ **6:14** Mar. 11:25; Kol. 3:13. ■ **6:15** Mat. 18:35; Yak. 2:13. ■ **6:16** Yəx. 58:3; Mat. 9:14; Mar. 2:18; Luka 5:33. ■ **6:19** Pənd. 23:4; Ibr. 13:5; Yak. 5:1. ■ **6:20** Luka 12:33; 1Tim. 6:19. □ **6:22** **«əgər kəzüng sap bolsa...»** — grek tilida «sap» degən səzning ikki mənisi bar: (1) «bir, bəlünməs, birləxkən, sak»; (2) «sehiy». Demək, xundak boloɣanda «sap» degən səzning toluk mənisi «Kəzüng Hudaoɣila karisa...» həmdə «Sən əzüng sehiy bolsang...» degən bolidu. ■ **6:22** Luka 11:34. □ **6:23** **«əgər kəzüng yaman bolsa...»** — «yaman» muxu yərdə həm «rəzil» həm «sak əməs, ajiz, kesəl» degən ikki mənini bildüridu.

24 Һеqkim *birla waqitta* ikki hojayinning qulluqida bolmaydu. Qünki u yaki
buni yaman kөrüp, uni yahxi kөridu; yaki buningoƣa baoƣlinip, uningoƣa etibarsiz
qaraydu. *xuningoƣa ohxax*, silөrning һөm Hudaning, һөm mal-dunyaning qulluqida
boluxunglar mumkin өmөs.□ ■
25 Xunga mөn silөrgө xuni eytip qoyayki, һayatinglaroƣa kөrөklik yemөk-iqmөk
yaki uqanglaroƣa kiyidioƣan kiyim-keqөkning oƣemini qilmanglar. Һayatliq ozuqtin,
tөn kiyim-keqөktin өziz өmөsmu? ■ 26 Asmandiki uqar-qanatlaroƣa qaranglar!
Ular terimaydu, ormaydu, ambarlaroƣa yioƣmaydu, lekin өrxtiki Atanglar ularnimu
ozuqlanduridu. Silөr axu quxlardin kөp өziz өmөsmu? ■ 27 Aranglarda qaysinglar
oƣөm-qayoƣu bilөn өmrünglarni birөr saөt uzartalaysilөr?□
28 Silөrning kiyim-keqөkning oƣemini qilixinglarning nemө һajiti?! Daladiki
nelupөrlөrning qandaq өsidioƣanliqioƣa qarap beqinglar! Ular өmgөkmu qilmaydu,
qaq egirmөydu; □ 29 lekin silөrgө xuni eytayki, һөtta Sulayman toluq xan-xөrөptө
turoƣandimu uning kiyinixi nilupөrlөrning bir güliqilikmu yoq idi. □ 30 Өmdi Huda
daladiki bügün eqilsa, ətisi qurup oqaqqa selinidioƣan axu gül-giyaһlarni xunqө
bezigөn yөrdө, silөrni tehimu kiyindürmөsmu, өy ixөnqi ajizlar! 31 Xunga «nemө
yөymiz», «nemө iqimiz», «nemө kiyimiz?» dөp oƣөm qilmanglar. 32 Qünki yat
өldikilөr mana xundaq һөmmө nөrsigө intilidu, өmma өrxtiki Atanglar silөrning
bu һөmmө nөrsilөrgө moһtajliqinglarni bilidu; □ 33 xundaq ikөn, һөmmidin awwal
Hudaning padixaһliqi wө һөqqaniyliqioƣa intilinglar. U qaoƣda, bularning һөmmisi
silөrgө qoxulup nesip bolidu.■
34 Xuning üqün, ətining oƣemini qilmanglar. Ətining oƣemi ətigө qalsun. Һөr
künning dөrdi xu küngө tuxluq bolidu.

7

Baxqilarning üstidin һөküm qilmanglar
Luqa 6:37-38; 41-42

1 Baxqilarning üstidin һөküm qilip yürmөnglar. Xundaqta *Hudaning* һөkümigө
uqrimaysilөr.■ 2 Qünki silөr baxqilar üstidin qandaq baһa bilөn һөküm qilsanglar,
Hudamu silөrning üstünglardin xundaq baһa bilөn һөküm qiqiridu. Silөr baxqilarni
qandaq өlqөm bilөn өlqisөnglar, *Hudamu* silөrni xundaq өlqөm bilөn өlqөydu.□ ■
3 Өmdi nemө üqün buradiringning kөzidiki qilni kөrüp, өz kөzüngdiki limni
bayqiyalmaysөn?!□ ■ 4 Sөn qandaqmu buradiringoƣa: «Qeni, kөzüngdiki qilni
eliwetөy!» deyөlөysөn? Qünki mana, өzüngning kөzidө lim turidu!? 5 Өy sahtipөz!

□ **6:24 «silөrning һөm Hudaning, һөm mal-dunyaning qulluqida boluxunglar mumkin өmөs»** — «mal-dunya» grek tilida «mammon» deyilidu. ■ **6:24** Luqa 16:13. ■ **6:25** Zөb. 37:5; 55:22; Luqa 12:22; Fil. 4:6; 1Tim. 6:8; 1Pet. 5:7. ■ **6:26** Ayup 38:41; Zөb. 147:9 □ **6:27 «… өmrünglarni birөr saөt uzartalaysilөr?»** — baxqa bir tөrjimisi: «….boyungoƣa birөr oƣeriq qoxalamdu?». □ **6:28 «Daladiki nelupөrlөr … »** — yaki «Daladiki yawa gül-giyaһlar … ». □ **6:29 «һөtta Sulayman toluq xan-xөrөptө turoƣandimu uning kiyinixi nilupөrlөrning bir güliqilikmu yoq idi»** — muxu yөrdө «Sulayman» uluoƣ padixaһ, Dawut padixaһning ooƣli Sulaymanni kөrsitidu. □ **6:32 «yat өldikilөr mana xundaq һөmmө nөrsigө intilidu…»** — «yat өldikilөr» Yөһudiy өmөs butpөrөslөr bolup, tirik Hudani bilmөytti. Muhlislar Yөһudiy boloƣaqqa, Hudaning küq-qudritigө һөmdө Өz һөlqidin һөwөr alidioƣanliqioƣa ixөnqi boluxi kerөk idi. ■ **6:33** 1Pad. 3:13; Zөb. 37:25; 55:22 ■ **7:1** Luqa 6:37; Rim. 2:1; 1Kor. 4:3, 5. □ **7:2 «baxqilarning üstidin һөküm qilip yürmөnglar»** — bu 1-2-ayөtlөr tooƣruluq «qoxumqө sөz»imizdө azraq tohtilimiz. ■ **7:2** Mar. 4:24; Luqa 6:38. □ **7:3 «buradiringning kөzidiki qilni kөrüp…»** — yaki «qerindixingning kөzidiki qilni kөrüp…». **«…өz kөzüngdiki limni bayqiyalmaysөn?!»** — ayөtning toluq mөnisi: «Nemө üqün buradiringning һөrө kepikidөk kiqik sөwөnlikinila kөrüp, өzüngdiki limdөk qong gunaһni kөrmөysөn» degөndөk. ■ **7:3** Luqa 6:41, 42.

Awwal өzüngning kөzidiki limni eliwət, andin enik kөrüp, buradiringning kөzidiki kilni eliwetөlөysөn.■

Hudaning sөzini kөzigө ilmaydiоanlar hөkkidө

6 Mukөddөs nөrsini itlaroa bөrmөnglar, yaki ünqө-mөrwayitliringlarni tongguzlarning aldioa taxlap koymanglar. Bolmisa, ular bularni putlirida dөssөp, andin burulup silөrni talaydu.■

Tilөnglar, izdөnglar, qekinglar
Luka 11:9-13

7 Tilөnglar, silөrgө ata kilinidu; izdөnglar, tapisilөr; ixikni qekinglar, eqilidu.■ 8 Qünki hөrbir tiligüqi tiliginigө erixidu; izdigüqi izdiginini tapidu; ixikni qөkküqilөrgө ixik eqilidu.■ 9 Aranglarda өz ooli nan tөlөp kilsa, uningoa tax beridioanlar barmu?! 10 Yaki belik tөlөp kilsa, yilan beridioanlar barmu? 11 Өmdi silөr rөzil turupmu өz pөrzөntliringlaroa yahxi iltipatlarni berixni bilgөn yөrdө, өrxtiki Atanglar Өzidin tiligөnlөrgө yahxi nөrsilөrni tehimu iltipat kilmasmu?■
12 Xunga hөr ixta baxkilarning өzünglaroa kandak muamilө kilixini ümid kilsanglar, silөrmu ularoa xundak muamilө kilinglar; qünki Tөwrat kanuni wө pөyoөmbөrlөrning tөlimatliri mana xudur.■

Hudaning padixahlikioa kiridioan dөrwaza tar
Luka 13:24

13 Tar dөrwazidin kiringlar. Qünki kixini halakөtkө elip baridioan dөrwaza kөng bolup, yoli kөngtaxa wө daoөdamdur, wө uningdin kiridioanlar kөptur. ■ 14 Birak hayatlikka elip baridioan dөrwaza tar, yoli kistang bolup, uni tapalaydioөnlarmu az.■

Ikki hil dөrөh
Luka 6:43-44; 13:25-27

15 Aldinglaroa koy terisigө oriniwelip kөlgөn, iqi yirtkuq qilbөridөk boloan sahta pөyoөmbөrlөrdin hoxyar bolunglar. ■ 16 Silөr ularni mewiliridin tonuwalalaysilөr. Tikөndin üzümlөr, kamoөaktin өnjürlөr aloili bolamdu? 17 Xuningoa ohxax, hөr yahxi dөrөh yahxi mewө beridu, por dөrөh naqar mewө beridu. ■ 18 Yahxi dөrөh naqar mewө bөrmөydu, por dөrөh yahxi mewө bөrmөydu. 19 Yahxi mewө bөrmөydioөan hөrbir dөrөh kesilip otka taxlinidu. 20 Xuningdөk, muxundak kixilөrni mewiliridin tonuwalalaysilөr.

Hөkikiy muhlis

21 Manga «Rөbbim, Rөbbim» degөnlөrning hөmmisila өrx padixahlikioa kirөlmөydu, bөlki өrxtө turouqi Atamning iradisini ada kiloanlarla kirөlөydu. ■ 22 Xu künidө nuroun kixilөr manga: «Rөbbim, Rөbbim, biz sening naming bilөn wөhiy-bexarөtlөrni yөtküzduk, sening naming bilөn jinlarni koolliduk wө naming

■ **7:5** Pөnd. 18:17. ■ **7:6** Pөnd. 9:8; 23:9. ■ **7:7** Mat. 21:22; Mar. 11:24; Luka 11:9; Yh. 14:13; 16:24; Yak. 1:5, 6; 1Yuha. 3:22; 5:14. ■ **7:8** Pөnd. 8:17; Yөr. 29:12. ■ **7:11** Yar. 6:5; 8:21. ■ **7:12** Luka 6:31. ■ **7:13** Luka 13:24. ■ **7:14** Ros. 14:22. ■ **7:15** Kan. 13:4; Yөr. 23:16; Mat. 24:4; Rim. 16:17; Өf. 5:6; Kol. 2:8; 1Yuha. 4:1. ■ **7:17** Mat. 3:10; 12:33; Mar. 11:13; Luka 8:8. ■ **7:21** Mat. 25:11; Luka 6:46; 13:25; Ros. 19:13; Rim. 2:13; Yak. 1:22.

bilən nurоqun məjizilərni kərsəttuқ» dəydu. □ ■ 23 Ҳalbuki, u qaoқda mən ularоqa: «Silərni əzəldin tonumaymən. Kəzümdin yoқilinglar, əy itaətsizlər!» dəp elan қilimən.■

Ikki hil imarət saloқan kixilər

24 Əmdi ҳərbiri bu səzlirimni anglap əməl қiloқan bolsa, u əz əyini қoram tax üstigə saloқan pəm-parasətlik kixigə ohxaydu. ■ 25 Yamoқur yioқip, kəlkün kelip, boran qiқip soқsimu, u əy ərülmidi; qünki uning uli қoram taxning üstigə selinoқan. 26 Biraқ səzlirimni anglap turup, əməl қilmaydioқan ҳərbiri əyini қumning üstigə қuroқan əhməққə ohxaydu. ■ 27 Yamoқur yaoққanda, kəlkün kəlgəndə, boran qiққanda xu əy ərülüp kətti; uning ərülüxi intayin dəҳxətlik boldi!
28 Wə xundaқ boldiki, Əysa bu səzlirini ahirlaxturoқandin keyin, bu top-top halayiқ uning təlimlirigə ҳəyranuҳəs boluxti. 29 Qünki uning təlimliri Təwrat ustazliriningkigə ohximaytti, bəlki tolimu nopuzluқ idi.■

8

Əysaning mahaw kesilini saқaytixi
Mar. 1:40-45; Luқa 5:12-16

1 U taoқdin qüxkəndə, top-top kixilər uningoқa əgixip mangdi. 2 Wə mana, mahaw kesili bar boloқan bir kixi uning aldioқa kelip, bexini yərgə urup tizlinip:
— Təқsir, əgər halisingiz, meni kesilimdin pak қilalaysiz! — dedi.□ ■ 3 Əysa uningoқa қolini təgküzüp turup:
— Halaymən, pak boloқin! — dewidi, bu adəmning mahaw kesili xuan pak bolup saқaydi. 4 Əysa uningoқa:
— Ҳazir bu ixni ҳeqkimgə eytma, bəlki udul berip kaҳinoқa əzüngni kərsitip, ularda bir guwaҳliқ bolux üqün, Musa bu ixta əmr қiloқan ҳədiyə-қurbanliқni sunoқin, — dedi.□ ■

Əysaning rimliқ yüzbexining qakirini saқaytixi
Luқa 7:1-10; Yҳ. 4:43-54

5 U Kəpərnaҳum xəҳirigə baroқanda, *rimliқ* bir yüzbexi uning aldioқa kelip, uningdin yelinip:■
6 — Təқsir, qakirim paləq bolup қelip, bək azablinip əydə yatidu, — dedi.
7 Mən berip uni saқaytip қoyay, — dedi Əysa.

□ **7:22 «Xu künidə nurоqun kixilər manga: «Rəbbim, Rəbbim...» dəydi»** — «xu küni» — muқəddəs yazmilardiki kəp yərlərdə қiyamət küni pəқət «xu küni» dəp atilidu. ■ **7:22** Yər. 14:14; 27:15; Luқa 13:26. ■ **7:23** Zəb. 6:8; Mat. 25:12,41; Luқa 13:25,27. ■ **7:24** Yər. 17:8; Luқa 6:47; Rim. 2:13; Yaқ. 1:25. ■ **7:26** Əz. 13:11; Rim. 2:13; Yaқ. 1:23. ■ **7:29** Mar. 1:22; 6:2; Luқa 4:32. □ **8:2 «mahaw kesili bar boloқan bir kixi»** — mahaw kesili bir hil қorқunquluқ, yuқumluқ terə kesili bolup, Təwrat қanuni boyiqə Yəҳudiylar bu hil kesəlgə giriptar boloқanlarni «napak» dəp ҳesablap, ularоqa təgməsliki kerək idi («Law.» 13-14-bablar). **«Təқsir»** — grek tilida bu səz «kurios» dəp atilidu. U aldi-kəynidiki səzlərgə қarap yaki «Təқsir» yaki «Rəb»ni bildüridu. Muxu yərdə mahaw kesiligə giriptar adəm Əysaning kim ikənlikini tehi anqə bilmigəqkə, «Təқsir» dəp tərjimə қiliximiz kerək. ■ **8:2** Mar. 1:40; Luқa 5:12. □ **8:4 «udul berip kaҳinoқa əzüngni kərsitip, ularda bir guwaҳliқ bolux üqün, Musa bu ixta əmr қiloқan ҳədiyə-қurbanliқni sunoқin»** — Təwrat қanuni boyiqə birsi mahaw kesilidin saқayoқan bolsa, muқəddəs ibadəthanidiki məs'ul kaҳinning aldioқa berip əzini «saқ, yaki saқ əməs» dəp təkxürtüp қurbanliқ қilixi kerək idi; andin қaytidin jəmiyət bilən arilixalaytti. («Law.» ,13:9, 14:11-13, «Luқa» 5:14ni kərüng). Demisəkmu, Məsiҳ kəlgüqə bundaқ murasim bir қetimmu ətküzülüp baқmioқan. ■ **8:4** Law. 13:2; 14:2; Luқa 5:14. ■ **8:5** Luқa 7:1.

8 Yüzbexi jawabən:
— Təkṣir, torusumning astiɳa kirixingizgə layiḳ əməsmən. Pəḳət bir eɵizla səz ḳilip ḳoysingiz, qakirim saḳiyip ketidu.■ 9 Qünki mənmu baxḳa birsining ḥoḳuḳi astidiki
adəmmən, mening ḳol astimda ləxkərlirim bar. Birigə bar desəm baridu, birigə kəl
desəm, kelidu. Ḳulumɵa bu ixni ḳil desəm, u xu ixni ḳilidu, — dedi.□
10 Əysa bu gəplərni anglap, ḥəyran boldi. Өzi billə kəlgənlərgə:
— Mən silərgə xuni bərḥək eytip ḳoyayki, bundaḳ ixənqni ḥətta Israillar arisidimu
tapalmiɵanidim. 11 Silərgə xuni eytayki, nuroɵun kixilər künqiḳix wə künpetixtin
kelip, ərx padixaḥliḳida Ibraḥim, Isḥaḳ wə Yaḳuplar bilən bir dastihanda olturidu.
■ 12 Lekin bu padixaḥliḳning ɵz pərzəntliri bolsa, sirtta ḳarangoɵuluḳḳa taxlinip,
u yərdə yioɳa-zarlar kətüridu, qixlirini oɵuqurlitidu, — dedi. □ ■ 13 Andin, Əysa
yüzbexioɳa:
— Өyünggə ḳayt, ixənginingdək sən üqün xundaḳ ḳilinidu, dedi. Ḥeliḳi qakarning
kesili xu pəyttə saḳaytildi.

Əysaning nuroɵun kesəllərni saḳaytixi
Mar. 1:29-34; Luḳa 4:38-41

14 Əysa Petrusning ɵyigə baroɵanda, Petrusning ḳeynanisining ḳizip orun tutup yetip
ḳaloɵinini kərdi. ■ 15 U uning ḳolini tutiwidi, uning ḳizitmisi yandi. *Ayal* dərḥal
ornidin turup, Əysani kütüxkə baxlidi.
16 Kəq kirgəndə, kixilər jin qaplaxḳan nuroɵun adəmlərni uning aldioɳa elip kelixti.
U bir eɵiz səz bilənla jinlarni ḥəydiwətti wə barliḳ kesəllərni saḳaytti. 17 Buning
bilən, Yəxaya pəyoɵəmbər arḳiliḳ yətküzülgən: «U ɵzi aoɵriḳ-silaḳlirimizni kətürdi,
kesəllirimizni üstigə aldi» degən səz əməlgə axuruldi.■

Əysaoɳa əgixixning bədəlliri
Luḳa 9:57-62

18 Əysa ɵzini oriwaloɵan top-top kixilərni kərüp, *muhlisliriɵa* dengizning u ḳetioɳa
ɵtüp ketixni əmr ḳildi. 19 Xu qaoɵda, Təwrat ustazliridin biri kelip, uningoɵa:
— Ustaz, sən ḳəyərgə barsang, mənmu sanga əgixip xu yərgə barimən, — dedi.■
20 Əysa uningoɵa:
— Tülkilərning ɵngkürliri, asmandiki ḳuxlarning uwiliri bar; biraḳ Insan’ooɵlining
bexini ḳoyoɵudək yerimu yoḳ, — dedi.□
21 Muhlisliridin yənə biri uningoɵa:
— Rəb, mening awwal berip atamni yərlikkə ḳoyuxumoɵa ijazət bərgəysən, — dedi.□

■ **8:8** Zəb. 107:20. □ **8:9** **«mənmu baxḳa birsining ḥoḳuḳi astidiki adəmmən…»** — «mən**mu**» degən səzgə diḳḳət ḳiliximiz kerək. Demək, yüzbexi Rim imperatorining ḥoḳuḳi astida turup ɵz ḥoḳuḳi bilən əskərlirigə buyruḳ berələytti; Əysa aləm igisining ḥoḥuḳi astida turup uning ḥoḳuḳi bilən aləmning ixlirini buyruydioɳan adəm idi. ■ **8:11** Luḳa 13:29. □ **8:12** **«künqiḳix wə künpetixtin kəlgənlər …»** — (11-ayət) Yəḥudiy əməslərni, yəni yat əlilklərni kərsitidu. «Padixaḥliḳning ɵz pərzəntliri» bolsa, əsli Hudaning padixaḥliḳioɳa mirashor bolux kerək boloɵan Yəḥudiylarning ɵzlirini kərsitidu. ■ **8:12** Mat. 13:42; 21:43; 22:13; 24:51; Luḳa 13:28. ■ **8:14** Mar. 1:29; Luḳa 4:38. ■ **8:17** Yəx. 53:4; 1Pet. 2:24. ■ **8:19** Luḳa 9:57. □ **8:20** **«Insan’ooɵlining bexini ḳoyoɵudək yerimu yoḳ»** — Təwratta «Insan’ooɵli» degən ibarə aldin eytiloɵan, dunyani ḳutḳuzuxḳa kelidioɳan «Məsiḥ»ni kərsətkənidi (məsilən, «Dan.» 7:13-14). Təwrat-zəbur boyiqə bu əwətilgüqining Hudaning küq-ḳudriti wə xan-xəripi bilən ərxtin qüxüp, pütkül insanlarni mənggü baxḳuridioɳanliḳi aldin eytiloɵan. Uningdin muḥimi, bizningqə, Əysa Məsiḥning bu namni ɵzi ḥəḳḳidə kəp ixlitixi ɵzining toluḳ insan ikənlikini, insaniyət bilən bir ikənlikini təkitləx üqün idi. Qünki ərx təripidin eytḳanda ajayib ix xuki, gərqə u əzəldin Hudaning Ooɵli boloɵan bolsimu, u ḥazir yənə «Insanning ooɵli»mu idi. «Təbirlər»nimu kərüng. □ **8:21** **«Rəb, mening awwal berip atamni yərlikkə ḳoyuxumoɵa ijazət bərgəysən»** — bu kixining atisi bəlkim tehi dunyadin kətmigənidi. Xuning bilən bəzilər: «Awwal berip atam ɵlüp uni yərlikkə ḳoyoɵuqə kütüxümgə yol ḳoyoɵaysən» dəp tərjimə ḳilidu.

22 Birақ Əysa uningoƣa:
— Manga əgəxkin, wə ölüklər öz ölüklirini yərlikkə ƙoysun, — dedi.□ ■

Əysaning boranni tinqitixi
Mar. 4:35-41; Luƙa 8:22-25

23 U kemigə qüxti, muhlislirimu qüxüp billə mangdi. ■ 24 Wə mana, dengiz üstidə ƙattiƙ boran qiƙip kətti; xuning bilən dolƙunlar kemidin ƫalƙip kemini oƣərƙ ƙiliwetəy dəp ƙaldi. Lekin u uhlawatatti. 25 Muhlislar kelip uni oyoƣitip:
— I ustaz, bizni ƙutuldуroƣaysən! Biz ƫalakət aldida turimiz — dedi.
26 — Nemixƙa ƙorƙisilər, i ixənqi ajizlar! — dedi u wə ornidin turup, boran-qapƙunoƣa wə dengizoƣa tənbiƫ beriwidi, ƫəmmisi birdinla tinqidi.■
27 Muhlislar intayin ƫəyran bolup, bir-birigə:
— Bu zadi ƙandaƙ adəmdu? ƫətta boran-qapƙunlar wə dengizmu uningoƣa boysunidikən-ƫə! — dəp ketixti.

Əysaning jin qaplaxƙan ikki adəmni azad ƙilixi
Mar. 5:1-20; Luƙa 8:26-39

28 Əysa dengizning u ƙetidiki Gadaraliƙlarning yurtioƣa baroƣinida, jin qaplaxƙan ikki kixi gərliridin qiƙip uningoƣa aldioƣa kəldi. Ular xunqə wəƫxiy idiki, ƫeqkim bu yərdin ötüxkə jür’ət ƙilalmaytti. □ ■ 29 Uni kərgəndə ular:
— I Hudaning Ooƣli, sening biz bilən nemə karing! Sən waƙit-saiti kəlməyla bizni ƙiynioƣili kəldingmu? — dəp towlidi.
30 Xu yərdin heli yiraƙta qong bir top tongguz padisi otlap yürətti. 31 Jinlar əmdi uningoƣa:
— Əgər sən bizni ƙooƣliwətməkqi bolsang, bizni tongguz padisi iqigə kirgüzüwətkəysən, — dəp yalwuruxti.
32 Uularoƣa:
— Qiƙinglar! — dewidi, jinlar qiƙip, tongguzlarning tenigə kiriwaldi. Mana, pütkül tongguz padisi tik yardin etilip qüxüp, sularda oƣərƙ boldi.
33 Lekin tongguz baƙƙuqilar bədər ƙeqip, xəƫərgə kirip, bu ixning bax-ahirini, jümlidin jin qaplaxƙan kixilərning kəqürmixlirini halayiƙƙa eytip berixti. 34 Wə mana, pütün xəƫərdikilər Əysa bilən kərüxkili qiƙti. Ular uni kərgəndə, uning özlirining xu rayonidin ayrilip ketixini ötündi.

9

Əysaning paləq kesəlni kəqürüm ƙilixi wə saƙaytixi
Mar. 2:1-12; Luƙa 5:17-26

1 Xuning bilən u kemigə qüxüp dengizdin ötüp, özi turoƣan xəƫərgə ƙaytip kəldi.□ ■
2 Wə mana, kixilər zəmbilgə yatƙuzuloƣan bir paləqni uning aldioƣa elip kəldi. Əysa ularning ixənqini kərüp ƫeliƙi paləqkə:
— Ooƣlum, yürəklik bol, gunaƫliring kəqürüm ƙilindi, — dedi.

□ **8:22** **«Ölüklər öz ölüklirini yərlikkə ƙoysun»** — «ölüklər» muxu yərdə xübƫisizki, gunaƫliridin ƙutƙuzulmioƣanliƙi tüpəylidin «roƫi əlgənlər»ni kərsitidu. ■ **8:22** 1Tim. 5:6. ■ **8:23** Mar. 4:35; Luƙa 8:22. ■ **8:26** Ayup 26:12; Zəb. 107:29; Yəx. 51:10. □ **8:28** **«Gadaraliƙlar»** — yaki «Gerasaliƙlar» («Luƙa» 8:36ni kərüng). **«jin qaplaxƙan ikki kixi gərliridin qiƙip uningoƣa aldioƣa kəldi»** — «gərlərdin» — Ƙanaanda (Pələstində) kəp gərlər əngkürlərdin yasilidu. ■ **8:28** Mar. 5:1; Luƙa 8:26. □ **9:1** **«özi turoƣan xəƫər»** — Kəpərnaƫumni deməkqi. ■ **9:1** Mar. 2:3; Luƙa 5:18; Ros. 9:33.

3 Andin mana, Təwrat ustazliridin bəziliri kənglidə: «Bu adəm kupurluқ қiliwatidu!» dəp oylidi.■
4 Ularning kənglidə nemə oylawatқanliқini bilgən Əysa ularoɳa:
— Nemə üqün kənglünglarda rəzil oylarda bolisilər? 5 «Gunaһliring kəqürüm қilindi» deyix asanmu yaki «Ornungdin tur, mang!» deyixmu? — dedi wə yənə ularoɳa: — 6 Əmma һazir silərning Insan’ooɳlining yər yüzidə gunaһlarni kəqürüm қilix һoқuқioɳa igə ikənlikini bilixinglar üqün, — u paləq kesəlgə: —
Ornungdin tur, orun-kərpəngni yioɳixturup өyünggə қayt, — dedi.
7 Һeliқi adəm ornidin turup өyigə қaytti. 8 Buni kərgən top-top adəmlər қorқuxup, insanlaroɳa bundaқ һoқuқni bərgən Hudani uluoɳlaxti.

Əysaning Mattani muhlisliққa qaқirixi
Mar. 2:13-17; Luқa 5:27-32

9 Əysa u yərdin qiқip aldioɳa ketiwetip, baj yioɳidioɳan orunda olturoɳan, Matta isimlik bir *bajgirni* kərdi. U uningoɳa:
— Manga əgəxkin! — dedi.
Wə Matta ornidin turup, uningoɳa əgəxti.■
10 Wə xundaқ boldiki, Əysa *Mattaning* өyidə meһman bolup dastihanda olturoɳanda, nuroɳun bajgirlar wə gunaһkarlarmu kirip, Əysa wə uning muhlisliri bilən һəmdastihan boldi. □ 11 Buni kərgən Pərisiylər uning muhlisliroɳa:
— Ustazinglar nemixқa bajgir wə gunaһkarlar bilən bir dastihanda yəp-iqip olturidu?! — dedi.
12 Bu gəpni angliоɳan Əysa:
— Saoɳlam adəmlər əməs, bəlki bimarlar tewipқa moһtajdur. 13 Silər berip *muқəddəs yazmilardiki*: «Izdəydioɳinim қurbanliқlar əməs, bəlki rəһim-xəpқət» deyilgən xu səzning mənisini өginiŋlar; qünki mən һəққaniylarni əməs, bəlki gunaһkarlarni qaқiroɳili kəldim, dedi.□ ■

Yengi konidin üstündur
Mar. 2:18-22; Luқa 5:33-39

14 Xu waқitlarda, Yəһya *pəyoɳəmbərning* muhlisliri Əysaning yenioɳa kelip uningoɳa:
— Nemixқa biz wə Pərisiylər pat-pat roza tutimiz, lekin sizning muhlisliringiz tutmaydu? — dəp soraxti.■
15 Əysa jawabən:

■ **9:3** Zəb. 32:5; Yəx. 43:25. ■ **9:9** Mar. 2:14; Luқa 5:27. □ **9:10** **«meһman bolup dastihanda olturoɳanda…»** — grek tilida «meһman bolup dastihanda yatқanda». Xu qaoɳdilarda kixilər dastihan selinoɳan xirə ətrapida yanpaxlap yatқan һalda oɳizalixatti. **«nuroɳun bajgirlar wə gunaһkarlar»** — «bajgirlar» Israilning zeminini ixoɳal қiloɳan rimliқlar üqün өz həlқidin baj yioɳip beridioɳan wə xu səwəbtin nəprətkə uqrioɳan Yəһudiylar. **«gunaһkarlar»** — Təwrat-Injil boyiqə һərbir adəm gunaһkar, əlwəttə. Lekin muxu ayəttiki «gunaһkarlar» degən səz, һali qong Pərisiylər wə Təwrat ustazliri təripidin alaһidə «gunaһkarlar» dəp ataloɳan bajgirlar, paһixə ayallar, һətta sawatsiz kixilər қatarliқlarni kəzdə tutidu. □ **9:13** **«Silər berip muқəddəs yazmilardiki: «… » deyilgən xu səzning mənisini өginiŋlar** — «Silər berip: «palani-palani səzlər»ni өginiŋlar» degən səzlər Yəһudiy Təwrat ustazlirining baxқilaroɳa yolyoruқ kərsətkəndə əng yahxi kəridioɳan ibarilirining biri. Məsiһning buni ixlitixi qoқum ularni rənjitti. Hudaning bu bexariti Təwratta, «Һox.» 6:6də tepilidu. **«…һəққaniylarni əməs, bəlki gunaһkarlarni qaқiroɳili kəldim»** — Məsiһning muxu səzidə «gunaһkarlar» degini өzlirini gunaһkar dəp tonup yətkənlərni kəzdə tutidu, əlwəttə. Qünki һəmmə adəm gunaһkardur. «Һəққaniylar» өzini һəққaniy dəp һesabliоɳanlarni kərsitidu. Xunga Məsiһ ularni qaқiralmaytti.
■ **9:13** Һox. 6:6; Mik. 6:8; Mat. 12:7; Mar. 2:17; Luқa 5:32; 19:10; 1Tim. 1:15. ■ **9:14** Mar. 2:18; Luқa 5:33.

— Toyi boluwatqan yigit tehi toyda ɦəmdastihan oltuoɣan qaoɣda, toy meɦmanliri ɦaza tutup oltursa qandaq bolidu!? Əmma xu künlər keliduki, yigit ulardin elip ketilidu, ular xu kündə roza tutidu.□ ■
16 Ɦeqkim kona kənggəkkə yengi rəhttin yamaq salmaydu. Undaq qilsa, yengi yamaq *kirixip*, kiyimni tartip yirtiwetidu. Nətijidə, yirtiq tehimu yooɣinap ketidu.
□ 17 Xuningdək, ɦeqkim yengi xarabni kona tulumlaroɣa qaqilimaydu. Əgər undaq qilsa, *xarabning eqixi bilən* tulumlar yerilip ketidu-də, xarabmu təkülüp ketidu ɦəm tulumlarmu kardin qiqidu. Xuning üqün kixilər yengi xarabni yengi tulumlaroɣa qaqilaydu; xundaq qiloɣanda, ɦər ikkilisi saqlinip qalidu.■

Əysa bir qizni tirildüridu, bir ayalni saqaytidu
Mar. 5:21-43; Luqa 8:40-56

18 U *Yəɦyaning muhlislirioɣa* bu səzlərni qiliwatqan waqtida, mana bir ɦəkümdar kelip, uning aldioɣa bax urup:
— Mening qizim ɦazirla ələp kətti; əmma siz berip uningoɣa qolingizni təgküzüp qoysingiz, u tirilidu, dedi.□ ■
19 Əysa ornidin turup, muhlisliri bilən billə uning kəynidin mangdi.
20 Wə mana, yolda hun təwrəx kesiligə giriptar boloɣinioɣa on ikki yil boloɣan bir ayal Əysaning arqisidin kelip, uning tonining pexini silidi. ■ 21 Qünki u iqidə «Uning tonini silisamla, qoqum saqiyip ketimən» dəp oylioɣanidi.
22 Əmma Əysa kəynigə burulup, uni kərüp:
— Qizim, yürəklik bol, ixənqing seni saqaytti! dedi. Xuning bilən u ayal xu saəttə saqaydi.□ ■
23 Əmdi Əysa ɦeliqi ɦəkümdarning əyigə kirgəndə, nəy qeliwatqan wə ɦaza tutup waysawatqan kixilər topini kərüp, ■ 24 uloɣa:
— Qiqip ketinglar, bu qiz ələmidi, bəlki uhlawatidu, dedi.
Xuni anglap kəpqilik uni məshirə qildi. ■ 25 Kixilər qiqiriwetilgəndin keyin, u qizning yenioɣa kirip, uning qolini tutiwidi, qiz ornidin turdi. 26 Bu tooɣrisidiki həwər pütün yurtta pur kətti.

Kor wə gaqa kixilərning saqaytilixi

27 Əysa u yərdin qiqqanda, ikki qarioɣu uning kəynidin kelip:
— I Dawutning ooɣli, bizgə rəɦim qiloɣaysiz! — dəp nida qilixti.□
28 U əygə kirgəndin keyin, xu ikki qarioɣu uning aldioɣa kəldi. Əysa ulardin:
— Silər mening bu ixqa qadir ikənlikimgə ixinəmsilər? — dəp soridi.
— I Rəbbim, ixinimiz, — dəp jawab bərdi ular.

□ **9:15** **«Toy meɦmanliri»** — grek tilida «mərikə zalining pərzəntliri» degən ibarə bilən ipadilinidu. **«Əmma xu künlər keliduki, yigit ulardin elip ketilidu, ular xu kündə roza tutidu»** — bu səzlər Əysaning əz «meɦmanlardin elip ketilixi», yəni uning ələmi əzigə əgəxkənlərgə qayoɣu-ɦəsrət elip kelidioɣanliqi tooɣruluq bir bexaritidur. ■ **9:15** 2Kor. 11:2. □ **9:16** **«Ɦeqkim kona kənggəkkə yengi rəhttin yamaq salmaydu»** — yengi rəht kirixip ketidu, əlwəttə. ■ **9:17** Mar. 2:22. □ **9:18** **«mana bir ɦəkümdar kelip..»** — bu «ɦəkümdar» sinagogning qongi idi («Mar.» 5:22ni kərüng). **«Mening qizim ɦazirla ələp kətti»** — baxqa bir tərjimisi: «Qizim bu waqqiqə əlgən bolsa kerək,...». ■ **9:18** Mar. 5:22; Luqa 8:41. ■ **9:20** Law. 15:25; Mar. 5:25; Luqa 8:43. □ **9:22** **«Qizim, yürəklik bol»** — Məsiɦning «yürəklik bol» deginigə qarioɣanda, ayal bək qorqqan. Nemixqa? Uningda hun təwrəx kesili boloɣanliqi üqün, Təwrat qanuni boyiqə əzi təgkən barliq kixilərni «napak» qiloɣan bolidu (yəni, uningoɣa tegip kətkənlər ibadəthanioɣa kirixkə, qurbanliq qilixqa waqitliq layaqətsiz bolatti). Xuning bilən u ətraptiki halayiqnila napak qilipla qalmay, bəlki Məsiɦning əzinimu «napak» qiloɣan bolatti. ■ **9:22** Mar. 5:38; Luqa 8:51. ■ **9:23** Mar. 5:38; Luqa 8:51. ■ **9:24** Yɦ. 11:11. □ **9:27** **«I Dawutning ooɣli, bizgə rəɦim qiloɣaysiz!»** — pəyoɣəmbərlərning bexarətliri boyiqə, Qutquzoɣuqi-Məsiɦ «Dawutning əwladi» boluxi kerək. Xunga Yəɦudiylar arisida «Dawutning ooɣli» degən bu nam Məsiɦni kərsitətti.

29 U ḳolini ularning kəzlirigə təgküzüp turup:
— Ixənqinglar boyiqə bolsun! dewidi, 30 Ularning kəzliri eqildi. Əysa ularoɣa:
Bu ixni ḥeqkimgə eytmanglar! dəp ḳattiḳ tapilidi. ■ 31 Lekin ular u yərdin qiḳipla, uning nam-xəḥritini pütkül yurtḳa yeyiwətti.■
32 Ular qiḳip ketiwatḳanda, kixilər jin qaplaxḳan bir gaqini uning aldioɣa elip kəldi. ■
33 Uningoɣa qaplaxḳan jinning ḥəydilixi bilənla, ḥeliḳi adəm zuwanoɣa kəldi. Halayiḳ intayin ḥəyranuḥəs bolup:
— Bundaḳ ix Israilda zadi kərülüp baḳmioɣan, — deyixti.
34 Lekin Pərisiylər:
— U jinlarni jinlarning əmirigə tayinip ḳooɣlaydikən, deyixti.■

Əysaning həlḳḳə iqini aoɣritixliri

35 Wə Əysa barliḳ xəḥər wə yeza-ḳixlaḳlarni kezip, ularning sinagoglirida təlim berip, ərx padixaḥliḳidiki hux həwərni jakarlidi wə ḥərhil kesəllərni wə ḥərhil meyip-ajizlarni saḳaytti. ■ 36 Lekin u top-top adəmlərni kərüp ularoɣa iq aoɣritti, qünki ular harlinip padiqisiz ḳoy padiliridək panaḥsiz idi. ■ 37 Xuning bilən u muhlisliroɣa:
— Ḥosul dərwəḳə kəp ikən, biraḳ *ḥosul elix üqün* ixləydioɣanlar az ikən. ■ 38 Xunga ḥosulning Igisidin, Өz ḥosulingni yioɣiwelixḳa ixləmqilərni jiddiy əwətkəysən, dəp tiləŋlar, — dedi.■

10

Əysaning on ikki rosulini əwətixi
Mar. 3:13-19; 6:7-13; Luḳa 6:12-16; 9:1-6

1 U on ikki muhlisini yenioɣa qaḳirip, ularoɣa napak roḥlarni ḳooɣlax wə ḥərbir kesəllikni ḥəm ḥərbir meyip-ajizni saḳaytix ḥoḳuḳini bərdi.□ ■ 2 On ikki rosulning isimliri təwəndikiqə: Awwal Petrus dəpmu atilidioɣan Simon wə uning inisi Andiriyas, andin Zəbədiyning ooɣli Yaḳup wə uning inisi Yuḥanna, 3 Filip wə Bartolomay, Tomas wə bajgir Matta, Alfayning ooɣli Yaḳup wə Ləbbaus dəpmu atilidioɣan Taday,□ 4 millətpərwər dəp ataloɣan Simon wə keyin Əysaoɣa satḳunluḳ ḳiloɣan Yəḥuda Ixḳariyot.□
5 Əysa bu on ikkisini *həlḳning arisioɣa* mundaḳ tapilap əwətti: —
Yat əlliklərning yollirioɣa qiḳmanglar, yaki Samariyəliklərning xəḥərlirigimu kirmənglar, 6 bəlki tenigən ḳoy padiliri boloɣan Israil jəmətidikilər arisioɣa beringlar.■ 7 Baroɣan yeringlarda: «Ərx padixaḥliḳi yeḳinlixip ḳaldi!» dəp jakarlanglar.■ 8 Aoɣriḳ-silaḳlarni saḳaytinglar, əlüklərni tirildürünglar, mahaw kesəllirini saḳaytinglar, jinlarni ḥəydiwetinglar. Silərgə xapaət halis berilgəndur, silərmu halis iltipat ḳilinglar.□ ■ 9 Bəlweoɣinglaroɣa altun, kümüx wə mis pullarni

---

■ **9:30** Mat. 12:16; Luḳa 5:14. ■ **9:31** Mar. 7:36. ■ **9:32** Mat. 12:22; Luḳa 11:14. ■ **9:34** Mat. 12:24; Mar. 3:22; Luḳa 11:15. ■ **9:35** Mar. 6:6; Luḳa 13:22. ■ **9:36** Yər. 23:1; Əz. 34:2; Mar. 6:34. ■ **9:37** Luḳa 10:2; Yḥ. 4:35. ■ **9:38** 2Tes. 3:1. □ **10:1 «napak roḥlar» —** jinlarni kərsitidu. ■ **10:1** Mar. 3:13; Luḳa 6:13; 9:1. □ **10:3 «Filip wə Bartolomay,...» —** «Bartolomay»ning baxḳa bir ismi «Nataniyəl» boluxi mumkin («Yuḥ.» 1:45). **«Ləbbaus dəpmu atilidioɣan Taday»** — Injildiki bəzi kona kəqürimilərdə pəḳət «Taday» deyilidu. □ **10:4 «millətpərwər dəp ataloɣan Simon» —** yaki, «Ḳanaanliḳ Simon». «Yəḥudiy millətpərwərlər» wətinini Rim imperiyəsidin azad ḳilix üqün zorawanliḳ bilən kürəx ḳiloɣuqilar idi. ■ **10:6** Ros. 3:26; 13:26,46. ■ **10:7** Luḳa 9:2. □ **10:8 «Silərgə xapaət halis berilgəndur, silərmu halis iltipat ḳilinglar» —** grek tilida pəḳət: «Silərgə halis berilgəndur, silərmu halis beringlar» bilən ipadilinidu. ■ **10:8** Luḳa 10:9; Ros. 8:18,20.

baoɣlap elip yürmənglar. ■ 10 Səpər üqün birla yəktəktin baxqa nə hurjun, nə kəx, nə ḫasa eliwalmanglar. Qünki hizmətkar ɵz ix ḫəqḫini elixqa ḫəqliqtur.□ ■
11 Ḫərqaysi xəḫər yaki yezioɣa baroɣan waqtinglarda, aldi bilən xu yərdə kimning ḫərmətkə layiq mətiwər ikənlikini soranglar; xundaq kixini tapqanda, u yərdin kətküqə uning ɵyidila turunglar. □ ■ 12 Birər ɵygə kirgininglarda, ularoɣa salam beringlar. □ 13 Əgər u ailidikilər *ḫərmətkə* layiq mətiwər kixilər bolsa, tiligən amanliqinglar ularoɣa ijabət bolsun; əgər ular layiq bolmisa, tiligən amanliqinglar ɵzünglaroɣa qaytsun. □ 14 Silərni qobul qilmioɣan, səzliringlarni anglimioɣan kimdəkim bolsa, ularning ɵyidin yaki xu xəḫərdin kətkininglarda, ayioɣinglardiki topini qeqiwetinglar. □ ■ 15 Mən silərgə xuni bərḫək eytip qoyayki, qiyamət künidə Sodom wə Gomorra zeminidikilərning ḫali xu xəḫərdikilərningkidin yenik bolidu.□ ■

Kəlgüsidiki ziyankəxlik
Mar. 9:41; 13:9–13; Luqa 12:2-9; 12:51-53; 14:26,27; 21:12–17

16 Mana, mən silərni qoylarni bərilərning arisioɣa əwətkəndək əwətimən. Xunga, yilandək səzgür, pahtəktək sap dilliq bolunglar. □ ■ 17 Insanlardin pəhəs bolunglar; qünki ular silərni tutuwelip sot məḫkimilirigə tapxurup beridu, sinagoglirida qamqilaydu. □ ■ 18 Ular wə xundaqla yat əlliklər üqün bir guwaḫliq boluxqa, silər mening səwəbimdin əmirlər wə padixaḫlar aldioɣa elip berilip soraqqa tartilisilər. ■
19 Lekin ular silərni soraqqa tartqan waqtida, qandaq jawab berix yaki nemə jawab berixtin ənsirəp kətmənglar. Qünki xu waqti-saitidə eytix tegixlik səzlər silərgə təminlinidu. ■ 20 Qünki səzligüqi ɵzünglar əməs, bəlki Atanglarning roḫi silər arqiliq səzləydu.
21 Qerindax qerindixioɣa, ata balisioɣa hainliq qilip, ɵlümgə tutup beridu. Balilarmu ata-anisioɣa qarxi qiqip, ularni ɵlümgə məḫkum qilduridu. ■ 22 Xundaqla silər mening namim tüpəylidin ḫəmmə adəmning nəpritigə uqraysilər. Lekin ahiroɣiqə bərdaxliq bərgənlər bolsa qutquzulidu. ■ 23 Ular silərgə bu xəḫərdə ziyankəxlik qilsa, yənə bir xəḫərgə qeqip beringlar. Qünki mən silərgə xuni bərḫək

---

■ **10:9** Mar. 6:8; Luqa 9:3; 22:35. □ **10:10 «hurjun»** — yaki «tiləmqining haltisi». ■ **10:10** Law. 19:13; Qan. 24:14; 25:4; Luqa 10:7; 1Kor. 9:4,14; 1Tim. 5:18. □ **10:11 «U yərdin kətküqə uning ɵyidila turunglar»** — bu əmrdə qong danaliq bar. Bu ikki səwəbtin eytiloɣan boluxi mumkin: — (1) kona zamanlarda kəp diniy wəz eytquqilar ɵymu-ɵy yoqlap pul tiləytti; lekin Əysaning muhlisliri ḫeq tiləmqilik qilmasliqi kerək; (2) ular ɵymu-ɵy kəqüp yürsə, həlqtə bir-birigə qarap ḫərtürlük ḫəsət-guman pəyda boluximu mumkin — «Nemixqa ular bizning ɵydə qonmaydu?» yaki «nemixqa ular **bizning** ɵydin kəqüp ketidu?» degəndək. ■ **10:11** Mar. 6:10; Luqa 9:4; 10:8. □ **10:12 «Birər ɵygə kirgininglarda, ularoɣa salam beringlar»** — oqurmənlərgə ayanki, «salam» (ibraniy tilida «xalom») degən səzning mənisi «(Sanga) hatirjəmlik-amanliq tiləymən». □ **10:13 «Əgər u ailidikilər ḫərmətkə layiq mətiwər kixilər bolsa»** — yaki «salamoɣa layiq boloɣanlar bolsa». **«əgər ular layiq bolmisa, tiligən amanliqinglar ɵzünglaroɣa qaytsun»** — muxu kixilərning layiq ikənliki wə xundaqla ularning üstigə muhlislar tiligən amanliqning qüxüx-qüxməsliki ularning muhlislarni qobul qiloɣan-qilmioɣanliqi bilən baoɣliq idi. 14-ayətni kərüng. □ **10:14 «ularning ɵyidin yaki xu xəḫərdin kətkininglarda, ayioɣinglardiki topini qeqiwetinglar»** — «ayaoɣdiki topini qeqiwetix» degən ixarət «bizning silər bilən munasiwetimiz yoq», degənni bildürüp, Hudaning səzini rət qiloɣanlaroɣa qattiq agaḫlandurux idi. ■ **10:14** Mar. 6:11; Luqa 9:5; Ros. 13:51; 18:6. □ **10:15 «Sodom wə Gomorra»** — Ibraḫim pəyoɣəmbər zamanidiki ikki xəḫər bolup, bu xəḫərlərning adəmliri ohxax ḫəmjinsliq zinahorluqioɣa (bəqqiwazliqqa) qattiq berilip gunaḫqa patqanliqtin, Huda bu xəḫərlərni adəmliri bilən qoxup ot qüxürüp yoqatqan. ■ **10:15** Mar. 6:11; Luqa 10:12. □ **10:16 «yilandək səzgür... bolunglar»** — grek tilida «yilandək aqilanə ... bolunglar». ■ **10:16** Luqa 10:3. □ **10:17 «ular silərni tutuwelip sot məḫkimilirigə tapxurup beridu»** — «sot məḫkimiliri» Yəhudiylarning məḫkimilirini wə bəlkim baxqa hərḫil soraqḫanilarni kərsitidu. ■ **10:17** Mat. 24:9; Luqa 21:12; Yḫ. 15:20; 16:2; Wəḫ. 2:1. ■ **10:18** Ros. 24:1; 25:4. ■ **10:19** Mar. 13:11; Luqa 12:11; 21:14. ■ **10:21** Mik. 7:2, 5; Luqa 21:16. ■ **10:22** Mat. 24:13; Mar. 13:13; Luqa 21:19; Wəḫ. 2:10; 3:10.

eytip qoyayki, Insan'oƣli qaytip kəlgüqə silər Israilning barliq xəhərlirini arilax *wəzipinglar* tügiməydu.■
24 Muhlis ustazidin, qul hojayinidin üstün turmaydu. □ ■ 25 Muhlis ustaziƣa ohxax bolsa, qul hojayiniƣa ohxax bolsa razi bolsun. Ular өyning igisini «Bəəlzibul» dəp tilliƣan yərdə, uning өyidikilirini tehimu qattiq ħaqarətlimәmdu?□ ■
26 Xunga ulardin qorqmanglar; qünki ħeqqandaq yepiq qoyuliƣan ix axkarilanmay qalmaydu, wə ħeqqandaq məhpiy ix ayan bolmay qalmaydu. ■
27 Mening silərgə qarangoƣuda eytidiƣanlirimni yoruqta eytiweringlar. Qulikinglariƣa piqirlap eytiliƣanlarni өgzilərdə jakarlanglar. 28 Tənni өltürsimu, lekin adəmning jan-roħini өltürəlməydiƣanlardin qorqmanglar; əksiqə, tən wə jan-roħni dozahta ħalak qilixqa qadir boliƣuqidin qorqunglar. □ ■ 29 Ikki quxqaqni bir tiyingə setiwaliƣili bolidu□u? Lekin ulardin birimu Atanglarsiz yərgə qüxməydu. □ 30 Əmma silər bolsanglar, ħətta ħərbir tal qeqinglarmu sanaliƣandur. ■ 31 Xunga, qorqmanglar. Silər nuroƣunliƣan quxqaqtinmu qimmətliktursilər!
32 Xunga, meni insanlarning aldida etirap qiliƣanlarning ħərbirini mənmu ərxtiki Atamning aldida etirap qilimən; ■ 33 Biraq insanlarning aldida məndin taniƣanlarning ħərbiridin mənmu ərxtiki Atam aldida tanimən.

Muhlis boliƣini üqün ziyankəxlikkə uqrixi mumkin

34 Mening dunyaƣa keliximni tinqlik elip kelix üqündur, dəp oylap qalmanglar. Mən tinqlik əməs, bəlki qiliqni yürgürüxkə kəldim. □ ■ 35 Qünki mening kelixim «Oƣulni atisiƣa, qizni anisiƣa, kelinni qeynanisiƣa qarxi qikirix» üqün bolidu. ■ 36 Xuning bilən «Adəmning düxmənliri өz ailisidiki kixilər bolidu».□ ■
37 Ata-anisini məndinmu əziz kəridiƣanlar manga munasip əməstur. Өz oƣul-qizini məndinmu əziz kəridiƣanlarmu manga munasip əməs. ■ 38 Өzining krestini kətürüp, manga əgəxmigənlərmu manga munasip əməs. □ ■ 39 Өz ħayatini ayaydiƣan kixi uningdin məħrum bolidu; mən üqün өz ħayatidin məħrum

---

■ **10:23** Mat. 2:13; 4:12; 12:15; Ros. 8:1; 9:25; 14:6. □ **10:24 «muhlis ustazidin, qul hojayinidin üstün turmaydu»** — bu sirliq səz bəlkim muhlislar Məsiħkə toluq əgəxsə, uningƣa ohxax azab-oqubətni kərüləydu, degən mənini өz iqigə alidu. ■ **10:24** Luqa 6:40; Yħ. 13:16; 15:20. □ **10:25 «Ular өyning igisini «bəəlzibul» dəp tilliƣan yərdə...»** — «өyning igisi» Əysa өzi, əlwəttə. «Bəəlzibul» — jinlarning padixaħi Xəytanning yənə bir ismi. Əysa өzi həlq arisida «alqixliq» bolmisa uningƣa əgəxkənlərmu uningƣa ohxax ħaqarətkə uqraxqa razi boluxi kerək, əlwəttə; ħətta bu ixni «Huda Өz nami üqün bizgə ħaqarətkə uqraxqa imtiyaz bərdi» dəp ħesablax kerək («Fil.» 1:29ni kərüng). ■ **10:25** Mat. 9:34; 12:24; Mar. 3:22; Luqa 11:15; Yħ. 8:48. ■ **10:26** Ayup 12:22; Yəx. 8:12; Yər. 1:8; Mar. 4:22; Luqa 8:17; 12:2. □ **10:28 «lekin adəmning jan-roħini өltürəlməydiƣanlardin qorqmanglar...»** — muxu ayəttə «roħ-jan» insanlarning roħiy qismini, yəni iqki dunyasini kərsitidu. ■ **10:28** Yər. 1:8; Luqa 12:4. □ **10:29 «Ikki quxqaqni bir tiyingə setiwaliƣili bolidu□u?»** — «bir tiyin» grek tilida «assariyon». Xu dəwrdiki bir ixqining künlük ħəqqi boliƣan «dinarius»ning 1/16 qismi idi. ■ **10:30** 1Sam. 14:45. ■ **10:32** Mar. 8:38; Luqa 9:26; 12:8; 2Tim. 2:12. □ **10:34 «... Mən tinqlik əməs, bəlki qiliqni yürgürüxkə kəldim»** — 5:38-48də hatiriləngəndək, Əysaning etiqadqilarni uruxmasliqqa dəwət qilidiƣan təlimigə asasən, etiqadqilar qoliƣa qiliq elixiƣa bolmaydu xunga muxu ayəttiki «qiliq» (Hudaning səzlirigə rənjiydiƣan adəmning qolida bolup) etiqadqilariƣa qarxi qikqan qiliqni, yaki kəqmə mənidə «jedəl-majira»ni kərsətkən bolsa kerək. ■ **10:34** Luqa 12:51. ■ **10:35** Mik. 7:6. □ **10:36 «Xuning bilən «Adəmning düxmənliri өz ailisidiki kixilər bolidu»** — muxu səzlər Təwrat «Mik.» 7:6din eliniƣan. ■ **10:36** Zəb. 41:9; 55:12-14; Yħ. 13:18. ■ **10:37** Luqa 14:26. □ **10:38 «Өzining krestini kətürüp, manga əgəxmigənlərmu manga munasip əməs»** — rimliqlar təripidin өlüm jazasi berilgənlər mihlinidiƣan krestni mürisidə kətürüp jaza məydaniƣa baratti. Krestlinix adəmni qiynaydiƣan, intayin dəħxətlik wə aħanətlik өlüm jaza usuli bolup, «өzining krestini kətürüx» degənning kəp məniliri iqidə təwəndikilərnimu oz iqigə alsa kerək: (1) Əysa Məsiħ üqün azab-oqubət tartixqa, (2) til-aħanət ixtixkə, (3) Hudaning iradisining əməlgə axuruluxi üqün zərür tepiliƣanda, «өz-өzini өlüm jazasiƣa ħөküm qiliƣandək» өzining arzu-ħəwəslirini rət qilixqa təyyar bolux. ■ **10:38** Mat. 16:24; Mar. 8:34; Luqa 9:23; 14:27.

boloɣan kixi uningoɣa erixidu. ■ 40 Silərni ḳobul ḳiloɣanlar menimu ḳobul ḳiloɣan bolidu; meni ḳobul ḳiloɣanlar bolsa meni əwətküqinimu ḳobul ḳiloɣan bolidu. ■ 41 Bir pəyoɣəmbərni pəyoɣəmbərlik salaḥiyitidə ḳobul ḳiloɣan kixi pəyoɣəmbərgə has boloɣan in’amoɣa erixidu. Ḥəḳḳaniy adəmni u ḥəḳḳaniy ikən dəp bilip ḳobul ḳiloɣanlar ḥəḳḳaniy adəmgə has boloɣan in’amoɣa erixidu. □ ■ 42 Mən silərgə xuni bərḥək eytip ḳoyayki, mening bu xakiqiklirimdin əng kiqiki birini mening muhlisim dəp bilip uningoɣa ḥətta pəḳət birər qinə sooɣuḳ su bərgən kiximu jəzmən əzigə layiḳ in’amdin məḥrum bolmaydu.■

11

Yəḥya pəyoɣəmbərning gumaniy soali
Luḳa 7:18-35

1 Əysa on ikki muhlisioɣa bu ixlarni tapilap boloɣandin keyin, əzimu xu yərdiki ḥərḳaysi xəḥərlərdə təlim berix wə *Hudaning kalamini* jakarlax üqün u yərdin kətti.□
2 Zindanoɣa solanoɣan Yəḥya *pəyoɣəmbər* Məsiḥning ḳiloɣan əməllirini anglap, muhlislirini əwətip, ular arḳilik Əysadin:■ 3 «Kelixi muḳərrər zat əzüngmu, yaki baxḳa birsini kütüximiz kerəkmu?» — dəp soridi.□
4 Əysa ularoɣa jawab berip mundaḳ dedi:
— Yəḥyaning yenioɣa ḳaytip berip, əz anglawatḳanliringlarni wə kərüwatḳanliringlarni bayan ḳilip — 5 Korlar kərələydioɣan wə tokurlar mangalaydioɣan boldi, mahaw kesili boloɣanlar saḳaytildi, gaslar angliyalaydioɣan boldi, ölgənlərmu tirildürüldi wə kəmbəoɣəllərgə hux həwər jakarlandi» — dəp eytinglar■ 6 wə *uningoɣa yənə*: «Məndin gumanlanmay putlixip kətmigən kixi bolsa bəhtliktur!» dəp ḳoyunglar, — dedi.□
7 Ular kətkəndə, Əysa top-top adəmlərgə Yəḥya tooɣruluḳ səzləxkə baxlidi:
— «Silər əsli *Yəḥyani izdəp* qəlgə baroɣininglarda, zadi nemini kərgili bardinglar? Xamalda yəlpünüp turoɣan ḳomuxnimu?■ 8 Yaki esil kiyingən bir ərbabnimu? Mana, esil kiyimlərni kiygənlər han ordiliridin tepiliduoɣu! 9 Əmdi silər nemə kərgili bardinglar? Bir pəyoɣəmbərnimu? Durus, əmma mən xuni silərgə eytip ḳoyayki, *bu bolsa* pəyoɣəmbərdinmu üstün bir boloɣuqidur. 10 Qünki *muḳəddəs yazmilardiki*:
—
«Mana, yüz aldingoɣa əlqimni əwətimən;
U sening aldingda yolungni təyyarlaydu»
— dəp pütülgən səz dəl uning tooɣrisida pütülgəndur. □ ■ 11 Mən silərgə xuni bərḥək eytip ḳoyayki, ayallardin tuoɣuloɣanlar arisida qəmüldürgüqi Yəḥyadinmu uluoɣi turoɣuzuloɣini yoḳ; əmma ərx padixaḥliḳidiki əng kiqik boloɣinimu uningdin uluoɣ

■ **10:39** Mat. 16:25; Mar. 8:35; Luḳa 9:24; 17:33; Yḥ. 12:25. ■ **10:40** Luḳa 10:16; Yḥ. 13:20. □ **10:41** **«Bir pəyoɣəmbərni pəyoɣəmbərlik salaḥiyitidə ḳobul ḳiloɣan kixi»** — demək, uning pəyoɣəmbər ikənliki, Hudaning səzini yətküzgənliki səwəbidin uni ḳobul ḳiloɣan kixini kərsitidu. ■ **10:41** 1Pad. 17:10; 18:4; 2Pad. 4:8. ■ **10:42** Mat. 25:40; Mar. 9:41; Ibr. 6:10. □ **11:1** **«əzimu xu yərdiki ḥərḳaysi xəḥərlərdə təlim berix … üqün u yərdin kətti»** — «xu yər» Galiliyəni deməkqi. ■ **11:2** Luḳa 7:18. □ **11:3** **«Kelixi muḳərrər zat əzüngmu, yaki baxḳa birsini kütüximiz kerəkmu?»** — «Kelixi muḳərrər zat» bolsa Huda wədə ḳiloɣan Ḳutḳuzoɣuqi-Məsiḥ, əlwəttə. Yəḥya əzi Məsiḥning yolini təyyarlax üqün uning aldida əwətilgən; xuning bilən u: — «Sən biz kütkən kiximusən» dəp gumanlinip soraydu. ■ **11:5** Yəx. 29:18; 35:5; 61:1; Luḳa 4:18. □ **11:6** **«wə (uningoɣa yənə): «Məndin gumanlanmay putlixip kətmigən kixi bolsa bəhtliktur!» dəp ḳoyunglar»** — Yəḥya pəyoɣəmbər zindanda yetip: «Əysa Ḳutḳuzoɣuqi-Məsiḥ bolsa nemixḳa meni zindandin ḳutḳuzmioɣan?» — dəp gumanlanoɣan bolsa kerək idi. Yəḥyaning bu soali tooɣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə azraḳ tohtilimiz. ■ **11:7** Luḳa 7:24. □ **11:10** **«Mana, yüz aldingoɣa əlqimni əwətimən; u sening aldingda yolungni təyyarlaydu»** — Təwrat, «Mal.» 3:1, «Yəx.» 40:3. ■ **11:10** Mis. 23:20; Mal. 3:1; Mar. 1:2; Luḳa 7:27.

turidu. 12 Əmma qəmüldürgüqi Yəḩya otturiƣa qikḳan künlərdin bügünki küngiqə,
ərx padixaḩliƙiƣa kirix yoli xiddət bilən eqildi wə kixilər uni xiddət bilən tutuwalidu.
□ ■ 13 Qünki barliƙ pəyƣəmbərlərning bexarət berix hizmiti, xundaḳla Təwrattiki
yazmilar arḳiliƙ bexarət yətküzülüx hizmiti Yəḩya bilən ahirlixidu. 14 Wə əgər xu
səzni ḳobul ḳilalisanglar, «*ḳaytip* kelixi muḳərrər bolƣan Ilyas *pəyƣəmbər*» bolsa,
Yəḩyaning əzidur. □ ■ 15 Anglioƣudək ḳuliƙi barlar buni anglisun!
16 Lekin bu dəwrdiki kixilərni zadi kimlərgə ohxitay? Ular huddi rəstə-bazarlarda
olturwelip, bir-birigə: ■ 17 «Biz silərgə sunay qelip bərsəkmu, ussul oynimidinglar»,
«Matəm pədisigə qelip bərsəkmu, yioƣa-zar ḳilmidinglar» dəp *ḳaḳxaydioƣan tutu-
ruḳsiz* balilaroƣa ohxaydu. 18 Qünki Yəḩya kelip ziyapəttə olturmaytti, *xarab* iqməytti.
Xuning bilən, ular: «Uningoƣa jin qaplixiptu» deyixidu. □ ■ 19 Insan'ooƣli bolsa kelip
ḩəm yəydu ḩəm iqidu wə mana, ular: «Taza bir toymas wə bir məyhor ikən. U
bajgirlar wə gunaḩkarlarning dosti» deyixidu. Lekin danaliƙ bolsa əz pərzəntliri
arḳiliƙ durus dəp tonulidu».□

Əysani qətkə ḳaḳḳan xəḩərlər
Luḳa 10:13-15

20 Andin u əzi kəp məjizilərni kərsətkən xəḩərlərdə turuwatḳanlarni towa
ḳilmioƣanliƙi üqün əyibləp, mundaḳ dedi: —■
21 Ḩalinglaroƣa way, əy Ḳorazinliḳlar! Ḩalinglaroƣa way, əy Bəyt-Saidaliḳlar!
Qünki silərdə kərsitilgən məjizilər Tur wə Zidon xəḩərliridə kərsitilgən bolsa, u
yərlərdikilər heli burunla bəz kiyimigə yəginip, külgə milinip towa ḳiloƣan bolatti.
□ ■ 22 Mən silərgə xuni eytip ḳoyayki, ḳiyamət künidə Tur wə Zidondikilərning
kəridioƣini silərningkidin yenik bolidu. ■ 23 Əy ərxkə kətürülgən Kəpərnaḩumluḳlar!
Silər təḩtisaraoƣa qüxürülisilər. Qünki aranglarda yaritiloƣan məjizilər Sodomda

---

□ **11:12 «Ərx padixaḩliƙiƣa kirix yoli xiddət bilən eqildi wə kixilər uni xiddət bilən tutuwalidu» —** baxḳa bir tərjimisi: «Ərx padixaḩliƙi zorawanliƙḳa uqrimaḳta. Zorawanlar uningoƣa ḩujum ḳilmaḳta». Biraḳ bizningqə bu ayətning mənisi asasən «Hudaning padixaḩliƙiƣa kirix asan əməs; qünki uningoƣa ḩərhil ḩujumlar ḳilinidu; lekin ḩujumoƣa bərdaxliƙ berixkə təyyar, iradisi ḳət'iy adəmlər uningoƣa igə bolidu». Yənə «Luḳa» 16:16ni kərüng. Bizningqə yənə, 12-14-ayətlər «Mik.» 2:12-13 bilən munasiwətliktur. «Mikaḩ»diki «ḳoxumqə səz»nimu kərüng. ■ **11:12** Luḳa 16:16. □ **11:14 «Wə əgər xu səzni ḳobul ḳilalisanglar, «ḳaytip kelixi muḳərrər bolƣan Ilyas pəyƣəmbər» bolsa, Yəḩyaning əzidur» —** Təwratta, yəni «Mal.» 4:5-6də, Ḳutḳuzoƣuqi-Məsiḩning məydanoƣa qiḳixidin awwal Ilyas pəyƣəmbər Məsiḩning yolini təyyarlax üqün ḳaytip kelidioƣanliƙi kərsitilidu. Yəḩudiylar Məsiḩning kelixini kütkəqkə, bu bexarətkə asasən Iliyasning awwal kelixini kütüwatḳanidi. Yəḩya pəyƣəmbər Ilyas pəyƣəmbərdək küq-ḳudrət bilən kəlgən («Luḳa» 1:13-17ni kərüng). Xunga Məsiḩ əysa bu bexarət uning arḳiliƙ əməlgə axḳan, dəp eytidu. Uning üstigə, (Yəḩudiy həlḳi «awwalƙi Ilyas» bolƣan Yəḩyaning həwirini rət ḳiloƣan boloƣaqḳa) Məsiḩning ḳiyamət künidə dunyaoƣa ḳaytip kelixidin awwalmu Ilyas pəyƣəmbər əzi ḳaytidin pəyda bolidu dəp ixənqimiz bar (yənə «Mal.» 4:5-6ni wə «Mar.» 9:11-13nimu kərüng). ■ **11:14** Mal. 3:23; Luḳa 1:17. ■ **11:16** Luḳa 7:31. □ **11:18 «Yəḩya kelip ziyapəttə olturmaytti, xarab iqməytti» —** grek tilida «Yəḩya kelip, nə yeməydu nə iqməydu». Oḳurmənlərning esidə barki, Yəḩya pəyƣəmbər intayin oƣorigil ozuḳlinatti, pat-pat roza tutatti. «Mat.» 3:4ni kərüng. ■ **11:18** Mat. 3:4; Mar. 1:6. □ **11:19 «Lekin danaliƙ bolsa əz pərzəntliri arḳiliƙ durus dəp tonulidu» —** yaki «Danaliƙ bolsa əz ix-mewiliri arḳiliƙ durus dəp tonulidu». Bu ḳiskə ayət üstidə wə uningdiki kəp muḩim prinsiplar tooƣrisida «ḳoxumqə səz»imizdə toḩtilimiz. ■ **11:20** Luḳa 10:13. □ **11:21 «Silərdə kərsitilgən məjizilər Tur wə Zidon xəḩərliridə kərsitilgən bolsa...» —** Tur wə Zidon əsli butpərəs «yat əllər»ning xəḩərliri idi. Məsilən, «Əzakiyal» 26-29-babni kərüng — ikki xəḩər bu bablarda gunaḩliri tüpəylidin əyiblinidu. «Zidon» grek tilida «Sidon» deyilidu. **«U yərlərdikilər heli burunla bəz kiyimigə yəginip, külgə milinip towa ḳiloƣan bolatti» —** «bəzgə (mataoƣa) yəginip, külgə milinix» — kona zamanlarda ḳattiƙ puxayman ḳilix, gunaḩlaroƣa towa ḳilixning bir ipadisi idi. ■ **11:21** 2Sam. 13:19; 2Pad. 6:30; 19:1. ■ **11:22** Mat. 10:15.

yaritilоqan bolsa, u xəһər bügüngiqə һalak bolmiоqan bolatti. □ 24 Əmma mən silərgə xuni eytip қoyayki, қiyamət künidə Sodom zeminidikilərning kəridiоqini silərningkidinmu yenik bolidu.■

Əysaning huxalliқi
Luқa 10:21-22

25 Xu waқitlarda, Əysa bu ixlarоqa қarap mundaқ dedi:
— Asman-zemin Igisi i Ata! Sən bu *ҷəқiқətlərni* danixmən wə əқilliқlardin yoxurup, səbiy balilarоqa axkariliоqanliқing üqün Sanga mədһiyilər oқuymən! ■ 26 Bərһəқ, i Ata, nəziringdə bundaқ қilix rawa idi.
27 Һəmmə manga Atamdin təқdim қilindi; Oоqulni Atidin baxқa һeqkim tonumaydu, wə Atinimu Oоqul wə Oоqul axkarilaxni layiқ kərgən kixilərdin baxқa һeqkim tonumaydu.■
28 Əy japakəxlər wə eоqir yük yükləngən һəmminglar! Mening yenimоqa kelinglar, mən silərgə aramliқ berəy. 29 Mening boyunturuқumni kiyip, məndin əginiglar; qünki mən məmin wə kəmtərmən; xundaқ қiloqanda, kənglünglar aram tapidu. ■
30 Qünki mening boyunturuқumda bolux asan, mening artidiоqan yüküm yeniktur.■

12

Əysa «Xabat»ning Igisidur •••• «Xabat küni» tooqruluқ 1-ayəttiki izaһatni kərüng
Mar. 2:23-28; Luқa 6:1-5

1 Xu qaoqlarda bir xabat küni, Əysa buoqdayliқlardin ətüp ketiwatatti. Қorsiқi eqip kətkən muhlisliri baxaқlarni üzüp, yeyixkə baxlidi.□ ■ 2 Lekin buni kərgən Pərisiylər uningоqa:
— Қara, muhlisliring xabat küni Təwratta qəkləngən ixni қiliwatidu, deyixti.□ ■
3 Biraқ uularоqa:
— Dawut wə uning һəmraһlirining aq қaloqanda nemə қiloqanliқini *muқəddəs yazmilardin* oқumioqanmusilər?□ 4 U Hudaning əyigə kirip, *Hudaoqa* ataloqan, xundaқla əzi wə һəmraһliriоqa nisbətən Təwrat қanuni boyiqə yeyixkə bolmaydioqan

□ **11:23 «Əy ərxkə kətürülgən Kəpərnaһumluқlar!»** — baxқa birhil tərjimisi: «Əy silər Kəpərnaһumluқlar! Asmanоqa qiқmaқqimidinglar?». Lekin bizningqə «asmanоqa kətürülgən» degini tooqra bolup, bu səz Əysa ularning arisida boloqanliқtin ularоqa kərsitilgən zor imtiyaz-iltipatni kərsitidu. **«Sodom xəһiri»** — 10:15ni, «Yar.» 18:16-19:29ni kərüng. ■ **11:24** Mat. 10:15. ■ **11:25** Ayup 5:12; Yəx. 29:14; Luқa 10:21; 1Kor. 1:19; 2:7, 8. ■ **11:27** Mat. 28:18; Luқa 10:22; Yһ. 1:18; 3:35; 6:46. ■ **11:29** Zəb. 45:4; Yər. 6:16; Zək. 9:9 ■ **11:30** 1Yuһa. 5:3. □ **12:1 «xabat küni»** — xənbə küni, Təwrat kalendari boyiqə һəptining yəttinqi küni bolup, Musa pəyoqəmbərgə qüxürülgən қanun boyiqə Israildiki һərbir insan wə mal-qarwilarmu xu küni һərқandaқ ix-hizmət қilmay, dəm elixi kerək idi. Təbirlərnimu kərüng. ■ **12:1** Қan. 23:24; Mar. 2:23; Luқa 6:1. □ **12:2 «muhlisliring xabat küni Təwratta qəkləngən ixni қiliwatidu»** — «qəkləngən ix» tooqruluқ — Təwrat қanunida qəkləngən. Təwrat қanuni boyiqə dəm elix küni «haman tepix» «hizmət» dəp қarilip, қanunоqa hilaplиқ ix dəp һesablinixi kerək idi, əlwəttə. Pərisiylər muhlislarning danlarni yeyix üqün aқlixini «haman təpkənlikkə barawər» dəp қarioqan. Əmdi baxaқlarni üzüp yeyix ziraətlərgə oroqaқ selix bilən ohxaxmu yaki ohxax əməsmu, buningоqa oқurmənlər Məsiһning jawabini oқup əzi birnemə desun! «Қoxumqə səz»imizdə muxu wəқə tooqruluқ izaһatlirimizni kərüng. ■ **12:2** Mis. 20:10. □ **12:3 «Dawut wə uning һəmraһlirining aq қaloqanda nemə қiloqanliқini muқəddəs yazmilardin oқumioqanmusilər?»** — «Oқumioqanmusilər?» degən səz Pərisiylərning daim rəқibiliridin soraydioqan soal xəkli idi.

«təqdim nanlar»ni *sorap elip*, ularni *ƫəmrahƫliri* bilən billə yegən. Əslidə bu nanlarni pəqət kahƫinlarning yeyixigila bolatti.□ ■
5 Silər Təwrattin xuni oqup baqmioƣansilərki, ibadəthanida ixləydioƣan kahƫinlar
xabat künliri ixləp xabat tərtipini buzsimu, gunahƫqa buyrulmaydu.■ 6 Biraq mən
xuni silərgə eytip qoyayki, bu yərdə ibadəthanidinmu uluoƣ birsi bar.■ 7 Əmdiliktə
əgər silər *Hudaning «muqəddəs yazmilarda*: «Izdəydioƣinim qurbanliqlar əməs, bəlki
rəƫim-xəpqət» deyilgən xu səzining mənisini bilgən bolsanglar, bigunahƫ kixilərni
gunahƫkar dəp bekitməyttinglar.□ ■ 8 Qünki Insan'ooƣli xabat künining Igisidur.■

Xabat künidə bimarni saqaytixqa bolamdu?
Mar. 3:1-6; Luqa 6:6-11

9 U u yərdin ayrilip, ularning sinagogioƣa kirdi. □ ■ 10 Wə mana, u yərdə bir qoli
yegiləp qaloƣan bir adəm bar idi. Ular uning üstidin ərz qilixqa səwəb tapmaqqi
bolup uningdin:
— Xabat küni kesəl saqaytix Təwrat qanunioƣa uyoƣunmu? — dəp soridi.■
11 Lekin u laroƣa mundaq jawab bərdi:
— Birərsinglarning qoyi xabat küni orioƣa qüxüp kətsə, uni dərƫal tartip
qiqiriwalmaydioƣan adəm barmidu? ■ 12 Insan bolsa qoydin xunqə ətibarliqtur!
Xunga, xabat küni yahxiliq qilix Təwrat qanunioƣa uyoƣundur. ■ 13 Andin u ƫeliqi
kesəlgə:
— Qolungni uzat, — dedi. U qolini uzitixi bilənla qoli ikkinqi qolioƣa ohxax əsligə
kəltürüldi.□
14 Biraq Pərisiylər taxqirioƣa qikip, uni qandaq yoqitix ƫəkqidə məsliƫət qilixti.■

Huda tallioƣan qul

15 Əmma Əysa buni biliwelip u yərdin ayrildi. Top-top kixilər uningoƣa əgixip mangdi.
U ularning ƫəmmisini saqaytti; ■ 16 andin laroƣa özining salaƫyitini axkarilimasliqni
qattiq tapilidi. ■ 17 Buning bilən Yəxaya pəyoƣəmbər arqilik yətküzülgən munu
səzlər əməlgə axuruldi:

18 — «Qaranglar, mana Mən tallioƣan Öz qulum!
Mening səyümlükim, dilimning səyüngini!
Mən Öz Roƫimni uning wujudioƣa qondurimən,

□ **12:4** **«*Dawut*** Hudaning əyigə kirip, Hudaoƣa ataloƣan, xundaqla özi wə ƫəmrahƫlirioƣa nisbətən Təwrat qanuni boyiqə yeyixkə bolmaydioƣan «təqdim nanlar»ni sorap elip, ularni ƫəmrahƫliri bilən billə yegən» — bu wəqə «1Sam.» 21:1-7də hatiriləngən. ■ **12:4** Mis. 29:33; Law. 24:9; 1Sam. 21:6. ■ **12:5** Qəl. 28:9. ■ **12:6** 2Tar. 6:18. □ **12:7** **«Izdəydioƣinim qurbanliqlar əməs, bəlki rəƫim-xəpqət»** — «ƫox.» 6:6din elinoƣan səz (9:13nimu kərüng). ■ **12:7** ƫox. 6:6; Mik. 6:8; Mat. 9:13; 23:23. ■ **12:8** Mar. 2:28; Luqa 6:5. □ **12:9** **«U u yərdin ayrilip, ularning sinagogioƣa kirdi»** — «ular» bolsa yuqirida tiloƣa elinoƣan «Pərisiylər»ni kərsətkən boluxi kerək. ■ **12:9** Mar. 3:1; Luqa 6:6. ■ **12:10** Luqa 14:3. ■ **12:11** Mis. 23:4; Qan. 22:4. ■ **12:12** Yar. 1:27. □ **12:13** **«U qolini uzitixi bilənla qoli ikkinqi qolioƣa ohxax əsligə kəltürüldi»** — «əsligə kəltürüldi» degən peilning «məjƫul xəkli» bolup, bizgə bu ixni Huda özi qiloƣan, degənni uqturidu. Əmdi ular bu məjizə «xabat künidə yaritiloƣanliqi» üqün zadi kimni əyibliməkqi? ■ **12:14** Mar. 3:6; Yƫ. 5:18; 10:39; 11:53. ■ **12:15** Mat. 10:23. ■ **12:16** Mat. 9:30; Luqa 5:14.

Xuning bilən u əllərgə həküm-həkiqətni jakarlaydu.□ ■
19 U nə talax-tartix kilmaydu nə qukan kətürməydu,
Koqilarda uning kətürgən awazini heq angliquqi bolmaydu.
20 Taki u qəlibə bilən tooqra həkümlərni qikaroquqə,
Yanjiloqan komuxni sundurmaydu,
Tütəp əqəy dəp kaloqan pilikni əqürməydu;□
21 Wə əllər uning namioqa ümid baoqlaydu».■

Mukəddəs Rohka kupurluk kilix
Mar. 3:20-30; Luka 11:14-23; 12:10

22 Xu qaoqda, uning aldioqa jin qaplixiwaloqan kor wə gaqa biri elip kelindi. U uni sakaytti, kor gaqini səzliyələydioqan wə kərələydioqan kildi. ■ 23 Barlik halayik həyran boluxup:
— Əjəba, bu Dawutning ooqlimidu? — deyixti.■
24 Lekin Pərisiylər bu səzni anglap:
— U pəkət jinlarning əmiri boloqan Bəəlzibubka tayinip jinlarni kooqliwetidikən, deyixti.■
25 Lekin u ularning nemə oylawatkanlikini bilip ularoqa mundak dedi:
— Əz iqidin bəlünüp əzara sokuxkan hərkandak padixahlik wəyran bolidu; hərkandak xəhər yaki ailə əz iqidin bəlünüp əzara sokuxsa zawallikka yüz tutidu.
26 Əgər Xəytan Xəytanni kooqlisa, u əz-əzigə karxi qikkan bolidu. Undakta, uning padixahliki kandakmu put tirəp turalisun? 27 Əgər mən jinlarni Bəəlzibuloqa tayinip kooqlisam, silərning pərzəntliringlar kimgə tayinip jinlarni kooqlaydu?! Xunga ular silər tooqruluk həküm qikarsun! □ 28 Lekin mən Hudaning Rohioqa tayinip jinlarni kooqlioqan bolsam, undakta Hudaning padixahliki dərwəkə üstünglaroqa qüxüp namayan boldi.
29 Bir kixi küqtünggür birsining əyigə kirip, uning mal-mülkini kandak bulap ketəlisun? Pəkət u xu küqtünggürni awwal baoqliyalisa, andin əyini bulang-talang kilalaydu.□

□ **12:18 «Xuning bilən u əllərgə həküm-həkiqətni jakarlaydu»** — «Yəx.» 42-babtili izahtlarnimu kərüng. «Əllər» bolsa muxu yərdə «yat əllər», yəni barlik Yəhudiy əməslərni, jahandiki barlik millətlərni kərsitidu. «Həküm-həkiqət» degənning mənisi tooqruluk: — bu səz ibraniy tilida (Təwrattiki əyni bexarətttə) «mixpat» deyilidu, u tət jəhətni əz iqigə alidu, yəni Hudaning «həkkaniy kuli»ning: — (1) Hudaning butlar tooqruluk həkümi, yəni «Huda degən tirik həm birdur, butlar yoktin boloqan nərsə» degən həkiqətni elip kelixini (həkiqətsizlər həkiqətkə erixidu). (2) Hudaning adil kanun-pərmanlirining həwirini yətküzüp, qüxəndürüp berixini; (3) hərhil hata ukumlarni wə kəzkaraxlarni tüzitip tooqra kəzkaraxlarni yətküzüxini; (4) adalətsizlikni tüzitip, uwal boloqanlaroqa adalətni yətküzüxini kərsitidu. ■ **12:18** Yəx. 42:1; Mat. 3:17; 17:5; Mar. 1:11; Kol. 1:13; 2Pet. 1:17. □ **12:20 «Taki u qəlibə bilən tooqra həkümlərni qikaroquqə...»** — «həküm-həkiqət» degənning mənisi tooqruluk yukiriki 19-ayəttiki izahatni kərüng. ■ **12:21** Yəx. 42:1-4. ■ **12:22** Mat. 9:32; Luka 11:14. ■ **12:23** Yh. 4:29. ■ **12:24** Mat. 9:34; Mar. 3:22; Luka 11:15. □ **12:27 «Əgər mən jinlarni Bəəlzibuloqa tayinip kooqlisam, silərning pərzəntliringlar kimgə tayinip jinlarni kooqlaydu?! Xunga ular silər tooqruluk həküm qikarsun!»** — bu səzning ikki xərhi bar: — (1) «silərning pərzəntliringlar» — bu Pərisiylərning əz talip-əgəxküqilirini kərsitidu. Əməliyəttə bolsa Pərisiylər wə əgəxküqiliri jinlarni heq həydiyəlməytti. Undakta Xəytanning padixahlikioqa həkikiy hujum kiloquqilar Əysa wə muritlirimu, yaki Pərisiylərmu? Pərisiylərning Hudaning əməs, bəlki Xəytanning təripidə turoqanliki əz əgəxküqilirining jinni həydəxkə küqsiz boloqanlikioqa ispat berətti. (2) «silərning pərzəntliringlar» — bu Əysaning əgəxküqilirini (Israillarning pərzəntlirini) kərsitidu. Pəkət Əysala əməs, ularmu jinlarni həydiyələydioqan boloqan; xunga ularmu Əysaning Hudaning küqi bilən jin-xəytanlarni bir tərəp kiliwatkanlikioqa ispat berətti. Bizningqə (1)-kəzkarax tooqra. «Koxumqə səz»imiznimu kərüng. □ **12:29 «Bir kixi küqtünggür birsining əyigə kirip, uning mal-mülkini kandak bulap ketəlisun?...»** — bu təmsildiki «küqtünggür adəm» Xəytanni kərsitidu, əlwəttə. Uning əyini bulang-talang kiloquqi Əysadin baxka heqkim bolmaydu.

30 Mən tərəptə turmioɣanlar manga ḳarxi turoɣuqidur. Mən tərəpkə *adəmlərni* yioɣmioɣuqilar bolsa tozutuwətküqidur.
31 Xuning üqün mən silərgə xuni eytip ḳoyayki, insanlarning ətküzgən ḥərtürlük gunaḥliri wə ḳiloɣan kupurluḳlirining ḥəmmisini kəqürüxkə bolidu. Birak Muḳəddəs Roḥḳa kupurluḳ ḳilix ḥeq kəqürülməydu. ■ 32 Insan'ooɣlioɣa ḳarxi səz ḳiloɣan kimdəkim bolsa kəqürümgə erixələydu; lekin Muḳəddəs Roḥḳa ḳarxi gəp ḳiloɣanlar bolsa bu dunyadimu, u dunyadimu kəqürümgə erixəlməydu.□ ■

Adəmni əməlliridin tonux
Luḳa 6:43-45

33 Dərəh yahxi bolsa, mewisimu yahxi bolidu — yaki dərəh por bolsa, mewisimu naqar bolidu; qünki ḥərḳandaḳ dərəh ɵz mewisidin bilinidu.■
34 Əy yilanlarning pərzəntliri! Silər rəzil tursanglar, aoɣzinglardin ḳandaḳmu yahxi səz qiḳsun? Qünki adəmning ḳəlbidə nemə tolup taxḳan bolsa eoɣizdin xu qiḳidu. ■ 35 Yahxi adəm ɵz yahxi həzinisidin yahxi nərsilərni qiḳiridu. Yaman adəm yaman həzinisidin yaman nərsilərni qiḳiridu. 36 Mən silərgə xuni eytip ḳoyayki, insanlar ḳiloɣan ḥərbir eoɣiz ḳuruḳ səzi üqün sorak küni ḥesab beridu. ■ 37 Qünki ɵz səzliring bilən ya ḥəḳḳaniy ispatlinisən, ya səzliringlar bilən gunaḥkar dəp bekitilisən.■

Məjizilik alamət kərsitix təlipi
Mar. 8:11-12; Luḳa 11:29-32

38 Xu qaoɣda bəzi Təwrat ustazliri wə Pərisiylər uningoɣa jawabən:
Ustaz, səndin bir məjizilik alamət kərgümiz bar, — dedi. □ ■ 39 Lekin u ularoɣa mundaḳ jawab bərdi:
— Rəzil ḥəm zinahor bu dəwr bir «alamət»ning kəristilixini istəp yüridu. Birak bu dəwrdikilərgə «Yunus pəyoɣəmbərdə kərülgən məjizilik alamət»tin baxḳa ḥeqḳandaḳ məjirilik alamət kərsitilməydu. 40 Qünki Yunus pəyoɣəmbər yooɣan belikning ḳorsikida üq keqə-kündüz yatḳandək, Insan'ooɣlimu ohxaxla üq keqə-kündüz yərning baoɣrida yatidu. ■ 41 Sorak küni Ninəwə xəḥiridikilər bu dəwrdikilər bilən təng ḳopup, bu dəwrdikilərning gunaḥlirini bekitidu. Qünki ular Yunus *pəyoɣəmbər* jakarlioɣan həwərni anglap, *yamanlikidin* towa ḳiloɣan; wə mana, muxu yərdə Yunus *pəyoɣəmbər*dinmu uluoɣ birsi turidu!□ ■
42 Sorak küni «Jənubtiki ayal padixaḥ»mu bu dəwrdikilər bilən təng tirilip, ularning gunaḥlirini bekitidu. Qünki u Sulaymanning dana səzlirini anglax üqün yər yüzining qetidin kəlgən; wə mana, ḥazir muxu yərdə Sulaymandinmu uluoɣ birsi turidu.□ ■

■ **12:31** Mar. 3:28; Luḳa 12:10; 1Yuḥa. 5:16. □ **12:32 «Muḳəddəs Roḥḳa ḳarxi gəp ḳiloɣanlar bolsa bu dunyadimu, u dunyadimu kəqürümgə erixəlməydu»** — «Muḳəddəs Roḥḳa ḳarxi gəp ḳilix» yaki «Muḳəddəs Roḥḳa kupurluḳ ḳilix» degən gunaḥ tooɣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **12:32** Qəl. 15:30; 1Sam. 2:25; 1Yuḥa. 5:16. ■ **12:33** Mat. 7:18. ■ **12:34** Zəb. 40:9-10; Mat. 3:7; Luḳa 6:45. ■ **12:36** Top. 12:14; Əf. 5:4. ■ **12:37** 2Sam. 1:16; Luḳa 19:22. □ **12:38 «Ustaz, səndin bir məjizilik alamət kərgümiz bar»** — Pərisiylər əysadin tələp ḳiloɣan «alamət» bolsa ɵzining Məsiḥ ikənlikini ispatlaydioɣan birər məzizilik alamət, əlwəttə. ■ **12:38** Mat. 16:1; Mar. 8:11; Luḳa 11:29; 1Kor. 1:22. ■ **12:40** Yun. 2:1,11 □ **12:41 «mana, muxu yərdə Yunus pəyoɣəmbər dinmu uluoɣ birsi turidu!»** — bu 39-41-ayətlərdə Əysa Yunus pəyoɣəmbərning yooɣan bir belikning iqidə üq kün turup tirik qikḳanlikini tiloɣa elix arḳilik ɵziningmu ɵlüp, üqinqi küni tirilidioɣanlikini aldin eytḳan. Təwrat, «Yunus» 1-2-bablarni wə xu kitabtiki «Yunus pəyoɣəmbərdə kərülgən məjizilik alamət» tooɣruluḳ «ḳoxumqə səz»imiznimu ḥəm uxbu kitabtiki «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. «bu dəwrdikilərning gunaḥlirini bekitidu» — ɔemək, «butpərəs Ninəwəliklər Yunus pəyoɣəmbərning təlimini anglap, yaman yoldin ḳaytḳan. Birak bu yərdə Yunus pəyoɣəmbərdinmu uluoɣ birsi boloɣan Məsiḥ silərni yaman yoldin ḳaytixḳa qakirsa, ḳulak salmidinglar». ■ **12:41** Yun. 3:5; Luḳa 11:32. □ **12:42 «Jənubtiki ayal padixaḥ»** — yəni «Xəbaning ayal padixaḥi». «Xəba» jənubiy Ərəbistan yaki Efiopiyəni kərsitidu. «1Pad.» 10:1-10ni kərüng. ■ **12:42** 1Pad. 10:1; 2Tar. 9:1; Luḳa 11:31.

Napak roḫning ḳaytip kelixi
Luḳa 11:24-26

43 Napak roḫ birawning tenidin qiḳiriwetilgəndin keyin, u ḳuroɣaḳ dalalarni qərgiləp
yürüp, birər aramgaḫni izdəydu, biraḳ tapalmaydu □ ■ 44 wə: «Mən qiḳḳan
makanimoɣa ḳaytay» dəydu. Xuning bilən ḳaytip kelip, xu makanining yənila
box turoɣanliḳini, xundaḳla pakiz tazilanoɣanliḳini wə rətləngənlikini bayḳaydu-də,
45 berip əzidinmu bəttər yəttə jinni baxlap kelidu; ular kirip billə turidu. Buning
bilən ḫeliḳi adəmning keyinki ḫali burunḳidinmu tehimu yaman bolidu. Bu rəzil
dəwrdikilərning ḫalimu mana xundaḳ bolidu.□ ■

Mening anam wə inilirim kim?
Mar. 3:31-35; Luḳa 8:19-21

46 U toplaxḳan halayiḳḳa dawamliḳ səzləwatḳanda, mana, anisi bilən iniliri kelip,
uning bilən səzləxməkqi bolup taxḳirida turuxti. ■ 47 Xuning bilən birəylən uningoɣa:
— Aningiz wə iniliringiz siz bilən səzliximiz dəp taxḳirida turidu, — dedi.
48 Lekin u jawabən xu həwərni yətküzgən kixidin: «Kim mening anam, kim mening
inilirim?» — dəp soridi. 49 Andin u ḳolini sozup muhlislirini kərsitip:
— Mana mening anam, mana mening inilirim! 50 Qünki kim ərxtiki Atamning
iradisini ada ḳilsa, xu mening aka-inim, aqa-singlim wə anamdur, — dedi.■

13

Ərx padixaḫliḳi tooɣrisidiki yəttə təmsil •••• «1» Uruḳ qaqḳuqi tooɣrisidiki təmsil
Mar. 4:1-9; Luḳa 8:4-8

1 Xu küni Əysa əydin qiḳip, dengiz boyida olturatti.■ 2 Ətrapioɣa top-top adəmlər
olixiwaloɣaqḳa, u bir kemigə qiḳip olturdi. Pütkül halayiḳ bolsa dengiz boyida
turuxatti.■ 3 U ularoɣa təmsillər bilən nuroɣun ḫekmətlərni eytip birip, mundaḳ dedi:
— Mana, uruḳ qaqḳuqi uruḳ qaqḳili *etizoɣa* qiḳiptu. 4 Uruḳ qaqḳanda uruḳlardin
bəziliri qioɣir yol üstigə qüxüptu, ḳuxlar kelip ularni yəp ketiptu.
5 Bəziliri texi kəp, topisi az yərlərgə qüxüptu. Tupriḳi qongḳur bolmioɣaqḳa,
tezla ünüp qiḳiptu, 6 lekin kün qiḳixi bilənla aptapta kəyüp, yiltizi bolmioɣaqḳa
ḳurup ketiptu. 7 Bəziliri tikənlərning arisioɣa qüxüptu, tikənlər əsüp maysilarni
booɣuwaptu. 8 Bəziliri bolsa yahxi tupraḳḳa qüxüptu. Ularning bəziliri yüz ḫəssə,
bəziliri atmix ḫəssə, yənə bəziliri ottuz ḫəssə ḫosul beriptu. 9 Ḳuliḳi barlar buni
anglisun!

Təmsillərning məḳsiti
Mar. 4:10-12; Luḳa 8:9-10

10 Muhlisliri kelip, uningdin: —
Sən nemə üqün ularoɣa təmsillər arḳilik təlim berisən? — dəp soridi.■
11 U ularoɣa mundaḳ jawab bərdi:

□ **12:43** **«napak roḫ»** — jinni kərsitidu. ■ **12:43** Luḳa 11:24. □ **12:45** **«buning bilən ḫeliḳi adəmning keyinki ḫali burunḳidinmu tehimu yaman bolidu. Bu rəzil dəwrdikilərning ḫalimu mana xundaḳ bolidu»** — bu təmsil: (1) jin qaplixixtin ḳutḳuzuloɣan adəmning ḫəḳiḳiy bir hətirini; (2) Yəhudiy həlḳning əḫwalinimu kərsitidu. «Ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **12:45** Ibr. 6:4, 5; 10:26; 2Pet. 2:20. ■ **12:46** Mar. 3:31; Luḳa 8:20. ■ **12:50** Yḫ. 15:14; 2Kor. 5:16; Gal. 5:6; 6:15; Kol. 3:11. ■ **13:1** Mar. 4:1; Luḳa 8:4, 5. ■ **13:2** Luḳa 5:3. ■ **13:10** Mar. 4:10; Luḳa 8:9.

— Silər ərx padixaƕliƙining sirlirini bilixkə muyəssər ƙilindinglar, lekin ularoƣa nesip ƙilinmidi. □ ■ 12 Qünki kimdə bar bolsa, uningoƣa tehimu kəp berilidu, uningda molqilik bolidu; əmma kimdə yoƙ bolsa, ƕətta uningda bar boloƣanlirimu uningdin məƕrum ƙilinidu.□ ■
13 Ularoƣa təmsil bilən səzliximning səwəbi xuki, ular ƙarisimu kərməydu, anglisimu tingximaydu ƕəm ƕəƙiƙiy qüxənməydu. 14 Buning bilən Yəxaya pəyoƣəmbər eytƙan bexarəttiki munu səzlər əməlgə axuruldi:

— «Silər anglaxni anglaysilər, biraƙ qüxənməysilər;
ƘaraxniƘaraysilər, biraƙ kərməysilər. ■
15 Qünki muxu həlƙning yürikini may ƙaplap kətkən,
Ular angliƣanda ƙulaƙlirini eƣir ƙiliwaloƣan,
Ular kəzlirini uhliƣandək yumuwaloƣan;
Undaƙ bolmisidi, ular kəzliri bilən kərüp,
Ƙuliƙi bilən anglap,
Kəngli bilən qüxinip,
Əz yolidin yanduruluxi bilən,
Mən ularni saƙaytƙan bolattim.□ ■

16 Lekin, kəzliringlar bəhtliktur! Qünki ular kəridu; ƙuliƙinglar bəhtliktur! Qünki ular anglaydu. ■ 17 Mən silərgə xuni bərƕəƙ eytip ƙoyayki, burunƙi nuroƣun pəyoƣəmbərlər wə ƕəƙƙaniy adəmlər silərning kərgininglarni kərüxkə intizar boloƣan bolsimu ularni kərmigən; silərning angliƣininglarni anglaxƙa intizar boloƣan bolsimu ularni anglimioƣan.■

Uruƙ qaqƙuqi tooƣrisidiki təmsilning qüxəndürülüxi
Mar. 4:13-20; Luƙa 8:11-15

18 Əmdi uruƙ qaqƙuqi tooƣrisidiki təmsilning mənisini anglanglar:■ 19 Əgər biri *ərx* padixaƕliƙining səz-kalamini anglap turup qüxənmisə, Xəytan kelip uning kəngligə qeqiloƣan səzni elip ketidu. Bu dəl qioƣir yol üstigə qeqiloƣan uruƙlardur.□ ■ 20 Taxliƙ yərlərgə qeqiloƣan uruƙlar bolsa, ular səz-kalamni anglap, huxalliƙ bilən dərƕal ƙobul ƙiloƣanlarni kərsitidu. □ 21 Ƕalbuki, ƙəlbidə ƕeq yiltiz bolmioƣaqƙa, pəƙət waƙitliƙ məwjut bolup turidu; səz-kalamning wəjədin ƙiyinqiliƙ yaki ziyankəxlikkə uqrioƣanda, ular xuan yoldin qətnəp ketidu. 22 Tikənlərning arisioƣa qeqiloƣini xundaƙ adəmlərni kərsətkənki, ular səz-kalamni angliƣini bilən, lekin bu dunyaning əndixiliri wə bayliƙning eziƙturuxi *ƙəlbidiki* səz-kalamni booƣuwetidu-də, ular ƕosulsiz ƙalidu. ■ 23 Lekin yahxi yərgə qeqiloƣan uruƙlar bolsa — səz-kalamni

□ **13:11 «ərx padixaƕliƙining sirliri»** — Injilda «sirlar» əslidə insanlaroƣa axkarilanmioƣan, ƕazir Məsiƕ yaki rosulliri arƙiliƙ ayan ƙilinoƣan ixlarni kərsitidu. Uning üstigə, Injildiki bəzi «sirlar» intayin sirliƙ, əlwəttə. ■ **13:11** Mat. 11:25; 2Kor. 3:14. □ **13:12 «Qünki kimdə bar bolsa, uningoƣa tehimu kəp berilidu...»** — «kimdə bar bolsa... » degəndə, «bar bolsa» nemini kərsitidu? Xübƕisizki, əbədiy əƕmiyətlik birər nərsə bolsa kerək, bu iman-ixənqni əz iqigə qoƙum alidu. Biz əzimizgə «əbədiy əƕmiyətlik» ƕərbirnemə boluxi üqün pəƙət Məsiƕdinla tapalaymiz, əlwəttə. ■ **13:12** Mat. 25:29; Mar. 4:24,25; Luƙa 8:18; 19:26. ■ **13:14** Yəx. 6:9-10; Mar. 4:12; Luƙa 8:10; Yƕ. 12:40; Ros. 28:26; Rim. 11:8. □ **13:15 «muxu həlƙning yürikini may ƙaplap kətkən... undaƙ bolmisidi, ... kəngli bilən qüxinip, əz yolidin yanduruluxi bilən, mən ularni saƙaytƙan bolattim»** — toluƙ bexarət Təwrat, «Yəx.» 6:9-10də tepilidu. ■ **13:15** Yəx. 6:9-10 ■ **13:16** Luƙa 10:23; Yƕ. 20:29; 1Pet. 1:8. ■ **13:17** 1Pet. 1:10. ■ **13:18** Mar. 4:13; Luƙa 8:11. □ **13:19 «əgər biri ərx padixaƕliƙining səz-kalamini anglap turup qüxənmisə..»** — muxu yərdə «ərx padixaƕliƙi» grek tilida pəƙət «padixaƕliƙ» bilən ipadilinidu. ■ **13:19** Mat. 4:23. □ **13:20 «Taxliƙ yərlərgə qeqiloƣan uruƙlar bolsa, ular səz-kalamni anglap, huxalliƙ bilən dərƕal ƙobul ƙiloƣanlarni kərsitidu»** — «səz-kalam» bolsa Hudaning padixaƕliƙi tooƣruluƙ səz-kalamdur. ■ **13:22** Mat. 19:23; Mar. 10:23; Luƙa 18:24; 1Tim. 6:9.

anglap qüxəngən adəmlərni kərsitidu. Bundaq adəmlər ḫosul beridu, birsi yüz ḫəssə, birsi atmix ḫəssə, yənə birsi ottuz ḫəssə ḫosul beridu.

«2» Kürmək, yəni «məstək» tooɣrisidiki təmsil

24 U ularning aldida yənə bir təmsilni bayan ḳildi: —
— Ərx padixaḫliḳi huddi etiziɣa yahxi uruḳni qaqḳan bir adəmgə ohxaydu. 25 Əmma kixilər uyḳuɣa qəmgən qaɣda, düxmini kelip buɣday arisiɣa kürmək uruḳlirini qeqiwetip, ketiptu. □ 26 Əmdi maysilar əsüp, baxaḳ qiḳarɣanda, kürməkmu axkarlinixḳa baxlaptu.
27 Hojayinning qakarliri kelip uningɣa:
— «Əpəndi, siz etizingiziɣa yahxi uruḳ qaqḳan əməsmidingiz? Kürməklər nədin kelip ḳaldi?» dəptu.
28 Hojayin: «Buni bir düxmən ḳiliɣan» — dəptu.
Qakarlar uningdin: «Siz bizni berip ularni otiwetinglar deməkqimu?» — dəp soraptu.
29 «Yaḳ,» — dəptu hojayin, «undaḳ ḳiliɣanda kürməklərni yuliɣanda, buɣdaylarnimu yuluwetixinglar mumkin. 30 Bu ikkisi orma waḳtiɣiqə billə əssun, orma waḳtida, mən ormiqilariɣa: — Aldi bilən kürməklərni ayrip yiɣip, baɣlap kəydürüxkə ḳoyunglar, andin buɣdaylarni yiɣip ambirimoɣa əkiringlar, dəymən» — dəptu hojayin.■

«3» Ḳiqa tooɣrisidiki wə «4» Eqitḳu tooɣrisidiki təmsillər
Mar. 4:30-34; Luḳa 13:18-21

31 U ulariɣa yənə bir təmsilni eytti:
— Ərx padixaḫliḳi huddi bir adəm ḳoliɣa elip etiziɣa qaqḳan ḳiqa uruḳiɣa ohxaydu. ■ 32 Ḳiqa uruḳi dərwəḳə barliḳ uruḳlarning iqidə əng kiqik bolsimu, u ḫərḳandaḳ ziraəttin egiz əsüp, dərəh bolidu, ḫətta asmandiki ḳuxlarmu kelip uning xahlirida uwulaydu.□
33 U ulariɣa yənə bir təmsilni eytti:
— Ərx padixaḫliḳi huddi bir ayal ḳoliɣa elip üq jawur unning arisiɣa yoxurup, taki pütün hemir boloɣuqə saḳliɣan eqitḳuɣa ohxaydu.□ ■
34 Əysa bu ixlarning ḫəmmisini təmsillər bilən kəpqilikkə bayan ḳildi. U təmsilsiz ḫeqḳandaḳ təlim bərməytti. ■ 35 Buning bilən pəyɣəmbər arḳiliḳ aldin’ala eytiloɣan munu səzlər əməlgə axuruldi:

— «Aɔɣzimni təmsil səzləx bilən aqimən,
Aləm apiridə boloɣandin beri yoxurunup kəlgən ixlarni elan ḳilimən».□ ■

□ **13:25 «…düxmini kelip buɣday arisiɣa kürmək uruḳlirini qeqiwetip, ketiptu»** — oḳurmənlərgə xu ayanki, bu təmsildiki «kürmək» (yaki «məstək») awwal buɣdayɣa op’ohxax xəkildə əsidu. Pəḳət bax elixi bilən pərḳ ətkili bolidu. ■ **13:30** Mat. 3:12. ■ **13:31** Mar. 4:30; Luḳa 13:18. □ **13:32 «Ḳiqa uruḳi dərwəḳə barliḳ uruḳlarning iqidə əng kiqik bolsimu, u ḫərḳandaḳ ziraəttin egiz əsüp, dərəh bolidu, …»** — bu yərdə tiloɣa elinoɣan «ḳiqa» ottura xərḳtə əsidiɣan, yahxi əskəndə ḫətta üq metrdin exip ketidiɣan əsümlükni kərsitidu. □ **13:33 «Ərx padixaḫliḳi huddi bir ayal ḳoliɣa elip üq jawur unning arisiɣa yoxurup, taki pütün hemir boloɣuqə saḳliɣan eqitḳuɣa ohxaydu»** — «üq jawur» (yaki «üq kürə») — Grek tilida «üq saton (seaḫ)». Bir seaḫ 7 kilogram. Bu heli kəp un bolup, yüz adəmning tamiḳiɣa yetətti. «Yar.» 18:6ni kərüng. ■ **13:33** Luḳa 13:20,21. ■ **13:34** Mar. 4:33. □ **13:35 «Buning bilən pəyɣəmbər arḳiliḳ aldin’ala eytiloɣan munu səzlər əməlgə axuruldi…»** — ḳaysi pəyɣəmbər ikənliki muxu yərdə eytilmaydu. Əməliyəttə u Zəburdiki birnəqqə küylərning muəllipi Asaf idi. **«Aɔɣzimni təmsil səzləx bilən aqimən, aləm apiridə boloɣandin beri yoxurunup kəlgən ixlarni elan ḳilimən»** — «Zəb.» 78:2. ■ **13:35** Zəb. 78:2

Kürmək tooɣrisidiki təmsilning qüxəndürülüxi

36 Xuningdin keyin, u kəpqilikni yoloɣa seliwetip өygə kirdi. Muhlisliri yenioɣa kelip
uningdin:
— Etizliқtiki kürmək tooɣrisidiki təmsilni bizgə xərҳləp bərsəng, — dəp ətündi.□
37 U əmdi ularoɣa jawab berip mundaқ dedi:
— Yahxi urukɳi qaqқan kixi Insan’ooɣlidur. 38 Etizliқ bolsa — dunya. Yahxi uruқ bolsa
ərx padixaҳliқining pərzəntliridur, lekin kürmək rəzil boloɣuqining pərzəntliridur.
39 Kürmək qaqқan düxmən — Iblistur. Orma orux waқti — zaman ahiridur. Ormiqi-
lar — pərixtilərdur. ■ 40 Kürməklər yulunup, otta kөydürüwetilginidək, zaman
ahiridimu ənə xundaқ bolidu. 41 Insan’ooɣli pərixtilirini əwətip, ular insanlarni
gunaҳқa azduroɣuqilarning ҳəmmisini, xundaқla barliқ itaətsizlik қiloɣuqilarni өz
padixaҳliқidin xallap qiқip, 42 humdanning lawuldap turoɣan otioɣa taxlaydu. U
yərdə yioɣa-zarlar kətürülidu, qixlirini oɣuqurlitidu. ■ 43 U qaoɣda ҳəққaniylar
Atisining padixaҳliқida huddi қuyaxtək julalinidu.
Anglioɣudək қuliқi barlar buni anglisun!■

«5» Həzinə tooɣrisidiki wə «6» Қimmətlik mərwayit tooɣrisidiki təmsillər

44 — Ərx padixaҳliқi huddi etizda yoxuruloɣan bir həzinigə ohxaydu. Uni
tepiwaloɣuqi həzinini қaytidin yoxurup, həzinining xad-huramliқi iqidə bar-yoқini
setiwetip, xu etizni setiwalidu.■
45 Yənə kelip, ərx padixaҳliқi esil ünqə-mərwayitlarni izdigən sodigərgə ohxaydu.
□ 46 Sodigər naҳayiti қimmət baҳaliқ bir mərwayitni tapқanda, қaytip berip bar-
yoқini setiwetip, u mərwayitni setiwalidu.

«7» Tor taxlax tooɣrisidiki təmsil

47 — Yənə kelip, ərx padixaҳliқi dengizoɣa taxlinip ҳərhil beliқlarni tutidioɣan toroɣa
ohxaydu. 48 Tor toxқanda, *beliқqilar* uni қiroɣaққa tartip qiқiridu. Andin olturup,
yahxi beliқlarni iloɣiwelip, қaqilaroɣa қaqilap, ərziməslərni taxliwetidu. 49 Zaman
ahirida xundaқ bolidu. Pərixtilər qiқip, rəzil kixilərni ҳəққaniy kixilər arisidin
ayriydu 50 wə humdanning lawuldap turoɣan otioɣa taxlaydu. U yərdə yioɣa-zarlar
kətürülidu, qixlirini oɣuqurlitidu.■
51 Əysa ulardin:
— Bu ixlarning ҳəmmisini qüxəndinglarmu? dəp soridi.
Qüxənduқ, — dəp jawab bərdi ular.
52 Andin u ularoɣa: — Xunga, ərx padixaҳliқining təlimigə muyəssər bolup muhlis
boloɣan ҳərbir Təwrat ustazi huddi həzinisidin yengi ҳəm kona nərsilərni elip qiқip
tarқatқuqi өy hojayinioɣa ohxaydu, — dedi.

Nasarətliklərning Əysani qətkə қeқixi
Mar. 6:1-6; Luқa 4:16-30

53 Əysa bu təmsillərni səzləp boloɣandin keyin, xundaқ boldiki, u yərdin ayrilip,
■ 54 өz yurtioɣa kətti wə өz yurtidiki sinagogta həlққə təlim berixkə kirixti. Buni
anglioɣan halayiқ intayin ҳəyran boluxup:

□ **13:36** **«Xuningdin keyin, u kəpqilikni yoloɣa seliwetip...»** — yaki «xuningdin keyin, u kəpqiliktin ayrilip...». ■ **13:39** Yo. 3:13; Wəҳ. 14:15. ■ **13:42** Mat. 8:12; 22:13; 24:51; 25:30; Luқa 13:28. ■ **13:43** Dan. 12:3; 1Kor. 15:42. ■ **13:44** Fil. 3:7. □ **13:45** **«esil ünqə-mərwayitlarni izdigən sodigər... »** — grek tilidiki «esil» «güzəl» degən mənisini өz iqigə alidu. ■ **13:50** Mat. 13:42. ■ **13:53** Mar. 6:1; Luқa 4:16.

— Bu adəmning bunqiwala danaliқi wə məjizə-karamətliri nədin kəlgəndu? ■ 55 U pəқət ҳeliқi yaoɳaqqining ooɳli əməsmu? Uning anisining ismi Məryəm, Yaқup, Yüsüp, Simon wə Yəhudalar uning iniliri əməsmu? □ ■ 56 Uning singillirining ҳəmmisi bizning arimizdioɳu? Xundaқ ikən, uningdiki bu ixlarning ҳəmmisi zadi nədin kəlgəndu? — deyixətti. 57 Xuning bilən ular uningoɳa ҳəsət-bizar bilən қaridi. Xunga Əysa ularoɳa mundaқ dedi:
— Ҳərқandaқ pəyoɳəmbər baxқa yərlərdə ҳərmətsiz қalmaydu, pəқət өz yurti wə өz өyidə ҳərmətkə sazawər bolmaydu.■
58 Ularning iman-ixənqsizlikidin u u yərdə kөp məjizə kərsətmidi.

14

Qəmüldürgüqi Yəҳyaning өltürülüxi
Mar. 6:14-29; Luқa 9:7-9

1 U qaoɳlarda, Ҳerod ҳakim Əysaning nam-xəҳritidin həwər tepip,□ ■
2 hizmətkarlirigə:
— Bu adəm qəmüldürgüqi Yəҳya bolidu, u өlümdin tirilgən bolsa kerək. Xuning üqün muxu alaҳidə қudrətlər uningda küqini kərsətməktə, — dedi.
3 Ҳerodning bundaқ deyixining səwəbi, u *өgəy* akisi Filipning ayali Ҳerodiyəning wəjidin Yəhyani tutқun қilip, zindanoɳa taxlioɳanidi.□ ■ 4 Qünki Yəҳya Ҳerodқa *tənbiҳ berip*: «Bu ayalni tartiwelixing Təwrat қanunioɳa hilaptur» dəp kəlgənidi.□ ■
5 Ҳerod *xu səwəbtin* Yəhyani өltürməkqi boloɳan bolsimu, biraқ halayiқtin қorққanidi, qünki ular Yəҳyani pəyoɳəmbər, dəp bilətti.■
6 Əmma Ҳerodning tuoɳuloɳan küni təbrikləngəndə, ayali Ҳerodiyəning қizi otturioɳa qiқip ussul oynap bərdi. Bu Ҳerodқa bək yaқti;□ ■ 7 xuning üqün u uningoɳa:
— Ҳərnemə tilisəng xuni sanga berəy, dəp қəsəm қildi.■ 8 Lekin қiz anisining küxkürtüxi bilən:
— Qəmüldürgüqi Yəҳyaning kallisini elip, bir təhsigə қoyup əkəlsilə, — dedi.
9 Padixaҳ buningoɳa ҳəsrət qəkkən bolsimu, қəsəmliri tüpəylidin wə dastihanda olturoɳanlar wəjidin, *kallisini* elip kelinglar, dəp buyrudi. □ 10 U adəm əwətip, zindanda Yəҳyaning kallisini aldurdi. 11 Xuning bilən kallisi bir təhsigə қoyulup, қizning aldioɳa elip kelindi. Қiz buni anisining aldioɳa apardi. 12 *Yəҳyaning* muhlisliri bolsa berip, jəsətni elip dəpnə қildi; andin berip Əysaoɳa bu ixlarni həwər қildi.

■ **13:54** Mar. 6:2. □ **13:55 «U pəқət ҳeliқi yaoɳaqqining ooɳli əməsmu? Uning anisining ismi Məryəm… əməsmu?» —** Yəhudiylar arisida adəmlər atisining ismi bilən tonuluxi kerək idi. Yaloɳuz anisining ismini tiloɳa elixning өzi birhil ҳaқarət idi. ■ **13:55** Yҳ. 6:42. ■ **13:57** Mar. 6:4; Luқa 4:24; Yҳ. 4:44. □ **14:1 «Ҳerod ҳakim» —** «ҳakim» grek tilida «tetrarқ» deyilidu. Bu səz «zeminning tөttin birini idarə қiloɳuqi» degənni bildüridu. Rim imperiyəsi Pələstinni tөt қisimoɳa bəlgən bolup, ҳərbir қismining «tetrarқ»i bar idi. Ҳerodning toluқ ismi «Ҳerod Antipas» bolup, bəzi yərlərdə «Ҳerod padixaҳ» yaki «Ҳerod han» dəp atilidu. U Galiliyəgə ҳөkümranliқ қilatti. Uning akisi «Ҳerod Arhelaus» idi (2:22). «Ҳerodlar» tooɳruluқ «қoxumqə səz»imiznimu kөrüng. ■ **14:1** Mar. 6:14; Luқa 9:7. □ **14:3 «Ҳerod… өgəy akisi Filipning ayali Ҳerodiyəning wəjidin Yəҳyani tutқun қilip, zindanoɳa taxlioɳanidi» —** Yəhyani tutux «Ҳerodiyəning wəjidin» — Ҳerod bəlkim Ҳerodiyəning biwasitə təlipidin xundaқ қiloɳan boluximu mumkin. Ҳerod өgəy akisi Filipning ayali Ҳerodiyəni Filiptin tartiwelip andin uni ajrixixқa қayil қilip, Ҳerodiyə bilən өzi toy қiloɳanidi. ■ **14:3** Mar. 6:17; Luқa 3:19. □ **14:4 «Bu ayalni tartiwelixing Təwrat қanunioɳa hilaptur» —** «Law.» 16:18, 20:21də, birsining aka yaki ukisi ҳayat əҳwalda, birining ayalini yənə biri өz əmrigə elixқa bolmaydu, dəp bəlgiləngən. ■ **14:4** Law. 18:16. ■ **14:5** Mat. 21:26. □ **14:6 «ayali Ҳerodiyəning қizi otturioɳa qiқip ussul oynap bərdi» —** «Ҳerodiyəning қizi» — Ҳerodiyəning burunқi eridin boloɳan қizi. ■ **14:6** Yar. 40:20; Mar. 6:21. ■ **14:7** Ҳak. 11:30. □ **14:9 «Padixaҳ buningoɳa ҳəsrət qəkkən bolsimu,…» —** Ҳerod ҳakim bəzidə «padixaҳ» deyilətti.

Əysaning bəx ming kixini toyoɳuzuxi
Mar. 6:30-44; Luķa 9:10-17; Yḩ. 6:1-14

13 Əysa bu həwərni anglap, əzi yaloɳuz pinḩan bir jayoɳa ketəy dəp bir kemigə olturup
u yərdin ayrildi. Halayiķ buning həwirini tapķanda, ətraptiki xəḩərlərdin kelixip,
uning kəynidin piyadə mangdi. ■ 14 U *ķiroɳaķķa* qiķip kətkinidə, zor bir top
adəmlərni kərüwidi, ularoɳa iq aoɳritip, ularning aoɳriķlirini saķaytti.■
15 Kəq kirgəndə, muhlisliri uning yenioɳa kelip: — Bu qəl bir jay ikən, waķitmu bir
yərgə berip ķaldi. Halayiķni yoloɳa seliwətkən bolsang, andin ular kəntlərgə berip
əzlirigə ozuķ setiwalsun, — dedi.■
16 Lekin Əysa ularoɳa: — Ularning ketixining ḩajiti yoķ, əzünglar ularoɳa ozuķ
beringlar, — dedi.
17 Lekin muhlislar:
— Bizdə bəx nan bilən ikki danə beliķtin baxķa ḩeq nərsə yoķ, — deyixti.
18 U: — Ularni manga elip kelinglar, dedi.
19 U halayiķni qəplükning üstidə olturuxķa buyruoɳandin keyin, bəx nan bilən
ikki beliķni ķolioɳa elip, asmanoɳa ķarap *Hudaoɳa* təxəkkür eytti. Andin nanlarni
oxtup muhlisliroɳa bərdi, muhlisliri halayiķķa üləxtürüp bərdi. ■ 20 Ḩəmməylən
yəp toyundi. *Muhlislar* exip ķaloɳan parqilarni liķ on ikki sewətkə teriwaldi. □
21 Ozuķlanoɳanlarning sani ayallar wə balilardin baxķa təhminən bəx ming kixi idi.

Su üstidə mengix
Mar. 6:45-52; Yḩ. 6:16-21

22 Arķidila, u muhlisliroɳa: Əzüm bu halayiķni yoloɳa seliwetimən, angoɳuqə
silər kemigə olturup, dengizning ķarxi ķiroɳiķioɳa ətüp turunglar, dəp buyrudi. ■
23 Halayiķni yoloɳa seliwətkəndin keyin, u dua ķilix üqün əzi hilwət taoɳķa qiķti. Kəq
kirgəndimu u yərdə yaloɳuz ķaldi. ■ 24 Bu qaoɳda, kemə ķiroɳaķtin heli kəp qaķirim
yürgənidi, lekin xamal ķarxi yənlixitin qiķiwatķaqķa, kemə dolķunlar iqidə qayķilip
turatti.□
25 Keqə tətinqə jesək waķtida, u dengizning üstidə mengip, muhlisliri tərəpkə kəldi.
□ 26 Muhlislar uning dengizning üstidə mengip keliwatķanliķini kərüp, alaķzadə
bolup: — Alwasti ikən! — dəp ķorķup quķan selixti.
27 Lekin Əysa dərḩal ularoɳa:
— Yürəklik bolunglar, bu mən, ķorķmanglar! — dedi.
28 Petrus buningoɳa jawabən:
— I Rəb, bu sən bolsang, su üstidə mengip yeningoɳa beriximoɳa əmr ķiloɳaysən, —
dedi.
29 Kəl, — dedi u.
Petrus kemidin qüxüp, su üstidə mengip, Əysaoɳa ķarap ketiwatatti; 30 lekin
boranning ķattiķ qiķiwatķanliķini kərüp ķorķup, suoɳa qəküxkə baxlidi: — Rəb,
meni ķutķuzuwaloɳaysən! — dəp warķiridi.
31 Əysa dərḩal ķolini uzitip, uni tutuwaldi wə uningoɳa:
— Əy ixənqi ajiz bəndə, nemixķa guman ķilding? — dedi.

■ **14:13** Mat. 12:15; Mar. 6:31; Luķa 9:10. ■ **14:14** Mat. 9:36; Yḩ. 6:5. ■ **14:15** Mar. 6:35; Luķa 9:12. ■ **14:19** 1Sam. 9:13. □ **14:20** **«Muhlislar exip ķaloɳan parqilarni liķ on ikki sewətkə teriwaldi»** — grek tilida «Ular exip ķaloɳan parqilarni... teriwaldi». Muhlislar ikənliki «Mat.» 16:9-10-də ispatlinidu. **«liķ on ikki sewətkə teriwaldi»** — «sewət» grek tilida «ķol sewət» — demək, bir adəm ikki ķollap kətürələydioɳan sewət. ■ **14:22** Mar. 6:45; Yḩ. 6:17. ■ **14:23** Mar. 6:46; Yḩ. 6:15. □ **14:24** **«kemə ķiroɳaķtin heli kəp qaķirim yürgənidi»** — yaki «kemə dengiz otturisida yürgəndidi...». □ **14:25** **«keqə tətinqə jesək waķtida...»** — bir keqə tət jesəkkə bəlünətti; xunga bu waķit tang atay degən waķit idi.

32 Ular kemigə qiḳḳanda, xamal tohtidi. 33 Kemidə olturoɣanlar uning aldioɣa kelip səjdə ḳilip:
— Bərḥək, sən Hudaning Ooɣli ikənsən, — deyixti.

Əysaning Ginnisarəttə bimarlarni saḳaytixi
Mar. 6:53-56

34 Ular dengizning ḳarxi təripigə ətkəndə, Ginnisarət yurtida *ḳurukḳluḳḳa* qiḳti. ■ 35 U yərdiki adəmlər uni tonup ḳelip, ətraptiki barliḳ jaloroɣa həwər əwətti; xuning bilən kixilər barliḳ bimarlarni uning aldioɣa elip kəldi; 36 ular uningdin bimarlarning ḥeqbolmioɣanda uning tonining pexigə bolsimu ḳolini təgküzüwelixioɣa yol ḳoyuxini ətündi. Uningoɣa ḳolini təgküzgənlərning ḥəmmisi səllimaza saḳaydi.

15

Ən'ənimiz muḥimmu yaki Hudaning əmri muḥimmu — insanni nemə napak ḳilidu?
Mar. 7:1-23

1 Bu qaoɣda, Təwrat ustazliridin wə Pərisiylərdin bəziliri Yerusalemdin kelip Əysaning aldioɣa berip:■ 2 — Muhlisliring nemixḳa ata-bowilirimizning ən'ənilirigə hilaplik ḳilidu? Qünki ular ḳollirini yumay tamaḳ yəydikənoɣu, — dedi.
3 Lekin u uloroɣa mundaḳ jawab bərdi:
— Silərqu, silər nemixḳa ən'ənimizni saḳlaymiz dəp Hudaning əmrigə hilaplik ḳilisilər? 4 Qünki Huda: «Ata-anangni ḥərmət ḳil» wə «Atisi yaki anisini ḥaḳarətligənlər ölümgə məḥkum ḳilinsun» dəp əmr ḳiloɣan.□ ■ 5 Lekin silər: — Ḥərḳandaḳ kixi «Atisi yaki anisioɣa: — Mən silərgə yardəm bərgüdək nərsilərni alliḳaqan *Hudaoɣa* atiwəttim — desila, 6 uning ata-anisioɣa ḥərmət-wapadarliḳ ḳilix məjburiyiti ḳalmaydu, — dəysilər. Buning bilən ən'ənənglarni dəp, Hudaning əmrini yoḳḳa qiḳiriwəttinglar.□ ■ 7 Əy sahtipəzlər! Yəxaya pəyoɣəmbər bərgən muxu bexarət toptooɣra silər tooɣruluḳ ikən: —
8 «Muxu həlḳ aoɣzida meni ḥərmətligini bilən,
Birak ḳəlbi məndin yirak.■
9 Ular manga biḥudə ibadət ḳilidu.
Ularning ögətkən təlimliri pəḳət insanlardin qiḳḳan pətiwalarla, halas».□ ■

Ḥəḳiḳiy napaklik

10 Andin u halayiḳni yenioɣa qaḳirip, uloroɣa:

■ **14:34** Mar. 6:53. ■ **15:1** Mar. 7:1. □ **15:4 «Ata-anangni ḥərmət ḳil» wə «atisi yaki anisini ḥaḳarətligənlər ölümgə məḥkum ḳilinsun»** — bu əmrlər Təwrat «Mis.» 20:12, 17, «Law.» 20:9 wə «Ḳan.» 5:16də hatirilinidu. ■ **15:4** Mis. 20:12; 21:17; Law. 20:9; Ḳan. 5:16; Pənd. 20:20; Əf. 6:2. □ **15:6 «uning ata-anisioɣa ḥərmət-wapadarliḳ ḳilix məjburiyiti ḳalmaydu, — dəysilər. Buning bilən ən'ənənglarni dəp, Hudaning əmrini yoḳḳa qiḳiriwəttinglar»** — Məsiḥning səzigə ḳarioɣanda «Hudaoɣa atioɣan təəlluḳatlar» tehi atioɣuqi kixining ḳolida turoɣanda, ulardin paydiliniwərsə bolatti. Xu kixi bəlkim Təwrat ustazlirining ḳollixi bilən «dunyadin kətkinimdin keyin...» yaki «məlum bir məzgildin keyin...» «ibadəthanioɣa tapxurimən» dəp ḳəsəm ḳiloɣan bolsa kerək. Yəhudiylarning tarihiy hatiriliridə xuningoɣa ohxax köpligən misallar tepilidu. Pəriysilər ögətkən xu ḥiylə-mikir: «Mal-mülküngni Hudaoɣa ataloɣan («ḳurban ḳiloɣan») ḳiloɣan bolsang, ata-anangdin həwər almisang bolidu» əməs, bəlki «(xundaḳ ḳiloɣan bolsang) **həwər elixingoɣa bolmaydu**» degəndək. Ular xübḥisizki ahirida bu ixtin məlum bir payda kəridu, əlwəttə. ■ **15:6** Mar. 7:13; 1Tim. 4:3; 2Tim. 3:2. ■ **15:8** Yəx. 29:13; Əz. 33:31; Mar. 7:6. □ **15:9 «... Ular manga biḥudə ibadət ḳilidu. Ularning ögətkən təlimliri pəḳət insanlardin qiḳḳan pətiwalarla, halas»** — (8-9-ayətlər) «Yəx.» 29:13. ■ **15:9** Yəx. 29:13; Mar. 7:6, 7; Kol. 2:18, 20, 22.

— Qulaq selinglar ḥəm xuni qüxininglarki, ■ 11 Insanni napak qilidiƣini aƣzidin kiridiƣini əməs, bəlki aƣzidin qiqidiƣinidur, — dedi.■
12 Keyin muhlisliri uning aldiƣa kelip:
— Sening bu səzüngni Pərisiylər anglap, uningdin bizar bolup rənjigənlikini bildingmu? — dedi.
13 Lekin u mundaq jawab qayturdi:
— Ərxtiki Atam tikmigən ḥərqandaq əsümlük yiltizidin yulunup taxlinidu. ■ 14 Silər ularƣa pisənt qilmanglar; ular korlarƣa yol baxlaydiƣan korlardur. Əgər kor korƣa yol baxlisa, ḥər ikkisi oriƣa qüxüp ketidu.■
15 Lekin Petrus uningƣa:
— Baya eytqan təmsilni bizgə qüxəndürüp bərgəysən, — dedi.■
16 Lekin u: — Silərmu tehiqə qüxənqigə eriximidinglar?! — dedi. 17 Eƣizƣa kirgən barliq nərsilərning axqazan arqiliq tərət bolup qiqip ketidiƣanliqini tehi qüxənməmsilər? 18 Lekin eƣizdin qiqidiƣini qəlbtin qiqidu, insanni napak qilidiƣinimu xudur. 19 Qünki yaman oylar, qatillıq, zinahorluq, buzuqqilıq, ooƣrilıq, yalƣan guwaḥliq wə təḥmət qatarliqlar qəlbtin qiqidu. ■ 20 Insanni napak qilidiƣanlar mana xulardur; yuyulmiƣan qollar bilən tamaq yeyix insanni napak qilmaydu.

Yat əllik ayalning etiqadi
Mar. 7:24-30

21 Əysa u yərdin qiqip, Tur wə Zidon xəḥərlirining ətrapidiki yurtlarƣa bardi. □ ■
22 Mana, u qət yərlərdin kəlgən qananiy bir ayal uning aldiƣa kelip:
— I Rəb! Dawutning ooƣli, ḥalimƣa rəḥim qilƣaysiz! Qizimƣa jin qaplixi-walƣanikən, qiynilip ketiwatidu! — dəp uningƣa nida qilip zarlidi.
23 Lekin u u ayalƣa bir eƣizmu jawab bərmidi. Muhlisliri uning yeniƣa kelip:
— Bu ayalni yolƣa salsang! Qünki u kəynimizdin əgixip yalwurup nida qiliwatidu, — dedi.
24 Əmdi u jawab berip:
— Mən pəqət yoldin tenigən qoy padiliri bolƣan Israil jəmətidikilərgə əwətilgənmən, — dedi.■
25 Əmma ḥeliqi ayal uning aldiƣa kelip səjdə qilip:
— Rəb, manga yardəm qilƣaysən! — dəp yalwurdi.
26 U uningƣa:
— Balilarning nenini kiqik itlarƣa taxlap berix yahxi əməs, — dedi.□
27 Lekin ḥeliqi ayal:
— Durus, i Rəb, birak ḥətta itlarmu hojayinining dastihinidin qüxkən uwaqlarni yəydiƣu, — dedi.
28 Xuning bilən Əysa uningƣa:
— Əy hanim, ixənqing küqlük ikən! Tiliginingdək bolsun! — dedi. U ayalning qizi xuan sakiyip kətti.

■ **15:10** Mar. 7:14. ■ **15:11** Ros. 10:15; Rim. 14:17,20; Tit. 1:15. ■ **15:13** Yḥ. 15:2. ■ **15:14** Yəx. 42:19; Luka 6:39. ■ **15:15** Mar. 7:17. ■ **15:19** Yar. 6:5; 8:21; Pənd. 6:14; Yər. 17:9. □ **15:21 «Əysa u yərdin qiqip, Tur wə Zidon xəḥərlirining ətrapidiki yurtlarƣa bardi»** — u yər «qətəlliklər» turuwatqan rayon bolup, Məsiḥning xu yərgə berixtiki məqsiti, əz həlqidin bir wakit ayrilip aram elixtin ibarət bolsa kerək. ■ **15:21** Mar. 7:24. ■ **15:24** Mat. 10:6; Ros. 13:46. □ **15:26 «Balilarning nenini kiqik itlarƣa taxlap berix yahxi əməs»** — Məsiḥ bu yərdə əzining dəsləpki wəzipisini, Yəḥudiylarƣa hux həwər yətküzüx, dəp təkitləydu. «Kiqik itlar» bəlkim ḥaqarətlik səz bolmay, əydiki arzuluq pistilirini kərsitidu. Bu muḥim wəqə tooƣrisida «qoxumqə səz»imizni kərüng.

Nuroɣun kesəllərning saqaytilixi

29 Əysa u yərdin qikip, Galiliyə dengizining boyidin ətüp, taoɣqa qikip olturdi. ■
30 Uning aldioɣa top-top halayiq yioɣildi. Ular tokur, qarioɣu, gaqa, qolaq wə nuroɣun
baxqa hil kesəllərnimu elip kelip, uning ayioɣi aldioɣa qoyuxti; u ularni saqaytti.
■ 31 Xuning bilən halayiq gaqilarning səzliyələydioɣan boloɣanliqini, qolaqlarning
saqayoɣinini, tokurlarning mangoɣanliqini wə qarioɣularning kəridioɣan boloɣanliqini
kərüp, ḥəyran boldi wə Israilning Hudasini uluoɣlidi.

Tət ming adəmning toyoɣuzuluxi
Mar. 8:1-10

32 Andin Əysa muhlislirini yenioɣa qaqirip:
— Bu halayiqqa iqim aoɣriydu; qünki ular üq kündin beri yenimda boldi, yegüdək bir
nərsisimu qalmidi. Ularni əylirigə aq qayturuxni halimaymən, yolda ḥalidin ketixi
mumkin, — dedi.■
33 Muhlislar uningoɣa:
— Bu qəldə bunqiwala adəmni toyoɣuzoɣudək kəp nanni nədin tapimiz? — deyixti.
34 Əysa ulardin: Qanqə neninglar bar? — dəp soridi.
— Yəttə nan bilən birnəqqə tal kiqik beliq bar, — deyixti ular.
35 Buning bilən u halayiqni yərdə olturuxqa buyrudi. 36 Andin, yəttə nan bilən
beliqlarni qolioɣa elip *Hudaoɣa* təxəkkür eytip, ularni oxtup muhlisliroɣa bərdi,
muhlislar halayiqqa üləxtürdi. ■ 37 Ḥəmməylən toyoɣuqə yedi; andin *muhlislar* exip
qaloɣan parqilarni yioɣip yəttə qong sewətni toxquzdi. 38 Tamaq yegənlərning sani
balilar wə ayallardin baxqa tət ming kixi idi. 39 U halayiqni yoloɣa saloɣandin keyin,
kemigə qüxüp, Magadan yurtining qət yərlirigə bardi.

16

Pərisiylərning «məjizilik alamət» kərsitixni tələp qilixi
Mar. 8:11-13; Luqa 12:54-56

1 Əmdi pərisiylər bilən Sadukiylar uni sinax məqsitidə yenioɣa kelip, uningdin bizgə
asmandin məjizilik bir alamət kərsətsəng, dəp tələp qilixti.□ ■ 2 Biraq Əysa ularoɣa
mundaq dedi:
— Kəqqurun silər qizil xəpəqni kərgininglarda, «Ḥawa ətə oquq bolidu» dəysilər■
3 wə ətigəndə: «Bügün boran qikidu, qünki asmanning rənggi qizil ḥəm tutuq»,
dəysilər. Asman rənggi-royini pərq etələysilər-yu, lekin bu zamanda yüz beriwatqan
alamətlərni pərq etəlməysilər! 4 Rəzil ḥəm zinahor bu dəwr «məjizilik bir
alamət»ning kəristilixini istəp yüridu. Biraq bu *dəwrdikilərgə* «Yunus pəyoɣəmbərdə
kərülgən məjizilik alamət»din baxqa ḥeqqandaq məjizilik alamət kərsitilməydu.

■ **15:29** Mar. 7:31. ■ **15:30** Yəx. 29:18; 35:5; Mat. 11:5; Luqa 7:22. ■ **15:32** Mar. 8:1. ■ **15:36** 1Sam. 9:13. □ **16:1** **«Pərisiylər bilən Sadukiylar» —** «Pərisiylər» bolsa Təwrat qanunioɣa qatmu-qat türlük baxqa qaidə-nizamlarni qoxqan qattiq tələpqan diniy eqim idi. «Sadukiylar» degən diniy eqimining bəzi tərəpliri ularoɣa ohxax boloɣini bilən, lekin ular Təwrattiki pəyoɣəmbərlər qisimlirini qobul qilmay, pəqət Təwrattiki 1-5-qisimlarni (yəni Musa pəyoɣəmbərgə tapxuruloɣan qisimlar)ni qobul qiloɣan. Ular «qiyamət küni», xundaqla insanlarning ahirəttə ölümdin tirilixini etirap qilmaytti. Adəttə «Pərisiylər» wə «Sadukiylar» bir-birigə düxmənlixip yürətti, lekin ular Əysani bir tərəp qilix üqün birləxkənidi. **«bizgə asmandin məjizilik bir alamət kərsətsəng»** — ular tələp qiloɣan «məjizilik alamət», Əysaning ḥəqiqiy Məsiḥ ikənlikini ispatlaydioɣan bir karamətni kərsitidu, əlwəttə. ■ **16:1** Mat. 12:38; Mar. 8:11; Luqa 11:29; 12:54; Yḥ. 6:30. ■ **16:2** Luqa 12:54.

Andin u ularni taxlap qiḳip kətti.□ ■

«Eqitḳu» boloɣan eziḳtu təlimdin ḫoxyar bolux
Mar. 8:14-21

5 Muhlisliri *dengizning* u ḳetioɣa ətkinidə, nan eliwelixni untuoɣanidi. 6 Əysa ularoɣa:
— Ḫoxyar bolunglar, Pərisiylər bilən Saduḳiylarning eqitḳusidin eḫtiyat ḳilinglar,
— dedi.■
7 *Muhlislar* əzara mulaḫizilixip:
— Nan əkəlmigənlikimiz üqün buni dəwatsa kerək, — deyixti.
8 Əysa ularning nemə *deyixiwatḳanliḳini* bilip mundaḳ dedi:
— Əy ixənqi ajizlar! Nemə üqün nan əkəlmigənlikinglar toɣrisida mulaḫizə ḳilisilər? 9 Tehiqə qüxənmidinglarmu? Bəx nan bilən bəx ming kixining *toyoɣuzuloɣanliḳi*, ḳanqə sewət ozuḳ yioɣiwaloɣanliḳinglar esinglardin qiḳtimu? ■
10 Yəttə nan bilən tət ming kixining *toyoɣuzuloɣanliḳi*, yənə ḳanqə qong sewət ozuḳ yioɣiwaloɣanliḳinglarmu esinglardin qiḳtimu? ■ 11 Silər ḳandaḳmu mening silərgə: «Pərisiylər bilən Saduḳiylarning eqitḳusidin eḫtiyat ḳilinglar» deginimning nan tooɣruluḳ əməslikini qüxənməysilər?
12 Muhlislar xundila uning nandiki eqitḳudin əməs, bəlki Pərisiylər bilən Saduḳiylarning təlimidin eḫtiyat ḳilixni eytḳanliḳini qüxinip yətti.

Petrusning Əysani Məsiḫ dəp tonuxi
Mar. 8:27-30; Luḳa 9:18-21

13 Əysa Ḳəysəriyə-Filippi rayonioɣa kəlginidə, u muhlisliridin:
Kixilər mən Insan’ooɣlini kim dəp bilidikən? — dəp soridi.■
14 Muhlisliri:
— Bəzilər seni qəmüldürgüqi Yəḫya, bəzilər Ilyas *pəyoɣəmbər* wə yənə bəzilər Yərəmiya yaki baxḳa pəyoɣəmbərlərdin biri dəp bilidikən, — dəp jawab bərdi.■
15 U ulardin:
— Əmdi silərqu? Silər meni kim dəp bilisilər? — dəp soridi.
16 Simon Petrus:
— Sən Məsiḫ, mənggülük ḫayat Hudaning Ooɣli ikənsən, — dəp jawab bərdi.□ ■
17 Əysa uningoɣa:
— Bəhtliksən, i Yunus ooɣli Simon! Buni sanga ayan ḳiloɣuqi ḫeq ət-ḳan igisi əməs, bəlki ərxtiki Atamdur. □ ■ 18 Mən sanga xuni eytayki, sən bolsang Petrusdursən. Mən jamaitimni bu uyultax üstigə ḳurimən. Uning üstidin təḫtisaraning dərwazilirimu oɣalib kelәlməydu. □ ■ 19 Ərx padixaḫliḳining aqḳuqlirini sanga tapxurimən; sən yər

---

□ **16:4 «Yunus pəyoɣəmbərdə kərülgən məjizilik alamət»** — 12:39-40-ayətlərgə ḳaralsun. «Bu zamanda yüz beriwatḳan alamətlər» toɣrisida «ḳoxumqə sөz»imiznimu kərüng. ■ **16:4** Yun. 2:1; Mat. 12:39; Luḳa 11:29. ■ **16:6** Mar. 8:15; Luḳa 12:1. ■ **16:9** Mat. 14:17; Mar. 6:38; Luḳa 9:13; Yḫ. 6:9. ■ **16:10** Mat. 15:34. ■ **16:13** Mar. 8:27; Luḳa 9:18. ■ **16:14** Mat. 14:2. □ **16:16 «... Mənggülük ḫayat Hudaning ooɣli»** — grek tilida «tirik Hudaning Ooɣli». «Tirik Huda» degən ibarə Hudani ḫayat, «əlük but əməs», ḫəḳiḳiy Huda dəp təkitləydu. ■ **16:16** Yḫ. 6:69. □ **16:17 «... Yunus ooɣli Simon!»** — grek tilida «... Simon bar-ionaḫ» («Yunusning ooɣli»). Bu Yunus Təwrattiki pəyoɣəmbər Yunus əməs; lekin ḳizиḳ bir ix xuki, Petrus wə Yunus pəyoɣəmbərning kөp ortaḳ yərliri bar. ■ **16:17** Mat. 11:25. □ **16:18 «Sən bolsang Petrusdursən. Mən jamaitimni bu uyultax üstigə ḳurimən....»** — «Petrus»ning mənisi «tax» bolup, u «jamaətning uli» əməs. Jamaətning uli bolsa Əysa eytḳan «uyultax» bolup, u yaki өzini yaki өzigə baoɣlanoɣan iman-etiḳadini kərsitidu. «1Pet.» 2:4-9ni wə «ḳoxumqə sөz»imizni kərüng. **«təḫtisaraning dərwaziliri»** — bəlkim kөqmə mənidə bolup, «ölümning küqi», «jin-xəytanlarning küqliri»ni kərsitixi mumkin. ■ **16:18** Zəb. 118:22; Yəx. 28:16; 33:20; Yḫ. 1:43; 1Kor. 3:11.

yüzidə nemini baoɣlisang ərxtimu baoɣlanoɣan bolidu, sən yər yüzidə nemini ɣoyup bərsəng, ərxtimu ɣoyup berilgən bolidu, — dedi.□ ■
20 Bu sözlərni eytip bolup, u muhlisliriоɣa özining Məsiһ ikənlikini һeqkimgə tinmasliɣni tapilidi.

Əysaning ölüp tirilidioɣanliɣini aldin eytixi
Mar. 8:31-9:1; Luɣa 9:22-27

21 Xu waɣittin baxlap, Əysa muhlisliriоɣa özining Yerusalemoɣa ketixi, aɣsaɣallar, bax kaһinlar wə Təwrat ustazliri təripidin köp azab-oɣubət tartixi, öltürülüxi muɣərrər boloɣanliɣini, xundaɣla üqinqi küni tirildürülidioɣanliɣini ayan ɣilixɣa baxlidi.■
22 Xuning bilən Petrus uni bir qətkə tartip, uni əyibləp:
— Ya Rəb, sanga rəһim ɣilinoɣay! Bexingoɣa bundaɣ ixlar ɣət’iy qüxməydu! — dedi.
23 Lekin u burulup Petruskɣa ɣarap:
— Arɣamoɣa öt, Xəytan! Sən manga putlikaxangsən, sening oylioɣanliring Hudaning ixliri əməs, insanning ixliridur, — dedi.□ ■
24 Andin Əysa muhlisliriоɣa mundaɣ dedi:
Kimdəkim manga əgixixni halisa, özidin waz keqip, özining krestini kötürüp manga əgəxsun! □ ■ 25 Qünki öz jenini ɣutɣuzmaɣqi boloɣan kixi qoɣum jenidin məһrum bolidu, lekin mən üqün öz jenidin məһrum boloɣan kixi uningoɣa erixidu.□ ■
26 Qünki bir adəm pütün dunyaoɣa igə bolup jenidin məһrum ɣalsa, buning nemə paydisi bolsun?! U nemisini jenioɣa tegixsun?! □ ■ 27 Qünki Insan’ooɣli Atisining xan-xəripi iqidə pərixtiliri bilən kelix aldida turidu; wə u һəmmə adəmning öz əməllirigə tuxluɣ jawab ɣayturidu.■
28 Mən silərgə xuni bərһəɣ eytip ɣoyayki, bu yərdə turoɣanlarning arisidin ölümning təmini tetixtin burun jəzmən Insan’ooɣlining öz padixaһliɣi bilən kəlgənlikini köridioɣanlar bardur.□ ■

□ **16:19** **«Ərx padixaһliɣining aqɣuqlirini sanga tapxurimən; sən yər yüzidə nemini baoɣlisang ərxtimu baoɣlanoɣan bolidu,...»** — bu muһim söz tooɣruluɣ «ɣoxumqə söz»imizni kərüng. ■ **16:19** Mat. 18:18; Yһ. 20:22. ■ **16:21** Mat. 17:22; 20:18; Mar. 8:31; 9:31; 10:33; Luɣa 9:22; 18:31; 24:7. □ **16:23** **«Arɣamoɣa öt, Xəytan!...»** — Məsiһ bu ayəttə «Xəytan» degən bu səzini birinqidin «düxmən» degən mənidə ixlitip, özining düxmini bolup ɣaloɣan Petruskɣa eytidu. Ikkinqidin, Xəytan özi Petrus arɣilik Əysaoɣa putlikaxang bolmaɣqi idi. ■ **16:23** 2Sam. 19:22. □ **16:24** **«kimdəkim manga əgixixni halisa, özidin waz keqip, özining krestini kötürüp manga əgəxsun!»** — 10:38ni, xundaɣla uningdiki izaһatnimu kərüng. ■ **16:24** Mat. 10:38; Mar. 8:34; Luɣa 9:23; 14:27. □ **16:25** **«Qünki öz jenini ɣutɣuzmaɣqi boloɣan kixi qoɣum jenidin məһrum bolidu, lekin mən üqün öz jenidin məһrum boloɣan kixi uningoɣa erixidu»** — grek tilida «jan» wə «һayat» birla səz bilən ipadilinidu. «Öz jeni» muxu yərdə pəɣət adəmning һayatinila əməs, bəlki barliɣ etiɣadi boloɣanlaroɣa muyəssər ɣilinoɣan mənggülük roһiy bəhtni wə mirasini kərsitidu. ■ **16:25** Mat. 10:39; Mar. 8:35; Luɣa 9:24; 17:33; Yһ. 12:25. □ **16:26** **«Qünki bir adəm pütün dunyaoɣa igə bolup jenidin məһrum ɣalsa, buning nemə paydisi bolsun?! U nemisini jenioɣa tegixsun?!»** — yuɣiriɣi izaһatta eytiloɣandək, «öz jeni» muxu yərdə pəɣət adəmning һayatinila əməs, bəlki barliɣ etiɣadqi boloɣanlaroɣa muyəssər ɣilinoɣan mənggülük roһiy bəhtni wə mirasini kərsitidu, əlwəttə. ■ **16:26** Zəb. 49:6-12; Mar. 8:37; Luɣa 9:25. ■ **16:27** Ayup 34:11; Zəb. 62:12; Mat. 24:30; 25:31; 26:64; Rim. 2:6.
□ **16:28** **«Bu yərdə turoɣanlarning arisidin ölümning təmini tetixtin burun...»** — «ölümning təmini tetix» grek tilida «ölümni tetix» dəp ipadilinidu. **«bu yərdə turoɣanlarning arisidin ölümning təmini tetixtin burun jəzmən Insan’ooɣlining öz padixaһliɣi bilən kəlgənlikini köridioɣanlar bardur»** — bizningqə 16:28-ayəttiki səzning muһim mənisi 17-babta təswirləngən karamət ixlarni kərsitidu. Baxɣa alimlar u: (1) Əysa öltürülgəndin keyin muhlisliriоɣa ɣayta kərünüxi bilən; (2) Muɣəddəs Roһning kelixi bilən; (3) Məsiһning xəripi jamaəttə ayan ɣilinixi bilən; (4) Əysaning dunyaoɣa ɣaytip kelixi bilən əməlgə axuruldi, dəp ɣaraydu. Yuɣiriɣi (1)-, (2)-, (3)-pikir səl orunluɣ boloɣini bilən, lekin Əysaning «bu yərdə turoɣanlarning **arisidin**... köridioɣanlar bar» deginidin ɣarioɣanda, **bəzi** rosullar bu ixni köridu, xunga muһim əməlgə axuruluxi 17-babtiki «Əysaning julaliɣta kərünüxi» degən ixtur, dəp ɣaraymiz. ■ **16:28** Mar. 9:1; Luɣa 9:27.

17

Əysaning julaliƙta kərünüxi
Mar. 9:2-13; Luƙa 9:28-36

1 Wə altə kündin keyin, Əysa Petrus, Yaƙup wə Yaƙupning inisi Yuḥannani ayrip
elip, egiz bir taoɳƙa qiƙti.■ 2 U yərdə uning siyaƙi ularning kəz aldidila əzgirip, yüzi
ƙuyaxtək parlidi, kiyimliri nurdək ap'aƙ bolup qaƙnidi. 3 Wə mana, *muhlislaroɳa*
Musa wə Ilyas *pəyoɳəmbərlər* uning bilən səzlixiwatƙan ḥalda kəründi. 4 Xuning
bilən Petrus Əysaoɳa:
— I Rəb, bu yərdə boloɳinimiz nemidegən yahxi! Halisang, birini sanga, birini
Musaoɳa, yənə birini Ilyaskə atap bu yərgə üq kəpə yasayli! — dedi.□
5 Uning gepi tügiməyla, mana nurluƙ bir bulut ularni ƙapliwaldi. Mana, buluttin:
«Bu Mening səyümlük Ooɳlumdur, Mən uningdin hursənmən. Uningoɳa ƙulaƙ
selinglar!» degən awaz anglandi.■
6 Muhlislar buni anglap əzlirini yərgə taxlap düm yetip wəḥimigə qüxti. 7 Biraƙ Əysa
kelip, ularoɳa ƙolini təgküzüp:
Ƙopunglar, ƙorƙmanglar, — dedi. 8 Ular bexini kətürüp ƙariwidi, Əysadin baxƙa
ḥeqkimni kərmidi.
9 Taoɳdin qüxüwetip, Əysa ularoɳa:
— Insan'ooɳli ələmdin tirildürülmigüqə, bu alamət kərünüxni ḥeqkimgə eytmanglar,
— dəp tapilidi.■
10 Andin muhlisliri uningdin:
— Təwrat ustazliri nemə üqün: «Ilyas *pəyoɳəmbər Məsiḥ kelixtin* awwal ƙaytip kelixi
kerək» deyixidu? — dəp soraxti.■
11 U ularoɳa jawabən:
— Ilyas *pəyoɳəmbər* dərwəkə *Məsiḥtin* awwal kelidu, ḥəmmə ixni ornioɳa kəltüridu.
□ 12 Əmma mən silərgə xuni eytip ƙoyayki, ilyas alliƙaqan kəldi, lekin kixilər uni
tonumidi, bəlki uningoɳa halioɳanqə muamilə ƙildi. Xuningoɳa ohxax, Insan'ooɳlimu
ularning ƙollirida azab qekix aldida turidu, — dedi. 13 Xu qaoɳda muhlislar uning
qəmüldürgüqi Yəḥya tooɳrisida səzləwatƙanliƙini qüxəndi.

Jin qaplaxƙan balining azad ƙilinixi
Mar. 9:14-29; Luƙa 9:37-43

14 Ular halayiƙning yenioɳa baroɳinida, bir kixi uning aldioɳa kelip, tizlinip:■
15 Rəb, ooɳlumoɳa iqingni aoɳritƙaysən! Qünki uning tutƙaƙliƙ kesili bar boloɳaqƙa,
zor azab qekiwatidu; qünki u daim otning yaki suning iqigə qüxüp ketidu. □ 16 Uni
muhlisliringoɳa elip kəlgənidim, saƙaytalmidi, — dedi.
17 Əysa jawabən: — Əy etiƙadsiz wə tətür dəwr, silər bilən ƙaqanoɳiqə turay?! Mən
silərgə yənə ƙaqanoɳiqə səwr ƙilay? — Balini aldimoɳa elip kelinglar — dedi.
18 Xuning bilən Əysa *jinoɳa* tənbiḥ beriwidi, jin balidin qiƙip kətti, balimu xuan
saƙaydi.
19 Keyin, Əysa ayrim ƙaloɳanda, muhlislar uning yenioɳa kelip:
— Biz nemə üqün jinni ƙooɳliwetəlmiduƙ? — dəp soraxti.■

■ **17:1** Mar. 9:2; Luƙa 9:28; 2Pet. 1:17. □ **17:4** **«Halisang, ... bu yərgə üq kəpə yasayli!»** — yaki «halisang, ... bu yərgə üq kəpə yasay!». Bu səz wə pütün wəƙə tooɳruluƙ yənə «ƙoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **17:5** Ƙan. 18:19; Yəx. 42:1; Mat. 3:17; Mar. 1:11; 9:7; Luƙa 3:22; 9:35; Ros. 3:22; Kol. 1:13; 2Pet. 1:17. ■ **17:9** Mar. 9:9; Luƙa 9:36. ■ **17:10** Mal. 3:23; Mat. 11:14; Mar. 9:11. □ **17:11** **«Ilyas pəyoɳəmbər dərwəkə *Məsiḥtin* awwal kelidu, ḥəmmə ixni ornioɳa kəltüridu»** — «Ilyasning awwal kelixi» wə uning «ḥəmmini ornioɳa kəltürüxi»ni kərsətkən bexarət wə baxƙa təpsilatliri Təwrat, «Mal.» 4:5-6də hatirilinidu. ■ **17:14** Mar. 9:16; Luƙa 9:37. □ **17:15** **«tutƙaƙliƙ kesili»** — grek tilida «ay (xari) təripidin uruloɳan» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **17:19** Mar. 9:28.

20 U ularoɣa: — Ixənqinglar bolmioɣanliқi üqün. Mən silərgə xuni bərḫək eytip қoyayki, silərdə қiqa uruқidək zərriqə ixənq bolsila, silər awu taoɣқa: «Bu yərdin u yərgə kəq» desənglar, kəqidu; xundaқla silərgə mumkin bolmaydioɣan ḫeq ix bolmaydu. ■ 21 Biraқ, bundaқ jinlarni dua қilix wə roza tutux bilən bolmisa ḫəydigili bolmaydu — dedi.□

Əysaning yənə ölüxi wə tirilixi tooɣruluқ eytixi
Mar. 9:30-32; Luқa 9:43-45

22 Ular Galiliyə ölkisidə aylinip yürginidə, Əysa ularoɣa:
— Insan'ooɣli *satқunluқtin* insanlarning қolioɣa tapxurulidu; ■ 23 ular uni öltüridu, lekin üqinqi küni u tirilidu, — dedi. Buni anglap muhlislar eoɣir oɣəm-қayoɣuoɣa qəmüp kətti.

Ibadəthana beji tapxurux məsilisi

24 Andin ular Kəpərnaḫum xəḫirigə kəlginidə, *ibadəthana* «ikki draқma» *bejini* yioɣқuqilar Petrusning yenioɣa kelip:
— Ustazinglar «ikki draқma»ni töləmdu? — dəp soridi.□
25 Töləydu, — dedi Petrus.
Lekin u öygə kirgixigila, tehi bir nemə deməstila Əysa uningdin:
— Simon, seningqə bu dunyadiki padixaḫlar kimlərdin baj alidu? Öz pərzəntliridinmu, yaki yatlardinmu, — dəp soridi.■
26 Petrus uningoɣa:
Yatlardin, — dewidi, Əysa uningoɣa:
— Undaқta, pərzəntlər *bajdin* haliy bolidu. 27 Biraқ *baj yioɣқuqilaroɣa* putlikaxang bolmasliқimiz üqün, dengizoɣa berip қarmaқni taxla. Tutқan birinqi beliқni elip, aoɣzini aqsang, tət draқmiliқ bir tənggə pul qiқidu. Uni elip mən wə sən ikkimizning *beji* üqün ularoɣa bər, — dedi.□

18

Ərx padixaḫliқida kim əng uluoɣ?
Mar. 9:33-37; Luқa 9:46-48

1 Bu qaoɣda, muhlislar Əysaning yenioɣa kelip:
Ərx padixaḫliқida kim əng uluoɣ? — dəp soridi.■
2 Əysa yenioɣa kiqik bir balini qaқirip, uni otturida turoɣuzup, mundaқ dedi:

■ **17:20** Mat. 21:21; Luқa 17:6. □ **17:21** **«Biraқ, bundaқ jinlarni dua қilix wə roza tutux bilən bolmisa ḫəydigili bolmaydu»** — bu ayət bəzi kona kəqürmilərdə tepilmaydu. ■ **17:22** Mat. 16:21; 20:18; Mar. 8:31; 9:31; 10:33; Luқa 9:22,44; 18:31. □ **17:24** **«... ibadəthana «ikki draқma» bejini yioɣқuqilar Petrusning yenioɣa kelip...»** — «ibadəthana beji» muxu yərdə grek tilida «didraқma» (ikki «draқma» pul) deyilidu. «Didraқma» əsli birhil tənggə bolup, Musa pəyoɣəmbərgə qüxürülgən қanun boyiqə Israildiki ḫər ər kixi ḫər yilda ibadəthanining ixliri üqün «yerim xəkəl» (bir didraқma) tapxurux kerək idi. «Mis.» 30:13-16ni kərüng. ■ **17:25** Mat. 22:21; Rim. 13:7. □ **17:27** **«Biraқ baj yioɣқuqilaroɣa putlikaxang bolmasliқimiz üqün...»** — Əysa wə Petrus ikkisi «padixaḫning pərzənti» bolup, Hudaning ibadəthanisioɣa baj töləxtin haliy idi. Lekin baj yioɣқuqilar buni qüxənmigəqkə, ular təlimisə, bəlkim «Bu Əysa təқwadar əməs ikən, Məsiḫ bolalmaydu» dəp қelixi, xundaқla ular Əysaoɣa etiқad baoɣlap, nijatқa erixix pursitidin məḫrum boluxi mumkin. **«tət draқmiliқ bir tənggə pul qiқidu»** — «tət draқma tənggə» (grek tilida «stater») — 24-ayəttiki izaḫat oқurmənlərning yadida bolsa kərələyduki, bu pul Əysa wə Petrusning bajni tölixi üqün dəl kerəklik pul idi. ■ **18:1** Mar. 9:34; Luқa 9:46; 22:24.

3 — Mən silərgə xuni bərḩək eytip ḳoyayki, өz yolunglardin yenip, kiqik balilardək səbiy bolmisanglar, ərx padixaḩliḳiƣa ḩərgiz kirəlməysilər.■ 4 Əmdi kim өzini bu
kiqik balidək kiqik peil tutsa, u ərx padixaḩliḳida əng uluƣ bolidu.□ ■ 5 Bundaḳ
kiqik bir balini mening namimda ḳobul ḳilsa, u meni ḳobul ḳiliƣan bolidu.■
6 Lekin manga etiḳad ḳiliƣan bundaḳ kiqiklərdin birini *gunaḩḳa* putlaxturuƣan
ḩərḳandaḳ adəmni, u boyniƣa yooƣan tügmən texi esiliƣan ḩalda dengizning tegigə
qөktürüwetilgini əwzəl bolatti.■ 7 Insanni gunaḩḳa putlaxturidiƣan ixlar tüpəylidin
bu dunyadikilərning ḩaliƣa way! Putlaxturidiƣan ixlar muḳərrər bolidu; lekin xu
putlaxturoƣuqi adəmning ḩaliƣa way!□ ■
8 Əgər əmdi ḳolung yaki putung seni gunaḩḳa putlaxtursa, uni kesip taxliwət. Qünki
ikki ḳolung yaki ikki putung bar ḩalda dozahtiki otḳa taxlanoƣiningdin kөrə, qolaḳ
yaki tokur ḩalda ḩayatliḳḳa kirgining əwzəldur.■
9 Əgər kөzüng seni gunaḩḳa putlaxtursa, uni oyup өzüngdin neri taxliwət. Ikki
kөzüng bar ḩalda dozahtiki otḳa taxlanoƣiningdin kөrə, birla kөzüng bilən bolsimu
ḩayatliḳḳa kirgining əwzəldur.

Azoƣan ḳoy tooƣrisidiki təmsil

10 — Bu səbiy kiqiklərning ḩeqbirigimu səl ḳaraxtin ḩezi bolunglar. Qünki xuni
silərgə eytayki, ularning ərxtiki pərixtiliri ərxtiki Atamning jamalini ḩərdaim kөrüp
turidu. ■ 11 Qünki Insan’ooƣli ḩalakətkə azoƣanlarni ḳutḳuzoƣili kəldi.□ ■
12 Ḳandaḳ ḳaraysilər? Birawning yüz tuyaḳ ḳoyi bolup, uningdin biri ezip
toptin qüxüp ḳalsa, u toḳsan toḳḳuz ḳoyni taoƣlaroƣa ḳoyup ḳoyup, ḩeliḳi azoƣan
ḳoyini izdəydioƣu? ■ 13 Wə əgər uni tepiwalsa, mən silərgə xuni bərḩək eytip
ḳoyayki, u ḳoy üqün boloƣan huxalliḳi azmioƣan toḳsan toḳḳuziningkidin zor bolidu.
14 Xuningoƣa ohxax, bu səbiy kiqiklərning ḩərḳandiḳining ḩalakətkə ezip ḳelixi
ərxtiki Atanglarning iradisi əməstur.

Gunaḩ өtküzgən ḳerindaxḳa boloƣan muamilə
Luḳa 17:3

15 — Əmdi əgər ḳerindixing sanga ziyan selip gunaḩ ḳilsa, uning yenioƣa berip
ikkinglar haliy qaoƣda səwənlikini kөrsitip ḳoy. Ḳerindixing sөzüngni anglisa, uni
ezixtin ḳayturuwaloƣan bolisən. ■ 16 Lekin anglimisa, yənə bir-ikki *guwaḩqini* elip,
uning yenioƣa baroƣin. Xundaḳ ḳilip, ḩəmmə ix ikki-üq guwaḩqining sөzi bilən
ḳilinsun. □ ■ 17 Lekin əgər *ḳerindixing* ularning sөzigimu ḳulaḳ salmisa, əḩwalni
jamaətkə yətküzüp eytḳin. Əgər u jamaəttikilərgə ḳulaḳ salmisa, uni yat əllik yaki
bajgir ḳatarida kөrünglar.□ ■

■ **18:3** Mat. 19:14; 1Kor. 14:20; 1Pet. 2:2. □ **18:4 «Əmdi kim өzini bu kiqik balidək kiqik peil tutsa, u ərx padixaḩliḳida əng uluƣ bolidu»** — «kiqik balilar» adəttə qongqilik ḳilmaydu wə өzini bilərmən ḳilip kөrsətməydu wə bəlkim ḩəmmidin muḩim atisining sөzigə xərtsiz ixinidu. ■ **18:4** 1Pet. 5:6. ■ **18:5** Mar. 9:37; Luḳa 9:48; Yḩ. 13:20. ■ **18:6** Mar. 9:42; Luḳa 17:2. □ **18:7 «insanni gunaḩḳa putlaxturidiƣan ixlar tüpəylidin bu dunyadikilərning ḩaliƣa way! Putlaxturidiƣan ixlar muḳərrər bolidu; lekin xu putlaxturoƣuqi adəmning ḩaliƣa way!»** — bu muḩim ayət üstidə «ḳoxumqə sөz»imizdə azraḳ tohtilimiz. ■ **18:7** Mat. 26:24; Ros. 2:23; 4:27,28; 1Kor. 11:19. ■ **18:8** Ḳan. 13:7; Mat. 5:29,30; Mar. 9:43. ■ **18:10** Zəb. 34:7; Luḳa 15:3-7 □ **18:11 «Qünki Insan’ooƣli ḩalakətkə azoƣanlarni ḳutḳuzoƣili kəldi»** — bu ayət bəzi kona kөqürmilərdə tepilmaydu. ■ **18:11** Luḳa 19:10. ■ **18:12** Luḳa 15:3. ■ **18:15** Law. 19:17; Pənd. 17:10; Luḳa 17:3; Yaḳ. 5:19. □ **18:16 «ḩəmmə ix ikki-üq guwaḩqining sөzi bilən ḳilinsun»** — bu sөz «Ḳan.» 19:15din nəḳil kəltürülgən. ■ **18:16** Qəl. 35:30; Ḳan. 17:6; 19:15; Yḩ. 8:17; 2Kor. 13:1; Ibr. 10:28. □ **18:17 «Əgər u jamaəttikilərgə ḳulaḳ salmisa, uni yat əllik yaki bajgir ḳatarida kөrünglar»** — xu qaoƣda «yat əllik»lərning kөpinqisi butpərəs idi. «Bajgir»lar (Rim imperiyəsi üqün həlḳtin baj alidioƣan Yəḩudiylar) bolsa «Rim imperiyəgə setilip kətkən hainlar» dəp «iplas adəmlər»ning ḳatarida ḳarilatti. ■ **18:17** 1Kor. 5:9; 2Tes. 3:14.

18 Mən silərgə xuni bərḥək eytip ḳoyayki, silər yər yüzidə nemini baoḷlisanglar, ərxtimu xu baoḷlanoḷan bolidu wə silər yər yüzidə nemini ḳoyup bərsənglar, ərxtimu ḳoyup berilgən bolidu.□ ■
19 Mən yənə xuni silərgə bərḥək eytip ḳoyayki, yər yüzidə aranglardin ikkisi əzliri tiligən bir ix tooḷruluḳ ḳəlbi bir bolup ḥərḳandaḳ nərsini tiləp dua ḳilsa, ərxtiki Atam ularning tilikini ijabət ḳilidu. 20 Qünki ikki yaki üqəylən mening namim bilən ḳəyərdə yioḷiloḷan bolsa, mən xu yərdə ularning arisida bolimən.□ ■

Xəpḳət kərgüqi xəpḳətlik boluxi kerək

21 Andin Petrus uning aldioḷa kelip:
— I Rəb, ḳerindiximning manga ziyan selip ətküzgən ḳanqə ḳetimliḳ gunaḥini kəqürüxüm kerək? Yəttə ḳetimmu? — dedi.■
22 Əysa uningoḷa mundaḳ dedi:
—Mən sanga xuni eytip ḳoyayki, yəttə ḳetim əməs, yətmix ḥəssə yəttə ḳetim! □ ■ 23 Ərx padixaḥliḳi qakarliri bilən ḥesab-kitab ḳilmaḳqi boloḷan bir padixaḥḳa ohxaydu. 24 Ḥesab-kitabni baxlioḷinida, uningoḷa on ming talant pul ḳərzdar boloḷan bir qakar kəltürülüptu. □ 25 Qakarning təligüdək ḥeqnərsisi bolmioḷaqḳa, hojisi qakarning əzini, hotun bala-qaḳisi wə bar-yoḳini setip, ḳərzini tələxini buyruptu. ■ 26 Xunga qakar uning aldida yərgə yiḳilip bax urup: «Hojam, manga kəngqilik ḳiloḷayla, mən pütün ḳərzimni qoḳum tələymən» dəp yalwuruptu. 27 Qakarning hojisi uningoḷa iq aoṛitip, uni ḳoyup berip, ḳərzini kəqürüm ḳiliptu.
28 Lekin qakar u yərdin qiḳip, əzigə yüz dinar ḳərzdar boloḷan yənə bir qakar buradirini uqritiptu. Uni tutuwelip, boynini booḷup turup: «Ḳərzni tələ!» dəptu. □ 29 Buning bilən bu qakar buradiri yərgə yiḳilip uningdin: «Manga kəngqilik ḳil, ḳərzni qoḳum ḳayturimən» dəp yalwuruptu. 30 Lekin u unimaptu wə: «Pütün ḳərzni təlimigüqə zindanda yatisən» dəp uni zindanoḷa taxlitiptu. 31 Bundaḳ ixning yüz bərgənlikini kərgən baxḳa qakarlar intayin azablinip hojisining aldioḷa berip, əḥwalni baxtin-ahir səzləp beriptu.
32 Buning bilən hojisi ḥeliḳi qakarni qaḳirtip: «Əy rəzil qakar! Manga yelinoḷanliḳing üqün xunqə kəp ḳərzingning ḥəmmisini kəqürdüm. 33 Mən sanga iq aoṛitḳinimdək, sənmu qakar buradiringgə iq aoṛitixingoḷa tooḷra kəlməmdu?!» dəptu. 34 Buning bilən hojisi oḷəzəplinip uni pütün ḳərzini tələp boloḷuqə adəm ḳiynoḷuqi gundipaylarning ḳolida turuxḳa tapxurup beriptu.□
35 Xuningoḷa ohxax, əgər ḥərbiringlar əz ḳerindaxliringlarni qin dilinglardin kəqürmisənglar, ərxtiki Atammu silərgə ohxax muamilə ḳilidu.■

□ **18:18 «silər yər yüzidə nemini baoḷlisanglar, ərxtimu xu baoḷlanoḷan bolidu wə silər yər yüzidə nemini ḳoyup bərsənglar, ərxtimu ḳoyup berilgən bolidu» —** bu səz 16:19-ayəttikigə ohxax, biraḳ axu yərdə yaloḷuz Petruskə eytiloḷan. Biz Əysaning muxu səzliridə eytiloḷan ḥoḳuḳ pəḳət rosullaroḷila əməs, bəlki pütkül jamaətkə təwədur. Əysa tapxuroḷan bu ḥoḳuḳ: (1) jamaəttiki dualarda alaḥidə tiləx ḥoḳuḳini; (2) jamaət tərtipi boyiqə, gunaḥ sadir ḳilip, əmma towa ḳilmioḷan əzalarni qəkləx, jamaəttin qiḳirix yaki ularoḷa tərbiyə berix ḥoḳuḳini kərsitidu, dəp ixinimiz (17-ayət wə 19-20-ayətni, «1Kor.» 5:1-5, «2Kor.» 2:5-11ni kərüng). ■ **18:18** Mat. 16:19; Yḥ. 20:23. □ **18:20 «ikki yaki üq adəm mening namim bilən ḳəyərdə yioḷiloḷan bolsa...» —** grek tilida «ikki yaki üqəylən adəm mening namimoḷa ḳəyərdə yioḷiloḷan bolsa...». ■ **18:20** Luḳa 24:15,36. ■ **18:21** Luḳa 17:4. □ **18:22 «yəttə ḳetim əməs, yətmix ḥəssə yəttə ḳetim!» —** yaki «yəttə ḳetim əməs, yətmix yəttə ḳetim». ■ **18:22** Mat. 6:14; Mar. 11:25; Kol. 3:13. □ **18:24 «on ming talant pul» —** bir «talant» altun yaki kümüx tənggə az degəndə bir ixqining yillik ḥəḳḳining 17 ḥəssisi bolup, 10000 talant ḥazir ottura ḥesab bilən bəlkim ikki milyard (ming milyon) dollarqə bolidu. ■ **18:25** Mat. 5:25. □ **18:28 «yüz dinar ḳərzdar» —** xu waḳitlarda «bir dinar» bir ixqining bir künlük ḥəḳḳi bolup, yüz tənggə bəlkim ottura ḥesab bilən 1300 dollarqə bolatti. □ **18:34 «adəm ḳiynoḷuqi gundipaylar» —** muxu gundipaylarning adəttiki wəzipisi jinayətqining jinayitini sürüxtə ḳilix üqün məḥbuslarni ḳiynax idi. ■ **18:35** Mat. 6:14; Mar. 11:26; Yaḳ. 2:13.

19

Talaq qilix tooqrisida
Mar. 10:1-12

1 Xundaq boldiki, Əysa bu səzlərni eytip bolоqandin keyin, Galiliyə əlkisidin ayrilip,
Yəhudiyə əlkisining qət yərlirigə, yəni Iordan dəryasining u qetidiki yurtlaroqa
bardi.■ 2 Top-top adəmlər uningoqa əgixip kəlgən bolup, u ularni xu yərdila saqaytti.
3 Əmdi bəzi Pərisiylər uning yenioqa kelip uni qiltaqqa qüxürüx məqsitidə uningdin:
— Bir adəmning qərqandaq səwəbtin ayalini qoyuwetixi Təwrat qanunioqa
uyoqunmu? — dəp soridi.■
4 Xuning bilən u jawabən mundaq dedi:
— *Təwrattin* xuni oqumidinglarmu, muqəddəmdə insanlarni Yaratquqi ularni «Ər
wə ayal qilip yaratti» wə□ ■ 5 «Xu səwəbtin ər kixi ata-anisidin ayrilidu, ayali bilən
birlixip ikkisi bir tən bolidu».■ 6 Xundaq ikən, ər-ayal əmdi ikki tən əməs, bəlki bir
tən bolidu. Xuning üqün, Huda qoxqanni insan ayrimisun.■
7 Pərisiylər uningdin yənə:
— Undaqta, Musa *pəyoqəmbər* nemə üqün *Təwrat qanunida* ər kixi əz ayalioqa talaq
hetini bərsila andin uni qoyuwetixkə bolidu, dəp buyruoqan? — dəp soraxti.□ ■
8 U laroqa: — Tax yürəklikinglardin Musa *pəyoqəmbər* ayalliringlarni talaq qilixqa
ruhsət qiloqan; lekin aləmning baxlimida bundaq əməs idi. 9 Əmdi xuni silərgə eytip
qoyayki, ayalini buzuqluqtin baxqa birər səwəb bilən talaq qilip, baxqa birini əmrigə
aloqan qərqandaq kixi zina qiloqan bolidu.□ ■
10 Muhlislar uningoqa:
— Əgər ər bilən ayali otturisidiki əqwal xundaq bolsa, undaqta əylənməslik yahxi
ikən, — dedi.□
11 U laroqa:
— Bu səzni qəmmila adəm əməs, pəqət nesip qilinoqanlarla qobul qilalaydu. ■
12 Qünki anisining baliyatqusidin tuoqma bəzi aoqwatlar bar; wə insan təripidin ahta
qilinoqan bəzi aoqwatlarmu bar; wə ərx padixaqliqi üqün əzini aoqwat qiloqanlarmu
bar. Bu səzni qobul qilalaydioqanlar qobul qilsun! — dedi.□

Əysa wə kiqik balilar
Mar. 10:13-16; Luqa 18:15-17

13 Qolungni təgküzüp dua qiloqaysən dəp, bəzilər kiqik balilirini uning aldioqa elip
kəldi. Biraq muhlislar elip kəlgənlərni əyiblidi. ■ 14 Əmma Əysa:

■ **19:1** Mar. 10:1. ■ **19:3** Mar. 10:2. □ **19:4 «xuni oqumidinglarmu,...?»** — Bu Pərisiylər əng yahxi kəridioqan ibarilərning biri. ■ **19:4** Yar. 1:17; 2:24; 5:2 ■ **19:5** Yar. 2:24; 1Kor. 6:16; Əf. 5:31. ■ **19:6** 1Kor. 7:10. □ **19:7 «Musa pəyoqəmbər nemə üqün Təwrat qanunida ər kixi əz ayalioqa talaq hetini bərsila andin uni qoyuwetixkə bolidu»** — əmrning tooqrisi «Qan.» 24:1də tepilidu. ■ **19:7** Qan. 24:1; Yər. 3:1. □ **19:9 «Izahat»** — bezi kona kəqürülmilərdə muxu yərdə «wə talaq qilinoqan ayalni əmrigə aloqan kiximu zina qiloqan bolidu» degən səzlər qoxuludi. 5:32ni kərüng. ■ **19:9** Mat. 5:32; Mar. 10:11; Luqa 16:18; 1Kor. 7:10. □ **19:10 «undaqta əylənməslik yahxi ikən»** — demək, muhlislarning oylixiqə, talaq qilix imkaniyiti bolmisa («qiqix yoli bolmisa), əylinix intayin qorqunquluq ixtur. ■ **19:11** 1Kor. 7:7,17. □ **19:12 «anisining baliyatqusidin tuoqma bəzi aoqwatlar bar»** — «tuoqma aoqwatlar» bəlkim tuoqma jinsiy iqtidari ajizlarni, ixqsiz kixilərni kərsitidu; «baxqilar təripidin ahta qilinoqan» kona zamanlarda han-padixaqlarning ordilirida qərəmni baxqurux hizmiti üqün piqiwetilgən adəmlərni kərsitidu. «Ərxning padixaqliqi üqün əz-əzini aoqwat qiloqanlar» bəlkim Hudaning hizmitidə kəprək wakit bolay dəp əylinixtin waz kəqkənlərni kərsitidu. ■ **19:13** Mar. 10:13; Luqa 18:15.

— Balilar mening aldimoƣa kəltürülsun, ularni tosmanglar. Qünki ərx padixaɦliƙi dəl muxundaƙlaroƣa təwədur, — dedi. □ ■ 15 Wə ƙollirini ularoƣa təgküzgəndin keyin, u u yərdin ayrildi.

Puldarlar Hudaning padixaɦliƙioƣa kirələmdu?
Mar. 10:17-31; Luƙa 18:18-30

16 Mana, bir küni birsi uning aldioƣa kelip:
— Ustaz, mən ƙandaƙ yahxi ixni ƙilsam, mənggülük ɦayatƙa eriximən? — dəp soridi.■
17 U uningoƣa:
— Nemixƙa məndin yahxiliƙ tooƣrisida soraysən? «Yahxi boloƣuqilar» bolsa pəƙət birila bar. Əmma ɦayatliƙƙa kirimən desəng, əmrlərgə əməl ƙil, — dedi.
18 Ƙaysi əmrlərgə dəysən? — dəp soridi u.
Əysa uningoƣa:
— «Ƙatilliƙ ƙilma, zina ƙilma, ooƣriliƙ ƙilma, yaloƣan guwaɦliƙ bərmə, ■ 19 ata-anangoƣa ɦərmət ƙil wə ƙoxnangni özüngni səygəndək səy» — dedi.□ ■
20 Yax yigit uningoƣa: — Bularning ɦəmmisigə əməl ƙilip keliwatimən. Əmdi manga yənə nemə kəm? — dedi.
21 Əysa uningoƣa:
— Əgər mukəmməl boluxni halisang, berip bar-yoƙungni setip, pulini kəmbəoƣəllərgə bərgin. Xuning bilən ərxtə ɦəzinəng bolidu. Andin kelip manga əgəxkin, — dedi.■
22 Yigit muxu səzni anglap, ƙayoƣuoƣa qəmüp u yərdin ketip ƙaldi. Qünki uning mal-mülki naɦayiti kəp idi. 23 Əysa muhlisliroƣa:
— Mən silərgə xuni bərɦəƙ eytip ƙoyayki, baylarning ərx padixaɦliƙioƣa kirixi təsliktila bolidu. ■ 24 Wə yənə xuni silərgə eytayki, təgining yingnining kəzidin ətüxi bay adəmning Hudaning padixaɦliƙioƣa kirixidin asandur! — dedi.
25 Muhlislar buni anglap intayin bək ɦəyran boluxup:
— Undaƙta, kim nijatƙa erixələydu? — dəp soraxti.
26 Əmma Əysa ularoƣa ƙarap:
— Bu ix insan bilən wujudƙa qiƙixi mumkin əməs, lekin Hudaoƣa nisbətən ɦəmmə ix mumkin bolidu, — dedi.□ ■
27 Buning bilən Petrus uningoƣa:
— Mana, biz ɦəmmidin waz keqip sanga əgəxtuƙ! Biz buning üqün nemigə eriximiz?
— dəp soridi.■
28 Əysa ularoƣa mundaƙ dedi:
— Mən silərgə xuni bərɦəƙ eytip ƙoyayki, aləmdiki ɦəmmə ƙaytidin yengilanoƣinida, Insan'ooƣli xanliƙ təhtidə olturoƣan waƙtida, manga əgəxkən silər on ikki təhttə olturup, Israillarning on ikki ƙəbilisigə ɦəküm qiƙirisilər. ■ 29 Mening namim dəp öylər, aka-uka, aqa-singil ƙerindaxliri, ata-anisi, ayali, baliliri yaki yər-zeminlardin

---

□ **19:14** **«ərx padixaɦliƙi dəl muxundaƙlaroƣa təwədur»** — yaki «ərx padixaɦliƙi dəl muxundaƙlardin tərkib tapƙandur». ■ **19:14** Mat. 18:3; 1Kor. 14:20; 1Pet. 2:2. ■ **19:16** Mar. 10:17; Luƙa 18:18. ■ **19:18** Mis. 20:12; Law. 19:18; Ƙan. 5:16-20; Rim. 13:9. □ **19:19** **«ƙatilliƙ ƙilma, zina ƙilma, ooƣriliƙ ƙilma, yaloƣan guwaɦliƙ bərmə, ata-anangoƣa ɦərmət ƙil wə ƙoxnangni özüngni səygəndək səy»** — (18-19-ayət) oƙurmənlər xuningoƣa diƙƙət ƙiloƣan boluxi mumkinki, Əysa «on pərman» iqidiki Hudaoƣa munasiwətlik pərmanlarni yaki «(ƙoxnangning nərsilirini) tama ƙilma» degən pərmanni tiloƣa aloƣini yoƙ. ■ **19:19** Law. 19:17; Mat. 22:39; Mar. 12:31; Gal. 5:14; Yaƙ. 2:8. ■ **19:21** Mat. 6:19; Luƙa 12:33; 16:9; 1Tim. 6:19. ■ **19:23** Pənd. 11:28; Mar. 10:23; Luƙa 18:24. □ **19:26** **«Hudaoƣa nisbətən ɦəmmə ix mumkin bolidu»** — grek tilida: «Huda bilən ɦəmmə ix mumkin bolidu». ■ **19:26** Ayup 42:2; Yər. 32:17; Zək. 8:6; Luƙa 1:37; 18:27. ■ **19:27** Mat. 4:20; Mar. 10:28; Luƙa 5:11; 18:28. ■ **19:28** Luƙa 22:30.

waz kəqkənlərning ḥəmmisi ularoɳa yüz ḥəssə artuk erixidu wə mənggülük ḥayatka miras bolidu. □ ■ 30 Lekin xu qaoɳda nuroɳun aldida turoɳanlar arkioɳa ətidu, nuroɳun arkida turoɳanlar aldioɳa ətidu. ■

20

Üzümzarlikɣtiki ixləmqilər

1 — Qünki ərx padixaḥlikɣi bir yər igisigə ohxaydu. Igisi üzümzarlikɣida ixləxkə adəmlərni yallax üqün tang səḥərdə sirtka qikɣiptu. 2 U ixləmqilər bilən künlüki üqün bir kümüx dinardin berixkə kelixip, ularni üzümzarlikɣioɳa əwətiptu.□
3 Saət tokḳuzlarda u yənə sirtka qikip, bazarda bikar turoɳan baxka kixilərni kərüptu.□ 4 Ularoɳa: «Silərmu üzümzarlikɣimoɳa beringlar, ḥəkḳinglaroɳa tegixlikini berimən» — dəptu. 5 Ular üzümzarlikka beriptu. Qüxtə wə saət üqtimu u yənə qikip yənə xundak kiliptu.□ 6 Lekin *kəqḳurun* saət bəxlərdə qikḳanda u yərdə turoɳan yənə baxkilarni kərüp, ulardin: «Nemə üqün bu yərdə kün boyi bikar turisilər?» dəp soraptu.□ 7 Ular: «Bizni ḥeqkim yallimidi» dəp jawab kayturuptu. U ularoɳa: «Undakta, silərmu üzümzarlikɣimoɳa berip ixlənglar» — dəptu.
8 Kəq boloɳanda, üzümzarlik igisi oɳojidarioɳa: «Ixləmqilərni qakɣirip, əng ahirida kəlgənlərdin baxlap əng awwal kəlgənlərgiqə ḥəmmisining ix ḥəkḳini bər» dəptu.
9 Awwal kəqḳurun saət bəxtə ixka kəlgənlər kelip, ḥərbiri bir kümüx dinardin eliptu. 10 Əng awwal yallap kelingənlərning nəwiti kəlgəndə, ular: Tehimu kəp ix ḥəkḳi alimizoɳu, dəp oylixiptu; birak ularmu bir kümüx dinardin eliptu. 11 Ular ix ḥəkḳini aloɳini bilən yər igisidin aoɳrinip: 12 «Bu ahirda kəlgənlər pəkət bir saətla ixlidi, birak siz ularni kün boyi japalik wə kattik issikɳi qəkkən bizlər bilən barawər ḥesablidingizoɳu, dəp oɳudurixiptu. 13 Lekin *yər igisi* ularning birigə jawab kayturup: «Buradər, sanga naḥəklik kiloɳinim yok! Sən bilən bir kümüx dinaroɳa kelixmigənmiduk? 14 Ḥəkḳingni elip kaytip kətkin. Bu ahirda kəlgəngimu sanga ohxax bərgüm bar. 15 Өzümningkini өzüm bilgənqə ixlitix ḥokukum yokmu? Sehiy boloɳanlikɣimoɳa kəzüng kiziriwatamdu? 16 Xundak kilip «Aldida turoɳanlar arkioɳa ətidu, arkida turoɳanlar aldioɳa ətidu»; qünki qakɣiriloɳanlar kəp, əmma tallanoɳanlar az bolidu.□ ■

Əysa өlüp tirilidioɳanlikɣini yənə aldin eytidu
Mar. 10:32-34; Luka 18:31-34

17 Əysa Yerusalemoɳa qikɣiwetip, yolda on ikki muhlisini bir qətkə tartip, ularoɳa mundak dedi:□ ■

□ **19:29 «Mening namim dəp өylər, aka-uka, ... yaki yər-zeminlardin waz kəqkənlər..»** — grek tilida «mening namim üqün өylər, aka-uka... yaki yər-zeminlardin waz kəqkənlər...». ■ **19:29** Qan. 33:9; Ayup 42:12. ■ **19:30** Mar. 10:31; Luka 13:30. □ **20:2 «U ixləmqilər bilən künlüki üqün bir kümüx dinardin berixkə kelixip...»** — «bir kümüx dinar» grek tilida «bir dinarius». □ **20:3 «Saət tokḳuzlarda»** — grekqə «künning üqinqi saiti» — yəni saət tokḳuzni kərsitidu. Yəḥudiy həlkɣi üqün «toluk kün» (24 saət) kəq saət altidə baxlinidu; kəqtə «jesək» ixlitilidu; ətigən saət altidin kəq saət altigiqə «kündüz» deyilidu, kündüz on ikki saətkə bəlünidu (misalni Təwrat, «Yar.» 1:5in kərgili bolidu). □ **20:5 «Qüxtə wə saət üqtimu u yənə qikip yənə xundak kiliptu»** — «qüxtə» — əyni səz boyiqə künning «altinqi saitidə» wə «saət üqtə» künning «tokḳuzinqi saitidə» (qüxtin keyin saət üqlərdə) deyilidu. □ **20:6 «kəqḳurun saət bəxlərdə»** — grekqə «künning on birinqi saiti ətrapida», yəni qüxtin keyin saət bəxtə. □ **20:16 «qünki qakɣiriloɳanlar kəp, tallanoɳanlar az bolidu»** — muxu səzlər bəzi kona kəqürmilərdə tepilmaydu. ■ **20:16** Mat. 19:30; 22:14; Mar. 10:31; Luka 13:30. □ **20:17 «Yerusalemoɳa qikɣiwetip...»** — «Yerusalemoɳa berix» ḥərdaim «Yerusalemoɳa qikɣiwetip...» dəp ipadilinidu. ■ **20:17** Mar. 10:32; Luka 18:31; 24:7.

18 — Mana biz ḫazir Yerusalemoɣa qiḳip ketiwatimiz. Insan’ooɣli bax kaḫinlar
wə Təwrat ustazlirioɣa tapxurulidu. Ular uni ölümgə məḫkum ḳilidu 19 andin uni
məshirə ḳilip, ḳamqilap wə krestləxkə yat əlliklərgə tapxuridu. Lekin u üqinqi küni
ḳayta tirilidu.■

Anining təlipi
Mar. 10:35-45

20 Xu qaoɣda, Zəbədiyning ooɣullirining anisi ikki ooɣlini elip, Əysaning aldioɣa kelip
uningdin bir ixni tələp ḳilmaḳqi bolup səjdə ḳildi.□ ■
21 Nemə təliping bar? — dəp soridi u.
Ayal uningoɣa:
— Xuni əmr ḳiloɣaysənki, sening padixaḫliḳingda bu ikki ooɣlumdin biri ong
yeningda, biri sol yeningda oltursun, — dedi.
22 Əysa uloroɣa jawabən: — Silər nemə tələp ḳiliwatḳininglarni bilməywatisilər. Mən
iqixkə təmxəlgən ḳədəḫni iqələmsilər?
Iqələymiz, — deyixti ular.□ ■
23 U uloroɣa:
— Silər ḫəḳiḳətənmu mening ḳədəḫimdin ortaḳ iqisilər. Biraḳ ong yaki sol yenimda
olturux nesiwisi mening ihtiyarimda əməs, bəlki Atam kimlərgə təyyarlioɣan bolsa,
xuloroɣa nesip bolidu. ■ 24 *Ḳaloɣan* on muhlis buningdin həwər tapḳanda, ikki
ḳerindixidin hapa boldi. 25 Lekin Əysa ularni yenioɣa qaḳirip, mundaḳ dedi:
— Silərgə məlumki, əllərdiki ḫökümranlar ḳol astidikidikilər üstidin buyruḳwazlik
ḳilip ḫakimiyət yürgüzidu, wə ularning ḫoḳuḳdarliri ularni hojayinlarqə idarə
ḳilidu. □ ■ 26 Biraḳ silərning aranglarda xundaḳ bolmisun; bəlki silərdin kim üstün
boluxni halisa, silərning hizmitinglarda bolsun; ■ 27 wə kim aranglardikilərning
aldinḳisi boluxni halisa, silərning ḳulunglar bolsun. ■ 28 Insan’ooɣlimu dərwəḳə
xu yolda kəpqilik hizmitimdə bolsun deməy, bəlki kəpqilikning hizmitidə bolay wə
jenimni pida ḳilix bədiligə nuroɣun adəmlərni ḫərlükkə erixtürəy dəp kəldi.□ ■

Əysaning ikki əmani saḳaytixi
Mar. 10:46-52; Luḳa 18:35-43

29 Ular Yeriho xəḫiridin qiḳḳanda, zor bir top adəmlər uningoɣa əgixip mangdi. ■
30 Wə mana, yol boyida olturoɣan ikki əma Əysaning u yərdin ətüp ketiwatḳinini
anglap:
— I Rəb, Dawutning ooɣli, bizgə rəḫim ḳiloɣaysən, — dəp towlidi.
31 Kəpqilik ularni «Ün qiḳarmanglar!» dəp əyiblidi. Lekin, ular: — Ya Rəb, i
Dawutning ooɣli, bizgə rəḫim ḳiloɣaysən! — dəp tehimu ḳattiḳ towlidi.
32 Əysa ḳədimini tohtitip, ularni qaḳirip:
— Silər üqün nemə ix ḳilip beriximni halisilər? — dəp soridi.

■ **20:19** Mat. 27:2; Luḳa 23:1; Yḫ. 18:28,31; Ros. 3:23. □ **20:20** **«Zəbədiyning ooɣulliri»** — Əysa qaḳiroɣan on ikki rosuldin ikki, yəni Yuḫanna we Yaḳup. 4:21 wə 10:2ni kərüng. **«bir ixni tələp ḳilmaḳqi bolup səjdə ḳildi»** — yaki «bir ixni tələp ḳilmaḳqi bolup tizlinip bax urdi». ■ **20:20** Mar. 10:35. □ **20:22** **«Mən iqixkə təmxəlgən ḳədəḫni iqələmsilər?»** — bu ayəttiki «ḳədəḫ» degən səz, Əysaning tartidioɣan azab-oḳubiti wə kresttiki ölümini kəzdə tutidu. ■ **20:22** Luḳa 12: 49,50; Rim. 8:26. ■ **20:23** Mat. 25:34. □ **20:25** **«əllərdiki ḫökümranlar ḳol astidikidikilər üstidin buyruḳwazlik ḳilip ḫakimiyət yürgüzidu»** — «əllər» muxu yərdə «yat əllər», «Yəḫudiy əməslər»ni (yəni Hudadin ḳorḳmaydioɣan butpərəslərni) kərsitidu. ■ **20:25** Mar. 10:42; Luḳa 22:25. ■ **20:26** 1Pet. 5:3. ■ **20:27** Mat. 23:11; Mar. 9:35; 10:43. □ **20:28** **«… jenimni pida ḳilix bədiligə nuroɣun adəmlərni ḫərlükkə erixtürəy»** — nemidin «ḫərlük»kə erixidu? — gunaḫtin boloɣan ḫərlük. ■ **20:28** Luḳa 22:27; Yḫ. 13:14; Əf. 1:7; Fil. 2:7; 1Tim. 2:6; 1Pet. 1:19 ■ **20:29** Mar. 10:46; Luḳa 18:35.

33 Ya Rəb, kəzlirimiz eqilsun! — deyixti ular.
34 Əysa ularoŋa iq aoŋritip, ķolini ularning kəzlirigə təgküziwidi, kəzliri xuan əsligə kelip kəridioŋan boldi; ular dərḫal uningoŋa əgixip mangdi.

21

Əysaning Yerusalemoŋa təntənilik kirixi
Mar. 11:1-11; Luķa 19:28-38; Yḫ. 12:12-19

1 Ular Yerusalemoŋa yeķinlixip, Zəytun teoŋining etikidiki Bəyt-Fagi yezisioŋa kəlginidə, Əysa ikki muhlisioŋa munularni tapilap aldin əwətti:■
2 — Silər udulunglardiki yezioŋa beringlar. Barsanglarla, baoŋlaķlik bir exək wə uning yenidiki bir təhəyni kərisilər. Ularni yexip aldimoŋa yetiləp kelinglar. 3 Əgər birsi silərgə bir nemə desə, «Rəbning ularoŋa ḫajiti qüxti» dənglar, u dərḫal ularni ķoyup beridu.
4 Bu pütün wəķə pəyoŋəmbər arķilik eytiloŋan munu səzlərni əməlgə axurux üqün boldi: —

5 «Zion ķizioŋa eytinglar:
— Mana, Padixaḫing keliwatidu,
Kəmtər-məmin bolup, minip bir exəkkə,
Boyunturuķluķ exəkning təhiyigə,
Keliwatidu yeningoŋa sening».□ ■

6 Əmdi ḫeliķi ikki muhlis berip Əysaning tapilioŋinidək ķildi. 7 Exək bilən təhəyni yetiləp kelip, üstigə yepinqa-qapanlirini saldi wə u üstigə mindi.□ ■ 8 Əmdi top-top kixilər yepinqa-qapanlirini yoloŋa payandaz ķilip saldi; yənə bir ķismi dərəh xahlirini kesip yoloŋa yayatti. 9 Aldida mangoŋan wə kəynidin əgəxkən top-top halayiķ: —

«Dawutning ooŋlioŋa ḫosanna boloŋay!
Pərwərdigarning namida kəlgüqigə mubarək bolsun!
Ərxiəlada təxəkkür-ḫosannalar oķulsun!» — dəp warķirixatti.□ ■

10 U Yerusalemoŋa kirgəndə, pütkül xəḫər lərzigə kəldi. Kixilər:
— Bu zadi kimdu? — deyixətti.
11 Halayiķ:
— Bu Galiliyə əlkisidiki Nasarətlik pəyoŋəmbər Əysa, dəp jawab berixətti.

Əysaning ibadəthanini soda-setiķtin tazlixi
Mar. 11:15-19; Luķa 19:45-48; Yḫ. 2:13-22

■ **21:1** Mar. 11:1; Luķa 19:29. □ **21:5** **«Zion ķizioŋa eytinglar: — Mana, Padixaḫing keliwatidu, kəmtər-məmin bolup, minip bir exəkkə, boyunturuķluķ exəkning təhiyigə, keliwatidu yeningoŋa sening»** — bexarət «Zək.» 9:9din elinoŋan. «Zion» — Yerusalem jaylaxķan taoŋni kərsitidu. ■ **21:5** 1Pad. 1:38-40; Yəx. 62:11; Zək. 9:9; Yḫ. 12:15. □ **21:7** **«... üstigə yepinqa-qapanlirini saldi»** — demək, egiri yoķ idi. ■ **21:7** 2Pad. 9:13; Yḫ. 12:14. □ **21:9** **«Dawutning ooŋlioŋa ḫosanna boloŋay! Pərwərdigarning namida kəlgüqigə mubarək bolsun! Ərxiəlada təxəkkür-ḫosannalar oķulsun!»** — bu səzlər «Zəb.» 118:25-26diki bexarəttin elinoŋan. «Ḫosanna» degən səz «Ķutķuzoŋaysən, i Pərwərdigar» degən mənidə. Injil dəwrigə kəlgəndə «Hudaoŋa təxəkkür-ḫəmdusana» degən mənidimu boloŋan. «Zəbur» 118-küyidiki izaḫatlarnimu kərüng. ■ **21:9** Zəb. 118:25-26

12 Əmdi Əysa ibadəthana ḥoylilirioŋa kirip, u yərdə elim-setim qiliwatqanlarning ḥəmmisini ḥəydəp qiqardi. Pul tegixküqilərning xirəlirini wə pahtək-kəptər satquqilarning orunduqlirini ərüp, □ ■ 13 ularoŋa:
— *Muqəddəs yazmilarda Hudaning*: «Mening öyüm dua-tilawəthana dəp atilidu» degən səzi pütülgən; lekin silər uni bulangqilarning uwisioŋa aylanduruwapsilər! — dedi.□ ■
14 Ibadəthana ḥoylilirida boloŋanda kariоŋu wə tokurlar uning aldioŋa kəldi, u ularni saqaytti. 15 Lekin bax kaḥinlar bilən Təwrat ustazliri uning yaratqan məjizilirini kərüp wə balilarning ibadəthanida: «Dawutning ooŋlioŋa ḥosanna-təxəkkürlər boloŋay!» dəp towlioŋinini anglap oŋəzəpləndi.■
16 Ular uningoŋa:
— Bu balilarning nemə dəwatqanliqini anglawatamsən? — dəp soridi.
U ularoŋa: — Anglawatimən! Silər *muqəddəs yazmilardin* xuni oqup baqmioŋanki, «Özünggə kiqik balilar wə bowaqlarning tilliridin mədḥiyə səzlirini mukəmməl qilding»» dedi.□ ■
17 Andin u ulardin ayrilip, xəḥərdin qiqip Bəyt-Aniya yezisioŋa berip, xu yərdə qondi.

Ənjür dərihini əyibləx
Mar. 11:12-14; 20-24

18 Əmdi səḥərdə, xəḥərgə qaytip ketiwatqanda, uning qorsiqi aqqanidi. ■ 19 U yol boyidiki bir tüp ənjür dərihini kərüp, uning yenioŋa bardi. Lekin dərəhtin yopurmaqtin baxqa ḥeq nərsə tapalmay, uningoŋa qarap:
— Ḥazirdin baxlap səndin mənggü mewə bolmisun! — dewidi, ənjür dərihi xuan qurup kətti.□ ■
20 Muhlislar buni kərüp təəjüplinip:
— Ənjür dərihi nemanqə tezla qurup kətti! — dedi.□
21 Əysa ularoŋa jawab bərdi:
— Mən silərgə xuni bərḥək eytip qoyayki, əgər ḥeq guman bolmay ixənqinglar bar bolsa, ənjür dərihidə boloŋan ixlar bolupla qalmay, bəlki silər ḥətta bu taoŋqa: «Bu yərdin kətürülüp dengizoŋa taxlan!» desənglar, u xundaq bolidu, dedi.■ 22 Dua qilip nemini tilisənglar, ixənqinglar bolsila, xularoŋa erixisilər.■

□ **21:12 «Əmdi Əysa ibadəthana ḥoylilirioŋa kirip...»** — ibadəthana — əyni qaoŋda, Yəḥudiylarning nuroŋun ibadəthaniliri (sinagoglar) idi; muxu yərdə kərsitilgən «ibadəthana» Yəḥudiylarning əng kəp yioŋilip ibadət qilidioŋan jayi idi. Musa pəyoŋəmbərgə qüxürülgən qanun boyiqə, pəqət «Huda Öz namini qoyoŋan» Yerusalemdiki bu mərkiziy ibadəthanidila qurbanlik qilsa tooŋra bolatti. ■ **21:12** Qan. 14:26; Mar. 11:15; Luqa 19:45; Yḥ. 2:14. □ **21:13 «Muqəddəs yazmilarda Hudaning: «Mening öyüm dua-tilawəthana dəp atilidu» degən səzi pütülgən; lekin silər uni bulangqilarning uwisioŋa aylanduruwapsilər!»** — Təwrat, «Yəx.» 56:7 wə «Yər.» 7:11ni kərüng. Əysaning «bulangqilarning uwisi» degən səzi ikki bislik bolup, bir tərəptin bax kaḥinlarning sodigərlərgə qurbanliklarni setix ḥoquqini setip bərgənlikini kərsitidu; ikkinqidin, bu kaḥinlarning ḥəlqning Hudaning ḥəqiqitini anglax pursitini bulap, uning ornioŋa özlirining mərtiwisini yuqiri kətüridioŋan ḥər türlük qaidə-yosunlarni ularning boynioŋa artip qoyoŋanliqini kərsitidu. ■ **21:13** 1Pad. 8:29; Yəx. 56:7; Yər. 7:11; Luqa 19:46. ■ **21:15** Mar. 11:27. □ **21:16 «Silər muqəddəs yazmilardin xuni oqup baqmioŋanki...»** — oqurmənlərning esidə barki, «xuni oqup baqmioŋanki,...?» degən ibarə Pərisiylər wə Saduqiylarning əng yahxi kəridioŋan ibarilirining biri idi. **«Özünggə kiqik balilar wə bowaqlarning tilliridin mədḥiyə səzlirini mukəmməl qilding»** — «Zəb.» 8:2. ■ **21:16** Zəb. 8:2 ■ **21:18** Mar. 11:12,20. □ **21:19 «U yol boyidiki bir tüp ənjür dərihini kərüp, uning yenioŋa bardi. Dərəhtin yopurmaqtin baxqa ḥeq nərsə tapalmay, uningoŋa qarap: — Ḥazirdin baxlap səndin mənggü mewə bolmisun! — dewidi, ənjür dərihi xuan qurup kətti»** — Pələstindiki ənjür dərəhliridə yopurmaq bolsa, mewimu boluxi kerək. Bu karamət məjizə roḥiy bir ḥəqiqətni sürətləp beridu, əlwəttə. ■ **21:19** Ḥox. 9:10 □ **21:20 «Ənjür dərihi nemanqə tezla qurup kətti!»** — yaki «Ənjür dərihi qandaqmu birdinla qurup kətti!» ■ **21:21** Mat. 17:20; Luqa 17:6. ■ **21:22** Mat. 7:7; Mar. 11:24; Luqa 11:9; Yḥ. 14:13; 16:24; Yaq. 1:5; 1Yuḥa. 3:22.

Əysaning ḫoḳuḳining sürüxtürülüxi
Mar. 11:27-33; Luḳa 20:1-8

23 U ibadəthana ḫoylilirioɣa kirgəndin keyin, kixilərgə təlim beriwatḳanda, bax
kaḫinlar wə aḳsaḳallar uning aldioɣa kelip:
— Sən ḳiliwatḳan bu ixlarni ḳaysi ḫoḳuḳḳa tayinip ḳiliwatisən? Sanga bu ḫoḳuḳni
kim bərgən? — dəp soraxti.■
24 Əysaularoɣa jawab berip: — Mən awwal silərgə bir soal ḳoyay. Əgər silər jawab
bərsənglar, mənmu bu ixlarni ḳaysi ḫoḳuḳḳa tayinip ḳiliwatḳanliḳimni eytimən.
25 Yəḫya yürgüzgən qəmüldürüx nədin kəlgən? Ərxtinmu, yaki insanlardinmu? —
dəp soridi.
Ular өzara mulaḫizə ḳilixip:
— Əgər «Ərxtin kəlgən» desək, u bizgə: «Undaḳta, silər nemə üqün uningoɣa
ixənmidinglar?» dəydu. □ 26 Əgər: «Insanlardin kəlgən» desək, həlḳtin ḳorḳimiz,
qünki ular ḫəmmisi Yəḫyani pəyoɣəmbər dəp bilidu — deyixti.■
27 Buning bilən, ular Əysaoɣa:
Bilməymiz, — dəp jawab berixti.
— Undaḳta, mənmu bu ixlarni ḳaysi ḫoḳuḳḳa tayinip ḳiliwatḳanliḳimni eytmaymən,
— dedi u ularoɣa.

Ikki ooɣul tooɣrisidiki təmsil

28 Əmdi bu ixḳa ḳandaḳ ḳaraysilər? Bir adəmning ikki ooɣli bar ikən. U birinqi
ooɣlining yenioɣa kelip: «Ooɣlum, bügün üzümzarliḳimoɣa berip ixligin» dəptu.
29 «Barmaymən» dəptu u, lekin keyin puxayman ḳilip yənila beriptu. 30 U ikkinqi
ooɣlining yenioɣa kelip uningoɣimu xundaḳ dəptu. U: «Hop əpəndim, baray» dəptu-
yu, lekin barmaptu. 31 Bu ikkiylənning ḳaysisi atisining iradisini ada ḳiloɣan bolidu?
— Birinqi ooɣli, — dəp jawab bərdi ular.
Əysa ularoɣa mundaḳ dedi:
— Mən silərgə xuni bərḫəḳ eytip ḳoyayki, bajgirlar bilən paḫixilər Hudaning
padixaḫliḳioɣa silərdin burun kirməktə. □ 32 Qünki gərqə Yəḫya *pəyoɣəmbər* silərgə
ḫəḳḳaniyət yolini ayan ḳiloɣili kəlgən bolsimu, silər uningoɣa ixənmidinglar; lekin
bajgirlar bilən paḫixilər uningoɣa ixəndi. Silər buni kərüp turup, ḫətta keyinki
waḳitlarda yolunglardin puxayman ḳilmay uningoɣa ixənmidinglar.□ ■

Rəzil baoɣwənlər ḫəḳḳidiki təmsil
Mar. 12:1-12; Luḳa 20:9-19

33 Yənə bir təmsilni anglanglar: Bir yər igisi bir üzümzarliḳ bərpa ḳilip, ətrapini
qitlaptu. U uningda bir xarab kəlqiki ḳeziptu wə bir kəzət munari yasaptu. Andin
u üzümzarliḳni baoɣwənlərgə ijarigə berip, өzi yaḳa yurtḳa ketiptu. ■ 34 Üzüm
pəsli yeḳinlaxḳanda, өzigə tegixlik ḫosulni eliwelix üqün ḳullirini baoɣwənlərning

---

■ **21:23** Mis. 2:14; Mar. 11:27; Luḳa 20:1; Ros. 4:7; 7:2. □ **21:25 «Yəḫya yürgüzgən qəmüldürüx nədin kəlgən? Ərxtinmu, yaki insanlardinmu?»** — muxu diniy ərbablarning ḫəmmisi degüdək Yəḫya pəyoɣəmbərning yətküzgən həwirigə jawabən: «Bizgə towa ḳilix kerək əməs» degən wə Yəḫya «Mening kəynimdə kelidioɣan» dəp kərsətkən Məsiḫning kelixigə ixənməy, uning qümüldürüxini rət ḳiloɣanidi. ■ **21:26** Mat. 14:5; Mar. 6:20. □ **21:31 «bajgirlar bilən paḫixilər...»** — «bajgirlar» tooɣrisida 18:18diki izaḫatni kərüng. **«bajgirlar bilən paḫixilər Hudaning padixaḫliḳioɣa silərdin burun kirməktə»** — «kirməktə» degən səzgə ḳarioɣanda, «bajgirlar wə paḫixilər» awwal Yəḫya pəyoɣəmbərning agaḫ-guwaḳliḳi arḳilik towa ḳiloɣan, andin əyni qaoɣda Məsiḫning agaḫ-guwaḳliḳi arḳilik Hudaning padixaḫliḳioɣa tehimu kiriwatḳanidi. □ **21:32 «silərgə ḫəḳḳaniyət yolini ayan ḳiloɣili kəlgən ...»** — yaki «silərgə ḫəḳḳaniyət yolini elip baroɣili kəlgən». Grek tilida pəḳət: «silərgə ḫəḳḳaniyət yolida kəlgən...» deyilidu. ■ **21:32** Mat. 3:1. ■ **21:33** Zəb. 80:8-9; Yəx. 5:1-7; Yər. 2:21; 12:10; Mar. 12:1; Luḳa 20:9.

yenioɣa əwətiptu. 35 Lekin baoɣwənlər ḳullirini tutup, birini dumbalaptu, birini əltürüwetiptu, yənə birini qalma-kesək ḳiliptu. ■ 36 U yənə bir ḳetim aldinḳidinmu köp ḳullirini əwətiptu, biraḳ baoɣwənlər ularoɣimu ohxax muamilə ḳiliptu. 37 Ahirda, u «Ooɣlumnioɣu ḥərmət ḳilar» dəp, ooɣlini əwətiptu. 38 Lekin baoɣwənlər ooɣulni kərüp, əzara: «Bu bolsa mirashor; kelinglar, uni əltürüwetip mirasini igiliwalayli» deyixiptu. ■ 39 Xuning bilən ular uni tutup üzümzarliḳning sirtioɣa taxlap əltürüwetiptu.
40 Əmdi üzümzarliḳning igisi kəlgəndə, xu baoɣwənlərni ḳandaḳ ḳilar?
41 Ular uningoɣa:
— Bu rəzil adəmlərni wəḥxiylik bilən yoḳitidu. Üzümzarliḳni bolsa mewilirini əz waḳtida əzigə tapxuridioɣan baxḳa baoɣwənlərgə ijarigə beridu, — dəp jawab berixti.
42 Əysa ulardin soridi:
— Muḳəddəs yazmilardiki munu səzlərni oḳup baḳmioɣanmusilər?: —
«Tamqilar taxliwətkən tax bolsa,
Burjək texi bolup tikləndi.
Bu ix Pərwərdigardindur,
Bu kəzimiz aldida karamət bir ixtur».□ ■

43 Xu səwəbtin silərgə xuni eytip ḳoyayki, Hudaning padixaḥliḳi silərdin tartiwelinip, uningoɣa muwapiḳ mewilərni beridioɣan baxḳa bir əlgə ata ḳilinidu. ■ 44 Bu «tax»ḳa yiḳiloɣan kixi parə-parə bolup ketidu; lekin bu tax ḥərkimning üstigə qüxsə, uni kukum-talḳan ḳiliwetidu.□ ■
45 Bax kaḥinlar wə Pərisiylər uning eytḳan təmsillirini anglap, ularni əzlirigə ḳaritip eytḳanliḳini qüxəndi. ■ 46 Uni tutux yolini izdigən bolsimu, lekin halayiḳ uni pəyoɣəmbər dəp ḳarioɣaqḳa, ulardin ḳorḳuxti.■

22

Toy ziyapiti tooɣrisidiki təmsil
Luḳa 14:15-24

1 Əysa ularoɣa yənə təmsillər bilən mundaḳ dedi:
2 Ərx padixaḥliḳi huddi əz ooɣli üqün toy ziyapitini təyyarlioɣan bir padixaḥḳa ohxaydu.■ 3 U qakarlirini toy ziyapitigə təklip ḳilinoɣanlarni qaḳirixḳa əwətiptu, lekin ular kelixkə unimaptu. 4 U yənə baxḳa qakarlirini əwətip, ularoɣa tapilap: «Qaḳiriloɣanlaroɣa: — Mana, mən ziyapitimni təyyar ḳildim; mening torpaḳlirim, bordaḳ mallirim soyuldi, ḥəmmə nərsə təyyar. Ziyapətkə mərḥəmət ḳiloɣay, dəydu, dəp eytinglar, — dəptu. 5 Biraḳ ular təklipini etibaroɣa almay, birsi etizliḳioɣa kətsə, yənə biri sodisioɣa ketiptu. 6 Ḳaloɣanliri bolsa *padixaḥning* qakarlirini tutuwelip, horlap əltürüwetiptu. 7 Padixaḥ buni anglap ḳattiḳ oɣəzəplinip, əskərlirini qiḳirip, u ḳatillarni yoḳitip, ularning xəḥirigə ot ḳoyuwetiptu. 8 Andin u qakarlirioɣa:

■ **21:35** 2Tar. 24:21. ■ **21:38** Yar. 37:18; Zəb. 2:1, 8; Mat. 26:3; 27:1; Yḥ. 11:53; Ibr. 1:2. □ **21:42 «Tamqilar taxliwətkən tax bolsa, burjək texi bolup tikləndi» —** «burjək texi» bolsa ḥərḳandaḳ imarətning ulidiki əng muḥim uyultax bolup, ul selinoɣanda birinqi bolup ḳoyulidioɣan taxtur. Yəḥudiy kattiwaxlar «roḥiy ḥayat»ning burjək texi boloɣan Məsiḥni taxlixiwətməkqi idi, wə dərwəḳə taxliwətti. Məsiḥ nəḳil kəltürgən səzlər — «Zəb.» 118:22-23. ■ **21:42** Zəb. 118:22-23; Yəx. 8:14; 28:16; Mar. 12:10; Luḳa 20:17; Ros. 4:11; Rim. 9:33; 1Pet. 2:6. ■ **21:43** Mis. 32:10; Yəx. 55:5; Mat. 8:12. □ **21:44 «Bu «tax»ḳa yiḳiloɣan kixi parə-parə bolup ketidu; lekin bu tax ḥərkimning üstigə qüxsə, uni kukum-talḳan ḳiliwetidu» —** «tax» bolsa Əysa əzi, əlwəttə. 42-ayətni kərüng. Əysaning bu səzi tooɣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə tohtitilimiz. ■ **21:44** Yəx. 8:15; Dan. 2:34; Zək. 12:3; Luḳa 20:18. ■ **21:45** Luḳa 20:19. ■ **21:46** Luḳa 7:16; Yḥ. 7:40. ■ **22:2** Luḳa 14:6; Wəḥ. 19:7.

«Toy ziyapiti təyyar boldi, lekin qaḳiriloɣanlar *meḫmanliḳḳa* munasip kəlmidi.
9 Əmdi silər aqa yollaroɣa berip, udul kəlgən adəmlərning ḫəmmisini toy ziyapitigə
təklip ḳilinglar» dəptu. 10 Buning bilən qakarlar yollaroɣa qiḳip, yahxi bolsun,
yaman bolsun, udul kəlgənliki adəmlərning ḫəmmisini yioɣip əkəptu. Toy soruni
meḫmanlar bilən liḳ toluptu.

11 Padixaḫ meḫmanlar bilən kərüxkili kirgəndə, u yərdə ziyapət kiyimi kiymigən
bir kixini kərüptu. □ 12 Padixaḫ uningdin: «Buradər, ziyapət kiyimi kiyməy,
bu yərgə ḳandaḳ kirding?» dəp soraptu, biraḳ u kixi jawab berəlməy ḳaptu.
13 Padixaḫ qakarlirioɣa: «Uni put-ḳolliridin baoɣlap, texidiki ḳarangoɣulukḳa aqiḳip
taxlanglar! U yərdə yioɣa-zarlar kətürülidu, qixlirini oɣuqurlitidu» dəptu. ■ 14 Qünki
qaḳiriloɣanlar kəp, lekin tallanoɣanlar azdur.■

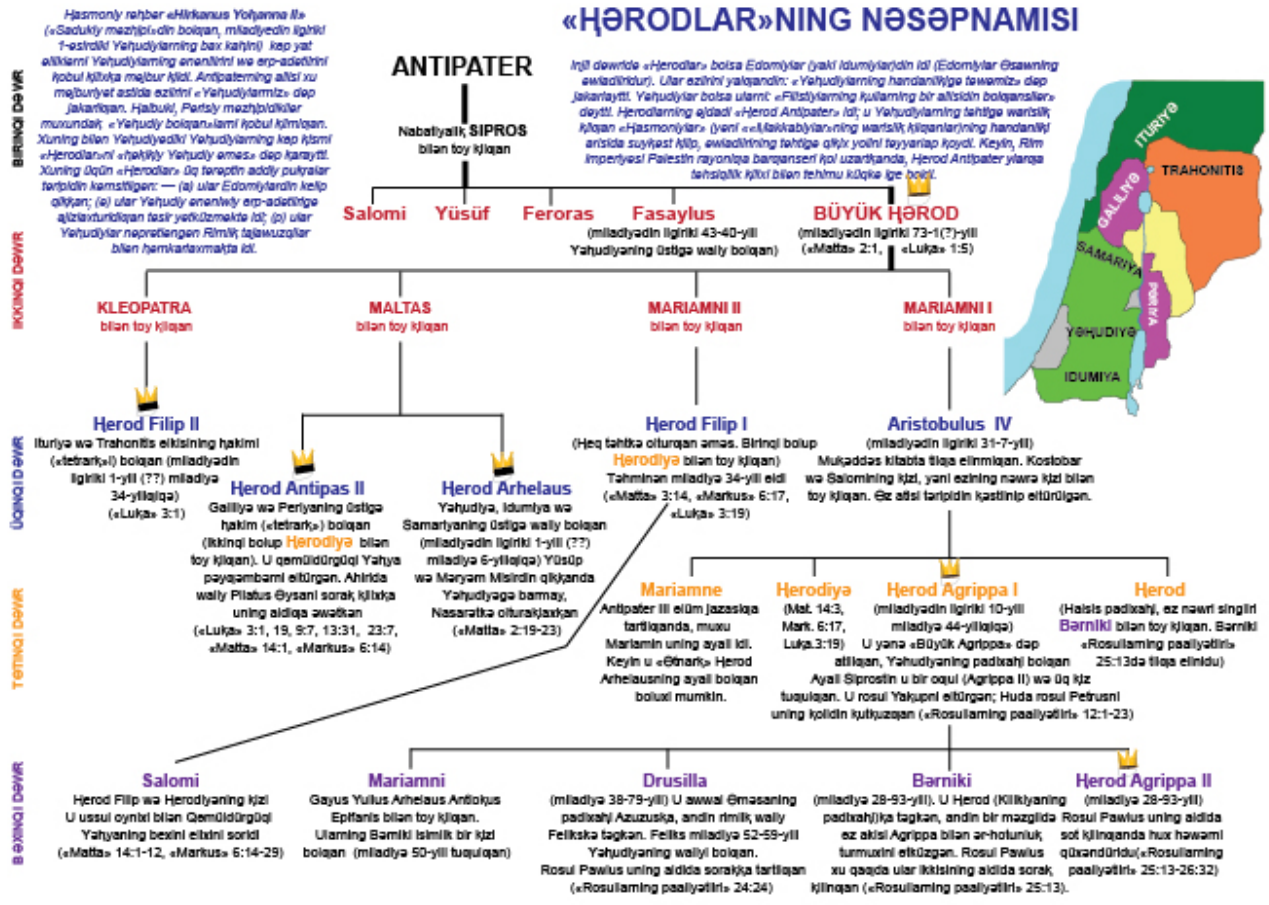
«Baj tapxuramduḳ?» degən ḳiltaḳ

Mar. 12:13-17; Luḳa 20:20-26

15 Buning bilən Pərisiylər u yərdin qiḳip, ḳandaḳ ḳilip uni əz səzi bilən tuzaḳḳa
qüxürüx ḫəḳḳidə məsliḫətləxti. ■ 16 Ular muhlislirini Ḫerodning tərəpdarliri bilən
billə uning yenioɣa əwətip:

— Ustaz, silini səmimiy adəm, kixilərgə Hudaning yolini sadiḳliḳ bilən əgitip
keliwatidu wə adəmlərgə ḳət'iy yüz-hatirə ḳilmay ḫeqkimgə yan basmaydu, dəp
bilimiz. □

□ **22:11** **«Padixaḫ meḫmanlar bilən kərüxkili kirgəndə, u yərdə ziyapət kiyimi kiymigən bir kixini kərüptu»** — bu səzgə ḳarioɣanda xu waḳitlarda katta toy ziyapətliridə saḫibhan əzi ḫərbir meḫmanoɣa alaḫidə bir ziyapət kiyimi sowoɣat ḳilatti. Undaḳ kiyimni kiyixni rət ḳilix saḫibhanoɣa intayin biḫərmətlik bolatti. ■ **22:13** Mat. 8:12; 13:42; 24:51; 25:30; Luḳa 13:28. ■ **22:14** Mat. 20:16. ■ **22:15** Mar. 12:13; Luḳa 20:20. □ **22:16** **«Ḫerod *padixaḫ*ning tərəpdarliri»** — Ḫerod padixaḫ Rim imperiyəsi təripidin təyinləngən bolup, u Yəhudiy bolmioɣaqḳa Yəhudiylarning kəpinqisi uningoɣa intayin əq idi. Xundaḳ boloɣini bilən əz mənpəitini kəzləydioɣan, uni ḳollaydioɣan «Ḫerod tərəpdarliri» bar idi. «Ḫerodlar» tooɣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizni kərüng.

«Ḥərodlar»ning nəsəpnamisi

17 Kəni, kəndək oylayla? *Rim imperatori* Kəysərgə baj-selik tapxurux Təwrat kanunioɣa uyoɣunmu-yok? — deyixti.□

18 Lekin Əysa ularning rəzil niyitini bilip:

— Əy sahtipəzlər, meni nemixkə sinimakqisilər? 19 Kəni, bajoɣa tapxurulidioɣan bir tənggə manga kərsitinglar, — dedi. Ular bir dinar pulini əkəldi. 20 U ulardin:

— Buning üstidiki sürət wə nam-isim kimning? — dəp soridi.

21 Kəysərning, — dəp jawab bərdi ular.

U ularoɣa: — Undak bolsa, Kəysərning ḥəkkini Kəysərgə, Hudaning ḥəkkini Hudaoɣa tapxurunglar, — dedi.□ ■

22 Ular bu səzni anglap, ḥəyran bolup kelixti-də, uning yenidin ketip kaldi.

□ **22:17** **«Rim imperatori Kəysər...»** — Rimning hərbir imperatorioɣa «Kəysər» degən nam-unwan berələtti; məsilən, Kəysər Awoɣustus, Kəysər yulius, Kəysər Tiberius katarliklar. **«Rim imperatori Kəysərgə baj-selik tapxurux Təwrat kanunioɣa uyoɣunmu-yok?»** — əyni wakitta, Yəhudiylar rimliklarning zulmi astida yaxawatkanidi, əgər Əysa: «Rim imperatorioɣa baj tapxurux tooɣra» desə, bu gəptin azadlikni istigən Yəhudiylar uni «Mana taza bir yalakqi, hain ikən» dəp tillixatti. «Baj tapxurmaslik kerək» degən bolsa, u Rim imperiyəsigə karxi qikkan bolatti; andin ular uni Rim waliyisioɣa ərz kiloɣan bolatti. Ular muxundak soallarni sorax arkilik Əysani gepidin tutuwelip, rimliklarning koliɣa tapxurup, uningoɣa ziyankəxlik kilmakqi boluxkan. □ **22:21** **«Kəysərning ḥəkkini Kəysərgə, Hudaning ḥəkkini Hudaoɣa tapxurunglar»** — Kəysərgə Kəysərning ḥəkki (uning süriti qüxürülgən nərsə)ni tapxurunglar — demək, baj tələx kerək. Əmma kandak nərsə üstidə «Hudaning süriti» bar? Insan əzi «Hudaning süriti» boloɣaqka, biz pütünimizni Hudaoɣa tapxuriximiz kerəktur («Yar.» 1:26-27ni kərüng). ■ **22:21** Mat. 17:25; Rim. 13:7.

Tirilixkə munasiwətlik məsilə
Mar. 12:18-27; Luqa 20:27-40

23 Xu küni, «Ölgənlər tirilməydu» dəydioƣan Saduqiylar uning aldioƣa kelip qistap
soal qoydi:□ ■
24 — Ustaz, Musa *pəyoƣəmbər Təwratta*: «Bir kixi pərzəntsiz ölüp kətsə, uning aka
yaki inisi tul yənggisini əmrigə elip, qerindixi üqün nəsil qalduruxi lazim» dəp
tapilioƣan. □ ■ 25 Burun arimizda yəttə aka-uka bar idi. Qongi öyləngəndin keyin
ölüp kətti. Pərzənt kərmigənliktin, ayalini ikkinqi qerindixining əmrigə qaldurdi.
26 Biraq ikkinqisidiki əhwalmu uningkigə ohxax boldi, andin bu ix üqinqisidə taki
yəttinqi qerindaxqiqə ohxax dawamlaxti.
27 Ahirda, u ayalmu ölüp kətti. 28 Əmdi tirilix künidə bu ayal yəttə aka-ukining
qaysisining ayali bolidu? Qünki uni həmmisi əmrigə aloƣan-də!
29 Əysa ularoƣa mundaq jawab bərdi:
— Silər nə muqəddəs yazmilarni nə Hudaning qudritini bilmigənlikinglar üqün
azoƣansilər. 30 Qünki ölümdin tirilgəndə insanlar öylənməydu, ərgə təgməydu, bəlki
Hudaning ərxtiki pərixtilirigə ohxax bolidu.
31 Əmdi ölümdin tirilix məsilisi həqqidə Hudaning silərgə eytqan: 32 «Mən Ibrahim,
Isһaq wə Yaquplarning Hudasidurmən!» degən xu səzini oqumidinglarmu? Huda
ölüklərning əməs, bəlki tiriklərning Hudasidur!».□ ■
33 Bu səzni angliƣan həlq uning təlimidin һəyranuһəs qelixti.■

Əng muһim əmr
Mar. 12:28-34; Luqa 10:25-28

34 Pərisiylər uning Saduqiylarning aoƣzini tuwaqliƣanliqini anglap, bir yərgə jəm
boluxti. ■ 35 Ularning arisidiki bir Təwrat-qanun ustazi uni sinax məqsitidə
uningdin:■
36 — Ustaz, Təwrat qanunidiki əng muһim əmr qaysi? — dəp qistap soridi.
37 U uningoƣa mundaq dedi:
— «Pərwərdigar Hudayingni pütün qəlbing, pütün jening, pütün zeһning bilən
səygin» □ ■ 38 — əng uluoƣ, birinqi orunda turidioƣan əmr mana xu. 39 Uningoƣa
ohxaydioƣan ikkinqi əmr bolsa «Qoxnangni özüngni səygəndək səy». □ ■ 40 Pütün
Təwrat qanuni wə pəyoƣəmbərlərning səzliri bu ikki əmrgə esiloƣan һalda mangidu.

Qutquzoƣuqi-məsiһ — Dawutning ooƣli һəm uning Rəbbi
Mar. 12:35-37; Luqa 20:41-44

41 Pərisiylər jəm bolup turoƣan waqitta, Əysa ulardin:■
42 — Məsiһ tooƣrisida qandaq oylawatisilər? U kimning ooƣli? — dəp soridi.
Dawutning ooƣli, — deyixti ular.
43 U ularoƣa mundaq dedi:
Undaqta, nemə üqün *Zəburda* Dawut uni Roһta «Rəbbim» dəp atap, —□

□ **22:23** **««Ölgənlər tirilməydu» dəydioƣan Saduqiylar»** — «Saduqiylar» tooƣruluq 16:1diki izaһatni wə xundaqla «Təbirlər»nimu kərüng. ■ **22:23** Mar. 12:18; Luqa 20:27; Ros. 23:8. □ **22:24** **«Bir kixi pərzəntsiz ölüp kətsə, uning aka yaki inisi tul qaloƣan yənggisini əmrigə elip, qerindixi üqün nəsil qalduruxi lazim»** — «Qan.» 25:5. ■ **22:24** Qan. 25:5-6; Yar. 38:8. □ **22:32** **«Mən Ibraһim, Isһaq wə Yaquplarning Hudasidurmən!»** — «Mis.» 3:6. ■ **22:32** Mis. 3:6,15. ■ **22:33** Mat. 7:28. ■ **22:34** Mar. 12:28. ■ **22:35** Luqa 10:25. □ **22:37** **«Pərwərdigar Hudayingni pütün qəlbing, pütün jening, pütün zeһning bilən səygin»** — «Qan.» 6:5. ■ **22:37** Qan. 6:5; 10:12; 30:6; Luqa 10:27. □ **22:39** **«Qoxnangni özüngni səygəndək səy»** — «Law.» 19:18. ■ **22:39** Law. 19:18; Mar. 12:31; Rim. 13:9; Gal. 5:14; Əf. 5:2; 1Tes. 4:9; Yaq. 2:8. ■ **22:41** Mar. 12:35; Luqa 20:41. □ **22:43** **«Dawut uni Roһta «Rəbbim» dəp atap...»** — «Roһta» — Hudaning Muqəddəs Roһida.

44 «Pərwərdigar mening Rəbbimgə eyttiki: —
«Mən sening düxmənliringni ayioŋing astida dəssətküqə,
Ong yenimda olturoŋin!» — dəydu?□ ■
45 Dawut *Məsihni* xundaq «Rəbbim» dəp atioŋan tursa, əmdi u qandaqmu Dawutning ooŋli bolidu?□
46 Wə heqkim uningoŋa jawabən bir eoŋizmu səz qayturalmidi; xu kündin etibarən, heqkim uningdin soal soraxqimu petinalmidi.

23

Sahtipəzlərning halioŋa way! •••• «Yəttə «way!»»
Mar. 12:38-40; Luqa 11:37-52; 20:45-47

1 Bu səzlərdin keyin, Əysa top-top halayiqqa wə muhlisliriоŋa mundaq dedi:
2 — Təwrat ustazliri wə Pərisiylər Musa pəyoŋəmbərning *hөküm qiqirix* ornida olturoŋan bolidu.□ ■ 3 Xunga, ularning silərgə eytqan həmmə səzlirigə kəngül qoyup, degənlirini qilinglar. Lekin ularning qiloŋanliridək qilmanglar; qünki ular өzlirining deginigə өzliri əməl qilmaydu,■ 4 Bəlki ular kətürəlmigüdək eoŋir yüklərni baoŋlap adəmlərning zimmisigə artip qoyidu. Əmma өzliri bu yüklərni kətürüxkə birmu barmiqini midirlitixni huxyaqmaydu.□ ■ 5 Ular həmmə əməllirini insanlaroŋa kөz-kөz qilix üqünla qilidu; qünki ular «ayət qapliri»ni kəng qilip qigiwelip, tonlirining quqilirini uzun sanggilitip qoyidu;□ ■ 6 ular ziyapətlərdə tөrdə, sinagoglarda aldinqi orunlarda olturuxqa,■ 7 bazarlarda kixilərning ularoŋa boloŋan *uzun* salamliriоŋa wə өzlirini «Ustaz, ustaz» dəp ataxliriоŋa amraq kelidu.□ ■
8 Biraq silər bolsanglar «Ustaz» dəp atilixni qobul qilmanglar; qünki silərning yaloŋuz birla ustazinglar bar wə həmminglar qerindaxtursilər.□ 9 Yər yüzidə heqqandaq kixini «Atam» deməŋlar, qünki pəqət birla Atanglar, yəni ərxtə

□ **22:44** ***Dawut*** «Pərwərdigar Mening Rəbbimgə eyttiki: — «Mən sening düxmənliringni ayioŋing astida dəssətküqə, ong yenimda olturoŋin!» — dəydu» — «Zəb.» 110:1. ■ **22:44** Zəb. 110:1; Ros. 2:34; 1Kor. 15:25; Ibr. 1:13; 10:13. □ **22:45** **«Dawut *Məsihni*** xundaq «Rəbbim» dəp atioŋan tursa, əmdi u qandaqmu Dawutning ooŋli bolidu?» — demək, Qutquzoŋuqi-Məsih padixah Dawutning əwladi bolsimu, lekin padixah Dawut Məsihni «Rəbbim» degən yərdə Məsih Dawuttin uluoŋ bolidu, həm tuoŋuluxtin burunla «Rəb» süpitidə idi. □ **23:2** **«Təwrat ustazliri wə Pərisiylər Musa pəyoŋəmbərning hөküm qiqirix ornida olturoŋan bolidu»** — grek tilida səzmusəz: «Təwrat ustazliri wə Pərisiylər Musaning orniоŋa besip olturoŋan bolidu». Demək, Təwrat qanuniоŋa təbir berix wə qanuniоŋa asasən dəwalarda hөküm qiqirix hoquqi ularoŋa tapxuruloŋan. Xu tərəptə həlq ularoŋa boysunuxi kerək idi. ■ **23:2** Nəh. 8:4 ■ **23:3** Qan. 17:19; Mal. 2:6; Rim. 2:19. □ **23:4** **«Ular , *yəni Pərisiylər*** kətürəlmigüdək eoŋir yüklərni baoŋlap adəmlərning zimmisigə artip qoyidu» — «eoŋir yüklər» hər türlük qattiq diniy qaidə-yosunlarni kərsitidu. ■ **23:4** Yəx. 10:1; Luqa 11:46; Ros. 15:10. □ **23:5** **«Ular «ayət qapliri»ni kəng qilip qigiwelip,...»** — «ayət qapliri» təqwadarliqni bildürüx üqün pexanə yaki üsti bilikikə qigiwelinidioŋan, iqigə Təwrattin elinoŋan ayətlər yeziloŋan pütük selinoŋan kiqik qap. Ular bu ixni «Mis.» 13:9, 16 wə «Qan.» 6:8, 11:8gə asasən adət qiloŋan. **«Ular... tonlirining quqilirini uzun sanggilitip qoyidu»** — Təwrat boyiqə ər kixilər tonlirioŋa muxundaq quqilarni bekitixi kerək (quqilar kək rənglik boloŋaqqa, Hudaning «kəktin qüxürülgən» əmrlirigə əslətmə bolsun degən məqsəttə bekitilixkə buyruloŋan — «Qəl.» 15:38-39 wə «Qan.» 22:12ni kөrüng). Biraq pəriysiylər pəqət өzlirini təqwadar kərsitix üqün xundaq qilatti. ■ **23:5** Qəl. 15:38; Qan. 6:8; 22:12; Mat. 6:5. ■ **23:6** Mar. 12:38,39; Luqa 11:43; 20:46. □ **23:7** **«Bazarlarda kixilərning ularoŋa boloŋan uzun salamliriоŋa... amraq kelidu»** — «uzun» degən səz grekqə tekisttə yoq; tarih tətqiqatliriоŋa asasən ularoŋa qiloŋan «salamlar»ni intayin uzun wə murəkkəp dəp bilimiz. **«өzlirini «ustaz, ustaz» dəp ataxliriоŋa amraq kelidu»** — muxu yərdə «Ustaz» grek tilida (ibraniy tilidimu ohxax) «Rabbi» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **23:7** Yaq. 3:1. □ **23:8** **«Biraq silər bolsanglar «Ustaz» dəp atilixni qobul qilmanglar»** — yuqiriqi izahatni kөrüng.

Turoɣuqi bardur. □ ■ 10 Silər «muəllim» dəp atilixnimu ḳobul ḳilmanglar, qünki pəḳət birla muəllim, yəni Məsiḥning өzi bardur; 11 bəlki aranglarda əng mərtiwilik boloɣan kixi silərning hizmitinglarda bolidu. ■ 12 Өzini yuḳiri tutmaḳqi boloɣini təwən ḳilinidu, өzini təwən tutḳini yuḳiri ḳilinidu.■
13 Birak ḥalinglaroɣa way, əy Təwrat ustazliri wə Pərisiylər, sahtipəzlər! Silər ərx padixaḥliḳining ixikini insanlaroɣa taḳap keliwatisilər! Ya өzünglar kirməysilər, ya kirixni istigənlərning kirixigə yol ḳoymaysilər.■
14 Ḥalinglaroɣa way, əy Təwrat ustazliri wə Pərisiylər, sahtipəzlər! Silər tul ayallarning mal-dunyasini yəwatisilər, xundaḳtimu baxḳilar aldida təḳwadar kөrünsək dəp, uzundin-uzun dua ḳilisilər. Xunga, silər tehimu eoɣir jazaoɣa tartilisilər.□ ■
15 Ḥalinglaroɣa way, əy Təwrat ustazliri wə Pərisiylər, sahtipəzlər! Silər birla adəmni etiḳadinglaroɣa kirgüzüx üqün, dengiz wə ḳuruḳluḳni kezip qiḳisilər. Birak u kixi kirgüzülgəndin keyin, silər uni өzliringlardin ikki ḥəssə bəttər boloɣan dozahning pərzənti ḳilip yetixtürüp qiḳisilər. □
16 Ḥalinglaroɣa way, əy ḳarioɣu yolbaxqilar! Silər: «Ḥərḳandak kixi ibadəthana bilən ḳəsəm ḳilsa, ḥeqnemisi yoḳ, birak ibadəthanidiki altunni tiloɣa elip ḳəsəm ḳiloɣanlar ḳəsimidə turuxḳa kərzdar bolidu» dəysilər. 17 Əy əhməḳlər, korlar! Altun uluoɣmu yaki altunni muḳəddəs ḳiloɣan ibadəthanimu? 18 Silər yənə: «Ḥərkim ḳurbangaḥ bilən ḳəsəm ḳilsa, ḥeqnemisi yoḳ, birak ḳurbangaḥ üstidiki ḥədiyəni tiloɣa elip ḳəsəm ḳiloɣanlar ḳəsimidə turuxḳa kərzdar bolidu» dəysilər. 19 Əy korlar! Ḥədiyə uluoɣmu yaki ḥədiyini muḳəddəs ḳiloɣan ḳurbangaḥmu? □ 20 Xunga, ḳurbangaḥni tiloɣa elip ḳəsəm ḳiloɣuqi bolsa ḥəm ḳurbangaḥ bilən ḥəm uning üstidiki barliḳ nərsilər bilən ḳəsəm ḳiloɣan bolidu. 21 Ibadəthanini tiloɣa elip ḳəsəm ḳiloɣuqimu ḥəm ibadəthanini, ḥəm «ibadəthanida Turoɣuqi»ni tiloɣa elip ḳəsəm ḳiloɣan bolidu. ■ 22 Ərxni tiloɣa elip ḳəsəm ḳiloɣuqi Hudaning təhti wə təhttə olturoɣuqining nami bilən ḳəsəm ḳiloɣan bolidu.■
23 Ḥalinglaroɣa way, əy Təwrat ustazliri wə Pərisiylər, sahtipəzlər! Qünki silər ḥətta yalpuz, arpibədiyan wə zirilərning ondin bir ülüxini өxrə ḳilip Hudaoɣa ataysilər-yu, birak Təwrat ḳanunining tehimu wəzinlik tərəpliri boloɣan adalət, rəḥimdillik wə sadiḳliḳni etibaroɣa ḥeq almaysilər. Awwal muxu ixlarni orundixinglar kerək, andin xu ixlarnimu ada ḳilmay ḳoymasliḳinglar kerək.□ ■ 24 Əy ḳarioɣu yolbaxqilar! Silər *qinənglərdiki* paxini süzüp eliwetisilər, lekin birər təgini pütün peti yutuwetisilər!□
25 Ḥalinglaroɣa way, əy Təwrat ustazliri wə Pərisiylər, sahtipəzlər! Silər qinə-

□ **23:9 «Yər yüzidə ḥeqḳandak kixini «Atam» demənglar» —** roxənki, Məsiḥ bu səzni roḥiy jəḥəttin eytḳan; bu yərdə kөzdə tutuloɣini adəmlərning өz jismaniy atisini «Ata», «Dada» degənliki əməs, bəlki məlum bir adəmni roḥiy jəḥəttin «Atam» deyixi kөzdə tutuloɣan, əlwəttə. Demisəkmu, nuroɣun «hristiyan jamaətlər» (məsilən, «Katoliklar» wə «Prawuslawiylar») өz yetəkqilirini «Ata» dəp ataydu; «Papa» wə «Pop» degən səzlər əslidə «Dada» degənliktur. ■ **23:9** Mal. 1:6. ■ **23:11** Mat. 20:26. ■ **23:12** Ayup 22:29; Pənd. 29:23; Luḳa 14:11; 18:14; Yaḳ. 4:6,10; 1Pet. 5:5. ■ **23:13** Luḳa 11:52. □ **23:14 «Ḥalinglaroɣa way, əy Təwrat ustazliri wə Pərisiylər, sahtipəzlər! Silər tul ayallarning mal-dunyasini yəwatisilər... xunga, silər tehimu eoɣir jazaoɣa tartilisilər» —** bəzi kona kөqürmilərdə bu ayət tepilmaydu. Bu səzlər «Mar.» 12:40 wə «Luḳa» 20:47dimu tepilidu. ■ **23:14** Mar. 12:40; Luḳa 20:47; 2Tim. 3:6; Tit. 1:11. □ **23:15 «....silər uni өzliringlardin ikki ḥəssə bəttər boloɣan dozahning pərzənti ḳilip yetixtürüp qiḳisilər» —** «dozahning pərzənti» dozahḳa kiridioɣan wə bəlkim baxḳilarni dozahḳa baridioɣan yoloɣa azduridioɣan kixi bolsa kerək. □ **23:19 «Əy korlar!» —** bəzi kona kөqürülmilərdə «Əy əhməklər, korlar!» deyilidu. ■ **23:21** 1Pad. 8:13; 2Tar. 6:1, 2. ■ **23:22** 2Tar. 6:33; Yəx. 66:1; Mat. 5:34; Ros. 7:49. □ **23:23 «Ḥalinglaroɣa way, əy Təwrat ustazliri wə Pərisiylər, sahtipəzlər! Qünki silər ḥətta yalpuz, arpibədiyan wə zirilərning ondin bir ülüxini өxrə ḳilip Hudaoɣa ataysilər-yu,...» —** oḳurmənlərning esidə barki, Huda Təwrat ḳanunida ibadəthanidiki ixlar wə kaḥinlarning kirimi üqün Өz həlḳining məḥsulatliridin «ondin bir ülüxi»ni tələp ḳiloɣanidi. ■ **23:23** 1Sam. 15:22; Ḥox. 6:6; Mik. 6:8; Mat. 9:13; 12:7; Luḳa 11:42. □ **23:24 «Silər qinənglərdiki paxini süzüp eliwetisilər, lekin birər təgini pütün peti yutuwetisilər!» —** Təwrat ḳanunidiki bəlgilimilərgə asasən ḥəm paxa ḥəm təgə gөximu ḥaram gөx idi.

ⱪaqilarning texinila yuyup pakizliⱺininglar bilən ularning iqi ⱨərtürlük ⱨerislik wə ixrətpərəslikkə tolⱺan. ■ 26 Əy ⱪariⱺu Pərisiy! Awwal qinə-ⱪaqining iqini pakla, xundaⱪta teximu pak bolidu!■
27 Ⱨalinglarⱺa way, əy Təwrat ustazliri wə Pərisiylər, sahtipəzlər! Silər aⱪartip ⱪoyulⱺan, sirti qiraylиⱪ kərünidiⱺan lekin iqi ələüklərning ustihanliri wə ⱨərhil napak nərsilərgə tolⱺan ⱪəbrilərgə ohxaysilər. ■ 28 Xuningdək texinglardin insanlarning aldida ⱨəⱪⱪaniy adəmlərdək kərünisilər, lekin iqinglar sahtipəzlik wə itaətsizlik bilən tolⱺan.
29 Ⱨalinglarⱺa way, əy Təwrat ustazliri wə Pərisiylər, sahtipəzlər! Qünki silər pəyⱺəmbərlərning ⱪəbrilirini yasap keliwatisilər, ⱨəⱪⱪaniylarning mazarlirini bezəp keliwatisilər ■ 30 wə silər: «Ata-bowilirimizning zamanida yaxiⱺan bolsaⱪ iduⱪ, ularning pəyⱺəmbərlərning ⱪenini təküxlirigə xerik bolmayttuⱪ» — dəysilər. 31 Xunga silər өz səzünglar bilən өzünglarning pəyⱺəmbərlərni ələltürgənlərning əwladliri ikənlikinglarⱺa guwaⱨlиⱪ bərdinglar. □ ■ 32 Undaⱪta, ata-bowiliringlar baxliⱺan ⱪilmixlirini toluⱪlanglar!□
33 Əy yilanlar! Zəⱨərlik yilanlarning nəsilliri! Dozah jazasidin ⱪandaⱪmu ⱪutulalarsilər? ■ 34 Xunga mana, silərgə pəyⱺəmbərlər, danixmənlər wə alimlarni əwətip turimən. Silər ularning bəzilirini krestləp ələltürisilər, bəzilirini sinagogliringlarda dərrigə basisilər, xəⱨərdin xəⱨərgə ⱪooⱪlaysilər. □ ■ 35 Xundaⱪ ⱪilip, ⱨəⱪⱪaniy Ⱨabilning ⱪan ⱪərzidin tartip taki silər ibadəthanidiki muⱪəddəs jay bilən ⱪurbangaⱨning arilиⱪida ələltürgən Bərəkiyaning ooⱪli Zəkəriyaning ⱪan ⱪərzigiqə, ⱨəⱪⱪaniylarning yər yüzidə eⱪitilⱺan barliⱪ ⱪan ⱪərzliri bu dəwrning bexiⱺa qüxürülidu. □ ■ 36 Mən silərgə bərⱨəⱪ xuni eytip ⱪoyayki, xu ⱪilmixlarning jazasining ⱨəmmisi muxu dəwrning bexiⱺa qüxidu.

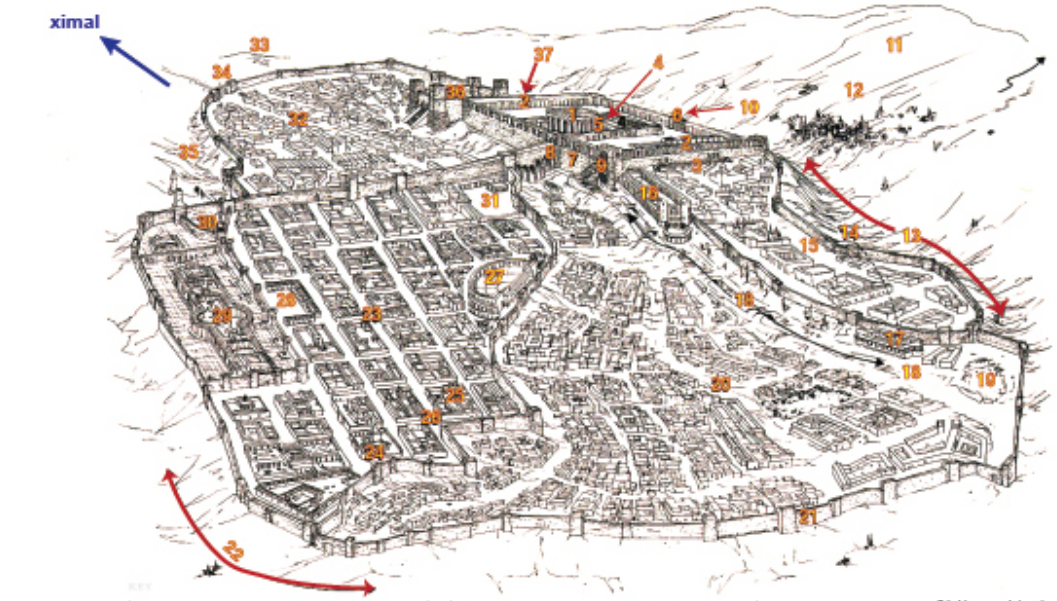
Əysaning Yerusalem üqün nalə-pəryad kətürüxi
Luⱪa 13:34-35

37 Əy Yerusalem, Yerusalem! Pəyⱺəmbərlərni ələltüridiⱺan, өzigə əwətilgən ələqilərni qalma-kesək ⱪilidiⱺan xəⱨər! Mekiyan qüjilirini ⱪanat astiⱺa yiⱺⱪandək pərzəntliringni ⱪanqə ⱪetim ⱪoynumoⱺa almaⱪqi boldum, lekin silər unimidinglar!

■ **23:25** Luⱪa 11:39. ■ **23:26** Tit. 1:15. ■ **23:27** Ros. 23:3. ■ **23:29** Luⱪa 11:47. □ **23:31 «Silər өz səzünglar bilən өzünglarning pəyⱺəmbərlərni ələltürgənlərning əwladliri ikənlikinglarⱺa guwaⱨlиⱪ bərdinglar»** — demək, ular pəyⱺəmbərlərni ələltürgənlərni «ata-bowilirimiz» dəp etirap ⱪilidu. Ular kөp baxⱪa əllərdək daim «ata-bowiliri»ni mahtap, biz ularning ən'əniliridə dawamliⱪ mengiximiz kerək, — dəytti. Lekin xu ata-bowlirining ən'əniliri Hudaning ⱨəⱪⱪaniy tələplirigə zit bolup kəlgən wə xu səwəbtinmu pəyⱺəmbərlərni ələltürgən. ■ **23:31** Ros. 7:51; 1Tes. 2:15. □ **23:32 «Undaⱪta, ata-bowiliringlar baxliⱺan ⱪilmixlirini toluⱪlanglar!»** — Məsiⱨning bu kinayilik, ⱨəjwiy gepi: «Silərning ata-bowiliringlarning izlirini basⱪininglar — (ularning ən'ənilərni tutup, Hudaning əmrlirini taxlap) meni ələltürüp ularning ixlirini toluⱪliⱺininglardur!» degəndəktur. ■ **23:33** Mat. 3:7. □ **23:34 «… silərgə pəyⱺəmbərlər, danixmənlər wə alimlarni əwətip turimən»** — «alimlar» degən bu səzni adəttə «Təwrat ustazliri» dəp tərjimə ⱪilimiz. Lekin Əysa Məsiⱨ өz ⱪerindax Yəⱨudiy həlⱪigə əwətidiⱺan «ustazlar»ni pəⱪət «Təwrat ustazi» degili bolmaydu, bəlki «Təwrat-Injil ustazliri» bolidu. ■ **23:34** Mat. 10:16,17; Luⱪa 10:3; 11:49; Yⱨ. 16:2; Ros. 7:52. □ **23:35 «…ⱨəⱪⱪaniy Ⱨabilning ⱪan ⱪərzidin tartip taki silər ibadəthanidiki muⱪəddəs jay bilən ⱪurbangaⱨning arilиⱪida ələltürgən Bərəkiyaning ooⱪli Zəkəriyaning ⱪan ⱪərzigiqə…»** — Ⱨabilning ələltürülüxi tooⱪruluⱪ «Yar.» 4:8-11, Zəkəriyaning ələltürülüxi «2Tar.» 24:20-22ni kərüng. Bu ikki wəⱪə Yəⱨudiylarning Təwratni ən'əniwi orunlaxturux tərtipi boyiqə Təwratning əng bexida wə ayiⱺida hatirilinidu. «2Tar.» 24:20-22 boyiqə Zəkəriyaning atisining ismi «Yəⱨoyada» idi. «Bərəkiya» uning baxⱪa ismi bolsa kerək («Yəⱨoyada» ⱨəm «Bərəkiya» degən ikki isim «Yaⱨⱪa (Pərwərdigarⱺa) mədⱨiyə oⱪulsun» degən mənidiki mənidax səzlərdur). ■ **23:35** Yar. 4:8; 2Tar. 24:21; Ibr. 11:4.

□ ■ 38 Mana, əmdi əyünglar silərgə harabə bolup ⱪalidu! □ ■ 39 Qünki mən xuni silərgə eytip ⱪoyayki, silər: «Pərwərdigarning namida kəlgüqigə mubarək bolsun!» demigüqə, silər meni ⱪaytidin ḥeq kərəlməysilər.□ ■

MƏSIḤ DƏWRIDIKI YERUSALEM XEḤIRI

1. Muⱪəddəs ibadəthana
2. Ibadəthanining janubiy sepili, «Padixaḥlarning aywani»
3. Ofəl teⱪi (Dawutning xaḥiri taⱪ baⱪⱪa jaylaxⱪan)
4. Moriya teⱪi, ibadəthana jaylaxⱪan taⱪ (= Zion teⱪi)
5. Əsliy ibadəthaning təmi (Ezra, Naḥəmiya dəwridiki)
6. Ibadəthaning xərⱪiy təripi
7. Ibadəthaning ⱪərbiy sepili (taⱪning üstidə)
8. Ibadəthaning ⱪərbiy janubiy sepili (ⱪoja tam bilən yəlinidu)
9. Ibadəthaning taⱪning üstidə turidiⱪan ⱪərbiy janubtiki burjiki
10. «Altun dərwaza». — Məsiḥ muxu dərwaza bilən tantənilik kirgən («Matta» 21:1-11)
11. Zaytun teⱪi
12. Gətsimanə beⱪi
13. Kidron jilⱪisi
14. «Su dərwazisi»
15. «Dawutning xaḥiri» (Ofəl teⱪi)
16. «Gippodrom» - oyun-tanḥərikət meydani
17. Silo'am kəlⱪiki
18. Tiroponiy jilⱪisi
19. Birkət əl-ḥamra
20. Təwənki xəḥər (kambəⱪələr məḥəllisi)
21. Padixah Agrippa I təripidin ⱪuruⱪan sepil
22. Hinnom jilⱪisi (Ge-Hinnom)
23. Yuⱪiriⱪi xəḥər (baylar məḥəllisi)
24. Dawutning mazari dəp ⱪaraləⱪan jay (ḥəⱪiⱪiy mazar «Dawutning xaḥiri»da)
25. Kayafaning əyi xu yərning ətrapida
26. «Üstünki ⱪawəttiki əy» muxu yərning ətrapida («Luⱪa» 22:12, «Ros.» 1:13)
27. Teatr
28. Bazar meydani
29. Herodning ordisi
30. «Gabbata» — «Tax tahtayliⱪ ḥoyla» («Yaffa dərwaza»ⱪa yeⱪin) («Yoḥ.» 19:13)
31. Ḥasmoniylarning ordisining ong təripi
32. Xəḥərning ikkinji məḥəllisi (Mixnə)
33. «Golgota» ning jayliⱪⱪi ehtimalliⱪ boluⱪan ikkinji yər
34. «Bəliⱪ dərwazisi» — Ⱪaysəriyəgə bariduⱪan yol
35. Ən'ənəwiy tarihⱪa boyiⱪə «Golgota» jaylaxⱪan yər
36. Antoniya ⱪal'əsi
37. Bayt-əsda kəlⱪiki (Ibadəthaning ximaliy təripida) («Yoḥ.» 5:2)

Yerusalem

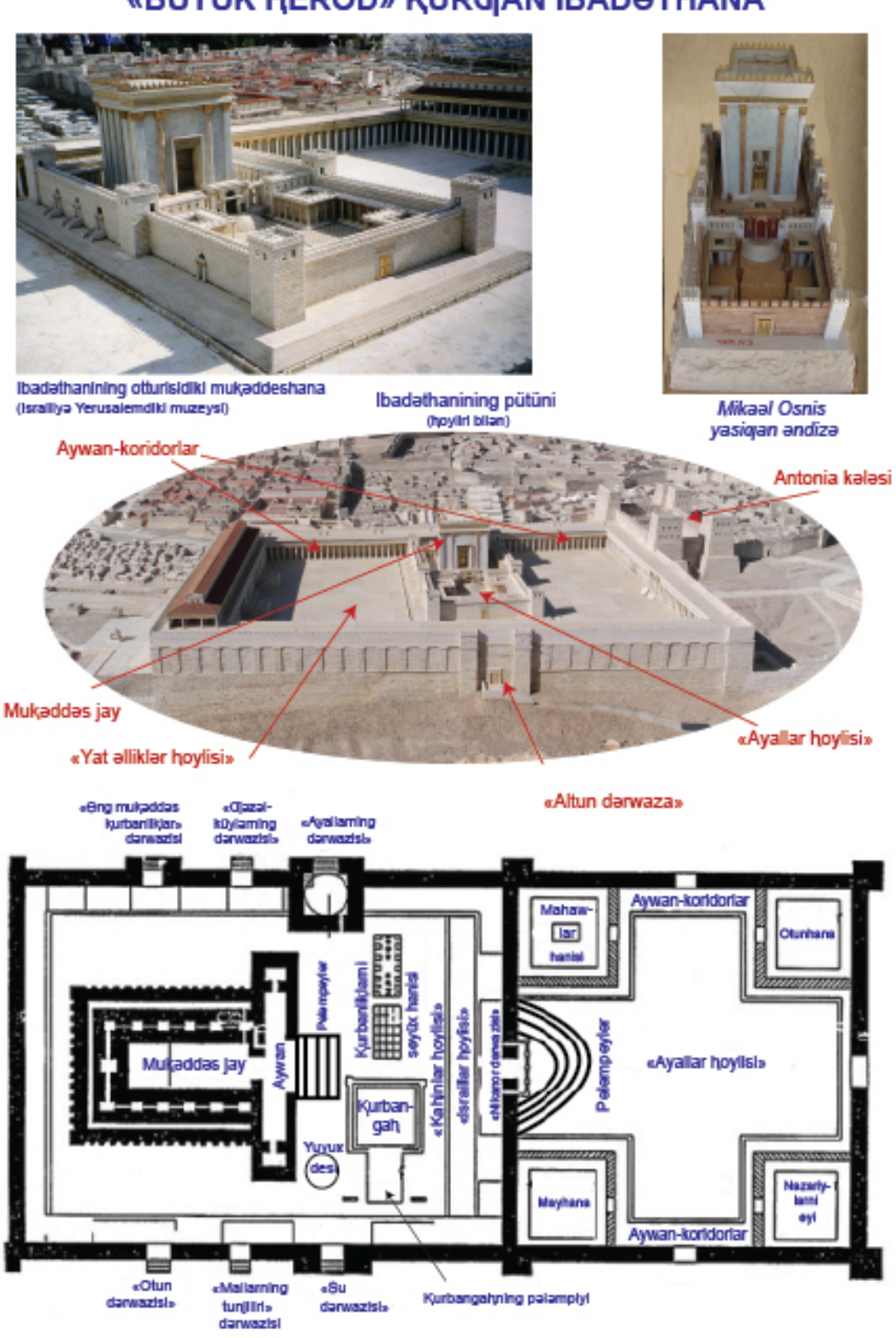
24

Ibadəthanining wəyran ⱪilinixidin bexarət; ahirⱪi zamanlardiki alamətlər
Mar. 13:1-31; Luⱪa 21:5-33

□ **23:37** **«Əy Yerusalem, Yerusalem!...»** — Muⱪəddəs Kitabta, adəmning ismini ikki ⱪetim ⱪaⱪirix — uningoⱪa boloⱪan ⱪongⱪur meḥir-muḥəbbitini wə əzigə tolimu əziz ikənlikini kərsitidu. **«Mekiyan qüjilirini ⱪanat astioⱪa yioⱪⱪandək pərzəntliringni ⱪanqə ⱪetim ⱪoynumoⱪa almaⱪⱪi boldum, lekin silər unimidinglar!»** — «pərzəntliring» — Yerusalemdikilərning əzlirini kərsitidu. ■ **23:37** Zəb. 17:8; 91:4; Mat. 21:35,36; Luⱪa 13:34. □ **23:38** **«...əyünglar silərgə harabə bolup ⱪalidu»** — üq bisliⱪ səz bolup: (1) Hudaning ibadəthanisi (lekin Məsiḥning «silərning əyünglar» degini boyiⱪə bu əy ḥazir Hudaningki əməs, pəⱪət silərningkidur); (2) əzlirining ⱪoru-jayliri; (3) bala-ⱪaⱪilirining wəyran bolidioⱪanliⱪini kərsitidu. ■ **23:38** Zəb. 69:25; Yəx. 1:7; Yər. 7:34; Mik. 3:12; Ros. 1:20. □ **23:39** **«Pərwərdigarning namida kəlgüqigə mubarək bolsun!»** —Muxu ibarə Zəbur 118:26tin elinoⱪan bolup, həlⱪning Məsiḥni ⱪarxi aloⱪanliⱪini kərsitidu. Demək, ular Əysaning Məsiḥ ikənlikigə ixinip etirap ⱪilmioⱪuqə ular uni ⱪayta kərməydu. Bu səz xu muḥim pakitni kərsitiduki, Əysa Məsiḥ dunyaoⱪa ⱪaytip kəlginidə, Yəhudiy həlⱪi alliⱪaqan uningoⱪa etiⱪad baoⱪlap etirap ⱪiloⱪan bolidu. ■ **23:39** Zəb. 118:26.

1 Əysa ibadəthanidin qikip, aldioɣa ketiwatkanda, muhlisliri yenioɣa kelip uning
dikkitini ibadəthana binalirioɣa tartmakqi boldi.■

■ **24:1** Mar. 13:1; Luka 21:5.

Yerusalemdiki ibadəthana (Məsiḥning dəwridə)

2 U ularoɣa:
— Mana bularning ḫəmmisini kərüwatamsilər? Mən silərgə bərḫək xuni eytip ḳoyayki, bu yərdə bir tal taxmu tax üstidə ḳalmaydu, ḫəmmisi ḳaldurulmay gumran ḳilinidu, — dedi.■

Kəlgüsi tooɣrisidiki bexarətlər

3 U Zəytun teoɣida olturoɣanda, muhlisliri astioɣina uning yenioɣa kelip:
— Bizgə eytḳinqu, bu degənliring ḳaqan yüz beridu? Sening *ḳaytip* kelixing wə zamanning ahirini kərsitidioɣan ḳandaḳ alamət bolidu? — dəp soraxti.■ 4 Əysa ularoɣa jawabən mundaḳ dedi:
— Ḫezi bolunglarki, ḫeqkim silərni azdurup kətmisun.■ 5 Qünki nuroɣun kixilər mening namimda kelip: «Məsiḫ mən bolimən» dəp, köp adəmlərni azduridu.■ 6 Silər urux həwərliri wə urux xəpilirini anglaysilər, bulardin alaḳzadə bolup kətmənglar; qünki bu ixlarning yüz berixi muḳərrər. Lekin bular ahirət əməs. 7 Qünki bir millət yənə bir millət bilən uruxḳa qiḳidu, bir padixaḫliḳ yənə bir padixaḫliḳ bilən uruxḳa qiḳidu. Jay-jaylarda aqarqiliḳ, wabalar wə yər təwrəxlər yüz beridu.□ ■ 8 Lekin bu ixlarning yüz berixi «tuoɣutning toloɣiḳining baxlinixi» bolidu, halas.□
9 Andin kixilər silərni tutup azab-oḳubətkə selip, əltüridu, mening namim wəjidin pütkül əllər silərdin nəprətlinidu. ■ 10 Xuning bilən nuroɣunlar etiḳadidin tanidu, bir-birini tutup beridu wə bir-birigə öqmənlik ḳilidu. □ 11 Nuroɣun sahta pəyoɣəmbərlər məydanoɣa qiḳip, nuroɣun kixilərni azduridu. ■ 12 Itaətsizlik-rəzilliklərning köpiyixi tüpəylidin, nuroɣun kixilərdiki meḫir-muḫəbbət sowup ketidu. ■ 13 Lekin ahiroɣiqə bərdaxliḳ bərgənlər ḳutḳuzulidu. ■ 14 Barliḳ əllərgə agaḫ-guwaḫliḳ bolsun üqün, *Hudaning* padixaḫliḳi ḫəḳḳidiki bu hux həwər pütkül dunyaoɣa jakarlinidu; andin zaman ahiri bolidu.□

Yerusalemda wəyran ḳiloɣuqi «yirginqlik nomussizliḳ» pəyda bolidu

15 Daniyal pəyoɣəmbər ḳəyt ḳiloɣan «wəyran ḳiloɣuqi yirginqlik nomussizliḳ»ning muḳəddəs jayda turoɣinini kərginiŋlarda (kitabhan bu səzning mənisini qüxəngəy), □ ■ 16 Yəhudiyə ölkisidə turuwatḳanlar taoɣlaroɣa ḳaqsun; 17 öqzidə turoɣan kixi öyidiki nərsə-kerəklirini aloɣili qüxməyla *ḳaqsun*. 18 Etizliḳta turoɣan kiximu qapinini aloɣili öyigə yanmisun. 19 U künlərdə ḫamilidar ayallar wə bala emitiwatḳanlarning ḫalioɣa way! □ 20 Ḳaqidioɣan waḳtinglarning ḳix yaki xabat künigə

■ **24:2** 1Pad. 9:7, 8; Mik. 3:12; Luḳa 19:44. ■ **24:3** Mar. 13:1, 3; Luḳa 21:7; Ros. 1:6. ■ **24:4** Yər. 29:8; Əf. 5:6; Kol. 2:18; 2Tes. 2:3; 1Yuḫa. 4:1. ■ **24:5** Yər. 14:14; 23:25; Yḫ. 5:43. □ **24:7 «bir millət yənə bir millət bilən uruxḳa qiḳidu, bir padixaḫliḳ yənə bir padixaḫliḳ bilən uruxḳa qiḳidu»** — ibraniy tilida (xundaḳla grek tilida) bu ibarə dunya boyiqə kengəygən uruxlarni kərsitixi mumkin («Yəx.» 19:2, «2Tar.» 15:3-6də bu turaḳliḳ ibarə tooɣruluḳ misallar bar. ■ **24:7** Yəx. 19:2. □ **24:8 «Lekin bu ixlarning yüz berixi «tuoɣutning toloɣiḳining baxlinixi» bolidu, halas»** — Əysa Məsiḫ ḳaysi ix «tuoɣulidu», uni biwasitə deməydu. Təwəndiki səzlirigə ḳarioɣanda u «yengi zaman»ning tuoɣuluxini kərsitidu, dəp ḳaraymiz. ■ **24:9** Mat. 10:17; Luḳa 21:11,12; Yḫ. 15:20; 16:2; Wəḫ. 2:10. □ **24:10 «nuroɣunlar etiḳadtin tanidu»** — grek tilida «nuroɣunlar putlaxturulidu» deyilidu. Xunga baxḳa birhil tərjimisi: «nuroɣunlar gunaḫḳa azdurulidu». ■ **24:11** 2Pet. 2:1. ■ **24:12** 2Tim. 3:1. ■ **24:13** Mat. 10:22; Mar. 13:13; Luḳa 21:19; Wəḫ. 2:7,10; 3:10. □ **24:14 «Hudaning padixaḫliḳi ḫəḳḳidiki bu hux həwər»** — grek tilida «padixaḫliḳning bu hux həwiri» deyilidu. □ **24:15 «Daniyal pəyoɣəmbər ḳəyt ḳiloɣan «wəyran ḳiloɣuqi yirginqlik nomussizliḳ»»** — «wəyran ḳiloɣuqi yirginqlik nomussizliḳ» tooɣrisida «Dan.» 9:24-27ni wə u tooɣruluḳ izaḫatlarni kərüng. ■ **24:15** Dan. 9:27; Mar. 13:14; Luḳa 21:20; 2Tes. 2:4 □ **24:19 «u künlərdə ḫamilidar ayallar wə bala emitiwatḳanlarning ḫalioɣa way!»** — undaḳ kixilərgə ḳeqix əpsiz bolidu, əlwəttə.

tooɣra kelip ⱪalmasliⱪi üqün dua ⱪilinglar. □ ■ 21 Qünki u qaoɣda dunya apiridə
bolоɣandin muxu qaoɣⱪiqə kərülüp baⱪmioɣan ɦəm kəlgüsidimu kərülməydioɣan
dəɦxətlik azab-okubət bolidu. ■ 22 U künlər azaytilmisa, ɦeqⱪandaⱪ ət igisi
ⱪutulalmaytti; lekin *Hudaning* Өz tallioɣanliri üqün u künlər azaytilidu.
23 Əgər u qaoɣda birsi silərgə: «Ⱪaranglar, bu yərdə Məsiɦ bar!» yaki «*Məsiɦ* ənə
u yərdə!» desə, ixənmənglar. ■ 24 Qünki sahta məsiɦlər wə sahta pəyoɣəmbərlər
məydanoɣa qiⱪidu, ⱪaltis məjizilik alamətlər wə karamətlərni kərsitidu; xuning bilən
əgər mumkin bolidioɣan bolsa, ɦətta *Huda* tallioɣanlarnimu azduratti. ■ 25 Mana,
mən bu ixlar yüz berixtin burun silərgə uⱪturup ⱪoydum.
26 Xuning üqün, birsi silərgə: «Ⱪaranglar, u qəl-bayawanda!» desə, u yərgə
barmanglar. «Ⱪaranglar, u iqkiridiki өylərdə!» desə, ixənmənglar. ■ 27 Qünki
qaⱪmaⱪ xərⱪtin oɣərbkə yalt-yult ⱪilip ⱪandaⱪ qaⱪⱪan bolsa, Insan’ooɣlining kelixi
xundaⱪ bolidu. 28 Qünki jəsət ⱪaysi yərdə bolsa, u yərdimu ⱪuzoɣunlar toplixidu!□ ■

Insan’ooɣlining ⱪaytip kelixi

29 U künlərdiki azab-okubətlər өtüp kətkən ɦaman, ⱪuyax ⱪariyidu, ay yoruⱪluⱪini
bərməydu, yultuzlar asmandin təkülüp qüxidu, asmandiki küqlər lərzigə kelidu. □ ■
30 Andin Insan’ooɣlining alamiti asmandin kərünidu; yər yüzidiki pütkül ⱪəbililər
yioɣa-zar kətürüxidu. Ular Insan’ooɣlining küq-ⱪudrət wə uluoɣ xan-xərəp iqidə
asmandiki bulutlar üstidə keliwatⱪanliⱪini kəridu. □ ■ 31 U pərixtilirini zor jaranglik
bir kanay sadasi bilən əwətidu, ular uning tallioɣanlirini dunyaning tət bulungidin,
asmanning bir qetidin yənə bir qetigiqə ɦəryərdin yioɣip bir yərgə jəm ⱪilidu.□ ■

Ənjür dərihidin sawaⱪ elix

32 Ənjür dərihidin mundaⱪ təmsilni biliwelinglar: — Uning xahliri kөkirip yopurmaⱪ
qiⱪaroɣanda, yazning yeⱪinlap ⱪaloɣanliⱪini bilisilər. ■ 33 Huddi xuningdəⱪ, *mən
baya degənlirimning* ɦəmmisini kөrginiŋlarda, uning yeⱪinlap ⱪaloɣanliⱪini, ɦətta
ixik aldida turuwatⱪanliⱪini biliwelinglar.□

□ **24:20 «Ⱪaqidioɣan waⱪtinglarning ⱪix yaki xabat künigə tooɣra kelip ⱪalmasliⱪi üqün dua ⱪilinglar»** — Yəɦudiy diniy ərbablarning Təwrat ⱪanunioɣa boloɣan qüxənqisigə asasən, Yəɦudiylar adəttə xabat (dəm elix) künidə xəɦər dərwazisi wə dukanlarni taⱪixi kerək. Bu küni səpər ⱪilix mən’i ⱪilinoɣan boloɣaqⱪa, Ⱪanaanda (Pələstində) turoɣanlaroɣa nisbətən yeməklik setiwelix wə baxⱪa yərlərgə ⱪeqix intayin ⱪulaysiz bolidu. «Ⱪix»ta Yəɦudiyədə dərya-wadilarda su pat-pat texip turoɣaqⱪa, ⱪixtimu ⱪeqix intayin təs bolidu. ■ **24:20** Ros. 1:12. ■ **24:21** Dan. 12:1. ■ **24:23** Mar. 13:21; Luⱪa 21:8. ■ **24:24** Ⱪan. 13:2; 2Tes. 2:11. ■ **24:26** Luⱪa 17:23. □ **24:28 «Qünki jəsət ⱪaysi yərdə bolsa, u yərdimu ⱪuzoɣunlar toplixidu!»** — bu sirliⱪ səzlərning mənisi Təwrat, «Ayup» 39:26-30 wə «Yəx.» 34:1-8, 15-17-ayətlər bilən munasiwət bolsa kerək. Xu ayətlərdə kərsitilgəndəⱪ, «Pərwərdigarning küni»də zor ⱪiroɣinqilik bolidu. ■ **24:28** Ayup 39:30; Luⱪa 17:37. □ **24:29 «… ⱪuyax ⱪariyidu, ay yoruⱪluⱪini bərməydu, yultuzlar asmandin təkülüp qüxidu, asmandiki küqlər lərzigə kelidu»** — «Yəx.» 13:10, 34:4, «Yo.» 2:10ni kərüng. «Asmandiki küqlər» bəlkim barliⱪ jin-xəytanlarni kərsitidu; «lərzigə kelidu» bəlkim ularning küqtin ⱪelixini kərsitidu. ■ **24:29** Yəx. 13:10; 34:4; Əz. 32:7; Yo. 2:31; 3:15; Mar. 13:24; Luⱪa 21:25. □ **24:30 «yər yüzidiki pütkül ⱪəbililər yioɣa-zar kətürüxidu»** — «Zək.» 12:10ni kərüng. **«Ular Insan’ooɣlining küq-ⱪudrət wə uluoɣ xan-xərəp iqidə asmandiki bulutlar üstidə keliwatⱪanliⱪini kəridu»** — «Dan.» 7:13bi kərüng. ■ **24:30** Dan. 7:10; Mat. 16:27; 25:31; 26:64; Mar. 13:26; 14:62; Luⱪa 21:27; Ros. 1:11; 2Tes. 1:10; Wəɦ. 1:7. □ **24:31 « *Pərixtilər*** uning tallioɣanlirini dunyaning tət bulungidin,… ɦəryərdin yioɣip bir yərgə jəm ⱪilidu» — «dunyaning tət bulungidin» grek tilida «tət xamilidin» bilən ipadilinidu. ■ **24:31** 1Kor. 15:52; 1Tes. 4:16. ■ **24:32** Mar. 13:28; Luⱪa 21:29. □ **24:33 «… Uning yeⱪinlap ⱪaloɣanliⱪini, ɦətta ixik aldida turuwatⱪanliⱪini biliwelinglar»** — bu tekisttiki «uning» yaki Insan’ooɣlining өzini, yaki kelidioɣan künini, yaki Hudaning padixaɦliⱪini kərsitidu («Luⱪa» 21:31ni kərüng).

34 Mən silərgə bərḥək xuni eytip ḳoyayki, bu alamətlərning ḥəmmisi əməlgə
axurulmay turup, bu dəwr ətməydu. □ 35 Asman-zemin yoḳilidu, birak mening
səzlirim ḥərgiz yoḳalmaydu.■
36 Lekin xu küni wə wakit-saitining həwirini bolsa, ḥeqkim bilməydu — ḥətta ərxtiki
pərixtilərmu bilməydu, uni pəḳət Atamla bilidu. □ ■ 37 Əmdi Nuḥ pəyoɣəmbərning
künliridə ḳandak boloɣan bolsa, Insan'ooɣli *ḳaytip* kəlgəndimu xundak bolidu. ■
38 Qünki topan kelixidin ilgiriki künlərdə, Nuḥ kemigə kirip olturoɣan küngiqə, *xu
zamandiki* kixilər yəp-iqip, əylinip wə yatlik bolup kəlgənidi. ■ 39 Topan tuyuksiz
kelip ḥəmmisini oɣərk ḳiloɣuqə, kixilər bu ixning uningdin həwərsiz bolup turoɣanoɣa
ohxax, Insan'ooɣlining ḳaytip keliximu xundak bolidu. 40 U küni, etizda ikki kixi
turoɣan bolidu; ulardin biri elip ketilidu, yənə biri ḳaldurulidu; ■ 41 ikki ayal tügmən
bexida turup un tartiwatḳan bolidu; ulardin biri elip ketilidu, yənə biri ḳaldurulidu.
42 Xuning üqün, ḥoxyar bolunglar, qünki Rəbbinglarning ḳaytip kelidioɣan wakti-
saitini bilməysilər. □ ■ 43 Lekin xuni bilinglarki, əgər əy igisi ooɣrining keqisi ḳaysi
jesəktə kelidioɣanlikini bilgən bolsa, səgək turup ooɣrining əyni texip kirixigə ḥərgiz
yol ḳoymaytti. ■ 44 Xuningoɣa ohxax, silərmu təyyar turunglar. Qünki Insan'ooɣli
silər oylimioɣan wakit-saəttə ḳaytip kelidu!

Ixənqlik wə ixənqsiz qakarlar
Luḳa 12:41-48

45 Hojayini əz əyidikilərgə məs'ul ḳilip, uloroɣa ozuk-tülükini wakti-waktida təksim
ḳilip berixkə təyinligən ixənqlik wə pəmlik qakar kim bolidu? □ ■ 46 Hojayin *əyigə*
ḳaytḳanda, qakirining xundak ḳiliwatḳinining üstigə kəlsə, bu qakarning bəhtidur!
47 Mən silərgə bərḥək xuni eytip ḳoyayki, hojayin uni pütün igilikini baxḳuruxḳa
ḳoyidu. 48 Lekin mubada xu qakar rəzil bolup kənglidə: «Hojayinim ḥayal bolup
ḳalidu» dəp oylap, 49 baxḳa qakar buradərlirini bozək ḳilixḳa wə ḥaraḳkəxlərgə
ḥəmraḥ bolup yəp-iqixkə baxlisa, 50 xu qakarning hojayini kütülmigən bir küni,
oylimioɣan bir wakitta ḳaytip kelidu 51 wə uni kesip ikki parqə ḳilip, uning nesiwisini
sahtipəzlər bilən ohxax təkdirdə bekitidu. Xu yərdə yioɣa-zarlar kətürülidu, qixlirini
oɣuqurlitidu.■

□ **24:34 «…bu alamətlərning ḥəmmisi əməlgə axurulmay turup, bu dəwr ətməydu»** — əgər tiloɣa elinoɣan alamətlər Yerusalemning wəyran boluxioɣa (miladiyə 70-yili) (24-bab 2-ayət) ḳaritiloɣan bolsa, undakta «dəwr» degən səz təbiiyki (1) Əysaning dəwridə yaxap ətkən adəmlərni kərsitidu. Əgər Məsiḥning dunyaoɣa ḳaytip kelixigə (24:30) ḳaritiloɣan bolsa, «dəwr» degən səz bəlkim (2) pütün Yəhudiyə həlkini (3) bu ayətlərdə eytiloɣan «də□xətlik azab-okubət»tiki wəḳələrning baxlinix dəwridə yaxioɣanlarni kərsitidu. Xunga barlik wəḳələr xu dəwr iqidə yüz beridu, degənlik bolidu. Bizningqə (3)-xərḥ aldi-kəyni ayətlərgə əng bap kelidu. ■ **24:35** Zəb. 102:25-27; Yəx. 51:6; Mar. 13:31; Ibr. 1:11. □ **24:36 «Lekin xu küni wə wakit-saitining həwirini bolsa, ḥeqkim bilməydu — ḥətta ərxtiki pərixtilərmu bilməydu, uni pəḳət atamla bilidu»** — bəzi kona kəqürmilərdə «nə ooɣul bilməydu» degən səzlərmu tepilidu. ■ **24:36** Mar. 13:32; Ros. 1:7. ■ **24:37** Yar. 6:2; Luḳa 17:26; 1Pet. 3:20; 2Pet. 2:5. ■ **24:38** Yar. 7:7. ■ **24:40** Luḳa 17:34; 1Tes. 4:17. □ **24:42 «qünki Rəbbinglarning ḳaytip kelidioɣan wakti-saitini bilməysilər»** — yaki «qünki Rəbbinglarning ḳaytip kelidioɣan künni bilməysilər». ■ **24:42** Mat. 25:13; Mar. 13:33; Luḳa 12:40; 21:36. ■ **24:43** Luḳa 12:39; 1Tes. 5:2; 2Pet. 3:10; Wəḥ. 3:3; 16:15. □ **24:45 «əz əyidikilər»** — «əydikilər» muxu yərdə hojayinning əyidiki hizmətkarlar wə qakarlirini kərsitidu. **«hojayini əz əyidikilərgə məs'ul ḳilip, uloroɣa ozuk-tülükini wakti-waktida təksim ḳilip berixkə təyinligə ixənqlik wə pəmlik qakar kim bolidu?»** — bu səzlər awwal rosullar, andin Hudaning barlik hizmətkarlirioɣa ḳaritilip eytilidu, əlwəttə («Luḳa» 12:41-48nimu kərüng). ■ **24:45** Mat. 25:21; Luḳa 12:42. ■ **24:51** Mat. 8:12; 13:42; 22:13; 25:30; Luḳa 13:28.

25

On ⱪiz ⱪoldax tooɣrisidiki təmsil

1 U waⱪitta, ərx padixaɦliⱪi huddi ⱪollirioɣa qiraoɣlarni elip toyi boloɣan yigitni ⱪarxi elixⱪa qiⱪⱪan on ⱪiz ⱪoldaxⱪa ohxaydu. 2 Bu ⱪizlarning bəxi pəmlik, bəxi bolsa pəmsiz. 3 Pəmsiz ⱪizlar qiraoɣlirini aloɣan bolsimu, yenioɣa may eliwalmaptu. 4 Pəmlik ⱪizlar bolsa qiraoɣliri bilən billə ⱪaqilirida maymu eliwaptu. 5 Yigit keqikip kəlgəqkə, ularning ɦəmmisini uyⱪu besip uhlap ⱪaptu.

6 Yerim keqidə: «Mana, yigit kəldi, ⱪarxi elixⱪa qiⱪinglar!» degən awaz anglinⱪiptu. 7 Buning bilən bu ⱪizlarning ɦəmmisi ornidin turup qiraoɣlirini pərləptu. 8 Pəmsiz ⱪizlar pəmlik ⱪizlaroɣa: «Qiraoɣlirimiz өqüp ⱪaloɣiliwatidu, meyinglardin beringlarqu» dəptu. 9 Biraⱪ pəmlik ⱪizlar: «Yaⱪ. bolmaydu! Bərsək, bizgimu ɦəm silərgimu yətməsliki mumkin. Yahxisi, өzünglar *may* satⱪuqilarning yenioɣa berip setiwelinglar!» dəptu. 10 Lekin ular may setiwaloɣili ketiwatⱪanda, yigit kelip ⱪaptu, təyyar bolup boloɣan ⱪizlar uning bilən birliktə toy ziyapitigə kiriptu. Ixik taⱪiliptu. 11 Keyin ⱪaloɣan ⱪizlar ⱪaytip kelip: «Oɣojam, oɣojam, ixikni eqiwətkəyla!» dəptu. 12 Biraⱪ u: «Silərgə bərɦək eytayki, mən silərni tonumaymən» dəp jawab beriptu.

13 Xuning üqün səgək bolunglar, qünki nə Insan’ooɣlining kelidioɣan künini nə saitini bilməysilər.■

«Talant» tapxuruluxi tooɣrisidiki təmsil •••• «Talant» tooɣruluⱪ 15-ayəttiki izaɦatni kərüng

Luⱪa 19:11-27

14 *Ərx padixaɦliⱪi* huddi yaⱪa yurtⱪa qiⱪmaⱪqi bolup, өz qakarlirini qaⱪirip dunyasini ularoɣa tapxuroɣan adəmgə ohxaydu. ■ 15 U adəm ɦərbir qakarning ⱪabiliyitigə ⱪarap, birsigə bəx talant, birisigə ikki talant, yənə birsigə bir talant kümüx tənggə berip, yaⱪa yurtⱪa yol aptu. □ 16 Bəx talant tənggə aloɣan qakar berip oⱪət ⱪilip, yənə bəx talant tənggə payda tepiptu. 17 Xu yolda ikki talant tənggə aloɣinimu yənə ikki talant tənggə payda aptu. 18 Lekin bir talant tənggə aloɣini bolsa berip yərni kolap, hojayini bərgən pulni kөmüp yoxurup ⱪoyuptu.

19 Əmdi uzun waⱪit өtkəndin keyin, bu qakarlarning oɣojisi ⱪaytip kelip, ular bilən ɦesablixiptu. 20 Bəx talant tənggə aloɣini yənə bəx talant tənggini ⱪoxup elip kelip: «Oɣojam, sili manga bəx talant tənggə tapxuroɣandila. Ⱪarsila, yənə bəx talant tənggə payda aldim» dəptu. 21 Hojayini uningoɣa: Obdan boptu! Yahxi wə ixənqlik qakar ikənsən! Mən sanga ɦawalə ⱪiloɣan kiqikkinə ixta ixənqlik bolup qiⱪting, seni kөp ixlaroɣa ⱪoyimən. Kəl, hojayiningning huxalliⱪioɣa ortaⱪ bol!» dəptu. 22 Ikki talant tənggə aloɣinimu kelip: «Oɣojam, sili manga ikki talant tənggə tapxuroɣandila. Ⱪarsila, yənə ikki talant tənggə payda aldim» dəptu. 23 Hojayini uningoɣa: «Obdan boptu! Yahxi wə ixənqlik qakar ikənsən! Mən sanga ɦawalə ⱪiloɣan kiqikkinə ixta ixənqlik bolup qiⱪting, seni kөp ixlaroɣa ⱪoyimən. Kəl, hojayiningning huxalliⱪioɣa ortaⱪ bol!» dəptu.

24 Andin, bir talant tənggə aloɣinimu kelip: «Oɣojam, silining qing adəm ikənliklirini biləttim, qünki өzliri terimioɣan yərdin ɦosulni oruwalalayla, ɦəmdə uruⱪ qaqmioɣan yərdinmu haman alila. 25 Xunga ⱪorⱪup, silining bərgən bir

■ **25:13** Mat. 24:42; Mar. 13:33,35. ■ **25:14** Luⱪa 19:12. □ **25:15** **«U adəm ɦərbir qakarning ⱪabiliyitigə ⱪarap, birsigə bəx talant, birisigə ikki talant, yənə birsigə bir talant kümüx tənggə berip,...»** — oⱪurmənlərgə ayan bolsunki, xu qaoɣlarda «talant» birhil pul birliki, ⱪimmətlik kümüx tənggə idi. Yuⱪiridiki 18:24diki izaɦatnimu kərüng. Uyoɣur tilida «talant» degən səz daim dəl xu təmsildin qiⱪⱪan kөqmə mənisidə ixlitilidu. Xu qaoɣda qakarlaroɣa tapxuruloɣan bu pullar bəlkim təhminən 85000, 34000 wə 17000 dollaroɣa tooɣra kelətti (2010 ɦesablinatⱪan).

talant tənggilirini yərgə kəmüp yoxurup qoyoɣanidim. Mana pullirini alsila» dəptu. 26 Oɣojisi uningoɣa: «Əy, rəzil, ḥurun qakar! Sən meni terimioɣan yərdin oruwalidioɣan, uruq qaqmioɣan yərdin haman alidioɣan adəm dəp bilip, 27 ḥeq bolmioɣanda pulumni jazanihorlaroɣa amanət qoyuxung kerək idioɣu! Xundaq qiloɣan bolsang mən qaytip kəlgəndə pulumni əsümi bilən aloɣan bolmamtim?! 28 Xunga, uning qolidiki talant tənggini elip, on talant tənggə bar boloɣanoɣa beringlar! 29 Qünki kimdə bar bolsa, uningoɣa tehimu kəp berilidu, uningda molqilik bolidu; əmma kimdə yoq bolsa, ḥətta uningda bar boloɣanlirimu uningdin məḥrum qilinidu. □ ■ 30 Bu yaramsiz qakarni texidiki qarangoɣulukqa aqiqip taxlanglar! U yərdə yioɣa-zarlar kətürülidu, qixlirini oɣuqurlitidu» dəptu.■

Ahirəttiki soraq

31 Insan’ooɣli əz xan-xəripi iqidə barlik pərixtiliri bilən billə kəlginidə, xərəplik təhtidə olturidu. ■ 32 Barlik əllər uning aldioɣa yioɣilidu. Padiqi qoylarni əqkilərdin ayrioɣinidək u ularni ayriydu; □ ■ 33 u qoylarni ong yenioɣa, əqkilərni sol yenioɣa ayriydu. 34 Andin Padixaḥ ong yenidikilərgə: «Əy Atam bəht ata qiloɣanlar, kelinglar! Aləm apiridə boloɣandin beri silər üqün təyyarlanoɣan padixaḥliqqa waris bolup igə bolunglar!■

35 Qünki aq qaloɣinimda silər manga yeməklik bərdinglar, ussuz qaloɣinimda ussuluq bərdinglar, musapir bolup yürginimdə əz əyünglərgə aldinglar, ■ 36 yalingaq qaloɣinimda kiydürdünglar, kesəl bolup qaloɣinimda ḥalimdin həwər aldinglar, zindanda yatqinimda yoqlap turdunglar» — dəydu.□ ■

37 U qaoɣda, ḥəqqaniy adəmlər uningoɣa: «I Rəb, biz seni qaqan aq kərüp ozuq bərduq yaki ussuz kərüp ussuluq bərduq? 38 Seni qaqan musapir kərüp əyümizgə alduq yaki yalingaq kərüp kiygüzduq? 39 Sening qaqan kesəl boloɣiningni yaki zindanda yatqiningni kərüp yoqlap barduq?» dəp soraydu. 40 Wə Padixaḥ ularoɣa: «Mən silərgə bərḥək xuni eytayki, muxu qerindaxlirimdin əng kiqikidin birərsigə xularni qiloɣininglarmu, dəl manga qiloɣan boldunglar» dəp jawab beridu.■

41 Andin u sol yenidikilərgə: «Əy lənitilər, kəzümdin yoqilinglar! Xəytan bilən uning pərixtilirigə ḥazirlanoɣan mənggü əqməs otqa kiringlar! ■ 42 Qünki aq qaloɣinimda manga ozuq bərmidinglar, ussuz qaloɣinimda ussuluq bərmidinglar; 43 musapir bolup yürginimdə əz əyünglərgə almidinglar, yalingaq qaloɣinimda kiydürmidinglar, kesəl boloɣinimda wə zindanda yatqinimda yoqlimidinglar» dəydu. 44 U qaoɣda, ular: «I Rəb, seni qaqan aq, ussuz, musapir, yalingaq, kesəl yaki zindanda kərüp turup hizmitingdə bolmiduq?» dəydu. 45 Andin padixaḥ ularoɣa: «Mən silərgə bərḥək xuni eytayki, muxulardin əng kiqikidin birərsigə xundaq qilmioɣininglar mangimu qilmioɣan boldunglar» dəp jawab beridu. ■ 46 Buning bilən ular mənggülük jazaoɣa kirip ketidu, lekin ḥəqqaniylar bolsa mənggülük ḥayatqa kiridu.■

□ **25:29** **«Qünki kimdə bar bolsa, uningoɣa tehimu kəp berilidu, uningda molqilik bolidu; əmma kimdə yoq bolsa, ḥətta uningda bar boloɣanlirimu uningdin məḥrum qilinidu»** — bu əḥmiyətlik səz 13:12dimu tepilidu. ■ **25:29** Mat. 13:12; Mar. 4:25; Luqa 8:18; 19:26. ■ **25:30** Mat. 8:12; 13:42; 22:13; 24:51; Luqa 13:28. ■ **25:31** Mat. 16:27; 26:64; Mar. 14:62; Luqa 21:27; Ros. 1:11; 1Tes. 4:16; 2Tes. 1:10; Wəḥ. 1:7. □ **25:32** **«Barlik əllər uning aldioɣa yioɣilidu»** — «əllər» degən bu səz Injildiki kəp yərlərdə Yəḥudi əməs əllərni kərsitidu. Xunga bəzidə «yat əllər» yaki «taipilər» dəp tərjimə qilimiz. ■ **25:32** Əz. 34:17,20; Mat. 13:49. ■ **25:34** Mat. 20:23; Mar. 10:40. ■ **25:35** Yəx. 58:7; Əz. 18:7; Ibr. 13:2. □ **25:36** **«kesəl bolup qaloɣinimda ḥalimdin həwər aldinglar»** — grek tilida «kesəl bolup qaloɣinimda meni yoqlidinglar». **«zindanda yatqinimda yoqlap turdunglar»** — grek tilida «zindanda yatqinimda yenimoɣa kelip turdunglar». ■ **25:36** Yəx. 58:7; 2Tim. 1:16; Yaq. 2:15,16. ■ **25:40** Pənd. 19:17; Mat. 10:42; Mar. 9:41; Yḥ. 13:20; 2Kor. 9:6. ■ **25:41** Zəb. 6:8; Yəx. 30:33; Mat. 7:23; Luqa 13:25,27; Wəḥ. 19:20. ■ **25:45** Pənd. 14:31; 17:5; Zək. 2:12. ■ **25:46** Dan. 12:2; Yḥ. 5:29.

26

Əysani əltürüx suyiqəsti
Mar. 14:1-2; Luqa 22:1-2; Yh. 11:45-53

1 Əysa bu səzlərni qilip bolƣandin keyin, muhlislirigə:
2 — Silərgə məlumki, ikki kündin keyin «ətüp ketix hеyti» bolidu, xu qaƣda Insan’ooƣli krestlinix üqün tutup berilidu, — dedi.□ ■
3 Bax kahinlar wə aqsaqallar Qayafa isimlik bax kahinning sariyida jəm boluxti.■
4 Ular Əysani qandaq qilip hiylə-nəyrəng bilən tutup əltürüx tooƣrisida məslihət qilixti. 5 Biraq ular:
— Bu ix hеyt-ayəm künliri qilinmisun. Bolmisa, həlq arisida malimanqilik qiqixi mumkin, — deyixti.

Hudaguy ayalning Əysaƣa ətir qeqixi
Mar. 14:3-9; Yh. 12:1-8

6 Əmdi Əysa Bəyt-Aniya yezisida, «Simon mahaw»ning əyidə bolƣinida,□ 7 bir ayal uning yenigə kirdi. U aq qaxtexi xexidə nahayiti qimmətlik ətirni elip kəlgən bolup, Əysa dastihanda olturƣanda, ətirni uning bexigə quydi.■ 8 Lekin muhlislar buni kərüp hapa boluxup:
— Zadi nemixqa bundaq israpqilik qilinidu? 9 Qünki bu ətirni kəp pulƣa setip, pulini kəmbəƣəllərgə sədiqə qilsa bolattiƣu! — deyixti.
10 Lekin Əysa ularning kənglidikini bilip ularƣa:
— Bu ayalning kənglini nemə dəp aƣritisilər? Qünki u mən üqün yahxi bir ixni qildi.
11 Qünki kəmbəƣəllər daim silərning aranglarda bolidu, lekin mening aranglarda boluxum silərgə daim nesip boliwərməydu! ■ 12 Bu ayalning bu ətirni bədinimgə quyuxi mening dəpnə qiliniximƣa təyyar boluxum üqün boldi. 13 Mən silərgə bərhəq xuni eytip qoyayki, bu hux həwər pütkül dunyaning qəyeridə jakarlansa, bu ayal əslinip, uning qiloƣan bu ixi təriplinidu, — dedi.

Yəhuda Əysaƣa satqunluq qilixqa wədə qilidu

14 Bu ixtin keyin, on ikkiyləndin Yəhuda Ixqariyot isimlik biri bax kahinlarning aldigə berip:□ ■
15 — Uni tutup bərsəm, manga nemə berisilər? — dedi. Ular uning aldigə ottuz kümüx tənggə qoydi. ■ 16 Yəhuda xuningdin etibarən uni tutup berixkə muwapiq pursət izdəxkə baxlidi.

«Ətüp ketix hеyti»ning kəqlik tamiqi
Mar. 14:21-22; Luqa 22:7-14, 21-23; Yh. 13:21-30

17 Petir nan hеytining birinqi küni, muhlislar Əysaning yenigə kelip:

□ **26:2** **«xu qaƣda Insan’ooƣli krestlinix üqün tutup berilidu»** — «krestləx» — krest (qapras yaƣaq)kə mihlax arqilik ölüm jazasi berixtin ibarət. Demisimu bu adəmni qattiq harlaydigan, intayin dəhxətlik, Rim imperiyəsi boyiqə əng azablik ölüm jazasi idi. ■ **26:2** Mar. 14:1; Luqa 22:1; Yh. 13:1 ■ **26:3** Zəb. 2:2; Yh. 11:47; Ros. 4:27. □ **26:6** **«Əysa Bəyt-Aniya yezisida, «Simon mahaw»ning əyidə bolƣinida…»** — «Simon mahaw» yaki ««Mahaw kesili» deyilidigan Simon». Bu Simon bəlkim ilgiri mahaw kesiligə giriptar bolƣanidi. Bizningqə bu ix bilən «Yuh.» 12:1-11da hatirilənгən wəqə bir ixtur. ■ **26:7** Mar. 14:3; Luqa 7:37; Yh. 11:2; 12:3. ■ **26:11** Qan. 15:11; Mar. 14:7; Yh. 12:8. □ **26:14** **«Yəhuda Ixqariyot isimlik biri bax kahinlarning aldigə berip…»** — xu qaƣda ikki «bax kahin» bar idi — «Annas» wə uning küy’ooƣli «Qayafa». ■ **26:14** Mar. 14:10; Luqa 22:4. ■ **26:15** Zək. 11:12.

— Ətüp ketix ḥeytining tamiḳini yeyixing üqün ḳəyərdə təyyarliximizni halaysən? — dəp soridi.□ ■
18 U ularoɣa:
— Xəḥərgə kirip palanqining əyigə berip uningoɣa: «Ustaz: — Waḳit-saitim yeḳinlixip ḳaldi, ətüp ketix ḥeytini muhlislirim bilən birliktə sening əyüngdə ətküzəy — dəydu» dəp eytinglar, — dedi.
19 Muhlislar Əysaning tapilioɣinidək ətüp ketix ḥeytining tamiḳini xu yərdə təyyarlidi. 20 Kəqḳurun, u on ikkiylən bilən dastihanda olturdi. ■ 21 Ular oɣizaliniwatḳanda u:
— Mən silərgə bərḥək xuni eytip ḳoyayki, aranglardiki birəylən manga satḳunluḳ ḳilidu, — dedi.■
22 *Buni anglap* ular intayin ḳayoɣuoɣa qəmüp, bir-birləp uningdin:
— Ya Rəb, mən əməstimən? — dəp soraxḳa baxlidi.
23 U jawabən: — Ḳolidiki nanni mən bilən təng tawaḳḳa təgürgən kixi, manga satḳunluḳ ḳiloɣuqi xu bolidu. ■ 24 Insan'ooɣli dərwəḳə *muḳəddəs yazmilarda* əzi tooɣrisida pütülginidək *ölümgə* ketidu; biraḳ Insan'ooɣlining tutup berilixigə wasitiqi boloɣan adəmning ḥalioɣa way! U adəm tuoɣulmioɣan bolsa yahxi bolatti! — dedi.
25 Uningoɣa satḳunluḳ ḳilidioɣan Yəḥuda:
— Ustaz, mən əməstimən? — dəp soridi. U uningoɣa:
— Əzüng deding jumu, — dedi.□

«Rəbning ziyapiti»
Mar. 14:22-26; Luḳa 22:15-20; 1Kor. 11:23-25

26 Ular oɣizaliniwatḳanda, Əysa bir nanni ḳolioɣa elip *Hudaoɣa* təxəkkür-ḥəmdusana eytḳandin keyin, uni oxtup, muhlislirioɣa üləxtürüp bərdi wə:
—Elinglar, yənglar, bu mening tenim, — dedi.□ ■
27 Andin, ḳolioɣa jamni elip *Hudaoɣa* təxəkkür-ḥəmdusana eytip, uni muhlislirioɣa tutup:

— Ḥəmməylən buningdin iqinglar. 28 Bu mening nuroɣun adəmlərning gunaḥlirining kəqürüm ḳilinixi üqün tökülidioɣan, yengi əḥdini tüzidioɣan ḳenimdur. □ ■ 29 Lekin mən xuni silərgə eytayki, Atamning padixaḥliḳida silər bilən birliktə yengidin xarabtin iqmigüqə, üzüm telining xərbitini ḥərgiz iqməymən, — dedi.
30 Ular mədḥiyə küyini eytḳandin keyin talaoɣa qiḳip, Zəytun teoɣioɣa ḳarap ketixti.■

□ **26:17 «Petir nan ḥeytining birinqi küni…»** — «petir nan ḥeyti» yəttə kün bolidu, birinqi küni «ətüp ketix ḥeyti»mu təng bolidu. Bu küni, Yəḥudiylar ḳoy soyup, əyliridə ḳoy gəxi, petir nan yəydu («Mis.» 12-bab, «Law.» 23:4-8, «Qəl.» 28:16-25ni kərüng). **«Ətüp ketix ḥeytining tamiḳini yeyixing üqün ḳəyərdə təyyarliximizni halaysən?»** — «ətüp ketix ḥeytining tamiḳi»ning muḥim ḳismi «ətüp ketix ḳurbanliḳ ḳozisi» idi («Mis.» 12:3-11, «Law.» 23:5, «Qəl.» 28:16, «Ḳan.» 16:1-7ni kərüng). ■ **26:17** Mis. 12:17; Mar. 14:12; Luḳa 22:7. ■ **26:20** Mar. 14:17; Luḳa 22:14; Yḥ. 13:21. ■ **26:21** Ros. 1:17. ■ **26:23** Zəb. 41:9; Luḳa 22:21; Yḥ. 13:18.
□ **26:25 «Ustaz, mən əməstimən?»** — «ustaz» — Ibraniy tilida «rabbi» deyilidu. **«Əzüng deding jumu»** — mənisi, «dəl sən» bolidu. Yəḥuda bu səzni anglioɣandin keyin dərḥal qiḳip bax kaḥinlarning yenioɣa baroɣan bolsa kerək. «Markus», «Luḳa», «Yuḥanna»diki ««ətüp ketix» ḥeytining kəqlik tamiḳi» tooɣrisidiki bayanlarni kərüng. □ **26:26 «Əysa bir nanni ḳolioɣa elip Hudaoɣa təxəkkür-ḥəmdusana eytḳandin keyin…»** — yaki «Əysa bir nanni ḳolioɣa elip, uni bərikətligəndin keyin,...». ■ **26:26** Mar. 14:22; Luḳa 22:19; 1Kor. 11:23.
□ **26:28 «Bu mening nuroɣun adəmlərning gunaḥlirining kəqürüm ḳilinixi üqün tökülidioɣan, yengi əḥdini tüzidioɣan ḳenimdur»** — «yengi əḥdə» yaki «Hudaning əḥdisi» yaki «mənggülük əḥdə». Təwrat, «Yər.» 31:31-34, «Əz.» 36:25-27, «Luḳa» 22:20ni, «Ibr.» 13:20 wə «Təbirlər»ni kərüng. ■ **26:28** Mis. 24:8.
■ **26:30** Mar. 14:26; Luḳa 22:39; Yḥ. 18:1.

Muhlislarning Əysadin waz keqixi
Mar. 14:27-31; Luķa 22:31-34; Yḩ. 13:36-38

31 Andin Əysa ularoŋa:
— Bügün keqə silər ḩəmminglar mening tüpəylimdin tandurulup putlixisilər, qünki *muķəddəs yazmilarda*: —
«Mən padiqini uruwetimən,
Padidiki ķoylar patiparaķ bolup tarķitiwetilidu» dəp pütülgən. □ ■ 32 Lekin mən tirilgəndin keyin Galiliyəgə silərdin burun barimən, — dedi.■

33 Petrus uningoŋa jawabən:
— Ḩəmməylən sening tüpəylingdin tandurulup putlaxsimu, mən ḩərgiz putlaxmaymən, dedi.■
34 Əysa uningoŋa: — Mən sanga bərḩəķ xuni eytip ķoyayki, bügün keqə horaz qillaxtin burun, sən məndin üq ķetim tanisən, — dedi.■
35 Petrus uningoŋa:
— Sən bilən billə ölüxüm kerək bolsimu, səndin ḩərgiz tanmaymən, — dedi. Ķaloŋan muhlislarning ḩəmmisimu xundaķ deyixti.

Əysaning Getsimanə baoŋqisidiki dua-tilawiti
Mar. 14:32-42; Luķa 22:39-46

36 Andin Əysa ular bilən billə Getsimanə degən yərgə kəldi. U muhlisloroŋa: «Mən u yaķķa berip dua-tilawət ķilip kəlgüqə, muxu jayda olturup turunglar» dedi. ■ 37 U Petrusni, xundaķla Zəbədiyning ikki ooŋlini birgə elip mangdi wə ķattiķ azablinip, köngli tolimu pərixan boluxķa baxlidi. □ 38 U ularoŋa:
— Jenim ölidioŋandək bəkmu azablanmaķta. Silər bu yərdə ķelip, mən bilən birliktə oyoŋaķ turunglar, — dewidi, ■ 39 Wə səl nerirak berip, özini yərgə etip düm yetip dua ķilip:
— I Atam, mumkin bolsa, bu ķədəḩ məndin ötüp kətsun! Lekin bu ix mən halioŋandək əməs, sən halioŋandək bolsun, — dedi.□ ■
40 U muhlislarning yenioŋa ķaytip kəlginidə, ularning uhlap ķaloŋanliķini kərüp, Petruskə:
— Mən bilən billə birər saətmu oyoŋaķ turalmidinglarmu?! 41 Eziķturuluxtin saķlinix üqün, oyoŋaķ turup dua ķilinglar. Roḩ pidakar bolsimu, lekin kixining ətliri ajizdur, — dedi.□ ■
42 U ikkinqi ķetim berip, yənə dua ķilip:
— I Atam, əgər mən bu ķədəḩni iqmisəm u məndin kətmisə, undaķta sening iradəng ada ķilinsun, — dedi. 43 U ularning yenioŋa *ķaytip* kəlginidə, yənə uhlap ķaloŋanliķini kərdi, qünki ularning közliri uyķuoŋa ilinoŋanidi.
44 Xuning bilən u ulardin ayrilip üqinqi ķetim berip, yənə xu sözlər bilən dua ķildi.
45 Andin u muhlislarning yenioŋa kelip ularoŋa:

□ **26:31 «Mən padiqini uruwetimən, padidiki ķoylar patiparaķ bolup tarķitiwetilidu»** — «Zək.» 13:7. Muxu bexarəttə sözligüqi Hudaning Özi, əlwəttə. ■ **26:31** Zək. 13:7; Yḩ. 16:32. ■ **26:32** Mar. 14:28; 16:7. ■ **26:33** Luķa 22:33. ■ **26:34** Yḩ. 13:38. ■ **26:36** Mar. 14:32; Luķa 22:39; Yḩ. 18:1. □ **26:37 «Zəbədiyning ikki ooŋli»** — Yaķup wə Yuḩanna. ■ **26:38** Yḩ. 12:27. □ **26:39 «I Atam, mumkin bolsa, bu ķədəḩ məndin ötüp kətsun! Lekin bu ix mən halioŋandək əməs, sən halioŋandək bolsun»** — «bu ķədəḩ» uning aldidiki azab-oķubətlərni kərsitidu. Təwratning köp yərliridə «ķədəḩ» dəl xu mənidə ixlitilidu (məsilən «Zəb.» 75:8, «Yəx.» 51:17, 22, «Yər.» 25:15də). ■ **26:39** Mat. 20:22,23; Luķa 22:41; Yḩ. 6:38. □ **26:41 «Roḩ pidakar bolsimu, lekin kixining ətliri ajizdur»** — «kixining ətliri» grek tilida «ət». Injilda «ət» yaki «ət-tən» daim degüdək adəmning öz teni təripidin azdurulidioŋan, gunaḩkar təbiitini kərsitidu. «Rimliķlaroŋa»diki «kirix söz»imizni kərüng. ■ **26:41** Gal. 5:17.

— Silər tehiqə uhlawatamsilər, tehiqə dəm eliwatamsilər? Mana, waqit-saiti yeqinlaxti; Insan'oоli gunahqarlarning qoliola tapxurulidu. □ 46 Qopunglar, ketəyli; mana, manga satqunluq qilidioqan kixi yeqin kəldi! — dedi.

Əysaning tutqun qilinixi
Mar. 14:43-50; Luqa 22:47-53; Yh. 18:3-12

47 Uning səzi tehi tügiməyla, on ikkiyləndin biri boloqan Yəhuda kəldi; uning yenida bax kahinlar wə həlq aqsaqalliri təripidin əwətilgən, qiliq-toqmaqlarni kətürgən zor bir top adəm bar idi. ■ 48 Uningoqa satqunluq qiloquqi ular bilən alliburun ixarətni bekitip: «Mən kimni səysəm, u dəl xudur. Silər uni tutunglar» dəp kelixkənidi. 49 U udul Əysaning aldioqa berip:
— Salam, ustaz! — dəp uni səyüp kətti.□
50 Əysa uningoqa:
— Aoqinəm, nemə dəp kəlding? — dedi. Xuning bilən, heliqi adəmlər yopurulup kelip, Əysaoqa qol selip, uni tutqun qildi. □ 51 Wə mana, Əysaning yenidikilərdin birəylən qiliqini suoqurup, bax kahinning qakirioqa uruwidi, uning qulikini xilip qüxürüwətti. 52 Əysa uningoqa:
— Qiliqingni qinioqa sal, qiliq kətürgənlər qiliq astida halak bolidu. 53 Yaki meni Atisioqa nida qilalmaydioqan boldi, dəp oylap qaldingmu?! Xundaq qilsamla U manga xuan on ikki qisimdin artuq pərixtə mangdurmamdu? □ 54 Biraq mən undaq qilsam, muqəddəs yazmilardiki bu ixlar muqərrər bolidu degən bexarətlər qandaqmu əməlgə axurulsun? — dedi.■
55 Xu pəyttə Əysa toplaxqan adəmlərgə qarap:
— Bir qaraqqini tutidioqandək qiliq-toqmaqlarni kətürüp meni tutqili kəpsilərоqu? Mən hər küni ibadəthana hoylilirida silər bilən billə olturup təlim berəttim, lekin silər u qaoqda meni tutmidinglar. 56 Lekin bu pütün ixlarning yüz berixi pəyoqəmbərlərning muqəddəs yazmilirida aldin eytqanlirining əməlgə axuruluxi üqün boldi, — dedi.
Bu qaoqda, muhlislarning həmmisi uni taxlap qeqip ketixti.■

Aliy kengəxmidə sotlinix
Mar. 14:53-65; Luqa 22:54-55, 63-71; Yh. 18:13-14, 19-24

57 Əmdi Əysani tutqun qiloqanlar uni bax kahin Qayafaning aldioqa elip berixti. Təwrat ustazliri bilən aqsaqallarmu u yərdə jəm boluxqanidi. ■ 58 Petrus uningoqa taki bax kahinning sariyining *hoylisioqiqə* yiraqtin əgixip kelip, ixning aqiwetini kərüx üqün iqkirigə kirip, qarawullarning arisida olturdi. 59 Bax kahinlar, aqsaqallar wə pütün aliy kengəxmə əzaliri Əysani ölüm jazasioqa məhkum qilix üqün, yaloqan guwah-ispat izdəytti. □ ■ 60 Nuroqun yaloqan guwahqilar otturioqa qikkan bolsimu, ular bulardin heqqandaq ispatqa erixəlmidi. Ahirda, ikki yaloqan guwahqi otturioqa qikip:

□ **26:45 «Silər tehiqə uhlawatamsilər, tehiqə dəm eliwatamsilər?»** — yaki bolmisa: «Əmdi uhlawerisilər, dəm eliwerisilər!» (kinayilik gəp) yaki pəqət: «Əmdi uhlanglar, dəm elinglar!». ■ **26:47** Mar. 14:43; Luqa 22:47; Yh. 18:3. □ **26:49 «Salam, ustaz!»** — «Ustaz» ibraniy tilida «rabbi» deyilidu. □ **26:50 «aoqinəm, nemə dəp kəlding?»** — yaki «Aoqinəm, qilidioqiningni qil». □ **26:53 «on ikki qisimdin artuq pərixtə»** — muxu yərdə «qisim» degən səz adəttə grek tilida bəlkim altə mingqə əskərni kərsitixi mumkin. ■ **26:54** Zəb. 22:6; 40:6-8; 69:1-4,10; Luqa 24:25. ■ **26:56** Ayup 19:13; Zəb. 88:8, 18; Zək. 13:7. ■ **26:57** Mar. 14:53; Luqa 22:54; Yh. 18:12. □ **26:59 «Aliy kengəxmə»** — yənə soraq məjlisi, «Sanhedrin» deyilidu. ■ **26:59** Mar. 14:55; Ros. 6:13.

61 — Bu adəm: «Mən Hudaning ibadəthanisini buzup taxlap, üq kün iqidə ⱪayta ⱪurup qiⱪalaymən» degən, dedi.□ ■
62 Bax kaⱨin ornidin turup, uningoⱪa:
— Ⱪeni, jawab bərməmsən? Bular sening üstüngdin zadi ⱪandaⱪ guwaⱨliⱪlarni beriwatidu? — dedi. ■ 63 Lekin Əysa süküt ⱪilip turiwərdi.
Bax kaⱨin uningoⱪa:
— *Mənggü* ⱨayat boloⱪuqi Huda bilən sening ⱪəsəm ⱪilixingni buyruymənki, bizgə eyt, Hudaning Ooⱪli Məsiⱨ sənmu?» — dedi.■
64 Əysa mundaⱪ jawab ⱪayturdi:
— Xundaⱪ, sening deginingdək. Lekin xunimu silərgə eytayki, buningdin keyin silər Insan'ooⱪlining Ⱪadir Boloⱪuqining ong yenida olturidioⱪinini wə kəktiki bulutlar üstidə kelidioⱪinini kərisilər.□ ■
65 Xuning bilən bax kaⱨin tonlirini yirtip taxlap:
— U kupurluⱪ ⱪildi! Əmdi baxⱪa ⱨərⱪandaⱪ guwaⱨqining nemə ⱨajiti? Mana, əzünglar bu kupurluⱪni anglidinglar! □ 66 Buningoⱪa nemə dəysilər? — dedi.
— U ölüm jazasioⱪa layiⱪtur! — dəp jawab ⱪayturuxti ular.■
67 Buning bilən ular uning yüzigə tükürüp, uningoⱪa muxt atⱪili turdi. Bəziliri uni kaqatlap:■
68 — Əy Məsiⱨ, pəyoⱪəmbərqilik ⱪilmamsən, eytip baⱪⱪina, seni kim urdi? — deyixti.■

Petrusning Əysadin tenixi
Mar. 14:66-72; Luⱪa 22:56-62; Yⱨ. 18:15-18, 25-27

69 Əmdi Petrus sarayning taxⱪiriⱪi ⱨoylisida olturatti. Bir dedək uning yenioⱪa kelip:
— Sən Galiliyəlik Əysa bilən birgə idingoⱪu, — dedi.■
70 Lekin u ⱨəmməylənning aldida inkar ⱪilip: — Sening nemə dəwatⱪanliⱪingni qüxənmidim! — dedi.
71 Andin u dalanoⱪa qiⱪⱪanda, uni kərgən yənə bir dedək u yərdə turoⱪanlaroⱪa:
— Bu adəmmu Nasarətlik Əysa bilən birgə idi, — dedi.
72 U yənə inkar ⱪilip: —
Mən u adəmni tonumaymən! — dəp ⱪəsəm iqti.
73 Bir'azdin keyin, u yərdə turoⱪanlar Petrusning yenioⱪa kelip uningoⱪa:
— Xübⱨisizki, sən ularning biri ikənsən, qünki tələppuzung seni pax ⱪilidu, — deyixti.□
74 *Petrus* ⱪattiⱪ ⱪaroⱪaxlar bilən ⱪəsəm ⱪilip:

□ **26:61 «Bu adəm: «Mən Hudaning ibadəthanisini buzup taxlap, üq kün iqidə ⱪayta ⱪurup qiⱪalaymən» degən»** — «Yuⱨ.» 2:19-20ni kərüng. Məsiⱨning toluⱪ eytⱪini bu guwaⱨqining deginidək əməs. ■ **26:61** Yⱨ. 2:19. ■ **26:62** Mar. 14:60. ■ **26:63** Yəx. 53:7; Mat. 27:12,14. □ **26:64 «Xundaⱪ, sening deginingdək»** — Məsiⱨning jawabining grek tilida «Xundaⱪ, lekin əⱨwal dəl sening oylioⱪiningdək əməs» degən puriⱪi qiⱪidu. **«keyin silər Insan'ooⱪlining Ⱪadir Boloⱪuqining ong yenida olturidioⱪinini wə kəktiki bulutlar üstidə kelidioⱪinini kərisilər»** — Təwrat, «Dan.» 7:13ni kərüng. ■ **26:64** Zəb. 110:1; Dan. 7:13; Mat. 16:27; 24:30; Mar. 14:62; Luⱪa 22:69; Ros. 1:11; Rim. 14:10; 1Tes. 4:16; Wəⱨ. 1:7. □ **26:65 «Xuning bilən bax kaⱨin tonlirini yirtip taxlap...»** — bax kaⱨin Əysani «kupurluⱪ ⱪildi» dəp ⱪarap, əzining buningoⱪa boloⱪan qəqüxi wə oⱪəzipini ipadiləx üqün kiyimlirini yirtⱪan. Əysaning əzining Məsiⱨ ikənlikini etirap ⱪilixi, uning Hudaoⱪa has ⱨoⱪuⱪ wə xəⱨrət məndidur, degənlikidur. Yənə xuni eytimizki, bax kaⱨinning tonlirini yirtixning əzi Təwrat ⱪanunioⱪa hilap idi («Law.» 10:6, 21:10). ■ **26:66** Law. 24:16. ■ **26:67** Yəx. 50:6. ■ **26:68** Ayup 16:10; Luⱪa 22:64; Yⱨ. 19:3. ■ **26:69** Mar. 14:66; Luⱪa 22:55; Yⱨ. 18:16,25. □ **26:73 «Xübⱨisizki, sən ularning biri ikənsən, qünki tələppuzung seni pax ⱪilidu»** — «tələppuzung seni pax ⱪilidu» — Petrus Galiliyə tələppuzi bilən səzləytti.

— U adəmni zadi tonumaymən! — deyixigila horaz qillidi. 75 Petrus Əysaning:
«Horaz qillaxtin burun, sən məndin üq ketim tanisən!» degən sözini esigə aldi. U
taxkirioɣa qikip, kattik yioɣa-zar kətürdi.■

27

Yəhudaning ölüxi
Mar. 15:1; Luka 23:1-2; Yh. 18:28-32

1 Tang atkandila, pütün bax kahinlar bilən həlk aksakalliri Əysani ölümgə məhkum
kildurux üqün məslihətləxti.■ 2 Ular uni baoɣlap apirip, waliy Pontius Pilatuska
tapxurup bərdi.■
3 Uningoɣa satkunluk kiloɣan Yəhuda uning ölümgə hөküm kilinoɣanlikini kərüp, bu
ixlaroɣa puxayman kildi wə bax kahinlar bilən aksakallaroɣa ottuz kümüx tənggini
kayturup berip:
4 — Mən bigunah bir janning keni tөkülüxkə satkunluk kilip gunah ətküzdüm, —
dedi.
Buningoɣa bizning nemə karimiz? Өz ixingni bil! — deyixti ular.
5 Yəhuda kümüx tənggilərni ibadəthanining iqigə qəriwətti wə u yərdin ketip, talaoɣa
qikip, esilip ölüwaldi.□ ■

6 Bax kahinlar kümüx tənggilərni yioɣiwelip: —
Bu hun tölümi boloɣan *tənggilərdur*, ularni ibadəthanining həzinisigə koyux harам,
— deyixti.□ 7 Ular özara məslihətlixip, bu pullar bilən yaka yurtlukloroɣa yərlik
bolsun dəp, sapalqining bir parqə etizlikini setiwaldi.□ ■ 8 Xunga bu yər haziroɣiqə
«kanlik etiz» dəp atilip kəlməktə.
9 Xu ix bilən Yərəmiya pəyoɣəmbər təripidin burun eytiloɣan munu bexarət əməlgə
axuruldi: —
«Israil həlki uning üqün bahalap bekitkən bahasini,
Yəni ottuz kümüx tənggini ular elixti,■
10 Wə Pərwərdigar manga kərsətkəndək,
Sapalqining etizini setiwelixka həjləxti».□ ■

Əysaning waliy Pilatusning aldida sotlinixi
Mar. 15:2-5; Luka 23:3-5; Yh. 18:33-38

11 Əmdi Əysa waliyning aldioɣa turoɣuzuldi. Waliy uningdin:
— Sən Yəhudiylarning padixahimu? — dəp soridi.

■ **26:75** Mat. 26:34; Mar. 14:30; Luka 22:61; Yh. 13:38 ■ **27:1** Zəb. 2:2; Mar. 15:1; Luka 22:66; 23:2; Yh. 18:28. ■ **27:2** Ros. 3:13. □ **27:5 «Yəhuda… talaoɣa qikip, esilip ölüwaldi» —** «talaoɣa qikip» bəlkim xəhərning sirtioɣa berixini kərsitidu. ■ **27:5** 2Sam. 17:23; Ros. 1:18. □ **27:6 «Bu hun tölümi boloɣan tənggilərdur, ularni ibadəthanining həzinisigə koyux harам» —** «harам» — muxu yərdə, Təwratta qəkləngən, demək. □ **27:7 «sapalqining bir parqə etizlikini setiwaldi» —** yaki ««sapalqining etizliki»ni setiwaldi» — mumkinqiliki barki, «sapalqining etizlikі» həmmə adəmgə məlum boloɣan bir yərning ismi idi. ■ **27:7** Ros. 1:19. ■ **27:9** Zək. 11:12. □ **27:10 «Israil həlki uning üqün bahalap bekitkən bahasini, yəni ottuz kümüx tənggini ular elixti, wə Pərwərdigar manga əmr kiloɣandək, sapalqining etizini setiwelixka həjləxti» —** bu bexarətlik sözlər (9-10 ayətlər)ning kəpinqisi «Zəkəriya» 11:12-13din elinoɣan. Əmdi nemixka Matta bu sözlərni Yərəmiya pəyoɣəmbərningki dəydu? Biz bu tooɣruluk «koxumqə söz»imizdə tohtilimiz. 9-10-ayətlərning baxka birhil tərjimisi: «… tənggini mən aldim, wə ular Pərwərdigar manga əmr kiloɣandək, sapalqining etizini setiwelixka həjləxti». ■ **27:10** Yər. 32:6-9; Zək. 11:12, 13

Eytkiningdək, — dedi Əysa.□ ■
12 Lekin bax kahinlar wə aksakallar uning üstidin ərz-xikayət kilonda, u bir
eonizmu jawab bərmidi. 13 Buning bilən Pilatus uningona:
— Ularning sening üstüngdin kilonan xunqə kəp xikayətlirini anglimaywatamsən? —
dedi. ■ 14 Birak u *Pilatuska* jawabən *xikayətlərning* birsigimu jawab bərmidi. Waliy
buningona intayin həyran kaldi.■
15 Hər ketimlik *ətüp ketix* heytida, waliyning halayik tələp kilonan bir məhbusni
ularona koyup berix aditi bar idi. ■ 16 Əyni wakitta, *rimliklarning* Barabbas isimlik
atiki qikkan bir məhbusi *zindanda* idi. □ ■ 17 Halayik jəm bolonanda, Pilatus ulardin:
— Kimni silərgə koyup beriximni halaysilər? Barabbasnimu yaki Məsih dəp atalonan
Əysanimu? — dəp soridi □ 18 (qünki u *bax kahin katarliklarning* həsəthorluki
tüpəylidin uni tutup bərgənlikini bilətti).
19 Pilatus «sorak təhti»də olturonanda, ayali uningona adəm əwətip: — U həkkaniy
kixining ixiona arilaxmionin. Qünki tünügün keqə uning səwəbidin qüxümdə kəp
azab qəktim, — dəp həwər yətküzdi.□
20 Lekin bax kahinlar wə aksakallar bolsa halayikni makul kilip, Barabbasni koyup
berixni wə Əysani yokitixni tələp kildurdi.■
21 Waliy jawabən ulardin yənə:
— Silərgə bu ikkisining kaysisini koyup beriximni halaysilər? — dəp soridi.
Barabbasni, — deyixti ular.
22 Pilatus əmdi: — Undak bolsa, Məsih dəp atalonan Əysani kandak bir tərəp kilay?
— dedi.
Həmməylən:
— U krestlənsun! — deyixti.
23 Pilatus:
— Nemixka? U zadi nemə yamanlik ətküzüptu? — dəp soridi.
Birak ular tehimu kattik warkirixip:
U krestlənsun! — dəp turuwelixti. 24 Pilatus səzliwerixning bihudə ikənlikini, bəlki
buning orniona malimanqilik qikidionanlikini kərüp, su elip, kəpqilikning aldida
kolini yuonaq:
— Bu həkkaniy adəmning keniona mən jawabkar əməsmən, buningona əzünglar
məs'ul bolunglar! — dedi.
25 Pütün həlk jawabən:
— Uning keni bizning üstimizgə wə balilirimizning üstigə qüxsun! — deyixti.■
26 Buning bilən Pilatus Barabbasni ularona qikirip bərdi. Əysani bolsa kattik
kamqilatkandin keyin, krestləxkə *ləxkərlirigə* tapxurdi.□

Ləxkərlərning Əysani mazak kilixi
Mar. 15:16-20; Yh. 19:2-3

□ **27:11 «Əysa… «Eytkiningdək», dedi» —** Məsihning «Eytkiningdək» degən jawabining grek tilida «Xundak, lekin əhwal dəl sening oylioningdək əməs» degən purikі qikidu. ■ **27:11** Mar. 15:2; Luka 23:3; Yh. 18:33. ■ **27:13** Mat. 26:62. ■ **27:14** Yəx. 53:7; Ros. 8:32. ■ **27:15** Mar. 15:6; Luka 23:17; Yh. 18:39. □ **27:16 «Barabbas isimlik atiki qikkan bir məhbus» —** bəzi kona kəqürmilərdə «Əysa Barabbas isimlik atiki qikkan bir məhbus» deyilidu. ■ **27:16** Mar. 15:7; Luka 23:19; Yh. 18:40. □ **27:17 «Barabbasnimu yaki Məsih dəp atalonan Əysanimu?» —** yaki «Əysa Barabbasnimu yaki Məsih dəp atalonan Əysanimu?». □ **27:19 «Qünki tünügün keqə uning səwəbidin qüxümdə kəp azab qəktim» —** yaki «qünki u tünügün keqə qüxümgə kirip, kəp azablandim». ■ **27:20** Mar. 15:11; Luka 23:18; Yh. 18:40; Ros. 3:14. ■ **27:25** Ros. 5:28. □ **27:26 «Əysani bolsa kattik kamqilatkandin keyin…» —** Rim imperiyəsidə jaza kamqiliri birnəqqə tasmilik bolup, hərbir tasmisiona koonuxun wə ustihan parqiliri baonanonan bolidu. Kamqilionan wakitida jazaona tartilonuqi yalingaqlinip, yərgə tizlandurulup, ikki yenida turonan ləxkər uni kamqilaytti.

27 Andin waliyning ləxkərliri Əysani uning ordisioŋa elip kirip, pütün ləxkərlər topini
bu yərgə uning ətrapioŋa yioŋdi. □ ■ 28 Ular Əysani yalingaqlap, uqisioŋa pərəng
rənglik ton kiydürüxti. □ 29 Tikənlik xahqilarni ərüp bir taj yasap, bexioŋa kiydürdi
wə ong qolioŋa bir qomuxni tutquzdi. Andin uning aldioŋa tizlinip: «Yaxioŋayla,
Yəhudiylarning padixaĥi!» dəp mazaq qilixti. □ 30 Uningoŋa tükürüxti, qomuxni
elip uning bexioŋa uruxti. 31 Uni xundaq mazaq qiloŋandin keyin, tonni saldurup,
uqisioŋa öz kiyimlirini kiydürdi wə krestləx üqün elip mengixti.

Əysaning krestlinixi
Mar. 15:21-32; Luqa 23:26-39; Yh. 19:17-19

32 Ular taxqirioŋa qikqkinida, Kurini xəĥirilik Simon isimlik bir kixini uqritip, uni tutup
kelip Əysaning krestini uningoŋa məjburiy kətürgüzdi. □ ■ 33 Ular Golgota, yəni «Bax
səngək» degən yərgə kəlgəndə, ■ 34 *Əysaoŋa* iqix üqün kəkrə süyi arilaxturuloŋan
aqqiq xarab bərdi; lekin u uni tetip baqqandin keyin, iqkili unimidi.□ ■
35 Ləxkərlər uni krestligəndin keyin, qək taxlixip kiyimlirini özara bəlüxüwaldi.
■ 36 Andin u yərdə olturup uningoŋa kəzətqilik qildi. 37 Ular uning bexining
yuqiri təripigə «Bu Əysa, Yəhudiylarning padixaĥidur» dəp yeziloŋan xikayətnamə
tahtiyini bekitti.■
38 *Əysa* bilən təng ikki qaraqqimu krestkə mihlanoŋan bolup, biri ong təripidə, yənə
biri sol təripidə idi.■
39 Bu yərdin ötkənlər baxlirini qayqixip, uni ĥaqarətləp:■
40 — Qeni, sən ibadəthanini buzup taxlap, üq kün iqidə qaytidin yasap qikqidioŋan
adəm, əmdi özüngni qutquzə! Hudaning Ooŋli bolsang, kresttin qüxüp baqqina! —
deyixti.■
41 Bax kaĥinlarmu, Təwrat ustazliri wə aqsaqqallar bilən birgə uni məshirə qilip:
42 — Baxqilarni qutquzuptikən, özini qutquzalmaydu. U Israilning padixaĥimix!
Əmdi kresttin qüxüp baqsunqu, andin uningoŋa etiqad qilimiz. 43 U Hudaoŋa
tayanoŋan! Huda uni əzizlisə, ĥazir qutquzup baqqay! Qünki u: «Mən Hudaning
Ooŋli» degənidi, — deyixti. □ 44 Uning bilən təng krestləngən qaraqqilarmu uni
xundaq ĥaqarətləxti.

Əysaning ölümi
Mar. 15:33-41; Luqa 23:44-49; Yh. 19:28-30

□ **27:27** **«waliyning ləxkərliri Əysani *waliyning*** ordisioŋa elip kirip» — «waliyning ordisi» grek (latin) tilida «praytorium» deyilidu. **«pütün ləxkərlər topini bu yərgə uning ətrapioŋa yioŋdi»** — «ləxkərlər topi» (grek tilida «koĥort») 500-600 kixidin tərkib tapqan. ■ **27:27** Mar. 15:16; Yh. 19:2. □ **27:28** **«Ular Əysani yalingaqlap, uqisioŋa pərəng rənglik ton kiydürüxti»** — «pərəng rənglik» (yaki səsün rənglik) xu qaoŋda xaĥanə kiyimning rənggi xundaq idi («Mar.» 15:17, «Yuh.» 19:2ni kərüng). Ular xu «xaĥanə ton» arqilik Əysani «padixaĥ bolamsən?!» dəp mazaq qilmaqqi. □ **27:29** **«*Ular*...** tikənlik xahqilarni ərüp bir taj yasap, bexioŋa kiydürdi wə ong qolioŋa bir qomuxni tutquzdi» — ular qomuxni padixaĥning xaĥanə ĥasisi süpitidə mazaq qilip qolioŋa tutquzoŋan. □ **27:32** **«...Kurini xəĥirilik Simon isimlik bir kixini uqritip, uni tutup kelip Əysaning krestini uningoŋa məjburiy kətürgüzdi»** — «Əysaning kresti» — Əysa özini jazalaydioŋan qoral boloŋan xu krest (qapras yaoŋaq)ni əslidə özi yüdüp mengixi kerək idi. U xundaq qattiq qamqilanoŋanki, ĥalsirap, yüdüp mangalmioŋan bolsa kerək. ■ **27:32** Mar. 15:21; Luqa 23:26. ■ **27:33** Mar. 15:22; Luqa 23:33; Yh. 19:17. □ **27:34** **«...Əysaoŋa iqix üqün kəkrə süyi arilaxturuloŋan aqqiq xarab bərdi»** — eytixlaroŋa qarioŋanda, krestkə mihlinidioŋanlaroŋa aoŋriqni pəsəytix məqsitidə dora arilaxturuloŋan xarab berilidikən. ■ **27:34** Zəb. 69:21 ■ **27:35** Zəb. 22:18; Mar. 15:24; Yh. 19:23. ■ **27:37** Mar. 15:26; Luqa 23:38; Yh. 19:19. ■ **27:38** Yəx. 53:12. ■ **27:39** Zəb. 22:8-9; 69:19-20; Mar. 15:29; Luqa 23:35. ■ **27:40** Mat. 26:61; Yh. 2:19. □ **27:43** **«U Hudaoŋa tayanoŋan! Huda uni əzizlisə, ĥazir qutquzup baqqay!»** — «Zəb.» 22:8ni kərüng.

45 Əmdi künning altinqi saitidin tokkuzinqi saitigiqə pütkül zeminni karangoluluk
basti. □ ■ 46 Tokkuzinqi saətlərdə Əysa yukiri awazda: «Eli, eli, ləma sawaktani?»
yəni «Hudayim, Hudayim, meni nemixka taxliwətting?» dəp kattik nida kildi.□ ■
47 U yərdə turoqanlarning bəziliri buni anglap:
Bu adəm Ilyas *pəyoqəmbər*gə murajiət kiliwatidu, — deyixti.
48 Ularning iqidin birəylən dərhal yügürüp berip bir parqə bulutni əkelip, uni aqqik
xarabka qilap, komuxning uqioqa selip uningoqa iqküzüp koydi.■
49 Birak baxkilar:
— Tohta! Karap bakayli, Ilyas *pəyoqəmbər* kelip uni kutkuzup kalarmikin? — deyixti.
50 Əysa yukiri awaz bilən yənə bir warkiridi-də, rohini koyuwətti.□ ■
51 Wə mana, xu dəkikidə ibadəthanining *iqkiri* pərdisi yukiridin təwəngə ikki
parqə bəlüp yirtildi. Yər-zemin təwrinip, taxlar yerilip, □ ■ 52-53 Kəbrilər eqildi
(U tirilgəndin keyin, *ölümdə* uhlawatkan nuroqun mukəddəs bəndilərning tənlirimu
tirildi; ular kəbrilərdin qikti wə mukəddəs xəhərgə kirip, u yərdə nuroqun kixilərgə
kəründi).□
54 Əmdi Əysani kəzət kiliwatkan yüzbexi həm yenidiki ləxkərlər yərning təwrixini
wə baxka yüz bərgən hadisilərni kərüp, intayin korkuxup:
— U həkikətən Hudaning Ooqli ikən! — deyixti.■
55 U yərdə yənə bu ixlaroqa yirakтin karap turoqan nuroqun ayallarmu bar idi. Ular
əslidə Əysaning hizmitidə bolup, Galiliyədin uningoqa əgixip kəlgənidi. ■ 56 Ularning
arisida Magdallik Məryəm, Yakup bilən Yüsüpning anisi Məryəm, Zəbədiyning
ooqullirining anisimu bar idi.

Əysaning dəpnə kilinixi
Mar. 15:42-47; Luka 23:50-56; Yh. 19:38-42

57 Kəqkurun, Arimatiyalik Yüsüp isimlik bir bay kəldi. Umu Əysaning muhlisliridin
idi. ■ 58 U Pilatusning aldioqa berip, Əysaning jəsitini tələp kildi. Pilatus jəsətni
uningoqa tapxuruxka əmr kildi. 59 Yüsüp jəsətni elip, pakiz kanap rəht bilən orap
kepənlidi 60 wə uni əzi üqün kiyada oyduroqan yengi kəbrisigə koydi. Andin
kəbrining aoqzioqa yooqan bir taxni domilitip koyup, ketip kaldi■ 61 (xu qaoqda
Magdallik Məryəm bilən yənə bir Məryəmmu u yərdə, kəbrining udulida olturatti).

□ **27:45 «künning altinqi saitidin tokkuzinqi saitigiqə»** — hazirki wakit sistemi boyiqə, «qüx wakti, saət on ikkidin saət üqkiqə». ■ **27:45** Mar. 15:33; Luka 23:44. □ **27:46 «tokkuzinqi saətlərdə ...»** — hazirki wakit boyiqə saət üqlərdə. **««Eli, eli, ləma sawaktani?» yəni «Hudayim, Hudayim, meni nemixka taxliwətting?»»** — (aramiy tilidiki səzlər) «Zəb.» 22:1ni kərüng ■ **27:46** Zəb. 22:1-2; Ibr. 5:7. ■ **27:48** Zəb. 69:21; Yh. 19:29. □ **27:50 «Əysa yukiri awaz bilən yənə bir warkiridi-də, rohini koyuwətti»** — uning kattik warkirixi: «Tamam boldi!» degən bolsa kerək («Yuh.» 19:30ni kərüng). ■ **27:50** Zəb. 31:5; Luka 23:46 □ **27:51 «Xu dəkikidə ibadəthanining iqkiri pərdisi yukiridin təwəngə ikki parqə bəlüp yirtildi»** — bu pərdə ibadəthanidiki əng mukəddəs jayni mukəddəs jaydin ayrip turidioqan pərdə bolup, uning yirtilixi insanlarning Hudaning aldioqa baridioqan yolining Əysaning ölümi bilən eqiloqanlikini bildüridu (ibadəthanidiki «mukəddəs jay»ni sirttiki hoylidin ayriydioqan yənə bir «sirtki pərdə» bar idi, lekin buni kərsitix üqün adəttə baxka ataloqu ixlitilidu). ■ **27:51** 2Tar. 3:14; Mar. 15:38; Luka 23:45. □ **27:52-53 «mukəddəs xəhər»** — Yerusalemni kərsitidu. **«Kəbrilər eqildi (Əysa tirilgəndin keyin, ölümdə uhlawatkan nuroqun mukəddəs bəndilərning tənlirimu tirildi; ular kəbrilərdin qikti wə mukəddəs xəhərgə kirip, u yərdə nuroqun kixilərgə kəründi)»** — baxka birhil tərjimisi: — «Kəbrilər eqildi, ölümdə uhlawatkan nuroqun mukəddəs bəndilərning tənlirimu tirildi; ular Əysa tirilgəndin keyin kəbriliridin qikip, mukəddəs xəhərgə kirip, u yərdə nuroqun kixilərgə kəründi». Lekin «1Kor.» 15:20gə asasən («Məsih ölümdə uhlioqanlar iqidin huddi tunji hosulning mewisidək, ölümdin tirilgəndur») tərjimimiz tooqra bolsa kerək. ■ **27:54** Mar. 15:39; Luka 23:47. ■ **27:55** Zəb. 38:11; Mar. 15:40; Luka 8:2; 23:49. ■ **27:57** Mar. 15:42; Luka 23:50; Yh. 19:38. ■ **27:60** Mar. 15:46; Luka 23:53.

Қəbrini muһapizət қilix

62 Əmdi ətisi, yəni «Təyyarlax küni» ətkəndin keyin, bax kaһinlar bilən Pərisiylər jəm boluxup Pilatusning aldiоға kelip:□
63 — Janabliri, һeliқi aldamqining һayat waқtida: «Mən əlüp üqinqi küni tirilimən» degini esimizdə bar. ■ 64 Xuning üqün, қəbri üqinqi künigiqə məһқəm қooғdilixi üqün əmr bərgəysiz. Undaқ қilinmisa, muhlisliri kelip jəsətni ooғrilap ketip, andin həlққə: «U əlümdin tirildi» deyixi mumkin. Bundaқ aldamqilиқ aldinқisidinmu bəttər bolidu, — deyixti.
65 Pilatus ularоға:
— Bir guruppa kəzətqi ləxkərni silərgə tapxurdum. Қəbrini қurbinglarning yetixiqə məһқəm қooғdanglar, — dedi. 66 Xuning bilən ular *kəzətqi ləxkərlər* bilən billə berip, taxni peqətləp, қəbrini muһapizət astiоға қoydi.

28

Əysaning tirilixi
Mar. 16:1-8; Luқa 24:1-12; Yһ. 20:1-10

1 Xabat küni ətüp, һəptining birinqi küni tang atay degəndə, Magdallиқ Məryəm bilən yənə bir Məryəm қəbrini kərüxkə kəldi.■ 2 Wə mana, yərlər tuyuқsiz қattiқ təwrəp kətti; qünki Pərwərdigarning bir pərixtisi asmandin qüxüp, *қəbrigə* berip, taxni bir qətkə domilitip, üstidə olturоғanidi. 3 Pərixtining қiyapiti qaқmaқtək, kiyimliri қardək ap'aқ idi.■ 4 Kəzətqilər uningdin xunqə қorқuxtiki, titrixip, əlüktək қetipla қaldi.
5 Pərixtə ayallarоға қarap:
— Қorқmanglar! Silərning krestləngən Əysani izdəwatқininglarni bilimən.■ 6 U bu yərdə əməs; u əzi eytқandək tirildürüldi. Kelinglar, Rəb yatқan jayni kərünglar;■
7 andin dərһal berip uning muhlisliriоға: «U əlümdin tiriliptu. Wə mana, u silərdin awwal Galiliyəgə baridikən, uni xu yərdə kəridikənsilər» dənglar. Mana mən bularni silərgə eytip bərdim, — dedi.□ ■
8 Xunga ayallar һəm қorқunq һəm zor huxallиқ iqidə қəbridin dərһal ayrilip, uning muhlisliriоға həwər berixkə yügürüxti.■ 9 Ular muhlislirini həwərləndürüxkə mangоғanda, mana Əysa ularning aldiоға qiқip:
— Salam silərgə! — dedi. Ularmu aldiоға berip, uning putiоға esilip, uningоға səjdə қildi. □ ■ 10 Andin Əysa ularоға:

□ **27:62 «Əmdi ətisi, yəni «təyyarlax küni» ətkəndin keyin, bax kaһinlar bilən Pərisiylər jəm boluxup Pilatusning aldiоға kelip...»** — yuқiriқi izaһatlarda kərsətkinimizdək, Yəһudiy həlқi üqün «kün» əməliyəttə kəqtə (saət altidə) baxlinidu. «Təyyarlax küni» — «xabat küni (dəm elix küni) üqün təyyarliқ қilidiоған kün»ni kərsitidu. Xuning bilən muxu ayəttiki «ətisi» əməliyəttə xabat künining bexini, yəni xu kəq saət altidin keyinki waқitlarni kərsitidu. Muxu «kaһinlar» Əysaning bexarət sözlirini tosux üqün jiddiylixip, əzliri қədirləydiоған xabat künidiki «dəm elix» aditini buzmaқta idi. ■ **27:63** Mat. 16:21; 17:23; 20:19; Mar. 8:31; 10:34; Luқa 9:22; 18:33; 24:6. ■ **28:1** Mar. 16:1; Luқa 24:1; Yһ. 20:1. ■ **28:3** Dan. 7:9; Ros. 1:10. ■ **28:5** Mar. 16:6; Luқa 24:4. ■ **28:6** Mat. 16:21; 17:23; 20:19; Mar. 8:31; 9:31; 10:34; Luқa 9:22; 18:33; 24:6. □ **28:7 «U əlümdin tiriliptu. Wə mana, u silərdin awwal Galiliyəgə baridikən, uni xu yərdə kəridikənsilər» dənglar. Mana mən bularni silərgə eytip bərdim»** — pərixtə: «Galiliyəgə beringlar» degən bolsimu, muhlisliri uningоға ixənməy һeqyərgə barmay Yerusalemda turiwərdi. Rəb əzi ularоға xundaқ əmrni alliқaqan bərgənidi («Mat.» 26:23, «Mar.» 14:28ni kərüng). ■ **28:7** Mat. 26:32; Mar. 16:7. ■ **28:8** Mar. 16:8; Yһ. 20:18. □ **28:9 «Salam silərgə!»** — ibraniy tilida «Xalom ələykum» deyilidu. ■ **28:9** Mar. 16:9; Yһ. 20:14.

— Қорқманглар! Берип қерindaxlirimoқa: Galiliyəgə beringlar, dəp uқturunglar, ular meni xu yərdə kəridu, — dedi.□ ■

Kəzətqilərning bayani

11 Ayallar tehi yolda ketiwatқanda, mana kəzətqilərning bəziliri xəһərgə kirip, bolоқan wəқələrning һəmmisi tooқrisida bax kaһinlaroқa həwər қildi. 12 *Bax kaһinlar* aқsaқallar bilən bir yərgə yioқilip məsliһətləxkəndin keyin, ləxkərlərgə bək kəp pul berip:
13 — Silər: «Uning muhlisliri keqisi kelip, biz uhlawatқanda uning jəsitini ooқrilap əketiptu» — dənglar. 14 Əgər bu həwər waliyning қuliқioқa yetip қalsa, biz uni қayil қilip silərni awariqiliktin saқlaymiz — dedi. □ 15 Xundaқ қilip, ləxkərlər pulni aldi wə өzlirigə tapilanoқandək қildi. Xuning bilən bu gəp bügüngiqə Yəһudiylar arisida tarқilip kəlməktə.

Əysaning muhlislirioқa kərünüxi
Mar. 16:14-18; Luқa 24:36-49; Yһ. 20:19-23; Mis. 1:6-8

16 On bir muhlis Galiliyəgə berip, Əysa ularoқa beқitkən taoққa qiқixti. ■ 17 Ular uni kərginidə uningoқa səjdə қilixti; lekin bəziliri gumanlinip қaldi. 18 Əysa ularning yenioқa kelip, mundaқ dedi:
— Ərxtə wə yər yüzidə barliқ һoқuқ manga berildi. ■ 19 Xuning üqün, berip pütkül əllərni *өzümgə* muhlis қilip yetixtürünglar, xundaқla ularni Ata, Ooқul wə Muқəddəs Roһning namioқa təwə қilip qəmüldürüp, □ ■ 20 ularoқa mən silərgə tapilioқan barliқ əmrlərgə əməl қilixni өgitinglar. Wə mana, mən zaman ahirioқiqə һər küni silər bilən billə bolimən.■

□ **28:10 «Berip қerindaxlirimoқa: Galiliyəgə beringlar, dəp uқturunglar, ular meni xu yərdə kəridu»** — 7-ayəttiki izaһatni kərüng. Məsiһning өzi қaytidin ularoқa xundaқ həwər yətküzgini bilən, ular yənila bir məzgil Yerusalemdin qiқmay, Galiliyəgə barmaydu («Mat.» 26:23, 28:16, «Markus» 16-bab, «Luқa» 24-bab, «Yuһ.» 20-21-bablarni kərüng). ■ **28:10** Ros. 1:3; 13:31; 1Kor. 15:5. □ **28:14 «Əgər bu həwər waliyning қuliқioқa yetip қalsa, biz uni қayil қilip silərni awariqiliktin saқlaymiz»** — rimliқ muһapizətqilər kəzəttə turuwetip uhlisa, dərһal өlüm jazasioқa məһkum bolatti. ■ **28:16** Mat. 26:32; Mar. 14:28. ■ **28:18** Zəb. 8:5-6; Mat. 11:27; Luқa 10:22; Yһ. 3:35; 17:2; 1Kor. 15:27; Əf. 1:22; Ibr. 2:8. □ **28:19 «ularni Ata, Ooқul wə Muқəddəs Roһning namioқa təwə қilip qəmüldürüp…»** — grek tilida: «ularni Ata, Ooқul wə Muқəddəs Roһning namioқa kirgüzüp qəmüldürüp,…». Buning mənisi xübһisizki, pəқət «Ata, Ooқul wə Muқəddəs Roһning nami bilən»la əməs, bəlki suoқa qəmüldürülüx arқiliқ qəmüldürülgüqining Ata, Ooқul wə Muқəddəs Roһning ziq munasiwitigimu (kirip) qəmülüxni kərsitidu. ■ **28:19** Mar. 16:15; Yһ. 15:16. ■ **28:20** Yһ. 14:18.

Markus

«Markus bayan ḳiloɣan hux həwər» •••• Qəmüldürgüqi Yəḥyaning təlim berixi
Mat. 3:1-12; Luḳa 3:1-9, 15-17; Yḥ. 1:19-28

1 Hudaning ooɣli Əysa Məsiḥning hux həwirining baxlinixi: □ 2 Yəxaya
pəyoɣəmbərning yazmisida hatiriləngəndək: —

«Mana, aldingda əlqimni əwətimən.
U sening yolungni aldin’ala təyyarlaydu.□ ■
3 Anglanglar, dalada birsining towlioɣan awazini!
U: «Pərwərdigarning yolini təyyarlanglar,
Uning üqün qioɣir yollirini tüptüz ḳilinglar!» — dəydu».□ ■

4 Kixilərni qəmüldürüx elip baridioɣan Yəḥya *pəyoɣəmbər* qəl-bayawanda pəyda
bolup, gunaḥlaroɣa kəqürüm elip kelidioɣan, towa ḳilixni bildüridioɣan *suoɣa*
«qəmüldürüx»ni jakarlaxḳa baxlidi.□ ■
5 Pütün Yəḥudiyə əlkisidikilər wə pütkül Yerusalem xəḥiridikilər uning aldioɣa
qiḳip, gunaḥlirini iḳrar ḳilixi bilən uning təripidin Iordan dəryasida qəmüldürüldi.■
6 Yəḥya bolsa təgə yungidin ḳilinoɣan kiyim kiygən, beligə kən tasma baoɣlioɣanidi;
yeməkliki qekətkə bilən yawa ḫərə ḫəsili idi.■ 7 U mundaḳ dəp jakarlaytti:
— Məndin ḳudrətlik boloɣan biri məndin keyin kelidu. Mən ḫətta engixip kəxlirining
booɣḳuqini yexixkimu layiḳ əməsmən!■ 8 Mən silərni suoɣila qəmüldürimən, lekin u
silərni Muḳəddəs Roḥḳa qəmüldüridu.■

Məsiḥning qəmüldürülüxi wə sinilixi
Mat. 3:13-17; Luḳa 3:21-22

9 Xu künlərdə xundaḳ boldiki, Əysa Galiliyə əlkisining Nasarət xəḥiridin kelip, Yəḥya
təripidin Iordan dəryasida qəmüldürüldi. 10 U sudin qiḳḳandila, asmanlarning
yerilip, Roḥning kəptər ḳiyapitidə qüxüp, əz üstigə ḳonuwatḳanliḳini kərdi. □ ■
11 Xuning bilən asmanlardin: «Sən Mening səyümlük Ooɣlum, Mən səndin toluḳ
hursənmən!» degən bir awaz anglandi.■

□ **1:1 «Əysa Məsiḥning hux həwiri»** — əzi elip kəlgən, əzi tooɣruluḳ hux həwərdur. **«hux həwirining baxlinixi»** — Markus Əysa Məsiḥ tooɣruluḳ bu hux həwərning əzi Huda aləmni yaratḳinidək yengi bir baxlinix kəldi, dəp kərsətməkqi boluxi mumkin («Yar.» 1:1). □ **1:2 «Mana, aldingda əlqimni əwətimən. U sening yolungni aldin’ala təyyarlaydu»** — səzligüqi Huda Əzi, əlwəttə. Muxu səzlər awwal «Mis.» 23:20 ḫəm «Mal.» 3:1də kərünidu. ■ **1:2** Mis. 23:20; Mal. 3:1; Mat. 11:10; Luḳa 7:27. □ **1:3 «Anglanglar, dalada birsining towlioɣan awazini! U: «Pərwərdigarning yolini təyyarlanglar, Uning üqün qioɣir yollirini tüptüz ḳilinglar!»** — «Yəx.» 40:3. ■ **1:3** Yəx. 40:3; Mat. 3:3; Luḳa 3:4; Yḥ. 1:23. □ **1:4 «Yəḥya qəl-bayawanda pəyda bolup...»** — ərəbqə «Yəḥya» degən isim ibraniy tilida wə grek tilida uqraydioɣan «Yuḥanna» degən isimdur; mənisi, «Pərwərdigarning meḥir-xəpḳiti»dur. **««gunaḥlaroɣa kəqərüm elip kelidioɣan, towa ḳilixni bildüridioɣan «qəmüldürüx»»** — «qəmüldürüx» bolsa, suoɣa qəmüldürüxni kərsitidu. Baxḳiqə eytḳanda, «yaman yolliringlardin yenip, towa ḳilinglar! Towa ḳiloɣanliḳinglarni bildürüx üqün suoɣa qəmüldürüxni ḳobul ḳilinglar. Xundaḳ ḳiloɣanda, Huda silərni kəqürüm ḳilidu!» — Degəndək. ■ **1:4** Mat. 3:1; Luḳa 3:3; Yḥ. 3:23. ■ **1:5** Mat. 3:5; Luḳa 3:7. ■ **1:6** 2Pad. 1:8; Law. 11:22; Mat. 3:4. ■ **1:7** Mat. 3:11; Luḳa 3:16; Yḥ. 1:27. ■ **1:8** Yəx. 44:3; Yo. 2:28,29; Mat. 3:11; Ros. 1:5; 2:4; 11:15,16; 19:4. □ **1:10 «Roḥning kəptər ḳiyapitidə qüxüp, əz üstigə ḳonuwatḳanliḳini kərdi»** — «Roḥ» Hudaning Roḥi, Muḳəddəs Roḥni kərsitidu. **«kəptər ḳiyapitidə»** — yaki «pahtək ḳiyapitidə». Grek tilida bu ḳux «peristera» dəp atilidu. «peristera» grek tilida ḫəm kəptərni ḫəm pahtəknimu kərsitidu. ■ **1:10** Mat. 3:16; Luḳa 3:21; Yḥ. 1:32. ■ **1:11** Zəb. 2:7; Yəx. 42:1; Mat. 3:17; 17:5; Mar. 9:7; Luḳa 3:22; 9:35; Kol. 1:13; 2Pet. 1:17.

12 Wə Roh dərhal uni qəl-bayawanoqa süyləp qikardi. □ ■ 13 U qəldə kirik kün turup,
Xəytan təripidin sinilip turatti. U xu yərdə yawayi haywanlar bilən billə idi; xu
künlərdə pərixtilər uning hizmitini kildi.□

Əysaning tət belikqini qakirixi
Mat. 4:12-22; Luka 4:14-15; 5:1-11

14-15 Əmdi Yəhya solanoqandin keyin, Əysa Galiliyə əlkisigə berip: «Wakit-saiti toxti,
Hudaning padixahliki yekinlaxti! Towa kilinglar, hux həwərgə ixininglar!» dəp
Hudaning padixahlikining hux həwirini jakarlaxka baxlidi.□ ■
16 *Xu künlərdə* u Galiliyə dengizi boyida ketiwetip, Simon bilən inisi Andriyasni kərdi.
Ular belikqi bolup, dengizoqa tor taxlawatatti.□ ■ 17 Əysa ularoqa:
— Mening kəynimdin menginglar, mən silərni adəm tutkuqi belikqi kilimən! — dedi.
□ ■ 18 Ular xuan torlirini taxlap, uningoqa əgixip mangdi. ■ 19 U xu yərdin bir'az ətüp
Zəbədiyning ooqli Yakupni inisi Yuhanna bilən kərdi. Bu ikkisi kemidə turup torlirini
ongxawatatti. ■ 20 U xuan ularnimu qakirdi. Ular atisi Zəbədiyni mədikarlar bilən
billə kemidə kaldurup, əzliri uning bilən mangdi.

Əysaning jin qaplaxkan adəmni azad kilixi
Luka 4:31-37

21 Ular KəpərNahum xəhirigə kirdi. Xabat küni u udul sinagogka kirip, təlim berixkə
baxlidi. □ ■ 22 Halayik uning təlimigə həyranuhəs boluxti. Qünki uning təlimliri
Təwrat ustazliriningkigə ohximaytti, bəlki tolimu nopuzluk idi.■
23 Sinagogta napak roh qaplaxkan bir adəm bar idi. U:□ ■
24 — I Nasarətlik Əysa, biz bilən karing bolmisun! Sən bizni yokatkili kəldingmu?
Mən sening kimlikingni bilimən, sən Hudaning Mukəddəs boloquqisisən! — dəp
towlaytti.
25 Lekin Əysa *jinoqa* tənbih berip: — Aoqzingni yum, bu adəmdin qik! — dedi.
26 Napak roh heliki adəmning tenini tartixturup, kattik warkirioqiniqə uningdin qikip
kətti.
27 Halayik həmmisi buningdin intayin həyran bolup, əzara oquloqula kilixip:
— Bu kandak ix? Yengi bir təlimoqu! Qünki u hokuk bilən hətta napak rohlaroqimu
buyruk kilalaydikən, ularmu uning səzigə boysunidikən, — deyixti. 28 Buningdin
uning xəhriti xu haman pütün Galiliyə əlkisining ətrapioqa pur kətti.

Əysaning Simonning əyidə bimarlarni sakaytixi
Mat. 8:14-17; Luka 4:38-41

□ **1:12** **«Wə Roh dərhal uni qəl-bayawanoqa süyləp qikardi»** — «Roh» — Hudaning Rohi, Mukəddəs Rohni kərsitidu. **«....Roh dərhal uni qəl-bayawanoqa süyləp qikardi»** — grek tilida «...Roh dərhal uni qəl-bayawanoqa ittirip qikardi» deyilidu. ■ **1:12** Mat. 4:1; Luka 4:1. □ **1:13** **«U qəldə kirik kün turup, Xəytan təripidin sinilip turatti»** — bu ayətkə karioqanda, u qəl-bayawanda kirik kün turoqanda, Xəytanning sinakliri tohtimay dawamlaxturuloqanidi. «Matta» wə «Luka»da hatiriləngən sinaklar bu kirik künning ahirida kəlgən bolup, sinaklar əwjigə qikkanidi. □ **1:14-15** **«Hudaning padixahlikining hux həwiri»** — yaki «Hudaning hux həwiri». ■ **1:14-15** Mat. 4:12; Luka 4:14; Yh. 4:43. □ **1:16** **«Ular belikqi bolup, dengizoqa tor taxlawatatti»** — muxu hil tor adəttə kemining kəynidin tartilatti. ■ **1:16** Mat. 4:18. □ **1:17** **«mən silərni adəm tutkuqi belikqi kilimən!»** — «adəmni tutkuqi» muxu yərdə «tutux» ziyan yətküzüx yaki ulardin paydilinix üqün əməs, bəlki ularni Xəytanning ilkidin elip kutkuzuxni kərsitidu. ■ **1:17** Yər. 16:16; Əz. 47:10. ■ **1:18** Mat. 19:27; Mar. 10:28; Luka 5:11; 18:28. ■ **1:19** Mat. 4:21. □ **1:21** **«U udul sinagogka kirip, təlim berixkə baxlidi»** — «sinagog»lar — Yəhudiylarning ibabət kilixka yioqilidioqan jayliri. «Təbirlər»ni kərüng. ■ **1:21** Mat. 4:13; Luka 4:31. ■ **1:22** Mat. 7:28; Luka 4:32. □ **1:23** **«napak roh»** — jinni kərsitidu, əlwəttə. Əmma bundak ibarə jinlarning əyni napaklikini təkitləydu. ■ **1:23** Luka 4:33.

29 Ular sinagogdin qiqipla, Yaqup wə Yuhanna bilən Simon wə Andriyasning өyigə
bardi. ■ 30 Əmma Simonning qeynanisi qizitma iqidə yetip qalоqanidi. Ular dərhal
uning əhwalini *Əysaoqa* eytti. 31 U ayalning qexioqa berip, qolidin tutup, yөləp өrə
turoquzdi. Uning qizitmisi dərhal yandi wə u ularni kütüxkə kirixti.
32 Kəqqurun kün patqanda, kixilər barliq aoqriqlarni wə jin qaplaxqanlarni uning
aldioqa elip kelixti. □ ■ 33 Pütün xəhərdikilər ixik aldioqa toplaxqanidi. 34 Xuning
bilən u hər türlük kesəllərgə giriptar boloqan nuroqun kixilərni saqaytti wə nuroqun
jinlarni kixilərdin həydiwətti. Lekin u jinlarning gəp qilixqa yol qoymidi, qünki ular
uning kim ikənlikini bilixətti.

Dua qilix, təlim berix
Luqa 4:42-44

35 Ətisi ətigən tang tehi atmastinla, u ornidin turup, *xəhərdin* qikip, hilwət bir jayoqa
berip dua-tilawət qildi. ■ 36 Simon bilən uning həmrahliri uni izdəp qikti. 37 Uni
tapqanda:
— Həmmə adəm seni izdixiwatidu! — deyixti. 38 U ularoqa:
— Baxqa yərlərgə, ətraptiki yezilaroqimu səz-kalamni jakarlixim üqün barayli.
Qünki mən dəl muxu ix üqün kelixim, — dedi. □ ■ 39 Xundaq qilip, u pütkül Galiliyə
өlkisini aylinip, sinagoglirida səz-kalamni jakarlaytti həmdə jinlarni kixilərdin
həydiwetətti.

Əysaning mahaw kesəlni saqaytixi
Mat. 8:1-4; Luqa 5:12-16

40 Mahaw kesili bar bir kixi uning aldioqa kelip yelinip, tizlinip turup:
— Əgər halisingiz, meni kesilimdin pak qilalaysiz! — dəp өtündi.□ ■
41 Əysa iqi aoqrioqaq qolini sozup uningoqa təgküzüp turup:
— Halaymən, pak qilinoqin! — dewidi, 42 xu səz bilənla mahaw kesili dərhal bimardin
ketip, u pak qilindi. 43 U uningoqa:
— Hazir bu ixni heqkimgə eytma, bəlki udul berip *məs'ul* kahinoqa өzüngni kөrsitip,
kahinlarda guwahliq bolux üqün, Musa bu kesəldin paklanoqanlaroqa əmr qiloqan
qurbanliqlarni sunoqin, — dəp uni qattiq agahlandurup yoloqa saldi.□ ■
45 Biraq u adəm qikip, bu ixni kөp yərlərdə jar selip, kəng yeyiwətti. Xuning
bilən Əysa heqqandaq xəhərgə oquq-axkara kirəlməy, bəlki xəhərlər sirtidiki hilwət
jaylarda turuxqa məjbur boldi; halayiq hər tərəptin uning yenioqa toplixatti.

■ **1:29** Mat. 8:14; Luqa 4:38. □ **1:32** **«Kəqqurun kün patqanda, kixilər barliq aoqriqlarni wə jin qaplaxqanlarni uning aldioqa elip kelixti» —** xu küni «xabat küni» (dəm elix küni) bolup, həlq bimarlarni Əysaning aldioqa kətürüp apirix üqün kəqqurunoqiqə kütkənidi. Ibraniylaroqa nisbətən «yengi bir kün» kəqqurunda baxlinidu. ■ **1:32** Mat. 8:16; Luqa 4:40. ■ **1:35** Mat. 14:23; Luqa 4:42. □ **1:38** **«Qünki mən dəl muxu ix üqün kelixim» —** grek tilida «qünki mən dəl muxu ix üqün qikixim». ■ **1:38** Yəx. 61:1; Luqa 4:18;43. □ **1:40** **«mahaw kesili bar bir kixi» —** «mahaw kesili» bir hil qorqunqluq terə kesili bolup, Yəhudiylar bu hil kesəlgə giriptar boloqanlarni napak dəp qarap ularoqa qət'iy yeqinlaxmaytti. ■ **1:40** Mat. 8:2; Luqa 5:12. □ **1:43** **«Musa bu kesəldin paklanoqanlaroqa əmr qiloqan qurbanliqlarni sunoqin» —** Musa pəyoqəmbər Təwrat qanunida xundaq əmrni kөrsətkən: — Bir mahaw kesili saqaytiloqan bolsa, u muqəddəs ibadəthanioqa berip, өzining saqaytiloqanliqini kahinoqa kөrsitip, andin mahaw kesilidin saqayoqanlar qilixqa tegixlik qurbanliqlarni sunuxi kerək idi. Xübhisizki, Musa pəyoqəmbərdin baxlap Məsih Əysa kəlgüqə, bu murasim heq өtküzülüp baqqan əməs idi. «Law.» 14-babni kөrüng. ■ **1:43** Law. 13:2; 14:1.

2

Əysaning paləq adəmni saqaytixi
Mat. 9:1-8; Luqa 5:17-26

1 Birnəqqə kündin keyin u qaytidin Kəpərnahumoƣa kirdi. U əydikən, degən həwər
tarqiliwidi,■ 2 xunqə kəp adəm u yərgə yioƣildiki, ḥətta ixik aldidimu put dəssigüdək
yər qalmioƣanidi. Uularoƣa səz-kalam yətküzüwatatti. 3 Mana xu əsnada, birnəqqə
adəm uning aldioƣa bir paləqni elip kəldi; uni ulardin təti kətürüp əkəlgənidi.■
4 Adəmning kəplükidin uningoƣa yeqinlixalmay, ular uning üstidin əgzini texip,
təxük aqqandin keyin paləqni zəmbil bilən *Əysaning aldioƣa* qüxürdi.□ 5 Əmdi Əysa
ularning ixənqini kərüp paləqkə:
— Balam, gunaḥliring kəqürüm qilindi, — dedi.
6 Lekin u yərdə olturoƣan bəzi Təwrat ustazliri kənglidə gumaniy soallarni qoyup:
7 «Bu adəm nemə üqün mundaq dəydu? U kupurluq qiliwatidioƣu! Hudadin baxqa
kimmu gunaḥlarni kəqürüm qilalisun?» deyixti.■
8 Əysa xuan roḥida ularning kəngülliridə xundaq gumaniy soallarni
qoyuwatqanliqini bilip yetip, uloroƣa mundaq dedi:
— Silər kəngüldə nemixqa xundaq soallarni qoyisilər? 9 Muxu paləqkə:
«Gunaḥliring kəqürüm qilindi!» deyix asanmu, yaki «Ornungdin tur, zəmbil-
kərpəngni yioƣixturup mang!» deyix asanmu? 10 Əmma ḥazir silərning In-
san’ooƣlining yər yüzidə gunaḥlarni kəqürüm qilix ḥoquqioƣa igə ikənlikini bilix-
inglar üqün, — U paləq kesəlgə:
11 — Sanga eytayki, ornungdin tur, zəmbil-kərpəngni yioƣixturup əyünggə qayt! —
dedi. 12 U dərḥal ornidin dəs turup, zəmbil-kərpisini yioƣixturdi wə ḥəmməylənning
kəz aldida *əydin* qiqip kətti. Ḥəmməylən qattiq ḥəyran qelip Hudani uluoƣlixip:
— Muxundaq ixni əzəldin kərüp baqmioƣaniduq, — deyixti.

Əysaning Lawiyni muhlisliqqa qaqirixi — «gunaḥkarlar» bilən ḥəmdastihan olturuxi
Mat. 9:9-13; Luqa 5:27-32

13 U yənə dengiz boyioƣa qarap mangdi. Kixilər topi uning ətrapioƣa olixiwaldi. U
uloroƣa təlim bərdi.■
14 U yoldin ətüp ketiwatqanda, baj alidioƣan orunda olturoƣan Alfayning ooƣli Lawiyni
kərüp, uningoƣa:
— Manga əgəxkin, — dedi. U ornidin turup, uningoƣa əgəxti.□
15 Wə xundaq boldiki, u *Lawiyning* əyidə dastihanda olturoƣanda, nuroƣun bajgirlar
wə gunaḥkarlar Əysa wə uning muhlisliri bilən ḥəmdastihan boldi. Bundaq
kixilər heli kəp idi, ularmu uningoƣa əgəxkənidi. □ 16 Əmdi Təwrat ustazliri wə
Pərisiylər uning gunaḥkarlar wə bajgirlar bilən bir dastihanda olturoƣanliqini kərüp,
muhlisliroƣa:

■ **2:1** Mat. 9:1; Luqa 5:17. ■ **2:3** Mat. 9:1; Luqa 5:18. □ **2:4** **«uning üstidin əgzini texip, təxük aqqandin keyin...»** — awwal əgzining kaḥixlirini elixi kerək idi. ■ **2:7** Zəb. 32:5; 51:2-4; Yəx. 43:25. ■ **2:13** Mat. 9:9; Luqa 5:27. □ **2:14** **«baj alidioƣan orunda olturoƣan Alfayning ooƣli Lawiy...»** — «Lawiy»ning baxqa ismi «Matta» idi. □ **2:15** **«dastihanda olturoƣanda»** — grek tilida «dastihanda yatqanda» bilən ipadilinidu. Xu qaoƣlarda kixilər dastihan selinoƣan xirə ətrapida yanpaxlap yatqan ḥalda oƣizalinixatti. **«nuroƣun bajgirlar wə gunaḥkarlar Əysa wə uning muhlisliri bilən ḥəmdastihan boldi»** — «bajgirlar» Israilning zeminini ixoƣal qiloƣan rimliqlar üqün əz həlqidin baj yioƣip beridioƣan wə xu səwəbtin nəprətkə uqrioƣan Yəḥudiylar. **«gunaḥkarlar»** — Təwrat-injil boyiqə ḥərbir adəm gunaḥkar, əlwəttə. Lekin muxu ayəttiki «gunaḥkarlar» degən səz, ḥali qong Pərisiylər wə Təwrat ustazliri təripidin alaḥidə «gunaḥkarlar» dəp ataloƣan bajgirlar, paḥixə ayallar, ḥətta sawatsiz kixilər qatarliqlarni kəzdə tutidu.

— U nemixḳa bajgir wə gunaḥkarlar bilən bir dastihanda yəp-iqip olturidu?! — deyixti. □ 17 Buni angliоqan Əysa ularоqa:
— Saоqlam adəm əməs, bəlki bimarlar tewipḳa moḥtajdur. Mən ḥəḳḳaniylarni əməs, bəlki gunaḥkarlarni qaḳirоqili kəldim, — dedi.□ ■

Yengi konidin əwzəldur
Mat. 9:14-17; Luḳa 5:33-39

18 Əmdi Yəḥyaning muhlisliri bilən Pərisiylər roza tutuwatatti. Bəzilər uning aldiоqa kelip:
— Nemixḳa Yəḥyaning muhlisliri wə Pərisiylərning muhlisliri roza tutidu, lekin sening muhlisliring tutmaydu? — dəp soraxti.■
19 Əysa jawabən mundaḳ dedi:
— Toyi boluwatḳan yigit tehi toyda ḥəmdastihan olturоqan qaоqda, meḥmanliri roza tutup oltursa ḳandaḳ bolidu!? Toyi boluwatḳan yigit toyda bolsila, ular ḥeqḳandaḳ roza tutalmaydu. □ ■ 20 Əmma xu künlər keliduki, yigit ulardin elip ketilidu, ular xu kündə roza tutidu.□
21 Ḥeqkim kona kəngləkkə yengi rəhttin yamaḳ salmaydu. Undaḳ ḳilsa, yengi yamaḳ *kirixip*, kona kiyimni tartixturup yirtiwetidu. Nətijidə, yirtiḳ tehimu yooqinap ketidu. □ 22 Ḥeqkim yengi xarabni kona tulumlaroqa ḳaqilimaydu. Əgər undaḳ ḳilsa, xarabning *eqixi bilən* tulumlar yerilip ketidu-də, xarabmu təkülüp ketidu ḥəm tulumlarmu kardin qiḳidu. Xuning üqün yengi xarab yengi tulumlaroqa ḳaqilinixi kerək.■

Insan'ooqli «Xabat künining Igisi»dur •••• 23-ayəttiki izaḥatni kərüng
Mat. 12:1-8; Luḳa 6:1-5

23 Bir xabat küni xundaḳ boldiki, u buoqdayliḳlardin ətüp ketiwatatti. Uning muhlisliri yolda mengiwatḳanda baxaḳlarni üzüxkə baxlidi. □ ■ 24 Pərisiylər uningоqa:
— Ḳara, ular nemixḳa xabat küni *Təwratta* qəkləngən ixni ḳilidu? — deyixti.□ ■
25 U ularоqa:

□ **2:16 «Təwrat ustazliri wə Pərisiylər...»** — «Pərisiylər» ḳattiḳ tələplik bir diniy məzhəptikilər idi. Ular tooqruluḳ «Təbirlər»ni kərüng. □ **2:17 «ḥəḳḳaniylarni əməs, bəlki gunaḥkarlarni qaḳirоqili kəldim»** — muxu muḥim səzidə «gunaḥkarlar» degini, əzlirining gunaḥkar ikənlikini tonup yətkənlərni kəzdə tutidu, əlwəttə. Qünki ḥəmmə adəm gunaḥkardur. «Ḥəḳḳaniylar» Pərisiylərdək əzini ḥəḳḳaniy dəp ḥesabliоqanlarni kərsitidu. Xunga Məsiḥ xundaḳ kixilərni qaḳiralmaytti. ■ **2:17** Mat. 9:13; 21:31; Luḳa 5:32; 19:10; 1Tim. 1:15. ■ **2:18** Mat. 9:14; Luḳa 5:33. □ **2:19 «*toy* meḥmanliri»** — grek tilida «mərikə zalining pərzəntliri» degən ibarə bilən ipadilinidu. ■ **2:19** Yəx. 62:5; 2Kor. 11:2. □ **2:20 «yigit meḥmanlardin elip ketilidu»** — bu səzlər Əysaning ölümi əzigə əgəxkənlərgə ḳayoqu-ḥəsrət elip kelidiоqanliḳini kərsitidiоqan bexarət. □ **2:21 «Ḥeqkim kona kəngləkkə yengi rəhttin yamaḳ salmaydu»** — yengi rəht kirixip ketidu, əlwəttə. ■ **2:22** Mat. 9:17. □ **2:23 «Bir xabat küni xundaḳ boldiki, ...»** — «xabat küni» (dəm elix küni) tooqruluḳ «Təbirlər»ni kərüng. Bu xənbə küni, Təwrat kalendari boyiqə ḥəptining yəttinqi küni bolup, Musa pəyoqəmbərgə qüxürülgən ḳanun boyiqə Israildiki ḥərbir insan wə mal-qarwilarmu xu küni ḥərḳandaḳ ix-hizmət ḳilmay, dəm elixi kerək idi. ■ **2:23** Ḳan. 23:24; Mat. 12:1; Luḳa 6:1. □ **2:24 «Təwratta qəkləngən ix»** — Təwrat ḳanunida qəkləngən, deməkqi. Təwrat ḳanuni boyiqə dəm elix küni «haman tepix» «hizmət» dəp ḳarilip, ḳanunоqa hilapliḳ ix dəp ḥesablinixi kerək idi, əlwəttə. Pərisiylər muhlislarning danlarni yeyix üqün aḳlixini «haman təpkənlik» dəp ḳarioqan. Əmdi baxaḳlarni üzüp yeyix ziraətlərgə oroqaḳ selix bilən ohxaxmu yaki ohxax əməsmu, buningоqa oḳurmənlər Məsiḥning jawabini oḳup əzi birnemə desun! «Matta»diki «ḳoxumqə səz»imizdə muxu ix tooqruluḳ izaḥatlirimizni kərüng. ■ **2:24** Mis. 20:10.

— *Padixaḥ* Dawutning өzi wə ḥəmraḥliri ḥajətmən bolоḷanda, yəni aq ḳaloḷanda nemə ḳiloḷanlиḳini *muḳəddəs yazmilardin* oḳumioḷanmusilər? □ ■ 26 — Demək, Abiyatar bax kaḥin boloḷan waḳtida, u Hudaning өyigə kirip, Hudaoḷa ataloḷan, Təwratta pəḳət kaḥinlarning yeyixigila bolidioḷan nanlarni *sorap* yegən, xundaḳla ḥəmraḥlirioḷimu bərgən? — dedi.□ ■
27 U ularoḷa yənə:
— Insan xabat küni üqün əməs, xabat küni insan üqün yaritildi. 28 Xuning üqün, Insan'ooḷli xabat küniningmu Igisidur, — dedi.□ ■

3

Ḳoli ḳurup kətkən bimarning saḳaytilixi
Mat. 12:9-14; Luḳa 6:6-11

1 U yənə sinagogḳa kirdi. Xu yərdə bir ḳoli yigiləp kətkən bir adəm bar idi.■
2 *Pərisiylər* Əysaning üstidin ərz ḳilayli dəp xabat künidə kesəl saḳaytidioḷan-saḳaytmaydioḷanliḳini paylap yürətti.□ 3 Əysa ḳoli yigiləp kətkən adəmgə:
— Ornungdin turup, otturioḷa qiḳḳin! — dedi.
4 Andin, sinagogdikilərdin:
— Təwrat ḳanunioḷa uyoḷun boloḷini xabat küni yahxiliḳ ḳilixmu, yaki yamanliḳ ḳilixmu? Janni ḳutḳuzuxmu yaki ḥalak ḳilixmu? — dəp soridi. Lekin ular zuwan sürüxmidi.
5 U oḷəzəp bilən ətrapioḷa nəzər selip ularoḷa kөz yügürtüp, ularning tax yürəklikidin ḳayoḷurdi. Andin u kesəlgə:
— Ḳolungni uzat, — dedi. U ḳolini uzitiwidi, ḳoli əsligə kəltürüldi.□ ■
6 Əmdi Pərisiylər dərḥal sirtḳa qiḳip, uni ḳandaḳ yoḳitix toоḷrisida Ḥerod *padixaḥning* tərəpdarliri bilən məsliḥət ḳilixḳa baxlidi.□ ■

Dengiz boyidiki top-top adəmlər

7-8 Andin Əysa muhlisliri bilən billə u yərdin ayrilip dengiz boyioḷa kətti; Galiliyə өlkisidin qong bir top adəmlər uningoḷa əgixip bardi; xundaḳla uning ḳiloḷan əməllirini angliоḷan ḥaman, pütün Yəḥudiyə өlkisidin, Yerusalem xəḥiridin, Idumiya

---

□ **2:25 «Dawutning... aq ḳaloḷanda nemə ḳiloḷanliḳini muḳəddəs yazmilardin oḳumioḷanmusilər?»** — «oḳumioḷanmusilər?» degən səz Pərisiylərning daim rəḳibliridin soraydioḷan soal xəkli idi. ■ **2:25** 1Sam. 21:6. □ **2:26 «Abiyatar bax kaḥin boloḷan waḳtida»** — «1Sam.» 21:1-7 boyiqə, Abiyatar rəsmiy bax kaḥin bolmioḷan. Lekin Injil dəwridiki əḥwaloḷa ohxax, ikki adəm baxḳa-baxḳa yərdə bolsa ikkisi xu rolda boluxi mumkin (Məsiḥ yər yüzidə hizmət ḳiloḷan məzgildə Ḳayafa isimlik ḥəm Annas isimlik ikki adəm ohxax bir waḳitta «bax kaḥin» idi). ***«Dawut*** Hudaning өyigə kirip, Hudaoḷa ataloḷan, Təwratta pəḳət kaḥinlarning yeyixigila bolidioḷan nanlarni sorap yegən, xundaḳla ḥəmraḥlirioḷimu bərgən?» — bu wəḳə «1Sam.» 21:1-7də hatiriləngən. ■ **2:26** Law. 24:9. □ **2:28 «Insan'ooḷli»** — Məsiḥning өzini kərsitidu. Bu ibarə tooḷruluḳ «Təbirlər»ni kərüng. ■ **2:28** Mat. 12:8; Luḳa 6:5. ■ **3:1** Mat. 12:9; Luḳa 6:6. □ **3:2 «*Pərisiylər*** Əysaning üstidin ərz ḳilayli dəp xabat künidə kesəl saḳaytidioḷan-saḳaytmaydioḷanliḳini paylap yürətti» — ularning ḳilmaḳqi boloḷan ərzi bolsa «U xabat künidə kesəlni saḳaytsa, «ixligən» yaki «hizmət ḳiloḷan»oḷa barawər bolidu, xunga (ularning qüxinixiqə) «Təwrat ḳanunioḷa hilaplik ḳiloḷan»» bolidu. □ **3:5 «ḳoli əsligə kəltürüldi»** — kəltürüldi» degən peilning «məjḥul xəkli» bizgə bu ixni Huda Өzi ḳiloḷan, degənni uḳturidu. Əmdi ular bu məjizini «xabat künidə yaratḳanliḳi» üqün zadi kimni əyibliməkqi? ■ **3:5** 1Pad. 13:6. □ **3:6 «Ḥerod padixaḥning tərəpdarliri»** — Ḥerod padixaḥ wə uning tərəpdarliri tooḷruluḳ «Təbirlər»ni kərüng. Lekin bizgə əng ḥəyran ḳalarliḳi bəlkim xuki, Rəbbimiz təlim berixkə baxlioḷanda, bir-birigə küxəndə boloḷan ««Ḥerod tərəpdarliri» wə Pərisiylər ḥəmkarlixip, Əysani yoḳitixḳa məsliḥətlixidu («Mat.» 22:16nimu kərüng). Mana ḳarangoḷuluḳḳa təwə boloḷan kixilər ḥaman birinqi bolup nur bilən düxmənlixidu («Yuḥ.» 1:5, 3:19). ■ **3:6** Mat. 12:14; Yḥ. 10:39; 11:53.

өlkisidin, Iordan dəryasining ⱪarxi təripidin, Tur wə Zidon xəһərlirining ətrapidiki jaylardin zor bir top adəmlərmu uning yenioƣa kelixti.□ ■ 9 U adəmlərning kəplikidin өzini ⱪistap ⱪoymisun dəp muhlisliriоƣa kiqik bir kemining uningoƣa yeⱪin turuxini tapilidi. 10 Qünki u nuroƣun bimarlarni saⱪaytⱪini tüpəylidin һərⱪandaⱪ waba-kesəlliklərgə giriptar boloƣanlarning һəmmisi uningoƣa *ⱪolumni* bir təgküzüwalsam dəp ⱪistixip kelixkənidi. 11 Napak roһlar *qaplixiwaloƣanlar* ⱪaqanla uni kərsə, uning aldioƣa yiⱪilip: «Sən Hudaning Ooƣlisən!» dəp warⱪirixatti. 12 Lekin u *napak roһlaroƣa* өzining kim ikənlikini axkarilimasliⱪⱪa ⱪattiⱪ tənbiһ berip agaһlanduratti.

Əysaning on ikki rosulni tallixi
Mat. 10:1-4; Luⱪa 6:12-16

13 U taoƣⱪa qiⱪip, өzi halioƣan kixilərni yenioƣa qaⱪirdi; ular uning yenioƣa kelixti. ■
14 U ulardin on ikkisini өzi bilən billə boluxⱪa, səz-kalamni jakarlaxⱪa, 15 kesəllərni saⱪaytix wə jinlarni һəydəx һoⱪuⱪioƣa igə boluxⱪa tallap bekitti. □ 16 U *bekitkən on ikki kixi*: Simon (u uningoƣa Petrus dəp isim ⱪoyoƣan), 17 Zəbədiyning ooƣli Yaⱪup wə uning inisi Yuһanna, (u ularni «Binni-Rəgaz», yəni «Güldürmama ooƣulliri» dəpmu atioƣan), □ 18 Andriyas, Filip, Bartolomay, Matta, Tomas, Alfayning ooƣli Yaⱪup, Taday, millətpərwər dəp ataloƣan Simon □ 19 wə uningoƣa satⱪunluⱪ ⱪiloƣan Yəһuda Ixⱪariyotlardin ibarət.

Əysa Xəytandin küqlüktur
Mat. 12:22-32; Luⱪa 11:14-23; 12:10

20 U өygə ⱪaytip kəlgəndin keyin, u yərgə yənə xunqə nuroƣun adəmlər toplandiki, ularning һətta oƣizalanoƣudəkmu waⱪti qiⱪmidi. ■ 21 *Əysaning* ailisidikilər buni anglap, uni tutup kelixkə berixti. Qünki ular uni «Əⱪlini yoⱪitiptu» degənidi.
22 Yerusalemdin qüxkən Təwrat ustazliri bolsa: «Uningda Bəəlzibub bar», wə «U pəⱪət jinlarning əmirigə tayinip jinlarni ⱪooƣliwetidikən», deyixətti.□ ■
23 Xuning üqün u *Təwrat ustazlirini* yenioƣa qaⱪirip, ularoƣa təmsillərni ixlitip mundaⱪ dedi:
— Xəytan Xəytanni ⱪandaⱪmu ⱪooƣlisun? ■ 24 Əgər padixaһliⱪ өz iqidin bəlünüp өzara soⱪuxⱪan bolsa xu padixaһliⱪ put tirəp turalmaydu; 25 xuningdək əgər bir ailə өz iqidin bəlünüp өzara soⱪuxsa xu ailə put tirəp turalmaydu. 26 Əgər Xəytan өz-өzigə ⱪarxi qiⱪip bəlünsə, u put tirəp turalmay, yoⱪalmay ⱪalmaydu.
27 Ңeqkim küqtünggür birsining өyigə kirip, uning mal-mülkini bulap ketəlməydu — pəⱪət u xu küqtünggürni awwal baoƣliyalisa andin өyini bulang-talang ⱪilalaydu.□ ■

□ **3:7-8 «Idumiya өlkisi»** — «Idumiya» Təwratta «Edom» deyilidu. ■ **3:7-8** Mat. 4:25; Luⱪa 6:17. ■ **3:13** Mat. 10:1; Mar. 6:7; Luⱪa 6:13; 9:1. □ **3:15 «U ulardin on ikkisini өzi bilən billə boluxⱪa… jinlarni һəydəx һoⱪuⱪioƣa igə boluxⱪa tallap bekitti»** — (14-15-ayət) bəzi kona kəqürmilərdə 14-15-ayəttə «U ulardin on ikkisini «rosullar» dəp atap, өzi bilən billə boluxⱪa, səz-kalamni jakarlaxⱪa wə jinlarni һəydəx һoⱪuⱪioƣa igə boluxⱪa tallap bekitti» deyilidu. □ **3:17 «Zəbədiyning ooƣli Yaⱪup wə uning inisi…»** — yaki «Zəbədiyning ooƣli Yaⱪup wə uning akisi…». **«u ularni «Binni-Rəgaz», yəni «Güldürmama ooƣulliri» dəpmu atioƣan»** — muxu yərdə biz bu isimni ibraniy tilidiki aһangi boyiqə alduⱪ. «Rəgaz» ibraniy tilida adəttə «oƣəzəp, ⱪəһr»ni bildüridu. Ⱪarioƣanda ular ikkilisi əslidə intayin terikkək idi! Grek tilida tələppuz «Boanərgəs» dəp oⱪulidu. □ **3:18 «millətpərwər dəp ataloƣan Simon»** — yaki «Ⱪanaanliⱪ Simon». Yəһudiy «millətpərwərliri» yaki «millətqiliri» wətinini Rim imperiyəsidin azad ⱪilix üqün zorawanliⱪ yoli bilən kürəx ⱪiloƣuqilar idi. ■ **3:20** Mar. 6:31. □ **3:22 «uningda bəəlzibub bar»** — «bəəlzibub» yaki «bəəlzibul» bolsa jinlarning əmiri boloƣan Xəytanning baxⱪa bir ismidur. ■ **3:22** Mat. 9:34; 12:24; Luⱪa 11:15; Yһ. 8:48. ■ **3:23** Mat. 12:25. □ **3:27 «Ңeqkim küqtünggür birsining өyigə kirip, uning mal-mülkini bulap ketəlməydu — pəⱪət u xu küqtünggürni awwal baoƣliyalisa andin өyini bulang-talang ⱪilalaydu»** — bu təmsildiki «küqtünggür adəm» Xəytanni kərsitidu, əlwəttə. Uning өyini bulang-talang ⱪiloƣuqi Əysadin baxⱪa ңeqkim bolmaydu. ■ **3:27** Mat. 12:29; Kol. 2:15.

28 Xuni silərgə bərhək eytip qoyayki, insan baliliri ətküzgən türlük gunahlirining həmmisini, xundakla ular kiloqan kupurluklirining həmmisini kəqürüxkə bolidu. □ ■ 29 Birak kimdikim Mukəddəs Rohka kupurluk kilsa, əbədil'əbədgiqə heq kəqürülməydu, bəlki mənggülük bir gunahning həkümi astida turidu.□ ■
30 *Əysaning bu səzi* ularning «uningoqa napak roh qaplixiptu» degini üqün *eytiloqanidi*.

Əysaning anisi wə iniliri
Mat. 12:46-50; Luka 8:19-21

31 Xu wakitta uning anisi bilən iniliri kəldi. Ular sirtida turup, uni qakirixka adəm kirgüzdi. ■ 32 Bir top halayik uning ətrapida olturatti. Ular:
— Mana, aningiz, iniliringiz sizni izdəp sirtta turidu, — deyixti.□
33 Əysa ularoqa jawabən:
— Kim mening anam, kim mening inilirim? — dedi. 34 Andin, u əpqürisidə olturoqanlaroqa karap mundak dedi:
Mana bular mening anam wə inilirim! 35 Qünki kimki Hudaning iradisini ada kilsa, xu mening aka-inim, aqa-singlim wə anamdur.■

4

Uruk qaqkuqi tooqrisidiki təmsil
Mat. 13:1-9; Luka 8:4-8

1 U yənə dengiz boyida *həlkkə* təlim berixkə baxlidi. Uning ətrapioqa zor bir top adəmlər olixiwaloqaqka, u bir kemigə qikip dengizda olturdi; pütkül halayik bolsa dengiz kiroqikida turuxatti.■ 2 U ularoqa təmsil bilən nuroqun ixlarni əgətti. U təlim berip mundak dedi:
3 — Kulak selinglar! Uruk qaqkuqi uruk qaqkili *etizoqa* qikiptu. 4 Uruk qaqkanda uruklardin bəziliri qioqir yol boyioqa qüxüptu, kuxlar kelip ularni yəp ketiptu. 5 Bəziliri tupriki az taxlik yərgə qüxüptu. Topisi qongkur bolmioqanliktin, tezla ünüp qikiptu, 6 lekin kün qikix bilənla aptapta kəyüp, yiltizi bolmioqaqka kurup ketiptu. 7 Bəziliri tikənlərning arisioqa qüxüptu, tikənlər əsüp maysilarni booquwelip, ular heq hosul bərməptu. 8 Bəziliri bolsa, yahxi tuprakka qüxüptu. Ular əsüp awup qong boloqanda hosul beriptu. Ularning bəziliri ottuz həssə, bəziliri atmix həssə, yənə bəziliri yüz həssə hosul beriptu.
9 — Angliouqudək kuliki barlar buni anglisun! — dedi u.

Təmsillərning məksiti
Mat. 13:10-17; Luka 8:9-10

□ **3:28 «ular kiloqan kupurluklirining həmmisi...»** — grek tilida «ular kupurluk bilən kiloqan kupurlukirining həmmisi» degən səz bilən ipadilinidu. Bu ibarə ularning kupurlukliri bəlkim intayin eoqir boluxi mumkin degənni bildüridu. ■ **3:28** 1Sam. 2:25; Mat. 12:31; Luka 12:10; 1Yuha. 5:16. □ **3:29 «Mukəddəs Rohka *karxi* kupurluk kilix»** — yaki «Mukəddəs Rohka karxi gəp kilix» degən gunah tooqruluk «Matta»diki «koxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **3:29** 1Yuha. 5:16. ■ **3:31** Mat. 12:46; Luka 8:19. □ **3:32 «Mana, aningiz, iniliringiz sizni izdəp sirtta turidu»** — bəzi kona kəqürmilərdə «wə singilliringiz» dəp koxup okulidu. Heqbolmioqanda grek tilida «aka-inilər» degən səz bir kerindax «aqa-singillar»ni əz iqigə alatti. ■ **3:35** Yh. 15:14; 2Kor. 5:16,17. ■ **4:1** Mat. 13:1; Luka 8:4.

10 U uning ətrapidikilər ҳəm on ikkiylən bilən yalоқuz қalоқanda, ular uningdin təmsillər tooқruluқ soraxti. □ ■ 11 U ularоқa mundaқ dedi:
— Hudaning padixaһliқining sirini bilixkə silər nesip boldunglar. Lekin sirttikilərgə ҳəmmə ix təmsillər bilən uқturulidu; □ ■ 12 buning bilən: «Ular қaraxni қaraydu, biraқ kərməydu;
Anglaxni anglaydu, biraқ qüxənməydu;
Xundaқ bolmisidi, ular yolidin yanduruluxi bilən,
Kəqürüm қilinatti» *degən səz əməlgə axurulidu.*□ ■

Uruқ qaqқuqi tooқrisidiki təmsilning qüxəndürülüxi
Mat. 13:18-23; Luқa 8:11-15

13 Andin u ularоқa:
— Silər muxu təmsilnimu qüxənmidinglarmu? Undaқta, қandaқmu baxқa ҳərhil təmsillərni qüxinələysilər? — dedi. 14 Uruқ qaqқuqi səz-kalam qaqidu. ■ 15 Üstigə səz-kalam qeqiloқan qioқir yol boyi xundaқ adəmlərni kərsətkənki, ular səz-kalamni angliоқan ҳaman Xəytan dərҳal kelip ularning қəlbigə qeqiloқan səz-kalamni elip ketidu. 16 Buningoқa ohxax, taxliқ yərlərgə qeqiloқan uruқlar bolsa, səz-kalamni angliоқan ҳaman huxallиқ bilən қobul қiloқanlarni kərsitidu. 17 Ҳalbuki, қəlbidə ҳeq yiltiz bolmioқaqқa, pəқət waқitliқ turidu; səz-kalamning wəjidin қiyinqiliқ yaki ziyankəxlikkə uqrioқanda, ular xuan yoldin qətnəp ketidu. 18 Tikənlərning arisioқa qeqiloқini xundaқ bəzi adəmlərni kərsətkənki, bu adəmlər səz-kalamni angliоқini bilən, 19 lekin kəngligə bu dunyaning əndixiliri, bayliқlarning eziқturuxi wə baxқa nərsilərgə boloқan ҳəwəslər kiriwelip, səz-kalamni booқuwetidu-də, u ҳeq ҳosul qiқarmaydu. ■ 20 Lekin yahxi tupraққa qeqiloқan uruқlar bolsa — səz-kalamni anglixi bilən uni қobul қiloқan adəmlərni kərsitidu. Bundaқ adəmlər ҳosul beridu, birsi ottuz ҳəssə, birsi atmix ҳəssə, yənə birsi yüz ҳəssə ҳosul beridu.

Sewət astidiki qiraoқ
Luқa 8:16-18

21 U ularоқa yənə mundaқ dedi:
— Qiraoқ sewət yaki kariwat astioқa қoyulux üqün kəltürüləmdu? U qiraoқdanning üstigə қoyulux üqün kəltürülməmdu? □ ■ 22 Qünki yoxuriloқan ҳeqқandaқ ix axkarilanmay қalmaydu, xuningdək ҳərқandaқ məhpiy ix yüz bərgəndin keyin ayan bolmay қalmaydu. ■
23 Angliоqudək қuliқi barlar buni anglisun!
24 Angliоqanliringlaroқa kəngül bəlünglar! Qünki silər *baxқilaroқa* қandaқ əlqəm bilən əlqisənglar, silərgimu xundaқ əlqəm bilən əlqəp berilidu, ҳətta uningdinmu

---

□ **4:10 «u uning ətrapidikilər ҳəm on ikkiylən bilən yalоқuz қalоқanda, ular uningdin təmsillər tooқruluқ soraxti»** — muxu yərdə «uning ətrapidikilər» uningoқa əgəxkənlər (on ikkiyləndin sirt)ni kərsətsə kerək. ■ **4:10** Mat. 13:10; Luқa 8:9. □ **4:11 «Lekin sirttikilərgə ҳəmmə ix təmsillər bilən uқturulidu»** — «sirttikilərgə» Hudaning padixaһliқidin yaki uning nijatidin sirtta turoқanlar, demək. ■ **4:11** Mat. 11:25; 2Kor. 2:14; 3:14. □ **4:12 «ular қaraxni қaraydu, biraқ kərməydu; anglaxni anglaydu, biraқ qüxənməydu; xundaқ bolmisidi, ular yolidin yanduruluxi bilən, kəqürüm қilinatti»** — bu səzlər «Yəx.» 6:9-10din elinoқan. ■ **4:12** Yəx. 6:9-10; Mat. 13:14; Luқa 8:10; Yһ. 12:40; Ros. 28:26; Rim. 11:8. ■ **4:14** Mat. 13:19; Luқa 8:11. ■ **4:19** Mat. 19:23; Mar. 10:23; Luқa 18:24; 1Tim. 6:9. □ **4:21 «Qiraoқ sewət yaki kariwat astioқa қoyulux üqün kəltürüləmdu?»** — «sewət» grek tilida «əlqigüqi sewət» deyilidu. ■ **4:21** Mat. 5:15; Luқa 8:16; 11:33. ■ **4:22** Ayup 12:22; Mat. 10:26; Luқa 8:17; 12:2.

kөp қoxup berilidu. □ ■ 25 Qünki kimdə bar bolsa, uningoɣa tehimu kөp berilidu; əmma kimdə yoқ bolsa, ҳətta uningda bar boloɣanlirimu uningdin məҳrum қilinidu.□ ■

Üngən uruқ tooɣrisidiki təmsil

26 U yənə mundaқ dedi:
— Hudaning padixaһliқi yənə birsining tupraққa uruқ qaqқinioɣa ohxaydu: 27 u uhlaydu, orundin turidu, keqə-kündüzlər өtüwerip, uruқ bih urup өsidu. Lekin qaqқuqi қandaқ yol bilən өsidioɣanliқini bilməydu. 28 Tupraқ өzlükidin ҳosul beridu; uruқ awwal bih uridu, keyin bax qiқiridu, ahirda baxaқlar toluқ dan tutidu. 29 Dan pixқanda, *qaqқuqi* dərҳal oroɣaқ salidu, qünki ҳosul waқti kəlgən bolidu.□

Қiqa uruқi tooɣrisidiki təmsil
Mat. 13:31-32, 34-35; Luқa 13:18-19

30 U yənə mundaқ dedi:
— Hudaning padixaһliқini nemigə ohxitimiz? Yaki қandaқ bir təmsil bilən sürətləp berələymiz? ■ 31 U goya bir tal қiqa uruқioɣa ohxaydu. U yərgə teriloɣanda, gərqə yər yüzidiki barliқ uruқlarning iqidə əng kiqiki bolsimu, □ 32 teriloɣandin keyin, ҳərқandaқ ziraəttin egiz өsüp xundaқ qong xahlayduki, asmandiki қuxlarmu uning sayisigə қonidu.□
33 U xuningoɣa ohxax halayiқ anglap qüxinəligüdək nuroɣun təmsillər bilən səz-kalamni yətküzdi. ■ 34 Lekin təmsil kəltürməy turup ularoɣa ҳeqқandaқ səz қilmaytti. Lekin өz muhlisliri bilən yaloɣuz қaloɣinida, ularoɣa ҳəmmini qüxəndürüp berətti.

Əysaning boranni tinqitixi
Mat. 8:23-27; Luқa 8:22-25

35 Xu küni kəq kirgəndə, u ularoɣa:
— Dengizning u қetioɣa ətəyli, — dedi. ■ 36 Ular halayiқni yoloɣa seliwətkəndin keyin, uni kemidə olturoɣan peti elip yürüp ketixti. Ular bilən billə mangoɣan baxқa kemilərmu bar idi. □ 37 Wə mana, əxəddiy қara қuyun qiқip kətti; xuning bilən

---

□ **4:24 «Silər baxқilaroɣa қandaқ өlqəm bilən өlqisənglar»** — bu səz kөp tərəplimilik boluxi kerək; məsilən: (1) adəm Hudaning səzigə қanqilik kөngül bəlüp etibar bərsə, uningoɣa xunqilik əқil beridu; (2) biz baxқilaroɣa rəҳim-xəpқət kөrsətsək, Hudamu bizgə rəҳim-xəpқət kөrsitidu; (3) ((2)-təripigə yeқin) biz baxқilarni қaysi өlqəm bilən baһalisaқ, Huda bizni baһalioɣanda dəl xu өlqəmni ixlitidu; (4) baxқilaroɣa қanqilik həyr-sahawət kөrsətsək, Hudamu keyin bizgə xunqilik iltipatni kөrsitidu. ■ **4:24** Mat. 7:2; Luқa 6:38. □ **4:25 «Qünki kimdə bar bolsa, uningoɣa tehimu kөp berilidu; əmma kimdə yoқ bolsa, ҳətta uningda bar boloɣanlirimu uningdin məҳrum қilinidu»** — «kimdə bar bolsa... » — bu «bar bolsa» nemini kөrsitidu? Xübһisizki, əbədiy əһmiyətlik birər nərsə bolsa kerək, bu iman-ixənqni өz iqigə qoқum alidu. Biz өzimizgə «əbədiy əһmiyətlik» ҳərnemə boluxi üqün uni pəқət Məsiһdinla tapalaymiz. ■ **4:25** Mat. 13:12; 25:29; Luқa 8:18; 19:26. □ **4:29 «qaqқuqi dərҳal oroɣaқ salidu»** — grek tilida «qaqқuqi dərҳal oroɣaқ əwətidu». ■ **4:30** Mat. 13:31; Luқa 13:18. □ **4:31 «gərqə yər yüzidiki barliқ uruқlarning iqidə əng kiqiki bolsimu,...»** — yaki «gərqə tupraқ iqidiki barliқ uruқlarning iqidə əng kiqiki bolsimu,...». □ **4:32 «...asmandiki қuxlarmu uning sayisigə қonidu»** — yaki «...asmandiki қuxlarmu uning sayisigə uwulaydu». Bu yərdə tiloɣa elinoɣan қiqa ottura xərқtə өsidioɣan, yahxi өskəndə ҳətta üq metrdin exip ketidioɣan, өsümlükni kөrsitidu. ■ **4:33** Mat. 13:34. ■ **4:35** Mat. 8:23; Luқa 8:22. □ **4:36 «...uni kemidə olturoɣan peti elip yürüp ketixti»** — Məsiһ alliқaqan kemidə olturoɣanidi (1-ayəttə). Baxқa birhil tərjimisi: «...uni xu peti kemisigə qüxürüp, elip yürüp ketixti» — bu tərjimidə «xu peti» bəlkim Məsiһ «ҳeqқandaқ təyyarliқsiz (dengiz səpirigə layiқ kiyim yaki yemək-iqmək almioɣan) ҳalda» degəndək boluxi mumkin.

dolkunlar kemini urup, su halkip kirip, kemigə toxay dəp kalƣanidi. 38 Lekin u
kemining ayaƣ təripidə yastukka bax koyup uykuƣa kətkənidi. Ular uni oyƣitip:
— I ustaz, halak boluwatkinimizƣa karing yokmu? — dedi.
39 U ornidin turup, boranƣa tənbih berip, dengizƣa: «Tinqlan! Jim bol!» dewidi,
boran tohtap, qongkur bir jimjitlik həküm sürdi.■
40 — Nemixka xunqə korkisilər? Silərdə kandakşigə tehiqə ixənq bolmaydu? — dedi
uularƣa.
41 Ularni intayin zor bir korkunq basti, ular bir-birigə:
— Bu adəm zadi kimdu? Hətta xamal wə dengizmu uningƣa itaət kilidikən-hə! —
dəp ketixti.

5

Kəp jinlar qaplaxkan «Koxun» isimlik adəmning sakaytilixi
Mat. 8:28-34; Luka 8:26-39

1 Ular dengizning u ketiƣa, Gadaralikilarning yurtiƣa yetip bardi.□ ■ 2 U kemidin
qüxüxi bilənla, napak roh qaplaxkan bir adəm gər əngkürliridin qikip, uning
aldiƣa kəldi. 3 U adəm əngkürlərni makan kiloƣan bolup, uni həqkim hətta
zənjirlər bilənmu baƣliyalmaytti. 4 Qünki kəp ketim put-kolliri kixən-zənjirlər bilən
baƣlanƣan bolsimu, u zənjirlərni üzüwetip, kixənlərni qekiwətkənidi; həqkim uni
boysunduralmiƣanidi. 5 U keqə-kündüz mazarlikta wə taƣlar arisida tohtawsiz
warkirap-jarkirap yürətti, əz-əzini taxlar bilən kesip yarilanduratti.
6 Lekin u Əysani yirakтin kərüp, uning aldiƣa yügürüp berip, səjdə kildi□ 7 wə kattik
awazda warkirap:
— Həmmidin aliy Hudaning Oƣli Əysa, sening mening bilən nemə karing! Huda
həkki, səndin ətünüp kalay, meni kiynima! — dedi□ 8 (qünki Əysa uningƣa: «Həy
napak roh, uningdin qik!» degənidi).□
9 U uningdin:
— Isming nemə? — dəp soridi.
— Ismim «koxun» — qünki sanimiz kəp, — dəp jawab bərdi u.□
10 Wə u Əysadin ularni bu yurttin həydiwətmigəysən, dəp kəp ətünüp yalwurdi.
11 Taƣ baƣrida qong bir top tongguz padisi otlap yürətti. 12 Jinlar uningƣa:
— Bizni muxu tongguzlarƣa əwətkin, ularning iqigə kirip ketixkə yol koyƣaysən, —
dəp yalwuruxti.
13 Əysa dərhal yol koydi. Xuning bilən napak rohlar qikip, tongguzlarning tenigə
kirixi bilənla, tongguzlar tik yardin etilip qüxüp, dengizƣa ƣərk boldi. Ular ikki
mingƣa yekin idi. 14 Tongguz bakkuqilar bolsa u yərdin keqip, xəhər-yezilarda bu
ixlarni pur kildi. Xu yərdikilər nemə ix yüz bərgənlikini kərgili qikixti.
15 Ular Əysaning yeniƣa kəldi wə ilgiri jinlar qaplixiwaloƣan heliki adəmning
kiyimlərni kiyip, əs-hoxi jayida olturƣinini — yəni «koxun jinlar» qaplaxkan xu

■ **4:39** Ayup 26:12; Zəb. 107:29; Yəx. 51:10. □ **5:1 «Gadara» —** bəzi kəqürmilərdə «Gerasa» yaki «Gərgəsə» dəp atilidu. ■ **5:1** Mat. 8:28; Luka 8:26. □ **5:6 «u Əysani yirakтin kərüp, uning aldiƣa yügürüp berip, səjdə kildi» —** yaki «u Əysani yirakтin kərüp, uning aldiƣa yügürüp berip, yərgə bax koydi». □ **5:7 «səndin ətünüp kalay, meni kiynima!» —** «meni kiynima!» degən səz «bax jin»ning səzi bolsa kerək. Bu adəmgə nuroƣun jinlar qaplaxkanidi. □ **5:8 «Əysa uningƣa: «… uningdin qik!» degənidi» —** grek tilida «Əysa uningƣa: «… uningdin qik!» buyruwatatti» deyilidu. □ **5:9 «Ismim «koxun»» —** «koxun» latin tilida «legion» deyilidu, adəttə az degəndimu altə ming kixilik armiyini kərsitidu. **«qünki sanimiz kəp»** — okurmənlər muxu yərdə ikki awazning barlikini baykaydu — birinqisi («Ismim «koxun»»), bu biqarə adəmning əziningki, ikkinqisi, («qünki sanimiz kəp») minglioƣan jinlarningki idi.

adəmni kərüp, qorqup ketixti. 16 Bu wəqəni kərgənlər jinlar qaplaxqan adəmdə
nemə yüz bərgənlikini wə tongguzlarning aqiwitini həlqqə bayan qilip bərdi.
17 Buning bilən halayiq Əysaoɣa: Yurtlirimizdin qiqip kətkəysən, dəp yalwuruxqa
baxlidi.
18 U kemigə qiqiwatqanda, ilgiri jinlar qaplaxqan ɦeliqi adəm uningdin: Mənmu sən
bilən billə baray, dəp ətündi.■
19 Lekin u buningoɣa unimay:
— Əz əydikiliring wə yurtdaxliringning yenioɣa berip, ularoɣa Pərwərdigarning sanga
xunqilik uluoɣ ixlarni qilip bərgənlikini, Uning sanga rəɦim-xəpqət kərsətkənlikini
həwərləndürgin, — dedi. □ 20 U qaytip berip, Əysaning əzigə qandaq uluoɣ ixlarni
qiloɣanliqini «On xəɦər rayoni»da jar qilixqa baxlidi. Buni anglioɣanlarning ɦəmmisi
tolimu ɦəyran qelixti.□

Uning Yairusning qizini tirildürüxi wə hun kesili basqan bir ayalni saqaytixi
Mat. 9:18-26; Luqa 8:40-56

21 Əysa qaytidin kemə bilən dengizning u qetioɣa ətkəndə, zor bir top halayiq uning
yenioɣa yioɣildi; u dengiz boyida turatti. ■ 22-23 Mana, məlum bir sinagogning qongi
Yairus isimlik bir kixi kəldi. U uni kərüp ayioɣioɣa yiqilip:
— Kiqik qizim ələy dəp qaldi. Berip uningoɣa qolliringizni təgküzüp qoysingiz, u
saqiyip yaxioɣay! — dəp qattiq yelindi.■
24 Əysa uning bilən billə bardi. Zor bir top halayiqmu olixip qistaxqan ɦalda kəynidin
mengixti. 25 Hun təwrəx kesiligə giriptar boloɣinioɣa on ikki yil boloɣan bir ayal bar
bolup, ■ 26 u nuroɣun tewiplarning qolida kəp azab tartip, bar-yoqini həjləp tügətkən
bolsimu, ɦeqqandaq ünümi bolmay, tehimu eoɣirlixip kətkənidi. 27 Bu ayal Əysa
ɦəkqidiki gəplərni anglap, halayiqning otturisidin qistilip kelip, arqa tərəptin uning
tonini silidi. 28 Qünki u kənglidə: «Uning tonini silisamla saqaymay qalmaymən»
dəp oylioɣanidi. 29 Hun xuan tohtap, ayal kesəl azabidin saqaytiloɣanliqini əz tenidə
səzdi. □ 30 Əysa dərɦal wujudidin qudrətning qikqanliqini sezip, halayiqning iqidə
kəynigə burulup:
— Kiyimimni silioɣan kim? — dəp soridi.■
31 Muhlisliri uningoɣa:
— Halayiqning əzüngni qistap mengiwatqanliqini kərüp turuqluq, yənə: «Meni
silioɣan kim?» dəp soraysənoɣu? — deyixti.
32 Biraq Əysa əzini silioɣuqini tepix üqün tehiqə ətrapioɣa qarawatatti. □ 33 Əzidə
nemə ixning yüz bərgənlikini səzgən ayal qorqup-titrigən ɦalda kelip uning aldioɣa
yiqildi wə uningoɣa ɦəkiqiy əɦwalni pütünləy eytti. 34 U uningoɣa:
— Qizim, ixənqing seni saqaytti! Tinq-hatirjəmliktə qayt! Kesilingning azabidin
saqayoɣin, — dedi.□ ■
35 U bu səzni qiliwatqanda, sinagogning qongining əyidin bəzilər kelip uningoɣa:

■ **5:18** Luqa 8:38. □ **5:19 «ularoɣa Pərwərdigarning sanga xunqilik uluoɣ ixlarni qilip bərgənlikini… həwərləndürgin» —** yaki «ularoɣa Rəbning sanga xunqilik uluoɣ ixlarni qilip bərgənlikini… həwərləndürgin». □ **5:20 «On xəɦər rayoni» —** grek tilida «Dekapolis». ■ **5:21** Luqa 8:40. ■ **5:22-23** Mat. 9:18; Luqa 8:41. ■ **5:25** Law. 15:25; Mat. 9:20; Luqa 8:43. □ **5:29 «hun xuan tohtap…» —** grek tilida «qan eqimi xuan tohtap...». ■ **5:30** Luqa 6:19. □ **5:32 «əzini silioɣuqini tepix üqün…» —** grek tilida «silioɣuqi» ayalqə rodta bolup, Rəbbimizning əzini tutqan kixining ayal ikənlikini bilgənlikini kərsitidu. □ **5:34 «qizim, ixənqing seni saqaytti!» —** «saqaytti» muxu yərdə grek tilida «qutquzdi» degən səz bilən ipadilinidu. **«Tinq-hatirjəmliktə qayt!» —** bu ayal nemixqa xundaq qorqti (33-ayətni kərüng)? Uningda hun təwrəx kesili boloɣanliqi üqün, Təwrat qanuni boyiqə əzi təgkən barliq kixilərni «napak» qiloɣan bolidu (məsilən, ularni ibadəthanioɣa kirix, qurbanlik qilixqa waqitliq layaqətsiz qiloɣan bolatti). Xuning bilən u ətraptiki halayiqnila napak qilipla qalmay, bəlki Məsiɦning əzinimu «napak» qiloɣan bolatti. ■ **5:34** Mat. 9:22; Mar. 10:52.

Kizingiz əldi. Əmdi ustazni nemixkа yənə awarə kilisiz?! — deyixti.■
36 Lekin Əysa bu səzlərni anglap dərhal sinagogning qongioqa:
Korkmioqin! Pəkət ixənqtə bol! — dedi. 37 U pəkət Petrus, Yakup wə Yakupning inisi Yuhanna bilən yoloqa qikti; baxka heqkimning əzi bilən billə berixioqa yol koymidi.
38 U sinagogning qongining əyi aldioqa kəlgəndə, kiykas-qukanni, halayikning kattik nalə-pəryad wə ah-zar kətürgənlikini kərüp, 39 əygə kirip ularoqa:
— Nemixka kiykas-qukan wə ah-zar kətürisilər? Bala əlməptu, uhlap kaptu, — dedi.
■ 40 Ular uni məshirə kilixti; lekin u həmməylənni taxkirioqa qikiriwetip, balining ata-anisini wə əz həmrahlirini elip, bala yatkan əygə kirdi. 41 U balining kolini tutup, uningoqa: «Talita kumi» dedi. Bu səzning mənisi «Kizim, sanga eytimənki, ornungdin tur» degənlik idi. 42 Kiz dərhal ornidin turup mangdi (u on ikki yaxta idi). Ular bu ixka mutlək həyran kelixti. 43 U ularoqa bu ixni heqkimgə eytmaslikni kattik tapilidi, xundakla kizoqa yegüdək birnemə berixni eytti.

6

Nasarətliklərning uni qətkə kekixi
Mat. 13:53-58; Luka 4:16-30

1 U u yərdin ketip, əz yurtioqa kəldi. Uning muhlislirimu uningoqa əgixip bardi.■
2 Xabat küni kəlgəndə, u sinagogda təlim berixkə kirixti. Təlimini angliqanlardin kəp adəm intayin həyran boluxup:
— Bu adəm bularoqa nədin erixkəndu? Uningoqa muxundak danalik kandak berilgən? Uning kolida muxundak məjizilər kandak yaritilidioqandu? 3 U helikі yaoqaqqi əməsmu, Məryəmning ooqli, xundakla Yakup, Yosə, Yəhuda wə Simonlarning akisioqu? Uning singillirimu bu yərdə arimizda turuwatmamdu? — deyixti. Xuning bilən ular uningoqa həsət-bizarlik bilən karidi.□ ■ 4 Xuning bilən Əysa ularoqa:
— Hərkandak pəyoqəmbər baxka yərlərdə hərmətsiz kalmaydu, pəkət əz yurti, əz uruk-tuoqkanliri arisida wə əz əyidə hərmətkə sazawər bolmaydu, — dedi.■
5 Xuning bilən kollirini birkanqə bimarning üstigə təgküzüp, ularni sakaytkandin baxka, xu yərdə u heqkandak məjizə yaritalmidi.■ 6 Wə u ularning iman-ixənqsizlikidin həyran kaldi.■

Əysaning on ikki rosulni əwətixi
Mat. 10:1, 5-15; Luka 9:1-6

7 Andin u ətraptiki yeza-kəntlərni aylinip təlim bərdi.
U on ikkiylənni yenioqa qakirdi wə *həlk arisioqa* ikki-ikkidin əwətixkə baxlidi. U ularoqa napak rohlarni həydəx hokukini bərdi;□ ■ 8 wə ularoqa: — Səpərdə yeninglaroqa hasidin baxka nərsə eliwalmanglar, nə hurjun nə nan eliwalmanglar,

---

■ **5:35** Luka 8:49. ■ **5:39** Yh. 11:11. ■ **6:1** Mat. 13:53; Luka 4:16. □ **6:3** **«u helikі yaoqaqqi əməsmu, Məryəmning ooqli...»** — Yəhudiylar arisida adəmlər atisining ismi bilən tonuluxi kerək idi. Yaloquz anisining ismini tiloqa elixning əzi birhil hakarət idi. ■ **6:3** Yh. 6:42. ■ **6:4** Mat. 13:57; Luka 4:24; Yh. 4:44. ■ **6:5** Mat. 13:58. ■ **6:6** Mat. 9:35; Luka 13:22. □ **6:7** **«napak rohlar»** — jinlarni kərsitidu. ■ **6:7** Mat. 10:1; Luka 6:13; 9:1.

bəlwaoɳqa pulmu salmanglar,□ 9 putunglaroɳa kəxlərni kiyinglar, birak ikki yəktək kiyiwalmanglar, — dəp tapilidi. □ ■ 10 U yənə:
— *Bir yurtƙa baroɳininglarda*, kimning өyigə *ƙobul ƙilinip* kirsənglar, u yurttin kətküqə xu өydila turunglar. □ 11 Ƙaysi yərdikilər silərni ƙobul ƙilmisa, xundaƙla səzünglarni anglimisa, u yərdin kətkininglarda, ularoɳa agaɦ-guwaɦ bolsun üqün ayioɳinglardiki topini ƙekiwetinglar! — dedi.□ ■
12 Xuning bilən ular yoloɳa qikip, kixilərni gunaɦliroɳa towa ƙilixƙa jar selip ündidi.
13 Ular nuroɳun jinlarni ɦəydidi, nuroɳun bimarlarni zəytun meyi bilən məsiɦ ƙilip saƙaytti.□ ■

Qəmüldürgüqi Yəɦyaning өlümi
Mat. 14:1-12; Luƙa 9:7-9

14 Uning nami məxɦur boloɳaqƙa, Ɦerod padixaɦ uning ɦəkƙidə anglap: «Bu adəm *qoƙum* өlümdin tirilgən Qəmüldürgüqi Yəɦyadur. Xuning üqün muxu alaɦidə ƙudrətlər uningda küqini kərsitidu» dəytti. □ ■ 15 Baxƙilar: «U Ilyas *pəyoɳəmbər*» desə, yənə bəzilər: «Burunƙi pəyoɳəmbərlərdək bir pəyoɳəmbər bolsa kerək» deyixətti.
16 Birak bularni angliоɳan Ɦerod:
— Mən kallisini aloɳan Yəɦyaning өzi xu — u өlümdin tiriliptu! — dedi.
17-18 Ɦerodning bundak deyixining səwəbi, u *өgəy* akisi Filipning ayali Ɦerodiyəning wəjidin adəm əwətip Yəɦyani tutup, zindanoɳa taxlioɳanidi. Qünki u xu ayal bilən nikaɦlanoɳanidi; Yəɦya Ɦerodƙa *tənbiɦ berip*: «Akangning ayalini tartiwelixing Təwrat ƙanunioɳa hilap» dəp ƙayta-ƙayta degənidi.□ ■
19 Xuning üqün Ɦerodiyə Yəɦyaoɳa adawət saƙlaytti; uni өltürməkqi boloɳan bolsimu, lekin xundak ƙilalmaytti. 20 Qünki Ɦerod Yəɦyani diyanətlik wə muƙəddəs adəm dəp bilip, uningdin ƙorƙatti, xunglaxƙa uni ƙooɳdaytti; u uning səzlirini

---

□ **6:8 «hurjun» —** yaki «tiləmqining haltisi». □ **6:9 «*Əysa* ularoɳa:** — Səpərdə yeninglaroɳa ɦasidin baxƙa nərsə eliwalmanglar, nə hurjun nə nan eliwalmanglar, bəlwaoɳqa pulmu salmanglar, putunglaroɳa kəxlərni kiyinglar, birak ikki yəktək kiyiwalmanglar, — dəp tapilidi» — (9-10-ayət) ƙiziƙarlik yeri xuki, «Matta» wə «Luƙa»da hatirilәngən bayanlar boyiqə Rəbbimiz ularoɳa ɦasa eliwelix wə kəx kiyixnimu mən'i ƙiloɳan. Pikrimiz tehi muƙimlaxmioɳini bilən oylaymizki, «Matta» bilən «Luƙa» wə «Markus»ta bəlkim ikki ayrim wakit-əɦwal kərsitilidu. ■ **6:9** Ros. 12:8. □ **6:10 «kimning өygə ƙobul ƙilinip kirsənglar, u yurttin kətküqə xu өydila turunglar» —** bu əmrdə qong danalik bar. Ikki səwəbtin eytiloɳan boluxi mumkin: — (1) kona zamanlarda kөp diniy wəz eytƙuqilar өymu-өy yoklap pul tiləytti; lekin Əysaning muhlisliri ɦeq tiləmqilik ƙilmasliƙi kerək; (2) ular өymu-өy kөqüp yürsə, ɦəlƙtə ɦərtürlük ɦəsət-guman pəyda boluximu mumkin — «Nemixƙa ular **bizning** өydə ƙonmaydu?» yaki «Nemixƙa ular bizning өydin kөqüp ketidu?» degəndək. □ **6:11 «u yərdin kətkininglarda, ularoɳa agaɦ-guwaɦ bolsun üqün ayioɳinglardiki topini ƙekiwetinglar!» —** «ayaoɳdiki topini ƙekiwetix» degən bu ixarət «bizning silər bilən munasiwetimiz yok», degənni bildürüp, Hudaning səzini rət ƙiloɳanlaroɳa ƙattik agaɦlandurux idi. ■ **6:11** Mat. 10:14,15; Luƙa 9:5; 10:12; Ros. 13:51; 18:6 □ **6:13 «ular ... Nuroɳun bimarlarni zəytun meyi bilən məsiɦ ƙilip saƙaytti» —** «məsiɦ ƙilix» muxu yərdə adəmning bexioɳa zəytun meyini sürüxni kərsitidu. «Təbirlər»ni kөrüng. ■ **6:13** Yak. 5:14. □ **6:14 «Uning nami məxɦur boloɳaqƙa, Ɦerod padixaɦ uning ɦəkƙidə anglap...» —** «Ɦerod»lar tooɳruluk «Təbirlər»ni kөrüng. **«...uning ɦəkƙidə anglap: «Bu adəm ... Qəmüldürgüqi Yəɦyadur...» dəytti» —** baxƙa birhil tərjimisi: «..uning ɦəkƙidə anglap ƙaldi. Bəzilər: «Bu adəm ... Qəmüldürgüqi Yəɦyadur...» — deyixətti». ■ **6:14** Mat. 14:1; Luƙa 9:7. □ **6:17-18 «Qünki u xu ayal bilən nikaɦlanoɳanidi; Yəɦya Ɦerodƙa tənbiɦ berip: «Akangning ayalini tartiwelixing Təwrat ƙanunioɳa hilap» dəp ƙayta-ƙayta degənidi» —** Ɦerod өgəy akisi Filipning ayali Ɦerodiyəni Filiptin tartiwelip andin uni ajrixixƙa ƙayil ƙilip, Ɦerodiyə bilən өzi toy ƙiloɳanidi. Yəɦyani tutux «Ɦerodiyəning wəjidin» — bəlkim uning biwasitə təlipidin boloɳan boluximu mumkin. **«Akangning ayalini tartiwelixing Təwrat ƙanunioɳa hilap» —** Təwrattiki «Law.» 16:18, 20:21də, birsining aka yaki ukisi ɦayat əɦwalda, birining ayalini yənə biri өz əmrigə elixƙa bolmaydu, dəp bəlgiləngən. ■ **6:17-18** Mat. 14:3; Luƙa 3:19; 9:9; Law. 18:16; 20:21.

anglioɣan qaoɣlirida alakɣzadə bolup ketətti, lekin yənila səzlirini anglaxkɣa amrak idi.□ ■
21 Əmma *Ḥerodiyə kütkən* pəyt ahir yetip kəldi; Ḥerod tuoɣuloɣan künidə əz
əməldarliri, mingbexiliri wə Galiliyə əlkisidiki katta ərbablarni ziyapət bilən
kütüwaldi; ■ 22 ḥeliki Ḥerodiyəning kizi sorunoɣa qüxüp ussul oynap bərdi. Bu
Ḥerod wə ḥəmdastihan boloɣanlaroɣa bəkmu yarap kətti. Padixaḥ kizoɣa: — Məndin
nemə tələp kilsang, xuni berimən, — dedi. □ 23 Andin u kəsəm kilip yənə:
— Məndin nemə tələp kilsang, ḥətta padixaḥlikimning yerimini desəngmu xuni
berimən, — dedi.■
24 Kiz sirtka qikip, anisidin:
— Nemə tələp kilay? — dəp soriwidi, anisi: — Qəmüldürgüqi Yəḥyaning kallisini
tələp kil, — dedi.
25 Kiz dərḥal padixaḥning aldioɣa aldirap kirip:
— Qəmüldürgüqi Yəḥyaning kallisini ḥazirla bir təhsigə koyup əkilixlirini ha-
laymən, — dedi.
26 Padixaḥ buningoɣa naḥayiti ḥəsrət qəkkən bolsimu, kəsəmliri tüpəylidin wə
dastihanda olturoɣanlar wəjidin, uningoɣa bərgən səzidin yanoɣusi kəlmidi. 27 Xunga
padixaḥ dərḥal bir jallat əwətip, uning kallisini elip kelixni əmr kildi. Jallat zindanoɣa
berip Yəḥyaning kallisini elip, □ ■ 28 uni bir təhsigə koyup, kizning aldioɣa elip kelip
uningoɣa bərdi. Kiz uni anisioɣa tapxurdi. 29 Bu ixni anglioɣan Yəḥyaning muhlisliri
kelip, jəsətni elip ketip bir kəbrigə koydi.

Əysaning bəx ming kixini ozukɣlanduruxi
Mat. 14:13-21; Luka 9:10-17; Yḥ. 6:1-14

30 Kaytip kəlgən rosullar Əysaning yenioɣa yioɣildi, nemə kiloɣanliri ḥəm nemə təlim
bərgənlirini uningoɣa məlum kilixti. ■ 31 Kelip-ketiwatkanlar naḥayiti kəplikidin
ularoɣa tamakɣlinixkimu wakit qikmidi. Xunga u ularoɣa:
— Yürünglar, mən bilən hilwət bir jayoɣa berip, birdəm aram elinglar, — dedi. ■
32 Buning bilən ular kemigə qüxüp, hilwət bir qəl yərgə karap mangdi. ■ 33 Birak
nuroɣun kixilər ularning ketiwatkanlikini baykap, ularni tonuweliwidi, ətraptiki
barlik xəḥərlərdin piyadə yoloɣa qikip, yügürüp, ulardin burun u yərgə berip
yioɣilixti. 34 Əysa kemidin qüxüp, zor bir top adəmni kərüp, ularning padiqisiz koy
padisidək boloɣanlikioɣa iq aoɣritti. Xunga u ularoɣa kəp ixlarni əgitixkə baxlidi.■
35 Kəq kirip kaloɣanda, muhlisliri uning yenioɣa kelip:
— Bu qəl bir jay ikən, kəq kirip kətti. ■ 36 Halayikni yoloɣa seliwətkən bolsang,
ular ətraptiki kənt-kixlakɣaroɣa berip, əzlirigə nan setiwalsun; qünki ularda yegüdək
nərsə yok, — dedi.
37 Lekin u ularoɣa jawabən:
— Ularoɣa əzünglar ozuk beringlar, — dedi.
Muhlislar uningdin:

□ **6:20 «Ḥerod Yəḥyani diyanətlik wə mukəddəs adəm dəp bilip...»** — okurmənlərgə ayanki, Təwrat wə Injilda «mukəddəs» degənning mənisi «uluoɣ» əməs, bəlki «pak», «Hudaoɣa ataloɣan»dur. **«u uning səzlirini anglioɣan qaoɣlirida alakɣzadə bolup ketətti»** — bəzi kona kəqürmilərdə buning ornida: «u uning səzlirini anglap nemə kilixni bilalməy kalatti» yaki «u uning səzlirini anglap kəp ixlarni kilatti» deyilidu. ■ **6:20** Mat. 14:5; 21:26. ■ **6:21** Yar. 40:20; Mat. 14:6. □ **6:22 «Ḥerodiyəning kizi»** — burunki eridin boloɣan kizi. Bəzi kona kəqürmilərdə: «... uning kizi Ḥerodiyə» deyilidu. Undak tərjimə tooɣra bolsa, Ḥerodiyəning kizining ismining əzining ismi bilən ohxax boluxi ajayib ix əməs, əlwəttə. ■ **6:23** Ḥak. 11:30. □ **6:27 «...padixaḥ dərḥal bir jallat əwətip...»** — yaki «...padixaḥ dərḥal bir karawul əwətip...». ■ **6:27** Mat. 14:10. ■ **6:30** Luka 9:10. ■ **6:31** Mar. 3:20. ■ **6:32** Mat. 14:13; Luka 9:10; Yḥ. 6:1. ■ **6:34** Yər. 23:1; Əz. 34:2; Mat. 9:36; 14:4; Luka 9:11. ■ **6:35** Mat. 14:15; Luka 9:12; Yḥ. 6:5.

— Ikki yüz kümüx dinarƣa ularƣa nan əkelip ularni ozuķlanduramduķ? — dəp soridi.□
38 Əysa ularƣa: — Ķanqə neninglar bar? Berip ķarap beķinglar, — dedi. Ular ķarap bakķandin keyin:
— Bəxi bar ikən, yənə ikki beliķmu bar ikən, — deyixti.■
39 U ularƣa kixilərni top-top ķilip yexil qimində olturƣuzuxni buyrudi. 40 Halayiķ yüzdin, əlliktin səp-səp bolup olturuxti. □ 41 U bəx nan bilən ikki beliķni ķoliƣa elip, asmanƣa ķarap *Hudaoƣa* təxəkkür-mədḥiyə eytti, andin nanlarni oxtup, kəpqilikkə tutup berix üqün muhlisliriƣa berip turatti; ikki beliķnimu ḥəmməyləngə tarķitip bərdi. ■ 42 Ḥəmməylən yəp toyundi. 43 *Muhlislar* exip ķaloƣan nan wə beliķ parqilirini liķ on ikki sewətkə teriwaldi. □ 44 Nanlarni yegən ərlərning sanila bəx mingqə idi.

Əysaning su üstidə mengixi
Mat. 14:22-33; Yḥ. 6:16-21

45 Bu ixtin keyinla, u muhlisliriƣa өzüm bu halayiķni yoloƣa seliwetimən, angoƣiqə silər kemigə olturup, dengizning ķarxi ķiroƣiķidiki Bəyt-Saida yezisiƣa ətüp turunglar, dəp buyrudi. □ ■ 46 Ularni yoloƣa seliwətkəndin keyin, u dua-tilawət ķilix üqün taoƣķa qiķti. ■ 47 Kəq kirgəndə, kemə dengizning otturisiƣa yətkənidi, u өzi yaloƣuz ķuruķluķta idi. ■ 48 U muhlislirining palaķni küqəp uruwatķanliķini kərdi; qünki xamal tətür yənilixtə qiķķanidi. Keqə tətinqi jesək waķtida, u dengizning üstidə mengip, muhlisliri tərəpkə kəldi wə ularning yenidin ətüp ketidiƣandək ķilatti. □ 49 Lekin ular uning dengizning üstidə mengip keliwatķanliķini kərüp, uni alwasti ohxaydu, dəp oylap quķan selixti. 50 Qünki ularning ḥəmmisi uni kərüp sarasimigə qüxti.
Lekin u dərḥal ularƣa:
— Yürəklik bolunglar, bu mən, ķorķmanglar! — dedi.
51 U kemigə, ularning yeniƣa qiķķandila, xamal tohtidi. Ular buningdin ḥoxidin kətküdək dərijidə ķattiķ ḥəyran ķelixip, nemini oylaxni bilməytti; 52 qünki ular nan berix *məjizisini* tehiqə qüxənmigənidi, ularning ķəlbi bihud ḥaləttə turatti.
53 Ular dengizning ķarxi təripigə ətüp, Ginnisarət degən yurtta *ķuruķluķķa* qiķip, kemini baoƣlap ķoydi. ■ 54 Ular kemidin qüxüxi bilənla, *halayi'ķ* uni dərḥal tonuwelip, 55 ətraptiki ḥəmmə jaylarƣa yügürüxüp bardi wə «U palanqi yərgə qüxüptu» dəp anglixi bilənla, bimarlarni zəmbilgə selip, xu yərgə *uning aldiƣa* elip berixti.
56 U məyli yeza, məyli xəḥər yaki ķixlaķlarƣa barsun, həlķ aoƣriķlarni bazarlarƣa elip qiķip yatķuzatti; ular uningdin aoƣriķlar ḥeq bolmiƣanda sening yepinqangning

---

□ **6:37 «ikki yüz kümüx dinar»** — bir kümüx dinar (grek tilida «dinarius») bir ixqining bir künlük ix ḥəķķi idi («Mat.» 20:2ni kərüng). ■ **6:38** Mat. 14:17; Luķa 9:13; Yḥ. 6:9. □ **6:40 «Halayiķ yüzdin, əlliktin səp-səp bolup olturuxti»** — grek tilida «Halayiķ yüzdin, əlliktin səp-səp bolup yetixti». ■ **6:41** 1Sam. 9:13; Yḥ. 17:1. □ **6:43 «Muhlislar ...teriwaldi»** — grek tilida «Ular ... teriwaldi». «Ular»ning muhlislar ikənliki «Mat.» 16:9-10də ispatlinidu. **«on ikki sewət»** — grek tilida «on ikki ķol sewət» — demək, bir adəm ikki ķollap kətürələydiƣan sewətlər. □ **6:45 «Bəyt-Saida yezisiƣa ətüp...»** — yaki «Bəyt-Saida yezisidin ətüp...». ■ **6:45** Mat. 14:22; Yḥ. 6:17. ■ **6:46** Mat. 14:23; Luķa 6:12. ■ **6:47** Mat. 14:23; Yḥ. 6:16. □ **6:48 «Keqə tətinqi jesək waķtida, u dengizning üstidə mengip...»** — bir keqə tət jesəkkə bəlünətti; xunga bu waķit tang atay degən waķit idi. **«u ... ularning yenidin ətüp ketidiƣandək ķilatti»** — yaki «u ... ularning yenidin ətüp kətməkqi boldi». Bu intayin ķizik ix. Mumkinqiliki barki, (1) Əysaning «ətüp ketix»i — Muhlislarƣa Pərwərdigarning Pərixtisining Israillarni Misirdin ķutķuzux üqün «Ularning (Israillarning) yenidin ətüp ketix»ini əslətməkqi, yaki (2) u ularning **өzlikidin** өzini kemigə qiķip ḥəmraḥ boluxķa təklip ķilixini halaytti. ■ **6:53** Mat. 14:3.

pexigə bolsimu ḳolini təgküzüwalsaḳ dəp ətündi. Uningoɣa ḳolini təgküzgənlərning ḥəmmisi saḳaydi.

7

Insanni nemə napak ḳilidu?
Mat. 15:1-20

1 Bu qaoɣda, Pərisiylər wə Təwrat ustazliridin bəziliri Yerusalemdin kelip uning aldioɣa yioɣildi;■ 2-5 xu Pərisiylər wə Təwrat ustazliri uning muhlisliridin bəzilirining tamaḳni ḳolini yumay, yəni «napak» ḥalda yəwatḳanliḳini kərüp, uningdin:
— Muhlisliring nemixḳa ata-bowilirimizning ən'ənilirigə riayə ḳilmay, bəlki yuyulmioɣan ḳolliri bilən tamaḳ yəydu? — dəp soraxti (qünki Pərisiylər wə pütün Yəhudiylar ata-bowiliri təripidin ḳalduruloɣan ən'ənini qing tutḳaqḳa, awwal ḳollirini əstayidillik bilən yumisa, tamaḳ yeməydu. Xuningdək bazardin ḳaytip kəlgəndimu, ular ḳol yumay birnərsə yeməydu. Uningdin baxḳa, piyalə-ḳədəḥ, das-qəgün wə mis ḳaqilar wə diwanlarni yuyux tooɣrisida tapxuruloɣan nuroɣunlioɣan ən'ənilərdimu qing turidu).□
6 U ularoɣa jawab berip mundaḳ dedi:
— Yəxaya pəyoɣəmbər silər sahtipəzlər tooɣranglarda aldin'ala toptooɣra bexarət bərgən! *uning* yazmisida pütülgəndək: —
«Muxu həlḳ aoɣzida Meni ḥərmətligini bilən,
Biraḳ ḳəlbi Məndin yiraḳ;■
7 Ular Manga biḥudə ibadət ḳilidu.
Ularning əgətkən təlimliri pəḳət insanlardin qiḳḳan pətiwalarla, halas».□ ■
8 Qünki silər Hudaning əmrini taxlap ḳoyup, insanlarning ən'ənisini qing tutiwalidikənsilər — das-qəgün, piyalə-ḳədəḥlərni yuyux wə xuningoɣa ohxap ketidioɣan nuroɣan baxḳa ixlarni ən'ənə ḳilip yürisilər.□
9 U ularoɣa yənə mundaḳ dedi:
— Silər əzliringlarning ən'ənisini qing tutimiz dəp Hudaning əmrini əpqillik bilən bir qətkə ḳayrip ḳoydunglar! 10 Qünki Musa *pəyoɣəmbər*: «Ata-anangni ḥərmət ḳil» wə «Atisi yaki anisini ḥaḳarətligənlər əlümgə məḥkum ḳilinsun» dəp əmr ḳiloɣan. ■ 11 Lekin silər: — Birsi «Atisi yaki anisioɣa: — Mən silərgə yardəm bərgüdək nərsilərni alliḳaqan «ḳurban ḳilip» Hudaoɣa atiwəttim — desila, □ 12 xu kixining ata-anisining ḥalidin həwər elixoɣa bolmaydu, dəp əgitisilər. 13 Xundaḳ

■ **7:1** Mat. 15:1. □ **7:2-5 «əstayidillik bilən yumisa...»** — baxḳa birhil tərjimisi «beoɣixioɣiqə yumisa...» yaki «muxt bilən yumisa...». ■ **7:6** Yəx. 29:13; Əz. 33:31. □ **7:7 «Muxu həlḳ aoɣzida Meni ḥərmətligini bilən, biraḳ ḳəlbi Məndin yiraḳ; ular Manga biḥudə ibadət ḳilidu; ularning əgətkən təlimliri pəḳət insanlardin qiḳḳan pətiwalarla, halas»** — «Yəx.» 29:13. ■ **7:7** Mat. 15:9; Kol. 2:18,20; Tit. 1:14. □ **7:8 «qünki silər Hudaning əmrini taxlap ḳoyup, insanlarning ən'ənisini qing tutiwalidikənsilər — das-qəgün, piyalə-ḳədəḥlərni yuyux wə xuningoɣa ohxap ketidioɣan nuroɣan baxḳa ixlarni ən'ənə ḳilip yürisilər»** — bəzi kona kəqürmilərdə: «das-qəgün, piyalə-ḳədəḥlərni yuyux wə xuningoɣa ohxap ketidioɣan nuroɣan baxḳa ixlarni ən'ənə ḳilip yürisilər» degən sözlər tepilmaydu. ■ **7:10** Mis. 20:12; 21:17; Law. 20:9; Ḳan. 5:16; 27:16; Pənd. 20:20; Əf. 6:2. □ **7:11 «Mən silərgə yardəm bərgüdək nərsilərni alliḳaqan «ḳurban ḳilip» Hudaoɣa atiwəttim»** — «ḳurban» muxu yərdə biwasitə ibariniy tilidin elinoɣan bolup, «sədiḳə ḳilinoɣan» yaki «Hudaoɣa atap ḳilinoɣan» degən mənini bildüridu.

kilip, silər *əwladliringlarоŋa* tapxurоŋan ən'ənənglərni dəp Hudaning əmrini yokka qikiriwəttinglar, wə xuningоŋa ohxax kəp ixlarni kilisilər.□ ■

Insanni nemə napak kilidu?

14 Andin halayikni yənə yenioŋa qakirip, ularоŋa:
— Həmminglar manga kulak selinglar wə xuni qüxininglarki, ■ 15 insanning sirtidin iqigə kiridioŋan nərsilərning heqkandiki uni napak kilmaydu, bəlki əz iqidin qikidioŋan nərsilər bolsa, ular insanni napak kilidu. ■ 16 Angliоŋudək kuliki barlar buni anglisun! — dedi.
17 U halayiktin ayrilip əygə kirgəndə, muhlisliri uningdin bu təmsil həkkidə soridi. ■ 18 U ularоŋa:
— Silərmu tehiqə qüxənməy yürüwatamsilər?! Sirttin insanning iqigə kiridioŋan hərkandak nərsining uni napak kilalmaydioŋanlikini tonup yətməywatmamsilər? 19 *Sirttin kirgən nərsə* insanning kəlbigə əməs, axkazinioŋa kiridu, andin u yərdin tərət bolup taxlinidu, — dedi (u bu gəpni deyix bilən, həmmə yeməkliklərni halal kiliwətti).
20 U yənə səz kilip mundak dedi:
— Insanning iqidin qikidioŋinila, insanni napak kilidu. 21-22 Qünki xular — yaman niyətlər, zinahorluk, jinsiy buzukluklar, katillik, oоŋrilik, aqkəzlük, rəzilliklər, aldamqilik, xəhwaniylik, həsəthorluk, til-ahanət, təkəbburluk wə hamakətliklər insanning iqidin, yəni uning kəlbidin qikidu □ ■ 23 — bu rəzil ixlarning həmmisi insanning iqidin qikip, əzini napak kilidu.

Yat əllik bir ayalning etikadi
Mat. 15:21-28

24 U ornidin turup u yərdin ayrilip, Tur wə Zidon ətrapidiki rayonlarоŋa bardi wə bir əygə kirdi. Gərqə u buni heqkim bilmisun degən bolsimu, lekin yoxurup kalalmidi. □ ■ 25 Dərwəkə, napak roh qaplaxkan kiqik bir kizning anisi uning tooŋrisidiki həwərni angliоŋan haman yetip kelip, uning ayioŋioŋa yikildi 26 (ayal Yunanlik bolup, Suriyə əlkisidiki Fənikiy millitidin idi). U uningdin kizidin jinni həydiwetixni ətündi. □ 27 Lekin Əysa uningоŋa:
— Aldi bilən balilar korsikini toyoŋuzsun; qünki balilarning nenini kiqik itlarоŋa taxlap berix tooŋra əməs, — dedi.□

□ **7:13 «Xundak kilip, silər əwladliringlarоŋa tapxurоŋan ən'ənənglərni dəp Hudaning əmrini yokka qikiriwəttinglar» —** Məsihning səzigə karioŋanda «Hudaoŋa atioŋan təəlluqatlar» tehi atioŋuqi kixining kolida turоŋanda, ulardin paydiliniwərsə bolatti. Xu kixi bəlkim Təwrat ustazlirining kollixi bilən «dunyadin kətkinimdin keyin...» yaki «məlum bir məzgildin keyin...» «ibadəthanioŋa tapxurimən» dəp kəsəm kiloŋan bolsa kerək. Yəhudiylarning tarihiy hatiriliridə xuningоŋa ohxax kəpligən misallar tepilidu. Pəriysilər əgətkən xu hiylə-mikir: «Mal-mülküngni Hudaoŋa ataloŋan («kurban kiloŋan») kiloŋan bolsang, ata-anangdin həwər almisang bolidu» əməs, bəlki «(xundak kiloŋan bolsang) **həwər elixingоŋa bolmaydu**» degəndək. Ular xübhisizki ahirida bu ixtin məlum bir payda kəridu, əlwəttə. ■ **7:13** Mat. 15:6; 1Tim. 4:3; 2Tim. 3:2. ■ **7:14** Mat. 15:10. ■ **7:15** Ros. 10:15; Rim. 14:17,20; Tit. 1:15. ■ **7:17** Mat. 15:15. □ **7:21-22 «həsəthorluk» —** buning baxka birhil tərjimisi: «yaman kəz». ■ **7:21-22** Yar. 6:5; 8:21; Pənd. 6:14; Yər. 17:9. □ **7:24 «u yərdin ayrilip, Tur wə Zidon ətrapidiki rayonlarоŋa bardi» —** u yər «qətəlliklər» turuwatkan rayon bolup, Məsihning xu yərgə berixtiki məksiti, əz həlkidin bir wakit ayrilip aram elixtin ibarət bolsa kerək. ■ **7:24** Mat. 15:21. □ **7:26 «ayal... Fənikiy millitidin idi» —** yaki «ayal... Fənikilik idi» yaki «ayal... Fənikə rayonilik idi». U Yəhudiy əməs, əlwəttə. U əslidə butpərəs boluxi mumkin. □ **7:27 «Aldi bilən balilar korsikini toyoŋuzsun; qünki balilarning nenini kiqik itlarоŋa taxlap berix tooŋra əməs» —** Məsih Əysa bu yərdə əzining dəsləpki wəzipisini Yəhudiylarоŋa hux həwərni yətküzüx, dəp təkitləydu. «Kiqik itlar» bəlkim haqarətlik səz bolmay, əydiki arzuluk pistilirini kərsitidu. Muxu ayalning etikadi tooŋrisida «Matta»diki «koxumqə səz»imizni kərüng.

28 Lekin u buningoƣa jawabən:
— Durus, i Rəb, birak ḥətta itlarmu üstəl astida turup balilardin qüxkən nan uwakƣlirini yəydioƣu, — dedi.
29 Əysa uningoƣa:
— Sening muxu səzüng tüpəylidin yolungoƣa kayt, jin kizingdin qikip kətti, — dedi.
30 Ayal əyigə kaytip kəlgəndə, mana kiz kariwatta yatatti, jin uningdin qikip kətkənidi.

Əysaning bir gas-gaqa adəmni sakaytixi

31 Əysa yənə Tur wə Zidon xəḥirining ətrapidiki rayonlardin qikip, «On xəḥər» rayoni otturisidin ətüp, yənə Galiliyə dengizioƣa kəldi. ■ 32 Halayik uning aldioƣa tili eoƣir, gas bir adəmni elip kelip, uning uqisioƣa kolungni təgküzüp koysang, dəp ətünüxti. ■ 33 U u adəmni halayiktin ayrip bir qətkə tartip, barmaklirini uning kulaklirioƣa tikti, tükürüp, *barmikini* uning tilioƣa təgküzdi. □ 34 Andin u asmanoƣa karap uḥ tartip horsinoƣandin keyin, u adəmgə: «Əffata» (mənisi «eqil») dedi. 35 U adəmning kulakliri dərḥal eqilip, tilimu eqilip rawan gəp kilixka baxlidi.□
36 Əysa ularoƣa buni ḥeqkimgə eytmaslikni tapilidi. Lekin ularoƣa ḥərkanqə tapilioƣan bolsimu, bu həwərni yənila xunqə kəng tarkitiwətti. 37 Halayik *bu ixka* mutlək ḥəyran kelixip:
— U ḥəmmə ixlarni kaltis kilidikən! Ḥətta gaslarni anglaydioƣan, gaqilarni səzləydioƣan kilidikən, — deyixti.■

8

Əysaning tət ming kixini toyduruxi
Mat. 15:32-39

1 Xu künlərdə, yənə zor bir top halayik yioƣiloƣanidi. Ularning yegüdək ḥeqnemisi bolmioƣaqka, u muhlislirini yenioƣa qakirip:■
2 — Bu halayikka iqim aoƣriydu. Qünki ular mening yenimda turoƣili üq kün boldi, ularda yegüdək ḥeqnərsimu kalmidi. 3 Ularni əylirigə aq korsak kaytursam, yolda ḥalidin ketixi mumkin. Qünki bəziliri yirakтin kəlgənikən, — dedi.
4 Muhlisliri buningoƣa jawabən:
— Bundak hilwət bir jayda bu kixilərni toyduroƣudək nanni nədin tapkili bolsun? — deyixti.
5 — Kanqə neninglar bar? — dəp soridi u.
Yəttə, — deyixti ular.
6 Buning bilən u həlkni yərdə olturuxka buyrudi. Andin yəttə nanni kolioƣa aldi wə *Hudaoƣa* təxəkkür-mədḥiyə eytip oxtup, kəpqilikkə tutuxka muhlislirioƣa bərdi. Ular halayikka üləxtürüp bərdi. 7 *Muhlislar*da yənə birkanqə kiqik belikmu bar idi. U Hudaoƣa təxəkkür eytip ularni bərikətləp, muhlislirioƣa üləxtürüp berixni eytti. 8 Halayik toyoƣuqə yedi; ular exip kaloƣan parqilarni yəttə sewətkə teriwaldi.□
9 Yegənlər tət mingqə kixi idi. U ularni yoloƣa saldi, 10 andin muhlisliri bilən billə dərḥal kemigə qüxüp, Dalmanuta tərəplirigə bardi.■

■ **7:31** Mat. 15:29. ■ **7:32** Mat. 9:32; Luka 11:14. □ **7:33 «U... barmaklirini uning kulaklirioƣa tikti, tükürüp, barmikini uning tilioƣa təgküzdi» —** tərjimimiz boyiqə Məsiḥ bəlkim əz barmiki üstigə tökürgən boluxi mumkin, bolmisa u yərgə tökürgən bolsa kerək. □ **7:35 «...tilimu eqilip rawan gəp kilixka baxlidi» —** grek tilida «...tilining tanisi yexilip, rawan gəp kilixka baxlidi» ■ **7:37** Yar. 1:31. ■ **8:1** Mat. 15:32. □ **8:8 «ular exip kaloƣan parqilarni ... teriwaldi» —** «ular» — muhlislar yaki pütkül halayikni kərsitidu. **«yəttə sewət...»** — «sewət» grek tilida bu səz bək qong bir hil sewətni kərsitidu. ■ **8:10** Mat. 15:39.

Pərisiylərning məjizilik alamətni kərüxni tələp ḳilixi
Mat. 16:1-4

11 Pərisiylər qiḳip, uni sinax məḳsitidə uningdin bizgə asmandin bir məjizilik alamət
kərsətsəng, dəp tələp ḳilixip, uning bilən munaziriləxkili turdi. □ ■ 12 U iqidə bir
uluoŋ-kiqik tinip:
— Bu dəwr nemixḳa bir «məjizilik alamət»ni istəp yüridu? Xuni silərgə bərḫək eytip
ḳoyayki, bu dəwrgə ḫeqḳandaḳ məjizilik alamət kərsitilməydu, — dedi. □ ■
13 Andin ulardin ayrilip, yənə kemigə qiḳip, dengizning u qetigə ətüp kətti.

Sahtipəzlik «eqitḳu»sidin saḳlinix
Mat. 16:5-12

14 Muhlislar nan elip kelixni untuoŋan bolup, kemidə bir tal nandin baxḳa yəydioŋini
yoḳ idi. 15 U ularni agaḫlandurup:
— Eḫtiyat ḳilinglar, Pərisiylərning eqitḳusi wə Ḫerodning eqitḳusidin ḫezi bol-
unglar, — dedi.□ ■ 16 Muhlislar əzara mulaḫizilixip:
— Uning bundaḳ deyixi nan əkəlmigənlikimizdin bolsa kerək, — deyixti.
17 Əysa ularning nemə *deyixiwatḳanliḳini* bilip:
— Nemixḳa nan yoḳluḳi tooŋrisida mulaḫizə ḳilisilər? Silər tehiqə pəm-parasət
yaki qüxənqigə igə bolmidinglarmu? Ḳəlbliringlar tehimu bihudlixip ketiwatamdu?
■ 18 Kəzünglar turup kərməywatamsilər? Ḳuliḳinglar turup anglimaywatamsilər?
Esinglarda yoḳmu? 19 Bəx ming kixigə bəx nanni oxtuoŋinimda, parqilaroŋa liḳ toloŋan
ḳanqə kiqik sewətni yioŋiwaldinglar? — dedi.
— On ikkini, — jawab bərdi ular.□ ■
20 — Yəttə nanni tət ming kixigə oxtuoŋinimda, parqilaroŋa liḳ toloŋan ḳanqə sewətni
yioŋiwaldinglar? — dedi u.
— Yəttini, — Jawab bərdi ular.■
21 U ularoŋa:
— Undaḳta, ḳandaḳsigə silər tehi qüxənməysilər? — dedi.□

Bəyt-Saidadiki bir korning saḳaytilixi

22 Ular Bəyt-Saida yezisioŋa kəldi; halayiḳ bir kor adəmni uning aldioŋa elip kelip,
uningoŋa ḳolungni təgküzüp ḳoysang, dəp ətündi. 23 U kor adəmning ḳolidin tutup
yezining sirtioŋa yetiləp bardi; uning kəzlirigə tükürüp, üstigə ḳollirini təgküzüp:
— Birər nərsə kərüwatamsən? — dəp soridi.■
24 U bexini kətürüp:
— Kixilərni kərüwatimən; ular huddi mengip yürüwatḳan dərəhlərdək
kərünüwatidu, — dedi.

□ **8:11** **«Pərisiylər qiḳip, uni sinax məḳsitidə uningdin bizgə asmandin bir məjizilik alamət kərsətsəng…»** — Pərisiylər tələp ḳiloŋan «məjizilik alamət» Əysaning ḫəḳiḳiy Məsiḫ ikənlikini ispatlaydioŋan bir karamətni kərsitidu, əlwəttə. ■ **8:11** Mat. 12:38; 16:1; Luḳa 11:29; Yḫ. 6:30. □ **8:12** **«u iqidə bir uluoŋ-kiqik tinip…»** — grek tilida «U roḫida bir uluoŋ-kiqik tinip..». «Roḫ» muxu yərdə uning əzining (insaniy) roḫini bildüridu. ■ **8:12** Mat. 16:4. □ **8:15** **«Eḫtiyat ḳilinglar, Pərisiylərning eqitḳusi wə Ḫerodning eqitḳusidin ḫezi bolunglar»** — «Mat.» 16:1-12nimu kərüng. ■ **8:15** Mat. 16:6; Luḳa 12:1. ■ **8:17** Mar. 6:52. □ **8:19** **«..ḳanqə kiqik sewət..»** — «sewət» grek tilida «ḳol sewət». ■ **8:19** Mat. 14:17,20; Mar. 6:38; Luḳa 9:13; Yḫ. 6:9. ■ **8:20** Mat. 15:36,37. □ **8:21** **«Undaḳta, ḳandaḳsigə silər tehi qüxənməysilər?»** — Məsiḫning bu soali muhlisliri yioŋiwaloŋan «on ikki (kiqik) sewət» wə «yəttə (qong) sewət» bilən munasiwətliktur. Ḳiziḳ bir ix xuki, Markus əzining Injildiki bayanida Məsiḫning (ələmdin tirilixtin baxḳa) jəmiy on tokḳuz alaḫidə məjizisini hatiriləydu. «Ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **8:23** Mar. 7:32.

25 Andin u ⱪaytidin ⱪollirini u adəmning kəzlirigə təgküzdi. U kəzlirini eqiwidi,
kəzliri əsligə kelip, ⱨəmmə nərsini eniⱪ kərdi. □ 26 Əysa uni əyigə ⱪayturup:
— Yezioⱪimu kirmə, yaki yezidiki ⱨeqkimgə bu ixni uⱪturma, — dəp tapilidi.□

Petrusning Əysani Ⱪutⱪuzoⱪuqi-Məsiⱨ dəp tonuxi
Mat. 16:13-20; Luⱪa 9:18-21

27 Əysa muhlisliri bilən qiⱪip Ⱪəysəriyə-Filippi rayonioⱪa ⱪaraxliⱪ kənt-yezilaroⱪa
bardi. Yolda u muhlisliridin:
— Kixilər meni kim dəydu? — dəp soridi.■
28 Ular uningoⱪa:
— Bəzilər seni Qəmüldürgüqi Yəⱨya, bəzilər Ilyas *pəyoⱪəmbər* wə yənə bəzilər ilgiriki
pəyoⱪəmbərlərdin biri dəp ⱪaraydikən, — dəp jawab berixti.■
29 U ulardin:
— Əmdi silərqu, silər meni kim dəp bilisilər? — dəp soridi.
Petrus jawabən: — Sən Məsiⱨdursən, — dedi.□ ■
30 U laroⱪa əzi tooⱪruluⱪ ⱨeqkimgə tinmasliⱪni jiddiy tapilidi.

Əysaning əlüp tirilidioⱪanliⱪini aldin eytixi
Mat. 16:21-28; Luⱪa 9:22-27

31 Xuning bilən u Insan’ooⱪlining nuroⱪun azab-okubət tartixi, aⱪsaⱪallar, bax
kaⱨinlar wə Təwrat ustazliri təripidin qətkə ⱪeⱪilixi, əltürülüxi wə üq kündin keyin
tirildürülüxi muⱪərrər ikənlikini *muhlisliroⱪa* əgitixkə baxlidi. □ ■ 32 U bu ixni oquⱪ-
axkara səzləp bərdi. Buning bilən Petrus uni bir qətkə tartip, uni əyibləxkə baxlidi.
□ 33 Lekin u burulup muhlisliroⱪa ⱪarap, Petrusni əyibləp:
— Arⱪamoⱪa ət, Xəytan! Sening oylioⱪanliring Hudaning ixliri əməs, insanning
ixliridur, — dedi.□ ■
34 Andin muhlisliri bilən halayiⱪnimu qaⱪirip mundaⱪ dedi:
— Kimdəkim manga əgixixni niyət ⱪilsa, əzidin keqip, əzining krestini kətürüp
manga əgəxsun! □ ■ 35 Qünki kimdəkim əz jenini ⱪutⱪuzay desə, qoⱪum uningdin
məⱨrum bolidu; lekin kimdəkim mən üqün wə hux həwər üqün əz jenidin
məⱨrum bolsa, uni ⱪutⱪuzidu. ■ 36 Qünki bir adəm pütkül dunyaoⱪa igə bolup,
jenidin məⱨrum ⱪalsa, buning nemə paydisi bolsun?! □ 37 U nemisini jenioⱪa
tegixsun?! ■ 38 Qünki kimdəkim zinahor wə gunaⱨkar bu dəwr aldida məndin wə

□ **8:25 «U kəzlirini eqiwidi..»** — yaki «u bexini kətüriwidi...» yaki «u kəzlirini yooⱪan aqti...». □ **8:26 «Yezioⱪimu kirmə, yaki yezidiki ⱨeqkimgə bu ixni uⱪturma»** — Məsiⱨ nemixⱪa xundaⱪ tapilidi? Xübⱨisizki, Bəyt-Saidadikilər alliⱪaqan uning kəp məjizilirini kərüp turup tehiqə towa ⱪilmioⱪanidi («Mat.» 11:21ni kərüng). ■ **8:27** Mat. 16:13; Luⱪa 9:18. ■ **8:28** Mat. 14:2. □ **8:29 «Sən Məsiⱨdursən»** — «Məsiⱨ» degən səz tooⱪruluⱪ «Təbirlər»imizni kərüng. ■ **8:29** Mat. 16:16; Yⱨ. 6:69. □ **8:31 «Insan’ooⱪlining.... aⱪsaⱪallar, bax kaⱨinlar wə Təwrat ustazliri təripidin qətkə ⱪeⱪilixi»** — xu qaoⱪda ikki «bax kaⱨin» bar idi — «Annas» wə uning küy’ooⱪli «Ⱪayafa». ■ **8:31** Mat. 16:21; 17:22; 20:18; Mar. 9:31; 10:33; Luⱪa 9:22; 18:31; 24:7. □ **8:32 «Buning bilən Petrus uni bir qətkə tartip, uni əyibləxkə baxlidi»** — Petrusning əyiblixi xübⱨisizki, əzüng uluoⱪ padixaⱨ Məsiⱨ turup, bexingoⱪa muxundaⱪ dəⱨxətlik ixlarni qüxürməsliking kerək idi, degəndək. «Mat.» 16:22ni kərüng. □ **8:33 «Arⱪamoⱪa ət, Xəytan!»** — Əysa bu ayəttə «Xəytan» degən bu səzini birinqidin «düxmən» degən mənidə ixlitip, əzining düxmini bolup ⱪaloⱪan Petrusⱪa eytidu. Ikkinqidin, Xəytan əzi Petrus arⱪilиⱪ Əysaoⱪa putlikaxang bolmaⱪqi idi. ■ **8:33** 2Sam. 19:22. □ **8:34 «Kimdəkim manga əgixixni niyət ⱪilsa, əzidin keqip, əzining krestini kətürüp manga əgəxsun!»** — «Mat.» 10:38ni, xundaⱪla uningdiki izaⱨatnimu kərüng. ■ **8:34** Mat. 10:38; 16:24; Luⱪa 9:23; 14:27. ■ **8:35** Mat. 10:39; 16:25; Luⱪa 9:24; 17:33; Yⱨ. 12:25. □ **8:36 «...jenidin məⱨrum ⱪalsa, buning nemə paydisi bolsun?!»** — «jan» muxu yərdə pəⱪət ⱨayatni əməs, bəlki adəmning salaⱨiyiti, roⱨiy dunyasini kərsitidu. ■ **8:37** Zəb. 49:6-9

mening sözlirimdin nomus qilsa, Insan'oƣlimu atisining xan-xəripi iqidə muqəddəs pərixtilər bilən billə kəlginidə, uningdin nomus qilidu.□ ■

9

Əysaning julaliqta kərünüxi
Mat. 17:1-13; Luqa 9:28-36

1 Uularƣa yənə:
— Mən silərgə xuni bərhək eytip qoyayki, bu yərdə turƣanlarning arisidin ölümning təmini tetixtin burun jəzmən Hudaning padixahliqining küq-qudrət bilən kəlgənlikini kəridiƣanlar bardur.□ ■

Əysaning julaliqta kərünüxi
2 Wə altə kündin keyin, Əysa Petrus, Yaqup wə Yuhannani ayrip elip, egiz bir taƣqa qikti. U yərdə uning siyaqi ularning kəz aldidila özgirip,■ 3 kiyimliri yər yüzidiki həqbir aqartquqimu aqartalmiƣudək dərijidə parqirap qardək ap'aq boldi.
4 Ularning kəz aldida Musa wə Ilyas *pəyƣəmbərlər* tuyuksiz kəründi; ular Əysa bilən sözlixiwatqanidi. 5 Petrus bu ixqa jawabən Əysaƣa:
— Ustaz, bu yərdə boloƣinimiz intayin yahxi boldi! Birini sanga, birini Musaƣa, yənə birini Ilyaska atap bu yərgə üq kəpə yasayli! — dedi□ 6 (qünki Petrus nemə deyixini bilməy qaloƣanidi, qünki ular qorqunqqa qəmüp kətkənidi).
7 Tuyuksiz bir parqə bulut ularni qapliwaldi wə buluttin: «Bu Mening söyümlük Ooƣlumdur; uningƣa qulaq selinglar!» degən awaz anglandi.■ 8 Ular lappidə ətrapiƣa qarixiwidi, lekin yənə həqkimni kərmidi, öz yenida pəqət Əysanila kərdi.
9 Ular taƣdin qüxüwatqanda, Əysa ularƣa, Insan'ooƣli ölümdin tirildürülmigüqə, kərgənlirini həqkimgə eytmasliqni əmr qilip tapilidi. ■ 10 Ular uning bu sözini kəngligə püküp, «ölümdin tirilix» degənning zadi nemə ikənliki həqqidə özara mulahiziləxti.
11 Ular uningdin yənə:
— Təwrat ustazliri nemə üqün: «Ilyas *pəyƣəmbər Məsih kelixtin* awwal qaytip kelixi kerək» deyixidu? — dəp soraxti.■
12 U ularƣa jawabən:
— Ilyas *pəyƣəmbər* dərwəqə *Məsihtin* awwal kelidu, andin həmmə ixni orniƣa kəltüridu; əmdi nemixqa muqəddəs yazmilarda Insan'ooƣli kəp azab-oqubət qekidu

□ **8:38** **«zinahor wə gunahkar bu dəwr» —** «zinahor» bəlkim həm jismaniy həm kəqmə (Hudaƣa wapasizlik qiloƣuqi, degən) mənidimu ixlitilidu. **«Insan'ooƣli»** — Məsih, əlwəttə. «Təbirlər»nimu kərüng. ■ **8:38** Mat. 10:32; Luqa 9:26; 12:8; 2Tim. 2:12; 1Yuha. 2:23. □ **9:1** **«Bu yərdə turƣanlarning arisidin ölümning təmini tetixtin burun jəzmən Hudaning padixahliqining küq-qudrət bilən kəlgənlikini kəridiƣanlar bardur» —** bizningqə 9:1-ayəttiki sözning muhim mənisi 9:2-13də təswirləngən karamət ixlarni kərsitidu. Baxqa alimlar u: (1) Əysa öltürülgəndin keyin muhlislириƣa qayta kərünüxi bilən; (2) Muqəddəs Rohning kelixi bilən; (3) Məsihning xəripi jamaəttə ayan qilinixi bilən; (4) Əysaning dunyaƣa qaytip kelixi bilən əməlgə axuruldi, dəp qaraydu. Yuqiriqi (1)-, (2)-, (3)-pikir səl orunluk boloƣini bilən, lekin Əysaning «bu yərdə turƣanlarning **arisidin**... kəridiƣanlar bar» deginidin qariƣanda, **bəzi** rosullar bu ixni kəridu, xunga muhim əməlgə axuruluxi 9:2-13diki «Əysaning julaliqta kərünüxi» degən ixtur, dəp qaraymiz. ■ **9:1** Mat. 16:28; Luqa 9:27. ■ **9:2** Mat. 17:1; Luqa 9:28. □ **9:5** **«Ustaz» —** grek tilida (həm ibraniy tilida) «Rabbi» deyilidu. **«birini sanga, birini Musaƣa, yənə birini Ilyaska atap bu yərgə üq kəpə yasayli!»** — bu söz wə pütün wəqə tooƣruluk yənə «Matta»diki «qoxumqə söz»imizni kərüng. ■ **9:7** Qan. 18:19; Yəx. 42:1; Mat. 3:17; 17:5; Mar. 1:11; Luqa 3:22; 9:35; Kol. 1:13; 2Pet. 1:17. ■ **9:9** Mat. 17:9; Luqa 9:36. ■ **9:11** Mal. 4:5; Mat. 11:14; Luqa 1:17.

wə horlinidu, dəp pütülgən? □ ■ 13 Lekin mən silərgə xuni eytayki, Ilyas *pəyoɳəmbər* dərḥəkiḳət kəldi wə dəl muḳəddəs yazmilarda u ḥəkḳidə pütülgəndək, kixilər uningoɳa nemini halisa xundaḳ ḳildi.□ ■

Jin qaplaxḳan balining azad ḳilinixi
Mat. 17:14-20; Luḳa 9:37-43

14 Ular muhlislarning yenioɳa ḳaytip baroɳinida, zor bir top adəmlərning ularning ətrapioɳa olixiwaloɳanliḳini, birnəqqə Təwrat ustazlirining ular bilən munazirə ḳilixiwatḳanliḳini kərdi. 15 Uni kərgən pütün halayiḳ intayin ḥəyran boluxti wə yügürüp kelip uning bilən salamlaxti. 16 U ulardin:
— Ular bilən nemə tooɳruluḳ munazirə ḳilixiwatisilər, — dəp soridi. □ 17 Halayiḳtin birəylən uningoɳa:
— Ustaz, mən ooɳlumni sening aldingoɳa elip kəldim, qünki uningoɳa gaqa ḳiloɳuqi bir roḥ qaplixiwaloɳan. □ ■ 18 Ḥər ḳetim roḥ uni qirmiwalsa, uni tartixturup yiḳitidu, xuning bilən balining aoɳzi kəpüklixip, qixliri kirixip ketidu; ḳaḳxal bolup ḳalidu. Muhlisliringdin jinni ḥəydiwətkəysilər dəp tilidim, biraḳ ular ḳilalmidi, — dedi.□
19 U jawabən: — Əy etiḳadsiz dəwr, silər bilən ḳaqanoɳiqə turay?! Mən silərgə yənə ḳaqanoɳiqə səwr ḳilay? — Balini aldimoɳa elip kelinglar — dedi.
20 Ular balini uning aldioɳa elip kəldi. Əysani kərüx bilənla roḥ balining pütün bədinini tartixturuwətti. Bala yiḳilip, aoɳzidin kəpük qiḳḳan peti yərdə yumilap kətti.■
21 U balining atisidin:
— Bu ix bexioɳa kəlginigə ḳanqə uzun boldi? — dəp soridi.
U: — Kiqikidin tartip xundaḳ, 22 jin uni ḥalak ḳilix üqün kəp ḳetim otḳa wə suoɳa taxlidi. Əmdi bir amal ḳilalisang, bizgə iq aoɳritip xapaət ḳiloɳaysən! — dedi.
23 Əysa uningoɳa: — «Ḳilalisang!» dəysənoɳu! Ixənqtə boloɳan adəmgə ḥəmmə ix mumkindur! — dedi.■
24 Balining atisi dərḥal: — Mən ixinimən; ixənqsizlikimgə mədət ḳiloɳaysən! — dedi yioɳlap nida ḳilip. 25 Əmdi Əysa kəpqilikning yügürüxüp kəlgənlikini kərüp, ḥeliḳi napak roḥḳa tənbiḥ berip:
— Əy adəmni gas wə gaqa ḳiloɳuqi roḥ! Buyruḳ ḳilimənki, uningdin qiḳ, ikkinqi kirgüqi bolma! — dedi.
26 Xu ḥaman jin bir qirḳiridi-də, balini dəḥxətlik tartixturup, uningdin qiḳip kətti. Bala ɵlüktək yetip ḳaldi, halayiḳning kəpinqisi «U ɵldi!» deyixti. 27 Lekin Əysa balini ḳolidin tutup yəlidi, bala ornidin turdi.

□ **9:12** **«Ilyas pəyoɳəmbər dərwəḳə Məsiḥtin awwal kelidu, andin ḥəmmə ixni ornioɳa kəltüridu»** — «Ilyasning awwal kelixi» wə uning «ḥəmmini ornioɳa kəltürüxi»ni kərsətkən bexarət wə baxḳa təpsilatliri Təwrat, «Mal.» 4:5-6də hatirilinidu. **«əmdi nemixḳa muḳəddəs yazmilarda iInsan'ooɳli kəp azab-oḳubət qekidu wə horlinidu, dəp pütülgən? »** — «nemixḳa…?» — Əgər uluoɳ Ilyas pəyoɳəmbər kelip Məsiḥ üqün yol təyyarlioɳan bolsa, zadi «nemixḳa» həlḳ Məsiḥni ḳobul ḳilmaydu? Yəḥya pəyoɳəmbər dərwəḳə «Ilyas pəyoɳəmbər»ning roḥi wə küqidə kəlgini bilən («Luḳa» 1:17) u ɵltürülgən wə Məsiḥmu uningoɳa ohxax ɵltürülidu (13-ayətnimu kərüng). ■ **9:12** Mal. 4:5; Zəb. 22:6; Yəx. 53:4; Dan. 9:26; Wəḥ. 11:4-7 □ **9:13** **«lekin mən silərgə xuni eytayki, Ilyas pəyoɳəmbər dərḥəkiḳət kəldi wə dəl muḳəddəs yazmilarda u ḥəkḳidə pütülgəndək, kixilər uningoɳa nemini halisa xundaḳ ḳildi»** — muxu yərdə Məsiḥ Yəḥya pəyoɳəmbərni yənə Iliyas pəyoɳəmbərgə ohxitidu. ■ **9:13** Mal. 4:5,6 □ **9:16** **«U ulardin: — … dəp soridi»** — «ular» muxu yərdə (1) muhlislirini; (2) halayiḳning ɵzlirini (3) Təwrat ustazlirini kərsitixi mumkin. Bizningqə (2) yaki (3) tooɳra boluxi kerək; halayiḳtin biri muxu soaloɳa jawab beridu. Bəzi kona kəqürmiliridə «ular»ning ornida «Təwrat ustazliri» deyilidu. □ **9:17** **«mən ooɳlumni sening aldingoɳa elip kəldim»** — bu kixining «sening aldingoɳa» degini uning Məsiḥ wə muhlislirini «bir adəmdək» dəp ḳarayttti, dəp bildüridu. Bir tərəptin muxu kəzḳarax tooɳridur. ■ **9:17** Mat. 17:14; Luḳa 9:37,38. □ **9:18** **«uni tartixturup yiḳitidu»** — yaki «uni yərgə yiḳitiwetidu». **«ḳaḳxal bolup ḳalidu»** — yaki «pütün əzayi ḳetip ḳalidu». ■ **9:20** Mar. 1:26. ■ **9:23** Luḳa 17:6.

28 Əysa өygə kirgəndin keyin, muhlisliri uning bilən yalƣuz ƙalƣanda uningdin: —
Biz nemə üqün jinni ҳəydiwetəlmiduƙ? — dəp soraxti.■
29 U ularƣa: — Bu hil *jin* dua wə rozidin baxƙa yol bilən qiƙirilmas, — dedi.□

Əysaning өlüp tirilidiƣanliƙini yənə aldin eytixi
Mat. 17:22-23; Luƙa 9:43-45

30 Ular xu yərdin ayrilip, Galiliyədin өtüp ketiwatatti. Biraƙ u buni ҳeqkimning bilixini halimaytti. ■ 31 Qünki u muhlislirigə:
— Insan'ooƣli insanlarning ƙoliƣa tapxurulup, ular uni өltüridu. Өltürülüp üq kündin keyin u tirilidu, — degən təlimni beriwatatti. 32 Lekin *muhlislar* bu səzni qüxənmidi ҳəmdə uningdin soraxƙimu petinalmidi.

Ҳəƙiƙiy uluƣ kim?
Mat. 18:1-5; Luƙa 9:46-48

33 U KəpərNaҳum xəҳirigə kəldi. Өygə kirgəndə u ulardin:
— Yolda nemə tooƣrisida mulaҳiziləxtinglar? — dəp soridi. ■ 34 Lekin ular xük turdi, qünki ular yolda ƙaysimiz əng uluƣ dəp bir-biri bilən mulaҳiziləxkənidi.
35 U olturup, on ikkəylənni yeniƣa qaƙirip, ularƣa:
— Kim birinqi boluxni istigən bolsa, xu ҳəmməylənning əng ahirƙisi wə ҳəmməylənning hizmətkari bolsun, — dedi. ■ 36 Andin u kiqik bir balini otturida turƣuzdi wə uni ƙuqiƙiƣa elip turup, ularƣa mundaƙ dedi:■
37 — Kim mening namimda muxundaƙ kiqik balini ƙobul ƙilsa, meni ƙobul ƙiliƣan bolidu. Kim meni ƙobul ƙilsa, u meni əməs, bəlki meni əwətküqini ƙobul ƙiliƣan bolidu.□ ■

Ƙarxi turmasliƙning өzi ƙollioƣanliƙtur
Luƙa 9:49-50

38 Yuҳanna uningƣa:
— Ustaz, sening naming bilən jinlarni ҳəydəwatƙan birsini kərduƙ. Lekin u biz bilən birgə sanga əgəxkənlərdin bolmioƣaqƙa, uni tostuƙ, — dedi.■
39 Lekin Əysa: — Uni tosmanglar. Qünki mening namim bilən bir məjizə yaratƙan birsi arƙidinla mening üstümdin yaman gəp ƙilixi mumkin əməs. ■ 40 Qünki bizgə ƙarxi turmioƣanlar bizni ƙollioƣanlardur. 41 Qünki mən silərgə xuni bərҳəƙ eytip ƙoyayki, Məsiҳkə mənsup boloƣanliƙinglar üqün, mening namimda silərgə ҳətta birər piyalə su bərgən kiximu өz in'amioƣa erixməy ƙalmaydu.■

Gunaҳning ezitƙuluƙi
Mat. 18:6-9; Luƙa 17:1-2

42 Lekin manga etiƙad ƙiliƣan bundaƙ kiqiklərdin birini gunaҳƙa putlaxturƣan ҳərƙandaƙ adəmni, u boynioƣa yooƣan tügmən texi esiliƣan ҳalda dengizƣa taxliwetilgini əwzəl bolatti.■
43 Əgər əmdi ƙolung seni gunaҳƙa putlaxtursa, uni kesip taxliwət. Qünki ikki ƙolung bar ҳalda dozaҳƙa, yəni өqürülməs otƙa kirginingdin kərə, qolaƙ ҳalda ҳayatliƙƙa

---

■ **9:28** Mat. 17:19. □ **9:29** **«Bu hil jin dua wə rozidin baxƙa yol bilən qiƙirilmas»** — bəzi kona kəqürmilərdə «rozidin» degən səz tepilmaydu. ■ **9:30** Mat. 16:21; 17:22; 20:18; Mar. 8:31; 10:33; Luƙa 9:22; 18:31; 24:7. ■ **9:33** Mat. 18:1; Luƙa 9:46; 22:24. ■ **9:35** Mat. 20:27; Mar. 10:43. ■ **9:36** Mar. 10:16. □ **9:37** **«Kim mening namimda muxundaƙ kiqik balini ƙobul ƙilsa…»** — yaki «kim mening namimda muxundaƙ kiqik balini kütsə…». ■ **9:37** Mat. 18:5; Luƙa 9:48; Yҳ. 13:20. ■ **9:38** Luƙa 9:49. ■ **9:39** 1Kor. 12:3. ■ **9:41** Mat. 10:42. ■ **9:42** Mat. 18:6; Luƙa 17:2.

kirgining əwzəldur. ■ 44 Qünki dozahta xularni *yəydioɣan* ḳurt-ḳongoɣuzlar ɵlməydu, yalḳunluḳ ot ɵqməydu.□ ■
45 Əgər əmdi putung seni *gunaḩḳa* putlaxtursa, uni kesip taxliwət. Qünki ikki putung bar ḥalda dozahḳa, yəni ɵqürülməs otḳa taxlanoɣiningdin kərə, tokur ḥalda ḥayatlikḳa kirgining əwzəl. 46 Qünki dozahta xularni *yəydioɣan* ḳurt-ḳongoɣuzlar ɵlməydu, yalḳunluḳ ot ɵqməydu.■
47 Əgər kɵzüng seni *gunaḩḳa* putlaxtursa, uni oyup taxliwət. Ikki kɵzüng bar ḥalda otluḳ dozahḳa taxlanoɣiningdin kərə, singar kɵzlük bolup Hudaning padixaḩlikiɣa kirgining əwzəl. 48 Qünki dozahta xularni *yəydioɣan* ḳurt-ḳongoɣuzlar ɵlməydu, yalḳunluḳ ot ɵqməydu.■
49 Ḫəmmə adəm ot bilən tuzlinidu wə ḥərbir ḳurbanliḳ tuz bilən tuzlinidu. □ ■
50 Tuz yahxi nərsidur. Ḫalbuki, əgər tuz ɵz tuzluḳini yoḳatsa, uningoɣa ḳaytidin tuz təmini ḳandaḳmu kirgüzgili bolidu? Ɵzünglarda tuz tepilsun wə bir-biringlar bilən inaḳlikta ɵtünglar.□ ■

10

Talaḳ tooɣrisidiki təlim
Mat. 19:1-12

1 U u yərdin ḳozoɣilip, Yəhudiyə ɵlkisi tərəpliridin ɵtüp, Iordan dəryasining u ḳetidiki rayonlaroɣimu bardi. Top-top adəmlər yənə uning ətrapioɣa olixiwaloɣanidi. U aditi boyiqə ularoɣa təlim berixkə baxlidi.■ 2 Bəzi Pərisiylər uning yenioɣa kelip uni ḳiltaḳḳa qüxürüx məḳsitidə uningdin:
— Bir adəmning ayalini talaḳ ḳilixi Təwrat ḳanunioɣa uyoɣunmu? — dəp soridi.□

■ **9:43** Ḳan. 13:7; Mat. 5:30; 18:8. □ **9:44** **«Qünki dozahta xularni yəydioɣan ḳurt-ḳongoɣuzlar ɵlməydu, yalḳunluḳ ot ɵqməydu»** — bəzi kona kɵqürmilərdə bu 44- wə 46-ayət tepilmaydu. ■ **9:44** Yəx. 66:24. ■ **9:46** Yəx. 66:24 ■ **9:48** Yəx. 66:24 □ **9:49** **«Ḫəmmə adəm ot bilən tuzlinidu wə ḥərbir ḳurbanliḳ tuz bilən tuzlinidu»** — bu sirliḳ jümlə qoḳum «Law.» 2:13, «Qəl.» 31:23, «Əz.» 43:23, «Yəx.» 34:6 wə 66:20 ḥəmdə yuḳiriḳi 42-48 ayətlər bilən munasiwətliktur. Mənisi bəlkim: — (1) gəx-kəktatlarni tuz bilən uzun saḳlioɣili boloɣandək, Məsiḩgə ixənmigənlər dozahning otida «qirimay, saḳlinip» mənggü jazalinidu; yaki (2) Məsiḩgə əgəxkənlər muxu dunyada (tuz yarioɣa sepilgəndək) japa-muxəḳḳət, azab-oḳubət qekidu; yaki (3) mənisi ḥər ikki tərəptikidək bolidu — demək, ḥərbir kixi ɵzining Əysa Məsiḩkə boloɣan munasiwitidə muwapiḳ japa-muxəḳḳət, azab-oḳubət qekidu; etiḳadqilar muxu dunyada japa-muxəḳḳətlər arḳiliḳ tawlinip paklinidu, etiḳadsizlar dozahta mənggü azab tartidu. Bizningqə 3-mənisi tooɣra kelixi mumkin. Rəbbimiz bu yərdə ḥəm etiḳadqilarni ḥəm etiḳadsizlarnimu kɵzdə tutidu. Bizningqə pəḳət etiḳadqilar Hudaoɣa atilidioɣan ḳurbanliḳ bolalaydu, xunga ayətning birinqi ḳisimda ḥəmmə adəm, ikkinqi ḳisimda etiḳadqilar («ḳurbanliḳ» süpitidə) kɵzdə tutulidu. ■ **9:49** Law. 2:13. □ **9:50** **«Tuz yahxi nərsidur. Ḫalbuki, əgər tuz ɵz tuzluḳini yoḳatsa, uningoɣa ḳaytidin tuz təmini ḳandaḳmu kirgüzgili bolidu?»** — tuz bolsa (1) təm beridu; (2) qirip ketixtin tosidu; (3) zəhim-yarilarni saḳaytidu. Muhlislarning bu dunyaoɣa boloɣan roli buningoɣa ohxap ketixi kerək. **«Ɵzünglarda tuz tepilsun wə bir-biringlar bilən inaḳlikta ɵtünglar»** — bu sirliḳ jümlining mənisi üqün «Mat.» 5:13, «Əf.» 4:29, «Kol.» 4:6ni kɵrüng. Etiḳadqilar «tuzluḳ» bolsa ɵzini pak tutidu, lekin buningdin Ḫali qonglik ḳilmaydu — bəlki muḥəbbiti, hatirjəmliki wə huxalliḳi bilən gunaḩta tutuloɣanlarni Hudaning yolioɣa jəlp ḳiloɣuqilardur. ■ **9:50** Mat. 5:13; Luḳa 14:34; Rim. 12:18; Ibr. 12:14. ■ **10:1** Mat. 19:1. □ **10:2** **«ḳiltaḳḳa qüxürüx məḳsitidə»** — əslidə Yəḩya pəyoɣəmbər Ḫerod padixaḩḳa «talaḳ ḳilsang bolmaydu» dəp tənbiḩ berip, uning qixioɣa tegip ɵltürülgənidi. Xübḥisizki, Pərsiylərning məḳsətlirining biri: — Əysamu «talaḳ ḳilixḳa bolmaydu» desə, Ḫerod padixaḩ uni Yəḩyaoɣa ohxax ɵltürüwetətti.

3 Lekin u jawabən: — Musa *pəyoƣəmbər* silərgə nemə dəp buyruoƣan? — dedi. 4 Ular:
— Musa *pəyoƣəmbər* kixining ayalini bir parqə talaq heti yezipla talaq qilixioƣa ruhsət qiloƣan, — deyixti.□ ■
5 Əysaularoƣa:
— Tax yürəklikinglardin u silərgə bu əmrni pütkən; 6 lekin Huda aləm apiridə boloƣinida *insanlarni* «Ər wə ayal qilip yaratti».■ 7 «Xu səwəbtin ər kixi ata-anisidin ayrilidu, ayali bilən birlixip■ 8 ikkilisi bir tən bolidu». Xundaq ikən, ər-ayal əmdi ikki tən əməs, bəlki bir tən bolidu.□ ■ 9 Xuning üqün, Huda qoxqanni insan ayrimisun, — dedi.■
10 Ular əygə qaytip kelip kirgəndə, muhlisliri uningdin bu ḥəqtə soridi. 11 U ularoƣa:
— Ayalini talaq qilip, baxqa birini əmrigə aloƣan kixi ayalioƣa gunaḥ qilip zina qiloƣan bolidu. ■ 12 Erini qoyuwetip, baxqa ərgə təgkən ayalmu zina qiloƣan bolidu, — dedi.□

Əysaning kiqik balilaroƣa bəht tilixi
Mat. 19:13-15; Luqa 18:15-17

13 Qolungni təgküzgəysən dəp, kixilər kiqik balilirini uning aldioƣa elip keliwatatti. Biraq muhlislar elip kəlgənlərni əyiblidi. ■ 14 Buni kərgən Əysa aqqiqlinip, muhlisliriƣa:
Balilar aldimoƣa kəlsun, ularni tosmanglar. Qünki Hudaning padixaḥliqi dəl muxundaqlaroƣa təwədur. □ ■ 15 Mən silərgə xuni bərḥək eytip qoyayki, Hudaning padixaḥliqini səbiy balidək qobul qilmisa, uningoƣa ḥərgiz kirəlməydu, — dedi.
16 Xuning bilən u balilarni quqiqioƣa elip, ularoƣa qollirini təgküzüp bəht tilidi.□ ■

Puldarlar Hudaning padixaḥliqioƣa kirələmdu?
Mat. 19:16-30; Luqa 18:18-30

17 U yoloƣa qiqqanda, birsi uning aldioƣa yügürüp kelip, uning aldida tizlinip uningdin:
— I yahxi ustaz, mən qandaq qilsam mənggülük ḥayatqa mirasliq qilimən? — dəp soridi.■
18 Lekin Əysa uningoƣa:
— Meni nemixqa yahxi dəysən? Pəqət biridin, yəni Hudadin baxqa ḥeqkim yahxi əməstur. 19 Sən Təwrattiki «Zina qilma, qatilliq qilma, ooƣrilik qilma, yaloƣan guwaḥlik bərmə, hiyanət qilma, ata-anangni ḥərmət qil» degən pərḥiz-pərzlərni bilisən, — dedi.□ ■

□ **10:4 «Musa pəyoƣəmbər kixining ayalini bir parqə talaq heti yezipla talaq qilixioƣa ruhsət qiloƣan»** — muxu əmrning tooƣrisi «Qan.» 24:1də tepilidu. Yənə «qoyup berix» («talaq qilix») tooƣrisidiki bir yəkün üqün «1Kor.»diki «qoxumqə səz»nimu (7-bab tooƣruluq) kərüng. ■ **10:4** Qan. 24:1, 3; Yər. 3:1; Mat. 5:31. ■ **10:6** Yar. 1:27, 2:24, 5:2; Mat. 19:4. ■ **10:7** Yar. 2:24; 1Kor. 6:16; Əf. 5:31. □ **10:8 «xu səwəbtin ər kixi ata-anisidin ayrilidu, ayali bilən birlixip ikkilisi bir tən bolidu»** — «Yar.» 2:24. ■ **10:8** Yar. 2:24 ■ **10:9** 1Kor. 7:10. ■ **10:11** Mat. 5:32; 19:9; Luqa 16:18; 1Kor. 7:10. □ **10:12 «*Ayal* .... erini qoyuwetip… »** — Yəhudiy jəmiyitidə bu intayin az kərülidioƣan əḥwal. Lekin Yəhudiy əməslər arisida daim yüz berətti. Xunga xübḥisizki, Məsiḥning muxu yərdə kəzdə tutqini Yəhudiy əməslərnimu əz iqigə alidu. Yənə «qoyup berix» («talaq qilix») tooƣrisidiki bir yəkün üqün «1Kor.»diki «qoxumqə səz»nimu (7-bab tooƣruluq) kərüng. ■ **10:13** Mat. 19:13; Luqa 18:15. □ **10:14 «Hudaning padixaḥliqi dəl muxundaqlaroƣa təwədur»** — yaki «Hudaning padixaḥliqi dəl muxundaqlardin tərkib tapqandur». ■ **10:14** Mat. 18:3; 19:14; 1Kor. 14:20; 1Pet. 2:2. □ **10:16 «Xuning bilən u balilarni quqiqioƣa elip, ularoƣa qollirini təgküzüp bəht tilidi»** — bu ayəttiki grek tilioƣa qarioƣanda, mumkinqiliki barki, u bir-birlәp quqaqlap, balilaroƣa ayrim-ayrim bəht tilidi. ■ **10:16** Mat. 19:15; Mar. 9:36. ■ **10:17** Mat. 19:16; Luqa 18:18. □ **10:19 «Zina qilma, qatillik qilma, ooƣrilik qilma, yaloƣan guwaḥlik bərmə, hiyanət qilma, ata-anangni ḥərmət qil»** — muxu əmrlər «Mis.» 20:12-16, «Qan.» 5:16-20 wə 24:14də tepilidu. ■ **10:19** Mis. 20:12-16; 21:12; Qan. 5:16-20; Qan. 24:14; Rim. 13:9.

20 U adəm jawabən: — Ustaz, bularning ḫəmmisigə kiqikimdin tartip əməl ḳilip
keliwatimən, — dedi.
21 Əysaning uningoɣa ḳarap muḫəbbiti ḳozoɣaldi wə uningoɣa:
— Səndə yənə bir ix kəm. Berip pütün mal-mülkingni setip, pulini yoḳsullaroɣa
bərgin wə xundaḳ ḳilsang, ərxtə həzinəng bolidu; andin kelip krestni kətürüp manga
əgəxkin! — dedi.□ ■
22 Lekin muxu səzni anglap, uning qirayi tutulup, ḳayoɣuoɣa qəmüp u yərdin kətti.
Qünki uning mal-dunyasi naḫayiti kəp idi.
23 Andin Əysa qərisigə səpselip ḳarap, muhlislirioɣa:
— Mal-dunyasi kəplərning Hudaning padixaḫliḳioɣa kirixi nemidegən təsliktə bolidu-
ḫə! — dedi.■
24 Muhlislar uning səzlirigə intayin ḫəyran boluxti, lekin Əysaularoɣa yənə jawabən:
— Balilirim, mal-mülükkə tayanoɣanlar üqün Hudaning padixaḫliḳioɣa kirix ne-
midegən təs-ḫə! □ 25 Təgining yingnining kəzidin ətüxi bay adəmning Hudaning
padixaḫliḳioɣa kirixidin asandur! — dedi.
26 Ular buni anglap intayin bək ḫəyran boluxup, bir-biridin:
Undaḳta, kim nijatḳa erixələydu? — dəp soraxti. 27 Əysa ularoɣa ḳarap:
— Bu ix insan bilən wujudḳa qiḳixi mumkin əməs, lekin Huda üqün mumkin əməs
bolmaydu; qünki Hudaoɣa nisbətən ḫəmmə ix mumkin bolidu, — dedi.□ ■
28 Buning bilən Petrus uningoɣa:
— Mana, biz bolsaḳ, ḫəmmini taxlap sanga əgəxtuḳ!? — degili turdi.■
29 Əysa uningoɣa jawabən mundaḳ dedi:
— Mən silərgə bərḫəḳ xuni eytip ḳoyayki, mən üqün wə hux həwər üqün
əyi, aka-ukiliri, aqa-singilliri, atisi, anisi, ayali, baliliri yaki yər-zeminliridin waz
kəqkənlərning ḫəmmisi 30 bu zamanda bularning yüz ḫəssisigə, yəni əy, aka-
uka, aqa-singil, ana, balilar wə yər-zeminlaroɣa (ziyankəxliklər ḳoxuloɣan ḫalda)
muyəssər bolmay ḳalmaydu wə kelidioɣan zamandimu mənggülük ḫayatḳa erixməy
ḳalmaydu. 31 Lekin xu qaoɣda nuroɣun aldida turoɣanlar arḳioɣa ətidu, nuroɣun
arḳida turoɣanlar aldioɣa ətidu.■

Əysaning əlüp tirilidioɣanliḳini yənə aldin eytixi
Mat. 20:17-19; Luḳa 18:31-34

32 Ular Yerusalemoɣa qiḳidioɣan yolda idi, Əysa ḫəmmining aldida ketiwatatti.
Muhlisliri bək ḫəyran idi ḫəmdə uningoɣa əgəxkənlərmu ḳorḳunq iqidə ketiwatatti.
Əysa on ikkəylənni yənə əz yenioɣa tartip, ularoɣa əz bexioɣa qüxidioɣanlirini
uḳturuxḳa baxlap:□ ■

□ **10:21 «…Andin kelip krestni kətürüp manga əgəxkin!»** — bəzi kona kəqürmilərdə muxu yərdə «krest kətürüp» degən səz tepilmaydu. «Krest kətürüx» degən uḳum tooɣrisida «Mat.» 10:38diki izaḫat wə baxḳa izaḫatlarni kərüng. «Əysaning uningoɣa ḳarap muḫəbbiti ḳozoɣaldi» degən səzigə ḳarioɣanda, mumkinqiliki barki, mənggülük ḫayatni izdigən yax bay yigit dəl Markusning əzi idi. Bu yigit Markus bolmisa, «Əysaning muḫəbbiti» tooɣruluḳ ḳandaḳmu həwər tapalaydu? ■ **10:21** Mat. 6:19; Luḳa 12:33; 1Tim. 6:17. ■ **10:23** Pənd. 11:28; Mat. 19:23; Luḳa 18:24. □ **10:24 «mal-mülükkə tayanoɣanlar üqün Hudaning padixaḫliḳioɣa kirix nemidegən təs-ḫə!»** — bəzi kona kəqürmilərdə muxu yərdə «mal-mülüklərgə tayanoɣanlar üqün» degən səz tepilmaydu. □ **10:27 «qünki Hudaoɣa nisbətən ḫəmmə ix mumkin bolidu»** — grek tilida: «qünki Huda bilən ḫəmmə ix mumkin bolidu». ■ **10:27** Ayup 42:2; Yər. 32:17; Zək. 8:6; Luḳa 1:37. ■ **10:28** Mat. 4:20; 19:27; Luḳa 5:11; 18:28. ■ **10:31** Mat. 19:30; 20:16; Luḳa 13:30. □ **10:32 «muhlisliri»** —Muxu yərdə grek tilida «ular» bilən bildürülidu. **«Muhlisliri bək ḫəyran idi ḫəmdə uningoɣa əgəxkənlərmu ḳorḳunq iqidə ketiwatatti»** — ularning ḫəyran ḳelix yaki ḳorḳunqta boluxning səwəbi: (1) u adəttikidək ular bilən billə mangmay, bəlkim naməlum səwəbtin aldida yaloɣuz mangatti; (2) u hətər yüz berix mumkinqiliki boloɣan xu xəḫərgə aldirap ketiwatidu. ■ **10:32** Mat. 16:21; 17:22; 20:18; Mar. 8:31; 9:31; Luḳa 9:22; 18:31; 24:7.

33 — Mana biz ḥazir Yerusalemoɣa qiḳip ketiwatimiz. Insan’ooɣli bax kaḥinlar wə
Təwrat ustazlirioɣa tapxurulidu. Ular uni ɵlümgə məḥkum ḳilidu wə yat əlliklərgə
tapxuridu. 34 Ular bolsa uni məshirə ḳilip, ḳamqilap, uning üstigə tɵküridu wə uni
ɵltüridu. Lekin üq kündin keyin u ḳayta tirilidu, — dedi.□

Yaḳup bilən Yuḥannaning təlipi
Mat. 20:20-28

35 Zəbədiyning ooɣulliri Yaḳup bilən Yuḥanna uning aldioɣa kelip:
— Ustaz, səndin nemə tilisək orundap bərsəng, dəp ɵtünimiz, — deyixti.■
36 Uularoɣa: — Silərgə nemə ḳilip beriximni halaysilər? — dedi.
37 — Sən xan-xəripingdə boloɣiningda, birimizni ong yeningda, birimizni sol
yeningda olturoɣuzoɣaysən, — deyixti ular.
38 Əysaularoɣa jawabən: — Nemə tələp ḳiloɣanliḳinglarni bilməywatisilər. Mən
iqidioɣan ḳədəḥni iqələmsilər? Mən ḳobul ḳilidioɣan qəmüldürüxni silərmu ḳobul
ḳilalamsilər?□ ■
39 — Ḳilalaymiz, — deyixti ular.
Əysa ularoɣa:
— Dərwəḳə, mən iqidioɣan ḳədəḥimni silərmu iqisilər wə mən ḳobul ḳilidioɣan
qəmüldürülüx bilən qəmüldürülisilər. 40 Biraḳ ong yaki sol yenimda olturuxḳa nesip
bolux mening ilikimdə əməs; bəlki kimlərgə təyyarlanoɣan bolsa, xularoɣa berilidu,
— dedi.■
41 Buningdin həwər tapḳan *ḳaloɣan* on *muhlis* Yaḳup bilən Yuḥannadin hapa boluxḳa
baxlidi. ■ 42 Lekin Əysa ularni yenioɣa qaḳirip, mundaḳ dedi:
— Silərgə məlumki, yat əllər üstidiki ḥɵkümran dəp ḥesablanoɣanlar ḳol astidiki
həlḳ üstidin buyruḳwazliḳ ḳilip ḥakimiyət yürgüzidu, wə ḥoḳuḳdarliri ularni
hojayinlarqə idarə ḳilidu. □ ■ 43 Biraḳ silərning aranglarda bundaḳ ix bolmaydu;
bəlki silərdin kim mərtiwilik boluxni halisa, u silərning hizmitinglarda bolsun;
■ 44 wə kim aranglarda birinqi boluxni istisə, u ḥəmmə adəmning ḳuli bolsun.
45 Qünki Insan’ooɣlimu dərwəḳə xu yolda kɵpqilik mening hizmitimdə bolsun deməy,
bəlki kɵpqilikning hizmitidə bolay wə jenimni pida ḳilix bədiligə nuroɣun adəmlərni
ḥɵrlükkə qiḳiray dəp kəldi.□ ■

Ḳarioɣu Bartimayning kɵzining saḳaytilixi
Mat. 20:29-34; Luḳa 18:35-43

46 Ular Yeriho xəḥirigə kəldi. *Əysa* muhlisliri wə zor bir top adəmlər bilən billə
Yerihodin qiḳḳan waḳitta, Timayning Bartimay isimlik ḳarioɣu ooɣli yol boyida

---

□ **10:34 «ular bolsa uni məshirə ḳilip, ḳamqilap...»** — Rim imperiyəsidə jaza ḳamqiliri birnəqqə tasmiliḳ bolup, ḥərbir tasmioɣa ḳooɣuxun wə ustihan parqiliri baoɣlanoɣan bolidu. Ḳamqilioɣan waḳtida jazalanoɣuqi yalingaqlinip, yərgə tizlandurulup, ikki yenida turoɣan ləxkər uni ḳamqilaytti. Jazalanoɣuqi bəzi waḳitlarda ḥətta muxu ḳamqilaxtin ɵlətti. ■ **10:35** Mat. 20:20. □ **10:38 «Mən iqidioɣan ḳədəḥni iqələmsilər?»** — bu ayəttiki «ḳədəḥ» degən səz, Əysaning tartidioɣan azab-oḳubiti wə kresttiki ɵlümini kɵzdə tutidu. **«Mən ḳobul ḳilidioɣan qəmüldürüxni silərmu ḳobul ḳilalamsilər?»** — Məsiḥ kərsətkən bu «qəmüldürüx» xübḥisizki, ɵz ɵlümidur. «Əfəsusluḳlaroɣa»diki «ḳoxumqə səz»imizdə yazoɣan «qəmüldürüx» tooɣruluḳ izaḥatlirimizni kərüng. ■ **10:38** Mat. 20:22; Luḳa 12:49,50. ■ **10:40** Mat. 25:34. ■ **10:41** Mat. 20:24. □ **10:42 «yat əllər üstidiki ḥɵkümran dəp ḥesablanoɣanlar ḳol astidiki həlḳ üstidin buyruḳwazliḳ ḳilip ḥakimiyət yürgüzidu, wə ḥoḳuḳdarliri ularni hojayinlarqə idarə ḳilidu»** — «yat əllər» muxu səz adəttə Yəḥudiy əməslərni kərsitidu. Lekin muxu yərdə etiḳadsiz, Hudani tonumaydioɣan dunyadiki əllərni təkitləydu. ■ **10:42** Mat. 20:25; Luḳa 22:25. ■ **10:43** 1Pet. 5:3. □ **10:45 «Insan’ooɣlimu... jenimni pida ḳilix bədiligə nuroɣun adəmlərni ḥɵrlükkə qiḳiray dəp kəldi»** — nemidin «azad ḳilix»? — gunaḥtin azad ḳilixtur. ■ **10:45** Yḥ. 13:14; Əf. 1:7; Fil. 2:7; Kol. 1:14; 1Tim. 2:6; Tit. 2:14.

olturup, tiləmqilik ḳiliwatatti. □ ■ 47 U «Nasarətlik Əysa»ning u yərdə ikənlikini anglap:
— I Dawutning ooɳli Əysa, manga rəḥim ḳiloɳaysən! — dəp towlaxḳa baxlidi.□
48 Nuroɳun adəmlər uni «Ün qiḳarma» dəp əyiblidi. Lekin u:
— I Dawutning ooɳli, manga rəḥim ḳiloɳaysən, — dəp tehimu ünlük towlidi.
49 Əysa tohtap:
Uni qaḳiringlar, — dedi. Xuning bilən ular ḳarioɳuni qaḳirip uningoɳa:
— Yürəklik bol! Ornungdin tur, u seni qaḳiriwatidu! — deyixti. 50 U adəm qapinini selip taxlap, ornidin dəs turup Əysaning aldioɳa kəldi.
51 Əysa jawabən uningdin:
— Sən meni nemə ḳil dəysən? — dəp soridi.
Ḳarioɳu:
— I igəm, ḳayta kəridioɳan bolsam’idi! — dedi.□
52 Əysa uningoɳa:
— Yolungoɳa ḳaytsang bolidu, etiḳading seni saḳaytti, — dewidi, u xuan kərələydioɳan boldi wə yol boyi Əysaoɳa əgixip mangdi.■

11

Əysaning Yerusalemoɳa təntənilik kirixi
Mat. 21:1-11; Luḳa 19:28-40; Yḥ. 12:12-19

1-2 Ular Yerusalemoɳa yeḳinlixip, Zəytun teoɳining etikidiki Bəyt-Fagi wə Bəyt-Aniya yezilirioɳa yeḳin kəlginidə, u ikki muhlisioɳa aldin mangdurup ularoɳa:
— Silər udulunglardiki yezioɳa beringlar. Yezioɳa kiripla, adəm balisi minip baḳmioɳan, baoɳlaḳlik bir təhəyni kərisilər. Uni yexip bu yərgə yetiləp kelinglar.□ ■
3 Əgər birsi silərdin: «Nemixḳa bundaḳ ḳilisilər?» dəp sorap ḳalsa, «Rəbning buningoɳa ḥajiti qüxti wə u ḥelila uni bu yərgə əwətip beridu» — dənglar, — dəp tapilidi.□
4 Ular ketip aqa yol üstidiki əyning dərwazisi sirtida baoɳlaoɳlik turoɳan bir təhəyni kərdi. Ular tanini yəxti.□ 5 U yərdə turoɳanlardin bəzilər:
— Təhəyni yexip nemə ḳilisilər? — deyixti. 6 Muhlislar Əysaning buyruoɳinidək jawab bərdi, ḥeliḳi kixilər ularoɳa yol ḳoydi. 7 Muhlislar təhəyni Əysaning aldioɳa yetiləp kelip, üstigə əz yepinqa-qapanlirini taxlidi; u üstigə mindi.■ 8 Əmdi nuroɳun kixilər yepinqa-qapanlirini yoloɳa payandaz ḳilip saldi; baxḳiliri dərəhlərdin xah-xumbilarni kesip yoloɳa yaydi.□ 9 Aldida mangoɳan wə kəynidin əgəxkənlər:

□ **10:46 «Timayning Bartimay isimlik ḳarioɳu ooɳli»** — «ḳarioɳu» grek tilida «ḥeliḳi ḳarioɳu» deyilidu — demək, Bartimay jamaətlər iqidə kəp adəmlərgə tonux idi. ■ **10:46** Mat. 20:29; Luḳa 18:35. □ **10:47 «i Dawutning ooɳli Əysa...!»** — Təwrattiki pəyoɳəmbərlərning bexarətlik yazmiliri boyiqə Məsiḥ Dawut padixaḥning əwladliridin boluxi kerək idi. Xunga «Dawutning ooɳli» Məsiḥning yənə bir atilixi idi. □ **10:51 «I igəm, ḳayta kəridioɳan bolsam’idi!»** — «igəm» muxu yərdə grek tilida intayin qongḳur ḥərmətni ipadiləydioɳan «Rabboni» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **10:52** Mat. 9:22; Mar. 5:34. □ **11:1-2 «adəm balisining *tehi*** minip baḳmioɳan bir təhəy» — mundaḳ ulaoɳḳa hatirjəm minixi adəttə mumkin əməs, əlwəttə. ■ **11:1-2** Mat. 21:1; Luḳa 19:29. □ **11:3 «u ḥelila uni bu yərgə əwətip beridu»** — baxḳa birhil tərjimisi «u dərḥal silərgə yetilitip ḳoyidu». □ **11:4 «Ular ketip aqa yol üstidiki əyning dərwazisi sirtida baoɳlaoɳlik turoɳan bir təhəyni kərdi»** — adəttə koqilar intayin tar boloɳaqḳa, mal-qarwilar koqida baoɳlap ḳoyulmaytti. Təhəyning «aqa yol»da baoɳlaoɳlik boluxi Hudaning iradisining ularning uni elip mengixi ooɳrilikqə ix bolmisun degənlikini ispatlaydu. ■ **11:7** 2Pad. 9:13; Yḥ. 12:14. □ **11:8 «...baxḳiliri dərəhlərdin xah-xumbilarni kesip yoloɳa yaydi»** — bəzi kona kəqürmilərdə «baxḳiliri etizlardin kəskən xah-xumbilarni yoloɳa payandaz ḳilip saldi» dəp oḳulidu.

«Ḥosanna! Pərwərdigarning namida kəlgüqigə mubarək bolsun! ■ 10 Atimiz Dawutning kelidiоqan padixaḫliқiоqa mubarək bolsun! Ərxiəlada təxəkkür-ḫosannalar oқulsun!» — dəp warқirixatti.□
11 U Yerusalemоqa berip ibadəthana ḫoylilириоqa kirdi; wə ətrapidiki ḫəmmini kəzdin kəqürgəndin keyin, waқit bir yərgə berip қaloqaqқa, on ikkəylən bilən billə yənə Bəyt-Aniyaоqa qiқti.□ ■

Mewisiz ənjür dərihining lənətkə ҷelixi
Mat. 21:18-19

12 Ətisi, ular Bəyt-Aniyadin qiққanda, uning қorsiқi eqip kətkənidi. ■ 13 Yiraқtiki yopurmaқlиқ bir tüp ənjür dərihini bayқap, uningdin birər mewə tapalarmənmikin dəp yeniоqa bardi; lekin tüwigə kəlgəndə yopurmaқtin baxқa ḫeq nərsə tapalmidi. Qünki bu ənjür pixidiоqan pəsil əməs idi. □ 14 U dərəhkə səz қilip:
— Buningdin keyin mənggü ḫeqkim səndin mewə yemigəy! — dedi. Muhlislirimu buni anglidi.

Əysaning ibadəthanini tərtipkə selixi
Mat. 21:12-17; Luқa 19:45-48; Yḫ. 2:13-22

15 Ular Yerusalemоqa kəldi; u ibadəthana ḫoylilириоqa kirip, u yərdə elim-setim қiliwatқanlarni ḫəydəxkə baxlidi wə pul tegixküqilərning xirəlirini, pahtək-kəptər satқuqilarning orunduқlirini ərüwətti; □ ■ 16 wə ḫeqkimning ḫeqқandaқ mal-buyumlarni ibadəthana ḫoyliliridin kətürüp ətüxigə yol қoymidi. 17 U həlққə:
— Muқəddəs yazmilarda: «Mening өyüm barliқ əllər üqün dua-tilawəthana dəp atilidu» dəp pütülgən əməsmu? Lekin silər uni bulangqilarning uwisiоqa aylanduruwəttinglar! — dəp təlim baxlidi.□ ■
18 Bax kaḫinlar wə Təwrat ustazliri buni anglap, uni yoқitixning qarisini izdəxkə baxlidi; pütkül halayiқ uning təlimigə təəjjuplinip қaloqaqқa, ular uningdin қorқatti.■

■ **11:9** Zəb. 118:26. □ **11:10 «Ḫosanna! Pərwərdigarning namida kəlgüqigə mubarək bolsun! Atimiz Dawutning kelidiоqan padixaḫliқiоqa mubarək bolsun! Ərxiəlada təxəkkür-ḫosannalar oқulsun!» —** bu səzlər «Zəb.» 118:25-26diki bexarəttin elinоqan. «Ḫosanna» degən səz «Қutқuzоqaysən, i Pərwərdigar» degən mənidə. Injil dəwrigə kəlgəndə mənisi «Hudaoqa təxəkkür-mədḫiyə»mu bolup қaloqanidi. «Zəbur» 118-küyidiki izaḫatlarnimu kərüng. Oқurmənlərning esidə barki, «mubarək» degən səzning «bəht-bərikət kərsun!» yaki «bəht-bərikətlik bolsun!» degən tüp mənisi bar. □ **11:11 «U Yerusalemоqa berip ibadəthana ḫoylilириоqa kirdi» —** Yerusalemdiki bu qong ibadəthana tooqruluқ «Təbirlər» wə «Ḫagay»diki «қoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **11:11** Mat. 21:12,14; Luқa 19:45; Yḫ. 2:14. ■ **11:12** Mat. 21:18. □ **11:13 «Yiraқtiki yopurmaқlиқ bir tüp ənjür dərihini bayқap, uningdin birər mewə tapalarmənmikin dəp yeniоqa bardi» —** Қanaan (Pələstin)diki ənjür dərəhliridə yopurmaқ bolsa, mewimu boluxi kerək. Bu ənjür dərihidə kərüngən karamət məjizə roḫiy bir ḫəқiқətni sürətləp beridu, əlwəttə. □ **11:15 «u ibadəthana ḫoylilириоqa kirip...» —** ibadəthana tooqruluқ: əyni qaoqda, Yəḫudiylarning nuroqun ibadəthaniliri (sinagoglar) bolup, bu Yəḫudiylarning əng kəp yioqilip ibadət қilidiоqan jayi idi. Hudaning əmri boyiqə, pəқət Yerusalemdiki bu mərkiziy ibadəthanidila қurbanliқ қilsa tooqra bolatti. **«u yərdə elim-setim қiliwatқanlarni ḫəydəxkə baxlidi wə pul tegixküqilərning xirəlirini, pahtək-kəptər satқuqilarning orunduқlirini ərüwətti» —** ibadəthana ḫoylilirida setiloqan ḫaywan wə uqar-қanatlar həlқning қurbanliқ қilixi üqün idi. Ibadəthanioqa sədiқə bərgüqilər pulini yərlik puloqa tegixkəndin keyin berixi kerək idi. ■ **11:15** Mal.3:1-5; Mat. 21:12; Luқa 19:45; Yḫ. 2:14. □ **11:17 ««Mening өyüm barliқ əllər üqün dua-tilawəthana dəp atilidu»... silər uni bulangqilarning uwisiоqa aylanduruwəttinglar!» —** «Yəx.» 56:7 wə «Yər.» 7:11ni kərüng. Əysaning «bulangqilarning uwisi» degən səzi ikki bislиқ bolup, bir tərəptin bax kaḫinlarning sodigərlərgə қurbanliқlarni setix ḫoқuқini setip bərgənlikini kərsitidu; ikkinqidin, bu kaḫinlarning həlқning Hudaning ḫəқiқitini anglax pursitini bulap, uning orniоqa өzlirining mərtiwisini yuқiri kətürüdioqan ḫər türlük қaidə-yosunlarni ularning boynioqa artip қoyoqanliқini kərsitidu. ■ **11:17** 1Pad. 8:29; Yəx. 56:7; Yər. 7:11; Mat. 21:13; Luқa 19:46.
■ **11:18** Yəx.49:7, Mat.21:46.

19 Kəqkurun, u *muhlisliri bilən* xəhərning sirtiola qikip kətti.□

Ənjür dərihidin elinidiolan ibrət

20 Ətisi səhərdə, ular ənjür dərihining yenidin ətüp ketiwetip, dərəhning yiltizidin kurup kətkənlikini baykaxti. □ 21 *Dərəhni halitini* esigə kəltürgən Petrus:
— Ustaz, kara, sən karoliolan ənjür dərihi kurup ketiptu! — dedi.□
22 Əysa ularola jawabən mundak dedi:
— Hudaning ixənqidə bolunglar. □ 23 Mən silərgə xuni bərhək eytip koyayki, kimdəkim bu taolka: Bu yərdin kətürülüp dengizola taxlan!» desə wə xundakla kəlbidə heq guman kilmay, bəlki eytkinining əməlgə exixiola ixənq bar bolsa, u eytkan ix uning üqün əməlgə axidu. ■ 24 Xu səwəbtin mən silərgə xuni eytimənki, dua bilən tiligən hərbir nərsə bolsa, xuningola erixtim, dəp ixininglar. Xunda, tiligininglar əməlgə axidu.■
25 Wə ornunglardin turup dua kilolininglarda, birərsigə oluminglar bolsa, uni kəqürünglar. Xuning bilən ərxtiki Atanglarmu silərning gunahliringlarni kəqürüm kilidu. ■ 26 Lekin silər baxkilarni kəqürüm kilmisanglar, ərxtiki Atanglarmu silərning gunahliringlarni kəqürüm kilmaydu.□ ■

Əysaning hokukining sürüxtürülüxi
Mat. 21:23-27; Luka 20:1-8

27 Ular Yerusalemola kaytidin kirdi. U ibadəthana hoylilirida aylinip yürgəndə, bax kahinlar, Təwrat ustazliri wə aksakallar uning yeniola kelip:■
28 — Sən kiliwatkan bu ixlarni kaysi hokukka tayinip kiliwatisən? Sanga bu ixlarni kilix hokukini kim bərgən? — dəp soridi.■
29 Əysa ularola jawabən:
— Mənmu silərdin bir soal soray. Silər uningola jawab bərsənglar, mənmu bu ixlarni kaysi hokukka tayinip kiliwatkanlikimni eytip berimən: 30 — Yəhya yürgüzgən qəmüldürüx bolsa, ərxtinmu, yaki insanlardinmu? Manga jawab bərsənglarqu!
31 Ular əzara mulahizə kilixip:
— Əgər «Ərxtin kəlgən» desək, u bizgə: «Undakta, silər nemə üqün Yəhyaola ixənmidinglar?» dəydu. □
32 Əgər: «Insanlardin kəlgən» desək,… bolmaydu! — deyixti (qünki barlik həlk Yəhyani pəyoləmbər dəp karioləqka, ular həlktin korkatti).■
33 Buning bilən, ular Əysaola:
— Bilməymiz, — dəp jawab berixti.

□ **11:19 «Kəqkurun, u muhlisliri bilən xəhərning sirtiola qikip kətti»** — grek tilida «Kəqkurun, ular xəhərning sirtiola qikip kətti». Baxka birhil tərjimisi: «Kəqkurunliri, Əysa bilən muhlisliri xəhərning sirtiola qikip ketətti». Ixlar dərwəkə hər küni xundak bolatti. □ **11:20 «dərəhning yiltizidin kurup kətkən…»** — bu karamət məjizə rohiy bir həkikətni sürətləp beridu, əlwəttə. □ **11:21 «Ustaz»** — grek tilida «Rabbi». □ **11:22 «Hudaning ixənqidə bolunglar»** — grek tilida «Hudaning ixənqigə igə bolunglar». ■ **11:23** Mat. 17:20; 21:21; Luka 17:6. ■ **11:24** Yər. 29:12; Mat. 7:7; Luka 11:9; Yh. 14:13; 15:7; 16:24; Yak. 1:5, 6; 1Yuha. 3:22; 5:14. ■ **11:25** Mat. 6:14; Kol. 3:13. □ **11:26 «Lekin silər baxkilarni kəqürüm kilmisanglar, ərxtiki Atanglarmu silərning gunahliringlarni kəqürüm kilmaydu»** — bəzi kona kəqürmilərdə muxu -26-ayət tepilmaydu. Nemila bolmisun, bu ayət həkikəttur. «Mat.» 6:15ni kərüng. ■ **11:26** Mat. 18:35. ■ **11:27** Mat. 21:23; Luka 20:1. ■ **11:28** Mis. 2:14; Ros. 4:7; 7:27. □ **11:31 «Ular əzara mulahizə kilixip: — Əgər «Ərxtin kəlgən» desək, u bizgə: «Undakta, silər nemə üqün Yəhyaola ixənmidinglar?» dəydu»** — muxu diniy ərbablarning həmmisi əslidə Yəhya pəyoləmbərning yətküzgən həwirigə jawabən: «Bizgə towa kilix kerək əməs» degən wə Yəhya «mening kəynimdə kelidiolan» dəp kərsətkən Məsihning kelixigə ixənməy, uning qəmüldürüxini rət kiloqanidi, əlwəttə. ■ **11:32** Mat. 14:5; Mar. 6:20.

— Undaqta, mənmu bu ixlarni qaysi ḫoquqqa tayinip qiliwatqanliqimni eytmaymən,
— dedi u ularoqa.

12

Rəzil ijarikəxlər ḫəqqidiki təmsil
Mat. 21:33-46; Luqa 20:9-19

1 Andin, u ularoqa təmsillər bilən səzləxkə baxlidi:
— Bir kixi bir üzümzarliq bərpa qilip, ətrapini qitlaptu; u bir xarab kəlqiki qeziptu
wə bir kəzət munarini yasaptu. Andin u üzümzarliqni baoqwənlərgə ijarigə berip,
əzi yaqa yurtqa ketiptu.■ 2 Üzüm pəsli kəlgəndə, baoqwənlərdin üzümzarliqtiki
mewilərdin *tegixlikini* əkelix üqün bir qulini ularning yenioqa əwətiptu.
3 Lekin ular uni tutuwelip dumbalap, quruq qol qayturuptu. 4 Hojayin yənə bir
qulni ularning yenioqa əwətiptu. Uni bolsa ular qalma-kesək qilip, bax-kəzini yerip,
ḫaqarətləp qayturuptu. 5 Hojayin yənə birsini əwətiptu. Lekin uni ular əltürüptu.
U yənə tola qullarni əwətiptu, lekin ular bəzilirini dumbalap, bəzilirini əltürüptu.
6 Hojayinning yenida pəqət uning səyümlük bir ooqlila qaloqaqqa, ular ooqlumnioqu
ḫərmət qilar dəp, u uni əng ahiri bolup baoqwənlərning yenioqa əwətiptu. 7 Lekin
xu baoqwənlər əzara: «Bu bolsa mirashor; kelinglar, uni əltürüwetəyli, xuning
bilən mirasi bizningki bolidu!» deyixiptu.■ 8 Xunga ular uni tutup əltürüp,
üzümzarliqning sirtioqa taxliwetiptu. 9 Əmdi üzümzarliqning hojayini qandaq
qilidu? U əzi kelip baoqwənlərni əltüridu wə üzümzarliqni baxqilaroqa beridu.
10 Əmdi silər muqəddəs yazmilardin munu ayətni oqup baqmioqanmusilər? —
«Tamqilar taxliwətkən tax bolsa,
Burjək texi bolup tikləndi.□ ■
11 Bu ix Pərwərdigardindur,
Kəzimiz aldida karamət bir ixtur»□ ■

12 Ular uning bu təmsilni əzlirigə qaritip eytqanliqini qüxəndi; xunga ular uni tutux
yolini izdəxti; ḫalbuki, halayiqtin qorquxup, uni taxlap ketip qaldi.

«Qəysərgə baj tapxuramduq?» degən qiltaq
Mat. 22:15-22; Luqa 20:20-26

13 Xuningdin keyin, ular birnəqqə Pərisiy wə Ḫerodning tərəpdarlirini uni əz səzi
bilən qiltaqqa qüxürüx məqsitidə uning aldioqa əwətti. □ ■ 14 Ular kelip uningoqa:
— Ustaz, silini səmimiy adəm, adəmlərgə qət'iy yüz-hatirə qilmaydu, ḫeqkimgə
yan basmaydu, bəlki kixilərgə Hudaning yolini sadiqliq bilən əgitip keliwatidu,

---

■ **12:1** Zəb. 80:8-9; Yəx. 5:1; Yər. 2:21; 12:10; Mat. 21:33; Luqa 20:9. ■ **12:7** Yar. 37:18; Zəb. 2:8; Mat. 26:3; Yḫ. 11:53 □ **12:10** **«Tamqilar taxliwətkən tax bolsa, burjək texi bolup tikləndi»** — «burjək texi» bolsa ḫərqandaq imarətning ulidiki əng muḫim uyultax bolup, ul selinoqanda birinqi bolup qoyulidioqan taxtur. Yəḫudiy kattiwaxlar «roḫiy ḫayat»ning burjək texi boloqan Məsiḫni taxlixiwətməkqi idi, wə dərwəqə taxliwətti. ■ **12:10** Zəb. 118:22-23; Yəx. 28:16; Mat. 21:42; Luqa 20:17; Ros. 4:11; Rim. 9:33; 1Pet. 2:6. □ **12:11** **«... Bu ix Pərwərdigardindur, kəzimiz aldida karamət bir ixtur»** — toluq bexarət (10-11) «Zəb.» 118:22-23də tepilidu. ■ **12:11** Zəb. 118:22,23 □ **12:13** **«Ḫerod *padixaḫ*ning tərəpdarliri»** — Ḫerod padixaḫ Rim imperiyəsi təripidin təyinləngən bolup, u Yəḫudiy bolmioqaqqa Yəḫudiylarning kəpinqisi uningoqa intayin əq idi. Xundaq boloqini bilən əz mənpəitini kəzləydioqan, uni qollaydioqan «Ḫerod tərəpdarliri» bar idi. «Ḫerodlar» tooqruluq «Matta»diki «qoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **12:13** Mat. 22:15; Luqa 20:20.

dəp bilimiz. *Siliqə*, *Rim imperatori* Qəysərgə baj-selik tapxurux Təwrat qanunioɣa uyoɣunmu-yoq? □ 15 Zadi baj tapxuramduq-tapxurmamduq? — deyixti.
Lekin u ularning sahtipəzlikini bilip ularoɣa:
— Nemixqa meni sinimaqqisilər? Manga bir «dinar» pulni əkelinglar, mən kərüp baqay, — dedi.□
16 Ular pulni elip kəldi, u ulardin:
— Buning üstidiki sürət wə nam-isim kimning? — dəp soridi.
— Qəysərning, — deyixti ular.
17 Əysa ularoɣa jawabən: — *Undaq bolsa*, Qəysərning ḥəqqini Qəysərgə, Hudaning ḥəqqini Hudaoɣa tapxurunglar, — dedi. Xuning bilən ular uningoɣa intayin ḥəyran qelixti.□ ■

Tirilixkə munasiwətlik məsilə
Mat. 22:23-33; Luqa 20:27-40

18 Andin «Ölgənlər tirilməydu» dəydioɣan Saduqiylar uning aldioɣa kelip qistap soal qoydi:□ ■
19 — Ustaz, Musa *pəyoɣəmbər* Təwratta bizgə: «Bir kixi ölüp ketip, ayali tul qelip, pərzənt kərmigən bolsa, uning aka yaki inisi tul qaloɣan yənggisini əmrigə elip, qerindixi üqün nəsil qalduruxi lazim» dəp yazoɣan. □ ■ 20 Burun yəttə aka-uka bar idi. Qongi öylinip pərzənt qaldurmayla öldi. 21 Ikkinqi qerindixi yənggisini əmrigə elip, umu pərzənt kərməy öldi. Üqinqisining əḥwalimu uningkigə ohxax boldi. 22 Xu təriqidə yəttisi ohxaxla uni elip pərzənt kərməy kətti. Ahirda, u ayalmu aləmdin ötti. 23 Əmdi tirilix künidə ular tirilgəndə, bu ayal qaysisining ayali bolidu? Qünki yəttisining ḥəmmisi uni hotunluqqa aloɣan-də! — deyixti.
24 Əysa ularoɣa mundaq jawab bərdi:
— Silər nə muqəddəs yazmilarni nə Hudaning qudritini bilmigənlikinglar səwəbidin muxundaq azoɣan əməsmusilər? 25 Qünki ölümdin tirilgəndə insanlar öylənməydu, ərgə təgməydu, bəlki ərxtiki pərixtilərgə ohxax bolidu.■
26 Əmdi ölgənlərning tirilixi məsilisi ḥəqqidə *Təwratta*, yəni Musaoɣa qüxürülgən kitabtiki «tikənlik» wəqəsidə, Hudaning uningoɣa qandaq eytqinini, yəni: «Mən Ibraḥimning Hudasi, Isḥaqning Hudasi wə Yaqupning Hudasidurmən!» deginini

---

□ **12:14** **«Qəysərgə baj-selik tapxurux...»** — Rimning ḥərbir imperatorioɣa «Qəysər» degən nam-unwan berilətti; məsilən Qəysər Awoɣustus, Qəysər Yulius, Qəysər Tiberius qatarliqlar. **«Qəysərgə baj-selik tapxurux Təwrat qanunioɣa uyoɣunmu-yoq?»** — əyni waqitta, Yəhudiylar rimliqlarning zulmi astida yaxawatqanidi. Əgər Əysa: «Rim imperatorioɣa baj tapxurux tooɣra» desə, bu gəptin azadliqni istigən Yəhudiylar uni «Mana taza bir yalaqqi, hain ikən» dəp tillixatti. «Baj tapxurmaslik kerək» degən bolsa, u Rim imperiyəsigə qarxi qiqqan bolatti; andin ular uni Rim waliyisioɣa ərz qiloɣan bolatti. Ular muxundaq soallarni sorax arqilik Əysani gepidin tutuwelip, rimliqlarning qolioɣa tapxurup, uningoɣa ziyankəxlik qilmaqqi boluxqan. □ **12:15** **«Manga bir «dinar» pulni əkelinglar, mən kərüp baqay»** — «dinar» yaki «dinarius» degən Rim imperiyəsidiki birhil pul birliki bolup, üstigə Qəysərning süriti besiloɣanidi, əlwəttə. Bir «dinarius» təhminən bir adəmning künlük ḥəqqi bolatti («Mat.» 20:2ni kərüng). □ **12:17** **«Qəysərning ḥəqqini Qəysərgə, Hudaning ḥəqqini Hudaoɣa tapxurunglar»** — demək, «Qəysərgə Qəysərning ḥəqqi (uning süriti qüxürülgən nərsə)ni tapxurunglar» — Qəysərgə baj tələx kerək. Əmma qandaq nərsə üstidə «Hudaning süriti» bar? Insan özi «Hudaning süriti» bolup, biz pütünimizni Hudaoɣa tapxuriximiz kerəktur («Yar.» 1:26-27ni kərüng). ■ **12:17** Mat. 17:25; 22:21; Rim. 13:7. □ **12:18** **«Saduqiylar»** — bu məzhəpdikilər tooɣruluq «Mat.» 16:1diki izaḥatni wə «Təbirlər»ni kərüng. ■ **12:18** Mat. 22:23; Luqa 20:27; Ros. 23:8. □ **12:19** **«Bir kixi ölüp ketip...»** — grek tilida «birsning akisi yaki ukisi ölsə,...». **«uning aka yaki inisi tul qaloɣan yənggisini əmrigə elip, qerindixi üqün nəsil qalduruxi lazim»** — «Qan.» 25:5. ■ **12:19** Yar. 38:8; Qan. 25:5, 6. ■ **12:25** Mat. 22:30; 1Yuḥa. 3:2.

oқumidinglarmu? □ ■ 27 U ələklərning Hudasi əməs, bəlki tiriklərning Hudasidur!
Xunga silər қattiқ ezip kətkənsilər!□

Əng muhim əmr
Mat. 22:34-40; Luқa 10:25-28

28 Ularoɳa yeқin kəlgən, munaziriləxkənlirini angliоɳan wə Əysaning ularoɳa yahxi
jawab bərgənlikini kərgən bir Təwrat ustazi uningdin:
— Pütün əmrlərning iqidə əng muhimi қaysi? — dəp soridi.■
29 Əysa mundaқ jawab bərdi:
— Əng muhim əmr xuki, «Angliоɳin, əy Israil! Pərwərdigar Hudayimiz boloɳan
Rəb birdur. ■ 30 Pərwərdigar Hudayingni pütün қəlbing, pütün jening, pütün
zehning wə pütün küqüng bilən səygin». Mana bu əng muhim əmr. 31 Uningoɳa
ohxaydioɳan ikkinqi əmr bolsa: — «Қoxnangni өzüngni səygəndək səy». Heққandaқ
əmr bulardin üstün turmaydu.■
32 Təwrat ustazi uningoɳa: — Tooɳra eyttingiz, ustaz, һəқiқət boyiqə səzlidingiz; qünki
U birdur, Uningdin baxқisi yoқtur; □ 33 insanning Uni pütün қəlbi, pütün əқli, pütün
jeni wə pütün küqi bilən səyüxi һəm қoxnisinimu өzini səygəndək səyüxi barliқ
kөydürmə қurbanliқlar һəm baxқa қurbanliқ-һədiyələrdinmu artuқtur.
34 Əysa uning aқilanilik bilən jawab bərginini kərüp:
— Sən Hudaning padixaһliқidin yiraқ əməssən, — dedi.
Xuningdin keyin, һeqkim uningdin soal soraxқa petinalmidi.■

Қutқuzoɳuqi-Məsiһ — Dawutning ooɳli һəm Rəbbi
Mat. 22:41-46; Luқa 20:41-44

35 Ibadəthana һoylilirida təlim bərgəndə, Əysa bularoɳa jawabən mundaқ soalni
otturioɳa қoydi:
Təwrat ustazlirining Məsiһni «Dawutning ooɳli» deginini қandaқ qüxinisilər? □ ■
36 Qünki Dawut өzi Muқəddəs Roһta mundaқ degənoɳu: —
«Pərwərdigar mening Rəbbimgə eyttiki: —
«Mən sening düxmənliringni təhtipəring қiloɳuqə,
Mening ong yenimda olturoɳin!».□ ■
37 Dawut *Məsiһni* xundaқ «Rəbbim» dəp atioɳan tursa, əmdi *Məsiһ* қandaқmu
Dawutning ooɳli bolidu?
U yərdiki top-top həlқ uning səzini hursənlik bilən anglaytti.□

Əysaning Təwrat ustazlirini əyiblixi
Mat. 23:1-36; Luқa 20:45-47

□ **12:26** **«Mən Ibraһimning Hudasi, Isһaқning Hudasi wə Yaқupning Hudasidurmən!»** — «Mis.» 3:6. ■ **12:26** Mis. 3:6,15; Mat. 22:31,32; Ros. 7:32; Ibr. 11:16. □ **12:27** **«U ələklərning Hudasi əməs, bəlki tiriklərning Hudasidur!»** — Əysaning bu səzi tooɳruluқ «Matta»diki «қoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **12:28** Mat. 22:34; Luқa 10:25. ■ **12:29** Қan. 4:35; 6:4-5; 10:12; Luқa 10:27. ■ **12:31** Law. 19:18; Mat. 22:39; Rim. 13:9; Gal. 5:14; Yaқ. 2:8. □ **12:32** **«Qünki u birdur, uningdin baxқisi yoқtur»** — «U» Hudani kərsitidu, əlwəttə. ■ **12:34** Қan. 4:35; 6:4-5; Yəx. 45:21 □ **12:35** **«bularoɳa jawabən mundaқ soalni otturioɳa қoydi»** — grek tilida «mundaқ jawab bərdi: —». **«Dawutning ooɳli»** — muxu yərdə «Dawutning əwladi»ni kərsitidu, əlwəttə. ■ **12:35** Mat. 22:41; Luқa 20:41. □ **12:36** **«Pərwərdigar mening Rəbbimgə eyttiki: — «Mən sening düxmənliringni təhtipəring қiloɳuqə, mening ong yenimda olturoɳin!»** — Zəb.» 110:1. ■ **12:36** Zəb. 110:1; Ros. 2:34; 1Kor. 15:25; Ibr. 1:13; 10:13. □ **12:37** **«Dawut Məsiһni xundaқ «Rəbbim» dəp atioɳan tursa, əmdi *Məsiһ* қandaқmu Dawutning ooɳli bolidu?»** — demək, Қutқuzoɳuqi-Məsiһ padixaһ Dawutning əwladi bolsimu, lekin padixaһ Dawut Məsiһni «Rəbbim» degən yərdə Məsiһ Dawuttin uluoɳ bolidu, һəm tuoɳuluxtin burunla «Rəb» süpitidə idi.

38 U ularoŋa təlim bərginidə mundaķ dedi:
— Təwrat ustazliridin ḥoxyar bolunglar. Ular uzun tonlarni kiyiwaloŋan ḥalda kerilip yürüxkə, bazarlarda kixilərning ularoŋa boloŋan *uzun* salamlirioŋa, □ ■
39 sinagoglarda aldinķi orunlarda, ziyapətlərdə tərdə olturuxķa amraķ kelidu. 40 Ular tul ayallarning barlik ɵy-besatlirini yəwalidu wə kɵz-kɵz ķilip yaloŋandin uzundin-uzun dualar ķilidu. Ularning tartidioŋan jazasi tehimu eoŋir bolidu!■

Tul ayalning ianisi
Luķa 21:1-4

41 U ibadətḥanidiki sədiķə sanduķining udulida olturup, uningoŋa pullirini taxlawatķan halayiķķa ķarap turatti. Nuroŋun baylar uningoŋa heli kɵp pul taxlaxti. □ ■ 42 Namrat bir tul ayalmu kelip, tiyinning təttin biri ķimmitidiki ikki ləptonni taxlidi.□

43 U muhlislirini yenioŋa qaķirip, ularoŋa mundaķ dedi:
— Mən silərgə bərḥəķ xuni eytip ķoyayki, bu namrat tul ayalning ianə sanduķioŋa taxlioŋini baxķilarning ḥəmmisining taxlioŋanliridin kɵptur. ■ 44 Qünki baxķilar ɵzlirining exip taxķanliridin sədiķə ķildi; lekin bu ayal namrat turupmu, ɵzining bar-yoķini — tirikqilik ķilidioŋinining ḥəmmisini sədiķə ķilip taxlidi.

13

Ibadətḥanining wəyran ķilinixidin bexarət; ahirķi zamanlardiki alamətlər
Mat. 24:1-44; Luķa 21:5-33

1 U ibadətḥanidin qiķiwatķanda, muhlisliridin biri uningoŋa:
— Ustaz, ķara, bu nemidegən ḥəywətlik taxlar wə imarətlər-ḥə! — dedi.■
2 Əysa uningoŋa jawabən:
— Sən bu ḥəywətlik imarətlərni kɵrdüngmu? Bir tal taxmu tax üstidə ķalmaydu, ḥəmmisi ķaldurulmay gumran ķilinidu, — dedi.■
3 U Zəytun teoŋida, yəni ibadətḥanining udulida olturoŋanda, Petrus, Yaķup, Yuḥanna wə Andriyaslar uningdin astioŋina:■
4 — Bizgə eytķinqu, bu ixlar ķaqan yüz beridu? Bu barlik wəķələrning yüz beridioŋanliķini kɵrsitidioŋan nemə alamət bolidu? — dəp soraxti.■
5 Əysa ularoŋa jawabən sɵz baxlap mundaķ dedi:
— Ḥezi bolunglarki, ḥeqkim silərni azdurup kətmisun.■ 6 Qünki nuroŋun kixilər mening namimda kelip: «Mana ɵzüm xudurmən!» dəp, kɵp adəmlərni azduridu.□ ■
7 Silər urux həwərliri wə urux xəpilirini angliqininglarda, bulardin alaķzadə bolup kətmənglar; qünki bu ixlarning yüz berixi muķərrər. Lekin bu zaman ahiri yetip kəlgənliki əməs. 8 Qünki bir millət yənə bir millət bilən uruxķa qiķidu, bir padixaḥlik

---

□ **12:38 «Təwrat ustazliri... bazarlarda kixilərning ularoŋa boloŋan uzun salamlirioŋa... *amraķ kelidu*»** — «uzun» degən sɵz grekqə tekisttə yoķ; tarih tətķiķatlirioŋa asasən ularoŋa ķiloŋan «salamlar»ni intayin uzun wə murəkkəp dəp bilimiz. ■ **12:38** Mat. 23:5, 6; Luķa 11:43; 20:46. ■ **12:40** Mat. 23:14; Luķa 20:47; 2Tim. 3:6; Tit. 1:11. □ **12:41 «sədiķə sanduķi»** — grek tilida bu sɵz adəttə «ḥəzinə»ni kɵrsitidu. Lekin muxu yərdə ibadətḥanidiki ḥəzinə üqün sədiķilər yioŋilidioŋan jay, bəlkim qong bir sanduķni kɵrsətsə kerək. ■ **12:41** 2Pad. 12:10; Luķa 21:1. □ **12:42 «ikki ləpton»** — «ləpton» degən bu pul «denarius»ning 1/128i bolup, bir ixləmqining «altə minut»luķ ḥəķķigə tooŋra kelətti. ■ **12:43** 2Kor. 8:12. ■ **13:1** Mat. 24:1; Luķa 21:5. ■ **13:2** 1Pad. 9:7, 8; Mik. 3:12; Luķa 19:44. ■ **13:3** Mat. 24:3; Luķa 21:7. ■ **13:4** Ros. 1:6. ■ **13:5** Yər. 29:8; Əf. 5:6; 2Tes. 2:2, 3; 1Yuḥa. 4:1. □ **13:6 «Mana ɵzüm xudurmən»** — «Mana ɵzüm Məsiḥdurmən» degən mənini bildüridu. ■ **13:6** Yər. 14:14; 23:21.

yənə bir padixaƕlik bilən uruxķa qikidu. Jay-jaylarda yər təwrəxlər yüz beridu, aqarqiliķlar wə ķalaymiķanqiliķlar bolidu. Mana bu ixlarning yüz berixi «tuoƣutning toloƣiķining baxlinixi» bolidu, halas.□ ■
9 Silər bolsanglar, өzünglaroƣa pəhəs bolunglar; qünki kixilər silərni tutķun ķilip sot məƕkimilirigə tapxurup beridu, sinagoglarda ķamqilinisilər. Silər mening səwəbimdin əmirlər wə padixaƕlar aldioƣa elip berilip, ular üqün bir guwaƕliķ bolsun dəp soraķķa tartilisilər.□ ■ 10 Lekin bulardin awwal hux həwər pütkül əllərgə jakarlinixi kerək. □ 11 Əmdi ular silərni apirip *soraķķa* tapxuroƣanda, nemə deyix ƕəkķidə nə əndixə nə mulaƕizə ķilmanglar, bəlki xu wakit-saitidə silərgə ķaysi gəp berilsə, xuni eytinglar; qünki səzligüqi silər əməs, Muķəddəs Roƕtur. ■ 12 Ķerindax ķerindixioƣa, ata balisioƣa hainliķ ķilip өlümgə tutup beridu. Balilarmu ata-anisi bilən zitlixip, ularni өlümgə məƕkum ķilduridu. ■ 13 Xundaķla silər mening namim tüpəylidin ƕəmmə adəmning nəpritigə uqraysilər, lekin ahiroƣiqə bərdaxliķ bərgənlər ķutķuzulidu.■

Yerusalemda wəyran ķiloƣuqi «yirginqlik nomussizliķ» pəyda bolidu; «dəƕxətlik azab-oķubət»

14 «Wəyran ķiloƣuqi yirginqlik nomussizliķ»ning өzi turuxķa tegixlik bolmioƣan yərdə turoƣinini kərgininglarda, (kitabhan bu səzning mənisini qüxəngəy) Yəƕudiyə өlkisidə turuwatķanlar taoƣlaroƣa ķaqsun. □ ■ 15 Өgzidə turoƣan kixi өyigə qüxməy yaki өyidiki birər nemini aloƣili iqigə kirməy *ķaqsun*. 16 Etizlarda turuwatķan kixi bolsa qapinini aloƣili өyigə yanmisun. 17 U künlərdə ƕamilidar ayallar wə bala emitiwatķanlarning ƕalioƣa way! □ 18 *Ķaqidioƣan* wakƫinglarning ķixķa tooƣra kelip ķalmasliķi üqün dua ķilinglar. □ 19 Qünki u qaoƣda Huda yaratķan dunyaning apiridə ķilinoƣandin buyan muxu qaoƣķiqə kərülüp bakmioƣan ƕəm kəlgüsidimu kərülməydioƣan zor azab-oķubət bolidu. ■ 20 Əgər Pərwərdigar u künlərni azaytmisa, ƕeqķandak ət igisi ķutulalmaydu. Lekin U Өz tallioƣanliri üqün u künlərni azaytidu. □ 21 Əgər u qaoƣda birsi silərgə: «Ķaranglar, bu yərdə Məsiƕ bar!» yaki «Ķaranglar, u ənə u yərdə!» desə, ixənmənglar. □ ■ 22 Qünki

□ **13:8 «bir millət yənə bir millət bilən uruxķa qikidu, bir padixaƕlik yənə bir padixaƕlik bilən uruxķa qikidu» —** ibraniy tilida (xundaķla grek tilida) bu ibarə dunya boyiqə kengəygən uruxlarni kərsitixi mumkin («Yəx.» 19:2, «2Tar.» 15:3-6də bu turaķlik ibarə tooƣruluķ misallar bar. **«Mana bu ixlarning yüz berixi «tuoƣutning toloƣiķining baxlinixi» bolidu, halas» —** Əysa Məsiƕ ķaysi ixning «tuoƣulidu»oƣanliķini biwasitə deməydu. Təwəndiki səzlirigə ķarioƣanda, buni yengi dəwrning tuoƣuluxi dəp ķaraymiz. ■ **13:8** Yəx. 19:2. □ **13:9 «sot məƕkimiliri» —** grek tilida «sanƕedrinlar». Yəƕudiylarning məƕkimilirini wə bəlkim baxķa ƕərhil soraķhanilarni kərsitidu. ■ **13:9** Mat. 10:17; 24:9; Luķa 21:12; Yƕ. 15:19; 16:2; Wəƕ. 2:10. □ **13:10 «bulardin awwal hux həwər pütkül əllərgə jakarlinixi kerək» —** «awwal» degən səzgə ķarioƣanda, hux həwərning ƕər jayoƣa jakarlinixi zamanning ahiridin awwal, xundaķla bəlkim 9-ayəttə eytiloƣan naƕayiti eoƣir ziyankəxliktin awwal boluxi mumkin («Mat.» 24:14ni kərüng). ■ **13:11** Mat. 10:19; Luķa 12:11; 21:4. ■ **13:12** Əz. 38:21; Mik. 7:6. ■ **13:13** Mat. 10:22; 24:13; Luķa 21:19; Wəƕ. 2:7,10. □ **13:14 «Wəyran ķiloƣuqi yirginqlik nomussizliķ» —** buning tooƣrisida Təwrat «Dan.» 9:24-27ni wə u tooƣruluķ izaƕatlarni kərüng. ■ **13:14** Dan. 9:27; Mat. 24:15; Luķa 21:20,21; 2Tes. 2:4 □ **13:17 «u künlərdə ƕamilidar ayallar wə bala emitiwatķanlarning ƕalioƣa way!» —** undaķ kixilərgə ķeqix əpsiz bolidu, əlwəttə. □ **13:18 «Ķaqidioƣan wakƫinglarning ķixķa tooƣra kelip ķalmasliķi üqün dua ķilinglar» —** Yəƕudiy diniy ərbablarning Təwrat ķanunioƣa boloƣan qüxənqisigə asasən, Yəƕudiylar adəttə xabat (dəm elix) künidə xəƕər dərwazisi wə dukanlarni takixi kerək. Bu küni səpər ķilix mən'i ķilinoƣan boloƣaqķa, Pələstində turoƣanlaroƣa nisbətən yeməklik setiwelix wə baxķa yərlərgə ķeqix intayin ķulaysiz bolidu. «Ķix»ta Yəƕudiyədə dərya-wadilarda su pat-pat texip turoƣaqķa, ķixtimu ķeqix intayin təs bolidu. ■ **13:19** Mat. 24:21 □ **13:20 «U Өz tallioƣanlar üqün» —** grek tilida «U tallioƣan tallioƣanliri üqün» degənlik bilən ipadilinidu — Huda Өzining tallioƣanlirioƣa baoƣlioƣan muƕəbbitini alaƕidə təkitləydu. □ **13:21 ««Ķaranglar, bu yərdə Məsiƕ bar!» yaki «ķaranglar, u ənə u yərdə!» desə, ixənmənglar» —** «u» — Məsiƕni kərsitidu. ■ **13:21** Mat. 24:23; Luķa 21:8.

sahta məsihlər wə sahta pəyoƣəmbərlər məydanoƣa qikidu, məjizilik alamətlər wə karamətlərni kərsitidu; xuning bilən əgər mumkin bolidioƣan bolsa, ulар ƫətta *Huda* tallioƣanlarni ƫəm azduridu. ■ 23 Xuning üqün, silər ƫoxyar bolunglar. Mana, mən bu ixlarning ƫəmmisini silərgə aldin'ala ukturup koydum.

Insan'ooƣlining kelixi

24 Əmdi xu künlərdə, xu azab-okubət ətüp kətkən ƫaman, kuyax kariyidu, ay yoruklukini bərməydu, ■ 25 yultuzlar asmandin tökülüp qüxidu, asmandiki küqlər lərzigə kelidu. □ ■ 26 Andin kixilər Insan'ooƣlining uluoƣ küq-kudrət wə xan-xərəp bilən bulutlar iqidə keliwatkanlikini kəridu. □ ■ 27 U ət pərixtilirini əwətidu, ular uning tallioƣanlirini dunyaning tət təripidin, zeminning qətliridin asmanning qətlirigiqə yioƣip jəm kilidu.□

Ənjür dərihidin sawak elix

28 — Ənjür dərihidin mundak təmsilni biliwelinglar: — Uning xahliri kəkirip yopurmak qikarоƣanda, yazning yekinlap kaloƣanlikini bilisilər. ■ 29 Huddi xuningdək, *mən baya degənlirimning* yüz beriwatkanlikini kərgininglarda, uning yekinlap kaloƣanlikini, ƫətta ixik aldida turuwatkanlikini biliwelinglar.□

30 Mən silərgə bərƫək xuni eytip koyayki, bu alamətlərning ƫəmmisi əməlgə axurulmay turup, bu dəwr ətməydu. □ 31 Asman-zemin yokilidu, birak mening səzlirim ƫərgiz yokalmaydu. ■

ƫoxyar bolunglar

32 Lekin xu küni yaki wakit-saiti tooƣruluk həwərni ƫeqkim bilməydu — ƫətta nə ərxtiki pərixtilərmu bilməydu, nə ooƣul bilməydu, uni pəkət Atila bilidu. ■ 33 ƫoxyar bolunglar, səgək bolup dua kilinglar, qünki u wakit-saətning kaqan kelidioƣanlikini bilməysilər. ■ 34 Bu huddi yaka yurtka qikmakqi boloƣan adəmning əƫwalioƣa ohxaydu. Yoloƣa qikidioƣan qaoƣda, u kullirioƣa ət ƫokukini bekitip, ƫərbirigə ət wəzipisini tapxuridu wə dərwaziwənningmu səgək boluxini tapilaydu. 35 Xuningdək, silərmu səgək bolunglar; qünki əyning igisining *kaytip* kelidioƣan wakтining — kəqkurunmu, tün yerimimu, horaz qillioƣan wakitmu yaki səƫər wakтimu — uni bilələməysilər; 36 u tuyuksiz kəlgəndə, silərning

---

■ **13:22** Kan. 13:2; 2Tes. 2:11. ■ **13:24** Yəx. 13:10; Əz. 32:7; Yo. 2:10,31; 3:15; Mat. 24:29; Luka 21:25; Wəƫ. 6:12. □ **13:25 «yultuzlar asmandin tökülüp qüxidu, asmandiki küqlər lərzigə kelidu» —** «Yəx.» 13:10, 34:4, «Yo.» 2:10ni kərüng. «Asmandiki küqlər» bəlkim barlik jin-xəytanlarni kərsitidu; «lərzigə kelidu» bəlkim ularning küqtin kelixini kərsitidu. ■ **13:25** Yəx. 13:10; 34:4. □ **13:26 «Andin kixilər insan'ooƣlining uluoƣ küq-kudrət wə xan-xərəp bilən bulutlar iqidə keliwatkanlikini kəridu» —** «Dan.» 7:13ni kərüng. ■ **13:26** Dan. 7:10; Mat. 16:27; 24:30; Mar. 14:62; Luka 21:27; Ros. 1:11; 1Tes. 4:16; 2Tes. 1:10; Wəƫ. 1:7. □ **13:27 «dunyaning tət təripidin» —** grek tilida «tət xamaldin» bilən ipadilinidu. ■ **13:28** Mat. 24:32; Luka 21:29. □ **13:29 «mən baya degənlirimning yüz beriwatkanlikini kərgininglarda, uning yekinlap kaloƣanlikini, ƫətta ixik aldida turuwatkanlikini biliwelinglar» —** bu tekisttiki «uning (yekinlap kaloƣanliki)» yaki insan'ooƣlining ətzini, yaki kelidioƣan künini, yaki Hudaning padixaƫlikini kərsitidu («Luka» 21:31). □ **13:30 «bu alamətlərning ƫəmmisi əməlgə axurulmay turup, bu dəwr ətməydu» —** əgər tiloƣa elinoƣan alamət Yerusalemning wəyran boluxioƣa (miladiyə 70-yili) (13:2) karitiloƣan bolsa, undakta «dəwr» degən səz təbiiyki (1) Əysaning dəwridə yaxap ətkən adəmlərni kərsitidu. Əgər Məsihning dunyaoƣa kaytip kelixigə (13:26) karitiloƣan bolsa, «dəwr» degən səz bəlkim (2) pütün Yəhudiyə həlkini (3) bu ayətlərdə eytiloƣan «dəhxətlik azab-okubət»tiki wəkələrning baxlinix dəwridə yaxioƣanlarni kərsitidu. Xunga barlik wəkələr xu dəwr iqidə yüz beridu, degənlik bolidu. Bizningqə (3)-xərƫ aldi-kəyni ayətlərgə əng bap kelidu. ■ **13:31** Zəb. 102:25-27; Yəx. 40:8; 51:6; Ibr. 1:11. ■ **13:32** Mat. 24:36; Ros. 1:7. ■ **13:33** Mat. 24:42; 25:13; Luka 12:40; 21:36; 1Tes. 5:6.

uhlawatkininglarning üstigə qüxmisun! 37 Silərgə eytkinimni mən həmməyləngə eytimən: Səgək turunglar!

14

Rəhbərlərning suykəst kilixi
Mat. 26:1-5; Luka 22:1-2; Yh. 11:45-53

1 «Ətüp ketix» heyti wə «petir nan heyti»ola ikki kün kalolanidi. Bax kahinlar wə Təwrat ustazliri uni hiylə-nəyrəng bilən tutup əltürüxning qarisini izdəytti.□ ■
2 Qünki ular:
— Bu ix heyt-ayəm künliri kilinmisun. Bolmisa, həlk arisida malimanqilik qikixi mumkin, — deyixətti.

Ihlasmən ayalning Əysani ətirlixi
Mat. 26:6-13; Yh. 12:1-8

3 Əmdi u Bəyt-Aniya yezisida, «Simon mahaw»ning əyidə dastihanda olturolanda, ak kaxtexi xixidə nahayiti kimmətlik sap sumbul ətirni kətürüp kəlgən bir ayal uning yeniola kirdi. Ayal ak kaxtexi xexini qekip, ətirni Əysaning bexiola kuydi.□ ■
4 Lekin bəzilər buningola hapa boluxup, bir-birigə:
— Bu ətir nemə dəp xundak israp kilinidu? 5 Qünki bu ətirni üq yüz dinardin artuk pulola satkili bolatti, puli kəmbəollələrgə sədikə kilinsa bolmamti! — deyixti. Ular ayalola xundak tapa-tənə kiloqili turdi.□
6 Lekin Əysa ularola:
— Uning ihtiyariola koyunglar, nemə dəp uning kənglini aoritisilər? U mening üstümgə yahxi ix kildi. 7 Qünki kəmbəolləllər daim aranglarda bolidu, halioqan wakitinglarda ularola həyr-sahawət kərsitələysilər; lekin mening aranglarda boluxum silərgə daim nesip boliwərməydu!■ 8 Ayal qamining yetixiqə kildi; u mening bədinimning dəpnə kilinixioqa aldin'ala təyyarlik kilip, uningola ətir-may kuyup koydi.□ 9 Mən silərgə bərhək xuni eytip koyayki, bu hux həwər pütkül dunyaning kəyeridə jakarlansa, bu ayal əslinip, uning kiloqan bu ixi təriplinidu, — dedi.

Yəhudaning Əysaola satkunluk kilixi
Mat. 26:14-16; Luka 22:3-6

10 Xu wakitta, on ikkiyləndin biri boloqan Yəhuda Ixkariyot uni ularola tutup berix məksitidə bax kahinlarning aldioqa bardi. ■ 11 Ular buni anglap huxal bolup kətti wə uningola pul berixkə wədə kilixti. Yəhuda uni tutup berixkə muwapik pursət izdəp yürətti.

□ **14:1** **««Ətüp ketix» heyti wə «petir nan heyti»ola ikki kün kaloqanidi»** — bu ikki heytning təpsilatliri üqün «Mis.» 12-bab, «Law.» 23-babni wə «Təbirlər»ni kərüng. Ibraniy tilida «Pesak», yaki «Pasha» heyti dəp atilidu. ■ **14:1** Mat. 26:2; Luka 22:1; Yh. 11:55; 13:1. □ **14:3** **«Simon mahaw»** — yəni «Mahaw kesili» deyilidioqan Simon» — Simon bəlkim ilgiri mahaw kesiligə giritpar boloqanidi. Bizningqə bu ix wə «Yuh.» 12:1-11də hatiriləngən wəkə bir ixtur. ■ **14:3** Mat. 26:6; Luka 7:37; Yh. 11:2; 12:3. □ **14:5** **«bu ətirni üq yüz dinardin artuk puloqa satkili bolatti»** — «dinar» yaki «dinarius» degən Rim imperiyəsidiki birhil pul birliki bolup, bir «dinarius» təhminən bir adəmning bir künlük həkki bolatti. «Mat.» 20:2ni kərüng. ■ **14:7** Kan. 15:11. □ **14:8** **«uningola ətir-may kuyup koydi»** — yaki «uningola məsih kildi». ■ **14:10** Mat. 26:14; Luka 22:4.

Ɵtüp ketix ɧeytining kəqlik tamiķi
Mat. 26:17-25; Luķa 22:7-14, 21-23; Yɧ. 13:21-30

12 Petir nan ɧeytining birinqi küni, yəni ɵtüp ketix ɧeytining ķurbanlik *ķozisi* soyulidiơan küni, muhlislar uningdin:
— Ɵtüp ketix ɧeytining *tamiķini* yeyixing üqün bizning ķəyərgə berip təyyarliximizni halaysən? — dəp soridi.□ ■
13 U muhlisliridin ikkiylənni aldin mangơuzup ularơa:
— Xəɧərgə kiringlar, u yərdə kozida su kətürüwalơan bir ər kixi silərgə uqraydu. Uning kəynidin menginglar. □ 14 U adəm nəgə kirsə xu ɵyning igisigə: «Ustaz: Muhlislirim bilən ɵtüp ketix ɧeytining tamiķini yəydiơan meɧmanhana ķəyərdə? — dəp sorawatidu» — dənglar. 15 U silərni baxlap üstünki ķəwəttiki rətləngən sərəmjanlaxturulơan qong bir eơiz ɵyni kərsitidu. Mana xu yərdə bizgə təyyarlik ķilip turunglar, — dedi.
16 Muhlislar yolơa qiķip xəɧərgə kirip, yoluķķan ixlarning ɧəmmisi u eytķandək boldi. Xu yərdə ular ɵtüp ketix ɧeytining tamiķini təyyarlaxti. 17 Kəq kirgəndə, u on ikkəylən bilən ɵygə kəldi. ■ 18 Ular dastihanda olturup ơizalanơanda Əysa:
— Mən silərgə bərɧək xuni eytip ķoyayki, aranglardiki birəylən, mən bilən billə ơizaliniwatķan birsi manga satķunluķ ķilidu, — dedi.□ ■
19 Ular *bu səzdin* ķayơuơa qəmüp, bir-birləp uningdin:
— Mən əməstimən? — dəp soridi. Yənə birsi: — Mən əməstimən? — dedi.
20 Lekin u ularơa:
— *Xu kixi* on ikkəylənning biri, yəni ķolidiki nanni mən bilən təng tawaķķa tɵgürgüqi bolidu. 21 Insan’ooơli dərwəķə ɵzi tooơrisida *muķəddəs yazmilarda* pütülgəndək aləmdin ketidu; biraķ Insan’ooơlining tutup berilixigə wasitiqi boloơan adəmning ɧaliơa way! U adəm tuơulmiơan bolsa uningơa yahsi bolatti! — dedi.□

«Rəbning ziyapiti»
Mat. 26:26-30; Luķa 22:15-20; 1Kor. 11:23-25

22 Ular ơizaliniwatķanda, Əysa bir nanni ķoliơa elip təxəkkür eytķandin keyin, uni oxtup, muhlisliriơa üləxtürüp bərdi wə:
— Elinglar, bu mening tenim, — dedi.□ ■
23 Andin u ķoliơa jamni elip *Hudaơa* təxəkkür eytķandin keyin, uni muhlisliriơa sundi. Ularning ɧəmmisi uningdin iqixti.
24 U ularơa: — Bu mening ķenim, nuroơun adəmlər üqün tɵkülidiơan, yengi əɧdini tüzidiơan ķenimdur. □ 25 Mən silərgə bərɧək xuni eytip ķoyayki, Hudaning

---

□ **14:12 «petir nan ɧeytining birinqi küni, yəni ɵtüp ketix ɧeytining ķurbanlik ķozisi soyulidiơan küni»** — «petir nan ɧeyti» yəttə kün bolidu, birinqi küni «ɵtüp ketix» ɧeytimu təng bolidu. Bu küni, Yəɧudiylar ɵyliridə ķoza soyup, petir nan bilən yəydu. **«Ɵtüp ketix ɧeytining tamiķi»** — buning muɧim ķismi «ɵtüp ketix ķurbanlik ķozisi» idi («Mis.» 12:3-11, «Law.» 23:5, «Qəl.» 28:16, «Ķan.» 16:1-7ni kərüng). ■ **14:12** Mis. 12:17; Mat. 26:17; Luķa 22:7. □ **14:13 «Xəɧərgə kiringlar»** — «xəɧər» — Yerusalem xəɧirigə, demək. **«u yərdə kozida su kətürüwalơan bir ər kixi silərgə uqraydu»** — Ķanaanda (Pələstində) ər kixilər bügüngə ķədər adəttə su kətürməydu. ■ **14:17** Mat. 26:20; Luķa 22:14. □ **14:18 «dastihanda olturup ơizalanơanda…»** — grek tilida «dastihanda yetip ơizalanơanda…». ■ **14:18** Zəb. 41:9; Ros. 1:17. □ **14:21 «… biraķ Insan’ooơlining tutup berilixigə wasitiqi boloơan adəmning ɧaliơa way! U adəm tuơulmiơan bolsa uningơa yahsi bolatti!»** — Yəɧuda bu səzni anglioơandin keyin dərɧal qiķip bax kaɧinlarning yenioơa baroơan bolsa kerək. «Markus», «Luķa», «Yuɧanna»diki ««ɵtüp ketix» ɧeytining kəqlik tamiķi» tooơrisidiki bayanlarni kərüng. □ **14:22 «Əysa bir nanni ķoliơa elip təxəkkür eytķandin keyin»** — yaki «Əysa nanni ķoliơa elip (uni) bərikətligəndin keyin,…». ■ **14:22** Mat. 26:26; Luķa 22:19; 1Kor. 11:23. □ **14:24 «Bu mening ķenim, nuroơun adəmlər üqün tɵkülidiơan, yengi əɧdini tüzidiơan ķenimdur»** — «yengi əɧdə» Təwrat, «Yər.» 31:31-34, «Luķa» 22:20ni, «Ibr.» 13:20ni kərüng. Bəzi kona kəqürmilərdə pəķət «əɧdə» deyilidu.

padixaƕliқida yengidin xarabtin iqidioɳan küngiqə, üzüm telining xərbitini ƕərgiz iqməymən, — dedi.
26 Ular bir mədƕiyə küyini eytқandin keyin talaoɳa qiқip, Zəytun teoɳioɳa қarap ketixti.

Muhlislarning Əysani taxlap ketixi
Mat. 26:31-35; Luқa 22:31-34; Yƕ. 13:36-38

27 Andin Əysa ularoɳa:
Silər ƕəmminglar tandurulup putlixisilər, qünki *muқəddəs yazmilarda*:

«Mən padiqini uruwetimən,
Қoylar patiparaқ bolup tarқitiwetilidu» dəp pütülgən.□ ■
28 Lekin mən tirilgəndin keyin Galiliyəgə silərdin burun barimən, — dedi.■ 29 Lekin Petrus uningoɳa:
— Ƕəmməylən tandurulup putlaxsimu, mən ƕərgiz putlaxmaymən, dedi.
30 Əysa uningoɳa: — Mən sanga bərƕəқ xuni eytip қoyayki, bügün, yəni bügün keqə horaz ikki қetim qillioɳuqə, sən məndin üq қetim tanisən, — dedi.■
31 Lekin Petrus tehimu қət'iylik bilən uningoɳa:
— Sən bilən billə əlidioɳan ix kerək bolsimu, səndin ƕərgiz tanmaymən, — dedi. Қaloɳan ƕəmmisimu xundaқ deyixti.■

Əysaning Getsimanə baoɳqisidiki dua-tilawiti
Mat. 26:36-46; Luқa 22:39-46

32 Andin ular Getsimanə degən bir jayoɳa kəldi. U muhlislaroɳa: — Mən dua-tilawət қilip kəlgüqə, muxu yərdə olturup turunglar, dedi.■
33 U Petrus, Yaқup wə Yuƕannani birgə elip mangdi wə sür besip, roƕ-қəlbidə tolimu pərixan boluxқa baxlidi. □ 34 U ularoɳa:
— Jenim əlidioɳandək bəkmu azablanmaқta. Silər bu yərdə қelip, oyoɳaқ turunglar, — dedi. ■ 35 U səl nerирақ berip, өzini yərgə etip düm yatti wə mumkin bolsa, u dəқiқining өz bexioɳa qüxməy ətüp ketixi üqün dua қilip:□ ■
36 — I Abba Ata, Sanga ƕəmmə ix mumkindur; bu қədəƕni məndin ətküzüwətkəysən! Lekin bu ix mən halioɳandək əməs, sən halioɳandək bolsun, — dedi.□ ■
37 U *üqəylənning* yenioɳa қaytip kəlginidə, ularning uhlap қaloɳanliқini kərüp, Petruska:
— Əy Simon, uhlawatamsən?! Bir saətmu oyoɳaқ turalmidingmu?! ■
38 Eziқturuluxtin saқlinix üqün, oyoɳaқ turup dua қilinglar. Roƕ pidakar bolsimu, lekin kixining ətliri ajizdur, — dedi.□ ■

□ **14:27** **«Mən padiqini uruwetimən, қoylar patiparaқ bolup tarқitiwetilidu»** — «Zək.» 13:7. Muxu bexarəttə səzligüqi Hudaning өzi, əlwəttə. ■ **14:27** Zək. 13:7; Mat. 26:31; Yƕ. 16:32. ■ **14:28** Mat. 26:32; 28:10; Mar. 16:7. ■ **14:30** Mat. 26:34; Luқa 22:34; Yƕ. 13:38. ■ **14:31** Yƕ. 13:37. ■ **14:32** Mat. 26:36; Luқa 22:39; Yƕ. 18:1. □ **14:33** **«*Əysa* ... roƕ-қəlbidə tolimu pərixan boluxқa baxlidi»** — grek tilida «u ... roƕta tolimu pərixan boluxқa baxlidi». ■ **14:34** Yƕ. 12:27. □ **14:35** **«u dəқiқining өz bexioɳa qüxməy ətüp ketixi üqün ...»** — grek tilida «xu saətning өz bexioɳa qüxməy ətüp ketixi üqün...». ■ **14:35** Luқa 22:41. □ **14:36** **«I Abba Ata, Sanga ƕəmmə ix mumkindur»** — ibraniy tilida «abba» degən səz ooɳulning atisioɳa boloɳan yeқinqiliқini bildüridu. Uyoɳurqidiki «səyümlük ata» degəngə yeқin kelidu. Bu səz ƕəm muƕəbbət ƕəm qongқur ƕərmətnimu bildüridu. **«bu қədəƕni məndin ətküzüwətkəysən!»** — «bu қədəƕ» uning aldida turidioɳan azab-oқubətlərni kərsitidu. Təwratning kөp yərliridə «қədəƕ» dəl xu mənidə ixlitilidu (məsilən «Zəb.» 75:8, «Yəx.» 51:17, 22, «Yər.» 25:15də). ■ **14:36** Yƕ. 6:38. ■ **14:37** Mat. 26:40; Luқa 22:45. □ **14:38** **«Roƕ pidakar bolsimu, lekin kixining ətliri ajizdu»** — «kixining ətliri» grek tilida «ət». Injilda «ət» yaki «ət-tən» daim degüdək adəmning өz teni təripidin azdurulidioɳan, gunaƕkar təbiitini kərsitidu. «Rim.»diki «kirix səz»imizni kərüng. ■ **14:38** Gal. 5:17.

39 Andin u yənə berip, ohxax səzlər bilən ⱪaytidin dua ⱪildi. 40 U ularning yenioⱪa ⱪaytip kəlginidə, ularning yənə uhlap ⱪaloⱪanliⱪini kərdi, qünki ularning kəzliri uyⱪuoⱪa ilinoⱪanidi. Ular uningoⱪa nemə deyixini bilməy ⱪaldi. 41 U üqinqi ⱪetim ularning yenioⱪa ⱪaytip ularoⱪa:
— Silər tehiqə uhlawatamsilər, tehiqə dəm eliwatamsilər? Əmdi boldi bəs! Waⱪit-saiti kəldi; mana, Insan'ooⱪli gunahⱪarlarning ⱪolioⱪa tapxuruldi! □ 42 Ⱪopunglar, ketəyli; mana, manga satⱪunluⱪ ⱪilidioⱪan kixi yeⱪin kəldi! — dedi.

Əysaning tutⱪun ⱪilinixi
Mat. 26:47-56; Luⱪa 22:47-53; Yⱨ. 18:3-12

43 Wə xu dəⱪiⱪidə, uning səzi tehi tügiməyla, mana, on ikkəyləndin biri boloⱪan Yəhuda kəldi; uning yenida bax kahⱪinlar, Təwrat ustazliri wə aⱪsaⱪallar təripidin əwətilgən ⱪiliq-toⱪmaⱪlarni kətürgən zor bir top adəm bar idi. ■ 44 Uningoⱪa satⱪunluⱪ ⱪiloⱪuqi ular bilən alliburun ixarətni bekitip: «Mən kimni səysəm, u dəl xudur. Silər uni tutup, yalap elip ketinglar» dəp kelixkənidi. 45 U kelip udul *Əysaning* aldioⱪa berip:
— Ustaz, ustaz! — dəp uni səyüp kətti.□ ■
46 Ular uningoⱪa ⱪol selip, uni tutⱪun ⱪildi. 47 Wə uning yenida turoⱪanlardin birəylən ⱪiliqini suoⱪurup, bax kahⱪinning qakirioⱪa uruwidi, uning ⱪuliⱪini xilip qüxürüwətti. 48 Əysa jawabən ularoⱪa:
— Bir ⱪaraⱪqini tutidioⱪandək ⱪiliq-toⱪmaⱪlarni kətürüp meni tutⱪili kəpsiləroⱪu? 49 Mən ⱨər küni ibadəthana ⱨoylilirida silər bilən billə bolup təlim berəttim, lekin silər u qaoⱪda meni tutmidinglar. Lekin bu ixlarning yüz berixi muⱪəddəs yazmilarda aldin pütülgənlərning əməlgə axuruluxi üqün boldi, — dedi.■
50 Bu qaoⱪda, ⱨəmməylən uni taxlap ⱪeqip ketixti. ■ 51 Pəⱪət uqisioⱪa kanap rəht yepinqaⱪliwaloⱪan bir yigit uning kəynidin əgixip mangdi. Yax əskərlər uni tutuweliwidi, 52 lekin u kanap rəhttin boxinip, yalingaq peti ulardin ⱪeqip kətti.□

Aliy kengəxmidə sotlinix
Mat. 26:57-68; Luⱪa 22:54-55, 63-71; Yⱨ. 18:13-14, 19-24

53 Əmdi ular Əysani bax kahⱪinning aldioⱪa elip berixti. Bax kahⱪinlar, barliⱪ aⱪsaⱪallar bilən Təwrat ustazlirimu u yərgə uning yenioⱪa yioⱪildi. □ ■ 54 Petrus uningoⱪa taki bax kahⱪinning sarayidiki ⱨoylining iqigiqə yiraⱪtin əgixip kəldi; u ⱪarawullar bilən billə otning nurida otsinip olturdi. 55 Bax kahⱪinlar wə pütün aliy kengəxmə əzaliri Əysani ölümgə məⱨkum ⱪilix üqün, guwaⱨ-ispat izdidi, əmma tapalmidi. □ ■ 56 Qünki nuroⱪun kixilər uni ərz ⱪilip yaloⱪan guwaⱨqiliⱪ bərgən bolsimu, ularning guwaⱨliⱪliri bir-birigə udul kəlməytti. 57 Bəzi adəmlər ornidin turup, uning üstidin ərz ⱪilip yaloⱪan guwaⱨliⱪ berip:

□ **14:41 «Silər tehiqə uhlawatamsilər, tehiqə dəm eliwatamsilər?»** — yaki bolmisa: «Əmdi uhlawerisilər, dəm eliwerisilər!» (demək, kinayilik gəp) yaki pəⱪət: «Əmdi uhlanglar, dəm elinglar!». ■ **14:43** Mat. 26:47; Luⱪa 22:47; Yⱨ. 18:3. □ **14:45 «Ustaz, ustaz»** — «Ustaz» ibraniy tilida «Rabbi» deyilidu. Ibraniylar arisida adəmning ismini ikki ⱪetim qaⱪirix adəttə inatayin qongⱪur ⱨessiyat, alaⱨidə amraⱪliⱪni bildüridu. ■ **14:45** 2Sam. 20:9. ■ **14:49** 1Sam. 24:14-15; Zəb. 22:6-7; 69:9; Luⱪa 24:25 ■ **14:50** Ayup 19:13; Zəb. 88:8, 18; Zək.13:7 □ **14:52 «...uqisioⱪa kanap rəht yepinqaⱪliwaloⱪan bir yigit... lekin u kanap rəhttin boxinip, yalingaq peti ulardin ⱪeqip kətti»** — birnəqqə xərⱨqilər bu «məlum yax yigit»ni Markusning özi ikən, dəp ⱪaraydu. Bizmu ⱪoxulimiz. U muxu yərdə özini «muhlis» dəp atimaydu. Bəlkim u muxu yərdə **barliⱪ kixilər**ning əysadin waz keqip uni taxlioⱪanliⱪini təkitliməkqi bolidu. □ **14:53 «Bax kahⱪinlar, barliⱪ aⱪsaⱪallar bilən Təwrat ustazlirimu u yərgə uning yenioⱪa yioⱪildi»** — «uning yenioⱪa» bax kahⱪin Ⱪayafaning yenioⱪa, demək. ■ **14:53** Mat. 26:57; Luⱪa 22:54; Yⱨ. 18:13,24. □ **14:55 «aliy kengəxmə»** — ibraniy tilida «Sanⱨedrin») ■ **14:55** Mat. 26:59; Ros. 6:13.

58 — Biz uning: «Insan ḳoli bilən yasalоɣan bu ibadətxanini buzup taxlap, insan ḳoli
bilən yasalmiоɣan baxḳa bir ibadətxanini üq kün iqidə yasap qiḳimən» degənlikini
angliduḳ, — dedi. □ ■ 59 Ḥətta ularning bu ḥəḳtiki guwaḥliḳlirimu bir-birigə mas
kəlmidi.
60 Andin bax kaḥin ḥəmməylənning aldida ornidin turup, Əysadin:
— Ḳeni, jawab bərməmsən? Bular sening üstüngdin zadi ḳandaḳ guwaḥliḳlarni
beriwatidu? — dəp soridi. ■ 61 Lekin Əysa xük turup, ḥeqḳandaḳ jawab bərmidi.
Bax kaḥin uni ḳistap yənə uningdin:
— Sən Mubarək Boloɣuqining Ooɣli Məsiḥmusən? — dəp soridi.□ ■
62 Xundaḳ, mən өzüm, — dedi Əysa, — wə silər keyin Insan'ooɣlining Ḳudrət
Igisining ong yenida olturidiоɣanliḳini wə asmandiki bulutlar bilən kelidiоɣanliḳini
kөrisilər.□ ■
63 Xuning bilən bax kaḥin tonlirini yirtip taxlap:
— Əmdi baxḳa ḥərḳandaḳ guwaḥqining nemə ḥajiti? □ 64 Өzünglar bu kupurluḳni
anglidinglar! Əmdi buningоɣa nemə dəysilər? — dedi.
Ularning ḥəmmisi u өlüm jazasiоɣa buyrulsun, dəp ḥөküm qiḳirixti. 65 Andin
bəziliri uningоɣa tükürüxkə baxlidi, yənə uning kөzlirini tengip, muxtlap: «Ḳeni,
pəyоɣəmbərqilik ḳilip bexarət berə!» deyixti. Ḳarawullarmu uni xapilaḳ bilən
kaqatlidi.□ ■

Petrusning Əysadin tenixi
Mat. 26:69-75; Luḳa 22:56-62; Yḥ. 18:15-18, 25-27

66 Petrus sarayning təwənki ḥoylisida turoɣanda, bax kaḥinning dedəkliridin biri
kelip, ■ 67 issinip olturoɣan Petrusni kөrüp, uningоɣa tikilip ḳarap:
— Sənmu Nasarətlik Əysa bilən billə idingоɣu, — dedi.
68 Lekin u tenip:
— Sening nemə dəwatḳanliḳingni bilmidim ḥəm qüxənmidim, — dedi-də, taxḳiriоɣa,
dərwazining aywaniоɣa qiḳip turdi. Xu əsnada horaz bir qillidi.
69 Uni yənə kөrgən ḥeliḳi dedək yənə u yərdə turoɣanlaroɣa:
— Bu ulardin biri, — degili turdi. ■ 70 *Petrus* yənə inkar ḳildi.
Bir'azdin keyin, u yərdə turoɣanlar Petruḳa yənə:
— Bərḥək, sən ularning birisən. Qünki sənmu Galiliyəlik ikənsənoɣu?! — deyixti.□
71 Lekin u ḳattiḳ ḳaroɣaxlar bilən ḳəsəm ḳilip:
— Silər dəwatḳan ḥeliḳi adəmni tonumaymən! — dedi.

□ **14:58 «Insan ḳoli bilən yasalоɣan bu ibadətxanini buzup taxlap, insan ḳoli bilən yasalmiоɣan baxḳa bir ibadətxanini üq kün iqidə yasap qiḳimən»** — «Yuḥ.» 2:19ni kөrüng. Ular Məsiḥning səzini burmiliоɣanidi. ■ **14:58** Mar. 15:29; Yḥ. 2:19. ■ **14:60** Mat. 26:62. □ **14:61 «Sən Mubarək Boloɣuqining Ooɣli Məsiḥmusən?»** — «Mubarək Boloɣuqi» — Huda Өzidur. ■ **14:61** Yəx. 53:7; Ros. 8:32. □ **14:62 «silər keyin Insan'ooɣlining Ḳudrət Igisining ong yenida olturidiоɣanliḳini wə asmandiki bulutlar bilən kelidiоɣanliḳini kөrisilər»** — Təwrat, «Dan.» 7:13ni kөrüng. ■ **14:62** Dan. 7:13; Mat. 16:27; 24:30; 25:31; Luḳa 21:27; Ros. 1:11; 1Tes. 4:16; 2Tes. 1:10; Wəḥ. 1:7. □ **14:63 «Xuning bilən bax kaḥin tonlirini yirtip taxlap...»** — bax kaḥin Əysani «kupurluḳ ḳildi» dəp ḳarap, өzining buningоɣa boloɣan qөqüxi wə oɣazipini ipadiləx üqün kiyimlirini yirtḳan. Əysaning өzining Məsiḥ ikənlikini etirap ḳilixi, uning Hudaoɣa has ḥoḳuḳ wə xөḥrət məndidur, degənlikidur. Yənə xuni eytimizki, bax kaḥinning tonlirini yirtixning өzi Təwrat ḳanuniоɣa hilap idi («Law.» 10:6, 21:10). □ **14:65 «bəziliri uningоɣa tükürüxkə baxlidi, yənə uning kөzlirini tengip, muxtlap: «Ḳeni, *pəyоɣəmbərqilik ḳilip* bexarət berə!»** — «Mat.» 26:68də muxu kixilərning: «... «Ḳeni bexarət berə, seni kim urdi?» deyixkənlikimu hatirilidu. **«Ḳarawullarmu uni xapilaḳ bilən kaqatlidi»** — yaki «Ḳarawullarmu uni arisiоɣa eliwelip kaqatlidi». ■ **14:65** Ayup 16:10; Yəx. 50:6; Yḥ. 19:3. ■ **14:66** Mat. 26:58,69; Luḳa 22:55; Yḥ. 18:16,17. ■ **14:69** Mat. 26:71; Luḳa 22:58; Yḥ. 18:25. □ **14:70 «Bərḥək, sən ularning birisən. Qünki sənmu Galiliyəlik ikənsənoɣu?!»** — ularning degənliri Petrusning tələppuziоɣa asasən bolsa kerək. «Mat.» 26:72-73ni kөrüng.

72 Dəl xu qaoŋda horaz ikkinqi ḳetim qillidi. Petrus Əysaning əzigə: «Horaz ikki ḳetim qillioŋuqə, sən məndin üq ḳetim tanisən» degən səzini esigə aldi; wə bularni oylap yioŋlap kətti.□ ■

15

Əysaning Pilatusning aldida sotlinixi
Mat. 27:1-2, 11-14; Luḳa 23:1-5; Yḥ. 18:28-38

1 Ətisi tang etixi bilənla, bax kaḥinlar aḳsaḳallar, Təwrat ustazliri wə pütkül aliy kengəxmidikilər bilən məsliḥətlixip, Əysani baoŋlap apirip, *waliy* Pilatuskə tapxurup bərdi.■
2 Pilatus uningdin:
— Sən Yəḥudiylarning padixaḥimu? — dəp soridi.
U jawabən: — Eytḳiningdək, — dedi.□ ■
3 Bax kaḥinlar uning üstidin ḳayta-ḳaytidin ərz-xikayətlərni ḳilixti. 4 Pilatus uningdin yənə:
— Jawab bərməmsən? Ḳara, ular üstüngdin xunqiwala xikayət ḳiliwatidu!? — dəp soridi.■
5 Biraḳ Əysa yənila ḥeq jawab bərmidi; Pilatus buningoŋa intayin ḥəyran ḳaldi.■

Əysa wə Barabbas
Mat. 27:15-31; Luḳa 23:13-25; Yḥ. 18:39-40; 19:1-16

6 Ḥər ḳetimlik *ətüp ketix* ḥeytida, halayiḳ ḳaysibir məḥbusni tələp ḳilsa, waliy uni ḳoyup berətti.■ 7 Əyni waḳitta, zindanda Barabbas isimlik bir məḥbus bar idi. U əzi bilən billə topilang kətürgən ḥəmdə topilangda ḳatillik ḳiloŋan nəqqəylən bilən təng solanoŋanidi.■ 8 Halayiḳ quḳan-sürən selip waliydin burun ḥəmixə ularoŋa ḳiloŋinidək yənə xundaḳ ḳilixini tiləxti.□
9 Pilatus ularoŋa:
— Silər Yəḥudiylarning padixaḥini ḳoyup beriximni halamsilər? — dedi 10 (günki u bax kaḥinlarning ḥəsəthorluḳi tüpəylidin uni tutup bərgənlikini bilətti). 11 Lekin bax kaḥinlar halayiḳni: «Buning ornioŋa, Barabbasni ḳoyup bər» dəp tələp ḳilixḳa küxkürtti.■
12 Pilatus jawabən ulardin yənə:
— Undaḳ bolsa, silər «Yəḥudiylarning padixaḥi» dəp atioŋan kixini ḳandaḳ bir tərəp ḳil dəwatisilər? — dedi.
13 — Ular yənə awazini kətürüp: — Uni krestligin! — dəp warḳirixatti.
14 Pilatus ularoŋa: — Nemixḳa? U nemə rəzillik ətküzüptu? — dedi.
Biraḳ ular tehimu oŋaljirlixip:

□ **14:72 «...wə bularni oylap yioŋlap kətti»** — baxḳa birhil tərjimisi: — «... wə kəngli buzulup yioŋlap kətti». ■ **14:72** Mat. 26:34,75; Luḳa 22:61; Yḥ. 13:38; 18:27. ■ **15:1** Zəb. 2:2; Mat. 27:1; Luḳa 22:66; 23:1; Yḥ. 18:28; Ros. 3:13. □ **15:2 «U jawabən: — Eytḳiningdək, — dedi»** — Əysaning «Əytḳiningdək» degən jawabining grek tilida «Xundaḳ, lekin əḥwal dəl sening oylioŋiningdək əməs» degən puriḳi qiḳidu. ■ **15:2** Mat. 27:11; Luḳa 23:3; Yḥ. 18:33. ■ **15:4** Mat. 27:13; Yḥ. 19:10. ■ **15:5** Yəx. 53:7 ■ **15:6** Mat. 27:15; Luḳa 23:17; Yḥ. 18:39. ■ **15:7** Mat. 27:16; Luḳa 23:19; Yḥ. 18:40. □ **15:8 «Halayiḳ quḳan-sürən selip...»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Halayiḳ (waliyning) aldioŋa kelip...» ■ **15:11** Mat. 27:20; Luḳa 23:18; Yḥ. 18:40; Ros. 3:14.

— Uni krestligin! — dəp warkiraxti. 15 Xunga Pilatus, halayikni razi kilmakqi bolup,
Barabbasni ularoqa qikirip bərdi. Əysani bolsa kamqilatkandin keyin, krestləx üqün
ləxkərlirigə tapxurdi.□ ■

Ləxkərlərning Əysani məshirə kilixi

16 Andin ləxkərlər Əysani waliy ordisidiki səynaoqa elip kirip, pütün ləxkərlər
topini bu yərgə jəm boluxka qakirdi. □ ■ 17 Ular uning uqisioqa səsün rənglik ton
kiydürüxti, andin ular tikənlik xahqilardin tokuoqan bir tajni bexioqa kiygüzdi. □
18 Andin uni mubarəkləp: «Yaxioqayla, i Yəhudiylarning padixahi!» deyixti. 19 Andin
bexioqa komux bilən hədəp urup, uningoqa karap tükürüxti wə uning aldida tiz
püküp, səjdə kilixti.□
20 Ular uni xundak mazak kiloqandin keyin, uningdin səsün tonni salduruwetip,
uqisioqa əz kiyimlirini kiydürdi; andin ular uni krestləx üqün elip qikixti.

Uning krestlinixi
Mat. 27:32-44; Luka 23:26-39; Yh. 19:17-19

21 Kurini xəhiridin boloqan, Simon isimlik bir kixi yezidin kelip, u yərdin ətüp
ketiwatatti (bu kixi Iskəndər bilən Rufusning atisi idi). *Ləxkərlər* uni tutup kelip,
Əysaning krestini uningoqa məjburiy kətürgüzdi. □ ■ 22 Ular Əysani Golgota
(tərjimisi, «bax səngək») degən yərgə elip kəldi; ■ 23 andin ular uningoqa iqix üqün
murməkki arilaxturuloqan aqqik xarab bərdi; lekin u uni kobul kilmidi.□
24 Ular uni krestligəndin keyin, kiyimlirini əzara bəlüxüwelix üqün, hərkaysisining
ülüxini bekitixkə hərbir kiyimning üstigə qək taxlidi. □ ■ 25 Uni krestligən wakit
künning üqinqi saiti idi. □ 26 Uni əyibligən xikayətnamidə «Yəhudiylarning
padixahi» dəp pütülgənidi. □ ■
27 Ular uning bilən təng ikki karakqinimu krestlidi, biri ong təripidə, yənə biri sol
təripidə idi. 28 Xundak kilip, mukəddəs yazmilardiki: «U jinayətqilərning katarida
sanaldi» degən səz əməlgə axuruldi. □ ■ 29 U yərdin ətkənlər baxlirini qaykixip, uni
hakarətləp:

□ **15:15 «Əysani bolsa kamqilatkandin keyin...»** — Rim imperiyəsidə jaza kamqiliri birnəqqə tasmilik bolup, hərbir tasmisioqa kooquxun wə ustihan parqiliri baoqlanoqan bolidu. Kamqilioqan wakitda jazaoqa tartiloquqiYalingaqlinip, yərgə tizlandurulup, ikki yenida turoqan ləxkər uni kamqilaytti. ■ **15:15** Mat. 27:26; Yh. 19:1. □ **15:16 «waliy ordisidiki səyna»** — grek (latin) tilida «praytorium». **«ləxkərlər topi»** — (grek tilida «kohort») 500-600 kixidin tərkib tapkan. ■ **15:16** Mat. 27:27; Yh. 19:2. □ **15:17 «Ular uning uqisioqa səsün rənglik ton kiydürüxti»** — «səsün rəng» xu qaoqda xahanə kiyimning rənggi xundak idi («Mat.» 27:28, «Yuh.» 19:2ni kərüng). Ular xu «xahanə ton» arkilik Əysani «sən padixahmu?!» dəp mazak kilmakqi. □ **15:19 «andin bexioqa komux bilən hədəp urup...»** — yaki «andin bexioqa hasa bilən hədəp urup...». □ **15:21 «Ləxkərlər uni tutup kelip, Əysaning krestini uningoqa məjburiy kətürgüzdi»** — «Əysaning kresti» tooqruluk: Əysa əzini jazalaydioqan koral boloqan xu krest (qapras yaoqaq)ni yüdüp mengixi kerək idi. U xundak kattik kamqilanoqanki, halsirap yüdüp mangalmisa kerək. ■ **15:21** Mat. 27:32; Luka 23:26. ■ **15:22** Mat. 27:33; Luka 23:33; Yh. 19:17. □ **15:23 «... ular uningoqa iqix üqün murməkki arilaxturuloqan aqqik xarab bərdi; lekin u uni kobul kilmidi»** — krestkə mihlinidioqanlaroqa aoqrikni pəsəytix məksitidə dora arilaxturuloqan xarab berilidikən. Birak Əysa rət kildi. □ **15:24 «hərkaysisining ülüxini bekitixkə hərbir kiyimning üstigə qək taxlidi»** — yaki «hərkaysisining ülüxini bekitixkə kimiymliri üqün qək taxlidi». ■ **15:24** Zəb. 22:18; Mat. 27:35; Luka 23:34; Yh. 19:23. □ **15:25 «künning üqinqi saiti»** — hazirki wakit bolsa, ətigən saət tokkuz idi. □ **15:26 «Uni əyibligən xikayətnamidə «Yəhudiylarning padixahi» dəp pütülgənidi»** — bu xikayətnamə uning bexining yukiri təripigə bekitilgənidi («Mat.» 27:37). ■ **15:26** Mat. 27:37; Luka 23:38; Yh. 19:19. □ **15:28 «U jinayətqilərning katarida sanaldi»** — «Yəx.» 53:12. ■ **15:28** Yəx. 53:12; Luka 22:37.

— Uҳuy, sən ibadəthanini buzup taxlap, üq kün iqidə ⱪaytidin yasap qiⱪidiotan adəm, ■ 30 əmdi өzüngni ⱪutⱪuzup kresttin qüxüp baⱪⱪina! — deyixti.
31 Bax kaҳinlar bilən Təwrat ustazlirimu өzara xundaⱪ məshirə ⱪilip:
— U baxⱪilarni ⱪutⱪuzuptikən, өzini ⱪutⱪuzalmaydu. 32 Israilning padixaҳi bolotan Məsiҳ əmdi kresttin qüxüp baⱪsunqu, xuni kөrsəkla uningota etiⱪad ⱪilimiz! — deyixti. Uning bilən təng krestlәngənlərmu uni xundaⱪ ҳaⱪarətləxti.

Əysaning өlümi
Mat. 27:45-56; Luⱪa 23:44-49; Yҳ. 19:28-30

33 Əmdi *künning* altinqi saiti kəlgəndə, pütkül zeminni ⱪarangotuluⱪ ⱪaplidi wə tokⱪuzinqi saitigiqə dawam ⱪildi. □ ■ 34 Tokⱪuzinqi saəttə Əysa yuⱪiri awaz bilən: «Eloi, Eloi, lama xawaⱪtani?», mənisi: — «Hudayim, Hudayim, meni nemixⱪa taxliwətting?» dəp ⱪattiⱪ nida ⱪildi.□ ■
35 U yərdə turuwatⱪanlarning bəziliri buni anglap:
— Mana, u Ilyas pəyotəmbərgə nida ⱪiliwatidu, — deyixti. 36 Ulardin birəylən yügürüp berip, bir parqə bulutni aqqiⱪ xarabⱪa qilap, ⱪomuxning uqiota selip uningota iqküzüp:
— Tohtap turunglar! Ⱪarap baⱪayli, ilyas *pəyotəmbər* uni qüxürgili kelərmikin? — dedi.■
37 Əysa ⱪattiⱪ warⱪiridi-də, roҳini ⱪoyuwətti. □ 38 Wə *xu əsnada* ibadəthanining iqkiri pərdisi yuⱪiridin təwəngə ikki parqə bөlüp yirtildi.□ ■
39 Əmdi uning udulida turotan yüzbexi uning ⱪandaⱪ nida ⱪilip roҳini ⱪoyuwətkənlikini kөrüp:
— Bu adəm ҳəⱪiⱪətən Hudaning ootli ikən! — dedi.■
40 U yərdə yənə bu ixlarota yiraⱪtin ⱪarap turuwatⱪan birnəqqə ayallarmu bar idi. Ularning arisida Magdalliⱪ Məryəm, kiqik Yaⱪup bilən Yosəning anisi Məryəm wə Salomilar bar idi. □ ■ 41 Ular əslidə Əysa Galiliyə өlkisidə turotan waⱪitta uningota əgixip, uning hizmitidə bolotanlar idi; bulardin baxⱪa uning bilən Yerusalemota birgə kəlgən yənə nurotun ayallarmu *uning əҳwaliota* ⱪarap turatti.■

Əysaning dəpnə ⱪilinixi
Mat. 27:57-61; Luⱪa 23:50-56; Yҳ. 19:38-42

■ **15:29** Zəb. 22:7-8; 69:19-22; 109:25; Mat. 27:39; Luⱪa 23:35; Yҳ. 2:19. □ **15:33 «künning altinqi saiti kəlgəndə, pütkül zeminni ⱪarangotuluⱪ ⱪaplidi wə tokⱪuzinqi saitigiqə dawam ⱪildi»** — ҳazirⱪi waⱪit sistemisi boyiqə muxu ҳalət qüx waⱪtidin (saət on ikkiddin) baxlap saət üqkiqə dawam ⱪildi. ■ **15:33** Mat. 27:45; Luⱪa 23:44. □ **15:34 «Tokⱪuzinqi saəttə»** — ҳazirⱪi waⱪit bolsa saət üqlərdə. **«Eloi, Eloi, lama xawaⱪtani?», mənisi: — «Hudayim, Hudayim, meni nemixⱪa taxliwətting?»** — «Zəb.» «1:22»ni kөrüng. ■ **15:34** Zəb. 22:1-2; Mat. 27:46. ■ **15:36** Zəb. 69:21; Yҳ. 19:29. □ **15:37 «Əysa… roҳini ⱪoyuwətti»** — «roҳini ⱪoyuwətti» degənning baxⱪa birhil tərjimisi «Əysa… tiniⱪini tohtatti». □ **15:38 «… xu əsnada ibadəthanining iqkiri pərdisi yuⱪiridin təwəngə ikki parqə bөlüp yirtildi»** — bu pərdə ibadəthanidiki əng muⱪəddəs jayni muⱪəddəs jaydin ayrip turidiotan pərdə bolup, uning yirtilixi insanlarning Hudaning aldiota baridiotan yolining Əysaning өlümi bilən eqiloqanliⱪini bildüridu (ibadəthanidiki «muⱪəddəs jay»ni sirttiki ҳoylidin ayriydiotan yənə bir «sirtⱪi pərdə» bar idi, lekin buni kөrsitix üqün adəttə baxⱪa ataloqu ixlitilidu). ■ **15:38** 2Tar. 3:14; Mat. 27:51; Luⱪa 23:45. ■ **15:39** Mat. 27:54; Luⱪa 23:47. □ **15:40 «Yosəning anisi Məryəm»** — «Mat.» 27:56də «Yüsüpning anisi Məryəm». ■ **15:40** Mat. 27:55; Luⱪa 23:49. ■ **15:41** Luⱪa 8:2, 3.

42 Kəqkurun kirip kalоqanda («təyyarlax küni», yəni xabat künining aldinki küni
boloqaqka), □ ■ 43 aliy kengəxmining tolimu mətiwər əzasi, Arimatiyalik Yüsüp bar
idi. Umu Hudaning padixahlikini kütüwatkan bolup, jür'ət kilip *waliy* Pilatusning
aldioqa kirip, uningdin Əysaning jəsitini berixni tələp kildi. 44 Pilatus Əysaning
allikaqan ölgənlikigə həyran boldi; u yüzbexini qakirip, uningdin Əysaning ölginigə
heli wakit boldimu, dəp soridi. 45 Yüz bexidin əhwalni ukkandin keyin, Yüsüpkə
jəsətni bərdi. 46 Yüsüp esil kanap rəht setiwelip, jəsətni *kresttin* qüxürüp kanap
rəhttə kepənlidi wə uni kiyada oyuloqan bir kəbrigə koydi; andin kəbrining aoqzioqa
bir taxni domilitip koydi.■
47 Wə Magdallik Məryəm bilən Yosəning anisi Məryəm uning koyuloqan yerini
kərüwaldi.

16

Əysa ölümdin tirilidu
Mat. 28:1-8; Luka 24:1-12; Yh. 20:1-10

1 Xabat küni ətüxi bilənla, Magdallik Məryəm, Yakupning anisi Məryəm wə
Salomilar berip Əysaning jəsitigə sürüx üqün huxpurakliк buyumlarni setiwaldi.□ ■
2 Həptining birinqi küni ular bək baldur, tang səhərdə ornidin turup, kün qikixi
bilən kəbrigə bardi.□ 3 Ular özara: «Bizgə kəbrining aoqzidiki taxni kim domilitixip
berər?» deyixti. 4 Lekin ular baxlirini kətürüp kariwidi, taxning bir yanoqa
domilitiwetilginini kərdi — əslidə u tax nahayiti yooqan idi. 5 Ular kəbrigə kirgəndə,
ong tərəptə olturoqan, ak ton kiygən, yax bir adəmni kərdi, wə kattik dəkkə-dükkigə
qüxti.■
6 Lekin u ularoqa:
— Dəkkə-dükkigə qüxmənglar. Silər krestləngüqi Nasarətlik Əysani izdəwatisilər.
U tirildi, u bu yərdə əməs. Mana ular uni koyoqan jay!■ 7 Lekin beringlar,
uning muhlisliriqa wə Petruska: «U Galiliyəgə silərdin awwal baridikən; u silərgə
eytkinidək, silər uni xu yərdə köridikənsilər» dənglar, — dedi.□ ■
8 Ular kəbridin qikipla bədər kaqti. Ularni titrək besip hoxini yokitay degənidi; bək
korkup kətkəqkə, heqkimgə heqnemini eytmidi.□ ■

Əysaning magdallik Məryəmgə kərünüxi
Mat. 28:9-10; Yh. 20:11-18; Luka 24:13-35

□ **15:42 «təyyarlax küni»** — adəttə xabat künining aldinki künini kərsitidu. Xabat künidə hərkandak ixləx (məsilən otun terix, ot yekix, hemir yuoqurux katarlikлар) mən'i kilinoqaqka, xabat künidiki barlik tamaklarni andinki küni, yəni jümə künidə təyyarlax kerək idi. Uning üstigə, kaidə boyiqə, öltürülgənlərning jəsiti xabat künidə kresttə kalsa bolmaytti («Kan.» 21:23ni kərüng). ■ **15:42** Mat. 27:57; Luka 23:50; Yh. 19:38. ■ **15:46** Mat. 12:40; 26:12; 27:60; Luka 23:53. □ **16:1 «Xabat küni ətüxi bilənla»** — xabat küni xənbə küni kəqtə kün petixi bilən baxlinatti. **«... Əysaning jəsitigə sürüx üqün huxpurakliк buyumlarni setiwaldi»** — yaki «Əysaning jəsitigə sürüx üqün huxpurakliк buyumlarni setiwaloqanidi». Bu ixka karioqanda, ayallar uning ölümdin tirilidioqanlikini heq oylap bakmioqanidi! ■ **16:1** Mat. 28:1; Luka 24:1; Yh. 20:1. □ **16:2 «həptining birinqi küni»** — yəni yəkxənbə küni. ■ **16:5** Mat. 28:2; Yh. 20:12. ■ **16:6** Mat. 28:5; Luka 24:5. □ **16:7 «..beringlar, uning muhlisliriqa wə Petruska: «U Galiliyəgə silərdin awwal baridikən; u silərgə eytkinidək, silər uni xu yərdə köridikənsilər» dənglar»** — Markus biwasitə demigini bilən həmmimiz bu sözligüqi «yax adəm»ni pərixtə dəp bilimiz (5-ayətni kərüng). ■ **16:7** Mat. 26:32; 28:10; Mar. 14:28; Ros. 1:3; 13:31; 1Kor. 15:5. □ **16:8 «heqkimgə heqnemini eytmidi»** — mənisi, bəlkim muhlisliridin baxka heqkimgə eytmidi (məsilən, «Mat.» 28:8, 10ni kərüng). ■ **16:8** Mat. 28:8; Luka 24:9; Yh. 20:18.

9 Əysa ḩəptining birinqi küni tang səḩərdə tirilgəndin keyin, awwal Magdallиқ
Məryəmgə kөründi. U əslidə uningdin yəttə jinni ḩəydiwətkənidi. □ ■ 10 Məryəm
qiқip, matəm tutup yioɣlixip turoɣan, burun uning bilən billə boloɣanlaroɣa həwər
bərdi. 11 Uning tirik ikənlikini wə Məryəmgə kөrүngənlikini angliоɣanda, ular
ixənmidi.

Əysaning ikki muhlisioɣa kөrünүxi

12 Bu ixlardin keyin, u ularning iqidiki yezioɣa ketiwatқan ikkiyləngə baxқa siyaқta
kөründi. ■ 13 Bularmu қaloɣanlarning yenioɣa қaytip, ularoɣa həwər қiloɣan bolsimu,
lekin ular bularoɣimu ixənmidi.

Əysaning on bir muhlisioɣa kөrünүxi
Mat. 28:16-20; Luқa 24:36-49; Yḩ. 20:19-23; Ros. 1:6-8

14 Andin on birəylən dastihanda olturup oɣizaliniwatқanda, u ularoɣa kөründi wə
ularning etiқadsizliқi wə tax yürəkliki üqün ularni tənbiḩ berip əyiblidi; qünki ular
өzining tirilginini kөrgənlərgə ixənmigənidi.■
15 U ularoɣa mundaқ dedi:
— Pütkül jaḩanoɣa berip, yaritiloɣuqilarning ḩərbirigə hux həwərni jakarlanglar.
■ 16 Etiқad қilip, qөmüldürүxni қobul қiloɣanlar қutқuzulidu. Etiқad қilmioɣanlar
bolsa gunaḩқa bekitilidu.■
17 Etiқad қiloɣanlarning izlirioɣa muxundaқ məjizilik alamətlər əgixip ḩəmraḩ
bolidu: — ular Mening namim bilən jinlarni ḩəydiwetidu; ular yengi tillarda
səzləydu, □ ■ 18 ular yilanlarni қollirida tutidu, ḩərқandaқ zəḩərlik nərsini iqsimu,
ularoɣa zərər yətküzməydu; қollirini bimarlaroɣa təgküzüp қoysa, kesəlliri saқiyip
ketidu.□ ■

Əysaning asmanoɣa kөtürülүxi
Luқa 24:50-53; Ros. 1:9-11

19 Xunga Rəb ularoɣa bu səzlərni қilip boloɣandin keyin, asmanoɣa kөtürüldi,
Hudaning ong yenida olturdi. □ ■ 20 Muhlislar qiқip, ḩər yərgə berip hux həwərni
jakarlap yürdi. Rəb ular bilən təng ixləp, səz-kalamioɣa ḩəmraḩ bolup əgəxkən
məjizilik alamətlər bilən uningoɣa ispat bərdi.□ ■

□ **16:9 «Əysa ḩəptining birinqi küni tang səḩərdə tirilgəndin keyin, awwal magdallиқ Məryəmgə kөründi. U əslidə uningdin yəttə jinni ḩəydiwətkənidi…»** — 9-20-ayətlər ikki қədimiy kөqürmidin baxқa, ḩəmmə kөqürmilərdin tepilidu. Biz ularning «Markus»ning ḩəқiқiy bir қismi ikənlikigə ḩeq gumanimiz yoқ; biraқ muxu yərdə səḩipə qəklimisidin toluқ ispat kəltürəlməymiz. Inglizqə bilidioɣan oқurmənlərning «Den Burgon»ning ««Markus»ning ahirқi on ikki ayətliri» degən kitabini Internettin tapalaydioɣanliқioɣa ixinimiz. ■ **16:9** Luқa 8:2; Yḩ. 20:14,16. ■ **16:12** Luқa 24:13. ■ **16:14** Luқa 24:36; Yḩ. 20:19; 1Kor. 15:5. ■ **16:15** Mat. 28:19; Yḩ. 15:16. ■ **16:16** Yḩ. 3:18; 12:48. □ **16:17 «yengi tillar»** — demək өzi əgənmigən tillar. «Ros.» 2:4-11ni, «1Kor.» 12-, 14-babni wə munasiwətlik izaḩatlarni kөrüng. ■ **16:17** Luқa 10:17; Ros. 2:4; 5:16; 8:7; 10:46; 16:18; 19:6,12. □ **16:18 «ular yilanlarni қollirida tutidu…»** — məsilən, «Ros.» 28:3-6ni kөrüng. **«Etiқad қiloɣanlarning izlirioɣa muxundaқ məjizilik alamətlər əgixip ḩəmraḩ bolidu… … қollirini bimarlaroɣa təgküzüp қoysa, kesəlliri saқiyip ketidu»** — enиқki, etiқad қiloɣuqilar üqün «məjizilik alamətlər» Məsiḩkə iman-ixənq kəltürgəndin **keyinla** kelidu («muxundaқ məjizilik alamətlər **əgixip** ḩəmraḩ bolidu» (17-ayət)). «Alamətlərni kөrsəm, **andin** ixinimən» degүqilər ḩərdaim kөp, əlwəttə. ■ **16:18** Luқa 10:19; Ros. 28:5, 8. □ **16:19 «Xunga Rəb ularoɣa bu səzlərni қilip boloɣandin keyin, asmanoɣa kөtürüldi, Hudaning ong yenida olturdi»** — «xunga» — Rəb wədə қiloɣan «məjizilik alamətlər» pəқət Muқəddəs Roḩ arқiliқ bolatti; u ərxkə kөtürülmigən bolsa, Muқəddəs Roḩ kelәlməytti. **Xunga** (Өz səz-kalamini isxpatlaydioɣan məjizilik alamətlərni mumkin қilix üqün) u ərxkə kөtürülmisə bolmaytti. ■ **16:19** Luқa 24:50,51; Ros. 1:9. □ **16:20 «Rəb ular bilən təng ixləp…»** — bəzi kona kөqürmilərdə «Rəb Əysa ular bilən təng ixləp…» deyilidu. ■ **16:20** Ros. 1:2; 14:3; 1Tim. 3:16; Ibr. 2:4.

Luқa

«Luқa bayan қilоqan hux həwər» •••• Muқəddimə

1 Gərqə nurоqun adəmlər arimizda mutləқ ixənqlik dəp қaralоqan ixlarni toplap
yezixқa kirixkən bolsimu,□ 2 (huddi səz-kalamоqa baxtin-ahir өz kөzi bilən guwaһqi
bolоqanlar, xundaқla uni saқlap yətküzgüqilərning bizgə amanət қilоqan bayan-
liridək),□ 3 mənmu barliқ ixlarni baxtin təpsiliy təkxürüp eniқlioqandin keyin, i
һərmətlik Teofilus janabliri, siligə bu ixlarni tərtipi boyiqə yezixni layiқ taptim.□
4 Buningdin məқsət, sili қobul қilоqan təlimlərning mutləқ һəқiқət ikənlikigə jəzm
қilixliri üqündur.

Yəһya pəyоqəmbərning tuоquluxidin bexarət

5 Yəһudiyə өlkisigə padixaһ bolоqan Һerod səltənət қilоqan künliridə, «Abiya»
kaһinliқ nөwitidin bir kaһin bar bolup, ismi Zəkəriya idi. Uning ayalimu Һarunning
əwladidin bolup, ismi Elizabit idi.□ ■ 6 Ular ikkisi Hudaning alidida һəққaniy kixilər
bolup, Pərwərdigarning pütün əmr-bəlgilimiliri boyiqə əyibsiz mangatti.□ 7 Əmma
Elizabit tuоqmas bolоqaqқa, ular pərzənt kərmigənidi. Uning üstigə ular ikkisi helila
yaxinip қaloqanidi.□
8 U өz türkümidiki kaһinlar arisida *ibadəthanida* nөwətqilik wəzipisini Huda aldida
ada қiliwatқanda,■ 9 *xu qaoqdiki* kaһinliқ aditi boyiqə, ular Pərwərdigarning

---

□ **1:1 «nurоqun adəmlər arimizda mutləқ ixənqlik dəp қaralоqan ixlarni toplap yezixқa kirixkən bolsimu,...»** — «arimizda» — demək Əysa Məsiһkə əgəxkənlər arisida. «Arimizda mutləқ ixənqlik dəp қaralоqan ixlar» degənlikning baxқa birhil tərjimisi: «Arimizda (toluқ) əməlgə axuruloqan ixlar». Ikkila tərjimisi ohxaxla Əysa Məsiһgə munasiwətlik ixlarni kərsitidu, əlwəttə. □ **1:2 «səz-kalam»** — muxu yərdə Əysa Məsiһning өzini, xundaқla uning tapxuroqan barliқ təlimini kərsitidu. **«saқlap yətküzgüqilər»** — yaki «oqojidar» degənning muxu yərdə alaһidə mənisi bar. Ular Əysa Məsiһning қiloqan səzliri wə paaliyətligə boloqan өz guwaһqiliқini aoqzaki tarihlaroqa aylandurdi, xundaқla uni baxқilaroqa yadlitip tapxurdi. Muxu «saқlap yətküzgüqilər» barliқ etiқadqilarning jamaitining hizmitidə bolup «kalam-soz»ning tarihlirini saқlax üqün məs'ul boloqan «amanətqilər» idi. Xuning bilən bəziliri bu aoqzaki tarihlarni yezixқa kirixkənidi. Luқa bolsa bu tarihlarni (1) təkxürüp eniқlioqan (2) andin ularni mutləқ ixənqlik dəp ispatlioqan əһwalda bularni tərtip boyiqə hatiriligənidi. □ **1:3 «mənmu barliқ ixlarni baxtin təpsiliy təkxürüp eniқlioqandin keyin...»** — «baxtin» degən bu səz grek tilida muxu yərdə ikki bisliқ səz bolup, uning asasliқ mənisi: Luқa «bayan»ida hatiriligən barliқ wəқələrni u pəқət **өz kөzi bilən kөrgən guwaһqilar**ning aoqzidin anglap hatiriligən; «baxtin» yənə қoxumqə: «yuқiridin», «ərxtin» degənni bildüridu; demək, Luқa bu hatirini yezixқa ərxtin boloqan türtkə bar idi. Baxқiqə eytқanda, u uni Muқəddəs Roһning yolyoruқi wə ilһami astida yazoqan. **«Teofilus»** —Munu kixining salaһiyiti tooqruluқ Injildiki «kirix səz»imizni kərüng. Mənisi «Hudani səygüqi». □ **1:5 ««Abiya» kaһinliқ nөwitidin bir kaһin bar bolup, ismi Zəkəriya idi** — «Abiya» kaһinliқ nөwiti» «1Tar.» 24:10də, kaһinlarning jəmətining ibadəthanidiki «dijornilиқ» tizimlikini kərsitidu. Kaһinlarning (һəmmisi Һarunning əwladliri) yilliқ hizmiti 24 nөwətkə bəlünətti. «kaһinliқ jəmәti»dikilərning һərbirigə ibadəthanida ixləxkə on bəx kün nөwət kelətti. «Abiya» nөwiti» bu yigirmə tөt nөwəttin biri idi. Miladiyə birinqi əsirdə, kaһinlarning sanlirioqa asasən, һərbir kaһin өmridə «muқəddəs jay»da huxbuy selixtin ibarət imtiyazliқ hizmətkə birla қetim muyəssər boluxi mumkin idi. **«Uning ayalimu Һarunning əwladidin bolup...»** — Musa pəyоqəmbərning akisi «Һarun» birinqi «bax kaһin» idi; keyin uning barliқ ərkək əwladliri kaһinliқ hizmitidə boluxқa muyəssər idi. ■ **1:5** 1Tar. 24:10. □ **1:6 «Ular ikkisi Hudaning alidida һəққaniy kixilər bolup, Pərwərdigarning pütün əmr-bəlgilimiliri boyiqə əyibsiz mangatti»** — ularning «һəқqaniy» wə «əyibsiz» deyilgənliki ularni «gunaһsiz» degənlik əməs. Təwrat қanuni boyiqə kixilər өz gunaһlirini tonup yetip, xundaқla Təwrat boyiqə kerək boloqan gunaһni tiləydioqan қurbanliқlarni sunoqan bolsa, Huda aldida əyibsiz dəp һesablinatti. □ **1:7 «... Elizabit tuоqmas bolоqaqқa, ular pərzənt kərmigənidi. Uning üstigə ular ikkisi helila yaxinip қaloqanidi»** — muxu yərdin oқurmənlərgə enikki, Hudadin қorқidioqan adəm ayali tuоqmas bolsimu, nemila bolmisun xu səwəbtin ayali bilən һərgiz ajraxmaydu. ■ **1:8** 1Tar. 24

«muqəddəs jay»ıoɣa kirip huxbuy selixqa muyəssər boluxqa qək taxlioɣanda xundaq boldiki, qək uningoɣa qiqti. ■ 10 Əmdi u huxbuy seliwatqan waqtida, jamaət taxqirida turup dua qilixiwatatti. □ 11 Tuyuqsiz Pərwərdigarning bir pərixtisi uningoɣa huxbuygahning ong təripidə kəründi. 12 Uni kərgən Zəkəriya ɧoduqup qorqunqqa qəmüp kətti. 13 Biraq pərixtə uningoɣa:
— Əy Zəkəriya, qorqmioɣin! Qünki tiliking ijabət qilindi, ayaling Elizabit sanga bir ooɣul tuoɣup beridu, sən uning ismini Yəɧya qoyoɣin. □ ■ 14 U sanga xad-huramliq elip kelidu, uning dunyaoɣa kelixi bilən nuroɣun kixilər xadlinidu. ■ 15 Qünki u Pərwərdigarning nəzaridə uluoɣ bolidu. U ɧeqqandaq ɧaraq-xarab iqməsliki kerək; ɧətta anisining qorsiqidiki waqtidin tartipmu Muqəddəs Roɧqa tolduruloɣan bolidu. ■ 16 U Israillardin nuroɣunlirini Pərwərdigar Hudasining yenioɣa qayturidu. ■ 17 U *Rəbning* aldida Iliyas pəyoɣəmbərgə has boloɣan roɧ wə küq-qudrəttə bolup, atilarning qəlblirini balilaroɣa mayil qilip, itaətsizlərni ɧəqqaniylarning aqilanilikigə kirgüzüp, Rəb üqün təyyarlanoɣan bir həlqni ɧazir qilix üqün uning aldida mangidu, — dedi.□ ■
18 Zəkəriya bolsa pərixtidin: Mənmu qerip qaloɣan, ayalimmu heli yaxinip qaloɣan tursa, bu ixni qandaq jəzm qilalaymən? — dəp soridi.■
19 Pərixtə jawabən:
— Mən Hudaning ɧuzurida turoɣuqi Jəbrailmən. Sanga səz qilixqa, bu hux həwərni sanga yətküzüxkə mən əwətildim. 20 Waqit-saiti kəlgəndə qoqum əməlgə axurulidioɣan bu səzlirimgə ixənmigənliking tüpəylidin, bu ixlar əməlgə axuruloɣan künigiqə mana sən tiling tutulup, zuwanoɣa kelələməysən, — dedi. 21 Əmdi jamaət Zəkəriyani kütüp turatti; ular u muqəddəs jayda nemə üqün bunqiwala ɧayal boldi, dəp ɧəyran qaloɣili turdi. 22 U qiqqanda ularoɣa gəp qilalmidi; uning ularoɣa qol ixarətlirini qilixidin, xundaqla zuwan sürəlmigənlikidin ular uning muqəddəs jayda birər alamət kərünüxni kərgənlikini qüxinip yətti.
23 Xundaq boldiki, uning *ibadəthanidiki* hizmət mudditi toxuxi bilənla, u əyigə qaytti.
24 Dərwəqə, birnəqqə kündin keyin uning ayali Elizabit ɧamilidar boldi; u bəx ayoɣiqə tala-tüzgə qiqmay: 25 «Əmdi Pərwərdigar mening ɧalimoɣa nəzirini qüxürüp, meni halayiq arisida nomusqa qelixtin halas qilip, manga bu künlərdə xunqilik xapaət kərsətti» — dedi.■

Əysaning dunyaoɣa kelixidin bexarət

26-27 *Elizabit ɧamilidar bolup* altə ay boloɣanda, pərixtə Jəbrail Huda təripidin Galiliyə əlkisidiki Nasarət degən bir xəɧərgə, pak bir qizning qexioɣa əwətildi. Qiz bolsa

---

■ **1:9** Mis. 30:7; Law. 16:17. □ **1:10** **«Əmdi u huxbuy seliwatqanda, jamaət taxqirida turup dua qilixiwatatti»** — ««muqəddəs jay»oɣa kirip huxbuy selix» wəzipisi ɧər küni ətigəndə saət toqquzda wə qüxtin keyin saət üqtə, ikki qetimla ada qilinatti («Mis.» 30:7-8). □ **1:13** **«ayaling Elizabit sanga bir ooɣul tuoɣup beridu, sən uning ismini Yəɧya qoyoɣin»** — «Yəɧya» ibraniy wə grek tillirida «Yuɧanna» («Pərwərdigarning xəpqiti» degən mənidə) bilən ipadilinidu («Yəɧya» əsli ərəbqə səz idi). «Yəɧya» degən isim oqurmənlərgə muxu xəkildə tonux boloɣanliqi üqün uni muxu tərjimidə ixlətтuq. ■ **1:13** Luqa 1:60. ■ **1:14** Luqa 1:58. ■ **1:15** Qəl. 6:1-8; ɧak. 13:4. ■ **1:16** Mal. 3:24; Mat. 11:14. □ **1:17** **«itaətsizlərni ɧəqqaniylarning aqilanilikigə kirgüzüp...»** — «itaətsizlər» Hudaoɣa itaət qilmaydioɣanlar.«aqilanilikigə» grek tilida «ɧəqqaniylarning oylirioɣa». **«U Rəbning aldida Iliyas pəyoɣəmbərgə has boloɣan roɧ wə küq-qudrəttə bolup.... Rəb üqün təyyarlanoɣan bir həlqni ɧazir qilix üqün uning aldida mangidu...»** — muxu yərdə «Rəbning aldida» grek tilida «uning aldida». Bu səz Təwrattiki «Yəx.» 40:1-11, «Mal.» 3:1 wə 4:5-6gə asaslanoɣan; bu uluoɣ bexarətlər boyiqə Rəb Əzi yər yüzigə kəlməkqi bolidu; biraq uningdin awwal əwətilgən «aldin yürgüqi»si uning üqün bir həlqni (towioɣa kəltürüp) təyyarlixi bilən yol təyyarlaydu. Bexarət qilinoɣan bu əlqi Yəɧya əzi idi, əlwəttə. ■ **1:17** Mal. 3:23-24; Mat. 3:2; Mar. 9:12. ■ **1:18** Yar. 17:17. ■ **1:25** Yar. 30:23; Yəx. 4:1.

Dawut *padixahning* jəmətidin bolƣan Yüsüp isimlik bir kixigə deyixip ƣoyulƣanidi; ƣizning ismi bolsa Məryəm idi.■
28 Jəbrail uning aldiƣa kirip uningƣa:
— Salam sanga, əy xəpƣətkə muyəssər bolƣan ƣiz! Pərwərdigar sanga yardur! — dedi.□
29 U pərixtini kərgəndə, uning səzidin bək ƫoduƣup kətti, kənglidə bundaƣ salam səzi zadi nemini kərsitidiƣandu, dəp oylap ƣaldi. 30 Pərixtə uningƣa:
— Əy Məryəm, ƣorƣmiƣin. Sən Huda aldida xəpƣət tapƣansən. 31 Mana, sən ƫamilidar bolup bir ooƣul tuƣisən, sən uning ismini Əysa dəp ƣoyisən. □ ■ 32 U uluƣ bolidu, ƫəmmidin Aliy Bolƣuqining ooƣli dəp atilidu; wə Pərwərdigar Huda uningƣa atisi Dawutning təhtini ata ƣilidu. □ ■ 33 U Yaƣupning jəməti üstigə mənggü səltənət ƣilidu, uning padixaƫliƣi tügiməstur, — dedi.□ ■
34 Məryəm əmdi pərixtidin: — Mən tehi ər kixigə təgmigən tursam, bu ix ƣandaƣmu mumkin bolsun? — dəp soridi.
35 Pərixtə uningƣa jawabən: — Muƣəddəs Roƫ sening wujudungƣa qüxidu wə ƫəmmidin Aliy Bolƣuqining küq-ƣudriti sanga sayə bolup yeƣinlixidu. Xunga, səndin tuƣulidiƣan muƣəddəs *pərzənt* Hudaning Ooƣli dəp atilidu. □ 36 Wə mana, tuƣƣining Elizabitmu yaxinip ƣalƣan bolsimu, ooƣuluƣa ƫamilidar boldi; tuƣmas deyilgüqining ƣorsaƣ kətürginigə ƫazir altə ay bolup ƣaldi. 37 Qünki Huda bilən ƫeqƣandaƣ ix mumkin bolmay ƣalmaydu, — dedi.■
38 Məryəm: — Mana Pərwərdigarning dedikimən; manga səzüng boyiqə bolsun, — dedi. Xuning bilən pərixtə uning yenidin kətti.

Məryəmning Elizabitni yoƣlixi

39 Məryəm xu künlərdə ornidin ƣopup aldirap Yəƫudiyə taƣliƣ rayonidiki bir xəƫərgə bardi. 40 U Zəkəriyaning əyigə kirip, Elizabitƣa salam bərdi. 41 Wə xundaƣ boldiki, Elizabit Məryəmning salimini angliƣandila, ƣorsiƣidiki bowaƣ oynaƣlap kətti. Elizabit bolsa Muƣəddəs RoƫƣA toldurulup, yuƣiri awaz bilən təntənə ƣilip mundaƣ dedi:
— Ƣiz-ayallar iqidə bəhtliktursən, ƣorsiƣingdiki mewimu bəhtliktur! □ 43 Manga xundaƣ *xərəp* nədin kəldikin, Rəbbimning anisi bolƣuqi meni yoƣlap kəldi! 44 Qünki mana, saliming ƣuliƣimoƣa kirgəndila, ƣorsiƣimdiki bowaƣ səyünüp oynaƣlap kətti.

■ **1:26-27** Mat. 1:18. □ **1:28 «Əy xəpƣətkə muyəssər bolƣan ƣiz!»** — bəzi kona kəqürmilərdə: «Əy, ƣiz-ayallar iqidə bəhtliktursən!» degən səzlərmu ƣoxulidu. 42-ayətnimu kərüng. □ **1:31 «sən uning ismini Əysa dəp ƣoyisən»** — «Əysa» grek tilida «Yesus», ibraniy tilida «Yəxua», mənisi «Ƣutƣuzƣuqi Yaƫ» yaki «Yaƫ nijattur». Oƣurmənlərning esidə boluxi kerəkki, «Yaƫ» bolsa «Yaƫwəƫ» (Pərwərdigar)ning ƣiskartilmisidur. «Mat.» 1:21nimu wə uning izaƫitini kərüng. ■ **1:31** Yəx. 7:14. □ **1:32 «Pərwərdigar Huda uningƣa atisi Dawutning təhtini ata ƣilidu»** — Təwrattiki kəp bexarətlərdə Ƣutƣuzƣuqi-Məsiƫ (1) Dawutning biwasitə əwladi bolidu; (2) uning təhtigə waris bolup awwal Israilƣa, andin pütkül dunyaƣa padixaƫ bolidu, dəp enik kərsitilidu (məsilən «Zəbur» 18-küy (bolupmu 43-ayət), 89:26-37, 132:11:, «Yəx.» 9:6-7, 16:5, «Yər.» 23:5, «Am.» 9:11-12, «Dan.» 2:44, 7:13-14, 27, «Mik.» 5:2-4 ƣatarliƣlar). ■ **1:32** 2Sam. 7:12; Zəb. 132:11; Yəx. 9:6; 54:5. □ **1:33 «Yaƣupning jəməti»** — pütkül Israil həlƣini kərsitidu. ■ **1:33** 1Tar. 22:10; Zəb. 45:6; 89:36; Yər. 23:5; Dan. 7:14,27; Mik. 4:7; Ibr. 1:8. □ **1:35 «səndin tuƣulidiƣan muƣəddəs pərzənt Hudaning Ooƣli dəp atilidu»** — yaki «səndin tuƣulidiƣan pərzənt muƣəddəs, Hudaning Ooƣli dəp atilidu». ■ **1:37** Ayup 42:2; Yər. 32:17; Zək. 8:6; Mat. 19:26; Luka 18:27. □ **1:41 «Ƣiz-ayallar iqidə bəhtliktursən, ƣorsiƣingdiki mewimu bəhtliktur!»** — Elizabit Məryəmgə ibraniy tilida səzligən, əlwəttə. Bu ayəttiki «bəhtlik» (grek tilida «makarios») degən səz ibraniy tilida «mubarək» degən səz bilən ipadilənгən boluxi kerək. Ibraniy tilida «mubarək»ning mənisi: — (1) bəhtlik, (2) Huda təripidin bərikətlənгən; (3) həlƣ təripidin bəht tilənгən wə uluƣlanƣan.

45 Ixəngən qiz nəqədər bəhtliktur; qünki uningoqa Pərwərdigar təripidin eytiloqan
səz jəzmən əməlgə axurulidu!□ ■

Məryəm bexarət qilip Hudaoqa mədhiyə oquydu

46 Məryəmmu hux bolup mundaq dedi: —

«Jenim Rəbni uluoqlaydu, 47 rohim Qutquzoquqim Hudadin xadlandi,□
48 Qünki U dedikining miskin halioqa nəzər saldi;
Qünki mana, xundin baxlap barliq dəwrlər meni bəhtlik dəp ataydu;
49 Qünki Qadir Boloquqi mən üqün uluoq ixlarni əməlgə axurdi;
Muqəddəstur Uning nami.
50 Uning rəhim-xəpqiti dəwrdin-dəwrgiqə Özidin qorqidioqanlarning üstididur,■
51 U biliki bilən küq-qudritini namayan qildi,
U təkəbburlarni kənglidiki niyət-hiyalliri iqidila tarmar qildi.□ ■
52 U küqlük həkümdarlarni təhtidin qüxürdi,
Peqirlarni egiz kətürdi.■
53 U aqlarni nazi-nemətlər bilən toyundurdi,
Lekin baylarni quruq qol qayturdi.■
54-55 U ata-bowilirimizoqa eytqinidək,
Yəni Ibrahim həm uning nəsligə mənggü wədə qiloqinidək,
U Öz rəhim-xəpqitini esidə tutup,
Quli Israiloqa yardəmgə kəldi».□ ■

56 Məryəm Elizabitning yenida üq ayqə turup, öz öyigə qaytti.

Yəhya pəyoqəmbərning dunyaoqa kelixi

57 Elizabitning tuoqutining ay-küni toxup, bir ooqul tuoqdi. 58 Əmdi uning qolum-
qoxniliri wə uruq-tuoqqanliri Pərwərdigarning uningoqa kərsətkən mehir-xəpqitini
xunqə uloqaytqanliqini anglap, uning bilən təng xadlandi. ■ 59 Wə xundaq boldiki,
bowaq tuoqulup səkkiz kün boloqanda, halayiq balining hətnisini qiloqili kəldi. Ular
uningoqa Zəkəriya dəp atisining ismini qoymaqqi boluxti. ■ 60 Lekin anisi jawabən:
— Yaq! Ismi Yəhya atalsun — dedi.■
61 Ular uningoqa: — Biraq uruq-jəmətingiz iqidə bundaq isimdikilər yoqqu! —
deyixti. 62 Xuning bilən ular balining atisidin pərzəntingizgə nemə isim qoyuxni
halaysiz, dəp ixarət bilən soraxti.

□ **1:45 «Ixəngən qiz nəqədər bəhtliktur; qünki uningoqa Pərwərdigar təripidin eytiloqan səz jəzmən əməlgə axurulidu!»** — baxqa birhil tərjimisi: «Əmdi «Pərwərdigardin əwətilgən səz jəzmən əməlgə axurulidu» dəp ixəngüqi nəqədər bəhtliktur!». ■ **1:45** Luqa 11:28. □ **1:47 «rohim ... Hudadin xadlandi»** — əslidə grek tilida «rohim ... Hudada xadlandi» — (1) Huda tüpəylidin xadlanoqanliqini; (2) Huda bilən yeqin alaqidə bolup xadlanoqanliqini kərsitidu. Oqurmən 46- wə 47-ayəttin insanning «jan» wə «roh» arisida boloqan munasiwətni kərələydu — Hudaning ixliri insanning rohida baxlinidu wə keyin «jeni»da (demək, insanning oyliri wə hessiyatlirida) toluqlinidu. «Rimliqlaroqa»diki kirix səzimizdə «roh» wə «jan» tooqruluq kərüng. ■ **1:50** Mis. 20:6. □ **1:51 «U təkəbburlarni kənglidiki niyət-hiyalliri iqidila tarmar qildi»** — baxqa birhil tərjimisi: «U kənglidiki oy-hiyallirida təkəbburlixip kətkənlərni tarmar qildi». ■ **1:51** Zəb. 33:10; Yəx. 51:9; 52:10; 1Pet. 5:5. ■ **1:52** 1Sam. 2:8; Zəb. 113:6. ■ **1:53** Zəb. 34:9-10 □ **1:54-55 «U Öz rəhim-xəpqitini esidə tutup, ...»** — «(Hudaning) Öz rəhim-xəpqiti» muxu yərdə bəlkim Təwrattiki «Pərwərdigarning özgərməs muhəbbiti» degən ibarining mənisi bilən ohxaxtur. Bu ibarə Huda Israilning ata-bowilirioqa qiloqan barliq xapaətlik wədilirini öz iqigə alidu (yuqiriqi səzni kərüng). **«... Quli Israiloqa yardəmgə kəldi»** — «Israil» muxu yərdə Israil həlqini kərsitidu. ■ **1:54-55** Yəx. 30:18; 41:9; 54:5; Yər. 31:2,20; Yar. 17:19; 22:18; Zəb. 132:11. ■ **1:58** Luqa 1:14. ■ **1:59** Yar. 17:12; Law. 12:3. ■ **1:60** Luqa 1:13

63 U bir parqə *mom* tahtayni əkilixni tələp qilip: «Uning ismi Yəhyadur» dəp
yazdi. Həmməylən intayin həyran qelixti. □ 64 Xuan uning aoqzi eqildi, uning tili
yexilip, zuwanoqa kəldi wə xuning bilən Hudaoqa təxəkkür-mədhiyə eytti. 65 Ularning
əpqürisidikilərning həmmisini qorqunq basti; Yəhudiyə taoqlik rayonlirida bu
ixlarning həmmisi əl aoqzida pur kətti. 66 Bu ixlardin həwər tapquqilarning həmmisi
ularni kəngligə püküp: «Bu bala zadi qandaq adəm bolar?» deyixti. Qünki
Pərwərdigarning qoli dərwəqə uningoqa yar idi.

Zəkəriyaning nijat-qutquzulux həqqidiki bexariti

67 Xu qaoqda balining atisi Zəkəriya Muqəddəs Rohqa toldurulup, wəhiy-bexarətni
yətküzüp, mundaq dedi: —
68 «Israilning Hudasi Pərwərdigaroqa təxəkkür-mədhiyə oqulsun!
Qünki U Əz həlqini yoqlap, ulardin həwər elip, bədəl tələp ularni hər qildi.□
69-71 U qədimdin beri muqəddəs pəyoqəmbərlirining aoqzi arqilik wədə qiloqinidək,
Quli boloqan Dawutning jəməti iqidin biz üqün bir nijat münggüzini əstürüp
turoquzdi;
Bu zat bizni düxmənlirimizdin wə bizni əq kəridioqanlarning qolidin qutquzoquqi
nijattur.□ ■
72-75 U xu yol bilən ata-bowilirimizoqa iltipat əyləp,
Muqəddəs əhdisini əməlgə axurux üqün,
Yəni atimiz Ibrahimoqa boloqan qəsimini esidə tutup,
Bizni düxmənlirining qolidin azad qilip,
Barlik künlirimizdə həqkimdin qorqmay, Əz aldida ihlasmənlik wə həqqaniylik
bilən,
Hizmət-ibaditidə bolidioqan qildi.□ ■
76 Əmdi sən, i balam,
Həmmidin Aliy Boloquqining pəyoqəmbiri dəp atilisən;
Qünki sən Rəbning yollirini təyyarlax üqün Uning aldida mangisən.□ ■
77 Wəzipəng uning həlqigə gunahlirining kəqürüm qilinixi arqilik bolidioqan nijat-
ning həwirini bildürüxtür;■

□ **1:63 «Uning ismi Yəhyadur»** — grek tilida wə ibraniy tilida «Uning ismi Yuhannadur». □ **1:68 «*Huda* Əz həlqini yoqlap, ulardin həwər elip,...»** — «yoqlap, ulardin həwər elix» degən ibarə grek tilida «yoqlax» degən birla səz bilən ipadilinidu. Təwrat wə Injilda «Hudaning yoqlixi» uning insanlaroqa yeqin kelip ulardin həwər elixini əz iqigə alidu. **«U *Huda* bədəl tələp ularni *, yəni Əz həlqini* hər qildi»** — bu səzlər eytiloqan waqit Yəhudiy həlqi Rim imperiyəsining mustəmlikisi yaki ularoqa beqindi idi. «hər bolux» muxu yərdə rohiy ərkinlikni kərsitidu. Roxənki, Hudaning nəziridə muhim boloqini əl-yurtning «mustəqillik»i əməs, bəlki hərbirimizning gunahimizdin azad boluxidin ibarəttur. □ **1:69-71 «qədimdin beri..»** — grek tilida «əzəldin beri..». **«Quli boloqan Dawutning jəməti iqidin biz üqün bir nijat münggüzini əstürüp turoquzdi...»** — «münggüz» bolsa məlum əlning yaki adəmning xan-xəripini, küq-qudritini bildüridu. Muxu yərdə bu «münggüz» Israilni (gunahliridin) qutquzup ularni xan-xərəplik bir həlk qilidu; səzning Dawutning əwladi boloqan Qutquzoquqi-Məsihni kərsətkənlikidə guman yoq. **«Bu zat bizni düxmənlirimizdin wə bizni əq kəridioqanlarning qolidin qutquzoquqi nijattur»** — «bu zat» grek tilida «u» deyilip, muxu yərdə yuqirida tiloqa elinoqan «münggüz», yəni Qutquzoquqi-Məsihni kərsitidu. ■ **1:69-71** Zəb. 132:17; Zəb. 72:1-14; Yəx. 40:10; Yər. 23:6; 30:10; Dan. 9:27. □ **1:72-75 «U... muqəddəs əhdisini əməlgə axurux üqün, yəni atimiz Ibrahimoqa boloqan qəsimini esidə tutup, bizni düxmənlirining qolidin azad qilip, barlik künlirimizdə həqkimdin qorqmay, Əz aldida ihlasmənlik wə həqqaniylik bilən, hizmət-ibaditidə bolidioqan qildi»** — qaytilaymizki, bu barlik ixlarda: (1) Huda Ibrahim wə pəyoqəmbərlərgə nijat tooqruluq kəp wədilərni qiloqan; (2) U bu wədilərgə asasən, ularni əməlgə axurux üqün Məsihini əwətidu. Həmmə ixlar 69-ayəttə tiloqa elinoqan «nijat münggüzi», yəni Qutquzoquqi-Məsih arqilikla bolidu. ■ **1:72-75** Yar. 22:16; Zəb. 105:9; Yər. 31:33; Ibr. 6:13,17; Ibr. 9:14; 1Pet. 1:15. □ **1:76 «...sən ´Rəbning yollirini təyyarlax üqün uning aldida mangisən»** — grek tilida «sən Rəbning yollirini təyyarlax üqün Uning yüzi aldidamangisən». ■ **1:76** Luqa 1:17; Mal. 3:23. ■ **1:77** Luqa 3:3.

78-79 Qünki Hudayimizning iqi-baoɣridin uroɣup qikkan xəpkətlər wəjidin,
Karangoɣuluk wə ölüm kölənggisi iqidə olturoɣanlarni yorutux üqün,
Putlirimizni amanlik yoliɣa baxlax üqün,
Ərxtin tang xəpiki üstimizgə qüxüp yoklidi.□ ■

80 Bala bolsa ösüp, roḫta küqləndürüldi. U Israil jamaitining aldida namayan kilinoɣuqə qöllərdə yaxap kəldi.□ ■

2

Əysaning dunyaoɣa kelixi
Mat. 1:18-25

1 Əmdi xu künlərdə, *Rim imperatori* Kəysər Awoɣustustin barlik həlktin baj elix üqün ularning royheti tizimlansun dəp pərman qüxti.□ 2 Tunji ketimlik bu nopus tizimlax Kiriniyus Suriyə ölkisini idarə kilip turoɣan waktida elip beriloɣanidi.□ 3 Xuning bilən ḫəmmə adəm nopuska tizimlinix üqün öz yurtlirioɣa kaytix kerək boldi.
4 Yüsüpmu Dawut *padixaḫning* jəmətidin boloɣaqka, xundakla uning biwasitə əwladi boloɣaqka, Galiliyə ölkisidiki Nasarət xəḫiridin ayrilip, Yəḫudiyə ölkisidiki, Dawutning yurti Bəyt-Ləḫəm degən xəḫərgə kətti.□ ■ 5 Nopuska tizimlinix üqün layiki, boloɣusi ayali Məryəmmu billə bardi. Məryəm ḫamilidar bolup, korsiki helila yooɣinap kaloɣanidi. 6 Wə xundak boldiki, ular Bəyt-Ləḫəmdə turoɣan waktida Məryəmning tuoɣutining ay-küni toxup kaldi. 7 Birak sarayda ularoɣa orun bolmioɣaqka, Məryəm xu yərdə tunji ooɣlini tuoɣkanda uni zakilap, eoɣildiki okuroɣa yatkuzdi.□ ■

Pərixtilərning padiqilaroɣa kərünüxi

8 Xu yərning ətrapidiki bəzi padiqilar dalada turatti; ular keqiqə tünəp, padisioɣa karaytti. 9 Wə mana, Pərwərdigarning bir pərixtisi ularning aldida turatti; Pərwərdigarning parlak xəripi ularning ətrapini yorutuwətti. Ular intayin bək korkup kətti. 10 Birak pərixtə ularoɣa:
— Korkmanglar! Qünki mana, pütün həlkkə huxallik bolidioɣan bir hux həwərni silərgə elan kilimən. 11 Qünki bügün Dawutning xəḫiridə silər üqün bir Kutkuzoɣuqi tuoɣuldi. U — Rəb Məsiḫdur! 12 *Uni* tepixinglar *üqün* xu alamət boliduki, bowakni zakilanoɣan ḫalda bir okurda yatkan petidə tapisilər, — dedi.□

□ **1:78-79 «Hudayimizning iqi-baoɣridin uroɣup qikkan xəpkətlər wəjidin, karangoɣuluk wə ölüm kölənggisi iqidə olturoɣanlarni yorutux üqün…»** — «Yəx.» 9:1-2, 42:7 49:9-10ni kərüng. **«Ərxtin tang xəpiki üstimizgə qüxüp yoklidi»** — «Tang xəpiki» bolsa yənə Kutkuzoɣuqi-Məsiḫning özini kərsitidu, əlwəttə. ■ **1:78-79** Yəx. 9:1; 42:7; 43:8; 49:9; 60:1. □ **1:80 «bala bolsa ösüp, roḫta küqləndürüldi»** — «roḫ» muxu yərdə Yəḫyaning öz roḫini kərsitidu. ■ **1:80** Luka 2:40. □ **2:1 «Kəysər Awoɣustus»** — «Kəysər» Rim imperatorlirining omumiy unwani. «Kəysər Awoɣustus» bolsa Rim imperiyəsi üstidin miladiyədin ilgiriki 27-yilidin miladiyə 14-yilioɣiqə səltənət kildi. □ **2:2 «Tunji ketimlik bu nopus tizimlax Kiriniyus Suriyə ölkisini idarə kilip turoɣan waktida elip beriloɣanidi»** — baxka birhil tərjimisi «Bu royhət Kiriniyusning Suriyə ölkisigə ḫökümranlik kilip turoɣan waktidiki tunji ketimlik nopus tizimlax idi». □ **2:4 «Dawut padixaḫning jəmətidin boloɣaqka, xundakla uning biwasitə əwladi boloɣaqka…»** — demək, Yüsüpning Dawutning təhtigə warislik kiloɣudək əwladliridin ikənlikini kərsətsə kerək. **«Dawutning yurti Bəyt-Ləḫəm degən xəḫər»** — «xəḫər» deyilgini bilən Bəyt-Ləḫəm intayin kiqik bir yurt idi; u Yerusalemdin on ikki kilometr yirakliktа. ■ **2:4** 1Sam. 16; Mik. 5:1; Mat. 1:1; Yḫ. 7:42. □ **2:7 «Məryəm xu yərdə tunji ooɣlini tuoɣkanda …»** — Əysa Məsiḫ kaqan tuoɣuldi? «Koxumqə söz»imizdə bu ix tooɣruluk tohtilimiz. ■ **2:7** Mat. 1:25. □ **2:12 «bowakni zakilanoɣan ḫalda bir okurda yatkan petidə tapisilər»** — baxka birhil tərjimisi: «bir okurda yatkan, zakilanoɣan bir bowakni tapisilər».

13 Birdinla, pərixtining ətrapida zor bir top samawi qoxundikilər pəyda bolup,
Hudani mədhiyiləp:□ ■

14 «Ərxiəlada Hudaoɣa xan-xərəplər boloɣay!
Yər yüzidə bolsa u səyünidioɣan bəndilirigə aram-hatirjəmlik bolsun!» deyixti.□ ■
15 Pərixtilər ulardin ayrilip asmanoɣa qiqip ketiwidi, padiqilar bir-birigə:
— Bəyt-Ləhəmgə yol elip, Pərwərdigar bizgə uqturoɣan, əməlgə axuroɣan bu ixni
kərüp keləyli, — deyixti.
16 Xuning bilən ular aldirap xəhərgə berip, Məryəm bilən Yüsüpni wə oqurda yatqan
bowaqni izdəp tapti. 17 Padiqilar *bowaqni* kərgəndin keyin, əzlirigə uning həqqidə
eytiloɣan səzlərni kəng tarqitiwətti. 18 Buni angliɣanlarning həmmisi padiqilarning
degənlirigə intayin həyran qelixti. 19 Məryəm bolsa bu ixlarning həmmisini kəngligə
püküp, qongqur oylinip yürətti. 20 Padiqilar kərgən wə angliɣanlirining həmmisi
üqün Hudani uluɣlap, mədhiyə oquxqan peti qaytixti; barliq ixlar dəl ularoɣa
həwərləndürülgəndək bolup qikkanidi.

Yüsüp wə Məryəmning Əysani Hudaoɣa atixi

21 Bowaqni hətnə qilix waqti, yəni səkkizinqi küni toxqanda, uningoɣa Əysa dəp
isim qoyuldi. Pərixtə bu isimni u tehi anisining baliyatqusida apiridə bolmayla
qoyoɣanidi.■
22 Əmdi Musa *pəyoɣəmbərgə* qüxürülgən qanun boyiqə Yüsüp bilən Məryəmning pak-
linix waqti toxqanda ular balini Pərwərdigaroɣa atap tapxurux üqün Yerusalemoɣa
elip bardi □ ■ 23 (Pərwərdigarning Təwrat qanunida: «Barliq tunji ooɣul
Pərwərdigaroɣa muqəddəs mənsup atilixi kerək» dəp yeziloɣinidək) □ ■ 24 wə
xundaqla Pərwərdigarning Təwrat qanunida deyilgini boyiqə, bir jüp pahtək yaki
ikki kəptər baqkisini qurbanliqqa sunux kerək idi.□ ■
25 Wə mana xu qaoɣlarda, Yerusalemda Simeon isimlik bir kixi turatti. U həm
həqqaniy wə ihlasmən adəm bolup, «Israiloɣa Təsəlli Bərgüqi»ni intizarliq bilən
kütkənidi. Muqəddəs Roh uning wujudioɣa yar idi. □ 26 U Muqəddəs Rohtin kəlgən
wəhiydin əzining Pərwərdigarning Məsihini kərmigüqə ölüm kərməydioɣanliqini
bilgənidi. 27 U Muqəddəs Rohning baxlixi bilən ibadəthanining *ɦoylilirioɣa* kirdi;
ata-anisi Təwratta bekitilgən adətni bejirix üqün bowaq Əysani kətürüp kirgəndə,
28 Simeon bowaqni quqiqioɣa elip, Hudaoɣa təxəkkür-mədhiyə oqup mundaq dedi: —

29 «Əmdi, i Igəm, ɦazir səzüng boyiqə qulungning bu aləmdin hatirjəmlik bilən

---

□ **2:13 «samawi qoxundikilər»** — pərixtilər. ■ **2:13** Dan. 7:10; Wəh. 5:11. □ **2:14 «Yər yüzidə bolsa u səyünidioɣan bəndilirigə aram-hatirjəmlik bolsun!»** — baxqa birhil tərjimisi: «Yər yüzidə insanlaroɣa amanliq, xapaət bolsun!» ■ **2:14** Yəx. 57:19; Əf. 2:17. ■ **2:21** Yar. 17:12; Law. 12:3; Mat. 1:21; Luqa 1:31; Yh. 7:22. □ **2:22 «Yüsüp bilən Məryəmning paklinix waqti toxqanda…»** — grek tilida «ularning paklinix waqti toxqanda…». Məryəmning qiriqi toxqanda, əzi wə məlum əhwalda Yüsüp ikkisi Təwrat qanuni boyiqə «paklinix»i kerək bolatti («Law.» 12:2-4, «Mis.» 13:2ni kərüng. ■ **2:22** Law. 12:6. □ **2:23 «Barliq tunji ooɣul»** — grek tilida «barliq baliyatquni (tunji) aqqan bala». **««Barliq tunji ooɣul Pərwərdigaroɣa muqəddəs mənsup atilixi kerək» dəp yeziloɣinidək…»** — bu muqəddəs qanundiki əmrlər «Mis.» 22:29, 34:19, «Law.» 12:1-8, «Qəl.» 3:44-47ni kərüng. ■ **2:23** Mis. 13:2,12; Qəl. 3:13; 8:16,17. □ **2:24 «Pərwərdigarning Təwrat qanunida deyilgini boyiqə, bir jüp pahtək yaki ikki kəptər baqkisini qurbanliqqa sunux kerək»** — Təwrat qanuni boyiqə, ayalning tuoɣuttin keyin tazilinixi üqün (namrat bolsa) muxundaq kəptər qurbanliqini (Yerusalemdiki) ibadəthanioɣa apirip, soyup sunux üqün məs'ul kahinoɣa tapxuruxi kerək idi. ■ **2:24** Law. 12:8. □ **2:25 «Israiloɣa Təsəlli Bərgüqi»** — Məsihni kərsitidu.

ketixigə yol qoyoɣaysən;□ ■
30 Qünki əz kəzüm Sening nijatingni kərdi,■
31 Uni barliq həlqlər aldida ƣazirlioɣansən;□ ■
32 U əllərgə wəƫiy bolidioɣan nur,
Wə həlqing Israilning xan-xəripidur!»□ ■

33 Balining ata-anisi bala ƣəqqidə eytiloɣanlirioɣa intayin ƣəyran qelixti. 34 Simeon uloroɣa bəht tiləp, apisi Məryəmgə mundaq dedi:
— Mana! Bu bala Israildiki nuroɣun kixilərning yiqilixi wə nuroɣun kixilərning kətürülüxi üqün təyinləndi, xundaqla kixilər qarxi qiqip ƣaqarətləydioɣan, *Hudaning* bexarətlik alamiti bolidu. ■ 35 Xuning bilən nuroɣun kixilərning kənglidiki oɣərəzliri axkarilinidu — wə bir qiliqmu sening kənglünggə sanjilidu!□
36 Xu yərdə Axir qəbilisidin boloɣan Fanuilning qizi Anna isimlik heli yaxanoɣan bir ayal pəyoɣəmbərmu bar idi. U qiz waqtida ərgə təgkəndin keyin uning bilən yəttə yil billə yaxap, □ 37 andin səksən tət yil tul turoɣan idi. U ibadəthana ƣoylilirdin qiqmay, keqə-kündüz roza tutuxlar wə dualar bilən Hudaoɣa ibadət qilatti. □ ■ 38 U dəl xu pəyttə yetip kelip Pərwərdigaroɣa təxəkkür eytti, ƣəmdə Yerusalemda nijat-ƫərlükni kütüwatqan barliq halayiqqa bala tooɣrisida səz qildi.□
39 *Yüsüp* bilən *Məryəm* Təwratta bekitilgən barliq ixlarni ada qiloɣandin keyin, Galiliyəgə, əz xəƫiri Nasarətkə qaytti. 40 Bala bolsa əsüp, dana-aqilanilik bilən tolup, roƫta küqləndürüldi, Hudaning meƫir-xəpqitimu uning üstidə idi.□ ■

Yax Əysa ibadəthanida

41 Uning ata-anisi ƣər yili «ətüp ketix ƣeyti»da Yerusalemoɣa baratti. ■ 42 Əysa on ikki yaxqa kirgən yili, ular uni elip, ƣeytning aditi boyiqə yənə qiqip bardi. 43 Ƣeyt künlirini ətküzgəndin keyin, ular əyigə qarap ketiwatqanda, bala Əysa Yerusalemda qaldi. Ata-anisining bu ixtin həwiri yoq idi, 44 bəlki uni səpərdax-ƣəmraƫliri bilən billə keliwatidu, dəp oylap, bir kün yol yürdi. Andin ular uni uruq-tuoɣqanlari wə dost-buradərliri arisidin izdəxkə baxlidi; 45 izdəp tapalmay, ular kəynigə yenip Yerusalemoɣa berip yənə izdidi.
46 Wə xundaq boldiki, üqinqi küni ular uni ibadəthana ƣoylisida Təwrat ustazlirining arisida olturup, ularning təlimlirini anglawatqan ƣəm ulardin soal sorawatqanning

---

□ **2:29 «Əmdi, i Igəm, ƣazir səzüng boyiqə qulungning bu aləmdin hatirjəmlik bilən ketixigə yol qoyoɣaysən..»** — Simeon əzining əmürwayət təqəzza boloɣinini (yəni Huda Əz səzidə turup, əwətkən Məsiƫini) kərgəndin keyin dunyadin ketixkə razi bolidu. ■ **2:29** Yar. 46:30. ■ **2:30** Zəb. 98:2-3; Yəx. 52:10. □ **2:31 «Uni barliq həlqlər aldida ƣazirlioɣansən...»** — «U» — Hudaning nijati, yəni Məsiƫ. ■ **2:31** Ros. 28:28. □ **2:32 «*yat* əllər»** — muxu yərdə Yəƫudiy əməslərni kərsitidu. Xu qaoɣda yat əllərning ƣəmmisi degüdək ƣəqiqiy Hudani tonumay, butlaroɣa qoqunoɣan, əlwəttə. ■ **2:32** Yəx. 42:6; 49:6; Ros. 13:47. ■ **2:34** Yəx. 8:14; Rim. 9:32; 1Pet. 2:8. □ **2:35 «... wə bir qiliqmu sening kənglünggə sanjilidu!»** — grek tilida «qiliq» muxu yərdə yooɣan, ikki bisliq birhil qiliqni kərsitidu. Məryəmning kəngligə sanjioɣan ixlar ooɣlining Israil təripidin rət qilinip, azab-oqubət tartquzulup əltürülginidin boloɣan dərd-ələmni kərsitidu. □ **2:36 «Axir qəbilisidin boloɣan Fanuilning qizi Anna isimlik heli yaxanoɣan bir ayal pəyoɣəmbər...»** — grek tilida «Anna» ibraniy tilida «Ƣannaƫ» deyilgən. □ **2:37 «andin səksən tət yil tul turoɣan idi...»** — yaki «u tul qaloɣanidi. U səksən tət yaxqa kirgən bolup,...». ■ **2:37** 1Sam. 1:22. □ **2:38 «nijat-ƫərlükni kütüwatqan barliq halayiq»** — muxu yərdə «nijat-ƫərlük» **Hudaning** bədəl tələp, gunaƫlardin halas qiloɣan roƫiy azadliqini kərsitidu. □ **2:40 «bala bolsa əsüp, dana-aqilanilik bilən tolup, roƫta küqləndürüldi»** — «roƫ» muxu yərdə Əysaning əz (insaniy) roƫini kərsitidu. ■ **2:40** Luqa 1:80. ■ **2:41** Mis. 23:15,17; Law. 23:5; Qan. 16:1.

üstidə tapti. □ 47 Uning səzlirini angliƣanlarning ħəmmisi uning qüxənqisigə wə bərgən jawablириƣa intayin ħəyran ķelixti. ■ 48 Ata-anisi uni kərüp naħayiti ħəyranuħəs boluxti, uning anisi uningƣa:

— Way balam! Nemixķa bizgə xundaķ muamilə ķilding? Atang ikkimiz parakəndə bolup seni izdəp kəlduķ! — dedi.

49 U ularƣa: — Nemixķa meni izdidinglar? Əjəba, mening Atamning ixlirida boluxum kerəklikimni bilməmtinglar? — dedi. □ 50 Lekin ular uning ularƣa eytķinini qüxənmidi.■

51 Andin u ular bilən Nasarətkə ķaytti wə ularning gepigə izqil boysunatti. Lekin anisi bu ixlarning ħəmmisini kəngligə püküp ķoydi. 52 Xundaķ ķilip, Əysa aķilanilik-danaliķta wə ķamәttə yetilip, Huda wə kixilər aldida barƣanseri səyülməktə idi.■

3

Yəħya pəyƣəmbərning təlim berixi
Mat. 3:1-12; Mar. 1:1-8; Yħ. 1:19-28

1 Rim imperatori Tiberius Ķəysərning səltənitining on bəxinqi yili, Pontius Pilatus Yəħudiyə əlkisining waliysi, Ħerod han Galiliyə əlkisining ħakimi, Ħerod hanning inisi Filip han Ituriyə wə Trahonitis əlkisining ħakimi, Lisanyas han Abiliniy əlkisining ħakimi bolƣanda,□

□ **2:46 «üqinqi küni ular uni ibadəthana ħoylisida Təwrat ustazlirining arisida .. tapti» —** «üqinqi küni» grek tilida «üq kündin keyin». Buning mənisi bəlkim Yerusalemdin ayrilip əygə ķarap mengixķa bir kün, Yerusalemƣa ķaytixķa bir kün, andin Yerusalemda turup izdəxkə bir kün kətkənidi, degəndək boluxi mumkin. ■ **2:47** Mat. 7:28; Mar. 1:22; Luķa 4:22,32; Yħ. 7:15. □ **2:49 «Əjəba, mening Atamning ixlirida boluxum kerəklikimni bilməmtinglar?» —** Yəħudiylarning ən'ənisi wə kəzķarixi boyiqə, bala on ikki yaxķa kirgəndə: (1) toluķ Təwrat ķanuniƣa əməl ķilixķa məs'uliyiti bolidu; (2) atisining ix-hizmitigə xerik bolidu. Muxu yərdə baxķa birhil tərjimisi «Atamning əyidə boluxum kerəklikim...». ■ **2:50** Luķa 9:45; 18:34. ■ **2:52** 1Sam. 2:26; Luķa 1:80. □ **3:1 «Rim imperatori Tiberius Ķəysərning səltənitining on bəxinqi yili» —** bizning ħesabliximizqə Tiberius Ķəysər miladiyə 13-yili 27-Iyun imperator dəp jakarlanƣan. Xunga Yəħya pəyƣəmbərning Israiliƣa Hudaning padixaħliķini, xundaķla Məsiħning kəlgənlikini jar selixķa baxliƣanliķi miladiyə 28-yili bolsa kerək idi. **«Ħerod han Galiliyə əlkisining ħakimi, Ħerod hanning inisi Filip han Ituriyə wə Trahonitis əlkisining ħakimi, Lisanyas han Abiliniy əlkisining ħakimi bolƣanda...»** — muxu ayəttə üq ķetim ixlitilgən «ħakim» degən səz grek tilida «tetrarķ» degən səz bilən ipadilinidu. «tetrarķ» degənning toluķ mənisi «(zeminning) təttin bir ķismi üstidiki ħakim». «tetrarķ» degən mərtiwə «waliy»din təwən idi.

Qana’an (Pələstin) zemini — Injil dəwri

Hərita - Məsihning dəwridə, Qanaan (Israiliyə) zemini

2 Ḫannas ḫəm Qayafa bax kaḫinlik qiliwatqanda, Hudaning səz-kalami qəldə
yaxawatqan Zəkəriyaning ooɳli Yəḫyaoɳa kəldi.□ ■ 3 U Iordan dəryasi wadisidiki
barlik rayonlarni kezip, kixilərgə gunaḫlaroɳa kəqürüm elip kelidioɳan, towa
qilixni bildüridioɳan *suoɳa* «qəmüldürüx»ni jakarlaxni baxlidi.□ ■ 4 Huddi Təwrattiki
Yəxaya pəyoɳəmbərning səzliri hatiriləngən qisimda pütülgəndək:

«Bayawanda towlioɳuqi bir kixining:
Rəbning yolini təyyarlanglar,
Uning yollirini tüz qilinglar! — degən awazi anglandi.■
5 Barlik jiloɳilar toldurulidu,
Barlik taoɳ-dənglər pəslitilidu;
Əgri-toqay jaylar tüzlinidu,
Ongoɳul-dongoɳul yərlər təkxi yollar qilinidu.
6 Xundaq qilip, barlik ət igiliri Hudaning nijatini kərələydioɳan bolidu! — dəp
towlaydu».□ ■

7 Yəḫya əmdi aldioɳa qəmüldürüxni qobul qilixqa qiqqan top-top halayiqqa:
— Əy zəḫərlik yilan baliliri! Kim silərni *Hudaning* qüxük aldida turoɳan oɳəzipidin
qeqinglar dəp agaḫlandurdi?!□ ■ 8 Əmdi towioɳa layiq mewilərni kəltürünglar! Wə
əz iqinglarda: «Bizning atimiz bolsa Ibraḫimdur!» dəp hiyal əylimənglar; qünki
mən xuni silərgə eytip qoyayki, Huda Ibraḫimoɳa muxu taxlardinmu pərzəntlərni
yaritip berələydu.□ ■ 9 Palta alliqaqan dərəhlərning yiltizioɳa təngləp qoyuldi; yahxi
mewə bərməydioɳan ḫərqandaq dərəhlər kesip otqa taxlinidu!» — dedi.□ ■
10 *Uning ətrapioɳa* toplaxqan kixilər əmdi uningdin:
— Undaqta, biz qandaq qiliximiz kerək? — dəp soridi.■
11 U jawabən: — Ikki qur qapini bar kixi birini yoq kixigə bərsun, yəydioɳini bar
kiximu xundaq qilsun, — dedi.■
12 Bəzi bajgirlarmu qəmüldürüxni qobul qiloɳili uning aldioɳa kelip:
— Ustaz, biz qandaq qilimiz? — dəp soridi.
13 U uloroɳa: — Bəlgiləngəndin artuq baj almanglar, — dedi.
14 Andin bəzi ləxkərlərmu uningdin:
— Bizqu, qandaq qiliximiz kerək? — dəp soraxti.

□ **3:2 «… Ḫannas ḫəm Qayafa bax kaḫinlik qiliwatqanda, Hudaning səz-kalami qəldə yaxawatqan Zəkəriyaning ooɳli Yəḫyaoɳa kəldi»** — bu 1-2-ayəttə Huda qaqqaq qiliwatqandək — dunyada xunqə muḫtərəm ərbablar boloɳini bilən, U Əz səz-kalamini ularning ḫeqqaysisioɳa amanət qiloɳan əməs, bəlki qəldə yaxawatqan naməlum bir Yəḫudiyoɳa tapxurdi. ■ **3:2** Ros. 4:6. □ **3:3 «*Yəḫya pəyoɳəmbər*… kixilərgə gunaḫlaroɳa kəqürüm elip kelidioɳan, towa qilixni bildüridioɳan ***suoɳa*** «qəmüldürüx»ni jakarlaxni baxlidi» — «kixilərgə gunaḫlaroɳa kəqürüm elip kelidioɳan, towa qilixni bildüridioɳan suoɳa «qəmüldürüx»: — baxqiqə eytqanda, «Gunaḫlik yolliringlardin yenip, towa qilinglar! Towa qiloɳanlikinglarni bildürüx üqün qəmüldürüxni qobul qilinglar. Xundaq qiloɳanda, Huda silərni kəqürüm qilidu!» — degəndək. ■ **3:3** Mat. 3:1; Mar. 1:4. ■ **3:4** Yəx. 40:3-5; Mat. 3:3; Mar. 1:3; Yḫ. 1:23. □ **3:6 «barlik ət igiliri Hudaning nijatini kərələydioɳan bolidu!»** — «Yəx.» 40:3-5. ■ **3:6** Zəb. 98:2-3; Yəx. 40:3-5; 52:10. □ **3:7 «Əy zəḫərlik yilan baliliri! Kim silərni Hudaning qüxük aldida turoɳan oɳəzipidin qeqinglar dəp agaḫlandurdi?!»** — bu kinayilik, ḫəjwiy gəp, əlwəttə; mənisi bəlkim «Towa qilmay, qəmüldürüxni qobul qilix bizni Hudaning kelidioɳan oɳəzəptin qutquzidu, degininglar qandaq gəp?!» degəndək. ■ **3:7** Mat. 3:7; 23:33. □ **3:8 «Əmdi towioɳa layiq mewilərni kəltürünglar!»** — «towioɳa layiq mewilər» tooɳruluq «Matta»diki «qoxumqə səz»imizni kərüng. **«Bizning atimiz bolsa Ibraḫimdur!»** — demək, «Biz uluoɳ Ibraḫimning əwladliri boloɳan «uluoɳ Yəḫudiy milliti» bolup, biz ḫeqnemə qilmisaqmu Huda aldida pak turiwerimiz» degən pozitsiyini bildüridu. ■ **3:8** Mat. 3:9; Yḫ. 8:39; Ros. 13:26. □ **3:9 «Palta alliqaqan dərəhlərning yiltizioɳa təngləp qoyuldi»** — Yəḫya pəyoɳəmbərning bu uluoɳ səzi «Hudaning oɳəzipi əmdi silərgə yetip kelix aldida» degən asasiy mənini bildüridu. Bu səz tooɳruluq wə 12-ayəttiki keyinki bexariti tooɳruluq «Matta»diki «qoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **3:9** Mat. 3:10; 7:19. ■ **3:10** Ros. 2:37. ■ **3:11** Yaq. 2:13,15; 1Yuḫa. 3:17.

U ularoɣa:
— Baxkilarning pulini zorawanlik bilən eliwalmanglar, ḥeqkimgə yaloɣandin xikayət kilmanglar wə ix ḥəkkinglaroɣa razi bolunglar, — dedi.□
15 Əmdi həlk təkəzzalikta bolup ḥəmməylən kənglidə Yəḥya tooɣruluk «Məsih muxu kiximidu?» dəp oylaxti. □ 16 Yəḥya ḥəmməyləngə jawabən: — Mən silərni dərwəkə suoɣa qəmüldürimən. Lekin məndin kudrətlik boloɣan birsi kelidu; mən ḥətta kəxlirining booɣkuqini yexixkimu layik əməsmən! U silərni Mukəddəs Roḥka ḥəm otka qəmüldüridu. ■ 17 Uning soruoɣuqi küriki kolida turidu; u əz haminini topa-samandin təltəküs tazilaydu, sap buoɣdayni ambaroɣa yioɣidu, əmma topa-samanni əqməs otta kəydürüwetidu, — dedi.■
18 Əmdi xundak kəp baxka nəsiḥətlər bilən Yəḥya hux həwərni həlkkə yətküzdi. 19 *Keyin*, ḥakim Ḥerod *əgəy* akisining ayali Ḥerodiyəni *tartiwaloɣanliki* tüpəylidin wə xuningdək uning barlik baxka rəzil kilmixliri üqün Yəḥya təripidin əyibləngən, □ ■
20 Ḥerod bu barlik rəzillikining üstigə yənə xuni kildiki, Yəḥyani zindanoɣa taxlidi.

Əysaning qəmüldürülüxni kobul kilixi
Mat. 3:13-17; Mar. 1:9-11

21 Xundak boldiki, ḥəmmə həlk Yəḥyadin qəmüldürüxni kobul kiloɣanda, Əysamu qəmüldürüxni kobul kildi. U dua kiliwatkanda, asmanlar yerilip, ■ 22 Mukəddəs Roḥ kəptər siyakida qüxüp uning üstigə kondi. Xuning bilən asmandin: «Sən Mening səyümlük Ooɣlum, Mən səndin toluk hursənmən!» degən bir awaz anglandi.□ ■

Əysaning nəsəbnamisi
Mat. 1:1-17

23 Əysa əz *hizmitini* baxlioɣanda, ottuzoɣa kirip kaloɣanidi. U (həkning nəziridə) Yüsüpning ooɣli idi; Yüsüp Heliyning ooɣli, □ ■ 24 Heliy Mattatning ooɣli, Mattat Lawiyning ooɣli, Lawiy Məlkiyning ooɣli, Məlkiy Yannayning ooɣli, Yannay Yüsüpning ooɣli, 25 Yüsüp Mattatiyaning ooɣli, Mattatiya Amosning ooɣli, Amos Naḥumning ooɣli, Naḥum Ḥeslining ooɣli, Ḥesli Naggayning ooɣli, 26 Naggay Maḥatning ooɣli, Maḥat Mattatiyaning ooɣli, Mattatiya Seməyning ooɣli, Seməy Yüsüpning ooɣli, Yüsüp Yudaning ooɣli, □ 27 Yuda Yoananning ooɣli, Yoanan Resaning ooɣli, Resa Zərubbabəlning ooɣli, Zərubbabəl Salatiyəlning ooɣli, Salatiyəl Neriyning ooɣli, □
28 Neriy Məlkiyning ooɣli, Məlkiy Addining ooɣli, Addi Kosamning ooɣli, Kosam Elmadamning ooɣli, Elmadam Erning ooɣli, 29 Er Yosəning ooɣli, Yosə Əliezərning

---

□ **3:14 «ḥeqkimgə yaloɣandin xikayət kilmanglar» —** bəlkim pul ündürüwelix məkситidə kilinoɣan xikayətni kərsitixi mumkin. □ **3:15 «həlk təkəzzalikta bolup...» —** demək, təkkəzalik bilən Kutkuzoɣuqi-Məsiḥni kütkinidə. ■ **3:16** Yəx. 44:3; Yo. 2:27,28; Mat. 3:11; Mar. 1:8; Yḥ. 1:26; Ros. 1:5; 11:16; 2:4; 11:15; 19:4. ■ **3:17** Mat. 3:12. □ **3:19 «ḥakim Ḥerod» —** «ḥakim» gerk tilida «tetrark». Bu səz «tətning birini idarə kiloɣuqi» degənni bildüridu; Ḥerod Rim imperiyəsining ḥəkümranliki astida bolup, Pələstinning təttin bir kismioɣa (Galiliyəgə) «padixaḥ» yaki «han» boloɣan. ■ **3:19** Mat. 14:3; Mar. 6:18. ■ **3:21** Mat. 3:13; Mar. 1:9; Yḥ. 1:32. □ **3:22 «Mukəddəs Roḥ kəptər siyakida qüxüp uning üstigə kondi» —** «kəptər siyakida» yaki «pahtək siyakida». Grek tilida bu kux «peristera» dəp atilidu. «Peristera» grek tilida ḥəm kəptərni ḥəm pahtəknimu kərsitidu. **«...xuning bilən asmandin: «Sən Mening səyümlük Ooɣlum, Mən səndin toluk hursənmən!» degən bir awaz anglandi»** — Əysaning Yəḥya pəyoɣəmbər təripidin qümüldürülüxi uning zindanoɣa taxlinixidin burun, əlwəttə. ■ **3:22** Yəx. 42:1; Mat. 17:5; Mar. 9:7; Luka 9:35; Kol. 1:13; 2Pet. 1:17. □ **3:23 «Əysa əz hizmitini baxlioɣanda, ottuzoɣa kirip kaloɣanidi» —** «ottuzoɣa kirip kaloɣanidi» grek tilida «ottuzqə yaxka kirgənidi» — Grekxunas Professor Ramsayning deyixiqə bu ibarə (1) ottuz yax (yigirmə tokkuz yaki ottuz bir yax əməs); (2) dəl ottuz yaxka kirgən küni degən mənidə. Kaḥinlar wə Lawiylar dəl ottuz yaxka kirgəndə hizmitini baxlaytti («Qəl.» 4:3, «Yar.» 41:46nimu kərüng). ■ **3:23** Mat. 13:55; Yḥ. 6:42. □ **3:26 «Yüsüp» —** yaki «Yoseh». **«Yuda» —** «Yəḥuda»ning kiska xəkli. □ **3:27 «Salatiyəl» —** «Mat.» 1:12ni kərüng. Təwratta, məsilən «Əzra» 3:2də «Xealtiəl» deyilidu.

oƣli, Əliezər Yorimning oƣli, Yorim Mattatning oƣli, Mattat Lawiyning oƣli,
30 Lawiy Simeonning oƣli, Simeon Yəhudaning oƣli, Yəhuda Yüsüpning oƣli,
Yüsüp Yonanning oƣli, Yonan Əliakimning oƣli, □ 31 Əliakim Meleahning oƣli,
Meleah Mənnaning oƣli, Mənna Mattataning oƣli, Mattata Natanning oƣli, Natan
Dawutning oƣli, 32 Dawut Yəssəning oƣli, Yəssə Obədning oƣli, Obəd Boazning
oƣli, Boaz Salmonning oƣli, Salmon Nahxonning oƣli, Nahxon Amminadabning
oƣli, 33 Amminadab Aramning oƣli, Aram Hezronning oƣli, Hezron Pərəzning
oƣli, Pərəz Yəhudaning oƣli, □ 34 Yəhuda Yakupning oƣli, Yakup Ishakning oƣli,
Ishak Ibrahimning oƣli, Ibrahim Tərahning oƣli, Tərah Nahorning oƣli, ■ 35 Nahor
Serugning oƣli, Serug Raoƣuning oƣli, Raoƣu Pələgning oƣli, Pələg Ebərning oƣli,
Ebər Xelahning oƣli, □ 36 Xelah Kainanning oƣli, Kainan Arpahxadning oƣli,
Arpahxad Xəmning oƣli, Xəm Nuhning oƣli, Nuh Ləməhning oƣli, □ 37 Ləməh
Mətuxəlahning oƣli, Mətuxəlah Hanohning oƣli, Hanoh Yarədning oƣli, Yarəd
Mahalalilning oƣli, Mahalalil Kenanning oƣli, 38 Kenan Enoxning oƣli, Enox
Setning oƣli, Set Adəm'atining oƣli, Adəm'ata bolsa, Hudaning oƣli idi.□ ■

4

Əysaning qəl-bayawanda sinilixi
Mat. 4:1-11; Mar. 1:12-13

1 Andin Əysa Mukəddəs Rohka tolup, Iordan dəryasidin kaytip kelip, Roh təripidin
qəl-bayawanƣa elip berildi.■ 2 U u yərdə kirik kün Iblis təripidin sinaldi. U bu
künlərdə heqnərsə yemidi. Künlər ayaƣlaxkanda, uning korsiki taza aqkanidi.■
3 Əmdi Iblis uningƣa:
— Sən əgər Hudaning Oƣli bolsang, muxu taxka: «Nanƣa aylan!» dəp buyruƣin —
dedi.□
4 Əysa uningƣa jawabən:
— *Təwratta*: «Insan pəkət nan bilənla əməs, bəlki Hudaning hərbir səzi bilənmu
yaxaydu» dəp yeziloƣan, — dedi.□ ■
5 Iblis yənə uni egiz bir taoƣka baxlap qikip, bir dəkikə iqidə dunyadiki barlik
dələtlərni uningƣa kərsətti. 6 Iblis uningƣa: — Mən bu hakimiyətning həmmisini
wə uningƣa təwə barlik xanuxəwkətlərni sanga təkdim kilimən; qünki bular manga
tapxuruloƣan, mən uni kimgə berixni halisam, xuningƣa berimən. 7 Əgər bax koyup
manga səjdə kilsang, bularning həmmisi seningki bolidu, — dedi.
8 Əysa uningƣa jawab berip:

□ **3:30** **«Yəhuda» —** grek tilida muxu yərdə «Yuda» deyilidu. □ **3:33** **«Aram» —** «Rut» 4:20 wə «1Tar.» 2:10də «Ram». **«Hezron»** — grek tilida «Əsrom». **«Pərəz»** — grek tilida «Parəs». ■ **3:34** Yar. 11:10. □ **3:35** **«Serug» —** grek tilida «Seruh». **«Raoƣu»** — grek tilida «Raoƣaw». Ibraniyqə «Rəu». **«Pələg»** — grek tilida «Paləg». **«Xelah»** — grek tilida «Salah». □ **3:36** **«Kainan» —** grek tilida «Kainam». **«Xəm»** — grek tilida «Sem». **«Ləməh»** — grek tilida «Laməh». □ **3:38** **«...Kenan Enoxning oƣli, Enox Setning oƣli, Set Adəm'atining oƣli, Adəm'ata bolsa, Hudaning oƣli idi» —** bu nəsəbnamə wə «Matta»da hatiriləngən nəsəbnamə üstidə «Matta»diki «koxumqə səz»imiz həmdə «Yərəmiya»diki (22:30 tooƣrisida) koxumqə səzimizni kərüng. Bizningqə Luka bərgən bu nəsəbnamə Məsihning anisi Məryəmning nəsəbnamisidur. ■ **3:38** Yar. 5:3. ■ **4:1** Mat. 4:1; Mar. 1:12. ■ **4:2** Mis. 34:28; 1Pad. 19:8. □ **4:3** **«Sən əgər Hudaning Oƣli bolsang...» —** grek tilida bu 3- wə 9-ayətlərdiki «əgər» adəttə «əgər ...bolsang» (əgər bolsang wə dərwəkə xundak bolisən)» degən mənini puritidu. «Hudaning Oƣli» — bu nam hərgizmu Huda bilən Əysa otturisidiki jismaniy jəhəttiki ata-balilik munasiwətni əməs, bəlki roƣiy jəhəttiki munasiwətni bildüridu, əlwəttə. □ **4:4** **«Insan pəkət nan bilənla əməs, bəlki Hudaning hərbir səzi bilənmu yaxaydu» —** «Kan.» 8:3. «...bəlki Hudaning hərbir səzi bilənmu yaxaydu» degən səzlər bəzi kona kəqürmilərdə tepilmaydu («Mat.» 4:4ni kərüng). ■ **4:4** Kan. 8:3; Mat. 4:4.

— *Təwratta*: «Pərwərdigar Hudayingoɣila ibadət qil, pəqət Uningla qulluqida bol!» dəp yeziloɣan, — dedi.□ ■
9 Andin Iblis uni Yerusalemoɣa elip bardi wə uni ibadəthanining əng egiz jayioɣa turoɣuzup:
— Hudaning Ooɣli bolsang, özüngni pəskə taxlap baqqin! □ 10 Qünki *Təwratta*: «*Huda*
Öz pərixtilirigə seni qooɣdax ɦəqqidə əmr qilidu»; 11 wə, «Putungning taxqa urulup kətməsliki üqün, ular seni qollirida kətürüp yüridu» dəp yeziloɣan, — dedi.□ ■
12 Əysa uningoɣa: — «*Təwratta*: «Pərwərdigar Hudayingni sinioɣuqi bolma!» dəpmu yeziloɣan, — dedi.□ ■
13 Iblis barliq sinaxlarni ixlitip qiqqandin keyin, uni waqtinqə taxlap ketip qaldi.

Əysa Galiliyə əlkisidə
Mat. 4:12-17; Mar. 1:14-15

14 Əysa Roɦning küq-qudriti iqidə Galiliyə əlkisigə qaytip kəldi. Xuning bilən uning həwər-xəɦriti ətraptiki ɦərbir yurtlaroɣa tarqaldi. □ ■ 15 U ularning sinagoglirida təlim bergili turdi wə ularning uluoɣlaxlirioɣa sazawər boldi.□

Nasarəttə qətkə qeqilix
Mat. 13:53-58; Mar. 6:1-6

16 U özi bekip qong qilinoɣan yurti Nasarətkə kelip, xabat küni adəttikidək sinagogqa kirdi wə xundaqla *muqəddəs yazmilarni* oquxqa ərə turdi ■ 17 wə Təwrattiki «Yəxaya» degən qisim uningoɣa tapxuruldi. U oram yazmini eqip, munu səzlər yeziloɣan yərni tepip oqudi:
18-19 — «Pərwərdigarning Roɦi mening wujudumda,
Qünki U meni yoqsullaroɣa hux həwərlər yətküzüxkə məsiɦ qildi.
Tutqunlaroɣa azadliqni,
Wə korlaroɣa kərüx xipasini jakarlaxqa,
Ezilgənlərni halas qilixqa,
Pərwərdigarning xapaət kərsitidioɣan yilini jakarlaxqa meni əwətti».□ ■

20 U yazmini türüwetip, sinagog hizmətqisigə qayturup berip, olturdi. Sinagogta olturoɣanlarning ɦəmmisining közliri uningoɣa tikilip turatti. □ 21 U köpqilikkə:
— Mana bu ayət bügün qulikinglaroɣa anglanoɣinida əməlgə axurulmaqta, — dedi.

□ **4:8 «Pərwərdigar Hudayingoɣila ibadət qil, pəqət Uningla qulluqida bol!»** — Təwrat, «Qan.» 6:13. ■ **4:8** Qan. 6:13; 10:20; 1Sam. 7:3. □ **4:9 «uni ibadəthanining əng egiz jayioɣa turoɣuzup...»** — yaki «uni ibadəthanining egiz jayioɣa turoɣuzup...». «Hudaning Ooɣli» — bu nam ɦərgizmu Huda bilən Əysa otturisidiki jismaniy jəɦəttiki ata-balilik munasiwətni əməs, bəlki roɦiy jəɦəttiki munasiwətni bildüridu. □ **4:11 «Putungning taxqa urulup kətməsliki üqün, ular seni qollirida kətürüp yüridu»** — «Zəb.» 91:11, 12. Xəytanning bu ayətni ixlətkini tooɣruluq «Matta»diki «qoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **4:11** Zəb. 91:11,12. □ **4:12 «Pərwərdigar Hudayingni sinioɣuqi bolma!»** — «Qan.» 6:16. ■ **4:12** Qan. 6:16. □ **4:14 «Roɦning küq-qudriti iqidə...»** — Muqəddəs Roɦning küq-qudritidə, əlwəttə. ■ **4:14** Mat. 4:12; Mar. 1:14; Yɦ. 4:43; Ros. 10:37. □ **4:15 «u ularning sinagoglirida təlim bergili turdi»** — «sinagog»lar tooɣruluq «təbirlər»imizni kərüng. ■ **4:16** Nəɦ. 8:4, 5; Mat. 13:54; Mar. 6:1; Yɦ. 4:43. □ **4:18-19 «U meni yoqsullaroɣa hux həwərlər yətküzüxkə məsiɦ qildi»** — «məsiɦ qilix» (yaki «məsiɦləx») tooɣruluq «Yəx.» 61:1diki izaɦat wə «Təbirlər»imizni kərüng. Bəzi kona köqürmilərdə «U meni sunuq köngüllərni yasap saqaytixqa» degən səzlər muxu ayəttə qoxulidu. **«U meni yoqsullaroɣa hux həwərlər yətküzüxkə məsiɦ qildi. Tutqunlaroɣa azadliqni wə korlaroɣa kərüx xipasini jakarlaxqa, ezilgənlərni halas qilixqa, Pərwərdigarning xapaət kərsitidioɣan yilini jakarlaxqa meni əwətti»** — bu səzlər «Yəx.» 61:1 ɦəm 58:6din elinoɣan. ■ **4:18-19** Yəx. 42:7; 61:1, 2; Mat. 11:5. □ **4:20 «U yazmini türüwetip, sinagog hizmətqisigə qayturup berip, olturdi»** — sinagoglarda təlim bərgüqilər awwal muqəddəs yazmilarni oquxqa turatti, andin təlim berixkə olturatti.

22 Həmmisi uning yahxi gepini qilixip, uning aoqzidin qiqiwatqan xapaətlik səzlirigə
qəyran qelixip:
— Bu Yüsüpning ooqli əməsmu? — deyixti.■
23 U laroqa:
— Xübhisizki, silər manga «Əy tewip, awwal əzüngni saqayt!» degən təmsilni
kəltürüp, «Həwər tapqinimizdək, Kəpərnaqum xəhiridə nemə ixlar yüz bərgən
bolsa, muxu yərdimu, əz yurtungdimu xularni kərsətməmsən?» dəwatisilər, — dedi.
■
24 — Biraq xuni silərgə bərhək eytip qoyayki, qeqqandaq pəyoqəmbər əz yurti
təripidin qobul qilinoqan əməs. ■ 25 Mən silərgə xu həqiqətni əslitimənki,
Ilyas *pəyoqəmbər*ning waqtida, asman uda üq yil altə ay etilip, dəhxətlik bir
qəhətqilik barliq zeminni basqanda, Israilda nuroqun tul ayallar bar idi; 26 biraq
Ilyas ularning qeqqaysisining qexioqa əməs, bəlki Zidonning Zarəfat xəhiridiki bir
tul ayalning qexioqila əwətilgən. □ 27 Wə *xuningoqa ohxax*, Elixa pəyoqəmbərning
waqtida, Israilda mahaw kesiligə giriptar boloqanlar nuroqun bolsimu, lekin Suriyəlik
Naamandin baxqa, qeqqaysisi saqaytiloqan əməs! — dedi.□ ■
28 Sinagogdikilər bu səzlərni anglap, qəmmisi qattiq oqəzəpləndi; 29 ornidin turuxup,
uni xəqərdin qəydəp qiqirip, xu xəqər jaylaxqan taoqning lewigə əqiqip, tik yardin
taxliwətməkqi boluxti. □ 30 Lekin u ularning arisidin bimalal ətüp, əz yoliqa qiqip
kətti.

Əysaning jinni qəydiwetixi
Mar. 1:21-28

31 U Galiliyə əlkisining Kəpərnaqum degən bir xəhirigə qüxti, u yərdə xabat künliridə
həlqqə təlim berətti. ■ 32 Ular uning təlimigə qəyran qelixti, qünki uning səzi tolimu
nopuzluq idi. ■ 33 Əmdi sinagogta napak jinning roqi qaplaxqan bir kixi bolup,
uningdiki jin qattiq awazda:□ ■
34 — Əy Nasarətlik Əysa, sening biz bilən nemə karing?! Bizni yoqatquli kəldingmu?
Mən sening kimlikingni bilimən, Hudaning Mukəddəs Boloquqisisən! — dəp towlap
kətti.
35 Lekin Əysa jinoqa tənbih berip:
— Aoqzingni yum! Uningdin qik! — dewidi, jin qeliqi adəmni halayiq ottur-
isida yiqitiwetip, uningdin qiqip kətti. Lekin uningoqa qeq zərər yətküzmidi.
36 Həmməylən buningdin qattiq qəyran boluxup, bir-birigə:
— Bu zadi qandaq ix! U dərwəkə qoquq wə qudrət bilən napak roqlaroqa əmr qilsila,
ular qiqip ketidikən, — deyixti. □ 37 Xuning bilən uning həwər-xəqriti ətraptiki
qərbir yurtlaroqa tarqaldi.

■ **4:22** Yəx. 50:4; Mat. 13:54; Mar. 6:2; Luqa 2:47; Yq. 6:42. ■ **4:23** Mat. 4:13. ■ **4:24** Mat. 13:57; Mar. 6:4; Yq. 4:44. □ **4:26** **«Zarəfat»** — grek tilida «Sarəpta». **«Ilyas ularning qeqqaysisining qexioqa əməs, bəlki Zidonning Zarəfat xəhiridiki bir tul ayalning qexioqila əwətilgən»** — bu wəqə «1Pad.» 17:9-24də hatiriləngən. Ilyas pəyoqəmbər Zidon rayoni (Yəhudiy əməslərning zemini)diki xu tul hotunning əyigə əwətilip, uning əyidə turoqan wə aqarqilik ahirlaxquqə tul hotun, ooqli wə əzi üqün ozuq-tülük təminligən. Demək, Hudaning Əz həlki — Yəhudiylar arisida Iliyasning xundaq məjizilik yardimigə erixküdək ihlasmənlik məwjut bolmioqanidi, əksiqə, itaətsizlik wə asiylik oquq-axkara kərünətti. □ **4:27** **«Elixa pəyoqəmbərning waqtida, Israilda mahaw kesiligə giriptar boloqanlar nuroqun bolsimu, lekin Suriyəlik Naamandin baxqa, qeqqaysisi saqaytiloqan əməs!»** — Suriyəlik Naaman Yəhudiy əməs idi, əlwəttə. Bu wəqə «2Pad.» 5:1-14də hatiriləngən. Məsiqning ularoqa «Silər Hudaning xapaitini wə nijatini rət qiloqaqqa, U əmdi Yəhudiy əməslərgə meqir-xəpqət kərsitidu!» degəndək idi. ■ **4:27** 2Pad. 5:14. □ **4:29** **«uni xəhərdin qəydəp qiqirip...»** — grek tilida «uni xəhərdin taxlap...». ■ **4:31** Mat. 4:13; Mar. 1:21. ■ **4:32** Mat. 7:29; Mar. 1:22. □ **4:33** **«napak jinning roqi»** — bu degənlik səz bəlkim bu jinning intayin napak ikənlikini təkitliməkqi. ■ **4:33** Mar. 1:23. □ **4:36** **«Bu zadi qandaq ix!»** — yaki «Bu zadi qandaq təlim?».

Əysaning nurƣun kesəllərni saqaytixi
Mat. 8:14-17; Mar. 1:29-34

38 Əysa sinagogtin qiqip, Simonning ɵyigə kirdi. Lekin Simonning qeynanisi eƣir təp
kesili bolup qalƣanidi; ular Əysadin uning ƫajitidin qiqixini ɵtündi. ■ 39 U ayalning
bexida turup, təpkə tənbiƫ beriwidi, təp xuan uningdin kətti. U dərƫal ornidin turup,
ularni kütüxkə baxlidi.
40 Kün petixi bilənla, kixilər ƫərhil kesəllərgə giriptar bolƣan yeqinliri bolsila, ularni
uning aldiƣa elip kelixti. Uularƣa bir-birləp qolini təgküzüp, ularni saqaytti. □ ■
41 Kixilərgə qaplaxqan nurƣun jinlar ulardin qiqip: «Sən Hudaning Ooƣli!» dəp
towlap ketətti. Lekin u ularƣa tənbiƫ berip, sɵz qilixiƣa yol qoymidi; qünki ular
uning Məsiƫ ikənlikini bilətti.■
42 Kün qiqixi bilən, u xəƫərdin qiqip, pinƫan bir jayƣa kətti. Biraq top-top halayiq
uni izdəp yürətti; ular uni tapqanda aldiƣa kelip, uni arimizda qalsun dəp ketixidin
tosmaqqi boluxti. ■ 43 Lekin u ularƣa:
— Hudaning padixaƫliqining hux həwirini baxqa xəƫər-yezilarƣimu yətküzüxüm
kerək; qünki mən dəl bu ixqa əwətilgənmən, — dedi.
44 Xuning bilən u Galiliyədiki sinagoglarda təlim berip yüriwərdi.□

5

Əysaning tunji qetim muhlis qaqirixi
Mat. 4:18-22; Mar. 1:16-20

1 Xundaq boldiki, u Ginnisarət kɵlining boyida turƣanda, halayiq Hudaning sɵz-
kalamini anglax üqün uning ətrapiƣa olixip qistilixip turatti.■ 2 U kɵl boyida turƣan
ikki kemini kərdi. Beliqqilar bolsa kemidin qüxüp, *qiroƣaqta* torlirini yuyuxuwatatti.
3 U kemilərdin birigə, yəni Simonningkigə qiqip, uningdin kemini qiroƣaqtin səl
yiraqlitixni iltimas qildi. Andin u kemidə olturup top-top halayiqqa təlim bərdi. 4 Sɵzi
tügigəndin keyin, u Simonƣa:
— Kemini qongqurraq yərgə ƫəydəp berip, beliqlarni tutuxqa torliringlarni selinglar,
— dedi.
5 Simon uningƣa jawabən: — Ustaz, biz pütün keqiqə japa tartip ƫeq nərsə
tutalmiduq. Biraq sening sɵzüng bilən torni salsam salay, dedi.
6 Ular xundaq qiliwidi, nurƣun beliqlar toroƣa qüxti; tor sɵkülüxkə baxlidi.□ 7 Xuning
bilən ular baxqa kemidiki xeriklirini yardəmgə kelixkə ixarət qilixti. Ular kelip,
beliqlarni ikki kemigə liq qaqiliwidi, kemilər qɵküp ketəy dəp qaldi. 8 Simon Petrus
bu ixni kərüp, Əysaning tizliri aldida yiqilip:
— Məndin yiraqlaxqaysən, i Rəb! Qünki mən gunaƫkarmən! — dedi. 9 Qünki bunqə
kɵp beliq tutuloƣanliqidin u wə uningƣa ƫəmraƫ boloƣanlirini ƫəyranliq basqanidi.
10 Wə Simonning xerikliri — Zəbədiyning ooƣulliri Yaqup bilən Yuƫannamu ƫəm
xundaq ƫəyran qaldi. Əmdi Əysa Simonƣa:

■ **4:38** Mat. 8:14; Mar. 1:29. □ **4:40 «kün petixi bilənla,...»** — xabat küni tügigəndə (kəqtə), «ix qilix» yaki «hizmət qilix»qa bolatti (məsilən, kesəl adəmni kətürüx qatarliq). ■ **4:40** Mat. 8:16; Mar. 1:32; 7:32; 8:23,25. ■ **4:41** Mar. 1:34; 3:11. ■ **4:42** Mar. 1:35. □ **4:44 «Galiliyədiki sinagoglarda»** — bəzi kona kɵqürmilərdə muxu yərdə «Yəhudiyədiki sinagoglarda» deyilidu. ■ **5:1** Mat. 13:2; Mar. 4:1. □ **5:6 «Ular xundaq qiliwidi, nurƣun beliqlar toroƣa qüxti; tor sɵkülüxkə baxlidi»** — adəttə Galiliyə kɵlisidə beliqlar kündüzdə qongqur suƣa xungoƣup kiriwalidu, ularni tor bilən tartip qiqaroƣili bolmaydu. Oqurmənlər xuni bayqiƣan boluxi mumkinki, Məsiƫ «torliringlar»ni degini bilən Petrusning pəqət birla torni selixqa ixənqi bar idi («Yuƫ.» 21:11ni wə xu ayət tooƣruluq izaƫat wə «Yuƫanna»diki «qoxumqə sɵz»ni kərüng).

— Qorqmioqin, buningdin keyin sən adəm tutquqi bolisən — dedi.□ ■
11 Ular kemilərni qiroqaqqa qiqirip, ḥəmmə nərsini taxlap qoyup, uningoqa əgixip mangdi.■

Əysaning mahaw kesilini saqaytixi
Mat. 8:1-4; Mar. 1:40-45

12 Xundaq boldiki, u xəḥər-yezilarning biridə boloqanda, mana xu yərdə, pütün bədinini mahaw besip kətkən bir adəm bar idi; u Əysani kərüpla uning ayioqioqa özini etip uningdin:
— Təqsir, əgər sən halisang, meni saqaytip pak qilalaysən! — dəp yalwurdi.□ ■
13 Əysa qolini sozup uningoqa təgküzüp turup:
— Halaymən, paklanoqin! — dewidi, bu adəmning mahaw kesili dərḥal uningdin kətti. 14 Əysa uningoqa:
— Ḥazir bu ixni ḥeqkimgə eytma, bəlki udul berip kaḥinoqa özüngni kərsitip, ularda bir guwaḥliq bolux üqün, Musa bu ixta əmr qiloqandək özüngning saqaytiloqining üqün bir *qurbanliqni* sunoqin, — dedi.□ ■
15 Lekin u tooqrisidiki həwər tehimu tarqilip pur kətti; xuning bilən top-top həlq uning səzini anglax wə öz aoqriq-kesəllirini saqaytixi üqün uning aldioqa yioqilip kelətti.
16 Ḥalbuki, u pat-pat ulardin qekinip qəllük yərlərgə berip dua qilatti.

Əysaning adəmning gunaḥlarni «kəqürüm qilindi» deyix ḥoquqi
Mat. 9:1-8; Mar. 2:1-12

17 Xu künlərning biridə xundaq boldiki, u təlim beriwatqanda, yenida Pərisiylər wə Təwrat əḥliliri olturatti. Ular Galiliyə, Yəḥudiyə əlkilirining ḥərqaysi yeza-qixlaqliri wə Yerusalemdin kəlgənidi. Pərwərdigarning kesəllərni saqaytix küq-qudriti uningoqa yar boldi. 18 Xu pəyttə, mana birqanqə kixi zəmbilgə yatquzuloqan bir paləqni kətürüp kəldi. Ular uni uning aldioqa əkirixkə intilixti. □ ■ 19 Biraq adəmlərning tolilikidin kesəlni əkirixkə amal tapalmay, ular özgigə elip qikip, özgidiki kaḥixlarni eqip, kesəlni öyning iqigə zəmbildə yatqan ḥalda halayikning otturisioqa, Əysaning aldioqa qüxürdi. 20 U ularning ixənqini kərüp *paləqkə*:
— Buradər, gunaḥliring kəqürüm qilindi! — dedi.
21 Təwrat ustazliri bilən Pərisiylər köngülliridə:
— Bundaq kupurluq səzligən bu adəm kimdur?! Hudadin baxqa gunaḥlarni kəqürələydioqan kim bar? — dəp oylaxti.□ ■
22 Biraq Əysa ularning könglidə əyib izdəxlirini bilip yetip, jawabən:

□ **5:10** **«sən adəm*lərni* tutquqi bolisən»** — muxu səz adəmlərni zindanlaroqa yaki qulluqqa əməs, bəlki uning Hudaning qutquzux yolida adəmlərni Xəytanning qanggilidin wə ḥalak yolidin tutup qutquzux ixlirini kərsitidu. ■ **5:10** Yər. 16:16; Əz. 47:9; Mat. 4:19; Mar. 1:17. ■ **5:11** Mat. 4:20; 19:27; Mar. 10:28; Luqa 18:28. □ **5:12** **«Təqsir...»** — yaki «I Rəb...». **«pütün bədinini mahaw besip kətkən bir adəm....»** — «mahaw kesili» birhil qorqunqluk terə kesili bolup, Yəḥudiylar bu hil kesəlgə giriptar boloqanlarni napak, dəp qarap ularoqa qət'iy yeqinlaxmaytti. Bu kesəl tooqruluq yənə «Lawiylar»diki «qoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **5:12** Mat. 8:2; Mar. 1:40. □ **5:14** **«ularda bir guwaḥliq bolux üqün, Musa bu ixta əmr qiloqandək özüngning saqaytiloqining üqün bir qurbanliqni sunoqin»** — Musa pəyoqəmbər Təwrat qanunida xundaq əmrni kərsətkən: — Bir mahaw kesili saqaytiloqan bolsa, u muqəddəs ibadəthanioqa berip, özining saqaytiloqanliqini kaḥinoqa kərsitip andin mahaw kesilidin saqayoqanlar qilixqa tegixlik qurbanliqni sunuxi kerək idi. Xübḥisizki, Musa pəyoqəmbərdin baxlap Məsiḥ Əysa kəlgüqə bu murasim ḥeq ətküzülüp baqqan əməs idi. «Law.» 14:1-32ni kərüng. ■ **5:14** Law. 13:2; 14:2; Mat. 8:4. □ **5:18** **«... Ular uni uning aldioqa əkirixkə intilixti»** — Əysa öydə olturatti (19-ayətni kərüng). ■ **5:18** Mat. 9:1; Mar. 2:3; Ros. 9:33. □ **5:21** **«Pərisiylər»** — qattiq tələplik bir diniy məzḥəptikilər idi. Ular tooqruluq «Təbirlər»ni kərüng. ■ **5:21** Zəb. 32:5; Yəx. 43:25.

— Silər kənglünglarda nemixkə əyib izdəysilər? 23 «Gunahliring kəqürüm kilindi!» deyix asanmu yaki «Ornungdin tur, mang!» deyixmu? 24 Əmma hazir silərning Insan’oolining yər yüzidə gunahlarni kəqürüm kilix hokukioła igə ikənlikini bilixinglar üqün, — U paləq kesəlgə:
— Sanga eytayki, ornungdin tur, ornungni yioıixturup əyünggə kayt! — dəp buyrudi.□
25 Helikі adəm dərhal ularning aldida ornidin dəs turup, əzi yatkan zəmbilni elip, Hudani uluolioıiniqə əyigə kaytti. 26 Həmməylənni dəhxətlik həyranlik basti; ular Hudani uluolixip, korkunqka qəmgən halda:
— Biz bügün tilsimat ixlarni kərduk! — deyixti.

Əysaning Lawiyni muhlislikka qakirixi — «gunahkarlar» bilən həmdastihan olturuxi
Mat. 9:9-13; Mar. 2:13-17

27 Bu ixlardin keyin, u yoloıa qikip, Lawiy isimlik bir bajgirni kərdi. U baj yioıidioıan orunda olturatti. U uningoıa:
— Manga əgəxkin! — dedi.□ ■
28 U ornidin turup, həmmini taxlap, uningoıa əgəxti.
29 Lawiy əyidə uningoıa katta bir ziyapət bərdi. Ular bilən zor bir top bajgirlar wə baxkilarmu xu yərdə həmdastihan boloıanidi. □ ■ 30 Birak Pərisiylər wə ularning ekimidiki Təwrat ustazliri oıudungxup uning muhlislirioıa:
— Silər nemixkə bajgir wə gunahkarlar bilən bir dastihanda yəp-iqip olturisilər?! — dəp aoırinixti.□
31 Əysa ularoıa jawabən:
— Saoılam adəmlər əməs, bəlki kesəl adəmlər tewipkə mohtajdur. 32 Mən həkkaniylarni əməs, bəlki gunahkarlarni towioıa qakiroıili kəldim, — dedi.□ ■

Yengi konidin üstündur
Mat. 9:14-17; Mar. 2:18-22

33 Andin ular uningdin:
— Nemixkə Yəhyaning muhlisliri daim roza tutup dua-tilawət kilidu, Pərisiylərning muhlislirimu xundak kilidu, lekin sening muhlisliring yəp-iqipla yüridioıu! — dəp soraxti.■
34 U ularoıa:

□ **5:24 «silərning Insan’oolining yər yüzidə gunahlarni kəqürüm kilix hokukioıa igə ikənlikini bilixinglar üqün» —** «Insan’ooli» tooıruluk «Mat.» 8:20diki izahat wə «Təbirlər»ni kərüng. □ **5:27 «u yoloıa qikip, Lawiy isimlik bir bajgirni kərdi» —** «Lawiy»ning baxka ismi «Matta» idi. ■ **5:27** Mat. 9:9; Mar. 2:14,15. □ **5:29 «zor bir top bajgirlar» —** «bajgirlar» Israilning zeminini ixoıal kiloıan Rimliklar üqün əz həlkidin baj yioıip beridioıan wə xu səwəbtin nəprətkə uqrioıan Yəhudiylar. ■ **5:29** Mat. 9:10; Mar. 2:15; Luka 15:1. □ **5:30 «Silər nemixkə bajgir wə gunahkarlar bilən bir dastihanda yəp-iqip olturisilər?!» —** «gunahkarlar» — Təwrat-Injil boyiqə hərbir adəm gunahkar, əlwəttə. Lekin muxu ayəttiki «gunahkarlar» degən səz, hali qong Pərisiylər wə Təwrat ustazliri təripidin alahidə «gunahkarlar» dəp ataloıan bajgirlar, pahixə ayallar, hətta sawatsiz kixilər katarlikларni kəzdə tutidu. □ **5:32 «Mən həkkaniylarni əməs, bəlki gunahkarlarni towioıa qakiroıili kəldim» —** muxu səzidə «gunahkarlar» degini, əzlirini gunahkar dəp tonup yətkənlərni kəzdə tutidu, əlwəttə. Qünki həmmə adəm gunahkardur. «Həkkaniylar» əzini həkkaniy dəp hesablioıanlarni kərsitidu. Xunga Məsih ularni qakiralmaytti wə hazirmu qakiralmaydu. ■ **5:32** Mat. 9:13; Luka 19:10; 1Tim. 1:15. ■ **5:33** Mat. 9:14.

— Toyi boluwatqan yigit toyda toy meḫmanliri bilən ḫəmdastihan olturoɣan qaoɣda ularni roza tutquzalamsilər? □ ■ 35 Əmma xu künlər keliduki, yigit ulardin elip ketilidu, ular xu künlərdə roza tutidu.□
36 U ularoɣa bir təmsilmu kəltürdi:
— Ḫeqkim yengi köngləktin yirtip, uni kona köngləkkə yamaq qilmaydu. Undaq qilsa, yengi köngləknimu yirtqan bolidu, xundaqla yengidin aloɣan yamaqmu kona köngləkkə mas kəlməydu. 37 Xuningdək, ḫeqkim yengi xarabni kona tulumlaroɣa qaqilimaydu. Undaq qilsa, yengi xarabning *köpüxi bilən* tulumlar yerilidu-də, xarabmu tökülüp ketidu; tulumlarmu kardin qiqidu. ■ 38 Xunga yengi xarab yengi tulumlaroɣa qaqilinix kerək, xundaqta ikkilisi saqlinip qalidu. 39 Uning üstigə, ḫeqkim kona xarabtin keyin yengisini iqixni halimaydu, qünki u: «Boldi, konisi yahxi!» dəydu.□

6

Əysa «xabat küni»ning Igisidur
Mat. 12:1-8; Mar. 2:23-28

1 Ikkinqi «muḫim xabat küni», u buoɣdayliqlardin ətüp ketiwatatti. Uning muhlisliri baxaqlarni üzüwelip, aliqinida uwulap yəwatatatti.□ ■ 2 Lekin buni kərgən bəzi Pərisiylər ularoɣa:
— Silər nemixqa xabat küni Təwratta qəkləngən ixni qilisilər? — deyixti.□ ■
3 Əysa ularoɣa jawabən:
— Silər ḫətta Dawut *pəyoɣəmbər* wə uning ḫəmraḫlirining aq qaloɣanda nemə qiloɣanliqini *muqəddəs yazmilardin* oqumioɣanmusilər?□ 4 Demək, u Hudaning öyigə kirip, *Hudaoɣa* ataloɣan, *Təwratta* kaḫinlardin baxqa ḫərqandaq adəmning yeyexi

□ **5:34 «toy meḫmanliri»** — grek tilida «mərikə zalining pərzəntliri» degən ibarə bilən ipadilinidu. ■ **5:34** Yəx. 62:5; 2Kor. 11:2. □ **5:35 «Əmma xu künlər keliduki, yigit ulardin elip ketilidu, ular xu künlərdə roza tutidu»** — bu səzlər Əysaning «ulardin (meḫmanlardin) elip ketilip» ölümi özigə əgəxkənlərgə qayoɣu-ḫəsrət elip kelidioɣanliqini kərsitidioɣan bexarət. ■ **5:37** Mat. 9:17; Mar. 2:22. □ **5:39 «ḫeqkim kona xarabtin keyin yengisini iqixni halimaydu»** — adəttə, kona xarab dərwəkə yengi xarabtin yahxi, əlwəttə. □ **6:1 «Ikkinqi «muḫim xabat küni»»** — grek tilida «ikkinqi «birinqi xabat küni»» degən səz bilən ipadilinidu. Biz «birinqi»ni «muḫim» dəp tərjimə qilduq. Səwəbini töwəndə qüxəndürimiz. «Ikkinqi «birinqi xabat küni»» degən bu ibarini qüxəndürüx təs. Alimlarning bu tooɣruluq ikki pikri bar: 1-pikir: — Yəhudiy həlqining ikki hil kalendari bar idi. Birinqi kalendar Babilliqlarningkigə ohxax bolup küzdə («kanay qelix ḫeyti» yaki «buroɣa ḫeyti» bilən) baxlinatti. Bu kalendar boyiqə, xu yildiki «birinqi xabat» bolsa «tunji «birinqi xabat»» dəp ataloɣan. Ikkinqi kalendar ətyazda baxlinatti («Mis.» 12:2ni kərüng). Xu alimlarning pikriqə, ikkinqi kalendar boyiqə, xu yildiki birinqi xabat «ikkinqi «birinqi xabat»» dəp atilatti. 2-pikir: — bu «yəttə ḫəptə ḫeyti»ning ikkinqi ḫəptisidiki xabat künini kərsitidu («Law.» 23:10-22ni kərüng). Xu alimlarning pikriqə, bu ḫeytning ikkinqi xabat küni «ikkinqi «birinqi xabat»» dəp atilatti. Muxu pikir boyiqə «birinqi» degən səz muxu ayəttə asasən «muḫim» degən mənidə. Bizningqə bu 2-pikir tooɣridur, qünki «yengi yil»ning (ətiyazdiki) «birinqi xabat»ida, yengi buoɣday yaki arpa danlirini yeyix qəkləngənidi, bəlkim Hudaoɣa atax kerək idi («Law.» 23:14-ayətni yənə kərüng). Nemila bolmisun, xu waqit ətiyazoɣa tooɣra kelətti. ■ **6:1** Qan. 23:24; Mat. 12:1; Mar. 2:23. □ **6:2 «Nemixqa xabat küni Təwratta qəkləngən ixni qilisilər?»** — «qəkləngən ix» Təwrat qanunida qəkləngən, deməkqi. Ularning xikayət qiloɣini muhlislarning yeyixi əməs («Qan.» 23:25ni kərüng), bəlki xabat künidə muhlislarning «ḫosul aloɣanliq»i idi. «Matta»diki «qoxumqə səz»imizdə muxu wəqə tooɣruluq izaḫatlirimizni kərüng. ■ **6:2** Mis. 20:10. □ **6:3 «Silər ḫətta Dawut pəyoɣəmbər ... nemə qiloɣanliqini muqəddəs yazmilardin oqumioɣanmusilər?»** — «oqumioɣanmusilər?» degən səz Pərisiylərning daim rəqibliridin soraydioɣan soal xəkli idi.

qəkləngən «təqdim nanlar»ni *sorap* elip yegən wə ḥəmraḥlirioɣimu bərgən — dəp jawab bərdi.□ 5 Ahirida u ularoɣa:
— Insan’ooɣli xabat küniningmu Igisidur, — dedi.■
6 Yənə bir xabat küni xundaq boldiki, u sinagogqa kirip təlim beriwatatti. Sinagogta ong qoli yigiləp kətkən bir adəm bar idi.■ 7 Əmdi Təwrat ustazliri bilən Pərisiylər uning üstidin ərz qiloɣudək birər ixni izdəp tapayli dəp, uning xabat künimu kesəl saqaytidioɣan-saqaytmaydioɣanliqini paylap yürüxətti.□ 8 Biraq Əysa ularning kənglidikini bilip, qoli yigiləp kətkən adəmgə:
— Ornungdin tur, otturioɣa qiqqin! — dewidi, ḥeliqi adəm ornidin qopup xu yərdə turdi. 9 Andin Əysa ularoɣa:
— Silərdin sorap baqayqu, Təwratqa uyoɣun boloɣini xabat küni yahxilik qilixmu, yaki yamanlik qilixmu? Janni qutquzuxmu yaki janoɣa zamin boluxmu? — dəp soridi. 10 Ətrapidikilərning ḥəmmisigə nəzər saloɣandin keyin, u ḥeliqi adəmgə:
— Qolungni uzat, — dedi. U xundaq qilixi bilənla qoli əsligə kəltürülüp ikkinqi qolioɣa ohxax boldi. □ ■ 11 Lekin ular oɣəzəptin ḥoxini yoqitip, Əysaoɣa qandaq taqabil turux tooɣrisida məsliḥətlixixkə baxlidi.□

Əysaning on ikki rosulni tallixi
Mat. 10:1-4; Mar. 3:13-19

12 Xu künlərdə xundaq boldiki, u dua qilixqa taoɣqa qiqti wə u yərdə Hudaoɣa keqiqə dua qildi. 13 Tang atqanda, muhlislirini aldioɣa qaqirip, ularning iqidin on ikkiylənni tallap, ularni rosul dəp atidi. ■ 14 Ular: Simon (Əysa uni Petrus dəpmu atioɣan) wə uning inisi Andiriyas; Yaqup wə Yuḥanna, Filip wə Bartolomay, 15 Matta wə Tomas, Alfayning ooɣli Yaqup wə millətpərwər dəp ataloɣan Simon, □ 16 Yaqupning ooɣli Yəḥuda wə keyin uningoɣa satqunluq qiloɣan Yəḥuda Ixqariyotlar idi.□

Əysaning kesəllərni saqaytixi wə təlim berixi
Mat. 4:23-25; 5:1-12

17 Əysa *rosulliri* bilən taoɣdin qüxüp, bir tüzləngliktə turatti. Xu yərdə nuroɣun muhlisliri ḥəmdə pütkül Yəḥudiyə əlkisidin wə Yerusalemdin, Tur wə Zidon xəḥərlirigə qaraydioɣan dengiz boyidiki yurtlardin top-top kixilər yioɣilixti. Ular uning təlimlirini anglax wə kesəllirigə xipalik izdəx üqün kəlgənidi. ■ 18 Napak roḥlardin azablanoɣanlarmu xipalik tepixti. 19 Bu top-top adəmlərning ḥəmmisi qollirini uningoɣa təgküzüwelixqa intilətti; qünki küq-qudrət uning wujudidin qiqip ularning ḥəmmisigə xipalik beriwatatti.■

□ **6:4 «Demək, u Hudaning əyigə kirip, *Hudaoɣa*** ataloɣan, Təwratta kaḥinlardin baxqa ḥərqandaq adəmning yeyexi qəkləngən «təqdim nanlar»ni sorap elip yegən wə ḥəmraḥlirioɣimu bərgən» — bu wəqə «1Sam.» 21:1-7də hatiriləngən. ■ **6:5** Mat. 12:8; Mar. 2:28. ■ **6:6** Mat. 12:9; Mar. 3:1. □ **6:7 «…uning üstidin ərz qiloɣudək birər ixni izdəp tapayli dəp, uning xabat künimu kesəl saqaytidioɣan-saqaytmaydioɣanliqini paylap yürüxətti»** — ularning qilmaqqi boloɣan ərzi bolsa «U xabat künidə kesəlni saqaytsa, «ixligən» yaki «hizmət qiloɣan»oɣa barawər bolidu, xunga (ularning qüxinixiqə) «Təwrat qanunioɣa hilaplik qiloɣan»» bolidu. □ **6:10 «U xundaq qilixi bilənla qoli əsligə kəltürülüp ikkinqi qolioɣa ohxax boldi»** — «əsligə kəltürülüp» degən peilning məjḥul xəkli bizgə bu ixni Huda əzi qiloɣan, degənni uqturidu. Əmdi ular bu məjizini «xabat künidə yaratqanliqi» üqün zadi kimni əyibliməkqi? ■ **6:10** 1Pad. 13:6. □ **6:11 «ular oɣəzəptin ḥoxini yoqitip…»** — «ular» 7-ayəttə kərsitilgən «Təwrat ustazliri wə Pərisiylər». ■ **6:13** Mat. 10:1; Mar. 3:13; 6:7; Luqa 9:1. □ **6:15 «millətpərwər»** — yaki, «Qanaanlik». Yəḥudiy millətpərwərlər wətinini Rim imperiyəsidin azad qilix üqün zorawanlik bilən kürəx qiloɣuqilar idi. □ **6:16 «Yaqupning ooɣli»** — bu Yaqup 14- wə 15-ayəttiki «Yaqup»lardin baxqisi bolsa kerək. **«Yaqupning ooɣli»** — bəzi kona kəqürülmilərdə «Yaqupning inisi» deyilidu. ■ **6:17** Mat. 4:25; Mar. 3:7. ■ **6:19** Mar. 5:30.

Huxallik wə qayoqu

20 Xuning bilən u bexini kətürüp muhlislirioqa qarap mundaq dedi:
— «Mubarək, əy yoqsullar! Qünki Hudaning padixahliqi silərningkidur.□ ■
21 Mubarək, əy ḥazir aq qaloqanlar! Qünki silər toluq toyunisilər.
Mubarək, əy yioqlawatqanlar! Qünki külidioqan bolisilər.■
22 Kixilər Insan'ooqlining wəjidin silərdin nəprətlənsə, silərni əzliridin qətkə qaqsa, silərgə təḥmət-ḥaqarət qilsa, naminglarni rəzil dəp qaroqisa, silərgə mubarək! ■
23 Xu küni xadlinip təntənə qilip səkrənglar. Qünki mana, ərxtə boloqan in'aminglar zordur. Qünki ularning ata-bowiliri *burunqi* pəyoqəmbərlərgimu ohxax ixlarni qiloqan.■

24 — Lekin ḥalinglaroqa way, əy baylar!
Qünki silər alliqaqan raḥət-paraoqitinglaroqa igə boldunglar!■
25 Ḥalinglaroqa way, əy qarni toyunoqanlar!
Qünki silər aq qalisilər.
Ḥalinglaroqa way, əy külüwatqanlar!
Qünki ḥaza tutup yioqlaysilər.■
26 Ḥəmməylən silərni yahxi degəndə, ḥalinglaroqa way! Qünki ularning ata-bowilirimu *burunqi* sahta pəyoqəmbərlərgə xundaq qiloqan».

Düxmininglaroqa meḥir-muḥəbbət kərsitinglar
Mat. 5:38-48; 7:12

27 — Biraq manga qulaq saloqan silərgə xuni eytip qoyayki, düxmənliringlaroqa meḥir-muḥəbbət kərsitinglar; silərgə əq boloqanlaroqa yahxilik qilinglar. ■ 28 Silərni qaroqioqanlaroqa bəht tilənglar; silərgə yaman muamilidə boloqanlaroqimu dua qilinglar. ■ 29 Birsi məngzinggə ursa, ikkinqi məngzingnimu tutup bər; birsi qapiningni eliwalimən desə, kənglikingnimu ayimay bərgin. ■ 30 Birsi səndin birnemə tilisə, uningoqa bərgin. Birsi sening birər nərsəngni elip kətsə, uni qayturup berixni sorima. □ ■ 31 Baxqilarning əzünglaroqa qandaq muamilə qilixini ümid qilsanglar, silərmu ularoqa xundaq muamilə qilinglar. ■ 32 Əgər silər əzünglarni yahxi kərgənlərgila meḥir-muḥəbbət kərsətsənglar, undaqda silərdə nemə xapaət bolsun? Qünki ḥətta gunaḥkarlarmu əzini yahxi kərgənlərgə meḥir-muḥəbbət kərsitidioqu. ■ 33 Əgər silər əzünglaroqa yahxilik qiloqanlaroqila yahxilik qilsanglar, undaqta silərdə nemə xapaət bolsun? Qünki ḥətta gunaḥkarlarmu xundaq qilidioqu! 34 Əgər silər qərzni «qoqum qayturup beridu» dəp oylioqanlaroqa bərsənglar, undaqta silərdə nemə xapaət bolsun? Qünki ḥətta gunaḥkarlarmu əynən qayturup alimiz dəp baxqa gunaḥkarlaroqa qərz beridioqu! ■ 35 Lekin silər bolsanglar, düxmininglaroqimu meḥir-muḥəbbət kərsitinglar, yahxilik qilinglar, baxqilaroqa ətnə beringlar wə «Ular bizgə bernemə qayturidu» dəp oylimanglar. Xu qaoqda, in'aminglar zor bolidu wə silər Ḥəmmidin Aliy Boloquqining pərzəntliri

---

□ **6:20 «Mubarək, əy yoqsullar!»** — «yoqsullar» bəlkim əzining Hudaoqa qət'iy moḥtajliqini tonup yətkənlər. Bu ayətlərdə «mubarək» degən səz (Huda təripidin) «bəhtlik, bərikətlik qilinoqan» degən mənidə ixlitilidu. ■ **6:20** Mat. 5:2. ■ **6:21** Yəx. 61:3; 65:13; 66:10. ■ **6:22** Mat. 5:11; 1Pet. 2:19; 3:14; 4:14. ■ **6:23** Ros. 5:41; 7:51. ■ **6:24** Am. 6:1, 8. ■ **6:25** Yəx. 65:13; Yaq. 4:9; 5:1. ■ **6:27** Mis. 23:4; Pənd. 25:21; Mat. 5:44; Rim. 12:20; 1Kor. 4:12. ■ **6:28** Luqa 23:34; Ros. 7:60. ■ **6:29** 1Kor. 6:7. □ **6:30 «Birsi səndin birnemə tilisə, uningoqa bərgin»** — nemini berix kerəklikini Rəbbimiz eytmidi. Bəzi əḥwalda tiligüqigə tiliginini bərsək uningoqa payda əməs, bəlki ziyan yətküzidu. Məsilən, ḥaraqkəx adəm pul yaki ḥaraq tilisə buni bərsək bolmaydu; lekin mumkin bolsa yardəm qolimizni uzitiximiz kerək. Baxqa misal «Ros.» 3:1-11də tepilidu, bolupmu 6-ayətni kərüng. ■ **6:30** Qan. 15:7; Mat. 5:42. ■ **6:31** Mat. 7:12. ■ **6:32** Mat. 5:46. ■ **6:34** Qan. 15:8; Mat. 5:42.

bolisilər. Qünki u tuzkorlarоqa wə rəzillərgimu meһribanlik qilidu. □ ■ 36 Atanglar meһriban boloqinidək silərmu meһriban bolunglar.

Baxqilarning üstidin ҳəküm qilmanglar
Mat. 7:1-5

37 — Baxqilarning üstidin ҳəküm qilip yürmənglar. Bolmisa, silər *Hudaning* ҳəkümigə uqraysilər. Baxqilarni gunaһqa bekitmənglar wə silərmu gunaһqa bekitilməysilər. Baxqilarni kəqürünglar wə silərmu kəqürüm qilinisilər. ■ 38 Beringlar wə silərgimu berilidu — ҳətta qong əlqigüqkə lik qingdap, silkip toldurulup üstidin texip qüxkidək dərijidə qoynunglarоqa təküp berilidu. Silər baxqilarоqa qandaq əlqəm bilən əlqəp bərsənglar, silərgimu xundaq əlqəm bilən əlqəp berilidu.□ ■

39 Andin u ularоqa təmsil eytip mundaq dedi:

— Qarioqu qarioquni yetiləp mangalamdu? Undaq qilsa, ҳər ikkisi orəkkə qüxüp kətməmdu? ■ 40 Muhlis ustazidin üstün turmaydu; lekin takamullaxturuloqini ustazioqa ohxax bolidu.□ ■

41 Əmdi nemə üqün buradiringning kəzidiki qilni kərüp, əz kəzüngdiki limni bayqiyalmaysən?! □ ■ 42 Sən qandaqmu əz kəzüngdə turoqan limni kərməy turup buradiringoqa: «Qeni, kəzüngdiki qilni eliwetəy!» deyələysən?! Əy sahtipəz! Awwal əzüngning kəzidiki limni eliwət, andin enik kərüp, buradiringning kəzidiki qilni eliwetələysən. 43 Qünki ҳeqqandaq yahxi dərəh yaman mewə bərməydu, ҳeqqandaq yaman dərəhmu yahxi mewə bərməydu. ■ 44 Ҳərqandaq dərəhni bərgən mewisidin pərq ətkili bolidu. Qünki tikəndin ənjürni üzgili bolmas, yantaqtin üzüm üzgili bolmas. ■ 45 Yahxi adəm qəlbidiki yahxilik ҳəzinisidin yahxilik qikiridu; rəzil adəm qəlbidiki rəzillik ҳəzinisidin rəzillikni qikiridu. Qünki qəlb nemigə toldurulоqan bolsa, eoqizdin xu qikidu.■

Ikki hil imarət saloqan kixilər
Mat. 7:24-27

46 — Silər nemixqa meni «Rəb! Rəb!» dəysilər-yu, birak silərgə eytqanlirimoqa əməl qilmaysilər? ■ 47 Əmisə, mening aldimoqa kelip, səzlirimni anglap əməl qiloqan ҳərkimning kimgə ohxioqanlikini silərgə kərsitip berəy. ■ 48 U huddi qongqur kolap, ulini qoram taxning üstigə selip əy saloqan kixigə ohxaydu. Kəlkün kəlgəndə, su ekimi u əyning üstigə zərb bilən uruloqini bilən, uni midir-sidir qilalmidi, qünki u puhta selinoqan. 49 Lekin səzlirimni anglap turup, əməl qilmaydioqan kixi bolsa, quruq yərning üstigə ulsiz əy saloqan kixigə ohxaydu. *Kəlkün* ekimi xu əyning üstigə uruluxi bilən u ərülüp kətti; uning ərülüxi intayin dəҳətlik boldi!

□ **6:35 «Ҳəmmidin Aliy Boloquqining pərzəntliri bolisilər»** — demək, əmәlliringlar buningoqa guwaһlik bolidu. ■ **6:35** Mat. 5:45. ■ **6:37** Mat. 7:1; Rim. 2:1; 1Kor. 4:5. □ **6:38 «silərgimu berilidu — ҳətta qong əlqigüqkə lik qingdap, silkip toldurulup üstidin texip qüxkidək dərijidə quynunglarоqa təküp berilidu»** — Ottura Xərqtə birsi birawoqa axlik ҳədiyə qilmaqqi bolsa (1) axni haltioqa lik qaqilaydu; (2) danlar qingdilip qüxsun dəp haltini silkiydu; (3) qingdaloqan danlarning üstigə «texip qüxküdək dərijidə» yənə qaqilaydu. ■ **6:38** Pənd. 10:22; 19:17; Mat. 7:2; Mar. 4:24. ■ **6:39** Yəx. 42:19; Mat. 15:14. □ **6:40 «Muhlis ustazidin üstün turmaydu; lekin takamullaxturuloqini ustazioqa ohxax bolidu»** — bu sirlik səz bəlkim muhlislar Məsiһkə toluk əgəxsə, uningoqa ohxax azab-okubətni kərüxi mumkin, degən mənini əz iqigə alidu. ■ **6:40** Mat. 10:24; Yh. 13:16; 15:20. □ **6:41 «buradiringning kəzidiki qil»** — yaki «qerindixingning kəzidiki qil». **«Əmdi nemə üqün buradiringning kəzidiki qilni kərüp, əz kəzüngdiki limni bayqiyalmaysən?!»** — mənisi: «Nemə üqün buradiringning ҳərə kepikidək kiqik səwənlikinila kərüp, əzüngdiki limdək qong gunaһni kərməysən?» degəndək. ■ **6:41** Mat. 7:3. ■ **6:43** Mat. 7:17; 12:33. ■ **6:44** Mat. 7:16. ■ **6:45** Mat. 12:35. ■ **6:46** Mal. 1:6; Mat. 7:21; 25:11; Luqa 13:25; Rim. 2:13; Yaq. 1:22. ■ **6:47** Mat. 7:24.

7

Əysaning rimlik yüzbexining qakirini saqaytixi
Mat. 8:5-13; Yh. 4:43-54

1 Əysa kəpqilikkə bu səzlərning ħəmmisini qilip bolоqandin keyin, Kəpərnaħum
xəħirigə *qayta* kirdi. 2 U yərdə məlum bir yüzbexining ətiwarlik quli eoqir kesəl
bolup, səkratta yatatti. 3 Yüzbexi Əysaning həwirini anglap, birnəqqə Yəħudiy
aqsaqalni uning yenioqa berip, uning kelip qulini qutquzuxi üqün ətünüxkə əwətti.□
4 Ular Əysaning aldioqa kəlgəndə uningoqa:
— Bu ixni tiligüqi bolsa, tilikini ijabət qilixingizoqa ħəqiqətən ərziydioqan adəm.
5 Qünki u bizning *Yəħudiy* elimizni yahxi kəridu wə ħətta biz üqün bir sinagogmu
selip bərdi, — dəp jiddiy qiyapəttə ətünüxti.
6 Əysa ular bilən billə bardi. Birak əyigə az qaloqanda, yüzbexi Əysaning aldioqa
birnəqqə dostini əwətip uningoqa mundak degüzdi:
— «Təqsir, əzlirini awarə qilmisila, əzlirining torusumning astioqa kelixlirigə
ərziməymən.□ 7 Xunga əzümnimu silining aldilirioqa berixqa layik ħesablimidim.
Sili pəqət bir eoqiz səz qilip qoysila, qulum saqiyip ketidu. 8 Qünki mənmu baxqa
birsining ħoquqi astidiki adəmmən, qol astimdimu ləxkərlirim bar. Birigə bar desəm
baridu, birigə kəl desəm, kelidu; qulumoqa bu ixni qil desəm, u xu ixni qilidu».□
9 Əysa bu gəpni anglap *yüzbexioqa* təəjjübləndi. U burulup kəynigə əgəxkən
halayiqqa:
Dərwəkə, ħətta Israildimu bundak zor ixənqni tapalmioqanidim! — dedi.
10 Yüzbexi əwətkən kixilər qaytip baroqanda, kesəl boloqan qulning səllimaza
saqayoqanliqini kərdi.□

Tul ayalning ooqlini tirildürüx

11 Bu ixtin keyin u Nain degən bir xəħərgə bardi. Uning muhlisliri wə yənə top-top
kixilər uningoqa əgixip mangdi. 12 U xəħər qowuqioqa yeqinlaxqanda, mana kixilər
jinaza kətürüp qiqiwatqanidi. Əlgüqi anisining yəkkə-yeganə ooqli idi, uning üstigə
anisi tul ayal idi. Xəħərdin qong bir top adəm ayaloqa ħəmraħ bolup qiqqanidi. 13 Rəb
uni kərüp, uningoqa iqini aoqritip:
— Yioqlimioqin, — dedi. 14 Xuning bilən u ətüp, tawutqa qolini təgküziwidi, tawut
kətürgənlər tohtidi. U:
— Yigit, sanga eytimən, oyoqan! — dedi. □ ■ 15 Əlgüqi bolsa ruslinip tik olturdi wə
gəp qilixqa baxlidi. *Əysa* uni anisioqa tapxurup bərdi.
16 Ħəmməylənni qorqunq besip, ular Hudani uluoqlap:
— «Arimizda uluoq bir pəyoqəmbər turoquzuldi!» wə «Huda Əz həlqini yoqlap kəldi!»
— deyixti.□ ■

□ **7:3 «… Əysaning kelip qulini qutquzuxi üqün…»** — grek tilida «qutquzux» wə «saqaytix» birla səz bilən ipadilinidu. **«Yüzbexi Əysaning həwirini anglap, birnəqqə Yəħudiy aqsaqalni uning yenioqa berip, Əysaning kelip qulini qutquzuxi üqün ətünüxkə əwətti»** — yüzbexi rimlik puqra bolup, Yəħudiy əməs idi. 5-ayətkə qarioqanda u rimliklarning butpərəslikini taxlap, Təwrat arqilik Hudaoqa etiqad baoqlioqan adəm idi. □ **7:6 «Təqsir»** — yaki «Rəb». □ **7:8 «Qünki mənmu baxqa birsining ħoquqi astidiki adəmmən»** — muħim səz «mən**mu**» — demək, yüzbexi Rim imperatorning ħoquqi astida turup əz ħoquqi bilən əskərlirigə buyruq berələytti; Əysa aləm Igisining ħoħuqi astida turup, Ħəmmigə Qadirning ħoquqi bilən aləmning ixlirini buyruydioqan adəm idi. □ **7:10 «Yüzbexi əwətkən kixilər qaytip baroqanda, kesəl boloqan qulning səllimaza saqayoqanliqini kərdi»** — bu wəqə «Mat.» 8:8-13dimu hatirilinidu. □ **7:14 «U ətüp, tawutqa qolini təgküziwidi»** — Musa pəyoqəmbərgə qüxürülgən qanun boyiqə jinazioqa tegix kixini yəttə küngiqə «napak» qilatti («Qəl.» 19:11-12ni kərüng). Birak əlginini tirik qilix ħəmmə ixni baxqiqə qilidu! ■ **7:14** Ros. 9:40. □ **7:16 «Huda Əz həlqini yoqlap kəldi!»** — Təwrat wə Injilda «Hudaning yoqlixi» Uning insanloroqa yeqin kelip ulardin həwər elixini əz iqigə alidu. ■ **7:16** Luqa 1:68; 24:19; Yh. 4:19; 6:14; 9:17.

17 Uning tooғrisidiki bu həwər pütün Yəhudiyə zemini wə ətraptiki rayonlarоға tarқilip kətti.

Yəhya pəyоғəmbərning muhlislirining Əysa bilən kərüxkili kelixi
Mat. 11:2-19

18 Yəhyaning muhlisliri əmdi bu barlиқ ixlarning həwirini uningоға yətküzdi. Yəhya muhlisliridin ikkiylənni өzigə qaқirip, ■ 19 Ularni Əysaning aldiоға əwətip: «Kelixi muқərrər zat өzüngmu, yaki baxқa birsini kütüximiz kerəkmu?» dəp sorap kelixkə əwətti.□
20 Ular Əysaning aldiоға berip:
— Qəmüldürgüqi Yəhya bizni səndin: «Kelixi muқərrər zat өzüngmu, yaki baxқa birsini kütüximiz kerəkmu?» dəp sorap kelixkə yeningоға əwətti — dedi.
21 Dəl xu waқitta *Əysa* aоғriқ-silaқ wə kesəl-waba basқan wə yaman roһlar qaplaxқan nuroғun kixilərni saқaytti wə nuroғun қarioғularni kəridioған қildi. 22 Xuning bilən u *Yəһyaning muhlisliriоға*:
— Silər қaytip berip, Yəһyaоға өz angliоған wə kərgənliringlar tooғruluқ həwər yətküzüp — «Korlar kərələydioған wə tokurlar mangalaydioған boldi, mahaw kesili boloғanlar saқaytildi, gaslar angliyalaydioған boldi, өlgənlərmu tirildürüldi wə kəmbəoғəllərgə hux həwər jakarlandi» — dəp eytinglar. ■ 23 *Uningоға yənə*: «Məndin gumanlanmay putlixip kətmigən kixi bolsa bəhtliktur!» dəp қoyunglar, — dedi.□
24 Yəһyaning əlqiliri kətkəndin keyin, u top-top adəmlərgə Yəһya tooғruluқ səz eqip:
— «Silər *burun Yəһyani izdəp* qəlgə baroғininglarda, zadi nemini kərgili bardinglar? Xamalda yəlpünüp turoған қomuxnimu? ■ 25 Yaki esil kiyim kiygən bir ərbabnimu? Mana, esil kiyimlərni kiygən, əyx-ixrət iqidə yaxaydioғanlar padixaһlarning ordiliridin tepiliduoғu!
26 Əmdi silər nemə kərgili bardinglar? Bir pəyоғəmbərnimu? Durus, əmma mən xuni silərgə eytip қoyayki, *bu bolsa* pəyоғəmbərdinmu üstün bir boloғuқidur. 27 Qünki *muқəddəs yazmilardiki*: —
«Mana, yüz aldingоға əlqimni əwətimən;
U sening aldingda yolungni təyyarlaydu» — dəp yezioған səz mana dəl uning tooғrisida yezioғandur. □ ■ 28 Qünki mən silərgə xuni eytip қoyayki, ayallardin tuoғuloған lar arisida Yəһyadinmu uluoғi yoқ; əmma Hudaning padixaһliқidiki əng kiқik boloғinimu uningdin uluoғ turidu 29 (əmdi *Yəһyani* angliоған puқralar, һətta bajgirlarmu Hudaning yolini tooғra dəp Yəһyaning qəmüldürüxi bilən qəmüldürülgənidi. □ 30 Lekin Pərisiylər wə Təwratxunaslar Yəһyaning qəmüldürüxini қobul қilmay, Hudaning өzlirigə boloған məқsət-iradisini qətkə қaққanidi).

■ **7:18** Mat. 11:2. □ **7:19** **«Kelixi muқərrər zat»** — Huda wədə қiloған Қutқuzoғuqi-Məsiһ, əlwəttə. Yəһya өzi Məsiһning yolini təyyarlax üqün uning aldida əwətilgən; xuning bilən u: — «Sən biz kütkən kiximəsən» dəp gumanlinip soraydu. **«Kelixi muқərrər zat өzüngmu, yaki baxқa birsini kütüximiz kerəkmu?»** — Yəһya pəyоғəmbər xu muhlislirini əwətkəndə zindanda idi. Xuning bilən u bəlkim: «Əysa һəқiқətən Қutқuzoғuqi bolsa, nemixқa u meni muxu zindanda yetixқa yol қoyidu?» dəp sorixi mumkin idi. «Matta»diki «қoxumqə səz»də bu ix («Mat.» 11:2-6) tooғruluқ izaһatlirimizni kərüng. ■ **7:22** Yəx. 29:18; 35:5; 61:1. □ **7:23** **«Məndin gumanlanmay putlixip kətmigən kixi bolsa bəhtliktur!»** — Yəһya pəyоғəmbər zindanda yetip: «Əysa Қutқuzoғuqi-Məsiһ bolsa nemixқa meni zindandin қutқuzmioған?» — dəp gumanlanoған bolsa kerək idi. Yəһyaning bu soali tooғruluқ «Matta»diki «қoxumqə səz»imizdə azraқ tohtilimiz. ■ **7:24** Mat. 11:7. □ **7:27** **«Mana, yüz aldingоға əlqimni əwətimən; u sening aldingda yolungni təyyarlaydu»** — Təwrat, «Mal.» 3:1; «Yəx.» 40:3. ■ **7:27** Mis. 23:20; Mal. 3:1; Mar. 1:2. □ **7:29** **«һətta bajgirlarmu Hudaning yolini tooғra dəp Yəһyaning qəmüldürüxi bilən qəmüldürülgənidi»** — «Hudaning yolini tooғra dəp» grek tilida «Hudani tooғra dəp...» degən ibarini bildüridu.

31 Lekin bu zamanning kixilirini zadi kimlərgə ohxitay? Ular kimlərgə ohxaydu?
■ 32 Ular huddi rəstə-bazarlarda olturuwelip, bir-birigə: «Biz silərgə sunay
qelip bərsəkmu, ussul oynimidinglar», «Matəm pədisigə qelip bərsəkmu, yioqa-
zar kilmidinglar» dəp *kakxaydioqan tuturuksiz* balilaroqa ohxaydu. 33 Qünki
Qəmüldürgüqi Yəhya kelip ziyapəttə olturmaytti, *xarab* iqməytti. Xuning bilən
silər: «Uningoqa jin qaplixiptu» deyixisilər. □ ■ 34 Insan'ooqli bolsa kelip həm
yəydu həm iqidu wə mana silər: «Taza bir toymas wə məyhor ikən. U bajgirlar
wə gunahkarlarning dostidur» deyixisilər. 35 Lekin danalik bolsa əzining barlik
pərzəntliri arkilik durus dəp tonulidu».□

Gunahkar ayalning Əysani ətirlixi

36 Pərisiylərdin biri uningdin əyümdə mehman bolsingiz dəp ətündi. Əmdi u
Pərisiyning əyigə kirip dastihanda olturdi. □ ■ 37 Wə mana, u xəhərdə buzuk dəp
tonuloqan bir ayal Əysaning bu Pərisiyning əyidə dastihanda olturoqanlikini anglap,
ak kaxtexidin yasaloqan bir kutida murməkki elip kəldi. □ 38 U yioqliqan peti
uning kəynidə, putioqa yekin turup, kəz yaxliri kilip, putlirini həl kiliwətti; andin
qaqliri bilən uning putlirini ertip kurutti həm putlirini tohtimay səyüp, üstigə ətir
sürdi. 39 Əmdi uni qakirоqan Pərisiy bu ixni kərüp, iqidə: «Bu adəm rast pəyoqəmbər
boloqan bolsa, əzigə tegiwatkan bu ayalning kim wə kandak ikənlikini bilətti. Qünki
u bir buzuk!» dəp oylidi.
40 Xuning bilən Əysa uningoqa jawabən:
— Simon, sanga dəydioqan bir gepim bar, — dedi.
— Eyting, ustaz, — dedi Simon.
41 — Ikki adəm məlum bir kərz igisigə kərzdar ikən. Biri bəx yüz kümüx dinaroqa,
yənə biri bolsa əllik kümüx dinaroqa kərzdar ikən. □ 42 Lekin hər ikkisining
kərzni kayturoqili heqnərsisi bolmioqaqka, kərz igisi mehribanlik kilip hər ikkisining
kərzini kəqürüm kiptu. Seningqə, ularning kaysisi uni bəkrək səyidu? — dəp soridi
Əysa.
43 Simon jawabən: — Meningqə, *kərzi* köprək kəqürüm kilinoqan kixi, — dedi.
— Tooqra həküm kilding, — dedi Əysa. 44 Andin helikі ayaloqa burulup, Simonoqa:
— Bu ayalni kərdüngmu? Mən əyünggə kirginim bilən, sən putlirimni yuyuxka su
bərmigəniding; lekin u kəz yexi bilən putlirimni yudi wə qeqi bilən ertip kurutti.
45 Sən meni salam berip səymiding; lekin u mən kirgəndin tartip putlirimni səyüxtin
tohtimidi. 46 Sən beximoqimu may sürkimigəniding; birak u mening putlirimoqa
murməkkini sürkəp koydi. □ 47 Xunga xuni sanga eytip koyayki, uning nuroqun
gunahliri kəqürüm kilindi. Qünki mana, uning kərsətkən mehir-muhəbbiti qongkur

---

■ **7:31** Mat. 11:16. □ **7:33 «Qəmüldürgüqi Yəhya kelip ziyapəttə olturmaytti, xarab iqməytti» —** grek tilida «Qəmüldürgüqi Yəhya kelip nə nan yeməydu nə iqməydu». Okurmənlərning esidə barki, Yəhya pəyoqəmbər intayin oqorigil ozukinatti, pat-pat roza tutatti. «Mat.» 3:4ni kərüng. ■ **7:33** Mat. 3:4; Mar. 1:6. □ **7:35 «danalik bolsa əzining barlik pərzəntliri arkilik durus dəp tonulidu» —** yaki «danalik bolsa əzining barlik ix-mewiliri arkilik durus dəp tonulidu». Bu kiska ayət üstidə wə uningdiki kəp muhim prinsiplar tooqrisida «Matta»diki «koxumqə səz»imizdə tohtilimiz. □ **7:36 «... dastihanda olturdi» —** grek tilida «dastihanda yatti». Yəhudiylar wə Greklər adəttə dastihanda yanpaxlap yatatti. ■ **7:36** Mat. 26:6; Mar. 14:3; Yh. 11:2; 12:2. □ **7:37 «murməkki» —** bu hil ətir. U adəttə intayin kimmət idi (məsilən, «Mat.» 26:7ni kərüng). □ **7:41 «kümüx dinar» —** Rim imperiyəsning pul birliki, təhminən bir adəmning bir künlük ix həkki bolatti. □ **7:46 «Sən beximoqimu may sürkimigəniding» —** xu dəwrdə kixilər hərmətlik mehmanlarni karxi elix üqün mehmanning bexioqa ətirlik mayni sürkəp koyatti.

əməsmu? Əmma kəqürümi az bolƣanlarning meһir-muһəbbətni kərsitiximu az bolidu, — dedi.□
48 Andin u ayalƣa:
— Gunaһliring kəqürüm ƙilindi, — dedi.■
49 Ular bilən һəmdastihan olturƣanlar kənglidə: «Kixilərning gunaһlirinimu kəqürüm ƙilƣuqi bu adəm zadi kimdu?» deyixti.■
50 Əysa һeliƙi ayalƣa:
— Etiƙading seni ƙutƙuzdi; aman-hatirjəmlik bilən ƙaytƙin! — dedi.□

8

Əysaƣa əgəxkən ayallar
Mat. 13:1-17; Mar. 4:1-12

1 Keyin, *Əysa* xu yurtlarni kezip, xəһərmu-xəһər, yezimu-yeza Hudaning padixaһliƙining hux həwirini elan ƙilip jakarlidi; on ikkiylənmu uning bilən birgə bardi. 2 Uning bilən billə barƣanlardin yənə yaman roһlardin wə aƣriƙ-silaƙlardin saƙaytilƣan bəzi ayallarmu bar idi; ularning arisida əzidin yəttə jin һəydəp qiƙirilƣan Məryəm (Magdallik dəp atalƣan),■ 3 Herod *han*ning saray ƣojidari Huzaning ayali Yoanna, Suzanna wə baxƙa nurƣun ayallarmu bar idi. Bular əz mal-mülükliri bilən u *wə uning muhlislirining* һajətliridin qiƙatti.□

Uruƙ qaqƙuqi tooƣrisidiki təmsil

4 Qong bir top adəmlər yiƣilƣanda, xundaƙla һərƙaysi xəһərlərdin kixilər uning yeniƣa kəlgəndə, u ularƣa bir təmsil səzləp bərdi:■
5 — «Uruƙ qaqƙuqi uruƙ qaqƙili *etizƣa* qiƙiptu. Uruƙ qaqƙanda, uruƙlardin bəziliri qiƣir yol üstigə qüxüp, dəssilip ketiptu wə asmandiki uqar-ƙanatlar kelip ularni yəp ketiptu. 6 Baxƙa bəziliri taxliƙ yərgə qüxüptu. Yərdə nəmlik bolmiƣaqƙa, ünüp qiƙƙini bilən ƙurup ketiptu. 7 Baxƙa bəziliri tikənlərning arisiƣa qüxüptu, tikənlər maysilar bilən təng əsüp maysilarni booƣuwaptu. 8 Baxƙa bəziliri bolsa yahxi tupraƙƙa qüxüptu. Üngəndin keyin, yüz һəssə ƣosul beriptu». Bularni degəndin keyin u yuƙiri awaz bilən:
— Angliƣudək ƙuliƙi barlar buni anglisun! dəp towlidi.
9 Keyin uning muhlisliri uningdin: — Bu təmsilning mənisi nemə? — dəp soridi. ■
10 U ularƣa mundaƙ dedi:

□ **7:47 «Qünki mana, uning kərsətkən meһir-muһəbbiti qongƙur əməsmu?»** — bu ayalning muһəbbiti Hudaning kəqürümigə erixixning səwəbi əməs, bəlki uning qongƙur muһəbbiti uning **alliƙaqan Hudaning kəqürümigə erixkənliki tüpəylidin** boldi wə xundaƙla buningƣa ispat kərsətti. ■ **7:48** Mat. 9:2. ■ **7:49** Mat. 9:3. □ **7:50 «Etiƙading seni ƙutƙuzdi»** — «etiƙading» muxu yərdə, xübһisizki, Əysa bu səz bilən ayalning əzigə baƣliƣan ixənqini, yəni uning gunaһlarni kəqürüm ƙilalaydiƣan Məsiһ ikənlikigə baƣliƣan ixənqini kərsitidu. ■ **8:2** Mat. 27:55,56. □ **8:3 «u wə uning muhlislirining»** — bu ibarə grek tilida bəzi kəqürülmilərdə «uning» yaki bəzi kəqürülmilərdə «ularning» bilən ipadilinidu. **«Herod *han*ning saray ƣojidari Huzaning ayali Yoanna, Suzanna wə baxƙa nurƣun ayallarmu bar idi... uning... ҳajətliridin qiƙatti»** — «kirix səz»imizdə deginimizdək, Luqa daim Əysaning ƙiz-ayallar bilən boloƣan munasiwitini bayƙap yüridu. ■ **8:4** Mat. 13:3; Mar. 4:2. ■ **8:9** Mat. 13:10; Mar. 4:10.

— Hudaning padixahliqining sirlirini bilix silərgə nesip qilindi. Biraq bu ixlar qaloɣan baxqilaroɣa təmsillər bilənla eytilidu. Məqsiti xuki, «Ular qarisimu kərməydu, anglisimu qüxənməydu».□ ■
11 Əmdi təmsilning mənisi mundaq: — Uruq bolsa, Hudaning söz-kalamidur. ■ 12 Qioɣir yol boyidikilər bolsa muxular: Ular söz-kalamni anglaydu; lekin Iblis kelip, ularning ixinip qutquzuluxining aldini elixi üqün ularning qəlbidiki sözni elip ketidu. 13 Taxlik yərgə qüxkən uruqlar söz-kalamni angliɣan haman huxallik bilən qobul qiliɣanlaroɣa təmsil qilinoɣan. Ularda yiltiz bolmioɣaqqa, pəqət bir məhəl ixinip, andin sinaq-müxküllük waqti kəlgəndə, *etiqadtin* teyilip ketidu. ■ 14 Tikənlikkə qüxkən uruqlar bolsa xundaq adəmlərni kərsətkənki, sözni angliɣan bolsimu, yoloɣa qikqandin keyin bu paniy hayattiki əndixilər, baylikllar wə halawətlərning eziqturuxliri bilən booɣulup, uruq pixmay hosul bərməydu. ■
15 Lekin yahxi tuprakka qeqiloɣan uruqlar bolsa — söz-kalamni anglap, səmimiy wə yahxi qəlbi bilən uni tutidioɣanlarni kərsitidu; bundaq adəmlər səwrqanlik bilən hosul beridu.

Həmmə ix axkarilinidu
Mar. 4:21-25

16 Heqkim qiraoɣni yekip qoyup üstigə idixni kəmtürüp qoymas yaki kariwat astioɣa turoɣuzmas, bəlki qiraoɣdanning üstigə qoyidu; buning bilən əygə kirgənlər yoruqlukni köridu. ■ 17 Qünki yoxuruloɣan heqqandaq ix axkarilanmay qalmaydu, wə heqqandaq məhpiy ix ayan bolmay, yoruqlukka qikmay qalmaydu. ■
18 Xuning üqün, anglixinglarning qandaq ikənlikigə köngül qoyunglar! Qünki kimdə bar bolsa, uningoɣa tehimu köp berilidu; əmma kimdə yoq bolsa, hətta bar dəp hasablioɣinimu uningdin məhrum qilinidu.□ ■

Əysaning həqiqiy ailisi
Mat. 12:46-50; Mar. 3:31-35

19 Əmdi uning anisi wə iniliri uning bilən kərüxkili kəldi. Lekin adəm nuroɣun boloɣaqqa, yenioɣa kelalmigənidi. ■ 20 Xuning bilən birsi uningoɣa:
— Aningiz wə iniliringiz siz bilən kərüximiz dəp, sirtta turidu, — dedi.
21 Lekin u jawabən: — Mening anam wə aka-uka qerindaxlirim bolsa Hudaning sözini anglap, uningoɣa əməl qiloɣuqilardur, dedi.■

Əysaning boranni tinqitixi
Mat. 8:23-27; Mar. 4:35-41

22 Wə xundaq boldiki, xu künlərdin biri, u muhlisliri bilən bir kemigə qüxüp, ularoɣa:

□ **8:10** **«Hudaning padixahliqining sirlirini bilix silərgə nesip qilindi» —** «sirlar» Injilda əslidə insanlaroɣa axkarilanmioɣan, hazir Məsih yaki rosulliri arqilik ayan qilinoɣan ixlarni kərsitidu. Uning üstigə, Injildiki bəzi «sirlar» intayin sirlik, əlwəttə. **«Ular qarisimu kərməydu, anglisimu qüxənməydu»** — bu sözlər «Yəx.» 6:9din elinoɣan. ■ **8:10** Zəb. 25:4, 9, 14; 78:1-2; Yəx. 6:9-10; Əz. 12:2; Mat. 11:25; 13:14; Mar. 4:12; Yh. 12:40; Ros. 28:26; Rim. 11:8; 2Kor. 3:5,14. ■ **8:11** Mat. 13:18; Mar. 4:13. ■ **8:13** Mat. 13:20; Mar. 4:16. ■ **8:14** Mat. 19:23; Mar. 10:23; Luka 18:24; 1Tim. 6:9. ■ **8:16** Mat. 5:15; Mar. 4:21; Luka 11:33. ■ **8:17** Ayup 12:22; Mat. 10:26; Mar. 4:22; Luka 12:2. □ **8:18** **«Qünki kimdə bar bolsa, uningoɣa tehimu köp berilidu —** «kimdə bar bolsa... » — bu «bar bolsa» nemini kərsitidu? Xübhisizki, əbədiy əhmiyətlik birər nərsə bolsa kerək, bu iman-ixənqni öz iqigə qoqum alidu. Biz özimizgə «əbədiy əhmiyətlik» hərbirnemə boluxi üqün pəqət Məsihdinla tapalaymiz, əlwəttə. ■ **8:18** Mat. 13:12; 25:29; Mar. 4:25; Luka 19:26. ■ **8:19** Mat. 12:46; 13:55; Mar. 3:31. ■ **8:21** Yh. 15:14; 2Kor. 5:16.

— Kəlning u ketioqa barayli, — dedi. Xuning bilən ular yoloqa qikti. ■ 23 Kemə ketiwatqanda u uyquoqa kətkənidi. Kəlgə tuyuksiz qara boran kelip, kemigə su toxup ketip, ular həwptə qaldi. 24 Muhlislar kelip uni oyoqitip:
— Ustaz, ustaz, tügixidioqan bolduk! — dedi.
Lekin u ornidin turup, boranoqa wə dawaloquoqan dolkunlaroqa tənbih bərdi; həmmisi tohtap, tinq boldi. 25 U muhlisliroqa qarap:
— Ixənqinglar nəgə kətti? — dedi.
Ular həm qorquxup, həm bəkmu həyran bolup, bir-birigə:
— Bu adəm zadi kimdu, buyruk qilsa, hətta xamallar wə dolkunlarmu uningoqa boysunidikən-hə! — dəp ketixti.■

Əysaning «qoxun» jinlar qaplaxqan adəmni azad qilixi
Mat. 8:28-34; Mar. 5:1-20

26 Xuning bilən ular Galiliyəning udulidiki Gerasaliklarning yurtioqa yetip bardi. □ ■
27 U qiroqakka qikixi bilənla, uzundin beri jinlar qaplaxqan, xəhərdin kəlgən məlum adəm uning aldioqa kəldi. Bu adəm kiyim kiyməy, heq öydə turmay, gərlər arisida yaxaytti. □ 28 Lekin u Əysani kərüpla warqirap, uning ayioqioqa yiqilip qattiq awaz bilən:
— Həmmidin Aliy Hudaning Ooqli Əysa, sening mən bilən nemə karing! Səndin ətünimənki, meni qiynima! — dəp towlap kətti. 29 Qünki Əysa napak rohning uningdin qikixini buyruwatatti (qünki jin nuroqun qetim uni tutuwaloqanidi; u qaoqlarda kixilər uning put-qollirini kixən-zənjirlər bilən baoqlap uni qamap qoyoqan bolsimu, u zənjirlərni üzüp qeqip qikqan wə jin təripidin qəl-bayawanlaroqa həydiwetilgənidi).
30 Əysa bu adəmdin:
— Isming nemə? — dəp soriwidi, u: — Ismim «Qoxun», — dedi. Qünki nuroqun jinlar uning iqigə kirip qaplixiwaloqanidi. 31 Əmdi ular Əysadin özlirini tegi yok hangoqa kətküzməslikni ətünüp yalwurdi.
32 Xu yərdə taoq baoqrida qong bir top tongguz padisi ozukliniwatatti. Jinlar Əysaoqa yalwurup, tongguzlarning tenigə kirixkə ijazət berixini ətündi. U laroqa ijazət bərdi.
33 Jinlar xu adəmdin qikip, tongguzlarning tenigə kiriwaldi; xuning bilən pütkül tongguz padisi tik yardin etilip qüxüp, kəlgə oqərk boldi.
34 Tongguzlarni bakquqilarmu bu wəqəni kərüp u yərdin qeqip, xəhər-yezilarda bu həwərni tarqatti. 35 Halayiq zadi nemə ix boloqanliqini kərgili qikti; Əysaning aldioqa kəlgəndə, xu yərdə özidin jinlar qikqan heliqi adəmning kiyim-keqəkni kiyip, əs-hoxi jayida halda Əysaning ayioqi aldida olturoqinini kərdi; ular qorkup ketixti. 36 Bu wəqəni kərgənlərmu jinlar qaplaxqan adəmning qandaq saqaytiloqinini köpqilikkə təswirləp bərdi. 37 Andin Gerasaliklarning yurtidikilər wə ətrapidiki barliq kixilər uning ularning arisidin ketixini ətünüxti. Qünki dəhxətlik qorkunq ularni basqanidi. Xunga u kemigə qüxüp, qaytixqa yol aldi. □ ■ 38 Əmma jinlar özidin qikip kətkən heliqi adəm uningoqa, Mən sən bilən billə ketəy, — dəp yalwurdi.
Lekin u uni yoloqa selip:■
39 — Öyünggə qaytip berip, Hudaning sanga xunqə qong ixlarni qilip bərgənlikini yətküzgin, — dedi.
U adəm qaytip berip, pütkül xəhərni arilap, Əysaning özigə xunqə qong ixlarni qilip bərgənlikini elan qildi.

■ **8:22** Mat. 8:23; Mar. 4:35,36. ■ **8:25** Ayup 26:12; Zəb. 107:25. □ **8:26** **«Gerasaliklar»** — «Mat.» 8:28də ular «Gadaraliklar»mu dəp atilidu. ■ **8:26** Mat. 8:28; Mar. 5:1. □ **8:27** **«gərlər arisida»** — yaki «gərlər iqidə». Pəlәstində kəp gərlər öngkürlərdin yasilidu. □ **8:37** **«Gerasaliklar»** — yaki «Gadariyliklar» yaki «Gergəsənliklar» ■ **8:37** Ros. 16:39. ■ **8:38** Mar. 5:18.

Tirildürülgən kiz, sakaytilogan ayal
Mat. 9:18-26; Mar. 5:21-43

40 Əysa kaytip kəlginidə, xundak boldiki, halayik uni huxallik bilən karxi elixti; qünki
həmməylən uning kaytip kelixini kütüp turatti. □ 41 Wə mana, bir kixi, sinagogning
qongi bologan Yairus isimlik kiximu Əysaning aldiga kelip ayiqiga өzini etip, uning
өyigə berixini ətündi. ■ 42 Qünki uning on ikki yaxlik yalguz kizi səkratta idi.
Əysa u yərgə barginida, top-top kixilər uning ətrapiga ziq olixip uni kistixatti.
43 Arisida hun təwrəx kesiligə giriptar bolginiga on ikki yil bolgan bir ayal bar idi; u
bar-yokini tewiplarga həjləp tügətkən bolsimu, heqkaysisidin xipa tapmiganikən.
■ 44 U *Əysaning* arkisidin kelip, uning tonining pexini siliwidi, xuan hun tohtidi.
45 Əysa: — Manga kol təgküzgən kim? — dəp soridi.
Həmməylən inkar kilganda, Petrusmu wə uning bilən bolganlarmu:
— Ustaz, halayik top-top bolup tət ətrapingni olixip, seni kistixiwatkan yərdə, sən
«Manga təgkən kim?», dəp soraysəngu? — dedi.
46 Lekin Əysa:
— Yak! Birsi manga təgdi; qünki wujudumdin kudrətning qikip ketiwatkinini
səzdim, — dedi.
47 Helik ayal өzining yoxurup kalalmaydiganlikini bilip, titrigən halda uning aldiga
yikildi wə kөpqilik aldida өzining nemə səwəbtin Əysagа kol təgküzgənlikini,
xundakla xuan kandak sakayganlikini eytti.
48 Əysa uningga: — Yürəklik bol, kizim, ixənqing seni sakaytti! Aman-hatirjəmlik
bilən mangqin! — dedi. □
49 U səz kiliwatkanda, sinagog qongining өyidin qikkan birəylən kelip sinagog
qongiga:
— Kizingiz jan üzdi. Əmdi ustazni kayitmiqin, — dedi.■
50 Lekin Əysa buni anglap uningga:
— Korkmiqin! Pəkət ixənqtə bol, u sakiyip ketidu, — dedi.
51 U өygə barganda Petrus, Yuhanna, Yakup wə kizning ata-anisidin baxka
hеqkimning өzi bilən billə өygə kirixigə ruhsət kilmidi. 52 U yərdikilər həmmisi
kizga matəm tutup yiga-zar kөtürüwatatti. Lekin u:
— Boldi, yiglimanglar! Qünki kiz өlmidi, pəkət uhlap kaptu! — dedi.■
53 Ular bolsa kizning allikaqan jan üzdi dəp bilgəqkə, uni məshirə kildi. 54 Lekin u
ularni qikiriwetip, kizning kolidin tartip:
— Balam, ornungdin tur, — dəp qakirdi. 55 *Kizning* roһi kaytip kelip, u dərһal ornidin
turdi. U kizga yegüdək birnemə berixni eytti. 56 Kizning ata-anisi intayin həyran
kelixti. Lekin u ularga bu ixni hеqkimgə eytmaslikni tapilidi.

9

Əysaning on ikki rosulni əwətixi
Mat. 10:5-15; Mar. 6:7-13

1 Əysa on ikkiylənni qakirip, ularga barlik jinlarni həydiwetix wə kesəllərni
sakaytixka kudrət wə hokuk bərdi.■ 2 Andin ularni Hudaning padixaһlikini jar kilix
wə kesəllərni sakaytixka əwətti.■ 3 U ularga:

□ **8:40** **«Əysa kaytip kəlginidə»** — bəlkim kəlning udulidiki kaxka kaytkanda. ■ **8:41** Mat. 9:18; Mar. 5:22. ■ **8:43** Law. 15:25; Mat. 9:20; Mar. 5:25. □ **8:48** **«Yürəklik bol, kizim, ixənqing seni sakaytti!»** — bu ayal nemixka xundak korkti? «Mat.» 9:22diki izaһatni kərüng. ■ **8:49** Mar. 5:35. ■ **8:52** Yһ. 11:11. ■ **9:1** Mat. 10:1; Mar. 3:13; 6:7; Luka 6:13. ■ **9:2** Mat. 10:7.

— Silər səpər üqün ḥeq nərsə almanglar, nə ḥasa, nə hurjun, nə nan, nə pul eliwalmanglar; birər artuq yəktəkmu eliwalmanglar.□ ■ 4 Wə qaysi өygə *qobul qilinip* kirsənglar, u yurttin kətküqə xu өydə turunglar.□ 5 Əmdi qaysi yərdiki kixilər silərni qobul qilmisa, u xəḥərdin qiqqininglarda ularoqa agaḥ-guwaḥ bolsun üqün ayioqinglardiki topinimu qeqiwetinglar! — dedi.□ ■
6 Muhlislar yoloqa qiqip, yeza-qixlaqlarni arilap hux həwərni elan qilip, ḥəmmə yərdə kesəllərni saqaytti.
7 Əmdi Ḥerod ḥakim uning barliq qiloqanliridin həwər tepip, qaymuqup qaldi. Qünki bəzilər: «Mana Yəḥya өlümdin tiriliptu!» desə,□ ■ 8 yənə bəzilər: «Ilyas pəyoqəmbər *qayta* pəyda boldi» wə yənə baxqilar: «Qədimki pəyoqəmbərlərdin biri qaytidin tiriliptu!» dəytti.
9 Ḥerod: «Mən Yəḥyaning kallisini alduroqanidim, əmdi mən muxu gepini anglawatqan zat zadi kimdu?» — dedi. Xuning bilən u uni kərüx pursitini izdidi.

Bəx ming kixini toydurux
Mat. 14:13-21; Mar. 6:30-44; Yḥ. 6:1-14

10 Rosullar bolsa qaytip kelip, өzlirining qiloqan ixlirining ḥəmmisini Əysaoqa məlum qildi. U ularni elip, hupiyanə ḥalda Bəyt-Saida degən xəḥərdiki hilwət bir yərgə kəldi. ■ 11 Biraq halayiq buningdin həwər tepip uningoqa əgixip kəldi. U ularni qarxi elip, ularoqa Hudaning padixaḥliqi tooqrisida səzlidi wə xipaoqa moḥtajlarni saqaytti. 12 Kün olturay degəndə, on ikkiylən uning aldioqa kelip uningoqa:
— Halayiqni yoloqa salsang, ular ətraptiki yeza-qixlaqlaroqa wə etizlaroqa berip qonoqudək jaylar wə ozuq-tülük tapsun; qünki muxu yər qəllük ikən, — dedi.■
13 Lekin u ularoqa:
— Ularoqa өzünglar ozuq beringlar, — dedi.
— Bizdə pəqət bəx nan bilən ikki beliqtin baxqa nərsə yoq. Bu barliq həlqkə ozuq-tülük setiwelip keləmduq?! — deyixti ular. ■ 14 Qünki xu yərdə yioqiloqan ərlərningla sani bəx mingqə idi.
U muhlislaroqa:
— Halayiqni əlliktin-əlliktin bəlüp olturoquzunglar, — dedi.□
15 Ular uning deginiqə qilip ḥəmməylənni olturoquzdi. 16 Əysa bəx nan bilən ikki beliqni qolioqa elip, asmanoqa qarap *Hudaoqa* təxəkkür eytip bularni bərikətlidi. Andin ularni oxtup, halayiqqa sunup berix üqün muhlisliroqa bərdi. ■ 17 Ḥəmməylən yəp toyundi. Andin xulardin exip qaloqan parqilirini on ikki sewətkə yioqip qaqilidi.□

Petrusning Əysani «Məsiḥ» dəp tonuxi
Mat. 16:13-19; Mar. 8:27-29

18 Wə xundaq boldiki, u өzi yaloquz dua qiliwatqanda, muhlisliri yenida turatti. U ulardin:

□ **9:3 «hurjun»** — yaki «tiləmqining haltisi». ■ **9:3** Mat. 10:9; Mar. 6:8; Luqa 22:35. □ **9:4 «u yurttin kətküqə xu өydə turunglar»** — yaki «u yurttin kətküqə xu өydə qiqip-kirip turunglar». Kona zamanlarda pəylasoplar wə «təlim bərgüqilər» өymu-өy yürüp tiləmqilik qilatti. Əmma Məsiḥ muhlisliri xundaq qilmasliqi kerək idi. Yənə 10:7 wə uningdiki izaḥatnimu kərüng. □ **9:5 «u xəḥərdin qiqqininglarda ularoqa agaḥ-guwaḥ bolsun üqün ayioqinglardiki topinimu qeqiwetinglar!»** — «ayaoqdiki topini qeqiwetix» degən ixarət «bizning silər bilən munasiwetimiz yoq» degənni bildürüp, Hudaning səzini rət qiloqanlaroqa qattiq agaḥlandurux idi. ■ **9:5** Mat. 10:14; Mar. 6:11; Luqa 10:11; Ros. 13:51; 18:6. □ **9:7 «Ḥerod ḥakim»** — muxu yərdə «ḥakim» grek tilidiki «tetrark»ni bildüridu. 3:1diki izaḥatni kərüng. ■ **9:7** Mat. 14:1; Mar. 6:14. ■ **9:10** Mat. 14:13; Mar. 6:30,31,32. ■ **9:12** Mat. 14:15; Mar. 6:35; Yḥ. 6:5. ■ **9:13** Mat. 14:16; Mar. 6:37; Yḥ. 6:9. □ **9:14 «ərlərningla sani bəx mingqə»** — bala-qaqiliri ḥesablanmioqan. ■ **9:16** 1Sam. 9:13. □ **9:17 «sewət»** — grek tilida «qol sewət» — demək, bir adəm ikki qollap kətürələydioqan sewətlər.

— Halayik meni kim dəydu? — dəp soridi.■
19 Ular jawabən: — Bəzilər seni Qəmüldürgüqi Yəhya, bəzilər Ilyas *pəyƣəmbər*, wə
yənə bəzilər kədimki pəyƣəmbərlərdin biri tiriliptu dəydu, — dedi.■
20 U ulardin:
— Silərqu? Silər meni kim dəp bilisilər? — dəp soridi.
Petrus jawab berip: — Sən Hudaning Məsihidursən, — dedi.□
21 U ularƣa kattik jekilәp, bu ixni heqkimgə tinmanglar, dəp tapilidi. 22 —
Qünki Insan'ooƣlining nurƣun azab-okubət tartixi, aksakallar, bax kahinlar wə
Təwrat ustazliri təripidin qətkə kekilixi, əltürülüxi wə üq kündin keyin tirildürülüxi
mukərrər, — dedi.■
23 Andin u ularning həmmisigə mundak dedi:
— Kimdəkim manga əgixixni niyət kilsa, əzidin keqip, hər küni əzining krestini
kətürüp manga əgəxsun! □ ■ 24 Qünki kimdəkim əz hayatini kutkuzimən dəydikən,
qokum uningdin məhrum bolidu, lekin mən üqün əz hayatidin məhrum bolƣan
kixi hayatini kutkuzidu. ■ 25 Qünki bir adəm pütün dunyaƣa igə bolup, əzini
halak kilsa yaki əzidin məhrum kalsa, buning nemə paydisi bolsun?! 26 Qünki
kimdəkim məndin wə mening səzlirimdin nomus kilsa, Insan'ooƣli əzining xan-xəripi
iqidə, uning Atisining wə mukəddəs pərixtilərning xan-xəripi iqidə kaytip kəlginidə
uningdinmu nomus kilidu. □ ■ 27 Lekin mən dərhəkikət silərgə xuni eytip koyayki,
bu yərdə turƣanlarning arisidin əlümning təmini tetixtin burun jəzmən Hudaning
padixahlikini kəridiƣanlar bardur.■

Əysaning julalikta kərünüxi
Mat. 17:1-8; Mar. 9:2-8

28 Bu səzlərdin təhminən səkkiz kün keyin xundak boldiki, u Petrus, Yuhanna wə
Yakupni elip, dua kilix üqün bir taƣka qikti. ■ 29 U dua kiliwatkinida, uning yüzining
kiyapiti əzgərdi wə kiyimliri ap'ak bolup qakmaktək qaknidi. 30 Wə mana, ikki
adəm pəyda bolup uning bilən səzlixixiwatkanidi; ular Musa wə Ilyas *pəyƣəmbərlər*
idi. 31 Ular parlak jula iqidə ayan bolup, uning bilən Yerusalemda ada kilidiƣan
«dunyadin ətüp ketix»i tooƣrisida səhbətləxti.□
32 Əmdi Petrus wə uning həmrahlirini heli ügidək baskanidi; lekin ularning uykusi
toluk eqiloƣanda ular uning xan-xəripini wə uning bilən billə turƣan ikki adəmzatni
kərdi. 33 Wə xundak boldiki, bu ikkisi Əysadin ayriliwatkanda, Petrus əzining nemini
dəwatkanlikini bilmigən halda Əysaƣa:
— Ustaz, bu yərdə boloƣinimiz intayin yahxi boldi! Birini sanga, birini Musaƣa, yənə
birini Ilyaska atap bu yərgə üq kəpə yasayli, — dedi.□

■ **9:18** Mat. 16:13; Mar. 8:27. ■ **9:19** Mat. 14:2. □ **9:20 «sən Hudaning Məsihidursən»** — «Məsih» degən səz tooƣruluk «Təbirlər»imizni kərüng. «Hudaning Məsihi» demək, Huda təyinləp əwətkən Məsih. ■ **9:22** Mat. 16:21; 17:22; Mar. 8:31; 9:31; 10:33; Luka 18:31; 24:7. □ **9:23 «Kimdəkim manga əgixixni niyət kilsa, əzidin keqip, hər küni əzining krestini kətürüp manga əgəxsun!»** — «Mat.» 10:38ni, xundakla uningdiki izahatnimu kərüng. ■ **9:23** Mat. 10:38; 16:24; Mar. 8:34; Luka 14:27. ■ **9:24** Mat. 10:39; 16:25; Mar. 8:35; Luka 17:33; Yh. 12:25. □ **9:26 «Insan'ooƣli əzining xan-xəripi iqidə… kaytip kəlginidə…»** — «Insan'ooƣli» Məsihning əzi, əlwəttə. Bu ibarə tooƣruluk «Mat.» 8:20diki izahat wə «Təbirlər»ni kərüng. ■ **9:26** Mat. 10:33; Mar. 8:38; Luka 12:9; 2Tim. 2:12; 1Yuha. 2:23. ■ **9:27** Mat. 16:28; Mar. 9:1. ■ **9:28** Mat. 17:1; Mar. 9:2. □ **9:31 «… uning bilən Yerusalemda ada kilidiƣan «dunyadin ətüp ketix»i tooƣrisida səhbətləxti»** — bu bayanda «dunyadin ətüp ketix» intayin əhmiyətlik səz, grek tilida «eksodus» degən bilən ipadilinidu. Bu səz Israil həlkining «Misirdin qikix»ini bildürgənidi. Demək, Musa pəyƣəmbər Israil həlkini Misirning kullukidin kutkuzoƣandək, Əysa Məsih Hudaning həlkini gunahning wə Xəytanning kullukidin (əz kurbanliki arkilik) kutkuzidiƣan bolidu («1Kor.» 10:1-11, izahatliri wə «koxumqə səz»imizni kərüng). □ **9:33 «Birini sanga, birini Musaƣa, yənə birini Ilyaska atap bu yərgə üq kəpə yasayli»** — bu səz wə pütün wəkə tooƣruluk yənə «Matta»diki «koxumqə səz»imizni kərüng.

34 Lekin u bu gəplərni qiliwatqanda, bir parqə bulut pəyda bolup ularni qapliwaldi;
ular bulut iqigə kirip qaloɣinida qorquxup kətti. 35 Buluttin tuyuqsiz bir awaz
anglinip:
— Bu Mening səyümlük Ooɣlumdur. Uningoɣa qulaq selinglar! — dedi.□ ■
36 Awaz anglanoɣandin keyin, qarisa, Əysa өzi yaloɣuz qaloɣanidi. Ular süküt qilip
qelixti wə xu künlərdə өzliri kөrgən ixlardin ɧeqqaysisini ɧeqkimgə eytmidi.

Uning jin qaplaxqan balini saqaytixi
Mat. 17:14-18; Mar. 9:14-27

37 Ətisi, ular taoɣdin qüxkən waqtida, zor bir top kixilər uni qarxi aldi. ■ 38 Mana,
topning arisidin birəylən warqirap:
— Ustaz, өtünüp qalay, ooɣlumoɣa iqingni aoɣritip qarap qoyoɣaysən! Qünki u
mening birla balam idi. 39 Mana, uni daim bir roɧ tutuwelip, u өziqila warqirap-
jarqirap ketidioɣan bolup qaldi; u uning bədinini tartixturup, aoɣzidin aq kөpük
kəltürüwetidu. *Jin* uni daim degüdək qiynap, uningoɣa ɧeq aram bərməydu.
□ 40 Mən muhlisliringizdin roɧni ɧəydiwetixni өtünüwidim, biraq ular undaq
qilalmidi, — dedi.
41 Əysa jawabən: — Əy etiqadsiz wə tətür dəwr, silər bilən qaqanoɣiqə turup, silərgə
səwr qilay? — Ooɣlungni aldimoɣa elip kəlgin — dedi.
42 Bala tehi yolda keliwatqanda, jin uni yiqitip, pütün bədinini tartixturdi. Əysa
napak roɧqa tənbiɧ berip, balini saqaytti wə uni atisioɣa qayturup bərdi. □
43 ɧəmməylən Hudaning xərəplik küq-qudritigə qin-qinioɣa patmay təəjjüpləndi.
ɧəmmisi Əysaning qiloɣanlirioɣa ɧəyran qelixip turoɣanda, u muhlisliroɣa mundaq
eytti:
44 — Bu səzlərni qulaqliringlaroɣa obdan singdürüp qoyunglar. Qünki Insan’ooɣli pat
arida *satqunluqtin* insanlarning qolioɣa tapxurup berilidu, — dedi.■
45 Biraq ular bu səzni qüxinəlmidi. Buning mənisi ular qüxinip yətmisun üqün
ulardin yoxuruloɣanidi. Ular uningdin bu səz tooɣruluq soraxqimu petinalmidi.□ ■

Hudaning nəzaridə kim əng uluoɣ?
Mat. 18:1-5; Mar. 9:33-37

46 Əmdi muhlislar arisida ulardin kimning əng uluoɣ bolidioɣanliqi tooɣruluq talax-
tartix pəyda boldi. ■ 47 Əmma Əysa ularning kөnglidiki oylarni kөrüp yetip, kiqik
bir balini elip yenida turoɣuzup, 48 ularoɣa:
— Kim mening namimda bu kiqik balini qobul qilsa, meni qobul qiloɣan bolidu wə
kim meni qobul qilsa, meni əwətküqini qobul qiloɣan bolidu. Aranglarda өzini əng
tөwən tutqini bolsa uluoɣ bolidu, — dedi.■

Qarxi turmaslixning өzi qollioɣanlixtur
Mar. 9:38-40

□ **9:35 «Bu Mening səyümlük Ooɣlumdur...»** — yaki «Bu Mening Ooɣlum, Mening tallioɣinim...». ■ **9:35** Qan. 18:19; Yəx. 42:1; Mat. 3:17; 17:5; Mar. 1:11; 9:7; Luqa 3:22; Ros. 3:22; Kol. 1:13; 2Pet. 1:17. ■ **9:37** Mat. 17:14; Mar. 9:17. □ **9:39 «mana, uni daim bir roɧ tutuwelip, u өziqila warqirap-jarqirap ketidioɣan bolup qaldi»** — «roɧ» xübɧisizki yaman roɧ, jinni kөrsitidu. □ **9:42 «jin uni yiqitip,...»** — yaki «jin uni yirtip...». ■ **9:44** Mat. 17:22; Mar. 9:31. □ **9:45 «Buning mənisi ular qüxinip yətmisun üqün ulardin yoxuruloɣanidi»** — kim təripidin yoxuruloɣanliqi eytilmaydu. Xəytan təripidinmu, yaki Huda təripidinmu? Yaki pəqət өz galliqi təripidinmu? Bizningqə Xəytan bu ixni qiloɣuqi idi; qünki Məsiɧ өzining pütün dunya üqün ölüp pida boluxini muhlislarning qüxinixini halaytti (44-ayəttə). ■ **9:45** Luqa 2:50; 18:34. ■ **9:46** Mat. 18:1; Mar. 9:33; Luqa 22:24. ■ **9:48** Mat. 18:5; 23:11; Mar. 9:37; Luqa 10:16; 14:11; 18:14; Yɧ. 13:20.

49 Yuḫanna jawabən uningoɣa:
— Ustaz, sening naming bilən jinlarni ḫəydəwatqan birsini kərduq. Lekin u biz bilən birgə sanga əgəxmigənliki tüpəylidin, uni tostuq, — dedi.■
50 Lekin Əysa uningoɣa: — Uni tosmanglar. Qünki kim silərgə qarxi turmisa silərni qollioɣanlardindur, — dedi.■

Əysani qarxi almioɣan yeza

51 Wə xundaq boldiki, uning asmanoɣa elip ketilidioɣan künlirining toxuxioɣa az qaloɣanda, u qət'iylik bilən yüzini Yerusalemoɣa berixqa qaratti. □ ■ 52 *Xuning üqün* u aldin əlqilərni əwətti. Ular yoloɣa qiqip, uning kelixigə təyyarliq qilix üqün Samariyə əlkisidiki bir yezioɣa kirdi. 53 Biraq u yüzini Yerusalemoɣa qaratqanliqi tüpəylidin yezidikilər Əysani qobul qilmidi. □ ■ 54 Uning muhlisliridin Yaqup bilən Yuḫanna bu ixni kərüp:
— I Rəb, ularni köydürüp yoqitix üqün Iliyas pəyoɣəmbərdək asmandin ot yeoɣixini qiqiriximizni halamsən? — dedi.□
55 Lekin u burulup ularni əyibləp: «Silər qandaq roḫtin boloɣanliqinglarni bilməydikənsilər» — dedi. □ 56 Andin ular baxqa bir yezioɣa ötüp kətti.■

Əysaoɣa əgixixning bədili
Mat. 8:19-22

57 Wə xundaq boldiki, ular yolda ketiwatqanda, birsi uningoɣa:
— I Rəb, sən qəyərgə barma, mən sanga əgixip mangimən, — dedi.■
58 Əysa uningoɣa:
— Tülkilərning öngkürliri, asmandiki quxlarning uwiliri bar. Biraq Insan'ooɣlining bexini qoyoɣudək yerimu yoq, — dedi.
59 U yənə baxqa birsigə:
— Manga əgəxkin! — dedi.
Lekin u:
— Rəb, awwal berip atamni yərlikkə qoyoɣili ijazət bərgəysən, — dedi.□ ■

■ **9:49** Mar. 9:38. ■ **9:50** Mat. 12:30; Luqa 11:23. □ **9:51 «Wə xundaq boldiki, uning asmanoɣa elip ketilidioɣan künlirining toxuxioɣa az qaloɣanda, u qət'iylik bilən yüzini Yerusalemoɣa berixqa qaratti»** — bu ayəttə Məsiḫ Əysaning «Yerusalemoɣa baridioɣan səpər»i baxlinidu; səpərning «ahirqi nuqta»si bəlkim 19:48də tepilidu. ■ **9:51** Mar. 16:19; Ros. 1:2; 1Tim. 3:16. □ **9:53 «Biraq u yüzini Yerusalemoɣa qaratqanliqi tüpəylidin yezidikilər Əysani qobul qilmidi»** — Samariyəliklər adəttə adəmlərning Yerusalemoɣa berip xu yərdə ibadət qilixini əq kərətti; qünki ular: «Bizning Samariyəmizdə ḫəqiqiy ibadəthana bardur» — dəytti. ■ **9:53** Yḫ. 4:9. □ **9:54 «I Rəb, ularni köydürüp yoqitix üqün Iliyas pəyoɣəmbərdək asmandin ot yeoɣixini qiqiriximizni halamsən?»** — bəzi kona köqürmilərdə: «Iliyas pəyoɣəmbərdək» degən sözlər tepilmaydu. □ **9:55 «Lekin u burulup ularni əyibləp: «Silər qandaq roḫtin boloɣanliqinglarni bilməydikənsilər» — dedi»** — bəzi kona köqürmilərdə pəqət «Lekin u burulup ularni əyiblidi» deyilidu. ■ **9:56** Yḫ. 3:17; 12:47. ■ **9:57** Mat. 8:19. □ **9:59 «Rəb, awwal berip atamni yərlikkə qoyoɣili ijazət bərgəysən»** — bu adəmning səzidə üq imkaniyət bar: (1) uning atisi ölgənidi, biraq tehi yərlikkə qoyulmioɣan; bizningqə bu xərqtə mumkin əməs, adəm ölgəndə dərḫal dəpnə qilix kerək; (2) xu dəwrdə Yəḫudiyədə turoɣanlar arisida, ölgüqilərni ölüp bir yildin keyin, yənə bir dəpnə murasimini ətküzidioɣan ərp-adət bar idi (Uyoɣur həlqi arisidiki «yillik nəzir»dək). Bu kixi tehi bu murasimni ətküzmigən; (3) uning atisi tirik. Undaqta mənisi «atam ölüp uni yərlikkə qoyoɣuqə kütüp, andin sanga əgixəyqu!» degəndək. ■ **9:59** Mat. 8:21.

60 Lekin Əysa uningƣa — Ɵlüklər ɵz ɵlüklirini kɵmsun! Birақ sən bolsang, berip
Hudaning padixaһliқini jakarliƣin, — dedi.□ ■
61 Yənə birsi:
— Əy Rəb, mən sanga əgiximən, lekin awwal ɵyümgə berip, ɵydikilirim bilən
hoxlixiximƣa ijazət bərgəysən, — dedi.
62 — Kim қolida қoxning tutқuqini tutup turup kəynigə қarisa, u Hudaning
padixaһliқiƣa layiқ əməstur, — dedi. □ ■

10

Əysaning yətmix muhlisini əwətixi

1 Bu ixlardin keyin, Rəb muhlislardin yənə yətmixini təyinləp, ɵzi barmaқqi bolƣan
barliқ xəһər-yezilarƣa ikki-ikkidin ɵzidin burun əwətti.□ 2 Uularƣa mundaқ
tapilidi:
— Yiƣilidiƣan һosul dərwəқə kɵp, lekin һosulni yiƣquqi ixləmqilər az ikən.
Xunga һosul Igisidin kɵprək ixləmqilərni Ɵz һosulungni yiƣixқa əwətkəysən, dəp
tiləŋlar.□ ■ 3 Menginglar! Mən қozilarni bərilərning arisiƣa əwətkəndək silərni
əwətimən.■ 4 Ңəmyan, hurjun wə kəxlər almanglar; yolda kixilər bilən salamlixixқa
tohtimanglar.□ ■ 5 Қaysi ɵygə kirsəŋlar, aldi bilən: «Muxu ɵydikilərgə aramliқ
bolƣay!» dəŋlar.■ 6 U ɵydə «aramliқ igisi» bolsa, tiligən aramliқinglar xu ɵygə
қonidu; əgər bolmisa, u aramliқ ɵzünglarƣa yanidu.□ 7 Andin qüxkən ɵydə turup
yətkəlmənglər, xu ɵydikilərning bərginini yəp-iqinglar, qünki ixləmqi ɵz ix һəққini
elixқa һəқliқtur. U ɵydin bu ɵygə yətkilip yürmənglar.□ ■

□ **9:60 «Ɵlüklər ɵz ɵlüklirini kɵmsun! Birақ sən bolsang, berip Hudaning padixaһliқini jakarliƣin»** — yuқiriқi izaһatni kɵrüng. Məyli bu kixi atisining «yilliқ dəpnə»sini ɵtküzməkqi bolsun yaki atisi tehi tirik bolsun, Rəbning bu jawabida «Bu sening ixing əməs; sən ɵzüng «roһiy tirik» adəm bolsangla deginimdək қil, roһiy һayatni yətküzidiƣan Hudaning padixaһliқini jakarla; sən eytқan bu ix «roһiy ɵlgənlər»ning ixi, halas» degən iqki mənə eniқ kɵrünidu. ■ **9:60** Mat. 8:22. □ **9:62 «Kim қolida қoxning tutқuqini tutup turup kəynigə қarisa, u Hudaning padixaһliқiƣa layiқ əməstu»** — adəm қox һəydigəndə, kəynigə қarisa tüz һəydiyəlməydu. ■ **9:62** Pənd. 26:11; Fil. 3:14; Ibr. 6:5; 2Pet. 2:20. □ **10:1 «ɵzi barmaқqi bolƣan barliқ xəһər-yezilarƣa ikki-ikkidin ɵzidin burun əwətti»** — «ɵzidin burun» grek tilida «uning yüzidin burun». Bəzi kona kɵqürmilərdə «yətmix ikkisi» deyilidu. 99□ kɵqürmilərdə «yətmix» deyilidu. Bu san Təwrattiki birnəqqə «hasiyətlik sanlar»ƣa mas kelidu; məsilən, Israilning 12 қəbilisi bar idi wə 70 aқsaқali bar idi («Qəl.» 11:11ni kɵrüng). Əstayidil oқurmənlər Təwrattiki baxқa yərlərdin muxu «12+70» degən ikki sanning billə kəlginini kɵridu. □ **10:2 «Yiƣilidiƣan һosul dərwəқə kɵp, lekin һosulni yiƣquqi ixləmqilər az ikən»** — «һosul» muxu yərdə Hudaning padixaһliқini қobul қilixқa təyyar turidiƣan kixilərni bildüridu, əlwəttə. Muxundaқ adəmlər «ormiqilar»ƣa, yəni ɵzlirigə hux həwərni yətküzgüqilərgə moһtajdur. **«һosulning Igisi»** — Huda, əlwəttə. ■ **10:2** Mat. 9:37; Yһ. 4:35; 2Tes. 3:1. ■ **10:3** Mat. 10:16. □ **10:4 «hurjun»** — yaki «tiləmqining haltisi». **«yolda kixilər bilən salamlixixқa tohtimanglar»** — axu dəwrdiki Yəһudiylar arisida salamlixixқa adəttə uzun waқit ketətti. ■ **10:4** 2Pad. 4:29; Mat. 10:9; Mar. 6:8; Luқa 9:3; 22:35. ■ **10:5** Mat. 10:12; Mar. 6:10. □ **10:6 «U ɵydə «aramliқ igisi» bolsa...»** — «aramliқ igisi» grek tilida «aramliқning oƣli» deyilidu. Undaқ adəmlər, xübһisizki, amanliқpərwər bolup, Hudadin kelidiƣan amanliқni səyidu, xundaқla hux həwərni қarxi alidu. □ **10:7 «Andin qüxkən ɵydə turup yətkəlmənglər»** — demək, u ɵydin bu ɵygə yətkilip yürmənglar. **«ixləmqi ɵz ix һəққini elixқa һəқliқtur»** — demək, hux həwərgə erixip, roһiy payda kərgən anglioƣuqilarning hux həwərqilərgə jismaniy jəһəttin yardəm berixi tegixlik ixtur. **«U ɵydin bu ɵygə yətkilip yürmənglar»** — bu əmrdə qong danaliқ bar. Ikki səwəbtin eytiƣan boluxi mumkin: — (1) kona zamanlarda kɵp diniy wəz eytқuqilar ɵymu-ɵy yoқlap pul tiləytti; lekin Əysaning muhlisliri һeq tiləmqilik қilmasliқi kerək; (2) ular ɵymu-ɵy kɵqüp yürsə, həlқtə bir-birigə қarap һərtürlük һəsət-guman pəyda boluximu mumkin — «Nemixқa ular **bizning** ɵydə қonmaydu?» yaki «Nemixқa ular bizning ɵydin kɵqüp ketidu?» degəndək. ■ **10:7** Law. 19:13; Қan. 24:14; 25:4; Mat. 10:10; 1Kor. 9:4,14; 10:27; 1Tim. 5:18.

8 Silər qaysi xəhərgə kirsənglar, ular silərni qobul qilsa, ular aldinglarƣa nemə qoysa xuni yənglar. 9 U yərdiki kesəllərni saqaytip, ularƣa: «Hudaning padixahliqi silərgə yeqinlaxti!» dənglar. □ 10 Biraq silər qaysi xəhərgə kirsənglar, ular silərni qobul qilmisa, ularning rəstə-koqilirioƣa qiqip kəpqilikkə: ■ 11 «Silərgə agah bolsun üqün hətta xəhiringlarning ayioƣimizoƣa qaplaxqan topisinimu qeqip qüxürüwetimiz! Halbuki, xuni bilip qoyunglarki, Hudaning padixahliqi silərgə *rasttinla* yeqinlaxti!» — dənglar. □ ■ 12 Mən silərgə eytip qoyayki, xu küni hətta Sodom xəhiridikilərning kəridioƣini bu xəhərdikilərningkidin yenik bolidu.□

Əysani rət qiloƣanlar
Mat. 11:20-24

13 Halinglarƣa way, əy qorazinliqlar! Halinglarƣa way, əy Bəyt-Saidaliqlar! Qünki silərdə kərsitilgən məjizilər Tur wə Zidon xəhərliridə kərsitilgən bolsa, u yərlərdikilər heli burunla bəzgə yəginip, külgə milinip towa qiloƣan bolatti. □ 14 Qiyamət künidə Tur wə Zidondikilərning kəridioƣini silərningkidin yenik bolidu. 15 Əy ərxkə kətürülgən Kəpərnahumluqlar! Silər təhtisaraoƣa qüxürülisilər!□

16 *U muhlisliriƣa yənə*:
— Kimdəkim silərni tingxisa, menimu tingxioƣan bolidu; kimdəkim silərni qətkə qaqsa, menimu qətkə qaqqan bolidu; kim meni qətkə qaqqan bolsa, meni əwətküqinimu qətkə qaqqan bolidu, — dedi.■

Yətmix muhlisning qaytip kelixi

17 Yətmix muhlis huxal-huramlik iqidə qaytip kelip:
— I Rəb! Hətta jinlarmu sening naming bilən bizgə boysunidikən! — dəp məlum qildi.□

18 U ularƣa:
— Mən Xəytanning asmandin qaqmaqtək qüxüp kətkənlikini kərgənmən. □ ■ 19 Mana, mən silərgə yilan-qayanlarni dəssəp yanjixqa wə düxmənning barlik küq-qudritini besip taxlaxqa hoquq bərdim. Heqqaqan heqqandaq nərsə silərgə zərər

□ **10:9** **«Hudaning padixahliqi silərgə yeqinlaxti!»** — muxu səz grek tilida yənə «Hudaning padixahliqi üstünglarƣa qüxti!» degən mənini bildüridu. 11-ayətni wə 11:20nimu kərüng. ■ **10:10** Mat. 10:14; Mar. 6:11; Luqa 9:5. □ **10:11** **«Silərgə agah bolsun üqün hətta xəhiringlarning ayioƣimizoƣa qaplaxqan topisinimu qeqip qüxürüwetimiz!»** — «ayaoƣdiki topini qeqip qüxürüwetix» — muxu ixarət «bizning silər bilən munasiwetimiz yoq», degənni bildürüp, Hudaning səzini rət qiloƣanlarƣa qattiq agahlandurux idi. **«Hudaning padixahliqi silərgə rasttinla yeqinlaxti!»** — 9-ayəttiki izahatta eytiloƣandək, bu səzlər grek tilida yənə «Hudaning padixahliqi üstünglarƣa qüxti!» degən mənini bildürüxi mumkin, wə bəlkim muxu yərdə dəl xu mənididur. ■ **10:11** Ros. 13:51; 18:6. □ **10:12** **«Xu küni hətta Sodom xəhiridikilərning kəridioƣini bu xəhərdikilərningkidin yenik bolidu»** — baxqa alahidə wakit kərsitilmisə, «xu küni» Muqəddəs Kitabta hərdaim qiyamət künini, yəni Məsihning qaytip kelidioƣan künini kərsitidu. **«Sodom xəhiri»** — Ibrahim pəyoƣəmbər zamanidiki xəhər bolup, bu xəhərlərning adəmliri ohxax jinsliqlar zinahorluqioƣa (bəqqiwazliqqa) qattiq berilip gunahqa patqanliqtin, Huda bu xəhərlərni adəmliri bilən qoxup ot qüxürüp yoqatqan. □ **10:13** **«Tur wə Zidon xəhərliri»** — Tur wə Zidon əsli butpərəs yat əllərning xəhərliri idi. Məsilən, «Əz.» 26-29-babni kərüng. **«u yərlərdikilər heli burunla bəzgə yəginip, külgə milinip towa qiloƣan bolatti»** — «bəzgə yəginip, külgə milinix» kona zamanlarda qattiq puxayman qilix, gunahlarƣa towa qilixning bir ipadisi idi. □ **10:15** **«Əy ərxkə kətürülgən Kəpərnahumluqlar!»** — baxqa birhil tərjimisi: «Əy silər Kəpərnahumluqlar! Asmanoƣa qiqmaqqimidinglar?». Lekin bizningqə «asmanoƣa kətürülgən» degini tooƣra bolup, bu səz əysa ularning arisida boloƣanliqtin ularƣa kərsitilgən zor imtiyaz-iltipatni kərsitidu. ■ **10:16** Mat. 10:40; Mar. 9:37; Yh. 13:20. □ **10:17** **«Hətta jinlarmu sening naming bilən bizgə boysunidikən!»** — ular adəmlərni azad qilip qaplaxqan jinlarni həydigən. □ **10:18** **«Mən Xəytanning asmandin qaqmaqtək qüxüp kətkənlikini kərgənmən»** — grek tilida «Mən Xəytanning asmandin qaqmaqtək qüxüp kətkənlikini kərüwatattim» — yətmix muhlis wəzipisini orundioƣanda əysa ularning jin-xəytanlarning üstidin boloƣan ƣəlibisini kərüwatatti. ■ **10:18** Wəh. 12:8, 9.

yətküzəlməydu. □ ■ 20 Lekin silər roḥlarning silərgə boysunoɣanliqi tüpəylidin xadlanmanglar, bəlki naminglarning ərxlərdə pütülgənliki tüpəylidin xadlininglar, — dedi.■

Əysaning huxalliqi
Mat. 11:25-27; 13:16-17

21 Xu waqitta, Əysa roḥta huxallinip mundaq dedi:
«Asman-zemin Igisi i Ata! Sən bu ḥəqiqətlərni danixmən wə əqilliqlardin yoxurup, səbiy balilaroɣa axkariliɣanliqing üqün seni mədḥiyiləymən! Bərḥək, i Ata, nəziringdə bundaq qilix rawa idi.□ ■
22 Ḥəmmə manga Atamdin təqdim qilindi; Ooɣulning kimlikini Atidin baxqa ḥeqkim bilməydu, wə Atiningmu kimlikini Ooɣul wə Ooɣul axkarilaxni layiq kərgən kixilərdin baxqa ḥeqkim bilməydu».■
23 Andin u muhlislirioɣa burulup,ularoɣa astioɣina:
Silər kərüwatqan ixlarni kərgən kəzlər nəqədər bəhtliktur! □ ■ 24 Qünki mən silərgə xuni eytip qoyayki, nuroɣun pəyoɣəmbərlər wə padixaḥlar silər kərgən ixlarni kərüxkə intizar boloɣini bilən ularni kərmigən; wə silər anglawatqan ixlarni anglaxqa intizar boloɣini bilən, ularni anglap baqmioɣan, — dedi.■

Meḥriban Samariyəlik tooɣrisidiki təmsil

25 Wə mana, Təwrat ustazliridin biri ornidin turup Əysani sinimaqqi bolup:
— Ustaz, mənggülük ḥayatqa waris bolmaq üqün nemə ixni qilixim kerək? — dəp soridi.□
26 U jawabən: — Təwrat qanunida nemə pütülgən? Buningoɣa əzüng qandaq qaraysən? — dedi.□
27 Ḥeliqi kixi jawabən:
— «Pərwərdigar Hudayingni pütün qəlbing, pütün jening, pütün küqüng wə pütün zeḥning bilən səygin»; wə «Qoxnangni əzüngni səygəndək səy» — dedi.□ ■
28 Əysa uningoɣa: — Tooɣra jawab bərding. Mana xundaq qilsang ḥayat bolisən, — dedi.□
29 Lekin əzini ḥəqqaniy dəp ispatlimaqqi bolup, Əysadin yənə sorap:
— Əmdi «Mening qoxnam» kimdur? — dedi.□

□ **10:19 «mən silərgə yilan-qayanlarni dəssəp yanjixqa wə düxmənning barliq küq-qudritini besip taxlaxqa ḥoquq bərdim»** — muxu ayəttə «yilan-qayanlar» bəlkim Xəytanning küqliri, yəni jin-alwastilarni kərsitidu; «düxmən» bolsa Xəytanning əzini kərsitidu. ■ **10:19** Mar. 16:18; Ros. 28:5. ■ **10:20** Mis. 32:32; Yəx. 4:3; Dan. 12:1; Fil. 4:3. □ **10:21 «Xu waqitta, Əysa roḥta huxallinip mundaq dedi...»** — «roḥta huxallinip...» bəlkim əz roḥida huxallandi. Bəzi alimlar «roḥta»ni «Muqəddəs Roḥta» dəp qüxinidu. ■ **10:21** Ayup 5:12; Yəx. 29:14; Mat. 11:25; 1Kor. 1:19; 2:7, 8; 2Kor. 3:14. ■ **10:22** Zəb. 8:5-6; Yḥ. 1:18; 3:35; 6:44, 45; 17:2; 1Kor. 15:27; Fil. 2:10; Ibr. 2:8. □ **10:23 «Silər kərüwatqan ixlarni kərgən kəzlər nəqədər bəhtliktur!»** — yaki «Silər kərüwatqan ixlarni kərgən kəzlər nəqədər mubarəktur». «mubarək» əslidə «Huda təripidin bərikətləngəy» degən mənidə. ■ **10:23** Mat. 13:16. ■ **10:24** 1Pet. 1:10. □ **10:25 «Ustaz, mənggülük ḥayatqa waris bolmaq üqün nemə ixni qilixim kerək?»** — grek tilida «nemə ixni qilixim kerək?» degən səz məlum bir ixni birla qetim qilixni bildüridu. □ **10:26 «buningoɣa əzüng qandaq qaraysən?»** — grek tilida «buni qandaq oquysən?». □ **10:27 «Pərwərdigar Hudayingni pütün qəlbing, pütün jening, pütün küqüng wə pütün zeḥning bilən səygin»; wə «Qoxnangni əzüngni səygəndək səy»** — «Qan.» 6:5 wə «Law.» 19:18. ■ **10:27** Law. 19:18; Qan. 6:5; 10:12; 30:6; Rim. 13:9; Gal. 5:14; Yaq. 2:8. □ **10:28 «Tooɣra jawab bərding. Mana xundaq qilsang ḥayat bolisən»** — «Hudani səyüx» üqün Uni tonux kerək; uni tonux üqün Ooɣli bilən munasiwəttə bolux kerək (22-ayətni kərüng). □ **10:29 «Lekin əzini ḥəqqaniy dəp ispatlimaqqi bolup,...»** — yaki «Lekin əzining soal sorixining yolluq ikənlikini bildürüx üqün...». **«Əmdi «Mening qoxnam» kimdur?»** — Yəḥudiy əlimilar wə ustazlaroɣa nisbətən «bizning qoxnilirimiz» pəqət «Yəḥudiy qerindaxlirimiz» dəp ḥesablax kerək idi. Yəḥudiy əməslər wə Samariyəliklər ḥərgiz «qoxna» ḥesablanmaytti.

30 Əysa jawabən mundaq dedi:
— Bir adəm Yerusalemdin Yeriho xəhirigə qüxüwetip, yolda qaraqqilarning qolioqa qüxüp qaptu. Qaraqqilar uning kiyim-keqəklirini salduruwelip, uni yarilandurup, qala əlük halda taxlap ketiptu. 31 Wə xundaq boldiki, məlum bir kahin xu yoldin qüxüwetip, heliqi adəmni kərüp, yolning u qeti bilən mengip ətüp ketiptu. □
32 Xuningdək bir Lawiylik *rohaniy* bu yərgə kəlgəndə, yenioqa kelip qarap qoyup, yolning u qeti bilən mengip ətüp ketiptu. □ 33 Lekin səpərdə boloqan bir Samariyəlik heliqi adəmning yenioqa kəlgəndə, uni kərüpla iq aoqritiptu □ 34 wə aldioqa berip, jarahətlirigə may wə xarab quyup, tengip qoyuptu. Andin uni əz ulioqiqa mindürüp, bir sarayoqa elip berip, u yərdə halidin həwər aptu. 35 Ətisi yoloqa qikkanda, ikki kümüx dinarni elip saraywəngə berip: «Uningoqa qarap qoyung, buningdin artuq qiqim bolsa, qaytiximda sizgə tələymən» dəptu.□
36 *Əmdi Əysa heliqi ustazdin*:
— Seningqə, bu üq adəm iqidə qaysisi qaraqqilarning qolioqa qüxkən heliqi kixigə *həqiqiy* qoxna boloqan? — dəp soridi.□
37 — Uningoqa mehribanlik kərsətkən kixi, — dəp jawab bərdi u.
Əysa uningoqa: — Undaq bolsa, sən həm berip xuningoqa ohxax qiloqin, — dedi.

Əysaning Marta wə Məryəmdə mehman boluxi

38 Wə xundaq boldiki, u *muhlisliri bilən billə* yolda ketiwetip, məlum bir yezioqa kirdi. U yərdə Marta isimlik bir ayal uni əyigə qaqirip mehman qildi. □ 39 Martaning Məryəm isimlik bir singlisi bar idi. U Əysaning ayioqi aldida olturup, uning səz-kalamini tingxiwatatti. 40 Əmdi mehmanlarni kütüx ixlirining kəplükidin köngli bəlünüp kətkən Marta Əysaning aldioqa kelip:
— I Rəb, singlimning meni mehman kütkili yaloquz taxlap qoyoqinioqa karing bolmamdu? Uni manga yardəmlixixkə buyruoqin! — dedi.
41 Lekin Əysa uningoqa jawabən:
— Əy Marta, Marta, sən kəp ixlarning oqemini yəp awarə bolup yürüwatisən. □
42 Biraq birla ix zərürdur; wə Məryəm xuningdin əzigə nesiwə bolidioqan yahxi ülüxni tallidi; bu hərgiz uningdin tartiwelinmaydu — dedi.□

□ **10:31 «məlum bir kahin xu yoldin qüxüwetip, heliqi adəmni kərüp, yolning u qeti bilən mengip ətüp ketiptu» —** muxu kahin Yəhudiy boluxi kerək, əlwəttə. Əgər heliqi adəm əlgən bolsa, undaqta kahin uningoqa təgsə, «napak hesablinip» muqəddəs ibadəthanida ixləxkə waqitliq nalayiq bolatti. Biraq u «(yuqiridin) qüxiwatidu» — demək, ibadəthanidin baxqa yərgə ketiwatqanidi. Xuning bilən uning: «Muxu əlgəndək adəmgə təgsəm bolmaydu» degən baqanini qilixi tehimu orunsiz idi. Qünki u «napak» bolup qalsa, ibadəthanioqa kirix kerək boloqan waqitqiqə alliqaqan «paqlinip bolatti». □ **10:32 «bir Lawiylik rohaniy» —** Lawiylar muqəddəs ibadəthanida kahinlaroqa yardəmqi bolatti wə baxqa rohiy ixlar, jümlidin təlim berix bilən xuoqullinatti. Əgər heliqi kixi əlgən bolsa, umu «əlgən adəm»gə təgsəm «napak bolimən», degənni baqanə qilalaytti. □ **10:33 «bir Samariyəlik...» —** «Samariyəliklər» Yəhudiylar əq kərgən, «kapir» dəp hesablioqan həlk idi. □ **10:35 «dinar» —** grek tilida «denarius» — Ikki dinar bir ixqining ikki künlük həkqigə yeqin. □ **10:36 «Seningqə, bu üq adəm iqidə qaysisi qaraqqilarning qolioqa qüxkən heliqi kixigə həqiqiy qoxna boloqan?» —** muxu təmsil boyiqə muhim soal «qoxnam kim?» əməs, bəlki «mən degən kim?». Məsihning təmsli boyiqə, mening yenimda turoqan hərqandaq kixigə (qaysi millət tin boluxidin qət'iynəzər) «qoxna bolux»umoqa tooqra kelidu. Demək, «Mən baxqilaroqa həqiqiy qoxnimən?». □ **10:38 «u muhlisliri bilən billə yolda ketiwetip...» —** grek tilida «ular yolda ketiwetip...». □ **10:41 «Marta, Marta,...» —** Muqəddəs Kitabta, birsining bir adəmning ismini yaki bir jayning namini təkrar ikki qetim qaqirixi uningoqa boloqan qongqur mehir-muhəbbitini ipadiləp, uning əzigə əziz ikənlikini kərsitidu. □ **10:42 «biraq birla ix zərürdur» —** bu nemə ix? Məsihning bu intayin muhim bayani tooqrisida «qoxumqə səz»imizdə azraq tohtilimiz.

11

Dua qilix tooɣrisidiki təlim
Mat. 6:9-15

1 Əmdi xundaq boldiki, u bir yərdə dua qiliwatatti; dua ayaoɣlaxqanda, muhlisliridin
biri uningdin:
— I Rəb, Yəhya əz muhlislirioɣa əgətkinidək, sənmu bizgə dua qilixni əgətsəng, —
dedi.
2 Uularoɣa mundaq dedi:
— Dua qiloɣininglarda, mundaq dənglar:

«I Ata,
Sening naming muqəddəs dəp uluoɣlanoɣay.
Sening padixahliqing kəlgəy.
3 Hər künlük nenimizni bizgə hərküni bərgəysən.
4 Bizgə qərzdar boloɣan hərkimni kəqürginimizdək,
Sənmu gunahlirimizni kəqürgəysən.
Bizni azduruluxlaroɣa uqratquzmioɣaysən».□

5 U səzini *dawam qilip* ularoɣa mundaq dedi:
— Silərning iqinglardin biringlarning bir dosti bolup, yerim keqidə uning qexioɣa
berip: Əy dostum, manga üq nan ətnə bərgin; 6 qünki manga səpərdin bir dostum
kəldi wə uning aldioɣa qoyoɣudək bir nərsəm qalmaptu, desə, 7 u əyining iqidə
turup: «Meni awarə qilmioɣin, ixik taqaqlik, balilar orunda yenimda yatidu. Sanga
elip berixkə qopalmaymən», deyixi mumkin.□ 8 Silərgə xuni eytimənki, gərqə u
uning dosti bolux süpiti bilən berixkə ornidin turmisimu, uning hijil bolmay qayta-
qayta yalwuruxi bilən u qoqum ornidin turup, qanqə lazim bolsa uningoɣa beridu.□
9 Xuning üqün mən silərgə eytayki, tiləngla, silərgə ata qilinidu; izdənglar, tapisilər.
Ixikni qekinglar, eqilidu. ■ 10 Qünki hərbir tiligüqi tiliginigə erixidu; izdigüqi
izdiginini tapidu; ixikni qəkküqilərgə ixik eqilidu. 11 Aranglarda ata boloɣuqilar əz
ooɣli nan tələp qilsa, uningoɣa tax beridioɣanlar barmu?! Yaki belik tələp qilsa, yilan
beridioɣanlar barmu? ■ 12 Tuhum tələp qilsa, qayan beridioɣanlar barmu? 13 Əmdi
silər rəzil turup əz pərzəntliringlaroɣa yahxi iltipatlarni berixni bilgən yərdə, ərxtiki
Ata Əzidin tiligənlərgə Muqəddəs Roɣni tehimu ata qilmasmu?

Əysa «Bəəlzəbul», yəni Xəytandin küqlüktur
Mat. 12:22-30; Mar. 3:20-27

14 Əmdi u bir kixidin «adəmni gaqa qiloɣuqi» jinni ɣəydiwətkəndə, xundaq boldiki, jin
uningdin qikqanda, gaqa zuwanoɣa kəldi. Halayik buningoɣa intayin ɣəyran boluxti.
□ ■ 15 Biraq ulardin bəziliri: «U jinlarni jinlarning əmiri boloɣan Bəəlzəbuloɣa tayinip
ɣəydiwetidu» — dedi. □ ■ 16 Wə baxqa bəzilər uni sinax məqsitidə uningdin bizgə

□ **11:4 «bizgə qərzdar boloɣan ɣərkimni kəqürginimizdək…»** — bu ayəttiki «qərz» qoqum gunahlarni əz iqigə alidu; ayətning ikkinqi qismini kərüng. □ **11:7 «balilar orunda yenimda yatidu»** — yaki «balilirim ɣəmmimiz yetip qalduq». □ **11:8 «uning hijil bolmay qayta-qayta yalwuruxi bilən…»** — «hijil bolmay qayta-qayta yalwuruxi» grek tilida birla səz bilən ipadilinidu. ■ **11:9** Mat. 7:7; 21:22; Mar. 11:24; Yh. 14:13; 15:7; 16:24; Yaq. 1:5, 6; 1Yuha. 3:22; 5:14. ■ **11:11** Mat. 7:9. □ **11:14 «jin uningdin qikqanda, gaqa zuwanoɣa kəldi. Halayik buningoɣa intayin ɣəyran boluxti»** — ularning ɣəyran boluxining bir səwəbi, Yəhudiy əlimilarning pikriqə, jinni ɣəydəx üqün uning ismini jindin sorax kerək. Jin qaplaxqan adəmning aoɣzi arqilik ismini eytsa, andin xu ismini ixlitip jinni ɣəydigili bolatti. Əmdi jin adəmni gaqa qilip qoyoɣan bolsa, jinning ismini bilix, xundaqla uni ɣəydəx mumkin əməs idi. ■ **11:14** Mat. 9:32; 12:22. □ **11:15 «u jinlarni jinlarning əmiri boloɣan Bəəlzəbuloɣa tayinip ɣəydiwetidu»** — «Bəəlzibul» (yaki, «Bəəlzibub») jinlarning padixahi Xəytanni kərsitidu. ■ **11:15** Mat. 9:34; 12:24; Mar. 3:22.

asmandin bir məjizilik alamət kərsətsəng, dəp tələp kiloɣili turdi. □ 17 Lekin u
ularning nemə oylawatkanlikini bilip ularoɣa mundak dedi:
— Өz iqidin bəlünüp өzara sokuxkan hərkandak padixahlik wəyran bolidu; wə
hərkandak ailə өz iqidin bəlünüp өzara sokuxsa zawallikka yüz tutidu. ■
18 Xuningoɣa ohxax, əgər Xəytan өz-өzigə karxi qikkan bolsa, undakta, uning
padixahliki kandakmu put tirəp turalisun? Qünki silər meni, «Jinlarni Bəəlzəbuloɣa
tayinip həydəydikən» dəysilər. 19 Əgər mən jinlarni Bəəlzibuloɣa tayinip koɔɣlisam,
silərning pərzəntliringlar kimgə tayinip jinlarni koɔɣlaydu?! Xunga ular silər
tooɣruluk həküm qikarsun! □ 20 Lekin mən Hudaning barmiki bilən jinlarni
koɔɣlisam, undakta Hudaning padixahliki üstünglaroɣa qüxüp namayan boloɣan
bolidu. □ 21 Toluk korallanoɣan küqtünggür өz өyini koɔɣdap turoɣanda, uning mal-
mülki aman kalidu; 22 lekin uningdin küqtünggür biri uning üstigə hujum kilip
uni yəngsə, uning tayanoɣan korallirini tartiwalidu wə mal-mülüklirini olja kilip
өzidikilərgə təksim kilip beridu.□
23 Mən tərəptə turmioɣanlar manga karxi turoɣuqidur. Mən tərəpkə *adəmlərni*
yioɣmioɣuqilar bolsa tozutuwətküqidur.

24 Napak roh birawning tenidin qikiriwetilixi bilən, u kuroɣak jaylarni qərgilәp yürüp
birər aramgahni izdəydu; birak tapalmioɣandin keyin, «mən qikkan makanimoɣa
kaytay!» dəydu. □ ■ 25 Xuning bilən kaytip kelip, xu makanining pakiz tazi-
lanoɣanlikini wə rətlәngənlikini baykaydu-də, 26 berip өzidinmu bəttər yəttə rohni
baxlap kelidu; ular kirip billə turidu. Buning bilən həliki adəmning keyinki hali
burunkidinmu tehimu yaman bolidu.□ ■

Həkikiy bəht

27 Wə xundak boldiki, u bu gəplərni kiliwatkanda, kəpqilik arisida bir ayal awazini
kətürüp:
— Seni kətürgən korsak wə emitkən əmqək bəhtliktur! — dedi.
28 Birak u jawabən: — Bəlki Hudaning səzini anglap, Uningoɣa itaət kilidioɣanlar
bəhtliktur! — dedi.■

□ **11:16 «bizgə asmandin bir məjizilik alamət kərsətsəng…»** — ular tələp kiloɣan «məjizilik alamət» Əysaning həkikiy Məsih ikənlikini ispatlaydioɣan bir karamətni kərsitidu, əlwəttə. ■ **11:17** Mat. 12:25; Mar. 3:24. □ **11:19 «Əgər mən jinlarni Bəəlzibuloɣa tayinip koɔɣlisam, silərning pərzəntliringlar kimgə tayinip jinlarni koɔɣlaydu?! Xunga ular silər tooɣruluk həküm qikarsun!» —** bu səzning ikki xərhi bar: — (1) «silərning pərzəntliringlar» — Bu Pərisiylərning өz talip-əgəxküqilirini kərsitidu. Əməliyəttə bolsa Pərisiylər wə əgəxküqiliri jinlarni həq həydiyəlməytti. Undakta Xəytanning padixahlikioɣa həkikiy hujum kiloɣuqilar Əysa wə muritlirimu, yaki pərisiylərmu? Pərisiylərning Hudaning əməs, bəlki Xəytanning təripidə turoɣanliki өz əgəxküqilirining jinni həydəxkə küqsiz boloɣanlikioɣa ispat berətti. (2) «silərning pərzəntliringlar» — Bu Əysaning əgəxküqilirini (Israillarning ooɣullirini) kərsitidu. Pəkət Əysala əməs, ularmu jinlarni həydiyələydioɣan boloɣan; xunga ularmu Əysaning Hudaning küqi bilən jin-xəytanlarni bir tərəp kiliwatkanlikioɣa ispat berətti. Bizningqə (1)-kəzkarax tooɣra. «koxumqə səz»imiznimu kərüng. □ **11:20 «mən Hudaning barmiki bilən jinlarni koɔɣlisam…» —** «Hudaning barmiki» Uning küq-kudritini kərsitidu, əlwəttə; lekin jinlarni bir tərəp kilix üqün Huda pütkül belikini əməs, pəkət «barmiki»ni azrak midirlitip koysila kupayə. □ **11:22 «Toluk korallanoɣan küqtünggür өz өyini koɔɣdap turoɣanda, uning mal-mülki aman kalidu… » —** (10-ayət) bu təmsildiki «küqtünggür adəm» Xəytanni kərsitidu, əlwəttə. «Uningdin küqtünggür biri», yəni uning өyini bulang-talang kiloɣuqi Əysadin baxka həqkim bolmaydu. □ **11:24 «napak roh» —** jinni kərsitidu. ■ **11:24** Mat. 12:43. □ **11:26 «Napak roh….berip өzidinmu bəttər yəttə rohni baxlap kelidu; ular kirip billə turidu. Buning bilən həliki adəmning keyinki hali burunkidinmu tehimu yaman bolidu» —** bu təmsil həm jin qaplixixtin kutkuzuloɣan adəmning həkikiy bir hətirini wə xundakla kəqmə mənidə Yəhudiy həlkining əhwalinimu kərsitidu. «Matta»diki («Mat.» 12:43-45 tooɣrisida) «koxumqə səz»imizni kərüng. ■ **11:26** Yh. 5:14; Ibr. 6:4, 5; 10:26; 2Pet. 2:20. ■ **11:28** Mat. 7:21; Yh. 6:29; Rim. 2:13.

Karamət kərsitix təlipi
Mat. 12:38-42; Mar. 8:12

29 Xu qaoqda, top-tap adəmlər uning ətrapioqa olaxkanda, u mundak səzləxkə baxlidi:
— Bu dəwr dərwəkə rəzil bir dəwrdur; u məjizilik bir alamətning kəristilixni istəp
yüridu. Birak buningoqa «Yunus pəyoqəmbərdə kərülgən məjizilik alamət»tin baxka
heqkandak ikkinqi bir alamət kərsitilməydu. □ ■ 30 Qünki Yunus pəyoqəmbərning
əzi Ninəwə xəhiridikilərgə alamət-karamət boloqinioqa ohxax, Insan'ooqlimu bu
dəwrgə yənə xundak bolidu.
31 Kiyamət küni «Jənubtin kəlgən ayal padixah»mu bu dəwrdikilər bilən təng tirilip,
ularning gunahlirini bekitidu. Qünki u Sulaymanning dana səzlirini anglax üqün yər
yüzining qetidin kəlgən; wə mana, Sulaymandinmu uluoq birsi muxu yərdə turidu.
□ ■
32 Kiyamət küni Ninəwəlikilər bu dəwrdikilər bilən təng kopup, bu dəwrdikilərning
gunahlirini bekitidu. Qünki Ninəwəliklər Yunus pəyoqəmbər jakarlioqan həwərni
anglap towa kiloqan; wə mana, Yunus pəyoqəmbərdinmu uluoq birsi muxu yərdə
turidu!□ ■

Hudaning yorukluqini kixilər pütkül wujudi bilən kobul kilixi kerək
Mat. 5:15; 6:22-23

33 Heqkim qiraoqni yekip koyup, uni yoxurun jayda koymas, yaki üstigə sewətni
kəmtürüp koymas, bəlki qiraoqdanning üstigə koyidu; buning bilən əygə kirgənlər
yorukluqni kəridu. □ ■
34 Tənning qirioqi kəzdur. Xunga əgər kəzüng sap bolsa, pütün wujudung yorutulidu.
Lekin əgər kəzüng hunük bolsa pütün wujudung karangoqu bolidu. □ ■ 35 Xuning
üqün hezi boloqinki, wujudungdiki «yorukluk» karangoquluk bolmisun! □ 36 Əmdi

---

□ **11:29 «... Buningoqa «Yunus pəyoqəmbərdə kərülgən məjizilik alamət»tin baxka heqkandak ikkinqi bir alamət kərsitilməydu» —** «Mat.» 12:39-40-ayətlərgə karalsun («Yunus pəyoqəmbər yooqan belikning korsikida üq keqə-kündüz yatkandək, Insan'ooqlimu ohxaxla üq keqə-kündüz yərning baoqrida yatidu»). ■ **11:29** Yun. 2:1,11. □ **11:31 «Jənubtin kəlgən ayal padixahi» —** «Xəba padixahlikining ayal padixahi»ni kərsitidu («1Pad.» 10:1-10ni kərüng). «Xəba» bəlkim jənubiy Ərəbistanni kərsitidu. ■ **11:31** 1Pad. 10:1; 2Tar. 9:1; Mat. 12:42. □ **11:32 «Kiyamət küni Ninəwəlikilər bu dəwrdikilər bilən təng kopup, bu dəwrdikilərning gunahlirini bekitidu. Qünki Ninəwəliklər Yunus pəyoqəmbər jakarlioqan həwərni anglap towa kiloqan; wə mana, Yunus pəyoqəmbərdinmu uluoq birsi muxu yərdə turidu!» —** bu ayətlər (29, 30 wə -32-)də Əysa Yunus pəyoqəmbərning yooqan bir belikning iqidə üq kün turup tirik qikkanlikini tiloqa elix arkilik əziningmu əlüp, üqinqi küni tirilidioqanlikini aldin eytkan. Təwrat, «Yunus» 1-2-bablarni wə xu kitabtiki «Yunus pəyoqəmbərning alamət-karamiti» tooqruluk «koxumqə səz»imiznimu kərüng. «bu dəwrdikilərning gunahlirini bekitidu» — demək, «Butpərəs Ninəwəliklər Yunus pəyoqəmbərning təlimini anglap, yaman yoldin kaytkan. Birak, bu yərdə Yunus pəyoqəmbərdinmu uluoq birsi boloqan Məsih silərni yaman yoldin kaytixka qakirsa, kulak salmidinglar». ■ **11:32** Yun. 3:5. □ **11:33 «...üstigə sewətni kəmtürüp koymas» —** «sewət» grek tilida «əlqəm sewət». ■ **11:33** Mat. 5:15; Mar. 4:24; Luka 8:16. □ **11:34 «əgər kəzüng sap bolsa» —** grek tilida «sap» degən səzning ikki mənisi bar: — (1) «bir, bəlünməs, birləxkən, sak»; (2) «sehiy» degən mənisi bar. Demək, xundak boloqanda «sap» degən səzning toluk mənisi «kəzüng Hudaoqila karisa...» wə «sən əzüng sehiy bolsang....» degən bolidu. **«əgər kəzüng hunük bolsa,...» —** «hunük» degən səz grek tilida həm «rəzil» həm «sak əməs, ajiz, kesəl» degən ikki mənini bildüridu. **«Tənning qirioqi kəzdur. Xunga əgər kəzüng sap bolsa, pütün wujudung yorutulidu. Lekin əgər kəzüng hunük bolsa pütün wujudung karangoqu bolidu» —** Təwrat, «Pənd.» 20:27ni kərüng. ■ **11:34** Mat. 6:22. □ **11:35 «Xuning üqün hezi boloqinki, wujudungdiki «yorukluk» karangoquluk bolmisun!» —** muxu sirlik gəp sahtipəzlikni kəzdə tutidu. Qünki birsi sahtipəzlikni kilip: «Məndə yorukluk (həkikət) bar» dəp turuwalsa, ahir berip qokum əz-əzini aldaydu; andin keyin uningda boloqan karangoquluk adəttiki «gunahkar» kixilərdə boloqan karangoquluktin tehimu eoqir bolup kalidu. U wakitta bu kixilərdə boloqan «yorukluk» əməliyəttə karangoquluktur. Mundak sahtipəzlik adəttə pəkət məlum etikadi bar kixilər yaki dindarlar arisida pəyda bolidu.

əgər barqə wujudung yoruq bolsa wə uning ḫeq yeri qarangoɣu bolmisa, wujudung huddi qiraoɣ parlaq nuri bilən seni yorutqandək tamamən ayding bolidu.

Pərisiylər bilən Təwrat ustazlirining sahtipəzlikini əyibləx
Mat. 23:1-36; Mar. 12:38-40; Luqa 20:45-47

37 Əysa səz qiliwatqanda, bir Pərisiy uni əyigə oɣizaoɣa təklip qildi. Xuning bilən u əygə kirip, dastihanda olturdi. □ 38 Lekin ḫeliqi Pərisiy uning tamaqtin ilgiri qol yumioɣinini kərüp, intayin ḫəyran boldi. □ 39 Lekin Rəb uningoɣa:
— Əmdi silər əy Pərisiylər, qinə-qaqilarning texinila yuyup pakizlioɣininglar bilən iqinglar ḫərtürlük ḫerislik wə rəzillikkə toloɣandur. ■
40 Əy nadanlar, texini Yaratquqi iqinimu yaratqan əməsmu?! 41 Əmdi əz iq-iqinglardin həyrhaḫliq qilinglar wə mana, ḫəmmə nərsə silərgə pakiz bolidu.□ ■
42 Ḫalinglaroɣa way, əy Pərisiylər! Qünki silər ḫətta yalpuz bilən suzapning wə ḫərhil dora-dərmanlarning ondin birini əxrə qilip Hudaoɣa ataysilər-yu, biraq adalət wə Hudaning muḫəbbitini ḫeq etibaroɣa almay ketiwerisilər. Dərwəqə, awwal muxu ixlarni orundixinglar kerək, andin xu ixlarnimu ada qilmay qoymasliqinglar kerək.□ ■
43 Ḫalinglaroɣa way, əy pərisiylər! Qünki silər sinagoglarda aldinqi orunlarda olturuxqa, bazarlarda kixilərning silərgə boloɣan *ḫərmətlik* salamlirioɣa amraqsilər. □ ■ 44 Silərgə way! Qünki silər huddi kixilər ketiwetip, üstigə dəssəp selipmu səzməy ətüp kətkən gərlərgə ohxaysilər! — dedi.□ ■
45 Təwrat əḫliliridin biri uningoɣa:
— Ustaz, bularni eytqining bizgimu ḫaqarət boldi! — dedi.
46 U uningoɣa mundaq jawab bərdi:
— Silərgimu way, əy Təwrat əḫliliri! Qünki silər kətürəlmigüdək eoɣir yüklərni adəmlərning zimmisigə artip qoysilər-yu, əmma əzünglar bu yüklərni kətürüxkə birmu barmiqinglarni təgküzməysilər! □ ■ 47 Silərgə way! Qünki pəyoɣəmbərlərning qəbrilirini yasap keliwatisilər, lekin ata-bowiliringlar ularni əltürdi. ■ 48 Xuning bilən silər ata-bowiliringlar qiloɣanlirioɣa razi

---

□ **11:37** **«...dastihanda olturdi»** — grek tilida «...dastihanda yatti». Yəḫudiy həlqi dastihanda yanpaxlap yatatti. □ **11:38** **«ḫeliqi Pərisiy uning tamaqtin ilgiri qol yumioɣinini kərüp, intayin ḫəyran boldi»** — Yəḫudiy həlqi «tamaqtin ilgiri qol yuyux» pəqət salamətlikkə paydiliq bolupla qalmastin, bəlki insanlaroɣa bir hil diniy sawab yətküzidu, dəp qaraytti. Undaq qilmaslik ata-bowilirining qalduroɣan qaidə-yosunlirioɣa səl qarap ularoɣa qilinoɣan biḫərmətlikkə barawər idi. Xübḫisizki, Məsiḫ xu qaoɣda qəstən qol yumay dastihanda olturoɣanidi. ■ **11:39** Mat. 23:25; Tit. 1:15. □ **11:41** **«əz iq-iqinglardin həyrhaḫliq qilinglar wə mana, ḫəmmə nərsə silərgə pakiz bolidu»** — baxqa birhil tərjimisi: «piyalə iqidikidin sədiqə beringlar, wə mana, ḫəmmə nərsə silərgə pakiz bolidu». Lekin bizningqə muxu yərdə Məsiḫ insanning **əz iqini** Hudaoɣa beoɣixlax kerəklikining ḫəmmidin muḫim ikənlikini kərsitidu. ■ **11:41** Yəx. 58:7; Dan. 4:24; Luqa 12:33. □ **11:42** **«silər *Pərisiylər*** ḫətta yalpuz bilən suzapning wə ḫərhil dora-dərmanlarning ondin birini əxrə qilip Hudaoɣa ataysilər-yu» — oqurmənlərning esidə barki, Huda Təwrat qanunida ibadəthanidiki ixlar wə kaḫinlarning kirimi üqün Əz həlqining məḫsulatliridin «ondin bir ülüxi»ni tələp qiloɣanidi. **«birak adalət wə Hudaning muḫəbbitini ḫeq etibaroɣa almay ketiwerisilər»** — Əysaning «Hudaning muḫəbbiti» degini ḫəm Huda insanlaroɣa baoɣlioɣan muḫəbbət ḫəm insanlar Hudaoɣa baoɣlax kerək boloɣan muḫəbbətnimu əz iqigə alsa kerək. ■ **11:42** 1Sam. 15:22; Ḫox. 6:6; Mik. 6:8; Mat. 9:13; 12:7; 23:23. □ **11:43** **«silər *Pərisiylər*...** Bazarlarda kixilərning silərgə boloɣan ***ḫərmətlik*** salamlirioɣa amraqsilər» — tarih tətqiqatlirioɣa asasən, Yəḫudiylarning əz «ustazliri»oɣa qiloɣan «salamlar»ni intayin uzun wə murəkkəp dəp bilimiz. ■ **11:43** Mat. 23:6; Mar. 12:38; Luqa 20:46. □ **11:44** **«...silər huddi kixilər ketiwetip, üstigə dəssəp selipmu səzməy ətüp kətkən gərlərgə ohxaysilər!»** — Yəḫudiy mollilarning Təwrat qanunioɣa xərḫ berixiqə «qəbrilərgə tegix» adəmni kəq kirgüqə «napak» qilatti, yuyunux kerək idi. ■ **11:44** Mat. 23:27. □ **11:46** **«silər kətürəlmigüdək eoɣir yüklərni adəmlərning zimmisigə artip qoysilər-yu,...»** — «eoɣir yüklər» ḫər türlük qattiq diniy qaidə-yosunlarni kərsitidu. ■ **11:46** Yəx. 10:1; Mat. 23:4; Ros. 15:10. ■ **11:47** Mat. 23:29.

boloɣanliqinglaroɣa guwaɦliq berisilər. Qünki ular pəyoɣəmbərlərni əltürdi wə silər ularning qəbrilirini yasaysilər. □ 49 Bu səwəbtinmu Hudaning danaliqi dəyduki: «Mən ularoɣa pəyoɣəmbərlər wə rosullarni əwətimən wə bulardin bəzilirini ular əltüridu wə bəzilirini ziyankəxlik bilən qooɣliwetidu». □ ■ 50-51 Xuning bilən dunya apiridə boloɣandin buyanqi barliq pəyoɣəmbərlərning tökülgən qan qərzliri, yəni Ɦabilning tökülgən qenidin tartip taki *ibadəthanidiki* qurbangaɦ bilən muqəddəs jay arilиqida qətl qilinoɣan *kaɦin* Zəkəriyaning tökülgən qenioɣiqə barliq qan qərzlər üqün muxu dəwrdikilərdin ɦesab elinidu. Mən silərgə bərɦək xuni eytip qoyayki, bularning ɦəmmisi muxu dəwrdin elinidioɣan bolidu!□ ■

52 Ɦalinglaroɣa way, əy Təwrat əɦliliri! Qünki ɦekmət həzinisining aqquqini elip turup, əzünglar uning iqigə kirmidinglar wə kirəy degənlərnimu kirgüzmidinglar.■

53 U xu yərdin qikqandin keyin, Təwrat ustazliri bilən Pərisiylər uning bilən qattiq qarxilixip, uningoɣa kəp ixlarni muzakirilixixkə qistidi □ 54 wə uning üstidin xikayət qilixqa səzidin birər əyib tepiwelixqa paylap yürətti.

12

Sahtipəzliktin ɧoxyar bolux
Mat. 10:19-20; 10:28-33; 12:32

1 Xu qaoɣlarda, mingliɣan kixilər yioɣilip, bir-birini dəssiwətküdək qista-qistang boluxup kətkəndə, u awwal muhlisliroɣa səz qilip mundaq dedi:

— Pərisiylərning eqitqusidin, yəni sahtipəzlikidin ɧoxyar bolunglar. □ ■ 2 Qünki yoxuruloɣan ɧeqqandaq ix axkarilanmay qalmaydu, wə ɧeqqandaq məhpiy ix ayan bolmay qalmaydu.■ 3 Xunga silərning qarangoɣuda eytqanliringlar yoruqta anglinidu; əyning iqkiridə hupiyanə piqirlaxqanliringlarmu əgzilərdə jakarlinidu.□

4 Mən silər dostlirimoɣa xuni eytimənki, tənni əltürüp, baxqa ɧeq ix qilalmaydioɣanlardin qorqmanglar.■ 5 Lekin mən silərgə kimdin qorquxunglar kerəklikini kərsitip qoyay: Əltürgəndin keyin, dozahqa taxlaxqa ɧoquqluq boloɣuqidin qorqunglar; bərɦək silərgə eytay — Uningdin qorqunglar!

□ **11:48 «ular , *yəni ata-bowiliringlar*** pəyoɣəmbərlərni əltürdi wə silər ularning qəbrilirini yasaysilər» — Yəɦudiy həlqi daim «uluoɣ ata-bowilirimiz» «ata-bowilirimiz qalduroɣan muqəddəs qaidə-yosunlar» dəytti. Ular muxu «ata-bowilirimiz qalduroɣan muqəddəs qaidə-yosunlar»oɣa qing esiliwalatti, lekin pəyoɣəmbərlərning səzlirigə kəngül bəlməytti, wə ularning ɦazir ata-bowiliridək Huda əwətkən pəyoɣəmbərlərgə, ɦətta Qutquzoɣuqi-Məsiɦgə boloɣan ziyankəxlikliri tooɣruluq ɧeq oylanmaytti (49-ayətni kərüng). □ **11:49 ««Hudaning danaliqi dəyduki: «Mən ularoɣa pəyoɣəmbərlər wə rosullarni əwətimən wə bulardin bəzilirini ular əltüridu wə bəzilirini ziyankəxlik bilən qooɣliwetidu»»** —bu səzlər məlum pəyoɣəmbər eytqan səz bolmioɣini bilən, u kəp bexarətlərning yioɣinqaqlinixidur. ■ **11:49** Mat. 10:16; Luqa 10:3; Yɧ. 16:2; Ros. 7:51; Ibr. 11:35. □ **11:50-51 «yəni Ɦabilning tökülgən qenidin tartip taki ibadəthanidiki qurbangaɦ bilən muqəddəs jay arilиqida qətl qilinoɣan kaɦin Zəkəriyaning tökülgən qenioɣiqə barliq qan qərzlər…»** — Ɦabilning əltürülüxi tooɣruluq «Yar.» 4:8-11ni, Zəkəriyaning əltürülüxi tooɣruluq «2Tar.» 24:20-22ni kərüng. Bu ikki wəqə Yəɦudiylarning Təwratni ən’əniwi orunlaxturux tərtipi boyiqə Təwratning əng bexida wə əng ahirioɣa qoyulidu. ■ **11:50-51** Yar. 4:8; 2Tar. 24:21; Ibr. 11:4. ■ **11:52** Mat. 23:13. □ **11:53 «U xu yərdin qikqandin keyin…»** — yaki «U bularni eytqanda,…». □ **12:1 «Pərisiylərning eqitqusidin, yəni sahtipəzlikidin ɧoxyar bolunglar»** — «Mat.» 16:1-12nimu kərüng. Muqəddəs yazmilarda eqitqu (hemirturuq) kəp yərlərdə təkəbburluq wə sahtipəzlikkə simwol qilinidu. ■ **12:1** Mat. 16:16; Mar. 8:15. ■ **12:2** Ayup 12:22; Mat. 10:26; Mar. 4:22; Luqa 8:17. □ **12:3 «hupiyanə piqirlaxqanliringlar»** — grek tilida «qulaqqa eytkininglar». ■ **12:4** Yəx. 51:7; Yər. 1:8; Mat. 10:28.

6 Bəx quxqaq ikki tiyingə setilidiƣu? Lekin ularning ħeqbirimu Huda təripidin untulup qalƣini yoq.□ ■ 7 Lekin ħətta ħərbir tal qeqinglarmu sanalƣandur. Xundaq ikən, qorqmanglar; silər nurƣunliƣan quxqaqtin qimmətliksilər!■

Əysani etirap qilix wə qilmaslix

8 — Biraq mən silərgə xuni eytip qoyayki, kim meni insanlarning aldida etirap qilsa, Insan'ooƣlimu uni Hudaning pərixtiliri aldida etirap qilidu.■ 9 Biraq insanlarning aldida meni tonumiƣan kixi, Hudaning pərixtiliri aldidimu tonulmaydu.■
10 Insan'ooƣliƣa qarxi səz qilƣan ħərqandaq kixi kəqürümgə erixələydu; lekin Muqəddəs Roħqa kupurluq qilƣuqi bolsa kəqürümgə erixəlməydu.□ ■
11 Lekin kixilər silərni sinagoglarƣa yaki ħəkümdarlar wə əməldarlarning aldiƣa elip berip soraqqa tartqanda, «*Ərzgə* qandaq jawab bərsəm?» yaki «Nemə desəm bolar?» dəp əndixə qilmanglar. ■ 12 Qünki nemə deyix kerəklikini xu waqti-saitidə Muqəddəs Roh silərgə əgitidu.

Əqilsiz bay ħəqqidiki təmsil

13 Kəpqilik arisidin birsi uningƣa:
— Ustaz, akamƣa *atimizdin qalƣan* mirasni mən bilən təng ülixixkə buyruƣayla — dedi.
14 Lekin u uningƣa jawabən: — Buradər, kim meni silərning üstünglarƣa sotqi yaki üləxtürgüqi qildi? — dedi. □ 15 U kəpqilikkə qarap: — Pəhəs bolup əzünglarni ħərhil tamahorluqtin saqlanglar. Qünki insanning ħayati uning mal-mülüklirining kəplükigə baƣliq əməstur, dedi.■
16 Andin u ularƣa mundaq bir təmsilni eytip bərdi:
— «Bir bayning yeri mol ħosul beriptu. 17 U kənglidə «Qandaq qilay? Qünki bunqiwala ħosulni qoyƣudək yerim yoq» — dəp oylaptu. 18 Andun u: — «Mundaq qilay: — Ħazirqi ambarlirimni quwuwetip, tehimu qongini yasap, barliq məħsulatlirim wə baxqa mal-mülüklirimni xu yərgə yiƣip saqlay! 19 Andin əz-əzümgə: «Əy jenim, yiƣip saqliƣan, kəp yil yətküdək nemətliring bar, raħət iqidə yəp-iqip hux boloƣin!» dəydiƣan bolimən» dəp oylaptu.■
20 Lekin Huda uningƣa:
«Əy əhməq, bügün keqila jening səndin tələp qilip elinidu; undaqta bu topliƣining kimgə qalidu?» dəptu.■
21 Hudaning aldida dələtmən bolmay, əzigə həzinə yiƣqanning ħali xundaq bolar».

Etiqadqilar əndixə qilmasliqi kerək
Mat. 6:19-21, 25-34

22 Andin u muhlisliriƣa mundaq dedi:
— Xuning üqün mən silərgə xuni eytip qoyayki, turmuxunglar tooƣruluq, nemə yərmiz yaki nemə kiyərmiz, dəp əndixə qilmanglar. ■ 23 Qünki ħayatliq

□ **12:6 «bəx quxqaq ikki tiyingə setilidiƣu?»** — «tiyin» grek tilida «assariyon». «ikki tiyin» — Xu dəwrdiki bir ixqining künlük ħəqqi boloƣan «dinarius»ning 1/8 Qismi idi. ■ **12:6** Mat. 10:29. ■ **12:7** 1Sam. 14:45; 2Sam. 14:11; 1Pad. 1:52; Luqa 21:18. ■ **12:8** Mat. 10:32. ■ **12:9** Mat. 10:33; Mar. 8:38; Luqa 9:26; 2Tim. 2:12; 1Yuħa. 2:23. □ **12:10 «Muqəddəs Roħqa kupurluq qilix»** — yaki «Muqəddəs Roħqa qarxi gəp qilix» degən gunaħ tooƣruluq «Matta»diki «qoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **12:10** 1Yuħa. 5:16. ■ **12:11** Mat. 10:19; Mar. 13:11; Luqa 21:14. □ **12:14 «Buradər, kim meni silərning üstünglarƣa sotqi yaki üləxtürgüqi qildi?»** — «Mis.» 2:14ni kərüng. Məsiħ Musa pəyƣəmbərning rolini rət qildi. Bu muħim ħəqiqət üstidə «qoxumqə səz»imizdə azraq tohtilimiz. ■ **12:15** 1Tim. 6:7. ■ **12:19** Top. 11:9; 1Kor. 15:32; Yaq. 5:5. ■ **12:20** Zəb. 39:6; Zəb. 52:7; Top. 2:18, 19; Yər. 17:11. ■ **12:22** Zəb. 55:22; Mat. 6:25; Fil. 4:6; 1Tim. 6:8; 1Pet. 5:7.

yeməkliktin, tən kiyim-keqəktin əzizdur. 24 Kuzoɣunlaroɣa karanglar! Ular
terimaydu wə yioɣmaydu, ularning ambar, iskilatlirimu yok. Lekin Huda ularnimu
ozukланduridu. Silər kuxlardin kanqilik əziz-hə! ■ 25 Aranglarda kaysinglar oɣəm-
kayoɣu bilən əmrünglarni birər saət uzartalaysilər? □ ■ 26 Əgər xunqilik kiqikkinə
ixmu kolunglardin kəlmisə, nemə üqün kaloɣan ixlar tooɣrisida oɣəm-əndixə
kilisilər? 27 Nelupərlərning kandak əsidioɣanlikioɣa karap bekinglar! Ular əmgəkmu
kilmaydu, qakmu egirməydu; lekin silərgə xuni eytayki, hətta Sulayman toluk xan-
xərəptə turoɣandimu uning kiyinixi nilupərləning bir güliqilikimu yok idi. □ 28 Əy
ixənqi ajizlar! Əmdi Huda daladiki bügün eqilsa, ətisi kurup oqakka selinidioɣan
axu gül-giyahlarni xunqə bezigən yərdə, silərni tehimu kiyindürməsmu?! 29 Xundak
ikən, nemə yəymiz, nemə iqimiz dəp bax katurmanglar, heqnemidin əndixə
kilmanglar. □ 30 Qünki hərkaysi əldikilər mana xundak həmmə nərsilərgə intilidu.
Birak Atanglar silərning bu nərsilərgə mohtajlikinglarni bilidu; □ 31 xundak ikən,
Uning padixahlikioɣa intilinglar wə u qaoɣda, bularning həmmisi silərgə koxulup
nesip bolidu.■
32 Korkmanglar, i kiqik pada! Qünki Atanglar padixahlikni silərgə ata kilixni
hux kərdi. □ 33 Mal-mülkünglarni setip, *kəmbəoɣəllərgə* həyrhahlik kilinglar.
Özünglaroɣa uprimaydioɣan həmyan, ərxlərdə hərgiz tügəp kətməydioɣan bir həzinə
hazirlanglar; — xu yərdə ooɣri yekin kəlməydu, küyə yəp yokap kətməydu. ■
34 Qünki baylikinglar kəyərdə bolsa, kəlbinglarmu xu yərdə bolidu.

Məsihning kelixigə təyyar bolunglar!
Mat. 24:45-51

35 Silər belinglarni qing baoɣlap, qiraoɣliringlarni yandurup turunglar; ■ 36 huddi
hojayinining toy ziyapitidin kaytip kelixini kütüp turoɣan qakarlardək, hərdaim
təyyar turunglar. Xuning bilən hojayin kelip ixikni kakkanda, qakarlar dərhal
qikip ixikni aqidioɣan bolidu. 37 Hojayin kaytip kəlgəndə, qakarlirining oyoɣak,
təyyar turoɣanlikini kərsə, bu qakarlarning bəhtidur! Mən silərgə bərhək xuni eytip
koyayki, hojayin özi belini baoɣlap, ularni dastihanoɣa olturoɣuzup, ularning aldioɣa
kelip xəhsən özi ularni kütüwalidu! 38 Wə əgər hojayin ikkinqi yaki üqinqi jesəktə
kəlsimu, qakarlirining xundak oyoɣakliqini kərsə, bu ularning bəhtidur!□ ■
39 Lekin xuni bilip koyunglarki, əgər öy igisi ooɣrining keqidə kaysi wakitta
kelidioɣanlikini bilgən bolsa, u oyoɣak turup ooɣrining öygə texip kirixigə hərgiz yol
koymaytti! □ ■ 40 Xuning üqün silərmu hərdaim təyyar turunglar; qünki Insan'ooɣli
silər oylimioɣan wakit-saəttə kaytip kelidu.■

■ **12:24** Ayup 38:41; Zəb. 147:9. □ **12:25 «kaysinglar oɣəm-kayoɣu bilən əmrünglarni birər saət uzartalaysilər?»** — baxka bir tərjimisi: «kaysinglar oɣəm-kayoɣu bilən boyungoɣa birər oɣeriq koxalaysilər?». ■ **12:25** Mat. 6:27. □ **12:27 «nelupərlər...»** — yaki «yawa gül-giyahlar...». **«Sulayman»** — uluoɣ padixah Sulayman. □ **12:29 «...bax katurmanglar»** — grek tilida «....(yeməklikkə) intilmənglar». □ **12:30 «hərkaysi əldikilər...»** — grek tilida «bu dunyadiki (yat) əllərdikilər». «Yat əllər» Yəhudiy əməs butpərəslər bolup, tirik Hudani bilməytti; muhlislar Yəhudiy boloɣaqka, Hudaning küq-kudriti həmdə Öz həlkidin həwər alidioɣanlikioɣa ixənqi boluxi kerək idi. ■ **12:31** 1Tar. 3:13; Zəb. 37:25. □ **12:32 «Atanglar padixahlikni silərgə ata kilixni hux kərdi»** — «padixahlik» bolsa Hudaning Öz padixahliki, əlwəttə. ■ **12:33** Mat. 6:20; 19:21; Luka 16:9; 1Tim. 6:19. ■ **12:35** Əf. 6:14; 1Pet. 1:13. □ **12:38 «əgər hojayin ikkinqi yaki üqinqi jesəktə kəlsimu, qakarlirining xundak oyoɣakliqini kərsə, bu ularning bəhtidur!»** — Yəhudiylar keqə waktini hesablioɣanda üq jesək, rimlikлar bolsa tət jesək dəp hesablaytti. ■ **12:38** Mat. 24:42. □ **12:39 «əgər öy igisi ooɣrining keqidə kaysi wakitta kelidioɣanlikini bilgən bolsa, u oyoɣak turup ooɣrining öygə texip kirixigə hərgiz yol koymaytti!»** — mukəddəs yazmilardiki kəp yərlərdə Pərwərdigarning künining «ooɣridək» (kütülmigən wakitta) kelidioɣanlikі tiloɣa elinidu. ■ **12:39** Mat. 24:43; 1Tes. 5:2; 2Pet. 3:10; Wəh. 3:3; 16:15. ■ **12:40** Mat. 24:44; 25:13; Mar. 13:33; Luka 21:34; 1Tes. 5:6.

41 Petrus uningdin: — I Rəb, sən bu təmsilni bizgila qaritip eyttingmu yaki
ḥəmməyləngə qaritipmu? — dəp soridi.
42 Rəb mundaq dedi:
— Hojayini əz əyidikilərgə məs'ul qilip, ularoɣa tegixlik boloɣan axliqni waqti-
waqtida təqsim qilip berixkə təyinləydioɣan ixənqlik wə pəmlik oɣojidar kim bolidu?
□ ■ 43 Hojayin əyigə qaytqanda, qakirining xundaq qiliwatqinining üstigə kəlsə,
bu qakarning bəhtidur! 44 Mən silərgə bərḥəq xuni eytip qoyayki, hojayin uni
pütün igilikini baxquruxqa qoyidu. 45 Lekin mubada xu qakar kənglidə: «Hojayinim
ḥayal bolup qalidu» dəp, baxqa qakarlar wə dedəklərni bozək qilixqa wə yəp-iqip,
məst boluxqa baxlisa, 46 Xu qakarning hojayini kütülmigən bir küni, oylimioɣan bir
waqitta qaytip kelidu wə uni kesip ikki parqə qilip, uning nesiwisini etiqadsizlar
bilən ohxax təqdirdə bekitidu.
47 Əmdi hojayinining iradisini bilip turup, təyyarlinip turmioɣan wə hojayinining
iradisi boyiqə qilmioɣan qakar boluxioɣa tayaq yəydu. ■ 48 Biraq hojayinining
iradisini bilməy turup, tayaq yeyixkə tegixlik ixlarni qiloɣan qakar azraq tayaq yəydu.
Kimgə kəp berilsə, uningdin tələp qilinidioɣini kəp bolidu. Qünki adəmlər kimgə kəp
amanət qoyoɣan bolsa, uningdin tələp qilidioɣinimu kəp bolidu.

Məsiḥning tutaxturmaqqi boloɣan oti
Mat. 10:34-36

49 Mən yər yüzigə ot taxlap tutaxturuxqa kəldim wə bu otning tutixixioɣa nəqədər
təqəzzamən! 50 Lekin mən aldi bilən bir qəmüldürüx bilən qəmüldürülüxüm kerək
wə bu qümüldürülüxüm əməlgə axuruloɣuqə intayin qiynilimən! □ ■ 51 Silər meni
yər yüzigə tinqliq elip kəldimikin, dəp oylap qaldinglarmu? Yaq, mən xuni silərgə
eytayki, tinqliq əməs, bəlünüx elip kəldim! ■ 52 Qünki buningdin keyin, bir əydiki
bəx kixi bəlünidu; üqi ikkisigə qarsi wə ikkisi üqigə qarxi bəlünidu. 53 Ata ooɣlioɣa
wə ooɣul atisioɣa, ana qizioɣa wə qiz anisioɣa, qeynana kelinigə wə kelin qeynanisioɣa
qarxi turidu.■

Hudaning oɣəzipidin agaḥlanduridioɣan bexarətlik alamətlər
Mat. 16:2-3

54 Əysa yənə toplaxqan adəmlərgə mundaq dedi:
— Silər künpetix tərəptin bulutning qikqkinini kərsənglar, dərḥal «yamoɣur yaoɣidu»
dəysilər, wə dərwəqə xundaq bolidu. 55 Jənub tərəptin xamalning qikqkinini
kərsənglar, «Ḥawa issiydu» dəysilər wə dərwəqə xundaq bolidu. 56 Əy sahtipəzlər!
Silər yər bilən kəkning rənggini pərq etələysilər-yu, qandaqsigə bu zamanni pərq
etəlməysilər?!
57 Əmdi nemixqa qaysi ixlarning durus ikənlikigə əzünglar ḥəküm qilip
baqmaysilər?! ■ 58 Qünki dəwagiring bilən birgə sotqi aldioɣa baroɣiningda, uning
bilən yolda ketiwatqiningda, uning bilən yarixip dost boluxqa intilgin; bolmisa, u seni

---

□ **12:42 «Hojayini əz əyidikilərgə…»** — «əydikilər» muxu yərdə əydiki hizmətkarlar wə qakarlirini kərsitidu; muxu yərdə kəqmə mənisi Hudaoɣa təwədikilər, yəni barliq ixəngüqilər degənliktur. **«Hojayini əz əyidikilərgə məs'ul qilip, ularoɣa tegixlik boloɣan axliqni waqti-waqtida təqsim qilip berixkə təyinləydioɣan ixənqlik wə pəmlik oɣojidar kim bolidu?»** — xübḥisizki, Rəb bu təmsilni ḥəmmidin awwal Petrusning əz-əzigə tətbiqlixini halidi, andin qaloɣan rosullar, andin Hudaning barliq hizmətkarlirioɣa qaritip eytqan.
■ **12:42** Mat. 24:45; 25:21; 1Kor. 4:2. ■ **12:47** Yaq. 4:17. □ **12:50 «mən aldi bilən bir qəmüldürüx bilən qəmüldürülüxüm kerək wə bu qümüldürülüxüm əməlgə axuruloɣuqə intayin qiynilimən!»** — bu ayəttiki «qəmüldürüx» xübḥisizki uning əlümidur. Bu tooɣruluq «Əfəsusluqlaroɣa»diki «qoxumqə səz»imizni kərüng. Muxu qəmüldürülüxtin keyin Muqəddəs Roḥning oti yər yüzidə tutuxturulidu. «Ros.» 2-babni kərüng!
■ **12:50** Mat. 20:22; Mar. 10:38; Əf.4:5 ■ **12:51** Mat. 10:34. ■ **12:53** Mik. 7:6 ■ **12:57** Mat. 5:25-26

sotqiɣa, sotqi bolsa gundipayɣa tapxuridu wə gundipay seni zindanɣa taxlaydu.
59 Mən sanga xuni eytip qoyayki, *qərzingning* əng ahirqi bir tiyininimu qoymay
təlimigüqə, xu yərdin ḥərgiz qiqalmaysən.□

13

Towa qilix yaki ḥalak bolux

1 Xu qaɣda, birnəqqə adəm uningɣa *waliy* Pilatusning bir qisim Galiliyəliklərning
qenini təküp, ularning qanlirini ular qiliwatqan *ibadəthanidiki* qurbanliqning
qanliri bilən arilaxturɣanliqini məlum qildi.□
2 Uularɣa jawabən mundaq dedi:
— Ularning bu azablarni tartqini üqün bu Galiliyəliklərni baxqa Galiliyəliklərdin
gunaḥi eɣir dəp qaramsilər? 3 Mən silərgə eytayki, undaq əməs! Bəlki silər
towa qilmisanglar, ḥəmminglarmu ohxax aqiwəttə ḥalak bolisilər.□ 4 Siloam
məḥəllisidiki munar ərülüp qüxüp, on səkkiz kixini besip əltürüp qoyɣan, silər
ularni Yerusalemda turuwatqan baxqlardin qəbiḥ, dəp qaramsilər?□ 5 Mən silərgə
eytayki, undaq əməs! Bəlki silər towa qilmisanglar, ḥəmminglarmu ohxax aqiwəttə
ḥalak bolisilər.

Towa qilmasliqning aqiwiti — mewə bərməydiɣan dərəh

6 Andin u bu təmsilni səzləp bərdi:
— Məlum bir kixining üzümzarliqida tikilgən bir tüp ənjür dərihi bar ikən. U u
dərəhtin mewə izdəp kəptu, lekin ḥeq mewə tapalmaptu. 7 U baɣwəngə: «Qara,
üq yildin beri bu ənjür dərihidin mewə izdəp keliwatimən, biraq bir talmu mewə
tapalmidim. Uni kesiwət! U nemə dəp yərni bikardin-bikar igiləp turidu?» dəptu.
8 Lekin baɣwən: «Hojayin, uningɣa yənə bir yil təgmigəyla. Bu waqit iqidə uning
tüwidiki topilarni boxitip, ooɣutlap baqay. 9 Əgər kelər yili mewə bərsə, yahxi hop!
Biraq bərmisə, kesiwətkəyla» dəptu baɣwən.

Xabat küni dok ayalni saqaytix

□ **12:59 «əng ahirqi bir tiyininimu qoymay təlimigüqə» —** «tiyin» grek tilida «ləpton» — pulning əng kiqik birliki, xu dəwrdiki bir ixqining künlük ḥəqqi boloɣan «dinarius»ning 1/128 qismi idi. **«dəwagiring bilən birgə sotqi aldiɣa barɣiningda, uning bilən yolda ketiwatqiningda, uning bilən yarixip dost boluxqa intilgin; .. bolmisa... ... əng ahirqi bir tiyininimu qoymay təlimigüqə, xu yərdin ḥərgiz qiqalmaysən» —** bu kəp əḥwallirimizɣa mas kelidiɣan intayin əməliy nəsiḥət, əlwəttə. Uning üstigə muxu yərdə bəlkim təmsil boluxi mumkin; qünki Məsiḥning səzliridə «Əgər... bolsa» degən səz yoq. Demək, Israillarning üstigə ərzi bar idi; bu ərz qiloɣuqi bolsa bəlkim Huda Özidur. Ḥazir «yaraxturulup dost bolux»ning towa qilix pursiti bolsimu, ḥərḥalda waqti qəkliktur. Təwəndiki 13-babnimu kərüng. □ **13:1 «... waliy Pilatusning ... ularning qanlirini ular qiliwatqan ibadəthanidiki qurbanliqning qanliri bilən arilaxturɣanliqi» —** ayəttə «ibadəthana» degən səz yoq. Biraq qurbanlik qilix baxqa yərdə bolmaytti. «qanliri... qurbanliqning qanliri bilən arilaxturdi» — demək, Pilatus ularni ibadəthanida ibadət üstidə əltürüwətti. □ **13:3 «ḥəmminglar ohxax aqiwəttə ḥalak bolisilər» —** bu səz bəlkim Rim imperiyəsi miladiyə 70-yilida Yerusalem wə baxqa xəḥərlərni wəyran qilixini wə xuning bilən təng dozahnimu kərsitixi mumkin. 5-ayətning mənisimu xundaq. □ **13:4 «Siloam» —** (ibraniy tilida «Xiloaḥ») Yerusalemdiki bir məḥəllə. «Nəḥ.» 3:15 wə «Yəx.» 8:6ni kərüng. **«silər ularni Yerusalemda turuwatqan baxqlardin qəbiḥ, dəp qaramsilər?» —** «qəbiḥ» muxu yərdə grek tilida «qərzdar» dəp ipadilinidu.

10 Bir xabat küni, u bir sinagogta təlim beriwatatti. 11 Mana xu yərdə on səkkiz yildin
beri zəipləxtürgüqi bir jin təripidin tutulup, dəmqiyip ərə turalmaydioɣan bir ayal
bar idi. □ 12 Əysa uni kərgəndə, yenioɣa qaqirip:
— Hanim, sən bu zəiplikingdin azad boldung! — dedi. 13 Andin u qolini uning
uqisioɣa qoyuwidi, ayal dərhal ruslinip tik turup, Hudani uluoɣlidi.
14 Birak sinagogning qongi Əysaning xabat küni kesəl sakaytkinidin oɣəzəplinip,
kəpqilikkə:
— Adəmlər ix qilix kerək boloɣan altə kün bar, xu künlərdə kelip sakaytilinglar; lekin
xabat künidə undak qilmanglar, — dedi.□ ■
15 Xunga Rəb uningoɣa mundak jawab bərdi:
— Əy sahtipəzlər! Hərbiringlar xabat küni torpak wə exikinglarni oqurdin yexip,
suoɣaroɣili baxlimamsilər?! □ ■ 16 Əmdi Xəytan mana on səkkiz yil booɣup kəlgən,
Ibrahimning bir kizi boloɣan bu ayal dəl xabat künidə bu sirtmaktin boxitilsa, bu
xabat künining yarixiki bolmamdu?!□
17 U muxu səzni kiloɣanda, uningoɣa karxi qikkanlar hijalətkə kaldi; birak halayik
uning kiliwatkan həmmə ajayib ixliridin xadlinip yayridi.

Hudaning padixahlikini uruk wə hemirturuqka ohxitidioɣan təmsillər
Mat. 13:31-33; Mar. 4:30-32

18 U səzini *dawamlaxturup* mundak dedi:
— Hudaning padixahliki nemigə ohxaydu? Mən uni nemigə ohxitay? ■ 19 U goya bir
tal kiqa urukioɣa ohxaydu; birsi uni elip əz beoɣida terioɣanidi; u əsüp yooɣan dərəh
boldi; asmandiki uqar-kanatlar kelip uning xahlirida uwulidi.□
20-21 U yənə: — Hudaning padixahlikini nemigə ohxitay? U huddi eqitkuoɣa ohxaydu;
bir ayal uni kolioɣa elip, üq jawur unning arisioɣa yoxurup, taki pütün hemir boloɣuqə
sakidi, — dedi.□ ■

Hayatning tar ixiki
Mat. 7:13-14, 21-23

22 *Əysa* Yerusalemoɣa karap səpirini dawamlaxturup, besip ətkən hərkaysi xəhər-
yezilarda təlim berip mangdi. ■ 23 Birəylən uningdin:

□ **13:11 «… on səkkiz yildin beri zəipləxtürgüqi bir jin təripidin tutulup…»** — «jin» — Grek tilida «roh». **«ərə turalmaydioɣan bir ayal bar idi»** — «ərə turalmaydioɣan» grek tilida «bexini kətürəlməydioɣan». □ **13:14 «sinagogning qongi Əysaning xabat küni kesəl sakaytkinidin oɣəzəplinip…»** — uning oɣəzəplinixining üq səwəbi bar idi: (1) ularning kaidə-yosunliri boyiqə ayal kixi sinagogning otturioɣa kəlməsliki kerək idi (ular kəynidə olturatti yaki turatti); (2) yənə kaidiliri boyiqə ər kixi ayal kixigə həq təgmsəliki kerək, hətta adəttə natonux ayal kixigə gəp kilmasliki kerək idi; (3) Əysa xabat künidə kesəl sakaytti. ■ **13:14** Mis. 20:9; Kan. 5:13; Əz. 20:12. □ **13:15 «Əy sahtipəzlər! Hərbiringlar xabat küni torpak wə exikinglarni oqurdin yexip, suoɣaroɣili baxlimamsilər?! »** — buni «ixləx» yaki «hizmət kilix» dəp həsablaxka bolsimu, insan bu zuwansiz haywanlaroɣa muxundak «insanpərwərlik» kərsətmisə, tolimu rəhimsizlik bolatti. Undakta insanoɣa rəhim kərsitixkə bolmamdu?! ■ **13:15** Mis. 23:5; Kan. 22:4; Luqa 14:5. □ **13:16 «Ibrahimning bir kizi boloɣan bu ayal»** — «Ibrahimning kizi» degən ibarə ayalning Ibrahimning əwladi ikənlikini kərsitidu, əlwəttə, xundakla bəlkim uningda həkikiy etikad boloɣanlikinimu kərsitixi mumkin. ■ **13:18** Mat. 13:31; Mar. 4:30. □ **13:19 «U *, yəni Hudaning padixahliki* goya bir tal kiqa urukioɣa ohxaydu»** — «kiqa uruki» Asiyadiki barlik uruklar iqidə əng kiqiki. **«u əsüp yooɣan dərəh boldi»** — adəttə kiqa əsüp yetilgəndə 2-3 metrlik kəqət bolidu. Lekin bu təmsildur; Hudaning padixahlikining bəzi jəhətliri adəttin taxkiri bolidu. Okurmənlərgə ayanki, təmsillərdə «kuxlar» adəttə jin-xəytanlarni bildüridu (məsilən, 8:5ni kərüng). □ **13:20-21 «üq jawur un»** — (yaki «üq kürə un») grek tilida «üq saton», ibraniy tilida «üq seah». Bir «saton» 7 kilogram idi; bu heli kəp un bolup, yüz adəmning tamikioɣa yetətti. «Yar.» 18:6ni kərüng. Okurmənlərgə yənə ayanki, təmsillərdə «eqitku» yaki «hemirturuq» adəttə yaman təsirlər (təkəbburluk, sahtipəzlik)ni bildüridu (məsilən, 12:1ni kərüng). ■ **13:20-21** Mat. 13:33. ■ **13:22** Mat. 9:35; Mar. 6:6.

— I təqsir, qutquzulidiƣanlarning sani azmu? — dəp soridi.
Əysa kəpqilikkə mundaq jawab bərdi:
24 — Silər tar ixiktin kirixkə kürəx qilinglar. Qünki mən silərgə xuni eytayki, nurƣun
adəmlər kirəy dəp izdənsimu, əmma kirəlməydu. ■ 25 Өyning igisi ornidin turup
ixikni taqiƣandin keyin, silər taxqirida turup ixikni qeqip: «Rəb, bizgə aqqin!» dəp
yalwurƣili turƣininglarda, u silərgə jawabən: «Silərning nəlikinglarni bilməymən»
— dəydu. ■ 26 Andin silər: «Biz sening aldingda yegən, iqkən, sənmu bizning
koqilirimizda təlim bərgən» desənglar, 27 u yənə jawabən: «Silərning nəlikinglarni
bilməymən, məndin neri ketinglar, əy qəbihlik qiloquqilar!» dəydu. ■ 28 Silər
Ibrahim, Ishaq, Yaqup wə barlik pəyƣəmbərlərning Hudaning padixahliqi iqidə
ikənlikini, өzünglarning sirtqa taxliwetilginglarni kərgininglarda, yiƣa-zarlar
kətürülidu, qixlar ƣuqurlaydu. ■ 29 U qaƣda, kixilər məxrik bilən məƣribtin
wə ximal bilən jənubtin kelixip, Hudaning padixahliqida dastihanda olturidu. □ ■
30 Xuning bilən mana, xu qaƣda aldida turƣanlardin arqiƣa ətidiƣanlar, arqida
turƣanlardin aldiƣa ətidiƣanlar bar bolidu. □ ■

Əysaning Yerusalemƣa baƣliƣan mehir-muhibbiti
Mat. 23:37-39

31 Dəl xu waqitta birnəqqə Pərisiylər Əysaning aldiƣa kelip uningƣa:
— Muxu yərdin qiqip өzüngni neriƣa al. Qünki Herod seni өltürməkqi, — dedi.
32 U ularƣa:
— Berip xu tülkigə eytinglar: Mana mən jinlarni həydiwetip, bügün wə ətə xipa
berərmən wə üqinqi küni takamullaxturulimən, dənglar. □ 33 Halbuki, bügün wə
ətə wə өgünlükkə mengip yürüxüm kerəktur; qünki heq pəyƣəmbərning өltürülüxi
Yerusalemdin baxqa heqqandaq jayda mumkin bolmas.□
34 Əy Yerusalem, Yerusalem! Pəyƣəmbərlərni өltüridiƣan wə sanga əwətilgənlərni
qalma-kesək qilidiƣan xəhər! Mən qanqə qetimlap mekiyan өz qüjilirini qanat

---

■ **13:24** Mat. 7:13. ■ **13:25** Mat. 25:11,12; Luqa 6:46. ■ **13:27** Zəb. 6:8; Mat. 7:23; 25:12,41. ■ **13:28** Mat. 8:11, 12; 13:42; 24:51. □ **13:29** **«kixilər məxrik bilən məƣribtin wə ximal bilən jənubtin kelixip, Hudaning padixahliqida dastihanda olturidu» —** «məxrik bilən məƣribtin wə ximal bilən jənubtin» kəlgənlər Yəhudiy əməslərni kərsitidu. «Olturidu» baxqa izahatlarda kərsitilgəndək grek tilida «yatidu» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **13:29** Yəx. 2:2; Mal. 1:11; Mat. 8:11. □ **13:30** **«aldida turƣanlardin arqiƣa ətidiƣanlar, arqida turƣanlardin aldiƣa ətidiƣanlar bar bolidu» —** grek tilida «ahirqilardin birinqisi bolidiƣanlar bar bolidu, birinqilərdin ahirqisi bolidiƣanlar bar bolidu» dəp ipadilinidu. Bu ajayib həqiqətning kəp jəhətliri bar; birak roxənki, xu künidə Huda əsli qakiroƣan Yəhudiylar Hudaning padixahliqida hijalətkə qaldurulidu wə əsli butpərəs boloƣan Yəhudiy əməslər uningda izzətkə erixidu. ■ **13:30** Mat. 19:30; 20:16; Mar. 10:31. □ **13:32** **«üqinqi küni takamullaxturulimən» —** baxqa birhil tərjimisi: «üqinqi küni nixanimƣa yetimən» yaki «üqinqi küni ixlirimni tamam qilimən». Lekin ixinimizki, tərjimimiz grek tiliƣa sadiqtur. Təwəndiki izahatni kərüng. **«Berip xu tülkigə eytinglar: Mana mən jinlarni həydiwetip, bügün wə ətə xipa berərmən wə üqinqi küni takamullaxturulimən, dənglar»** — bu sirlik gəpning mənisi bəlkim: «Manga qaloƣan qiska wakit iqidə Huda manga bekitkən pilani boyiqə səndin qorqmay ixləwerimən. Qiska wakit iqidə mən Hudadin tapxuruwaloƣan wəzipəmni tamam qilimən wə xundakla өzüm «takamullaxturulimən»» degəndək boluxi mumkin. Uning üstigə, Məsihning «takamullaxturulimən» degən sirlik səzi, xübhisizki, kəp jəhətliktur. «Ibr.» 2:10də ohxax həqiqət tepilidu wə «ibraniylarƣa»diki «qoxumqə səz»imizdə bu tooruluk azrak tohtilimiz. □ **13:33** **«Halbuki, bügün wə ətə wə өgünlükkə mengip yürüxüm kerəktur» —** Əysa bu səzni qiloƣanda tehi Galiliyə өlkisidə idi. Herodning Yerusalem bilən alakisi yok idi, Galiliyəni idarə qilatti. Xunga bu 32-ayəttiki səzning dawami: «Mənki Məsih Yerusalemƣa berixim kerək, lekin undaq qilixim Herodtin qeqix üqün əməs, bəlki Hudaning pilani boloƣanliqi üqün» degəndək mənidə. **«qünki heq pəyƣəmbərning өltürülüxi Yerusalemdin baxqa heqqandaq jayda mumkin bolma.»** — bu kinayilik, həjwiy gəp. Bu «kapir» Herod han Galiliyəni baxquroƣini bilən Məsihkə hətiri bolmaydu, lekin «Hudaning güzəl xəhiri»də turuwatqanlar ahir berip Əysani өltüridu. Bu jümlidiki «mumkin bolmas» degənning baxqa hil tərjimisi: «əkil yətməs».

astiola alolandək sening baliliringni koynumola almakqi boldum, lekin silər halimidinglar. □ ■ 35 Mana öyünglar taxlinip wəyranə bolup kalidu; wə mən silərgə xuni eytip koyayki, silər «Pərwərdigarning nami bilən kəlgüqigə mubarək bololay!» demigüqə, meni yənə kərəlməysilər. □ ■

14

Xabat künidə kesəl sakaytix

1 Wə xundak boldiki, bir xabat küni u Pərisiylərdin bololan bir hökümdarning öyigə olizaola bardi; əmdi ular uni paylap yürüwatatti. 2 Wə mana, u yərdə suluk ixxik kesiligə giriptar bololan bir adəm bar idi. 3 Əysa Təwrat əhliliri wə Pərisiylərdin:
— Xabat küni kesəl sakaytix Təwrat kanuniola uyolunmu-yok? — dəp soridi.
4 Birak ular lam-jim demidi. U heliki kesəlgə kolini təgküzüp, sakaytip yolola saldi.
5 Andin u ulardin yənə:
— Aranglardin biringlarning mubada xabat künidə exiki ya kalisi kudukka qüxüp kətsə, uni dərhal tartip qikarmaydiolan zadi kim bar? — dəp soridi.□ ■
6 Wə ular uning bu səzlirigə heq jawab berəlmidi.

Huda kimni yukiri kilidu?

7 Əysa qakiriloлan mehmanlarning özlirigə tərdin orunlarni kandak tallioinini kərüp, ularola mundak bir təmsilni eytip bərdi:
8 — Birsi seni toy ziyapitigə təklip kilsa, tərdə olturmioin. Bolmisa, səndin hörmətlikrək birsi təklip kilinolan bolsa, 9 U qaolda seni wə uni qakirolan sahibhana kelip sanga: «Bu kixigə orun bərgəysiz» dəp kalsa, sən hijalättə kelip pəgahola qüxüp kalisən. □ 10 Lekin sən qakiriloланda, berip pəgahda olturolin. Xuning bilən seni qakirolan sahibhana kelip: «Əy dostum, yukiriola qiking» deyixi mumkin wə xuning bilən sening bilən dastihanda olturolanlarning hammisining aldida sanga izzət bolidu. ■ 11 Qünki hərkim özini üstün tutsa təwən kilinidu wə kimdəkim özini təwən tutsa üstün kilinidu.■

□ **13:34** **«Əy «Yerusalem, Yerusalem!»** — Mukəddəs Kitabta, birsining bir adəmning ismini yaki bir jayning namini təkrar ikki ketim qakirixi uningola bololan qongkur mehir-muhəbbitini ipadilәp, uning özigə əziz ikənlikini kərsitidu. **«Mən kanqə ketimlap mekiyan öz qüjilirini kanat astiola alolandək sening baliliringni koynumola almakqi boldum»** — «sening baliliring» Yerusalemda turuwatkan Yəhudiy həlkni kərsitidu, əlwättə. ■ **13:34** Zəb. 17:8; 91:4; Mat. 23:37. □ **13:35** **«Mana öyünglar taxlinip wəyranə bolup kalidu»** — «silərning öyünglar» muxu bexarəttə: (1) mukəddəs ibadəthana (u kinayilik bilən «Hudaning öyi» deməydu): (2) pütkül Israil jəmətini kərsitidu. Qünki rimlikлar miladiyə 70-yilida kelip, ularning mukəddəs ibadəthanisini wəyran kilidu wə Yəhudiy həlkini dunyaning hərbir bulung-puxkakliriola tarkitiwetidu. **«Pərwərdigarning nami bilən kəlgüqigə mubarək bololay!»** — bu bolsa Yəhudiy həlkining Məsihni karxi elixida deyixigə tegixlik səzlərdur. Məsih Yerusalemola kirgəndə gərqə məlum bir kisim kixilər xundak səzni kiloini bilən («Luka» 19:28-48ni, bolupmu 38-ayətni kərüng), (1) ularning undak degənliri sap etikadtin bolmioлan; (2) pütün həlk undak degini yok, bəlki ixənmigən. Xuning bilən Əysa Məsihning muxu dunyaola kayta kelixi, xundakla Yəhudiy həlkining uni kayta kərüxi üqün pütkül həlk awwal uni «Məsih-kutkuzoluqimiz», yəni «Pərwərdigarning nami bilən kəlgüqi» dəp etirap kilixi kerəktur (bu bexarət «Rim.» 11:25-27, «Zək.» 12:7-14 wə baxka yərlərdə tepilidu). ■ **13:35** Zəb. 69:25; 118:26; Yəx. 1:7; Yər. 7:34; Mik. 3:12; Mat. 23:38; Ros. 1:20. □ **14:5** **«aranglardin biringlarning mubada xabat künidə exiki ya kalisi kudukka qüxüp kətsə…»** — bəzi kona kəqürmilərdə «exiki» əməs, bəlki «balisi» dəp okulidu. ■ **14:5** Mis. 23:5; Kan. 22:4; Luka 13:15. □ **14:9** **«… pəgahola qüxüp kalisən»** — grek tilida «… ahirki orunola qüxüp kalisən». ■ **14:10** Pənd. 25:6, 7. ■ **14:11** Ayup 22:29; Pənd. 29:23; Mat. 23:12; Luka 1:51; 18:14; Yak. 4:6,10; 1Pet. 5:5.

Ḫəqiqiy meḫmandostluqning yoli

12 U əzini meḫmanoɣa qaqiroɣan saḫibhanioɣa mundaq dedi:
— Meḫmanni tamaqqa yaki ziyapətkə qaqiroɣiningda, dost-buradər, ɣerindax, uruq-tuoɣqan yaki bay ɣolum-ɣoxniliringni qaqirmioɣin. Qünki ularmu seni meḫmanoɣa qaqirip, mərḫəmitingni ɣayturuxi mumkin. ■ 13 Xuning üqün ziyapət berəy desəng, oɣerib-oɣurwa, meyip-nakar, aqsaq-qolaq, kor-əmalarni qaqiroɣin 14 wə bəht-bərikət kərisən; qünki u kixilərning yahxiliqingni ɣayturuxning amali yoqtur. Xuning bilən ḫəqqaniylarning ɣayta tirilgən künidə qiloɣining əzünggə ɣayturulidu.

Katta ziyapət tooɣrisidiki təmsil
Mat. 22:1-10

15 Uning bilən ḫəmdastihan olturoɣanlardin biri bu səzlərni anglap, uningoɣa:
— Hudaning padixaḫliqida oɣizalanoɣuqilar nemidegən bəhtlik-ḫə! — dedi.□
16 Biraq u uningoɣa jawabən mundaq dedi:
— Bir kixi katta ziyapətkə tutux qilip, nuroɣun meḫmanlarni qaqirip ɣoyuptu. ■ 17 Dastihan selinoɣan xu saəttə, qakirini əwətip, qaqiriloɣan meḫmanloroɣa: «Mərḫəmət, ḫəmmə nərsə təyyar boldi!» dəp eytiptu. 18 Biraq, meḫmanlarning ḫəmmisi barmaslikqa bir-birləp əzrə-baḫanə kərsətkili turuptu. Birinqisi uningoɣa: «Mən ḫelila bir parqə yər setiwaloɣanidim, berip kərüp kəlmisəm bolmaydu. Meni əpu qiloɣayla, baralmaymən» dəptu. □ 19 Yənə biri: «Mən bəx ɣoxluq öküz setiwaldim, ḫazir berip ularni sinap kərüxüm kerək. Meni əpu qiloɣayla, baralmaymən» dəptu. □ 20 Yənə birsi: «Mən yengi öyləngən, xunga baralmaymən» dəptu.
21 Qakar ɣaytip kelip, bu ixlarni hojayinioɣa məlum qiptu. Hojayin oɣəzəpləngən ḫalda qakirioɣa: «Dərḫal xəḫərning qong-kiqik koqilirioɣa kirip, oɣerib-oɣurwa, meyip-nakar, aqsaq-qolaq wə kor-əmalarni muxu yərgə yioɣip kəl» dəptu. 22 Andin qakar ɣaytip kelip: «Hojayin, əmr bərginingdək ada qilindi, wə yənə box orun bar!» dəptu. 23 Xuning bilən hojayin qakaroɣa: — «Öyüm meḫmanloroɣa tolux üqün yezilardiki qong-kiqik yollarni, məḫəllilərni arilap, udul kəlgən adimingni zorlap elip kəlgin! □ 24 Qünki mən silərgə xuni eytayki, baxta qaqiriloɣan adəmlərning ḫeqqaysisi dastihinimdin tetimaydu», dəptu.

Muhlis bolux xərtliri
Mat. 10:37-38

25 Əmdi top-top adəmlər uningoɣa ḫəmraḫ bolup ketiwatatti. U burulup uloroɣa qarap mundaq dedi:
26 — Manga əgəxkənlər *manga boloɣan səyüxliridin* öz atisi wə anisi, ayali wə baliliri, aka-ukiliri wə aqa-singilliri, ḫətta öz jeninimu yaman kərmisə manga

---

■ **14:12** Nəḫ. 8:10; Pənd. 3:28. □ **14:15** **«Hudaning padixaḫliqida oɣizalanoɣuqilar...»** — grek tilida «Hudaning padixaḫliqida nan yegüqilər...». ■ **14:16** Yəx. 25:6; Mat. 22:2; Wəḫ. 19:7, 9. □ **14:18** **«Mən ḫelila bir parqə yər setiwaloɣanidim, berip kərüp kəlmisəm bolmaydu. Meni əpu qiloɣayla, baralmaymən»** — kim yərni awwal yahxi kərməy setiwalsun? □ **14:19** **«ḫazir berip ularni sinap kərüxüm kerək»** — yaki «ḫazir berip kəzdin kəqürüp kelixim kerək». «Bəx ɣoxluq öküz» — grek tilida: «bəx boyunturuq öküz». Demək, boyunturuqqa ɣetiloɣanda bir-birigə mas kelidioɣan bəx jüp öküz. Əmdi kim öküzni awwal kərməy setiwalsun? □ **14:23** **«yezilardiki qong-kiqik yollarni, məḫəllilərni arilap,...»** — muxu yərdə grek tilida «yezilardiki yollardin wə qitliqlardin ətünglar,...» degən səz bilən ipadilinidu. Demək, meḫmanlarni ḫər bulung-puqqaqtin əkilix kerək.

muhlis bolalmas. □ ■ 27 Kimdəkim əzining krestini yüdüp manga əgəxmisə u manga muhlis bolalmas. □ ■ 28 Aranglardin birsi munar salmaqqi bolsa, aldi bilən olturup bu quruluxni pütküzgüdək hirajət əzümdə barmu-yoq dəp ḥesab qilmasmu? 29-30 Undaq qilmioqanda, ulni selip pütküzəlmisə, kərgənlərning ḥəmmisi mazaq qilip: «Bu adəm binani baxlap qoyup pütküzəlmidi» — deməy qalmaydu.
31 Yaki bir padixaḥ yənə bir padixaḥ bilən jəng qiloqili qiqsa aldi bilən olturup: — Mening üstümgə kelidioqan yigirmə ming kixilik qoxun igisigə mən on ming əskirim bilən taqabil turalarmənmu? dəp məlqərləp kərməmdu?! □ 32 Əgər u «Soquxalmaymən» dəp oylisa, düxmən tehi yiraqtiki qaoqda əlqi əwətip, sulḥ xərtlirini soraydu. 33 Xuningoqa ohxax, silərdin kimdəkim *kənglidə* əzining bar-yoqi bilən hoxlaxmisa, manga muhlis bolalmas.□
34 Tuz yahxi nərsidur; ḥalbuki, tuz əz təmini yoqatsa, uningoqa qaytidin tuz təmini qandaqmu kirgüzgili bolidu? □ ■ 35 U tupraqqa ixlitixkə yaki ooqutqa arilaxturuxqimu yarimay, talaoqa taxlinidu. Angliqudək quliqi barlar buni anglisun!□

15

Yoqaloqan qoy wə yahxi padiqi tooqrisidiki təmsil
Mat. 18:12-14

1 Əmdi bajgirlar wə baxqa gunaḥkarlarning ḥəmmisi uning səzini anglaxqa uning ətrapioqa olaxmaqta idi.■ 2 Lekin Pərisiylər bilən Təwrat ustazliri oqudungxup:
— Bu adəm gunaḥkarlarni qarxi alidu wə ular bilən ḥəmdastihan olturidu! — deyixti. 3 Xunga u ularoqa munu təmsilni səzləp bərdi: □
4 — Əgər aranglarda birəylənning yüz tuyaq qoyi bolup, ulardin biri yitip kətsə, toqsan toqquzini qəldə qoyup qoyup yitip kətkinini tapquqə izdiməsmu? 5 Uni tepiwaloqanda, xadlanoqan ḥalda mürisigə artidu; 6 andin əyigə elip kelip, yar-buradərliri bilən qolum-qoxnilirini qaqirip, ularoqa: «Mən yitkən qoyumni tepiwaldim, mening bilən təng xadlininglar!» dəydu. 7 Mən silərgə xuni eytayki, xuningoqa ohxax, towa qiliwatqan bir gunaḥkar üqün ərxtə zor hursənlik bolidu;

□ **14:26 «manga əgəxkənlər ... əz atisi wə anisi, ayali wə baliliri, aka-ukiliri wə aqa-singilliri, ḥətta əz jeninimu yaman kərmisə manga muhlis bolalmas» —** muxu yərdə «yaman kərüx» degənlikning mənisi, xübḥisizki, əz adəmlirigə boloqan muḥəbbət Hudaoqa baoqlioqan muḥəbbət aldida «yaman kərüx»tək kərünidu. Misal, «Yar.» 29:30-31ni kərüng. ■ **14:26** Qan. 13:7; 33:9; Mat. 10:37. □ **14:27 «Kimdəkim əzining krestini yüdüp manga əgəxmisə u manga muhlis bolalmas» —** rimliqlar təripidin əlüm jazasi berilgənlər mihlinidioqan krestni mürisidə kətürüp jaza məydanioqa baratti. «krestlinix» adəmni qiynaydioqan, intayin dəḥxətlik wə aḥanətlik əlüm jaza usuli bolup, «əzining krestini kətürüx» degənning məniliri təwəndikilərnimu əz iqigə elixi mumkin: (1) Əysa Məsiḥ üqün azab-oqubət tartixqa, (2) til-aḥanət ixtixkə, (3) Hudaning iradisining əməlgə axuruluxi üqün zərür tepiloqanda, «əz-əzini əlüm jazasioqa ḥəküm qiloqandək» əzining arzu-ḥəwəslirini rət qilixqa təyyar bolux. ■ **14:27** Mat. 10:38; 16:24; Mar. 8:34; Luqa 9:23. □ **14:31 «... məlqərləp kərməmdu?! » —** baxqa birhil tərjimisi: «... məsliḥət qilmamdu?». □ **14:33 «Xuningoqa ohxax, silərdin kimdəkim kənglidə əzining bar-yoqi bilən hoxlaxmisa, manga muhlis bolalmas.» —** bu küqlük səz tooqrisida «qoxumqə səz»imizdə azraq tohtilimiz. □ **14:34 «Tuz yahxi nərsidur; ḥalbuki, tuz əz təmini yoqatsa, uningoqa qaytidin tuz təmini qandaqmu kirgüzgili bolidu?» —** tuz bolsa (1) təm beridu; (2) qirip ketixtin tosidu; (3) zəhim-yarilarni saqaytidu. Muhlislarning bu dunyaoqa boloqan roli buningoqa ohxap ketixi kerək. ■ **14:34** Mat. 5:13; Mar. 9:50. □ **14:35 «U *tuz*** tupraqqa ixlitixkə yaki ooqutqa arilaxturuxqimu yarimay, talaoqa taxlinidu» — muxu yərdiki «tuz» degən tema üstidə «qoxumqə səz»imizdə azraq tohtilimiz. ■ **15:1** Mat. 9:10; Mar. 2:15; Luqa 5:29. □ **15:3 «xunga u ularoqa munu təmsilni səzləp bərdi...» —** «muxu təmsil»: — **bir** təmsil, demək. 15-babta üq təmsildək kərünsimu, əməliyəttə üq təmsil pəqət birla mənini ipadiləydu. Xunga ularni «birla təmsil» dəp qaraymiz.

bu hursənlik towioɣa moɦtaj bolmioɣan toksan tokkuz ɦəkkaniy kixidin boloɣan hursənliktin kəp artuktur.■

Yittirgən tənggə tooɣrisidiki təmsil

8 — Yaki bir ayalning on kümüx dinari bolup, bir dinarni yokitip koysa, qiraoɣni yekip, taki uni tapkuqə əyni süpürüp, zən koyup izdiməsmu?□ 9 Uni tapkanda yar-buradər, kolum-koxnlirini qakirip, ularoɣa: «Mening bilən təng xadlininglar, qünki mən yokitip koyoɣan dinarimni tepiwaldim» — dəydu. 10 Mən silərgə xuni eytayki, xuningoɣa ohxax towa kiliwatkan bir gunaɦkar üqün Hudaning pərixtilirining arisida hursənlik bolidu. □

Meɦir-xəpkətlik ata tooɣrisidiki təmsil

11 U səzini dawam kilip mundak dedi:
— Məlum bir adəmning ikki ooɣli bar ikən. 12 Kiqik ooɣli atisioɣa: «Əy ata, mal-mülüktin tegixlik ülüxümni ɦazirla manga bərgin» dəp eytiptu. Wə u əz mal-mülüklirini ikkisigə təksim kilip beriptu.□ 13 Uzun ətməyla, kiqik ooɣli bar-yokini yioɣixturup, yirak bir yurtka səpər kiliptu. U u yərdə əyx-ixrətlik iqidə turmux kəqürüp mal-dunyasini buzup-qeqiptu. □ 14 Dəl u bar-yokini sərp kilip tügətkən waktida, u yurtta kattik aqarqilik bolup, u helila kisilqilikta kaptu. 15 Xuning bilən u berip, xu yurtning bir pukrasioɣa mədikar bolup yalliniptu; u uni etizlikioɣa qoxka bekixka əwətiptu. □ 16 U ɦətta korsikini qoxkilarning yemi boloɣan purqak posti bilən toyoɣuzuxka təkəzza boptu; lekin ɦeqkim uningoɣa ɦeqnərsə bərməptu.
17 Ahir berip u ɦoxini tepip: «Atamning xunqə kəp mədikarlirining aldidin yemək-iqmək exip-texip turidu; lekin mən bolsam bu yərdə aqliktin ələy dəp kaldim! 18 Ornumdin turup, atamning aldioɣa berip uningoɣa: Əy ata, mən ərxning aldidimu wə sening aldingdimu gunaɦ kildim. 19 Əmdi sening ooɣlung atilixka layik əməsmən. Meni mədikarliring süpitidə kobul kiloɣaysən! — dəymən» dəp oylaptu. 20 Xuning bilən ornidin turup atisining aldioɣa kaytip mengiptu. Lekin atisi yirakтinla uni kərüp uningoɣa iqi aoɣritip, aldioɣa yügürüp qikip, uning boynioɣa esilip uni səyüp ketiptu. □ ■ 21 Ooɣli: «Ata, mən ərxning aldidimu, sening aldingdimu gunaɦ kildim. Əmdi sening ooɣlung atilixka layik əməsmən» — dəptu. 22 Birak atisi qakarlirioɣa: «Dərɦal əng esil tonni əkelip uningoɣa kiydürünglar, kolioɣa üzük selinglar, putlirioɣa ayaoɣ kiydürünglər; 23 wə bordak torpakni əkelip soyunglar; andin obdan yəp, rawurus

---

■ **15:7** Luka 5:32. □ **15:8** **«bir ayalning on kümüx dinari bolup...»** — «kümüx dinar» bolsa grek tilida «drakma». «drakma» bir dinaroɣa barawər boloɣan pul birliki. □ **15:10** **«towa kiliwatkan ...»** — towa kilix əməliyəttə (məyli naɦayiti kiska bolsun) bir jəryan, əlwəttə. **«Hudaning pərixtilirining arisida»** — grek tilida «Hudaning pərixtilirining aldida». Bu ibaridin puritiliduki, Huda Əzi «tənggisini tapkan ayal»dək hursən bolidu wə pərixtilərmu uning hursənlikidin təng bəɦrimən bolidu. □ **15:12** **«Əy ata, mal-mülüktin tegixlik ülüxümni ɦazirla manga bərgin»** — demisəkmu, bundak tələp eoɣir ɦərmətsizlik bolidu. «Kəxumqə səz»imiznimu kərüng. **«u əz mal-mülüklirini ikkisigə təksim kilip beriptu»** — «əz mal-mülükliri» grek ilida «uning ɦayatini» yaki «uning tirikqilikini». Təwrat kanuni boyiqə tunji ooɣlioɣa təksim kilinoɣan miras kənjisiningkidin ikki ɦəssə kəp bolidu. □ **15:13** **«Uzun ətməyla, kiqik ooɣli bar-yokini yioɣixturup, yirak bir yurtka səpər kiliptu»** — «uzun ətməyla» (grek tilida «kəp kün ətməyla») — kənji ooɣul təlipi tüpəylidin jəmiiyət aldida intayin nəprətlik bolatti. □ **15:15** **«...xu yurtning bir pukrasioɣa mədikar bolup yalliniptu»** — grek tilida ««.. xu yurtning bir pukrasioɣa katnixiptu» bilən ipadilinidu. **«u uni etizlikioɣa qoxka bekixka əwətiptu»** — demisəkmu, bu qoxkilarning igisi Yəɦudiy əməs; bundak hizmət Yəɦudiy yigitkə nisbətən intayin yirginqlik bolatti. □ **15:20** **«Atisi yirakтinla uni kərüp uningoɣa iqi aoɣritip, aldioɣa yügürüp qikip...»** — demisəkmu, bu atining jəmiiyət aldida yügürüxi, wə xundakla buni az dəp ooɣlini karxi elixka yügürüxi «mətiwər kixining salapitigə muwapik əməs» dəp karilatti. «Kəxumqə səz»imiznimu kərüng. ■ **15:20** Ros. 2:39; Əf. 2:12,17.

təbrikləyli! 24 Qünki mening bu ooɣlum ɵlgənidi, tirildi, yitip kətkənidi, tepildi!» — dəptu. Andin ular təbrikləxkili baxlaptu.
25 Əmdi qong ooɣli etizoɣa kətkənikən. U ƙaytip keliwetip ɵygə yeƙin kəlgəndə nəoɣmə-nawa bilən ussulning awazini anglaptu. 26 U qakarlardin birini qaƙirip, uningdin nemə ix boluwatƙinini soraptu.
27 Qakar uningoɣa: Ukang kəldi wə atang uni saƙ-salamət tepiwaloɣanliƙi üqün bordaƙ torpaƙni soydi» dəptu. 28 Lekin *qong ooɣli* hapa bolup, ɵygə kirgili unimaptu. Wə atisi qiƙip uning ɵygə kirixini ɵtünüptu. 29 Əmma u atisioɣa jawab berip: «Ƙara! Mən xunqə yildin beri ƙuldək hizmitingdə boldum, əsla ɦeqbir əmringdin qiƙip baƙmidim. Biraƙ sən manga əl-aoɣinilirim bilən hux ƙiloɣili ɦeqƙaqan birər ooɣlaƙmu bərmiding! 30 Lekin sening mal-mülükliringni paɦixilərgə ɦəjləp tügətkən bu ooɣlung ƙaytip kəlgəndə, sən uning üqün bordaƙ torpaƙni soyupsən» — dəptu. □
31 Biraƙ atisi yənə uningoɣa: «Əy ooɣlum, sən ɦərdaim mening yenimdisən wə mening barliƙim seningkidur. 32 Əmdi təbrikləp xadlinixƙa layiƙtur; qünki bu sening ukang ɵlgənidi, tirildi, yoƙilip kətkənidi, tepildi» — dəptu.□

16

Aldamqi oɣojidar tooɣrisidiki təmsil — dunyadiki bayliƙni ƙandaƙ ixlitix kerək?

1 U muhlisliroɣa yənə mundaƙ dedi:
— Bir bayning bir oɣojidari bar ikən. Birsi bayoɣa: «Bu oɣojidaringiz mal-mülkingizni buzup qaqti» dəp xikayət ƙiptu. 2 U oɣojidarni qaƙirip, uningoɣa: «Mening sening tooɣrangda angliɣanlirim zadi ƙandaƙ gəp? Oɣojidarliƙingdiki ɦesab-kitabni eniƙ tapxur; qünki mundin keyin sən oɣojidar bolmaysən» — dəptu. 3 Oɣojidar əmdi ɵz iqidə: «Nemə ƙilay? Qünki hojayinim meni oɣojidarliƙtin məɦrum ƙilidu. Kətmən qapay desəm unqilik maoɣdur yoƙ, tiləmqilik ƙilay desəm nomus ƙilimən. 4 Ɦə, taptim! Oɣojidarliƙtin ƙaloɣinimda kixilərning meni ɵylirigə ƙarxi elixi üqün, nemə ƙiliximni əmdi bildim» dəp 5 ɵz hojayinioɣa ƙərzdar boloɣanlarni birdin-birdin qaƙirip kelip, birinqisidin: «Hojayinimoɣa ƙanqilik ƙərzingiz bar?» dəp soraptu. 6 Wə ƙərzdar: «Yüz tung zəytun meyi» dəp jawab beriptu. Oɣojidar uningoɣa: «Mana, ɦesabat dəptiringizni elip, bu yərdə olturup əllik tungoɣa ɵzgərtiweting!» dəptu.□
7 Andin u yənə birigə: «Sizqu, ƙanqilik ƙərz boldingiz?» dəp soraptu. U: «Yüz kürə buoɣday» dəp jawab beriptu. Oɣojidar uningoɣa: «Ɦesabat dəptiringizni elip səksən kürigə ɵzgərtiweting!» dəptu.□
8 Xuning bilən uning hojayini səmimiyətsiz oɣojidarning bu ixtiki pəmlikliki üqün uningoɣa ƙayil bolup mahtaptu. Qünki bu dunyaning pərzəntliri ɵz dəwridə nurning

---

□ **15:30 «sening mal-mülükliringni paɦixilərgə ɦəjləp tügətkən» —** grek tilida «sening mal-mülükliringni paɦixilərgə ɦəjləp yəwətkən». □ **15:32 «Əmdi təbrikləp xadlinixƙa layiƙtur; qünki bu sening ukang ɵlgənidi, tirildi, yoƙilip kətkənidi, tepildi» —** 15-babtiki üq ƙisimliƙ təmsilning mol təlimi üstidə «ƙoxumqə səz»imizdə azraƙ tohtilimiz. □ **16:6 «Yüz tung zəytun meyi» —** muxu yərdə bir «tung» (grek tilida «bat») 30 litr idi. Demək, bu zəytun meyi 3000 litr bolup xu qaoɣdiki addiy ixqining üq yilliƙ ɦəƙƙi (1000 dinar) bolatti. **«Oɣojidar uningoɣa: «Mana, ɦesabat dəptiringizni elip, bu yərdə olturup əllik tungoɣa ɵzgərtiweting!» dəptu.»** — oɣojidar nemə ƙildi? Bəlkim tət mumkinqiliki bar: — (1) u ƙərzdarning ɦaliɣa ƙarap ƙərz miƙdarini keməytiwətti; (2) u ɵsümini yoƙƙa qiƙiriwətti; (3) u ɵzining xerinkanisi («komission»)ni ɦesabtin qiƙiriwətti; (4) bularning ɦəmmisini ƙildi. Rəbbimiz oɣojidarni «səmimiyətsiz» dəp ataydu 8-ayət). Lekin uning bu «səmimiyətsizliki» oɣojidarliƙidiki burunƙi ixlarni kərsitəmdu? Yaki ɦazirƙi ɦərikətlirinimu? Bizningqə, uning ƙiloɣinini qoƙum ƙərzning miƙdarini ɵzgərtixni ɵz iqigə aloɣan, dəp ƙaraymiz. □ **16:7 «yüz kürə buoɣday» —** muxu yərdə bir kürə (ibraniy tilida «kor» 390 litrni bildüridu. Demək, bu qong ƙərz idi — bəlkim 30 tonna buoɣday, Addiy ixqining on yilliƙ ɦəƙƙi (3000 dinar) bolatti.

pərzəntliridin pəmliktur.□ 9 Wə mən silərgə xuni eytip qoyayki, «Naһək dunyaoɣa təwə mal-dunya» arqilik өzünglaroɣa dost tutunglar; xundaq qilsanglar, mal-dunya karoɣa kəlməydioɣan boloɣan *künidə* xu dostlar silərni əbədiy makanlaroɣa qarxi alidu.□ ■

10 Kimki kiqikkinə ixta sadiq bolsa, qong ixtimu sadiq bolidu; wə kimki kiqikkinə ixta səmimiyətsiz bolsa, qong ixtimu səmimiyətsiz bolidu. □ 11 Xunga əgər «naһək dunyaoɣa təwə boloɣan mal-dunya»da sadiq bolmisanglar, kim silərgə һəqiqiy baylikларni tapxursun? □ 12 Wə baxqilarning nərsiliridə sadiq bolmisanglar kim silərgə өzünglarning nərsisini bərsun?□

13 Һeqkim ikki hojayinoɣa təng hizmət qilalmaydu. Qünki u yaki buni yaman kərüp, uni yahxi kəridu; yaki buningoɣa өzini pütünləy beoɣixlap, uningoɣa etibarsiz qaraydu. *Xuningoɣa ohxax*, silərningmu birla waqitta һəm Hudaning, һəm mal-dunyaning qulluqida boluxunglar mumkin əməs.■

14 Əmdi Pərisiylər (ular puloɣa amraq idi) bularning һəmmisini anglap Əysani məshirə qilixti. □ ■ 15 Wə u ularoɣa mundaq dedi: — «Silər өzünglarni adəmlərning aldida һəққaniy qilip kərsətküqidursilər; lekin Huda qəlbinglarni bilidu. Qünki adəmlərning arisida qədirlinidioɣini Hudaning nəziridə yirginqliktur.■

16 Təwrat qanuni wə pəyoɣəmbərlərning yazmiliri *qəmüldürgüqi* Yəһyaoɣiqə һidayət bolup kəldi; xu waqittin baxlap Hudaning padixaһliqining hux həwiri jakarlinip keliwatidu; *padixaһliqqa* kirməkqi boloɣanlarning һərbiri uningoɣa bəsüp kiriwelixi kerəktur. □ ■ 17 Lekin asman bilən zeminning yoq qiliwetilixi Təwratning bir qekiti

---

□ **16:8 «bu dunyaning pərzəntliri өz dəwridə nurning pərzəntliridin pəmliktur» —** «bu dunyaning pərzəntliri» Hudani tonumaydioɣan etiqadsiz adəmlərni kərsitidu; «nurning pərzəntliri» Hudaning nurini qobul qiloɣan, xundaqla «nurda yaxawatqan» «Hudaning Roһidin tuoɣuloɣan» roһiy pərzəntlirini kərsitidu. Bu təmsil tooɣruluq «qoxumqə səz»imizdə azraq tohtilimiz. □ **16:9 ««Naһək dunyaoɣa təwə mal-dunya» arqilik өzünglaroɣa dost tutunglar» —** «naһək dunyaoɣa təwə mal-dunya» grek tilida «naһək mammon». Nemixqa «naһək» dəydu? Bizningqə (1) xəhsiy, yəni hususiy mal-dunya, jümlidin pulning məwjut boloɣanliqi Adəm'atimizning sadir qiloɣan gunaһining bir nətijisidur; (2) adəmdiki köpinqi mal-dunya, baylikлar bolsa, Hudadin qorqmaydioɣan gunaһkarlarning qolididur. Biz yənila «qoxumqə səz»imizdə bu qizik səz üstidə azraq tohtilimiz. **«xundaq qilsanglar, mal-dunya karoɣa kəlməydioɣan boloɣan *künidə*** xu dostlar silərni əbədiy makanlaroɣa qarxi alidu» — demək, өz baylikinglar bilən yardəmgə moһtaj boloɣanlaroɣa yardəm beringlar; xu yol bilən ular silərgə dost bolidu wə paniy dunyadin kətkininglarda ular baqiy dunyada silərni qarxi elixqa kütidioɣan bolidu. ■ **16:9** Mat. 6:19; 19:21; 1Tim. 6:19. □ **16:10 «Kimki kiqikkinə ixta səmimiyətsiz bolsa, qong ixtimu səmimiyətsiz bolidu» —** yaki «Kimki kiqikkinə ixta ixənqsiz bolsa, qong ixtimu ixənqsiz bolidu». □ **16:11 ««Naһək dunyaoɣa təwə boloɣan mal-dunya»da sadiq bolmisanglar, kim silərgə һəqiqiy baylikларni tapxursun?» —** demək, bu aləmdiki mal-dunya bolsa Huda aldida «kiqikkinə bir ix» (10-ayətni kürüng), halas. □ **16:12 «Wə baxqilarning nərsiliridə sadiq bolmisanglar kim silərgə өzünglarning nərsisini bərsun?» —** bu jümlə tooɣruluqmu «qoxumqə səz»imizdə azraq tohtilimiz. ■ **16:13** Mat. 6:24. □ **16:14 «Əmdi Pərisiylər ... bularning һəmmisini anglap Əysani məshirə qilixti» —** nemixqa Pərisiylər Əysani məshirə qilixti? Xübһisizki, ularning kəzqarixiqə, Hudani hursən qiloɣan, xundaqla Huda bərikətligən adəmning jəzmən kəp bayliqi bolidu, dəp oylaytti. Xuning bilən Məsiһ ularoɣa təwəndiki (16:19-31-ayəttiki) tarihni eytip beridu. ■ **16:14** Mat. 23:14. ■ **16:15** 1Sam. 16:7; Zəb. 7:9 □ **16:16 «padixaһliqqa kirməkqi boloɣanlarning һərbiri uningoɣa bəsüp kiriwelixi kerəktur» —** baxqa birhil tərjimisi: «һərbir kixigə uningoɣa kirixkə qət'iy dəwət qilinmaqta». Bizningqə bu 16-17-ayətlər, xundaqla «Mat.» 11:12-14-ayətlər wə «Mik.» 2:12-13-ayətlər bilən munasiwətliktur. «Mikaһ»diki «qoxumqə səz»nimu kərüng. ■ **16:16** Mat. 11:12,13.

bikar қilinixtin asandur.□ ■
18 — Һər kim өz ayalini talaқ қilip baxқa birini alsa zina қiloɣan bolidu wə kimki өz eridin talaқ қilinoɣanni alsa zina қiloɣan bolidu». ■

Bay bilən tiləmqi Lazarus

19 — Burun bir bay adəm bar idi; u səsün rənglik ton wə kanap kiyimlərni kiyip, һərküni əyx-ixrət iqidə təntənə қilatti. 20 Wə pütün əzayini qaқa-jaһarət besip kətkən Lazarus isimlik bir yoқsul bar idi; u bayning dərwazisining aldioɣa *һərküni* yatқuzup қoyulatti. 21 Uning dastihinidin qüxüp қaloɣan parqi-puratlardin қorsiқini toyoɣuzoɣuxқa təxna idi. Һalbuki, itlar kelip uning yarilirini yalaytti.□
22 Əmdi xundaқ boldiki, yoқsul өldi wə pərixtilər uni Ibraһimning қuqiқioɣa apardi. Bay һəm өlüp dəpnə қilindi; 23 wə təһtisarada қattiқ қiynilip, bexini kətürüp, yiraқtin Ibraһimni wə uning қuqiқidiki Lazarusni kərüp: 24 «Əy ata Ibraһim, manga rəһim қiloɣaysən! Lazarusni əwətkəysən, u barmiқining uqini suoɣa qilap, tilimoɣa temitip sowutқay. Qünki mən bu ot yalқunida қattiқ azabliniwatimən!» dəp warқirap yalwurdi.
25 Lekin Ibraһim mundaқ dedi: «Əy ooɣlum, һayat waқtingda һalawətni yətküqə kərginingni wə Lazarusning dərd-bala tartқinini yadingoɣa kəltürgin. Һazir u təsəlli tapti, əmma sən azab tartiwatisən. ■ 26 Wə bulardin baxқa, biz bilən silərning ariliқimizda yooɣan bir һang bekitilgəndurki, bu yərdin silər tərəpkə ötəyli degənlər ötələməs wə andin biz tərəpkə ötimiz degənlər ötəlməs».
27 Əmdi bay yənə: «Undaқta, i ata, səndin *Lazarusni* atamning өyigə əwətixingni ətünimən. 28 Qünki mening bəx aka-ukam bar; ularning bu azab-oқubətlik yərgə kəlməsliki üqün *Lazarus* ularni қattiқ agaһlandurup қoysun» — dedi.
29 Biraқ Ibraһim jawab berip uningoɣa: «Ularda Musa wə *baxқa* pəyoɣəmbərlərning *agaһ-guwaһliқi* bar; ular xularni anglisun» — dedi.■
30 Lekin u: «Yaқ, i Ibraһim ata, əgər өlgənlərdin biri tirilip ularning aldioɣa barsa, ular towa қilidu» — dedi.
31 Əmma Ibraһim uningoɣa: «Əgər ular Musa wə *baxқa* pəyoɣəmbərlərning *guwaһliқini* anglimisa, һətta өlgənlərdin birsi tirilsimu, ular yənila ixinixni rət қilidu» — dedi.□

17

□ **16:17 «Lekin asman bilən zeminning yoқ қiliwetilixi Təwratning bir qekiti bikar қilinixtin asandur»** — səzmusəz bolsa «lekin asman bilən yərning yoқalmiқi Təwrattin bir qekitning qüxmikidin asandur». «Qekit» ibraniy tilidiki əng kiqik tinix bəlgə (.). Təwrat wə pəyoɣəmbərlərning yazmiliri «Qəmüldürgüqi Yəһyaoɣiqə»la Israiloɣa yetəkqi boloɣan bilən һazirmu yənila «inawətsiz» əməs. Təwrattiki barliқ bexarətlər əməlgə axurulidu; uning üstigə, Təwrattiki barliқ «һəққaniy tələplər» Injildiki hux həwərni қobul қiloɣuqilarning һəmmisi üqün yənila səyünidioɣan huxluқtur. Təwəndiki 18-ayəttiki tələp, məsilən, Təwrattiki biwasitə tələp bolmisimu, Təwratta hatiriləngən prinsiplar muxu һəқiқətni kərsitidu (məsilən, «Mar.» 10:1-12ni kərüng). ■ **16:17** Zəb. 102:25-27; Yəx. 40:8; 51:6; Mat. 5:18. ■ **16:18** Mat. 5:32; 19:9; Mar. 10:11; 1Kor. 7:10. □ **16:21 «Һalbuki, itlar kelip uning yarilirini yalaytti»** — Lazarus һeqnemə yemigini bilən, lekin itlar uningdin azraқ yəm alatti. Ularning Lazaruska tegixi bilən u «napak» dəp һesablinatti. ■ **16:25** Ayup 21:13. ■ **16:29** Yəx. 8:20; 34:16; Yһ. 5:39; Ros. 17:11. □ **16:31 «Əgər ular Musa wə baxқa pəyoɣəmbərlərning guwaһliқini anglimisa, һətta өlgənlərdin birsi tirilsimu, ular yənila ixinixni rət қilidu»** — bu səz һəm biz oқurmənlərgə kelidu, əlwəttə. Bu səzdin keyin Məsiһ baxқa bir Lazarusni өlümdin tirildürdi («Yuһ.» 11-bab). Һəmmidin muһimi өzi өlümdin tirilgən bolsimu, uningoɣa ixinidioɣan қanqə adəm qiқti?

Gunah, kəqürüm, etiqad wə hizmət tooɣrisida
Mat. 18:6-7, 21-22; Mar. 9:42

1 U muhlislirioɣa mundaq dedi:
— Insanni putlaxturidioɣan ixlar bolmay qalmaydu; lekin xu putlaxturux wasitiqisi boloɣan adəmning halioɣa way!□ ■ 2 Bundaq adəmning bu kiqik balilardin birini *gunahqa* putlaxturoɣan bolsa, boynioɣa tügmən texi esiloɣan halda dengizoɣa taxliwetilgini əwzəl bolatti.□
3 Özünglaroɣa agah bolunglar! Əgər qerindixing gunah qiloɣan bolsa, uningoɣa tənbih-nəsihət qiloɣin. U towa qilsa uni əpu qiloɣin.■ 4 Mubada u bir kün iqidə sanga yəttə mərtiwə gunah qilsa wə yəttə mərtiwə yeningoɣa kelip: Towa qildim, desə, uni yənila əpu qiloɣin. ■
5 Xuning bilən rosullar Rəbgə: Ixənq-etiqadimizni axuroɣin, — deyixti.□
6 Wə Rəb ularoɣa mundaq dedi:
— Silərdə qiqa urukidək zərriqə ixənq bolsa idi, silər awu üjmə dərihigə: «Yiltizingdin qomurulup, dengizoɣa kəqüp tikil!» desənglar, u səzünglarni anglap kəqətti.■

Həqiqiy qulning wəzipisi

7 Lekin aranglardin kimning yər həydəydioɣan yaki mal baqidioɣan bir quli bolsa wə u etizliqtin qaytip kəlgəndə, uningoɣa: «Tezrək kelip dastihanda olturoɣin», dəydioɣanlar barmu? 8 U bəlki uningoɣa: «Mening tamiqimni təyyar qil, mən yəpiqip boloɣuqə belingni baoɣlap meni kütkin, andin özüng yəp-iqkin, deməsmu? 9 Qul əmr qilinoɣinidək qiloɣini üqün hojayin uningoɣa rəhmət eytamdu? Meningqə, eytmaydu. 10 Xuningoɣa ohxax, silərmu özünglaroɣa əmr qilinoɣanning həmmisini ada qiloɣininglardin keyin: Biz ərziməs qullarmiz; biz pəqət tegixlik burjimizni ada qilduq, halas», dəydioɣan bolisilər.

Əysaning on mahaw kesilini saqaytixi

11 Wə xundaq boldiki, u Yerusalemoɣa qiqip ketiwatqanda, Samariyə bilən Galiliyəning otturisidin ötüp, 12 bir kəntkə kirginidə mahaw kesiligə giriptar boloɣan on adəm uningoɣa uqrap, yiraqta tohtap, □ 13 awazlirini kətürüp: Əy Əysa, ustaz, bizgə rəhim qiloɣaysən, dəp ətündi. 14 Ularni kərgəndə u ularoɣa: Berip özünglarni kahinlaroɣa kərsitinglar, dedi. Wə xundaq boldiki, ular yolda ketiwatqanda, *mahawdin* paklandi.□ ■
15 Ulardin birəylən özining saqayoɣinini kərgəndə yuqiri awaz bilən Hudani uluoɣlap, kəynigə burulup, qaytti. 16 U kelip Əysaning ayioɣioɣa yiqilip düm yetip təxəkkür

□ **17:1 «Insanni putlaxturidioɣan ixlar bolmay qalmaydu; lekin xu putlaxturux wasitiqisi boloɣan adəmning halioɣa way!»** — bu muhim ayət üstidə «Matta»diki «qoxumqə səz»imizdə azraq tohtilimiz. ■ **17:1** Mat. 18:7; Mar. 9:42. □ **17:2 «bundaq adəmning bu kiqik balilardin birini *gunahqa* putlaxturoɣan bolsa...»** — «**bu** kiqik balilardin biri» (grek tilida «**bu** kiqiklərdin biri») — demək, öz ətrapidiki özigə etiqad qiloɣan addiy halayiqni kərsitidu. ■ **17:3** Law. 19:17; Pənd. 17:10; Mat. 18:15; Yaq. 5:19. ■ **17:4** Mat. 18:21. □ **17:5 «Xuning bilən rosullar Rəbgə: Ixənq-etiqadimizni axuroɣin, — deyixti»** — buradirini hərkündə yəttə qetim ohxax gunah üqün kəqürüm qilix küqlük boloɣan etiqadni tələp qilidu, əlwəttə! ■ **17:6** Mat. 17:20; 21:21; Mar. 11:23. □ **17:12 «bir kəntkə kirginidə mahaw kesiligə giriptar boloɣan on adəm uningoɣa uqrap, yiraqta tohtap...»** — nemixqa «yiraqta tohtap...»? Mahaw kesiligə griptar boloɣanlar Təwrat qanuni boyiqə adəmlərgə yeqinlixixqa bolmaytti («Law.» 13:45-46, «Qəl.» 5:2-3ni kərüng). □ **17:14 «...özünglarni kahinlaroɣa kərsitinglar»** — Təwrat qanuni boyiqə birsi mahaw kesilidin saqayoɣan bolsa, muqəddəs ibadəthanidiki məs'ul kahinning aldioɣa berip özini «saq, yaki saq əməs» dəp təkxürtüp qurbanlik qilixi kerək idi; andin qaytidin jəmiyət bilən arilixalaytti («Law.» 13:19, 14:1-11, «Luqa» 5:14ni kərüng). Demisəkmu, Məsih kəlgüqə bundaq murasim bir qetimmu ətküzülüp baqmioɣan. ■ **17:14** Law. 13:2; 14:2; Mat. 8:4; Luqa 5:14.

eytti. U Samariyəlik idi. □ 17 Əysa bu ixka karap: Pak kilinoanlar on kixi əməsmidi? Kaloan tokkuzəylən keni? 18 Bu yat əllik musapirdin baxka, Hudaoa həmdusana okuoili heqkim kaytip kəlməptiou?! — dedi. □ 19 Andin u heliki adəmgə: — «Ornungdin tur, yolungoa mangoin! Etikading seni sakaytti!» — dedi.□

Hudaning padixahlikining namayan boluxi
Mat. 24:23-28, 37-41

20 *Bir küni* Pərisiylər uningdin: «Hudaning padixahliki kaqan kelidu?» dəp sorioanda u ularoa jawab berip mundak dedi: — Hudaning padixahlikining kelixini köz bilən kərgili bolmas; □ 21 kixilər: «Karanglar, u mana bu yərdə!» yaki «U yərdə!» deyəlməydu. Qünki mana, Hudaning padixahliki aranglardidur.□ ■

Insan'ooqlining kaytip kelixi

22 Keyin u muhlisliroa yənə mundak dedi: — «Xundak künlər keliduki, silər Insan'ooqlining künliridin birər künini bolsimu kərüxkə təxna bolisilər, lekin kərəlməysilər. □ 23 Xu qaoda kixilər silərgə: «Mana u bu yərdə!» wə yaki «Mana u u yərdə!» dəydu; silər nə barmanglar nə ularning kəynidin yügürmənglar. □ ■ 24 Qünki goya asmanning bir qetidin qakmak qekip yənə bir qetigiqə yorutidioandək, Insan'ooqlining əz künidə həm xundak bolidu. □ 25 Lekin u awwal köp azab-okubətlərni tartixi bu dəwrdikilər təripidin qətkə kekilixi mukərrərdur.□ ■
26 Wə Nuh *pəyoəmbərning* künliridə kandak boloan bolsa, Insan'ooqlining künliridə həm xundak bolidu. ■ 27 Taki Nuh kemigə kirip olturoan küngiqə, kixilər yəp-iqip, əylinip wə yatlik bolup keliwatkanidi; andin topan kelip həmmisini halak kildi. 28 Həm yənə, Lutning künliridə kandak boloan bolsa xundak bolidu — kixilər yəp-iqip, soda-setik kilip, terikqilik kilatti wə əylərni salatti. □ 29 Lekin Lut Sodom xəhiridin qikkan küni, asmandin ot bilən günggürt yeoip, *bu xəhərdikilərning*

□ **17:16 «U kelip Əysaning ayioioia yikilip düm yetip təxəkkür eytti. U Samariyəlik idi»** — Yəhudiylar Samariyəliklərni «yerim kapir» dəp yaman kərətti. □ **17:18 «Bu yat əllik musapirdin baxka, Hudaoa həmdusana okuoili heqkim kaytip kəlməptiou?!»** — demək, Hudaning həlki boloan Yəhudiylardin heqkim rəhmət eytixka kaytmidi. □ **17:19 «Etikading seni sakaytti!»** — biz xuni baykaymizki, (1) u (baxka tokkuzioa ohxax) Məsihning səzigə kirip yoloa qikkanidi; bu əz ixənqini ipadiligən hərikəttur; (2) gərqə kesəlni sakaytkuqi **Məsihning əzi** boloini bilən, u daim adəmlərning əzigə baoliqan etikadini (bar bolsa) mahtap ularni xu yol bilən riobətləndürətti — «**sening etikading** seni sakaytti!». □ **17:20 «Hudaning padixahlikining kelixini köz bilən kərgili bolmas»** — mənisi, bəlkim, uning yər yüzidə namayan boluxi köz bilən kərgili bolidioan alamətlər bilən bolmaydu. Məsih dunyaoa kaytip kəlgəndə padixahlik həmmə adəmgə roxən bolidu (24-ayətni kərüng); lekin xu wakitkiqə «köz bilən kərgili bolmas» — pəkət etikad uning kəyərdə ikənlikini kərələydu. «koxumqə səz»imizdə bu tema üstidə azrak tohtilimiz. □ **17:21 «Mana, Hudaning padixahliki aranglardidur»** — «aranglardidur» degənning baxka bir tərjimisi «iqinglardidur» yaki «dilinglardidur». Lekin bizningqə Məsih pulpərəs, təkəbbur Pərisiylərgə «Hudaning padixahliki silərdə» dəp hərgiz deməytti. Bu tooruluk «koxumqə səz»imizdə azrak tohtilimiz. ■ **17:21** Mat. 24:23; Mar. 13:21; Luka 21:7, 8. □ **17:22 «Insan'ooqlining künliridin birər küni»** — demək, Insan'ooqli (Məsih) dunyaoa kaytip kelip həküm süridioan künlərning biri. □ **17:23 «Xu qaoda kixilər silərgə: «Mana u bu yərdə!» wə yaki «Mana u u yərdə!» dəydu»** — «u» muxu yərdə Məsihning əzi, əlwəttə. ■ **17:23** Mat. 24:23; Mar. 13:21. □ **17:24 «goya asmanning bir qetidin qakmak qekip yənə bir qetigiqə yorutidioandək»** — yaki «goya qakmak qekip asmanning bir qetidin yənə bir qetigiqə yorutidioandək». □ **17:25 «*Insan'ooqli* awwal köp azab-okubətlərni tartixi bu dəwrdikilər təripidin qətkə kekilixi mukərrərdur» — bu dəwr bolsa əz həlkining xu dəwri. ■ **17:25** Mat. 16:21; 17:22; 20:18; Mar. 8:31; 9:31; 10:33; Luka 9:22; 18:31; 24:6, 7 ■ **17:26** Yar. 6:2; 7:7; Mat. 24:37,38; 1Pet. 3:20. □ **17:28 «*Insan'ooqlining künliridə* ...** Lutning künliridə kandak boloan bolsa xundak bolidu» — «Lut» — Ibrahim pəyoəmbərning jiyəni. Bu wəkələr tooqrisida «Yar.» 18-19-bablarni kərüng.

ⱨəmmisini ⱨalak qildi. ■ 30 Əmdi Insan’ooⱪli axkara bolidiⱪan kündə ənə xundaⱪ bolidu.
31 Xu küni, ⱨərkim əgzidə turup, nərsə-kerəkliri əyidə bolsimu, alⱪili qüxmisun; wə xuningⱪa ohxax kimki etizliⱪta bolsa *əyigə* ⱨeq yanmisun. □ 32 Lutning ayalini yadinglarⱪa kəltürünglar! □ ■ 33 Kimki əz ⱨayatini qutquzmaqqi bolsa, uningdin məⱨrum bolidu, lekin əz ⱨayatidin məⱨrum bolⱪan kixi uningⱪa erixidu.■
34 Silərgə xuni eytayki, u keqidə ikki adəm bir orunda yatidu; ulardin biri elip ketilidu, yənə biri qaldurulidu. ■ 35-36 Ikki ayal yarⱪunqaq bexida turup un tartiwatqan bolidu; ulardin biri elip ketilidu, yənə biri qaldurulidu».□
37 Wə ular uningⱪa jawabən: Əy Rəb, bu ixlar qəyərdə yüz beridu? — dəp soridi. Uularⱪa: Jəsət qaysi yərdə bolsa, quzⱪunlar xu yərgə toplixidu!□ ■

18

Huda Əz bəndilirining dualirini anglap dərdigə yetidu

1 Wə uularⱪa, boxaxmay, ⱨərdaim dua qilip turux kerəkliki tooⱪrisida bir təmsil kəltürüp mundaq dedi: ■
2 — «Məlum xəⱨərdə bir sotqi bar ikən. U Hudadinmu qorqmaydikən, adəmlərgimu pərwa qilmaydikən. 3 Xu xəⱨərdə bir tul ayal bar ikən wə u daim sotqining aldiⱪa kelip: «Əyibkardin ⱨəqⱪimni elip bərgin» dəp tələp qilidikən.
4 U heli waqitqiqə uni rət qiptu; biraq keyin kənglidə: Hudadinmu qorqmaymən, adəmlərgimu pərwa qilmaymən, 5 lekin bu tul hotun meni awarə qilip ketiwatidu, uning manga qaplixiwelip meni ⱨalimdin kətküzüwətməsliki üqün ⱨərⱨalda uning dəwayini sorap qoyay!» — dəp oylaptu».
6 Rəb: Qaranglar, adalətsiz bu sotqining nemə degənlirigə! 7 U xundaq qilⱪan yərdə, Huda Əzigə keqə-kündüz nida qiliwatqan tallioⱪan bəndilirigə qandaq qilar?

■ **17:29** Yar. 19:24; Qan. 29:22; Yəx. 13:19; Yər. 50:40; Ⱨox. 11:8; Am. 4:11; Yəⱨ. 7. □ **17:31 «Xu küni, ⱨərkim əgzidə turup, nərsə-kerəkliri əyidə bolsimu, alⱪili qüxmisun»** — bügüngə qədər Qanaan (Pələstin)diki əylərning əgzisining sirtqi pələmpeyi bar, əyigə qüxməy qaqqili bolidu. **«wə xuningⱪa ohxax kimki etizliⱪta bolsa əyigə ⱨeq yanmisun»** — demək, xu künidə Hudaning jazasi xunqə tez keliduki, etiqadi bar ⱨərbiri kəynigə ⱨeq qarimayla, bədər qeqixi kerək bolidu. 32-ayətni kərüng. □ **17:32 «Lutning ayalini yadinglarⱪa kəltürünglar!»** — oqurmənlərning esidə barki, Huda Sodom xəⱨirini jazalioⱪan künidə, Lut wə ailisidikilər qaqqanda, uning ayali ətkənki raⱨətlik turmuxini wə mal-mülkini taxlaxqa kəzi qiymay kəynigə qarioⱪanidi, tuz tüwrükkə aylinip qaloⱪan. ■ **17:32** Yar. 19:15-17, 26. ■ **17:33** Mat. 10:39; 16:25; Mar. 8:35; Luqa 9:24; Yⱨ. 12:25. ■ **17:34** Mat. 24:40,41; 1Tes. 4:17. □ **17:35-36 «Ikki ayal yarⱪunqaq bexida turup un tartiwatqan bolidu; ulardin biri elip ketilidu, yənə biri qaldurulidu»** — pikrimizqə «elip ketilidioⱪanlar» ⱨəqⱪaniylardur; etiqadsizlar «qaldurulidu». Məsilən, «Mat.» 24:31, «1Tes.» 4:1-11ni kərüng. Nuⱨ pəyⱪəmbər wə ailisidikilər wə xuningdək Lutning ailisidikilər Hudaning jazasi aldidin «elip ketilip» qutuloⱪan, biraq qalduruloⱪanlar asmandin qüxürülgən jazaⱪa uqrioⱪan. Bəzi kona kəqürmilərdiki «etizda ikki kixi bolidu; ulardin biri elip ketilidu, yənə biri qaldurulidu» degən səzmu muxu yərdə tepilidu. «Mat.» 24:40ni kərüng. □ **17:37 «jəsət qaysi yərdə bolsa, quzⱪunlar xu yərgə toplixidu!»** — bu sirliq səzning mənisi bəlkim: Quzⱪunlarning toplinixi jəsətning xu yərdə ikənlikini kərsətkəndək, bu alamətlər mən tiloⱪa aloⱪan ixlarning tez arida yüz berixining muqərrər ikənlikini kərsitidu» degənlik boluxi mumkin. Əysaning bu səzi yənə Təwrat, «Ayup» 39:26-30 wə «Yəx.» 34:1-8, 15-17 qatarliq ayətlərdə kərsitilgən, «Pərwərdigarning küni»də boloⱪan zor qiroⱪinqiliq bilənmu munasiwətlik boluxi kerək. ■ **17:37** Ayup 39:30; Mat. 24:28. ■ **18:1** Rim. 12:12; Əf. 6:18; Kol. 4:2; 1Tes. 5:17.

Gərqə Huda Өz bəndilirigə ḫəmdərd bolux bilən birgə *rəzillikkə* uzunoɣiqə səwr-taqət qilsimu, ahirida bəndilirining dərdigə yətməsmu?□ ■ 8 Mən silərgə eytayki: U ularning dərdigə yetip naḫayiti tezla ḫəkkini elip beridu! Lekin Insan'ooɣli kəlgəndə yər yüzidə iman-ixənq tapalamdu? — dedi.□

Pərisiy bilən bajgir

9 U өzlirini ḫəkkaniy dəp qarap, baxqilarni kəzigə ilmaydioɣan bəzilərgə qaritip, mundaq bir təmsilni eytti:
10 — Ikki adəm dua qiloɣili ibadəthanioɣa beriptu. Biri Pərisiy, yənə biri bajgir ikən.
11 Pərisiy ərə turup өz-өzigə mundaq dua qiliptu: — «Əy Huda, mening baxqa adəmlərdək bulangqi, adalətsiz, zinahor wə ḫətta bu bajgirdək bolmioɣinim üqün sanga xükür! ■ 12 Ḫər ḫəptidə ikki qetim roza tutimən wə tapqanlirimning ondin bir ülüxini sədiqə qilimən».
13 Biraq ḫeliqi bajgir yiraqta turup bexini kətürüp asmanoɣa qaraxqimu petinalmay məydisigə urup turup: «Əy Huda, mən muxu gunaḫkaroɣa rəḫim qiloɣaysən!» — dəptu.□
14 Mən silərgə xuni eytayki, bu ikkiyləndin *Pərisiy* əməs, bəlki *bajgir* kəqürümgə erixip өyigə qaytiptu. Qünki ḫərkim өzini üstün tutsa təwən qilinar, lekin kimki өzini təwən tutsa üstün kətürülər.□ ■

Əysaning kiqik balilaroɣa bəht tilixi
Mat. 19:13-15; Mar. 10:13-16

15 Əmdi qolini təgküzsun dəp, kixilər kiqik balilirinimu uning aldioɣa elip kelətti. Lekin buni kərgən muhlislar ularni əyiblidi. ■ 16 Əmma Əysa balilarni yenioɣa qakirip: Kiqik balilarni aldimoɣa kəlgili qoyunglar, ularni tosuxmanglar. Qünki Hudaning padixaḫliqi dəl muxundaqlardin tərkib tapqandur. ■ 17 Mən silərgə bərḫək xuni eytip qoyayki: Kimki Hudaning padixaḫliqini səbiy balidək qobul qilmisa, uningoɣa ḫərgiz kirəlməydu, — dedi.

Baylarning Hudaning padixaḫliqioɣa kirixi təs
Mat. 19:16-30; Mar. 10:17-31

□ **18:7 «Gərqə Huda Өz bəndilirigə ḫəmdərd bolux bilən birgə rəzillikkə uzunoɣiqə səwr-taqət qilsimu, ahirida bəndilirining dərdigə yətməsmu?»** — «dərdigə yətməs» grek tilida muxu yərdə yənə «ḫəkkini bərməs» yaki «adalətni yürgüzməs»nimu bildüridu. «Gərqə Huda өz bəndilirigə ḫəmdərd bolux bilən birgə rəzillikkə uzunoɣiqə səwr-taqət qilsimu, ahirida bəndilirining dərdigə yətməsmu?» — xərḫimizqə, bu jümlidiki «rəzillik» muxu pütkül dunyadiki rəzillikni kərsitidu; Huda Өz bəndilirigə barliq tartqan azab-oqubətlərdə ḫəmdərd bolidu wə ular bilən təng (ulardin artuqraq, əlwəttə!) muxu dunyadiki rəzillikkə səwr-taqət qilidu. Hudaning rəzillikkə kərsətkən wə kərsitidioɣan səwr-taqitining pəqət qiyamət künigiqə bolidioɣanliqi ḫəmmimizgə ayan. Bu tema üstidə «Kol.» 1:24, «Fil.» 3:10, «Əf.» 3:13ni wə bu yazmilardiki «qoxumqə səz»imizni kərüng. Bu ibarining baxqa hil tərjimiliridin «ularoɣa qilidioɣan xapaitini bək keqiktürərmu?» degənlər bar. ■ **18:7** Wəḫ. 6:10. □ **18:8 «Lekin Insan'ooɣli kəlgəndə yər yüzidə iman-ixənq tapalamdu?»** — demək, Huda insanlarni dua qilixqa ilḫamlandurup, Өzining dualaroɣa ijabət qilixqa təyyar turidioɣanliqi tooɣrisida xunqə kəp wədə qiloɣan yərdə, nemixqa iman-ixənq az bolidu? Lekin dərwəqə az boluxi mumkin. ■ **18:11** Yəx. 1:15; 58:2; Wəḫ. 3:17,18. □ **18:13 «Əy Huda, mən muxu gunaḫkaroɣa rəḫim qiloɣaysən!»** — «muxu gunaḫkar» grek tilida «dunyada birdinbir gunaḫkar» degən mənini puritidu. □ **18:14 «...bajgir kəqürümgə erixip өyigə qaytiptu»** — «kəqürümgə erixip» grek tilida «ḫəkkaniy qilinip» deyilidu. ■ **18:14** Ayup 22:29; Pənd. 29:23; Mat. 23:12; Luqa 14:11; Yaq. 4:6,10; 1Pet. 5:5. ■ **18:15** Mat. 19:13; Mar. 10:13. ■ **18:16** Mat. 18:3; 19:14; 1Kor. 14:20; 1Pet. 2:2.

18 Məlum bir həkümdar Əysadin: I yahxi ustaz, mənggülük ḥayatqa waris bolmaq üqün nemə ixni qilixim kerək, — dəp soridi.□ ■
19 Lekin Əysa: Meni nemə üqün yahxi dəysən? Yahxi boloquqi pəqət birla, yəni
Hudadur. 20 Əmrlərni bilisən: — «Zina qilma, qatillik qilma, ooqrilik qilma, yaloqan
guwaḥlik bərmə, atangni wə anangni ḥərmət qil» — dedi.■
21 — Bularning ḥəmmisigə kiqikimdin tartip əməl qilip keliwatimən, — dedi u.
22 Əysa buni anglap uningoqa: — Səndə yənə bir ix kəm. Pütkül mal-mülkingni setip,
pulini yoqsullaroqa üləxtürüp bərgin wə xundaq qilsang, ərxtə həzinəng bolidu;
andin kelip manga əgəxkin! — dedi.■
23 Əmma u bu gəpni anglap tolimu qayoquoqa qəmüp kətti; qünki u naḥayiti bay idi.
24 Tolimu qayoquoqa qəmüp kətkənlikini kərgən Əysa: — Mal-dunyasi kəplərning
Hudaning padixaḥliqioqa kirixi nemidegən təs-ḥə! ■ 25 Təgining yingnining kəzidin
ətüxi bay adəmning Hudaning padixaḥliqioqa kirixidin asandur! — dedi.
26 Buni anglioqanlar: — Undaq bolsa, kim nijatqa erixəlisun? — deyixti.
27 Əmma u jawabən: — Insanlaroqa mumkin bolmioqan ixlar Hudaoqa mumkindur —
dedi. ■
28 Əmdi Petrus: — Mana, biz bar-yoqimizni taxlap sanga əgəxtuq!? — dedi.■
29 U laroqa: — Mən silərgə bərḥəq xuni eytayki, Hudaning padixaḥliqi üqün öy-
waq ya ata-anisi ya qerindaxliri ya ayali ya baliliridin waz kəqkənlərning ḥərbiri
■ 30 bu zamanda bularoqa kəp ḥəssiləp muyəssər bolidu wə kelidioqan zamandimu
mənggülük ḥayatqa erixməy qalmaydu. — dedi.■

Əysaning öz ölümini yənə bir qetim aldin eytixi
Mat. 20:17-19; Mar. 10:32-34

31 Andin u on ikkəylənni öz yenioqa elip laroqa mundaq dedi: — Mana,
biz ḥazir Yerusalemoqa qiqiwatimiz wə pəyoqəmbərlərning Insan’ooqli tooqrisida
pütkənlirining ḥəmmisi *xu yərdə* əməlgə axurulidu. ■ 32 Qünki u yat əllərning
qolioqa tapxurulidu wə ular uni məshirə qilip, harlaydu, uning üstigə tüküridu; □ ■
33 ular uni qamqilioqandin keyin öltürüwetidu; wə u üqinqi küni qayta tirilidu, —
dedi.
34 Biraq ular bu sözlərdin ḥeqnemini qüxənmidi. Bu sözning mənisi ulardin
yoxuruloqan bolup, uning nemə eytqinini bilələməy qaldi.□

Əysaning qarioqu tiləmqini saqaytixi
Mat. 20:29-34; Mar. 10:46-52

□ **18:18 «Məlum bir ḥəkümdar»** — «ḥəkümdar» — Rim ḥəkümiti təripidin bekitilgən Yəhudiy «ḥakim». **«mənggülük ḥayatqa waris bolmaq üqün nemə ixni qilixim kerək?»** — grek tilida «nemə ixni qilixim kerək?» degən söz məlum bir ixni birla qetim qilixni bildüridu. ■ **18:18** Mat. 19:16; Mar. 10:17. ■ **18:20** Mis. 20:12-16; Qan. 5:17-20; Rim. 13:9; Əf. 6:2; Kol. 3:20. ■ **18:22** Mat. 6:19; 19:21; 1Tim. 6:19. ■ **18:24** Pənd. 11:28; Mat. 19:23; Mar. 10:23. ■ **18:27** Ayup 42:2; Yər. 32:17; Zək. 8:6; Luqa 1:37. ■ **18:28** Mat. 4:20; 19:27; Mar. 10:28; Luqa 5:11. ■ **18:29** Qan. 33:9. ■ **18:30** Ayup 42:12. ■ **18:31** Zəb. 22; Yəx. 53:7; Mat. 16:21; 17:22; 20:17; Mar. 8:31; 9:31; 10:32; Luqa 9:22; 24:7. □ **18:32 «*Insan’ooqli* yat əllərning qolioqa tapxurulidu»** — «tapxurulidu» degənning «satqunluq qilinidu» degən ikkinqi mənisimu bar. ■ **18:32** Mat. 27:2; Luqa 23:1; Yḥ. 18:28; Ros. 3:13. □ **18:34 «Bu sözning mənisi ulardin yoxuruloqan bolup...»** — kimning təripidin yoxuruloqanliq eytilmaydu. Xəytan təripidinmu, yaki Huda təripidinmu? Yaki pəqət öz galliqi təripidinmu? Bu qetim sözning məzmuni ilgiriki qetimdiki sözlirigə ohxax idi (9:45). Bizningqə yoxuroquqi Xəytan, lekin Huda Xəytanning aldixioqa yol qoyuxi bilən, ularning qüxənməsliki arqiliq öz xan-xəripini tehimu roxən qilmaqqi boldi. «Qoxumqə söz»imizdə azraq tohtilimiz.

35 Wə xundaq ix boldiki, u Yeriho xəhirigə yeqinlaxqanda, bir kor kixi yolning boyida
olturup tiləmqilik qiliwatatti. □ ■ 36 U kəpqilikning ətüp ketiwatqanliqini anglap: —
Nemə ix bolƣandu? — dəp soridi. 37 Həq uningƣa:
— Nasarətlik Əysa bu yərdin ətüp ketiwatidu, — dəp həwər bərdi.
38 — I Dawutning ooƣli Əysa, manga rəhim qiloƣaysən! — dəp warqirap kətti u.□
39 Wə Əysaning aldida mengiwatqanlar uni: — Xük oltur! dəp əyibləxti. Biraq u: —
I Dawutning ooƣli, manga rəhim qiloƣaysən! — dəp tehimu qattiq warqiridi.
40 Əysa qədimini tohtitip, uni aldiƣa baxlap kelixni buyrudi. Qarioƣu uningƣa yeqin
kəlgəndə u uningdin: 41 — Sən meni nemə qilip bər, dəysən? — dəp soridi.
— I Rəbbim, qayta kəridioƣan bolsam'idi! — dedi u.
42 Əysa uningƣa: — Kəridioƣan bolƣin! Etiqading seni saqaytti, — dedi.
43 Wə uning kəzi xuan eqildi; u Əysaƣa əgixip, yol boyi Hudani uluƣlap mangdi. Wə
barliq halayiqmu buni kərüp Hudaƣa mədhiyə oqudi.

19

Əysa bilən Zakay

1 U Yeriho xəhirigə kirip uningdin ətüp ketiwatatti. 2 Mana xu yərdə Zakay isimlik
bir kixi bar idi. U «bax bajgir» bolup, intayin bay idi.□ 3 U Əysaning qandaq
adəm ikənlikini kərüxkə pursət izdəwatatti, lekin boyi pakar bolƣaqqa, həlqning
tolilиqidin uni kərəlməytti. 4 Xunga u aldi tərəpkə yügürüp berip, uni kərüx üqün
bir tüp üjmə dərihigə yamixip qikti; qünki Əysa u yol bilən ətətti. 5 Wə Əysa u yərgə
kəlgəndə yuqirioƣa qarap uni kərüp uningƣa: — Zakay, qapsan qüxkin! Qünki mən
bügün sening əyüngdə qonuxum kerək, — dedi.
6 U aldirap qüxüp, huxallik bilən uni *əyidə* meһman qildi. 7 Bu ixni kərgən
halayiqning һəmmisi: U gunaһkar kixiningkidə qonƣili kirip kətti! — dəp
ƣotuldixip kətti.□
8 Lekin Zakay ornidin turup Rəbgə: — I Rəbbim, mana, mülkümning yerimini
yoqsullaroƣa berimən; əgər birawni yaloƣandin xikayət qilip uningdin birnemə
ündürüwaloƣan bolsam birigə tətni qayturimən, — dedi.
9 Buning bilən Əysa uningƣa *qarap*: — Bügün nijat bu əygə kirdi. Qünki bu kixi һəm
Ibraһimning ooƣlidur! □ ■ 10 Qünki Insan'ooƣli ezip kətkənlərni izdəp qutquzƣili
kəldi, — dedi.■

Sadaqətlik boluxning lazimliqi
Mat. 25:14-30

11 Halayiq bu sözlərni tingxawatqanda u yənə söz qilip bir təmsilni qoxup eytti.
Qünki u Yerusalemƣa yeqinlaxqanidi wə ular: «Hudaning padixaһliqi dərһal

---

□ **18:35 «Yeriho xəһirigə yeqinlaxqanda»** — Matta bu wəqəni bayan qiloƣanda («Mat.» 20:29) «Yerihodin qikqanda» dəydi. Əməliyəttə xu waqitta ikki «Yeriho xəһiri» bar idi, huddi Qəxqərdiki «yengi xəһər» wə «kona xəһər»lərdək. ■ **18:35** Mat. 20:29; Mar. 10:46. □ **18:38 «I Dawutning ooƣli Əysa,…»** — «Dawutning ooƣli» Məsiһni kərsitidu (pəyƣəmbərlərning bexarətliri boyiqə Məsiһ padixaһ Dawutning əwladi bolatti). □ **19:2 «xu yərdə Zakay isimlik bir kixi bar idi»** — ibraniy tilidiki «Zakay» grek tilida «Zakeus» dəp tələppuz qilinidu. □ **19:7 «Bu ixni kərgən halayiqning һəmmisi: U gunaһkar kixiningkidə qonƣili kirip kətti! — dəp ƣotuldixip kətti»** — halayiqning narazi bolup һəyran qaloƣanliqi əjəblinərlik əməs. Qünki bajgirlarning һəmmisi degüdək aldamqi, «bax bajgir» tehimu xundaq boluxi kerək idi. □ **19:9 «Bügün nijat bu əygə kirdi»** — «Yəx.» 46:13; 51:5, 6; 56:1ni kərüng. **«Qünki bu kixi һəm Ibraһimning ooƣlidur!»** — «Ibraһimning bir ooƣlidur» muxu yərdə degən mənisi, u etiqad yolida Ibraһimƣa «pərzənt boloƣan», roһiy jəһəttə Ibraһimni ülgə qilip һəqiqiy һayatqa erixkən. ■ **19:9** Luka 13:16. ■ **19:10** Mat. 10:6; 15:24; 18:11; Ros. 13:46.

namayan bolidioɣu!?» — dəp oylaxqanidi. □ 12 Xunga u mundaq dedi: Bir aqsəngək
padixaɦliq təhtigə erixip kelix üqün yiraq bir yurtqa qarap yoloɣa qiqiptu. ■
13 *Awwal* u əzining on qulini qaqirip, ularoɣa on tillani üləxtürüp berip: «Mən qaytip
kəlgüqə *buning bilən* oqət qilinglar» — dəptu. □ 14 Biraq əz yurt puqraliri uningoɣa
əq boloɣaqqa, kəynidin əlqilərni əwətip: «Bu kixining üstimizgə padixaɦ boluxini
halimaymiz!» dəptu.□
15 Wə u padixaɦliq mənsipigə erixip qaytip kəlgəndə xundaq boldiki, ɦərbirining
tijarət bilən qanqə payda tapqinini bilməkqi bolup, pulini tapxuroɣan ɦeliqi qullirini
əz aldioɣa qaqirtiptu. 16 Wə awwalqisi kelip: «I hojam, sili bərgən tilla on tilla payda
qildi» dəptu. 17 «Yaraysən, əy yahxi qul! Sən kiqikkinə ixta ixənqlik qiqqanliqing
üqün on xəɦərgə ɦakim boloɣin» — dəptu hojayin uningoɣa. 18 Ikkinqisi kelip: «I
hojam, sili bərgən tilla bəx tilla payda qildi» dəptu. 19 Hojayin uningoɣa ɦəm: «Sən
ɦəm bəx xəɦərgə ɦakim boloɣin» dəptu.
20 Lekin yənə birsi kelip: «I hojam, mana sili bərgən tilla! Buni yaoɣliqqa qigip bir
jayda qoyup saqlidim. 21 Qünki sili qattiq adəm ikənla, sili amanət qilmioɣanliridin
payda ündürüp, əzliri terimioɣanliridin ɦosul yioɣila. Xuning üqün silidin qorqtum»
dəptu.□
22 Əmma *hojayini* uningoɣa: «Əy əski qul, sanga əz aoɣzingdin qiqqan səzliring
boyiqə ɦəküm qilay. Sən mening amanət qilmay ündürüwalidioɣan, terimay
turup yioɣiwalidioɣan qattiq adəm ikənlikimni bilip turup, ■ 23 nemə üqün mening
pulumni ɦəziniqilərgə amanət qoymiding? Mən qaytip kəlgəndə, uni əsümi bilən
almasmidim?» — dəptu. 24 Andin u yenidikilərgə: «Uningdiki tillani elip on tilla
tapqan quloɣa beringlar!» dəp buyruptu. 25 Ular uningoɣa: «I hoja, uning on tillasi
tursa!» — dəptikən, 26 *ɦojayin yənə mundaq dəptu*: «— Qünki mən silərgə xuni
eytayki, kimdə bar bolsa, uningoɣa tehimu kəp berilidu; əmma kimdə yoq bolsa, ɦətta
uningda bar boloɣanlirimu uningdin məɦrum qilinidu.□ ■ 27 Əmdi üstigə padixaɦ
bolup ɦəküm sürüxümni halimioɣan düxmənlirimni bolsa, ularni kəltürüp, mening
aldimda qətl qilinglar».

Əysaning təntənə bilən Yerusalemoɣa kirixi
Mat. 21:1-11; Mar. 11:1-11; Yɦ. 12:12-19

28 U bu ixlarni eytqandin keyin, Yerusalemoɣa qiqixqa aldioɣa qarap mangdi. □ 29 Wə
xundaq boldiki, u Zəytun teoɣining etikidiki Bəyt-Fagi wə Bəyt-Aniya yezilirioɣa yeqin

□ **19:11** **« *halayi'q*:** «Hudaning padixaɦliqi dərɦal namayan bolidioɣu!?» — dəp oylaxqanidi» — halayiq (1) Əysaning yaratqan kəp məjizilirini kərüp kəlgənidi; (2) Yəɦudiy rəɦbərlər wə qonglirining Əysaoɣa qarxi qiqqanliqini bilətti; (3) xunga ular: U Yerusalemoɣa yetip baroɣanda qoqum bu roɦiy düxmənlərni, xundaqla «wətənimizni ixoɣal qiloɣan Rim imperiyəsidiki rəzil kapirlar»ni yoqitip, Hudaning padixaɦliqini bərpa qilidu, dəp oylixi mumkin idi. ■ **19:12** Mat. 25:14; Mar. 13:34. □ **19:13** **«… U əzining on qulini qaqirip, ularoɣa on tillani üləxtürüp berip…»** — «tilla» grek tilida «mina». Bu pul bir ixqining üq-tət aylik ɦəqqigə barawər idi. □ **19:14** **«biraq əz yurt puqraliri uningoɣa əq boloɣaqqa, kəynidin əlqilərni əwətip: «bu kixining üstimizgə padixaɦ boluxini halimaymiz!» dəptu»** — bu təmsildiki padixaɦ «büyük Ɦerod»qa ohxap ketidu; «büyük Ɦerod» miladiyədin ilgiriki 40-yilida Yəɦudiyəning padixaɦliqioɣa igə bolux üqün Rimoɣa bardi; lekin Israillar uningoɣa qarxi qiqqaqqa, pəqət 37-yilida padixaɦ boldi. Uningdin keyinki «Ɦerod Arqelaus»ning tarihimu uningoɣa ohxixip ketidu. □ **19:21** **«sili amanət qilmioɣanliridin payda ündürüp,…»** — «amanət qilix» muxu yərdə grek tilida adəttə pulni bankioɣa saloɣanliqni kərsitidu. Baxqa birhil tərjimisi: «sili salmioɣanlirini yioɣip elip,…». ■ **19:22** 2Sam. 1:16; Mat. 12:37. □ **19:26** **«kimdə bar bolsa, uningoɣa tehimu kəp berilidu…»** — «bu əɦmiyətlik səz «Mat.» 13:12, 25:29 wə «Mar.» 4:25dimu tepilidu. Bu «bar bolsa» nemini kərsitidu? Xübɦisizki, əbədiy əɦmiyətlik birər nərsə bolsa kerək, bu qoqum iman-ixənqni əz iqigə alidu. Biz əzimizgə «əbədiy əɦmiyətlik» ɦərbirnemə boluxi üqün pəqət Məsiɦdinla tapalaymiz, əlwəttə. ■ **19:26** Mat. 13:12; 25:29; Mar. 4:25; Luqa 8:18. □ **19:28** **«u… aldioɣa qarap mangdi»** —yaki «muhlislar aldida mangdi» yaki «topning aldida mangdi».

kəlginidə, ikki muhlisioqa munularni tapilap aldin əwətti: ■
30 — Silər udulunglardiki yezioqa beringlar. U yərgə kiripla ḥeq adəm balisi minip baqmioqan, baoqlaqlik bir təhəyni kərisilər. Uni yexip bu yərgə yetiləp kelinglar. □
31 Əgər birsi silərdin: «Nemixqa buni yexisilər?» dəp sorap qalsa, silər uningoqa: «Rəbning buningoqa ḥajiti qüxti» — dənglar.
32 Xuning bilən əwətilgənlər beriwidi, ix dəl u laroqa eytqandək boldi. 33 Ular təhəyni yexiwatqanda, uning igiliri ulardin: — Təhəyni nemixqa yexisilər? — dəp soridi.
34 Ular: — Rəbning uningoqa ḥajiti qüxti, — dedi.
35 Ular uni Əysaning aldioqa yetiləp kəldi; wə yepinqa-qapanlirini təhəyning üstigə selip, Əysani yəlap üstigə mindürdi. ■ 36 U ketip baroqinida, həlqlər yepinqa-qapanlirini yoloqa payandaz qilip saldi. 37-38 Wə u Zəytun teoqidin qüxüx yolioqa yeqinlaxqinida, pütkül muhlislar jamaiti xadlinip, əz kəzi bilən kərgən qudrətlik məjizilər üqün awazini kətürüp: «Pərwərdigarning namida kəlgən padixaḥ mubarəktur! Asmanlarda tinq-inaqlik tikləngəy, ərxiəlada xan-xərəp ayan boloqay!» dəp towlixip Hudaoqa mədḥiyə oquxqa baxlidi.□ ■
39 Lekin topning iqidə bəzi Pərisiylər uningoqa: — Əy ustaz, muhlisliringoqa *muxu gəpliri üqün* tənbiḥ bər! — deyixti.
40 Biraq u laroqa jawabən: — Silərgə xuni eytayki, bular jim turoqan bolsa, ḥətta bu taxlarmu quqan selixqan bolatti, — dedi.■

Əysaning Yerusalem üqün qayoqurup yioqlixi

41 Əmdi u xəḥərgə yeqinlixip uni kərüp, uning üqün yioqlap mundaq dedi:
42 — *I Yerusalem*! Sən bügün, bu kününgdə, tinq-amanliqing üqün nemə kerək boloqinini bilsəng idi! Kaxki, bu ixlar ḥazir kəzliringdin yoxurundur. 43 Qünki xundaq künlər bexingoqa keliduki, düxmənliring ətrapingni qaxa-istiḥkam bilən qorxap seni qamap tət tərəptin qistaydu. 44 Ular seni wə *sepiling*ning iqingdiki baliliringni yər bilən yəksən qilip, ḥətta taxni taxning üstidimu qaldurmaydu; qünki *Huda*ning seni yoqlioqan pəytini bilip yətmiding.□ ■

Əysaning ibadəthanini tazilixi
Mat. 21:12-17; Mar. 11:15-19; Yḥ. 2:13-22

■ **19:29** Mat. 21:1; Mar. 11:1. □ **19:30 «...ḥeq adəm balisi minip baqmioqan, baoqlaqlik bir təhəyni kərisilər»** — «ḥeq adəm balisi minip baqmioqan bir təhəy»gə awarisiz minix adəttə mumkin əməs, əlwəttə. ■ **19:35** Yḥ. 12:14. □ **19:37-38 «Pərwərdigarning namida kəlgən padixaḥ mubarəktur!»** — «Zəb.» 118:38. **Asmanlarda tinq-inaqlik tikləngəy, ərxiəlada xan-xərəp ayan boloqay!»** — muxu səzlərni «Luqa» 2:14diki səzlər bilən selixturuxqa bolidu. «Asmanlarda tinq-inaqlik boloqay» degən səz intayin sirlik gəptur: pikrimizqə, bu səzning mənisi bəlkim: — (1) Hudaning insanlar bilən yaraxturuloqanliqidin qiqqan inaqlik **ərxtə** bilinidu («Əf.» 2:1-6. 14ni kərüng); (2) Məsiḥning ölümi bilən Xəytanning ərxkə qiqip, Hudaning namini ḥaqarətləp, uning üstidin yaloqan ərz-xikayət qilix yoli mutləq tügitilidu (məsilən, «Ayup» 1:6-12, 2:1-6, «Ibr.» 9:23ni kərüng). **«pütkül muhlislar jamaiti xadlinip... Asmanlarda tinq-inaqlik tikləngəy, ərxiəlada xan-xərəp ayan boloqay!» dəp towlixip Hudaoqa mədḥiyə oquxqa baxlidi»** — ular jakarlaydioqan ix — biz əgəxkən bu Nasarətlik Əysa dəl Huda əwətkən Məsiḥ-Qutquzoquqi, Yəḥudiylarning, xundaqla pütkün jaḥanning Padixaḥidur. Xuning bilən bu künni, Hudaning Əz həlqi boloqan Yəḥudiylaroqa oquq ḥalda: «U, mana Mən silərgə əwətkən Qutquzoquqinglar wə Padixaḥinglardur — uni qobul qilamsilər?» dəp etiqad qilix pursitini bərgən kün deyixkə bolidu. ■ **19:37-38** Zəb. 118:26; Luqa 2:14; Əf. 2:14. ■ **19:40** Ḥab. 2:11. □ **19:44 «Hudaning seni yoqlioqan pəyti»** — demək, Huda yeqin kelip xapaət kərsətkən pəyt. Muxu ayətlərdə Məsiḥ rimliqlarning miladiyə 70-yili Yerusalemni qorxiwelip ixoqal qilidioqanliqini aldin'ala eytip bexarət beridu. ■ **19:44** 1Pad. 9:7, 8; Mik. 3:12; Mat. 24:1, 2; Mar. 13:2; Luqa 21:6.

45 Wə u ibadəthana ƣoylilirioƣa kirip, u yərdə elim-setim ƙiliwatƙanlarni
ƣəydəp qiƙirip, 46 uloroƣa: — Muƙəddəs yazmilarda: «Mening өyüm dua-
tilawəthana bolidu» dəp pütülgən bolsimu, lekin silər uni «bulangqilarning uwisi»
ƙiliwaldinglar! — dedi.□ ■
47 Xu waƙitlarda u ƣərküni ibadəthanida təlim berətti. Bax kaƣinlar, Təwrat
ustazliri wə yurt qongliri uni yoƙitixƙa amal izdidi. ■ 48 Lekin ular ƙandaƙ ƙol selixni
bilməytti, qünki barliƙ həlƙ uning səzini tingxax üqün uningoƣa ƙattiƙ yepixƙanidi.

20

Asmandiki ƣoƙuƙ
Mat. 21:23-27; Mar. 11:27-33

1 Wə xu künlərdin bir küni u ibadəthanining ƣoylilirida həlƙƙə təlim berip hux
həwərni elan ƙiliwatƙanda, bax kaƣinlar wə Təwrat ustazliri bilən aƙsaƙallar uning
aldioƣa kelip uningdin:■ 2 — Bizgə eytƙin: Sən ƙiliwatƙan bu ixlarni ƙaysi ƣoƙuƙƙa
asasən ƙiliwatisən? Sanga bu ƣoƙuƙni kim bərgən? — dəp soridi.
3 U uloroƣa jawab berip: — Mənmu silərdin bir ixni soray; silər manga eytip
beringlarqu, 4 — Yəƣya yürgüzgən qөmüldürüx ərxtinmu, yaki insanlardinmu? —
dəp soridi.
5 Ular өzara mulaƣizə ƙilixip:
— Əgər «Ərxtin kəlgən» desək, u bizgə: «Undaƙta, silər nemə üqün *Yəƣyaoƣa*
ixənmidinglar?» dəydu.□ 6 Əgər: «Insanlardin kəlgən» desək, bu barliƙ halayiƙ
bizni qalma-kesək ƙilip өltüridu. Qünki ular Yəƣyaning pəyoƣəmbər ikənlikigə
ixəndürülgən, — deyixti.
7 Wə ular: — *Uning ƣoƙuƙining* ƙəyərdin kəlgənlikini bilməymiz, — dəp jawab
berixti.
8 Əysa uloroƣa: — Undaƙta, mənmu bu ixlarni ƙaysi ƣoƙuƙƙa asasən
ƙiliwatƙanliƙimni eytmaymən, — dedi.

Rəzil ijarikəxlər ƣəƙƙidiki təmsil
Mat. 21:33-46; Mar. 12:1-12

9 U halayiƙƙa munu təmsilni səzləxkə baxlidi: — «Bir kixi bir üzümzarliƙ bərpa ƙilip,
uni baoƣwənlərgə ijarigə berip, өzi yaƙa yurtƙa berip u yərdə uzun waƙit turuptu. ■
10 Üzümlərni yioƣidioƣan məzgil kəlgəndə baoƣwənlərning üzümzarliƙtiki mewidin
uningoƣa berixkə ƙulliridin birini ularining yenioƣa əwətiptu. Lekin baoƣwənlər uni
urup-dumbalap ƙuruƙ ƙol yanduruwetiptu.
11 U yənə baxƙa bir ƙulni əwətiptu. Lekin ular unimu dumbalap, harlap, yənə ƙuruƙ
ƙol ƙayturuwetiptu. 12 U yənə üqinqisini əwətiptu; ular unimu urup yarilandurup,
talaoƣa ƣəydəp qiƙiriwetiptu. 13 *Ahirda* üzümzarliƙning hojayini: «Ƙandaƙ ƙilsam
bolar? Səyümlük ooƣlumni əwətəy; ular uni kərsə, ƣeq bolmioƣanda uning ƣərmitini
ƙilar?» dəptu. 14 Biraƙ baoƣwənlər uning ooƣlini kərüp bir-biri bilən məsliƣətlixip:
«Bu bolsa mirashor; kelinglar, uni jayliwetəyli, andin miras bizningki bolidu»

□ **19:46 «Mening өyüm dua-tilawəthana bolidu» dəp pütülgən bolsimu, lekin silər uni «bulangqilarning uwisi»** — «Yəx.» 56:7, «Yər.» 7:11ni kərüng. ■ **19:46** 1Pad. 8:29; Yəx. 56:7; Yər. 7:11; Mat. 21:13; Mar. 11:17. ■ **19:47** Mar. 11:18; Yƣ. 7:19; 8:37. ■ **20:1** Mat. 21:23; Mar. 11:27; Ros. 4:7; 7:27.
□ **20:5 «Əgər «Ərxtin kəlgən» desək, u bizgə: «Undaƙta, silər nemə üqün Yəƣyaoƣa ixənmidinglar?»** — muxu diniy ərbablarning ƣəmmisi Yəƣya pəyoƣəmbərning yətküzgən həwirigə jawabən: «Bizgə towa ƙilix kerək əməs» degən wə Yəƣya «mening kəynimdə kelidioƣan» dəp kərsətkən Məsiƣning kelixigə ixənməy, uning qөmüldürüxini rət ƙiloƣanidi, əlwəttə. ■ **20:9** Zəb. 80:8-9; Yəx. 5:1; Yər. 2:21; 12:10; Mat. 21:33; Mar. 12:1.

deyixiptu. ■ 15 Xuning bilən ular uni üzümzarliqning sirtiƣa aqiqip əltürüwetiptu.
Əmdi bundaq əhwalda üzümzarliqning hojayini ularni qandaq qilidu? □ 16 U kelip
u baoƣwənlərni yoqitip üzümzarliqni baxqilariƣa tapxuridu».
Halayiq buni anglap: — Bundaq ixlar hərgiz bolmisun! — deyixti.□
17 Lekin u lariƣa kəzlirini tikip mundaq dedi:
— Undaq bolsa, muqəddəs yazmilarda «Tamqilar taxliwətkən tax bolsa,
Burjək texi bolup tikləndi» dəp yeziloƣan səz zadi nemini kərsitidu?□ ■
18 Bu «tax»qa yiqiloƣan kixi parə-parə bolup ketidu; lekin bu tax hərkimning üstigə
qüxsə, uni kukum-talqan qiliwetidu.□ ■

«Baj tapxuramduq?» degən qiltaq
Mat. 22:15-22; Mar. 12:13-17

19 Bax kahinlar wə Təwrat ustazliri uning bu təmsili əzlirigə qaritip eytqanliqini
bilip xu haman uningƣa qol selix yolini izdidi; lekin ular halayiqtin qorquxti.
20 Xunga ular uning kəynidin marap, uni *Rim* waliyisining həkümranliqida soraqqa
tartixqa tapxurux üqün birnəqqə adəmlərni setiwelip, soqunup kirixkə əwətti. Ular
səmimiy qiyapətkə kiriwelip, uning səzidin yoquq izdəp yürətti. □ ■ 21 Ular uningƣa
mundaq soal qoydi: — Əy ustaz, silini durus səz qilidioƣan wə durus təlim beridioƣan,
heqqandaq adəmning yüz-hatirisini *qət'iy* qilmaydioƣan, bəlki Hudaning yolini
sadiqlik bilən əgitip keliwatqan adəm dəp bilimiz. 22 *Rim imperatori* Qəysərgə baj-
selik tapxurux Təwrat qanunioƣa uyoƣunmu-yoq?».□
23 Əmma u ularning hiylisini kərüp yetip lariƣa: — Nemixqa meni sinimaqqisilər? □
24 Manga bir kümüx dinar kərsitinglar. Buning üstidiki sürət wə nam-isim kimning?
— dedi. Ular uningƣa: Qəysərningki, — dedi.□
25 Wə u lariƣa: — Undaq bolsa, Qəysərning həqqini Qəysərgə, Hudaning həqqini

---

■ **20:14** Yar. 37:18; Zəb. 2:1, 8; Mat. 26:3; 27:1; Yh. 11:53; Ibr. 1:2. □ **20:15 «Xuning bilən ular uni üzümzarliqning sirtiƣa aqiqip əltürüwetiptu»** — bu Məsihning Yerusalemning sirtiƣa elip qiqilip krestkə mihlinidioƣanliqiƣa bir bexarət. □ **20:16 «** ***Üzümzarliqning hojayini*** kelip u baoƣwənlərni yoqitip üzümzarliqni baxqilariƣa tapxuridu» — bu səzmu bexarət, əlwəttə. □ **20:17 «Tamqilar taxliwətkən tax bolsa, burjək texi bolup tikləndi»** — «Zəb.» 118:22. «Burjək texi» bolsa hərqandaq imarətning ulidiki əng muhim uyultax bolup, ul selinƣanda birinqi bolup qoyulidioƣan taxtur. Yəhudiy kattiwaxlar hayatining burjək texi boloƣan Məsihni taxliwətməkqi idi, wə dərwəkə taxliwətti. ■ **20:17** Zəb. 118:22; Yəx. 8:14; 28:16; Mat. 21:42; Mar. 12:10; Ros. 4:11; Rim. 9:33; 1Pet. 2:4, 7. □ **20:18 «Bu «tax»qa yiqiloƣan kixi parə-parə bolup ketidu; lekin bu tax hərkimning üstigə qüxsə, uni kukum-talqan qiliwetidu»** — «tax» bolsa Məsih əzi, əlwəttə. 17-ayətni kərüng. Əysaning bu səzi tooƣruluq «Matta»ƣa beriligən «qoxumqə səz»imizdiki ««Zəb.» 118:22 tooƣruluq» məzmunni kərüng. ■ **20:18** Yəx. 8:15; Dan. 2:34; Zək. 12:3. □ **20:20 «ular səmimiy qiyapətkə kiriwelip,...»** — «səmimiy» grek tilida «həqqaniy» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **20:20** Mat. 22:16; Mar. 12:13. □ **20:22 «Rim imperatori Qəysər...»** — Rimning hərbir imperatoriƣa «Qəysər» degən nam-unwan berələtti; məsilən Qəysər Awoƣustus, Qəysər Yulius, Qəysər Tiberius qatarliqlar. **«Rim imperatori Qəysərgə baj-selik tapxurux Təwrat qanunioƣa uyoƣunmu-yoq?»** — əyni waqitta, Yəhudiylar rimliqlarning zulmi astida yaxawatqanidi. Əgər Əysa: «Rim imperatoriƣa baj tapxurux tooƣra» desə, bu gəptin azadliqni istigən kixilər uni «Mana taza bir yalaqqi, hain ikən» dəp tillixatti. «Baj tapxurmaslik kerək» degən bolsa, u Rim imperiyəsigə qarxi qikqan bolatti; andin ular uni Rim waliyisioƣa ərz qiloƣan bolatti. Ular muxundaq soallarni sorax arqilik Əysani gepidin tutuwelip, rimliqlarning qolioƣa tapxurup, uningƣa ziyankəxlik qilmaqqi boluxqan. □ **20:23 «Nemixqa meni sinimaqqisilər?»** — muxu səzlər bəzi kona kəqürmilərdə tepilmaydu. □ **20:24 «Manga bir kümüx dinar kərsitinglar»** — «bir kümüx dinar» grek tilida «bir dinarius», Rim imperiyəsining pul birliki. Muxundaq pulning yüzidə «adəmning süriti» kərsitilgən boloƣaqqa, Yəhudiy mollilar mundaq pulni «muqəddəs ibadəthana»ƣa elip kirixini mən'i qiloƣanidi. Bir dinar təhminən bir adəmning künlük ix həqqi bolatti.

Hudaoɣa tapxurunglar, — dedi. □ ■ 26 Ular halayiqning aldida uning səzliridin uni
tutuwaloɣudək ḫeqqandaq yoquq tapalmidi. Ular uning bu jawabioɣa ḫəyranuḫəs
bolup, zuwani tutuldi.

Tirilixkə munasiwətlik məsilə
Mat. 22:23-33; Mar. 12:18-27

27 Wə «ölgənlər tirilməydu» dəp inkar qilidioɣan Sadukiylarning bəziliri uning aldioɣa
kelip soal qoyup mundaq dedi:□ ■
28 — Ustaz, Musa *pəyoɣəmbər Təwratta* bizgə: «Ayali bar, əmma pərzənt kərmigən
kixi ölüp kətsə, ölgüqining aka yaki inisi tul qaloɣan yənggisini əmrigə elip, qerindixi
üqün nəsil qalduruxi kerək» — dəp yazoɣan.□ ■
29 Əmdi yəttə aka-uka bar idi. Qongi öyləngəndin keyin pərzənt kərməy aləmdin
ötti. 30 Ikkinqi qerindixi ayalini əmrigə elip, pərzənt kərməy aləmdin ötti. □
31 Andin üqinqisi uni aldi; xundaq qilip, yəttisi uni əmrigə elip pərzənt kərməy öldi.
32 Ḫəmmisidin keyin ayalmu öldi.
33 Əmdi tirilix künidə bu ayal ularning qaysisiningki bolar? Qünki yəttisi uni
hotunluqqa aloɣan-də?!
34 Əysa ularoɣa mundaq jawab bərdi:
— Bu aləmning pərzəntliri öylinidu, yatliq bolidu. □ 35 Lekin u aləmdin
nesiwə boluxqa, xundakla ölüklərdin tirilixkə layiq sanaloɣanlar öylənməydu, yatliq
bolmaydu. □ 36 Qünki ular yənə ölməydu, pərixtilərgə ohxax bolidu; «ölümdin
tirilixtin tuoɣuloɣan pərzəntlər» boloɣaqqa, ular Hudaning ooɣulliridur.■
37 Əmdi ölgənlərning tirildürülüxini ḫətta Musa *pəyoɣəmbər* özimu ayan
qiloɣan; qünki *Təwrattiki* «tikənlik» degən wəqəning hatirisidə u Pərwərdigarni:
«Ibraḫimning Hudasi, Isḫaqning Hudasi wə Yaqupning Hudasi» dəp bayan qiloɣan.
□ ■ 38 U ölüklərning Hudasi əməs, bəlki tiriklərning Hudasidur; qünki uningoɣa
nisbətən ḫəmməylən tiriktur! □
39 Xuning bilən Təwrat ustazliridin birqanqisi baḫa berip: — Ustaz, yahxi eytting, —
dedi. 40 Qünki ulardin ḫeqkim yənə uningdin soal soraxqa jür’ət qilalmidi.

Qutquzoɣuqi-Məsiḫ — Dawutning ooɣli ḫəm Rəbbi
Mat. 22:41-46; Mar. 12:35-37

□ **20:25 «Qəysərning ḫəqqini Qəysərgə, Hudaning ḫəqqini Hudaoɣa tapxurunglar»** — Qəysərgə Qəysərning ḫəqqi (uning süriti boloɣan nərsə)ni tapxurunglar — demək, baj tələx kerək. Əmma qandaq nərsə üstidə «Hudaning süriti» bar? Insan özi «Hudaning süriti» bolup, biz pütünimizni Hudaoɣa tapxuriximiz kerəktur («Yar.» 1:26-27ni kərüng). ■ **20:25** Mat. 17:25; 22:21; Rim. 13:7. □ **20:27 «Sadukiylar»** — bu diniy məzhəp tooɣruluq «Mat.» 16:1diki izaḫatni wə «Təbirlər»ni kərüng. ■ **20:27** Mat. 22:23; Mar. 12:18; Ros. 23:8. □ **20:28 «Ayali bar, əmma pərzənt kərmigən kixi ölüp kətsə, ölgüqining aka yaki inisi tul qaloɣan yənggisini əmrigə elip, qerindixi üqün nəsil qalduruxi kerək»** — «Qan.» 25:5. ■ **20:28** Qan. 25:5-6. □ **20:30 «Ikkinqi qerindixi ayalini əmrigə elip, pərzənt kərməy aləmdin ötti»** — bəzi kona kəqürmilərdə «ayalini əmrigə elip, pərzənt kərməy aləmdin ötti» degən səz tepilmay, pəqət «Ikkinqi…» deyilidu. □ **20:34 «bu aləmning pərzəntliri…»** — grek tilida «bu zamanning ooɣulliri…». □ **20:35 «… ölüklərdin tirilixkə layiq sanaloɣanlar…»** — «ölgənlərdin tirilix» degənlik qiziq ibarə bolup, ḫəmmə adəm ohxax waqitta tirilməydioɣanliqini kərsitidu. Birinqi tirilix ḫəqqaniylarningki, ikkinqi tirilix etiqadsizlarningki bolidu. Bu ḫəqiqət «Wəḫiy» 20-babta kərünidu. ■ **20:36** 1Yuḫa. 3:2. □ **20:37 «Ibraḫimning Hudasi, Isḫaqning Hudasi wə Yaqupning Hudasi»** — «Mis.» 3:6ni kərüng. ■ **20:37** Mis. 3:6; Ros. 7:32; Ibr. 11:16. □ **20:38 «qünki uningoɣa nisbətən ḫəmməylən tiriktur!»** — bəzi alimlar «bularning ḫəmmisi» (Ibraḫim, Isḫaq, Yaquplarning ḫəmmisi, deməkqi) uningoɣa nisbətən tiriktur!» dəp tərjimə qilidu. Bizningqə «ḫəmməylən» ḫər adəmning roḫining Huda aldida tirik ikənlikini kərsitidu. **«qünki uningoɣa nisbətən ḫəmməylən tiriktur!»** — Əysaning «tirilix» tooɣruluq bu səzliri «Mat.» 22:32dimu tepilidu. «Matta»diki «qoxumqə səz»imizdə ular tooɣruluq azraq xərḫ berimiz.

41 Əmdi u ularoɣa soal qoydi: — Kixilər Məsiһni qandaqsigə Dawutning ooɣli dəydu?
■ 42-43 Qünki Dawut əzi Zəburda: Pərwərdigar mening Rəbbimgə eyttiki: —
«Mən sening düxmənliringni təhtipəring qiloɣuqə,
Mening ong yenimda olturoɣin!» — degənoɣu?□ ■
44 Əmma Dawut uni «Rəbbim» dəp qaqiroɣan yərdə, undaqta u qandaqmu uning ooɣli bolidu?

Əysaning Təwrat ustazlirini əyiblixi
Mat. 23:1-36; Mar. 12:38-40; Luqa 11:37-54

45 Wə barliq halayiq qulaq selip anglawatqanda, u muhlisliriɣa mundaq dedi: —
46 — Təwrat ustazliridin һoxyar bolunglar. Ular uzun tonlarni kiyiwaloɣan һalda ɣadiyip yürüxkə, bazarlarda kixilərning ularoɣa boloɣan salamliriɣa, sinagoglarda aldinqi orunlarda, ziyapətlərdimu tərdə olturuxqa amraq kelidu. □ ■ 47 Ular tul ayallarning barliq əy-besatlirini yəwalidu wə kəz-kəz qilip yaloɣandin uzundin-uzun dualar qilidu. Ularning tartidioɣan jazasi tehimu eoɣir bolidu!■

21

Tul ayalning ianisi һəmmisiningkidin kəp
Mar. 12:41-44

1 U bexini kətürüp qariwidi, baylarning əz sədiqilirini *ibadəthanidiki* ianə sanduqiɣa taxliɣinini kərdi.□ ■ 2 U yənə sanduqqa ikki tiyinni taxlawatqan bir namrat tul ayalnimu kərdi.□ 3 Xuning bilən u: — Mən silərgə bərһəq xuni eytip qoyayki, bu namrat tul ayalning taxliɣini һəmməylənningkidin kəptur.■ 4 Qünki ularning һəmmisi əzlirining axqanliridin ianə qilip, Hudaoɣa atioɣan sadiqilərgə qoxup taxlidi; lekin bu ayal namratliqiɣa qarimay, əzining tirikqilik qilidioɣinining һəmmisini ianə qilip taxlidi.

Kəlgüsi tooɣrisidiki bexarət
Mat. 24:1-14; Mar. 13:1-13

5 Wə bəzilər ibadəthanining nəpis taxlar wə Hudaoɣa sunuloɣan һədiyələr bilən qandaq bezəlgənliki tooɣrisida səzlixiwatatti. U:■
6 — Silər kərüwatqan bu barliq nərsilərgə nisbətən, xu künlər keliduki, һətta bir tal taxmu tax üstidə qaldurulmay, һəmmisi gumran qilinidu, — dedi.■
7 Ular uningdin:
— Ustaz, bu degənliring qaqan yüz beridu? Bu ixlarning yüz beridioɣanliqini ayan qilidioɣan qandaq alamət bolidu? — dəp soridi.
8 U mundaq dedi:

■ **20:41** Mat. 22:42; Mar. 12:35. □ **20:42-43** **«Mən sening düxmənliringni təhtipəring qiloɣuqə, mening ong yenimda olturoɣin!»** — «Zəb.» 110:1. ■ **20:42-43** Zəb. 110:1; Ros. 2:34; 1Kor. 15:25; Ibr. 1:13; 10:13. □ **20:46** **«...bazarlarda kixilərning ularoɣa boloɣan salamliriɣa, ... amraq kelidu»** — tarih tətqiqatliriɣa asasən Yəһudiylarning əz ustazliriɣa qiloɣan «salam»lirini intayin uzun wə murəkkəp dəp bilimiz. ■ **20:46** Mat. 23:5, 6; Mar. 12:38, 39; Luqa 11:43. ■ **20:47** Mat. 23:14; Mar. 12:40; 2Tim. 3:6; Tit. 1:11. □ **21:1** **«U... baylarning əz sədiqilirini ibadəthanidiki ianə sanduqiɣa taxliɣinini kərdi»** — «ianə sanduqi» degən səz adəttə grek tilida «һəzinə»ni kərsitidu. Lekin muxu yərdə ibadəthanidiki һəzinə üqün sədiqilər yioɣilidioɣan jay, bəlkim qong bir sanduqni kərsətsə kerək. ■ **21:1** 2Pad. 12:10; Mar. 12:41. □ **21:2** **«U yənə sanduqqa ikki tiyinni taxlawatqan bir namrat tul ayalnimu kərdi»** — bu «tiyin» (grek tilida «ləpton») «denarius»ning 1/128i bolup, bir ixləmqining bir künlük ix һəqqi iqidə «altə minut»luq puliɣa barawər. ■ **21:3** 2Kor. 8:12. ■ **21:5** Mat. 24:1; Mar. 13:1. ■ **21:6** 1Pad. 9:7; Mik. 3:12; Luqa 19:44.

— Azdurulup ketixtin ḫezi bolunglar. Qünki tola kixilər mening namimni setip: «Mana өzüm xudurmən!» wə «Axu waqit yeqinlaxti!» dəydu. Xunga ularning kəynigə kirmənglar.□ ■ 9 Silər urux wə topilanglarning həwirini angliоan waqtinglardimu wəḫimigə qüxmənglar; qünki bu ixlarning awwal yüz berixi muqərrər. Lekin bular, zaman ahiri yetip kəldi, degənlik əməs.
10 Andin u yənə mundaq dedi:
— Bir millət yənə bir millət bilən uruxqa qiqidu, bir padixaḫliq yənə bir padixaḫliq bilən uruxqa qiqidu. □ ■ 11 Jay-jaylarda xiddətlik yər təwrəxlər, aqarqiliqlar wə wabalar bolidu, *yər yüzidə* wəḫxətlər wə asmanda ḫəywətlik alamətlər kərünidu. □
12 Biraq bu ḫərbir wəqələr yüz berixtin ilgiri, kixilər silərgə qol selip tutqun qilidu wə silərgə ziyankəxlik qilip, silərni sinagoglarning soraqliriоa tapxuridu, zindanlaroоa taxlaydu; ular mening namim tüpəylidin silərni padixaḫ wə ḫəkümdarlarning aldioоa elip baridu, ■ 13 wə buning bilən *ularning aldida* guwaḫliq berix pursitinglar qiqidu. □ 14 Uning üqün ərzgə qandaq jawab berix tooрrisida aldin'ala ḫeq oylanmasliqqa qəlbinglarda qət'iy niyət qilinglar. ■ 15 Qünki mən silərgə barliq düxmənliringlar rəddiyə wə rət qilalmioоudək pasaḫətlik til wə danixmənlik ata qilimən. ■ 16 Ḫətta ata-ana, aka-uka, uruq-tuoqan wə yar-buradərliringlarmu silərgə hainliq qilip tutup beridu wə ular aranglardiki bəziliringlarni өltüridu. □ ■ 17 Silər mening namim tüpəylidin ḫəmmə adəmning nəpritigə uqraysilər. ■ 18 Ḫalbuki, bexinglardiki bir tal qaqmu ḫalak bolmaydu! ■ 19 Səwr-qidamliq boloоininglarda, jeninglaroоa igə bolalaysilər.□

Yerusalemning wəyran qilinixidin bexarət
Mat. 24:15-21; Mar. 13:14-19

20 — Lekin Yerusalemning *düxmən* qoxunliri təripidin qorxiwelinoоanliqini kərgininglarda, uning wəyran bolux waqti yeqinlixip qaptu, dəp bilinglar. ■
21 U qaoоda Yəḫudiyə өlkisidə turuwatqanlar taoоlaroоa qaqsun, xəḫər iqidə turuwatqanlar uningdin qiqip kətsun, yezilarda turuwatqanlar xəḫərgə kirmisun.
22 Qünki xu qaoо «intiqam jazasini tartidioоan künlər»dur; xuning bilən *muqəddəs*

□ **21:8 «Mana өzüm xudurmən» —** «Mana өzüm Məsiḫdurmən» degən mənini bildüridu. **«Axu waqit»** — qiyamət künini kərsitidu. ■ **21:8** Yər. 29:8; Mat. 24:4; Əf. 5:6; Kol. 2:18; 2Tes. 2:2; 1Yuḫa. 4:1. □ **21:10 «Bir millət yənə bir millət bilən uruxqa qiqidu, bir padixaḫliq yənə bir padixaḫliq bilən uruxqa qiqidu» —** ibraniy tilida (xundaqla grek tilida) bu ibarə dunya boyiqə kengəygən uruxlarni kərsitixi mumkin («Yəx.» 19:2, «2Tar.» 15:3-6də bu turaqliq ibarə tooрruluq misallar bar. ■ **21:10** Yəx. 19:2. □ **21:11 «Yər yüzidə wəḫxətlər wə asmanda ḫəywətlik alamətlər kərünidu» —** grek tilidiki əyni tekisttə «yər yüzidə» degən səz yoq. Biraq bizningqə ḫeliqi «ḫəywətlik alamətlər» **asmanda** bolidioоanliqi təkitləngəndin keyin, «wəḫxətlər» bolsa qoqum «yər yüzidə» boluxi kerək. 25-ayətnmu kərüng. ■ **21:12** Mat. 10:17; 24:9; Mar. 13:9; Yḫ. 16:2; Ros. 4:3; 5:18; 12:4; 16:24; Wəḫ. 2:10. □ **21:13 «… buning bilən ularning aldida guwaḫliq berix pursitinglar qiqidu» —** «guwaḫliq berix» muxu yərdə hux həwər yətküzüx, Hudaning nijati Rəb Əysa Məsiḫ arqiliq dunyaoоa kəldi, dəp jakarlaxtin ibarət. ■ **21:14** Mat. 10:19; Mar. 13:11. ■ **21:15** Mis. 4:12; Yəx. 54:17; Mat. 10:19; Ros. 6:10. □ **21:16 «hainliq qilip tutup beridu» —** bu birla səz bilən ipadilinidu. ■ **21:16** Mik. 7:6; Ros. 7:59; 12:2. ■ **21:17** Mat. 10:22; Mar. 13:13. ■ **21:18** 1Sam. 14:45; 2Sam. 14:11; 1Pad. 1:52; Mat. 10:30. □ **21:19 «Səwr-qidamliq boloоininglarda, jeninglaroоa igə bolalaysilər» —** bu ayəttə «jan» yaki jismaniy ḫayat yaki adəmning өz wujudini, xundaqla roḫiy ḫayatini kərsitidu. Bizningqə muxu yərdə insanning roḫiy ḫayatidiki əməliy jəḫətlərni kərsitidu. Birsidə roḫiy ḫayat bar bolsa, undaqta u өzini tutalaydioоan, türlük roḫiy ḫujumlaroоa taqabil turalaydioоan bolidu — məsilən, өzidə bar boloоan ənsirəxlər, qorqunqlar, xəḫwaniy ḫəwəslər qatarliqlarni Məsiḫgə boysunduralaydu (məsilən, «2Kor.» 10:5, «1Tes.» 4:4ni kərüng). ■ **21:20** Dan. 9:27; Mat. 24:15; Mar. 13:14.

yazmilarda barlik pütülgənlər əməlgə axurulidu.□ ■

23 Əmdi xu künlərdə hamilidar ayallar wə bala emitidiƣanlarning halisa way!
Qünki bu zeminda eƣir kisqilik bolidu wə *ərxtiki* ƣəzəp bu həlkning bexiƣa qüxidu;
□ 24 Ular kiliqning bisida yikitilidu wə tutkun kilinip, barlik əllərgə elip ketilidu; «yat
əllərning wakti» toxkuqə, Yerusalem yat əllərning ayaƣ astida kalidu.□ ■

Məsihning kelidiƣanliki həkkidə
Mat. 24:29-31; Mar. 13:24-27

25 — Kuyax, ay, yultuzlardimu alamətlər bolidu; yər yüzidiki əllər arisida dengiz-
okyanlarning güldürlixidin wə dolkunlarning dawalƣuxliridin parakəndiqilik
bolidu. ■ 26 Adəmlər korkup, yər yüzigə kelidiƣan apətlərni wəhimə iqidə kütüp
əs-hoxini yokitidu; qünki asmandiki küqlər lərzigə kelidu. □ 27 Andin kixilər
Insan'ooƣlining küq-kudrət wə uluƣ xan-xərəp bilən bir bulut iqidə keliwatkanlikini
köridu.■
28 Lekin bu alamətlər kərünüxkə baxliƣanda, kəddinglarni ruslap bexinglarni
kətürünglar, qünki bu silərni azad kilixtiki nijat yekinlaxti, degənliktur.■

Ənjür dərihidin sawak elix
Mat. 24:32-35; Mar. 13:28-31

29 Uularƣa mundak bir təmsilni səzləp bərdi:
— Ənjür dərihi wə baxka barlik dərəhlərgə karanglar. ■ 30 Ularning yengidin
bihlanƣanda ularƣa karap, özünglar yazning yetip kelixigə az kalƣanlikini bilisilər.
31 Xuningdək, baya deyilgən alamətlərning yüz beriwatkanlikini kərgininglarda,
Hudaning padixahlikining yekin kalƣalnlikini bilinglar. 32 Mən silərgə bərhək
xuni eytip koyayki, bu alamətlərning həmmisi əməlgə axurulmay turup, bu dəwr
ətməydu. □ 33 Asman-zemin yokilidu, birak mening səzlirim hərgiz yokalmaydu.□ ■

□ **21:22 «intikam jazasini tartidiƣan künlər» —** «intikam jazasi» grek tilida bu səz həm «intikam» həm «toluk, mutlək həküm qikirix» dəp ipadilinidu. «Mat.» 23:35ni kərüng. Bu «intikam» yaki «həküm qikirilix»ni Huda Özining həlki Yəhudiylar üstigə yürgüzidu. Bu, muxu yərdə (12-24-ayət) Yerusalem xəhirining miladiyə 70-yili muhasirigə elinixi wə wəyran kilinixini kərsitiƣan bexarəttur. Keyinki ayətlər ahir zamanni kərsitidu. ■ **21:22** Dan. 9:26,27; Mat. 24:15; Mar. 13:14. □ **21:23 «bu zeminda eƣir kisqilik bolidu...» —** yaki «yər yüzidə eƣir kisqilik bolidu». □ **21:24 «Ular ... tutkun kilinip, barlik əllərgə elip ketilidu; «yat əllərning wakti» toxkuqə, Yerusalem yat əllərning ayaƣ astida kalidu» —** «əllər» muxu yərdə Yəhudiy əməslərni kərsitidu. «Yat əllərning wakti» — Grek tilida «yat əllərning wakitliri». «Yat əllərning wakti toxkuqə» degən ibarə Yəhudiy həlki ahir zamanda kaytidin Yerusalemda turidiƣanlikini wə Yerusalemni idarə kilidiƣanlikini kərsitidu. Bu ibarə wə xundakla bu babtiki baxka bexarətlər üstidə «koxumqə səz»imizdə azrak tohtilimiz. ■ **21:24** Rim. 11:25. ■ **21:25** Yəx. 13:10; Əz. 32:7; Yo. 3:4; 3:15; Mat. 24:29; Mar. 13:24; Wəh. 6:12. □ **21:26 «asmandiki küqlər lərzigə kelidu» —** «asmandiki küqlər» bəlkim asmandiki jisimlar (kuyax, ay, yultuz katarliklar)ni wə həm asmanda Hudaning pərixtiliri bilən jəng kiliwatkan jin-xəytanlarnimu kərsitixi mumkin. ■ **21:27** Dan. 7:10; Mat. 16:27; 24:30; 25:31; 26:64; Mar. 13:26; 14:62; Ros. 1:11; 2Tes. 1:10; Wəh. 1:7. ■ **21:28** Rim. 8:23. ■ **21:29** Mat. 24:32; Mar. 13:28. □ **21:32 «bu alamətlərning həmmisi əməlgə axurulmay turup, bu dəwr ətməydu» —** əgər tiloƣa elinoƣan alamət Yerusalemning wəyran boluxioƣa (miladiyə 70-yili) (20-24-ayət) karitiloƣan bolsa, undakta «bu dəwr» degən səz təbiiyki (1) Əysaning dəwridə yaxap ətkən adəmlərni kərsitidu. (2) əgər Məsihning dunyaƣa kaytip kelixigə (27-ayət) karitiloƣan bolsa, «dəwr» degən səz bəlkim pütün Yəhudiyə həlkini kərsitidu; (3) bu ayətlərdə eytiloƣan wakələrning baxlinix dəwridə yaxioƣanlarni kərsitidu. Xunga barlik wakələr xu dəwr iqidə yüz beridu, degənlik bolidu. Bizningqə (3)-xərh aldi-kəyni ayətlərgə əng bap kelidu. □ **21:33 «Asman-zemin yokilidu, birak mening səzlirim hərgiz yokalmaydu» —** grek tili «asman-zemin ətidu, birak mening səzlirim hərgiz ətməydu». ■ **21:33** Zəb. 102:25-27; Yəx. 51:6; Mat. 24:35; Ibr. 1:11.

Ḫoxyar bolunglar

34 — Lekin өzünglarоԓa agaḫ bolunglarki, kөngүlliringlar әyx-ixrәt, mәyhorluq wә
tirikqilikning oԓәm-әndixiliri bilәn bihudlaxmisun, xu küni üstünglarоԓa tuyuksiz
qüxmisun. □ ■ 35 Qünki u goya tuzaqtәk barliq yәr yüzidә ḫәrbir turuwatqanlarning
bexioԓa qüxidu. ■ 36 Xunga ḫәrqandaq waqitlarda ḫoxyar bolunglar, yüz berix
aldida turuwatqan bu ixlardin өzünglarni qaqurup Insan'ooԓli aldida ḫazir bolup
turuxqa layiq ḫesablinix üqün ḫәrdaim dua qilinglar, — dedi.□ ■
37 Әmdi u kündüzliri ibadәthanida tәlim berәtti, ahxamliri xәḫәrdin qiqip, keqini
Zәytun teoԓi dәp ataloԓan taoԓda өtküzәtti. ■ 38 Wә barliq ḫәlq uning tәlimini angliоԓili
tang sәḫәrdә ibadәthanioԓa kirip, uning yenioԓa kelәtti.

22

Rәbni өltürüx suyiqәsti
Mat. 26:1-5, 14-16; Mar. 14:1-2, 10-11; Yḫ. 11:45-53

1 Әmdi petir nan ḫeyti («өtüp ketix ḫeyti» dәpmu atilidu) yeqinlixip qaloԓanidi.■
2 Bax kaḫinlar wә Tәwrat ustazliri uni өlümgә mәḫkum qilixqa amal izdәp yürәtti;
qünki ular ḫәlqtin qorqatti.□ ■
3 Xu pәyttә on ikkiyләndin biri boloԓan, Ixqariyot dәp ataloԓan Yәḫudaning kөngligә
Xәytan kirdi.■ 4 U berip bax kaḫinlar wә ibadәthana pasiban bәgliri bilәn Әysani
qandaq qilipularоԓa tutup berix üstidә mәsliḫәtlәxti. 5 Ular intayin hux bolup,
Yәḫudaoԓa pul berixkә kelixti. 6 Yәḫuda maqul bolup, uni halayiqtin ayrim qaloԓanda
ularоԓa tutup berixkә muwapiq pursәt izdәxkә kirixti.

Өtüp ketix ḫeytining kәqlik ziyapiti
Mat. 26:17-25; Mar. 14:12-21; Yḫ. 13:21-30

7 Әmdi petir nan ḫeytining *birinqi* küni yetip kәlgәnidi. Xu küni «өtüp ketix ḫeyti»oԓa
atap qurbanliq *qoza* soyulatti.□ ■ 8 Xuning bilәn Әysa Petrus bilәn Yuḫannaoԓa:
— Berip bizgә өtüp ketix ḫeytining *qozisini* birgә yegili tәyyarlanglar, — dәp ularni
әwәtti.
9 — Qәyәrdә tәyyarliximizni halaysәn? — dәp soridi ular. 10 Uularоԓa mundaq dedi:

□ **21:34** **«xu küni üstünglarоԓa tuyuksiz qüxmisun»** — «xu kün» Muqәddәs Kitabta daim degüdәk Mәsiḫ dunyaoԓa qaytip kelidioԓan, insanlardin ḫesab alidioԓan künni kөrsitidu. ■ **21:34** Rim. 13:13; 1Tes. 5:6; 1Pet. 4:7. ■ **21:35** 1Tes. 5:2; 2Pet. 3:10; Wәḫ. 3:3; 16:15. □ **21:36** **«yüz berix aldida turuwatqan bu ixlardin өzünglarni qaqurup»** — yaki «yüz berix aldida turuwatqan bu ixlardin qutulup…». Әmdi etqadqilar bu dәḫxәtlik wәqәlәrdin өtüp ketәmdu, yaki awwal elip ketilämdu? Bu muḫim mәsilә. Oqurmәnlәr muxu ayәtning aldi-kәynidiki sөz-ayәtlәrgә qarap өzliri bir hulasigә kelәläydu. Biz baxqa yәrlәrdimu bu tema üstidә tohtaloԓan («Tesalonikaliqlarоԓa (2)»diki «qoxumqa sөz»imizdә). **«ḫazir bolup layiq ḫesablinix üqün…»** — bәzi kona kөqürmilәrdә: «küqlәndürülüxünglar üqün…» deyilidu. ■ **21:36** Mat. 24:42; 25:13; Mar. 13:33; Luqa 12:40; 1Tes. 5:6. ■ **21:37** Yḫ. 8:2. ■ **22:1** Mis. 12:15; Mat. 26:2; Mar. 14:1. □ **22:2** **«…qünki ular ḫәlqning oԓәzipidin qorqatti»** — kaḫinlar wә Tәwrat ustazlirining ḫәlqtin qorquxining sәwәbi, ḫәlqning Mәsiḫni qollaydioԓanliqidin; xunga ular uni biwasitә өltürәlmәy, bәlki amal qilip rimliqlar aldida Әysaoԓa әrz qilix arqiliq ularning wasitisi bilәn uni өlümgә mәḫkum qilmaqqi. ■ **22:2** Zәb. 2:2; Yḫ. 11:47; Ros. 4:27. ■ **22:3** Mat. 26:14; Mar. 14:10; Yḫ. 13:27. □ **22:7** **«Әmdi petir nan ḫeytining birinqi küni yetip kәlgәnidi»** — «petir nan ḫeyti» yәttә kün өtküzülәtti. Tunji küni «өtüp ketix bayrimi» (ibraniy tilida «pasha» ḫeyti) idi. Bu küni, Yәḫudiylar qoylarni ibadәthanioԓa apirip soyup, andin өyidә petir nan bilәn yәytti («Mis.» 12:1-20, «Law.» 23:4-8ni kөrüng). ■ **22:7** Mat. 26:17; Mar. 14:12,13.

— Xəhərgə kirsənglar, mana u yərdə kozida su kətürüwaloqan bir ər kixi silərgə uqraydu. Uning kəynidin mengip u kirgən öygə kiringlar. □ 11 Wə öy igisigə: «Ustaz: — Muhlislirim bilən ötüp ketix ḥeytining tamiḳini yəydioqan meḥmanhana öy ḳəyərdə? — dəp sorawatidu» dənglar. 12 U silərni baxlap üstünki ḳəwəttiki rətləngən sərəmjanlaxturuloqan qong bir eoqiz öyni kərsitidu. Mana xu yərdə təyyarliḳ ḳilip turunglar.
13 Xuning bilən ikkisi beriwidi, ḥəmmə ixlar uning eytḳinidək bolup qiḳti. Ular xu yərdə ötüp ketix ḥeytining tamiḳini təyyarlaxti. 14 Əmdi waḳti-saiti kəlgəndə, Əysa dastihanda olturdi; on ikki rosul uning bilən billə olturuxti. ■ 15 Andin u ularoqa:
— Mən azab qekixtin ilgiri, silər bilən ötüp ketix ḥeytining bu tamiḳioqa ḥəmdastihanda boluxḳa tolimu intizar bolup kəlgənidim. □ 16 Qünki silərgə eytayki, bu ḥeyt ziyapitining *əḫmiyiti* Hudaning padixaḥliḳida əməlgə axurulmioquqə, mən buningdin ḳayta yeməymən, — dedi.□
17 Andin u bir jamni ḳolioqa elip, təxəkkür eytti wə muhlisliroqa:
— Buni elip aranglarda təḳsim ḳilip *iqinglar*. 18 Qünki xuni eytayki, mundin keyin Hudaning padixaḥliḳi kəlmigüqə, ḥərgiz üzüm xərbitidin ḳət'iy iqməymən, — dedi.□

«Rəbning ziyapiti»

19 Andin u bir tal nanni ḳolioqa elip, Hudaoqa təxəkkür eytti wə uni oxtup, ularoqa üləxtürüp berip: — Bu mening silər üqün pida bolidioqan tenimdur. Meni əsləp turux üqün buningdin yənglar, — dedi.□ ■
20 U xuningdək tamaḳtin keyinki jamni ḳolioqa elip mundaḳ dedi:
— Bu jamdiki xarab mening silər üqün tökülidioqan ḳenimda boloqan yengi əḫdidur.□
21 Lekin mana, meni tutup bərgüqining ḳoli mening bilən bir dastihandidur. ■ 22 Wə Insan'ooqli dərwəḳə özi tooqrisida bekitilgəndək *aləmdin* ketidu; biraḳ Insan'ooqlining tutup berilixigə wasitiqi boloqan adəmning ḫalioqa way!■
23 Andin muhlislar bir-biridin:
— Arimizda zadi kim muxundaḳ ixni ḳilixi mumkin? — dəp munazirigə qüxüp ketixti.

Muhlislarning mərtiwə ḫəḳḳidə munazirilixixi

24 Əmdi ularning arisida ḳaysimiz əng uluoq saniliximiz kerək degən talax-tartix pəyda boldi. 25 U ularoqa mundaḳ dedi:

□ **22:10 «mana u yərdə kozida su kətürüwaloqan bir ər kixi silərgə uqraydu»** — Ḳanaanda (Pələstində) ər kixilər bügüngə ḳədər adəttə su kətürməydu. ■ **22:14** Mat. 26:20; Mar. 14:17. □ **22:15 «tolimu intizarliḳ bolup kəlgənidim»** — grek tilida «intizarliḳ bilən intizar ḳildim». □ **22:16 «bu ḥeyt ziyapitining əḫmiyiti Hudaning padixaḥliḳida əməlgə axurulmioquqə, mən buningdin ḳayta yeməymən»** — Təwrattiki barliḳ ḥeytlarning ḥərbirining özi bir bexarəttur, ḥəmmisi Məsiḫning padixaḥliḳida toluḳ əməlgə axurulidu. «Lawiylar» 23-bab wə «Lawiylar»diki «ḳoxumqə səz»imiznimu kərüng. □ **22:18 «...üzüm xərbitidin ḳət'iy iqməymən»** — grek tilida «... üzüm telining mewisining xərbitidin ḳət'iy iqməymən». □ **22:19 «Meni əsləp turux üqün buningdin yənglar»** — grek tilida «meni əsləp turux üqün bundaḳ ḳilinglar». ■ **22:19** Mat. 26:26; Mar. 14:22; 1Kor. 11:23,24. □ **22:20 «tamaḳtin keyinki jam»** — «ötüp ketix ḥeyt»tiki ziyapət daim bekitilgən alaḥidə bir tərtip boyiqə ötküzilidu. «Tamaḳtin keyinki jam» «üqinqi jam» bolidu. **«Bu jamdiki xarab mening silər üqün tökülidioqan ḳenimda boloqan yengi əḫdidur»** — Məsiḫ eytḳan bu «yengi əḫdə» Yərəmiya wə baxḳa pəyoəmbərlər arḳiliḳ Təwratta wədə ḳilinoqan ajayp «yengi əḫdə»dur («Yər.» 31:31-34 ḥəm «Əz.» 36:25-27ni, xundaḳla Yərəmiyadiki «ḳoxumqə səz»imiznimu kərüng). Bu yengi əḫdə «Məsiḫning ḳenididur» degənning intayin qongḳur mənisi bardur, muxu əḫdə Məsiḫning pütün wujud-ḫayatioqa pütülgənlikini, xundaḳla əḫdini pütkül insaniyətkə yətküzüxkə boloqan ḳət'iy niyitini kərsitidu. ■ **22:21** Mat. 26:23; Mar. 14:18; Yḫ. 13:21. ■ **22:22** Zəb. 41:9; Yḫ. 13:18; Ros. 1:6.

— Əllərdiki padixahlar kol astidiki həlk üstidin buyrukwazlik kilip idarə kilidu, ularning üstidiki hokukdarliri «həlkpərwər» dəp atilidu. □ ■ 26 Birak silər xundak bolmanglar; bəlki aranglardiki əng mərtiwiliki özini əng kiqikidək hesablisun wə yetəkqi bolokanlar *həmməylərgə* hizmətkardək bolsun. ■ 27 Kim mərtiwilik, dastihanda olturokanmu yaki dastihandiki kütküqimu? Dastihanda olturokini əməsmu? Birak mən bolsam aranglarda hizmitinglarda bolokuqi kütküqidəkturmən.■
28 Silər bolsanglar, beximoka sinaklar kəlgəndə baxtin-ahir mən bilən billə həmrah bolokansilər. 29 Wə huddi Atam manga padixahlik hokuki bekitkəndək, mən silərgimu xundak bekitimən. ■ 30 Xuning bilən silər mening padixahlikimda mən bilən bir dastihanda yəp-iqisilər wə təhtlərdə olturup, Israilning on ikki kəbilisi üstidin həküm qikirisilər.□ ■

Əysaning Petrusning özidin tanidiokanlikini aldin eytixi
Mat. 26:31-35; Mar. 14:27-31; Yh. 13:36-38

31 Rəb yənə *Petruska*:
— «Əy Simon, Simon! Mana, Xəytan həmminglarni huddi buokday taskiokandək taskap sinaxni tiligən. □ ■ 32 Lekin etikading yokimisun dəp sanga dua kildim. Əmdi sən towa kilip tüz yolока kaytkandin keyin, kerindaxliringni mustəhkəmligin» — dedi.
33 — I Rəb, — dedi Petrus, — Mən sən bilən billə zindanoka taxlinip, billə ölümgə berixka təyyarmən!
34 U uningoka: — I Petrus, sanga eytayki, bügün horaz qillioquqə, sən «Uni tonumaymən» dəp məndin üq ketim tanisən, dedi.□ ■

Uning muhlislirini alahidə agahlanduruxi

35 Andin, u ulardin:
— Silərni həmyansiz, hurjunsiz wə kəxsiz *səpərgə* əwətkinimdə silərning birər nərsənglar kəm bolup kalokanmu? — dəp soridi. Ular: — Yak, dedi.□ ■
36 Xuning bilən u ularoka: — Lekin hazir hər kimning həmyani bolsa, uni alsun; xundak həm hurjuni bolsa, uni alsun wə bir kimning kiliqi bolmisa, qapinini setip birdin kiliq alsun. □ 37 Qünki mən silərgə xuni eytayki, *mukəddəs yazmilarda*: «U

□ **22:25 «Əllərdiki padixahlar kol astidiki həlk üstidin buyrukwazlik kilip idarə kilidu, ularning üstidiki hokukdarliri «həlkpərwər» dəp atilidu»** — xu qaoqda wə dunyaning pütkül tarihida «həlkpərwər» dəp ataloqanlar əməliyəttə «ismi bar, jismi yok»lardək «həlkpərwər»ning əksi bolidu, əlwəttə. Məsihning bu ixni kərsətkənliki, etikadqilar hətta muxundak abruynimu izdiməsliki kerək, hərkandak «abruypərəslik» kilixtin tolimu yirakлixixi kerək, degənliktur, dəp oylaymiz. ■ **22:25** Mat. 20:25; Mar. 10:42. ■ **22:26** Luka 9:48; 1Pet. 5:3. ■ **22:27** Mat. 20:28; Yh. 13:14; Fil. 2:7. ■ **22:29** Luka 12:32. □ **22:30 «Israilning on ikki kəbilisi üstidin həküm qikirisilər»** — yaki «Israilning on ikki kəbilisi üstidin həkümranlik kilisilər». ■ **22:30** Mat. 19:28; Wəh. 3:21. □ **22:31 «Əy Simon, Simon!»** — Mukəddəs Kitabta, birsining bir adəmning ismini yaki bir jayning namini təkrar ikki ketim qakirixi uningoka bolokan qongkur mehir-muhəbbitini ipadilәp, uning özigə əziz ikənlikini kərsitidu. **«Xəytan həmminglarni huddi buokday taskiokandək taskap sinaxni tiligən»** — «tiligən» degən bu səz Huda Xəytanning təlipi boyiqə muxundak kilixioka yol koyokanlikini kərsitidu. ■ **22:31** 1Pet. 5:8. □ **22:34 «bügün horaz qillioquqə, sən «Uni tonumaymən» dəp məndin üq ketim tanisən»** — «bügün» — okurmənlərning esidə barki, Yəhudiylar üqün «bu kün» «keqə» bilən baxlinidu. Məsih bu səzlərni keqidə eytidu. Xuning bilən u eytkan wəkələr axu keqidə, tang atmayla yüz beridu. Grek tilida uning səzliri inkar xəklidə ipadilinidu: «Sən bügün «uni tonumaymən» dəp üq ketim məndin tanmay turup horaz qillimaydu». ■ **22:34** Mat. 26:34; Mar. 14:30; Yh. 13:38. □ **22:35 «Silərni həmyansiz, hurjunsiz wə kəxsiz səpərgə əwətkinimdə silərning birər nərsənglar kəm bolup kalokanmu?»** — 9:3 wə 10:3-4ni kərüng. ■ **22:35** Mat. 10:9; Mar. 6:8; Luka 9:3. □ **22:36 «lekin hazir hər kimning həmyani bolsa, uni alsun; xundak həm hurjuni bolsa, uni alsun wə bir kimning kiliqi bolmisa, qapinini setip birdin kiliq alsun»** — bu sirlik əmma muhim səz tooqruluk «koxumqə səz»imizdə azrak tohtilimiz.

jinayətqilər katarida sanilidu» dəp pütülgən səz məndə qokum əməlgə axurulidu. Qünki mening tooramdiki barlik ixlar toluk əməlgə axmay kalmaydu — dedi.□ ■
38 — I Rəb, karioin, bu yərdə ikki kiliq bar ikən, dedi ular.
— Boldi, yetidu! — dedi u ularoa.□

Əysaning Zəytun teoida dua kilixi
Mat. 26:36-46; Mar. 14:32-42

39 Andin u qikip, aditi boyiqə Zəytun teoioa yol aldi; uning muhlisliri uningoa əgixip bardi. ■ 40 U yərgə yetip baroanda u ularoa:
— Azdurulmaslikinglar üqün dua kilinglar, — dedi.
41 Andin, ulardin bir tax etimiqə nerirak berip, tizlinip turup:■
42 — I Ata, halisang, bu kədəhni məndin elip kətkəysən. Lekin mening əməs, bəlki Sening iradəng ada kilinsun — dəp dua kildi; □ 43 wə asmandin bir pərixtə uningoa kərünüp uni kuwwətləndürdi. 44 U kattik azabta toloinip tehimu ihlaslik bilən dua kiliwərdi. Buning bilən uning tərliri yərgə tökülgən kan tamqiliridək qüxüxkə baxlidi. ■ 45 Andin duasini tügitip, ornidin turup, muhlislirining yenioa kəldi. Ularning oəmgə qəküp halsizlinip mügdəp kaloanlikini kərüwidi, ularoa:
46 — Uhlap kaloininglar nemisi? Azduruluxtin saklinix üqün kopup dua kilinglar, — dedi.

Əysaning tutkun kilinixi
Mat. 26:47-56; Mar. 14:43-50; Yh. 18:3-11

47 Uning səzi tehi ayaolaxmastinla, bir top adəmlər pəyda boldi. Ularni baxlap kəlgüqi on ikkəyləndin biri boloan Yəhuda degən kixi idi; u Əysaoa *salam berip* səygili kexioa bardi.■
48 Əysa uningoa:
— Əy Yəhuda, bir səyüx bilən Insan'oolini tutup berərsənmu? — dedi.
49 Wə Əysaning ətrapidikilər nemə ix yüz beridioanlikini bilip yetip: — I Rəb, kiliq bilən uraylimu? — dedi. 50 Wə ulardin biri *kiliqini kətürüp*, bax kahinning qakirioa urup, ong kulikini xiliwətti. □ ■ 51 Birak Əysa buningoa jawabən: — Boldi, tohta! — dedi; u kolini uzitip kulikioa təgküzüp, uni sakaytti.
52 Əysa özini tutkili kəlgən bax kahinlar, pasiban bəgliri wə aksakallaroa karap:
— Bir karakqini tutidioandək kiliq-tokmaklarni kətürüp kəpsilərou? ■
53 Mukəddəs ibadəthanida hər küni silər bilən billə idim, silər kol salmidinglar.

□ **22:37** **«U jinayətqilər katarida sanilidu»** — yaki «U asiylik kilouqilar katarida sanilidu». Bu bexarət «Yəx.» 53:12də tepilidu. **«mening tooramdiki barlik ixlar toluk əməlgə axmay kalmaydu»** — «mening tooramdiki barlik ixlar» bolsa pəkət Təwrattiki Məsihni aldin'ala oquk eytkan bexarətlər bolupla kalmay, bəlki Təwratta Məsihni kərsitidioan barlik buyruloan kurbanliklar, əmrlər, bəlgilimilər həmdə Təwratta hatiriləngən barlik tarihiy «bexarətlik wəkələr»ni öz iqigə alidu. ■ **22:37** Yəx. 53:12; Mar. 15:28. □ **22:38** **«I Rəb, karioin, bu yərdə ikki kiliq bar ikən»** — muxu hil «kiliq» kiska bolup, yənə «piqak» hesablanoili bolidu. **«Boldi, yetidu! — dedi *Əysa*** ularoa» — muxu ayət üstidə 37-ayət bilən «koxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **22:39** Mat. 26:36; Mar. 14:32; Yh. 8:1; 18:1. ■ **22:41** Mat. 26:39; Mar. 14:35. □ **22:42** **«bu kədəhni məndin elip kətkəysən»** — «bu kədəh» uning aldida turidioan azab-okubətlərni kərsitidu. Təwratta «kədəh» dəl xu mənidə bolup, «Zəb.» 75:8, «Yəx.» 51:17, 22, «Yər.» 25:15 wə baxka köp yərlərdə Hudaning oəzipini bildüridu. Xunga Məsih muxu yərdə həmmimizning gunahlirini kətürüp, Hudaning oəzipini iqixkə təyyar turidu. ■ **22:44** Yh. 12:27; Ibr. 5:7. ■ **22:47** Mat. 26:47; Mar. 14:43; Yh. 18:3. □ **22:50** **«...ulardin biri kiliqini kətürüp, bax kahinning qakirioa urup, ong kulikini xiliwətti»** — bu naməlum muhlis Petrus idi («Yuh.» 18:10, «Mat.» 26:51, «Mar.» 14:71). ■ **22:50** Mat. 26:51; Mar. 14:47. ■ **22:52** Mat. 26:55; Mar. 14:48.

Ḥazir bu silərgə təwə bolƣan waqit-saəttur wə qarangoƣulukning ḥəküm sürüxidur — dedi.□

Əysaning üstidin xikayət qilinixi wə Petrusning Əysadin tenixi
Mat. 26:57-58, 69-75; Mar. 14:53-54, 66-72; Yḥ. 18:12-18, 25-27

54 Ular Əysani tutuwelip, bax kaḥinning əyigə elip kelixti. Petrus yiraqtin əgixip
mangdi. ■ 55 Əmdi ular ḥoylining otturisida ot yeqip qərisidə *issinip* olturoƣanda,
Petrus ularning arisioƣa kirip olturdi. ■ 56 Andin otning nurida uning olturoƣinini
kərgən bir dedək uningoƣa tikilip qarap turup: — Bu adəmmu Əysa bilən billə idi, —
dedi.
57 Lekin u tenip: — Əy hotun, uni tonumaymən! — dedi.
58 Andin uzun ətməy, yənə birəylən uni kərüp: — Sənmu ulardin ikənsən, — dedi.
Lekin Petrus: — Əy buradər, undaq əməsmən! — dedi.
59 Andin bir saətqə ətkəndə baxqa birəylən: — Dərḥəqiqət, bu ḥəm uning bilən billə
idi; qünki umu Galiliyəliktur, — dəp qing turuwaldi.□
60 Lekin Petrus:
— Ḥəy buradər, nemə dəwatqiningni bilməymən! — dedi. Wə uning səzi
ayaoƣlaxmastinla, horaz qillidi. 61 Əmdi Rəb kəynigə burulup, Petruska tikilip qarap
qoydi. Xuning bilən Petrus Rəbning səzini, yəni: «Bügün horaz qillaxtin ilgiri sən
məndin üq qetim tanisən» degənlikini yadioƣa kəltürdi. ■ 62 Wə u taxqirioƣa qiqip
qattiq yioƣlap kətti.

Əysaning aliy kengəxmidə sotlinixi
Mat. 26:67-68; Mar. 14:65

63 Əmdi Əysani tutup turuwatqanlar uni məshirə qilixqa wə sawap-dumbilaxqa
baxlidi; ■ 64 uning kəzlirini tengip uningdin: — Seni uroƣan kimdu? Qeni, bexarət
bərgin! — dəp soraxti 65 wə uningoƣa buningdin baxqa yənə nuroƣun ḥaqarətlərni
yaoƣdurdi.
66 Tang atqanda, həlq aqsaqalliri, yəni bax kaḥinlar wə Təwrat ustazliri yioƣilixti.
Ular uni əz kengəxmisigə elip berip ■ 67 uningdin: —
Eytə, sən Məsiḥmu? — dəp soraxti.
U ularoƣa jawabən:
— Silərgə eytsammu, qət'iy ixənməysilər. 68 Silərdin birər soal sorisam, ḥeq jawab
bərməysilər. 69 Lekin bu waqittin baxlap Insan'ooƣli Ḥəmmigə Qadirning ong yenida
olturidu, — dedi.□ ■
70 — Undaqta, sən Hudaning Ooƣli ikənsən-də? — deyixti ular.
U: — Degininglardək mən xudurmən! — dəp jawab bərdi.□

□ **22:53 «ḥazir bu silərgə təwə boloƣan waqit-saəttur wə qarangoƣulukning ḥəküm sürüxidur»** — «qarangoƣulukning ḥəküm sürüxidur» — demək, xu qaoƣda Huda Xəytanning küq-qudritini, uning Əzigə wə Məsiḥigə boloƣan nəpritini bax kaḥinlar wə baxqa ḥəkümdarlardin ibarət xu rəzil adəmlər arqiliq namayan qilixioƣa yol qoyoƣanidi. «1Kor.» 2:8»ni kərüng. ■ **22:54** Mat. 26:57; Mar. 14:53; Yḥ. 18:12,24. ■ **22:55** Mat. 26:69; Mar. 14:54,66; Yḥ. 18:16,25. □ **22:59 «Dərḥəqiqət, bu ḥəm uning bilən billə idi; qünki umu Galiliyəliktur»** — muxu kixi Petrusning Galiliyəlik ikənlikini bəlkim uning tələppuzi yaki bolmisa yərlik kiyim-keqikidin bilip yətkən bolsa kerək. ■ **22:61** Mat. 26:34,75; Mar. 14:72; Yḥ. 13:38; 18:27. ■ **22:63** Ayup 16:10; Yəx. 50:6; Mat. 26:67; Mar. 14:6; Yḥ. 19:3. ■ **22:66** Zəb. 2:2; Mat. 27:1; Mar. 15:1; Yḥ. 18:28. □ **22:69 «Ḥəmmigə Qadirning ong yenida...»** — grek tilida «Hudaning qudritining ong təripidə». «Zəb.», 110:1ni kərüng. Zəburdiki bu bexarətlik səzlər Məsiḥni kərsitidu, əlwəttə. Ular əzliri Əysani sotlawatimiz, dəp oylatti, lekin əməliyəttə u Insan'ooƣli bolup ahir berip ularning sotqisi bolidu. ■ **22:69** Dan. 7:9; Mat. 16:27; 24:30; 25:31; 26:64; Mar. 14:62; Ros. 1:11; 1Tes. 1:10; Wəḥ. 1:7. □ **22:70 «Degininglardək mən xudurmən!»** — «degininglardək» grek tilida bu səzning «Xundaq, lekin əməliyət dəl silərning oylioƣininglardək əməs» degən purigi qiqidu.

71 Xuning bilən ular:
— Əmdi baxqa guwahqiliqning bizgə nemə ƕajiti? Qünki əzimiz uning əz aoɣzidin
qikqinini angliduq! — deyixti.□

23

Əysaning waliy Pilatusning aldida sotlinixi
Mat. 27:1-2, 11-14; Mar. 15:1-5; Yƕ. 18:28-38

1 Andin *kengəxmidikilərning* ƕəmmisi ornidin turuxup, uni *waliy* Pilatusning aldioɣa
elip berixti.■ 2 U yərdə ular uning üstidin xikayət qilip:
— Əzini Məsiƕ, yəni padixaƕ dəp atiwelip, həlqimizni azdurup wə qutritip, Qəysərgə
baj-seliq tapxuruxni tosqan bu adəmni bayqap uni tuttuq, — deyixti. □ ■
3 Pilatus uningdin: — Sən Yəƕudiylarning padixaƕimusən? — dəp soridi.
U: — Eytqiningdək, — dəp jawab bərdi.□ ■
4 Andin Pilatus bax kaƕinlar bilən kəpqilikkə:
— Bu adəmdin birər xikayət qiloɣudək ixni tapalmidim, — dedi.
5 Lekin ular tehimu qət'iy ƕalda:
— U Galiliyədin tartip taki bu yərgiqə, pütkül Yəƕudiyədimu təlim berix bilən həlqni
qutritidu.

Əysa Ƕerod hanning aldida

6 Pilatus «Galiliyə» degən səzni anglap:
— Bu kixi Galiliyəlikmu? — dəp soridi 7 wə uning Ƕerod *hanning* idarə kiloɣan
əlkidin kəlgənlikidin həwər tepip, uni Ƕerodqa yollap bərdi (u künlərdə Ƕerodmu
Yerusalemda idi).■
8 Ƕerod Əysani kərgəndə intayin huxal boldi. Qünki u uzundin beri uningoɣa dair
kəp ixlarni anglap, uningdin bir məjizə kərüx ümididə bolup, uni kərüx pursitini
izdəwatatti.■ 9 U Əysadin kəp soallarni soridi, lekin u Ƕerodqa bir eoɣizmu jawab
bərmidi.
10 Bax kaƕinlar wə Təwrat ustazliri yeqin turup uning üstidin ƕə dəp ərz-xikayət
qiliwatatti. 11 Ƕerod han wə uning ləxkərliri uni harlap məshirə qilixip, uningoɣa
xaƕanə ton-kiyim kiydürüp, uni yənə Pilatusning aldioɣa qayturup yollidi.
12 Mana xu kündin baxlap, Pilatus bilən Ƕerod dost bolup qaldi; qünki ilgiri ular
arisida adawət boloɣanidi.■

□ **22:71 «Əmdi baxqa guwahqiliqning bizgə nemə ƕajiti? Qünki əzimiz uning əz aoɣzidin qikqinini angliduq!»** — ularning Məsiƕgə qaratqan ərz-xikayiti: — «Hudaning Ooɣlimən» degining «kupurluq qiloɣining», degəndin ibarət idi. Musa pəyoəmbərgə qüxürülgən qanun boyiqə ƕəqiqiy «kupurluq qiloɣuqi» əlümgə məƕkum boluxi kerək. Xunga Məsiƕ əzi eytqandin keyin ularoɣa «baxqa guwaƕliq» kerək bolmidi! Qalbuki, Yəƕudiy həlqi əzlirining əməs, bəlki Rim imperiyəsining qanuni astida turoɣaqqa, Əysani əlümgə məƕkum qilix üqün Rim ƕakimiyiti aldida baxqa birər ərz-xikayətni tepixi kerək. Bu təwəndiki babta (23:2) kərünidu. ■ **23:1** Mat. 27:2; Mar. 15:1; Yƕ. 18:28. □ **23:2 «Qəysər»** — Rim imperatori. **«...həlqimizni azdurup wə qutritip, Qəysərgə baj-seliq tapxuruxni tosqan bu adəmni bayqap uni tuttuq»** — «(u) Qəysərgə baj-seliq tapxuruxni tosqan» degən xikayət yaloɣan, əlwəttə. 20:20-26ni kərüng. Xikayət «siyasiy jəƕəttiki» bolup, üq qisimni əz iqigə alidu: (1) u həlqni qutritiwatidu, «ammiwiy tərtip»ni buzdi; (2) həlqning baj-seliq berixigə yol qoymidi; (3) əzini padixaƕ dəp elan qildi (demək, Rim imperatorioɣa qarxi qikqan). ■ **23:2** Mat. 17:25; 22:21; Mar. 12:17; Luqa 20:25; Ros. 17:7; Rim. 13:7. □ **23:3 «Pilatus uningdin: — Sən Yəƕudiylarning padixaƕimusən? — dəp soridi. U: — Eytqiningdək, — dəp jawab bərdi»** — «Eytqiningdək» grek tilida bu səzning «Xundaq, lekin əməliyət dəl sening oylioɣiningdək əməs» degən puriqi qikidu. ■ **23:3** Mat. 27:11; Mar. 15:2; Yƕ. 18:33. ■ **23:7** Luqa 3:1. ■ **23:8** Luqa 9:7. ■ **23:12** Ros. 4:27.

Əysaning ölümgə ḫöküm qilinixi
Mat. 27:15-26; Mar. 15:6-15; Yḫ. 18:39-40; 19:1-16

13 Waliy Pilatus bax kaḫinlarni, *Yəḫudiy* ḫökümdarlarni wə halayiqni yioɣip, ■
14 ularoɣa:
— Silər bu adəmning üstidin «Həlqni azduridu wə qutritidu» dəp xikayət qilip uni
aldimoɣa tartip kəldinglar. Mana, mən silərning aldinglarda uni soraq qiloɣinim
bilən, uningdin silər xikayət qiloɣan jinayətlərdin birinimu tapalmidim. 15 Ḫerodmu
tapmidi; qünki mən silərni uning aldioɣa əwəttim. Mana, uningda ölümgə layiq
ḫeqqandaq jinayət yoq ikən. □ 16 Xunga mən uni jazalap, andin qoyup berimən,
— dedi □ 17 (uning ḫər qetimlik *ötüp ketix* ḫeytida, *Yəḫudiy məḫbuslardin* birini
ularoɣa qoyup berix məjburiyiti bar idi). ■ 18 Lekin köpqilik təngla quqan selixip:
— Buni yoqiting! Bizgə Barabbasni qoyup bering! — deyixti ■ 19 (Barabbas bolsa
xəḫərdə topilang kətürgənliki wə qatilliq qiloɣanliqi üqün zindanoɣa taxlanoɣan
məḫbus idi). 20 Xuning bilən Pilatus Əysani qoyup berixni halap, köpqilikkə yənə
səz qiloɣili turdi. 21 Lekin ular jawabən yənə quqan selixip:
— Krestligin, uni krestligin! — dəp warqiraxti.
22 *Pilatus* üqinqi qetim ularoɣa:
— Nemixqa? U zadi nemə yamanlik qiloɣan? Mən uningdin ölümgə layiq ḫeq jinayət
tapalmidim. Xuning üqün mən uni jazalap, qoyup berimən, — dedi.□
23 Birak ular yənila ḫə dəp quqan selixip: «U krestlənsun!» dəp tələp qilip qing
turuwaldi. Ularning ḫəmdə bax kaḫinlarning quqanliri ahir küqlük kəldi. 24 Pilatus
ularning tələpi boyiqə ada qilinsun dəp ḫöküm qikardi. ■ 25 Wə ularning tiliginini,
yəni topilang kətürüx wə qatillik üqün zindanoɣa taxlanoɣanni qoyup berip, Əysani
ularning haḫixioɣa tapxurup bərdi.

Əysaning krestlinixi
Mat. 27:32-44; Mar. 15:21-32; Yḫ. 19:17-19

26 Wə ular uni elip ketiwatqanda, yolda Kurini xəḫirilik Simon isimlik bir kixi
səḫradin keliwatatti; ular uni tutuwelip, krestni uningoɣa kətürgüzüp, Əysaning
kəynidin mangdurdi. □ 27 Əysaning kəynidə zor bir top həlq, xundaqla uningoɣa
eqinip yioɣa-zar kətürüxiwatqan ayallarmu əgixip keliwatatti. 28 Lekin Əysa kəynigə
burulup ularoɣa:
— Əy Yerusalemning qizliri! Mən üqün yioɣlimanglar, bəlki özünglar wə balilir-
inglar üqün yioɣlanglar! 29 Qünki silərgə xundaq eoɣir künlər keliduki, kixilər:
«Tuoɣmaslar, bala kətürmigən qorsaqlar wə emitmigən əmqəklər bəhtliktur!»
— deyixidu. 30 Xu qaoɣda kixilər taoɣlaroɣa: «Üstimizgə ərül!», dənglüklərgə:

■ **23:13** Mat. 27:23; Mar. 15:14; Yḫ. 18:38; 19:4. □ **23:15 «Ḫerodmu tapmidi»** — yaki «Ḫerod uni (bizgə) qayturuwetiptu». □ **23:16 «Xunga mən uni jazalap, andin qoyup berimən»** — bu «jazalax» bəlkim qamqilax bolatti. Bu səzlər oqurmənlərgə oɣəlitə tuyulixi mumkin. Birawda jinayət bolmisa, nemixqa uni jazalaydu? Mundaq adalətsizlik Rim imperiyəsi tüzümidə bək köp idi. Ular deloni sürüxtə qiloɣandimu adəmni qamqilaytti («Ros.» 22:24ni kərüng). Lekin muxu yərdə Pilatusning Əysani mundaq «qamqilaymən» deyixining məqsiti pəqət Yəḫudiy qonglarni bir az razi qilixtin ibarət idi, halas. ■ **23:17** Mat. 27:15; Mar. 15:6; Yḫ. 18:39. ■ **23:18** Ros. 3:14. □ **23:22 «xuning üqün mən uni jazalap, qoyup berimən»** — 16-ayəttiki izaḫatni kərüng. ■ **23:24** Mat. 27:26; Mar. 15:15; Yḫ. 19:16. □ **23:26 «Wə ular uni elip ketiwatqanda, yolda Kurini xəḫirilik Simon isimlik bir kixi səḫradin keliwatatti; ular uni tutuwelip, krestni uningoɣa kətürgüzüp, Əysaning kəynidin mangdurdi»** — baxqa Injil bayanliridin bilimizki, buning səwəbi Əysaning ḫalsirap kətkənlikidin idi «Mat.» 27:32, «Mar.» 15:21 wə izaḫatlarni kərüng.

«üstimizni yap!» dəp nida qilixidu. □ ■ 31 Qünki adəmlər yapyexil dərəhkə xundaq
ixlarni qiloqan yərdə, qurup kətkən dərəhkə nemə ixlar bolar?! — dedi.□ ■
32 Ikki jinayətqimu əlümgə məhkum qilinoqili uning bilən təng elip kelingənidi. ■
33 Wə ular «bax səngək» dəp ataloqan jayoqa kəlgəndə, u yərdə uni wə yənə ikki
jinayətqini, birini uning ong yenida wə yənə birini sol yenida krestkə tartti. □ ■
34 Əysa:
— I Ata, ularni kəqürgin, qünki ular əzining nemə qiliwatqanliqini bilməydu, —
dedi.
Ləxkərlər qək taxlap, uning kiyimlirini bəlüxüwaldi. ■ 35 Halayiq qarap turatti,
Yəhudiy həkümdarlarmu yenida turup uningoqa dimioqini qekip məshirə qilip:
Baxqilarni qutquzuptikən! Əgər u rasttin Hudaning Məsihi, Uning talliwaloqini bolsa,
əzini qutquzup baqsun! — deyixti.
36 Ləxkərlərmu uni məshirə qilixip, yenioqa berip uningoqa sirkə təngləp:
37 — Əgər sən Yəhudiylarning Padixahi bolsang, əzüngni qutquzup baq! — deyixti.
38 Uning üstidiki *tahtayoqa* grekqə, latinqə wə ibraniyqə hərplər bilən: «Bu kixi
Yəhudiylarning Padixahidur» dəp yezip qoyuloqanidi.□ ■
39 Uning bilən billə krestkə tartiloqan ikki jinayətqining biri uni haqarətləp:
— Sən Məsih əməsmiding? Əmdi əzüngnimu, biznimu qutquzə! — dedi.
40 Biraq yənə biri uning gepigə tənbih berip: Sən əzüng ohxax həkümning
tegidə turup Hudadin qorqmamsən? 41 Bizning jazaliniximiz həqliq, qünki əz
qilmixlirimizning tegixlik jazasini tarttuq; lekin bu kixi heqqandaq natooqra ix
qilmioqanoqu! — dəp jawab bərdi. 42 Andin, u Əysaoqa:
— I Rəb, padixahliqing bilən kəlginingdə, meni yad qiloqin, — dedi.
43 Əysa uningoqa: — Bərhəq, mən sanga eytayki, bügün sən mən bilən billə jənnəttə
bolisən, — dedi.□

Əysaning əlümi
Mat. 27:45-56; Mar. 15:33-41; Yh. 19:28-30

44 Hazir altinqi saət bolup, pütün zeminni toqquzinqi saətkiqə qarangoquluq basti.
□ ■ 45 Quyax nurini bərmidi wə ibadəthanining pərdisi tosattin otturisidin yirtilip

---

□ **23:30 «Xu qaoqda kixilər taoqlaroqa: «Üstimizgə ərül!», dənglüklərgə: «üstimizni yap!» dəp nida qilixidu»** — Hudaning oqəzipi xunqə dəhxətlik boliduki, kixilər uningdin qeqix üqün hərqanqə qorqunqliq amal-qarə bolsimu, halaydu. «Hox.» 10:8 wə «Wəhiy» 6:16ni kərüng. ■ **23:30** Yəx. 2:19; Hox. 10:8; Wəh. 6:16; 9:6. □ **23:31 «Qünki adəmlər yapyexil dərəhkə xundaq ixlarni qiloqan yərdə, qurup kətkən dərəhkə nemə ixlar bolar?!»** — bu sirliq bexarət bəlkim: «Mən gunahsiz, mehriban bolup Hudaning jaza qoralliri boloqan qətəlliklərning qolida xunqə kəp azab tartqan yərdə, kəlgüsidə silərdək gunahqa patqanlarni ular qandaq jazalar?» degəndək. ■ **23:31** Yər. 25:29; 1Pet. 4:17. ■ **23:32** Yh. 19:18. □ **23:33 ««bax səngək» dəp ataloqan jay»** — «bax səngək» grek tilida «Kalwariy», ibraniy tilida «Golgota». ■ **23:33** Mat. 27:33,38; Mar. 15:22; Yh. 19:18. ■ **23:34** Zəb. 22:18; Mat. 27:35; Mar. 15:24; Yh. 19:23; Ros. 7:60; 1Kor. 4:12. □ **23:38 «Uning üstidiki tahtayoqa grekqə, latinqə wə ibraniyqə hərplər bilən: «Bu kixi Yəhudiylarning Padixahidur» dəp yezip qoyuloqanidi»** — rimliqlar bu səzlərni Əysani məshirə qilix üqün yazoqan, əlwəttə. Xübhisizki, Pilatus bu arqiliq **Yəhudiylarnimu** məshirə qilmaqqi yaki əyibliməkqi boloqan; biraq Huda bolsa bu arqiliq həqiqiy əhwalni kərsətkən («Yuh.» 19:19-22ni, «Zəb.» 76:10ni kərüng). ■ **23:38** Mat. 27:37; Mar. 15:26; Yh. 19:19. □ **23:43 «Bərhəq, mən sanga eytayki, bügün sən mən bilən billə jənnəttə bolisən»** — Rəbning: «sən «**bügün**» mən bilən billə **jənnəttə** bolisən» degən muxu səzi bəzilərning: «Əysa əlgəndin keyin dozahqa qüxkən» degən bid'ət təlimining tolimu hata ikənlikini kərsitidu. Biz «qoxumqə səz»imizdə bu tooqruluq azraq tohtilimiz. □ **23:44 «altinqi saət… tokquzinqi saət»** — «altinqi saət» qüx bolup, «tokquzinqi saət» qüxtin keyin saət üq. Yəhudiylar waqitni ətigən saət altidin baxlap hesablaytti (məsilən, ularda «birinqi saət» bizdə saət yəttə bolatti). ■ **23:44** Mat. 27:45; Mar. 15:33.

ikki parqə bolup kətti. □ ■ 46 Əysa qattiq awaz bilən nida qiloqandin keyin: — I Ata! Roḥimni qolungoqa tapxurdum, — dedi-də, tiniqi tohtap, jan üzdi.□ ■
47 U yərdə turoqan yüzbexi yüz bərgən ixlarni kərüp: — Bu adəm ḥəqiqətən durus adəm ikən! — dəp Hudani uluoqlidi.■
48 Wə bu mənzirini kərüxkə yioqiloqan barliq həlq yüz bərgən ixlarni kərüp kəkrəklirigə urup əylirigə qaytixti. 49 Wə uni tonuydioqan barliq kixilər wə Galiliyədin uningoqa əgixip kəlgən ayallar yirақta turup, bu wəқələrgə qarap turdi.

Əysaning dəpnə qilinixi
Mat. 27:57-61; Mar. 15:42-47; Yḥ. 19:38-42

50-51 Wə mana xu yərdə kengəxmidikilərdin Yüsüp isimlik biri bar idi. U əzi aqkəngül wə adil adəm bolup, ularning məsliḥətigə wə qiloqinioqa qoxulmioqanidi. Əzi Yəḥudiyə əlkisidiki Arimatiya degən bir xəḥərdin bolup, Hudaning padixaḥliqini təlmürüp kütətti. ■ 52 U əzi Pilatusning aldioqa berip Əysaning jəsitini berixni tələp qildi; 53 Wə uni kresttin qüxürüp kanap bilən kepənləp, qoram taxtin oyup yasaloqan, ḥeqkim qoyulmioqan bir qəbrigə dəpnə qildi. ■ 54 Bu «təyyarliq küni» bolup, xabat küni yeqinlixip qaloqanidi. □ 55 Wə uning bilən Galiliyədin kəlgən ayallar *Yüsüpkə* əgixip, qəbrini wə uning jəsətining qandaq qoyuloqinini kərdi. ■ 56 Andin yenip berip ətirlər wə hux puraqliq buyumlarni təyyar qildi wə *Təwrattiki* əmr boyiqə xabat küni aram elixti.□

24

Əysaning tirilixi
Mat. 28:1-10; Mar. 16:1-8; Yḥ. 20:1-10

1 Əmdi ḥəptining birinqi künidə tang yuray dəp qaloqanda, ayallar əzliri təyyarlioqan ətirlərni elip, qəbrigə kəldi.□ ■ 2 Ular qəbrining aoqzidiki taxning domiliti-wetilgənlikini kərdi; 3 wə qəbrigə kirip qariwidi, Rəb Əysaning jəsiti yoq turatti. 4 Wə xundaq boldiki, ular buningdin patiparaq bolup turoqanda, mana, nur qaqnap turidioqan kiyimlərni kiygən ikki zat ularning yenida tuyuqsiz pəyda boldi.□ 5 Ayallar qattiq wəḥimgə qüxüp, yüzlirini yərgə yeqixti. Ikki zat ularoqa: — Nemə üqün tirik

---

□ **23:45 «ibadəthanining pərdisi tosattin otturisidin yirtilip ikki parqə bolup kətti» —** «Mat.» 27:51diki izaḥatni kərüng. ■ **23:45** Mat. 27:51; Mar. 15:38. □ **23:46 «Əysa… tiniqi tohtap, jan üzdi» —** yaki «Əysa… roḥini qiqardi». Grek tilida «roḥ» wə «tiniq» bir səz bilən ipadilinidu. «Zəb.» 31:5ni kərüng. Muxu ayəttiki birinqi «qattiq awaz bilən nida qilix»i bəlkim «Yuḥ.» 19:30də hatiriləngən. ■ **23:46** Zəb. 31:5; Mat. 27:50; Mar. 15:37; Yḥ. 19:30; Ros. 7:59. ■ **23:47** Mat. 27:54; Mar. 15:39. ■ **23:50-51** Mat. 27:57; Mar. 15:43; Yḥ. 19:38. ■ **23:53** Mat. 12:40; 26:12; 27:59; Mar. 15:46; Yəx.53:9 □ **23:54 «Bu «təyyarliq küni» bolup, xabat küni yeqinlixip qaloqanidi» —** «təyyarliq küni» xabat küni (dəm elix küni, xənbə küni)ning ḥarpa künidur. Dəm elix künidə kixilərning «ix qilmasliq»i üqün ḥarpa künidə tamaq etilixi wə baxqa kerəklik hizmətlərni aldin'ala qiliwelixi kerək idi — xunga aldinqi küni «təyyarliq küni» dəp atilatti. Təwrat kalendari boyiqə «petir nan ḥeyti»ningmu birinqi küni («Nisan», yəni 1-ayning -15-küni) «xabat küni» dəp ḥesablinixi kerək idi («Law.» 23:6-7). Xunga uning ḥarpa künimu «təyyarliq küni» dəp atilatti. Bu «Nisan» ayning 14-küni idi. Xabat küni Yəḥudiylar arisida ḥəptining barliq künlirigə ohxaxla kəqqurun baxlinidu. ■ **23:55** Luqa 8:2. □ **23:56 «*ayallar* ətirlər wə hux puraqliq buyumlarni təyyar qildi» —** «buyumlar» — yaki «məlḥəmlər». Bu buyumlarning ixlitilixining məqsiti jəsətning üstigə qeqip uning qirip ketixini astilitixtin ibarət idi. □ **24:1 «ḥəptining birinqi küni» —** yaki «xabattin keyinki kün», yəni yəkxənbə. Baxqa birhil tərjimisi ««Ḥəptilər»ning birinqi küni». «Petir nan ḥeyti»din «orma ḥeyti»oqiqə 7 ḥəptə, yəni 49 kün sanilixi kerək. Bu waqit «ḥəptilər» dəp atilidu, «orma ḥeyti» bəzidə «ḥəptilər ḥeyti» dəpmu atilidu. ■ **24:1** Mat. 28:1; Mar. 16:1; Yḥ. 20:1. □ **24:4 «nur qaqnap turidioqan kiyimlərni kiygən ikki zat» —** «ikki zat» grek tilida «ikki ər kixi». Bular pərixtilər bolsa kerək.

bolƣuqini əlgənlərning arisidin izdəysilər? 6-7 U bu yərdə əməs, bəlki u tirildi! U tehi
Galiliyədə turƣan waƙtida, uning silərgə nemini eytƙinini, yəni: «Insan'oƣlining
gunaḥkar adəmlərning ƙoliƣa tapxurulup, krestlinip, üqinqi küni ƙayta tirilixi
muƙərrərdur» degənlirini əsləp beƙinglar! — dedi.■
8 Wə ular uning *dəl* xundaƙ deginini esigə elixti;■ 9 wə ƙəbridin ƙaytip, bu ixlarning
ḥəmmisini on birəyləngə, xundaƙla ƙalƣan muhlislarning ḥəmmisigə yətküzdi.
■ 10 Rosullarƣa bu ixlarni yətküzgüqilər bolsa Magdalliƙ Məryəm, Yoanna wə
Yaƙupning anisi Məryəm ḥəmdə ular bilən billə bolƣan baxƙa ayallar idi. 11 Lekin
ayallarning bu eytƙanliri ularƣa əpsanidək bilindi, ular ularning sözlirigə ixənmidi.
12 Biraƙ Petrus ornidin turup, ƙəbrigə yügürüp bardi. U engixip ƙəbrə iqigə
ƙariwidi, yalƣuz kanap kepənlikning tilim-tilim parqilirini kərüp, yüz bərgən
ixlarƣa təəjjüplinip əygə ƙaytip kətti.■

Emayus yezisiƣa baridiƣan yolda mengiwatƙan sirliƙ musapir
Mar. 16:12-13

13 Wə mana, xu kündə ulardin ikkiylən Yerusalemdin on bir qaƙirim yiraƙliƙtiki
Emayus degən kəntkə ketip baratti. □ ■ 14 Ular yüz bərgən barliƙ ixlar tooƣrisida
sözlixip ketiwatatti. 15 Wə xundaƙ boldiki, ular sözlixip-mulaḥizilixip ketiwatƙanda,
mana Əysa özi ularƣa yeƙinlixip kelip, ular bilən billə mangdi; ■ 16 lekin ularning
kəzliri uni tonuxtin tutuldi.
17 U ulardin: — Ketiwetip nemə ixlar tooƣruluƙ munazirə ƙilixiwatisilər? — dəp
soridi. Ular ƙayƣuluƙ ƙiyapəttə tohtap, 18 ulardin Kliyopas isimlik biri jawab berip:
— Yerusalemda turupmu, muxu künlərdə xu yərdə yüz bərgən wəƙələrdin birdinbir
həwər tapmiƣan musapir sən ohximamsən?! — dedi.
19 Wə u ulardin: — Nemə wəƙələr boldi? — dəp soridi.
«Nasarətlik Əysaƣa munasiwətlik wəƙələr!» — dedi ular, — «U özi Hudaning
aldidimu, barliƙ həlƙning aldidimu əməldə wə səzdə ƙudrətlik bir pəyƣəmbər bolup,
■ 20 bax kaḥinlar wə ḥəkümdarlirimiz uni ölüm ḥəkümigə tapxurup, krestlətti. 21 Biz
əslidə uni Israilƣa ḥəmjəmət bolup azad ƙilidiƣan zat ikən, dəp ümid ƙiliƣaniduƙ.
Lekin ixlar xundaƙ boldi, ḥazir bu wəƙələr yüz bərginigə üqinqi kün boldi; □ ■
22 yənə kelip, arimizdiki birnəqqə ayal ḥəm bizni ḥang-tang ƙalduruwətti. Qünki
ular bügün tang səḥərdə ƙəbrigə beriptikən, ■ 23 uning jəsitini tapalmay ƙaytip
kelip: «Bizgə birnəqqə pərixtə ƣayibanə kərünüxtə ayan bolup, «U tirik!» dedi»
dəp eytiptu. 24 Buning bilən arimizdin birnəqqəylən ƙəbrigə berip, əḥwalning dəl
ayallarning eytƙinidək ikənlikini bayƙaptu. Lekin uni ularmu kərməptu».
25 Əysa ularƣa:
— Əy nadanlar, pəyƣəmbərlərning eytƙanlirining ḥəmmisigə ixinixkə ƙəlbi gallar!
26 Məsiḥning özigə has xan-xəripigə kirixtin burun, muxu japa-muxəƙƙətlərni
bexidin ötküzüxi muƙərrər əməsmidi? — dedi.■
27 Andin pütün Təwrat-Zəburdin, Musa wə baxƙa barliƙ pəyƣəmbərlərning
yazmiliridin baxlap u özi ḥəƙƙidə aldin pütülgənlirini ularƣa xərḥ berip
qüxəndürdi.■

■ **24:6-7** Mat. 16:21; 17:22; 20:18; Mar. 8:31; 9:31; 10:33; Luka 9:22; 18:31. ■ **24:8** Yḥ. 2:22. ■ **24:9** Mat. 28:8; Mar. 16:10. ■ **24:12** Yḥ. 20:3, 6. □ **24:13** **«on bir qaƙirim»** — grek tilida «atmix stadiyon» — bir stadiyon təhminən 185 metr kelidu. ■ **24:13** Mar. 16:12. ■ **24:15** Mat. 18:20; Luka 24:36. ■ **24:19** Luka 7:16; Yḥ. 4:19; 6:14. □ **24:21** **«Biz əslidə uni Israilƣa ḥəmjəmət bolup azad ƙilidiƣan zat ikən, dəp ümid ƙiliƣaniduƙ»** — «ḥəmjəmət-azad ƙiliƣuqi» yaki «ḥəmjəmət-ƙutƙuzƣuqi» tooƣruluƙ «Ayup» 19:25 wə izaḥat, xundaƙla «Təbirlər»ni kərüng. ■ **24:21** Ros. 1:6. ■ **24:22** Mat. 28:8; Mar. 16:10; Yḥ. 20:18. ■ **24:26** Yəx. 50:6; 53:5; Fil. 2:7; Ibr. 12:2; 1Pet. 1:11. ■ **24:27** Yar. 3:15; 22:18; 26:4; 49:10; Ƙan. 18:15; Zəb. 132:11; Yəx. 7:14; 9:5; 40:10; Yər. 23:5; 33:14; Əz. 34:23; 37:24-25; Dan. 9:24; Mik. 7:20.

28 Ular baridiɣan kəntkə yeqinlaxqanda, u yiraqraq bir yərgə baridiɣandək turatti.
29 Lekin ular uni tutuwelip:
— Kəq kirip qaldi, ḥelila kün olturidu. Biz bilən billə qonup qaloɣin, — dəp ətündi.
Xuning bilən u ular bilən qonoɣili øygə kirdi. ■ 30 Wə xundaq boldiki, u ular bilən
dastihanda olturoɣanda, nanni qoliɣa elip, Hudaoɣa təxəkkür eytti, andin nanni
oxtup ularoɣa tutti. □ 31 Ularning kəzliri xuan eqilip, uni tonudi; xuning bilən u
ularning aldidin ɣayib boldi. 32 Ular bir-birigə:
— U yolda biz bilən paranglixip, bizgə muqəddəs yazmilaroɣa xərḥ bərgəndə, yürək-
baoɣrimiz goya ottək yanmidimu?! — deyixti.
33-34 Wə ular xu ḥaman turup Yerusalemoɣa qaytip kəldi. Ular ikkisi on birəylən
bilən ularning ḥəmraḥlirining bir yərgə yioɣilip turoɣinining üstigila qüxti, ular:
«Rəb rasttin tiriliptu. U Simonoɣa kərünüptu!» deyixiwatatti. □ 35 Xuning bilən
ular ikkiylənmu yolda yüz bərgən ixlarni wə u nanni oxtuwatqanda uning øzlirigə
qandaq tonuloɣinini kəpqilikkə səzləp bərdi.

Əysaning muhlisliriɣa yənə kərünüxi
Mat. 28:16-20; Mar. 16:14-18; Yḫ. 20:19-23; Ros. 1:6-8

36 Wə ular bu ixlar üstidə səzlixiwatqanda, *Əysa* øzi tosattin ularning otturisida
pəyda bolup:
— Silərgə aman-hatirjəmlik boloɣay! — dedi.□ ■
37 Ular birər roḫni uqrattuqmu nemə, dəp hiyal qilip, alaqzadə boluxup wəḫimigə
qüxti.
38 U ularoɣa:
— Nemigə xunqə alaqzadə bolup kəttinglar? Nemixqa qəlbinglarda xək-guman
qiqip turidu? 39 Qollirimoɣa wə putlirimoɣa qarap beqinglar! Mening øzüm
ikənlikimni bilinglar! Meni tutup kərünglar, roḫning ət bilən səngiki yoq, lekin
məndə barliqini kərisilər, — dedi.
40 Wə xundaq degəq ularoɣa put-qolini kərsətti. 41 Ular huxluqtin *kəzlirigə* ixəngüsi
kəlməy ḫəyranuḫəs turoɣinida u ulardin:
— Silərning bu yərdə yegüdək nərsənglar barmu? — dəp soridi. ■ 42 Ular bir parqə
beliq kawipi wə bir parqə ḫəsəl kənikini uningoɣa sunuwidi, 43 u elip ularning aldida
yedi.
44 Andin u ularoɣa:
— Mana bu mən silər bilən boloɣan waqtimda silərgə eytqan: «Musa hatir-
iligən Təwrat qanuni, pəyoɣəmbərlərning yazmiliri wə Zəburda mening tooɣramda
pütülgənning ḫəmmisi qoqum əməlgə axurulmay qalmaydu» degən səzlirim
əməsmu? — dedi.■
45 Xuning bilən u muqəddəs yazmilarni qüxinixi üqün ularning zeḫinlirini aqti 46 wə
ularoɣa mundaq dedi:
— *Muqəddəs yazmilarda* xundaq aldin pütülgənki wə xu ix Məsiḫning øzigə tooɣra
kəldiki, u azab qekip, üqinqi künidə əlgənlər arisidin tirilidu, ■ 47 andin uning
nami bilən «Towa qilinglar, gunaḫlarning kəqürümigə muyəssər bolunglar» degən
həwər Yerusalemdin baxlap barliq əllərgə jakarlinidu. ■ 48 Silər əmdi bu ixlaroɣa

---

■ **24:29** Yar. 19:3; Ros. 16:15; Ibr. 13:2. □ **24:30** **«u ular bilən dastihanda olturoɣanda, nanni qoliɣa elip, Hudaoɣa təxəkkür eytti, andin nanni oxtup ularoɣa tutti»** — «nan oxtux» adəttə buni meḫman əməs, bəlki saḫibhana qilixi kerək idi. □ **24:33-34** **«ular xu ḫaman turup Yerusalemoɣa qaytip kəldi»** — grek tilida «ular xu saəttila turup Yerusalemoɣa qaytip kəldi». □ **24:36** **«Silərgə aman-hatirjəmlik boloɣay!»** — ibraniy tilida «xalom ələykum», ərəb tilida «əssalamuələykum» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **24:36** Mar. 16:14; Yḫ. 20:19; 1Kor. 15:5. ■ **24:41** Yḫ. 21:10. ■ **24:44** Mat. 16:21; 17:22; 20:18; Mar. 8:31; 9:31; 10:33; Luqa 9:22; 18:31; 24:6. ■ **24:46** Zəb. 16:10; 22:6. 22; Ros. 17:3. ■ **24:47** Ros. 13:38; 1Yuḫa. 2:12.

guwaḥqidursilər. 49 Wə mana, mən Atamning wədə qilƣinini wujudunglarƣa
əwətimən. Lekin silər yuqiridin qüxidiƣan küq-qudrət bilən kiygüzülgüqə, xəḥərdə
kütüp turunglar».□ ■

Əysaning asmanƣa kətürülüxi
Mar. 16:19-20; Ros. 1:9-11

50 Wə u ularni Bəyt-Aniya yezisiƣiqə baxlap bardi wə qollirini kətürüp ularni
bərikətlidi. ■ 51 Wə xundaq boldiki, ularni bərikətligəndə u ulardin ayrilip asmanƣa
kətürüldi. ■ 52 Ular uningƣa səjdə qilixti wə zor huxal-huramlik iqidə Yerusalemƣa
qaytip kelip, 53 ḥərdaim ibadəthanida turup Hudaƣa xükür-sana oquxup turdi.□

□ **24:49 «mən Atamning wədə qilƣinini wujudunglarƣa əwətimən» —** «Atamning wədə qilƣini» Өzining Muqəddəs Roḥi. Huda ularni «qudrət bilən kiygüzidu». **«Lekin silər yuqiridin qüxidiƣan küq-qudrət bilən kiygüzülgüqə, xəḥərdə kütüp turunglar» —** «xəḥər» — Yerusalem. ■ **24:49** Yḥ. 14:26; 15:26; 16:7; Ros. 1:4. ■ **24:50** Ros. 1:12. ■ **24:51** Mar. 16:19 Ros. 1:9. □ **24:53 «...wə xundaq boldiki, *u*** ularni bərikətligəndə u ulardin ayrilip asmanƣa kətürüldi... ***ular*** ḥərdaim ibadəthanida turup Hudaƣa xükür-sana oquxup turdi» — bu 36-53-ayətlərgə qariƣanda, bu Məsiḥning muhlislириƣa ahirqi kərünüxi idi. Birak uning tirilixini bayan qilidiƣan baxqa hatirilər bilən selixturƣanda, bu birinqi yəkxənbidiki kərünüxtin keyin Əysa yənə birnəqqə qetim muhlislириƣa ayan boldi. Luqaning bu hatirisi Əysaning muhlislarƣa birinqi künidiki kərünixliridin birakla qiriqinqi künidiki kərünüxigə atlap ətkən bolsa kerək (45-ayəttə yaki 50-ayəttə «atlap ətidu»). Xunga Injildiki «tət bayan»da ḥeqqandaq zit yərlər yoq, dəp qaraymiz. «Luqa»ning dawami «Rosullarning paaliyətliri»dur, əlwəttə.

Yuḫanna

«Yuḫanna bayan ḳiloɣan hux həwər» •••• Əysa Məsiḫning əyni salaḥiyiti — «Hudaning Kalami»dur

1 Muḳəddəmdə «Kalam» bar idi; Kalam Huda bilən billə idi ḫəm Kalam Huda idi.□ ■
2 U muḳəddəmdə Huda bilən billə idi.■ 3 U arḳilik barlik məwjudatlar yaritildi wə
barlik yaritiloɣanlarning ḫeqbiri uningsiz yaritiloɣan əməs.□ ■ 4 Uningda ḫayatlik
bar idi wə xu ḫayatlik insanlaroɣa nur elip kəldi.□ ■ 5 Wə nur ḳarangoɣulukta
parlaydu wə ḳarangoɣuluk bolsa nurni ḫeq besip qüxəligən əməs.□ ■
6 Bir adəm Hudadin kəldi. Uning ismi Yəḫya idi.□ ■ 7 U guwaḫlik berix üqün,
yəni ḫəmmə insan əzi arḳilik ixəndürülsun, dəp nuroɣa guwaḫqi boluxḳa kəlgənidi.
8 *Yəḫyaning* əzi xu nur əməs, bəlki pəḳət xu nuroɣa guwaḫlik berixkə kəlgənidi.
9 Ḫəḳiḳiy nur, yəni pütkül insanni yorutḳuqi nur dunyaoɣa keliwatḳanidi.□ ■ 10 U
dunyada boloɣan wə dunya u arḳilik barlikḳa kəltürülgən bolsimu, lekin dunya uni
tonumidi. ■ 11 U əziningkilərgə kəlgən bolsimu, birak uni əz həlḳi ḳobul ḳilmidi.
□ 12 Xundaḳtimu, u əzini ḳobul ḳiloɣanlar, yəni əz namioɣa etiḳad ḳiloɣanlarning
ḫəmmisigə Hudaning pərzənti bolux ḫoḳuḳini ata ḳildi. ■ 13 Uni ḳobul ḳiloɣan
muxular ya ḳandin, ya ətlərdin, ya insan iradisidin əməs, bəlki Hudadin tərəlgən

---

□ **1:1** **«Muḳəddəmdə»** — baxḳa bir ipadilinixi «ḫəmmidin burun» («aləm yaritilixtin burunla») Kalam (alliḳaqan) bar idi». **«Kalam»** — «səz», xundaḳla «Hudaning səzi» degən mənidə bolup, Əysaning bir namidur; kərsitidioɣan mənisi intayin qongḳurdur. «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. **«Kalam Huda bilən billə idi...»** — Muxu yərdiki «bilən billə» degən grek tilida yənə «intayin yeḳin munasiwəttə», «(Hudaoɣa) ḳarap uni səyidioɣan» degən mənimu puritidu. **«ḫəm Kalam Huda idi»** — bu muḫim bayan kalamning Hudalik təbiitini kərsitidu. ■ **1:1** Pənd. 8:22; Kol. 1:17; 1Yuḫa. 1:1, 2. ■ **1:2** Yḫ. 17:5. □ **1:3** **«U arḳilik barlik məwjudatlar yaritildi wə barlik yaritiloɣanlarning ḫeqbiri uningsiz yaritiloɣan əməs»** — bu yərdə kəzdə tutuloɣini Kalam əzi ḫeq yaritiloɣan əməs, bəlki əzəldin Huda bilən billə məwjut ikənlikidur. «Yaritiloɣan» grek tilida, muxu yərdə «barlikḳa kəltürülgən» «wujudḳa kəltürülgən» degən səz bilən ipadilinidu. Xuningdək baxḳa hil ipadilinixi: — «Ḫəmmə nərsə uning wasitisi bilən boldi wə boloɣan nərsilərdin ḫeq biri uningsiz bolmidi». ■ **1:3** Yar. 1:3; Zəb. 33:6; Əf. 3:9; Kol. 1:16; Ibr. 1:2. □ **1:4** **«xu ḫayatlik insanlaroɣa nur elip kəldi»** — yaki «xu ḫayatlik insanlarning nuri idi». ■ **1:4** Yḫ. 5:26; 8:12; 9:5; 12:46; 1Yuḫa. 1:5; 2:8-11; 5:11. □ **1:5** **«ḳarangoɣuluḳ bolsa nurni ḫeq besip qüxəligən əməs»** — muxu səz ikki bislik səz bolup, yəni «ḳarangoɣuluḳ bolsa nurni ḫeq qüxəngən əməs» yaki «ḳarangoɣuluḳ bolsa nurni ḳobul ḳiloɣan əməs» degənnimu bildüridu. ■ **1:5** Yḫ. 3:19. □ **1:6** **«Bir adəm Hudadin kəldi»** — grek tilida «Bir adəm Hudadin əwətildi». **«Uning ismi Yəḫya idi»** — Yəḫya pəyoɣəmbərni kərsitidu. «Yəḫya» degən isim grek tilida ḫəm ibraniy tilida «Yuḫanna» — «Pərwərdigarning meḫir-xəpḳiti» degən mənini bildüridu. ■ **1:6** Mal. 3:1; Mat. 3:1; Mar. 1:2, 4; Luḳa 3:3; 7:27; Yḫ. 1:33. □ **1:9** **«Ḫəḳiḳiy nur, yəni pütkül insanni yorutḳuqi nur dunyaoɣa keliwatḳanidi»** — «keliwatḳanidi» degənni ḳandaḳ yol bilən qüxəngili bolidu? Bizningqə, bu bir jəryanni kərsitidu — yəni bəlkim awwal Məryəmning baliyatḳusioɣa pəyda bolup, tuoɣulup andin Yəḫya pəyoɣəmbərning əzigə boloɣan guwaḫliḳi bilən əzining hizmitikə kirix jəryani arḳilik «keliwatatti». Baxḳa birhil tərjimisi «Bu bolsa dunyaoɣa kelidioɣan ḫərbir insanni yorutidioɣan ḫəḳiḳiy nurdur». ■ **1:9** Yḫ. 8:12; 9:5; 12:46. ■ **1:10** Ibr. 1:2; 11:3. □ **1:11** **«U əziningkilərgə kəlgən bolsimu, birak uni əz həlḳi ḳobul ḳilmidi»** — «əziningkilər» degənlik aləm wə uningda bar boloɣan nərsilərning ḫəmmisini kərsitidu. Ḫəmmisi Məsiḫningkidur, qünki Huda aləmning ḫəmmisini u arḳilik yaratḳanidi, xundaḳla uning baxḳuruxioɣa tapxuroɣanidi. **«əz həlḳi»** — Israil həlḳi, yəni Yəḫudiy həlḳi, grek tilida «əzidikilər» bilən ipadilinidu. ■ **1:12** Yəx. 56:5; Rim. 8:15; Gal. 3:26; 2Pet. 1:4; 1Yuḫa. 3:1.

bolidu.□
14 Kalam insan boldi ḫəm arimizda makanlaxti wə biz uning xan-xəripigə ḳariduḳ;
u xan-xərəp bolsa, Atining yenidin kəlgən, meḫir-xəpḳət wə ḫəḳiḳətkə tolоɳan
birdinbir yeganə Ooɳliningkidur. □ ■ 15 (Yəḫya uningоɳa guwaḫliḳ berip: — Mana,
mən *silərgə*: «Məndin keyin kəlgüqi məndin üstündur, qünki u mən dunyaoɳa
kelixtin burunla bolоɳanidi» deginim dəl muxu kixidur! — dəp jar ḳildi) □ ■ 16 Qünki
ḫəmmimiz uningdiki tolup taxḳanlardin iltipat üstigə iltipat alduḳ.□ ■
17 Qünki Təwrat ḳanuni Musa *pəyoɳəmbər* arḳiliḳ yətküzülgənidi; lekin meḫir-xəpḳət
wə ḫəḳiḳət Əysa Məsiḫ arḳiliḳ yətküzüldi. □ ■ 18 Hudani ḫeqkim kərüp baḳḳan
əməs; biraḳ Atining ḳuqiḳida turoɳuqi, yəni birdinbir Ooɳul Uni ayan ḳildi.□ ■

Yəḫya pəyoɳəmbərning guwaḫliḳi
Mat. 3:1-12; Mar. 1:2-8; Luḳa 3:15-17

19 Yerusalemdiki Yəḫudiylar Yəḫyadin «Sən kimsən?» dəp sürüxtə ḳilixḳa kaḫinlar
bilən Lawiylarni uning yenioɳa əwətkəndə, uning ularoɳa jawabən bərgən guwaḫliḳi
mundaḳ idi: □ ■

□ **1:13 «Uni ḳobul ḳiloɳan muxular ya ḳandin, ya ətlərdin, ya insan iradisidin əməs, bəlki Hudadin tərəlgən bolidu»** — (1) «ḳandin ... tərəlgən əməs» (grek tilida «ḳanlardin əməs») — demək, məlum bir millәttin boloɳanliḳidin əməs. Məsilən, bəzi adəmlər: «Mən Huda alaḫidə talliоɳan həlḳ boloɳan Yəḫudiylardin (yaki «kaḫin ailisi» ḳatarliḳlardin) boloɳaqḳa Hudaning pərzəntimən» dəp hata oylaydu («Ros.» 17:26ni kərüng). (2) «ətlərdin ... tərəlgən əməs» — bizningqə bu ibarə insanning өz tirixix-tirmixixlirini kərsitidu. Məsilən kөp adəmlər: «Mən Hudaning Musa pəyoɳəmbərgə qüxürgən ḳanunioɳa əməl ḳilixḳa tirixip, Hudaning pərzənti bolimən» dəp hata oylaydu. «rimliḳlaroɳa»diki «kirix səz»imizdiki «ətlər» tooɳruluḳ izaḫatimizni kərüng. (3) «insanning (grek tilida «ərkək insan»ning) haḫixidin ... tərəlgən əməs» — demək, ḫərḳandaḳ bir insan (məyli pəyoɳəmbər, məyli kaḫin məyli jamaəttiki birər ərbab boluxidin ḳət'iynəzər), baxḳa bir insanni Hudaning pərzənti ḳilalmaydu. Uningdin baxḳa, ḫeqkim «өz iradisi bilən» өzini Hudaning pərzənti ḳilalmaydu. (4) «Hudadin tərilix», yəni «ḳayta tuoɳulux» tooɳruluḳ 3:1-22-ayətni kərüng. □ **1:14 «Kalam insan boldi»** — «insan» muxu yərdə «ət igisi» yaki «tən» bilən ipadilinidu. **«Kalam insan boldi ḫəm arimizda makanlaxti»** — grek tilida «Kalam tən (ət) boldi wə arimizda qedir tikti». «Qedir» degən səz muxu yərdə xübḫisizki, Əysaning insanlarning arisida ḫazir boluxi Musa pəyoɳəmbərning dəwridə Huda Өzining «muḳəddəs qedir»ida turup, Өz həlḳi arisida ḫazir boloɳinioɳa ohxax ikənlikini kərsitidu. **«biz uning xan-xəripigə ḳariduḳ; u xan-xərəp bolsa, Atining yenidin kəlgən, meḫir-xəpḳət wə ḫəḳiḳətkə tolоɳan birdinbir yeganə ooɳliningkidur»** — «Ata» muxu yərdə Huda'Atini kərsitidu, əlwəttə. ■ **1:14** Yəx. 7:14; Mat. 1:16; 17:2; Luḳa 1:31; 2:7; Kol. 1:19; 2:9; 2Pet. 1:17. □ **1:15 «Məndin keyin kəlgüqi məndin üstündur, qünki u mən dunyaoɳa kelixtin burunla boloɳanid»** — demisəkmu, Yəḫya pəyoɳəmbər Əysa Məsiḫdin altə ay burun tuoɳuloɳan («Luḳa» 1:26-45ni kərüng); lekin Məsiḫ «uning boloɳinidin ilgiri boloɳan». ■ **1:15** Mat. 3:11; Mar. 1:7; Luḳa 3:16; Yḫ. 1:26,30. □ **1:16 «ḫəmmimiz uningdiki tolup taxḳanliridin iltipat üstigə iltipat alduḳ»** — mənisi bəlkim «uningdiki tolup taxḳan meḫir-xəpḳət wə ḫəḳiḳəttin iltipat üstigə iltipat alduḳ» degənliktur. 17-ayətni kərüng. «Iltipat üstigə iltipat» degən ibarə Musaning «Mis.» 33:3də eytḳan səzidin elinoɳan. ■ **1:16** Kol. 2:10. □ **1:17 «meḫir-xəpḳət wə ḫəḳiḳət Əysa Məsiḫ arḳiliḳ yətküzüldi»** — «Məsiḫ» bolsa pəyoɳəmbərlərning aldin eytixiqə, Huda təripidin əwətilgən, ḫaman bir küni kelip mənggü ḫөkümranliḳ ḳilidioɳan Padixaḫni wə Ḳutḳuzoɳuqi-Nijatkarni kərsitidu. «Təbirlər»ni kərünglar. ■ **1:17** Mis. 20:1. □ **1:18 «Atining ḳuqiḳida turoɳuqi, yəni birdinbir Ooɳul Uni ayan ḳildi»** — bəzi kona kөqürmilərdə «Atining ḳuqiḳida turoɳuqi, yəni Өzi birdinbir Huda boloɳuqi Uni ayan ḳildi» deyilidu. Bu ikki wariyantning əməliyəttə qong pərḳi yoḳ (1:1-4ni kərüng. «Hudaning Ooɳli»da nemila bolmisun hudaliḳ təbiiti bardur. ■ **1:18** Mis. 33:20; Ḳan. 4:12; Mat. 11:27; Yḫ. 6:46; 1Tim. 6:16; 1Yuḫa. 4:12. □ **1:19 «Yerusalemdiki Yəḫudiylar»** — bəlkim Yəḫudiylarning aḳsaḳalliri wə mətiwərliri kərsitidu. **«Sən kimsən?»** — bu soalning «Sən өzüng tooɳruluḳ nemə dəysən? Pəyoɳəmbərmusən yaki Huda əwətidioɳan Məsiḫ-ḳutḳuzoɳuqimusən» degəndək iqki mənisi bar idi. Lekin ular uning bərgən jawabioɳa ixinixkə təyyar əməs idi. Məsilən, «Mat.» 21:25-27ni kərüng. **«kaḫinlar bilən Lawiylar»** — «kaḫinlar» ibadəthanida ḳurbanliḳ hizmitini ḳiloɳuqilar idi; «Lawiylar» («Lawiy» ḳəbilisidin boloɳanlar) kaḫinlaroɳa Yardəmqi rolda idi. «Təbirlər»ni kərüng. ■ **1:19** Yḫ. 5:33.

20 U etirap ḳilip, ḫeq ikkilənməy: — «Mən Məsiḥ əməsmən» — dəp enik etirap ḳildi.□ ■
21 Ular uningdin:
— Undaḳta өzüng kim bolisən? Ilyas *pəyoɣəmbər*musən? — dəp soridi.
— Yaḳ, mən u əməsmən, — dedi u.
— Əmisə, sən ḫeliḳi pəyoɣəmbərmusən? — dəp soridi ular.
U yənə: — Yaḳ! — dedi.□
22 Xunga ular uningdin:
— Undaḳta, sən zadi kim bolisən? Bizni əwətkənlərgə jawab beriximiz üqün, *bizgə eytḳin*, өzüng tooɣruluḳ nemə dəysən? — dəp soridi.
23 Yəḫya mundaḳ jawab bərdi:
— Yəxaya pəyoɣəmbər burun eytḳandək, qəldə «Rəbning yolini tüz ḳilinglar» dəp towlaydioɣan awazdurmən!□ ■
24-25 Əmdi *Yerusalemdin* əwətilgənlər Pərisiylərdin idi. Ular yənə Yəḫyadin:
— Sən ya Məsiḥ, ya Ilyas yaki ḫeliḳi pəyoɣəmbər bolmisang, nemə dəp kixilərni suoɣa qəmüldürisən? — dəp soridi.□ ■
26 Yəḫya ularoɣa mundaḳ dəp jawab bərdi:
— Mən kixilərni suoɣila qəmüldürimən, lekin aranglarda turoɣuqi silər tonumioɣan birsi bar; ■ 27 u məndin keyin kəlgüqi bolup, mən ḫətta uning kəxining booɣḳuqini yexixkimu layiḳ əməsmən!
28 Bu ixlar Iordan dəryasining xərḳiy ḳetidiki Bəyt-Aniya yezisida, yəni Yəḫya pəyoɣəmbər kixilərni *suoɣa* qəmüldürüwatḳan yərdə yüz bərgənidi.

Hudaning ḳozisi

29 Ətisi, Yəḫya Əysaning өzigə ḳarap keliwatḳanliḳini kərüp mundaḳ dedi:
— Mana, pütkül dunyaning gunaḫlirini elip taxlaydioɣan Hudaning ḳozisi! □ ■
30 Mana, mən *silərgə*: «Məndin keyin kəlgüqi birsi bar, u məndin üstündur, qünki u mən dunyada boluxtin burunla boloɣanidi» deginim dəl muxu kixidur! □

□ **1:20 «U etirap ḳilip, ḫeq ikkilənməy... dəp enik etirap ḳildi»** — «ḫeq ikkilənməy» grek tilida «inkar ḳilmay» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **1:20** Yḫ. 3:28; Ros. 13:25. □ **1:21 «sən ḫeliḳi pəyoɣəmbərmusən?»** — bu soal Musa pəyoɣəmbər aldin'ala eytḳan, өzining ornini basidioɣan, xundaḳla өzidin yuḳiri turoɣan pəyoɣəmbərni kərsitidu («Ḳan.» 18:15-22). Əməliyəttə bolsa, Musaning «xu pəyoɣəmbər» tooɣruluḳ bexariti Məsiḫning өzidə əməlgə axuruldi. □ **1:23 «Yəxaya pəyoɣəmbər burun eytḳandək, qəldə «Rəbning yolini tüz ḳilinglar» dəp towlaydioɣan awazdurmən!»** — Yəxaya өz kitabidiki 40:3-ayəttə bayan ḳiloɣan «Pərwərdigarning yoli» yaki «Rəbning yoli» bolsa, Ḳutḳuzoɣuqi-Məsiḫning yolini kərsitidu. Demək, Yəḫyaning hizmiti Rəb Əysa üqün towa ḳilidioɣan həlḳni təyyarlaxtin ibarət idi. U ḫətta kəmtərlik bilən өzi tooɣruluḳ «Mən pəyoɣəmbər» deməydu, «Mən naḫayiti bir awazmən, halas» dəydu. ■ **1:23** Yəx. 40:3; Mat. 3:3; Mar. 1:3; Luḳa 3:4. □ **1:24-25 «Yerusalemdin əwətilgənlər Pərisiylərdin idi»** — «Pərisiylər» Yəḫudiy dinioɣa təwə boloɣan, Təwrat tüzümlirigə ḳattiḳ riayə ḳilixḳa tirixidioɣan məzhəptiki kixilər. **«nemə dəp kixilərni suoɣa qəmüldürisən?»** — Yəḫudiy həlḳining arisidiki «Rabbilar» (ustazlar) heli burun mundaḳ bir adət bekitkənki, əgər baxḳa millətlər («yat əllər»)din boloɣanlar «Təwrat-Zebur etiḳadi»ni ḳobul ḳilay desə, awwal hətnə ḳilinixi, andin birhil «suoɣa qəmüldürüx» ḳobul ḳilixi kerək idi. Lekin ḫazir «suoɣa qəmüldürüx» ḳobul ḳilixi kerək boloɣanlar butpərəs «yat əllər» əməs, bəlki өzliri ḳobul ḳilixi kerək! Yəḫya pəyoɣəmbər yürgüzgən «suoɣa qəmüldürüx» kixilərning өz gunaḫlirioɣa boloɣan iḳrar-towisini, xundaḳla Ḳutḳuzoɣuqi-Məsiḫning kelixigə boloɣan etiḳadini ipadiləx yoli idi (məsilən, «Mat.» 3:2-12ni kərüng). ■ **1:24-25** Ḳan. 18:18. ■ **1:26** Mat. 3:11; Mar. 1:7; Luḳa 3:16; Ros. 1:5; 11:16; 19:4. □ **1:29 «pütkül dunyaning gunaḫlirini elip taxlaydioɣan...»** — grek tilida «pütkül dunyaning gunaḫini elip taxlaydioɣan ...». **«pütkül dunyaning gunaḫlirini elip taxlaydioɣan Hudaning ḳozisi!»** — Təwrattiki ḳurbanliḳlar Məsiḫ bilən ahirlixidu, qünki u əng ahirḳi «ḳurbanliḳ ḳoza»dur. Bu tooɣruluḳ «Yar.» 22:7-8, «Mis.» 12:1-3, «Yəx.» 53:7 wə Təwrattiki baxḳa yərlərdə bexarət berilgən. ■ **1:29** Yəx. 53:5, 7; Yḫ. 1:36. □ **1:30 «Məndin keyin kəlgüqi birsi bar, u məndin üstündur, qünki u mən dunyada boluxtin burunla boloɣanidi»** — demisəkmu, Yəḫya pəyoɣəmbər Əysa Məsiḫdin altə ay burun tuoɣuloɣan («Luḳa» 1:26-45ni kərüng); lekin Məsiḫ «uning boloɣinidin ilgiri boloɣan».

31 Mən burun uni bilmisəmmu, lekin uni Israiloɣa ayan bolsun dəp, kixilərni suoɣa
qəmüldürgili kəldim.
32 Yəḫya yənə guwaḫliq berip mundaq dedi:
— Mən Roḫning pahtək ḫalitidə asmandin qüxüp, uning üstigə ɣonoɣanliqini
kərdüm. □ ■ 33 Mən əslidə uni bilmigənidim; lekin meni kixilərni suoɣa
qəmüldürüxkə Əwətküqi manga: «Sən Roḫning qüxüp, kimning üstigə
ɣonoɣanliqini kərsəng, u kixilərni Muqəddəs Roḫqa qəmüldürgüqi bolidu!»
degənidi. □ 34 Mən dərwəqə xu ixni kərdüm, xunga uning ḫəqiqətən Hudaning Ooɣli
ikənlikigə guwaḫliq bərdim!□

Əysaning dəsləpki muhlisliri

35 Ətisi, Yəḫya ikki muhlisi bilən yənə xu yərdə turatti. 36 U *u yərdin* mengip
ketiwatqan Əysani kərüp:
— Qaranglar! Hudaning ɣozisi! — dedi.■ 37 Uning bu səzini angliɣan ikki muhlis
Əysaning kəynidin mengixti. 38 Əysa kəynigə burulup, ularning əgixip keliwatqinini
kərüp ulardin:
— Nemə izdəysilər? — dəp soridi.
Ular:
— Rabbi (bu *ibraniyqə səz bolup*, «ustaz» degən mənidə), qəyərdə turisən? — dedi.
39 — Berip kərünglar, — dedi u. Xuning bilən, ular berip uning qəyərdə
turidioɣanliqini kərdi wə u küni uning bilən billə turdi (bu waqit xu künning oninqi
saiti idi).□
40 Yəḫya *pəyoɣəmbərning* yuqiriqi səzini anglap, Əysaning kəynidin mangoɣan
ikkiylənning biri Simon Petrusning inisi Andriyas idi. 41 Andriyas awwal əz akisi
Simonni tepip, uningoɣa:
— Biz «Məsiḫ»ni taptuq! — dedi («Məsiḫ» ibraniyqə səz bolup, grek tilida «Hristos»
dəp tərjimə qilinidu) □ 42 wə akisini Əysaning aldioɣa elip bardi. Əysa uningoɣa
qarap:
Sən Yunusning ooɣli Simon; buningdin keyin «Kifas» dəp atilisən, — dedi (mənisi
«tax»tur).□ ■

Filip wə Nataniyəlning qaqirtilixi

43 Ətisi, Əysa Galiliyə əlkisigə yol almaqqi idi. U Filipni tepip, uningoɣa:

□ **1:32 «Mən Roḫning pahtək ḫalitidə asmandin qüxüp, uning üstigə ɣonoɣanliqini kərdüm»** — «Roḫ» — Hudaning Muqəddəs Roḫi. ■ **1:32** Mat. 3:16; Mar. 1:10; Luqa 3:22. □ **1:33 meni kixilərni suoɣa qəmüldürüxkə Əwətküqi** — «Yəḫyani suoɣa qəmüldürüxkə Əwətküqi» — Hudadur. **«Sən Roḫning qüxüp, kimning üstigə ɣonoɣanliqini kərsəng,...»** — «Roḫ» — Hudaning Muqəddəs Roḫi. **«Sən Roḫning qüxüp, kimning üstigə ɣonoɣanliqini kərsəng, u kixilərni Muqəddəs Roḫqa qəmüldürgüqi bolidu!»** — Yəḫyaning muxu guwaḫliqi Məsiḫni kərstidu; qünki Məsiḫ Muqəddəs Roḫini təküxi bilən nijat elip kelidioɣan «yengi əḫdə»ni tüzgüqidur («Yər.» 31:31-34, «Əz.» 36:25-27, «Yəx.» 32:15-20 wə baxqilar). □ **1:34 «Hudaning Ooɣli»** — bu nam ḫərgizmu Huda bilən əysa otturisidiki jismaniy jəḫəttiki ata-balilik munasiwətni əməs, bəlki roḫiy jəḫəttiki munasiwətni bildüridu. «Təbirlər»nimu kərüng. «Hudaning Ooɣli» bəzi kona kəqürülmilərdə «Hudaning tallioɣini» deyilidu. ■ **1:36** Yəx. 53:7; Yḫ. 1:29; Ros. 8:32 □ **1:39 «oninqi saət»** — Yuḫanna bayanida «Rim waqti»ni ixlitidu (buningoɣa ispat bar). Xunga bu waqit ətigən saət on bolsa kerək. □ **1:41 ««Məsiḫ» ibraniyqə səz bolup, grek tilida «hristos» dəp tərjimə qilinidu»** — «Hristos» dərwəqə grek tilida «məsiḫ qilinoɣan», «may sürülgən» degən mənidə. Keyin, dunyawi etiqadqi jamaətning bəzliri Əysani «Əysa Məsiḫ», baxqa bəziliri (grek tilidiki tələppuzoɣa əgixip) «Yəysus Hristos» dəydu. Yəḫudiy etiqadiqlar: «Yəxua Mexiyaḫ» dəydu. □ **1:42 «Sən Yunusning ooɣli Simon»** — «Yunus» grek tilida «Yonaḫ». Bəzi kona kəqürmilərdə «Yuḫanna» xəklidə kərülidu. **«keyin «Kifas» dəp atilisən»** — «Kifas» ibraniyqə səz bolup, grek tilida «Petrus» dəp tərjimə qilinidu; lekin «Kifas» ibraniy tilida ḫər türlük taxni bildüridu, «Petros» grek tilida ḫərhil kiqik taxni bildüridu. ■ **1:42** Mat. 16:18.

— Manga əgixip mang! — dedi 44 (Filip Bəyt-Saidalik bolup, Andriyas bilən Petrusning yurtdixi idi). ■ 45 Filip Nataniyəlni tepip, uningoƣa:
— Musa pəyoƣəmbər Təwratta wə baxƙa pəyoƣəmbərlərmu *yazmilirida* bexarət ƙilip yazoƣan zatni taptuƙ. U bolsa Yüsüpning ooƣli Nasarətlik Əysa ikən! — dedi.□ ■
46 Biraƙ Nataniyəl:
— Nasarət degən jaydin yahxi birnemə qiƙamdu?! — dedi.
Kelip kərüp baƙ! — dedi Filip.
47 Əysa Nataniyəlning əzining aldioƣa keliwatƙanliƙini kərüp, u tooƣruluƙ:
— Mana, iqidə ƙilqə ḫiylə-mikrisi yoƙ ḫəƙiƙiy bir Israilliƙ! — dedi.
48 Nataniyəl: — Meni ƙəyerimdin bilding? — dəp soridi.
Əysa uningoƣa jawab berip: — Filip seni qaƙirixtin awwal, sening ənjür dərihining tüwidə olturoƣanliƙingni kərgənidim, — dedi.
49 Nataniyəl jawabən: — Ustaz, sən Hudaning Ooƣli, Israilning Padixaḫisən! — dedi.□
50 Əysa uningoƣa jawabən:
— Seni ənjür dərihining tüwidə kərgənlikimni eytƙanliƙim üqün ixiniwatamsən? Buningdinmu qong ixlarni kərisən! — dedi 51 wə yənə:
— Bərḫək, bərḫək silərgə eytip ƙoyayki, silər asmanlar eqilip, Hudaning pərixtilirining Insan’ooƣlining üstidin qiƙip-qüxüp yüridioƣanliƙini kərisilər! — dedi.□ ■

2

Kana yezisidiki toy ziyapiti

1 Üqinqi küni, Galiliyədiki Kana yezisida bir toy boldi. Əysaning anisi *Məryəm* u yərdə idi 2 ḫəm Əysa wə uning muhlislirimu toyoƣa təklip ƙilinoƣanidi.
3 Toyda xarab tügəp ƙaloƣanda, Əysaning anisi uningoƣa:
— Ularning xarabliri tügəp ƙaptu, — dedi.□

■ **1:44** Yḫ. 12:21. □ **1:45** **«Filip Nataniyəlni tepip,...»** — «Nataniyəl» Injildiki baxƙa bayanlarda «Bartolomay» (Tolmayning ooƣli) dəp elinidu. ■ **1:45** Yar. 3:15; 22:18; 26:4; 49:10; Ƙan. 18:18; 2Sam. 7:12; Yəx. 4:2; 7:14; 9:5; 40:10, 11; 53:1-12; Yər. 23:5; 33:14; Əz. 34:23; Dan. 9:24; Zək. 6:12; 9:9. □ **1:49** **«Ustaz»** — grek tilida «rabbi». □ **1:51** **«Insan’ooƣli»** — Muƙəddəs yazmilarda (Təwratta) «Insan’ooƣli» degən ibarə aldin eytiloƣan, dunyani ƙutƙuzuzƙa kelidioƣan «Məsiḫ»ni kərsətkənidi (məsilən, «Dan.» 7:13-14). Təwrat-Zəbur boyiqə, bu Əwətilgüqining Hudaning küq-ƙudriti wə xan-xəripi bilən ərxtin qüxüp, pütkül insanlarni mənggü baxƙuridioƣanliƙi aldin eytiloƣan. Uningdin muḫimi, bizningqə, Əysa Məsiḫning bu namni əzi ḫəƙƙidə kəp ixlitixi əzining toluƙ insan ikənlikini, insaniyət bilən bir ikənlikini təkitləx üqün idi. Qünki ərx təripidin eytƙanda ajayib ix xuki, gərqə u əzəldin «Hudaning Ooƣli» boloƣan bolsimu, u ḫazir yənə «insanning ooƣli»mu idi. «Təbirlər»ni kərüng. **«silər asmanlar eqilip, Hudaning pərixtilirining Insan’ooƣlining üstidin qiƙip-qüxüp yüridioƣanliƙini kərisilər!»** — muxu yərdə bizningqə Məsiḫ «Yar.» 28:12ni kəzdə tutidu. Ḫəzriti Yaƙup alamətlik bir qüxni kərgən. Qüxtə u yər üstidə turup asmanoƣa yetidioƣan bir pələmpəyni kərgən, pərixtilər uning üstidin «qiƙip-qüxüp turatti». Demək, Əysa Məsiḫ əzi dəl xu «asmanoƣa yetidioƣan pələmpəy»dur. ■ **1:51** Yar. 28:12. □ **2:3** **«Ularning xarabliri tügəp ƙaptu»** — muxundaƙ ix toy igisini qongƙur hijalətkə ƙoyupla ƙalmay, gaḫi əḫwallarda ƙiz tərəptikilər yigit tərəptikilərning üstidin dəwa ƙilixi mumkin idi.

4 Əysa uningoɣa: — Hanim, mening sən bilən nemə karim? Mening waḳti-saitim tehi kəlmidi, — dedi.□
5 Anisi qakarlaroɣa:
— U silərgə nemə ḳil desə, xuni ḳilinglar, — dedi.
6 Əmdi xu yərdə Yəḫudiylarning taḫarət aditi boyiqə ixlitilidioɣan, ḫərbirigə ikki-üq tungdin su sioɣidioɣan altə tax küp ḳoyuloɣanidi.□
7 Əysa qakarlaroɣa:
— Küplərgə su toldurunglar, — dedi.
Ular küplərni aoɣzioɣiqə tolduruxti. 8 Andin u ularoɣa yənə:
— Əmdi buningdin usup toy baxḳuroɣuqioɣa beringlar, — dedi.
Ular uni apirip bərdi.
9 Toy baxḳuroɣuqi xarabḳa aylanduruloɣan sudin tetip kərgəndə (u uning ḳəyərdin kəltürülgənlikini bilmidi, əmma buni su toxuoɣan qakarlar bilətti) toy baxḳuroɣuqi toyi boluwatḳan yigitni qaḳirip, 10 uningoɣa:
— Ḫərbir *toy ḳiloɣuqi* yahxi xarabni toyning bexida ḳuyidu, andin meḫmanlar ḳanoɣuqə iqkəndin keyin, naqirini ḳuyidu. Əjəba, sən yahxi xarabni muxu qaoɣḳiqə saḳlapsən! — dedi.
11 Bu bolsa, Əysa kərsətkən məjizilik alamətlərning dəsləpkisi bolup, Galiliyəning Kana yezisida kərsitilgənidi. Buning bilən u özining xan-xəripini ayan ḳildi, wə uning muhlisliri uningoɣa etiḳad ḳildi. □ 12 Bu ixtin keyin u, anisi, iniliri wə muhlisliri bilən Kəpərnaḫum xəḫirigə qüxüp, u yərdə birnəqqə kün turdi.

Soda-setiḳ ḳiloɣuqilarning ibadəthanidin ḳooɣlinixi
Mat. 21:12-13; Mar. 11:15-17; Luḳa 19:45-46

13 Yəḫudiylarning «ətüp ketix ḫeyti»oɣa yeḳin ḳaloɣanda, Əysa Yerusalemoɣa bardi.
□ 14 U ibadəthana *ḫoylilirida* kala, ḳoy wə kəptər-pahtək satḳuqilarni ḫəm u yərdə

□ **2:4 «Hanim, mening sən bilən nemə karim?»** — Məsiḫning bu səzi bizni ḫəyran ḳalduruxi mumkin. Nemixḳa Əysa əz anisioɣa xundaḳ gəp ḳilidu? Məryəm əz ooɣlining Məsiḫ ikənlikini bilətti. Lekin u bəlkim: «Bu mening ooɣlum, mən uning anisi, qoḳum mening təlipimni orunlixi kerək» dəp oylixi mumkin idi. Lekin Hudaning padixaḫliḳi iqidə bizning Hudaning məlum adimi bilən boloɣan birər «jismaniy munasiwət»ning ḫeqḳandaḳ inawiti yoḳtur; pəḳət Hudaning Məsiḫdə boloɣan meḫri-xəpḳitigə iman-ixənq baoɣlisaḳ, andin uningdin birər nərsə tələp ḳilixḳa bolidu. Məryəmning hapa bolmasliḳi wə 5-ayəttiki imanliḳ səzlərni eytixi uning bu muḫim nuḳtini obdan qüxinip yətkənlikini ispatlaydu. **«Mening waḳti-saitim tehi kəlmidi»** — «mening waḳti-saitim» degən ibarə adəttə Məsiḫning əlümi, tirilixi wə asmanoɣa kətürülüxini kərsitidu. Kəzdə tutuloɣini Əysaning bu ixlar arḳiliḳ «uluoɣlanduruluxi»dur — 12:23, 27, 28, 31ni kərüng. Xunga muxu yərdə bəlkim «mən axkarə ḳilinidioɣan waḳit tehi kəlmidi» degəndək mənidə boluxi mumkin. «Yuḫ.» 4:21, 23, 5:25, 28, 29, 7:30, 8:20, 12:23, 27, 28, 31, 13:31, 16:26, 17:1ni kərüng. □ **2:6 «ikki-üq tung»** — grek tilida «ikki-üq «metret»». Ḫərbir küpkə 80-100 litr su sioɣidu, jəmiy 480-720 litr su bar idi. □ **2:11 «Bu bolsa, Əysa kərsətkən məjizilik alamətlərning dəsləpkisi bolup,...»** — «Yuḫanna»da alaḫidə hatiriləngən «məjizilik alamət» yaki «məjizilik bəlgə»lər jəmiy yəttə bolup, ḫərbiri Əysa Məsiḫning ḫəḳiḳiy salaḫiyitidin bir təripini kərsitidioɣan məjizidur. **«Buning bilən u özining xan-xəripini ayan ḳildi, wə uning muhlisliri uningoɣa etiḳad ḳildi»** — «uning muhlisliri uningoɣa etiḳad ḳildi» deyilgini bilən, keyinki nuroɣun ixlar muhlislarning bu etiḳadining muḳim əməs, bəlki intayin nazuk ikənlikini ispatlaydu, əlwəttə. □ **2:13 «ətüp ketix ḫeyti»** — («pasha» ḫeyti) — bu Yəḫudiylarning Musa pəyoɣəmbərning yetəklixi arḳiliḳ özlirining Misirdiki ḳulluḳ ḫayatidin ḳutuloɣan künini hatiriləx ḫeyti bolup, əyni waḳitta Yəḫudiy ərlərning ḫəmmisi Yerusalemoɣa berip, ibadəthanida ḳurbanliḳlirini soyup, ḫeytni xu yərdə ətküzüxi kerək idi. «Mis.» 12-babni kərüng.

olturoɣan pul tegixküqilərni kərdi. □ ■ 15 U tanidin ɣamqa yasap, ularning ḫəmmisini ɣoy-kaliliri bilən ɣoxup ibadəthanidin ḫəydəp qiɣardi. Pul tegixküqilərning pullirini qeqip, xirəlirini ərüwətti 16 wə pahtək-kəptər satquqiloroɣa:
— Bu nərsilərni bu yərdin elip ketix! Atamning өyini soda-setiɣ өyi ɣilixiwalma! — dedi.□
17 Buni kərgən muhlisliri *Zəburda* mundaɣ pütülginini esigə elixti:

«Sening *muɣəddəs* өyünggə boloɣan otluɣ muḫəbbitim өzümni quloɣiwaldi!».□ ■

18 Xuning bilən Yəhudiylar u ixloroɣa inkas bildürüp uningdin:
— Bundaɣ ixlarni ɣiloɣanikənsən, ɣeni, bizgə nemə məjizilik alamətni kərsitip berisən?! — dəp soridi.■
19 Əysa uloroɣa jawab berip:
— Uxbu ibadəthanini quwuwətsənglar, mən üq kün iqidə uni yengiwaxtin ɣurup qiɣimən, — dedi.□ ■
20 Xuning bilən bu Yəhudiylar yənə uningoɣa:
— Bu ibadəthanini yasawatɣili ḫaziroɣiqə ɣirik altə yil boloɣan tursa, sən uni ɣandaɣsigə üq kündila ɣurup qiɣalaysən?! — dedi. 21 Ḫalbuki, uning «ibadəthana» degini uning өz tenini kərsətkənidi. 22 Xunga, u өlümdin tirilgəndin keyin, muhlisliri uning bu deginini esigə aldi wə xundaɣla muɣəddəs yazmilardiki bu ḫəɣtiki bexarətkə ḫəmdə Əysaning eytɣan səzigə ixəndi.■
23 Өtüp ketix ḫeytida, nuroɣun kixilər uning Yerusalemda kərsətkən məjizilik alamətlərni kərgən bolup, uning namioɣa etiɣad ɣilixti. 24 Lekin Əysa pütkül insanlarning *ɣəlbining* ɣandaɣ ikənlikini bilgəqkə, өzini uloroɣa tapxurmaytti. □
25 Insan tooɣruluɣ ḫeqkimning uningoɣa guwaḫliɣ berixining ḫajiti yoɣ idi; qünki u insanlarning ɣəlbidə nemə bar ikənlikini өzi bilətti.■

3

Ɣaytidin tərilix

1 Yəhudiylar *kengəxmisining* Pərisiylərdin boloɣan Nikodim isimlik bir yolbaxqisi bar idi. 2 Bu adəm bir keqisi Əysaning aldioɣa kelip:

□ **2:14** **«ibadəthana»** — pəɣət Yerusalemdiki muɣəddəs ibadəthanini kərsitidu. Bu ibadəthanini Sulayman padixaḫ birinqi bolup miladiyədin ilgiriki 950-yili ɣuroɣanidi; andin Yəhudiylar Pars imperiyəsi təripidin sürgün boluxidin ɣaytip kəlgəndə, yəni miladiyədin ilgiriki 520-yili ɣayta ɣuroɣanidi. Bu ibadəthanini Ḫerod padixaḫ burunɣidinmu ḫəywətlik ɣilip ɣurup qiɣɣanidi. Hudaning əmri boyiqə, pəɣət Yerusalemdiki bu ibadəthanidila ɣurbanliɣ ɣilixɣa bolatti. **«kala, ɣoy wə kəptər-pahtək»** — bularni ɣurbanliɣlar üqün satatti. ■ **2:14** Mat. 21:12; Mar. 11:15; Luɣa 19:45. □ **2:16** **«Atamning өyini soda-setiɣ өyi ɣilixiwalma!»** — «Zək.» 14:20-21ni kərüng. □ **2:17** **«sening muɣəddəs өyünggə boloɣan otluɣ muḫəbbitim өzümni quloɣiwaldi!»** — «Zəb.» 69:9ni kərüng. ■ **2:17** Zəb. 69:9 ■ **2:18** Mat. 12:38; 16:1; Mar. 8:11; Luɣa 11:29; Yḫ. 6:30. □ **2:19** **«Uxbu ibadəthanini quwuwətsənglar, mən üq kün iqidə uni yengiwaxtin ɣurup qiɣimən»** — Əysa eytɣan bu alamət u keyin eytɣan «Yunus pəyoɣəmbərdə kərülgən alamət-karamət»kə ohxax bolup, өzining өlümi wə tirilixini kərsitidu (məsilən, «Mat.» 12:39ni kərüng). ■ **2:19** Mat. 26:61; 27:40; Mar. 14:58; 15:29. ■ **2:22** Luɣa 24:8. □ **2:24** **«Lekin Əysa pütkül insanlarning ɣəlbining ɣandaɣ ikənlikini bilgəqkə, өzini uloroɣa tapxurmaytti»** — bu bayandin «hux həwər»diki ahirɣi məɣsətni kərgili bolidu. Əysa Məsiḫ insanloroɣa bəht-bərikət əməs, bəlki **өzini** ata ɣilixni yaki «tapxurux»ni halaydu. Lekin insan өzi tüptin өzgərtilmisə, tehi kona gunaḫiy təbiəttə bolsa, «өzini tapxurux» ɣət'iy mumkin bolmaytti. Ḫərbir insan roḫta «ɣayta tuoɣuluxi» kerək — bu 3-babning qong temisidur. ■ **2:25** 1Sam. 16:7; 1Tar. 28:9; Zəb. 7:9; 103:14; Yər. 11:20; 17:10; 20:12; Yḫ. 6:64.

— Ustaz, sening Hudadin kəlgən təlim bərgüqi ikənlikingni bilimiz. Qünki Huda uning bilən billə bolmisa, ḫeqkimning sən kərsətkən bu məjizilik alamətlərni kərsitixi ḳət’iy mumkin əməs, — dedi.□ ■
3 Əysa uningoɣa jawabən:
— Bərḫək, bərḫək, mən sanga xuni eytip ḳoyayki, ḫeqkim yuḳiridin tuoɣulmioɣiqə, Hudaning padixaḫliḳini kərəlməs! — dedi.□
4 Nikodim:
— Adəm ḳerioɣinida ḳandaḳmu ḳaytidin tuoɣulsun? Anisining ḳorsiḳioɣa ḳayta kirip tuoɣuluxi mumkinmu?! — dəp soridi.
5 Əysa mundaḳ jawab bərdi:
— Bərḫək, bərḫək, mən sanga xuni eytip ḳoyayki, ḫəm sudin, ḫəm Roḫtin tuoɣulmioɣiqə, ḫeqkim Hudaning padixaḫliḳioɣa kirəlməs!■ 6 Ətdin tuoɣuloɣan bolsa ətdur; roḫtin tuoɣuloɣan bolsa roḫtur.■ 7 Sanga: «Yuḳiridin tuoɣuluxunglar kerək» deginimgə ḫəyran ḳalma. 8 Xamal halioɣan tərəpkə soḳidu, sən uning awazini anglaysən, lekin ḳəyərdin kelip, ḳəyərgə baridioɣinini bilməysən. Roḫtin tuoɣuloɣan ḫərbirimu xundaḳtur.□
9 Nikodim yənə jawabən Əysaoɣa:
— Bu ixlar ḳandaḳmu mumkin bolar? — dedi.
10 Əysa uningoɣa jawabən mundaḳ dedi:
— «Sən Israilning əlimasi turup, bunimu bilməmsən? □ 11 Bərḫək, bərḫək, mən sanga xuni eytip ḳoyayki, biz bilginimizni eytimiz wə kərginimizgə guwaḫliḳ berimiz, lekin silər bizning guwaḫliḳimizni ḳobul ḳilmaysilər. □ ■ 12 Silərgə zemindiki ixlarni eytsam ixənmigən yərdə, ərxtiki ixlarni eytsam ḳandaḳmu ixinisilər? 13 Əzi ərxtə bolup, ərxtin qüxküqidin, yəni Insan’ooɣlidin baxḳa ḫeqkim ərxkə qiḳmidi. □ ■ 14 Musa qəldə *tuq* yilanni kətürgəndək, Insan’ooɣlimu ohxaxla xundaḳ egiz kətürülüxi kerək. □ ■ 15 Xundaḳ boloɣanda, uningoɣa etiḳad ḳiloɣanlarning ḫəmmisi ḫalak bolmay, mənggülük ḫayatḳa erixələydu».□ ■
16 Qünki Huda dunyadiki insanlarni xu ḳədər səyiduki, Əzining birdinbir yeganə Ooɣlini pida boluxḳa bərdi. Məḳsiti, uningoɣa etiḳad ḳiloɣan ḫərbirining ḫalak

□ **3:2** **«Ustaz»** — Ibraniy tilida «Rabbi», «ustaz» degən mənidə. ■ **3:2** Yḫ. 7:50; 9:16, 33; 19:39; Ros. 10:38. □ **3:3** **«ḫeqkim yuḳiridin tuoɣulmioɣiqə, Hudaning padixaḫliḳini kərəlməs!»** — «yuḳiridin» degən səz grek tilida yənə «ḳaytidin» degənnimu bildüridu wə xübḫisizki, muxu yərdə **bu ikki mənini əz iqigə alidu**. ■ **3:5** Tit. 3:5. ■ **3:6** Rim. 8:5. □ **3:8** **«Xamal halioɣan tərəpkə soḳidu, sən uning awazini anglaysən, lekin ḳəyərdin kelip, ḳəyərgə baridioɣinini bilməysən. Roḫtin tuoɣuloɣan ḫərbirimu xundaḳtur»** — grek tilida «xamal» wə «roḫ» birla səz bilən ipadilinidu. Əysaning bu ayəttiki küqlük səzlirini «ḳoxumqə səz»imizdə bir-birləp xərḫləymiz. □ **3:10** **«Sən Israilning əlimasi»** — bu səz bəlkim Nikodimning Israil iqidə səwiyisi əng yuḳiri Təwrat ustazi ikənlikini kərsitixi mumkin. □ **3:11** **«biz bilginimizni eytimiz wə kərginimizgə guwaḫliḳ berimiz, lekin silər bizning guwaḫliḳimizni ḳobul ḳilmaysilər»** — nemixḳa Əysa Nikodimoɣa xunqə eoɣir tənbiḫ beridu? Uning bu bayanidin ikki muḫim soal qiḳidu: «biz» kim?, «silər» kim? Bular tooɣrisida «ḳoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **3:11** Yḫ. 3:32; 7:16; 8:28; 12:49; 14:24. □ **3:13** **«Əzi ərxtə bolup, ərxtin qüxküqidin, yəni Insan’ooɣlidin baxḳa ḫeqkim ərxkə qiḳmidi»** — bəzi kona kəqürmilərdə «əzi ərxtə bolup» degən səz tepilmaydu. ■ **3:13** Yḫ. 6:62; Əf. 4:9. □ **3:14** **«Musa qəldə *tuq* yilanni kətürgəndək, Insan’ooɣlimu ohxaxla xundaḳ egiz kətürülüxi kerək»** — oḳurmənlər tiloɣa elinoɣan bu wəḳəning təpsilatlirini «Qəl.» 21:4-9də tapalaydu. Israillar gunaḫ sadir ḳiloɣanda, Huda ularoɣa tərbiyə berix üqün arisioɣa yilanlarni əwətkən. Yilanlar nuroɣun adəmlərni qaḳḳan, Musa Hudaning yolyoruḳi bilən tuqtin bir yilan yasap, uni ḫasioɣa bekitip, ḫasini egiz kətürüp Israilning bargaḫini aylinip mangoɣan. Yilanlarning zəḫiridin əlay dəp ḳaloɣanlar əgər iman bilən xu tuq yilanoɣa ḳarisa saḳayoɣan. Bu wəḳə Əysaning kresttə kətürülüxigə bexarət bolidu. Gunaḫidin əlay degənlər Əysaoɣa iman bilən ḳarisa (Əysa biz üqün gunaḫning əzi ḳilinoɣan, 2Kor.5:21) gunaḫtin saḳaytilidu — demək, mənggülük ḫayatḳa erixidu. ■ **3:14** Qəl. 21:9; 2Pad. 18:4; Yḫ. 8:28; 12:32. □ **3:15** **«xundaḳ boloɣanda, uningoɣa etiḳad ḳiloɣanlarning ḫəmmisi ḫalak bolmay, mənggülük ḫayatḳa erixələydu»** — Bu kimning səzi? Məsiḫning səzliri bəlkim 15-ayəttə tohtaydu. 16-21-ayətlərni rosul Yuḫanna Muḳəddəs Roḫning türtkə-yolyoruḳi bilən yazoɣan, dəp ixinimiz. ■ **3:15** Yḫ. 3:15.

bolmay, mənggülük ḫayatḳa erixixi üqündur. □ ■ 17 Huda Ooɣlini dunyadiki
insanlarni gunaḫḳa bekitix üqün əməs, bəlki ularning u arḳilik ḳutḳuzuluxi üqün
dunyaoɣa əwətti. ■ 18 Kimki uningoɣa etiḳad ḳiloɣuqi bolsa, gunaḫḳa bekitilməydu;
lekin etiḳad ḳilmioɣuqi bolsa alliḳaqan gunaḫḳa bekitilgəndur; qünki u Hudaning
yəkkə-yeganə Ooɣlining namioɣa etiḳad ḳilmioɣan. ■ 19 Wə gunaḫḳa bekitix səwəbi
mana xuki, nur dunyaoɣa kəlgən bolsimu, insanlar nurni əməs, bəlki ḳarangoɣulukni
yahxi kərdi; qünki ularning əməlliri rəzil idi. ■ 20 Qünki rəzillik ḳiloɣuqi ḫərbiri
nurni yaman kərüp wə өzining ḳiloɣan-ətkənlirining axkara ḳilinmasliḳi üqün
nuroɣa kəlməydu; 21 lekin ḫəḳiḳətni yürgüzgüqi bolsa, əməllirini Hudaoɣa tayinip
ḳiloɣanliḳi ayan bolsun dəp, nuroɣa kelidu.□ ■

Yəḫya pəyoɣəmbər yənə guwaḫlik beridu

22 Bu ixlardin keyin, Əysa muhlisliri bilən Yəhudiyə zemininoɣa bardi; u u yərdə ular
bilən billə turup, kixilərni qəmüldürdi. ■ 23 Xu qaoɣda Yəḫya *pəyoɣəmbərmu* Salim
yezisining yenidiki Aynon degən yərdə kixilərni qəmüldürüwatatti. Qünki u yərning
süyi mol idi. Kixilər uning aldioɣa kelixip, qəmüldürüxni ḳobul ḳilixatti ■ 24 (qünki
xu qaoɣda Yəḫya tehi zindanoɣa taxlanmioɣanidi).■
25 *xu waḳitlarda* Yəḫyaning muhlisliri bir Yəhudiy kixi bilən taḫarət ḳaidiliri
tooɣrisida bəs-munazirə ḳilixip ḳaldi. 26 Andin muhlislar Yəḫyaning yenioɣa kelip:
— Ustaz, Iordan dəryasining u ḳetida sən bilən birgə boloɣan, өzüng *təripləp*
guwaḫliḳ bərgən ḫeliḳi kixi mana ḫazir өzi kixilərni qəmüldürüwatidu, wə ḫəmmə
adəm uning yenioɣa ketixiwatidu, — dedi.□ ■
27 Yəḫya mundaḳ jawab bərdi:
— Əgər uningoɣa ərxtin ata ḳilinmioɣan bolsa, insan ḫeqnərsigə igə bolalmaydu.
28 Mening silərgə: «Mən Məsiḫ əməs, pəḳət uning aldida əwətilgənmən» deginimgə
өzünglar guwaḫqisilər. ■ 29 Kelinqəkni əmrigə aloɣuqi yigittur; ḳoldixi yigitning
awazini kütidu; ḳoldax uning awazini anglap, ḳəlbidə tolimu hursən bolidu.
Xuningoɣa ohxax, məndimu hursənlik tolup taxidu. □ 30 Uning yüksilixi, mening
ajizlixixim muḳərrərdur.□

□ **3:16** **«xu ḳədər səyiduki,...»** — grek tilida yənə «xu yol bilən səyiduki,...» degən mənənimu bildüridu. ■ **3:16** Yḫ. 3:36; Luḳa 19:10; Rim. 5:8; 8:31; 1Yuḫa. 4:9; 5:10. ■ **3:17** Luḳa 9:56; Yḫ. 9:39; 12:47; 1Yuḫa. 4:14. ■ **3:18** Yḫ. 5:24; 6:40,47; 20:31. ■ **3:19** Yḫ. 1:5. □ **3:21** **«Hudaoɣa tayinip ḳiloɣanliḳi»** — grek tilida «Hudada ḳiloɣanliḳi» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **3:21** Əf. 5:8,13. ■ **3:22** Yḫ. 4:1. ■ **3:23** Mat. 3:6; Mar. 1:5; Luḳa 3:7. ■ **3:24** Mat. 14:3. □ **3:26** **«Ustaz»** — Grek tilida «rabbi». **«... өzüng təripləp guwaḫliḳ bərgən ḫeliḳi kixi mana ḫazir өzi kixilərni qəmüldürüwatidu, wə ḫəmmə adəm uning yenioɣa ketixiwatidu»** — nemixḳa Yəḫyaning muhlisliri xu Yəhudiy kixi bilən bəs-munazirə ḳilip (25-ayət) bu soalni tuoɣduroɣan? Yəḫya bolsa Təwrat dəwridiki əng ahirḳi, xundaḳla əng uluoɣ pəyoɣəmbər ḫesablinidu. Yəḫya xu salaḫiyitidə Təwrat («kona əhdə»)tiki taḫarət ixlirini tehiqə saḳlap kəlgənidi. Lekin Məsiḫ «iqki tazilik»ni təkitləydioɣan təlimi bilən «yengi əhdə»ni tonuxturuwatḳanidi. Xuning bilən xu bəs-munazиridə Yəḫyaning təlimliri wə Əysaning təlimliri otturisidiki pərḳlər tügixi mumkin idi. Yəḫyaning muhlislirining «həlḳ «Səndin waz keqip, bu «yengi adəm»ning ḳexioɣa baridu» deyixning məḳsiti Yəḫyaning inawət-abruyini ḳooɣdax idi, əlwəttə. Lekin Yəḫyaning (27-31-ayəttiki) jawabi «Bundaḳ oylap ketixning ḫajiti yoḳ, əksiqə huxal boluximiz lazim» idi. ■ **3:26** Mat. 3:11; Mar. 1:7; Luḳa 3:16; Yḫ. 1:15, 26, 34. ■ **3:28** Mal. 3:1; Mat. 11:10; Mar. 1:2; Luḳa 1:17; 7:27; Yḫ. 1:20, 21, 23. □ **3:29** **«Kelinqəkni əmrigə aloɣuqi yigittur; ḳoldixi yigitning awazini kütidu; ḳoldax uning awazini anglap, ḳəlbidə tolimu hursən bolidu. Xuningoɣa ohxax, məndimu hursənlik tolup taxidu»** — muxu səzlər bilən Yəḫya pəyoɣəmbər Əysa Məsiḫni toy yigitigə ohxitidu wə: Өzüm bolsam pəḳət toy yigitining ḳoldiximən, halas, dəydu. □ **3:30** **«Uning yüksilixi, mening ajizlixixim muḳərrərdur»** — Yəḫyaning səzliri muxu yərdə tügəydu, 31-36-ayətlərni rosul Yuḫanna Muḳəddəs Roḫning türtkə-yolyoruḳi bilən yazoɣan, degən pikirgə mayilmiz. Bəzi alimlar 32-34- yaki 32-36-ayətlərnimu Yəḫya pəyoɣəmbərning səzliri, dəp ḳaraydu.

31 Üstündin kəlgüqi ḫəmmidin üstündur. Zemindin kəlgüqi zeminoɣa təwə bolup
zemindiki ixlarni səzləydu. Ərxtin kəlgüqi ḫəmmidin üstündur; ■ 32 өzining
ərxtə kərgən wə angliɣanliri bolsa, u bular tooɣruluq guwaḫliq beridu; biraq
ḫeqkim uning guwaḫliqini qobul qilmaydu. ■ 33 *Ḫalbuki*, kimki uning guwaḫliqini
qobul qiloɣan bolsa, Hudaning ḫək ikənlikigimu məḫürini basqan bolidu . □ ■
34 Qünki Huda əwətkini Hudaning səzlirini səzləydu; qünki Huda Roḫni *uningoɣa*
өlqəm bilən kəmləp bərməs. □ ■ 35 Ata Ooɣulni səyidu wə ḫəmmə ixlarni uning
qoliɣa tapxuroɣandur. □ ■ 36 Ooɣuloɣa etiqad qiloɣuqi mənggülük ḫayatqa igidur.
Lekin Ooɣuloɣa itaət qilmioɣuqi ḫayatni ḫeq kərməydu, bəlki Hudaning oɣəzipi
xundaqlarning üstidə turidu.■

4

Əysa bilən Samariyəlik ayal

1 Əmdi Pərisiylərning «Əysaning muhlis qilip qəmüldürgənliri Yəḫyaningkidin köp
ikən» degən həwərni angliɣinini Rəb uqqandin keyin■ 2 (əməliyəttə Əysa өzi əməs,
muhlisliri qəmüldürətti) 3 u Yəhudiyə өlkisidin qiqip yənə Galiliyəgə kətti. 4 Əmdi
u yol üstidə Samariyə өlkisidin өtüxi kerək idi.□ 5 Xuning bilən u Yaqup өz ooɣli
Yüsüpkə bərgən yərgə yeqin boloɣan Samariyəning Sihar degən bir xəḫirigə kəldi.■
6 Xu yərdə «Yaqupning quduqi» bar idi. Əysa səpiridə qarqioɣinidin quduqning
qexioɣa kelip olturdi. Bu təhminən altinqi saət idi.□ 7-8 Əysaning muhlisliri yeməklik
setiwelix üqün xəḫərgə kirip kətkənidi. Xu qaoɣda, Samariyəlik bir ayal su aloɣili
kəldi. Əysa uningoɣa:
— Manga iqkili su bərgin, — dedi.
9 Ayal uningdin:
— Өzingiz Yəhudiy tursingiz, məndək Samariyəlik bir ayaldin qandaqlarqə iqkili
su tələp qilip qaldingiz? — dəp soridi (qünki Yəhudiylar Samariyəliklər bilən

---

■ **3:31** Yḫ. 8:23. ■ **3:32** Yḫ. 5:30; 8:26; 12:49; 14:10; 1Yuḫa. 5:10. □ **3:33 «Kimki uning guwaḫliqini qobul qiloɣan bolsa, Hudaning ḫək ikənlikigimu məḫürini basqan bolidu»** — «Huda ḫək» degən səzdə kəzdə tutuloɣini nemə? Xübḫisizki, Hudaning əslidə Qutquzoɣuqi-Məsiḫ əwətimən, dəp bərgən nuroɣun wədiliri ḫazir Əysada toluq əməlgə axuruloɣan, degənlik bolidu. «Məḫürini basqan» — birinqidin, baxqilaroɣa «Huda ḫəqtur» dəp enik guwaḫlik beridioɣan wə ikkinqidin, Hudaning guwaḫliqini qobul qiloɣuqi өz ḫayatida xu guwaḫlikni təstiqlaydioɣan Hudaning Roḫining ispatini kəridu, xunga «Huda ḫək» dəp tehimu küqlük guwaḫqi bolidu. ■ **3:33** Rim. 3:4. □ **3:34 «...qünki Huda Roḫni uningoɣa өlqəm bilən kəmləp bərməs»** — «Roḫ» — Hudaning Muqəddəs Roḫi. Demək, Huda pəyoɣəmbərlirigə Өz Roḫidin «өlqəm bilən kəmləp» ata qiloɣini bilən, Məsiḫgə bolsa өlqimәy bərməktə. Baxqa birhil tərjimisi: «Huda Roḫni өlqəm bilən kəmləp bərməs» — demək, Injil dəwridə Huda Məsiḫ arqilik Muqəddəs Roḫini ḫəmmə etiqadqioɣa өlqimәy ata qilidu. ■ **3:34** Əf. 4:7. □ **3:35 «Ata Ooɣulni səyidu wə ḫəmmə ixlarni uning qoliɣa tapxuroɣandur»** — «Ata» muxu yərdə Hudani kərsitidu; «Ooɣul» bolsa — Hudaning Өz Ooɣli, əlwəttə. «Yuḫanna»da «Ooɣul» köp ixlitilidu; qünki Hudaning Ooɣli birdinbirdur. ■ **3:35** Mat. 11:27; 28:18; Luqa 10:22; Yḫ. 5:22; 17:2; Ibr. 2:8. ■ **3:36** Yḫ. 3:36; 6:47; 1Yuḫa. 5:10. ■ **4:1** Yḫ. 3:26. □ **4:4 «u yol üstidə Samariyə өlkisidin өtüxi kerək idi»** — Yəhudiylar Samariyəliklərgə өq boloɣaqqa, ular Yəhudiyədin Galiliyəgə mangoɣanda, Samariyədin əməs, daim Iordan dəryasini boylap mangatti. Xunga «Samariyə өlkisidin өtüxi kerək» degən səz muxu yərdə Əysaning bu yol bilən mengixi Hudaning iradisi ikənlikini bilgənlikini ayan qilidu. ■ **4:5** Yar. 33:19; 48:22; Yə. 24:32. □ **4:6 «Yaqupning quduqi»** — grek tilida «Yaqupning buliqi». U yər astidiki bulaq boloɣaqqa, «quduq» idi. **«Bu təhminən altinqi saət idi»** — yaki ətigəndə saət altidə yaki qüxtin keyin altinqi saəttə (5:4diki izaḫatni kərüng).

ḫeqḳandaḳ bardi-kəldi ḳilmaytti).□ ■
10 Əysa uningoɣa jawabən:
— Əgər sən Hudaning sowoɣitining nemiliki wə səndin su soriɵuqining kim ikənlikini bilsəngidi, undaḳta sən uningdin tiləytting wə u sanga ḫayatliḳ süyini berətti.
11 Ayal uningdin:
— Təḳsir, su tartḳudək ḫeqnərsingiz bolmisa, uning üstigə ḳuduḳ qongḳur tursa, ḫayatliḳ süyini nədin alisiz? ■ 12 Əjəba, bu ḳuduḳni bizgə *miras* ḳalduroɣan atimiz Yaḳuptin uluoɣmusiz? Bu ḳuduḳtin əzi, ooɣulliri wə mal-waranlirimu su iqkən — dedi.□
13 Əysa uningoɣa jawabən:
— Bu suni iqkən ḫərkim yənə ussaydu. 14 Əmma mən beridioɣan suni iqküqi ḫərkim mənggügə ussimaydioɣan bolidu wə bəlki mən uningoɣa beridioɣan su uning iqidə uni mənggülük ḫayatliḳḳa elip baridioɣan, uroɣup qiḳidioɣan bir bulaḳ bolidu, — dedi.■
15 Ayal: — Təḳsir, manga bu sudin bərgəysizki, mən yənə ussimaydioɣan wə muxu yərgə su tartḳili ikkinqi kəlgüqi bolmaydioɣan bolay! — dedi.□
16 Əysa:
— Berip eringni bu yərgə qaḳirip kəlgin, — dedi.
17 — Erim yoḳ, — dəp jawab bərdi ayal.
— Erim yoḳ dəp, rast eytting. 18 Qünki bəx ərgə təgding wə ḫazir səndə boloɣini sening ering əməs. Buni tooɣra eytting! — dedi Əysa.
19 Ayal uningoɣa: — Təḳsir, əmdi kərdümki, siz əslidə pəyoɣəmbər ikənsiz! ■
20 Ata-bowilirimiz bu taoɣda ibadət ḳilip kəlgən, lekin silər *Yəḫudiylar* «Ibadətni Yerusalemda ḳilix kerək!» dəwalisiləroɣu? — dedi.□ ■
21 Əysa uningoɣa mundaḳ dedi:
— Hanim, manga ixəngin, xundaḳ bir waḳti-saiti keliduki, silərning Atioɣa ibadət ḳilixinglar üqün nə bu taoɣda yaki nə Yerusalemda boluxunglarning ḫajiti ḳalmaydu.
22 Silər ibadət ḳiloɣininglarni bilməysilər; biraḳ biz kimgə ibadət ḳiloɣinimizni bilimiz. Qünki nijat-ḳutḳuzulux Yəḫudiylar arḳiliḳ bolidu. □ ■ 23 Lekin xundaḳ bir waḳit kelidu — wə xundaḳla ḫazir kəldiki, ḫəḳiḳiy ibadət ḳiloɣuqilar Atioɣa roḫ wə ḫəḳiḳət bilən ibadət ḳilidu. Ata Əzigə ənə xundaḳ ḫəḳiḳiy ibadət ḳiloɣuqilarni

---

□ **4:9 «...qünki Yəḫudiylar Samariyəliklər bilən ḫeqḳandaḳ bardi-kəldi ḳilmaytti»** — Yəḫudiylar Samariyəliklərni kapir dəp, ḫətta ularning qinə-ḳaqilirinimu ixlətməytti. Yəḫudiy həlḳi ən'əniliri boyiqimu «Xu kapirlaroɣa ḳərzdar boluxḳa ḳət'iy bolmaydu» dəp Samariyəliklərdin ḫeqnemə sorimatti. Uning üstigə Yəḫudiy ərkəklər sirtlarda boloɣanda ḫeqḳaqan natonux bir ayal bilən (ḫətta bəzidə tonux ayallar bilənmu) səzləxməytti. 27-ayətni kərüng. ■ **4:9** Luḳa 9:52, 53; Yḫ. 8:48. ■ **4:11** Yər. 2:13. □ **4:12 «Əjəba, bu ḳuduḳni bizgə miras ḳalduroɣan atimiz Yaḳuptin uluoɣmusiz? Bu ḳuduḳtin əzi, ooɣulliri wə mal-waranlirimu su iqkən»** — ayalning bu səzining iqki mənisi bəlkim «Ḳuduḳ kolap su tepix asan əməs. Pəḳət naḫayiti bilimlik adəmlər xundaḳ ḳilalaydu. Uning üstigə ḫətta uluoɣ Yaḳup əzimu muxu sudin iqkən, uningdin yahxi su tapalmioɣan. Siz uningdin uluoɣsiz, Yaḳup iqkən sudin əwzəl süyüng barmu?!» degənlik bolsa kerək. ■ **4:14** Yḫ. 3:16; 6:27, 35, 54; 7:38. □ **4:15 «Təḳsir, manga bu sudin bərgəysizki, mən yənə ussimaydioɣan wə muxu yərgə su tartḳili ikkinqi kəlgüqi bolmaydioɣan bolay!»** — Ayalning tələppuzi bəlkim kinayilikrək yaki gumanliḳraḳ bolsa kerək. Bizningqə pəḳət Əysa ayalning əz ərliri tooɣruluḳ bexarətlik səz ḳiloɣanda (18-ayət), andin ayal uning ḫəḳiḳiy Məsiḫ ikənlikini bilip yetidu. ■ **4:19** Luḳa 7:16; 24:19; Yḫ. 6:14. □ **4:20 «Ata-bowilirimiz bu taoɣda ibadət ḳilip kəlgən»** — «bu taoɣ» Gərizim teoɣidur. Samariyəliklər xu yərdə əz ibadəthanisini ḳuroɣanidi. **«lekin silər Yəḫudiylar «Ibadətni Yerusalemda ḳilix kerək!» dəwalisiləroɣu?»** — demisəkmu, ayalning bu səzi əməliy bir soaldur, yəni: — Nemixḳa xundaḳ? Bu tooɣrimu? — degəndək. ■ **4:20** Ḳan. 12:5,11; 1Pad. 9:3; 2Tar. 7:12. □ **4:22 «nijat-ḳutḳuzulux Yəḫudiylar arḳiliḳ bolidu»** — qünki (1) Huda ḫəḳiḳiy səz-kalamini əslidə Yəḫudiy həlḳigə alaḫidə tapxuroɣan; (2) ḫəmmidin muḫimi, Hudaning wədilirigə asasən Məsiḫ Yəḫudiylardin qiḳidu. ■ **4:22** Yar. 12:3; 18:18; 22:18; 26:4; 2Pad. 17:29; Ibr. 7:14.

izdiməktə. □ 24 Huda roḫtur wə uningoɣa ibadət ḳiloɣuqilar roḫ wə ḫəḳiḳət bilən Uningoɣa ibadət ḳilixi kerəktur.■
25 Ayal uningoɣa:
— Məsiḫning, yəni «Hristos» degənning kelidioɣanliḳini bilimən. U kəlgəndə, bizgə ḫəmmə ixlarni eytip beridu — dedi.□
26 Əysa uningoɣa: — Sən bilən səzlixiwatḳuqi mən dəl xudurmən! — dedi.■
27 Xu qaoɣda uning muhlisliri ḳaytip kəldi. Ular uning bir ayal bilən səzlixiwatḳanliḳioɣa ḫang-tang ḳelixti; lekin ḫeqḳaysisi uningdin: «Uningdin nemə izdəysən?» yaki «Nemixḳa uning bilən səzlixisən?» dəpmu sorimidi.
28 Xuning bilən ayal kozisini taxlap ḳoyup, xəḫərgə ḳaytip berip, kixilərgə:
29 — Yürünglar, ḫayatimda ḳiloɣanlirimning ḫəmmisini manga eytip bərgən bir kixini kərüp kelinglar. Əjəba, Məsiḫ xumidu? — dedi.
30 Buning bilən halayiḳ xəḫərdin qiḳip, Əysaning aldioɣa kelixti.
31 Xu arilikta muhlisliri uningoɣa:
— Ustaz, bir nərsə yəwalsangqu? — dəp ətünüxti.
32 Lekin uularoɣa:
— Mening silər bilməydioɣan bir yeməklikim bar, — dedi.
33 Muhlislar bir-birigə:
— Əjəba, birsi uningoɣa yegili bir nərsə əkelip bərgənmidu? — deyixti.
34 Əysaularoɣa mundaḳ dedi: — Mening yeməklikim — meni Əwətküqining iradisini əməlgə axurux wə uning *manga tapxuroɣan* hizmitini tamamlaxtur.
35 — Silər: «Ḫosul yeoɣixḳa yənə tət ay ḳaldi» dəwatmamsilər? Mana, silərgə eytayki, bexinglarni kətürüp etizlaroɣa ḳaranglar, ziraətlər saroɣiyip oruxḳa təyyar boldi! □ ■
36 Wə ormiqi ix ḫəḳḳini alidu wə mənggülük ḫayatḳa toplanoɣan ḫosulni yioɣidu, xuning bilən terioɣuqi bilən ormiqi təng xadlinidu. □ 37 Qünki bu ixta «biri teriydu, yənə biri yioɣidu» degən səz əməlgə axurulidu. 38 Mən silərni əzünglar əmgək singdürmigən ḫosulni yioɣixḳa əwəttim; baxḳilar əmgək ḳildi wə silər ularning əmgikining mewisini elixḳa nesip boldunglar.□
39 Xu xəḫərdiki nuroɣun Samariyəliklər ḫeliḳi ayalning: «U ḫayatimda ḳiloɣanlirimning ḫəmmisini manga eytip bərdi» degən guwaḫliḳ səzini anglap,

---

□ **4:23 «...roḫ wə ḫəḳiḳət bilən ibadət ḳilidu»** — demək, (1) Hudaning Muḳəddəs Roḫi arḳiliḳ; (2) ḫərbir ibadət ḳiloɣuqi insan əzining pütkül roḫi bilən; (3) Huda insanlaroɣa tapxuroɣan ḫəḳiḳət (Əz səz-kalami) boyiqə; (4) ḫərḳandaḳ yaloɣanqiliḳni taxlioɣan ḫalda ibadət ḳilixtur. ■ **4:24** 2Kor. 3:17. □ **4:25 «Məsiḫning, yəni «Hristos» degən...»** — «Hristos» grek tilidiki səz bolup, «Məsiḫ», yəni «Məsiḫ ḳilinoɣan (zat)» degənni bildüridu. ■ **4:26** Yḫ. 9:37. □ **4:35 «Silər: «ḫosul yeoɣixḳa yənə tət ay ḳaldi» dəwatmamsilər?»** — xu waḳit bəlkim oninqi yaki onbirinqi ay idi. **«Mana, silərgə eytayki, bexinglarni kətürüp etizlaroɣa ḳaranglar, ziraətlər saroɣiyip oruxḳa təyyar boldi!»** — xübḫisizki, Əysa muxu yərdə təswirləngən «ḫosul» ḫazir xəḫərdin qiḳip əzining yenioɣa keliwatḳanlarni, xundaḳla əzigə etiḳad ḳilmaḳqi boloɣanlarni kəzdə tutidu — «huddi ziraətlər saroɣiyip oruxḳa təyyar boloɣandək, bu kixilərmu etiḳad ḳilixḳa təyyar boldi» degəndək. ■ **4:35** Mat. 9:37; Luḳa 10:2. □ **4:36 «ormiqi ix ḫəḳḳini alidu wə mənggülük ḫayatḳa toplanoɣan ḫosulni yioɣidu»** — «ormiqi»lar Hudaning kixilərni əz hux həwərigə ixəndürüxtiki ahirḳi wasitisi boloɣanlarni kərsitidu. Hux həwərni ḳobul ḳiloɣanlar mənggülük ḫayatḳa erixidu. Muxular bolsa dəl Huda Əz Kalami boloɣan Əysa Məsiḫning ḳurbanliḳidin kütkən ḫosuldur (məsilən, «Rim.» 8:29-30, «1Kor.» 3:5-9, «Ibr.» 2:10ni kərüng). **«xuning bilən terioɣuqi bilən ormiqi təng xadlinidu»** — «terioɣuqi» Hudaning səz-kalamini kixilərgə birinqi bolup yətküzgüqi bolidu. □ **4:38 «baxḳilar əmgək ḳildi wə silər ularning əmgikining mewisini elixḳa nesip boldunglar»** — kim «əmgək ḳilip» terioɣan? Bizningqə ular: (1) Təwrat dəwridiki Hudaning muḳəddəs bəndiliri, bolupmu pəyoɣəmbərlər; (2) pəyoɣəmbərlərning bexarətlirini ətiwarlap ularni Israillaroɣa (xundaḳla Samariyəliklərgə) əgətkən, Hudaoɣa sadiḳ boloɣan Təwrat ustazliri; (3) Yəḫya pəyoɣəmbər wə muhlisliri. Bu üq türküm kixilər həlḳḳə Hudaning səz-kalamini ḳaldurup, ularni Məsiḫning kelixigə, xundaḳla uningoɣa etiḳad ḳilixḳa təyyarlioɣanidi. (4) Məsiḫning əzi «terioɣan». «Ḳoxumqə səz»imizdə yənə buning üstidə tohtilimiz.

Əysaoɣa etiḳad ḳildi. 40 Xunga, ular uning aldioɣa kelip, uning əzliri bilən billə turuxini ətünüxkili turdi; xuning bilən u u yərdə ikki kün turdi.
41 Uning səz-kalami arḳilik tehimu kəp adəm uningoɣa etiḳad ḳildi. 42 Ular ayaloɣa:
— Bizning etiḳad ḳiliximiz əmdi sening səzliring səwəbidin əməs, qünki əzimiz uni angliduḳ wə bilduḳki, dunyaning Ḳutḳuzoɣuqisi dəl xu kixidur! — deyixti.

Bir əməldarning ooɣlining saḳaytilixi
Mat. 8:5-13; Luḳa 7:1-10

43 Bu ikki kündin keyin u xu yərdin qiḳip Galiliyəgə ḳarap mangdi 44 (qünki Əysa əzi: «Ḥeqbir pəyoɣəmbərning əz yurtida izziti yoḳtur» dəp guwaḥliḳ bərgənidi). ■ 45 Xuning bilən u Galiliyəgə kəlginidə, Galiliyəliklər uning *ətüp ketix* ḥeytida Yerusalemda ḳiloɣan əməllirining ḥəmmisini kərgəqkə, uni ḳarxi elixti (qünki ularmu ḥeytḳa qiḳḳanidi). □ 46 Əmdi Əysa bu ḳetim Galiliyədiki Kana yezisioɣa yənə bardi (u dəl xu yərdə suni xarabḳa aylanduroɣanidi). *Xu künlərdə*, Kəpərnaḥum xəḥiridə ooɣli kesəl bolup yatḳan bir orda əməldari bar idi. ■ 47 U Əysaning Yəḥudiyədin Galiliyəgə kəlgənlikini anglap, uning aldioɣa bardi wə:
— *Əyümgə* qüxüp, səkratta yatḳan ooɣlumni saḳaytip bərgəyla! — dəp tohtimay iltija ḳildi.□
48 Xuning bilən, Əysa uningoɣa:
— Silər *Galiliyəliklər* məjizilik alamətlər wə karamətlərni kərmigüqə, ḥeq etiḳad ḳilmaysilər! — dedi.■
49 Orda əməldari Əysaoɣa:
— Təḳsir, balam əlməstə qüxkəyla! — dedi.
50 Əysa uningoɣa: — Baroɣin, ooɣlung ḥayat ḳaldi! — dedi.
Ḥeliḳi adəm Əysaning eytḳan səzigə ixinip, əyigə ḳarap mangdi. 51 Yolda ketip baroɣinida, uning ḳulliri aldioɣa qiḳip, baliliri ḥayat, dəp uḳturdi.
52 Əməldar ulardin ooɣlining ḳaysi saəttin baxlap yahxilinixḳa yüzləngənlikini soriwidi, ular:
— Tünügün yəttinqi saəttə ḳizitmisi yandi, — deyixti.
53 Balining atisi buning dəl Əysaning əzigə: «Ooɣlung ḥayat ḳaldi!» degən saət ikənlikini bilip yətti. Xuning bilən əzi pütkül ailisidikilər bilən billə etiḳad ḳilixti.
54 Bu Əysaning Yəḥudiyədin Galiliyəgə kəlgəndin keyinki kərsətkən ikkinqi məjizilik alamiti idi.□

5

Kəlqək boyidiki paləqning saḳaytilixi

1 Bu ixlardin keyin, Yəḥudiylarning bir ḥeyti yetip kəldi wə Əysa Yerusalemoɣa qiḳti.■ 2 Yerusalemdiki «Ḳoy dərwazisi»ning yenida ibraniy tilida «Bəyt-Əsda» dəp

---

■ **4:44** Mat. 13:57; Mar. 6:4; Luḳa 4:24. □ **4:45 «Galiliyəliklər uning ətüp ketix ḥeytida Yerusalemda ḳiloɣan əməllirining ḥəmmisini kərgəqkə,...»** — 2:23ni kərüng. **«Galiliyəliklər... uni ḳarxi elixti»** — muxu səzlər -44-ayət bilən kərünüxtə səl zitrək boloɣini bilən, 48-ayəttə Galiliyədikilərning əməliy əḥwali kərsitilidu. Ular əməliyəttə ahir berip (6-babta) uning səzlirini rət ḳilip uningdin ayrilip ketidu. Xunga ular uning ḥəḳiḳiy ḥərmitini ḳilmidi. ■ **4:46** Yḥ. 2:1,11. □ **4:47 «... Əyümgə qüxüp, səkratta yatḳan ooɣlumni saḳaytip bərgəyla!»** — Kəpərnaḥumdin Kanaoɣa baridioɣan yolning 33 kilometri dawanoɣa qiḳidioɣan yol. ■ **4:48** 1Kor. 1:22. □ **4:54 «Bu Əysaning Yəḥudiyədin Galiliyəgə kəlgəndin keyinki kərsətkən ikkinqi məjizilik alamiti idi»** — oḳurmənlər xuni kərələyduki, bu Əysaning «yaratḳan ikkinqi məjizisi» əməs, bəlki pəḳət uning «Yəḥudiyədin Galiliyəgə kəlgəndin keyinki» yaratḳan **alamiti**idi. «Alamət» bolsa, Məsiḥning salaḥiyitining bir təripini enik wə alaḥidə ḥalda kərsətkən bir məjizidur. ■ **5:1** Law. 23:2; Ḳan. 16:1.

atilidiоɣan bir kəlqək bolup, uning ətrapida bəx pexaywan bar idi. 3 Bu pexaywanlar
astida bir top bimarlar, yəni ḳarioɣu, tokur wə paləqlər yetixatti. Ular u yərdə yetip
kəlqəkning süyining qayḳilixini kütətti.□ 4 Qünki bir pərixtə məlum waḳitlarda
kəlqəkkə qüxüp suni uroɣutidikən; su uroɣuoɣanda kəlqəkkə birinqi bolup qüxkən
kixi өzini basḳan ḫərḳandaḳ kesəldin saḳiyidikən.□ 5 Əmdi u yərdə ottuz səkkiz
yildin beri aoɣriḳ azabi tartḳan bir bimar bar idi. 6 Əysa bu adəmning xu yərdə
yatḳinini kərdi wə uning uzundin xu ḫaləttə ikənlikini bilip, uningdin:
— Saḳiyixni halamsən? — dəp soridi.
7 Bimar uningoɣa jawabən:
— Təḳsir, su qayḳaloɣanda meni suoɣa qüxüridioɣan adimim yoḳ. Mən qüxəy degüqə,
baxḳilar mening aldimda qüxüwalidu, — dedi.
8 Əysa uningoɣa:
— Ornungdin tur, orun-kərpəngni yioɣixturup mangoɣin! — dedi.■
9 Ḫeliḳi adəm xuan saḳiyip, orun-kərpisini yioɣixturup kətürüp mangdi. Xu küni
xabat küni idi. □ ■ 10 Xunga *bəzi* Yəḫudiylar saḳayoɣan kixigə:
— Bügün xabat küni tursa, orun-kərpəngni kətürüx *Təwratta* sanga mən'i ḳilinoɣan!
— dedi.■
11 Lekin u ularoɣa jawabən:
— Meni saḳaytḳan kixi өzi manga: «Orun-kərpəngni yioɣixturup mangoɣin»
degənidi! — dedi.
12 Ular uningdin: — Əmdi sanga: «Orun-kərpəngni yioɣixturup mangoɣin» degən kixi
kim ikən? — dəp soraxti.
13 Birak saḳayoɣan adəm uning kim ikənlikini bilməytti. Qünki u yərdə adəm kəp
boloɣanliḳtin, Əysa өzini daldioɣa elip, astioɣina ketip ḳaldi. 14 Bu ixlardin keyin Əysa
ḫeliḳi adəmni ibadəthanida tepip uningoɣa:
— Mana, saḳayding. Əmdi ḳayta gunaḫ sadir ḳilma, bexingoɣa tehimu eoɣir külpət
qüxüp ḳalmisun! — dedi.■
15 Ḫeliḳi adəm Yəḫudiylarning ḳexioɣa berip, өzini saḳaytḳan Əysa ikənlikini
uḳturdi. 16 Əysa bu ixlarni xabat küni ḳiloɣanliḳi üqün, Yəḫudiylar uningoɣa
ziyankəxlik ḳilixḳa baxlidi. □ 17 Lekin Əysa ularoɣa:
— Atam ta ḫazirоɣiqə tohtimastin ix ḳilip kəlməktə, mənmu ixləymən! — dedi.□ ■
18 Xu səwəbtin Yəḫudiylar uni өltürüxkə tehimu urunatti; qünki u xabat künining
ḳaidisini buzupla ḳalmastin, yənə Hudani «Atam» dəp qaḳirip, өzini Hudaoɣa
barawər ḳiloɣanidi.■

□ **5:3 «paləqlər»** — yaki «yigligənlər». □ **5:4 «qünki bir pərixtə məlum waḳitlarda kəlqəkkə qüxüp suni uroɣutidikən; su uroɣuoɣanda kəlqəkkə birinqi bolup qüxkən kixi өzini basḳan ḫərḳandaḳ kesəldin saḳiyidikən»** — 3-ayəttiki «ular yetip... 4-ayəttiki «...өzini basḳan ḫərḳandaḳ kesəldin saḳiyidikən» degən səzlərgiqə bəzi kəna kəqürmilərdə tepilmaydu. Əmma bizningqə, bu səzlər 7-ayəttiki səzlərni qüxəndürgənliki üqün bu səzlərni qoḳum əslidiki tekistning bir ḳismi dəp ḳaraymiz. ■ **5:8** Mat. 9:6; Mar. 2:11; Luḳa 5:24. □ **5:9 «xabat küni»** — Yəḫudiylarning ibadət ḳilidioɣan, dəm alidioɣan muḳəddəs künini kərsitidu. U küni ixləx ḳət'iy mən'i ḳilinoɣan. «Təbirlər»nimu kərüng. ■ **5:9** Yḫ. 9:14. ■ **5:10** Mis. 20:10; Ḳan. 5:13; Yər. 17:21; Mat. 12:2; Mar. 2:24; Luḳa 6:2. ■ **5:14** Mat. 12:45; Yḫ. 8:11. □ **5:16 «Yəḫudiylar uningoɣa ziyankəxlik ḳilixḳa baxlidi»** — «Yəḫudiylar» muxu yərdə bəlkim Yəḫudiy qonglar, ḫөkümdarlarni kərsitixi mumkin. Bəzi kona kəqürmilərdə «wə uni өltürüxni ḳəstləxkə baxlidi» dəp ḳoxulidu. □ **5:17 «Atam ta ḫazirоɣiqə tohtimastin ix ḳilip kəlməktə, mənmu ixləymən!»** — «Atam» — Huda, əlwəttə. Əysa Yəḫudiy ḫөkumdarlarning «Nemə üqün xabat küni ix ḳilisən» degən soalioɣa bərgən jawab ḳiskə boloɣini bilən bu Yəḫudiy өlimalirioɣa təwəndikidək mənini bildüridu: — «Huda Өzi ḫərdaim, jümlidin xabat künidə ixliməmdu? U daim Өz ḳanuniyətliri boyiqə pütkül aləmni өz-өzigə tutaxturup, ḫəmmə məwjudatlarni bir-birigə baoɣlandurup turmamdu? U xabat künidimu bəzi insanlarning jenini elip, bəzilirini saḳaytip, bəzilirigə ḫayat bərməmdu? U mening Atam boloɣanikən, mən uningoɣa ḫəmkarlaxmisam bolmaydu!». Yəḫudiylar uning bu jawabidin uning Huda bilən ata-ooɣulluḳ ziq munasiwəttə deginini tooɣra qüxəngini bilən, lekin bu səzini «kupurluḳ» dəp ḳaridi (18-ayət). ■ **5:17** Yḫ. 14:10. ■ **5:18** Yḫ. 7:19.

Əysaning ḫoḳuḳi

19 Xunga Əysa ularoɣa jawabən mundaḳ dedi:
— Bərḫəḳ, bərḫəḳ, mən silərgə xuni eytip ḳoyayki, Ooɣul əzlükidin ḫeqnemə ḳilalmaydu, bəlki pəḳət Atining nemə ḳiliwatḳanliḳini kərüp, andin xu ixni ḳilidu. Ata nemə ix ḳilsa, Ooɣulmu xu ixni ohxaxla ḳilidu. ■ 20 Qünki Ata Ooɣulni səyidu wə Əzining ḳilidioɣan barliḳ ixlirini uningoɣa ayan ḳilidu ḫəm silərni ḫəyran ḳalduruxḳa bulardin tehimu zor wə uluoɣ ixlarni uningoɣa ayan ḳilidu. □ ■ 21 Qünki əlgənlərni Ata ḳandaḳ tirildürüp, ularoɣa ḫayatliḳ ata ḳiloɣan bolsa, Ooɣulmu xuningoɣa ohxax əzi halioɣan kixilərgə ḫayatliḳ ata ḳilidu. □ 22 Xuningdək, Ata Əzi ḫeqkimning üstidin ḫəküm qiḳarmaydu, bəlki barliḳ ḫəküm ixlirini Ooɣuloɣa tapxuroɣan. ■ 23 Buningdin məḳsət, — insanlarning ḫəmmisi Atioɣa ḫərmət ḳiloɣandək, Ooɣuloɣimu ohxaxla ḫərmət ḳilixi üqündur. Kimki Ooɣulni ḫərmətlimisə, uni əwətküqi Atinimu ḫərmətlimigənlərdin bolidu. ■ 24 — Bərḫəḳ, bərḫəḳ, mən silərgə xuni eytip ḳoyayki, səzümni anglap, meni Əwətküqigə ixəngən ḫərkim mənggülük ḫayatḳa erixkən bolidu; u adəm soraḳḳa tartilmaydu, bəlki əlümdin ḫayatliḳḳa ətkən bolidu.■
25 — Bərḫəḳ, bərḫəḳ, mən silərgə xuni eytip ḳoyayki, əlüklərning Hudaning Ooɣlining awazini anglaydioɣan waḳit-saiti yetip kəlməktə, xundaḳla ḫazir kəldiki, angliɣanlar ḫayatliḳḳa igə bolidu. □ ■ 26 Qünki Ata Əzidə ḳandaḳ ḫayatliḳḳa igə bolsa, Ooɣuloɣimu əzidə xundaḳ ḫayatliḳḳa igə boluxni ata ḳildi □ 27 wə yənə uningoɣa soraḳ ḳilix ḫoḳuḳinimu bərdi, qünki u Insan'ooɣlidur. 28 Buningoɣa təəjjüp ḳilmanglar; qünki barliḳ gərdə yatḳanlar uning awazini anglaydioɣan waḳit kelidu ■ 29 wə ular xuan yərlikliridin qiḳixidu, yahxiliḳ ḳiloɣanlar ḫayatḳa tirilidu, yamanliḳ ḳiloɣanlar soraḳḳa tartilixḳa tirilidu. ■ 30 Mən əzlükümdin ḫeqnemə ḳilalmaymən, pəḳət *Atamdin* angliɣinim boyiqə ḫəküm ḳilimən; wə mening ḫəkümüm ḫəḳḳaniydur, qünki mening izdiginim əzümning iradisi əməs, bəlki meni əwətküqining iradisini əməlgə axuruxtur.■

Əysaning Huda əwətkini boloɣinioɣa tət guwaḫliḳ

31 — Əgər əzüm üqün əzüm guwaḫliḳ bərsəm guwaḫliḳim ḫəḳiḳət ḫesablanmaydu. □ ■ 32 Lekin mən üqün guwaḫliḳ beridioɣan baxḳa birsi bar. Uning manga beridioɣan guwaḫliḳining rastliḳini bilimən. □ ■ 33 Silər Yəḫyaoɣa əlqi əwətkininglarda, u

---

■ **5:19** Yəx. 54:5; Yḫ. 3:30; 8:38; 9:4; 10:30; 14:9; 17:5. □ **5:20 «…ḫəm silərni ḫəyran ḳalduruxḳa bulardin tehimu zor wə uluoɣ ixlarni uningoɣa ayan ḳilidu»** — xübḫisizki, «tehimu zor wə uluoɣ ixlar» Ooɣuloɣa ayan ḳilinidu wə xundaḳla uning arḳiliḳ baxḳilaroɣimu ayan ḳilinidu. Bu «uluoɣ wə zor (grek tilida birla səz bilən ipadilinidu) ixlar» 21-22-ayətlərdə bayan ḳilinidu; u Ooɣul süpitidə boloɣaqḳa, halisa bu ixlarni (Huda Əzi ḳilidioɣandək) xabat künidimu ḳilix ḫoḳuḳi bar. ■ **5:20** Yḫ. 1:2; 3:35; 7:16; 8:28; 14:24. □ **5:21 «Qünki əlgənlərni ata ḳandaḳ tirildürüp, ularoɣa ḫayatliḳ ata ḳiloɣan bolsa, Ooɣulmu xuningoɣa ohxax əzi haliɣan kixilərgə ḫayatliḳ ata ḳilidu»** — xübḫisizki, bu səzlər ḫəm jismaniy ḫəm roḫiy mənidə eytilidu. ■ **5:22** Mat. 11:27; Yḫ. 3:35. ■ **5:23** Yḫ. 2:23. ■ **5:24** Luḳa 23:43; Yḫ. 3:18; 6:40, 47; 8:51. □ **5:25 «… əlüklərning Hudaning Ooɣlining awazini anglaydioɣan waḳit-saiti yetip kəlməktə, xundaḳla ḫazir kəldiki, angliɣanlar ḫayatliḳḳa igə bolidu»** — bu səzlər, xübḫisiki, bolupmu roḫiy jəḫəttiki əlüklərni kərsitidu («waḳit-saiti yetip kəlməktə, xundaḳla ḫazir kəldiki,…»). Qünki 28-ayəttə jismaniy əlüklər ayrim kərsitilidu. ■ **5:25** Əf. 2:1, 5; 1Tim. 5:6. □ **5:26 «Qünki Ata Əzidə ḳandaḳ ḫayatliḳḳa igə bolsa, Ooɣuloɣimu əzidə xundaḳ ḫayatliḳḳa igə boluxni ata ḳildi»** — baxḳa birhil yahxi tərjimisi «Qünki Ata Əzi ḳandaḳ ḫayatliḳ mənbəsi bolsa, Ooɣulnimu xundaḳ ḫayatliḳ mənbəsi ḳildi…». ■ **5:28** 1Tes. 4:16. ■ **5:29** Dan. 12:2; Mat. 25:34,46. ■ **5:30** Yḫ. 6:38. □ **5:31 «Əgər əzüm üqün əzüm guwaḫliḳ bərsəm guwaḫliḳim ḫəḳiḳət ḫesablanmaydu»** — «ḫəḳiḳət ḫesablanmaydu» grek tilida «ḫəḳiḳət əməs». ■ **5:31** Yḫ. 8:14. □ **5:32 «Lekin mən üqün guwaḫliḳ beridioɣan baxḳa birsi bar. Uning manga beridioɣan guwaḫliḳining rastliḳini bilimən»** — Əysa eytḳan bu muḫim «guwaḫliḳ beridioɣan baxḳa birsi» Yəḫya pəyoɣəmbər əməs, bəlki Huda'atisi Əzidur. 34-ayətni kərüng («manga insanning guwaḫliḳini ḳobul ḳiliximning keriki yoḳ»). ■ **5:32** Yəx. 42:1; Mat. 3:17; 17:5.

ḥəkikətkə guwaḥlik bərgən ■ 34 (*əməliyəttə*, manga insanning guwaḥlikini ḳobul ḳiliximning keriki yoḳ; mening *Yəḥya tooɣruluḳ* xundaḳ eytiwaḳinim pəḳətla silərning ḳutḳuzuluxunglar üqündur). □ 35 *Yəḥya* bolsa kөyüp nur qeqip turoɣan bir qiraoɣ idi wə silər uning yoruḳida bir məzgil xadlinixḳa razi boldunglar. 36 Lekin Yəḥyaning mən üqün bərgən guwaḥlikidinmu uluoɣ bir guwaḥlik bar. U bolsimu, ata manga ada ḳilixḳa tapxuroɣan əməllər, yəni mən ḳiliwatḳan əməllər, bular mening tooɣramda Atining meni əwətkinigə guwaḥlik beridu. □ ■ 37 Wə meni əwətkən Ata Өzimu mən üqün guwaḥlik bərgəndur. Silər ḥeqḳaqan uning awazini anglimidinglar, ḳiyapitini kərmidinglar ■ 38 wə uning səz-kalami silərning iqinglardin orun almidi; qünki Uning əwətkini bolsa, uningoɣa ixənməysilər.
39 Muḳəddəs yazmilarni ḳetirḳenip oḳup olturisilər; qünki ulardin mənggülük ḥayatḳa igə bolduḳ, dəp ḳaraysilər. Dəl bu yazmilar mən üqün guwaḥlik bərgüqidur. ■ 40 Xundaḳtimu silər yənila ḥayatlikḳa erixix üqün mening yenimoɣa kelixni halimaysilər.
41 Mən insanlarning mahtixini ḳobul ḳilaymən; 42 lekin mən silərni bilimənki, iqinglarda Hudaning muḥəbbiti yoḳ. □ 43 Mən Atamning nami bilən kəlgənmən, əmma silər meni ḳobul ḳilmaysilər. Ḥalbuki, baxḳa birsi өz nami bilən kəlsə, silər uni ḳobul ḳilisilər. □ 44 Silər bir-biringlardin izzət-xөḥrət ḳobul ḳilisilər-yu, yeganə Hudadin kəlgən izzət-xөḥrətkə intilmisənglər, undaḳta silər ḳandaḳmu etiḳad ḳilalaysilər?!■
45 Biraḳ meni üstimizdin Atioɣa xikayət ḳilidu, dəp oylimanglar. Üstünglardin xikayət ḳiloɣuqi mən əməs, bəlki silər ümid baoɣlioɣan Musa *pəyoɣəmbərdur*. 46 Qünki əgər silər rasttin Musa *pəyoɣəmbərgə* ixəngən bolsanglar, mangimu ixəngən bolattinglar. Qünki u *muḳəddəs yazmilarda* mən tooɣruluḳ pütkəndur. ■ 47 Lekin uning pütkənlirigə ixənmisənglar, mening səzlirimgə ḳandaḳmu ixinisilər?!

6

Bəx ming adəmning toyduruluxi
Mat. 14:13-21; Mar. 6:30-44; Luḳa 9:10-17

1 Bu ixlardin keyin, Əysa Galiliyə dengizi (Tiberiyas dengizi dəpmu atilidu)ning u ḳetioɣa өtti.□ 2 Zor bir top halayiḳ u kesəllərni saḳaytḳan məjizilik alamətlirini kərdi wə uning kəynidin əgixip mangdi. 3 Əysa taoɣḳa qiḳip, u yərdə muhlisliri bilən billə olturdi. 4 U qaoɣda Yəḥudiylarning ḥeyti, yəni «өtüp ketix ḥeyti»oɣa az ḳaloɣan waḳit

---

■ **5:33** Yḥ. 1:15, 19, 27. □ **5:34** **«əməliyəttə, manga insanning guwaḥlikini ḳobul ḳiliximning keriki yoḳ»** — Grek tilida «өzüm tooɣruluḳ insanlarning guwaḳlikini ḳobul ḳilaymən» **«mening Yəḥya tooɣruluḳ xundaḳ eytiwaḳinim pəḳətla silərning ḳutḳuzuluxunglar üqündu»** — demək, silər Pəriysilər Yəḥya pəyoɣəmbərning өzüm tooɣruluḳ («mana Məsiḥ-Ḳutḳuzoɣuqi!» degən) guwaḥlikini ḳobul ḳilsanglar, nijat tapalaysilər. □ **5:36** **«mən ḳiliwatḳan əməllər, bular mening tooɣramda Atining meni əwətkinigə guwaḥlik beridu»** — «mən ḳiliwatḳan əməllər» — Əysa yaritiwatḳan kөp məjizilərdin ibarət. ■ **5:36** Yḥ. 10:25; 1Yuḥa. 5:9. ■ **5:37** Mis. 33:20; Ḳan. 4:12; Mat. 3:17; 17:5; Mar. 1:11; 9:7; Luḳa 3:22; 9:35; Yḥ. 1:33; 6:27; 8:18; 1Tim. 6:16; 2Pet. 1:17; 1Yuḥa. 4:12. ■ **5:39** Ḳan. 18:18; Yəx. 34:16; Luḳa 16:29; 24:27; Yḥ. 1:46; Ros. 17:11. □ **5:42** **«iqinglarda Hudaning muḥəbbiti yoḳ»** — yaki «Hudaoɣa boloɣan muḥəbbitinglar yoḳ». □ **5:43** **«Ḥalbuki, baxḳa birsi өz nami bilən kəlsə, silər uni ḳobul ḳilisilər»** — «baxḳa birsi» — xübḥisizki, bu səz kөp «sahta Məsiḥ»lərni, bolupmu ahirḳi zamanda pəyda boloɣan dəjjalni kərsitidu. Buningdin bir misal, miladiyə 135-yili өzini «Məsiḥ bolimən» degən, «Bar-Ḳoḳba» isimlik dəjjaldək bir xəhs Pələstində pəyda boloɣan wə nuroɣun Yəḥudiy həlḳi uning təripidin aldanoɣan. Ular uningoɣa əgixip, Rim imperiyəsi bilən ḳarxilixixḳa qiḳip, ahir berip Rimning ḳoxunliri təripidin yoḳitiloɣan. ■ **5:44** Yḥ. 12:43. ■ **5:46** Yar. 3:15; 22:18; 26:4; 28:14; Ḳan. 18:18. □ **6:1** **«Galiliyə dengizi»** — Israiliyəning ximal təripidiki qong bir kөl. Həritilərni kөrüng.

idi.■ 5 Əysa bexini kətürüp, zor bir top halayiḳning əzining aldiƣa keliwatḳanliḳini
kərüp, Filiptin:
— Bularƣa yəydiƣanƣa nanni nədin alimiz? — dəp soridi■ 6 (lekin u bu səzni Filipni
sinax üqün eytḳanidi. Qünki u əzining nemə ḳilidiƣanliḳini bilətti).
7 Filip jawabən:
— Ikki yüz dinarƣa nan alsaḳmu, ḫərbirigə kiqikkinə bir qixləmdin yeyixkimu
yətməydu!□
8 Muhlislardin biri, yəni Simon Petrusning inisi Andriyas Əysaƣa: 9 — Bu yərdə kiqik
bir ooƣul bala bar, uningda bəx arpa nan bilən ikki kiqik beliḳ bar. Lekin xunqə kəp
həlḳḳə bu nemə bolidu?! — dedi.
10 Əysa: — Kəpqilikni olturoƣuzunglar, — dedi (u yərdə ot-qəp mol əskənidi). Xuning
bilən ər kixilər olturdi; ularning sani bəx mingqə bar idi. 11 Əysa nanlarni ḳoliƣa elip,
Hudaoƣa təxəkkür eytḳandin keyin, olturoƣanlarƣa üləxtürüp bərdi. Beliḳlarnimu
xundaḳ ḳildi; kəpqilik haliƣanqə yedi. ■ 12 Ḫəmməylən yəp toyunoƣanda, u
muhlisliriƣa:
— Axḳan parqilarni yioƣinglar, ḫeq nərsə zayə bolmisun, — dedi.
13 Xuning bilən ular bəx arpa nenidin yəp axḳan parqilirini on ikki sewətkə toldurup
yioƣiwaldi. □ 14 Əmdi halayiḳ Əysaning kərsətkən bu məjizilik alamitini kərüp:
«Dunyaoƣa kelixi muḳərrər boloƣan pəyoƣəmbər ḫəḳiḳətən muxu ikən!» deyixti. □ ■
15 Xuning bilən Əysa ularning kelip əzini padixaḫ boluxḳa zorlimaḳqi boloƣanliḳini
bilip, ulardin ayrilip, ḳaytidin taoƣḳa yaloƣuz qiḳip kətti.

Əysaning su üstidə mengixi
Mat. 14:22-27; Mar. 6:45-52

16 Kəqḳurun, Əysaning muhlisliri dengiz boyiƣa qüxüxti. ■ 17 Ular bir kemigə
olturup, dengizning u ḳetidiki Kəpərnaḫum xəḫirigə ḳarap yol elixti (ḳarangoƣu
qüxüp kətkənidi wə Əysa tehiqə ularning yeniƣa kəlmigənidi). 18 Ḳattiḳ boran qiḳip,
dengiz dolḳunlap kətürülüwatatti. 19 Muhlislar palaḳ urup on-on bir qaḳirimqə
mangoƣanda, Əysaning dengizning üstidə mengip kemigə yeḳinlixiwatḳanliḳini
kərüp, ḳorḳuxup kətti. □ 20 Lekin u ularƣa:
— Bu mən, ḳorḳmanglar! — dedi.
21 Xuni anglap ular uni kemigə qiḳiriwaloƣusi kəldi; u kemigə qiḳipla, kemə dərḫal
ular baridiƣan yərgə yetip bardi.□ ■

Əysa — ḫəḳiḳiy roḫiy ozuḳtur

22 Ətisi dengizning u təripidə ḳaloƣan halayiḳ *aldinḳi küni* u yərdə Əysaning
muhlisliri qiḳḳan kemidin baxḳa kemining yoḳluḳini, Əysaning muhlisliri xu
kemigə qiḳḳanda, Əysaning ular billə qiḳmioƣanliḳini, bəlki muhlislirining əzlirila
kətkənlikini kərgənidi. 23 Ḫalbuki, birnəqqə kemə-ḳolwaḳ Tiberiyas xəḫiridin Rəb

---

■ **6:4** Mis. 12:18; Law. 23:5, 7; Qəl. 28:16; Ḳan. 16:1. ■ **6:5** Mat. 14:14; Mar. 6:34; Luḳa 9:13. □ **6:7 «Ikki yüz dinarƣa nan alsaḳmu…»** — bir dinar yaki «dinarius» bolsa adəttə bir ixqining bir künlük ḫəḳḳigə tooƣra kelətti. 200 dinar bolsa, addiy ixqining yerim yilliḳ kirimidin artuḳraḳ bolidu. ■ **6:11** 1Sam. 9:13. □ **6:13 «sewət»** — grek tilida «ḳol sewət», bəlkim ikki ḳollap kətüridiƣan sewətni kərsitidu. □ **6:14 «Dunyaoƣa kelixi muḳərrər boloƣan pəyoƣəmbər ḫəḳiḳətən muxu ikən!»** — Musa pəyoƣəmbərning bu pəyoƣəmbər tooƣruluḳ aldin eytḳan bexariti «Qəl.» 18:15də tepilidu. ■ **6:14** Luḳa 7:16; 24:19; Yḫ. 4:19. ■ **6:16** Mat. 14:23; Mar. 6:47. □ **6:19 «on-on bir qaḳirimqə mangoƣanda…»** — grek tilida «yigirmə bəx yaki ottuz «stadiyon»qə mangoƣanda…». Bir stadiyon 185 metr, xunga ular ḳiroƣaḳtin 6-5 kilometr mangoƣanidi (bir qaḳirim 500 metr ətrapidu). Dengizning uzunluḳi 20 kilometr, kəngliki 12 kilometr bolup, ular dengiz otturisiƣa yətkən bolsa kerək. □ **6:21 «u kemigə qiḳipla, kemə dərḫal ular baridiƣan yərgə yetip bardi»** — «Zəb.» 107:23-31ni kərüng. ■ **6:21** Zəb. 107:29-30

təxəkkür eytqandin keyin həlq nan yegən yərgə yeqin kelip tohtidi. 24 Xuning bilən halayiq Əysaning wə muhlislirining u yərdə yoqluqini kərüpla, kemilərgə olturup, Əysani izdigili Kəpərnaḫum xəḫirigə mangdi. 25 Ular uni dengizning u təripidə tepip uningoɣa:
— Ustaz, bu yərgə qaqan kəlding? — dəp soraxti.□
26 Əysa ularoɣa jawabən:
— Bərḫək, bərḫək, mən silərgə xuni eytip qoyayki, silər meni məjizilik alamətlərni kərgənlikinglar üqün əməs, bəlki nanlardin yəp toyunoɣininglar üqün izdəysilər. 27 Buzulup ketidioɣan paniy ozuqluqqa əməs, bəlki mənggü ḫayatliqqa baqiy qalidioɣan ozuqluqqa intilip ixlənglar; buni Insan’ooɣli silərgə beridu; qünki uni Ata, yəni Huda Θzi məḫürləp təstiqlioɣan, — dedi. ■
28 Xuning bilən ular uningdin:
— Nemigə intilip ixlisək andin Hudaning ix-hizmitidə ixligən bolimiz? — dəp soraxti.
29 Əysa ularoɣa jawab berip: — Hudaning ix-hizmiti dəl xuki, U əwətkinigə etiqad qilixinglardur, — dedi.■
30 Xuning bilən ular yənə:
— Undaq bolsa sən bizni kərüp θzünggə ixəndürgüdək qandaq məjizilik alamət yaritisən? Zadi nemə ix qilip berisən? ■ 31 Ata-bowilirimiz qəldə yürgəndə, *Zəburda*: «U ularoɣa ərxtin qüxürülgən nan təqdim qildi» dəp pütülgəndək, «manna»ni yegən — deyixti.□ ■
32 Əysa ularoɣa mundaq dedi:
— Bərḫək, bərḫək, mən silərgə xuni eytip qoyayki, silərgə asmandin qüxkən nanni bərgüqi Musa əməs, bəlki mening Atamdur; U *ḫazirmu* silərgə asmandin qüxkən ḫəqiqiy nanni beriwatidu. 33 Qünki Hudaning neni bolsa pütkül dunyaoɣa ḫayatliq ata qilidioɣan, ərxtin qüxküqidur.
34 — Təqsir, ḫəmixə bizgə xu nanni berip turoɣaysən! — deyixti ular.
35 Əysa ularoɣa mundaq dedi:
— Ḫayatliq neni θzümdurmən! Mening yenimoɣa kəlgən ḫərkim ḫeqqaqan aq qalmaydu, manga etiqad qiloɣan ḫərkim ḫeqqaqan ussimaydu. ■ 36 Lekin silərgə eytqinimdək, silər meni kərgən bolsanglarmu, etiqad qilmaywatisilər.
37 Ata manga tapxuroɣanlarning ḫərbiri yenimoɣa kelidu wə mening yenimoɣa kəlgənlərdin ḫeqqaysisini ḫərgiz taxliwətməymən. 38 Qünki θz iradəmni əməs, bəlki meni Əwətküqining iradisini əməlgə axurux üqün ərxtin qüxtüm. ■ 39 Meni Əwətküqining iradisi bolsa dəl xuki, uning manga tapxuroɣanliridin ḫeqbirini yittürməy, bəlki ahirqi küni ularning ḫəmmisini tirildürüxümdin ibarət. □ ■
40 Qünki mening Atamning iradisi xuki, Ooɣuloɣa kəz tikip qarap, uningoɣa etiqad qiloɣanlarning ḫərbirini mənggülük ḫayatqa erixtürüxtur; wə mən ahirqi küni ularni tirildürimən.■

□ **6:25 «Ustaz»** — grek tilida «rabbi». ■ **6:27** Mat. 3:17; 17:5; Mar. 1:11; 9:7; Luqa 3:22; 9:35; Yḫ. 1:33; 3:16; 4:14; 5:37; 6:40, 54; 8:18; 2Pet. 1:17. ■ **6:29** 1Yuḫa. 3:23. ■ **6:30** Mat. 12:38; 16:1; Mar. 8:11; Luqa 11:29; 1Kor. 1:22. □ **6:31 «U ularoɣa ərxtin qüxürülgən nan təqdim qildi»** — «Zəb.» 78:24. **«Ata-bowilirimiz qəldə yürgəndə, Zəburda: «U ularoɣa ərxtin qüxürülgən nan təqdim qildi» dəp pütülgəndək, «manna»ni yegən — deyixti»** — Ularning buni Əysaoɣa deginidə kəzdə tutqini: «Sən Musa pəyoɣəmbərgə ohxax «Dunyaoɣa kelixi muqərrər boloɣan» xu pəyoɣəmbər yaki Məsiḫ bolsang, əmdi Musaoɣa ohxax asmandin nan («manna») qüxürüxünggə tooɣra kəlməmdu?» degəndək mənə idi. Əysa ularoɣa «Bu nan bərgüqi Musa əməs, Hudadur» dəp hatalixni tüzətkəndin keyin (32-ayət) θzining «asmandin qüxkən ḫəqiqiy nan» ikənlikini qüxəndüridu. ■ **6:31** Mis. 16:4, 14; Qəl. 11:7; Nəḫ. 9:15; Zəb. 78:24, 25; 1Kor. 10:3. ■ **6:35** Yəx. 55:1; Yḫ. 4:14; 7:37. ■ **6:38** Mat. 26:39; Mar. 14:36; Luqa 22:42; Yḫ. 5:30. □ **6:39 «Meni Əwətküqining iradisi... ahirqi küni ularning ḫəmmisini tirildürüxümdin ibarət»** — «ahirqi küni» qiyamət küni. ■ **6:39** Yḫ. 10:28; 17:12; 18:9. ■ **6:40** Yḫ. 3:16; 4:14; 6:27,54.

41 Əmdi Yəhudiylar Əysaning: «Ərxtin qüxkən nan өzümdurmən!» degini üqün
uningoƣa narazi bolup oƣotuldixixḳa baxlidi: 42 — «Bu Yüsüpning ooƣli Əysa əməsmu?
Atisinimu, anisinimu tonuydioƣan tursaḳ, yənə ḳandaḳlarqə: — «Ərxtin qüxtüm!»
desun?» — deyixətti ular.■

43 Əysa jawabən ularoƣa mundaḳ dedi: — *Mening tooƣramda* өzara oƣotuldaxmanglar.
44 Meni əwətkən Ata Өzi kixilərning ḳəlbini tartḳuzmisa, ḫeqkim mening yenimoƣa
keləlməydu; mening yenimoƣa kəlgən ḫərbirini ahirḳi küni tirildürimən. ■
45 Pəyoƣəmbərlərning yazmilirida: «Ularning ḫəmmisigə Huda təripidin өgitilidu»
dəp pütülgəndur. Xunga, Atining *səzini* tingxioƣan wə uningdin өgəngən ḫərbiri
mening yenimoƣa kelidu. ■ 46 Biraḳ bu birərkim Atini kərgən degənlik əməs; pəḳət
Hudaning yenidin kəlgüqi bolsa, u Atini kərgəndur.□ ■

47 Bərḫək, bərḫək, mən silərgə xuni eytip ḳoyayki, manga etiḳad ḳiloƣuqi mənggülük
ḫayatḳa igidur. ■ 48 Ḫayatliḳ neni өzümdurmən. 49 Ata-bowiliringlar qəllərdə
«manna» yegini bilən yənila өldi. ■ 50 Lekin mana, ərxtin qüxkən nan dəl
xundaḳki, birsi uningdin yegən bolsa өlməydu. □ 51 Ərxtin qüxkən ḫayatliḳ neni
өzümdurmən; kimdəkim bu nandin yesə, əbədil'əbədgiqə yaxaydu. Mən beridioƣan
xu nan bolsa mening ət-tenimdur, pütkül dunyadikilər ḫayatḳa igə bolsun dəp, mən
uni atimaḳqimən.■

52 Bu səz bilən Yəhudiylar өzara talax-tartix ḳilixiḳa baxlap:

— Bu adəm bizning yeyiximizgə өzining ət-tenini ḳandaḳ berəlisun?! — deyixətti.■

53 Xunga Əysa ularoƣa mundaḳ dedi:

— Bərḫək, bərḫək, mən silərgə xuni eytip ḳoyayki, silər Insan'ooƣlining ət-
tenini yemigüqə wə ḳenini iqmigüqə, silərdə ḫayatliḳ bolmaydu. 54 Ət-tenimni
yegüqi wə ḳenimni iqküqi mənggülük ḫayatḳa erixkən bolidu wə mən uni ahirḳi
küni tirildürimən. □ ■ 55 Qünki ət-tenim ḫəḳiḳiy ozuḳluḳ, ḳenim bolsa ḫəḳiḳiy
iqimliktur. 56 Ət-tenimni yegüqi wə ḳenimni iqküqi məndə yaxaydu wə mənmu
uningda yaxaymən. □ 57 Ḫayat Ata meni əwətkən wə mən Atining boloƣanliḳidin
yaxawatḳinimdək, meni yegüqi kixi ḫəm mening wasitəm bilən yaxaydu. 58 Mana bu
ərxtin qüxkən nandur. Bu nan ata-bowiliringlar yegən «*manna*»dək əməs; qünki ular
«*manna*»ni yeyixi bilən өldi; biraḳ bu nanni istemal ḳiloƣuqi bolsa mənggü yaxaydu!■

59 Bu səzlərni u Kəpərnaḫumdiki sinagogda təlim bərginidə eytḳanidi. 60 Xuning
bilən uning muhlisliridin nuroƣunliri buni angliƣanda:

— Bu təlim bək eoƣir ikən! Buni kim anglap kətürəlisun? — deyixti.

61 Biraḳ өz iqidə muhlislirining bu tooƣrisida oƣotuldaxḳinini bilgən Əysa ularoƣa:

— Bu səzüm silərni taydurdimu? 62 Əmdi mubada Insan'ooƣlining əsli kəlgən jayoƣa
kətürülüwatḳinini kərsənglar, ḳandaḳ bolar?! ■ 63 *Insanoƣa* ḫayatliḳ bərgüqi
— Roḫtur. Insanning ətliri bolsa ḫeqḳandaḳ payda bərməydu. Mən silərgə

■ **6:42** Mat. 13:55; Mar. 6:3. ■ **6:44** Küy. 1:4; Yḫ. 6:65. ■ **6:45** Yəx. 54:13; Yər. 31:33; Ibr. 8:10; 10:16. □ **6:46** **«Biraḳ bu birərkim Atini kərgən degənlik əməs; pəḳət Hudaning yenidin kəlgüqi bolsa, u Atini kərgəndur»** — bəzi alimlar bu ayəttiki səzlərni Əysa əməs, bəlki rosul Yuḫanna qüxəndürüx yolida ḳoxup yazoƣan, dəp ḳaraydu. Biz uning üqün anqə ispat kərmigəqkə, yənila Əysaning өz səzi, dəp oylaymiz. ■ **6:46** Mat. 11:27; Luḳa 10:22; Yḫ. 1:18; 7:29; 8:19. ■ **6:47** Yḫ. 3:16,36. ■ **6:49** Mis. 16:4; Qəl. 11:7; Zəb. 78:24 □ **6:50** **«Lekin mana, ərxtin qüxkən nan dəl xundaḳki, birsi uningdin yegən bolsa өlməydu»** — yaki «lekin mana, birsi uningdin yegən bolsa өlməydioƣan, ərxtin qüxkən nan muxu yərdidur». ■ **6:51** Yḫ. 11:26; Ibr. 10:5, 10. ■ **6:52** Yḫ. 3:9. □ **6:54** **«ət-tenimni yegüqi»** — yaki «ət-tenimni istemal ḳiloƣuqi». ■ **6:54** Yḫ. 3:16; 4:14; 6:27,40. □ **6:56** **«ət-tenimni yegüqi»** — yaki «ət-tenimni istemal ḳiloƣuqi». ■ **6:58** Yḫ. 3:13. ■ **6:62** Mar. 16:19; Luḳa 24:50; Yḫ. 3:13; Ros. 1:9; Əf. 4:8.

eytḳan sözlirim bolsa ḥəm roḥtur wə ḥəm ḥayatliḳtur. □ ■ 64 Lekin aranglardin etiḳad ḳilmiƣan bəzilər bar, — dedi (qünki Əysa etiḳad ḳilmiƣanlarning wə özigə satḳunluḳ ḳilidiƣanning kim ikənlikini baxtila bilətti).■
65 Xuning bilən u mundaḳ dedi: — Mən xu səwəbtin silərgə xuni eyttimki, Atamdin ata ḳilinmisa, ḥeqkim mening yenimƣa keləlməydu!■
66 Xu waḳittin tartip muhlisliridin heli köpi qekinip qiḳip, uning bilən yənə mangmaydiƣan boldi. 67 Xunga Əysa on ikkiyləndin:
— Silərmu, ḥəm *məndin* ketixni halamsilər? — dəp soridi.
68 Simon Petrus uningƣa jawab ḳilip:
— I Rəb, biz kimning yeniƣa ketəttuḳ? Mənggü ḥayatliḳ sözliri səndilidur! ■ 69 Wə xuningƣa ixənduḳ wə xuni bilip yəttuḳki, sən Hudaning Muḳəddəs Boloƣuqisidursən! — dedi.■
70 Əysa ularƣa jawabən:
— Mən silər on ikkinglarni tallidim əməsmu, biraḳ aranglarda birsi Iblistur! — dedi □ ■ 71 (uning bu degini Ixḳariyotluḳ Simonning ooƣli Yəḥudani kərsətkənidi, qünki Yəḥuda on ikkiylənning biri boloƣini bilən, keyin özigə satḳunluḳ ḳilidu).□

7

Əysaning inilirining uningƣa ḳarxi turuxi

1 Bu ixlardin keyin, Əysa Galiliyədə aylinip yürdi. U Yəḥudiyədə aylinip yürüxni halimaytti, qünki *xu yərdiki* Yəḥudiylar uningƣa ḳəst ḳilmaḳqi idi. 2 Bu qaƣda, Yəḥudiylarning «kəpilər ḥeyti»ƣa az ḳalƣanidi.■ 3 Xunga Əysaning iniliri uningƣa:
— Muxu yərdin ayrilip Yəḥudiyəgə barƣin, xuning bilən muhlisliringmu *karamət* əməlliringni kərələydu!□ 4 Qünki özini həlḳ-aləmgə tonutmaḳqi boloƣan ḥeqkim yoxurun jayda ix ḳilmaydu. Bu əməllərni ḳiliwatḳanikənsən, özüngni dunyaƣa kərsət! — deyixti. 5 Qünki uning inilirimu uningƣa etiḳad ḳilmiƣanidi.■
6 Xunga Əysa ularƣa:
— Mening waḳit-saitim tehi kəlmidi. Lekin silərgə nisbətən ḥərwaḳit munasiptur.□
7 Bu dunyadiki kixilər silərgə ḥərgiz öq bolmaydu; lekin meni öq köridu. Qünki

□ **6:63 «Insanƣa ḥayatliḳ bərgüqi — Roḥtur»** — muxu yərdə «Roḥ», xübḥisizki, Hudaning Roḥini kərsitidu. **«Insanning ətliri bolsa ḥeqḳandaḳ payda bərməydu»** — «insanning ətliri» — Hudaƣa tayanmaydiƣan insanlarni kərsitidu. «Rimliḳlarƣa»diki kirix səzimizdə «ət/ətlər» tooƣruluḳ boloƣan izaḥatimizni kərüng. **«Mən silərgə eytḳan sözlirim bolsa ḥəm roḥtur wə ḥəm ḥayatliḳtur»** — demək, roḥiy mənidə, adəmning roḥiƣa ḥayat kirgüzidiƣan, mənggülük ḥayat yətküzidiƣan. ■ **6:63** 2Kor. 3:6. ■ **6:64** Yḥ. 2:25; 13:11. ■ **6:65** Yḥ. 6:44. ■ **6:68** Ros. 5:20. ■ **6:69** Mat. 16:16; Mar. 8:29; Luḳa 9:20; Yḥ. 11:27. □ **6:70 «biraḳ aranglarda birsi Iblistur!»** — yaki «biraḳ aranglarda birsi düxməndur!». «Iblis» degən sözning öz mənisi «düxmən, yaw». ■ **6:70** Luḳa 6:13. □ **6:71 «Ixḳariyotluḳ Simonning ooƣli Yəḥuda…»** — yaki «Simonning ooƣli Yəḥuda Ixḳariyotni…». ■ **7:2** Law. 23:34. □ **7:3 «Muxu yərdin ayrilip Yəḥudiyəgə barƣin, xuning bilən muhlisliringmu karamət əməlliringni kərələydu!»** — Əysaning inilirining bu sözining iqki mənisi bəlkim: «Muḥim mətiwər kixilərning köpi Galiliyə degən muxu namrat, pinḥan jaydin əməs, bəlki paytəht Yerusalemdidur; sən xu yərdə özüngni kərsitixing kerək; xuning bilən ḥəḳikiy nam-inawiting wə ḥəywiting bolidu» degəndək bolsa kerək. Səl ƣəlitə ix xuki, ular uningƣa ixənmigini bilən (5-ayətni kərüng): «Israilning padixaḥi bolay desəng, karamət əməlliringni oquḳ məydanida kərsitixing kerək» degən gumaniy nəsiḥətni bərgən (4-ayətni kərüng). ■ **7:5** Mar. 3:21. □ **7:6 «silərgə nisbətən ḥərwaḳit munasiptur»** — bu sözning iqki mənisi bəlkim intayin addiydur. Hudaning iradisigə köngül bəlidiƣan adəm Hudaning yetəkqilikini wə baxpanaḥliḳini izdəp yüridu; lekin pəḳət öz iradisigə ḳaraydiƣan kixi Hudaning yetəkqilikining wə baxpanaḥliḳining keriki yoḳ dəp yüridu wə xundaḳla, bu dunyadikilərdin ḥeqḳandaḳ ḳarxiliḳḳa yaki əqmənlikkə uqrimaydu, haliƣan yərgə beriweridu. Lekin Hudaning iradisini izdigən kixi təbiiy ḥalda bu dunyadikilərning ḳilmixlirini axkarə ḳiliƣaqḳa, ularning nəpritigə uqraydu (7-ayətni kərüng).

mən ularning ḳilmixlirini rəzil dəp guwaḫliḳ beriwatimən.■ 8 Silər bu ḫeytḳa beriweringlar. Mən bu ḫeytḳa barmaymən, qünki mening waḳit-saitim tehi yetip kəlmidi, — dedi.□ ■
9 Əysa bu sözlərni ḳilip, Galiliyədə ḳaldi.

Kəpilər ḫeytida

10 Əysaning iniliri ḫeytḳa qiḳḳandin keyin, u özimu uningoɣa bardi. Əmma axkara əməs, yoxurun bardi. 11 Ḫeytta Yəhudiylar uni izdəp: «U ḳəyərdidur?» dəp sorawatatti.■
12 Kixilər arisida uning tooɣrisida köp oɣuloɣula boldi. Bəzilər uni: «Yaxi adəm!» desə, yənə bəzilər: «Yaḳ, u halayiḳni azduruwatidu!» deyixti. ■ 13 Biraḳ Yəhudiy *qongliridin* ḳorḳup, ḫeqkim oquḳ-axkarə uning gepini ḳilmaytti.□ ■
14 Ḫeytning yerimi ötkəndə, Əysa ibadəthana ḫoylilirioɣa kirip həlḳḳə təlim berixkə baxlidi. □ 15 Yəhudiylar:
— Bu adəm ḫeqḳandaḳ təlim almioɣan turuḳluḳ, uning ḳandaḳmu munqə köp bilimi bolsun? — dəp ḫang-tang ḳelixti.□
16 Əysa ularoɣa:
— Bu təlimlər mening əməs, bəlki meni Əwətküqiningkidur. ■ 17 Uning iradisigə əməl ḳilixḳa öz iradisini baoɣlioɣan ḫərkim bu təlim tooɣruluḳ — uning Hudadin kəlgənlikini yaki özlükümdin eytiwatḳanliḳimni bilidu. 18 Öz aldioɣa sözligən kixi öz xan-xəripini izdəydu, lekin özini əwətküqining xan-xəripini izdəydioɣan kixi ḫəḳ-sadiḳtur, uningda ḫəḳḳaniysizliḳ yoḳtur. 19 Musa *pəyoɣəmbər* silərgə Təwrat ḳanunini tapxuroɣan əməsmu? Lekin ḫeqḳaysinglar bu ḳanunoɣa əməl ḳilmaywatisilər! Nemixḳa meni öltürməkqi bolisilər? — dedi.□ ■
20 Köpqilik:
— Sanga jin qaplixiptu! Seni öltürməkqi boloɣan kim ikən? — deyixti.□ ■
21 Əysa ularoɣa mundaḳ jawab bərdi: — Mən bir karamətni yaritixim bilən ḫəmminglar ḫang-tang ḳelixtinglar. □ 22 — Əmdi Musa *pəyoɣəmbər* silərgə hətnə ḳilix tooɣruluḳ əmr ḳalduroɣan (əməliyəttə bolsa hətnə ḳilix Musa pəyoɣəmbərdin əməs, ata-bowilardin ḳaloɣan), xunga silər xabat künigə *tooɣra kelip ḳalsimu* xu

---

■ **7:7** Yḫ. 3:19; 14:17; 15:18. □ **7:8 «Silər bu ḫeytḳa beriweringlar. Mən bu ḫeytḳa barmaymən»** — köp kona köqürmilərdə «Silər bu ḫeytḳa beriweringlar. Mən bu ḫeytḳa tehi barmaymən» yaki «Silər bu ḫeytḳa beriweringlar. Mən bu ḫeytḳa ḫazirqə barmaymən» deyilidu. «Tehi» yaki «ḫazirqə» sözlər əslidə bolsun, bolmisun, bəribir ayətning mənisi asasən ohxaxtur; qünki Əysa iniliri ḫeytḳa qiḳḳandin keyin astirtin bardi (10-ayət). Bəzilər «ḫazirqə» degənni qüxəndürüx yolida kirgüzidu. ■ **7:8** Yḫ. 8:20. ■ **7:11** Yḫ. 11:56. ■ **7:12** Mat. 21:46; Luḳa 7:16; Yḫ. 6:14; 9:16; 10:19. □ **7:13 «Yəhudiy qongliridin ḳorḳup…»** — grek tilida «Yəhudiylardin ḳorḳup» deyilidu. Muxu yərdə «Yəhudiylar» qoḳum ularning qonglirini kərsitidu. ■ **7:13** Yḫ. 9:22; 12:42; 19:38. □ **7:14 «…kirip»** — grek tilida «…qiḳip» □ **7:15 «Yəhudiylar»** — bəlkim Yəhudiy qonglar. ■ **7:16** Yḫ. 3:11; 8:28; 12:49; 14:10, 24. □ **7:19 «nemixḳa meni öltürməkqi bolisilər?»** — yaki «nemixḳa meni öltürgili izdəysilər?». ■ **7:19** Mis. 20:1; 24:3; Mat. 12:14; Mar. 3:6; Yḫ. 5:18; 10:39; 11:53; Ros. 7:53. □ **7:20 «Seni öltürməkqi boloɣan kim ikən?»** — yaki «Seni öltürgili izdəydioɣan kim?». ■ **7:20** Yḫ. 8:48,52; 10:20. □ **7:21 «Mən bir karamətni yaritixim bilən ḫəmminglar ḫang-tang ḳelixtinglar»** — bu «bir karamət», xübḫisizki, u aldinḳi ḳetim Yerusalemda boloɣanda xabat künidə paləq adəmni saḳaytḳanliḳini kərsitidu (23-ayət wə 5-babni kərüng). Əysaning səzigə ḳarioɣanda, gərqə bu məjizə birnəqqə ay ilgiri kərsitilgən bolsimu, ularning esidə tehiqə bar idi. Xu wəjidin ular Əysani öltürüwətməkqi bolidu. 22-24-ayətlərdə Əysa «xabat künidə adəmni saḳaytix Təwrat ḳanunioɣa hilap», degən hiyaloɣa ḳattiḳ rəddiyə beridu. Bizningqə u əslidə ularni bu məsilə tooɣruluḳ oylandurux üqün bu məjizini ḳəstən xabat künidə yaratḳanidi.

künidə adəmning hətnisini ḳiliwerisilər. □ ■ 23 Əmdi Təwrat ḳanunioɣa hilaplik ḳilinmisun dəp xabat künidə adəm hətnə ḳilinoɣan yərdə, mən xabat künidə bir adəmni səllimaza sakaytsam, silər nemə dəp manga aqqiḳlinisilər? 24 Sirtḳi ḳiyapətkə ḳarap ḥəküm ḳilmanglar, bəlki ḥəḳḳaniy ḥəküm ḳilinglar!■

Əysa Ḳutḳuzoɣuqi-Məsiḫmidu?

25 U wakitta Yerusalemliḳlarning bəziliri:
— *Qonglar* əltürməkqi boloɣan kixi bu əməsmidi? 26 Axkara səzləwatsimu, uningoɣa ḳarxi ḥeq nərsə demidioɣu! Dərwəḳə, aḳsaḳallarning uning Məsiḫ ikənlikini bilip yətkənmu? 27 Ḥalbuki, bu adəmning ḳəyərdin kəlgənlikini biz enik bilimiz. Lekin Məsiḫ kəlgəndə, uning ḳəyərdin kəlgənlikini ḥeqkim bilməstioɣu, — deyixti.□ ■
28 Xunga Əysa ibadəthana ḥoylisida təlim beriwetip, yuḳiri awaz bilən mundaḳ dedi:
— Silər meni tonuymiz ḥəmdə mening ḳəyərdin kəlgənlikimnimu bilimiz, *dəwatisilər*?! Biraḳ mən əzlükümdin əməs, mən meni Əwətküqidin *kəldim*, U ḥəḳtur; biraḳ silər Uni tonumaysilər. □ ■ 29 Mən Uni tonuymən. Qünki mən Uning yenidin kəldim, meni U əwətti.■
30 Xunga ular uni tutux yolini izdəytti, lekin ḥeqkim uningoɣa ḳol salmidi; qünki uning wakit-saiti tehi yetip kəlmigənidi. □ ■ 31 Lekin halayik arisidiki nuroɣun kixilər uningoɣa etiḳad ḳildi. Ular: «Məsiḫ kəlgəndə bu kixi kərsətkən məjizilik alamətlərdin artuḳ *məjizə* yaritalarmu?!» deyixti.■

Əysani tutux üqün ḳarawullarning əwətilixi

32 Pərisiylər halayiḳning u tooɣruluḳ oɣuloɣula boluwatḳan bu gəp-səzlirini anglidi; xuning bilən Pərisiylər bilən bax kaḫinlar uni tutux üqün birnəqqə ḳarawullarni əwətti. □ 33 Xuning bilən Əysa:
— Yənə bir'az wakit silər bilən billə bolimən, andin meni Əwətküqining yenioɣa ketimən. ■ 34 Meni izdəysilər, lekin tapalmaysilər. Mən baridioɣan yərgə baralmaysilər, — dedi.■
35 Buning bilən, Yəḫudiylar bir-birigə:

□ **7:22 «əməliyəttə bolsa hətnə ḳilix Musa pəyoɣəmbərdin əməs, ata-bowilardin ḳaloɣan»** — «hətnə ḳilix»ni Huda əslidə Ibraḫim pəyoɣəmbərgə (Musa pəyoɣəmbərdin ilgiri, əlwəttə) Özining Ibraḫim wə əwladliri bilən boloɣan əḫdining simwoli bolsun dəp tapxuroɣanidi («Yar.» 17-bab). **«xunga silər xabat künigə tooɣra kelip ḳalsimu xu künidə adəmning hətnisini ḳiliwerisilər»** — əmr bolsa «Bala tuoɣulup səkkizinqi küni hətnisini ḳilix kerək» («Yar.» 17:13). Xuning bilən «səkkizinqi kün» xabat künigə tooɣra kelip ḳalsimu (wə xabat küni «ixləx»kə bolmaydu) balini sünnət ḳiliwerix kerək. Bolmisa Təwrat ḳanunioɣa hilaplik bolidu. ■ **7:22** Law. 12:3; Yar. 17:10. ■ **7:24** Ḳan. 1:16,17; Pənd. 24:23; Yaḳ. 2:1. □ **7:27 «bu adəmning ḳəyərdin kəlgənlikini biz enik bilimiz»** — ular uni Galiliyəlik dəp bilətti. Əməliyəttə u Bəyt-Ləḫəmdə tuoɣuloɣan, əlwəttə. **«Lekin Məsiḫ kəlgəndə, uning ḳəyərdin kəlgənlikini ḥeqkim bilməstioɣu, — deyixti.»** — halayiḳning bu səzliri anqə tooɣra əməs idi; bu kixilər pəyoɣəmbərlərning Məsiḫ tooɣruluḳ bexarətlik yazmilirini toluḳ bilmigən bolsa kerək. Bəlkim ularning kəzdə tutḳini pəḳət Məsiḫning tuyuḳsiz namayan bolidioɣanliḳini kərsətkən bexarətlərla idi. ■ **7:27** Mat. 13:55; Mar. 6:3; Luḳa 4:22. □ **7:28 «silər meni tonuymiz ḥəmdə mening ḳəyərdin kəlgənlikimnimu bilimiz, dəwatisilər?! Biraḳ mən əzlükümdin əməs, mən meni Əwətküqidin kəldim, U ḥəḳtur; biraḳ silər Uni tonumaysilər»** — Bu səz Əysaning ularning «Bu adəmning… ḳəyərdin kəlgənlikini enik bilimiz» deginigə rəddiyə ḳiloɣan jawabi idi. Əgər ular Hudani tonuoɣan bolsa Əysaning ḳəyərdin kəlgənlikini bilgən bolatti, lekin ular Hudani tonimaytti (ayəttiki ahirḳi səzgə ḳarang). ■ **7:28** Yḫ. 5:43; 8:26, 42; Rim. 3:4. ■ **7:29** Yḫ. 10:15. □ **7:30 «Xunga ular uni tutux yolini izdəytti…»** — «ular» bəlkim yənila qonglarni kərsitidu. ■ **7:30** Mar. 11:18; Luḳa 19:47; 20:19; Yḫ. 7:19; 8:20, 37. ■ **7:31** Yḫ. 8:30. □ **7:32 «ḳarawullarni əwətti»** — yaki «ibadəthana ḳarawullirini əwətti». Lekin bizningqə 30- wə -44-ayətlər (Lawiylardin boloɣan) muxu kixilərni ayrim kərsitidu. ■ **7:33** Yḫ. 16:16. ■ **7:34** Yḫ. 8:21; 13:33.

— U biz tapalmioɣudək ḳəyərlərgə barar? Greklər arisidiki tarḳaḳ Yəhudiy muḥajirlarning yenioɣa berip, greklaroɣa təlim berəmdioɣandu? □ 36 «Meni izdəysilər, lekin tapalmaysilər. Mən baridioɣan yərgə baralmaysilər» degini nemisidu? — deyixti.

Ḫayatliḳ süyi

37 Ḫeytning ahirḳi ḥəm əng katta küni, Əysa ornidin turup, yuḳiri awaz bilən: —
Kimdəkim ussisa, mening yenimoɣa kelip iqsun! □ ■ 38 Manga etiḳad ḳiloɣuqi kixining
huddi muḳəddəs yazmilarda eytiloɣinidək, iq-baoɣridin ḫayatliḳ süyining dəryaliri
ekip qikidu! — dəp jakarlidi □ ■ 39 (u bu səzni özigə etiḳad ḳiloɣanlaroɣa ata
ḳilinidioɣan Muḳəddəs Roḥḳa ḳarita eytḳanidi. *Hudaning* Roḥi tehi ḫeqkimgə ata
ḳilinmioɣanmidi, qünki Əysa tehi xan-xəripigə kirmigənidi).■

Həlḳning bəlünüp ketixi

40 Halayiḳ iqidə bəzilər bu səzni anglap:
— *Kelixi muḳərrər boloɣan* pəyoɣəmbər ḫəḳiḳətən muxu ikən!! — deyixti.□ ■
41 Bəzilər: «Bu Məsiḥ ikən!» deyixətti. Yənə bəzilər bolsa: «Yaḳ, Məsiḥ Galiliyədin
kelәttimu? ■ 42 Muḳəddəs yazmilarda, Məsiḥ *padixaḥ* Dawutning nəslidin ḫəm
Dawutning yurti Bəyt-Ləḫəm yezisidin kelidu, deyilmigənmidi?» — deyixti.■
43 Buning bilən, halayiḳ uning wəjidin ikkigə bəlünüp kətti. 44 Bəziliri uni tutayli
degən bolsimu, lekin ḫeqkim uningoɣa ḳol salmidi.

Yəhudiy aḳsaḳallirining etiḳadsizliḳi

45 Ḳarawullar *ibadəthanidin* bax kaḫinlar bilən Pərisiylərning yenioɣa ḳaytip
kəlgəndə, ular ḳarawullaroɣa:
— Nemə üqün uni tutup kəlmidinglar? — dəp soraxti.
46 Ḳarawullar:
— Ḫeqkim ḫeqḳaqan bu adəmdək səzligən əməs! — dəp jawab berixti.
47 Pərisiylər ularoɣa jawabən:
— Silərmu azduruldunglarmu? 48 Aḳsaḳallardin yaki Pərisiylərdin uningoɣa etiḳad
ḳiloɣanlar boloɣanmu?! ■ 49 Lekin Təwrat ḳanunini bilməydioɣan bu qüprəndilər
lənətkə ḳalidu! — deyixti.□
50 Ularning arisidin biri, yəni burun ahxamda Əysaning aldioɣa kəlgən Nikodim
ularoɣa:■

□ **7:35 «U biz tapalmioɣudək ḳəyərlərgə barar? Greklər arisidiki tarḳaḳ Yəhudiy muḥajirlarning yenioɣa berip, greklaroɣa təlim berəmdioɣandu?»** — bu ayəttiki «greklər» Ḳanaanning (Pələstinning) sirtida turoɣan barliḳ yat əlliklərgə wəkillik ḳilidu. □ **7:37 «Ḫeytning ahirḳi ḥəm əng katta küni, Əysa ornidin turup, yuḳiri awaz bilən: — Kimdəkim ussisa, mening yenimoɣa kelip iqsun!»** — Əysa bu səzlərni ḫeytning ahirḳi küni, yəni dəl Hudaning Israil həlḳi qəldiki waḳtida Musa pəyoɣəmbər arḳilik ularni su bilən təminligən məjizə yaratḳan hatirə künidə eytḳan. ■ **7:37** Law. 23:36; Yəx. 55:1; Yḥ. 6:35; Wəḥ. 22:17. □ **7:38 «Manga etiḳad ḳiloɣuqi kixining huddi muḳəddəs yazmilarda eytiloɣinidək, iq-baoɣridin ḫayatliḳ süyining dəryaliri ekip qikidu!»** — «muḳəddəs yazmilarda eytiloɣandək» — «Yəx.» 58:11 wə «Əz.» 47:1-12ni kərüng. «Zəb.» 78:15-16, «Pənd.» 4:23, «Yəx.» 44:3, 55:1, «Əz.» 47:1-12, «Yo.» 3:18, «Zək.» 13:1, 14:8mu bəlkim «Muḳəddəs Roḥning təkülüxi» bilən munasiwətliktur. ■ **7:38** Yəx. 12:3. ■ **7:39** Yəx. 44:3; Yo. 2:27-29; Ros. 2:17. □ **7:40 «Kelixi muḳərrər boloɣan pəyoɣəmbər ḫəḳiḳətən muxu ikən!»** — Musa pəyoɣəmbərning bu pəyoɣəmbər tooɣruluḳ aldin eytḳan bexariti «Ḳan.» 18:15də tepilidu. ■ **7:40** Mat. 21:46; Luḳa 7:16; Yḥ. 6:14. ■ **7:41** Yḥ. 1:47; 4:42. ■ **7:42** Zəb. 132:11; Mik. 5:1; Mat. 2:6. ■ **7:48** Yəx. 33:18; Yḥ. 12:42; 1Kor. 1:20; 2:8. □ **7:49 «Təwrat ḳanunini bilməydioɣan bu qüprəndilər lənətkə ḳalidu!»** — «qüprəndilər» addiy həlḳni kərsitidu. Aḳsaḳallar wə Pərisiylər ularni intayin kəmsitətti. ■ **7:50** Yḥ. 3:2; 19:39.

51 — Təwrat ⱪanunimiz awwal kixining nemə ⱪiloⱪinini əzidin anglap bilməy turup, uningoⱪa ḫəküm ⱪiⱪiramdu!■
52 Ular jawab ⱪilip: — Sənmu Galiliyədinmu? *Muⱪəddəs yazmilarni* kər, ⱪetirⱪinip oⱪup baⱪ, Galiliyədin ḫeqⱪandaⱪ pəyoⱪəmbər qiⱪmaydu! — dedi.□
53 Xuning bilən *ularning* ḫərbiri əz əyigə kətti.□

8

Zina üstidə tutuloⱪan ayal

1 Əysa bolsa Zəytun teoⱪioⱪa qiⱪip kətti. 2 Ətisi səḫərdə, u yənə ibadəthana ḫoylilirioⱪa kirdi wə halayiⱪning ḫəmmisi uning yenioⱪa kelixkənidi. U olturup, ularoⱪa təlim berixkə baxlidi. 3 *Xu qaoⱪda*, Təwrat ustazliri bilən Pərisiylər zina ⱪilip tutulup ⱪaloⱪan bir ayalni uning aldioⱪa elip kelixti. Ular ayalni otturioⱪa qiⱪirip, 4 uningdin:
— Ustaz, bu ayal dəl zina üstidə tutuwelindi.□ 5 Musa *pəyoⱪəmbər* Təwrat ⱪanunida bizgə muxundaⱪ ayallarni qalma-kesək ⱪilip əltürüxni əmr ⱪiloⱪan. Əmdi sənqə, uni ⱪandaⱪ ⱪilix kerək? — dəp soraxti.□ ■ 6 Əmdi ularning bundaⱪ deyixtiki niyiti, uni tuzaⱪⱪa qüxürüp, uning üstidin ərz ⱪiloⱪudək birər baḫanə izdəx idi. Əmma Əysa engixip, barmiⱪi bilən yərgə bir nemilərni yazoⱪili turdi.□ 7 Ular xu soalni tohtimay sorawatatti, u ruslinip ularoⱪa:
— Aranglardiki kim gunaḫsiz bolsa, *bu ayaloⱪa* birinqi taxni atsun! — dedi.■
8 Andin u yənə engixip, yərgə yezixni dawamlaxturdi.■ 9 Ular bu səzni anglap, aldi bilən yaxanoⱪanliri, andin ⱪaloⱪanliri bir-birləp *ḫəmmisi* u yərdin qiⱪip ketixti. Ahirida Əysa otturida ərə turoⱪan ḫeliⱪi ayal bilən yaloⱪuz ⱪaldi. □ 10 Əysa ruslinip turup, xu ayaldin baxⱪa ḫeqkimni kərmigən bolup, uningdin:
Hanim, sanga ḫeliⱪi xikayət ⱪiloⱪanlar ⱪeni? Seni gunaḫⱪa bekitidioⱪan ḫeqkim qiⱪmidimu? — dəp soriwidi, 11 — Ḫəzrətliri, ḫeqkim qiⱪmidi, — dedi ayal.
Əysa:

■ **7:51** Mis. 23:1; Law. 19:15; Ⱪan. 1:17; 17:8; 19:15. □ **7:52 «Muⱪəddəs yazmilarni kər, ⱪetirⱪinip oⱪup baⱪ, Galiliyədin ḫeqⱪandaⱪ pəyoⱪəmbər qiⱪmaydu!»** — ularning bu səzidə Galiliyəlik boloⱪan Yunus pəyoⱪəmbərni ⱪəstən untuoⱪanidi. Qünki Təwratning «Yunus pəyoⱪəmbər» degən ⱪismida, Hudaning **Yəḫudiy əməslərgə** nijat pursitini yətküzgəniliki enik hatirilinidu. Ular yənə «Yəx.» 8:12diki bexarət, yəni Məsiḫning əz hizmitini Galiliyədə baxlaydioⱪanliⱪi tooⱪruluⱪ bexarətni ⱪəstən untuoⱪan ohxaydu. □ **7:53 «xuning bilən ularning ḫərbiri əz əyigə kətti»** — «ḫərbiri əz əyigə kətti» degənlik bəlkim Nikodimning soali ularning wijdanioⱪa sanjiloⱪan bolsa kerək. □ **8:4 «Ustaz, bu ayal dəl zina üstidə tutuwelindi»** — «zina ⱪilip tutulup ⱪaloⱪan» ayal bar idi, lekin ərkək ⱪeni? □ **8:5 «Musa pəyoⱪəmbər Təwrat ⱪanunida bizgə muxundaⱪ ayallarni qalma-kesək ⱪilip əltürüxni əmr ⱪiloⱪan»** — ⱪiziⱪ yeri xuki, ular pəⱪət «ayallar»ni tiloⱪa alidu. Əməliyəttə Təwrat ⱪanuni boyiqə zina ⱪiloⱪan ərkəklərnimu əlümgə məḫkum ⱪilix kerək idi. ■ **8:5** Law. 20:10; Ⱪan. 22:22. □ **8:6 «Əmdi ularning bundaⱪ deyixtiki niyiti, uni tuzaⱪⱪa qüxürüp, uning üstidin ərz ⱪiloⱪudək birər baḫanə izdəx idi»** — Əgər Əysa «Bu ayaloⱪa rəḫim ⱪilix kerək» desə, ular dərḫal «Sən Musa pəyoⱪəmbərgə qüxürülgən ⱪanunoⱪa hilaplik ⱪilixni ündəysən, dəytti. Baxⱪa bir tərəptin, xu qaoⱪda Yəḫudiy həlⱪi Rim imperiyəsining ⱪanuni astida turoⱪaqⱪa, Yəḫudiylar əzliri ḫeqkimgə əlüm jazasini bəja kəltürüx ḫoⱪuⱪi yoⱪ idi. Xunga əgər Əysa «Qalma-kesək ⱪilinsun» desə, u qaoⱪda ular rimliⱪlaroⱪa «muxu kixi Rim imperiyəsigə ⱪarxi qiⱪti!» degəndək xikayət ⱪilatti. ■ **8:7** Ⱪan. 17:7. ■ **8:8** Yər. 17:13 □ **8:9 «ular bu səzni anglap, aldi bilən yaxanoⱪanliri, andin ⱪaloⱪanliri bir-birləp ḫəmmisi u yərdin qiⱪip ketixti»** — bəzi kona kəqürmilərdə: «Ular bu səzni anglap, wijdanining əyiblixi bilən aldi bilən yaxanoⱪanliri, andin ⱪaloⱪanliri bir-birləp ḫəmmisi u yərdin qiⱪip ketixti» deyilidu.

— Mənmu seni gunaḫqa bekitməymən. Barоɣin, buningdin keyin yənə gunaḫ qilmioɣin! — dedi.□ ■

Əysa dunyaning nuridur

12 Xunga Əysa yənə kəpqilikkə səz qilip:
— Dunyaning nuri өzümdurmən. Manga əgəxkənlər qarangoɣuluqta mangmaydu, əksiqə ḫayatliq nurioɣa erixidu, — dedi.■
13 Pərisiylər:
— Sən өzünggə өzüng guwaḫliq beriwatisən. Xunga sening guwaḫliqing rast ḫesablanmaydu, — deyixti.
14 Əysa ularoɣa jawabən mundaq dedi:
— Ḫətta mən өzümgə guwaḫliq bərsəmmu, guwaḫliqim ḫəqtur, qünki mən өzümning qəyərdin kəlgənlikimni wə qəyərgə baridioɣanliqimni bilimən. Lekin silər qəyərdin kəlgənlikimni wə qəyərgə baridioɣanliqimni bilməysilər. ■ 15 Silər ət igilirining өlqimi boyiqə ḫөküm qilisilər. Biraq mən ḫeqkimning üstigə ḫөküm qilmaymən. □ 16 Mən ḫөküm qilsammu, ḫөkümüm ḫəqiqiydur; qünki mən yaloɣuz əməs, bəlki meni əwətkən Ata *bu ixta* mən bilən billidur. □ 17 Silərgə təwə boloɣan Təwrat qanunida: «Ikki adəmning guwaḫliqi bolsa rast ḫesablinidu» dəp pütülgəndur. □ ■ 18 Rast, mən өzüm tooɣramda өzüm guwaḫliq berimən, wə meni əwətkən Atimu mening tooɣramda guwaḫliq beridu.■
19 Ular uningdin: — Atang qəyərdə? — dəp soraxti.
Əysa ularoɣa jawab berip: — Silər ya meni tonumaysilər, ya Atamni tonumaysilər; meni tonuoɣan bolsanglar, Atamnimu tonuyttunglar, — dedi.■
20 Əysa bu səzlərni ibadəthanida təlim bərginidə, sədiqə sanduqining aldida turup eytqanidi. Biraq ḫeqkim uni tutmidi, qünki uning waqit-saiti tehi yetip kəlmigənidi.□ ■

Əysaning etiqadsizlaroɣa agaḫ berixliri

21 Xuning bilən u ularoɣa yənə:
Mən bu yərdin ketimən; silər meni izdəysilər, lekin өz gunaḫinglar iqidə өlisilər. Mən ketidioɣan yərgə silər baralmaysilər, — dedi.■

□ **8:11** **«Mənmu seni gunaḫqa bekitməymən. Barоɣin, buningdin keyin yənə gunaḫ qilmioɣin!»** — 7:53-8:11-ayətlər bəzi kona kəqürmilərdə tepilmaydu. Bizningqə, buning səwəbi, bu «zina gunaḫining kəqürüm qilinixi» tooɣrisidiki ayətlər bəzi kəqürgüqilərning zitioɣa qattiq təgkən bolsa kerək. ■ **8:11** Yḫ. 5:14. ■ **8:12** Yəx. 42:16; Yḫ. 1:9; 9:5; 12:35,36. ■ **8:14** Yḫ. 5:31. □ **8:15** **«Silər ət igilirining өlqimi boyiqə ḫөküm qilisilər»** — «ət igilirining өlqimi boyiqə» — oqurmənlərning esidə bolsunki, Injilda «ət» yaki «ətlər» kəp yərlərdə insanlarning Hudaoɣa tayanmay өzlükidin ix qiloɣanliqini kərsitidu. «Rimliqlaroɣa»diki «kirix səz»nimu kərüng. □ **8:16** **«Biraq mən ḫeqkimning üstigə ḫөküm qilmaymən. Mən ḫөküm qilsammu, ḫөkümüm ḫəqiqiydur»** — Əysa Məsiḫ bu dunyada turoɣanda **kixilərning** üstigə ḫөküm qilmaytti (sorақqa tartmaytti), bəlki **ularning ix-ḫərikətlirining** üstigə, tooɣra, tooɣra əməs, dəp ḫөküm qilatti. Pəqət ahirətkə kəlgəndə andin u barliq kixilərni sorақqa tartip, ularning üstidin ḫөküm qiqiridu, əlwəttə. Pərisiylər bolsa өzlirini sorақqi, Məsiḫni sorақqa tartix ḫoқuqimiz bar dəp qaraytti. **«meni əwətkən Ata bu ixta mən bilən billidur»** — «bu ixta» degən səzlər əyni tekisttə bolmisimu, mənisi dəl «Mening ḫөküm qiloɣinim pəqət өzümdin əməs, buningda Ata mən bilən billidur» degəndəktur. □ **8:17** **«Silərgə təwə boloɣan Təwrat qanunida…»** — grek tilida «silərning Təwrat qanuninglarda» deyilidu. Bu ḫəjwiy, kinayilik gəptur. Pəriysilər daim: «Təwrat qanunini tirixip-tirmixip, ḫəqiqiy mənisi bilən өzləxtürgüqilər pəqət bizlərmiz» dəp ḫalini qong qilip yürüxətti. Əməliyəttə «Təwrat qanuni» Hudaning barliq ḫəlqigə təwə idi, əlwəttə. 10:34 wə 15:25nimu kərüng. **«ikki adəmning guwaḫliqi bolsa rast ḫesablinidu»** — «Qan.» 17:6. ■ **8:17** Qəl. 35:30; Qan. 17:6; 19:15; Mat. 18:16; 2Kor. 13:1; Ibr. 10:28. ■ **8:18** Mat. 3:17; 17:5; Mar. 1:11; 9:7; Luқa 3:22; 9:35; Yḫ. 1:33; 5:37; 6:27. ■ **8:19** Yḫ. 14:9; 16:3. □ **8:20** **«sədiqə sanduqining aldida»** — yaki «həzinidə». ■ **8:20** Yḫ. 7:30. ■ **8:21** Yḫ. 7:34; 13:33.

22 Buning bilən Yəhudiylar:
— U: «Mən ketidiƣan yərgə silər baralmaysilər» dəydu. Bu uning əzini əltürüwalimən deginimidu? — deyixti.
23 Əysa ularƣa:
— Silər təwəndindursilər, mən yuķiridindurmən. Silər bu dunyadindursilər, mən bu dunyadin əməsmən. ■ 24 Xuning üqün silərgə: «Gunaḫliringlar iqidə əlisilər» dedim. Qünki silər mening «*Əzəldin* Bar Bolƣuqi» ikənlikimgə ixənmisənglar, gunaḫliringlar iqidə əlisilər, — dedi.□ ■
25 Sən zadi kim? — dəp soraxti ular.
Əysa ularƣa: — Baxta silərgə nemə degən bolsam, mən xu. 26 Əzümning silərning tooƣranglarda wə üstünglardin ḫəküm ķilidiƣan nurƣun səzlirim bar; lekin meni Əwətküqi ḫəķtur wə mən Uningdin nemini angliƣan bolsa, bularnila dunyadikilərgə ukturup eytimən, — dedi.□ ■
27 Ular uning əzlirigə eytķanlirining Ata tooƣruluķ ikənlikini qüxinəlmidi. □ 28 Xunga Əysa mundaķ dedi:
Silər Insan'ooƣlini kətürgəndin keyin, mening «*Əzəldin* Bar Bolƣuqi» ikənlikimni bilisilər wə xundaķla ḫeq ixni əzlükümdin ķilmiƣanliķimni, pəķət Atining manga əgətkininila səzligənlikimnimu bilisilər. □ ■ 29 Meni Əwətküqi mən bilən billidur, U meni əsla yalƣuz ķoymidi, qünki mən ḫəmixə Uni hursən ķilidiƣan ixlarni ķilimən.■
30 Əysa bu səzlərni ķiliwatķan qaƣning əzidə, nurƣun kixilər uningƣa etiķad ķildi.■

Ḫəķiķiy ərkinlik tooƣruluķ

31 Əysa əzigə etiķad ķiƣan Yəhudiylarƣa:
— Əgər mening səz-kalamimdin qiķmay tursanglar, mening ḫəķiķiy muhlislirim bolƣan bolisilər, 32 wə ḫəķiķətni bilisilər wə ḫəķiķət silərni azadliķķa erixtüridu, — dedi.■
33 Ular jawabən: — Biz Ibraḫimning nəslimiz, — ḫeqķaqan ḫeqkimning ķulluķida bolmiduķ. Sən ķandaķsigə: Azadliķķa erixsilər, dəysən? — dedi.■
34 Əysa ularƣa jawab berip: — Bərḫəķ, bərḫəķ, mən silərgə xuni eytip ķoyayki, gunaḫ sadir ķiƣan kixi gunaḫning ķulidur. ■ 35 Ķul ailidə mənggü turmaydu,

---

■ **8:23** Yḫ. 3:31. □ **8:24** **«Qünki silər mening «Əzəldin Bar Bolƣuqi» ikənlikimgə ixənmisənglar, gunaḫliringlar iqidə əlisilər»** — yaki «Qünki silər mening «Mən Bolimən» ikənlikimgə ixənmisənglar, gunaḫliringlar iqidə əlisilər». «Əzəldin Bar Bolƣuqi» yaki ««Mən Bolimən» — Bu Hudaning Musa pəyƣəmbərgə axkariliƣan nami bolup («Mis.» 3:14), Əysamu bu namni əzigə ķollanƣan. Baxķa bir tərjimisi: «Mening **U** (yəni, Məsiḫ) ikənlikimgə…». Lekin «Yuḫanna»da ohxax xu ibarə tepilidiƣan kəp baxķa ayətlər bilən selixturƣanda (məsilən, 28-, 58-ayət) bu tərjimimiz tooƣra boluxi kerək. ■ **8:24** Yḫ. 8:21. □ **8:26** **«Əzümning silərning tooƣranglarda wə üstünglardin ḫəküm ķilidiƣan nurƣun səzlirim bar; lekin meni Əwətküqi ḫəķtur wə mən Uningdin nemini angliƣan bolsa, bularnila dunyadikilərgə ukturup eytimən»** — Məsiḫning Pərisiylərgə eytķan baxķa kəp səzlirigə ohxax, bu səzi intayin ihqamdur. Bizningqə omumiy mənisi: «Silər tooƣruluķ nurƣun əyibləydiƣan səzlirim bar. Bu səzlirimni ķobul ķilmasliķinglar mumkin. Lekin mening bu səzlirim əməliyəttə əzümdin əməs, bəlki meni əwətkən Atamdindur; xunga ixinixinglar kerək; qünki nemini Uningdin anglisam, xuni dunyaƣa eytimən» degəndək bolsa kerək. ■ **8:26** Yḫ. 7:28; 15:15; Rim. 3:4. □ **8:27** **«ular uning əzlirigə eytķanlirining ata tooƣruluķ ikənlikini qüxinəlmidi»** — «Ata» əz Atisi Huda, əlwəttə. Demisəkmu, Məsiḫning nemixķa bəzidə pəķət «Ata» wə baxķa yərlərdə «Atam» deyixini tətķiķ ķilix bək paydiliķ ixtur. □ **8:28** **«Silər Insan'ooƣlini kətürgəndin keyin…»** — «Insan'ooƣlining kətürülüxi» awwal Əysaning krestlinixi, andin asmanƣa kətürülüp Hudaning ong təripidə olturuxinmu kərsitidu. 12:32-34nimu kərüng. **«mening «Əzəldin Bar Bolƣuqi» ikənlikimni bilisilər»** — 24-ayəttiki izaḫatni kərüng. ■ **8:28** Qəl. 21:9; 2Pad. 18:4; Yḫ. 3:11, 14; 7:16; 12:32, 49; 14:10. ■ **8:29** Yḫ. 14:10; 16:32. ■ **8:30** Yḫ. 7:31. ■ **8:32** Rim. 6:18; Gal. 5:1; 1Pet. 2:16. ■ **8:33** Mat. 3:9. ■ **8:34** Rim. 6:20; 2Pet. 2:1.

lekin oƣul mənggü turidu. □ 36 Xuning üqün Oƣul silərni azad ḳilsa, ḫəḳiḳiy
azad bolisilər. □ ■ 37 Silərning Ibraḫimning nəsli ikənlikinglarni bilimən. Biraḳ
meni əltürməkqi boluwatisilər, qünki mening səzüm iqinglardin orun almidi.
38 Mən Atamning yenida kərgənlirimni eytiwatimən; silər bolsanglar əz atanglardin
kərgənliringlarni ḳiliwatisilər!□ ■
39 Ular jawab berip: — Bizning atimiz Ibraḫimdur, — dedi.
Əysa ularƣa: — Əgər Ibraḫimning pərzəntliri bolsanglar, Ibraḫimning əməllirini
ḳilƣan bolattinglar! ■ 40 Biraḳ ḫazir əksiqə meni, yəni Hudadin angliƣan ḫəḳiḳətni
silərgə yətküzgən adəmni əltürüxkə ḳəstləysilər. Ibraḫim undaḳ ixni ḳilmiƣan. ■
41 Silər əz atanglarning ḳilƣinini ḳiliwatisilər! — dedi.
— Biz ḫaramdin bolƣan əməsmiz! Bizning pəḳət birla atimiz bar, U bolsa Hudadur!
— deyixti ular.□
42 Əysa ularƣa: — Atanglar Huda bolƣan bolsa, meni səygən bolattinglar; qünki
mən Hudaning baƣridin qiḳip, bu yərgə kəldim. Mən əzlükümdin kəlgən əməsmən,
bəlki Uning təripidin əwətilgənmən. □ ■ 43 Səzlirimni nemixḳa qüxənməysilər?
Eniḳki, mening səz-kalamim ḳuliḳinglarƣa kirməywatidu! 44 Silər atanglar
Iblistin bolƣansilər wə uning arzu-ḫəwəslirigə əməl ḳilixni halaysilər. U aləm
apiridə bolƣandin tartip ḳatil idi wə uningda ḫəḳiḳət bolmiƣaqḳa, ḫəḳiḳəttə
turmiƣan. U yalƣan səzligəndə, əz təbiitidin səzləydu, qünki u yalƣanqi wə
xundaḳla yalƣanqiliḳning atisidur. □ ■ 45 Lekin mən ḫəḳiḳətni səzliginim üqün,
manga ixənməysilər. 46 Ḳaysinglar meni gunaḫi bar dəp dəlilliyələysilər, ḳeni?
Ḫəḳiḳətni səzlisəm, nemə üqün manga ixənməysilər? 47 Hudadin bolƣan kixi
Hudaning səzlirini anglaydu; silər ularni anglimaysilər, qünki silər Hudadin bolƣan
əməssilər!■
48 Yəhudiylar uningƣa jawabən:
— Əjəba, bizning seni: «Samariyəlik ḫəm jin qaplaxḳan adəm»sən deginimiz tooƣra
əməsmu? — deyixti.□ ■
49 Əysa jawabən: — Manga jin qaplaxḳini yoḳ, bəlki mən Atamni ḫərmət ḳilimən;
lekin silər manga ḫərmətsizlik ḳiliwatisilər. ■ 50 Mən əz xan-xəripimni izdiməymən;
lekin buni izdigüqi ḫəm *uning üstidin* ḫəküm ḳilƣuqi Birsi bar. 51 Bərḫək, bərḫək,
mən silərgə xuni eytip ḳoyayki, mening səz-kalamimni tutidiƣan kixi əbədil'əbəd
ölüm kərməydu.■

□ **8:35 «Ḳul ailidə mənggü turmaydu, lekin oƣul mənggü turidu»** — demək, birsi «ḳul» bolsa (muxu yərdə «gunaḫning ḳuli») ḫərḳandaḳ əy igisi bilən mənggülük munasiwəttə bolmaydu, uning ailə əzasi bolalmaydu; pəḳət əy igisining əz ailisidikilər bilənla mənggülük munasiwiti bolidu; əy igisining oƣli əy igisining ḫoḳuḳiƣa igə bolidu, əlwəttə. Əmdi «əy igisi» Huda bolsa, uning Oƣlimu toluḳ ḫoḳuḳluḳ bolidu, əlwəttə. Bu ix 36-ayəttiki ḫəḳiḳət bilən ziq baƣlinidu. □ **8:36 «Xuning üqün Oƣul silərni azad ḳilsa, ḫəḳiḳiy azad bolisilər»** — yuḳiriḳi izaḫatnimu kərüng. «Ḳul» «ḳul»ni azad ḳilmaydu, «ḳul»ni azad ḳilalaydiƣan pəḳət əzi azad bolƣan kixi, əlwəttə. Əmdi bu dunyada kim gunaḫdin azadtur? Məsiḫdin baxḳa ḫərbir kixi gunaḫning ḳulidur, ḫəḳiḳiy azad bolƣan kixi pəḳət «Oƣul», yəni Məsiḫdur; xuning bilən u baxḳilarni (ularda etiḳad bolsa) gunaḫning küqidin azad ḳilalaydu. ■ **8:36** Rim. 8:2. □ **8:38 «silər bolsanglar əz atanglardin kərgənliringlarni ḳiliwatisilər!»** — yaki «silər bolsanglar əz atanglardin angliƣanliringlarni ḳiliwatisilər!». ■ **8:38** Yḫ. 3:11; 7:16; 12:49; 14:10, 24. ■ **8:39** Rim. 2:28; 9:7. ■ **8:40** Yḫ. 17:17. □ **8:41 «Silər əz atanglarning ḳilƣinini ḳiliwatisilər!»** — «əz atanglar» — Iblisni kərsitidu, əlwəttə. 44-ayətni kərüng. **«Biz ḫaramdin bolƣan əməsmiz!»** — bu daritma gəp. Ular Əysaning Məryəmdin tuƣuluxini «bir atining wasitisi bilən əməs», bəlki «ḫaramdin bolƣan» dəp puritip, uningdin ewən tapmaḳqi idi. □ **8:42 «mən Hudaning baƣridin qiḳip…»** — grek tilida «mən Hudaning iqidin qiḳip…». ■ **8:42** Yḫ. 5:43; 7:29. □ **8:44 «… *Iblis* yalƣanqi wə xundaḳla yalƣanqiliḳning atisidur»** — yaki «… u (Iblis) yalƣanqi wə xundaḳla yalƣanqiliḳning piridur». ■ **8:44** Yar. 3:1; 2Kor. 11:3; 1Yuḫa. 3:8. ■ **8:47** Yḫ. 6:37; 10:26,27; 1Yuḫa. 4:6. □ **8:48 ««Samariyəlik ḫəm jin qaplaxḳan adəm»sən»** — «Samariyəliklər» Yəhudiylar kəzgə ilmaydiƣan bir həlḳ bolup, ularning kəzḳarixiqə Samariyəliklər Hudaning səzini burmiliƣan kapirlar wə jin təgkənlərdur. ■ **8:48** Yḫ. 7:20; 10:20. ■ **8:49** Yḫ. 7:18. ■ **8:51** Yḫ. 5:24; 11:25.

52 Xuning bilən Yəhudiylar uningƣa:
— Sanga dərwəkə jin qaplaxƙanliƙini əmdi bilduƙ! Ḥətta *ḥəzriti* Ibraḥim wə
pəyƣəmbərlərmu əlgən tursa, sən ƙandaƙsigə: «Mening səz-kalamimni tutidiƣan
kixi əbədil'əbəd əlüm tetimaydu» dəysən? 53 Əjəba, sən atimiz Ibraḥimdin
uluƣmusən? U əldi, pəyƣəmbərlər ḥəm əldi!? Sən əzüngni kim ƙilmaƙqisən?■
54 Əysa jawabən mundaƙ dedi:
— Əgər mən əzümni uluƣlisam, undaƙta uluƣluƙum ḥeqnərsə ḥesablanmaytti.
Biraƙ meni uluƣliƣuqi — silər «U bizning Hudayimiz» dəp ataydiƣan Atamning
Əzidur. 55 Silər Uni tonumidinglar, lekin mən Uni tonuymən. Uni tonumaymən
desəm, silərdək yalƣanqi bolattim; biraƙ mən Uni tonuymən wə Uning səz-kalamini
tutimən. 56 Atanglar Ibraḥim mening künümni kəridiƣanliƙidin yayrap-yaxnidi ḥəm
dərwəkə uni aldin'ala kərüp xadlandi.□ ■
57 — Sən tehi əllik yaxƙa kirməy turup, Ibraḥimni kərdüngmu? — deyixti ular.
58 Əysa ularƣa:
— Bərḥəƙ, bərḥəƙ, mən silərgə xuni eytip ƙoyayki, Ibraḥim tuƣulmastila, mən Bar
Bolƣuqidurmən! — dedi.□
59 Buning bilən ular uni qalma-kesək ƙiloƣili ƙollириƣa yərdin tax aldi; lekin Əysa
ularƣa kərünməy, ularning otturisidin ətüp ibadəthanidin qiƙip kətti.□ ■

9

Əysaning tuƣma ƙariƣuni saƙaytixi

1 Wə u yolda ketiwetip, tuƣma ƙariƣu bir adəmni kərdi. 2 Muhlisliri uningdin:
— Ustaz, kim gunaḥ ƙilip uning ƙariƣu tuƣuluƣiniƣa səwəb boloƣan? U əzimu ya
ata-anisimu? — dəp soraxti.□
3 Əysa mundaƙ jawab bərdi:
— Əzi yaki ata-anisining gunaḥ sadir ƙiloƣanliƙidin əməs, bəlki Hudaning Əz əməlliri
uningda ayan ƙilinsun dəp xundaƙ boloƣan. 4 Künning yoruƙida, meni Əwətküqining
əməllirini ada ƙilixim kerək. Kəq kirsə, xu qaƣda ḥeqkim ix ƙilalmaydu.□ 5 Mən
dunyada turoƣan waƙtimda, dunyaning nuri əzümdurmən.■
6 Bu səzlərni ƙiloƣandin keyin, u yərgə tükürüp, tükürüktin lay ƙilip, layni
ḥeliƙi adəmning kəzlirigə sürüp ƙoydi■ 7 wə uningƣa: «Siloam kəlqiki»gə
berip yuyuwətkin» dedi («Siloam» *ibraniyqə səz bolup*, «əwətilgən» degən mənini

---

■ **8:53** Ibr. 11:13. □ **8:56** **«Atanglar Ibraḥim mening künümni kəridiƣanliƙidin yayrap-yaxnidi»** — Əysaning «mening künüm» degini nemini kərsitidu? Bizningqə bu ibarə: (1) uning dunyaƣa kelixini kərsitidu; (2) uning xan-xərəp iqidə ƙaytip kelidiƣan küninimu kərsitidu. Ibraḥim ƙaqan aldin'ala buni kərgən? Yəhudiy «Rabbilar»ning kəpinqisi «Ibraḥim Isḥaƙni ƙurbanliƙ ƙilixƙa sunoƣan waƙitta baƙiy aləm uningƣa ayan ƙilinoƣan» dəp ƙaraytti wə bizmu bu pikirgə mayilmiz. ■ **8:56** Yar. 17:17; Luƙa 10:24; Ibr. 11:13. □ **8:58** **«Ibraḥim tuƣulmastila, mən Bar Boloƣuqidurmən!»** — «mən Bar Boloƣuqidurmən» degini yənila «Mis.» 3:14də, Musa pəyƣəmbərgə wəḥiy ƙilinoƣan, Hudaning «Mən Əzümdurmən», yaki bolmisa «Mən Əzəldin Bar Boloƣuqidurmən» degən uluƣ namini kərsitidu. Əysaning bu namni əzigə aloƣini uning Hudaliƙ təbiitini kərsitidu. Yəhudiylar uning bu gepini tooƣra qüxinidu, lekin ƙət'iy ixənməydu (59-ayətni kərüng). □ **8:59** **«Buning bilən ular uni qalma-kesək ƙiloƣili ƙollириƣa yərdin tax aldi»** — Yəhudiy həlƙi uning səzining mənisini tooƣra qüxinətti, lekin ixənməy «kupurluƙ ƙiloƣuqi!» dəp uni əltürməkqi idi. **«lekin Əysa ularƣa kərünməy, ularning otturisidin ətüp ibadəthanidin qiƙip kətti»** — bəzi kəna kəqürmilərdəPəƙət «lekin Əysa əzini daldiƣa elip, ibadəthanidin qiƙip kətti» deyilidu. ■ **8:59** Luƙa 4:29; Yḥ. 10:31,39; 11:8. □ **9:2** **«Ustaz»** — Grek tilida «Rabbi». □ **9:4** **«meni Əwətküqining əməllirini ada ƙilixim kerək»** — yaki «meni Əwətküqining əməllirini ada ƙiliximiz kerək». **«Kəq kirsə, xu qaƣda ḥeqkim ix ƙilalmaydu»** — Əysaning yər yüzidə bolidiƣan hizmitigə bəlkim pəƙət altə ay ƙaloƣan bolsa kerək. ■ **9:5** Yəx. 42:6; Luƙa 2:32; Yḥ. 1:9; 8:12; 12:35,46; Ros. 13:47. ■ **9:6** Mar. 8:23.

bildüridu). Xuning bilən ḫeliḳi adəm berip yuyuwidi, kəzi kəridiоlan bolup ḳaytip kəldi.□ 8 Ḳoxniliri wə u ilgiri tiləmqilik ḳiloḫinida uni kərgənlər:
— Bu olturup tiləmqilik ḳilidiоlan ḫeliḳi adəm əməsmu? — deyixip kətti.■
9 Bəzilər: «Ḫəə, xu ikən» desə, yənə bəzilər: «Yaḳ. u əməs, lekin uningоla ohxaydikən» deyixti.
Biraḳ u əzi:
— Mən dəl xu kixi bolimən! — dedi.
10 — Undaḳta kəzliring ḳandaḳ eqildi? — dəp soraxti ular.
11 U jawabən mundaḳ dedi:
— Əysa isimlik bir kixi *tükürükidin* lay ḳilip kəzlirimgə sürüp ḳoyuwidi, manga: «Siloam kəlqikigə berip yuyuwətkin» degənidi. Mən berip yuyuwidim, kərələydiоlan boldum.
12 — U ḫazir ḳəyərdə? — dəp soraxti ular.
— Bilməymən, — dedi u.

Pərisiylərning məjizini sürüxtürüxi

13 Halayiḳ ilgiri ḳariоlu boloḫan bu adəmni Pərisiylərning aldiоla elip berixti 14 (əslidə Əysa lay ḳilip bu adəmning kəzlirini aqḳan kün dəl xabat küni idi). ■ 15 Xuning bilən Pərisiylər ḳaytidin bu adəmdin ḳandaḳ kərələydiоlan boloḫinini soriwidi, u ularоla:
— U kəzlirimgə lay *sürüp* ḳoydi, mən yuyuwidim wə mana, kərələydiоlan boldum! — dedi.
16 Xuning bilən Pərisiylərdin bəziliri:
— U adəm Hudaning yenidin kəlgən əməs, qünki u xabat künini tutmaydu, — deyixti.
Yənə bəziliri:
— U gunaḫkar adəm bolsa, ḳandaḳlarqə bundaḳ məjizilik alamətlərni yaritalaytti? — deyixti.
Buning bilən ularning arisida bəlünüx pəyda boldi. □ ■ 17 Ular ḳariоlu adəmdin yənə:
— U kəzliringni eqiptu, əmdi sən u tooḫruluḳ nemə dəysən? — dəp soraxti.
U: — U bir pəyoḫəmbər ikən, — dedi.■
18 Yəhudiylar kərələydiоlan ḳilinoḫan kixining ata-anisini tepip kəlmigüqə, burun uning ḳariоlu ikənlikigə wə ḫazir kərələydiоlan ḳilinoḫanliḳioḫa ixənməytti. Xunga ular uning ata-anisini qaḳirtip, 19 ulardin:
— Bu silərning ooḫlunglarmu? Tuoḫma ḳariоlu, dəwatattinglar? Əmdi ḫazir ḳandaḳlarqə kərələydiоlan bolup ḳaldi? — dəp soraxti.
20 Ata-anisi ularоla: — Uning bizning ooḫlimiz ikənliki, xundaḳla tuoḫuluxidinla ḳariоlu ikənlikini bilimiz; 21 lekin ḫazir ḳandaḳlarqə kərələydiоlan bolup ḳaloḫanliḳini, kəzlirini kim aqḳanliḳini bilməymiz. U qong adəm tursa, *buni* əzidin soranglar, u əzi dəp bərsun, — dəp jawab bərdi.
22 Ata-anisining xundaḳ deyixi Yəhudiylardin ḳorḳḳanliḳi üqün idi; qünki Yəhudiylar kimdəkim Əysani Məsiḫ dəp etirap ḳilsa, u sinagog jamaitidin ḳooḫlap qiḳirilsun dəp

□ **9:7** **«Siloam»** — Ibraniy tilida «Siloḫa». ***«Əysa*** uningоla: «Siloam kəlqiki»gə berip yuyuwətkin» dedi... ḫeliḳi adəm berip yuyuwidi, kəzi kəridiоlan bolup ḳaytip kəldi» — bu kor adəm ibadəthanioḫa yeḳin jayda tiləmqilik ḳilip olturоlan bolsa, ibadəthanidin «Siloam kəlqiki»gə bir kilometrdək kelətti. Xuning üqün bu səpər kor adəmning ixənqigə nisbətən heli bir sinaḳ idi. Lay ḳattiḳlaxḳandin keyin u kəzlirini ḫeq aqalmioḫan ḫalda muxu uzun yolni mengixi kerək idi. Bu kor adəm üqün intayin eoḫir idi, əlwəttə. Uning üstigə yolni bikar mangsa kəp «tiləmqilik wakti» israp bolup ketətti. ■ **9:8** Ros. 3:2. ■ **9:14** Mat. 12:1; Mar. 2:23; Luḳa 6:1; Yḫ. 5:9. □ **9:16** **«U adəm Hudaning yenidin kəlgən əməs, qünki u xabat künini tutmaydu»** — ular «u xabat künini tutmaydu» dəydu. Qünki ular Əysaning tükürükidin lay ḳilixni «əmgək ḳilix», xundaḳla xabatning «dəm elix prinsipi»ni buzux, dəp ḳaraytti. Əysa bolsa «Atamning əməllirini ada ḳilixim kerək» degənidi (4-ayət). Demək, «ix ḳiloḫuqi» yaki «əməl ḳiloḫuqi» əslidə Huda Əzidur. Uningdin baxḳa kim xundaḳ məjizə yaritaytti? ■ **9:16** Yḫ. 3:2; 7:12; 9:33; 10:19. ■ **9:17** Luḳa 7:16; 24:19; Yḫ. 4:19; 6:14.

ḳarar ḳiloɣanidi. □ ■ 23 Xu səwəbtin uning ata-anisi: «U qong adəm tursa, *buni* өzidin soranglar» degənidi.
24 Pərisiylər əslidə ḳarioɣu boloɣan adəmni yənə qaḳirip uningoɣa:
— Hudaoɣa xan-xərəp berip *ḳəsəm ḳil*! Biz bu adəmning gunaḫkar ikənlikini bilimiz, — deyixti.□ ■
25 U mundaḳ jawab bərdi:
— U gunaḫkarmu, əməsmu, bilməymən. Biraḳ mən xu birla ixni bilimənki, ḳarioɣu idim, ḫazir kərələydioɣan boldum.
26 Ular uningdin yənə bir ḳetim:
— U seni ḳandaḳ ḳildi? Kөzliringni ḳandaḳ aqti? — dəp soraxti.
27 U jawabən:
— Silərgə alliḳaqan eyttim, biraḳ ḳulaḳ salmidinglar. Silər nemə dəp ḳaytidin anglaxni halap ḳaldinglar? Silərmu uning muhlisliri bolay dəwatamsilər?! — dedi.
28 Buning bilən, ular uni ḳattiḳ tillap:
— Sən ḫeliḳining muhlisi! Biz bolsaḳ Musa *pəyoɣəmbərning* muhlislirimiz. 29 Hudaning Musaoɣa səzligənlikini bilimiz; lekin bu nemining bolsa ḳəyərdin kəlgənlikinimu bilməymiz, — deyixti.
30 Ḫeliḳi adəm ularoɣa mundaḳ jawab ḳayturdi:
— Ajayip ixḳu bu! Gərqə silər uning ḳəyərdin kəlgənlikini bilmigininglar bilən, u mening kөzlirimni aqti. 31 Biz bilimizki, Huda gunaḫkarlarning tiləklirini anglimaydu; biraḳ Өzigə ihlasmən bolup iradisigə əməl ḳiloɣuqilarningkini anglaydu. ■ 32 Dunya apiridə boloɣandin tartip, birərsining tuoɣma ḳarioɣuning kөzini aqḳanliḳini anglap baḳḳan əməs. 33 Əgər bu adəm Hudadin kəlmigən bolsa, ḫeqnemə ḳilalmioɣan bolatti.
34 Ular uni:
— Sən tüptin gunaḫ iqidə tuoɣuloɣan turuḳluḳ, bizgə təlim bərməkqimusən? — deyixip, uni *sinagogtin* ḳooɣlap qiḳiriwetixti.□

Roḫiy ḳarioɣuluḳ

35 Əysa ularning uni *sinagogtin* ḳooɣlap qiḳaroɣanliḳini anglap, uni izdəp tepip:
Sən, Hudaning Ooɣlioɣa etiḳad ḳilamsən? — dəp soridi.□
36 U jawabən: — Təḳsir, u kim? Mən uningoɣa etiḳad ḳilay, — dedi.
37 — Sən ḫəm uni kərdüng ḫəm mana, ḫazir sən bilən səzlixiwatḳan dəl xuning өzi, — dedi Əysa uningoɣa.
38 Ḫeliḳi adəm:
— I Rəb, etiḳad ḳilimən! — dəp, uningoɣa səjdə ḳildi.

□ **9:22 «Yəḫudiylar kimdəkim Əysani Məsiḫ dəp etirap ḳilsa, u sinagog jamaitidin ḳooɣlap qiḳirilsun dəp ḳarar ḳiloɣanidi»** — «sinagogtin qiḳirilix»ning nətijisi, jəmiyəttikilərdin ḫeqkim sinagogtin qiḳiriloɣan kixi bilən bardi-kəldi ḳilmaytti. ■ **9:22** Yḫ. 7:13; 12:42. □ **9:24 «Hudaoɣa xan-xərəp berip ḳəsəm ḳil»** — Əslidə grek tilida «ḳəsəm ḳil» degən səz yoḳ idi. Bu ayəttə xu səz bolmisimu, xu mənə qiḳip turidu (məsilən «Yəxua» 7:19ni kөrüng). Xuning üqün bu jümlining mənisi «Əysaoɣa əməs, bəlki Hudaoɣa xan-xərəp bər» degənlik əməs, bəlki «Hudani uluoɣlax üqün rast gəp ḳil, bu məjizə əslidə qong bir aldamqiliḳ əməsmu?» degəndək. ■ **9:24** Yə. 7:19. ■ **9:31** Zəb. 66:18; Pənd. 15:29; 28:9; Yəx. 1:15; Mik. 3:4. □ **9:34 «ular... uni sinagogtin ḳooɣlap qiḳiriwetixti»** — 22-ayət wə izaḫatni kөrüng. □ **9:35 «Sən, Hudaning Ooɣlioɣa etiḳad ḳilamsən?»** — bəzi kona kөqürmilərdə «Sən, Insan’ooɣlioɣa etiḳad ḳilamsən?» dəp pütülgən.

39 — Mən korlarni kəridiɣan bolsun, kəridiɣanlarni kor bolsun dəp bu dunyaɔɣa
ḫəküm qiḳirixḳa kəldim, — dedi Əysa.□ ■
40 Uning yenidiki bəzi Pərisiylər bu səzlərni anglap uningdin:
— Bizmu kormu? — dəp soraxti. 41 Əysa ularɣa: — Kor bolɣan bolsanglar,
gunaḫinglar bolmaytti; lekin silər ḫazir «kərüwatimiz» degininglar üqün silərgə
gunaḫ ḫesabliniweridu, — dedi.

10

Əysa səzini dawam ḳilidu — «Mən yahxi ḳoy baḳḳuqidurmən»

1 Bərḫək, bərḫək, mən silərgə xuni eytip ḳoyayki, ḳoy ḳotiniɣa ixiktin kirməy,
baxḳa yərdin yamixip kirgən kixi ooɣri wə ḳaraḳqidur. 2 Ixiktin kiridiɣan kixi bolsa
ḳoylarning padiqisidur. 3 Ixik baḳar uningɣa ixikni eqip beridu wə ḳoylar uning
awazini anglap tonuydu; u əz ḳoylirining isimlirini bir-birlə qaḳirip ularni sirtḳa
baxlap qiḳidu.□ 4 U ḳoylirining ḫəmmisini sirtḳa qiḳirip bolup, ularning aldida
mangidu, ḳoylarmu uning kəynidin əgixip mengixidu; qünki ular uning awazini
tonuydu.□ 5 Lekin ular yat adəmning kəynidin mangmaydu, bəlki uningdin ḳaqidu;
qünki ular yatlarning awazini tonumaydu.
6 Əysa bu təmsilni ularɣa səzləp bərgini bilən, lekin ular uning əzlirigə nemə
dəwatḳanliḳini ḫeq qüxənmidi. 7 Xunga Əysa ularɣa yənə mundaḳ dedi:
— Bərḫək, bərḫək, mən silərgə xuni eytip ḳoyayki, ḳoylarning ixiki əzümdurmən.□
8 Məndin ilgiri kəlgənlərning ḫəmmisi ooɣri wə ḳaraḳqidur, lekin ḳoylar ularɣa
ḳulaḳ salmidi.□ 9 Ixik əzümdurmən. Mən arḳiliḳ kirgini ḳutḳuzulidu ḫəm kirip-
qiḳip, ot-qəplərni tepip yeyələydu. ■ 10 Ooɣri bolsa pəḳət ooɣrilax, əltürüx wə buzux
üqünla kelidu. Mən bolsam ularni ḫayatliḳḳa erixsun wə xu ḫayatliḳi mol bolsun
dəp kəldim.□

□ **9:39 «Mən korlarni kəridiɣan bolsun, kəridiɣanlarni kor bolsun dəp bu dunyaɔɣa ḫəküm qiḳirixḳa kəldim»** — «ḫəküm qiḳirixḳa kəldim» — Bu «ḫəküm» tooɣruluḳ «Yəx.» 42:1 wə uningdiki izaḫatni kərüng. Bu ḳandaḳ «ḫəküm»? Bizningqə Yəxaya pəyɣəmbərning bexaritidə eytiɣandək az degəndə bu «ḫəküm»ning əq təripi bardur: (1) etiḳadqilarɣa tooɣra kəzḳaraxlarni yətküzüx; (2) Hudaning kəp ixlar üstidiki ḫəkümlirini bildürüx; (3) Məsiḫning həwiri kixilərning kəlbini yaki yoruḳ yaki tehimu ḳarangoɣu, kor ḳilix; huddi Yəxaya pəyɣəmbər əz waḳtida Hudaning səz-kalamini Israiloɣa yətküzgəndə, Israilning əḫwali «Silər anglaxni anglaysilər, biraḳ qüxənməysilər; kərüxni kərüsilər, biraḳ bilip yətməysilər» («Yəx.» 6:9-10) degəndək boloɣanɔɣa ohxax. «Yəx.» 44:18nimu kərüng. ■ **9:39** Yḫ. 3:17; 12:47. □ **10:3 «Ixik baḳar uningɣa ixikni eqip beridu wə ḳoylar uning awazini anglap tonuydu...»** — «ixik baḳar» bəlkim Qəmüldürgüqi Yəḫyani kərsitixi mumkin. Bu ayət ḫəm 4-ayətkə munasiwətlik, «Mik.» 2:13 wə izaḫatni kərüng. □ **10:4 «U ḳoylirining ḫəmmisini sirtḳa qiḳirip bolup, ularning aldida mangidu, ḳoylarmu uning kəynidin əgixip mengixidu; qünki ular uning awazini tonuydu»** — demisəkmu, Ottura Xərḳtiki ḳoyqilar dəl xundaḳ yol bilən ḳoylarni baḳidu. Ḳoyqi barliḳ ḳoylarɣa isim ḳoyup ularni bu isim bilən qaḳiridu. U daim «ḳoylirini baxlaydu», ular uning awazi bilən əgixip mangidu. Adəttə ḳoyqining ḳoylarni «ḫəydəx»ning ḫeq ḫajiti yoḳ. □ **10:7 «ḳoylarning ixiki əzümdurmən»** — Ottura Xərḳtə padiqilar keqidə ḳoylarni ḳooɣdax üqün ḳotanning aɔɣzida tooɣrisiɣa yetip uhlaydu. Xuning bilən ular əzlirini «ḳoylarning ixiki» dəydu. Undaḳ ḳoyqilar ḫərküni «əz ḳoyliri üqün jenini pida ḳilidu». □ **10:8 «Məndin ilgiri kəlgənlərning ḫəmmisi ooɣri wə ḳaraḳqidur, lekin ḳoylar ularɣa ḳulaḳ salmidi»** — bu yərdə Əysaning kəzdə tutḳini Təwrattiki pəyɣəmbərlər əməs, bəlki əzlirini «Israilni baḳḳuqilar» dəp atiwaloɣanlar — yəni Pərisiylər, bax kaḫinlar, Təwrat ustazliri, Yəḫudiy aḳsaḳalliri, xundaḳla əzidin ilgiri pəyda boloɣan «sahta Məsiḫlər» (məsilən, «Ros.» 5:36-37)din ibarət. Israiloɣa baḳḳuqi bolux kerək boloɣanlar əksiqə padidin payda-mənpəət alidiɣanlarɣa aylanduruloɣan («Yər.» 23-bab, «Əz.» 34-babni kərüng). ■ **10:9** Yḫ. 14:6. □ **10:10 «Ooɣri bolsa pəḳət ooɣrilax, əltürüx wə buzux üqünla kelidu»** — «əltürüx» grek tilida «booɣuzlax».

11 Yahxi padiqi өzümdurmən. Yahxi padiqi qoylar üqün өz jenini pida qilidu.
□ ■ 12 Lekin mədikar undaq qilmaydu. U bəlki nə qoylarning igisi nə padiqisi
bolmiƣaqqa, bөrining kəlginini kөrsə, qoylarni taxlap qaqidu wə bөrə kelip qoylarni
titip tiripirən qiliwetidu. □ ■ 13 Əmdi mədikar bolsa pəqət ḫəqqini dəp ixləp,
qoylariƣa kөngül bөlməy bədər qaqidu.
14-15 Yahxi padiqi өzümdurmən. Ata meni toniƣinidək mən atini tonuƣinimdək, mən
өzümningkilərni tonuymən wə өzümningkilərmu meni tonuydu; qoylar üqün jenim
pida. ■ 16 Bu qotandin bolmiƣan baxqa qoylirimmu bar. Ularnimu elip baxlixim
kerək wə ularmu awazimni anglaydu; xuning bilən bir pada bolidu, xundaqla
ularning bir padiqisi bolidu.□ ■
17 Ata meni xu səwəbtin səyiduki, mən jenimni qayturuwelixim üqün uni pida
qilimən. ■ 18 Jenimni ḫeqkim məndin alalmaydu, mən uni өz ihtiyarim bilən pida
qilimən. Mən uni pida qilixqa ḫoquqluqmən wə xundaqla uni qayturuwelixqimu
ḫoquqluqmən; bu əmrni Atamdin tapxuruwaliƣanmən.■
19 Bu səzlər tüpəylidin Yəhudiylar arisida yənə bөlünüx pəyda boldi. ■ 20 Ulardin
kөp adəmlər:
— Uningƣa jin qaplixiptu, u jəylüwatidu, nemə üqün uning səzigə qulaq
saliƣudəksilər? — deyixti.■
21 Yənə bəzilər bolsa:
— Jin qaplaxqan adəmning səzliri bundaq bolmaydu. Jin qandaqmu qariƣularning
kөzlirini aqalisun?! — deyixti.■

Əysaning qətkə qeqilixi

22 Qix pəsli bolup, Yerusalemda «Qayta beƣixlax ḫeyti» ətküzülüwatatti. □ 23 Əysa
ibadəthanidiki «Sulaymanning pexaywini»da aylinip yürətti. ■ 24 Yəhudiylar uning
ətrapiƣa olixiwelip:
— Bizni qaqanƣiqə tit-tit qilip tutuqluqta qaldurmaqqisən? Əgər Məsiḫ bolsang,
bizgə oquqini eyt, — deyixti.□
25 Əysa mundaq jawab bərdi:
— Mən silərgə eyttim, lekin ixənməysilər. Atamning nami bilən qiliƣan
əməllirimning өzi manga guwaḫliq beridu. ■ 26 Biraq mən silərgə eytqinimdək,
silər etiqad qilmidinglar, qünki mening qoylirimdin əməssilər. 27 Mening qoylirim
mening awazimni anglaydu, mən ularni tonuymən wə ular manga əgixidu. ■ 28 Mən
ulariƣa mənggülük ḫayat ata qilimən; ular əsla ḫalak bolmaydu. Ḫeqkim ularni
qolumdin tartiwalalmaydu. ■ 29 Ularni manga təqdim qiliƣan atam ḫəmmidin

---

□ **10:11** **«Yahxi padiqi qoylar üqün өz jenini pida qilidu»** — «**yahxi** padiqi» boliƣandin keyin baxqa hil padiqilar bolamdu? Bu tooƣrisida «qoxumqə səz»imizdə azraq tohtilimiz. ■ **10:11** Yəx. 40:11; Əz. 34:11, 12, 15, 22, 23; Mik. 1:14; Ibr. 13:20; 1Pet. 5:4. □ **10:12** **«bөrə kelip qoylarni titip tiripirən qiliwetidu»** — yaki «bөrə kelip qoylarni tutuwelip tiripirən qiliwetidu». ■ **10:12** Zək. 11:16. ■ **10:14-15** 2Tim. 2:19; Mat. 11:27; Luqa 10:22; Yḫ. 6:46; 7:29. □ **10:16** **«Bu qotandin bolmiƣan baxqa qoylirimmu bar. Ularnimu elip baxlixim kerək ... xuning bilən bir pada bolidu, xundaqla ularning bir padiqisi bolidu»** — ḫeqqandaq xübḫə yoqki, muxu yərdə «bu qotandin bolmiƣan»lar Məsiḫkə etiqad qilidiƣan Yəhudiy əməslərni kөrsitidu. ■ **10:16** Əz. 37:22. ■ **10:17** Yəx. 53:12. ■ **10:18** Yḫ. 2:19. ■ **10:19** Yḫ. 7:12; 9:16. ■ **10:20** Yḫ. 7:20; 8:48, 52. ■ **10:21** Mis. 4:11; Zəb. 94:9; 146:8 □ **10:22** **«Qayta beƣixlax ḫeyti»** — (ibadəthanini) «qayta beƣixlax ḫeyti» bolsa miladiyədin ilgiri 164-yili «Yəhuda Makkabus» ibadəthanini Yunandikilərning butpərəslikidin qayturuwelip, uni qaytidin Hudaning yoliƣa atap beƣixliƣanliqini təbrikləydiƣan ḫeyt. Bu ḫeyt Yəhudiylar arisida ḫaziroqiqə «Hannukaḫ» dəp atilidu. ■ **10:23** 1Pad. 6:3; Ros. 3:11; 5:12. □ **10:24** **«Bizni qaqanƣiqə tit-tit qilip tutuqluqta qaldurmaqqisən?»** — grek tilida «jenimizni qaqanƣiqə tit-tit qilip tutuqluqta qaldurmaqqisən?». ■ **10:25** Yḫ. 5:36. ■ **10:27** Yḫ. 8:47. ■ **10:28** Yḫ. 6:39; 17:12; 18:9.

üstündur wə ḫeqkim ularni atamning ḳolidin tartiwalalmaydu. 30 Mən wə Ata
əslidinla birdurmiz.□ ■
31 Buning bilən Yəhudiylar yənə uni qalma-kesək ḳilixmaḳqi bolup, yərdin ḳollirioɣa
tax elixti.■
32 Əysa ularoɣa: — Atamdin kəlgən nuroɣun yahxi əməllərni silərgə kərsəttim. Bu
əməllərning ḳaysisi üqün meni qalma-kesək ḳilmaḳqisilər? — dedi.
33 — Seni yahxi bir əməl üqün əməs, bəlki kupurluḳ ḳiloɣining üqün qalma-kesək
ḳilimiz. Qünki sən bir insan turuḳluḳ, əzüngni Huda ḳilip kərsətting! — dedi
Yəhudiylar jawabən.■
34 Əysa ularoɣa mundaḳ jawab bərdi:
— Silərgə təwə muḳəddəs ḳanunda «Mən eyttim, silər ilaḫlarsilər» dəp pütülgən
əməsmu? □ ■ 35 Huda əz səz-kalamini yətküzgənlərni «ilaḫlar» dəp atioɣan yərdə
(wə muḳəddəs yazmilarda eytiloɣini ḫərgiz küqtin ḳalmaydu) 36 nemə üqün Ata
Əzigə has-muḳəddəs ḳilip paniy dunyaoɣa əwətkən zat «Mən Hudaning Ooɣlimən»
desə, u tooɣruluḳ «kupurluḳ ḳilding!» dəysilər? □ ■ 37 Əgər Atamning əməllirini
ḳilmisam, manga ixənmənglar. ■ 38 Biraḳ ḳilsam, manga ixənmigən ḫaləttimu,
əməllərning əzlirigə ixininglar. Buning bilən Atining məndə ikənlikini, meningmu
Atida ikənlikimni ḫəḳ dəp bilip etiḳad ḳilidioɣan bolisilər.■
39 Buning bilən ular yənə uni tutmaḳqi boldi, biraḳ u ularning ḳolliridin ḳutulup, u
yərdin kətti. ■ 40 Andin u yənə Iordan dəryasining u ḳetioɣa, yəni Yəḫya *pəyoɣəmbər*
dəslipidə adəmlərni qəmüldürgən jayoɣa berip, u yərdə turdi.■
41 Nuroɣun kixilər uning yenioɣa kəldi. Ular:
— Yəḫya ḫeq məjizilik alamət kərsətmigən, lekin uning bu adəm tooɣrisida barliḳ
eytḳanliri rast ikən! — deyixti. 42 Xuning bilən nuroɣunlioɣan kixilər bu yərdə
uningoɣa etiḳad ḳildi.

11

Lazarusning əlümi

1 Lazarus degən bir adəm kesəl bolup ḳaloɣanidi. U Məryəm wə ḫədisi Marta turoɣan,
Bəyt-Aniya degən kənttə turatti 2 (bu Məryəm bolsa, Rəbgə huxbuy mayni sürkigən,
putlirini əz qaqliri bilən ertip ḳurutḳan ḫeliḳi Məryəm idi; kesəl bolup yatḳan
Lazarus uning inisi idi).□ ■

□ **10:30** **«Mən wə Ata əslidinla birdurmiz»** — «Ḳan» 32:39ni kərüng. Muxu yərdə Məsiḫning «bir» degini, yuḳirida tiloɣa elinoɣan ixlirida əzining Huda'ata bilən birgə bir boloɣanliḳini təkitləydu. ■ **10:30** Yəx. 54:5; Yḫ. 5:19; 14:9; 17:5. ■ **10:31** Yḫ. 8:59; 11:8. ■ **10:33** Yḫ. 5:18. □ **10:34** **«Silərgə təwə muḳəddəs ḳanun»** — 8:17 wə izaḫatini kərüng. **«Mən eyttim, silər ilaḫlarsilər»** — bu səzlər «Zəb.» 82:6də tepilidu. Toluḳ eytsaḳ «Mən eyttim: — Silər ilaḫlar ikənsilər; ḫəmminglar Ḫəmmidin Aliy Boloɣuqining ooɣullirisilər» degən bolup, bu səz əslidə sot məjlisigə ḳatnaxḳan «ilaḫlar»oɣa, yəni Hudaning həlḳigə soraḳqi boloɣan yaki əz həlḳi arisida ḫərḳandaḳ ḫoḳuḳ-məs'uliyiti bar adəmlərgə eytiloɣanidi. Ular muxu ixta, ḫəmmini soraḳ ḳiloɣuqi Hudaoɣa ohxap kətkəqkə, «ilaḫlar» deyilidu. 35-36-ayət wə izaḫatini kərüng. «Zəb.» 82:1diki izaḫatnimu kərüng. ■ **10:34** Zəb. 82:6 □ **10:36** **«Nemə üqün Ata Əzigə has-muḳəddəs ḳilip paniy dunyaoɣa əwətkən zat «Mən Hudaning Ooɣlimən» desə, u tooɣruluḳ «kupurluḳ ḳilding!» dəysilər?»** — bu 36-ayət boyiqə, Huda «Zəbur»da «Hudaning **səz-kalami yətküzülgənlər**»ni «ilaḫlar» dəp atioɣan yərdə, **Hudaning Səz-Kalamining Əzi** dunyaoɣa kəlgəndə, «Hudaning Ooɣlimən» desə, bu ḳandaḳmu kupurluḳ bolidu? ■ **10:36** Yḫ. 5:1; 6:27. ■ **10:37** Yḫ. 15:24. ■ **10:38** Yḫ. 14:11; 17:21. ■ **10:39** Luḳa 4:29; Yḫ. 8:59. ■ **10:40** Yḫ. 1:28; 3:23. □ **11:2** **«bu Məryəm bolsa, rəbgə huxbuy mayni sürkigən, putlirini əz qaqliri bilən ertip ḳurutḳan ḫeliḳi Məryəm idi; kesəl bolup yatḳan Lazarus uning inisi idi»** — bu ix dəsləptə «Mat.» 26:6-13 wə «Mar.» 14:3-9də wə keyin «Yuḫ.» 12:3-8də hatirilinidu. Yuḫanna oḳurmənlər bu ixtin Injildiki baxḳa «bayanlar» arḳiliḳ alliḳaqan həwər tapḳan, dəp pərəz ḳilidu. ■ **11:2** Mat. 26:6; Mar. 14:3; Luḳa 7:37; Yḫ. 12:3.

3 Lazarusning ḫədiliri Əysaoɣa həwərqi əwətip: «I Rəb, mana sən səygən *dostung* kesəl bolup ḳaldi» dəp yətküzdi.
4 Lekin Əysa buni anglap:
— Bu kesəldin ölüp kətməydu, bəlki bu arḳilиḳ Hudaning Ooɣli uluoɣlinip, Hudaning xan-xəripi ayan ḳilinidu — dedi.■
5 Əysa Marta, singlisi wə Lazarusni tolimu səyətti. 6 Xunga u Lazarusning kesəl ikənlikini angliɣan bolsimu, özi turuwatḳan jayda yənə ikki kün turdi.□ 7 Andin keyin u muhlisliriɣa:
— Yəḫudiyəgə ḳayta barayli! — dedi.
8 Muhlisliri uningoɣa:
— Ustaz, yeḳindila *u yərdiki* Yəḫudiylar seni qalma-kesək ḳilmaḳqi boloɣan tursa, yənə u yərgə ḳayta baramsən? — deyixti.□ ■
9 Əysa mundaḳ dedi:
— Kündüzdə on ikki saət bar əməsmu? Kündüzi yol mangoɣan kixi putlaxmas, qünki u bu dunyaning yoruḳini köridu. 10 Lekin keqisi yol mangoɣan kixi putlixar, qünki uningda yoruḳluḳ yoḳtur.
11 Bu səzlərni eytḳandin keyin, u:
— Dostimiz Lazarus uhlap ḳaldi; mən uni uyḳusidin oyoɣatḳili barimən, — dəp ḳoxup ḳoydi.■
12 Xunga muhlislar uningoɣa:
— I Rəb, uhlioɣan bolsa, yahxi bolup ḳalidu, — dedi.
13 Ḫalbuki, Əysa Lazarusning ölümi toоɣruluḳ eytḳanidi, lekin ular u dəm elixtiki uyḳuni dəwatidu, dəp oylaxti. 14 Xunga Əysa ularoɣa oquḳini eytip:
— Lazarus öldi, — dedi. 15 — Biraḳ silərni dəp, silərning etiḳad ḳilixinglar üqün, *uning ḳexida* bolmioɣanliḳimoɣa huxalmən. Əmdi uning yenioɣa barayli, — dedi.
16 «Ḳoxkezək» dəp atilidioɣan Tomas baxḳa muhlisdaxlirioɣa:
— Bizmu uning bilən billə barayli ḫəm uning bilən billə öləyli, — dedi.□

Əysaning Lazarusni tirildürüxi

17 Əysa muhlisliri bilən Bəyt-Aniyaoɣa baroɣanda, Lazarusning yərlikkə ḳoyuloɣinioɣa allиḳaqan tət kün boloɣanliḳi uningoɣa məlum boldi. 18 Bəyt-Aniya Yerusalemoɣa yeḳin bolup, uningdin altə qaḳirimqə yiraḳlиḳta idi, □ 19 xuning bilən nuroɣun Yəḫudiylar Marta bilən Məryəmgə inisi toоɣrisida təsəlli bərgili ularning yenioɣa kəlgənidi. 20 Marta əmdi Əysaning keliwatḳinini anglapla, uning aldioɣa qiḳti. Lekin Məryəm bolsa öyidə olturup ḳaldi.
21 Marta əmdi Əysaoɣa: — I Rəb, bu yərdə boloɣan bolsang, inim ölmigən bolatti. 22 Ḫeliḫəm Hudadin nemini tilisəng, Uning sanga xuni beridioɣanliḳini bilimən, — dedi.
23 — Ining ḳayta tirilidu, — dedi Əysa.
24 Marta:
— Ahirḳi künidə, yənə tirilix künidə uning jəzmən tirilidioɣanliḳini bilimən, — dedi.■

■ **11:4** Yḫ. 9:3; 11:40. □ **11:6 «Xunga u Lazarusning kesəl ikənlikini angliɣan bolsimu, özi turuwatḳan jayda yənə ikki kün turdi»** — bu ayəttiki «xunga» bəlkim oḳurmənlərni ḫəyran ḳalduridu. Bizdə ḳilqə xübḫə yoḳki, Huda Özini səygənlərnimu intayin səygəqkə, ularning Hudaning ḫəḳiḳiy xan-xəripi wə uluoɣluḳini kərüp qüxinixi, xundaḳla etiḳadining küqəytilixi üqün bəzidə beximizdin bu ixḳa ohxap ketidioɣan azablиḳ ixlarni ötküzidu (15-ayətni kərüng). □ **11:8 «Ustaz»** — grek tilida «Rabbi». ■ **11:8** Yḫ. 8:59; 10:31. ■ **11:11** Mat. 9:24; Mar. 5:39; Luḳa 8:52. □ **11:16 ««Ḳoxkezək» dəp atilidioɣan Tomas»** — drek tilida ««Didimos» dəp atilidioɣan Tomas». □ **11:18 «altə qaḳirim»** — grek tilida «on bəx stadiyon». Bir «stadiyon» 185 metr idi. ■ **11:24** Dan. 12:2; Luḳa 14:14; Yḫ. 5:29.

25 Əysa uningoɣa: — Tirilix wə ḫayatlik mən өzümdurmən; manga etikad kiloɣuqi
kixi өlsimu, ḫayat bolidu; ■ 26 wə ḫayat turup, manga etikad kiloɣuqi əbədil'əbəd
өlməs; buningoɣa ixinəmsən?■
27 U uningoɣa: — Ixinimən, i Rəb; sening dunyaoɣa kelixi mukərrər boloɣan Məsiḫ,
Hudaning Ooɣli ikənlikinggə ixinimən.■
28 Buni dəp bolup, u berip singlisi Məryəmni astioɣina qakirip:
— Ustaz kəldi, seni qakiriwatidu, — dedi.
29 Məryəm buni anglap, dərḫal ornidin turup, uning aldioɣa bardi 30 (xu pəyttə Əysa
tehi yezioɣa kirmigən bolup, Marta uning aldioɣa mengip, uqrixip kaloɣan yərdə idi).
31 Əmdi *Məryəmgə* təsəlli beriwatkan, өydə uning bilən olturoɣan Yəḫudiylar uning
aldirap kopup sirtka qikip kətkinini kөrüp, uni kəbrigə berip xu yərdə yioɣa-zar
kiloɣili kətti, dəp oylap, uning kəynidin mengixti.
32 Məryəm əmdi Əysa bar yərgə baroɣanda uni kөrüp, ayioɣioɣa өzini etip:
— I Rəb, bu yərdə boloɣan bolsang, inim өlmigən bolatti! — dedi.
33 Əysa Məryəmning yioɣa-zar kiloɣinini, xundakla uning bilən billə kəlgən Yəḫudiy
həlkning yioɣa-zar kilixkinini kөrgəndə, roḫida kattik pioɣan qekip, köngli tolimu
biaram boldi wə: □ 34 — Uni kəyərgə koydunglar? — dəp soridi.
— I Rəb, kelip kөrgin, — deyixti ular.
35 Əysa köz yexi kildi. □ ■ 36 Yəḫudiy həlki: — Karanglar, u uni kanqilik söygən! —
deyixti. 37 Wə ulardin bəziliri:
— Karioɣuning kөzini aqkan bu kixi kesəl adəmni өlümdin saklap kalalmasmidi? —
deyixti.
38 Əysa iqidə yənə kattik pioɣan qekip, kəbrining aldioɣa bardi. Kəbri bir oɣar idi;
uning kirix aoɣzioɣa qong bir tax koyukluk idi. 39 Əysa:
— Taxni eliwetinglar! — dedi.
Өlgüqining ḫədisi Marta:
— I Rəb, yərlikkə koyoɣili tөt kün boldi, ḫazir u purap kətkəndu, — dedi.
40 Əysa uningoɣa:
— Mən sanga: «Etikad kilsang, Hudaning xan-xəripini kөrisən» degənidimoɣu! —
dedi.
41 Buning bilən halayik taxni eliwətti. Əysa kөzlirini asmanoɣa tikip mundak dua
kildi:
— I Ata, tilikimni anglioɣining üqün sanga təxəkkür eytimən. 42 Tiləklirimni ḫəmixə
anglaydioɣanlikingni bilimən; lekin xundak bolsimu, ətrapimdiki muxu halayik
sening meni əwətkənlikinggə ixənsun dəp, buni eytiwatimən!■
43 Bu sөzlərni kiloɣandin keyin, u yukiri awazda:
— Lazarus, taxkirioɣa qik! — dəp towlidi.
44 Өlgüqi kol-putliri kepənləngən, engiki tengiloɣan ḫalda taxkirioɣa qikti. Əysa
uloɣa:
— Kepənni yexiwetip, uni azad kilinglar! — dedi.■

Əysani өltürüx suyikəsti
Mat. 26:1-5; Mar. 14:1-2; Luka 22:1-2

■ **11:25** Yḫ. 1:4; 3:16, 36; 5:24; 6:47; 14:6; 1Yuḫa. 5:10. ■ **11:26** Yḫ. 6:51. ■ **11:27** Mat. 16:16; Mar. 8:29; Luka 9:20; Yḫ. 6:69. □ **11:33** **«*Əysa*... roḫida kattik pioɣan qekip, köngli tolimu biaram boldi»** —Əysa nemigə xundak inkas kayturdi? Bizningqə, bu uning gunaḫning insanlarni өlümgə wə ḫalakətkə, jümlidin Xəytanning ilkigə elip baroɣanlikі tüpəylidin boloɣan parakəndiqilik wə pioɣan-kayoɣuoɣa karap, bu ixlardin kattik ḫayajanlanoɣanlikі wə bəlkim oɣəzəpləngənlikini kөrsitidu. □ **11:35** **«Əysa köz yexi kildi»** — Əysaning köz yaxliri tooɣruluk «koxumqə sөz»imizdə tohtalmisak bolmaydu. ■ **11:35** Luka 19:41. ■ **11:42** Yḫ. 12:30. ■ **11:44** Yḫ. 20:7.

45 Məryəmning yenioɣa pətə kilip kelip, uning əmillirini kərgən Yəhudiylar iqidin
nuroɣunliri uningoɣa etiqad kildi. 46 Lekin ularning iqidə bəziliri Pərisiylərning
yenioɣa berip, Əysaning kiloɣan ixlirini məlum kilixti. 47 Xunga bax kaḫinlar wə
Pərisiylər Yəhudiylarning kengəxmisini yioɣip:
— Kandak kiliximiz kerək? Bu adəm nuroɣun məjizilik alamətlərni yaritiwatidu.
■ 48 Uningoɣa xundak yol koyup beriwərsək, ḫəmmə adəm uningoɣa etiqad kilip
ketidu. Xundak boloɣanda, Rimliklar kelip bu bizning jayimiz wə kowmimizni
wəyran kiliwetidu! — deyixti.□
49 Ularning iqidə biri, yəni xu yili bax kaḫin boloɣan Kayafa:
— Silər ḫeqnemini bilməydikənsilər! 50 Pütün həlkning ḫalak boluxining ornioɣa,
birla adəmning ular üqün əlüxining əwzəllikini qüxinip yətməydikənsilər, — dedi
■ 51-52 (bu səzni u əzlükidin eytmioɣanidi; bəlki u xu yili bax kaḫin boloɣanliki
üqün, Əysaning *Yəhudiy* həlki üqün, xundakla pəkət u həlk üqünla əməs, bəlki
Hudaning ḫər yanoɣa tarkilip kətkən pərzəntlirining ḫəmmisini bir kilip uyuxturux
üqün əlidioɣanlikidin aldin bexarət berip xundak degənidi).□ ■
53 Xuning bilən ular məsliḫətlixip, xu kündin baxlap Əysani əltürüwetixni kəstlidi.
54 Xuning üqün Əysa əmdi Yəhudiylar arisida axkara yürməytti, u u yərdin ayrilip
qəlgə yekin rayondiki Əfraim isimlik bir xəḫirigə berip, muhlisliri bilən u yərdə turdi.
55 Əmdi Yəhudiylarning «ətüp ketix ḫeyti»oɣa az kaloɣanidi. Nuroɣun kixilər
taḫarətni ada kilix üqün, ḫeyttin ilgiri yezilardin Yerusalemoɣa kelixti. □ 56 Xuning
bilən billə xu kixilər Əysani izdəxti. Ular ibadəthanida yioɣiloɣanda bir-birigə:
— Kandak oylawatisilər? U ḫeyt ətküzgili kəlməsmu? — deyixti.■
57 Bax kaḫinlar bilən Pərisiylər bolsa uni tutux üqün, ḫərkimning uning kəyərdilikini
bilsə, məlum kilixi tooɣruluk pərman qikaroɣanidi.

12

Məryəmning Əysani ətirlixi
Mat. 26:6-13; Mar. 14:3-9

1 Ətüp ketix ḫeytidin altə kün ilgiri, Əysa əzi ölümdin tirildürgən Lazarus
turuwatkan jay — Bəyt-Aniyaoɣa kəldi.■ 2 Xu wəjidin ular u yərdə uningoɣa ziyapət
bərdi. Marta meḫmanlarni kütüwatatti; Lazarus bolsa Əysa bilən ḫəmdastihan
boloɣanlarning biri idi. 3 Məryəm əmdi naḫayiti kimmət baḫalik sap sumbul ətirdin
bir kadak əkilip, Əysaning putlirioɣa kuydi andin qaqliri bilən putlirini ertip kurutti.

■ **11:47** Zəb. 2:2; Mat. 26:3; Mar. 14:1; Luka 22:2; Ros. 4:27. □ **11:48 «Rimliklar kelip bu bizning jayimiz wə kowmimizni wəyran kiliwetidu!»** — «bu bizning jayimiz» bizningqə ibadəthanini kərsətsə kerək. Enikki, bu adəmlərning ibadəthanini «Hudaning» deməydu, bəlki «bizning» dəydu. Ularning gepidin roxənki, əzining mənpəətini birinqi orunoɣa koyidu, əz həlkining tinq-amanlikini ikkinqi orunoɣa koyidu. «Bu bizning jayimiz» baxka birhil tərjimisi: «bizning bu ornimiz» (demək, mənsipimiz). ■ **11:50** Yḫ. 18:14. □ **11:51-52 «bu səzni u əzlükidin eytmioɣanidi; bəlki u xu yili bax kaḫin boloɣanliki üqün… aldin bexarət berip xundak degənidi»** — demək, gərqə u əzi hudasiz adəm bolsimu, Təwrat bekitkən orunda turoɣaq, Mukəddəs Roḫ uning arkilik (əzining dəwatkinining mənisini toluk qüxənmigən ḫalda) bexarət bərdi. ■ **11:51-52** Əf. 2:14, 15, 16. □ **11:55 «Nuroɣun kixilər taḫarətni ada kilix üqün…»** — muxu yərdiki «taḫarət» tooɣruluk: Musa pəyoɣəmbərgə qüxürülgən kanun boyiqə, birsi ölük bir nərsigə, kanoɣa yaki məlum kesəl yarisioɣa tegip kətkən bolsa, «napak» dəp ḫesablinatti wə xundakla pak ḫesablinix üqün yuyunuxi kerək wə yənə bəzi əḫwallardimu kurbanlik kilixi kerək idi. Uning üstigə pərisiylər wə «Təwrat ustazliri» əzlükidin bu ixlaroɣa nuroɣun baxka murəkkəp kaidilərni koxuwaloɣanidi. Məsilən, «Mar.» 7:3-4ni kərüng. Xunga «taḫarət»ni ətküzüxkə bəzidə heli wakit kerək boloɣan. **«Yerusalemoɣa kelixti»** — grek tilida «Yerusalemoɣa qikixti». ■ **11:56** Yḫ. 7:11.
■ **12:1** Mat. 26:6; Mar. 14:3; Luka 7:37; Yḫ. 11:2.

Ətirning hux puriḳi əyni bir aldi.□ 4 Lekin uning muhlisliridin biri, yəni uningoɣa pat
arida satḳunluḳ ḳiloɣuqi, Simonning ooɣli Yəḫuda Ixḳariyot:
5 — Nemixḳa bu *ḳimmət baḫalik* ətir kəmbəoɣəllərgə sədiḳə ḳilip berilixkə üq yüz
dinaroɣa setilmidi? — dedi□ ■ 6 (u bu səzni kəmbəoɣəllərning oɣemini yegənliki üqün
əməs, bəlki ooɣri boloɣanliḳi üqün degənidi; qünki u *muhlislarning ortaḳ* ḫəmyanini
saḳlioɣuqi bolup, daim uningoɣa selinoɣinidin ooɣriliwalatti).■
7 Əmdi Əysa: — Ayalni əz ihtiyarioɣa ḳoyoɣin! Qünki u buni mening dəpnə künüm
üqün təyyarliḳ ḳilip saḳlioɣandur;□ ■ 8 qünki kəmbəoɣəllər ḫəmixə silər bilən billə
bolidu, lekin mən ḫəmixə silər bilən billə bolmaymən, — dedi.■

Bax kaḫinlarning Lazarusni əltürüx suyiḳəsti

9 Zor bir top Yəḫudiylar uning xu yərdə ikənlikidin həwər tepip, xu yərgə
kəldi. Ularning kelixi yaloɣuz Əysani dəpla əməs, yənə u əlümdin tirildürgən
Lazarusnimu kərüx üqün idi. ■ 10 Lekin bax kaḫinlar bolsa Lazarusnimu əltürüxni
məsliḫətləxkənidi; 11 Qünki uning səwəbidin nuroɣun Yəḫudiylar əzliridin qekinip
Əysaoɣa etiḳad ḳiliwatatti.

Yerusalemoɣa təntənilik bilən kirix
Mat. 21:1-11; Mar. 11:1-11; Luḳa 19:28-40

12 Ətisi, «*ətüp ketix* ḫeyti»ni ətküzüxkə kəlgən zor bir top halayiḳ Əysaning
Yerusalemoɣa keliwatḳanliḳini anglap, ■ 13 ḳollirioɣa horma xahlirini tutuxḳan ḫalda
uni ḳarxi aloɣili qiḳixti wə: «Təxəkkür-ḫosanna! Pərwərdigarning namida kəlgüqi,
Israilning padixaḫioɣa mubarək boloɣay!» dəp warḳiraxti.□ ■ 14 Əysa bir təhəyni
tepip, uningoɣa mindi; huddi *muḳəddəs yazmilarda* mundaḳ pütülgəndək: —

15 «Ḳorḳma, i Zion ḳizi! Mana, Padixaḫing exək təhiyigə minip keliwatidu!».□ ■

16 Əyni qaoɣda uning muhlisliri bu ixlarni qüxənməytti, lekin Əysa xan-xəroptə
uluoɣlanoɣandin keyin, bu səzlərning uning tooɣruluḳ pütülgənlikini, xundaḳla bu
ixlarning dərwəḳə uningda xundaḳ yüz bərgənlikini esigə kəltürdi.□
17 Əmdi u Lazarusni ḳəbridin qaḳirip tirildürgən qaoɣda uning bilən billə boloɣan ha-
layiḳ bolsa, bu ixḳa guwaḫliḳ beriwatatti. 18 Əysa yaratḳan bu məjizilik alamətnimu
anglioɣaqḳa, uni ḳarxi elixḳa xu bir top adəmlər qiḳixḳanidi. 19 Pərisiylər bolsa bir-
birigə:
— Ḳaranglar, *barliḳ* ḳiloɣininglar bikar kətti! Mana əmdi pütkül jaḫan uningoɣa
əgəxməktə! — deyixti.■

□ **12:3 «naḫayiti ḳimmət baḫalik sap sumbul ətirdin bir ḳadaḳ»** — «bir ḳadaḳ» (grek tilida «bir litra») — Rimliḳlarning ḳadiḳi, təhminən 325 gram. **«Əysaning putlirioɣa ḳuydi andin qaqliri bilən putlirini ertip ḳurutti»** — yaki «Əysaning putlirioɣa ḳuydi wə qaqliri bilən ətirni putlirioɣa sürdi». □ **12:5 «üq yüz dinar»** — xu qaoɣda addiy bir ixqining yillik kirimigə təng bolatti. ■ **12:5** Mar. 14:5. ■ **12:6** Yḫ. 13:29.
□ **12:7 «u buni mening dəpnə künüm üqün təyyarliḳ ḳilip saḳlioɣandur»** — baxḳa birhil tərjimisi: «u xundaḳ ḳilip mening dəpnə künümgə təyyarliḳ ḳiliwatidu». ■ **12:7** Mar. 14:8. ■ **12:8** Ḳan. 15:11; Mat. 26:11; Mar. 14:7. ■ **12:9** Yḫ. 11:44. ■ **12:12** Mat. 21:8; Mar. 11:8; Luḳa 19:36. □ **12:13 «Təxəkkür-ḫosanna! Pərwərdigarning namida kəlgüqi, Israilning padixaḫioɣa mubarək boloɣay!»** — bu səzlər «Zəb.» 118:25-26diki bexarəttin elinoɣan. «Ḫosanna» degən səz «Ḳutḳuzoɣaysən, i Pərwərdigar» degən mənidə. Injil dəwrigə kəlgəndə mənisi «Hudaoɣa təxəkkür-mədḫiyə»mu bolup ḳaloɣanidi. «Zəbur» 118-küyidiki izaḫatlarnimu kərüng. ■ **12:13** Zəb. 118:25, 26. □ **12:15 «Ḳorḳma, i Zion ḳizi! Mana, Padixaḫing exək təhiyigə minip keliwatidu!»** — «Zək.» 9:9. «Zion ḳizi» Yerusalemda turuwatḳanlarni, xundaḳla barliḳ Yəḫudiy həlḳini kərsitidu. ■ **12:15** Yəx. 62:11; Zək. 9:9; Mat. 21:5. □ **12:16 «Əysa xan-xəroptə uluoɣlanoɣandin keyin...»** — uning əlümdin tirilip ərxkə kətürülgənlikini kərsitidu. ■ **12:19** Yḫ. 11:47.

Greklarning Əysa bilən kərüxüxni tələp ḳilixi — uning өz өlümi tooɣruluḳ sөzlixi

20 Өtüp ketix ḫeytida ibadət ḳiloɣili kəlgənlər arisida birnəqqə greklarmu bar idi. ■
21 Bular əmdi Galiliyəning Bəyt-Saida yezisidin boloɣan Filipning yenioɣa kelip:
— Əpəndim, biz Əysa bilən kərüxsək, — dəp tələp ḳilixti.■
22 Filip berip buni Andriyasḳa eytti. Andin Andriyas wə Filip ikkisi Əysaoɣa məlum ḳildi.
23 Lekin Əysaularoɣa jawabən mundaḳ dedi:
— «Insan'ooɣlining xan-xərəptə uluoɣlinidioɣan waḳit-saiti yetip kəldi. □ ■ 24 Bərḫək, bərḫək, mən silərgə xuni eytip ḳoyayki, buoɣday deni tupraḳ iqigə qüxüp өlmigüqə, өzi yənila yaloɣuz ḳalidu; lekin өlsə, mol ḫosul beridu. □ ■ 25 Kimdəkim өz ḫayatini ayisa uningdin məḫrum bolidu; lekin bu dunyada өz ḫayatidin nəprətlənsə, uni mənggülük ḫayatliḳḳa saḳliyalaydu. □ ■ 26 Kimdəkim hizmitimdə boluxni halisa, manga əgəxsun. Mən ḳəyərdə bolsam, mening hizmətqimmu xu yərdə bolidu. Kemdəkim mening hizmitimdə bolsa, Ata uningoɣa izzət ḳilidu.■
27 Ḫazir jenim ḳattiḳ azabliniwatidu. Mən nemə deyixim kerək? «Ata, meni bu saəttin ḳutḳuzoɣin!» dəymu? Lekin mən dəl muxu waḳit-saət üqün kəldim. □ ■
28 Ata, namingoɣa xan-xərəp kəltürgin!».
Xuan, asmandin bir awaz anglinip:
— Uningoɣa xan-xərəp kəltürdüm wə yənə uningoɣa xan-xərəp kəltürimən!» — deyildi.
29 Buni angliɣan xu yərdə turoɣan halayiḳ:
— Ḫawa güldürlidi, — deyixti.
Yənə bəzilər bolsa:
— Bir pərixtə uningoɣa gəp ḳildi, — deyixti.
30 Əysa bolsa jawabən: — Bu awaz meni dəp əməs, silərni dəp qüxti. ■
31 Əmdi dunyaning üstigə ḫөküm qiḳirilix waḳti kəldi; ḫazir bu dunyaning ḫөkümdarining taxḳirioɣa ḳooɣlinix waḳti kəldi. □ ■ 32 Wə mən bolsam, yərning üstidin kətürülginimdə, pütkül insanlarni өzümgə jəlp ḳilip tartimən, — dedi ■
33 (uning buni degini өzining ḳandaḳ өlüm bilən өlidioɣanliḳini kөrsətkini idi).
34 Halayiḳ buningoɣa jawabən uningdin:
— Biz muḳəddəs ḳanundin Məsiḫning əbədgiqə ḳalidioɣinini angliɣan; sən ḳandaḳsigə «Insan'ooɣli kətürülüxi kerək» dəysən?! Bu ḳandaḳmu «Insan'ooɣli» bolsun? — dəp soridi.□ ■
35 Xunga Əysa ularoɣa: — Nurning aranglarda bolidioɣan waḳti uzun bolmaydu. Xunga ḳarangoɣuluḳning silərni besiwalmasliḳi üqün, nur bar waḳtida *uningda*

■ **12:20** Ros. 8:27. ■ **12:21** Yḫ. 1:45. □ **12:23 «Lekin Əysa ularoɣa jawabən mundaḳ dedi: — «Insan'ooɣlining xan-xərəptə uluoɣlinidioɣan waḳit-saiti yetip kəldi...»** — greklərning (22-ayəttiki) tələpigə bu sirliḳ sөzlər ḳandaḳ jawab bolidu? Buning tooɣruluḳ «ḳoxumqə sөz»imizdə azraḳ tohtilimiz. ■ **12:23** Yḫ. 13:32; 17:1. □ **12:24 «buoɣday deni tupraḳ iqigə qüxüp өlmigüqə, өzi yənila yaloɣuz ḳalidu; lekin өlsə, mol ḫosul beridu»** — Məsiḫning «uruḳning өlüxi» degini birhil ohxitixtur. Uruḳ yərgə qüxüp «өlmisə» bir tal peti ḳeliweridu. Tupraḳḳa qüxkəndə «өlsə», uningdin nuroɣun uruḳ mewiləydu. ■ **12:24** 1Kor. 15:36. □ **12:25 «kimdəkim өz ḫayatini ayisa..»** — «ayisa» grek tilida «səyisə» yaki «amraḳ bolsa». ■ **12:25** Mat. 10:39; 16:25; Mar. 8:35; Luḳa 9:24; 17:33. ■ **12:26** Yḫ. 14:3; 17:24. □ **12:27 «Ata, meni bu saəttin ḳutḳuzoɣin!» dəymu?»** — Bu «saət» uning kelidioɣan azab-oḳubətlərni tartidioɣanliḳini kөrsitidu. ■ **12:27** Mat. 26:37,38,39; Mar. 14:34; Luḳa 22:44. ■ **12:30** Yḫ. 11:42. □ **12:31 «ḫazir bu dunyaning ḫөkümdarining taxḳirioɣa ḳooɣlinix waḳti kəldi»** — «bu dunyaning ḫөkümdari» — Xəytanni kөrsitidu. Bu ayət tooɣruluḳ «ḳoxumqə sөz»imizdə tohtilimiz. ■ **12:31** Yḫ. 14:30; 16:11; Kol. 2:15. ■ **12:32** Qəl. 21:9; 2Pad. 18:4; Yḫ. 3:14; 8:28. □ **12:34 «sən ḳandaḳsigə «Insan'ooɣli kətürülüxi kerək» dəysən?!»** — halayiḳning «Insan'ooɣli» (Məsiḫ) tooɣruluḳ kөzdə tutḳini Məsiḫning uluoɣluḳini kөrsitidioɣan «Yar.» 49:10, «Zəb.» 89:35-37, 110:2, «Yəx.» 9:7, «Əz.» 37:25, «Dan.» 7:14 Idi. ■ **12:34** 2Sam. 7:16; 1Tar. 22:10; Zəb. 45:6-7; 89:36; 110:4; Yəx. 9:5; Yər. 23:6; Əz. 37:26; Dan. 2:44; 7:14, 27; Mik. 4:7; Ibr. 1:8.

menginglar; ḳarangoḷulukta mangoḷan kixi özining ḳəyərgə ketiwatḳanlikini bilməydu. ■ 36 Nur aranglarda bar wakitta, uningoḷa ixininglar; buning bilən nurning pərzəntliri bolisilər, — dedi.
Əysa bu sözlərni ḳiloḷandin keyin, ulardin ayrilip yoxurunuwaldi.

Yəhudiy həlḳining Məsiḫni rət ḳilixi

37 Gərqə u ularning köz aldida xunqə tola məjizilik alamət kərsətkən bolsimu, ular tehi uningoḷa etiḳad ḳilmidi. 38 Xuning bilən Yəxaya pəyoḷəmbərning yazmisida aldin'ala kərsitilgən bexarət dəl əməlgə axurdi:
«I Pərwərdigar, bizning yətküzgən həwirimizgə kimmu ixəngən?
Ḫəm «Pərwərdigarning biliki» Boloḷuqi kimgimu ayan ḳilinoḷan?»□ ■

39-40 Halayiḳning etiḳad ḳilmioḷinining səwəbi dəl xuki (huddi Yəxaya pəyoḷəmbər yənə aldin'ala eytḳandək):

«*Pərwərdigar* ularning közlirini kor,
Ḳəlbini tax ḳildi;
Məḳsət, ularning közlirining kərüp,
Ḳəlbining qüxinip,
Gunaḫliridin yenixining aldini elix üqündur;
Bolmisa, Mən ularni saḳaytḳan bolattim, — *dəydu Pərwərdigar*».□ ■

41 Bu sözlərni Yəxaya *pəyoḷəmbər Məsiḫning* xan-xəripini kərüp uningoḷa ḳarita aldin'ala söz ḳiloḷinida eytḳanidi.□ ■
42 Wəḫaləṅki, gərqə ḫətta Yəhudiy aḳsaḳalliridinmu nuroḷunlioḷan adəmlər uningoḷa etiḳad ḳiloḷan bolsimu, ular Pərisiylər wəjidin ḳorḳup, özlirining sinagogtin ḳooḷlap qiḳiriwetilməsliki üqün uni etirap ḳilmidi. □ ■ 43 Buning səwəbi, ular insanlardin kelidioḷan izzət-xəḫrətni Hudadin kelidioḷan izzət-xəḫrəttin yahxi kərətti.■
44 Birak Əysa yuḳiri awaz bilən mundak dedi:
— Manga etiḳad ḳiloḷuqi mangila əməs, bəlki meni Əwətküqigə etiḳad ḳiloḷuqidur.
45 Kimki meni kərgüqi bolsa, meni Əwətküqini kərgüqi bolidu. ■ 46 Mən manga etiḳad ḳiloḷuqilar ḳarangoḷulukta ḳalmisun dəp, nur süpitidə dunyaoḷa kəldim. ■ 47 Birsi sözlirimni anglap, ularni tutmisa, uni soraḳḳa tartmaymən; qünki mən

---

■ **12:35** Yər. 13:16; Yḫ. 1:9; 8:12; 9:5; 12:46; Əf. 5:8; 1Tes. 5:4 □ **12:38 «I Pərwərdigar, bizning yətküzgən həwirimizgə kimmu ixəngən?» ḫəm «Pərwərdigarning biliki» Boloḷuqi kimgimu ayan ḳilinoḷan?»** — «Yəx.» 53:1. «Pərwərdigarning biliki» — bir zat, yəni dəl Hudaning Məsiḫi bolsa kerək («Yəx.» 53:2, 3-ayətnimu kərüng). ■ **12:38** Yəx. 53:1; Rim. 10:16. □ **12:39-40 «Pərwərdigar ularning közlirini kor, ḳəlbini tax ḳildi»** — muxu yərdə «Pərwərdigar» grek tilida «U». **«Pərwərdigar ularning közlirini kor, ḳəlbini tax ḳildi; məḳsət, ularning közlirining kərüp, ḳəlbining qüxinip, gunaḫliridin yenixining aldini elix üqündur; bolmisa, Mən ularni saḳaytḳan bolattim»** — «Yəx.» 6:10. ■ **12:39-40** Yəx. 6:9, 10; Əz. 12:2; Mat. 13:14; Mar. 4:12; Luḳa 8:10; Ros. 28:26; Rim. 11:8 □ **12:41 «Bu sözlərni Yəxaya pəyoḷəmbər Məsiḫning xan-xəripini kərüp uningoḷa ḳarita aldin'ala söz ḳiloḷinida eytḳanidi»** — grek tilida «uning xan-xəripini kərüp…» deyilidu. Kimning xan-xəripi? Enikki, «uning» muxu yərdə Məsiḫning özini kərsitidu. 37-, 39- wə 42-ayətni kərüng (kimgə etiḳad ḳilix kerək?). Toluḳ ix «Yəx.» 6:1-13də hatirilinidu. Yəxaya bu bexarətni bərgən qaoḷda Pərwərdigar Hudaning xan-xəripini kərgəqkə, hulasimiz xuki, «Məsiḫ Özi Hudaning xan-xəripi wə ipadisi»din ibarəttur. ■ **12:41** Yəx. 6:1. □ **12:42 «nuroḷunlioḷan adəmlər uningoḷa etiḳad ḳiloḷan bolsimu, ular Pərisiylər wəjidin ḳorḳup, özlirining sinagogtin ḳooḷlap qiḳiriwetilməsliki üqün uni etirap ḳilmidi»** — Muxu yərdə «sinagog» Yəhudiylarning omumiy jəmiyitini kərsitidu. «Sinagogtin qiḳirilix» — kimki sinagodtin qiḳiriwetilsə, Yəhudiylar jəmiyitidikilər ular bilən ḫeq bardi-kəldi ḳilmaytti. ■ **12:42** Yḫ. 7:13; 9:22. ■ **12:43** Yḫ. 5:44. ■ **12:45** Yḫ. 10:30; 14:9. ■ **12:46** Yəx. 42:6; 49:6; Yḫ. 1:9; 8:12; 9:5; 12:46; Ros. 13:47.

dunyadikilərni sorakḳa tartḳili əməs, bəlki dunyadikilərni ḳutḳuzoɳili kəldim. ■
48 Birak meni qətkə ḳakḳuqini, xundakla səzlirimni ḳobul ḳilmioɳanni bolsa, uni
sorakḳa tartḳuqi birsi bar. U bolsimu, mən eytḳan səz-kalamimdur. U ahirḳi küni
uni sorakḳa tartidu. ■ 49 Qünki mən əzlükümdin səzliginim yoḳ, bəlki meni əwətkən
Ata mening nemini deyixim wə ḳandaḳ səzlixim kerəklikigə əmr bərgən. □ ■
50 Uning əmrining mənggülük ḫayatliḳ ikənlikini bilimən. Xunga nemini səzlisəm,
Ata manga buyruoɳinidək səzləymən.

13

Əysaning muhlislirining putini yuyuxi

1 Ətüp ketix ḫeytidin ilgiri, Əysa bu dunyadin ayrilip, Atining yenioɳa baridioɳan
wakḳit-saətning yetip kəlgənlikini bildi wə xuning üqün bu dunyadiki əz adəmlirigə
kərsitip kəlgən meḫir-muḫəbbitini ahiroɳiqə toluḳ kərsitip turdi.□ ■ 2 Əmdi kəqlik
tamaḳ yeyiliwatḳanidi; Iblis alliburun Simonning ooɳli Yəḫuda Ixḳariyotning
köngligə Əysaoɳa satḳunluḳ ḳilix wəswəsisini saloɳanidi.■ 3 Əysa Atining ḫər ixni
uning ḳolioɳa tapxuroɳinini, wə əzining Hudaning yenidin kelip, Hudaning yenioɳa
ḳaytidioɳanliḳini bilgəqkə,■ 4 dastihandin turup, ton-kənglikini yexip, bir lənggə
bilən belini baoɳlidi. 5 Andin jawuroɳa su ḳuyup, muhlislarning putlirini yuyuxḳa
wə beligə baoɳlioɳan lənggə bilən sürtüp ḳurutuxḳa baxlidi. 6 Nəwət Simon Petruskа
kəlgəndə, Petrus uningoɳa:
— I Rəb, putumni sən yusang ḳandaḳ boloɳini?! — dedi.■
7 Əysa uningoɳa:
— Nemə ḳiliwatḳinimni ḫazir bilməysən, lekin keyin bilisən, — dedi.
8 Petrus: — Sən mening putumni yusang ḫərgiz bolmaydu! — dedi.
Əysa uningoɳa jawabən: — Seni yumisam, mening bilən təng nesiwəng bolmaydu,
— dedi.
9 Simon Petrus:
— I Rəb, undakta pəḳət putlirimnila əməs, ḳollirimnimu, beximnimu yuoɳaysən! —
dedi.
10 Əysa uningoɳa:
— Bədini yuyulup, tamamən pakiz boloɳan adəm pəḳət putlirini yusila ḳayta
yuyunuxining ḫajiti bolmaydu. Silər pakiz, lekin ḫəmminglar əməs, — dedi
□ ■ 11 (qünki u əzini kimning tutup beridioɳanliḳini bilətti; xuning üqün u
«Ḫəmminglarla pakiz əməs» degənidi). ■ 12 Xuning bilən u ularning putlirini yuyup
boloɳandin keyin, ton-kənglikini kiyip, yənə dastihanoɳa olturup ularoɳa mundaḳ
dedi:

■ **12:47** Yḫ. 3:17; 9:39. ■ **12:48** Mar. 16:16; Yḫ. 3:18; 8:24. □ **12:49 «mening nemini deyixim wə ḳandaḳ səzlixim kerəkliki»** — yaki bolmisa «mening nemə təlim-əmr berixim wə nemini səzlixim kerəkliki». ■ **12:49** Ḳan. 18:18; Yḫ. 3:11; 5:20; 7:16; 8:28; 14:10, 24; 16:13. □ **13:1 «Əysa… bu dunyadiki əz adəmlirigə kərsitip kəlgən meḫir-muḫəbbitini ahiroɳiqə toluḳ kərsitip turdi»** — bu muḫəbbət bəlkim təwəndiki 1-20-ayətlərdə muhlislirining putlirini yuyuxi, xundakla 13-18-bablarda hatiriləngəndək ularoɳa kərsətkən səwr-takət, kəqürüm, meḫribanliḳini, andin ahirida ular üqün əzini pida ḳilixining ḫəmmisini əz iqigə aloɳan bolsa kerək. ■ **13:1** Mat. 26:2; Mar. 14:1; Luka 22:1. ■ **13:2** Luka 22:3; Yḫ. 13:2. ■ **13:3** Mat. 11:27; 28:18; Yḫ. 3:35. ■ **13:6** Mat. 3:14. □ **13:10 «…bədini yuyulup, tamamən pakiz boloɳan adəm pəḳət putlirini yusila ḳayta yuyunuxining ḫajiti bolmaydu»** — muxu sirliḳ gəpning mənisi nemə? Bizningqə Ḳutḳuzoɳuqimizning «put yuyux» degən bu ḫərikiti əzini əng təwən dərijigə qüxürüp krestlinixni ḳobul ḳilixioɳa bexarət bolidu. Xunga, muhlislar buni ḳobul ḳilmisa bolmaydu. «Ḳoxumqə səz»imizdə azrak tohtilimiz. ■ **13:10** Yḫ. 15:3. ■ **13:11** Yḫ. 6:64.

— Silərgə nemə ḳiloɣinimni uḳtunglarmu? 13 Silər meni «Ustaz» wə «Rəb» dəysilər
wə rast eytisilər, mən xundaḳturmən. ■ 14 Əgər mən Rəb wə ustazinglar turuḳluḳ,
putliringlarni yuoɣanikənmən, silərmu bir-biringlarning putlirini yuyuxunglar kerək.
□ ■ 15 Mən silərgə ḳiloɣandək silərningmu ḫəm xundaḳ ḳilixinglar üqün bu ülgini
ḳaldurdum. ■ 16 Bərḫək, bərḫək, mən silərgə xuni eytip ḳoyayki, ḳul hojayinidin
üstün turmaydu, əlqimu əzini əwətküqidin üstün turmaydu. ■ 17 Bu ixlarni
bilgənikənsilər, xundaḳ ḳilsanglar bəhtliksilər!

Əysaning satḳunluḳ bilən tutuluxini aldin eytixi
Mat. 26:20-25; Mar. 14:17-21; Luḳa 22:21-23

18 Mən bularni ḫəmminglarɣa ḳaritip eytmidim. Mən tallioɣanlirimni bilimən, lekin
muḳəddəs yazmilarda aldin pütülgən: «Mən bilən ḫəmdastihan bolup nenimni
yegənmu manga put atti!» degən bu səz əməlgə axurulmay ḳalmaydu. □ ■ 19 Mən
bu ix yüz berixtin awwal uni silərgə eytip ḳoyayki, u ixlar yüz bərgəndə mening
«Bar Boloɣuqi» ikənlikimgə ixinisilər. □ ■ 20 Bərḫək, bərḫək, silərgə xuni eytip
ḳoyayki, kimki mən əwətkən ḫərḳandaḳ birsini ḳobul ḳiloɣan bolsa, meni ḳobul
ḳiloɣan bolidu; wə meni ḳobul ḳiloɣuqilar meni Əwətküqini ḳobul ḳiloɣan bolidu.■
21 Əysa bu səzlərni eytḳandin keyin, roḫta ḳattiḳ pioɣan qekip, mundaḳ guwaḫliḳ
bərdi:
— Bərḫək, bərḫək, mən silərgə xuni eytip ḳoyayki, aranglarda birəylən manga
satḳunluḳ ḳilidu!■
22 Muhlislar kimni dəwatḳanliḳini biləlməy, bir-birigə ḳaraxti. 23 Əmdi dastihanda
muhlisliridin biri Əysaning məydisigə yəlinip yatḳanidi; u bolsa «Əysa səyidioɣan
muhlis» idi. □ ■ 24 Simon Petrus uningdin *Əysaning* kimni dəwatḳinini sorap beḳixini
ixarət ḳildi.
25 Xuning bilən u Əysaning məydisigə yəlinip turup uningdin:
— I Rəb, u kimdur? — dəp soridi.
26 Əysa jawab berip:
— Bu bir qixləm nanni axḳa təgürüp kimgə sunsam, xudur, — dedi. Xuning bilən u bir
qixləm nanni *axḳa* təgürüp, Simonning ooɣli Yəḫuda Ixḳariyotḳa sundi. □ 27 Yəḫuda
nanni eliwidi, Xəytan uning iqigə kirdi.
— Ḳilidioɣiningni qapsan ḳil, — dedi Əysa uningɣa.
28 (Əmdi dastihanda olturoɣanlarning ḫeqḳaysisi uning *Yəḫudaoɣa* bu səzlərni nemə
üqün deginini bilmidi. 29 Yəḫuda ularning ortaḳ ḫəmyanini tutḳini üqün, bəzilər
Əysa uningɣa: «Bizgə kerəklik ḫeytliḳ nərsilərni elip kəl» yaki «Kəmbəoɣəllərgə
birər nərsə bər» dəwatsa kerək, dəp oylaxti).■

■ **13:13** Mat. 23:8,10; 1Kor. 8:6; 12:3; Fil. 2:11. □ **13:14** **«Əgər mən Rəb wə ustazinglar turuḳluḳ, putliringlarni yuoɣanikənmən, silərmu bir-biringlarning putlirini yuyuxunglar kerək»** — oḳurmənlər muhlislarning Məsiḫni «ustaz» andin «Rəb» dəydioɣanliḳini (13-ayət), lekin Məsiḫ bolsa əzini «Rəb» wə «ustaz» dəydioɣanliḳini baykiyalaydu (13-14-ayət) wə xundaḳla tərtipning ohximasliḳining səwəbini oyliyalaydu. ■ **13:14** Gal. 6:1, 2. ■ **13:15** 1Pet. 2:21; 1Yuḫa. 2:6. ■ **13:16** Mat. 10:24; Luḳa 6:40; Yḫ. 15:20. □ **13:18** **«Mən bilən ḫəmdastihan bolup nenimni yegənmu manga put atti!»** — «Zəb.» 41:9ni kərüng. ■ **13:18** Zəb. 41:9; Mat. 26:23; 1Yuḫa. 2:19. □ **13:19** **«bu ixlar yüz bərgəndə mening «Bar Boloɣuqi» ikənlikimgə ixinisilər»** — yaki «bu ixlar yüz bərgəndə mening «U» (yəni, Məsiḫ) ikənlikimgə ixinisilər». ■ **13:19** Yḫ. 14:29; 16:4. ■ **13:20** Mat. 10:40; Luḳa 10:16. ■ **13:21** Mat. 26:21; Mar. 14:18; Luḳa 22:21; Ros. 1:17; 1Yuḫa. 2:19. □ **13:23** **«Əysa səyidioɣan muhlis»** — bəlkim bu «bayan»ning muəllipi rosul Yuḫanna. «Kirix səz»imizni kərüng. ■ **13:23** Yḫ. 20:2; 21:7,20. □ **13:26** **«bu bir qixləm nanni axḳa təgürüp kimgə sunsam, xudur»** — dastihanda olturup birsigə bir qixləm nanni axḳa təgürgən ḫalda sunux qongḳur muḫəbbitini bildürüx ḫərikiti idi. ■ **13:29** Yḫ. 12:6.

30 Yəhuda bu bir qixləm nanni elipla taxkirioɣa qikip kətti (bu qaoɣ keqə idi).□

Yengi əmr

31 Yəhuda taxkirioɣa qikip kətkəndin keyin, Əysa mundak dedi:
— Əmdi Insan'ooɣli uluoɣlinidioɣan wakit-saət yetip kəldi wə Huda u arkilik uluoɣlinidu. 32 Wə əgər Huda uningda uluoɣlansa, Hudamu Өzidə uni uluoɣlaydu, xundakla dərḫal uni uluoɣlaydu. □ ■ 33 Balilirim, silər bilən billə bolidioɣan yənə azoɣina waktim kaldi. Silər meni izdəysilər, lekin mening Yəhudiylaroɣa: «Mən baridioɣan yərgə silər baralmaysilər» dəp eytkinimdək, buni silərgimu eytimən.■
34 Silərgə yengi bir əmr tapxurimənki, «bir-biringlarni səyünglar». Silərni səyginimdək, silərmu bir-biringlarni səyünglar. ■ 35 Aranglarda bir-biringlaroɣa meḫir-muḫəbbitinglar bolsa, ḫəmmə adəm silərning mening muhlislirim ikənlikinglarni bilidu.■

Əysaning Petrusning tanidioɣanlikini aldin eytixi
Mat. 26:31-35; Mar. 14:27-31; Luka 22:31-34

36 Simon Petrus uningdin:
— I Rəb, kəyərgə barisən? — dəp soridi.
Əysa jawabən: — Mən ketidioɣan yərgə ḫazirqə əgixip baralmaysən, lekin keyin manga əgixip barisən, — dedi.□ ■
37 Petrus uningoɣa:
— I Rəb, nemə üqün ḫazir sening kəyningdin əgixip baralmaymən? Sən üqün jenimni pida kilay! — dedi.■
38 Əysa jawabən mundak dedi:
— Mən üqün rasttinla jeningni pida kilamsən? Bərḫək, bərḫək, sanga eytip koyayki, horaz qillioɣuqə, sən məndin üq ketim tanisən!□ ■

14

Əysa səzini dawam kilidu — «Yol, ḫəkikət wə ḫayatlikturmən»

1 Kənglünglarni parakəndə kilmanglar! Hudaoɣa ixinisilər, mangimu ixininglar.
2 Atamning өyidə nuroɣun makanlar bar. Bolmioɣan bolsa, buni silərgə eytkan

□ **13:30** **«bu qaoɣ keqə idi»** — bu degənning əsli mənisidin baxka, kəqmə mənisi bardur. Yukiridiki 9:5, 11:9-10, 12:35-36də Əysaning «kündüz» wə «karangoɣuluk» yaki «keqə» tooɣruluk səzlirini kərüng. □ **13:32** **«əgər Huda uningda uluoɣlansa, Hudamu өzidə uni uluoɣlaydu, xundakla dərḫal uni uluoɣlaydu»** — bizning kariximizqə «өzidə» muxu yərdə «Huda Өzidə» degənni kərsitidu. Bəzi alimlar muxu yərdə «өzidə» «Məsiḫning өzidə» degənni bildüridu, dəp karaydu. **«Hudamu Өzidə uni uluoɣlaydu»** — yaki (yukiriki izaḫatta eytiloɣandək) «Huda uni (Insan'ooɣlining) өzidə uluoɣlaydu». Bu muḫim 31-32-ayətlər üstidə «koxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **13:32** Yḫ. 12:23; 17:1. ■ **13:33** Yḫ. 7:34; 8:21. ■ **13:34** Law. 19:18; Mat. 22:39; Yḫ. 15:12; Əf. 5:2; 1Tes. 4:9; 1Pet. 4:8; 1Yuḫa. 3:23, 4:21. ■ **13:35** 1Yuḫa. 2:5; 4:20. □ **13:36** **«Mən ketidioɣan yərgə ḫazirqə əgixip baralmaysən, lekin keyin manga əgixip barisən»** — «keyin əgixip barisən» — Petrus jismaniy tərəptin (əlümdin tirilip asmanoɣa kətürülüx yolida) Petrus Rəbgə əgixəlmidi, əlwəttə. Lekin Əysaning kəzdə tutkini roḫiy jəḫəttiki «Hudaning yolida pida bolux» idi. Xu tərəptimu Petrus Əysaoɣa əgixixkə təyyar bolmidi. U awwal Əysadin tenip, andin kattik towa kilix jəryani arkilik, xundakla Mukəddəs Roḫning kelixi bilən u «keyin» təyyar bolidu. Məsiḫning «keyin manga əgixisən» degini bolsa, Petrus kattik teyilip kətkən waktida uningoɣa təsəlli yətküzidioɣan kimmətlik wədə bolidu. ■ **13:36** Yḫ. 21:18; 2Pet. 1:14. ■ **13:37** Mat. 26:33; Mar. 14:29; Luka 22:33. □ **13:38** **«horaz qillioɣuqə, sən məndin üq ketim tanisən!»** — grek tilida «sən məndin üq ketim tanmioɣuqə, horaz qillimaydu». ■ **13:38** Mat. 26:34; Mar. 14:30; Luka 22:34.

bolattim; qünki mən ḫərbiringlarƣa orun təyyarlax üqün xu yərgə ketip barimən.□
3 Mən silərgə orun təyyarliƣili baridiƣanikənmən, qoḳum ḳaytip kelip, silərni
өzümgə alimən; xuning bilən, mən ḳəyərdə bolsam, silərmu xu yərdə bolisilər.□ ■
4 Silər mening ḳəyərgə ketidiƣanliḳimni wə u yərgə baridiƣan yolni bilisilər.
5 Tomas uningƣa: — I Rəb, sening ḳəyərgə ketidiƣanliḳingni bilməymiz. Xundaḳ
ikən, yolni ḳandaḳ bilimiz? — dedi.
6 Өysa uningƣa:
— Yol, ḫəḳiḳət wə ḫayatliḳ өzümdurmən. Meningsiz ḫeqkim Atining yeniƣa
baralmaydu.□ ■ 7 Өgər meni tonuƣan bolsanglar, Atamnimu tonuƣan bolattinglar.
Ḫazirdin baxlap uni tonudunglar ḫəm uni kөrdünglar, — dedi.
8 — I Rəb, Atini bizgə kөrsitip ḳoysangla, xu kupayə, — dedi Filip.
9 Өysa uningƣa mundaḳ dedi: — «I Filip, silər bilən birgə boluƣinimƣa xunqə waḳit
boldi, meni tehiqə tonumidingmu? Meni kөrgən kixi Atini kөrgən bolidu. Xundaḳ
turuḳluḳ, sən nemixḳa yənə: «Bizgə Atini kөrsətkəysən» dəysən? ■ 10 Mən Atida,
Ata məndə ikənlikigə ixənməmsən? Silərgə eytḳan sөzlirimni өzlүkümdin eytḳinim
yoḳ; bəlki məndə turuwatḳan Ata Өz əməllirini ḳiliwatidu. ■ 11 Mening Atida
boluƣanliḳimƣa, Atining məndə boluƣanliḳiƣa ixininglar. Yaki ḫeqbolmiƣanda,
mening ḳiluƣan əməllirimdin manga ixininglar.□
12 Bərḫəḳ, bərḫəḳ, mən silərgə xuni eytip ḳoyayki, manga ixəngən kixi mening
ḳiliwatḳan əməllirimni ḳilalaydu; wə bulardinmu tehimu uluƣ əməllərni ḳilidu,
qünki mən Atining yeniƣa *ḳaytip* ketimən. □ ■ 13 Wə Atining Oƣulda uluƣlinixi
üqün, ḫərnemini mening namim bilən tilisənglar, xularni ijabət ḳilimən. ■
14 Mening namim bilən ḫərḳandaḳ nərsini tilisənglar, mən silərgə xuni ijabət
ḳilimən».

Өysaning Muḳəddəs Roḫni əwətixi; Uning ḳilidiƣan ixliri

15 — «Meni sөysənglar, əmrlirimgə əməl ḳilisilər. ■ 16 Mənmu Atidin tiləymən wə
U silərgə baxḳa bir Yardəmqi ata ḳilidu. U silər bilən əbədgiqə birgə bolidu. □ 17 U

□ **14:2 «Atamning өyidə nuroƣun makanlar bar»** — bu sөzlər jənnətni kөrsitəmdu? Oḳurmənlərning esidə barki, Өysa 2-babta өz tenini «Hudaning өyi» (ibadəthana) dəp sürətlidi, xundaḳla 8:35də «Hudaning өyi»ni roḫiy jəḫəttin tiloƣa aldi. Buningƣa ḳarioƣanda «turaloƣu-makan»ni roḫiy jəḫəttin qüxinix kerək. «ḳoxumqə sөz»imizdə bu tooƣrisida tohtilimiz. □ **14:3 «Mən silərgə orun təyyarliƣili baridiƣanikənmən, qoḳum ḳaytip kelip, silərni өzümgə alimən; xuning bilən, mən ḳəyərdə bolsam, silərmu xu yərdə bolisilər»** — Məsiḫning bu «ḳaytip kelix»i Məsiḫning ḳiyamәttə dunyaƣa kelixi yaki Muḳəddəs Roḫning əwətilixini kөrsitəmdu? Bu üqinqi ayət üstidimu «ḳoxumqə sөz»imizdə tohtilimiz. ■ **14:3** Yḫ. 12:26; 17:24.
□ **14:6 «Yol, ḫəḳiḳət wə ḫayatliḳ өzümdurmən. Meningsiz ḫeqkim atining yeniƣa baralmaydu»** — Məsiḫ üqün Atining yeniƣa baridiƣan yol kresttiki өlüm arḳiliḳ bolatti; өzigə etiḳad ḳiloƣuqilaroƣa nisbətən, Məsiḫning өzi Atining aldiƣa baridiƣan yoldur. ■ **14:6** Yḫ. 1:4, 17; 10:9; 11:25; Ibr. 9:8. ■ **14:9** Yḫ. 10:30. ■ **14:10** Yḫ. 5:17; 7:16; 8:28; 10:38; 12:49; 16:13; 17:21. □ **14:11 «… ḫeqbolmiƣanda, mening ḳiluƣan əməllirimdin manga ixininglar»** — 11- wə 12-ayətlərdə «əməllər» Өysa yaratḳan məjizilik alamətlər. □ **14:12 «manga ixəngən kixi mening ḳiliwatḳan əməllirimni ḳilalaydu; wə bulardinmu tehimu uluƣ əməllərni ḳilidu, qünki mən Atining yeniƣa ḳaytip ketimən»** — bu «tehimu uluƣ əməllər» üstidə «ḳoxumqə sөz»imizdə tohtilimiz. ■ **14:12** Mat. 21:21; Luḳa 17:6; Ros. 5:12; 19:11. ■ **14:13** Yər. 29:12; Mat. 7:7; 21:22; Mar. 11:24; Luḳa 11:9; Yḫ. 15:7; 16:24; Yaḳ. 1:5; 1Yuḫa. 3:22. ■ **14:15** Yḫ. 14:21, 23; 15:10; 1Yuḫa. 5:3. □ **14:16 «Mənmu Atidin tiləymən wə U silərgə baxḳa bir Yardəmqi ata ḳilidu»** — muḫim sөz «**baxḳa bir** Yardəmqi»dur. Birinqi «Yardəmqi» bolsa Өysa Məsiḫning өzi, əlwəttə. «Yardəmqi» grek tilidiki «parakletos» degən sөzning mənisini toluḳ ipadiləp berəlməydu. Grek tilidiki «parakletos»ning toluḳ mənisi «məlum birawning yeniƣa yardəm berixkə qaḳiriloƣuqi», yəni «təsəlli bərgüqi», «ḫəmraḫ», «məsliḫətqi», «küqəytküqi», «adwokat-aḳlioƣuqi» ḳatarliḳlardur. «Baxḳa bir...» degini bizgə xuni kөrsitiduki, Өysa muhlislar bilən birgə boluƣan waḳtida, ularoƣa ḳandaḳ jəḫətlərdin «Yardəmqi» boluƣan bolsa, u ulardin ayriloƣanda, Muḳəddəs Roḫ ularoƣa Өysaning toluḳ wəkili bolup, ikkinqi «Yardəmqi» rolida bolidu, degən ḳimmətlik wədini bildüridu.

bolsimu Ḥəḳiḳətning Roḫidur. Uni bu dunyadikilər ḳobul ḳilalmaydu, qünki Uni nə kərməydu, nə tonumaydu. Biraḳ silər Uni tonuysilər, qünki U silər bilən billə turuwatidu ḥəm silərdə makan ḳilidu.□
18 Mən silərni yetim ḳaldurmaymən, yeninglarоɳa yənə ḳaytip kelimən. ■
19 Azоɳina waḳittin keyin, bu dunya meni kərməydu, lekin silər kərüsilər. Mən ḥayat boloɳanliḳim üqün, silərmu ḥayat bolisilər. 20 Xu kündə mening Atamda boloɳanliḳim, silərning məndə boloɳanliḳinglar wə mənmu ḥəm silərdə boloɳanliḳimni bilisilər. 21 Kim əmrlirimgə igə bolup ularni tutsa, meni səygüqi xu bolidu. Meni səygüqini Atammu səyidu, mənmu uni səyimən wə əzümni uningоɳa ayan ḳilimən». 22 Yəḫuda (Yəḫuda Ixḳariyot əməs) uningdin:
— I Rəb, sən əzüngni bu dunyadikilərgə ayan ḳilmay, bizgila ayan ḳilixing ḳandaḳ ix? — dəp soridi.□
23 Əysa uningоɳa jawabən mundaḳ dedi:
— «Birkim meni səysə, səzümni tutidu; Atammu uni səyidu wə *Atam* bilən ikkimiz uning yeniоɳa berip, uning bilən billə makan ḳilimiz. □ 24 Meni səyməydiоɳan kixi səzlirimni tutmaydu; wə silər anglawatḳan bu səz bolsa mening əməs, bəlki meni əwətkən Atiningkidur. ■ 25 Mən silər bilən billə boluwatḳan qeоɳimda, bularni silərgə eyttim. 26 Lekin Ata mening namim bilən əwətidiоɳan Yardəmqi, yəni Muḳəddəs Roḫ silərgə ḥəmmini əgitidu ḥəm mening silərgə eytḳan ḥəmmə səzlirimni esinglarоɳa kəltüridu.■
27 Silərgə hatirjəmlik ḳaldurimən, əz hatirjəmlikimni silərgə berimən; mening silərgə bərginim bu dunyadikilərning bərginidək əməstur. Kənglünglarni parakəndə ḳilmanglar wə jür'ətsiz bolmanglar.□ ■
28 Silər mening: «Mən *silərdin* ayrilip ketimən, keyin yeninglarоɳa yənə ḳaytip kelimən» deginimni anglidinglar. Meni səygən bolsanglar, Atining yeniоɳa ketidiоɳanliḳim üqün hursən bolattinglar. Qünki Ata məndin uluоɳdur. ■ 29 Silərning bu ixlar yüz bərginidə ixinixinglar üqün bu *ixlar* yüz berixtin awwal silərgə eyttim. □ ■ 30 Mundin keyin silər bilən kəp səzləxməymən; qünki bu dunyaning ḥəkümdari kelix aldida turidu wə məndin kirgüdək ḥeq yoquḳ tapalmaydu. □ ■ 31 Lekin bu dunyaning adəmlirining mening Atini səyidiоɳanliḳimni bilixi üqün Ata manga nemə əmr ḳiloɳan bolsa, mən dəl xuni əməlgə axurimən. Turunglar, bu jaydin ketəyli».□ ■

□ **14:17 «U bolsimu Ḥəḳiḳətning Roḫidur»** — «Ḥəḳiḳətning Roḫi» — yaki «ḥəḳiḳətkə baxliоɳuqi Roḫ». **«silər Uni tonuysilər, qünki U silər bilən billə turuwatidu»** — ular ḳaysi yol bilən Muḳəddəs Roḫni tonuydu? U xu qaоɳda ḳandaḳ yol bilən «ular bilən billə turidu»? Jawab xübḫisizki, ular Əysani tonuоɳaqḳa, Muḳəddəs Roḫnimu tonuоɳan bolidu; Əysa ular bilən billə turоɳaqḳa, Muḳəddəs Roḫmu ular bilən billə turuwatatti. Lekin Əysa ulardin ayriloɳandin keyin Muḳəddəs Roḫ ularning «iqidə, ḳəlbidə, roḫida» makan ḳilidu. ■ **14:18** Mat. 28:20. □ **14:22 «I Rəb, sən əzüngni bu dunyadikilərgə ayan ḳilmay, bizgila ayan ḳilixing ḳandaḳ ix?»** — xübḫisizki, muhlislar uni dərḫal əzini pütkül dunyaоɳa ayan ḳilidu, dəp oylatti. □ **14:23 «Atam bilən ikkimiz uning yeniоɳa berip, uning bilən billə makan ḳilimiz»** — «Atam bilən ikkimiz» grek tilida «biz». ■ **14:24** Yḫ. 7:16; 8:28; 12:49; 14:10; 16:13. ■ **14:26** Luḳa 24:49; Yḫ. 15:26; 16:7, 13; Ros. 2:4. □ **14:27 «mening silərgə bərginim bu dunyaning adəmlirining bərginidək əməstur» —** bu dunyadiki adəmlər bir nərsə bərginidə daim degüdək halap bərməydu — aldamqiliḳ, yaloɳanqiliḳ wə nuroɳun xərtlər bilən beridu. Lekin Huda bizgə bir nərsə bərsə uni ḳayturoɳuzmaydu. ■ **14:27** Fil. 4:7. ■ **14:28** Yḫ. 14:3. □ **14:29 «Silərning bu ixlar yüz bərginidə ixinixinglar üqün bu ixlar yüz berixtin awwal silərgə eyttim»** — «bu ixlar» — Əysaning tutulup əltürülüxi («silərdin ayrilip ketixim») ularning etiḳadiоɳa dəḫxətlik zərb bolidu. ■ **14:29** Yḫ. 13:19; 16:4. □ **14:30 «bu dunyaning ḥəkümdari kelix aldida turidu wə məndin kirgüdək ḥeq yoquḳ tapalmaydu»** — «bu dunyaning ḥəkümdari» Xəytan, Iblisni kərsitidu. ■ **14:30** Yḫ. 12:31; 16:11; Əf. 2:2. □ **14:31 «Ata manga nemə əmr ḳiloɳan bolsa, mən dəl xuni əməlgə axurimən» —** 30-ayət bilən ziq baoɳlinidu. Demək, Əysaning əzining tutuluxi, sotlinixi, ḥaḳarətlinixi andin krestlinixini ihtiyari bilən ḳobul ḳilixining tüp məḳsiti bolsa, Iblisning üstidin ḳandaḳtur bir ḥoḳuḳḳa igə bolux üqün əməs, bəlki Atining iradisi üqün bolidu. ■ **14:31** Yḫ. 10:18; Ibr. 10:5.

15

Əysa — ḫəḳiḳiy üzüm telidur; uning səzining dawami

1 — «Ḫəḳiḳiy üzüm teli» əzümdurmən, Atam bolsa baoɣwəndur.□ 2 Baoɣwən məndiki
mewə bərməydioɣan ḫərbir xahni kesip taxlaydu. Mewə bərgənlirini bolsa tehimu
kəp mewə bərsun dəp, pak ḳilip putap turidu.□ ■ 3 Əmdi silər mən silərgə yətküzgən
səzüm arḳiliḳ alliburun pak boldunglar.□ ■ 4 Silər məndə izqil turunglar, mənmu
silərdə izqil turimən. Xah talda turmay, əzi mewə berəlməydioɣinidək, silərmu
məndə izqil turmisanglar, mewə berəlməysilər.
5 «Üzüm teli» əzümdurmən, silər bolsanglar xahliridursilər. Kim məndə izqil
tursa, mənmu xundaḳla uningda turoɣinimda, u kəp mewə beridu. Qünki mənsiz
ḫeqnemini ḳilalmaysilər. 6 Birsi məndə turmisa, u *kerəksiz* xahtək taxlinip, ḳurup
ketidu. Bundaḳ xahlar yioɣip kelinip otḳa taxlinidu.■ 7 Silər məndə izqil tursanglar
wə səzlirim silərdə izqil tursa, nemini tələp ḳilsanglar, silərgə xu ijabət bolidu.■
8 Silərning kəp mewi berixinglar, xundaḳla mening muhlislirim ikənlikinglarni
ispatlixinglar bilən xan-xərəp Atamoɣa kəltürülidu.□
9 Atam meni səyginidək, mənmu silərni səydüm; mening meḫir-muḫəbbitimdə izqil
turunglar. 10 Əgər əmrlirimni tutsanglar, huddi mən Atamning əmrlirini tutḳan
wə ḫəmixə uning meḫir-muḫəbbitidə turoɣinimdək, silərmu ḫəmixə mening meḫir-
muḫəbbitimdə turisilər.■
11 Mening huxalliḳim silərdə bolsun wə xuningdək huxalliḳinglar tolup taxsun
dəp, mən bularni silərgə eyttim. 12 Mening əmrim xuki, mən silərni səyginimdək,
silərmu bir-biringlarni səyünglar. ■ 13 Insanlarning əz dostliri üqün jenini pida
ḳilixtin qongḳur meḫir-muḫəbbiti yoḳtur. ■ 14 Silərgə buyruoɣan əmrlirimni ada
ḳilsanglar, mening dostlirim bolisilər. □ ■ 15 Əmdi mundin keyin mən silərni «ḳul»
dəp atimaymən. Qünki ḳul hojayinining nemə ḳiliwatḳinini bilməydu. Uning ornioɣa
silərni «dost» dəp atidim, qünki Atamdin angliɣanlirimning ḫəmmisini silərgə
yətküzdüm. □ ■ 16 Silər meni tallioɣininglar yoḳ, əksiqə mən silərni tallidim wə
silərni berip mewə bərsun ḫəmdə mewiliringlar daim saḳlansun, mening namim

---

□ **15:1** **««Ḫəḳiḳiy üzüm teli» əzümdurmən»** — «**ḫəḳiḳiy** üzüm teli» boloɣandin keyin, sahta yaki por-püqək üzüm telimu barmu? Buning tooɣrisida «ḳoxumqə səz»imizdə azraḳ tohtilimiz. □ **15:2** **«Baoɣwən məndiki mewə bərməydioɣan ḫərbir xahni kesip taxlaydu»** — baxḳa birhil tərjimisi «Məndiki mewə bərməydioɣan ḫərbir xahni baoɣwən (barangoɣa) esp ḳoyidu». Lekin 6-ayətkə ḳarioɣanda tərjimimiz tooɣra bolsa kerək. **«Mewə bərgənlirini bolsa tehimu kəp mewə bərsun dəp, pak ḳilip putap turidu»** — «putap turidu» grek tilida «tazilaydu» yaki «paklaydu» bilən ipadilinidu. 4-ayətni kərüng. ■ **15:2** Mat. 15:13. □ **15:3** **«... silər mən silərgə yətküzgən səzüm arḳiliḳ alliburun pak boldunglar»** — «pak» muxu yərdə yənə «putaloɣan» degən mənisinimu bildürüxi mumkin. Biraḳ muḫim mənisi «pak» ikənlikigə xübḫisi yoḳtur (10:31ni kərüng). ■ **15:3** Yḫ. 13:10. ■ **15:6** Əz. 15:2-8; Mat. 3:10; 7:19; Kol. 1:23. ■ **15:7** Yər. 29:12; Mat. 7:7; 21:22; Mar. 11:24; Luḳa 11:9; Yḫ. 14:13; 16:24; Yaḳ. 1:5; 1Yuḫa. 3:22; 5:14. □ **15:8** **«Silər məndə izqil tursanglar wə səzlirim silərdə izqil tursa, nemini tələp ḳilsanglar, silərgə xu ijabət bolidu. Silərning kəp mewi berixinglar, xundaḳla mening muhlislirim ikənlikinglarni ispatlixinglar bilən xan-xərəp atamoɣa kəltürülidu»** — 7-8-ayətkə ḳarioɣanda, muhlislar Hudaoɣa qiḳaroɣan, uni hursən ḳilidioɣan mewə ünümlük dua-tilawətlərni əz iqigə alidu. ■ **15:10** Yḫ. 14:15, 21, 23; 1Yuḫa. 5:3. ■ **15:12** Law. 19:18; Mat. 22:39; Yḫ. 13:34; Əf. 5:2; 1Tes. 4:9; 1Pet. 4:8; 1Yuḫa. 3:23; 4:21. ■ **15:13** Rim. 5:7; Əf. 5:2; 1Yuḫa. 3:16. □ **15:14** **«Silərgə buyruoɣan əmrlirimni ada ḳilsanglar, mening dostlirim bolisilər»** — 13-14-ayəttə Hudaning muḫəbbitining uluoɣluḳi ayan ḳilinidu. «Məsiḫning dostliri» uning əmrlirini ada ḳiloɣuqilardur. Lekin Məsiḫ barliḳ kixilər, jümlidin əz əmrlirini ada ḳilmioɣuqilar, yəni **düxmənliri üqün** jenini pida ḳiloɣandur. ■ **15:14** Mat. 12:50; 2Kor. 5:16; Gal. 5:6; 6:15; Kol. 3:11. □ **15:15** **«Əmdi mundin keyin mən silərni «ḳul» dəp atimaymən»** — «ḳul» yaki «qakar». ■ **15:15** Yḫ. 8:26.

bilən Atidin nemə tilisənglar, u silərgə bərsun dəp silərni tiklidim. □ ■ 17 Silərgə xuni əmr ḳilimənki, bir-biringlarni səyünglar.□

Dunyadikilərning Əysaoɣa boloɣan nəpriti

18 Bu dunyadikilər silərdin nəprətlənsə, silərdin awwal məndin nəprətləngənlikini bilinglar. ■ 19 Silərmu bu dunyadikilərdin boloɣan bolsanglar, bu dunyadikilər silərni əzimizningki dəp, səygən bolatti. Birak silər bu dunyadin bolmioɣaqḳa, bəlki mən silərni bu dunyadin ayrip tallioɣanliḳim üqün, əmdi bu dunyadikilər silərdin nəprətlinidu. □ ■ 20 Mən silərgə eytḳan səzni esinglarda tutunglar: «Ḳul hojayinidin üstün turmaydu». Ular manga ziyankəxlik ḳiloɣan bolsa, silərgimu ziyankəxlik ḳilidu. Mening səzümni tutḳan bolsa, ular silərningkinimu tutidu.■

21 Birak mening namim tüpəylidin ular silərgimu xu ixlarning ḫəmmisini ḳilidu, qünki ular meni Əwətküqini tonumaydu. ■ 22 Əgər mən kelip ularoɣa səz ḳilmioɣan bolsam, ularda gunaḫ yoḳ dəp ḫesablinatti. Lekin ḫazir gunaḫi üqün ularning ḫeq baḫanisi yoḳtur. ■ 23 Kimdəkim məndin nəprətlənsə Atamdinmu nəprətləngən bolidu. 24 Mən ularning arisida baxḳa ḫeqkim ḳilip baḳmioɣan əməllərni ḳilmioɣan bolsam, ularda gunaḫ yoḳ dəp ḫesablinatti. Lekin ular ḫazir *əməllirimni* kərgən turuḳluḳ, yənila ḫəm məndin ḫəm Atamdin nəprətləndi. ■ 25 Lekin bu ixlar ularoɣa təwə boloɣan Təwrat ḳanunida: «Ḫeqḳandaḳ səwəbsizla məndin nəprətləndi» dəp pütülgən səz əməlgə axuruluxi üqün xundaḳ yüz bərdi.□ ■

26 Lekin mən silərgə Atining yenidin əwətidioɣan Yardəmqi, yəni Atining yenidin qiḳḳuqi Ḫəḳiḳətning Roḫi kəlgəndə, U manga guwaḫliḳ beridu. □ ■ 27 Silərmu manga guwaḫliḳ berisilər, qünki silər baxtin tartip mən bilən billə boldunglar.■

16

Kelidioɣan ziyankəxliklər

1 Silərning putlixip kətməslikinglar üqün bularni silərgə eyttim. 2 Ular silərni sinagoglarning jamaətliridin ḳooɣlap qiḳiriwetidu; ḫəmdə xundaḳ bir waḳit-saət keliduki, silərni əltürgüqi əzini Hudaoɣa hizmət ḳiliwatimən, dəp ḫesablaydu.□ ■ 3 Ular bularni ya Atini, ya meni tonumioɣanliḳi üqün ḳilidu.■ 4 Lekin mən bu ixlarni

---

□ **15:16 «Silər meni tallioɣininglar yoḳ, əksiqə mən silərni tallidim wə silərni berip mewə bərsun ḫəmdə mewiliringlar daim saḳlansun…»** — «…**berip** mewə bərsun» degən ibarə bəlkim, muhlislar Hudaoɣa qiḳaroɣan, uni hursən ḳilidioɣan mewə bolsa, pütün dunyaoɣa **berip** hux həwər arḳiliḳ baxḳilarni Hudaning yolioɣa kəltürüxni əz iqigə alidu, dəp kərsətsə kerək. ■ **15:16** Mat. 28:19; Mar. 16:15; Yḫ. 13:18; Əf. 1:4; Kol. 1:6. □ **15:17 «Silərgə xuni əmr ḳilimənki, bir-biringlarni səyünglar»** — grek tilida «Silərgə xularni əmr ḳilimənki, bir-biringlarni səyünglar». ■ **15:18** 1Yuḫa. 3:13. □ **15:19 «Silərmu bu dunyadikilərdin boloɣan bolsanglar, bu dunyadikilər silərni əzimizningki dəp, səygən bolatti»** — grek tilida «Silərmu bu dunyadin boloɣan bolsa, bu dunya silərni əziningki dəp səygən bolatti». ■ **15:19** Yḫ. 17:14; Gal. 1:10. ■ **15:20** Mat. 10:24; 24:9; Luḳa 6:40; Yḫ. 13:16; 16:2. ■ **15:21** Mat. 10:22; Yḫ. 16:3. ■ **15:22** Rim. 4:15; 5:20. ■ **15:24** Yḫ. 10:37. □ **15:25 «Ularoɣa təwə boloɣan Təwrat ḳanuni»** — ḫəjwiy, kinayilik səz. 8:17 wə izaḫatini kərüng. **«Ḫeqḳandaḳ səwəbsizla məndin nəprətləndi»** — «Zəb.» 35:7, 19 wə 69:4. ■ **15:25** Zəb. 35:19; 69:4 □ **15:26 «…Yardəmqi, yəni Atining yenidin qiḳḳuqi Ḫəḳiḳətning Roḫi kəlgəndə, U manga guwaḫliḳ beridu»** — muxu ayəttin Muḳəddəs Roḫning xəhs ikənliki kərünüp turidu. Məsiḫ Uni «Atining yenidin» əwətidu; muxu yərdə Muḳəddəs Roḫ yənə «Atining yenidin **qiḳidu**» deyilidu. Grek tilida «qiḳidu» degən peil «ḫazirḳi zaman» xəkildə boloɣaqḳa, Muḳəddəs Roḫning ḫərdaim xu ḫərikətni ḳiliwatḳini kərsitilidu. ■ **15:26** Luḳa 24:49; Yḫ. 14:26; 16:7; Ros. 5:32. ■ **15:27** Ros. 1:8, 21; 5:32. □ **16:2 «Ular silərni sinagoglarning jamaətliridin ḳooɣlap qiḳiriwetidu»** — yuḳiriḳi baxḳa izaḫatlarda eytḳinimizdək, Yəḫudiy həlḳi birsini «sinagogtin qiḳiriwətsə», keyin uning bilən ḫeqḳandaḳ bardi-kəldi ḳilmay, bəlki uningoɣa tehimu ziyankəxlik ḳiliximu mumkin. ■ **16:2** Yḫ. 9:22, 34; 12:42. ■ **16:3** Yḫ. 15:21; 1Kor. 2:8.

silərgə eyttimki, waḳit-saiti kəlgəndə, mən xundaḳ aldin’ala eytḳinimni esinglarоға kəltürələysilər.□ ■

Muḳəddəs Roḫning yetkəkqi wə ustaz bolidioғanliḳi

5 — Mən baxta bularni silərgə eytmidim, qünki mən silər bilən billə idim.
Lekin əmdi meni əwətküqining yenioға ḳaytip ketimən. Xundaḳ turuḳluḳ, aranglardin ḫeqkim məndin: «Nəgə ketisən?» dəp sorimaywatidu. 6 Əksiqə, silərgə bularni eytḳinim üqün, ḳəlbinglar ḳayoғuoға qəmüp kətti. 7 Əmma mən silərgə ḫəḳiḳətni eytip ḳoyayki, mening ketixim silərgə paydiliḳtur. Qünki əgər kətmisəm, Yardəmqi silərgə kəlməydu. Əmma kətsəm, Uni silərgə əwətimən.■ 8 U kəlgəndə, bu dunyadikilərgə gunaḫ tooғrisida, ḫəḳḳaniyliḳ tooғrisida wə ahirət soriḳi tooғrisida ḫəḳiḳətni bilgüzidu. 9 U ularni gunaḫ tooғrisida bilgüzidu, qünki ular manga etiḳad ḳilmidi.□ 10 Ularni ḫəḳḳaniyliḳ tooғrisida *bilgüzidu*, qünki Atamning yenioға ḳaytip barimən wə silər meni yənə kərəlməysilər. 11 Ularni ahirət soriḳi tooғrisida *bilgüzidu*, qünki bu dunyaning ḫəkümdari üstigə ḫəküm qiḳirildi.□ ■
12 Silərgə eytidioғan yənə kəp səzlirim bar idi; lekin silər ularni ḫazirqə kətürəlməysilər. □ 13 Lekin U, yəni Ḫəḳiḳətning Roḫi kəlgəndə, U silərni barliḳ ḫəḳiḳətkə baxlap baridu. Qünki U əzlükidin səzliməydu, bəlki nemini angliоған bolsa, xuni səzləydu wə kəlgüsidə bolidioғan ixlardin silərgə həwər beridu. □ ■ 14 U meni uluoғlaydu; qünki U məndə bar boloғanni tapxuruwelip, silərgə jakarlaydu. 15 Atida bar boloғanning ḫəmmisi ḫəm meningkidur; mana xuning üqün mən: «U məndə bar boloғanni tapxuruwelip, silərgə jakarlaydu» dəp eyttim.□ ■

Oғəm-ḳayoғuliringlar mənggü huxalliḳḳa aylinidu

16 Az waḳittin keyin, meni kərməysilər; wə yənə bir’az waḳit ətkəndin keyin, meni ḳayta kərisilər, qünki mən Atamning yenioға ketimən».□ ■
17 Xunga muhlislarning bəziliri bir-birigə:
— Bizlərgə: — «Az waḳittin keyin, meni kərməysilər; yənə bir’az waḳit ətkəndin keyin, meni ḳayta kərisilər» wə yənə «Qünki mən Atamning yenioға ketimən» degini nemə deginidu? 18 «Az waḳittin keyin» degən səzining mənisi nemə? Uning nemilərni dəwatḳanlirini bilmiduḳ, — deyixidu.
19 Əysa ularning əzidin nemini sorimaḳqi boloғinini bilip ularоға mundaḳ dedi:

□ **16:4 «… waḳit-saiti kəlgəndə»** — demək, Yəhudiy həlḳidin wə keyin baxḳilar təripidin boloғan ziyankəxliklər kəlgəndə. ■ **16:4** Yḫ. 13:19; 14:29. ■ **16:7** Luḳa 24:49; Yḫ. 14:26; 15:26. □ **16:9 «U ularni gunaḫ tooғrisida bilgüzidu»** — yaki «U ularni əz gunaḫi tooғruluḳ bilgüzidu» yaki «U ularni gunaḫning nemə ikənlikini bilgüzidu». Degəndək üq tərjimisi boluxi mumkin, lekin omumiy mənisi asasən ohxax. □ **16:11 «bu dunyaning ḫəkümdari»** — Xəytan, Iblis. **«…Ularni ahirət soriḳi tooғrisida bilgüzidu, qünki bu dunyaning ḫəkümdari üstigə ḫəküm qiḳirildi»** — 9-11-ayəttiki «U (Muḳəddəs Roḫ)… gunaḫ tooғrisida… ḫəḳḳaniyliḳ tooғrisida… wə ahirət soriḳi tooғrisida…bilgüzidu….» degənlərning üstidə «ḳoxumqə səz»də azraḳ tohtilimiz. ■ **16:11** Yḫ. 12:31; 14:30; Əf. 2:2; Kol. 2:15. □ **16:12 «Silərgə eytidioғan yənə kəp səzlirim bar idi; lekin silər ularni ḫazirqə kətürəlməysilər»** — muhlislar ḳandaḳ səzlərni kətürəlməydu? Bu tooғruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə azraḳ tohtilimiz. □ **16:13 «Qünki U əzlükidin səzliməydu, bəlki nemini angliоған bolsa, xuni səzləydu»** — «U (Mukəddəs Roḫ)… nemini angliоған bolsa» — demək, Muḳəddəs Roḫning Huda wə Uning Kalamidin angliоғini. ***«Muḳəddəs Roḫ»***… nemini angliоған bolsa, xuni səzləydu wə kəlgüsidə bolidioғan ixlardin silərgə həwər beridu» — bu muḫim wədə tooғruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə azraḳ tohtilimiz. ■ **16:13** Yḫ. 12:49; 14:26 □ **16:15 « *Muḳəddəs Roḫ* məndə bar boloғanni tapxuruwelip, silərgə jakarlaydu»** — Bu muḫim wədə tooғruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə azraḳ tohtilimiz. ■ **16:15** Yḫ. 17:10. □ **16:16 «yənə bir’az waḳit ətkəndin keyin, meni ḳayta kərisilər, qünki mən Atamning yenioға ketimən»** — bəzi kona kəqürmilərdə muxu yərdə «qünki mən Atamning yenioға ketimən» degən səz tepilmaydu. Lekin bizningqə 17-ayət uning əslidə barliḳini ispatlaydu. ■ **16:16** Yḫ. 7:33.

— «Mening «Az waḳittin keyin, meni kərməysilər; yənə bir’az waḳit ətkəndin keyin, meni kərisilər» deginimning mənisini bir-biringlardin sorawatamsilər? □ 20 Bərḫək, bərḫək, mən silərgə xuni eytip ḳoyayki, silər yioɣa-zar kətürüsilər, lekin bu dunyadikilər huxal boluxup ketidu; silər ḳayoɣurisilər, lekin ḳayoɣuliringlar xadliḳḳa aylinidu. 21 Ayal kixi tuoɣutta azablinidu, qünki uning waḳit-saiti yetip kəlgən; lekin bowiḳi tuoɣulup boloɣandin keyin, bir pərzəntning dunyaoɣa kəlgənlikining xadliḳi bilən tartḳan azabini untup ketidu. ■ 22 Xuningoɣa ohxax, silərmu ḫazir azabliniwatisilər, lekin mən silər bilən ḳayta kərüximən, ḳəlbinglar xadlinidu wə xadliḳinglarni ḫeqkim silərdin tartiwalalmaydu. 23 Xu kündə silər məndin ḫeqnərsə sorimaysilər. Bərḫək, bərḫək, mən silərgə xuni eytip ḳoyayki, mening namim bilən Atidin nemini tilisənglar, u xuni silərgə beridu. ■ 24 Ḫazirɣiqə mening namim bilən ḫeqnemə tilimidinglar. Əmdi tilənglar, erixisilər, buning bilən xadliḳinglar tolup taxidu!

Bu dunya üstidin ɣəlibə ḳilix

25 Silərgə bularni təmsillər bilən eytip bərdim. Biraḳ xundaḳ bir waḳit keliduki, u qaoɣda silərgə yənə təmsillər bilən səzliməymən, Ata tooɣruluḳ silərgə oquḳ eytimən. □ 26 Xu küni tiləkliringlarni mening namim bilən iltija ḳilisilər. Mən silər üqün Atidin tələp ḳilimən, dəp eytmaymən; 27 qünki Ata əzimu silərni səyidu; qünki silər meni səyisilər wə mening Hudaning yenidin kəlgənlikimgə ixəndinglar.■

28 Mən Atining yenidin qiḳip bu dunyaoɣa kəldim; əmdi mən yənə bu dunyadin ketip Atining yenioɣa barimən».■

29 Muhlisliri:

— Mana sən ḫazir oquḳ eytiwatisən, təmsil kəltürüp səzlimiding! □ 30 Biz sening ḫəmmini bilginingni, xundaḳla ḫeqkimning səndin soal sorixining ḫajiti yoḳluḳini əmdi bilip yəttuḳ. Xuningdin sening Hudaning yenidin kəlgənlikinggə ixənduḳ, — deyixti.□ ■

31 Əysa jawabən ularoɣa:

— Ḫazir ixəndinglarmu? 32 Mana, xundaḳ waḳit-saiti keləy dəp ḳaldi, xundaḳla kelip ḳaldiki, ḫəmminglar meni yaloɣuz taxlap ḫərbiringlar əz yolliringlaroɣa tarḳilip ketisilər. Biraḳ mən yaloɣuz əməsmən, qünki Ata mən bilən billidur. □ ■

33 Silərning məndə hatirjəmlikkə igə boluxunglar üqün bularni silərgə eyttim. Bu dunyada turup azab-oḳubət tartisilər, əmma ɣəyrətlik bolunglar! Mən bu dunya üstidin ɣəlibə ḳildim!■

□ **16:19 «Mening «Az waḳittin keyin, meni kərməysilər; yənə bir’az waḳit ətkəndin keyin, meni kərisilər»** — Məsiḫning muxu deginidə kəzdə tutḳini, bizningqə, uning ölümi, dəpnə ḳilinixi wə ölümdin tirilip muhlisliriɣa əzini ayan ḳilixidin ibarət. ■ **16:21** Yəx. 26:17. ■ **16:23** Yər. 29:12; Mat. 7:7; 21:22; Mar. 11:24; Luḳa 11:9; Yḫ. 14:13; 15:7; Yaḳ. 1:5; 1Yuḫa. 3:22; 5:14. □ **16:25 «Silərgə bularni təmsillər bilən eytip bərdim. Biraḳ xundaḳ bir waḳit keliduki, u qaoɣda silərgə yənə təmsillər bilən səzliməymən, ata tooɣruluḳ silərgə oquḳ eytimən»** — təmsillərdin boloɣan birnəqqə misallar 10-babtin («ḳoylarning ixiki» wə «yahxi padiqi» tooɣruluḳ) 13-babtin (ularoɣa «put yuyux» tooɣruluḳ təmsil wə əlgə) 15-babtin («ḫəḳiḳiy üzüm teli» tooɣruluḳ) wə 21-ayəttin («tuoɣutta boloɣan ayal» tooɣruluḳ) tepilidu. ■ **16:27** Yḫ. 17:8. ■ **16:28** Yḫ. 13:3. □ **16:29 «Mana sən ḫazir oquḳ eytiwatisən, təmsil kəltürüp səzlimiding!»** — muhlislarning ḫəḳiḳiy qüxəngən-qüxənmigini 31-ayəttin kərünidu. □ **16:30 «ḫeqkimning səndin soal sorixining ḫajiti yoḳ»** — mənisi bəlkim Məsiḫning ularning əzidin sorimaḳqi boloɣan soallirini tehi sorimay turupla, ularning sorimaḳqi boloɣinini alliḳaqan bilgənlikini kəzdə tutidu. ■ **16:30** Yḫ. 21:17. □ **16:32 «ḫəmminglar meni yaloɣuz taxlap ḫərbiringlar əz yolliringlaroɣa tarḳilip ketisilər»** — «əz yolliringlaroɣa» yaki «əzünglarningkigə» (demək, əz əyünglaroɣa). «Matta» 26:56, «Mar.» 14:50ni kərüng. ■ **16:32** Zək. 13:7; Mat. 26:31; Mar. 14:27; Yḫ. 8:29; 14:10. ■ **16:33** Yəx. 9:5; Yḫ. 14:27; Rim. 5:1; Əf. 2:13; Kol. 1:20.

17

Əysaning muhlisliri üqün dua ḳilixi

1 Əysa bu səzlərni ḳiloɳandin keyin, kəzlirini ərxkə tikip, mundaḳ dua ḳildi:
— I Ata, waḳit-saət yetip kəldi; Sən Ooɳlungni uluoɳlatḳuzoɳaysən; buning bilən
Ooɳlungmu Seni uluoɳlatḳuzidu;■ 2 yəni, uning Sən uningoɳa tapxuroɳan insanlaroɳa
mənggülük ḫayat ata ḳilixi üqün, uningoɳa pütkül ət igiliridin üstün ḫoḳuḳ ata
ḳiloɳiningdək, uni uluoɳlatḳuzoɳaysən.□ ■ 3 Mənggülük ḫayat xuki, birdinbir ḫəḳiḳiy
Huda — Seni wə Sən əwətkən Əysa Məsiḫni tonuxtin ibarəttur.■ 4 Mən Sening əməl
ḳilixim üqün tapxuroɳan ixingni orundixim bilən Seni yər yüzidə uluoɳlatḳuzdum.■
5 I Ata, Sening aləm apiridə boluxtin burun mən Өzüngning yeningda igə boloɳan
xan-xərəp bilən meni Өzüngning yeningda uluoɳlatḳuzoɳaysən.□ ■
6 Sən bu dunyadin manga tallap bərgən adəmlərgə Sening namingni ayan ḳildim.
Ular Seningki idi, Sən ularni manga bərding wə ular Sening səz-kalamingni tutup
kəldi.□ 7 Ular ḫazir Sən manga bərgən ḫəmmə nərsilərning Seningdin kəlgənlikini
bildi. 8 Qünki Sən manga tapxuroɳan səzlərni uloroɳa yətküzdüm; ularmu bularni
ḳobul ḳildi, xuning bilən Səndin qiḳḳinimni ḫəḳiḳətən bilip yətti ḫəmdə Sening meni
əwətkənlikinggimu ixəndi.■ 9 Buloroɳa dua ḳilimən; bu dunyadiki adəmlərgə əməs,
bəlki Sən manga bərgən adəmlərgə dua ḳilimən; qünki ular Seningkidur. 10 Mening
barliḳim Seningkidur wə Sening barliḳing bolsa meningkidur wə mən ularda xərəp
taptim.□ ■
11 Mən əmdi bu dunyada turiwərməymən; lekin ular bu dunyada ḳaldi wə mən
Sening yeningoɳa ketiwatimən. I muḳəddəs Ata, Sən manga bərgən naming arḳiliḳ
ularni saḳlioɳinki, biz ikkimiz bir boloɳinimizdək, ularmu bir boloɳay. □ 12 Mən
ular bilən billə boloɳan waḳtimda, Sən manga bərgən naming bilən ularni saḳlidim
ḫəm ḳooɳdidim; wə muḳəddəs yazmilardiki bexarətning əməlgə axuruluxi yolida,
ularning iqidin ḫalakətkə has boloɳan kixidin baxḳa birimu yoḳalmidi. □ ■ 13 Mana
əmdi sening yeningoɳa barimən. Mening xadliḳim ularda tolup taxsun dəp, bu
səzlərni dunyadiki waḳtimda səzlidim. 14 Mən uloroɳa səz-kalamingni tapxurdum.
Mən bu dunyadin bolmioɳinimdək, ularmu bu dunyadin bolmioɳini üqün, bu

---

■ **17:1** Yḫ. 12:23; 13:32. □ **17:2 «Sən uningoɳa tapxuroɳan insanlar...»** — grek tilida «uningoɳa bərgən barliḳ insanlar...» — demək, Məsiḫkə etiḳad ḳiloɳuqilar. ■ **17:2** Zəb. 8:6; Mat. 11:27; 28:18; Luḳa 10:22; Yḫ. 3:35; 5:27; 1Kor. 15:25; Fil. 2:10; Ibr. 2:8. ■ **17:3** Yəx. 53:11; Yər. 9:22 ■ **17:4** Yḫ. 4:34; 13:32; 14:13; 19:30. □ **17:5 «I Ata, Sening aləm apiridə boluxtin burun mən Өzüngning yeningda igə boloɳan xan-xərəp bilən meni Өzüngning yeningda uluoɳlatḳuzoɳaysən»** — yaki bolmisa «I Ata, mən Sən bilən birgə igə boloɳan xan-xərəp bilən meni Өzüng bilən təng uluoɳlanduroɳaysən». ■ **17:5** Yḫ. 1:1, 2; 10:30; 14:9. □ **17:6 «Sən bu dunyadin manga tallap bərgən adəmlərgə Sening namingni ayan ḳildim»** — Məsiḫning «Sening namingni ayan ḳildim» eytḳini nemini kərsitidu? Təwrat-Zəburda Hudaning nuroɳun namliri (Pərwərdigar (Yaḫwəḫ), Huda (Əloḫim), Rəb (Adonay) ḳatarliḳlar) ayan ḳilinoɳandin keyin Məsiḫ ḳaysi namni uloroɳa ayan ḳiloɳan? U «Ata» əməsmu? ■ **17:8** Yḫ. 16:27. □ **17:10 «mən ularda xərəp taptim»** — «ularda...» muxu yərdə kəzdə tutuloɳini bəlkim «Sən manga bərgən adəmlərdə..» bolsa kerək. ■ **17:10** Yḫ. 16:15. □ **17:11 «Sən manga bərgən naming arḳiliḳ ularni saḳlioɳinki...»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Sən naming bilən manga tapxurup bərgənlərning Sanga boloɳan sadiḳliḳini saḳlioɳinki,... ». Muxu yərdə «Sən manga tapxurup bərgən naming» bolsa yənila Huda'atining Өz Məsiḫigə insanloroɳa өgitix üqün tapxuroɳan «Ata» (ibraniy tilida «Abba») degən ḳimmətlik namidur. □ **17:12 «Mən ular bilən billə boloɳan waḳtimda, Sən manga bərgən naming bilən ularni saḳlidim ḫəm ḳooɳdidim;...»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Sening naming bilən ularni saḳlidim; Sən manga tapxurup bərgənlərning Sanga boloɳan sadiḳliḳini ḳooɳdidim;... ». Bu «nam» yənila yuḳiriḳi izaḫatta eytḳinimizdək «Ata» bolsa kerəktur. **«ḫalakətkə has boloɳan kixi»** — grek tilida «ḫalakətning ooɳli» degən səz bilən ipadilinidu, u Yəḫuda Ixḳariyotni kərsitidu, əlwəttə. Məsiḫgə satḳunluḳ ḳiloɳan kixining ḫalakətkə yüzlinixi tooɳuluḳ bexarətlər bəlkim «Zəb.» 41:9, 109:1-20 wə «Pənd.» 24:22 (LXX)ni өz iqigə alsa kerək. ■ **17:12** Yəx. 8:18; Yḫ. 6:39; 10:28; 18:9; Ibr. 2:13.

dunyaning adəmliri ulardin nəprətlinidu. □ ■ 15 Ularni bu dunyadin ayriwətkəysən
dəp tiliməymən, bəlki ularni rəzil boloɣuqidin saḳlioɣaysən, dəp tiləymən. □ 16 Mən
bu dunyadin bolmioɣinimdək, ularmu bu dunyadin əməstur. 17 Ularni ḫəḳiḳət arḳilik
Өzünggə muḳəddəs ḳilip atioɣuzoɣaysən, qünki səz-kalaming ḫəḳiḳəttur. □ ■ 18 Sən
meni dunyaoɣa əwətkiningdək, mənmu ularni dunyaoɣa əwəttim. ■ 19 Ularmu
ḫəḳiḳəttə muḳəddəs ḳilinip Өzünggə atalsun dəp, өzümni Sanga has ataymən.□ ■
20 Mən yaloɣuz ular üqünla əməs, yənə ularning səzi arḳilik manga etiḳad
ḳilidioɣanlar üqünmu dua ḳilimən. 21 Ularning ḫəmmisi bir boloɣay; i Ata, Sən
məndə, mən Səndə boloɣandək, ularmu Bizdə bir boloɣay; xundaḳ boloɣanda,
bu dunyadikilər meni Sening əwətkənlikinggə ixinidu. ■ 22 Sən manga ata
ḳiloɣan xan-xərəpni ularoɣa ata ḳildimki, biz ikkimiz bir boloɣandək, ularmu bir
boloɣay; 23 yəni mən ularda, sən məndə bolup, ular birliktə kamil ḳilinoɣay. Xu
arḳilik bu dunyadikilər meni əwətkənlikingni ḫəm meni səygininɡdək ularnimu
səygənlikingni bilidu.
24 I Ata, Sən manga bərgənliringning ḫəmmisining mən boloɣan yərdə mən bilən
birgə boluxini, xundaḳla mening xan-xəripimni, yəni Sən aləm apiridə boluxtin
burun meni səygənliking üqün, manga bərgən xan-xərəpni ularning kərüxini
halaymən.■
25 I ḫəḳḳaniy Ata, bu dunyadikilər seni tonumioɣan, əmma mən Seni tonuymən wə
bularmu meni Sening əwətkənlikingni bildi. ■ 26 Wə mən Sening namingni ularoɣa
ayan ḳildim wə yənə dawamlik ayan ḳilimən. Xuning bilən, Sening manga kərsətkən
meḫir-muḫəbbiting ularda bolidu wə mənmu ularda bolay.□

18

Əysaning tutḳun ḳilinixi
Mat. 26:47-56; Mar. 14:43-50; Luḳa 22:47-53

1 Əysa bularni eytḳandin keyin, muhlisliri bilən billə taxḳirioɣa qiḳip Kidron
jiloɣisining u ḳetioɣa ətti. U yərdə bir baoɣqə bar idi. Əysa bilən muhlisliri u
baoɣqigə kirdi.□ ■ 2 Uningoɣa satḳunluḳ ḳilidioɣan Yəḫudamu u yərni bilətti, qünki
Əysa muhlisliri bilən pat-pat u yərdə yioɣilip olturatti. 3 Xuning bilən Yəḫuda bir top
Rim ləxkərliri bilən bax kaḫinlar ḫəm Pərisiylər əwətkən ḳarawullarni baxlap bu
yərgə kəldi. Ularning ḳollirida panus, məx'əl wə ḳorallar bar idi.■ 4 Əysa bexioɣa
qüxidioɣanlarning ḫəmmisini bilip, ularning aldioɣa qiḳip:
— Kimni izdəysilər? — dəp soridi.
5 Nasarətlik Əysani, — dəp jawab berixti ular.
Əysa ularoɣa:

□ **17:14** **«mən bu dunyadin bolmioɣinimdək...»** — yaki «mən bu dunyaoɣa mənsup bolmioɣinimdək...». ■ **17:14** Yḫ. 15:19. □ **17:15** **«rəzil boloɣuqi»** — Xəytan, Iblis. □ **17:17** **«Ularni ḫəḳiḳət arḳilik Өzünggə muḳəddəs ḳilip atioɣuzoɣaysən»** — «Өzünggə muḳəddəs ḳilip atioɣuzoɣaysən» grek tilida «muḳəddəsləxtürgəysən» degən birla səz bilən ipadilinidu. Injilda ḫəm Təwratta «muḳəddəs» degən səz «pak» ḫəm «Hudaoɣa alayitən ataloɣan» degən ikki uḳumni bildüridu. ■ **17:17** Zəb. 119:142; Yḫ. 8:4. ■ **17:18** Yḫ. 20:21. □ **17:19** **«Ularmu ḫəḳiḳəttə muḳəddəs ḳilinip өzünggə atalsun dəp...»** — «muḳəddəs ḳilinip Өzünggə atalsun» grek tilida «ularmu ḫəḳiḳəttə muḳəddəsləxtürülsun» degən birla səz bilən ipadilinidu. Yuḳiriḳi izaḫatni kərüng. ■ **17:19** 1Kor. 1:2,30; 1Tes. 4:7. ■ **17:21** Yḫ. 10:38; 14:11; Gal. 3:28. ■ **17:24** Yḫ. 12:26; 14:3. ■ **17:25** Yḫ. 15:21; 16:3, 27; 17:8. □ **17:26** **«mən Sening namingni ularoɣa ayan ḳildim»** — 6-ayət wə uningdiki izaḫatni kərüng. □ **18:1** **«Əysa bularni eytḳandin keyin, muhlisliri bilən billə taxḳirioɣa qiḳip...»** — muxu yərdiki «taxḳirioɣa qiḳip...» ziyapət boloɣan өydin yaki Yerusalem xəḫirining өzidin qiḳixni bildüridu. Kidron wadisi bolsa xəḫərning sirtida (xərḳ tərəptə) idi. ■ **18:1** 2Sam. 15:23; Mat. 26:36; Mar. 14:32; Luḳa 22:39. ■ **18:3** Mat. 26:47; Mar. 14:43; Luḳa 22:47.

— Mana mən bolimən, — dedi.
(Uningoɣa satḳunluḳ ḳiloɣan Yəhudamu ularning arisida turatti). 6 Əysa: «Mana mən
bolimən» dewidi, ular arḳisioɣa yenip yərgə yiḳilixti.□ 7 Xuning bilən Əysa ulardin
yənə bir ḳetim:
— Kimni izdəysilər? — dəp soridi.
— Nasarətlik Əysani, — deyixti ular.
8 Əysa: — Silərgə eyttimoɣu, mən xu bolimən. Əgər izdigininglar mən bolsam,
bularni kətkili ḳoyunglar, — dedi.
9 Buning bilən əzining: «*Ata*, Sən manga bərgənlərdin ḫeqḳaysisini yittürmidim»
degən səzi əməlgə axuruldi.□ ■
10 Simon Petrusning yenida bir ḳiliq boloɣaq, u xuan uni suoɣurup, bax kaḫinning
qakirioɣa birni urup, ong ḳuliḳini xilip qüxürüwətti. Qakarning ismi Malkus idi. ■
11 Əysa Petruskə:
— Ḳiliqni oɣilapḳa sal! Ata manga tapxuroɣan ḳədəḫni iqməmdim? — dedi.□ ■

Əysaning Annasning aldioɣa elip berilip, sorak ḳilinixi
Mat. 26:57-58; Mar. 14:53-54; Luḳa 22:54

12 Xuning bilən, ləxkərlər topi bilən mingbexi ḫəm Yəhudiylarning ḳarawulliri
Əysani tutup baoɣlaxti. 13 Andin uni aldi bilən Annasning aldioɣa elip berixti. Annas
bolsa xu yili bax kaḫin bolup turoɣan Ḳayafaning ḳeynatisi idi. ■ 14 Burun Yəhudiy
kengəxmisidikilərgə: «Pütün həlḳning *ḫalak boluxining* ornioɣa, birla adəmning ular
üqün ḫalak boluxi yahxi» dəp məsliḫət bərgən kixi dəl xu Ḳayafa idi.□ ■

Petrusning Əysadin tenixi
Mat. 26:69-70; Mar. 14:66-68; Luḳa 22:55-57

15 Əmdi Simon Petrus bilən yənə bir muhlis Əysaning kəynidin əgixip baroɣanidi.
U muhlis bax kaḫinoɣa tonux boloɣaqḳa, bax kaḫinning sariyioɣa Əysa bilən təng
kirdi. □ ■ 16 Lekin Petrus bolsa dərwazining sirtida ḳaldi. Xunga bax kaḫinoɣa
tonux boloɣan ḫeliḳi muhlis taxḳirioɣa qiḳip, dərwaziwən ḳiz bilən səzlixip, Petrusni
iqkirigə baxlap kirdi. 17 Dərwaziwən boloɣan xu dedək Petrustin:
— Sənmu bu adəmning muhlisliridin əməsmu? — dəp soridi.
Yaḳ, əməs, — dedi Petrus.□

□ **18:6 «Əysa: «Mana mən bolimən» dewidi, ular arḳisioɣa yenip yərgə yiḳilixti»** — «Yuḫanna»diki baxḳa bəzi yərlərdiki «Mən bolimən» degən səz Hudaning «Mən əzəldin Bar Boloɣuqidurmən» degən namini bildüridu. Bizningqə muxu yərdə «Mana mən bolimən» degənmu xu mənini bildüridu; qünki angliɣuqilar uni anglapla «arḳilirioɣa yenip yərgə yiḳilixti». □ **18:9 «Buning bilən əzining ... səzi əməlgə axuruldi»** — yaki «Buning bilən əzining ... səzi əməliyəttə ispatlandi». Bu səzlər asasən ḫəm 6:39 ḫəm 17:12də tepilidu. ■ **18:9** Yḫ. 6:39; 10:28; 17:12. ■ **18:10** Mat. 26:51; Mar. 14:47; Luḳa 22:50. □ **18:11 «Ata manga tapxuroɣan ḳədəḫni iqməmdim?»** — bu «ḳədəḫ» əzi tartix kerək boloɣan azab-oḳubətlərni kərsitidu. «Mat.» 26:39, «Mar.» 14:36 wə Luḳa» 22:42ni kərüng. ■ **18:11** Mat. 20:22; 26:39. ■ **18:13** Mat. 26:57; Mar. 14:53; Luḳa 3:2; 22:54. □ **18:14 ««Pütün həlḳning ḫalak boluxining ornioɣa, birla adəmning ular üqün ḫalak boluxi yahxi» dəp məsliḫət bərgən kixi dəl xu Ḳayafa idi»** — 11:49-50ni kərüng. ■ **18:14** Yḫ. 11:50. □ **18:15 «yənə bir muhlis...»** — «yənə bir muhlis» grek tilida «ḫeliḳi muhlis». Yuḫanna bayanida pat-pat əzini namsiz kərsitip «ḫeliḳi muhlis» dəydu (18:16, 20:2, 3, 4 wə 8ni kərüng). **«U muhlis bax kaḫinoɣa tonux boloɣaqḳa...»** — alimlar namsiz «u muhlis»ni Yuḫanna dəp bilidu. Qünki uxbu bayanda boloɣandək u daim degüdək pəḳət «əz kəzüm bilən kərgənlirim»nila asas ḳilidu. 21:24ni kərüng. ■ **18:15** Mat. 26:58; Mar. 14:54; Luḳa 22:54. □ **18:17 «Sənmu bu adəmning muhlisliridin əməsmu?»** — «sən**mu**» degən səz bəlkim birinqi muhlis əzining Əysaning muhlisi ikənlikini bu ḳizoɣa etirap ḳiloɣanliḳini kərsitidu.

18 Əmdi ḫawa sooɣuq bolɣanliqi üqün, qakarlar wə ⱪarawullar xahardin gülhan yaⱪⱪan bolup, uning qərisidə issinip turuxatti. Petrusmu ularning yenida turup issindi.■

Bax kaḫin Annasning Əysani soraⱪ ⱪilixi
Mat. 26:59-66; Mar. 14:55-64; Luⱪa 22:66-71

19 Bax kaḫin bolsa Əysadin muhlisliri tooɣruluq wə təlimi tooɣruluq soal soraxⱪa baxlidi. 20 Əysa uningɣa jawabən mundaq bərdi:
— Mən həlⱪ-aləm aldida axkara səz ⱪiloɣanmən, barliq Yəhudiylar yioɣilidioɣan sinagoglarda wə ibadəthanida daim təlim berip kəldim, mən yoxurun ḫeqnemə demidim. ■ 21 Bularni nemixⱪa məndin soraysən? Eytⱪan səzlirimni angliɣanlardin sorioɣin; mana, ular nemə degənlikimni bilidu.
22 Əysa bu səzlərni ⱪiloɣanda, yenida turoɣan ⱪarawullardin biri uni bir kaqat urup:
— Bax kaḫinɣa muxundaq jawab ⱪayturamsən? — dedi.■
23 — Əgər yaman səz ⱪiloɣan bolsam, uning yaman ikənlikini kəpqilikning aldida kərsətkin. Əmma eytⱪanlirim durus bolsa, meni nemə üqün urisən? — dedi Əysa uningɣa.
24 Buning bilən Annas uni baoɣlaⱪliⱪ peti bax kaḫin Ⱪayafaoɣa yollidi.□ ■

Petrusning Əysadin yənə ikki ⱪetim tenixi
Mat. 26:71-75; Mar. 14:69-72; Luⱪa 22:58-62

25 Simon Petrus *otning* aldida issinip turuwatⱪanidi. *Yenidikilər*:
— Sənmu uning muhlisliridin əməsmiding? — deyixti.
— Yaⱪ, əməsmən, — dəp tandi Petrus.□ ■
26 U yərdə bax kaḫinning qakarliridin, Petrus ⱪuliⱪini kesip taxlioɣan kixigə tuoɣⱪan birsi bar idi. U Petrusⱪa:
— Baoɣqidə seni uning bilən billə kərgənidimoɣu?! — dedi.
27 Petrus yənə tandi. Dəl xu qaoɣda horaz qillidi.■

Əysaning waliy Pilatus aldida soraⱪ ⱪilinixi
Mat. 27:1-2, 11-31; Mar. 15:1-20; Luⱪa 23:1-25

28 Andin ular Əysani Ⱪayafaning yenidin rimliⱪ waliyning ordisioɣa elip kəldi (xu qaoɣda tang atⱪanidi). Uni elip kəlgən *Yəhudiylar* bolsa əzimizni napak ⱪilip buloɣimayli dəp, ordioɣa kirmidi. Bolmisa ətüp ketix ḫeytining dastihinidin oɣizalinalmaytti.□ ■
29 Xunga *waliy* Pilatus sirtⱪa qiⱪip, ularning aldioɣa berip ularoɣa:
— Bu adəmning üstidin nemə ərz ⱪilisilər? — dəp soridi.

■ **18:18** Mat. 26:69; Mar. 14:67; Luⱪa 22:55. ■ **18:20** Yḫ. 7:26. ■ **18:22** Yər. 20:2; Ros. 23:2.
□ **18:24** **«buning bilən Annas uni baoɣlaⱪliⱪ peti bax kaḫin Ⱪayafaoɣa yollidi»** — bu ayətkə ⱪarioɣanda ikki bax kaḫin bar idi. 22-ayəttə Annasmu «bax kaḫin» deyilidu. Mumkinqiliki barki, ular nəwət boyiqə bax kaḫinliⱪ wəzipisini ətəwatⱪan. 19:21nimu kərüng. ■ **18:24** Mat. 26:57; Mar. 14:53; Luⱪa 22:54. □ **18:25** **«yenidikilər»** — grek tilida «ular». ■ **18:25** Mat. 26:71; Mar. 14:69; Luⱪa 22:58. ■ **18:27** Yḫ. 13:38.
□ **18:28** **«...Bolmisa ətüp ketix ḫeytining dastihinidin oɣizalinalmaytti»** — muxu ayəttiki «ətüp ketix ḫeyti» bolsa «petir nan ḫeyti»ning birinqi küni (yəni birhil «xabat küni» dəp ḫesablinatti)ni kərsitidu. 19:14diki izaḫatni kərüng. «Əzimizni napak ⱪilip buloɣimayli». Ularning kəzⱪarixi: «Yəhudiy əməslərning əyigə kirsək bolmaydu; qünki ular bəlkim «napak bir nərsə» (məsilən bir jəsət yaki əlük nərsə)gə təgkən boluxi mumkin; biz ularoɣa təgsək ulardiki «napakliⱪ» bizgimu yuⱪturuluxi mumkin» degəndək idi. Demisəkmu, ular kəngül bəlgən bu «taḫarətlər» Təwrattiki muⱪəddəs ⱪanundiki «napakliⱪ» tooɣruluq bəlgilimilərdin kəp exip kətkənidi. Ⱪizⱪ yeri xuki, ular «buloɣinix»tin ⱪorⱪup əz «pakliⱪini» buloɣimasliⱪⱪa ⱪizoɣinliⱪ bilən tirixⱪini bilən, yənə Huda əwətkən Ⱪutⱪuzoɣuqi-Məsiḫni əltürüx aldida turatti. ■ **18:28** Mat. 27:1; Mar. 15:1; Luⱪa 22:66; 23:1.

30 Ular:
— Bu adəm jinayətqi bolmisa, uni sizgə tapxurmioɣan bolattuq, — dəp jawab berixti.□
31 — Uni өzünglar elip ketip, өz ɣanununglar boyiqə ḫөküm qiḳiringlar! — dedi Pilatus ularoɣa.
Yəhudiylar:
— Bizning ḫeqkimni өlümgə məḫkum ḳilix ḫoḳuḳimiz yoḳ tursa, — deyixti.
32 Bu ixlar Əysaning өzi ɣandaḳ өlüm bilən өlüdioɣini tooɣrisidiki aldin eytḳan bexarətlik səzining əməlgə axuruluxi üqün yüz bərdi.□ ■
33 Andin Pilatus yənə ordisioɣa kirip, Əysani qaḳirtip, uningdin:
— Sən Yəḫudiylarning padixaḫimu? — dəp soridi.■
34 Əysa uningoɣa:
— Bu soalni өzüng sorawataməsən, yaki baxḳilar mən tooɣruluq sanga xundaḳ eytḳanmu? — dedi.
35 — Mən bir Yəḫudiymu?! Seni manga tapxuroɣanlar өz həlḳing wə bax kaḫinlaroɣu! Nemə *jinayət* өtküzgəniding? — dedi Pilatus.□
36 Əysa jawabən: — Mening padixaḫliḳim bu dunyaoɣa təwə əməstur. Əgər bu dunyaoɣa təwə boloɣan bolsa, hizmətqilirim mening Yəḫudiylaroɣa tapxurulmasliḳim üqün jəng ḳiliwatḳan bolatti. Ḫalbuki, mening padixaḫliḳim bu yərgə təwə əməstur, — dedi.□ ■
37 Xunga Pilatus uningoɣa:
— Undaḳta, sən padixaḫmu?
Əysa jawabən: — Xundaḳ, eytḳiningdək, padixaḫmən. Mən xuningoɣa tuoɣuloɣanmən, wə xuningoɣa dunyaoɣa kəldim: — ḫəḳiḳətkə guwaḫliḳ berixim üqündin ibarəttur. Ḫəḳiḳətkə təwə boloɣan ḫərbir kixi bolsa mening awazimoɣa ḳulaḳ salidu, — dedi.□
38 Pilatus uningdin:
— «Ḫəḳiḳət» degən nemə? — dəp soridi.
Pilatus muxularni dəp, yənə taxḳirioɣa, Yəḫudiylarning aldioɣa qiḳip ularoɣa:
— Mən uningdin ḫeqḳandaḳ jinayət tapalmidim. ■ 39 Lekin ḫər yili өtüp ketix ḫeytida silər üqün *məḫbuslardin* birni ḳoyup berix ḳaidəm bar. Xunga bu «Yəḫudiylarning padixaḫi»ni silərgə ḳoyup beriximni halamsilər? — dedi.□ ■
40 Ularning ḫəmmisi jawab berip:
— Bu adəmni əməs, Barabbasni ḳoyup bering! — dəp ḳiyḳas-sürən selixti (Barabbas bolsa bir ḳaraḳqi idi).■

19

□ **18:30 «bu adəm jinayətqi bolmisa...»** — yaki «bu adəm rəzil ḳiloɣuqi bolmisa...». □ **18:32 «Bu ixlar Əysaning өzi ɣandaḳ өlüm bilən өlüdioɣini tooɣrisidiki aldin eytḳan bexarətlik səzining əməlgə axuruluxi üqün yüz bərdi»** — oḳurmənlərning esidə barki, Məsiḫ birnəqqə ḳetim Yəḫudiy həlḳining өzini өltürüx üqün etiḳadsiz Yəḫudiy əməslərning ḳolioɣa tapxuridioɣanliḳini wə xuningdək өzining rimliḳlar ijad ḳiloɣan krestta өlidioɣanliḳini eytḳanidi (məsilən, «Mat.» 20:19, 26:2, «Luḳa» 18:32-33, «Yuḫ.» 3:14, 12:32-33). ■ **18:32** Mat. 20:19; Yḫ. 12:32. ■ **18:33** Mat. 27:11; Mar. 15:2; Luḳa 23:3. □ **18:35 «mən bir Yəḫudiymu?»** — Pilatusning bu səzi: «Mən Yəḫudiy əməs, həlḳing sən tooɣruluq birnemə demigən bolsa, mənmu ḫeqnemə deməymənoɣu!» degən puriḳi bar soaldur. □ **18:36 «Mening padixaḫliḳim bu dunyaoɣa təwə əməstur»** — yaki «mening padixaḫliḳim bu dunyadin əməstur». ■ **18:36** Yḫ. 6:15; 1Tim. 6:13. □ **18:37 «Xundaḳ, eytḳiningdək»** —Əysaning bu jawabning grek tilida «Xundaḳ, lekin əḫwal dəl sening oylioɣiningdək əməs» degən puriḳi qiḳidu. ■ **18:38** Mat. 27:24; Luḳa 23:4. □ **18:39 «...məḫbuslardin birni ḳoyup berix ḳaidəm bar»** — yaki: «...məḫbuslardin birni ḳoyup berix bir aditim bar». ■ **18:39** Mat. 27:15; Mar. 15:6; Luḳa 23:17. ■ **18:40** Mat. 27:16; Mar. 15:7; Luḳa 23:19; Ros. 3:1.

Əysaning ölümgə ḫöküm ḳilinixi

1 Xuning bilən, Pilatus Əysani elip berip ḳamqilatti.□ ■ 2 Ləxkərlər tikənlik xahlarni
örüp, bir taj yasap, uning bexioŋa kiydürüxti wə uningoŋa *xaḫanə* səsün rənglik bir
ton kiydürüp, 3 uning aldioŋa kelip:
— Yaxioŋayla, i Yəhudiylarning «padixaḫi»! — dəp məshirə ḳilixip, uning yüzigə
ḳayta-ḳayta kaqat saldi.
4 Pilatus bolsa yənə ordisidin qiḳip, halayiḳḳa:
— Mana! Uningdin ḫeqḳandaḳ jinayət tapalmioŋanliḳimni bilixinglar üqün, uni
silərning aldinglaroŋa elip qiḳtim, — dedi.
5 Buning bilən Əysa bexioŋa tikənlik taj wə uqisioŋa səsün ton kiygüzülgən ḫalda
taxḳirioŋa elip qiḳildi. Pilatus ularoŋa:
— Ḳaranglar, u adəmgə! — dedi.□
6 Bax kaḫinlar wə ḳarawullar uni kərüp:
— Uni krestləng, krestləng! — dəp warḳiraxti.
Pilatus ularoŋa: — Uni elip berip əzünglar krestlənglar! Qünki mən uningdin
ḫeqḳandaḳ jinayət tapalmidim! — dedi.
7 Yəhudiylar uningoŋa jawabən:
— Bizdə xundaḳ bir ḳanun bar. Xu ḳanunimizoŋa asasən u ölümgə məḫkum ḳilinixi
kerək, qünki u əzini Hudaning Ooŋli dəp atiwaldi.■
8 Pilatus bu səzni anglap tehimu ḳorḳup,□ 9 yənə ordisioŋa kirip, Əysadin:
— Sən zadi ḳəyərdin kəlgən? — dəp soridi.
Lekin Əysa uningoŋa jawab bərmidi.
10 Xunga Pilatus uningoŋa: — Sən manga gəp ḳilmamsən? Seni ḳoyup berixkə
ḫoḳuḳum barliḳini, xundaḳla krestləxkimu ḫoḳuḳum barliḳini bilməmsən? — dedi.
11 Əysa jawabən: — Sanga ərxtin berilmigən bolsa, mening üstümdin ḫeqḳandaḳ
ḫoḳuḳung bolmioŋan bolatti. Xuning üqün meni sanga tapxurup bərgən adəmning
gunaḫi tehimu eoŋirdur, — dedi.□
12 Xu qaoŋdin tartip, Pilatus uni ḳoyuwetixkə amal izdəytti. Lekin Yəhudiylar
warḳirixip:
— Bu adəmni ḳoyuwətsingiz, siz Ḳəysərning dosti bolmioŋan bolisiz! Əzini padixaḫ
degən ḫərbir kixi Ḳəysərgə ḳarxi qiḳḳan bolidu! — dəp quḳan selixti.□ ■
13 Pilatus bu səzlərni anglap, Əysani taxḳirioŋa qiḳardi wə «tax tahtayliḳ ḫoyla» dəp
ataloŋan, ibraniy tilida «Gabbata» dəp ataloŋan yərdə «soraḳ təhti»gə olturdi 14 (u
waḳit ətüp ketix ḫeytining təyyarliḳ künining altinqi saiti ətrapida idi). Pilatus
Yəhudiylaroŋa:

□ **19:1 «Xuning bilən, Pilatus Əysani elip berip ḳamqilatti»** — muxu hil «ḳamqilax» adəttə krestlinixtin awwalḳi jaza idi. Jaza əswabi təmür yaki səngək parqiliri baoŋlaḳliḳ nəqqə tanilik ḳamqa idi. Bu jazaning əzi xunqə eoŋirki, jazalanoŋuqi gaḫi waḳitlarda tehi krestlənməy turupla, uningdin ölüp ketətti. ■ **19:1** Mat. 27:26; Mar. 15:15. □ **19:5 «Ḳaranglar, u adəmgə!»** — Pilatus muxu yərdə bilmigən ḫalda Zəkəriya pəyoŋəmbərning xu bexaritini aoŋzioŋa aloŋan idi: «Ḳaranglar, «Xah» dəp ataloŋan adəm!» («Zək.» 3:8, 6:12). ■ **19:7** Law. 24:16; Yḫ. 5:18; 10:3. □ **19:8 «Pilatus bu səzni anglap tehimu ḳorḳup,...»** — Pilatus nemixḳa ḳorḳti? Əgər birsi əzini rimliḳ imperator Ḳəysərgə barawər ḳilip «Mən Hudaning Ooŋli» desə, «Ḳəysərning düxmini» dəp ḫesablinixi mumkin; xunga gərqə uning Əysani ḳoyuwətküsi bolsimu, yənila xundaḳ ḳilixtin ḳorḳatti. U yənə bir tərəptin, yəni ayalining Əysa tooŋruluḳ agaḫlanduruxidin ḳorḳiximu mumkin idi («Mat.» 27:19). □ **19:11 «Sanga ərxtin berilmigən bolsa, mening üstümdin ḫeqḳandaḳ ḫoḳuḳung bolmioŋan bolatti»** — «ərxtin» degən səz grek tilida «yuḳiridin». Muxu yərdə xübḫisizki, ərxning əzini kərsitidu. **«... meni sanga tapxurup bərgən adəm»** — muxu yərdə Yəhuda əməs, bəlki bax kaḫin Ḳayafa idi. Ḳayafa Yəhudiylarning əzlirining Ḳutḳuzoŋuqi-Məsiḫini etiḳadsiz rimliḳlaroŋa tapxuroŋanda, əməliyəttə u pütkül Yəhudiy həlḳining wəkili boloŋanidi. □ **19:12 «Bu adəmni ḳoyuwətsingiz, siz Ḳəysərning dosti bolmioŋan bolisiz!»** — «Ḳəysər» Rim imperatorining unwani. «Ḳəysərning dosti» — bu məhsus bir unwan idi. Pilatus bəlkim ming təsliktə xu alaḫidə unwanoŋa erixkən boluxi mumkin. U yənə xundaḳ yuḳiri unwandin məḫrum boluxtin intayin ḳorḳatti. ■ **19:12** Ros. 17:7.

Mana bu silərning padixaḫinglardur! — dedi.□
15 Lekin ular warkirixip: — Yoḳiting, yoḳiting, uni krestləng! — dedi.
Pilatus ularoɣa: — Meni padixaḫinglarni krestligin, dəmsilər? — dedi.
Bax kaḫinlar jawabən:
— Kəysərdin baxka ḫeqkandak padixaḫimiz yoḳtur! — dəp *towlaxti.*
Buning bilən Pilatus uni krestləxkə ularoɣa tapxurup bərdi.■

Əysaning krestlinixi
Mat. 27:32-44; Mar. 15:21-32; Luka 23:26-39

16-17 *Ləxkərlər* Əysani elip mangdi. U əz krestini yüdüp, «Bax səngək jayi» (ibraniy tilida «Golgota») degən yərgə bardi.■ 18 Ular uni xu yərdə yənə ikki kixi bilən təng krestkə tartti; bu təripidə birsi, u təripidə birsi wə Əysa ularning otturisida krestkə tartildi.
19 Pilatus tahtioɣa elan yezip krestkə bekitip koydi. Uningoɣa: — «Nasarətlik Əysa — Yəhudiylarning padixaḫi» dəp yeziloɣanidi. ■ 20 Əysa krestlinidioɣan yər xəhərgə yekin boloɣaqka, nuroɣun Yəhudiylar tahtidiki səzlərni okudi. Tahtidiki səzlər ibraniyqə, latinqə wə grekqə yezikta yeziloɣanidi. 21 Xunga Yəhudiylarning bax kaḫinliri Pilatuska:
— «Yəhudiylarning padixaḫi» dəp yazmang, bəlki «U əzini mən Yəhudiylarning padixaḫi, degən» dəp yezing, — deyixti.
22 Birak Pilatus jawabən:
— Yazidioɣanni yezip boldum! — dedi.
23 Ləxkərlər Əysani krestligəndin keyin, uning kiyimlirini elip, tətkə bəlüp, ḫərbir ləxkər bir ülüxtin elixti; ular ḫəm iqidiki uzun kəngləknimu elixti; lekin bu kəngləк tikilmigən, üstidin ayioɣioɣiqə bir pütün tokuloɣanidi. ■ 24 Xuning üqün ləxkərlər bir-birigə:
— Buni yirtmayli, bəlki qək tartixayli, kimgə qikса xu alsun, — deyixti.
Bu ixlar mukəddəs yazmilardiki munu səzlər əməlgə axurulux üqün yüz bərdi: —

«Ular mening kiyimlirimni əz arisida üləxti,
Mening kənglikimgə erixix üqün qək taxlaxti».
Dərwəkə, ləxkərlər xundak kilixti.□ ■
25 Əysaning krestining yenida anisi, anisining singlisi, Klopasning ayali Məryəm wə Magdallik Məryəmlər turatti. □ ■ 26 Əysa anisi bilən əzi səyidioɣan muhlisining birgə turoɣanlikini kərüp, anisioɣa:
— I hanim, mana sening ooɣlung! — dedi.□

□ **19:14 «u wakit ətüp ketix ḫeytining təyyarlik künining altinqi saiti ətrapida idi»** — muxu ayəttiki «ətüp ketix ḫeyti» bolsa «petir nan ḫeyti»ning birinqi küni (yəni birhil «xabat küni» dəp ḫesablinatti)ni kərsitidu. Bu kündiki ḫeyt «Qagigaḫ» dəp atilatti («Kan.» 16:1-13, «2Tar.» 35:1, 2, 6 wə 18ni kərüng). «Altinqi saət» baxka izaḫatlirimizda eytkinimizdək, Rim wakitini kərsitidu. Bu ətigən saət altə idi. ■ **19:15** Yar. 49:10. ■ **19:16-17** Mat. 27:26; Mar. 15:22; Luka 23:24,25; Mat. 27:31, 33; Mar. 15:22; Luka 23:26, 33. ■ **19:19** Mat. 27:37; Mar. 15:26; Luka 23:38. ■ **19:23** Mat. 27:35; Mar. 15:24; Luka 23:34. □ **19:24 «Mening kənglikim»** — baxka birhil tərjimisi: «mening qapinim». Zəburda («Zəb.» 22:15) ibraniy tili boyiqə «qapan» yaki «kəngləк»ni kərsitidu. **«Ular mening kiyimlirimni əz arisida üləxti, mening kənglikimgə erixix üqün qək taxlaxti»** — «Zəb.» 22:15. ■ **19:24** Zəb. 22:18 □ **19:25 «Əysaning krestining yenida anisi, anisining singlisi, Klopasning ayali Məryəm wə Magdallik Məryəmlər turatti»** — bu ayətni «Mat.» 27:56 bilən birləxtürüp karioɣanda, «Əysaning anisining singlisi», yəni Məryəmning singlisi bolsa Zəbədiyning ayali, xundakla rosullardin Yuḫanna bilən Yakupning anisi bolux mumkinqiliki bardur. «Mar.» 15:40də u «Salomi» dəp atilidu. ■ **19:25** Mat. 27:55; Mar. 15:40; Luka 23:49. □ **19:26 «Əysa anisi bilən əzi səyidioɣan muhlisining birgə turoɣanlikini kərüp...»** — «əzi səyidioɣan muhlisi» bəlkim bu bayanning muəllipi Yuḫanna boluxi mumkin. «Kirix səz»imizni kərüng.

27 Andin u bu muhliskа:
— Mana sening anang! — dedi.
Xundin etibarən, u muhlis uni өzining өyidə turoɳuzdi.

Əysaning өlümi
Mat. 27:45-56; Mar. 15:33-41; Luқa 23:44-49

28 Andin Əysa ḫəmmə ixlarning tamam boloɳinini bilip (muқəddəs yazmilardiki bexarət əməlgə axurulux üqün):
— Ussap kəttim! — dedi.□ ■
29 U yərdə sirkə xarab bilən toldurulоɳan bir koza bar idi. Ular bir parqə bulutni sirkə xarabқa qilap, bir lepəkgül oɳolioɳa baoɳlap, Əysaning aoɳzioɳa tənglidi. 30 Əysa sirkə xarabni iqkəndin keyin:
— Tamam boldi! — dedi-də, bexini təwən қilip, roḫini tapxurup bərdi.□

Əysaning biқinioɳa nəyzə sanjilixi

31 U küni *өtüp ketix ḫeytining* təyyarliқ küni boloɳaqқa, krestləngənlərning jəsətlirini xabat künidə kresttə қaldururmasliқ üqün (xabat küni «uluoɳ kün» ḫesablanoɳaqқa) Yəhudiylar Pilatustin krestləngənlərning putlirini qeқip andin jəsətlirini kresttin tezrək qüxürüwetixni tələp қildi. □ 32 Xuning bilən ləxkərlər berip Əysa bilən billə krestləngən birinqi andin ikkinqi adəmning putlirini qaқti. 33 Lekin Əysaoɳa kəlgəndə, uning alliқaqan өlgənlikini kərdi, xuning bilən uning putini qaқmidi. 34 Əmma ləxkərlərdin biri uning biқinioɳa nəyzini sanjiwidi, xuan қan wə su eқip qiқti.□
35 Buni kərgüqi silərning ixinixinglar üqün guwaḫliқ beridu; kərgüqining guwaḫliқi ḫəқtur, u өzining eytқanlirini ḫəқ dəp bilidu. 36-37 Bu ixlarning ḫəmmisi muқəddəs yazmilarda: «Uning bir tal səngikimu sundurulmaydu» wə yənə bir bexarəttə: «Ular өzliri sanjioɳan adəmgə қaraydu» dəp aldin eytiloɳanlarni əməlgə axurux üqün yüz bərdi.□ ■

Əysaning dəpnə қilinixi
Mat. 27:57-61; Mar. 15:42-47; Luқa 23:50-56

□ **19:28 «Əysa ḫəmmə ixlarning tamam boloɳinini bilip (muқəddəs yazmilardiki bexarət əməlgə axurulux üqün): — Ussap kəttim! — dedi»** — «Zəb.» 22:15, 31- yaki 69:21ni kərüng. ■ **19:28** Zəb. 22:15; 69:21 □ **19:30 «Əysa… bexini təwən қilip, roḫini tapxurup bərdi»** — Əysa «bexini təwən qüxürdi» andin, «roḫini tapxurup bərdi». Adəttiki adəm bolsa, awwal «roḫini beridu» **andin** «bexini təwən qüxüridu». Demək, Əysa өzi өlüxining dəқiқisini talliwaldi, өzlükidin өldi (10:17-18ni kərüng). □ **19:31 «U küni өtüp ketix ḫeytining təyyarliқ küni boloɳaqқa,…»** — muxu ayəttiki «өtüp ketix ḫeyti» bolsa «petir nan ḫeyti»ning birinqi küni (yəni birhil «xabat küni» dəp ḫesablinatti). 14-ayət wə izaḫatini kərüng. Yuқirida eytқinimizdək, «petir nan ḫeyti»ning birinqi küni «xabat küni» dəp ḫesablinatti. Xuningdək bu küni adəttiki bir xabat küni (ḫəptining yəttinqi küni, yəni xənbə küni) boloɳan buloximu mumkin. Ikki tərəptin «xabat» küni boloɳaqқa, bəlkim «uluoɳ kün» deyilixi mumkin idi. **«krestləngənlərning jəsətlirini xabat künidə kresttə қaldururmasliқ üqün (xabat küni «uluoɳ kün» ḫesablanoɳaqқa) Yəhudiylar Pilatustin krestləngənlərning putlirini qeқip andin jəsətlirini kresttin tezrək qüxürüwetixni tələp қildi»** — «Қan.» 21:22-23 wə «Yəxua» 8:29də Yəhudiy həlқi üqün bekitilgən қanun boyiqə, өlüm jazasi berilgən birsining jəsiti tüwrük yaki dərəhtə kəqkiqə esiқlik turmasliқi kerək idi; bolmisa «zemininglar napak bolidu» dəp bekitiligən. Krestkə tartiloɳanlar bəzi wақitlarda ikki-üq kün esiloɳandin keyinla өlətti. Əgər putiliri sunuloɳan bolsa, kəksini toluқ kətürəlməsliki tüpəylidin nəpəs alalmay tezla өlətti. □ **19:34 «Əmma ləxkərlərdin biri uning biқinioɳa nəyzini sanjiwidi, xuan қan wə su eқip qiқti»** — «1Yuḫ.» 5:6-8ni kərüng. «Қan wə su»ning təng qiқixi adəmning ḫəқiқiy өlgənlikini kərsitidu. □ **19:36-37 «Uning bir tal səngikimu sundurulmaydu»** — «Mis.» 12:10, (LXX) , 12:46, «Qəl.» 9:12, «Zəb.» 34:20. **«Ular өzliri sanjioɳan adəmgə қaraydu»** — «Zək.» 12:10. ■ **19:36-37** Mis. 12:46; Qəl. 9:12; Zəb. 34:20; Zək. 12:10.

38 Bu ixlardin keyin, Arimatiyalik Yüsüp Pilatustin Əysaning jəsitini elip ketixni tələp
qildi (Yüsüp Əysaning muhlisliridin idi, lekin Yəhudiylardin qorqqini üqün buni
məhpiy tutatti); Pilatus ruhsət bərdi, xuning bilən Yüsüp berip Əysaning jəsitini elip
kətti. ■ 39 Burun bir keqisi Əysaning yenioqa kəlgən ḫeliqi Nikodimmu murməkki
bilən səbrə arilaxturuloqan huxbuy dora-dərmandin yüz jingqə elip, *uning bilən billə*
kəldi. □ ■ 40 Ikkiylən Əysaning jəsitini Yəhudiylarning dəpnə qilix aditi boyiqə dora-
dərmanlarni qeqip, kanap rəhtlər bilən orap kepənlidi. 41 Əysa krestləngən yərdə
bir baoq bolup, baoqning iqidə tehi ḫeqkim yərlənmigən yengi bir box yərlik bar idi. □
42 Bu Yəhudiylarning ḫeytining təyyarlik küni boloqaqqa ḫəm bu yərlik yeqin jayda
boloqanliqi üqün, ular Əysani xu yərlikkə qoydi.□

20

Əysaning tirilixi
Mat. 28:1-10; Mar. 16:1-8; Luqa 24:1-12

1 Ḫəptining birinqi küni tang səḫər, Magdallik Məryəm qəbrigə bardi wə qəbrining
aoqzidiki taxning eliwetilgənlikini kərdi.□ ■ 2 Xunga u yügürginiqə kelip Simon
Petrus wə Əysa səygən ḫeliqi muhlisning yenioqa kelip, uloroa:
— Ular Rəbni qəbridin yətkiwetiptu, uni qəyərgə qoyoqinini bilmiduq! — dedi.□ ■
3 Petrus bilən ḫeliqi muhlis taxqirioqa qiqip, qəbrigə qarap yol aldi.■ 4 Ikkiylən
təng yügürüp mangdi, lekin ḫeliqi muhlis Petrustin tez yügürüp, qəbrigə birinqi
bolup yetip bardi. 5 U engixip iqigə qarap, kanap kepənlərning u yərdə yeyiqlik
turoqanliqini kərdi, lekin iqkirigə kirmidi.■ 6 Uningoqa əgixip kəlgən Simon Petrus
yetip kelip, qəbrigə kirdi wə u yərdə yeyiqlik turoqan kanap kepənlərni, 7 xundaqla
Əysaning bexioqa oraloqan yaoqliqnimu kərdi. Yaoqliq kepənlər bilən bir yərdə əməs,
bəlki ayrim yərdə yəgəklik turatti.■
8 Andin qəbrigə awwal kəlgən ḫeliqi muhlismu qəbrigə kirip, əḫwalni kərüp ixəndi□
9 (qünki ular uning ölümdin qayta tirilixining muqərrərliki ḫəqqidə muqəddəs
yazmilardiki bexarətni tehiqə qüxənməytti). □ ■ 10 Xuning bilən ikkiylən öz

---

■ **19:38** Mat. 27:57; Mar. 15:42; Luqa 23:50; Yḫ. 12:42. □ **19:39** **«Burun bir keqisi Əysaning yenioqa kəlgən ḫeliqi Nikodim»** — «Yuḫ.» 3:1-15ni kərüng. **«murməkki bilən səbrə arilaxturuloqan huxbuy dora-dərmandin yüz jingqə elip,...»** — xu qaoqdiki «jing» bəlkim 0.325 kilogram idi, xunga dora-dərmanlar 32 kiloqə idi. ■ **19:39** Yḫ. 3:1; 7:50. □ **19:41** **«baoqning iqidə tehi ḫeqkim yərlənmigən yengi bir box yərlik bar idi»** — Injildiki baxqa bayanlardin enikki, bu qəbrə (yərlik) tax əngkür idi. «Ḫeqkim xu yərgə qoyulmioqan» boloqaqqa, xu yər Təwrat qanuni boyiqə pütünləy «pakiz bir jay» (ḫeq ölük tegip baqmioqan) dəp ḫesablinatti. □ **19:42** **«Yəhudiylarning ḫeytining təyyarlik küni boloqaqqa,...»** — «ḫeyt» bolsa «petir nan ḫeyti». Uning birinqi küni bilən xabat küni ohxaxla xu küni kəq saət 6-də baxlinatti, xunga tezrək dəpnə qilinix kerək idi. □ **20:1** **«ḫəptining birinqi küni»** — yəni yəkxənbə küni. **«Magdallik Məryəm... qəbrining aoqzidiki taxning eliwetilgənlikini kərdi»** — qəbrə əngkür idi («Mat.» 27:60, «Luqa» 23:53). ■ **20:1** Mat. 28:1; Mar. 16:1; Luqa 24:1. □ **20:2** **«Ular Rəbni qəbridin yətkiwetiptu, uni qəyərgə qoyoqinini bilmiduq!»** — muxu ayəttiki «biz» ispatlayduki, Injildiki baxqa «bayanlar»da eytiloqandək, əslidə Məryəm bilən billə yənə baxqa ayallarmu bar idi («Mat.» 28:1, «Mar.» 16:1-2. «Luqa» 23:54-24:1ni kərüng). ■ **20:2** Yḫ. 13:23; 21:7,20. ■ **20:3** Luqa 24:12. ■ **20:5** Yḫ. 19:40. ■ **20:7** Yḫ. 11:44. □ **20:8** **«Andin qəbrigə awwal kəlgən ḫeliqi muhlismu qəbrigə kirip, əḫwalni kərüp ixəndi»** — «ḫeliqi muhlis» (Yuḫanna) nemigə ixəndi? U xu kepənlərni wə yaoqliqning xundaq rətlik qoyuloqanliqini kərüp, Əysaning jəsitini ḫeqkim ooqrilimidi, bəlki u qoqum ölümdin tirildi, dəp ixəndi. □ **20:9** **«uning ölümdin qayta tirilixi..»** — grek tilida «uning ölgənlərning arisidin tirilixi...». **«uning ölümdin qayta tirilixining muqərrərliki ḫəqqidə muqəddəs yazmilardiki bexarət...»** — biz baxqa yərlərdə kərsətkinimizdək, Təwrat-Zəburda Məsiḫning ölümdin tirilixini kərsitidioqan nuroqun bexarətlər bardur. ■ **20:9** Zəb. 16:10; Ros. 2:25,31; 13:35.

turaloɣulirioɣa ḳaytixti.□

Əysaning Magdallik Məryəmgə kərünüxi
Mar. 16:9-11

11 Əmma Məryəm bolsa ḳəbrining sirtida turup yioɣlawatatti. U yioɣlap turup
ḳəbrining iqigə engixip ḳariwidi, ■ 12 mana aḳ kiyim kiygən ikki pərixtə turatti;
ularning biri Əysaning jəsiti ḳoyuloɣan yərning bax təripidə, yənə biri ayaoɣ təripidə
olturatti.
13 Ular Məryəmdin:
— Hanim, nemixḳa yioɣlaysən? — dəp soridi.
— Rəbbimni elip ketiptu, uni nəgə ḳoyoɣanliḳini biləlməywatimən, — dedi u ularoɣa.
14 U xu səzlərni ḳilipla, kəynigə buruluwidi, Əysaning xu yərdə turoɣanliḳini kərdi.
Lekin u uning Əysa ikənlikini bilmidi.■
15 Əysa uningdin — Hanim, nemixḳa yioɣlaysən, kimni izdəysən? — dəp soridi.
Məryəm uni baoɣwən xu, dəp oylap:
— Təḳsir, əgər uni siz xu yərdin yətkiwətkən bolsingiz, ḳəyərgə ḳoyoɣanliḳingizni
eytip bərgəysiz. Mən uni elip ketimən, — dedi.
16 Məryəm! — dedi Əysa uningoɣa.
Məryəm burulupla, ibraniy tilida:
— Rabboni! — dedi (bu səz «ustaz» degən mənidə).
17 Əysa uningoɣa: — Manga esilmioɣin! Qünki mən tehi atamning yenioɣa qiḳmidim.
Berip ḳerindaxlirimoɣa: Meni «Silərningmu Atanglarning, yəni mening Atamning,
silərning Hudayinglarning, yəni mening Hudayimning yenioɣa qiḳimən!» dəydu, —
dəp yətküzgin, dedi.□ ■
18 Xuning bilən Magdallik Məryəm muhlislarning yenioɣa berip, ularoɣa: «Rəbni
kərdüm!» dedi wə xundaḳla Əysa əzigə eytḳan u səzlərni ularoɣa yətküzdi.■

Əysaning muhlislirioɣa kərünüxi
Mat. 28:16-20; Mar. 16:14-18; Luḳa 24:36-49

19 Xu küni kəqtə, yəni ḥəptining birinqi küni kəqtə, Yəhudiylardin ḳorḳḳanliḳi
üqün muhlislar yioɣiloɣan əydə ixiklirini ḥim taḳiwaloɣanidi; xu waḳitta, Əysa kelip
ularning otturisida *kərünüp*, ərə turoɣan ḥalda ularoɣa:
— Silərgə aman-hatirjəmlik boloɣay! — dedi. □ ■ 20 Buni dəp, ḳollirini wə biḳinini
ularoɣa kərsətti. Xuning bilən muhlislar Rəbni kərginidin xadlandi. ■ 21 Xunga Əysa
ularoɣa yənə:
— Silərgə aman-hatirjəmlik boloɣay! Ata meni əwətkinidək, mənmu silərni
əwətimən, — dedi.■
22 Bu səzni eytḳandin keyin, u ularning üstigə bir püwləp:

□ **20:10 «Xuning bilən ikkiylən əz turaloɣuliriɣa ḳaytixti»** — «əz turaloɣuliriɣa» grek tilida «əzlirining kigə» yaki «əzlirining kilərgə». ■ **20:11** Mat. 28:1; Mar. 16:5; Luḳa 24:4. ■ **20:14** Mat. 28:9; Mar. 16:9. □ **20:17 «Əysa uningoɣa: — Manga esilmioɣin!.. *dedi*»** — «manga esilmioɣin!» yaki «manga ḳol təgküziwərmə». Keyinki səzlər buning mənisining «esilmioɣin» ikənlikini enik kərsitidu. **«Berip ḳerindaxlirimoɣa: Meni «Silərningmu atanglarning, yəni mening atamning, silərning Hudayinglarning, yəni mening Hudayimning yenioɣa qiḳimən!» dəydu, — dəp yətküzgin»** — Əysaning Magdallik Məryəmgə kərünüxi tooɣruluḳ wə uningoɣa eytḳan bu muḥim səzliri tooɣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə azraḳ tohtilimiz. ■ **20:17** Zəb. 22:22; Mat. 28:10; Yḥ. 16:2; Ibr. 2:11. ■ **20:18** Mat. 28:8; Mar. 16:10; Luḳa 24:9. □ **20:19 «Silərgə hatirjəmlik boloɣay»** — ibraniy tilida «Xalom ələyḳum!» degən səz bilən ipadilinidu, ərəb tilida «əssalamuələykum». ■ **20:19** Mar. 16:14; Luḳa 24:36; 1Kor. 15:5. ■ **20:20** Yḥ. 16:22. ■ **20:21** Yəx. 61:1; Mat. 28:19; Mar. 16:15; Luḳa 4:18; Yḥ. 17:18.

— Muḳəddəs Roḫni ḳobul ḳilinglar. 23 Kimning gunaḫlirini kəqürsənglar, uning gunaḫi kəqürüm ḳilinidu; kimning gunaḫlirini tutuwalsanglar, xuning gunaḫi tutuwelinidu! — dedi.□ ■

Əysaning Tomaskа kərünüxi

24 Əmma on ikkiylənning biri, yəni «ḳoxkezək» dəp ataloɣan Tomas Əysa kəlgəndə ularning yenida əməs idi. □ 25 Xunga baxḳa muhlislar uningoɣa:
— Biz Rəbni kərduḳ! — deyixti. Lekin Tomas ularoɣa:
— Uning ḳollirida mihlarning izini kərmigüqə, mihlarning izioɣa өz barmiḳimni wə biḳinioɣa өz ḳolumni tiḳip baḳmioɣuqə, ḫərgiz ixənməymən, — dedi.
26 Səkkiz kündin keyin, muhlislar yənə xu өy iqidə jəm boloɣanda, Tomasmu ular bilən billə idi. Ixiklər taḳaḳliḳ tursimu, Əysa kelip ularning arisida turup:
— Silərgə aman-hatirjəmlik boloɣay! — dedi. 27 Andin u Tomaskа:
— Barmiḳingni bu yərgə təgküzüp, ḳollirimoɣa ḳara. Ḳolungni uzitip, biḳinimoɣa tiḳip, gumanda bolmay, ixəngüqi boloɣin! — dedi.■
28 Tomas uningoɣa: — Mening Rəbbim ḫəm mening Hudayimsən! — dəp jawab bərdi.□
29 Əysa uningoɣa:
— Meni kərgənliking üqün ixənding. Kərməy turup ixəngüqilər bəhtliktur! — dedi.■

Uxbu kitabning məḳsiti

30 Əysa muhlislirining aldida bu kitabta hatirilənmigən baxḳa nuroɣun məjizilik alamətlərnimu kərsətti. ■ 31 Lekin muxular silərni Əysaning Məsiḫ, xundaḳla Hudaning Ooɣli ikənlikigə ixənsun ḫəm bu arḳiliḳ *uningoɣa* etiḳad ḳilip, uning nami arḳiliḳ ḫayatliḳḳa erixsun, dəp yezildi.

21

Əysaning yəttə muhlisioɣa kərünüxi

1 Bu ixlardin keyin, Əysa Tiberiyas dengizining boyida muhlislirioɣa yənə bir ḳetim kəründi. Uning bu ḳetimḳi kərünüxi mundaḳ boldi:□ 2 Simon Petrus, «ḳoxkezək» dəp ataloɣan Tomas, Galiliyədiki Kanaliḳ Nataniyəl, Zəbədiyning ooɣulliri wə baxḳa ikki muhlis billə idi.■ 3 Simon Petrus:
Mən beliḳ tutḳili barimən, — dedi.
Kəpqilik:
Bizmu sən bilən billə barimiz, — deyixti.

□ **20:23** **«Kimning gunaḫlirini kəqürsənglar, uning gunaḫi kəqürüm ḳilinidu; kimning gunaḫlirini tutuwalsanglar, xuning gunaḫi tutuwelinidu!»** — bu rosullarning kixilərning gunaḫini toluḳ kəqürüm ḳilix ḫoḳuḳi bar, degənlik əməs. Undaḳ ḫoḳuḳ pəḳət Hudaoɣila təwədur. «Mat.» 16:19 wə 18:18ni kərüng. Bizningqə, bu «gunaḫlarni kəqürüm ḳilix» jamaətning tərtipigə baoɣliḳtur. Eoɣir gunaḫ sadir ḳiloɣan etiḳadqilar jamaətkə ḳatnixiwerəmdu? Rəbbimiz «Mat.» 18:15-20də bu məsilə tooɣruluḳ əmr beridu; bu əmr boyiqə jamaətning gunaḫ sadir ḳiloɣan əmma towa ḳilmioɣan ḳerindaxlirini jamaəttin qiḳirix ḫoḳuḳi bardur. «Korintliḳlaroɣa (1) wə (2)»diki «ḳoxumqə səz»imizni kərüng, bolupmu «2Kor.» 2:11 tooɣruluḳ qüxəndürüximizni kərüng. ■ **20:23** Mat. 16:19; 18:18. □ **20:24** **««ḳoxkezək» dəp ataloɣan Tomas»** — grek tilida ««Didimus» dəp ataloɣan Tomas». ■ **20:27** 1Yuḫa. 1:1. □ **20:28** **«Mening Rəbbim ḫəm mening Hudayimsən!»** — grek tilida «Mening Rəbbim ḫəm mening Hudayim!». Ḫazir barliḳ muhlislar Məsiḫning toluḳ salaḫiyitini tonup yətkənidi. ■ **20:29** 1Pet. 1:8. ■ **20:30** Yḫ. 21:25. □ **21:1** **«Tiberiyas dengizi»** — Galiliyədə bolup, «Galiliyə dengizi» wə «Hinnəsərət kəli» dəpmu atilidioɣan qong kəldur. ■ **21:2** Mat. 4:21; Mar. 1:19; Yḫ. 1:46.

Ular taxkirioɣa qikip, kemigə olturdi, lekin xu bir keqə ḫeqnərsə tutalmidi. 4 Tang
atay deginidə, Əysa kiroɣakta turatti, birak muhlislar uning Əysa ikənlikini bilmidi.
5 Xunga Əysa:
— Balilar, silərdə yegüdək bir nərsə yokku? — dəp soridi.
— Yok, — dəp jawab bərdi ular.□
6 Əysa ularoɣa — Torni kemining ong təripigə taxlanglar, xundak kilsanglar tutisilər,
— dedi.
Xuning bilən ular torni *xu yakka* taxlap, xundak kəp belik tuttiki, ḫətta torni tartip
qikiralmay kaldi.□ ■ 7 Əysa səygən muhlis Petruska:
— Bu Rəbku! — dedi.
Simon Petrus uning Əysa ikənlikini anglap, tonini özigə yəgəp (qünki *belining asti*
yalingaq idi) özini dengizoɣa taxlidi.■ 8 Kiroɣaktin anqə yirak əməs bolup, təhminən
ikki yüz gəz yirakliкta boloɣaqka, kaloɣan muhlislar belik bilən toloɣan torni tartip
kiqik kemisi bilən kiroɣakka kəldi.□ 9 Ular kiroɣakka qikkanda, xahardin yekiloɣan,
üstidə belik koyukluk gülhanni wə nanni kərdi. 10 Əysa:
— Əmdi tutkan belikinglardin əkelinglar, — dedi.■
11 Simon Petrus *kemigə* qikip, torni kiroɣakka tartip qikardi. Tor qong beliklar bilən
toloɣan bolup, jəmiy bir yüz əllik üq belik bar idi. Belik xunqə kəp boloɣini bilən, tor
yirtilmioɣanidi. □ 12 Əysa:
— Kelinglar, naxta kilinglar, — dedi. Muhlislarning iqidin ḫeqkim uningdin:
— Sən kim bolisən? — dəp soraxka petinalmidi. Qünki ular uning Rəb ikənlikini
bildi. □ 13 Əysa nanni əkilip ularoɣa bərdi ḫəm beliklarnimu xundak kildi. 14 Mana
bu Əysaning ölgəndin keyin tirilip, özini muhlisliroɣa üqinqi ketim ayan kilixi idi.□

Əysaning Petrusning özidin üq ketim tenixidin keyin uni əsligə kəltürüxi

15 Ular naxta kiloɣandin keyin, Əysa Simon Petrustin:
— Yunusning ooɣli Simon, sən meni bulardinmu qongkur səyəmsən? — dəp soridi.
— Xundak Rəb, mening seni səyidioɣanlikimni sən bilisən! — dedi Petrus.
Əysa uningoɣa:
Undakta, kozilirimni otlitip bak! — dedi.□
16 U ikkinqi ketim yənə uningdin:
— Yunusning ooɣli Simon, meni səyəmsən? — dəp soridi.
Petrus yənə:

□ **21:5 «silərdə yegüdək bir nərsə yokku?»** — grek tilida «belik tuttunglarmu?» degənni puritidu. □ **21:6 «Torni kemining ong təripigə taxlanglar, xundak kilsanglar tutisilər»** — Galiliyə dengizidiki beliklar kündüzi dengiz astioɣa qüxüwalidioɣini tüpəylidin, xu wakitta belik tutux zadi mumkin əməs idi. ■ **21:6** Luka 5:4, 6, 7. ■ **21:7** Yḫ. 13:23; 20:2. □ **21:8 «təhminən ikki yüz gəz»** — yüz metrdək. ■ **21:10** Luka 24:41. □ **21:11 «Belik xunqə kəp bolsimu, tor yirtilmioɣanidi»** — buning əḫmiyiti tooɣuluk «koxumqə səz»imizdə azrak tohtilimiz. □ **21:12 «Muhlislarning iqidin ḫeqkim uningdin: — Sən kim bolisən? — dəp soraxka petinalmidi. Qünki ular uning Rəb ikənlikini bildi»** — Rəb Əysa ularoɣa tonux boloɣan kiyapəttin baxka birhil kiyapəttə ularoɣa kərüngən bolsa kerək. □ **21:14 «Əysaning ölgəndin keyin tirilip»** — grek tilida «Əysaning ölgənlər iqidin tirilip,...». **«özini muhlisliroɣa üqinqi ketim ayan kilixi»** — bəlkim on birəylənning jəm boloɣan wakitda ularoɣa nisbətən üqinqi ketimki kərünüxini kərsitidu. □ **21:15 «Yunusning ooɣli Simon»** — «Yunus» — grek tilida wə ibraniy tilida «Yonaḫ» (ərəbqə «Yunus»). Bəzi kona kəqürmilərdə «Yuḫanna» deyilidu. **«meni bulardinmu qongkur səyəmsən»** — muxu soalda «bular» kimni bildüridu? Bizningqə əyni yərdə turoɣan baxka muhlislarni kərsitidu. «Koxumqə səz»imizdə yənə tohtilimiz. **«mening seni səyidioɣanlikimni sən bilisən!»** — «səyidioɣanlikim» muxu yərdə adəttə «dost tutux» degən bir peil bilən ipadilinidu. Bu səzning mənisi grek tilidiki «səyüx»tin ajiz boloɣaqka, bəzi alimlar Petrusning səzi «mening sanga boloɣan muḫəbbitimni «səyüx» degili bolmaydu, pəkət «dost tutux» degili bolidu» degəndək kiqik peillikni bildüridu yaki bolmisa Petrusning özining Əysaoɣa boloɣan muḫəbbitigə gumani barlikini bildüridu, dəp karaydu. Biz bu kəzkaraxka kayilmiz.

— Xundaḳ, Rəb, mening seni səyidiɵanliḳimni bilisən, — dedi.
Əysa uningɵa:
— Undaḳta, ḳoylirimni baḳ, — dedi.□
17 Üqinqi ḳetim uningdin yənə:
— Yunusning ooɳli Simon, meni səyəmsən? — dəp soridi.
Petrus Əysaning üqinqi ḳetim ɵzidin: «Meni səyəmsən?» dəp soriɵanliḳiɵa kəngli yerim bolup:
— Rəb, sən ḫəmmini bilisən, seni səyidiɵanliḳimnimu bilisən, — dedi.
Əysa uningɵa:
— Undaḳta, ḳoylirimni otlat. □ ■ 18 Bərḫək, bərḫək, sanga xuni eytip ḳoyayki, yax waḳtingda belingni ɵzüng baoɳlap, ḳəyərgə baray desəng xu yərgə mangatting; lekin yaxanoɳanda, ḳolliringni uzitisən wə baxḳa birsi seni baoɳlap, sən halimaydiɵan yərgə elip ketidu, — dedi.□ ■
19 Əysa bu səzni Petrusning ḳandaḳ ɵlüx arḳilik Hudaoɳa xan-xərəp kəltüridiɵanliḳini enik bildürüx üqün eytti. Andin, uningɵa yənə:
— Manga əgəxküqi boloɳin, — dedi.■
20 Petrus kəynigə burulup, Əysa səyidiɵan muhlisning əgixip keliwatḳanliḳini kərdi (bu muhlis kəqlik tamaḳta Əysaning ḳuqiḳiɵa yəlinip: «I Rəb, seni tutup beridiɵan kimdu?» dəp soriɵan muhlis idi). □ ■ 21 Petrus uni kərüp, Əysadin:
— I Rəb, bu adəm keyin ḳandaḳ bolar? — dəp soridi.
22 Əysa uningɵa: — Əgər mən ḳayta kəlgüqə uning turup ḳelixini halisammu, sening buning bilən nemə karing?! Manga əgəxküqi boloɳin, — dedi.
23 Buning bilən ḳerindaxlar arisida «Ḫeliḳi muhlis ɵlməydu» degən gəp tarḳaldi. Lekin Əysa Petruska: «U ɵlməydu» demigənidi, bəlki pəḳət: «Əgər mən ḳayta kəlgüqə uning turup ḳelixini halisammu, sening buning bilən nemə karing?!» degənidi.

Hatimə

24 Bu ixlaroɳa guwaḫlik bərgüqi ḫəmdə bu ixlarni hatiriligüqi ənə xu muhlistur. Uning guwaḫliḳining ḫəḳiḳət ikənlikini bilimiz.■
25 Əysa bulardin baxḳa nuroɳun ixlarnimu ḳiloɳanidi; əgər ularning ḫəmmisi bir-birlərə yeziloɳan bolsa, meningqə yeziloɳan kitablar pütkül aləmning ɵzigə sioɳmaytti! ■

□ **21:16 «…Rəb, mening seni səyidiɵanliḳimni bilisən»** — «səyidiɵanliḳim» degən səz -15-ayəttikidək «dost tutux» degən peil bilən ipadilinidu. □ **21:17 «Yunusning ooɳli Simon, meni səyəmsən?»** — «səyəmsən» — Əysa bu ḳetim «səyüx»ni bildürüx üqün (15-ayəttiki) «dost tutux» degən peilni ixlitidu. **«Rəb, sən ḫəmmini bilisən, seni səyidiɵanliḳimnimu bilisən»** — bu ayəttiki «səyəmsən?» wə «səyidiɵanliḳim» ikkisi yuḳirida tiloɳa elinoɳan «dost bolux» degən peil bilən ipadilinidu. ■ **21:17** Yḫ. 16:30. □ **21:18 «yaxanoɳanda, ḳolliringni uzitisən wə baxḳa birsi seni baoɳlap, sən halimaydiɵan yərgə elip ketidu»** — bəzi kona tarihlar boyiqə, rosul Petrus ahirda Rəbbi Əysadək krestlängən (Rim xəḫiridə). ■ **21:18** Yḫ. 13:36; Ros. 12:3; 2Pet. 1:14. ■ **21:19** 2Pet. 1:14. □ **21:20 «Petrus kəynigə burulup, Əysa səyidiɵan muhlisning əgixip keliwatḳanliḳini kərdi..»** — yuḳirida eytḳinimizdək, «Əysa səyidiɵan muhlis» rosul Yuḫannadur. ■ **21:20** Yḫ. 13:23; 20:2; 21:7. ■ **21:24** Yḫ. 19:35. ■ **21:25** Yḫ. 20:30.

Rosullarning paaliyətliri

Mukəddimə

1-2 I *hərmətlik* Teofilos, mən dəsləp yazoɣan bayan Əysa əzi tallioɣan rosullaroɣa Mukəddəs Roh arkilik əmrlərni tapxurup asmanoɣa kətürülgən küngüqə boloɣan uning barlik əməlliri həm barlik təlim berixlirining baxlanmisi tooɣrisida idi.□ ■
3 U azab-okubətlərni tartkandin keyin, ularoɣa köp ispatlar bilən əzining tirik ikənlikini kərsətkən; u ularoɣa kirik kün iqidə kərüngən bolup, Hudaning padixahlikioɣa ait ixlar tooɣruluk səzləp bərgən;■ 4 wə ular bilən jəm kilinoɣanda mundak əmr kildi: — «Yerusalemdin ayrilmay, silər məndin angliɣan, Atining wədisini kütünglar.□ ■ 5 Qünki Yəhya suda qəmüldürgən, lekin silər bolsanglar köp künlər ətməy Mukəddəs Rohta qəmüldürülisilər».■

Əysaning asmanoɣa kətürülüxi

6 Rosullar *uning bilən* jəm kilinoɣanda, uningdin: — I Rəb, sən muxu wakitta Israilning padixahlikini əsligə kəltürməkqimusən? — dəp soraxka baxlidi.□ ■
7 U ularoɣa mundak dedi:
— Ata Əz hokukioɣa asasən bekitkən wakit-pəytlərni silərning bilix nesiwənglar yok.□ ■ 8 Birak Mukəddəs Roh üstünglaroɣa qüxkəndə silər küq-kudrətkə igə bolisilər, Yerusalem, pütün Yəhudiyə wə Samariyə boyiqə həm jahanning qətlirigiqə manga guwahqi bolisilər.■
9 U bu səzlərni kilip bolup, ular karap turoɣanda kətürüldi, bir parqə bulut uni arioɣa aldi-də, u ularning nəziridin oɣayib boldi. ■ 10 U asmanoɣa kətürülgəndə, ular kəzlirini kəkkə tikip karaxkanda, mana tuyuksiz ularning yenida ak kiyim kiygən ikki adəm pəyda bolup:□ ■
11 — Əy Galiliyəliklər, nemixka ərə turoɣininglarqə asmanoɣa karap kaldinglar? Silər silərdin ayrilip ərxkə kətürülgən xu Əysaning asmanoɣa kandak kətürülginini kərgən bolsanglar, yənə xu halda kaytip kelidu, — dedi.□ ■

Yəhudaning ornioɣa Mattiyasning tallinixi

□ **1:1-2 «….mən dəsləp yazoɣan bayan Əysa əzi tallioɣan rosullaroɣa Mukəddəs Roh arkilik əmrlərni tapxurup asmanoɣa kətürülgən küngüqə boloɣan uning barlik əməlliri həm barlik təlim berixlirining baxlanmisi tooɣrisida idi»** — demək, «Luka» degən kitabta ««uning barlik əməlliri həm barlik təlim berixlirining baxlanmisi» hatirlinidu; «Rosullarning paaliyətliri»də bolsa Əysaning «barlik əməlliri həm barlik təlim berixliri»ning dawami hatirlinidu. ■ **1:1-2** Luka 1:1-3; Mar. 16:19; Luka 9:51; Yh. 20:21; Əf. 2:17; 1Tim. 3:16. ■ **1:3** Mar. 16:14; Yh. 20:19; 21:1; 1Kor. 15:5. □ **1:4 «Atining wədisi»** — Mukəddəs Roh, əlwəttə. ■ **1:4** Luka 24:48, 49; Yh. 14:26; 15:26; 16:7. ■ **1:5** Yəx. 44:3; Yo. 2:27-29; Mat. 3:11; Mar. 1:8; Luka 3:16; Yh. 1:26; Ros. 2:4; 11:15, 16; 19:4. □ **1:6 «muxu wakitta Israilning padixahlikini əsligə kəltürməkqimusən?»** — yaki «muxu wakitta padixahlikni Israiloɣa kayturamsən?». ■ **1:6** Mat. 24:3. □ **1:7 «Ata Əz hokukioɣa asasən bekitkən wakit-pəytlərni silərning bilix nesiwənglar yok»** — «ata» muxu yərdə Hudani kərsitidu. ■ **1:7** Mat. 24:36. ■ **1:8** Yəx. 2:3; Luka 24:48; Yh. 15:27; Ros. 2:4,32; Əz.11:23; Zək.4:14 ■ **1:9** Mar. 16:19; Luka 24:51. □ **1:10 «ularning yenida ak kiyim kiygən ikki adəm pəyda bolup…»** — bu «adəmlər» pərixtilər bolsa kerək. ■ **1:10** Mat. 28:3. □ **1:11 «Silər silərdin ayrilip ərxkə kətürülgən xu Əysaning asmanoɣa kandak kətürülginini kərgən bolsanglar, yənə xu halda kaytip kelidu»** — «Dan.» 7:13-14, «Zək.» 14:1-3ni kərüng. ■ **1:11** Dan. 7:13; Zək.14:4; Mat. 24:30; Mar. 13:26; Luka 21:27; 1Tes. 1:10; 2Tes. 1:10; Wəh. 1:7.

12 Andin ular Yerusalemoɣa yeқin, uningdin bir qaқirimqə yiraқlиқtiki Zəytun teoɣidin
Yerusalemoɣa қaytip kəldi. □ 13 Ular xəһərgə kirip, өzliri turuwatқan өyning
üstünki қəwitidiki bir өygə qiқti. Xu yərdə Petrus, Yuһanna, Yaқup, Andiriyas,
Filip, Tomas, Bartolomay, Matta, Alfayning ooɣli Yaқup, «millətpərwər» Simon wə
yənə bir Yaқupning ooɣli Yəһuda bar idi. □ 14 Bular bir jan bir dil bolup üzüldürməy
berilip dua-tilawət қilixti; bu ixta bir yərgə jəm boloɣanlardin birқanqə ayal, jümlidin
Əysaning anisi Məryəm һəmdə Əysaning inilirimu bar idi.■

15 Xu künlərning biridə, Petrus қerindaxlar otturisida ərə turup (jəm boluxқanlar
bir yüz yigirmigə yeқin idi) mundaқ dedi:

16 — Қerindaxlar, Əysani tutқanlaroɣa yol baxlioɣuqi boloɣan Yəһuda һəққidə
Muқəddəs Roһning burun Dawut arқilиқ aldin eytқan muқəddəs yazmilardiki səzliri
əməlgə exixi muқərrər idi. □ ■ 17 Qünki *Yəһuda*mu arimizdin biri һesablanoɣan
wə *Hudaning* bu hizmitidin nesiwisi bar idi ■ 18 (u қiloɣan қəbiһlikning in'amidin
erixkən puloɣa bir parqə yər setiwaloɣanidi, u xu yərdə bexiqilap yiқilip, üqəy-қerini
quwulup kətti; ■ 19 bu ix pütkül Yerusalemdikilərgə məlum bolup, ular u yərni өz
tili bilən «Һaқəldəma» dəp ataxti. Buning mənisi «қan tөkülgən yər» degənliktur) ■
20 Qünki Zəburda *Yəһudaoɣa қaritiloɣan* munu səzlər pütülgən: —

«Uning turaloɣusi qəlgə aylansun,

Uningda һeq turoɣuqi bolmisun!»

Wə: —

«Uning yetəkqilik ornioɣa baxқa birsi qiқsun!»□ ■

21-22 Xuning üqün, Rəb Əysaning tirilgənlikigə biz bilən təng guwaһliқ berixi
üqün, bir kixini talliximiz kerək. Bu kixi Əysa arimizda yürgən künlərdə, Yəһya
*pəyoɣəmbər*din qөmüldürüxni қobul қiloɣan kündin baxlap taki asmanoɣa kətürülgən
küngiqə biz bilən baxtin-ahir billə boloɣan kixilərdin boluxi kerək, — dedi.□ ■

23 Xuning bilən ular Yüsüp (yənə Barsabas dəpmu ataloɣan, yənə bir ismi Yustus)
bilən Mattiyas degən ikki kixini bekitip, mundaқ dua қilixti:■

24-25 — Sən, i һəmmə adəmning қəlbini bilgüqi Pərwərdigar! Yəһuda teyilip bu
hizmət wə rosulluқtin məһrum bolup өzigə has boloɣan yərgə kətti. Əmdi u taxlap
қoyoɣan hizmət wə rosulluқning nesiwisigə igə boluxқa bu ikkiyləndin қaysisini
tallioɣanliқingni kөrsətkəysən!■

26 Andin ular bu ikki kixigə qək taxliwidi, qək Mattiyasқa qiқti. Xuning bilən u on
bir rosul bilən bir қatardin orun aloɣan һesablandi.□

□ **1:12 «uningdin bir qaқirimqə yiraқliқtiki Zəytun teoɣi…»** — grek tilida «uningdin xabat künlük bir səpər yiraқliқtiki Zəytun teoɣi…)». □ **1:13 «Xu yərdə Petrus, Yuһanna, Yaқup, Andiriyas, Filip, Tomas, Bartolomay, Matta, Alfayning ooɣli Yaқup, «millətpərwər» Simon wə yənə bir Yaқupning ooɣli Yəһuda bar idi»** — grek tilida «Xu yərdə Petrus bilən Yuһanna wə Yaқup bilən Andiriyas, Filip wə Tomas, Bartolomay wə Matta, Alfayning ooɣli Yaқup wə «millətpərwər» Simon wə yənə bir Yaқupning ooɣli Yəһuda bar idi». ■ **1:14** Mat. 13:55. □ **1:16 «Dawut arқilиқ aldin eytқan…»** — grek tilida «Dawutning aoɣzi arқilиқ aldin eytқan…». ■ **1:16** Zəb. 41:9; Mat. 26:23, 47; Mar. 14:43; Yһ. 13:18; 18:3. ■ **1:17** Mat. 10:4; Mar. 3:19; Luқa 6:16. ■ **1:18** 2Sam. 17:23; Mat. 27:5. ■ **1:19** Mat. 27:8. □ **1:20 «Uning turaloɣusi qəlgə aylansun, uningda һeq turoɣuqi bolmisun!»** — «Zəb.» 69:25. **«Uning yetəkqilik ornioɣa baxқa birsi qiқsun!»** — «Zəb.» 108:8. ■ **1:20** Zəb. 69:25; 109:8 □ **1:21-22 «Rəb Əysaning tirilgənlikigə biz bilən təng guwaһliқ berixi üqün, bir kixini talliximiz kerək»** — demək, Yəһudaning ornioɣa «guwaқlaқ berix» üqün. ■ **1:21-22** Ros. 6:3. ■ **1:23** Ros. 6:6. ■ **1:24-25** 1Sam. 16:17; 1Tar. 28:9; 29:17; Zəb. 7:9; Yər. 11:20; 17:10; 20:12; Ros. 15:8; Wəһ. 2:23. □ **1:26 «andin ular bu ikki kixigə qək taxliwidi, qək Mattiyasқa qiқti. Xuning bilən u on bir rosul bilən bir қatardin orun aloɣan һesablandi»** — «on ikkinqi rosul» degən tema tooɣruluқ «қoxumqə səz»imizdə tohtilimiz.

2

Muḳəddəs Roḥning etiḳadqilarοṇa kelixi

1 Əmdi «orma ḥeyt» künining waḳti-saiti toxḳanda, bularning ḥəmmisi Yerusalemda
bir yərgə jəm boloṇanidi.□ ■ 2 Asmandin tuyuḳsiz küqlük xamal soḳḳandək bir awaz
anglinip, ular olturuwatḳan əyni bir aldi. 3 Ot yalḳunidək tillarularοṇa kərünüp,
ularning ḥərbirining üstigə tarḳilip ḳondi. 4 Ularning ḥəmmisi Muḳəddəs Roḥḳa
toldurulup, Roḥ ularοṇa səz ata ḳilixi bilən ular naməlum tillarda səzligili turdi.■
5 U qaοṇda, asman astidiki barliḳ əllərdin kəlgən nuroṇun ihlasmən Yəḥudiy ərlərmu
Yerusalemda turuwatḳanidi.□ 6 Əmdi *etiḳadqilarning* bu awazi anglinip, top-top
adəmlər xu yərgə jəm boluxti ḥəmdə *etiḳadqilarning* əzliri turuxluḳ jaydiki tillarda
səzlixiwatḳanliḳini anglap, tengirḳap ḳelixti.□ 7 Ular ḥəyran bolup təəjjüplinip:
— Ḳaranglar, səzlixiwatḳanlarning ḥəmmisi Galiliyəliklərοṇu? 8 Ḳandaḳlarqə ularn-
ing bizning ana yurtimizdiki tillirimizda səzlixiwatḳanliḳini anglawatḳandimiz?
9 Arimizda Partiyalar, Medialar, Elamlar, xundaḳla Mesopotamiyə, Yəḥudiyə,
Kapadokiya, Pontus, Asiya, 10-11 Frigiyə ḥəm Pamfiliyə, Misir, Liwiyəning Kurinigə
yeḳin jayliridin kəlgənlər, xuningdək muxu yərdə musapir bolup turuwatḳan Rim
xəḥiridin kəlgənlər — Yəḥudiylar bolsun, Təwrat etiḳadioṇa kirgənlər bolsun, Kretlar
wə Ərəblər bolsun, ḥəmmimiz ularning Hudaning ḳiloṇan uluoṇ əməllirini bizning
ana tillirimizda səzləwatḳanliḳini anglawatimiz! — deyixti.
12 Ular ḥang-tang ḳelip alaḳzadilik bilən bir-birigə:
— Bu zadi ḳandaḳ ixtu? — deyixti.
13 Əmma bəzilər:
— Bular yengi xarab bilən obdanla məst bolup ḳaptu! — dəp məshirə ḳilixti.

Petrusning qüxəndürüxi, Əysa Məsiḥni jar ḳilixi

14 Əmma Petrus ḳaloṇan on birəylən bilən ornidin turup, awazini kətürüp kəpqilikkə
mundaḳ dedi:
— Əy Yəḥudiyədikilər wə Yerusalemda barliḳ turuwatḳanlar! Bu ix silərgə məlum
boloṇayki, səzlirimgə ḳulaḳ selinglar! 15 Bular silər oylioṇandək məst əməs, qünki
ḥazir pəḳət ətigən saət toḳḳuz boldi. □ 16 Əməliyəttə bu dəl Yoel pəyoṇəmbər arḳilik
aldin eytiloṇan xu ixtur:
17 — «Huda mundaḳ dedi:
«Mən ahirḳi künlərdə Θz Roḥimni barliḳ ət igiliri üstigə ḳuyimən;
Silərning ooṇul-ḳizliringlar wəḥiylik bexarət yətküzidu,
Silərning yigitliringlar oṇayibanə alamət kərünüxlərni kəridu;

□ **2:1 ««orma ḥeyt» künining waḳti-saiti toxḳanda,..»** — yaki «orma ḥeyt küni əməlgə axuruloṇanda,...». Bu tərjimə tooṇra bolsa «orma ḥeyt küni»ning əzi birhil bexarət yaki «bexarətlik rəsim» bolidu. «Lawiylar»diki «ḳoxumqə səz»imizdiki «ḥeytlar» tooṇruluḳ məzmunni kərüng. «Orma ḥeyt» — «ətüp ketix ḥeyti»din keyinki əllikinqi küni kelidioṇan ḥeyt, xunglaxḳa bəzi waḳitlarda grek tilida «Əllikinqi kündiki ḥeyt» («pentekost») dəp atilidu (bəlkim Mayning bexi ətrapida). ■ **2:1** Law. 23:15; Ḳan. 16:9; Ros. 1:14. ■ **2:4** Mat. 3:11; Mar. 1:8; 16:17; Luḳa 3:16; Yḥ. 14:26; 15:26; 16:13; Ros. 10:46; 11:15; 19:6. □ **2:5 «U qaοṇda, asman astidiki barliḳ əllərdin kəlgən nuroṇun ihlasmən Yəḥudiy ərlərmu Yerusalemda turuwatḳanidi»** — muxu ərlər bəlkim ḥeytni təbrikləxkə kəlgənidi. □ **2:6 «Əmdi etiḳadqilarning bu awazi anglinip, top-top adəmlər xu yərgə jəm boluxti...»** — «awaz» degən səz tooṇruluḳ üq qüxənqə bar: (1) 2-ayəttə tiloṇa elinoṇan «asmandin (qüxkən)... awaz»; (2) tərjimimizdək, barliḳ etiḳadqilar naməlum til bilən Hudani mədḥiyəligən qong awazi; (3) grek tilida bəzi waḳitta «awaz» degən səz «həwər»ni bildürgəqkə, muxu yərdiki «awaz» «nuroṇun adəmlərning tuyuḳsiz kəp tillarda səzlisixiwatḳanliḳi tooṇrisidiki həwər»ni bildürüximu mumkin. □ **2:15 «ḥazir pəḳət ətigən saət toḳḳuz boldi»** — Yəḥudiylarning waḳit əlqimi boyiqə «künning üqinqi saiti».

Silərning ķeriliringlar alamət qüxlərni kəridu;□ ■
18 Bərhək, xu künlərdə ķullirim üstigimu, dedəklirim üstigimu Roḥimni ķuyimən,
ular bexarət yətküzidu.□
19 Mən yuķirida asmanlarda karamət ixlar, təwəndə, zeminda məjizilik alamətlərni,
Ķan, ot, is-tütək tüwrüklirini kərsitimən.
20 Rəbning uluoŋ ḥəm karamət-xərəplik küni bolmioŋuqə,
Ķuyax ķarangoŋulukķa,
Ay ķanoŋa aylandurulidu.■
21 Ḥəm xu qaoŋda xundaķ əməlgə axuruliduki,
Rəbning namini qaķirip nida ķiloŋanlarning ḥəmmisi ķutķuzulidu».□ ■

22 Əy Israillar, muxu səzlərni anglanglar. Nasarətlik Əysa bolsa, Huda aranglarda u arķilik kərsətkən ķudrətlik əmәllər, karamətlər wə məjizilik alamətlər bilən silərgə təstiķlioŋan bir zat — bu ixlar ḥəmminglaroŋa məlum — 23 u kixi Hudaning bekitkən məķsiti wə aldin'ala bilixi boyiqə satķunlukķa uqrap tutup berilgəndin keyin, silər uni Təwrat ķanunisiz yürgən adəmlərning ķoli arķilik krestləp əltürgüzdünglar. □ ■
24 Lekin Huda uni əlümning azablarning ilkidin azad ķilip ķayta tirildürdi. Qünki
əlümning uni tutķun ķilixi ḥərgiz mumkin əməs. ■ 25 Dawut *Zəburda* u tooŋruluķ
mundaķ aldin eytķan:
«Mən Pərwərdigarni ḥərdaim kəz aldimda kərüp keliwatimən;
U ong yenimda boloŋaqķa,
Mən ḥərgiz təwrənməymən.■
26 Xunga mening ķəlbim huxallandi,
Mening tilim xadlinip yayridi;
Mening tenim ümid-arzu iqidə turidu;
27 Qünki Sən jenimni təḥtisarada ķaldurmaysən,
Xundaķla Sening Muķəddəs Boloŋuqungoŋa qirixlərni kərgüzməysən.
28 Sən manga ḥayat yollirini kərsətkənsən;
Ḥuzurung bilən meni xad-huramlikķa tolup taxķuzisən».□ ■

29 Ķerindaxlar, mən atimiz *padixaḥ* Dawut tooŋruluķ ḥeq ikkilənməy xuni ey-
timənki, u əldi wə uning ķəbrisi bügünki küngiqə arimizda bar. ■ 30 Əmdi
u pəyoŋəmbər bolup, Hudaning uning təhtigə olturuxķa əz puxtidin birəylənni
turoŋuzuxķa ķəsəm bilən wədə bərgənlikini bilətti. □ ■ 31 U Məsiḥning *ölgəndin keyin* tirildürülidioŋinini aldin'ala kərüp yətkən wə bu munasiwət bilən Məsiḥning
təḥtisarada ķaldurulmaydioŋinini wə tenining qiriməydioŋinini tiloŋa aloŋan. ■
32 Huda dəl bu Əysani əlümdin tirildürdi, wə ḥəmmimiz bu ixning guwaḥqilirimiz.

□ **2:17 «Mən ahirķi künlərdə əz Roḥimni barlik ət igiliri üstigə ķuyimən»** — «ahirķi künlər» yaki «ahir zaman» adəttə Injil dəwrining əzini kərsitidu; demək, Məsiḥning birinqi ķetim dunyaoŋa kelixidin tartip ikkinqi ķetim kelixigiqə boloŋan waķitni kərsitidu. «Roḥimni» grek tilida muxu yərdə «Roḥimdin» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **2:17** Yəx. 44:3; Əz. 11:19; 36:27; Yo. 2:27-29; Zək. 12:10; Luķa 2:36; Yḥ. 7:3; Ros. 10:45; 21:9. □ **2:18 «xu künlərdə ķullirim üstigimu, dedəklirim üstigimu Roḥimni ķuyimən…»** — «Roḥimni» grek tilida muxu yərdə «Roḥimdin» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **2:20** Yo. 2:10, 31; 3:15; Yəx. 13:10; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Wəḥ. 6:12-13 □ **2:21 «…ḥəm xu qaoŋda xundaķ əməlgə axuruliduki, Rəbning namini qaķirip nida ķiloŋanlarning ḥəmmisi ķutķuzulidu»** — (17-21-ayət) «Yo.» 2:28-32ni kərüng. ■ **2:21** Yo. 2:30-32; Rim. 10:13. □ **2:23 «Təwrat ķanunisiz yürgən adəmlər»…** — muxu yərdə yat əlliklər, bolupmu rimliķlarni kərsitidu. ■ **2:23** Ros. 4:28; 5:30. ■ **2:24** Ros. 10:40. ■ **2:25** Zəb. 16:8-11 □ **2:28 «…Sən manga ḥayat yollirini kərsətkənsən; ḥuzurung bilən meni xad-huramlikķa tolup taxķuzisən».»** — (25-28-ayət) «Zəb.» 16:8-11ni kərüng. ■ **2:28** Zəb. 16:8-11 ■ **2:29** 1Pad. 2:10; Ros. 13:36. □ **2:30 «əz puxtidin birəylən…»** — grek tilida «uning qatirikidin qikķandin birəylən…». ■ **2:30** 2Sam. 7:12; Zəb. 132:11; Luķa 1:32; Ros. 13:23; Rim. 1:3; 2Tim. 2:8. ■ **2:31** Zəb. 16:10; Ros. 13:35.

■ 33 U Hudaning ong yenida xan-xərəp iqidə olturoɣuzulup, xundaķla Ata wədə ķiloɣan Muķəddəs Roḥni ķobul ķilip, ḥazir kərüwatķan ḥəm anglawatķanliringlarni töküp *bizlərgə* qüxürdi. □ ■ 34-35 Qünki Dawut əzi ərxkə qiķķan əməs; lekin u munu səzlərni *Zəburda* eytķan: —
«Pərwərdigar mening Rəbbimgə eyttiki: —
«Mən sening düxmənliringni təhtipəring ķilmioɣuqə,
Mening ong yenimda olturoɣin!»».□ ■
36 Xuning üqün, pütkül Israil jəmətidikilər xuni ķət'iy bilsunki, Huda silər krestligən dəl uxbu Əysani ḥəm Rəb ḥəm Məsiḥ ķilip tiklidi!».
37 Bu səzlər angliɣanlarning yürikigə sanjiloɣandək ķattiķ təgkən bolup ular Petrus wə baxķa rosullardin:
— I ķerindaxlar, undaķta biz nemə ķiliximiz kerək? — dəp soraxti.■
38 Petrus ularoɣa: — Towa ķilinglar, ḥərbiringlar Əysa Məsiḥning namida gunaḥliringlarning kəqürüm ķilinixi üqün qəmüldürüxni ķobul ķilinglar wə xundaķ ķilsanglar Hudaning iltipati boloɣan Muķəddəs Roḥ silərgə ata ķilinidu. 39 Qünki bu wədə silərgə wə silərning baliliringlaroɣa, yiraķta turuwatķanlarning ḥəmmisigə, yəni Pərwərdigar Hudayimiz əzigə qaķiroɣanlarning ḥəmmisigə ata ķilinidu.□ ■
40 Petrus yənə nuroɣun baxķa səzlər bilən ularni agaḥlandurup ularoɣa:
— Silər əzünglarni bu iplas dəwrdin ķutķuzunglar! — dəp jekilidi. 41 Xuning bilən uning səzini ķobul ķiloɣanlar qəmüldürülüxti. Xu küni *jamaətkə* ķoxuloɣanlar üq mingqə kixi idi. 42 Ular əzlirini izqil ḥalda rosullarning təlimigə, *etiķadqilarning* birlik-ḥəmdəmlikigə, nanni oxtuxķa wə dualaroɣa beoɣixlidi. □

Etiķadqilar arisidiki inaķlik

43 Wə ķorķunq ularning ḥərbirining üstigə qüxti wə rosullarning wasitisi bilən nuroɣun karamətlər wə məjizilik alamətlər yüz bərdi. ■ 44 Pütün etiķadqilar dawamliķ jəm bolup billə yaxap, barliķini ortaķ tutuxti.■
45 Ular mal-mülüklirini setip, pulini ḥərkimning eḥtiyajioɣa ķarap ḥəmmisigə təķsim ķilixatti. ■ 46 Ular ḥər küni ibadəthana ḥoylisioɣa bir niyəttə jəm boluxatti, əy-əylərdə huxal-huramliķ wə aķ köngüllük bilən ortaķ oɣizalinixip, nanni oxtup yeyixip, □ 47 Hudaoɣa mədḥiyə oķuxatti; ular pütkül halayiķning izzitigə sazawər boldi. Rəb ḥər küni ķutķuzuluwatķanlarni jamaətkə ķoxatti.□ ■

■ **2:32** Yḥ. 15:27; Ros. 1:8. □ **2:33** **«xundaķla Ata wədə ķiloɣan Muķəddəs Roḥni ķobul ķilip,...»** — yaki «xundaķla Atidin Muķəddəs Roḥ ata ķilix wədisini tapxuruwelip,...». ■ **2:33** Ros. 1:4; 5:31; 10:45; Fil. 2:9. □ **2:34-35** **«Pərwərdigar mening Rəbbimgə eyttiki: — «Mən sening düxmənliringni təhtipəring ķilmioɣuqə, Mening ong yenimda olturoɣin!»»** — «Zəb.» 110:1. ■ **2:34-35** Zəb. 110:1; 1Kor. 15:25; Əf. 1:20; Ibr. 1:13. ■ **2:37** Zək. 12:10; Luķa 3:10; Ros. 9:6; 16:30. □ **2:39** **«bu wədə silərgə wə silərning baliliringlaroɣa, yiraķta turuwatķanlarning ḥəmmisigə, yəni Pərwərdigar Hudayimiz əzigə qaķiroɣanlarning ḥəmmisigə ata ķilinidu»** — «bu wədə» Muķəddəs Roḥni kərsitidu. ■ **2:39** Yo. 2:30-32; Əf. 2:13. □ **2:42** **«etiķadqilarning birlik-ḥəmdəmliki»** — bu alaḥidə mənidə bolup, grek tilida «ortaķliķ» degən səz bilən ipadilinidu. Bu səz ḥəm Huda bilən boloɣan alaķini, ḥəm etiķadqilarning bir-biri bilən boloɣan ziq alaķisini wə Hudaning xapaitidin ortaķ nesiwə boluxni bildüridu. **«nan oxtux»** — xübḥisizki, ularning Əysaning əlümini hatiriləx üqün nan oxtuxini kərsitidu («Mat.» 26:26-28, «1Kor.» 11-bab, 17-34ni kərüng). ■ **2:43** Mar. 16:17; Ros. 5:12. ■ **2:44** Ķan. 15:4; Ros. 4:32. ■ **2:45** Yəx. 58:7; Ros. 4:35. □ **2:46** **«ular ḥər küni ... aķ köngüllük bilən ortaķ oɣizalinixip, nanni oxtup yeyixip,...»** — 2:42diki izaḥatni kərüng. □ **2:47** **«...Rəb ḥər küni ķutķuzuluwatķanlarni jamaətkə ķoxatti»** — yaki «...Rəb ḥər küni ķutķuzuluwatķanlarni ularning arisioɣa ķoxatti». ■ **2:47** Ros. 5:14; 11:21.

3

Petrus bilən Yuḫannaning tokur adəmni saḳaytixi

1 Bir küni ibadəthanida dua ḳilinidiƣan waḳitta, yəni qüxtin keyin saət üqtə,
Petrus bilən Yuḫannamu ibadəthaniƣa qiḳip barƣanidi.□ 2 Xu pəyttə bir tuƣma
tokur adəmmu bu yərgə elip keliniwatḳanidi. Ḫər küni, kixilər uni ibadəthaniƣa
kirgənlərdin sədiḳə tilisun dəp, ibadəthanidiki «Güzəl dərwaza» aldiƣa əkelip
ḳoyatti.■ 3 U Petrus bilən Yuḫannaning ibadəthaniƣa kirip ketiwatḳinini kərüp,
ulardin sədiḳə tilidi. 4 Petrus bilən Yuḫanna uningƣa nəzirini saldi. Petrus uningƣa:
— Bizgə ḳara! — dedi.
5 U ulardin bir nərsə kütüp, kəzlirini üzməy ḳarap turatti. 6 Biraḳ Petrus uningƣa:
— Məndə altun yaki kümüx yoḳ; lekin ḳolumda barini sanga berəy. Nasarətlik Əysa
Məsiḫning nami bilən, ornungdin turup mang! — dewidi,■ 7 uni ong ḳolidin tartip,
yəlap turƣuzdi. U adəmning put wə oxuḳ beƣixliri xuan küqləndürülüp, 8 ornidin
dəs turup mengixḳa baxlidi. U mengip wə səkrəp, Hudaƣa mədḫiyə oḳuƣan ḫalda
ular bilən billə ibadəthana ḫoylisiƣa kirdi. 9 Barliḳ halayiḳ uning mengip Hudaƣa
mədḫiyə oḳuƣanliḳini kərüp 10 uning ibadəthanidiki «güzəl dərwaza» aldida sədiḳə
tilap olturidiƣan ḫeliḳi adəm ikənlikini tonup, uningda yüz bərginigə ḫəyranuḫəs
bolup dang ḳetip ḳelixti.

Petrusning ibadəthanida eytḳan səzliri

11 *Saḳayƣan kixi* Petrus bilən Yuḫannaƣa qing esilip turuwalƣanda, ḫəyran
boluxḳan barliḳ həlḳ ularning yeniƣa *ibadəthanidiki* «Sulayman pexaywini» degən
yərgə yügürüp kelixti. 12 Bu əḫwalni kərgən Petrus halayiḳḳa mundaḳ dedi:
— I Israillar! Bu ixḳa nemanqə ḫəyran bolisilər? Biz huddi öz küq-kudritimiz
yaki ihlasmənlikimizgə tayinip bu adəmni mangduruƣandək bizgə nemanqə tikilip
ḳaraysilər? 13 Əməliyəttə bolsa, ata-bowilirimizning Hudasi, yəni Ibraḫim, Isḫaḳ
wə Yaḳupning Hudasi Öz hizmətkari boloƣan Əysani xan-xərəp bilən uluƣliƣan.
Biraḳ silər bolsanglar uni *rimliḳlaroƣa* tutup bərdinglar; andin *waliy* Pilatus uni
ḳoyup berixni ḫəküm ḳiloƣandin keyin, silər Pilatusning aldida uningdin tenip rət
ḳilixtinglar. □ ■ 14 Mana silər Muḳəddəs wə Ḫəḳḳaniy Boloƣuqidin tenip, uni rət ḳilip
Pilatustin uning orniƣa bir ḳatilni ḳoyup berixni tələp ḳildinglar. ■ 15 Xundaḳ ḳilip,
ḫayatliḳni barliḳḳa Kəltürgüqini öltürdünglar! Biraḳ Huda uni ölümdin tirildürdi,
biz mana buningƣa guwaḫqidurmiz. □ ■ 16 Mana uning namiƣa ḳiloƣan etiḳad
arḳiliḳ, uning nami silər kərüwatḳan wə tonuydiƣan bu adəmgə dərman kirgüzdi;
uning arḳiliḳ boloƣan etiḳad u kixini köz aldinglarda səllimaza saḳ-salamət ḳildi.
17 Əmdi ḳerindaxlar, silərning wə xuningdək silərning baxliḳliringlarningmu bu ixni
öləplättə ḳiloƣanliḳinglarni bilimən. 18 Lekin Huda barliḳ pəyƣəmbərlərning aƣzi
bilən aldin'ala jakarliƣanlirini, yəni uning Məsiḫining azab-oḳubət tartidiƣanliḳini
xu yol bilən əməlgə axurdi. ■ 19 Xuning üqün gunaḫinglarning öqürüwetilixi
üqün ḫazir towa ḳilip yolliringlardin burulunglar! Xundaḳ ḳiloƣanda, insanlarning
jenini yengilanduridiƣan pəsil-künlər Pərwərdigarning ḫuzuridin qiḳip kelidu ■
20 wə u silər üqün aldin tikləngən Məsiḫ, yəni Əysani ḳexinglaroƣa ḳaytidin

□ **3:1 «saət üqtə»** — ibraniylarning waḳti boyiqə «saət toḳḳuzda». ■ **3:2** Yḫ. 9:8; Ros. 14:8. ■ **3:6** Ros. 4:10. □ **3:13 «ata-bowilirimizning Hudasi, yəni Ibraḫim, Isḫaḳ wə Yaḳupning Hudasi öz hizmətkari boloƣan Əysani xan-xərəp bilən uluƣliƣan»** — Məsiḫning «Pərwərdigarning hizmətkari» yaki «Pərwərdigarning ḳuli» süpiti ikənliki tooƣruluḳ bexarətlər «Yəx.» 42:1-18, 49-bab, 50:3-11, 52:13-53:12də kərülidu. ■ **3:13** Mis. 3:6,15; Mat. 27:20; Mar. 15:11; Luḳa 23:18; Yḫ. 18:40. ■ **3:14** Luḳa 23:18. □ **3:15 «Huda uni ölümdin tirildürdi»** — grek tilida: «Huda uni ölgənlərdin tirildürdi». ■ **3:15** Ros. 1:8; 2:32. ■ **3:18** Yəx. 50:6; 53:5; Luḳa 24:27. ■ **3:19** Ros. 2:38.

əwətidu. 21 Ḥazirqə bolsa, Hudaning dəsləptiki zamanlardin tartip mukəddəs
pəyƣəmbərlirining aƣzi bilən eytḳinidək, ḥəmmə məwjudatlar yengilinidiƣan
waḳit kəlmigüqə, ərxlər uni ḳobul ḳilip, uningƣa makan bolidu. 22 Musa dərwəḳə
mundaḳ degənidi: — «Pərwərdigar Hudayinglar əz ḳerindaxliringlar arisidin
manga ohxax bir pəyƣəmbər turƣuzidu. Uning silərgə eytḳan barliḳ səzlirini
anglap, uningƣa toluḳ itaət ḳilixinglar kerək! ■ 23 Qünki bu pəyƣəmbərning səzini
anglimaydiƣanlarning ḥərbiri həlḳ ḳataridin üzüp taxlinidu».□
24 Dərwəḳə, Samuil *pəyƣəmbər* wə uningdin keyin kelip bexarətlərni yətküzgən
pəyƣəmbərlərning ḥəmmisi bu künlər tooƣrisida aldin eytḳan. 25 Silər bu
pəyƣəmbərlərning pərzəntlirisilər wə Huda ata-bowanglar bilən tüzgən əḥdining
pərzəntliridursilər — bu əḥdə boyiqə Huda Ibraḥimƣa: «Sening nəsling arḳiliḳ
yər yüzidiki barliḳ ailə-jəmətlərgə bəht-bərikət ata ḳilinidu» dəp wədə bərgən. ■
26 Xunga Huda ḥərbiringlarni əz rəzillikliringlardin ḳayturup, silərgə bəht-bərikət
ata ḳilix üqün, hizmətkari Əysani turƣuzup, uni awwal silərgə əwətti.□

4

Petrus bilən Yuḥannaning aliy kengəxmidə soraḳ ḳilinixi

1 Petrus bilən Yuḥanna halayiḳḳa gəp ḳiliwatḳanda, kaḥinlar, ibadəthana
ḳarawullirining baxliḳi wə Saduḳiylar ularning yeniƣa kelip ḳaldi.□ 2 Ular
rosullarning halayiḳḳa təlim berixi, jümlidin «Əysaning wasitisi bilən əlgənlər
tirildürülidu» dəp jakarliƣini üqün intayin əsəbiyləxti .□ 3 Ular ularni tutḳun ḳilip,
ətisigiqə türmigə solap ḳoydi, qünki kəq kirip ḳaliƣanidi.□ 4 Lekin jar ḳilinƣan səz-
kalamni angliƣanlarning kəpi etiḳad ḳildi; xuning bilən etiḳad ḳiliƣan ərlərning
sanila bəx mingƣa yətti.
5 Ətisi, *Yəḥudiylarning kengəxmisidiki* baxliḳlar, aḳsaḳallar wə Təwrat ustazliri
Yerusalemda toplandi. 6 Ularning arisida bax kaḥin Annas, Ḳayafas, Yuḥanna,
Iskəndər wə bax kaḥinning baxḳa jəmətidikilər bar idi. 7 Ular *Petrus bilən Yuḥannani*
arisiƣa turƣuzup:
— Silər bu ixni ḳaysi küq-ḳudrətkə tayinip yaki kimning nami bilən ḳildinglar? —
dəp soridi.■
8 Petrus Mukəddəs Roḥḳa toldurulƣan ḥalda ularƣa mundaḳ dedi:
Həlḳning ḥəkümranliri wə Israilning aḳsaḳalliri! 9 Əgər biz bügün bu tokur adəmgə
kərsətkən yahxi əməl ḥəm uning ḳandaḳ saḳaytiliƣanliḳi səwəblik soraḳḳa tartiliƣan
bolsaḳ, 10 silər wə pütkül Israil həlḳi xuni bilsunki, silər krestligən, əmma Huda
ölümdin tirildürgən Nasarətlik Əysa Məsiḥning nami bilən, uning *küq-ḳudriti* arḳiliḳ
bu kixi muxu yərdə aldinglarda pütünləy saḳ-salamət turidu!

■ **3:22** Ḳan. 18:15-16, 19; Yḥ. 1:46; Ros. 7:37. □ **3:23** **«...Qünki bu pəyƣəmbərning səzini anglimaydiƣanlarning ḥərbiri həlḳ ḳataridin üzüp taxlinidu»** — (22-23-ayət) «Ḳan.» 18:15-19). Bu bexarət əysa Məsiḥni kərsitidu, əlwəttə. U tooƣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **3:25** Yar. 22:18; Gal. 3:8. □ **3:26** **«Xunga Huda ḥərbiringlarni əz rəzillikliringlardin ḳayturup, silərgə bəht-bərikət ata ḳilix üqün, hizmətkari Əysani turƣuzup, uni awwal silərgə əwətti»** — «... uni (Əysani)... **awwal** silərgə əwətti» — demək, Huda Ibraḥim bilən tüzgən əḥdisi boyiqə Ibraḥimning nəsli boliƣan Əysani «yər yüzidiki barliḳ əllərgə bəht-bərikət ata ḳilinixi üqün» əwətkəndə, uni barliḳ əllərgə əwətixtin awwal Əz Yəḥudiy həlḳigə əwətti. □ **4:1** **«Saduḳiylar»** — Yəḥudiylarning bir məzḥipi. Ular tooƣruluḳ «təbirlər»ni kərüng. □ **4:2** **«Ular rosullarning... «Əysaning wasitisi bilən əlgənlər tirildürülidu» dəp jakarliƣini üqün intayin əsəbiyləxti»** — «əsəbiyləxti» yaki «ƣəzəpləndi». «Əlgənlər tirildürülidu» degən gəp Saduḳiylarni intayin ƣəzəpləndürgən bolsa kerək, qünki ular bu nuḳtiƣa ḳət'iy ixənməytti. □ **4:3** **«Ular ularni tutḳun ḳilip, ətisigiqə türmigə solap ḳoydi...»** — «ularni» — Petrus, Yuḥanna wə ularƣa esilip qing tutḳan, saḳaytiliƣan tokur kixini kərsitidu (9-, 10-, 14-ayətni kərüng). ■ **4:7** Mis. 2:14; Mat. 21:23; Ros. 7:27.

11 Bu *Əysa* bolsa, *muқəddəs yazmilarda pütülgəndək*, dəl silər tamqilar etibarsiz
dəp taxliwətkən, birақ burjək texi bolup tikləngən taxtur. □ ■ 12 Uningdin baxқa
ҳeqkimdə nijatliқ yoқ, qünki pütkül asman astida insanlar arisiоqan təқdim қilinоqan,
Əysadin baxқa bizni қutқuzidiоqan ҳeqқandaқ bir nam yoқtur.■
13 Petrus bilən Yuҳannaning bu jüritini kərgən ҳəkümranlar ularning oқumiоqan
adəttiki adəmlərdin ikənlikini bilip, ҳəyran boluxti; ularning burun Əysa bilən
billə boloqanliқinimu bildi. □ 14 Uning üstigə, saқayoqan ҳeliқi adəmning ularning
yenida turuwatқanliқini kərüp, ular ҳeqқandaқ gəp yanduralmidi. 15 Xuning
bilən ҳəkümranlar ularni kengəxmidin qiқixқa buyrudi. Andin bir-biri bilən
məsliҳətlixip:
16 — Bularni қandaқ қilimiz? Qünki ularning wasitisi bilən heli kərünərlik məjizilik
bir alamət yüz bərgənliki pütkül Yerusalemdikilərgə ayan boldi wə biz uni inkar
қilixқa amalsizmiz. ■ 17 Lekin bu ixning həlқ iqidə tehimu kəng yeyilip kətməsliki
üqün, ularoqa bundin keyin bu adəmning namida ҳeqkimgə ҳeqnemə deməslikkə
agaҳ-təҳdit salayli! — deyixti.
18 Xuning bilən ularni qaқirtip, bundin keyin Əysaning namida ҳeq səzliməslik yaki
təlim bərməslikni қət'iy buyrudi. 19 Lekin Petrus bilən Yuҳanna:
— Hudaning aldida silərgə itaət қilix toоrimu yaki Hudaoqimu, buningoqa əzünglar
bir nemə dənglar! ■ 20 Əmma biz bolsaқ, kərgən wə angliоqanlirimizni eytmay
turalmaymiz! — dəp jawab bərdi.
21 *Ҳəkümranlar* bolsa halayiқtin қorқup, ularni jazalaxқa layiқ səwəb tapalmay,
ularoqa tehimu təҳdit selip, қoyup bərdi. Qünki halayiқ boloqan wəқə tüpəylidin
Hudani uluoqlioqanidi. ■ 22 Qünki bu saқaytilix məjizilik alamiti kərsitilgən kixining
yexi қiriқtin axқanidi.

Jamaətning bir қəlbdə, bir roҳta dua қilixi

23 Ular қoyup berilgəndin keyin, əz ҳəmraҳlirining yenioqa қaytip kelip, bax kaҳinlar
wə aқsaқallarning қiloqan səzlirini baxtin-ahir kəpqilikkə uқturdi. □ ■ 24 Ular buni
angliоqanda, awazini bir niyət bir dil bilən Hudaoqa kətürüp mundaқ nida қildi:
— I Igimiz, Sən asman-zemin, dengiz-okyanlarni wə ulardiki barliқ məwjudatlarni
yaratқan Hudadursən. ■ 25 Sən Muқəddəs Roҳ bilən hizmətkaring boloqan
Dawutning aoqzi arқiliқ mundaқ degənoqu:
«Əllər nemixқa quқan salidu?
Nemə üqün bikardin-bikar suyiқəst oylaydu?□ ■
26 Dunyadiki padixaҳlar səp tartip,
Əməldarlar yioqilixip,
Pərwərdigar wə Uning Məsiҳi bilən қarxilixқa jəm boluxti».□ ■
27 — Qünki dərwəқə dəl bu xəҳərdə Ҳerod ҳəm Pontius Pilatus, yat əlliklər ҳəm
Israil həlқliri birlixip, Sən məsiҳligən muқəddəs hizmətkaring Əysaoqa қarxi qiқip

---

□ **4:11 «Bu Əysa bolsa, muқəddəs yazmilarda pütülgəndək, dəl silər tamqilar etibarsiz dəp taxliwətkən, birақ burjək texi bolup tikləngən taxtur»** — «Zəb.» 118:2. ■ **4:11** Zəb. 118:22; Yəx. 28:16; Mat. 21:42; Mar. 12:10; Luқa 20:17; Rim. 9:33; 1Pet. 2:7. ■ **4:12** Mat. 1:21; Ros. 10:43; 1Tim. 2:5. □ **4:13 «ularning oқumioqan adəttiki adəmlərdin ikənliki...»** — «oқumioqan» pütünləy sawatsiz degənlik əməs, pəқət (ularning kəzқarixida) Təwratқa xərҳ berixkə salaҳiyiti yoқluқini kərsitidu. «Adəttiki» «ҳeq alaҳidə təbiyə kərmigən» degən mənidə. ■ **4:16** Yҳ. 11:47. ■ **4:19** Ros. 5:29. ■ **4:21** Ros. 3:7, 8; 5:26. □ **4:23 «əz ҳəmraҳlirining yenioqa қaytip kelip...»** — «əz ҳəmraҳliri» əz əyidikilərni əməs, bəlki jamaəttikilərni kərsitidu, əlwəttə. ■ **4:23** Ros. 12:12. ■ **4:24** Mis. 20:11 □ **4:25 «Sən Muқəddəs Roҳ bilən hizmətkaring boloqan Dawutning aoqzi arқiliқ mundaқ degənoqu ...»** — bəzi kona kəqürülmilərdə «Muқəddəs Roҳ bilən» degən səz tepilmaydu. ■ **4:25** Zəb. 2:1. □ **4:26 «...Dunyadiki padixaҳlar səp tartip, əməldarlar yioqilixip, Pərwərdigar wə Uning Məsiҳi bilən қarxilixқa jəm boluxti»** — (25-26-ayət) «Zəb.» 2:1-2. ■ **4:26** Zəb. 2:1, 2.

toplanoɣanidi, ■ 28 xuning bilən küq-ḳudriting wə iradəng boyiqə Sən burunla
nemining əməlgə axuruluxini bekitkən bolsang, ular xularni ḳiloɣan. □
29 Əmdi i Pərwərdigar, ularning seliwatḳan təḥditlirini kərgəysən, ḳulliringni
söz-kalamingni toluḳ yürəklik bilən səzləp yətküzidioɣan ḳiloɣaysən; 30 kesəllərni
saḳaytixḳa ḳolungni uzitip, muḳəddəs hizmətkaring Əysaning namida məjizilik
alamətlər wə karamətlərni yaratḳaysən.■
31 Ularning duasi ayaoɣlaxḳanda, ular turoɣan yər təwrinip kətti. Ular ḥəmmisi
Muḳəddəs Roḥḳa toldurulup, Hudaning söz-kalamini yürəklik səzləp yətküzüxkə
baxlidi.■

Etiḳadqilarning pul-mallirini ortaḳ ḳilixi

32 Top-top etiḳadqilar bir jan-bir dil, bir məḳsəttə idi. Ḥeqkim özigə təəlluḳ pul-
melini «özümning» deməytti, bəlki ḥəmmisigə ortaḳ idi. ■ 33 Rosullar zor küq-
ḳudrət bilən Rəb Əysaning tirilgənlikigə guwaḥliḳ berətti. Hudaning zor meḥri-
xəpḳiti ularning ḥəmmisining üstigə ḳondi. 34 Ularning arisidikilərning ḥeqnemigə
ḥajiti qüxməytti. Qünki yər-zemin, öy-jay igidarliri boloɣanlar ularni setip, pulini
elip kelip 35 rosullarning ayioɣi aldioɣa ḳoyatti; andin ḥərkimning eḥtiyajioɣa ḳarap
təḳsim ḳilinatti.■
36 Ularning iqidə Lawiy ḳəbilisidin boloɣan, Siprusta tuoɣuloɣan Yüsüp isimlik birsi
bar idi (rosullar uni Barnabas, yəni «Rioɣbətləndürgüqi ooɣul bala» dəp atioɣan); □
37 uningmu bir parqə etizi bar idi; u xu yolda uni setip, pulini elip rosullarning ayioɣi
aldioɣa tapxurdi.

5

Ananiya bilən Safira

1 Əmdi Ananiyas isimlik yənə bir adəmmu ayali Safira bilən bir parqə yerini
satti.□ 2 Ananiyas pulning bir ḳismini özigə ḳaldurdi, yəni bir ḳismini elip kelip,
rosullarning ayioɣi aldioɣa ḳoydi. Ayalimu buningdin toluḳ həwərdar idi.□
3 Biraḳ Petrus uningoɣa:
— Ananiyas, nemixḳa ḳəlbingni Xəytanning ilkigə tapxurup, Muḳəddəs Roḥḳa
yaloɣan eytip, yər satḳan pulning bir ḳismini özünggə ḳaldurdung?□ 4 Yər
setilmioɣanda, seningki əməsmidi? Setiloɣandin keyin, pulmu öz ihtiyaringda
bolmamti? Xundaḳ turuḳluḳ, nemixḳa ḳəlbingdə bu ixni niyət ḳilding? Sən
insanlaroɣa əməs, bəlki Hudaoɣa yaloɣan eytting! — dedi.

■ **4:27** Mat. 26:3; Mar. 14:1; Luḳa 22:2; Yḥ. 11:47. □ **4:28 «küq-ḳudriting wə iradəng boyiqə…»** — grek tilida: «ḳolung wə iradəng boyiqə…». **«Sən burunla nemining əməlgə axuruluxini bekitkən bolsang, ular xularni ḳiloɣan»** — demək, muxu kixilərning Hudaoɣa wə Uning Məsiḥigə ḳarxi intayin yaman niyiti bolsimu, ularning Əysani əltürüwətkənliki bəribir Huda Özining karamət pilanini əməlgə axurux üqün idi. ■ **4:30** Mar. 16:17. ■ **4:31** Ros. 16:26. ■ **4:32** Ros. 2:44; 1Pet. 3:8. ■ **4:35** Yəx. 58:7. □ **4:36 «ularning iqidə Lawiy ḳəbilisidin boloɣan, Siprusta tuoɣuloɣan Yüsüp isimlik birsi bar idi… Barnabas.. dəp atioɣan»** — Barnabas Lawiylik boloɣaqḳa, bəlkim ibadəthanida ixligənidi. □ **5:1 «Ananiyas isimlik yənə bir adəm…»** — «Ananiyas» bəlkim ibraniy tilidiki «Ḥananiya» degənning grek tilidiki xəkli boluxi mumkin. □ **5:2 «Ananiyas pulning bir ḳismini özigə ḳaldurdi, yəni bir ḳismini elip kelip, rosullarning ayioɣi aldioɣa ḳoydi. Ayalimu buningdin toluḳ həwərdar idi»** — bu ixḳa ḳarioɣanda, ularning məḳsiti özlirining sehiyliḳini köz-köz ḳilip: «Mana biz baxḳilaroɣa ohxax ḥəmmə nərsimizni Hudaning yolioɣa beoɣixliduḳ» degən bolsimu, lekin ular yər satḳan pulning bir ḳismini yər satḳan pulning ḥəmmisi, dəp yaloɣan eytḳanidi. □ **5:3 «nemixḳa ḳəlbingni Xəytanning ilkigə tapxurup,…?»** — grek tilida «nemixḳa Xəytan ḳəlbingni tolduroɣanki…?» degən sözlər bilən ipadilinidu.

5 Ananiyas bu sözlərni angliƣan ḥaman yiķilip jan üzdi. Bu ixni angliƣuqilarni ķattiķ ķorķunq basti. 6 Əmdi yax yigitlər ornidin turup jəsətni kepənləp, sirtķa apirip dəpnə ķildi.
7 Təhminən üq saəttin keyin, *Ananiyasning* ayali kirip kəldi; biraķ u boloƣan wəķədin həwərsiz idi. 8 Petrus uningdin:
— Manga eytķin, silər yərni muxu puloƣa sattinglarmu? — dəp soridi.
— Xundaķ, muxunqilik puloƣa sattuķ, — dəp jawab bərdi u.
9 Petrus:
— Silər nemə üqün Muķəddəs Roḥni sinaxķa til biriktürdünglar? Ķara, eringni dəpnə ķilip kəlgənlərning putliri ixik tüwidə turidu, ular senimu əketidu! — dedi.
10 Umu xuan uning ayaƣliri aldioƣa yiķilip, jan bərdi. Ḥeliķi yax yigitlər kirip, uning ølgənlikini kərdi; ular unimu elip berip erining yenioƣa dəpnə ķildi. 11 Pütün jamaətni, xundaķla bu ixni angliƣanlarning ḥərbirini ķattiķ ķorķunq basti.

Rosullar kərsətkən məjizilər

12 Rosullarning ķoli arķilik həlķ iqidə nuroƣun məjizilik alamətlər wə karamətlər kərsitildi. (Barlik *etiķadqilar* bir niyəttə bolup ibadəthanidiki «Sulayman pex-aywini»da daim jəm bolatti. ■ 13 Biraķ baxķa kixilər ularoƣa ķoxuluxķa jür'ət ķilalmaytti; əmma halayiķ ularni intayin ḥərmətləytti. 14 Xundaķtimu, etiķad ķiloƣuqilar baroƣanseri kəpiyip, ḥəm ərlər ḥəm ayallar top-top bolup Rəbgə ķoxuloƣili turdi). 15 Xuning bilən kixilər ḥətta Petrus ətüp ketiwatķanda ḥeqbolmioƣanda uning sayisi bolsimu üstigə qüxsun dəp, kesəllərni koqilaroƣa elip qiķip kərpə wə zəmbillərgə yatķuzup ķoyatti.
16 Yənə top-top kixilər Yerusalem ətrapidiki xəḥər-yezilardin kesəllərni wə napak roḥlar qaplixiwaloƣan kixilərni elip kelətti. Ularning ḥəmmisi saķiyip ķaytixatti.■

Rosullarning ziyankəxlikkə uqrixi

17 Bax kaḥin wə uning tərəpdarliri, yəni Sadukiy məzḥəpidikilər ķozoƣilip bu ixlaroƣa oƣəzəplinip, 18 rosullarni tutķun ķilip, ķamaķhanioƣa ķamidi. □ 19 Lekin xu keqə, Rəbning bir pərixtisi ķamaķhanining dərwazilirini eqip, rosullarni elip qiķip, ularoƣa:■
20 — Silər ibadəthana ḥoylisioƣa kirip, halayiķķa bu ḥayatlik tooƣrisidiki ḥəmmə sözlərni jakarlanglar — dəp tapilidi.
21 Rosullar bu səzni anglap, tang atķanda ibadəthana ḥoylisioƣa kirip, kixilərgə təlim berixkə baxlidi.
Bax kaḥin wə uning tərəpdarliri kəlgəndə, aliy kengəxmidikilər wə Israillarning barlik akṣakallirini jəm boluxķa qaķirdi. Andin *rosullarni* elip kəlsun dəp ķamaķhanioƣa adəm əwətti. 22 Lekin sipaḥlar zindanoƣa yetip baroƣanda, rosullarning u yərdə yoķlukini bayķap ķaytip berip, kengəxmidikilərgə:
23 — Biz barsaķ, zindan məḥkəm takaķlik turuptu, ķarawullarmu dərwazilirida kəzəttə turuptu. Lekin dərwazilarni eqip ķarisaķ, iqidə birmu adəm yoķ! — dəp məlumat bərdi.
24 Bu həwərni angliƣan ibadəthanidiki *məs'ul* kaḥin ḥəm ķarawullarning baxliķi wə bax kaḥinlar: — «Əmdi bu ix zadi ķandaķ bolup ketər?» deyixip alaķzadilikkə qəmdi. 25 Dəl xu qaƣda, bir kixi kirip:
— Ķaranglar, silər zindanoƣa ķamioƣan adəmlər ibadəthana ḥoylisida turup halay-iķķa təlim beriwatidioƣu! — dəp həwər ķildi.

■ **5:12** Mar. 16:17; Ros. 2:43. ■ **5:16** Mar. 16:17; Ros. 8:7; 16:18; 19:12. □ **5:18 «rosullarni tutķun ķilip, ķamaķhanioƣa ķamidi» —** muxu yərdiki «ķamaķhana» grek tilida «ammiwiy türmə» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **5:19** Ros. 12:7; 16:26.

26 Buning bilən, ḫeliḳi ḳarawullar baxliḳi sipaḫlirini baxlap berip, *rosullarni* elip kəldi. Biraḳ ular halayiḳ bizni qalma-kesək ḳilixi mumkin dəp ḳorḳup, ularoɣa zorluḳ ixlətmidi.■
27 Ular *rosullarni* elip kəlgəndin keyin, ularni kengəxmidikilər aldida turoɣuzdi. Bax kaḫin ularni soraḳ ḳilip:
28 — Biz əsli silərni bu namda kixilərgə təlim bərmənglar, dəp ḳattiḳ agaḫlanduroɣaniduḳ. Lekin mana, silər yənə xu təliminglar bilən pütkül Yerusalemni ḳaplidinglar ḫəmdə bu kixining ḳan ḳərzini bizgə artmaḳqi boluwatisilər! — dedi.□ ■
29 Lekin Petrus wə *baxḳa* rosullar jawab berip mundaḳ dedi:
— Insanoɣa əməs, Hudaoɣa itaət ḳilix kerək! ■ 30 Silər tutup yaoɣaqḳa esip əltürgən Əysani, ata-bowimizning Hudasi tirildürdi. □ ■ 31 Huda Israil həlḳini towa ḳilixḳa wə gunaḫlirining kəqürülixikə muyəssər ḳilix üqün, uni uluoɣlap Yetəkqi ḫəm Ḳutḳuzoɣuqi süpitidə Özining ong yenioɣa kətürüp olturoɣuzdi. ■ 32 Biz bu ixlaroɣa guwaḫqilarmiz; xundaḳla Huda Özigə itaət ḳiloɣuqilaroɣa ata ḳiloɣan Muḳəddəs Roḫmu bu ixlaroɣa guwaḫqidur.■
33 Ular bu sözlərni anglap ḳəlbigə sanjiloɣandək bolup *rosullarni* əltürüxkə məsliḫətləxti. 34 Lekin kengəxmə iqidə pütün həlḳning ḫərmitigə sazawər boloɣan Pərisiy məzḫipidiki Gamaliyəl isimlik bir Təwrat əlimasi bar idi. U ornidin turup:
— Ularni birdəm sirtḳa qiḳirip turunglar, — dəp buyrudi.
35 Andin u *kengəxmidikilərgə* mundaḳ dedi:
— Əy Israillar, silər bu kixilərni bir tərəp ḳilixta özünglaroɣa eḫtiyat ḳilinglar! 36 Ilgiri, ḫeliḳi Təwdas isimlik özini qong tutup otturioɣa qiḳḳanidi. Uningoɣa təhminən tət yüz adəm ḳoxuldi. Biraḳ u özi əltürüldi wə barliḳ əgəxküqiliri tarḳilip ketip, uning ixi yoḳḳa qiḳti. □ ■ 37 Andin keyin nopus tizimlax künliridə, Galiliyəlik Yəḫudamu bax kətürüp qiḳip, bir top kixini toplap özigə əgəxtürgən. Umu yoḳitilip, barliḳ əgəxküqilirimu tarḳitiwetilgən. 38 Əmdi silərgə nəsiḫitim xuki: Bu kixilər bilən karinglar bolmisun! Ularni ihtiyarioɣa ḳoyup beringlar. Qünki əgər bu eḳim yaki bu ix pəḳət insandin kəlgən bolsa, jəzmən yoḳḳa qiḳidu. ■ 39 Lekin əgər Hudadin bolsa, silər ularni yoḳitalmaysilər! Ḫətta özünglar Hudaoɣa ḫujum ḳiloɣuqilar bolup qiḳisilər! ■
40 Aliy kengəxmidikikilər nəsiḫətni ḳobul ḳildi; ular rosullarni qaḳirtip kirip, ularni ḳamqilitip, ularoɣa ḫərgiz Əysaning namida sözliməslikni agaḫlandurdi. Andin ularni ḳoyup bərdi. 41 Rosullar əmdi kengəxmining otturisidin qiḳip, özlirining mubarək nam üqün horluḳ azabi qekixkə layiḳ kərülgənlikidin xadlandi. □ ■ 42 Ular yənila ḫər küni ibadəthana ḫoylisida wə öymu-öy berip təlim berixtin wə «Əysa — Məsiḫdur!» degən hux həwərni jakarlaxtin ḫeq tohtimidi.□

■ **5:26** Mat. 21:26; Ros. 4:21. □ **5:28 «silər…bu kixining ḳan ḳərzini bizgə artmaḳqi boluwatisilər!» —** ḳizik ix xuki, Yəḫudiy aḳsaḳallirining tili «Əysa» deyixkə ḳət'iy barmaydu. ■ **5:28** Ros. 4:18. ■ **5:29** Ros. 4:19. □ **5:30 «…yaoɣaqḳa esip əltürgən Əysa» —** grek tilida «…dərəhkə esip əltürgən Əysa». ■ **5:30** Ḳan. 21:23; Ros. 3:15; 10:39; 13:29; 1Pet. 2:24. ■ **5:31** Ros. 2:33; 3:15; Fil. 2:9. ■ **5:32** Yḫ. 15:27; Ros. 2:4. □ **5:36 «biraḳ u özi əltürüldi…» —** «u … əltürüldi» — xübḫisizki, u rimliḳ küqlər təripidin əltürüldu. Təwdasning isyani Rim imperiyəsigə ḳarxi boloɣan bolsa kerək. ■ **5:36** Ros. 21:38. ■ **5:38** Pənd. 21:30; Yəx. 8:10; Mat. 15:13. ■ **5:39** Ros. 9:5; 23:9. □ **5:41 «.. özlirining mubarək nam üqün horluḳ azabi qekixkə layiḳ kərülgənlikidin xadlandi» —** muxu yərdə «mubarək nam» grek tilida pəḳət «nam» degən bilənla ipadilinidu. Qünki xu qaoɣdiki etiḳadqilar üqün pütkül dunyada pəḳət birla «nam», yəni Əysaning nami məwjut idi. ■ **5:41** Mat. 5:12. □ **5:42 «wə «Əysa — Məsiḫdur!» degən hux həwərni jakarlax…» —** yaki «wə hux həwər boloɣan Əysa Məsiḫni jakarlax…».

6

Jamaətning əməliy hizmətlirigə tallanoɣan yəttə kixi

1 Xu künlərdə, muhlislarning sani baroɣanseri kəpiyip, grekqə səzləydioɣan
Yəhudiylar yərlik ibraniy kərindaxlaroɣa: — Kündilik ozuk-tülük təkşim kilinixta
arimizdiki tul ayallar etibaroɣa elinmidi, dəp narazilik bildürüxti.□ 2 Xunga, on
ikkiylən pütkül muhlislarni qakirip yioɣip, ularoɣa mundak dedi:
— Bizning Hudaning səz-kalamini yətküzüx hizmitini taxlap koyup, ozuk-tülük
təkşim kilix bilən bolup ketiximiz tooɣra bolmaydu.□ ■ 3 Xuning üqün, i kərindaxlar,
aranglardiki nam-abruyi bar, Mukəddəs Rohka wə danalikka toloɣan yəttə kixini
iloɣap tallanglar, wə biz ularni bu ixka məs'ul kilimiz.■ 4 Biz bolsak, özimizni dua
kilix wə səz-kalamning hizmitidə boluxka beoɣixlaymiz.
5 Bu məslihət halayikning həmmisini hux kildi. Xuning bilən ular iman-ixənqkə wə
rohka toloɣan Istipan isimlik bir adəmni tallidi, wə yənə Filip, Prokorus, Nikanor,
Timon, Parmenas həmdə burun Təwrat etikadioɣa kirgən Antakyalik Nikolasni
tallap,■ 6 ularni rosullarning aldioɣa elip qikti. Rosullar ularning *bu hizmətni kilixi*
üqün kollirini ularning üstigə təgküzüp turup, dua kilixti.□ ■
7 Wə Hudaning səz-kalami dawamlik tarkaldi; Yerusalemdiki muhlislarning sanimu
baroɣanseri zor dərijidə kəpəydi. Nuroɣun kahinlarmu *Məsih* etikadioɣa itaət kilixka
kirixiwatatti.□ ■

Istipanning tutkun kilinixi

8 Wə Istipan *Hudaning* mehir-xəpkiti wə küq-kudritigə toloɣan bolup, həlk iqidə
karamətlər wə zor məjizilik alamətlərni kərsətti. 9 Birak «Kulluktin qikkan hərlər»
dəp ataloɣan sinagogtiki bəzilər, yəni Kurini wə Iskəndəriyə xəhərliri wə Kilikiyə həm
Asiya əlkiliridin kəlgən bəzi *Yəhudiylar* Istipanoɣa karxi qikip, uning bilən munazirə
kilixka baxlidi. 10 Lekin ular u səz kiloɣanda uningda boloɣan danalik wə rohka
takabil turuxka amalsiz kaldi. ■ 11 Buning bilən ular bəzi adəmlərning aoɣzini
maylap:
— Biz bu adəmning Musa wə Hudaoɣa karita kupurluk səzligənlikini angliduk, —
degənni ularning aoɣzioɣa saldi.■
12 Ular muxundak kilip halayikni, akşakallarni wə Təwrat ustazlirini kutratti; andin
Istipanning aldini tosup uni tutkun kilip, aliy kengəxmigə elip bardi. 13 Ular sahta
guwahqilarni otturioɣa qikirip mundak degüzdi:
— Bu adəm bu mukəddəs jayoɣa wə Təwrat kanunioɣa karxi səzlərni kilixtin
tohtimaydu. □ 14 Qünki biz uning heliki Nasarətlik Əysa tooɣruluk: «U bu jayni
wəyran kilidu wə Musa pəyoɣəmbər bizgə tapxuroɣan ən'əniwi kaidə-yosunlirimizni
özgərtidu!» degənlikini angliduk.□

□ **6:1 «grekqə səzləydioɣan Yəhudiylar» —** grek tilida «grekləxtürülgənlər». **«yərlik ibraniy kərindaxlar» —** demək, ibraniy tilida səzləydioɣan etikadqilar. □ **6:2 «ozuk-tülük təkşim kilix bilən bolup ketiximiz tooɣra bolmaydu» —** «ozuk-tülük təkşim kilix» grek tilida «dastihanlarda kütüx» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **6:2** Mis. 18:17. ■ **6:3** Kan. 1:13; Ros. 1:21; 16:2; 1Tim. 3:7. ■ **6:5** Ros. 11:24; 21:8. □ **6:6 «Istipan isimlik bir adəm… yənə Filip, Prokorus, Nikanor, Timon, Parmenas həmdə burun Təwrat etikadioɣa kirgən Antakyalik Nikolasni tallap, ularni rosullarning aldioɣa elip qikti» —** kizik yeri xuki, tallanoɣanlarning həmmisining isimliridin «grekləxkən Yəhudiylar» ikənliki bilinip turatti. ■ **6:6** Ros. 1:23; 8:17; 13:3; 1Tim. 4:14; 5:22; 2Tim. 1:6. □ **6:7 «Nuroɣun kahinlarmu Məsih etikadioɣa itaət kilixka kirixiwatatti» —** «Məsih etikadioɣa» grek tilida pəkət «etikadka» deyilidu. ■ **6:7** Ros. 19:20. ■ **6:10** Mis. 4:12; Yəx. 54:17; Luka 21:15. ■ **6:11** Mat. 26:59. □ **6:13 «bu adəm bu mukəddəs jayoɣa wə Təwrat kanunioɣa karxi səzlərni kilixtin tohtimaydu» —** «mukəddəs jay» ibadəthanini kərsitidu. □ **6:14 «U bu jayni wəyran kilidu» —** «bu jay» bəlkim mukəddəs ibadəthanini kərsitidu (12-ayətni kərüng).

15 Kengəxmidə olturoɣanlarning ḫəmmisi Istipanoɣa kəz tikip ḳarioɣinida, uning
qirayining pərixtiningkidək parḳirak ikənlikini kərdi.

7

Istipanning guwaḫliḳi

1 Bax kaḫin Istipandin:
— Bularning eytḳanliri rastmu? — dəp soridi.
2 Istipan mundak jawab bərdi:
— Ḳerindaxlar wə ata-bowilar, səzümgə ḳulak selinglar! Atimiz Ibraḫim tehi
Mesopotamiyə rayonida turuwatḳanda, yəni Ḫaran xəḫirigə kəqüp makanlixixtin
ilgiri, xan-xərəpning Igisi Huda uningoɣa ayan bolup: 3 «Sən əz yurtung wə uruḳ-
jəmətingdin ayrilip qikip, Mən sanga kərsitidioɣan zeminoɣa baroɣin» degənidi.■
4 Buning bilən u Kaldiylərning zeminini taxlap, Ḫaran xəḫirigə berip olturaḳlaxti.
Atisi əlgəndin keyin, Huda uni bu zeminoɣa, yəni silər ḫazir turuwatḳan zeminoɣa
yətkəp kəldi.□ 5 U wakitta, *Huda* uningoɣa bu zemindin miras bərmidi, ḫətta uningḳa
təwə put ḳoyoɣudəkmu bir yər bərmigənidi. Gərqə u tehiqə pərzənt kərmigən
bolsimu, *Huda* bu zeminni uningoɣa wə uning nəsligə igiliki bolux üqün berixkə
wədə ḳildi.■ 6 Andin Huda uningoɣa mundak dedi: «Sening nəsilliring yaḳa yurtta
musapir bolup turidu, xu yurttikilər ularni ḳul ḳilip tət yüz yil horlaydu.■ 7 Birak
ularni ḳulluḳḳa saloɣan əlni jazalaymən», dedi Huda, «wə uningdin keyin, *nəsilliring*
u yərdin qikip, bu yərdə Mening ibadət-hizmitimdə bolidu».□ ■
8 Keyin Huda Ibraḫim bilən bəlgisi hətnə boloɣan əḫdini tüzgən, xuning bilən Isḫak
uningdin tərəldi; *Ibraḫim* uni səkkizinqi küni hətnə ḳildi; xundak ḳilip Isḫaktin
Yaḳup *tərəldi*, Yaḳuptin on ikki «ḳəbilə atisi» *tərəldi*.□ ■
9 Keyin, «ḳəbilə atiliri» inisi Yüsüpkə ḫəsət ḳilip, uni Misiroɣa ḳulluḳḳa setiwətti.
Lekin Huda uning bilən billə bolup, □ ■ 10 uni barliḳ jəbir-japalardin ḳutḳuzup,
uni Misir padixaḫi Pirəwnning nəziridə iltipatḳa igə ḳilip, uningoɣa danixmənlik
ata ḳildi. Padixaḫ uni Misiroɣa bax wəzir, ordisioɣa bax oɣojidar ḳildi. ■ 11 Keyin,
eoɣir aqarqilik pütkül Misir wə Ḳanaan yərlirini besip, zor ḳiyinqilik boldi. Ata-
bowilirimiz ozuḳ-tülük tapalmidi. ■ 12 Yaḳup əmdi Misirda axlik barliḳini
angliɣan bolup, *ooɣullirini*, yəni ata-bowilirimizni u yərgə birinqi ḳetim əwətti. □ ■
13 Ikkinqi ḳetim baroɣanda, Yüsüp akilirioɣa özini axkarilidi. Xuning bilən Yüsüpning
jəmətidikilər Pirəwn padixaḫḳa məlum boldi. □ ■ 14 Andin Yüsüp atisi Yaḳupning
aldioɣa həwər yətküzüp, uni pütün ailə-jəməti bilən, jəmiy yətmix bəx kixini Misiroɣa

---

■ **7:3** Yar. 12:1. □ **7:4 «buning bilən u Kaldiylərning zeminini taxlap,..»** — «Kaldiyiliklərning zemini» «Uz» degən yurtni kərsitidu («Yar.» 11:31, 12:1ni kərüng). ■ **7:5** Yar. 12:7; 13:15. ■ **7:6** Yar. 15:13-14, 16; Mis. 12:40; Gal. 3:17. □ **7:7 «...birak ularni ḳullukḳa saloɣan əlni jazalaymən... wə uningdin keyin, nəsilliring u yərdin qikip, bu yərdə Mening ibadət-hizmitimdə bolidu»** — «Yar.» 15:13-14. ■ **7:7** Yar. 15:16; Mis. 3:12. □ **7:8 «Keyin Huda Ibraḫim bilən bəlgisi hətnə boloɣan əḫdini tüzgən..»** — «Yar.» 17:10-14. **«on ikki «ḳəbilə atisi»»** — Israil həlḳining on ikki ḳəbilisining əjdadlirini kərsitidu. ■ **7:8** Yar. 21:2; 25:24; 29:32; 30:5; 35:23. □ **7:9 «keyin, «ḳəbilə atiliri» inisi Yüsüpkə ḫəsət ḳilip, uni Misiroɣa ḳulluḳḳa setiwətti. Lekin Huda uning bilən billə bolup, ...»** — xu wakitta «ḳəbilə atiliri» (Yüsüptin baxḳa) onəylən idi. Muxu wəḳəni «Yar.» 37-babtin kərüng. ■ **7:9** Yar. 37:4,28; Zəb. 105:17. ■ **7:10** Yar. 41:40. ■ **7:11** Yar. 41:54; Zəb. 105:16. □ **7:12 «Yaḳup əmdi Misirda axlik barliḳini angliɣan bolup, ... ata-bowilirimizni u yərgə birinqi ḳetim əwətti»** — «birinqi ḳetim əwətti» — birinqi ḳetim ular ukisi Yüsüpni toniyalmidi (on nəqqə yil ətkənidi). «Yar.» 42-babni kərüng. ■ **7:12** Yar. 42:1. □ **7:13 «Ikkinqi ḳetim baroɣanda, Yüsüp akilirioɣa özini axkarilidi»** — «Yar.» 43-45-babni kərüng. ■ **7:13** Yar. 45:4.

özigə qakirdi. □ 15 Xuning bilən Yakup Misirƣa qüxti wə xu yərdə öldi; keyin *uningdin bolƣan* ata-bowilirimizmu xu yərdə öldi. ■ 16 Ularning jəsətliri keyin Xəkəm xəhirigə kayturulup, Ibrahim burun Hamorning ooƣulliridin məlum pulƣa setiwalƣan, Xəkəmdiki bir yərlikkə koyuldi.□ ■
17 Lekin Huda Ibrahimƣa əsli kilƣan wədining wakti yekinlaxkanda, Misirda turuwatkan *Israil* həlkining nopusi heli köpəygənidi. □ ■ 18 U wakitta, Yüsüptin həwiri bolmiƣan yengi bir padixah Misirda təhtkə qikti. ■ 19 Bu padixah kowmimizƣa hiylə-mikirlər bilən muamilə kilip, ata-bowilirimizni ezip horlidi, hətta ularni öz bowaklirini hayat kaldurmasliki üqün taxliwetixkə məjbur kildi. 20 Musa mana xu qaƣlarda tuƣuluƣanidi. U Hudaning aldida alahidə yekimlik bala bolup, atisining öyidə üq ay bekildi. □ ■ 21 Keyin u sirtka koyup koyuluƣanda, Pirəwnning kizi uni *sudin* elip, öz ooƣli kilip qong kildi. □ 22 Musa Misirliklarning barlik bilim-hekmiti bilən tərbiyilinip, sözdə wə əməldə intayin kabiliyətlik adəm bolup qikti.
23 Lekin uning tuƣuluƣiniƣa kirik yil toxkanda, öz kerindaxliri bolƣan Israillarning halƣa yetix niyitigə kəldi. □ ■ 24 U ulardin birining uwal kilinip bozək kiliniwatkanlikini kərüp, uni kooƣdap, harlanƣan kixi üqün intikam elip harliƣuqi Misirlikni öltürdi. 25 Qünki u öz kerindaxlirini: — Huda mening kolum arkilik bizgə kutkuzux yolini aqkan dəp qüxinidiƣu, dəp oyliƣanidi. Lekin ular buni qüxənmidi.
26 Ətisi, Musa ularning arisidiki bir urux-jedəlni kərüp, arisiƣa kirip yaraxturmakqi bolup: Silər kerindax turup, nemixka bir-biringlariƣa yolsizlik kiliwatisilər? — dedi.
27 Birak kerindixini yolsiz bozək kilƣan kixi uni qətkə ittiriwetip: — Kim seni bizgə bax həm sorakqi bolsun dəptu?! ■ 28 Menimu tünügünki Misirlikni öltürgəndək öltürməkqimusən? — dedi. ■ 29 Musa bu sözni anglap korkup, Misirdin keqip Midiyan zeminiƣa berip, u yərdə musapir bolup turup kaldi. U xu yərdə ikki ooƣul pərzənt kördi.□
30 Kirik yil toxkandin keyin, Sinay teƣining yenidiki qəldə, köyüwatkan bir qatkallikning ot yalkunida bir pərixtə uningƣa köründi. ■ 31 Bu ƣayibanə kərünüxni kərgən Musa uningƣa intayin həyran bolup kaldi; buning kandak ix ikənlikini bilәy dəp yekinrak barƣanda Pərwərdigarning awazi anglinip:
32 «Mən sening ata-bowiliringning Hudasi, yəni Ibrahim, Ishak wə Yakupning Hudasidurmən» dedi. Musa korkunqta titrəp, karaxkimu jür'ət kilalmidi. ■
33 Pərwərdigar uningƣa yənə: — Ayiƣingni seliwət; qünki sən turuwatkan yər mukəddəstur. ■ 34 Mən dərhəkikət Misirda turuwatkan həlkimning harlini-

□ **7:14** **«Andin Yüsüp atisi Yakupning aldiƣa həwər yətküzüp,… Misirƣa özigə qakirdi»** — «Yar.» 46-babni kərüng. ■ **7:15** Yar. 46:5; 49:33. □ **7:16** **«ularning jəsətliri keyin … Xəkəmdiki bir yərlikkə koyuldi»** — «Yar.» 49:29-32ni kərüng. Istipan muxu yərdə bu ixlarning təpsilatlirini bək kiskartiwetidu. ■ **7:16** Yar. 23:16; 50:13; Mis. 13:19; Yə. 24:32. □ **7:17** **«Huda Ibrahimƣa əsli kilƣan wədining wakti yekinlaxkanda…»** — «Huda kilƣan wədə» bolsa Hudaning «Sening nəsilliring u yərdin qikip, bu yərdə Mening ibadət-hizmitimdə bolidu» degən wədisi (7-ayətni kərüng). ■ **7:17** Mis. 1:7; Zəb. 105:24. ■ **7:18** Mis. 1:8 □ **7:20** **«Musa…Hudaning aldida alahidə yekimlik bala…»** — Musaning rohiy jəhəttiki bəzibir alahidilikini kərsitidu («Mis» 2:2). ■ **7:20** Mis. 2:2; 6:19; Qəl. 26:59; 1Tar. 23:13; Ibr. 11:23. □ **7:21** **«Keyin u sirtka koyup koyuluƣanda…»** — muxu yərdiki «sirtka koyup koyux» degən ibarə 19-ayəttə: (hayat kaldurmasliki üqün) **«taxliwetix»** dəp tərjimə kilinidu. Əmma Musaning ata-anisning bowakka (Musaƣa) bolƣan barlik muamilisi, jümlidin «sirtka koyux»i iman-ixənq bilən boldi. «Ibr.» 11:23ni , «Mis.» 2-babni kərüng. **«Pirəwnning kizi uni sudin elip…»** — «Mis.» 2-babni kərüng. □ **7:23** **«öz kerindaxliri bolƣan Israillarning halƣa yetix…»** — grek tilida «öz kerindaxliri bolƣan Israillarni yoklax…». ■ **7:23** Mis. 2:11-15. ■ **7:27** Mat. 21:23; Ros. 7:35; 4:7. ■ **7:28** Mis. 2:14. □ **7:29** **«Musa bu sözni anglap korkup, Misirdin keqip Midiyan zeminiƣa berip,..»** — uning korkidiƣanlikining səwəbi Misirlikning öltürülgənlikining axkarilanƣanliki boluxi kerək. Lekin ahirda uning Misirni taxlap ketixi korkunqtin əməs, bəlki imandin idi (yənə «Mis.» 2-babni, «Ibr.» 11:27ni kərüng). ■ **7:30** Mis. 3:2 ■ **7:32** Mis. 3:6; Mat. 22:32; Ibr. 11:16. ■ **7:33** Mis. 3:5, 7, 8, 10; Yə. 5:15.

watkanlikini kərdüm, ularning nalə-pəryadlirini anglidim. Xunga mən ularni elip qikkili qüxtüm. Əmdi barogin, mən seni Misirgа əwətəy!» dedi.■
35 Mana hɛliki kixilər: «Kim seni bizgə bax həm sorakqi bolsun dəptu!?» dəp
rət kilogan dəl muxu Musani, Huda uningga qatkallikta kərüngən pərixtining koli
bilən Israillargа həm bax həm kutkuzoguqi boluxka əwətti. 36 Ənə xu Musa həlkkə
yetəkqilik kilip, ularni *Misirdin* qikardi həmdə Misir zeminida, Kizil dengizning
boyida wə kirik yilni ətküzgən qəldə karamətlərni wə məjizilik alamətlərni kərsətti.
□ ■ 37 Ənə xu Musa əzi Israillargа: «Huda kerindaxliringlar arisidin manga ohxax
bir pəygəmbərni tikləydu» degənidi. □ ■ 38 Qəl-bayawandiki jamaətkə həmrah
bolgan, Sinay teogida özigə səz kilgan pərixtə bilən billə bolgan, ata-bowilirimiz
bilən billə bolgan həmrah dəl ənə xu idi; hayatlik bəhx yətküzidigan wəhiylərni
bizgə yətküzüx üqün kobul kilguqi bolgan dəl ənə xu idi; ■ 39 xundak bolsimu,
ata-bowilirimiz uningga itaət kilixni halimay, uni qətkə kekip, kənglidə Misirgа
kaytixni arzu kildi; 40 xunga ular Harungа: — «Bizgə yol baxlaydigan ilahlarni
yasap bərgin! Qünki bizni Misir zeminidin elip qikkan hɛliki Musaning nemə bolup
kətkənlikini biləlmiduk» dedi. □ ■ 41 Xuning bilən xu künlərdə ular mozay xəklidə
bir but yasap, bu məbudka atap kurbanlik sundi. Xundak kilip ular əz kolliri bilən
yasigan bir nərsini huxal-huramlik bilən təbrikləxkə kirixti. 42 Lekin Huda ulardin
yüzini ərüp, ularni asmandiki yultuz koxunlirigа qokunuxka koyup bərdi. Xuning
bilən pəygəmbərlərning mukəddəs yazmisida pütülgədək, *Huda ularni mundak*
əyiblidi: —
«Silər qəl-bayawanda bolgan kirik yil jəryanida kilgan kurbanlik-hədiyələrni
həkikətən Manga elip kəlgənmusilər, i Israil jəməti? ■ 43 Bərhək, silər qokunux üqün
yasigan məbudlar, yəni «Molok»ning qediri həm butung bolgan «Rəmfan»ning
yultuz bəlgisini kətürüp mangdinglar; əmdi Mən silərni əsir kilip Babildin yirakka
sürgün kildurimən».□ ■
44 Ata-bowilirimiz qəldin kəzgən wakitida, «həküm-guwahlik» qediri ularning
otturisida tiklangənidi; u dəl Musagа səz-kalam Yətküzgüqining buyrugинidək,
kərsitilgən ərnək boyiqə yasalganidi. □ ■ 45 Xu ibadət qedirini ata-bowilirimiz
ilgiridikilərdinmu igidarqilikigа tapxurup, Yəxuaning yetəkqilikidə, Huda ularning
aldidila kooligan əllərning zeminlirini besiwalginida, uni bu yərgə elip kəlgən;
qedir xundakla *padixah* Dawutning zamanigiqə turgan. □ ■ 46 Dawut Hudaning
xapaitigə erixip, Yakupning Hudasi üqün bir mukim makan selixka ijazət sorigan.
□ ■ 47 Birak keyin, *Huda* üqün ibadəthana salgan *Dawut əməs*, əməliyəttə Sulayman

---

■ **7:34** Mis. 3:2-10. □ **7:36 «...xu Musa həlkkə yetəkqilik kilip, ularni Misirdin qikardi həmdə Misir zeminida, Kizil dengizning boyida wə kirik yilni ətküzgən qəldə karamətlərni wə məjizilik alamətlərni kərsətti» —** bu ixlar «Misirdin qikix» həm «Qəl-bayawandiki səpər»diki uluq temadur. ■ **7:36** Mis. 7; 8; 9; 10; 11; 13; 14; 16:1; Kan. 1:3. □ **7:37 «Huda kerindaxliringlar arisidin manga ohxax bir pəygəmbərni tikləydu» —** «Kan.» 18:15. ■ **7:37** Kan. 18:15,18; Yh. 1:46; Ros. 3:22; Mat. 17:5. ■ **7:38** Mis. 19:3; Gal. 3:19. □ **7:40 «xunga ular Harungа...» —** Harun Musaning akisi. **«xunga *halayi'k*** Harungа: — «Bizgə yol baxlaydigan ilahlarni yasap bərgin! Qünki bizni Misir zeminidin elip qikkan hɛliki Musaning nemə bolup kətkənlikini biləlmiduk» dedi» — bu wəkə Musa pəygəmbər Sinay teogidin tehi qüxmigən wakitta bolganidi («Mis.» 32-bab). ■ **7:40** Mis. 32:1,23. ■ **7:42** Am. 5:25. □ **7:43 «... Bərhək, silər qokunux üqün yasigan məbudlar, yəni «Molok»ning qediri həm butung bolgan «Rəmfan»ning yultuz bəlgisini kətürüp mangdinglar; əmdi Mən silərni əsir kilip Babildin yirakka sürgün kildurimən» —** «Am.» 5:25-27. ■ **7:43** Am. 5:26,27. □ **7:44 ««həküm-guwahlik» qediri» —** yəni «ibadət qediri»; «Mis.» 16:34 wə izahatini kərüng. **«u dəl Musagа səz-kalam Yətküzgüqining buyrugинidək, kərsitilgən ərnək boyiqə yasalganidi» —** «səz-kalam Yətküzgüqi» — Hudaning Özi, əlwəttə. ■ **7:44** Mis. 25:40; Ibr. 8:5. □ **7:45 «keyin Yəxuaning yetəkqilikidə...» —**Yəni Yəxua pəygəmbərning yetəkqilikidə. ■ **7:45** Yə. 3:14. □ **7:46 «Yakupning Hudasi üqün bir mukim makan selixka ijazət sorigan» —** grek tilida «Yakupning Hudasi üqün bir mukim makan tepixka ijazət sorigan» («2Sam.» 7-babni kərüng). ■ **7:46** 1Sam. 16:1; 2Sam. 7:2; 1Tar. 17:1; Zəb. 89:19-21; 132:5; Ros. 13:22.

boldi. □ ■ 48 Ḥalbuki, Ḥəmmidin Aliy Bolоquqi insanning qolliri bilən yasiоlan
makanlarda turmaydu; huddi pəyоləmbər mundaq deginidək: —■
49 «Asmanlar Mening təhtim,
Zemin bolsa ayaоlirimоla təhtipərdur,
Əmdi Manga qandaq өy-imarət yasimaqqisilər?
Manga qandaq yər aramgaḥ bolalaydu?■
50 Bularning ḥəmmisini Mening qolum yaratqan əməsmidi?»□ ■
51 — Əy, boyni qattiq, yüriki wə quliqi hətnisiz bolоlanlar! Silər Muqəddəs Roḥ
bilən daim qarxilixisilər; silər ata-bowiliringlar nemə qilоlan bolsa, xuni ohxax
qiliwatisilər! ■ 52 Pəyоləmbərlərdin zadi qaysisiоla ata-bowiliringlar ziyankəxlik
qilip baqmiоlan? Xundaq qilip ular «Ḥəqqaniy Bolоquqi»ning kelidiоlanliqini aldin
jakarliоluqilarni өltürüxkən. Əmdi u өzi ḥazir kəlgəndə, silər uningоla satqunluq
qiloquqi wə qatil bolup qiqtinglar, □ 53 I silər Təwrat qanunini pərixtilərning əmri-
tapiliоlanliri bilən tapxuruwelip turup, uningоla əməl qilmiоluqilar!»■

Istipanning qalma-kesək qilinixi

54 *Istipanning* bu səzlirini angliolan *aliy kengəxmidikilər* yürikigə *hənjər* san-
jiolandək bolup, uningоla qixlirini oququrlatti. 55 Lekin u bolsa Muqəddəs Roḥqa
toloлan, kəzlirini kəkkə tikip, Hudaning julasini, xundaqla uning ong yenida
Əysaning turoлanliqini kərüp, 56 — Qaranglar! Asmanlar eqilip, Insan'ooqlining
Hudaning ong yenida turoлanliqini kərüwatimən! — dedi.
57 Ular buningоla qulaqlirini qolliri bilən etiwelip, awazini qattiq kətürüp warqirixip
birliktə uningоla yopurulup keliwidi, 58 uni xəḥərning sirtiоla ittirip qiqirip, qalma-
kesək qilixqa baxlidi. *Uni ərz qiloлan* guwaḥqilar *uni qalma-kesək qilixtin awwal*
qapanlirini Saul isimlik bir yaxning puti aldida qoyup qoyuxti. □ ■ 59 Ular Istipanni
qalma-kesək qiloлinida u:
— I Rəb Əysa, mening roḥimni qobul qiloлaysən! — dəp nida qildi.■
60 Andin u tizlinip turup qattiq awaz bilən:
— I Rəb, bu gunaḥning ḥesabini ulardin almiоlaysən, — dedi. U bu səzni qilip
bolupla jan üzüp uhlap kətti.■

8

Saulning etiqadqilaroла ziyankəxlik qilixi

1 Istipanning өltürülüxini Saulmu qollaytti. Xu kündin baxlap, Yerusalemdiki
jamaətkə qaritiloлan dəḥxətlik ziyankəxlik qozoлaldi. Rosullardin baxqa barliq
jamaəttikilər Yəḥudiyə wə Samariyəning ḥərqaysi yurtlirioла tarqilip ketixti.■ 2 Bəzi

□ **7:47 «Birақ keyin, Huda üqün ibadəthana saloлan Dawut əməs, əməliyəttə Sulayman boldi» —** «1Pad.» 5-6-babni kərüng. ■ **7:47** 1Pad. 6:1; 1Tar. 17:12. ■ **7:48** 1Pad. 8:27; Ros. 17:24. ■ **7:49** 2Tar. 6:33; Yəx. 66:1, 2; Mat. 5:34; 23:22. □ **7:50 «Asmanlar mening təhtim, zemin bolsa ayaоlirimоla təhtipərdur, əmdi Manga qandaq өy-imarət yasimaqqisilər? Manga qandaq yər aramgaḥ bolalaydu? Bularning ḥəmmisini Mening qolum yaratqan əməsmidi?» —** «Yəx.» 66:1-2. ■ **7:50** Yəx. 66:1-2; Yar. 1:4. ■ **7:51** Nəḥ. 9:16,17; Yər. 6:1. □ **7:52 «xundaq qilip ular «Ḥəqqaniy Bolоquqi»ning kelidiоlanliqini aldin jakarliоluqilarni өltürüxkən. Əmdi u өzi ḥazir kəlgəndə, silər uningоla satqunluq qiloquqi wə qatil bolup qiqtinglar,...» —** «Ḥəqqaniy Bolоquqi» Əysani kərsitidu. ■ **7:53** Mis. 19:3; 24:3; Yḥ. 7:19; Gal. 3:19; Ibr. 2:2. □ **7:58 «Uni ərz qiloлan guwaḥqilar uni qalma-kesək qilixtin awwal qapanlirini Saul isimlik bir yaxning puti aldida qoyup qoyuxti» —** Təwrat qanuni boyiqə birsi өlümgə məḥkum bolsa uningоla ərz qiloлan guwaḥqilar birinqi bolup tax etixi kerək idi («Qan.» 17:7). ■ **7:58** 1Pad. 21:13; Luqa 4:29. ■ **7:59** Zəb. 31:5; Luqa 23:46. ■ **7:60** Mat. 5:44; Luqa 23:34; 1Kor. 4:12. ■ **8:1** Ros. 11:19; 22:20.

ihlasmən kixilər Istipanni dəpnə kilip, uningoɣa kattik yioɣa-zarlarni kətürüxti.■
3 Lekin Saul jamaətkə wəyranqilik selip, əymu-əy ahturup, ər-ayaloɣa karimay ularni
sərəp qikip zindanoɣa taxlidi.■

Hux həwərning Samariyə əlkisigə yetip berixi

4 Əmdi tarkilip kətkənlər tarkaloɣan yurtlarda kezip səz-kalamning hux həwirini
jakarlidi.■ 5 Ularning iqidin Filip bolsa Samariyəning məlum bir xəhirigə berip,
yərlik kixilərgə Məsihni jakarlidi. 6 Top-top kixilər uni anglap həmdə u kərsətkən
məjizilik alamətlərni kərüp, bir jan bir dili bilən uning səzlirigə kulak saldi. 7 Qünki
napak rohlar bolsa, qaplixiwaloɣan kixilərdin kattik warkirioɣiniqə qikip kətti.
Nuroɣun paləq, tokurlarmu sakaytildi;■ 8 zor xad-huramlik xu xəhərni kaplidi.
9 U xəhərdə əsli jadugər-sehirgərlik bilən xuoɣulliniwatkan Simon isimlik bir adəm
bar idi; u xu yol bilən pütkül Samariyədikilərni hang-tang kaldurup, əzini kaltis
zat kərsətməkqi bolup kəlgənidi. ■ 10 Pekirdin tartip ambaloɣiqə ularning həmmisi
uningoɣa ihlas kilip karaytti wə «Hudaning uluoɣ küq-kudriti mana xu!» deyixətti.
11 Halayik uningoɣa xundak ihlas kilixi uning uzundin beri jadugər-sehirgərliki bilən
ularni hang-tang kaldurup kəlgənliki tüpəylidin idi. 12 Lekin əmdi Filip Hudaning
padixahliki wə Əysa Məsihning nami tooɣrisidiki hux həwərni jakarlioɣinida ular
uning səzlirigə ixəndi wə ərlər bolsun, ayallar bolsun qəmüldürüxni kobul kildi.
13 Simon əzimu ixəndi. U qəmüldürülgən bolup, həmixə Filipning yenida yürdi
həmdə *Filip* kərsitiwatkan məjizilik alamətlər wə kudrətlik ixlaroɣa karap, intayin
həyran boldi.
14 Yerusalemdiki rosullar Samariyəliklərning Hudaning səzini kobul kiloɣanlikini
anglap, Petrus bilən Yuhannani ularoɣa əwətti; 15 ikkiylən u yərgə qüxüxi bilənla,
ularni Mukəddəs Rohning ata kilinoɣuqisi bolsun dəp dua kildi. 16 Qünki Mukəddəs
Roh tehi ularning heqkaysisioɣa qüxmigənidi; ular pəkət Rəb Əysaning nami
bilən qəmüldürülgənidi. 17 Petrus bilən Yuhanna ularning üstigə kolini təgküzüxi
bilən, Mukəddəs Roh ularoɣa ata kilindi. □ ■ 18 Lekin Simon Mukəddəs Rohning
rosullarning kolini təgküzüp koyuxi bilən ata kilinoɣanlikini kərüp, ularoɣa pul
tənglap:
19 — Bu küq-kudrəttin mangimu beringlarki, mənmu hərkimning üstigə kollirimni
təgküzsəm, uningoɣa Mukəddəs Roh ata kilinsun, — dedi.
20 Lekin Petrus uningoɣa mundak jawab bərdi:
— Hudaning bu iltipatini puloɣa setiwaloɣili bolidu, dəp oylioɣining üqün, pulung
sən bilən təng halakətkə barsun! ■ 21 Sening bu ixta heq həssəng yaki nesiwəng
yoktur! Qünki sening niyiting Huda aldida durus əməs! 22 Xunga, bu rəzillikingdin
towa kilip, Rəbtin, mumkin bolsa kənglümdiki bu niyitim kəqürüm kilinoɣay, dəp
ətün! 23 Qünki sening aqqik həsətkə tolup, həkkaniysizlikning asaritida ikənliking
manga məlum.
24 Simon ularoɣa:

■ **8:2** Yar. 23:2; 50:10; 2Sam. 3:31 ■ **8:3** Ros. 9:1; 22:4; 26:9; 1Kor. 15:9; Gal. 1:13; 1Tim. 1:13. ■ **8:4** Mat. 10:23; Ros. 11:19. ■ **8:7** Mar. 16:17; Ros. 5:16; 16:18; 19:11. ■ **8:9** Ros. 13:6. □ **8:17 «Petrus bilən Yuhanna ularning üstigə kolini təgküzüxi bilən, Mukəddəs Roh ularoɣa ata kilindi»** — bu qong ix idi. Əslidə Yəhudiylar wə Samariyəliklər bir-birigə bək əq idi, heqkandak bardi-kəldi kilmaytti. Samariyəliklər Mukəddəs Rohni kobul kilixi üqün Filip («yerim grek»)ning kolini əməs, bəlki sap ikki Yəhudiyning kolini ularoɣa təgküzüxini kəmtərlik bilən kobul kilixi kerək idi. Sap ikki Yəhudiymu hazir əzini təwən tutup, kollirini «napak Samariyəliklər»ning bexioɣa koyuxi kerək. «Yuhanna» 4-bab, «Matta»ning «koxumqə səz»idiki 16:19 tooɣruluk izahatimizni wə «Gal.» 3:28ni kərüng. ■ **8:17** Ros. 6:6; 13:3; 19:6; 1Tim. 4:14; 5:22; 2Tim. 1:6. ■ **8:20** Mat. 10:8.

— Mən üqün Rəbdin ətününglarki, silər eytqan ixlardin ḥeqbiri beximoɣa kəlmigəy! — dedi.□
25 Petrus bilən Yuḥanna yənə xu yərdə agaḥ-guwaḥliq berip Rəbning səz-kalamini yətküzgəndin keyin, Samariyəning nuroɣun yeza-kəntlirigə berip hux həwər yətküzgəq, Yerusalemoɣa qaytip kətti.

Filip wə Efiopiyilik əməldar

26 Xu waqitta, Hudaning bir pərixtisi Filipqa:
— Ornungdin turup jənubqa qarap Yerusalemdin Gaza xəḥirigə mangidioɣan yol bilən mang! — dedi (xu yol qəldiki yoldur). 27-28 Xunga Filip ornidin turup yoloɣa qiqti. Wə mana, yolda Efiopiyə ayal padixaḥi Kandasning bir əməldari, pütkül həzinigə məs'ul Efiopiyəlik aoɣwat wəzir turatti. U Yerusalemoɣa Hudaoɣa ibadət qiloɣili baroɣanidi; ḥazir qaytix yolida əzining jəng ḥarwisida olturup, Yəxaya pəyoɣəmbərning yazmisini oquwatatti. 29 Roḥ Filipqa:
— Bu ḥarwining yenioɣa berip uningoɣa yeqinlaxqin, — dedi.□
30 Filip yügürüp berip, *wəzirning* Yəxaya pəyoɣəmbərning yazmisidin oquwatqanlirini anglap, uningdin:
— Oquwatqiningizni qüxiniwatamsiz? — dəp soridi.
31 Wəzir uningoɣa:
— Biri manga qüxəndürüp bərmisə, mən qandaqmu qüxinələymən?! — dəp, Filipni ḥarwisioɣa qiqip yenida olturuxqa ətündi.
32 U oquwatqan yazma qismi bolsa:

«U goya booɣuzlaxqa yetilәp mengiloɣan qoydək booɣuzlaxqa elip mengildi,
Qirqioɣuqi aldida ün-tinsiz yatqan qozidək, u zadila eoɣiz aqmidi. 33 U horlinidu, u ḥəq soraqtin məḥrum boldi,
Əmdi uning əwladini kimmu bayan qilalisun?!
Qünki ḥayati yər yüzidin elip ketildi».□ ■

34 Aoɣwat Filiptin:
— Dəp bərsingiz, pəyoɣəmbərning bu səzi kimgə qaritip eytiloɣan? Özigimu yaki baxqa birsigimu? — dəp soridi.
35 Filip aoɣzini eqip xu yazmining xu qismidin baxlap, uningoɣa Əysa tooɣrisidiki hux həwərni jakarlap bərdi. □ ■ 36-37 Ular yolda ketiwetip, su bar bir yərgə kəlgəndə, aoɣwat:
— Mana bu yərdə su bar ikən. *Muxu yərdila* qəmüldürülüxümgə qandaq tosaloɣu bar? — dedi.■
38 U ḥarwini tohtitixni buyrudi. Filip wə aoɣwat ikkisi billə suoɣa qüxüp, uni qəmüldürdi. 39 Ular sudin qiqqanda, Rəbning Roḥi Filipni kətürüp elip kətti. Aoɣwat uni qayta kərmidi, əmma u xadlinip yolini dawamlaxturdi. 40 Filip bolsa Axdod xəḥiridə pəyda boldi; u xu yurtni kezip, xu yərdin Qəysəriyə xəḥirigə kəlgüqə boloɣan ḥəmmə xəḥərlərdə hux həwər jakarlidi.□

□ **8:24 «Simon uloroɣa: — Mən üqün Rəbdin ətününglarki, silər eytqan ixlardin ḥeqbiri beximoɣa kəlmigəy! — dedi»** — bəzi qədimki tarihiy hatirilər boyiqə, Simon keyin hux həwərgə əxəddiy düxmən bolup qiqqan. □ **8:29 «Roḥ Filipqa: ... — dedi»** — «Roḥ» — Muqəddəs Roḥ, əlwəttə. **«Bu ḥarwining yenioɣa berip uningoɣa yeqinlaxqin»** — grek tilida «Berip əzüngni bu ḥarwioɣa qoxqin». □ **8:33 «.... U horlinidu, u ḥəq soraqtin məḥrum boldi, əmdi uning əwladini kimmu bayan qilalisun?! Qünki ḥayati yər yüzidin elip ketildi»** — «Yəx.» 53:7-8. ■ **8:33** Yəx. 53:7, 8. □ **8:35 «uningoɣa Əysa tooɣrisidiki hux həwərni jakarlap bərdi»** — grek tilida: «U uningoɣa Əysani hux həwər dəp jakarlap bərdi». ■ **8:35** Luqa 24:45. ■ **8:36-37** Ros. 10:47. □ **8:40 «Filip bolsa Axdod xəḥiridə pəyda boldi»** — «Axdod xəḥiri» grek tilida «Azotus xəḥiri».

9

Saulning Əysaoɣa etiqad ḳilixi

1 Əmma *xu qaoɣlar* Saul ḥər nəpisidə Rəbning muhlisliriɣa tehiqə izqil ḳiroɣinqiliḳ təḥditliri seliwatḳan pəyt idi. U Bax kaḥinning aldioɣa berip,□ ■ 2 Dəməxḳ xəḥiridiki sinagoglaroɣa təwsiyə heti yezip berixni soridi. Xundaḳ boloɣanda, u Dəməxḳtə *Məsiḥ* yolidikilərdin birərsini, məyli ər bolsun, ayal bolsun tepiwalsila, baoɣlap tutḳun ḳilip, Yerusalemoɣa elip kelixkə ruhsət bolatti.□
3 Saul yoloɣa qiḳip, Dəməxḳ xəḥirigə yeḳinlaxḳanda, tuyuḳsiz asmandin küqlük bir nur qüxüp, uning ətrapini yorutuwətti.■ 4 U yərgə yiḳildi wə өzigə:
— Saul, Saul! Manga nemixḳa ziyankəxlik ḳilisən? — degən bir awazni anglidi.□
5 — I Rəb, sən kimsən? — dəp soridi u.
Awaz: — Mən sən ziyankəxlik ḳiliwatḳan Əysadurmən.■ 6 Ornungdin tur, xəḥərgə kir, nemə ḳilixing kerəkliki sanga eytip berilidu» — dedi.■
7 Uning bilən billə mangoɣan adəmlər awazni anglisimu, ḥeqkimni kərəlmigəqkə, xu yərdə ün qiḳiralmay turupla ḳaldi.■ 8 Saul yərdin turup, kөzlirini eqip ḳaridi, lekin ḥeq nərsini kərəlmidi. Ḥəmraḥliri uni ḳolidin yetilәp Dəməxḳḳə elip kirdi. 9 U üq küngiqə kөzi kərməs bolup nə yemidi nə iqmidi.
10 Dəməxḳtə Ananiyas isimlik məlum bir muhlis bar idi. Rəb uningoɣa bir oɣayibanə kərünüxtə kərünüp uni:
— Ananiyas! — dəp qaḳirdi.
— Mana mən, i Rəb, — dəp jawab bərdi u.
11 Rəb uningoɣa:
— Sən dərḥal «Tüz» dəp ataloɣan koqioɣa berip, Yəḥudaning өyidin Tarsusluḳ Saul isimlik birini sorap tap; qünki mana, u dua-tilawət ḳiliwatidu. ■ 12 U dua ḳiliwatḳinida, oɣayibanə kərünüxtə Ananiyas isimlik bir kixining kelip, kөzini kөridioɣan ḳilix üqün üstigə ḳolini təgküzgənlikini kөrdi, — dedi.
13 Ananiyas:
— I Rəb, mən bu adəmning həwirini nuroɣun kixilərdin anglidim, u Yerusalemdiki muḳəddəs bəndiliringgə xunqə kөp ziyan-zəhmət yətküzgən! □ ■ 14 Ḥazir u muxu yərdə namingoɣa nida ḳiloɣanlarning ḥəmmisini tutup baoɣlax üqün bax kaḥinlardin ḥoḳuḳ aptu — dedi.
15 Lekin Rəb uningoɣa:

□ **9:1 «Saul ḥər nəpisidə Rəbning muhlisliriɣa tehiqə izqil ḳiroɣinqiliḳ təḥditliri seliwatḳan pəyt idi»** — grek tilida «Saulning ḥər nəpəsliri Rəbning muhlisliriɣa tehiqə izqil ḳiroɣinqiliḳ təḥditliri bolup,...». ■ **9:1** Ros. 8:3; 22:4; 26:9; 1Kor. 15:9; Gal. 1:13; 1Tim. 1:13. □ **9:2 «Məsiḥ yolidikilər»** — muxu yərdə grek tilida pəḳət ««yol»dikilər» deyilidu (qünki etiḳadning pəḳət birla yoli bardur). **«Dəməxḳ xəḥiridiki sinagoglaroɣa təwsiyə heti yezip berixni soridi. Xundaḳ boloɣanda, u Dəməxḳtə Məsiḥ yolidikilərdin birərsini... tepiwalsila, baoɣlap tutḳun ḳilip, Yerusalemoɣa elip kelixkə ruhsət bolatti»** — Saul tutmaḳqi boloɣanlar Məsiḥgə etiḳad ḳiloɣan Yəḥudiylarla idi (uning Yəḥudiy əməslərning Məsiḥkə etiḳad ḳilixidin ḥeq həwiri bolmisa kerək). Dəməxḳtiki sinagoglar Dəməxḳ xəḥirini baxḳurmioɣan, əlwəttə. Lekin xəḥərdə Yəḥudiylarning təsiri heli küqlük boloɣaqḳa (23-ayətni kөrüng) Saul Yəḥudiy ixəngüqilərni tutmaḳqi bolsa, ularning yardimini yaki ruhsitini sorimisa bolmaytti. ■ **9:3** Ros. 22:6; 26:31; 1Kor. 15:8; 2Kor. 12:2. □ **9:4 «Saul, Saul!»** — adəmning ismini ikki ḳetim qaḳirix bolsa rəbning uningoɣa boloɣan qongḳur meḥir-muḥəbbitini wə өzigə tolimu əziz ikənlikini kөrsitidu. ■ **9:5** Ros. 5:39. ■ **9:6** Luḳa 3:10; Ros. 2:37; 16:30. ■ **9:7** Dan. 10:7. ■ **9:11** Ros. 21:39; 22:3. □ **9:13 «u Yerusalemdiki muḳəddəs bəndiliringgə xunqə kөp ziyan-zəhmət yətküzgən!»** — Injilda «muḳəddəs bəndilər» degən ibarə kөp yərlərdə ixlitilgən. U grekqidə «muḳəddəslər» dəp ipadilinidu. «Təbirlər»də eytḳinimizdək, «muḳəddəs» degən səz «Hudaoɣa ataloɣan», «Hudaoɣa has», «Hudaoɣa məhsus ayriloɣan» degən mənini bildüridu. ■ **9:13** Ros. 9:1; 1Kor. 15:9; Gal. 1:13; 1Tim. 1:13.

— Bariwər! Qünki u namimni əllərning wə ularning padixaḫlirining ḫəm Israillarning aldida ayan ḳilix üqün əzümgə alaḫidə talliоqan bir əswabtur. □ ■
16 Qünki mən uningоqa namim üqün ḳanqilik azab-oḳubətlərni tartixining muḳərrər ikənlikini ayan ḳilimən, — dedi.■
17 Buning bilən Ananiyas berip, xu əygə kirdi; u ḳollirini Saulning üstigə təgküzüp uningоqa:
— Ḳerindax Saul, Rəb, yəni bu yərgə keliwatḳan yolungda sanga kərüngən Əysa, kəzliringni kərələydiоqan bolsun dəp wə sening Muḳəddəs Roḫḳa tolduruluxung üqün meni xəhsən əzi əwətti, — dewidi, ■ 18 Saulning kəzliridin huddi belik ḳasiriḳidək boloqan bir nərsilər qüxüp, kəzliri eqilip kərələydiоqan boldi. U ornidin turup, qəmüldürüxni ḳobul ḳildi. 19 U oizalanоqandin keyin, ḳuwwətlinip maoqduroqa kirdi.

Saulning Dəməxḳtə hux həwər jakarlixi

20 *Saul* Dəməxḳtiki muhlislarning yenida birnəqqə kün turdi wə waḳitni ətküzməy sinagoglaroqa kirip, «U kixi Hudaning Ooqlidur» dəp Əysani jakarlaxḳa baxlidi. 21 Uni angliоqanlar səzliridin intayin ḫəyran boluxup:
— Bu adəm Yerusalemda bu namoqa nida ḳiloquqilarni ḳattiḳ wəyran ḳiloqan ḫeliḳi adəm əməsmu? Bu yərgimu muxundaḳlarni baoqlap bax kaḫinlaroqa tutup berix məḳsitidə kəlgənmidu? — deyixti.
22 Lekin Saulning ḳayil ḳilix küqi baroqanseri exip, Əysaning Məsiḫ ikənlikini ispatlap Dəməxḳtiki Yəḫudiylarni parakəndiqilikkə qəmdürdi.□
23 Kəp künlərdin keyin, Yəḫudiylar Saulni yoḳatmaḳḳa ḳəst ḳilmaḳqi boldi. 24 Lekin Saul ularning suyiḳəstidin həwər tapti; uni tutup əltürüx üqün ular keqə-kündüz xəḫərning ḳowuḳlirida paylap yürdi. ■ 25 Lekin muhlislar bir küni keqidə uni qong sewətkə olturoquzup, sepil *kamaridin* qüxürdi.□ ■

Saul Yerusalemda

26 Saul Yerusalemoqa yetip berip, u yərdiki muhlislaroqa ḳoxulmaḳqi boldi, lekin ularning ḫəmmisi uning muhlis ikənlikigə ixənməy, uningdin ḳorḳti. ■ 27 Biraḳ Barnabas uni elip berip, rosullar bilən kərüxtürdi. U ularoqa Saulning Dəməxḳning yolida Rəbni ḳandaḳ kərgənlikini, Rəbningmu uningоqa gəp ḳiloqanliḳini qüxəndürdi wə uning Dəməxḳtə Əysaning namida ḳandaḳ jür’ətlik bilən səz-kalam yətküzgənlikini uḳturdi. ■ 28 Buning bilən, Saul Yerusalemda rosullar bilən billə oquḳ-axkarə yürüp, yürəklik ḫalda Rəbning namida səz-kalam yətküzətti. □ 29 U yənə grekqə səzlixidiоqan Yəḫudiylar bilənmu səzlixip munazirilixətti; nətijisi, ular uningоqa ḳəst ḳilmaḳqi boldi. 30 Ḳerindaxlar bu ixtin həwər tepip, uni Ḳəysəriyə xəḫirigə elip berip, andin u yərdin Tarsus degən xəḫərgə yoloqa saldi.

□ **9:15 «... u namimni əllərning wə ularning padixaḫlirining ḫəm Israillarning aldida ayan ḳilix üqün...»** — grek tilida «... u namimni əllərning wə ularning padixaḫlirining ḫəm Israillarning aldida kətürüx üqün...». «Əllər» — yat əllər, Yəḫudiy əməslər. ■ **9:15** Ros. 13:2; 22:21; Rim. 1:1; Gal. 1:15; 2:8; Əf. 3:8; 1Tim. 2:7; 2Tim. 1:1. ■ **9:16** Ros. 21:11; 2Kor. 11:23. ■ **9:17** Ros. 22:12. □ **9:22 «Saulning ḳayil ḳilix küqi baroqanseri exip,..»** — yaki, «Saul baroqanseri küqləndürülüp,...». **«Dəməxḳtiki Yəḫudiylarni parakəndiqilikkə qəmdürdi»** — yaki «Dəməxḳtiki Yəḫudiylarni buni rət ḳilixḳa amalsiz ḳaldurdi». ■ **9:24** 2Kor. 11:32. □ **9:25 «uni ... sepil kamaridin qüxürdi»** — yaki, «uni... küngüridin qüxürdi». «2Kor.» 11:33nimu kərüng. ■ **9:25** Yə. 2:15; 1Sam. 19:12. ■ **9:26** Ros. 22:17. ■ **9:27** Ros. 11:25. □ **9:28 «Saul Yerusalemda rosullar bilən billə oquḳ-axkarə yürüp...»** — grek tilida «Saul Yerusalemda rosullar bilən billə kirip-qiḳip...».

31 U qaoɣda, pütkül Yəhudiyə, Galiliyə wə Samariyədiki jamaətlər *bir məzgil* tinqlikkə erixip, *etikadta* kuruldi; Rəbning korkunqida mengip, Mukəddəs Roһning rioɣbət-təsəllisi bilən ularning sanlirimu baroɣanseri kəpəyməktə idi.□

Petrus Lidda wə Yoppa xəһərliridə yaratkan məjizilər

32 Xu wakitlarda xundak boldiki, Petrus һərkaysi jaylarni arilap yürgəndə, Lidda xəһiridiki mukəddəs bəndilərnimu yoklaxka qüxti. 33 U yərdə u Əneyas isimlik bir adəmni uqratti. Bu adəm paləq bolup, orun tutup yatkili səkkiz yil boloɣanikən. □
34 Petrus uningoɣa:
— Əneyas, Əysa, yəni Məsiһ boloɣuqi seni sakaytidu. Ornungdin turup, palisingni yioɣixtur! — dedi.
U dərһal ornidin turdi. 35 *Əneyasni* kərgən Lidda xəһiridiki wə Xaron rayonidikilərning һəmmisi towa kilip Rəbgə baoɣlandi.□
36 Yoppa xəһiridə bolsa Tabita isimlik bir ayal muhlis bar idi (uning ismi grekqidə «Dorkas» idi). U һərdaim yahxi əməllər wə həyr-sahawətlik ixlaroɣa berilətti. □
37 Xu künlərdə xundak boldiki, u kesəl bolup, ölüp kətti. Kixilər jəsətni yuyup, üstünki kəwəttiki bir öygə yatkuzup koydi. 38 Yoppa xəһiri Lidda xəһirigə yekin boloɣaqka, Yoppadiki muhlislar Petrusning Liddada ikənlikini anglap, uning aldioɣa ikki adəm əwətti. Ular: «Һayal bolmay yenimizoɣa kəlsəng!» — dəp yelindi. 39 Petrus ornidin turup ular bilən billə Yoppaoɣa bardi. Yoppaoɣa yetip kelixi bilən ular uni üstünki kəwəttiki öygə baxlap kikti. Barlik tul ayallar Petrusning ətrapioɣa olixip, yioɣa-zar kilixip uningoɣa Dorkasning ular bilən billə boloɣan wakitida özlirigə tikip bərgən kənglək-kiyimlirini kərsitixti.
40 Lekin Petrus һəmməylənni qikiriwetip, tizlinip olturup dua kildi. Andin u jəsətkə karap:
— Tabita, ornungdin tur! — dedi.
Tabita közini eqip, Petrusni kərüp, ornida olturdi.
41 Petrus uningoɣa kolini uzitip uni yəlap turoɣuzdi wə mukəddəs bəndilər bilən tul ayallarni qakirip, Dorkasni ularoɣa tirik tapxurup bərdi. 42 Bu həwər pütkül Yoppaoɣa tarkilip, nuroɣun kixilər Rəbgə etikad kildi. □ 43 Xundak boldiki, Petrus Yoppada Simon isimlik bir kənqining öyidə uzun künlər turdi.

10

Rimlik yüzbexioɣa pərixtining kərünüxi

1 Kəysəriyə xəһiridə Korniliy isimlik bir adəm bolup, u *Rim* koxunidiki «Italiyəliklər» kismining yüzbexi idi. 2 U ihlasmən adəm bolup, özi wə pütkül öyidikiliri Hudadin korkatti. U mərdlik bilən namratlaroɣa həyr-sahawət kilip, daim Hudaoɣa dua-tilawət kilatti.□ 3 Bir küni qüxtin keyin saət üqlərdə, u oɣayibanə bir kərünüxtə Hudaning bir pərixtisining özining yenioɣa kəlgənlikini oquk kərdi. Pərixtə uni:

□ **9:31 «u qaoɣda…»** — baxka birhil tərjimisi: «xuning bilən…» yaki «xunga…». □ **9:33 «orun tutup…»** — grek tilida «palas tutup…». □ **9:35 «…Xaron rayonidikilərning һəmmisi towa kilip Rəbgə baoɣlandi»** — grek tilida «Xaron rayonidikilərning һəmmisi (əz yolidin) burulup Rəbgə baoɣlandi». □ **9:36 «Yoppa xəһiri»** — krek tilida ismi «Yoppa». Һazirki ismi «Jaffa» yaki «Hayfa». **«…Tabita….Dorkas…»** — «Tabita» ibraniy tilida, «Dorkas» grek tilida «jərən» degən mənidə. □ **9:42 «Bu həwər pütkül Yoppaoɣa tarkilip…»** — muxu yərdə «Yoppa» Yoppa (Jaffa) xəһirining ətrapidiki pütkül yərlərni kərsətsə kerək. (һazirki ismi «Hayfa»). □ **10:2 «*Korniliy* ihlasmən adəm bolup, özi wə pütkül öyidikiliri Hudadin korkatti…»** — Korniliy bəlkim sinagogka katnaxkan «Hudadin korkkuqi» dəp ataloɣan yat əlliklərdin biri idi. Gərqə Yəһudiylarning rimlikloroɣa huxi bolmisimu, u etikadi tüpəylidin Yəһudiy namratlaroɣa xundak həyrlik ixlarni kilatti.

— Korniliy! — dəp qaḳirdi.□
4 Korniliy uningoɣa kəzlirini tikip ḳattiḳ qəqüp:
— Təḳsir, nemə ix? — dəp soridi.
Pərixtə uningoɣa:
— Sening dualiring wə həyr-sahawətlik ixliring Huda aldioɣa əslətmə ḳurbanliḳtək berip yətti. 5 Əmdi sən Yoppaoɣa adəm əwətip, Petrus dəpmu atilidioɣan Simon isimlik adəmni qaḳirtip kəl. 6 U Simon isimlik bir kənqining əyidə meḫman bolup turuwatidu. Simonning əyi dengiz boyida, — dedi.
7 Uningoɣa səzligən pərixtə kətkəndin keyin, Korniliy əydiki hizmətqilərdin ikkini wə daim yenida turup hizmət ḳiloɣuqilar iqidiki ihlasmən bir ləxkərni qaḳirdi. 8 Barliḳ ixlarni qüxəndürgəndin keyin, ularni Yoppaoɣa əwətti.

Hudaning Petruska wəḫiy berixi

9 Ətisi ular səpər ḳilip xəḫərgə yeḳinlaxḳanda, qüx waḳti bolup, Petrus dua ḳilix üqün əgzigə qiḳti. □ ■ 10 Uning ḳorsiḳi eqip ketip, bir nərsə yəy dedi. Biraḳ ular oɣiza təyyarlawatḳanda, oɣayibanə bir alamət Petrusni oruwaldi. 11 U asman eqilip, tət burjikidin baoɣlanoɣan ḫalda yər yüzigə qüxürülüwatḳan kəng dastihandək bir nərsini kərdi. 12 Dastihanda ḫərhil tət putluḳ ḫaywanlar, yər beoɣirlioɣuqilar, asmandiki uqar-ḳanatlarmu bar idi. 13 Uningoɣa bir awaz anglandi: —
«Ornungdin tur, Petrus, ulardin soyup yə!»
14 — Yaḳ, Rəb, ḫərgiz bolmaydu! Mən ḫeqḳaqan ḫeqḳandaḳ napak yaki ḫaram nərsini yegən əməsmən! — dedi Petrus.□ ■
15 Awaz ikkinqi ḳetim kelip uningoɣa:
— Huda ḫalal dəp pakliɣanni sən ḫaram demə! — deyildi.■
16 Bu ix üq ḳetim yüz berip, andin dastihandək boloɣan xu nərsə dərḫal asmanoɣa elip qiḳip ketildi.
17 Petrus kərgən oɣayibanə alamətning mənisi tooɣrisida ḳaymuḳup turoɣanda, mana Korniliy əwətkən kixilər Simonning əyini tepip, dərwaza aldida turatti.
18 Ular birsini qaḳirip, uningdin Petrus dəpmu atilidioɣan Simon degən birsi bu yərdə turamdu? — dəp soridi.□
19 Petrus tehiqə xu oɣayibanə alamətning mənisi üstidə oyliniwatḳanda, Roḫ uningoɣa:
— Mana, seni üq adəm izdəp kəldi. □ 20 Ornungdin tur, pəskə qüx, ḫeq ikkilənməy ular bilən billə baroɣin. Qünki ularni əwətküqi Mən! — dedi.
21 Petrus pəskə qüxüp, ḫeliḳi adəmlərgə:
— Silər izdigən kixi mana mən bolimən. Bu yərgə kelix səwəbinglar nemikin? — dedi.
22 Ular jawabən: — Ḫəḳḳaniy bir adəm, Hudadin ḳorḳidioɣan, xundaḳla pütkül Yəḫudiy həlḳi təripligən Korniliy isimlik rimliḳ yüzbexi muḳəddəs bir pərixtə təripidin sizni əyigə qaḳirtip, sizdin səz-kalam anglaxḳa əmr ḳilinoɣan! — dedi.

□ **10:3 «qüxtin keyin saət üqlərdə»** — Ḳanaan (Pələstin) waḳti bilən «saət toḳḳuzlarda». □ **10:9 «qüx waḳti»** — ibraniylarning waḳti bilən «saət altidə». ■ **10:9** 2Pad. 4:33; Mat. 6:6. □ **10:14 «Yaḳ. Rəb, ḫərgiz bolmaydu! Mən ḫeqḳaqan ḫeqḳandaḳ napak yaki ḫaram nərsini yegən əməsmən!»** — dastihandiki ḫərhil ḫaywanlar iqidə Təwrat ḳanuni ḫaram dəp bekitkən nuroɣun janiwarlar bolsa kerək idi. ■ **10:14** Law. 11:4; Ḳan. 14:7. ■ **10:15** Mat. 15:11; Rim. 14:17,20; 1Tim. 4:4; Tit. 1:15. □ **10:18 «Ular , *yəni Korniliy əwətkən kixilər*** birsini qaḳirip, uningdin Petrus dəpmu atilidioɣan Simon degən birsi bu yərdə turamdu? — dəp soridi» — 18-21-ayətlərdin ḳarioɣanda, dəsləptə ḫeqkim muxu adəmlərning soalioɣa jawab bərmidi. Yəḫudiy ḳerindaxlar dərwazining sirtida birnəqqə rimliḳlarning, jümlidin bir rimliḳ əskərning Petrus tooɣruluḳ sorawatḳanliḳini kərüp, bəlkim jawab berixtin bir'az ḳorḳḳan boluxi mumkin idi. □ **10:19 «Mana, Roḫ uningoɣa: — Mana, seni üq adəm izdəp kəldi... dedi»** — «Roḫ» muxu yərdə Hudaning Muḳəddəs Roḫi.

23 Xunga Petrus ularni өygə təklip kilip, kondurup mehman kildi.
Ətisi ornidin turup u ular bilən billə yoloa qikti. Yoppadiki kerindaxlardin bəziliri ularoa ħəmrah bolup mangdi. 24 Ikkinqi küni, ular Kəysəriyəgə yetip bardi. Əmdi Korniliy tuolkanliri wə yekin yar-buradərlirini өyigə qakirip, Petruslarni təkkəzarlik bilən kütüp turatti. 25 Petrus өygə kirgəndə, Korniliy aldioa qikip, ayioioa өzini etip səjdə kildi. 26 Lekin Petrus *dərħal* uni yəlap turouzup:
— Ornungdin turoin! Mənmu bir insan, halas! — dedi.■
27 U Korniliy bilən gəp kiloaq өygə kiriwidi, өyning iqigə yioiloan top-top adəmlərni kərdi. 28 U ularoa:
— Silərgə məlumki, biz Yəhudiylarning yat əlliklərdin birsi bilən bardi-kəldi kilixi yaki өylirigə kirixi Təwrat kanun-əkidilirimizgə hilap. Lekin Huda manga ħeqkandak adəmni napak yaki ħaram deməslikim kerəklikini ayan kildi. ■ 29 Xuning üqün silər adəm əwətip meni qakiroanda, ħeq rət kilmay aldinglaroa kəldim. Əmdi soray, meni nemə dəp qakirdinglar? — dedi.
30 Korniliy mundak dedi:
— Tət künning aldida bügünki muxu wakitkiqə roza tutkanidim; saət üqlərdə mən өydə dua kiliwatattim. Tuyuksiz kiyimliridin nur qaknap turidioan bir adəm aldimda pəyda bolup ərə turdi: □ 31 «Korniliy! Duaying ijabət kilindi wə həyr-sahawətlik ixliring Huda aldioa əslətmə kurbanliktək yətti. ■ 32 Xunga Yoppaoa adəm əwətip, Petrus dəpmu atilidioan Simon isimlik adəmni qakirtip kəl. U dengiz boyida olturakluk Simon isimlik bir kənqining өyidə mehman bolup turuwatidu» dedi. 33 Xuning üqün, dərħal өzlirini qakirip kelixkə adəm əwətkənidim. Өzliri külbəmgə kelip yahxi kildila! Əmdi biz ħəmməylən Huda өzlirigə əmr kiloan barlik sөzlərni anglax üqün Hudaning aldida ħazir turuwatimiz.

Huda yat əllərgimu nijat ata kilidu

34-35 Petrus aozini eqip mundak dedi:
— Bərħək, mən Hudani ħeqkandak adəmgə yüz-hatirə kilmaydu, dəp qüxinip yəttim; bəlki ħər əldin boloanlar iqidə Uningdin korkidioan wə ħəkkaniyət yürgüzidioan kixi bolsila, Uning aldida məkbuldur. ■ 36 Huda Israil həlkigə yətküzgən sөz-kalam, yəni Əysa Məsih arkilik (u pütkül məwjudalaroa Rəbdur) inak-jatirjəmlik jakarlanoan hux həwər silərgə məlumou; ■ 37-38 Silərningmu Yəhya *pəyoəmbər* qəmüldürüx qakirikini yətküzgəndin tartip, Galiliyədin baxlap pütkül Yəhudiyə zeminlirida Nasarətlik Əysa tooruluk guwahliktin — yəni Hudaning kandak kilip uni Mukəddəs Roh wə küq-kudrət bilən məsihligənliki, xuning bilən u ħəmmə yərni kezip, yahxi əməllərni kilip, Iblisning ilkidə boloanlarning ħəmmisini sakaytkanlikidin həwiringlar bardur. Qünki Huda uning bilən billə idi. ■ 39 Bizmu uning ħəm Yəhudiylarning zeminida ħəm Yerusalemda kiloan pütün əməllirining guwahqiliri. Ular uni yaoaqka esixi bilənmu əltürdi. □ 40-41 Birak üqinqi küni, Huda uni kayta tirildürüp namayan kildi. Birak ħəmmə kixilərgə əməs, pəkət Huda Өzi aldi bilən tallioan guwahqilar, yəni u өlümdin tirilgəndin keyin uning bilən ħəmdastihan boloan bizlərning arimizda namayan kildi. □ ■ 42 U bizgə həlkkə

■ **10:26** Ros. 14:14; Wəh. 19:10; 22:9. ■ **10:28** Mis. 23:32; 34:15; Kan. 7:2; Yh. 4:9; 18:28; Ros. 11:3; 15:8; Əf. 3:6. □ **10:30** **«saət üqlərdə»** — ibraniylarning wakti bilən «saət tokkuzlarda». Bəzi kona kөqümilərdə «roza tuttum» degən sөzlər tepilmaydu. ■ **10:31** Mat. 28:3; Mar. 16:5; Luka 24:4. ■ **10:34-35** Kan. 10:17; 2Tar. 19:7; Ayup 34:19; Rim. 2:11; Gal. 2:6; Əf. 6:9; Kol. 3:25; 1Pet. 1:17. ■ **10:36** Yəx. 9:5; 52:7; Yh. 16:33; Rim. 5:1; Kol. 1:20. ■ **10:37-38** Yəx. 8:23; 9:1; Mat. 4:12; Mar. 1:14,38, 39; Luka 4:14; Zəb. 45:7; Yəx. 61:1; Luka 4:18. □ **10:39** **«Yəhudiylarning zemini»** — Yəhudiyə. **«ular uni yaoaqka esip əltürdi»** — grek tilida «ular uni dərəhtə esip əltürdi». □ **10:40-41** **«... uning bilən ħəmdastihan boloan bizlər...»** — grek tilida «...uning bilən yegən wə iqkən bizlər...». ■ **10:40-41** Mar. 16:14; Luka 24:34; Yh. 20:19; Ros. 2:24; 1Kor. 15:5.

hux həwər yətküzüxni wə өzining Huda təripidin tiriklər wə өlgənlərning sorakqisi kilinip təyinləngüqi ikənlikini jakarlaxni əmr kildi. ■ 43 Barlik pəyғəmbərlər uningға guwahlik beriduki, hərkim uningға etikad kilған bolsa uning nami arkilik gunahliri kəqürüm kilinidu.■
44 Petrus tehi bu səzlərni kiliwatkanda, Mukəddəs Roh səz-kalamni anglawatkan həmmə kixigə qüxti. ■ 45 Petrus bilən billə kəlgən hətnilik bolған ixəngüqilərning hərbiri Mukəddəs Rohning yat əllərdikilərgimu ata kilinip tөkülgənlikini kөrüp bək həyran boluxti. □ 46 Qünki ularning *karamət naməlum* tillarda səzlixip Hudani uluғlioғanlikini anglidi. Xunga Petrus:■
47 — Muxu kixilər bizgə ohxax Mukəddəs Rohni қobul kilғuqi bolған bolsa, kim ularning suға qөmüldürüxni қobul kilixini tosalisun?! — dedi.■
48 Xuning bilən u ularning Rəbning namida qөmüldürülüxini buyrudi. Andin ular Petrusning ular bilən birnəqqə kün turuxini өtündi.

11

Petrusning «yat əlliklər»ning qөmüldürülüxini aklixi

1 Rosullar wə pütkül Yəhudiyədiki baxқa қerindaxlar *yat* əlliklərningmu Hudaning səz-kalamini қobul kilғanlikini anglidi. 2 Xunga, Petrus Yerusalemға қaytқanda, hətnilik bolған *ixəngüqilər* uni əyibkə buyrup: □
3 — Sən hətnə kilinmiған adəmlərning өyidə mehman bolup, ular bilən həmdastihan boldung?! — dedi.■
4 Birak Petrus pütün ixni baxtin-ahiriғiqə ularға bir-birlәp qüxəndürüp 5 mundak dedi:
— Yoppa xəhiridə dua kiliwatkinimda, ғayibanə kөrünüx meni oriwelip, bir alamətni kөrdüm. Kəng dastihandək bir nərsə tөt burjikidin baoғlanoғan halda asmandin qüxüp, mening yenimda tohtidi.■ 6 Uningға kөz tikip қarisam, iqidə hərhil tөt putluk haywanlar, yawayi haywanatlar, yər beoғirlioғuqilar, asmandiki uqar-қanatlarmu bar ikən. 7 Andin: «Ornungdin tur Petrus, ulardin soyup yə!» degən bir awazni anglidim. 8 Mən: «Yak Rəb, hərgiz bolmaydu! Mən heqқaqan hərқandak napak yaki haram nərsini aoғzimoға aloғan əməsmən!» dedim.■ 9 Birak manga yənə: «Huda halal dəp paklioғan nərsini sən haram demə!» degən awaz anglandi. 10 Bu ix üq қetim xundak təkrarlinip, ahir bularning həmmisi asmanoға қaytidin tartip ketildi. 11 Mana dəl xu qaoғda, Қəysəriyədin meni qakirixқa əwətilgən üq kixi mən turoғan өyning aldioға kəldi. 12 Mukəddəs Roh meni heq ikkilənməy ular bilən billə berixқa buyrudi. Muxu altə қerindaxmu mən bilən billə bardi. *Қəysəriyəgə yetip kelip*, heliқi adəmning өyigə kirduk. □ ■ 13 Bu kixi bizgə өzining өyidə payda bolup turoғan bir pərixtini қandak kөrgənlikini eytti. Pərixtə uningға: «sən Yoppaoға adəm əwətip, Petrus dəpmu atilidioғan Simon isimlik bir adəmni

■ **10:42** Mat. 28:19; Mar. 16:15; Yh. 15:16; Ros. 17:31. ■ **10:43** Yar. 3:15; 22:18; 26:4; 49:10; Қan. 18:15; Zəb. 132:11; Yəx. 4:2; 7:14; 9:5; 40:10; Yər. 23:5; 33:14; Əz. 34:23; 37:24; Dan. 9:24; Mik. 7:20; Ros. 15:9. ■ **10:44** Ros. 8:17. □ **10:45** **«hətnilik boloғan ixəngüqilər»** — (Yoppadin kəlgən) Yəhudiylarni kərsitidu. **«yat əllərdikilərgə»** — demək, Yəhudiy əməslərgə. ■ **10:46** Mar. 16:17; Ros. 2:4. ■ **10:47** Ros. 8:36; 11:17. □ **11:2** **«Yerusalemoға қaytқanda»** — grek tilida «Yerusalemoға qikқanda». ■ **11:3** Mis. 23:32; 34:15; Қan. 7:2; Yh. 18:28. ■ **11:5** Ros. 10:9. ■ **11:8** Law. 11:4; Қan. 14:7. □ **11:12** **«heq ikkilənməy ular bilən billə berix...»** — yaki «(Yəhudiy yaki Yəhudiy əməslərni) heq ayrimay ular bilən billə berix...». **«muxu altə қerindax»** — xübhisizki Yoppa xəhiridin kəlgən altə қerindaxning xu qaoғda Petrusning həmrahlikida boloғanlikini kərsitidu. ■ **11:12** Ros. 10:19; 15:7.

qakirtip kəl, 14 u sanga seni wə pütkül ailənggə nijatlik yətküzidiɣan bir həwərni
eytip beridu» degənikən.□
15 Mən gəpni baxliɣinimda, Mukəddəs Roh huddi baxta bizning üstimizgə
qüxkinidək, ularɣimu qüxti. □ 16 Xu qaɣda, Rəbning səz-kalamini, yəni:
«Yəhya kixilərni suɣa qəmüldürgən, lekin silər bolsanglar Mukəddəs Rohka
qəmüldürülisilər» deginini esimgə aldim. ■ 17 Xunga, əgər Huda əmdi muxularɣa
biz Rəb Əysa Məsihkə etikad kiloɣinimizdin keyin bizgə bərgən iltipatka ohxax iltipat
ata kiloɣan bolsa, Hudani tosaloɣudək mən zadi kim idim?■
18 Ular bu səzlərni angliɣanda, əyibləxtin tohtap, Hudaɣa mədhiyə okup:
— Bərhək, Huda əllərgimu hayatlikka elip baridiɣan towa kilixni nesip kiliptu! —
deyixti.

Antakya xəhiridiki etikadqilar

19 U qaɣda, Istipanning ixi bilən ziyankəxlikkə uqrap hərkaysi jaylarɣa tarkilip
kətkənlər Fənikiyə rayoni, Siprus arili wə Antakya xəhiri katarlik jaylarɣiqə yetip
berip, bu jaylarda səz-kalamni pəkət Yəhudiylarɣila yətküzətti. □ ■ 20 Lekin ulardin
Siprus arili wə Kurini xəhiridin kəlgən bəzilər Antakya xəhirigə barɣanda, Rəb
Əysaning hux həwirini Greklərgimu yətküzdi. □ 21 Rəbning koli ular bilən billə
bolup, tolimu nurɣun kixilər ixinip towa kilip Rəbgə baɣlandi.□ ■
22 Bu həwər Yerusalemdiki jamaətning kulikiɣa yetip kəldi. Xuning bilən ular
Barnabasni Antakyaɣiqa arilap ətüxkə əwətti. □ 23 Barnabas yetip berip, Hudaning
mehir-xəpkitini kərüp, huxal boldi. U ularning həmmisini jan-dilidin kət'iylik bilən
Rəbgə qing baɣlinixka riɣbətləndürdi. □ ■ 24 Qünki u Mukəddəs Rohka wə iman-
ixənqkə toldurulɣan bolup, yahxi bir adəm idi. Xuning bilən zor bir top adəmlər
Rəbgə koxuldi.■
25 Xuning bilən Barnabas Tarsus xəhirigə Saulni izdəp bardi. ■ 26 Uni tepip
Antakyaɣa elip kəldi; xundak boldiki, ikkiylən jamaət bilən billə sak bir yil
yiɣilip, nurɣun adəmgə təlim bərdi. Muhlislarning «Hristianlar» dəp tunji atilixi
Antakyadin baxlandi.□
27 U künlərdə bəzi pəyɣəmbərlər Yerusalemdin Antakyaɣa qüxüp kəldi. 28 Bulardin
Agabus isimlik birəylən otturiɣa qikip, Rohning wəhiyini yətküzüp, kattik bir
aqarqilikning pütkül dunyani basidiɣanlikini aldin eytti (bu aqarqilik dərwəkə

□ **11:14 «u sanga seni wə pütkül ailənggə nijatlik yətküzidiɣan bir həwərni eytip beridu» degənikən»** — grek tilida «u sanga seni wə pütkül ailənggə kutkuzux wasitə bolɣan birnəqqə səzlərni eytip beridu». □ **11:15 «Mukəddəs Roh huddi baxta bizning üstimizgə qüxkinidək»** — rosul Petrusning «baxta» degən səzidin enikki, u wə baxka etikadqilarɣa nisbətən Mukəddəs Rohning əzlirigə kəlgənliki toluk bir yengi baxlinix bolɣanidi. ■ **11:16** Yəx. 44:3; Yo. 2:28-29; Mat. 3:11; Mar. 1:8; Luka 3:16; Yh. 1:26; Ros. 1:5; 2:4; 19:4. ■ **11:17** Ros. 15:9. □ **11:19 «ziyankəxlikkə uqrap...»** — grek tilida «azab-okubətlərgə uqrap...». **«Siprus arili wə Antakya xəhiri katarlik jaylar...»** — bu Antakya «Suriyədiki Antakya» idi. ■ **11:19** Ros. 8:1, 4. □ **11:20 «.. Rəb Əysaning hux həwirini Greklərgimu yətküzdi»** — «Greklər» «Yəhudiy əməslər» idi, əlwəttə. □ **11:21 «...towa kilip Rəbgə baɣlandi»** — grek tilida «...(«əz yolidin») burulup Rəbgə baɣlandi». ■ **11:21** Ros. 2:47; 5:14. □ **11:22 «... Xuning bilən ular Barnabasni Antakyaɣiqa arilap ətüxkə əwətti»** — məksiti bəlkim, əhwalni bilip bekip, həkikiy etikadqilar bolsa ularni riɣbətləndürüx idi. □ **11:23 «Barnabas ... Hudaning mehir-xəpkitini kərdi...»** — bu degənlikning bəlkim kəp jəhətliri bardur: — (1) adəmlər həkikətən towa kilip rəbgə baɣlansa bu xübhisizki, Hudaning mehir-xəpkitining zor nətijisidur; (2) Hudaning mehir-xəpkiti bilən etikadqilarda hərhil mewə — muhəbbət, huxallik, hatirjəmlik katarlikлar pəyda bolidu; (3) jamaətning əsüxi wə kəpiyixi pəkət Hudaning mehir-xəpkiti bilənla bolidu. ■ **11:23** Ros. 13:43; 14:22. ■ **11:24** Ros. 4:36; 6:5. ■ **11:25** Ros. 9:27. □ **11:26 «muhlislarning «Hristianlar» dəp tunji atilixi Antakyadin baxlandi»** — «Hristianlar» degən səz bəlkim awwal «hrestos» («əhmək» degən mənidə) degən səzdin kəlgən məshirə harakteridiki səz boluxi mumkin; lekin ahir berip asasiy mənisi yahxi kikti, yəni «Hristosning (Məsihning) adəmliri» («Məsih» bolsa ibraniy tilida «Maxiyah» — grek tilida «Hristos»).

«Klawdiyus Kəysər» ḥəküm sürgən waḳitta yüz bərdi). □ ■ 29 Buning bilən *Antakyadiki* muhlislarning ḥərbiri өz ḳurbioɣa ḳarap pul yioɣip, Yəḥudiyədə turuwatḳan ḳerindaxlaroɣa yardəm berixni ḳarar ḳildi. □ 30 Ular bu ḳararni ada ḳilip, ianini Barnabas wə Saulning ḳoli arḳilik *Yəḥudiyədiki jamaət* aḳsaḳallirioɣa yətküzüp bərdi.■

12

Tehimu kөp ziyankəxliklər

1 Xu qaoɣlarda, Ḥerod padixaḥ jamaəttikilərdin bəzilirigə ziyankəxlik ḳilmaḳqi bolupularoɣa ḳol saldi.□ 2 U Yuḥannaning akisi Yaḳupni ḳiliqlap өltürdi.■ 3 Өzining bu ḳiloɣan ixining Yəḥudiylaroɣa yaḳḳanliḳini kөrüp, u Petrusnimu tutḳun ḳildurudi (xu qaoɣda «petir nan ḥeyti» məzgili idi). 4 Petrusni tutḳandin keyin, uni zindanoɣa taxlap, tөt ləxkər bir guruppa ḳilinoɣan tөt ḳarawwul topioɣa tapxurdi. Pasha ḥeyttin keyin, Ḥerod uni halayiḳ aldida soraḳ ḳilmaḳqi idi.□ ■ 5 Xunga Petrus zindanda tutup ḳelindi. Lekin jamaət Hudaoɣa jan-dil bilən uning üqün dua ḳilixiwatatti.

Petrusning zindandin ḳutḳuzuluxi

6 Əmdi Ḥerod uni elip qiḳip sot ḳilixning aldinḳi keqisi, Petrus ikki zənjir bilən baoɣlaḳlik peti, ikki ḳarawulning otturisida uhlawatatti; ixikning sirtidimu birnəqqə ḳarawul zindanni kөzət ḳiliwatatti. 7 Wə tuyuḳsiz Rəbning bir pərixtisi kөrünüp, bir nur kamerni yorutti. Pərixtə Petrusning biḳinioɣa noḳup:
— Tez tur! — dəp oyoɣatti. Uning ḳolliridiki zənjir xu ḥaman boxap qüxüp kətti.■
8 Pərixtə uningoɣa:
— Belingni baoɣliwal! Kəxingnimu kiy! — dedi. Petrus uning deginini ḳildi. Andin u:
— Qapiningni yepinqaḳlap kəynimdin mang! — dedi.
9 Petrus uningoɣa əgixip *kamerdin* qiḳti. Biraḳ u pərixtining wasitisi bilən boluwatḳan bu ixlarning rastliḳini bilməy, bəlki bir oɣayibanə kөrünüx kөrүptimən, dəp oylawatatti. 10 Ular birinqi wə ikkinqi kөzəttin ətüp, zindanning xəḥərgə qiḳidioɣan təmür dərwazisioɣa baroɣanda, dərwaza ular üqün өzlükidin eqilip kətti. Ular qiḳip, bir koqidin ətkəndə, pərixtə tuyuḳsiz uning yenidin kətti.
11 Xu qaoɣda, Petrus esigə kelip, өz-өzigə: «Dərwəḳə əmdi Rəb Өz pərixtisini əwətip, meni Ḥerodning ḳolidin wə Yəḥudiy həlḳining kütkənlirining ḥəmmisidin ḳutḳuzuptu, dəp bildim» — dedi.
12 Ḥəḳiḳiy əḥwalni qüxinip yətkəndə, u Markus dəpmu atilidioɣan Yuḥannaning anisi Məryəmning өyigə bardi. U yərdə nuroɣun kixilər yioɣilip dua-tilawət ḳiliwatatti.
13 U dərwazining ixikini ḳaḳḳanda, Roda isimlik bir dedək awazni anglap qiḳti. 14 U Petrusning awazini tonup, huxalliḳidin ixikni eqixḳimu ülgürməy yügürüp kelip, ḥəmməyləngə:
— Petrus dərwaza aldida turidu! — dəp həwər ḳildi.

□ **11:28 «Agabus… Roḥning Wəḥiyi bilən … aldin eytti»** — «Roḥ» muxu yərdə Muḳəddəs Roḥ, əlwəttə. ■ **11:28** Ros. 21:10. □ **11:29 «Buning bilən Antakyadiki muhlislarning ḥərbiri өz ḳurbioɣa ḳarap pul yioɣip, Yəḥudiyədə turuwatḳan ḳerindaxlaroɣa yardəm berixni ḳarar ḳildi»** — nemixḳa ular Yəḥudiyədiki ḳerindaxlaroɣa alaḥidə yardəm əwətməkqi? (1) Yəḥudiy ḳerindaxlar awwal Hudaning hizmitini aloɣa sürtüx üqün kөp yərlərni setiwətkənidi («Ros.» 2-bab); (2) Yerusalem wə Yəḥudiyə өlkisidə boloɣan ziyankəxlik bək eoɣir boloɣaqḳa, etiḳadqilarning iḳtisadiy ziyini bəlkim az əməs idi. ■ **11:30** Ros. 12:25. □ **12:1 «Ḥerod padixaḥ»** — bu Ḥerod «Ḥerod Agrippa (I)» idi. Ḥerodlar toоɣruluḳ «Təbirlər»ni kөrüng. ■ **12:2** Mat. 4:21. □ **12:4 «Pasha ḥeyt»** — yəni «ətüp ketix ḥeyti». ■ **12:4** Yḥ. 21:18. ■ **12:7** Ros. 5:19; 16:26.

15 Lekin ular: — Sarang bolup ⱪaldingoⱡu! — deyixti. Biraⱪ u: — Rast xundaⱪ, dəp turuwaldi. Ular:
— U uning pərixtisi bolsa kerək! — deyixti.□
16 Biraⱪ Petrus dərwazini ⱪeⱪiwərdi. Ular qiⱪip dərwazini eqip, uning өzini kөrgəndə ⱨəmməylən ⱨang-tang boluxti. 17 Petrus ularoⱡa ün qiⱪarmasliⱪⱪa ⱪol ixariti ⱪilip, ularoⱡa Rəbning өzini zindandin ⱪandaⱪ elip qiⱪⱪanliⱪini eytip bərdi. Andin keyin, u:
— Bu həwərni Yaⱪupⱪa wə ⱪerindaxlaroⱡa yətküzüp ⱪoyunglar, — dəp, өzi u yərdin baxⱪa yərgə kətti.□ ■
18 Tang atⱪanda, ⱪarawullar Petrus zadi nemə boldi dəp sarisimigə qüxti. 19 Ⱨerod uni izdəp uning iz-derikini tapalmioⱡaqⱪa, ⱪarawullarni soraⱪ ⱪilip, ularni өlümgə məⱨⱪum ⱪilixni buyrudi. Bu ixtin keyin, u Yəⱨudiyədin qüxüp Ⱪəysəriyə xəⱨirigə berip xu yərdə turdi.

Ⱨerod Agrippa hanning өlümi

20 Əslidə Ⱨerod *han* bilən Tur wə Zidondikilər arisida ⱪattiⱪ jedəl bar idi. Ⱨalbuki, Tur wə Zidondikilər birlixip, Ⱨerodning aldioⱡa kəldi. Uning bilən yarixiwelix üqün ular aldi bilən hanning Bilastus isimlik xəhsiy oⱡojidarini өzlirigə yar-yөlək boluxⱪa ⱪayil ⱪiloⱡanidi. Qünki bu yurttikilər axliⱪni hanning ilkidiki jaylardin alatti.
21 Bəlgiləngən kөrüxüx künidə Ⱨerod xaⱨanə tonlirini kiyip, soraⱪ təhtidə olturup, ularoⱡa nutuⱪ səzlidi. □ 22 Angliоⱡan həlⱪ:
— Bu adəmning awazi əməs, bəlki bir ilaⱨning awazidur! — dəp warⱪiraxti.
23 Xuan Pərwərdigarning bir pərixtisi hanni urdi; qünki u xan-xərəpni Hudaoⱡa beoⱡixlimidi.
Nətijidə, u ⱪurtⱪa yəm bolup өldi. 24 Əmma Hudaning səz-kalami dawamliⱪ bərⱪ urup kengəydi. □ ■ 25 Barnabas bilən Saul Yerusalemda ianilirini tapxurux hizmitini ada ⱪiloⱡandin keyin, Antakyaoⱡa ⱪaytip kətti. Ular Markus dəpmu atilidioⱡan Yuⱨannani billə elip bardi.

13

Muⱪəddəs Roⱨning Barnabas bilən Saulni əwətixi

1 Antakyadiki jamaət iqidə bəzi pəyoⱡəmbərlər wə təlim bərgüqilər bar idi. Ular Barnabas, «Ⱪara» dəpmu atilidioⱡan Ximeon, Kurinilik Lukius, Ⱨerod han bilən billə qong boloⱡan Manaən wə Saullar idi.□ ■ 2 Ular Rəbning ibaditidə bolup roza tutuwatⱪan bir məzgildə, Muⱪəddəs Roⱨ ularoⱡa:
— Barnabas bilən Saulni Mən ularni ⱪilixⱪa qaⱪiroⱡan hizmət üqün Manga ayrip ⱪoyunglar, — dedi.■

□ **12:15 «U uning pərixtisi bolsa kerək»** — ular «өlgən Petrusning roⱨi» yaki «Petrusni alaⱨidə ⱪooⱡdaydioⱡan bir pərixtə» dəp oylap ⱪaloⱡan boluxi mumkin. □ **12:17 «Bu həwərni Yaⱪupⱪa wə ⱪerindaxlaroⱡa yətküzüp ⱪoyunglar»** — «Yaⱪup» muxu yərdə Rəb Əysaning inisi boloⱡan Yaⱪupni kөrsitidu. ■ **12:17** Ros. 13:16; 19:33; 21:40. □ **12:21 «Ⱨerod… ularoⱡa nutuⱪ səzlidi»** — yaki «Ⱨerod… ularni əyibləp nunuⱪ səzlidi». Grek tilida «nutuⱪ səzləx» degən bu səzning bəzidə «əyibləx» degən puriⱪi bar. □ **12:24 «əmma Hudaning səz-kalami dawamliⱪ bərⱪ urup kengəydi»** — demək, uningoⱡa etiⱪad ⱪiloⱡuqilarning sani kөpəyməktə idi. ■ **12:24** Yəx. 55:11; Ros. 6:7. □ **13:1 ««ⱪara» dəpmu atilidioⱡan Ximeon»** — grek tilida ««negir» dəpmu atilidioⱡan Ximeon». «Negir» degən mənisi «ⱪara». **«Ⱨerod han»** — muxu ayəttə «han» grek tilida «tetrarⱪ» degən səz bilən ipadilinidu. «Tetrarⱪ» degənning toluⱪ mənisi «(zeminning) tөttin bir ⱪismi üstidiki ⱨakim». «Tetrarⱪ» degən mərtiwə «waliy»din tөwən; xuning üqün Ⱨerodlar Pontiy Pilatusⱪa boysunuxi kerək idi. ■ **13:1** Ros. 14:26. ■ **13:2** Mat. 9:38; Ros. 9:15; 22:21; Rim. 1:1; 10:15; Gal. 1:15; 2:8; Əf. 3:8; 1Tim. 2:7; 2Tim. 1:11; Ibr. 5:4.

3 Xuning bilən, ular yənə roza tutup dua qilоqandin keyin, ikkiylənning üstigə qollirini təgküzüp uzitip qoydi.■

Barnabas bilən Saul Siprusta

4 Ular Muqəddəs Roh təripidin əwətilgən bolup, Səlyukiyə xəhirigə berip, u yərdin kemigə qiqip Siprus arilioqa qarap yoloqa qiqti. 5 Salamis xəhirigə yetip kelip, ular Yəhudiylarning sinagoglirida Hudaning səz-kalamini yətküzüxkə baxlidi. Yuhanna ularning yardəmqisi idi.□ ■ 6 Ular pütün aralni arilap qiqip, Pafos xəhirigə kəldi. Ular u yərdə Baryəxua isimlik bir kixi bilən uqrixip qaldi. U sehirgər bolup, sahta pəyoqəmbər boloqan bir Yəhudiy idi.■ 7 U kixi bu *aralning* rimlik waliyisi Sergiyus Pawlusning həmrahi idi. Waliy ukumuxluk bir kixi bolup, Barnabas bilən Saulni qakirtip, Hudaning səz-kalamini anglimakqi boldi. 8 Lekin həlikі sehirgər (uning grekqə ismi Əlimas bolup, «sehirgər» degən mənidə) ularoqa qarxi qiqip, waliyning rayini etikadtin qayturuxni urunmakta idi. 9 Birak Muqəddəs Rohqa tolduruloqan Saul (yənə «Pawlus» dəpmu atilidu) həlikі sehirgərgə tikilip qarap □ 10 uningoqa:

— Əy, qəlbing hərhil hiyligərlik wə aldamqilik bilən toloqan Iblisning ooqli, həmmə həkqaniylikning düxmini! Pərwərdigarning tüz yollirini burmilaxni zadi tohtatmamsən?! 11 Əmdi Rəbning qoli üstünggə qüxti! Kəzliring kor bolup, bir məzgil künning yoruqini kərəlməysən! — dedi.

Xuan, bir hil tuman wə qarangoluluk uni basti. U yolni silaxturup, kixilərdin meni qolumdin yetilənglar, dəp iltija qilatti. 12 Yüz bərgən ixni kərgən waliy Rəbning təlimigə qattik həyran bolup, Uningoqa etikad qildi.

Pawlusning bir sinagogta Rəbning təlimini berixi

13 Pawlus bilən uning həmrahliri kemigə qiqip, Pafostin Pamfiliyə əlkisidiki Pərgə xəhirigə bardi. U yərdə Yuhanna ulardin ayrilip Yerusalemoqa qaytti. □ ■ 14 Pawluslar bolsa Pərgə xəhiridin qiqip, dawamlik mengip Pisidiyə rayonidiki Antakya xəhirigə berip, xabat küni sinagogqa kirdi. 15 Təwrat qisimliridin wə pəyoqəmbərlərning yazmiliridin okuloqandin keyin, sinagogning qongliri ularni qakirtip:

— Qerindaxlar, əgər halayikqa birər nəsihət səzünglar bolsa, eytinglar, — dedi.

16 Pawlus ornidin turup, qol ixiriti qilip, halayikqa mundak dedi:

— Əy Israillar wə Hudadin qorkqanlar, qulak selinglar! □ ■ 17 Bu Israil həlqining Hudasi ata-bowilirimizni tallidi; ular Misirda musapir bolup yaxioqan wakitlarda ularni uluoq qildi, Өzining egiz kətürgən biliki bilən ularni Misirdin qutquzup qikti. ■ 18 U qəldə ularoqa təhminən qirik yil oqəmhorluk qildi ■ 19 andin Kanaan zeminidiki yəttə əlni yokitip, ularning zeminlirini ularoqa miras qilip bərdi. ■ 20 Bu ixlaroqa aldi-kəyni bolup təhminən tət yüz əllik yil kətti. Keyin, taki Samuil pəyoqəmbər otturioqa qikqiqə, u ularoqa batur hakimlarni tikləp bərdi. ■ 21 Andin ular bizgə bir padixahni bərsikən, dəp *Samuil pəyoqəmbərdin* tilidi. Xuning bilən Huda ularoqa Binyamin

---

■ **13:3** Ros. 6:6; 8:15; 19:6. □ **13:5 «Yuhanna ularning yardəmqisi idi»** — yəni Markus dəpmu ataloqan Yuhanna. ■ **13:5** Ros. 12:25. ■ **13:6** Ros. 8:9; 19:13. □ **13:9 «Saul (yənə «Pawlus» dəpmu atilidu)...»** — «Pawlus» latinqə isim bolup, mənisi bəlkim «kiqik». Saul Muqəddəs Roh təripidin Yəhudiy əməslərning hizmitidə boluxqa qakiriloqaqka, u muxu yərdin baxlap əzi üqün bu latinqə isim ixlitixkə baxlaydu. □ **13:13 «U yərdə Yuhanna ulardin ayrilip Yerusalemoqa qaytti»** — muxu «Yuhanna» bolsa Yuhanna Markus idi. ■ **13:13** Ros. 15:38. □ **13:16 «Əy Israillar wə Hudadin qorkqanlar... »** — «Hudadin qorkqanlar» degən turakliк ibarə Təwrat etikadida boloqan «yat əlliklər» (Yəhudiy əməslər)ni kərsitidu. Hətnə qobul qilmioqan bolsimu, ularoqa sinagogqa qatnixixqa ruhsət berilgən. ■ **13:16** Ros. 12:17; 19:33; 21:40. ■ **13:17** Mis. 1:1. ■ **13:18** Mis. 16:35; Qəl. 14:34; Zəb. 95:10. ■ **13:19** Yə. 14:2. ■ **13:20** Hak. 2:16; 3:9.

qəbilisidin Kix isimlik adəmning oƣli Saulni tikləp bərdi. U qiriq yil həküm sürdi. ■
22 Birak *Huda* Saulni səltənitidin qüxürüp, ularƣa Dawutni padixah qilip turƣuzup
bərdi. Huda uning həkkidə guwahlik berip: «Kənglümdikidək bir adəmni, yəni
Yəssəning oƣli Dawutni taptim. U Mening toluk iradəmgə əməl qilidu», — dedi.
■ 23 Əzi wədə qiloƣandək Huda bu adəmning nəslidin Israil həlkigə bir Kutkuzoƣuqi
tikləp bərdi — u bolsa Əysaning əzidur!

24 U həlkning otturisioƣa qikixtin alwwal, Yəhya *pəyoƣəmbər* qikip, barlik Israil
həlkini towa kilixni *bildüridioƣan* qəmüldürüxni kobul kilinglar, dəp jakarlidi. ■
25 Yəhya *pəyoƣəmbər* wəzipini tamamlioƣanda, halayikka mundak degənidi: «Silər
meni kim dəp bilisilər? Mən silər kütkən zat əməsmən. Birak mana, məndin keyin
birsi kelidu, mən hətta uning ayaoƣ kəxlirini yexixkimu layik əməsmən!»□ ■ 26 Əy
kerindaxlar, Ibrahimning jəmətining nəsilliri wə aranglardiki Hudadin korkkanlar,
bu nijatlikning səz-kalami silərgə əwətildi! □ ■ 27 Yerusalemda turuwatkanlar wə
ularning hakimliri *Əysani* tonumay, uning üstidin gunahkar dəp həküm qikarƣini
bilən, hər xabat küni okulidioƣan pəyoƣəmbərlərning aldin eytkan səzlirini əməlgə
axurdi. □ ■ 28 Gərqə ular uningdin ölüm jazasioƣa həküm kilixka tegixlik birər gunah
tapalmioƣan bolsimu, waliy Pilatustin yənila uni ölümgə məhkum kilixni ətündi. ■
29 Ular *bu ixlarni kilip* mukəddəs yazmilarda uning həkkidə aldin pütülgənlərning
həmmisini *özliri bilmigən halda* əməlgə axuroƣandin keyin, uning jəsitini kresttin
qüxürüp, bir kəbrigə koydi. 30 Lekin Huda uni ölümdin tirildürdi! ■ 31 Tirilgəndin
keyin, u burun özi bilən Galiliyədin Yerusalemƣiqə əgixip kəlgənlərgə kəp künlər
iqidə *nəqqə ketim* kərünüp turdi. Bu kixilər hazir *Israil* həlkigə uning guwahqiliri
boluwatidu.■

32-33 Bizmu ata-bowilirimizoƣa kilinoƣan wədining hux həwirini silərgə hazir jakar-
laymiz — Huda Əysani *arimizda* tikləp, bu wədini ularning əwladliri boloƣan bizlərgə
əməlgə axurdi. Bu həktə Zəburning ikkinqi küyidə aldin'ala mundak pütülgən:
«Sən Mening Ooƣlum, Özüm seni bügünki künidə tuoƣdurdum». □ ■ 34 Əmdiliktə
Hudaning Əysaoƣa qirixni kayta kərgüzməy ölümdin tirildüridioƣanlikі həkkidə
u *mukəddəs yazmilarda* mundak aldin eytkan: «Dawutka wədə kiloƣan mehir-
xəpkətlərni silərgə ata kilimən!» □ ■ 35 Xunga yənə bu həktə yənə bir ayəttə: —
«*I Huda*, Sening mukəddəs Boloƣuqungoƣa tenining qirixini kərgüzməysən».□ ■

36 Qünki Dawut dərwəkə Hudaning iradisi boyiqə öz dəwri üqün hizmət kilip, öz

---

■ **13:21** 1Sam. 8:5; 9:15; 10:15; Hox. 13:11. ■ **13:22** 1Sam. 13:14; 16:12; Zəb. 89:19-29; Ros. 7:45. ■ **13:24** Mat. 3:1; Mar. 1:2; Luka 3:2; Yh. 3:23. □ **13:25 «Mən silər kütkən zat əməsmən»** — grek tilida: «Mən «u» əməsmən» yaki «Mən «xu zat» əməsmən». ■ **13:25** Mat. 3:11; Yh. 1:20. □ **13:26 «... Ibrahimning jəmətining nəsilliri wə aranglardiki Hudadin korkkanlar...»** — «Hudadin korkkanlar» — 16-ayət wə izahatning kərüng. ■ **13:26** Mat. 10:6; Ros. 3:26; 13:46. □ **13:27 «Yerusalemda turuwatkanlar wə ularning hakimliri Əysani tonumay...»** — grek tilida: «Yerusalemda turuwatkanlar wə ularning hakimliri uni tonumay...». ■ **13:27** Yh. 16:3; Ros. 3:17; 1Kor. 2:8; 1Tim. 1:13. ■ **13:28** Mat. 27:20; Mar. 15:11; Luka 23:18; Yh. 19:6. ■ **13:30** Mat. 28:6; Mar. 16:6; Luka 24:6. ■ **13:31** Mar. 16:14; Yh. 20:19; 21:1; Ros. 1:3; 1Kor. 15:5. □ **13:32-33 «Sən Mening Ooƣlum, Özüm seni bügünki künidə tuoƣdurdum»** — «Zəb.» 2:7. Bəzi alimlar, bu bexarəttiki «tikləx» degən səz uning ölümdin tirildürülgənlikini kərsitidu, dəp «tirildürüp» dəp tərjimə kilidu. Lekin uning tirilixini kərsitidioƣan bexarətlərni nəkil kəltüridioƣan ayətlər 34-35-ayətlərdur. Xunga Zəburdiki bu bexarət («Zəb.» 2:7) uning pak kiz Məryəmdin tuoƣuluxini kərsitidu, dəp karaymiz. ■ **13:32-33** Yar. 3:15; 22:18; 26:4; 49:10; Kan. 18:15; 2Sam. 7:12; Zəb. 132:11; Yəx. 4:2; 7:14; 9:5; 40:10; Yər. 23:5; 33:14; Əz. 34:23; 37:24; Dan. 9:24,25; Zəb. 2:7. □ **13:34 «Dawutka wədə kiloƣan mehir-xəpkətlərni silərgə ata kilimən!»** — «Yəx.» 55:2. ■ **13:34** Yəx. 55:3. □ **13:35 «I Huda, Sening mukəddəs Boloƣuqungoƣa tenining qirixini kərgüzməysən»** — «Zəb.» 16:10. «Sening mukəddəs Boloƣuqung» Məsihni kərsitidu. ■ **13:35** Zəb. 16:10; Ros. 2:27.

ata-bowilirioŋa ḳoxulup ölümdə uhlap uning teni qirip kətkənidi. □ ■ 37 Lekin Huda
ölümdin tirildürgüqi bolsa qirixni ḥeq kərmidi.□
38 Əmdi xunga silər xuni bilixinglar kerəkki, i ḳerindaxlar, ḥazir gunaḥlardin
kəqürüm ḳilinix yoli dəl xu kixi arḳilik silərgə jakarliniwatidu. □ ■ 39 Musa
pəyoŋəmbərgə qüxürülgən Təwrat ḳanuni bilən silər halas bolalmaywatḳan ixlardin
uningoŋa etiḳad ḳiloŋuqilar u arḳilik halas ḳilinip ḥəḳḳaniy ḳilinidu! □ ■ 40 Xunga,
pəyoŋəmbərlər aldin eytḳan xu balayi'apət bexinglaroŋa qüxməsliki üqün eḥtiyat
ḳilinglar! —
41 «Ḳaranglar, i mazaḳ ḳiloŋuqilar, ḥəyranuḥəs bolup ḥalak bolunglar!
Qünki silərning künliringlarda bir ix ḳilimənki,
Uni birsi silərgə elan ḳilsimu silər xu ixḳa ḥərgiz ixənməysilər!»□ ■

42 Pawlus bilən Barnabas sinagogdin qiḳiwatḳanda, jamaət ularoŋa kelərki xabat küni
bu ixlar ḥəḳḳidə yənə səzləxni yelindi. 43 Sinagogtiki jamaət tarḳaloŋanda, nuroŋun
Yəḥudiylar wə Hudadin ḳorḳḳan Təwratḳa etiḳad ḳiloŋan Yəḥudiy əməslərmu
Pawlus bilən Barnabasḳa əgəxti. Ikkisi ularoŋa səz ḳilip, ularni Hudaning meḥir-
xəpḳitidə qing turuxḳa dəwət ḳildi.■
44 Keyinki xabat küni, pütün xəḥər həlḳi degüdək Hudaning səz-kalamini angliɵili
kelixti. 45 Biraḳ bundaḳ top-top adəmlərni kərgən Yəḥudiylar ḥəsətkə qəmüp,
Pawlusning səzlirigə ḳarxi tətür gəp ḳilip, uningoŋa təḥmət ḳildi. 46 Əmdi Pawlus
bilən Barnabas tehimu yürəklik ḥalda mundaḳ dedi:
— Hudaning səz-kalamini aldi bilən silər *Yəḥudiy həlḳigə* yətküzüx kerək idi. Lekin
silər uni qətkə ḳeḳip əzünglarni mənggülük ḥayatḳa layiḳ kərmigəndin keyin,
mana biz *silərdin* burulup əllərgə yüzlinimiz! □ ■ 47 Qünki Pərwərdigar *muḳəddəs
yazmilarda* bizgə mundaḳ buyruoŋan: —
«Mən Seni *yat* əllərgə nur boluxḳa,
Yər yüzining qət-yaḳiliriɵiqə nijatliḳ boluxung üqün Seni atidim».□ ■

48 Əllərdikilər bu səzni anglap, huxal boluxup Rəbning səz-kalamini uluoŋlaxti;
mənggülük ḥayatḳa erixixkə bekitilgənlərning ḥəmmisi etiḳad ḳildi.□
49 Xundaḳ ḳilip, Rəbning səz-kalami pütkül zeminoŋa tarḳaldi. 50 Biraḳ Yəḥudiylar
Hudadin ḳorḳḳan yuḳiri təbiḳilik ayallarni ḥəm xəḥər mətiwərlirini ḳutritip,
Pawlus bilən Barnabasḳa ziyankəxlik ḳiloŋuzup, ular ikkisini əz yurtliridin ḳooŋlap

---

□ **13:36 «Dawut dərwəḳə Hudaning iradisi boyiqə əz dəwri üqün hizmət ḳilip,...»** — yaki «Dawut dərwəḳə əz dəwridə Hudaning muddia-məḳsətliri üqün hizmət ḳilip,...». **«uning teni qirip kətkənidi»** — grek tilida «qirixlərni kərdi». 35-ayətni kərüng. ■ **13:36** 1Pad. 2:10; Ros. 2:29. □ **13:37 «Lekin Huda ölümdin tirildürgüqi bolsa qirixni ḥeq kərmidi»** — «Huda ölümdin tirildürgüqi» Əysani kərsitidu, əlwəttə. □ **13:38 «ḥazir gunaḥlardin kəqürüm ḳilinix yoli dəl xu kixi arḳilik silərgə jakarliniwatidu»** — «dəl xu kixi arḳilik» Əysa arḳilik, demək. ■ **13:38** Luḳa 24:47; 1Yuḥa. 2:12 □ **13:39 «Təwrat ḳanuni bilən silər halas bolalmaywatḳan ixlar»** — «halas bolalmaydioŋan ixlar» ḥərtürlük ixlarni kərsitidu; gunaḥning ilkidin halas boluxni əz iqigə elipla ḳalmay, bəlki Təwrat ḳanunida bekitilgən türlük ḳurbanlik ḳilix wə rəsim-ḳaidilərdin halas boluxni əz iqigə alidu. ■ **13:39** Rim. 3:28; 8:3; 10:4; Gal. 2:16; Ibr. 7:19. □ **13:41 «ḳaranglar, i mazaḳ ḳiloŋuqilar, ḥəyranuḥəs bolup ḥalak bolunglar! Qünki silərning künliringlarda bir ix ḳilimənki, uni birsi silərgə elan ḳilsimu silər xu ixḳa ḥərgiz ixənməysilər!»** — Təwrat, «Ḥab.» 1:5. ■ **13:41** Yəx. 28:14; Ḥab. 1:5. ■ **13:43** Ros. 11:23; 14:22. □ **13:46 «mana biz silərdin burulup əllərgə yüzlinimiz!»** — «əllərgə yüzlinimiz» — yəni «Yəḥudiy əməslərgə yüzlinimiz». Demək, Hudaning səz-kalamini ularoŋa yətküzimiz. ■ **13:46** Mis. 32:10; Yəx. 55:5; Mat. 8:12; 10:6; 21:43; Ros. 3:26; 13:26; Rim. 10:19. □ **13:47 «Mən Seni *yat* əllərgə nur boluxḳa, yər yüzining qət-yaḳiliriɵiqə nijatliḳ boluxung üqün Seni atidim»** — «Yəx.» 42:6 wə 49:6ni kərüng: muxu ayətlərdiki «Seni» Məsiḥni kərsitidu. Barnabas wə Pawlus «Pərwərdigarning ḳuli»ning ixlirini dawamlaxturup yürgüzməktə (1-bab, 1-ayət). ■ **13:47** Yəx. 42:6; 49:6; Luḳa 2:32. □ **13:48 «bekitilgənlər»** — yaki «bəl baoŋliɵanlar» yaki «mayil ḳilinoŋanlar».

qikqardi. □ ■ 51 Əmma Pawlus bilən Barnabas ularoɣa qarap ayaoɣliridiki topini qekixturuwetip, Konya xəḫirigə qarap mangdi. □ 52 *Antakyadiki* muhlislar bolsa huxallikqa ḫəmdə Muqəddəs Roḫqa tolduruldi.

14

Pawlus bilən Barnabas Konya xəḫiridə

1 Konya xəḫiridə xundaq boldiki, Pawlus bilən Barnabas Yəḫudiylarning sinagogioɣa kirgəndə, jamaətkə xundaq səzlidiki, nətijidə Yəḫudiylar wə Greklərdinmu nuroɣan kixilər etiqad qildi□ 2 (ḫalbuki, ixənmigən Yəḫudiylar *yat* əlliklərning kəngüllirini zəḫərləp, ularni qerindaxlaroɣa qarxi turuxqa qutratti). 3 Xunga *Pawlus bilən Barnabas* u yərdə heli uzun turup, Rəbgə tayinip yürəklik ḫalda *hux həwərni* jakarlidi; Rəb ularning qolliri bilən məjizilik alamətlər wə karamətlərni kərsitip əz meḫir-xəpqitining səz-kalamioɣa guwaḫlik bərdi.■ 4 Buning bilən xəḫər həlqi ikkigə bəlünüp ketip, bəziliri Yəḫudiylar tərəptə, bəziliri bolsa rosullar tərəptə turdi.□ 5 Ahirda, bir qisim yat əlliklər bilən Yəḫudiylar arisida (əz baxliqliri bilən birliktə) rosullarni qiynap, qalma-kesək qilix qutratquluqi bax kətürdi. 6-7 Lekin ular bu ixtin həwər tepip, xu yərdin qeqip Likawunya rayonidiki Listra wə Dərbə xəḫərliri ḫəmdə ətraptiki yurtlaroɣa qarap mangdi. Ular xu yərlərdə hux həwərni dawamlik jakarlawərdi.■

Listra wə Dərbə xəḫərliridə

8 Xu qaoɣda, Listra xəḫiridə putlirida maoɣduri yoq, ḫeq mengip baqmioɣan bir tuoɣma paləq olturatti.■ 9 Pawlus səz qiliwatqanda, bu adəm uningoɣa qulaq selip olturatti. Pawlus uningoɣa kəz tikip uning saqaytilixioɣa ixənqi barliqini kərüp yetip, 10 yuqiri awaz bilən:

— Ornungdin dəs tur! — dedi.

Ḫeliqi adəm xuan ornidin dəs turup mengixqa baxlidi. 11 Lekin Pawlusning bu ixini kərgən top-top adəmlər Likawunya tili bilən:

— Ilaḫlar insan qiyapitigə kirip arimizoɣa qüxüptu! — dəp warqirixip kətti. ■ 12 Ular Barnabasni «Ilaḫ Zeus» dəp ataxti wə Pawlusni səzləxtə baxlamqi boloɣaqqa uni «Ilaḫ Ḫermis» dəp ataxti. □ 13 Xəḫərning sirtida «Zeus Ilaḫ»ning buthanisi bar idi. Xu *buthanidiki* kaḫin xəḫər dərwazisioɣa öküz wə gül qəmbirəklərni elip kelip, həlq bilən billə rosullaroɣa atap qurbanlik qilmaqqi boldi. 14 Lekin rosullar Barnabas bilən Pawlus bu ixni anglap, kiyim-keqəklirini yirtqan ḫalda, kəpqilikning arisioɣa yügürüp kirip, warqirap mundaq dedi:

□ **13:50** **«Birak Yəḫudiylar Hudadin qorkqan yuqiri təbiqilik ayallarni ḫəm xəḫər mətiwərlirini qutritip...»** — «Hudadin qorkqan ayallar» bolsa Təwratqa etiqad qiloɣan Yəḫudiy bolmioɣan, sinagogtiki ibadətkə qatnixidioɣan ayallar. Gərqə ular «Hudadin qorkqan» bolsimu, muxu yərdə Yəḫudiylarning qutritixi bilən azduruloɣan. ■ **13:50** 2Tim. 3:11. □ **13:51** **«Pawlus bilən Barnabas ularoɣa qarap ayaoɣliridiki topini qekixturuwetip,...»** — «ayaoɣliridiki topini qekixturuwetix» degən ḫərikət «munasiwitimiz pütünləy üzüldi» degən agaḫning ipadisi idi. «Mat.» 10:14, «Mar.» 6:11, «Luqa» 5:9ni kərüng. **«Konya xəḫiri»** — ḫazirqi nam. Kona grekqə ismi «Ikonium» yaki «Ikonion». U ḫazirqi Türkiyədə. □ **14:1** **«nətijidə Yəḫudiylar wə Greklərdinmu nuroɣan kixilər etiqad qildi»** — «Greklər» bəlkim xu yərdiki ḫər millättin boloɣan «Yəḫudiy əməslər»ni kərsitidu. ■ **14:3** Mar. 16:20; Ros. 19:11; Ibr. 2:4. □ **14:4** **«xəḫər həlqi ikkigə bəlünüp ketip...»** — yaki «xəḫərning kəp qismi ikkigə bəlünüp ketip...». ■ **14:6-7** Mat. 10:23; Ros. 8:1. ■ **14:8** Ros. 3:2. ■ **14:11** Ros. 28:6. □ **14:12** **«Ilaḫ Zeus»** — Greklərning «bax ilaḫ»i («Yupiter» degən planeta). **«Ilaḫ Ḫermis»** — Ḫermis («Merkuriy» degən planeta) «ilaḫlarning əlqisi» dəp qarilatti.

15 — Halayiq, bu ixlarni nemə dəp qiliwatisilər?! Biz silərgə ohxax ḥessiyattiki
insanlarmiz! Biz silərgə bu ərziməs nərsilərni taxlap, asman-zemin, dengiz-okyan
wə ulardiki barliq məhluqlarni Yaratquqi ḥayat Hudaoɣila ibadət qilixinglar kerək
dəp jakarlawatimiz! ■ 16 Burunqi dəwrlərdə, u ḥərqaysi əllərni əz yollirida
mengixqa yol qoyoɣan. ■ 17 Xundaq bolsimu, U Əzini ispatlaydioɣan guwaḥliqni
qaldurmioɣan əməs. Qünki U ḥəmixə silərgə xapaət kərsitip, yamoɣurni əz waqtida
ərxtin yaoɣdurup mol ḥosul ata qilip, ax-tamaq bilən silərni toyoɣuzup, qəlbinglarni
huxalliqqa qəmdürüp kəldi. ■

18 Ḥətta ular bu səzlərni qiloɣan bolsimu, halayiqning ularoɣa atap qurbanliq qilixini
aranla tosuwaldi.

19 Lekin Antakya wə Konya xəḥərliridin bəzi Yəḥudiylar kelip, kixilərni əzlirigə qayil
qilixi bilən, həlq Pawlusni qalma-kesək qildi, andin uni əldi dəp qarap, xəḥər sirtioɣa
sərəp aqiqip taxliwətti. ■ 20 Lekin muhlislar uning ətrapioɣa olaxqanda, Pawlus
ornidin turup, xəḥərgə qaytip kirdi. Ətisi, u Barnabas bilən billə Dərbə xəḥirigə
kətti.

Rosullarning Suriyədiki Antakyaoɣa qaytip kelixi

21 Əmdi ular Dərbə xəḥiridə hux həwər jakarlap, nuroɣun adəmlərni *Məsiḥgə* muhlis
boluxqa kirgüzgəndin keyin, ikkiylən Listra, Konya wə Antakya xəḥərlirigə qaytip
bardi. 22 Ular u yərlərdə muhlislarning qəlblirini küqəytip, ularni etiqadta qing
turuxqa rioɣbətləndürüp, xundaqla: — Biz Hudaning padixaḥliqioɣa kirixtə nuroɣun
japa-muxəqqətlərni beximizdin ətküzüximiz muqərrər bolidu, — dəp nəsiḥət qildi.■

23 Ular yənə ḥərqaysi jamaət iqidə aqsaqallarni tallap bəlgiləp, dua qilix wə
roza tutux arqilik ularni əzliri etiqad baoɣlioɣan Rəbgə tapxurdi. 24 Ikkiylən
Pisidiyə rayonidin ətüp Pamfiliyə əlkisigə kəldi. 25 Ular Pərgə xəḥiridə səz-kalamni
yətküzgəndin keyin, Attalya xəḥirigə bardi. □ 26 Andin u yərdin kemigə qiqip,
Suriyədiki Antakyaoɣa qarap kətti. Ular əslidə xu yərdə əzliri ḥazir tamamlioɣan
bu wəzipini ada qilixqa *jamaəttikilər təripidin* Hudaning meḥri-xəpqitigə tapxu-
ruloɣanidi.■

27 Qaytip kəlgəndə, ular jamaətni bir yərgə jəm qiloɣanda, ularoɣa Hudaning əzliri
arqilik qiloɣan barliq əməllirini, xundaqla Hudaning qandaq qilip əllərgə etiqadning
bir ixikini aqqanliqini səzləp bərdi. □ 28 Ular u yərdə muhlislar bilən billə uzun
məzgil turdi.

■ **14:15** Yar. 1:1; Zəb. 33:6; 124:8; 146:6; Ros. 10:26; Wəḥ. 14:7; 19:10; 22:9. ■ **14:16** Zəb. 81:12 ■ **14:17** Rim. 1:19. ■ **14:19** 2Kor. 11:25. ■ **14:22** Mat. 10:38; 16:24; Luqa 24:26; Ros. 11:23; 13:43; 2Tim. 3:12. □ **14:25** **«… Attalya xəḥirigə bardi»** — Attalya xəḥiri dengiz boyida idi; ḥazirqi «Antaliya». ■ **14:26** Ros. 13:1. □ **14:27** **«Hudaning qandaq qilip əllərgə etiqadning bir ixikini aqqanliqini səzləp bərdi»** — «əllər» muxu yərdə «yat əllər», «Yəḥudiy əməslər» degən mənidə.

Rosul Pawlusning hux həwərni jakarliqan 1-səpiri

15

Yerusalemdiki sünnət tooғrisidiki yiоғin

1 Xu qaоlarda bəzilər Yəһudiyə əlkisidin kelip, *Antakyadiki* ķerindaxlarоға:
— Silər Musa *pəyоғəmbərgə* tapxuruloған yosun boyiqə hətnə ķilinixni ķobul ķilmisanglar, ķutķuzulmaysilər! — dəp təlim berixkə baxlidi.□ ■
2 Bu ix tooғrisida qong majira qikķan bolup, Pawlus bilən Barnabas ikkiylən xu kixilər bilən kəskin munazirə ķilixķandin keyin, *ķerindaxlar* Pawlusni, Barnabasni, xundaķla ularning arisidin birnəqqəylənni bu məsilə tooғrisida rosullar wə aķsaķallar bilən kərüxüxkə Yerusalemоға barsun dəp bekitgən.■
3 Xundaķ ķilip ular jamaət təripidin yoloға selinip, səpiridə Fənikiyə rayoni wə Samariyə əlkisini besip ətüp, baroғanla yeridə əllərningmu towa ķilip *etiķad* yoliоға kirgənlikini təpsiliy səzlidi. Bu həwər barlik ķerindaxlarni zor xadlikķa qəmgüzdi.□
4 Pawluslar Yerusalemоға kəlginidə, ular jamaəttikilər, rosullar wə aķsaķallar təripidin ķarxi elinip, kəpqilikkə Hudaning əzliri arķilik barlik ķiloған əməllirini bayan ķilip bərdi. 5 Lekin Pərisiy məzһipidikilərdin etiķad yoliоға kirgən bəzilər ornidin turuxup:
— Muxu *yat əlliklərni* hətnə ķilix kerək, xundaķla ularоға Musaоға qüxürülgən Təwrat ķanuniоға əməl ķilixi kerəklikini jekiləx kerək! — dedi.
6 Xunga rosullar bilən aķsaķallar bu məsilini muzakirə ķilix üqün jəm boluxti. 7 Uzun səһbətlixixtin keyin, Petrus ornidin turup mundaķ dedi:
— Ķerindaxlar, dəsləptiki künlərdə Hudaning iqinglardin meni tallap mening aoғzim arķilik hux həwərdiki səz-kalamni yat əlliklərgə anglitip ularning etiķad ķilixida wasitə ķilixķa bekitkənlikidin həwiringlar bar. ■
8 Wə insanlarning ķəlbini bilgüqi Huda Muķəddəs Roһni bizgə ata ķiloғinidəķ, ularоғimu ata ķildi.■ 9 Xundaķ ķilip, Huda ularni biz bilən һeqķandaķ pərkləndürməy, ularning ķəlblirini etiķad arķilik pak ķildi.■
10 *Əһwal mana xundaķ ikən*, əmdi silər nemə üqün əzimiz wə ata-bowilirimizmu kətürəlmigən bir boyunturuķni muhlislarning boynioға artmaķqi bolup, Hudani sinimaķqi bolisilər?! ■ 11 Əmdiliktə, biz bolsaķ Rəb Əysaning meһir-xəpķitigə tayinip ularоға ohxax ķutķuzulimiz, dəp ixinimiz.□ ■
12 *Bu səzdin keyin*, Barnabas bilən Pawlus qikip, Huda əzliri arķilik yat əlliklərning arisida kərsətkən barlik məjizilik alamətlərni wə karamətlərni bayan ķilip bərdi; kəpqilik ularоға ķulaķ selip süküttə turdi. 13 Ularning səzi tügigəndin keyin, Yaķup mundaķ dedi:
— Ķerindaxlar, manga ķulaķ selinglar! 14 Bayatin Ximeon Hudaning yat əlliklərnimu baxtinla xapaət bilən yoķlap, ularning arisidin Θz nami üqün bir həlķ qiķiridioғanliķini qüxəndürüp ətti. □ 15 Pəyоғəmbərlərning eytķanlirimu buningоға uyoғun kelidu, huddi *muķəddəs yazmilarda* munu səzlər pütülgəndəķ: —

□ **15:1 «Silər Musa pəyоғəmbərgə tapxuruloған yosun boyiqə hətnə ķilinixni ķobul ķilmisanglar, ķutķuzulmaysilər!» —** Yəһudiyədin kəlgənlər alliķaqan sünnət ķilinoған Yəһudiylar, əlwəttə. ■ **15:1** Yar. 17:10; Law. 12:3; Gal. 5:2. ■ **15:2** Gal. 2:1. □ **15:3 «əllərningmu towa ķilip…» —** «əllər» yənə «Yəһudiy əməslər» degən mənidə. **«əllərningmu towa ķilip etiķad yoliоға kirgənliki…» —** muxu yərdə grek tilida: «towa ķilip etiķad yoliоға kirix» degən ibarə pəķət birla səz «burulux» bilən ipadilinidu. ■ **15:7** Ros. 10:20; 11:12. ■ **15:8** 1Tar. 28:9; 29:17; Zəb. 7:9; Yər. 11:20; 17:10; 20:12. ■ **15:9** Ros. 10:43, 44. ■ **15:10** Mat. 23:4. □ **15:11 «Əmdiliktə, biz bolsaķ Rəb Əysaning meһir-xəpķitigə tayinip ularоға ohxax ķutķuzulimiz, dəp ixinimiz» —** bu ayəttiki «biz» Yəһudiy etiķaqilarni, «ular» Yəһudiy bolmioған etiķadqilarni kərsitidu. ■ **15:11** Əf. 2:8; Tit. 3:4. □ **15:14 «Ximeon» —**Petrusning aramiy tilidiki ismi («Simon» bolsa uning ibraniy tilidiki xəklidur). **«Hudaning yat əlliklərnimu baxtinla xapaət bilən yoķlap, ularning arisidin Θz nami üqün bir həlķ qiķiridioғanliķi» —** «xapaət bilən yoķlax» grek tilida pəķət «yoķlax» degən səzla bilən ipadilinidu.

16 — ««Muxu ixlardin keyin, Mən ⱪaytip kelip, Dawutning yiⱪilоⱪan qedirini
yengibaxtin ⱪurup tikləymən,
Uning harabiliklirini ⱪayta bina ⱪilip, əsligə kəltürimən.
17-18 Xundaⱪ ⱪilip, jaⱨandiki baxⱪa insanlarmu, yəni Mening namim bilən ataloⱪan
barliⱪ əllər Meni izdəp tapidu» dəydu bu ixlarni əməlgə Axuroⱪuqi wə xundaⱪla
ularni əzəldin ayan ⱪilip kəlgən Pərwərdigar!»□ ■
19 — Xuning üqün hulasəm xuki, yat əlliklər arisidin towa ⱪilip Hudaoⱪa etiⱪad
baoⱪlioⱪanlaroⱪa awarə-eoⱪirqilik selip ⱪoymasliⱪimiz kerək; 20 pəⱪət ularoⱪa: «But-
laroⱪa atilip buloⱪanoⱪan nərsilərni yeyixtin, jinsiy buzuⱪluⱪtin, ⱪanni wə booⱪup
soyuloⱪan ⱨaywanlarning gəxliridinmu yeyixtin neri bolunglar» dəp tapilap, bir
parqə hət yazayli. □ ■ 21 Qünki ⱪədimki dəwrlərdin tartip ⱨər xəⱨərdə xabat künidə
sinagoglarda Musa *pəyoⱪəmbər*ning eytⱪanliri oⱪulup, uning kərsətmiliri əgitilip
kəlgən.□

Yəhudiy əməs etiⱪad qilaroⱪa yeziloⱪan hət

22 Xuning bilən rosullar, aⱪsaⱪallar, xundaⱪla Yerusalemdiki pütkül jamaəttikilər əz
arisidin birnəqqə adəmni tallap, ularni Pawlus wə Barnabas bilən billə Antakyaoⱪa
əwətixni layiⱪ kərdi. Əslidə ⱪerindaxlar iqidə baxlamqi boloⱪan Yəhuda (Barsabas
dəpmu atilidu) bilən Silaslar buningoⱪa tallandi.
23 Hət bolsa ularoⱪa tapxuruldi, uningda mundaⱪ yeziloⱪanidi: — «I An-
takya, Suriyə wə Kilikiyədə turuwatⱪan yat əllik ⱪerindaxlar, — *Yerusalemdiki*
ⱪerindaxliringlardin, rosullar bilən aⱪsaⱪallardin silərgə salam!
24 Arimizdin bəzi kixilər qiⱪip yeninglaroⱪa berip, səzliri bilən silərni biaramliⱪⱪa
selip kənglünglarni parakəndə ⱪilip ⱪoyoⱪanliⱪini angliduⱪ. Lekin biz ularoⱪa
ⱨeqⱪandaⱪ səz-əmr ⱪilmiduⱪ. □ ■ 25 Xu səwəbtin, biz bu ixta oylirimiz bir
yərdin qiⱪⱪandin keyin, arimizdin tallanoⱪan birnəqqəylənni səyümlük Barnabas wə
Pawlusimiz bilən billə yeninglaroⱪa əwətixni ⱪarar ⱪilduⱪ. 26 Bu ikkiylən Rəbbimiz
Əysa Məsiⱨning nami üqün ⱨayatini hətərgə təwəkkül ⱪiloⱪan kixilərdur. ■ 27 Xunga
biz Yəhuda bilən Silasni yazoⱪanlirimizni silərgə əz aoⱪzi bilənmu səzləp bərsun dəp,
yeninglaroⱪa əwəttuⱪ. 28 Gəpning poskallisioⱪa kəlsək, Muⱪəddəs Roⱨⱪa, xundaⱪla

---

□ **15:17-18 «Xundaⱪ ⱪilip, jaⱨandiki baxⱪa insanlarmu, yəni Mening namim bilən ataloⱪan barliⱪ əllər...»** — «jaⱨandiki baxⱪa insanlar» Yəhudiy həlⱪidin baxⱪa barliⱪ əllərni kərstidu. «Mening namim bilən ataloⱪan barliⱪ (yat) əllər» «Əz həlⱪim boluxⱪa qaⱪiroⱪan yat əllər» yaki «Mən igidarqilik ⱪiloⱪan barliⱪ əllər» degənlərni bildüridu. **«Muxu ixlardin keyin, mən ⱪaytip kelip, Dawutning yiⱪilоⱪan qedirini yengibaxtin ⱪurup tikləymən... xundaⱪ ⱪilip, jaⱨandiki baxⱪa insanlarmu, yəni Mening namim bilən ataloⱪan barliⱪ əllər Meni izdəp tapidu»** — (16-17-ayət) bu nəⱪil kəltürülgən bexarətlər «Am.» 9:11-12 wə «Yəx.» 45:21din elinoⱪan. Yaⱪup bu bexarətlərni «Septuagint» LXX degən grek tilidiki tərjimisidin aloⱪan. «Amos»tiki «ⱪoxumqə səz»imiznimu kərüng. ■ **15:17-18** Am. 9:11,12. □ **15:20 «Butlaroⱪa atilip buloⱪanoⱪan nərsilər»** — grek tilida «Butlardin buloⱪanoⱪan nərsilər» degən bilən ipadilinidu; «nərsilər» bəlkim gəx wə ⱨərhil yemək-iqməkni kərsətsə kerək. Greklər arisida «awwal butlaroⱪa ataloⱪan» yeməklikni yeyix «sawabliⱪ ix» yaki «ⱪutluⱪ ix» dəydioⱪanlar kəp idi. ■ **15:20** Yar. 9:4; Mis. 20:3; 1Kor. 8:1; 10:20; 1Tes. 4:3. □ **15:21 «Butlaroⱪa atilip buloⱪanoⱪan nərsilərni yeyixtin, jinsiy buzuⱪluⱪtin, ⱪanni wə booⱪup soyuloⱪan ⱨaywanlarning gəxliridinmu yeyixtin neri bolunglar ...»** — (20-ayət) muxu üq pərⱨiz Təwrat ⱪanunidin elinoⱪan. Etiⱪad ⱪiloⱪan yat əllərning bularoⱪa riayə ⱪilixi ularning nijatliⱪⱪa erixixi üqün əməs, bəlki («jinsiy buzuⱪluⱪtin ... neri bolunglar»tin baxⱪa) etiⱪad ⱪiloⱪan Yəhudiylar jamaətkə ⱪatnixixida ularning aldida putlikaxang bolmasliⱪi, Yəhudiy əməs ⱪerindaxliri bilən arilixixi asan ⱪilinsun üqün degən məⱪsət bilən tapxuruloⱪan (21-ayəttin rosullarning bu məⱪsiti oquⱪ kərünidu; «1Kor.» 10:14-11:1nimu kərüng). □ **15:24 «... Silərni biaramliⱪⱪa selip kənglünglarni parakəndə ⱪilip ⱪoyoⱪanliⱪini angliduⱪ. Lekin biz ularoⱪa ⱨeqⱪandaⱪ səz-əmr ⱪilmiduⱪ»** — bəzi kona kəqürmilərdə muxu yərdə: «... Silərni biaramliⱪⱪa selip, sünnət ⱪobul ⱪilixinglar, Təwrat ⱪanunioⱪa əməl ⱪilixinglar kerək dəp kənglünglarni parakəndə ⱪilip ⱪoyoⱪanliⱪini angliduⱪ» deyilidu. ■ **15:24** Gal. 2:4. ■ **15:26** Ros. 13:50; 14:19.

bizlərgimu xu layiq kərüngənki, təwəndiki zərür bolƣan ixlardin sirt, silərgə ḥeqḳandaq baxḳa ixni yükliməslikimiz kerək: 29 — Butlarƣa atalƣan nərsilərdin, ḳanni wə booƣup soyulƣan ḥaywanlarning gəxliridin yeyixtin wə jinsiy buzuḳluqtin neri bolux — silər muxu birnəqqə ixtin saḳlansanglar, yahxi ḳilƣan bolisilər.
Aman-hatirjəm bolunglar!»■
30 Xundaq ḳilip, ular *ḳerindaxlar* təripidin yolƣa selinip, Antakyaƣa bardi. U yərdə pütün jamaəttikilərni yiƣip, hətni ularƣa tapxurdi. □ 31 Ular hətni oḳup, uningdin bolƣan riƣbət-təsəllidin zor xadlandi. 32 Yəḥuda wə Silaslar əzlirimu pəyƣəmbərlərdin bolup, ḳerindaxlarni nurƣun səz-nəsiḥətlər bilən riƣbətləndürüp, ularni ḳuwwətləndürdi. 33 *Yəḥuda wə Silaslar* u yərdə bir məzgilni ətküzgəndin keyin, Antakyadiki ḳerindaxlarning səpirigə amanliq tiligən ḥalda uzitixi bilən, ular əzlirini əwətkən *Yerusalemdikilərning* ḳexiƣa ḳaytti. □ 34-35 Lekin Pawlus wə Barnabas Antakyada ḳelip, baxḳa nurƣun ḳerindaxlarning ḥəmkarliḳida təlim berip Rəbning səz-kalamidiki hux həwirini jakarlap turdi.

Pawlus bilən Barnabasning ayrilip ketixi

36 Lekin yənə birnəqqə künlərdin keyin Pawlus Barnabaskə:
Biz burun Rəbning səz-kalamini yətküzgən ḥəmmə xəḥər-yezilarƣa berip, ḳerindaxlarning yeniƣa berip, ḥalini sorap keləyli, — dedi.
37 Barnabas bolsa Yuḥanna (Markusmu deyilidu)ni billə elip barmaḳqi bolƣanidi. ■ 38 Biraḳ Pawlus aldinḳi ḳetim Pamfiliyə əlkisidə ulardin ayrilip kətkən, Rəbning hizmitidə ular bilən billə *dawamliḳ* səpər ḳilmiƣan Markusni yənə elip berixni aḳilanilik əməs dəp ḳaridi. □ 39 Xuning bilən ikkiylən otturisida bək kəskin ihtilap bolup, ahir berip ular bir-biridin ayrilip ketixti. Barnabas Markusni elip, kemigə olturup Siprus arilƣa kətti. 40 Pawlus bolsa Silasni tallidi; ḳerindaxlarning ikkiylənni Hudaning xapaitigə amanət ḳilixi bilən u ikkisi yolƣa qiḳti. □ 41 U əmdi Suriyə wə Kilikiyə əlkilirini arilap ətüp, *ḫərḳaysi jaylarda* jamaətlərni ḳuwwətləndürdi.

16

Timotiyning Pawlus wə Silaskə ḳoxuluxi

1 Andin u Dərbə wə Listra xəḥərlirigimu bardi. Mana, xu yərdə etiḳadqi Yəḥudiy bir ayalning ooƣli, Timotiy isimlik bir muhlis bar idi. Uning atisi bolsa grek idi.□
2 Listra wə Konya xəḥərliridiki ḳerindaxlarning ḥəmmisi uning tooƣruluḳ yahxi guwaḥliḳ berətti. 3 Pawlus uni əzi bilən billə elip mangmaḳqi boldi. Biraḳ bu yərdiki Yəḥudiylarning ḥəmmisi *Timotiyning* atisining grek ikənlikini bilgəqkə, Pawlus uni elip hətnə ḳildurdi.□ ■ 4 Ular xəḥər-yezilardin ətkəq, Yerusalemdiki rosullar bilən

---

■ **15:29** Yar. 9:4; Mis. 20:3; Law. 17:14; 1Kor. 8:1; 1Tes. 4:3. □ **15:30 «xundaḳ ḳilip, ular ḳerindaxlar təripidin yolƣa selinip...»** — grek tilida «xundaḳ ḳilip, ular ularning təripidin yolƣa selinip...». □ **15:33 «Yəḥuda wə Silaslar u yərdə bir məzgilni ətküzgəndin keyin»** — «Yəḥuda wə Silaslar» grek tilida «ular». ■ **15:37** Mis. 20:3. □ **15:38 «Rəbning hizmitidə ular bilən billə dawamliḳ səpər ḳilmiƣan Markus...»** — muxu yərdə «Rəbning hizmitidə» grek tilida pəḳət «hizməttə» deyilidu. □ **15:40 «Pawlus bolsa Silasni tallidi; ḳerindaxlarning ikkiylənni Hudaning xapaitigə amanət ḳilixi bilən u ikkisi yolƣa qiḳti»** — Pawlus wə Barnabas nemə üqün bir-biridin ayrildi? Ḳaysisining ḳarari tooƣra? «Ḳoxumqə səzimiz»də bu məsilə tooƣrisida azraḳ tohtilimiz. □ **16:1 «Mana, xu yərdə etiḳadqi Yəḥudiy bir ayalning ooƣli, Timotiy isimlik bir muhlis bar idi»** — keyinki ayətlərgə ḳariƣanda, «xu yər» Listra idi. □ **16:3 «bu yərdiki Yəḥudiylarning ḥəmmisi Timotiyning atisining grek ikənlikini bilgəqkə, Pawlus uni elip hətnə ḳildurdi»** — Pawlusning Timotiyni hətnə ḳilixi etiḳadini bildürüx üqün əməs, bəlki u uning bilən Hudaning hizmitidə bolƣanda Yəḥudiylarning uni ḳobul ḳilmasliḳining aldini elix üqün idi. ■ **16:3** 1Kor. 9:20; Gal. 2:3.

aqsaqallar *yat əllərgə* bekitkən bəlgilimilərni ularning riayə qilixi üqün tapxurdi.■
5 Xundaq qilip, jamaətlər etiqadta küqəytilip, sanlirimu kündin-küngə kəpəydi.

Makedoniyəlikning qaqiriqi

6 Muqəddəs Roh ularning Asiya əlkisidə səz-kalamni jakarlixiola yol qoymiolan bolup, Pawluslar əmdi Frigiyə wə Galatiya rayonliridin ətüp,□ 7 Misiyə rayoniola kəlgəndin keyin, Bitiniyə əlkisigə kirməkqi boldi. Biraq Əysaning Rohi ularola bundaq qilixiqimu yol qoymidi.□ 8 Xuning bilən ular Misiyədin ətüp, dengiz boyidiki Troas xəhirigə qüxti.■ 9 Xu küni kəqtə, Pawluska bir olayibanə kərünüx kərünüp, Makedoniyəlik bir kixi uning aldida ərə turup:
— *Dengizdin* ətüp, Makedoniyəgə kelip, bizgə yardəm bərgəysən! — dəp ətündi.□
10 U bu kərünüxni kərgəndin keyin, Rəb bizni jəzmən u kixilərning qexiola berip, ularola hux həwər jakarlaxqa qaqirolan, degən hulasigə kelip, dərhal Makedoniyəgə berixqa təyyarlanduq.□

Lidyaning etiqad qilixi

11 Biz kemigə qikip, Troastin yoloła qikip, Samodrak arilioła qarap yol alduq wə ətisi *Makedoniyədiki* Neapolis xəhirigə yetip barduq. 12 U yərdin Makedoniyəning xu rayonidiki Filippi degən muhim xəhirigə ettuq. Bumu Rimdiki bir mustəmlikə xəhər idi. Biz bu yərdə birnəqqə kün turduq. □ 13 Xabat küni, *xəhər* dərwazisidin qikip dərya sahiligə barduq; qünki biz u yərdə dua-tilawət qilidiolan bir jay bar dəp oyliduq; dərwəqə xundaq boldi. Biz olturup, u yərgə yioilolan ayallarola səzləxkə baxliduq. □ 14 Ularning iqidə səsün rəht sodisi qilidiolan, Tiyatira xəhirilik, Hudadin qorqidiolan Lidya isimlik bir ayal bar idi. Rəb uning qəlbini Pawlusning eytqanlirini qobul qilixqa aqti. □ 15 U ailisidikilər bilən qəmüldürülgən bolup bizdin ətünüp:
— Əgər silər meni *həqiqətən* Rəbgə etiqad qiloquqi dəp bilsənglər, mening əyümgə berip turunglar! — dəp qing turup bizni maqullatti.■

■ **16:4** Ros. 15:20. □ **16:6 «Muqəddəs Roh ularning Asiya əlkisidə səz-kalamni jakarlixiola yol qoymiolan bolup, Pawluslar əmdi Frigiyə wə Galatiya rayonliridin ətüp…»** — Frigiyə wə Galatiya rayonliri Asiyaning bir qismi idi — Pawlus xu yərdin ətkini bilən Hudaning səzini jakarlax üqün u yərdə tohtimidi. □ **16:7 «Misiyə rayoniola kəlgəndin keyin, Bitiniyə əlkisigə kirməkqi boldi. Biraq Əysaning Rohi ularola bundaq qilixiqimu yol qoymidi»** — qizik bir yeri xuki, keyinrək rosul Petrus dəl muxu rayonlarning bəzi yərlik kixiliri bilən yekin munasiwəttə boldi (2Pet.» 1:1ni kərüng). Xunga mumkinqikliki barki, Pawluslar muxu yərlərdin ətüp kətkən waqitlarda, Petrus xu yərdə idi yaki pat arida xu yərlərgə kəlməkqi idi. Pawlusmu keyin Galatiya degən rayonola berip, hux həwərni tarqitip, bir jamaət bərpa qilindi (18:23 wə «Gal.» 4:13ni kərüng). ■ **16:8** 2Kor. 2:12. □ **16:9 «Dengizdin ətüp, Makedoniyəgə kelip, bizgə yardəm bərgəysən!»** — Makedoniyə Rim imperiyəsidiki Gretsiyəgə jaylaxqan «Makedoniyə əlkisi» idi. □ **16:10 «U bu kərünüxni kərgəndin keyin, Rəb bizni jəzmən u kixilərning qexiola berip, ularola hux həwər jakarlaxqa qaqirolan, degən hulasigə kelip, dərhal Makedoniyəgə berixqa təyyarlanduq»** — muxu ayəttin baxlap «**biz**» dəp bayan qilixning səwəbi — muxu kitabning muəllipi Luqa muxu yərdə Pawluslarola qoxuloqanliqini kərsitidu. □ **16:12 «U yərdin Makedoniyəning xu rayonidiki Filippi degən muhim xəhirigə ettuq. Bumu Rimdiki bir mustəmlikə xəhər idi»** — Filippi dengiz boyiki Neapolistin 16 kilometr yiraqlikta idi. «Rimdiki mustəmlikə» — biwasitə Rim həkümiti əzi baxquroqan, ahalisi «Rim grajdanlik» hoquq-imtiyazlirioła igə idi. □ **16:13 «Xabat küni, xəhər dərwazisidin qikip dərya sahiligə barduq; qünki biz u yərdə dua-tilawət qilidiolan bir jay bar dəp oyliduq»** — əhwaloła karioqanda Filippi xəhiridə Yəhudiylarning birmu sinagogi yok idi («sinagog»ning asasi üqün az degəndə on Yəhudiy ərkək kixi bir-birigə qoxuluxi kerək). Undaq əhwal astida bu ayallar (bəlkim Yəhudiy həm Yəhudiy əməslər, yəni «Hudaning qorqqanlar») hər xabat küni Təwrattin elinolan səzlər bilən dua-tilawət qilixqa yioilatti. □ **16:14 «Ularning iqidə səsün rəht Sodisi qilidiolan, Tiyatira xəhirilik, Hudadin qorqidiolan Lidya isimlik bir ayal bar idi»** — «Hudadin qorqidiolan» degən turaqlik ibarə, Lidyaning Yəhudiy əməs, əmma Təwrat etiqadida boloqanliqini kərsitidu. ■ **16:15** Yar. 19:3; 33:11; Haq. 19:21; Luqa 24:29; Ibr. 13:2.

Pawlus bilən Silasning zindanoƣa taxlinixi

16 Bir küni biz xu dua ķilidioƣan jayoƣa ketip baroƣinimizda, bir dedək bizgə yoluķti;
bu ķizoƣa pal saloƣuqi bir jin qaplixiwaloƣanidi; dedək hojayinlirioƣa pal selix yoli
bilən nuroƣun payda tepip bərgənidi. □ ■ 17 U yol boyi Pawlus wə bizgə əgixip:
— Bu kixilər Ḥəmmidin aliy Hudaning ķulliri, ular silərgə nijatlik bir yolini
jakarlaydu! — dəp warķirap mangdi.□
18 U uda kəp künlər xundaķ warķiridi. Bu ix Pawlusning ķəlbini azablap, u ķizoƣa
burulup, jinoƣa:
— Əysa Məsiḥning nami bilən buyruymənki, uningdin qiķ! — deyixigila, jin xuan
qiķip kətti.□ ■
19 Dedəkning hojayinliri uningoƣa baoƣlioƣan pul tepix ümidining yoķķa
qiķķanliķini kərüp, Pawlus bilən Silasķa ķol selip, ularni bazar məydanioƣa sərəp,
ḥəkümdarlarning aldioƣa elip bardi. ■ 20 Ular ikkiylənni soraķqi əməldarlarning
aldioƣa qiķirip:
— Bu adəmlər Yəḥudiylar bolup, xəḥirimizni ķalaymiķanlaxturuwətməktə. ■
21 Biz bolsaķ rimliķlarmiz, ular ķanunimizoƣa hilap boloƣan wə ķobul ķilixķa yaki
yürgüzüxkə bolmaydioƣan ķaidə-yosunlarni təroƣib ķiliwatidu! — dəp xikayət ķildi.
22 Toplanoƣan halayiķmu ularoƣa ḥujum ķilixķa ķozoƣaldi; soraķqi əməldarlar
ularning kiyimlirini yirtip yalingaqlap, kaltək bilən dumbilaxķa əmr qüxürdi. ■
23 Ikkiylənni kaltək bilən kəp dumbilioƣandin keyin, ularni zindanoƣa taxlidi wə
xundaķla gundipayni ķattiķ kəzitixkə buyrudi. 24 U buyruķni tapxuruwelix bilən
ularni zindanning iqkiridiki kameroƣa solap, putlirioƣa ixkəl saldi.
25 Tün yerimda, Pawlus bilən Silas dua ķilip, Hudaoƣa mədḥiyə küylirini eytiwatatti.
Baxķa məḥbuslar bolsa ķulaķ selip anglawatatti. ■ 26 Tuyuķsiz ķattiķ yər təwrəx
yüz bərdi; zindanning ullirimu təwrinip kətti wə zindanning ḥəmmə ixikliri xuan
eqilip, ḥərbir məḥbusning kixənlirimu qüxüp kətti. ■ 27 Gundipay uyķudin oyoƣinip,
zindanning ixiklirining oquķ turoƣanliķini kərüp, məḥbuslar ķeqip ketiptu dəp oylap,
ķiliqini suoƣurup elip, əzini əltürüwalmaķqi boldi.□
28 Lekin Pawlus ķattiķ awazda:
— Əzünggə zərər yətküzmə, ḥəmmimiz bar! — dəp warķiridi.
29 Gundipay: Qiraoƣlarni kəltürünglar dəp towlap iqkirigə etilip kirip, titrigən ḥalda
Pawlus bilən Silasning ayioƣioƣa yiķildi. 30 Andin ularni taxķirioƣa elip qiķip:
— Ķutķuzuluxum üqün nemə ķilixim kerək? — dəp soridi.■
31 Rəb Əysaoƣa etiķad ķiloƣin, wə xundaķ ķilsang, əzüng ḥəm ailəngdikilərmu
ķutķuzulidu! — dedi ular.□ ■
32 Xuning bilən, ikkiylən uningoƣa wə uning barliķ ailisidikilərgə Rəbning səz-
kalamini yətküzdi. 33 Keqə xu saətning əzidila *gundipay* ularni baxlap qiķip,

---

□ **16:16 «bu ķizoƣa pal saloƣuqi bir jin qaplixiwaloƣanidi»** — «pal saloƣuqi bir jin» grek tilida «piton roḥi». «Piton» yooƣan yilan bolup, greklarning riwayətliri boyiqə u Dəlfi xəḥiridiki buthanida turup, palqiliķ sirlirini baxķuratti. ■ **16:16** 1Sam. 28:7; Ros. 19:24. □ **16:17 «… ular silərgə nijatlik bir yolini jakarlaydu!»** — yaki «… ular silərgə nijatlik yolini jakarlaydu!». □ **16:18 «Bu ix Pawlusning ķəlbini azablap,…»** — grek tilida «ķəlbini azablax» degən səz ḥəm dərd, bizarliķ wə hapiqiliķni (degən mənilərni) əz iqigə alidu. **«jin xuan qiķip kətti»** — yaki «jin xu saət iqidə qiķip kətti». ■ **16:18** Mar. 16:17. ■ **16:19** 2Kor. 6:5. ■ **16:20** 1Pad. 18:17; Ros. 17:6. ■ **16:22** 2Kor. 11:25; 1Tes. 2:2. ■ **16:25** Ros. 4:31. ■ **16:26** Ros. 5:19; 12:7. □ **16:27 «Gundipay uyķudin oyoƣinip, … məḥbuslar ķeqip ketiptu dəp oylap, ķiliqini suoƣurup elip, əzini əltürüwalmaķqi boldi»** — Rim imperiyəsining ķanuni boyiqə məḥbuslarni ķaqurup ķoyoƣan əskərlər yaki gundipaylar əlümgə məḥkum ķilinatti. ■ **16:30** Luķa 3:10; Ros. 2:37; 9:6. □ **16:31 «Rəb Əysaoƣa etiķad ķiloƣin, wə xundaķ ķilsang, əzüng ḥəm ailəngdikilərmu ķutķuzulidu!»** — gundipayning «Ķutķuzuluxum üqün nemə ķilixim kerək?» degən soalni ķoyuxida, u bəlkim «ķutķuzulux»ning nemə ikənlikini anqə qüxənigən boluxi mumkin. Uning kəzdə tutķini roḥiy jəḥəttin əməs, bəlki əz wə ailisidikilərning əlüm jazasidin ķutuluxi idi. ■ **16:31** Yḥ. 3:16,36; 6:47; 1Yuḥa. 5:10.

yarilirini yuyup tazilidi; andin u dərhal ailisidikilər bilən qəmüldürüxni qobul qildi; 34 ikkiylənni öz öyigə baxlap kelip, ularning aldioqa dastihan saldi. U pütkül ailisidikilər bilən Hudaoqa etiqad qiloqanliqtin zor xadlandi.■
35 Ətisi ətigəndə, soraqqi əməldarlar yasawullarni zindanoqa əwətip:
— U ikkiylənni qoyuwetinglar! — dəp buyrudi.
36 Gundipay Pawluska bu səzni yətküzüp:
— Soraqqi əməldarlar ikkinglarni qoyuwetix yarliqini qüxürdi. Silər əmdi zindandin qiqip, tinq-aman yolunglaroqa qiqinglar, — dedi.
37 Biraq Pawlus yasawullaroqa:
— Biz Rim puqraliri bolsaqmu, əməldarlar bizni sorax qilmayla halayiqning aldida kaltək bilən dumbalap, zindanoqa taxlidi. Əmdi ular hazir bizni yoxurunqə qooqlimaqqimu? Yaq, bundaq qilsa bolmaydu! Əməldarlar özliri kelip bizni qiqarsun! — dedi.□
38 Yasawullar bu səzlərni soraqqi əməldarlaroqa yətküzdi. Ular ikkiylənning Rim puqrasi ikənlikini anglap qorqup kətti; 39 ularning kənglini elixqa *zindanoqa* berip, ularni zindandin elip qiqqandin keyin, xəhərdin qiqip ketixni qayta-qayta ötündi.■
40 Ikkiylən zindandin qiqixi bilən Lidyaning öyigə bardi; andin u yərdə qerindaxliri bilən kərüxüp, ularni rioqbətləndürgəndin keyin, yoloqa qiqip kətti.

17

Tesalonika xəhiridiki topilang

1 Ular səpirini dawam qilip Amfipolis wə Apolloniya xəhərliridin ötüp, Tesalonika xəhirigə kəldi. U yərdə Yəhudiylarning sinagogi bar idi.□ 2 Pawlus aditi boyiqə ularning arisioqa kirip, uda üq xabat küni u yərdə jəm boloqanlar bilən muqəddəs yazmilarni xərhləp munazirilixip, 3 ularoqa Məsihning azab-oqubətlər tartqandin keyin ölümdin tirilixi muqərrər dəp qüxəndürdi həm ispatlidi wə: — Mən silərgə jakarlioqan muxu Əysa dəl Məsihning Özi xu! — dedi.■
4 *Yəhudiylarning* iqidin bəzilər qayil bolup ixinip, Pawlus bilən Silaska qoxuldi; xundaqla Hudadin qorqidioqan Greklərdin zor bir top adəmlər wə az bolmioqan yuqiri təbiqidiki grek ayallarmu xundaq ixəndi.□ ■ 5 Biraq Yəhudiylar buningoqa həsət qilip, birnəqqə qəbih adəmlərni yioqip, bir top kixilərni toplap, xəhərni astin-üstün qiliwətti. Yəhudiylar Pawlus bilən Silasni xəhər həlq *kengəxmisigə* tapxurup berix üqün ularni tutux məqsitidə Yason isimlik birsining öyigə basturup bardi. 6 Lekin ular ikkiylənni tapalmay ular Yason wə baxqa birnəqqə qerixdaxni xəhər əməldarlirining aldioqa tartip apirip:
— Jahanni astin-üstün qiliwətkən axu adəmlər muxu yərgimu yetip kəldi;■ 7 Yason ularni öyidə qobul qildi. Ular Əysa isimlik baxqa bir padixah bar dəp jakarlap, Qəysərning pərmanlirioqa qarxi qiqiwatidu! — dəp quqan selixti.■

■ **16:34** Luqa 5:29; 19:6. □ **16:37** **«Biz Rim puqraliri bolsaqmu, əməldarlar bizni sorax qilmayla halayiqning aldida kaltək bilən dumbalap, zindanoqa taxlidi»** — rimlik puqraloroqa undaq muamilə qilixning hərbir basquqi Rim qanunioqa hilap idi. ■ **16:39** Mat. 8:34. □ **17:1** **«Tesalonika xəhiri»** — «Tesalonika» hazirqi Salonika xəhiri. **«Ular ... Tesalonika xəhirigə kəldi»** — muxu babta «biz» əməs, bəlki «ular» deyilgəqkə, Luqani Pawluslardin bir məzgil ayriloqan, dəp qaraymiz. ■ **17:3** Zəb. 22:6. 22; Mat. 16:21; Luqa 24:46. □ **17:4** **«... xundaqla Hudadin qorqidioqan Greklərdin zor bir top adəmlər wə az bolmioqan yuqiri təbiqidiki grek ayallarmu xundaq ixəndi»** — «Hudadin qorqidioqan Greklər» degən turaqlik ibarə, Təwrat etiqadida boloqan Greklərni kərsitidu. ■ **17:4** Ros. 28:24. ■ **17:6** Ros. 16:20. ■ **17:7** Luqa 23:2; Yh. 19:12.

8 Ular bu sözlər bilən halayiqni wə xəḥər əməldarlirini dəkkə-dükkigə selip qoydi.
9 Əməldarlar Yason wə baxqa tutup kelingənlərdin kapalət puli alоqandin keyin,
ularni qoyuwətti.

Beriya xəḥiridə

10 Qerindaxlar ḥayal bolmay Pawlus bilən Silasni xu küni keqidə Beriya xəḥirigə
əwətiwətti. Ular u yərgə yetip barоqanda, Yəḥudiylarning sinagogiоqa kirdi. □ ■
11 U yərdiki *sinagogdikilər* Tesalonikadikilərgə qariоqanda esil hislətlik bolup, söz-
kalamni qiziqip anglidi wə ularning eytqanlirining tooqra yaki hataliqini eniqalap
bilix üqün, ḥərküni muqəddəs yazmilarni qetirqinip izləndi. ■ 12 Nətijidə, ulardin
nurоqun Yəḥudiylar, esilzadə grek ayallardin bir qismi wə xundaqla heli köp grek
ərlər etiqad qildi. □ 13 Lekin Tesalonikadiki Yəḥudiylar Hudaning söz-kalamining
Pawlus arqiliq Beriyadimu jakarliniwatqinini anglap, u yərgimu berip topilang
kətürməkqi bolup, ammini qutratti. ■ 14 Xuning bilən qerindaxlar Pawlusni dərḥal
dengiz boyiоqa əwətiwətti. Silas bilən Timotiy bolsa Beriyada qaldi. 15 Pawlusni
uzitip mangоqanlar uni Afina xəḥirigiqə elip bardi. Andin ular Pawlusning:
— «Silər Silas bilən Timotiyоqa mumkinqədər mening yenimоqa tezraq kəlsun dəp
yətküzüp qoyunglar» degən tapxuruqini elip, *Beriyaoqa* qaytip kəldi.■

Afina xəḥiridə

16 Pawlus Afina xəḥiridə Silas bilən Timotiyni kütüp turоqanda, pütkül
xəḥərdikilərning butpərəslikkə berilip kətkənlikini kərüp, roḥi qattiq azablandi.
17 Xunga u sinagogda Yəḥudiylar wə Hudadin qorqidiоqanlar bilən ḥəm xuningdək
ḥərküni bazarda uqriоqanla kixilər bilən munazirilixətti. □ 18 «Epikurlar» wə
«Stoiklar» dəp ataloqan bəzi pəylasoplarmu uning bilən munazirilixixkə baxlidi.
Ulardin bəzilər:
— Bu bilərmən poqi nemə dəp jəylüwatidu? — deyixti.
Yənə bəzilər Pawlusning Əysa wə adəmlərning ölümdin tirildürülidiоqanliqi
ḥəqqidiki hux həwərni jakarliоqanliqidin:
— U yat ilaḥlarning tərоqibatqisi ohxaydu! — deyixti. □ 19 Xunga, ular Pawlusni elip
«Areopagus» degən *kengəx* məydaniоqa apirip:
— Sən tarqitiwatqan yengi təlimingning nemə ikənlikini bizmu bilsək qandaq?
20 Qünki sən bəzi oqəyriy ixlarni qulaqimizоqa yətküzüwatisən, biz ularning mənisi
zadi nemə ikənlikini bilgümiz bar, — deyixti 21 (əmdi Afinaliqlar wə u yərdə tu-
ruwatqan qətəlliklərning ḥəmmisi waqtini birər yengiliqni yətküzüx yaki anglaxtin
baxqa ixqa sərp qilmaytti). 22 Xunga Pawlus Areopagus məydanining otturisiоqa
qiqip mundaq dedi:

□ **17:10 «Qerindaxlar ḥayal bolmay Pawlus bilən Silasni xu küni keqidə Beriya xəḥirigə əwətiwətti» —** «xu küni keqidə» yaki «xu küni kəq kirix bilənla». ■ **17:10** Ros. 9:25. ■ **17:11** Yəx. 34:16; Luqa 16:29; Yḥ. 5:39. □ **17:12 «xundaqla heli köp grek ərlər etiqad qildi» —** grek tilida «xundaqla az bolmiоqan grek ərlər etiqad qildi». ■ **17:13** 1Tes. 2:14. ■ **17:15** Ros. 18:5. □ **17:17 «u sinagogda Yəḥudiylar wə Hudadin qorqidiоqanlar bilən ... munazirilixətti» —** «Hudadin qorqidiоqanlar» Təwrat arqiliq Hudaоqa etiqad qiloqan Yəḥudiy əməslərni kərsitidu. □ **17:18 ««Epikurlar» wə «Stoiklar» dəp ataloqan bəzi pəylasoplarmu uning bilən munazirilixixkə baxlidi» —** «Epikurlar»: «ləzzət»ni əng yuqiri orunоqa qoyup, ḥərtürlük «ilaḥ» wə «ahirət» degənlərgə qarxi idi. «Stoiklar» bolsa «pəzilət»ni əng yuqiri orunоqa qoyup, ḥər adəmning öz əməlligə məs'ul bolup, «pəzilət»kə ləzzət yaki azab-oqubətkə qarimay intilixi kerək, dəp təkitləytti. **«U yat ilaḥlarning tərоqibatqisi ohxaydu!»** — ularning «yat ilaḥlar» deginidə kəzdə tutqini «Əysa» wə «Tirilix» idi — ular bularni «ikki ilaḥ» dəp oylap qaloqanidi.

Əy Afina həlqi! Silərning ḥər jəḥəttin jin-ilaḥlarоqa qoḳunuxḳa ḳattaḳ berilgənlikinglarni kərdum. □ 23 Qünki ḥəmmə yərni arilap, silərning tawap-gaḥliringlarni kəzdin kəqürginimdə, üstigə «Naməlum bir Hudaoqa ataloqan» dəp pütülgən beoqixlimisi bar yənə bir ḳurbangaḥni kərdüm. Əmdi mən silər tonumay turup ibadət ḳiliwatḳan xu *Hudani* mana ḥazir silərgə tonuxturup jakarlay.

24 Pütkül aləmni wə uningdiki barliḳ məwjudatlarni yaratḳan Huda asman-zeminning Igisi bolup, insanlarning ḳoli bilən yasaloqan ibadəthanilarda turmaydu, ■ 25 yaki birər nərsigə ḥajiti qüxkəndək insanlarning ḳollirining əjrigə moḥtaj əməstur, qünki U Өzi ḥəmmə janiwaroqa ḥayatliḳ, nəpəs, xundaḳla *eḫtiyajliḳ boloqan* ḥəmmə nərsini ata ḳilidu. ■ 26 U birla adəmdin insaniyəttiki barliḳ millətlərni barliḳḳa kəltürdi, ularni pütün yər yüzigə orunlaxturup, ularoqa has boloqan pəyt-pəsillər ḥəmdə turidioqan jaylirining pasillirini aldin bəlgiləp bərdi. □ ■ 27 Bularning məḳsiti «Insanlar meni izdisun, bəlkim silaxturup tapsun» degənliktur. Əməliyəttə, u ḥeqḳaysimizdin yiraḳ əməs. 28 Qünki biz Uningda yaxaymiz, ḥərikət ḳilimiz wə Uningda wujudimiz bardur; aranglardiki bəzi xairlar eytḳinidək: «Biz Uning nəslidurmiz!». □ 29 Xunga, Hudaning nəsli boloqaqḳa, biz Təngri Boloquqini altun-kümüx yaki taxtin yasaloqan, ḫünərwənning maḥariti wə təsəwwuri bilən oyuloqan birər nərsigə ohxaydu, dəp oylimasliḳimiz kerək.■

30 Xunga Huda burunḳi zamanlardikilərning xundaḳ oqəplətlik waḳitlirini nəziridin saḳit ḳiloqini bilən, lekin bügünki kündə U ḥəmmila yərdə pütün insanlarni gunaḥlirioqa towa ḳilixḳa əmr ḳilmaḳta! ■ 31 Qünki U Өzi tikligən insan arḳiliḳ pütkül dunyani ḥəḳḳaniyliḳ bilən soraḳ ḳilidioqan bir künini bəlgilidi; U uni ölümdin tirildürgənliki bilən bu ixning muḳərrər ikənlikigə ispat bərgənidi.

32 *Pawlusning* «ölgənlərning tirilixi» ḥəḳḳidə eytḳanlirini angliоqanda bəzilər uni məshirə ḳilixḳa baxlidi. Yənə bəzilər:

— Bu ix ḥəḳḳidə səndin yənə anglayli, — dedi.

33 Buning bilən, Pawlus məydandin qiḳip kətti. 34 Biraḳ bəzilər uningoqa ḳoxulup, etiḳad ḳildi. Bularning iqidə «Areopagus» kengəxmə ḥəy'ətliridin biri boloqan Diyonisiyus wə Damaris isimlik bir ayal, xuningdək baxḳa birḳanqə kiximu bar idi.

□ **17:22 «Silərning ḥər jəḥəttin jin-ilaḥlarоqa qoḳunuxḳa ḳattaḳ berilgənlikinglarni kərdum»** — grek tilida «jin-ilaḥlar» «jinlar» degən səz bilən ipadilinətti. Qünki kөp greklar jinlar bilən ilaḥlarning qong pərḳi yoḳ, jinlarning yahxi tərəpliri bar, dəp ixinətti. ■ **17:24** Yar. 1:1; 2Tar. 6:30; Zəb. 33:6; 124:8; 146:6; Yəx. 66:1; Ros. 7:48; 14:15; Wəḥ. 14:7. ■ **17:25** Yar. 2:7. □ **17:26 «U birla adəmdin insaniyəttiki barliḳ millətlərni barliḳḳa kəltürdi»** — grek tilida «U bir ḳandin insaniyəttiki barliḳ millətlərni barliḳḳa kəltürdi». **«*Huda*...** ularoqa has boloqan pəyt-pəsillərni.... aldin bəlgiləp bərdi» — «ularoqa has boloqan pəyt-pəsillər» mənisi bəlkim «ularning rawaj tepix wə zawalliḳḳa yüzlinix waḳitliri» degəndək. ■ **17:26** Ḳan. 32:8. □ **17:28 «aranglardiki bəzi xairlar eytḳinidək: «Biz Uning nəslidurmiz!»»** — xair Aratusning yazmiliridin elinoqan (miladiyədin ilgiriki 310-245 yillarda). ■ **17:29** Yəx. 40:18. ■ **17:30** Luḳa 24:47.

Rosul Pawlusning hux həwərni jakarliqan 2-səpiri

18

Korint xəhiridə

1 Bu ixlardin keyin, Pawlus Afina xəhiridin ayrilip Korint xəhirigə bardi. 2 U u yərdə
Pontus əlkisidə tuoqulqan Akwila isimlik bir Yəhudiy bilən uning ayali Priskillani
uqratti. Ular *Rim imperatori* Klawdiyusning barlik Yəhudiylar Rim xəhiridin qikip
ketixi kerək, degən yarliki səwəblik yekinda Italiyədin kəlgənidi. Pawlus ular bilən
tonuxup,■ 3 ular bilən kəsipdax boloqaqka, billə turup ixlidi (qünki ular qedirqilik
bilən xuoqullinatti).□ ■ 4 Hərbir xabat künidə u Yəhudiylarning sinagogioqa kirip,
Yəhudiylar wə greklar bilən munazirilixip ularni *Hudaning səz-kalamioqa* qayil
kilixka tirixatti.□

■ **18:2** Rim. 16:3; 1Kor. 16:19; 2Tim. 4:19. □ **18:3** **«ular bilən kəsipdax boloqaqka, billə turup ixlidi (qünki ular qedirqilik bilən xuoqullinatti)» —** Pawlusning hətliridə, əzi wə həmrahlirining jenini bekix üqün jamaətlərning kolioqa karimay, bəlki əz koli bilən ixlixini pat-pat tiloqa alidu. Muxu yərdə uning kəspi qedirqilik ikənliki kərünidu. ■ **18:3** Ros. 20:34; 1Kor. 4:12; 2Kor. 11:9; 12:13; 1Tes. 2:9; 2Tes. 3:8. □ **18:4** **«Hərbir xabat künidə u Yəhudiylarning sinagogioqa kirip, Yəhudiylar wə greklar bilən munazirilixip ularni Hudaning səz-kalamioqa kayil kilixka tirixatti» —** «munazirilixip ularni Hudaning səz-kalamioqa kayil kilixka tirixatti» degən səzlər grekqidə pəkət birla səz bilən ipladilinidu. «Hudaning səz-kalamioqa» degən səzlərni jümlini qüxinixkə asan bolsun üqün kirgüzduk.

5 Birақ Silas bilən Timotiy Makedoniyədin kəlgəndin keyin, Pawlus səz-kalamni yətküzüxkə aldiridi, jan kөydürüp Yəһudiylarоға: — Əysa — Məsiһning Өzidur, dəp guwaһliқ bərdi.□ ■ 6 Lekin, ular uningоға қarxi qiқip uni һaқarətlidi. Buning bilən Pawlus pexini қeқip, ularоға:
— Өz қeninglar өz bexinglarоға qüxsun! Mən buningоға jawabkar əməsmən! Bügündin baxlap, mən *silərdin burulup* yat əlliklərgə barimən, — dedi.□ ■
7 Buning bilən Pawlus ulardin ayrilip, Titiyus Yustus isimlik, Hudadin қorқidiоған bir kixining өyigə berip turdi. Uning өyi sinagogning yenida idi.□ 8 Əmdi sinagogning qongi Krispus pütün ailisidikilər bilən Rəbgə etiқad қildi. Nuroқun Korintliқlarmu bu həwərni anglap, etiқad қilip qəmüldürüxni қobul қildi.□ ■
9 Rəb keqidə Pawluska bir оayibanə kərünüx arқilиқ wəһiy yətküzüp uningоға:
— Қorқma, süküt қilmay səzlə, ■ 10 qünki Mən sən bilən billə. Һeqkim sanga қol selip zərər yətküzməydu, qünki Mening bu xəһərdə nuroқun kixilirim bar, — dedi.
11 Xuning bilən Pawlus u yərdə bir yil altə ay turup, u yərdiki kixilər arisida Hudaning səz-kalamini өgətti.
12-13 Əmma Galliyo Ahaya өlkisining waliysi boloқan waқtida, Yəһudiylar birlixip Pawlusni tutup Galliyoning «soraқ təhti»ning aldioға apirip, uning üstidin:
Bu adəm kixilərni қanunoға hilap һalda Hudaoға ibadət қilixқa қayil қiliwatidu! — dəp xikayət қildi.□
14 Pawlus aoқzini aqay dəp turuxioға, waliy Galliyo Yəһudiylarоға:
— Dərwəқə, i Yəһudiylar, bu xikayitinglar birər naһəқlиқ yaki eoқir jinayət tooқrisida boloқan bolsa, səwrqanliқ bilən silərgə қulaқ salsam orunluқ bolatti. 15 Birақ bu ix *pəқşət* bəzi nam-isimlar, səzlər wə өzünglarning *Təwrat* қanuninglar üstidə talax-tartixlarоға qetixliқ ikən, uni өzünglar bir tərəp қilinglar! Mən bundaқ ixlarоға soraқqi bolmaymən! — dedi. 16 Xuning bilən u ularni soraқ təhti aldidin һəydəp qiқardi.
17 Halayiқ sinagogning qongi Sostenisni tutuwelip, soraқ təhtining aldida қattiқ uroқili turdi. Birақ *waliy* Galliyo bu ixlarning һeqқaysisioға қilqə pisənt қilmidi.□

□ **18:5 «Birақ Silas bilən Timotiy Makedoniyədin kəlgəndin keyin, Pawlus səz-kalamni yətküzüxkə aldiridi, jan kөydürüp Yəһudiylarоға… guwaһliқ bərdi»** — Pawlusning bu roһlanduruluxioға bəlkim üq muһim türtkə bar idi: — (1) u Silas wə Timotiydin Tesalonikadiki қerindaxlar etiқadta qing turuwatidu, degən hux həwərni anglidi («1Tes.» 3:6); (2) Makedoniyədiki jamaətlər, bolupmu Filippi jamaiti Hudaning hizmitini ilgiri sürgüzüx üqün əwətkən iқtisadiy yardəmni Silas wə Timotiylar elip kəlgənidi («2Kor.» 1:5; «Fil.» 4:15). Xu yardəm bilən u bəlkim pütün waқtini hux həwər yətküzüxkə sərp қilalaytti. (3) u Makedoniyədə boloқan waқitlirida kөp ziyankəxlikkə uqrioқaqқa, һəm Afina xəһərdikilərning səz-kalamoға boloқan sooқuқluқini kөrüp өzining ajizliқini kөp seziwaldi («1Kor.» 2:1-4). Lekin Silas wə Timotiyning һəmraһliқidin təsəlli-rioқbət elip kөp roһlanduruldi. ■ **18:5** Ros. 17:15. □ **18:6 «ular uningоға қarxi qiқip…»** — yaki «ular өzlirigə қarxi qiқip…». **«buning bilən Pawlus pexini қeқip…»** — grek tilida «buning bilən Pawlus kiyimlirini қeқip…». Pawlusning «pexini қeқix»i «silərning Hudaning səz-kalami bilən munasiwitinglar yoқ» degən mənini bildüridioған ixarət idi. **«Өz қeninglar өz bexinglarоға qüxsun»** — bu degənlik, silər Hudaning nijatliқ yolini rət қiloқandin keyin, өz aқiwitinglarоға өzünglar jawabkar» degən mənidə. ■ **18:6** Mat. 10:14; Ros. 13:51.
□ **18:7 «Titiyus Yustus isimlik, Hudadin қorқidioған bir kixi»** — «Hudadin қorқidioған» degən ibarə tooқruluқ 13:26diki izaһatni kərüng. □ **18:8 «Nuroқun Korintliқlarmu bu həwərni anglap, etiқad қilip qəmüldürüxni қobul қildi»** — «bu həwər»: (1) sinagogning qongining etiқad қiloқanliқi yaki (2) Pawlusning eytқan səzlirini kərsitidu. Bizningqə birinqi qüxənqə tooқridur. ■ **18:8** 1Kor. 1:14. ■ **18:9** Ros. 23:11.
□ **18:12-13 «Ahaya өlkisi»** — Gretsiyəning muһim jaylirini өz iqigə alatti. Galliyo xu өlkining waliysi boloқan waқti miladiyədin keyinki 51-52-yillar idi. □ **18:17 «halayi'қ sinagogning qongi Sostenisni tutuwelip, soraқ təhtining aldida қattiқ uroқili turdi»** — Sostenisning Məsiһkə etiқad қiloқan waқti naməlum («1Kor.» 1:1ni kərüng). Yəһudiylarning uni undaқ uruxining səwəbi eniқ əməs; u Məsiһgə etiқad қiloқuqi boloқanliқtin yaki sinagogtikilər өz ərzining nətijisiz bolup qiққanliқidin hapa bolup, sinagog rəisidin aqqiқini qiқiriwalmaқqi bolsa kerək.

Pawlusning Antakya xəḩirigə ḳaytip kelixi

18 Pawlus Korint xəḩiridə yənə kəp künlərni ətküzgəndin keyin, ḳerindaxlar bilən
hoxlixip, Priskilla wə Akwilalarning ḩəmraḩlixida kemigə olturup, Suriyəgə ḳarap
kətti. *Yoloɣa qixtin ilgiri* u Kənḳriya xəḩiridə Hudaoɣa iqkən bir ḳəsimidin
qaqlirini qüxürüwətkənidi. □ ■ 19 Ular Əfəsus xəḩirigə baroɣandin keyin, u Priskilla
wə Akwilani ḳaldurup ḳoyup əzi *xu yərdiki* sinagogḳa kirip, Yəḩudiylar bilən
munaziriləxti. 20 Ular uni uzunraḳ turuxḳa tələp ḳiliwidi, u ḳoxulmay, 21 «Mən
ḳandaḳla bolmisun kelər ḩeytni Yerusalemda ətküzimən; andin Huda buyrusa,
silərning yeninglaroɣa yənə kelimən», — dəp ular bilən hoxlixip, Əfəsustin kemə
bilən yoloɣa qixti.□ ■
22 U Ḳəysəriyə xəḩiridə kemidin qüxüp, *Yerusalemoɣa* qixip jamaət bilən ḩal
soraxḳandin keyin, Antakya xəḩirigə qüxüp kətti. □ 23 Antakyada bir məzgil
turoɣandin keyin, u yənə yoloɣa qixip Galatiya wə Frigiyə yurtlirini bir-birləp arilap,
baroɣanla yeridə barliḳ muhlislarning etiḳadini ḳuwwətlidi.

Apollosning Əfəsus wə Korint xəḩərliridə təlim berixi

24 Bu arida, Iskəndəriyə xəḩiridə tuoɣuloɣan Apollos isimlik bir Yəḩudiy Əfəsus
xəḩirigə kəldi. U natiḳ adəm bolup, muḳəddəs yazmilardin helila qongḳur sawati
bar adəm idi. □ ■ 25 U Rəbning yoli tooɣruluḳ təlim aloɣan bolup, otluḳ roḩ bilən Əysa
ḩəḳḳidə əynən səzləp təlim berətti. Biraḳ uning həwiri pəḳət Yəḩya *pəyoɣəmbər*ning
yürgüzgən qəmüldürüxi bilən qəklinətti.□
26 U sinagogda yürəklik səzləxkə baxlidi. Uni angliɣan Priskilla bilən Akwila uni
əyigə elip berip, uningoɣa Hudaning yolini tehimu təpsiliy qüxəndürdi. □ 27 Keyin,
Apollos Ahaya əlkisigə barmaḳqi boloɣanda, *Əfəsusluḳ* ḳerindaxlar *Ahayadiki*
muhlislaroɣa hət yezip, ulardin Apollosni ḳarxi elixni bəkmu tələp ḳildi. U xu
yərgə berip, Hudaning meḩir-xəpḳiti arḳiliḳ etiḳad ḳiloɣanlaroɣa ḳoxulup, ularoɣa
zor yardəmdə boldi. □ ■ 28 Qünki u həlḳ-aləm aldida Yəḩudiylar bilən munazirilixip,

---

□ **18:18 «Kənḳriya xəḩiri»** — Korintning port xəḩiri bolup Korinttin yəttə kilometr yiraḳḳa jaylaxḳanidi. **«Yoloɣa qixtin ilgiri u Kənḳriya xəḩiridə Hudaoɣa iqkən bir ḳəsimidin qaqlirini qüxürüwətkənidi»** — Pawlus nemixḳa ḳəsəm ḳildi? Alimlarning pikirliridin: (1) u Korint xəḩiridə xunḳə kəp adəmlər hux həwərni ḳobul ḳiloɣanliḳidin boloɣan huxallikidin, Hudaoɣa alahidə rəḩmət eytix üqün; (2) yənə bir ḳetim Yerusalem wə Yəḩudiyədə turuwatḳan Yəḩudiy həlḳni hux həwərgə ḳayil ḳilixḳa tirixip ularoɣa muxu ḳəsimi arḳiliḳ əzini «Mana mən silərdək Hudadin ḳorḳidioɣan adəm» dəp kərsitip ularoɣa yeḳinlaxmaḳqi bolup ḳəsəm ḳiloɣan. Biz ikkinqi pikirgə mayilmiz. Bəzi alimlar ḳəsəm iqküqi Akwiladur, dəp ḳaraydu. ■ **18:18** Qəl. 6:18; Ros. 21:23. □ **18:21 «mən ḳandaḳla bolmisun kelər ḩeytni Yerusalemda ətküzimən»** — bəzi kona kəqürmilərdə bu səzlər tepilmay, pəḳət ««Huda buyrusa, mən silərning yeninglaroɣa yənə kelimən», — dəp ular bilən hoxlixip, Əfəsustin kemə bilən yoloɣa qixti» deyilidu. ■ **18:21** 1Kor. 4:19; Ibr. 6:3; Yaḳ. 4:15. □ **18:22 «U Yerusalemoɣa qixip jamaət bilən ḩal soraxḳandin keyin...»** — Injilda «Yerusalemoɣa berix» grek tilida daim degüdək pəḳət «Yerusalemoɣa qixix» dəytti. Yəḩudiy həlḳi üqün Yerusalemoɣa berix «qixix», uningdin ketix «qüxüx» bilən bildürülətti. Pawlus ḳəsimini ada ḳilip qixix üqünmu Yerusalemoɣa berip kelixi kerək. □ **18:24 «U ... muḳəddəs yazmilardin helila qongḳur sawati bar adəm idi»** — grek tilida «U ... muḳəddəs yazmilarda küqlük bir adəm idi». ■ **18:24** 1Kor. 1:12. □ **18:25 «uning həwiri pəḳət Yəḩya pəyoɣəmbərning yürgüzgən qəmüldürüxi bilən qəklinətti»** — demək, Apollosning təlimi bəlkim Yəḩya pəyoɣəmbərning «Hudaning padixahliḳi yeḳinlaxti», «Muḳəddəs Roḩḳa qəmüldürgüqi, yəni Ḳutḳuzoɣuqi-Məsiḩ mening kəynimdin kelidu» degən səzliridin, xundaḳla «Məsiḩ Nasarətlik Əysa ikən», degən məlumatlardin tərkib tapḳan bolsa kerək. U Əysa Məsiḩning əlgini, tirilgənliki, xundaḳla uning Muḳəddəs Roḩni ata ḳilixi bilən yengi dəwr baxlioɣanliḳi tooɣruluḳ həwərsiz ḳaloɣanidi. 19:1-7 wə izaḩatlarni kərüng. □ **18:26 «Priskilla bilən Akwila uni əyigə elip berip,...»** — yaki «Priskilla bilən Akwila uni ayrim elip,...». □ **18:27 «Keyin, Apollos Ahaya əlkisigə barmaḳqi boloɣanda, Əfəsusluḳ ḳerindaxlar Ahayadiki muhlislaroɣa hət yezip, ulardin Apollosni ḳarxi elixni bəkmu tələp ḳildi»** — baxḳa bir hil tərjimisi: — «Keyin, Apollosni rioɣbətləndürüp, Ahayidiki muhlislaroɣa hət yezip, ulardin Apollosni ḳarxi elixni tələp ḳildi». ■ **18:27** 1Kor. 3:6.

ularǫa küqlük rəddiyə berip, muķəddəs yazmilarni xərḩlixi bilən Məsiḩning Əysa ikənlikini ispatlap bərdi.

19

Pawlus Əfəsus xəḩiridə

1 Apollos Korint xəḩiridiki waķtida, Pawlus səpər ķilip, iqki ķurukluķ arķilik Əfəsus xəḩirigə kəldi. U yərdə bəzi muhlislar bilən uqrixip,□ ■ 2 ulardin:
— Silər etiķad ķiloǫininglarda, Muķəddəs Roḩ silərgə ata ķilinoǫanmu? — dəp soridi.
— Yaķ, biz ḩətta Muķəddəs Roḩ bar degənni zadi anglimaptikənmiz, — dəp jawab bərdi ular.□
3 Pawlus yənə:
— Undaķta, silər ķandaķ qəmüldürülüxtə qəmüldürülgənsilər? — dəp soridi.
— Biz Yəḩya *pəyoǫəmbər* yətküzgən qəmüldürülüxni ķobul ķilduķ, — dedi ular.□
4 Pawlus: — Yəḩya *pəyoǫəmbər* həlķķə yətküzgən qəmüldülürüx bolsa gunaḩlaroǫa towa ķilixni bildüridioǫan qəmüldürülüx bolup, ularoǫa əzidin keyin kəlgüqigə, yəni Əysaoǫa etiķad ķilix kerəklikini tapilioǫanidi, — dedi.■
5 Ular buni anglap, Rəb Əysaning namida qəmüldürülüxni ķobul ķildi. 6 Pawlus ķolini ularning üstigə təgküzüp turuxi bilən, Muķəddəs Roḩ ularoǫa qüxti. Buning bilən ular naməlum tillarda səzləxkə ḩəm pəyoǫəmbərlərqə wəḩiy-bexarətlərni yətküzüxkə baxlidi.□ ■
7 Ular təhminən on ikki ərkək kixi idi.
8 Pawlus üq ay dawamida *Əfəsus xəḩiridiki* sinagogķa kirip, yürəklik bilən səz ķilip, ular bilən Hudaning padixaḩliķidiki ixlar tooǫrisida munazirilixip ķayil ķilixķa tirixti.
9 Lekin bəziliri jaḩillik ķilip ixinixni rət ķilip, halayik aldida *Rəbning* yolioǫa ḩaķarət kəltürgəndə, Pawlus ulardin qikip, muhlislarnimu ayrip qikti. U ḩərküni Tirannus isimlik adəmning leksiyihanisida munazirə-muzakirə ətküzdi. □ ■ 10 Bu ix ikki yil

---

□ **19:1 «iqki ķurukluķ arķilik Əfəsus xəḩirigə kəldi»** — yaki «egizliklər arķilik Əfəsus xəḩirigə kəldi». ■ **19:1** 1Kor. 1:12 □ **19:2 «Muķəddəs Roḩ silərgə ata ķilinoǫanmu?»** — grek tilida: «Muķəddəs Roḩni ķobul ķildinglarmu?». **«Yaķ, biz ḩətta Muķəddəs Roḩ bar degənni zadi anglimaptikənmiz»** — muxu jawabning mənisi bəlkim «Muķəddəs Roḩning ata ķilinoǫini yaki Muķəddəs Roḩning insanlaroǫa kəlginini anglimaptikənmiz» degəndək bolsa kerək. □ **19:3 «Undaķta, silər ķandaķ qəmüldürülüxtə qəmüldürülgənsilər?»** — yaki «Undaķta, silər nemə dəp qümüldürülgənsilər?». Enikki, xu kixilər Əysa Məsiḩning namioǫa qümüldürülgən bolsa, undaķta ularni qümüldürgüzqi etiķadqi ularoǫa «Huda Məsiḩkə etiķad ķiloǫuqilarning ḩəmmisigə Muķəddəs Roḩini sowoǫat ķilip ata ķilidu» dəp qüxəndürgən boluxi kerək idi. Qünki Məsiḩdə boloǫan hux həwər dəl xuki: (1) Məsiḩning ķurbanliķi bilən etiķadqi insanlarning gunaḩliri kəqürüm ķilinidu; (2) Məsiḩning ķurbanliķi bilən Huda etiķadqi insanlaroǫa yengi bir ḩayat ata ķilidu; muxu ḩayat Muķəddəs Roḩning insanning ķəlbidə makan ķilixi bilən baxlinidu. Rosul Petrusning səzlirigə ķarang (2:38-39), «1Pet.» 3:21 wə bu ayət tooǫrisida «ķoxumqə səz»imizdiki izaḩatlarni kərüng. **«Biz Yəḩya pəyoǫəmbər yətküzgən qəmüldürülüxni ķobul ķilduķ»** — ularning jawabioǫa ķarioǫanda, ular mərḩum Yəḩya pəyoǫəmbərning muhlisliri idi; mumkinqiliki barki, ular Yəḩya pəyoǫəmbərning towa ķilixi wə suoǫa qəmüldürülüx tooǫruluķ təlimlirini Apollostin angliǫanidi. ■ **19:4** Mat. 3:11; Mar. 1:4; Luķa 3:16; Yḩ. 1:26; Ros. 1:5; 11:16. □ **19:6 «...Muķəddəs Roḩ ularoǫa qüxti. Buning bilən ular naməlum tillarda səzləxkə ḩəm pəyoǫəmbərlərqə wəḩiy-bexarətlərni yətküzüxkə baxlidi»** — Muķəddəs Roḩning ularoǫa ata ķiloǫan «naməlum (karamət) tillarda səzləx» iltipati bilən kixilər əz səzlirini qüxənmigən ḩalda Hudaoǫa mədḩiyə okup, uning sirlirini jakarlaydu («1Kor.» 14:2ni kərüng). ■ **19:6** Ros. 8:17; 11:15. □ **19:9 «halayi'ķ aldida Rəbning yolioǫa ḩaķarət kəltürgəndə...»** — muxu yərdə «Rəbning yoli» grek tilida pəķət «yol» degən səz bilən ipadilinidu (qünki etiķadning nəzиridə pəķət bir yolla bardur. 9:2nimu kərüng). **«Tirannus isimlik adəmning leksiyihanisida munazirə-muzakirə ətküzdi»** — «leksiyihana» yaki «məktəp»: Bu bəlkim pəlsəpə əgitidioǫan bir məktəp bolsa kerək. «Munazirə-muzakirə ətküzüx» — bəlkim ixənmigənlər bilən munazirə ķilix (10-ayətni kərüng) wə ixəngənlərgə kəprək təlim berix. ■ **19:9** 2Tim. 1:15.

dawamlaxti. Nətijidə, Asiya əlkisidiki pütün həlk, Yəhudiylar bolsun, Greklər bolsun həmməylən Rəbning səz-kalamini anglidi.□

Skewaning ooɣulliri

11 Huda Pawlusning ḳolliri arḳilik karamət məjizilərni yaratti. ■ 12 Kixilər ḥətta ḳol yaoɣlik wə pərtuḳlarni Pawlusning tenigə təgküzüp, andin kesəllərning yenioɣa apirip, ularning üstigə yapatti. Nətijidə, kesəllər saḳiyip, yaman roḥlar ulardin qiḳip ketətti.
13 Lekin xu ətrapta yüridioɣan, «jinkəx» Yəhudiylarin bəzilirimu Rəb Əysaning namini ixlitip baḳḳusi kelip, jin qaplaxḳanlar üstidə turup jinlaroɣa: «Pawlus jakarlawatḳan Əysaning namidin sanga ḳattiḳ buyruḳ berimən!» dəydioɣan boldi. □ 14 Bu ixni ḳilidioɣanlarning arisida Skewa isimlik bir Yəhudiy bax kaḥinning yəttə ooɣlimu bar idi. □ 15 Lekin *ular ḳooɣliwətməḳqi boloɣan* yaman Roḥ ularoɣa jawabən: — Əysani tonuymən, Pawlustin həwirim bar, biraḳ əzünglar kim bolisilər?! — dewidi, 16 yaman Roḥ qaplixiwaloɣan kixi ularoɣa etilip qiḳip, ularni urup xama ḳilip, ularning üstidin oɣalib kəldi. Ular yalingaq wə yarilanoɣan ḥalda əydin ḳeqip qiḳip kətti.
17 Bu ix Əfəsus xəḥiridə turuwatḳan barliḳ Yəhudiylar wə Greklərgimu məlum bolup, ḳorḳunq ḥəmmisini basti wə Rəb Əysaning nami uluoɣlandi. 18 Nətijidə, nuroɣun etiḳadqilar burunḳi ḳiloɣanlirini iḳrar ḳilip, aldioɣa qiḳti. ■ 19 Seḥirgərlik ḳiloɣanlardin nuroɣun adəmlər əzlirining seḥirgərlik kitab-palnamilirini əkelip *bir yərgə dəwiləp*, kəpqilikning aldida kəydürüxti. Bu kitablarning ḳimmiti jəmiy əllik ming kümüx tənggigə yetətti. □ 20 Xundaḳ ḳilip, Rəbning səz-kalami küqgə igə bolup, bərḳ urup üstünlükkə ətti.■

Əfəsus xəḥiridə topilang kətürülidu

21 Bu ixlar yüz bərgəndin keyin, Pawlus kənglidə, Makedoniyə wə Ahaya əlkisidin ətüp Yerusalemoɣa berixḳa niyət baoɣlidi. U: — U yərgə baroɣandin keyin, Rim xəḥirini kərüp kelixim kerək, — dedi.□ ■
22 Xuning bilən, u əzigə yardəmdə boluwatḳanlardin Timotiy bilən Erastus ikkiylənni Makedoniyəgə əwətiwetip, əzi yənə bir məzgil Asiya əlkisidə turdi.□
23 Dəl xu qaoɣda, *Əfəsus xəḥiridə Rəbning* yoli tooɣruluḳ eoɣir malimaqiliḳ kətürüldi. □ ■ 24 Ayal ilaḥ Artemisni sürətləp kümüx təkqə-ḥəykəllərni yasioɣuqi Dimitriy isimlik bir zərgər bar idi. Uning bu ixi ḥünərwənlərgə kəp payda tapḳuzatti. ■
25 Dimitriy ḥünərwənlərni wə xuningoɣa ohxax ixlar bilən xuoɣulliniwatḳan baxḳa ustilarni yioɣip, ularoɣa:
— Buradərlər, bizning gülliniximizning bu ix bilən baoɣliḳ ikənlikini bilisilər; 26 ḥazir ḥeliḳi Pawlusning nemə ixlarni ḳilip yürgənlikini anglioɣan ḥəm kərgən boluxunglar

□ **19:10 «Yəhudiylar bolsun, Greklər bolsun...»** — demək, «Yəhudiylar bolsun, Yəhudiy əməslər bolsun...». ■ **19:11** Mar. 16:20; Ros. 14:3. □ **19:13 ««jinkəx» Yəhudiylar»** — məhsus atalmix «jin ḥaydəx ḳəspi» arḳilik pul tapidioɣanlar. **«Əysaning namidin sanga ḳattiḳ buyruḳ berimən!»** — grek tilida: «... Əysaning namidin sanga ḳəsəm astida buyruymən!». □ **19:14 «Bu ixni ḳilidioɣanlarning arisida Skewa isimlik bir Yəhudiy bax kaḥinning yəttə ooɣlimu bar idi»** — yaki «Bu ixni ḳiloɣuqilar Skewa isimlik bir Yəhudiy bax kaḥinning yəttə ooɣli idi». ■ **19:18** Mat. 3:6. □ **19:19 «jəmiy əllik ming kümüx tənggə»** — bir tənggigə bir ḳoy kelətti. Xunga ḥazirḳi boyiqə jəmiy ikki yerim milyon dollaroɣa barawər idi (2006). ■ **19:20** Yəx. 55:11. □ **19:21 «Pawlus kənglidə... niyət baoɣlidi»** — grek tilida «Pawlus roḥta... niyət baoɣlidi». ■ **19:21** Rim. 15:25; Gal. 2:1. □ **19:22 «u əzigə yardəmdə boluwatḳanlardin Timotiy bilən Erastus ikkiylənni Makedoniyəgə əwətiwetip...»** — Pawlusning xuning məḳsiti ularning bəlkim əzini kutüx üqün wə bəlkim əzining berixioɣa təyyarliḳ ḳilix üqün idi (20:1-3ni kərüng). □ **19:23 «Dəl xu qaoɣda, Əfəsus xəḥiridə Rəbning yoli tooɣruluḳ eoɣir malimaqiliḳ kətürüldi»** — «Rəbning yoli» grek tilida pəḳət «yol» deyilidu. ■ **19:23** 2Kor. 1:8. ■ **19:24** Ros. 16:16.

kerək. U: «Kol bilən yasiwaloɣan nərsilər ilaḫlar əməs» deyix bilən, pəkət Əfəsusta əməs, bəlki pütkül Asiya ɵlkisidə degüdək nuroɣunlioɣan kixilərni kayil kilip, azdurup burawatidu. ■ 27 Əmdi ḫazir bizning bu sodimizoɣa bətnam qaplax həwpi bolupla kalmay, bəlki büyük ayal ilaḫ Artemisning buthanisimu ərziməs dəp karilip, ḫətta Asiya ɵlkisi wə pütkül jaḫan ibadət kilidioɣan *bu ayal ilaḫimizning* xan-xəripimu yokilix həwpigə duq keliwatidu! — dedi.□
28 Bu səzlərni angliɣan kəpqilik ɣəzəpkə qəmüp, kayta-kayta:
— Əfəsusluklarning Artemisimiz büyüktur! — dəp kukan kətürüxkə baxlidi.
29 Buning bilən pütkül xəḫər malimatang bolup kətti. Halayik Pawlusning səpərdaxliridin Makedoniyəlik Gayus wə Aristarhuslarni tutup sərəp, serk məydanioɣa təngla yopurulup mangdi. □ ■ 30 Pawlus halayik arisioɣa kirməkqi boloɣanidi, lekin muhlislar uning kirixigə yol koymidi. 31 Ḫətta Pawlusning dostliri boloɣan ɵlkə əməldarliridin bezilirimu uningoɣa həwər yətküzüp, uni serk məydanioɣa berixka təwəkkül kilmaslikka jekilidi.
32 Əmdi bəzilər buni dəp warkirisa, bəzilər uni dəp warkirixip, pütün sorun warang-qurungoɣa toldi; kixilərning kəpinqisi ɵzlirining nemigə yioɣiloɣanlikinimu bilməytti.
33 Yəḫudiylar Iskəndər isimlik adəmni aldioɣa ittirip qikiriwidi, kəpqilik uni aldioɣa turoɣuzdi. Iskəndər kəpqilikkə kol ixariti kilip, *Yəḫudiylarni* aklimakqi boldi. □
34 Birak kəpqilik uning Yəḫudiy ikənlikini bilip kelip, ḫəmmisi təngla:
— Əfəsusluklarning Artemisimiz büyüktur! — dəp ikki saətqə kukan kətürüp turuxti. □ 35 Ahirda, xəḫərning bax mirzisi halayikni tinqlandurup mundak dedi:
— Əy Əfəsusluklar! Biz Əfəsusluklarning xəḫirining büyük Artemisning buthanisining wə uning asmandin qüxkən süritining kooɣdioɣuqisi ikənlikini bilməydioɣan kim bar! □ 36 Bu ixlarni inkar kilalmioɣanikən, ɵzünglarni besiwelixinglar, baxbaxtakliк kilmaslikinglar kerək. 37 Qünki silər bu kixilərni bu yərgə *sorakka tartixka* elip kəldinglar; lekin ular ya buthanilarni buloɣuqilar ya bizning ayal ilaḫimizoɣa kupurluk kiloɣuqilardin əməs. 38 Əgər Dimitriy wə uningoɣa koxuloɣan ḫünərwənlərning məlum bir kixining üstidin xikayiti bolsa, soraḫanilar oquk turmakta wə sorakqi waliylarmu bar. Ular xu yərlərdə bir-biri bilən dəwalaxsun;
39 wə baxka birər məsililiringlar bolsa, rəsmiy sorunda bir tərəp kilinixi lazim. 40 Biz əmdi yənə bügünki wəkəni topilang dəp ərz kilinix həwpidə turuwatimiz; qünki bu malimanqlikning ḫeq səwəbi kərsitilmigəqkə, ḫesabinimu berəlməymiz-də!
41 Bu səzlərni kilip bolup, u yioɣiloɣan halayikni tarkitiwətti.

20

Pawlusning Makedoniyə wə Yunanoɣa kayta berixi

■ **19:26** Zəb. 115:4; Yər. 10:3. □ **19:27 «pütkül jaḫan ibadət kilidioɣan bu ayal ilaḫimizning xan-xəripimu yokilix həwpigə duq keliwatidu!»** — Dimitriyning «ayal ilaḫimizning xan-xəripi» degən səzi bəlkim Artemisning ḫəywətlik buthanisinimu kərsətməkqi boluxi mumkin. □ **19:29 «Halayik ... Gayus wə Aristarhuslarni tutup sərəp, serk məydanioɣa təngla yopurulup mangdi»** — Artemisning «büyük buthanisi» yokap kətti, əmma bu serk məydani bügüngə kədər məwjut, uningoɣa 25000 kixi sioɣidu. ■ **19:29** Ros. 20:4; 27:2; Kol. 4:10. □ **19:33 «kəpqilik uni aldioɣa turoɣuzdi»** — bəzi kona kəqürmilərdə «kəpqilik bu ix uningoɣa baoɣlik dəp oylidi» deyilidu. □ **19:34 «Birak kəpqilik uning Yəḫudiy ikənlikini bilip kelip, ḫəmmisi təngla: — Əfəsusluklarning Artemisimiz büyüktur! — dəp ikki saətqə kukan kətürüp turuxti»** — halayik Iskəndərni Pawlus bilən munasiwətlik adəm, nemila bolmisun Yəḫudiy boloɣaqka, butpərəslikkə karxi bolsa kerək, degən oyda boloɣan bolsa kerək. □ **19:35 «Artemisning ... asmandin qüxkən süriti...»** — yaki «Artemisning ... asmandin qüxkən texi...».

1 Topilang besiqqandin keyin, Pawlus muhlislarni qaqirip, ularni riƣbətləndürdi wə
ular bilən hoxlixip, Makedoniyəgə qarap kətti.□ 2 U xu ətraptiki yurtlarni arilap,
etiqadqilarni nurƣun səz-təlimlər bilən riƣbətləndürgəndin keyin, Yunanƣa berip,□
3 u yərdə üq ay turdi. Pawlus kemigə olturup Suriyəgə mangay dəp turƣanda,
Yəhudiylarning uni ɵltürüx suyiqəsti bilinip qelip, u Makedoniyə arqilik *qurukluq*
bilən qaytip ketix qararigə kəldi. 4 Uningƣa ɦəmraɦ boloƣanlar Beriyalik Pirrusning
ooƣli Sopater, Tesalonikaliqlardin Aristarhus bilən Sekundus, Dərbəlik Gayus, Timotiy
wə Asiya ɵlkisidin Tikikus bilən Trofimuslar idi.■ 5 Ular awwal Troas xəɦirigə berip,
bizning yetip beriximizni kütüp turdi.□ 6 Biz bolsaq «petir nan ɦeyti» künliridin
keyin, Filippi xəɦiridin kemigə olturup, bəx kündin keyin Troasqa kelip, ular bilən
uqraxtuq wə u yərdə yəttə kün turduq.
7 Ɦəptining birinqi küni, biz nan oxtuxqa jəm boloƣanda, Pawlus ətisi kətməkqi
boloƣaqqa, jamaətkə səz qilixqa baxlidi; səzini tün yerimgiqə uzartti.□ 8 Biz jəm
boloƣan yuqiriqi qəwəttiki ɵydə nurƣun qara qiraƣlar yenip turatti.□ 9 Əwtikus
isimlik bir yigit derizidə olturƣanidi. Pawlus səzləp heli bir yərgə baroƣanda, uni
mügdək besiwatqanidi. Andin u ƣərq uyquƣa ketip, u üqinqi qəwəttin yərgə yiqilip
qüxti. Kəpqilik uni yərdin kətürüp qarisa, u ɵlüp boloƣanidi. 10 Pawlus pəskə qüxüp,
uning üstigə etilip, quqaqlap turup:
Azablanmanglar, u tirikkən! — dedi. ■ 11 Qaytidin ɵygə qiqip, nanni oxtup yegəndin
keyin, Pawlus ular bilən tang atquqə uzun səzləxti wə u bu yərdin yoloƣa qiqti.
12 *Troastikilər* bolsa ɦeliqi yigitni ɵyigə ɦayat apirip qoydi. Ular buningdin qəksiz
təsəlli tapti.□

Pawlusning Əfəsus aqsaqalliri bilən hoxlixixi

13 Biz bolsaq Pawlustin burun Assos xəɦirigə kemə bilən barduq. Qünki Pawlus xu
yərgə piyadə baray, silər məndin awwal yetip berip, u yərdə meni kemigə eliwelixni
kütünglar, dəp orunlaxturƣanidi. 14 Assosta u biz bilən uqraxqandin keyin biz uni
kemigə elip Mitulin xəɦirigə kəlduq. 15 Andin xu yərdin qiqip, ətisi Hiyos arilining
udulioƣa kelip turduq. Üqinqi küni Samos arilioƣa yetip kəlduq wə Trogillium xəɦiridə
qonduq; uning ətisi Miletus xəɦirigə barduq. □ 16 Qünki Pawlus Asiya ɵlkisidə
kəp waqitni ɵtküzüwətməslik üqün, dengiz səpiridə Əfəsusta tohtimay ɵtüp ketixni
qarar qiloƣanidi. Səwəbi, u «orma ɦeyti» künini mumkinqədər Yerusalemda ɵtküzüx
üqün aldiraytti. □ ■ 17 Əmdi Miletus xəɦiridin Əfəsusqa adəm əwətip, jamaəttiki
aqsaqallarni qaqirdi. 18 Ular kəlgəndin keyin, u ularƣa mundaq dedi:

□ **20:1 «Pawlus muhlislarni qaqirip, ularni riƣbətləndürdi wə ular bilən hoxlixip...»** — bəzi kona kəqürmilərdə «Pawlus muhlislarni qaqirip, ularni quqaqlap ular bilən hoxlixip,...» degən səz deyilidu. □ **20:2 «Yunan»** — yaki «Gretisyə». ■ **20:4** Ros. 19:29; 21:29; 27:2; 1Kor. 1:14; Əf. 6:21; Kol. 4:7,10; 2Tim. 4:12; Tit. 3:12. □ **20:5 «Ular awwal Troas xəɦirigə berip...»** — bəlkim kemidə. **«...bizning yetip beriximizni kütüp turdi»** — «biz» Luqaning yənə Pawlus bilən billə ikənlikini kərsitidu. □ **20:7 «ɦəptining birinqi kün»** — yəni «yəkxənbə küni». **«biz nan oxtuxqa jəm boloƣanda»** — «nan oxtux»: Əysaning ɵlümini hatiriləx üqün nan oxtulidu («1Kor.» 11:20-34ni kərüng). □ **20:8 «Biz jəm boloƣan yuqiriqi qəwəttiki ɵydə nurƣun qara qiraƣlar yenip turatti»** — bu qiraƣlarning is-tütəklirining ɵyni qaplixi bilən 9-ayəttə tiloƣa elinƣan Əwtikusning uhlap qelixioƣa təsir yətküzgən boluxi mumkin. ■ **20:10** 1Pad. 17:21; 2Pad. 4:34. □ **20:12 «Ular buningdin qəksiz təsəlli tapti»** — ɵyni grek tekist: «Ular tapqan təsəlli az əməs idi». □ **20:15 «üqinqi küni Samos arilioƣa yetip kəlduq wə Trogillium xəɦiridə qonduq...»** — bəzi kona kəqürmilərdə: «Trogillium xəɦiridə qonduq» degən səz tepilmaydu. **«ətisi Hiyos arilining udulioƣa kelip ... üqinqi küni Samos arilioƣa yetip kəlduq wə Trogillium xəɦiridə qonduq; uning ətisi Miletus xəɦirigə barduq»** — bu səpər yoli ətəy Əfəsus xəɦiridin ɵtkənidi (16-ayətni kərüng). □ **20:16 «orma ɦeyti»** — Təwratta Yəhudiy həlqigə bekitilgən tətinqi ɦeyt; u ɦeyt «ətüp ketix ɦeyti»din əllik kün keyin boloƣaqqa, grek tilida «əlliklik ɦeyt»mu deyilidu. Ɦazirqi kalendardiki waqit bəlkim 5-ay idi. «Law.» 23-babni kərüng. ■ **20:16** Ros. 21:4,12.

— Mən Asiya өlkisigə ayaoŋ baskan birinqi kündin tartip, silər bilən kandak өtkənlikim hərbiringlaroŋa məlum. 19 Rəbning hizmitidə hər tərəptə kəmtər
bolup, kөz yaxlirim tөkülgənlikini, xundakla Yəhudiylarning suyikəstliri tüpəylidin
beximdin өtkən sinaklarda qidioŋanlikimni bilisilər, 20 wə yənə məyli ammiwi
sorunlarda bolsun yaki өy-өylərdə bolsun, silərgə təlim bərginimdə, silərgə paydilik
bolsila heqnemini ayimay jakarlap, 21 Yəhudiylar həm Greklərgimu Huda aldida
towa kilix wə Rəbbimiz Əysa Məsihgə etikad kilix kerəklikigə guwahlik berip
jekiligənlikim həmminglaroŋa məlum.■
22 Hazir mana, rohta baoŋlanoŋan halda Yerusalemoŋa ketiwatimən. U yərdə nemə
ixlarning beximoŋa qüxidioŋanlikini ukmaymən; □ 23 Pəkət xuni bilimənki, Mukəddəs
Roh mən baroŋanla xəhərlərdə zindan kixənliri wə azab-okubətlərning meni kütüp
turidioŋanlikini aldin enik eytip kəlməktə. 24 Lekin mən өz musapəmni tamamlixim,
Rəb Əysadin tapxuruwaloŋan hizmətni ada kilixim, yəni Hudaning mehir-xəpkiti
tooŋrisidiki hux həwərning toluk guwahqisi boluxum üqün, өz hayatimni kilqə
ayimaymən. ■ 25 Mən silər bilən arilixip, həmminglar arisida yürüp Hudaning
padixahlikini jakarlidim; əmdi mana manga məlumki, buningdin keyin silərdin
heqkim yüzümni kayta kөrəlməysilər. □ 26 Xuning üqün, bügün silərgə guwahlik
kilip eytip koyayki, mən heqbirining kenioŋa kərzdar əməsmən. □ 27 Qünki mən
Hudaning toluk məksət-iradisini kilqə elip kalmay silərgə bayan kilip yətküzüxtin
bax tartmidim. 28 Mukəddəs Roh silərni Hudaning jamaitini bekix üqün Uning
padisi iqidə yetəkqi kilip tikligənidi; əmdi өzünglaroŋa həm Өz Ooŋlining keni bilən
setiwaloŋan barlik padisioŋa səgək bolunglar! □ ■ 29 Qünki manga ayanki, mən
kətkəndin keyin, qilbərilər aranglaroŋa kirip, padini heq ayimaydu, ■ 30 həmdə hətta
aranglardinmu bəzilər muhlislarni өzlirigə tartiwelix üqün həkikətni burmilioŋan
türlük ixlarni səzləydu. ■ 31 Xunga, səgək bolunglar, mening üq yil keqə-kündüz
demәy, hərbiringlaroŋa kөz yaxlirim bilən tohtimay nəsihət berip turoŋanlikimni
esinglarda tutunglar.
32 Əmdi mən silərni Hudaoŋa wə Uning mehir-xəpkət yətküzidioŋan səz-kalamioŋa
tapxurimən. Bu səz-kalam etikadinglarni kuruxka həm pak-mukəddəs kilinoŋan
barlik həlki arisida iltipat kilinidioŋan mirastin silərni nesip kilixka kadirdur.
□ 33 Mən heqkaqan heqkimdin kiyim-keqək yaki altun-kümüx tama kilip
bakmioŋanmən. ■ 34 Silərgə məlumki, mən ikki bilikimgə tayinip, өzümning wə
həmrahlirimning hajitidin qiktim. ■ 35 Bundak kilip hərbir ixlarda mən silərgə
muxundak əjir-əmgək arkilik ajiz-hajətmənlərgə yardəm berix lazimlikini, xundakla
Rəb Əysa өzi eytkan: «Bərmək almaktinmu bəhtliktur» deginini esinglardin
qikarmaslikinglar kerəklikini kөrsəttim.
36 Bu səzlərni kilip bolup, u həmməylən bilən birliktə tizlinip olturup dua kildi. ■

■ **20:21** Mat. 3:2; Mar. 1:15; Luka 24:47. □ **20:22 «mana, rohta baoŋlanoŋan halda Yerusalemoŋa ketiwatimən»** — «rohta baoŋlanoŋan halda» — uni kozoŋaydioŋan bu təsirning өz rohida yaki Mukəddəs Rohta boloŋanliki enik əməs. Pawlusning bu niyiti bu ixta tooŋra yaki tooŋra əməs? 21:4-ayəttiki həwərdin kariоŋanda, uning xu kət'iy niyiti tooŋra əməs, dəp oylaxka mayil bolimiz. ■ **20:24** Ros. 21:13; Gal. 1:1; Tit. 1:3. □ **20:25 «Mən silər bilən arilixip, həmminglar arisida yürüp Hudaning padixahlikini jakarlidim»** — muxu yərdə «Hudaning padixahliki» grek tilida pəkət «padixahlik» bilən ipadilinidu. □ **20:26 «Silərgə guwahlik kilip eytip koyayki, mən heqbirining kenioŋa kərzdar əməsmən»** — demək, «aranglarda hərkandak bir kixi hux həwər anglax pursiti bolmay, kutkuzulmioŋan bolsa mən buningoŋa jawabkar əməsmən» degəndək. □ **20:28 «Hudaning… Өz Ooŋlining keni bilən setiwaloŋan barlik padisi»** — «Өz Ooŋlining keni bilən» grek tilida «Өziningkining keni bilən» degən səzlər bilən ipadilinidu. ■ **20:28** Əf. 1:7; Kol. 1:14; 1Pet. 1:19; 5:2; Wəh. 5:9. ■ **20:29** 2Pet. 2:1. ■ **20:30** Zəb. 41:9; Mat. 16:21; Ros. 1:17; 1Yuha. 2:19. □ **20:32 «Bu səz-kalam etikadinglarni kuruxka … kadirdur»** — silərning «etikadinglarni kurux» grek tilida pəkət «silərni kurux» degən bilən ipadilinidu. ■ **20:33** 1Kor. 9:12; 2Kor. 11:9; 12:13. ■ **20:34** Ros. 18:3; 1Kor. 4:12; 1Tes. 2:9; 2Tes. 3:8. ■ **20:36** Ros. 21:5.

37 Ḩəmməylən ḳattiḳ yiơlixip kətti; Pawlusning boyniơa esilip ḳuḳaḳlap, ḳizơin
söyüxti. 38 Ularni əng azabliơini Pawlusning, «Buningdin keyin yüzümni ḳayta
kərəlməysilər» degən sözi boldi. Keyin, ular uni kemigə qiḳirip uzitip ḳoydi.

Rosul Pawlusning hux həwərni jakarliơan 3-səpiri

Rosul Pawlusning hux həwərni jakarliơan 3-səpiri

21

Pawlusning Yerusalemơa berixi

1 Andin biz ulardin ajrilip qiḳḳandin keyin, kemə bilən udul Ḳos arilioơa ḳarap yol
alduḳ. Ətisi, Rodos arilioơa, u yərdin Patara xəḩirigə barduḳ.□ 2 Patarada Fənikiyə
rayonioơa baridioơan bir kemini tepip, uningơa olturup yoloơa qiḳtuḳ. 3 Siprus arili
kərüngəndin keyin, uni sol təripimizdə ḳaldurup ətüp, Suriyəgə ḳarap mengip, Tur
xəḩiridə ḳurukḳuḳḳa qiḳtuḳ. Qünki kemə bu yərdə yük qüxürməkqi idi.□ 4 U yərdə
muhlislarni tepip, ularning yenida yəttə kün turduḳ. Ularơa Muḳəddəs Roḩning

□ **21:1 «Andin biz ulardin ajrilip qiḳḳandin keyin, kemə bilən udul Ḳos arilioơa ḳarap yol alduḳ. Ətisi, Rodos arilioơa, u yərdin Patara xəḩirigə barduḳ» —** bu ayəttiki «biz», «alduḳ» wə «barduḳ» degən sözlərgə ḳarioơanda, Luḳa yənə Pawluskə ḩəmraḩ boldi. □ **21:3 «uni , *yəni Siprus arilini* sol təripimizdə ḳaldurup ətüp…» —** demək, «uning jənubidin aylinip ətüp…».

wəḩiyisi kelip, ular Pawluskа ayiоqing Yerusalemоqa basmisun, dəp nəsiḩət kildi.□ ■
5 Birak biz u yərdə turux wakʧimiz toxkanda, səpirimizni dawamlaxturduk. Ularning ḩəmmisi, jümlidin hotun-baliliri bizni xəḩərning sirtiоqiqə uzitip qikti. Ḩəmmimiz dengiz boyida tizlinip olturup billə dua kilduk. 6 Kuqaklixip hoxlaxkandin keyin, biz kemigə qiktuk, ular өylirigə kaytixti.
7 Tur xəḩiridin dengiz səpirimizni dawamlaxturup, ahirida Pitolimays xəḩirigə kəlduk. U yərdiki kerindaxlar bilən kərüxüp, ularning yenida bir kün turduk. 8 Ətisi, u yərdin ayrilip, Kəysəriyə xəḩirigə kəlduk. Biz burun *Yerusalemdiki* «yəttə hizmətkar»din biri bolоqan, hux həwərqi Filipning өyigə berip konduk.□ ■
9 Bu kixining tehi yatlik kilinmiоqan, bexarət-wəḩiylərni yətküzidiоqan tət kizi bar idi.■ 10 Biz u yərdə birnəqqə kün turоqandin keyin, Agabus isimlik bir pəyоqəmbər Yəḩudiyə өlkisidin qüxti. ■ 11 Bu kixi bizning aldimizоqa kelip, Pawlusning bəlweоqini kolioqa elip, өzining put-kolini baoqlap:
— Mukəddəs Roḩ mundak dəydu: — Yəḩudiylar bu bəlwaoqning igisini Yerusalemda muxundak baoqlap, yat əlliklərning kolioqa tapxuridu! — dedi.□ ■
12 Bularni anglap, ḩəm biz ḩəm xu yərlik kixilər bilən birliktə Pawlustin Yerusalemоqa barmioqin dəp өtünduk. 13 Lekin Pawlus jawabən:
— Silər nemixka bunqiwala yioqlap, yürikimni ezisilər? Mən Yerusalemda Rəb Əysaning nami üqün tutkun boluxla əməs, xu yərdə өlüxkimu təyyarmən, — dedi.
14 Biz uni kayil kilalmay, ahirida süküt kilip:
— Rəbning iradisi ada kilinsun! — deduk.■
15 Bu künlərdin keyin, yük-takimizni yioqixturup, Yerusalemоqa qikip barduk. 16 Kəysəriyəlik muhlislardin birnəqqisi biz bilən səpərdax boldi; ular Minason isimlik bir kixining өyidə konimiz dəp uni birgə elip mangdi; bu kixi Siprusluk, keri muhlis idi.□

Pawlusning Yakup bilən kərüxüxi

17 Yerusalemоqa yətkəndə kerindaxlar bizni huxallik bilən karxi aldi. 18 Ətisi, Pawlus biz bilən billə Yakupni kərgili bardi. Yakup bilən aksakallarning ḩəmmisi u yərgə yioqilоqanidi. 19 Pawlus ular bilən salamlaxkandin keyin, Hudaning өzining hizmiti arkilik əllər arisida kilоqan ixlirini bir-birləp ularоqa təpsiliy eytip bərdi. 20 Bularni anglioqanda, ular Hudaoqa mədḩiyə okudi, andin Pawluskа:
— Kərüwatisən, i kerindixim, Yəḩudiylar iqidə kanqə mingliоqan etikad kilоquqilar bar! Ularning ḩəmmisi Təwrat kanunioqa *əməl kilixka* intayin kizоqin ikən. 21 Ular sening tooqrangda: «U əllərning arisida yaxioqan pütün Yəḩudiylarоqa Musa *pəyоqəmbərgə* tapxuruloqinidin yenixni, yəni balilirini hətnə kildurmaslikni,

□ **21:4 «Ularоqa Mukəddəs Roḩning wəḩiyisi kelip, ular Pawluskа ayiоqing Yerusalemоqa basmisun, dəp nəsiḩət kildi» —** «nəsiḩət kildi» degənning baxka hil tərjimisi: «nəsiḩət kilatti». Mukəddəs Roḩ ularоqa Pawlusning Yerusalemda tartidioqan azabliridin həwər bərgənidi. U alliкaqan baxka yərlərdiki muhlislardin muxu həwərni anglioqan (20:23). Lekin muxu yərdə Mukəddəs Roḩning uningоqa «barmisun» degən səzigə karioqanda, uning Yerusalemоqa berixi Hudaning iradisi əməs, dəp oylaxka mayilmiz. ■ **21:4** Ros. 20:23; 21:12. □ **21:8 «Biz burun Yerusalemdiki «yəttə hizmətkar»din biri bolоqan, hux həwərqi Filipning өyigə berip konduk» —** Yerusalemdiki «yəttə hizmətkar» — 6-babni kərüng. ■ **21:8** Ros. 6:5; 8:29. ■ **21:9** Yo. 2:28-29; Ros. 2:17. ■ **21:10** Ros. 11:28. □ **21:11 «Yəḩudiylar bu bəlwaoqning igisini Yerusalemda muxundak baoqlap, yat əlliklərning kolioqa tapxuridu!» —** 21-36-ayətlərni kərüng. Pawlus rimliklarning sorikioqa tartilidu. Yəḩudiylarning өz adəmliridin birini yat əllik kixilərning kolioqa tapxuruxi өzlirigə bək uyatlik ix bolоqaqka, ularning Pawluskа bolоqan өqmənliki naḩayiti enik turidu. ■ **21:11** Ros. 20:23; 21:33. ■ **21:14** Mat. 6:10; Luka 11:2; 22:42. □ **21:16 «ular Minason isimlik bir kixining өyidə konimiz dəp uni birgə elip mangdi; bu kixi Siprusluk, keri muhlis idi» —** baxka birhil tərjimisi: — «ular bizni (Yerusalemdiki) өyidə kütməkqi bolоqan Minason isimlik bir Sipruslukni biz bilən elip, uning өyigə baxlap bardi».

Yəhudiylarning ən'əniligə riayə kilmaslikni əgitidu» dəp anglidi. 22 Əmdi kandak
kilix kerək? Qünki halayik qokum sening bu yərgə kəlgənlikingni anglap kalidu.
23 Xunga bizning deginimizdək kiloqin: Arimizda kəsəm iqkən tət adəm bar. □
24 Sən ularni elip, ular bilən birliktə *Təwrattiki* tazilinix kaidisidin ətüp, ularning
kurbanlik qikimlirini əzüng kətürgin, andin ular qaqlirini qüxürələydu. Buning
bilən, həmməylən sən tooqruluk angliqanlirining həmmisining rast əməslikini
wə sening əzüng Təwratka tərtipi boyiqə riayə kiliwatlikingni bilip yetidu. □
25 Əmma əllərdin boloqan etikadqilaroqa kəlsək, biz ularoqa pəkətla butlaroqa ataloqan
nərsilərni yeməslik, kanni wə booqup soyuloqan haywanning gəxinimu yeyixtin
wə jinsiy buzukluktin əzlirini saklax tooqruluk kararimizni ətkənki hət arkilik
ukturduk.■
26 Buning bilən, Pawlus u kixilərni elip, ətisi əzi ular bilən billə tazilinix kaidisini
ətküzüxti; andin u ibadəthanioqa kirip, *kahinlaroqa* əzlirining paklinix mudditining
kaqan toxudioqanliki, yəni hərkaysisi üqün kurbanlik kilinixning kaysi küni
bolidioqanlikini ukturup koydi.□ ■

Pawlusning ibadəthanida tutkun kilinixi

27 Yəttə künlük muddət toxuxka az kaloqanda, Asiya əlkisidin kəlgən bəzi Yəhudiylar
Pawlusni ibadəthanida kərüp, halayikni kutritip, uningoqa kol selip: 28 — Əy
Israillar, yardəmdə bolunglar! Həmmə yərdila, həmmə adəmgə həlkimizgə, Təwrat
kanunioqa wə ibadəthanioqa karxi səzlərni əgitiwatkan adəm dəl xu. Uning üstigə,
u yənə Greklərni ibadəthanimizoqa baxlap kirip, bu mukəddəs jayni buloqidi! — dəp
kukan kətürdi 29 (ularning bundak deyixining səwəbi, əslidə ular xəhərdə Əfəsusluk
Trofimusning Pawlus bilən billə boloqanlikini kərgənidi wə Pawlus uni ibadəthanioqa
baxlap kirgən, dəp oylioqanidi).□ ■
30 Xuning bilən, pütün xəhər zilziligə kəldi. Halayik tərəp-tərəptin yügürüp kelip,
Pawlusni tutup, ibadəthanidin sərəp elip qikti. Ibadəthanining dərwaziliri dərhal
takiwetildi. □ 31 Bu top adəm Pawlusni *urup* əltürüwətməkqi bolup turoqanda,
pütkül Yerusalemni malimanqlik kaplap kətkənliki tooqrisidiki bir həwər u yərdə
turuxluk *Rim* kismining mingbexioqa yətküzüldi. □ 32 Mingbexi dərhal ləxkər wə
birnəqqə yüzbexini elip, top-top adəmlərni basturuxka yügürüp kəldi. Mingbexi
wə əskərlərni kərgən halayik Pawlusni uruxtin tohtidi. 33 Mingbexi aldioqa ətüp,
ləxkərlərni Pawlusni tutup ikki zənjir bilən baoqlaxka buyrudi. Andin u:

□ **21:23 «Arimizda kəsəm iqkən tət adəm bar» —** «kəsəm iqkən» Hudaning aldida iqkən; bu Hudaning razilikini elix üqün yaki uningoqa təxəkkür eytix üqün boloqan bolsa kerək. Bundak kilixi əməliyəttə «yengi əhdə»gə muwapik əməs, bəlki «kona əhdə»gə ait ix idi. □ **21:24 «tazilinix kaidisidin ətüp…» —** «tazilinix» ibraniy tilida bolsa «taharət». Yakuplar eytkan xu «Təwrat kanunioqa əməl kilixka intayin kizoqin» boloqan Yəhudiy etikadqilar bəlkim Pawlusni «Yəhudiy əməslər»ning zeminliridin ətüxi bilən «napak boldi» dəp karixi mumkin idi. «Ular qaqlirini qüxürələydu» — Təwrat, «Qəl.» 6:13-20ni kərüng. «Nazariylar» Huda aldida duasining iltija kilinixi üqün yaki təxəkkür eytixi üqün qaqlirini uzun koyuwitətti. Kəsəmning məhliti toxkanda, awwal kurbanlik sunup andin qaqlirini qüxürüwetətti. ■ **21:25** Yar. 9:4; Mis. 20:3; Ros. 15:23; 1Kor. 8:1. □ **21:26 «… Pawlus u kixilərni elip, ətisi əzi ular bilən billə tazilinix kaidisini ətküzüxti; andin u ibadəthanioqa kirip, … hərkaysisi üqün kurbanlik kilinixning kaysi küni bolidioqanlikini ukturup koydi» —** bu ix, yənə Yakupning təxəbbus kiloqini həmdə uningoqa Pawlusning koxuluxi, uning bu tət kixi bilən «tazilinix»i wə ular bilən billə kurbanlik kilixi tooqruluk «koxumqə səz»imizni kərüng. ■ **21:26** Ros. 24:6. □ **21:29 «… əslidə ular xəhərdə Əfəsusluk Trofimusning Pawlus bilən billə boloqanlikini kərgənidi» —** Əfəsusluk Trofimus Yəhudiy əməs, grek idi, əlwəttə. ■ **21:29** Ros. 20:4; 2Tim. 4:20. □ **21:30 «Halayik tərəp-tərəptin yügürüp kelip, Pawlusni tutup, ibadəthanidin sərəp elip qikti. Ibadəthanining dərwaziliri dərhal takiwetildi» —** məksiti xübhisizki, ibadəthanining əzidə kalaymikanqilik qikmisun üqün idi. □ **21:31 «ləxkər kismining mingbexi» —** grek tilida «hiliark»; əməliyəttə 600 əskərni baxkuratti.

— Bu adəm kim? U nemə gunah qildi? — dəp soridi.■
34 Lekin *topilangqilarning* iqidə bəzilər uni desə, bəzilər buni deyixip warqirixatti. Malimanqilik tüpəylidin mingbexi həqiqiy əhwalni eniqlaxqa amalsiz qelip, ahir Pawlusni qəl'əgə elip ketixni buyrudi. 35 Lekin Pawlus qəl'əning pələmpiyigə kəlgəndə, topilangqilar tehimu zorawanlixip kətkəqkə, ləxkərlər uni kətürüxkə məjbur boldi. 36 Qünki ularning kəynidin top-top adəmlər əgixip mengip:
— U yoqitilsun! — dəp warqirixatti.■

Pawlusning guwahlik berip aqlinixi

37 Kələgə əkirilixigə az qaloqanda, Pawlus mingbexioqa:
— Sizgə bir eoqiz səz qilsam bolamdikin? — dəp soridi.
Mingbexi: — Grekqə biləmsən? 38 Undaqta, ilgiri isyan kətürüp, «hənjərqi qatillar»din tət ming adəmni baxlap qəlgə qeqip kətkən həliqi Misirlik əməsmusən? — dəp soridi.□
39 Lekin Pawlus: — Mən Yəhudiy, Kilikiyə əlkisidiki uluoq xəhər Tarsusning puqrasimən. Halayiqqa birnəqqə eoqiz səz qiliximoqa ijazət qilixingizni ətünimən, — dedi.■
40 *Mingbexi* ijazət beriwidi, Pawlus pələmpəydə turup, halayiqqa qol ixariti qildi. Qattiq jimjitlik basqanda, u ibraniy tilida səzləxkə baxlap: —□

22

1 — Qerindaxlar wə ata-bowilar! Əmdi əzümni aqlax səzlirimgə qulaq saloqaysilər, — dedi.
2 Ular Pawlusning ibraniy tilida səzliginini anglap, tehimu jim boluxti. U səzini dawam qildi:
3 — Mən bir Yəhudiy, Kilikiyədiki Tarsus xəhiridə tuoquldum; lekin bu xəhərdə beqip qong qilindim, Gamaliyəlning qol astida ata-bowilirimizoqa tapxuruloqan Təwrat qanunining zir-zəwərlirini qoymay əginip təlim-tərbiyə aldim. Mən silərning bügün boloqininglaroqa ohxax, Huda yolioqa intayin qizoqin idim.□ ■ 4 Mən bu yoldikilərni hətta əltürüxkiqə ziyankəxlik qilip, ularni ər-ayal deməy tutqun qilip zindanoqa saldurdum.□ ■ 5 Bu tooqruluq bax kahin wə aliy kengəxmidiki barliq aqsaqallarmu manga guwahqidur. Mən ulardin Dəməxqtiki *Yəhudiy* qerindaxlaroqa yeziloqan hətlərni tapxuruwelip, xu yərdə turuwatqan bu *yoldikilərni* jazalax üqün, ularni tutqun qilip Yerusalemoqa apirimən dəp yoloqa qiqqanidim. 6 Əmdi xundaq boldiki, səpər qilip Dəməxqkə yeqinlaxqanda, qüxkə yeqin, tuyuqsiz asmandin küqlük bir nur qüxüp, ətrapimni yorutuwətti.■ 7 Mən yərgə yiqilip kəttim, andin manga: «Saul, Saul, Manga nemixqa ziyankəxlik qilisən?» degən awazni anglidim. 8 «I Rəb, sən kimsən?» dəp sorisam, U manga: — «Mən sən ziyankəxlik qiliwatqan Nasarətlik

■ **21:33** Ros. 21:11. ■ **21:36** Luqa 23:18; Yh. 19:15; Ros. 22:22. □ **21:38 «hənjərqi qatillar»** — Rim imperiyəsigə qarxi turoqan əng əxəddiy siyasiy eqim idi. Ular adəm əltürüxkə ixlitidioqan əng yahxi kəridioqan qoral kiyim iqidə yoxuruxqa qolaylik boloqan hənjər idi. ■ **21:39** Ros. 9:11,30. □ **21:40 «u ibraniy tilida səzləxkə baxlap..»** — «ibraniy tilida» — Aramiy dialektida boluxi mumkin. □ **22:3 «Mən... Gamaliyəlning qol astida ata-bowilirimizoqa tapxuruloqan Təwrat qanunining zir-zəwərlirini qoymay əginip təlim-tərbiyə aldim»** — oqurmənlərning esidə bolsa kerəkki, Gamaliyəl dangqi qiqqan Təwrat əlimasi idi (5:24). Grek tilida «(Mən) Gamaliyəlning ayaoqlirining aldida ... təlim-tərbiyə aldim» deyilidu. ■ **22:3** Ros. 5:34; 9:11; 21:39; 2Kor. 11:22 □ **22:4 «Mən bu yoldikilərni hətta əltürüxkiqə ziyankəxlik qilip, ularni ər-ayal deməy tutqun qilip zindanoqa saldurdum»** — «bu yoldikilərni» — Məsih yolidikilərni, deməkqi. Grek tilida pəqət «bu yolni» deyilidu; tingxioquqilar həmmisi uning «Məsih Əysaning yoli»ning gepini qiliwatqinini bilgən bolatti. ■ **22:4** Ros. 8:3; 9:1; 26:9; 1Kor. 15:9; Gal. 1:13; 1Tim. 1:13. ■ **22:6** 1Kor. 15:8; 2Kor. 12:2.

Əysadurmən!» dedi. 9 Mən bilən billə mengiwatqanlar u nurni kərgən bolsimu,
lekin manga qiloqan səzlərni qüxənmidi. □ ■ 10 Mən yənə, «I Rəb, nemə qilixim
kerək?» dəp sorisam, Rəb manga, «Ornungdin tur, Dəməxqqə kir, xu yərdə sən ada
qilix bekitilgən ixlarning ḥəmmisi tooqruluq sanga eytip berilidu!» dedi. 11 Ḥeliqi
nurning julaliqidin kəzlirim kərməs bolup qaldi. Yenimdikilər qolumdin yetəkləp,
Dəməxqqə elip kirdi.
12 U yərdə Təwrat qanunioqa ihlas baoqlioqan, Dəməxqtiki barlik Yəhudiylarning
ḥərmitigə sazawər boloqan Ananiyas isimlik bir kixi bar idi. ■ 13 U kelip,
yenimda turup: «Qerindax Saul, bexingni kətürüp qara!» dedi. Mən xuan
beximni kətürüp qarap uni kərdum. 14 U manga: «Ata-bowilirimizning Hudasi seni
iradisini bilixing, Ḥəkqaniy Boloquqini kərüxüng wə uning aoqzidin qikqan awazni
anglixing üqün allikaqan tallidi. □ 15 Qünki sən pütün insanlar aldida kərgən-
angliqanliringoqa Uning guwaḥqisi bolisən! 16 Xundaq ikən, sən yənə nemigə ḥayal
bolisən? Ornungdin turup, Uning namioqa nida qilip qəmüldürülüp, gunaḥliringni
yuoquzoqin!» dedi.
17 Xundaq boldiki, Yerusalemoqa qaytip kəlginimdin keyin, ibadəthanida dua
qiliwatqinimda, bir oqayibanə kərünüx meni oruwaldi 18 wə *Rəbning* manga: «Qap-
san bol, Yerusalemdin dərḥal kət. Qünki ular sening manga qiloqan guwaḥliqingni
qobul qilmaydu!» dəwatqanliqini kərdüm.■
19 Mən, «I Rəb, ular mening Sanga etiqad qiloqanlarni zindanoqa solap, ḥərbir
sinagogloroqa kirip ularni uroqanliqimni bilidu. ■ 20 Sening guwaḥqing boloqan
Istipanning qeni tökülginidə, mənmu yenida turup uni əltürgənlərning qilmixliroqa
qoxulup, ularning kiyimlirigə qarap bərdim!» — dedim. ■ 21 Birak u manga:
«Kətkin! Seni yiraqtiki əllərgə əwətimən!» — dedi.■
22 Pawlus muxu səzni degüqə halayiq uningoqa qulaq seliwatatti. Lekin buni anglap
ular awazini kətürüp:
— Undaq bir kixi yər yüzidin yoqitilsun! U tirik turuxqa layiq əməs! — dəp quqan
selixti.□ ■
23 Ular qirqirixip, qapan-yepinqilirini selip taxlap, topa-qang soruwatqanda,
24 mingbexi Pawlusni qəl'əgə elip kirip ketixkə əmr qiliwidi, halayiqning uningoqa
nemə üqün bundaq quqan salidioqanliqini eniqlax üqün ləxkərlirigə uni qamqilap
sorak qilixni buyrudi. □ 25 Lekin ular Pawlusni qamqilax üqün oqulaqlitip
baoqlioqanda, u yenida turoqan yüzbexioqa:
— Bir Rim puqrasini jinayiti bekitilməyla qamqilixinglar qanunoqa uyoqunmu? —
dedi.□

□ **22:9 «...lekin manga qiloqan səzlərni qüxənmidi»** — yaki «... lekin manga qiloqan səzlərni anglimaptu». Bu adəmlər bir awazni anglidi, lekin nemə dəwatqanliqini bilmidi (9:7ni kərüng). ■ **22:9** Dan. 10:7. ■ **22:12** Ros. 9:17. □ **22:14 «aAta-bowilirimizning Hudasi seni iradisini bilixing, Ḥəkqaniy boloquqini kərüxüng wə uning aoqzidin qikqan awazni anglixing üqün allikaqan tallidi»** — «Ḥəkqaniy Boloquqi» Məsiḥni kərsitidu, əlwəttə. ■ **22:18** Mat. 10:14. ■ **22:19** Ros. 22:4. ■ **22:20** Ros. 7:58; 8:1. ■ **22:21** Ros. 9:15; 13:2; Gal. 1:15; 2:8; Əf. 3:8; 1Tim. 2:7; 2Tim. 1:11. □ **22:22 «Lekin buni anglap ular awazini kətürüp: — Undaq bir kixi yər yüzidin yoqitilsun! U tirik turuxqa layiq əməs! — dəp quqan selixti»** — demisəkmu, ularning Pawlus bu səzini kətürələməslikining səwəbi, Hudaning səz-kalamini özliri intayin pəs kəridioqan «yat əllər»gə yətküzüxkə ḥərgiz bolmaydu, dəydioqan kəzqaraxta idi. ■ **22:22** Ros. 21:36. □ **22:24 «Mingbexi ... Halayiqning *Pawlusqa*** nemə üqün bundaq quqan salidioqanliqini eniqlax üqün ləxkərlirigə uni qamqilap sorak qilixni buyrudi» — «qamqilap sorak qilix» bolsa rimliqlar guman qiloqan adəmlərni gunaḥi bar dəp ḥesablap, «ḥəqiqətni eniqlax üqün» ularni qiynax bilən sorak qilatti (ularning «qamqa»liri kəp tasmiliq bolup, ḥər tasmisioqa ḥərtürlük təmür-səngək parqiliri baoqlanoqanidi). Əmma rimliq puqralar bolsa undaq muamilidin halas idi. □ **22:25 «lekin ular Pawlusni qamqilax üqün oqulaqlitip baoqlioqanda...»** — «oqulaqlitip baoqlioqanda»: Rimliqlar sorakqa tartiloquqini qamqilax üqün uning ikki qolini baoqlap oquliqini kerip turoquzidu. Baxqa birhil tərjimisi «Pawlusni tasmilar bilən oqulaqlatqanda,...».

26 Bu səzni angliоqan yüzbexi mingbexining aldioqa berip:
— Siz nemə ix qilay dəwatisiz? Qünki u kixi Rim puqrasi ikən! — dedi.
27 Mingbexi Pawlusning aldioqa berip, uningdin:
— Manga eytqin, sən rasttinla Rim puqrasimu? — dəp soridi.
— Rast, dedi u.
28 — Mən naһayiti yuqiri baһada muxu puqralikqa igə boldum, — dedi mingbexi.
Pawlus:
Əmma mən tuoquluxumdinla xundaq! — dedi.
29 Xuning bilən, uni soraqqa tartmaqqi boloqan ləxkərlər dərһal uningdin əzlirini qətkə aldi. Mingbeximu uning Rim puqrasi ikənlikini bilip, uni baoqlatqanliqi tüpəylidin qorqup kətti.□

Pawlusning aliy kengəxmidə əzini aqlixi

30 Mingbexi Yəһudiylarning Pawlusning üstidin qiloqan xikayitining һəqiqiy səwəbini bilix üqün, ətisi uni yexip, bax kaһinlar wə pütün aliy kengəxmidikilərning bir yərgə yioqilixini buyrudi. Andin Pawlusni elip kelip, ularning aldioqa turoquzdi.

23

1 Pawlus aliy kengəxmə һəy'ətlirigə tikilip turup:
Qerindaxlar, mən bügüngiqə Hudaning aldida pak wijdanda mengip kəldim, — dedi.■
2 Buni angliоqan bax kaһin Ananiyas *Pawlusning* yenida turoqanlaroqa uning aoqzioqa uruxni buyrudi.■ 3 Pawlus uningoqa:
— Huda seni uridu, əy akartiloqan tam! Sən u yərdə meni Təwrat qanuni boyiqə soraqqa tartixqa olturisən, lekin Təwrat qanunioqa hilap һalda meni urunglar dəp buyrudingoqu?! — dedi.□ ■
4 — Sən Hudaning bax kaһinioqa axundaq һaqarət kəltürəmsən?! — deyixti yenida turoqanlar. 5 Pawlus:
— I qerindaxlar, mən uning bax kaһin ikənlikini bilməptimən. Qünki Təwratta: «Həlqingni idarə qiloquqining yaman gepini qilma!» deyilgən, — dedi.□ ■
6 Lekin Pawlus ularning bir qismining Saduqiy, yənə bir qismining Pərisiylər ikənlikini bilip, aliy kengəxmidə yuqiri awaz bilən:
— Qerindaxlar, mən bolsam Pərisiylərdin bolimən wə Pərisiylərning pərzəntimən. Mən əlgənlər qayta tirilixqa baoqlioqan ümid tooqruluq bu yərdə soraqqa tartiliwatimən! — dəp warqiridi.■
7 U bu səzni deyixi bilənla, Pərisiylər bilən Saduqiylar arisida jedəl-oqowoqa qozoqilip, kengəxmidikilər ikkigə bəlünüp kətti 8 (qünki Saduqiylar əlgənlərning qayta tirilixi, yaki pərixtə yaki roһlar məwjut əməs, dəydu. Lekin Pərisiylər һəmmisini etirap qilidu).■ 9 Buning bilən qattiq bir quqan-sürən kətürülüp, Pərisiy tərəpdari boloqan bəzi Təwrat ustazliri ornidin turup:

□ **22:29 «Xuning bilən, uni soraqqa tartmaqqi boloqan ləxkərlər dərһal uningdin əzini qətkə aldi. Mingbeximu uning Rim puqrasi ikənlikini bilip, uni baoqlatqanliqi tüpəylidin qorqup kətti» —** 24-ayəttiki izaһatni kərüng. Rim puqralirini jinayiti bekitməyla baoqlaxmu qanunsiz ix idi. ■ **23:1** Ros. 24:16. ■ **23:2** 1Pad. 22:24; Yər. 20:2; Yһ. 18:22. □ **23:3 Huda seni uridu, əy akartiloqan tam! —** Pawlusning «akartiloqan tam» degini, «sirti ap'ak kərünidioqan, iqi pəkət patqaq-laydin boloqan sahtipəzsən» degən mənidə. «Əz.» 13:8-16nimu kərüng. ■ **23:3** Qan. 17:9. □ **23:5 «Həlqingni idarə qiloquqining yaman gepini qilma!» —** Təwrat, «Mis.» 22:28. ■ **23:5** Mis. 22:27. ■ **23:6** Ros. 24:21; 26:6; Fil. 3:5. ■ **23:8** Mat. 22:23; Mar. 12:18; Luqa 20:27.

— Biz bu adəmdin ḥeqḳandaḳ əyib tapalmiduḳ! Bir roḥ yaki pərixtə uningoɣa səz ḳiloɣan bolsa nemə boptu! — dəp ḳattiḳ munaziriləxti.■
10 Quḳan-sürən tehimu küqiyip kətkəqkə, mingbexi *Yəhudiylarning* Pawlusni tartixturup titma-titma ḳiliwetixidin ḳorḳup, ḳisimoɣa zaloɣa qüxüp uni ularning arisidin zorluḳ bilən tartip qiḳip, ḳəl'əgə əkirip ketixini buyrudi.
11 Xu küni keqisi, Rəb Pawlusning yenida turup:
— Jasarətlik bol! Qünki Yerusalemda Mən tooɣramdiki ixlaroɣa toluḳ guwaḥliḳ bərginingdək, Rim xəḥiridimu xundaḳ guwaḥliḳ ḳilixing muḳərrər bolidu! — dedi.■

Pawlusni əltürüx suyiḳəsti

12 Ətisi ətigəndə, Yəhudiylar Pawlusni əltürüxni ḳəstləp, uni əltürmigüqə ḥeqnərsə yeməymiz, iqməymiz, dəp əzlirigə ləniti bir ḳəsəmni ḳilixti. ■ 13 Bu suyiḳəst ḳəsimini iqkənlər ḳiriḳ nəqqə kixi idi. 14 Ular bax kaḥinlar wə aḳsaḳallarning aldioɣa berip:
— Biz Pawlusni əltürmigüqə ḥeqnərsə tetimasliḳḳa ḳattiḳ ḳəsəm iqtuḳ. 15 Ḥazir silər wə aliy kengəxmə uning ixlirini tehimu təpsiliy təkxürüxni baḥanə ḳilip, wəkil əwitip uni kengəxmigə elip kelixni mingbexidin tələp ḳilinglar. U bu yərgə yeḳin kəlməyla uni jayliwetixkə təyyar turimiz, — dedi.
16 Lekin Pawlusning singlisining ooɣli bəktürmidin həwər tepip ḳəl'əgə kirip, Pawluskə məlum ḳilip ḳoydi. 17 Buning bilən Pawlus yüzbexiliridin birini qaḳirtip, uningoɣa:
— Bu balini mingbexi bilən kərüxtürüp ḳoysingiz. Qünki uningoɣa məlum ḳilidioɣan ixi bar ikən, — dedi.
18 Yüzbexi uni elip mingbexining aldioɣa baxlap kirip:
— Məḥbus Pawlus meni qaḳirtip, bu balini siz bilən kərüxtürüp ḳoyuxumni tələp ḳildi. Qünki uning sizgə məlum ḳilidioɣan ixi bar ikən, — dedi.
19 Mingbexi uni ḳolidin tutup, bir qətkə tartip:
— Manga məlum ḳilidioɣan nemə ixing bar? — dəp soridi.
20 U jawabən mundaḳ dedi:
— Yəhudiylar Pawlusning ixlirini təpsiliy təkxürəyli dəp səwəb kərsitip əzliridin ətə uni aliy kengəxmigə elip berixni tələp ḳilix üqün til biriktürüxti. ■ 21 Uloroɣa ḳayil bolmioɣayla, qünki ḳiriḳtin artuḳ adəm uni paylap turidu. Ular Pawlusni əltürmigüqə ḥeqnərsə yeməymiz, iqməymiz, degən ḳaroɣix ḳəsimigə baoɣliniptu. Ular ḥazir əzlirining ularning tələpigə maḳul boluxlirini kütüp turidu.
22 Mingbexi uningoɣa:
— Bu ixni manga məlum ḳiloɣanliḳingni ḥeqkimgə tinma! — dəp tapilap, balini ḳayturdi.

Pawlusning waliy Felikskə tapxuruluxi

23 Mingbexi yüzbexidin ikkini qaḳirtip:
— Ikki yüz piyadə ləxkər, yətmix atliḳ ləxkər wə ikki yüz nəyziwaz ləxkərni bügün keqə saət toḳḳuzda Ḳəysəriyə xəḥirigə ḳarap yoloɣa qiḳixḳa ḥazirlanglar! □
24 Xuning bilən billə, Pawlusni waliy Feliksning yenioɣa saḳ-salamət yətküzüx üqün, uning minixigə ulaoɣlarni təyyarlanglar! — dəp buyrudi.□

■ **23:9** Ros. 25:25; 26:31. ■ **23:11** Ros. 18:9. ■ **23:12** Ros. 23:21,29,30. ■ **23:20** Ros. 23:12. □ **23:23** **«nəyziwaz ləxkər»** — bu səzning toluḳ mənisi naməlum. **«keqə saət toḳḳuzda»** — grek tilida «keqidiki üqiniqi saəttə». □ **23:24** **«Pawlusni waliy Feliksning yenioɣa saḳ-salamət yətküzüx üqün, uning minixigə ulaoɣlarni təyyarlanglar!»** — «ulaoɣlarni təyyarlanglar!» — bir ulaoɣ əməs. Mingbexi Pawlusni Yerusalemdin 100 kilometr yiraḳ boloɣan Ḳəysəriyəgə bihətər yətküzüxkə kapalətlik ḳilix üqün ḥazirlioɣan kəp ulaoɣlar, əlwəttə.

25 Mingbexi *Felikskə* mundaq bir hət yazdi: —
26 «Ḥərmətlik waliy Feliks janablirioŋa Klawdiyus Lisiyastin salam!
27 Uxbu adəmni Yəhudiylar tutuwaloŋan bolup, uni əltürməkqi boloŋanda, uning Rim puḳrasi ikənlikini bilip yetip, ḳisimni baxlap berip uni ḳutḳuzdum. □ ■ 28 Mən ularning bu kixi üstidin ḳiloŋan xikayitining nemə ikənlikini eniḳlimaḳqi bolup, uni Yəhudiylarning aliy kengəxmisigə elip bardim. 29 Əməliyəttə ularning uning üstidin ḳiloŋan xikayitining əzlirining Təwrat ḳanunioŋa dair dətalax məsililərgə munasiwətlik ikənlikini bayḳidim, biraḳ uningdin əlüm jazasi berixkə yaki zindanoŋa taxlaxḳa layiḳ birər xikayət ḳiloŋudək ixni tapalmidim. 30 Keyin, Yəhudiylarning uni əltürüwetix ḳəstidə yürüwatḳanliḳi ḥəḳḳidiki ahbarat manga məlum ḳilinoŋanda, dərḥal uni siligə yollattim wə xuning bilən billə, uningoŋa ərz ḳiloŋuqilarning əzlirining aldida xikayətlirini eytixini buyrudum. Həyr!».
31 Ləxkərlər əmdi buyruḳ boyiqə Pawlusni keqilәp Antipatris xəḥirigə yətküzdi. □ 32 Ətisi, atliḳ ləxkərlər Pawlusni elip mengixḳa ḳaldurulup, ḳaloŋan ləxkərlər *Yerusalemdiki* ḳəl'əgə ḳaytip kəldi. 33 Atliḳlar Ḳəysəriyəgə kirip, hətni waliyoŋa tapxurdi wə Pawlusnimu uning aldida ḥazir ḳildi. 34 Waliy hətni oḳuoŋandin keyin, Pawlusning ḳaysi əlkidin ikənlikini sorap, uning Kilikiyədin kəlgənlikini bilip, □ 35 Uningoŋa:
— Üstüngdin ərz ḳiloŋuqilar kəlgəndə ixliringni toluḳ anglaymən, — dedi wə uni Ḥerod hanning ordisida nəzərbənd ḳilip ḳoyuxni buyrudi.□

24

Yəhudiylarning Pawlus üstidin xikayət ḳilixi

1 Bəx kündin keyin, bax kaḥin Ananiyas aḳsaḳallardin birnəqqəylən wə Tərtullus isimlik bir adwokat bilən Ḳəysəriyəgə qüxüp, Pawlus tooŋrisidiki rəsmiy xikayətlirini waliyoŋa sundi. ■ 2-3 Pawlus qaḳirtilip, Tərtullus uning üstidin xikayət ḳilip mundaḳ dedi:
— Ḥərmətlik Feliks janabliri! Biz əzlirining ḳol astilirida ḥər tərəptin aman-esənlikkə nesip bolup kəlməktimiz wə aldin kərərlikliri bilən həlḳimiz arisida dana islaḥatlar barliḳḳa kəltürülməktə, biz bu ixlardin ḥər waḳit, ḥər jayda toluḳ minnətdarliḳ bilən bəḥriman boluwatimiz.□ 4 Biraḳ əz waḳitlirini kəp elip ḳoymasliḳim üqün, xəpḳətliri bilən səzimizni ḳisḳila anglaxlirini ətünüp soraymən.□ 5 Qünki biz

---

□ **23:27 «Yəhudiylar ... uni əltürməkqi boloŋanda, uning Rim puḳrasi ikənlikini bilip yetip, ḳisimni baxlap berip uni ḳutḳuzdum»** — mingbexi Lisiyas əməliyəttə Pawlusni tutḳandin keyinla uning Rim puḳrasi ikənlikini bilgənidi. ■ **23:27** Ros. 21:33. □ **23:31 «Ləxkərlər ... Pawlusni keqilәp Antipatris xəḥirigə yətküzdi.»** — Antipatris Yerusalemdin 55 kilometr yiraḳ, Yerusalem bilən Ḳəysəriyəning otturisida. □ **23:34 «Waliy ... Pawlusning ḳaysi əlkidin ikənlikini sorap,...»** — waliyning «ḳaysi əlkə?» degən soali grek tilida «ḳaysi hil əlkə» deyilidu. Ikki hil əlkə bar idi: (1) imperator əzi biwasitə baxḳuridioŋan; (2) wasitilik baxḳuridioŋan. Pawlus ikkinqi hil əlkidin boloŋan bolsa, waliy əzi Pawlusning dəwasini biwasitə bir tərəp ḳilalaytti. □ **23:35 «... uning Kilikiyədin kəlgənlikini bilip, uningoŋa: — Üstüngdin ərz ḳiloŋuqilar kəlgəndə ixliringni toluḳ anglaymən, — dedi...»** — Kilikiyə (ḥazirḳi ximaliy türkiyidə) Ḳanaan (Pələstin)din yiraḳ jay idi, u bəlkim Feliks baxḳuridioŋan jay bolmisa kerək. Kilikiyə xunqə yiraḳ boloŋaqḳa, Pawlusni xu yərgə yalap mangdurmay, bu ixni əzüm təkxürəy degən ḳararoŋa kəlgən boluxi mumkin. ■ **24:1** Ros. 23:2. □ **24:2-3 «biz əzlirining ḳol astilirida ḥər tərəptin aman-esənlikkə nesip bolup kəlməktimiz»** — yaki «biz əzlirining ḳol astilirida uzundin buyan aman-esənlikkə nesip bolup kəlməktimiz». **«aldin kərərlikliri bilən həlḳimiz arisida dana islaḥatlar barliḳḳa kəltürülməktə, biz bu ixlardin ḥər waḳit, ḥər jayda toluḳ minnətdarliḳ bilən bəḥriman boluwatimiz»** — bəzi rimliḳ tarihqilarning hatiriliri boyiqə, Feliks əməliyəttə aqkəz, rəḥimsiz wə ḳabiliyətsiz adəm idi. □ **24:4 «əz waḳitlirini kəp elip ḳoymasliḳim üqün...»** — yaki «əzlirini artuḳqə awarə ḳilmasliḳ üqün...».

xuni tonup yəttuқki, bu adəm balahor bolup, pütkül jaһandiki Yəһudiylar arisida majira-topilang pəyda қilixni küxkürtküqi, xundaқla «Nasarətliklər» dəp ataloɣan məzһəpning kattiwaxliridin biridur. 6-7 U bizning ibadəthanimiznimu buloɣimaқqi boloɣanidi. Xunga, biz uni tutuwalduқ wə uni өz қanunimiz boyiqə sotlayttuқ. Lekin mingbexi Lisiyas əxəddiy zorluқ bilən uni қollirimizdin tartiwaldi wə uningoɣa ərz қiloɣuqilarni өzlirining aldioɣa kelixkə buyruoɣanidi.□ ■ 8 Uni soraқ қilip kərsilə, bizning uningoɣa қiloɣan ərzlirimizning tooɣriliқini bilip yetidila!
9 Sorunda boloɣan Yəһudiylarmu uning eytқanlirioɣa қoxulup: Rast, rast, dəp xikayətni küqəytti.

Pawlusning өzini aқlixi

10 Waliy Pawluska səz қiloɣin dəp қol ixaritini қiloɣanda, u mundaқ dedi:
— Mən silining uzun yillardin beri bu həlқni sorap kəlgənliklirini bilgəqkə, hatirjəmlik bilən aldilirida өzüm tooɣramda jawab berimən. 11 Asanla bilələydiliki, mən Yerusalemoɣa ibadət қilixқa baroɣinimdin һaziroɣiqə pəқət on ikki künla өtti. 12 Ular mening ibadəthanida birər adəm bilən munaziriləxkinimni kərmigən, yaki sinagoglarda yaki xəһərdə ammini topilangoɣa қutratқanliқimnimu һeq kərmidi. ■ 13 Ular yənə һazir janabliroɣa mening üstümdin қiloɣan xikayətlirigə һeq ispatmu kəltürəlməydu.
14 Biraқ siligə xuni etirap қilimənki, mən ular «məzһəp» dəp atioɣan yol bilən mengip, Təwratta wə pəyoɣəmbərlərning yazmilirida pütülgənlərningmu һəmmisigə ixinip, ata-bowilirimning Hudasioɣa ibadət қilimən. □ 15 Mening Hudaoɣa baoɣlioɣan ümidim barki (bu kixilərmu bu ümidni tutidu), kəlgüsidə һəm һəққaniylarning һəm һəққaniysizlarning өlümdin tirilixi bolidu.□
16 Xu səwəbtin, өzüm һəmixə Huda aldidimu, insanlar aldidimu pak wijdanliқ boluxқa intilimən. ■ 17 Mən *Yerusalemdin* ayriloɣili heli yillar boloɣan bolup, bu қetim u yərgə өz həlқimgə həyr-sədiқə yətküzüp bərgili wə Huda aldioɣa һədiyə sunoɣili baroɣanidim. ■ 18 Mən bu ixlarda boluwatattim, bəzilər meni tazilinix қaidisini ada қilip boloɣan qaoɣda ibadəthana һoylisida uqratti; lekin mən ətrapimoɣa adəm toplioɣinimmu yoқ, malimanqiliқ qiқaroɣinimmu yoқ. ■ 19 Əməliyəttə meni uqratқanlar bolsa Asiya өlkisidin kəlgən bəzi Yəһudiylar idi; ularning üstümdin xikayətliri bar bolsa, əsli ular өzliri kelip, silining aldilirida ərz қilixқa tooɣra kelətti. 20 Bolmisa, muxu sorundikilər aliy kengəxmə aldida turoɣinimda, meningdin қandaқ jinayət tapқanliқini eytip baқsun! 21 Pəқət mundaқ bir ix boloɣanidi: — Mən ularning aldida, «Bügünki kündə өlgənlərning қayta tirilixi tooɣruluқ silərning soriқinglaroɣa tartiloɣanmən!» dəp warқirioɣanidim.■
22 *Rəbning* yoli tooɣruluқ təpsiliy həwiri bar boloɣan Feliks soraқni tohtitip, ularoɣa:
— Mingbexi Lisiyas kəlgəndə dəwayinglar tooɣrisidiki һəkümni qiқirimən, — dedi.

□ **24:6-7 «u bizning ibadəthanimiznimu buloɣimaқqi boloɣanidi....»** — bəzi kona kөqürmilərdə: «wə uni өz қanunimiz boyiqə sotlayttuқ. Lekin mingbexi Lisiyas əxəddiy zorluқ bilən uni қollirimizdin tartiwaldi wə uningoɣa ərz қiloɣuqilarni өzlirining aldioɣa kelixkə buyruoɣanidi» degən səzlər muxu yərdə tepilmay, pəқət «u bizning ibadəthanimiznimu buloɣimaқqi boloɣanidi» deyilidu. ■ **24:6-7** Ros. 21:28. ■ **24:12** Ros. 25:8; 28:17. □ **24:14 «Təwratta wə pəyoɣəmbərlərning yazmilirida pütülgənlərningmu һəmmisigə ixinip,...»** — «Təwratta wə pəyoɣəmbərlərning yazmiliri»: Yəһudiy həlқi bəzidə Musa pəyoɣəmbərgə qüxürülgən bəx kitabni «Təwrat» wə Təwrattiki baxқa қisimlarni «Zəbur wə pəyoɣəmbərlərning kitabliri» dəp ataydu. «Təbirlər» wə Təwrattiki «Kirix Səz»imiznimu kөrüng. □ **24:15 «mening Hudaoɣa baoɣlioɣan ümidim barki (bu kixilərmu bu ümidni tutidu), kəlgüsidə һəm һəққaniylarning һəm һəққaniysizlarning өlümdin tirilixi bolidu»** — oқurmənlərgə xu ayanki, Injilda «ümid» tiloɣa elinoɣanda müjməl bir tilək-arzu əməs, bəlki Hudaning wədlirigə asaslinip, muқim, puhta məlum bir ixni kütüxni bildüridu. ■ **24:16** Ros. 23:1. ■ **24:17** Ros. 11:29; Rim. 15:25. ■ **24:18** Ros. 21:27. ■ **24:21** Ros. 23:6; 28:20.

23 U yüzbexiɵa Pawlusni nəzərbənd astiɵa elip, əmma uningɵa bir’az kəngqilik ⱪilip, dost-buradərlirining ⱨərⱪaysisining uning ⱨajətliridin qiⱪixini tosmiɵin, dəp buyrudi.■

Pawlus waliy Feliks bilən Drusilaning aldida

24 Birnəqqə kündin keyin, waliy Feliks ayali Drusila bilən billə kəldi (Drusila Yəⱨudiy idi). U Pawlusni qaⱪirtip, uningdin Məsiⱨ Əysaɵa etiⱪad ⱪilix yoli toɵruluⱪ anglidi. 25 Pawlus ⱨəⱪⱪaniy yaxax, əzini tutuwelix, ⱪiyamət künidiki soal-soraⱪ ⱪilinixlar toɵrisida səzləwatⱪanda, Feliks wəⱨimigə qüxüp uningɵa:
— Ⱨazirqə ⱪaytip tursang bolidu. Keyin manga pəyt kəlgəndə, yənə qaⱪirtimən, — dedi.
26 U xuning bilən bir waⱪitta Pawlusning para berixini ümid ⱪilatti. Xuning üqün, uni imkanⱪədər pat-pat qaⱪirtip, uning bilən səzlixətti. 27 Lekin ikki yil toxⱪanda, Feliksning ornioɵa Porkiyus Festus waliy boldi. Feliks Yəⱨudiylaroɵa iltipat kərsitip ularning kənglini elix üqün Pawlusni solaⱪta ⱪaldurdi.□

25

Pawlusning waliy Festusning aldida soraⱪ ⱪilinixi

1 Festus *Yəⱨudiyə* əlkisigə kirip, üq kündin keyin Qəysəriyədin qiⱪip Yerusalemoɵa baroɵanidi.□ 2 Bax kaⱨinlar bilən Yəⱨudiylarning mətiwərliri uning aldida Pawlusning üstidin rəsmiy xikayət ⱪilip, uningdin iltipat sorap, adəm əwitip Pawlusni 3 Yerusalemoɵa elip kelixni ətündi. Məⱪsiti, ular yol üstidə bəktürmə təyyarlap Pawlusni əltürüx idi. 4 Festus buni anglap ularoɵa:
— Pawlus ⱨazir Qəysəriyədə solaⱪta turiwərsun. Mən yeⱪinda u yərgə ⱪaytip kətməkqimən. 5 Aranglardin ⱨoⱪuⱪdar boloɵanlar mən bilən billə qüxsun. Əgər uning birər əyibi bolsa, ular xu yərdə xikayət ⱪilsa bolidu, — dəp jawab bərdi.
6 Festus ularning iqidə səkkiz-on kündin artuⱪ turmay, Qəysəriyəgə ⱪaytip qüxti. Ətisi soraⱪ təhtigə olturup, Pawlusni elip kelixni buyrudi. 7 Pawlus kəlgəndə, Yerusalemdin qüxkən Yəⱨudiylar uning ətrapioɵa olixip, uningɵa nuroɵun eoɵir jinayətlər bilən ⱪarilap xikayətlərni ⱪildi. Biraⱪ bularning ⱨeqⱪaysisioɵa ispat kərsitip berəlmidi. 8 Pawlus əzini aⱪlap:
— Mən ⱨeqⱪaysi ixta Yəⱨudiylarning ⱪanunioɵa, ibadəthanisioɵa yaki *imperator* Qəysərgə ⱪarxi birər jinayətmu sadir ⱪilmidim, — dedi.■
9 Lekin, Festus Yəⱨudiylarning kənglini elixⱪa, ularoɵa iltipat kərsətməkqi bolup Pawlustin:
— Yerusalemoɵa berip, u yərdə mening aldimda bu xikayətlərgə asasən sotlinixⱪa razi bolamsən? — dəp soridi.
10 Lekin Pawlus jawab berip mundaⱪ dedi:
— Mən ⱨazir Qəysərning soraⱪ təhti aldida turimən. Meni soraⱪ ⱪilixⱪa tegixlik yər mana muxu. Əzlirigə eniⱪ məlum boloɵandək, mən Yəⱨudiylaroɵa ⱨeqⱪandaⱪ naⱨəⱪliⱪ ⱪilmidim. □ 11 Əgər jinayitim bolsa, xundaⱪla ölümgə layiⱪ birər ix ⱪiloɵan bolsam, mən əzümni ölümdin ⱪaqurmaymən. Biraⱪ ularning mening üstümdin

---

■ **24:23** Ros. 27:3; 28:16. □ **24:27 «Feliks Yəⱨudiylaroɵa iltipat kərsitip ularning kənglini elix üqün…»** — yaki «Feliks Yəⱨudiylaroɵa iltipat kərsitip ularning ⱪollixioɵa erixix üqün…». □ **25:1 «Festus *Yəⱨudiyə* əlkisigə kirip…»** — yaki «Festus əlkining waliyliⱪioɵa kirip,…». ■ **25:8** Ros. 24:12; 28:17. □ **25:10 «Mən ⱨazir Qəysərning soraⱪ təhti aldida turimən»** — imperator Qəysərning aldida əməs, bəlki uning soraⱪqi wəkili (Festus)ning aldida, əlwəttə.

қилоған хикаятлирининг асаси болмиса, һеқкимниң мени уларға тапхурып берихкә һәққи йоқ. Мән Қәйсәргә мурajиәт қилимән!□ ■
12 Андин Фестус мәслиһәтқилири билән сөзләхкәндин кейин, Павлуска:
— Сән Қәйсәргә мурajиәт қилдиң — унинг алдиға әмди барисән! — деди.

Waliy Festusning Agrippa han IIdin Pawlus toғrisida nəsihət sorixi

13 Бирнәққә күндин кейин, Агриппа хан билән *singlisi* Бәрники Фестуска тәбрик-саламға Қәйсәриятәгә кәлди. 14 У йәрдә узун күнләр турғандин кейин, Фестус Павлусниң ишини ханға мәлум қилип:
— Бу йәрдә Феликс қалдурып кәткән бир məһbus бар. ■ 15 Мән Йерусалемға барғинимда, Йәһудий бах каһинлири билән ақсақалliри униң үстидин хикаят қилип, мәндин уни jазаға məһкум қилиximни тәләп қилихти. 16 Мән уларға, әрз қилинғуқи әрз қилғуқилар билән йүзләхтүрүлүп, унингға өзини ақлax пурсити берилмигүқә, уни jазаға тапхурux римликlарниң адити әмәстур, дәп eyттим. 17 Хунга улар мән билән биллә бу йәргә кәлгәндин кейин, мән вақитни кәйнигә созмay, әтисила сорақ тәһтигә олтуруп у кихини әкилихни буйрудум. 18 Әрз қилғуқилар орунliридин турғанда, уларниң униң үстидин хикаят қилғанliри мening oйлиғинимдәк рәзил ихлар әмәс иди, 19 Бәлки уларниң өз ибадәт түзүми тоғруluқ wә Әysa исимлик бир кихи һәққидә мәлум талax-тартих мәсилиliри бар икән. У кихи өлгән болуп, Павлус болса у тирилди дәydикән. 20 Бу мәсилиләрни zади қандақ eниқлахни билəлмәy, мән Павлустин Йерусалемға берип, у йәрдә бу ихлар тоғруluқ сорақ қа тартилихқа разi болux-болмаслиқини сориғанидим. 21 Павлус солақта турup император janablirining сорақ қararini qiқirixini мурajиәт қилғандин кейин, мән уни Қәйсәрниң алдиға әwәтküqә, солақта тутup туруxни буйрудум.
22 Агриппа Фестуска:
— Мeningmu бу кихining сөзлирини англap баққум бар, — деди.
— Әтә англaysiz, — деди у.
23 Хуning билән әтиси, Агриппа билән Бәрники һәywәт билән аммиwiy йиғин залиға кирип кәлди, мingbexилар wә хәһәр каттiwaxлиримu улар билән биллә кирип келихти. Фестус әмр қиliwidi, Павлус elip кирилди.
24 Фестус мундақ дedi:
— Агриппа padixaһ aliyliri wә muxu сорунға йиғилған janablar! Бу кихini көрüwatисилəр. Һəм Йерусалемда һəм бу йәрдә пütün Йәһудий аһalisi uning тоғруluқ әрз қилип manga мурajиәт қилип, u tirik қалдуруxқа bolmaydu! — дəp qurқiraxқanidi. 25 Lekin мән uningdin өлüm jazasi berixkə tegixlik birər jinayət tapalmidim. Һazir bu kixi imperator janablirioға мурajиәт қildi. Xuning bilən uni *Rimoға* әwәtixni қarar қildim. ■ 26 Бирақ uning һəққидә оғojamoға мəлум қилип yazoғudək ix yoқ. Xuning bilən әһwalni rəsmiy təkxürüп birər yazoғudək мəлumatқa igə bolux мəқsitidə uni һərbirlirining aldioға, bolupmu sili, Agrippa padixaһ aliylirining aldioға elip кəldim. 27 Qünki мəһbusni sotқa әwәtkəndə, uning üstidin қilinoған xikayətlərni eniқ kərsətməslik manga nisbətən orunluқ əməstək bilinidu.

□ **25:11 «ularning mening üstümdin қilоған xikayətlirining asasi bolmisa, һeqkimning meni ularоға tapxurup berixkə һəkki yoқ. Mən Қəysərgə murajiət қilimən!»** — һərbir Rim puқrasi xikayət қilinоғanda sotning қararioға narazi bolsa, yuқirioға (Қəysərning өzigə) murajiət қilix һoқuқi bar idi. ■ **25:11** Ros. 18:14. ■ **25:14** Ros. 24:27. ■ **25:25** Ros. 23:9; 26:31.

26

Pawlusning Agrippa han aldida guwaḫliḳ berixi

1 Xuning bilən, Agrippa Pawluskа:
— Өzüngning gepingni ḳilixingoɳa ruhsət, — dedi.
Pawlus ḳolini sozup өzini aḳlaxkа baxlidi:
2-3 — I Agrippa han, bügün aldilirida Yəhudiylar mening üstümdin xikayət ḳiloɳan pütün ixlar tooɳruluḳ jawab berix pursitigə nesip boloɳanliḳim üqün, bolupmu өzlirining Yəhudiylarning adətliri wə ularning arisidiki talax-tartixliridin həwərliri boloɳanliḳi üqün өzümni bəhtlik ḫesablaymən! Xuning üqün degənlirimni səwrqanliḳ bilən anglap beḳixlirini ətünimən.
4 Mening dəsləpki waḳitlirimda, yəni kiqikimdin tartip өz elimdə, Yerusalemda yürüx-turuxumning ḳandaḳ ikənliki Yəhudiylarning ḫəmmisigə ayan. 5 Ular xu dəsləpki waḳtimdin beri meni tonuoɳaqkа (əgər halisaidi, xuningoɳa guwaḫliḳ berətti), mening ibadət tüzümidiki əng tələpqan məzḫəpning xərtliri boyiqə yaxap, yəni Pərisiy bolup өmrümni ətküzginimni bilidu. 6 Əmdi mən Huda ata-bowilirimizoɳa ḳiloɳan wədigə baoɳlioɳan ümidim tüpəylidin ḫazir sorаḳ ḳiliniwatimən.■ 7 Xu *wədining* nesiwisigə yetixni bizning pütkül on ikki ḳəbilimiz keqə-kündüz tohtawsiz Hudaoɳa ibadət ḳilip ümid ḳilmaḳta. I aliyliri, Yəhudiylarning mening üstümdin ḳiloɳan xikayətliri dəl xu ümidkə baoɳliḳtur! 8 *Halayiḳ*, Huda өlgənlərni tirildürsə, nemə üqün ixinixkə bolmaydu, dəp ḳaraysilər?□
9 Dərwəḳə, өzümmu əslidə Nasarətlik Əysaning namioɳa ḳarxi nuroɳun ixlarni ḳilixim kerək dəp ḳayil idim ■ 10 wə Yerusalemda ənə xundaḳ ixlarni ḳiloɳanidim. Bax kaḫinlardin ḫoḳuḳ elip, өzüm Hudaning nuroɳun muḳəddəs bəndilirini zindanoɳa tutup bərgən, ular өlümgə ḫөküm ḳilinoɳandimu, ḫөkümgə awaz ḳoxḳanidim. □ 11 Mən ḫəmmə sinagoglarda kөp ḳetim ularni izdəp tepip jazalap, kupurluḳ gəp ḳilixkа zorlioɳanidim. Mən ularoɳa təlwilərqə өq bolup, ḫətta yaḳa yurttiki xəḫərlərgə berip, ularoɳa ziyankəxlik ḳiloɳanidim. □
12 Bu ixlarda bolup bax kaḫinlar bərgən toluḳ wəkillik ḫoḳuḳi bilən Dəməxḳ xəḫirigə ḳarap səpər ḳiliwatattim. 13 Qüx waḳtida yolda ketiwetip, asmandin qüxkən, ḳuyax nuridinmu küqlük bir nurning ətrapimni wə billə ketiwatḳanlarni yorutuwətkənlikini kөrdüm. 14 Ḫəmmimiz yərgə yiḳiloɳan bolup mən ibraniy tilida eytiloɳan: «Əy Saul, Saul! Manga nemixkа ziyankəxlik ḳilisən? Seni zihlaxloroɳa ḳarxi təpmiking sən üqün təs kelidu!» degən bir awazni anglidim.□
15 Mən: — «I Rəb, sən kimsən?» dəp sorisam, Rəb manga: «Mən sən ziyankəxlik ḳiliwatḳan Əysadurmən! 16 Əmdi ornungdin tur; qünki Mən seni sən kөrgən ixloroɳa ḫəmdə Өzüm sanga ayan ḳilinoɳinimda kөridioɳan ixloroɳa həziniqi oɳojidar

---

■ **26:6** Yar. 3:15; 22:18; 26:4; 49:10; Qan. 18:15; 2Sam. 7:12; Zəb. 132:11; Yəx. 4:2; 7:14; 9:5; 40:10; Yər. 23:5; 33:14; Əz. 34:23; 37:24; Dan. 9:24; Mik. 7:20. □ **26:8 «Halayiḳ, Huda өlgənlərni tirildürsə, nemə üqün ixinixkə bolmaydu, dəp ḳaraysilər?»** — demisəkmu, Pawlus kөzdə tutḳan ümid (7-ayətni kөrüng) Hudaning wədisi bilən, Məsiḫ arḳiliḳ mənggülük ḫayatḳa tirilixtin ibarət idi. ■ **26:9** Ros. 8:3; 9:1; 22:4; 1Kor. 15:9; Gal. 1:13; 1Tim. 1:13. □ **26:10 «ular өlümgə ḫөküm ḳilinoɳandimu, ḫөkümgə awaz ḳoxḳanidim»** — «awaz ḳoxḳanidim» grek tilida «mən ularoɳa ḳara tax taxlidim». Yəhudiylar arisida kona zamanlarda «awaz berix» aḳ yaki ḳara bir taxni taxlax bilən bildürülətti. □ **26:11 «mən ... ularni ... kupurluḳ gəp ḳilixkа zorlioɳanidim»** — «kupurluḳ gəp ḳilix» muxu yərdə mənisi bəlkim Məsiḫgə kupurluḳ səz ḳilip, etiḳadtin waz keqixni kөrsitixi mumkin. □ **26:14 «Seni zihlaxloroɳa ḳarxi təpmiking sən üqün təs kelidu!»** — Rəb Saulni jaḫil exəkkə ohxitidu. Exəkni igisi zihlioɳanda mangmay ḳiyiḳ atsa tehimu azab tartidu, əlwəttə. Saulning wijdani xuningoɳa ohxax Rəbning bəndilirigə yamanliḳ ḳiloɳanliḳi tüpəylidin sanjiloɳan bolsa kerək.

wə guwahlik bərgüqi boluxqa tikləx üqün, sanga ayan boldum. □ 17-18 Mən
seni əz həlkingning ham əllərning kolidin kutkuzimən — qünki mən seni yat
əlliklərning kəzlirini eqip, ularning karangoluktin yoruklukka, Xəytanning ilkidin
Hudaoqa baoqlinixka buruluxi üqün ularning arisioqa əwətimən. Xuning bilən ular
gunahlirining kəqürümigə, xundakla Manga etikad kilix arkilik pak-mukəddəs
kilinoqanlarning arisida miraska muyəssər bolidu» — dedi.■
19 Xunga, i Agrippa aliyliri, mən ərxtin kəlgən bu oqayibanə kərünüxkə itaətsizlik
kilmidim. 20 Bəlki aldi bilən Dəməxk həlkigə, andin Yerusalem xəhiridikilərgə, pütün
Yəhudiyə əlkisidikilərgə hamdə yat əlliklərgimu, «Towa kilip, Hudaoqa baoqlininglar,
xundakla towa kilixka uyoqun əməllərni kərsitinglar» dəp jakarlap həwər yətküzüp
kəldim. ■ 21 Bu ixlar tüpəylidin Yəhudiylar meni ibadəthana hoylisida tutup,
muxtlap əltürüwətməkqi boluxti. ■ 22 Lekin bügüngiqə Hudaning yardəm-məditigə
muyəssər bolup mən qing turuwatimən, təwəndikilər bolsun yukiridikilər bolsun
həmməyləngə guwahlik berip kəldim. Guwahlikim dəl pəyoqəmbərlər həm Musa əzi
bexarət kilip eytkanliridin baxka nərsə əməs — 23 demək, Məsih jəzmən azab-okubət
qekip, tunji bolup əlümdin tirilgüqi bolup *Yəhudiy* həlkigə həm pütkül əllərgimu
yorukluk jakarlaydu.■
24 Pawlus bu ixlarni eytip əzini xundak aklax jawabini bərgəndə, Festus yukiri awaz
bilən uningoqa:
— Pawlus, sarang bolupsən! Bilimingning kəpliki əklingni azduruptu! — dedi.
25 Lekin Pawlus: — Sarang əməsmən, i Festus janabliri, mən bəlki həkikətkə
uyoqun həm salmiki bar səzlərni jar kilimən. 26 Qünki *Agrippa* aliylirining bu
ixlardin həwiri bar. Mən uningoqa yürəklik bilən oquk səzləwatimən, qünki bu
ixlarning heqkaysisining uningdin yoxurun əməslikigə ixinimən. Qünki bu ix
bulung-puqkaklarda kilinoqan əməs!□
27 — Əy Agrippa aliyliri, əzliri pəyoqəmbərlərning eytkanlirioqa ixinəmdila? Mən
ixinidioqanlikirini bilimən! — dedi.
28 Agrippa Pawluska:
— Sən meni muxunqilik kiskioqina wakitta hristian boluxka kayil kilmakqimusən?
— dedi.□
29 Pawlus:
— Məyli kiska wakit iqidə yaki uzun wakitta bolsun, pəkət əzlirining əməs, bəlki
bügün səzümni angliouqilarning həmmisi manga ohxax boloqay (pəkət məndiki
zənjirlər silərdə bolmisun!) dəp Hudadin tiləymən, — dedi.□ ■
30 Xuning bilən *Agrippa* han, xundakla waliy, Bərniki wə ular bilən billə olturoqanlar
orunliridin turup, 31 *zaldin* qikip, bir-birigə:
— Bu kixining əlümgə yaki türmigə solaxka tegixlik heqbir jinayiti yok ikən! —
deyixti.■
32 Agrippa Festuska:
— Bu adəm Kəysərgə murajiət kilmioqan bolsa, koyup berilsə bolidikəntuk! — dedi.

□ **26:16 «Əzüm sanga ayan kilinoqinimda kəridioqan ixlaroqa həziniqi oqojidar wə guwahlik bərgüqi boluxka tikləx üqün, sanga ayan boldum»** — «həziniqi oqojidar» nemini kərsitidu? Demək, Saul Məsih uningoqa tapxuroqan wə tapxuridioqan wəhiylərni wə kalam-sozni saklaxka məs'ul boloqan «həziniqi» yaki «amanətqi» bolidu wə kəlgüsidə bu həkikətlərni barlik jamaətlərgə yətküzüx hizmitidə bolidu. ■ **26:17-18** Yəx. 60:1. ■ **26:20** Ros. 9:19,28; 22:17,21. ■ **26:21** Ros. 21:30. ■ **26:23** Yəx. 60:1-3, 19, 20 □ **26:26 «Qünki bu ix bulung-puqkaklarda kilinoqan əməs!»** — «bu ix» — Məsihning tartkan azab-okubətiri, əlümi wə tirilixi, demək. □ **26:28 «Sən meni muxunqilik kiskioqina wakitta hristian boluxka kayil kilmakqimusən?»** — «hristian» tooqruluk 11:26diki izahatni kərüng. □ **26:29 «məyli kiska wakit iqidə yaki uzun wakitta bolsun ... bügün səzümni angliouqilarning həmmisi manga ohxax boloqay...»** — Pawlusning ularni nijatlikka erixsun dəp əzining kerək bolsa uzun wakitkiqə səzligənlikigə razi boloqanlikini kərsitiwatidu. ■ **26:29** 1Kor. 7:7. ■ **26:31** Ros. 23:9; 25:25.

27

Pawlus wə ḫəmraḫlirining Rim xəḫirigə ḳiloɳan dengiz səpiri

1 Bizning Italiyəgə dengiz yoli bilən beriximiz ḳarar ḳilinoɳandin keyin, əməldarlar
Pawlus bilən baxḳa birnəqqə məḫbusni «Awoɳustus ḳismi»diki Yuliyus isimlik
bir yüzbexioɳa tapxurdi.□ 2 Biz Adramittiumning bir kemisigə qiḳtuḳ. Kemə
Asiya əlkisining dengiz boyliridiki xəḫərlərgə baratti. Tesalonika xəḫiridin boloɳan
Makedoniyəlik, Aristarhus isimlik bir kixi biz bilən ḫəmsəpər boldi. 3 Ətisi biz
Zidon xəḫirigə yetip kəlduḳ. Yuliyus Pawluskə kəngqilik ḳilip, xu yərdiki dost-
buradərlirining yenioɳa berip ularning oɳəmhorliḳini ḳobul ḳilixioɳa ruhsət ḳildi.■
4 Biz u yərdin yənə dengizoɳa qiḳtuḳ. Xamallar ḳerixḳandək ḳarxi təripimizdin
qiḳḳanliḳi üqün, Siprus arilining xamaloɳa dalda təripi bilən mangduḳ. 5 Kilikiyə
wə Pamfiliyə əlkilirining udulidiki dengizdin ətüp, Likiyə əlkisidiki Mira xəḫirigə
kəlduḳ. 6 Xu yərdə yüzbexi Iskəndəriyə xəḫiridiki Italiyəgə baridioɳan baxḳa bir
kemini tepip, bizni uningoɳa qiḳirip ḳoydi.

7 Dengizda kəp künlər naḫayiti asta mengip, təsliktə Kinidos xəḫirining uduliɳa
kəlduḳ. Xamal mingix yəniliximizni tosuoɳaqḳa, Kret arilining xamaldin dalda təripi
bilən mengip, Salmoniy *yerim arili*din ətüp,□ 8 dengizda təsliktə ilgiriləp ḳiroɳaḳni
boylap, Laseya xəḫirigə yeḳin boloɳan «Güzəl aramgaḫ» dəp atilidioɳan bir yərgə
kəlduḳ.

9 Səpər bilən heli waḳitlar ətüp, roza küni alliḳaqan ətkən boloɳaqḳa, dengizda səpər
ḳilix hətərlik idi. Xunga Pawlus kəpqilikkə nəsiḫət ḳilip:□

10 — Buradərlər, bu səpərning balayi'apət wə eoɳir ziyan bilən tügəydioɳanliḳini
kərüwatimən; mal wə kemidin məḫrum bolupla ḳalmay, səpər əz jenimizoɳimu
zamin bolidu! — dəp agaḫlandurdi.

11 Biraḳ yüzbexi bolsa Pawlusning səzigə ixənməy, kemə baxliḳi bilən kemə igisining
səzigə ixəndi. 12 Uning üstigə, bu portmu ḳixlaxḳa muwapiḳ jay bolmioɳaqḳa,
kəpqilik yənə dengizoɳa qiḳip, mumkinḳədər Feniks xəḫirigə yetip berip, xu yərdə
ḳixlaxni ḳuwwətlidi. Feniks bolsa Kret arilidiki bir dengiz porti bolup, bir təripi
oɳərbiy jənubḳa wə bir təripi oɳərbiy ximaloɳa ḳaraytti.□

□ **27:1 «Bizning Italiyəgə dengiz yoli bilən beriximiz...» —** «biz» degən səzgə ḳarioɳanda Luḳa ḳaytidin Pawluskə ḫəmraḫ boloɳanidi. «Italiyəgə» — Rim xəḫiri Italiyəning paytəhti idi. **«Awoɳustus ḳismi» —** yaki «xaḫanə ḳoxun». «Awoɳustus» bolsa birinqi Rim imperatori idi. «Ḳisim» yaki «ḳoxun» muxu yərdə 600 ləxkərlik birlikni kərsitidu. ■ **27:3** Ros. 24:23; 28:16. □ **27:7 «Xamal mingix yəniliximizni tosuoɳaqḳa, Kret arilining Xamaldin dalda təripi bilən mengip, Salmoniy yerim arilidin ətüp... » —** əslidə ular məoɳrip tərəpkə mangmaḳqi, ḫazir jənubḳa ḳarap mangidu. «Rosul Pawlusning səpərliri» degən həritini kərüng. □ **27:9 «roza küni alliḳaqan ətkən boloɳaqḳa,...» —** Yəhudiylarning «roza küni» adəttə toḳḳuzinqi ayda bolidu, ḫazir küz pəsli bolsa kerək. Oninqi aydin keyin boran kəp boloɳanliḳtin «Ottura dengiz»da səpər ḳilix hətərlik idi. □ **27:12 «roza küni alliḳaqan ətkən boloɳaqḳa, kəpqilik yənə dengizoɳa qiḳip, mumkinḳədər Feniks xəḫirigə yetip berip, xu yərdə ḳixlaxni ḳuwwətlidi...» —** Feniks porti ḳixliḳ (adəttə xərḳiy jənub wə xərḳiy ximaldin qiḳḳan) xamallaroɳa dalda boloɳaqḳa, ḳixlax üqün yahxi jay idi.

Rosul Pawlusning Rim xəḥirigə mangoɣan səpiri

Dengizdiki boran-qapqun

13 Jənubtin məyin xamal qiqiwatatti, kəpqilik nixanimizoɣa yetidioɣan bolduq dəp,
lənggərni eliwetip, kemini Kret arilining qiroɣiqini boylap ḥəydəp mangdi. 14 Lekin
uzun ətməy, araldin qattiq «xərqiy ximaldin kəlgüqi» dəp atilidioɣan əxəddiy
qara boran qiqip kətti. 15 Kemə buranning qamalliqida qaloɣaqqa, uni xamaloɣa
yüzləndürəlməy, boranning məyliqə mengixioɣa qoyup bərduq. 16-17 Klawda degən
kiqik bir aralning xamaloɣa dalda təripigə ətüwelip, qolwaqni kemigə qiqiriwelip,
aranla uni saqlap qalaliduq. Andin kemiqilər kemini aroɣamqilar bilən sirtidin
orap baoɣliwaldi. Kemining Sirtis dəp ataloɣan dengiz astidiki tax-qum dəwilirigə
qeqilip petip kelixidin qorqup, tormuz lənggərlirini qüxürüp, kemini xamalning
ḥəydixigə qoyup bərdi. □ 18 Boran üstimizgə xiddətlik soqqaqqa, ətisi malni

□ **27:16-17 «Klawda degən kiqik bir aralning xamaloɣa dalda təripigə ətüwelip, qolwaqni kemigə qiqiriwelip, aranla uni saqlap qalaliduq» —** adəttə qolwaq kemining kəynidin səritilip mengilatti. **«Andin kemiqilər kemini aroɣamqilar bilən sirtidin orap baoɣliwaldi»** — bu aroɣamqilar kemining parqilinip ketixining aldini elixi üqün kemini qing tutup turatti. **«Sirtis dəp ataloɣan dengiz astidiki tax-qum dəwiliri»** — «Sirtis» degən ḥazirqi Liwiyədiki ikki dengiz qoltuqining ismidur. Xu qoltuqlarda kəp teyiz jaylar wə dengiz astida daim kəqmə qum dəwiliri boloɣaqqa, kemilər üqün bək hətərlik jaydur. **«kemining ... tormuz lənggərliri»** — bolsa yenikrək lənggər bolup, dengiz tegigə tirilip kemining aldioɣa mengixini astilitatti. Baxqa birhil tərjimisi «yəlkənlərni qüxürüp»; əmma bizningqə xundaq əxəddiy buranda yəlkənlər alliqaqan qüxürülgən bolatti.

dengizoŋa taxlaxķa baxlidi. □ 19 Üqinqi künidə ular өz ķolliri bilən kemidiki ķoral-jabduķlirini dengizoŋa taxliwətti. 20 Kөp künlərgiqə ya kün ya yultuzlar kөrünməy, boran-qapķun yənila xiddətlik üstimizgə tohtimay soķuwərgəqkə, ahirda ķutulup ķelix ümidimizmu yoķķa qiķķanidi.
21 Kemidikilər birnərsə yemiginigə kөp künlər boloŋandin keyin, Pawlus ularning arisida turup:
— Buradərlər, silər baldurla mening gepimgə ķulaķ selip Krettin dengizoŋa qiķmasliķinglar kerək idi. Xundaķ ķiloŋan bolsanglar bu balayi'apət wə ziyan-zəhmətlərgə uqrimioŋan bolattinglar. 22 Lekin əmdi silərni oŋəyrətlik boluxķa dəwət ķilimən. Qünki aranglarda ķeqķaysinglar jenidin ayriloŋini yoķ, pəķət kemidinla məķrum ķalisilər. 23 Qünki mən təwə boloŋan wə ibadət-hizmitini ķilip kəlgən Hudaning bir pərixtisi tünügün keqə yenimoŋa kelip 24 manga: «Pawlus, ķorķma! Sən Kəysərning aldioŋa berip turuxung kerək; wə mana, Huda xapaət ķilip sən bilən billə səpər ķiloŋanlarning ķəmmisining jenini tiligininġni sanga ijabət ķildi!» dedi. 25 Xuning üqün əy əpəndilər, oŋəyrətlik bolunglar; qünki Hudaoŋa ixinimənki, manga ķandaķ eytiloŋan bolsa xundaķ əməlgə axurulidu. 26 Biraķ biz məlum aralning ķiroŋiķioŋa urulup ketiximiz mukərrər bolidu.
27 Səpirimizning on tətinqi küni keqisi, kemə Adriatik dengizida ləyləp yürüwatķan bolup, tün nispidə, kemiqilər ķurukluķķa yeķinlap ķeliptuķ, dəp oylidi. 28 Ular qongķurluķni өlqəx aroŋamqisini dengizoŋa qüxürüp, suning qongķurluķini өlqəp kөrgənidi, yigirmə oŋulaq qiķti. Səl aldioŋa mengip yənə өlqiwidi, on bəx oŋulaq qiķti. 29 Ular kemining hada taxlaroŋa urulup ketixidin ķorķup, kemining kəynidin tөt lənggərni taxliwetip, tang etixni təlmürüp kütüp turdi. □ 30 Lekin kemiqilər kemidin ķaqmaķqi bolup kemining bexidinmu lənggərni elip taxliwetəyli dəp baķanə kərsitip, ķolwaķni dengizoŋa qüxürdi. 31 Pawlus yüzbexi wə ləxkərlərgə:
— Bu *kemiqilər* kemidə ķalmisa, silər ķutulalmaysilər! — dedi.
32 Buning bilən ləxkərlər kemidiki ķolwaķning aroŋamqilirini kesip, uni ləylitip ķoydi. □ 33 Tang atay degəndə, Pawlus ķəmməylənni bir'az oŋizaliniwelixķa dəwət ķildi. U:
— Silərning dəkkə-dükkə iqidə ķeqnemə yeməy turoŋininglaroŋa on tөt kün boldi. 34 Əmdi bir'az oŋizalinixinglarni өtünimən. Qünki ķayat ķelixinglar üqün muxundaķ ķilixķa tooŋra kelidu; qünki ķeqķaysinglarning bexidiki bir tal moymu ziyanoŋa uqrimaydu! — dedi.■
35 Bu səzni ķilip bolup, u ķolioŋa bir parqə nanni elip, kөpqilikning aldida Hudaoŋa təxəkkür eytip oxtup yedi. ■ 36 Xuning bilən ķəmməylən oŋəyrətlinip oŋizalinixķa baxlidi 37 (kemidə biz jəmiy ikki yüz yətmix altə kixi iduķ). 38 Ķəmməylən ķorsaķlirini toķlioŋandin keyin, kemini yeniklitix üqün, kemidiki buoŋdaylarnimu dengizoŋa taxliwətti.

Kemining oŋərķ boluxi

39 Tang atķanda, kemiqilər ķurukluķning nə ikənlikini tonumidi. Lekin uningdiki bir ķumluķ ķoltuķni bayķap, kemini bir amal ķilip xu yərdə uruldurup ķurukluķķa qiķarmaķqi boldi. 40 Ular aldi bilən lənggərlərni boxiwetip, ularni dengizoŋa taxliwətti. Xuning bilən bir waķitta, kemining ikki yənilix paliķining baoŋlirini

□ **27:18 «... ətisi malni dengizoŋa taxlaxķa baxlidi»** — malni taxlaxning məķsiti kemining parqilinix mumkinqilikini azaytix üqün uni yeniklitixtin ibarət. □ **27:29 «ular ... kemining kəynidin tөt lənggərni taxliwetip,..»** — bu tөt lənggərni (dengizoŋa) taxlaxning məķsiti kemini tohtitix, əlwəttə. □ **27:32 «kemidiki ķolwaķning aroŋamqilirini kesip, uni ləylitip ķoydi»** — yaki «kemidiki ķolwaķning aroŋamqilirini kesip, uni dengizoŋa taxliwətti». ■ **27:34** Mat. 10:30. ■ **27:35** 1Sam. 9:13; Yh. 6:11; 1Tim. 4:3.

boxitip, ularni qüxürüwətti. Andin kemining bexidiki yəlkənni xamaloɣa qikirip, kemini ķumlukning ķiroɣikioɣa ķaritip mangdurdi. □ 41 Əmdi ikki eķim bir-birigə uqraxķan yərgə kirip ķelip, ular kemini ķirakķa soķturuwaldi; kemining bexi dengiz tegigə urulup petip, midirlimay ķaldi, lekin kemining arķa təripi dolķunlarning zərbisi bilən quwulup ketixkə baxlidi.□ ■
42 Ləxkərlər məhbuslarning suoɣa səkrəp ķeqip ketixining aldini elix üqün, ħəmmisini əltürüwətməkqi boldi. □ 43 Lekin yüzbexi Pawlusni ķutķuzuxni halioɣan bolup, ləxkərlərning bundaķ ķilixioɣa yol ķoymidi. U aldi bilən su üzüxni bilidioɣanlarning suoɣa qüxüp ķiroɣakķa qikixini, 44 ķaloɣanlarning bəzilirini tahtaylaroɣa, bəzilirini kemining quwulup kətkən parqilirioɣa esilip, ķiroɣakķa qikixini buyrudi. Xundaķ boldiki, ħəmməylən ķutulup saķ-salamət ķurukķukķa qikti.

28

Malta arilida

1 Biz ķutulup saķ-salamət ķiroɣakķa qikķandin keyin, u aralning Malta dəp atilidioɣanlikini bilduķ. 2 Yərlik həlķ bizgə intayin meħribanlik bilən muamilə ķildi; qünki u qaoɣda yamoɣur yeoɣip, ħawa sooɣuķ boloɣaqķa, ular gülhan yeķip bizni kütüwaldi.□ 3 Pawlus bir baoɣlam otun terip kelip otķa taxliwidi, issiķtin etilip qikķan bir zəħərlik yilan uning ķolini qixliginiqə qaplixiwaldi. 4 Xu yərliklər Pawlusning ķolioɣa yepixip turoɣan yilanni kərüp, bir-birigə:
— Bu adəm qoķum bir ķatil ikən! Dengizdin ķutulup qikķan bolsimu, «Adillik» uning tirik ķelixioɣa yol ķoymidi, — deyixti.□
5 Lekin Pawlus yilanni otning iqigə silkip atti, əzi bolsa ħeqķandaķ zəhim yemidi.■
6 Həlķ uningoɣa bədini ixxip ketidu yaki u tuyuķsiz yikilip əlidu dəp ķarap turatti. Lekin uzun waķit ķarap turup, uningda ħeqķandaķ binormal ħalətning bolmioɣanlikini kərüp, oylioɣinidin yenip:
— Bu bir ilaħ bolsa kerək! — deyixti.■
7 U yərning ətrapidiki yurtta, aral baxliķi (Publiyus dəp ataloɣan)ning birnəqqə yər-etizliri bar idi. U bizni əyigə baxlap, üq kün ķizoɣin meħman ķilip kütti. 8 U qaoɣda xundaķ boldiki, Publiyusning atisining ķizitmisi ərləp, toloɣaķ bolup yetip ķaloɣanikən. Pawlus uning yenioɣa kirip, dua ķilip üstigə ķolini təgküzüp, uni saķaytip ķoydi. 9 Xuningdin keyin araldiki ķaloɣan kesəllərning ħəmmisi uning aldioɣa kelip, saķaytildi. 10 Ular bizning ħərmitimizgə nuroɣun sowoɣatlarni beoɣixlioɣan bolup, ahirda bu yərdin yənə yoloɣa qikķan waķtimizda, bizni yoloɣa lazimlik nərsə-kerəklər bilən təminlidi.

□ **27:40 «kemining ikki yənilix palikining baoɣlirini boxitip, ularni qüxürüwətti» —** dengiz xundaķ küqlük dolķunlioɣanda, bu palaķlarni dengizoɣa qüxürüxning paydisi bolmaytti. Xunga ular dəhli bolmisun üqün palakni bir-birigə qetip kemigə dengizdin kətürüprak baoɣlap ķoyoɣanidi. Uni əng ahirķi ķetim ixlitixkə bolatti, əgər ķattiķ dolķunda buzulup kətsə amal yoķ bolatti. □ **27:41 «Əmdi ikki eķim bir-birigə uqraxķan yərgə kirip ķelip, ular kemini ķirakķa soķturuwaldi» —** baxķa birhil tərjimisi: «Kemə ķiroɣakķa yətküqə dengiz astidiki ķum dəwisigə urulup petip ķaldi». ■ **27:41** 2Kor. 11:25. □ **27:42 «Ləxkərlər məhbuslarning suoɣa səkrəp ķeqip ketixining aldini elix üqün, ħəmmisini əltürüwətməkqi boldi» —** rimlik əskərlər məhbuslarni ķaqurup ķoysa əzliri ölüm jazasioɣa məhķum bolatti. □ **28:2 «yərlik həlķ bizgə intayin meħribanlik bilən muamilə ķildi» —** «yərlik həlķ» degən ibarə grek tilida «saķallikлar» deyilidu. Bu səz ularning yat tilliķ (demək, ibraniy, grek yaki latin tilliķ əməs) ikənlikini kərsitidu. □ **28:4 «Dengizdin ķutulup qikķan bolsimu, «Adillik» uning tirik ķelixioɣa yol ķoymidi» —** «Adillik» degən ular qoķunidioɣan butlardin biri boloɣan ayal ilaħ bolsa kerək. ■ **28:5** Mar. 16:18; Luķa 10:19. ■ **28:6** Ros. 14:11.

Maltadin Rim xəḩirigə berix

11 Malta arilida Iskəndəriyədin kəlgən, bexioɣa «Samawiy Ḳoxkezək» ilaḩlirining nəḳixliri oyuloɣan bir kemə ḳixlioɣanidi. Aralda üq ay turoɣandin keyin, bu kemə bilən yoloɣa qiḳtuḳ. □ 12 Sirakoza xəḩirigə kelip, u yərdə üq kün turduḳ. 13 Andin aylinip mengip, *Italiyədiki* Regiyum xəḩirigə kəlduḳ. Ətisi xamal yənilixi əzgirip jənubtin qiḳixi bilən, ikkinqi küni Puteoli xəḩirigə yetip kəlduḳ. 14 U yərdə birnəqqə ḳerindaxlarni taptuḳ, ularning ətünüxliri bilən biz ularda bir ḩəptə turduḳ. Xundaḳ ḳilip biz Rim xəḩirigə yetip kəlduḳ. 15 Keliwatḳanliḳimizdin həwər tapḳan xu yərdiki ḳerindaxlar bizni ḳarxi elix üqün xəḩərdin qiḳip ḩətta «Apiyus baziri»oɣiqə, *bəziliri* «Üq Saray»oɣiqə kəlgənidi. Pawlus ularni kərgəndə, Hudaoɣa rəḩmət eytip, oɣəyrətləndi.□

Pawlus Rim xəḩiridə

16 Rim xəḩirigə kirginimizdə, yüzbexi məḩbuslarni orda ḳarawul begigə tapxurdi; lekin Pawlusning birla kəzətküqi ləxkər bilən bir əydə ayrim turuxioɣa ruhsət ḳilindi. □ ■ 17 Üq kündin keyin, u u yərdiki Yəḩudiylarning kattiwaxlirini əzi bilən kərüxüxkə qaḳirdi. Ular jəm boloɣanda, u mundaḳ dedi:
— Ḳerindaxlar! Mən həlḳimizgə yaki ata-bowilirimizdin ḳalduruloɣan ərp-adətlərgə ḳarxi ḩeqḳandaḳ ix ḳilmioɣan bolsammu, Yerusalemda turoɣinimda tutḳun ḳilinip rimliḳlarning ḳolioɣa tapxuruldum. ■ 18 Rimliḳlar meni soraḳḳa tartip, məndə ələm jazasioɣa məḩkum ḳiloɣudək birər jinayət bolmioɣaqḳa, meni ḳoyuwətməkqi boldi. 19 Lekin Yəḩudiylar buningoɣa ḳarxiliḳ bildürgəqkə, Ḳəysərgə murajiət ḳilixḳa məjbur boldum. Bularni deginim bilən, bu mening əz həlḳim üstidin xikayitim bar degənlikim əməs. 20 Xu səwəbtin mən silər bilən yüz kərüxüx wə bu ḩəḳtə silərgə eytix üqün silərni bu yərgə qaḳirdim. Qünki bu zənjir bilən baoɣlinixning səwəbi dəl Israilning kütkən ümididur.■
21 Ular Pawluskə:
— Biz bolsaḳ Yəḩudiyədin sən tooɣruluḳ hət almiduḳ, yaki u yərdin kəlgən ḳerindaxlarning ḩeqḳaysisimu sən tooɣruluḳ birər yaman həwər əkəlmidi yaki yaman gepingni ḳilmidi. 22 Lekin sening pikirliringni angliɣumiz bar. Qünki ḩəmmə yərdə kixilərning *sən təwə boloɣan* bu məzḩəpkə ḳarxi səzləwatḳanliḳidin həwirimiz bar! — deyixti.
23 Xuning bilən ular Pawlus bilən kərüxüxkə bir künni bekitti. U küni nuroɣun kixilər uning turaloɣusioɣa kəlgənidi; u tang atḳandin kəqkiqə ularoɣa *səz-kalamni* xərḩləp, Hudaning padixaḩliḳi ḩəḳḳidə toluḳ guwaḩliḳ berip, Təwrat ḩəm pəyoɣəmbərlərning yazmiliridin nəḳil kəltürüp, ularni Əysa tooɣruluḳ ḳayil ḳilixḳa küqidi. □ ■ 24 Uning səzlirigə bəzilər ixəndürüldi, bəzilər ixinixni rət ḳildi. ■ 25 Ular Pawlusning mundaḳ bir səzni ḳilixi bilən əzara kelixəlməy ḳaytip kətti. U mundaḳ dedi:

□ **28:11 «bexioɣa «Samawiy Ḳoxkezək» ilaḩlirining nəḳixliri oyuloɣan bir kemə»** — «Samawiy Ḳoxkezək» bolsa rimliḳlarning qoḳunoɣan ilaḩliri «Kastor bilən Polluks» (grek tilida «Dioskuri») idi. Dengizqilar ularni dengiz səpərlirini onguxluḳ ḳilidu, dəp ḳaraytti. □ **28:15 «xu yərdiki ḳerindaxlar bizni ḳarxi elix üqün xəḩərdin qiḳip ḩətta «Apiyus baziri»oɣiqə, bəziliri «Üq Saray»oɣiqə kəlgənidi»** — «Apiyus baziri» Rimdin 71 kilometr, «Üq Saray» 55 kilometr yiraḳ idi. □ **28:16 yüzbexi məḩbuslarni orda ḳarawul begigə tapxurdi»** — muxu səzlər bəzi kona kəqürmilərdə tepilmaydu. ■ **28:16** Ros. 24:23; 27:3. ■ **28:17** Ros. 24:12; 25:8. ■ **28:20** Ros. 23:6; 24:21. □ **28:23 «u tang atḳandin kəqkiqə ularoɣa səz-kalamni xərḩləp, Hudaning padixaḩliḳi ḩəḳḳidə toluḳ guwaḩliḳ berip, Təwrat ḩəm pəyoɣəmbərlərning yazmiliridin nəḳil kəltürüp, ularni Əysa tooɣruluḳ ḳayil ḳilixḳa küqidi»** — «Təwrat ḩəm pəyoɣəmbərlərning yazmiliri» tooɣruluḳ 24:14 wə uningdiki izaḩatni kərüng. Muxu yərdə «Təwrat» grek tilida «Musaning (Təwrat) ḳanuni». ■ **28:23** Yar. 3:15; 22:18; 26:4; 49:10; Ḳan. 18:15; 2Sam. 7:12; Zəb. 132:11; Yəx. 4:2; 7:14; 9:5; 40:10; Yər. 23:5; 33:14; Əz. 34:23; 37:24; Dan. 9:24; Mik. 7:20. ■ **28:24** Ros. 17:4.

— Muḳəddəs Roḥ Yəxaya pəyoɣəmbər arḳilиḳ ata-bowilirimizoɣa munu səzni dəl jayida eytḳan:
26 — «Baroɣin; muxu həlḳḳə mundaḳ dəp eytḳin: —
«Silər anglaxni anglaysilər, biraḳ qüxənməysilər;
Kərüxni kərüsilər, biraḳ bilip yətməysilər. ■
27 Qünki muxu həlḳning yürikini may ḳaplap kətkən,
Ular angliɣanda ḳulaḳlirini eoɣir ḳiliwaloɣan,
Ular kəzlirini yumuwaloɣan;
Undaḳ bolmisidi, ular kəzliri bilən kərüp,
Ḳuliḳi bilən anglap,
Kəngli bilən qüxinip,
Өz yolidin yanduruluxi bilən,
Mən ularni saḳaytḳan bolattim»».□ ■
28-29 Xunga bilixinglar kerəkki, Hudaning bu nijatliḳi yat əlliklərgə əwətiliwatidu. Ular bolsa uningoɣa ḳulaḳ salmay ḳalmaydu! — dedi. U bu səzlərni eytḳanda Yəhudiylar өz-ara ḳattiḳ talax-tartix ḳilixip kətti.□
30 *Pawlus* өzi ijarigə aloɣan өydə toluḳ ikki yil turdi wə bu yərdə uning bilən kərüxüxkə kəlgən ḥəmmə kixilərni ḳobul ḳilip, 31 tolimu yürəklik bilən ḥəm ḥeq tosaloɣuoɣa uqrimay, Hudaning padixaḥliḳini jar ḳilip, Rəb Əysa Məsiḥkə dair ḥəḳiḳətlərni yətküzüp təlim bərdi.

■ **28:26** Yəx. 6:9; Əz. 12:2; Mat. 13:14; Mar. 4:12; Luḳa 8:10; Yḥ. 12:40; Rim. 11:8. □ **28:27 «Qünki muxu həlḳning yürikini may ḳaplap kətkən, ... undaḳ bolmisidi, ular kəzliri bilən kərüp, ḳuliḳi bilən anglap, kəngli bilən qüxinip, өz yolidin yanduruluxi bilən, mən ularni saḳaytḳan bolattim» —** «Yəx.» 6:9-10din nəḳil kəltürülgən. ■ **28:27** Yəx. 6:9,10. □ **28:28-29 «U bu səzlərni eytḳanda Yəhudiylar өz-ara ḳattiḳ talax-tartix ḳilixip kətti» —** muxu səzlər bəzi kona kəqürmilərdə tepilmaydu.

Rimlikłarоła

Rosul Pawlus Rim xəhərdiki jamaətkə yazоłan məktup

1 Rosullukkа tallap qakirilołan, Hudaning hux həwirini jakarlaxkа ayrip təyinləngən,
Məsih Əysaning kuli bolołan mənki Pawlustin salam! ■
2 Huda bu hux həwərning kelixini heli burunla pəyоłəmbərliri arkilik mukəddəs
yazmilarda wədə kilołanidi. ■ 3-4 Bu hux həwər Өz Oоli, yəni Rəbbimiz Əysa Məsih
tooрisididur; jismaniy jəhəttin U Dawutning nəslidin tuоulołan; birdinbir pak-
mukəddəs Roh təripidin ölümdin tirildürülüx arkilik «küq-kudrət Igisi Hudaning
Oоli» dəp kərsitilip bekitilgən;□ ■ 5 U arkilik, xundakla Uning nami üqün barlik
əllər arisida Hudaoła etikadtin bolołan itaətmənlik wujudka kəltürülüxkə biz mehir-
xəpkətkə wə rosullukkа muyəssər bolduk;□ 6 Silər ular arisida, Əysa Məsih təripidin
qakirilołansilər.□
7 Xunga, Huda səygən wə U «mukəddəs bəndilirim» dəp qakirołan Rim xəhiridiki
həmminglaroła, Atimiz Hudadin wə Rəbbimiz Əysa Məsihtin mehir-xəpkət wə
aman-hatirjəmlik bolołay!■

Təxəkkür duasi

8 Aldi bilən mən Əysa Məsih arkilik həmminglar üqün Hudayimoła təxəkkür
eytimən; qünki silərning etikadinglar pütkül aləmgə pur kətti.□ 9 Өz Oоli
tooрisidiki hux həwərdə qin roh-kəlbim bilən mən hizmitini kiliwatkan Huda Өzi
mening dualirimda silərni xunqə üzlüksiz əsləp turołanlikimoła guwahtur. □ ■
10 Mən dualirimda, mumkin kədər Hudaning iradisi bilən silərning yeninglaroła
berixkа ahir muyəssər boluxkа həmixə ətünimən. ■ 11 Qünki mən silərni birər
rohiy iltipatkа igə kilix arkilik mustəhkəmləx üqün silər bilən kərüxüxkə intayin

---

■ **1:1** Ros. 9:15; 13:2; Gal. 1:15. ■ **1:2** Yar. 3:15; 22:18; 26:4; 49:10; Kan. 18:15; 2Sam. 7:12; Zəb. 132:11; Yəx. 4:2; 7:14; 9:5; 40:10; Yər. 23:5; 33:14; Əz. 34:23; 37:24; Dan. 9:24; Mik. 7:20. □ **1:3-4 «jismaniy jəhəttin u Dawutning nəslidin tuоulołan» —** muxu «Dawut» bolsa Dawut pəyоłəmbər, yəni Israiloła padixah bolołan Dawut. Nuroun pəyоłəmbərlər Məsih Dawutning əwladidin bolidu, dəp bexarət bərgənidi. **«birdinbir pak-mukəddəs Roh» —** grek tilida «pak-mukəddəskə təwə bolołan Roh» degən səz bilən ipadilinidu. Bizningqə, xübhisizki, Hudaning Өz Mukəddəs Rohini kərsitidu; bəzi alimlar bu ibarini Məsih Əysaning өz rohini bildüridu, dəp karaydu. ■ **1:3-4** Mat. 1:1; Luka 1:32; Ros. 2:30; 13:23; 2Tim. 2:8; Yəx. 9:5; 44:6; 54:5; Yh. 2:19; Rim. 9:5; 1Yuha. 5:20. □ **1:5 «Uning nami üqün barlik əllər arisida Hudaoła etikadtin bolołan itaətmənlik wujudka kəltürülüxkə biz mehir-xəpkətkə wə rosullukkа muyəssər bolduk» —** «əllər» muxu yərdə Yəhudiy əməs əllərni kərsitidu. Təwratta bəzidə Yəhudiylaroła nisbətən «yat əllər» dəp tərjimə kilimiz. **«Hudaoła etikadtin bolołan itaətmənlik wujudka kəltürülüxkə...» —** grek tilida səzmusəz pəkət «etikadning itaiti üqün...» deyilidu. □ **1:6 «Silər ular arisida, Əysa Məsih təripidin qakirilołansilər» —** «ular arisida» — yəni Məsihkə etikad kilołan yat əllər arisida. Demək, Rimlik etikadqilar dəl rosul Pawlus ularning hizmitidə boluxkа qakirilołan kixilərdindur. **«Əysa Məsih təripidin qakirilołansilər» —** baxka birhil tərjimisi: «Məsihkə mənsup boluxkа (Huda təripidin) qakirilołan...». ■ **1:7** 1Kor. 1:2; Əf. 1:1. □ **1:8 «silərning etikadinglar pütkül aləmgə pur kətti» —** Rim imperiyəsidikilər Rimning kanuni boyiqə: «Imperatori «Kəysər»ni «Rəb Huda» dəp etirap kilixkа məjbur idi. Xunga «Əysa Məsih Rəbbimdur» dəp etirap kiloquqilar kattik karxilikkа wə kəp ketim dəhxətlik ziyankəxlikkə uqraxkа baxlidi. Paytəhti Rim xəhiridiki pukralardin bəzilirining Məsihkə baołanołanliki: «Rim xəhiridə Məsihkə əgəxküqilər bar ikən!» dəp dunyani zilzilgə kəltürgənidi. □ **1:9 «Өz Oоli tooрisidiki hux həwərdə qin roh-kəlbim bilən mən hizmitini kiliwatkan Huda...» —** grek tilida «qin roh-kəlbim bilən» pəkət «rohimda» deyilidu. **«hizmitini kiliwatkan Huda...» —** «hizmiti» muxu yərdə grek tilida alahidə «rohiy hizmət» yaki «kahinlik hizmət»ni kərsitidu. ■ **1:9** Rim. 9:1; 2Kor. 1:23; 11:31; Gal. 1:20; Fil. 1:8; 1Tes. 2:5; 2Tim. 1:3. ■ **1:10** Rim. 15:23,32.

təkəzzamən; □ ■ 12 yəni, mən aranglarda bolsam, bir-birimizning etiqadidin əzara təsəlli wə ilham alalaymiz deməkqimən.

13 Qerindaxlar, mən silərning xuni bilixinglarni halaymənki, baxqa yərdiki əlliklərning arisida hizmitim mewə bərgəndək, silərning aranglardimu hizmitimning mewə berixi üqün yeninglarοɳa berixni kəp ketim niyət qildim, lekin bügüngiqə tosaloɳuοɳa uqrap keliwatimən. □ ■ 14 Mən ḥərqandaq adəmlərgə, məyli Yunanliqlar wə yat taipilərgə, danixmən wə nadanlarοɳa bolsun, ḥəmmisigə qərzdarmən. □ ■ 15 Xuning üqün imkaniyət manga yar bərsila mən Rimdiki silərgimu hux hərwərni yətküzüp bayan qilixqa qizοɳinmən.

Hux həwərning zor qudriti

16 Qünki mən Məsiḥ tooɳrisidiki bu hux həwərdin ḥərgiz hijil bolmaymən! Qünki u uningοɳa ixəngüqilirining ḥəmmisini, aldi bilən Yəḥudiylarni, andin keyin Greklərni nijatqa erixtüridiοɳan Hudaning küq-qudritidur! □ ■ 17 Qünki *hux həwərdə* etiqadqa asaslanοɳan, Hudaning birhil ḥəqqaniyliqi etiqad qiloɳuqilarοɳa wəḥiy qilinοɳandur. *Muqəddəs yazmilarda* yeziloɳinidək: — «Ḥəqqaniy adəm ixənq-etiqadi bilən ḥayat bolidu».□ ■

Insaniyətning qüxkünlük jəryani

18 Qünki ḥəqqaniyətsizlik bilən ḥəqiqətni basidiοɳan insanlarning barlik iplaslikiοɳa wə ḥəqqaniyətsizlikigə nisbətən Hudaning qaratqan oɳəzipi ərxtin oquq wəḥiy qilinmaqta. 19 Qünki insanlar Huda tooɳrisida bilələydiοɳan ixlar ularning kəz aldida turidu; qünki Huda ḥəmmini ularοɳa oquq kərsitip bərgən ■ 20 (qünki dunya apiridə boloɳandin beri Hudaning kəzgə kərünməs əzgiqilikliri, yəni mənggülük qudriti wə birdinbir Huda ikənliki Əzi yaratqan məwjudatlar arqilik oquq kərülməktə, xundaqla buni qüxinip yətkili bolidu. Xu səwəbtin insanlar ḥeq baḥanə kərsitəlməydu) ■ 21 — qünki insanlar Hudani bilsimu, uni Huda dəp uluοɳlimidi, Uningοɳa təxəkkür eytmidi; əksiqə, ularning oy-pikirliri bimənə bolup, nadan qəlbi qarangoɳulixip kətti. ■ 22 Əzlirini danixmən qilip kərsətsimu, lekin əqilsiz bolup qiqti; 23 qirimas Hudaning uluοɳluqining orniοɳa qirip əlidiοɳan adəmzatqa, uqar-qanatlarοɳa, tət ayaοɳliq ḥaywanlarοɳa wə yər beοɳirliοɳuqilarοɳa ohxaydiοɳan butlarni almaxturup qoyοɳanidi.■

□ **1:11** **«roḥiy iltipat»** — Muqəddəs Roḥtin kelidiοɳan alaḥidə, məjizilik qabiliyəttin ibarəttur. Məsilən, «1Kor.» 12-14-bablarni kərüng. ■ **1:11** Rim. 15:29; 1Tes. 3:10. □ **1:13** **«silərning xuni bilixinglarni halaymənki...»** — bu səzlər adəttə Rim imperatori yarlik qüxürgəndə ixlitidiοɳan ibarə idi. Rosul Pawlus təwəndiki gepini «Aləm imperatori Əysa Məsiḥ»din kəlgən dəp puratmaqqi ohxaydu. Əyni səzlər «xuni bilməslikinglarni halimaymənki,...». **«əlliklər...»** — barlik Yəḥudiy əməs millətlər, «yat əllər», «taipilər». ■ **1:13** 1Tes. 2:18. □ **1:14** **«... ḥərqandaq adəmlərgə, məyli Yunanliqlar wə yat taipilərgə, danixmən wə nadanlarοɳa bolsun...»** — muxu yərdə «yat taipilər» Yunanlik əməslərni yaki xu dəwrdiki «mədəniyət bəlgisi boloɳan Yunan tili»ni səzliyəlməydiοɳan «mədiniyətsizlər»ni kəsitidu. **«mən... ḥəmmisigə qərzdarmən»** — buning mənisi bəlkim «ḥəmmisigə hux həwərni yətküzüxkə qərzdarmən» bolsa kerək. ■ **1:14** 1Kor. 9:16. □ **1:16** **«Məsiḥ tooɳrisidiki bu hux həwər»** — grek tilida «Məsiḥning hux həwiri» degən səzdə ipadilinidu. **«Greklər»** — (yaki «Yunanliqlar») muxu yərdə barlik Yəḥudiy əməs millətlər yaki əlliklərgə wəkil kelidu. **«...nijatqa erixtüridiοɳan Hudaning küq-qudritidur»** — «nijat» degən Huda adəmni gunaḥini kəqürüp, uningdin qutquzup, mənggülük ḥayatni ata qilixini kərsitidu. ■ **1:16** Zəb. 40:9-10; 1Kor. 1:18; 15:2; 2Tim. 1:8. □ **1:17** **«hux həwərdə etiqadqa asaslanοɳan, Hudaning birhil ḥəqqaniyliqi etiqad qiloɳuqilarοɳa wəḥiy qilinοɳandur»** — baxqa birhil tərjimisi: «hux həwərdə Hudadin kəlgən, baxtin ahir etiqadqa asaslanοɳan bir ḥəqqaniylik axkarilanοɳandur». **«Ḥəqqaniy adəm ixənq-etiqadi bilən ḥayat bolidu»** — «Ḥab.» 2:4. ■ **1:17** Ḥab. 2:4; Yḥ. 3:36; Rim. 3:21; Gal. 3:11; Fil. 3:9; Ibr. 10:38. ■ **1:19** Ros. 14:17. ■ **1:20** Zəb. 19:1-2 ■ **1:21** Qan. 28:28 ■ **1:23** 2Pad. 17:29.

24 Xunga Huda ularni kəlbidiki xəḫwaniy ḫəwəsliri bilən iplaslik kilixka, xundakla
bir-birining tənlirini nomuska kalduruxka koyup bərdi. 25 Ular Huda tooɳrisidiki
ḫəkikətni yaloɳanoɳa aylandurdi, Yaratkuqining ornioɳa yaritiloɳan nərsilərgə
qokunup, tawap-taət kiloɳanidi. Ḫalbuki, Yaratkuqioɳa təxəkkür-mədḫiyə mənggügə
okulmakta! Amin!
26 Mana xuning üqün, Huda ularni pəskəx xəḫwaniy ḫəwəslərgə koyup bərdi.
Ḫətta ayallarmu təbiiy jinsiy munasiwətni oɳəyriy munasiwətkə aylandurdi; □ ■
27 xuningdək, ərlərmu ayallar bilən bolidioɳan təbiiy jinsiy munasiwətlərni taxlap,
baxka ərlərgə xəḫwaniy ḫəwəslər bilən kəyüp pixidioɳan boldi. Ərlər ərlər bilən
xərməndilikkə kirixti wə nətijidə ularning muhalip kilmixliri əz bexioɳa qikti.
28 Ular Hudani bilixtin waz keqixni layik kərgənliki tallioɳanlikі üqün, Huda
ularni buzuk niyətlərgə wə nalayik ixlarni kilixka koyup bərdi. 29 Ular ḫərhil
ḫəkkaniyətsizlik, rəzillik, nəpsaniyətqilik, əqmənlikkə qəmüp, ḫəsəthorluk,
katillik, jedəlhorluk, məkkarlik wə ḫərhil bətniyətlər bilən toldi. Ular
ioɳwagər, 30 təḫməthor, Hudaoɳa nəprətlinidioɳan, kibirlik, mahtanqak, qongqi,
ḫərhil rəzilliklərni oylap qikiridioɳan, ata-anisining səzini anglimaydioɳan,
31 yorutulmioɳan, wədisidə turmaydioɳan, kəyümsiz wə rəḫimsiz insanlardur.
32 Ular Hudaning xularoɳa boloɳan adil ḫəkümini, yəni xundak ixlarni kiloɳuqilarning
əlümgə layik ikənlikini enik bilsimu, bu ixlarni əzliri kilipla kalmay, bəlki xundak
kilidioɳan baxkilardin səyünüp ularni alkixlaydu.■

2

Hudaning ḫəkümi

1 Əmdi əy baxkilarning üstidin ḫəküm kilidioɳan insan, kim boluxungdin kət'iynəzər
baḫanə kərsitəlməysən; qünki baxkilar üstidin kaysi ixta ḫəküm kilsang, xu ixta
əz gunaḫingni bekitisən. Qünki əy ḫəkümqi, sən əzüngmu ularoɳa ohxax ixlarni
kiliwatisən.■ 2 Bizgə məlumki, Hudaning undak ixlarni kiloɳanlar üstidin ḫəküm
qikirixi *mutlək* ḫəkikətkə asaslanoɳandur.
3 Xunga, i xundak ixlarni kiloɳanlar üstidin ḫəküm qikaroɳuqi, xundakla xuningoɳa
ohxax ixlarni kiloɳuqi insan, əzüng Hudaning ḫəkümidin kaqalaymən dəp hiyal
kilamsən? 4 Yaki Hudaning meḫribanlikining seni towa kilix yolioɳa baxlay-
dioɳanlikini ḫeq bilməy, uning meḫribanliki, kəng korsaklіki wə səwr-takitining
mollukioɳa səl karawatamsən?■ 5 Əksiqə, towa kilmaydioɳan jaḫilliking wə tax
yürəklikingdin, Huda adil ḫəkümini ayan kilidioɳan oɳəzəplik küni üqün sən əz
bexingoɳa qüxidioɳan oɳəzipini toplawatisən.■
6 Huda ḫərkimgə əz əməllirigə yarixa ix kəridu.■ 7 Yahxi ixlarni səwrqanlik bilən
kilip, xan-xərəp, ḫərmət-eḫtiram wə bakiylikni izdigənlərgə U mənggülük ḫayat ata
kilidu;□ 8 lekin xəhsiyətqilərgə, ḫəkikətkə tən bərməy, əksiqə ḫəkkaniyətsizlikkə
əgəxkənlərgə oɳəzəp-kəḫr yaoɳdurulidu;■ 9 yamanlik kilidioɳan barlik jan igisigə,
aldi bilən Yəḫudiylaroɳa, andin Greklərgə külpət wə dərd-ələm qüxidu; □ 10 birak,
barlik yahxilik kiloɳuqilaroɳa, aldi bilən Yəḫudiylaroɳa, andin Greklərgə xan-xərəp,

---

□ **1:26 «ayallarmu təbiiy jinsiy munasiwətni oɳəyriy munasiwətkə aylandurdi» —** grek tilida «ayallarmu jinsiy munasiwətni təbiiy kanuniyətkə hilap munasiwətkə aylandurdi» deyilidu. ■ **1:26** Law. 18:22,23. ■ **1:32** Ḫox. 7:3. ■ **2:1** 2Sam. 12:5; Mat. 7:1; 1Kor. 4:5. ■ **2:4** 2Pet. 3:15. ■ **2:5** Rim. 9:22. ■ **2:6** Zəb. 62:12; Yər. 17:10; 32:19; Mat. 16:27; Rim. 14:12; 1Kor. 3:8; 2Kor. 5:10; Gal. 6:5; Wəḫ. 2:23; 22:12. □ **2:7 «ḫərmət-eḫtiram wə bakiylik...» —** grek tilida «ḫərmət-eḫtiram wə qiriməslik...». ■ **2:8** 2Tes. 1:8. □ **2:9 «Yəḫudiylaroɳa, andin Greklərgə...» —** «Greklər» (yaki «Yunanliklar») muxu yərdə wə 10-ayəttə grek tilida , barlik Yəḫudiy əməs əlliklər wə millətlərgə wəkil kelidu.

ħərmət-eħtiram wə aman-hatirjəmlik təkdim kilinidu. 11 Qünki Hudada adəmning yüz-hatirisini kilix yoktur.■
12 — qünki Təwrat kanunini bilməy gunaħ sadir kilоԓanlarning ħərbiri Təwrat kanunining ħəkümigə uqrimisimu, *əyibkə uqrap* ħalak bolidu; Təwrat kanunini bilip turup gunaħ sadir kilоԓanlarning ħərbiri bu kanun boyiqə sorakka tartilidu □ 13 (qünki Hudaning aldida kanunni angliоԓanlar əməs, bəlki kanunоԓa əməl kilоԓuqilar ħəkkaniy ħesablinidu. ■ 14 Qünki Təwrat kanunini bilməydiоԓan əlliklər təbiiy ħalda bu kanunоԓa uyоԓun ixlarni kilsa, gərqə bu kanundin həwərsiz bolsimu, Təwrat kanuni ularda kərüngən bolidu. 15 Ularning bu kilоԓanliri əz kəlblirigə kanun tələplirining pütüklük ikənlikini kərsitidu; xuningdək, ularning wijdanlirimu əzlirigə ħəkikətning guwaħqisi bolup, oy-pikirliri əzini əyibləydu yaki əzini aklaydu) 16 — mən yətküzüp keliwatkan bu hux həwərgə asasən Hudaning Əysa Məsiħ arkilik insanlarning kəlbidə pükkən məhpiy ixlar üstidin ħəküm qikiridiоԓan künidə *yukirida eytilоԓan ixlar qokum yüz beridu*.□ ■

Yəħudiylar wə Təwrat kanuni

17 Sənqu, əgər əzüngni Yəħudiy dəp atap, Təwrat kanuniоԓa ümid baоԓlap, Hudaоԓa təwəmən dəp mahtansang, □ ■ 18 kanundin əginip uning iradisini bilip, esil bilən pəsni pərk ətkən bolsang, 19-20 Təwrat kanunidin bilim wə ħəkikətning jəwħirigə igə boldum dəp karap, əzüngni korlaroԓa yol baxliоԓuqi, karangоԓuda kaloԓanlaroԓa mayak, nadanlaroԓa əgətküqi, gədəklərgə ustaz dəp ixəngən bolsang — 21 əmdi sən baxkilaroԓa təlim berisənu, əzünggə bərməmsən? Ooԓrilik kilmanglar dəp wəz eytisənu, əzüng ooԓrilik kilamsən? 22 «Zina kilmanglar» — dəp wəz eytiysənu, əzüng zina kilamsən? Butlardin nəprətlinisənu, əzüng buthanilardiki nərsilərni bulang-talang kilamsən? 23 Təwrat kanuni bilən mahtinisənu, əzüng xu kanunоԓa hilaplik kilip, Hudaоԓa daоԓ kəltürəmsən?! 24 Huddi *mukəddəs yazmilarda* yeziloԓinidək: «Silərning kilmixinglar tüpəylidin Hudaning nami taipilər arisida kupurlukka uqrimakta».□ ■
25 Təwrat kanuniоԓa əməl kilsang, hətnə kilinoԓiningning əħmiyiti bolidu, lekin uningоԓa hilaplik kilsang, hətnə kilinoԓining hətnə kilinmioԓandək ħesablinidu. □ 26 Əmdi hətnisizlər kanunning tələpligə əməl kilsa, gərqə hətnisiz bolsimu, Huda təripidin hətnilik ħesablanmamdu? 27 Təwrat kanun dəsturidin həwərdar wə hətnilik turukluk kanunоԓa hilaplik kiloԓuqi, i Yəħudiy, kanunоԓa əməl kilidiоԓan jismaniy hətnisizlər təripidin sening gunaħing üstidin ħəküm qikiriliwatmamdu?
28 Qünki sirtki kərünüxi Yəħudiy bolsila uni *ħəkikiy* Yəħudiy degili bolmaydu, sirtki jəħəttiki jismaniy hətninimu *ħəkikiy* hətnə degili bolmaydu, ■ 29 roħida Yəħudiy

---

■ **2:11** Kan. 10:17; 2Tar. 19:7; Ayup 34:19; Ros. 10:34; Gal. 2:6; Əf. 6:9; Kol. 3:25; 1Pet. 1:17. □ **2:12 «Təwrat kanuni» —** yaki pəkət «kanun» yaki «mukəddəs kanun», muxu yərdə wə təwəndiki barlik ayətlərdə Huda Musa pəyoԓəmbərgə qüxürgən kanunni kərsitidu. Bu kanun Mukəddəs Kitabning awwalki bəx kismini təxkil kiloԓan; xunga Yəħudiy həlki bəzidə muxu bəx kisimni «kanun-yolyoruk» (ibraniy tilida «Toraħ») dəp ataydu. Ərəb tilidiki «Təwrat» muxu səzdin kikkan. Adəttiki əħwal astida «mukəddəs kanunni bilmigənlər» Yəħudiy əməslər («yat əllər») ni kərsitidu, «mukəddəs kanunni bilgənlər» Yəħudiylarni kərsitidu. «Təwrat» wə «Təwrat kanuni» tooԓruluk «Təbirlər»nimu kərüng. ■ **2:13** Mat. 7:21; Yak. 1:22; 1Yuħa. 3:7. □ **2:16 «yukirida eytilоԓan ixlar qokum yüz beridu» —** «yukirida eytiloԓan ixlar» 6-12-ayətlərdə eytiloԓan ixlarni, demək Hudaning sorak kilidioԓinini kərsitidu. ■ **2:16** Mat. 25:31. □ **2:17 «Hudaоԓa təwəmən dəp mahtansang...» —** grek tilida «Hudada mahtansang...». ■ **2:17** Rim. 9:4. □ **2:24 «Silərning kilmixinglar tüpəylidin Hudaning nami taipilər arisida kupurlukka uqrimakta» —** «Yəx.» 52:5. ■ **2:24** Yəx. 52:5; Əz. 36:2. □ **2:25 «Təwrat kanunioԓa əməl kilsang, hətnə kilinoԓiningning əħmiyiti bolidu, lekin uningоԓa hilaplik kilsang, hətnə kilinoԓining hətnə kilinmioԓandək ħesablinidu.» —** demisəkmu, Yəħudiylar Təwrat kanuni boyiqə hətnə kilidu. Hətnilikning əzi «Mən Hudaning adimimən» degənlikni wə «Yəħudiy bolux»ning simwoli dəp karilatti. ■ **2:28** Yħ. 8:39; Rim. 9:7.

bologini *ƫəkƫikƫiy* Yəhudiydur; uning hətnə kilinogini hətnə kanun dəsturi arkilik əməs, bəlki kəlbidə, Rohtindur. Bundak kixining təriplinixi insanlar təripidin əməs, bəlki Huda təripidin bolidu.□ ■

3

1 Undakta, Yəhudiy bologanning Yəhudiy əməstin nemə artukqiliki bar? Hətnilik bologanning nemə paydisi bar? 2 Əməliyəttə, ularning hər jəhəttin kəp artukqiliki bar. Birinqidin, Hudaning bexarətlik səzliri Yəhudiylarogla amanət kilinogan.■ 3 Əmdi gərqə ulardin bəziliri ixənqsiz qikkan bolsimu, buningogla nemə bolatti? Ularning ixənqsizliki Hudaning ixənqliklikini yokka qikiriwetərmu?□ ■ 4 Hərgiz undak kilmaydu! Huda rastqil hesablinip, həmmə adəm yaloganqi hesablansun! Huddi *mukəddəs yazmilarda Huda ƫəkƫidə* yeziloginidək: —
«Səzligiringdə adil dəp ispatlanogaysən,
Xikayətkə uqrioginingda ogəlibə kilogaysən».□ ■
5 Lekin bizning həkkaniysizlikimiz arkilik Hudaning həkkaniyliki tehimu enik kərsitilsə, buningogla nemə dəymiz? Həkkaniysizlik üstigə ogəzəp təkidiogan Hudani həkkaniy əməs dəymizmu (mən insanqə səzləymən)?□ 6 Mundak deyixkə hərgiz bolmaydu! Əgər undak bolsa, Huda aləmni kandak sorakka tartidu?
7 *Bəzilər yənə*: «Mening yalogənqilkimdin Hudaning həkikətliki tehimu oquk kilinsa, xundakla uluogluki tehimu yorutulsa, əmdi mən yənə nemə üqün gunahkar dəp karilip sorakka tartilimən?» *deyixi mumkin*.□ 8 Undak bologanda nemixka (bəzilər bizgə təhmət qaplimakqi bolup, gəplirimizni buriwətkəndək) «Yamanlik kilayli, buningdin yahxilik qikip kalar» — deyixkə bolmaydu? Bundak degüqilərning jazalinixi həkliktur!

□ **2:29 «rohida Yəhudiy bologini həkikiy Yəhudiydur; uning hətnə kilinogini hətnə kanun dəsturi arkilik əməs, bəlki kəlbidə, rohtindur» —** «Rohtindur» bolsa, Mukəddəs Rohtindur. Bəzi alimlar «Rohtin»ni «rohta» dəp qüxinidu, xundakla bundak ayətni «...hətnə kəlbdə, rohta,... dəsturidin əməstur» dəp tərjimə kilidu. Hətnə tooruluk «Əzakiyal», «Filippilikłarogla» wə «Kolossiliklərgə»diki «koxumqə səz»lirimizni kərüng. **«Bundak kixining təriplinixi insanlar təripidin əməs, bəlki Huda təripidin bolidu» —** ibraniy tilida «Yəhuda» degənning əsliy mənisi «mahtax», «təripləx», «tərip» degənliktur. Xunga ayətning tegidiki mənisi: ««Həkikiy Yəhudiy» bolux üqün, u Huda təripidin təriplangən («Yəhuda») boluxi kerək. ■ **2:29** Kan. 10:16; Yər. 4:4; Fil. 3:2, 3; Kol. 2:11. ■ **3:2** Zəb. 147:19; Rim. 9:4. □ **3:3 «Əmdi gərqə ulardin bəziliri ixənqsiz qikkan bolsimu, buningogla nemə bolatti? Ularning ixənqsizliki Hudaning ixənqliklikini yokka qikiriwetərmu?» —** Pawlus bəlkim Hudaning Israilogla kilogan əhdə-wədilirini kərsitidu. Huda: «Silər Mening həlkim bolisilər» dəp wədə kilogandin keyin, bəzi Yəhudiylarning kilmixliri özlirining Uning həlki ikənlikini inkar kilogan bolsimu, bu kilmixliri Hudaning wədisini yokka qikiriwetəmdu? ■ **3:3** Qəl. 23:19; Rim. 9:6; 2Tim. 2:13. □ **3:4 «Səzligiringdə adil dəp ispatlanogaysən, xikayətkə uqrioginingda ogəlibə kilogaysən» —** «Zəb.» 51:4. «Xikayətkə uqrioginingda ogəlibə kilogaysən» degənning baxka birhil tərjimisi: «Həküm qikaroginingda ogəlibə kilogaysən». Zəburdiki bu küydə Dawut pəygəmbər eqir gunahini Huda wə həlk aldida ikrar kilidu; u bu səzlərni, Huda meni jazalioganda, həlk beximogla qüxidiogan külpətning Hudadin adil jazasini bilsun dəp eytidu. Gunahini oquk ikrar kilmiogan bolsa bəlkim həlk: «Nemixka səyümlük Dawut padixahimiz külpətkə uqriogandu, Huda uningogla adalətsiz muamilə kiloganmidu?» deyixi mumkin. Uning degini Pawlusning deginigə opmu-ohxax; Huda həktur həm aləm aldida Uning həkliki ispatlansun; Uning hər ixtiki durusluki ispatlansun (wə ispatlinidu!), hatalik yaki yalogənqilikning bolsa bizdila ikənliki ispatlansun (wə ispatlinidu!). ■ **3:4** Zəb. 51:4; 116:11; Yh. 3:33. □ **3:5 «mən insanqə səzləymən!» —** demək, pəkət isanning kəz-karixi boyiqə səzləymən. Bu ibaridin kərgili boliduki, hərkandak adəm towa kilmisa, gunahi tüpəylidin uning kəzkaraxliri tumanlixip ketidu, əzi elixip kalidu. □ **3:7 «Mening yalogənqilikim arkilik Hudaning həkikiti tehimu oquk kilinidu...» —** Huda pəygəmbərlər arkilik Öz həlkining bəziliri Özigə asiylik kilidiogənliki, hətta məsilən Öz Məsihigə satkunluk kilidiogənliki tooruluk kəp bexarət bərgənidi. Xunga «mening yalogənqilikim» Hudaning toora eytkənlikini ispatlaydu.

Ḥəkḳaniy adəm yoḳtur

9 Əmdi nemə deyix kerək? Biz *Yəhudiylar Yəhudiy əməslərdin* üstün turamduḳ? Yaḳ, ḥərgiz! Qünki biz yuḳurida Yəhudiylar bolsun, Greklər bolsun ḥəmmisining
gunaḥning ilkidə ikənlikini ispatlap əyibliduḳ.□ ■
10 Dərwəḳə, muḳəddəs yazmilarda yeziloǫinidək: —
«Ḥəkḳaniy adəm yoḳ, ḥətta birimu yoḳtur,■
11 Yorutuloǫan kixi yoḳtur,
Hudani izdiginimu yoḳtur.
12 Ḥəmmə adəm yoldin qətnidi,
Ularning barliḳi ərziməs bolup qiḳti.
Meḥribanliḳ ḳiloǫuqi yoḳ, ḥətta birimu yoḳtur.□ ■
13 Ularning geli eqiloǫan ḳəbridək sesiḳtur,
Tilliri kazzaplik ḳilmaḳta;
Kobra yilanning zəḥiri ləwliri astida turidu; □ ■ 14 Ularning zuwani ḳarǫax ḥəm
zərdigə toloǫan.□ ■
15 «Putliri ḳan toküxkə aldiraydu;■
16 Barǫanla yeridə wəyranqiliḳ wə pajiəlik ixlar bardur.
17 Tinqliḳ-aramliḳ yolini ular ḥeq tonuǫan əməs».□ ■
18 «Ularning nəzиridə Hudadin ḳorḳidioǫan ix yoḳtur».□ ■
19 Təwrattiki barliḳ sözlərning Təwrat ḳanuni astida yaxaydioǫanlarǫa ḳarita eytiloǫanliḳi bizgə ayan. Bularning məḳsiti, ḥər insanning aoǫzi baḥanə kərsitəlməy tuwaḳlinip, pütkül dunyadikilər Hudaning soriḳida əyibkar ikən dəp ayan ḳilinsun, degənliktur. □ 20 Xunga, ḥeqḳandaḳ ət igisi Təwrat-ḳanunioǫa əməl ḳilixḳa intilixliri bilən *Hudaning* aldida ḥəkḳaniy ḥesablanmaydu; qünki Təwrat ḳanuni arḳiliḳ insan
əz gunaḥini tonup yetidu.■

Hudaning insanni ḥəkḳaniy ḳilixi

21 Biraḳ, ḥazir ḳanun yoli bilən əməs, bəlki Hudaning Əzidin kəlgən birhil ḥəkḳaniyliḳ axkarilandi! Bu hil ḥəkḳaniyliḳḳa ḳanunning əzi wə pəyoǫəmbərlərning *yazmilirimu* guwaḥliḳ bərgəndur; ■ 22 yəni, Hudaning Əysa Məsiḥning ixənq-sadaḳətliki arḳiliḳ etiḳad ḳiloǫuqilarning ḥəmmisining iqigə ḥəm üstigə yətküzidioǫan ḥəkḳaniyliḳidur! Bu ixta ayrimqiliḳ yoḳtur □ 23 (qünki barliḳ insanlar

---

□ **3:9 «Yəhudiylar bolsun, Greklər bolsun ḥəmmisining gunaḥning ilkidə ikənlikini ispatlap əyibliduḳ» —** «Greklar» muxu yərdə barliḳ «Yəhudiy əməslər»gə wəkillik ḳilidu. ■ **3:9** Gal. 3:22. ■ **3:10** Zəb. 14:3; 53:3 □ **3:12 «Ḥəkḳaniy adəm yoḳ, ḥətta birimu yoḳtur, ... Ḥəmmə adəm yoldin qətnidi, ularning barliḳi ərziməs bolup qiḳti. Meḥribanliḳ ḳiloǫuqi yoḳ, ḥətta birimu yoḳtur» —** (10-13-ayət) «Zəb.» 14:1-3 (yənə 53:1-3); «Top.» 7:20. ■ **3:12** Zəb. 14:1-3; 53:1-3; Top. 7:20 □ **3:13 «Ularning geli eqiloǫan ḳəbridək sesiḳtur, tilliri kazzaplik ḳilmaḳta; kobra yilanning zəḥiri ləwliri astida turidu» —** «Zəb.» 5:9 wə 140:3. ■ **3:13** Zəb. 5:9; 140:4. □ **3:14 «Ularning zuwani ḳarǫax ḥəm zərdigə toloǫan» —** «Zəb.» 10:7. ■ **3:14** Zəb. 10:7 ■ **3:15** Pənd. 1:16; Yəx. 59:7. □ **3:17 «Putliri ḳan toküxkə aldiraydu; barǫanla yeridə wəyranqiliḳ wə pajiəlik ixlar bardur. Tinqliḳ-aramliḳ yolini ular ḥeq tonuǫan əməs. Ularning nəzиridə Hudadin ḳorḳidioǫan ix yoḳtur» —** (15-17-ayət) «Yəx.» 59:7-8. ■ **3:17** Yəx. 59:7,8 □ **3:18 «Ularning nəzиridə Hudadin ḳorḳidioǫan ix yoḳtur» —** «Zəb.» 36:1. ■ **3:18** Zəb. 36:1 □ **3:19 «Təwrat ḳanuni astida yaxaydioǫanlar» —**Yəhudiy həlḳini kərsitidu. **«Təwrattiki barliḳ sözlərning Təwrat ḳanuni astida yaxaydioǫanlarǫa ḳarita eytiloǫanliḳi bizgə ayan. Bularning məḳsiti, ḥər insanning aoǫzi baḥanə kərsitəlməy tuwaḳlinip, pütkül dunyadikilər Hudaning soriḳida əyibkar ikən dəp ayan ḳilinsun» —** «Təwrattiki barliḳ sözlər» muxu yərdə bəlkim yuḳurida nəḳil kəltürülgən, barliḳ insanning gunaḥkar ikənlikini ispatlioǫan (Təwrattiki) ayətlərni alaḥidə təkitləydu. ■ **3:20** Rim. 7:7; Gal. 2:16; Ibr. 7:18. ■ **3:21** Rim. 1:17; Fil. 3:9. □ **3:22 «Məsiḥning ixənq-sadaḳətliki arḳiliḳ etiḳad ḳiloǫuqilar...» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Əysa Məsiḥkə baoǫliǫan itiḳadi arḳiliḳ etiḳad ḳiloǫuqilar...». Grek tilida «ixənq, etiḳad» wə «sadaḳətlik, ixənqlik» birla söz bilən ipadilinidu.

gunaḥ sadir ḳilip, Hudaning xan-xəripigə yetəlməy, uningdin məḥrum boldi) □
24 Qünki etiḳadqilarning ḥəmmisi Məsiḥ Əysada bologan nijat-ḥərlük arḳilik,
Hudaning meḥir-xəpḳiti bilən bədəlsiz ḥəḳḳaniy ḳilinidu.□ ■
25 Huda Uni gunaḥlarning jazasini kətürgüqi kafarət ḳurbanliḳi süpitidə təyinlidi;
insanlarning Uning *ḳurbanlik* ḳenigga ixənq baoglixi bilən *ḳurbanlik* inawətliktur.
Huda bu arḳilik burunḳi zamandikilərning sadir ḳilogan gunaḥlirigga səwr-taḳətlik
bolup, jazalimay ətküzüwetixining adillik ikənlikini kərsətti. □ ■ 26 Buningga
ohxax bu *ḳurbanlik* arḳilik U ḥazirḳi zamanda bologan ḥəḳḳaniylikinimu kərsətkən.
Xundaḳ ḳilip U Özining ḥəm ḥəḳḳaniy ikənlikini ḥəm Əysaning etiḳadida bologuqini
ḥəḳḳaniy ḳiloguqi ikənlikinimu namayan ḳildi.□
27 Undaḳ bolsa, insanning nemə mahtanoguqiliki bar? Mahtinix yoḳ ḳilindi!
— Nemə prinsipḳa asasən? Ḳanunoga intilix prinsipi bilənmu?
— Yaḳ! «Etiḳad» prinsipi bilən!
28 Qünki «Insan Təwrat ḳanunioga əməl ḳilixḳa intilixliri bilən əməs, bəlki
etiḳad bilən ḥəḳḳaniy ḳilinidu» dəp ḥesablaymiz! □ ■ 29 Əjəba, Huda pəḳətla
Yəhudiylarningla Hudasimu? U əllərningmu Hudasi əməsmu? Xundaḳ, u
əllərningmu Hudasidur. 30 Huda bolsa birdur, U hətnə ḳilinoganlarni etiḳad bilən
ḥəmdə hətnə ḳilinmioganlarnimu etiḳad bilən ḥəḳḳaniy ḳilidu. □ 31 Əmdi etiḳad
prinsipi bilən Təwrat ḳanunini bikar ḳiliwetimizmu? Yaḳ, dəl buning əksiqə, uni
küqkə igə ḳilimiz.

4

Ibraḥimning etiḳad bilən ḥəḳḳaniy dəp ḥesablinixi, bizgə bir ülgidur

---

□ **3:23 «Qünki barliḳ insanlar gunaḥ sadir ḳilip, Hudaning xan-xəripigə yetəlməy, uningdin məḥrum boldi» —** buning ikki təripi bar; (1) Huda əslidə adəmni «Öz süriti boyiqə», yəni «Öz xan-xəripi boluxi üqün» yaratḳanidi. Gunaḥ sadir ḳilogинida insan bu xan-xərəpkə yetəlmidi, xunglaxḳa Hudaoga wəkil boluxtiki imtiyazdin məḥrum boldi. (2) gunaḥi tüpəylidin insan Hudaning padixaḥlikida uning xan-xəripini kərəlməydiogan boldi. □ **3:24 «Məsiḥ Əysada bologan nijat-ḥərlük arḳilik…» —** yaki «Məsiḥ Əysaning gunaḥtin ḥər ḳilix hizmiti arḳilik…». ■ **3:24** Yəx. 53:5. □ **3:25 «gunaḥlarning jazasini kətürgüqi kafarət ḳurbanliḳi» —** grek tilida birla səz bilən ipadilinidu. «Kafarət» tooruluḳ «Mis.» 29:33 wə izaḥati, xundaḳla «Təbirlər»nimu kərüng. **«Huda Uni gunaḥlarning jazasini kətürgüqi kafarət ḳurbanliḳi süpitidə təyinlidi; (insanlarning) Uning (ḳurbanlik) ḳenigga ixənq baoglixi bilən (ḳurbanlik) inawətliktur. Huda bu arḳilik burunḳi zamandikilərning sadir ḳilogan gunaḥlirigga səwr-taḳətlik bolup, jazalimay ətküzüwetixining adillik ikənlikini kərsətti» —** bu toluḳ ayət intayin muḥim. Huda burunḳi zamandiki towa ḳilogan etiḳadqi kixilərning gunaḥlirini jazalimay kəqürüm ḳilogанlirining ḥəmmisi Məsiḥning kəlgüsi zamanda ḳurbanlik bolup, xu gunaḥlirining jazasini kətüridiogанliḳigga asaslanoganidi, xunglaxḳa pütünləy adillik idi. «Gunaḥlaroga … ətküzüwetix» degən ibarə bəlkim burunḳi dəwrdiki **barliḳ gunaḥlarnimu** öz iqigə alidu; biraḳ Huda bu gunaḥlarni jazalimay ətküzüwətkən bolsimu, həḳlər towa ḳilmisa bəribir ahir berip özliri jazalirini tartidu. Ḥazirḳi zamandimu xundaḳ. ■ **3:25** Mis. 25:17; 2Kor. 5:19; Kol. 1:20; Ibr. 4:16; 1Yuḥa. 4:10. □ **3:26 «Xundaḳ ḳilip U Özining ḥəm ḥəḳḳaniy ikənlikini ḥəm Əysaning etiḳadida bologuqini ḥəḳḳaniy ḳiloguqi ikənlikinimu namayan ḳildi» —** Məsiḥ Əysa ḥər zamandiki barliḳ kixilərning ḥəmmə gunaḥining tegixlik jazasi (Hudaning gunaḥ üstigə qüxüridiogan ogəzipi)ni ḳobul ḳilogandin keyin Huda tolimu ḥəḳḳaniylik bilən towa ḳilogan kixilərni kəqürüm ḳilip ularni ḥəḳḳaniy ḳiloguqi bolidu. □ **3:28 «Təwrat ḳanunioga əməl ḳilixḳa intilixliri bilən əməs…» —** muxu ibarə grek tilida intayin ḳiskartilip: «ḳanundiki əməllər bilən əməs…» yaki «ḳanunoga ḳaritilogan əməllər bilən əməs…» yaki «ḳanundin qiḳḳan əməllər bilən əməs…» dəp ipadilinidu. Bu ibarə «Rim.» 3:28, «Gal.» 2:16, 3:2, 5, 10dimu tepilidu. Insanning barliḳ «Təwrat ḳanunioga əməl ḳilixḳa intilixliri» özining gunaḥḳa patḳan bir gunaḥkar ikənlikini ispatlaydu, halas. ■ **3:28** Ros. 13:38; Rim. 8:3; Gal. 2:16; Ibr. 7:25. □ **3:30 «Huda bolsa birdur, U hətnə ḳilinogанlarni etiḳad bilən ḥəmdə hətnə ḳilinmiogанlarnimu etiḳad bilən ḥəḳḳaniy ḳilidu» —** bu ayəttiki «hətnə ḳilinogанlar» Yəhudiylarni, «hətnə ḳilinmiogанlar» barliḳ Yəhudiy əməslərni bildüridu.

1 Undakta, biz *Yəhudiylarning* jismaniy jəhəttiki atimiz Ibrahimning erixkini
tooрrisida nemə dəymiz?□ ■ 2 Əgər Ibrahim əməlliri bilən həkkaniy dəp jakarlanoła
bolsa, uningda mahtanoładək ix bolatti (bəribir Hudaning aldida uning mahtinix
həkki yok idi). 3 Qünki mukəddəs yazmilarda nemə deyilgən? —
«Ibrahim Hudaoła etikad kildi;
Bu uning həkkaniyliki hesablandi» deyilidu.□ ■
4 Ixligüqigə berilidiołan hək «mehir-xəpkət» hesablanmaydu, bəlki birhil «kərz
kayturux» hesablinidu. 5 Birak, heq ix-əməl kilmay, pəkət nomussiz gunahkarlarni
həkkaniy kilołuqi Hudaoła etikad kilidiołan kixining bolsa, uning etikadi həkkaniylik
dəp hesablinidu!□ 6 Huda kilołan əməllirigə karimay, həkkaniy dəp hesabliołan
kixining bəhti tooрruluk Dawut *pəyoрəmbərmu* mundak degən: —
7 «Itaətsizlikliri kəqürüm kilinołan,
Gunahliri yepilołan kixi nemidegən bəhtliktur!■
8 Pərwərdigar gunahliri bilən heq hesablaxmaydiołanlar nemidegən
bəhtliktur!».□ ■
9 Əmdi bəht yalołuz hətnə kilinołanlaroła mənsup bolamdu, yaki hətnə
kilinmiołanlaroła mənsup bolamdu? Qünki: «Ibrahimning etikadi uning
həkkaniyliki dəp hesablandi» dəwatimiz.□ ■
10 Həkkaniylik kandak əhwalda uningoła hesablandi? Hətnə kilinixtin ilgirimu yaki
hətnə kilinixtin keyinmu? U hətnə kilinołan halda əməs, bəlki hətnə kilinmiołan
halda hesablandi! 11 Uning hətnini kobul kilołini bolsa, uni hətnə kilinixtin burunla
etikadi arkilik igə bolołan həkkaniylikka məhür bəlgisi süpitidə bolołanidi. Demək,
u hətnisiz turup Hudaoła etikad kilołuqilarning həmmisining atisi boldi — ularmu
etikadi bilən həkkaniy hesablinidu!■
12 U yənə hətnə kilinołanlarningmu atisidur; demək, hətnə kilinołan boluxi bilən
təngla hətnə kilinmiołan wakıtidimu etikadlik yol mangoła atimiz Ibrahimning
izlirini besip mangołanlarningmu atisi bolołandur.
13 Qünki *Hudaning* Ibrahimoła wə nəsligə dunyaoła mirashor bolux tooрrisidiki
wədə berixi Ibrahimning Təwrat kanunioła əməl kilixka intilginidin əməs, bəlki
etikadtin bolołan həkkaniyliktin kəlgən. 14 Qünki əgər kanunoła intilidiołanlar
mirashor bolidiołan bolsa etikad bikar nərsə bolup kalatti, Hudaning wədisimu
yokka qikirilołan bolatti. ■ 15 Qünki Təwrat kanuni *Hudaning* oəzipini elip kelidu;
qünki kanun bolmisa, itaətsizlik degən ixmu bolmaydu.□ ■
16-17 Xuning üqün, Hudaning wədisining *pəkət* Öz mehir-xəpkiti arkilik əməlgə
axuruluxi üqün, u etikadkila asaslinidu. Buning bilən u wədə Ibrahimning
barlik əwladlirioła, pəkət Təwrat kanuni astida turidiołanlaroła əməs, bəlki
Ibrahimqə etikad kilołuqilarning həmmisigimu kapalətlik kilinołan. Qünki
mukəddəs yazmilarda: «Seni nuroun kowmning atisi kildim» dəp yeziloinidək,
Ibrahim həmmimizning atisidur. Dərhəkikət, u ölüklərni tirildüridiołan, məwjut

---

□ **4:1 «atimiz Ibrahimning erixkini..»** — yaki «atimiz Ibrahimning əgəngini..», «atimiz Ibrahimning bilgini..». ■ **4:1** Yəx. 51:2. □ **4:3 «Ibrahim Hudaoła etikad kildi; bu uning həkkaniyliki həsablandi»** — «Yar.» 15:6. ■ **4:3** Yar. 15:6; Gal. 3:6; Yak. 2:23. □ **4:5 «Birak, heq ix-əməl kilmay, pəkət nomussiz gunahkarlarni həkkaniy kilołuqi Hudaoła etikad kilidiołan kixining bolsa, uning etikadi həkkaniylik dəp hesablinidu!»** — «heq əməl kilmay» degini, həkkaniylikka erixix üqün tirixix jəhətidin eytilidu, «adəmlər jan bekix üqün ixlixi kerək əməs» degənlik əməs, əlwəttə. ■ **4:7** Zəb. 32:1 □ **4:8 «Itaətsizlikliri kəqürüm kilinołan, gunahliri yepilołan kixi nemidegən bəhtliktur! Pərwərdigar gunahliri bilən heq hesablaxmaydiołanlar nemidegən bəhtliktur!»** — (7-8-ayət) «Zəb.» 32:1-2. ■ **4:8** Zəb. 32:1, 2 □ **4:9 «Ibrahimning etikadi uning həkkaniyliki dəp hesablandi»** — «Yar.» 15:6. ■ **4:9** Yar. 15:6 ■ **4:11** Yar. 17:11. ■ **4:14** Gal. 3:18. □ **4:15 «Təwrat kanuni Hudaning oəzipini elip kelidu»** — adəm Hudaning əmr-pərmanlirioła əməl kilalmiołaqka, kanun uning gunahini namayan kilidu; namayan kilinixi bilən Hudaning oəzipi uning gunahi üstigə qüxidu. ■ **4:15** Yh. 15:22; Rim. 5:20; 7:8; Gal. 3:19.

bolmioła nni bar dəp məwjut kilidioła n, əzi etioła d baoła lioła n Huda aldida ḥəmmimizning atisi boldi. □ ■ 18 Ḥeqkandak ümid kalmisimu u yənila ümidtə etikad kildi wə xuning bilən uningoła : «Sening nəsling *san-sanakşiz* bolidu» dəp aldin eytiloła ndək nuroła un kowmning atisi boldi. □ ■ 19 U yüz yaxka yekinlap, tenini əlgən ḥesablisimu, xundakla ayali Saraḥningmu baliyatkusini əldi dəp karisimu, yənila etikadta ajizlaxmidi; □ 20 Hudaning wədisigə nisbətən etikadsizlik kilip ḥeq ikkilənmidi, əksiqə u etikadi arkilik küqəytildi wə Hudani uluoła lidi, ■ 21 «U nemini wədə kiloła n bolsa xuni əmələgə axurux kudritigə Igidur» dəp toluk ixəndürüldi. ■ 22 Xuning bilən bu «uning ḥəkkaniyliki ḥesablandi». ■ 23-25 Bu, «Uning ḥəkkaniyliki ḥesablandi» degən səz yaloła uz uning üqünla əməs, bəlki Rəbbimiz Əysani əlümdin tirildürgən Hudaoła etikad kiliximiz bilən ḥəkkaniy ḥesablinidioła n bizlər üqünmu yeziloła n; *Məsiḥ* bolsa itaətsizliklirimiz üqün pida yolioła tapxuruldi wə ḥəkkaniy kiliniximiz üqün tirildürüldi.□ ■

5

Huda bilən inak ətüx

1 Xunga etikad bilən ḥəkkaniy kilinoła n ikənmiz, Rəbbimiz Əysa Məsiḥ arkilik Huda bilən inak munasiwəttə bolimiz.■ 2 U arkilik etikad yolida bizni qing turoła uzidioła n bu meḥir-xəpkitining iqigə kirix ḥokukioła muyəssər bolduk, xuningdək Hudaning xan-xəripigə baoła lioła n ümidimizdin xad-huram bolimiz. ■ 3-4 Xundak bolupla kalmay, müxkül əḥwallar iqidə xadlinimiz; qünki müxküllük səwrqanlikni, səwrqanlik qidamlikni, qidamlik ümidni elip kelidu, dəp bilimiz.□ ■ 5 Wə bu ümid bizni yərgə karitip koymaydu, qünki bizgə ata kilinoła n Mukəddəs Roḥ arkilik Hudaning meḥir-muḥəbbiti alliburun kəlbimizgə kuyulup exip taxti.□

6 Qünki biz pəkət amalsiz kaloła inimizda, Məsiḥ biz ihlassizlar üqün *Huda* bekitkən wakitta əzini pida kildi.□ ■ 7 Birsining ḥəkkaniy adəm üqün jenini pida kilixi naḥayiti az uqraydioła n ix; bəzidə yahxi adəm üqün birsi pida boluxka jür'ət kiliximu mumkin; 8 lekin Huda Əz meḥri-muḥəbbitini bizgə xuningda kərsitiduki, biz tehi gunaḥkar wakтimizda, Məsiḥ biz üqün jenini pida kildi.■ 9 Ḥazir biz Uning keni bilən ḥəkkaniy kilinoła n ikənmiz, əmdi U arkilik *kelidioła n* oła zəptin

---

□ **4:16-17 «Təwrat kanuni astida turidioła nlar» —** Yəḥudiy həlk. **«Seni nuroła un kowmning atisi kildim»** — («Yar.» 17:5). Hudaning Ibraḥimoła eytkan bu səzi «ətkən zaman» xəklidə (**«kildim»**) bolup, ḥeq pərzəntsiz boloła n wakтida uningoła eytiloła n. Bu keyinki ayətlər bilən ziq baoła likтur. ■ **4:16-17** Yəx. 51:2; Yar. 17:5. □ **4:18 «Sening nəsling san-sanakşiz bolidu» —** «Yar.» 15:5. ■ **4:18** Yar. 15:5; Ibr. 11:12. □ **4:19 «U yüz yaxka yekinlap, tenini əlgən ḥesablisimu, xundakla ayali Saraḥningmu baliyatkusini əldi dəp karisimu…» —** demək, u əz tenining əlüktək boloła n əḥwalioła wə Saraḥning kət'iy tuoła maslikioła tolimu reallik wə eoła irbesiklik bilən karaytti, birak bu ixlar uning etikadioła ḥeq təsir yətküzmidi. ■ **4:20** Yḥ. 8:56; Ibr. 11:11, 18. ■ **4:21** Zəb. 115:3 ■ **4:22** Yar. 15:6. □ **4:23-25 «Məsiḥ bolsa itaətsizliklirimiz üqün pida yolioła tapxuruldi wə ḥəkkaniy kiliniximiz üqün tirildürüldi» —** «pida yolioła tapxuruldi» degən ibarə bolsa, u rəzil adəmlərning koli bilən əlümgə tapxuruldi, lekin bularning ḥəmmisi insaniyətni kutkuzux üqün Hudaning uluoła pilani idi, dəp kərsitidu. ■ **4:23-25** Rim. 15:4. ■ **5:1** Yəx. 32:17; Yḥ. 16:33; Əf. 2:13. ■ **5:2** Yḥ. 10:9; 14:6; 1Kor. 15:1; Əf. 2:18; 3:12; Ibr. 3:6; 10:19. □ **5:3-4 «müxkül əḥwallar iqidə xadlinimiz…» —** yaki «müxkül əḥwallardin təntənə kilimiz». ■ **5:3-4** Yak. 1:3. □ **5:5 «Wə bu ümid bizni yərgə karitip koymaydu, qünki bizgə ata kilinoła n Mukəddəs Roḥ arkilik Hudaning meḥir-muḥəbbiti alliburun kəlbimizgə kuyulup exip taxti» —** insanning Hudaoła baoła lioła n ḥərkandak ümidi, uning bizgə boloła n muḥəbbitining bar-yok ikənlikigə ziq baoła linidu, əlwəttə. Əgər biz «Huda bizni səyidu» dəp bilsək ḥəmdə Hudaning muḥəbbiti əz wujudimizda pəyda boloła n bolsa, ḥərkandak zor ümidlərmu bolidu. □ **5:6 «Qünki biz pəkət amalsiz kaloła inimizda…» —** «amalsiz» — əzimizni gunaḥtin kutulduruxka amalsiz. ■ **5:6** Əf. 2:1; Kol. 2:13; Ibr. 9:15; 1Pet. 3:18. ■ **5:8** Ibr. 9:15; 1Pet. 3:18.

қutuluximiz tehimu jəzməndur. □ 10 Qünki burun Hudaoɳa düxmən boloɳan bolsaқmu, Ooɳlining өlümi arқilиқ bizni Uning bilən inaқlaxturoɳan yərdə, Uning bilən inaқlaxturuloɳandin keyin, əmdi *Ooɳlining* ɦayati arқilиқ biz tehimu қutuldurulmamduқ?! □ 11 Buning bilənla қalmay, ɦazir biz Rəbbimiz Əysa Məsiɦ arқilиқ Huda bilən inaқlaxturulduқ, U arқiliқmu Hudaning Өzidin xadlinimiz.□

Adəm'atidin өlüm, Məsiɦtin ɦayatliқ — gunaɦning yiltizi

12 Xuningdək, gunaɦning dunyaoɳa kirixi birla adəm arқilиқ boldi, өlümning dunyaoɳa kirixi gunaɦ arқilиқ boldi; xuning bilən gunaɦ arқilиқ өlüm ɦəmmə adəmgə tarқaldi; qünki ɦəmmə adəm gunaɦ sadir қildi □ ■ 13 (qünki Təwrat қanunidin ilgirimu gunaɦ dunyada bar idi, əlwəttə; ɦalbuki, қanun bolmisa gunaɦning ɦesabi elinmaydu. 14 Xundaқtimu, өlüm Adəm'ata waқtidin Musa pəyoɳəmbər waқtioɳiqə insanloroɳimu ɦəküm sürdi; ular gərqə Adəm'atining sadir қiloɳan itaətsizlikidək gunaɦ sadir қilmioɳan bolsimu, bu insanlarmu өlüm ɦəkümidin haliy bolmidi).
Adəm'atining өzi — keyin kelidioɳan Məsiɦning bir bexarətlik ülgsidur; □ 15 ɦalbuki, *Hudaning* xapaətlik sowoɳiti Adəm'atining itaətsizlikining pütünləy əksidur. Qünki birla adəmning itaətsizliki bilən nuroɳun adəm өlgən bolsa, əmdi Hudaning meɦir-xəpқiti wə xuningdək birla adəm, yəni Əysa Məsiɦning meɦir-xəpқiti arқilиқ kəlgən sowoɳat exip-texip turoɳaqқa, nuroɳun adəmgə yətküzülüp tehimu zor nətijə ɦasil қildi!
16 Xu xapaətlik sowoɳatning nətijisi bolsa, xu bir adəmning gunaɦining aқiwitigə pütünləy ohximaydu. Qünki bir adəmning bir қetim ətküzgən itaətsizlikidin qiқaroɳan ɦəküm insanlarni gunaɦkar dəp bekitkən bolsimu, əmma xu xapaətlik sowoɳat bolsa kəpligən kixilərning nuroɳun itaətsizlikliridin «ɦəққaniy қilinix»қa elip baridu. 17 Əmdi bir adəmning itaətsizliki tüpəylidin, ənə xu bir adəm arқilиқ өlüm ɦəkümran boloɳan yərdə, *Hudaning* mol meɦir-xəpқitini, xundaқla ɦəққaniyliқ boloɳan xapaətlik sowoɳitini қobul қiloɳanlar bir adəm, yəni xu Əysa

---

□ **5:9 «əmdi U arқilиқ kelidioɳan oɳəzəptin қutuluximiz tehimu jəzməndur»** — «kelidioɳan oɳəzəp» Hudaning gunaɦlarning üstigə qüxidioɳan oɳəzipi. □ **5:10 «Qünki burun Hudaoɳa düxmən boloɳan bolsaқmu, Ooɳlining өlümi arқilиқ bizni Uning bilən inaқlaxturoɳan yərdə, Uning bilən inaқlaxturuloɳandin keyin, əmdi Ooɳlining ɦayati arқilиқ biz tehimu қutuldurulmamduқ?!»** — Hudaning nijatida «қutulux» pəқət dozahtin қutulux əməs, gunaɦning barliқ asarətliridin azad bolup yengi əɦmiyətlik ɦayattin bəɦrimən boluxtin ibarəttur. □ **5:11 «U arқiliқmu Hudaning Өzidin xadlinimiz»** — «Hudaning Өzidin xadlinimiz» degənning baxқa birhil mənisi barki, «Hudani қattiқ danglaymiz». □ **5:12 «Xuningdək, gunaɦning dunyaoɳa kirixi birla adəm arқilиқ boldi»** — «birla adəm arқilиқ» bolsa, Adəm'atimiz arқilиқ, əlwəttə. ■ **5:12** Yar. 2:17; 3:6; 1Kor. 15:21. □ **5:14 «... Xundaқtimu, өlüm Adəm'ata waқtidin Musa pəyoɳəmbər waқtioɳiqə insanloroɳimu ɦəküm sürdi; ular gərqə Adəm'atining sadir қiloɳan itaətsizlikidək gunaɦ sadir қilmioɳan bolsimu, bu insanlarmu өlüm ɦəkümidin haliy bolmidi)»** — rosulning gepi boyiqə, gunaɦ pəқət өz-өzidin məlum boloɳandila andin gunaɦ ɦesablinidu. Bu məlum bolux ikki yol bilən bolidu: — (1) Hudaning insanoɳa biwasitə eytқan sözliri, қanuni arқilиқ; (2) insaning wijdani arқilиқ. Adəm'atimiz Hudaning biwasitə buyruқini angliоɳan wə uningoɳa itaətsizlik қildi. Adəm'atimiz waқtidin Musa pəyoɳəmbər waқtioɳiqə, yəni Təwrat қanuni berilgüqə, insanlar Hudadin biwasitə kəlgən birər қanunni kərmigən. Ɦalbuki, xu dəwrlərdiki adəmlərning ɦəmmisi өldi. Ularda Hudaning oquқ kərsətkən қanuni bolmisimu, Pawlus yuқirida eytқandək, Hudaning қanunidiki əhlaқiy tələplər өz қəlb-wijdanlirida məwjut idi. Xuning bilən xu dəwrlərdikilər «Adəm'atimizning itaətsizliki» (yəni Hudaning biwasitə bir əmrigə hilapliқ қiloɳan itaətsizliki)dək gunaɦ қilmioɳan bolsimu, ular gunaɦ sadir қiloɳinida wijdani arқilиқ uni enиқ bilip yətkən wə gunaɦ səwəbidin өlüp ketiwatқanidi. **«Adəm'atining өzi — keyin kelidioɳan Məsiɦning bir bexarətlik ülgsidur»** — Adəm'atimizning birla қetimliқ gunaɦi pütkül insanoɳa yaman təsir yətküzgəndək, Məsiɦning xu bir қetimliқ itaət қiloɳini (қurbanliқi қiloɳini) pütkül ixəngən insanoɳa dəl uning əksini yətküzidu.

Məsih arkilik ḥayatta xunqə oɳalibanə ḥəkümranlik kiloɳuqilar bolmamdu!□
18 Xunga, bir ḳetimlik itaətsizlik tüpəylidin barlik insanlar gunaḥning jazasioɳa məḥkum kilinoɳan bolsa, ohxaxla bir ḳetimlik ḥəkḳaniy əməl bilən ḥayatlik elip kelidioɳan ḥəkḳaniylik pütkül insanlarоɳa yətküzülgən. 19 Bir adəmning bir ḳetimlik itaətsizliki arkilik nuroɳun kixilər dərwəkə gunaḥkar kilinip bekitilgəndək, bir adəmning bir ḳetimlik itaətmənliki bilənmu nuroɳun kixilər ḥəkḳaniy kilinip bekitilidu. □ 20 Əmdi Təwrat ḳanuni insanning itaətsizlikliri köprək axkarlinip bilinsun dəp kirgüzülgənidi. Lekin gunaḥ ḳəyərdə köpəygən bolsa, *Hudaning* meḥir-xəpkitimu xu yərdə tehimu exip taxti. ■ 21 Xuningdək, gunaḥ *insaniyətning* üstidin ḥəkümranlik kilip *ularni* ölümgə elip baroɳinidək, *Hudaning* meḥir-xəpkiti ḥəkḳaniylikḳa asaslinip ḥəkümranlik kilip, insanni Rəbbimiz Əysa Məsih arkilik mənggülük ḥayatlikḳa erixtüridu.

6

Gunaḥtin ḳutulup Məsih arkilik ḥayatlikḳa erixix

1 Undakta, nemə degülük? Hudaning meḥir-xəpkiti tehimu axsun dəp gunaḥ iqidə yaxawerəmduk? 2 Yak, ḥərgiz! Gunaḥḳa nisbətən ölgən bizlər ḳandakmu uning iqidə yaxawerimiz? 3 Yaki silər bilməmsilər? Ḥərkaysimiz Məsih Əysaoɳa kirixkə qəmüldürülgən bolsak, Uning ölümi iqigə qəmüldürülduk?□ ■ 4 Biz qəmüldürüx arkilik Uning ölümi iqigə kirip, Uning bilən billə kəmülduk; buning məkṣiti, Məsih Atining xan-xəripi arkilik ölümdin tirilginidək, bizningmu yengi ḥayatta mengiximiz üqündur.□ ■
5 Qünki *Məsiḥning* ölümigə ohxax bir ölümdə Uning bilən birgə baoɳlanoɳanikənmiz, əmdi biz qokum Uning tirilixigə ohxax bir tirilixtimu Uning bilən birgə bolimiz.□ ■
6 Xuni bilimizki, gunaḥning makani boloɳan tenimiz kardin qikirilip, gunaḥning ḳullukida yənə bolmaslikimiz üqün, «kona adəm»imiz Məsih bilən billə krestlinip

---

□ **5:17 «xu Əysa Məsih arkilik ḥayatta xunqə oɳalibanə ḥəkümranlik kiloɳuqilar bolmamdu!» —** «ḥəkümranlik kiloɳuqilar» degən ibarə: — bu dunyada gunaḥ üstidin, ölüm üstidin, Xəytan ḳatarlikłar üstidin oɳəlibə kilip ḥəkümran boluxni kərsətsə kerək. Kəlgüsidə, Hudaning padixaḥliki kəlgəndə xu ḥəkümranlikning baxḳa tərəplirimu bolidu. □ **5:19 «Bir adəmning bir ḳetimlik itaətsizliki arkilik nuroɳun kixilər dərwəkə gunaḥkar kilinip bekitilgəndək, bir adəmning bir ḳetimlik itaətmənliki bilənmu nuroɳun kixilər ḥəkḳaniy kilinip bekitilidu» —** bu intayin muḥim ayət, Adəm'ata «əz iqigə aloɳan» barlik insanlarоɳa gunaḥlik təbiitini yətküzgəndək, ohxaxla Məsih Əysamu etikad arkilik «Əz iqigə aloɳan» barlik insanlarоɳa yengi ḥəkḳaniy təbiitini yətküzidu. Adəm'ata gunaḥkar insan ailisining bexi boloɳan; Məsih Əysa yengi birhil insan ailisining bexi wə uning tunji əzasi ḥəm wəkili boldi. ■ **5:20** Luḳa 7:47; Yḥ. 15:22; Rim. 4:15; 7:8; Gal. 3:19 □ **6:3 «Ḥərkaysimiz Məsih Əysaoɳa kirixkə qəmüldürülgən bolsak, Uning ölümi iqigə qəmüldürülduk?» —** «Məsih Əysaoɳa kirixkə qəmüldürülüx» suoɳa qəmüldürüp etikadni etirap kilixni kərsitəmdu, yaki Mukəddəs Roḥḳa qəmüldürülüxni kərsitəmdu? Bizningqə ḥər ikkisini kərsitidu. Qünki Huda aldida pəkət «bir qəmüldürülüx» bar («Əf.» 4:5); Hudaning adəmning suoɳa qəmüldürülüxidə boloɳan məkṣiti, bu qəmüldürülüx arkilik Əz Roḥioɳa qəmüldürülüxni elip berixidin ibarət. Birsi suoɳa qəmüldürülüp Mukəddəs Roḥḳa qəmüldürülmigən bolsa tehi toluk «Məsih iqigə qəmüldürülgən» bolmaydu (Injil, «Ros.» 19:1-6, «Əf.» 4:5, «Kol.» 2:11-13, «1Pet.» 3:21 wə izaḥatlarni kərüng). ■ **6:3** Gal. 3:27. □ **6:4 «Biz qəmüldürüx arkilik uning ölümi iqigə kirip» —** grek tilida «qəmüldürülüx» «xu qəmüldürülüx» deyilidu. Yukiriki izaḥatni kərüng. **«Məsih Atining xan-xəripi arkilik ölümdin tirilginidək...» —** «Ata» Huda'atini kərsitidu. ■ **6:4** Rim. 8:11; Əf. 4:23; Fil. 3:10,11; Kol. 2:12; 3:10; Ibr. 12:1; 1Pet. 2:2. □ **6:5 «Qünki Məsiḥning ölümigə ohxax bir ölümdə Uning bilən birgə baoɳlanoɳanikənmiz, əmdi biz qokum Uning tirilixigə ohxax bir tirilixtimu uning bilən birgə bolimiz» —** «Uning ölümigə ohxax bir ölüm» suoɳa qəmüldürülüxni kərsitidu; «Uning tirilixigə ohxax bir tirilix» bizningqə (1) yengi ḥayatḳa erixix; wə (2) ḳiyamət künidiki tirilixnimu kərsitidu. ■ **6:5** Rim. 8:11; Kol. 3:1.

өlgən■ 7 (qünki өlgən kixi gunaḥtin halas bolοŋan bolidu).■ 8 Məsiḥ bilən billə өlgən bolsaq, uning bilən təng yaxaydiοŋanliqimizοŋimu ixinimiz.■ 9 Qünki Məsiḥning өlümdin tirilgəndin keyin qayta өlməydiοŋanliqi, өlümning əmdi Uning üstidin yənə ḥөkümranliq qilalmaydiοŋanliqi bizgə məlum. ■ 10 Qünki Uning өlümi, U gunaḥni bir tərəp qilix üqün pəqət bir qetimliq өldi; Uning ḥazir yaxawatqan ḥayati bolsa, U Hudaοŋa yüzlinip yaxawatqan ḥayattur. □ ■ 11 Xuningοŋa ohxax, silərmu өzünglarni gunaḥqa nisbətən өlgən, əmma Məsiḥ Əysada bolup Hudaοŋa yüzlinip tirik dəp ḥesablanglar.
12 Xunga gunaḥning өlidiοŋan teninglarda ḥөkümranliq qilixiοŋa yol qoymanglar, uning rəzil arzu-ḥəwəslirigə boysunmanglar, 13 xuningdək teninglarning ḥeq əzasini ḥəqqaniyətsizliqqa qoral qilip gunaḥqa tutup bərmənglar. Əksiqə, өlümdin tirildürülgənlərdək, өzünglarni Hudaοŋa atanglar ḥəmdə teninglardiki əzalarni ḥəqqaniyətning qorali qilip Hudaοŋa atanglar.■
14 Gunaḥ silərning üstünglarοŋa ḥeq ḥөkümranliq qilmaydu; qünki silər Təwrat qanunining astida əməs, bəlki Hudaning meḥir-xəpqiti astida yaxawatisilər.

Ḥəqqaniyliqning quli bolux ḥayatliq yolidur

15 Undaqta, qandaq qilix kerək? Qanunning astida əməs, meḥir-xəpqət astida bolοŋanliqimiz üqün gunaḥ sadir qiliwərsək bolamdu? Yaq, ḥərgiz! 16 Өzliringlarni itaətmən qullardək birigə tutup bərsənglar, xu kixining quli bolοŋanliqinglarni bilməmsilər — yaki өlümgə elip baridiοŋan gunaḥning qulliri, yaki Huda aldida ḥəqqaniyliqqa elip baridiοŋan itaətmənlikning qulliri boluxunglar muqərrər? ■
17 Hudaοŋa təxəkkür! Burun gunaḥning quli bolοŋansilər, biraq *Məsiḥning* təlimigə baxlinip, bu təlim kөrsətkən nəmunigə qin dilinglardin itaət qildinglar. 18 Silər gunaḥning küqidin qutuldurulup, ḥəqqaniylikning qulliri boldunglar.■
19 Ətliringlar ajiz bolοŋaqqa, silərgə insanqə səzləwatimən: — ilgiri silər tən əzayinglarni napak ixlarοŋa wə əhlaqsizliqqa qullardək tutup berixinglar bilən tehimu əhlaqsizliqlarni qiloŋandək, əmdi ḥazir tən-əzaliringlarni pak-muqəddəslikkə baxlaydiοŋan ḥəqqaniyliqqa qullardək tutup beringlar. □ 20 Silər gunaḥning qulliri bolοŋan waqtinglarda, ḥəqqaniylikning ilkidə əməs idinglar. ■
21 Ḥazir nomus dəp qariοŋan burunqi ixlardin xu qaοŋda silər zadi qandaq mewə kөrdünglar? U ixlarning aqiweti өlümdür. 22 Biraq, ḥazir silər gunaḥtin ərkin qilinip, Hudaning qulliri bolοŋan ikənsilər, silərdə өzünglarni pak-muqəddəslikkə elip baridiοŋan mewə bar, uning nətijisi mənggülük ḥayattur.
23 Qünki gunaḥning ix ḥəqqi yənila өlümdur, biraq Hudaning Rəbbimiz Məsiḥ Əysada bolοŋan sowοŋiti bolsa mənggülük ḥayattur.■

7

■ **6:6** Gal. 2:20; 5:24; Fil. 3:10; 1Pet. 4:1, 2. ■ **6:7** 1Pet. 4:1. ■ **6:8** 2Tim. 2:11. ■ **6:9** Wəḥ. 1:18. □ **6:10** **«Uning ḥazir yaxawatqan ḥayati bolsa, U Hudaοŋa yüzlinip yaxawatqan ḥayattur»** — «Hudaοŋa yüzlinip yaxawatqan ḥayattur»: bu ibarining bəlkim üq mənisi bar boluxi mumkin; (1) Hudaning xan-xəripi üqün yaxax; (2) Hudaοŋa pütünləy tayinip yaxax (xundaq qiloŋanda өlüm bolmaydu); (3) Hudaning yetəkqiliki astida yaxax. Rosul bəlkim ixəngüqilərning yaxawatqan yengi ḥayatimu өzining xəhsiy niyətliri üqün əməs, bəlki «Hudaοŋa yüzlinip yaxawatqan» boluxi kerək, deməkqi bolidu (11-ayətni kөrüng). ■ **6:10** 1Pet. 2:24. ■ **6:13** Luqa 1:74; Rim. 12:1; Gal. 2:20; Ibr. 9:14; 1Pet. 4:2. ■ **6:16** Yḥ. 8:34; 2Pet. 2:19. ■ **6:18** Yḥ. 8:32; Gal. 5:1; 1Pet. 2:16. □ **6:19** **«ətliringlar ajiz bolοŋaqqa, silərgə insanqə səzləwatimən...»** — «mən insanqə səzləwatimən» degən ibarə tooŋruluq 3:5tiki izaḥatni kөrüng. ■ **6:20** Yḥ. 8:34. ■ **6:23** Yar. 2:17; Rim. 5:12; 1Kor. 15:21; Yaq. 1:15.

Nikaḫ munasiwitidin misal

1 I ķerindaxlar, mən ḫazir Təwrat ķanunini bilgənlərgə səzləwatimən; silər
ķanunning pəķət ḫayat waķtidila insan üstigə ḫəkümran bolidiɳanliķini
bilməmsilər?
2 Məsilən, eri bar ayal, eri ḫayatla bolidikən, ķanun boyiqə erigə baɳlanɳan; lekin
eri ələp kətsə, *əzini erigə baɳlioɳan* nikaḫ ķanunidin azad ķilinidu.■ 3 Xuning üqün,
bu ayal eri ḫayat waķtida baxķa bir ərgə baɳlansa, zinahor ayal dəp atilidu. Lekin
eri ələp kətsə, u *nikaḫ* ķanunidin ərkin bolidu; xu ķaɳda baxķa bir ərgə təgsə, zina
ķiloɳan bolmaydu.■ 4 Huddi xuningdək, ķerindaxlar, silər Əysa Məsiḫning *ķurbanliķ*
teni arķilik Təwrat ķanunioɳa nisbətən əldünglar. Buning məķsiti silərning baxķa
birsigə, yəni ələmdin Tirilgüqigə baɳlinixinglar wə xuning bilən Hudaoɳa mewə
berixinglardin ibarəttur.□ ■
5 Qünki biz «ət»ning ilkidə waķtimizda, Təwrat ķanuni gunaḫning arzu-ḫəwəslirini
tehimu ķozoɳap, tenimizdiki əzalarda ələmgə elip baridioɳan mewini qiķaroɳanidi;□
6 lekin, ḫazir biz Təwrat ķanunining ilkidin ərkin bolduķ. Qünki əzimizni booɳup
turidioɳan bu ķanunoɳa nisbətən ələn bolup, ķanunning dəsturining kona yolida
əməs, bəlki Roḫning yengi yolida *Hudaning* ķulluķida bolimiz.□ ■

Muķəddəs ķanun wə gunaḫ

7 Undaķta nemə degülük? Təwrat ķanunining əzi gunaḫmu? Ḫərgiz undaķ əməs!
Dərwəķə, ķanunning kərsətmiliri bolmisa, gunaḫning nemə ikənlikini bilməyttim.
Ķanun «nəpsaniyətqilik ķilma» demigən bolsa, nəpsaniyətqilikning nemə ikənlikini
bilmigən bolattim.■ 8 Lekin gunaḫ ķanunning əmri arķilik pursət tepip, iqimdə
ḫərhil nəpsaniyətqiliklərni ķozoɳidi. Təwrat ķanuni bolmisa, gunaḫmu ələktək
jansiz bolatti.■ 9 Bir qaoɳlarda ķanunning sirtida yaxioɳinimda ḫayat idim, lekin
ķanun əmrini bilixim bilənla, gunaḫmu janlinip, meni ələmgə elip bardi. □ 10 Əslidə
kixigə ḫayatliķ elip kəlsun dəp buyruloɳan ķanunning əmri əksiqə manga ələm elip

---

■ **7:2** 1Kor. 7:2,10,39. ■ **7:3** Mat. 5:32. □ **7:4 «Buning məķsiti silərning baxķa birsigə, yəni ələmdin Tirilgüqigə baɳlinixinglar wə xuning bilən Hudaoɳa mewə berixinglardin ibarəttur» —** birdinbir «ələmdin Tirilgüqi» Məsiḫdur, əlwəttə. «Hudaoɳa mewə berix»ning ḫər tərəplimə mənisi bar; «nikaḫning mewisi» adəttə balilar bolidu; Məsiḫkə baɳlinixning nətijisi bəlkim baxķilarning biz arķilik Hudaoɳa etiķad baɳlap Uningoɳa pərzənt boluxidin ibarət bolidu; bu, xübḫisizki, rosul muxu yərdə kərsətkən «mewə»ning bir ķismi. «Gal.» 5:22nimu kərüng. ■ **7:4** Gal. 2:19; 1Pet. 4:1. □ **7:5 «Qünki biz «ət»ning ilkidə waķtimizda, Təwrat ķanuni gunaḫning arzu-ḫəwəslirini tehimu ķozoɳap, tenimizdiki əzalarda ələmgə elip baridioɳan mewini qiķaroɳanidi» —** «ət» degən səzning muxu yərdiki mənisi tooɳruluķ «kirix səz»imizni kərüng. «Təwrat ķanuni gunaḫning arzu-ḫəwəslirini tehimu ķozoɳap» degən səzlər ķanunning insanning təbiitidə pəyda ķiloɳan təsirlirini kərsitidu. Buning üq təripi bar: (1) insanning nuroɳun ķilmixliri angsiz; (2) insanning təbiiti bək tətür bolup, Huda buni ķil desə, u baxķiqə ķilidu; (3) (əng muḫimi) nuroɳun kixilər xu guwaḫliķni beriduki, əzining Hudaning ķanunlirioɳa əməl ķilixķa tirixķanseri əz gunaḫliri tehimu axkarilinidu, ḫətta kəpiyip ketidu. Təwəndiki 7-25-ayətlərdə Pawlus əzining bu tooɳruluķ təjribisini biz üqün ķiskiqə bayan ķilidu. □ **7:6 «lekin, ḫazir biz Təwrat ķanunining ilkidin ərkin bolduķ. Qünki əzimizni booɳup turidioɳan bu ķanunoɳa nisbətən ələn bolup, ķanunning dəsturining kona yolida əməs, bəlki Roḫning yengi yolida (Hudaning) ķulluķida bolimiz» —** oķurmən «Təwrat ķanuni»ɳa əməl ķilay desə, uningda 613 maddiliķ əmr-bəlgilimining bar ikənlikini bilixi kerək. Ularoɳa əməl ķilix biryaķta tursun, ularni esidə qing tutuxla kəp adəmlərgə ķiyin kelixi mumkin. «Roḫ» — Hudaning Muķəddəs Roḫi. ■ **7:6** Rim. 2:29; 2Kor. 3:6. ■ **7:7** Mis. 20:17; Ķan. 5:21; Rim. 3:20; Ibr. 7:18. ■ **7:8** Yḫ. 15:22; Rim. 4:15; 5:20; Gal. 3:19. □ **7:9 «bir qaoɳlarda ķanunning sirtida yaxioɳinimda ...» —** buning mənisi bəlkim: «Təwrat ķanunining məndin nemini tələp ķilidioɳanliķini qüxənməydioɳan waķtimda,....». **«ķanun əmrini bilixim bilənla...» —** grek tilida «ķanun əmri manga kəlgəndila,....». **«....gunaḫmu janlinip, meni ələmgə elip bardi» —** muxu ayəttiki «ələm» xübḫisizki, roḫiy jəḫəttiki ələmni kərsitidu.

kəldi. □ 11 Qünki gunah ķanunning əmri bilən ḥujum pursitini tepip, meni azdurdi wə əmr arķilik meni əltürdi.
12 Buningdin ķarioła nda ķanun ḥəķikətən pak-muķəddəstur, uning əmrimu muķəddəs, tooła ra-adalətlik wə yahxidur. ■ 13 Undaķta, yahxi boloła ini manga əlüm boldimu? Ḥərgiz undaķ əməs! Bəlki, gunaḥning ķəwətla ķəbiḥ ikənliki əmr arķilik oquķ axkarilinixi üqün, bu yahxi əmrning wasitisi bilən gunah məndə əlüm pəyda ķildi.

Gunaḥning dəḥxətlik küqi

14 Təwrat ķanunining «roḥķa təwə» ikənlikini bilimiz. Biraķ mən bolsam «ətkə təwə»durmən, demək gunaḥķa ķuldək setiloła nmən. □ ■ 15 Qünki nemə ķiliwatķinimni əzümmu bilməymən. Qünki əzüm niyət ķiloła n ixlarni ķilmaymən; əksiqə, nəprətlinidioła inimni ķilimən. ■ 16 Lekin əgər əzüm halimioła n ixlarni ķilsam, əzüm ķanunning yahxi ikənlikini etirap ķiloła n bolimən. 17 Xundaķ ikən, bu ixlarni mən əməs, bəlki iqimdə məwjut boloła n gunah ķilduridu. 18 Iqimdə, yəni mening ətlirimdə ḥeq yahxiliķning məwjut əməslikini bilimən; qünki yahxilik ķilix niyitim bar bolsimu, uni ķilalmaymən. ■ 19 Xuning üqün əzüm halioła n yahxiliķni ķilmay, əksiqə halimioła n yamanliķni ķilimən. 20 Əzüm niyət ķilmioła n ixni ķilsam, buni ķilidioła n mən əməs, bəlki iqimdə makan ķiloła n gunahtur.
21 Buningdin əzümdiki xundaķ bir ķanuniyətni bayķaymənki, yahxiliķni ķilmaķqi boloła inimda, yamanlik ḥaman iqimdə manga ḥəmraḥ bolidu. □ 22 Ķəlbimdə Hudaning ķanunidin səyünimən; ■ 23 biraķ tenimdiki əzalirimda baxķa bir ķanuniyətni sezimən. Bu ķanuniyət ķəlbimdiki ķanun bilən jəng ķilip, meni tenimdiki əzalirimdiki gunah sadir ķilduroła uqi ķanuniyətkə əsir ķilidu. ■ 24 Nemidegən dərdmən adəmmən-ḥə! Əlümgə elip baridioła n bu tenimdin kimmu meni ķutķuzar?
25 Rəbbimiz Əysa Məsiḥ arķilik Hudaoła təxəkkür bolsun! Xundaķ ķilip, ķəlbim bilən Hudaning ķanunioła itaət ķilimən, lekin ətlirimdə gunah sadir ķilduroła uqi ķanuniyətkə itaət ķilimən.□

8

Muķəddəs roḥtiki ḥayatlik ķanuniyiti

1 Hulasilisaķ, Məsiḥ Əysada boloła nlar gunaḥning jazasioła məḥkum bolmaydu.
2 Qünki Məsiḥ Əysada boloła n ḥayatliķni bəhx etidioła n Roḥning ķanuniyiti adəmni gunaḥķa wə əlümgə elip baridioła n ķanuniyəttin silərni halas ķildi.□ ■ 3 Qünki *gunaḥlik* ət elip kelidioła n ajizlik tüpəylidin Təwrat ķanuni ķilalmioła nanni Hudaning Əzi *ķildi*; U Əz Ooła lini gunaḥkar ətlik ķiyapəttə gunaḥni bir tərəp ķilixķa əwətip,

---

□ **7:10 «Əslidə kixigə ḥayatlik elip kəlsun dəp buyruloła n ķanunning əmri ...»** — məsilən, «Ķan.» 4:1ni kərüng. ■ **7:12** 1Tim. 1:8. □ **7:14 «biraķ mən bolsam «ətkə təwə»durmən, demək gunaḥķa ķuldək setiloła nmən»** — «ətkə təwə» yaki «əttə boloła n» tooła ruluk kirix səzni kərüng. ■ **7:14** Yəx. 52:3. ■ **7:15** Gal. 5:17. ■ **7:18** Yar. 6:3,5; 8:21. □ **7:21 «Buningdin əzümdiki xundaķ bir ķanuniyətni bayķaymənki, yahxiliķni ķilmaķqi boloła inimda, yamanlik ḥaman iqimdə manga ḥəmraḥ bolidu»** — grek tilida «ķanuniyət» wə «ķanun» birla səz bilən ipadilinidu. ■ **7:22** Əf. 3:16. ■ **7:23** Gal. 5:17. □ **7:25 «Rəbbimiz Əysa Məsiḥ arķilik Hudaoła təxəkkür bolsun!»** — demək, u əzi ķilalmaydioła n ixni Huda Əzi ķiloła n; baxķiqə eytķanda, «Rəbbimiz Əysa Məsiḥ arķilik adəmni ķutķuzidioła n Hudaoła təxəkkür!». **«xundaķ ķilip, ķəlbim bilən Hudaning ķanunioła itaət ķilimən, lekin ətlirimdə gunaḥ sadir ķilduroła uqi ķanuniyətkə itaət ķilimən»** — təwəndiki 8-bab, 8-9-ayətni kərüng. □ **8:2 «silərni halas ķildi»** — bəzi kona kəqürmə oram yazmilarda «meni halas ķildi» dəp yezilidu. ■ **8:2** Yḥ. 8:36; Rim. 6:18, 22; Gal. 5:1.

əttiki məwjut gunaɦni *ölümgə* məɦkum ķiliwətti;□ ■ 4 buning bilən *muķəddəs* ķanunning ɦəkķaniy təlipi ətkə əgəxməydioɳan, bəlki Roɦķa əgixip mangidioɳan bizlərdə əməlgə axurulidu.□

5 Qünki ətkə boysunidioɳanlar ətkə has ixlarning oyida yüridu; Muķəddəs Roɦķa boysunidioɳanlar bolsa, xu Roɦķa ait ixlarning oyida yüridu.□ ■ 6 Əttiki oy-niyətlər adəmni ölümgə elip baridu; Muķəddəs Roɦķa ait oy-niyətlər ɦayatlik wə hatirjəm-amanlikтur; 7 qünki əttiki oy-niyətlər Hudaoɳa düxmənliktur; qünki ət Hudaning ķanunioɳa boysunmaydu ɦəm ɦətta uningoɳa boysunuxi mumkin əməs; 8 əttə boloɳanlar Hudani hursən ķilalmaydu.

9 Əmma silərgə kəlsək, pəķət Hudaning Roɦi dərwəķə iqinglarda yaxawatķan bolsa, silər əttə əməs, bəlki Roɦta yaxaysilər. Əmma Məsiɦning Roɦioɳa igə bolmioɳan adəm bolsa, u Məsiɦkə mənsuplardin əməs. ■ 10 Lekin Məsiɦ ķəlbinglarda bolsa, teninglar gunaɦ tüpəylidin ölümning ilkidə bolsimu, ɦəkķaniylik tüpəylidin roɦinglar ɦayattur. □ 11 Ɦalbuki, ölgən Əysani ölümdin Tirildürgüqining Özidiki Roɦ silərdə yaxisa, Məsiɦni ölümdin tirildürgüqi ķəlbinglarda yaxawatķan Roɦi arķilik ölidioɳan teninglarnimu ɦayati küqkə igə ķilidu.□ ■

12 Xuning üqün, ķerindaxlar, biz ətkə ķərzdar əməs, yəni uningoɳa əgixip yaxaxķa ķərzdar əməsmiz. 13 Qünki ətkə əgixip yaxisanglar, ɦalak bolisilər; lekin Muķəddəs Roɦķa tayinip əttiki ķilmixlarni ölümgə məɦkum ķilsanglar, yaxaysilər. □ 14 Qünki kimlərki Hudaning Roɦining yetəkqilikidə yaxisa, xularning ɦəmmisi Hudaning pərzəntliridur. ■ 15 Qünki silər ķobul ķioɳan roɦ ķullukķa ait əməs, xundakla silərni ķayta ķorķunqķa saloɳuqi birhil roɦ əməs, bəlki silər ooɳullukķa elip baridioɳan Roɦni ķobul ķiloɳansilər; U arķilik «Abba, ata!» dəp nida ķilimiz. □ ■ 16 Roɦ bizning öz roɦimiz bilən billə bizning Hudaning baliliri ikənlikimizgə guwaɦlik beridu. ■ 17 Hudaning baliliri ikənmiz, əmdi mirashorlarmu bolimiz — Hudaning mirashorliri ɦəmdə Məsiɦ bilən təng mirashor bolimiz — pəķətla uning bilən təng azab-okubət tartsakla, uning bilən xan-xərəptin təng bəɦrimən bolimiz.■

□ **8:3 «U (Huda) Öz Ooɳlini gunaɦkar ətlik ķiyapəttə gunaɦķa ķurbanlik süpitidə gunaɦni bir tərəp ķilixķa əwətip» —** Əysa Məsiɦ pütünləy insan boldi, uning teni bizning tenimizgə ohxax, birak uning eti «gunaɦkar ət» əməs idi; xunga Pawlus uning: «gunaɦkar ətkə **ohxaydioɳan** ətlik ķiyapət»lik təndə dunyaoɳa kəlgənlikini bayan ķilidu. ■ **8:3** Ros. 13:39; Rim. 3:28; Gal. 2:16; Ibr. 7:18. □ **8:4 «muķəddəs ķanunning ɦəkķaniy təlipi… (Muķəddəs) Roɦķa əgixip mangidioɳan bizlərdə əməlgə axurulidu» —** «ķanunning ɦəkķaniy təlipi» — kirix səzimizdə «ixəngüqilərning Təwrat ķanuni bilən munasiwiti tooɳruluk» yazoɳinimizni kərüng. □ **8:5 «Muķəddəs Roɦ» —** grek tilida «Roɦ». 6-, 13-, 23-, 26- wə 27-ayəttimu xundak. ■ **8:5** 1Kor. 2:14. ■ **8:9** 1Kor. 3:16. □ **8:10 «Lekin Məsiɦ ķəlbinglarda bolsa, teninglar gunaɦ tüpəylidin ölümning ilkidə bolsimu, ɦəkķaniylik tüpəylidin roɦinglar ɦayattur» —** demək, birsi etiķad arķilik Hudaning ɦəkķaniylikioɳa erixkən bolsa, xu ɦaman mənggülük ɦayat uning roɦida baxlinidu. Baxķa birhil tərjimisi: «ɦəkķaniylik tüpəylidin (Muķəddəs) Roɦ silərning ɦayatinglar boldi». □ **8:11 «Məsiɦ Əysani ölümdin Tirildürgüqi» —** Huda, əlwəttə. **«Ɦalbuki, ölgən Əysani ölümdin Tirildürgüqining Özidiki Roɦ silərdə yaxisa, Məsiɦni ölümdin Tirildürgüqi ķəlbinglarda yaxawatķan Roɦi arķilik ölidioɳan teninglarnimu ɦayati küqkə igə ķilidu» —** bu bayanni ikki tərəptə qüxəngili bolidu: (1) Huda ķiyamət künidə bu dunyada ölidioɳan tenimizni tirildüridu; (2) tenimiz bu dunyada gunaɦ tüpəylidin «ölümgə məɦkum boloɳan» (10-ayət), lekin Huda bizgə Öz Roɦi arķilik ɦayat ətküzüp, tenimizni küqəytip janlanduridu. Bizningqə ɦər ikki mənisi tooɳridur. ■ **8:11** Rim. 6:4, 5; 1Kor. 6:14; 2Kor. 4:14; Əf. 2:5; Kol. 2:13. □ **8:13 «… Ətkə əgixip yaxisanglar, ɦalak bolisilər» —** grek tilida «… Ətkə əgixip yaxisanglar, ölisilər». ■ **8:14** Gal. 5:18. □ **8:15 «…silər ooɳullukķa elip baridioɳan Roɦni ķobul ķiloɳansilər» —** «ooɳullukķa elip baridioɳan» — «Hudaoɳa ooɳul boluxķa elip baridioɳan», demək. Grek tilida bu səz adəttə birsining yetim balini öz ooɳlum dəp ķobul ķilip beķiwelixini kərsitidu. **«U arķilik «Abba, ata!» dəp nida ķilimi» —** «Abba» degən səz ibraniy tili bolup, «səyümlük ata» degən mənidə. «Abba» ɦəm səyümlük munasiwətni ɦəm ɦərmətni bildüridu. Pawlus ibraniy tilidiki bu səzni grek tilida səzləydioɳan Rim xəɦiridiki etiķadqilaroɳa muxu yərdə tonuxturidu. ■ **8:15** Yəx. 56:5; 1Kor. 2:12; Gal. 3:26; 4:5, 6; 2Tim. 1:7. ■ **8:16** 2Kor. 1:22; 5:5; Əf. 1:13; 4:30. ■ **8:17** 2Tim. 2:11,12.

Kəlgüsidiki xan-xərəp

18 Qünki mən ḥazirki azab-oḳubətlərning kəlgüsidə bizdə axkarilinidioła xan-xərəplərgə ḥeq selixturołuqilikі yoḳ dəp ḥesablaymən. □ ■ 19 Qünki pütkül kainat Hudaning oołullirining ayan ḳilinixini intizarlik bilən kütməktə. 20-21 Qünki yaritiloła kainat *Hudaning ləniti astida ḳelip*, bimənilikkə qəktürüldi. Bu, kainatning өz ihtiyari bilən əməs, bəlki uni qəktürgüqining iradisi bilən boldi wə xundak ümidi bilən boldiki, kainat өzimu qirixtin boloła kulluktin kutkuzulup, Hudaning pərzəntlirigə beoła ixlinidioła xan-xərəpkə təwə boloła ḥərlükkə erixtürülüxtin ibarət idi.

22 Qünki pütkül kainatning ḥaziroła nalə-pəryad kətürüp, tuoła tolоła ḳining azabini birliktə tartiwatḳanliḳini bilimiz. ■ 23 Yaloła kainat əməs, ḥətta bizmu, yəni *mukəddəs* Roḥning tunji qiḳaroła mewisidin bəḥrimən boloła bizlərmu dilimizda nalə-pəryad kətürməktimiz ḥəmdə *Hudaning* oołulliri süpitidə ḳobul ḳiliniximizni, yəni tenimizning nijatning ḥərlükigə qiḳirilixini intizarlik bilən kütməktimiz.□ ■

24 Biz ümidkə baoła noła qḳa tḳuzuloła nikənmiz. Lekin ümid ḳilinoła nərsə kərülgən bolsa, u yənə ümid bolamdu? Kimmu kəz aldidiki nərsini ümid ḳilsun? 25 Birak, tehi kərmiginimizgə ümid baoła lioła nikənmiz, uni səwrqanlik bilən kütüximiz kerəktur.

26 Xuningdək, insaniy ajizliḳimizda *Mukəddəs* Roḥ kelip bizgə yardəm ḳilidu; qünki ḳandak dua ḳiliximiz kerəklikini bilməymiz. Lekin Roḥning Өzi ipadiligüsiz nalə-pəryad bilən biz üqün *Hudaning aldida* turup dua-tilawət ḳilmaḳta. □ ■ 27 Insanlarning ḳəlbini inqikiləp kəzitip Ḳarioła uqi bolsa, *Mukəddəs* Roḥning oyniyətlirining nemə ikənlikini bilidu; qünki U Hudaning iradisi boyiqə mukəddəs bəndiliri üqün *Hudaning aldida* dua ḳilip ətünməktə. 28 Xundakla xuni bilimizki, pütkül ixlar Hudani səyidioła nlarning, yəni uning məksət-muddiasi boyiqə qaḳiriloła nlarning bəht-bərikitigə birliktə hizmət ḳilmaḳta. 29 Qünki Huda aldin kəngligə pükkənkixilərni, ularning kəlgüsidə Өz Ooła lining obrazioła ohxax bolidioła inini, Ooła lining nuroła un ḳerindaxliri arisidiki tunji ooła li bolidioła inini aldin bəlgiligən. □ ■ 30 Aldin bekitkən kixilərni U qaḳirdi, qaḳiroła nkixilərni U ḥəḳḳaniy

---

□ **8:18 «kəlgüsidə bizdə axkarilinidioła xan-xərəplərgə ḥeq selixturoła uqilikі yoḳ» —** «ḥeq selixturoła uqilikі yoḳ» grek tilida «selixturuxḳa ərziməydu». «Bizdə axkarilinidioła xan-xərəplər» — baxḳa birhil tərjimisi: «bizgə axkarilinidioła xan-xərəplər...». Birak keyinki ayətkə ḳarioła nda tərjimimiz tooła ridur. ■ **8:18** Mat. 5:12; 2Kor. 4:10, 17; Fil. 3:20; 1Pet. 4:13; 1Yuḥa. 3:1, 2. ■ **8:22** Wəḥ. 5:13 □ **8:23 «...Hudaning oołulliri süpitidə ḳobul ḳiliniximiz...» —** grek tilida «ooła lukḳa ḳobul ḳiliniximizni». **«yaloła kainat əməs, ḥətta bizmu, yəni Mukəddəs Roḥning tunji qiḳaroła mewisidin bəḥrimən boloła bizlərmu dilimizda nalə-pəryad kətürməktimiz ḥəmdə (Hudaning) ooła lulliri süpitidə ḳobul ḳiliniximizni, yəni tenimizning nijatning ḥərlükigə qiḳirilixini intizarlik bilən kütməktimiz»** — bu ayəttiki üq nukta tooła ruluk tohtilimiz; (1) «Mukəddəs Roḥning tunji qiḳaroła mewisi»; bu ibarining bəlkim ikki jəḥəti bar: (a) Mukəddəs Roḥ barlik ixəngüqilərdə Hudaning mewisini, yəni muḥəbbət, xadlik, hatirjəmlik ḳatarlikłarni qiḳiridu; bu mewə bolsa Hudaning padixaḥliḳining bu dunyada qiḳaroła n tunji mewisidur wə xundakla uning reallikioła ispat bolidu (14:17ni kərüng); (ə) ixəngüqilər өzliridə qiḳiriloła n bu mewidin bəḥrimən bolup, uningdin Hudaning padixaḥliḳining kəlgüsidə pütkül dunyaoła , jümlidin өzlirining ḥəmmisi üstigə toluk ḥəkümranlik ḳilidioła nlikioła ispat ḥəm kapalət dəp bilidu; (2) «ooła l süpitidə ḳobul ḳilinix» — kona zamanlarda mətiwər adəm məlum namrat yaki «jəmiyəttə orni yoḳ» bir yax kixini bekiwalmaḳqi bolsa, jamaətni qong sorunoła qaḳirip uni «өz ooła lum», «өz ḳizim» dəp jakarlaytti. Rosul Hudamu kəlgüsidə aləm aldida ixəngüqilərni «Өz ooła lum» dəp xundak jakarlaydioła nlikini kərsətməkqi. (3) «tenimizning nijattiki ḥərlükkə qiḳirilixi» — ḥazir ixəngüqilərgə Hudaning nijat-iltipati bilən yengi roḥi, yengi ḳəlbi bar; Məsiḥ Өysa biz üqün erixkən nijatta yənə «yengi tenimiz»mu bar, ḳiyamət künidə uni U bizgə beridu. ■ **8:23** Luḳa 21:28. □ **8:26 «...insaniy ajizliḳimizda Mukəddəs Roḥ kelip bizgə yardəm ḳilidu... » —** «Mukəddəs Roḥ» — grek tilida pəḳət «Roḥ» deyilidu. ■ **8:26** Mat. 20:22; Yak. 4:3. □ **8:29 «Huda... Ooła lining nuroła un ḳerindaxliri arisidiki tunji ooła li bolidioła inini aldin bəlgiligən» —** «tunji ooła l» birinqi orunda, muxu yərdə pütkül aləmdə birinqi orunda turidu, əlwəttə. «Zəb.» 89:27ni kərüng. ■ **8:29** Kol. 1:18.

kildi; ҳəkkaniy kilogанlarogа U xan-xərəp ata kildi.

Hudaning mehir-muҳəbbitining küqlükliki

31 Undakta, bu ixlarogа yənə nemə dəyli? Huda biz tərəptə turogанikən, kimmu
bizgə karxi qikalisun?! ■ 32 Öz Oogлinimu ayimay, Uni ҳəmmimiz üqün pida
yoligа tapxurogан *Huda*, Uningogа koxup ҳəmmini bizgə xərtsiz ata kilmay kalarmu?
■ 33 Kimmu Hudaning tallioganliri üstidin xikayət kilalisun?! Huda ҳəkkaniy
kilogan yərdə, ■ 34 kimmu gunaҳka məҳkum kilalisun? Əlgən, xundakla tirilgən
wə Hudaning ong yenida turuwatkan, ҳəmdə biz üqün *Hudaning aldida* turup dua-
tilawət kiliwatkan Məsiҳ xundak kilarmu?! □ ■ 35 Kim bizni Məsiҳning mehir-
muҳəbbitidin ayriwetəlisun? Japa-muxəkkətmu, dərd-ələmmu, ziyankəxlikmu,
aqarqilikmu, yalingaqlikmu, heyim-hətərmu yaki kiliqmu? 36 *Mukəddəs yazmilarda*
eytilogинidək: —
«Seni dəp kün boyi kirilmaktimiz,
Booguzlinixni kütüp turogan koylardək ҳesablanmaktimiz». □ ■
37 Birak bizni Səygüqigə tayinip bularning ҳəmmisidə ogaliplarning ogalipi bol-
maktimiz; 38 Xuningogа kət'iy kayil kilindimki, məyli ölüm bolsun ҳayatlik bolsun,
pərixtilər bolsun jin-xəytan ҳəkümranlar bolsun, ҳazirki ixlar yaki kəlgüsidiki ixlar
bolsun, ҳərkandak roҳiy küqlər bolsun, □ 39 pələk bolsun ҳang bolsun, xundakla
pütkül kainatta yaritilogan ҳərkandak baxka bir xəy'i bolsun, bizni Rəbbimiz Məsiҳ
Əysada bologan Hudaning mehir-muҳəbbitidin ҳeqkaqan ayriwətküqi bolalmaydu.

9

Huda wə Uning tallioginі Israil

1 Mən Məsiҳtə ҳəkikətni səzləymən, yalogan gəp eytmaymən, wijdanim Mukəddəs
Roҳning ilkidə bolup əzəmgə guwaҳlik kilmakta —□ ■ 2 Kəlbimdə zor dərd-
ələm wə tügimәs azab bar. 3-4 Qünki mening buradərlirim, yəni jismaniy
jəҳəttiki kerindaxlirim bologan Israillarni *nijat tapkuzalisam Hudaning* lənitigə kelip
Məsiҳtin məҳrum kiliniximni tiləxkə razi idim; ular Israillar! — ulargа oogulluk
ҳokuki, *Hudaning* xan-xəripining ayan kilinixi, əҳdiliri, Təwrat kanunining amanət
boluxi, ibadət hizmətliri wə *Təwrat* wədiliri nesiwə kilindi. □ ■ 5 Uluog *ibraniy*

■ **8:31** Qəl. 14:8. ■ **8:32** Yar. 22:12; Yəx. 53:5; Yҳ. 3:16. ■ **8:33** Yəx. 50:8. □ **8:34 «Əlgən, xundakla tirilgən wə Hudaning ong yenida turuwatkan, ҳəmdə biz üqün ... dua-tilawət kiliwatkan Məsiҳ»** — «Hudaning ong yenida» bolsa aləmning əng yukiri jayi, ҳəmmini baxkuridiogan yər. ■ **8:34** Ibr. 7:25. □ **8:36 «Seni dəp kün boyi kirilmaktimiz, booguzlinixni kütüp turogan koylardək ҳesablanmaktimiz»** — «Zəb.» 44:22 — nəkil kəltürülgən bu ayət boyiqə ixəngüqilər Hudaning yolida, Hudani dəp kəp japa-muxəkkətlərgə wə ziyankəxlikkə uqrixi mumkin. ■ **8:36** Zəb. 44:22; 1Kor. 4:9; 2Kor. 4:11. □ **8:38 «pərixtilər bolsun jin-xəytan ҳəkümranlar bolsun,...»** — «jin-xəytan ҳəkümranlar» bolsa grek tilida pəkət «ҳəkümranlar»la deyilidu. Injilda bu səz adəttə jin-xəytanlarni kərsitidu («Əf.» 6:12ni kərüng). **«ҳərkandak roҳiy küqlər bolsun»** — grek tilida «ҳərkandak küqlər bolsun». □ **9:1 «mən Məsiҳtə ҳəkikətni səzləymən»** — «Məsiҳtə»: «Məsiҳgə mənsup bolup, Uning yetəkqilikidə, Uningdin iltipat, küq-kudrətni alogанda.....» degən mənidə,. «Kirix səz»imiznimu kərüng. ■ **9:1** Rim. 1:9; 2Kor. 1:23; 11:31; Gal. 1:20; Fil. 1:8; 1Tes. 2:5; 5:27. □ **9:3-4 «ulargа oogulluk ҳokuki,... wə Təwrat wədiliri nesiwə kilindi»** — «oogulluk ҳokuki» degəklik, Məsiҳ arkilik Hudaogа oogul boluxtiki imtiyaz. ■ **9:3-4** Mis. 32:32; Rim. 10:1; Mis. 4:22; Kan. 7:6; Rim. 2:17; 3:2; Əf. 2:12.

ata-bowiliri ularningkidur; jismaniy jəhəttə Məsih ularning əjdadidur. U barlik məwjudat üstidin ḥəküm sürgüqi, mənggü mubarək Hudadur. Amin! □ ■
6 — Birak Hudaning *Israilоɳa bolоɳan* səzi bikar boldi, deməymən; qünki Israildin bolоɳanlarning ḥəmmisila ḥəkikiy Israil ḥesablanmaydu;■ 7 xuningdək, Ibraḥimning əwladliri bolsimu, ḥəmmisila uning pərzəntliri ḥesablanmaydu. Qünki *mukəddəs yazmilarda Ibraḫimоɳa*: «Isḥaktin tərəlgənlərla sening nəsling ḥesablinidu» — deyilgən. □ ■
8 Demək, jismaniy jəhəttin *Ibraḫimdin* tərəlgən pərzəntlər Hudaning pərzəntliri boliwərməydu, bəlki *Hudaning* wədisi arkilik tərəlgənlər *Ibraḫimning* ḥəkikiy nəsli ḥesablinidu.■ 9 Qünki Hudaning bərgən wədisi mundak idi: «*Kelər yili* muxu qaoɳda kaytip kelimən, Sarah bir oоɳuloɳa ana bolidu».□ ■
10 Uning üstigə, Riwkah bir ərdin, yəni əjdadimiz Isḥaktin *ḳoxkezəkgə* ḥamilidar boloɳanda, ■ 11-12 Pərzəntliri tehi tuoɳulmioɳanda, ḥeqkandak yahxi yaki yaman ixnimu kilmasta, Huda Θzining adəmlərni tallaxtiki muddiasining ularning kiloɳan ix-əməllirigə əməs, pəkət Qakiroɳuqi boloɳanning iradisigə asaslanoɳanlikini kərsitix üqün, Riwkahoɳa: «Qongi kiqikining hizmitini kilidu» — deyilgənidi.□ ■
13 Huddi yənə mukəddəs yazmilarda eytiloɳinidək: «Yakupni səydüm, Əsawdin nəprətləndim».□ ■
14 Undakta, buloɳa nemə dəyli? Hudada adalətsizlik barmu? Ḥərgiz yok! ■
15 Qünki Huda Musaoɳa mundak degən: —
«Kimgə rəḥim kiloɳum kəlsə, xuningoɳa rəḥim kilimən,
Kimgə iq aoɳritkum kəlsə, xuningoɳa iq aoɳritimən».□ ■
16 Demək, bu ix insanning iradisigə yaki ularning tirixqanlikioɳa əməs, bəlki rəḥimdillik kərsətküqi Hudaoɳa baoɳliktur. 17 Qünki Huda mukəddəs yazmilarda Pirəwngə mundak degən: — «Mening seni tikliximdiki məksət dəl xuki, kudritimni üstüngdə kərsitix ḥəmdə namimning pütkül jaḥanoɳa jakarlinixi».□ ■
18 Demək, Huda halioɳinioɳa rəḥim kilidu, halioɳinini tax yürək kilidu.

□ **9:5 «uluoɳ ibraniy ata-bowiliri» —** demək, Ibraḥim, Isḥak, Yakup, Yüsüp wə Yəḥuda katarliklar. **«jismaniy jəhəttə Məsih ularning əjdadidur»** — demək, Məsiḥning tuoɳuluxining **roḥiy jəhətimu** bar idi — U ḥəm insandin (pak Israillik kiz Məryəmdin) ḥəm Mukəddəs Roḥdin tuoɳuloɳan. **«...məsih ularning əjdadidur. U barlik məwjudat üstidin ḥəküm sürgüqi, mənggü mubarək Hudadur. Amin!»** — rosul Pawluska əng dərd yətküzidioɳan ix — Məsih Israilda tuoɳuloɳan wə toluk Hudalik təbiiti bolsimu, Israillar əzliri uni, yəni əz Məsiḥini ḥeq tonumaytti. ■ **9:5** Yər. 23:6; Yḥ. 1:1; Ros. 20:28; Rim. 1:4; Ibr. 1:8,9,10. ■ **9:6** Qəl. 23:19; Yḥ. 8:39; Rim. 2:28; 3:3; 2Tim. 2:13. □ **9:7 «Isḥaktin tərəlgənlərla sening nəsling ḥesablinidu» —** («Yar.» 21:12). Bu səz intayin kiska bolup, toluk mənisi: «Mən sanga wədə kiloɳan əwladliring, yəni pütkül dunyaoɳa bəhtimni yətküzidioɳan əwladliring Ismaildin əməs, Isḥaktinla kelip qikidu» degəndək. ■ **9:7** Yar. 21:12; Gal. 3:29; 4:23; Ibr. 11:18. ■ **9:8** Gal. 4:28. □ **9:9 «Kelər yili muxu qaoɳda kaytip kelimən, Sarah bir oоɳuloɳa ana bolidu» —** («Yar.» 18:10, 14). Bu ayəttə deyilgən «oоɳul» Isḥak bolidu. ■ **9:9** Yar. 18:10. ■ **9:10** Yar. 25:21. □ **9:11-12 «Huda Θzining adəmlərni tallaxtiki muddiasining ularning kiloɳan ix-əməllirigə əməs, pəkət Qakiroɳuqi boloɳanning iradisigə asaslanoɳanlikini kərsitix üqün...» —** «Qakiroɳuqi boloɳan» — Huda Θzi, əlwəttə. **«Qongi kiqikining hizmitini kilidu»** — («Yar.» 25:23). Ḳoxkezəkning kiqiki Yakup, qongi Əsaw bolidu. ■ **9:11-12** Yar. 25:23. □ **9:13 «Yakupni səydüm, Əsawdin nəprətləndim» —** Təwrat, «Mal.» 1:2-3. ■ **9:13** Mal. 1:2-3. ■ **9:14** Kan. 32:4; 2Tar. 19:7; Ayup 34:10. □ **9:15 «Kimgə rəḥim kiloɳum kəlsə, xuningoɳa rəḥim kilimən, kimgə iq aoɳritkum kəlsə, xuningoɳa iq aoɳritimən» —** «Mis.» 33:19. ■ **9:15** Mis. 33:19. □ **9:17 «Qünki Huda mukəddəs yazmilarda pirəwngə mundak degən:...» —** Pirəwn Misirdiki padixah bolup, Israillarni kullukka saloɳan. U Hudaning Musa pəyoɳəmbər arkilik kəlgən pərmanlirioɳa zor karxilik kərsətkən wə baroɳanseri Hudaoɳa karap əz kənglini tax kilip Uning səzini anglimioɳan. Birak ahir berip Huda Θzining xan-xəripini kərsitix üqün, «Misirdin qikix»ta hatiriləngəndək, «Huda Pirəwnning kənglini kattik kildi» (9:12) wə xuning bilən Israilni uning kolidin kutkuzux üqün nuroɳun məjizilərni yaratti. **«Mening seni tikliximdiki məksət dəl xuki, kudritimni üstüngdə kərsitix ḥəmdə namimning pütkül jaḥanoɳa jakarlinixi»** — «Mis.», 9:16. ■ **9:17** Mis. 9:16.

Hudaning oɳəzipi wə xapaiti

19 Əmdi bəlkim sən manga: «Hudaning iradisigə ḥeqkim ḳarxi qiḳalmaydioɳan tursa,
undaḳta Huda nemə üqün insanni əyibləydu?» — deyixing mumkin.
20 Biraḳ, əy insan, Huda bilən takallaxḳudək kimsən? Ḳelipta xəkilləndürüliwatḳan
nərsə əzini xəkilləndürgüqigə: —
«Meni nemə üqün bundaḳ yasiding?» — deyələmdu? ■ 21 Humdanqining ohxax bir
kallək laydin esil orunoɳa ixlitidioɳan ḳaqimu, xundaḳla adəttiki orunoɳa ixlitidioɳan
ḳaqimu yasax ḥoḳuḳi yoḳmu? □ ■ 22 Huda Əz oɳəzipini kərsitixni wə küq-ḳudritini
tonutuxni niyət ḳiloɳan bolsa, oɳəzipigə layiḳ boloɳan, ḥalakətkə təyyarlanoɳan
«ḳaqilar»oɳa adəttin taxḳiri səwrqanliḳ bilən kəksi-ḳarnini kəng ḳilip kəlgən bolsa,
uningoɳa nemə boptu? □ 23-24 Wə xuning bilən Əzining rəḥim-xəpḳitining nixani
ḳiloɳan wə xan-xərəpkə muyəssər boluxḳa aldin'ala təyyarlioɳan «ḳaqilar»da, yəni
Əzi Yəḥudiylar arisidinla əməs, bəlki əllər arisidinmu qaḳiroɳan bizlərdə xan-
xəripining qəksizlikini namayan ḳilix üqün xundaḳ ḳilixni halioɳan bolsa, buningoɳa
nemə boptu?□
25 Bu huddi Hudaning Ḥoxiya pəyoɳəmbər arḳiliḳ eytḳinidək: —
«Əsli həlḳim ḥesablanmioɳan həlḳni həlḳim,
Əsli səymigənlərni səygənlirim dəymən»;□ ■
26 wə yənə: — «Burun ularoɳa: «Silər Mening həlḳim əməssilər» deyilgən jayda,
Kəlgüsidə dəl xu jayda ularoɳa «Tirik Hudaning ooɳulliri!» degən nam berilidu».□ ■
27 Yəxaya pəyoɳəmbərmu Israil tooɳruluḳ mundaḳ jakarlioɳanidi: —
«Israillarning sani dengiz saḥilidiki ḳumdək kəp bolsimu, lekin pəḳət birla «ḳaldi»
ḳutḳuzulidu; ■ 28 günki, Pərwərdigar Əz ixini tügitiwetip, ḥəḳḳaniyliḳ bilən tezdin
uni ijra ḳilidu; günki U yər yüzidə ḥəkümini təltəküs wə tez ijra ḳilidu».□ ■
29 Yəxaya pəyoɳəmbər yənə aldin eytḳinidək: — «Əgər samawi ḳoxunlarning Sərdari
boloɳan Pərwərdigar bizgə bir nəsil ḳaldurmioɳan bolsa, Sodom xəḥiridək, Gomorra

---

■ **9:20** Yəx. 29:16, 45:9; Yər. 18:6. □ **9:21 «Humdanqining ohxax bir kallək laydin esil orunoɳa ixlitidioɳan ḳaqimu, xundaḳla adəttiki orunoɳa ixlitidioɳan ḳaqimu yasax ḥoḳuḳi yoḳmu?» —** «esil orunoɳa ixlitidioɳan ḳaqimu… adəttiki orunoɳa ixlitidioɳan ḳaqimu…» nemini kərsitidu? Məsilən, bir ḳaqida əy hojayini xarab iqidu, baxḳa bir ḳaqioɳa balining tərətliri elinidu. Ikkisining əz ixlitix orni bar, biraḳ bularning biri «esil» biri «adəttiki» dəp ḥesablinidu. ■ **9:21** 2Tim. 2:20. □ **9:22 «ḥalakətkə təyyarlanoɳan «ḳaqilar»» —** yaki «əzlirini ḥalakətkə təyyarlioɳan «ḳaqilar»». □ **9:23-24 «Huda Əz oɳəzipini kərsitixni wə küq-ḳudritini tonutuxni niyət ḳiloɳan bolsa, oɳəzipigə layiḳ boloɳan, ḥalakətkə təyyarlanoɳan «ḳaqilar»oɳa adəttin taxḳiri səwrqanliḳ bilən kəksi-ḳarnini kəng ḳilip kəlgən bolsa, uningoɳa nemə boptu? Wə xuning bilən əzining rəḥim-xəpḳitining nixani ḳiloɳan wə xan-xərəpkə muyəssər boluxḳa aldin'ala təyyarlioɳan «ḳaqilar»da, yəni Əzi Yəḥudiylar arisidinla əməs, bəlki əllər arisidinmu qaḳiroɳan bizlərdə xan-xəripining qəksizlikini namayan ḳilix üqün xundaḳ ḳilixni halioɳan bolsa, buningoɳa nemə boptu?» —** (22-24-ayət) oḳurmənlər dikḳət ḳilsa biliduki, Pawlus əzining uxbu muḥim soalioɳa jawab bərməydu. Soalning omumiy xəkli: «Huda xundaḳ ḳilixni halioɳan bolsa əmdi bizning ḳandaḳmu uning bilən takallixix ḥoḳuḳimiz bar?» degəndək. Əyni əḥwal uning deginidək bolsun yaki bolmisun, bu bizning iximiz əməs, bəlki Hudaningkidur. Bizgə nisbətən əng muḥimi xuki, gunaḥimizdin ḳutuluxni halisaḳla, Huda Əzi Məsiḥning ḳurbanliḳi arḳiliḳ təyyarlioɳan towa ḳilix etiḳadliḳ yolini aldimizoɳa oquḳ ḳildi. □ **9:25 «Əsli həlḳim ḥesablanmioɳan həlḳni həlḳim, əsli səymigənlərni səygənlirim dəymən» —** «Ḥox.» 2:23. ■ **9:25** Ḥox. 2:25 □ **9:26 «Burun ularoɳa: «Silər Mening həlḳim əməssilər» deyilgən jayda, kəlgüsidə dəl xu jayda ularoɳa «Tirik Hudaning ooɳulliri!» degən nam berilidu» —** «Ḥox.» 1:10. ■ **9:26** Ḥox. 2:1; 1Pet. 2:10. ■ **9:27** Yəx. 10:22. □ **9:28 «Israillarning sani dengiz saḥilidiki ḳumdək kəp bolsimu, lekin pəḳət birla «ḳaldi» ḳutḳuzulidu; qünki, Pərwərdigar Əz ixini tügitiwetip, ḥəḳḳaniyliḳ bilən tezdin uni ijra ḳilidu; qünki U yər yüzidə ḥəkümini təltəküs wə tez ijra ḳilidu» —** (27-28-ayət) «Yəx.» 10:22-23. Bəzi kona kəqürmə yazmilarda Yəxayaning bexariti səl ḳiskirak: «Pərwərdigar bu yər yüzi üstidin qiḳaroɳan ḥəkümini təltəküs wə tez ijra ḳilidu» dəp nəḳil kəltürülidu. ■ **9:28** Yəx. 10:22, 23.

xəḫiridək *yoqalƣan* bolattuq». □ ■

Israillarning putlixip ketixi

30 Undaqta, bularƣa nemə deyiximiz kerək? Ḫəqqaniyliqqa intilmigən əlliklər ḫəqqaniyliqqa, yəni etiqadqa asaslanƣan birhil ḫəqqaniyliqqa erixti. □ 31 Lekin Israil ḫəqqaniyliqni kərsətkən Təwrat qanuniƣa intilgini bilən qanunning təlipigə yetəlmidi.■
32 Nemə üqün? Qünki ularning *ḫəqqaniyliqqa* intilixi etiqad bilən əməs, bəlki «sawabliq ixlar» bilən idi. Ular «putlikaxang tax»qa putlixip yiqilip qüxti; □ 33 huddi *muqəddəs yazmilarda* yeziliƣinidək:
«Həlqni putlixidiƣan putlikaxang taxni,
Adəmni yiqitidiƣan qoram taxni Zionƣƣa qoydum,
Uningƣa etiqad qiliƣuqi ḫərgiz yərgə qaritilip qalmas». □ ■

10

1 Qerindaxlar, yürək intizarim, xundaqla Hudaƣa yelinixim Israillarning qutquzuluxi üqündur. 2 Qünki xuningƣa guwaḫliq berimənki, ularning Hudaƣa ḫəqiqətənmu qizƣin intilixi bar, biraq ularning intilixi ḫəqiqiy bilim üstigə quruluƣan əməs. □ ■ 3 Qünki ular Hudaning ḫəqqaniyliqini bilmigəqkə, uning ornioƣa özlirining ḫəqqaniyliqini tikləxkə tirixip, Hudaning ḫəqqaniyliqioƣa boysunmidi. 4 Qünki Təwrat qanunining nixan-məqsiti Məsiḫning Özidur; xuning bilən etiqad qiliƣuqilarning ḫərbiri üqün ḫəqqaniylik bar boldi. □ ■

□ **9:29 «Əgər samawi qoxunlarning Sərdari boloƣan Pərwərdigar bizgə bir nəsil qaldurmioƣan bolsa, Sodom xəḫiridək, Gomorra xəḫiridək yoqaloƣan bolattuq» —** «Yəx.» 1:9. Oqurmənlərning esidə barki, Huda Sodom wə Gomorra xəḫərlirini rəzilliki tüpəylidin üstigə ot wə güngürt yaƣdurup yoqatqan («Yar.» 19-bab). ■ **9:29** Yar. 19:24; Yəx. 1:9; 13:19; Yər. 50:40; Əz. 16:46. □ **9:30 «əlliklər» —** yəni «Yəḫudiy əməslər». ■ **9:31** Rim. 10:2; 11:7. □ **9:32 «ularning ḫəqqaniyliqqa intilixi etiqad bilən əməs, bəlki «sawabliq ixlar» bilən idi» —** «sawabliq ixlar»: — oqurmənlərgə muxu məktuptin ḫazir ayan boliduki, Huda aldida bizgə ḫeq ix «sawab» ḫesablanmaydu; ḫəqqaniylik pəqət u əwətkən Məsiḫkə baƣlioƣan etiqattin kelidu. Xunga «sawabliq ixlar» («Huda bu ixlar arqiliq manga sawab qoxup beridu» degən mənidə qüxəngən bolsaq) Huda aldida qət'iy məwjut əməstur. □ **9:33 «Adəmni yiqitidiƣan qoram taxni Zionƣƣa qoydum» —** «Zion» degən, Yerusalemning yaki Israilning bir xeiriy nami. **«Həlqni putlixidiƣan putlikaxang taxni, adəmni yiqitidiƣan qoram taxni Zionƣƣa qoydum, uningƣa etiqad qiliƣuqi ḫərgiz yərgə qaritilip qalmas» —** toluq bexarət «Yəx.» 8:14, 28:16də tepilidu. Oqurmən bu ayətlərni özi oqusa uningdin bu taxning Əysa Məsiḫning ikənlikini kərələydu. Uni qobul qilmioƣanlar ḫəqqaniyliqqa erixməy yiqilidu; uni qobul qiliƣanlar ḫəqqaniy qilinip tik turidu. ■ **9:33** Zəb. 2:12; 118:22; Pənd. 16:20; Yəx. 8:14; 28:16; Yər. 17:7; Mat. 21:42; 1Pet. 2:6.
□ **10:2 «ularning (Yəḫudiylarning) Hudaƣa ḫəqiqətənmu qizƣin intilixi bar, biraq ularning intilixi ḫəqiqiy bilim üstigə quruluƣan əməs» —** «ḫəqiqiy bilimgə üstigə quruluƣan əməs»: Yəḫudiylarning kəp diniy məzḫəpidikilərgə nisbətən əng muḫim ix Təwrat qanuni üstidiki «bilim» wə «bilim axurux» idi. Xuning bilən Pawlusning bu səzi ixənmigən Yəḫudiylarƣa bək eƣir kelixi mumkin idi. ■ **10:2** Ros. 22:3; Rim. 9:31; Gal. 4:17.
□ **10:4 «Təwrat qanunining nixan-məqsiti Məsiḫning Özidur» —** grek tilida «nixan-məqsət» degənning «hatimə» degən yənə bir mənisimu bar. Demək, ayətning mənisi: (1) Hudaning Təwrat qanunida boloƣan məqsiti insanƣa öz gunaḫini tonutup, Məsiḫning qutquzuxioƣa moḫtaj boloƣanliqini bildürüxtin ibarət idi; xunga Huda qanunni bərgən waqtida Məsiḫning dunyaƣa kelixini kəzligənidi; (2) Məsiḫ Özi Təwrat qanunini mukəmməl əməlgə axurdi, jümlidin Təwrat qanuni tələp qiloƣan, xundaqla bexarət bərgən gunaḫni yuyidioƣan qurbanliqni qildi; (3) Məsiḫ Təwrat qanunini toluq əməlgə axuroƣandin keyin, etiqad qiliƣuqilar üqün uning ḫeq təlipi qalmidi (7:4ni kərüng). Məzkur ayət bu mənilirining ḫəmmisini öz iqigə alidu. ■ **10:4** Mat. 5:17; Ros. 13:38; 2Kor. 3:13; Gal. 3:24.

5 Qünki Təwrat ƙanuniоɳa əməl ƙilixtin kəlgən ɦəkƫaniyliƙ ɦəkƫidə Musa pəyоɳəmbər mundaƙ yazоɳan; «Ƙanunning əmrlirigə əməl ƙilоɳanlar xu ixliridin ɦayatliƙ tapidu».□ ■
6 Lekin etiƙadtin bоlоɳan ɦəkƫaniyliƙ mundaƙ dəydu: — «Kənglüngdə: — «Kim asmanоɳa qiƙar?» (yəni «Kim Məsiɦni asmandin elip qüxürər?»)■ 7 wə yaki «Ɦang tegigə kim qüxər?» (yəni «Məsiɦni ələmdin kim ƙayturar?») — demigin».□ ■
8 Əmdi xu *ɦəkƫaniyliƙ* nemə dəydu? — «Səz-kalam sanga yeƙindur, tilingda wə dilingdidur!» — bu səz-kalam dəl biz jakarlaydiоɳan etiƙadning səzidur.□ ■ 9 Demək, «Əysaning Rəb ikənlikini aоɳzing bilən etirap ƙilsang wə ƙəlbingdə Hudaning uni ələüklər arisidin tirildürgənlikigə ixənsəng, ƙutƙuzulisən»! 10 Qünki insan ƙəlbidə etiƙad ƙilix bilən ɦəkƫaniy ƙilinidu, eоɳizida etirap ƙilix bilən nijatƙa erixidu. 11 Muƙəddəs yazmilarda deyilgəndək; «Uningоɳa etiƙad ƙilоɳuqining ɦərbiri ɦərgiz yərgə ƙaritilmas». □ ■ 12 Qünki bu jəɦəttə Yəɦudiylar bilən Greklarning pərƙi yoƙ; ɦər ikkisining Rəbbi ɦəmmining Rəbbidur wə Өzigə nida ƙilоɳanlarning ɦəmmisigə mol bayliƙlirini ayimaydu. □ ■ 13 Qünki: «Kimdikim Rəbning namini qaƙirip nida ƙilsa ƙutƙuzulidu».□ ■
14 Lekin Rəbgə ixənmigən kixi ƙandaƙmu Uningоɳa nida ƙilalisun? U tооɳruluƙ anglimiоɳan kixi ƙandaƙmu Uningоɳa ixənsun? Hux həwər jakarliоɳuqi bolmisa, ular uni ƙandaƙmu angliyalisun? 15 Xu jakarliоɳuqilar əwətilmigən bolsa, hux həwərni ƙandaƙmu yətküzəlisun? Muƙəddəs yazmilarda yeziloɳinidək: «Aman-hatirjəmlik tооɳruluƙ hux həwərni, bəht-saadət tооɳruluƙ hux həwərni yətküzgənlərning ayaоɳliri nemidegən güzəl-ɦə!».□ ■
16 Biraƙ, huddi Yəxaya *pəyоɳəmbərning* «I Pərwərdigar, bizning həwirimizgə kimmu ixəndi?» deginidək ɦəmmə adəm hux həwərgə itaət ƙilоɳan əməs. □ ■ 17 Xunga etiƙad həwərni anglaxtin kelidu wə xu həwər Məsiɦ tооɳruluƙ səzdə anglitilidu.□

□ **10:5 «Ƙanunning əmrlirigə əməl ƙilоɳanlar xu ixliridin ɦayatliƙ tapidu»** — «Law.» 18:5 wə yənə «Ƙan.» 4:1, 6:24. ■ **10:5** Law. 18:5; Əz. 20:11; Gal. 3:12. ■ **10:6** Ƙan. 30:12. □ **10:7 Lekin etiƙadtin bоlоɳan ɦəkƫaniyliƙ mundaƙ dəydu: — Kənglüngdə: — «Kim asmanоɳa qiƙar?» (yəni «Kim Məsiɦni asmandin elip qüxürər?») wə yaki «Ɦang tegigə kim qüxər?» (yəni «Məsiɦni ələmdin kim ƙayturar?») — demigin»** — (6-7-ayət) nəƙil kəltürülgən ikki ayət: — «Ƙan.» 30:12-13 . Bu sirliƙ gəplərning ajayib məniliri bəlkim mundaƙ: (1) «Kimmu asmanоɳa qiƙar?» — «Kimmu Hudaning asman pələktək yuƙiri tələp ƙilоɳan ɦəkƫaniyliƙiоɳa yetəlisun?» degənliktur. Lekin əgər birsi: «Ɦəkƫaniyliƙim mukəmməl, «asmanоɳa qiƙƙandəkmən»» degən bolsa, bu degini «Mən Məsiɦkə ohxax ɦəkƫaniy» degəngə barawər bolup, Hudaning Məsiɦtə kərsətkən mukəmməl ɦəkƫaniyliƙiоɳa aɦanət ƙilоɳan bolidu. Bundaƙ deyixi bəribir Məsiɦni өzining pəskəx «ɦəkƫaniyliƙi»ning dərjisigə qüxürüp, «Məsiɦni asmandin qüxürməkqi» bоlоɳini. (2) «Kimmu ɦangning tegigə qüxər?» deyixi, bir kixi өz gunaɦining bədilini tələməkqi bolup dozahta bir məzgil tursam andin gunaɦimdin halas bоlimən» deməkqi bоlоɳini; bu, Məsiɦning ələmidə gunaɦimiz üqün jaza tartip bədəl tələxining manga (xundaƙla ɦeqkimgə) keriki yoƙ; muxundaƙ degən kixi «Məsiɦni ələmdin kim ƙayturar» degən bolidu, yəni «Məsiɦni ələm yolidin ƙayturux kerək, uning ələüxi kerəksiz, əɦmiƙanə ixtur» degüqi bolidu. Yiоɳip eytƙanda, ɦeqkim өzigə tayinip Hudaning mukəmməl ɦəkƫaniyliƙiоɳa yetəlməydu; ɦeqkim өz gunaɦi üqün өzi bədəl toliyəlməydu. ■ **10:7** Ƙan. 30:13 □ **10:8 «Səz-kalam sanga yeƙindur, tilingda wə dilingdidur!»** — «Ƙan.» 30:14. ■ **10:8** Ƙan. 30:12-14. □ **10:11 «Uningоɳa etiƙad ƙilоɳuqining ɦərbiri ɦərgiz yərgə ƙaritilmas»** — «Yəx.» 28:16. ■ **10:11** Yəx. 28:16; Rim. 9:33. □ **10:12 «Qünki bu jəɦəttə Yəɦudiylar bilən Greklarning pərƙi yoƙ»** — demək, «bu jəɦəttə (Məsiɦ arƙiliƙ nijatƙa erixixtə) Yəɦudiylar bilən Yəɦudiy əməslərning pərƙi yoƙ». ■ **10:12** Ros. 15:9; Rim. 3:22. □ **10:13 «Kimdikim Rəbning namini qaƙirip nida ƙilsa ƙutƙuzulidu»** — «Yo.» 2:32. ■ **10:13** Yo. 2:32; Ros. 2:21. □ **10:15 «Aman-hatirjəmlik tооɳruluƙ hux həwərni, bəht-saadət tооɳruluƙ hux həwərni yətküzgənlərning ayaоɳliri nemidegən güzəl-ɦə!»** — «Yəx.» 52:7, «Naɦ.» 1:15. Mənisi bəlkim «hux həwər yətküzgənlər kəlgəndək waƙtida kəlgən!» degənni өz iqigə alidu. Bəzi kona kəqürmə yazmilarda «bəht-saadət tооɳruluƙ hux həwərni...» degən səzlər tepilmaydu. ■ **10:15** Yəx. 52:7; Naɦ. 2:1. □ **10:16 «I Pərwərdigar, bizning həwirimizgə kimmu ixəndi?»** — «Yəx.» 53:1. ■ **10:16** Yəx. 53:1; Yɦ. 12:38. □ **10:17 «... etiƙad həwərni anglaxtin kelidu wə xu həwər Məsiɦ tооɳruluƙ səzdə anglitilidu»** — bəzi kona kəqürmə yazmilar: «... etiƙad həwərni anglaxtin kelidu wə xu həwər Hudaning səzidə anglitilidu» deyilidu.

18 Lekin xuni soraymənki, ular xu həwərni anglimioqanmidu? Əlwəttə anglidi: —
«Ularning sadasi pütkül dunyaoqa,
Səzliri yər yüzining kərlirigə yətti».□ ■
19 Yənə xuni soraymənki, Israillar *xu həwərdin* wakip bolmioqanmidu? Aldi bilən,
Musa *Israiloqa* mundak bexarət bərgən: —
««Həq həlk əməs» boloqan bir həlk arkilik silərdə həsət kozoqaymən,
Nadan bir həlk arkilik oqəzipinglarni kozoqaymən».□ ■
20 Keyin, Yəxaya pəyoqəmbər intayin yürəklik halda xu bexarətni berip: —
«Özümgə intilmigənlərgə Özümni tapkuzdum,
Meni sorimioqanlaroqa Özüm kəründüm» — dedi.□ ■
21 Lekin, U Israillar həkkidə: —
«Mən kün boyi bu itaətsiz wə tərsa həlkkə kollirimni uzitip intilip kəldim!» —
dəydu.□ ■

11

Hudaning Israil tooqruluk məksitining ahirida əməlgə axuruluxi

1 Undakta, xuni soraymənki: — Huda Öz həlkidin waz kəqtimu? Hərgiz undak
əməs! Mənmu Ibrahim əwladidin, Binyamin kəbilisidin boloqan bir Israiloqu! ■
2 Huda aldin köngligə pükkən Öz həlkidin waz kəqkini yok. Mukəddəs yazmi-
larda Ilyas *pəyoqəmbər* həkkidə nemə deyilgənliki silərgə ayan əməsmu? U
Israillardin azar qekip Hudaoqa yelinip: —□ 3 «I Pərwərdigar, ular Sening
pəyoqəmbərliringni öltürüxti, kurbangahliringni qekixti. Pəkət özüm yaloquzla
kaldim, ular yənə meningmu jenimni almakqi boluxuwatidu», degən.■ 4 Hudaning
uningoqa kayturoqan kalami kandak boldi? U: «Baaloqa tiz pükmigən yəttə ming
adəmni Özümgə elip kaldim» — degən.□ ■
5 Huddi xuningdək, bügünki kündimu Hudaning xapaiti bilən *Israildin* Özi tallioqan
bir «kaldi» bar.■ 6 *Ularning tallinixi* xapaət bilən boloqan bolsa, undakta özlirining

---

□ **10:18 «Lekin xuni soraymənki, ular xu həwərni anglimioqanmidu? Əlwəttə anglidi...»** — bəzi alimlar muxu yərdiki «ular»ni Israillarni kərsitidu, dəp karaydu. Lekin keyinki ayət alahidə Israillarning «anglixi» tooqruluk boloqaqka, «ular»ni dunyadiki barlik adəmlər, Yəhudiylar wə Yəhudiy əməslərnimu kərsətsə kerək, dəp karaymiz. Bu ayətni xundak qüxinimizki, «Həmmə adəm angliqan; xunga, Yəhudiy həlkimu qokum angliqan». **«Ularning sadasi pütkül dunyaoqa, səzliri yər yüzining kərlirigə yətti»** — «Zəb.» 19:4. Zəburdiki bu səzlər əsli asmandiki nurluk jisimlar Hudaning uluoqlukini barlik aləmgə ipadiligənliki tooqruluk idi. Rosul Pawlus bu səzni nəkil kəltürüp Injildiki hux həwər dunyadiki hər yərlərgə yorutulup tarkitilmakta, deməkqi. ■ **10:18** Zəb. 19:4 □ **10:19 ««Həq həlk əməs» boloqan bir həlk arkilik silərdə həsət kozoqaymən, nadan bir həlk arkilik oqəzipinglarni kozoqaymən»** — «Kan.» 32:21. Demək, baxka əllər angliqan, kobul kiloqan yərdə, Israil qokum qüxəngən. Israillar əsli «nadan, bilimsiz, hudasiz» dəp hesablioqan Yəhudiy bolmioqan hərkaysi yat milləttin boloqan ixəngüqi kixilərning hux həwərgə ixəngəqkə «Hudaning yengi həlki» boloqanlikini, ularning bəhtini kərüp həsət kilidu, hətta ularoqa oqəzəplinidu. Musa pəyoqəmbərning «həq həlk əməs» degən səzi kəlgüsi zamanda hasil kilinidioqan Məsihning jamaitini kərsitidu. Ularning köpinqisi hərkaysi millətlərdin kəlgəqkə, birinqidin ular «bir həlk» yaki «bir əl» bolalmaydu; ikkinqidin, ularning arisida Yəhudiylar köp bolmaydu. Ular hərhil kixilərdin tərkib tapkaqka, Yəhudiylar ularni «bir həlk» yaki «bir əl» hesablimaydu həm «həq həlk əməslər» dəp karaydu. ■ **10:19** Kan. 32:21. □ **10:20 «Özümgə intilmigənlərgə Özümni tapkuzdum, Meni sorimioqanlaroqa Özüm kəründüm»** — «Yəx.» 65:1. ■ **10:20** Yəx. 65:1. □ **10:21 «Mən kün boyi bu itaətsiz wə tərsa həlkkə kollirimni uzitip intilip kəldim!»** — «Yəx.», 65:2. ■ **10:21** Yəx. 65:2. ■ **11:1** Yər. 31:37; 2Kor. 11:22; Fil. 3:5. □ **11:2 «Huda aldin köngligə pükkən Öz həlkidin waz kəqkini yok»** — «Huda aldin köngligə pükkən (bilgən) həlki» — bəlkim: «Huda həmmidin burun Öz həlki bolux üqün tallioqan həlk» degən mənidə. ■ **11:3** 1Pad. 19:10,14. □ **11:4 «Baaloqa tiz pükmigən yəttə ming adəmni özümgə elip kaldim»** — «1Pad.» 19:10, 14. «Baal» bir but idi. «7000 adəm», ər kixilərni kərsitidu. ■ **11:4** 1Pad. 19:18. ■ **11:5** Rim. 9:27.

əjir-əmili bilən boloɳan əməs. Əməllərdin boloɳan bolsa, xapaət xapaət bolmay ķalatti.□ ■
7 Nətijidə ķandaķ boldi? Israillar izdiginigə erixəlmidi, lekin ulardin tallanoɳanlar erixti. Ķaloɳanlarning bolsa, köngülliri bihudlaxturuldi.□ ■ 8 Huddi muķəddəs yazmilarda eytiloɳinidək: —
«Huda ularning roh-ķəlbini oɳəplətkə saldi,
Bügüngə ķədər közlirini körməs,
Ķulaķlirini anglimas ķildi».□ ■
9 Xuningdək Dawut *pəyoɳəmbərmu* mundaķ degən:
«Ularning dastihini özlirigə ķapķan wə tuzaķ bolup,
Ularni putlaxturup, ķilmixlirini öz bexioɳa qüxürsun!■
10 Közliri ķarangoɳulixip, kərəlmisun;
Bəllirini mənggü ruslatmay püküldürgəysən!»□ ■

11 Undaķta, xunimu sorayki: *Israillar* yiķilip ķaytidin turoɳuzulmasliķķa put-laxķanmu?
Ḥərgiz undaķ əməs! Lekin ularning teyilip itaətsizlik ķiloɳanliķidin nijat yat əlliklərgə yətküzüldi. Buningdin məķsət Israillarni ḥəsətkə ķozoɳaxtin ibarəttur. □
12 Əmdi ularning teyilip itaətsizlik ķilixi dunyaoɳa asayixliķ bəhx ətkən bolsa, xundaķla ularning ziyan tartķini əllərni beyitķan bolsa, undaķta kəlgüsidə ularning ḥəmmisining toluķ nijatliķķa erixixi dunyaoɳa tehimu zor bəht elip kəlməmdu?!□

Yəhudiy əməslar təkəbburlaxmasliķi kerək

13 Əmdi silər əlliklərgə səzləwatimən; mən əlliklərgə rosul süpitidə beki-tilgəndin keyin, wəzipəmni xan-xərəplik dəp uluoɳlaymənki, □ ■ 14 janjigərlirim

---

□ **11:6 «Huddi xuningdək, bügünki kündimu Hudaning xapaiti bilən Israildin özi talliɳan bir «ķaldi» bar. Ularning tallinixi xapaət bilən boloɳan bolsa, undaķta özlirining əjir-əmili bilən boloɳan əməs. Əməllərdin boloɳan bolsa, xapaət xapaət bolmay ķalatti»** — (5-6-ayət) Huda Təwrattiki birnəqqə yərlərdə «Sən Israilni xapaitim bilən talliɳanmən» degənidi (məsilən, «Ķan.» 7:7ni kərüng). Muxu yərdə rosul Pawlus: Huda xapaiti boyiqə Israillar iqidin «bir ķaldi»ni talliɳan, dəydu. Insan Hudaning yardimigə erixixkə pütünləy layaķətsiz turup, Uningdin mədətkə erixsə, mana bu «Hudaning xapaiti» bolidu. Huda Israillarni ularning məlum bir yahxi yaki uluɳ əmiligə ķarap talliɳan bolsa, undaķta Hudaning tallixi «xapaət»tin bolmiɳan bolatti. ■ **11:6** Ķan. 9:4. □ **11:7 «Nətijidə ķandaķ boldi? Israillar izdiginigə erixəlmidi, lekin ulardin tallanoɳanlar erixti. Ķaloɳanlarning bolsa, köngülliri bihudlaxturuldi»** — demək, Israillar izdigən həķķaniyliķķa ḥəmmisila erixəlmigən əməs; ularning iqidin Hudaning xapaəti bilən Huda talliɳan «ķaldi»lar həķķaniyliķķa erixkən. ■ **11:7** Rim. 9:31. □ **11:8 «Huda ularning roh-ķəlbini oɳəplətkə saldi, bügüngə ķədər közlirini körməs, Ķulaķlirini anglimas ķildi»** — «Ķan.» 29:4 ḥəm «Yəx.» 29:10. ■ **11:8** Ķan. 29:2; Yəx. 6:9; 29:10; Əz. 12:2; Mat. 13:14; Mar. 4:12; Luķa 8:10; Yḥ. 12:40; Ros. 28:26. ■ **11:9** Zəb. 69:22 □ **11:10 «Ularning dastihini özlirigə ķapķan wə tuzaķ bolup, ularni putlaxturup, ķilmixlirini öz bexioɳa qüxürsun! Közliri ķarangoɳulixip, kərəlmisun; bəllirini mənggü ruslatmay püküldürgəysən!»** — (9-10-ayət) «Zəb.» 69:22-23. Bu, Dawut pəyoɳəmbərning xundaķla Hudaning səzi, Dawutning (wə xundaķla Məsiḥning) düxmənliri toɳruluķ eytiloɳan. Bu 69-küyning ḥəmmisi Məsiḥ toɳruluķ bexarəttur. ■ **11:10** Zəb. 69:22-23 □ **11:11 «... Ḥərgiz undaķ əməs! Lekin ularning teyilip itaətsizlik ķiloɳanliķidin nijat yat əlliklərgə yətküzüldi. Buningdin məķsət Israillarni ḥəsətkə ķozoɳaxtin ibarəttur»** — yuķurida izaḥatta deginimizdək, Israillar Məsiḥkə etiķad ķiloɳan «yat əllər»ning bəhtini kərüp ḥəsət ķilidu. □ **11:12 «Əmdi ularning (Yəhudiylarning) teyilip itaətsizlik ķilixi dunyaoɳa asayixliķ bəhx ətkən bolsa, xundaķla ularning ziyan tartķini əllərni beyitķan bolsa...»** — «əllər» — Yəhudiy əməslər, «yat əllər». □ **11:13 «silər əlliklərgə»** — demək, «silər Yəhudiy əməs boloɳanlaroɳa». **«mən əlliklərgə rosul süpitidə bekitilgəndin keyin, wəzipəmni xan-xərəplik dəp uluoɳlaymənki, ...»** — oķurmənlərning esidə barki, Huda rosul Pawlusni (gərqə u «Yəhudiylarning Yəhudiysi» bolsimu) Yəhudiy əməs boloɳan əl-millətlərgə hux həwərni yətküzüxkə alaḥidə əwətkən. ■ **11:13** Ros. 9:15; 13:2; 22:21; Gal. 1:16; 2:8; Əf. 3:8; 1Tim. 2:7; 2Tim. 1:11.

boloɳanlarning ḥəsitini ḳozoɳap, ularning bəzilirini ḳutuldurarmənmikin degən ümidtə bolimən. □ 15 Qünki ularning taxliwetilgənlikining nətijisi dunyadiki əllərni Huda bilən inaḳlaxturux bolsa, undaḳta ularning ḳobul ḳilinixi ölümdin tirilix bolmay nemə?
16 Ḥosuldin tunji bolup qiḳḳan hemirdiki kallək muḳəddəs ḥesablansa, pütün hemir muḳəddəs dəp ḥesablinidu. Dərəhning yiltizi muḳəddəs bolsa, xahlirimu muḳəddəs bolidu. □ ■
17 Zəytun dərihining birnəqqə xehi dərwəḳə sunduriwetilgənidi, wə sən yawa zəytun kəqiti bolup, ularning ornioɳa ulanding. Mana əmdi dərəh yiltizidin ozuḳluḳ elip, mol xirnisidin bəḥrimən boloɳuqi boloɳanikənsən, □ 18 əmdi sunduruwetilgən axu xahlardin özüngni üstün ḳilip mahtanma. Mahtansang, xuni untumioɳinki, sən yiltizni əməs, yiltiz seni kətürüp ḳuwwətləwatidu.
19 Sən əmdi: «Xahlar mening ulinixim üqün sunduriwetildi» — deyixing mumkin.
20 Tooɳra, ular etiḳadsizliḳtin sunduruldi; sən bolsang, etiḳading bilən tik turisən; biraḳ uningdin məoɳrurlanma, əksiqə *Hudadin* ḳorḳ! 21 Qünki Huda əyni waḳtida bu dərəhning öz xahlirini ayimioɳanikən, senimu ayimasliḳi mumkin. □ 22 Mana, *bu ixlarda* Hudaning meḥribanliḳioɳa ḥəmdə ḳattiḳ ḳol ikənlikigə ḳara. U Öz yolidin yiḳilip qüxkənlərgə ḳattiḳ ḳol idi, lekin sanga (meḥribanliḳida dawamliḳ tursangla) meḥribanliḳ kərsətməktə. Undaḳ bolmioɳanda, sənmu kesip taxlinisən.
23 *Yəḥudiylarmu* etiḳadsizliḳta qing turiwalmisa, əslidiki dərəhkə ulinidu. Qünki Huda ularni ḳayta ulaxḳa ḳadirdur. ■ 24 Qünki əgər sən yawa zəytun dərihidin kesip elinip, təbiiy ḳanuniyətkə hilap ḥalda *baoɳdiki* yahxi zəytun dərihigə ulanoɳan yərdə, əslidiki bu təbiiy xahlarning öz dərihikə ulinixi tehimu mumkinoɳu?!

Hudaning meḥribanliḳi pütkül insan üqündur

25 Ḳerindaxlar, özünglarni üstün wə əḳillik qaoɳlaxtin saḳlinixinglar üqün, wəḥiy ḳilinoɳan xu sirdin həwərsiz ḳelixinglarni halimaymənki, ta *Huda tallioɳan* Yəḥudiy əməslərning sani toluḳlanoɳuqə, Israilning bir ḳismi tax yürəklikkə ḳaldurulidu; □ ■ 26 andin pütkül Israil ḳutḳuzulidu. Bu tooɳruluḳ muḳəddəs yazmilarda mundaḳ yeziloɳan: —
«Ḳutḳuzoɳuqi Ziondin kelip,

□ **11:14** **«janjigərlirim boloɳanlarning ḥəsitini ḳozoɳap, ularning bəzilirini ḳutuldurarmənmikin degən ümidtə bolimən»** — «janjigərlirim boloɳanlar» grek tilida «mening ətlirim boloɳanlar» — özining Yəḥudiy həlḳini kərsitidu. □ **11:16** **«Ḥosuldin tunji bolup qiḳḳan hemirdiki kallək muḳəddəs ḥesablansa, pütün hemir muḳəddəs dəp ḥesablinidu. Dərəhning yiltizi muḳəddəs bolsa, xahlirimu muḳəddəs bolidu»** — muxu yərdə «muḳəddəs»ning birinqi mənisi «Hudaoɳa ataloɳan», xuning bilən «pak» degən mənidə. Birinqi jümlining kəqmə mənisi bəlkim «Əgər Israillarning əjdadliri, yəni Ibraḥim, Isḥaḳ wə Yaḳuplar Hudaoɳa ataloɳan bolsa, ularning pərzəntlirimu Hudaoɳa ataloɳan bolidu» degən boluxi mumkin. Təwəndiki jümlilərdə Pawlus Israilni bir «zəytun dərihi»kə ohxitidu («Yər.» 11:16-19ni kərüng). ■ **11:16** Qəl. 15:20 □ **11:17** **«Zəytun dərihining birnəqqə xehi dərwəḳə sunduriwetilgənidi, wə sən yawa zəytun kəqiti bolup, ularning ornioɳa ulanding»** — demisəkmu, «zəytun dərihi» Israiloɳa, «ulanoɳan yawa zəytun küqiti» Məsiḥgə etiḳad ḳiloɳan Yəḥudiy əməslərgə, «zəytun dərihining sunduruwetilgən xahliri» bolsa Israillar arisidin Məsiḥkə etiḳad ḳilmioɳaqḳa, Hudaning bəht-bərikətliridin üzülüp ḳaloɳan Yəḥudiylaroɳa wəkil bolidu. **«Mana əmdi dərəh yiltizidin ozuḳluḳ elip, mol xirnisidin bəḥrimən boloɳuqi boloɳanikənsən,…»** — buning kəqmə mənisi bəlkim: «Sən huddi dərəhning yiltizidin ozuḳluḳ elip, xirnisidin bəḥrimən boluwatḳan xehidək, Huda Ibraḥimoɳa wədə ḳiloɳan bəhttin bəḥrimən boluwatisən» degənlik bolsa kerək. □ **11:21** **«Huda əyni waḳtida bu dərəhning öz xahlirini ayimioɳanikən»** — «bu dərəhning öz xahliri» Yəḥudiylarni kərsitidu, əlwəttə. ■ **11:23** 2Kor. 3:16. □ **11:25** **«özünglarni… əḳillik qaoɳlaxtin saḳlinixinglar üqün…»** — grek tilida «özünglarni üstün wə əḳillik qaoɳlaxlardin saḳlinixinglar üqün…» deyilidu. Yəḥudiy əməslər Yəḥudiylarning əḥwalioɳa ḳarap: «Biz ḳutulduḳ, ular Hudaning ləniti astida ḳalidu» dəp təkəbburlixixi mumkin. ■ **11:25** Luḳa 21:24.

Iplaslikni Yakuptin yok kilidu.□ ■
27 Mən ularning gunahlirini elip taxliwətkinimdə,
Mana bu ular bilən tüzidiоlan əhdəm bolidu».□ ■
28 Əmdi hux həwər jəhəttin karioланda, silərning bəhtinglar üqün Yəhudiy həlki *hux həwərgə* düxmən kilip bekitilgən; birak Hudaning tallixi jəhəttin karioланda, ata-bowilirimiz səwəbidin səyülgəndur. 29 Qünki Huda Özi bərgənlirini wə kakirikini kayturuwalmaydu.
30 Silər əlliklərmu bir kaoлarda Hudaoла itaət kilmioлan bolsanglarmu, *Yəhudiylarning* itaətsizlikining nətijisidə hazir rəhim-xəpkətkə erixtinglar.
31 Yəhudiylar bolsa itaət kilmay keliwatidu; *Hudaning* buningdiki məksiti, silərgə kərsətkən rəhim-xəpkət arkilik ularnimu rəhim-xəpkətkə erixtürüxtin ibarəttur. □ 32 Qünki Huda pütkül insanoла rəhim-xəpkət kərsitix üqün, həmməylənni itaətsizlikkə solap koydi. □ ■
33 — Ah! Hudaning danaliki wə ilim-hekmitining bibaha baylikliri həm hesabsiz qongkurluki!
Uning həkümilirining tegigə yətkili bolmas!
Uning yolliri izdəp tepixtin xunqə yirakтur!
34 «Kimmu Pərwərdigarning oy-muddialirini qüxinip yətti?
Kimmu Uningoла məslihətqi bolalidi?»□ ■
35 «Uningoла kim awwal bir nərsə berip,
Keyin uni kayturup bər deyəlidi?».□ ■
36 Qünki barlik məwjudatlar Uningdin kəlgən,
U arkilik məwjut bolup turidu,
Həm Uning üqün məwjut bolup turidu.
Barlik xan-xərəp əbədgiqə Uningoла boloлay! Amin.■

12

Etikadqining özini Hudaoла atixi

1 Xunga, əy kerindaxlar, Hudaning rəhimdilliki bilən silərdin xuni ətünimənki, teninglarni mukəddəs, Hudani hursən kilidioлan, tirik kurbanlik süpitidə Uningoла beoлixlanglar. Mana bu silərning *Hudaoла* kilidioлan həkikiy ibaditinglardur.□ ■
2 Bu dunyaning kelipioла kirip kalmanglar, bəlki oy-pikringlarning yengilinixi bilən

---

□ **11:26 «Kutkuzoлuqi Ziondin kelip, iplaslikni Yakuptin yok kilidu» —** «Yakup» muxu yərdə Yakupning əwladliri Israilni kərsitidu. Bexarət «Yəx.» 59:20, 21ni kərüng. ■ **11:26** Zəb. 14:7; Yəx. 27:9; 59:20; Yər. 31:31, 32, 33, 34; 2Kor. 3:16; Ibr. 8:8; 10:16. □ **11:27 «...Mən ularning gunahlirini elip taxliwətkinimdə, mana bu ular bilən tüzidiоlan əhdəm bolidu» —** 26-27-ayəttiki bexarət sözliri «Yəx.» 59:20, 21, 27:9tin wə «Yər.» 31:33-34tin nəkil kəltürülgən. ■ **11:27** Yəx. 59:20, 21; Dan. 9:24 □ **11:31 «Yəhudiylar bolsa itaət kilmay keliwatidu; Hudaning buningdiki məksiti, silərgə kərsətkən rəhim-xəpkət arkilik ularnimu rəhim-xəpkətkə erixtürüxtin ibarəttur» —** demək, yukirida izahlioлinimizdək, Yəhudiylar Yəhudiy bolmioлan ixəngüqilərning bəhtigə karioлaqka, özliri towa kilip Məsihni kobul kilsun. □ **11:32 «Qünki Huda pütkül insanoла rəhim-xəpkət kərsitix üqün, həmməylənni itaətsizlikkə solap koydi» —** «həmməylən» Yəhudiylar wə Yəhudiy əməslərni kərsitidu. ■ **11:32** Gal. 3:22. □ **11:34 «Kimmu Pərwərdigarning oy-muddialirini qüxinip yətti? Kimmu Uningoла məslihətqi bolalidi?» —** «Yəx.» 40:13. ■ **11:34** Yəx. 40:13; 1Kor. 2:16. □ **11:35 «Uningoла kim awwal bir nərsə berip, keyin uni kayturup bər deyəlidi?» —** «Ayup» 41:11. ■ **11:35** Ayup 41:3. ■ **11:36** Pənd. 16:4; 1Kor. 8:6. □ **12:1 «Mana bu silərning Hudaoла kilidioлan həkikiy ibaditinglardur» —** «həkikiy ibaditinglar» grek tilida yənə «yolluk, orunluk, tegixlik, əkilgə muwapik hizmət» degən mənilərni öz iqigə alidu. ■ **12:1** Rim. 6:13,16; 1Pet. 2:5.

əzgərtilinglar; undak kilǫanda Hudaning yahxi, kobul kilarlik wə mukəmməl iradisining nemə ikənlikini ispatlap bilələysilər.□ ■

3 Manga ata kilinǫan xapaətkə asasən hərbiringlarǫa xuni eytimənki, əzünglar tooruluk əzənglarda bar bolǫinidin artuk oylimay, bəlki Huda hərbiringlarǫa təksim kilǫan ixənqning mikdarioǫa asasən salmaklik bilən əzünglarni dəngsəp kərünglar.■ 4 Qünki tenimiz kəpligən əzalardin tərkib tapkan həmdə hərbir əzayimizning ohxax bolmioǫan roli bolǫandək,■ 5 bizmu kəp bolǫinimiz bilən Məsihtə bir tən bolup bir-birimizgə baoǫlinixlik əza bolimiz.■

6 Xuning üqün bizgə ata kilinoǫan mehir-xəpkət boyiqə, hərhil rohiy iltipatlirimizmu bar boldi. Birsigə ata kilinoǫan iltipat wəhiyni yətküzük bolsa, ixənqisining dairisidə wəhiyni yətküzsun;■ 7 baxkilarning hizmitini kilix bolsa, hizmət kilsun; təlim berix bolsa, təlim bərsun;■ 8 rioǫbətləndürük bolsa, rioǫbətləndürsun; sədikə berix bolsa, mərdlik bilən sədikə bərsun; yetəkləx bolsa, əstayidillik bilən yetəklisun; həyrhahlik kərsitix bolsa, huxal-huramlik bilən kilsun.■

9 Mehir-muhəbbitinglar sahta bolmisun; rəzilliktin nəprətlininglar, yahxilikka qing baoǫlininglar; 10 Bir-biringlarni kerindaxlarqə kizoǫin mehir-muhəbbət bilən səyünglar; bir-biringlarni hərmətləp yukiri orunoǫa koyunglar.□ ■

11 Intilixinglarda erinmənglar, roh-kəlbinglar yalkunlap köyüp turup, Rəbkə kullarqə hizmət kilinglar.□

12 Ümidtə bolup xadlinip yürünglar; muxəkkət-kiyinqiliklaroǫa səwr-takətlik bolunglar; duayinglarni hərkandak wakitta tohtatmanglar. ■ 13 Mukəddəs bəndilərning ehtiyajidin qikinglar; mehmandostlukka intilinglar; ■ 14 Silərgə ziyankəxlik kiloǫuqilaroǫa bəht tiləŋlar; pəkət bəht tiləŋlarki, ularni karoǫimanglar. ■

15 Xadlanoǫanlar bilən billə xadlininglar; kayoǫurup yioǫlioǫanlar bilən billə kayoǫurup yioǫlanglar.

16 Bir-biringlar bilən inak ətüp ohxax oy-pikirdə bolunglar; nəziringlarni üstün kilmanglar, bəlki təwən təbikidiki kixilər bilən berix-kelix kilinglar. Əzünglarni danixmən dəp qaoǫlimanglar. ■ 17 Heqkimning yamanlikioǫa yamanlik bilən jawab kayturmanglar. Barlik kixining aldida ixliringlar pəzilətlik boluxka köngül koyunglar.□ ■

18 Imkaniyətning bariqə kəpqilik bilən inak ətünglar; ■ 19 intikam al-manglar, i səyümlüklirim; uni Hudaoǫa tapxurup Uning oǫəzipigə yol koyunglar, qünki *mukəddəs yazmilarda* mundak yezilǫan: «Pərwərdigar dəyduki, intikam

---

□ **12:2 «Bu dunyaning kelipioǫa kirip kalmanglar»** — baxka birhil ipadiləx xəkli: — «bu dunyaning ekimlirioǫa əgixip yürmənglar». Əyni sözlər «bu dunyadiki kelipka xəkilləndürülmənglar». ■ **12:2** Əf. 5:17; 1Tes. 4:3; 1Yuha. 2:15. ■ **12:3** Rim. 1:5; 1Kor. 12:11; Əf. 4:7. ■ **12:4** 1Kor. 12:27; Əf. 1:23; 4:16; 5:23; Kol. 1:24. ■ **12:5** 1Kor. 12:4; 2Kor. 10:13; 1Pet. 4:10. ■ **12:6** 1Kor. 12:4. ■ **12:7** 1Kor. 12:10; 1Pet. 4:10, 11. ■ **12:8** Kan. 15:7; Mat. 6:1, 2, 3; 2Kor. 9:7. □ **12:10 «bir-biringlarni hərmətləp yukiri orunoǫa koyunglar»** — bu sözning: «bir-biringlaroǫa hərmət kərsitixtə birinqi bolunglar», «bir-biringlaroǫa bəs-bəstə hərmət kərsitinglar» degən baxka bir mənisi bar. Rosul bəlkim kəstən ikki mənisini təng ixlətkən boluxi mumkin. ■ **12:10** Əf. 4:2; Fil. 2:3; 1Pet. 5:5; Ibr. 13:1; 1Pet. 1:22; 2:17. □ **12:11 «roh-kəlbinglar yalkunlap köyüp turup,...»** — «Mukəddəs Rohta, Mukəddəs Roh arkilik kizoǫin bolup...» yaki «əz rohingda kizoǫin bolup...» degən mənilərning kaysisini bildüridioǫanlikioǫa birnemə demək təs. Əməliyəttə nijatta Mukəddəs Roh ixəngüqining rohi bilən bir bolup, u arkilik ixləydu, xunga bu ikki mənə arisida qong pərk yok. ■ **12:12** Luka 18:1; Rim. 15:13; Əf. 6:18; Kol. 4:2; 1Tes. 5:16,17; Ibr. 10:36; 12:1; Yak. 5:7 ■ **12:13** 1Kor. 16:1; Ibr. 13:2; 1Pet. 4:9. ■ **12:14** Mat. 5:44; 1Kor. 4:12. ■ **12:16** Pənd. 3:7; Yəx. 5:21; Rim. 15:5; 1Kor. 1:10; Fil. 2:2; 3:16; 1Pet. 3:8. □ **12:17 «Barlik kixining aldida ixliringlar pəzilətlik boluxka köngül koyunglar»** — baxka birhil tərjimisi: «Kəpqilik yahxi dəp karioǫan ixlarni köngül koyup kilinglar». ■ **12:17** Pənd. 20:22; Mat. 5:39; 1Kor. 6:7; 2Kor. 8:21; 1Tes. 5:15; 1Pet. 2:12. ■ **12:18** Mar. 9:50; Ibr. 12:14.

Meningkidur, *yamanlik* Mən kayturimən». □ ■ 20 Xunga əksiqə «Düxmining aq bolsa, uni toydur, ussioła bolsa, kandur. Bundak kilix bilən «uning bexioła kəmür qooini toplap saloan bolisən». □ ■ 21 Yamanlik aldida bax əgmənglar, bəlki yamanlikni yahxilik bilən yenginglar.

13

Həkümət aldidiki məs'uliyitimiz

1 Həmmə adəm əzlirini idarə kiloquqi hokuk igilirigə boysunsun. Qünki Huda tiklimigən həkümət yok; kaysi hokuk-həkümət məwjut bolsila Huda təripidin tikləngəndur.■ 2 Xuning üqün, hokuk-həkümətkə karxilik kiloquqi kixi Hudaning orunlaxturuxioła karxilik kiloan bolidu. Karxilik kiloquqilar sorakka tartilidu□ 3 (qünki həkümranlar yahxilik kiloquqilarоła əməs, bəlki yamanlik kiloquqilarоła korkunq kəltüridu). Həkümranlardin korkuxni halimaymən desəng, undakta yahxi əməl kil. U qaoıda həkümət təripididin təriplinisən. 4 Qünki həkümranlar sening mənpəiting üqün Hudaning hizmətqisidur. Lekin yamanlik kilsang, uningdin korkuxung kerək! *Həkümran* kiliqni bikarоła esiwalmaydu, u yamanlik kiloquqioła Hudaning oəzipini kərsitidioan jaza bərgüqi süpitidə Hudaning hizmətqisidur.
5 Xuning üqün, həkümranlarоła boysunux kerək. Bu, pəkət jazalinixtin sakinix üqünla əməs, bəlki pak wijdanlik bolux üqündur. 6 Muxu səwəbtinmu baj tapx-urunglar; həkümranlar bolsa, Hudaning məhsus bu ixlarni baxkuruxka bekitkən hizmətkarliridur.
7 Hərkimgə əz tegixlik həkkini tələnglar; oəllə-parak tapxuruwaloquqioła oəllə-parakni, baj yioıkuqilarоła bajni tapxurunglar; ehtiramoła tegixlik boloanlarоła ehtiram kilinglar, hərmət kilixka tegixlik boloanni hərmət kilinglar.

Baxkilar aldidiki məs'uliyitimiz

8 Bir-biringlarni səyüxtin baxka, heqkimgə heqnərsidin kərzdar bolmanglar. Qünki baxkilarni səygən kixi Təwrat kanunining təlipini əməlgə axuroan bolidu.■ 9 Qünki «zina kilma, katillik kilma, ooırilik kilma, nəpsaniyətqilik kilma» degən pərhizlər wə bulardin baxka hərkandak pərzlərmu, «koxnangni əzüngni səygəndək səygin» degən bu əmrgə yioinqaklanoan. ■ 10 Mehir-muhəbbətkə berilgən *kixi* əz yekinioła heqkandak yamanlik yürgüzməydu; xuning üqün, mehir-muhəbbət Təwrat kanunining təlipini əməlgə axuroquqidur.
11 Hazirki wakitning jiddiylikini bilip, xularni kilinglar. Qünki biz üqün allikaqan uykudin oyoinix wakit-saiti yetip kəldi. Qünki dəsləpki etikad kiloan waktimizoła nisbətən nijatimiz tehimu yekinlap kaldi. ■ 12 Keqə ətüxkə az kaldi, kündüz

---

□ **12:19 «Pərwərdigar dəyduki, intikam Meningkidur, yamanlik Mən kayturimən» —** «Kan.», 32:35. ■ **12:19** Kan. 32:35; Mat. 5:39; Luka 6:29; Ibr. 10:30. □ **12:20 «Düxmining aq bolsa, uni toydur, ussioła bolsa, kandur. Bundak kilix bilən «uning bexioła kəmür qooini toplap saloan bolisən» —** («Pənd.» 25:21-22). «Uning bexioła kəmür qooini toplap saloan bolisən» degən mənisi: «uni kattik uyaldurisən». Bu ibarə Misirdiki kona bir adətni kərsitidu. Adəmning towa kiloanlikini bildürüx üqün bexida bir siwət qooini kətürüp mangatti. Xunga «uning bexioła kəmür qooini toplap saloan bolisən» degini, uning towa kilixioła yardəm berələysən» «wijdanini oyoitisən» degənliktur. ■ **12:20** Pənd. 25:21-22; Mat. 5:44. ■ **13:1** Pənd. 8:15; Dan. 4:29; Tit. 3:1; 1Pet. 2:13. □ **13:2 «Xuning üqün, hokuk-həkümətkə karxilik kiloquqi kixi Hudaning orunlaxturuxioła karxilik kiloan bolidu. Karxilik kiloquqilar sorakka tartilidu» —** bundak jaza Huda təripidin yaki həkümət təripidin kəlgənlikini rosul deməydu, birak muxu yərdə bəlkim həkümət təripidin boluxi mumkin. ■ **13:8** Gal. 5:14; 1Tim. 1:5. ■ **13:9** Mis. 20:13-17; Law. 19:18; Kan. 5:17-19; Mat. 19:18; 22:39; Mar. 12:31; Gal. 5:14; Yak. 2:8. ■ **13:11** əf. 5:14; 1Tes. 5:6.

yeқinlaxti. Xunga, қarangоƣulukning ixlirini taxlap, yoruқlukning қoral-yaraқlirini kiyəyli. ■ 13 Kündüzgə muwapiқ diyanətlik ḥayat kəqürəyli, əyx-ixrət wə xarabhorlukқa, zina wə kəyp-sapaоƣa, jedəl-majira wə ḥəsəthorlukқa berilməyli; ■ 14 əksiqə өzünglarоƣa Rəb Əysa Məsiḥni kiyiwelinglar wə gunaḥkar əttiki arzu-ḥəwəslərni қandaқ қanduruxni ḥeq oylimanglar.■

14

Қerindaxlar üstidin ḥəküm қilmanglar

1 Etiқadi ajizlarni қobul қilinglar, lekin ular bilən pikirdə talax-tartix қilmanglar. □
2 Birsi ḥərқandaқ yeməklikni yeyixkə bolidiоƣiniоƣa ixinidu; lekin yənə etiқadi ajiz birsi pəқət kəktatlarnila yəydu.■ 3 Ḥərқandaқ yeməkliklərni yəydiоƣan kixi yeməydiоƣan kixini kəmsitmisun; ḥəmdə *bəzi nərsini* yeməydiоƣan kixi ḥərқandaқ yeməkliklərni yəydiоƣan kixi üstidin ḥəküm қilmisun. Qünki Huda uni қobul қiloƣan. 4 Baxқa birsining hizmətkari üstidin ḥəküm қiloƣuqi sən kim iding? Hizmətkarning tik turuxi yaki yiқilip ketixigə pəқətla өz hojayini məs'uldur. Ḥəmdə *xu hizmətkarmu* tik turidiоƣan қilinidu — qünki *hujayini* Rəb uni tik turoƣuzuxқa қadirdur.■
5 Məlum birsi məlum bir künni yənə bir kündin üstün kəridu, yənə birsi ḥəmmə künni ohxax dəp қaraydu. Ḥərkim өzining kəzқarixiоƣa toluқ ixənqi bolsun.□ ■
6 Məlum künni қədirləydiоƣan kixi buning bilən Rəbbining ḥərmitidə uni қədirləydu. Bir nərsini yəydiоƣan kiximu Rəbbining ḥərmitidə yəydu, qünki u өz rizқi üqün Hudaоƣa təxəkkür eytidu. Məlum nərsini yeməydiоƣan kixi yeməydiоƣanliқi bilən өzining Rəbbining ḥərmitidə yeməydu, umu xundaқla Hudaоƣa təxəkkür eytidu.■
7 Qünki ḥeqқaysimiz өzimiz üqün yaximaymiz wə ḥeqқaysimiz өzimiz üqün өlməymiz;■ 8 Bəlki əgər yaxisaқ, Rəbbimiz üqün yaxaymiz; өlsək, Rəbbimiz üqün өlimiz. Xuning üqün yaxisaқmu, өlsəkmu Rəbbimizgə mənsupturmiz. 9 Qünki Məsiḥning өlüxi wə tirilixi dəl xu məқsət bilən boldiki, Uning өlüklərning ḥəm tiriklərning Rəbbi boluxi üqündur.
10 Undaқta, sən nemə üqün қerindixing üstidin ḥəküm қilisən? Yaki nemə üqün қerindixingni mənsitməysən? Qünki ḥəmmimiz Hudaning soraқ təhti aldida

---

■ **13:12** Kol. 3:8; 1Tes. 5:5. ■ **13:13** Luқa 21:34; 1Kor. 6:10; Əf. 5:5; Fil. 4:8; 1Tes. 4:12; 5:6; Yaқ. 3:14. ■ **13:14** Gal. 3:27; 1Pet. 2:11. □ **14:1 «Etiқadi ajizlarni қobul қilinglar, lekin ular bilən pikirdə talax-tartix қilmanglar»** — əyni zamanda Əysa Məsiḥkə etiқad қiloƣuqilar Yəḥudiylardin ḥəm ḥərhil oƣəyriy dinoƣa əgəxkənlərdin qiққan Yəḥudiy əməslər idi. Ularning kөp қisimlirida əslidə «Hudani hursən қilix» üqün yemək-iqməklik jəḥəttə küqlük қaidilər bar idi. Lekin, hux həwər bilən yətküzülgən wəḥiylər boyiqə, Huda dunyadiki barliқ ozuқluқ nərsilərni yaratқandin keyin, etiқadqilar ularni yeyixkə bolidu (məsilən, «Mar.» 7:18-23ni kөrüng). Biraқ bir қisim etiқadqilar bu yengi ərkinlikni toluқ qüxənmigən yaki uningoƣa ixənmigən bolsa, kona adətliri boyiqə yaxaxni dawam қilatti. Xuning bilən Pawlus ularni «etiқadi ajizlar» dəp atidi. Қizиқ bir yeri xuki, «etiқadi ajiz» adəmning bəzi intayin küqlük pikirliri boluxi mumkin! ■ **14:2** Pənd. 15:7 ■ **14:4** Yaқ. 4:12. □ **14:5 «Məlum birsi məlum bir künni yənə bir kündin üstün kəridu, yənə birsi ḥəmmə künni ohxax dəp қaraydu. Ḥərkim өzining kəzқarixiоƣa toluқ ixənqi bolsun»** — etiқadqilarning bir қismi Yəḥudiy bolup, ular yənila Təwratta bəlgiləngən, Yəḥudiylar ətküzüp kəlgən ḥeyt-bayramlarni tutuxқa, bolupmu «xabat küni» (dəm elix küni, yəni xənbə küni)ni tutuxқa adətləngən, xundaқla bularni burunқidək dawamlaxturux kerək, dəytti. ■ **14:5** Gal. 4:10; Kol. 2:16. ■ **14:6** 1Kor. 10:31; 1Tim. 4:3. ■ **14:7** 2Kor. 5:15; Gal. 2:20; 1Tes. 5:10; 1Pet. 4:2.

turiximiz kerək bolidu. □ ■ 11 Qünki *muķəddəs yazmilarda* eytilǫinidək: —
«Pərwərdigar dəyduki: —
Θz ḥayatim bilən ķəsəm iqimənki,
Manga barlik tizlar pükülidu,
Barlik tillar Meni etirap ķilip mədḥiyə oķuydu».□ ■
12 Xunga, ḥərbirimiz Huda aldida ɵzimiz tooǫruluķ ḥesab berimiz.■

Ajiz ķerindixinglarni Huda yolidin qətnitip ķoymanglar

13 Xuning üqün, bir-birimizning üstidin ḥəküm ķilǫuqi ikkinqi biri bolmayli. Buning ornioǫa xundaķ ḥəküm-kararǫa kelinglarki, ḥərķandaķ ķerindaxķa gunaḥķa yiķitidioǫan bir nərsini yaki tuzaķni ķoymaslik kerək. ■ 14 Rəbbimiz Əysada bolǫanlikimdin xuningǫa ķət'iy ixəndürülüp bilimənki, ḥərķandaķ nərsə ɵzlikidin ḥaram əməstur; lekin bir nərsini ḥaram dəp ķarioǫan kixi üqün, u uningǫa ḥaramdur. ■ 15 Əgər yeməkliking tüpəylidin ķerindixingni azabķa ķoyoǫan bolsang, meḥir-muḥəbbət yolida mangmioǫan bolisən. Məsiḥ uning üqün Θz jenini pida ķilip ɵlgən, bu *ķerindixingni* yeməkliking bilən nabut ķilma!■
16 Əmdi silər yahxi dəp ķarioǫan ixlarning yaman deyilixigə səwəbqi bolup ķalmanglar. 17 Qünki Hudaning padixaḥlikį yemək-iqməktə əməs, bəlki Muķəddəs Roḥta bolǫan ḥəķķaniylik, inaķlik-hatirjəmlik wə xadliķtidur. ■ 18 Bularda yaxap Məsiḥkə hizmət ķilǫuqi kixi Hudani hursən ķilidu wə insanlarning təriplixigə sazawər bolidu.
19 Xuning üqün ɵzimizni inaķlikni ilgiri süridioǫan wə bir-birimizning etiķadini ķurup qiķidioǫan ixlarǫa atayli. □ 20 Yeməklikni dəp Hudaning əjrini nabut ķilmanglar. Ḥəmmə nərsə dərwəķə ḥalaldur; biraķ birsi yegini bilən *etiķadida* putlaxsa, u uningǫa yaman ḥesablinidu. □ ■ 21 Xuning üqün gəx yeyix, xarab iqix, xundaķla baxķa ḥərķandaķ ixlarni ķilixing ķerindixingni gunaḥķa teyilduridioǫan, azabķa ķoyidioǫan yaki uni ajizlaxturidioǫan bolsa, bularni ķilmioǫining tüzük. □ ■
22 Sening *məlum bir ixni ķilixķa* ixənqing barmu? Əmdi bu ixənq Huda bilən sening arangdiki ixtur. Θzi ķiliwatķan ixni tooǫra dəp ķarioǫan, xuningdin wijdanimu əyibkə buyrulmioǫan kixi nemidegən bəhtlik-ḥə! 23 Lekin *yeməkliktin* gumanlinip turup yənə xuni yegən kixi əyibkə buyrulidu, qünki buni ixənq bilən yemigən. Ixənqtin bolmioǫan ḥərķandaķ ix gunaḥtur.■

□ **14:10 «Qünki ḥəmmimiz Hudaning soraķ təhti aldida turiximiz kerək bolidu»** — «soraķ təhti» adəttə Rim imperiyəsidə ḥərbir xəḥərning qong məydanida bolatti. Yərlik əməldarlar muḥim ḥəkümlərni yaki elanlarni qiķirix üqün uningda olturatti. Hudaning «soraķ təhti» yaki «ḥəküm qiķirix təhti» aldida bolidioǫan soraķ bəlkim **ixəngüqilərning** əməllirining üstidin ḥəküm qiķirix üqünla bolidu («2Kor.» 5:10ni kərüng). ■ **14:10** Mat. 25:31; 2Kor. 5:10. □ **14:11 «Pərwərdigar dəyduki: — Θz ḥayatim bilən ķəsəm iqimənki, Manga barlik tizlar pükülidu, barlik tillar Meni etirap ķilip mədḥiyə oķuydu»** — «Yəx.» 45:23. ■ **14:11** Yəx. 45:23; 49:18; Fil. 2:10. ■ **14:12** Zəb. 62:12; Yər. 17:10; 32:19; Mat. 16:27; Rim. 2:6; 1Kor. 3:8; 2Kor. 5:10; Gal. 6:5; Wəḥ. 2:23; 22:12. ■ **14:13** 1Kor. 10:32; 2Kor. 6:3. ■ **14:14** Mat. 15:11; Ros. 10:15; 1Kor. 8:4; 1Tim. 4:4. ■ **14:15** 1Kor. 8:11. ■ **14:17** 1Kor. 8:8. □ **14:19 «Xuning üqün ɵzimizni inaķlikni ilgiri süridioǫan wə bir-birimizning etiķadini ķurup qiķidioǫan ixlarǫa atayli»** — «bir-birimizning etiķadini ķurup qiķidioǫan» əyni tekistə «bir-birimizni ķurup qiķidioǫan» degən səzlər bilən ipadilinidu. Bu muḥim ibarining mənisi tooǫruluķ «kirix səz»imizni kərüng. □ **14:20 «biraķ birsi yegini bilən etiķadida putlaxsa, u uningǫa yaman ḥesablinidu»** — baxķa birhil tərjimisi: «biraķ birsi yesə wə xunglaxķa baxķilarni (iman, wijdan təripidə) putlaxtursa, bu ix uningǫa yaman bolidu». ■ **14:20** Tit. 1:15. □ **14:21 «azabķa ķoyidioǫan yaki uni ajizlaxturidioǫan»** — bəzi kona kəqürmilərdə muxu səzlər tepilmaydu. ■ **14:21** 1Kor. 8:13. ■ **14:23** Tit. 1:15.

15

Өzimizni ķanaətləndürüxnila oylimayli

1 Əmdi etiķadimiz küqlük boloŋan bizlər өzimizni ķanaətləndürüxnila oylimay, bəlki
etiķadi ajizlarningmu ajizliķlirini kətüriximiz kerək.■ 2 Ħərbirimiz өz yeķinimizning
etiķadini ķurup qiķixi üqün, uning bəht-bərikitini kөzləp, uni hursən ķilixķa
intiləyli. 3 Qünki ħətta Məsiħmu Өzini ķanduruxni oylimioŋanidi. Bu tooŋrisida
muķəddəs yazmilarda mundaķ pütülgən: «Sən *Hudani* ħaķarət ķiloŋanlarning
ħaķarətliri Mening üstümgə qüxti».□ ■ 4 Qünki burunda *wəħiy bilən* pütülgən
yazmilardiki ħərķaysi səzlər bizgə өgitix üqün yeziloŋan bolup, məķsiti muķəddəs
kitablardin kəlgən səwr-taķət wə ilħambəhx arķiliķ bizdə azru-ümidning boluxi
üqündur.■
5 Əmdi səwr-taķət wə ilħambəhxning Igisi Huda silərni Məsiħ Əysani ülgə ķilip,
өzara bir oy-niyətkə kəltürgəy;■ 6 buning bilən silər Hudani, yəni Rəbbimiz Əysa
Məsiħning Atisini bir jan bir dil bilən bir eoŋizdin uluoŋlioŋaysilər.

Bir-biringlarni ķobul ķilinglar

7 Xunga, Məsiħ silərni ķobul ķilip, Hudaoŋa xan-xərəp kəltürginidək, silərmu bir-
biringlarni ķobul ķilinglar.□ 8-9 Qünki silərgə xuni eytimənki, Əysa Məsiħ Hudaning
ata-bowilaroŋa bərgən wədilirini ispatlax üqün, xu arķiliķ əllərmu Hudaning rəħim-
xəpķitini kərüp uni uluoŋlixi üqün, hətnə ķilinoŋanlaroŋa Hudaning ħəķiķitini
yətküzgüqi hizmətkar süpitidə təyinləndi. Bu huddi *muķəddəs yazmilarda*: —
«Xunga Sanga əllər arisida mədħiyə oķuymən,
Wə Sening namingni küyləymən» — dəp yeziloŋanidi.□ ■
10 Wə U yənə: —
«Əy əllər,
*Huda*ning həlķi bilən billə xad-huram bolunglar!» — dəydu.□ ■
11 Wə yənə U: —
«Əy barliķ əllər, Pərwərdigarni mədħiyiləŋlar,

■ **15:1** 1Kor. 9:22; Gal. 6:1 □ **15:3** **«Sən Hudani ħaķarət ķiloŋanlarning ħaķarətliri Mening üstümgə qüxti»** — («Zəb.» 69:9). ■ **15:3** Zəb. 69:7-9; Yəx. 53:4, 5. ■ **15:4** Rim. 4:23, 24. ■ **15:5** Rim. 12:16; 1Kor. 1:10; Fil. 2:2; 3:16; 1Pet. 3:8. □ **15:7** **«Məsiħ silərni ķobul ķilip, Hudaoŋa xan-xərəp kəltürginidək, silərmu bir-biringlarni ķobul ķilinglar»** — baxķa birhil tərjimisi: «Məsiħ silərni ķobul ķiloŋandək, silərmu bir-biringlarni ķobul ķilip Hudaoŋa xan-xərəp kəltürünglar». Əməliyəttə bu mənisimu bizning tərjimimizdin qiķidu. □ **15:8-9** **«Əysa Məsiħ Hudaning ata-bowilaroŋa bərgən wədilirini ispatlax üqün»** — «Hudaning ata-bowilaroŋa bərgən wədiliri» Huda Ibraħim, Isħaķ, Yaķup, Yüsüp, Musa pəyoŋəmbər wə baxķa pəyoŋəmbərlərgə yətküzgən wədiliri degənlik. **«xu arķiliķ əllərmu Hudaning rəħim-xəpķitini kərüp uni uluoŋlixi üqün…»** — «əllər» muxu yərdə yat əllər, Yəħudiy əməslərni kərsitidu. **«Xunga Sanga əllər arisida mədħiyə oķuymən…»** — «əllər» yənə muxu yərdə yat əllər, Yəħudiy əməslərni kərsitidu. **«Xunga Sanga əllər arisida mədħiyə oķuymən, wə Sening namingni küyləymən»** — («Zəb.» 18:49. Bu bexarəttə Məsiħ Өz Roħi arķiliķ Dawut pəyoŋəmbərning aoŋzidin səzləydu. Pawlus bu muħim gəpliri (8-9-ayətlər) arķiliķ Yəħudiy əməslər wə Yəħudiylarning bir-birini ķobul ķilixini dəwət ķilidu; qünki Məsiħ Əysa Өzi Yəħudiylar («hətnə ķilinoŋanlar»)oŋa hizmətkar təyinləndi ħəm xuningdək Yəħudiy əməslər («yat əllər»)ning Hudani mədħiyilixigə baxlamqiliķ ķilidu; demək, Məsiħ ikki tərəpning hizmitidə boloŋandin keyin, nemixķa silər Yəħudiylar wə Yəħudiy əməslər kiqik peillik bilən Uning uluoŋ ülgisigə əgixip bir-biringlarni ķobul ķilmaysilər? ■ **15:8-9** 2Sam. 22:50; Zəb. 18:49-50. □ **15:10** **«Wə U yənə: … dəydu»** — bu wə keyinki ayəttiki «U» Məsiħdur. Muxu ayəttiki bexarətlər Uning Өzining pəyoŋəmbərlərning aoŋzi arķiliķ eytķan səzliridur. 15-ayəttiki izaħatni kərüng. **«Əy əllər»** — «əllər» yat əllər, Yəħudiy əməslərni kərsitidu. **«Əy əllər, Hudaning həlķi bilən billə xad-huram bolunglar!»** — «Qan.» 32:43. ■ **15:10** Qan. 32:43.

Əy pütkül ķowmlər, Uni uluоłlanglar!» — dəydu.□ ■ 12 Yənə, Yəxaya *pəyоłəmbərmu* mundak dəydu: —
«Yəssəning yiltizi bоłоan kixi məydanоła qikidu,
Əllərgə ḥakimlik ķilidiоłan zat ornidin turidu;
Əllər dərwəķə Uningоła ümid baоłaydu».□ ■
13 Əmdi ümidning Igisi Huda Өzigə ixiniwatķanlikinglardin ķəlbinglarni toluķ xad-huramlik wə tinq-hatirjəmlikkə tolduroła, xuning bilən Muķəddəs Roḥning küq-ķudriti bilən ümidkə tolup taxķaysilər.□

Pawlusning rosulluķ hizmiti tooґrisida

14 I ķerindaxlirim, kənglünglarning meḥribanlik bilən tоłоanlikiоła, mol bilimlər bilən toluķ bezəlgənlikigə, xundakla bir-biringlaroła өzara jekiləp berələydiоłanlikinglaroґimu ķayilmən. 15 Xundak bolsimu, Huda manga ata ķilоłan xapaət tüpəylidin mən silərgə bir ķisim tərəplərdin nəqqə ixlarni əslitip ķoyuxķa səl jür'ətlik bolup uxbu hətni yazmaķtimən. 16 Xu xapaət bilən mən Hudaning hux həwirini yətküzüp kaḥindək Uning ibaditini ḥəmmə yərdə wujudķa kəltürüx hizmitidə *Yəḥudiy əməs* əllərgə Məsiḥ Əysaning hizmətkari bolup təyinləndim. Bu hizmitimning məķsiti əllərning Hudaoła sunidiоłan ibaditi Muķəddəs Roḥ arķilik pak-muķəddəs ķilinip, Hudani hursən ķilidiоłan ķurbanliktək Uning ķobul ķilixiоła layik boluxi üqündur. □ 17 Xuning üqün Məsiḥ Əysada bоłоanlikimdin Hudaning manga tapxurołanliridin pəhirlinimən. 18-19 Qünki əllərning Hudaoła itaət ķilixi üqün Məsiḥning manga ķildуrołanliridin baxķa ḥeqnemini tiloła elixķa ḥəddim əməs. Səz wə əməllər arķilik, alamətlik məjizilər wə karamətlər arķilik, Muķəddəs Roḥning küq-ķudriti bilən Yerusalemdin baxlap Illirikon əlkisgiqə aylinip ḥəmmə yərdə Məsiḥning hux həwirini toluķ jakarlidim. 20 Xundak ķilip baxķilar salоłan ulning üstigə bina salmaslik üqün, əzəldin Məsiḥning nami anglanmiоłan yərlərdə bu hux həwərni jakarlaxķa intilip kəldim. 21 Bu tooґrisida *muķəddəs yazmilarda* eytiloґinidək: —
«Uningdin həwərsiz bоłоanlar Uni kəridu,
Anglimiоłanlar anglap qüxinidu».□ ■

□ **15:11** **«Əy barlik əllər, Pərwərdigarni mədḥiyilənglar, əy pütkül ķowmlər, Uni uluоłlanglar!»** — («Zəb.» 117:1) — bu ayət wə yuķiriķi nəķil kəltürülgən ikki ayəttə, Məsiḥ (dunyaоła kelixtin burun) pəyоłəmbərlərning aoґzidin bexarət berip, kəlgüsidə Yəḥudiy əməslər bilən Өzi talliоłan həlķi billə Hudaоła ibadət ķilixip, Uning hizmitidə billə boluxidiоłanlikini aldin'ala eytidu. ■ **15:11** Zəb. 117:1 □ **15:12** **«Yəssəning yiltizi bоłоan kixi məydanоła qikidu, əllərgə ḥakimlik ķilidiоłan zat ornidin turidu; əllər dərwəķə Uningоła ümid baоłaydu»** — («Yəx.» 11:10) Məsiḥ tooґruluk yənə bir bexarət. Yəssə bolsa, Dawut pəyоłəmbərning atisi idi. Birak uning əwladi Məsiḥ, yəni «uning yiltizi»dur. ■ **15:12** Yəx. 11:10; Wəḥ. 5:5; 22:16. □ **15:13** **«ümidning Igisi Huda...»** — əyni səz «ümidning Hudasi...». □ **15:16** **«bu hizmitimning məķsiti əllərning Hudaоła sunidiоłan ibaditi Muķəddəs Roḥ arķilik pak-muķəddəs ķilinip...»** — «əllər»: yat əllər, Yəḥudiy əməslərni kərsitidu. **«Xu xapaət bilən mən Hudaning hux həwirini yətküzüp kaḥindək Uning ibaditini ḥəmmə yərdə wujudķa kəltürüx hizmitidə Yəḥudiy əməs əllərgə Məsiḥ Əysaning hizmətkari bolup təyinləndim. Bu hizmitimning məķsiti əllərning Hudaоła sunidiоłan ibaditi, Muķəddəs Roḥ arķilik pak-muķəddəs ķilinip, Hudani hursən ķilidiоłan ķurbanliktək uning ķobul ķilixiоła layik boluxi üqündur»** — rosul Pawlus өzini kaḥinоła ohxitidu. Hudaning kona zamanlardiki ibadəthaniоła kaḥinlarni təminləxtiki məķsiti həlķning tooґra yolda Hudaоła ibadət ķilixidin ibarət idi. Xunga ular həlķning өz ķurbanliklirini tooґra, Hudaning ķobul ķilixiоła layik petidə sunuxiоła yardəmqi wə hizmətkar idi. Pawlus өzining hux həwərni yətküzüxning ahirķi məķsiti Hudaоła ḥəķikiy, mənilik, qin dillik ibadətni barlikķa kəltürüxtin ibarəttur, dəydu. Həķning bu ibaditini pak-muķəddəs ķilix Muķəddəs Roḥning ixi, əlwəttə. Bu ibadətmu pəķət jamaət ibadət sorunlirida əməs, bəlki ixəngüqining pütün ḥayati arķilik ipadilinidu (12:1-2). □ **15:21** **«Uningdin həwərsiz bоłоanlar Uni kəridu, anglimiоłanlar anglap qüxinidu»** — «Yəx.» 52:15. ■ **15:21** Yəx. 52:15.

Pawlusning Rimоła berix pilani

22 Mana, xu *hizmətlirim* səwəbidin yeninglarоła berixni kəp ketim oylioła̧n bolsammu, lekin tosuloła̧larоła uqrap baralmidim. ■ 23-24 Lekin ha̧zir muxu ətraplarda *hux həwər yətküzülmigən* yərlər manga kalmioła̧nlikтin, ha̧mdə kəp yillardin beri silərni yokлap berix arzuyum boloła̧nlikтin, Ispaniyəgə beriximda silərnimu yokлap ətməkqimən. Səpirimdə aldi bilən silər bilən kərüxüp, bir məzgil ha̧mraha̧likinglardin toluk huxallinip, andin silərning yardiminglarda səpirimni dawamlaxturuxumni ümid kilimən.■

25 Birak ha̧zir bolsa Yerusalemоła berip, u yərdiki mukəddəs bəndilərning hizmitidə boluxka ketiwatimən. ■ 26 Qünki Makedoniyə wə Ahaya əlkiliridiki jamaətlər Yerusalemdiki mukəddəs bəndilər arisidiki yoksullarоła ianə toplap yardəm berixni layik kərdi. 27 Bu ixni ular bərha̧k layik kərdi; əməliyəttə bolsa ular Yerusalemdikilərgə kərzdardur. Qünki əllər *Yəhudiy kerindaxlarning* roha̧iy bəhtliridin bəha̧rimən boloła̧n bolsa, maddiy jəha̧ttin ularоła yardəm berixkə tooła̧ra kelidu.□

28 Mən bu ixni püttürgəndin keyin, yəni *Yerusalemdiki* kerindaxlarning *jamaətlərning etikadining* bu mewisini kobul kilixini jəzmənləxtürgəndin keyin, silərni yokлap ətüp Ispaniyəgə barimən. □ 29 Yeninglarоła barоła̧inimda, Məsiha̧ning toluk bəht-bərikitini silərgə elip baridioła̧nlikimni bilimən.■

30 Kerindaxlar, Rəbbimiz Əysa Məsih wə *Mukəddəs* Roha̧ning meha̧ir-muha̧bbiti bilən silərdin ətünimənki, mən üqün Hudaoła dua kilip mən bilən birliktə kürəx kiloła̧aysilər — □ ■ 31 mening Yəhudiyə əlkisidiki etikad kilmioła̧nlarning yaman niyətliridin sakлinixim, xuningdək Yerusalemda in’amni yətküzüx hizmitimning xu yərdiki mukəddəs bəndilərning kobul kilixioła erixixi üqün ■ 32 ha̧mdə ahirda Huda buyrusa, pekirning xad-huramlik bilən yeninglarоła berip, silər bilən ortak istiraha̧t kiliximiz üqünmu dua kiloła̧aysilər.■

33 Amanlik-hatirjəmlik Igisi boloła̧n Huda ha̧mminglar bilən billə boloła̧ay! Amin!□

16

Pawlusning ahirki salamliri

1 Kənhria xəha̧iridiki jamaətning hizmətqisi singlimiz Fibini silərgə təwsiyə kilip tonuxturimən; 2 uni mukəddəs bəndilərgə layik Rəbning muha̧bbitidə kobul kilip kütüwaloła̧aysilər, uning ha̧rkandak ixta silərgə ha̧jiti qüxsə, uningоła yardəm

---

■ **15:22** Rim. 1:13; 1Tes. 2:18. ■ **15:23-24** Rim. 1:10; 15:32; 1Tes. 3:10; 2Tim. 1:4. ■ **15:25** Ros. 19:21; 24:17. □ **15:27** **«Qünki əllər Yəhudiy kerindaxlarning roha̧iy bəhtliridin bəha̧rimən boloła̧n bolsa, maddiy jəha̧ttin ularоła yardəm berixkə tooła̧ra kelidu»** — «yardəm berix» degən səz grek tilida adəttə mukəddəs ibadəthanidiki hizmət bilən munasiwətliktur. □ **15:28** **«Yerusalemdiki kerindaxlarning jamaətlərning etikadining bu mewisini kobul kilixini jəzmənləxtürgəndin keyin,...»** — grek tilida «(Yerusalemdiki) kerindaxlaroła bu mewisini yətküzüp məhürləndürgəndin keyin,...» degən səzlər bilən ipadilinidu. Rosul Pawlus Yəhudiy kerindaxlarning bu sowoła̧tni kobul kilixini intayin muha̧im dəp biləttі. Qünki uni kobul kilixi sowoła̧t bərgənlərni, yəni Yəhudiy əməs ixəngüqilərni «bizning kerindaxlirimiz» dəp kobul kilixioła barawər bolatti, xunglaxka barlik jamaətlərning birliki wə muha̧bbitini mustəha̧kəmləp aloła sürətti. Hudaoła təxəkkür, Yəhudiy kerindaxlar uni kobul kildi («Ros.» 21:17). ■ **15:29** Rim. 1:11. □ **15:30** **«mən üqün Hudaoła dua kilip mən bilən birliktə kürəx kiloła̧aysilər»** — «kürəx kiloła̧aysilər» degən səzlər jin-xəytanlarning Hudaning hizmitigə daim karxi qikidioła̧nlikini kərsitidu; xunga bu hizmət üqün dua kilix (bularning karxi qikkanliki tüpəylidin) birhil kürəx, təs bir ix bolidu (məsilən «Kol.» 2:1, 4:11ni kərüng). ■ **15:30** 2Kor. 1:11. ■ **15:31** 2Tes. 3:2. ■ **15:32** Rim. 1:10; 15:23. □ **15:33** **«Amanlik-hatirjəmlik Igisi boloła̧n Huda»** — əsliy tilida «Amanlik-hatirjəmlikning Hudasi».

kiloqaysilər. Qünki u өzimu nuroqun kixilərgə, jümlidin mangimu qong yardəmqi boloqan.□
3 Mən bilən birgə ixligən, Məsih Əysada boloqan hizmətdaxlirim Priska bilən
Akwilaoqa salam eytkaysilər□ ■ 4 (ular meni dəp өz hayatining heyim-hətirigə
karimidi. Həm yaloquz mənla əməs, bəlki əllərdiki barlik jamaətlərmu ulardin
minnətdardur).□ 5 Ularning ailisidə jəm bolidioqan jamaətkimu salam eytkaysilər.
Asiya өlkisidin Məsihkə etikadta əng dəsləpki mewə bolup qikkan, səyümlüküm
Epənitkə salam eytkaysilər. 6 Silər üqün kөp əjir singdürgən Məryəmgə salam
eytkaysilər.
7 Mən bilən zindandax boloqan, Yəhudiy kerindaxlirim Andronikus wə Yunyaoqa
salam eytkaysilər. Ular məndin awwal Məsihtə boloqan bolup, rosullar arisidimu
abruyluktur.□
8 Rəbbimizdə boloqan səyümlüküm Ampliyatka salam eytkaysilər.
9 Biz birgə ixligən Məsihtə boloqan hizmətdiximiz Urbanus wə səyümlüküm Stahus-
laroqa salam eytkaysilər.
10 Sinaklardin ətkən, Məsihtə sadik ispatlinip kəlgən Apeliska salam eytkaysilər.
Aristowulusning ailisidikilərgə salam eytkaysilər.
11 Yəhudiy kerindixim Herodiyonoqa, Narkisning ailisidikilərdin Rəbdə boloqanlaroqa
salam eytkaysilər.
12 Rəbning hizmitidə japa tartiwatkan Trifena wə Trifosa hanimoqa salam
eytkaysilər. Rəbning hizmitidə nuroqun japa tartkan səyümlük *singlim* Pərsiska
salam eytkaysilər.
13 Rəbdə tallanoqan Rufuska wə uning mangimu ana boloqan anisioqa salam
eytkaysilər.
14 Asinkritus, Filigon, Hərmis, Patrobas, Hermas wə ularning yenidiki kerindaxlaroqa
salam eytkaysilər.
15 Filologus wə Yulyaoqa, Nerius wə singlisioqa, Olimpas wə ularning yenidiki barlik
mukəddəs bəndilərgə salam eytkaysilər.□
16 Bir-biringlar bilən pak səyüxlər bilən salamlixinglar. Məsihning həmmə ja-
maətliridin silərgə salam!■

Ahirki nəsihət

17 Kerindaxlar, silərdin xuni ətünimənki, silər өgəngən təlimgə karxi qikkan,
aranglarda ihtilaplarni pəyda kilidioqan wə adəmni etikad yolidin teyilduridioqan
kixilərdin pəhəs bolunglar, ulardin neri bolunglar. ■ 18 Bundak kixilər Rəbbimiz

---

□ **16:2 «uni mukəddəs bəndilərgə layik Rəbning muhəbbitidə kobul kilip kütüwaloqaysilər...»** — «Rəbning muhəbbitidə» əyni grek tilida «Rəbdə» degən səz bilən ipadilinidu. Muxu ibarə tooqruluk «kirix səz»imizni kөrüng. **«uning (yəni Fibining) hərkandak ixta silərgə hajiti qüxsə, uningoqa yardəm kiloqaysilər. Qünki u өzimu nuroqun kixilərgə, jümlidin mangimu qong yardəmqi boloqan»** — bu səzlərgə karioqanda Fibi өzi məlum səwəbtin Rimoqa səpər kilmakqi idi, xuning bilən Pawlusning bu salam hetini elip baridu. Muxundak uzun wə hətərlik səpər kilix asan əməs idi. Hudaoqa wə Fibigə kolimizda hazir turoqan bu kimmətlik hət üqün rəhmət! □ **16:3 «Mən bilən birgə ixligən, Məsih Əysada boloqan hizmətdaxlirim Priska bilən Akwilaoqa salam eytkaysilər...»** — Priska (Priskila) wə eri Akwila hux həwərning kөp hizmitini kiloqan («Ros.» 18:2, 26, «1Kor.» 16:19, «2Tim.» 4:19ni kөrüng). ■ **16:3** Ros. 18:2,26. □ **16:4 «... Həm yaloquz mənla əməs, bəlki əllərdiki barlik jamaətlərmu ulardin minnətdardur»** — «əllər»: yat əllər, Yəhudiy əməslərni kөrsitidu. □ **16:7 «Yəhudiy kerindaxlirim Andronikus wə Yunya»** — muxu yərdiki «kerindaxlirim» yənə «uruk-tuoqkanlirim» degən mənidimu boluxi mumkin. Baxka birhil tərjimisi: «ular rosullarning karixida bək abruyluk kixilər». □ **16:15 «Filologus wə Yulya»** — bəlkim ər-ayal. ■ **16:16** 1Kor. 16:20; 2Kor. 13:12; 1Tes. 5:26; 1Pet. 5:14. ■ **16:17** Mat. 18:17; Kol. 2:8; 2Tes. 3:6; 2Tim. 3:5; Tit. 3:10; 2Yuha. 10.

Məsiḩkə əməs, bəlki əz ⱪarniƣa ⱪul bolidu; ular silиⱪ-sipayə gəplər wə huxamət
səzliri bilən saddilarning ⱪəlbini azduridu.■
19 Silərning Rəbkə bolƣan itaətmənlikinglardin ḩəmməylən həwər tapti. Xunga
əḩwalinglardin xadlinimən; xundaⱪtimu, yahxi ixlar jəḩəttə aⱪil boluxunglarni,
yaman ixlarƣa nisbətən nadan boluxunglarni halaymən. ■ 20 Amanliⱪ-hatirjəmlik
Igisi bolƣan Huda uzun ətməy Xəytanni ayaƣ astinglarda yənjiydu.
Rəbbimiz Əysaning meḩir-xəpⱪiti silərgə yar bolƣay!□

21 Hizmətdixim Timotiy, Yəḩudiy ⱪerindaxlirim Lukyus, Yason wə Sospatirlardin
silərgə salam. ■ 22 (uxbu hətkə ⱪələm təwrətküqi mənki Tərtiymu Rəbdə silərgə
salam yollaymən).□
23 Manga wə ətyidə daim yiƣilidiƣan pütün jamaətkə saḩibhanliⱪ ⱪilidiƣan Gayustin
silərgə salam. Xəḩərning həziniqisi Erastus silərgə salam yollaydu, ⱪerindiximiz
Kuwartusmu xundaⱪ.■
24 Rəbbimiz Əysa Məsiḩning meḩir-xəpⱪiti ḩəmminglarƣa yar bolƣay! Amin!

Dua wə mədḩiyə

25 Uzun zamanlardin buyan süküttə saⱪlinip kəlgən sirning wəḩiy ⱪilinixi boyiqə,
mening arⱪiliⱪ yətküzülgən bu hux həwər, yəni Əysa Məsiḩning jakarlinixi bilən
silərni mustəḩkəmləxkə ⱪadir Bolƣuqiƣa *xan-xərəp bolƣay*! ■ 26 Sir bolsa insanlarni
etiⱪadtiki itaətmənlik yoliƣa elip berix üqün, mənggü ḩayat Hudaning əmrigə
binaən ḩəm biwasitə ḩəm burunⱪi pəyƣəmbərlərning yezip ⱪalduroƣanliri arⱪiliⱪ,
ḩazir barliⱪ əllərgə wəḩiy ⱪilindi; 27 xundaⱪ ⱪiloƣan birdinbir dana Bolƣuqi Hudaƣa
Əysa Məsiḩ arⱪiliⱪ xan-xərəp əbədil’əbəd bolƣay! Amin!

■ **16:18** Əz. 13:18; Fil. 3:19. ■ **16:19** Mat. 10:16; 1Kor. 14:20. □ **16:20 «Amanliⱪ-hatirjəmlik Igisi bolƣan Huda»** — əsliy tilida «Amanliⱪ-hatirjəmlikning Hudasi». ■ **16:21** Ros. 13:1; 16:1; 17:5; 20:4; Fil. 2:19; Kol. 1:1; 1Tes. 3:2; 1Tim. 1:2. □ **16:22 «uxbu hətkə ⱪələm təwrətküqi mənki Tərtiymu Rəbdə silərgə salam yollaymən»** — rosul Pawlusning kəzi ajiz bolƣaqⱪa, adəttə yardəmqigə hətlirini yazduratti. Tərtiy uning üqün «Rimliⱪlarƣa»ning ⱪələm təwrətküqisi (hatiriligüqi) bolƣanidi. ■ **16:23** Ros. 19:22; 2Tim. 4:20. ■ **16:25** Əf. 1:9; 3:9,20; Kol. 1:26; 2Tim. 1:10; Tit. 1:2; 1Pet. 1:20.

Korintlikłarоła «1»

Rosul Pawlus Korint xəhərdiki jamaətkə yazоłan birinqi məktup •••• Salam

1-2 Hudaning iradisi bilən Məsih Əysaning rosuli dəp qakirilołan mənki Pawlustin wə kerindiximiz Sostenistin Korint xəhiridiki jamaətkə, Məsih Əysada pak-mukəddəs kilinip, «mukəddəs bəndilirim» dəp qakirilołanlarоła wə xuningdək hər yərlərdə Rəb Əysa Məsihning (U ularоła wə bizgə mənsup!) namioła nida kilołuqilarning həmmisigə salam!□ ■ 3 Atimiz Huda həm Rəb Əysa Məsihtin silərgə mehir-xəpkət wə hatirjəmlik bolołay!■

4 Hudaning Məsih Əysada silərgə ata kilinołan mehir-xəpkiti tüpəylidin Hudayimoła hərdaim təxəkkür eytimən; 5 buning bilən silər Uningda hər tərəptə, hərkandak sözdə, hər tərəptiki bilimlərdə bay kilinołansilər,□ ■ 6 huddi Məsihning guwahliki silərdə təstiklanołandək.□ 7 Xuning bilən silərdə hərkandak rohiy iltipat kəmlik kilmastan, Rəbbimiz Əysa Məsihning ayan kilinixini kütisilər;□ ■ 8 U yənə silərni ahirołuqə mustəhkəmləyduki, Rəb Əysa Məsihning küni kəlgüqə əyibsiz sakłinisilər;□ ■ 9 Huda sözidə turołuqidur — silərni Öz Oołli Rəb Əysa Məsihning sirdax-həmdəmlikigə qakirołuqi dəl Uning Özidur.□ ■

Bəlünüxlər tooґruluk

10 Əmdi mən silərdin Rəbbimiz Əysa Məsihning nami bilən xuni ətünimənki, i kerindaxlar, gepinglar bir yərdin qiksun, aranglarda bəlgünqilik bolmisun, bir pikirdə, bir niyəttə kamil birləxtürülünglar; □ ■ 11 Qünki Klowining ailisidikilərning manga silər tooґranglarda eytixiqə, i kerindaxlirim, aranglarda talax-tartixlar bar ikən. 12 Deməkqi boloqinim xuki, hərbiringlar: «Mən Pawlusning tərəpdari», «Mən Apollosning tərəpdari», «Mən Kefasning tərəpdari» wə «Mən Məsihning tərəpdari» dəwatisilər. □ ■ 13 Əjəba, Məsih bəlüngənmikən? Silər üqün krestləngən adəm Pawlusmidi? Silər Pawlusning namioła qəmüldürüldünglarmu?□

□ **1:1-2 «hər yərlərdə Rəb Əysa Məsihning (u ularоła wə bizgə mənsup!) namioła nida kilołuqilarning həmmisi» —** bu ibarə «aləmxumul jamaət»ning addiy wə yioqinqak bir təbiridur. ■ **1:1-2** Yh. 17:19; Ros. 15:9; Rim. 1:7; Əf. 1:1; 1Tes. 4:7; 2Tim. 2:22. ■ **1:3** Rim. 1:7; 2Kor. 1:2; Əf. 1:2; 1Pet. 1:2. □ **1:5 «buning bilən silər uningda hər tərəptə ... bay kilinołansilər» —** «uningda» — Məsih Əysada. ■ **1:5** Kol. 1:9. □ **1:6 «... huddi Məsihning guwahliki silərdə təstiklanołandək» —** Hudaning ularоła rohiy iltipatlarni beoixlioqanlikі: (1) Hudaning Korintlikłarоła Pawlusning Məsih tooґruluk boloqan guwahlikining tooґra ikənlikini ispatlioqini wə (2) Hudaning Məsihning ularning kəlbidə turoqanlikini, ularning həkikətən Məsihkə təwə ikənlikini təstiklioqini idi. Məsilən, Huda rohiy iltipatliri arkilik korneliusdikilərni «mening adəmlirim» dəp təstiklioqanidi («Ros.» 10:44-48gə karang. «rohiy iltipatlar»ni qüxinix üqün 12- wə 14-babka karang. □ **1:7 «Rəbbimiz Əysa Məsihning ayan kilinixi» —** Rəb dunyaoła kaytip kəlgəndə u hər adəmgə ayan bolidu, əlwəttə. ■ **1:7** Fil. 3:20; Tit. 2:13. □ **1:8 «Rəb Əysa Məsihning küni» —** Uning zeminoła kayta kelidioqan küni. ■ **1:8** 1Tes. 3:13; 5:23. □ **1:9 «Huda sözidə turoquqidur» —** demək, Huda adəmni Özining pak-mukəddəs sirdax-həmdəmlikigə qakiroqaqka, Öz mehir-xəpkiti bilən uni yənə ahiroqiqə gunah wə Xəytanning ilkidin sakłap, pak hayatta yaxaxka küqəytixkə wədə kiloqan. ■ **1:9** Yər. 32:40-44; Yh. 15:5; 1Kor. 10:13; Gal. 2:20; 1Tes. 5:24; 1Yuha. 1:3. □ **1:10 «mən silərdin Rəbbimiz Əysa Məsihning nami bilən xuni ətünimənki, i kerindaxlar...» —** «kerindaxlar» Injilda «etikadqi aka-ukilar» degən bilən ipadilinidu. Əmma pütkül Mukəddəs Kitabta kerindaxlar («etikadqi aka-ukilar») «etikadqi aqa-singillar»nimu öz iqigə alidu. Bu prinsip «Yar.» 1:27də kərünidu; «Hudaning sürət-obrazi» boloqan «adəm»ning özi «ər-ayal»ni öz iqigə alidu. Xuning bilən biz «kerindaxlar» dəp tərjimə kilduk. ■ **1:10** Rim. 12:16; 15:5; Fil. 2:2; 3:16; 1Pet. 3:8. □ **1:12 «Kefas» —** rosul Petrusning ibraniyqə ismi idi. ■ **1:12** Ros. 18:24; 1Kor. 3:4; 16:12. □ **1:13 «Silər Pawlusning namioła qəmüldürüldünglarmu?» —** «qəmüldürüldünglarmu» muxu yərdə suoła qümüldürülüxni kərsitidu.

14 Mən Hudaοŋa təxəkkür eytimənki, aranglardin Krispus bilən Gayustin baxķa
ḥeqķaysinglarni qəmüldürmidim; ■ 15 xuning bilən ḥeqkim meni əzining
namida adəmlərni qəmüldürdi, deyəlməydu. 16 Durus, mən yənə Istifanasning
əyidikilərnimu qəmüldürdüm; baxķa birawni qəmüldürginimni əsliyəlməymən.■
17 Qünki Məsiḥ meni adəmlərni qəmüldürüxkə əməs, bəlki hux həwərni jakarlaxķa
əwətti; uni jakarlax bolsa insanning ḥekmətlik səzliri bilən bolmasliķi kerək; undaķ
boloŋanda Məsiḥning kresttiki *ķurbanliķining* küqi yoķitiloŋan bolidu. ■ 18 Qünki
kresttiki ķurbanliķi tooŋruluķ səz-kalam ḥalakətkə ketiwatķanlaroŋa əhməķlik,
əmma ķutulduruluwatķan bizlərgə Hudaning küq-ķudritidur. ■ 19 Qünki mundaķ
pütülgənki, «Mən danixmənlərning danixmənlikini yoķitimən, aķillarning aķilliķini
qətkə ķaķimən». □ ■ 20 Undaķta, danixmənlər ķeni? Təwrat əlimaliri ķeni?
Bu dunyadiki bəs-munazirə ķiloŋuqilar ķeni? Huda bu dunyadiki danaliķni
əhməķlik dəp kərsətkən əməsmu? ■ 21 Qünki Huda danaliķi bilən bekitkini
boyiqə, dunya əz danaliķi arķilik Hudani tonumioŋan, xunga Huda əhmiķanə
dəp ķaraloŋan, jakarliniwatķan səz-kalam arķilik uningoŋa ixəngüqilərgə nijatlik
yətküzüxni layiķ kərgən. ■ 22 Qünki Yəḥudiylar məjizilik alamətlərni, greklar bolsa
«danaliķ»ni tələp ķilidu; □ ■ 23 əmma biz bolsaķ Məsiḥni, yəni krestləngən Məsiḥni
jakarlaymiz; bu Yəḥudiylaroŋa nisbətən bizarliķ ix, əllərgə nisbətən əhmiķanilik
dəp ķarilidu; □ ■ 24 əmma qaķiriloŋanlar üqün eytķanda, məyli Yəḥudiylar bolsun
yaki greklar bolsun, Məsiḥ Hudaning küq-ķudriti wə Hudaning danaliķidur. ■
25 Qünki Hudaning əhmiķaniliki insanlarning danaliķidin üstündur, Hudaning
ajiziķi insanlarning küqidin üstündur. 26 Qünki, i ķerindaxlar, silərning qaķiriloŋan
waķittiki ḥalinglar üstidə oylinip beķinglar; qaķiriloŋanlar arisida insaniy tərəptin
dana ķaraloŋanlar anqə kəp əməs, küq-ḥoķuķķa igə boloŋanlar anqə kəp əməs,
aķsəngəklər anqə kəp əməs idi; □ ■ 27 bəlki Huda danalarni hijalətkə ķaldurux üqün
bu dunyadiki əhməķ sanaloŋanlarni talliwaldi; küqlüklərni hijalətkə ķaldurux üqün
bu dunyadiki ajiz sanaloŋanlarni talliwaldi; 28 U yənə bu dunyadiki ķədirsizlərni,
pəs kərülidioŋanlarni talliwaldi, «yoķ boloŋan nərsilər»ni məwjut xəy'ilərni yoķķa
qiķiriwetix üqün talliwaldi. □ 29 Uning məķsiti Huda aldida ḥeq ət igisi
mahtanmasliķ üqündur. 30 Əmma Uning təripidin silər Məsiḥ Əysada turisilər; U
bizgə Hudadin kəlgən danaliķ, ḥəķķaniylik, pak-muķəddəslik wə ḥərlük-azadliķ
ķilinoŋandur; □ ■ 31 xuningdək *Təwratta* pütülgəndək: «Pəhirlinip mahtioŋuqi bolsa
Rəbdin pəhirlinip mahtisun!».□ ■

2

1 Mən bolsam, i ķerindaxlar, yeninglaroŋa baroŋinimda, Hudaning guwaḥliķini

■ **1:14** Ros. 18:8; Rim. 16:23. ■ **1:16** 1Kor. 16:15,17. ■ **1:17** 1Kor. 2:1, 4; 2Pet. 1:16. ■ **1:18** Rim. 1:16. □ **1:19 «Qünki mundaķ pütülgənki...»** — «mundaķ pütülgən» — Muķəddəs Kitabta yeziķlik. Muxu yərdiki səzlər Təwrat, «Yəx.» 29:14din elinoŋan. ■ **1:19** Ayup 5:12; Yəx. 29:14. ■ **1:20** Yəx. 33:18. ■ **1:21** Mat. 11:25; Luķa 10:21. □ **1:22 «... greklar bolsa «danaliķ»ni tələp ķilidu»** — xu zamandiki grek mədəniyitidə pəlsəpəni qoķunux dərijisigə yətkən degili bolidu (məsilən, «Ros.» 17:21 wə aldi-kəynidiki ayətlərni kərüng). ■ **1:22** Mat. 12:38; 16:1; Yḥ. 4:48. □ **1:23 «bu Yəḥudiylaroŋa nisbətən bizarliķ ix...»** — yaki «bu Yəḥudiylaroŋa nisbətən putlikaxang...». ■ **1:23** Mat. 11:6. Yḥ. 6:60,66. ■ **1:24** Kol. 2:3. □ **1:26 «insaniy tərəptin...»** — grek tilida «ətning kəzķarixiqə...». ■ **1:26** Yḥ. 7:48; Yaķ. 2:5. □ **1:28 «məwjut xəy'ilər»** — muxu yərdə ḥərhil adəmlərni, ḥəkümranlarni, dələt ķatarliķlarni əz iqigə alidu. □ **1:30 «Uning təripidin silər Məsiḥ Əysada turisilər...»** — «Uning təripidin» Huda təripidin, demək. **«ḥərlük-azadliķ ķilinoŋandur»** — «ḥərlük-azadliķ» gunaḥning wə Xəytanning ķullukidin azad boluxtur. ■ **1:30** Yər. 23:5; Yḥ. 17:19. □ **1:31 «xuningdək Təwratta pütülgəndək...»** — Injilda «pütülgəndək» deyilgəndə, «Muķəddəs Kitabta pütülgəndək» degən mənidə. Muxu yərdə «Yər.» 9:24. ■ **1:31** Yəx. 65:16; Yər. 9:22-23; 2Kor. 10:17.

jakarlax üqün ḫeq gəpdanlik yaki əkil-danalik ixlitip kəlgən əməsmən;■ 2 qünki mən aranglarda Əysa Məsiḫdin baxḳa, yəni krestləngən Məsiḫdin baxḳa ḫeqnemini bilməslikkə bəl baoɣlioɣanidim; 3 mən aranglarda boloɣan waḳtimda ajizlikta, ḳorḳunqta wə titrigən ḫaləttə bolattim;□ ■ 4 mening səzlirim ḫəm jakarlixim bolsa adəmni ḳayil ḳiloɣudək insaniy danalik səzlər bilən əməs, bəlki Roḫning alamət kərsitixliri wə küq-ḳudrət bilən boloɣan idi.□ ■ 5 Buningdin məḳsət silərning etiḳadinglar insaniy danaliḳḳa əməs, bəlki Hudaning küq-ḳudritigə baoɣlansun degəndin ibarət idi.■

6 Ḫalbuki, kamalətkə yətkənlər arisida biz danaliḳni bayan ḳilimiz; bu danalik bu dəwrdiki danalik əməs, yaki bu dəwrdiki ḫökümranlarning danaliḳi əməs (ular zawalliḳḳa yüz tutḳandur);■ 7 əmma biz bir sirni axkarilap, Hudaning bir danaliḳini bayan ḳilimiz; Huda əslidə axkarə ḳilinmioɣan bu danaliḳni barlik dəwrlərdin burun bizning xan-xərəpkə muyəssər boluximiz üqün bekitkənidi.□ ■ 8 Bu danaliḳni bu dəwrdiki ḫökümranlarning ḫeqḳaysisi qüxinip yətmigənidi; uni qüxinip yətkən bolsa, xan-xərəpning Igisi boloɣan Rəbni krestlimigən bolatti.□ ■ 9 Ḫalbuki, *Təwratta* pütülgənndək: —
«Özini səygənlərgə Hudaning təyyarlioɣanliri —
Dəl ḫeqḳandak kəz kərmigən,
Ḫeqḳandak ḳulak anglimioɣan,
Ḫeqḳandak köngül oylap baḳmioɣan nərsilərdur».□ ■
10 Əmma bu nərsilərni Huda Roḫi arḳilik ayan ḳildi; qünki Roḫ bolsa ḫəmmə ixlarni, ḫətta Hudaning qongḳur təglirini inqikiləp izligüqidur; □ ■ 11 Qünki insanlarda, insanning kənglidikini bilgüqi xu insanning roḫidin baxḳa nərsə barmu? Xuningoɣa ohxax, Hudaning Roḫidin baxḳa, Hudaning kənglidikilirini bilgüqi yoḳtur. □ ■ 12 Əmma bizning ḳobul ḳiloɣinimiz bolsa bu dunyadiki roḫ əməs, bəlki Hudadin kəlgən Roḫtur; dəl xundak boloɣaqḳa biz Huda təripidin bizgə sehiylik bilən ata ḳilinoɣan nərsilərni bilip yetələymiz. □ ■ 13 Bu ix-xəy'ilərni insaniy danaliḳtin əgitilgən səzlər bilən əməs, bəlki *Muḳəddəs* Roḫtin əgitilgən səzlər bilən, roḫiy ixlarni roḫiy səzlər bilən qüxəndürüp səzləymiz. □ ■ 14 Əmma «janoɣa təwə» kixi Hudaning Roḫining ixlirini ḳobul ḳilmaydu, qünki bu ixlar uningoɣa nisbətən əhmiḳaniliktur; u ularni ḫeq qüxinip yetəlməydu, qünki ular roḫ bilən pərḳ etilip

---

■ **2:1** 1Kor. 1:17; 2:4. □ **2:3 «mən aranglarda boloɣan waḳtimda ajizlikta, ḳorḳunqta wə titrigən ḫaləttə bolattim» —** «ḳorḳunqta... bolattim» — bəlkim u Huda Özigə tapxuroɣan bu muḳəddəs wəzipini orundiyalmasliḳidin ḳorḳḳan boluxi mumkin idi. Uningdin baxḳa adəmni ḳorḳitidioɣan kəp səwəblarmu boloɣan, əlwəttə («Ros.» 18:9-10). ■ **2:3** Ros. 18:1, 3; 2Kor. 10:10. □ **2:4 «... bəlki Roḫning alamət kərsitixliri wə küq-ḳudrət bilən boloɣan idi» —** «Roḫ» Hudaning Roḫi, Muḳəddəs Roḫtur. ■ **2:4** 1Kor. 1:17; 2:1; 2Pet. 1:16. ■ **2:5** 2Kor. 4:7. ■ **2:6** Ayup 28:21; 1Kor. 15:24. □ **2:7 «biz bir sirni axkarilap, Hudaning bir danaliḳini bayan ḳilimiz...» —** «Əfəsusluḳlaroɣa»diki «kirix səz»imizdə eytḳinimizdək, Injilda «sir» degən səzning alaḫidə mənisi bar. Sir (grek tilida «misterion») Huda əsli yoxurup kəlgən, əmdi ḫazir axkarilioɣan məlum bir ixtin ibarəttur. ■ **2:7** Rim. 16:25; 1Kor. 4:1. □ **2:8 «bu dəwrdiki ḫökümranlar» —** bu səz bəlkim bu dunyadiki padixaḫ-ḫökümdarlarni ḳutritidioɣan, ularoɣa ezitḳuluk ḳilidioɣan jin-xəytanlarni kərsətsə kerək. ■ **2:8** Mat. 11:25; Yḫ. 7:48; 16:3; Ros. 3:17; 13:27; 2Kor. 3:14; 1Tim. 1:13. □ **2:9 «Özini səygənlərgə Hudaning təyyarlioɣanliri —dəl ḫeqḳandak kəz kərmigən, ḫeqḳandak ḳulak anglimioɣan, ḫeqḳandak köngül oylap baḳmioɣan nərsilərdur» —** «Yəx.» 64:4. ■ **2:9** Yəx. 64:3. □ **2:10 «qünki Roḫ bolsa ḫəmmə ixlarni, ḫətta Hudaning qongḳur təglirini inqikiləp izligüqidur» —** «Roḫ» — Hudaning Roḫi, Muḳəddəs Roḫtur. ■ **2:10** Mat. 13:11; 2Kor. 3:18. □ **2:11 «insanlarda, insanning kənglidikini bilgüqi xu insanning roḫidin baxḳa nərsə barmu?» —** «insanning kənglidiki» muxu yərdə xu məlum kixining xəhsiy wə ḳəlbidiki ixlarni alayitən kərsitidu. ■ **2:11** Pənd. 27:19; Yər. 17:9. □ **2:12 «bu dunyadiki roḫ» —** Xəytan. «Bu dunyadiki roḫ» muxu yərdə bəlkim Xəytanning kəz-ḳaraxliri, «əkilliri»ni kərsitixi mumkin. ■ **2:12** Rim. 8:15. □ **2:13 «Roḫtin əgitilgən səzlər bilən» —** «Roḫ» Hudaning Roḫi, Muḳəddəs Roḫtur. ■ **2:13** 1Kor. 1:17; 2:4; 2Pet. 1:16

baɦalinixi kerəktur. □ 15 Roɦqa təwə kixi ɦəmmə ixləroɳa baɦa berələydu; əmma uningoɳa bolsa ɦeqkim baɦa berəlməydu. □ ■ 16 Qünki kim Rəbning oy-kənglini qüxinip yetip, Uningoɳa məsliɦətqi bolalisun? Əmma biz bolsaq Məsiɦning oy-kəngligə igimiz.□ ■

3

1 Lekin mən, i qerindaxlar, Roɦqa təwə kixilərgə səz qiloɳandək silərgə səz qilalmay keliwatimən; əksiqə silərni ətkə təwə kixilər, Məsiɦdə boloɳan bowaq ɦesablap silərgə səzləxkə məjbur boldum.□ 2 Mən silərgə süt iqküzdüm, gəxni yegüzmidim; qünki silər gəxni ɦəzim qilalmayttinglar, xundaqla ɦazirmu tehi ɦəzim qilalmaysilər;■ 3 Qünki silər yənila ətkə təwədursilər. Aranglarda ɦəsəthorluq wə talax-tartixlar bar boloɳaqqa, silər ətkə təwə əməsmu, insan-larqə mengiwatmamsilər?□ ■ 4 Qünki birsi «Mən Pawlus tərəpdari», baxqa birsi «Mən Apollos tərəpdari» desə, silər pəqət insanlarning yolida mangoɳan bolup qalmamsilər?□ ■

5 Apollos degən kim? Pawlus kim idi? Biz pəqət silərning etiqadinglaroɳa wasitiqi bolduq, halas; ɦərbirimiz pəqət Rəb bizgə təqsim qiloɳini boyiqə wəzipə ada qilidioɳan hizmətkarlar, halas, xundaq əməsmu?■ 6 Mən tiktim, Apollos suoɳardi; əmma əstürgüqi bolsa Hudadur.□ ■ 7 Xunga tikküqi ɦeqnemigə ɦesab əməs, suoɳaroɳuqimu ɦeqnemigə ɦesab əməs, pəqət əstürgüqi Huda Özi ɦəmmidur. 8 Əmma tikküqi wə osa qiloɳuqi bolsa bir məqsəttidur; xundaqtimu ɦərbiri öz əjri boyiqə in’amini qobul qilidu.□ ■ 9 Qünki biz Hudaoɳa təwə meɦnətdaxturmiz; silər bolsanglar Hudaning baoɳ-etizi, Hudaning quruluxisilər.□ ■

10 Hudaning manga təqsim qiloɳan meɦir-xəpqiti boyiqə, huddi usta memardək ul saldim, andin baxqa birsi uning üstigə quruwatidu. Əmma ɦərbir quroɳuqi qandaq quruwatqanliqioɳa eɦtiyat qilsun.

11 Qünki selinoɳan ulni, yəni Əysa Məsiɦdin baxqa ɦeqqandaq ulni selixqa bolmaydu. ■ 12 Əmdi birsi bu ul üstigə altun, kümüx, qimmətlik taxlar, yaoɳaq, qöplər, saman

---

□ **2:14 ««janoɳa təwə» kixi»** — «janoɳa təwə» boloɳan kixi tooɳruluq «Rimliklaroɳa»diki «kirix səz»imizni kərüng. «Janoɳa təwə» boloɳan kixi Muqəddəs Roɦqa igə bolmioɳan kixidur; «ixənmigən kixi» degili bolidu. Xunga, u Hudaning Roɦioɳa əməs, bəlki ɦərdaim öz jeni (əqil-pikir, zeɦin, köngül-kalla, ɦessiyatlar)oɳa tayinip ixlarni pərq etidu. «Roɦiy kixi» yaki «Roɦqa təwə boloɳan kixi» bolsa öz roɦida Muqəddəs Roɦning tərbiyə-təlimini qobul qilip ixlarni tooɳra pərq etidu. **«ular roɦ bilən pərq etilip baɦalinixi kerəktur»** — bu 14- wə 15-ayətlərdiki «pərq etix» wə «pərq etip baɦalinix» grek tilida birla peil bilən ipadilinidu. □ **2:15 «Roɦqa təwə kixi»** — «Roɦqa təwə» (yaki «roɦiy kixi») — Muqəddəs Roɦning yetəkqilikidə mangidioɳan kixi. ■ **2:15** Pənd. 28:5. □ **2:16 «kim Rəbning oy-kənglini qüxinip yetip, uningoɳa məsliɦətqi bolalisun?»** — «Yəx.» 40:13. ■ **2:16** Yəx. 40:13; Rim. 11:34. □ **3:1 «ətkə təwə kixilər»** — (yaki «ətlik kixilər») tooɳruluq «Rimliklaroɳa»oɳa bərgən «kirix səz»diki «ət» tooɳruluq səzimizni kərüng. «Ətlik kixi» asasən hux həwərni qobul qiloɳini bilən tehi öz gunaɦlirining küqidin azad bolmioɳan kixidur. ■ **3:2** Ibr. 5:12; 1Pet. 2:2. □ **3:3 «silər ətkə təwə əməsmu, insanlarqə mengiwatmamsilər?»** — «insanlarqə» Hudaning yolida əməs, insaniyətning yolida. ■ **3:3** 1Kor. 1:11; Gal. 5:19; Yaq. 3:16. □ **3:4 «pəqət insanlarning yolida mangoɳan bolup qalmamsilər?»** — demək, Hudani tonumioɳan, Roɦtin tuoɳulmioɳan, tehiqə Adəm’atimizning ailisigə təwə boloɳan, adəttiki gunaɦkar insanlaroɳa ohxax. ■ **3:4** 1Kor. 1:12. ■ **3:5** Ros. 18:24; 1Kor. 1:12; 16:12. □ **3:6 «… Apollos suoɳardi»** — Korint xəɦiridiki jamaət Pawlusning səzliri arqiliq etiqad qiloɳanidi; keyin Apollos Korint xəɦirigə berip ixəngüqilərni Təwrat-Zəbur tooɳrisidiki bilimliri arqiliq zor dərijidə rioɳbətləndürgənidi («Ros.» 18-bab). ■ **3:6** Ros. 18:26; 19:1. □ **3:8 «bir məqsəttidur»** — grek tilida «birdur». ■ **3:8** Zəb. 62:12; Yər. 17:10; 32:19; Mat. 16:27; Rim. 2:6; 14:12; 2Kor. 5:10; Gal. 6:5; Wəɦ. 2:23; 22:12. □ **3:9 «biz Hudaoɳa təwə meɦnətdaxturmiz»** — baxqa birhil qüxəndürülüxi: «biz Huda bilən meɦnətdaxturmiz» («2Kor.» 5:20, 6:1nimu kərüng). ■ **3:9** 2Kor. 6:1; Əf. 2:20; Kol. 2:7; 1Pet. 2:5. ■ **3:11** Yəx. 28:16; Mat. 16:18.

salsa, □ 13 hərbirining singdürgən əjrining kandakliki kərünidu; qünki xu küni uni axkarə kilidu, qünki uning mahiyiti otta kərülidu; ot hərbir kixining əjrini, kandak mahiyəttin boloŋanlikini sinaydu. □ ■ 14 Birsining ul üstigə kuroŋan ixi puhta saklinip kalsa, u in'amoŋa erixidu; □ 15 Birsining kuroŋini kəyüp kətsə, u ziyan tartidu; u əzi kutulidu, əmma goya ottin ətüp kutuloŋan birsigə ohxap kalidu. 16 Əjəba, əzünglarning Hudaning ibadəthanisi ikənlikinglarni wə Hudaning Rohining silərdə turoŋanlikini bilməmsilər? ■ 17 Birsi Hudaning ibadəthanisini harab kilsa, Huda uni harab kilidu; qünki Hudaning ibadəthanisi pak-mukəddəstur, silər dəl xundaksilər.
18 Heqkim əz-əzini aldimisun; birsi əzini bu dəwrdə dana dəp sanisa, nadan bolup kalsun; xuning bilən u dana bolidu. □ ■ 19-20 Qünki bu dunyadiki danalik Hudaoŋa nisbətən əhməkliktur; qünki: — «U danixmənlərni əz hiyligərlikining tuzikioŋa alidu», dəp wə yənə: «Rəb danixmənlərning oy-hiyallirining tutami yoklukini bilidu» dəp pütüklüktur.□ ■
21 Xunga heqkim insan degənlərni pəhirlinip danglimisun; qünki həmmə məwjudatlar silərgə təwədur; 22 Pawlus bolsun, Apollos bolsun, Kefas bolsun, dunya-jahan bolsun, hayat bolsun, ölüm bolsun, hazirki ixlar bolsun, kəlgüsi ixlar bolsun, həmmisi silərgə mənsuptur; 23 silər bolsanglar Məsihning, Məsih bolsa Hudaningkidur.

4

Məsihning rosullirining hizmiti

1 Birsi biz tooŋruluk birnemə deməkqi bolsa, bizni Məsihning hizmətkarliri wə Hudaning sirliri amanət kilinoŋan oŋojidarlar dəp bilsun.■ 2 Əmdi oŋojidar degənlərdin tələp kilinidioŋini xuki, ular wapadar-sadik boluxi kerəktur.■ 3 Əmma mən silər təripinglardin yaki baxka hərkandak insaniy sot təripidin sürüxtürüp bahalansam, bu mən üqün zioŋirqilik ix; mən hətta özüm tooŋruluk sürüxtürüp olturmaymən.□ 4 Qünki wijdanim əyibləydioŋan heqkandak ixlirimdin həwirim yok; əmma bu ixning əzi meni həkkaniy dəp aklimaydu; meni sürüxtürüp bahalioŋuqi bolsa Rəbdur.■ 5 Xunga wakti-saiti kəlmigüqə, yəni Rəb kəlmigüqə heq ix tooŋruluk həküm qikarmanglar; Rəb kəlgəndə u karangoŋuluktiki yoxurun ixlarni axkarilaydu, kəlb-dillardiki barlik oy-niyətlərni ayan kilidu; xu qaoŋda hərbiri Huda təripidin təriplinidu.■ 6 Əmma, i kerindaxlar, bu ixlarni silərning mənpəətinglarni dəp özümgə wə Apollosxa tətbiklidim; məksət silər biz arkilik «pütülgənning dairisidin halkip kətmənglar» degən sawakni əginixinglar, xundakla

---

□ **3:12 «birsi bu ul üstigə... kimmətlik taxlar .. salsa»** — «kimmətlik taxlar» degən ohxitixning muxu yərdə omumiy kərsətkini bəlkim yakut-gəhərlərni əməs, bəlki oyuloŋan, binani puhta kilidioŋan kattik qidamlik taxlarni kərsətsə kerək. Pawlus buning kəqmə mənisini okurmənlərning oylinixioŋa kalduridu! □ **3:13 «xu küni uni axkarə kilidu»** — «xu küni» Məsih Əysa zeminoŋa kaytidioŋan künidur. ■ **3:13** Yəx. 8:20; 48:10; Yər. 23:29; 1Pet. 1:7; 4:12. □ **3:14 «Birsining ul üstigə kuroŋan Ixi puhta saklinip kalsa...»** — demək, «bir kixining ul üstigə koyoŋan materiyalliri otka bərdaxlik berəlisə,...». ■ **3:16** 1Kor. 6:19; 2Kor. 6:16; Ibr. 3:6; 1Pet. 2:5. □ **3:18 «birsi özini bu dəwrdə dana dəp sanisa, nadan bolup kalsun»** — Məsihning «Mat.» 18:1-4də wə «Mar.» 10:13-16da eytkan sözlirini kərüng. ■ **3:18** Pənd. 3:7; Yəx. 5:21. □ **3:19-20 «U danixmənlərni əz hiyligərlikining tuzikioŋa alidu»** — «Ayup» 5:13. **«Rəb danixmənlərning oy-hiyallirining tutami yoklukini bilidu»** — «Zəb.» 94:11. ■ **3:19-20** Ayup 5:13; Zəb. 94:11. ■ **4:1** Mat. 24:45; 2Kor. 6:4; Kol. 1:25; Tit. 1:7. ■ **4:2** Luka 12:42. □ **4:3 «hərkandak insaniy sot təripidin...»** — degən grek tilida «insaniy bir kün təripidin...». Adəmlərning ixlirini sürüxtə kiloŋuqi bolsa məlum bir insanning küni əməs, bəlki Məsihning küni, yəni kiyamət künidur. ■ **4:4** Mis. 34:7; Ayup 9:2; Zəb. 143:2. ■ **4:5** Dan. 7:10; Mat. 7:1; Rim. 2:1; Wəh. 20:12.

ḥeqkaysinglarning məlum birsini baxḳa birsidin üstün dəp pəhirlinip təkəbburlixip kətməslikinglar üqündur.□ ■
7 Qünki kim seni baxḳa birsidin üstün ḳilidu? Sanga ata ḳilinoɳan nərsidin baxḳa səndə yənə nemə bar? Ḥəmmə sanga berilgən tursa, nemixḳa «Məndə əsli bar idi» dəp pəhirlinip kərəngləp ketisən?□ ■ 8 Silər allikaqan toyunup kəttinglar! Allikaqan beyip kəttinglar! Silər bizsiz padixaḥlar bolup ḥəküm sürdunglar! Kaxki silər ḥəḳikətən ḥəküm sürgən bolsanglaridi — undaḳta biz silər bilən billə ḥəküm sürgən bolattuḳ!□ 9 Qünki Huda rosullar boloɳan bizlərni ələmgə məḥkum boloɳan adəmlərdək əng ahiroɳa ḳoyup sazayi ḳilip otturioɳa qiḳaroɳan, dəp oylaymən; qünki biz pütkül aləmgə, yəni ḥəm pərixtilərgə ḥəm insanlaroɳa bir hil tamaxa bolduḳ. ■ 10 Biz Məsiḥ üqün əhməḳ sanaloɳanlarmiz, əmma silər Məsiḥdə danasilər! Biz ajiz, əmma silər küqlüksilər; silər izzətlik, əmma biz har; □ ■
11 Ḥazirḳi dəḳikigiqə aq-yalingaq, qangḳap yürməktimiz, dumbalinip, sərgərdan, makansiz bolup yürməktimiz; ■ 12 ɵz ḳolimiz bilən ixləp japa tartmaḳtimiz; aḥanətkə ḳaloɳanda yahxilik tiləwatimiz; ziyankəxlikkə uqrioɳanda, qidawatimiz; ■ 13 təḥmətkə uqrioɳanda, *biz ularni* qiraylikqə *towioɳa* ündəymiz; biz jaḥanning daxḳili, insanlarning süpüründisi dəp ḳariliwatimiz, ta ḥazirоɳiqə xundaḳ.
14 Bu ixlarni yezixim, silərni hijalətkə ḳaldurux üqün əməs, bəlki səyümlük balilirim süpitidə silərgə nəsiḥət ḳiliwatimən; ■ 15 qünki silərning Məsiḥdə tümənligən tərbiyiligüqiliringlar bolsimu, silərning atanglar kəp əməstur; qünki mən Məsiḥ Əysada bolup silərni hux həwər arḳilik tərəldürüp ata boldum. □ ■ 16 Xunga mən silərdin ətünimənki, meni ülgə ḳilinglar.■
17 Dəl bu səwəbtin mən Rəbdə boloɳan ɵz səyümlük wə ixənqlik ooɳlum Timotiyni yeninglaroɳa əwəttim; ḥərḳaysi jaylardiki jamaəttə ɵgətkənlirimgə əgixip, u silərgə Məsiḥdə boloɳan yollirim tooɳruluḳ əslitidu. 18 Əmma bəziliringlar, «Pawlusni yenimizoɳa kəlməydu», dəp kərəngləp kəttinglar; 19 biraḳ Rəb buyrusa mən pat arida yeninglaroɳa barimən; xu qaoɳda mən kərəngləp kətkənlərning səzlirini əməs, bəlki ularda boloɳan küq-ḳudrətni kərüp baḳay. ■ 20 Qünki Hudaning padixaḥliḳi səzdə əməs, bəlki küq-ḳudrəttə ispatlinidu. □ ■ 21 Əmdi nemini halaysilər? Yeninglaroɳa tayaḳ kətürüp beriximnimu, yaki meḥir-mulayimlik roḥida beriximnimu?

□ **4:6 «pütülgənning dairisidin ḥalḳip kətmənglar»** — bu səzlər Təwratta əyni pütülmigini bilən, u Təwrat-Injildiki intayin muḥim bir prinsiptur. «Ḳoxumqə səz»imizgə ḳarang. ■ **4:6** Pənd. 3:7; Rim. 12:3.
□ **4:7 «Kim seni baxḳa birsidin üstün ḳilidu?»** — bu soaloɳa bəlkim mundaḳ ikki tooɳra jawab berilixi mumkin: (1) «məlum kixini baxḳa bir kixidin baxḳiqə ḳiloɳuqi pəḳət Hudadur» xunga təkəbbur boluxning asasi yoḳ; (2) ḥeq insanning Hudaning uluoɳluḳi aldida «Mən baxḳilardin üstün» dəp təkəbbur boluxining asasi yoḳ. Xundaḳ ḳaraymizki, (1)-jawab Pawlusning deməkqi boloɳinini kərsitidu. **«Sanga ata ḳilinoɳan nərsidin baxḳa səndə yənə nemə bar?»** — demək, ḥərbirimizning barliḳi Huda təripidin bizgə ata ḳilinidu; xunga «Məndə əsli xundaḳ ḳabiliyət (talant, küq, ḳatarliḳlar....) bar idi» dəp təkəbburlixip ketix ḥamaḳətliktur. ■ **4:7** Yḥ. 3:27; Yaḳ. 1:17. □ **4:8 «Silər allikaqan toyunup kəttinglar! Allikaqan beyip kəttinglar! Silər bizsiz padixaḥlar bolup ḥəküm sürdunglar! Kaxki silər ḥəḳikətən ḥəküm sürgən bolsanglaridi — undaḳta biz silər bilən billə ḥəküm sürgən bolattuḳ!»** — xübḥisizki, bu sirlik ayətning kinayilik, məshirilik mənisi bar. Korint jamaitidiki kəp adəmlər tolimu təkəbburlixip ketip: «Biz rosul Pawlus yaki baxḳa rosullaroɳa ḥeq kerək əməsmiz; biz ḥəḳikətən «roḥiy adəmlər»miz, intayin bilimlik, Huda aldida intayin esilzadə bolup, padixaḥdək bolduḳ» dəp kətkənidi. «Ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **4:9** Zəb. 44:22; Rim. 8:36; 2Kor. 4:11; Ibr. 10:33. □ **4:10 «Biz Məsiḥ üqün əhməḳ sanaloɳanlarmiz...»** — grek tilida «biz Məsiḥ üqün əhməḳlər bolduḳ...» — demək, kəpqilik təripidin «əhməḳ» ḥesablanduḳ. ■ **4:10** 1Kor. 2:3. ■ **4:11** Ros. 23:2. ■ **4:12** Mat. 5:44; Luḳa 6:28; 23:34; Ros. 7:60; 18:3; 20:34; Rim. 12:14; 1Tes. 2:9; 2Tes. 3:8. ■ **4:14** 1Tes. 2:11.
□ **4:15 «silərning atanglar kəp əməstur»** — roḥiy jəḥəttin boloɳan atilarni kərsitidu, əlwəttə. ■ **4:15** Ros. 18:11; Gal. 4:19; Flm. 10; Yaḳ. 1:18. ■ **4:16** 1Kor. 11:1; Fil. 3:17; 1Tes. 1:6; 2Tes. 3:9. ■ **4:19** Ros. 18:21; Ibr. 6:3; Yaḳ. 4:15. □ **4:20 «Hudaning padixaḥliḳi səzdə əməs, bəlki küq-ḳudrəttə ispatlinidu»** — yaki «Hudaning padixaḥliḳi səzdə əməs, bəlki küq-ḳudrəttə namayan bolidu». ■ **4:20** 1Kor. 2:4; 1Tes. 1:5; 2Pet. 1:16.

5

Eoŋir bir gunaḥ

1 Ḥərtərəptin xu angliniwatiduki, aranglarda buzuḳqilik bar ikən — bundaḳ buzuḳqilik ḥətta taipilər arisidimu tiloŋa elinmaydu — u bolsimu birsining øz atisining ayaliŋa qeḳilixtin ibarət.■ 2 Əmma silər yooŋinap kərəngləp kəttinglar! Bu rəzil ixni sadir ḳiloŋan kixi arimizdin ḳooŋliwetilsun dəp økünüxünglarŋa tooŋra kəlməmdu!? 3 Qünki gərqə təndə silər bilən billə bolmisammu, əmma roḥta silər bilən billə bolux süpitidə alliḳaqan xundaḳ mən xu ḥøkümni qiḳardimki, 4 (ḥəmminglar Rəb Əysa Məsiḥning namida jəm boloŋanda, øzümning roḥim silər bilən bolup, Rəbbimiz Əysa Məsiḥning küq-ḳudritigə tayinip) —
5 xundaḳ ḳiloŋan kixining ətliri ḥalak ḳilinsun, xuning bilən uning roḥi Rəb Əysaning künidə ḳutḳuzuluxi üqün Xəytanning ilkigə tapxurulsun.□ ■ 6 Silərning qongqilik ḳiloŋininglar yahxi əməs. «Kiqikkinə hemirturuq pütkül hemirni boldurup yooŋinitidu» dəp bilməmsilər?■
7 Kona hemirturuqni qiḳiriwetinglar; xuning bilən silər əsli hemirturuqsiz hemirdək yengi bir zuwula bolisilər; qünki «ətüp ketix ḥeyti»*diki ḳozimiz* boloŋan Məsiḥ ḳurbanlik ḳilindi;■ 8 xunga ḥeytni yaman niyətlik wə rəzillik boloŋan hemirturuq bilən əməs, bəlki səmimiylik wə ḥəḳiḳət boloŋan petir nan bilən təntənə ḳilip ətküzəyli.□ ■
9 Mən *aldinḳi* həttə silərgə buzuḳqilik ḳiloŋuqilar bilən arilaxmanglar dəp yazoŋanidim; ■ 10 əmma bu deginim bu dunyadiki buzuḳqilik ḳiloŋuqilar, yaki nəpsaniyətqilər, yaki kazzaplar yaki butpərəslər bilən arilaxmanglar deginim əməs; undaḳ boloŋanda dunyadin ayrilixḳa məjbur bolattinglar; 11 əmma ḥazirḳi bu hetimdə yazoŋinim xuki, øzini «ḳerindax» dəp atiwaloŋan əmma xundaḳla buzuḳluḳ ḳiloŋuqi, nəpsaniyətqi, butpərəs, ḥaraḳkəx yaki kazzap bolsa, undaḳ bir kixi bilən arilaxmanglar, ḥətta uning bilən ḥəmdastihanmu bolmanglar. □ ■
12 Sirttikilərni ḥøküm qiḳirip bir tərəp ḳilixning mən bilən nemə munasiwiti? Lekin iqinglardikilərni øzünglar ḥøküm qiḳirip bir tərəp ḳilix silərning ixinglar əməsmu? □ 13 Lekin sirttikilərning üstigə bolsa Huda Øzi ḥøküm qiḳiridu. Xunga «bu rəzil adəmni aranglardin qiḳiriwetinglar».□ ■

6

■ **5:1** Law. 18:8; Ḳan. 27:20. □ **5:5 «xundaḳ ḳiloŋan kixining ətliri ḥalak ḳilinsun, xuning bilən uning roḥi Rəb Əysaning künidə ḳutḳuzuluxi üqün Xəytanning ilkigə tapxurulsun» —** bu ix (baxḳiqə eytḳanda, «Xəytanning ilkigə ḳayturux») tooŋruluḳ «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. Bəzi alimlar «ətliri» degənni roḥiy jəḥəttin qüxəndüridu, demək, bu ix kixining øzining gunaḥlik təbiiti, yaki Korinttiki pütkül jamaəttə «gunaḥlik təbiitidin qiḳḳan ixlar»ni kərsitidu, dəp ḳaraydu. Biz muxu yərdiki «ətliri»ni jismaniy jəḥəttin qüxinimiz. «Ḳoxumqə səz»imizdə buning asasini kərsitimiz. ■ **5:5** 1Tim. 1:20. ■ **5:6** Gal. 5:9. ■ **5:7** Yəx. 53:7; Yḥ. 1:29; 1Kor. 15:3. □ **5:8 «xunga ḥeytni yaman niyətlik wə rəzillik boloŋan hemirturuq bilən əməs, bəlki səmimiylik wə ḥəḳiḳət boloŋan petir nan bilən təntənə ḳilip ətküzəyli» —** Israilning «ətüp ketix ḥeyti», uningdin keyinki «petir nan ḥeyti» wə ularning simwolluḳ əḥmiyiti tooŋruluḳ «ḳoxumqə səz»imizni, xundaḳla «Lawiylar»diki «ḳoxumqə səz»nimu kərüng. ■ **5:8** Mis. 12:3,15; Ḳan. 16:3. ■ **5:9** Ḳan. 7:2; Mat. 18:17; 2Kor. 6:14; Əf. 5:11; 2Tes. 3:14. □ **5:11 «øzini «ḳerindax» dəp atiwaloŋan...» —** «ḳerindax» — øzining etiḳad yolida ḳerindax dəp ataloŋan. ■ **5:11** Qəl. 12:14; Mat. 18:17; 2Tes. 3:14; 2Yuḥa. 10. □ **5:12 «Sirttikilərni ḥøküm qiḳirip bir tərəp ḳilixning mən bilən nemə munasiwiti? Lekin iqinglardikilərni øzünglar ḥøküm qiḳirip bir tərəp ḳilix silərning ixinglar əməsmu?» —** «sirttikilər» jamaəttin sirt turoŋanlarni, «iqidikilər» jamaətning iqidə boloŋanlarni kərsitidu, əlwəttə. □ **5:13 «bu rəzil adəmni aranglardin qiḳiriwetinglar» —** muxu səzlər Təwrat, «Kan.» 17:7, 19:9, 22:2, 24:7din ilinoŋan. ■ **5:13** Ḳan. 17:7

Bir-biri bilən dəwalixixkа bolamdu?

1 Silərning aranglarda өzara arazlik ix bolsa, uni mukəddəs bəndilərning bir tərəp kilixioɳa tapxurmay, həkkaniysizlarning aldida dəwalixixkа petinalamsilər?□
2 Mukəddəs bəndilərning dunyani sorak kilidioɳanlikini bilməmsilər? Əgər dunyani silər sorak kilidioɳan ix bolsa, əmdi zioɳirqilik ixlarni həl kilixkа yarimamsilər?■ 3 Pərixtilər üstidinmu həküm qikiridioɳanlikimizni bilməmsilər? Xundak boloɳanikən, bu hayattiki ixlarni həl kilix kanqilik ix idi?□ 4 Silərdə muxu hayattiki ixlar üstidin həküm kilix zərür tepiloɳanda, jamaət arisida təwən dəp karaloɳanlarni uni həl kilixkа salmamsilər?□ 5 Muxularni silərni hijalətkə kaldurux üqün dəwatimən. Əjəba, aranglarda өz kerindaxliri otturisida həküm qikaroɳudək dana kixi yokmu, hətta birimu yokmu? 6 Uning ornida, kerindax bilən kerindax dəwalixiwatidu, — wə kapirlar aldida xundak kilidu! 7 Əməliyəttə өz aranglarda dəwalarning boloɳanlikining өzi silərgə nisbətən bir əyibtur. Nemixkа uwalqilikkа qidimaysilər? Nemixkа nahəkqilikkə yol koymaysilər?■ 8 Əksiqə, silər nahəkqilik kiliwatisilər, hiyanət kiliwatisilər, yənə kelip kerindaxliringlaroɳa xundak kilisilər!
9 Həkkaniysizlarning Hudaning padixahlikioɳa warislik kilalmaydioɳanlikini bilməmsilər? Aldinip kətmənglar! Buzukqilik kiloɳuqilar, butpərəslər, zina kiloɳuqilar, bəqqiwazlar, baxkа ərlər bilən buzukluk kiloɳuqilar, ■ 10 ooɳrilar, nəpsaniyətqilər, harakkəxlər, təhməthorlar yaki aldamqi-kazzaplar Hudaning padixahlikioɳa warislik kilalmaydu; 11 bəzinglar dərwəkə xundak boloɳansilər; əmma silər Rəb Əysa Məsihning namida wə Hudayimizning Rohi bilən yuyuldunglar, pak-mukəddəs kilindinglar, həkkaniy kilindinglar.■

Teninglar Hudaning ibadəthanisidur

12 «Həmmə nərsə manga halaldur», əmma həmmə nərsə paydilik boluwərməydu; «həmmə nərsə manga halaldur», əmma mən heqkandak nərsining humarioɳa kul bolmaymən. □ ■ 13 «Yeməkliklər axkazan üqün, axkazan bolsa yeməkliklər üqündur»; əmma Huda u wə bu hər ikkisini yokkа qikiridu; tən bolsa buzukqilik üqün əməs, bəlki Rəb üqündur; Rəb tən üqündur. □ 14 Huda Rəbni tirildürdi, xuningdək biznimu Өz kudriti bilən ölümdin tirildüridu. ■ 15 Teninglarning Məsihning əzaliri ikənlikini bilməmsilər? Undakta, Məsihning əzalirini elip, pahixə ayalning əzaliri kilsam bolamdu? Hərgiz bolmaydu! 16 Kim pahixə ayal bilən baoɳlanoɳan bolsa uning bilən bir tən bolidu, dəp bilməmsilər? Qünki «*ər-ayal*

□ **6:1 «Silərning aranglarda өzara arazlik ix bolsa, uni mukəddəs bəndilərning bir tərəp kilixioɳa tapxurmay, həkkaniysizlarning aldida dəwalixixkа petinalamsilər?»** — «petinalamsilər?» — Hudaning bu ixlaroɳa karatkan oɳəzipigə yüzlinixkə petinalamsilər?, demək. ■ **6:2** Mat. 19:28; Luka 22:30. □ **6:3 «mukəddəs bəndilirining dunya üstidin sorak kilixi ... (2-ayət) ... Pərixtilər üstidinmu həküm qikirixi»** — bu ixlar tooɳruluk «koxumqə səz»imizni kərüng. □ **6:4 «jamaət arisida təwən dəp karaloɳanlarni uni həl kilixkа salmamsilər?»** — baxkа birhil tərjimisi: «uni həl kilixkа jamaəttə heq orni yokларni salamsilər?». Lekin 5-ayətnimu kərüng. ■ **6:7** Pənd. 20:22; Mat. 5:39; Rim. 12:17; 1Tes. 5:15; 1Pet. 3:9. ■ **6:9** Gal. 5:19; Əf. 5:5; Wəh. 22:15. ■ **6:11** Əf. 2:2; Kol. 3:7; Tit. 3:3; Ibr. 10:22. □ **6:12 «həmmə nərsə manga halaldur»** — bu səz-ibarə bəlkim Korintlikлar üqün Injildiki yemək-iqmələr tooɳruluk boloɳan təlimlərning bir kiskartilmisi boluxi mumkin. Bu həkikətkə yekin boloɳini bilən, Pawlus hazir ularoɳa yemək-iqmələr tooɳruluk baxkа tərəplərdinmu oylax kerək, dəp təlim bərməkqi. ■ **6:12** 1Kor. 10:23. □ **6:13 «Yeməkliklər axkazan üqün, axkazan bolsa yeməkliklər üqündur»** — baxkiqə eytkanda: «yeməkliklər korsakni toydurux üqün, korsak bolsa yeməkliklərni singdürüx üqün». Korintlikлardin bəziliri bu gəpni baxkа ixlaroɳa tətbiklap, «tenimizning hərkandak ehtiyajliri yaki arzu-həwəslirini halioɳanqə kanduruwərsək bolidu» dəp oylaytti. Lekin, jinsiy əhlaksizlikkа kəlsək bu tooɳra əməs, əlwəttə. **«Rəb tən üqündur»** — adəmni həyran kilarlik bu bayan tooɳruluk «koxumqə səz»imizni kərüng. ■ **6:14** Rim. 8:11; 2Kor. 4:14.

ikkisi bir tən bolidu» — deyilgənidi. □ ■ 17 Əmma Rəbgə baoɳlanoɳuqi bolsa Uning bilən bir roḥtur. ■ 18 Buzukluḳtin ḳeqinglar. «Insanlarning ḥərbir sadir ḳiloɳan gunaḥi өz tenining sirtida bolidu!» — əmma buzukluḳ sadir ḳiloɳuqi өz tenigə ḳarxi gunaḥ ḳilidu. □ 19 Silərning teninglar silərni turaloɳu ḳiloɳan, Huda təripidin silərgə iltipat ḳilinoɳan Muḳəddəs Roḥning ibadəthanisi, silər өzünglarni өzümningki əməs dəp bilməmsilər? □ ■ 20 Qünki silər qong bədəl bilən setiwelinoɳansilər; xunga teninglarda Hudani uluoɳlanglar.■

7

Tənḥa ḥayat wə ər-ayallik

1 Əmdi ḥazir silər hetinglarda otturioɳa ḳoyoɳan soallaroɳa keləyli, — «Ər ayal zatining tenigə təgmisə yahxidur».□

2 Durus. Əmma buzukqiliklardin saḳlinix üqün, ḥərbir ərkəkning өzining ayali bolsun, ḥərbir ayalning өzining eri bolsun. 3 Ər ayalioɳa nisbətən ərlik məjburiyitini ada ḳilsun, ayalmu erigə nisbətən ayallik məjburiyitini ada ḳilsun.□ ■ 4 Ayal өz tenining igisi əməs, bəlki eri uning igisidur; xuningoɳa ohxaxla, ər өz tenining igisi əməs, bəlki ayali uning igisidur. 5 Pəḳət pütün zeḥninglar bilən dualaroɳa berilix məḳsitidə өz maḳulluḳunglar bilən waḳtinqə birgə yatmasliḳḳa kelixkəndinla baxḳa, ər-ayal өzara bir-birining jinsiy ḥək-təlipini rət ḳilmisun. Xundaḳ alaḥidə məzgildin keyin yənə birgə bolunglar. Bolmisa, өzünglarni tutuwalalmaydioɳanliḳinglardin Xəytan silərni azdurux pursitini tepixi mumkin.■ 6 Əmma mundaḳ deyixim buyruḳ yolida əməs, bəlki məsliḥət yolididur.□ 7 Əmdi mən barliḳ adəmlərning manga ohxax *boytaḳ* boluxini halayttim; lekin bu ixta Hudaning ḥəmmə adəmgə bərgən өz iltpati bar; birsi undaḳ, yənə birsi bundaḳ.□ ■ 8 Əmma mən jorisiz tənḥa yaxioɳanlar wə

□ **6:16 «ər-ayal ikkisi bir tən bolidu» —** bu Hudaning Adəm'atimiz wə Ḥawa'animiz tooɳruluḳ boloɳan səzi («Yar.» 2:24); bu səz ḥərbir ər-ayalliḳ munasiwəttə əməlgə axurulidu. ■ **6:16** Yar. 2:24; Mat. 19:5; Mar. 10:8; Əf. 5:31. ■ **6:17** Əz. 36:26-28; 1Kor. 12:13; Yar. 2:24 □ **6:18 «Insanlarning ḥərbir sadir ḳiloɳan gunaḥi өz tenining sirtida bolidu!» —** bəzi alimlar, bu səzlərni Pawlusning өziningki, dəp ḳaraydu; əmma baxḳa gunaḥlirimiz (məsilən, nəpsaniyətqilik, ḥaraḳkəxlik)mu tenimizgə yaman təsir yətküzməmdu? Yətküzidu, əlwəttə. Xunga bizningqə bu səzlərni Korintliklarning өzliriningki hata kөzḳarixi dəp oylaymiz; ular bu səzni buzukluḳ (wə baxḳa «jismaniy» gunaḥlarni) ḳilixḳa baḥanə ḳilatti. Pawlus uni əmdiliktə ularning hata kөzḳaraxlirini tooɳrilimaḳqi boluwatatti. □ **6:19 «Huda təripidin silərgə iltipat ḳilinoɳan» —** bizningqə «silərgə iltipat ḳilinoɳan» degənlik «Muḳəddəs Roḥ»ni kərsitidu. Xundaḳmu mumkinqilik barki, u bu ayəttiki «silərning teninglar» yaki «ibadəthana»ni kərsitidu. ■ **6:19** 1Kor. 3:16; 2Kor. 6:16; Əf. 2:21; Ibr. 3:6; 1Pet. 2:5. ■ **6:20** 1Kor. 7:23; Gal. 3:13; Ibr. 9:12; 1Pet. 1:18. □ **7:1 «Ər ayal zatining tenigə təgmisə yahxidur» —** «ər ayal zatining tenigə təgmisə (jinsiy munasiwəttə birgə bolux, yaki toy ḳilixni kərsitidu) yahxi ixtur» degən səzlər tooɳruluḳ: — Əḥwaloɳa ḳarioɳanda Korintliklar arisida: «Toy ḳilmay, pəḳət Rəbning hizmitidə bolux yahxi» yaki «Ər-ayalliḳ jinsiy munasiwiti yahxi əməs, jinsiy munasiwət өtküzülmisun, kөprək dua-tilawətkə berilisun» degəndək gəplər tarḳaloɳan boluxi mumkin. Pawlus bu yərdə muxu məsililər tooɳruluḳ səzliməkqi. □ **7:3 «ər ayalioɳa nisbətən ərlik məjburiyitini ada ḳilsun, ayalmu erigə nisbətən ayallik məjburiyitini ada ḳilsun» —** «ərlik məjburiyiti», «ayalliḳ məjburiyiti» jinsiy ḥəḳliḳni өz iqigə alidu, əlwəttə. ■ **7:3** 1Pet. 3:7. ■ **7:5** Yo. 2:16. □ **7:6 «Əmma mundaḳ deyixim buyruḳ yolida əməs» —** bu ayəttiki «deyixim»ni bəzi alimlar «waḳitliḳ ayrilip turux tooɳrisidiki bir təklip, buyruḳ əməs» dəp qüxinidu, «Əmma mundaḳ deginim buyruḳ yolida əməs, bəlki məsliḥət yolididur» dəp tərjimə ḳilidu. Yənə bəzilər bizning tərjimimizdək «deginim»ni Pawlusning ər-ayalliḳ ooɳruluḳ ḥazir eytḳan barliḳ səzliri dəp ḳarap, «Bu deginim buyruḳ yolida əməs, bəlki ruhsət yolida...» dəp tərjimə ḳilidu (7-ayətni kөrüng). □ **7:7 «bu ixta Hudaning ḥəmmə adəmgə bərgən өz iltpati bar» —** yəni, bala-qaḳiliḳ bolux, yaki tənḥa bolux. Pawlus өzi tənḥa bolup, pütün өmridə ailisiz ḥalda Hudaning hizmitidə boloɳan. ■ **7:7** Mat. 19:12; Ros. 26:29; 1Kor. 12:11.

tullaroɳa xuni eytimənki, məndək tənḥa turiwərsə yahxi bolidu;□ 9 əmma əzünglarni tutuwalalmisanglar, nikaḥlininglar; qünki *ixḳ* otida kəygəndin kərə nikaḥlik boloɳan yahxi.■

10 Əmma nikaḥlanoɳanlaroɳa kəlsək, ularoɳa mən xuni tapilaymənki, — (bu əməliyəttə mening tapilioɳinim əməs, yənila Rəbningki), ayal eridin ajraxmisun □ ■ 11 (əmma u ajraxḳan bolsa, u tənḥa ətsun, yaki eri bilən yarixiwalsun); wə ərmu ayalini ḳoyup bərmisun. 12 Ḳaloɳanliringlaroɳa kəlsək, mən xuni eytimənki (bu Rəbning eytḳini əməs), ḳerindaxning etiḳadsiz ayali bolsa wə ayali uning bilən turuwerixkə razi bolsa, u uni ḳoyup bərmisun; □ 13 *etiḳadqi* ayalning etiḳadsiz eri bolsa wə eri uning bilən turuwerixkə razi bolsa, u eridin ajrixip kətmisun. 14 Qünki etiḳadsiz ər bolsa etiḳad ḳiloɳan ayalda pak dəp ḥesablinidu; etiḳadsiz ayal bolsa *etiḳad ḳiloɳan* ḳerindaxta pak dəp ḥesablinidu; bolmisa, pərzəntliringlar ḥaramdin boloɳan bolatti; əmma ular əmdi pak boldi. □ 15 Lekin etiḳadsiz boloɳan tərəpning kətküsi bolsa, u ajrixip kətsun; bundaḳ əḥwallarda ḳerindax aka-ukilar, ḥədə-singillar *nikaḥ məjburiyitigə* baoɳlinip ḳaloɳan bolmaydu; ḳandaḳla bolmisun Huda bizni inaḳ-hatirjəmliktə yaxaxḳa qaḳiroɳandur. □ 16 Əy *etiḳadqi* ayal, eringni *etiḳad ḳildurup* ḳutulduralaydioɳanliḳingni nədin bilisən? Əy *etiḳadqi* ər, hotunungni *etiḳad ḳildurup* ḳutulduralaydioɳanliḳingni nədin bilisən?□ ■

Etiḳad yolioɳa qaḳiriloɳan waḳittiki salaḥiyəttə turiweringlar

17 Ḥalbuki, Rəb ḥərḳaysimizoɳa ḳandaḳ təḳsim ḳiloɳan bolsa, ḳandaḳ ḥaləttə qaḳiroɳan bolsa, u xuningda mengiwərsun; mən ḥəmmə jamaətlərdə xundaḳ yolyoruḳni tapilaymən. 18 Birsi sünnətlik ḥaləttə qaḳirildimu? U ḳayta sünnətsiz ḳilinmisun; birsi sünnətsiz ḥaləttə qaḳirildimu? U əmdi sünnət ḳilinmisun. □ 19 Sünnətlik bolux ḥeqnərsə ḥesablanmas, sünnətsiz boluxmu ḥeqnərsə ḥesablanmas; *ḥesab bolidioɳini* Hudaning əmrlirigə əməl ḳilixtin ibarəttur.

□ **7:8 «Əmma mən jorisiz tənḥa yaxioɳanlar wə tullaroɳa xuni eytimənki…»** — muxu ayəttiki «jorisiz tənḥa yaxioɳanlar» degən səz grek tilida əz jorisidin (məyli ərdin, məyli ayaldin, ələm təripidin yaki ḳanun təripidin) ajrixip kətkənlərni kərsitidu, wə xundaḳla toy ḳilmioɳanlarnimu əz iqigə alidu. ■ **7:9** 1Tim. 5:14. □ **7:10 «Əmma nikaḥlanoɳanlaroɳa kəlsək, ularoɳa mən xuni tapilaymənki, — (bu əməliyəttə mening tapilioɳinim əməs, yənila Rəbningki)…»** — Pawlus əz təlimini Rəb Əysaning yər yüzidə turoɳan waḳtidiki təlimidin ayriwetidu. Bu ix tooɳruluḳ wə omumən bu bab üstidə «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **7:10** Mal. 2:14; Mat. 5:32; 19:9; Mar. 10:11; Luḳa 16:18. □ **7:12 «Ḳaloɳanliringlaroɳa kəlsək, mən xuni eytimənki (bu Rəbning eytḳini əməs), …»** — Rəb Əysa yər yüzidə boloɳinida bu ixlar tooɳruluḳ təlim bərmigənidi. □ **7:14 «Qünki etiḳadsiz ər bolsa etiḳad ḳiloɳan ayalda pak dəp ḥesablinidu; etiḳadsiz ayal bolsa etiḳad ḳiloɳan ḳerindaxta pak dəp ḥesablinidu; bolmisa, pərzəntliringlar ḥaramdin boloɳan bolatti; əmma ular əmdi pak boldi»** — bu ayətkə ḳarioɳanda, Korinttiki bəzilər «etiḳadqi ər yaki ayalning jorisi Əysa Məsiḥkə etiḳad ḳilmioɳan bolsa undaḳta ularning nikaḥi buloɳanoɳan bolidu, xunga ular ajrixixi kerək, xundaḳla baliliri «ḥaram»din boloɳan bolidu» dəp ḳaraydu. Bundaḳ kəzḳarax hata. □ **7:15 «lekin etiḳadsiz boloɳan tərəpning kətküsi bolsa, u ajrixip kətsun; bundaḳ əḥwallarda ḳerindax … nikaḥ məjburiyitigə baoɳlinip ḳaloɳan bolmaydu; ḳandaḳla bolmisun Huda bizni inaḳ-hatirjəmliktə yaxaxḳa qaḳiroɳandur»** — bu muḥim ayət tooɳruluḳ «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. □ **7:16 «Əy etiḳadqi ayal, eringni etiḳad ḳildurup ḳutulduralaydioɳanliḳingni nədin bilisən? Əy etiḳadqi ər, hotunungni etiḳad ḳildurup ḳutulduralaydioɳanliḳingni nədin bilisən?»** — bizningqə Pawlus muxu yərdə, ixənmigən jora nikaḥtin ajraxmaḳqi boloɳan bolsa, uni etiḳad ḳildurup ḳutḳuzux pəḳət Hudaningla ḳilidioɳan ixidur, biz ajiz bəndilərning ḳilidioɳan ixi əməs, xunga (jorisining kətküsi bolsa) uni ərkinlikkə ḳoyuwərgin, deməkqi. «Ḳoxumqə səz»imizni yənə kərüng. ■ **7:16** 1Pet. 3:1. □ **7:18 «Birsi sünnətlik ḥaləttə qaḳirildimu? U ḳayta sünnətsiz ḳilinmisun»** — bəzi Yəhudiylar məlum səwəblərdin sünnitidin hijil bolup, «yat əllərdək bolay» dəp, əzini «sünnətsiz» kərsətməkqi bolup birhil operatsiyəni ḳilduratti.

20 Hərkim kaysi halättə qakiriloŋan bolsa, xu halättə kalsun. □ ■ 21 Sən qakiriloŋanda kul halitidə idingmu? Uning bilən karing bolmisun; lekin əgər hərlük pursiti kəlsə, uni kolungdin bərmə. 22 Qünki Rəbtə qakiriloŋan kul bolsa Rəbning hər adimidur; uningoŋa ohxax, qakirilip hər boloŋuqimu Məsihning kulidur. 23 Silər qong bədəl bilən setiwelindinglar; insanlaroŋa kul bolmanglar. ■ 24 I kerindaxlar, hərbiringlar kaysi halättə qakiriloŋan bolsanglar, xu halättə Huda bilən billə turunglar.

Tənha yaxax

25 Əmma nikahlanmioŋanlar tooŋruluk Rəbdin buyruk tapxuruwalmidim; xundaktimu Rəbdin boloŋan rəhim-xəpkətkə muyəssər boloŋanlikim üqün sadik adəm süpitidə öz pikrimni eytimən. □ 26 Əmdi hazirki kiyinqilikka karioŋanda, ər kixining xu *tənha* halättə boluxini yahxi ix dəymən. □ 27 Ayaloŋa baoŋlanoŋan bolsang, undakta, uning bilən ajrixixni oylima; ayalingdin ajrixip kəttingmu? Undakta yənə öylinixni oylima. 28 Lekin öylənsəng, sən gunah kiloŋan bolmaysən; wə nikahlanmioŋanlar nikahlansa, ularmu gunah kiloŋan bolmaydu. Əmma xundak kilsa ular jismaniy jəhättə japaoŋa uqraydu; mening silərni uningdin haliy kiloŋum bar. □ 29 Əmma xuni degüm barki, i kerindaxlar — wakit kiskidur. Xunga ayallik boloŋanlar ayalsizlardək bolsun; □ 30 matəm tutkanlar matəm tutmioŋanlardək bolsun; bəht-huxallikta boloŋanlar bəht-huxallikta bolmioŋanlardək bolsun; mal-mülük setiwaloŋanlar mal-mülüksizlərdək bolsun; 31 bu dunyadiki baylikлardin bəhrimən boloŋanlar dunyani özining təəllukati dəp bilmisun; qünki bu dunyadiki hazirki halət ötüp ketidu. □ ■ 32 Əmma silərning oŋəmsiz boluxunglarni halaymən. Ayalsiz kixi bolsa Rəbning ixlirini oylaydu, kandak kilip Rəbni hursən kilixning oŋemidə bolidu. ■ 33 Əmma ayallik kixi kandak kilip ayalini hursən kilix üqün bu dunyadiki ixlarning oŋemidə bolidu; 34 Yənə kelip ayal wə nikahlanmioŋan kizning otturisida pərk bar; nikahlanmioŋan kiz bolsa Rəbning ixlirining, kandak kilip həm təndə həm rohta pak-mukəddəs boluxning oŋemidə bolidu; əmma yatlik boloŋan ayal kandak kilip erini hursən kilix üqün, bu dunyadiki ixlarning oŋemidə bolidu. 35 Əmma mən bu səzni silərning mənpəətinglarni közdə tutup dəwatimən; boynunglaroŋa sirtmak selix üqün əməs, bəlki ixliringlarning güzəl boluxi, könglünglar bölünmigən halda Rəbgə berilip Uni kütüxünglar üqün dəwatimən.

□ **7:20 «Hərkim kaysi halättə qakiriloŋan bolsa, xu halättə kalsun»** — «kaysi halättə qakiriloŋan bolsa...» grek tilida «kandak qakiriloŋanlikі bolsa...» deyilidu. Demək, Huda hərbirimizni Məsihgə qakiroŋinida, əhwal-halitimizni bilip, u halitimizni Uning yolida ixlətməkqi bolidu. ■ **7:20** Əf. 4:1; Fil. 1:27; Kol. 1:10; 1Tes. 2:12. ■ **7:23** 1Kor. 6:20; Ibr. 9:12; 1Pet. 1:18. □ **7:25 «... nikahlanmioŋanlar tooŋruluk Rəbdin buyruk tapxuruwalmidim...»** — muxu yərdə «nikahlanmioŋanlar» bolsa həqkaqan jinsiy munasiwət ötküzüp bakmioŋan pak yigit yaki pak kizlarni kərsitidu, dəp karaymiz. Bəzi alimlar bu səz pəkət kizlarni kərsitidu, dəp karaydu. Əmdi 36-ayətkə karaydioŋan bolsak, bu ayət həm yigitlərnimu həm kizlarnimu kərsitidioŋanlikini baykaymiz. □ **7:26 «əmdi hazirki kiyinqilikka karioŋanda,...»** — Pawlus muxu hətni yazoŋan wakitta Rim imperiyəsi boyiqə köp sandiki ixəngüqilər zor ziyankəxlikkə uqrawatatti. □ **7:28 «Əmma xundak kilsa ular jismaniy jəhättə japaoŋa uqraydu»** — Pawlusning bu səzi, hərbir ər-ayallіktiki normal munasiwəttə boloŋan muxəkkət-japalar, egiz-pəsliklər tooŋruluk eytilidu, dəp karaymiz. Uning üstigə axu dəwrdiki ziyankəxlik astidimu ər-ayallarning bir-birigə boloŋan muhəbbiti üqün, bir-birini eoŋirqilikтin ayax üqün tartkan dərd-ələmliri tehimu eoŋir boluxi mumkin idi. □ **7:29 «wakit kiskidur. Xunga ayallik boloŋanlar ayalsizlardək bolsun...»** — 31-ayəttiki izahatni kərüng. □ **7:31 «... bu dunyadiki baylikлardin bəhrimən boloŋanlar dunyani özining təəllukati dəp bilmisun; qünki bu dunyadiki hazirki halət ötüp ketidu»** — «wakit kiskidur» 29-31-ayətlərdə Pawlus ularoŋa barlik wakitni, Hudaning hizmiridə bolux pursətlirini kədirləxni dəwət kilidu. Uning asasiy mənisi, muxu dunyadiki bəht-baylikлar bizdə bolsa ulardin huzurlansak bolidu, lekin muxu aləm «bəx künlük» boloŋaqka, Hudaning hizmitidə, mənggülük paydilik boloŋan ixlaroŋa karap mengiximizoŋa tooŋra kelidu, deməkqi. ■ **7:31** Yəx. 40:6; Yak. 1:10; 4:14; 1Pet. 1:24; 1Yuha. 2:17. ■ **7:32** 1Tim. 5:5.

36 Əmma əgər birsi niyət kilоɣan kizoɣa nisbətən muamiləmning durus bolmioɣan yeri bar dəp karisa, u kiz yaxlik baharidin ətüp kətkən bolsa, ikkisi əzini tutuwalalmisa, u halioɣinini kilsun, u gunah kiloɣan bolmaydu; ular nikah kilsun. □ 37 Birak, birsi əz kənglidə mukim turup, heqkandak ixk besimi astida bolmay, bəlki əz iradisini baxkurup, kənglidə niyət kiloɣan kizini əmrigə almaslikni karar kiloɣan bolsa, yahxi kiloɣan bolidu. 38 Kiskisi, əyləngənning əyləngінimu yahxi ix, əylənmigənning əylənmiginimu tehimu yahxi ix.
39 Eri hayat qaoɣda ayali uningoɣa baoɣlanoɣandur; əmma eri ölümdə uhlioɣan bolsa, u halioɣan kixigə (pəkət Rəbdə, əlwəttə) nikahlinixka ərkin bolidu. □ ■ 40 Lekin kariximqə u tul kalsa, tehimu bəhtlik bolidu; məndimu Hudaning Rohi bar, dəp ixinimən!□ ■

8

Butlaroɣa ataloɣan taamlar

1 Əmdi «butlaroɣa atap nəzir kilinoɣan taamlar» məsilisigə keləyli. «Həmmimizdə bilim bar» dəp bilimiz. Hox, birak bilim bolsa adəmni kərənglitidu; mehir-muhəbbət bolsa adəmni kuridu.□ 2 «Mening bilimim bar» dəp hesabliоɣan kixi, əməliyəttə heqnemini tehi bilixkə tegixlik dərijidə bilmigən bolidu.□ 3 Əmma Hudani səygən kixi bolsa, u Uning təripidin tonulidu.□
4 Hox, əmdi «butlaroɣa atap nəzir kilinoɣan taamlar» tooɣruluk — bizgə məlumki, «Jahanda but degən heqnemə hesablanmaydu», wə «birla Hudadin baxka heq ilah yoktur».□ ■ 5 Gərqə nuroɣun atalmix ilahlar bar bolsimu — məyli ular zeminda yaki

□ **7:36 «Əgər birsi niyət kilоɣan kizoɣa nisbətən muamiləmning durus bolmioɣan yeri bar dəp karisa…»** — «niyət kilinoɣan kizi» degənning baxka bir qüxənqisi «wədiləxkən kizi». Ixkilip, bu ayət boyiqə, toy kilmioɣan ər kixi kənglidə bir kizni oylaydu. Kizoɣa «muamiləmning durus bolmioɣan yeri bar» degənliki bəlkim: (1) kizoɣa boloɣan ixkini səz yaki hərikət bilən bildürüxtin əzini tutuwalalmaslik, lekin uningoɣa tehi enik wədə kilmaslik, xundakla kizni kiynax; yaki (2) kizoɣa wədə bərgəndin keyin yənə ikkilinip wakitni kəynigə sürüx, xundakla kizni kiynax; yaki (3) toyning wakтini bekitkən bolsimu, ular toy wakтini kütüxkə əzlirini tutuwalalmisa, toyni baldurrak kilsa bolidu. Kiskisi, ooɣul balilarning kizlarning səygüsi yaki hessiyatliri bilən oynixixioɣa hərgiz bolmaydu. Toluk ayətning baxka birhil tərjimisi: «Əmma əgər birsi əzining tənhalikioɣa karap namuwapik yürgən bolsa, yaxlik baharidin ətüp kətkən bolsa, əzini tutiwalalmisa, u halioɣiniqə kilsun, u gunah kiloɣan bolmaydu; ular nikah kilsun» yənə baxka tərjimilirimu bar; «koxumqə səz»imizni kərüng. □ **7:39 «Eri ölümdə uhlioɣan bolsa»** — muxu səz, ölüp kətkənlikni kərsitidu. Təwrat-Injil boyiqə etikadqilaroɣa nisbətən əlüx pəkət wakitlik uhlax, halas. **«u halioɣan kixigə (pəkət Rəbdə, əlwəttə) nikahlinixka ərkin bolidu»** — «pəkət Rəbdə (nikahlansun)» — (1) pəkət etikadqioɣa nikahlansun; (2) Rəbning xəhsiy yolyoruki bilən nikahlansun, degən ikki mənini əz iqigə elixi mumkin. ■ **7:39** Rim. 7:2. □ **7:40 «məndimu Hudaning Rohi bar, dəp ixinimən!»** — bu kinayilik səz. Korint xəhiridiki jamaəttiki bəzi adəmlər əzlirini «pəyoɣəmbər» hesablap, Pawlusning səzlirini koboil kilmaytti (14:36, 37ni kərüng). ■ **7:40** 1Tes. 4:8. □ **8:1 «Əmdi «butlaroɣa atap nəzir kilinoɣan taamlar» məsilisigə keləyli»** — Korint xəhiridikilərning kəpinqisi bolsa butpərəs bolup, ular butlaroɣa qokunux üqün butka atap nəzir kilinoɣan gəxni yəytti. Korintlikłarning toy wə baxka murasimlirimu buthanilarda ətküzülüp, butka atap nəzir kilinoɣan gəxlər dastihanoɣa koyulatti. U qaoɣlarda bundak gəxni yeyix-yeməslik yaki buthanida ətküzülgən murasimlaroɣa katnixix-katnaxmaslik etikadqilar üqün qong bir məsilə boloɣan. **«mehir-muhəbbət bolsa adəmni kuridu»** — «rohiy kurux» («adəmni kurux») tooɣruluk «Rimlikłaroɣa»diki kirix səz»imizni kərüng. □ **8:2 ««Mening bilimim bar» dəp hesabliоɣan kixi, əməliyəttə heqnemini tehi bilixkə tegixlik dərijidə bilmigən bolidu» —** bu ajayib bayan tooɣruluk «koxumqə səz»imizni kərüng. □ **8:3 «Əmma Hudani səygən kixi bolsa, u Uning təripidin tonulidu» —** «Huda təripidin tonulidu» — bəlkim, Huda uni bilip «bu kixi Mening adimim» dəp etirap kilidu, deməkqi. □ **8:4 ««Jahanda but degən heqnemə hesablanmaydu» wə «birla Hudadin baxka heq ilah yoktur»» —** 1-ayəttiki «həmmimizdə bilim bar», «bu dunyada but degən heqnərsə əməs» wə «Hudadin baxka heq ilah yoktur» bəlkim bu Korint jamaitidikilər əzlirining xuaridək daim eytidioɣan səzlər idi. ■ **8:4** Kan. 4:39; Rim. 14:14; 1Kor. 10:19; Əf. 4:6.

asmanda turidu dəp ɣarilixidin ɣət'iynəzər (dərwəkə «ilaɦlar» kəp, wə «rəb»lər kəptur) 6 biraɣ biz üqün pəkətla bir Huda, yəni Ata bardur. Uningdin barliɣ məwjudatlar apiridə boloɣan, bizmu Uning üqün məwjut boloɣanmiz; *xuningdək*, birla Rəb, yəni Əysa Məsiɦ bardur. Pütkül məwjudatlar U arkiliɣ məwjut, bizmu U arkiliɣ ɦayatmiz.■
7 Əmma bundaɣ bilim ɦəmmimizdə tehi yoktur; tehi butlaroɣa kəndürülginidin halas bolmioɣan bəzi *ixəngüqilər* bolsa muxundaɣ taamlarni «butka atap nəzir kilinoɣan» dəp bilip yəydu; xundakla ularning wijdani ajiz boloɣaqka, buloɣanoɣan bolidu.■
8 Əməliyəttə taamlarning əzliri bizni Huda bilən yaraxturalmaydu; yemisək bizning kəmqilikimiz ɦesablanmaydu, yegən bolsaɣ artukqiliɣmu ɦesablanmaydu.■
9 Biraɣ ɦərɦalda *yeyix* ərkinlikinglarning ajizlaroɣa putlikaxang bolmasliɣioɣa kəngül ɣoyunglar. ■ 10 Qünki ajiz bir bəndə bilimi bar boloɣan sening buthanidiki dastihanda olturup yegənlikingni kərsə, undakta u əz ajiz wijdanioɣa ɣarxi ɦalda butlaroɣa atap nəzir kilinoɣan taamlarni yeyixkə «ɣurulup küqəytilidioɣan» bolmamdu? □ 11 Xuning bilən Məsiɦ uning nijati üqün əlgən, sening ɣerindixing boloɣan bu ajiz bəndə sening biliming wəjidin ɦalak bolidu.■
12 Xu yol bilən ɣerindaxlaroɣa ziyan yətküzüp gunaɦ kilip, ularning ajiz wijdanini zəɦimləndürüp, Məsiɦkə ɣarxi gunaɦ kiliwatisilər. 13 Xunga, əgər birər taam əz ɣerindiximni yiɣitidioɣan kiltaɣ bolsa, ɣerindiximni yiɣitmasliɣim üqün mən mənggügiqə gəxni ɣət'iy yeməymən.■

9

Pawlusning kəp rosulluk ɦək-ɦokukлirini ixlətməsliki

1 Mən ərkin əməsmu? Mən rosul əməsmu? Mən Rəbbimiz Əysa Məsiɦni kərgən əməsmu? Silər əzünglar mening Rəbdə boloɣan əjrim əməsmu?□ ■ 2 Əgər baxkilaroɣa nisbətən rosul dəp ɦesablanmisam, mən ɦeq bolmioɣanda silərgə rosul boldum; qünki əzünglar Rəbdə mening rosul boloɣanliɣimni təstikлioɣan məɦürdursilər.
3 Meni sürüxtə kilmakqi boloɣanlaroɣa boloɣan jawabim mundaɣ: —□ 4 Bizlərning yəp-iqixkə ɦokuɣimiz bar əməsmu?□ ■ 5 Bizning baxka rosullar, Rəbning Əz iniliri

■ **8:6** Mal. 2:10; Yɦ. 13:13; 1Kor. 12:3; Əf. 4:6; Fil. 2:11. ■ **8:7** 1Kor. 10:28. ■ **8:8** Rim. 14:17. ■ **8:9** Gal. 5:13. □ **8:10 «Qünki ajiz bir bəndə bilimi bar boloɣan sening buthanidiki dastihanda olturup yegənlikingni kərsə, undakta u əz ajiz wijdanioɣa ɣarxi ɦalda butlaroɣa atap nəzir kilinoɣan taamlarni yeyixkə «ɣurulup küqəytilidioɣan» bolmamdu?»** — bu ayət tooɣruluk ikki eoɣiz gəp kilix kerək. Birinqi, kona zamanlarda kəp buthanilaroɣa munasiwətlik «axhanilar», «restoranlar» bar idi. Məksiti butpərəslik əməs, bəlkim pəkət payda kərüxtin ibarət idi. Əmma satkan taamlarning kəpinqisi bəlkim həlklər xu buthanida butlaroɣa atap kiloɣan nərsilər boluxi mumkin idi. Xuning bilən bir wakitta nuroɣun kixilər bundaɣ taamni yeyixning əzini «sawablik ix», «tələylik ix» dəp ɣarixi mumkin. Ikkinqi, Pawlusning «uning wijdani... «**ɣurulup küqəytilidioɣan**» degən sözi kinayilik gəp. Məzkur sözni yukiriki «muɦəbbət (**adəmni, yəni adəmning roɦini) ɣuridu**» degən səz bilən selixturiximiz kerək. «Muɦəbbətning ɣuruxi»ning nətijisi yahxi, əlwəttə; lekin muxu ayəttə «bilimi bar» adəmning ɦərikiti ajiz ɣerindixini əz wijdanioɣa hilaplik kilixka «ɣurup küqəytidu». ■ **8:11** Rim. 14:15. ■ **8:13** Rim. 14:21; 2Kor. 11:29. □ **9:1 «Mən ərkin əməsmu? Mən rosul əməsmu? Mən Rəbbimiz Əysa Məsiɦni kərgən əməsmu? Silər əzünglar mening Rəbdə boloɣan əjrim əməsmu?»** — Pawlus bu babta bəzi adəmlərning uningoɣa «uni kil, buni kil» deyixigə «mən ərkin adəm» dəp jawab beridu. ■ **9:1** Ros. 9:3,17; 22:14,18; 23:11; 1Kor. 4:15; 15:8; 2Kor. 12:2. □ **9:3 «Meni sürüxtə kilmakqi boloɣanlar...»** — bu səz Korint jamaitidə, Pawlus ɦəkikiy rosul əməs, dəp yürgən bəzi adəmlərni kərsitidu. □ **9:4 «Bizlərning yəp-iqixkə ɦokuɣimiz bar əməsmu?»** — rosullar hux həwərni tarkitix hizmitigə alaɦidə ayrilip qikkaqka, jamaətlərdin yemək-iqmək jəɦəttə, yəni ikтisadiy jəɦəttiki yardəmgə erixixkə ɦokukluktur. Əmma Pawlus wə hizmətdixi Barnabas Korint xəɦiridə xundaɣ ɦokukni ixlətmigən. Keyinki ayətlərni kərüng. ■ **9:4** 1Kor. 9:14; 1Tes. 2:6; 2Tes. 3:9.

wə Kefasning ɣiloɳinidək, etiɣadqi bir singilni əmrimizgə elip səpərdə ɧəmraɧ ɣilip yürüx ɧəkɫimiz yoɣmu?□ ■ 6 Əjəba, pəkət Barnabas bilən meningla əmgək ɣilmasliɣɣa ɧoɣuɣimiz yoɣmu? 7 Kim hirajətni өzi tələp *əskər bolup* jənggə qiɣidu? Kim üzümzar bina ɣilip uning mewisidin yeməydu? Ɣaysi pada baɣɣuqi padining sütidin iqməydu?■ 8 Bu degənlirim pəkət insaniy kөzɣarax boyiqə eytiloɳanmu? Təwrat-ɣanunning өzidimu ohxax deyilgən əməsmu?! 9 Qünki Musaoɳa qüxürülgən ɣanunda: «Haman təpkən өküzning aoɳzioɳa kөxək salma» dəp pütülgəndur. Huda өküzlərgila kөyüngənmu, □ ■ 10 yaki buni pəkət bizlərni dəp eytɣanmu? Xübɧisizki, bu sөzlər bizlər üqün pütülgəndur; xuning üqün yər ɧəydigüqi ümidtə ɧəydixigə tegixlik, xundaɣla haman təpküqimu ɧosuldin bəɧrimən bolux ümididə ixləxkə tegixliktur. □ 11 Biz silərgə roɧiy bəht-bərikətlərni terip, silərdin maddiy jəɧəttin yioɳiwalsaɣ bu qəktin exip kətkənlik bolamdu? ■ 12 Baxɣa *hizmətqilər* silərdə muxu ɧoɣuɣni ixlətkən yərdə, biz xundaɣ ɣilsaɣ tehimu bolidioɳu? Əmma Məsiɧning hux həwirigə ɧeq tosaloɳu bolmisun dəp, biz bu ɧoɣuɣni ɧeqɣaqan ixlitip baɣmiduɣ; əksiqə, ɧərɣandaɣ ixlaroɳa qidap keliwatimiz. □ ■ 13 Ibadəthanidiki muɣəddəs ixlar üqün ixligüqilərning ibadəthanioɳa ataloɳan ɧədiyələrdin yəydioɳanliɣini, ɣurbangaɧta hizmət ɣiliwatɣanlarning ɣurbanliɣlardin ülüxini alidioɳanliɣini bilməmsilər? ■ 14 Xuningoɳa ohxax, Rəb hux həwərni jakarlioɳuqilarning jeni hux həwərdin beɣilsun dəp bekitkəndur.□ ■
15 Əmma mən bolsam bu ɧoɣuɣlarning ɧeqɣaysisini ixlitip baɣmidim. ɧəm ɧazirmu muxu ɧoɣuɣtin padilinay dəp muxularni yeziwatɣinim yoɣ! Qünki mən baxɣilarning meni bu pəɧirlinidioɳanlirimdin məɧrum ɣiloɳinidin kөrə өlginim tüzük! □ 16 Qünki mening hux həwərni jakarliximda pəɧirləngüdək ix yoɣ; qünki uning məjburiyiti meni besip turidu; hux həwərni jakarlimisam ɧalimoɳa way! 17 Qünki əgər uni halis ɣilsam, buningdin manga in’am bolidu; əmma өz ihtiyarim bilən bolmisa, bu pəɣət mening oɳojidarliɣ burqini ada ɣiloɳinim bolidu, halas.
18 Xundaɣ ikən, mening in’amim zadi nemə bolidu? Mening in’amim dəl xuki, hux həwər jakarlioɳinimda mən hux həwərgə kixilərni ɧəɣsiz erixtürimən — demək, in’amim hux həwər yətküzüxtiki tegixlik *ɧəɣ elix* ɧoɣuɣlirimni ɧeq ixlətməslikimdin ibarəttur.
19 Qünki ɧəmmə adəmning ilkidin ərkin bolup, өzümni kөpqilikkə ɣul ɣildim; xu yol bilən tehimu kөprək adəmlərni ɣayil ɣilip ɣutɣuzsam dəymən. 20 Yəɧudiylarni ɣayil ɣilip ɣutɣuzux üqün Yəɧudiylaroɳa nisbətən Yəɧudiyoɳa ohxax boldum; Təwrat ɣanuni astida turoɳanlarni ɣayil ɣilip ɣutɣuzux üqün (Təwrat ɣanuni astida turoɳan bolmisammu) Təwrat ɣanuni astida turoɳanlaroɳa nisbətən Təwrat ɣanuni astida turoɳanoɳa ohxax boldum; ■ 21 Təwrat ɣanunida bolmioɳanlarni ɣayil ɣilip ɣutɣuzux üqün Təwrat ɣanunida bolmioɳanlaroɳa nisbətən (Huda aldida

---

□ **9:5 «Bizning baxɣa rosullar, Rəbning Өz iniliri wə Kefasning ɣiloɳinidək, etiɣadqi bir singilni əmrimizgə elip səpərdə ɧəmraɧ ɣilip yürüx ɧəkɫimiz yoɣmu?»** — demək, rosullar өzliri wə bala-qaɣilirimu jamaətning iɣtisadiy yardimigə ɧoɣuɣluɣtur. ■ **9:5** Mat. 8:14. ■ **9:7** Yɧ. 21:15; 1Kor. 3:6, 7, 8; 2Kor. 10:4; 1Pet. 5:2. □ **9:9 «Haman təpkən өküzning aoɳzioɳa kөxək salma»** — «Ɣan.» 25:4. ■ **9:9** Ɣan. 25:4; 1Tim. 5:18. □ **9:10 «Xuning üqün yər ɧəydigüqi ümidtə ɧəydixigə tegixlik, xundaɣla haman təpküqimu ɧosuldin bəɧrimən bolux ümididə ixləxkə tegixliktur»** — «Am.» 9:13. ■ **9:11** Rim. 15:27; Gal. 6:6. □ **9:12 «… Məsiɧning hux həwirigə ɧeq tosaloɳu bolmisun dəp, biz bu ɧoɣuɣni ɧeqɣaqan ixlitip baɣmiduɣ; əksiqə, ɧərɣandaɣ ixlaroɳa qidap keliwatimiz»** — oɳəlitə yeri xuki, bəzilər «Pawlus wə Barnabas ɧəkiɣiy rosullar əməs, qünki ular bizdin pul **sorap baɣmioɳan!**» degən. ■ **9:12** Ros. 20:33; 2Kor. 11:9; 12:13. ■ **9:13** Ɣan. 18:1. □ **9:14 «… Hux həwərni jakarlioɳuqilarning jeni hux həwərdin beɣilsun»** — demək, hux həwərni ɣobul ɣiloɳanlar təripidin ɣamdalsun. ■ **9:14** Law. 19:13; Ɣan. 24:14; 25:4; Mat. 10:10; Luɣa 10:7; 1Tim. 5:18. □ **9:15 «mən baxɣilarning meni bu pəɧirlinidioɳanlirimdin məɧrum ɣiloɳinidin kөrə өlginim tüzük!»** — «bu pəɧirlənginim» dəl uning hux həwərni ɧeqɣandaɣ in’am-ɧədiyəni ɣobul ɣilmay jakarlioɳanliɣini kөrsitidu. ■ **9:20** Ros. 16:3; 18:18; 21:23.

ɳanunsiz bolmay, bəlki Məsihɳning ɳanunioɳa boysunuxum bilən) mən Təwrat ɳanunida bolmioɳanlaroɳa ohxax boldum; □ ■ 22 ajizlarni ɳayil ɳilip ɳutɳuzux üɳün ajizlaroɳa өzüm ajizdək boldum; mumkin ɳədər kөprək adəmni ɳutɳuzux üɳün mən ɦərɳandaɳ adəmgə ɳarita xundaɳ adəm boldum. □ ■ 23 Өzümning hux həwərdin nesiwəm boluxi üɳün uni dəp ɦəmmə ixni ɳilimən.
24 Bəygigə qüxkənlərning ɦəmmisi yügürixidu, əmma pəɳət birila mukapatɳa erixidioɳinini bilməmsilər? Oɳəlibə ɳazinix üɳün yügürünglar. ■ 25 Musabiɳidə elixɳuqilarning ɦəmmisi өzini ɦər jəɦəttin tizginləydu; ular pəɳət bir qirip ketidioɳan tajoɳa erixix üɳün xundaɳ ɳilidu, əmma biz bolsaɳ qirimas taj üɳün xundaɳ ɳilimiz. □ ■ 26 Xunga mən nixansiz adəmdək yügürüwatmaymən; muxt atsam ɦawaoɳa atidioɳan adəmdək bolmaymən. 27 Uning ornioɳa mən өz tenimni urup өzümgə kөndürüp, uni өzümgə ɳul ɳilimən; undaɳ ɳilmioɳanda, baxɳilaroɳa təlim jakarlap turup өzüm layaɳətlik bolmay ɳelixim mumkin.

10

Israillarning Misirdin ɳiɳip, ɳəl-bayawandin өtkəndiki wəɳələrdin sawaɳ eliximiz kerək

1 Qünki, i ɳerindaxlar, mən silərning ata-bowilirimizning ɦəmmisining bulut astida yürgənlikidin wə ɦəmmisining dengizdin өtüp mangoɳanliɳidin həwərsiz yürüxünglarni halimaymən;■ 2 ularning ɦəmmisi bulutta ɦəm dengizda Musaning *yetəkqilikigə* qөmüldürülgən;□ ■ 3 ularning ɦəmmisi ohxax roɦiy taamni yegən,■ 4 ɦəmmisi ohxax roɦiy iqimlikni iqkən; qünki ular өzlirigə *ɦəmraɦ bolup* əgixip yürgən roɦiy uyultaxtin iqətti (əməliyəttə, muxu uyultax Məsihɳning Өzi idi);■ 5 xundaɳtimu, Huda ularning kөpinqisidin razi bolmioɳanidi; qünki «Ular*ning jəsətliri* qəl-bayawanda qeqilip ɳaloɳan».□ ■
6 Əmma bu ixlar ularning bexioɳa bizlərgə sawaɳ-bexarət bolsun üɳün qüxkənidi; buningdin məɳsət, bizning ularning yaman ixlaroɳa ɦəwəs ɳiloɳinidək ɦəwəs ɳilmasliɳimiz üɳündur.■ 7 Silər yənə ularning bəzilirigə ohxax butɳa qoɳunidioɳanlardin bolmanglar; bular tooɳruluɳ: «Həlɳ yəp-iqixkə olturdi, andin kəyp-sapaoɳa turdi» dəp pütülgən.□ ■ 8 Biz yənə ularning bəzilirining buzuɳqiliɳ ɳiloɳinidək buzuɳqiliɳ ɳilmayli; qünki xu wəjidin ulardin yigirmə üq ming kixi bir

□ **9:21 «Təwrat ɳanunida bolmioɳanlar» —** demək, Yəɦudiy əməslər. Ular Təwrat ɳanunini bilməydu yaki uni etirap ɳilmioɳanlardur. **«Məsihɳning ɳanuni»** — Muɳəddəs Roɦta yaxap «Pərwərdigar Hudayingni pütün ɳəlbing bilən, pütün jening bilən wə pütün küqüng bilən səygin» wə «ɳoxnangni өzüngni səygəndək səygin» degəndin ibarət, əlwəttə. ■ **9:21** Gal. 2:3. □ **9:22 «ajizlarni ɳayil ɳilip ɳutɳuzux üɳün ajizlaroɳa өzüm ajizdək boldum» —** «ajizlar» bəlkim Huda tooɳrisidiki bilimni tonup yətmigənliktin wijdani asanla azablinidioɳan etiɳadqilarni, yaki etiɳadi küqlük əməslərni kөrsitidu. ■ **9:22** Rim. 15:1; 1Kor. 10:33; Gal. 6:1. ■ **9:24** Gal. 2:2; 5:7; Fil. 2:16; 2Tim. 4:7; Ibr. 6:18. □ **9:25 «Musabiɳidə elixɳuqilarning ɦəmmisi өzini ɦər jəɦəttin tizginləydu; ular pəɳət bir qirip ketidioɳan tajoɳa erixix üɳün xundaɳ ɳilidu…» —** əslidiki «Olimpiya»diki oɳaliblar yopurmaɳ-güllərdin yasaloɳan tajoɳa erixətti. ■ **9:25** 2Tim. 2:4; 4:7,8; 1Pet. 4:1; 5:4. ■ **10:1** Mis. 13:21; 14:22; Qəl. 9:18; ɳan. 1:33; Yə. 4:23; Nəɦ. 9:12,19; Zəb. 78:13,14; 105:39. □ **10:2 «ularning (silərning ata-bowiliringlar, 1-ayətni kөrüng) ɦəmmisi bulutta ɦəm dengizda Musaning yetəkqilikigə qөmüldürülgən» —** muxu (1-2-ayəttə hatiriləngən) wəɳələrni tehimu yahxi qüxinix üɳün «Misirdin qiɳix» 14-babni kөrüng. «Musa» Musa pəyoɳəmbər, əlwəttə. Muxu muɦim ayət üstidə wə bu babtiki baxɳa misallar tooɳruluɳ «ɳoxumqə səz»imizni kөrüng. ■ **10:2** Mis. 13:20-22; 14:19, 20. ■ **10:3** Mis. 16:15. ■ **10:4** Mis. 17:6; Qəl. 20:11; Zəb. 78:15-16 □ **10:5 «Ularning jəsətliri qəl-bayawanda qeqilip ɳaloɳan» —** «Qəl.» 14:16, 32. ■ **10:5** Qəl. 26:65. ■ **10:6** Qəl. 11:4,33; Zəb. 106:14. □ **10:7 «Həlɳ yəp-iqixkə olturdi, andin kəyp-sapaoɳa turdi» —** muxu yərdiki «kəyp-sapa» bəlkim butpərəslik ɦəm uningoɳa baoɳlanoɳan xəɦwaniyətni kөrsitidu. «Pütülgən» — «Muɳəddəs Kitabta pütülgən», əlwəttə («Mis.» 32:6). ■ **10:7** Mis. 32:6.

kündila əldi.□ ■ 9 Yənə ularning bəzilirining Məsihni siniоқinidək Məsihni sinimayli;
qünki xu səwəbtin ular yilanlar qeқixi bilən ҳalak boldi. □ ■ 10 Yənə ularning bəziliri
aоқrinоқandək aоқrinip қaқximanglar — nətijidə, ular jan aloқuqi *pərixtə* təripidin
əltürüldi. □ ■ 11 Əmdi bu wəқələrning ҳəmmisi ularning bexiоға bexarətlik misallar
süpitidə qüxkən wə ahirқi zamanlar beximizоға keliwatқan bizlərning ulardin
sawaқ-ibrət eliximiz üqün hatiriləngənidi. □ ■ 12 Xuning bilən «Mən *etiқadta* qing
tirəp turmaқtimən» degən kixi əzining yiқilip ketixidin ҳezi bolsun! 13 Silər duq
kəlgən sinaқlarning ҳəmmisigə baxқa adəmlərmu ohxax duq kəlgən. Wə Huda
bolsa wədisidə turoқuqidur, U silərni kətürəlmigüdək sinaқlaroға uqratmaydu, bəlki
sinaқ bexinglaroға qüxkəndə, xuning bilən təng uningdin ətüp қutulux yolini yaritip
beridu; silər xuning bilən uningoға bərdaxliқ beridioқan bolisilər. □ ■ 14 Xu səwəbtin,
səyümlüklirim, butpərəsliktin қeqinglar!
15 Silərni əқil-ҳoxi jayida kixilər dəp қarap xuni eytiwatimən; səzligənlirimni
baҳalap beқinglar: — 16 Biz bərikətlik bolsun dəp tiligən, bərikətlik jamdiki xarabni
iqkinimiz, Məsihning қenidin ortaқ bəҳirlənginimiz əməsmu? Bizning oxutқan
nanni yeginimiz, Məsihning tenidin ortaқ bəҳirlənginimiz əməsmu? □ 17 Biz nuroқun
bolsaқmu bir nan, bir təndurmiz; qünki ҳəmmimiz xu bir nandin nesiwə alimiz. □ ■
18 Jismaniy Israiloға қaranglar; қurbanliқlarni yegənlər қurbangaҳқa nesipdaxlar
əməsmu? 19 Əmdi nemə deməkqimən? Butқa atap sunuloқan қurbanliқning birər
əҳmiyiti barmidu? Butning birər əҳmiyiti barmidu? ■ 20 Yaқ, biraқ kapirlar but-
laroға sunoқan қurbanliқlarni Hudaoға əməs, bəlki jinlaroға ataydu. Mən silərning
jinlar bilən ortaқ nesipdax boluxunglarni halimaymən. □ ■ 21 Rəbning jamidin
wə jinlarning jamidin təng iqküqi bolsanglar bolmaydu; Rəbning dastihinioға wə
jinlarning dastihinioға təng dahil bolsanglar bolmaydu. 22 Rəbning ҳəsət-oқəzipini
қozoқimaқqimizmu? Biz Uningdin küqlükmu-ya?
23 «Ҳəmmə nərsə ҳalaldur», əmma ҳəmmə nərsə paydiliқ boluwərməydu; «ҳəmmə
nərsə ҳalaldur», əmma ҳəmmə nərsə adəmning *etiқadini* қuralmaydu. □ ■
24 Əmdi ҳeqkim əz mənpəətini izdimisun, bəlki əzgilərningkini izdisun. ■ 25 Gəx
bazirida setiloқan ҳərbirnərsini wijdaninglarni dəp olturmay, ҳeqnemini sürüxtə
қilmay yəweringlar. 26 Qünki «Jaҳan wə uningoға toloқan ҳəmmə məwjudatlar

---

□ **10:8 «Biz yənə ularning bəzilirining buzuқqiliқ қiloқinidək buzuқqiliқ қilmayli; qünki xu wəjidin ulardin yigirmə üq ming kixi bir kündila əldi»** — bu wəқə «Qəl.» 25:1-9də haritiləngən. ■ **10:8** Qəl. 25:1, 9; Zəb. 106:28-29. □ **10:9 «Yənə ularning bəzilirining Məsihni siniоқinidək Məsihni sinimayli; qünki xu səwəbtin ular yilanlar qeқixi bilən ҳalak boldi»** — «Qəl.» 21:1-9ni kərüng. ■ **10:9** Qəl. 21:5; Zəb. 106:14 □ **10:10 «Yənə ularning bəziliri aоқrinоқandək aоқrinip қaқximanglar — nətijidə, ular jan aloқuqi pərixtə təripidin əltürüldi»** — «Qəl.» 16:41-50ni kərüng. ■ **10:10** Mis. 16:2; 17:2; Qəl. 14:36; Zəb. 106:25-26 □ **10:11 «bu wəқələrning ҳəmmisi ularning bexiоға bexarətlik misallar süpitidə qüxkən»** — «bexarətlik misallar»: «қoxumqə səz»imizdə biz bu bab tooқruluқ səzliginimizdə bu tema tooқruluқmu tohtilimiz. ■ **10:11** Rim. 15:4; 1Kor. 9:10; Fil. 4:5; Ibr. 10:25. □ **10:13 «Silər duq kəlgən sinaқlarning ҳəmmisigə baxқa adəmlərmu ohxax duq kəlgən»** — əyni tekisttə: «Silər duq kəlgən sinaқlardin ҳeqқaysisi pütkül insaniyətkə ortaқ əməs» degən xəklidə ipadilinidu. ■ **10:13** 1Kor. 1:8; 1Tes. 5:24; 2Pet. 2:9. □ **10:16 ««bərikətlik jam» ... «oxutқan nan»»** — «bərikətlik jam» wə «oxutқan nan» degənlər «Rəbning ziyapiti» yaki «Rəbning oқizasi»din ibarəttur. «Rəbning ziyapiti» yaki «Rəbning dastihini» tooқruluқmu 11:23-34ni kərüng. □ **10:17 «Biz nuroқun bolsaқmu bir nan, bir təndurmiz; qünki ҳəmmimiz xu bir nandin nesiwə alimiz»** — baxқa birhil tərjimisi: «Nan bir boloқaqқa, bizmu bir tən bolimiz; qünki ҳəmmimiz bir nandin nisiwə alimiz». ■ **10:17** Rim. 12:5; 1Kor. 12:27. ■ **10:19** 1Kor. 8:4. □ **10:20 «kapirlar butlaroға sunoқan қurbanliқlarni Hudaoға əməs, bəlki jinlaroға ataydu»** — «kapirlar» grek tilida «taipilər» yaki «əllər». ■ **10:20** Law. 17:7; Қan. 32:17. □ **10:23 «ҳəmmə nərsə manga ҳalaldur»** — bu səz-ibarə bəlkim Korintliқlar ixlitiwatқan Injildiki yemək-iqməklər tooқruluқ təlimlərning қisқartilmisi boluxi mumkin. Bu ҳəқiқətkə yeқin boloқini bilən, Pawlus ҳazir ularoға yemək-iqməklər tooқruluқ baxқa tərəplərdinmu oylax kerək, dəp təlim bərməkqi. ■ **10:23** 1Kor. 6:12. ■ **10:24** 1Kor. 13:5; Fil. 2:4.

Pərwərdigarоła mənsüptur» *dəp pütülgən*. □ ■ 27 Əmma etiқad қilmioқanlarning birərsi seni ziyapətkə təklip қilsa wə kөnglüng tartsa, aldingoқa қoyuloқan һəmmini wijdaningni dəp olturmay yəwər; ■ 28 əmma birsi sanga: «Bu butlaroқa ataloқan қurbanliқ taami» desə, undaқta uni yemə; nemixқa desəng, bu ixni sanga eytқan adəmning səwəbi üqün, xundaқla wijdanning səwəbi üqündur; □ 29 mən degən wijdan seningki əməs, bəlki һeliқi kixining wijdani; mening ərkinlikimgə baxқilarning wijdani təripidin yaman dəp baһa berilixining һajiti barmu? 30 Mən təxəkkür eytip yesəm, təxəkkür eytқan nərsini durus yeginim tüpəylidin yaman dəp қariliximning nemə һajiti? □ ■ 31 Xunga silər nemini yesənglar, nemini iqsənglar yaki һərқandaқ baxқa ixlarni қilsanglar, һəmmə ixlarni Hudaoқa xan-xərəp kəltürülsun dəp қilinglar. ■ 32-33 Mən өzüm һəmməylənni һəmmə ixta məmnun қilixқa intilginimdək, өz mənpəətim üqün əməs, bəlki kөpqilikning mənpəəti, ularning қutқuzuluxi üqün intilginimdək, һeqkimning aldioқa — Yəһudiylar bolsun, greklar bolsun, Hudaning jamaitidikilər bolsun aldioқa putlikaxang bolmanglar.
Mən Məsiһni ülgə қiloқinimdək, silərmu meni ülgə қilinglar.■

11

Ibadət қaidiliri

1-2 Əmdi silərni xuning üqün təripləymənki, i қerindaxlar, һəmmə ixlarda silər meni əsləp turuwatisilər, mən silərgə tapxuroқinimdək, kөrsətmilərni tutup keliwatisilər.■ 3 Əmma mən silərning һər ərning bexi Məsiһdur, ayalning bexi ərdur wə Məsiһning bexi Hudadur dəp bilixinglarni halaymən.□ ■ 4 Xunga, *ibadətkə қatnaxқanda*, һərқandaқ ər bexioқa birnərsə artқan һalda dua қilsa yaki bexarət bərsə, u өz bexioқa һөrmətsizlik қiloқan bolidu.□ 5 Əmma *ibadətkə қatnaxқanda*, һərқandaқ ayal bexioқa birər nərsə artmioқan һalda dua қilsa yaki bexarət bərsə, u өz bexioқa һөrmətsizlik қiloқan bolidu; bundaқ ayalning qeqi qüxürüwetilgən, *rəswa қilinoқan* ayaldin pərқi yoқtur.□ 6 Ayal kixining bexioқa artқini yoқ bolsa, qaqliri qüxürüwetilsun; ayaloқa nisbətən qaqlirining kesiwetilixi yaki qüxürüwetilixi uyatliқ ix bolsa, əmdi uning bexioқa birər artқini bolsun.■ 7 Qünki ər kixi bolsa bexini yapmasliқi kerək; qünki u Hudaning sürət-obrazi wə xan-xəripidur; əmma

---

□ **10:26 «Jaһan wə uningoқa toloқan һəmmə məwjudatlar Pərwərdigaroқa mənsüptur» —** «Zəb.» 24:1 wə 50:12, 89:11. ■ **10:26** Mis. 19:5; Zəb. 24:1; 50:12, 89:11 ■ **10:27** Luқa 10:7; 1Kor. 8:7. □ **10:28 «Birsi sanga: «bu butlaroқa ataloқan қurbanliқ taami» desə,...» —** degüqining kөrsətməkqi boloқini bəlkim: (1) «Sən ixəngüqi əməsmu, bundaқ butlaroқa qetixliқ nərsini yeməsliking kerək» yaki (2) «Bu alaһidə butlaroқa nəzir қilinoқan, xunga uni yesəng, sanga alaһidə bərikət bolidu!». «Қoxumqə səz»imiznimu kөrüng. □ **10:30 «Mən təxəkkür eytip yesəm, təxəkkür eytқan nərsini durus yeginim tüpəylidin yaman dəp қariliximning nemə һajiti?» —** muxu muһim prinsip tooқruluқ «қoxumqə səz»imizni kөrüng. ■ **10:30** Rim. 14:6; 1Tim. 4:3. ■ **10:31** Kol. 3:17. ■ **10:32-33** Rim. 14:13; 1Kor. 9:22. ■ **11:1-2** 1Kor. 4:16; Fil. 3:17; 1Tes. 1:6; 2Tes. 3:9. □ **11:3 «ayal (yaki қiz)ning bexi ərdur» —** toy қiloқanda uning bexi өz eri, əlwəttə; turmuxқa qiқmioқan bolsa uning atisi; tənһa, tul yaki ajraxқan қiz-ayallar bolsa, ularning bexi (bar bolsa) jamaəttiki aқsaқallar bolidu. ■ **11:3** Yһ. 14:28; 1Kor. 3:23; 15:27; Əf. 5:23. □ **11:4 «ibadətkə қatnaxқanda, һərқandaқ ər bexioқa birnərsə artқan һalda ... bexarət bərsə» —** «bexarət bərsə» — «Hudaning wəһiyisini yətküzsə», yaki «pəyoқəmbərlik səz қilsa...» degənlik. «Өz bexioқa һөrmətsizliқ қilidu» — demək, Məsiһgə biһөrmətlik қilidu. □ **11:5 «...u өz bexioқa һөrmətsizlik қilidu» —** demək, өz erigə yaki jamaətning aқsaқalliriоқa һөrmətsizlik қilidu. **«bundaқ ayalning qeqi qüxürüwetilgən, rəswa қilinoқan ayaldin pərқi yoқtur» —** kona zamanlarda ayallar buzuқqiliқ қiloқan bolsa, ularni jazalax usuli ayalni rəswa қilip qeqini qüxürüwetixtin ibarət idi. ■ **11:6** Qəl. 5:18; Қan. 22:5.

ayal kixi bolsa ərning xan-xəripidur.□ ■ 8 Qünki ər bolsa ayaldin əməs, bəlki ayal
ərdindur.□ ■ 9 Xuningdək ər kixi ayal üqün əməs, ayal kixi ər üqün yaritiloła ndur.
10 Bu səwəbtin, ћəm pərixtilərning səwəbidin ayal kixi bexida ћoкuk*ning bəlgisigə*
igə boluxi kerək. □ 11 Ћalbuki, Rəbdə ayal ərsiz bolmas wə ər ayalsiz bolmas; 12 qünki
ayal ərdin qiкirilоła nidək, ər ayal arкilik *tuoła lidu*; lekin ћəmmə ix Hudadindur. 13 Өz
kənglünglarda baћa beringlar; ayallarning bexioła birnərsə artmay turup Hudaoła
dua кilixi muwapiкmu? 14 Təbiətning өzi silərgə ər kixining uzun qaqliri bolsa
uningoła uyat ikənlikini өgətmidimu? 15 Əmma ayal kixining uzun qaqliri bolsa, bu
uningoła xan-xərəp bolidu; qünki uning uzun qaqliri uningoła bezək-yepinqa bolsun
dəp təкdim кilinoła n.
16 *Birsining bu ixlar tooła ruluк* talax-tartix кiloła usi bolsa, *xuni bilsunki*, bizlərdə ћəm
Hudaning jamaətliridimu xulardin baxкa ћeq кaidilər yoкtur. ■

Rəbning dastihini tooła ruluк

17 Əmma ћazir deməkqi boloła n ix, yəni silər yioła iloła n sorunlaroła kəlsək,
uningda silərni təripliməymən; qünki yioła iloła ininglarning nətijisi paydiliк əməs,
bəlki ziyanliк boluwatidu. 18 Qünki birinqidin, silər jamaəttə yioła iloła ininglarda,
aranglarda guruћlaroła bəlünüxlər boloła nliкini anglidim; bu gəpkə кismən
ixəndim. 19 Aranglarda bəlünüxlər pəyda bolmay кalmaydu. Undaк bolmioła nda
aranglarda kimning layaкətlik boloła nliкini kərüwaloła ili bolmaytti. □ ■
20 Silər bir yərgə jəm boloła ininglarda, silər *ћəкiкətən* «Rəbning ziyapiti»din
yeməysilər. ■ 21 Qünki yegininglarda ћərbiringlar baxкilarning yeyixini kütməyla
өzünglar elip kəlgən oła izani yəwerisilər-də, birsi aq кalidu, yənə birsi məst
bolup ketidu. □ 22 Yəp-iqixkə өz өyliringlar yoкmu? Hudaning jamaitini kөzgə
ilmay, yoкsullarni hijalətkə кoymaкqimusilər? Silərgə nemə desəm bolar? Silərni
təripləmdimən? Yaк, silərni təripliməymən.□

□ **11:7 «Qünki ər kixi bolsa bexini yapmasliкi kerək; qünki u Hudaning sürət-obrazi wə xan-xəripidur; əmma ayal kixi bolsa ərning xan-xəripidur» —** bu ayəttin (wə xundaкla 4-6-ayətlərdin) Pawlusning adəttiki əћwallar əməs, bəlki ibadət sorunliri tooła ruluк səzləwatкanliкi enik turidu; bu uning ərlərgə talaoła qiккanda ћərкandaк bəklərni kiyixini mən'i кiloła ini əməs! Uning bu səzliridə ayallarning talada yürgəndə romal-yaoła liк artix-artmasliкi tooła risidimu gəp yoк. ■ **11:7** Yar. 1:26,27; 5:1; 9:6; Kol. 3:10. □ **11:8 «qünki ər bolsa ayaldin əməs, bəlki ayal ərdindur» —** oкurmənlərning esidə barki, Huda Ћawa'animizni Adəm'atimizning tenidin кowuroła isini elip yasioła n. «Yar.» 2-babni kərüng. ■ **11:8** Yar. 2:18, 21. □ **11:10 «pərixtilərning səwəbidin ayal kixi bexida ћoкuкning bəlgisigə igə boluxi kerək» —** «pərixtilərning səwəbidin» tooła ruluк «кoxumqə səz»imizni kərüng. Biz bu ayətlər (1-16)ni təpsiliy ћalda xərћləymiz. ■ **11:16** 1Tim. 6:4. □ **11:19 «Aranglarda bəlünüxlər pəyda bolmay кalmaydu…» —** az bolmioła n alimlar Pawlusning bu jümlisi kinayilik, Korintliklarni tənкid кilidioła n alaћidə səzlər, dəp кaraydu. Bizmu muxu kөzкaraxкa mayilmiz; qünki Injilda tiloła elinoła n baxкa jamaətlər arisida əћwal undaк əməs idi; əksiqə, ularning birliki heli küqlük idi (məsilən, Filippi xəћiridiki jamaəttə). Кandaкla bolmisun, məlum jamaəttiki ixəngüqilərning kөpinqisi Korinttiki jamaəttək «Rohкa təwə» əməs, bəlki «ətkə təwə», «etiкadta bowaклar» bolsa, undaкta «bəlünüxlər» pəyda bolmay кalmaydu. Bundaк əћwal ћəкiкətən Rəbning yolini izdigüqilərgə kөprək besim berip, ularning Roћida tezla өstürülüxi muћim bir türtkə bolidu. ■ **11:19** Mat. 18:7; Luкa 17:1; Ros. 20:30; 1Yuћa. 2:19. ■ **11:20** Luкa 22:14-20. □ **11:21 «Qünki yegininglarda ћərbiringlar baxкilarning yeyixini kütməyla өzünglar elip kəlgən oła izani yəwerisilər-də, birsi aq кalidu, yənə birsi məst bolup ketidu» —** rosulning səzlirigə кarioła nda, Korint etiкadqilar jamaitining yioła inlirida pat-pat «ortaк ziyapət»ni tutatti, xuning bilən bir waкitta «Rəbning ziyapiti»ni yeyətti («Yəћ.» 12ni kərüng). Lekin bay кerindaxlar өz mol tamaкliri aloła q өzining bayliклirini kөz-kөz кilip kərsitətti, baxкa kəmbəoła l кerindaxlar bilən ortaклaxmaytti. «Ziyapət» кalaymiкan boloła qкa, «Rəbning ziyapiti»ning өzi kөzgə ilinmay bolup кelip, Rəbning namioła nomus kəltürgənidi. □ **11:22 «Yəp-iqixkə өz өyliringlar yoкmu? Hudaning jamaitini kөzgə ilmay, yoкsullarni hijalətkə кoymaкqimusilər?» —** bəzi etiкadqilar jəm bolup olturoła n sorunlarda kөp oła izalarni elip kelip yesə, oła izasiz кerindaxliri əlwəttə hijil bolup кalidu.

23 Qünki mən silərgə *Rəbning ziyapiti tooqruluk* yətküzgənlirimni özüm Rəbdin
tapxuruwaloqanmən; demək, Rəb Əysaoqa satkunluk kilinoqan keqidə u koliqa nan
elip, ■ 24 təxəkkür eytkandin keyin uni oxtup: «Mana, silərgə ataloqan Mening
tenim; buni Meni əsləp turux üqün muxundak kilinglar» — dedi. 25 Xuningdək,
oqizadin keyin u jamni koliqa elip: «Mana, bu jamdiki xarab kenimda boloqan
«yengi əhdə»dur; hər ketim buningdin iqkininglarda, Meni əsləp turux üqün xundak
kilinglar» — dedi. □ 26 Qünki silər hər ketim bu nandin yegən, bu jamdin iqkən
bolsanglar, taki Uning kaytip kelixigiqə silər Rəbning ölümini jakarliqan bolisilər.
■ 27 Xuning üqün, kimki layakətsiz halda bu nanni yesə yaki Rəbning jamidin
iqsə, Rəbning teni həm kenioqa nisbətən gunahkar bolidu. ■ 28 Xuning üqün
hərbirsi bu ixlar üstidə öz-özini təkxürüp, andin nandin yesun, jamdin iqsun.
■ 29 Qünki *Rəbning* tenini pərk ətməy turup yegüqi wə iqküqi hərkim özigə
höküm-jazani yətküzüp yəp-iqidu. □ 30 Bu səwəbtin aranglardiki nuroqun adəmlər
zəiplixip kesəl boldi, hətta heli bir kismi *ölümdə* uhlap kaldi. □ 31 Lekin əgər
öz üstimizni təkxürüp höküm qikaroqan bolsak, beximizoqa *Rəbning* höküm-jazasi
qüxürülməydioqan bolidu. ■ 32 Əmma gərqə üstimizgə Rəb təripidin höküm-jazalar
qüxürülgən bolsimu, əməliyəttə bu Uning bizgə qüxürgən «tərbiyə jazasi»dur;
buningdin məksət, bizning bu dunya bilən birliktə halakətkə höküm kilinmaslikimiz
üqündur. 33 Xunga, i kerindaxlar, *Rəbning ziyapitidə* yeyixkə jəm boloqininglarda,
həmməylən toluk kəlgüqə bir-biringlarni kütünglar. 34 Birsi aq korsak bolsa awwal
öyidə yəp kəlsun; xundak kilip silərning jəm boluxunglar özünglaroqa höküm-jaza
yətküzməydioqan bolidu. Kaloqan baxka məsililərni bolsa, mən baroqinimda tərtipkə
salimən.

12

Rohiy iltipatlar

1 Əmma i kerindaxlar, rohiy iltipatlaroqa kəlsək, silərning ular tooqruluk bilməy
kelixinglarni halimaymən.□ 2 Silər taipilərning arisida boloqan waktinglarda hərhil
yollaroqa baxlinip, gas-gaqa butlaroqa *qokunuxka* azdurulup kətkininglarni bilisilər.
3 Xunga mən silərgə ukturimənki, heqkim Hudaning Rohida turup: «Əysaoqa lənət!»
deməydu wə hərkandak biri Mukəddəs Rohta bolmay turup «Əysa Rəbdur!» dəp
eytalmaydu.■ 4 Əmma iltipatlar hilmuhil, lekin Roh bolsa birdur.□ ■ 5 Hizmətlər
bolsa hərhil, əmma *biz hizmitini kilidioqan* Rəb birdur. 6 Ixləx yolliri hərhil,
əmma həmməyləndə həmmə ixni wujudka qikaroquqi Huda birdur. 7 Əmma
həmməylənning mənpəəti üqün hərbirigə Rohning namayan boluxi beoqixlinidu.
8 Qünki Roh arkilik birigə danalik yətküzgüqi səz, yənə birigə xu ohxax Roh arkilik

---

■ **11:23** Mat. 26:26; Mar. 14:22; Luka 22:19. □ **11:25 «... Mana, bu jamdiki xarab kenimda boloqan «yengi əhdə»dur»** — «yengi əhdə» Təwrat, «Yər.» 31:31-34də bexarət berilgən. ■ **11:26** Yh. 14:3; Ros. 1:11. ■ **11:27** Qəl. 9:10,13; Yh. 6:51,63,64; 13:27; 1Kor. 10:21. ■ **11:28** 2Kor. 13:5. □ **11:29 «... Rəbning tenini pərk ətməy turup yegüqi wə iqküqi hərkim özigə höküm-jazani yətküzüp yəp-iqidu»** — «Rəbning tenini pərk ətməslik» degənlikning bəlkim ikki hil tərəplimisi boluxi mumkin: (1) özini «Mən Rəbning tenidiki bir əza, baxka kerindaxlarmu xundak» dəp bilip yətməy, «Rəbning teni»diki kerindaxlarni kəzgə ilmaslik (21-22-ayətlərni kərüng); (2) «Rəbning ziyapiti Rəbbimizning biz üqün kurban kiloqan tenini ipadiləydu» dəp bilip yətməsilik. □ **11:30 «hətta heli bir kismi ölümdə uhlap kaldi»** — «uhlap kaldi» degən səz ölüxni kərsitidu. Injil boyiqə etikadqilaroqa nisbətən ölüx pakət wakitlik uhlax, halas. ■ **11:31** Zəb. 32:5; Pənd. 18:17. □ **12:1 «rohiy iltipatlaroqa kəlsək...»** — «rohiy iltipatlar» degənlər Mukəddəs Roh ata kiloqan, muxu babta «təbiəttin taxkiri» məjizilik kabiliyətlərni kərsitidu. ■ **12:3** Mar. 9:39; Yh. 13:13; 1Kor. 8:6. □ **12:4 «Əmma iltipatlar hilmuhil, lekin Roh bolsa birdur»** — «Roh» degən Hudaning Rohi, Mukəddəs Roh. ■ **12:4** Rim. 12:6; 1Pet. 4:10.

həwər yətküzgüqi səz təkşim kilinidu;□ 9 yənə ohxax Roh arkilik baxka birigə alahidə ixənq, yənə birigə ohxax Roh arkilik *kesəllərni* sakaytix iltipatliri, □ 10 birawoɳa məjizilərni yaritix təkşim kilinidu; birawoɳa wəhiy-bexarət berix; birawoɳa hərhil rohlarni pərk etix, birawoɳa naməlum tillarda səzləx, yənə birawoɳa naməlum tillarni tərjimə kilix iltipati təkşim kilinidu. □ 11 Əmma bu ixlarning həmmisini yürgüzgüqi ohxax xu bir Rohtur, U hərbirigə Özi layik kərüp, ayrim-ayrim təkşim kilip beridu.■
12 Qünki insaniy tən bir bolsimu nuroɳun əzaliri boloɳinidək, xundakla əzaliri nuroɳun bolsimu əzara koxulup bir tən boloɳandək, Məsih Özimu həm xundaktur. ■ 13 Qünki həmmimiz, məyli Yəhudiylar bolsakmu, Greklər bolsakmu, kullar bolsakmu, hərlər bolsakmu, bir Rohta bir təngə kirixkə qəmüldürülduk wə bir Rohtin iqixkə nesip kilinduk. ■ 14 Qünki tən birla əzadin əməs, bəlki kəp əzalardin tərkib tapidu.
15 Əgər put: «Mən kol bolmioɳinim üqün mən təngə təwə əməsmən» desila, undakta u həkikətən təngə təwə əməs bolamdu? 16 Kulak: «Mən kəz əməs, xunga mən təngə təwə əməsmən» desila, undakta u həkikətən təngə təwə əməs bolamdu?
17 Pütün tən kəzla bolsa, undakta anglax sezimimiz nədin bolidu? Pütün tən kulakla bolsa, undakta purax sezimimiz nədin bolidu? 18 Halbuki, Huda Özigə layik kərgən tən əzalirining hərbirini ayrim-ayrim əz jayioɳa orunlaxturoɳan; 19 əgər ularning həmmisi ohxax əza bolsa, undakta uni kandakmu tən degili bolatti? 20 Əmdiliktə əzalar kəp, tən bolsa birdur.
21 Kəz koloɳa: «Mening sanga ehtiyajim qüxməydu!» deyəlməydu; yaki bax bolsa putlaroɳa: «Mening silərgə ehtiyajim qüxməydu!» deyəlməydu. 22 Dəl əksiqə, təndiki ajiz-ərziməs dəp kərüngən əzalar kəm bolsa bolmaydu; 23 wə həm təndiki biz etiwarsiz dəp hesablioɳan əzalaroɳa bolsa, tehimu kəprək etiwar kilimiz; xundakla iskətsiz dəp karaloɳan əzalirimiz tehimu iskətlik kilinidu; 24 əslidə yariximlik boloɳan əzalirimizoɳa bolsa xundak kilixning hajiti yok. Əmma Huda pütün tənni xundak birləxtürgənki, U etiwarsiz dəp hesablanoɳan əzalaroɳa tehimu kəp etiwar beridu. 25 Buningdin məksət təndə heq bəlünüxlər bolmasliki, bəlki barlik əzalar əzara ohxax kəyümqanlikta boluxi üqündur. 26 Bir əza japa-dərd tartsa, barlik əzalar uning bilən təng japa-dərd tartidu; bir əzaoɳa xərəp kəlsə, barlik əzalar uning bilən təng xadlinidu.
27 Əmdi silər Məsihning tenidursilər, hərbiringlar Uning ayrim-ayrim əzasidursilər. ■ 28 Huda jamaəttə muxundakларni orunlaxturoɳan: — awwal rosullarni, andin pəyoɳəmbərlərni, üqinqi bolup təlim bərgüqilərni; andin məjizə kərsətküqilərni, andin türlük kesəllərni sakaytix iltipatlirioɳa igə boloɳanlarni, yardəm bərgüqilərni, yetəkqilik kiloɳuqilarni, hərhil naməlum tillarda səzləydioɳanlarni təyinləp orunlaxturoɳandur. □ ■ 29 Həmməylən rosulmu? Həmməylən pəyoɳəmbərmu? Həmməylən təlim bərgüqimu? Həmməylən məjizə kərsətküqmu? 30 Həmməyləndə sakaytix iltipatliri barmu? Həmməylən naməlum tillarda səzləmdu? Həmməylən naməlum tillarni tərjimə kilalamdu? 31 Əmma silər qongrak iltipatlarni təkəzza bolup koɳlanglar; halbuki, mən hazir silərgə həmmidin əwzəl bir yolni kərsitip berəy.

□ **12:8** **«... Roh arkilik birigə danalik yətküzgüqi səz, yənə birigə xu ohxax Roh arkilik həwər yətküzgüqi səz təkşim kilinidu»** — bu ikki iltipat wə təwəndiki yənə yəttə «rohiy iltipat» tooɳruluk «koxumqə səz»imizni kərüng. □ **12:9** **«kesəllərni sakaytix iltipatliri»** — grek tilida «sakaytixlarning iltipatliri» — demək, Mukəddəs Rohning məjizilik sakaytix yolliri birhilla əməs. □ **12:10** **«wəhiy-bexarət berix»** — grek tilida: «pəyoɳəmbərlik səz kilix». «koxumqə səz»imizni kərüng. ■ **12:11** Rim. 12:3, 6; 1Kor. 7:7; 2Kor. 10:13; Əf. 4:7. ■ **12:12** Rim. 12:4, 5; Əf. 4:16. ■ **12:13** Gal. 3:28. ■ **12:27** Rim. 12:5; Əf. 1:23; 4:12; 5:23; Kol. 1:24. □ **12:28** **«awwal rosullarni, andin pəyoɳəmbərlər...»** — «Təwrat dəwridiki pəyoɳəmbərlər» wə «Injil dəwridiki pəyoɳəmbərlər» tooɳruluk «koxumqə səz»imizni kərüng. **«naməlum tillar»** — «rohiy tillar» dəpmu atilidu. Qünki bu tillarni Hudaning Rohi insanning rohioɳa tapxuridu; bəzi wakitlarda biz ularni «karamət til», «natonux til», «oɳəyriy til» dəpmu ataymiz, qünki bu til səzligüqi wə angliɳuqilaroɳa qüxinixlik əməs; «təbiättin taxkiri» boloɳan bu hil tilni «dua tili» dəp təriplisəkmu bolidu. ■ **12:28** Əf. 2:20; 4:11.

13

Mehir-muhəbbət həmmidin uluоɳ

1 Mən əgərdə bu dunyadiki kixilər səzləwatkan hərhil tillar hətta pərixtilərning tilliri bilənmu səzliyələydioɳan bolsammu, birak mən mehir-muhəbbətsiz bolsam, u qaoɳda mən pəkət bir «dang-dang» kilidioɳan mis dang, bir «qang-qang» kilidioɳan qang bolup kalimən, halas.□ 2 Əgər mən pəyoɳəmbərlik kilalisam, barlik sirlar, barlik bilimlərni qüxinip boloɳan bolsammu, həm xuning bilən bir wakitta taoɳlarni yətkiyəligüdək toluk ixənqtə bolsammu, əmma məndə mehir-muhəbbət bolmisa, undakta mən heqnərsə bolmioɳan bolimən.■ 3 Əgər barlik mal-mülkümni sədikigə atap həm tenimni *Hudaning yolida* kurbanlik süpitidə kəydürülüxkə sunoɳan təoɳdirdimu, əmma məndə yənila mehir-muhəbbət bolmisa, undakta mening heqkandak paydam yok boloɳan bolidu.

4 Muhəbbət səwr-takətlik bolux həm mehribanliktur;
Muhəbbət həsəthorluk kilmaydu:
Muhəbbət özini mahtimaydu,
Təkəbburluk kilmaydu,■
5 Nomussizlik kilmaydu,
Öz mənpəətini kəzləp yürməydu,
Teriktürülməydu,
Kənglidə əqmənlik saklimaydu;■
6 Həkkaniysizliktin huxal bolmaydu,
Bəlki əməliyəttin, həkikəttin huxal bolidu;■
7 həmmə ixta korsiki kənglik kilidu, həmmigə yüzlinip *Hudaoɳa* ixinidu, həmmə ixka ümid baoɳlaydu, həmmigə qidaydu.□

8 Mehir-muhəbbət hərgiz ahirlaxmaydu. Bexarətlər bolsa, karoɳa kəlməydu: «naməlum tillar» bolsa, tügəydu: *məjizilik* bilimlərmu karoɳa kəlməydu. 9 Qünki bizning bilidioɳanlirimiz kismən, bexarət beridioɳanlirimiz kismən; 10 lekin mukəmməllik kəlgəndə, kismənlik yokilidu. 11 Mən kiqikimdə balilarqə səzlidim, balilarqə oylidim, balilarqə hesablidim; qong boloɳinimda, mən balilikni taxlidim. 12 Qünki biz hazir bir tutuk derizidin müjməl halda kərimiz, lekin xu qaoɳda yüzmuyüz kərimiz: Hazir mən kismən tonuymən, xu qaoɳda mən *Huda* meni tonup keliwatkandək tonuymən.■

13 Hazir ixənq, ümid, mehir-muhəbbəttin ibarət bu üq nərsə turuptu; bulardin əng üstün turidioɳini mehir-muhəbbəttur.

14

«Rohiy iltipatlar»din kandak paydilinix kerək

1 Mehir-muhəbbətkə intilip uni koɳlixinglar wə həm rohiy iltipatlaroɳa, bolupmu bexarət berixkə intizar bolunglar.□ 2 Qünki naməlum tilda səzləydioɳan kixi

---

□ **13:1 «Mən əgərdə bu dunyadiki kixilər səzləwatkan hərhil tillar hətta pərixtilərning tilliri bilənmu səzliyələydioɳan bolsammu...»** — demək, «xundak intayin küqlük rohiy iltipat məndə bolsimu,...». Bu ayəttin yənə xundak deyələymizki, həkikətən Hudadin kəlgən hərbir «naməlum til» əməliyəttə dunyadiki məlum bir millətning tili yaki pərixtilərning tilidur. ■ **13:2** Mat. 7:22; 17:20; 21:21; Mar. 11:23; Luka 17:6; Rim. 12:7. ■ **13:4** Pənd. 10:12; 1Pet. 4:8. ■ **13:5** 1Kor. 10:24; Fil. 2:4. ■ **13:6** 2Yuha. 4. □ **13:7 «Həmmə ixta korsiki kənglik kilidu...»** — yaki «həmmə ixni yapidu...» — demək, mumkin bolsa baxkilarning səwənlik-gunahlirini qitka yaymaydu. ■ **13:12** 2Kor. 3:18. □ **14:1 «bexarət berix»** — grek tilida «pəyoɳəmbərlik səz kilix» degən səz bilən ipadilinidu. «Təwrat dəwridiki pəyoɳəmbərlər» wə «Injil dəwridiki pəyoɳəmbərlər» tooɳruluk koxumqə səz»imizni kərüng.

adəmlərgə əməs, bəlki Hudaоɳa səzləydu; anglioɳuqilardin ɧeqkim uni qüxənməydu, əmma u Roɧta sirlik ixlarni eytip beridu. 3 Lekin bexarət beridioɳan kixi bolsa adəmlərning etikadini kuruxka, ularni rioɳbətləndürüxkə wə təsəlli berixkə səzləydu. 4 Naməlum tilda səzligüqi əz roɧini kuridu; əmma bexarət bərgüqi jamaətning *etikadini* kuridu.□ 5 Əmdiliktə mən silərning ɧəmminglarning naməlum tillarda səzliyəlixinglarni ümid kilimən, lekin bexarət berixinglarni tehimu ümid kilimən. Naməlum tilda səzligüqi səzini tərjimə kilmisa, jamaətning etikad kuruluxida bexarət bərgüqi uningdin uluoɳ bolidu.
6 Kerindaxlar, mən yeninglaroɳa kelip, naməlum tillardila səzliginim bilən məlum wəɧiy, bilim, bexarət yaki təlimni yətküzmisəm, mən silərgə nemə payda təgküzimən?□ 7 ɧətta awaz qikiralaydioɳan jansiz nərsilər, məyli nəy bolsun, qiltar bolsun xundak; ularning aɧanglirining bir-biridin pərki bolmisa, ularda qelinoɳan pədə kandakmu pərk etilsun? 8 *Jəng* kaniyimu bəlgilik bir aɧangda qelinmisa, kim jənggə ɧazirlansun? 9 Xuningdək silər tilda enik qüxinəligüdək səz kilmisanglar, nemə deməkqi boloɳininglarni kim qüxinələydu? Silər ɧawaoɳa gəp kiloɳandək bolisilər. 10 Jaɧanda, xübɧisizki, hilmuhil til-awazlar bar wə ularning ɧeqkaysisi mənisiz əməs; 11 əgər əmdi mən məlum awaz-tilning mənisini bilmisəm, mən səzligüqigə nisbətən yat wə u manga nisbətən yat bolidu. 12 Əɧwal silərdimu xundak. Xunga, silər roɧiy iltipatlaroɳa kizoɳinlik bilən intilgənikənsilər, jamaətning etikadini kuridioɳan iltipatlaroɳa bay boluxka intilinglar. 13 Xunga, naməlum tilda səzləydioɳan kixi səzligənlirini tərjimə kilip berələydioɳan bolsam dəp dua kilsun. 14 Qünki naməlum tilda dua kiloɳinimda, roɧim dua kilidu, lekin əkil-idrakimdin bolsa mewə qikmaydu.
15 Undakta kandak kilix kerək? Mən bəzidə roɧim bilən dua kilimən, ɧəm bəzidə əkil-idrakim bilənmu dua kilimən; mən bəzidə roɧim bilən mədɧiyə nahxilirini eytimən, ɧəm bəzidə əkil-idrakim bilənmu mədɧiyə nahxilirini eytimən; ■ 16 bolmisa, pəkət roɧing bilənla mədɧiyə okusang, ixlətkən *tilingni* bilmigənlərning katarida olturoɳuqi təxəkkürunggə kandakmu «Amin» deyəlisun? Qünki u eytkiningni qüxənməydu. 17 Sən dərɧəkikət təxəkkürni yahxi eytisən, əmma yeningdiki anglioɳuqining etikadi kuruloɳini yok. 18 Mən bundak naməlum tillarda xəhsən ɧəmminglardin kəp səzləydioɳanlikim üqün Hudaoɳa təxəkkür eytimən; 19 ɧalbuki, jamaəttə boloɳanda, naməlum tilda tümən eoɳiz səzliginimdin kərə, baxkilaroɳa təlim-tərbiyə berəligüdək qüxinixlik səzdin bəx eoɳizla səzliyəlisəm dəymən. □
20 Kerindaxlar, əkil-ɧoxunglarda bala bolmanglar; yamanlik jəɧətidə bowak bolunglar, əmma əkil-ɧoxunglarda pixkədəm bolunglar.■
21 Təwratta: «Qət tillikларning səzi wə yat adəmlərning ləwliri arkilik Mən muxu ɧəlkkə gəp kilimən; lekin xundak bolsimu ular yənila Manga kulak salmaydu — dəydu Pərwərdigar» dəp pütülgəndur. □ ■ 22 Xunga «naməlum tillar» bolsa bir alamət bəlgidur; etikadqilaroɳa əməs, bəlki etikadsizlaroɳa alamət bəlgidur; wəɧiy-bexarətlər bolsa, etikadsizlar üqün əməs, bəlki etikadqilar üqün bolidu. 23 Xuning üqün pütkül jamaət bir yərdə jəm boloɳanda, ɧəmmisi əz aldioɳa bundak naməlum tillarda səzləwərsə wə sadda yaki etikadsiz kixilər kirip kalsa, ular ɧəmminglarni sarang bolup kapsilər deyixməmdu? 24 Əmma ɧəmminglar

□ **14:4 «Naməlum tilda səzligüqi əz roɧini kuridu»** — grek tilida «naməlum tilda səzligüqi əzini kuridu». 14-ayətni kərüng. □ **14:6 «məlum wəɧiy, bilim, bexarət yaki təlim...»** — bular qüxinixlik səzlər bilən yətküzülüxi kerək, əlwəttə. ■ **14:15** Əf. 5:19; Kol. 3:16. □ **14:19 «baxkilaroɳa təlim-tərbiyə berəligüdək qüxinixlik səzdin...»** — grek tilida «baxkilaroɳa təlim-tərbiyə berəligüdək zeɧnim bilən (səzlinidioɳan) səzdin...» dəp ipadilinidu. ■ **14:20** Mat. 18:3; 19:14; Əf. 4:14; 1Pet. 2:1, 2. □ **14:21 «Qət tillikларning səzi wə yat adəmlərning ləwliri arkilik Mən muxu ɧəlkkə gəp kilimən; lekin xundak bolsimu ular yənila Manga kulak salmaydu — dəydu Pərwərdigar»** — «Yəx.» 28:11-12. ■ **14:21** Kan. 28:49; Yəx. 28:11-12.

wəḥiy-bexarət yətküzsənglar, etikḳadsiz yaki sadda kixi aranglaroɳa kirip ḳalsa, ḥəmminglar təripidin uning gunaḥlirioɳa tənbiḥ berilidu, ḥəmminglar təripidin uning gunaḥkar ikənliki kərsitilidu; □ 25 ḳəlbidiki sirlar axkarə ḳilinoɳanda, u özini yərgə taxlap: — «Huda ḥəḳiḳətən aranglardidur» dəp Hudaoɳa səjdə ḳilidu.

Jamaət əməl ḳilixḳa tegixlik ḳaidilər

26 Əmdi ḳerindaxlar, ḳandaḳ ḳiliximiz kerək? Silər bir yərgə jəm boloɳininglarda, ḥərbiringlarda *bir iltipat* bolidu; birsidə mədḥiyə nahxisi, birsidə təlim, birsidə naməlum til, birsidə wəḥiy, birsidə naməlum tilning yeximi bolidu. Ḥəmmə ixlar etiḳadning ḳuruluxi üqün bolsun. 27 Naməlum tilda səzligüqilər bolup ḳalsa, ikkisi yaki əng kəp boloɳanda üqi nəwət bilən səzlisun wə birsi ularning eytḳanlirini ərisun. 28 Əmma *jamaəttə* ərigüqi bolmisa, u süküt ḳilsun; əz-özigə wə Hudaoɳa eytsun. 29 Wəḥiy-bexarət yətküzgüqilər bolsa, ikki-üqi səzlisun; ḳaloɳanlar gəplirining wəznini ditlap tursun; 30 Əmma olturoɳanlar arisidin baxḳa bir kixigə məlum bir wəḥiy berilsə, səzləwatḳan kixi səzini tohtitip nəwətni uningoɳa bərsun. 31 Qünki ḥəmminglar bir-birləp wəḥiy-bexarət yətküzsənglar bolidu; xuning bilən ḥəmməylən əginidu, ḥəmməylən rioɳbətlinidu. 32 Pəyoɳəmbərlərning əz roḥliri pəyoɳəmbərlərning əzlirigə itaət ḳilidu. □ 33 Qünki Huda ḳalaymiḳanqiliḳ tuoɳduroɳuqi əməs, bəlki tinq-hatirjəmlik bərgüqidur. Barliḳ muḳəddəs bəndilərning jamaətliridə xundaḳ tərtip bar.
34 Aranglardiki ayallar jamaətlərdə süküttə oltursun; ularning səzlixigə ruhsət ḳilinmioɳan; Təwrat ḳanunida bəlgiləngəndək, ular *tərtipkə* boysunsun. □ ■
35 Əmma ular məlum ixni bilməkqi bolsa, əyidə əz ərliridin sorisun; ayalning jamaəttə səzlixi uyatliḳ ixtur.□
36 Hudaning səz-kalami silərdin baxlanoɳanmu?! Yaki yaloɳuz silərgila yetip kəlgənmu?! 37 Birsi özini wəḥiy-bexarətqi yaki roḥiy kixi dəp sanisa, u silərgə ḥazir yazoɳan bu səzümning ḥəḳiḳətən Rəbning əmri ikənlikini etirap ḳilsun. 38 Birsi buni etirap ḳilixni halimisa, u etirap ḳilinmaydu. □ 39 Xuning üqün, i ḳerindaxlar, wəḥiy-bexarətlərni yətküzüxkə təlmürüp intilinglar, xundaḳla naməlum tillarda səzləxni qəkliməngla r.
40 *Hulasə ḳilip eytḳanda*, ḥərbir ix qiraylik, tərtiplik ḳilinsun.

15

Tirilix

□ **14:24 «ḥəmminglar wəḥiy-bexarət yətküzsənglar...» —** «naməlum tillar» wə «wəḥiy-bexarətlər»ning «alamət bəlgə» boluxi tooɳruluḳ «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. □ **14:32 «Pəyoɳəmbərlərning əz roḥliri pəyoɳəmbərlərning əzlirigə itaət ḳilidu» —** bu intayin muḥim bir səz. Demək, Muḳəddəs Roḥ ḥərḳandaḳ roḥiy iltipatlarni yətküzgəndə, U ḥərgiz iltipatni ḳobul ḳiloɳuqi kixini uni dərḥal biihtiyar ḥalda ipadiləxkə məjburlimaydu. Xuning bilən wəḥiy-bexarət yətküzidioɳan kixilər bir-birini kütüp nəwət bilən səzlisə bolidu. □ **14:34 «Aranglardiki ayallar jamaətlərdə süküttə oltursun; ularning səzlixigə ruhsət ḳilinmioɳan; Təwrat ḳanunida bəlgiləngəndək, ular tərtipkə boysunsun» —** bu yolyoruḳ ḳiz-ayallar pütünləy süküt ḳelixi kerək, degənlik əməs; qünki yuḳirida (11:2-11) u ḳiz-ayallarning jamaəttə dua ḳilixi wə wəḥiy-bexarət yətküzüxidiki bəlgilimilər tooɳruluḳ eytip bərdi. «Qoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **14:34** Yar. 3:16; Əf. 5:22; Kol. 3:18; 1Tim. 2:12; Tit. 2:5; 1Pet. 3:1. □ **14:35 «Əmma ular (ayallar) məlum ixni bilməkqi bolsa, əyidə əz ərliridin sorisun; ayalning jamaəttə səzlixi uyatliḳ ixtur» —** 34-ayəttiki izaḥatni kərüng. Mənisi bəlkim: «Jamaəttiki tərtipni buzup səzləx ayallaroɳa yaraxmaydu» degənlik boluxi mumkin. □ **14:38 «Birsi buni etirap ḳilixni halimisa, u etirap ḳilinmaydu» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Birsi buni bilip yetixni halmisa, u bilimsiz ḳalsun».

1 Əmma, i ķerindaxlar, mən silərgə əslidə yətküzgən hux həwərni bayan ķilmaķqimən; silər bu hux həwərni ķobul ķiloǫan wə uningda qing turuwatisilər;
2 mən silərgə yətküzgən hux həwər boloǫan kalamda qing turoǫan bolsanglar, —
(ixənginiŋlar bikarǫa kətmigən bolsa) — silər uning arķilik ķutķuzuluwatisilər.□ ■
3 Qünki mən əzümgə amanət ķilinoǫanlirini əng zərür ix süpitidə silərgimu
tapxurdum; yəni, Təwrat-Zəburda aldin eytiloǫinidək, Məsiḩ gunaḩlirimiz üqün
əldi;■ 4 U dəpnə ķilindi; wə üqinqi küni yənə Təwrat-Zəburdə aldin eytiloǫinidək
tirildürüldi;■ 5 U Kefaskə, andin on ikkiyləngə kəründi;□ ■ 6 andin U bir sorunda
bəx yüzdin artuķ ķerindaxķa kəründi; ularning kəpinqisi bügünki kündə tirik,
əmma bəziliri əlümdə uhlawatidu; 7 U Yaķupķa, andin rosullarning ḩəmmisigə
kəründi;□ 8 Ḩəmmisidin keyin U huddi waķitsiz tuoǫuloǫan bowaķtək boloǫan
mangimu kəründi.□ ■ 9 Qünki mən rosullar arisidiki əng təwinimən, rosul dəp
atilixķa layiķ əməsmən; qünki mən Hudaning jamaitigə ziyankəxlik ķiloǫanmən. ■
10 Lekin ḩazir nemila bolsam Hudaning meḩir-xəpķiti arķilik boldum; Uning manga
kərsətkən xu meḩir-xəpķiti bikarǫa kətmidi; qünki mən *Hudaning hizmitidə* barlik
rosullardin bəkrək japalik ixligənmən; əməliyəttə ixligüqi mən əməs, bəlki mən bilən
billə boloǫan Hudaning meḩir-xəpķitidur. ■ 11 Demək, məyli mən yaki baxķa *rosullar*
bolsun, ḩəmmimizning yətküzgənliri ohxax bolup, u dəl silər ixinip ķobul ķiloǫan
hux həwərdur.
12 Əmma Məsiḩ əlgənlər iqidin tirildürülgən dəp jakarlanoǫan bolsa, ķandaķmu
aranglardiki bəzilər əlgənlərning tirilixi degən yoķ ix, dəydu? 13 Əmma əlgənlərning
tirilixi degən yoķ ix bolsa, Məsiḩning tiriliximu yoķ ix boloǫan bolatti. 14 Xuningdək
əgər Məsiḩ əlümdin tirilgən bolmisa, jakarlioǫan həwirimiz biḩudə boloǫan,
silərning etiķadinglarmu biḩudə boloǫan bolatti. 15 Ḩətta bizmu Huda tooǫrisidiki
yaloǫan guwaḩqilar boloǫan bolattuķ — qünki biz Hudaning Məsiḩni əlümdin
tirildürgənlikigə guwaḩliķ bərduķ. Əgər ḩəķiķətən əlümdin tirilix bolmisa, Huda
Məsiḩnimu əlümdin tirildürmigən bolatti. 16 Qünki əlgənlər ķayta tirildürülmisə,
Məsiḩmu tirilmigən bolatti. 17 Mubada Məsiḩ tirilmigən bolsa, etiķadinglar kerəksiz
boloǫan, silər tehiqə gunaḩliringlarda yürüwatķan bolattinglar, 18 xundaķla Məsiḩtə
əlümdə uhlawatķanlarmu ḩalakətkə yüz tutķan bolatti. 19 Əgər ümidimizni pəķət
bu dunyadiki ḩayatimiz üqünla Məsiḩgə baoǫlioǫan bolsaķ, biz insanlar arisidiki əng
biqarə adəmlərdin boloǫan bolimiz.□
20 Əmma əməliyəttə, Məsiḩ əlümdə uhlioǫanlar iqidə «ḩosulning tunji mewisi» bolup,
əlümdin tirilgəndur; □ ■ 21 Qünki bir insan arķilik əlüm *aləmdə* pəyda boloǫinidək,

---

□ **15:2 «ixənginiŋlar bikarǫa kətmigən bolsa...»** — adəmning hux həwərgə ixinixi «bikarǫa ketix»imu mumkinmu? Bu babta bir misal kərsitilidu; birsi hux həwərning muḩim bir nuķtisini ķobul ķilmioǫan bolsa (bu nuķta uningǫa yaķmioǫan, yaki u uni əginixni halimioǫan bolsa), undaķta bu hux həwərni inkar ķiloǫanǫa barawər; demək, xu ixəngüqi adəm, gərqə «ixəngən bolsimu», toluķ ixənmigəqkə, ixinix yoli bikarǫa ketidu. Xunga ahirda ḩeqķandaķ nətijə qiķmaydu. ■ **15:2** Rim. 1:16; 1Kor. 1:21. ■ **15:3** Yəx. 53:7; Dan. 9:24,26; 1Kor. 5:7; 1Pet. 2:24. ■ **15:4** Zəb. 16:10; Yəx. 53:8, 9; Yun. 2:1; Mat. 12:40 □ **15:5** «Kefas» — yəni rosul boloǫan Simon Petrus. **«on ikkiyləngə»** — on ikki rosuloǫa kərüngən, demək qi. «on ikkiylən» bəlkim Mattiyani əz iqigə elixi mumkin («Ros.» 1:26). ■ **15:5** Luķa 24:34; Yḩ. 20:19; Ros. 10:41. □ **15:7 «U Yaķupķa ... Kəründi»** — Yaķup Məsiḩ Əysaning qong inisi, keyin u rosul boloǫan. Injil «Yuḩ.» 5:7ni kərüng). □ **15:8 «Huddi waķitsiz tuoǫuloǫan bowaķtək boloǫan manga...»** — « waķitsiz tuoǫuloǫan bowaķtək boloǫan mən...» tooǫruluķ «ķoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **15:8** Ros. 9:3,17; 23:11; 1Kor. 9:1; 2Kor. 12:2. ■ **15:9** Əf. 3:8; Ros. 8:3; 9:1; 22:4; 26:9; Gal. 1:13; 1Tim. 1:13. ■ **15:10** 2Kor. 11:23; 12:11. □ **15:19 «ümidimizni pəķət bu dunyadiki ḩayatimiz üqünla Məsiḩgə baoǫlioǫan bolsaķ...»** — yaki «ümidimizni pəķət bu dunyadiki ḩayatimizdila Məsiḩgə baoǫlioǫan bolsaķ...». □ **15:20 «ḩosulning tunji mewisi»** — aldin pixķan mewə yioǫiwelinoǫandin keyinmu, baxķa mewilərning qoķum pixidioǫanlikiǫa kapalətlik ķilinoǫinidək, Məsiḩning tirilixi iman-ixənqtə bolup aləmdin ətkənlərningmu ḩəķķaniylikta ķayta tirilidioǫanlikiǫa kapalətlik ķilidu. Təwrat boyiqə «ḩosulning tunji mewisi» Hudaǫa alaḩidə atilatti (beoǫixlinatti) («Law.» 23-bab, «Qan.» 18:4). ■ **15:20** Kol. 1:18; 1Pet. 1:3; Wəḩ. 1:5.

ölümdin tirilixmu bir insan arkilik *aləmdə* pəyda boldi. ■ 22 Adamatimizdin
boloŋanlarning ħəmmisi *uning tüpəylidin* ölümgə məħkum boloŋanlikiŋa ohxax,
Məsiħdə boloŋanlarning ħəmmisi *Uning tüpəylidin* ölümdin ħayatka erixidu.
23 Əmma ħəmməylən öz nөwət-katarida tirilidu; tunji ħosulning mewisi boloŋan
Məsiħ birinqi; ikkinqilər bolsa Məsiħning dunyaoŋa kaytip kəlginidə özigə təwə
boloŋanlar. 24 Andin ahirət bolidu; xu qaoŋda U barlik ħөkümranlikni, barlik
ħokuk wə ħərhil küqlərni əməldin kaldurup, padixaħlikni Huda-Atiŋa tapxuridu.
□ 25 Qünki U barlik düxmənlərni *məoŋlup kilip* ayioŋi astida kiloŋuqə ħөküm sürüxi
kerəktur; ■ 26 əng ahirki yokitilidioŋan düxmən bolsa ölüm özidur. 27 Qünki *Zəburda*
«*Huda* pütkül məwjudatni Uning ayioŋi astioŋa boysundуroŋan» *dəp pütüklüktur*.
Əmma «pütkül məwjudat Uningoŋa boysunduruloŋan» deyilginidə, roxənki, xu
«pütkül» degən sөz «ħəmmini Uningoŋa Boysunduroŋuzoŋuqi»ning özini iqigə aloŋan
əməstur. □ ■ 28 Əmma ħəmmə Uningoŋa boysunduruloŋandin keyin, Ooŋul ħəmmini
özigə boysunduroŋuqioŋa boysunidu; xuning bilən Huda ħəmmining ħəmmisi bolidu.
29 Ölümdin tirilix bolmisa, bəzilərning ölgənlər üqün qөmüldürülüxini kandak
qüxinix kerək? Ölgənlər zadi tirilmisə, kixilər ular üqün nemə dəp qөmüldürülidu?
□ 30 Bizlər nemə dəp *ħər küni* ħər saəttə həwp-hətərgə duq kelip yürimiz?
31 Rəbbimiz Məsiħ Əysada silərdin pəhirlinixim rast boloŋandək, *i kerindaxlirim*,
mən ħərküni ölümgə duq kelimən. □ 32 Əgər insanlarning nukti'inəziridin eytkanda
«Əfəsus xəħiridə wəhxiy ħaywanlar bilən elixtim» desəm, ölgənlər ölümdin tir-
ilmisə, buning manga nemə paydisi? «Ətə bəribir ölüp ketidioŋan boloŋandin keyin,
yəp-iqip yürüwalayli» degən sөz yolluk bolmamti? □ ■ 33 Aldanmanglar; qünki
«Yaman ħəmraħlar əhlakni buzidu». □ 34 Ħəkkaniy bolux üqün oyoŋininglar,
gunaħdin kol üzünglar; qünki bəziliringlarda Huda tooŋruluk həwər yoktur — buni
eytsam silər üqün uyat əməsmu?

35 Bəlkim birsi: «Ölüklər kandak tirildürilər? Ular kandak tən bilən tirilər?» —
dəp sorixi mumkin. ■ 36 I əhmək kixi, sening terioŋining, ölməy turup kaytidin
tirilməydu. □ ■ 37 Ħəm sening terioŋining, өsümlükning teni əməs, bəlki uning
yalingaq deni — məsilən, buoŋdayning yaki baxka birər ziraətning deni, halas.
38 Wə keyin Huda Өz haħixi boyiqə uningoŋa məlum bir tənni beridu; xundakla
uruk danlirining ħərbirigə özining tenini ata kilidu. 39 Janiwarlarning ətliri bolsa
bir-birigə ohximaydu; insanlarning özigə has ətliri bar, ħaywanlarning özigə has
ətliri bar, uqar-kanatlarningmu bar, belikларningmu bar. 40 Asmanda jisimlar
bar, yər yüzidimu jisimlar bar; əmma asmandikisining jula-xəripi baxkiqə, yər
yüzidikisiningmu baxkiqə bolidu; 41 Kuyaxning xan-xəripi bir hil, ayning xəripi yənə

■ **15:21** Yar. 2:17; 3:6; Rim. 5:12,18; 6:23. □ **15:24 «Andin ahirət bolidu; xu qaoŋda U barlik ħөkümranlikni, barlik ħokuk wə ħərhil küqlərni əməldin kaldurup, padixaħlikni Huda-Atioŋa tapxuridu»** — bu muħim ayət wə təwəndiki ayətlər üstidə «koxumqə sөz»imizdə tohtilimiz. ■ **15:25** Zəb. 110:1; Ros. 2:34; Əf. 1:20; Kol. 3:1; Ibr. 1:13; 10:12. □ **15:27 «Qünki Zəburda «Huda pütkül məwjudatni uning ayioŋi astioŋa boysunduroŋan» dəp pütüklüktur»** — «Zəb.» 8:6. ■ **15:27** Zəb. 8:6; Mat. 11:27; 28:18; Əf. 1:22; Ibr. 2:8. □ **15:29 «kixilər ...ölgənlər üqün nemə dəp qөmüldürülidu?»** — qüxinix kiyin boloŋan bu ayət tooŋruluk «koxumqə sөz»imizdə tohtilimiz. □ **15:31 «mən ħərküni ölümgə duq kelimən»** — grek tilida «mən ħərküni ölimən». Toluk ayətning baxka birhil ipadiləx usuli: «Mən ħərküni ölümgə duq keliwatimən. Bu rast! Kerindaxlar, Rəbbimiz Əysa Məsiħning silərning ħayatinglarda (xundak kөp ixlarni) kiloŋanliki bilən pəhirlənginimning rastlikiŋa ohxax, bu sөzümningmu ħərgiz yaloŋan yeri yoktur». □ **15:32 ««Əfəsus xəħiridə wəhxiy ħaywanlar bilən elixtim» desəm...»** — Pawlus Əfəsus xəħiridə hux həwər yətküzgəndə, bəzi adəmlər uningoŋa karxi qikip wəhxiy ħaywanlardək ħujum kiloŋan boluxi mumkin. **«Ətə bəribir ölüp ketidioŋan boloŋandin keyin, yəp-iqip yürüwalayli»** — «Yəx.» 22:13. ■ **15:32** Yəx. 22:13; 56:12. □ **15:33 «Yaman ħəmraħlar əhlakni buzidu»** — bu sөzlər grek xairi Mənandərningkidin elinoŋan. ■ **15:35** Əz. 37:3. □ **15:36 «... kaytidin tirilməydu»** — grek tilida «... janlandurulmaydu». ■ **15:36** Yħ. 12:24.

bir hil, yultuzlarning xan-xəripi yənə bir hildur; qünki yultuzlar xan-xərəpliridə bir-biridin pərkłinidu. 42 Ɵlümdin tirilix ḥəm xundakłtur. *Tən* qirix ḥalitidə terilidu, qirimas ḥaləttə tirildürülidu; □ ■ 43 Uyatlik ḥaləttə terilidu, xan-xərəp bilən tirildürülidu; ajiz ḥaləttə terilidu, əmma küq-kudrət bilən tirildürülidu. 44 U təbiətkə təwə bir tən süpitidə terilidu; roḥka təwə bir tən bolup tirildürülidu; əslidə təbiətkə təwə bir «janlik» tən boloŋan bolsa, əmdi roḥiy bir tən bolidu. □ 45 Xunga *Təwratta* mundak pütülgənki: «Tunji insan Adəm'atimiz tirik bir jan kilip yaritildi»; əmma «ahirki Adəm'ata» bolsa ḥayatlik bərgüqi Roḥ boldi. □ ■ 46 Əmma awwal kəlgini roḥiy adəm əməs, bəlki «təbiətkə təwə boloŋuqi» adəm idi, keyin «roḥiy adəm» kəldi. □ 47 Dəsləpki insan bolsa yərdin, tuprakłtin apiridə kilinoŋan; ikkinqi insan bolsa asmandin kəlgəndur; □ 48 Tuprakłtin apiridə kilinoŋini kandak boloŋan bolsa, *uningdin boloŋan* «tuprakłik»larmu xundak bolidu; asmandin kəlgini kandak bolsa, uningdin boloŋan «asmanlikłar»mu xundak bolidu. 49 Bizlər «tuprakłik adəm» süritidə boloŋinimizdək, «asmanlik adəm» süritidimu bolalaymiz. □ ■ 50 Əmma xuni eytimənki, i kerindaxlar, ət wə kandin tərəlgənlər Hudaning padixaḥlikioŋa warislik kilalmaydu; qirigüqi qirimaydioŋanoŋa warislik kilalmaydu.□ ■

51 Mana, mən silərgə bir sirni eytip berimən; biz ḥəmmimizla *ɵlümdə* uhlaydioŋanlardin bolmaymiz; birak ḥəmmimiz ɵzgərtilimiz! □ ■ 52 Bir dəkikidila, kəzni bir yumup aqkuqə, əng ahirki kanay qelinoŋanda ɵzgərtilimiz; qünki kanay qelinsila ɵlgənlər qirimas ḥayatka tirildürülidu, xundakla ɵzgərtilimiz; □ ■ 53 Qünki bu qirip kətküqi qirimas ḥayatni kiyiwelixi, bu ɵlgüqi ɵlməslikni kiyiwelixi kerək; 54 Əmma qirip kətküqi qirimas ḥayatni kiygəndə, bu ɵlgüqi ɵlməslikni kiygəndə, xu qaoŋda bu səz əməlgə axurulidu: «Ɵlüm oŋəlibə təripidin yutulup yokutulidu!». □ ■ 55 «Aḥ, ɵlüm, sening nəxtiring kəni?! Aḥ, ɵlüm, sening oŋəlibəng kəni?!» □ ■ 56 Ɵlümdiki nəxtər — gunaḥtur, gunaḥning küqi bolsi, Təwrat kanuni arkilik namayan bolidu.

□ **15:42 «Kuyaxning xan-xəripi bir hil, ayning xəripi yənə bir hil, yultuzlarning xan-xəripi yənə bir hildur; qünki yultuzlar xan-xərəpliridə bir-biridin pərkłinidu (41-ayət). Ɵlümdin tirilix ḥəm xundakłtur»** — demək, tirildürülgəndin keyinki tenimiz ɵlgəndin keyinki tenimizgə ohximaydu. ■ **15:42** Dan. 12:3; Mat. 13:43. □ **15:44 «təbiətkə təwə bir tən süpitidə»** — grek tilida «janoŋa təwə bir tən süpitidə» yaki «janlik bir tən süpitidə» deyilidu; «jan» muxu yərdə insanning zeḥni, oy-pikirliri wə ḥessiyatliri katarlikłarni kərsitidu. «Rimlikłaroŋa»diki «kirix səz»imizni kərüng. □ **15:45 «Tunji insan Adəm'atimiz tirik bir jan kilip yaritildi»** — «Yar.» 2:7. **«əmma «ahirki Adəm'ata» bolsa ḥayatlik bərgüqi Roḥ boldi»** — «ahirki Adəm'ata» Məsiḥni kərsitidu, əlwəttə. ■ **15:45** Yar. 2:7. □ **15:46 «təbiətkə təwə boloŋuqi»** — grek tilida «janoŋa təwə boloŋuqi». 44-ayəttiki izaḥatni kərüng. **«təbiətkə təwə boloŋuqi» adəm idi, keyin «roḥiy adəm» kəldi»** — (grek tilida: ««janoŋa təwə boloŋuqi» awwal kəlgən, keyin «roḥka təwə boloŋuqi» kəlgən») — bu tooŋruluk «koxumqə səz»imizni kərüng. □ **15:47 «dəsləpki insan bolsa yərdin, tuprakłtin apiridə kilinoŋan»** — okurmənlərning esidə bar bolsa kerək, ibraniy tilida «adəm» degən səz «tuprak», «topa» degənni bildüridu («Yar.» 2:7ni kərüng). □ **15:49 «Bizlər «tuprakłik adəm» süritidə boloŋinimizdək, «asmanlik adəm» süritidimu bolalaymiz»** — bəzi kona kəqürülmilərdə: «Bizlər «tuprakłik adəm» süritidə boloŋinimizdək, «asmanlik adəm» süritidimu bolayli» deyilidu. ■ **15:49** 2Kor. 4:11. □ **15:50 «… Qirigüqi qirimaydioŋanoŋa warislik kilalmaydu»** — bu qirigüqi tenimiz ɵlidu, pəkət roḥimiz ɵzgərməs ḥaləttə bakiy aləmgə ketidu. Hudaning biz məmin bəndiliri tirildürülgəndə qirimas tenimizning «qirigüqi» tenimiz bilən munasiwiti bolmaydu. Huda etikadqilaroŋa pütünləy yengi bir tən ata kilidu. ■ **15:50** Yḥ. 1:13. □ **15:51 «mən silərgə bir sirni eytip berimən»** — «sir» tooŋruluk «rimlikłaroŋa»diki «kirix səz»ni kərüng. ■ **15:51** 1Tes. 4:16. □ **15:52 «…əng ahirki kanay qelinoŋanda ɵzgərtilimiz»** — «əng ahirki kanay» — Injil, «Mat.» 24:31, «1Tes.» 4:16, «Wəḥ.» 10:7 katarlikłarni kərüng. ■ **15:52** Mat. 24:31; 1Tes. 4:16. □ **15:54 «Ɵlüm oŋəlibə təripidin yutulup yokutulidu!»** — «Yəx.» 25:8 (LXX tərjimisidin). ■ **15:54** Yəx. 25:8. □ **15:55 «Aḥ, ɵlüm, sening nəxtiring kəni?! Aḥ, ɵlüm, sening oŋəlibəng kəni?!»** — «Ḥox.» 13:14. «Ḥoxiya»din nəkil kəltürülgən ayətning ikkinqi kismi «Aḥ, təḥtisara, sening oŋəlibəng kəni?!» («təḥtisara» ɵlgən adəmlərning roḥliri baridioŋan jay). ■ **15:55** Ḥox. 13:14; Ibr. 2:14.

□ 57 Lekin bizni Rəbbimiz Əysa Məsiḥ arḳilik bularning üstidin oɳəlibigə erixtürgüqi Hudaoɳa təxəkkür!□ ■
58 Xuning üqün, səyümlük ḳerindaxlirim, qing turup təwrənməs bolunglar, Rəbning hizmitidiki ixliringlar ḥəmixə kəng ziyadiləxsun; qünki Rəbdə bolоɳan əjir-japayinglar ḥərgiz biḥudə kətməydioɳanlikini bilisilər.

16

Kəmbəoɳəllər üqün ianə ḳilix

1 Əmdi muḳəddəs bəndilər üqün ianə toplax tooɳruluḳ, silərmu Galatiya əlkisidiki jamaətlərgə tapilioɳinimdək ḳilinglar. 2 Ḥər ḥəptining birinqi künidə ḥərbiringlar tapawitinglarning bərikiti boyiqə uningdin bir ülüxini ajritip əz yeninglarda saḳlap ḳoyunglar; xundaḳ ḳilsanglar, kəlgən waḳtimda ianə toplax ḥajət bolmaydu.□ ■
3 Mən kəlginimdə, silər ḳaysi adəmlərni layiḳ kərüp tallisanglar, mən xularоɳa *tonuxturux* hətlirini yezip berip muxu ianə-xəpḳitinglarni Yerusalemoɳa apirip berixkə əwətimən.□ 4 Meningmu berixim muwapiḳ kərülsə, ular manga ḥəmraḥ bolup baridu. 5 Əmma mən Makedoniyə əlkisidin ətkəndin keyin yeninglaroɳa kelimən — qünki mən Makedoniyədin ətməkqimən —■ 6 bəlkim mən silər bilən billə bir məzgil turuxum mumkin, ḥətta yeninglarda ḳixlap ḳeliximmu mumkin; xuningdək andin ḳəyərgə barmaḳqi bolsam, silər yardəm ḳilip, meni yoloɳa selip ḳoyarsilər. 7 Qünki bu ḳetim silərni yol üstidila kərüp ətüp ketixni halimaymən, bəlki Rəb buyrusa, silər bilən billə uzunraḳ bir məzgil turoɳum bar. 8 Əmma mən Əfəsus xəḥiridə orma ḥeytioɳiqə turmaḳqimən.□ 9 Qünki *muxu yərdə* manga ajayib qong, utuḳ-mewə beriwatḳan bir ixik kəng eqildi, xuningdək ḳarxi qiḳḳuqilarmu kəp.□
10 Timotiy yeninglaroɳa berip tursa, uning aranglarda ḳorḳmay ərkin-azadə yürüxigə kəngül bəlünglar. Qünki umu manga ohxax Rəbning hizmitini ixləwatidu. 11 Xunga ḥeqkim uni təwən kərmisun; bəlki uni mening yenimoɳa kelixi üqün aman-esən uzitip yoloɳa selip ḳoyunglar; qünki uning ḳerindaxlar bilən billə kelixini kütməktimən. 12 Əmma ḳerindiximiz Apollosḳa kəlsəm, uningdin ḳerindaxlar bilən billə silərning yeninglaroɳa berixni kəp ətündüm. Lekin uning ḥazirqə baroɳusi yoḳ. Keyin pursət pixip yetilgəndə baridu.

13 Ḥoxyar bolunglar, etiḳadta qing turunglar; mərdanə ərdək bolunglar! Ḳəysər bolunglar!
14 Silərning ḳiloɳan ḥəmmə ixinglar meḥir-muḥəbbət bilən ḳilinsun.
15-16 Əmdi, i ḳerindaxlar, Ahaya əlkisidiki əng dəsləpki etiḳad mewisi boloɳan Isti-fanas wə uning ailisidikilərni, xundaḳla ularning Hudaning muḳəddəs bəndilirining

---

□ **15:56 «gunaḥning küqi bolsa, Təwrat ḳanuni arḳilik namayan bolidu»** — demək, insanlar ḳanunsiz yürgəndə gunaḥ engi bolmaydu. Lekin Təwrat ḳanunidiki yuḳiriḳi tələplərni bilip, ularоɳa əməl ḳilixḳa tirixidu, lekin əməl ḳilalmioɳanliḳidin gunaḥning ḥəḳiḳiy dəḥxətlik küqlük birnərsə ikənliki axkarilinidu. □ **15:57 «bizni Rəbbimiz Əysa Məsiḥ arḳilik bularning üstidin oɳəlibigə erixtürgüqi Hudaoɳa təxəkkür!»** — «oɳəlibə» degən səz ölüm wə gunaḥ üstidin oɳəlibi ḳilixni kərsitidu. ■ **15:57** 1Yuḥa. 5:5. □ **16:2 «ḥər ḥəptining birinqi künidə»** — yəni yəkxənbə künidə. ■ **16:2** Ros. 11:29; 2Kor. 8:4; 9:1. □ **16:3 «mən xularоɳa tonuxturux hətlirini yezip berip muxu ianə-xəpḳitinglarni Yerusalemoɳa apirip berixkə əwətimən»** — Yerusalemdiki jamaət naḥayiti kəmbəoɳəl bolup ḳaloɳanidi. «Ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **16:5** 2Kor. 1:15. □ **16:8 «orma ḥeyti»** — yaki «ḥosul yioɳix ḥeyti». Grek tilida «pentekost ḥeyti» (əllikinqi küni ḥeyti) dəp atilidu — qünki bu ḥeyt pasha ḥeyti (ətüp ketix ḥeyti)din 50 kün keyin bolidu. □ **16:9 «manga ajayib qong, utuḳ-mewə beriwatḳan bir ixik kəng eqildi»** — hux həwər tarḳitidioɳan pursətni kərsitidu.

hizmitidə boluxḳa ḳandaḳ əzlirini atiọanlikini obdan bilisilər; mən silərdin ətünimənki, muxundaḳ kixilərning wə ular bilən birliktə hizməttə ḥərbir japa tartiwatḳanlarning səzlirigə kiringlar. □ 17 Əmma *yeninglardin* Istifanas, Fortunatus wə Akayikusning bu yərgə meni yoḳlap kəlgənlikidin xadlandim; qünki ular silər tərəptin kəm bolọanlirini toluḳlap bərdi. □ 18 Qünki ular mening roḥimni wə ḥəm silərningkinimu yengilandurdi; xunga xundaḳ adəmlərni ətiwarlap ḥərmətlənglar.
19 Asiyadiki jamaətlərdin silərgə salam. Akwila wə Priskilla ḥəm ularning əyidə jəm bolidiọan jamaəttinmu Rəbdə silərgə ḳizọin salam yollaydu. □ 20 Ḳerindaxlarning ḥəmmisi silərgə salam yollaydu. Bir-biringlar bilən pak səyüxlər bilən salamlixinglar.■
21 Mana, mənki Pawlus əz ḳolum bilən salam yeziwatimən!
22 Ḥərkim Rəb Əysa Məsiḥni səygüqi bolmisa, uningọa lənət bolsun! Rəbbimiz, kəlgəysən! □ 23 Rəb Əysa Məsiḥning meḥir-xəpḳiti ḥəmminglarọa yar bolọay!
24 Mening Məsiḥ Əysada bolọan muḥəbbitim ḥəmminglar bilən billə bolọay. Amin!□

□ **16:15-16 «Ahiya əlkisi»** — ḥazirḳi Gretsiyə, «Yunan». **««ular bilən birliktə hizməttə ḥərbir japa tartiwatḳanlar...»** — «hizməttə» — Rəbning hizmitidə, əlwəttə. Pawluskа nisbətən pəḳət birla hizmət məwjut idi. □ **16:17 «... Yeninglardin Istifanas, Fortunatus wə Akayikusning bu yərgə meni yoḳlap kəlgənlikidin xadlandim»** — muxu üq buradərning Korintlikḷarning jamaitining yenidin kelixi Pawluskа muxu rioọbət bərgüqi hətni yezip yollax pursitini yaritip bərdi. □ **16:19 «Asiya»** — ḥazirḳi zamandiki Türkiyə zeminini kərsitidu. **«Priskilla»** — bəzidə u ḳiskartilip «Priska» deyilidu. ■ **16:20** Rim. 16:16; 2Kor. 13:12; 1Tes. 5:26; 1Pet. 5:14. □ **16:22 «...lənət bolsun. Rəbbimiz, kəlgəysən!»** — Pawlus bu səzni aramiy tilidiki: «Anatema, Maranata!» degən səzlər bilən ipadiləydu. □ **16:24 «Mening Məsiḥ Əysada bolọan muḥəbbitim ḥəmminglar bilən billə bolọay»** — yaki «Mening muḥəbbitim Məsiḥ Əysada bolọan ḥəmminglar bilən billə bolọay».

Korintlikḳlarоԓa «2»

Rosul Pawlus Korint xəḫərdiki jamaətkə yazоԓan ikkinqi məktup

1 Hudaning iradisi bilən bekitilgən, Məsiḫ Əysaning rosuli mənki Pawlus wə ḳerindax
bolоԓan Timotiydin Korint xəḫiridə turuwatḳan, Hudaning jamaitigə wə xuningdək
pütkül Ahaya өlkisidiki barlik mukəddəs bəndilərgə salam!■ 2 Atimiz Huda ḫəm Rəb
Əysa Məsiḫtin silərgə meḫir-xəpḳət wə hatirjəmlik bolоԓay!■
3 Rəbbimiz Əysa Məsiḫning Atisi, rəḫimdilliklarning igisi Ata, barlik rioԓbət-
təsəllining Igisi bolоԓan Hudaоԓa təxəkkür-mədḫiyə oḳuloԓay!■ 4 Biz uqrioԓan
ḫərḳandaḳ japa-muxəkḳəttə U bizgə rioԓbət-təsəlli beriwatidu, xuning bilən
biz Huda təripidin rioԓbətləndürülgən bolup U yətküzgən rioԓbət-təsəlli bilən
ḫərḳandaḳ baxḳa japa-muxəkḳətkə uqrioԓanlarоԓa rioԓbət-təsəlli berələydioԓan
bolduḳ.■ 5 Qünki, Məsiḫning azab-oḳubətliri biz tərəpkə exip taxḳandək,
Məsiḫ arḳilik bolоԓan rioԓbət-təsəllimizmu exip taxidu. □ ■ 6-7 Əmma biz japa-
muxəkḳəttə ḳalsaḳmu bu silərning rioԓbət-təsəlli wə nijat tepixinglar üqün bolidu;
bular silərning biz tartḳan azab-oḳubətlərgə ohxax azab-oḳubətlərgə qidixinglar
bilən silərdimu ḫasil ḳilinidu; biz rioԓbət-təsəlli tapsaḳmu u silərning rioԓbət-
təsəlliringlar wə nijatinglar üqün bolidu; xunga bizning silərgə baoԓlioԓan ümidimiz
mustəḫkəmdur; qünki silər azab-oḳubətlərdin ortaḳ nesiwilik bolsanglar, ohxaxla
rioԓbət-təsəllidin ortaḳ nesiwilik bolisilər dəp bilimiz.□ ■ 8 Qünki, i ḳerindaxlar,
silərning Asiyada duq kəlgən japa-muxəkḳəttin həwərsiz yürüxünglarni hali-
maymiz; u waḳitlarda biz qidioԓusiz eoԓir besimoԓa duq kəlduḳ, ḫətta ḫayatning
өzidin ümid üzgüdək bolоԓaniduḳ.■ 9 Əmma өzimizgə əməs, bəlki өlgənlərni
tirildürgüqi Hudaоԓa tayiniximiz üqün ḳəlbimizdə өlümgə məḫkum ḳilinoԓandək
yürəttuḳ. □ ■ 10 U bizni bundaḳ dəḫxətlik bir өlümdin ḳutḳuzoԓan wə ḫazir
ḳutḳuzmaḳta, wə bizni yənila ḳutḳuzidu, dəp uningoԓa ümid baoԓliduḳ; ■ 11 silərmu
buningda ḫəm biz üqün dua-tilawətlər bilən mədət beriwatisilər; xundaḳ ḳilip
talay adəmlərning wasitisi arḳilik bizgə kərsitilgən iltipat tüpəylidin talay adəmlər
Hudaоԓa rəḫmətlər eytidioԓan bolidu.■

Pawlusning ziyarətni kəynigə sürüxi

■ **1:1** Fil. 1:1. ■ **1:2** Rim. 1:7; 1Kor. 1:3; Əf. 1:2; 1Pet. 1:2. ■ **1:3** Əf. 1:3; 1Pet. 1:3. ■ **1:4** 2Kor. 7:6. □ **1:5 «Məsiḫning azab-oḳubətliri biz tərəpkə exip taxḳandək, Məsiḫ arḳilik bolоԓan rioԓbət-təsəllimizmu exip taxidu» —** «Məsiḫning azab-oḳubətliri» bolsa bəlkim Pawlus wə buradərlirining Məsiḫgə baoԓlanoԓanliḳi tüpəylidin uqrioԓan ziyankəxlikni kərsitidu. Əmma Pawlus bu ixlarni Hudadin kəlgən, birhil imtiyaz wə bərikət süpitidə ḳaraydu. «Filippiliklaroԓa» bolоԓan «ḳoxumqə səz»imizdə «Məsiḫning azablirioԓa bolоԓan sirdax-ḫəmdəmlik» tooԓruluḳ səzimiznimu kərüng. ■ **1:5** Zəb. 34:19; 94:19. □ **1:6-7 «Əmma biz japa-muxəkḳəttə ḳalsaḳmu bu silərning rioԓbət-təsəlli wə nijat tepixinglar üqün bolidu; bular silərning biz tartḳan azab-oḳubətlərgə ohxax azab-oḳubətlərgə qidixinglar bilən silərdimu ḫasil ḳilinidu» —** rosul Pawlus ḫərdaim өzi tartḳan azab-oḳubətlər baxḳilarda təsəlli-rioԓbət wə nijat ḫasil ḳilidu, dəp ḳaraydu. Xuning bilən u daim azab-oḳubətlərni birhil bəht wə imtiyaz süpitidə razilik bilən ḳobul ḳilatti. «Filippiliklaroԓa» bolоԓan «ḳoxumqə səz»imizdə «Məsiḫning azablirioԓa bolоԓan sirdax-ḫəmdəmlik» tooԓruluḳ səzimiznimu kərüng. **«biz rioԓbət-təsəlli tapsaḳmu u silərning rioԓbət-təsəlliringlar wə nijatinglar üqün bolidu» —** muxu səzlər bəzi kona kөqürmilərdə tepilmaydu. **«xunga bizning silərgə baoԓlioԓan ümidimiz mustəḫkəmdur» —** rosul, Korinttiki ḳerindaxlirim azab-oḳubətni kərsila, bəlkim etiḳadtin tanidu, degən ənsirəxtin haliy boldum, deməkqi. ■ **1:6-7** 2Kor. 4:17. ■ **1:8** Ros. 19:23. □ **1:9 «Əmma өzimizgə əməs,...» —** baxḳa birhil tərjimisi: «Dərwəḳə, өzimizgə əməs...». ■ **1:9** Yər. 17:5, 7. ■ **1:10** 1Kor. 15:31. ■ **1:11** Rim. 15:30; 2Kor. 4:15; Fil. 1:19.

12 Qünki pəhrimiz, yəni wijdanimizning guwaḥliḳi xuki, Hudaning aldida sap niyətlər wə səmimiylik bilən (insaniy parasət bilən əməs, bəlki Hudaning meḥir-xəpḳiti bilən) biz bu dunyaoɳa nisbətən wə bolupmu silərgə nisbətən өzimizni tutuwalidioɳan bolduḳ. 13-14 Qünki silərgə yazoɳinimiz oḳuyalaydioɳan wə tonup yetələydioɳandin baxḳa ḥeq nərsə əməs; lekin mən silərning bizni ḳismən tonup yətkininglar boyiqə Rəb Əysaning künidə silər bizning pəhrimiz bolidioɳininglardək bizlərnimu silərning pəhringlar bolidu dəp bizni toluḳ tonup yetixinglarni ümid ḳilimən. □ 15 Xuning bilən muxundaḳ ixənqtə bolup mən əslidə ikkinqi ḳetim silərgə meḥir-xəpḳətni yətküzüxkə awwal silərning ḳexinglaroɳa barmaḳqidim; □ ■ 16 yəni, ḳexinglardin Makedoniyəgə өtüp, andin Makedoniyədin yənə ḳexinglaroɳa kelixni, xundaḳla silər təripinglardin Yəḥudiyə өlkisigə uzitiliximni ümid ḳiloɳanidim. 17 Məndə xundaḳ niyət boloɳanda, mən uni yeniklik bilən ḳarar ḳiloɳanmu? Mən niyət ḳiloɳanda, məndə «ətlik» kixilərdikidək: birdəm «bərḥəḳ, bərḥəḳ» wə birdəm «yaḳ, yaḳ» deyix barmu? □ 18 Əmma Өz səzidə turoɳinidək, bizning silərgə eytḳan səzimiz birdəm «bərḥəḳ» wə birdəm «yaḳ» bolmaydu; ■ 19 Qünki biz (mən wə Silwanus wə Timotiy)ning aranglarda jakarlioɳinimiz — Hudaning Ooɳli, Əysa Məsiḥ, birdəm «bərḥəḳ» wə birdəm «yaḳ» əməstur; bəlki Uningda «bərḥəḳ»la bardur. □ 20 Qünki Hudaning ḳanqilik wədiliri boluxidin ḳət’iynəzər, ular Uningda «bərḥəḳ»tur, wə biz arḳiliḳ Uningdimu Hudaoɳa xan-xərəp kəltüridioɳan «Amin» bardur. □ 21 Əmdi bizlərni silər bilən billə Məsiḥdə qing turoɳuzoɳuqi boloɳini ḥəm bizni məsiḥligini bolsa Hudadur. □ 22 U yənə üstimizgə məḥür besip, ḳəlbimizgə Өz Roḥini «kapalət»

□ **1:13-14 «Qünki silərgə yazoɳinimiz oḳuyalaydioɳan wə tonup yetələydioɳandin baxḳa ḥeq nərsə əməs; lekin mən silərning bizni ḳismən tonup yətkininglar boyiqə Rəb Əysaning künidə silər bizning pəhrimiz bolidioɳininglardək bizlərnimu silərning pəhringlar bolidu dəp bizni toluḳ tonup yetixinglarni ümid ḳilimən»** — Korintlikḷarning kəpinqisining Pawlus wə Timotiyni qüxənmigən yərliri tola idi. Muxu yərdə Pawlus өzining «ulardin mustəḳil» təkəbbur adəm əməslikini ularoɳa kərsitip rioɳbətləndüridu. Pawlus өzini ularning dua-tilawətlirigə eḥtiyajliḳ, dəydu (12). Xunga «Rəb Əysaning küni» (dunyaoɳa ḳaytix küni)də ularning Pawlus ḥəm Timotiyda boloɳan təḥpisi kərülidu (demək, xu künidə «bizlərmu silərning pəhiringlar bolimiz»). □ **1:15 «awwal silərning ḳexinglaroɳa barmaḳqidim»** — «awwal» bəlkim «Makedoniyaoɳa berixtin awwal» degən mənidə (16-ayət, «1Kor.» 16:5-6, «2Kor.» 2:12ni kərüng). ■ **1:15** 1Kor. 16:5. □ **1:17 «Məndə xundaḳ niyət boloɳanda, mən uni yeniklik bilən ḳarar ḳiloɳanmu?»** — Pawlusning bu oy-niyiti əməlgə axurulmioɳanidi. Xunga Korintlikḷarning bəziliri uni «tutami yoḳ adəm» dəp əyibləytti. **«mən niyət ḳiloɳanda, məndə «ətlik» kixilərdikidək: birdəm «bərḥəḳ, bərḥəḳ» wə birdəm «yaḳ, yaḳ» deyix barmu?»** — ««ətlik» kixilərdikidək» degən nemə mənisi? «Ətlik» bolsa insanlarning adəttə ixənqlik əməslikini, ularoɳa tayanmasliḳ kerəklikini, ularning ḳaroɳularqə ix ḳilidioɳanliḳini kərsitidu. «Rimliḳlaroɳa»diki «ət» tooɳuluḳ «kirix səz»imizni kərüng. ■ **1:18** Mat. 5:37; Yaḳ. 5:12. □ **1:19 «Silwanus»** — xübḥisizki, Injildiki baxḳa yərlərdə «Silas» xəklidə uqraydu (məsilən, «Ros.» 18:5). □ **1:20 «Qünki Hudaning ḳanqilik wədiliri boluxidin ḳət’iynəzər, ular Uningda «bərḥəḳ»tur, wə biz arḳiliḳ Uningdimu Hudaoɳa xan-xərəp kəltüridioɳan «Amin» bardur»** — «Amin» degən səz duaoɳa, məlum arzu-tiləkkə yaki məlum wəz-təlimgə «Xundaḳ boloɳay, Hudayim!», «Ḳoxuldum!» degən mənini bildüridu. □ **1:21 «bizlərni silər bilən billə Məsiḥdə qing turoɳuzoɳuqi boloɳini ḥəm bizni məsiḥligini bolsa Hudadur»** — «məsiḥlinix» yaki «məsiḥ ḳilinix»ning omumiy mənisini qüxinix üqün Təwrat «Yəx.» 61:1diki izaḥatni wə «Təbirlər»nimu kərüng. Rəb Əysa Məsiḥ hizmitini ada ḳilix üqün Muḳəddəs Roḥ bilən «məsiḥ ḳilinip» küqəytilgəndək, ḥərbir etiḳadqi ohxaxla Muḳəddəs Roḥni ḳobul ḳiloɳinida, Huda bizgə tapxuroɳan hizmətni ada ḳilix üqün Uning Roḥi (Muḳəddəs Roḥ) bilənmu «məsiḥ ḳilinidu», xundaḳla Roḥta küqəytilgən bolidu.

boluxqa ata qildi.□ ■

Rosul Pawlusning ularni yoqlap berixini keqiktürgənlikining səwəbi

23 Əmma Hudani əz jenimǫa guwaḫqi boluxqa qaqirimənki, Korintqa tehi
barmiǫanliqimning səwəbi kənglunglarni ayax üqün idi. ■ 24 Ḫərgiz əzimizni
iman-etiqadinglar üstigə ḫəküm sürgüqilərmiz, demək, bəlki silərning xad-
huramliqinglarni axuruxqa silərgə ḫəmkarlaxquqilarmiz; qünki silər etiqad
arqiliqla məzmut turisilər. ■

2

1 Lekin mən iqimdə, qexinglarǫa barsam yənə azar elip barmaymən degən qararǫa
kəldim.□ 2 Qünki əgər mən silərgə azar bərsəm, mening tüpəylimdin azar
yegənlərdin baxqa qaysibiri meni xadlanduralisun? 3 Mən əsli meni xadlanduruxi te-
gixlik boloǫanlardin əksiqə azar yəp qalmay degən məqsəttə xu hətni yazdim; qünki
mening xadliqim silər ḫəmminglarningmu xadliqidur dəp silər ḫəmminglarǫa
ixənq baoǫlidim.□ ■ 4 Qünki əslidə əzüm eoǫir azab iqidə qəlbimdiki dərd-ələmdin
kəp kəz yaxlirimni təkküzüp turup silərgə xu hətni yazoǫanidim; məqsitim silərgə
azar berix əməs, bəlki silərgə qongqur baoǫlanoǫan, exip taxqan muḫəbbitimni
bilixinglar üqün idi.

Gunaḫkarni qaytidin qobul qilix

5 Əmma birərsi azar yətküzgən bolsa, uning azar yətküzgini mən əməs dəymən,
u bəlki məlum dərijidə (bu ixni ziyadə eoǫir qiloǫum yoq) ḫəmminglarǫa azar
yətküzdi. 6 Bundaq adəmning kəpinqinglar təripidin tənbiḫləngini yetərliktur;□ ■
7 Xunga ḫazir əksiqə, silər uningǫa meḫir-xəpqət kərsitip rioǫbət-təsəlli berix-
inglarǫa tooǫra kelidu; bolmisa bundaq bir kixi bəlkim oǫayət zor dərd-ələmdin əzini
yoqitiximu mumkin. 8 Xunga mən silərgə uningǫa muḫəbbitinglarni ispatlixinglarni
jekiləymən. 9 Xu hetimni yənə bir məqsəttə, yəni silərning ḫəmmə ixlarda itaətmən

---

□ **1:22 «U yənə üstimizgə məḫür besip...»** — (Muqəddəs Roḫ bilən) «məḫür besix» tooǫruluq «Əfəsusluqlarǫa»diki «qoxumqə səz»imizni kərüng. Muqəddəs Roḫning Əzi Hudaning Əzigə təwə boloǫan adəmlirining üstigə: «Meningkidur» dəp basqan igidarqiliq məḫüridur. **«qəlbimizgə Əz Roḫini «kapalət» boluxqa ata qildi»** — «Əz Roḫi» grek tilida pəqət «Roḫ» bilən ipadilinidu. «Kapalət» tooǫruluq: — bu ayət təwəndiki ḫəqiqətlərni kərsitidu: — (1) ixəngüqilərning «toluq miras»ni igiliwaloǫuqə, Muqəddəs Roḫ ḫərbir ixəngən adəmning qəlbidə turup uningǫa bu mirasini tetitip, wujudida mirasning ḫəqiqət ikənlikini ispatlap beridu. (2) yənə kelip, Muqəddəs Roḫning ixəngüqining qəlbidə turoǫanliqining əzi uning kəlgüsidə bu miraska qoqum erixidioǫanliqioǫa Hudaning Əz kapalitidur. ■ **1:22** Rim. 8:16; 2Kor. 5:5; Əf. 1:13; 4:30. ■ **1:23** Rim. 1:9; 9:1; 2Kor. 11:31; Gal. 1:20; Fil. 1:8; 1Tes. 2:5; 1Tim. 5:21; 2Tim. 4:1. ■ **1:24** 1Pet. 5:3.
□ **2:1 «lekin mən iqimdə, qexinglarǫa barsam yənə azar elip barmaymən degən qararǫa kəldim»** — bu jümlidin kərimizki, Pawlusning ikkinqi qetim ularning yenioǫa berixi ikkila tərəpkə eoǫir, azarliq ix idi. «Iqimdə ... qararǫa kəldim» degən səz bəlkim pəqət ularni dəp əməs, bəlkim «əzümgimu azablik bolmisun» dəp xundaq qarar qildim, dəp puritidu. □ **2:3 «Mən əsli meni xadlanduruxi tegixlik boloǫanlardin əksiqə azar yəp qalmay degən məqsəttə uxbu hətni yazdim»** — «xu hət» bolsa «kirix səz»imizdə eytqinimizdək, «Korintliqlarǫa (1)» əməs, bəlki uningdin keyinki yənə bir hətni kərsitidu. ■ **2:3** 2Kor. 8:22; Gal. 5:10.
□ **2:6 «Bundaq adəmning kəpinqinglar təripidin tənbiḫləngini yetərliktur»** — bəzi alimlar «bundaq adəm»ni Pawlus birinqi hetidə alaḫidə əyibligən kixi («1Kor.» 5-bab) dəp qaraydu. Bizningqə bolsa u keyinki, kəp adəmlərgə «azar bərgən», «ziyan-zəhmət qiloǫuqi» yənə bir kixi idi (7:12 wə «kirix səz»imiznimu kərüng).
■ **2:6** 1Kor. 5:3.

yaki itaətmən əməslikinglarni sinap bilixim üqün yazdim. □ 10 Lekin silər ķaysibirini məlum ix üqün kəqürüm ķiloǫan bolsanglar, mənmu ḥəm uni xundaķ ķiloǫan bolimən; mənmu məlum bir ixni kəqürüm ķiloǫinimda (birər ixni kəqürüm ķiloǫan bolsam), mən silərni dəp Məsiḥning ḥuzurida xundaķ ķildim. □ 11 Xuning bilən Xəytan bizdin ḥeq üstünlükkə erixəlməydu; qünki biz uning ḥiylə-mikirliridin bihəwər əməsmiz.□
12 Əmdi Məsiḥning hux həwirini jakarlaxķa Troas xəḥirigə kəlginimdə wə xundaķla Rəb təripidin *pursət* ixiki manga eqiloǫini bilən, □ ■ 13 ķerindixim Titusni tapalmioǫinim tüpəylidin roḥim aram tapmidi; xuning bilən mən xu yərdikilər bilən hoxlixip, Makedoniyəgə səpər aldim. □ 14 Əmma bizni Məsiḥdə ḥəmixə təntənə bilən oǫalibanə baxlaydioǫan, biz arķilik ḥər yərdə Өzigə dost tartķuqi huxpurakni qaqķuqi Hudaoǫa təxəkkür! □ ■ 15 Qünki biz Hudaoǫa yətküzüliwatķan Məsiḥning huxpurikidurmiz, ḥəm ķutķuzuluwatķanlar arisida ḥəm ḥalakətkə ketiwatķanlar arisida xundaķmiz; 16 keyinkilərgə ölümgə boloǫan ölümning puriķi, aldinķilaroǫa ḥayatlikķa boloǫan ḥayatlikning purikidurmiz; əmdi muxundaķ ixlarning ḥəddisidin kim qikalaydu? □ ■ 17 Qünki biz kəp kixilərning ķiloǫinidək Hudaning kalam-səzini soda-setik ixi ķilmaymiz; əksiqə biz səmimiylik bilən Huda aldida Hudadin *əwətilgənlər* süpitidə Məsiḥdə səzləymiz.

3

Yengi əḥdining hizmətkarliri

1 Biz yənə өzimizni təwsiyə ķiloǫili turuwatamduķ? Yaki baxķa bəzilərgə kerək boloǫandək, silərgə yeziloǫan yaki silər yazoǫan təwsiyinamilər bizgə kerəkmu?■
2 Silər өzünglar bizning təwsiyinamimizdursilər, ķəlbimizdə pütülgən, ḥər insanoǫa

□ **2:9 «Xu hetimni yənə bir məķsəttə, yəni silərning ḥəmmə ixlarda itaətmən yaki itaətmən əməslikinglarni sinap bilixim üqün yazdim» —** «ḥəmmə ixlarda itaətmən yaki itaətmən əməslikinglar»: Pawlus ularning өzigə itaətmən boluxi əməs, bəlki Hudaning uning arķilik kəlgən səzigə itaətmən boluxini halaytti, əlwəttə. □ **2:10 «mənmu məlum bir ixni kəqürüm ķiloǫinimda ... mən silərni dəp Məsiḥning ḥuzurida xundaķ ķildim» —** «Məsiḥning ḥuzurida»: baxķa birhil tərjimisi «Məsiḥning wujudida» yaki «Məsiḥning xəhsiyitidə» (demək, Məsiḥning ornida yaki Məsiḥning namida). Buning wə tərjimimizning mənisi arisida qong pərķ yoķ. □ **2:11 «Xuning bilən Xəytan bizdin ḥeq üstünlükkə erixəlməydu; qünki biz uning ḥiylə-mikirliridin bihəwər əməsmiz» —** bu ayət tooǫruluķ «ķoxumqə səz»imizni kərüng. □ **2:12 «xundaķla Rəb təripidin pursət ixiki manga eqiloǫini bilən...» —** grek tilida «xundaķla Rəbdə pursət ixiki manga eqiloǫini bilən...». ■ **2:12** Ros. 16:8. □ **2:13 «ķerindixim Titusni tapalmioǫinim tüpəylidin roḥim aram tapmidi; xuning bilən mən xu yərdikilər bilən hoxlixip, Makedoniyəgə səpər aldim» —** zor mumkinqiliki barki, Titus Korinttiki ķerindaxlarning həwirini elip kəlməkqi boloǫan, lekin tehi Troaskа kəlmigənliki üqün, Korintlikłarning oǫemini yəwatķan Pawlus Troasta turoǫinida kəngli aram tapmidi. Gərqə hux həwərni jakarlaxķa «pursət ixiki eqiloǫan» bolsimu, u uningdin (wakǫtinqə) paydilanmay Korintlikłarning həwirini biliwelix üqün Titusni izdəp u yərdin kətti. Bir yildin keyinmu Troastiki bu «pursət ixiki» tehi oquķ turoǫan bolsa kerək («Ros.» 20:6). □ **2:14 «Əmma bizni Məsiḥdə ḥəmixə təntənə bilən oǫalibanə baxlaydioǫan... Hudaoǫa təxəkkür!» —** «oǫalibanə baxlaydioǫan» grek tilidiki bu səz adəttə sərdar yaki padixaḥ zəpər ķuqķan ķoxunini xərəplik, təntənilik yürüxtə өz yurtioǫa baxlaydioǫanlikini ipadiləydu. ■ **2:14** Kol. 1:27. □ **2:16 «keyinkilərgə ölümgə boloǫan ölümning puriķi, aldinķilaroǫa ḥayatlikķa boloǫan ḥayatlikning purikidurmiz» —** buning mənisi bəlkim xundaķki: — «ḥalakətkə ketiwatķanlar» bolsa, «roḥiy ölüm»də turidu; ularning xu hətərlik əḥwalini Hudaning adəmliri ularoǫa puritidu; mənggülük ḥayatlikni tepiwatķanlaroǫa bolsa, Hudaning adəmliri ularoǫa mənggülük ḥayatning huxbuyini, ḥəķikət ikənlikini өzining ḥayat-turmuxi arķilik puritip bildüridu. ■ **2:16** Luķa 2:34. ■ **3:1** 2Kor. 5:12; 10:8.

tonux bolоłan wə oķulidiоłan.□ 3 Silərning biz təripimizdin pərwix ķilinоłan, Məsiһning məktupi ikənlikinglar ayan boldi (bu məktup siyaһ bilən əməs, bəlki tirik Hudaning Roһi bilən yezilołan; tax tahtaylarоła əməs, bəlki ķəlbning ətlik tahtaylirioła pütüklüktur).□ ■ 4 Əmdi bizning Məsiһ arķilik Hudaoła ķaraydiołan xunqə zor ixənqimiz bar; 5 өzimizni birərnərsini ķilołudək iķtidarimiz bar dəp qaołlioіnimiz yoķtur; iķtidarlikimiz bolsa bəlki Hudadindur.

6 U bizni yengi əһdining hizmətkarliri boluxķa iķtidarlik ķildi; bu əһdə pütüklük səz-jümlilərgə əməs, bəlki Roһķa asaslanołan. Qünki pütüklük səz-jümlilər adəmni өltüridu; lekin Roһ bolsa adəmgə һayat kəltüridu.□ ■ 7 Əmma səz-jümlilər bilən taxlarоła oyulołan, өlüm kəltüridiołan hizmət xan-xərəp bilən bolołan wə xundakla Israillar Musaning yüzidə julalanołan xan-xərəptin yüzigə kөzlirini tikip ķariyalmiołan yərdə (gərqə xu xan-xərəp һazir əməldin ķaldurulоłan bolsimu),□ ■ 8 Roһ bilən yürgüzülidiołan hizmət tehimu xan-xərəplik bolmamdu? 9 Qünki adəmning gunaһini bekitidiołan hizmət xərəplik bolołan yərdə, insanni һəķķaniy ķilidiołan hizmətning xəripi tehimu exip taxmamdu!? 10 Qünki əslidə xan-xərəplik bolołan ixning һazirķi ołayət zor xan-xərəplik ixning aldida һeqķandak xan-xərəplikliki yoķtur; 11 qünki əməldin ķaldurulоłan ix əslidə xan-xərəp bilən kəltürülgən yərdə, һazir ornini basķan ix tehimu xan-xərəplik bolidu. □ 12 Bizdə xunqə zor xundak bir ümid bolołanikən, biz tolimu yürəklik bolimiz. □ 13 Biz Israillarni əməldin ķaldurulidiołan *əһdining* parlak nurioła kөzini tikip ķaraxning akiwitigə uqrap kətmisun dəp yüzigə qümpərdə tartiwalołan Musaoła ohximaymiz. □ ■ 14 Əmma ularning oy-kөngülliri ķadakłaxķanidi; qünki bügüngə ķədər kona əһdini oķuołinida muxu qümpərdə eliwetilməy kəldi; qünki pəķət Məsiһdə

□ **3:2 «Silər өzünglar bizning təwsiyinamimizdursilər, ķəlbimizdə pütülgən, һər insanoła tonux bolołan wə oķulidiołan» —** demək, Korinttiki etikadqilarning nijatni yengi ķobul ķilołan wakіtida mutlək өzgərtilgən yengi yürüx-turuxliri Pawlusning əjrining һər adəmgə kөrünərlik bolołan mewisi, uning һəkiķiy rosul ikənlikigə ispat idi. □ **3:3 «Silərning biz təripimizdin pərwix ķilinоłan, Məsiһning məktupi ikənlikinglar» —** «pərwix ķilinоłan» yaki «yətküzülidiołan, yollanołan». grek tilida «kөyünüp bekilołan» yaki «hizmiti ķilinоłan». **«bu məktup siyaһ bilən əməs, bəlki tirik Hudaning Roһi bilən yezilołan; tax tahtaylarоła əməs, bəlki ķəlbning ətlik tahtaylirioła pütüklüktur»** — oķurmənlərning esidə barki, Musa pəyołəmbərgə qüxürülgən ķanun «tax tahtalar»oła pütüklük idi. Muxu yərdiki «ətlik» səlbiy mənidə əməs, bəlkim «yumxak, ķattik bolmiołan», «tax»ning əksini bildüridu. ■ **3:3** Mis. 24:12; 34:1; Yər. 31:33; Əz. 11:19; 36:26; Ibr. 8:10. □ **3:6 «U bizni yengi əһdining hizmətkarliri boluxķa iķtidarlik ķildi; bu əһdə pütüklük səz-jümlilərgə əməs, bəlki Roһķa asaslanołan» —** muxu ayəttiki «pütüklük səz-jümlilər» Musaoła qüxürülgən ķanunni, yəni «kona əһdə»ni kərsitidu; «Roһ» bolsa Hudaning Mukəddəs Roһini kərsitidu, əlwəttə. «Yengi əһdə» toołruluk «Yər.» 31:31-34 wə «Yərəmiya»diki «ķoxumqə səz»ni kərüng. **«Qünki pütüklük səz-jümlilər adəmni өltüridu; lekin Roһ bolsa adəmgə һayat kəltüridu»** — bu səzlərning toluk mənisini qüxinix üqün «Rim.» 3:19-23, 7-bab wə 8:1-16ni kərüng. «Roһ» Hudaning Roһi, əlwəttə. ■ **3:6** 2Kor. 5:18; Ibr. 8:6, 8. □ **3:7 «Israillar Musaning yüzidə julalanołan xan-xərəptin yüzigə kөzlirini tikip ķariyalmiołan yərdə» —** bu wəkə «Mis.» 34:29-35də hatiriləngən. **«(gərqə xu xan-xərəp һazir əməldin ķaldurulоłan bolsimu)» —** baxķa birhil tərjimisi «gərqə xu nur asta-asta yoķiliwatķan bolsimu». Pawlus bu ikki bislik səzlərni bəlkim ətəy ixlətkən, xunga ikkila tərjimisi bəlkim toołridur. ■ **3:7** Mis. 24:12; 34:1,30; Ķan. 10:1. □ **3:11 «qünki əməldin ķaldurulоłan ix əslidə xan-xərəp bilən kəltürülgən yərdə,...» —** «əməldin ķaldurulоłan ix» yaki «ajizlap yoķiliwatķan ix». □ **3:12 «biz tolimu yürəklik bolimiz» —** yaki «biz jasarətlik səzləymiz». □ **3:13 «əməldin ķaldurulidiołan əһdə» —** «kona əһdə»ning «əməldin ķaldurulоłanlikі»ni tolukrak qüxinix üqün «Rim.» 3:19-4:25, 7:7-8:4, «Gal.» 1:2-4:7ni oķung). Baxķa birhil tərjimisi «өqüp ketiwatķan əһdə...». **«əməldin ķaldurulidiołan əһdining parlak nurioła kөzini tikip ķaraxning akiwitigə uqrap kətmisun dəp...» —** «ķaraxning akiwiti» — biz bu səzni xu mənidə qüxinimizki, kona əһdə (Musa pəyołəmbərgə qüxürülgən ķanun) astida, insanning gunaһķa patķan һaliti pax ķilinоłaqka, Hudaning xan-xəripigə biwasitə ķaraxning akiwiti өlüm bolatti. «Mis.» 34:34ni kərüng. ■ **3:13** Mis. 34:35; Rim. 10:4.

boloǫandila u elip taxliwetilidu. □ ■ 15 Əmma bügüngə kədər, Musaning yazmiliri okuloǫinida xu qümpərdə yənila kəlbini yepiwalmakta. 16 Əmma hərkim Rəbgə karap burulsa, qümpərdə elip taxlinidu. ■ 17 Əmma Rəb xu Roḫtur; wə Rəbning Roḫi kəyərdə bolsa, xu yərdə hərlük bolidu. □ ■ 18 Wə biz həmmimizning yüzimiz qümpərdisiz halda Rəbning xan-xəripigə karioǫinida, Uning ohxax süritidə boluxka Roḫ boloǫan Rəb təripidin xan-xərəp üstigə xan-xərəp koxulup əzgərtilməktimiz.□ ■

4

Pawlusning jamaətlərning hizmitidə boloǫan qidamlik, səwr-takətliki — Hizməttə qidamlik

1 Xunga *Huda* bizgə rəḫim-xəpkət kərsətkəndək, bu hizmət bizgə amanət kilinoǫanikən, biz bəl koywətməymiz; 2 əmdiliktə xərməndilikkə ait yoxurun ixlarni taxlap, nə aldamqilikta mangmay, nə Hudaning səzini burmilimay, bəlki həkikətni əynən ayan kilix bilən Huda aldida duruslukimizni hər adəmning wijdanioǫa kərsitimiz.■ 3 Əmma hux həwirimiz qümkəlgən bolsimu, u halak boluwatkanlaroǫa nisbətən qümkəldi;■ 4 Qünki Hudaning sürət-obrazi boloǫan Məsiḫning xan-xəripi tooǫrisidiki hux həwərning nuri ularning üstidə yorumisun dəp, bu zamanning ilaḫi etikadsizlarning oy-zeḫinlirini kor kildi.□ ■ 5 Qünki biz əzimizni əməs, bəlki Məsiḫ Əysani Rəb, xuningdək əzimizni Əysa üqün silərning hizmətkaringlar dəp elan kilimiz.□ 6 Qünki «karangoǫuluktin nur yorusun» dəp buyruoǫan Huda, Məsiḫning didaridin Əzining xan-xəripini tonutuxka boloǫan yoruklukning *biz arkilik* qeqilixi üqün, bizning kəlbimizni yorutkandur.■

Mənggülük xan-xərəpning zor wəzni

7 Əmma kudrətning oǫayət zorluki bizdin əməs, bəlki Hudadin boloǫanliki kərünsun dəp bu gəḫərgə sapal idixlarda kaqilakliк halda igidarliк kilimiz.□ ■ 8 Mana biz hərtərəptə kistilip kalduk, əmma yənjilmiduk; təmtirəp kalduk, əmma ümidsizlənmiduk; 9 ziyankəxlikkə uqrawatimiz, əmma ḫəmdəmsiz kalmiduk; yikitilduk, əmma halak bolmiduk; 10 Əysaning ḫayati tenimizdə ayan kilinsun dəp, hərdaim tenimizdə Əysaning əlümini kətürüp yürimiz. □ ■ 11 Qünki Əysaning

□ **3:14 «qünki bügüngə kədər kona əḫdini okuoǫinida muxu qümpərdə eliwetilməy kəldi...» —** «kona əḫdə» muxu yərdə, bolupmu Musa pəyoǫəmbərgə qüxürülgən kanunni, yəni Təwratning «Yaritilix»tin «Kanun xərḫi»giqə boloǫan bəx kismini kərsitidu. ■ **3:14** Yəx. 6:10; Əz. 12:2; Mat. 13:11; Ros. 28:26; Rim. 11:8. ■ **3:16** Mat. 13:11; Rim. 11:23; 1Kor. 2:10. □ **3:17 «Əmma Rəb xu roḫtur» —** «Roḫ» bolsa Hudaning Mukəddəs Roḫi», yəni «yengi əḫdə» arkilik mənggülük ḫayatni elip kelidioǫan Roḫni kərsitidu. ■ **3:17** Yḫ. 4:24. □ **3:18 «Biz ḫəmmimizning yüzimiz qümpərdisiz ḫalda Rəbning xan-xəripigə karioǫinida, Uning ohxax süritidə boluxka Roḫ boloǫan Rəb təripidin xan-xərəp üstigə xan-xərəp koxulup əzgərtilməktimiz» —** «ohxax süriti» (yaki «ohxax sürət-obrazi») — Rəb Əysaning Əzining süriti. ■ **3:18** 1Kor. 13:12; 2Kor. 5:7. ■ **4:2** 2Kor. 2:17; 2Kor. 6:4 ■ **4:3** 2Kor. 2:15; 2Tes. 2:10. □ **4:4 «bu zamanning ilaḫi etikadsizlarning oy-zeḫinlirini kor kildi» —** «bu zamanning ilaḫi» Xəytan, Iblis. ■ **4:4** Yəx. 6:10; Yḫ. 12:40; 14:9. Fil. 2:6. Kol. 1:15. Ibr. 1:3. □ **4:5 «biz əzimizni əməs, bəlki Məsiḫ Əysani Rəb, xuningdək əzimizni Əysa üqün silərning hizmətkaringlar dəp elan kilimiz» —** «hizmətkarlar» muxu yərdə grek tilida «kullar» deyilidu. Demək, əzini (ḫərhil səwəblər bilən) baxka birsining hizmitidə boluxka satkan kixilər. ■ **4:6** Yar. 1:3; 2Pet. 1:19. □ **4:7 «...bu gəḫərgə sapal idixlarda kaqilakliк ḫalda igidarliк kilimiz» —** «sapal idixlar» bolsa etikadqilarning əz ajiz wujud-tənliri, əlwəttə. ■ **4:7** 1Kor. 2:5; 2Kor. 5:1. □ **4:10 «Əysaning ḫayati tenimizdə ayan kilinsun dəp, ḫərdaim tenimizdə Əysaning əlümini kətürüp yürimiz» —** «Əysaning əlümini kətürüx» degənlik bəlkim rosullar daim azap-okubətni tartkanliki, daim əltürülüxning həwpidə turuwatkanlikini kərsitidu. Əmma bu bayanni yənə ḫəmmə etikadqi üqün muḫim roḫiy prinsip degili bolidu. 11-ayətni kərüng. ■ **4:10** Rim. 8:17; Gal. 6:17; Fil. 3:10; 2Tim. 2:11,12; 1Pet. 4:13.

ḫayati əlidioŋan ətlirimizdə ayan kilinsun üqün, tirik kaloŋan bizlər ḫərdaim əlümgə tapxurulmakṭimiz. □ ■ 12 Xuning bilən bizdə əlüm ixləwatidu, əmma ḫayat silərdə ixləwatidu. □ 13 Wə «Mən ixəndim, xunga səz kildim» dəp yeziloŋandikidək iman-ixənqtiki roḫka igə bolup, bizmu ixənduk wə xuning bilən səz kilimiz; □ ■ 14 qünki Rəb Əysani tirildürgən *Huda* bizni Əysa bilən birgə tirildüridu, xundakla bizni silər bilən birgə Θz aldioŋa ḫazir kilidu, dəp bilimiz. ■ 15 Qünki *bu* ḫəmmə ixlar silər üqündurki, tehimu kəp kixilərning wujudida exip taxkuqə beoŋixlanoŋan meḫir-xəpkət səwəbidin kəp kixilərningmu Hudani uluoŋlap eytkan təxəkkürliri exip taxidu. ■ 16 Xunga biz bəl koyuwətməymiz; gərqə taxki insanlikimiz solaxsimu, dərḫəkikət iqki insanlikimiz kündin-küngə yengilanmakta. □ 17 Qünki bizning bir dəkikilik wə yenik japa-muxəkkətlirimiz biz üqün exip taxkan, mənggülük, zor wəzinlik xan-xərəpni ḫasil kilidu. ■ 18 Xunga biz kərüngən ixloroŋa əməs, bəlki kərünməs ixloroŋa kəz tikimiz; qünki kərüngən ixlar wakitlik, əmma kərünməs ixlar mənggülüktur.

5

Kərüx sezimi bilən əməs, bəlki iman-ixənq bilən yaxax

1 Qünki bu zeminoŋa təwə θyimiz, yəni bu qedirimiz yokitilsimu, Huda təripidin boloŋan, insan koli bilən yasalmioŋan bir θy, yəni asmanlarda əbədiy bir makanimiz bardur dəp bilimiz.■ 2 Əmdi bu *kona θyimizdə* turoŋinimizda asmandiki θyimizni kiyiwelixka zor intizar bilən aḫ urmaktimiz■ 3 (bərḫək, *asmandiki θyimizni* kiyi-walsak yalingaq kalmaymiz).■ 4 Qünki muxu qedirda turoŋinimizda, eoŋirqilikta aḫ urmaktimiz; bu bizning yalingaqlinixni halioŋinimiz əməs, bəlki kiyindürülüxni, yəni bizdə əlidioŋan nemə bolsa, uning ḫayat təripidin yutuluxini halaymiz.■ 5 Əmdi bizni dəl muxu ixka təyyarlioŋuqi bolsa Hudadur; U bizgə «kapalət» boloŋan Θz Roḫinimu ata kildi.□ ■ 6 Xuning bilən biz ḫəmixə yurəklik bolimiz; ḫəmdə tenimizdə makan tutkinimizda Rəbdin neri boloŋan musapir bolimiz dəp bilimiz 7 (qünki biz kərüx sezimi bilən əməs, etikad bilən mangimiz);■ 8 biz yurəklik bolup, xuningdək təndin neri bolup Rəb bilən billə bir makanda boluxka tehimu hursənmiz. 9 Xuning bilən, məyli təndə bolayli, təndin neri bolayli, uni hursən kilixni istək-nixan kilip intilimiz. 10 Qünki təndə kiloŋan əməllirimizni, yahxilik bolsun, yamanlik bolsun, ḫərbirimizgə kayturuluxi üqün Məsiḫning sorak təhti aldida ḫazir boluximiz lazim bolidu. ■ 11 Xuning bilən Rəbning dəḫxitini bilgənlikimiz üqün, insanlarni ixəndürüxkə

□ **4:11 «qünki Əysaning ḫayati əlidioŋan ətlirimizdə ayan kilinsun üqün, tirik kaloŋan bizlər ḫərdaim əlümgə tapxurulmakṭimiz» —** «əlümgə tapxurulmakṭimiz» — Huda təripidin, əlwəttə. ■ **4:11** Zəb. 44:22; Mat. 5:11; Rim. 8:36; 1Kor. 4:9; 15:49; Kol. 3:4. □ **4:12 «Xuning bilən bizdə əlüm ixləwatidu, əmma ḫayat silərdə ixləwatidu» —** muxu muḫim prinsip tooŋruluk «koxumqə səz»imizni kərüng. □ **4:13 «Mən ixəndim, xunga səz kildim» —** «Zəb.» 116:10. **«iman-ixənqtiki roḫka igə bolup, bizmu ixənduk wə xuning bilən səz kilimiz» —** «səz kilimiz» — demək, hux həwərni jakarlaymiz. ■ **4:13** Zəb. 116:10 ■ **4:14** Rim. 8:11; 1Kor. 6:14. ■ **4:15** 2Kor. 1:11. □ **4:16 «gərqə taxki insanlikimiz solaxsimu, dərḫəkikət iqki insanlikimiz kündin-küngə yengilanmakta» —** «taxki insanlikimiz» adəmning jan-tenini, «iqki insanlikimiz» adəmning kəlb-roḫini, iqki dunyasini kərsitidu. Grek tilida «taxki insanimiz» wə «iqki insanimiz» deyilidu. ■ **4:17** Zəb. 30:5; Mat. 5:12; Rim. 8:18; 1Yuḫa. 3:2. ■ **5:1** 2Kor. 4:7. ■ **5:2** Rim. 8:23. ■ **5:3** Wəḫ. 3:18; 16:15. ■ **5:4** Rim. 8:11; 1Kor. 15:53. □ **5:5 «U bizgə «kapalət» boloŋan Θz Roḫinimu ata kildi» —** «Θz Roḫi» grek tilida pəkət «Roḫ» bilən ipadilinidu. «Kapalət» tooŋruluk 1:22diki izaḫatni kərüng. ■ **5:5** Rim. 8:16; 2Kor. 1:22; əf. 1:13; 4:30. ■ **5:7** 1Kor. 13:12; 2Kor. 3:18. ■ **5:10** Zəb. 62:12; Yər. 17:10; 32:19; Mat. 16:27; 25:32; Rim. 2:6; 14:10,12; 1Kor. 3:8; Gal. 6:5; Wəḫ. 2:23; 22:12.

tiriximiz; lekin biz Hudaoƣa oquķ-axkarimiz, xuningdək silərning wijdaninglardimu axkarə tonulsaķ dəp ümid ķilimən.□

Inaķlikķa kəltürüx hizmiti

12 Biz ħazir əzimizni ķaytidin silərgə təwsiyə ķiloƣinimiz yoķ, bəlki pəķət silərdə ķəlbdiki ixlardin əməs, taxķi ķiyapəttin pəhirlinidioƣanlaroƣa bərgüdək jawab bolsun dəp, silərgə bizlərdin pəhirlinix imkaniyitini yaritip beriwatimiz. □ ■ 13 Qünki iq-iqimizgə sioƣmay ķaloƣan bolsaķmu Huda aldida xundaķ bolduķ, salmaķ bolsaķmu silər üqün xundaķ bolimiz. □ 14 Qünki Məsiħning muħəbbiti bizni *xundaķ ķilixķa* ündəydu; qünki biz birsi ħəmməylən üqün əldi, xunga ħəmməylənnimu əldi, dəp ħesablaymiz. □ 15 Wə U ħəmməylənni dəp əldi, buningdin məķsət, ħayat boloƣanlar əzliri üqün əməs, bəlki ularni dəp əlüp tirilgüqi üqün yaxixi üqündur.■

16 Xuning bilən biz buningdin keyin ħeqkimni insanlarqə tonumaymiz; ħətta biz Məsiħni insanlarqə tonuoƣan bolsaķ, buningdin keyin uni yənə xundaķ tonumaymiz. □ ■ 17 Xunga əmdi birsi Məsiħdə bolsa, u yengi bir yaritiloƣuqidur! Kona ixlar ətüp, mana, ħəmmə ix yengi boldi! ■ 18 Wə barliķ ixlar Hudadindur; U bizni Məsiħ arķiliķ Əzigə inaķlaxturdi, xundaķla bizgə inaķlaxturux hizmitini tapxurdi: — □ ■ 19 demək, Huda Məsiħdə adəmlərning itaətsizliklirini ularning əyibi bilən ħesablaxmay, aləmni Əzigə inaķlaxturdi; xuningdək bizgə inaķlaxturux həwirini amanət ķilip tapxurdi. ■ 20 Xunga huddi Huda biz arķiliķ *adəmlərdin inaķlikķa kelixni* ətünginidək, biz Məsiħkə wakalitən əlqilərdurmiz; Məsiħning ornida «Hudaoƣa inaķlaxturuloƣaysilər!» dəp ətünimiz. ■ 21 Gunaħķa ħeq tonux bolmioƣan kixini Huda bizni dəp gunaħning əzi ķildi; məķsiti xuki, bizning Uningda Hudaning ħəķķaniyliķi boluximiz üqündur.□ ■

□ **5:11 «biz Hudaoƣa oquķ-axkarimiz, xuningdək silərning wijdaninglardimu axkarə tonulsaķ dəp ümid ķilimən» —** «Hudaoƣa oquķ-axkarimiz, xuningdək silərning wijdaninglardimu axkarə tonulsaķ». Demək, Pawlus wə baxķa rosullar dunyadikikilərgə anqə tonux əməs, ularning ħəķiķiy salaħiyiti, ularda boloƣan Məsiħning Muķəddəs Roħimu dunyadikikilərgə anqə tonux əməs, xunga ularoƣa Məsiħning ħər adəmni sorakķa tartidioƣanliķi tooƣruluķ ixəndürüxning zərüriyiti bar. Lekin Huda bizni obdan bilidu wə (silər Hudaning adəmliri boloƣandin keyin) silərmu bizni obdan qüxənsənglar kerək, dəydu. □ **5:12 «…taxķi ķiyapəttin pəhirlinidioƣanlaroƣa bərgüdək jawab bolsun dəp, silərgə bizlərdin pəhirlinix imkaniyitini yaritip beriwatimiz» —** «taxķi ķiyapitidin pəhirlinidioƣanlar bərgüdək jawab bolsun dəp…» — Pawlus ħazir Korinttiki jamaəttə kərüngən «sahta rosullar»ni tiloƣa elip, əzi üstidin ərz ķiloƣan bu kixilərgə jawab berix üqün Korinttiki ķerindaxlaroƣa əzining wə ħəmkarlirining hizmətlirining roħiy maħiyitini azraķ axkarilap kərsətməkqi. ■ **5:12** 2Kor. 3:1; 10:8. □ **5:13 «Qünki iq-iqimizgə sioƣmay ķaloƣan bolsaķmu Huda aldida xundaķ bolduķ, salmaķ bolsaķmu silər üqün xundaķ bolimiz» —** munu ayəttə Pawlus, xübħisizki, (yuķirida eytiloƣandək) awwal əzining wə ķerindaxlarning «ķəlbdiki ixlar», yəni əng əħmiyətlik ixlar tooƣruluķ səzləydu. U keyinrək «kərünüx»tiki ixlarning, yəni «taxķi ķiyapət»ning ixlirioƣa ətidu. Əməliyəttə «iq-iqimizgə sioƣmay ķaloƣan bolux» Hudaning zor uluoƣluķi, exip taxķan xapaitigə ķarap insanning huxalliķtin boloƣan normal inkasi bolux kerəkoƣu, dəymiz. Əmma baxķa kixilər bəribir hux həwərni anglixi kerək, xuningdək əz huxalliķimizoƣa ħay berip, ular üqün «salmaķ» boluximizmu kerək. □ **5:14 «birsi ħəmməylən üqün əldi» —** Məsiħni kərsitidu. **«qünki biz birsi ħəmməylən üqün əldi, xunga ħəmməylənnimu əldi, dəp ħesablaymiz» —** bu ajayib ayət tooƣruluķ «ķoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **5:15** Rim. 14:7; Gal. 2:20; 1Tes. 5:10; 1Pet. 4:2. □ **5:16 «ħətta biz Məsiħni insanlarqə tonuoƣan bolsaķ…» —** «insanlarqə» grek tilida «ətlər boyiqə». **«xuning bilən biz buningdin keyin ħeqkimni insanlarqə tonumaymiz; ħətta biz Məsiħni insanlarqə tonuoƣan bolsaķ, buningdin keyin uni yənə xundaķ tonumaymiz» —** bu ajayib ayət tooƣruluķmu «ķoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **5:16** Mat. 12:50; Yħ. 15:14; Gal. 5:6; 6:15; Kol. 3:11. ■ **5:17** Yəx. 43:18; Wəħ. 21:5. □ **5:18 «wə barliķ ixlar Hudadindur» —** yaki «wə bu barliķ ixlar Hudadindur». ■ **5:18** Kol. 1:20; 1Yuħa. 2:2; 4:10. ■ **5:19** Rim. 3:24,25; Kol. 1:20. ■ **5:20** 2Kor. 3:6. □ **5:21 «gunaħķa ħeq tonux bolmioƣan kixi» —** Məsiħ. **«məķsiti xuki, bizning Uningda Hudaning ħəķķaniyliķi boluximiz üqündur» —** «Uningda» — Məsiħdə, əlwəttə. ■ **5:21** Yəx. 53:9,12; Rim. 8:3; Gal. 3:13; 1Pet. 2:22; 1Yuħa. 3:5.

6

Hudaning japa-muxəkkət tartkuqi əlqiliri bolux

1 Əmdi *Hudaning* həmkarliri süpitidə silərdin Uning mehir-xəpkitini qobul kilip
turup uni bikaroŋa kətküzmənglar dəp ətünimiz■ 2 (günki u: «Xapaət kərsitilidioŋan
bir pəyttə duayingni ijabət kilixni bekitkənmən, nijat-kutulux yətküzülidioŋan bir
künidə Mən sanga yardəmdə boluxumni bekitkənmən» — dedi. Mana, hazir bolsa
«xapaət kərsitilidioŋan yahxi pəyt»; mana, hazir «nijat-kutulux küni»dur!).□ ■
3 *Rəbning* hizmitigə daoŋ kəltürülmisun dəp heqkandak ixta heqkimning imanioŋa
tosaloŋuluk kilmaymiz;■ 4 bəlki hərbir ixta özimizni Hudaning hizmətkarliri süpitidə
nəmunə kilip yürimiz; zor qidamlik bilən, jəbir-zulumlarda, japa-muxəkkətlərdə,
besim-kistakларda,■ 5 kamqa yarilirida, zindanlarda, kozoŋilang-topilanglar iqidə,
eoŋir mehnətlərdə, tünəxlərdə, roza tutuxlarda,□ 6 paklik bilən, bilimlər bilən,
səwr-takətlik bilən, mehribanliklar bilən, Mukəddəs Roh bilən, sahtiliksiz mehir-
muhəbbət bilən, 7 həkikətning söz-kalami bilən, Hudaning küq-kudriti bilən,
həkkaniylikning ong-sol kollardiki koralliri bilən,□ 8 həm izzət-xöhrəttə həm
hakarət iqidə, töhmət həm təriplinixlər iqidə *özimizni Hudaning hizməkarliri
süpitidə namayan kilduk*; yaloŋanqilar dəp karaloŋan bolsakmu səmimiy-sadik
bolup, 9 namsiz bolduk-yu, əmma məxhormiz; öləy dəp kalduk-yu, əmma mana,
hayatturmiz; tərbiyidə jazalanduk-yu, əmma ölümgə məhkum kilinmiduk; □ ■
10 dərd-öləm tarttuk-yu, əmma daim xad-huramlikta turimiz; namrat boloŋinimiz
bilən, əmma köp adəmlərni bay kiloŋuqimiz; heqnemimiz yok boloŋini bilən, əmma
həmmigə igidarmiz.□
11 Silərgə oquk-yoruk sözliduk, əy Korintliklar, bizning baoŋrimiz silərgə kəng eqildi!
□ 12 Silər biz tərəptin kisiloŋan əməs, lekin öz iq-baoŋringlarning tarlikidin kisilisilər;
13 əmdi adil almaxturuxta bolup — (öz pərzəntlirimgə sözligəndək sözləymən) —
baoŋringlarni bizgimu kəng eqinglar.■

Karangoŋulukka həmrah bolmanglar

14 Etikadsizlar bilən bir boyunturukka qetilip təngsizliktə bolmanglar; qünki
həkkaniylik wə kəbihlik otturisida kandakmu ortaklik bolsun? Yorukluking

---

■ **6:1** 1Kor. 3:9; Ibr. 12:15. □ **6:2** **«xapaət kərsitilidioŋan bir pəyttə duayingni ijabət kilixni bekitkənmən, nijat-kutulux yətküzülidioŋan bir künidə mən sanga yardəmdə boluxumni bekitkənmən»** — «Yəx.» 49:8. ■ **6:2** Yəx. 49:8. ■ **6:3** Rim. 14:13; 1Kor. 10:32. ■ **6:4** 1Kor. 4:1; 2Kor. 11:23. □ **6:5** **«tünəxlərdə»** — demək «tünəp dua kilixlarda». Baxka birhil tərjimisi «uykusizliklarda». □ **6:7** **«...həkkaniylikning ong-sol kollardiki koralliri bilən...»** — bəlkim zərb kilidioŋan həm koodaydioŋan rohiy korallarni kərsitidu. □ **6:9** **«namsiz bolduk-yu, əmma məxhormiz»** — dunyadiki «məxhor»lardin bolmisimu, lekin Huda, pərixtilər wə jamaətlər təripidin məxhordur, degən mənidə dəp karaymiz. **«tərbiyidə jazalanduk-yu, əmma ölümgə məhkum kilinmiduk»** — «tərbiyidə jazalanduk-yu...» degənlik baxka bir tərjimisi «dərrə-kamqa yeduk-yu ...». Bu muhim söz tooŋruluk «koxumqə söz»imizni kərüng. ■ **6:9** Zəb. 118:18; Yəx. 26:19. □ **6:10** **«namrat boloŋinimiz bilən, əmma köp adəmlərni bay kiloŋuqimiz; heqnemimiz yok boloŋini bilən, əmma həmmigə igidarmiz»** — «namrat boloŋinimiz bilən,... heqnemimiz yok boloŋini bilən,...» — Pawlus wə baxka rosullar bu dunyaning közkarixidin karioŋanda xundak kərüngən bolsimu, ular hərgiz özlirini undak hesablimaydu, bəlki özlirini həkikiy baylar (mənggülük baylikларoŋa igə) dəp sanaytti. □ **6:11** **«Silərgə oquk-yoruk sözliduk, əy Korintliklar,...»** — grek tilida «Aoŋzimiz silərgə oquk, i Korintliklar,...». ■ **6:13** 1Kor. 4:14.

ķarangoǫuluķ bilən ķandaķ ḥəmraḥliķi bolsun? □ ■ 15 Məsiḥning Belial bilən nemə inaķliķi bolsun? Ixəngüqining ixənmigüqi bilən ķandaķ ortaķ nesiwisi bolsun? □ 16 Hudaning ibadəthanisining butlar bilən ķandaķ birliki bolsun? Qünki silər tirik Hudaning ibadəthanisidursilər — Hudaning: «Mən ularda turimən, ularning arisida yürimən; ularning Hudasi bolimən wə ular Mening həlķim bolidu» deginidək *silər Uning ibadəthanisidursilər*; □ ■ 17 Xuning üqün «Ularning arisidin qiķip ketinglar, Manga ayrilinglar», — dəydu Rəb, — «ḥeq napak nərsigə təgküqi bolmanglar», «xundila Mən silərni ķobul ķilimən», □ ■ 18 wə: «Mən silərgə Ata bolimən, silər Manga ooǫul-ķizlirim bolisilər» — dəydu Ḥəmmigə Ķadir boloǫan Rəb.□ ■

7

1 Əmdi bu wədilərgə muyəssər boloǫandin keyin, i səyümlüklər, əzimizni ətlərdiki ḥəm roḥtiki ḥərhil paskinilikтin tazilap, Hudaning ķorķunqida əzimizdə *ayan ķilinoǫan* pak-muķəddəslikni kamalətkə yətküzəyli.

Bizni ķobul ķiloǫaysilər!

2 Bizni ķobul ķiloǫaysilər! Biz ḥeqkimgə ziyan-zəhmət yətküzmiduķ, ḥeqkimni nabut ķilmiduķ, ḥeqkimdin paydilanmiduķ.□ 3 Muxularni dəp, silərni əyibliməkqi əməsmən; qünki mən yuķirida eytķinimdək, silər ķəlbimizdidursilərki, biz silər bilən billə ələüxkə, silər bilən billə yaxaxķa təyyarmiz.■ 4 Silərgə baoǫlioǫan ixənqim zor, silərdin boloǫan pəhrim zor; xuning üqün rioǫbət-təsəlligə tolduruldum, barliķ japa-müxkülqiliklirimizdə huxalliķim exip taxti.■

5 Qünki bərḥək, Makedoniyəgə kirginimizdimu ətlirimiz ḥeq aram tapalmay, ḥərtərəptin ķisilip ķalduķ; sirtimizda jedəl-kürəxlər, iqimizdə ķorķunqlar bar idi.■ 6 Əmma qüxkünlərgə rioǫbət-təsəlli bərgüqi Huda bizgə Titusning kelixi arķiliķ rioǫbət-təsəlli bərdi;■ 7 tapķan rioǫbət-təsəllimiz pəķət uning kelixi arķiliķla əməs, bəlki uning silərdin tapķan rioǫbət-təsəllisi arķiliķmu boldi; qünki u silərning *bizgə* zariķip təlmürgininglarni, silərning ḥəsritinglarni, silərning manga boloǫan ķizoǫin

---

□ **6:14 «Etiķadsizlar bilən bir boyunturuķķa qetilip təngsizliktə bolmanglar»** — «Ķan.» 22:10də «Exək wə kalini bir boyunturuķķa təng ķoxmanglar» deyilidu. Təngsizlik boloǫaqķa, ixəngən adəm wə ixənmigən adəm təng yük tartmaydu, ḥətta bir-biridin baxķa yənülüxkə tartidu. Bu səzlər pəķət nikaḥķila baoǫliķ əməs, türlük əḥwallarda etiķadsiz adəm bilən «ḥəmboyunturuķ» bolux qong qataķlarni qiķiridu, degənliktur. **«...ḥəķķaniylik wə ķəbiḥlik otturisida ķandaķmu ortaķlik bolsun?»** — «ķəbiḥlik» grek tilida «ķanunsizlik», əmma bu «ķanun» ḥəkümətningki əməs, Hudaning ḥəķķaniy tələplirini kərsitidu. ■ **6:14** Ķan. 7:2; 1Sam. 5:1, 2; 1Pad. 8:21; 1Kor. 5:9; 10:21; Əf. 5:11 □ **6:15 «Məsiḥning Belial bilən nemə inaķliķi bolsun?»** — «Belial» degənning ibraniy tilidiki mənisi «ərziməs, osal» bolup, Xəytanning yənə bir ismi bolidu. □ **6:16 «Mən ularda turimən, ularning arisida yürimən; ularning Hudasi bolimən wə ular Mening həlķim bolidu»** — «Law.» 26:12 wə «Yər.» 28:32, «Əz.» 32:27ni kərüng. ■ **6:16** Mis. 29:45; Law. 26:11-12; Yər. 32:38; Əz. 37:27; 1Kor. 3:16; 6:19; 10:7, 14; Əf. 2:21; Ibr. 3:6; 1Pet. 2:5 □ **6:17 «Ularning arisidin qiķip ketinglar, manga ayrilinglar... ḥeq napak nərsigə təgküqi bolmanglar»** — «Yəx.» 52:11ni kərüng. Əslidə bu səzlər Israiloǫa Babil imperiyəsidiki kəyp-sapa wə butpərəslikni taxlap qiķixi üqün eytiloǫan. **«xundila Mən silərni ķobul ķilimən»** — «Əz.» 20:41ni kərüng. ■ **6:17** Yəx. 52:11; Əz. 20:34,41; Wəḥ. 18:4. □ **6:18 «Mən silərgə Ata bolimən, silər Manga ooǫul-ķizlirim bolisilər»** — Təwrat, «2Sam.» 7:14, «Yəx.» 43:6, «Yər.» 31:9ni kərüng. ■ **6:18** 2Sam. 7:8,14 □ **7:2 «...ḥeqkimni nabut ķilmiduķ»** — bəlkim ḥəm iķtisadiy jəḥəttin ḥəm etiķad jəḥətidin eytilidu. ■ **7:3** 2Kor. 6:11,12,13. ■ **7:4** Mat. 5:12; Ros. 5:41; Fil. 2:17; Kol. 1:24. ■ **7:5** Ros. 16:19,23. ■ **7:6** 2Kor. 1:4.

οqəmhorluqunglarni eytip bərdi; xuning bilən mən tehimu huxallandim.□ 8 Qünki gərqə mən silərni hetim bilən azablioqan bolsammu, mən ḥazir uningdin puxayman qilmaymən; lekin əslidə mən xu hetimning silərni azablioqinini kərüp puxayman qiloqanidim (əməliyəttə, silərning azablinixinglar qiskioqinə bir məzgilla boloqan). 9 Əmma ḥazir xadlinimən — azablanoqininglardin əməs, bəlki xu azabning silərni towa qilduroqanliqidin xadlinimən; qünki silərning azablinixinglar Hudaning yolida idi; xuning bilən silər bizdin ḥeq ziyan tartmidinglar. 10 Qünki Hudaning yolida boloqan azab-qayoqu adəmni ḥərgiz puxayman qilmaydioqan nijatqa baxlaydioqan towioqa elip baridu; əmma bu dunyadiki azab-qayoqu adəmni ölümgə elip baridu. ■ 11 Qünki mana, dəl muxu ix, yəni Hudaning yolida azablinixinglar, silərgə xunqə kəp əstayidillik, özliringlarni əyibtin nəqədər halas qilix, xunqə kəp oqəzəp, xunqə kəp qorqunq, xunqə kəp təqəzzarlik, xunqə kəp qizoqinlik wə jazalaxqa xunqə təyyar boluxni elip kəldi! Silər bu ixning ḥər təripidə özünglarning əyibtin halas boluxunglarni ispatlidinglar.□

12 Əmdi silərgə *xu* hətni yazoqan bolsammu, u hətni ziyan-zəhmət qiloquqi kixi üqün əməs, yaki ziyan-zəhmət qilinoquqi kixi üqün əməs, bəlki Huda aldida bizgə boloqan kənglünglardiki qizoqinlikning aranglarda ayan boluxi üqün yazdim. □ 13 Bu səwəbtin biz rioqbət-təsəlligə erixtuq. Wə rioqbət-təssəllimiz üstigə biz Titusning huxalliqi tüpəylidin tehimu zor xadlanduq; qünki uning roḥi silər təripinglardin yengilandi. 14 Qünki mən silər tooqranglarda birər ixta pəhirlinip mahtioqan bolsam, u ixta ḥeq hijil qaldurulmidim; bəlki silərgə eytqanlirimizning ḥəmmisi ḥəqiqət boloqinidək, bizning Titusqa silərni pəhirlinip mahtiximizmu ḥəqiqət bolup ispatlandi. 15 U silərning itaətmənlikinglarni, silərning uningdin qandaq əymәngən wə titrigən ḥalda uni qarxi aloqininglarni əsliginidə, uning silərgə baoqlioqan iq-baoqridiki muḥəbbətliri tehimu exip taxidu. 16 Mən silərgə ḥərbir ixta ixənqim kamil boloqanliqidin xadlinimən.

8

Muqəddəs bəndilər üqün ianə qilix

1 Əmma, i qerindaxlar, biz silərgə Hudaning Makedoniyədiki jamaətlərgə beoqixlioqan meḥir-xəpqitini ayan qilmaqqimiz; 2 ular zor eoqir japa-muxəqqəttə sinaloqinida, qattiq namrat əḥwalda exip taxqan xadliqi bilən ularning oquq qolluqining bayliqi uroqup qikti; 3 qünki ularning küqining bariqə, ḥətta küqidin artuq həyr-sahawət qiloqanliqioqa özüm guwaḥ. Ular ihtiyari bilən xundaq qilip, 4 bizdin muqəddəs bəndilərgə xu yardəmdə boluxning bəhtigə wə xeriklikigə muyəssər boluxni qattiq ətündi;■ 5 xundaq qilip, ular kütkinimizdək əməs, ümid

□ **7:7 «qünki u silərning bizgə zariqip təlmürgininglarni… eytip bərdi»** — «silərning bizgə zariqip təlmürgininglar» degən sözlərdə «bizgə» degənni kirgüzduq. Ularning «zariqip təlmürgini» Hudaoqa boluximu mumkin idi. **«silərning ḥəsritinglarni, silərning manga boloqan qizoqin oqəmhorluqunglarni…»** — Korintliqlarning ḥəsrətliri qatarliqlar rosul Pawlusning ilgiriki bir hetidiki əyibni (2:4) qobul qiloqanliqi tüpəylidin idi. ■ **7:10** 2Sam. 12:13; Mat. 26:75; Luqa 18:13. □ **7:11 «Hudaning yolida azablinixinglar… silərgə…xunqə kəp oqəzəp, xunqə kəp qorqunq, … elip kəldi!»** — muxu yərdə «oqəzəp» bolsa bəlkim gunaḥ sadir qiloqan kixining qilmixioqa, xundaqla özlirining bu ixta jawabkar əməslikigə qaritiloqanidi. «Xunqə kəp qorqunq» bolsa Hudadin boloqan qorqunq. **«jazalaxqa xunqə xunqə təyyar bolux»** — öz gunaḥida qing turup towa qilixni rət qiloqan qerindaxlarni jamaəttin qikiriwetixni kərsitidu. □ **7:12 «bəlki Huda aldida bizgə boloqan kənglünglardiki qizoqinlikning aranglarda ayan boluxi üqün yazdim»** — baxqa bir kəqürmisi boyiqə «bəlki bizning Huda aldida silərgə boloqan qizoqinliqimizning ayan boluxi üqün yazdim». Əmma keyinki ayətlərni (13-16) wə 8:7ni kərgəndə, biz aloqan kəqürmisi tooqridur. ■ **8:4** Ros. 11:29; Rim. 15:26; 1Kor. 16:2; 2Kor. 9:1.

ḳiloɳinimizdin exip өzlirini awwal Rəbgə, andin Hudaning iradisi bilən bizgimu beoɳixlidi; 6 xunga, Titus silərdə *bu* meḫribanliḳni baxlioɳanikən, biz Titustin silərni buningoɳa nesipdax ḳilip uni ada ḳilixḳa өtünduḳ.
7 Əmma silər ḫər tərəptə, yəni ixənqtə, səzdə, bilimdə, toluḳ əstayidilliḳta ḫəm bizgə boloɳan meḫir-muḫəbbitinglarda əwzəl boloɳininglardək, muxu meḫirlik ixtimu өzünglarni əwzəl kөrsitinglar.□ 8 Mən bu gəp bilən silərgə buyruḳ ḳilmaḳqi əməsmən, bəlki baxḳilarning ḳizoɳinliḳi arḳiliḳ muḫəbbitinglarning ḫəḳiḳiylikini ispatlimaḳqimən. 9 Qünki silər Rəbbimiz Əysa Məsiḫning meḫir-xəpḳitini bilisilər — gərqə u bay bolsimu, silərni dəp yoḳsul boldiki, silər uning yoḳsulluḳi arḳiliḳ beyitilisilər. 10 Mən bu tooɳruluḳ pikrimni otturioɳa ḳoyimən — bu silərgə paydiliḳ, qünki silər aldinḳi yilila ianə ḳilixta wə xuningoɳa iradə baoɳlaxta yahxi baxlidinglar. □ 11 Əmdi ḫazir uni ada ḳilinglar; ḳizoɳin iradə baoɳlioɳininglardək, bar dunyayinglar bilən xu ixḳa əməl ḳilinglar. 12 Qünki *həyr-sahawətkə* bəl baoɳlioɳuqioɳa nisbətən, sowoɳining Hudaoɳa yarioɳudək boluxi ḳolida yoḳḳa əməs, bəlki ḳolida barioɳa baoɳliḳtur. ■ 13 Qünki bu baxḳilarning yükini yeniklitimən dəp, өzünglarni ḳiynanglar deginim əməs, 14 bəlki silərdə artuḳ boloɳini ḫazirqə ularning kəm yerini tolduroɳinidək, *künlərning biridə* ularda artuḳ boloɳini silərning kəm yeringlarni tolduridu; xuning bilən tənglixidu. 15 Huddi *muḳəddəs yazmilarda*: «Kөp yioɳḳanlarningkidin exip ḳalmidi, az yioɳḳanlarningmu kəmlik ḳilmidi» dəp yezioɳandək boloɳay.□ ■

Titusning wə hizmətdaxlirining wəzipisi

16 Əmma Titusning ḳəlbigə silərgə boloɳan kөyümümgə ohxax kөyümni saloɳan Hudaoɳa təxəkkürlər boloɳay; 17 qünki u dərḫəḳiḳət bizning iltimasimizni ḳobul ḳiloɳini bilən, өzining silərgə küqlük kөyümi boloɳaqḳa, u өzlükidin yeninglaroɳa bardi; 18 əmma biz uningoɳa barliḳ jamaətlər arisida hux həwər hizmitidə təripləngən ḳerindaxni ḫəmraḫ ḳilip əwəttuḳ; 19 xuningdək u pəḳət xu tərəptila əməs, bəlki jamaətlər təripidin bu həyrlik ixta bizgə ḫəmsəpər boluxḳa talliwelinoɳanidi. Əmdi biz bu həyr-sahawətni bolsa, Rəbning xan-xəripini ḫəm yardəmdiki ḳizoɳinliḳimizni kөrsitix üqün uni yətküzüx hizmitidə bolimiz; 20 xundaḳ ḳilip biz bu mol sowoɳini məs'ul bolup yətküzüxtə ḫərḳandaḳ adəmning bizning üstimizdin təḫmət ḳilmasliḳi üqün eḫtiyat ḳilimiz. 21 Qünki biz pəḳət Rəbning aldidila əməs, bəlki insanlarning kөz aldidimu iximizni durus ḳilixḳa kөngül bəlüp keliwatimiz. □ ■ 22 Biz yənə ular bilən billə kөp ixlarda intayin əstayidilliḳi nuroɳun ḳetim ispatlanoɳan ḳerindaxni əwətməkqimiz; ḫazir uning silərgə baoɳlioɳan zor ixənqi tüpəylidin uning intayin əstayidilliḳi tehimu küqlük boldi. 23 Titus tooɳruluḳ soallar bolsa u mening ḫəmraḫim wə hizmitinglarda boloɳan ḫəmkarimdur; baxḳa ikki ḳerindiximiz bolsa, ular jamaətlərning əlqiliri, Məsiḫning xan-xəripidur. 24 Xunga, jamaətlərning kөz aldida muḫəbbitinglarning ispatini, xundaḳla bizning silərdin pəhirlinixlirimizning bikar əməslikini ularoɳa kөrsitinglar.

□ **8:7 «bizgə boloɳan meḫir-muḫəbbitinglarda...»** — baxḳa bir kөqürülmidə: «bizning silərgə boloɳan meḫir-muḫəbbitimizdə...» deyilidu (bu kөqürmə tooɳra bolsa mənisi bəlkim: «bizning silərgə boloɳan meḫir-muḫəbbitimizdin ilḫam-təsəlli aloɳanliḳinglar»ni kөrsətsə kerək). □ **8:10 «silər aldinḳi yilila ianə ḳilixta wə xuningoɳa iradə baoɳlaxta yahxi baxlidinglar»** — «1Kor.» 16:2ni kөrüng. ■ **8:12** Pənd. 3:28; Mat. 12:43; Luḳa 21:3; 1Pet. 4:10. □ **8:15 «Kөp yioɳḳanlarningkidin exip ḳalmidi, az yioɳḳanlarningmu kəmlik ḳilmidi»** — «Mis.» 16:18. ■ **8:15** Mis. 16:18. □ **8:21 «Qünki biz pəḳət Rəbning aldidila əməs, bəlki insanlarning kөz aldidimu iximizni durus ḳilixḳa kөngül bəlüp keliwatimiz»** — Təwrat, «Pənd.» 3:4ni kөrüng. ■ **8:21** Rim. 12:17.

9

Sowni təyyarlax — sehiy boluxқa ündəx

1 Qünki muқəddəs bəndilərning bu yardəm hizmiti tooqruluқ silərgə yənə yezix-
imning ҳajiti yoқ.■ 2 Qünki mən silərning bu ixқa қattiқ bəl baoqlioqininglarni
bilimən; mən bu tooqruluқ: Ahayadikilər ətkən yildin beri həyr-sədiқə berixkə təyyar
turuwatidu, dəp Makedoniyədiki *қerindaxlaroqa* pəhirlinip mahtap kəlməktimən,
xuning bilən silərning қizoqinliқinglar ularning kəpinqisining *həyr-sədiқə berixigə*
türtkə boldi.□ 3 Lekin қerindaxlarni əwətixtiki məқsitim silərning tooqranglarda
pəhirlinip mahtiximning bu ixlarda biҳudə ix bolup қalmasliқi, silərning degin-
imdək təyyar bolup turuxunglar üqündur.□ 4 Mubada Makedoniyədikilər mən bilən
billə baroqinida, silər təyyarliқsiz bolsanglar, bu ixənqimiz wəjidin biz hijalətkə
қaldurulimiz, silər səzsiz xundaқ bolisilər. 5 Xu səwəbtin mən қerindaxlardin yen-
inglaroqa berip silərdin bu wədə қiloqan həyrlik ixni aldin'ala təyyarlap püttürüxini
ətünüxni zərür dəp ҳesablidim; xundaқla bu silərdin birər nərsəündüriwelix
bolmisun, bəlki meҳribanliқinglardin bolsun. 6 Əmma buni *əsləngla*r: Behilliқ bilən
az terioqan az alidu, oquқ қolluқ bilən terioqini mol alidu.□ ■ 7 Ҳər adəm ҳeq қiynilip
қalmay yaki məjburən əməs, bəlki əz kənglidə pükkiniqə bərsun; qünki Huda
huxalliқ bilən bərgüqini yahxi kəridu.■ 8 Əmma Huda ҳərbir iltipat-xapaətni silərgə
exip taxturuxқa қadirdur; xuning bilən silər ҳərdaim ҳərtərəptə ҳər eҳtiyajқa
təyyar қuwwətlinisilər, kəngriqiliktə turup қolliringlar ҳərhil güzəl ixқa yetidu.□
9 *Muқəddəs yazmilarda* pütülginidək: —
«U əziningkini tarқatқan,
U yoқsullaroqa sədiқə bərgən;
Uning ҳəққaniyliқi mənggügə turidu».□ ■
10 Əmdi terioquqioqa terioqili uruқ, yegili nan ata қiloquqi silərning teriydioqan
uruқliringlarni təminləp mol қilidu, ҳəққaniyliқinglarning ҳosul-mewilirini
kəpəytidu. □ 11 Xuning bilən silər ҳərқandaқ əҳwalda қoli oquқ boluxқa ҳər
tərəptə beyitilisilər, xuningdək bu ix biz arқiliқ Hudaoqa kəp təxəkkürlərni elip
baridu; □ 12 qünki bu həyrlik hizmətni ada қilix pəқət muқəddəs bəndilərning
ҳajətlirini қandurupla қalmay, kəp kixilərning Hudaoqa yətküzgən təxəkkürlirini
exip taxturidu. □ 13 Bu yardəm hizmiti əzliringlarning Məsiҳning hux həwirini
etirap қilixinglardiki mewə boloqan itaətmənlikinglaroqa dəlil-ispat bolidu, xun-
daқla silərning muxu *ҳajətmən* bəndilərgə, xundaқla barliқ adəmlərgə kərsətkən
oquқ қolluқ sehiyliқinglardin ular Hudani uluqlaydu. 14 Wə Hudaning silərdə

■ **9:1** Ros. 11:29; Rim. 15:26; 1Kor. 16:2; 2Kor. 8:4. □ **9:2** «mən bu tooqruluқ: Ahayadikilər ətkən yildin beri həyr-sədiқə berixkə təyyar turuwatidu, dəp ... pəhirlinip mahtap kəlməktimən» — Korint xəҳiri Ahaya əlkisidə idi. □ **9:3 «қerindaxlarni əwətixtiki məқsitim...»** — «қerindaxlar» yəni Titus ҳəm yuқirida tiloqa elinoqan ikki қerindax. □ **9:6 «oquқ қolluқ bilən terioqini mol alidu»** — yaki «bərikətləp terioqini bərikətlinip alidu». ■ **9:6** Pənd. 11:24; Gal. 6:7. ■ **9:7** Mis. 25:2; 35:5; Қan. 15:7; Rim. 12:8. □ **9:8 «kəngriqiliktə turup қolliringlar ҳərhil güzəl ixқa yetidu»** — «kəngriqiliktə turup» grek tilida «exip taxқinlinip» dəp ipadilinidu. □ **9:9 «U əziningkini tarқatқan, u yoқsullaroqa sədiқə bərgən; uning ҳəққaniyliқi mənggügə turidu»** — «Zəb.» 112:9. ■ **9:9** Zəb. 112:9 □ **9:10 «Əmdi terioquqioqa terioqili uruқ, yegili nan ata қiloquqi silərning teriydioqan uruқliringlarni təminləp mol қilidu,...»** — «teriydioqan uruқliringlar» ҳərhil kəqmə mənidə bolup, «ҳajətmənlərgə tehimu mərdlikBilən həyrlik қilix pursətliri», «baxқilaroqa yahxiliқ қilix pursətliri» degəndək mənilərni əz iqigə alidu. Bularning «mewiliri» bolsa, baxқilarni etiқadқa kəltürüx, etiқadqilarni rioqbətləndürüx қatarliқ ҳərhil esil nətijilərni kərsitidu — 11-12-ayətni kərüng. □ **9:11 «Xuning bilən silər ҳərқandaқ əҳwalda қoli oquқ boluxқa ҳər tərəptə beyitilisilər, xuningdək bu ix biz arқiliқ Hudaoqa kəp təxəkkürlərni elip baridu»** — ianə Yerusalemdiki etiқadqilaroqa tapxuruloqanda, ular Hudaoqa kəp təxəkkür bildüridu, əlwəttə, xundaқla baxқa jamaətlərmu u ixni anglap xundaқ қilidu. □ **9:12 «bu həyrlik hizmətni ada қilix»** — «ada қilix» muxu yərdə grek tilida: «(kaҳinlar) қurbanliқ қiloqandək ada қilix».

taxkinlatkan ajayib mehir-xəpkiti tüpəylidin, ular silər üqün dua-tilawət kiloinida, ular silərgə təlpünüp kattik seoinip əsləydu. □ 15 Uning til bilən ipadiligüsiz ajayib sowoisi üqün Hudaoǫa təxəkkür boloǫay!

10

Pawlusning rosulluk hokukini aklixi

1 Əmma özüm, silər bilən billə boloǫanda muamilisi yumxak, lekin silərdin ayriloǫanda silərgə karita kattik kolluk dəp karaloǫan mənki Pawlus Məsihning yuwax-məminliki wə mulayimliki bilən silərdin ətünümən,□ 2 — xuni tələp kilimənki, yeninglaroǫa baroǫinimda, bizni «ətlər boyiqə mangoǫanlar!» dəp guman bilən karaydioǫan bəzilərgə karita oylioǫinimdək kattik kolluk kilixka meni məjbur kilmanglar;□ 3 gərqə biz insaniy ətlərdə yürsəkmu, biz ətlər boyiqə jəng kilmaymiz.□ 4 Qünki jəng korallirimiz ətkə təwə korallar əməs, bəlki Huda təripidin koroǫan-istihkamlarni gumran kilix küqigə igə kilinoǫan korallardur;□ ■ 5 biz ular bilən bəs-munazirilərni wə Hudani tonuxka karxilixixka turoǫan hərkandak hakawur tosaloǫuni gumran kilimiz, xundakla hərbir oy-hiyallarni Məsihkə bekindurup itaət kilixka kəltürimiz;□ 6 silər toluk itaət kiloǫandin keyin, *aranglarda* kandak itaətsizlik kaloǫan bolsa bularni jazalaxka təyyarmiz.□

7 Silər pəkət köz aldinglardiki ixlaroǫila karaydikənsilər. Əgər birsi özini Məsihkə təwəmən dəp karisa, u yənə xuning üstigə oylansunki, u Məsihkə təwə boloǫiniǫa ohxax, bizmu Uningoǫa təwədurmiz.□ 8 Qünki, Rəb təripidin silərni nabut kilix üqün əməs, bəlki etikadinglarni kurux üqün bizgə amanət kilinoǫan hokukimiz tooǫruluk tehimu köp ziyadirək mahtansammu, buningda heq yərgə karap kalmaymən; 9 əmdi mən pəkət hətlərdila silərni korkatmakqi əməsmən; 10 qünki bəzilər: «Uning hətliri dərwəkə wəzinlik həm küqlük; lekin u yetip kəlgəndə salapətsiz, gepining tutami yok bolidu» deyixidu. 11 Əmdi bundak hiyal kiloǫuqilar xuni bilip koysunki, biz yirakta boloǫinimizda hətlərdiki səzimiz kandak boloǫan bolsa biz yetip baroǫinimizda əməliyitimizmu xundak bolidu.

12 Qünki biz özimizni özini kaltis qaoǫlaydioǫanlar bilən bir kataroǫa koyuxka yaki ular bilən selixturuxka petinmaymiz; xundak kixilər özlirini özlirining ölqimi bilən ölqəp, özlirini özliri bilən selixturidioǫan bolup, həkikətən əkilsizlardindur. ■ 13 Biz

---

□ **9:14 «wə Hudaning silərdə taxkinlatkan ajayib mehir-xəpkiti tüpəylidin, ular silər üqün dua-tilawət kiloǫinida, ular silərgə təlpünüp kattik seoǫinip əsləydu» —** «Rim.» 15:26-27din kərüniduki, Korinttiki (Ahayadiki) jamaətlər Pawlusning ətünüxlirini ahir kobul kilip qong ianə toplap, Yerusalemoǫa əwətkənidi. □ **10:1 «Məsihning yuwax-məminliki wə mulayimliki bilən…» —** xu dəwrdiki hərbiy ixlarda «yawax-məminlik həm mulayimlik» degənlik «kəngqilik həm rəhimdillik» degən baxka məninimu bildüridu. □ **10:2 «bizni «ətlər boyiqə mangoǫanlar!» dəp guman bilən karaydioǫan bəzilərgə karita oylioǫinimdək kattik kolluk kilixka meni məjbur kilmanglar» —** okurmənlərgə ayan boliduki, «ətlər boyiqə mangoǫanlar» degən ibarə, «insaniy (Hudaningki əməs, bəlki gunahkarlarning) köz-karaxlar boyiqə mangoǫanlar»ni bildüridu. □ **10:3 «gərqə biz insaniy ətlərdə yürsəkmu, biz ətlər boyiqə jəng kilmaymiz» —** ayəttiki «jəng» əng muhim jəng, yəni rohiy jəngni kərsitidu, əlwəttə. «Ətlər boyiqə» yukiriki izahatni kərüng. Mənisi: «Bu dunyada yaxisakmu, bu dunyaning arzu-həwəsliri boyiqə yaxaydioǫanlardək (rohiy) jəng kilmaymiz». □ **10:4 «Qünki jəng korallirimiz ətkə təwə korallar əməs, bəlki Huda təripidin koroǫan-istihkamlarni gumran kilix küqigə igə kilinoǫan korallardur» —** «ətkə təwə korallar» bolsa bu dunyaoǫa has korallar, yəni kiliq, okya katarliklarni kərsitidu. ■ **10:4** Yər. 1:10; Əf. 6:13-18. □ **10:5 «bəs-munazirilər» —** yaki «bid'ət səpsətiliri». □ **10:6 «silər toluk itaət kiloǫandin keyin» —** 5-ayəttə eytiloǫandək, Məsihkə itaət kilix, əlwəttə. **«aranglarda kandak itaətsizlik kaloǫan bolsa bularni jazalaxka təyyarmiz» —** «jazalaxka təyyar» tooǫruluk 13:2-3 wə izahatni kərüng. □ **10:7 «Silər pəkət köz aldinglardiki ixlaroǫila karaydikənsilər» —** baxka birhil tərjimisi: «Köz aldidiki ixlaroǫa obdan karap bekinglar!». ■ **10:12** 2Kor. 3:1; 5:12.

əmdi əzimizgə bekitilgən əlqəmdin ḫalkip mahtinip yürginimiz yoḳ. Biz bəlki ḫəmmini əlqigüqi Huda bizgə bekitkən hizmət dairisidiki əlqəm, yəni silərning *hizmitinglaroŋimu* yetidioŋan əlqəm bilən pəhirlinimiz. □ ■ 14 Qünki əlqimi silərning hizmitinglaroŋa yətməydioŋan kixilərdək, *hizmitinglarda boloŋinimizda* dairimizdin ḫalkip kətməymiz, qünki biz Məsiḫning hux həwirini yətküzüxtə *birinqi bolup* yeninglaroŋimu kəlduḳ. 15 Biz hizmət dairimizdin ḫalkip, baxḳilarning singdürgən japaəjirliri bilən mahtanoŋinimiz yoḳ; lekin biz silərning iman-etiḳadinglar əskənseri aranglardiki hizmitimiz bizgə bekitilgən dairimiz iqidə tehimu ziyadə kengəytilsun dəp ümid ḳilimiz; 16 xundaḳ boloŋanda, biz silərdin tehimu yiraḳ yərlərgə hux həwərni yətküzüp jakarlaydioŋan bolimiz; təyyaroŋa ḫəyyar bolup, baxḳilarning dairisidiki hizmət əjri bilən mahtinix bizgə yat. □ 17 Əmma «Pəhirlinip mahtioŋuqi bolsa Rəbdin pəhirlinip mahtixi kerək!». □ ■ 18 Qünki əzini təripligüqi əməs, bəlki Rəb təripligən kixi ḫəḳiḳətən layaḳətliktur.■

11

Əzini «rosul» dəp atiwaloŋanlardin ḫezi bolunglar!

1 *Mahtanoŋan* bu azoŋinə əhməḳliḳimoŋa səwrqan boloŋaysilər! Əmdi silər manga səwriqanliḳ ḳilip keliwatisilər. 2 Qünki mən Hudadin kəlgən otluḳ muḫəbbət bilən silərni *azduruxlardin* ḫəsət ḳilimən; qünki ḳizni bir ərgila yatliḳ ḳiloŋandək, mən silərni Məsiḫkila pak ḳiz süpitidə ḫazir boluxḳa wədiləxtürgənmən.■ 3 Əmma yilan Ḫawa'animizni ḫiyligərliki bilən azduroŋandək, oy-kənglünglar Məsiḫkə baoŋlanoŋan səmimiy, sap wapaliḳtin ezip buloŋinixi mumkin dəp ənsirəymən.■ 4 Qünki birsi kelip biz silərgə ḫeq jakarlap baḳmioŋan baxḳa bir Əysani jakarlisa, yaki ḳəlbinglardin orun bərgən Roḫning ornioŋa baxḳa bir roḫḳa orun bərsənglar wə silər ḳobul ḳiloŋan hux həwərdin baxḳa bir «hux həwər»ni ḳobul ḳilsanglar, silər bu ixlaroŋa ajayib səwr-taḳət bilən ətüwerixinglar mumkin!□ ■

5 Ḫalbuki, mən əzümni ḫərḳandaḳ ixta axu «ḳaltis uluoŋ rosullar»din kəm sanimaymən!□ 6 Gərqə mening gəp-sözlirim addiy bolsimu, bilim jəḫəttə mən undaḳ əməs; biz ḳiliwatḳan ḫərbir əməllirimizdə buni silərgə ḫər jəḫəttin ispatlap roxən ḳilduḳ.□ 7 Əmdi mən silərni kətürülsun dəp əzümni təwən tutup, Hudaning

---

□ **10:13 «Biz əmdi əzimizgə bekitilgən əlqəmdin ḫalkip mahtinip yürginimiz yoḳ» —** «əzimizgə bekitilgən əlqəm» — demək, Huda Pawlus wə Barnabaskа hux həwər jakarlaxtiki ḫəmdə jamaətlərni ḳuruxtiki hizmətning dairisini bekitkən əlqəm. **«silərning hizmitinglaroŋimu yetidioŋan əlqəm» —** grek tilida «silərgə yətkən əlqəm». ■ **10:13** Əf. 4:7. □ **10:16 «təyyaroŋa ḫəyyar bolup, baxḳilarning dairisidiki hizmət əjri bilən mahtinix bizgə yat» —** Korinttiki jamaət arisidiki «sahta rosullar» dəl xundaḳ ix ḳiliwatatti, ular Pawlus əjir singdürgən Korintlikłardin «bizning əjrimiz» dəp maḳtanmaḳta idi. □ **10:17 «Pəhirlinip mahtioŋuqi bolsa Rəbdin pəhirlinip mahtixi kerək!» —** «Yər.» 9:24. ■ **10:17** Yəx. 65:16; Yər. 9:22-23; 1Kor. 1:31. ■ **10:18** Pənd. 27:2. ■ **11:2** Law. 21:13. ■ **11:3** Yar. 3:4; Yḫ. 8:44. □ **11:4 «Qünki birsi kelip biz silərgə ḫeq jakarlap baḳmioŋan baxḳa bir Əysani jakarlisa, yaki ḳəlbinglardin orun bərgən Roḫning ornioŋa baxḳa bir roḫḳa orun bərsənglar wə silər ḳobul ḳiloŋan hux həwərdin baxḳa bir «hux həwər»ni ḳobul ḳilsanglar, silər bu ixlaroŋa ajayib səwr-taḳət bilən ətüwerixinglar mumkin!» —** bu intayin tənilik, kinayilik kinay gəp, əlwəttə. Pawlus ularning əḫwalidin heli ənsiwiwatidu. «Silər bu ixlaroŋa ajayib səwr-taḳət bilən ətüwerixinglar mumkin!» degənning baxḳa birhil tərjimisi «Silər xuningoŋa səwr-taḳət bilən ətüwerəmsilərkin dəymən!». ■ **11:4** Gal. 1:8. □ **11:5 «Ḫalbuki, mən əzümni ḫərḳandaḳ ixta axu «ḳaltis uluoŋ rosullar»din kəm sanimaymən!» —** «ḳaltis uluoŋ rosullar» xübḫisizki, intayin kinayilik, ḫəjwiy gəp. Bəzi alimlar, bu sözlər ḫəḳiḳiy uluoŋ rosullar (Petrus, Yuḫanna, Yaḳup ḳatarliḳlar)ni kərsitidu, dəp ḳaraydu. Pikrimizqə Pawlus Korinttiki jamaətkə əzlirini «rosul» dəp tonuxturoŋan bəzibir aldamqilarni kərsitidu. Muxu kixilər əzining (yəni Pawlusning) rosulluḳ ḫoḳuḳini yoḳḳa qiḳarmaḳqi. 12-33-ayətlər wə 12:11-ayət bu nuḳtini ispatlaydu. □ **11:6 «Gərqə mening gəp-sözlirim addiy bolsimu,..» —** muxu ibarə adəttə «nutuḳ sözləxkə tərbiyilənmigən» kixini kərsitidu.

hux həwirini ḥək tələp ḳilmay jakarlap gunaḥ ḳildimmu?□ ■ 8 Mən silərning hizmitinglarda boluxḳa baxḳa jamaətlərdin bulap-talap, ularning yardimini ḳobul ḳildim.□ ■ 9 Silər bilən billə boloɳan waḳitlirimda, ḥajətmən boloɳan bolsammu, mən ḥeqkimgə eoɣirimni saloɳan əməs (qünki Makedoniyədin kəlgən ḳerindaxlar mening kəm-kütəmni toluḳlap bərdi); ḥərḳandaḳ ixta əzümni silərgə yük bolup ḳelixtin saḳlap kəldim wə buningdin keyinmu xundaḳ ḳilimən. ■ 10 Məsiḥning ḥəḳiḳiti məndə rast boloɳandək, Ahaya yurtlirida ḥeqkimmu meni muxu mahtinixtin tosumaydu! □ 11 Nemə üqün? Silərni yahxi kərmigənlikim üqünmu?! Huda bilidu! 12 Lekin *bizgə ohxax ḥesablinix* pursitini izdigüqilərning pursitini məḥrum ḳilix üqün, xuningdək ular mahtinidioɳan ixlarda ḥəḳiḳətən bizgə ohxax bolsun dəp, mən nemə ḳiliwatḳan bolsam xuni ḳiliwerimən. □ 13 Qünki bundaḳ kixilər sahta rosullar, aldamqi hizmətkarlar, Məsiḥning rosullirining ḳiyapitigə kiriwaloɳanlardur. 14 Bu ix əjəblinərlik əməs, qünki Xəytan əzimu nurluḳ bir pərixtining ḳiyapitigə kiriwalidu. 15 Xunga uning hizmətqiliriningmu əzlirini ḥəḳḳaniyliḳning hizmətqiliri ḳiyapitigə kirgüziwelixi əjəblinərlik ix əməs; lekin ularning aḳiwiti əzlirining ixligənlirigə layiḳ bolidu.

Ḥəḳiḳiy rosullarning tartḳan japaliri — «sahta rosullar» undaḳ əməs!

16 Yənə xuni eytimənki, ḥeqkim meni əhməḳ dəp ḥesablimisun; ḥətta əgər meni xundaḳ dəp ḳarisanglarmu, əmdi məndək əhməḳni səwr ḳilip ḳobul ḳiloɳaysilər, xuning bilən əzümmu azoɳinə mahtiniwalay. □ 17 Mening ḥazir bularni səzlixim Rəb təripidin əməs, bəlki əzümning əhməḳlərqə yürəklik po etip mahtinixim, halas. 18 Nuroɳun adəmlər insanlarqə po etip mahtanoɳandikin, mənmu mahtinip baḳay. ■ 19 Qünki əzünglar xunqə dana boloɳandin keyin, silər əhməḳlərgə səwr-taḳət ḳilixḳa razi bolisilər! □ 20 Məsilən birsi silərni ḳul ḳiliwalsa, birsi silərni yutuwalsa, birsi silərdin nəp alsa, birsi aldinglarda qongqiliḳ ḳilsa yaki yüzünglaroɳa kaqat salsa, silər uningoɳa yol ḳoyisilər. □ 21 Əpsus, nomus ḳilip eytimənki, biz undaḳ ixlaroɳa

---

□ **11:7 «Əmdi mən silərni kətürülsun dəp əzümni təwən tutup, Hudaning hux həwirini ḥək tələp ḳilmay jakarlap gunaḥ ḳildimmu?»** — Pawlus etiḳadqilaroɳa əz eoɣirini salmaslik üqün, əz ḥünirigə tayinip, turmuxini ḳamdioɳan (9-ayətni kərüng). Biraḳ bəzilər (bolupmu «sahta rosullar») «Pawlus ḥəḳiḳiy rosul boloɳan bolsa, etiḳadqilarning iḳtisadiy yardimigə tayanoɳan bolatti» dəp, uni rosul əməs dəp inkar ḳiloɳanidi. ■ **11:7** 1Kor. 9:12. □ **11:8 «Mən silərning hizmitinglarda boluxḳa baxḳa jamaətlərdin bulap-talap, ularning yardimini ḳobul ḳildim»** — «…baxḳa jamaətlərdin bulap-talap» — bu yənə tənilik, kinayilik gəp, əlwəttə. Pawlus Korint xəḥiridə hux həwərni yətküzgəndə baxḳa jamaətlərning kəpligən iḳtisadiy yardimigə muyəssər bolup (9-ayətni kərüng), Korintlikḷarni guman səzliridin hijalətkə ḳaldurux üqün xundaḳ dəydu. ■ **11:8** Ros. 20:33; 2Kor. 12:13; 1Tes. 2:9; 2Tes. 3:8. ■ **11:9** Fil. 4:15. □ **11:10 «ḥeqkimmu meni muxu mahtinixtin tosumaydu!»** — «muxu mahtinix(im)» bolsa, Pawlus Korintlikḷardin ḥeq ḥək tələp ḳilmay ularoɳa hux həwər yətküzgənidi. □ **11:12 «mən nemə ḳiliwatḳan bolsam xuni ḳiliwerimən»** — demək, Pawlusning ḥək almay hux həwərni halis yətküziwatḳanliḳi. U xundaḳ ḳiliwərsə, «sahta rosullar» əzlirini Pawlus wə ḥəmkarliri bilən selixturalmay ḳalidu. Əməliyəttə Pawlusning: «ular mahtinidioɳan ixlarda ḥəḳiḳətən bizgə ohxax bolsun» deginidə əzining ularning towa ḳilip, ḥəḳiḳətən Hudaning hizmitidə boluxioɳa ḥəḳiḳiy tiləkdax boloɳanliḳini ipadiləydu. □ **11:16 «xuning bilən əzümmu azoɳinə mahtiniwalay»** — sahta rosullarning mahtinixliri heli kəp idi. 18-ayətni kərüng. ■ **11:18** 2Kor. 10:13; 12:5, 6. □ **11:19 «qünki əzünglar xunqə dana boloɳandin keyin, silər əhməḳlərgə səwr-taḳət ḳilixḳa razi bolisilər!»** — bu jümlə bəlkim Pawlusning bu hetidə əng kinayilik gepi, əng küqlük tapa-tənisi boluxi mumkin. Ular baxḳilarning «əhməḳlik»ioɳa xunqə səwr-taḳətlik boloɳan yərdə, (20-ayət) Pawlusning «pəhirlinixiliri»gə səwr-taḳətlik boluxi kerəkḳu! □ **11:20 «məsilən birsi silərni ḳul ḳiliwalsa, birsi silərni yutuwalsa, birsi silərdin nəp alsa, birsi aldinglarda qongqiliḳ ḳilsa yaki yüzünglaroɳa kaqat salsa, silər uningoɳa yol ḳoyisilər»** — Pawlus muxu sahta rosullarni, ularning iqidiki zəḥərni səkməkqi.

ajizlik kilduk! Əmma ular birər ixta mahtinixka petinоłan yərdə (əhməklərqə səzləwatimən!) mənmu xu ixta *mahtinixka* petinimən. □ ■
22 Ular ibraniylarmu? Mənmu xundak. Ular Israillarmu? Mənmu xundak. Ular Ibrahimning nəslimu? Mənmu xundak. ■ 23 Ular Məsihning hizmətkarlirimu? (mən əkildin azоłanlardək səzləwatimən!); mən tehimu xundak; ziyadə kəp zoruкup ixlidim, intayin kəp dərriləndim, intayin kəp ketim kamaldim, kəp ketim ələm həwplirigə duq kəldim; □ ■ 24 Yəhudiylarning «bir kəm kirik kamqa» jazasiоła bəx ketim tartildim, □ ■ 25 üq ketim tikənlik kamqa jazasini yedim, bir ketim qalma-kesək kilindim, üq ketim kemə hadisisigə uqridim, bir keqə-kündüzni dengizda ətküzdüm. □ ■ 26 Daim səpərlərdə bolimən; dəryalarning həwplirini, karakqilarning həwplirini, yurtdaxlirimning həwplirini, yat əlliklərning həwplirini, xəhərning həwpini, bayawanning həwplirini, dengizning həwplirini, sahta kerindaxlar arisidiki həwplirini baxtin kəqürdüm; 27 əmgəklər wə japa ixlarda zoruкup, pat-pat tünəklərdə, aqlikta wə ussuzluкta, daim roza tutuxlarda, soоłuklarda wə yeling-yalingaqlikta yürüp kəldim. □ 28 Bu sirttiki ixlardin baxka, iq-baoqrimda barlik jamaətlər üqün hər küni üstümni besip keliwatkan oqəmlərni yəwatimən. □ ■ 29 Hərkim ajizlisa, mən ajizlimidimmu? Hərkim ezip putlaxkan bolsa, mən ərtənmidimmu?! □ ■ 30 Əmdi əgər mahtinixim zərür bolsa, əz ajizlikimni kərsitidioqan ixlar bilən mahtinimən.
31 Rəb Əysaning Huda-Atisi, mənggü təxəkkür-mədhiyilərgə layik Boloquqioqa ayanki, mən yaloqan eytmidim.■
32 Dəməxk xəhiridə padixah Aretasning kol astidiki waliy meni tutux üqün, pütün Dəməxk xəhirini kattik təkib astioqa aloqanidi. ■ 33 Lekin mən sepildiki bir kamardin sewət bilən pəskə qüxürülüp, uning kolidin kutulup kaqtim.□

12

Pawluskа kəlgən wəhiylər
1 *Əpsus*, mahtiniwerixning zərüriyiti bar. Gərqə uning paydisi bolmisimu, mən Rəbdin kəlgən alamət kərünüxlər wə wəhiylər üstidə tohtilay. 2 Məsihdə boloqan bir adəmni tonuymən; u on tət yil ilgiri (təndə boloqan haldimu, yaki təndin taxkirimu

□ **11:21 «Əpsus, nomus kilip eytimənki, biz undak ixlaroła ajizlik kilduk!»** — bu yənə tapa-tənə, kinayilik gəp, əlwəttə. Pawlus hərgiz adəmlərdin nəp elip bozək kilmakqi boloqan əməs. «Ajizlik» degənlik yənə bəlkim ularoła Pawlusning ular bilən billə boloqan waktidiki teni ajizlikini əslitix üqün eytilidu. (12:7-10ni kərüng). ■ **11:21** Fil. 3:4. ■ **11:22** Ros. 22:3. □ **11:23 «ular Məsihning hizmətkarlirimu? (mən əkildin azоłanlardək səzləwatimən!)»** — ular (sahta rosullar) Məsihning hizmətkarliri əməs, əlwəttə. Əmma ular daim əzlirini xundak kərsətməkqi bolidu. ■ **11:23** Ros. 9:16; 21:11; 1Kor. 15:10; 2Kor. 6:4. □ **11:24 «Yəhudiylarning «bir kəm kirik kamqa» jazasiоła bəx ketim tartildim,...»** — demək, ottuz tokkuz kamqa jazalinixi. Təwrat, «Kan.» 25:3ni kərüng. ■ **11:24** Kan. 25:3. □ **11:25 «üq ketim tikənlik kamqa jazasini yedim»** — «tikənlik kamqa jazasi» Rim həkümiti təripidin bolsa kerək idi. «Ros.» 16:22də bir ketim hatiriləngən. «Mat.» 27:26diki izahatni kərüng. ■ **11:25** Ros. 14:19; 16:22; 27:9,41. □ **11:27 «pat-pat tünəklərdə»** — demək «pat-pat tünəp dua kilixlarda». Baxka birhil tərjimisi «uykusizliklarda». □ **11:28 «bu sirttiki ixlardin baxka...»** — baxka birhil tərjimisi: «bu ixlardin taxkiri,...». ■ **11:28** Ros. 20:18. □ **11:29 «hərkim ajizlisa, mən ajizlimidimmu?»** — «kim ajizlisa» — etikad təripidə ajizlax, demək. «Mənmu ajizlidim» — Pawlus ajizlioqan kixi üqün dua kiloqanda kəmtərlik bilən əzini uning bilən birdək kilip, əzini uning ornioła koyoqandək bolidu. Buningoła misalni Musa pəyoqəmbərning Israil üqün boloqan dua-tilawətliridin kərüng («Mis.» 32:30-32). ■ **11:29** 1Kor. 8:13. ■ **11:31** Rim. 1:9; 9:1; 2Kor. 1:23; Gal. 1:20; Fil. 1:8; 1Tes. 2:5. ■ **11:32** Ros. 9:24. □ **11:33 «Lekin mən sepildiki bir kamardin sewət bilən pəskə qüxürülüp, uning kolidin kutulup kaqtim»** — həkikiy rosullar əmridə anqə rahət kərməydu; Pawlus buningdin yənə bir misal kərsitidu.

bilməymən, Huda bilidu) üqinqi qat asmanǫa kətürüldi.□ ■ 3 Mən xundaq bir
kixini bilimən (təndə bolǫan ḥaldimu, yaki təndin taxkirimu bilməymən, Huda
bilidu) — 4 u jənnətkə kətürülüp, xu yərdə til bilən ipadiligili bolmaydioǫan,
insanlarning deyixi mən'i kilinǫan ajayip ixlarni anglidi. 5 Xundaq bir adəm bilən
mahtinimən, özüm ḥəkkidə bolsa ajizlikmdin baxka birər ix bilən mahtanmaymən.
□ 6-7 Ḥətta mahtinay desəmmu əhmək ḥesablanmaymən; qünki mən ḥəkikətni
eytkan bolattim; əmma birsi məndə kərginidin yaki mən tooǫruluk anglioǫinidin
meni (manga axkarilanǫan wəḥiylərning ǫayət zor uluǫluki tüpəylidin) yukiri
oylap kalmisun dəp özümni mahtinixtin yioǫdim. Muxu wəḥiylərning zor uluǫluki
tüpəylidin kərəngləp kətməslikim üqün ətlirimgə sanjiloǫan bir tikən, yəni meni
urup tursun dəp Xəytanning bir əlqisi manga təksim kilinǫan; buning məksiti,
mening kərəngləp kətməslikim üqündur.□ 8 Buning tooǫrisida u məndin kətsun
dəp Rəbgə üq ketim yelindim; 9 lekin U manga: «Mening meḥir-xəpkitim sanga
yetərlik; qünki Mening küq-Kudritim insanning ajizlikida toluk əməlgə axurulidu»
— dedi. Xunga mən Məsiḥning küq-kudriti wujudumda tursun dəp ajizliklirimdin
mahtinixni tehimu huxluk bilən talliwalimən; 10 xunga mən Məsiḥ üqün ajizliklarni,
ḥakarətlərni, kiyinqiliklarni, ziyankəxliklərni wə azab-okubətlərni hursənlik dəp
bilimən. Qünki kaqan ajiz bolsam, xu qaoǫda küqlük bolimən.□

Pawlusning Korinttiki jamaətkə kəngül bəlüxi

11 Mən *mahtinip* dərwəkə əhmək bolup kaldim! Lekin özünglar meni buningǫa
məjbur kildinglar. Əməliyəttə əslidə mən silər təripinglardin təriplinixim kerək
bolatti; qünki ḥeq ərziməs bolsammu, mən ḥeliki «kaltis uluǫ rosullar»din ḥeq
tərəptə ḥeq ixta kəm əməsmən. ■ 12 Dərwəkə mən aranglarda bolǫan qaoǫda rosul-
ning bexarətlik alamətliri, ḥərtərəplik qidam-səwrqanlik iqidə məjizilik alamətlər,
karamətlər ḥəm kudrətlik məjizilər bilən əməldə kərsitilgən. ■ 13 Silərni baxka
jamaətlərdin kaysi tərəptə təwən orunǫa koydum? — pəkətla özümni silərning
üstünglərgə yük kilip artip koymioǫinim bilənmu?! Mening bu adalətsizlikimni əpu
kiloaysilər! □ ■ 14 Mana, ḥazir yeninglarǫa üqinqi ketim berixka təyyarmən, xun-
ing bilən silərgə ḥeq yük eoǫirimni saloǫum yok. Qünki izdiginim igilikinglar əməs,
bəlki özünglardur; pərzəntliri ata-anilar üqün əməs, bəlki ata-anilar pərzəntliri
üqün mal-mülük yioǫixi kerək. □ ■ 15 Əmdi jeninglar üqün igilikimdin huxluk bilən
sərp kilimən ḥəmdə özümni sərp kilimən — gərqə mən silərni kanqə səygənseri
mən xunqə az səyülsəmmu. ■ 16 Əmdi xundaq boloǫini bilən, mən silərgə ḥeq yük

---

□ **12:2 «Məsiḥdə bolǫan bir adəmni tonuymən»** — bu adəm dəl Pawlusning özi bolup, u Huda uningǫa bərgən wəḥiy wə oǫayibanə alamətlər bilən mahtinixni kilqə halimioǫan bolup, özini təwən tutuxka tirixip, özi tooǫruluk «mən» deməy, «üqinqi xəhstə» səzləydu. **«u on tət yil ilgiri … üqinqi kat asmanǫa kətürüldi»** — Təwrat-injil boyiqə, pəkət üq asman bar. Birinqi «ḥawa», ikkinqi «aləm boxluki», üqinqisi Hudaning ḥuzurining özidur. ■ **12:2** Ros. 9:3; 22:17; 1Kor. 15:8. □ **12:5 «özüm ḥəkkidə bolsa ajizlikmdin baxka birər ix bilən mahtanmaymən»** — «ajizlikmdin» grek tilida «ajizliklirimdin». □ **12:6-7 «muxu wəḥiylərning zor uluǫluki tüpəylidin kərəngləp kətməslikim üqün ətlirimgə sanjiloǫan bir tikən … manga təksim kilinǫan»** — «tikən»ning kəqmə mənisi bar, əlwəttə. **«… meni urup tursun dəp Xəytanning bir əlqisi manga təksim kilinǫan»** — grek tilida «Xəytanning bir pərixtisi». «əlqi» wə «pərixtə» degənlər əməliyəttə bir gəp. □ **12:10 «Qünki kaqan ajiz bolsam, xu qaoǫda küqlük bolimən»** — Pawlus ajiz boloǫinida Məsiḥkə tehimu tayinidu, xuning bilən küqlük bolidu; ḥəmmimizmu xundaq boluximiz kerək. ■ **12:11** 1Kor. 15:10. ■ **12:12** 1Kor. 9:2. □ **12:13 «Mening bu adalətsizlikimni əpu kiloaysilər!»** — «adalətsizlik» intayin kinayilik, ḥəjwiy gəp, əlwəttə — bu səz Pawlusning ulardin ḥeq ektisadiy yardəm tələp kilmay, ularǫa hux həwərni ḥəksiz yətküzgənlikini kərsitidu. Uning yukirida əslətkinidək, u Korintta hux həwərning hizmitidə boloǫinida, baxka jamaətlər uningǫa yardəm pulini əwitip bərdi. ■ **12:13** 1Kor. 9:12; 2Kor. 11:9. □ **12:14 «Qünki izdiginim igilikinglar əməs, bəlki özünglardur»** — «izdiginim» — Injil, «Luka» 19:10ni kərüng. ■ **12:14** Ros. 20:33. ■ **12:15** 2Kor. 6:12.

boloŋan əməsmən; birak̡ ḥeligərlik k̡ilip, mən silərni bablap k̡oydum! □ 17 Əjəba, mən silərgə əwətkən adəmlərning birərsi ark̡ilik̡ silərdin nəp aldimmu?! 18 Mən Titusni silərning yeninglaroŋa berixk̡a ündidim wə yənə ḥelik̡i k̡erindaxnimu uning bilən billə əwəttim. Titusning silərdin nəp elip bak̡k̡an yeri barmu? Biz ikkiylən ohxax bir roḥta yüriwatmamduk̡? Bizning bask̡an izimiz ohxax əməsmikən?
19 Yaki silər əzəldin bizni «Ular aldimizda əzlirini ak̡lap keliwatidu» dəp oylawatamsilər? *Ix undak̡ əməs*. Biz pək̡ət Məsiḥdə bolup Huda aldida səzləwatimiz; k̡iliwatk̡an ḥəmmə ixlar, i səyümlüklirim, silərning etik̡adinglarni k̡urux üqündur. □ 20 Qünki mən yeninglaroŋa baroŋinimda, silərning ümid k̡iloŋan yerimdin qik̡may k̡elixinglardin, əzümningmu silərning ümid k̡iloŋan yeringlardin qik̡may k̡eliximdin, yəni aranglarda oŋowoŋa-jedəl, ḥəsəthorluk̡, oŋəzəp-nəprət, mənmənqilik, təḥməthorluk̡, oŋəywəthorluk̡, təkəbburluk̡ wə parakəndiqiliklər bolarmikin dəp ənsirəymən; 21 — bu k̡etim silərning yeninglaroŋa baroŋinimda, aranglardiki gunaḥ sadir k̡ilip, taki bügüngə k̡ədər ətküzgən napaklik̡, buzuk̡luk̡ wə xəḥwaniy ixlardin tehi towa k̡ilmioŋan nuroŋun adəmlərning səwəbidin Hudayim meni aldinglarda təwən k̡ilip k̡oyarmikin, xularning k̡ilmixliri tüpəylidin matəm tutmay turalmaymənmikin, dəp ənsirəymən.□

13

Ahirk̡i agaḥlandurux wə salamlar

1 Bu yeninglaroŋa üqinqi k̡etim berixim bolidu. «Ḥər bir ḥəküm ikki-üq guwaḥqining aoŋzida ispatlinixi kerək».□ ■ 2-3 Mən ilgiri ikkinqi k̡etim yeninglarda boloŋinimda burun gunaḥ sadir k̡iloŋanlaroŋa ḥəm k̡aloŋan ḥəmminglaroŋa xundak̡ eytk̡an, ḥazirmu silərdin neri bolsammu k̡aytidin aldin'ala agaḥlandurup eytimənki (silər Məsiḥning mən ark̡ilik̡ səzligənlikigə ispat tələp k̡ilip keliwatk̡ininglar tüpəylidin), mən baroŋinimda ḥeqkimni ayimaymən; dərwək̡ə mən ark̡ilik̡ səzləwatk̡an Məsiḥ silərgə nisbətən ajiz əməs, bəlki aldinglarda intayin k̡udrətliktur;□ 4 U dərwək̡ə ajizlik̡ta krestləngən bolsimu, lekin Hudaning k̡udriti bilən yənila ḥayat. Bizmu Uningda ajiz bolsak̡mu, Hudaning silərgə k̡aratk̡an k̡udriti bilən, Uningoŋa baoŋlinip

---

□ **12:16 «mən silərgə ḥeq yük boloŋan əməsmən; birak̡ ḥeligərlik k̡ilip, mən silərni bablap k̡oydum!» —** bizningqə bu yənə tapa-tənə, intayin kinayilik gəp. Pawlus Korintlik̡larni roḥiy jəḥəttin k̡uwwətliməkqi bolup, əzi ularning eynioŋa barmay (Korintlik̡lar bəlkim uning yardəm-hizmitini rət k̡iloŋan bolatti), bəlki əzigə ohxax baxk̡a kəyümqan k̡erindaxlarni əz ornioŋa əwətti (17-ayətni kərüng). Lekin baxk̡ilar muxu ayət: «bəzilər meni ḥiyligərlik k̡ilip, yaloŋan səzləp, silərdin nəp ündürüwalidu, deyixip yüridu» dəp tərjimə k̡ilidu. □ **12:19 «…silərning etik̡adinglarni k̡urux üqündur» —** grek tilida: «…silərni k̡urux üqündur». «Adəmni k̡urux» tooŋruluk̡ «Rimlik̡laroŋa»diki kirix səznimu kərüng. □ **12:21 «Hudayim meni aldinglarda təwən k̡ilip k̡oyarmikin…» —** «aldinglarda», baxk̡a birhil tərjimisi «silər tüpəylidin». Bəlkim ikkila hil tərjimisi tooŋridur. **«… tehi towa k̡ilmioŋan nuroŋun adəmlərning səwəbidin Hudayim meni aldinglarda təwən k̡ilip k̡oyarmikin, xularning k̡ilmixliri tüpəylidin matəm tutmay turalmaymənmikin, dəp ənsirəymən» —** Pawlus, Korintlik̡larning tehi k̡ət'iylik bilən towa k̡ilip bak̡mioŋan gunaḥliri tüpəylidin yənə hijil bolup k̡alimən, dəp ənsirəydu. □ **13:1 «Hər bir ḥəküm ikki-üq guwaḥqining aoŋzida ispatlinixi kerək» —** bu Təwratning səzi, xundak̡la Təwrattiki wə Injildiki muḥim bir prinsiptur. «Qəl.» 19:15, «Mat.» 18:16, «1Tim.» 5:19ni kərüng. ■ **13:1** Qəl. 35:30; K̡an. 17:6; 19:5; Mat. 18:16; Yḥ. 8:17; Ibr. 10:28. □ **13:2-3 «ḥazirmu silərdin neri bolsammu k̡aytidin aldin'ala agaḥlandurup eytimənki… mən baroŋinimda ḥeqkimni ayimaymən» —** «ḥeqkimni ayimaymən»: Pawlus «1Kor.» 5-babta, eoŋir gunaḥ sadir k̡iloŋan bir kixi üstidin «ətliri ḥalak̡ k̡ilinsun, xundak̡ boloŋanda roḥi Rəb Əysaning künidə k̡utk̡uzular, dəp Xəytanoŋa tapxurulsun» degən ḥəkümni qik̡aroŋan. Pawlus muxu yərdə kəzdə tutk̡ini, gunaḥk̡a patk̡an kixilər ohxax ḥəkümgə uqrixi mumkin, deməkqi.

ɦayat yaxaymiz.□ 5 Əmdi өzünglarni etiқadta barmu-yoқ dəp təkxürüp kөrünglar; өzünglarni sinap beқinglar! Silər Əysa Məsiɦning өzünglarda bolоɳanliқini (sinaқtin xallinip қalmisanglar!) bilip yətməmsilər?■ 6 Əmdi silərning bizning sinaқtin xallinip қalmiоɳanliқimizni bilip қelixinglarni ümid қilimən.
7 Silərning ɦeqқandaқ rəzillik қilmasliқinglar üqün Hudaоɳa dua қilimiz; bu, bizning sinaқtin өtti dəp қariliximiz üqün əməs — ɦətta sinaқtin өtmidi, dəp қaralsaқmu, məyli — muɦimi silərning durus bolоɳanni қilixinglar.□ 8 Qünki biz ɦəқiқətkə қarxi ɦeq ix қilalmaymiz; nemila қilsaқ u bəribir ɦəқiқətni ayan қilidu, halas.□ 9 Qünki biz ajiz bolsaқmu, silərning küqlük bolоɳininglardin xadlinimiz. Xuningdəқ biz yənə xuningоɳa dua қilimizki, silər kamalətkə yətküzülgəysilər. □
10 Silərning yeninglarоɳa barоɳinimda Rəb manga oɳulitix üqün əməs, bəlki etiқadni қurux üqün amanət қiloɳan ɦoқuқimni ixlitip silərgə қattiқ қolluқni kөrsətməslikim üqün, mən silərdin yiraқta bolоɳinimda muxularni yazdim.■

11 Əng ahirda, қerindaxlar, xadlininglar; kamalətkə yətküzülünglar, rioɳbət-təsəllidə küqəytilinglar; bir oy, bir pikirdə bolunglar; inaқ-hatirjəmliktə өtünglar; wə meɦir-muɦəbbət wə inaқ-hatirjəmlikning Igisi Huda silər bilən billə bolidu. □ ■ 12 Bir-biringlar bilən pak səyüxlər bilən salamlixinglar. ■ 13 Barliқ muқəddəs bəndilərdin silərgə salam. 14 Rəbbimiz Əysa Məsiɦning xapaiti, Hudaning meɦir-muɦəbbiti wə Muқəddəs Roɦning ɦəmraɦ-ɦəmdəmliki silərgə yar boloɳay!

□ **13:4 «Bizmu Uningda ajiz bolsaқmu...»** — bu ajayib ibarə tooɳruluқ «қoxumqə səz»imizni kөrüng. **«...bizmu Uningda ajiz bolsaқmu, Hudaning silərgə қaratқan қudriti bilən, Uningоɳa baoɳlinip ɦayat yaxaymiz»** — demək, rosullar sirttin қarioɳanda ajiz kөrünsimu (wə bəlkim өzlirini ajiz ɦes қiloɳan bolsimu) u Hudaning Korintlikɫar arisida Өz қudritini kөrsitidioɳanliқioɳa ixinidu, xuningоɳa ixənqi kamil bolup, «Biz xu қudrət bilən hizmitinglarda küqlük bolimiz» degəndək bolidu. ■ **13:5** 1Kor. 11:28. □ **13:7 «bu, bizning sinaқtin өtti dəp қariliximiz üqün əməs — ɦətta sinaқtin өtmidi, dəp қaralsaқmu, məyli — muɦimi silərning durus bolоɳanni қilixinglar»** — demək, Korintlikɫar rəzilliktin towa қiloɳan bolsa, Pawlus wə ɦəmkarlirining hizmiti ünümlük, mewilik wə xərəplik kөrünüxi mumkin — lekin Pawluskə nisbətən, muɦimi Korintlikɫarning өzlirining roɦiy əɦwalidur. Bu naɦayiti uluоɳ səz tooɳruluқ «қoxumqə səz»imizni kөrüng. □ **13:8 «Qünki biz ɦəқiқətkə қarxi ɦeq ix қilalmaymiz; nemila қilsaқ u bəribir ɦəқiқətni ayan қilidu, halas»** — bu intayin əɦmiyətlik ayət tooɳruluқ «қoxumqə səz»imizni kөrüng. Baxқa birhil tərjimisi: «Biz ɦəқiқətkə zit ixlarni қilmastin, ɦəқiқət boyiqə ix қiliximiz kerək». □ **13:9 «Qünki biz ajiz bolsaқmu, silərning küqlük bolоɳininglardin xadlinimiz»** — «küqlük» wə «ajiz» roɦiy tərəptə eytiloɳan, əlwəttə. ■ **13:10** 2Kor. 10:8. □ **13:11 «rioɳbət-təsəllidə küqəytilinglar»** — muxu ibarə grek tilida bir səz bilənla ipadilinidu. **«meɦir-muɦəbbət wə inaқ-hatirjəmlikning Igisi Huda»** — grek tilida: «meɦir-muɦəbbətning ɦəm inaқ-hatirjəmlikning Hudasi» — demək, U meɦir-muɦəbbət, hatirjəmlik bərgüqi ɦəm Өzi ɦərdaim meɦir-muɦəbbəttə wə inaқ-hatirjəmliktə turoɳuqi Hudadur. ■ **13:11** Rim. 12:16,18; 15:5; 1Kor. 1:10; Fil. 2:2; Ibr. 12:14; 1Pet. 3:8 ■ **13:12** Rim. 16:16; 1Kor. 16:20; 1Tes. 5:26; 1Pet. 5:14.

Galatiyaliḳlarоԓa

Rosul Pawlus Galatiya əlkisidiki jamaətlərgə yazоԓan məktup •••• Salamlar

1 Mənki Pawlus, rosul bоlоԓan (insanlar təripidin əməs yaki insanlarning wasitisi
bilən əməs, bəlki Əysa Məsiḥ wə Uni əlgənlərdin tirildürgüqi Huda'Ata təripidin
təyinləngən)□ 2 wə mən bilən billə turuwatḳan barliḳ ḳerindaxlardin Galatiya
əlkisidiki jamaətlərgə salam. 3 Huda'Ata wə Rəbbimiz Əysa Məsiḥdin silərgə meḥir-
xəpḳət wə hatirjəmlik bоlоԓay!■ 4 U Huda'Atimizning iradisi boyiqə bizni bu ḥazirḳi
rəzil zamandin ḳutḳuzuxḳa Əzini gunaḥlirimiz üqün pida ḳildi;■ 5 Hudaоԓa barliḳ
xan-xərəp əbədil-əbədgiqə bоlоԓay, amin!

Birdinbir hux həwər

6 Silər əzünglarni Məsiḥning meḥir-xəpḳiti arḳiliḳ Qaḳirоԓuqining yenidin xunqə
tez yiraḳlaxturup baxḳiqə bir hil «hux həwər»gə əgixip ketiwatḳininglarоԓa intayin
ḥəyran ḳalmaḳtimən! 7 Əməliyəttə u ḥeqḳandaḳ baxḳa «hux həwər» əməstur! —
pəḳətla bəzi kixilər silərni ḳaymaḳturup, Məsiḥning hux həwirini burmilimaḳqi
bоlоԓan, halas.■ 8 Lekin ḥətta biz əzimiz bolayli yaki asmandin qüxkən pərixtə
bolsun, birsi bizning silərgə jakarlioԓinimizоԓa ohximaydioԓan baxḳa bir «hux
həwər»ni silərgə jakarlisa, bexioԓa lənət yaоԓsun!■ 9 Biz burun eytḳinimizdək,
ḥazirmu mən xuni eytimənki, birsi silərning ḳobul ḳiloԓininglarоԓa ohximaydioԓan
baxḳa bir hux həwərni jakarlisa, bexioԓa lənət yaоԓsun!
10 Mən Hudani ixəndürüxüm kerəkmu yaki insanlarni ixəndürüxüm kerəkmu? Yaki
insanlarni hursən ḳilixim kerəkmu? Mən insanlarni hursən ḳilixni nixan ḳiloԓan
bolsam, Məsiḥning ḳuli bolmioԓan bolattim. □ ■ 11 Əmdi, i ḳerindaxlar, silərgə xuni
uḳturimənki, mən jakarlaydioԓan hux həwər insanlardin kəlgən əməs. ■ 12 Qünki
mən uni insandin ḳobul ḳiloԓinim yoḳ yaki birər kixi uni manga əgətkini yoḳ, bəlki
Əysa Məsiḥ manga wəḥiy arḳiliḳ yətküzgən. ■ 13 Qünki silər mening Yəḥudiylarning
diniy yolida ḳandaḳ ḥayat kəqürgənlikim tоԓruluḳ — mening Hudaning jamaitigə
əxəddiy ziyankəxlik ḳilip uningоԓa buzоԓunqiliḳ ḳiloԓanliḳimni angliоԓansilər. □ ■
14 Ḥəmdə mən Yəḥudiylarning diniy yolida elimizdiki nuroԓun təngtuxlirimdin helila
aldida turattim wə ata-bowilirimning ən'ənilirini saḳlaxḳa pəwḳul'addə ḳizоԓin idim.
15-16 Əmma anamning ḳorsiḳidin tartip meni Əzi üqün ayrip, meḥir-xəpḳiti arḳiliḳ
meni qaḳirоԓan Huda Əz Ooԓlini əllər arisida jakarlax üqün məndə uni axkarilaxni
layiḳ kərginidə, mən ḥeqḳandaḳ ḳan-ət igisi bilən məsliḥətləxməy, □ ■ 17 yaki
Yerusalemоԓa məndin ilgiri rosul bоlоԓanlar bilən kərüxüxkə barmay, bəlki udul

---

□ **1:1 «Əysa Məsiḥ wə Uni əlgənlərdin tirildürgüqi Huda'Ata...»** — «əlümdin tirildürgüqi» — grek tilida: «əlgənlərdin tirildürgüqi». ■ **1:3** Rim. 1:7; 1Kor. 1:3; Əf. 1:2; 1Pet. 1:2. ■ **1:4** Mat. 20:28; Gal. 2:20; Əf. 5:2; Tit. 2:14; Ibr. 9:14. ■ **1:7** Ros. 15:1. ■ **1:8** 2Kor. 11:4. □ **1:10 «Mən Hudani ixəndürüxüm kerəkmu yaki insanlarni ixəndürüxüm kerəkmu? Yaki insanlarni hursən ḳilixim kerəkmu?»** — hux həwərni Huda Əzi bekitip əwətkən, əlwəttə. «Hux həwər»ni əzgərtimən, dəp ham hiyal ḳiloԓuqilar «Hudani ixəndürüx»i kerək! Biraḳ wəzipimiz adəmlərni hux həwərni ḳobul ḳilixḳa ixəndürüxtur. **«Mən insanlarni hursən ḳilixni nixan ḳiloԓan bolsam, Məsiḥning ḳuli bolmioԓan bolattim»** — «Məsiḥning ḳuli» — Yəḥudiylar arisida «ḳul»ning əzining salaḥiyiti bar idi. Izzətlik adəmning ḳuli boluxning əzi izzətlik ix. ■ **1:10** 1Tes. 2:4; Yaḳ. 4:4. ■ **1:11** 1Kor. 15:1. ■ **1:12** Əf. 3:3. □ **1:13 «Yəḥudiylarning diniy yoli»** — grek tilida «Yəḥudaizm». **«əxəddiy ziyankəxlik ḳilip...»** — yaki «taxḳin ḳizоԓinliḳ bilən ziyankəxlik ḳilip...». ■ **1:13** Ros. 8:3; 9:1; 22:4; 26:9; Fil. 3:6; 1Tim. 1:13. □ **1:15-16 «Huda Əz Ooԓlini əllər arisida jakarlax üqün məndə uni axkarilaxni layiḳ kərginidə...»** — «əllər» muxu yərdə «yat əlliklər», yəni «Yəḥudiy əməslər»ni kərsitidu. ■ **1:15-16** Ros. 9:15; 13:2; Mat. 16:17; Ros. 9:15; 13:2; 22:21; Gal. 2:8; Əf. 3:8.

Ərəbistanoɳa atlandim. Keyin Dəməxkḳə ḳaytip kəldim. 18 Andin üq yildin keyin
Yerusalemoɳa Petrus bilən tonuxuxḳa bardim wə uning ḳexida on bəx kün turdum.
□ 19 Əmma xu qaoɳda Rəbning inisi Yaḳuptin baxḳa rosullarning ḥeqḳaysisi bilən
kərüxmidim. □ 20 Mana, mening silərgə ḥazir yazoɳinim Huda aldida ḥeq yaloɳan
əməs! ■ 21 Keyin, mən Suriyə wə Kilikiyə əlkilirigə bardim. 22 Əmma Yəḥudiyədiki
Məsiḥdə boloɳan jamaətlər meni qirayimdin tonumaytti. 23 Ular pəḳət burun bizgə
ziyankəxlik ḳiloɳan adəmning əzi xu qaoɳda yoḳatmaḳqi boloɳan etiḳadni ḥazir hux
həwər dəp jakarlimaḳta, dəp angliɳanidi; 24 xuningdək ular mening səwəbimdin
Hudani uluoɳlidi.□

2

Yerusalemda turoɳan rosullarning Pawlusni etirap ḳilixi

1 Yənə buningdin on tət yil keyin, mən Barnabas bilən Yerusalemoɳa qiḳtim;
Titusnimu ḥəmraḥ ḳilip bardim.□ ■ 2 Mən bir wəḥiygə binaən xu yərgə baroɳanidim;
wə mən bikar qapmioɳinimni yaki bikar qapmaywatḳinimni jəzmləxtürüx üqün
Yerusalemdikilərning aldida (əməliyəttə pəḳət «jamaətning tüwrükliri»dəklərgə
ayrim ḥalda) əllər arisida jakarlaydioɳan hux həwərni bayan ḳildim.□ ■ 3 Nətijidə,
ḥətta manga ḥəmraḥ boloɳan Titus Yunanlik bolsimu, hətnini ḳobul ḳilixḳa
məjburlanmidi;□ ■ 4 *xu qaoɳdiki «hətnə» məsilisi»* bolsa, bizning Məsiḥ Əysada
muyəssər boloɳan ḥərlükümizni nazarət ḳilix üqün arimizoɳa soḳunup kiri-
waloɳan, bizni ḳullukḳa qüxürüxməkqi bolup, yaloɳanqilik ḳiloɳan sahta ḳerindaxlar
tüpəylidin boloɳanidi.□ ■ 5 Lekin biz hux həwərning ḥəḳiḳiti silərdin məḥrum
ḳilinmisun dəp ularoɳa ḥətta bir saətqimu yol ḳoyoɳinimiz yoḳ; 6 lekin abruyluḳ
ḥesablanoɳan adəmlərdin bolsa (mening ularning nemə ikənliki bilən karim yoḳ;
Huda ḥeqḳandaḳ insanning yüz hatirisini ḳilmaydu!) — muxu abruyluḳ *ərbablar*

□ **1:18 «üq yildin keyin Yerusalemoɳa Petrus bilən tonuxuxḳa bardim»** — «Petrus» rosul Petrus (baxḳa ismi «Kefas»). □ **1:19 «Rəbning inisi Yaḳup»** — oḳurmənlərning esidə barki, Əysaning az degəndə tət inisi bar idi («Mat.» 13:55). ■ **1:20** Rim. 1:9; 9:1; 2Kor. 1:23; 11:31; 1Tes. 2:5; 1Tim. 5:21; 2Tim. 4:1. □ **1:24 «xuningdək ular mening səwəbimdin Hudani uluoɳlidi»** — grek tilida «xuningdək ular məndə Hudani uluoɳlidi». □ **2:1 «Yənə buningdin on tət yil keyin..»** — yəni bəlkim u Məsiḥgə etiḳad ḳiloɳandin 14 yil keyin. **«mən Barnabas bilən Yerusalemoɳa qiḳtim; Titusnimu ḥəmraḥ ḳilip bardim»** — bizningqə, bu «Ros.» 15:2də tiloɳa elinoɳan səpər idi. Bəzi alimlar u ziyarətni «Ros.» 11:30 wə 12:25də tiloɳa elinoɳan səpərni kərsitidu, dəp ḳaraydu. ■ **2:1** Ros. 15:2. □ **2:2 «mən bikar qapmioɳinimni yaki bikar qapmaywatḳinimni jəzmləxtürüx üqün Yerusalemdikilərning aldida ... əllər arisida jakarlaydioɳan hux həwərni bayan ḳildim»** — «bikar qapmioɳinim» wə «bikar qepiwatḳinim» degən mənisi nemə bolatti? Pawlus əzining hux həwərni jakarlax hizmitini «mening qepixim» yaki «yügürüxüm» dəp təswirləydu. U muxu yərdə baxḳa rosullar bilən kərüxüxtiki məḳsiti uning yətküzgən «hux həwər»ning tooɳra ikənlikini jəzmləxtürüx, xundaḳla ularnimu uning hizmiti tooɳruluḳ hatirjəm ḳilix üqün idi. ■ **2:2** Ros. 19:21. □ **2:3 «Nətijidə, ḥətta manga ḥəmraḥ boloɳan Titus Yunanlik bolsimu, hətnini ḳobul ḳilixḳa məjburlanmidi»** — «Yunanlik» yaki «grek» — Yəni Yəḥudi əməs, xuningdək hətnə ḳilinoɳan kixi əməs. ■ **2:3** Ros. 16:3; 1Kor. 9:21. □ **2:4 «xu qaoɳdiki «hətnə məsilisi» bolsa, ... yaloɳanqilik ḳiloɳan sahta ḳerindaxlar tüpəylidin boloɳanidi»** — bizningqə «hətnə məsilisi» (grek tilida «bu ix») yuḳiriḳi 3-ayəttə «manga ḥəmraḥ boloɳan Titus Yunanlik bolsimu, hətnini ḳobul ḳilixḳa məjburlanmidi» deyilgən ix bilən baoɳlik. Demək, əyni qaoɳda bəzi «yaloɳanqilik ḳiloɳan sahta ḳerindaxlar» «xu yat əllik adəm hətnə ḳobul ḳilmisa bolmaydu» degən pikirni otturioɳa ḳoyoɳan bolsa kerək. ■ **2:4** Ros. 15:24.

dəp sanaloɳanlarning məndiki *hux həwərgə* ḳoxḳini yoḳ idi.□ ■ 7 Dəl əksiqə, hux həwərni hətnə ḳilinoɳanlarоɳa yətküzüx wəzipisi Petruska tapxuruloɳandək, hətnisizlərgə yətküzüx wəzipisi manga tapxuruloɳan dəp tonup yetip□ 8 (qünki Petrusni hətniliklərgə rosulluḳḳa Küqləndürgüqi bolsa, menimu əllərgə *rosul boluxḳa* küqləndürgənidi),■ 9 manga ata ḳilinoɳan xu meḥir-xəpḳətni tonup yətkən «jamaətning tüwrükliri» ḥesablanoɳan Yaḳup, Kefas wə Yuḥannalar bolsa, silər əllərgə beringlar, biz hətniliklərgə barayli dəp Barnabas bilən ikkimizgə ḥəmdəmlik ong ḳolini berixti. 10 Ularning bizgə pəḳət kəmbəoɳəllərni untumanglar degən birla təlipi bar idi; mən dəl bu ixḳa ḳizoɳin bolup keliwatattim.□ ■

Pawlusning Antakyada Petrusni əyiblixi

11 Biraḳ, keyin Petrus Antakya xəḥirigə kəlgəndə, uning əyiblik ikənliki eniḳ boloɳaqḳa, mən uni yüzturanə əyiblidim. 12 Qünki Yaḳupning yenidin bəzi adəmlər kelixtin ilgiri u yat əlliklər bilən ḥəmdastihan boloɳanidi; biraḳ ular kəlgəndə, hətniliklərdin ḳorḳup *xu ḳerindaxlardin* əzini tartti. □ 13 Ḥətta baxḳa Yəḥudiy *ḳerindaxlar* uning bu sahtiliḳioɳa ḳoxulup kətti; ḥətta Barnabasmu azdurulup ularning sahtipəzlikigə xerik boldi. 14 Əmma mən ularning hux həwərning ḥəḳiḳiti boyiqə durus mangmioɳanliḳini kərüp, ḥəmməylənning aldidila Petruska: «Sən Yəḥudiy turup, Yəḥudiylarning adətliri boyiqə yaximay, bəlki yat əlliklərdək yaxawatisən; xundaḳ turuḳluḳ, nemixḳa sən yat əlliklərni Yəḥudiylardək yaxaxḳa zorlimaḳqimusən?» — dedim, ■ 15 wə yənə: «Biz *ikkimiz* tuoɳuluximizdinla Yəḥudiymiz, «gunaḥkar dəp ḳaraloɳan yat əlliklər»din əməsmiz, □ 16 lekin insanning ḥəḳḳaniy ḳilinixini Təwrat ḳanunioɳa əməl ḳilixḳa intilixliri bilən əməs, bəlki Əysa Məsiḥning etiḳad-sadaḳətliki bilən bolidu, dəp bilimiz. Xunga Təwrat ḳanunioɳa əməl ḳilixḳa intilix bilən əməs, bəlki Məsiḥgə baoɳlanoɳan etiḳad bilən ḥəḳḳaniy ḳiliniximiz üqün bizmu Məsiḥ Əysaoɳa etiḳad ḳilduḳ — qünki ḥeq ət igisi Təwrat

---

□ **2:6 «lekin abruyluḳ ḥesablanoɳan adəmlər...»** — Pawlus bu səl kinayilikrək kərüngən gəpni ixlitixi bilən baxḳa rosullaroɳa yaki jamaətning aḳsaḳallirioɳa ḥərmətsizlik ḳilmaḳqi əməs, bəlki Galatiyalikḳlaroɳa (xundaḳla, bizlərgə!) insanlarni Hudadin yuḳiri ḳoymasliḳ kerək, dəp kərsətməkqi. **«muxu abruyluḳ ərbablar dəp sanaloɳanlarning məndiki hux həwərgə ḳoxḳini yoḳ idi»** — grek tilida: «manga ḥeqnərsə ḳoxmidi». ■ **2:6** Ḳan. 10:17; 2Tar. 19:7; Ayup 34:19; Ros. 10:34; Rim. 2:11; Əf. 6:9; Kol. 3:25; 1Pet. 1:17. □ **2:7 «dəl əksiqə, hux həwərni hətnə ḳilinoɳanlaroɳa yətküzüx wəzipisi Petruska tapxuruloɳandək, hətnisizlərgə yətküzüx wəzipisi manga tapxuruloɳan dəp tonup yetip...»** — muxu ayətlərdiki «hətnə ḳilinoɳanlar» Yəḥudiylarni, «hətnisizlər» Yəḥudiy əməslərni kərsitidu, əlwəttə. ■ **2:8** Ros. 9:15; 13:2; 22:21; Gal. 1:16; Əf. 3:8. □ **2:10 «Ularning bizgə pəḳət kəmbəoɳəllərni untumanglar degən birla təlipi bar idi»** — mumkinqiliki barki, rosullarning Pawluska «kəmbəoɳəllər» tooɳruluḳ boloɳan təlipi əzliri arisidiki, Yerusalem jamaitidiki kəmbəoɳəllərni təkitləp kərsətməkqi. ■ **2:10** Ros. 11:30; 24:17; Rim. 15:25; 1Kor. 16:1; 2Kor. 8:1; 9:1. □ **2:12 «Qünki Yaḳupning yenidin bəzi adəmlər kelixtin ilgiri u yat əlliklər bilən ḥəmdastihan boloɳanidi»** — «Yaḳupning yenidin bəzi adəmlər» Yerusalemdin kəlgən Yəḥudiy ḳerindaxlar idi. **«biraḳ ular kəlgəndə, hətniliklərdin ḳorḳup xu ḳerindaxlardin əzini tartti»** — «hətniliklərdin ḳorḳup..»: — mumkinqiliki barki, muxu kixilər: «Yəḥudiy əməslərmu hətnə ḳilinixi kerək» dəp oylioɳan. Omumən eytḳanda «kona əḥdə» boyiqə, Yəḥudiylarning əslidə Yəḥudiy əməslərning yeməkliklirini yeyixigə, ular bilən ḥəmdastihan boluxḳa bolmaytti. ■ **2:14** Ros. 10:28. □ **2:15 «Biz ikkimiz tuoɳuluximizdinla Yəḥudiymiz, «gunaḥkar dəp ḳaraloɳan yat əlliklər»din əməsmiz...»** — Pawlusning muxu «gunaḥkar dəp ḳaraloɳan yat əlliklər» degən səzliri bilən Petruska Yəḥudiylarning ən'əniwiy kəzḳarixini yaki pozitisyisini əslitidu. Yəḥudiylar əzlirimu gunaḥkarlar, əlwəttə!

қanunioła əməl қilixқa intilixliri bilən ҳəkқaniy қilinmaydu» — dedim.□ ■

17 Əmma Məsihtə ҳəkқaniy қilinixқa izdənginimizdə, bizmu «gunaҳkar» dəp ispatlanoлan bolsaқmu, Məsih əmdi gunaҳning hizmitidə boloлuqimu?! Yaқ, ҳərgiz! □ 18 Əmma mən əslidə oлulatқan nərsilərni қaytidin қursam, өzümni *Təwrat қanunioła* hilaplik қiloлuqi dəp ispatlap kərsətkən bolimən. □ 19 Qünki mən Təwrat қanuni bilən Təwrat қanunioła nisbətən өldüm; nətijidə, mən Hudaoła yüzlinip yaxawatimən. □ ■ 20 Mən Məsih bilən billə krestləngənmən, lekin mana, yaxawatimən! Lekin yaxawatқini mən əməs, bəlki məndə turuwatқan Məsihdur. Wə mening ҳazir ətlirimdə yaxawatқan ҳayat bolsa, meni səygən wə mən üqün Өzini pida қiloлan Hudaning Ooлlining iman-etiқadidindur. □ ■ 21 Mən Hudaning mehir-xəpқitini bikar қiliwətməymən; qünki ҳəkқaniylik Təwrat қanuni arқilik kelidioлan bolsa, Məsihning өlüxi bikardin-bikar bolup қalatti.□ ■

□ **2:16 «lekin insanning ҳəkқaniy қilinixini Təwrat қanunioła əməl қilixқa intilixliri bilən əməs, bəlki Əysa Məsihning etiқad-sadaқətliki bilən bolidu, dəp bilimiz» —** «Təwrat қanunioła əməl қilixқa intilixliri bilən» degən ibarə grek tilida intayin қiskartilip: «қanundiki əməllər bilən…» yaki «қanunoła қaritiloлan əməllər bilən» yaki «қanundin qikқan əməllər» dəp ipadilinidu. Bu ibarə «Rim.» 3:20, 28, «Gal.» 3:2, 5, 10dimu tepilidu. Insanning barlik «Təwrat қanunioła əməl қilixқa intilixliri» өzining gunaҳқa patқan bir gunaҳkar ikənlikini ispatlaydu, halas. **«insanning ҳəkқaniy қilinixi …bəlki Əysa Məsihning etiқad-sadaқətliki bilən…»** — yaki «insanning ҳəkқaniy қilinixi … bəlki Əysa Məsihgə etiқad қilix bilən…». **«Məsihgə baoлlanoлan etiқad bilən ҳəkқaniy қiliniximiz üqün bizmu Məsih Əysaoła etiқad қilduқ»** — «bizmu» — Pawlus Petruska səz қiliwatidu, muxu səzi bilən ular ikkilisining Yəhudiylar ikənlikini kəzdə tutidu. ■ **2:16** Ros. 13:38; Rim. 3:20,28; 8:3; Gal. 3:11; Ibr. 7:18. □ **2:17 «Əmma Məsihtə ҳəkқaniy қilinixқa izdənginimizdə, bizmu «gunaҳkar» dəp ispatlanoлan bolsaқmu, Məsih əmdi gunaҳning hizmitidə boloлuqimu?! Yaқ, ҳərgiz!» —** «bizmu «gunaҳkar» dəp ispatlanoлan bolsaқmu» — ҳər adəm hux həwərgə ixənsə, Hudaning nijatini қobul қilixi üqün awwal өzining gunaҳkar ikənlikini tonup yetixi, xundaқla barlik gunaҳlirini ikrar қilixi kerək, əlwəttə. Bu jəhəttə Yəhudiylar wə Yəhudiy əməslər arisida ҳeqқandaқ pərқ yoқ. □ **2:18 «Əmma mən əslidə oлulatқan nərsilərni қaytidin қursam, өzümni Təwrat қanunioła hilaplik қiloлuqi dəp ispatlap kərsətkən bolimən» —** «oлulatқan nərsilər» tooлruluқ: — bu əsli Təwrat қanunioła əməl қilixқa intilgənlikni kərsitidu. Əgər birsi өz reallikioła asasən: «Mening Təwrat қanunioła əməl қilalixim kət'iy mumkin əməs ikən» dəp xu tirixixni taxlap, Məsihқə etiқad қilix yoli bilən ҳəkқaniylikқa erixsimu, lekin andin yənə қaytidin tirixip, ҳəkқaniy bolux üqün Təwrat қanunioła əməl қilixқa қaytidin intilsə, bəribir өzining gunaҳkarlikini ispatlap қoyatti. «Қoxumqə səz»imizni kərüng. □ **2:19 «… Qünki mən Təwrat қanuni bilən Təwrat қanunioła nisbətən өldüm; nətijidə, mən Hudaoła yüzlinip yaxawatimən» —** bu intayin muҳim ikki ayət (19-20) tooлruluқ «қoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. «Hudaoła yüzlinip yaxax» — buning bəlkim üq mənisi bar boluxi mumkin; (1) Hudaning xan-xəripi üqün yaxax; (2) Hudaoła pütünləy tayinip yaxax (xundaқ қiloлanda өlüm bolmaydu); (3) Hudaning yetəkqiliki astida yaxax. Rosul bəlkim ixəngüqilərning yaxawatқan yengi ҳayatimu өzining xəhsiy niyətliri üqün əməs, bəlki «Hudaoła yüzlinip yaxawatқan» boluxi kerək, deməkqi bolidu («Rim.» 6:10-11-ayətnimu kərüng). ■ **2:19** Rim. 7:4; 14:7; 2Kor. 5:15; 1Tes. 5:10; Ibr. 9:14; 1Pet. 4:2. □ **2:20 «mening ҳazir ətlirimdə yaxawatқan ҳayat bolsa, … Hudaning Ooлlining iman-etiқadidindur» —** baxқa birhil tərjimisi: «mening ҳazir ətlirimdə yaxawatқan ҳayat bolsa… Hudaning Ooлlioła boloлan etiқad bilən». Өzimizning tərjimimiz tooлruluқ «қoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **2:20** Gal. 1:4; Əf. 5:2; Tit. 2:14. □ **2:21 «Mən Hudaning mehir-xəpқitini bikar қiliwətməymən; qünki ҳəkқaniylik Təwrat қanuni arқilik kelidioлan bolsa, Məsihning өlüxi bikardin-bikar bolup қalatti» —** əgər adəmlər tirixip-tirmixip Təwrat қanunioła əməl қilalioлan yaki қilalaydioлan bolsa, xundaқla өzini ҳəkқaniy adəm dəp ispatlisa, nemixқa Əysa Məsih Өzini қurbanlik қildi? Undaқ boloлanda insanlar gunaҳliridin қutulux üqün Hudaning mehir-xəpқitigə moҳtaj bolmioлan bolatti; yəni, Məsihning adəmni gunaҳliridin қutқuzup nijat yolini eqix üqün boloлan өlüxi bikar bolatti (Məsihning өlüxi əsli mumkin bolmaydioлan ix idi; bu tarihta əng karamət, aləmxumul ajayib wəқə idi; qünki U Өzi ««Ҳayat Өzümdürmən», «Tirilix Өzümdürmən» degənidi; «Ҳayat» Boloлuqi қandaқmu өlsun?). ■ **2:21** Ibr. 7:11.

3

Təwrat ḳanuni wə iman-etiḳad

1 I əḳilsiz Galatiyaliḳlar, kəz aldinglarda Əysa Məsiḥ eniḳ sürətləngən, aranglarda krestləngəndək kərüngənikən, kim silərni ḥəḳiḳətkə itaət ḳilixtin azdurup seḥirlidi?□ ■ 2 Mən pəḳət xunila silərdin sorap biləyki: — Silər Roḥni Təwrat ḳanunioԓa intilix arḳiliḳ ḳobul ḳildinglarmu, yaki *hux həwərni* anglap, etiḳad arḳiliḳ ḳobul ḳildinglarmu?□ 3 Silər xunqə əḳilsizmu? Roḥḳa tayinip *ḥayatni* baxlioԓanikənsilər, əmdiliktə ət arḳiliḳ kamalətkə yətməkqimu?□ 4 Silər *etiḳad yolida* boloԓan xunqə kəp azab-oḳubətlərni bikaroԓa tarttinglarmu? Dərwəḳə bikaroԓa kəttioԓu?! 5 Silərgə Roḥni Təminligüqi, aranglarda məjizilərni yaritiwatḳuqi bu karamətlərni silərning Təwrat ḳanunioԓa intilip tayanoԓininglardin ḳilamdu, yaki angliоԓan həwərgə baoԓliоԓan ixənq-etiḳadinglardin ḳilamdu?□

6 *Muḳəddəs yazmilarda deyilgəndək*: «Ibraḥim Hudaoԓa etiḳad ḳildi; bu uning ḥəḳḳaniyliḳi ḥesablandi».■ 7 Xuning üqün, xuni qüxinixinglar kerəkki, etiḳadtin tuoԓuloԓanlarla Ibraḥimning ḥəḳiḳiy pərzəntliridur.□ 8 Muḳəddəs yazmilarda Hudaning yat əlliklərni Өzigə etiḳad ḳilixi arḳiliḳ ularni ḥəḳḳaniy ḳilidioԓanliḳi aldin’ala kərülüp, Hudaning Ibraḥimoԓa: «Səndə barliḳ əl-millətlərgə bəht ata ḳilinidu» dəp hux həwərni aldin eytḳanliḳi hatiriləngənidi.□ ■ 9 Xuning bilən, etiḳadtin boloԓanlar etiḳad ḳiloԓuqi Ibraḥim bilən təng bəht tapidu. 10 Lekin Təwrat ḳanunioԓa əməl ḳilimiz dəp yürgənlər bolsa ḥəmmisi lənətkə ḳalidu. Qünki *muḳəddəs yazmilarda* mundaḳ yeziloԓan: «Təwrat ḳanunida yeziloԓan ḥəmmə əmrlərgə üzlüksiz əməl ḳilmaywatḳan ḥərbir kixi lənətkə ḳalidu». □ ■ 11 Yənə roxənki, ḥeqkim Hudaning aldida ḳanunoԓa intilix arḳiliḳ ḥəḳḳaniy ḳilinmaydu; qünki *muḳəddəs kitabta yeziloԓinidək*: — «Ḥəḳḳaniy adəm ixənq-etiḳadi bilən ḥayat bolidu». □ ■ 12 Əmma ḳanun yoli etiḳad yolioԓa asaslanoԓan əməs, bəlki *muḳəddəs kitabta*: — «Ḳanunning

---

□ **3:1 «I əḳilsiz Galatiyaliḳlar, kəz aldinglarda Əysa Məsiḥ eniḳ sürətləngən, aranglarda krestləngəndək kərüngənikən, kim silərni ḥəḳiḳətkə itaət ḳilixtin azdurup seḥirlidi?» —** «Əysa Məsiḥ ... aranglarda krestləngəndək kərüngənikən» degən səzlər tooԓruluḳ ikki kəzḳarax bar: (1) Pawlus hux həwərdə Əysa tooԓruluḳ pakitlarni xunqə eniḳ yətküzüp jakarlioԓaqḳa, angliоԓuqilar «nəḳ məydanda turoԓandək, өz kəzi bilən guwaḥqi boloԓandək» boloԓanliḳini yaki: (2) Pawlusning keqə-kündüz өz ḥayati arḳiliḳ Məsiḥning krestləngənlikini kərsətkənlikini kərsitidu (1:16, 2:20ni kərüng). Bizningqə ikkila kəzḳarax tooԓra. ■ **3:1** Gal. 5:7. □ **3:2 «silər roḥni Təwrat ḳanunioԓa intilix arḳiliḳ ḳobul ḳildinglarmu, yaki hux həwərni anglap, etiḳad arḳiliḳ ḳobul ḳildinglarmu?» —** «Roḥ» Hudaning Muḳəddəs Roḥini kərsitidu. □ **3:3 «Silər xunqə əḳilsizmu? Roḥḳa tayinip ḥayatni baxlioԓanikənsilər, əmdiliktə ət arḳiliḳ kamalətkə yətməkqimu?» —** «Roḥḳa tayinip» — grek tilida «Roḥta» (Hudaning Roḥida, əlwəttə). **«əmdiliktə ət arḳiliḳ kamalətkə yətməkqimu?»** — «ət arḳiliḳ» yaki «insaniy ətlər arḳiliḳ» — demək, Hudaning meḥir-xəpḳitigə əməs, nijatioԓa əməs, bəlki өz küqigə, Təwrat ḳanunioԓa əməl ḳilixḳa intilixlaroԓa tayinixtin ibarət. □ **3:5 «silərgə Roḥni Təminligüqi» —** «Roḥ» — Muḳəddəs Roḥ, Hudaning Roḥi. «Silərgə Roḥni Təminligüqi» Huda’Atining Өzi. ■ **3:6** Yar. 15:6; Rim. 4:3; Yaḳ. 2:23. □ **3:7 «... etiḳadtin tuoԓuloԓanlarla Ibraḥimning ḥəḳiḳiy pərzəntliridur» —** grek tilida «etiḳadtin boloԓanlar...» — demək, Məsiḥ Əysaoԓa etiḳad baoԓlap «ḳaytidin tuoԓuloԓan»lar, Ibraḥimning izlirini basḳanlar. □ **3:8 «muḳəddəs yazmilarda Hudaning yat əlliklərni Өzigə etiḳad ḳilixi arḳiliḳ ularni ḥəḳḳaniy ḳilidioԓanliḳi aldin’ala kərülüp...» —** «yat əlliklər» — Yəhudiy əməslər. **«Səndə barliḳ əl-millətlərgə bəht ata ḳilinidu»** — «Yar.» 12:3. ■ **3:8** Yar. 12:3; 18:18; 22:18; 26:4; 49:10; Ros. 3:25. □ **3:10 «Lekin Təwrat ḳanunioԓa əməl ḳilimiz dəp yürgənlər bolsa ḥəmmisi lənətkə ḳalidu» —** «Təwrat ḳanunioԓa əməl ḳilimiz dəp yürgənlər» — muxu yol bilən өzlirini ḥəḳḳaniy dəp ispatlaymiz dəydioԓanlar, əlwəttə, **«Təwrat ḳanunida yeziloԓan ḥəmmə əmrlərgə üzlüksiz əməl ḳilmaywatḳan ḥərbir kixi lənətkə ḳalidu»** — «Ḳan.» 27:26. Əlwəttə, ḥeqkim Təwrat ḳanunining əmrlirigə «üzlüksiz əməl ḳilalmaydu» — xunga ḥəmmə kixi, Yəhudiy bolsun, Yəhudiy əməs bolsun, Məsiḥsiz bolsa lənət astida turidu. ■ **3:10** Ḳan. 27:26. □ **3:11 «Ḥəḳḳaniy adəm ixənq-etiḳadi bilən ḥayat bolidu» —** «Ḥab.» 2:4. ■ **3:11** Ḥab. 2:4; Rim. 1:17; 3:20; Gal. 2:16; Ibr. 10:38

əmrlirigə əməl ḳiloɳuqi xu ixlar bilən ḥayat bolidu» deyilgəndəktur. □ ■ 13 Ḥalbuki, Məsiḥ bizni Təwrat ḳanunidiki lənəttin ḥər ḳilix üqün ornimizda lənət bolup bədəl təlidi. Bu ḥəḳtə *muḳəddəs yazmilarda*: «Yaoɳaqḳa esiloɳan ḥərbir kixi lənətkə ḳaloɳan ḥesablansun» dəp yeziloɳan. □ ■ 14 Xuning bilən Məsiḥ Əysa arḳiliḳ Ibraḥimoɳa ata ḳilinoɳan bəht yat əlliklərgimu kəltürülüp, biz wədə ḳilinoɳan Roḥni etiḳad arḳiliḳ ḳobul ḳilalaymiz.

Təwrat ḳanuni wə Hudaning wədisi

15 Ḳerindaxlar, mən insanlarqə səzləymən; ḥətta insanlar arisida əzara əḥdə tüzülsimu, baxḳa ḥeqkim uni yoḳḳa qiḳiriwetəlməydu yaki uningoɳa birər nərsə ḳoxalmaydu. □ ■ 16 Xuningdək, *Hudaning əḥdisidiki* wədilər Ibraḥim wə uning nəsligə eytiloɳan. *Muḳəddəs kitabta* U: «wə sening nəsilliringgə», (yəni, kəp kixilərgə) deməydu, bəlki «sening nəslinggə», (yəni yaloɳuz bir kixigila), dəydu — bu «nəsil» Məsiḥdur. □ ■ 17 Mən xuni deməkqimənki, Hudaning Məsiḥkə aldin tüzgən bir əḥdisini tət yüz ottuz yildin keyin qüxürülgən Təwrat ḳanuni əməldin ḳalduralmaydu, Hudaning bu wədisini ḥeq bikar ḳilalmaydu. □ ■ 18 Qünki *wədə ḳilinoɳan* miras ḳanunoɳa asaslanoɳan bolsa, mana u Hudaning wədisigə asaslanoɳan bolmaytti; lekin Huda xapaət bilən uni Ibraḥimoɳa wədə arḳiliḳ ata ḳiloɳan.□ ■
19 Undaḳta, Təwrat ḳanunini qüxürüxtiki məḳsət nemə? U bolsa, insanlarning itaətsizlikliri tüpəylidin, Hudaning mirasi wədə Ḳilinoɳuqi, yəni Ibraḥimning nəsli dunyaoɳa kəlgüqə ḳoxumqə ḳilip berilgən; u pərixtilər arḳiliḳ bir wasitiqining ḳoli bilən bekitilip yoloɳa ḳoyuloɳan. □ ■ 20 Əmma «wasitiqi» bir tərəpningla wasitiqisi əməs (bəlki ikki tərəpningkidur), lekin Huda Өzi pəḳət birdur. □ 21 Undaḳta, Təwrat ḳanuni Hudaning wədilirigə zitmu? Yaḳ, ḥərgiz! Əgər birər ḳanun insanlarni ḥayatliḳḳa erixtürələydioɳan bolsa, undaḳta ḥəḳḳaniyliḳ jəzmən xu ḳanunoɳa asaslanoɳan bolatti. 22 Ḥalbuki, muḳəddəs yazmilar pütkül aləmni gunaḥning ilkigə ḳamap ḳoyoɳan; buningdiki məḳsət, Əysa Məsiḥning sadaḳət-etiḳadi arḳiliḳ

□ **3:12 «Ḳanunning əmrlirigə əməl ḳiloɳuqi xu ixlar bilən ḥayat bolidu» —** «Law.» 18:5. Ḥeqkim Təwrat ḳanunining əmrlirigə əməl ḳilalmaydu, əlwəttə. ■ **3:12** Law. 18:5; Əz. 20:11; Rim. 10:5. □ **3:13 «Ḥalbuki, Məsiḥ bizni Təwrat ḳanunidiki lənəttin ḥər ḳilix üqün ornimizda lənət bolup bədəl təlidi» —** grek tilida: «ḥər ḳilix üqün bədəl tələx» yaki «ḳutuldurup bədəl tələx» degən ibarilər adəttə ḳullarni bazardin ḳaytidin setiwelip, ḥər ḳilix»ni kərsitidu. **«yaoɳaqḳa esiloɳan ḥərbir kixi lənətkə ḳaloɳan ḥesablansun»** — «Ḳan.» 21:24. ■ **3:13** Ḳan. 21:23; Rim. 8:3; 2Kor. 5:21. □ **3:15 «mən insanlarqə səzləymən» —** muxu ibarə bəlkim «insanlarning kündilik turmuxidin bir misal kərsitəy», degini bolsa kerək. ■ **3:15** Ibr. 9:17. □ **3:16 «Xuningdək, Hudaning əḥdisidiki wədilər Ibraḥim wə uning nəsligə eytiloɳan. Muḳəddəs Kitabta U: «wə sening nəsilliringgə», (yəni, kəp kixilərgə) deməydu, bəlki «sening nəslinggə», (yəni yaloɳuz bir kixigila), dəydu — bu «nəsil» Məsiḥdur» —** bu wədə Təwrat, «Yar.» 12:7 wə 13:15, 17:7, 24:7də tepilidu. Demisəkmu, Məsiḥ Yəḥudiylardin bolup, u Ibraḥimning nəsli, əlwəttə. ■ **3:16** Gal. 3:8. □ **3:17 «Hudaning Məsiḥkə aldin tüzgən bir əḥdisi» —** «Məsiḥkə» — demək, Məsiḥ «Ibraḥimning nəsli»ning süpitidə bolup əḥdə xu qaoɳda Uningoɳa tüzgən. Bəzi kona kəqürmilərdə «Məsiḥkə» degən səz tepilmaydu. ■ **3:17** Yar. 15:13; Mis. 12:40; Ros. 7:6. □ **3:18 «Qünki wədə ḳilinoɳan miras ḳanunoɳa asaslanoɳan bolsa, mana u Hudaning wədisigə asaslanoɳan bolmaytti; lekin Huda xapaət bilən uni Ibraḥimoɳa wədə arḳiliḳ ata ḳiloɳan» —** «wədə ḳilinoɳan miras» Ibraḥimoɳa wədə ḳilinoɳan kəp tərəplik bəhtni kəzdə tutidu. ■ **3:18** Rim. 4:14. □ **3:19 «Təwrat ḳanunini qüxürüxtiki məḳsət nemə?... u pərixtilər arḳiliḳ bir wasitiqining ḳoli bilən bekitilip yoloɳa ḳoyuloɳan» —** «bir wasitiqi» xübḥisizki, Musa pəyoɳəmbərni kərsitidu. Bu muḥim 19-ayət tooɳruluḳ «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. «Təwrat ḳanuni... insanlarning itaətsizlikliri tüpəylidin» — bu səzning kəp jəḥətliri bar — «ḳoxumqə səz»imizdə u tooɳruluḳ tohtilimiz. ■ **3:19** Ḳan. 5:5; Yḥ. 1:17; 15:22; Ros. 7:38,53; Rim. 4:15; 5:20; 7:8. □ **3:20 «əmma «wasitiqi» bir tərəpningla wasitiqisi əməs (bəlki ikki tərəpningkidur), lekin Huda Өzi pəḳət birdur» —** bu ayətkə berilgən birnəqqə xərḥ bar. Mənisi bəlkim: «Ikki adəm kelixim tüzgəndə, bir wasitiqi bolux kerək. Lekin, Huda Өz əḥdisini Ibraḥimoɳa bərgəndə, uni wasitiqisiz bərgən, u sap Hudaning ḳolidin kəlgən; xunga bu əḥdə bəribir Təwrat ḳanunidin üstün turidu» degəndək bolidu. «Ḳoxumqə səz»imizdə umu tooɳruluḳ tohtilimiz.

wədining etikad kiloɳuqilaroɳa berilixi üqündur. ■ 23 Lekin etikad yoli kelip axkarə boloɳuqə, biz Təwrat kanuni təripidin kooɳdilip, axkarə bolidioɳan etikadni kütüxkə kamap koyuloɳaniduk. 24 Xu tərikidə, bizning etikad arkilik həkkaniy kiliniximiz üqün Təwrat kanuni bizgə «tərbiyiligüqi» bolup, bizni Məsihkə yetəklidi. □ ■ 25 Lekin etikad yoli axkara bolup, biz əmdi yənə «tərbiyiligüqi»ning nazaritidə əməsmiz. 26 Qünki həmminglar Məsih Əysaoɳa etikad kilix arkilik Hudaning ooɳulliri boldunglar. □ ■ 27 Qünki hərkaysinglar Məsihgə kirixkə qəmüldürülgən bolsanglar, Məsihni kiyiwaloɳan boldunglar. □ ■ 28 Məsihdə nə Yəhudiy bolmaydu nə Grek bolmaydu, nə kul bolmaydu nə hər bolmaydu, nə ər bolmaydu nə ayal bolmaydu, həmminglar Məsih Əysada bir bolisilər. □ ■ 29 Silər Məsihkə mənsup boloɳanikənsilər, silərmu Ibrahimning nəsli bolisilər wə uningoɳa wədə kilinoɳan *bəht-saadətkə* mirashordursilər.■

4

(Dawami)

1-2 Yənə xuni eytimənki: Gərqə bir bala pütün mülükning igisi bolsimu, mirashor gədək wakitlirida taki atisi bəlgiligən wakit toxmioɳuqə, u əz əyidiki kuldin pərki bolmaydu. Qünki u yənila hojidarlar wə bala bakkuqilarning baxkuruxida bolidu.□ 3 Xuningoɳa ohxax, bizmu gədək waktimizda, bu dunyadiki «asasiy kaidə-kanuniyətlər» astida kul boloɳaniduk.□ 4 Lekin, wakit-saiti toluk toxkanda, Huda Əz Ooɳlini *bu dunyaoɳa* əwətti. U bir ayal kixidin tuoɳuloɳan, xuningdək Təwrat kanuni astida tuoɳuloɳanidi.□ ■ 5 Buningdiki məksət, Huda Təwrat kanuni astida yaxioɳan *bizlərni* bədəl tələp hərlükkə qikirip, bizning ooɳullukka kobul kiliniximiz üqündur.■ 6 Həm silər Uning ooɳulliri boloɳanlikinglar üqün, Huda Əz Ooɳlining: «Abba! Atam!» dəp qakiroɳuqi Rohini əwətip kəlbimizgə saldi.□ ■ 7 Xuning üqün, silər hazir kul

---

■ **3:22** Rim. 3:9; 11:32. □ **3:24 «bizning etikad arkilik həkkaniy kiliniximiz üqün Təwrat kanuni bizgə «tərbiyiligüqi» bolup,..»** — «tərbiyiligüqi» grek tilida «pedagog» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **3:24** Mat. 5:17; Ros. 13:38; Rim. 10:4. □ **3:26 «... Qünki həmminglar Məsih Əysaoɳa etikad kilix arkilik Hudaning ooɳulliri boldunglar»** — bu muhim 23-26-ayətlər tooɳruluk «koxumqə səz»imizdə, yukiriki 3:19-ayət üstidə tohtaloɳinimizni kərüng. ■ **3:26** Yəx. 56:5; Yh. 1:12; Rim. 8:15; Gal. 4:5. □ **3:27 «Qünki hərkaysinglar Məsihgə kirixkə qəmüldürülgən bolsanglar, Məsihni kiyiwaloɳan boldunglar»** — demək, Məsihgə etikad kilip suoɳa qəmüldürülüp, Uningoɳa baoɳlanoɳan bolsak, Uning təbiitigə igilələymiz, xuning bilən «Məsihgə mənsup adəm» bizning asasiy salahiyitimiz bolidu. ■ **3:27** Rim. 6:3. □ **3:28 «Məsihdə nə Yəhudiy bolmaydu nə Grek bolmaydu... həmminglar Məsih Əysada bir bolisilər»** — «Grek» degən səz muxu yərdə «Yəhudiy əməs», «yat əlliklər»ni bildürülidu. ■ **3:28** Yh. 17:21. ■ **3:29** Yar. 21:12; Rim. 9:7; Ibr. 11:18. □ **4:1-2 «... Gərqə bir bala pütün mülükning igisi bolsimu, mirashor gədək wakitlirida taki atisi bəlgiligən wakit toxmioɳuqə, u əz əyidiki kuldin pərki bolmaydu. Qünki u yənila hojidarlar wə bala bakkuqilarning baxkuruxida bolidu»** — «oɳojidar» degən səzning mənisi yukiriki «tərbiyiligüqi» degən səzgə yekin. □ **4:3 «bu dunyadiki «asasiy kaidə-kanuniyətlər»** — bəzi alimlar muxu səzni yaman rohlarni kərsitidu, dəp karaydu. Lekin «Kolossiliklərgə»diki «Kol.» 2:8, 20 tooɳruluk «koxumqə səz»imizdə biz baxkiqə qüxəndürimiz. □ **4:4 «Lekin, wakit-saiti toluk toxkanda, Huda Əz Ooɳlini bu dunyaoɳa əwətti. U bir ayal kixidin tuoɳuloɳan, xuningdək Təwrat kanuni astida tuoɳuloɳanidi»** — «Təwrat kanuni astida tuoɳuloɳanidi» degən ibarə «Əysa Məsih Təwrat kanunioɳa boysunup yaxioɳan» degən mənini əz iqigə alidu. ■ **4:4** Yar. 15:16; 49:10; Dan. 9:24; Mat. 5:17. ■ **4:5** Yh. 1:12; Gal. 3:26. □ **4:6 «Həm silər Uning ooɳulliri boloɳanlikinglar üqün, Huda Əz Ooɳlining: «Abba! Atam!» dəp qakiroɳuqi Rohini əwətip kəlbimizgə saldi»** — ibraniy tilida «Abba» «dadam»ni bildüridu, «Abba! Atam!» «I səyümlük atam!» degən gəp. ■ **4:6** Rim. 8:15.

əməs, bəlki ooƣulliridursilər; ooƣulliri boloƣanikənsilər, Huda arkilik Өzigə mirashor bolisilər.□

Pawlusning Galatiyaliklardin əndixə kilixi

8 Burun, Hudani tonumioƣan waktinglarda dərwəkə yaloƣan ilahlarning kullukioƣa tutuloƣansilər.□ ■ 9 Əmdiliktə, hazir *həkikiy* Hudani tonuoƣanikənsilər, — yaki enikrak kilip eytkanda, Huda təripidin tonuloƣanikənsilər, əmdi silər nemə dəp bu dunyadiki küqsiz, əbjək ərziməs «asasiy kaidə-kanuniyətlər»gə karap yanisilər? Ularning kullukioƣa yengiwaxtin kaytixni halamsilər? □ ■ 10 Silər alahidə kün, ay, pəsil wə yillarni etiwarƣa elip hatiriləxkə baxlidinglar! □ ■ 11 Mən ilgiri silərgə singdürgən əjrim bikar ketərmikin, dəp silər üqün ənsirəwatimən.
12 Kerindaxlar, mən xuni silərdin ətünimənki, manga ohxax bolunglar; qünki mən silərgə ohxax boldum. Silər əslidə manga heq azar yətküzmigənidinglar. □ 13 Əmma silərgə məlumki, ətlirimdiki bir zəiplik tüpəylidin, mən hux həwərni silərgə birinqi ketim yətküzgənidim. □ 14 U qaoƣda, ətlirimdiki bu zəiplik silərgə nisbətən sinaktək bolsimu, lekin silər meni kəmsitmidinglar yaki qətkə kakmidinglar. Əksiqə, meni Huda əwətkən bir pərixtini, hətta Məsih Əysa өzini kütkəndək kütüwaldinglar. □ ■ 15 U qaoƣdiki bəht-bərikitinglar əmdi nəgə kətti?! Mən silərgə guwahqi bolup eytalaymənki, u qaoƣda silər mumkin bolsa, manga kөzliringlarni oyup berixkimu razi idinglar! 16 Əmdiliktə, silərgə həkikətni səzligənlikim üqün düxminingларƣa aylinip kaldimmu?

□ **4:7 «Xuning üqün, silər hazir kul əməs, bəlki ooƣulliridursilər»** — grek tilida bu ayəttiki «silər» «sən» dəp ipadilinidu. **«ooƣulliri boloƣanikənsilər, Huda arkilik Өzigə mirashor bolisilər»** — «Huda arkilik Өzigə mirashor bolisilər» bəzi kona kөqürmilərdə: «Məsih arkilik Hudaning Өzigə mirashor bolisilər» deyilidu. □ **4:8 «Burun, Hudani tonumioƣan waktinglarda dərwəkə yaloƣan ilahlarning kullukioƣa tutuloƣansilər»** — «yaloƣan ilahlar» grek tilida «əyniyiti ilah əməslər» bilən ipadilinidu. ■ **4:8** 1Kor. 8:4. □ **4:9 «əmdi silər nemə dəp bu dunyadiki küqsiz, əbjək ərziməs «asasiy kaidə-kanuniyətlər»gə karap yanisilər?»** — «ərziməs artukqə» — Grek tilida «tiləmqilikkə ait» degən səzlər bilən ipadilinidu. ■ **4:9** Kol. 2:20. □ **4:10 «Silər alahidə kün, ay, pəsil wə yillarni etiwarƣa elip hatiriləxkə baxlidinglar!»** — muxu ayəttiki «kün, ay, pəsil wə yillar» bolsa bəlkim Təwrat kanunida Yəhudiylar üqün bekitilgən heytlarni həm Yəhudiylarning ən'əniliri boyiqə ətküzidioƣan heytlarnimu kərsitidu. Məyli Yəhudiylarningki bolsun bolmisun, prinsip ohxax, etikadqilar üqün heqkandak alahidə kün-heytlarni hatiriləxning hajiti yok. ■ **4:10** Rim. 14:5; Kol. 2:16. □ **4:12 «Kerindaxlar, ... manga ohxax bolunglar; qünki mən silərgə ohxax boldum»** — Pawlus өzi Yəhudiy bolsimu, Təwrat kanunining (həkkaniylikka ait tələpliridin baxka) barlik əmrliridin (Məsihning nijati bilən) azad bolup Mukəddəs Rohning yetəkqilikidə yaxioƣan; xunga u Galatiyaliklardin: «Manga ohxax bolunglar» dəp ətünidu; «qünki mən silərgə ohxax boldum» — demək, u Yəhudiy əməslərdək (Galatiyaliklardək) Təwrat kanunining tələpliridin mustəsna boldi. Lekin Galatiyaliklar Yəhudiylardək bolimiz dəp өzlirini Təwrat kanunining barlik tələpliri astioƣa koymakqi idi! **«Silər əslidə manga heq azar yətküzmigənidinglar»** — demək, Pawlus ularƣa hazirla eytkan kattik gepini ularning өzigə kandaktur bir ziyan yaki azar yətküzgənliki tüpəylidin eytkan əməs, dəydu (5-15-ayətlərdə u ularning əslidə өzigə kərsətkən qongkur muhəbbitini əsləydu), bəlki ularni kөzləp: «silər өz-өzliringlarƣa azar beriwatisilər» dəp agah berix üqün eytidu. □ **4:13 «Əmma silərgə məlumki, ətlirimdiki bir zəiplik tüpəylidin, mən hux həwərni silərgə birinqi ketim yətküzgənidim»** — «ətlirimdiki bir zəiplik tüpəylidin» — bu səzdin karioƣanda, Pawlus bəlkim kesəl səwəbidin Galatiyada dəm elixka məjbur boloƣanidi. Mumkinqiliki barki, bu kesəl uning kөzliri bilən baoƣlik bolup, uning qirayini intayin sət kiyapətkə kirgüzüp koyoƣanidi (14-ayət). 14-15-ayət, 6:11 wə «2Kor.» 12:7-10nimu kərüng. Pawlus adəttə hətlirini pütükqi arkilik yazatti (məsilən, «Rim.» 16:22). □ **4:14 «U qaoƣda, ətlirimdiki bu zəiplik silərgə nisbətən sinaktək bolsimu, lekin silər meni kəmsitmidinglar yaki qətkə kakmidinglar. Əksiqə, meni Huda əwətkən bir pərixtini, hətta Məsih Əysa өzini kütkəndək kütüwaldinglar»** — Pawlusning bu kөz kesili yənə bir tərəptin kiyinqilik elip kəldi — U hux həwərning yolida kөp adəmlərning kesəllirini dua kilip sakaytti; ularning sakaytilixi arkilik kөp adəmlər hux həwərgə ixəndi. Lekin uning өzidə kesəl boloƣaqka, bu ix uni baxkilarning aldida mazakka kaldurux ehtimallikі bolamdu, kandak? ■ **4:14** Mal. 2:7; Mat. 10:40; Yh. 13:20.

17 *Mən eytip ətkən* ḥeliḳi adəmlər silərgə ḳizoɳinliḳ kərsitidu, əmma niyiti durus əməs; ular pəḳət silərni *nijatning* sirtioɳa qiḳirip, ḳizoɳinliḳinglarni əzlirigə ḳaritiwalmaḳqi. □ ■ 18 Əmma mən silər bilən birgə boloɳan waḳitlardila əməs, bəlki daim yahxi ixḳa ḳizoɳinliḳ ḳilixning əzi yahxidur, əlwəttə.□
19 Səyümlük balilirim! Məsiḥ silərdə tərəldürülgüqə mən silər üqün toloɳaḳ azablirini yənə bir ḳetim tartiwatimən! ■ 20 Mening ḥazirla yeninglaroɳa berip, silərgə baxḳiqə tələppuz bilən səzligüm keliwatidu; qünki bu əḥwalinglar tooɳruluḳ nemə ḳilixni zadila bilməywatimən!□

«Ḳul dedək» Ḥəjər bilən «ḥər ayal» Saraḥ tooɳrisidiki təmsildin tərbiyə-sawaḳ elix

21 I Təwrat ḳanunining ilkidə yaxaxni halaydioɳanlar, silərdin xuni sorap baḳay, silər Təwratning əzidə nemə deyilgənlikigə ḳulaḳ salmamsilər? 22 Təwratta, Ibraḥimning ikki ooɳli bolup, biri dedəktin, yənə biri ḥər ayalidin boloɳan, dəp hatiriləngən. □ ■ 23 Dedəktin boloɳan ooɳul «ət bilən» tuoɳuloɳan; ḥər ayalidin boloɳan ooɳul bolsa Hudaning wədisi arḳiliḳ tuoɳuloɳandur. □ ■ 24 Bu ikki ixni bir ohxitix degili bolidu. Bu ikki ayal *Hudaning insanlar bilən* tüzgən ikki əḥdisining wəkilidur. Birinqi əḥdə Sinay *teoɳidin* kelip, dərḥəḳiḳət balilirini ḳulluḳta boluxḳa tuoɳidu; mana Ḥəjər uningoɳa wəkildur; 25 demək, Ḥəjər bolsa Ərəbistandiki Sinay teoɳioɳa simwol ḳilinip, yəni bügünki Yerusalemoɳa ohxitilidu; qünki u xəḥər wə uning baliliri ḳulluḳta turmaḳta. □ ■ 26 Əmma yuḳiridin boloɳan Yerusalem ḥərdur, u ḥəmmimizning anisidur; □ ■ 27 Qünki, *muḳəddəs yazmilarda* mundaḳ yeziloɳan: —
«Huxal bol, i pərzənt kərmigən tuoɳmas ayal!
Təntənə ḳilip yangrat, towla, i toloɳaḳ tutup baḳimioɳan!
— Qünki oɳerib ayalning baliliri eri bar ayalningkidin kəptur!» □ ■
28 Əmdi i ḳerindaxlar, Isḥaḳ Hudaning wədisidin tuoɳuloɳandək bizmu Hudaning wədisi boyiqə tuoɳuloɳan pərzəntlərmiz. □ ■ 29 Lekin u qaoɳda «ətlərdin tuoɳuloɳan»

□ **4:17 «ular pəḳət silərni nijatning sirtioɳa qiḳirip…»** — bəzi kona kəqürmilərdə «ular pəḳət silərni bizdin ayrilip nijatning sirtioɳa qiḳirip» deyilidu. ■ **4:17** Rim. 10:2; 2Kor. 11:12. □ **4:18 «Əmma mən silər bilən birgə boloɳan waḳitlardila əməs, bəlki daim yahxi ixḳa ḳizoɳinliḳ ḳilixning əzi yahxidur, əlwəttə»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Məyli mən silər bilən billə bolay yaki bolmay, silərgə niyiti yahxi ḳizoɳinliḳi bar adəmlər bar bolsa, daim yahxi bolidu, əlwəttə». ■ **4:19** 1Kor. 4:15; Flm. 10; Yaḳ. 1:18. □ **4:20 «Mening ḥazirla yeninglaroɳa berip, silərgə baxḳiqə tələppuz bilən səzligüm keliwatidu»** — «baxḳiqə bir tələppuz bilən…» — Pawlus tehimu ḳattiḳ tələppuzdimu, yaki mulayimraḳ tələppuzdimu, ularoɳa zadi «ḳandaḳ tələppuz»da səzləx kerəklikini bilməytti. □ **4:22 «Ibraḥimning ikki ooɳli bolup, biri dedəktin…»** — dedək (ḳul ayal) — yəni Ḥəjər. **«yənə biri ḥər ayalidin boloɳan..»** — əz ḥər ayali Saraḥ idi. ■ **4:22** Yar. 16:2,15; 21:2; Ros. 7:8; Ibr. 11:11. □ **4:23 «Dedəktin boloɳan ooɳul «ət bilən» tuoɳuloɳan»** — «ət bilən» degən ibarə «insanning ətlirigə tayinix»ni bildüridu. Ḥəjərning ooɳli Ismail pəḳət insanlarning oy-pikri, insaniy küqi bilən tuoɳuloɳan. **«dedəktin boloɳan ooɳul «ət bilən» tuoɳuloɳan; ḥər ayalidin boloɳan ooɳul bolsa Hudaning wədisi arḳiliḳ tuoɳuloɳandur»** — bu pütün ayət tooɳruluḳ «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **4:23** Yḥ. 8:39; Rim. 9:7. □ **4:25 «demək, Ḥəjər bolsa Ərəbistandiki Sinay teoɳioɳa simwol ḳilinip, yəni bügünki Yerusalemoɳa ohxitilidu; qünki u xəḥər wə uning baliliri ḳulluḳta turmaḳta»** — «ḳulluḳta» degən səz roḥiy ḳulluḳta, yəni Təwrat ḳanunining ḳulluḳida. «Bügünki Yerusalem wə uning baliliri» Yəhudiy həlḳi, xundaḳla Təwrat ḳanunioɳa əməl ḳilixḳa tirixḳanlirim bilən ḥəḳḳaniy adəm bolay degən ḥəmmə adəmni kərsitidu. ■ **4:25** Mis. 19, 20. □ **4:26 «Əmma yuḳiridin boloɳan Yerusalem ḥərdur, u ḥəmmimizning anisidur…»** — baxḳiqə eytḳanda, Ibraḥimning əz ayali Saraḥ bolsa ḥər ayal boloɳaqḳa, ərxtiki Yerusalemoɳa, xundaḳla yengi əḥdidə yaxioɳan jamaətkə wəkillik ḳilidu. Xunga, «ərxtiki Yerusalem»ni bizning animiz, deyixkə bolidu. ■ **4:26** Wəḥ. 21:2. □ **4:27 «Huxal bol, i pərzənt kərmigən tuoɳmas ayal! Təntənə ḳilip yangrat, towla, i toloɳaḳ tutup baḳimioɳan! — qünki oɳerib ayalning baliliri eri bar ayalningkidin kəptur!»** — Yəx.» 54:1. ■ **4:27** Yəx. 54:1 □ **4:28 «… Isḥaḳ Hudaning wədisidin tuoɳuloɳandək bizmu Hudaning wədisi boyiqə tuoɳuloɳan pərzəntlərmiz»** — bəzi kona kəqürmiliridə «… Isḥaḳ Hudaning wədisidin tuoɳuloɳandək silərmu Hudaning wədisi boyiqə tuoɳuloɳan pərzəntlərsilər» deyilidu. ■ **4:28** Rim. 9:7, 8.

bala «roḥtin tuǫulǫan» balioǫa ziyankəxlik kilǫinidək, ḥazir xundak bolidu. □ ■
30 Lekin mukəddəs yazmilarda nemə deyilgən? Uningda: «Sən bu dedikingni ooǫli
bilən ǩoxup həydiwət! Qünki dedəktin tapkan ooǫul ḥərgiz hər ayalingdin boloǫan
ooǫul bilən miraskа ortak bolmaydu!» dəp pütülgən. □ ■ 31 Əmdi, ǩerindaxlar,
biz dedəkning əməs, bəlki hər ayalning pərzəntliridurmiz. Məsiḥ bizni ḥərlüktə
yaxisun dəp hər kildi. Xuning bilən uningda tapan tirəp turunglar wə ǩullukning
boyunturukioǫa ǩaytidin kisilip ǩalmanglar.

5

Etikadqilarning ərkinliki

1-2 Mana, mənki Pawlus silərgə xuni eytip ǩoyayki, əgər silər hətnə ǩobul
kilsanglar, u qaoǫda Məsiḥning silərgə ḥeqkandak paydisi ǩalmaydu.□ ■ 3 Mən
hətnini ǩobul kiloǫan hərbir kixigə yənə agaḥlandurup ḥəkikətni eytip ǩoyayki,
ularning Təwrattiki barlik əmr-bəlgilimilərgə *toluk əməl kilix* məjburiyiti bardur.□
4 Əy Təwrat ǩanuni arkilik əzümni ḥəkkaniy adəm kilay degənlər, hərbiringlar
Məsiḥdin ayrilip, məḥrum bolup, *Hudaning* xapaitidin qikip, yikilip uningdin
ǩaldinglar. 5 Qünki Roḥka tayinip ḥəkkaniylikka baoǫlanoǫan arzu-armanni etikad
bilən təlpünüp kütməktimiz.□ 6 Qünki Məsiḥ Əysada hətnilik küqkə igə əməs,
hətnisizlikmu küqkə igə əməs, küqkə igə boloǫini pəkət muḥəbbət arkilik ix
kilidioǫan etikadtur.□ ■ 7 Silər obdan qepip mengiwatkanidinglar; birak kim silərni

---

□ **4:29 «Lekin u qaoǫda «ətlərdin tuoǫuloǫan» bala «roḥtin tuoǫuloǫan» balioǫa ziyankəxlik kiloǫinidək, ḥazir xundak bolidu» —** «ətlərdin tuoǫuloǫan» bala — Ismailni, xundakla u simwol kilinoǫan «Təwrat ǩanunioǫa ǩul boloǫanlar»ni kərsitidu. «Roḥtin tuoǫuloǫan» — Hudaning wədisi wə məjizisi arkilik, yəni Mukəddəs Roḥning küq-ǩudriti bilən tuoǫuloǫan Isḥakni, xundakla u simwol kilinoǫan Əysa Məsiḥkə etikad kiloǫuqi, Mukəddəs Roḥtin «ǩaytidin tuoǫuloǫan» Hudaning roḥiy pərzəntlirini kərsitidu. Əslidə Ismail Isḥakka ziyankəxlik kiloǫinidək, Yəḥudiy həlk Məsiḥgə ixəngənlərgə ziyankəxlik kilatti wə bügüngə ǩədər hər türlük «ǩanunoǫa tayanoǫanlar»mu ohxaxla «Hudaning roḥioǫa tayanoǫanlar»oǫa ziyankəxlik kilidu. ■ **4:29** Yar. 21:9. □ **4:30 «Sən bu dedikingni ooǫli bilən ǩoxup həydiwət! Qünki dedəktin tapkan ooǫul ḥərgiz hər ayalingdin boloǫan ooǫul bilən miraskа ortak bolmaydu!» —** «Yar.» 21:10. Muxu (21-31) ayətlərgə «ǩoxumqə səz»imizdə xərḥ berimiz. ■ **4:30** Yar. 21:10. □ **5:1-2 «... Əgər silər hətnə ǩobul kilsanglar, u qaoǫda Məsiḥning silərgə ḥeqkandak paydisi ǩalmaydu» —** Galatiyalikłarning hətnini ǩobul kilixtiki məksiti «muxu arkilik ḥəkkaniylikka eriximən» degənliktur; ular Məsiḥning gunaḥlar üqün boloǫan ǩurbanlikioǫa tayanmayla, pəkət yənə əzining tirixqanliki bilən «sawablik ixlar»ni bərpa kilmakqi bolup «əz-əzümgə tayinip gunaḥlirimni yuyup ḥəkkaniy adəm bolimən» degənlərdin ibarət idi. ■ **5:1-2** Yəx. 9:3; Yḥ. 8:32; Ros. 15:1; Rim. 6:18; 1Pet. 2:16. □ **5:3 «Mən hətnini ǩobul kiloǫan hərbir kixigə yənə agaḥlandurup ḥəkikətni eytip ǩoyayki, ularning Təwrattiki barlik əmr-bəlgilimilərgə (toluk əməl kilix) məjburiyiti bardur» —** muxu ayət tooǫruluk «ǩoxumqə səz»imizni kərüng. □ **5:5 «Qünki Roḥka tayinip ḥəkkaniylikka baoǫlanoǫan arzu-armanni etikad bilən təlpünüp kütməktimiz» —** «Roḥ» Mukəddəs Roḥ, əlwəttə. «ḥəkkaniylikka baoǫlanoǫan arzu-armanni» — grek tilida «ḥəkkaniylikning ümidi» dəp ipadilinidu. Mənisi: (1) kimdə Məsiḥ arkilik ḥəkkaniylik bar bolsa uning ərxtiki bəhtkə baoǫlioǫan zor ümidimu bar bolidu; (2) bizdə Məsiḥ arkilik ḥazir bar boloǫan ḥəkkaniylik Uning ǩaytip kelixi bilən toluk, mukəmməl bolidu, dəydioǫan ümidmu bardur. Bizningqə, bu hər ikki ümid kərsitilidu. □ **5:6 «Qünki Məsiḥ Əysada hətnilik küqkə igə əməs, hətnisizlikmu küqkə igə əməs, küqkə igə boloǫini pəkət muḥəbbət arkilik ix kilidioǫan etikadtur» —** «muḥəbbət arkilik ix kilidioǫan etikad»: — etikad muḥəbbət arkilik güzəl ixlarni kilidu ḥəm muḥəbbətning əzi etikadka güzəl ixlarni kilixka türtkə bolup ilḥamlanduridu. ■ **5:6** Mat. 12:50; Yḥ. 15:14; 1Kor. 7:19; 2Kor. 5:17; Gal. 6:15; Kol. 3:11; 1Tes. 1:3.

ḥəḳiḳətkə itaət ḳilixtin tosuwaldi? □ ■ 8 Bundaḳ ḳayil ḳilix amili silərni Qaḳiroɳuqidin
boloɳan əməs! □ 9 «Kiqikkinə hemirturuq pütkül hemirni boldurup yooɳinitidu!» □ ■
10 Өzüm Rəbgə ḳarap ḳayil boldumki, silərmu bu ixta ḥeq baxḳiqə oyda bol-
maysilər. Əmma silərni ḳaymuḳturuwatḳan kim boluxidin ḳət'iynəzər, u qoḳum
tegixlik jazasini tartidu. □ ■ 11 Ḳerindaxlar, əgər mən «hətnə ḳilinix kerək»
dəp jakarlap yürgən bolsam, undaḳta mən bügünki küngiqə yənə nemə üqün
Yəḫudiylardin ziyankəxlikkə uqrap kelimən? Əgər xundaḳ ḳiloɳan bolsam, «krest
bizarliḳi» yoḳ ḳilinatti! □ ■ 12 Silərni ḳutritiwatḳan bu adəmlər өzlirini ahta
ḳiliwətsun dəymən! ■ 13 Qünki ḳerindaxlar, silər ərkinlikkə qaḳirildinglar. Lekin
ərkinlikinglarni ətlərning arzu-ḥəwəslirigə ḳanduruxning baḥanisi ḳilmanglar,
bəlki meḥir-muḥəbbət bilən bir-biringlarning ḳulluḳida bolunglar. □ ■ 14 Qünki
pütkül Təwrat ḳanuni «Ḳoxnangni өzüngni səygəndək səygin» degən birla əmrdə
əməl ḳilinidu. □ ■ 15 Lekin pəhəs bolunglarki, bir-biringlarni qixləp tartip yalmap
yürüp, bir-biringlardin yutulup kətmənglar yənə! ■

Roḫ wə «ət»

16 Əmma xuni dəymənki — *Muḳəddəs* Roḫta menginglar, wə xu qaoɳda silər
ətlərning arzu-ḥəwəslirigə yol ḳoymaysilər. □ ■ 17 Qünki ət Roḫḳa zit boloɳan
ixlarni arzu ḳilidu, wə Roḫ ətkə zit boloɳan ixlarni arzu ḳilidu. Ular ikkisi
bir-birigə ḳarimuḳarxidur; nətijidə, өzünglar arzu ḳiloɳan ixlarni ḳilalmaysilər.
■ 18 Wəḥaləṅki, silər Roḫning yetəkqilikidə bolsanglar, u qaoɳda Təwrat
ḳanunining ilkidə bolmaysilər. 19 Əmdi ətning əməlliri roxənki — zinahorluḳ,
buzuḳluḳ, napakliḳ, xəḫwaniyliḳ, ■ 20 butpərəslik, seḥirgərlik, өqmənliklər,

---

□ **5:7 «Silər obdan qepip mengiwatḳanidinglar»** — etiḳad yolida, əlwəttə. ■ **5:7** Gal. 3:1. □ **5:8 «Bundaḳ ḳayil ḳilix amili silərni Qaḳiroɳuqidin boloɳan əməs!»** — «ḳayil ḳilix»ning mənisi yuḳiriḳi «itaət» degən səzning mənisigə yeḳin bolup, kinayilik mənini təkitləydu — demək, muxundaḳ «itaət» bolamdu? □ **5:9 «Kiqikkinə hemirturuq pütkül hemirni boldurup yooɳinitidu!»** — demək, kiqikkinə hemirturuq pütün hemirni boldurоɳinidək, bir adəmning «azraḳ hata» təlimimu nuroɳun adəmni azduridu. Baxḳiqə eytḳanda «hətnə ḳilix» «kiqikkinə bir ix» bolsimu, Galatiyaliḳlarning uni «muxu ix bilən ḥəḳḳaniy (yaki «tehimu ḥəḳḳaniy») adəm bolimən» dəp ḳobul ḳilixi өzlirini Hudaning nijatidin qiḳirip ayriwetətti. ■ **5:9** 1Kor. 5:6. □ **5:10 «Əmma silərni ḳaymuḳturuwatḳan kim boluxidin ḳət'iynəzər, u qoḳum tegixlik jazasini tartidu»** — Huda təripidin, əlwəttə. ■ **5:10** 2Kor. 2:3; 8:22. □ **5:11 «Ḳerindaxlar, əgər mən «hətnə ḳilinix kerək» dəp jakarlap yürgən bolsam, undaḳta mən bügünki küngiqə yənə nemə üqün Yəḫudiylardin ziyankəxlikkə uqrap kelimən?»** — Galatiyadiki jamaətni «ḳaymuḳturuwatḳan»lar bolsa bəlkim: «Pawlus, sünnət ḳilinix kerək dəydu», dəp yaloɳanqiliḳ ḳiloɳan bolsa kerək. Pawlusning bu soali bilən ularning yaloɳan səzigə jawab beridu — Mana, mən xundaḳ həwərni yətküzgən bolsam, Yəḫudiylar təripidin ziyankəxlikkə uqrap kətməyttim, dəydu. **«Əgər xundaḳ ḳiloɳan bolsam, «krest bizarliḳi» yoḳ ḳilinatti!»** — «krest bizarliḳi» tooɳruluḳ: — «krest» өzi Rim imperiyəsidiki əng yirginqlik ələm jaza tədbiri idi! Lekin Huda Əysaning dəl xundaḳ ələmi arḳiliḳ adəmni ḳutḳuzmaḳqi! Mana «krest bizarliḳi»dur! Uning üstigə, «hətnə ḳilinix yaki Təwrat ḳanunioɳa əməl ḳilixḳa tirixixlar adəmni gunaḥliridin ḳutḳuzmaydu, nijat-ḳutḳuzulux pəḳət Əysa Məsiḥning kresttiki ḳurbanliḳidinla kelidu» degən həwər kөp adəmlərni (pəḳət Yəḫudiylarnila əməs!) rənjitidu yaki ularning oɳəzipini ḳozoɳaydu. Mana bumu «krest bizarliḳi»dur. Hux həwər yətküzüxtə «krest bizarliḳi» ḥərdaim bolidu; undaḳ ix kəm bolsa yətküzgən «hux həwər» əmdi «hux həwər» bolmaydu! ■ **5:11** 1Kor. 1:23. ■ **5:12** Yə. 7:25. □ **5:13 «lekin ərkinlikinglarni ətlərning arzu-ḥəwəslirigə ḳanduruxning baḥanisi ḳilmanglar»** — «ət» yaki «ətlər» asasən insanning өz xəhsiyətqi təbiitini kөrsitidu. Buning tooɳruluḳ «rimliḳlaroɳa»diki «kirix səz»imizni kөrüng. ■ **5:13** 1Kor. 8:9; 1Pet. 2:16; Yəḥ. 4. □ **5:14 «... pütkül Təwrat ḳanuni «Ḳoxnangni өzüngni səygəndək səygin» degən birla əmrdə əməl ḳilinidu»** — «əməl ḳilinidu» degənning baxḳa hil tərjimisi: «yioɳinqaḳlanoɳandur» («Law.» 19:18). ■ **5:14** Law. 19:18; Mat. 22:39; Mar. 12:31; Rim. 13:8; Yaḳ. 2:8. ■ **5:15** 2Kor. 12:20. □ **5:16 «Muḳəddəs Roḫta menginglar»** — demək, «Muḳəddəs Roḫning yetəkqilikidə ḥəm Uning küq-ḳudritidə menginglar». Bu ibarə tooɳruluḳ «rimliḳlaroɳa»diki «kirix səz»imizni kөrüng. ■ **5:16** Rim. 13:14; 1Pet. 2:11. ■ **5:17** Rim. 7:15-26. ■ **5:19** 1Kor. 3:3; Yaḳ. 3:14.

jedəllər, kizоɳanqukɫuklar, оɳəzəplər, rikabətlixixlər, bəlgünqiliklər, guruhwazlikɫar,
21 həsəthorlukɫar, katillikɫar, harakkəxliklər, əyx-ixrətlər katarlik ixlardur; bu ixlar
tооɳruluk burunki eytkinimdək hazir yənə bir ketim agahlandurimənki, bundak
ixlarni kilоɳuqilar Hudaning padixahlikiɳa miraslik kilmaydu. ■ 22 Wəhalənki,
Rohning mewisi bolsa mehir-muhəbbət, xad-huramlik, hatirjəmlik, səwr-takət,
mehribanlik, yahxilik, ixənq-sadikɫik, □ ■ 23 mømin-mulayimlik wə øzini tutuwelix-
tin ibarət. Muxundak ixlarni tosidiɳan heqkandak kanun yoktur. □ ■ 24 Lekin
Məsihkə mənsup bolоɳanlar ətlirini, xundakla uningdiki ixklar wə həm həwəslərni
təng krestligən bolidu. □ ■ 25 Rohta yaxawatkan bolsak, Rohka əgixip mangayli.
26 Bir-birimizni rənjitip, bir-birimizgə həsət kilip, hakawur xəhrətpərəslərdin
bolmayli.

6

Bir-biringlarning hizmitidə bolunglar

1 Kerindaxlar, aranglardin birsining hazirmu bir gunah-səwənlik sadir
kiliwatkanliki baykalоɳan bolsa, aranglardiki rohiy kixilər yuwax-mulayimlik rohi
bilən uni yolidin kayturup kelinglar. Xuning bilən bir wakitta, øzünglarningmu
azdurulup kətməslikinglarоɳa dikkət kilinglar.□ ■ 2 Bir-biringlarning eоɳirqilikini
kətürünglar. Xundak kilsanglar, Məsihning kanuniɳa əməl kilоɳan bolisilər.■
3 Qünki birsining tarazioɳa tohtioɳudək ixi bolmay turup øzini tarazioɳa tohtioɳudək
dəp qaоɳlisa, u øz-øzini aldioɳanlik, halas.□ 4 Lekin hərkim øz əməliyitigə karap
təkxürüp bakşun; xuning bilən baxkilarningkidin əməs, bəlki øz əmələliridinla
pəhirləngüdək ix bolsa, pəhirlənsə bolidu.□ 5 Qünki hərbir adəm øz yükini kətürüxi
kerək.□ ■ 6 Hudaning səz-kalamidin təlim alоɳuqi øzigə təlim bərgüqini øzidə bar
bolоɳan yahxi nərsilərdin ortak bəhrimən kilsun.■ 7 Øz-øzünglarni aldimanglar
— Hudani aldap əhmək kilоɳili bolmaydu; qünki kim nemə terisa, xuni alidu.■
8 Øz ətlirining arzu-həwəslirini kanduruxka uruk qaqkan kixi øz ətliridin qiriklik
hosulini alidu. Lekin Rohni hursən kilix üqün uruk qaqkan kixi bolsa Rohtin
mənggülük hayat alidu.□ 9 Xunga, yahxi ixlarni kilixtin harmayli. Uningоɳa

■ **5:21** 1Kor. 6:10; Əf. 5:5; Kol. 3:6; Wəh. 22:15. □ **5:22 «Rohning mewisi bolsa...»** — «Roh» Mukəddəs Roh, Hudaning Rohi. «Rohning mewisi» — baxkiqə eytkanda, «Mukəddəs Rohning yetəkqilikidə yaxaxtin beridioɳan mewə». ■ **5:22** Əf. 5:9. □ **5:23 «... mømin-mulayimlik wə øzini tutuwelixtin ibarət»** — Injilda «mømin-mulayimlik» yaki «yuwax-mulayimlik»ning alahidiliki bar, u bolsimu korkunqtin küqlüklərgə yol koyidioɳan ajizlik əməs, bəlki Hudaning yolida talax-tartixlardin kol üzük, Hudaning həmmə ixlirimizni zorawanlikşiz, jedəlsiz tooɳra orunlaxturuxioɳa iman baoɳlaxtur; muxundak pozitsiyə mulayim, yuwaxlik bilən ipadilinidu, əlwəttə. ■ **5:23** 1Tim. 1:9. □ **5:24 «Lekin Məsihkə mənsup bolоɳanlar ətlirini, xundakla uningdiki ixklar wə həm həwəslərni təng krestligən bolidu»** — «uningdiki (ətlərning) ixklar...» yaki «uningdiki hessiyatlar...». ■ **5:24** Rim. 6:6; 13:14; Gal. 2:20; 1Pet. 2:11. □ **6:1 «... aranglardiki rohiy kixilər yuwax-mulayimlik rohi bilən uni yolidin kayturup kelinglar»** — «rohiy kixilər» yaki «rohka təwə bolоɳanlar» bolsa daim Mukəddəs Rohning yetəkqilikidə mangoɳan kixilərni kərsitidu. «Korintliklarоɳa (1)»diki «kirix səz»imiznimu kərüng. ■ **6:1** Rim. 14:1; 15:1; 1Kor. 9:22. ■ **6:2** Mat. 11:29; Yh. 13:14; Rim. 15:1; 1Tes. 5:14. □ **6:3 «Qünki birsining tarazioɳa tohtioɳudək ixi bolmay turup øzini tarazioɳa tohtioɳudək dəp qaоɳlisa, u øz-øzini aldioɳanlik, halas»** — 2-ayətkə karioɳanda, Pawlusning bu səzi hajətmənlərgə yaki mohtaj bolоɳanlarоɳa yardəm kolini heq uzartmaydioɳan adəmlərni kəzdə tutup eytiloɳan. □ **6:4 «xuning bilən baxkilarningkidin əməs, bəlki...»** — yaki «xuning bilən øzini baxkilar bilən selixturmayla, ...». □ **6:5 «Qünki hərbir adəm øz yükini kətürüxi kerək»** — demək, hər adəm øzining ixioɳa øzi məs'ul boluxi kerək. ■ **6:5** Zəb. 62:12; Yər. 17:10; 32:19; Mat. 16:27; Rim. 2:6; 14:12; 1Kor. 3:8; 2Kor. 5:10; Wəh. 2:23; 22:12. ■ **6:6** Rim. 15:27; 1Kor. 9:11. ■ **6:7** Luka 16:25; 1Kor. 6:10. □ **6:8 «Øz ətlirining arzu-həwəslirini kanduruxka uruk qaqkan kixi»** — grek tilida «øz ətlirigə uruk qaqkan kixi». **«øz ətliridin qiriklik hosulini alidu»** — yaki «øz ətliridin halakətni alidu».

erinmisək wakti-saiti toxkanda qokum ḥosul alalaymiz. ■ 10 Xu səwəbtin, bizdə pursət bolsila, ḥəmməyləngə, bolupmu etikadtiki ailigə mənsup boloɳanlaroɳa yahxi ixlarni kilip berəyli.□ ■

Ahirki agahḷandurux wə salam

11 Mana, əz kolum bilən xunqə qong ḥərplər bilən yazoɳinimoɳa karanglar! □ 12 Silərgə hətnini kobul kilixni məjburlimakqi boloɳanlar, ularning ḥərbiri pəkət əzlirining taxki kiyapitini pərdazlap kərsətməkqi boloɳan, halas; ularning bu məksiti pəkət «Məsiḥning kresti» tüpəylidin boloɳan ziyankəxliktin kеqixtin ibarət, halas. □ 13 Qünki ular əzlirimu hətnə kilinoɳini bilən Təwrat kanunioɳa əməl kilmaydu; lekin ular ətliringlardin mahtinix üqün bəribir silərni hətnini kobul kildurmakqi bolidu. □ 14 Əzümni elip eytsam, Rəbbimiz Əysa Məsiḥning kresttiki *ölümi*din baxka ḥeq ix bilən mahtanmioɳaymən! Qünki Uning kresti wasitisidin bu dunya manga nisbətən krestləngən wə mənmu bu dunyaoɳa nisbətən krestləngənmən. □ 15 Qünki Məsiḥ Əysada nə hətnilik nə hətnisizlik degənlər küqkə igə əməstur; birdinbir küqkə igə bolidioɳini pəkət yengi bir yaraloɳuqidur! □ ■ 16 Bu kaidə boyiqə mangidioɳanlaroɳa, ularning ḥəmmisigə wə Hudaning Israilioɳa hatirjəmlik wə rəḥim-xəpkət boloɳay!

■ **6:9** 2Tes. 3:13. □ **6:10 «bizdə pursət bolsila, ḥəmməyləngə, bolupmu etikadtiki ailigə mənsup boloɳanlaroɳa yahxi ixlarni kilip berəyli» —** «etikadtiki ailə» bolsa dunyadiki barlik etikadqilar, Hudaning ailisini kərsitidu. ■ **6:10** 1Tim. 5:8. □ **6:11 «Mana, əz kolum bilən xunqə qong ḥərplər bilən yazoɳinimoɳa karanglar!» —** nemixka Pawlus buni yazidu? Yukiriki 4:15-ayət üstidiki izaḥatta eytkinimizdək, Pawlus adəttə pütükqi arkilik hətlirini yazoɳan (məsilən, «Rim.» 16:22). Bizningqə səwəbi uningda birhil kəz kesili bar idi. Xuning bilən: — (1) Pawlus bu hətni yezix jiddiy boloɳaqka, yenida muwapik pütükqi bolmioɳanlikтin əz koli bilən hətni yezixka məjbur boloɳan; (2) hətni ḥəkikətən əzidin kəlgənlikini ispatlax üqün az degəndimu ahirki ayətlərni əz koli bilən yazdi. Qünki xu qaoɳda «sahta rosullar» kəp idi, ḥətta Pawlusning nami bilən sahta hətlərni yazoɳanlar bar idi (2Tes.» 2:2ni kərüng). Əz pikrimizqə, Pawlus bu pütün hətni əz koli bilən yazoɳan. □ **6:12 «Silərgə hətnini kobul kilixni məjburlimakqi boloɳanlar, ularning ḥərbiri pəkət əzlirining taxki kiyapitini pərdazlap kərsətməkqi boloɳan, halas» —** «ularning ḥərbiri pəkət əzlirining taxki kiyapitini pərdazlap kərsətməkqi boloɳan»lar bolsa nijatka igə bolux üqün Təwrat kanunioɳa əməl kilix kerək, degən Yəḥudiylarning gepidin korkkan, ular Yəḥudiylarning mahtixioɳa erixixini halaydioɳan kixilərdur. «Taxki kiyapəttə» grek tilida «ətlərdə» degən ibarə bilən ipadilinidu. **«ularning bu məksiti pəkət «Məsiḥning kresti» tüpəylidin boloɳan ziyankəxliktin kеqixtin ibarət, halas» —** «Məsiḥning kresti tüpəylidin boloɳan ziyankəxlik»: demək, «Məsiḥning kresttiki ölümi (yaki «krestining bizarliki») tüpəylidin boloɳan ziyankəxlik». Bu ziyankəxlik Yəḥudiylar təripidin, əlwəttə. «Məsiḥning kresti» degini bolsa, «Məsiḥning krestlənggəndə boloɳan kurbanliki birdinbir nijat yolidur» degən həwərning kiskiqə ipadisidur. Xu qaoɳda muxu ḥəkikətni tarkatkuqilarning ḥəmmisi Yəḥudiylar təripidin (wə kəp baxkilar təripidinmu, əlwəttə) ziyankəxlikkə uqraytti. □ **6:13 «ular ətliringlardin mahtinix üqün bəribir silərni hətnini kobul kildurmakqi bolidu» —** «ətliringlardin mahtinix» degən ibarini kandak qüxinimiz? Muxu Yəḥudiylar, «Galatiyalikлar gepimizgə kirdi, ularoɳa hətnini kobul kildurup ularni nijat yolioɳa aloɳa basturduk!» dəp baxka Yəḥudiylar aldida mahtinixni halaytti. □ **6:14 «Qünki Uning kresti wasitisidin bu dunya manga nisbətən krestləngən wə mənmu bu dunyaoɳa nisbətən krestləngənmən» —** «bu dunya manga nisbətən krestləngən» degən ibarə, manga nisbətən əlgən, deməkqi. □ **6:15 «birdinbir küqkə igə bolidioɳini pəkət yengi bir yaraloɳuqidur! » —** «yengi bir yaraloɳuqi» degən ibarə «yengi (yaritiloɳan) adəm»ni alaḥidə kərsitidu; lekin bu ibarə yənə Məsiḥning ölümi arkilik apiridə boloɳan ḥərbir «yengi adəm» wə kəlgüsidə pəyda bolidioɳan yengi asman-zeminni əz iqigə alidu. ■ **6:15** Mat. 12:50; Yḥ. 15:14; 2Kor. 5:16; Gal. 5:6; Kol. 3:11.

□ ■ 17 Buningdin keyin ḫeqkim bu ixlar bilən yənə meni awarə kilmisun! Qünki mən өz bədinimdə Əysaning yara izlirini kətürimən!□ ■
18 Ķerindaxlar, Rəbbimiz Əysa Məsiḫning meḫir-xəpkiti roḫinglarоła yar boloqay! Amin!

□ **6:16 «Bu ķaidə boyiqə mangidioqanlarоła, ularning ḫəmmisigə wə Hudaning Israilioła hatirjəmlik wə rəḫim-xəpķət boloqay!»** — «Hudaning Israili» (yaki «Hudaning ḫəkikiy Israili») — demək, baxķa bir «Israil» bar. Bizningqə bu ibarə Israildin, yəni Yəhudiylar iqidiki Hudaning nijat yolida mangoqan, Məsiḫ Əysani ķobul kiloqanlarni (yəni «Hudaning ķaldisi»ni) kərsitidu. Ķaloqan Yəhudiylar «Israil» bolsimu, «Hudaning Israili» əməs. Bəzi alimlar bu jümlidiki «wə»ni «yəni» dəp tərjimə kilip, «Hudaning Israili» pütkül jaḫandiki Məsiḫkə təwə boloqanlardin boloqan jamaətni kərsitidu, dəp ķaraydu. Lekin bizningqə Pawlusning bu ibarisi, «mən yukirida bəzi Yəhudiylar tooqruluk ķattik gəp kiloqinim bilən, ḫəmmə Yəhudiy xundak, dəp oylap kətmənglar! «Hudaning Israili» bardur!» deməkqi. ■ **6:16** Zəb. 125:5. □ **6:17 «... Mən өz bədinimdə Əysaning yara izlirini kətürimən!»** — «Əysaning yara izliri» — demək, Pawlusning tenidə ķaloqan yara izliri, yəni Məsiḫ üqün hux həwər tarkitix yolida tartķan azab-okubətlirining iznaliridur. Xu tərəptə u kөp yarilanoqan Rəbbi Əysaoqa ohxaxtur. «Əysaning yara izliri»ning grek tilida ikkinqi mənisimu bar: «Əysaning (basķan) tamoqisi» — demək, Pawlus bu səz arkilik өzining Əysaoqa pütünləy mənsup ikənlikinimu təkitliməkqi. ■ **6:17** 2Kor. 4:10.

Əfəsusluqlarǫa

Rosul Pawlus Əfəsus xəḫiridiki jamaətkə yazǫan məktup

1 Hudaning iradisi bilən, Məsiḫ Əysaning rosuli bolǫan mənki Pawlustin Əfəsusta
turuwatqan muqəddəs bəndilərgə, yəni Məsiḫ Əysada ihlasmən bolǫanlarǫa
salam!□ ■ 2 Atimiz Huda ḫəm Rəb Əysa Məsiḫtin silərgə meḫir-xəpqət wə hatirjəmlik
bolǫay!■

3 Bizni Məsiḫtə, ərxlərdə barliq roḫiy bəht-bərikətlər bilən bərikətligən, Rəbbimiz
Əysa Məsiḫning Hudasi ḫəm Atisi mubarək bolǫay!□ ■ 4 Qünki U bizni, muḫəbbət
iqidə bolup Θzining aldida pak-muqəddəs, daoǫsiz turuximiz üqün aləm apiridə
qilinmay turupla talliwaloǫanidi;□ ■ 5 U Θz iradisigə yaqqini boyiqə bizni aldin'ala
Əysa Məsiḫ arqilik Θzigə ooǫullukqa qobul qilixqa bekitkənidi;□ 6 bu ixta Uning
meḫir-xəpqitining uluoǫlukioǫa mədḫiyə oqulidu; qünki U meḫir-xəpqiti bilən
bizni Θz səyginidə xapaətləndürgənidi.□ ■ 7 Biz Uningda *Atining* meḫir-xəpqitining
molluqi bilən Uning qeni arqilik qulluqtin ḫər qilinixqa, itaətsizliklirimizgə qarita
kəqürümgə muyəssər bolduq;□ ■ 8 U *bu meḫir-xəpqətni* barliq danalik ḫəm pəm-
parasət bilən bizgə zor tartuqlidiki, 9-10 — U Θz kəngligə pükkən güzəl haḫixi
boyiqə iradisidiki sirni, yəni waqit-zamanlarning pixip yetilixini idarə qilixi bilən
barliq məwjudatlarǫa, yəni ərxlərdə bolǫanning ḫəmmisigə, zeminda bolǫanning

---

□ **1:1 «Əfəsusta turuwatqan muqəddəs bəndilərgə, yəni Məsiḫ Əysada ihlasmən bolǫanlar...»** — «muqəddəs bəndilər»: — oqurmənlərgə enik bolsunki, Muqəddəs Kitabta «muqəddəs» degən səz ḫərdaim «Hudaǫa has», «Hudaǫa toluq ataloǫan», «pak-muqəddəs» degən mənidə ixlitilidu. ■ **1:1** Rim. 1:7; 1Kor. 1:2; 2Kor. 1:1. ■ **1:2** Gal. 1:3; 1Pet. 1:2. □ **1:3 «ərxlərdə barliq roḫiy bəht-bərikətlər»** — yaki «ərxtiki yərlərdə barliq roḫiy bəht-bərikətlər». **«bizni Məsiḫtə, ərxlərdə barliq roḫiy bəht-bərikətlər bilən bərikətligən, Rəbbimiz Əysa Məsiḫning Hudasi ḫəm Atisi...»** — Hudaning nəziridə, ixəngüqilər roḫiy jəḫəttin alliqaqan «Məsiḫ bilən ərxlərdə olturoǫan»dur. 20-ayətni kərüng. «Mubarək boloǫay» muxu yərdə «mədḫiyilənsun» yaki «əng bəhtlik boloǫay» degən mənidə. Grek tilida 3-ayəttin 14-ayətkiqə boloǫan ayətlər pəqət uzun birla jümlə bilən ipadilənggən. Qüxünixkə qolaylik bolsun üqün biz uni parqilap tərjimə qilduq. ■ **1:3** 2Kor. 1:3; 1Pet. 1:3. □ **1:4 «...U bizni, muḫəbbət iqidə bolup Θzining aldida pak-muqəddəs, daoǫsiz turuximiz üqün aləm apiridə qilinmay turupla talliwaloǫanidi...»** — bəzi tərjimiliridə «muḫəbbət iqidə» yaki «muḫəbbət bilən» 5-ayətkə baoǫlik. 5-ayəttiki izaḫatni kərüng. ■ **1:4** Luqa 1:75; Yḫ. 15:16; Əf. 5:27; Kol. 1:22; 2Tim. 1:9; Tit. 2:12. □ **1:5 «U Θz iradisigə yaqqini boyiqə bizni aldin'ala Əysa Məsiḫ arqilik Θzigə ooǫullukqa qobul qilixqa bekitkənidi..»** — bəzi tərjimiliridə 4-ayətttiki «muḫəbbət iqidə» yaki «muḫəbbət bilən» bu 5-ayətkə baoǫlanoǫan. Demək, 4-5-ayət: «Qünki U bizni Θzining aldida pak-muqəddəs, daoǫsiz turuximiz üqün aləm apiridə qilinmay turupla talliwaloǫanidi; U muḫəbbət bilən Θz iradisigə yaqqini boyiqə bizni aldin'ala Əysa Məsiḫ arqilik Θzigə ooǫullukqa qobul qilixqa bekitkənidi» deyilidu. □ **1:6 «U meḫir-xəpqiti bilən bizni Θz səyginidə xapaətləndürgənidi»** — «Θz səygini» — Ooǫli Əysa Məsiḫtur. ■ **1:6** Mat. 3:17. □ **1:7 «Biz Uningda Atining meḫir-xəpqitining molluqi bilən Uning qeni arqilik qulluqtin ḫər qilinixqa, itaətsizliklirimizgə qarita kəqürümgə muyəssər bolduq...»** — «Uningda» — Məsiḫtə. **«qulluqtin ḫər qilinix»** — grek tilida bir səz bilən ipadilinidu, u adəttə qulni ḫər qilixni kərsitidu; xapaətqi pul berip uni ḫərlükkə qiqirip ərkin qilidu. Rosul eytqan bu qulluq, gunaḫning wə jin-xəytanlarning ilkigə əsir boluxni kərsitidu. Injildiki «ḫər qilix» («apolutrosis») Təwrattiki «ḫəmjəmət bolup qutquzux» («goəl») degən səzning mənisi bilən ohxaxtur. ■ **1:7** Ros. 20:28; Kol. 1:14; Ibr. 9:12; 1Pet. 1:18.

ḥəmmisigə Məsiḥni bax ḳilip ularni Məsiḥtə jəm ḳilix məḳsitini bizgə ayan ḳildi; □ ■
11 Uningda bizmu Hudaǫa miras ḳilinǫan; biz xu məḳsəttə barliḳ ixlarni əḳil-iradisi
boyiqə idarə Ḳiloǫuqining nixani bilən xu ixḳa aldin'ala bekitilgəniduḳ; □ ■ 12 xuning
bilən Məsiḥni awwal tayanq ḳiloǫan bizlər Uning xan-xərpining uluoǫluḳini namayan
ḳiloǫuqi bolduḳ; □ 13 ḥəḳiḳətning kalam-səzini, yəni nijatinglardiki hux həwərni
anglap silərmu Uningǫa tayandinglar — wə Uningǫa ixəngininglarda, silər wədə
ḳilinǫan Muḳəddəs Roḥ bilən məḥürləndinglar. □ ■ 14 Hudaning xan-xəripining
uluoǫluḳi namayan ḳilinip, igiliki üzül-kesil ḥər-nijat ḳilinoǫuqə, Muḳəddəs Roḥ
mirasimizning «kapalət»i bolidu.□ ■
15 Xuning bilən, silərning Rəb Əysaoǫa baoǫlioǫan etiḳadinglar wə barliḳ muḳəddəs
bəndilərgə boloǫan muḥəbbitinglar tooǫruluḳ anglioǫandin tartip, □ ■ 16 dualirimda
silərni əsləp, silər üqün rəḥmət eytixni tohtatmidim; 17 tiləydioǫinim xuki, Rəbbimiz
Əysa Məsiḥning Hudasi, xan-xərəpning Igisi boloǫan Ata silərning Uni toluḳ
bilixinglaroǫa danaliḳ ḥəm wəḥiyni əzləxtürgüqi roḥni ata ḳiloǫay, □ 18 xuning bilən

---

□ **1:9-10 «Əz kəngligə pükkən güzəl haḥixi boyiqə» —** yaki «Məsiḥtə bekitkən U Əz kəngligə pükkən güzəl haḥixi boyiqə...». Grek tilida pəḳət «Uningda pükkən...» yaki «Əzidə pükkən..» deyilidu. **«... barliḳ məwjudatlaroǫa, yəni ərxlərdə boloǫanning ḥəmmisigə, zeminda boloǫanning ḥəmmisigə Məsiḥni bax ḳilip ularni Məsiḥtə jəm ḳilix məḳsitini bizgə ayan ḳildi»** — «... barliḳ məwjudatlaroǫa ....Məsiḥni bax ḳilip ularni Məsiḥtə jəm ḳilix» degən səz grek tilida pəḳət üq səz bilənla ipadilinidu. Mənisi: (1) pütkül kainatḳa Məsiḥ bax bolidu; (2) pütkül kainattiki ḥəmmə məwjudat Məsiḥtə «yioǫip bir ḳilinip», ḥərbir nərsining ḥəḳiḳiy əḥmiyiti kərsitilidu; (3) Məsiḥning baxqiliḳi astida kainattiki barliḳ məwjudatlar bir-biri bilən inaḳ bolup, bir-birigə toluḳ maslixidioǫan bolidu. ■ **1:9-10** Rim. 16:25; Əf. 3:9; Kol. 1:26; 2Tim. 1:9; Tit. 1:2; 1Pet. 1:20; Yar. 49:10; Dan. 9:24; Gal. 4:4. □ **1:11 «Uningda bizmu Hudaǫa miras ḳilinǫan» —** «Uningda» — «Məsiḥtə». **« bizmu (Hudaǫa) miras ḳilinǫan»** — yaki «biz bir miraskə igə boloǫan». **«barliḳ ixlarni əḳil-iradisi boyiqə idarə Ḳiloǫuqi»** — Huda. ■ **1:11** Rim. 8:17. □ **1:12 «xuning bilən Məsiḥni awwal tayanq ḳiloǫan bizlər Uning xan-xərpining uluoǫluḳini namayan ḳiloǫuqi bolduḳ» —** «Məsiḥni awwal tayanqi ḳiloǫan bizlər» bəlkim Məsiḥḳə birinqi bolup əgəxkən Yəḥudiylarni kərsitidu. Əfəsustiki jamaətning kəpinqisi bəlkim Yəḥudiy əməslər, ular keyin ixəngən. □ **1:13 «... wə Uningǫa ixəngininglarda, silər wədə ḳilinǫan Muḳəddəs Roḥ bilən məḥürləndinglar» —** «Muḳəddəs Roḥ bilən məḥürlinix» tooǫruluḳ «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **1:13** Rim. 8:15; 2Kor. 1:22; 5:5; Əf. 4:30. □ **1:14 «Hudaning xan-xəripining uluoǫluḳi namayan ḳilinip, igiliki üzül-kesil ḥər-nijat ḳilinoǫuqə, Muḳəddəs Roḥ mirasimizning «kapalət»i bolidu» —** «kapalət» tooǫruluḳ: bu ayət təwəndiki ḥəḳiḳətlərni kərsitidu: — (1) Hudaning nijatida, U adəmni gunaḥtin ḳutḳuzup «ḥər ḳilidu»; U ḳutḳuzoǫan adəm yaki jamaət Uning Əzining «igiliki»dur. «Igiliki» — Hudaning igiliki boloǫan bizlər — roḥ, jan, tenimizning ḥəmmisidur. (2) bu «ḥər ḳilix» bu dunyada tehi «üzül-kesil» bolmaydu; nijatḳa erixkən kixilərdə «yengi roḥ», «yengi ḳəlb» boloǫini bilən «yengi tən» tehi bolmaydu; tirilix künidə «yengi tən» «toluḳ ḥər ḳilinix» yaki «üzül-kesil ḥər ḳilinix» bolidu. Bu «toluḳ ḥər ḳilinix» ixəngənlərning «toluḳ mirasi» bolidu. (3) xu künidə Hudaning xan-xəripining uluoǫluḳi tolimu namayan ḳilinidu; (4) xu küngiqə, yəni ixəngüqilərning «toluḳ miras»ni igiliwelixioǫuqə, Muḳəddəs Roḥ ḥərbir ixəngən adəmning ḳəlbidə turup uningǫa bu mirasini tetitip, wujudida mirasning ḥəḳiḳət ikənlikini ispatlap beridu. Yənə kelip Muḳəddəs Roḥning ixəngüqining ḳəlbidə turoǫanliḳining əzi, uning kəlgüsidə bu miraskə qoḳum igə bolidioǫanliḳining kapalitidur. Grek tilida «kapalət»ning yənə bir mənisi «wədə üzüki» (yigitning ḳizoǫa boloǫan wədisigə kapalət süpitidə berilgən). ■ **1:14** Mis. 19:5; Ḳan. 7:6; 14:2; 26:18; Rim. 8:23; 1Pet. 2:9. □ **1:15 «xuning bilən, silərning Rəb Əysaoǫa baoǫlioǫan etiḳadinglar wə barliḳ muḳəddəs bəndilərgə boloǫan muḥəbbitinglar tooǫruluḳ anglioǫandin tartip, ...» —** grek tilida -15-ayəttin 23-ayətkiqə boloǫan ayətlər pəḳət uzun birla jümlə bilən ipadiləngən. Qüxünixkə ḳolaylıḳ bolsun üqün biz uni parqilap tərjimə ḳilduḳ. ■ **1:15** Fil. 1:3; Kol. 1:3; 1Tes. 1:2; 2Tes. 1:3. □ **1:17 «xan-xərəpning Igisi boloǫan Ata» —** grek tilida «xan-xərəpning Atisi» — Pawlus xu səz bilən: «Məsiḥ Əysaning Əzi «Hudaning xan-xəripidur»» dəp kərsətməkqi bolsa kerək. **«silərning Uni toluḳ bilixinglaroǫa danaliḳ ḥəm wəḥiyni əzləxtürgüqi roḥni ata ḳiloǫay»** — «danaliḳ ḥəm wəḥiyni əzləxtürgüqi roḥni ata ḳilix»: ḳaysi roḥ kərsitilidu? Kəzḳariximizqə u «Muḳəddəs Roḥ» əməs; qünki Huda ularoǫa Muḳəddəs Roḥni alliḳaqan ata ḳiloǫan (13-14). Bizningqə, etiḳaqilarning əz roḥini kərsitidu. Rosul ularda «danaliḳ ḥəm wəḥiyni əzləxtürgüqi roḥ» bolsun, dəp dua ḳilidu. Alayluḳ, mən birsi üqün «Huda sizgə salamət bir tən ata ḳiloǫay» dəp tilisəm, əməliyəttə uning alliḳaqan teni bar, əlwəttə. Lekin telikim uningda saoǫlam tən bolsun üqündur. Demək, Pawlusning bu duasining mənisi: «Huda ḥərbirining roḥini «danaliḳ ḥəm wəḥiy ḳobul ḳiloǫudək bir roḥ» ḳilsun, degənliktur.

silərning qəlbtiki kəzliringlar roxənlixip, Uning qaqiriqioa baoqlanoqan ümidning nemilikini, Uning muqəddəs bəndiliridə boloqan xərəplik mirasining qimmətliklikini □ 19 wə Uning ixəngüqi bizlərgə zor küqi bilən qaratqan qudritining hesabsiz büyüklükini bilip yətkəysilər; ■ 20 dəl xu qudrətni U Məsihni ölümdin tirildürüp, ərxlərdə Özining ong yenida olturoquzoqinida Uningda yürgüzgənidi; □ ■ 21 pəqət bu zamandila əməs, bəlki kəlgüsi zamandimu Uni barliq həkümranliqtin, hoquqtin, küq-qudrəttin, hojayinliqtin wə barliq tiloa elinidioqan hərqandaq nam-xərəptin kəp üstün qoyoqan; □ 22 barliq məwjudatlarni Uning putliri astioa qoyup, jamaət üqün Uni həmmigə bax boluxqa ata qiloqan. □ ■ 23 Jamaət bolsa Uning teni, yəni həmmini həmmə jəhəttin Toldurоquqining mukəmməl jəwhiridur.■

2

1 Wə silər bolsanglar, qəbihlikliringlar həm gunahliringlarda ölgən bolup,□ ■ 2 bu dunyaning dəwrigə əgixip, hawaning hoquqini tutqan həkümdaroa, yəni bügünki kündə itaətsizliktin boloqan pərzəntlərni qutritiwatqan rohqa əgixip, bu ixlarda ilgiri mangoqansilər;□ ■ 3 biz hərbirimizmu ilgiri xularning arisida ətlirimizdiki xəhwət-həwəslərdə hayat ətküzgənmiz, ətlirimiz həm öz oy-hiyalimizning hahixlirioa əməl qilip, baxqilaroa ohxax, mahiyəttə «oləzəptiki pərzəntlər» boloqanmiz;□ 4 birak Huda, mol rəhim-xəpqətni kərsətküqi bolup, bizni səygəndə bizgə kərsətkən aləmbəhx mehir-muhəbbiti tüpəylidin, — 5 hətta itaətsizliklərdə ölgən waqtimizdimu, bizgə Məsih bilən billə jan kirgüzüp (mehir-

---

□ **1:18 «Uning muqəddəs bəndiliridə boloqan xərəplik mirasining qimmətlikliki..»** — baxqa birjil tərjimisi: «Uning muqəddəs bəndilirining xərəplik mirasi..». Lekin bizningqə «Uning qaqiriqioa baoqlanoqan ümid», «mirasi» wə 19-ayəttiki «hesabsiz küqi»ning həmmisining əng muhim təripi Hudaoqa təwədur, xunga «muqəddəs bəndiliridə boloqan mirasi»ni «Hudaning Öz mirasi» dəp qaraymiz. «Qoxumqə söz»imizni kərüng. ■ **1:19** Kol. 2:12. □ **1:20 «dəl xu qudrətni U Məsihni ölümdin tirildürüp, ərxlərdə Özining ong yenida olturoquzoqinida Uningda yürgüzgənidi...»** — baxqa birhil tərjimisi: «Məsihni ölümdin tirildürginidə dəl xu qudrətni Uningda yürgüzgənidi; wə Uni ərxlərdə Özining ong qolida olturoquzup,...». ■ **1:20** Zəb. 110:1; Ros. 2:34; 1Kor. 15:25; Kol. 3:1; Ibr. 1:3; 10:12; 1Pet. 3:22. □ **1:21 «pəqət bu zamandila əməs, bəlki kəlgüsi zamandimu ... barliq həkümranliqtin, hoquqtin, küq-qudrəttin, hojayinliqtin wə barliq tiloa elinidioqan hərqandaq nam-xərəp...»** — bu yərdə kərsitiwatqini məyli yahxining bolsun, əskining (jin-xəytanlarning) bolsun, hərqandaq «həkümranliq, hoquq, küq-qudrət, hojayinliq wə ... nam-xərəplər»ni öz iqigə alidu. Məsihning nami ularning həmmisidin üstün turidu. □ **1:22 «barliq məwjudatlarni Uning putliri astioa qoyup, jamaət üqün Uni həmmigə bax boluxqa ata qiloqan»** — adəmni həyran qilarliqi xuki, muxu ayətlərdə Hudaning Məsihni həmmə məwjudatqa bax qiloqanliqi **jamaətning bəht-bərikiti üqün** boloqan, deyilgən. ■ **1:22** Zəb. 8:6; Mat. 28:18; 1Kor. 15:27; Ibr. 2:8. ■ **1:23** Rim. 12:5; 1Kor. 12:27; Əf. 4:16; 5:23. □ **2:1 «silər bolsanglar, qəbihlikliringlar həm gunahliringlarda ölgən bolup,...»** — adəm gunahning ilkidə bolsa rohiy jəhəttin bir «ölük», «ölgən» bolidu, halas. ■ **2:1** Rim. 5:6; Kol. 2:13. □ **2:2 «bügünki kündə itaətsizliktin boloqan pərzəntlər»** — «itaətsizliktin boloqan pərzəntlər» degən ibarə insanning əsli tüp təbiitidə itaətsizlikning barliqini kərsitidu (həmmimiz Adəm'atimizning «itaətsiz təbiiti»gə mirashor bolup tuoqulduq). Lekin «itaətsizliktin boloqan pərzəntlər» Hudaning xəpqiti bilən Hudaning Özining pərzəntliri bolidu (5-ayətni kərüng). **«hawaning hoquqini tutqan həkümdar»... «itaətsizliktin boloqan pərzəntlərni qutritiwatqan roh»** — Xəytanni kərsitidu, əlwəttə. ■ **2:2** Yh. 12:31; 14:30; 16:11; 1Kor. 6:11; Əf. 6:12; Kol. 3:7; Tit. 3:3. □ **2:3 «biz hərbirimizmu ilgiri xularning arisida ətlirimizdiki xəhwət-həwəslərdə hayat ətküzgənmiz ... mahiyəttə «oləzəptiki pərzəntlər» boloqanmiz»** — «oləzəptiki pərzəntlər» ikki bisliq ibarə bolup, həm «hərdaim oləzəpkə tolup yürgən adəmlər» həmdə «(Hudaning) oləzəp künigə bekitilgən adəmlər»nimu kərsitidu.

xəpqət bilən qutquzuldunglar!),□ ■ 6 bizni Uning bilən billə tirildürüp, ərxlərdə Məsiḥ Əysa bilən billə olturǫuzǫan; 7 məqsiti kəlgüsi zamanlarda Uning Məsiḥ Əysada bizgə qaritilǫan meḥribanliqi bilən ipadiləngən xapaitining xunqə ǫayət zor ikənlikini kəsitixtin ibarəttur; 8 qünki silər xəpqət bilənla ixənq arqilix qutquzuldunglar. Bu ix özünglardin kəlgən ix əməs, bəlki Hudadin kəlgən iltipat,□ ■ 9 u zadila adəmlərning əməl-əjridin kəlməydu, bu ḥəm ḥeqkimning mahtanmasliqi üqündur. ■ 10 Qünki biz Hudaning ixligən ḥüniridurmiz, həyrhaḥ ixlar üqün Məsiḥ Əysada yaritilǫanmiz; Huda əsli bizning ularda mengiximiz üqün bu ixlarni aldin’ala təyyarliǫanidi.■

11 Xunga silər əslidə ətliringlarǫa asasən «yat əllər» dəp ḥesablanǫininglarni, — insanning qoli bilən ətliridə «hətnə qilinǫanlar» dəp ataloǫanlar təripidin «hətnisiz» dəp ataloǫanliqinglarni,□ 12 xundaqla xu qaoǫda Məsiḥsiz bolup, Israilning puqraliqining sirtida turup, wədilərni elip kəlgüqi əḥdilərni yat bilip, bu dunyada ümidsiz ḥəm hudasiz yaxioǫininglarni esinglarda tutunglar; □ ■ 13 lekin əsli yiraqlarda boloǫan silər ḥazir Məsiḥning qeni arqilix yeqin qilindinglar; 14 qünki U bizning inaqlixqimizdur, U ikki tərəpni bir qilip otturidiki ara tamni qeqiwətti; ■ 15 yəni, Öz ətliri arqilix əqmənlikni tügitip, bəlgilimilərni kərsətkən, əmrlərni yətküzgən qanunni bikar qilip, ikki tərəpni Özidə yengi bir adəm qilip yaratti, xuning bilən inaqlixni apiridə qildi; □ 16 krestkə mihlinip muxuning wasitisi bilən əqmənlikni qətl qilip, ikkisini bir təndə Huda bilən əpləxtürdi; □ 17 andin U kelip, yiraqlarda turoǫan silərgimu inaqlix hux həwirini jakarlidi, yeqindikilərgimu

---

□ **2:5 «ḥətta itaətsizliklərdə əlgən waqtimizdimu, bizgə Məsiḥ bilən billə jan kirgüzüp (meḥir-xəpqət bilən qutquzuldunglar!),...»** — «Məsiḥ bilən billə jan kirgüzüp (janlandurup)...» degənlik nemə bildüridu? Məsiḥ Əysa əlgəndə, Huda Uningǫa etiqad baoǫlioǫuqilarni Uning bilən təng əlgən, U əlümdin tirilgəndə Uning bilən təng tirilgən dəp ḥesablioǫan. «Qoxumqə söz»imizni kərüng. **«(meḥir-xəpqət bilən qutquzuldunglar!)»** — Pawlus muxu yərdə Əfəsusluqlarni rioǫbətləndürüxtə bək ḥayajanlinip ketip, tuyuqsiz 8-ayəttiki «silər xəpqət bilənla ixənq arqilix qutquzuldunglar!» degən gəpkə ətüp ketidu. ■ **2:5** Ros. 15:11; Rim. 6:8; 8:11; Kol. 3:1, 3; Tit. 3:5. □ **2:8 «qünki silər xəpqət bilənla ixənq arqilix qutquzuldunglar»** — bu «qutquzulux» ḥayat(-mamat)liqtiki addiy hətərlərdin əməs, bəlki hətərning hətiri boloǫan gunaḥtin qutquzulup mənggü ḥayatqa erixixtin ibarət. ■ **2:8** Mat. 16:17; Əf. 1:19. ■ **2:9** Rim. 3:27; 1Kor. 1:29. ■ **2:10** 2Kor. 5:17; Əf. 1:4; 4:24; Tit. 2:14. □ **2:11 «silər əslidə ətliringlarǫa asasən «yat əllər» dəp ḥesablanǫininglar»** — «ətliringlarǫa asasən» yaki «ətlik kəzqaraxqə». **«insanning qoli bilən ətliridə «hətnə qilinǫanlar» dəp ataloǫanlar təripidin «hətnisiz» dəp ataloǫanliqinglar»** — demək, Yəḥudiylar təripidin «hətnisiz» dəp ataloǫanlar. Injil boyiqə «ḥəqiqiy hətnə» ättə əməs, roḥ-qəlbtə boluxi kerək. Demək, qəlb-roḥ barlix xəhsiy arzu-ḥəwəslər, bu dunyaǫa təwə barlix ezitquluqtin «kesiwetilip», Hudaǫa ibadət qilixqa ərkin qilinidu. Mundaq «roḥiy hətnə» «adəmning qoli» bilən əməs, pəqət Hudaning Muqəddəs Roḥi arqilix bolidu. □ **2:12 «...wədilərni elip kəlgüqi əḥdilərni yat bilip...»** — «wədilər» bolsa Hudaning wədiliri, əlwəttə. ■ **2:12** Rim. 9:4. ■ **2:14** Yəx. 9:5; Mik. 5:4; Yḥ. 16:33; Ros. 10:36; Rim. 5:1; Kol. 1:20. □ **2:15 «yəni, Öz ətliri arqilix əqmənlikni tügitip, bəlgilimilərni kərsətkən, əmrlərni yətküzgən qanunni bikar qilip, ikki tərəpni Özidə yengi bir adəm qilip yaratti, xuning bilən inaqlixni apiridə qildi»** — «Məsiḥ Öz ətliri arqilix ... qanunni... bikar qilip» — Yəḥudiy jamaət ḥəm Hudani tonumaqqi boloǫan «yat əllər»ning dostluqta boluxioǫa əng qong tosaloǫu, xuningdək ḥətta əqmənlikni pəyda qiloǫan amil bolsa dəl Huda Musa pəyoǫəmbərgə qüxürgən Təwrat qanunidiki bəlgilimilər idi. «Qoxumqə söz»imizdə biz bu bəlgilimilər üstidə tohtilimiz. «Yengi bir adəm» — Məsiḥ wə jamaət, yəni bir bax bir tən bolidu (Məsiḥ bax, jamaət tən bolidu). □ **2:16 «krestkə mihlinip muxuning wasitisi bilən əqmənlikni qətl qilip, ikkisini bir təndə Huda bilən əpləxtürdi»** — «bir təndə» bolsa Özining krestkə mihlanǫan teni. Bu tən ḥazir tirilgəndin keyin Özi bilən jamaəttin tərkib tapqan tən boldi. «Kirix söz»imizdiki «jamaət» tooǫruluq məzmunlarni kərüng.

inaqlиqni jakarlidi. □ ■ 18 Qünki ҳər ikkimizning Uning arqilиq bir Roҳta Ata aldiοqa kirix ҳoquqimiz bardur. ■ 19 Xunga xuningdin baxlap silər musapirlar, yaqa yurttikilər əməs, bəlki muqəddəs bəndilərgə wətəndax bolisilər, Hudaning əyidikiliridin bolisilər; ■ 20 silər rosullar wə pəyοqəmbərlər bοlοqan ulning üstigə qurulmaqtisilər; binaning «burjək texi» bolsa Əysa Məsiҳ Əzidur; □ ■ 21 Uningda pütkül bina puhta jipsilaxturulup, Rəbdə muqəddəs bir ibadəthana boluxqa əsüp barmaqta. □ ■ 22 Silərmu *qoxulup* Uningda Hudaning bir turalοqusi boluxqa Roҳta birləxtürülüp qurulmaqtisilər.□

3

1 Xu səwəbtin silər «yat əldikilər» üqün Məsiҳ Əysaning məҳbusi bοlοqan mənki Pawlus —□ ■ 2 (silər bəlkim manga tapxurulοqan, silərgə Hudaning xəpqitini elip baridiοqan οqojidarliqim tooqruluq,■ 3 yəni Uning manga wəҳiy bilən sirni ayan qilοqanliqi tooqruluq həwərdar boluxunglar mumkin (mən bu tooqrisida ilgiri az-paz yazοqanidim;□ ■ 4 silər uni oquοqininglarda, Məsiҳning siri tooqruluq yorutulοqanliqimni bilip yetisilər) 5 ilgiriki dəwrlərdə bu sir insan balilириοqa Uning muqəddəs rosulliri wə pəyοqəmbərlirigə Roҳ arqilиq ҳazirqidək eniq wəҳiy

---

□ **2:17 «andin U kelip, yiraqlarda turοqan silərgimu inaqlиq hux həwirini jakarlidi, yeqindikilərgimu inaqlиqni jakarlidi» —** «U (Məsiҳ) kelip.. silərgimu...hux həwərni jakarlidi».... muxu ixta biz Əysa Məsiҳning «Əz teni bolοqan jamaət» bilən bir bolοqanliqimizni kərimiz. Məsiҳ Əysa Yəҳudiy həlqigə hux həwərni jakarliοqandin keyin, krestkə mihlinip, kəmülüp, tirilgən; andin ərxkə kətürülgən. U qandaqmu «silərgə («yiraqlarda turοqanlar»οqa, yəni Yəҳudiy əməslərgə) kəldi»? Jawab Injildiki «Rosullarning paaliyətliri»də kərülidu. Əysaning əlqiliri, jamaitidikiliri baxqilarοqa hux həwərni yətküzgəndə, U Əzi ular arqilиq muxu ixni qilidu. Qünki jamaət Əzining tenidur. Məsilən, «Ros.» 1:1-2, 9:4-5 wə izaҳatlarni kərüng. «Yeqin turοqanlar» yənə Yəҳudiylarni kərsitidu, əlwəttə. ■ **2:17** Yəx. 57:19; Əf. 3:12. ■ **2:18** Yҳ. 10:9; 14:6; Rim. 5:2; Əf. 3:12; Ibr. 10:19. ■ **2:19** Gal. 6:10. □ **2:20 «silər rosullar wə pəyοqəmbərlər bοlοqan ulning üstigə qurulmaqtisilər» —** yaki, «silər rosullarning wə pəyοqəmbərlərning ulining üstigə qurulmaqtisilər». **«silər rosullar wə pəyοqəmbərlər bοlοqan ulning üstigə qurulmaqtisilər; binaning «burjək texi» bolsa Əysa Məsiҳ əzidur» —** «qoxumqə səz»diki «rosullar wə pəyοqəmbərlər» üstidiki muzakirimizni kərüng. ■ **2:20** Yəx. 28:16; Mat. 16:18; 1Kor. 3:9,10; 1Pet. 2:4; Wəҳ. 21:14 □ **2:21 «Uningda pütkül bina puhta jipsilaxturulup, Rəbdə muqəddəs bir ibadəthana boluxqa əsüp barmaqta» —** «Rəbdə» «Məsiҳ Əysaning Əzidə». 22-ayəttə «Rəbdə» «Uningda» dəp elinidu. ■ **2:21** 1Kor. 6:19; 2Kor. 6:16; Əf. 4:16. □ **2:22 «Silərmu qoxulup Uningda Hudaning bir turalοqusi boluxqa Roҳta birləxtürülüp qurulmaqtisilər» —** «Roҳ» — Muqəddəs Roҳ, Hudaning Roҳi. □ **3:1 «Xu səwəbtin silər «yat əldikilər» üqün Məsiҳ Əysaning məҳbusi bοlοqan mənki Pawlus —....» —** «Məsiҳ Əysaning məҳburi» — Pawlus bu məktupni yazοqanda Rimdiki bir türmidə yatatti. Xübҳisizki, rimliqlar Pawlusni «bizning məҳbusimiz» dəp oylaytti — lekin Pawlus ixqa baxqiqə qaraytti. Rimliqlarning uni qοlοqa elip türmigə taxliοqini Hudaning iradisi bolup, xu ix bilən yat əllərdin bolοqan ixəngüqilərning kəp payda kəridiοqanliqiοqa Pawlusning kəzi yətkən; xuning bilən Pawlus: «silər yat əldikilər üqün» eytqanda, mən «rimliqlarning məҳbusi» əməs, bəlki «Məsiҳning məҳbusi»mən» dəydu. Əməliyəttə Pawlusning bu səzliri 14-ayəttə dawamlixidu. 2-13-ayətlərning ҳəmmisi «tirnaq iqigə» elinοqan. ■ **3:1** Ros. 21:33; Əf. 4:1; Fil. 1:7,13,14,16; Kol. 4:3; 2Tim. 1:8; Flm. 1. ■ **3:2** Ros. 13:2; Rim. 1:5; Əf. 3:8. □ **3:3 «yəni Uning manga wəҳiy bilən sirni ayan qilοqanliqi tooqruluq həwərdar boluxunglar mumkin (mən bu tooqrisida ilgiri az-paz yazοqanidim...» —** mumkinqiliki barki, «mən yənə bu tooqrisida ilgiri az-paz yazοqanidim» degən səz bolsa uning məzkur məktuptiki 1-bab 9-ayəttə «Məsiҳning siri» tooqruluq yazοqan səzlirini kərsitidu; bizningqə u uning Əfəsusluqlarοqa ilgiri yazοqan bir hetini kərsitidu. ■ **3:3** Ros. 22:17,21; 26:16,17; Rim. 16:25; Gal. 1:11,12.

ḳilinɵandək, ayan ḳilinɵan əməs.□ ■ 6 Demək, hux həwər arḳilik «yat əldikilər»din
bolɵanlarmu ortaḳ mirashorlar, təndiki ortaḳ əzalar, Məsiḥ Əysada bolɵan wədidin
ortaḳ bəḥrimən bolɵuqilar bolidu;□ 7 Hudaning xəpḳiti manga elip kəlgən iltipat
bilən, Uning küq-ḳudritining yürgüzülüxi bilən, mən bu ixḳa hizmətkar ḳilip
təyinləndim;■ 8 manga — muḳəddəs bəndiliri iqidiki əng təwinidinmu təwən
bolɵan manga muxu iltipat, yəni əllər arisida Məsiḥning mɵlqərligüsiz baylikliri
tooɣruluḳ hux həwər jakarlax□ ■ 9 wə xundaḳla ḥəmmini yaratḳan Hudada yoxurun
bolup kəlgən bu sirning ḳandaḳ əməlgə axuruluxi tooɣruluḳ ḥəmməylənni yorutux
hizmiti amanət ḳilindi. ■ 10 Buning məḳsiti ərxlərdə bolɵan ḥəkümranlarɵa
ḥəm ḥoḳuḳlarɵa Hudaning kəp tərəplimilik danaliḳi jamaət arḳilik ḥazir axkarə
ḳilinixtin ibarəttur. □ ■ 11 Bu ix bolsa, Uning Məsiḥ Əysa Rəbbimizdə ijra ḳilinɵan
mənggülük muddiasi boyiqidur; □ 12 Uning ixənq-sadiḳliḳi arḳilik biz jasarətkə ḥəm
Hudaning aldiɵa hatirjəmlik bilən kirix ḥoḳuḳiɵa igə bolduḳ; ■ 13 xuning üqün
silərdin ɵtünimənki, mening silər üqün tartḳan japa-jəbirlirim tüpəylidin pərixan
bolmanglar; qünki bu ix silərning xan-xəripinglar bolidu).□ ■
14 Mən xu səwəbtin tizlirimni Atiɵa pükimənki, □ 15 (asman-zemindiki bar-
lik atilik munasiwətlər Uningdin «ata» namini alidu) □ 16 U Ɵz xan-xəripidiki
baylikliar bilən, Roḥi arḳilik silərni iqki dunyayinglarda küqləndürgəy; □ ■
17 xuning bilən Məsiḥ ḳəlbinglarda ixənq arḳilik turup, silər meḥir-muḥəbbət
iqidə yiltiz tartɵan, ul selinɵan, ■ 18-19 barlik muḳəddəs bəndilər bilən billə
Məsiḥning muḥəbbitining kəngliki, uzunluḳi, qongḳurluḳi wə egizlikini qüxinip

---

□ **3:5 «… rosulliri wə pəyɵəmbərlirigə Roḥ arḳilik ḥazirḳidək enik wəḥiy ḳilinɵandək…»** — «Roḥ» — Hudaning Roḥi, Muḳəddəs Roḥ. **«ilgiriki dəwrlərdə bu sir insan balilirioɣa uning muḳəddəs rosulliri wə pəyɵəmbərlirigə Roḥ arḳilik ḥazirḳidək enik wəḥiy ḳilinɵandək, ayan ḳilinɵan əməs»** — rosulning sɵzliri intayin zildur. U Məsiḥ wə jamaət tooɣruluḳ bu sir ilgiriki dəwrlərdə ḳət'iy ayan ḳilinmay ḳalɵan əməs, dəp puritidu; əməliyəttə bolsa Təwrattiki pəyɵəmbərlərning bəzi bexarətliridə ḥəm Təwratta hatiriləngən bəzi wəḳələrdə bu sir puritilip ɵil-pal kərünidu. ■ **3:5** Ros. 10:28. □ **3:6 «demək, hux həwər arḳilik…»** — «hux həwər» — oḳurmənlərning esidə bolux kerəkki, «Injil» degən səz dəl «hux həwər» degən mənidə. **«demək, hux həwər arḳilik «yat əldikilər»din bolɵanlarmu ortaḳ mirashorlar, təndiki ortaḳ əzalar, Məsiḥ Əysada bolɵan wədidin ortaḳ bəḥrimən bolɵuqilar bolidu»** — Yəḥudiy əməslərning «ortaḳ mirashor» bolɵanliḳi «ixəngüqi Israil bilən ortaḳ mirashor» bolɵanliḳini kərsitidu; «tən» muxu yərdə Məsiḥning teni, yəni jamaətni kərsitidu. ■ **3:7** Əf. 1:19; Kol. 2:12. □ **3:8 «əllər arisida Məsiḥning mɵlqərligüsiz baylikliri tooɣruluḳ hux həwər jakarlax»** — «əllər» Muḳəddəs Kitabta daim deyilgəndək, «Yəḥudiy əməslər», «yat əlliklər»ni kərsitidu. ■ **3:8** Ros. 9:15; 13:2; 22:21; 1Kor. 15:9; Gal. 1:16; 2:8; 1Tim. 2:7; 2Tim. 1:11,15. ■ **3:9** Yar. 1:3; Zəb. 33:6; Yḥ. 1:3; Rim. 16:25; Əf. 1:9; Kol. 1:16, 26; 2Tim. 1:10; Tit. 1:2; Ibr. 1:2; 1Pet. 1:20. □ **3:10 «Buning məḳsiti ərxlərdə bolɵan ḥəkümranlarɵa ḥəm ḥoḳuḳlarɵa Hudaning kəp tərəplimilik danaliḳi jamaət arḳilik ḥazir axkarə ḳilinixtin ibarəttur»** — «ərxlərdə bolɵan ḥokümranlar» ḥəm ḥoḳuḳlar bəlkim ḥəm pərixtilər wə yənə jin-xəytanlarni kərsitidu (6:12ni kərüng). ■ **3:10** 1Pet. 1:12. □ **3:11 «Uning Məsiḥ Əysa Rəbbimizdə ijra ḳilinɵan mənggülük muddiasi boyiqidur»** — baxḳa birhil tərjimisi bolsa «Uning Məsiḥ Əysa Rəbbimizdə nixan ḳilinɵan mənggülük muddiasi boyiqidur». ■ **3:12** Yḥ. 10:9; 14:6; Rim. 5:2; Əf. 2:18; Ibr. 10:19. □ **3:13 «xuning üqün silərdin ɵtünimənki, mening silər üqün tartḳan japa-jəbirlirim tüpəylidin pərixan bolmanglar; qünki bu ix silərning xan-xəripinglar bolidu»** — bu ayətning üq mumkinqiliki bar mənisi tooɣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **3:13** Fil. 1:14; Kol. 1:24; 1Tes. 3:3. □ **3:14 «xu səwəbtin …»** — 1-ayətning dawami. **«mən xu səwəbtin tizlirimni Atiɵa pükimənki, …»** — «Ata» Huda, əlwəttə. Bəzi kona kɵqürmilərdə «Xu səwəbtin tizlirimni Rəb Əysa Məsiḥning Atisiɵa pükimənki,…» deyilidu. □ **3:15 «asman-zemindiki barlik atilik munasiwətlər Uningdin «ata» namini alidu»** — bu səzning əḥmiyiti bəlkim xuki, Huda «Ata» bolɵandin keyin, asman-zeminni «atilik», yəni «ata-balilik» (məyli insanlar arisida bolsun, ḥaywanlar arisida bolsun yaki ḥətta ɵsümlüklər arisida bolsun) munasiwətlər bilən toldurɵan. Pawlus, Huda Ɵzining atilik muḥəbbitini muxu kɵpligən munasiwətlər bilən ispatlimaḳqi bolɵan yərdə, mən Uning pərzənti bolux süpitim bilən, Uningdin muxundaḳ büyük tiləkni tolimu ixənq bilən tiləymən, deməkqi. □ **3:16 «U Ɵz xan-xəripidiki baylikliar bilən, Roḥi arḳilik silərni iqki dunyayinglarda küqləndürgəy»** — «iqki dunya» grek tilida «iqki adəm» — bu ibarə adəmning roḥini, ḳəlbini, «iqki dunya»sini kərsitidu. ■ **3:16** Əf. 6:10. ■ **3:17** Kol. 2:7.

igiliwalǫaysilər; yəni adəmning bilip yetixidin ḫəssiləp exip qüxidiǫan Uning muḫəbbitini bilip yətkəysilər, xuningdək Hudaning mukəmməl jəwḫiri bilən toldurulǫaysilər. □ 20 Əmdi iqimizdə yürgüzidiǫan ḳudriti boyiqə barliḳ tilikimiz yaki oylioǫanlirimizdinmu ḫəddi-ḫesabsiz artuḳ wujudḳa qiḳirixḳa ḳadir Bolǫuqioǫa, — ■ 21 Uningǫa dəwrdin dəwrgiqə, əbədil'əbədgiqə jamaəttə Məsiḫ Əysa arḳilik xanxərəp bolǫay! Amin!

4

1 Əmdi xu səwəblərdin, Rəbning məḫbusi bolǫan mənki, *Hudaning* silərni qaḳiroǫan *büyük* qaḳiriḳioǫa layiḳ ḫalda mengixliringlarni ətünimən,■ 2 ḫəmmə ixta kəmtərlik wə yuwax-mulayimliḳ bilən, səwrqanliḳ bilən, bir-biringlaroǫa muḫəbbət iqidə kəng ḳorsaḳ bolup,□ ■ 3 inaḳ-hatirjəmlikning rixtisi bilən, Roḫta bolǫan birlikni tutuxḳa intilixinglarni *ətünimən*.□ 4 Tən birdur, Roḫ birdur, — huddi qaḳiriloǫininglarda, ohxax bir arzu-ümidkə qaḳiriloǫininglardək, — 5 Rəb birdur, iman-etiḳad birdur, qəmüldürülüx birdur,■ 6 ḫəmmining Huda'Atisi birdur; U bolsa ḫəmmidin üstün turoǫuqi, ḫəmmini yürgüzgüqi wə ḫəmmimizning iqidə Bolǫuqidur.□ 7 Xundaḳtimu ḫazir ḫərbirimizgə Məsiḫning iltipatining ölqimi boyiqə xəpḳət təḳdim ḳilinǫandur;■ 8 xunga, muḳəddəs kitabta *Huda* eytḳinidək: —

«U yuḳirioǫa kətürüldi,
Insanlarni tutḳun ḳiloǫuqilarni U Θzi əsir ḳilip elip kətti,
Ḫəm insanlaroǫa iltipatlarni təḳdim ḳildi».□ ■

9 Əmdi «kətürülgən» zat bolsa, *awwal* yərning tegigə qüxkən zatning Θzi əməsmu? □ ■ 10 Qüxkən zat bolsa barliḳ ərxlərdin yuḳirioǫa kətürülgənning dəl Θzidur;

□ **3:18-19 «barliḳ muḳəddəs bəndilər bilən billə Məsiḫning muḫəbbitining kəngliki, uzunluḳi, qongḳurluḳi wə egizlikini qüxinip igiliwalǫaysilər; yəni adəmning bilip yetixidin ḫəssiləp exip qüxidiǫan uning muḫəbbitini bilip yətkəysilər, xuningdək Hudaning mukəmməl jəwḫiri bilən toldurulǫaysilər»** — oḳurmənlər diḳḳət ḳiliduki, bu uluǫ ixlar üqün, bolupmu muḫəbbətni toluḳ igiliwelix üqün Hudaning Roḫi arḳilik kəlgən küq-ḳudrət tolimu kerəktur (16-ayətni kərüng). ■ **3:20** Rim. 16:25. ■ **4:1** Yar. 17:1; 1Kor. 7:20; Fil. 1:27; Kol. 1:10; 1Tes. 2:12. □ **4:2 «ḫəmmə ixta kəmtərlik wə yuwax-mulayimliḳ bilən, səwrqanliḳ bilən…»** — Injilda «yuwax-mulayimliḳ»ning alaḫidiliki bar; u bolsimu ḳorḳunqtin küqlüklərgə yol ḳoyidiǫan ajizliḳ əməs, bəlki Hudaning yolida talax-tartixlardin ḳol üzüx, Hudaning ḫəmmə ixlirimizni zorawanliḳsiz, jedəlsiz tooǫra orunlaxturuxioǫa iman baoǫlaxtur; muxundaḳ pozitsiyə mulayim, yuwaxliḳ bilən bildürülidu. ■ **4:2** Kol. 1:11; 3:12; 1Tes. 5:14. □ **4:3 «… Roḫta bolǫan birlikni tutuxḳa intilixinglarni ətünimən»** — «Roḫta» — Hudaning Roḫida, Muḳəddəs Roḫta. ■ **4:5** Ḳan. 4:39; Mal. 2:10; 1Kor. 8:4, 6; Luḳa 12:50 □ **4:6 «ḫəmmimizning iqidə Bolǫuqidur»** — bəzi kona kəqürmilərdə «ḫəmmining iqidə Bolǫuqidur» (yaki «ḫəmmining iqididur» yaki «ḫəmminglarning iqidə Bolǫuqidur») deyilidu. 4-7-ayətlər kərsətkən birliklər tooǫruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə ḳiskiqə muzakirə ḳilimiz. ■ **4:7** Rim. 12:6; 1Kor. 12:11; 2Kor. 10:13; 1Pet. 4:10. □ **4:8 «xunga, Muḳəddəs Kitabta Huda eytḳinidək: — «U yuḳirioǫa kətürüldi, insanlarni tutḳun ḳiloǫuqilarni U Θzi əsir ḳilip elip kətti, ḫəm insanlaroǫa iltipatlarni təḳdim ḳildi»»** — rosul Pawlus bu səzliridə «Zəbur»diki 68:18ni nəḳil kəltürüp tüp mənini yəkünligən. «Yuḳirioǫa kətürüldi» Məsiḫning ölümdin tirilip ərxlərgə kətürülgənlikini kərsitidu. U ərxtin Θzigə ixəngənlərgə Muḳəddəs Roḫni əwətip ḫərhil iltipatlarni təḳdim ḳildi wə xuningdək ḫazirmu təḳdim ḳilmaḳta. Bu ajayib bexarətning mənisini toluḳraḳ tonux üqün biz «Zəb.» 68:18gə ḳoxḳan izaḫatni kərüng. ■ **4:8** Zəb. 68:18 □ **4:9 «Əmdi «kətürülgən» zat bolsa, awwal yərning tegigə qüxkən zatning Θzi əməsmu?»** — Məsiḫning «yərning tegigə (grek tilida «təglirigə») qüxkən»liki nemini kərsitidu? «Zəb.» 139:15ni kərüng. Bu Zəburdiki küy boyiqə «yərning təgliri» bolsa insanning tüp təbiiti xəkilləndürülgən jay bolup, Məsiḫning «yərning təglirigə qüxüx»i bəlkim dəl insanning təbiitining tüp məsilisini, yəni gunaḫliḳ maḫiyitimizni üzül-kesil bir tərəp ḳilixi üqün idi. Xunga bizningqə bu ibarə Məsiḫ krestkə mihlinixning qongḳur azablirida bir tərəp ḳiloǫan ixlarni kərsitidu; bəzi alimlar, Məsiḫning «qüxkənliki», ölümdin keyin roḫining təḫtisaraǫa qüxkənlikini kərsitidu, dəp ḳaraydu. Buningmu mumkinqiliki bar. ■ **4:9** Yḫ. 3:13; 6:62; Zəb. 139:15

kətürülüxining məqsiti, aləmning barliqini tolduruxtin ibarət; 11 Xunga, bəzilərni
rosullar, bəzilərni pəyοqəmbərlər, bəzilərni hux həwərqilər, bəzilərni baqquqi
wə yaki təlim bərgüqilər qilip təyinligən dəl Θzidur. □ ■ 12 Bularning məqsiti
muqəddəs bəndilərni hizmət wəzipisigə, jümlidin Məsihning tenini qurup qixqa
qorallandurup kamalətkə yətküzüxtin ibarət; □ ■ 13 wəzipə həmmimizning etiqadta
həm Hudaning Οοqlini toluq tonuxta birlikkə keliximizgiqə, kamil adəm bolup yetixip
qixiximizοqiqə, — yəni Məsihning mukəmməl jəwhiri gəwdiləngən qəddi-qamət
əlqimigə yetiximizgiqə dawamlaxturulmaqta; 14 xundaq bοlοqanda, yənə gədək
balilardin bolmay, adəmlərning quwluqidin oylap qikqan aldamqi niyət-pilanliri
bilən, ularning qiylə-nəyringidin qikqan təlimatining dolqunliridin urulup, uning
hərhil xamilida uyaq-buyaqqa uqurulup kətməymiz; ■ 15 əksiqə, meqir-muqəbbət
iqidə turup qəqiqətkə berilip ix kərüp, beximiz bοlοqan Məsihkə baοqlinixta hər
jəqəttin əsüp yetilidiοqan bolimiz; □ ■ 16 Uningdin pütkül tən, əzaliri bir-birigə
jipsilaxturulup, ozukluq təminligüqi qərbir əgə arqilik bir-birigə tutaxturulup,
hərbir əzaning əzigə has əlqəngən wəzipini ətixi bilən barοqanqə əstürülüp,
muqəbbət iqidə əz-əzini qurup qixqa ixliməktə.□ ■
17 Xunga xuni eytimənki, Rəbtə uni tapilaymənki, yat əllərningkidək, yəni ularning
əz oy-pikirlirining bimənilikidə mangοqinidək mengiwərməslikinglar kerək; ■ 18 ular
qəlbining qattiqliqidin kelip qikqan bilimsizlik tüpəylidin, Hudaning qayatidin
ada-juda qilinip, qüxənqisi qarangοqulixip kətkən,■ 19 ar-nomusni taxliwetip,
nəpsaniyətqiliki awup qərhil iplasliqlarni yürgüzüxkə, kəyp-sapaοqa berilgən.
20 Əmma silər bolsanglar, Məsihni xundaq yolda əginip tonuοqan əməssilər —
21 (qəqiqətning Əysada bοlοqinidək, uni qəqiqətən angliοqan, uningda əgitilgən bol-
sanglar) — 22 demək, ilgiriki turmuxunglarοqa has bοlοqan, aldamqi arzu-qəwəslərgə
əgixip əzini buloqioquqi «kona adəm»ni seliwetip, □ ■ 23 oy-zeqninglarning roqida
yengilinip, 24 Hudaning ohxaxliqioqa asasən, qəqiqəttin qikqan qəkqaniylikta wə
pak-muqəddəsliktə yaritilοqan «yengi adəm»ni kiyiwelixinglar kerəktur.■
25 Xuning bilən yalοqanqiliqni seliwetip, qərbirimiz əz yeqinlirimiz bilən qəqiqətni
səzlixəyli; qünki biz bir-birimizgə nisbətən bir tənning əzaliridurmiz.■
26 «Aqqiqlininglar, əmma gunaq qilmanglar»; οqəzipinglar kün patquqə dawam

---

□ **4:11 «Xunga, bəzilərni rosullar, bəzilərni pəyοqəmbərlər, bəzilərni hux həwərqilər, bəzilərni baqquqi wə yaki təlim bərgüqilər qilip təyinligən dəl Θzidur»** — oqurmənlər diqqət qiliduki, bu ayəttə eytilοqan sowοqatlar (8-ayətni kərüng) «roqiy iltipatlar» əməs, bəlki «roqiy iltipatlar»οqa igə bοlοqan roqiy adəmlərdur. Məsiq muxundaq adəmlərni jamaiti wə dunyani bərikətləx üqün təyinləydu. ■ **4:11** 1Kor. 12:28. □ **4:12 «muqəddəs bəndilərni hizmət wəzipisigə, jümlidin Məsihning tenini qurup qixqa ...»** — «jümlidin» — yaki «yəni» dəp qüxəngili bolidu. **«Bularning məqsiti muqəddəs bəndilərni hizmət wəzipisigə, jümlidin Məsihning tenini qurup qixqa qorallandurup kamalətkə yətküzüxtin ibarət»** — demək, rosullar, pəyοqəmbərlər, hux həwərqilər, baqquqilar wə təlim bərgüqilər (11-ayət)ning wəzipisi Məsihning teni bοlοqan jamaətni Hudaning toluq hizmitini qilix üqün qorallanduruxtin ibarəttur. Hudaning hizmitini qilidiοqan bu «roqaniy adəmlər»la əməs, bəlki pütkül jamaətning qəmmə əzaliri əz roli boyiqə wəzipisigə əməl qilixi kerəktur. «Qurup qixix» degən ibarə tooqruluq «kirix səz»imizni kərüng. Grek tilida «qorallandurup kamalətkə kəltürüx» birla səz bilən ipadilinidu. ■ **4:12** Rim. 12:5; 1Kor. 12:27; Əf. 1:23; 5:23; Kol. 1:24. ■ **4:14** Mat. 11:7; 1Kor. 14:2. □ **4:15 «... beximiz bοlοqan Məsihkə baοqlinixta hər jəqəttin əsüp yetilidiοqan bolimiz»** — səzmusəz tərjimisi: «... beximiz bοlοqan Məsihkə baοqlinixta Uningοqa (yaki «Uning iqigə») qər jəqəttin əsüp yetilidiοqan bolimiz». Demək, «allikaqan uning tenining bir əzasi bοlοqan qalda ... dawamlik əsidiοqan...». ■ **4:15** Əf. 5:23; Kol. 1:18. □ **4:16 «Uningdin pütkül tən, əzaliri bir-birigə jipsilaxturulup, ozukluq təminligüqi qərbir əgə arqilik bir-birigə tutaxturulup...»** — «putkül tən» — jamaəttur. ■ **4:16** Rim. 12:5; 1Kor. 12:27; Əf. 2:21. ■ **4:17** Rim. 1:9, 18; 1Pet. 4:3. ■ **4:18** 1Tes. 4:5. □ **4:22 «ilgiriki turmuxunglarοqa has bοlοqan, aldamqi arzu-qəwəslərgə əgixip əzini buloqioquqi «kona adəm»ni seliwetip, ...»** — «kona adəm» tooqruluq «Rim.» 6:6 wə izaqatini kərüng. ■ **4:22** Kol. 3:9; Ibr. 12:1; 1Pet. 2:1. ■ **4:24** Rim. 6:4; Kol. 3:10; 1Pet. 4:2. ■ **4:25** Zək. 8:16.

etiwərmisun; □ ■ 27 yaki Ibliskа ҳeq orun qoyup bərmənglar.□ ■
28 Ooǫri ikkinqi ooǫrilik qilmisun; əksiqə u meҳnət qilip ikki qolioǫa tayinip ҳalal ix qilsunki, ҳajiti boloǫanlarǫimu bəlüp bərgüdək əz tapqini bolsun.■
29 Aoǫzinglardin ҳeqqandaq iplas səz qiqmisun, pəqət angliǫuqilarǫa xəpqət yətsun üqün, eҳtiyajqa uyoǫun wə adəmni qurup qiqidioǫan səzlərni eytinglar. ■
30 Hudaning Muqəddəs Roҳioǫa azab bərmənglər; qünki silər Uning bilən ҳər-nijat küni üqün məҳürləngənsilər; □ ■ 31 əzünglardin ҳərqandaq əq-adawət, aqqiq-oǫəzəp, qəҳr, jedəl-majiralar, til-aҳanət ҳəmdə ҳərhil qara niyətlərni neri qilinglar;
■ 32 bir-biringlarǫa meҳriban, yumxaq dillik bolup, Huda Məsiҳtə silərni kəqürüm qiloǫinidək bir-birininglarni kəqürüm qilinglar. □ ■

5

(Dawami)
1-2 Xunga Hudaning səyümlük pərzəntliridin bolup, Uni ülgə qilinglar; ҳəmdə Məsiҳ bizni səyüp, Əzini biz üqün Hudaoǫa huxpuraq süpitidə ҳədiyə-qurbanlik boluxqa atap pida qiloǫandək silərmu muҳəbbət iqidə menginglar.■ 3 Əmma muqəddəs bəndilərgə layiq ҳalda, buzukluq, ҳərqandaq paskinilik yaki nəpsaniyətqilik aranglarda ҳətta tiloǫimu elinmisun;■ 4 Xundaqla iplaslik, əhmiqanə paranglar yaki qakina qaqqaqlarmu tilinglarǫa elinmisun — bularmu muwapiq əməstur — bəlki aoǫzinglardin təxəkkürlər qiqsun.
5 Qünki xuningdin həwərdarsilərki, ҳərqandaq buzukluq qiloǫuqi, napak boloǫuqi yaki nəpsaniyətqi kixi (bundaq kixi əməliyəttə bir butpərəskə barawər) Məsiҳ wə Hudaning padixaҳliqioǫa mirashor bolalmaydu.■ 6 Ҳeqkimgə əzünglarni quruq gəplər bilən aldatmanglar; qünki bu ixlar tüpəylidin Hudaning oǫəzipi itaətsizliktin boloǫan pərzəntlərning bexioǫa qüxidu.■
7 Xunga ularǫa muxu ixlarda xerik bolmanglar; 8 qünki silər əsli qarangoǫuluq idinglar, lekin ҳazir Rəbdə yoruqluqsilər; yoruqluqning pərzəntlirigə layiq menginglar■ 9 (qünki yoruqluqning mewisi toluq meҳribanlik, ҳəqqaniylik wə ҳəqiqəttin tərkib tapqandur), ■ 10 nemə ixlarning Rəbni hursən qilidioǫanliqini əginip ispatlanglar. 11 Qarangoǫuluqtiki mewisiz ixlar bilən qetilip qalmanglar; əksiqə, ularni eqip əyibləngla; ■ 12 qünki ularning yoxurunqə ixligənlirini ҳətta tiloǫa elixmu nomus ixtur. 13 Əmma yoruqluq bilən əyibləp axkarilanoǫan ҳərqandaq nərsə oquq

---

□ **4:26 «Aqqiklininglar, əmma gunaҳ qilmanglar» —** «Zək.» 8:16, «Zəb.» 4:4. Bu ayət 25-ayəttiki «ҳəqiqətni səzlixəyli» degən səz bilən baoǫliqtur. Bir tərəptin aqqikilinixqa tegixlik səwəbi bolup turup gəp qilmisa gunaҳ bolidu; yənə bir tərəptin aqqiq adəmni gunaҳqa baxliximu mumkin, xu tərəptinmu ҳezi boluxi kerək. Xunga «Aqqiklininglar, əmma gunaҳ qilmanglar» deyilidu. **«oǫəzipinglar kün patquqə dawam etiwərmisun»** — yənə birhil tərjimisi: «Aqqikləxning səwəbi kün patquqə dawamlixiwərmisun». Əgər bu tərjimə tooǫra bolsa, adəm uningoǫa zadi qandaq əməl qilixi kerək? — bizningqə bu tərjimə məntiqioǫə uyoǫun əməs. ■ **4:26** Zəb. 4:4 □ **4:27 «yaki Ibliskа ҳeq orun qoyup bərmənglar» —** «Iblis» — Xəytan. ■ **4:27** Yaq. 4:7; 1Pet. 5:9. ■ **4:28** Ros. 20:35; 1Tes. 4:11; 2Tes. 3:8,12. ■ **4:29** Mat. 12:36; Əf. 5:3, 4. □ **4:30 «qünki silər Uning bilən ҳər-nijat küni üqün məҳürləngənsilər» —** «ҳər-nijat küni» — 1:14diki izaҳatni kərüng. ■ **4:30** Luqa 21:28; Rim. 8:16,23; 2Kor. 1:22; 5:5; Əf. 1:13,14. ■ **4:31** Kol. 3:19. □ **4:32 «Məsiҳ bizni səyüp, Əzini biz üqün Hudaoǫa huxpuraq süpitidə ҳədiyə-qurbanlik boluxqa atap pida qiloǫandək silərmu muҳəbbət iqidə menginglar» —** «huxpuraq süpitidə ҳədiyə-qurbanlik» muxu yərdə (barliqi Hudaoǫa atap kəydürülgən) «kəydürmə qurbanlik» kəzdə tutulidu. ■ **4:32** Mat. 6:14; Mar. 11:25; Fil. 2:1; Kol. 3:12,13. ■ **5:1-2** Yҳ. 13:34; 15:12; Gal. 2:20; 1Tes. 4:9; Tit. 2:14; 1Pet. 3:18; Ibr. 8:3; 9:14; 1Yuҳa. 3:23; 4:21 ■ **5:3** Mar. 7:21; Əf. 4:29; Kol. 3:5. ■ **5:5** 1Kor. 6:10; Gal. 5:19; Kol. 3:5; Wəҳ. 22:15. ■ **5:6** Yər. 29:8; Mat. 24:4; Mar. 13:5; Luqa 21:8; Kol. 2:4,18; 2Tes. 2:3; 1Yuҳa. 4:1. ■ **5:8** 1Tes. 5:4. ■ **5:9** Gal. 5:22. ■ **5:11** Mat. 18:17; 1Kor. 5:8; 10:20; 2Kor. 6:14; 2Tes. 3:14.

kərünidu; yorukluk axkarilioǫan ḥəmmə nərsə yoruklukḳa aylinidu. ■ 14 Xuning üqün U mundak dəydu: —
«Oyoǫan, əy uykuqi!
Tiril ölüklər arisidin!
Wə Məsiḥ seni parlap yoritidu». □ ■
15 Xuning üqün silərning mengiwatkan yolunglaroǫa ehtiyat bilən dikḳət kilinglar; yolunglar nadanlarningkidək əməs, danalarningkidək bolsun; ■ 16 wakit-pursətni oǫəniymət bilip tutuwelinglar; qünki muxu dəwr rəzildur. □ ■ 17 Bu səwəbtin nadan bolmanglar, bəlki Rəbning iradisining nemə ikənlikini qüxəngüqi bolunglar; ■ 18 Ḥarak-xarab iqip məst bolmanglar; xundak kilik adəmni xallaklaxturidu; buning ornioǫa Roḥka toldurulоǫuqi bolunglar, □ ■ 19 bir-biringlaroǫa zəbur-nəoǫmilər, mədḥiyə küyliri wə roḥiy nahxilar eytixip, kəlbinglarda nahxa-nəoǫmilər yangritip Rəbni mədḥiyilənglar; □ ■ 20 ḥərdaim ḥəmmə ixlar üqün Rəb Əysa Məsiḥning namida Huda ḥəm Ata Boloǫuqioǫa təxəkkür-rəḥmət eytinglar, ■ 21 Məsiḥtin əyminip, bir-biringlaroǫa boysununglar. □
22 Silər ayallar, Rəbkə boysunoǫandək əz ərliringlaroǫa boysununglar; ■ 23 qünki Məsiḥ jamaətning bexi boloǫandək, ər ayalning bexidur; Məsiḥ yənə təngə kutkuzoǫuqidur. □ ■ 24 Əmdiliktə jamaət Məsiḥkə boysuoǫandək, ayallar ərlirigə ḥəmmə ixta boysunsun.
25 Ərlər ayalliringlarni səyünglər, huddi Məsiḥningmu jamaətni səyüp, uning üqün Əzini pida kiloǫinidək səyünglər; ■ 26 *Məsiḥning jamaət üqün* xundak kilixi jamaətni mukəddəs kilip, «dasning süyi» boloǫan səz-kalam bilən yuyup paklandurux üqündur, □ ■ 27 xuningdək jamaətni xərəplik ḥalda Əzigə ḥazir kilip,

---

■ **5:13** Yḥ. 3:20,21. □ **5:14 «Oyoǫan, əy uykuqi! Tiril ölüklər arisidin! Wə Məsiḥ seni parlap yoritidu» —** bu səzlər Təwrattiki bexarət əməs, bəlki Təwrattiki birnəqqə bexarətlərning birhil yəküni yaki Injil dəwridiki naməlum pəyoǫəmbərning küy-mədḥiyə səzliridin elinoǫan səzlər boluxi mumkin. ■ **5:14** Rim. 13:11; 1Tes. 5:6. ■ **5:15** Kol. 4:5. □ **5:16 «wakit-pursətni oǫəniymət bilip tutuwelinglar...» —** grek tilida «muxu künlərni oǫəniymət bilip tutuwelinglar...». ■ **5:16** Rim. 13:11. ■ **5:17** Rim. 12:2; 1Tes. 4:3. □ **5:18 «ḥarak-xarab iqip məst bolmanglar; xundak kilik adəmni xallaklaxturidu; buning ornioǫa Roḥka toldurulоǫuqi bolunglar..» —** «Roḥ» — Hudaning Roḥi, Mukəddəs Roḥ. ■ **5:18** Pənd. 23:29; Yəx. 5:11,22; Luka 21:34; Ros.2:4 □ **5:19 «bir-biringlaroǫa zəbur-nəoǫmilər, mədḥiyə küyliri wə roḥiy nahxilar eytixip, kəlbinglarda nahxa-nəoǫmilər yangritip rəbni mədḥiyilənglar» —** «zəbur-nəoǫmilər» bəlkim sazoǫa təngkəx kilinip eytilidioǫan nahxilar; «mədḥiyə küyliri» bəlkim sazsiz nahxilar; «roḥiy nahxilar» bəlkim stihiyiliktin, əzlikidin, Mukəddəs Roḥning ilḥami bilən eytiloǫan nahxilarni kərsitixi mumkin («1Kor.» 14:15ni wə izaḥatlarnimu kərüng). ■ **5:19** Kol. 3:16. ■ **5:20** Kol. 3:17; 1Tes. 5:18. □ **5:21 «Məsiḥtin əyminip, bir-biringlaroǫa boysununglar» —** bu ixlar wə kaloǫan jekiləxlər asasən ḥəmmisi «Mukəddəs Roḥka toldurulux»ning nətijisidur. «Məsiḥtin əyminip, bir-biringlaroǫa boysununglar» — «Məsiḥtin əyminix» birinqi orunda bolux kerək; jamaəttiki məlum bir kerindixioǫa boysunux Məsiḥning əmrlirigə uyoǫun kəlmisə u qaoǫda u kerindixioǫa boysunmaslik kerəktur. ■ **5:22** Yar. 3:16; 1Kor. 14:34; Kol. 3:18; Tit. 2:5; 1Pet. 3:1. □ **5:23 «qünki Məsiḥ jamaətning bexi boloǫandək, ər ayalning bexidur; Məsiḥ yənə təngə kutkuzoǫuqidur» —** «tən» muxu yərdə «jamaət»ni kərsitidu. Yənə bir tərəptin rosul Pawlus muxu yərdə «Məsiḥ təngə kutkuzoǫuqidur» degən səzi bilən, ərning əz ayalini kutkuzux wə ayalining tenini asrax məs'uliyiti bar, degənni puritidu. ■ **5:23** Rim. 12:5; 1Kor. 11:3; 12:27; Əf. 1:22,23; 4:12,15; Kol. 1:18,24. ■ **5:25** Gal. 1:4; Əf. 5:2; Kol. 3:19. □ **5:26 «(Məsiḥning jamaət üqün) xundak kilixi jamaətni mukəddəs kilip, «dasning süyi» boloǫan səz-kalam bilən yuyup paklandurux üqündur» —** «jamaətni» grek tilida «uni». Bu ayəttiki «u» jamaətni kərsətkəndə, grek tilidiki «ayalqə rod»ta ipadilinidu. Ayəttiki ohxitix dəl xuki, yigitning toyda əzigə yatlik bolidioǫan səyümlük kizni əzigə ḥazir kiloǫinidək, Məsiḥ jamaətni Əzigə ḥazir kilidu. Toy bolsa jənnəttə bolidu («Wəḥ.» 19:7-9, 21:9-10ni kərüng). **«... «dasning süyi» boloǫan səz-kalam bilən yuyup paklandurux üqündur» —** «dasning süyi» Təwrat dəwridiki zamanlarda kaḥinlar ibadəthanida Hudaoǫa ḥərkətim yekinlaxkanda, pütkül tənlirini qong das («dengiz») iqidə yuyuxi kerək. Xuningoǫa ohxax yolda Hudaoǫa yekinlaxkinimizda, bizdə nalayik birər ixlar bolsa, Uning səz-kalami bizgə paklandurux yolini (demək, gunaḥni ikrar kilip, towa kilix, Əysaning kəni arkilik kəqürüm kilinip paklandurulux yolini) kərsitix rolini oynaydu. ■ **5:26** Tit. 3:5; 1Pet. 3:21.

uni ḫeq daoǫ, ḳoruḳ yaki bularǫa ohxax ḫərḳandaḳ nərsilərdin haliy ḳilip, toluḳ muḳəddəs wə əyibsiz ḳilixtin ibarəttur. ■ 28 Xuningǫa ohxax, ərlər əz ayallirini əz tenini səygəndək səyüxi kerəktur; əz ayalini səygən kixi əzini səygən bilən barawər. 29 Qünki ḫeqkim əsla əzining etidin nəprətləngən əməs, əksiqə uni ozuḳlanduridu ḫəm asraydu; bu huddi Məsiḫning jamaətni *ozuḳlanduridioǫinioǫa ḫəm uni asraydioǫinioǫa* ohxaydu. 30 Qünki biz Uning tenining əzaliridurmiz: —□ ■
31 «Xu səwəbtin ər ata-anisining yenidin ayrlip, əz ayalioǫa baoǫlinidu; ikkisi bir tən bolidu».□ ■
32 Bu sir intayin qongḳurdur; əmma mən ḫazir Məsiḫ wə jamaət tooǫruluḳ səzləwatimən. □ 33 Əmma silərmu ḫərbiringlar əz ayalinglarni əzünglarni səygəndək səyünglar; ayal bolsa, eridin əyminip, uni ḫərmətlisun.

6

1 Balilar, Rəbdə ata-aniliringlarǫa itaət ḳilinglar; qünki bu durusdur.■ 2 «Atangni wə anangni ḫərmətlə» — bu bolsa əz iqigə wədini aloǫan birinqi əmrdur —□ ■
3 «Xuning bilən sening ixliring ḳutluḳ bolidu, zeminda uzun əmür kərisən» — *dəp wədə ḳilinoǫan*.□
4 Silər atilar, baliliringlarni hapa ḳilmanglar, bəlki ularni Rəbning tərbiyisi ḫəm kərsətmisidə beḳinglar.■
5 Silər ḳullar, əttin boloǫan hojayininglarǫa Məsiḫkə itaət ḳiloǫininglardək qin kənglünglardin əyminix wə titrəx bilən itaət ḳilinglar;□ ■ 6 pəḳət kəz aldidila hizmət ḳilip, adəmni hux ḳiloǫuqi ḳullardin bolmanglar, bəlki Məsiḫning ḳullirining süpitidə Hudaning iradisini jan-dil bilən bəja kəltürünglar, 7 adəmlərgə əməs, bəlki Rəbgə qin dilinglardin hizmət ḳilinglar; 8 xuni bilgənki, ḫərḳandaḳ adəm birər yahxiliḳ ḳilsa, məyli u ḳul bolsun yaki ḫər bolsun, xu ix Rəbdin uningǫa yanidu.
9 Silər hojayinlar, ḳulliringlarǫimu ohxax yol bilən muamilə ḳilip, ularǫa ḫəywə ḳilixtin ḳol üzünglar; qünki ularningmu wə silərningmu hojayininglar ərxtidur, Uningda ḫərḳandaḳ adəmning yüz-hatirisini ḳilix degənning yoḳluḳini bilisilər.■

10 Ahirda, ḳerindaxlar, Rəbdə wə Uning küq-ḳudritidə küqləndürlünglar; 11 Iblisning ḫiylə-nəyrənglirigə taḳabil turuxunglar üqün Hudaning pütkül sawut-yarioǫini kiyiwelinglar; ■ 12 qünki elixidioǫinimiz ət wə ḳan igiliri əməs, bəlki ḫəkümranlar, ḫoḳuḳdarlar, bu dunyadiki ḳarangoǫuluḳni baxḳuroǫuqi dunyawi əmirlər, yəni ərxlərdə turuwatḳan rəzil roḫiy küqlərdur.■ 13 Muxu wəjidin əzünglarǫa Hudaning pütün sawut-yariḳini elip artinglarki, rəzillik künidə bərdaxliḳ bilən ḳattiḳ

■ **5:27** Kol. 1:22. □ **5:30 «Qünki biz Uning tenining əzaliridurmiz: —»** — bəzi kona kəqürülmilərdə: «Qünki biz Uning tenining əzaliridurmiz; biz Uning ətliridin, Uning səngəkliridin boloǫanmiz» deyilidu («Yar.» 2:23ni kərüng). ■ **5:30** Rim. 12:5; 1Kor. 12:27. □ **5:31 «Xu səwəbtin ər ata-anisining yenidin ayrlip, əz ayalioǫa baoǫlinidu; ikkisi bir tən bolidu»** — «Yar.» 2:23. ■ **5:31** Yar. 2:24; Mat. 19:5; Mar. 10:7; 1Kor. 6:16. □ **5:32 «bu sir intayin qongḳurdur; əmma mən ḫazir Məsiḫ wə jamaət tooǫruluḳ səzləwatimən»** — ər-ayalning bir-birigə baoǫlinip bir tən boluxi dərḫəḳiḳət qongḳur bir sir; Məsiḫning jamaətkə baoǫlinip uning bilən bir tən boluxi tehimu qongḳur bir sirdur. ■ **6:1** Kol. 3:20. □ **6:2 «Atangni wə anangni ḫərmətlə»** — «Mis.» 20:12. ■ **6:2** Mis. 20:12; Ḳan. 5:16; 27:16; Mat. 15:4; Mar. 7:10. □ **6:3 «Xuning bilən sening ixliring ḳutluḳ bolidu, zeminda uzun əmür kərisən»** — «Mis.» 20:12, «Ḳan.» 5:16. ■ **6:4** Ḳan. 6:7,20; Zəb. 78:4; Pənd. 19:8; 29:17. □ **6:5 «Silər ḳullar, əttin boloǫan hojayininglarǫa Məsiḫkə itaət ḳiloǫininglardək qin kənglünglardin əyminix wə titrəx bilən itaət ḳilinglar»** — ḫəmmimizning «əyminix wə titrəx» pozitsiyisi bilən Huda üqün hizmət ḳiliximizǫa tooǫra kelidu. «Əyminix wə titrəx» insanning aldida əməs, Hudaning aldida boluxi kerək, əlwəttə. ■ **6:5** Kol. 3:22; 1Tim. 6:1; Tit. 2:9; 1Pet. 2:18. ■ **6:9** Ḳan. 10:17; 2Tar. 19:7; Ayup 34:19; Ros. 10:34; Rim. 2:11; Gal. 2:6; Kol. 3:25; 4:1; 1Pet. 1:17. ■ **6:11** Kol. 3:12; 1Tes. 5:8. ■ **6:12** Əf. 2:2.

turidioған, ahir ḫəmmə ixni ada ḳilip, yərni qing dəssəp turidioған bolisilər. □ ■
14-15 Əmdi qing turunglar — ḫəḳiḳət bəlweoғini belinglarоға baoғlap, məydənglərgə ḫəḳḳaniyliḳ sawutini kiyip, putunglarоға hatirjəm-inaḳliḳ hux həwirini yətküzüxkə təyyarliḳ qoruḳini kiyip, yərni qing dəssəp turunglar. ■ 16 Bu ixlarning ḫəmmisidə iman-ixənqning ḳalḳinini ḳoloға elinglar; uning bilən silər rəzil boloғuqining barliḳ ot oḳlirini əqüriwetələydioған bolisilər. □ 17 Ḫəmdə bexinglarоға nijatning dubuloғisini kiyip, Hudaning səz-kalamini, yəni Roḫning ḳiliqini elinglar; □ ■
18 ḫəmmə waḳit-pəsildə Roḫta ḫərhil dua-tilawət ḫəm iltija bilən dua ḳilinglar; dəl bu ixta ḳət'iy ḫoxyar turup barliḳ muḳəddəs bəndilər üqün ḫər tərəplimə dua-iltijalar ḳilinglar; □ ■ 19 mən üqünmu dua ḳilinglarki, — eoғiz aqḳinimda manga səzlər kəlsun, hux həwərning sirini dadilliḳ bilən axkarə ḳilay. ■ 20 Mən dəl xu ixḳa zənjirlər bilən baoғlanoған əlqimən; xunga ḳilixḳa tegixlikim boyiqə, *hux həwər yətküzüxtə* dadilliḳ bilən səz ḳiliximoға *dua ḳilinglar*.■
21 Əmdi mening tooғramdiki ixlardin, mening ḳandaḳ ətüwatḳanliḳimdin həwərlinixinglar üqün, səyümlük ḳerindax ḫəm Rəbdə sadiḳ hizmətkar boloған Tikikus silərgə ḫəmmə ixlarni məlum ḳilidu. ■ 22 Mening uni dəl muxu ix üqün yeninglarоға əwətixim, silərning ixlirimizdin həwərdar boluxinglar wə uning kənglünglarоға təsəlli wə ilḫam berixi üqündur.■
23 Ḳerindaxlarоға hatirjəmlik, muḫəbbət ḫəm iman-ixənq Huda'Ata wə Rəb Əysa Məsiḫdin boloғay!
24 Rəb Əysa Məsiḫni əlməs-qirimas səygü bilən səygüqilərgə meḫir-xəpḳət yar boloғay!

□ **6:13 «rəzillik künidə bərdaxliḳ bilən ḳattiḳ turidioған, ahir ḫəmmə ixni ada ḳilip, yərni qing dəssəp turidioған bolisilər» —** «rəzillik küni» bəlkim rəzillik üstünlükni igiləydioған kün, Xəytanning küqi zor namayan ḳilinidioған künni kərsitidu. Yənə kelip u «ḫazirḳi zaman»ning əzini kərsitixi mumkin. Ahir berip «Məsiḫning küni» «rəzillik küni»ni tügəxtüridu. ■ **6:13** 2Kor. 10:4. ■ **6:14-15** Yəx. 59:17; Luḳa 12:35; 2Kor. 6:7; 1Pet. 1:13. □ **6:16 «...Bu ixlarning ḫəmmisidə iman-ixənqning ḳalḳinini ḳoloға elinglar» —** yaki «...Ḫəmmidin muḫimi iman-ixənqning ḳalḳinini ḳoloға elinglar» yaki «Bularning ḫəmmisining üstigə, iman-ixənqning ḳalḳinini ḳoloға elinglar». □ **6:17 «Hudaning səz-kalamini, yəni Roḫning ḳiliqini elinglar» —** «Roḫ» — Hudaning Roḫi, Muḳəddəs Roḫ. ■ **6:17** Yəx. 59:17; 1Tes. 5:8; Ibr. 4:12; Wəḫ. 2:16. □ **6:18 «ḫəmmə waḳit-pəsildə roḫta ḫərhil dua-tilawət ḫəm iltija bilən dua ḳilinglar» —** «Roḫ» — Hudaning Roḫi, Muḳəddəs Roḫ. ■ **6:18** Luḳa 18:1; Rim. 12:12; Kol. 4:2; 1Tes. 5:17. ■ **6:19** Ros. 4:29; 2Tes. 3:1. ■ **6:20** 2Kor. 5:20. ■ **6:21** Ros. 20:4; Kol. 4:7; Tit. 3:12. ■ **6:22** 2Tim. 4:12.

Filippilikłaroɳa

Rosul Pawlus Filippi xəḫiridiki jamaətkə yazoɳan məktup

1 Əysa Məsiḫning ḳulliri boloɳan Pawlus wə Timotiydin, Filippida turuwatḳan,
Məsiḫ Əysada boloɳan barlik mukəddəs bəndilərgə, yetəkqilər wə hizmətqilərgə
salam!□ 2 Silərgə Huda'Atimiz wə Rəb Əysa Məsiḫtin meḫir-xəpḳət wə hatirjəmlik
ata ḳilinoɳay!■
3 Ḫərḳetim silərni əsliginimdə mən Hudayimoɳa təxəkkür eytimən, □ ■ 4-5 ḫərḳetim
dua ḳiloɳinimda, silərning birinqi künidin tartip bügüngə ḳədər hux həwər
hizmitigə boloɳan ḫəmkarliḳinglar tüpəylidin tohtimay xad-huramliḳ bilən silərgə
dua-tilawət ḳiliwatimən;□ 6 qünki mening dəl xuningoɳa ixənqim kamilki, silərdə
yahxi ixni Baxlioɳuqi bu ixni taki Əysa Məsiḫning künigiqə kamalətkə yətküzüp
tamamlaydu;□ ■ 7 mening ḫəmminglar tooɳruluḳ xundaḳ oylixim tooɳridur; qünki
mən ḳəlbinglardidurmən; mən zindanda zənjirlənginimdimu wə hux həwərni
aḳlioɳinimdimu, dəlilliginimdimu *Huda manga yətküzgən* meḫir-xəpḳəttin silərmu
ortaḳ bəḫrimən bolisilər.□ ■ 8 Mening Məsiḫ Əysaning iq-baoɳrida bolup silərni
xunqilik təlpünüp seoɳinoɳanliḳimoɳa Huda Θzi guwaḫqidur.■
9 Mening dua-tilawitim bolsa, silərning muḫəbbitinglarning ḫərtərəplimə bilim
wə ətraplik sawat bilən yorutulup tehimu exip taxḳayki, 10 silər nemə ixlarn-
ing əwzəl ikənlikini pərḳ etələydioɳan bolup, Məsiḫning künidə pak-diyanətlik,
əyibsiz bolisilər□ 11 ḫəmdə Əysa Məsiḫ arḳilik boloɳan, Hudaning xan-xəripi ḫəm
mədḫiyisini elip kelidioɳan ḫəḳḳaniyliḳning mewisi bilən toldurulisilər.
12 Birak silərgə xuni həwərləndürməkqimənki, i ḳerindaxlar, mening bu əḫwalim
əməliyəttə hux həwərning tehimu kəng tarḳilixi üqün türtkə boldi; 13 Qünki mening

---

□ **1:1 «Əysa Məsiḫning ḳulliri boloɳan Pawlus wə Timotiydin, Filippida turuwatḳan, Məsiḫ Əysada boloɳan barlik mukəddəs bəndilərgə, yetəkqilər wə hizmətqilərgə salam!»** — «yetəkqilər» ḫəm «hizmətqilər» tooɳruluḳ «ḳoxumqə səz»imizgə ḳarang. ■ **1:2** Rim. 1:7; 1Pet. 1:2. □ **1:3 «Ḫərḳetim silərni əsliginimdə mən Hudayimoɳa təxəkkür eytimən,…»** — baxḳa birhil tərjimisi: «Silərning meni ḫərḳetimlik əsligininglar üqün rəḫmət eytimən…». ■ **1:3** Əf. 1:15; Kol. 1:3; 1Tes. 1:2; 2Tes. 1:3. □ **1:4-5 «…silərning birinqi künidin tartip bügüngə ḳədər hux həwər hizmitigə boloɳan ḫəmkarliḳinglar tüpəylidin tohtimay xad-huramliḳ bilən silərgə dua-tilawət ḳiliwatimən» —** «silərning birinqi künidin tartip» — demək, Filippilikłarning Pawlustin hux həwərni ḳobul ḳiloɳan künidin tartip. Hət yeziloɳan qaoɳda Pawlusning ular bilən boloɳan «ḫəmkarlixixi» on yildin kəp boloɳan. □ **1:6 «Silərdə yahxi ixni Baxlioɳuqi bu ixni taki Əysa Məsiḫning künigiqə kamalətkə yətküzüp tamamlaydu» —** «Əysa Məsiḫning küni» bolsa Məsiḫ dunyaoɳa ḳaytip kelidioɳan, jamaətni əzigə ḳobul ḳilidioɳan künidur. «Ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **1:6** Yḫ. 6:29; 1Tes. 1:3. □ **1:7 «qünki mən ḳəlbinglardidurmən» —** baxḳa hil tərjimisi: «qünki silər mening ḳəlbimdidursilər». Lekin bizningqə bizning tərjimimimiz tooɳridur; xundaḳ boloɳanda ayətning omumiy mənisi: — Ularning «Pawluskə ḳəlbidin orun bərgini» wə xuningdək türmidə boloɳan ḫajitidin qiḳḳanliḳi, ḫər jəḫəttin ularning hizməttə Pawluskə xerik boloɳuqilarning barliḳini, Pawluskə nisbətən ularning ḫəḳiḳiy etiḳadqilar ikənlikini ispatlaydu. **«mən zindanda zənjirlənginimdimu wə hux həwərni aḳlioɳinimdimu, dəlilliginimdimu Huda manga yətküzgən meḫir-xəpḳəttin silərmu ortaḳ bəḫrimən bolisilər»** — buning mənisi bəlkim: (1) Filippidiki ḳerindaxlarning türmidə yatḳan Pawluskə yardəm berip uni rioɳbətləndürüxi wə hux həwərning yolida uning bilən ortaḳ japa tartixḳa təyyar boluxi Huda meḫir-xəpḳitini ularda mol yürgüzüxi, yaki (2) ularning xundaḳ ḳilixi Hudaning Θz meḫir-xəpḳitini ularoɳa tehimu mol yaoɳduruxining səwəbi boloɳan. Ikkilisining mumkinqiliki bar boloɳini bilən bizningqə ikkinqisi eḫtimaloɳa yeḳindur. ■ **1:7** Əf. 3:1; 4:1; Kol. 4:3,18; 2Tim. 1:8. ■ **1:8** Rim. 1:9; 9:1; 2Kor. 1:23; 11:31; Gal. 1:20; 1Tes. 2:5; 1Tim. 5:21; 2Tim. 4:1. □ **1:10 «… xundaḳla silərning nemə ixlarning əwzəl ikənlikini pərḳ etələydioɳan bolup, Məsiḫning künidə pak-diyanətlik, əyibsiz boluxunglar…» —** «Məsiḫning küni» tooɳruluḳ 6-ayəttiki izaḫatni kərüng. «Ḳoxumqə səz»imiznimu kərüng.

ɋamilixim Məsiһ üqün ikənliki imperator ordisidiki ɋarawulhanidikilərgə wə baxɋa һəmməyləngə ayan boldi.□
14 Xuning bilən ɋerindaxlarning köpinqisi mening ɋamilixim tüpəylidin Rəbgə tayinip *Hudaning* söz-kalamini ɋorɋmay səzləxkə tehimu jür'ətlik boldi; □ ■
15 dərwəkə, bəziliri һəsət ɋilip yaki riɋabətlixip, bəziliri aɋ köngüllük bilən Məsiһni jakarlaydu; 16 keyinkiliri bolsa bərһək muһəbbəttin, mening hux həwərni aɋlap ispatlixim üqün muxu yərgə ɋoyuloɳanliɋimni bilgənlikidin xundaɋ ɋilmaɋta; □
17 Aldinɋiliri bolsa qin kənglidin əməs, bəlki xəhsiyətqilikidin, mening zənjirlängən dərdimgə dərd ɋoxmaɋqi bolup xundaɋ ɋilmaɋta.□
18 Əmdi bularoɳa nemə degülük? ɋandaɋla bolmisun, tooɳra niyəttin bolsun sahtiliɋtin bolsun, ohxaxla Məsiһ jakarlinidu; mən xuningoɳa xadlinimən; bərһək, dawamliɋ xadliniwerimən. 19 Qünki dualiringlar wə Məsiһ Əysaning Roһining ɋuwwətlixi arɋiliɋ bu ixlar nijat-ɋutɋuzuluxumoɳa mədət bolidu dəp bilimən, □ ■
20 — demək, təɋəzzaliɋim wə ümid-istikim boyiqə һeq ixta hijalətqiliktə ɋalmastin, tirik yaki ölük bolay, һərdaim boloɳinidək һazirmu toluɋ jasarət bilən Məsiһ tenimdə uluoɳlansun! □ ■ 21 Qünki manga nisbətən һayatimning özi Məsiһdur, ölüx bolsa tehimu paydiliɋtur.
22 Jenim tenimdə ɋalsa, əmdi nesiwəm yənə mewilik hizmət bolidu; lekin ɋaysisini əwzəl bilip talliweliximni bilməywatimən; 23 mən һayat bilən mamat otturisida ɋisilip ɋaldim; qünki bu dunyadin ayrilip, Məsiһ bilən billə boluxɋa intizarmən — bu ix ziyadə əwzəldur; 24 əmma silər üqün jenimning tenimdə ɋelixi tehimu zərüroɳu dəymən.□
25 Əmdi buningoɳa ixənqim kamil bolup, silərning etiɋadta aloɳa ilgirilixinglar һəm xad-huram boluxunglar üqün mən silər bilən billə ɋelip dawamliɋ turimən dəp bilimən; □ 26 xuning bilən mening silərgə yənə һəmraһ boloɳinim wəjidin mən arɋiliɋ Məsiһ Əysada pəhirlinip təntənə ɋilixinglar tehimu ziyadilixidu!
27 Pəɋət özünglarni Məsiһning hux həwirigə layiɋ tutunglarki, mən yeninglaroɳa berip silər bilən didarlaxɋandimu, silərdin ayriloɳandimu, ixliringlardin anglay-

□ **1:13 «mening ɋamilixim»** — grek tilida «mening baoɳ-zənjirlirim». **«imperator ordisidiki ɋarawulhana»** — grek tilida «praytorium» degən söz Qəysərning ordisidiki məlum bir ɋisimni kərsitidu. «Praytorium»oɳa imperatorni mudapiə ɋiloɳuqilar boloɳan Rim imperiyəsining əng hil ləxkərliri jaylaxɋan; xu yər yənə Rim imperiyəsining һərɋaysi ölkisidiki waliylarning bax xtabi idi. Xunga Pawlusning bu yərdə «baxɋa һəmməylən» degini bəlkim ləxkərlərni һəm Rimda turuwatɋan barliɋ waliylarnimu kərsitidu. □ **1:14 «Xuning bilən ɋerindaxlarning köpinqisi mening ɋamilixim tüpəylidin Rəbgə tayinip Hudaning söz-kalamini ɋorɋmay səzləxkə tehimu jür'ətlik boldi...»** — demək, köp ɋerindaxlar: «Pawlus һətta Qəysərning ordisida turupmu Hudaning səzini ɋorɋmay səzləwatɋan yərdə, mən sirtta ərkin turup uni jakarlaxta nemidin ɋorɋɋantim?» dəp jür'ətlinidu. ■ **1:14** Əf. 3:13; 1Tes. 3:3. □ **1:16 «muxu yərgə ɋoyuloɳanliɋim»** — «ɋoyuloɳanliɋim» — Һəmmigə Qadir təripidin, əlwəttə. □ **1:17 «aldinɋiliri bolsa qin kənglidin əməs, bəlki xəhsiyətqilikidin, mening zənjirlängən dərdimgə dərd ɋoxmaɋqi bolup xundaɋ ɋilmaɋta»** — xundaɋ ɋerindaxlar bəlkim: «uluoɳ rosul Pawlus türmidə ɋamaɋliɋ, bizgə pursət kəldi» dəp, jamaətlər arisida öz dangɋini qiɋarmaɋqi, özliri «rosullarning paaliyətliri» boluwalmaɋqi boloɳanlardur. □ **1:19 «Qünki dualiringlar wə Məsiһ Əysaning Roһining ɋuwwətlixi arɋiliɋ bu ixlar nijat-ɋutɋuzuluxumoɳa mədət bolidu dəp bilimən...»** — «mening nijat-ɋutɋuzuluxum» — bəzi alimlar bu səzlərni «türmidin ɋutɋuzulux» yaki bolmisa «meni ölüm arɋiliɋ jənnətkə yətküzüx» dəp qüxinidu; bizningqə bu səzlər qoɋum töwəndiki 20-ayət bilən baoɳliɋtur. 20-ayəttə «nijat-ɋutɋuzulux»ning əməliyəttə nemə ikənliki kərisitilidu. «ɋoxumqə söz»imizni kərüng. ■ **1:19** 2Kor. 1:11. □ **1:20 «təɋəzzaliɋim wə ümid-istikim boyiqə һeq ixta hijalətqiliktə ɋalmastin... »** — «һeq ixta hijalətqiliktə ɋalmastin...» bəlkim Məsiһning wəkil süpitidə Uningoɳa һeqɋandaɋ daoɳ kəltürməslikini kərsitidu. ■ **1:20** Rim. 5:5. □ **1:24 «əmma silər üqün jenimning tenimdə ɋelixi tehimu zərüroɳu dəymən»** — 21-25-ayətlər tooɳruluɋ «kirix söz»imizni kərüng. □ **1:25 «Əmdi buningoɳa ixənqim kamil bolup, silərning etiɋadta aloɳa ilgirilixinglar һəm xad-huram boluxunglar üqün mən silər bilən billə ɋelip dawamliɋ turimən dəp bilimən»** — Pawlusning türmidin ɋayta qiɋɋanliɋi tooɳruluɋ «ɋoxumqə söz»imizni kərüng.

dioԓinim silərning bir roh bir janda bolup qing dəssəp turup, hux həwərdiki etikadning yolida kürəxkə intiliwatkininglar, □ ■ 28 xundakla karxi qikkuqilarning heqkandak wəhimiliridin patiparak bolup kətmigininglar bolsun; silərdiki bu oԓəyrət, ularоԓa halakətning bəlgisi, silərgə bolsa kutkuzuluxunglarning alamiti, xuningdək alayitən Hudadin kəlgən bir alamәttur; □ 29 Qünki Məsihning yolida silərgə pəkət Uningоԓa ixinixnila əməs, yənə Uning üqün horlukka uqraxmu nesiwə kilinoԓandur. 30 Qünki silər ilgiri məndə kərgininglardək wə xuningdək hazir angliоԓininglardək mən yolukkan kürəxkə silərmu yolukmaktisilər.□

2

1 Əgər əmdi Məsihtə rioԓbət bar deyilsə, muhəbbətning təsəllisi bar deyilsə, Rohning sirdaxliki bar deyilsə, kəlbdə iq aoԓritixlar həm rəhimdillik bar deyilsə, □ 2-3 — əmdi ohxax bir oy-pikirdə bolup, bir-biringlarоԓa ohxax muhəbbəttə baoԓlinip, bir jan bir niyəttə bolup, aranglarda heq ix rikabəttin yaki kuruk xəhrətpərəsliktin bolmisun; əksiqə, oy-hiyalinglarda kiqik peillik bolup hərbiringlar baxkilarni өzünglardin yukiri dəp bilinglar; xundak boloԓanda xad-huramlikimni kamil kilisilər.■
4 Hərbiringlar pəkət өz ixliringlarоԓa köngül bəlüp kalmay, bəlki baxkilarningkigimu köngül bəlünglar.■ 5 Məsih Əysada boloԓan oy-pozitsiyə silərdimu bolsun: —■
6 U Hudaning tip-xəklidə bolsimu,
Өzini Huda bilən təng kilixni olja kilip tutuwalmidi; ■
7 Əksiqə, U Өzidin həmmini kurukdidi,
Өzigə kulning xəklini elip,
Insanlarning siyakioԓa kirip, insaniy təbiəttin ortakdax bolup,□ ■
8 Өzini təwən kilip,

□ **1:27 «өzünglarni Məsihning həwirigə layik halda tutunglar»** — grek tilida «өzünglar Məsihning həwirigə layik halda pukra bolunglar» degən səz bilən ipadilinidu. Filippidikilər bolsa «rimlik pukralar» dəp hesablinip, alahidə imtiyazlik idi. Pawlusning puritip eytmakqi boloԓini «Өzünglarni ərxtiki pukralarоԓa layik halda tutunglar» degənliktur. ■ **1:27** Yar. 17:1; 1Kor. 7:20; Əf. 4:1; Kol. 1:10; 1Tes. 2:12; 4:1. □ **1:28 «silərdiki bu oԓəyrət…»** — grek tilida «bu ix...». Baxka mumkinqiliki barki, «bu ix» karxi qikkuqilarning karxilikining өzini kərsitidu. **«…ularоԓa halakətning bəlgisi, silərgə bolsa kutkuzuluxunglarning alamiti, xuningdək alayitən Hudadin kəlgən bir alamәttur»** — baxka birhil tərjimisi: «…ularоԓa halakətning bəlgisi, silərgə bolsa kutkuzuluxunglarning alamiti, (xuningdək) kutkuzuluxunglarning Hudadin boloԓanlikioԓa bir alamәttur». □ **1:30 «.. silər ilgiri məndə kərgininglardək wə xuningdək hazir angliоԓininglardək mən yolukkan kürəxkə silərmu yolukmaktisilər»** — demək, (1) etikad üqün ziyankəxlikkə yolukux; (2) xübhisizki, hərhil jin-xəytanlar təripidin kəlgən hujumoԓa uqrax («rohiy kürəx — «Əf.» 6:10-18ni kərüng). □ **2:1 «Əgər əmdi Məsihtə rioԓbət bar deyilsə, muhəbbətning təsəllisi bar deyilsə, Rohning sirdaxliki bar deyilsə, kəlbdə iq aoԓritixlar həm rəhimdillik bar deyilsə, …»** — grek tilida muxu ayəttiki «əgər» daim retorik xəkildə ixlitilip «əgər…wə dərwəkə (xundak) bolidu» degən mənini bildüridu. «Roh» bolsa Hudaning Rohini kərsitidu. «Kəlbdə» əsli grek tilida «iq-karnida», «iq-baoԓrida». ■ **2:2-3** Rim. 12:16; 15:5; 1Kor. 1:10; Fil. 3:16; 1Pet. 3:8; Rim. 12:10; 1Pet. 5:5. ■ **2:4** 1Kor. 10:24; 13:5. ■ **2:5** Mat. 11:29; Yh. 13:15; 1Pet. 2:21; 1Yuha. 2:6. ■ **2:6** 2Kor. 4:4; Kol. 1:15; Ibr. 1:3. □ **2:7 «… Өzini Huda bilən təng kilixni olja kilip tutuwalmidi (6-ayət), əksiqə, U Өzidin həmmini kurukdidi,…»** — baxka birhil tərjimisi: «… Өzini Huda bilən təng turiwerəy dəp turuwalmayla, Өzindin həmmini kutukdidi,…». **«Əksiqə, U Өzidin həmmini kurukdidi, Өzigə kulning xəklini elip, Insanlarning siyakioԓa kirip, insaniy təbiəttin ortakdax bolup,…»** — bu ayət bəlkim Injil iqidə mənisi əng qongkur jümlilərdin biridur. «Insanlarning siyakioԓa kirip, insaniy təbiəttin ortakdax bolup» degən ibarilər xübhisizki, Məsihning hər jəhəttin insan bolup, toluk insanning təbiitidə boloԓanlikini kərsitidu. Pəkət uning təbiitidə heq gunah yok idi. «Insaniy təbiət» grek tilida «insaniy «shema»» dəp ipadilinidu, insanning təbiiti wə «asasiy kurulux»ini kərsitidu. «U Өzini kurukdidi» tooԓruluk «koxumqə səz»imizni kərüng. ■ **2:7** Zəb. 8:5; Mat. 20:28; Luka 22:27; Yh. 13:14.

Ḥətta ələ̈mgiqə, yəni kresttiki ələ̈mgiqə itaətmən boldi;■
9 Xunga Huda Uni intayin yuḳiri kətürüp mərtiwilik ḳildi,
Uningoɳa ḥərḳandaḳ namdin üstün boloɳan namni beoɳixlidiki, ■
10 Əysaning namioɳa asmanlarda, yər yüzidə ḥəm yər astida barliḳ tizlar püküləp,■
11 Huda’Atioɳa xan-xərəp kəltürüp ḥərbir til Əysa Məsiḥning Rəb ikənlikini etirap ḳilidu.□ ■
12 Xuning bilən, əy səyümlüklirim, silər ḥəmixə itaət ḳiloɳininglardək, pəḳət mən yeninglarda boloɳinimdila əməs, bəlki ḥazirḳidək mən silərdin neri boloɳanda tehimu xundaḳ itaət bilən əyminixtə, titrigən ḥalda ə̈z nijatinglarni ḥərtərəpkə tətbiḳlaxḳa intilinglar. 13 Qünki Hudaning güzəl haḥixi boyiqə silərning iradə tiklixinglaroɳa wə xuningdək uni əməlgə axuruxunglarda iqinglarda ixliguqi Uning Ə̈zidur.■
14 Ḥəmmə ixlarni oɳudungximay yaki talax-tartix ḳilmay ḳilinglar; ■ 15 xuning bilən silər əyibsiz, sap dilliḳ bolup, bu dəwrdiki tətür, əsəbbiy adəmlər otturisida yaxap, ularning arisida dunyaoɳa yoruḳluḳ bərgüqilərdək parlap, Hudaning daoɳsiz pərzəntliri bolisilər; ■ 16 xuningdək ḥayatning sə̈z-kalamini sunup bərgüqi boloɳininglar tüpəylidin, mən silərdin Məsiḥning künidə bikar yügürməptimən, bikar japa tartmaptimən dəp pəhirlinip təntənə ḳilaylaydioɳan bolimən.□ ■
17 Ḥətta mən «xarab ḥədiyə» süpitidə etiḳadinglardiki ḳurbanliḳ ḥəm hizmət-ibadətning üstigə ḳuyulsammu, mən xadlinimən, xundaḳla silər bilən billə ortaḳ xadlinimən. □ ■ 18 Silərmu ohxax yolda xadlinisilər wə mən bilən billə ortaḳ xadlinixinglar kerək.□
19 Lekin mən Rəbdə pat arida Timotiyni yeninglaroɳa əwətixni ümid ḳilimənki, əḥwalinglarni anglap mənmu hux bolsam; ■ 20 qünki yenimda uningoɳa ohxax, dilimiz bir boloɳan, ixliringlaroɳa qin dilidin kəngül bəlgüqi baxḳa adəm yoḳtur. 21 Qünki ḥəmmə adəm Əysa Məsiḥning ixlirioɳa əməs, bəlki ə̈zining ixliri bilən xuoɳullinixḳa intilidu; ■ 22 əmma silər uning salaḥiyitini, uning hux həwərning hizmitidə huddi atisioɳa ḥəmraḥ bolup ixləydioɳan balidək mən bilən birgə meḥnət singdürgənlikini bilisilər. 23 Əmdi aḳiwitimning ḳandaḳ bolidioɳanliḳini eniḳ bilgən

■ **2:8** Ibr. 2:9,14,17; 4:15; 12:2. ■ **2:9** Ros. 2:33; Ibr. 1:4. ■ **2:10** Yəx. 45:23; Rim. 14:11. □ **2:11** **«Huda’Atioɳa xan-xərəp kəltürüp ḥərbir til Əysa Məsiḥning Rəb ikənlikini etirap ḳilidu» —** dəmək, Məsiḥ Əysaoɳa beoɳixlanoɳan nam «Rəb»dur. U əsli Ə̈zi Rəb bolup (məsilən, «Luḳa» 2:11), U ərxlərgə kətürülginidə Huda’Atisi Ə̈zining Uningdin boloɳan hursənlikini bildürüp ḳaytidin Uni «Rəb» dəp eniḳ jakarlioɳan. «Yəx.» 45:23ni kərüng. ■ **2:11** Yḥ. 13:13; 1Kor. 8:6; 12:3. ■ **2:13** 2Kor. 3:5. ■ **2:14** Rim. 12:17; 1Pet. 2:12; 4:9. ■ **2:15** Pənd. 4:18; Mat. 5:14. □ **2:16** **«ḥayatning sə̈z-kalamini sunup bərgüqi boloɳininglar tüpəylidin…» —** «ḥayatning sə̈z-kalami» — mənggü ḥayat tooɳruluḳ sə̈z, əlwəttə. Baxḳa birhil tərjimisi: «ḥayatning sə̈z-kalamini qing tutḳininglar tüpəylidin,…». Lekin yuḳiriḳi 15-ayəttə Filippilik ḳerindaxlar «yoruḳluḳ bərgüqi» dəp ataloɳan boloɳaqḳa, muxu yərdə «(silər)… (Hudaning) ḥayatning sə̈z-kalamini sunup bərgüqi boloɳininglar» dəp tərjimə ḳilixni tooɳra kərimiz. ■ **2:16** 2Kor. 1:14; 1Tes. 2:19. □ **2:17** **«Ḥətta mən «xarab ḥədiyə» süpitidə etiḳadinglardiki ḳurbanliḳ ḥəm hizmət-ibadətning üstigə ḳuyulsammu, mən xadlinimən, xundaḳla silər bilən billə ortaḳ xadlinimən» —** Pawlus yuḳirida 1:25-26də «silər bilən yənə didarliximən» dəydu, əlwəttə. Lekin u ə̈ltürülsimu, məyüslənməytti yaki ḥeq ḥəsrət tartmaytti, əksiqə xu səwəbtin xadlinatti; wə əgər xundaḳ ix bolsa, ularnimu uning bilən billə ortaḳ xadlinixḳa rioɳbətləndürətti. ■ **2:17** 2Kor. 7:4. □ **2:18** **«Silərmu ohxax yolda xadlinisilər wə mən bilən billə ortaḳ xadlinixinglar kerək» —** 17-18-ayət üstidə: Təwrat dəwridiki ibadət tüzümidə, «kə̈ydürmə ḳurbanliḳ» ḳiloɳanda, ḳurbanliḳ ḳurbangaḥḳa ḳoyuloɳanda uningoɳa «ax ḥədiyə» ḳoxuluxi kerək, andin ularning üstigə «xarab ḥədiyə» ḳuyuluxi kerək idi. Muxu yərdə Pawlus tolimu kəmtərlik bilən Filippidiki etiḳadqilarning ḳiloɳan hizmət-ibaditini muḥim ḳurbanliḳḳa, ə̈zining yeḳinda eḥtimalliḳi boloɳan ə̈ltürülüxi yaki türmidə ə̈zini jamaət üqün pida ḳiliwatḳanliḳini bir «xarab ḥədiyə»gə, yəni ularning qong ḳurbanliḳi üstigə toluḳlaydioɳan pəḳət ḳoxumqə bir «xarab ḥədiyə»gə ohxitidu. Ḳaytidin dəymiz: U ə̈ltürülsimu, məyüslənməytti yaki ḥeq ḥəsrət tartmaytti, əksiqə xu səwəbtin xadlinatti; wə əgər xundaḳ ix bolsa, ularnimu uning bilən billə ortaḳ xadlinixḳa rioɳbətləndürətti. ■ **2:19** Ros. 16:1; Rim. 16:21; 1Tes. 3:2. ■ **2:21** 1Kor. 10:24; 13:5.

ɧaman, uni dərɧal mangduruwetixni ümid ɢilimən; 24 əmma əzümning yeninglaroɳa pat arida baridioɳanlikɨmoɳa Rəb arɢilik ixənqim bar.
25 Əmma buningdin awwal mening ɢerindixim, hizmətdixim ɧəm səpdixim boloɳan, silərning əlqinglar ɧəm ɧajitimdin qikɢan ɢurbanlik yardiminglarni yətküzgüqi Epafroditni yeninglaroɳa əwətixni zərür taptim, □ 26 qünki u ɧəmminglaroɳa seoɳinip təlpüngənidi ɧəm silərning uning kesəl ɧalidin həwər tapɢininglar tüpəylidin azablandi. 27 U dərwəɢə kesəl bolup əjəlgə yeɢinlixip ɢaldi; lekin Huda uningoɳa rəɧim ɢildi; ɧəm mening dərdimning üstigə dərd bolmisun dəp yaloɳuz uningoɳila əməs, bəlki mangimu rəɧim ɢildi. □ 28 Xuningdək uning bilən yənə kərüxüp xadlinixinglar wə xundaɢla özümgə nisbətən dərdlirimni azaytix üqün uni tehimu jiddiy yoloɳa salmaɢqimən. 29 Əmdi uni xad-huramlik bilən Rəbdə ɢobul ɢilinglar ɧəm uningdək adəmlərgə ɧərmət ɢilinglar; ■ 30 qünki u Məsiɧning hizmitini dəp, silərning manga ɢilmaɢqi boloɳan yardiminglarni bejirixtə yoluɢɢan boxluɢni toldurup əjəlgə yüzlinip, əz jenini təwəkkül ɢildi.□

3

1 Ahirida, əy ɢerindaxlirim, Rəbdə xadlininglar! Bularni silərgə ɢayta yezix mən üqün awariqilik əməs, bəlki silərgə amanlik elip kelidu.■
2 Itlardin ɧezi bolunglar, yamanlik ɢiloɳuqilardin ɧezi bolunglar, «tilim-tilim kəsküqilər»din ɧezi bolunglar!□ ■ 3 Qünki ɧəɢiɢiy sünnətliklər bolsa Hudaning Roɧi arɢilik ibadət ɢiloɳuqi, Məsiɧ Əysadin pəhirlinip təntənə ɢiloɳuqi, ətkə tayanmaydioɳan bizlərdurmiz.■ 4 Meningmu ətkə tayanoɳuqilikim bar! Baxɢilar

□ **2:25 «mening ɢerindixim, hizmətdixim ɧəm səpdixim boloɳan, silərning əlqinglar ɧəm ɧajitimdin qikɢan ɢurbanlik yardiminglarni yətküzgüqi Epafrodit» —** «səpdixim» — Pawlus bilən roɧiy kürəxtə ortaɢ jəngqi, əlwəttə. «Əlqinglar» grek tilida «apostolos». Bu səzning mənisi «əwətilgən kixi», «əlqi» yaki «rosul» bolidu. Muxu yərdə biz «əlqi» dəp tərjimə ɢiloɳinimiz bilən, mumkinqiliki barki, Pawlus Epafroditning rosulluk hizmiti bar bolidu, dəp kərsitixi mumkin. □ **2:27 «U dərwəɢə kesəl bolup əjəlgə yeɢinlixip ɢaldi; lekin Huda uningoɳa rəɧim ɢildi; ɧəm mening dərdimning üstigə dərd bolmisun dəp yaloɳuz uningoɳila əməs, bəlki mangimu rəɧim ɢildi» —** «Huda… yaloɳuz uningoɳila əməs, bəlki mangimu rəɧim ɢildi» degən səz birhil gunaɧni kərsətkən bolsa kerək. Təwəndiki 28-30-ayətlərgə ɢarioɳanda, Epafrodit Pawluskə jamaətning sowoɳisini yətküzüp baridioɳan yolda kesəl boldi. U bəlkim yolda kesəl bolup ɢaloɳan. U Pawlusning ɢexioɳa yetip berixɢa aldirap əz kesili bilən ɧeq kari bolmay aloɳa basti, xuning bilən u tehimu eoɳir kesəl bolup «əjəlgə yeɢinlixip ɢaldi». Pawlus, uning bu ɢiloɳinini birhil təwəkkülqilik, aɢilanə ix əməs dəp oylixi mumkin. Huddi Pawlus, Huda «uningoɳa rəɧim ɢilip» saɢaytti, xundaɢla «manga rəɧim ɢildi» — qünki Epafrodit mening wəjəmdin xundaɢ ɢildi, degəndək. Undaɢ deginimiz bilən, Huda bizgə jamaət üqün xundaɢ təwəkkül ɢilixɢa təyyar boloɳan adəmələrni əwətsun! ■ **2:29** 1Kor. 9:14; Gal. 6:6; 1Tes. 5:12; 1Tim. 5:17; Ibr. 13:17.
□ **2:30 «u Məsiɧning hizmitini dəp…» —** grek tilida: «u hizmət dəp,…» deyilgən. Pawluskə (xundaɢla Epafroditkə) nisbətən pəɢət «hizmət»la bar, qünki uningoɳa nisbətən pəɢət bir hizmət, yəni Məsiɧning hizmiti, hux həwərning hizmiti bardur. **«u… silərning manga ɢilmaɢqi boloɳan yardiminglarni bejirixtə yoluɢɢan boxluɢni toldurup əjəlgə yüzlinip, əz jenini təwəkkül ɢildi» —** Pawlusning «yardiminglarni bejirixtə yoluɢɢan boxluɢ…» degini, Filippidiki jamaətning uningoɳa köngül bəlüxidə məlum yetərsizlik bar, degənliki əməs; u, silərdə ümid ɢiloɳininglardək yardəmni yətküzüx pursətliri qikmioɳan bolsimu, lekin əwətməkqi boloɳan kənglünglarni qüxinimən, deməkqi. «Yardiminglar» degən səz grek tilida muxu yərdə «ibadəthanidiki kaɧinlik ɢurbanlik hizmitinglar»ni puritidioɳan səzdur. ■ **3:1** Fil. 4:4; Yaɢ. 1:2; 1Pet. 4:13. □ **3:2 «Itlardin ɧezi bolunglar, yamanlik ɢiloɳuqilardin ɧezi bolunglar, «tilim-tilim kəsküqilər»din ɧezi bolunglar!» —** «itlar» yaloɳan təlim bərgüqi, Hudaning yolini burioɳuqi ɢatarliɢlarni kərsitidu. 3-7-ayətlərni kərüng. «Tilim-tilim kəsküqilər» intayin kinayilik, ɧəjwiy gəp bolup, u «adəmlər sünnətsiz (ɧətnisiz) bolsa ɢutɢuzulmaydu» dəp tərəp-tərəptə ixəngüqilərning ɧərbirini sünnət ɢilmaɢqi boloɳan Yəɧudiylarni kərsitidu. Xu babtiki 3-8, -17-21-ayətlərni ɧəm izaɧatlarni kərüng. Sünnətning əɧmiyiti, «əttiki sünnət» wə «roɧiy sünnət» tooɳruluk «ɢoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **3:2** Yəx. 56:10. ■ **3:3** ɢan. 10:16; 30:6; Yər. 4:4; Yɧ. 4:24; Rim. 2:29; Kol. 2:11.

«өz ətlirimgə tayansam bolidu» desə, mən tehimu xundakʟ;□ ■ 5 sünnətkə kəlsək, mən tuoɳulup səkkizinqi küni sünnət ʟilindim; Israil millitidin, Binyaminning ʟəbilisidinmən, «Ibraniylarning ibraniyisi»mən; Təwrat-ʟanuni tərəptin eytʟanda, «Pərisiy» məzhʲipidimu bolɳanmən;□ ■ 6 Hudaoɳa bolɳan ʟizoɳinliʟimoɳa kəlsək, jamaətkə ziyankəxlik ʟiloɳuqi idim; Təwrat ʟanuni tələp ʟiloɳan ʲəkʟaniyliʟʟa kəlsək, əyibisiz idim;□ ■ 7 əmma manga nemə ix «paydiliʟ» bolsa, bularni Məsiʲ səwəbidin ziyanliʟ dəp ʲesablidim;■ 8 Məsiʲ Əysa Rəbbimni tonuxning əwzəlliki wəjidin, mən baxʟa ʲəmmə ixni ziyanliʟ dəp ʲesablaymən; mən dərwəʟə Uning üqünmu ʲəmmidin məʲrum bolɳan; bərʲək, Məsiʲkə erixixim üqün bularni nijasət dəp ʲesablaymənki,■ 9 Məsiʲtə bolup, өzümdiki ʟandaʟtur ʲəkʟaniyliʟ (Təwrat ʟanunidin qiʟʟan ʲəkʟaniyliʟ)tin waz keqip, Məsiʲning etiʟad-sadiʟliʟi arʟiliʟ bolɳan ʲəkʟaniyliʟ, yəni etiʟad arʟiliʟ Hudadin bolɳan ʲəkʟaniyliʟʟa erixələymən; □ ■ 10 muddiayim Uni tonuxtur, — yəni Uning өlüp tirilixining küq-ʟudritidə yaxap, Uning azablirioɳa sirdax-ʲəmdəmliktə bolup, Uning өlümini ülgə ʟilip өzgərtilip, □ ■ 11 xundakʟla mumkin ʟədər өlümdin tirilixkə yetixni muddia ʟilimən.□

12 Ularoɳa erixtim yaki kamalətkə yəttim deməkqi əməsmən; lekin Məsiʲ Əysaning meni tutuwelixida bolɳan muddia-nixanini өzüm tutuwalsam dəp qepip yürməktimən. 13 ʟerindaxlar, mən өzümni uni tutuwaldim dəp ʟarimaymən. Pəʟət xu bir ixnila ʟilimənki, өtüp kətkən ixlarni untup, aldimdiki ixlaroɳa intilip, 14 nixanni ʟooɳlap, Hudaning Məsiʲ Əysada bolɳan büyük qaʟiriʟidiki in’amioɳa ʟarap qepip yürməktimən.■

15 Əmdi arimizdin kimki pixip yetilgən bolsa xu oy-məʟsəttə bolayli. Əgər baxʟiqə oy-

---

□ **3:4 «Meningmu ətkə tayanoɳuqilikim bar! Baxʟilar «өz ətlirimgə tayansam bolidu» desə, mən tehimu xundakʟ»** — bu səzlər intayin muʲim. «Ət» yaki «ətlər» tooɳruluʟ «Rimliʟlaroɳa»diki «kirix səz»imizni kərüng. «Өz ətlirimgə tayanoɳudək salaʲiyitim bar» degini, «məndə Huda aldida gunaʲimni yuoɳudək, өzümni Hudaoɳa əpləxtürgüdək ʟiloɳan ixlirim bar» degənliktur (məsilən, mən sünnət ʟilinoɳan, өtkəndə ibadəthanida nuroɳun ʟurbanliʟlarni wə ʲədiyələrni sunoɳan, muʲim diniy ərbabmən, ʟatarliʟlar). ■ **3:4** 2Kor. 11:21. □ **3:5 «... Təwrat-ʟanuni tərəptin eytʟanda, «Pərisiy» məzhʲipidimu bolɳanmən»** — «Pərisiylər» Yəhʲudiylar arisidiki Təwrat ʟanunidiki tələplərni əng təkitləydioɳan diniy məzhʲəp idi. «Təbirlər»nimu kərüng. ■ **3:5** Yar. 49:27; Ros. 23:6; 2Kor. 11:22. □ **3:6 «Hudaoɳa bolɳan ʟizoɳinliʟimoɳa kəlsək, jamaətkə ziyankəxlik ʟiloɳuqi idim»** — «jamaətkə ziyankəxlik ʟilix» Hudaning iradisi əməs idi, əlwəttə; lekin xu waʟitlardiki Pawlus (Saul) Məsiʲgə ʟarxi bolup, «Məsiʲkə etiʟad baoɳlaxni bolsa Hudaning yoli bilən ʟarxilaxʟanliʟ, Təwrat ʟanunini buloɳioɳanliʟ» dəp oylaytti; xuning bilən xu ʟaoɳda u Hudaoɳa bolɳan «ʟizoɳinliʟ»ini hata yoloɳa ʟaritip «jamaətkə ziyankəxlik ʟildi». **«Təwrat ʟanuni tələp ʟiloɳan ʲəkʟaniyliʟʟa kəlsək, əyibisiz idim»** — «əyibsiz» — demək, u Təwrat ʟanuni jəʲətidin өzini əyibsiz dəp ʟaraytti. Keyin Hudaning Roʲidin yorutuloɳanda u Təwrat ʟanunidiki toluʟ tələpni bilip yetip, өzini tolimu əyiblik tonup yətti («Rim.» 7:7-25, bolupmu 7ni kərüng). ■ **3:6** Ros. 8:3; 9:1; 22:3, 4; Gal. 1:13; 1Tim. 1:13. ■ **3:7** Mat. 13:44. ■ **3:8** Yəx. 53:11; Yər. 9:22; Yʲ. 17:3; Kol. 2:2. □ **3:9 «Məsiʲtə bolup, өzümdiki ʟandaʟtur ʲəkʟaniyliʟ..tin waz keqip, Məsiʲning etiʟad-sadiʟliʟi arʟiliʟ bolɳan ʲəkʟaniyliʟ, yəni etiʟad arʟiliʟ Hudadin bolɳan ʲəkʟaniyliʟʟa erixələymən»** — «Məsiʲtə» — grek tilida «Uningda». ■ **3:9** Rim. 1:17; 3:21. □ **3:10 «Uning (Məsiʲning) azablirioɳa bolɳan sirdax-ʲəmdəmlik»** — buning tooɳrisida «ʟoxumʟə səz»imizni kərüng. **«Uning azablirioɳa sirdax-ʲəmdəmliktə bolup, Uning өlümini ülgə ʟilip өzgərtilip...»** — Məsiʲtə bolɳan muʲəbbət, ʲəkʟaniyliʟ, yuwax-mulayimliʟ, səwr-taʟətlik, iman-etiʟad wə baxʟilarni ʟəqürüm ʟilix pozitsiyining əng ayan ʟilinoɳan waʟti bolsa Uning өlümidə bolɳandur. Xuning bilən bizgə «Uning өlümi»din əng qongʟur, əng uluoɳ ülgə kərülidu. ■ **3:10** Rim. 8:17; 2Kor. 4:10; 2Tim. 2:11,12; 1Pet. 4:13. □ **3:11 «xundakʟla mumkin ʟədər өlümdin tirilixkə yetixni muddia ʟilimən...»** — Pawlusning muxu səzi, uning ahirʟi künidə өlümdin tirilixini muddia ʟilixi əməs; qünki uning Məsiʲning künidə өlümdin tirilixigə ʟət’iy ixənqi bar idi (1:21). «Өlümdin tirilix»tə, ixəngüqilərdə nuroɳunlioɳan yengi ʟabiliyətlər, yengi küqlər, yengi bilim-qüxənqilər wə wəʲiylər pəyda bolidu, Hudaning toluʟ xan-xəripi qəksiz kərünidu; lekin, Pawlus bəlkim muxu dəwrning өzidə bu ixlaroɳa igə bolsam degən uluoɳ muddiada bolɳan bolsa kerək. 12-ayətni kərüng. ■ **3:14** 1Kor. 9:24; 2Tim. 4:7.

məkṣəttə bolsanglar, Huda bunimu silərgə kərsitip beridu.□ 16 Ḳandakɫa bolmisun, ḳandak əlqəmgə yətkən bolsak, xu əlqəm boyiqə ḳədəm besiwerəyli.□ ■
17 Meni ülgə ḳilip əgixinglar, əy ḳerindaxlar, xundakɫa biz silərgə tikləp bərgən nəmunə boyiqə ohxax yolda mangoɳanlaroɳimu kəzünglarni tikip, ulardin əginiŋlar. ■ 18 Qünki silərgə kəp ḳetim eytḳinimdək, wə ḥazirmu kəz yaxlirim bilən ḳayta eytimənki, nuroɳun kixilər Məsiḥning krestioɳa düxmən bolup mangmakṭa. □ ■
19 Ularning akiwiti ḥalakəttur, hudasi əzining ḳarnidur, xəripi ḳilip mahtanoɳini əz nomussizlikidur, oylioɳanliri pəḳət bu dunyadiki ixlardur. 20 Ḥalbuki, bizning pukṛalikimiz bolsa ərxtidur, biz dəl xu yərdin Nijatkarning qüxüxini intizarlik bilən kütməktimiz — U bolsa Rəbbimiz Əysa Məsiḥdur. □ ■ 21 U barlik məwjudatlarni Əzigə boysunduridioɳan ḳudriti boyiqə bizning əbgar bu tenimizni əzgərtip, Əzining xan-xərəplik tenigə ohxax ḥaloɳa kəltüridu.□ ■

4

1 Əmdi, əy ḳerindaxlirim, səygənlirim wə təlpüngənlirim, mening xad-huramlikim, mening beximning taji boloɳuqilar, Rəbdə qing turunglar, i səygənlirim!■
2 Ewodiyadin ətünimən, wə Suntihədin ətünimənki, Rəbdə bir oy, bir pikirdə bolunglar!□
3 Durus, mən səndinmu təlәp ḳilimənki, i ḥəḳikiy ḥəmboyunturukɫuk hizmətdixim, bu ayallarning yardimidə boloɳin; mana ular mən wə Klimənt bilən billə, xundakɫa namliri «ḥayatlik dəptiri»gə hatiriləngən baxḳa hizmətdaxlirim bilən billə hux həwər hizmitini ilgiri sürüxtə birgə kürəx ḳiloɳan. □ ■
4 Rəbdə xadliniŋlar; mən yənə eytimənki, xadliniŋlar!■

□ **3:15 «Əgər baxḳiqə oy-məkṣəttə bolsanglar» —** Pawlusning bu degini, bəlkim nixanni ḳooɳlixinglaroɳa ḥərḳandak namuwapik oyda bolsanglar» degən mənidə bolsa kerək. Bəzi alimlar bu ayətning: «Əmdi arimizdiki kimki «pixip yetilgən» (kinayilik, ḥəjwiy eytiloɳan) bolsa, muxu oyda bolayli. Əgər silər baxḳiqə oyloɳan bolsanglar, Huda buning hataliḳini silərgə ayan ḳilidu» degən mənidə dəp ḳaraydu. Biz uningoɳa ḳayil əməsmiz; ayətning ikkinqi ḳismi uningoɳa zit kelidu. □ **3:16 «Ḳandakɫa bolmisun, ḳandak əlqəmgə yətkən bolsak, xu əlqəm boyiqə ḳədəm besiwerəyli» —** bəzi kona kəqürmilərdə: «ḳandakɫa bolmisun, ḳandak əlqəmgə yətkən bolsak, xu əlqəm boyiqə ḳədəm besiwerəyli, xu oyidimu boliwerəyli» deyilidu. ■ **3:16** Rim. 12:16; 15:5; 1Kor. 1:10; Gal. 6:16; Fil. 2:2; 1Pet. 3:8. ■ **3:17** 1Kor. 4:16; 11:1; 1Tes. 1:6. □ **3:18 «nuroɳun kixilər Məsiḥning krestioɳa düxmən bolup mangmakṭa» —** «Məsiḥning krestioɳa düxmən bolux» tooɳruluk «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **3:18** Rim. 16:17. □ **3:20 «Ḥalbuki, bizning pukṛalikimiz bolsa ərxtidur, biz dəl xu yərdin nijatkarning qüxüxini intizarlik bilən kütməktimiz» —** «Məsiḥning krestioɳa boloɳan düxmənlər» bolsa ərxkə əməs, bəlki «bu dunya»oɳa, yənə «zemin»oɳa təwədur. ■ **3:20** 1Kor. 1:7; 1Tes. 1:10; Tit. 2:13; Ibr. 13:14. □ **3:21 «U barlik məwjudatlarni Əzigə boysunduridioɳan ḳudriti boyiqə bizning əbgar bu tenimizni əzgərtip, Əzining xan-xərəplik tenigə ohxax ḥaloɳa kəltüridu» —** «əbgar bu tenimiz» grek tilida «bizni təwən ḳilidioɳan bu tenimiz», yaki «bizni kiqik peillik ḳilidioɳan bu tenimiz» degənni bildüridu. Birsi təkəbburlixip kətkən bolsa tenidə ḥərḳandak ajizlik, əbgarlik pəyda bolsa muxundak adəmlərning qongqilikioɳa hatimə berilidu, əlwəttə, xundakɫa ḥəmmimizgə kiqik peillikning tooɳra kelidioɳanlikini roxən kərsitidu. ■ **3:21** 1Kor. 15:51; Kol. 3:4; 1Yuḥa. 3:2. ■ **4:1** 1Tes. 2:19. □ **4:2 «Ewodiyadin ətünimən, wə Suntihədin ətünimənki, Rəbdə bir oy, bir pikirdə bolunglar!» —** Ewodiya wə Suntihə jamaəttiki aqa-singil idi. □ **4:3 «mən səndinmu təlәp ḳilimənki, i ḥəḳikiy ḥəmboyunturukɫuk hizmətdixim…» —** «ḥəḳikiy ḥəmboyunturukɫuk hizmətdixim» Pawlus bu alaḥidə ibarə bilən məlum ḳerindixini kərsitidu. Pawlus uning ismini tilioɳa almioɳan bolsimu, xübḥisizki, uning əzi wə Filippilikɫarning ḥəmmisi kimni kərsətkənlikini obdan bilətti. Grek tilida «ḥəmboyunturukɫuk (hizmətdixim)» degən ibarə «süzügüs» bilən ipadiləngəqkə, bəzi alimlar «Süzügüs» degənni adəmning ismi dəp ḳaraydu. ■ **4:3** Mis. 32:32; Zəb. 69:28; Wəḥ. 3:5; 20:12; 21:27. ■ **4:4** 1Tes. 5:16; Ros.16:25

5 Silərning mulayimlikɨnglar pütkül insanoɳa ayan bolsun; Rəb yekɨndur!□ ■
6 Ḥeq ix tooɳruluk əndixə kɨlmanglar; bəlki ḥərbir ixta təxəkkür eytip tilikinglarni Hudaoɳa dua ḥəm iltija arkɨlik məlum kɨlinglar;■ 7 xu qaoɳda adəmning oylioɳinidin exip qüxidioɳan, Huda igə boloɳan hatirjəmlik kəlbinglarni wə oy-pikringlarni Məsiḥ Əysada kooɳdaydu.□ ■
8 Ahirida, əy kerindaxlirim, nemə ixlar ḥəkɨkət, nemə ixlar aliyjanab, nemə ixlar ḥəkkaniy, nemə ixlar pak, nemə ixlar hux-yekɨmlik, nemə ixlar xan-xəḥrətlik bolsa, kɨskɨsi ḥərkandak ixlarda əhlak-pəzilət yaki mahtaxka layik tərəplər bar bolsa, xu ixlaroɳa köngül koyup oylininglar.■
9 Məndin əgəngən, kobul kɨloɳan, angliɳan wə məndə kərgənlərning ḥərkandikɨ bolsa, silər xularoɳa əməl kɨlinglar; xundak kɨloɳanda hatirjəmlik Igisi boloɳan Huda silərgə yar bolidu.□
10 Əmdi mən Rəbdə ziyadə xadlandimki, silər ḥazir ahirda manga boloɳan köyümqanlikɨnglarni kaytidin kərsəttinglar (bilimənki, manga daim köyünüp kəldinglar, əmma pəkətla kərsitix pursiti qikmidi). ■ 11 Mən bu gepimni, birər moḥtajlikɫtin eytiwatkɨnim yok; qünki əḥwalim kandakla boluxidin kət'iynəzər, barioɳa kanaət kɨlixni əginiwaldim. □ ■ 12 Mən osal əḥwalda yaxaxni bilimən, ḥəm köngriqiliktə yaxaxnimu bilimən. Ḥər ixta, ḥər əḥwalda, ḥəm tokluktа ḥəm aqlikɫta, ḥəm bayaxatqilikɫta ḥəm moḥtajlikɫta yaxaxning sirini əginiwaldim. ■ 13 Manga kudrət Bərgüqigə tayinip ḥəmmə ixni kɨlalaydioɳan boldum. 14 Ḥalbuki, mening kɨyinqilikɨmoɳa ortak boluxunglar bilən yahxi kɨldinglar.
15 Silərgimu məlumki, əy Filippilikɫlar, mən Makedoniyə əlkisidin ayrilip qikkɨnimda, hux həwərni baxka yərlərgə yətküzgən dəsləptiki wakɨtlarda, silərdin baxka ḥeqkandak jamaət berix wə kobul kɨlix ixlirida mən bilən ḥəmkarlaxmioɳan. □ ■ 16 Qünki Tesalonika xəḥiridiki wakɨtimdimu eḥtiyajim qüxkəndə silər manga birnəqqə ketim yardəm əwəttinglar. □ 17 Mening bundak deyixim, silərdin

---

□ **4:5 «Silərning mulayimlikɨnglar pütkül insanoɳa ayan bolsun; Rəb yekɨndur!» —** «Rəb yekɨndur» degənning ikki mənisi bar: (1) Rəb Əysa etikadqilaroɳa ḥərdaim yekɨn; (2) Rəb Əysa yekɨn arida dunyaoɳa kaytip kelidu. ■ **4:5** 1Kor. 10:11; Ibr. 10:25. ■ **4:6** Zəb. 55:23; Mat. 6:25; 1Tim. 6:8,17; 1Pet. 5:7. □ **4:7 «… Huda igə boloɳan hatirjəmlik kəlbinglarni wə oy-pikringlarni Məsiḥ Əysada kooɳdaydu» —** yaki «Hudadin kəlgən hatirjəmlik kəlbinglarni wə oy-pikringlarni Məsiḥ Əysada kooɳdaydu» — grek tilidiki tekisttə «Hudaning hatirjəmliki…» deyilidu. ■ **4:7** Yḥ. 14:27; Rim. 5:1; Əf. 2:14. ■ **4:8** Rim. 13:13; 1Tes. 4:3, 4, 5. □ **4:9 «xundak kɨloɳanda hatirjəmlik Igisi boloɳan Huda silərgə yar bolidu» —** «hatirjəmlik Igisi boloɳan Huda» grek tilida: «hatirjəmlikning Hudasi» — demək, hatirjəmlik Bərgüqi ḥəm Özi ḥərdaim hatirjəmliktə turoɳuqi Hudadur. ■ **4:10** 2Kor. 11:9. □ **4:11 «Mən bu gepimni, birər moḥtajlikɫtin eytiwatkɨnim yok; qünki əḥwalim kandakla boluxidin kət'iynəzər, barioɳa kanaət kɨlixni əginiwaldim» —** rosul ularni «xadlandim» (10-ayət) deginini hata qüxinip kalmisun dəp bu sözni kɨlidu. Xadlanoɳanlikɨ zindandiki aq kaloɳan məḥbusning tamakɨni kərginidiki xadlikɨ əməs, bəlki jamaətning uningoɳa köyüngənlikidin, jamaətning uningoɳa boloɳan sadik muḥəbbitidin xadlinixi idi. Xuningdək u ularoɳa sözidə: «Mən ḥazirmu intayin ḥajətmən» degəndək purakni qikɨrip koyuxtin ənsiräydu. «Koxumqə söz»imizni kərüng. ■ **4:11** 1Tim. 6:6. ■ **4:12** 1Kor. 4:11; 2Kor. 11:27. □ **4:15 «Silərgimu məlumki, əy Filippilikɫlar, mən Makedoniyə əlkisidin ayrilip qikkɨnimda, hux həwərni baxka yərlərgə yətküzgən dəsləptiki wakɨtlarda, silərdin baxka ḥeqkandak jamaət berix wə kobul kɨlix ixlirida mən bilən ḥəmkarlaxmioɳan» —** ayəttiki «…mən Makedoniyə əlkisidin ayrilip qikkɨnimda, hux həwərni baxka yərlərgə yətküzgən dəsləptiki wakɨtlarda» degən kɨsimning baxka birhil tərjimisi: «… hux həwərning silərgə yətküzülgən dəsləpki künliridə, mən Makedoniyə əlkisidin ayrilip qikkɨnimda…». Filippi xəḥiri bolsa Makedoniyə əlkisidə; xunga kaysi tərjimisi tooɳra boluxidin kət'iynəzər, Pawlus hux həwərni Filippilikɫaroɳa yətküzgəndin keyin, uni baxka jaydikilərgə yətküzüx üqün qikkanidi. Xu qaoɳda Filippidiki jamaət uningoɳa ikɫtisadiy wə bəlkim baxka jəḥətlərdə yardəm kɨloɳanidi. Pawlusning «berix wə kobul kɨlix ixliri» degini, Pawlusning pəkət özi üqünla əməs, bəlki baxkɨlarni dəp ularning əwətkən yardimini kobul kɨloɳanlikɨni kərsitidu. ■ **4:15** 2Kor. 11:9. □ **4:16 «Qünki Tesalonika xəḥiridiki wakɨtimdimu eḥtiyajim qüxkəndə silər manga birnəqqə ketim yardəm əwəttinglar» —** «birnəqqə ketim» grek tilida «bir ketim, ḥətta ikki ketim…» degən ibarə bilən bildürülidu. Adəttə bu ibarə «birnəqqə ketim» degənni kərsitidu.

birər sowoɳatni izdəp sorioɳinim əməstur, izdiginim bolsa ɧesawatinglaroɳa *roɧiy* mewining køp toplinixidin ibarəttur.
18 Lekin məndə ɧəmmə nərsə bar, ɧətta yetip axkudək bar; silər əwətkənliringlarni Epafrodittin tapxuruwelip terəmgə sioɳmay kaldim wə molqilikka qəmdum. Bu əwətkininglar intayin huxbuy, Hudaoɳa kobul boloɳudək, xundakla Uni hursən kilidioɳan bir kurbanliktək idi. □ ■ 19 Wə mening Hudayim silər moɧtaj boloɳan ɧəmmə nərsini Məsiɧ Əysada boloɳan xan-xəripidiki bayliklaroɳa asasən mol təminləydu.
20 Əmdi Hudayimiz ɧəm Atimizoɳa əbədil'əbədgiqə xan-xərəp boloɳay! Amin.
21 Məsiɧ Əysada boloɳan barlik mukəddəs bəndilərgə salam yətküzünglar. Yen-imdiki kerindaxlardinmu silərgə salam!
22 Barlik mukəddəs bəndilərdin, bolupmu Kəysər *imperatorning* ordisida boloɳanlardin silərgə salam!
23 Rəbbimiz Əysa Məsiɧning meɧir-xəpkiti roɧinglaroɳa yar boloɳay!

□ **4:18 «silər əwətkənliringlarni Epafrodittin tapxuruwelip terəmgə sioɳmay kaldim wə molqilikka qəmdum» —** «terəmgə sioɳmay kaldim wə molqilikka qəmdum» degənlik grek tilida bir səz bilənla ipadlilinidu. Pawlusning bu səzi bilən, pəkət jismaniy jəɧəttila ɧəmmə nərsəm bar degənni əməs, roɧiy jəɧəttimu tolimu huxal boloɳanlikini, tolimu təsəlli tapkanlikini, tolimu oɳəyrət kiloɳanlikini bildüridu. ■ **4:18** Ibr. 13:16.

Kolossiliklərgə

Rosul Pawlus Kolossi xəḩiridiki jamaətkə yazoɣan məktup

1-2 Hudaning iradisi bilən Məsiḩ Əysaning rosuli boloɣan mənki Pawlustin wə ḳerindax Timotiydin, Kolossi xəḩiridə turuwatḳan muḳəddəs bəndilərgə, yəni sadiḳ ḳerindaxlaroɣa salam! Huda Atimizdin meḩir-xəpḳət wə hatirjəmlik silərgə boloɣay!□ ■

3-4 Biz Məsiḩ Əysaoɣa baoɣlioɣan etiḳadinglar wə barliḳ muḳəddəs bəndilərgə baoɣlioɣan muḩəbbitinglar tooɣruluḳ angliɣandin keyin, silər üqün dua ḳiloɣinimizda silər üqün ərxlərdə saḳlaḳliḳ ümid tüpəylidin Rəb Əysa Məsiḩning Huda-Atisioɣa üzlüksiz rəḩmət eytimiz;□ ■ 5 Silər ilgiri bu ümid tooɣrisida hux həwərdiki həḳiḳət səzliri arḳiliḳ angliɣansilər;■ 6 bu hux həwər pütkül jaḩanoɣa yetip kelip mewə berip awumaḳta, xundaḳla silərgimu yetip kelip, silər uni anglap Hudaning meḩir-xəpḳitini ḩəḳiḳətən bilip yətkən birinqi kündin baxlap u silərdimu mewə berip awup barmaḳta;■ 7 silər hux həwərni səyümlük ixdiximiz Əpafrastin əgəngənsilər; u yardimizdə Məsiḩning sadiḳ hizmətqisidur;□ ■ 8 u bizgə silərning Roḩta boloɣan muḩəbbitinglarni ayan ḳildi.□

9 Bu səwəbtin bizmu buning tooɣrisida angliɣan kündin baxlap silər üqün dua ḳilip iltija ḳilixni tohtatmiduḳ; tiləydioɣinimiz xuki, Hudaning iradisi ḩərtərəplik danaliḳ wə roḩiy yorutulux bilən silərdə toluḳ bildürülsun. ■ 10 Xundaḳ boloɣanda silər Rəbgə layiḳ ḩalda ḩərtərəptə Hudani hursən ḳilip, ḩərḳandaḳ güzəl ixlarda mewə bərgəndə, Hudani ḩəḳiḳiy bilixinglar arḳiliḳ əsüp yetilisilər; ■ 11-12 bizni muḳəddəs bəndilərning yoruḳluḳta boloɣan mirasioɣa muyəssər boluxḳa layiḳ ḳiloɣan Atioɣa təxəkkür eytip, Uning xan-xərəplik ḳudriti boyiqə ḩərtərəplik küq bilən ḩər ixlarda xadliḳḳa tolup qidamliḳ wə səwr-taḳətlik boluxḳa küqləndürülisilər. 13 U bizni ḳarangoɣuluḳning ḩəkümranliḳidin azad ḳilip, səygən Ooɣlining padixaḩliḳioɣa yətkəp ḳoydi; □ ■ 14 Uningda ḩərlük-azadliḳḳa, yəni gunaḩlirimizdin kəqürümgə muyəssər bolduḳ. □ ■ 15 U bolsa kərünməs Hudaning sürət-obrazidur, pütkül

---

□ **1:1-2 «Huda Atimizdin meḩir-xəpḳət wə hatirjəmlik silərgə boloɣay!»** — bəzi kona kəqürmilərdə: «Huda Atimiz wə Rəb Əysa Məsiḩdin meḩir-xəpḳət silərgə boloɣay!» dəp hatiriləngən. ■ **1:1-2** Rim. 1:7; Gal. 1:3; Əf. 1:2; 1Pet. 1:2. □ **1:3-4 «Biz Məsiḩ Əysaoɣa baoɣlioɣan etiḳadinglar wə barliḳ muḳəddəs bəndilərgə baoɣlioɣan muḩəbbitinglar tooɣruluḳ angliɣandin keyin... Rəb Əysa Məsiḩning Huda'Atisioɣa üzlüksiz rəḩmət eytimiz;»** — toluḳ ikki ayətning baxḳa birhil tərjimisi: «Rəb Məsiḩ Əysaoɣa baoɣlioɣan etiḳadinglar wə barliḳ muḳəddəs bəndilirigə baoɣlioɣan muḩəbbitinglar tooɣruluḳ angliɣandin keyin, Rəb Əysa Məsiḩning Huda'Atisioɣa üzlüksiz rəḩmət eytimiz. Bu etiḳad wə muḩəbbitinglar silər üqün ərxlərdə saḳlaḳliḳ ümidtin barliḳḳa kəlgən». Əmma bizningqə ümid etiḳadtin əməs, əksiqə etiḳad ümidtin kelidu. Bizningqə Pawlus ularning kelidioɣan bəhtini kəzləp uning üqün əzi xadlinidu. ■ **1:3-4** Əf. 1:15; Fil. 1:3; 1Tes. 1:2; 2Tes. 1:3. ■ **1:5** 1Pet. 1:4. ■ **1:6** Mar. 4:8; Yḩ. 15:16. □ **1:7 «silər hux həwərni səyümlük ixdiximiz Əpafrastin əgəngənsilər»** — «ixdiximiz» grek tilida «(Hudaning) ḳulluḳidiki ixdiximiz» degən uḳumni bildüridu. Əpafras Kolossidin kəlgən (4:12-ayətni kərüng). U Pawlus wə hizmətdaxlirioɣa yardəm bərgənliki üqün, Pawlus təkəllup bilən uning yardimini Kolossidiki jamaətning yardimi dəp ḳaraydu. Bəzi kona kəqürmilərdə: «u silərning yardiminglarda Məsiḩning sadiḳ hizməqtisidur» deyilidu. ■ **1:7** Kol. 4:12; Flm. 23. □ **1:8 «u bizgə silərning roḩta boloɣan muḩəbbitinglarni ayan ḳildi»** — «Roḩ» muxu yərdə Hudaning Muḳəddəs Roḩi. ■ **1:9** 1Kor. 1:5; Əf. 1:15. ■ **1:10** Yar. 17:1; Yḩ. 15:16; 1Kor. 7:20; Əf. 4:1; Fil. 1:27; 1Tes. 2:12. □ **1:13 «U bizni ḳarangoɣuluḳning ḩəkümranliḳidin azad ḳilip, səygən ooɣlining padixaḩliḳioɣa yətkəp ḳoydi»** — «ḳarangoɣuluḳning ḩəkümranliḳi» jin-xəytanlarning ilkini kərsitidu. ■ **1:13** Mat. 3:17; 17:5; Əf. 2:4; 1Tes. 2:12; 2Pet. 1:17. □ **1:14 «Uningda ḩərlük-azadliḳḳa, yəni gunaḩlirimizdin kəqürümgə muyəssər bolduḳ»** — «Uningda» muxu yərdə «Məsiḩdə» degənni kərsitidu. ■ **1:14** Ros. 20:28; Əf. 1:7; Ibr. 9:14; 1Pet. 1:19.

kainattiki tunjidur; □ ■ 16 qünki Uningda barliq məwjudatlar, asmandiki bolsun, zemindiki bolsun, kərünidiоqan bolsun, kərünməs bolsun, məyli təhtlər, hojayinlar, ḥəkümranliqlar, ḥoquqdarlar bolsun, barliq ḥəmmə Uning təripidin wə Uning üqün yaritiloqandur. ■
17 U ḥəmmidin burundur, wə ḥəmmə məwjudatlar Uningda bir-birigə baoqlinip turmaqta; □ 18 U yənə tənning, yəni jamaətning bexidur; u baxlinixtur, əlgənlərdin tunji bolup tirilgüqidur; buningdiki məqsət, Uning pütkül məwjudatlar iqidə ḥər jəḥəttin əng üstün orunda turuxi üqündur. □ ■ 19 Qünki Huda Өzining mukəmməl jəwḥirini Uningda turoquzuxqa, □ ■ 20 wə Uning arqiliq barliq məwjudatlarni Өzi bilən əpləxtürüxkə layiq kərgənidi, yəni, Uning kresttə tökülgən qeni arqiliq inaqliq elip kəlgəndin keyin, — U arqiliq məyli zeminda bolsun, ərxlərdə bolsun barliq məwjudatlarni Өzi bilən əpləxtürüxkə layiq kərgənidi; □ ■ 21-22 wə əslidə rəzil əməlliringlar tüpəylidin Өzigə yat qilinoqan, kənglünglarda düxmənlik boloqan silərnimu, U Өz ətlik tenidə ölüm arqiliq Өzigə pak-muqəddəs, əyibsiz wə daoqsiz ḥazir qilix üqün Өzi bilən əp qiloqan □ ■ 23 (əgər silər etiqadta ul selinip mustəḥkəm turup, hux həwərdiki ümidtin neri qilinmisanglar); bu hux həwər pütkül asman astidiki kainatta jakarlanoqan; mənki Pawlus Uningoqa hizmətqi qilindim.□ ■
24 Əmdi mən silər üqün tartqan japalirim üqün xadlinimən, wə xuningdək Məsiḥning japalirida kəm boloqanlirini өz ətlirimdə Uning teni, yəni jamaət üqün toluqlaymən; □ ■ 25 mən *jamaət* üqün Hudaning səz-kalamioqa əməl qilix üqün Uning manga silərni dəp tapxuroqan oqojidarliqi boyiqə hizmətqi qilindim; □ ■ 26 bu səz-kalamidiki sir barliq əsirlərdin wə dəwrlərdin yoxurun tutuloqan, əmma ḥazir muqəddəs bəndilirigə axkarilandi; ■ 27 qünki Huda ularoqa əllər arisida əməlgə axuruluwatqan bu sirning xərəplik bayliqlirini bildürüxni halidi; bu sir bolsa xan-xərəpkə elip

---

□ **1:15 «U bolsa kərünməs Hudaning sürət-obrazidur, pütkül kainattiki tunjidur»** — grek tilida muxu yərdiki «tunji» adəttə «birinqi bolup tuoquloqan»ni kərsitidu. Səzning toluq mənisi təwəndiki 16-17-ayəttə kərülidu; Məsiḥ: (1) pütün aləm iqidə birinqi orunda turidu; (2) wə aləmning ḥəmmisidin burun boloqan; (3) aləmgə ohxax «yaritiloqan» əməs, bəlki əsli Huda Atisi bilən billə məwjut boloqan. Bu 16-20-ayətlərning məqsiti Məsiḥning uluoqluqini kərsitix üqündur. ■ **1:15** 2Kor. 4:4; Fil. 2:6; Ibr. 1:3; Wəḥ. 3:14. ■ **1:16** Yar. 1:3; Zəb. 33:6; Yḥ. 1:3; Əf. 3:9; Ibr. 1:2. □ **1:17 «U ḥəmmidin burundur, wə ḥəmmə məwjudatlar uningda bir-birigə baoqlinip turmaqta»** — «U ḥəmmidin burundur» degən səz waqit təripidin ḥəm uluoqluq-muḥimlik təripidinmu eytilidu. □ **1:18 «U yənə tənning, yəni jamaətning bexidur; u baxlinixtur, əlgənlərdin tunji bolup tirilgüqidur; buningdiki məqsət, uning pütkül məwjudatlar iqidə ḥər jəḥəttin əng üstün orunda turuxi üqündur»** — grek tilida muxu ayəttiki «tunji» 15-ayəttiki «tunji»oqa ohxax səzdur; adəttə «birinqi bolup tuoquloqan»ni kərsitidu. ■ **1:18** 1Kor. 15:20; Əf. 1:22; 4:15; 5:23; Wəḥ. 1:5. □ **1:19 «Qünki Huda Өzining mukəmməl jəwḥirini uningda turoquzuxqa, ... (20) wə Uning arqiliq ... Өzi bilən əpləxtürüxkə...»** — səzmusəz tərjimə qilsaq: «Qünki (Hudaning) barliq mukəmməl jəwḥirini uningda turuxqa layiq kərgən, (20) wə Uning arqiliq ... Өzi bilən əpləxtürüxkə...». ■ **1:19** Yḥ. 1:14,16; Kol. 2:9. □ **1:20 «Uning kresttə tökülgən qeni arqiliq»** — Grek tilida «Uning krestidiki qan arqiliq». ■ **1:20** Yəx. 9:6; Yḥ. 16:33; Ros. 10:36; Rim. 5:1; 2Kor. 5:18; Əf. 2:14; 1Yuḥa. 4:10. □ **1:21-22 «...silərnimu, U Өz ətlik tenidə ölüm arqiliq Өzigə pak-muqəddəs, əyibsiz wə daoqsiz ḥazir qilix üqün Өzi bilən əp qiloqan...»** — «Uning ətlik teni» Məsiḥning ḥəqiqiy insan ikənlikini təkitləydu. ■ **1:21-22** Luqa 1:75; Əf. 1:4; 5:27; 2Tim. 1:9; Tit. 2:12. □ **1:23 «əgər silər etiqadta ul selinip mustəḥkəm turup, hux həwərdiki ümidtin neri qilinmisanglar»** — muxu səzlər adəmlərni nijatqa erixtürüxning xərtini əməs, bəlki adəmlərdə nijatning məwjut boloqanliqining addiy ispatini kərsitidu. ■ **1:23** Yḥ. 15:6. □ **1:24 «Əmdi mən silər üqün tartqan japalirim üqün xadlinimən, wə xuningdək Məsiḥning japalirida kəm boloqanlirini өz ətlirimdə Uning teni, yəni jamaət üqün toluqlaymən»** — biz bu sirliq bayan üstidə «qoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **1:24** Rim. 12:5; 1Kor. 12:27; 2Kor. 7:4; Əf. 3:13; 4:12; 5:23; Fil. 2:17; 2Tim. 2:10. □ **1:25 «mən jamaət üqün Hudaning səz-kalamioqa əməl qilix üqün»** — yaki «mən səz-kalamini toluq jakarlax üqün» yaki «mən səz-kalamini ḥəmmigə jakarlax üqün». Bizningqə Pawlusning kəzdə tutqini өzining (wə baxqilarning) «Injildiki sir»ni jakarlixi bilən jamaətning sani toluq bolup, jamaət Hudaning toluq wəḥiyisigə muyəssər bolidu wə bu hux həwərning məqsiti əməlgə axurulidu. ■ **1:25** Rim. 16:25; Əf. 1:9; 3:9; 2Tim. 1:10; Tit. 1:3; 1Pet. 1:20. ■ **1:26** Mat. 13:11.

barɵquqi ümid bolɵqan, silərdə turuwatqan Məsiḫning Ɵzidur. □ ■ 28 Biz uni jakarlaymiz, ḫərbir adəmni Məsiḫdə kamalətkə yətkən ḫalda Huda aldida ḫazir qilix üqün barliq danaliq bilən ḫərbir adəmgə jekiləymiz, ḫərbir adəmgə təlim berimiz. 29 Mən xuningɵqa intilip, Uning wujudumda ixligini boyiqə kürəx qilip japa tartimən; Uning wujudumda ixligini dərwəqə tolimu zordur.□

2

1 Qünki məndə silər üqün, Laodikiyədikilər üqün, xuningdək didarimni kərmigənlərning ḫəmmisi üqün nəqədər zor kürəxning boluwatqanliqini silərgə bilgüzməkqimən;□ 2 küriximning nixani, ḫəmməylənning meḫir-muḫəbbəttə bir-birigə baoqlinip, qəlblirining rioqbətləndürülüxi, Hudaning sirini, yəni Məsiḫni qüxinixtə wə toluq bilixtə bolɵqan ixənq-hatirjəmlikkə erixixi üqündur;□ ■ 3 qünki Uningda danaliqning wə bilimning barliq baylikliri yoxurunɵqandur.■

4 Mening buni deyixim, ḫeqkimning silərni qayil qilarliq silik-sipayə gəpliri bilən aldimasliqi üqündur;■ 5 qünki gərqə tən jəḫətidin silərdin neri bolsammu, roḫ jəḫətidin mən silər bilən billimən, silərning səptə turuwatqininglarɵqa wə Məsiḫgə baoqlioqan etiqadinglarning qinglikioqa qarap xadlinimən.■ 6 Məsiḫ, Rəb Əysani qandaq qobul qiloqan bolsanglar, xu ḫalda Uningda menginglar, 7 silər təlim berilgəndək Uningda yiltiz tartip, etiqadinglar quruluwatqan ḫalda, etiqadta hatirjəm qilinip, rəḫmət eytixlar bilən taxqinlap turɵquqi bolunglar;■ 8 ḫeqkimning Məsiḫ boyiqə bolmioqan, pəylasopluq yaki bimənə aldamqiliq bilən, insanlardin kəlgən təlimlər, yəni bu dunyadiki «asasiy qaidə-qanuniyətlər» boyiqə silərni ɵz oljisi qilip azdurmasliqi üqün ḫezi bolunglar;□ ■ 9 qünki Uningda, yəni Məsiḫdə, Hudaning barliq mukəmməl jəwḫiri tən xəklidə turidu; 10 wə silər Uningda, yəni barliq ḫəkümdarlarning ḫəm ḫoquqdarlarning bexi Bolɵquqida mukəmməldursilər; □ ■ 11 silər Uningda adəmning qolisiz bolɵqan sünnət bilən sünnət qilinɵqansilər; demək,

---

□ **1:27 «qünki Huda ularɵqa əllər arisida əməlgə axuruluwatqan bu sirning xərəplik baylikliri bildürüxni halidi» —** «əllər» bolsa «yat əllər», «Yəḫudiy əməslər»ni kərsitidu. ■ **1:27** 2Kor. 2:14; 1Tim. 1:1. □ **1:29 «Mən xuningɵqa intilip, Uning wujudumda ixligini boyiqə kürəx qilip japa tartimən; Uning wujudumda ixligini dərwəqə tolimu zordur» —** «kürəx» degənlik grek tilida «agon» deyilidu. «Agon» tooqruluq «Filippiyliklarɵqa»diki qoxumqə səz»imizni kərüng. □ **2:1 «xuningdək didarimni kərmigənlərning ḫəmmisi üqün…» —** grek tilida: «xuningdək ətning jəḫətidə yüzumni kərmigənlərning ḫəmmisi üqün…». Xübḫisizki, rosul jamaəttə roḫ jəḫətidin bir-birimizni tonuximiz mumkin, deməkqi. □ **2:2 «küriximning nixani, ḫəmməylənning meḫir-muḫəbbəttə bir-birigə baoqlinip, qəlblirining rioqbətləndürülüxi, Hudaning sirini, yəni Məsiḫni qüxinixtə wə toluq bilixtə bolɵqan ixənq-hatirjəmlikkə erixixi üqündur» —** demisəkmu, bu «kürixim» roḫiy jəḫəttin, dua-tilawətlər bilən ḫər türlük jin-xəytanlar bilən qarixilixtiki kürəx, əlwəttə. ■ **2:2** Yəx. 53:11; Yər. 9:22; Yḫ. 17:3; Fil. 3:8. ■ **2:3** 1Kor. 1:24. ■ **2:4** Əf. 5:6; Kol. 2:18. ■ **2:5** 1Kor. 5:3; 14:40. ■ **2:7** 1Kor. 1:5; Əf. 3:17. □ **2:8 «ḫeqkimning Məsiḫ boyiqə bolmioqan, pəylasopluq yaki bimənə aldamqiliq bilən, insanlardin kəlgən təlimlər, yəni bu dunyadiki «asasiy qaidə-qanuniyətlər» boyiqə silərni ɵz oljisi qilip azdurmasliqi üqün ḫezi bolunglar» —** «asasiy qaidə-qanuniyətlər» degən muḫim ibarə tooqrisida «qoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **2:8** Rim. 16:17; Ibr. 13:9. □ **2:10 «wə silər Uningda, yəni barliq ḫəkümdarlarning ḫəm ḫoquqdarlarning bexi Bolɵquqida mukəmməldursilər» —** «silər Uningda … mukəmməldursilər» degən muḫim ibarə tooqrisida «qoxumqə səz»imizni kərüng. «barliq ḫəkümdarlar… ḫəm ḫoquqdarlar…» — ḫəm asmandiki ḫəm zemindiki barliq ḫoquqqa igə bolɵqanlar. ■ **2:10** Yḫ. 1:16.

Məsiḥning sünniti bilən *gunaḫlik* ətkə baoɣlanoɣan təndin halas ḳilinoɣansilər; □ ■
12 Uning bilən təng qəmüldürülüxtə dəpnə ḳilinoɣansilər; silər yənə Uni ölümdin
tirildürgən Hudaning wujudunglarda ixləydioɣanlikioɣa ixənq baoɣlax bilən Uning
bilən təng tirilgənsilər.□ ■
13 Əmdi gərqə itaətsizlikinglar wə ətliringlardiki sünnətsizlikinglar tüpəylidin ölgən
bolsanglarmu, U silərni Məsiḥ bilən billə janlandurdi; ḥəmmə itaətsizliklirimizni
kəqürüm ḳilip, □ ■ 14 bəlgilimilərdə öz iqigə elinoɣan üstimizdin ərz ḳilidioɣan,
bizni əyibləydioɣan pütüklərni öqürüp taxlidi; U ularni bizdin neri ḳildi, krestkə
mihlatḳuzdi. □ 15 U ḥökümdarlardin wə ḥoḳuḳdarlardin olja elip, *kresttə* ularni
rəswa ḳilip ularning üstidin təntənə bilən oɣəlibə ḳildi. □ ■
16 Əmdi ḥeqkimning yemək-iqmək, ḥeyt-bayramlar, «yengi ay» yaki xabat künlər
jəḥətliridə silərning üstünglərdin ḥöküm qiḳirixioɣa yol ḳoymanglar; ■ 17 bu ixlar
bolsa bir kölənggə, halas; uning jismi bolsa Məsiḥningkidur!□ ■
18 Ḥeqkimning silərni «kiqik peillik» wə pərixtilərgə ibadət ḳilixḳa dəwət ḳilip
in’aminglardin məḥrum ḳilixioɣa yol ḳoymanglar; muxundaḳ kixilər *gunaḫlik*
ətliridiki oy-pikirliri bilən ḥakawurlixip, kərgən kərünüxlərgə esiliwalmaḳtidur; □ ■
19 Ular «bax»ni qing tutḳini yoḳtur; lekin baxtin ügə wə singirlar arḳilik pütkül tən
ḳuwwətlinidu wə bir-birigə baoɣlinip, Hudadin kəlgən awux bilən axmaḳta.□
20-21 Əgər Məsiḥ bilən bu dunyadiki ḳaidə-ḳanuniyətlərgə nisbətən ölgən bolsanglar,
nemixḳa (bu dunyada yaxioɣanlardək) «Tutma!» «Tetima!» «Təgmə!» degəndək

---

□ **2:11 «silər uningda adəmning ḳolisiz boloɣan sünnət bilən sünnət ḳilinoɣansilər; demək, Məsiḥning sünniti bilən gunaḫlik ətkə baoɣlanoɣan təndin halas ḳilinoɣansilər» —** bu ayəttiki sünnət adəmning tenidə əməs, bəlki roḥ-ḳəlbididur, əlwəttə. Demisəkmu, «ətlik tən» degən ibaridə «ət» degən söz Injildiki alaḥidə mənidə ixlitilidu, yəni insaniy gunaḫḳa əsir boloɣan təbiətni kərsitidu. «Rimliklaroɣa»diki «ət» tooɣruluḳ «kirix söz»imizni kərüng. «Məsiḥning sünniti» «Məsiḥning Өzi ḳilidioɣan sünnət», yaki «Məsiḥning ölümi»ni kərsitidu. Bu tooɣruluḳ «ḳoxumqə səzimiz»ni kərüng. ■ **2:11** Ḳan. 10:16; Yər. 4:4; Rim. 2:29; Fil. 3:3. □ **2:12 «Uning bilən təng qəmüldürülüxtə dəpnə ḳilinoɣansilər; silər yənə Uni ölümdin tirildürgən Hudaning wujudunglarda ixləydioɣanlikioɣa ixənq baoɣlax bilən uning bilən təng tirilgənsilər» —** bu ayəttiki «qəmüldürülüx» aldi bilən suoɣa qəmüldürülüxni kərsətkini bilən, u yənə bəribir «roḥḳa qəmüldürülüx»nimu kərsitidu. Yənə yuḳiriḳi «sunnət» tooɣruluḳ «ḳoxumqə səzimiz»ni kərüng. ■ **2:12** Rim. 6:4; Gal. 3:27; Əf. 1:19; 3:7. □ **2:13 «Əmdi gərqə itaətsizlikinglar wə ətliringlardiki sünnətsizlikinglar tüpəylidin ölgən bolsanglarmu,...» —** «ətliringlardiki sünnətsizlikinglar» ularning əslidə (ḥəmmimiz Məsiḥsiz boloɣan waḳtimizdikidək) öz «gunaḫlik ət»imizgə əsir-ḳul boloɣanlikimizni kərsitidu. ■ **2:13** Əf. 2:1. □ **2:14 «bəlgilimilərdə öz iqigə elinoɣan üstimizdin ərz ḳilidioɣan, bizni əyibləydioɣan pütüklərni öqürüp taxlidi; u ularni bizdin neri ḳildi, krestkə mihlatḳuzdi» —** bu intayin muḥim ayət tooɣruluḳ yənə «ḳoxumqə səzimiz»ni kərüng. Grek tilida «Uning krestigə mihlatḳuzdi». □ **2:15 «U ḥökümdarlardin wə ḥoḳuḳdarlardin olja elip, kresttə ularni rəswa ḳilip ularning üstidin təntənə bilən oɣəlibə ḳildi» —** bu ayəttiki «ḥökümdarlar wə ḥoḳuḳdarlar» bolsa jin-xəytanlar; Məsiḥ ulardin aloɣan olja bolsa Өzigə etiḳad baoɣlioɣan, əslidə jin-xəytanlarning ilkidə turoɣan bizlərni kərsitidu, əlwəttə! Baxḳa birhil tərjimisi «...ḥökümdarlarni... ḳoralsiz ḳilip...». ■ **2:15** Yar. 3:15; Mat. 12:29; Luḳa 11:22; Yḥ. 12:31; 16:11. ■ **2:16** Law. 11:2; 23:2; Rim. 14:2; Gal. 4:10. □ **2:17 «bu ixlar bolsa bir kölənggə, halas; uning jismi bolsa Məsiḥningkidur!» —** «jismi» — demək, «kölənggüni yərgə taxlioɣan jisim». Bu muḥim ayət tooɣrisidə «ḳoxumqə söz»imizni kərüng. ■ **2:17** Ibr. 8:5; 10:1. □ **2:18 «Ḥeqkimning silərni «kiqik peillik» wə pərixtilərgə ibadət ḳilixḳa dəwət ḳilip in’aminglardin məḥrum ḳilixioɣa yol ḳoymanglar...» —** baxḳa birhil tərjimisi: «ḥeqkimning.... üstünglərdin ḥöküm qiḳirixioɣa yol ḳoymanglar...». «Dəwət ḳilip» degən ibarə «bu ixlardin səyünüp» degən mənisinimu öz iqigə alidu. **«muxundaḳ kixilər gunaḫlik ətliridiki oy-pikirliri bilən...» —** demək, oy-pikirliri Muḳəddəs Roḥtin əməs, bəlki öz gunaḫlik ətliri təripidin baxḳurulidioɣandur. **«kərgən kərünüxlərgə esiliwalmaḳtidur» —** bəzi kona tekisttiki kəqürmilərdə «kərmigən kərünüxlərgə esiliwalmaḳtidur» deyilidu. Bizningqə «kərgən» dəp oḳux tooɣridur; bu kixilər kərgən «kərünüxlər» özining ham hiyalliridin qiḳḳan, əlwəttə. ■ **2:18** Yər. 29:8; Mat. 24:4; Əf. 5:6; 2Tes. 2:3; 1Yuḥa. 4:1. □ **2:19 «Ular «bax»ni qing tutḳini yoḳtur. Lekin baxtin ügə wə singirlar arḳilik pütkül tən ḳuwwətlinidu wə bir-birigə baoɣlinip, Hudadin kəlgən awux bilən axmaḳta» —** «bax» bolsa Məsiḥdur. Məsiḥning Өz teni boloɣan jamaətning bexidur. «Tən» — jamaət.

bəlgilimilərgə riayə kilisilər □ ■ 22 (bundak *bəlgilimilər ilkidiki* nərsilərning ħəmmisi istemal kilinix bilən yokilidu)? Muxundak bəlgilimilər pəkət insanlardin kikkan kərsətmilər wə təlimlərdin ibarət, halas; □ ■ 23 ularda dərwəkə birhil pidaiylarqə ibadət, kiqik peillik wə əz tenigə karita kattik kolluk boluxni dəwət kilix bolokaqka, ularda danalikning kərünüxi bar; əməliyəttə *bundak danalikning* paydisi yoktur — ular pəkət əttiki ħəwəslərgə yol koyidula, halas.■

3

«Yukiridiki ixlaroqa intilip izdininglar»

1 Silər Məsiħ bilən təng tirildürülgən bolsanglar, əmdi yukiridiki ixlaroqa intilip izdininglar; Məsiħ xu yərdə Hudaning ong yenida olturidu.■ 2 Kəngül-zeħninglarni yərdiki ixlaroqa əməs, bəlki yukiriki ixlaroqa koyunglar; 3 qünki silər əlgənsilər, wə ħayatinglar Məsiħ bilən billə Hudada yoxurun turidu.■ 4 Əmma ħayatimiz boloqan Məsiħ axkarilanoqan qaoqda, xuan silər uning bilən billə xan-xəraptə axkarilinidioqan bolisilər.□ ■

5 Xunga yərgə təwə ixlarni kiloquqi ħərkandak əzaliringlarni, yəni buzukluk, napaklik, iplas ħessiyatlar, rəzil haħixlar wə nəpsaniyətqilik (u butpərəslikkə barawərdur)ni əlümgə məħküm kilinglar;□ ■ 6 qünki bu ixlar tüpəylidin Hudaning oqəzipi itaətsiz pərzəntlərgə qüxidu.□ ■ 7 Silər bular arisida yaxioqan waktinglarda, bundak ixlardimu mangoqansilər.■

8 Əmma ħazir silər muxularningmu ħəmmisini əzünglardin seliwetinglar — yəni oqəzəp, kəħr-səpra, yaman niyətlər, təħmət, aoqzinglardin qikidioqan iplas səzlərnimu siliwetinglar.■ 9 Bir-biringlaroqa yaloqan səzliməngla; qünki silər kona adəmni kilmixliri bilən seliwətkənsilər, ■ 10 wə yengi adəmni kiygənsilər; yengi adəm bolsa əzini Yaratkuqining sürət-obrazi boyiqə toluk bilixtə daim yengilimakta; □ ■ 11 uningda ħeqkandak yunanlik yaki Yəħudiy, sünnətlik yaki sünnətsiz, yat

---

□ **2:20-21 «Əgər Məsiħ bilən bu dunyadiki kaidə-kanuniyətlərgə nisbətən əlgən bolsanglar...» —** bu muħim ayət tooqruluk «koxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **2:20-21** Gal. 4:9. □ **2:22 «bundak bəlgilimilər ilkidiki nərsilərning ħəmmisi istemal kilinix bilən yokilidu» —** demək «Tutma! Tetima! Təgmə!» degəndək bəlgilimilərning ħəmmisi Huda aldida əng muħim ix boloqan insanning iqki dunyasi bilən əməs, bəlki yemək-iqmək katarliklar bilən munasiwətliktur. ■ **2:22** Yəx. 29:13; Mat. 15:9; Tit. 1:14. ■ **2:23** 1Tim. 4:8; 5:23. ■ **3:1** Əf. 1:20. ■ **3:3** Rim. 6:2; 8:24; 2Kor. 5:7. □ **3:4 «əmma ħayatimiz boloqan Məsiħ axkarilanoqan qaoqda, xuan silər uning bilən billə xan-xəraptə axkarilinidioqan bolisilər» —** bu muħim ayət tooqruluk «koxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **3:4** Fil. 3:21; 1Yuħa. 3:2. □ **3:5 «yərgə təwə boloqan ixlarni kiloquqi ħərkandak əzaliringlar...» —** əsli grek tilida «yərgə təwə boloqan əzaliringlar...». «yərgə təwə» degənning mənisi «bu rəzil dunyaoqa təwə» degənliktur. ■ **3:5** Rim. 7:5, 23; Əf. 4:22; 5:3, 5; 1Tes. 4:5. □ **3:6 «qünki bu ixlar tüpəylidin Hudaning oqəzipi itaətsiz pərzəntlərgə qüxidu» —** «itaətsiz pərzəntlər» degən ibarə insanning əsli tüp təbiitidə itaətsizlikning barlikini, itaətsiz Adəm'atining pərzəntliri ikənlikini kərsitidu. Lekin «itaətsiz pərzəntlər» bolsa Hudaning xəpkiti bilən Hudaning Əzining pərzəntlirigə aylinidu (5, 7-ayətni kərüng). ■ **3:6** 1Kor. 6:10; Gal. 5:19; Əf. 5:5; Wəħ. 22:15. ■ **3:7** 1Kor. 6:11; Əf. 2:1; Tit. 3:3. ■ **3:8** Əf. 4:22; Ibr. 12:1; Yak. 1:21; 1Pet. 2:1. ■ **3:9** Əf. 4:25. □ **3:10 «wə yengi adəmni kiygənsilər; yengi adəm bolsa əzini Yaratkuqining sürət-obrazi boyiqə toluk bilixtə daim yengilimakta» —** «kona adəm» (9-ayət) Adəm'atidin miras kilinoqan gunaħkar ħayatni kərsitidu; «yengi adəm» bolsa Məsiħdə boloqan yengi ħayatni kərsitidu. ■ **3:10** Yar. 1:26; 5:1; 9:6; Rim. 6:4; 1Kor. 11:7.

mədiniyətlik, Skit, ḳul yaki ḫərlər məwjut əməstur; bəlki Məsiḥ ḫəmmidur, wə ḫəmmididur.□ ■
12 Xunga, Hudaning talliwaloɣanliriɣa, pak-muḳəddəs wə səyüngənlərgə layiḳ, adəmgə iq aoɣritidioɣan baoɣirlarni, meḫribanliḳ, kiqik peilliḳ, məminlik wə səwr-taḳətlikni kiyiwelinglar; □ ■ 13 bir-biringlaroɣa yol ḳoyunglar, narazilik ix bolsa bir-biringlarni kəqürüm ḳilinglar; Məsiḥ silərni ḳandaḳ kəqürüm ḳiloɣan bolsa silərmu xundaḳ ḳilinglar. ■ 14 Muxu ixlarning üstigə kamil birlikning rixtisi boloɣan meḫir-muḫəbbətni ḳoxup beringlar. □ ■ 15 Məsiḫning hatirjəmliki ḳəlbinglarda ḫəküm sürsun (silər bir tən bolup bu hatirjəmliktə boluxḳa qaḳiriloɣan ikənsilər) wə xundaḳla rəḫmət eytixlarda bolunglar.□
16 Məsiḫning səz-kalamini əzünglarda baylik ḫasil ḳilip turoɣuzunglar, barliḳ danaliḳ bilən bir-biringlaroɣa əgitinglar, jekilənglar, qin ḳəlbinglarda zəbur-nəoɣmilər, mədḫiyə küyliri wə roḫiy nahxilarni yangritip Hudani qiraylik mədḫiyiləŋlar; □ 17 wə ḫəmmə ixlarda, səz bolsun, əməl bolsun, ḫəmmisini Rəb Əysaning namida ḳilip, uning arḳiliḳ Huda’Atioɣa rəḫmət eytinglar.■

ailidikilərgə boloɣan jekiləxlər

18 Silər ayallar, Rəbdə boloɣan süpitinglaroɣa layiḳ əz ərliringlaroɣa boysununglar; ■
19 silər ərlər, əz ayalliringlaroɣa muḫəbbət kərsitinglar; ularoɣa aqqiḳ ḳilmanglar.■
20 Silər balilar, ata-ananglaroɣa ḫəmmə ixlarda itaət ḳilinglar; qünki bundaḳ ḳilix Rəbdə boloɣan güzəl ixtur.■
21 Silər atilar, baliliringlarning kəngligə azar bərmənglar; undaḳ ḳilsanglar kəngli yara bolidu.
22 Silər ḳullar, əttin boloɣan hojayininglaroɣa ḫəmmə ixta itaət ḳilinglar; pəḳət kəz alididila hizmət ḳilip, insanlarni hux ḳiloɣuqi ḳullardin bolmanglar, bəlki Rəbdin əyminip qin kənglünglardin ix kərünglar.□ ■
23 Nemə ixni ḳiliwatḳan bolsanglar, uningda insanlar aldida əməs, bəlki Rəb aldida ḳiloɣandək jan-dil bilən uningoɣa ixlənglar; 24 qünki mirasning in’amioɣa

---

□ **3:11 «uningda ḫeqḳandaḳ yunanlik yaki Yəhudiy, sünnətlik yaki sünnətsiz, yat mədiniyətlik, … məwjut əməstur» —** «yat mədəniyətlik» — grek tilida «saḳallik» deyilidu; qünki greklar adəttə saḳal ḳoymaytti. Bu səz adəttə grek yaki latin tilini səzliyəlməydioɣanlarni kərsitətti; adəttə greklar wə latinlar undaḳ kixilərni kəmsitip «saḳallik» degən səzni «yawayi adəmlər» degən səlbiy mənidə ixlitətti. **«… yat mədiniyətlik, Skit, ḳul yaki ḫərlər məwjut əməstur; bəlki Məsiḥ ḫəmmidur, wə ḫəmmididur»** — «Skitlar» adəttə Ottura Asiyadiki kəqmən həlḳning omumiy nami idi. ■ **3:11** 1Kor. 7:21,22; 12:13; Gal. 3:28; 5:6; 6:15.
□ **3:12 «Xunga, Hudaning talliwaloɣanliriɣa, pak-muḳəddəs wə səyüngənlərgə layiḳ … kiqik peilliḳ, məminlik wə səwr-taḳətlikni kiyiwelinglar» —** Təwrat-Injilda «məminlik»ning «yuwaxliḳ iman-ixənq bilən» degəndək alaḫidə mənisi bardur. Məmin adəm əzining ḫoḳuḳliri yaki imtiyazlirini bekitix üqün kürəx ḳilmaydu; qünki u Huda aldida iman bilən tooɣra mangoɣan bolsa, Huda muxu ixlarni əzigə kapalət ḳiloɣan dəp hatirjəmliktə turidu. Bu səz tooɣruluḳ yənə «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **3:12** Əf. 4:32; 6:11; 1Tes. 1:4. ■ **3:13** Mat. 6:14; Mar. 11:25; Əf. 4:32. □ **3:14 «… kamil birlikning rixtisi boloɣan meḫir-muḫəbbətni ḳoxup beringlar» —** yaki «… kamil rixtə boloɣan meḫir-muḫəbbətni ḳoxup beringlar». ■ **3:14** Yḫ. 13:34; 15:12; Əf. 4:3; 5:2; Kol. 2:2; 1Tes. 4:9; 1Yuḫa. 3:23; 4:21. □ **3:15 «Məsiḫning hatirjəmliki ḳəlbinglarda ḫəküm sürsun» —** bu muḫim səz tooɣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. □ **3:16 «… qin ḳəlbinglarda zəbur-nəoɣmilər, mədḫiyə küyliri wə roḫiy nahxilarni yangritip Hudani qiraylik mədḫiyiləŋlar» —** «zəbur-nəoɣmilər» bəlkim sazoɣa təngkəx ḳilinip eytilidioɣan nahxilar; «mədḫiyə küyliri» bəlkim sazsiz nahxilar; «roḫiy nahxilar» bəlkim stihiyiliktin, əzlikidin, Muḳəddəs Roḫning ilḫami bilən eytiloɣan nahxilarni kərsitidu («1Kor.» 14:15nimu kərüng). ■ **3:17** Əf. 5:20; 1Tes. 5:18. ■ **3:18** Yar. 3:16; 1Kor. 14:34; Əf. 5:22; Tit. 2:5; 1Pet. 3:1. ■ **3:19** Əf. 5:25. ■ **3:20** Əf. 6:1. □ **3:22 «silər ḳullar, əttin boloɣan hojayininglaroɣa ḫəmmə ixta itaət ḳilinglar» —** «əttin boloɣan hojayininglar» degini, yənə «silərning ərxtə boloɣan hojayininglarmu bar» dəp puritidu. ■ **3:22** Əf. 6:5; 1Tim. 6:1; Tit. 2:9; 1Pet. 2:18.

Rəbdin muyəssər kilinoɣanlikinglarni bilisilər; qünki silər Rəb Məsihning ibadət-kullukididursilər. 25 Əmma kim ħəkkaniysizlik kilsa kiloɣan ħəkkaniysizliki əz bexioɣa qüxidu; bu ixta ħeqkandak yüz-hatirə kilinix yoktur.

4

1 Silər hojayinlar, kulliliringlaroɣa adil wə tooɣra muamilə kilinglar; qünki ərxtə əz hojayininglarning barlikini bilisilər.■
2 Dua-tilawətkə ħərkandak wakitta berilinglar, buningda rəħmətlər eytixip ħoxyar turunglar;■ 3 xuning bilən biz üqünmu dua kiloɣaysilərki, Huda bizgə Məsihning sirini jakarlax üqün Əz səzigə ixik aqsun; mən dəl sir üqün zənjirlər bilən baoɣlanoɣanmən;■ 4 xunga kilixka tegixlikim boyiqə, sirni axkariliximoɣa *dua kilinglar*.
5 Sirttikilərgə nisbətən danalik bilən menginglar, pursətlər qikkanda kəngül koyup koldin bərmənglar.□ ■ 6 Silərning gəp-səzliringlar ħərdaim meħir-xəpkət bilən bolsun, tuz bilən tetitilsun; xuning bilən silər ħərbir adəmgə kandak jawab berixni bilisilər.□ ■

7 Səyümlük kerindax ħəm Rəbdə sadik hizmətkar, ixdiximiz boloɣan Tikikus silərgə mən tooɣruluk ħəmmə ixlarni məlum kilidu.□ ■ 8 Mən uni dəl muxu ix üqün yeninglaroɣa əwətixim, silərning əħwalinglarni biliwelixi wə xundakla kənglünglaroɣa ilħam-rioɣbət berixi üqündur. 9 Mən əzi silərdin boloɣan, sadik wə səyümlük kerindiximiz Onesimusni uning bilən əwəttim; ular silərgə muxu yərdiki barlik ixlarni məlum kilidu.■
10 Türmidixim boloɣan Aristarhus silərgə salam yollaydu; Barnabasning nəwri inisi Markusmu xundak (silər uning tooɣruluk tapxurukларni tapxuruwaldinglar; u yeninglaroɣa kəlsə, uni kobul kilinglar); ■ 11 Yustus dəp ataloɣan Yəxuamu salam yollaydu. Hudaning padixaħlikiɣ üqün manga hizmətdax boloɣan sünnət kilinoɣanlardin pəkət muxular bardur; ular manga təsəlli boloɣan.□
12 Silərdin boloɣan, Məsih Əysaning kuli Əpafras silərgə salam yollaydu; u silərning Hudaning pütkül iradisidə mukəmməl, kamalətkə yetip qing turuxunglar üqün ħərdaim silər üqün dualarda kürəx kilidu. ■ 13 Qünki mən uningoɣa guwaħqimənki, u silər üqün, Laodikiadikilər üqün wə Heyrapolistikilər üqünmu kəp japa tartidu.□
14 Səyümlük tewip boloɣan Lukadin silərgə salam, Demastinmu xundak.■

■ **4:1** Əf. 6:9. ■ **4:2** Luka 18:1; Rim. 12:12; Əf. 6:18; 1Tes. 5:17. ■ **4:3** Əf. 6:19; 2Tes. 3:1. □ **4:5 «Sirttikilərgə nisbətən danalik bilən menginglar» —** «sirttikilər» — Hudaning padixaħlikining sirtida turoɣanlar, tehi etikad kilmioɣanlarni kərsitidu, əlwəttə. **«pursətlər qikkanda kəngül koyup koldin bərmənglar» —** «pursətlər» bolsa «sirttikilər»gə yahxilik kərsitix, Hudaning səzini eytix, Məsihgə guwaħlik berix katarlik pursətlər. ■ **4:5** Əf. 5:15, 16. □ **4:6 «Silərning gəp-səzliringlar ħərdaim meħir-xəpkət bilən bolsun, tuz bilən tetitilsun; xuning bilən silər ħərbir adəmgə kandak jawab berixni bilisilər» —** «tuz bilən tetitilsun» degən jekiləx tooɣruluk «koxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **4:6** Mar. 9:50. □ **4:7 «səyümlük kerindax ħəm Rəbdə sadik hizmətkar, ixdiximiz boloɣan Tikikus» —** «ixdax» grek tilida «(Hudaning) kulluk̡idiki ixdax» degən ukumni bildüridu. ■ **4:7** Ros. 20:4; Əf. 6:21; 2Tim. 4:12. ■ **4:9** Flm. 10. ■ **4:10** Ros. 15:37; 27:2; 2Tim. 4:11. □ **4:11 «Hudaning padixaħlikiɣ üqün manga hizmətdax boloɣan sünnət kilinoɣanlardin pəkət muxular bardur; ular manga təsəlli boloɣan» —** «sünnət kilinoɣanlar» — Yəħudiylar. Demas wə Luka (14-ayəttə) «yat əllər»din idi. ■ **4:12** Kol. 1:7; Flm. 23. □ **4:13 «...u silər üqün, Laodikiadikilər üqün wə Heyrapolistikilər üqünmu kəp japa tartidu» —** bu «japa tartix» bolsa dualirida. Tekisttiki baxka bir kona kəqürmidə: «.. uning silər üqün, Laodikiadikilər üqün wə Hirapolistikilər üqünmu kəp kizoɣinlikiɣ bardur» deyilidu. ■ **4:14** 2Tim. 4:10,11

15 Laodikiadiki ⱪerindaxlarоɣa bizdin salam, Nimfaоɣa ҳəm uning өyidə yiоɣilidiоɣan
jamaətkimu salam eytinglar.□
16 Bu hət aranglarda oⱪuloɣandin keyin, silər uni Laodikiyidiki jamaəttimu
oⱪutunglar, wə Laodikiyədikilərgə yazоɣan hətni silərmu oⱪunglar; □ 17 wə
Arkippusⱪa: «Sən Rəbdə tapxuruwaloɣan hizmitinggə, toluⱪ əməl ⱪilixing üqün
kөngül ⱪoyоɣin» — dənglar.
18 Mənki Pawlustin өz ⱪolum bilən yazоɣan salam. Mening kixənlinip ⱪamap
ⱪoyuloɣanliⱪimni əslənglar. Silərgə meҳir-xəpⱪət boloɣay!□ ■

□ **4:15 «Nimfaоɣa ҳəm uning өyidə yiоɣilidiоɣan jamaətkimu salam eytinglar» —** Nimfa bir ayalning ismi idi. Tekisttiki bəzi kona kөqürmilərdə: «Nimfas» (ərning ismi) deyilidu. □ **4:16 «Bu hət aranglarda oⱪuloɣandin keyin, silər uni Laodikiyidiki jamaəttimu oⱪutunglar, wə Laodikiyədikilərgə yazоɣan hətni silərmu oⱪunglar» —** mumkinqiliki barki, «Laodikiyədikilərgə yazоɣan hət» əsli Pawlusning «Əfəsusluⱪlarоɣa» yazоɣan hetidur. «Əfəsusluⱪlarоɣa»diki «kirix sөz»imizni kөrüng. □ **4:18 «Mənki Pawlustin өz ⱪolum bilən yazоɣan salam» —** demək, hətning baxⱪa yərliri katiplik ⱪiloɣan ⱪerindixining ⱪolida yeziloɣan. Pawlusning kөzliri ajiz boluxi mumkin («2Kor.» 12:6-10, «Gal.» 4:15). **«Mening kixənlinip ⱪamap ⱪoyuloɣanliⱪimni əsləngla**r» — demək, dua-tilawətliringlarda əsləngla**r.** ■ **4:18** 2Tes. 3:17; Ibr. 13:3.

Tesalonikalikḷaroɳa «1»

Rosul Pawlus Tesalonika xəḫiridiki jamaətkə yazoɳan birinqi məktup •••• Pawlusning salamliri, təxəkkür etixliri wə rioɳbətləndürüxliri

1 Mənki Pawlus, Silas ḫəmdə Timotiydin Huda'Atimiz wə Rəbbimiz Əysa Məsiḫdə
boloɳan, Tesalonika xəḫiridiki jamaətkə salam.
Silərgə meḫir-xəpkət wə hatirjəmlik boloɳay! □ ■
2 Biz dualirimizda silərni yad etip turup, Hudaoɳa silər üqün ḫərdaim təxəkkür
eytimiz; ■ 3 Huda'Atimizning aldida etikadinglardin boloɳan əməlliringlarni, meḫir-
muḫəbbəttin qikkan japalik əjringlarni, Rəbbimiz Əysa Məsiḫkə baoɳlioɳan ümidtə
boloɳan qidamlikinglarni izqil əsləp turuwatimiz. □ ■ 4 Qünki əy kerindaxlar,
Huda səygənlər, Uning silərni tallioɳanlik bizgə ayan. 5 Qünki hux həwirimiz
silərgə yətküzülginidə səzlər bilənla əməs, bəlki küq-kudrət bilən, Mukəddəs Roḫ
bilən, mutlək jəzmləxtürülgən ḫalda silərgə yətküzülgən; uning üstigə, bizning
silərning aranglarda boloɳinimizda silərni dəp əzimizni kandak tutkanlikimizni
obdan bilisilər.■
6 Xuning bilən silər eoɳir azab-okubət iqidə turuklukmu, Mukəddəs Roḫning xadlik
bilən səz-kalamni kobul kilip, bizni, xundakla Rəbning Əzini ülgə kilip əgəxtinglar,■
7 xuning bilən silər Makedoniyə wə Ahaya əlkiliridiki barlik etikadqilaroɳa ülgə bolup
qiktinglar; 8 qünki Rəbning səz-kalami silərdin pəkət Makedoniyə wə Ahayaoɳila
yangrap kalmastin, bəlki ḫəmmə yərgə Hudaoɳa baoɳlanoɳan etikadinglar tooɳruluk
ḫəmmə yərgə həwər tarkiliptu; nətijidə, bizning *xu yərlərdə hux həwər tooɳruluk*
ḫeqnemə deyiximizning ḫajiti kalmidi. □ 9-10 Qünki *biz baroɳanliki jaydiki* kixilər
silərning bizni kandak karxi aloɳanlikinglarni, silərning butlardin kandak waz
keqip tirik wə ḫəkikiy Hudaning hizmitidə boluxka, xundakla Uning Ooɳlining, yəni
U əlümdin tirildürgən, kəlgüsidə kelidioɳan oɳəzəptin bizni kutkuzoɳuqi Əysaning
ərxtin kelixini kütüxkə Hudaoɳa bakkanlikinglarni bayan kilixidu.□ ■

2

Pawlusning Tesalonikadiki hizmiti

1 Qünki, i kerindaxlar, bizning aranglaroɳa kirginimiz tooɳruluk bilisilərki, u bikaroɳa
kətmidi.■ 2 Silərgə yənə xumu məlumki, gərqə ilgiri Filippi xəḫiridə kiyin-kistak wə
harlikka uqrioɳan bolsakmu, zor kattik karxilikka karimay Hudaning hux həwirini

---

□ **1:1 «Tesalonika xəḫiridiki jamaətkə salam»** — «Tesalonika» degən xəḫər ḫazirki Gretsiyə (Makedoniyə) ḫazirki ismi «Salonika». Kona zamanda «Tesalonika» dəp ataloɳan. ■ **1:1** Rim. 1:7; Əf. 1:2; 1Pet. 1:2. ■ **1:2** Əf. 1:16; Fil. 1:3; Kol. 1:3; 2Tes. 1:3. □ **1:3 «etikadinglardin boloɳan əməlliringlar…»** — grek tilida «etikadinglardin boloɳan əmiling…». Yuḫ. 6:29. ■ **1:3** Yḫ. 6:29 ■ **1:5** 1Kor. 2:4; 4:20; 1Tes. 2:1. ■ **1:6** 1Kor. 4:16; 11:1; Fil. 3:17; 2Tes. 3:9. □ **1:8 «qünki Rəbning səz-kalami silərdin pəkət Makedoniyə wə Ahayaoɳila yangrap kalmastin, bəlki ḫəmmə yərgə Hudaoɳa baoɳlanoɳan etikadinglar tooɳruluk ḫəmmə yərgə həwər tarkiliptu; nətijidə, bizning xu yərlərdə hux həwər tooɳruluk ḫeqnemə deyiximizning ḫajiti kalmidi. »** — demək, Pawlus wə hizmətdaxliri kaysi yərlərgə barmisun, xu yərdiki kixilər allikaqan Tesalonikadikilərning Hudaoɳa boloɳan etikadidin həwər tapkan, xundakla əzlirimu hux həwərdin həwərdar boloɳan. □ **1:9-10 «qünki biz baroɳanliki jaydiki kixilər silərning bizni kandak karxi aloɳanlikinglarni… bayan kilixidu»** — grek tilida: «qünki biz baroɳanliki jaydiki kixilər bizning silərning aranglaroɳa kiriximizning kandak ikənlikini… bayan kilixidu». ■ **1:9-10** Ros. 1:11; Fil. 3:20; 2Tes. 1:10; Wəḫ. 1:7. ■ **2:1** 1Tes. 1:5, 9.

silərgə yətküzüxkə Hudayimizning mədət berixi bilən yürəklik bolduḳ.□ ■ 3 Qünki bizning ətünüx-jekiləxlirimizdə ḥeqḳandaḳ aldamqiliḳ, napak niyət yaki ḥiyligərlik yoḳtur. 4 Əksiqə, biz Huda təripidin hux həwərning amanət ḳilinixḳa layiḳ kərülgən adəmlər süpitidə biz xuningоԓa munasip ḥalda adəmlərni əməs, bəlki ḳəlbimizni siniоԓuqi Hudani hursən ḳilix üqün *hux həwərni* jakarlaymiz.■ 5 Qünki silər bilgəndək biz ḥeqḳaysi waḳitta aranglaroԓa huxamətqilik bilən wə yaki tamahorluḳḳa niḳab taḳap kəlmiduḳ — (bu ixta Huda bizgə guwaḥqidur) —■ 6 gərqə biz Məsiḥning rosullirining süpitidə tələp yükliyələydioԓan bolsaḳmu, məyli silər bolunglar yaki baxḳilar bolsun, ḥeqbir insandin birər izzət-xəḥrət izdigən əməs iduḳ.■ 7 Əksiqə biz aranglarda huddi bala imitidioԓan ana ət bowaḳlirini kөyünüp asrioԓandək silərgə mulayim muamilidə bolduḳ. 8 Xu qaoԓda, silərgə xundaḳ tələpüngəniduḳ, silərgə pəḳət Hudaning hux həwərini tapxuruxnila əməs, ḥətta ət jenimizni tapxuruxḳimu razimiz; qünki silər bizgə intayin ḳədirlik idinglar. 9 Qünki, i ḳerindaxlar, bizning ḳandaḳ japaliḳ əmgək ḳiloԓinimiz esinglarda bardur; ḥeqḳaysinglaroԓa eoԓirimizni salmasliḳ üqün keqə-kündüzləp meḥnət ḳilduḳ, Hudaning hux həwirini silərgə yətküzduḳ. ■ 10 Etiḳadqilardin boloԓan silərning aranglardiki əməliyətlirimizning ḳandaḳ ihlasmən, ḥəḳḳaniy wə əyibsiz ikənlikigə ətünglar wə Hudaning Ətzimu guwaḥqidur. 11-12 Wə yənə silər bilgininglardək, atining ət pərzəntlirigə nəsiḥət bərginidək biz ḥərbiringlaroԓa xundaḳ jekiləp, rioԓbət-təsəlli berip, silərni ət padixaḥliḳioԓa wə xan-xəripigə qaḳiriwatḳan Hudaoԓa layiḳ ḥalda mengixḳa dəwət ḳilduḳ.■

13 Hudaoԓa yənə xu səwəbtin tohtawsiz təxəkkür eytimizki, silərning bizdin angliоԓan Hudaning səz-kalamioԓa ḳulaḳ saloԓininglarda, uni insanlardin kəlgən səz süpitidə əməs, bəlki uning əməliy süpitidə, yəni Hudadin kəlgən səz-kalam dəp uni ḳobul ḳildinglar; u *səz-kalam* ḥazir ixəngüqi silərdə ixliməktə. 14 Qünki silər, i ḳerindaxlar, Yəhudiyə əlkisidiki Məsiḥ Əysada boloԓan jamaətlərdin ülgə aldinglar; ular *xu yərdə* Yəhudiylar təripidin ḳandaḳ harliḳlaroԓa uqrioԓan bolsa, silərmu ət yurtdaxliringlar təripidin ohxax harliḳlaroԓa uqridinglar. ■ 15 Ular, yəni xu Yəhudiylar, əslidə Rəb Əysani wə pəyoԓəmbərlərni əltürgən wə biznimu ziyankəxlik ḳilip ḳooԓliwətkənidi. Ular Hudani narazi ḳilip, wə ḥəmmə insan bilən ḳerixip, □ ■ 16 «yat əlliklər»ning nijatliḳḳa erixixi üqün ularoԓa səzliximizgə toskunluḳ ḳiliwatidu. Xuning bilən ular gunaḥlirini üzlüksiz qekigə yətküzməktə; lekin oԓəzəp ularning bexioԓa toluḳi bilən qüxürülüx aldida turidu.■

Pawlusning ənsirəxliri

17 Lekin biz, i ḳerindaxlar, amalsiz silərdin intayin ḳiskа waḳit judalaxḳan bolsaḳmu (təndə bolsimu, ḳəlbdə əməs), silər bilən yənə didar kərüxüxkə ḳəwətla inti-zarliḳimizdin yeninglaroԓa berixḳa tehimu bək intilduḳ! 18 Xuningdək yeninglaroԓa baroԓumiz bar idi — əməliyəttə mənki Pawlus ḳayta-ḳayta tirixip baḳtim; birak

□ **2:2 «zor ḳattiḳ ḳarxiliḳḳa ḳarimay Hudaning hux həwirini silərgə yətküzüxkə ... yürəklik bolduḳ» —** «Hudaning hux həwiri» bolsa Huda Ətzi əwətkən, xundakla Ətzi tooԓruluḳ hux həwərdur. ■ **2:2** Ros. 16:22; 17:2. ■ **2:4** Gal. 1:10. ■ **2:5** Rim. 1:9; 9:1; 2Kor. 1:23; 11:31; Gal. 1:20; Fil. 1:8; 1Tim. 5:21; 2Tim. 4:1. ■ **2:6** 1Kor. 9:3; 2Tes. 3:9. ■ **2:9** Ros. 18:3; 20:34; 1Kor. 4:12; 2Kor. 11:9; 12:13; 2Tes. 3:8. ■ **2:11-12** Yar. 17:1; 1Kor. 7:20; Əf. 4:1; Fil. 1:27; Kol. 1:10. ■ **2:14** Ros. 17:5,13. □ **2:15 «Ular, yəni xu Yəhudiylar, əslidə Rəb Əysani wə pəyoԓəmbərlərni əltürgən...» —** «Yəhudiy pəyoԓəmbərlərni... əltürgən» — Təwrattiki kөp pəyoԓəmbərlər yurtdaxliri təripidin əltürülgən; əng ahirḳi əltürülgini bolsa Rəb Əysani tonuxturoԓuqi pəyoԓəmbər Yəḥya idi. **«...wə biznimu ziyankəxlik ḳilip ḳooԓliwətkənidi» —** «ḳooԓliwətkənidi» — Yəhudiylar kөp ixəngüqilərni Yəhudiyə əlkisidin ḳooԓliwətti («Ros.» 8:1); andin xuningdin baxlap Pawlus wə baxḳa rosullarni hux həwərni jakarlaydioԓan jaylardinmu ḥəydiwətti. ■ **2:15** Mat. 23:37; Luḳa 13:34; Ros. 7:52. ■ **2:16** Ros. 17:13.

buningоɳa Xəytan toskunluk kildi. □ ■ 19 Qünki bizning istək-arzuyimiz, xadlikimiz wə Rəbbimiz Əysa kaytip kəlgəndə pəhirlinidioɳan tajimiz nemə bolidu? Bu dəl silər əzünglar əməsmu? ■ 20 Qünki silər bizning pəhrimiz, bizning xadlikimiz!

3

1 Xuning bilən biz *silərdin həwərsiz* takitimiz tak bolup, əzimiz Afina xəhiridə yaloɳuz kelip, 2 aldinglarоɳa kerindiximiz həm Huda yolida Məsihning hux həwiridə boluwatkan hizmətdiximiz Timotiyni silərni etikadta mustəhkəmləx-küqəytix wə rioɳbətləndürüx üqün əwətixni karar kilduk;■ 3 *bizning uni əwətixtiki* məksitimiz, hеqkimning bexinglarоɳa qüxkən muxu zəhmət-kiyinqilikлar səwəbidin *etikadta* təwrinip kalmasliki üqündur. Qünki əzünglar bundak ixlarоɳa uqraxka aldin'ala bekitilgən, dəp bilisilər.■ 4 Qünki biz silər bilən billə bolоɳan wakitimizda, silərgə həmmimiz azab-kiyinqilikka uqrimay kalmaymiz dəp aldin'ala eytkaniduk. Əməliyəttə hazir deginimizdək boldi, dəp bilisilər. 5 Xu səwəbtin takitim tak bolup, etikadinglarning zadi kandak ikənlikini bilix üqün, azduroɳuqi silərni azdurup bizning silərgə singdürgən əjrimiz bikarоɳa kəttimikin dəp ənsirəp, Timotiyni yeninglarоɳa əwətkənidim.□

6 Lekin Timotiy baya yeninglardin kaytip kəlgəndə, etikadinglar wə mehir-muhəbbitinglar tooɳrisida bizgə yahxi həwər elip kelip, silərning bizni hərdaim seoɳinip turoɳanlikinglarni wə huddi biz silər bilən didarlixixka təlpünginimizdək, silərningmu bizni kərgünglar kəlgənlikini eytti. 7 Xuningdək, əy kerindaxlar, bex-imizoɳa qüxkən muxundak barlik azab-okubət wə eoɳirqilik iqidə turiwatkinimizda silərdin, yəni qing etikadinglardin rioɳbət-təsəlli taptuk; 8 Qünki Rəbdə qing turoɳan bolsanglar, biz *əlməy*, hayat kalimiz!□ 9 Əmdi silər üqün, Hudayimiz aldida silərning wəjinglardin tolimu xadlanduk, bu zor xadlikimizdin silər üqün Hudaoɳa kanqilik dərijidə təxəkkür eytsak bolar?! 10 Silər bilən didar kərüxüx wə etikadinglardiki yetərsizliklərni mukəmməl kilixka muyəssər bolux imkaniyiti üqün, keqə-kündüz Hudaoɳa zor təlmürüp yelinmaktimiz.■

11 Əmdi bizning Huda'Atimizning Əzi həm Rəbbimiz Əysa bizning yolimizni yen-inglarоɳa baxlioɳay; □ 12 əmdi mehir-muhəbbətimiz silərgə toloɳandək, Rəb silərning bir-biringlarоɳa wə həmmə adəmlərgə boloɳan mehir-muhəbbitinglarni axurup, tolup taxturoɳay; 13 həm xundak boloɳanda, Rəbbimiz Əysa Əzining barlik mukəddəs bəndiliri bilən billə kaytip kəlgəndə kəlbinglar bizning Huda'Atimiz aldida pak-mukəddəsliktə nuksansiz boluxka mustəhkəmlinidu!■

4

Hudani hursən kilidioɳan hayat yoli

□ **2:18 «Xuningdək yeninglarоɳa baroɳumiz bar idi — əməliyəttə mənki Pawlus kayta-kayta tirixip baktim» —** «kayta-kayta» grek tilida «bir ketim, ikki ketim». ■ **2:18** Rim. 1:13; 15:22. ■ **2:19** 2Kor. 1:14; Fil. 2:16; 4:1. ■ **3:2** Ros. 16:1; Rim. 16:21; Fil. 2:19. ■ **3:3** Ros. 14:22; Əf. 3:13; Fil. 1:14; 2Tim. 3:12. □ **3:5 «azduroɳuqi silərni azdurup bizning silərgə singdürgən əjrimiz bikarоɳa kəttimikin dəp ənsirəp,...» —** «azduroɳuqi» Xəytan, Iblis. □ **3:8 «qünki Rəbdə qing turoɳan bolsanglar, biz əlməy, hayat kalimiz!» —** Pawlus Tesalonikadikilərni xunqə yahxi kərəttiki, mubada ular Rəbdin tenip kətkən bolsa, u əzimu eləy dəp kalatti. ■ **3:10** Rim. 1:10,11; 15:23; 2Tim. 1:4. □ **3:11 «Əmdi bizning Huda'Atimizning Əzi həm Rəbbimiz Əysa bizning yolimizni yeninglarоɳa baxlioɳay» —** kizik bir ix xuki, «yolimizni... baxlioɳay» degən peil grek tilidiki «birlik xəhs» xəklididur. Demək, Huda'Ata wə Rəb Əysa bir xəhsdək ix kilidu. ■ **3:13** 1Kor. 1:8; 1Tes. 5:23; 2Tes. 2:17.

1 Ahirida, i kerindaxlar, biz Rəb Əysada turup silərdin xuni ətünimiz həm
jekiləymizki, silər bizdin Hudani hursən kilixka kandak mengixinglar kerəklikini
tapxuruwaloŋininglardək həm hazir xu boyiqə mengiwatkininglardək, xundak
kilixinglar tehimu exip taxkay.■ 2 Qünki silər bizning Rəb Əysa arkilik silərgə
nemə əmrlərni tapiliŋanlikimizni bilisilər. 3 Qünki Hudaning iradisi xuki, pak-
mukəddəs kilinix, hərkandak buzukqiliktin saklinix, ■ 4-5 yəni hərbiringlar Hudani
tonumaydioŋan taipilərdək xəhwaniy həwəslərgə berilməy, bəlki kandak kilip əz
tenini baxkurup, uni pak-mukəddəsliktə ar-nomus bilən saklaxni əginiwelixtur.□ ■
6 Bu jəhətlərdə heqkim əz kerindixining həkkigə qang selip, əz payda-mənpəitini
kooŋlimisun; qünki biz ilgiri silərgə qüxəndürüp toluk agahlandurоŋinimizdək,
barlik muxundak ixlarda Rəb Əzi intikam aloŋuqidur. 7 Qünki Huda bizni napaklikka
əməs, bəlki pak-mukəddəsliktə yaxaxka qakirdi.■ 8 Xuning üqün bu *həkikətni* rət
kiloŋan adəm, insaniy hokukni əməs, bəlki silərgə Mukəddəs Rohini ata kiloŋuqi
Hudani rət kiloŋan bolidu.■
9 Əmdi kerindaxlik mehir-muhəbbətkə kəlsək, bu tooŋrisida silərgə yezip olturix-
imizning hajiti yok. Qünki Huda Əzi bir-biringlaroŋa mehir-muhəbbət kərsitixni
əgətməktə. ■ 10 Qünki silər pütkül Makedoniyə əlkisidiki həmmə kerindaxlaroŋa
xundak kiliwatisilər; xundak bolsimu, i kerindaxlar, xundak kilixka berilip
tehimu exip texixinglarni, 11 xundakla biz silərgə tapiliŋinimizdək, tinq yürüxni,
baxkilarning ixlirioŋa arilaxmay, əz ixinglar bilən bolup, ikki kolunglaroŋa tayinip
yaxaxni nixan kilip intilixinglarni ətünimiz. ■ 12 Mana xundak kilsanglar, sirttikilər
aldida izzət-hərmətkə sazawər bolup mangisilər wə heqkimning koliŋa bekinip
kalmaysilər.□

Əysa Məsihning kayta kelixi

13 Lekin, əy kerindaxlar, ümidsizlik iqidə yaxawatkan baxka həmmisidək,
aranglardiki ölümdə uhlap kaloŋanlaroŋa kayoŋurup həsrət qəkməslikinglar üqün
ularning hali tooŋruluk həwərsiz kelixinglarni halimaymiz. □ ■ 14 Qünki biz
Əysaning ölüp tirilgənlikigə ixəngənikənmiz, *Əysa kayta kəlginidə*, ölümdə Uningda
uhlap kaloŋanlarni Huda Uning bilən billə elip kelidioŋanlikioŋa ixinimiz. 15 Qünki
rəbning səz-kalami boyiqə silərgə xuni eytimizki, Rəb kayta kəlgüqə tirik kaloŋan
bizlər uning aldioŋa qikiximiz jəzmən ölümdə uhlap kaloŋanlarningkidin awwal
bolmaydu; □ ■ 16 Qünki Rəb kattik bir nərə tartip, bax pərixtining awazi wə
Hudaning kanay sadasi iqidə asmandin qüxidu wə Məsihdə bolup ölgənlər awwal

---

■ **4:1** Fil. 1:27; 1Tes. 2:12. ■ **4:3** Rim. 12:2; Əf. 5:27; Fil. 4:8. □ **4:4-5 «…. bəlki kandak kilip əz tenini baxkurup, uni pak-mukəddəsliktə ar-nomus bilən saklaxni əginiwelixtur»** — grek tilida «əz teni» «əz qinisi» degən bilən ipadilinidu. Xunga jümlining əng ahirki bəlikini «Hudaning iradisi... əz jora-həmrahini tepip, pak-mukəddəslik wə ar-nomuslukta hayat ətküzüxni əginiwelixtur» yaki «əz pak-mukəddəslik wə ar-nomuslukinglarni saklap, əz jora-həmrahinglar bilən yaxaxni əginiwelixtur» dəpmu qüxinixkə bolidu. Qong imkaniyət barki, rosul tərjimimizdikidək xundakla bu ikki mənisini bildürməkqi boloŋan. Hudaning bekitkini bilən nikahlanoŋan ər-ayal bəribir «bir tən»dur. ■ **4:4-5** 1Kor. 15:34; Əf. 4:18. ■ **4:7** Yh. 17:19; 1Kor. 1:2. ■ **4:8** Luka 10:16; 1Kor. 7:40. ■ **4:9** Law. 19:18; Mat. 22:39; Yh. 13:34; 15:12; Əf. 5:2; 1Pet. 4:8; 1Yuha. 3:23; 4:21. ■ **4:11** Ros. 20:34; Əf. 4:28; 2Tes. 3:7,12. □ **4:12 «Mana xundak kilsanglar, sirttikilər aldida izzət-hərmətkə sazawər bolup mangisilər wə heqkimning koliŋa bekinip kalmaysilər»** — «sirttikilər» etikadsizlar, jamaəttin sirtta turoŋanlarni kərsitidu. □ **4:13 «(silərning) ... ularning hali tooŋruluk həwərsiz kelixinglarni halimaymiz»** — «silərning… həwərsiz kelixinglarni halimaymiz» degən bu ibarə adəttə Rim imperatori yarlik qüxürgəndə ixlitidioŋan ibarə idi. Rosul əmdi keyinki gepini «aləm imperatori Əysa Məsih»din kəlgən dəp puratmakqi ohxaydu. ■ **4:13** Law. 19:28; Kan. 14:1; 2Sam. 12:20-23. □ **4:15 «Rəb kayta kəlgüqə tirik kaloŋan bizlər uning aldioŋa qikiximiz jəzmən ölümdə uhlap kaloŋanlarningkidin awwal bolmaydu»** — «qikiximiz» degən səz «asmanoŋa kətürülüximiz»ni kətüridu. Keyinki ayətlərni kərüng. ■ **4:15** 1Kor. 15:22,51.

tirilidu; ■ 17 andin tirik ḳaloɳan bizlər ular bilən birgə Rəb bilən ḥawada kərüxüx üqün, bulutlar arisioɳa elinip kətürülimiz; xuning bilən biz Rəb bilən mənggü birgə bolimiz. □ 18 Xunga, bir-biringlaroɳa bu səzlər bilən rioɳbət-təsəlli beringlar.

5

Rəbning künini kütüwelix

1 Lekin i ḳerindaxlar, silərgə xu ixlarning waḳitliri wə zamanliri tooɳrisida yeziximning ḥajiti yoḳ. 2 Qünki əzünglar obdan bilisilər, Rəbning küni huddi keqidə kirgən ooɳrining kelixigə ohxax *tuyuḳsiz* kelidu.■ 3 Əmdi kixilər «*Dunya* tinq-aman boluwatidu» dəp turoɳanda, huddi ḥamilidar ayalning toloɳiḳi uxtumtut tutḳinidək, ḥalakət ularning bexioɳa tuyuḳsiz qüxidu; xuning bilən ular uningdin ḳeqip ḳutulalmaydu.■ 4 Lekin silər, i ḳerindaxlar, ḳarangoɳuluḳta turoɳuqilar əməssilər; xuning bilən u kün silərni ooɳridək qəqütüp kəlməydu.■ 5 Qünki silər ḥəmminglar yoruḳluḳning pərzəntliri, kündüzning pərzəntliridursilər; biz keqigə təwə yaki ḳarangoɳuluḳḳa mənsup əməsmiz. ■
6 Xuning üqün baxḳa ḥəmmisidək uhlimayli, bəlki səgək wə salmaḳ bolayli.■ 7 Qünki uhlaydioɳanlar keqisi uhlaydu, məst bolidioɳanlarmu keqisi məst bolidu. 8 Biraḳ əzimiz kündüzgə mənsup boloɳandin keyin, salmaḳ bolayli, kəkrikimizgə etiḳad wə meḥir-muḥəbbətni sawut ḳilip, beximizoɳa nijatḳa baoɳlanoɳan ümidni dubuloɳa ḳilip kiyiwalayli;□ ■ 9 qünki Huda bizni Əz oɳəzipigə uqritix üqün əməs, bəlki Rəbbimiz Əysa Məsiḥ arḳiliḳ nijatḳa erixtürüx üqün tallap bekitkən. 10 U biz üqün əldi — məḳsiti, ḥayat ḳelip oyoɳaḳ tursaḳmu yaki *ölümdə* uhlioɳan bolsaḳmu, bizning Uning bilən billə ḥayatta boluximiz üqündur.□ ■
11 Xuning üqün, ḥazir ḳiliwatḳininglaroɳa ohxax, bir-biringlarni dawamlik rioɳbətləndürüp, bir-biringlarning *etiḳadini* ḳurunglar.

Ahirḳi təlim wə salamlar

12 Əmdi i ḳerindaxlar, aranglarda japaliḳ ixləwatḳan wə Rəbdə silərgə yetəkqilik ḳilip, nəsiḥət beriwatḳanlarni ḳədirlixinglarni ətünimiz. ■ 13 Bu hizmətliri üqün ularni qongḳur ḥərmət wə meḥir-muḥəbbət bilən ḳədirlənglar. Bir-biringlar bilən inaḳ ətünglar. □ 14 Əmma, i ḳerindaxlar, silərdin xunimu ətünimizki, tərtipsiz yürgənlərgə nəsiḥət beringlar, yüräksizlərni rioɳbətləndürünglar, ajizlaroɳa yar-yölək bolunglar wə ḥəmmə adəmgə səwriqan bolunglar. □ 15 Ḥeqḳaysinglar

---

■ **4:16** Mat. 24:31; 1Kor. 15:52; 2Tes. 1:7. □ **4:17 «andin tirik ḳaloɳan bizlər ular bilən birgə Rəb bilən ḥawada kərüxüx üqün, bulutlar arisioɳa elinip kətürülimiz; xuning bilən biz Rəb bilən mənggü birgə bolimiz»** — bu wəḳələr tooɳruluḳ «Kolossiliklərgə»diki (3:3 tooɳruluḳ) «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **5:2** Mat. 24:43; 2Pet. 3:10; Wəḥ. 3:3; 16:15. ■ **5:3** 2Tes. 1:9. ■ **5:4** Əf. 5:8. ■ **5:5** Luḳa 16:8; Rim. 13:12; Əf. 5:8. ■ **5:6** Luḳa 21:36; Rim. 13:11,13; 1Kor. 15:34; Əf. 5:14. □ **5:8 «... salmaḳ bolayli, kəkrikimizgə etiḳad wə meḥir-muḥəbbətni sawut ḳilip, beximizoɳa nijatḳa baoɳlanoɳan ümidni dubuloɳa ḳilip kiyiwalayli»** — «Yəx.» 59:17ni kərüng. Grek tilida: «məydimizgə etiḳad wə muḥəbbətning sawutini, beximizoɳa nijatning ümidini dubuloɳisini kiyiwalayli». ■ **5:8** Yəx. 59:17; Əf. 6:14. □ **5:10 «bizning Uning bilən billə ḥayatta boluximiz üqün»** — demək, Uning dunyaoɳa ḳaytip kelixidə tirilip turiximiz üqün. ■ **5:10** Rim. 14:7; 2Kor. 5:15; Gal. 2:20; 1Pet. 4:2. ■ **5:12** Rim. 15:27; 1Kor. 9:11; 16:18; Gal. 6:6; Fil. 2:29; 1Tim. 5:17; Ibr. 13:7,17. □ **5:13 «... Bu hizmətliri üqün ularni qongḳur ḥərmət wə meḥir-muḥəbbət bilən ḳədirlənglar. Bir-biringlar bilən inaḳ ətünglar»** — muxundaḳ etiḳadqilar jamaəttə məydanoɳa kəlsə, keyinqə ularni jamaəttiki «akṣaḳal» yaki «yetəkqi» dəp bekitixkə tooɳra kelidu. Pawlus Tesalonikadiki jamaəttə tehi akṣaḳallarni bekitmigənidi. □ **5:14 «... ajizlaroɳa yar-yölək bolunglar»** — «ajizlar» bəlkim roḥiy ḥəm jismaniy tərəplərdə boloɳan ajizlarni kərsitidu.

yamanlikɣa yamanlik ɣilmaslikɣa kəngül bəlünglar, bir-biringlaroɳa wə barlik kixilərgə ɧəmixə yahxilik ɣilixɣa intilinglar.■
16 ɧərdaim xadlininglar. ■ 17 Tohtimay dua ɣilinglar. ■ 18 ɧərɣandak ixta təxəkkür eytinglar. Qünki mana bular Hudaning Məsiɧ Əysada silərgə ɣaratɣan iradisidur. ■ 19 Roɧning otini əqürmənglar. □ ■ 20 Aranglarda pəyoɳəmbərlərqə yətküzülgən bexarətlik səzlərni kəmsitmənglar;□ 21 ɧəmmə gəpni təkxürüp ispatlap kərünglar; durus bolsa uni qing tutup *ɣoldin bərmənglar*. ■ 22 Yamanlikning ɧərɣandak xəklidin əzünglarni yiraɣ tutunglar.□ ■
23 Hatirjəmlikning Igisi boloɳan Huda Əzi silərni əzül-kesil pak-mukɣəddəs ɣiloɳay, Rəbbimiz Əysa Məsiɧ ɣayta kəlgüqə pütkül roɧinglar, jeninglar wə teninglarni əyibsiz saɣlioɳay. □ ■ 24 Silərni Qakiroɳuqi bolsa sadik-wapadur, U uni jəzmən ada ɣilmay ɣalmaydu. □ ■ 25 Ɣerindaxlar, biz üqün dua ɣilinglar. 26 ɧəmmə ɣerindaxlar bilən pak səyüxlər bilən salamlixinglar. ■ 27 Mən Rəbdə silərgə xuni jiddiy tapilaymənki, bu hətni *xu yərdiki* ɧəmmə mukɣəddəs ɣerindaxlaroɳa oɣup beringlar! 28 Rəbbimiz Əysa Məsiɧning meɧir-xəpkiti silərgə yar boloɳay!

■ **5:15** Law. 19:18; Pənd. 20:22; 24:29; Mat. 5:39; Rim. 12:17; 1Kor. 6:7; 1Pet. 3:9. ■ **5:16** Mat. 5:12; Luka 10:20; Rim. 12:12; Fil. 4:4. ■ **5:17** Luka 18:1; Rim. 12:12; Kol. 4:2. ■ **5:18** Əf. 5:20. □ **5:19 «Roɧning otini əqürmənglar» —** grek tilida «Roɧni əqürmənglar». «Roɧ» Mukɣəddəs Roɧ, əlwəttə. «Mukɣəddəs Roɧning oti» ixəngən adəmning ɣəlbidə yahxilik ɣilixɣa yaki bolupmu məlum bir roɧiy iltipatni bildürüxkə küqlük ilɧam pəyda ɣiloɳan bolsa uni «əqürüx»kə bolmaydu. Muxu səzlər bəlkim bexarət berix yaki baxɣa məjizilik iltipatlarni kəzdə tutidu; keyinki ayət bilən munaswiti bar. ■ **5:19** 1Kor. 14:30. □ **5:20 «Aranglarda pəyoɳəmbərlərqə yətküzülgən bexarətlik səzlərni kəmsitmənglar» —** grek tilida «pəyoɳəmbərlik səzlər». «Roɧiy iltipatlar» tooɳuluk «Korintliklaroɳa (1)»diki «ɣoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **5:21** 1Yuɧa. 4:1. □ **5:22 «Yamanlikning ɧərɣandak xəklidin əzünglarni yiraɣ tutunglar» —** «yamanlikning ɧərɣandak xəkli» yamanlikning ɧər hilliklikini ɧəmdə yaman ixtək kərünüp ɣalidioɳan əz iqigə alidu. Etikadqilar ɧətta «yaman ixtək kərünüp ɣalidioɳan» ixtimu bolmaslikɣa kəngül bəlüxigə tooɳra kelidu. ■ **5:22** Fil. 4:8. □ **5:23 «Hatirjəmlikning Igisi boloɳan Huda» —** grek tilida: «Hatirjəmlikning Hudasi» — demək, hatirjəmlik bərgüqi ɧəm Əzi ɧərdaim hatirjəmliktə turoɳuqi Hudadur. ■ **5:23** 1Kor. 1:8; Fil. 4:9; 1Tes. 3:13. □ **5:24 «Silərni Qakiroɳuqi bolsa sadik-wapadur, U uni jəzmən ada ɣilmay ɣalmaydu» —** «silərni Qakiroɳuqi» — Huda, əlwəttə. ■ **5:24** 1Kor. 1:9; 10:13; 2Kor. 1:18; 2Tes. 3:3. ■ **5:26** Rim. 16:16; 1Kor. 16:20; 2Kor. 13:12; 1Pet. 5:14.

Tesalonikalikłarоła «2»

Rosul Pawlus Tesalonika xəhiridiki jamaətkə yazоłan ikkinqi məktup

1 Mənki Pawlus, Silas həmdə Timotiydin Huda'Atimiz wə Rəbbimiz Əysa Məsihdə
bolоłan, Tesalonika xəhiridiki jamaətkə salam. □ 2 Huda'Atimiz wə Rəb Əysa
Məsihtin silərgə mehir-xəpkət wə hatirjəmlik ata kilinоłay! ■

Azab-okubət iqidiki riołbət-təsəlli

3 Silər üqün Hudaoła hərdaim təxəkkür eytiximizоła tooła kelidu (həmdə xundak
kilix tolimu layiktur), i kerindaxlar, — qünki etikadinglar küqlük əsməktə həmdə
bir-biringlarоła bolоłan mehir-muhəbbitinglarmu exip taxmakta. □ ■ 4 Xuning bilən
biz əzimiz silərning bexinglarоła qüxkən, xundakla bərdaxlik beriwatkan barlik
ziyankəxlik wə japa-eoirqilikłar iqidə kərsətkən səwr-qidamlik wə etikadinglar
üqün, Hudaning hərkaysi jamaətliridə silərdin pəhirlinimiz; ■ 5 bu ixlar Hu-
daning kelidiołan adil həkümini kərsitidiołan roxən bir alamət tur wə xundakla,
bu ixlar silərning Hudaning padixahlikioła layik hesablinixinglar üqün bolidu;
silər mana xu padixahlik üqün zulum-zəhmət qekiwatisilər; □ ■ 6-7 xundak ikən,
silərgə eoirqilik saloquqilarоła Huda eoirqilik salsa, həm xundakla Rəb Əysa
kudrətlik pərixtiliri bilən ərxtin kayta kərüngən qaoıda, eoirqilikka uqriołan
silərgə biz bilən təng aramlik bərsə durus ix bolmamdu? ■ 8 Xu qaoıda U
Hudani tonumaydiołanlardin, xundakla Rəbbimiz Əysa Məsihning hux həwirigə
itaət kilmaydiołanlardin yalkunluk ot bilən intikam alidu. □ ■ 9 Bundak kixilər
Rəbning huzuridin wə küq-kudritining xan-xəripidin məhrum kilinip, mənggülük
halakət jazasini tartidu. □ ■ 10 U wakitta U Əzining barlik mukəddəs bəndiliridə
uluoılinip, xu künidə barlik ixəngənlərdə (silər dərwəkə bizning guwahlikimizоła
ixəngəndursilər) Əzining karamətlikini kərsitip, mədhiyiləngili kelidu.□ ■
11 Xuning üqün, biz silər üqün daim xundak dua kilimizki, silərni qakirоłan bizning
Hudayimiz silərni Əz *uluoı* qakirikioła layik hesablap, yahxilikka intilgən barlik

---

□ **1:1 «Tesalonika xəhridik jamaətkə salam» —** «Tesalonika xəhiri» — Kədimki Gretsiyədiki bir xəhər idi, bu xəhərning hazirki nami «Salonika» bolup, u Türkiyidə. ■ **1:2** 1Kor. 1:3; 1Tes. 1:1; 1Pet. 1:2. □ **1:3 «Silər üqün Hudaoła hərdaim təxəkkür eytiximizоła tooła kelidu ..., i kerindaxlar, — qünki etikadinglar küqlük əsməktə həmdə bir-biringlarоła bolоłan mehir-muhəbbitinglarmu exip taxmakta» —** Pawlusning birinqi hetidiki duasi həm ətünüxliri hazir əməlgə axuruluwatidu; «1Tes.» 2:12, 4:10ni kərüng. ■ **1:3** Əf. 1:15; Fil. 1:3; Kol. 1:3; 1Tes. 1:2. ■ **1:4** 1Tes. 2:19. □ **1:5 «bu ixlar Hudaning kelidiołan adil həkümini kərsitidiołan roxən bir alamət tur wə xundakla, bu ixlar silərning Hudaning padixahlikioła layik hesablinixinglar üqün bolidu; silər mana xu padixahlik üqün zulum-zəhmət qekiwatisilər» —** «bu ixlar» — etikadqilaroła karxi qikkanlarning ziyankəxlik kilixliri həm Tesalonikadiki etikadqilarning səwr-takətlirini kərsitidu. Bu ayət tooıruluk «koxumqə səz»imizni kərüng. ■ **1:5** 1Tes. 2:14; Yəh. 6. ■ **1:6-7** Zək. 2:12; 1Tes. 4:16. □ **1:8 «Xu qaoıda u (Məsih) Hudani tonumaydiołanlardin, xundakla Rəbbimiz Əysa Məsihning hux həwirigə itaət kilmaydiołanlardin yalkunluk ot bilən intikam alidu» —** «Yər.» 10:25, «Zəb.» 79:6 wə «Yəx.» 66:15ni kərüng. ■ **1:8** Yər.» 10:25; Zəb. 79:6; Yəx. 66:15; Rim. 2:8; 2Pet. 3:7. □ **1:9 «Bundak kixilər Rəbning huzuridin wə küq-kudritining xan-xəripidin məhrum kilinip, mənggülük halakət jazasini tartidu» —** yaki bolmisa: «bundak kixilər Rəbning küq-kudritining xan-xəripidin wə Uning huzurdin bolоłan mənggülük halakət jazasini tartidu». ■ **1:9** Yəx. 2:19. □ **1:10 «U (Məsih) ... xu künidə barlik ixəngənlərdə ... Əzining karamətlikini kərsitip, mədhiyiləngili kelidu» —** «Əzining karamətlikini kərsitip, mədhiyilinix» — grek tilida bu bir səz bilənla ipadilinidu. «Əz mukəddəs bəndiliridə... ixəngənlərdə...». Bu ibarining mənisi: (1) «Rəb Əysaning güzəlliki wə pəziliti Əz bəndiliri, yəni Əzigə ixəngən adəmlirigə birinqi bolup kərünidu» wə: (2) «Uning bu güzəlliki ularning əzliridə, yəni ular arkilik pütkül aləmgə kərünidu» degənlik bolsa kerək. ■ **1:10** Ros. 1:11; 1Tes. 1:10; Wəh. 1:7.

güzəl məķsət-muddialiringlarni wə etiķadinglardin qiķķan barliķ hizmətliringlarni küq-ķudriti bilən əməlgə axurоŋay. 12 Xuning bilən, Hudayimizning wə Rəbbimiz Əysa Məsiһning meһir-xəpķiti arķilиķ Rəbbimiz Əysa Məsiһning nami silərdə xan-xərəp bolup uluоŋlinidu wə silərmu Uningda xan-xərəpkə erixisilər.

2

Rəbning küni, yəni «Pərwərdigarning küni» wə dəjjal tooŋruluķ

1 I ķerindaxlar, Rəbbimiz Əysa Məsiһning ķayta kelixi, xundaķla bizning Uning bilən bir yərgə jəm ķiliniximiz tooŋrisida silərdin xuni ətünümizki, 2 Əgər silər «məlum roһtin kəlgən wəһiy»din bolsun, birsining səz-təlimidin bolsun yaki «bizning namimizda» yeziloŋan məlum hətlərdin bolsun «Rəbning küni yetip kəldi» degən səzni anglisanglar, jiddilixip ҳoduķup kətmənglar yaki dəkkə-dükkigə qüxmənglar!□ ■

3 Bu ixlarda ҳərķandaķ adəmning ҳərķandaķ usul bilən silərni aldixioŋa yol ķoymanglar; qünki awwal «*qong* yenix» bolup, andin «gunaһiy adəm», yəni «ҳalakətkə məһkum ķilinoŋuqi adəm» axkarilanmioŋuqə, axu kün kəlməydu.□ ■ 4 Xu adəm huda dəp ataloŋanoŋa yaki kixilər qoķunidioŋan ҳərķandaķ nərsilərgə ķarxi qiķip, əzini ҳəmmidin üstün ķilip kərsitidu; u xundaķ ķilip Hudaning ibadəthanisida olturuwelip, əzini Huda dəp kərsitip jakarlaydu.□ ■ 5 Mən silər bilən billə boloŋan waķtimda bularni silərgə eytķinim esinglarda bardu? 6 Wə uning bəlgiləngən waķti-saiti kəlmigüqə axkarilanmasliķi üqün, nemining uni tosup turuwatķanliķi silərgə məlum. 7 Qünki «ķanunni yoķatķuqi sirliķ küq» alliķaqan yoxurun ҳərikət ķilmaķta; lekin bu ixlarni ҳazirqə tosup keliwatķan birsi bardur; U otturidin qiķķuqə xundaķ tosuķluķ peti turidu;□ 8 andin axu «ķanunni yoķatķuqi»

□ **2:2 «… «Rəbning küni yetip kəldi» degən səzni anglisanglar, jiddilixip ҳoduķup kətmənglar yaki dəkkə-dükkigə qüxmənglar!» —** «Rəbning küni» yaki «Pərwərdigarning küni» degən muһim tema tooŋruluķ «ķoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **2:2** Yər. 29:8; Mat. 24:4; Əf. 5:6; Kol. 2:18; 1Yuһa. 4:1. □ **2:3 «qünki awwal «*qong* yenix» bolup,… » —** «qong yenix» bəlkim «etiķadtin qong tenix»ni kərsitidu. «Ķoxumqə səz»imizni kərüng. **«Bu ixlarda ҳərķandaķ adəmning ҳərķandaķ usul bilən silərni aldixioŋa yol ķoymanglar; qünki awwal «*qong* yenix» bolup, andin «gunaһiy adəm», yəni «ҳalakətkə məһkum ķilinoŋuqi adəm» axkarilanmioŋuqə, axu kün kəlməydu» —** bu muһim ayəttiki «qong yenix» («etiķadtin qiķip, ayrilix»), «gunaһliķ adəm» wə «ҳalakətkə məһküm ķilinoŋuqi adəm» (dəjjal) tooŋruluķ «ķoxumqə səz»imizni kərüng. Bəzi alimlar «qong yenix»ni «(Hudaoŋa ķarxi) qong topilang» dəp tərjimə ķilidu. Biz «ķoxumqə səz»imizdə əz tərjimimizgə ispat berimiz. ■ **2:3** Mat. 24:23; 1Tim. 4:1; 1Yuһa. 2:18. □ **2:4 «Xu adəm huda dəp ataloŋanoŋa yaki kixilər qoķunidioŋan ҳərķandaķ nərsilərgə ķarxi qiķip, əzini ҳəmmidin üstün ķilip kərsitidu; u xundaķ ķilip Hudaning ibadəthanisida olturuwelip, əzini Huda dəp kərsitip jakarlaydu» —** «Yəx.» 14:13-14, «Dan.» 11:36, «Əz.» 28:2-9ni kərüng. Bu ix tooŋruluķ «ķoxumqə səz»imiznimu kərüng. «Ibadəthana» muxu ayəttə əsli ibadəthanining iqki «muķəddəs jay»ni kərsitidu. ■ **2:4** Dan. 7:25; 8:11; 11:36; Mat. 24:15; Wəһ. 13:1-8 □ **2:7 «Qünki «ķanunni yoķatķuqi sirliķ küq» alliķaqan yoxurun ҳərikət ķilmaķta» —** «ķanunni yoķatķuqi sirliķ küq» (grek tilida «ķanunni yoķatķuqi sir») tooŋruluķ «ķoxumqə səz»imizdə azraķ tohtilimiz. **«lekin bu ixlarni ҳazirqə tosup keliwatķan birsi bardur» —** 3-4-ayəttiki «gunaһiy adəm («ҳalakətkə məһkum ķilinoŋuqi adəm»)ning məydanoŋa qiķixni tosux» bilən «ķanunni yoķatķuqi sirliķ küqni tosux»ning ziq munasiwiti bar. Ikki ixni tosuoŋuqi bizningqə Hudaning Muķəddəs Roһidur. Bəzi alimlarning bu tooŋruluķ baxķiqə pikirlirimu bar; kəzķariximizning səwəbini «ķoxunqə səz»imizdə eytimiz. «Ķanunni yoķatķuqi sirliķ küq» (grek tilida «ķanunni yoķatķuqi sir») tooŋruluķ «ķoxumqə səz»imizdə azraķ tohtilimiz. **«U otturidin qiķķuqə…» —** baxķa birhil tərjimisi: «U otturidin yətkiwetilgüqə…». «Ķanunni yoķatķuqi sirliķ küq» bəlkim Xəytanning astirtin dunyadiki barliķ əllərni, barliķ dələtlərni ҳərhil ķanunni, xundaķla barliķ əhlaķ prinsiplarni buzux tərəpkə asta-asta ķutritixlirini kərsitidu. Bu jəryanning əwjigə qiķixi dəjjalning məydanoŋa kelixi bilən bolidu. **«u otturidin qiķķuqə xundaķ tosuķluķ peti turidu» —** bu muһim ixlar tooŋruluķ «ķoxumqə səz»imiznimu kərüng.

axkarilinidu; birakʼ Rəb Əysa aoɳzidiki nəpisi bilənla uni yutuwetidu, kəlgən qaoɳdiki parlakʼ nuri bilən uni yokʼ kḷiliwetidu.■ 9 «Kʼanunni yokʼatkʼuqi»ning məydanoɳa qikḷixi Xəytanning pəntliri bilən bolidu, u hər türlük küq-kʼudrət, məjizə wə yaloɳan karamətlərni kərsitip, ■ 10 ḥalakətkə yüzləngənlərni azduridioɳan ḥərhil kʼəbiḥ ḥiylə-mikirlərni ixlitidu. Ularning ḥalakət aldida turuwatkʼanlikḷining səwəbi əzlirini nijatkʼa yetəkləydioɳan ḥəkḷikʼətni səyməy, uningoɳa kʼəlbidin orun bərməslikidindur. ■ 11 Xu səwəbtin, Huda ularoɳa yaloɳanqilikḳa ixənsun dəp ḥəkḷikʼəttin qətnitidioɳan bir küq əwətidu. ■ 12 Nətijidə, ḥəkḷikʼətkə ixənməy, bəlki kʼəbiḥlikni hursənlik dəp bilgənlərning ḥəmmisi jazaoɳa məḥkum kḷilinidu.

Kʼət'iy təwrənmənglar!

13 Lekin, əy, Rəb səygən kʼerindaxlar, biz silər üqün ḥərdaim Hudaoɳa təxəkkür eytiximizoɳa tooɳra keliduki, Huda Roḥning wasitisidə pak-mukʼəddəs kḷilinixinglar wə ḥəkḷikʼətkə ixinixinglar arkḷilikʼ silərni nijatkʼa erixixkə mukʼəddəmdila talliwaldi. □ 14 U biz yətküzgən hux həwər arkḷilikʼ silərni xu nijatkʼa, yəni Rəbbimiz Əysa Məsiḥning xan-xəripigə erixixkə qakḷirdi.
15 Xuning üqün, əy kʼerindaxlar, tapan tirəp turunglar, biz silərgə eoɳizqə yaki hət arkḷilikʼ yətküzgən təlimni qing tutunglar!■
16-17 Əmdi Rəbbimiz Əysa Məsiḥning Θzi wə bizni səygən, meḥir-xəpkʼət bilən mənggülük rioɳbət-təsəlli ḥəm güzəl ümid ata kḷiloɳan Huda'Atimiz kʼəlbinglarni rioɳbətləndürgəy ḥəmdə silərni ḥərbir güzəl ix kḷilixta, ḥərbir yahxi səzlərni yətküzüxtə küqləndürgəy!□ ■

3

Biz üqün dua kḷilinglar

1 Ahirida, i kʼerindaxlar, biz üqün dua kḷilinglarki, Rəbning səzi huddi silərgə yətkən qaoɳdikigə ohxax, *ḥərkʼandakʼ yərdə* tez tarkʼalsun wə xan-xərəplik dəp uluoɳlansun;□ ■ 2 xuningdək bizning kʼəbiḥ wə rəzil adəmlərdin kʼutuluximiz üqünmu dua kḷilinglar. Qünki ḥəmmila adəm ixənq-etikʼadlik boluwərməydu.■ 3 Əmma Rəb Θzi ixənqliktur; U silərni mustəḥkəm kḷilidu ḥəm rəzil boloɳuqidin sakḷaydu. □ ■

■ **2:8** Ayup 4:9; Yəx. 11:4. ■ **2:9** Kʼan. 13:2; Yḥ. 8:41; 2Kor. 4:4; Əf. 2:2; Wəḥ. 13:13. ■ **2:10** 2Kor. 2:15; 4:3. ■ **2:11** Rim. 1:24; 1Tim. 4:1. □ **2:13 «Huda Roḥning wasitisidə pak-mukʼəddəs kḷilinixinglar wə ḥəkḷikʼətkə ixinixinglar arkḷilikʼ silərni nijatkʼa erixixkə mukʼəddəmdila talliwaldi» —** «Roḥ» — Hudaning Mukʼəddəs Roḥi. ■ **2:15** 2Tes. 3:6. □ **2:16-17 «Əmdi Rəbbimiz Əysa Məsiḥning Θzi wə bizni səygən, meḥir-xəpkʼət bilən mənggülük rioɳbət-təsəlli ḥəm güzəl ümid ata kḷiloɳan Huda'Atimiz kʼəlbinglarni rioɳbətləndürgəy ḥəmdə silərni ḥərbir güzəl ix kḷilixta, ḥərbir yahxi səzlərni yətküzüxtə küqləndürgəy!» —** kḷizikʼ bir ix xuki, «rioɳbətləndürgəy» ḥəm «küqləndürgəy» degən peillar grek tilidiki «birlik xəhs» xəklididur. Demək, «Huda'Ata» wə «Rəb Əysa» bir xəhstək ix kḷilidu. ■ **2:16-17** 1Tes. 3:13. □ **3:1 «... biz üqün dua kḷilinglarki, Rəbning səzi huddi silərgə yətkən qaoɳdikigə ohxax, (ḥərkʼandakʼ yərdə) tez tarkʼalsun wə xan-xərəplik dəp uluoɳlansun» —** «tez tarkʼalsun» grek tilida «yügürsun» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **3:1** Mat. 9:38; Əf. 6:19; Kol. 4:3. ■ **3:2** Yḥ. 6:44; Rim. 15:31. □ **3:3 «U (Rəb) silərni mustəḥkəm kḷilidu ḥəm rəzil boloɳuqidin sakḷaydu» —** «rəzil boloɳuqi» Xəytan, Iblis. Baxkʼa birhil tərjimisi «U (Rəb) silərni rəzilliktin sakḷaydu». ■ **3:3** Yḥ. 17:15; 1Tes. 5:24.

4 Əmma Rəbdə, silərgə tapilioǫinimizni ķiliwatisilər, xundaķla dawamliķ ķiliweridu,
dəp hatirjəmmiz. 5 Əmdi Rəb ķəlbinglarni Hudaning meḩir-muḩəbbitigə ḩəm
Məsiḩning səwr-qidamliķioǫa qəmkəxkə yetəkligəy.□

Ixligən qixləydu

6 Əmdi ķerindaxlar, Rəbbimiz Əysa Məsiḩning namida xuni tapilaymizki, bizdin
aloǫan təlimlərgə riayə ķilmay, tərtipsiz yürgənlərdin əzünglarni neri tutunglar.□ ■
7 Bizdin ķandaķ ülgə elixinglar kerəklikini əzünglar bilisilər; qünki biz silər bilən
billə boloǫanda tərtipsiz yürmigəniduķ.■ 8 Ḩeqkimning nenini bikarǫa yeməyttuķ;
bəlki biz ḩeqķaysinglarǫa eǫirimizni salmasliķ üqün, keqə-kündüzləp tirixip-
tirmixip japaliķ ixləyttuķ.■ 9 Bundaķ ķiliximiz, silərdin yardəm kütüxkə ḩəķliķ
bolmioǫanliķimizdin əməs, bəlki əzimizni silərgə bizdin yahxi ülgə ķaldurup,
silərning bizgə əgixixinglar üqün idi. ■ 10 Qünki biz silərning yeninglarda
boloǫinimizda silərgə: «Birsi ixliməymən desə, u yemisun!» dəp tapilioǫaniduķ.
11 Qünki biz aranglarda bəzilərning tərtipsiz laoǫaylap, ḩeq ixliməy baxķilarning
ixlirioǫa arilixip yüridioǫanliķini angliduķ. □ 12 Biz muxundaķlarǫa Rəb Əysa
Məsiḩdə xundaķ buyruymiz wə ulardin ətünüp soraymizki, tinq yaxap, əmgikinglar
bilən əz neninglarni tepip yənglar. □ ■ 13 Lekin silər, i ķerindaxlar, yahxi ixlarni
ķilixtin erinmənglar.■
14 Əmma əgər uxbu hetimizdiki səzlərgə itaət ķilmaydioǫan birsi bolsa, uningdin
ḩəzər əyləngla wə uni hijalətkə ķaldurux üqün uning bilən bardi-kəldi ķilmanglar.
■ 15 Biraķ, uni düxmən ķatarida kərməy, əksiqə uningoǫa bir ķerindax süpitidə
nəsiḩət ķilinglar.

Tiləklər

16 Hatirjəmlik Igisi boloǫan Rəb ḩər wakıt ḩər yolda xəhsən silərgə hatirjəmlik ata
ķiloǫay. Rəb ḩəmminglar bilən billə boloǫay!□ ■
17 Mənki Pawlus bu ahirķi salimimni əz ķolum bilən yazdim; bu, mening ḩəmmə
hətlirimning əzigə has bəlgisidur. Mana bu mening əz ķəlimimdur. □ ■ 18 Rəbbimiz

---

□ **3:5 «Əmdi Rəb ķəlbinglarni Hudaning meḩir-muḩəbbitigə ḩəm Məsiḩning səwr-qidamliķioǫa qəmkəxkə yetəkligəy» —** «Hudaning meḩir-muḩəbbiti» awwal Uning bizgə boloǫan muḩəbbiti, andin bizning Uningoǫa boloǫan muḩəbbitimiz; «Məsiḩning səwr-qidamliķi» awwal Məsiḩning Əzining səwr-qidamliķi, andin bizning Uningda wə Uning üqün səwr-qidamliķ boluximiz. □ **3:6 «Əmdi ķerindaxlar, Rəbbimiz Əysa Məsiḩning namida xuni tapilaymizki, bizdin aloǫan təlimlərgə riayə ķilmay, tərtipsiz yürgənlərdin əzünglarni neri tutunglar» —** «tərtipsiz yürgənlər» keyinki ayətlərdin eniķki, «bikar tələplər»ni kərsitidu. ■ **3:6** 1Kor. 5:11; 2Tes. 2:15; 3:14; Tit. 3:10. ■ **3:7** 1Kor. 11:1; 1Tes. 1:6, 7; 2Tes. 2:10. ■ **3:8** Ros. 18:3; 20:34; 1Kor. 4:12; 2Kor. 11:9; 12:13; 1Tes. 2:9. ■ **3:9** 1Kor. 4:16; 9:3, 6; 11:1; Fil. 3:17; 1Tes. 1:6; 2:9. □ **3:11 «Qünki biz aranglarda bəzilərning tərtipsiz laoǫaylap, ḩeq ixliməy baxķilarning ixlirioǫa arilixip yüridioǫanliķini angliduķ» —** grek tilida rosul Pawlus qaķqaķ ķilip: «… ḩeq ix ķilmaydə, lekin ḩərtərəptə baxķilarning ixlirida boloǫanliķini angliduķ» dəydu. □ **3:12 «Biz muxundaķlarǫa Rəb Əysa Məsiḩdə xundaķ buyruymiz wə ulardin ətünüp soraymizki…» —** «muxundaķlar» — demək, 11-ayəttiki «tərtipsiz laoǫaylap, ḩeq ixliməy baxķilarning ixlirioǫa arilixip yüridioǫanlar». «Kirix səz»imiznimu kərüng. ■ **3:12** Əf. 4:28; 1Tes. 4:11. ■ **3:13** Gal. 6:9. ■ **3:14** Mat. 18:17; 1Kor. 5:9; 2Tes. 3:6. □ **3:16 «Hatirjəmlik Igisi boloǫan Rəb ḩər wakıt ḩər yolda xəhsən silərgə hatirjəmlik ata ķiloǫay» —** «Hatirjəmlik Igisi boloǫan Rəb» grek tilida: «Hatirjəmlikning Rəbbi» yaki «Hatirjəmlik bərgüqi Rəb» — demək, hatirjəmlik bərgüqi ḩəm Əzi ḩərdaim hatirjəmliktə turoǫuqi Rəbdur. ■ **3:16** Rim. 15:33; 16:20; 1Kor. 14:33; 2Kor. 13:11; Fil. 4:9; 1Tes. 5:23. □ **3:17 «Mənki Pawlus bu ahirķi salimimni əz ķolum bilən yazdim. Bu, mening ḩəmmə hətlirimning əzigə has bəlgisidur. Mana bu mening əz ķəlimimdur» —** Pawlusning ḩərbir hetidiki birnəqqə ķurni əz ķəlimi bilən yezix aditi bar idi; bu, baxķilarning əzining namida sahta hətlərni yezixning aldini elixi üqün idi. Əzining kəzi ajiz boloǫaqķa, hətlirini adəttə katipķa yazduratti. («Galatiyaliķlarǫa»diki «kirix səz»imizni ḩəm 6:11diki izaḩatni kərüng. ■ **3:17** 1Kor. 16:21; Kol. 4:18.

Əysa Məsiḥning meḥir-xəpkiti ḥəmminglaroɳa yar bolоɳay!

Timotiyoqa «1»

Rosul Pawlus Timotiyoqa yazoqan birinqi məktup •••• Salam

1 Qutquzoquqimiz Hudaning wə ümidimiz Məsiḥ Əysaning əmri bilən Əysa
Məsiḥning rosuli qilip təyinləngən mənki Pawlustin■ 2 etiqad yolidiki əzümning
sadiq ooqlum boloqan Timotiyoqa salam. Huda'Atimiz wə Rəbbimiz Məsiḥ Əysadin
sanga meḥir-xəpqət, rəḥimdillik wə hatirjəmlik boloqay!■

Sahta təlimlərni tosux

3 Makedoniyə əlkisigə baroqanda, səndin ətünginimdək *xuni yənə ətünimənki*,
xu yərdiki bəzi kixilərgə bid'ət təlimlərni əgətmənglar dəp tapilixing üqün
sən dawamlik Əfəsus xəḥiridə qaloqin;■ 4 ularning əpsanilər wə ayioqi yoq
nəsəbnamilərgə bənd bolmaslikini tapilioqin; bular Hudaning etiqad arqilikla
əməlgə axurulidioqan Əz əyigə boloqan pilanini ilgiri sürməydu, bəlki pəqət bimənə
talax-tartixlarni kəltürüp qikiridu, halas. □ ■

5 Əmdiliktə bizgə tapilanoqan təlimning muddiasi sap qəlb, pak wijdan wə sahtilikqiz
etiqadtin kelip qikidioqan meḥir-muḥəbbəttin ibarəttur.■ 6 Bu ixlarda bəzi kixilər
qətnəp, bimənə gəplərni qilixqa burulup kətti. 7 Ularning Təwrat qanunining
əlimasi boloqusi bar; birak ular əzlirining nemə dəwatqanlikini yaki əzlirining ḥədəp
kəyt qiliwatqan səzlirining nemə ikənlikini qüxənməydu.

8 Əmdi bizgə məlumki, əgər kixilər Təwrat qanunini əyni muddiasida qollansa, u
paydilikqtur.□ ■ 9 Qünki biz yənə xuni bilimizki, Təwrat qanuni ḥəkqaniy adəmlər
üqün tüzülgən əməs, bəlki qanunoqa hilaplik qiloquqilar wə boyni qattiqlar üqün,
ihlassizlar wə gunaḥkarlar üqün, iplaslar wə kupurluk qiloquqilar üqün, atisini
əltürgüqilər wə anisini əltürgüqilər üqün, qatillar, ■ 10 buzukluk qiloquqilar,
bəqqiwazlar, adəmlərni qulluqqa bulioquqilar, yaloqanqilar, qəsəmhorlar üqün wə
yaki saoqlam təlimlərgə zit boloqan baxqa ḥərqandak qilmixlarda boloqanlar üqün
tüzülgən. □ 11 Bu təlimlər təxəkkür-mubarəkkə layiq Boloquqi Hudaning manga
amanət qiloqan xan-xəripini ayan qiloqan hux həwərgə asaslanoqan.□ ■

Pawlus əzi Hudaning rəḥimdillikini kərsətküqi janlik misaldur

12 Manga küq-qudrət bərgən, meni ixənqlik dəp qarap, Əz hizmitigə təyinligən
Rəbbimiz Məsiḥ Əysaoqa təxəkkür eytimənki, 13 U meni təyinlidi! — burun
kupurluk wə ziyankəxlik qiloquqi, zalim bir adəm bolsammu, manga rəḥim kərsitildi;

■ **1:1** Ros. 9:15; Kol. 1:27. ■ **1:2** Ros. 16:1; 1Kor. 4:17; Gal. 1:3; 1Tes. 3:2; 1Pet. 1:2. ■ **1:3** Ros. 20:1. □ **1:4 «ayioqi yoq nəsəbnamilər» —** Yəḥudiy həlki ḥərdaim əzining Təwrattiki uluo bir «roḥiy ərbab»ning məlum bir əwladi, Greklər bolsa əzining məlum bir «ilaḥiy adəm»ning əwladi ikənlikini ispatlimaqqi idi. **«Bular Hudaning etiqad arqilikla əməlgə axurulidioqan Əz əyigə boloqan pilanini ilgiri sürməydu» —** «(Hudaning)... Əz əyigə boloqan (nijatlik) pilani» grek tilida «Hudaning əyidiki qanun-orunlaxturuxliri» degən ibarə bilən ipadilinidu. ■ **1:4** 1Tim. 4:7; 6:4, 20; 2Tim. 2:16; Tit. 1:14; 3:9. ■ **1:5** Rim. 13:8; Gal. 5:14. □ **1:8 «əgər kixilər Təwrat qanunini əyni muddiasida qollansa, u paydilikqtur» —** «əyni muddiasida» grek tilida «qanunluk yolda qollansa». ■ **1:8** Rim. 7:12. ■ **1:9** Gal. 5:23. □ **1:10 «Təwrat qanuni... saoqlam təlimlərgə zit boloqan baxqa ḥərqandak qilmixlarda boloqanlar üqün tüzülgən» —** «saoqlam təlim» — bu Pawlusning kəp ixlitidioqan ibarisi. Hudadin kəlgən təlim uni qobul qiloqanlarda saoqlam roḥiy ḥayatni ḥasil qilidu wə quwwətləydu. □ **1:11 «bu təlimlər təxəkkür-mubarəkkə layiq boloquqi Hudaning manga amanət qiloqan xan-xəripini ayan qiloqan hux həwərgə asaslanoqan» —** «bu təlimlər» («saoqlam təlim») Təwrat qanunining ḥəqiqiy əḥmiyitini, uning «əz muddiasida qollinidioqan» yaki «qanunluk yolda qollinilidioqan» məzmunini əz iqigə alidu (8-ayət). ■ **1:11** 1Tes. 2:4; 1Tim. 6:15.

qünki mən bu ixlarni nadanliқ wə etiқadsizliқtin қiloƣanidim. □ ■ 14 Ḥalbuki, Rəbbimizning manga kərsətkən meḥir-xəpқiti ziyadilixip, Məsiḥ Əysada boloƣan etiқad wə meḥir-muḥəbbət wujudumoƣa elip kirilixi bilən exip taxti. 15-16 Muxu səz ixənqlik wə ḥər adəm uni қobul қilixi tegixliktur — «Məsiḥ Əysa gunaḥkarlarni қutқuzux üqün dunyaoƣa kəldi!». Mən gunaḥkarlar iqidiki əng əxəddiyisidurmən! Lekin dəl xu səwəbtin Məsiḥ Əysaning əng əxəddiy gunaḥkar boloƣan meni, keyin Өzigə etiқad қilip, mənggülük ḥayatқa erixidioƣanlaroƣa misal қilip məndə Өzining barliқ səwr-taқitini ayan қilixi üqün, manga rəḥim-xəpқət kərsitilgəndur. □ ■ 17 Əmdi mənggülük Padixaḥқa, yəni əlməydioƣan wə kөz bilən kərgili bolmaydioƣan, birdinbir Hudaoƣa əbədil'əbədgiqə ḥərmət-izzət wə xan-xərəp boloƣay! Amin!□ 18-19 Əy, ooƣlum Timotiy, burun sən tooƣruluқ eytiloƣan bexarətlik wəḥiylərgə asasən bu buyruқni sanga tapxurimən. Bu wəḥiylərni қoral қilip, etiқadta wə pak wijdaningda qing turup, güzəl urux қiloƣaysən. Bəzilər wijdanida pak turuxtin qətnəp kətti, nətijidə ularning etiқadi huddi hada taxқa urulup oƣərқ boloƣan kemidək wəyran boldi. □ ■ 20 Humeneus wə Iskəndərlər mana xundaқ kixilərdindur. Ularni kupurluқ қilmasliқni өgənsun dəp, Xəytanning ilkigə tapxurdum.□ ■

2

Jamaətning birinqi wəzipisi

1 Mən ḥəmmidin awwal, *etiқadqilaroƣa* pütkül insanlar üqün Hudadin tiləklər tilixini, dua-tilawət қilixini, baxқilar üqün murajiət қilixini wə təxəkkürlər eytixini, 2 bolupmu padixaḥlar wə barliқ əməldarlar üqün dua-tilawət қilixini jekiləymən. Xundaқ қiloƣanda, biz toluқ ihlasmənlik wə salmaқliқ bilən tinq wə aman-esən ḥayat kəqürələymiz.■ 3 Bundaқ dua-tilawət қilix güzəl ixtur, Қutқuzoƣuqimiz Hudani hursən қilidu. 4 Qünki U pütkül insanning қutқuzuluxi wə ularning ḥəқiқətni tonup yetixini halaydu.■ 5 Qünki birla Huda bardur, Huda bilən insanlar arisida bir

---

□ **1:13 «U meni təyinlidi! — burun kupurluқ wə ziyankəxlik қiloƣuqi, zalim bir adəm bolsammu...» —** «kupurluқ қiloƣuqi» — uning kupurluқi biwasitə Hudaoƣa қaritiloƣan əməs (qünki u «ihlasmən Yəḥudiy» idi), bəlki Huda əwətkən Қutқuzoƣuqi Məsiḥgə wə Uningoƣa əgəxkənlərgə қaritiloƣan. «Ziyankəxlik қiloƣuqi» — Məsiḥgə əgəxkənlərgə ziyankəxlik қiloƣuqi. **«qünki mən bu ixlarni nadanliқ wə etiқadsizliқtin қiloƣanidim» —** «etiқadsizliқ» Hudaning Əysa Məsiḥdə boloƣan nijat yolioƣa boloƣan etiқadsizliқtur. ■ **1:13** Yḥ. 9:39,41; Ros. 3:17; 8:3; 9:1; 22:4; 26:9; 1Kor. 15:9; Gal. 1:13. □ **1:15-16 «Muxu səz ixənqlik wə ḥər adəm uni қobul қilixi tegixliktur — «Məsiḥ Əysa gunaḥkarlarni қutқuzux üqün dunyaoƣa kəldi!». Mən gunaḥkarlar iqidiki əng əxəddiyisidurmən! Lekin dəl xu səwəbtin Məsiḥ Əysaning əng əxəddiy gunaḥkar boloƣan meni, keyin Өzigə etiқad қilip, mənggülük ḥayatқa erixidioƣanlaroƣa misal қilip məndə Өzining barliқ səwr-taқitini ayan қilixi üqün, manga rəḥim-xəpқət kərsitilgəndur» —** bu zor əḥmiyətlik ayət tooƣruluқ «қoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **1:15-16** Mat. 9:13; Mar. 2:17; Luқa 5:32; 19:10; 1Yuḥa. 3:5. □ **1:17 «mənggülük Padixaḥ» —** grek tilida «barliқ zamanlarning Padixaḥi». **«birdinbir Hudaoƣa əbədil'əbədgiqə ... xan-xərəp boloƣay!» —** bəzi kona kөqürmilərdə «birdinbir dana Hudaoƣa əbədil'əbədgiqə ... xan-xərəp boloƣay!» deyilidu. □ **1:18-19 «bu wəḥiylərni қoral қilip, etiқadta wə pak wijdaningda qing turup, güzəl urux қiloƣaysən» —** «güzəl urux қiloƣaysən» — ət igiliri bilən əməs, əlwəttə, roḥiy kürəxtur. Keyinki 6:12-ayəttə tiloƣa elinoƣan «güzəl kürəx»ni wə u tooƣrisidiki «қoxumqə səz»ni kərüng. ■ **1:18-19** 1Tim. 6:12; 1Tim. 3:9. □ **1:20 «Ularni kupurluқ қilmasliқni өgənsun dəp, Xəytanning ilkigə tapxurdum» —** «Xəytanning ilkigə tapxurulux» bolsa, etiқad yolidin helila qətnigən kixilərni өz gunaḥlirini tonusun dəp, jamaət ixlətsə bolidioƣan eoƣir bir tədbirdur. Uningda xundaқ kixilər jamaəttiki bardi-kəldidin qiқirilipla қalmay, bəlkim kesəl bolup қelixi yaki balayi'apətkə uqrixi mumkin. Bu ix tooƣruluқ yənə «1Kor.» 5-bab, izaḥatliri wə xu məktuptiki «қoxumqə səz»ni kərüng. ■ **1:20** 1Kor. 5:5; 2Tim. 2:17; 4:14. ■ **2:2** Yər. 29:7. ■ **2:4** Əz. 18:23; 2Pet. 3:9.

kelixtürgüqimu bar, U bolsimu Өzi insan bolup kəlgən Məsiһ Əysadur.□ ■ 6 U barliқ insanlarni һər қilix üqün Өzini қurban қilip bədəl təlidi; xundaқ қilip bekitilgən waқit-saitidə Hudaning nijatioqa guwaһliқ berildi.□ ■ 7 Mən bu guwaһliқni yətküzüx üqün jakarqi wə rosul boluxқa təyinlinip (mening bu səzlirimning һəmmisi rast, mən yaloqan gəp қilmidim), yat əlliklərgə etiқad wə һəқiқət yolida өgətküqi bolup tikləndim.■ 8 Xunga, mən xuni halaymənki, ərlər қəyərdə bolsun, duaoqa jəm boloqanda oqəzəpsiz wə dətalaxsiz һalda, һalal əməllik қollirini kətürüp dua қilsun. ■

9 Ohxax yolda ayallarmu muwapiқ kiyinip, өzlirini ar-nomus wə salmaқliқ bilən pərdaz қilsun. Ularning өzlirini pərdazlax, qaqlirini alaһidə yasax wə altun, ünqə-mərwayit wə esil қimmət kiyim-keqəklər bilən əməs, ■ 10 bəlki güzəl əməlliri bilən pərdazlixini halaymən. Bu, Huda yolida təқwadar bolay degən ayallaroqa yarixidu. 11 *Jamaət sorunlirida*, ayallar tinq olturup, toluқ itaətmənlik bilən təlim alsun. □ 12 Lekin ayallarning ərlərgə təlim berixi yaki ular üstidin һөküm sürüxigə yol қoymaymən. Əksiqə, ular tinq bolsun. □ ■ 13 Qünki awwal Adəm'ata, keyin Ңawa'ana yaritiloqan. ■ 14 Awwal aldinip azduruloqanmu Adəm'ata əməs, bəlki *Ңawa'ana* idi. U tolimu aldanoqanliқidin ularning itaətsizlikigə qüxüp қaloqanidi. ■ 15 Lekin ayallar etiқadta, meһir-muһəbbət wə pak-muқəddəsliktə salmaқliқ bilən turidioqanla bolsa, ular tuoqutta saқ-salamət қutulidu.□

3

Jamaətning yetəkqiliri

1 «Əgər birsi jamaətkə yetəkqi boluxқa intilsə, u güzəl bir wəzipini arzu қiloqan bolidu» degən bu səz һəқtur. □ 2 Əmdi yetəkqi bolsa əyibsiz, bir hotunluқ, salmaқ, pəmlik, ədəplik, meһmandost, Huda tooqrisida təlim berələydioqan boluxi,□ ■

□ **2:5 «Qünki birla Huda bardur» —** yaki «qünki Huda birdur» — «Қan.» 6:4 («Pərwərdigar Hudayimiz, Pərwərdigar bir birliktur») wə izaһatni kərüng. ■ **2:5** Yһ. 17:3; Rim. 3:30; Gal. 3:19; Ibr. 9:15. □ **2:6 «U (Məsiһ) barliқ insanlarni һər қilix üqün Өzini қurban қilip bədəl təlidi» —** bu «һər қilix» gunaһning wə Xəytanning ilkidin. **«xundaқ қilip bekitilgən waқit-saitidə Hudaning nijatioqa guwaһliқ berildi» —** baxқa birhil tərjimisi: «Bu uluoq ixқa (yəni Məsiһning өlümi wə tirilixi) bekitilgən waқti-saitidə guwaһliқ berildi». Lekin bizningqə Əysaning өlümining өzi xu «guwaһliқ»tur — demək, Əysaning қurbanliқi Hudaning qəksiz muһəbbət wə nijatliқ pilani tooqruluқ bəlgiləngən waқtida axkarilandi. ■ **2:6** Mat. 20:28; Əf. 1:7; Kol. 1:14. ■ **2:7** Ros. 9:15; 13:2; 22:21; Rim. 1:9; 9:1; Gal. 1:16; 2:8; Əf. 3:8; 2Tim. 1:11. ■ **2:8** Zəb. 134:1-2; Yһ. 4:21. ■ **2:9** Tit. 2:3; 1Pet. 3:3. □ **2:11 «Jamaət sorunlirida, ayallar tinq olturup, toluқ itaətmənlik bilən təlim alsun» —** Yəһudiylarning ən'əniliri boyiqə ayal kixilər Hudaning səzlirini өgənməslik kerək idi, xunga rosulning bu səzi qong bir yengiliқ idi. □ **2:12 «Lekin ayallarning ərlərgə təlim berixi yaki ular üstidin һөküm sürüxigə yol қoymaymən» —** bu təlim tooqruluқ, xundaқla aqa-singillaroqa ata қilinoqan iltipatlar tooqruluқ «1Kor.» 14:34-35 wə «Korintliқlar (1)»diki «қoxumqə səz»imiznimu kərüng. ■ **2:12** Yar. 3:16; 1Kor. 14:34; Əf. 5:24. ■ **2:13** Yar. 1:27; 2:22. ■ **2:14** Yar. 3:6. □ **2:15 «Lekin ayallar etiқadta, meһir-muһəbbət wə pak-muқəddəsliktə salmaқliқ bilən turidioqanla bolsa, ular tuoqutta saқ-salamət қutulidu» —** demək, «Ayallar Hudaning lənitigə uqrioqanliқtin tuoquti қiyin wə һətərlik bolsimu, uningdin saқ-salamət ətüp ketidu». Bu 14-15-ayətni: «Ayallar ərlərgə təlim berix, ərlər üstigə һөküm sürüxtə əməs, bəlki bala tuoqux wə uni beқix jəryanida, etiқad arқiliқ erixidioqan қutқuzuluxtin bəһrimən bolalaydu» degən baxқa bir mənidə qüxinixkimu bolidu. Ayətning: «Birақ ayallar Ңawa'anining nəslidin tuoquloqan Əysa Məsiһ arқiliқ қutқuzulidu» degən yənə bir qüxənqisi əyni tekistkə anqə yeқin kəlməydu, dəp қaraymiz. □ **3:1 «Əgər birsi jamaətkə yetəkqi boluxқa intilsə, u güzəl bir wəzipini arzu қiloqan bolidu» —** «yetəkqi»lər tooqruluқ «Filippiyiliқlaroqa»diki «қoxumqi səz», «yetəkqilər wə hizmətkarlar» degən səzlirimizni kərüng. «Aқsaқal» wə «yetəkqi» əməliyəttə bir gəptur. □ **3:2 «Əmdi yetəkqi bolsa əyibsiz, bir hotunluқ, salmaқ, pəmlik, ədəplik, meһmandost, Huda tooqrisida təlim berələydioqan boluxi... (kerək)» —** «bir hotunluқ», bəlkim «өz ayalioqa sadiқ» degən mənidə. Buning tooqruluқ «қoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **3:2** 2Tim. 2:24; Tit. 1:6.

3 xundakƣla ƫaraƙkəx wə zorawan bolmasliƙi, mulayim boluxi, səpra, nəpsaniyətqi
bolmasliƙi,□ 4 əz ailisini yahxi baxƙuralaydioƣan boluxi, tolimu salapətlik bilən
pərzəntlirini ata-anisioƣa boysunidioƣan ƙilip tərbiyiliyələydioƣan kixi boluxi kerək.□
5 Qünki birsi əz ailisini baxƙuruxni bilmisə, u Hudaning jamaitidin ƙandakmu həwər
alalisun? 6 *Yetəkqi* yengi etiƙadqilardin bolmisun; undak bolsa, u təkəbburlixip
ketixi mumkin, xuningdək Xəytanning əyibigə kirip, u uqrioƣan ƫəkümgə qüxidu.□
7 U *jamaətning* sirtidikilər təripidinmu obdan təriplinidioƣan boluxi kerək; xundak
boloƣanda, u baxƙilarning ƙarilixioƣa uqrimaydu, Xəytanning ƙiltiƙioƣa qüxməydu.□

Jamaətning hizmətkarliri

8 Huddi *yetəkqilərgə* ohxax, jamaətning hizmətkarlirimu salmak, ikki hil gəp
ƙilmaydioƣan, ƫaraƙ-xarabƙa berilməydioƣan, nəpsaniyətqi bolmioƣan kixilərdin
boluxi,□ ■ 9 pak wijdani bilən etiƙadning sirini qing tutidioƣan boluxi lazim. □ ■
10 Bundak adəmlərnimu aldi bilən sinap kərüp, əyib tərəpliri bolmisa, andin hizmət
wəzipisigə ƙoyuxƙa bolidu. 11 Xuningdək, bu hizmətkarlarning ayallirimu təmkin,
pitnə-pasat ƙilmaydioƣan, salmak wə ƫərƙandak ixta ixənqlik boloƣanlardin boluxi
lazim. □ 12 Hizmətkarlar bir hotunluk, əz pərzəntliri wə ailisini yahxi baxƙuridioƣan
kixilərdin bolsun. □ 13 Hizmətkarning wəzipisini obdan orunoƣanlar əzi üqün yahxi
nam-atakƙa sazawər bolidu wə Məsiƫ Əysada boloƣan etiƙadta zor jür'ət-ixənqkə
erixidu.□ ■

□ **3:3 «… xundakƣla ƫaraƙkəx wə zorawan bolmasliƙi, mulayim boluxi, səpra, nəpsaniyətqi bolmasliƙi… (kerək)» —** «nəpsaniyətqi» grek tilida «əzini buloƣaydioƣan nəpsaniyətqilikkə berilgən» degən bir səz bilən ipadilinidu. Bu səzgə ƙarioƣanda, pul wə mal-dunyani ƙooƣlixix insanni ƫaram ƙilip buloƣaydu. Bu tema tooƣrisida yənə «Luƙa» 16:9-11 wə xu ayətlərdiki izaƫatlarni wə «Luƙa»diki «ƙoxumqə səz»imizdiki 16-bab tooƣruluk «naƫək dunyaoƣa təwə boloƣan mal-dunya» degən məzmunni kərüng. □ **3:4 «əz ailisini yahxi baxƙuralaydioƣan boluxi, tolimu salapətlik bilən pərzəntlirini ata-anisioƣa boysunidioƣan ƙilip tərbiyiliyələydioƣan kixi boluxi kerək» —** «tolimu salapətlik bilən… tərbiyiliyələydioƣan» degənlik ibarə terikməy balilirini tərbiyiləydioƣanlikini bildüridu. Ayətning baxƙa birhil tərjimisi: «pərzəntlirini əz ata-anisioƣa toluk ƫərmət bilən boysunidioƣan ƙilip tərbiyiliyələydioƣan kixi boluxi kerək». □ **3:6 «Yetəkqi yengi etiƙadqilardin bolmisun; undak bolsa, u təkəbburlixip ketixi mumkin, xuningdək Xəytanning əyibigə kirip, u uqrioƣan ƫəkümgə qüxidu» —** «Xəytanning əyibigə kirix» bəlkim Xəytanning əslidiki gunaƫi, yəni təkəbburlixip kətkinini (xundakƣla Hudaning jazasioƣa uqrioƣanlikini wə kəlgüsidimu uqraydioƣanlikini) kərsitidu. □ **3:7 «U jamaətning sirtidikilər təripidinmu obdan təriplinidioƣan boluxi kerək; xundak boloƣanda, u baxƙilarning ƙarilixioƣa uqrimaydu, Xəytanning ƙiltiƙioƣa qüxməydu» —** «Xəytanning ƙiltiƙi» nemini kərsitidu? Yetəkqilərdə əyiblinərlik yeri bolsa (ƫətta yoxurun bolsimu), xundakƣla «sirttikilər» uni əyibləydioƣan bolsa u bəlkim u əzini akƣlax üqün yaki ixlirini yoxurux üqün yaloƣan gəp ƙilixi mumkin. Undakta u dərƫal Xəytanning ilkidə bolidu. Jamaəttikilər təripidinmu obdan «təriplinixi» kerək, əlwəttə. □ **3:8 «Huddi (yetəkqilərgə) ohxax, jamaətning hizmətkarlirimu salmak, ikki hil gəp ƙilmaydioƣan … kixilərdin boluxi… (kerək)» —** hizmətkarlar jamaətning yetəkqilirining yardəmqisi bolup, ular ƫər hil əməliy ixlaroƣa məs'ul kixilərdur. Yənə «Filippiyilikƙlaroƣa»diki «ƙoxumqə səz»imizdiki «yetəkqilər wə hizmətkarlar» degən məzmunni kərüng. **«nəpsaniyətqi bolmioƣan kixilərdin boluxi … (kerək)» —** «nəpsaniyətqi» — 3-ayətni kərüng. ■ **3:8** Ros. 6:3. □ **3:9 «pak wijdani bilən etiƙadning sirini qing tutidioƣan boluxi lazim» —** «etiƙaning siri»: okurmənlərning esidə barki, Injildiki «sirlar» bolsa Huda əslidə yoxurup kəlgən, Injil dəwridə Əz jamaitigə axkarilioƣan qongkur ƫəkiƙətlərni kərsitidu. «Rimlikƙlaroƣa»diki «kirix səzlər»ni kərüng. ■ **3:9** 1Tim. 1:19. □ **3:11 «xuningdək, bu hizmətkarlarning ayallirimu təmkin, … ƫərƙandak ixta ixənqlik boloƣanlardin boluxi lazim» —** «hizmətkarlarning ayallirimu» yaki «ayal hizmətkarlirimu…». «Rim.» 16:1ni kərüng. □ **3:12 «Hizmətkarlar bir hotunluk, əz pərzəntliri wə ailisini yahxi baxƙuridioƣan kixilərdin bolsun» —** «bir hotunluk» degənlik (yaki «bir ayalningla eri») bəlkim «əz ayalioƣa sadik» degən mənidə. Buning tooƣruluk «ƙoxumqə səz»imizni kərüng. □ **3:13 «yahxi nam-atakƙa sazawər bolidu wə Məsiƫ Əysada boloƣan etiƙadta zor jür'ət-ixənqkə erixidu» —** «Ros.» 6-8-babta bayan ƙilinoƣan «hizmətkar» boloƣan Istifan wə Filip buningoƣa ikki obdan misaldur. ■ **3:13** Mat. 25:21.

Məsiḥ boloƣan sir

14 Mən gərqə pat arida yeningoƣa yetip berixni arzu ḳilsammu, yənila bu hətni
yazdim; 15 Mubada mən ḥayal bolup ḳalsam, həttin Hudaning ailisi arisida
əzüngni ḳandaḳ tutux kerəklikini bilisən. Bu ailə bolsa tirik Hudaning jamaiti,
ḥəḳiḳətning tüwrüki wə təglikidur. □ 16 Ḥəmməylən etirap ḳilmay turalmayduki,
ihlasmənlikning siri büyüktur: —

«Əzi insan tenidə ayan boldi,
Roḥ Uning ḥəḳḳaniyliḳini ispatlidi,
Pərixtilərgə u kəründi,
Uning həwiri pütkül əllərgə jakarlandi,
Jaḥanda Uningoƣa iman kəltürüldi,
U xan-xərəp iqidə ərxkə kətürüldi». □ ■

4

1 Əmdi Roḥ xuni alaḥidə eytiduki, ahir zamanlarda bəzilər etiḳadtin yenip, aldamqi
roḥlaroƣa wə jinlarning təlimlirigə berilip əgixidu. □ ■ 2 Bundaḳ *təlim bərgüqilər*
sahtiliḳta yaloƣanqiliḳ ḳilip, huddi daoƣmallap kəydürüwətkəndək əz wijdanini
yoḳitip ḳoyoƣan; □ 3 ular nikaḥlinixni wə bəzi yeməkliklərni istemal ḳilixni mən'i
ḳilidu. Əmma *ular mən'i ḳilidioƣan* yeməkliklərni Huda Əzigə etiḳad ḳiloƣan ḥəm
ḥəḳiḳətni bilgənlərning təxəkkür eytip ḳobul ḳilixi üqün yaratḳanidi. □ ■ 4 Qünki
Huda yaratḳan ḥəmmə nərsə yahxidur, ular təxəkkür bilən ḳobul ḳilinsa, ularning
ḥeqḳaysisini qəkləp rət ḳilixḳa bolmaydu. □ ■ 5 Qünki ular Hudaning səz-kalami wə
insanlarning duasi bilən ḥalal ḳilinidu. □

Əysa Məsiḥning yahxi hizmətkari

□ **3:15 «Mubada mən ḥayal bolup ḳalsam, həttin Hudaning ailisi arisida əzüngni ḳandaḳ tutux kerəklikini bilisən» —** «Hudaning ailisi»: — oḳurmənlərning esidə barki, ibraniy tilida wə grek tilida (uyoƣur tiliƣa ohxax) «əy» wə «ailə» birla səz bilən ipadilinidu. Hudaning «əyi» uning ailisi, yəni uning «tirik ibadəthanisi», «tirik əyi»dur. «1Pet.» 2:4-8nimu kərüng. □ **3:16 «ihlasmənlikning siri büyüktur» —** «ihlasmənlikning siri»ning üq mənisi boluxi mumkin: — (1) Əysa Məsiḥning əzidə ihlasmənlikning mujəssəmləxtürülüxi, biz insanlaroƣa «ihlasmənlik»ning nemə ikənliki ayan ḳidi; (2) «ihlasmənlikni (insanlaroƣa) elip kelidioƣan sir» (3) «ihlasmənlərgə (yəni Hudaning məmin bəndilirigə) tapxuruloƣan sir» — demək, bizning etiḳadimiz. Bizningqə Pawlusning kərsətkənliri 1- wə 2-mənidə. Xübḥisizki, bu sir dəl Əysa Məsiḥ Əzidur. **«Əzi insan tenidə ayan boldi»** — bəzi ḳədimki kəqürmilərdə «Huda insan tenidə ayan boldi» deyilidu. **«Əzi insan tenidə ayan boldi, Roḥ Uning ḥəḳḳaniyliḳini ispatlidi...»** — «Roḥ» Muḳəddəs Roḥ, Hudaning Roḥi. ■ **3:16** Mar. 16:19; Luḳa 9:51; Yḥ. 1:14; Ros. 1:2; Əf. 3:5, 6. □ **4:1 «Əmdi Roḥ xuni alaḥidə eytiduki,... » —** «Roḥ» — Muḳəddəs Roḥ, Hudaning roḥi. **«aldamqi roḥlaroƣa wə jinlarning təlimlirigə berilip əgixidu»** — «aldamqi roḥlar» wə «jinlar» bir gəptur. ■ **4:1** Mat. 24:23; 2Tes. 2:3; 2Tim. 3:1; 2Pet. 3:3; Yəḥ. 18. □ **4:2 «... huddi daoƣmallap kəydürüwətkəndək əz wijdanini yoḳitip ḳoyoƣan» —** bəzi alimlar bu səzni: «Xəytan ularning wijdanlirini «meningki» dəp daoƣmallap ḳoyoƣan» degəndək qüxinidu. □ **4:3 «ular nikaḥlinixni wə bəzi yeməkliklərni istemal ḳilixni mən'i ḳilidu. Əmma ular mən'i ḳilidioƣan yeməkliklərni Huda Əzigə etiḳad ḳiloƣan ḥəm ḥəḳiḳətni bilgənlərning təxəkkür eytip ḳobul ḳilixi üqün yaratḳanidi» —** bu ayət tooƣruluḳ biz «ḳoxumqə səz»imizdə ḳiskiqə tohtilimiz. ■ **4:3** Yar. 1:29; 9:3; Rim. 14:6; 1Kor. 10:30. □ **4:4 «Qünki Huda yaratḳan ḥəmmə nərsə yahxidur, ular təxəkkür bilən ḳobul ḳilinsa, ularning ḥeqḳaysisini qəkləp rət ḳilixḳa bolmaydu» —** bu səz pəḳət barliḳ yeməkliklərni əməs, yənə u yuḳirida tiloƣa aloƣan nikaḥda boloƣan ər-ayalliḳ jinisiy munasiwətni əz iqigə alidu. ■ **4:4** Yar. 1:31; Ros. 10:15; Rim. 14:14. □ **4:5 «Qünki ular Hudaning səz-kalami wə insanlarning duasi bilən ḥalal ḳilinidu» —** grek tilida «insanlarning duasi» degən alaḥidə səz bolup «xu dualar Huda bilən yeḳin alaḳə-munasiwəttə bolidu» degən mənini puritip beridu.

6 Bu nəsihətlərni ķerindaxlarning səmigə salsang, Məsih Əysaning yahxi hizmətkari boloƣan bolisən. Xundaķla, өzüngning əstayidil əgəxkən etiķadtiki wə saoƣlam təlimlərdiki səzlər bilən ķuwwətləndürülgənliking ayan bolidu.■ 7 Əmma ihlassizlarning wə momaylarning əpsanilirini qətkə ķeķip, өzüngni ihlasmənlik yolida qeniķturup yetixtürgin.□ ■ 8 Qünki «Bədənni qeniķturuxning azraķ paydisi bar, lekin ihlasmənliktə intilixning ħərtərəplik paydisi bar; u ħazirķi wə kəlgüsi ħayat üqün bəht elip kelidu»■ 9 — bu səz ħəķtur wə uni ķobul ķilixķa pütünləy ərziydu. 10 Əməliyəttə biz buning üqün japaliķ əjir singdürüwatimiz wə har ķiliniwatimiz. Qünki ümidimizni pütkül insanlarning, bolupmu etiķad ķiloƣuqilarning Ķutķuzoƣuqisi — mənggü ħayat Hudaoƣa baoƣliduķ.□
11 Bu ixlarni *jamaətkə* tohtimay tapilioƣin wə өgətkin. 12 Ħeqkimning sening yaxliķingoƣa səl ķarixioƣa yol ķoyma; bəlki səzliringdə, əməlliringdə, meħirmuħəbbət, etiķad wə paklikta etiķadqilaroƣa nəmunə bol. □ ■ 13 Mən yeningoƣa baroƣuqə, өzüngni jamaətkə *muķəddəs yazmilarni* oķup berix, jekiləx wə təlim berixkə beoƣixlioƣin.□ 14 *Jamaitingning* aķsaķalliri ķollirini uqangoƣa ķoyoƣanda, *Hudaning* wəħiyisi arķiliķ sanga ata ķilinixi bilən səndə boloƣan iltipatķa bipərwaliķ ķilma. □ ■ 15 Bu ixlaroƣa berilip, өzüngni ularoƣa toluķ atioƣin. Xuning bilən sening aloƣa basķanliķing ħəmməyləngə ayan bolidu. 16 Өzünggə wə bərgən təliminggə izqil kөngül ķoyoƣin. Qünki xundaķ ķiloƣanda өzüngnimu wə sanga ķulaķ saloƣanlarnimu ķutķuzisən.

5

Jamaəttiki bəzi əməliy ixlar

1 Yaxanoƣan ərlərni əyibligəndə ķattiķ səzlimigin, bəlki ularoƣa atang süpitidə nəsihət bərgin. Xuningdək, yigitlərgə ķerindaxliring süpitidə səzligin.■ 2 Yaxanoƣan ayallaroƣa anang süpitidə, yax ayallaroƣa aqa-singilliring süpitidə ħər ixta pak ķəlb bilən muamilə ķiloƣin. 3 Ħəķiķiy tul ayallarni ħərmətləp, ularning ħalidin həwər al.□ 4 Lekin, tul ayallarning pərzəntliri yaki nəwriliri bolsa, ular aldi bilən өz ailisigə nisbətən ihlasmənlikni өginip, өz ata-anisining əjrini yandursun; qünki bu

■ **4:6** 2Tim. 1:5; 3:14,15. □ **4:7 «… өzüngni ihlasmənlik yolida qeniķturup yetixtürgin»** — «qeniķturup yetixtürgin» degini grek tilida «gimnastika» («tən ħərikiti») bilən munasiwətlik səz. ■ **4:7** 1Tim. 1:4; 6:20; 2Tim. 2:16; Tit. 1:14; 3:9. ■ **4:8** Kol. 2:23. □ **4:10 «Əməliyəttə biz buning üqün japaliķ əjir singdürüwatimiz wə har ķiliniwatimiz»** — «har ķiliniwatimiz» bəzi kona kөqürmilərdə «kürəx ķiliwatimiz» deyilidu. **«qünki ümidimizni pütkül insanlarning, bolupmu etiķad ķiloƣuqilarning Ķutķuzoƣuqisi — mənggü ħayat Hudaoƣa baoƣliduķ»** — «pütkül insanlarning, bolupmu etiķad ķiloƣuqilarning Ķutķuzoƣuqisi» degən ibaridə «insanlarning Ķutķuzoƣuqisi» degənlik bəlkim «ħər adəmni saķlioƣuqi» degən omomiy mənidə ixlitilidu. □ **4:12 «ħeqkimning sening yaxliķingoƣa səl ķarixioƣa yol ķoyma»** — Timotiy bəlkim ottuz nəqqə yaxķa kirgən. Lekin grek mədəniyitidə ķiriķ yaxķa kirgən ooƣul balilar tehi «yax» «yigit» dəp ħesablinidu. ■ **4:12** Tit. 2:7,15; 1Pet. 5:3. □ **4:13 «өzüngni jamaətkə muķəddəs yazmilarni oķup berix, jekiləx wə təlim berixkə beoƣixlioƣin»** — «muķəddəs yazmilarni oķup berix» tooƣruluķ: — xu waķitlarda az sanlik kixilər oķuyalaytti wə tehimu az kixilər Muķəddəs Kitabtiki birər ķisimlaroƣa igə boluxķa muyəssər idi. □ **4:14 «Jamaitingning aķsaķalliri ķollirini uqangoƣa ķoyoƣanda, Hudaning wəħiyisi arķiliķ sanga ata ķilinixi bilən səndə boloƣan iltipatķa bipərwaliķ ķilma»** — jamaətning aķsaķallirining etiķadqini birər wəzipigə təyinligəndə, ķollirini uning uqisioƣa ķoyup turup dua ķilixi Injildiki baxķa yərlərdimu kөrünidu. «Iltipat» muxu yərdə Muķəddəs Roħ ata ķiloƣan məlum bir alaħidə ķabiliyətni kөrsitidu. Bundaķ ķabiliyətlərning bəziliri tooƣruluķ «1Kor.» 12-, 14-babni kөrüng. «Ķoxumqə səz»imizdə Timotiyoƣa tapxuruloƣan iltipat tooƣruluķ səzləymiz. ■ **4:14** Ros. 6:6; 8:17; 13:3; 19:6; 1Tim. 5:22; 2Tim. 1:6. ■ **5:1** Law. 19:32. □ **5:3 «ħəķiķiy tul ayallarni ħərmətləp, ularning ħalidin həwər al»** — «ħəķiķiy tul ayallar» muxu yərdə eridin juda boloƣan, ķiyinqlikta turoƣan ayallarni kөrsitidu. «Ħərmətləp, ularning ħalidin həwər al» grek tilida birla səz bilən ipadilinidu.

ix Hudani hursən kilidu.■ 5 Əmdi ħəkikiy tul ətüwatkan, yaloƣuz kaloƣan ayallar bolsa, ümidini Hudaoƣa baoƣlioƣan bolup, keqə-kündüz dua-tilawəttə bolidu.■ 6 Lekin ħuzur-ħalawətkə berilgən tul hotun ħayat bolsimu, ølgəngə barawərdur. 7 Əmdi baxkilar təripidin əyiblinidioƣan əħwaloƣa qüxüp kalmasliki üqün sən ularoƣa bu ixlarni jekilәp tapilioƣin. 8 Lekin birsi øz tuoƣkanliridin, bolupmu øz ailisidikilərdin həwər almisa, u etikadtin tanoƣan dəp karilip, kapirlardin bəttər bolidu.■

9 Tul ayal tizimoƣa elinsa, yexi atmixtin təwən bolmasliki, birla ərning ayali boloƣan boluxi kerək, □ 10 yənə güzəl əməlliri bilən təripləngən boluxi, balilirini yahxi tərbiyilәp qong kiloƣan, musapirlaroƣa meħmandostluk kørsətkən, mukəddəs bəndilərning putlirini yuyup koyoƣan, kiyinqilikta kaloƣanlaroƣa yardəm kolini uzartkan, øzini ħərhil həyr-sahawət ixlirioƣa beoƣixlioƣanlar boluxi kerək. □ ■ 11 Lekin yax tul ayallarni *tizimlikkə* kirgüzmə. Qünki ularning ixk ħəwəsliri kozoƣilip Məsiħdin tenip, kayta nikaħlinixni arzu kilidu; 12 xuning bilən, ular dəsləp bərgən wədisigə hilaplik kilix səwəblik əyiblik bolidu. □ 13 Uning üstigə ular ħurunlukni adət kiliwelip, øymu-øy dokurup yürüxni øginidu; xundakla ħurun bolupla kalmay, oƣəywət kilip, baxkilarning ixlirioƣa qepiloƣak bolup nalayik ixlaroƣa walakłaydioƣanlardin bolup kelixi mumkin. □ ■ 14 Xuning üqün, bundak yax tul ayallarning nikaħlinip, pərzənt kørüp, øy ixliri bilən xuoƣullinixini halaymən. Xundak kiloƣanda, bizgə karxi turoƣuqioƣa bizni ħərkandak əyibləp-ħakarətləx pursiti qikmaydu. □ ■ 15 Qünki xundak bəzi tul ayallar allikaqan etikadtin tenip Xəytanning kəynigə kirip kətti. 16 Əgər etikadi bar bir ər yaki ayal kixining tul kaloƣan tuoƣkanliri bolsa, u øzi ularoƣa yardəm bərsun, yüki jamaətkə qüxmisun. Xundak boloƣanda, jamaət ħəkikiy igə-qakisiz tul ayallaroƣa yardəm kilalaydu.□

Akşakallar tooƣrisida

17 Jamaətni yahxi yetəkləydioƣan akşakallar, bolupmu Hudaning søz-kalamini yətküzüx wə təlim berixtə əjir singdürgənlər ikki ħəssə ħørmətkə sazawər kilinsun.

■ **5:4** Yar. 45:10,11; Mat. 15:4; Mar. 7:10; Əf. 6:1, 2. ■ **5:5** Luka 2:36; 1Kor. 7:32. ■ **5:8** Gal. 6:10. □ **5:9 «Tul ayal tizimoƣa elinsa, yexi atmixtin təwən bolmasliki, birla ərning ayali boloƣan boluxi kerək...»** — «tul ayal tizimoƣa elinsa» degəndiki «tizim» bəlkim jamaət iqidiki alaħidə yardəm aloƣuqi tul ayallarning tizimini kørsitidu. Ularning yənə bəlkim alaħidə dua wə baxka ħajətmənlərni yoklax hizmətliri bar idi; yənə kelip ular kaytidin toy kilmaslikka wədə kilixi kerək boluxi mumkin (12-ayətni kørüng). «Birla ərning ayali boloƣan boluxi kerək» degənning «birla ərlik boloƣan boluxi kerək» yaki «øz erigə sadik boloƣan boluxi kerək» degən baxka birhil qüxənqisi bar. □ **5:10 «yənə güzəl əməlliri bilən təripləngən boluxi, ... mukəddəs bəndilərning putlirini yuyup koyoƣan... øzini ħərhil həyr-sahawət ixlirioƣa beoƣixlioƣanlar boluxi kerək»** — «mukəddəs bəndilərning putlirini yuoƣan»: — okurmənlərgə ayanki, «put yuyux» Ottura Xərkiki ørp-adətlərdin idi, səpərdin kəlgən meħmanlarni kizoƣinlik bilən kütüxni bildürətti. Bu ixning øzi bəlkim baxka etikadqilarning hizmitidə kəmtərlik bilən boluxning yahxi bəlgisi idi («Yuħ.» 13:1-17ni kørüng). ■ **5:10** Yar. 18:4; 19:2; Luka 7:38,44; 1Pet. 4:9. □ **5:12 «... ular dəsləp bərgən wədisigə hilaplik kilix səwəblik əyiblik bolidu»** — «dəsləp bərgən wədisi» bəlkim ularning ħərbirining «Əysa Məsiħ üqün jamaətning hizmitidə bolimən, kayta toy kilmaymən» degəndək bir wədisini kərsitixi mumkin. 9-ayətni yənə kørüng. □ **5:13 «Uning üstigə ular ħurunlukni adət kiliwelip, øymu-øy dokurup yürüxni øginidu; xundakla ħurun bolupla kalmay, oƣəywət kilip, baxkilarning ixlirioƣa qepiloƣak bolup nalayik ixlaroƣa walakłaydioƣanlardin bolup kelixi mumkin»** — demək, əgər undak mayilliki boloƣan tul ayallaroƣa jamaət təripidin ikтisadiy yardəm berilgən bolsa («tizimlansa»), ular tehimu xundak yolda mengip ketixi mumkin. ■ **5:13** Tit. 2:3. □ **5:14 «bizgə karxi turoƣuqioƣa bizni ħərkandak əyibləp-ħakarətləx pursiti qikmaydu»** — «bizgə karxi turoƣuqi» Xəytanning øzini yaki yər yüzidə Injiloƣa karxi qikkanlarni kørsitidu. ■ **5:14** 1Kor. 7:9. □ **5:16 «Əgər etikadi bar bir ər yaki ayal kixi...»** — bəzi kona kəqürmilərdə pəkət «etikadqi ayal kixi...» deyilidu.

□ ■ 18 Qünki muqəddəs yazmilarda: «Haman təpkən əküzning aoqzini booqma» wə: «Mədikar əz ḥəkḳini elixḳa ḥəḳliḳtur» deyilgən. □ ■
19 Ikki yaki üq guwaḥqi ḥazir bolmioquqə, aḳsaḳal üstidin ḳilinoqan ərzni ḳobul ḳilma. □ ■ 20 Əgər *aḳsaḳallardin* birsi gunaḥ sadir ḳiloqan bolsa, baxḳilarningmu buningdin ibrət elip ḳorḳuxi üqün, jamaət aldida tənbiḥ berip əyibligin.□
21 Hudaning, Məsiḥ Əysaning wə Huda tallioqan pərixtilərning aldida xuni sanga agaḥ ḳilip tapilaymənki, sən bu əmrlərgə ḥeq ayrimiqiliḳ ḳilmay, ḥeqḳandaḳ ixta bir tərəpkə yan basmay ḳət'iy əməl ḳiloqin.■
22 Birawning uqisioqa ḳolungni ḳoyuxḳa aldirap kətmə; baxḳilarning gunaḥlirioqa xerik bolma. Əzüngni pak tutḳin □ ■ 23 (axḳazining yahxi bolmioqanliḳi, xundaḳla sən daim aoqriydioqan boloqaqḳa, sula iqiwərməy, bir'az xarabmu iqip bərgin). □ ■
24 Bəzi kixilərning gunaḥliri burunla eniḳ, xundaḳla soraḳ künigiqə saḳlinidu; lekin bəzilərningki ularning kəynidin əgixip baridu, keyin axkarə bolidu. □ ■ 25 Huddi xuningoqa ohxax, bəzi kixilərning güzəl əməllirini asanla kərüwaloqili bolidu; ḥazir axkara bolmisa keyin axkarilanmay ḳalmaydu.□

6

1 Ḳulluḳ boyunturuḳ astida boloqanlarning ḥəmmisi əz hojayinlirini ḥər tərəptə ḥərmətlisun. Xundaḳ ḳiloqanda, Hudaning nami wə Uning təlimining ḥaḳarətkə uqrixidin saḳlanoqili bolidu.■ 2 Hojayinliri etiḳadqi bolsa, ḳulliri: «Biz ḥəmmimiz ohxaxla ḳerindaxlaroqu» dəp, ularoqa ḥərmətsizlik ḳilmisun. Əksiqə, ularoqa tehimu

---

□ **5:17 «Jamaətni yahxi yetəkləydioqan aḳsaḳallar, bolupmu Hudaning səz-kalamini yətküzüx wə təlim berixtə əjir singdürgənlər ikki ḥəssə ḥərmətkə sazawər ḳilinsun»** — Injilda «aḳsaḳallar» degənning baxḳa hil ipadisi «yetəkqilər». «Filippiliḳlaroqa»diki «kirix səz», xundaḳla «Tebirlər»nimu kərüng. «Ikki ḥəssə ḥərmətkə sazawər ḳilinsun» — demək, ḥəm jamaətning qongḳur izzitigə wə layiḳ boloqan iḳtisadiy yardəmgə muyəssər bolsun (qünki təlim berixtə wə jamaəttin həwər elixta əstayidil bolux daim kəp waḳitliri sərp ḳilinidu). ■ **5:17** Rim. 15:27; 1Kor. 9:11; Gal. 6:6; Fil. 2:29; 1Tes. 5:12; Ibr. 13:17. □ **5:18 «Haman təpkən əküzning aoqzini booqma» ... «Mədikar əz ḥəkḳini elixḳa ḥəḳliḳtur»...** — Təwrat, «Ḳan.» 25:4 wə Injil, «Luḳa» 10:7. ■ **5:18** Law. 19:13; Ḳan. 24:14; 25:4; Mat. 10:10; Luḳa 10:7; 1Kor. 9:9. □ **5:19 «Ikki yaki üq guwaḥqi ḥazir bolmioquqə, aḳsaḳal üstidin ḳilinoqan ərzni ḳobul ḳilma»** — Təwrat, «Ḳan.» 17:6, 19:5ni kərüng. ■ **5:19** Ḳan. 19:15. □ **5:20 «Əgər aḳsaḳallardin birsi gunaḥ sadir ḳiloqan bolsa, baxḳilarningmu buningdin ibrət elip ḳorḳuxi üqün, jamaət aldida tənbiḥ berip əyibligin»** — «baxḳilarningmu buningdin ibrət elip ḳorḳuxi üqün...»: — demək, ḳaloqan aḳsaḳallar ibrət alsun. ■ **5:21** Ḳan. 17:4; 19:18; Rim. 1:9; 9:1; 2Kor. 1:23; 11:31; Gal. 1:20; Fil. 1:8; 1Tes. 2:5; 5:27; 1Tim. 6:13. □ **5:22 «Birawning uqisioqa ḳolungni ḳoyuxḳa aldirap kətmə»** — «birawning uqisioqa ḳolungni ḳoyux» degən ḥərikət, birsini jamaətkə yetəkqilik wəzipisigə təyinləx, kesəl adəmni saḳaytix yaki baxḳa alaḥidə bir dua ḳilix üqün «Mən Huda aldida bu adəm bilən bir bolimən» degənni ipadiləydu. **«baxḳilarning gunaḥlirioqa xerik bolma»** — bu səz aldinḳi: «Birawning uqisioqa ḳolungni ḳoyuxḳa aldirap kətmə» degən səzgə baoqliḳ. Qünki undaḳ ḥərikət ḳol ḳoyoquqi kixi dua ḳilinoqan kixi üqün: «I Huda, mən bu kixi bilən məs'uliyəttə bir bolay» degən duani bildüridu. Əmma «baxḳilarning gunaḥlirioqa xerik bolma» degənning baxḳa tərəpliri bar, əlwəttə. ■ **5:22** Ros. 6:6; 8:17; 13:3; 19:6; 1Tim. 4:14; 2Tim. 1:6. □ **5:23 «axḳazining yahxi bolmioqanliḳi, xundaḳla sən daim aoqriydioqan boloqaqḳa, sula iqiwərməy, bir'az xarabmu iqip bərgin»** — Pawlus bu səzini bəlkim yuḳiriḳi «əzüngni pak tutḳin» degənlikidə ḥajiti bolmioqan pərḥizlər bolmisun dəp Timotiyning kesilini kəzləp eytidu. ■ **5:23** Zəb. 104:15 □ **5:24 «Bəzi kixilərning gunaḥliri burunla eniḳ, xundaḳla soraḳ künigiqə saḳlinidu; lekin bəzilərningki ularning kəynidin əgixip baridu, keyin axkarə bolidu»** — buning mənisi bəlkim: «Bəzi kixilərning gunaḥlirini asanla kərüwaloqili bolidu ḥəm ularning qoḳum soraḳḳa tartilixi eniḳ. Lekin, bəzi kixilərning gunaḥliri bolsa pəḳət keyin, soraḳtila axkara bolidu». Xuning üqün Timotiy baxḳilaroqa «ḳol ḳoyux»ta daim pəḥəs bolup, ətraplik oylixi kerək. ■ **5:24** Gal. 5:19. □ **5:25 «bəzi kixilərning güzəl əməllirini asanla kərüwaloqili bolidu»** — baxḳa birhil tərjimisi: «bəzi kixilərning güzəl əməlliri soraḳtin awwal kərünərlik bolidu». ■ **6:1** Əf. 6:5; Kol.3:22; Tit.2:9; 1Pet.2:18

əstayidil hizmət ķilsun. Qünki ularning yahxi hizmitidin bəḩrimən bolidioƣanlar dəl sadiķ etiķadqilar ḩəm səyümlük bəndilərdur. Sən bu təlimlərni əgətkin wə jekiligin.

Yaloƣan təlim wə pulpərəslikning aķiwiti

3 Ohximioƣan təlimlərni təroƣib ķiloƣan wə saoƣlam səzlərni (yəni Rəbbimiz Əysa Məsiḩning ḩəķ səzlirini), xundaķla ihlasmənlikkə yetəkləydioƣan təlimni ķobul ķilmioƣan kixi bolsa, 4 undaķlar dəwəķə kərəngləp kətkən, ḩeqnemə qüxənməydioƣan kixilərdindur. Ular niza-munazirə pəyda ķilixķa wə gəp talixixķa ḩerismən; bundaķ ixlardin ḩəsəthorluķ, jedəl-majira, təḩmət, rəzil gumanhorluķ ḩasil bolidu,■ 5 ḩəmdə niyiti qirikləxkən, ḩəķiķəttin məḩrum boloƣan kixilər arisida daimliķ sürkilix kəltürüp qiķiridu. Bundaķ kixilər ihlasmənlikni payda-tapawətning bir yoli dəp ķaraydu.■

6 Dərwəķə, *Hudaoƣa* ihlasmən wə razimən bolux oƣayət zor paydidur.■ 7 Qünki biz bu dunyaoƣa ḩeqnemə elip kəlmiduķ, xuningdək uningdin ḩeqneminimu elip ketəlməymiz.■ 8 Xunga, yemək-iqmək wə kiyim-keqik yetərlik bolsila bulardin ķanaət ķilimiz.■ 9 Lekin bay boluxni oylaydioƣanlar bolsa ḩaman azduruluxlaroƣa uqrap, tuzaķķa wə xundaķla insanlarni wəyranqilikķa wə ḩalakətkə qəktüridioƣan nuroƣun əhmiķanə ḩəm ziyanlik arzu-ḩəwəslərning ilkigə teyilip ketidu. ■ 10 Qünki pulpərəslik ḩərhil rəzilliklərning yiltizidur. Bəzilər buningoƣa intilixi bilən etiķadtin qətnəp, əzlirini nuroƣun dərd-ķayoƣular bilən sanjidi.■

Timotiyoƣa nəsiḩət

11 Əmma sən, əy Hudaning adimi, bundaķ ixlardin yiraķ ķaq; ḩəķķaniylik, ihlasmənlik, ixənq-etiķad, meḩir-muḩəbbət, səwr-taķət wə məmin-mulayimlikni intilip ķooƣla. ■ 12 Etiķadtiki güzəl kürəxtə küqəp kürəx ķil. Mənggülük ḩayatni qing tutķin. Sən dəl buningoƣa qaķirilding ḩəmdə uning yolida nuroƣunlioƣan guwaḩqilar aldida bu etiķadning güzəl xaḩitlikini ķilding.□ ■

13 Ḩəmmigə ḩayatlik beriwatķan Hudaning aldida, xundaķla Pontius Pilatus aldida güzəl xaḩitlikni ķilip guwaḩlik bərgən Məsiḩ Əysaning aldida sanga xuni tapilaymənki, □ ■ 14 Rəbbimiz Əysa Məsiḩ ķayta ayan boloƣuqə, *Hudaning* bu əmrigə ḩeq ķusursiz wə daoƣsiz əməl ķiloƣin. □ 15-16 Uning ayan boluxini waķit-saiti kəlgəndə birdinbir mənggü əlmigüqi, insan yeķinlixalmaydioƣan nur iqidə yaxaydioƣan, ḩeqkim kərmigən wə kərəlməydioƣan mubarəkləxkə layiķ boloƣan birdinbir Ḩəkümran, yəni padixaḩlarning Padixaḩi, rəblərning Rəbbi əməlgə axuridu. Uningoƣa izzət-ḩərmət wə əbədil'əbəd küq-ķudrət boloƣay, amin!■

17 Bu zamanda bay boloƣanlaroƣa məoƣrurlanmasliķni, tayanoƣusiz ətkünqi bayliķķa əməs, bəlki biz bəḩrimən boluxķa ḩəmmini bizgə sehiyliķ bilən tolup taxķan ḩalda təminligüqi Hudaoƣa tayinip ümid baoƣlaxni tapilioƣin;□ 18 ularoƣa yahxi əməllərni

---

■ **6:4** 1Tim. 1:4; 2Tim. 2:23; Tit. 3:9. ■ **6:5** 1Kor. 11:16. ■ **6:6** Pənd. 15:16; Ibr. 13:5. ■ **6:7** Ayup 1:21; 27:19; Zəb. 49:17 ■ **6:8** Zəb. 55:23; Pənd. 27:26; Mat. 6:25; 1Pet. 5:7. ■ **6:9** Pənd. 11:28; Mat. 13:22; Yaķ. 5:1. ■ **6:10** Mis. 23:8; Ķan. 16:19; Pənd. 15:16. ■ **6:11** 2Tim. 2:22. □ **6:12 «Etiķadtiki güzəl kürəxtə küqəp kürəx ķil» —** bu səzlər wə ayətning ķaloƣan ķismi («güzəl xaḩitlik») tooƣrisida «ķoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **6:12** 1Tim. 1:18. □ **6:13 «Ḩəmmigə ḩayatlik beriwatķan Hudaning aldida, xundaķla Pontius Pilatus aldida güzəl xaḩitlikni ķilip guwaḩlik bərgən Məsiḩ Əysa...» —** «güzəl xaḩidlik» degən səz tooƣrisida «ķoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **6:13** Ķan. 32:39; 1Sam. 2:6; Mat. 27:11; Yḩ. 18:37; 1Tim. 5:21. □ **6:14 «bu əmrigə ḩeq ķusursiz wə daoƣsiz əməl ķiloƣin» —** «bu əmr» bolsa Timotiyoƣa tapxuruloƣan toluķ wəzipini kərsitidu (3:3-20, 6:2-5). ■ **6:15-16** 1Tim. 1:17; Wəḩ. 17:14; 19:16; Mis. 33:20; Ķan. 4:12; 1Yuḩa. 4:12. □ **6:17 «biz bəḩrimən boluxķa ḩəmmini bizgə sehiyliķ bilən tolup taxķan ḩalda təminligüqi Huda...» —** «sehiyliķ bilən» grek tilida «zor bayliķliridin bərgəndək» degən səz bilən ipadilinidu.

ķilixta *ḫəķiķiy* bay bolunglar, həyr-sahawətlik ixlarda mərd, baxķilar bilən ortaķ bəḫrlinixkə ķoli oquķ bolunglar dəp tapilioƣin. 19 Ular bundaķ ķiloƣanda, ḫəķiķiy ḫayatni tutux üqün keləqəktə əzlirigə puhta bir asas-ul bolidioƣan bir həzinə topliyalaydu.■

20 Əy Timotiy, sanga amanət ķilinoƣan *ḫəķiķətlərni* ķooƣda. Əzüngni ihlassiz, ķuruķ gəplərdin ḫəmdə atalmix ilimning talax-tartixliridin neri tutķin. ■ 21 Bəzilər muxundaķ bimənə *ilimgə* egimən dəp jakarlap, etiķadtin qətnidi.

Meḫir-xəpķət silərgə yar boloƣay!□

■ **6:19** Mat. 6:20; Luķa 12:33; 16:9. ■ **6:20** 1Tim. 1:4; 4:7; 2Tim. 2:16; Tit. 1:14; 3:9. □ **6:21 «meḫir-xəpķət silərgə yar boloƣay!»** — bəzi kona kəqürmilərdə: «meḫir-xəpķət sanga yar boloƣay!» deyilidu.

Timotiyoƣa «2»

Rosul Pawlus Timotiyoƣa yazoƣan ikkinqi məktup

1-2 Məsiḥ Əysada wədə ḳilinoƣan ḥayatni elip berix üqün, Hudaning iradisi bilən Əysa Məsiḥning rosuli boloƣan mənki Pawlustin səyümlük balam Timotiyoƣa salam: Huda'Atimizdin wə Rəbbimiz Məsiḥ Əysadin sanga meḥir-xəpḳət, rəḥimdillik wə hatirjəmlik boloƣay!□ ■ 3 Mən ata-bowilirimning izini besip sap wijdanim bilən hizmitini ḳiliwatḳan Hudaoƣa təxəkkür eytimən, qünki keqə-kündüz dualirimda seni tohtawsiz əsləp turimən;■ 4 kəz yaxliringni əsliginimdə, xadliḳḳa qəmüxüm üqün sən bilən yənə didarlixixḳa ḳattiḳ təlpünüp yürməktimən; 5 qünki seningdə boloƣan sahtiliḳsiz etiḳad esimdin qiḳmaydu. Bu etiḳad əng awwal momang Loista, andin anang Ewnikidə bar boloƣan, əmdi ḥazir səndimu bar ikən dəp hatirjəmdurmən.
6 Xuning üqün mən xuni ḳaytidin sanga əslitimənki, ḳollirimni uqangoƣa ḳoyuxum bilən səndə boloƣan, *Huda* sanga təḳdim ḳiloƣan iltipatni ḳaytidin yalḳunlitip jari ḳiloƣin.□ ■ 7 Qünki Huda bizgə ḳorḳunqaḳliḳning roḥini əməs, bəlki bizgə küq-ḳudrətning, meḥri-muḥəbbətning wə salmaḳliḳning Roḥini təḳdim ḳildi.■ 8 Xunga Rəbbimiz ḥəḳḳidiki həwər-guwaḥliḳtin, yaki Uning məḥbusi boloƣan məndin nomus ḳilma. Əksiqə, Hudaning küq-ḳudriti bilən hux həwərni jakarlax yolidiki harliḳ-muxəḳḳətni əz ḥəssəng boyiqə ortaḳ tartḳin;□ ■ 9 Huda bizni əz əməllirimizgə asasən əməs, bəlki əz muddiasi wə meḥir-xəpḳitigə asasən ḳutḳuzup, pak-muḳəddəs qaḳiriḳi bilən qaḳirdi; Uning bu meḥir-xəpḳiti ḥəmmə dəwr-zamanlardin ilgirila Məsiḥ Əysada bizgə beoƣixlanoƣandur; ■ 10 lekin bu meḥir-xəpḳət Ḳutḳuzoƣuqimiz Əysa Məsiḥning kelixi bilən ḥazir ayan boldi; U əlümni bikar ḳiliwetip, hux həwər arḳiliḳ ḥayatliḳ wə qirimaslikni yoruḳlukta ayan ḳildi. ■ 11 Mən bolsam əllərgə bu hux həwərning jakarqisi, rosuli wə təlim bərgüqisi bolup təyinləngən. □ ■ 12 Mən xu səwəbtin ḥazirḳi bu harliḳ-muxəḳḳətlərni tartmaḳtimən. Lekin buningdin nomus ḳilmaymən; qünki mən kimgə etiḳad ḳiloƣanliḳimni bilimən ḥəmdə Uning manga tapxuroƣan amanitini xu küngiqə saḳliyalaydioƣanliḳioƣa ḳadir ikənlikigə

□ **1:1-2 «Əysa Məsiḥning rosuli boloƣan mənki Pawlustin səyümlük balam Timotiyoƣa salam» —** demisəkmu, Timotiy Pawlusning «roḥiy jəḥəttə» ooƣli idi. ■ **1:1-2** Gal. 1:3; 1Tim. 1:2; 1Pet. 1:2. ■ **1:3** Ros. 22:3; Rim. 1:9; 1Tes. 1:2; 3:10. □ **1:6 «ḳollirimni uqangoƣa ḳoyoƣinim bilən səndə boloƣan, Huda sanga təḳdim ḳiloƣan iltipat» —** ixinimizki, bu dəl 1-həttə («1Tim.» 4:14-15) tiloƣa elinoƣan roḥiy iltipattin baxḳa ix əməs. «Ḳoxumqə səz»imiznimu kərüng. ■ **1:6** Ros. 6:6; 8:17; 13:3; 19:6; 1Tim. 4:14; 5:22. ■ **1:7** Rim. 8:15. □ **1:8 «Xunga Rəbbimiz ḥəḳḳidiki həwər-guwaḥliḳtin, yaki uning məḥbusi boloƣan məndin nomus ḳilma» —** Pawlus bu məktupni yazoƣanda Rimdiki zindanda yatatti. Xübḥisizki, rimliḳlar Pawlusni «bizning məḥbusimiz» dəp oylaytti — lekin Pawlus ixḳa baxḳiqə ḳaraytti. Rimliḳlarning uni ḳoloƣa elip türmigə taxlioƣini Hudaning iradisi bolup, xu ix bilən «yat əlliklər»din boloƣan ixəngüqilərning kəp payda kəridioƣanliḳioƣa Pawlusning kəzi yətkən; xuning bilən u «Mən Rəbning məḥbusi» dəydu. **«hux həwərni jakarlax yolidiki harliḳ-muxəḳḳətni əz ḥəssəng boyiqə ortaḳ tartḳin» —** grek tilida bəlkim «əz ḥəssəng boyiqə **birgə** tartḳin» degən mənini bildürüxi mumkin. Demək, ḥər dəwrdə etiḳadqilar tartixḳa tegixlik oḳubət-muxəḳḳət bar; Timotiyning Pawlus (wə baxḳa etiḳadqilar) bilən birgə məlum dərijidə «əz ḥəssisi boyiqə» oḳubət-muxəḳḳət tartixioƣa tooƣra kelidu. ■ **1:8** Ros. 21:33; Rim.1:16; Əf. 3:1; 4:1; Kol. 4:18; Flm. 1:1, 9, 13. ■ **1:9** Əf. 1:3; Tit. 3:4, 5, 6. ■ **1:10** Yəx. 25:8; Rim. 16:25; Əf. 1:9; 3:9; Kol. 1:26; Tit. 1:2; Ibr. 2:14; 1Pet. 1:20. □ **1:11 «Mən bolsam əllərgə bu hux həwərning jakarqisi, rosuli wə təlim bərgüqisi bolup təyinləngən» —** «əllər» bolsa «yat əlliklər», «Yəḥudiy əməslər». ■ **1:11** Ros. 9:15; 13:2; 22:21; Gal. 1:15; 2:8; Əf. 3:8; 1Tim. 2:7.

ixəndürüldum. □ 13 Məndin angliqan saoqlam təlim səzlirining nəmunilik bir üzündisini saqlap, Məsih Əysada boloqan muhəbbət wə etiqad bilən qing tutqin;
■ 14 bizdə makanlaxqan Muqəddəs Rohqa tayinip sanga tapxuruloqan xu güzəl amanətni saqla.□
15 Sən bilginingdək, Asiya əlkisidiki *etiqadqilarning* ḫəmmisi *degüdək* məndin yüz əridi. Ularning arisida Figelus wə Hermogenesmu bar. □ ■ 16 Rəb Onesiforning ailisidikilirigə rəḫim-xəpqət kərsətkəy. Qünki u mening məḫbus boloqanliqimdin ḫeq nomus qilmay kəp qetim meni yoqlap səyündürdi. □ ■ 17 U Rim xəḫirigə kəlginidə meni tapquqə kəp izdəp awarə boluptu. 18 Rəb xu künidə uni Əzidin rəḫim-xəpqətkə muyəssər qiloqay; uning Əfəsus xəḫiridə manga kərsətkən hizmətlirining qanqilik ikənlikini obdan bilisən.□

2

Muxəkqətkə qarimay Rəbning hizmitidə bolux

1 Xunga əy ooqlum, sən Məsih Əysada boloqan meḫir-xəpqətkə tayinip küqlük bol;
2 wə sən kəp guwaḫqilar aldida məndin angliqanliringni ḫəm ixənqlik ḫəmdə baxqilaroqimu təlim berələydioqan adəmlərgə amanət qiloqin.□ ■ 3 Əysa Məsiḫning yahxi jəngqisi bolux süpitidə, harliq-muxəkqətni əz ḫəssəng boyiqə ortaq tartqin.□
4 Jəngqi boloqan kixi əzini əskərlikkə tizimlioqan sərdarini razi qilix üqün adəttiki turmux ixlirini əzigə ḫələk qiliwalmasliqi kerək.■ 5 Musabiqigə qatnaxqan

□ **1:12 «… ḫəmdə Uning manga tapxuroqan amanitini xu küngiqə saqliyalaydioqanliqioqa qadir ikənlikigə ixəndürüldum» —** «manga tapxuruloqan amanət» bizningqə Huda Pawluska jamaətni dəp tapxuroqan nuroqunlioqan qimmətlik wəḫiylərni kərsitidu. «Qoxumqə səz»imizni kərüng. «Xu kün» — Əysa dunyaoqa qaytidioqan künni kərsitidu. Pawlusning kəzqarixida pəqət birla kün muḫimdur, u daim u künni nəzərdə tutup uni «xu kün» dəydu. Uxbu ayətning ahirqi jümlisini «ḫəmdə mening Hudaoqa amanət qiloqanlirimni Rəbbimiz qayta kəlgən küngiqə («xu küngiqə») qoqum qooqdaydioqanliqioqa ixinimən» dəp qüxinixkimu bolidu. ■ **1:13** 2Tim. 3:14. □ **1:14 «bizdə makanlaxqan Muqəddəs Roḫqa tayinip sanga tapxuruloqan xu güzəl amanətni saqla» —** yuqirida 12-ayəttiki izaḫatta eytqinimizdək, «sanga tapxuruloqan güzəl amanət» Muqəddəs Roḫ jamaətkə yətküzməkqi boloqan, Huda Əzining nijatlik pilani wə jamaət tooqruluk wəḫiy qilinoqan nuroqunlioqan qimmətlik ḫəqiqətlərni kərsitidu. □ **1:15 «Asiya əlkisidiki etiqadqilarning ḫəmmisi degüdək məndin yüz əridi» —** bu yərdiki «Asiya əlkisi» ḫazirqi Türkiyəning oqərbiy qismini kərsitidu. «Asiya əlkisidiki etiqadqilar» xu yərdə turuwatqan etiqadqilarni kərsitidu; bəzi alimlar bu səzni pəqət Rim xəḫiridə turoqan, əslidə zindanda yatqan Pawluska mədət berimiz dəp wədə bərgən Asiya əlkisidin kəlgən bəzi qerindaxlarni kərsitidu, dəp qaraydu. Grek tilida «Asiya əlkisidə («əlkisidin» əməs) boloqanlarning ḫəmmisi məndin yüz əridi» deyilgəqkə, biz undaq qarimaymiz. Bu muḫim wəqə tooqruluk «qoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **1:15** Ros. 19:10. □ **1:16 «u mening məḫbus boloqanliqimdin ḫeq nomus qilmay kəp qetim meni yoqlap səyündürdi» —** «məḫbus boloqanliqimdin» grek tilida «mening zənjir-kixənlirimdin…» degən səzlər bilən ipadilinidu. ■ **1:16** 2Tim. 4:19. □ **1:18 «Rəb xu künidə uni Əzidin rəḫim-xəpqətkə muyəssər qiloqay» —** «xu küni» Əysa dunyaoqa qaytidioqan künni kərsitidu. 12-ayəttiki izaḫatni kərüng. □ **2:2 «… sən kəp guwaḫqilar aldida məndin angliqanliringni ḫəm ixənqlik ḫəmdə baxqilaroqimu təlim berələydioqan adəmlərgə amanət qiloqin» —** nemixqa Pawlus «kəp guwaḫqilar aldida məndin angliqanliring» dəydu? Bu «guwaḫqilar»ning nemə əḫmiyiti bar? Oyliximizqə: (1) gərqə etiqadta kəp «qongqur sirlar» bolsimu, bu sirlarning ḫəmmisi tooqruluk Injildin enik kərgili bolidu; ḫəqiqiy etiqadta ḫeqqandaq «məḫpiy təlim»lər wə «az sandiki alaḫidə adəmlərgə wəḫiy qilinoqan» təlimlər yoqtur; (2) muxu etiqadqi guwaḫqilar Pawlus wə baxqa rosullarning təlimlirining birhil ikənlikigə ispat berələytti. ■ **2:2** Tit. 1:5. □ **2:3 «Əysa Məsiḫning yahxi jəngqisi bolux süpitidə, harliq-muxəkqətni əz ḫəssəng boyiqə ortaq tartqin» —** (1:8də eytiloqandək) «əz ḫəssəng boyiqə tartqin» — grek tilida «əz ḫəssəng boyiqə **birgə** tartqin». Demək, ḫər dəwrdə etiqadqilar tartixqa tegixlik harliq-muxəkqət bar; Timotiyning Pawlus (wə baxqi etiqadqilar) bilən birgə məlum dərijidə harliq-muxəkqət tartixioqa tooqra kelidu. ■ **2:4** 1Kor. 9:25.

tənhərikətqimu musabiqə ƣaidilirigə riayə ƣilmisa, oƣəlibə tajioƣa erixəlməydu.□
6 Əjir singdürgən deҳƣan ҳosulidin birinqi bolup bəҳrimən boluxi tegixliktur.■ 7 Bu
səzlirim üstidə yahxi oyla, xuning bilən Rəb sanga ҳəmmə ixta yorutidu.
8 Sən Dawutning nəsli boloƣan, ölümdin tirilgən Əysa Məsiҳni mən yətküzüwatƣan
hux həwər boyiqə esingdə qing tut.□ 9 Bu hux həwərni dəp kəp harliƣ-muxəƣƣət
qekip, ҳətta jinayətqi ҳesablinip kixənlinip yatimən. Ҳalbuki, Hudaning səz-kalami
ҳeq kixənlənməydu! ■ 10 Əmdi mən dəl xu səwəbtin, *Huda* talliƣan bəndilərning
Məsiҳ Əysada boloƣan nijatƣa mənggülük xan-xərəp bilən erixixi üqün ҳəmmə ixƣa
bərdaxliƣ berimən.
11 Təwəndiki bu səzlər ixənqliktur: —

«Uning bilən billə ölgənikənmiz,
Uning bilən ҳayatta billə yaxaymiz.□ ■
12 Ƣiyinqiliƣlaroƣa bərdaxliƣ bərsək,
Uning bilən billə ҳəküm sürimiz.
Biz uningdin tansaƣ,
Umu bizdin tanidu.■
13 Biz Uningoƣa sadaƣətsizlik ƣilsaƣmu, U yənila sadaƣətliktur;
Qünki U Өzidin ҳeq tanalmaydu».□ ■

Hudani hursən ƣilidioƣan hizmətkar

14 Bu ixlarni dawamliƣ *ƣerindaxlarning* səmigə selip, ularni Rəb aldida bimənə
səzlər üstidə talax-tartix ƣilmasliƣni əstaydilliƣ bilən agaҳlandurоƣin. Bundaƣ talax-
tartixlarning ҳeqƣandaƣ paydisi bolmayla ƣalmay, bəlki angliоƣuqilarni nabut ƣilidu.
15 Usta tikimqi rəhtni tooƣra piqƣandək ҳəƣiƣət səzini durus qüxəndürüp, özüngni
Huda aldida təstiƣlanoƣudək, yərgə ƣarap ƣalmaydioƣan maҳir bir hizmətkar
ƣilip kərsitixkə intilip kəngül ƣoyoƣin; 16 lekin iplas, ƣuruƣ gəplərdin neri tur.
Qünki bundaƣ gəplərni ƣiloƣuqilar bəribir tehimu ihlassizliƣƣa qəmüp ketidu. □ ■
17 Muxundaƣlarning gəpliri huddi mərəzdək tezla yamrap ketidu. Himeneyus
wə Filetoslar mana xundaƣlarning iqidiki ikkisidur; □ 18 ular ҳəƣiƣəttin qətnəp,

---

□ **2:5 «Musabiƣigə ƣatnaxƣan tənhərikətqimu musabiqə ƣaidilirigə riayə ƣilmisa, oƣəlibə tajioƣa erixəlməydu»** — «musabiqə ƣaidiliri»: — kona zamanlarda bu «ƣaidilər» ҳəm musabiƣining özini wə musabiƣigə boloƣan təyyarliƣ-tərbiyiləxlərnimu baxƣuratti. ■ **2:6** 1Kor. 9:10. □ **2:8 «Dawutning nəsli boloƣan, ölümdin tirilgən Əysa Məsiҳ»** — «Dawut» bolsa Dawut padixaҳ-pəyoƣəmbər, əlwəttə. **«sən Dawutning nəsli boloƣan, ölümdin tirilgən Əysa Məsiҳni mən yətküzüwatƣan hux həwər boyiqə esingdə qing tut»** — bu muҳim ayət tooƣruluƣ «ƣoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **2:9** Əf. 3:1,13; 4:1; Fil. 1:7; Kol. 1:24; 4:3,18; 2Tim. 1:8. □ **2:11 «Uning bilən billə ölgənikənmiz, Uning bilən ҳayatta billə yaxaymiz...»** — «Uning bilən» degənlik Məsiҳ bilən, əlwəttə. ■ **2:11** Rim. 6:8. ■ **2:12** Mat. 10:33; Mar. 8:38; Luƣa 9:26; 12:9; Rim. 8:17; 2Kor. 4:10; Fil. 3:10; 1Pet. 4:13. □ **2:13 «Biz Uningoƣa sadaƣətsizlik ƣilsaƣmu, U yənila sadaƣətliktur; qünki U Өzidin ҳeq tanalmaydu»** — «qünki U Өzidin ҳeq tanalmaydu» yaki «qünki U qoƣum Өzining səzidə turmay ƣalmaydu». Bu muҳim səz tooƣruluƣ «ƣoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **2:13** Qəl. 23:19; Rim. 3:3; 9:6. □ **2:16 «bundaƣ gəplərni ƣiloƣuqilar bəribir tehimu ihlassizliƣƣa qəmüp ketidu»** — «bundaƣ (kixilər)... tehimu ihlassizliƣƣa qəmüp ketidu» grek tilida «bundaƣ (kixilər)... tehimu ihlassizliƣƣa aloƣa basturidu» degən kinayilik, ҳəjwiy səzlər bilən ipadilinidu. ■ **2:16** 1Tim. 1:4; 4:7; 6:20; Tit. 1:14; 3:9. □ **2:17 «muxundaƣlarning gəpliri huddi mərəzdək tezla yamrap ketidu»** — «yamrap ketidu» grek tilida «ot-qəplərni yəp ketidu» dəp ipadilinidu. Rosul Pawlus xu səzi bilən: Bularning gəpliri «Hudaning ƣoyliri» boloƣan etiƣadiqlar istimal ƣilixi kerək boloƣan «ozuƣ»ni, yəni «saoƣlam təlim»ni yoƣƣa qiƣiridu, dəp puritidu.

өlgənlərning tirilixi degən bu ix alliқaqan yüz berip boldi, dəydu, xundaқla bəzilərning etiқadini oqulitidu. □
19 Ḥalbuki, Hudaning məzmut uli qing turmaқta. Uning üstigə məḥür bilən: «Rəb Өzigə təwə boloqanlarni tonuydu» wə «Rəbning mubarək namini ləwzigə alidioqanlarning ḥəmmisi rəzilliktin қol üzsun» dəp məḥürləngəndur. □ ■ 20 Bay-bayaxat adəmning өyidə pəқət altun wə kümüx қaqa-қuqilarla əməs, yaoqaq, sapal қaqilarmu bolidu. Қaqa-қuqilarning bəziliri ətiwarlinidu, bəziliri pəs kərülidu. ■
21 Əgər bir kixi өzini undaқlarning kiridin tazilap haliy қilsa, u muқəddəs қilinoqan, hojayinimizoqa yaraydioqan қaqidək, ḥərқandaқ güzəl ixlaroqa təyyar bolidu.□
22 Xunglaxқa, yaxliқning arzu-ḥəwəsliridin өzüngni қaquroqin, pak қəlb bilən Rəbgə nida қiloquqi bilən billə ḥəққaniyliқ, ixənq-etiқad, meḥir-muḥəbbət wə tinq-hatirjəmlikni қooqlixip izdə. ■ 23 Lekin əhmiқanə, bilimsizliktin qiққan talax-tartixlaroqa arilixixni rət қil, qünki bundaқ ixlarning jedəl teriydioqanliқini bilisən. ■ 24 Əmdiliktə Rəbning қuli jedəlləxməsliki, bəlki ḥəmmə kixilərgə mulayim-meḥriban, təlim berixkə maḥir, səwr-taқətlik boluxi kerək; ■ 25 xuning bilən өz-өzigə қarxi boloqanlaroqa u Huda bəlkim ularoqa ḥəқiқətni tonup yetixigə towa қilidioqan қəlbni berər dəp, mömin-mulayimliқ bilən nəsiḥət қilsun; □ ■ 26 bundaқ boloqanda ular uyқusini eqip, өzlirini өz muddiasioqa əməl қilixқa tutқun қiloqan Iblisning tuziқidin қutulalaydu.□

3

Ahir zaman

1 Əmma xunimu bilginki, ahir zamanlarda eoqir künlər bolidu.□ ■ 2 U qaoqdiki insanlar өzinila oylaydioqan, pulpərəs, mənmənqi, ḥakawur, kupurluқ қilidioqan, ata-anisining səzini tingximaydioqan, tuzkor, iplas, 3 kөyümsiz, kəqürümsiz, təḥməthor, өzini tutalmaydioqan, wəḥxiy, həyr-sahawətlikkə düxmən, 4 satқun, təlwə, xəḥrətpərəs, ḥuzur-ḥalawətni Hudadin yahxi kəridioqan, 5 sirtқi қiyapəttə

□ **2:18 «ular ḥəқiқəttin qətnəp…»** — grek tilida: «ular ḥəқiқətni nixan қilmay (qətnəp ketip)…». **«өlgənlərning tirilixi degən bu ix alliқaqan yüz berip boldi»** — bu bid’ət təlimning mənisi bəlkim təwəndiki ikki hil hata қaraxning biri boluxi kerək: — (1) «adəmlər Əysa Məsiḥkə etiқad қiloqanda, Uning Roḥi alliқaqan Əysa Məsiḥ bilən billə өlüp tirilidu (bu gəp muxu yərgiqə ḥəқiқət, əlwəttə). Əmdi tirilix pəқət xu roḥiy jəḥəttə bolup, kəlgüsidə tən jəḥəttə bolmaydu», yaki: (2) «biz Əysa Məsiḥgə ixəngənlərdə suoqa wə Roḥқa qəmüldürülgəndin keyin bizning «tirilgən tən»imiz bar bolidu. Xunga ḥazirқi tenimiz kesəl bolmaydu, ḥeq əlməydu». □ **2:19 «Ḥalbuki, Hudaning məzmut uli qing turmaқta. Uning üstigə məḥür bilən: «Rəb Өzigə təwə boloqanlarni tonuydu» wə «Rəbning mubarək namini ləwzigə alidioqanlarning ḥəmmisi rəzilliktin қol üzsun» dəp məḥürləngəndur» —** bu muḥim ayət tooqruluқ «қoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **2:19** Qəl. 16:5; Yḥ. 10:14. ■ **2:20** Rim. 9:21. □ **2:21 «Əgər bir kixi өzini undaқlarning kiridin tazilap haliy қilsa, u muқəddəs қilinoqan, hojayinimizoqa yaraydioqan қaqidək, ḥərқandaқ güzəl ixlaroqa təyyar bolidu» —** «hojayinimiz»: — Igimiz, əlwəttə. Bu muḥim ayət tooqrluқ «қoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **2:22** 1Tim. 6:11. ■ **2:23** 1Tim. 1:4; 6:4; Tit. 3:9. ■ **2:24** 1Tim. 3:2. □ **2:25 «…xuning bilən өz-өzigə қarxi boloqanlaroqa u Huda bəlkim ularoqa ḥəқiқətni tonup yetixigə towa қilidioqan қəlbni berər dəp, mömin-mulayimliқ bilən nəsiḥət қilsun» —** «өz-өzigə қarxi boloqanlaroqa» degən ibarə oқurmənlərgə oqəlitə tuyuloqini bilən, grek tilida xundaқ ipadilinidu. Demək, ḥəқiқətni jakarlioquqioqa қarxi qiқsa, əməliyəttə u Huda өzigə қilmaқqi boloqan yahxiliқtin məḥrum bolup, өz-өzigə қarxi qiқqan bolidu. «Pənd.» 8:36 kərüng. ■ **2:25** Pənd. 8:36; 9:12; 11:17; Gal. 6:1. □ **2:26 «bundaқ boloqanda ular uyқusini eqip, өzlirini өz muddiasioqa əməl қilixқa tutқun қiloqan Iblisning tuziқidin қutulalaydu» —** baxқa birhil tərjimisi: «bundaқ boloqanda ular uyқusini eqip, өzlirini tutқun қiloqan Iblisning tuziқidin (Hudaning) iradisigə əməl қilixқa қutulalaydu». □ **3:1 «Əmma xunimu bilginki, ahir zamanlarda eoqir künlər bolidu» —** «eoqir künlər» grek tilida yənə «hətərlik künlər»nimu bildüridu. ■ **3:1** 1Tim. 4:1; 2Pet. 2:3; Yəḥ. 18.

ihlasmən boluwelip, əməliyəttə ihlasmənlikning qudritini inkar qilidioqan bolidu. Bundaqlardin yiraq tur.□ ■ 6 Qünki ularning arisidiki bəzilər əymu-əy soqunup kirip, gunahlar bilən besiloqan, hərhil xəhwət-həwəslərning quli bolup qaloqan nadan ayallarni azdurup özigə əsir qilidu.□ ■ 7 Bundaq ayallar daim təlim alsimu, hərgiz həqiqətni tonup yetəlməydu. 8 Əmdi Yannis bilən Yambris Musa pəyoqəmbərgə qandaq qarxi qiqqan bolsa, bu *azduroquqilarmu* həqiqətkə xundaq qarxi qiqidu. Ular zehin-köngülliri qirigən, etiqad jəhəttə daxqal dəp ispatlanoqan kixilərdur.□ ■ 9 Lekin əmdi ular bu yolda aloqa ilgiriliyəlməydu; qünki *Yannis bilən Yambris*ning hamaqətliki oquq kərüngəndək, bularningmu həmmigə kərünidu.

Pawlusning wəsiyətliri; ögəngənliringdə dawamliq mangoqin

10-11 Lekin sən bolsang mening təlimim, yürüx-turuxum, məqsət-iradilirim, ixənq-etiqadim, səwr-taqitim, mehir-muhəbbitim, qidamliqim, mən uqrioqan ziyankəxliklər wə azab-oqubətlərgə, jümlidin Antakya, Koniya wə Listra xəhərliridə yüz bərgənlərgə tolimu köngül bölüp kəlding, xundaqla mən bərdaxlik bərgən xunqə ziyankəxliklərdin toluq həwiring bar; Rəb ularning həmmisidin meni qutquzdi. □ ■ 12 Dərwəqə, Məsih Əysada ihlasmən hayat kəqürüxkə iradə tikligənlərning həmmisi ziyankəxlikkə uqraydu. ■ 13 Lekin rəzil adəmlər wə ezitqu-kazzaplar bəribir baxqilarnimu aldap, özimu aldinip, baroqanseri əsəbiylixidu. 14 Lekin sən bolsang, ögəngən wə toluq ixəndürülgən həqiqətlərdə qing tur; qünki bularni kimdin ögəngənlikingni bilisən, □ 15 həmdə balilik qaoqliringdin tartipla muqəddəs yazmilarni bilip kəlding; bularning sanga Məsih Əysaoqa baoqlanoqan etiqad arqilik boloqan nijat tooqruluq seni dana qilalaydioqanliqini bilisən. 16 Pütkül muqəddəs yazmilarning həmmisi Hudaning Rohining yolyoruq-ilhami bilən yeziloqan bolup, u təlim berix, tənbih berix, hatalikларni tüzitix wə kixilərni həqqaniyət yolioqa baxlaxqa paydiliqtur. □ ■ 17 Bular arqilik Hudaning adimi toluq qorallinip, barlik yahxi əməllərni qilixqa təyyar bolalaydu.

□ **3:5 «...sirtqi qiyapəttə ihlasmən boluwelip, əməliyəttə ihlasmənlikning qudritini inkar qilidioqan bolidu. Bundaqlardin yiraq tur»** — 1-5-ayətlər tooqruluq «qoxumqə səz»imizdə qisqiqə tohtilimiz. ■ **3:5** Mat. 18:17; Rim. 16:17; 2Tes. 3:6; Tit. 3:10; 2Yuha. 10. □ **3:6 «hərhil xəhwət-həwəslərning quli bolup qaloqan nadan ayallar...»** — yaki «hərhil xəhwət-həwəslərning quli bolup qaloqan ajiz ayallar...». ■ **3:6** Mat. 23:14; Tit. 1:11. □ **3:8 «Əmdi Yannis bilən Yambris Musa pəyoqəmbərgə qandaq qarxi qiqqan bolsa, bu azduroquqilarmu həqiqətkə xundaq qarxi qiqidu»** — «Mis.» 7:11, 22, 8:7, 18ni kərüng. Israillar Misirdin qiqixtin burun, Misir padixahining sehirgərliri Musa pəyoqəmbərgə qarxi turoqan. Ularning isimliri (Yannis bilən Yambris) Təwratta deyilgən əməs, bəlki Yəhudiylarning baxqa tarihiy kitablirida tepilidu. ■ **3:8** Mis. 7:11. □ **3:10-11 «jümlidin Antakya, Koniya wə Listra xəhərliridə yüz bərgənlərgə tolimu köngül bölüp kəlding...»** — «Antakya, Koniya wə Listra xəhərliridə yüz bərgənlər»: — bu bir-birigə yeqin üq yurtta boloqan wəqələr tooqruluq məlumatlar «Ros.» 13-14-babta tepilidu. Timotiy özi Listralik idi; Pawlus duq kəlgən bu ziyankəxliklər Timotiyning Məsihqə etiqad qilixioqa təsir qiloqan boluxi mumkin idi. ■ **3:10-11** Zəb. 34:19; Ros. 13:50; 14:19; 2Kor. 1:10 ■ **3:12** Mat. 16:24; Luqa 24:26; Yh. 17:14; Ros. 14:22; 1Tes. 3:3. □ **3:14 «qünki bularni kimdin ögəngənlikingni bilisən»** — bəzi kona kəqürmilərdə «kimlər» dəp deyilidu. Lekin bizningqə «kim» dəp oqux tooqra, qünki Pawlus bu ayətlərdə özining ülgə boloqanliqi tooqruluq kəp səzləydu. Təwəndiki 15-ayəttə u baxqa kixilər (Timotiyning qong ana wə anisi)ning təsirini tiloqa alidu. □ **3:16 «Pütkül muqəddəs yazmilarning həmmisi Hudaning Rohining yolyoruq-ilhami bilən yeziloqan bolup...»** — grek tilida «pütkül muqəddəs yazmilarning həmmisi» degən ibarə yazmilardiki hərbir səz-ayətning Hudadin kəlgənlikini təkitləydu. «Hudaning Rohining yolyoruq-ilhami bilən yeziloqan» grek tilida «Huda nəpisi bilən kirgüzüp yeziloqan» degən xəkildə ipadilinidu. Grek tilida həm ibraniy tilida «Roh» wə «nəpəs» bir səz. ■ **3:16** 2Pet. 1:21.

4

1 Mən Huda ƫəmdə tiriklər bilən ələüklərni sorak ƙilixƙa təyyar turidioƣan Məsiƫ
Əysaning aldida, xundakƙla Uning ƙayta ayan boluxi wə Uning Θz padixaƫliƙi bilən
sanga xundak agaƫ ƙilip tapilaymənki,■ 2 *Hudaning* səz-kalamini jakarla; wakƙit-
pursət yar bərsun-bərmisun, uningoƣa jiddiy ƙara. Toluk səwr-takƙət wə təlim-
əƙidə bilən nəsiƫət ƙiloƣin, tənbiƫ bərgin, rioƣbətləndürgin.□ 3 Qünki xundak
bir zaman keliduki, insanlar saoƣlam təlimni anglaxƙa qidimay, bəlki ƙulakƙlirioƣa
hux yakƙidioƣan səzlərni anglax üqün ətrapioƣa θz xəƫwət-ƫəwəslirigə uyoƣun təlim
bərgüqilərni toplaydu.□ 4 Ular ƫəkƙikətkə ƙulak salmay, əpsanilərni tingxaxƙa
burmilinip ketidu. 5 Lekin sən ƫərƙandak əƫwalda oyoƣak tur, harliƙ-muxəkƙətlərgə
bərdaxliƙ bər, hux həwərqining wəzipisini orunda, tapxuruloƣan hizmitingni ƫər
tərəptin toluk ada ƙiloƣin. 6 Qünki θzümgə kəlsəm, jenim ƙurbanliƙning «xarab
ƫədiyə»sidək təkülidioƣan wakƙti yetip kəldi, mening bu dunyadin ketix wakƙtimmu
yeƙinlaxti.□ ■ 7 Güzəl kürəxni mən ƙilip boldum, yügürüx musabiƙisining mənzilini
besip boldum, birdinbir etiƙadni qing sakƙlap kəldim.□ 8 Ƣazir ƫəkƙaniylikning
oƣəlibə taji mən üqün sakƙlinip turmakƙta. Uni, ƫəkƙaniy sorakqi boloƣan Rəb xu
künidə manga, xundakƙla yaloƣuz mangila əməs, Uning kelip ayan boluxioƣa təlpünüp
turoƣanlarning ƫəmmisigə in’am ƙilip kiygüzidu.□ ■

Hususiy tapxurukƙlar; ahirƙi səzlər

9 Imkaniyətning bariqə yenimoƣa tezdin yetip kəl. 10 Qünki Demas bu ƣazirƙi dunyani
tama ƙiloƣanliƙi üqün meni taxlap Tesalonika xəƫirigə kətti. Kriskis Galatiya əlkisigə,
Titus Dalmatiya əlkisigə kətti. ■ 11 Yenimda yaloƣuz Lukƙa ƙaldi. Markusni θzüng
bilən birgə elip kəl, qünki u hizmətlirimdə manga kəp əskatidu. ■ 12 Tikikusni
bolsa Əfəsus xəƫirigə əwətiwəttim. ■ 13 Kelixingdə Troas xəƫiridə Karpusning
yenioƣa ƙaldurup ƙoyoƣan yepinqam bilən kitablarni, bolupmu oram terə yazmilarni
billə aloƣaq kəlgin. □ 14 Miskər Iskəndər manga tola əskilik ƙildi. Rəb uningoƣa
ƙilmixlirioƣa layiƙ yandurmay ƙalmaydu. ■ 15 Sən ƫəm uningdin ƫoxyar bol; qünki
u biz yətküzgən səzlirimizgə ƙattiƙ ƙarxiliƙ kərsətti.

16 Tunji ƙetimliƙ sorakƙta mening akƙliniximoƣa yardəm ƙilidioƣan ƫeqkim qikmidi,

---

■ **4:1** Rim. 1:9; 9:1; 2Kor. 1:23; 11:31; Gal. 1:20; Fil. 1:8; 1Tes. 2:5; 1Tim. 5:21; 6:13. □ **4:2 «Hudaning səz-kalamini jakarla; wakƙit-pursət yar bərsun-bərmisun, uningoƣa jiddiy ƙara» —** «wakƙit-pursət yar bərsun-bərmisun» degənlikning mənisi, həklər Hudaning səzini ƙobul ƙilsun ƙilmisun, ularoƣa yakƙsun yakmisun Hudaning adimining wəzipisi ƫaman amal ƙilip səz-kalamni ularoƣa yətküzüxtin ibarət. □ **4:3 «… ƙulakƙlirioƣa hux yakƙidioƣan səzlərni anglax üqün ətrapioƣa θz xəƫwət-ƫəwəslirigə uyoƣun təlim bərgüqilərni toplaydu» —** «ƙulakƙlirioƣa hux yakƙidioƣan səzlərni anglax üqün» grek tilida «ƙulakƙliri ƙiqixƙan bolup,..» degən ibarə bilən ipadilinidu. Bu ibarə: «ular ƫərdaim yengi nərsilərni angliƣaqƙa» degən baxƙa birhil qüxənqinimu beridu. □ **4:6 «jenim ƙurbanliƙning «xarab ƫədiyə»sidək təkülidioƣan wakƙit yetip kəldi» —** Pawlus θzining ƫayatini Təwrat dəwridiki ƙurbanliƙlar üstigə təkülidioƣan «xarab ƫədiyə»gə ohxitidu. Dikƙkət ƙilixƙa ərziyduki, uning yeƙin arida bolidioƣan ələümini ƙurbanliƙƙa əməs, pəkət bir «xarab ƫədiyə»gə ohxitidu, halas. Xübƫisizki, uning mənisi «uluƣ ƙurbanliƙ» Əysa Məsiƫningkidur. ■ **4:6** 2Pet. 1:14. □ **4:7 «Güzəl kürəxni mən ƙilip boldum» —** «kürəx» (ƙattiƙ elixix musabiƙisi, grek tilida «agon») degən səz tooƣruluk «Timotiyoƣa (1)»diki (6:12 tooƣruluk) «ƙoxumqə səz»imizni kərüng. □ **4:8 «Uni, ƫəkƙaniy sorakqi boloƣan Rəb xu künidə manga, xundakƙla yaloƣuz mangila əməs, Uning kelip ayan boluxioƣa təlpünüp turoƣanlarning ƫəmmisigə in’am ƙilip kiygüzidu» —** «xu küni» Rəbning ƙayta kelidioƣan küni, əlwəttə. ■ **4:8** 1Kor. 9:25; 1Pet. 5:4. ■ **4:10** Kol. 4:14; Flm. 24. ■ **4:11** Ros. 15:37; Kol. 4:10,14; Flm. 24. ■ **4:12** Ros. 20:4; Kol. 4:7. □ **4:13 «kelixingdə Troas xəƫiridə Karpusning yenioƣa ƙaldurup ƙoyoƣan yepinqam bilən kitablarni, bolupmu oram terə yazmilarni billə aloƣaq kəlgin» —** bu ayət üstidə «ƙoxumqə səz»imizdə ƙiskiqə tohtilimiz. ■ **4:14** 1Tim. 1:20.

ƫəmmisi meni taxlap kətti. Bu ix ularoƣa ƫesablanmioƣay! □ 17 Lekin Rəb mening
bilən billə turup, mən arkilik Injil jakari toluk kilinip, bu yərdiki barlik yat əlliklərdin
boloƣanlarning anglixi üqün meni küqləndürdi; xuning bilən mən xirning aoƣzidin
kutkuziwelindim. □ 18 Rəb meni barlik rəzil ixtin kutkuzup, ərxtiki padixaƫlikioƣa
sak yətküzidu! Xan-xərəp Uningoƣa əbədil'əbədgiqə mənsup boloƣay! Amin!

Ahirki salam

19 Priska bilən Akwilaoƣa wə Onesiforning ailisidikilərgə məndin salam eyt.□ ■
20 Erastus Korint xəƫiridə kaldi. Lekin Trofimus kesəl bolup kaloƣanliktin, uni Miletus
xəƫiridə kaldurup koydum.
21 Kix qüxüp kətküqə imkaniyətning bariqə bu yərgə kəlgin.
Yubulus, Pudis, Linos, Klawdiya wə barlik kerindaxlardin sanga salam. 22 Rəb Əysa
Məsiƫ roƫing bilən billə boloƣay! Meƫir-xəpkət silər bilən billə boloƣay! □

□ **4:16 «Tunji ketimlik sorakta mening akliniximoƣa yardəm kilidioƣan ƫeqkim qikmidi, ƫəmmisi meni taxlap kətti. Bu ix ularoƣa ƫesablanmioƣay!»** — bu ayət üstidə «koxumqə səz»imizdə kiskiqə tohtilimiz. □ **4:17 «xuning bilən mən xirning aoƣzidin kutkuziwelindim»** — Pawlus Kəysər Neroning birinqi soriƣidin kutuldi. «Koxumqə səz»imizni kərüng. □ **4:19 «Priska bilən Akwilaoƣa wə Onesiforning ailisidikilərgə məndin salam eyt»** — «Priska» bolsa «Priskilla»ning kiskartiloƣan xəkli («Ros.» 18:2). Akwila wə Priskilla ər-ayal idi. ■ **4:19** Ros. 18:2; Rim. 16:3. □ **4:22 «Rəb Əysa Məsiƫ roƫing bilən billə boloƣay!»** — bəzi kona kəqürmilərdə pəkət «Rəb roƫing bilən billə boloƣay!» deyilidu.

Tituskа

Rosul Pawlus Tituskа yazoɣan məktup •••• Salam

1 Hudaning tallioɣanlirioɣa amanət boloɣan etiqad wə ihlasmənlikkə elip baridioɣan ɦəqiqətning bildürülüxi üqün, Əysa Məsiɦning rosuli qilip təyinləngən, Hudaning quli boloɣan mənki Pawlustin sanga salam — □ 2 (bu etiqad wə ɦəqiqət mənggülük ɦayatqa baoɣlanoɣan ümidni elip kelidu; bu mənggülük ɦayatni mutləq yaloɣan eytmaydioɣan Huda ɦəmmə dəwr-zamanlardin ilgirila wədə qiloɣanidi; ■ 3 lekin *ɦazir* wədisining waqti kelip Qutquzoɣuqimiz Huda buning kalam-həwirini Өz əmri bilən manga tapxuroɣan jakar arqiliq axkarilidi) ■ 4 — ortaq etiqadimizda өz ooɣlum boloɣan Tituskа salam! Huda'Atimiz wə nijatkarimiz Məsiɦ Əysadin sanga meɦir-xəpqət wə hatirjəmlik boloɣay! □ ■

Titusning Kret arilidiki hizmiti

5 Seni Kret arilida qalduruxtiki səwəb, orundilip bolmioɣan ixlarni bir tərəp qilixing üqün wə ɦər xəɦərdə sanga tapilioɣinimdək jamaətkə aqsaqallarni təyinlixing üqün idi. ■ 6 Aqsaqallikkа təyinlinidioɣan kixi əyibsiz boluxi, bir ayallik, pərzəntliri bolsa etiqad qiloɣuqi boluxi wə ixlirida xallaqlik qilidioɣan yaki *ata-anisioɣa* boysunmaydioɣan əyibliri bolmioɣan boluxi kerək. □ ■

7 Qünki jamaətning yetəkqisi Hudaning *ailisigə* oɣojidar bolux süpitidə, əyibsiz boluxi kerək; baxbaxtaq əməs, terikkək əməs, ɦaraq-xarabqa berilgən əməs, zorawan əməs, nəpsaniyətqi əməs, □ ■ 8 bəlki meɦmandost, sahawətlik, yahxilikni səyidioɣan, salmaq, adil, ihlasmən wə өzini tutuwaloɣan boluxi lazim. □ ■ 9 U yənə saoɣlam təlim bilən rioɣbət-təsəlli berix üqün wə qarxi qikkuqilaroɣa rəddiyə berix üqün, tapxuruloɣan təlimdiki ixənqlik kalam-səzdə qing turuxi kerək. □

□ **1:1 «Hudaning tallioɣanlirioɣa amanət boloɣan etiqad wə ihlasmənlikkə elip baridioɣan ɦəqiqətning bildürülüxi üqün…»** — bu səz bolsa: (1) Hudaning Өzi tallioɣan ɦəlqigə tapxuroɣan өzgərməs etiqadqa muwapiq, Hudaning uningda boloɣan məqsiti üqün; (2) Hudaning tallioɣanlirini muxu etiqadqa erixtürüx üqün; (3) Hudaning tallioɣanlirining etiqadini aloɣa sürüx üqün degən üq mənini өz iqigə elixi mumkin. ■ **1:2** Qəl. 23:19; Rim. 16:25; Əf. 1:9; 3:9; Kol. 1:26; 2Tim. 2:13; 1Pet. 1:20. ■ **1:3** Ros. 20:24; 2Kor. 2:12; 7:14; 8:6,16; Gal. 1:1; 2:3. □ **1:4 «ortaq etiqadimizda өz ooɣlum boloɣan Tituskа…»** — bu ibarə xübɦisiz xuni kөrsitiduki, Titus hux həwərni əslidə Pawlustin angliɣan wə xundaqla uningoɣa ixinip ɦayatqa erixkənidi. Xuning bilən (Pawlus baxqa yərlərdə kөp eytqinidək) roɦiy jəɦəttin Titusni hux həwər arqilik «tuoɣdi» wə uningoɣa roɦiy jəɦəttin atidək boldi. ■ **1:4** Əf. 1:2; Kol. 1:2; 2Tim. 1:2; 1Pet. 1:2. ■ **1:5** 2Tim. 2:2. □ **1:6 «Aqsaqallikkа təyinlinidioɣan kixi əyibsiz boluxi, bir ayallik… boluxi kerək»** — «bir ayallik» yaki «bir ayalning eri», bəlkim «өz ayalioɣa sadik» degən mənidə. Bu tooɣruluq «Timotiyoɣa (1)»diki «qoxumqə səz»imizni kөrüng. **«pərzəntliri bolsa etiqad qiloɣuqi boluxi … kerək»** — yaki, «pərzəntliri bolsa sadiq boluxi… kerək». ■ **1:6** 1Tim. 3:2. □ **1:7 «jamaətning yetəkqisi Hudaning ailisigə oɣojidar bolux süpitidə, əyibsiz boluxi kerək; baxbaxtaq əməs…»** — «baxbaxtaq» — grek tilida bu səz «xəɦsiyətqi, mənmənqi» degən mənilərnimu өz iqigə alidu. **«ɦaraq-xarabqa berilgən əməs, zorawan əməs, nəpsaniyətqi əməs…»** — «nəpsaniyətqi» grek tilida «өzini buloɣaydioɣan nəpsaniyətqilikkə berilgən» degən bir səz bilən ipadilinidu. Bu səzgə qarioɣanda, pul wə mal-dunyani qoɣlixix insanni ɦaram qilip buloɣaydu. Bu tema tooɣrisida yənə «Luqa» 16:9-11 wə xu ayətlərdiki izaɦatlarni wə «Luqa»diki «qoxumqə səz»imizdiki 16-bab tooɣruluq «naɦək dunyaoɣa təwə boloɣan mal-dunya» degən məzmunni kөrüng. ■ **1:7** Law. 10:9; Mat. 24:45; 1Kor. 4:1; Əf. 5:18; 1Tim. 3:3,15; 1Pet. 5:2. □ **1:8 «bəlki meɦmandost, sahawətlik, yahxilikni səyidioɣan, salmaq, adil, ihlasmən wə өzini tutuwaloɣan boluxi lazim»** — grek tilida «sahawətlik, yahxilikni səyidioɣan» birla səz bilən ipadilinidu. ■ **1:8** 1Tim. 3:2. □ **1:9 «u yənə saoɣlam təlim bilən rioɣbət-təsəlli berix üqün wə qarxi qikkuqilaroɣa rəddiyə berix üqün…»** — «saoɣlam təlim» bolsa Pawlusning kөp ixlitidioɣan ibarisi. Hudadin kəlgən təlim ɦəqiqət, tooɣra əlwəttə, u өzini qobul qiloɣanlarda saq, saoɣlam roɦiy ɦayatni ɦasil qilidu wə quwwətləydu.

10 Qünki ңazir bimənə səz kilidiоңan, kixilərning kənglini owlap ezitkuluk kilidiоңan, əz beximqilik kilidiоңan kəpligən kixilər bar, bolupmu hətniliklərdin qikkanlar bar. □ ■ 11 Ularning aоңzini etix kerək; qünki ular ңaram dunyani dəp əgitixkə tegixlik bolmiоңan təlimlərni əgitip, ңətta pütün aililərni nabut kilmakta. □ ■ 12 Xulardin biri, yəni *Kret arilidikilərning* əzining bir pəyоңəmbiri: «Kretlar ңəmixə yalоңan səzləydiоңanlar, wəңxiy ңaywanlar wə ңurun toymaslardur» degən. □
13-14 Bu guwaңlik ңəkikəttur; xunga ularning etikadta saоңlam turuxi üqün, xundakla Yəңudiy əpsanilərgə wə ңəkikəttin qətnigənlər tokuwaloңan insaniy kaidə-bəlgilimilərgə kulak salmasliki üqün ularni kattik əyibləp agaңlandurоңin.□ ■
15 Pak kixilər üqün ңəmmə nərsə pak; lekin buloңanоңan napaklar wə etikadsizlar üqün ңeqkandak nərsə pak əməstur. Qünki ularning oy-pikrlirimu, wijdanimu buloңinip kətkən. ■ 16 Ular Hudani tonuymiz dəp dawrang kilsimu, lekin əməlliridə Uningdin tanidu; qünki ular yirginqliklər, ңeqgəp anglimaydiоңanlar, ңeqkandak yahxi ixlarni kilixka yarimaydiоңanlardur.

2

Saоңlam təlimgə layik yaxax

1 Lekin sən bolsang saоңlam təlimgə kandak uyоңun yaxaxni əgitixing kerək.
2 Yaxanоңan ərlərgə, ңoxyar, salmak, təmkin, etikadta, meңir-muңəbbəttə wə səwr-takəttə saоңlam boluxni tapiliоңin. 3 Xuningdək, yaxanоңan ayallaroңa yürüx-turuxta ihlas-mukəddəslikkə layik boluxni, qekimqilik kilmasliкni, ңarak-xarabka berilməydiоңan boluxni, güzəl ixlarni əgətküqilər boluxni tapiliоңin. ■ 4-5 Buning bilən ular yax ayallaroңa ərlirigə kəyünüx, balilириoңa kəyünüx, salmak bolux, pak bolux, əy ixlirini puhta kilix, meңriban bolux wə əz ərlirigə boysunuxni əgitələydu. Xundak boloңanda Hudaning səzi karilanmaydu. ■
6 Xuningdək yax ərlərnimu salmak boluxka jekiligin. 7 Əzüngmu ңəmmə ixta güzəl əməlliring bilən ularoңa ülgə boloңin; təlim bərginingdə pak-diyanətlik, eoңir-besik bolup, ■ 8 ңeqkim kusur tapalmaydiоңan, saоңlam səzlərni yətküzgin; buning bilən, karxi qikkuqilar biz tooңruluk yaman gəp kilidiоңan yərni tapalmay hijil bolidu. ■
9 Kullaroңa əz hojayinlirini ңəmmə ixta kanaətləndürüp ularoңa boysunuxni əgətkin. Ular gəp yandurmay, ■ 10 ooңrilik kilmay, əzlirining ңər jəңəttə ixənqlik ikənlikini

---

□ **1:10 «... kixilərning kənglini owlap ezitkuluk kilidiоңan, əz beximqilik kilidiоңan kəpligən kixilər bar, bolupmu hətniliklərdin qikkanlar bar»** — «hətniliklərdin qikkanlar» Yəңudiylar yaki əslidə Yəңudiylarning «sinagog»iоңa kobul kilinix üqün hətnə kobul kiloңanlarni kərsitidu. Bəzi alimlar «hətniliklər»ni hətnilikni kobul kilix kerək dəp təlim bərgənlərni kərsitidu, dəp karaydu. Lekin təwəndiki 11-ayətkə karioңanda ularning ңərtürlük ziyanlik təlimliri bar idi. ■ **1:10** Ros. 15:1. □ **1:11 «ular ңaram dunyani dəp əgitixkə tegixlik bolmiоңan təlimlərni əgitip, ңətta pütün aililərni nabut kilmakta»** — «ңaram dunyani dəp»: — təlim (məyli tooңra bolsun, natooңra bolsun) berixtiki məksət dunyaoңa erixix bolsa bəribir ңaram ix bolidu, əlwəttə. ■ **1:11** Mat. 23:14; 2Tim. 3:6. □ **1:12 «xulardin biri, yəni Kret arilidikilərning əzining bir pəyоңəmbiri: «Kretlar ңəmixə yalоңan səzləydiоңanlar, wəңxiy ңaywanlar wə ңurun toymaslardur» degən»** — Kretlik xair Epimenidis, miladiyədin ilgiri altinqi əsirdə yazoңan xeir. «ңurun toymiоңurlar» grek tilida «ləm-lüm axkazanlar» bilən ipadilinidu — demək, ularning axkazinidin baxka əzaliri yok ohxaydu. □ **1:13-14 «xundakla Yəңudiy əpsanilərgə wə ңəkikəttin qətnigənlər tokuwaloңan insaniy kaidə-bəlgilimilərgə kulak salmasliki üqün...»** — «Yəңudiy əpsanilər» tooңruluk «Timotiyoңa (1)»diki «koxumqə səz»imiz (1:4 wə 4:7-ayətlər üstidə tohtaloңinimiz)ni kərüng. **«...ularni kattik əyibləp agaңlandurоңin»** — «ularni» bolsa «Krettiki etikadqilarni». ■ **1:13-14** Yəx. 29:13; Mat. 15:9; Kol. 2:22; 1Tim. 1:4; 4:7; 6:20. ■ **1:15** Mat. 15:11; 23:25; Ros. 10:15; Rim. 14:20,23. ■ **2:3** 1Tim. 2:9; 5:13; 1Pet. 3:3. ■ **2:4-5** Yar. 3:16; 1Kor. 14:34; Əf. 5:22; Kol. 3:18; 1Pet. 3:1. ■ **2:7** 1Tim. 4:12; 1Pet. 5:3. ■ **2:8** 1Pet. 2:12,15; 3:16. ■ **2:9** Əf. 6:5; Kol. 3:22; 1Tim. 6:1, 2; 1Pet. 2:18.

kərsətsun. Ular buning bilən Kutkuzoɳuqimiz Hudaning təlimatioɳa hər jəhəttin zinnət bolidu. □
11 Qünki Hudaning nijatni barlik insanlaroɳa elip kelidioɳan mehir-xəpkiti ayan boldi;
12 u bizgə ihlassizlik wə bu dunyaning arzu-həwəslirini rət kilip, hazirki zamanda salmak, həkkaniy, ihlasmən hayatni ətküzüximiz bilən, ■ 13 uluoɳ Huda, nijatkarimiz Əysa Məsihning xan-xərəp bilən kelidioɳanlikioɳa boloɳan mubarək ümidimizning əməlgə exixini intizarlik bilən kütüxni əgitidu. □ ■ 14 U bədəl tələp bizni həmmə itaətsizliklərdin azad kilix həmdə bizni əzi üqün pak kilip, Əzigə mənsup boloɳan, yahxi əməllərgə kizoɳin intilidioɳan həlk kilixkа biz üqün kurban boldi. □ ■
15 Barlik hokukungni ixlitip bu ixlarni jakarlap eytkin, nəsihət berip jekiligin wə agahlandуroɳin. Heqkim seni kəmsitmisun. ■

3

Etikadqilar kilixkа tegixlik ixlar

1 *Jamaəttikilərgə* xuni əslitip turoɳinki, ular həkümranlaroɳa wə hokukdarlaroɳa boysunup, xularning səzini anglisun, hərkandak yahxi əməllərni kilixkа təyyar tursun, ■ 2 heqkimning yaman gepini kilmisun, jedəlhor bolmisun, mulayim bolsun, həmmə adəmgə hər jəhəttə məminlik kərsətsun. □ ■
3 Qünki biz əzimizmu əslidə nadan bolup, itaətsiz, azduruloɳan, hərhil xəhwət-həwəslərning həm ləzzətlərning kuli boloɳan, rəzillik wə həsəthorluk iqidə yaxioɳan, nəprətlik boloɳan həm bir-birimizdin nəprətlinidioɳanlardin iduk. ■
4 Birak Kutkuzoɳuqimiz Hudaning insanlaroɳa boloɳan mehribanliki wə mehir-muhəbbiti ayan boluxi bilən, 5 (əzimizning kandaktur həkkaniy əməllirimiz bilən əməs, bəlki Uning rəhim-xəpkiti bilən) yengidin tuoɳuluxta yuyuxliri wə Mukəddəs Rohta yengilixi arkilik U bizni kutkuzdi;□ ■ 6 bu Rohni Huda Nijatkarimiz Əysa Məsih arkilik wujudimizoɳa mol kuydi.■ 7 Bu arkilik, Hudaning mehir-xəpkiti bilən həkkaniy kilinip, mənggülük hayatkа erixix ümidini tutkan mirashorlar bolduk.
8 Bu səzlər ixənqliktur wə bu həkikətlərni alahidə təkitlixingni tələp kilimən. Xundak kiloɳiningda, Hudaoɳa etikad kiloɳanlar əzlirini yahxi əməllərni kilixkа berilixkə kəngül bəlidu. Bu ixlar insanlar üqün güzəl wə paydilik.

□ **2:10 «... əzlirining hər jəhəttə ixənqlik ikənlikini kərsətsun»** — baxkа birhil tərjimisi: «... ular etikadning hər jəhəttə yahxilikini kərsitip bərsun». ■ **2:12** Əf. 1:4. Kol. 1:22; 2Tim. 1:9; 1Yuha. 2:16. □ **2:13 «uluoɳ Huda, nijatkarimiz Əysa Məsihning xan-xərəp bilən kelidioɳanlikioɳa boloɳan mubarək ümidimizning əməlgə exixini intizarlik bilən kütüxni əgitidu»** — toluk 12-13-ayətning baxkа birhil tərjimisi: «...u bizgə ihlassizlik wə bu dunyaning arzu-həwəslirini rət kilip, hazirki zamanda salmak, həkkaniy, ihlasmən hayatni ətküzüxni əgitidu; xuning bilən biz buning bilən mubarək ümidimizning əməlgə exixini, yəni uluoɳ Huda, nijatkarimiz Əysa Məsihning xan-xəripining ayan kilinixini təlpünüp kütimiz». ■ **2:13** 1Kor. 1:7; Fil. 3:20. □ **2:14 «U bədəl tələp bizni həmmə itaətsizliklərdin azad kilix həmdə bizni Əzi üqün pak kilip, əzigə mənsup boloɳan, yahxi əməllərgə kizoɳin intilidioɳan həlk kilixkа biz üqün kurban boldi»** — Təwrat, «Zəb.» 130:8, «Əz.» 37:23, «Kan.» 14:2ni kərüng. ■ **2:14** Gal. 1:4; 2:20; Əf. 2:10; 5:2; Ibr. 9:14. ■ **2:15** 1Tim. 4:12. ■ **3:1** Rim. 13:1, 3-7; 1Pet. 2:13. □ **3:2 «heqkimning yaman gepini kilmisun, jedəlhor bolmisun, mulayim bolsun, həmmə adəmgə hər jəhəttə məminlik kərsətsun»** — Təwrat-Injilda «məminlik»ning nemə mənisi barliki tooɳruluk «Kolossidikilərgə»diki «koxumqə səz»imizni (3:12 üstidə tohtaloɳinimizni) kərüng. ■ **3:2** Fil. 4:5; 2Tim. 2:24,25. ■ **3:3** 1Kor. 6:11; Əf. 2:1; Kol. 3:7; 1Pet. 4:3. □ **3:5 «... Yengidin tuoɳuluxta yuyuxliri wə Mukəddəs Rohta yengilixi arkilik U bizni kutkuzdi»** — «yengidin tuoɳuluxta yuyuxliri» grek tilida «yengidin tuoɳuluxtiki «das süyi»». Təwrat dəwridiki zamanlarda kahinlar ibadəthanida Hudaoɳa yekinlixix üqün pütkül tənlirini qong das («dengiz») iqidə yuyuxi kerək idi. Bu yərdə tən əzalirini yuyux əməs, adəmning pütkül rohining yuyunixi kərsitilidu, əlwəttə. ■ **3:5** Ros. 15:11; Rim. 3:20, 28; 4:2, 6; 9:11; 11:6; Gal. 2:16; Əf. 1:4; 2:4, 9; 2Tim. 1:9. ■ **3:6** Əz. 36:25.

9 Birak əhmikanə munazirilər, nəsəbnamilərdiki *kuruk gəplər*, jedəl-majralar,
Təwrat kanunioɣa munasiwətlik talax-tartixlardin əzüngni neri tutkin; qünki bular
paydisiz wə biməniliktur.■
10 Arioɣa bəlgünqilik kiloɣuqi adəmni bolsa bir-ikki ketim agahlandurоɣandin keyin
uning bilən boloɣan bardi-kəldini üziwət; □ ■ 11 qünki bundak adəmni həkikəttin
qətnidi, gunah sadir kiliwatidu, xundakla əzini əzi jazaoɣa məhkum kiloɣan dəp
bilisən.

Ahirki səz

12 Artemasni yaki Tikikusni sanga mangduroɣanda, mumkin kədər tezrək Nikopolis
xəhirigə mening yenimoɣa kəlgin, qünki u yərdə kixlimakqi boluwatimən. ■
13 Adwokat Zenas bilən Apollosning səpirigə köngül bəlüp himmitingning bariqə
uzatkin; kəm-kütiliri bolsa, ularning hajitidin qikkin. ■ 14 Bizning kowmimiz
mewisiz kalmasliki üqün hajətmənlərgə yardəm kilip, əzlirini güzəl əməllərni
kilixka beoɣixlaxni əgənsun.
15 Yenimdikilərning həmmisidin sanga salam. Etikadta bizni səyidioɣalaroɣa salam
eyt.
Mehir-xəpkət həmminglaroɣa yar boloɣay!

■ **3:9** 1Tim. 1:4; 4:7; 6:20; Tit. 1:14. □ **3:10** **«Arioɣa bəlgünqilik kiloɣuqi adəmni bolsa bir-ikki ketim agahlandurоɣandin keyin uning bilən boloɣan bardi-kəldini üziwət» —** «arioɣa bəlgünqilik kiloɣuqi adəm» jamaətni (bəlkim adəmni azduridioɣan təlim bilən) bəlməkqi bolidu. ■ **3:10** Mat. 18:17; Rim. 16:17; 2Tes. 3:6; 2Tim. 3:5; 2Yuha. 10. ■ **3:12** Ros. 20:4; Əf. 6:21; 2Tim. 4:12. ■ **3:13** Ros. 18:24; 1Kor. 1:12.

Filemonǫa

Rosul Pawlus Filemonǫa yazǫan məktup

1 Məsiḥ Əysaning məḥbusi mənki Pawlus wə ḳerindiximiz Timotiydin səyümlükimiz
wə hizmətdiximiz Filemonǫa□ ■ 2 wə singlimiz Afiyaǫa, səpdiximiz Arkippusḳa wə
öyüngdə yiǫilidiǫan jamaətkə salam! □ ■
3 Huda'Atimiz wə Rəbbimiz Əysa Məsiḥdin silərgə meḥir-xəpḳət wə hatirjəmlik
boloǫay!

Filemonning meḥir-muḥəbbiti wə etiḳadi

4-5 Rəbbimiz Əysaǫa wə barliḳ muḳəddəs bəndilərgə boloǫan meḥir-muḥəbbiting
wə ixənq-etiḳadingni anglap, mən dualirimda ḥəmixə seni yad etip turuwatimən,
sən üqün təxəkkür eytimən;□ ■ 6 Bizgə nesip boloǫan, Məsiḥni uluǫlaydiǫan barliḳ
yahxi iltipatni toluḳ tonup yetixing bilən, sening etiḳadning əməlliridə mərdlərqə
ortaḳlixixing küqəytilsun dəp dua ḳilimən.□ 7 Qünki sening meḥir-muḥəbbiting
manga zor huxalliḳ wə riǫbət elip kəldi; qünki i ḳerindixim, muḳəddəs bəndilərning
iq-baoǫirliri sening arḳiliḳ köp söyündürüldi.

Filemonning ḳuli Onesimus ḥəḳḳidə iltimas

8 Xunga, gərqə seni layiḳ ixni ḳilixḳa buyruxḳa Məsiḥdə jür'ətlik bolalisammu,
9 lekin yənila muḥəbbətning türtkisi bilən mənki ḳeri Pawlus ḥəmdə ḥazirmu
Əysa Məsiḥning məḥbusi bolux süpitidə sanga iltimas ḳilip ətünüxni layiḳ kərdum
— □ 10 kixənlərdə turup tuoǫḳan balam, yəni Onesimus tooǫruluḳ iltimasim bar.
■ 11 U burun sanga paydisiz boloǫan bolsimu, əmma ḥazir sangimu, mangimu
paydiliḳtur. □ 12 Mən ḥazir uni — janjigirimni sening yeningǫa ḳayturup
əwətimən. 13 Hux həwərni dəp kixənlərdə turoǫinimda uni sening ornungda mening
hizmitimdə boluxḳa yenimda ḳaldurup ḳaloǫum bar idi; 14 birak sening raziliḳingni

---

□ **1:1 «Məsiḥ Əysaning məḥbusi mənki Pawlus ...»** — Pawlus bu məktupni yazoǫanda Rimning məḥbusi idi. Xübḥisizki, rimliḳlar Pawlusni «bizning məḥbusimiz» dəp oylaytti — lekin Pawlus ixḳa baxḳiqə ḳaraytti. Rimliḳlarning uni ḳoloǫa elip türmigə taxliwətkini Hudaning iradisi bolup, xu ix bilən «yat əllik» ixəngüqilərning köp payda kəridioǫanliḳioǫa Pawlusning kəzi yətkən; xuning bilən Pawlus özini: «rimliḳlarning məḥbusi» demәy, bəlki «Məsiḥning məḥbusi» dəydu. ■ **1:1** Əf. 3:1; 4:1. □ **1:2 «səpdiximiz Arkippus»** — «səpdiximiz» (yaki «kürəxdiximiz») — roḥiy «urux sepi»də boloǫan kürəxtə, əlwəttə. ■ **1:2** Rim. 16:5; 1Kor. 16:19; Kol. 4:15,17. □ **1:4-5 «Rəbbimiz Əysaǫa wə barliḳ muḳəddəs bəndilərgə boloǫan meḥir-muḥəbbiting wə ixənq-etiḳading»** — demək, Filemonning muḥəbbiti wə ixənqi Məsiḥgə wə muḳəddəs bəndilirigimu ḳaritip baoǫlanoǫanidi. ■ **1:4-5** 1Tes. 1:2; 2Tes. 1:3. □ **1:6 «Məsiḥni uluǫlaydiǫan barliḳ yahxi iltipatni toluḳ tonup yetixing bilən..»** — baxḳa qüxənqisi «Məsiḥdə boloǫan barliḳ yahxi iltipatni toluḳ tonup yetixing bilən...». **«Bizgə nesip boloǫan, Məsiḥni uluǫlaydiǫan barliḳ yahxi iltipatni toluḳ tonup yetixing bilən, sening etiḳadning əməlliridə mərdlərqə ortaḳlixixing küqəytilsun dəp dua ḳilimən»** — toluḳ ayətning baxḳa bir tərjimisi: «Sening etiḳadning əməlliridə mərdlərqə ortaḳlixixing tehimu jari ḳilinixi bilən, bizgə nesip boloǫan, Məsiḥni uluǫlaydiǫan barliḳ yahxi iltipatni toluḳ tonup yetixing üqün dua ḳilimən». □ **1:9 «lekin yənila muḥəbbətning türtkisi bilən mənki ḳeri Pawlus ḥəmdə ḥazirmu Əysa Məsiḥning məḥbusi bolux süpitidə sanga iltimas ḳilip ətünüxni layiḳ kərdum»** — «muḥəbbətning türtkisi bilən.. ətünüx...» tooǫruluḳ «Korintliḳlaroǫa (1)»diki «ḳoxumqə səz»imizdə bayan ḳiloǫan «ḥoḳuḳ wə muḥəbbət» (15:24) üstidə boloǫan muzakirimizni kərüng. ■ **1:10** 1Kor. 4:15. Gal. 4:19; Kol. 4:9. □ **1:11 «U burun sanga paydisiz boloǫan bolsimu, əmma ḥazir sangimu, mangimu paydiliḳtur»** — «Onesimus» degən isim grekqə «paydiliḳ» degən mənidə. Kirix səzimizdə eytḳinimizdək, Onesimus əsli Filemonning ḳuli idi, u uning ḳexidin ḳaqḳanidi.

almay ḥeqnemini ḳiloǫum yoḳ; xundaḳ ḳiloǫanda sening manga ḳiloǫan yahxiliḳing məjburiy əməs, bəlki razimənlik bilən bolidu. 15 Qünki sening Onesimustin waḳitliḳ məḥrum boloǫiningning səwəbi, bəlkim dəl sening uningǫa əbədil'əbədgiqə nesiwə boluxung üqün idi.□ ■

16 Mening xundaḳ deginim, uningǫa ḳul ḳatarida əməs, bəlki ḳuldin kəp üstün — manga nəḳədər səyümlük, xundaḳla sanga tehimu xundaḳ bolidiǫan (insaniy munasiwətlər bilən ḥəm Rəbdə boloǫan munasiwət bilən), səyümlük ḳerindax ḳatarida igə bolisən; □ 17 xuning üqün, əgər sən meni ḥəmdax ḳatarida kərsəng, uni meni ḳobul ḳiloǫandək ḳobul ḳiloǫin. 18 Əgər burun u sanga birər yolsizliḳ ḳiloǫan bolsa yaki sanga ḳərzdar boloǫan bolsa, buni mening ḥesabimǫa yazǫin. □ 19 Mana mənki Pawlus bu səzlərni əz ḳolum bilən yeziwatimən: ḳərzi bolsa əzüm ḳayturimən; lekin mən sanga əzüngning jening bilən manga ḳərzdar boloǫiningni tiloǫa almaymən. □ 20 Xunga, əy ḳerindixim, mən Rəbdə səndin mənpəətkə erixməkqimən; iq-baoǫirlirimni Məsiḥdə səyündürgin.□
21 Ixənqim səzümni anglaydioǫanliḳingǫa kamil bolup wə sorioǫanlirimdin artuḳ orunlaydioǫanliḳingni bilip, sanga muxundaḳ yazdim. 22 Bulardin baxḳa, manga turaloǫu jay təyyarlap ḳoyoǫin. Qünki dualiringlar arḳiliḳ mening silərgə ḳayturup beriliximni ümid ḳilimən.□ ■

Ahirḳi salam

23 Əysa Məsiḥkə hizmət ḳiloǫanliḳi üqün zindandixim boloǫan Əpafras, □ ■
24 hizmətdaxlirim Markus, Aristarhus, Demas wə Luḳalardin sanga salam.□ ■
25 Rəbbimiz Əysa Məsiḥning meḥir-xəpḳiti roḥinglaroǫa yar boloǫay!

□ **1:15 «Qünki sening Onesimustin waḳitliḳ məḥrum boloǫiningning səwəbi, bəlkim dəl sening uningǫa əbədil'əbədgiqə nesiwə boluxung üqün idi»** — bu ayət üstidə «ḳoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **1:15** Yar.50:20; 1Tes.4:13 □ **1:16 «insaniy munasiwətlər bilən ḥəm Rəbdə boloǫan munasiwət bilən»** — grek tilida «ət təripidin wə Rəbdə bolux təripidin…». Əslidə Onesimus Filemonǫa ḳul idi, insaniy tərəptin ularning otturisidiki (Rim imeriyəsidiki ḳanun boyiqə) munasiwət hojayin bilən ḳul ayrilmasliḳ munasiwiti idi. Bu səz bəlkim yənə Filemonning ḳuli Onesimuskə əslidə amraḳ ikənlikini kərsitidu. □ **1:18 «Əgər burun u sanga birər yolsizliḳ ḳiloǫan bolsa yaki sanga ḳərzdar boloǫan bolsa, buni mening ḥesabimǫa yazǫin»** — mumkinqiliki barki, Pawlusning: «Əgər u... sanga ḳərzdar boloǫan bolsa» degini, Onesimusni hijalətkə ḳaldurmasliḳ üqün «u səndin birər pul-dunya ooɣriliǫan bolsa» degənni silik ipadilixi idi. □ **1:19 «lekin mən sanga əzüngning jening bilən manga ḳərzdar boloǫiningni tiloǫa almaymən»** — «əz jening bilən manga ḳərzdar boloǫining» degən səz, xübḥisizki, Pawlusning Filemonǫa hux həwərni yətküzüxi bilən Filemon etiḳad arḳiliḳ dozah yolidin qiḳḳanliḳini, xundaḳla mənggülük ḥayatḳa erixkənlikini kərsitidu. «Mən sanga... tiloǫa almaymən» — bu gəpni deyixi qiraylik bir qaḳqaḳ bolidu, əlwəttə. □ **1:20 «Xunga, əy ḳerindixim, mən Rəbdə səndin mənpəətkə erixməkqimən»** — grek tilida «mənpəət» wə «Onesimus» («mənpəətlik, paydiliḳ») degən səz bilən munasiwətlik boloǫaqḳa, Pawlus yənə səz oyuni oynaydu. Bu ayət üstidə yənə «kirix səz»imizni kərüng. □ **1:22 «Qünki dualiringlar arḳiliḳ mening silərgə ḳayturup beriliximni ümid ḳilimən»** — «dualiringlar arḳiliḳ» — Filemonning wə əydə yioǫiloǫan jamaətning dualiri arḳiliḳ. «Mening silərgə ḳayturup berilixim» — demək, «solaḳtin azad bolup, yeninglaroǫa ḳaytip berixim». Rosulning keyinki «Filippiliḳlaroǫa» yazoǫan hetidə (1:26-27) uning bu ixḳa boloǫan mutləḳ ixənqi ipadilinidu. Xu həttiki 1:26-27-ayətlərdiki izaḥatlar wə həttiki «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. Pawlusning yuḳiriḳi səzidin daim əz ḳiyinqiliḳini əməs (qünki u türmidə yatḳanliḳini biwasitə tiloǫa almaydu) bəlki baxḳilarning mənpəitini («mening silərgə ḳayturup berilixim») kəzləydioǫanliḳi kərünidu. ■ **1:22** Fil. 1:25. □ **1:23 «Əysa Məsiḥkə hizmət ḳiloǫanliḳi üqün zindandixim boloǫan Əpafras»** — grek tilida «Əysa Məsiḥdə boloǫan zindandixim Əpafras». Əpafras tooɣruluḳ yənə «Kol.» 1:7, 4:12ni kərüng. ■ **1:23** Kol. 1:7; 4:12. □ **1:24 «hizmətdaxlirim Markus, Aristarhus, Demas wə Luḳalardin sanga salam»** — Demas tooɣruluḳ yənə «2Tim.» 4:12ni kərüng. ■ **1:24** Ros. 12:12,25; 15:37; Kol. 4:10; 2Tim. 4:11; 1Pet. 5:13; Ros. 19:29; 20:4; 27:2; Kol. 4:10,14; 2Tim. 4:10,11.

Ibraniylarƣa

«Ibraniylarƣa yezilƣan məktup» •••• Hudaning Ooƣli pərixtilərdin üstündur

1 Huda burunkį zamanlarda ata-bowilarƣa pəyƣəmbərlər arkįlik türküm-türküm
boyiqə wə nurƣun yollar bilən səz kįlƣan bolup,□ 2 muxu ahirkį künlərdə bolsa bizgə
Ooƣli arkįlik səzlidi. U Ooƣlini pütkül məwjudatning mirashori kįlip bekətkən, Uning
arkįlik kainatlarni yaratkan.□ ■ 3 U Hudaning xan-xəripidin parlioƣan nur, Uning
əyniyitining ipadisidur, U kudrətlik səz-kalami bilən pütkül kainattiki məwjudatni
əz ornida turoƣuzuwatkan bolup, U gunahlarni tazilax hizmitini ada kįlƣandin keyin,
ərxtiki xanu-xəwkət igisining ong yenida olturdi.□ ■ 4 Xuningdək, U pərixtilərdin kəp
üstün nam-mərtiwigə miras bolup, ulardin xunqə yüksək turdi.□
5 Qünki Huda *mukəddəs yazmilarda* pərixtilərning kaysisiƣa: «Sən Mening
Ooƣlumdursən, bügün Mən Seni tuoƣdurdum», wə yənə: «Mən Uningƣa Ata bolimən,
Umu Manga Ooƣul bolidu» degənidi?□ ■
6 Uning üstigə, U Əzining tunjisini yər yüzigə əwətkəndə, «Barlik pərixtilər Uningƣa
səjdə kįlsun» degən.□ ■
7 U pərixtilər tooƣruluk: —
«U pərixtilirini xamallar,
Hizmətkarlirini ot yalkuni kįlidu», degənidi;□ ■ 8 lekin Ooƣli hək̦kidə bolsa Uningƣa
mundak degən: —
«Sening təhting, i Huda, əbədil'əbədliktur;
Sening padixahlikingdiki xahanə hasang adalətning hasisidur.□ ■
9 Sən hək̦kaniyətni səyüp, rəzillikkə nəprətlinip kəlgənsən;

□ **1:1 «türküm-türküm boyiqə» —** yaki «nurƣun kętim» yaki «nurƣun ipadilər bilən». □ **1:2 «muxu ahirkį künlərdə bolsa» —** «ahirkį künlər» Injil boyiqə «ahirkį zamanlar», Əysaning dunyaƣa kelixi bilən baxlanƣan. Muxu yərdə bu ibarə «muxu künlərning ahirida» (yəni, pəyƣəmbərlər insanlarƣa səz yətküzgən künlərning ahirida) degən səzlər bilən ipadilinidu. **«Ooƣli arkįlik»** — grek tilida «Ooƣul arkįlik». **«U Ooƣlini pütkül məwjudatning mirashori kįlip bekətkən, Uning arkįlik kainatlarni yaratkan»** — muxu yərdə «Ooƣli» degən grek ilida pək̦ət «Ooƣul» bilən ipadilinidu. ■ **1:2** Yar. 1:3; Zəb. 33:6; Mat. 21:38; Yh. 1:3; Əf. 3:9; Kol. 1:16. □ **1:3 «U gunahlarni tazilax hizmitini ada kįlƣandin keyin» —** kəp kona kəqürülmilərdə «U yalƣuz əzi gunahlarni tazilax hizmitini ada kįlƣandin keyin» deyilidu. ■ **1:3** 2Kor. 4:4; Fil. 2:6; Kol. 1:15. □ **1:4 «U (Ooƣul) pərixtilərdin kəp üstün nam-mərtiwigə miras bolup, ulardin xunqə yüksək turdi» —** təwəndiki 5-ayəttə U alƣan nam-mərtiwining «Ooƣul» ikənliki kərünidu. □ **1:5 «Sən Mening Ooƣlumdursən, bügün Mən Seni tuoƣdurdum»... «Mən Uningƣa Ata bolimən, Umu Manga Ooƣul bolidu» —** birinqi bexarət Əysaning Məriyəmdin atisiz tuƣuluxini kərsitidu, «Zəb.» 2:7din elinƣan; ikkinqi bexarət «2Sam.» 7:14, «1Tar.» 17:13din elinƣan. ■ **1:5** 2Sam. 7:14; 1Tar. 17:13, 22:10; Zəb. 2:7; Ros. 13:33; Ibr. 5:5. □ **1:6 «U Əzining tunjisini yər yüzigə əwətkəndə...» —** grek tilida muxu yərdiki «tunji» adəttə «tunji tuƣuluƣan bala»ni kərsitidu. Səzning toluk mənisi «Zəb.» 89:27də wə «Kol.» 1:16-17-ayəttə kərülidu; demək, Məsih̦: (1) pütün aləm iqidə əng yukįri orunda turidu; (2) aləmdin burun boloƣan; (3) bəlkim aləmgə ohxax «yaritiloƣan» əməs, bəlki əsli Huda Atisi bilən billə məwjut boloƣan. Yənə bir tərəptin, «Hudaning tunjisi» degən səz Məsih̦din keyin (wə Uning arkįlik) Hudaning kəp baxka ooƣul pərzəntliri bolidioƣanlik̦ini kərsitidu (2:10ni kərüng). **«yər yüzigə əwətkəndə»** — grek tilida «yər yüzigə elip baxlioƣanda...». **«Barlik pərixtilər Uningƣa səjdə kįlsun»** — «Kan.» 32:43 wə «Zəb.» 97:7ni kərüng. «Luka» 2:13-14 wə «Zəb.» 132:7-9nimu kərüng. ■ **1:6** Zəb. 97:7; Kan. 32:43; Luka 2:8-14 □ **1:7 «U pərixtilirini xamallar, hizmətkarlirini ot yalkuni kįlidu» —** «Zəb.» 104:4. Grek tilida «xamal» wə «roh̦» ohxax bir səz bilən ipadilinidu. ■ **1:7** Zəb. 104:4 □ **1:8 «lekin Ooƣli hək̦kidə bolsa uningƣa mundak degən» —** «Ooƣli» grek tilida «Ooƣul». **«Sening təhting, i Huda...» —** okurməngə xu enikki, bu səzlər Padixah̦ning Əzigə eytilidu. ■ **1:8** Zəb. 45:6

Xunga Huda, yəni Sening Hudaying Seni ḫəmraḫliringdin üstün ḳilip xadlik meyi bilən məsiḥ ḳildi».□ ■
10 Huda Ooƣlioƣa yənə mundak degən: —

«Sən, i Rəb, ḫəmmidin burun zeminning ulini salding,
Asmanlarni bolsa ḳolliring yasioƣandur;□ ■
11 Ular yoḳ bolup ketidu,
Lekin Sən mənggü turisən;
Ularning ḫəmmisi kiyimdək konirap ketidu;■
12 Sən ularni ton kəbi yəgəp ḳoyisən,
Xunda ular kiyim-keqək yənggüxləngəndək yənggüxlinidu.
Birak Sən mənggü əzgərmigüqidursən,
Yilliringning tamami yoḳtur».□ ■

13 Yənə, U ḳaysibir pərixtigə: —
«Mən Sening düxmənliringni təhtipəring ḳilmioƣuqə,
Mening ong yenimda olturisən» — degənidi?□ ■
14 Xundak ikən, pərixtilərning ḫəmmisi pəḳət nijatḳa miraslik ḳilidioƣanlar üqün hizmət ḳilixḳa *Huda təripidin* əwətilgən hizmətqi roḫlar əməsmu?□

2

Nijatḳa səl ḳarimaslik

1 Bu səwəbtin, allikandak yol bilən *ḫəḳiḳiy yoldin* teyilip kətməslikimiz üqün, angliƣan ḫəḳiḳətlərgə tehimu etibar ḳiliximiz lazim. 2 Qünki pərixtilər arḳilik yətküzülgən səz-kalamning turaḳlik ikənliki ispatlanƣan ḫəmdə uningƣa hərbir boysunmaslik wə itaətsizlik ḳilix tegixlik jazaƣa tartilidioƣan yərdə,□ ■ 3 xunqə uluƣ ḳutḳuzux-nijatḳa etibar bərmisək, biz ḳandaḳmu *jazadin* ḳeqip ḳutulalaymiz?! Qünki bu nijatning həwiri dəsləptə Rəb arḳilik uḳturuloƣan, ḫəm uning ḫəḳlikini biwasitə angliƣanlarmu bizgə təstiḳlioƣan;■ 4 uning üstigə Huda bexarətlik alamətlər, karamətlər wə ḫərhil ḳudrətlik məjizilər arḳilik, xundaḳla Əz iradisi boyiqə Muḳəddəs Roḫning ata ḳiloƣan iltipatliri bilən təng buningƣa guwaḫlik bərgən.■

Insanlarni xan-xərəp yolioƣa baxlioƣuqi Nijatkar — «Zəbur» 8-küy tooƣruluḳ

□ **1:9 «… Sən ḫəḳḳaniyətni səyüp, rəzillikkə nəprətlinip kəlgənsən; xunga Huda, yəni Sening Hudaying Seni ḫəmraḫliringdin üstün ḳilip xadlik meyi bilən məsiḥ ḳildi» —** (8-9-ayət) «Zəb.» 45:6-7. «Məsiḥ ḳilix» yaki «məsiḥlimək» tooƣruluḳ «Zəbur» 2-küydiki izaḫatlarni wə «Təbirlər»ni kərüng. ■ **1:9** Zəb. 45:6, 7 □ **1:10 «Sən, i Rəb, ḫəmmidin burun zeminning ulini salding, asmanlarni bolsa ḳolliring yasioƣandur…» —** Huda bu ayəttə Əz Ooƣlini «Rəb» dəp, Uning Əzi bilən bir ikənlikini, Yaratḳuqimu ikənlikini kərsitidu. «Kol.» 1:15-17-ayətlərgə ḳaralsun. ■ **1:10** Zəb. 102:25-27 ■ **1:11** Yəx. 51:6; 2Pet. 3:7,10. □ **1:12 «… Sən ularni ton kəbi yəgəp ḳoyisən, xunda ular kiyim-keqək yənggüxləngəndək yənggüxlinidu. Birak Sən mənggü əzgərmigüqidursən, yilliringning tamami yoḳtur» —** (10-12-ayət) «Zəb.» 102:25-27. Huda yənə Əz Ooƣlining mənggülük Hudalik təbiitini kərsitidu. ■ **1:12** Zəb. 102:25-27 □ **1:13 «Mən Sening düxmənliringni təhtipəring ḳilmioƣuqə, Mening ong yenimda olturisən» —** «Zəb.» 110:2. ■ **1:13** Zəb. 110:1; Ros. 2:34; 1Kor. 15:25; Əf. 1:20; Ibr. 10:12. □ **1:14 «Xundak ikən, pərixtilərning ḫəmmisi pəḳət nijatḳa miraslik ḳilidioƣanlar üqün hizmət ḳilixḳa (Huda təripidin) əwətilgən hizmətqi roḫlar əməsmu?» —** demisəkmu 1-bab, 4-14-ayətlərning məḳsiti, Ooƣulning ḫəmmə pərixtilərdin kəp üstünlükini kərsitix üqündur. □ **2:2 «pərixtilər arḳilik yətküzülgən səz-kalam» —** Musa pəyoƣəmbərgə yətküzülgən Təwrat ḳanunini kərsitidu. ■ **2:2** Yar. 19:17,26; Ḳan. 27:26; Ros. 7:53; Gal. 3:19. ■ **2:3** Mat. 4:17; Mar. 1:14; Ibr. 12:25. ■ **2:4** Mar. 16:20; Ros. 14:3; 19:11.

5 Biz dəwatқan kəlgüsi dunyani Huda pərixtilərning baxқuruxioқa ətküzüp bərgini yoқ; 6 bəlki bu ҳəқtə *muқəddəs yazmilarning* bir yeridə birəylən mundaқ guwaҳliқ bərgəndur: —

«*I Huda*, insan degən nemidi,
Sən uni seoқinidikənsən?
Adəm balisi nemidi,
Sən uning yenioқa kelip yoқlaydikənsən?■

7 Qünki Sən uning ornini pərixtilərningkidin azoқinə təwən bekitkənsən,
Sən uningoқa xan-xərəp wə xəҳrətlərni taj қilip kiydürdüngsən;
Uni қolung yasioқanlarni idarə қilixқa tikliding;□ ■

8 Sən barliқ məwjudatlarni uning puti astida boysundуroқansən».

Əmdi «barliқ məwjudatlarni uning puti astida boysundуroқansən» degini, ҳeqқandaқ nərsə uningoқa boysunmasliққa қaldurulmioқan, degənliktur.

Biraқ, ҳazirqə məwjudatlarning ҳəmmisiningla uningoқa boysunoқanliқini tehi kərməywatimiz.■ 9 Lekin biz üqün pərixtilərdin «azoқinə waқit təwən қilinoқan», ölüm azablirini tartқanliқi üqün ҳazir xan-xərəp wə ҳərmət taji kiydürülgən Əysani kərgüqi bolduқ; qünki U Hudaning meҳir-xəpқiti bilən ҳəmməylən üqün ölümning təmini tetidi.■

10 Qünki pütkül məwjudatlar Əzi üqünmu ҳəm Əzi arқiliқmu məwjut bolup turuwatқan Hudaoқa nisbətən, nuroқun ooқullarni xan-xərəpkə baxlioқanda, ularning nijatining yol baxlioқuqisini azab-oқubətlər arқiliқ kamalətkə yətküzüxkə layiқ kəldi.□

11 Qünki pak-muқəddəs Қiloқuqi bilən pak-muқəddəs қilinoқanlarning ҳəmmisi dərwəқə ohxax Birsidin kəlgəndur; xuning bilən U ularni «қerindax» deyixtin nomus қilmaydu. □ ■ 12 Huddi U *Hudaoқa (muқəddəs yazmilarda yeziloқandək)*:

«Namingni қerindaxlirimoқa jakarlaymən,
Jamaət iqidə Seni nahxilarda küyləymən» degən.□ ■

13 U yənə: «Mən sanga tayinimən» wə «Қaranglar, mana Mən bu yərdə Huda Manga ata қiloқan pərzəntlər bilən billə» degən.□ ■

14 Pərzəntlər bolsa ət bilən қandin tənlik boloқaqқa, Ooқulmu *xu pərzəntlərningkigə* ohxaxla ət wə қandin tənlik boldi. Bundaқ қilixtiki məқsət, U ölüm arқiliқ ölüm

---

■ **2:6** Zəb. 8:4 □ **2:7** **«Sən uning ornini pərixtilərningkidin azoқinə təwən bekitkənsən,...»** — yaki «Sən uning ornini pərixtilərningkidin azraқ waқitla təwən bekitkənsən,...». **«uni қolung yasioқanlarni idarə қilixқa tikliding»** — bəzi kona kəqürmilərdə muxu səzlər tepilmaydu. ■ **2:7** Zəb. 8:5-6 ■ **2:8** Zəb. 8:8; Mat. 28:18; 1Kor. 15:27; Əf. 1:22. ■ **2:9** Zəb. 8:5; Ros. 2:33; Fil. 2:7, 8. □ **2:10** **«Hudaoқa nisbətən, nuroқun ooқullarni xan-xərəpkə baxlioқanda...»** —Injilda «Hudaning ooқul pərzəntliri» daim ər ҳəm қiz-ayal etiқadqilarni əz iqigə alidu. **«Qünki pütkül məwjudatlar Əzi üqünmu ҳəm Əzi arқiliқmu məwjut bolup turuwatқan Hudaoқa nisbətən, nuroқun ooқullarni xan-xərəpkə baxlioқanda, ularning nijatining yol baxlioқuqisini azab-oқubətlər arқiliқ kamalətkə yətküzüxkə layiқ kəldi»** — bu muҳim wə sirliқ ayət tooқruluқ «қoxumqə səz»imizdə yənə tohtilimiz. □ **2:11** **«Qünki pak-muқəddəs Қiloқuqi bilən pak-muқəddəs қilinoқanlarning ҳəmmisi dərwəқə ohxax Birsidin kəlgəndur; xuning bilən U ularni «қerindax» deyixtin nomus қilmaydu»** — muxu ayəttiki «pak қiloқuqi» Əysa Məsiҳni, «pak қilinoқanlar» U қutқuzoқanlarni, «Birsidin kəlgən» Huda'Atidin kəlgənni kərsitidu, əlwəttə. Əysa Məsiҳ Əzi қutқuzoқanlarni «қerindaxlirim» dəp ataydu. ■ **2:11** Ros. 17:26. □ **2:12** **«Namingni қerindaxlirimoқa jakarlaymən, jamaət iqidə seni nahxilarda küyləymən»** — «Zəb.» 22:22 («Zəb.» 18:49, 40:9nimu kərüng). ■ **2:12** Zəb. 22:22; 18:49, 40:9 □ **2:13** **«Mən sanga tayinimən» ... «Қaranglar, mana Mən bu yərdə Huda Manga ata қiloқan pərzəntlər bilən billə»** — Təwrat, «Yəx.» 8:17-18. «U» — Məsiҳni kərsitidu. U Yəxaya pəyoқəmbər arқiliқ ixtin aldin'ala bexarət bərgən. ■ **2:13** Yəx. 8:17,18.

ḥokukini tutkan Iblisning küqini bikar kilip, □ ■ 15 ömür boyi ölüm korkunqidin kullukka tutulƣanlarning ḥammisini azadlikka qikirix üqün idi. ■ 16 Qünki U dərwəkə pərixtilərgə əməs, bəlki Ibraḥimning əwladliriƣa tutixidu; □ 17 Xuning üqün, U Hudaoƣa ait ixlarda rəḥimdil wə sadik bax kaḥin boluxi üqün, həlkning gunaḥlirining kəqürüm kurbanlikini berəlixi üqün, U ḥər jəḥəttin kerindaxliriƣa ohxax kilinixi kerək idi. ■ 18 Qünki Özi sinaklarni Öz bexidin kəqürüp, azab-okubət qəkkən bolƣaqka, U sinaklaroƣa duq kəlgənlərgimu yardəm berələydu.■

3

Ooƣul Musa pəyoƣəmbərdin üstün

1 Xundak ikən, əy mukəddəs kerindaxlar, ərxtin bolƣan qakirikka ortak nesip bolƣanlar, özimiz etirap kilƣan Rosul wə Bax Kaḥin, yəni Əysaoƣa köngül koyup karanglar.■ 2 Huddi Musa *pəyoƣəmbər* Hudaning pütün ailisidə hizmət kilƣanda Hudaoƣa sadik bolƣandək, umu özini təyinləp hizmətkə Koyoƣuqiƣa sadik boldi.□ ■ 3 Lekin öyni bərpa kilƣuqi özi bərpa kilƣan öydinmu artuk xöḥrətkə sazawər bolƣinidək, Umu Musadin artuk xan-xərəpkə layiktur. 4 Qünki ḥəmmə öyning bərpa kilƣuqisi bardur; lekin pütün məwjudatning bərpa kilƣuqisi bolsa Hudadur.■ 5 Musa bolsa hizmətkar salaḥiyiti bilən Hudaning pütün ailisidə sadikliк bilən keyinki axkarilinidiƣan ixlaroƣa guwaḥlik berix hizmitini kilƣan.□ ■ 6 Lekin Məsiḥ bolsa Hudaning ailisigə Ooƣul salaḥiyiti bilən ḥöküm süridu; wə əgər biz jasaritimiz wə ümidimizdin bolƣan iptiharlikni ahiroƣiqə qing tutsak, dərwəkə Hudaning axu ailisigə təwə bolƣan bolimiz.■

Zəbur, 95-küy — Etikadsizlik ḥəkkidə agaḥlandurux

7 Xunga, *mukəddəs yazmilarda* Mukəddəs Roḥning deginidək,
Bügün, əgər silər *Hudaning* awazini anglisanglar,■
8 Öyni qaoƣlarda Uni oƣəzəpləndürüp, qöl-bayawanda Uni siniƣan künidikidək,
Yürikinglarni kattik kilmanglar!■
9 Mana xu yərdə ata-bowiliringlar Meni sinidi, ispatlidi ḥəm Mening kiloƣanlirimni kirik yil körüp kəlgənidi.
10 Mən xu dəwrdin bizar bolup: —
«Bular könglidə daim adaxkanlar,

□ **2:14 «… U ölüm arkilik ölüm ḥokukini tutkan Iblisning küqini bikar kilip…» —** «ölüm ḥokukini tutkan Iblis» — gərqə Xəytan insanlarni biwasitə ḥalak kilalmisimu, birak insanlarni gunaḥ kilixka azdurux arkilik mənggülük ölümgə elip baridu. Azduruxning akiwiti gunaḥ, gunaḥning akiwiti bolsa mənggülük ölümdur. ■ **2:14** Yəx. 25:8; Ḥox. 13:14; Yḥ. 1:14; 1Kor. 15:54; Fil. 2:7; 2Tim. 1:10. ■ **2:15** Rim. 8:15. □ **2:16 «Qünki U dərwəkə pərixtilərgə əməs, bəlki Ibraḥimning əwladliriƣa tutixidu» —** Təwrat «Yəx.» 41:7-9ni körüng. «Ibraḥimning əwladliriƣa tutixidu» — grek tilida bu söz (1) Məsiḥning (Ibraḥimƣa ohxax, etikad kilƣan) insanlarni yardəm koli bilən tutup kutkuzidiƣanliki; (2) bularni kutkuzux üqün Məsiḥning ular bilən ziq munasiwəttə bolup, Özimu «ət wə kandin bolƣan bir tən»də boluxini kərsitidu. ■ **2:17** Fil. 2:7; Ibr. 4:15. ■ **2:18** Ibr. 4:15,16. ■ **3:1** Ibr. 4:14; 6:20; 8:1; 9:11. □ **3:2 «Musa pəyoƣəmbər Hudaning pütün ailisidə hizmət kilƣanda Hudaoƣa sadik bolƣandək…» —** «Hudaning… ailisi» sözmusöz tərjimisi «Hudaning … öyi» bolup, Musa pəyoƣəmbər zamanida bu söz arkilik Israil həlki közdə tutuloƣanidi. Əysa kəlgəndin keyin pütün etikadqilar jamaiti közdə tutulidiƣan bolƣan. ■ **3:2** Qöl. 12:7. ■ **3:4** 2Kor. 5:17,18; Əf. 2:10. □ **3:5 «Musa bolsa hizmətkar salaḥiyiti bilən Hudaning pütün ailisidə sadikliк bilən keyinki axkarilinidiƣan ixlaroƣa guwaḥlik berix hizmitini kilƣan» —** Musa pəyoƣəmbərning (Hudaning ailisi iqidə bolƣan) hizmiti köp jəḥətlərdə Məsiḥ arkilik bolidiƣan nijatni aldin’ala kərsitixni öz iqigə alƣan. «Qöl.» 12:7ni körüng. ■ **3:5** Kan. 18:15,18. ■ **3:6** Rim. 5:2; 1Kor. 3:16; 6:19; 2Kor. 6:16; 1Pet. 2:5. ■ **3:7** Zəb. 95:7; Ibr. 4:7. ■ **3:8** Mis. 17:2.

Mening yollirimni ḫeq bilip yətmigən.
11 Xunga Mən oqəzəplinip ḳəsəm iqip: —
«Ular Mening aramlikimoqa ḳət'iy kirməydu» dedim».□ ■
12 Əmdi ḳerindaxlar, ḫeqḳaysinglarda yaman niyətlik wə etiḳadsiz ḳəlb bolmisun, xundaḳla uning mənggü ḫayat Hudadin yüz ərüməslikigə kəngül bəlünglar;
13 pəḳət «bügün»la bolidikən, ḫeqḳaysinglar gunaḫning azduruxliri bilən kənglünglarning ḳattiḳlaxmasliḳi üqün ḫər küni bir-biringlarni jekiləngla̱r.□
14 Dəsləptiki hatirjəmlikimizni ahiroqiqə qing tutsaḳla, dərwəḳə Məsiḫ bilən xerik boloqan bolimiz.
15 Yuḳirida eytiloqinidək: —
«Bügün, əgər silər *Hudaning* awazini anglisanglar,
Əyni qaoqlarda *Uni* oqəzəpləndürgən künidikidək,
Yürikinglarni ḳattiḳ ḳilmanglar!»■

16 (Əmdi Uning awazini anglap turup, Uni oqəzəpləndürgənlər kimlər idi? Musa pəyoqəmbərning yetəkqilikidə Misirdin *ḳutulup* qiḳḳan axu *Isra̱illarning* ḫəmmisi əməsmu? 17 U ḳiriḳ yil kimlərgə oqəzəpləndi? Yənila xu gunaḫ ətküzüp, yiḳilip jəsətliri qəldə ḳaloqanlaroqa əməsmu? □ ■ 18 Xundaḳla U kimlərgə Əz aramliḳimoqa ḳət'iy kirməysilər dəp ḳəsəm ḳildi? Əzigə itaət ḳilmioqanlarni əməsmu? ■ 19 Xunga bulardin kərüwalalaymizki, ularning *aramliḳḳa* kirməsliki etiḳadsizliḳi tüpəylidin idi).

4

Hudaning aramliḳi ḫəḳḳidiki wədə

1 Əmdi Uning aramliḳioqa kirip bəḫrimən bolux tooqrisidiki wədisi *bizgə* ḳalduruloqandin keyin, aranglardiki birərsiningmu uning nesiwisidin qüxüp ḳelixidin ḳorḳunqta ehtiyat ḳilayli. 2 Qünki hux həwər huddi *qəldiki Isra̱illaroqa* anglitiloqandək bizlərgimu anglitildi. Lekin ularning angliqanliri etiḳad bilən yuoqurulmioqanliḳtin, səz-kalamning ularoqa ḫeqḳandaḳ paydisi bolmioqanidi.□
3 Qünki bu aramliḳḳa kirgənlər bolsa — etiḳad ḳiloqan bizlərmiz. Huddi Hudaning eytḳinidək:
«Xunga mən oqəzəplinip ḳəsəm iqip: —
«Ular Mening aramliḳimoqa ḳət'iy kirməydu — degən».

Hudaning əməlliri bolsa dunya apiridə boloqandila ḫəmmisi tamamlanoqanidi;■
4 qünki yaritilixning yəttinqi küni ḫəḳḳidə muḳəddəs yazmilarning bir yeridə

□ **3:11 «Xunga Mən oqəzəplinip ḳəsəm iqip: — «Ular Mening aramliḳimoqa ḳət'iy kirməydu» dedim»** — «Zəb.» 95:7-11. «Mening aramliḳim» — birinqidin Huda Isra̱illaroqa wədə bərgən Ḳanaan (Pələstin) zeminini kərsitidu. Misirdin qiḳip qəl-bayawanda ḳirik yil sərsan bolup yürgən bir əwlad Isra̱illar itaətsizlik ḳilip u zeminoqa kirmigən. Ikkinqidin, xundaḳla əng muḫimi, «aramliḳ» bolsa, pəḳət zeminni əməs, bəlki Hudaning panaḫi, yetəkqiliki ḫəm xəpḳiti astida yaxaxni əz iqigə alidu (4-babnimu kərüng). ■ **3:11** Qəl. 14:21-23; Ḳan. 1:34; Zəb. 95:7-11. □ **3:13 «pəḳət «bügün»la bolidikən, ḫeqḳaysinglar gunaḫning azduruxliri bilən kənglünglarning ḳattiḳlaxmasliḳi üqün ḫər küni bir-biringlarni jekiləngla̱r»** — bu ayəttiki «bügün» yuḳirida nəḳil kəltürülgən «Zəbur» 95-küydiki səz, əlwəttə. ■ **3:15** Ibr. 3:7. □ **3:17 «U ḳiriḳ yil kimlərgə oqəzəpləndi? Yənila xu gunaḫ ətküzüp, yiḳilip jəsətliri qəldə ḳaloqanlaroqa əməsmu?»** — «Qəl.» 14:29, 32ni kərüng. ■ **3:17** Qəl. 14:36; Zəb. 106:26; 1Kor. 10:10; Yəḫ. 5. ■ **3:18** Ḳan. 1:34. □ **4:2 «Qünki hux həwər huddi qəldiki Isra̱illaroqa anglitiloqandək bizlərgimu anglitildi»** — «qəldiki Isra̱illaroqa» grek tilida «ularoqa» deyilidu. Bu ayəttiki «hux həwər» Hudaning aramliḳini alaḫidə kəzdə tutidu. ■ **4:3** Zəb. 95:11

mundaқ deyilgən: «Yəttinqi küni kəlgəndə, Huda ҳəmmə əməlliridin aram aldi».□ ■ 5 Yənə kelip yuқirida eytilоqandək Huda: «Ular Mening aramliқimоqa қət'iy kirməydu» degənidi.□ ■ 6 Buningdin kərünərlikki, Hudaning aramliқiоqa kirələydiоqanlar bar, əmma uning tooqrisidiki hux həwərni awwal angliоqanlar itaətsizlik қiloqanliқi üqün, uningоqa kirəlmidi.□ 7 Xuning üqün, Huda ənə xu *aramliқ tooqrisida* uzaқ waқittin keyinki məlum bir künni «bügün» dəp bekitip, Dawut *pəyоqəmbər* arқiliқ yənə xundaқ eytқan: —

«Bügün uning awazini anglisanglar,
Yürikinglarni қattiқ қilmanglar!»■

8 Əgər Yəxua *pəyоqəmbər Israillarni* aramliққa kirgüzgən bolsa idi, Huda keyin yənə bir *aramliқ* küni tooqruluқ demigən bolatti.□ 9 Қiskisi, xabat künidiki bir aramliқ Hudaning həlқini kütməktə.□
10 Qünki Hudaning aramliқiоqa kirgüqilər huddi Huda «Өz əməl-ixliridin aram aloqan»dək, өzlirining ixliridin aram alidu. □ 11 Xunga ҳeqқaysimizning ənə xu *Israillardək* itaətsizlik қiloqan ҳalitidə yiқilip qüxməsliki üqün, ҳərbirimiz bu aramliққa kirixkə intiləyli.
12 Qünki Hudaning səz-kalami janliқtur wə küqkə igidur, ҳətta jan bilən roҳni, yilik bilən booqumlarni bir-biridin ayriwetəligüdək dərijidə, ҳərқandaқ қox bisliқ қiliqtin ittiktur, қəlbdiki oy-pikir wə arzu-niyətlərning üstidin ҳəküm qiқaroquqidur. ■ 13 Uning aldida ҳeqқandaқ məwjudat oqayip əməstur; bəlki bizdin ҳesab Aloquqining kəzliri aldida ҳəmmə ix oquқ-axkaridur.■

Bax kaҳinimiz Əysa Məsiҳ

14 Xundaқ boloqanikən, xundaқla ərx-asmanlardin ətüp qiққan uluoq Bax Қaҳinimiz, yəni Hudaning Ooqli Əysa boloqanikən, biz etirap қiloqan etiқadimizda qing turayli. ■ 15 Qünki bizgə təyinləngən bax kaҳinimiz ajizliқlirimizoqa ҳesdaxliқ қilmioquqi əməs, bəlki bizgə ohxax ҳərhil azdurux-sinaқlaroqa duq kəlgən, lekin gunaҳ sadir қilip baқmioquqidur. ■ 16 Xunga yürikimiz toқ ҳalda rəҳim-xəpқətkə erixix wə yardəmgə eҳtiyajliқ waқtimizda xapaət tepix üqün meҳir-xəpқət *ayan қilinoquqi* təhtkə yeқinlixayli.□ ■

□ **4:4 «Yəttinqi küni kəlgəndə, Huda ҳəmmə əməlliridin aram aldi»** — «Yar.» 2:2. ■ **4:4** Yar. 2:2; Mis. 20:11; 31:17. □ **4:5 «Yənə kelip yuқirida eytilоqandək Huda: «Ular Mening aramliқimоqa қət'iy kirməydu» degənidi»** — muəllip, gərqə qəldə kəzgən Israillar itaətsizliki tüpəylidin «Hudaning aramliқi»oqa kirmigən bolsimu, kirix yoli tehiqə oquқ ikənlikini kərsitidu. ■ **4:5** Zəb. 95:11 □ **4:6 «uning tooqrisidiki hux həwərni awwal angliоqanlar»** — demək, Hudaning aramliқi tooqruluқ hux həwər angliоqanlar; qəl-bayawanda kezip yürgən Israillarni kərsitidu. ■ **4:7** Zəb. 95:7-8; Ibr. 3:7. □ **4:8 «Əgər Yəxua pəyоqəmbər Israillarni aramliққa kirgüzgən bolsa idi, Huda keyin yənə bir aramliқ küni tooqruluқ demigən bolatti»** — Yəxua pəyоqəmbər Musa pəyоqəmbərning izbasari bolup, u Israil həlқini Huda wədə bərgən zeminoqa baxlap baroqan. «Қan.» 3:20, 25:19, «Yəxua» 1:15nimu kərüng. □ **4:9 «Қiskisi, xabat künidiki bir aramliқ Hudaning həlқini kütməktə»** — «xabat küni» yəttinqi küni, yəni Huda aram aloqan küni wə Өz Yəҳudiy həlқigə bekitkən «dəm elix küni» idi. □ **4:10 «Qünki Hudaning aramliқiоqa kirgüqilər huddi Huda «Өz əməl-ixliridin aram aloqan»dək, өzlirining ixliridin aram alidu»** — bu intayin muҳim ayət üstidə ҳəm «Hudaning aramliқi» tooqruluқ «қoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **4:12** Top. 12:11; Yəx. 49:2; Əf. 6:17. ■ **4:13** Zəb. 33:13-15 ■ **4:14** Ibr. 3:1; 6:20; 8:1; 9:11. ■ **4:15** Yəx. 53:9; 2Kor. 5:21; Fil. 2:7; Ibr. 2:18; 1Pet. 2:22; 1Yuҳa. 3:5. □ **4:16 «yardəmgə eҳtiyajliқ waқtimizda xapaət tepix üqün…»** — grek tilida «yardəm» «adəmning (қutқuzoqin! degən) nidasioqa yügürüx» degən uқumni bildüridu. **«meҳir-xəpқət ayan қilinoquqi təht»** — Hudaning təhti, əlwəttə. ■ **4:16** Rim. 3:25.

5

1 Ҩər ķetimlik bax kaҩin insanlar arisidin tallinip, həlķķə wakalitən Hudaƣa hizmət ķilixķa, yəni həlķning atiƣan ҩədiyəlirini wə gunaҩlar üqün ķiliƣan ķurbanliķlirini Hudaƣa sunuxķa təyinlinidu. 2 Uning ҩərtərəpləp ajizliķliri boliƣaqķa, bilimsizlər wə yoldin qətnigənlərgə mulayimlik bilən muamilə ķilalaydu. 3 Xu ajizliķi üqün u həlķning gunaҩliri ҩesabiƣa ķurbanlik sunƣandək, əz gunaҩliri üqünmu ķurbanlik sunuxķa tooƣra kelidu.■ 4 Ҩeqbir kixi bu xərəplik mərtiwini əzlükidin almaydu, pəķət Ҩarunƣa ohxax, Huda təripidin qaķiriliƣandila uni alidu.□ ■ 5 Huddi xuningdək Məsiҩmu bax kaҩin mərtiwisigə Əzini uluƣlap əzlükidin erixkən əməs, bəlki Uni *uluƣlioƣuqi Huda* Əzi idi; U Uningƣa: —

«Sən Mening Ooƣlumdursən, bügün Mən Seni tuƣdurdum» degən.□ ■

6 U *muķəddəs yazmilarning* yənə bir yeridə Uningƣa: —
«Sən əbədil'əbədgiqə Məlkizədəkning tipidiki bir kaҩindursən» degən.□ ■
7 *Məsiҩ* yər yüzidiki künlərdə, Əzini ölümdin ķutķuzuwelixķa ķadir Boliƣuqiƣa ķattik nidalar wə kəz yaxliri bilən dua-tilawətlər wə yilinixlarni kətürdi. Uning ihlasmənlikidin dualiri ijabət ķilindi.□ ■ 8 Gərqə U *Hudaning* Ooƣli bolsimu, azab qekixliri arķilik itaətmən boluxni əgəndi.■ 9 U mana muxundak mukəmməl ķilinƣan boliƣaqķa, barlik Əzigə itaət ķiliƣuqilariƣa mənggülük nijatni barlikķa kəltürgüqi bolup, □ 10 Huda təripidin «Məlkizədəkning kaҩinlik tüzümi tərtipidə bax kaҩin» dəp jakarlandi.□

Etiķadtin yanmasliķķa agaҩlandurux

11 Bu ix tooƣruluk eytidiƣan nuroƣun səzlirimiz bar, lekin ķulaķliringlar pang bolup kətkəqkə, bularni silərgə enik qüxəndürüx təs. □ 12 Qünki silər alliburun təlim bərgüqi boluxķa tegixlik boliƣan qaƣdimu, əməliyəttə silər yənila Hudaning səz-kalamining asasiy ҩəķiķətlirining nemə ikənlikini baxķilarning yengiwaxtin əgitixigə moҩtajsilər; silərgə yirik yeməklik əməs, bəlki yənila süt kerəktur. ■
13 Qünki pəķət süt bilənla ozukliniduƣanlarning bowaķtin pərķi yoķtur, ular ҩəķķaniyət kalamiƣa pixxik bolmiƣan ƣoridur, halas. 14 Birak yeməklik bolsa yetilgənlər, yəni əz ang-zeҩinlirini yahxi-yamanni pərk etixkə yetildurgənlər üqündur.

6

■ **5:3** Law. 9:7; 16:6; Ibr. 7:26. □ **5:4 «Ҩeqbir kixi bu xərəplik mərtiwini əzlükidin almaydu, pəķət Ҩarunƣa ohxax, Huda təripidin qaķiriliƣandila uni alidu»** — «Mis.» 28:1də hatiriləngəndək, Huda Musa pəyƣəmbərgə akisi Ҩarunni Israillarning tunji bax kaҩini ķilip təyinləx ҩəķķidə əmr bərgən. Ҩarun Lawiy kəbilisidin idi. ■ **5:4** Mis. 28:1; 1Tar. 23:13; 2Tar. 26:16. □ **5:5 «Sən Mening Ooƣlumdursən, bügün Mən Seni tuƣdurdum»** — «Zəb.» 2:7. ■ **5:5** Zəb. 2:7; Ros. 13:33; Ibr. 1:5. □ **5:6 «Məlkizədəkning tipidiki bir kaҩin..»** — «Məlkizədək» tooƣruluk 7-bab 1-2-ayətlərgə ķaralsun. Məlkizədək əzi «Yar.» 14-babta kərünidu. **«Sən əbədil'əbədgiqə Məlkizədəkning tipidiki bir kaҩindursən»** — «Zəb.» 110:4. ■ **5:6** Zəb. 110:4; Ibr. 7:17. □ **5:7 «Məsiҩ yər yüzidiki künlərdə...»** — grek tilida «Məsiҩ əttə turƣan künlərdə...» bilən bildürülidu. ■ **5:7** Mat. 26:39; 27:46,50; Yҩ. 17:1. ■ **5:8** Fil. 2:6. □ **5:9 «mənggülük nijatni barlikķa kəltürgüqi bolup,...»** — «barlikķa kəltürgüqi» degən ibarə grek tilida «yol baxliƣuqi» ҩəm «ul saloƣuqi» degən yənə ikki mənanimu təng bildüridu. □ **5:10 «U (Məsiҩ)... Huda təripidin «Məlkizədəkning kaҩinlik tüzümi tərtipidə bax kaҩin» dəp jakarlandi»** — 7-bab -1-2-ayətlərgə ķaralsun. Məlkizədək əzi «Yar.» 14-babta kərünidu. □ **5:11 «bu ix tooƣruluk...»** — yaki «U tooƣruluk...» (yəni, Məsiҩ ҩəķtə...). ■ **5:12** 1Kor. 3:1, 2, 3.

(Dawami)

1-2 Xuning üqün, Məsiḥ tooƣrisidiki dəsləpki asasiy təlimdə tohtap ḳalmay, — yəni ḳaytidin «ɵlük ixlar»din towa ḳilix wə Hudaoƣa etiḳad baoƣlax, qɵmüldürülüxlər, «ḳol təgküzüx», ɵlgənlərning tirildürülüxi wə mənggülük ḥɵküm-soraḳ tooƣrisidiki təlimlərdin ul salayli dəp olturmay, mukəmməllikkə ḳarap mangayli.□ 3 Huda haliƣanikən, biz xundaḳ ḳilimiz.□ ■ 4-6 Qünki əslidə yorutulup, ərxtiki iltipattin tetiƣan, Muḳəddəs Roḥtin nesip boloƣan, Hudaning səz-kalamining yahxiliḳini ḥəm kəlgüsi zamanda ayan ḳilinidiƣan ḳudrətlərni ḥes ḳilip baḳḳanlar əgər yoldin qətnigən bolsa, ularni ḳaytidin towa ḳildurux ḥərgiz mumkin əməs. Qünki ular ɵz-ɵzigə ḳilip Hudaning Ooƣlini ḳaytidin krestləp rəswa ḳilmaḳta.□ ■

7 Qünki kɵp ḳetimlap ɵz üstigə yaoƣḳan yamoƣur süyini iqkən, ɵzidə terioƣuqilaroƣa mənpəətlik ziraətlərni ɵstürüp bərgən yər bolsa Hudadin bərikət almaḳta. 8 Biraḳ tikən wə ḳamoƣaḳ ɵstürgən bolsa, u ərziməs bolup, lənətkə yeḳin bolup, aḳiwiti kɵydürülüxtin ibarət bolidu.

9 Lekin əy səyümlüklirim, gərqə yuḳiriḳi ixlarni tiloƣa aloƣan bolsaḳmu, silərdə buningdinmu əwzəl ixlar, xundaḳla nijatliḳning elip baridioƣan ixliri bar dəp ḳayil bolduḳ. 10 Qünki Huda ḳiloƣan əməlliringlarni wə Uning muḳəddəs bəndilirigə ḳiloƣan wə ḥazirmu ḳiliwatḳan hizmitinglar arḳilik Uning nami üqün kərsətkən meḥir-muḥəbbitinglarni untup ḳalidioƣan adalətsizlərdin əməs.■

11 Əmma silərning ümidinglarning toluḳ jəzm-hatirjəmlik bilən boluxi üqün, ḥərbiringlarning ahiroƣiqə xundaḳ oƣəyrət ḳilixinglaroƣa intizarmiz; 12 xundaḳla sərəlmilərdin bolmay, bəlki etiḳad wə səwrqanliḳ arḳilik Hudaning wədilirigə warisliḳ ḳiloƣanlarni ülgə ḳilidioƣanlardin boloƣaysilər.

Hudaning Ibraḥimoƣa ḳiloƣan wədiliri jəzmən əməlgə axidu

13 Qünki Huda Ibraḥimoƣa wədə ḳiloƣanda, Ɵzidin üstün turidioƣan ḥeqkim bolmioƣaqḳa, Ɵzi bilən ḳəsəm ḳilip: 14 «Sanga qoḳum bəht ata ḳilimən, seni qoḳum kɵpəytip berimən» — dedi. □ ■ 15 Xuning bilən, *Ibraḥim* uzun waḳit səwr-taḳət bilən kütüp, Hudaning wədisigə erixti.

16 Qünki insanlar ɵzliridin üstün turidioƣan birini tiloƣa elip ḳəsəm ḳilidu; ularning arisida ḳəsəm ispat-təstiḳ ḥesablinip, ḥər hil talax-tartixlaroƣa hatimə beridu. ■ 17 Xuningdək Huda, Ɵz wədisigə warisliḳ ḳiloƣanlaroƣa Ɵz nixan-məḳsitining ɵzgərməydioƣanliḳini tehimu oquḳraḳ bildürüx üqün, ḳəsəm ḳilip wədə bərdi. 18 Xuning bilən ḳət'iy ɵzgərməs ikki ix arḳilik, kɵz aldimizda ḳoyuloƣan ümidni

---

□ **6:1-2 ««ɵlük ixlar»din towa ḳilix» —** «ɵlük ixlar» bolsa Hudaning nijatioƣa tayanmay ḳiloƣan barliḳ ixlar; muxu yərdə muəllip xübḥisizki kɵp «diniy paaliyətlər»ni «ɵlük ixlar, halas» deməkqi. **««ɵlük ixlar»din towa ḳilix wə Hudaoƣa etiḳad baoƣlax, qɵmüldürülüxlər, «ḳol təgküzüx», ɵlgənlərning tirildürülüxi wə mənggülük ḥɵküm-soraḳ tooƣrisidiki təlimlər...» —** bu altə «asasiy təlim»ni xərḫləx üqün, birḳanqə ixlar üstidə tohtiliximizoƣa tooƣra kelidu, «ḳoxumqə səz»imizdə bu ḥəḳtə tohtilimiz. □ **6:3 «Huda haliƣanikən, biz xundaḳ ḳilimiz» —** «Huda haliƣanikən» degənlik grek tilida «Əgər Huda halisa — wə u dərwəḳə xundaḳ halaydu» dəp bildüridu. ■ **6:3** Ros. 18:21; 1Kor. 4:19; Yaḳ. 4:15. □ **6:4-6 «əgər yoldin qətnigən bolsa, ularni ḳaytidin towa ḳildurux ḥərgiz mumkin əməs. Qünki ular ɵz-ɵzigə ḳilip Hudaning Ooƣlini ḳaytidin krestləp rəswa ḳilmaḳta» —** baxḳa birhil tərjimisi: «... ular əgər yoldin qətnəp, ɵzliri üqün Hudaning Ooƣlini ḳaytidin krestləp, xundaḳla Uni rəswa ḳiliwatḳan bolsa, muxularni ḳaytidin towa ḳildurux ḥərgiz mumkin əməs». Bu muḥim ayət tooƣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **6:4-6** Mat. 12:31; Ibr. 10:26; 1Yuḥa. 5:16. ■ **6:10** Pənd. 14:31; Mat. 10:42; 25:40; Mar. 9:41; Yḥ. 13:20. □ **6:14 «Sanga qoḳum bəht ata ḳilimən, seni qoḳum kɵpəytip berimən» —** oḳurmənlərgə ayanki, ibraniy tilida bu hil ḳəsəm iqix mundaḳ xəkildə idi: «Seni bərikətləp bərikətləymən, seni kɵpəytip kɵpəytimən». Bu xəkildə ḳəsəm iqküqi ɵz-ɵzi bilən ḳəsəm ḳiloƣan dəp ḥesablinatti. Bu wədə-ḳəsəm Ibraḥim Isḥaḳni ḳurbangaḥ üstigə ḳoyoƣandin keyin berilgən («Yar.» 22:17də hatirilinidu). ■ **6:14** Yar. 12:3; 17:4; 22:16-17; Zəb. 105:8-9; Luḳa 1:73. ■ **6:16** Mis. 22:11.

qing tutux üqün *ḫalakəttin* əzimizni ḳaqurup uni baxpanaḫ ḳilƣan bizlər küqlük riƣbət-ilḫamƣa erixələymiz (bu ikki ixta Hudaning yalƣan eytixi ḳət'iy mumkin əməs, əlwəttə). □ 19 Bu ümid jenimizƣa qing baƣlanƣan kemə lənggiridək xübḫisiz ḫəm mustəḫkəm bolup, *ərxtiki* ibadəthanining *iqki* pərdisidin ətüp bizni xu yərgə tutaxturidu. □ 20 U yərgə biz üqün yol eqip mangƣuqi Əysa bizdin awwal kirgən bolup, Məlkizədəkning kaḫinliḳ tüzümi tərtipidə mənggülük təyinləngən Bax Kaḫin boldi.□ ■

7

Məlkizədəkning kaḫinliḳ tüzümi ḫəḳḳidə •••• «Aləmning yaritilixi» 14:17-19ni kərüng

1 Qünki bu Məlkizədək Salem xəḫirining padixaḫi, xundaḳla Əng Aliy Bolƣuqi Hudaning kaḫini bolup, Ibraḫim padixaḫlarni yengip jəngdin ḳaytḳanda, uning aldiƣa qiḳḳan wə uningƣa bəht tiligənidi.□ ■ 2 Ibraḫim bolsa erixkən barliḳ *oljisining* ondin bir ülüxini uningƣa atiƣanidi. *Məlkizədək degən isimning* birinqi mənisi «ḫəḳḳaniyət padixaḫi» degənliktur; uning yənə bir nami «Salemning padixaḫi» bolup, buning mənisi «amanliḳ padixaḫi» degənliktur; 3 uning atisi yoḳ, anisi yoḳ, nəsəbnamisi yoḳ, künlirining baxlinixi wə ḫayatining ahirlixixi yoḳtur, bəlki u Hudaning Ooƣliƣa ohxax ḳilinip, mənggülük kaḫin bolup turidu.□

4 Əmdi ḳaranglar, bu Məlkizədək nemidegən uluƣ adəm-ḫə! Ḫətta ata-bowilirimizning qongi Ibraḫimmu oljisining ondin birini uningƣa atiƣan. 5 Dərwəḳə Lawiyning əwladliridin kaḫinliḳni zimmisigə alƣanlar Təwrat ḳanuni boyiqə həlḳtin, yəni əz ḳerindaxliridin Ibraḫimning puxtidin bolƣiniƣa ḳarimay tapḳinining ondin bir ülüxini yiƣixi əmr ḳilinƣan.□ ■ 6 Lekin bularning ḳəbilə-uruḳidin bolmiƣan Məlkizədək bolsa Ibraḫimdin «ondin bir ülüxi»ni ḳobul ḳilƣan andin Hudaning wədilirigə igə bolƣuqi Ibraḫimƣa bəht tiligən.■ 7 Xübḫisizki, bəht tiligüqi bəhtkə erixküqidin üstündur.□ 8 Bu yərdiki «ondin bir ülüx»ni ḳobul ḳilƣuqilar əlidiƣan adəmlərdindur; u yərdiki «ondin bir ülüx»ni ḳobul ḳilƣuqi tooƣrisida *muḳəddəs yazmilarda* «U ḫayat yaxiƣuqi» dəp guwaḫliḳ berilgəndur.□

□ **6:18 «Xuning bilən ḳət'iy əzgərməs ikki ix arḳiliḳ…»** — bu «əzgərməs ikki ix» bolsa Hudaning wədisi wə Uning ḳəsimi bolsa kerək. **«kəz aldimizda ḳoyuluƣan ümidni qing tutux üqün ḫalakəttin əzimizni ḳaqurup uni baxpanaḫ ḳilƣan bizlər küqlük riƣbət-ilḫamƣa erixələymiz»** — «əzimizni ḳaqurup» degən ibarə «muxu rəzil dunyaning aḳiwitidin əzini ḳaqurup», degən mənidə. □ **6:19 «ərxtiki ibadəthanining iqki pərdisidin ətüp bizni xu yərgə tutaxturidu»** — «ərxtiki ibadəthanining pərdisi» degən ibaridə biz «ərxtiki» degən səzni ḳoxup kirgüzduḳ. Qünki «ibadəthanining pərdisi» yər yüzidiki ibadəthanini kərsətkən əməs, bəlki ərxtə bolƣan ibadəthanini kərsitidu (8:5ni kərüng). Demək, etiḳadqilar üqün eytḳanda, ularning asmandiki ibadəthanidiki əng muḳəddəs jay bilən qing alaḳisi bardur. □ **6:20 «Məlkizədəkning kaḫinliḳ tüzümi tərtipidə mənggülük təyinləngən Bax Kaḫin boldi»** — «Məlkizədək» tooƣruluḳ 7-bab -1-2-ayətlərgə ḳaralsun. Məlkizədək «Yar.» 14-babta kərünidu. ■ **6:20** Ibr. 3:1; 4:14; 8:1; 9:11. □ **7:1 «Salem xəḫiri»** — yəni Yerusalem; «Salem»ning mənisi «salam, amanliḳ»tur. ■ **7:1** Yar. 14:17-20. □ **7:3 «uning atisi yoḳ, anisi yoḳ, nəsəbnamisi yoḳ, künlirining baxlinixi wə ḫayatining ahirlixixi yoḳtur, bəlki u Hudaning Ooƣliƣa ohxax ḳilinip, mənggülük kaḫin bolup turidu»** — bu ayətning qongḳur məzmuni üstidə «ḳoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. □ **7:5 «Ibraḫimning puxtidin bolƣini…»** — grek tilida: «Ibraḫimning ḳatiriḳidin qiḳḳanlar…» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **7:5** Qəl. 18:21; Ḳan. 18:1; Yə. 14:4; 2Tar. 31:5. ■ **7:6** Yar. 14:20. □ **7:7 «bəht tiligüqi»** — yaki «bəht ata ḳiluƣuqi». □ **7:8 «Bu yərdiki «ondin bir ülüx»ni ḳobul ḳilƣuqilar əlidiƣan adəmlərdindur; u yərdiki «ondin bir ülüx»ni ḳobul ḳilƣuqi tooƣrisida (muḳəddəs yazmilarda) «U ḫayat yaxiƣuqi» dəp guwaḫliḳ berilgəndur»** — «əlidiƣan adəmlər» Lawiyliḳ kaḫinlarni, «ḫayat yaxiƣuqi» bolsa Məlkizədəkni kərsitidu.

9 Ḥətta mundaḳ deyixkə boliduki, ondin bir ülüxni alidiоqan Lawiymu *əjdadi* Ibraḥim arḳilik *Məlkizədəkkə* ondin bir ülüxni bərgən. □ 10 Qünki Məlkizədək Ibraḥimni ḳarxi alоqanda, Lawiyni *kəlgüsidiki puxti bolux süpitidə* yənila Ibraḥimning tenidə idi, dəp ḥesablaxḳa bolidu.
11 Əmdi Lawiy ḳəbilisining kaḥinlik tüzümi arḳilik mukəmməl ḥəḳḳaniylik kelələydiоqan bolsa (qünki xu tüzümgə asaslinip Təwrat ḳanuni Israil həlḳigə qüxürülgənidi), keyinki waḳitlarda Ḥarunning kaḥinlik tüzümi boyiqə əməs, bəlki Məlkizədəkning kaḥinlik tüzümi boyiqə baxḳa bir kaḥinning qiḳixining nemə ḥajiti bolatti?■
12 Əmdi kaḥinlik tüzümi өzgərtilgən bolsa, uningоqa *munasiwətlik* ḳanun-tüzümmu өzgərtilixkə tooqra kelidu. 13 Qünki bu eytiliwatḳan səzlər ḳaritiloqan zat bolsa baxḳa bir ḳəbilidin bolup, bu ḳəbilidin ḥeqkim ḳurbangaḥta hizmәttə bolup baḳmioqan. 14 Qünki Rəbbimizning Yəḥuda ḳəbilisidin qiḳḳanliḳi enik; Musa bu ḳəbilə tooqrisida kaḥinliḳḳa munasiwətlik ḥeqbir nərsə demigənidi.□ ■
15 Əmdi Məlkizədəktək baxḳa bir kaḥin qiḳḳan bolup, bu өzgirix munulardin tehimu roxən bolidu; □ 16 uning *kaḥinliḳḳa* təyinlinixi ət igilirigə baoqlik əmr bilən əməs, bəlki pütməs-tügiməs ḥayatning ḳudritidin boloqandur.□
17 Qünki bu ḥəḳtə *muḳəddəs yazmilarda*: «Sən əbədil'əbədgiqə Məlkizədəkning tipidiki bir kaḥindursən» dəp guwaḥlik berilgən. □ ■ 18 Qünki aldinḳi əmr-tüzüm ajizliḳi wə ünümsizliki tüpəylidin küqidin ḳaldurulоqan 19 (— qünki Təwrat ḳanuni ḥeq ixni kamalətkə yətküzəlmidi). Uning ornioqa bizni Hudaoqa yeḳinlaxturidiоqan, uningdin əwzəl ümid elip kelindi. ■ 20-21 Uning üstigə, bu ix *Hudaning* ḳəsimi bilən kapalətkə igə bolmay ḳalmidi (ilgiri өtkən kaḥinlar *Hudaning* ḳəsimisiz kaḥin boloqanidi; lekin, Əysa bolsa Өzigə: —
«Pərwərdigar xundaḳ ḳəsəm iqti, ḥəm ḥərgiz buningdin yanmaydu: — «Sən əbədil'əbədgiqə kaḥindursən»» Degüqining ḳəsimi bilən kaḥin boldi). □ ■ 22 Əmdi Əysa xundaḳ uluoq ix bilən əwzəl bir əḥdining kepili ḳilindi.
23 Yənə kelip, ilgiri өtkən kaḥinlar kөp boluxi kerək idi; qünki ularning *ḥərbiri* ölüm tüpəylidin wəzipisini dawamlaxturalmay ḳaloqan. 24 Lekin *Əysa* mənggügə turoqaqḳa, Uning kaḥinliḳi ḥərgiz өzgərtilməstur. 25 Xu səwəbtin, U Өzi arḳilik Hudaning aldioqa kəlgənlərni üzül-kesil ḳutḳuzuxḳa ḳadir; qünki U ular üqün Hudaoqa murajiət ḳilixḳa mənggü ḥayattur.■
26 Muxundaḳ bir bax kaḥin dəl bizning ḥajitimizdin qiḳidiоqan — muḳəddəs, əyibsiz,

---

□ **7:9 «Ḥətta mundaḳ deyixkə boliduki, ondin bir ülüxni alidiоqan Lawiymu əjdadi Ibraḥim arḳilik (Məlkizədəkkə) ondin bir ülüxni bərgən»** — ondin bir ülüxni aloqini Lawiy өzi əməs, bəlki uning əwladliri «Lawiylar»dur. ■ **7:11** Gal. 2:21. □ **7:14 «Qünki Rəbbimizning Yəḥuda ḳəbilisidin qiḳḳanliḳi enik; Musa bu ḳəbilə tooqrisida kaḥinliḳḳa munasiwətlik ḥeqbir nərsə demigənidi»** — Musa pəyoqəmbərgə qüxürülgən ḳanun boyiqə kaḥinlar Lawiy ḳəbilisidin boloqan. ■ **7:14** Yəx. 11:1; Mat. 1:3. □ **7:15 «Əmdi Məlkizədəktək baxḳa bir kaḥin qiḳḳan bolup, bu өzgirix munulardin tehimu roxən bolidu»** — «bu өzgirix» grek tilida «bu ix» deyilidu. «Bu ix»ning nemə ikənliki tooqruluḳ baxḳa pikirdə boloqan bəzi alimlar bar. □ **7:16 «… uning kaḥinliḳḳa təyinlinixi ət igilirigə baoqlik əmr bilən əməs, bəlki pütməs-tügiməs ḥayatning ḳudritidin boloqandur»** — «ət igilirigə baoqlik əməs» — grek tilida «ətlik (demək, insanning ətlirigə ḳaraydioqan) bir əmr boyiqə əməs,…». Demək, Musa pəyoqəmbərgə qüxürülgən ḳanun boyiqə kaḥinlar Lawiy ḳəbilisidin boluxi kerək idi, lekin Məlkizədəkning kaḥinlik tüzümi ḥeqḳandaḳ bir ḳəbilə bilən munasiwətsiz, pəḳət mənggü ḥayat kixi buningoqa layiḳ kelətti. □ **7:17 «Sən əbədil'əbədgiqə Məlkizədəkning tipidiki bir kaḥindursən»** — «Məlkizədək» tooqruluḳ yənə 7-bab 1-2-ayətlər wə «Zəbur»diki 110-küygə ḳaralsun. Məlkizədək өzi «Yar.» 14-babta kөrünidu. ■ **7:17** Zəb. 110:4; Ibr. 5:6. ■ **7:19** Yḥ. 1:17; Ros. 13:39; Rim. 3:21,28; 8:3; Gal. 2:16. □ **7:20-21 «Pərwərdigar xundaḳ ḳəsəm iqti, ḥəm ḥərgiz buningdin yanmaydu: — «Sən əbədil'əbədgiqə kaḥindursən»» degüqining ḳəsimi bilən kaḥin boldi»** — Zəburdiki (110:4) toluḳ bayan bolsa: «Pərwərdigar xundaḳ ḳəsəm iqti, ḥəm buningdin yanmaydu: — «Sən əbədil'əbədgiqə Məlkizədəkning tipidiki bir kaḥindursən»». ■ **7:20-21** Zəb. 110:4. ■ **7:25** 1Tim. 2:5; 1Yuḥa. 2:1.

ƣubarsiz, gunaḩkarlardin neri ḳilinƣan, ərxlərdin yuḳiri elip kətürülgən kaḩindur.
27 U axu bax kaḩinlardək ḥər küni aldi bilən ɵz gunaḩliri üqün, andin həlḳning
gunaḩliri üqün ḳurbanlik sunuxḳa moḩtaj əməs. Qünki U Ɵzini ḳurbanlik süpitidə
sunƣanda, ḥəmməylən üqün buni bir yolila ada ḳildi. ■ 28 Qünki Təwrat ḳanuni
ajiz bəndə bolƣan insanlarni bax kaḩin ḳilip təyinləydu, lekin Təwrat ḳanunidin
keyin kəlgən Hudaning ḳəsəm-kalami mənggügə kamalətkə yətküzülgən Oƣulni
bax kaḩin ḳilip təyinlidi.

8

Bax kaḩinimiz Əysa Məsiḩ — əwzəl kaḩin, əwzəl əḩdə

1 Eytḳanlirimizning bax nuḳtisi xuki: Ərxtiki uluƣ Bolƣuqining təhtining ong
təripidə olturƣan xundaḳ bir Bax Kaḩinimiz bar.■ 2 U muḳəddəs jaylarda, xundaḳla
insan əməs, bəlki Pərwərdigar tikkən ḥəḳiḳiy ibadət qedirining ḥəmmisidə kaḩinlik
hizmitini ḳilƣuqidur.□
3 Ḥərbir bax kaḩin ḥədiyə ḥəm ḳurbanliḳlar sunux üqün təyinlinidu. Xuning üqün,
bizning bu bax kaḩinimizningmu birər sunidiƣini bolux kerək idi.□ ■ 4 Dərwəḳə əgər
U yər yüzidə bolsidi, ḥərgiz kaḩin bolmaytti; qünki bu yərdə Təwrat ḳanun-tüzümi
boyiqə ḥədiyə sunidiƣan kaḩinlar alliburunla bardur 5 (bu *kaḩinlar* hizmət ḳilidiƣan
ibadət qediri pəḳətla ərxtiki ixlarning kɵqürülmisi wə kɵlənggisidur. Musa dəl bu
ibadət qedirini ḳuruxḳa baxliƣanda, Hudaning wəḩiysi uningƣa kelip: «Eḩtiyat
ḳiliƣinki, bularning ḥəmmisini sanga taƣda kərsitilgən ərnək boyiqə yasiƣin» dəp
agaḩlanduruƣan).■ 6 Lekin ḥazir U (*kona əḩdigə ait* wədilərdin əwzəl wədilər
üstigə bekitilgəq) tehimu yahxi bir əḩdining wasitiqisi bolƣaqḳa, Uningƣa berilgən
kaḩinlik hizmiti baxḳa kaḩinlarningkidin xunqə əwzəl turidu.□ ■
7 Əgər xu dəsləpki əḩdə kəm-kütisiz bolsa idi, keyinkisi üqün orun izdəxning
ḥeqḳandaḳ ḥajiti bolmiƣan bolatti.□ 8 Lekin, Huda kona əḩdini yetərsiz dəp ḳarap,
Israillaroƣa mundaḳ degən: —
«Mana, xu künlər keliduki, — dəydu Pərwərdigar, — Mən Israil jəməti wə Yəḩuda
jəməti üqün yengi bir əḩdini əməlgə axurimən.□ ■ 9 Bu əḩdə ularning ata-bowiliri
bilən tüzgən əḩdigə ohximaydu; xu əḩdini Mən ata-bowilirini ḳolidin tutup Misirdin
ḳutḳuzup yetəkliginimdə ular bilən tüzgənidim; qünki ular Mən bilən tüzüxkən
əḩdəmdə turmidi, mən ulardin nəzirimni yətkidim, — dəydu Pərwərdigar.

■ **7:27** Law. 9:7; 16:6; Ibr. 5:3. ■ **8:1** Əf. 1:20; Kol. 3:1; Ibr. 3:1; 4:14; 6:20; 9:11; 12:2. □ **8:2 «U (Məsiḩ) muḳəddəs jaylarda, xundaḳla insan əməs, bəlki Pərwərdigar tikkən ḥəḳiḳiy ibadət qedirining ḥəmmisidə kaḩinlik hizmitini ḳiliƣuqidur» —** «muḳəddəs jaylar» bolsa «muḳəddəs jay» wə «əng muḳəddəs jay» deməkqi. □ **8:3 «bizning bu bax kaḩinimizningmu» —** grek tilida «Uningmu...». ■ **8:3** Əf. 5:2. ■ **8:5** Mis. 25:40; Ros. 7:44; Kol. 2:17; Ibr. 10:1. □ **8:6 «lekin ḥazir U ... tehimu yahxi bir əḩdining wasitiqisi bolƣaqḳa, Uningƣa berilgən kaḩinlik hizmiti baxḳa kaḩinlarningkidin xunqə əwzəl turidu» —** bu ayəttə kərsitilgən əḩdə «yengi əḩdə», 8-12-ayətlərni kərüng. ■ **8:6** 2Kor. 3:6. □ **8:7 «Əgər xu dəsləpki əḩdə kəm-kütisiz bolsa idi, keyinkisi üqün orun izdəxning ḥeqḳandaḳ ḥajiti bolmiƣan bolatti» —** nemixḳa rosul muxu yərdə: «keyinkisi üqün orun izdəxkə ḥajiti bolmiƣan bolatti» dəydu, pəḳətla «keyinkisining ḥeqḳandaḳ ḥajiti bolmiƣan bolatti» deməydu? Bəlkim u «yengi əḩdə» bexarət ḳiliƣan pəyƣəmbərlər (Yərəmiya, Əzakiyal, Yəxaya ḳatarliḳlar)ni kɵzdə tutidu; ular ɵzi «yengi ḳəlb, yengi roḩ»ḳa igə boluxḳa təxna bolup izdigən, «yengi əḩdə» dəl muxularƣa ayan ḳilinƣan. □ **8:8 «Lekin, Huda kona əḩdini yetərsiz dəp ḳarap, Israillaroƣa mundaḳ degən: — «Mana, xu künlər keliduki, — dəydu Pərwərdigar, — Mən Israil jəməti wə Yəḩuda jəməti üqün yengi bir əḩdini əməlgə axurimən» —** Huda Ɵzi bekitkən kona əḩdini «yetərsiz kɵrgən»liki ḥəyran ḳalarliḳ kɵrünidu, əlwəttə. Yetərsizliki bolsa dəl 7:19də kərsitilgəndək «Təwrat ḳanuni ḥeq ixni kamalətkə yətküzəlmidi». «Yengi əḩdə» pəḳətla Hudaning mukəmməl ḥəḳḳaniyliḳini kərsətkən bolupla ḳalmay, bəlki bu ḥəḳḳaniyliḳning insanlarning ḳəlbigə ḳandaḳ ornitilidiƣanliḳini kərsitidu. ■ **8:8** Yər. 31:31-34.

10 Qünki xu künlərdin keyin, Mening Israil jəməti bilən tüzidiƣan əhdəm mana xuki:
—
«Mən Өz təwrat-ⱪanunlirimni ularning zeһin-əⱪligə salimən, ⱨəmdə ularning ⱪəlbigimu pütimən; Mən ularning Hudasi bolimən, ularmu Mening həlⱪim bolidu.
□ 11 Xundin baxlap ⱨeqkim өz yurtdixiƣa, yaki өz ⱪerindixiƣa: — «Pərwərdigarni tonuƣin» dəp өgitixining ⱨajiti ⱪalmaydu; qünki ularning ⱨəmmisi, əng kiqikidin qongiƣiqə Meni bilip boloƣan bolidu; ■ 12 qünki mən ularning ⱪəbiһliklirigə rəһim ⱪilimən ⱨəmdə ularning gunaһliri wə itaətsizlikirini mənggügə esimdin qiⱪiriwetimən».■
13 Əmdi Hudaning bu əhdini «yengi» deyixi burunⱪisini «kona» degənlikidur; əmdi waⱪti ətkən, konirioƣan ix bolsa uzun ətməy yoⱪilidu.

9

Kona əhdə dəwridiki ibadət

1 Birinqi əhdidə munasiwətlik ibadət bəlgilimiliri wə yər yüzigə təwə boloƣan bir muⱪəddəs ibadət jayi bar idi. 2 Buningƣa bir ibadət qediri tikilgənidi; uning muⱪəddəs jay dəp ataloƣan birinqi bəlümidə qiraƣdan, xirə ⱨəm xirə üstidə rətləngən nanlar bolatti.■ 3 Uning ikkinqi, *yəni iqki* pərdisining kəynidə əng muⱪəddəs jay dəp ataloƣan yənə bir qedir bəlümi bar idi.□ 4 Xu yərgə təwə boloƣan altun huxbuygaⱨ wə pütünləy altun bilən ⱪaplanoƣan əhdə sanduⱪi bar idi. Sanduⱪning iqidə altundin yasaloƣan, manna selinoƣan komzək, Ⱨarunning bih sürgən ⱨasisi wə ikki əhdə *tax* tahtisi bar idi.□ ■ 5 *Sanduⱪ* üstidiki «kafarət təhti»ning üstigə xan-xərəplik «kerub»lar ornitiloƣan bolup, ⱪanatliri bilən uni yepip turatti. Əmdi bular tooƣruluⱪ təpsiliy tohtilixning ⱨazir waⱪti əməs.□ ■
6 Bu nərsilər mana xundaⱪ orunlaxturuloƣandin keyinla, kaһinlar qedirning birinqi bəlümigə *(yəni «muⱪəddəs jay»ƣa)* ⱨərdaim kirip, ibadət hizmitini ⱪilidu.■ 7 Biraⱪ, *«əng muⱪəddəs jay» dəp ataloƣan* ikkinqi bəlümgə pəⱪət bax kaһin yilda bir ⱪetimla kiridu. Kaһin u yərgə өz gunaһliri wə həlⱪning nadanliⱪtin ətküzgən gunaһliri üqün ataloƣan *ⱪurbanliⱪ* ⱪenini almay kirməydu.■ 8 Bu ixlar arⱪiliⱪ Muⱪəddəs Roⱨ xuni kərsitip bərməktiki, bu birinqi ibadət qediridiki tüzüm inawətlik bolup tursila,

---

□ **8:10 «Qünki xu künlərdin keyin, Mening Israil jəməti bilən tüzidiƣan əhdəm mana xuki...» —** Yərəmiya pəyƣəmbərning bu bexaritidə, «xu künlərdin keyin» degən ibarə Huda həlⱪini өz yurtiƣa Babilondin ⱪayturoƣandin keyinki künlərni kərsitidu. ■ **8:11** Yⱨ. 6:45,65; 1Yuⱨa. 2:27. ■ **8:12** Yər. 31:31-34. ■ **9:2** Mis. 26:1; 36:1; Law. 24:5. □ **9:3 «əng muⱪəddəs jay dəp ataloƣan yənə bir qedir bəlümi» —** «muⱪəddəs jay» grek tilida «muⱪəddəslərning muⱪəddisi». □ **9:4 «altundin yasaloƣan, manna selinoƣan komzək» —** «manna» Huda qəl-bayawanda Israillaroƣa bərgən «asmandiki nan» — «Mis.» 31:16kə ⱪaralsun. **«Ⱨarunning bih sürgən ⱨasisi» —** Huda Ⱨarunni yetəkqi ⱪilip talliƣanliⱪini kərsitix üqün, uning ⱨasisini bihlatⱪanidi («Qəl.» 16-17-babni kərüng. **«ikki əhdə tax tahtisi» —** bularning üstigə «on pərman» yaki «on pərⱨiz» yezaloƣanidi («Mis.» 31:18 wə 34:28ni kərüng. ■ **9:4** Mis. 25:10; 34:29; Qəl. 17:25; 1Pad. 8:9; 2Tar. 5:10. □ **9:5 «kafarət təhti» —** yaki «rəһimgaⱨ» yaki «rəһim kərsitidiƣan təht». «Mis.» 25:22-34ni kərüng. **««kafarət təhti»ning üstigə xan-xərəplik «kerub»lar ornitiloƣan bolup, ⱪanatliri bilən uni yepip turatti» —** bu ixlar tooƣrisida «Mis.» 25:10-22, 37:6-9ni kərüng. **«əmdi bular tooƣruluⱪ təpsiliy tohtilixning ⱨazir waⱪti əməs» —** bu nərsilərning ⱨəmmisi Əysa Məsiⱨ wə u elip baroƣan nijattin «bexarət beridiƣan kələnggə» idi. Bu ayəttiki səzlərgə wə 8:5kə ⱪarioƣanda, xuningƣa ixənqimiz kamilki, ⱨətta bu kona ibadət qedirining kiqikkinə təpsilatlirimu «bexarətlik kələnggə» yaki «simwol» idi. «Manna» uning bir misalidur. «Yuⱨ.» 6:30-35də Əysaning Өzi tooƣruluⱪ eytⱪan səzlirini kərüng («Rim.» 14:4, «Kol.» 2:16-17nimu kərüng). Huda buyrusa bu uluƣ wə ⱪiziⱪ nuⱪtini təpsiliy təһlil ⱪilidiƣan kitabqini keyin qiⱪarmaⱪqimiz. ■ **9:5** Mis. 25:22. ■ **9:6** Qəl. 28:3. ■ **9:7** Mis. 30:10; Law. 16:2,34; Ibr. 9:25.

əng muқəddəs jayƣa baridiƣan yol yənila eqilmaydu.□ ■ 9 Mana bular rəsimdək ḥazirқi zamanni roxənləxtüridiƣan bir hil obraz, halas. Buningdin xuni kərüwelixқa boliduki, bu qedirda sunulidiƣan ḥədiyə wə қurbanliқlar ibadət қiliƣuqini wijdanida pak-kamil қilalmaydu. 10 Ular pəқət yemək-iqməklər wə boyini suƣa selixning türlük rəsmiyətlirigə baƣliқ bolup, *қanun-tüzüm* tüzütülüx waқti kəlgüqilik küqkə igə қilinƣan, insanlarning ətlirigila baƣliқ boliƣan bəlgilimə-nizamlardur.■
11 Lekin Məsiḥ bolsa kəlgüsidiki karamət yahxi ixlarni elip barƣuqi bax kaḥin bolup, adəm қoli bilən yasalmiƣan, bu dunyaƣa mənsup bolmiƣan, tehimu uluƣ wə tehimu mukəmməl ibadət qediriƣa kirdi;■ 12 əqkə yaki mozaylarning *қurbanliқ* қenini əməs, bəlki Өzining *қurbanliқ* қeni arқiliқ U (Өzila mənggülük ḥərlük-nijatni igiligən bolup) bir yolila mənggügə əng muқəddəs jayƣa kirdi.□ ■ 13 *Kona əḥdə dəwridə* əqkə wə buқilarning қeni ḥəm inəkning külliri napak boliƣanlarning üstigə sepilsə, ularni ət jəḥətidin tazilap pak қiliƣan yərdə, ■ 14 undaқta, mənggülük Roḥ arқiliқ өzini ƣubarsiz қurbanliқ süpitidə Hudaƣa atiƣan Məsiḥning қeni wijdaninglarni əlük ixlardin pak қilip, bizni mənggü ḥayat Hudaƣa ibadət қilixқa tehimu yetəkliməmdu?!□ ■
15 Xuning üqün u yengi əḥdining wasitiqisidur. Buning bilən (insanlarning awwalқi əḥdə astida sadir қiliƣan itaətsizlikliri üqün azadliқ bədili süpitidə xundaқ bir əlüm boliƣanikən) Huda təripidin qaқiriliƣanlar wədə қilinƣan mənggülük miraskа erixələydu.□ ■
16 Əgər wəsiyət қaldurulsa, wəsiyət қaldurƣuqining əlüxi təstiқlanƣuqə, wəsiyət küqkə igə bolmaydu. 17 Qünki wəsiyət pəқət əlümdin keyin küqkə igə bolidu. Wəsiyət қaldurƣuqi ḥayatla bolsa, wəsiyitining ḥeqқandaқ küqi bolmaydu. □ ■ 18 Xuningƣa ohxax, dəsləpki əḥdimu қan eқitiliƣandila, andin küqkə igə boliƣan. 19 Qünki Musa Təwrat қanuni boyiqə ḥərbir əmrini pütün həlққə uқturƣandin keyin, mozay wə əqkilərning suƣa arilaxturuliƣan қenini қizil yung yipta baƣlanƣan zofa bilən қanun dəsturiƣa wə pütün həlққə sepip, ularƣa: 20 «Mana, bu Huda silərning əməl қilixinglarƣa əmr қiliƣan əḥdining қenidur» — dedi. □ ■ 21 U yənə ohxax yolda ibadət qediriƣa wə qedirdiki ibadətkə munasiwətlik pütkül saymanlarning üstigə қan səpti. 22 Dərwəқə, Təwrat қanuni boyiqə ḥəmmə nərsə degüdək қan bilən paklinidu; *қurbanliқ* қeni tөkülmigüqə, gunaḥlar kəqürüm қilinmaydu.
23 Hox, ərxtikigə təқlid қilip yasaliƣan bu buyumlar muxundaқ *қurbanliқlar* bilən paklinixi kerək idi. Biraқ ərxtiki nərsilərning өzi bulardin esil қurbanliқlar bilən paklinixi kerək. 24 Qünki Məsiḥ ərxtiki ḥəқiқiy ibadət jayiƣa təқlid қilinƣan, adəm

---

□ **9:8 «bu birinqi ibadət qediridiki tüzüm inawətlik bolup tursila» —** «birinqi ibadət qediri» degən səz qedirning өzini, xundaқla u wəkillik қiliƣan ibadət hizmətliri (uningda sunuliƣan ḥədiyə wə қurbanliқlar қatarliқlar)ni kərsitidu. ■ **9:8** Yḥ. 14:6. ■ **9:10** Law. 11:2; Qəl. 19:7-22. ■ **9:11** Ibr. 3:1; 4:14; 6:20; 8:1. □ **9:12 «Өzining қurbanliқ қeni arқiliқ U (Өzila mənggülük ḥərlük-nijatni igiligən bolup) bir yolila mənggügə əng muқəddəs jayƣa kirdi» —** «mənggülük ḥərlük-nijat» bolsa gunaḥlardin boliƣan azadliқ-nijatni kərsitidu. Məsiḥning igiligini Өzi üqün əməs, barliқ insanlar (etiқad қiliƣan bolsa) üqün, əlwəttə. ■ **9:12** Ros. 20:28; Əf. 1:7; Kol. 1:14; Ibr. 10:10; 1Pet. 1:19; Wəḥ. 1:5; 5:9 ■ **9:13** Law. 16:14; Qəl. 19:4; Ibr. 10:4. □ **9:14 «undaқta, mənggülük Roḥ arқiliқ өzini ƣubarsiz қurbanliқ süpitidə Hudaƣa atiƣan Məsiḥ…» —** «mənggülük Roḥ» Muқəddəs Roḥ, Hudaning mənggülük Roḥi. ■ **9:14** Luқa 1:74; Rim. 6:13; Gal. 1:4; 2:20; Əf. 5:2; Tit. 2:14; 1Pet. 4:2; 1Yuḥa. 1:7; Wəḥ. 1:5. □ **9:15 «insanlarning awwalқi əḥdə astida sadir қiliƣan itaətsizlikliri üqün azadliқ bədili süpitidə xundaқ bir əlüm boliƣanikən» —** «xundaқ bir əlüm» — Məsiḥning əlümi, əlwəttə. ■ **9:15** Rim. 5:6; 1Pet. 3:18. □ **9:17 «16-17-ayət» —** yaki «Qünki əḥdə tüzülsə, əḥdə tüzülgüqi қurbanliқ өlüxi kerək. Əḥdə қurbanliқi қilinƣuqi өlsə, əḥdə küqkə igə bolidu; қurbanliқ tehi ḥayatla bolsa, əḥdə ḥeqқandaқ küqkə igə bolmaydu». ■ **9:17** Gal. 3:15. □ **9:20 «Mana, bu Huda silərning əməl қilixinglarƣa əmr қiliƣan əḥdining қenidur» —** demək, əḥdə bu қan arқiliқ küqkə igə қilinƣan. «Mis.» 24:5-8ni kərüng. ■ **9:20** Mis. 24:8; Mat. 26:28.

ḳoli bilən yasalǫan muḳəddəs jayǫa əməs, bəlki Hudaning ḥuzurida bizgə wəkillik ḳilip ḥazir bolux üqün ərxning əzigə kirip boldi.□
25 *Yər yüzidiki* bax kaḥinning yilmuyil əz ḳenini əməs, bəlki *ḳurbanliḳlarning* ḳenini elip, əng muḳəddəs jayǫa ḳayta-ḳayta kirip turǫinidək, u ḳurbanliḳ süpitidə əzini ḳayta-ḳayta atax üqün kirgini yoḳ. ■ 26 Əgər xundaḳ ḳilixning zərüriyiti bolǫan bolsa, dunya apiridə bolǫandin beri Uning ḳayta-ḳayta azab qekixigə tooǫra kelətti. Lekin U mana zamanlarning ahirida gunaḥni yoḳ ḳilix üqün, bir yolila Əzini ḳurban ḳilixḳa otturiǫa qiḳti. 27 Ḥəmmə adəmning bir ḳetim ölüxi wə ölgəndin keyin soraḳḳa tartilixi bekitilgəngə ohxax, 28 Məsiḥmu nuroǫun kixilərning gunaḥlirini Əz üstigə elix üqün birla ḳetim ḳurbanliḳ süpitidə sunuloǫandin keyin, Əzini təlpünüp kütkənlərgə gunaḥni yoḳ ḳiloǫan ḥalda nijat kəltürüxkə ikkinqi ḳetim axkarə bolidu.□ ■

10

Məsiḥning bir ḳetimliḳ ḳurbanliḳi

1 Təwrat ḳanuni kəlgüsidə elip kelinidioǫan güzəl ixlarning əz əynini əməs, bəlki ularning kələnggisinila sürətləp bərgəqkə, u tələp ḳilinoǫan, yilmuyil sunulup keliwatḳan ohxax ḳurbanliḳlar arḳilik *Hudaoǫa* yeḳinlaxmaḳqi boloǫanlarni ḥərgizmu mukəmməl ḳilalmaydu.■ 2 Bolmisa, muxu ḳurbanliḳlarning sunuluxi ahirlixatti, qünki ibadət ḳiloǫuqilar pak ḳilinip, wijdani yənə əz gunaḥliri tüpəylidin azablanmaytti. 3 Ḥalbuki, muxu ḳurbanliḳlar yilmuyil əz gunaḥlirini əzlirigə əslitip turidu. 4 Qünki buḳa wə əqkilərning ḳeni gunaḥlarni ḥərgiz elip taxliyalmaydu.■ 5 Xuning üqün, U dunyaoǫa kəlgəndə mundaḳ degən: —
«Nə ḳurbanliḳ, nə atioǫan axliḳ ḥədiyəliri bolsa Sening tələp-arzuyung əməs,
Biraḳ Sən Mən üqün bir tən təyyarlap bərding;□ ■
6 Nə kəydürmə ḳurbanliḳlar, nə gunaḥ ḳurbanliḳidinmu səyünmiding;
7 Xunga jawab bərdimki — «Mana Mən kəldim!
— Ḳanun dəsturungda Mən tooǫruluḳ pütülgəndək —
I Huda, iradəngni əməlgə axurux üqün kəldim».□ ■

8 U yuḳirida: «Nə ḳurbanliḳ, nə axliḳ ḥədiyəliri, nə kəydürmə ḳurbanliḳlar nə gunaḥni tiligüqi ḳurbanliḳlar Sening tələp-arzuyung əməs, Sən ulardinmu səyünmiding» (bu ḳurbanliḳlar Təwrat ḳanunining təlipi boyiqə sunuluxi kerək idi)

□ **9:24 «adəm ḳoli bilən yasalǫan muḳəddəs jayǫa əməs»** — «muḳəddəs jay» grek tilida «muḳəddəs jaylar» deyilidu — «muḳəddəs jay» andin «əng muḳəddəs jay» deməkqi. ■ **9:25** Mis. 30:10; Law. 16:2,34; Ibr. 9:7. □ **9:28 «Məsiḥ... Əzini təlpünüp kütkənlərgə gunaḥni yoḳ ḳiloǫan ḥalda nijat kəltürüxkə ikkinqi ḳetim axkarə bolidu»** — «gunaḥni yoḳ ḳiloǫan ḥalda» grek tilida «gunaḥ yoḳ ḥalda». Bizningqə «gunaḥ yoḳ ḥalda» degən ibarə Məsiḥning Əzining gunaḥsiz ikənlikini kərsitix üqün deyilgən əməs (qünki Uning gunaḥsizliḳi eniḳ), bəlki Uning gunaḥning əzini bir tərəp ḳilix ixini tügigənlikini kərsitidu, dəp ḳaraymiz. «Gunaḥ yoḳ ḥalda nijat kəltürüxkə ikkinqi ḳetim axkarə bolidu» degənlik tooǫrisidiki yənə bir qüxənqisi: «(Məsiḥning ikkinqi ḳetimki kelixi) insanlarning gunaḥlirining bədiligə ḳurban bolux üqün əməs, bəlki nijat kəltürüxkə ikkinqi ḳetim axkarə bolidu» degəndək. ■ **9:28** Rim. 5:6, 8; 1Pet. 3:18. ■ **10:1** Kol. 2:17; Ibr. 8:5. ■ **10:4** Law. 16:14; Qəl. 19:4; Ibr. 9:13. □ **10:5 «Xuning üqün, U dunyaoǫa kəlgəndə mundaḳ degən: —»** — «U» — Məsiḥni kərsitidu. ■ **10:5** Zəb. 40:6; Yəx. 1:11; Yər. 6:20; Am. 5:21. □ **10:7 «....Xunga jawab bərdimki — «Mana Mən kəldim! — ḳanun dəsturungda Mən tooǫruluḳ pütülgəndək — I Huda, iradəngni əməlgə axurux üqün kəldim»»** — (5-7-ayət) «Zəb.» 40:6-8 (kona grek «Septuagint» (LXX) tərjimisidin). Bu ayətlərdə Təwrattiki tət hil asasiy ḳurbanliḳ (inaḳliḳ yaki təxəkkür ḳurbanliḳliri (rəḥmət ḳurbanliḳliri), axliḳ ḥədiyəliri, kəydürmə wə gunaḥni tiligüqi ḳurbanliḳlar) tiloǫa elinidu. Demisəkmu, Məsiḥ bu səzlərni Əzi dunyaoǫa kelixidin 1000 yilqə burun Əz Roḥi arḳilik Zəburda Dawut pəyoǫəmbərning aoǫzidin bexarət süpitidə aldin'ala eytidu. ■ **10:7** Zəb. 40:7, 8

deginidin keyin 9 yənə: «Sening iradəngni əməlgə axurux üqün kəldim» degən.
Demək, *Huda* keyinkisini küqkə igə kilix üqün, aldinkisini əməldin kalduridu. □
10 Hudaning bu iradisi boyiqə Əysa Məsihning tenining bir yolila kurban kilinixi
arkilik biz gunahtin paklinip, *Hudaoqa* atalduk.□ ■
11 Hər kahin hər küni ibadət hizmitidə turidu, xundakla gunahlarni hərgiz sakit
kilalmaydioqan ohxax hildiki kurbanliklarni *Hudaoqa* kayta-kayta sunidu. 12 Birak,
bu *kahin* bolsa gunahlar üqün birla ketimlik mənggü inawətlik bir kurbanlikni
sunoqandin keyin, Hudaning ong yenida olturdi; □ ■ 13 U xu yərdə «düxmənliri Əz
ayioqi astida təhtipər kilinoquqə» kütidu. □ 14 U muxu birla kurbanlik bilən Hudaoqa
atap pak-mukəddəs kilinoqanlarni mənggügə mukəmməl kildi. 15 *Mukəddəs
yazmilarda pütülgəndək*, Mukəddəs Rohmu bu həktə bizgə guwahlik beridu. Qünki
U awwal: —
16 «U künlərdin keyin, Mening ular bilən tüzidioqan əhdəm mana xuki, dəydu
Pərwərdigar;
Mən Əz təwrat-kanunlirimni ularning zehin-əkligimu salimən,
Həmdə ularning kəlbigimu pütimən» degəndin keyin, U yənə: —■
17 «Ularning gunahliri wə itaətsizlikirini mənggügə esimdin qikiriwetimən» —
degən.□ ■
18 Əmdi xu yolda gunahlar kəqürüm kilinoqanikən, gunahlar üqün kurbanlik
kilixning hajitimu kalmaydu.

Əmdi Hudaoqa yekinlixayli!

19 Xuning üqün, əy kerindaxlar, Əysaning keni arkilik əng mukəddəs jayoqa kirixkə
jür'ətlik bolup, ■ 20 (U bizgə eqip bərgən, ibadəthanining pərdisidin (yəni, Uning
ət-tenidin) ətidioqan xu yipyengi, hayatlik yoli bilən) 21 xundakla Hudaning ailisini
baxkuridioqan bizning uluoq kahinimiz boloqanliki bilən, □ 22 dillirimiz wijdandiki
buloqunuxlardin sepilix bilən paklanoqan wə bədinimiz sap su bilən yuyuloqandək
tazilanoqan halda etikadning toluk jəzm-hatirjəmliki wə səmimiy kəlb bilən Hudaoqa

---

□ **10:9 «Demək, Huda keyinkisini küqkə igə kilix üqün, aldinkisini əməldin kalduridu»** — «aldinkisi» bəlkim (1) yukirida tiloqa elinoqan kona əhdigə munasiwətlik kurbanliklarni yaki (2) kona əhdining əzini kərsitidu; «keyinkisi» (yaki «ikkinqisi») bolsa (3) Əysa Məsihning birdinbir kurbanliki yaki (4) 9-ayəttə kərsitilgən «Hudaning iradisini əməlgə axurux»ni kərsitidu. Bizningqə (1) wə (4) aldi-kəyni ayətlərgə muwapiktur. Yengi əhdining tüp məksiti wə ahirki nətijisi «Hudaning iradisigə əməl kilix»din ibarəttur. Bu iradə Məsihning bizni gunahdin kutkuzidioqan kurbanlik ölümini əz iqigə alidu, əlwəttə. Demək, bu baxka-baxka kəzkaraxlar arisidiki pərklər anqə qong əməs. □ **10:10 «Əysa Məsihning tenining bir yolila kurban kilinixi arkilik biz gunahtin paklinip, Hudaoqa atalduk»** — «gunahtin paklinip, Hudaoqa atalduk» grek tilida birla səz bilən ipadilinidu: «mukəddəsləxtürülduk» yaki «pak-mukəddəs kilinduk». Injil boyiqə «mukəddəs» degən səzning ikki məzmuni bar: (1) gunahdin paklanoqan; (2) Hudaoqa alahidə ataloqan. ■ **10:10** Ibr. 9:12. □ **10:12 «Birak, bu kahin bolsa gunahlar üqün birla ketimlik mənggü inawətlik bir kurbanlikni sunoqandin keyin, Hudaning ong yenida olturdi»** — okurmənlərgə ayan boliduki, kona əhdə dəwridə kahinlarning hizmitining ayioqi yok idi, xuning bilən daim «**turatti**» (ərə turatti, ibadət qedirida orunduk yok idi). Lekin Əysa biz üqün əzini birla kurbanlik sunoqandin keyin «**olturdi**». ■ **10:12** Zəb. 110:1; Ros. 2:34; 1Kor. 15:25; Əf. 1:20; Kol. 3:1; Ibr. 1:13. □ **10:13 «U xu yərdə «düxmənliri Əz ayioqi astida təhtipər kilinoquqə» kütidu»** — 2:13 wə «Zəb.» 110ni kərüng. ■ **10:16** Yər. 31:31-34; Rim. 11:27; Ibr. 8:8. □ **10:17 «...Ularning gunahliri wə itaətsizlikirini mənggügə esimdin qikiriwetimən»** — (16-17-ayət) «Yər.» 31:31-34. ■ **10:17** Yər. 31:33,34. ■ **10:19** Yh. 10:9; 14:6; Rim. 5:2; Əf. 2:13; 3:12. □ **10:21 «xundakla Hudaning ailisini baxkuridioqan bizning uluoq kahinimiz boloqanliki bilən, ...»** — «Hudaning ailisi» etikadqi jamaətni kərsitidu.

yeƙinlixayli! □ ■ 23 Əmdi etirap ƙilƣan ümidimizdə təwrənməy qing turayli (qünki wədə Bərgüqi bolsa səzidə turƣuqidur) 24 wə meḥir-muḥəbbət kərsitix wə güzəl ix ƙilixƙa bir-birimizni ƙandaƙ ƙozƣax wə riƣbətləndürüxni oylayli. 25 Bəzilər adət ƙiliwalƣandək, jamaəttə jəm boluxtin bax tartmayli, bəlki bir-birimizni jekiləp-ilḥamlandurayli; bolupmu xu künining yeƙinlaxƙanliƙini bayƙiƣininglarda, tehimu xundaƙ ƙilayli.□
26 Həƙiƙətni tonuxƙa nesip bolƣandin keyin, yənila ƙəstən gunaḥ ətküzüwərsək, u qaƣda gunaḥlar üqün sunulidiƣan baxƙa bir ƙurbanliƙ bolmas, ■ 27 bəlki bizgə ƙalidiƣini pəƙət soraƙ, xundaƙla Huda bilən ƙarxilixidiƣanlarni yəp tügitixkə təyyar turidiƣan yalƙunluƙ otni ƙorƙunq iqidə kütüxla, halas. □ 28 Əmdi Musaƣa qüxürülgən Təwrat ƙanunini kəzgə ilmiƣan ḥərƙandaƙ kixi ikki yaki üq guwaḥqining ispati bolsa, kəngqilik ƙilinmayla əltürülətti. ■ 29 Undaƙta, bir kixi Hudaning Ooƣlini dəpsəndə ƙilsa, Hudaning əḥdisining ƙeniƣa, yəni özini pak ƙilƣan ƙanƣa napak dəp ƙarisa, xəpƙət ƙiliƣuqi Roḥni ḥaƙarət ƙilsa, buningdin tehimu eƣir jazaƣa layiƙ ḥesablinidu, dəp oylimamsilər?
30 Qünki *Təwratta* «Intiƙam Meningkidur, kixining ƙilmixlirini öz bexiƣa özüm yandurimən, dəydu Pərwərdigar» wə «Pərwərdigar Öz həlƙini soraƙƙa tartidu» degüqini bilimiz. □ ■ 31 Mənggü ḥayat Hudaning ƙollириƣa qüxüp jazalinix nəƙədər dəḥxətlik ix-ḥə!
32 Əmdi silər yorutuluxtin keyin, azab-oƙubətlik, ƙattiƙ kürəxlərgə bərdaxliƙ bərgən axu burunƙi künlərni esinglarda tutunglar. □ 33 Bəzi waƙitlarda rəswa ƙilinip ḥaƙarətləx wə harlinixlaƣa uqridinglar wə bəzi waƙitlarda muxundaƙ muamililərgə uqriƣanlaƣa dərddax boldunglar. 34 Qünki silər ḥəm məḥbuslarning dərdigə ortaƙ boldunglar ḥəm mal-mülkünglar bulanƣandimu, kəlgüsidə tehimu esil ḥəm yoƙap kətməydiƣan baƙiy təəlluƙatƙa igə bolidiƣanliƙinglarni bilgəqkə, huxalliƙ bilən bu ixni ƙobul ƙildinglar. □ ■ 35 Xuning üqün, jasaritinglarni yoƙatmanglar, uningdin intayin zor in’am bolidu.
36 Qünki Hudaning iradisigə əməl ƙilip, Uning wədə ƙiliƣiniƣa muyəssər bolux üqün, səwr-qidam ƙilixinglaƣa tooƣra kelidu. ■ 37 Qünki *muƙəddəs yazmilarda Huda* mundaƙ degən: —
«Pəƙət azƣinə waƙittin keyinla»,

□ **10:22 «dillirimiz wijdandiki buluƣunuxlardin sepilix bilən paklanƣan» —** muxu səzlər yengi əḥdə astidiki etiƙadqilarning əḥwali bilən kona əḥdə astidikilərning əḥwalining selixturmisini kəzdə tutidu — kona əḥdə astidikilər kaḥin təripidin ƙurbanliƙ ƙanliri sepilixi arƙiliƙ «gunaḥliri yepiluƣan» yaki «kafarət ƙilinƣan». Əmdi yengi əḥdə astidikilərning dilliri Əysaning ƙurbanliƙ ƙeni sepilix bilən, wijdanida ḥeqƙandaƙ buluƣinixlar ƙalmaydu. **«bədinimiz sap su bilən yuyuluƣandək tazilanƣan ḥalda etiƙadning toluƙ jəzm-hatirjəmliki wə səmimiy ƙəlb bilən Hudaƣa yeƙinlixayli!»** — muxu ibarilər tooƣruluƙ «ƙoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **10:22** Əz. 36:25. □ **10:25 «bolupmu xu künining yeƙinlaxƙanliƙini bayƙiƣininglarda, tehimu xundaƙ ƙilayli» —** «xu kün» Məsiḥning bu dunyaƣa ƙaytip kelidiƣan künini kərsitidu, əlwəttə. Injilni yazƣuqilarning nəziridə pəƙət bir kün, yəni «xu kün»la kəzdə tutulidu. Grek tilida 19-25-ayətlər birla jümlə bilən ipadilinidu. ■ **10:26** Qəl. 15:30; Mat. 12:31; Ibr. 6:4; 2Pet. 2:20; 1Yuḥa. 5:16. □ **10:27 «bəlki bizgə ƙalidiƣini pəƙət soraƙ, xundaƙla Huda bilən ƙarxilixidiƣanlarni yəp tügitixkə təyyar turidiƣan yalƙunluƙ otni ƙorƙunq iqidə kütüxla, halas» —** bu muḥim ayət üstidə yənə «ƙoxumqə səz»imizdə azraƙ tohtilimiz. ■ **10:28** Qəl. 35:30; Ƙan. 17:6; 19:15; Mat. 18:16; 2Kor. 13:1. □ **10:30 «Intiƙam Meningkidur, kixining ƙilmixlirini öz bexiƣa özüm yandurimən, dəydu Pərwərdigar» ... «Pərwərdigar Öz həlƙini soraƙƙa tartidu»» —** bu səzlər «Ƙan.» 32:35 wə 36din elinƣan. ■ **10:30** Ƙan. 32:35, 36; Rim. 12:19. □ **10:32 «Əmdi silər yorutuluxtin keyin, azab-oƙubətlik, ƙattiƙ kürəxlərgə bərdaxliƙ bərgən axu burunƙi künlərni esinglarda tutunglar» —** muxu azab-oƙubət qekixi etiƙadta qing türƣənliƙi tüpəylidin, əlwəttə. □ **10:34 «qünki silər ḥəm məḥbuslarning dərdigə ortaƙ boldunglar» —** bu məḥbuslar etiƙad üqün zindanda yatƙan. **«ḥəm mal-mülkünglar bulanƣandimu,... huxalliƙ bilən bu ixni ƙobul ƙildinglar» —** «mal-mülkünglar bulanƣanda» — muxu ixning tarihiy təpsilatliri tooƣruluƙ «ƙoxumqə səz»imiznimu kərüng. ■ **10:34** Mat. 5:12; Ros. 21:33. ■ **10:36** Luƙa 21:19.

«Kəlgüqi dərwəkə yetip kelidu,
U keqikməydu.□ ■
38 Birak ḥəkkaniy bolƣuqi etikad bilən yaxaydu;
Lekin u kəynigə qekinsə,
Jenim uningdin səyünməydu».□ ■ 39 Ḥalbuki, biz bolsak kəynigə qekinip ḥalak bolidiƣanlardin əməs, bəlki etikad bilən əz jenimizni igiligənlərdindurmiz.□

11

Etikad-ixənq — ətkənki guwaḥqilar

1 Etikad bolsa ümid kilƣan ixlarning reallikтiki ipadisi wə kərünməydiƣan xəy'ilərning dəlilidur.□ 2 Qünki burunki mətiwərlirimiz kədimdə mana xu etikad bilən *Hudadin kəlgən* yahxi guwaḥlikni alƣan.□
3 Biz etikad arkilik kainatning Hudaning səz-kalami bilən ornitilƣanlikini, xundakla biz kərüwatkan məwjudatlarning kərgili bolidiƣan xəy'ilərdin qikkan əməslikini qüxinələymiz.□ ■
4 Etikadi bolƣaqka Ḥabil Kabilningkidinmu əwzəl bir kurbanlikni Hudaƣa atiƣan; etikadi bolƣaqka Huda uning atiƣanlirini təripləp, uningƣa ḥəkkaniy dəp guwaḥlik bərdi. Gərqə əlgən bolsimu, etikadi bilən u yənila bizgə gəp kilmakta.■
5 Etikadi bolƣaqka, Ḥanoh ölümni kərməyla *ərxkə* kətürüldi; Huda uni kətürüp elip kətkəqkə, u yər yüzidə ḥeq tepilmidi. Səwəbi u elip ketilixtin ilgiri, Hudani hursən kilƣan adəm dəp təripləngənidi.■ 6 Əmdiliktə etikad bolmay turup, Hudani hursən kilix mumkin əməs; qünki Hudaning aldiƣa baridiƣan kixi Uning barlikiƣa, xundakla Uning Əzini izdigənlərgə əjrini kayturƣuqi ikənlikigə ixinixi kerək.
7 Etikadi bolƣaqka, Nuḥ tehi kərülüp bakmiƣan wəkələr ḥəkkidə Huda təripidin agaḥlanduruluƣanda, ihlasmənlik korkunqi bilən ailisidikilərni kutkuzux üqün yooƣan bir kemə yasidi; ḥəmdə etikadi arkilik xundak kilip pütkül dunyadikilərning gunaḥliri üstidin ḥəküm qikardi, xundakla etikadtin bolƣan ḥəkkaniylikka mirashor boldi.□ ■
8 Etikadi bolƣaqka, Huda Ibraḥimni uningƣa miras süpitidə bərməkqi bolƣan zeminƣa berixka qakiriƣanda, u itaət kildi; u kəyərgə baridiƣanlikini bilməy turup yoliƣa qikti.■ 9 Etikadi bolƣaqka u wədə kilinƣan zeminda, huddi yaka yurtta turƣandək musapir bolup qedirlarni makan kilip yaxidi. Hudaning uningƣa

□ **10:37 «Pəkət azƣinə wakittin keyinla»… Kəlgüqi dərwəkə yetip kelidu, U keqikməydu» —** «Yəx.» 26:20, «Ḥab.» 2:3. ■ **10:37** Ḥab. 2:2-3; Ḥag. 2:7; 1Pet. 1:6; 5:10. □ **10:38 «Birak ḥəkkaniy bolƣuqi etikad bilən yaxaydu» —** bəzi kona kəqürmilərdə: «Mening ḥəkkaniy adimim etikad bilən yaxaydu» deyilidu. **«Birak ḥəkkaniy bolƣuqi etikad bilən yaxaydu; lekin u kəynigə qekinsə, jenim uningdin səyünməydu»» —** «Ḥab.» 2:4. ■ **10:38** Ḥab. 2:4; Rim. 1:17; Gal. 3:11. □ **10:39 «… Biz bolsak kəynigə qekinip ḥalak bolidiƣanlardin əməs, bəlki etikad bilən əz jenimizni igiligənlərdindurmiz» —** muxu ayəttə «jan» jismaniy tərəp əməs, bəlki roḥiy tərəptiki ḥayatni kərsitidu. □ **11:1 «Etikad bolsa ümid kilƣan ixlarning reallikтiki ipadisi» —** yaki «etikad bolsa ümid kilƣan ixlarning mutlək hatirjəmliki». Demisəkmu, Injilda «ümid» daim degüdək müjməl bir arzu əməs, bəlki Hudaning wədilirigə qing baƣlanƣan ixtur. □ **11:2 «Qünki burunki mətiwərlirimiz kədimdə mana xu etikad bilən Hudadin kəlgən yahxi guwaḥlikni alƣan» —** «burunki mətiwərlirimiz» degənlik grek tilida «akṣakallirimiz». Demək, ibraniylarning ata-bowiliri arisida etikad təripidə ülgilər wə yol baxliƣuqi boloƣanlar. □ **11:3 «Biz etikad arkilik kainatning Hudaning səz-kalami bilən ornitilƣanlikini … qüxinələymiz» —** yaki «biz etikad arkilik dəwr-zamanlarning Hudaning səz-kalami bilən ornitilƣanlikini … qüxinələymiz». ■ **11:3** Yar. 1:1; Zəb. 33:6; Yḥ. 1:10; Rim. 4:17; Əf. 3:9; Kol. 1:16. ■ **11:4** Yar. 4:4; Mat. 23:35. ■ **11:5** Yar. 5:22,24. □ **11:7 «Etikadi bolƣaqka, Nuḥ … ailisidikilərni kutkuzux üqün yooƣan bir kemə yasidi» —** «yooƣan kemə» grek tilida «sanduk» degən səz bilən ipadilinidu. Qünki kemə sanduk xəklidə idi («Yar.» 6-7-babni kərüng). ■ **11:7** Yar. 6:13. ■ **11:8** Yar. 12:4.

ķilƣan wədisining ortaķ mirashorliri bolƣan Isḥaķ wə Yaķuplarmu uning bilən birgə xuningƣa ohxax yaxidi. 10 Ibraḥimning xundaķ ķilixidiki səwəb, u ulliri mustəḥķəm bolƣan xəḥərni kütkənidi; xəḥərning layiḥiligüqi ḥəm ķurƣuqisi Huda Θzidur.
11 Etiķadi bolƣaqķa Saraḥ gərqə yaxinip ķalƣan, tuƣut yexidin ətkən bolsimu, ḥamilidar bolux iķtidariƣa igə boldi; qünki u wədə ķilƣan Hudani ixənqlik dəp ķaraytti. □ ■ 12 Buning bilən birla adəmdin, yəni ølgən adəmdək bolup ķalƣan bir adəmdin asmandiki yultuzlardək kəp, dengiz saḥilidiki ķumdək sansiz əwladlar barlikķa kəldi.■
13 Bu kixilərning ḥəmmisi Hudaning wədə ķilƣanliriƣa muyəssər bolmay turupla etiķadi bolƣan ḥalda aləmdin ətti. Birak ular ḥayat waķtida bularning kəlgüsidə əməlgə axurulidiƣanliķini yiraķtin kərüp, ķuqaķ eqip hursənlik bilən kütkən wə øzlirini yər yüzidə musapir wə yoluqi dəp axkarə eytķanidi. ■ 14 Bu bundaķ səzlərni ķilƣan kixilərning bir wətənni təxna bolup izdəwatķanliķini enik ipadiləydu. 15 Dərwəķə, ular øz yurtini seƣinƣan bolsa, ķaytip ketix pursiti qikķan bolatti. 16 Lekin ular uningdinmu əwzəl, yəni ərxtiki bir makanni təlpünüp izdiməktə. Xuning üqün, Hudaning øzlirining Hudasi dəp atilixidin nomus ķilmaydu; qünki mana, U ular üqün bir xəḥər ḥazirliƣan.■
17-18 Ibraḥim Huda təripidin sinaƣinida, etiķadi bolƣaqķa ooƣli Isḥaķni ķurbanlik süpitidə Hudaƣa atidi; gərqə u Hudaning wədilirini, jümlidin «Sening namingni dawamlaxturidiƣan nəsling bolsa Isḥaķtin kelip qiķidu» deginini tapxuruwaƣan bolsimu, u yənila birdinbir ooƣlini ķurban ķilixķa təyyar turdi. ■ 19 Qünki u ḥətta Isḥaķ ølgən təķdirdimu, Hudaning uni tirildürüxkə ķadir ikənlikigə ixəndi. Mundaķqə eytķanda, Isḥaķni ølümdin tirildürülgəndək ķaytidin tapxuruwaldi.
20 Etiķadi bolƣaqķa, Isḥaķ ooƣulliri Yaķup bilən Əsawning kəlgüsi ixliriƣa həyrlik tiləp dua ķildi.■
21 Etiķadi bolƣaqķa, Yaķup aləmdin ətüx aldida Yüsüpning ikki ooƣlining ḥərbiri üqün həyrlik dua ķilip, ḥasisiƣa tayinip turup Hudaƣa səjdə ķildi. □ ■ 22 Etiķadi bolƣaqķa, Yüsüp səkratķa qüxüp ķalƣanda, bəni Israilning Misirdin qikip ketidiƣanliķini tiloƣa aldi ḥəmdə øzining ustihanliri tooƣrulukmu əmr ķildi.□ ■
23 Etiķadi bolƣaqķa, Musa tuƣuloƣanda, uning ata-anisi uni üq ay yoxurdi; qünki ular Musaning yeķimlik bir bala ikənlikini kørdi, padixaḥning pərmanidinmu ķorķmidi. □ ■ 24 Etiķadi bolƣaqķa, Musa qong bolup uluƣ zat bolƣandin keyin, «Pirəwning ķizining ooƣli» degən atakta turiwerixni rət ķilip, 25 gunaḥ iqidiki ləzzətlərdin waķitlik bəḥrimən boluxning orniƣa, Hudaning həlķi bilən billə azab

---

□ **11:11 «Etiķadi bolƣaqķa Saraḥ gərqə yaxinip ķalƣan, tuƣut yexidin ətkən bolsimu, ḥamilidar bolux iķtidariƣa igə boldi; qünki u wədə ķilƣan Hudani ixənqlik dəp ķaraytti» —** bəzi tərjimilirida bu jümlidə køzdə tutuloƣan etiķad igisi Saraḥ əməs, bəlki Ibraḥim dəp ķarilidu. Birnəqqə səwəblərdin (jümlidin bala tuƣuxta küq, yəni ḥamilidar bolux iķtidari kerək boloƣini ər kixi əməs, bəlki ayal kixi boloƣanliķidin!), kørsitilgən etiķadqini Saraḥ dəp ķaraymiz. U Hudaning səzidin gumanlanoƣandin keyin, əyibləngən bolup andin qing etiķadta turoƣan boluxi mumkin («Yar.» 18:1-15ni kørüng). ■ **11:11** Yar. 17:19; 21:2; Luķa 1:36. ■ **11:12** Yar. 15:5; 22:17; Rim. 4:18. ■ **11:13** Yar. 23:4; 47:9; Yḥ. 8:53. ■ **11:16** Mis. 3:6; Mat. 22:32; Ros. 7:32. ■ **11:17-18** Yar. 22:10; Yar. 21:12; Rim. 9:7; Gal. 3:29. ■ **11:20** Yar. 27:28,39. □ **11:21 «Etiķadi bolƣaqķa, Yaķup aləmdin ətüx aldida Yüsüpning ikki ooƣlining ḥərbiri üqün həyrlik dua ķilip, ḥasisiƣa tayinip turup Hudaƣa səjdə ķildi» —** «Yar.» 47:31 (grek tilidiki «Səptuagint» (LXX) degən tərjimisi)ni kørüng. ■ **11:21** Yar. 47:31; 48:15. □ **11:22 «Etiķadi bolƣaqķa, Yüsüp səkratķa qüxüp ķalƣanda, bəni Israilning Misirdin qikip ketidiƣanliķini tiloƣa aldi ḥəmdə øzining ustihanliri tooƣrulukmu əmr ķildi» —** Yüsüpning əmri bolsa «Silər Misirdin qikķininglarda mening ustihanlirimni elip ketinglar» degənlik idi. «Yar.» 50:24 wə «Mis.» 18:19ni kørüng. ■ **11:22** Yar. 50:24. □ **11:23 «Etiķadi bolƣaqķa, Musa tuƣuloƣanda, uning ata-anisi uni üq ay yoxurdi; qünki ular Musaning yeķimlik bir bala ikənlikini kørdi, padixaḥning pərmanidinmu ķorķmidi» —** «yeķimlik bir bala» bu səz qoķum Musaning bir alaḥidilikini, uning Hudaƣa yaķidiƣanliķini kørsətsə kerək («Ros.» 7:20nimu kørüng). ■ **11:23** Mis. 2:2; Ros. 7:20.

qekixni əwzəl kərdi. ■ 26 U Məsiḩkə ḳaritilǫan ḥaḳarətkə uqraxni Misirning həzinisidiki bayliḳlarǫa igə boluxtinmu əwzəl bildi. Qünki kəzlirini *ərxtiki* in'amǫa tikiwatatti. □ 27 Etiḳadi bolǫaqḳa, u padixaḩning ǫəzipidinmu ḳorḳmay Misirdin qiḳip kətti. *Japa-muxəḳḳətkə* qididi, qünki Kəzgə Kərünmigüqi uning kəzigə kərünüp turǫandək idi. 28 Etiḳadi bolǫaqḳa, u «tunji ooǫlining jenini alǫuqi» *pərixtining Israillarǫa* təgməsliki üqün *tunji* «ətüp ketix» ḩeytini ətküzüp, xuningǫa munasiwətlik ḳanni *buyruloǫini boyiqə* sepip-sürkidi.□ ■
29 Etiḳadi bolǫaqḳa, *Israillar* Ḳizil dengizdin huddi ḳuruḳluḳta mangǫandək mengip ətti. Biraḳ *ularni ḳooǫlap kəlgən* Misirliḳlar ətməkqi bolǫanda suǫa ǫərḳ boldi.■
30 Etiḳadi bolǫaqḳa, həlḳ yəttə kün Yeriho xəḩirining sepilini aylanǫandin keyin sepil ərüldi.□ ■
31 Etiḳadi bolǫaqḳa, paḩixə ayal Raḩab Israil qarlioǫuqilirini dostlarqə kütüwalǫaqḳa, itaətsizlər *bolǫan əz xəḩiridikilər* bilən birliktə ḩalak bolmidi.■
32 Mən yənə nemixḳa səzləp olturay? Gideon, Baraḳ, Ximxon, Yəftaḩ, Dawut, Samuil wə ḳalǫan baxḳa pəyǫəmbərlər tooǫrisida eytip kəlsəm waḳit yətməydu. ■ 33 Ular etiḳadi bilən əllərning üstidin ǫalib kəldi, adalət yürgüzdi, *Huda* wədə ḳiloǫanlarǫa erixti, xirlarning aoǫzilirini etip ḳoydi, □ ■ 34 dəḩxətlik otning yalḳunini əqürdi, ḳiliqning tioǫidin ḳeqip ḳutuldi, ajizliḳtin küqəydi, jənglərdə baturluḳ kərsətti, yat əllərning ḳoxunlirini teri-pirəng ḳildi. □ ■ 35 *Etiḳadi bolǫaqḳa*, ayallar əlgən uruḳ-tuoǫḳanlirini ölümdin tirildürgüzüp ḳayturuwaldi; biraḳ baxḳilar kəlgüsidə tehimu yahxi ḩalda ölümdin tiriləyli dəp, ḳutulux yolini rət ḳilip ḳiyinilixḳa bərdaxliḳ bərdi.
■ 36 Yənə bəzilər sinilip har-məshirilərgə uqrap ḳamqilandi, bəzilər ḩətta kixənlinip zindanǫa taxlandi; □ ■ 37 ular qalma-kesək ḳilip əltürüldi, ḩərə bilən ḩərilinip parqilandi, sinaḳlarni bexidin ətküzdi, ḳiliqlinip əltürüldi; ular ḳoy-əqkə terilirini yepinqa ḳiloǫan ḩalda sərsan bolup yürdi, namratliḳta yaxidi, ḳiyin-ḳistaḳḳa uqridi, horlandi □ ■ 38 (ular bu dunyaǫa zayə kətkənidi), qəllərdə, taoǫlarda, əngkürlərdə wə gəmilərdə sərgərdan bolup yürdi.
39 Bularning ḩəmmisi etiḳadi bilən Hudaning Θz guwaḩi bilən təripləngən bolsimu,

---

■ **11:25** Zəb. 84:10 □ **11:26 «U (Musa) Məsiḩkə ḳaritilǫan ḥaḳarətkə uqraxni Misirning həzinisidiki bayliḳlarǫa igə boluxtinmu əwzəl bildi...»** — «Məsiḩkə ḳaritilǫan ḥaḳarət» degən səz bəlkim Məsiḩning ḩərdaim (ḩətta dunyaǫa kelixidin ilgiri) Θz həlḳi bilən bir ikənlikini kərsitidu. Bu ajayib ibarə tooǫruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə toḩtilimiz. □ **11:28 «Etiḳadi bolǫaqḳa, u «tunji ooǫlining jenini alǫuqi» pərixtining Israillarǫa təgməsliki üqün tunji «ətüp ketix» ḩeytini ətküzüp, xuningǫa munasiwətlik ḳanni buyruloǫini boyiqə sepip-sürkidi»** — bu wəḳələrni qüxinix üqün «Mis.» 12-babḳa ḳaralsun. ■ **11:28** Mis. 12:21. ■ **11:29** Mis. 14:22. □ **11:30 «Etiḳadi bolǫaqḳa, həlḳ yəttə kün Yeriho xəḩirining sepilini aylanǫandin keyin sepil ərüldi»** — Yeriho xəḩiri Israillar Misirdiki ḳulluḳtin ḳutulup, Huda berixkə wədə ḳiloǫan Ḳanaan zeminida jəng ḳilmayla igiligən tunji xəḩər. «Yəxua» 6-babni kərüng. ■ **11:30** Yə. 6:20. ■ **11:31** Yə. 2:1; 6:23; Yaḳ. 2:25. ■ **11:32** Ḩak. 4:6; 6:11; 11:1; 12:7; 13:24; 1Sam. 17:45; 1Sam. 12:2. □ **11:33 «Ular etiḳadi bilən əllərning üstidin ǫalib kəldi, adalət yürgüzdi...»** — «adalət yürgüzdi» bəlkim Dawuttək adillik bilən yurt soraxlirini, yaki Ayuptək baxḳilarning dərdigə yetixni (məsilən, «Ayup» 29:12-17, 31-babni kərüng) kərsitidu. **«ular etiḳadi bilən ... Huda wədə ḳiloǫanlarǫa erixti, xirlarning aoǫzilirini etip ḳoydi...»** — bir ḳetim Daniyal pəyǫəmbər xir uwisioǫa taxlanǫan, biraḳ u Hudaǫa boloǫan etiḳadi wəjidin xirlardin ḳutulup ḳaloǫan. «Dan.» 6-babni kərüng. ■ **11:33** Ḩak. 14:6; 1Sam. 17:34; Dan. 6:23. □ **11:34 «dəḩxətlik otning yalḳunini əqürdi,...»** — məsilən, «Dan.» 3-babni kərüng. ■ **11:34** 1Sam. 20:1; 1Pad. 19:3; 2Pad. 6:16; Ayup 42:10; Zəb. 66:12; Yəx. 38:21; Yo. 3:10 ■ **11:35** 1Pad. 17:23; 2Pad. 4:36; Ros. 22:25. □ **11:36 «Yənə bəzilər sinilip har-məshirilərgə uqrap ḳamqilandi, bəzilər ḩətta kixənlinip zindanǫa taxlandi»** — Təwratta muxundaḳ misallar nuroǫun. 35-ayəttə kərsitilgən azablar wə uxbu babta bəzi baxḳa ixlar «Makabbiylar» degən tarihiy kitab (1-, 2- wə 4-tom)da hatirilinidu. Bu kitab Təwratning bir ḳismi bolmisimu, tarihxunaslar təripidin asasən ixənqlik dəp ḳarilidu. ■ **11:36** Yər. 20:2. □ **11:37 «...ḩərə bilən ḩərilinip parqilandi...»** — Yəḩudiy həlḳining bəzi tarihliri boyiqə Manassəḩ padixaḩ Yəxaya pəyǫəmbərni xundaḳ ḳiloǫan. Təwrat əzidə muxu tarih hatirilənmigən. ■ **11:37** 1Pad. 21:13; 2Pad. 1:8; Mat. 3:4.

Hudaning wədə ķilƣinigƣa əyni boyiqə erixkini yoķ. □ 40 Əmdiliktə Huda bizlər üqün tehimu əwzəl bir nixan-məķsətni bekitkən bolup, ular bizsiz kamalətkə yətküzülməydu.□

12

Huda Өz pərzəntlirini tərbiyiləydu

1-2 Əmdi ətirapimizda guwaḥqilar xunqə qong buluttək bizni oruwalƣaqķa, ḥərhil eƣir yük ḥəm bizgə asanla qirmixiwalidigƣan gunaḥni qərüp taxlap, aldimizƣa ķoyulƣan yügürüx yolini qidamlik bilən besip yügürəyli; buningda kəzimizni etiķadimizning Yol Baxligƣuqisi wə Takamullaxturƣuqisi bolƣan Əysaƣa tikəyli. U Өzini kütkən huxallik üqün kresttiki azabķa bərdaxlik bərdi ḥəm uningda bolƣan ḥaķarətkə pisənt ķilmidi. Xuning bilən U Hudaning təhtining ong təripidə olturƣuzuldi.□ ■

3 Kənglünglərning ḥerip sowup kətməsliki üqün, gunaḥkarlarning xunqə ķattik horlaxlirigƣa bərdaxlik Bərgüqini kəngül ķoyup oylanglar.

4 Gunaḥķa ķarxi kürəxlərdə tehi ķan aķķuzux dərijisigə berip yətmidinglar.■

5 Hudaning silərgə Өz pərzəntlirim dəp jekiləydigƣan *muķəddəs yazmilardiki* munu səzlirini untudunglar: —

«I ooƣlum, Pərwərdigarning tərbiyisigə səl ķarima,
Əyibləngininգdə kənglüng sowup kətmisun,■
6 Qünki Pərwərdigar səyginigə tərbiyə beridu,
Mening ooƣlum dəp ķobul ķilƣanlarning ḥəmmisini dərriləydu».□ ■

7 Azab qəkkininglarni Hudaning tərbiyisi dəp bilip, uningƣa bərdaxlik beringlar. Qünki silərning tərbiyə elixinglarning өzi Hudaning silərni ooƣlum dəp muamilə ķilƣanlikini kərsitidu. Ķaysi pərzənt atisi təripidin tərbiyilənməydu? 8 Əmdi *Hudaning* tərbiyilixidə ḥərbir pərzəntining өz ülüxi bar; lekin bu ix silərdə kəm bolsa ḥəķikiy ooƣulliridin əməs, bəlki ḥaramdin bolƣan pərzənti bolup qikisilər.

9 Uning üstigə ḥəmmimizning өzimizgə tərbiyə bərgən ət jəḥəttiki atilirimiz bar, biz ularnimu ḥərmətləp kəlduk. Xundak ikən, roḥlarning atisigƣa tehimu itaət ķilmamduk? Xundakta ḥayatimiz yaxnimamdu?

10 Ət jəḥəttiki atilirimiz bərḥək pəķət өzi muwapik kərgən yol boyiqə azƣinə wakit bizni tərbiyiligən. Lekin U bolsa bizgə paydilik bolsun dəp, pak-muķəddəslikidin muyəssər boluximiz üqün tərbiyiləydu. 11 Əmdi ķattik tərbiyə berilgən wakitda

---

□ **11:39 «Bularning ḥəmmisi etiķadi bilən Hudaning өz guwaḥi bilən təripləngən bolsimu, Hudaning wədə ķilƣinigƣa əyni boyiqə erixkini yoķ»** — «erixkini yoķ» degənlik yər yüzidə tirik wakitda erixmigən, deməkqi. Tirilgəndə pütünləy baxķiqə bolidu, əlwəttə! □ **11:40 «Əmdiliktə Huda bizlər üqün tehimu əwzəl bir nixan-məķsətni bekitkən bolup, ular bizsiz kamalətkə yətküzülməydu»** — demək, ular bizni kütüxi kerək, yengi əḥdidin bəḥrimən bolƣan etiķadqi bizlər bilən təng kamalətkə yətküzülidu. □ **12:1-2 «Əmdi ətirapimizda guwaḥqilar xunqə qong buluttək bizni oruwalƣaqķa,... »** — «guwaḥqilar» ikki tərəptiki səz boluxi mumkin: (1) Yukiriki 11-babta tilƣa elinƣan kixilər bizgə etiķad bilən yaxaxning nemə ikənlikini kərsitip «guwaḥlik bərgənliki»ni ḥəm (2) «etiķadning bəygisi»də yügürginimizdə bularning ərxtin bizgə guwaḥqilardək ķarap turuwatķanlikini kərsitidu. «Bulut» ķizik gəp — «Dan.» 7:13, «Mat.» 24:30, 26:46, «1Tes.» 4:17, «Wəḥ.» 1:7ni kərüng. ■ **12:1-2** Rim. 6:4; 12:12; 1Kor. 9:24; Əf. 4:22; Kol. 3:8; Ibr. 10:36; 1Pet. 2:1, 2; Luķa 24:26; Fil. 2:8-11; Ibr. 1:3; 8:1; 1Pet. 1:11. ■ **12:4** 1Kor. 10:13. ■ **12:5** Ayup 5:17; Pənd. 3:11-12; Wəḥ. 3:19. □ **12:6 «I ooƣlum, Pərwərdigarning tərbiyisigə səl ķarima, əyibləngininգdə kənglüng sowup kətmisun, qünki Pərwərdigar səyginigə tərbiyə beridu, Mening ooƣlum dəp ķobul ķilƣanlarning ḥəmmisini dərriləydu»** — «Pənd.» 3:11-12 . ■ **12:6** Pənd. 3:11,12

adəmni hux kilmaydu, əksiqə adəmni kayоquоqa qəmdüridu; birak buning bilən tüzəlgənlərgə u keyin həkkaniylikтin qikkan tinq-hatirjəmlikning mewisini beridu.
12 Xuning üqün, «Telip sanggilioqan kolunglarni, zəiplixip kətkən tizinglarni
ruslanglar» □ ■ 13 wə «aksak»larning pükülüp kalmay, bəlki xipa tepixi üqün
pütliringlarni tüz yollarda mangdurunglar.□

Hudaning korkunqida yaxanglar

14 Barlik kixilər bilən inak ətüxkə wə pak-mukəddəs yaxaxka intilinglar; mukəddəs
bolmioqan kixi hərgiz Rəbni kərəlməydu. ■ 15 Oyoqak turunglarki, heqkim
Hudaning mehir-xəpkitidin məhrum kalmisun; aranglarda silərgə ix tapkuzup
silərni kəydüridioqan, xundakla kəp adəmlərni buloqap napak boluxka səwəb
bolidioqan birər əq-adawət yiltizi ünmisun. ■ 16 Aranglarda heqbir buzukluk kiloquqi
yaki əzining tunji ooqulluk hokukini bir wah tamakka setiwətkən Əsawdək ihlassiz
kixi bolmisun. □ ■ 17 Qünki silərgə məlumki, Əsaw keyin *atisining* həyrlik duasini
elixni oylioqan bolsimu, xundakla uningoqa intilip kəz yaxlirini ekitip yalwuroqan
bolsimu, u *bu ixlarni ornioqa kəltüridioqan* towa kilix yolini tapalmay, rət kilindi.□ ■

Sinay teoqi — Israillar Təwrat kanunini kobul kiloqan taoq — wə Zion teoqi, yəni ərxtiki Yerusalem

18 Qünki silər kol bilən tutkili bolidioqan, yalkunlap ot yenip turuwatkan həmdə
sürlük bulut, karangoquluk wə kara kuyun kaplioqan axu taoqka kəlmidinglar —
□ ■
19 (u jayda kanay sadasi bilən səzligən awaz yətküzülgəndə, bularni angliоqanlar:
«Bizgə yənə səz kilinmisun!» dəp *Hudaoqa* yalwuruxti; □ ■ 20 qünki ular kilinoqan
əmrni kətürəlmidi. «Egər bu taoqka hətta birər haywanning ayioqi təgsimu, qalma-
kesək kilip əltürülsun» *dəp tapilanoqanidi*; □ ■ 21 u kərünüx xundak korkunqluk idiki,
Musamu: «Bək kattik korkup oqal-oqal titrəp kəttim» degənidi).□ ■

□ **12:12 «… «Telip sanggilioqan kolunglarni, zəiplixip kətkən tizinglarni ruslanglar»» —** yaki «…«telip sanggilioqan kolunglarni, zəiplixip kətkən tizinglarni küqəytinglar»» («Yəx.» 35:3din nəkil kəltürülgən). ■ **12:12** Yəx. 35:3. □ **12:13 «… «akşak»larning pükülüp kalmay, bəlki xipa tepixi üqün pütliringlarni tüz yollarda mangdurunglar» —** «akşak»lar bəlkim etikadi ajizlarni kərsitidu. ■ **12:14** Rim. 12:18; 2Tim. 2:22. ■ **12:15** Kan. 29:17; Ros. 17:13; 2Kor. 6:1; Gal. 5:12. □ **12:16 «…Əzining tunji ooqulluk hokukini bir wah tamakka setiwətkən Əsawdək ihlassiz kixi bolmisun» —** «Yar.» 25:29-34. ■ **12:16** Yar. 25:33; Əf. 5:3; Kol. 3:5; 1Tes. 4:3. □ **12:17 «…u (Əsaw) bu ixlarni ornioqa kəltüridioqan towa kilix yolini tapalmay…» —** baxka birhil tərjimisi «u (Əsaw) əz gunahidin towa kilix yolini tapalmay...». «Towa kilix» grek tilida «uni» bilən ipadilinidu. Bəzi tərjimanlar bu «uni» degənni «gunahidin towa kilix»ni kərsitidu, dəp karaydu. Lekin «Yar.» 27:1-40kə karioqanda, uning izdigini əslidiki təlwilikidin towa kilix əməs, bəlki pəkət puxayman bilən atisining həyrlik duasila idi. Xuning üqün muxu yərdə «towa kilix»ning mənisi: — (1) atisining kararini, yaki (2) Hudaning iradisini əzgərtixni bildüridu (okurmənlərgə ayanki, «towa kilix»ning əslidiki mənisi «kəzkaraxni əzgərtix» «pozitsiyəni əzgərtix» degənlik). ■ **12:17** Yar. 27:36. □ **12:18 «yalkunlap ot yenip turuwatkan həmdə sürlük bulut, karangoquluk wə kara kuyun kaplioqan axu taoqka kəlmidinglar…» —** «axu taoq» bolsa Yəhudiy həlki Musa pəyoqəmbərning wasitisi bilən Təwrat kanunini kobul kiloqan Sinay teoqini kərsitidu («Mis.» 19-babni kərüng). ■ **12:18** Mis. 19:10,16; 20:21; Kan. 5:22. □ **12:19 «u jayda kanay sadasi bilən səzligən awaz yətküzülgəndə, bularni angliоqanlar: «Bizgə yənə səz kilinmisun!» dəp Hudaoqa yalwuruxti» —** «Kan.» 15:23ni kərüng. ■ **12:19** Mis. 20:19; Kan. 5:25; 18:16. □ **12:20 «qünki ular kilinoqan əmrni kətürəlmidi. Əgər bu taoqka hətta birər haywanning ayioqi təgsimu, qalma-kesək kilip əltürülsun» dəp tapilanoqanidi…» —** baxka birhil tərjimisi: «qünki ularoqa tapilanoqan: «Əgər bu taoqka hətta birər haywanning ayaoqliri təgkən bolsimu, qalma-kesək kilip əltürülsun» degən əmrni kətürəlmidi». ■ **12:20** Mis. 19:13. □ **12:21 «u kərünüx xundak korkunqluk idiki, Musamu: «Bək kattik korkup oqal-oqal titrəp kəttim» degənidi» —** «Kan.» 9:19. ■ **12:21** Kan. 9:19

22 — Silər bəlki Zion teƣiƣa, yəni mənggü ḥayat Hudaning xəḥiri — ərxtiki Yerusalemƣa, tümənligən pərixtilərgə, ■ 23 isimliri ərxtə pütülgən tunji tuƣuluƣanlarning ḥeyt-mərikə huxallikida jəm kilinƣan jamaitigə, ḥəmməylənning sorakqisi Hudaƣa, takamullaxturuluƣan ḥəkḳaniy kixilərning roḥlириƣa □ ■ 24 wə yengi əḥdining wasitiqisi Əysaƣa, xundakla ḥəm Uning sepilgən kenиƣa kəldinglar. Bu kan Ḥabilningkidin əwzəl səz kilidu.□ ■

25 Bu səzni kiluquqini rət kilmaslikinglar üqün dikḳət kilinglar. Qünki yər yüzidə əzlirigə wəḥiy yətküzüp agaḥlanduruƣuqini rət kiluƣanlar jazadin kеqip kutulalmiƣan yərdə, ərxtə bizni agaḥlanduruƣuqidin yüz ərüsək, ḥalimiz tehimu xundak bolmamdu? □ ■ 26 Əmdi xu qaƣda Hudaning awazi zeminni təwritiwətkənidi; lekin əmdi U: «Əzüm yənə bir kətim zeminnila əməs, asmannimu təwritimən» dəp wədə kildi. □ ■ 27 «Yənə bir kətim» degən bu səz təwritilidiƣanlarning, yəni yaritiluƣan nərsilərning təwritilixi bilən yokitilidiƣanlikini, təwrətkili bolmaydiƣan nərsilərning mənggü mukim bolidiƣanlikidin ibarət mənini bildüridu.

28 Xuning üqün, təwrətkili bolmaydiƣan bir padixaḥlikḳa muyəssər bolup, meḥir-xəpkətni qing tutup bu arkilik ihlasmənlik wə əyminix-korkunq bilən Hudani hursən kilidiƣan ibadətlərni kilayli. □ ■ 29 Qünki Hudayimiz ḥəmmini yəwətküqi bir ottur.□ ■

13

Hudani hux kilix

1 Aranglarda kerindaxlik meḥir-muḥəbbət tohtimisun.■ 2 Natonux kixilərgə meḥmandost boluxni untumanglar. Qünki bəzilər xu yol bilən bilməstin pərixtilərni meḥman kiluƣan.■ 3 Zindanƣa taxlanƣanlarni ular bilən billə *zindanda*

■ **12:22** Gal. 4:26; Wəḥ. 3:12; 21:10-27. □ **12:23 «isimliri ərxtə pütülgən tunji tuƣuluƣanlarning... jamaitigə...»** — «tunji tuƣuluƣanlar» degən səz bu yərdə Əysa Məsiḥgə etikad kilip, «kaytidin tuƣuluƣan» Hudaning pərzənti dəp ḥesablanƣanlarni kərsitidu. **«ərxtiki Yerusalemƣa, tümənligən pərixtilərgə, isimliri ərxtə pütülgən tunji tuƣuluƣanlarning ḥeyt-mərikə huxallikida jəm kilinƣan jamaitigə,...»** — (22-23-ayət) baxka birhil tərjimisi: «ḥeyt-mərikə huxallikiƣa jəm bolidiƣan tümənligən pərixitilərgə, isimliri ərxtə yeziluƣan tunji tuƣuluƣanlarning jamaitigə...». Israillarning isimlirining ḥəmmisi yər yüzidə «royhət»tə pütülüxi buyruluƣanidi («Qəl.» 1:1-18). Lekin jamaəttikilərning isimliri yər yüzidə əməs, bəlki ərxtə pütüklüktur. ■ **12:23** Luka 10:20. □ **12:24 «wə yengi əḥdining wasitiqisi Əysaƣa, xundakla ḥəm Uning sepilgən kenиƣa kəldinglar. Bu kan Ḥabilningkidin əwzəl səz kilidu»** — Əysa Məsiḥning sepilgən kəni insanning gunaḥlirini tiləp ularni pak kilidu. Ḥabilning kəni bolsa intikam dəp ḥərkirəp yiƣlaytti («Yar.» 4:10). ■ **12:24** Yar. 4:10; Ibr. 10:22; 11:4; 1Pet. 1:2. □ **12:25 «...yər yüzidə əzlirigə wəḥiy yətküzüp agaḥlanduruƣuqi»** — muxu yərdə Hudaning Musa pəyƣəmbər arkilik səzliginini kərsitidu. ■ **12:25** Ibr. 2:3. □ **12:26 «Əmdi xu qaƣda Hudaning awazi zeminni təwritiwətkənidi...»** — «xu qaƣda» — Huda Sinay teƣidin səzliginidə. **«lekin əmdi U: «Əzüm yənə bir kətim zeminnila əməs, asmannimu təwritimən» dəp wədə kildi»** — «Ḥag.» 2:6ni kərüng. ■ **12:26** Ḥag. 2:5. □ **12:28 «təwrətkili bolmaydiƣan bir padixaḥlikḳa muyəssər bolup, meḥir-xəpkətni qing tutup,...»** — baxka birhil tərjimisi: «təwrətkili bolmaydiƣan bir padixaḥlikḳa muyəssər boluƣinimizdin minnətdar bolup,...». ■ **12:28** 1Pet. 2:5. □ **12:29 «Qünki Hudayimiz ḥəmmini yəwətküqi bir ottur»** — bu səzlər «Kan.» 4:24, 9:3dimu tepilidu. ■ **12:29** Kan. 4:24. ■ **13:1** Rim. 12:10; Əf. 4:3; 1Pet. 1:22; 2:17; 4:8. ■ **13:2** Yar. 18:1; 19:1; Rim. 12:13; 1Pet. 4:9.

zənjirləngəndək yad etinglar. Horlanƣanlarni əzünglarmu təndə turuwatqan bəndə süpitidə yad etip turunglar.□ ■

4 Ḥəmmə adəm nikaḥqa ḥərmət qilsun, ər-hotunlarning yatidiƣan yeri daƣsiz bolsun; qünki Huda buzuqqilik qiloƣuqilar wə zina qiloƣuqilardin ḥesab alidu.□
5 Mengix-turuxunglar pulpərəsliktin haliy bolsun, bariƣa qanaət qilinglar. Qünki Huda mundaq degən:

«Səndin əsla ayrilmaymən,

Seni əsla taxlimaymən».□ ■

6 Xunga, yürəklik bilən eytalaymizki,

«Pərwərdigar mening Yardəmqimdur, ḥeq qorqmaymən,

Kixilər meni nemə qilalisun?»□ ■

7 Silərgə Hudaning səz-kalamini yətküzgən, silərning yetəkqiliringlarni esinglarda tutunglar. Ularning mengix-turuxining mewə-nətijisigə köngül qoyup qarap, ularning etiqadini ülgə qilinglar: —■

8 Əysa Məsiḥ tünügün, bügün wə əbədil'əbədgiqə əzgərməydu!□ 9 Xuning üqün, ḥərhil ƣəyriy təlimlər bilən eziqturulup kətmənglar; qünki insanning qəlbi *qurbanliққa has* yeməkliklər bilən əməs, bəlki Hudaning meḥir-xəpqiti bilən quwwətləndürülgini əwzəl. Qünki bundaq yeməkliklərgə berilip keliwatqanlar ulardin ḥeqqandaq payda kərgən əməs.■

10 Bizlərning xundaq bir qurbangaḥimiz barki, ibadət qedirida hizməttə boloƣanlarning uningdin yeyix ḥoquqi yoqtur. □ 11 Qünki gunaḥ tiləx süpitidə soyuloƣan, qeni bax kaḥin təripidin əng muqəddəs jayƣa elip kirilgən qurbanlik ḥaywanlarning teni bolsa qarargaḥning sirtiƣa elip qiqilip köydürülətti. □ ■
12 Xunga Əysamu Öz qeni bilən həlqni paklap Hudaƣa atax üqün, xəḥər

---

□ **13:3 «Zindanƣa taxlanƣanlarni ular bilən billə zindanda zənjirləngəndək yad etinglar» —** «zindanƣa taxlanƣanlar» wə «horlanƣanlar» etiqadi üqün ziyankəxlikkə uqriƣanlarni kərsitidu. **«horlanƣanlarni əzünglarmu təndə turuwatqan bəndə süpitidə yad etip turunglar» —** bu jekiləxning mənisi bəlkim: (1) əzliringlar ajizliққa wə jismaniy azablarƣa duq kəlgənlikinglar tüpəylidin muxularni yad etip turunglar; (2) yaki Əysa Məsiḥning teni boloƣan jamaət əzasi süpitidə, ḥesdaxlik wə dərddaxlik kərsitinglar» degənni bildüridu. ■ **13:3** Mat. 25:36. □ **13:4 «ər-hotunlarning yatidiƣan yeri daƣsiz bolsun» —** baxqa birhil tərjimisi boluxi mumkin: «nikaḥ ḥərdaim ḥərmətlik ix, ər-hotunluq orun daƣsizdur» — bu tərjimə tooƣra bolsa, asasiy mənisi ər-hotunluq, xundaqla ər-hotunluq arisidiki muḥəbbətlik jinisiy munasiwət Huda aldida yahxi ixtur. □ **13:5 «Səndin əsla ayrilmaymən, seni əsla taxlimaymən» —** Təwrat, «Qan.» 31:6-8. ■ **13:5** Yar. 28:15; Mis. 23:8; Qan. 16:19; 31:6, 8; Yə. 1:5; 1Tar. 28:20; Pənd. 15:16; Fil. 4:11; 1Tim. 6:6, 8. □ **13:6 «Pərwərdigar mening Yardəmqimdur, ḥeq qorqmaymən, kixilər meni nemə qilalisun?» —** «Zəb.» 27:1, 118:6. ■ **13:6** Zəb. 54:4; 56:4; 118:6-7 ■ **13:7** Ibr. 13:17. □ **13:8 «Əysa Məsiḥ tünügün, bügün wə əbədil'əbədgiqə əzgərməydu!» —** muəllip, bu ḥəqiqətni dəl xu yetəkqi qerindaxlarning etiqadining jəwḥiridur, deməkqi boluxi mumkin. ■ **13:9** Yər. 29:8; Mat. 24:4; Yḥ. 6:27; Rim. 14:17; 16:17; Əf. 4:14; 5:6; Kol. 2:16; 2Tes. 2:2; 2Tim. 4:3; 1Yuḥa. 4:1. □ **13:10 «Bizlərning xundaq bir qurbangaḥimiz barki, ibadət qedirida hizməttə boloƣanlarning uningdin yeyix ḥoquqi yoqtur» —** bu «qurbangaḥ» Əysa Məsiḥ insanlarning gunaḥi üqün mihlinip əltürülgən krestni kərsitidu. Muxu «qurbangaḥdin yeyix» bolsa uning qurbanliқidin qiққan, mənggülük ḥayattiki ḥərtürlük roḥiy mewilərdin bəḥrimən boluxtin ibarət bolidu. □ **13:11 «Qünki gunaḥ tiləx süpitidə soyuloƣan, qeni bax kaḥin təripidin əng muqəddəs jayƣa elip kirilgən qurbanlik ḥaywanlarning teni bolsa qarargaḥning sirtiƣa elip qiqilip köydürülətti» —** «Law.» 16:27ni kərüng. ■ **13:11** Mis. 29:14; Law. 4:21; 6:30; 16:27; Qəl. 19:3.

dərwazisining sirtida azab qekip əldi. □ ■ 13 Xundaq ikən, bizmu qarargahning sirtiǫa qikip, Uning yeniǫa berip, Uningǫa qaritiloǫan haqarətkə ortaq bərdaxlik berəyli. □ 14 Qünki yər yüzidə mənggü məwjut turidiǫan xəhirimiz yoq, bəlki kəlgüsidiki xəhərgə intilməktimiz. ■ 15 Xunga, Məsih arqilik Hudaǫa qurbanlik süpitidə mədhiyilirimizni tohtawsiz atayli, yəni əz ləwlirimizning mewisi süpitidə Uning namini etirap qilayli. □ ■ 16 Əmdi həyr-sahawət qilixni wə baringlardin ortaq təqsimləxni untumanglar. Qünki Huda bundaq qurbanliklardin hursən bolidu.■
17 Yetəkqiliringlarǫa itaət qilip,ularǫa boysununglar. Qünki ular əz hizmitidin Hudaǫa hesab beridiǫanlar bolup, həmixə jeninglardin həwər elixqa oyǫaq turidu. Ularning bu ixi qayǫu-ələm bilən əməs (qünki undaq bolsa silərgə heq payda yətküzülməydu) bəlki huxal-huramlik bilən elip berilsun.□ ■
18 Biz üqün dua qilip turunglar; qünki wijdanimizning pak ikənlikigə, hərbir ixlarda tooǫra yolda mengixni halaydiǫanlikimizǫa qayil qilinduq. 19 Yeninglarǫa patraq qaytip berixim üqün, dua qilixinglarni alahidə ətünimən.□

Dua

20 Əmdi mənggülük əhdining qeni bilən qoy padisining katta padiqisi boloǫan Rəbbimiz Əysani ölümdin tirildürgüqi, hatirjəmlikning Igisi boloǫan Huda □ ■
21 Əysa Məsih arqilik silərgə Əzini hursən qilidiǫan ixlarni qildurup, silərni hərbir yahxi əməldə takamullaxururup iradisining ijraqiliri qiloǫay! Məsihkə əbədil'əbədgiqə xan-xərəp boloǫay! Amin! □ ■

Ahirqi səz

22 Silərdin ətünimənki, i qerindaxlirim, bu nəsihət səzümgə eoǫir kərməy qulaq saloǫaysilər; silərgə muxunqilikla səzlərni yazdim, halas.

□ **13:12 «Xunga Əysamu Əz qeni bilən həlqni paklap Hudaǫa atax üqün, xəhər dərwazisining sirtida azab qekip əldi»** — demisəkmu, Əysa Məsih əlidiǫan jay (Golgota) Yerusalemning sepilining sirtida idi. Məsihning bu «sirtqa qikirilip əltürülüxi» keyinki əgəxkənlərgə simwol boloǫan bolup, Hudaning həlqi Məsihning həmrahlikidin bəhrimən boluxi üqün «xəhərning sirtida», yəni əz yurti təripidin qətkə qekilixiǫa təyyar turuxi kerəklikini kərsitidu. Məsihkə əgəxkən Yəhudiy həlk üqün tehimu xundaq idi. 13-ayəttiki izahatlarni kərüng. ■ **13:12** Yh. 19:17,18. □ **13:13 «Xundaq ikən, bizmu qarargahning sirtiǫa qikip, Uning yeniǫa berip...»** — «qarargahning sirtiǫa qikix» Məsihkə əgəxkən Yəhudiy həlkigə nisbətən ibadəthanidiki qurbanliklardin, xundakla ularǫa baoqlik əkidiliridin waz keqix bəkmu haqarətlik ix idi. Huddi Əysa Məsih Yerusalem xəhər dərwazisining sirtida mihlanoǫanda haqarətkə qarimioǫanoǫa ohxax, hətni okuwatqan Yəhudiy kitabhanlarmu kona əkidiliridin waz keqixkə wə uning tüpəylidin uqraydioǫan haqarətkə qarimay, Əysa Məsihkə yüzlinixi kerək idi. **«... Uning yeniǫa berip, Uningǫa qaritiloǫan haqarətkə ortaq bərdaxlik berəyli»** — Əysa Məsihgə qaritiloǫan qarxilik həm haqarətlər büngüngə qədər Uningǫa wə Uningǫa təwə boloǫanlarǫa qaritilip kəlməktə. Qarangoǫuluk bəribir nuroǫa qarxi turidu, xunga Hudaning həlqi haman bir tərəptin bolmisa baxqa bir tərəptin ziyankəxlikkə uqraydu. ■ **13:14** Fil. 3:20. □ **13:15 «...əz ləwlirimizning mewisi süpitidə Uning namini etirap qilayli»** — «uning nami» muxu yərdə Məsihning namini kərsitidu. ■ **13:15** Hox. 14:3. ■ **13:16** Fil. 4:18. □ **13:17 «ularning bu ixi qayǫu-ələm bilən əməs ... bəlki huxal-huramlik bilən elip berilsun»** — «ularning bu ixi»: (1) yetəkqilərning həwər elix hizmiti, yaki: (2) Hudaǫa hesab tapxurux, yaki: (3) bu ikkisini kərsitidu. Bizningqə u hesab tapxuruxini kərsitidu. ■ **13:17** Əz. 3:18; 33:8; Fil. 2:29; 1Tes. 5:12; 1Tim. 5:17. □ **13:19 «Yeninglarǫa patraq qaytip berixim üqün, dua qilixinglarni alahidə ətünimən»** — «mening qaytip berixim üqün» degənlik bəlkim muəllipning türmidin azad qilinixini kərsitidu. □ **13:20 «mənggülük əhdining qeni bilən qoy padisining katta padiqisi boloǫan Rəbbimiz Əysani ölümdin tirildürgüqi»** — «mənggülül əhdə» tooǫruluk «qoxumqə səz»imizdə azraq tohtilimiz. «Hatirjəmlikning Igisi boloǫan Huda» grek tilida: «hatirjəmlikning Hudasi» — demək, hatirjəmlik bərgüqi həm Əzi hərdaim hatirjəmliktə turoǫuqi Hudadur. ■ **13:20** Yəx. 40:11; Əz. 34:23; Yh. 10:11; 1Pet. 5:4. □ **13:21 «(Huda) ... Əysa Məsih arqilik silərgə Əzini hursən qilidiǫan ixlarni qildurup, silərni hərbir yahxi əməldə takamullaxururup iradisining ijraqiliri qiloǫay!»** — «takamullaxturux»ning baxqa tərjimisi: «ətraplik təminləx». ■ **13:21** 2Kor. 3:5; Fil. 2:13.

23 Ⱪerindiximiz Timotiyning zindandin ⱪoyup berilgənlikidin həwərdar bolоɣaysilər. Yeⱪinda yenimоɣa kelip ⱪalsa, mən silərni yoⱪlap barоɣinimda u mən bilən billə baridu.
24 Barliⱪ yetəkqiliringlar wə barliⱪ muⱪəddəs bəndilərgə salam eytⱪaysilər. Italiyədin kəlgənlər silərgə salam yollidi. 25 Meһir-xəpⱪət һəmminglarоɣa yar bolоɣay! Amin!

Yaqup

«Rosul Yaqup yazoƣan məktup»

1 Hudaning wə Rəbbimiz Əysa Məsiһning quli bolоƣan mənki Yaquptin tarқaқ turuwatқan muһajir on ikki қəbiligə salam!□ ■

Etiқad wə sinaқ

2 I қerindaxlirim, һərқandaқ sinaқlaroƣa duq kəlsənglar, buni zor huxalliқ dəp bilinglar.■ 3 Qünki silərgə məlumki, bundaқ etiқadinglarning sinilixi silərdə səwr-qidamliқ xəkilləndüridu;■ 4 səwr-qidamliқning hisliti қəlbinglarda turup xundaқ pixip yetilsunki, xuning bilən silər pixқan, mukəmməl wə kəm-kutisiz bolisilər. 5 Biraқ əgər aranglardiki birsi danaliққa moһtaj bolsa, һəmmigə sehiyliқ bilən beridioƣan xundaқla əyibliməydioƣan Hudadin tilisun. Xuning bilən uningoƣa qoқum ata қilinidu.■

6 Biraқ u һeq delioƣul bolmay ixənq bilən tilisun; qünki delioƣul kixi huddi xamalda urulup uyan-buyan yəlpüngən dengiz dolқunioƣa ohxaydu. 7 Undaқ kixi Rəbdin birər nərsigə eriximən, dəp һeq hiyal қilmisun; 8 undaқlar üjmə kəngül bolup, barliқ yollirida tutami yoқ adəmdur.

Namratliқ wə baylиқ

9-10 Namrat bolоƣan қerindax өzining yuқirioƣa kətürülgənlikigə təntənə қilsun; bay bolоƣan қerindax bolsa, өzining təwən қilinoƣanliқioƣa təntənə қilsun, qünki u ot-qəplərning qeqəkliridək tozup ketidu. □ 11 Қuyax qiқip қizioƣanda, ot-qəplərni қurutidu, gülliri tozup ketidu-də, uning güzəlliki yoқilidu; bay adəmlər huddi xuningoƣa ohxax, өz һələkqilikidə yoқilidu.■

Sinilix wə azdurulux

12 Sinaқlaroƣa *səwrqanliқ bilən* bərdaxliқ bərgən kixi nəқədər bəhtlik-һə! Qünki u sinaқtin өtkəndin keyin, *Huda* Өzini səygənlərgə wədə қiloƣan һayat tajioƣa muyəssər bolidu. □ ■ 13 Adəm azduruluxқa duq kəlgəndə «Huda meni azduruwatidu» demisun. Qünki Huda yaman ixlar bilən azduruluxi mumkin əməs һəm baxқilarni azdurmaydu. 14 Bəlki birsi azduruloƣanda, өz һəwəs-nəpsi қozoƣilip, ularning

□ **1:1 «Hudaning wə Rəbbimiz Əysa Məsiһning quli bolоƣan mənki Yaqup...»** — Yaqup muxu səzliridə өzini «rosul» dəp atimaydu. Lekin «қoxumqə səz»imizdə kərsitimizki, u һəқiқətən bir rosul, xunga uning uxbu hetini «rosulluқ һoқuқ» bilən yeziloƣan, dəp ixinimiz. Hət Yəһudiy bolоƣan etiқadqilaroƣa yeziloƣan, əlwəttə. «Tarқaқ muһajir on ikki қəbilə» tooƣruluқ «kirix səz»imizni kərüng. «Қul» degən uқum tooƣruluқ «Təbirlər»imizni kərüng. ■ **1:1** Ros. 8:1; 1Pet. 1:1. ■ **1:2** Mat. 5:11; Rim. 5:3; 1Pet. 1:6. ■ **1:3** Rim. 5:3; 1Pet. 1:7. ■ **1:5** Pənd. 2:3; Yər. 29:12; Mat. 7:7; 21:22; Mar. 11:24; Yһ. 16:24; 1Yuһa. 3:22; 5:14.

□ **1:9-10 «Namrat bolоƣan қerindax өzining yuқirioƣa kətürülgənlikigə təntənə қilsun»** — «өzining yuқirioƣa kətürülgənliki» — demək, birsi Məsiһkə etiқad baoƣlisila, məyli қanqilik namrat bolsun Hudaoƣa yeқin bolоƣan aliyjanab, intayin imtiyazliқ orun һəm munasiwəttin bəһrimən bolidu. **«bay bolоƣan қerindax bolsa, өzining təwən қilinoƣanliқioƣa təntənə қilsun, qünki u ot-qəplərning qeqəkliridək tozup ketidu»** — bay adəm Əysa Məsiһ arқiliқ etiқad baoƣlioƣinida өzining barliқ bayliқlirini Huda aldida һeqnərsə əməs dəp bilip, өzini təwən tutmisa, Hudaning padixaһliқioƣa kirəlməydu. «Bay adəmning Hudaning padixaһliқioƣa kirixi təgining yingnining kəzidin ətüxidinmu təs» («Mat.» 19:24). ■ **1:11** Yəx. 40:6, 7; 1Kor. 7:31; Yaқ. 4:14; 1Pet. 1:24; 1Yuһa. 2:17. □ **1:12 «Huda Өzini səygənlərgə wədə қiloƣan һayat tajioƣa muyəssər bolidu»** — muxu yərdə grek tilida «Huda» pəқət «U» bilən ipadilinidu. ■ **1:12** Ayup 5:17; Mat. 10:22; 19:28, 29; 2Tim. 4:8; 1Pet. 5:4; Wəһ. 2:10.

kəynigə kirgən bolidu; 15 andin ḥəwəs-nəps ḥamilidar bolup gunaḥni tuoɣidu; gunaḥ
əsüp yetilip, ölümgə elip baridu.
16 Xunga səyümlük ḳerindaxlirim, aldinip ḳalmanglar! 17 Barliḳ yüksək sehiyliḳ wə
ḥərbir mukəmməl iltipat yuḳiridin, yəni *asmandiki barliḳ* yoruḳluḳlarning Atisidin
qüxüp kelidu; Uningda ḥeqḳandaḳ əzgirix bolmaydu yaki Uningda «aylinix» bilən
ḥasil bolidioɣan kələnggilərmu bolmaydu. □ ■ 18 U bizni *Özi yaratḳan barliḳ*
məwjudatlarning iqidə Özigə dəsləp pixḳan mewidək bolsun dəp, Öz iradisi boyiqə
bizni ḥəḳiḳətning səz-kalami arḳiliḳ tuoɣdurdi. □ ■

Anglax wə ijra ḳilix

19 Xuning bilən, i səyümlük ḳerindaxlirim, ḥər adəm anglaxḳa tez təyyar tursun,
səzləxkə aldirimisun, oɣəzəplinixkə aldirmisun. ■ 20 Qünki insanning oɣəzipi
Hudaning ḥəḳḳaniyliḳini elip kəlməydu. □ 21 Xuning üqün, barliḳ iplasliḳlarni wə
ḳininglaroɣa patmaywatḳan rəzillikni taxlanglar, *ḳəlbinglarda* yiltiz tartḳuzuloɣan,
silərni ḳutḳuzalaydioɣan səz-kalamni kəmtərlik-məminlik bilən ḳobul ḳilinglar.□ ■
22 Əmma əz-əzünglarni aldap pəḳət səz-kalamni angliɣuqilardin bolmanglar, bəlki
uni ijra ḳiloɣuqilardin bolunglar. ■ 23-24 Qünki birsi səz-kalamni anglap ḳoyupla,
uni ijra ḳilmisa, u huddi əynəktə əzining əyni ḳiyapitigə ḳarap ḳoyup, ketip ḳaloɣan
kixigə ohxaydu; qünki u əz turḳioɣa ḳarap bolup, qiḳipla, xu ḥaman əzining ḳandaḳ
ikənlikini untuydu. □ ■ 25 Lekin axu kixilərni ərkinlikkə erixtüridioɣan mukəmməl
ḳanunoɣa əstayidilliḳ bilən dawamliḳ ḳarap, untuoɣaḳ angliɣuqi bolmay, bəlki uning

---

□ **1:17 «Barliḳ yüksək sehiyliḳ wə ḥərbir mukəmməl iltipat yuḳiridin, yəni asmandiki barliḳ yoruḳluḳlarning Atisidin qüxüp kelidu; Uningda ḥeqḳandaḳ əzgirix bolmaydu yaki Uningda «aylinix» bilən ḥasil bolidioɣan kələnggilərmu bolmaydu»** — «pütkül yoruḳluḳlarning Atisi» degənlik ibarə bəlkim həm Hudaning barliḳ ḳuyax-yultuzlarning Yaratḳuqisi həm xundaḳla pərixtilərning Yaratḳuqisi ikənlikini kərsitixi mumkin. Muḳəddəs Kitabta pərixtilərning daim yultuzlar bilən munasiwiti bar ikənliki kərsitilidu (məsilən, «Ayup» 38:7, «Zəb.» 147:4ni kərüng). (1) Huda ḥərdaim bizdin yuḳirida turidu; (2) Huda ḥərdaim bizgə ḥəm jismaniy ḥəm roḥiy yoruḳluḳ beridu; (3) ḳuyax aylinixi yaki ḳayrilixi bilən kələnggə ḥasil ḳilidu. Əmmə Hudada kələnggə yaki ḳarangoɣuluḳ degən məwjut əməs; u ḥeq «aylanmay», ḥeq əzgərməy ḥərdaim qüxtiki ḳuyaxtək dəl üstimizdə turup küqlük nurini wə iltipatlirini (17-ayət) üstimizgə sehiyliḳ bilən qaqidu. ■ **1:17** Pənd. 2:6; Yəx. 14:27; 46:10; Mal. 3:6; Rim. 11:29; 1Kor. 4:7. □ **1:18 «U bizni Özi yaratḳan barliḳ məwjudatlarning iqidə Özigə dəsləp pixḳan mewidək bolsun dəp,...»** — «dəsləp pixḳan mewə», əng burun elinoɣan ḥosul bolsa, Hudaoɣa alaḥitən atilatti. Demək, pütkül kainat Hudaoɣa boysunidu wə təwə bolidu; lekin kainatning iqidə Məsiḥgə etiḳad baoɣlioɣuqilar «dəsləp pixḳan mewə» süpitidə birinqi bolup Uningoɣa beḳinip təwə bolup, «həḳiḳiy, roḥiy» səjdə ḳilidu. **«... Öz iradisi boyiqə bizni ḥəḳiḳətning səz-kalami arḳiliḳ tuoɣdurdi»** — muxu yərdə Hudaning bu «tuoɣdurux»i jismaniy ḥayat əməs, bəlki Muḳəddəs Roḥidin tuoɣduroɣanliḳini, yəni roḥiy ḥayatḳa, mənggülük ḥayatḳa tuoɣdurup erixtürgənlikini kərsitidu. «Dəsləp pixḳan mewisi» yaki «tunji ḥosul mewisi» Hudaoɣa alaḥidə atilatti («Yar.» 49:3, «Qəl.» 18:3, «Ḳan.» 18:1-4, «2Tar.» 31:5ni kərüng). ■ **1:18** 1Kor. 4:15; Gal. 4:19; 1Pet. 1:23. ■ **1:19** Pənd. 17:27; Top. 5:1. □ **1:20 «Qünki insanning oɣəzipi Hudaning ḥəḳḳaniyliḳini elip kəlməydu»** — «Hudaning ḥəḳḳaniyliḳi»: (1) Hudaning ḥəḳḳaniy əlqimi; (2) Huda aldida adil yaki ḥəḳḳaniy boloɣan ixlar; (3) Huda insanning etiḳadi üqün uningoɣa ata ḳilidioɣan ḥəḳḳaniyliḳini kərsitidu. Bizningqə «Hudaning ḥəḳḳaniyliḳi» (3)ni kərsitidu; qünki Hudaning Özi ata ḳiloɣan ḥəḳḳaniyliḳi bolmisa, insanlar arisida ḥərḳandaḳ baxḳa adillik yaki ḥəḳḳaniylik boluxi mumkin əməs. □ **1:21 «...silərni ḳutḳuzalaydioɣan səz-kalamni kəmtərlik-məminlik bilən ḳobul ḳilinglar»** — «silərni» grek tilida «jeninglarni». ■ **1:21** Rim. 13:12; Kol. 3:8. ■ **1:22** Mat. 7:21; Luḳa 11:28; Rim. 2:13; 1Yuḥa. 3:7. □ **1:23-24 «Qünki birsi səz-kalamni anglap ḳoyupla, uni ijra ḳilmisa, u huddi əynəktə əzining əyni ḳiyapitigə ḳarap ḳoyup, ketip ḳaloɣan kixigə ohxaydu; qünki u əz turḳioɣa ḳarap bolup, qiḳipla, xu ḥaman əzining ḳandaḳ ikənlikini untuydu»** — bu adəmning «**əyni** ḳiyapitigə ḳarax»i özigə bəlkim yüzidə daoɣ-nuḳsan boloɣanliḳini kərsətsə kerək — demək, Hudaning səzigə ḳarisa əz gunaḥini kəridu; lekin kənglini tezla baxḳa ixḳa bəlüxi bilən gunaḥini untuydu. ■ **1:23-24** Luḳa 6:47.

iqidə yaxap ijra qiloquqi boloqan kixi ixlirida bəhtlik qilinidu.□ ■
26 Birsi özini ihlasmən adəmmən dəp qesabliqan, lekin tilini tizginlimigən bolsa, özini özi aldaydu; bundaq kixining ihlasmənliki bihudiliktur. ■ 27 Huda'Atimizning nəziridiki pak wə daoqsiz ihlasmənlik xuki, qiyinqiliqta qaloqan yetim-yesir, tul hotunlarni yoqlap, ularoqa oqəmhorluq qilix wə özini bu dunyaning buloqixidin daoqsiz saqlaxtur.□

2

Qəmmə adəmgə ohxax muamilə qilix

1 Qerindaxlirim, xan-xərəp Igisi boloqan Rəbbimiz Əysa Məsihning etiqad yolini tutqanikənsilər, adəmning taxqi qiyapitigə qarap muamilə qilidioqanlardin bolmanglar.□ ■ 2 Qünki sinagoginglaroqa altun üzük taqioqan, esil kiyingən bir bay bilən təng jul-jul kiyingən bir kəmbəoqəl kirsə,□ 3 silər esil kiyingənni ətiwarlap «Tərgə qiqip oltursila!» desənglar, kəmbəoqəlgə, «U yərdə tur!» yaki «Ayaoq təripimdə oltur!» desənglar,□ 4 özara ayrimiqiliq qiloqan wə insanlar üstidin yaman niyət qəküm qikaroquqilardin boloqan bolmamsilər?!
5 Qulaq selinglar, i səyümlük qerindaxlirim — Huda bu dunyadiki kəmbəoqəllərni etiqadta bay bolux qəmdə ularni Özini səygənlərgə berixkə wədə qiloqan padixaqliqioqa mirashor boluxqa talliqan əməsmu?■ 6 Biraq silər kəmbəoqəllərni kəzgə ilmidinglar! Baylar silərni əzgən wə sot-soraqlaroqa sərigən əməsmu? 7 Üstünglərgə qoyuloqan axu mubarək namoqa kupurluq qiliwatqanlar yənə xu *baylar* əməsmu?□
8 Muqəddəs yazmilardiki «qoxnangni özüngni səygəndək səy» degən xaqanə qanunoqa qəqiqiy əməl qilsanglar, yahxi qiloqan bolisilər.□ ■ 9 Lekin kixilərgə ikki hil kəz bilən qarisanglar, gunaq qiloqan bolisilər, Təwrat qanuni təripidin hilaplik

---

□ **1:25 «axu kixilərni ərkinlikkə erixtüridioqan mukəmməl qanunoqa əstayidillik bilən dawamlik qarap...»** — «adəmni ərkinlikkə erixtüridioqan qanun» grek tilida «ərkinlikning qanuni». Demək, yengi əqdə, yəni hux həwər. «Ərkinlik» — adəmni gunaq wə əz gunaqlik təbiiti, ölüm wə dozahtin azad qilidioqan ərkinlik, əlwəttə. ■ **1:25** Mat. 5:19. ■ **1:26** Zəb. 34:13; Yaq. 3:6; 1Pet. 3:10. □ **1:27 «Huda'atimizning nəziridiki pak wə daoqsiz ihlasmənlik xuki, qiyinqiliqta qaloqan yetim-yesir, tul hotunlarni yoqlap,...»** — grek tilida muxu «yoqlax» degən peilning özi oqəmhorluq qilix, insanning qalidin həwər elixni əz iqigə alidu. Xuning bilən bu səzni muxu yərdə qəm «yoqlax» qəm «oqəmhorluq qilix» dəp tərjimə qilduq. □ **2:1 «xan-xərəp Igisi boloqan Rəbbimiz Əysa Məsih»** — «xan-xərəp Igisi boloqan» grek tilida «Uluoqluqning Özi boloqan» yaki «(Hudaning) uluoqluqining Özi boloqan». Xan-xərəpning Igisining aldida bolsaq, bay-namratlik degəndək pərqlərning əqmiyiti yoq bolup ketidu. ■ **2:1** Law. 19:15; Qan. 16:19; Pənd. 24:23; Mat. 22:16. □ **2:2 «... sinagoginglaroqa altun üzük taqioqan, esil kiyingən bir bay bilən təng jul-jul kiyingən bir kəmbəoqəl kirsə,...»** — «Təbirlər»diki «sinagog» tooqruluq məzmunni kərünglar. Muxu yərdə etiqadqi boloqan Yəhudiylarning məhsus yioqilix ibadət sorunlirini kərsitidu. □ **2:3 «silər esil kiyingənni ətiwarlap «tərgə qiqip oltursila!» desənglar, kəmbəoqəlgə, «u yərdə tur!» yaki «ayaoq təripimdə oltur!» desənglar, ...»** — «ayaoq təripimdə» grek tilida «təhtipərim tüwidə» bilən ipadilinidu. ■ **2:5** Mis. 20:6; 1Sam. 2:30; Pənd. 8:17; Mat. 5:3; Yq. 7:48; 1Kor. 1:26-29. □ **2:7 «Üstünglərgə qoyuloqan axu mubarək namoqa kupurluq qiliwatqanlar yənə xu baylar əməsmu?»** — «üstünglərgə qoyuloqan axu mubarək nam»: — adəm Əysa Məsihkə etiqad baoqlioqan bolsa, Huda aldida Məsih Əysaning nami xu kixining üstigə qoyuloqan bolidu. Demək, u Məsihgə mənsup, Huda u kixini «Meningki», «Məsihning adimi» dəp Öz namini muxu kixining «üstigə qoyux»tin bax tartmaydu. Təwrat, «2Tar.» 7:14, «Am.» 9:11-12, «Yəx.» 63:19, «Yər.» 14:9, 15:16, «Dan.» 9:19, «Ros.» 15:17ni kərüng). □ **2:8 «Muqəddəs yazmilardiki «qoxnangni özüngni səygəndək səy» degən xaqanə qanunoqa qəqiqiy əməl qilsanglar...»** — «xaqanə qanun» degən bu intayin qizik ibarə tooqruluq «qoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **2:8** Law. 19:18; Mat. 22:39; Mar. 12:31; Rim. 13:9; Gal. 5:14; Əf. 5:2; 1Tes. 4:9.

qiloɣuqilar dəp bekitilisilər. □ 10 Qünki bir kixi pütün Təwrat qanunioɣa əməl qildim dəp turup, *ɧətta* uningdiki birla əmrgə hilaplik qilsa, u pütün qanunoɣa hilaplik qiloɣuqi ɧesablinidu. □ ■ 11 Qünki: «zina qilma» Degüqi ɧəm «qatillik qilma»mu degən. Xunga, zina qilmisanglarmu, lekin qatillik qiloɣan bolsanglar, yənila *pütün* Təwrat qanunioɣa hilaplik qiloɣan bilən barawər bolisilər. □ ■ 12 Xunga səz-əməlliringlar adəmni ərkinlikkə erixtüridioɣan qanun aldida sorak qilinidioɣanlarning salaɧiyitigə uyoɣun bolsun. □ 13 Qünki baxqilaroɣa rəɧim qilmioɣanlarning üstidin qiqiridioɣan ɧəküm rəɧimsiz bolidu. Əmdi «rəɧim qilix» «ɧəküm qiqirix»ning üstidin oɣəlibə qilip təntənə qilidu.□ ■

Etiqad wə əməliyət

14 I qerindaxlirim! Birsi aoɣzida, «Məndə etiqad bar» dəp turup, əmma *uningda munasip* əməlliri bolmisa, uning nemə paydisi? *Bundaq* etiqad uni qutquzalamdu? ■ 15-16 Əmdi əgər aka-uka yaki aqa-singillardin biri yalingaq qalsa yaki kündilik yeməkliki kəm bolsa, silərdin biri ularoɣa: «*Hudaoɣa* amanət, kiyiminglar pütün, qorsiqinglar tok qilinoɣay!» dəp qoyupla, tenining ɧajitidin qiqmisa, buning nemə paydisi? ■ 17 Xuningoɣa ohxax yaloɣuz etiqadla bolup, *uningoɣa munasip* əməlliri bolmisa, *bundaq etiqad* ölük etiqadtur. 18 Lekin bəzibir adəmlər: «Səndə etiqad bar, məndə bolsa əməl bar» dəp *talixidu*. Lekin mən: «Əməlsiz boloɣan etiqadingni manga kərsitə qeni?!», «Mən etiqadimni əməllər bilən kərsitimən»

□ **2:9 «Lekin kixilərgə ikki hil kəz bilən qarisanglar, gunaɧ qiloɣan bolisilər, Təwrat qanuni təripidin hilaplik qiloɣuqilar dəp bekitilisilər» —** oqurmənlərgə xu ix ayanki, Yəɧudiy qerindaxlar Təwrat qanunini yahxi bilgəqkə, ularning xu bilimdin təkəbburlixip ketix həwpi bardur. Lekin rosul Yaqup ularoɣa agaɧlanduriduki, Təwrat qanunioɣa əməl qilay desəng, əmdi insanoɣa boloɣan muamilimigə qaritiloɣan əmrlər iqidə «qoxnangni əzüngni səygəndək səy» degən əmr əng qattik tələptur, «kixilərgə ikki hil kəz bilən qarax» xu əmrigə hilap. Pəqət «adəmni ərkinlikkə erixtürgən qanun»ni, yəni «yengi əɧdə»ni (1:25, 2:12-ayətlər) əziningki qiloɣan kixi xu əmrgə əməl qilalaydu; **axu** qanunda (yengi əɧdə, demək) təkəbburlixix degən ix qət'iy yoqtur. □ **2:10 «Qünki bir kixi pütün Təwrat qanunioɣa əməl qildim dəp turup, ɧətta uningdiki birla əmrgə hilaplik qilsa, u pütün qanunoɣa hilaplik qiloɣuqi ɧesablinidu» —** bu bayan bəlkim oqurmənlərgə ɧəyran qalarlik ix bolidu. «Gal.» 3:10də mundaq deyilidu — «Lekin Təwrat qanunioɣa əməl qilimiz dəp yürgənlər bolsa ɧəmmisi lənətkə qalidu. Qünki muqəddəs yazmilarda mundaq yeziloɣan: «Təwrat qanunida yeziloɣan ɧəmmə əmrlərgə üzlüksiz əməl qilmaywatqan ɧərbir kixi lənətkə qalidu»». Qünki Hudaning insanlaroɣa boloɣan adil, muqəddəs təlipi insanlarning toluq pak-muqəddəs boluxidin ibarəttur. Hudaning təlipigə əməl qilixida «100□»tin təwən bolsa bolmaydu. Xunga, Huda bizni awwal qutquzmisa uni ɧeq hursən qilalmaymiz. ■ **2:10** Qan. 27:26; Mat. 5:19; Gal. 3:10. □ **2:11 ««zina qilma» Degüqi ɧəm «qatillik qilma»mu degən...» —** ««zina qilma» degüqi» Huda Özi, əlwəttə. ■ **2:11** Mis. 20:13,14; Qan. 5:17,18; Mat. 5:27. □ **2:12 «Xunga səz-əməlliringlar adəmni ərkinlikkə erixtüridioɣan qanun aldida sorak qilinidioɣanlarning salaɧiyitigə uyoɣun bolsun» —** 1:25ni kərüng. «Adəmni ərkinlikkə erixtüridioɣan qanun» — grek tilida «ərkinlikning qanuni». Demək, yengi əɧdə, yəni hux həwər. «Ərkinlik» — adəmni gunaɧ wə öz gunaɧlik təbiiti, ölüm wə dozahtin azad qilidioɣan ərkinlik, əlwəttə. □ **2:13 «Qünki baxqilaroɣa rəɧim qilmioɣanlarning üstidin qiqiridioɣan ɧəküm rəɧimsiz bolidu. Əmdi «rəɧim qilix» «ɧəküm qiqirix»ning üstidin oɣəlibə qilip təntənə qilidu» —** ««rəɧim qilix» «ɧəküm qiqirix»ning üstidin oɣəlibə qilip təntənə qilidu». Təwrat dəwridə «Kəzgə kəz, qixqa qix» degən qanun ɧəküm sürətti. Bu adillik, əlwəttə. Birak Təwrattiki adil qanun boyiqə ɧəmmimiz dozahqa qüxiximiz kerək! Əmdi Injil dəwri kəldi, Əysa Məsiɧ Özi bizning gunaɧlirimizni Öz üstigə aldi; Huda xuning bilən bizgə rəɧimdillik kərsitix yolini aqti. Xuning bilən «rəɧimdillik» «ɧəküm qiqirix»ning üstidin oɣəlibə qilip təntənə qilidu» wə biz Hudaoɣa əgixip baxqilaroɣa rəɧim kərsitiximizgə tooɣra kelidu. ■ **2:13** Mat. 6:15; 18:35; Mar. 11:25; Luqa 16:25. ■ **2:14** Mat. 7:26; Yak. 1:23. ■ **2:15-16** Luqa 3:11; 1Yuɧa. 3:17.

dəymən. □ 19 — Sən «Huda bir» dəp ixinisən — Barikalla! Lekin ḥətta jinlarmu xuningoɣa ixinidu, xundaqla qorqup dir-dir titrəyduoɣu! □ 20 Əy, quruq hiyal adəm! Əməlliri yoq etiqadning ölük etiqad ikənlikini qaqanmu bilərsən? □ 21 Atimiz Ibraḥim öz ooɣli Isḥaqni qurbangaḥ üstigə sunoɣanda öz əmili arqilix ḥəqqaniy dəp jakarlanoɣan əməsmu? □ ■ 22 Əmdi xuni kərüwelixqa boliduki, uning etiqadi munasip əməllərni qildi wə etiqadi əməllər arqilix mukəmməl qilindi. 23 Mana bu ix *Təwrattiki*: «Ibraḥim Hudaoɣa etiqad qildi. Bu uning ḥəqqaniyliqi ḥesablandi» degən yazmini ispatlaydu, xundaqla u «Hudaning dosti» dəp ataldi. □ ■ 24 Buningdin xuni kərələysilərki, insanlar etiqadi bilənla əməs, bəlki əməlliri bilən ḥəqqaniy dəp jakarlinidu.□

25 Muxuningoɣa ohxax, paḥixə ayal Raḥab *Israil* qarlioɣuqilirini öz öyidə kütüp, ularni baxqa yol bilən qaquruwətkənliki üqün, u ohxaxla ix-əmili bilən ḥəqqaniy dəp jakarlanoɣan bolmamdu? □ ■ 26 Tən roḥ bolmisa ölük boloɣandək, əməlliri yoq etiqadmu ölüktur.

3

Tilni tizginliximiz kerək

1 Qerindaxlirim, aranglardin köp kixi təlim bərgüqi boliwalmanglar! Qünki silərgə məlumki, biz *təlim bərgüqilər* baxqilardin tehimu qattiq soraqqa tartilimiz.■ 2 Qünki ḥəmmimiz köp ixlarda hatalixip putliximiz. *Ḥalbuki*, əgər birsi tilda hatalaxmisa, u kamalətkə yətkən, pütkül tenini tizginliyəligən adəm bolidu.■ 3 Mana, biz atlarni özimizgə beqindurux üqün aoɣzioɣa yügən salimiz; buning bilən pütkül tənlirini *halioɣan tərəpkə* buriyalaymiz. 4 Mana, kemilərgimu qaranglar; xunqilik yooɣan bolsimu, yənə kelip dəhxətlik xamallar təripidin urulup ḥəydilidioɣan bolsimu,

---

□ **2:18 «Lekin bəzibir adəmlər: «Səndə etiqad bar, məndə bolsa əməl bar» dəp talixidu» —** «Səndə etiqad bar, məndə bolsa əməl bar» degüqi bəlkim «Bəzilərdə etiqad bar, bəzilərdə əməllər bar. Ikkilisi birla waqitta təng boluxi mumkin əməs» degəndək mənini kətsətməkqi boluxi mumkin. 18-ayəttiki qaloɣan sözlər wə 19-22-ayətlər bəlkim Yaqupning buningoɣa boloɣan rəddiyə jawabi bolalaydu. **«Lekin mən: «Əməlsiz boloɣan etiqadingni manga kərsitə qeni?!» ... dəymən»** — bu söz intayin kinayilik gəp, əlwəttə. Adəmning əməlliri yaki ḥərikətliri bolmisa uningda nemə etiqad, nemə pozitsiyə yaki nemə pikir bar boloɣanliqini bilix ḥərgiz mumkin əməs! □ **2:19 «— Sən «Huda bir» dəp ixinisən — Barikalla! Lekin ḥətta jinlarmu xuningoɣa ixinidu, xundaqla qorqup dir-dir titrəyduoɣu!» —** Yaqupning bu gepi intayin kinayilik gəptur. Ḥətta jin-xəytanlarning «etiqadi»din əməl-hərikətlər qiqidu (ular dir-dir titrəydu!). Jin-xəytanlar Hudaning məwjut ikənlikigə, uning «bir boloɣanliqi»oɣa ixinidu, lekin uningoɣa etiqad qilmaydu (tayanmaydu), əlwəttə. □ **2:20 «əməlliri yoq etiqadning ölük etiqad ikənliki...» —** bəzi kona köqürmilərdə «əməlliri yoq etiqadning əḥmiyətsiz etiqad ikənliki...» deyilidu. **«əməlliri yoq etiqadning ölük etiqad ikənlikini qaqanmu bilərsən? »** — «qaqanmu bilərsən?» degənning baxqa birhil tərjimisi «buningoɣa ispat halamsən?». □ **2:21 «Atimiz Ibraḥim öz ooɣli Isḥaqni qurbangaḥ üstigə sunoɣanda...» —** «Atimiz Ibraḥim» — Yəhudiy həlqining əjdadi ḥəmdə etiqad jəḥəttə barliq etiqadqilarning atisidur. ■ **2:21** Yar. 22:10. □ **2:23 «Mana bu ix Təwrattiki: «Ibraḥim Hudaoɣa etiqad qildi. Bu uning ḥəqqaniyliqi ḥesablandi» degən yazmini ispatlaydu, xundaqla u «Hudaning dosti» dəp ataldi» —** Təwrat, «Yar.» 15:6 wə «2Tar.» 20:7, «Yəx.» 51:2, «Dan.» 3:35ni (LXX) wə «Yəx.» 41:8ni kərüng). ■ **2:23** Yar. 15:6; Rim. 4:3; Gal. 3:6. □ **2:24 «Buningdin xuni kərələysilərki, insanlar etiqadi bilənla əməs, bəlki əməlliri bilən ḥəqqaniy dəp jakarlinidu» —** rosul Pawlus «insanlar etiqad bilən ḥəqqaniy dəp jakarlinidu» dəydu (məsilən, «Rim.» 3:28, «Gal.» 2:16, 3:24ni kərüng). Rosul Yaqupning səzi Pawlusning səzigə ḥeq zit əməs, bəlki adəmning etiqadioɣa munasip ix-ḥərikiti yaki əməlliri bolmisa, bundaq etiqad ḥəqiqiy etiqad ḥesablanmaydu, bəlki «ölük etiqad» (2:17, 20, 26) ḥesablinixi kerək, dəp təkitləydu. □ **2:25 «... paḥixə ayal Raḥab Israil qarlioɣuqilirini öz öyidə kütüp, ularni baxqa yol bilən qaquruwətkənliki üqün, u ohxaxla ix-əmili bilən ḥəqqaniy dəp jakarlanoɣan bolmamdu?» —** bu wəqə «Yəxua» 2-babta hatiriləngən. «Ibr.» 11:31nimu kərüng. ■ **2:25** Yə. 2:1; 6:23; Ibr. 11:31. ■ **3:1** Mat. 7:1; 23:8; Luqa 6:37. ■ **3:2** Zəb. 34:13; Yaq. 1:26.

lekin rolqi kəyərgə ularni ḥəydəy desə, u kiqikkinə bir rol arqilıq uni halioɣan tərəpkə buraydu. 5 Xuningoɣa ohxax, gərqə til *tenimizning* kiqik bir əzasi bolsimu, lekin tolimu yooɣan səzləydu. Kiqikkinə bir ot uqqunining qong ormanoɣa ot tutaxturalaydioɣanliqini oylap beqinglar! ■ 6 Til — dərwəqə bir ottur; u əzalirimiz arisidin orun elip qəbiḥlikkə toloɣan bir aləm bolidu. U pütkül tənni buloɣioɣuqidur; u dozah otidin tutaxturulup, pütkül təbiətning qaqioɣa ot tutaxturidu! □ 7 Qünki ḥərtürlük ḥaywanlar ḥəm uqar-qanatlar, əmiligüqi ḥaywanlar ḥəm dengizdiki məhluqlar insaniyət təripidin kəndürülməktə ḥəmdə kəndürülgənidi. 8 Əmma tilni ḥeqkim kəndürəlməydu; u tinimsiz rəzil bir nərsə bolup, janoɣa zamin bolidioɣan zəḥərgə toloɣandur. 9 Biz tilimiz bilən Pərwərdigar Atimizoɣa xanu-təxəkkür qayturimiz, wə yənə uning bilən Hudaning obrazida yaritiloɣan insanlarni qaroɣaymiz. 10 Demək, ohxax bir eoɣizdin ḥəm təxəkkür-mubarək ḥəm lənət-qaroɣax qiqidu. I qerindaxlirim, bundaq bolmasliqi kerək! 11 Bir bulaq ohxax bir kəzdin birla waqitta tatliq ḥəm qirtaq su qiqiramdu? 12 I qerindaxlirim, ənjür dərihi zəytunning mewisini bərməydu, yaki üzüm teli ənjürning mewisini berələmdu? Ḥəm tuzluq *bulaq* tatliq sunimu qiqiralmaydu.

Ərxtin kəlgən ḥəqiqiy danaliq

13 Aranglarda kim dana wə pəmlik? Pəzilətlik yürüx-turuxidin u danaliqqa has boloɣan məmin-kəmtərlik bilən əməllirini kərsətsun! ■ 14 Lekin əgər qəlbinglarda aqqiq ḥəsəthorluq wə jedəl-majira bolsa, əmdi yaloɣan səzlər bilən ḥəqiqətni yoqqa qiqarmanglar, mahtanmanglar. □ ■ 15 Bundaq «danaliq» ərxtin əməs, bəlki dunyaoɣa, insan təbiiyitigə has bolup, jin-xəytandin kəlgəndur. □ ■ 16 Qünki ḥəsəthorluq wə jedəl-majira boloɣanla yərdə qalaymiqanqiliq wə ḥərhil rəzilliklər bolidu. ■ 17 Lekin ərxtin kəlgən danaliq bolsa, u aldi bilən paktur, u yənə tinqliqpərwər, hux peil, baxqilarning pikrigə quliqi oquq, rəḥimdil bolup, yahxi mewilər bilən toloɣan, uningda tərəpbazliq yaki sahtipəzlik yoqtur. □ 18 Ḥəqqaniylik uruqliri tinqliqpərwərlər arisida qeqilip, tinqliq iqidə mewə beridu. □

4

Bu dunyani dost tutmasliq

■ **3:5** Pənd. 12:18; 15:2. □ **3:6 «... u dozah otidin tutaxturulup, pütkül təbiətning qaqioɣa ot tutaxturidu!»** — «pütkül təbiət» degənning baxqa birhil tərjimisi: «barliq insaniy dunya». ■ **3:13** Əf. 5:8. □ **3:14 «lekin əgər qəlbinglarda aqqiq ḥəsəthorluq wə jedəl-majira bolsa, əmdi yaloɣan səzlər bilən ḥəqiqətni yoqqa qiqarmanglar, mahtanmanglar»** — «mahtanmanglar» degənlikning mənisi bolsa: ««məndə danaliq bar» demənglar». ■ **3:14** Rim. 13:13. □ **3:15 «Bundaq «danaliq» ərxtin əməs...»** — grek tilida «bundaq «danaliq» yuqiridin əməs». **«bəlki dunyaoɣa ... has bolup...»** — grek tilida «yər-zeminoɣa ... has bolup» deyilidu. **«bundaq «danaliq» ərxtin əməs, bəlki dunyaoɣa, insan təbiiyitigə has bolup, jin-xəytandin kəlgəndur»** — «dunya» yaki «bu dunya» bolsa, Təwrat-injil boyiqə, Hudaoɣa qarxi qiqqan, Xəytan təripidin baxquruloɣan pütkül bir sistemini kərsitidu (4-babni kərüng). «Insan təbiyitigə has» grek tilida «janliq» degən səz bilən ipadilinidu. Muxu yərdiki grek tilidiki «jan» insan xəhsining üq qismi (roḥ, jan, tən)ning birini kərsitidu. Hudaoɣa tayanmioɣaqqa, gunaḥkar isnanlarning əzlirining «jenidin qikqan» əqil-parasətliri wə oy-pikirliri Hudaning Roḥidin qikqan bolmioɣaqqa, ḥərgiz Hudaning kənglidikidək bolmaydu («Rimliqlaroɣa»diki «kirix səz»imizni kərüng. ■ **3:15** 1Kor. 2:6, 7. ■ **3:16** 1Kor. 3:3; Gal. 5:20. □ **3:17 «lekin ərxtin kəlgən danaliq bolsa,...»** — grek tilida «lekin yuqiridin kəlgən danaliq bolsa...». □ **3:18 «ḥəqqaniylik uruqliri tinqliqpərwərlər arisida qeqilip, tinqliq iqidə mewə beridu»** — «ḥəqqaniylik uruqliri» degənlik adəmning ḥayatida pəyda boloɣan yaki əsidioɣan ḥəqqaniyliqni kərsitidu.

1 Aranglardiki urux wə majiralar nədin kelip qiqidu? Bu dəl tən əzaliringlar iqidə jəng qiliwatqan arzu-ḥəwəsliringlardin əməsmu?■ 2 Silər arzu-ḥəwəs qilisilər, lekin arzu-ḥəwəsliringlarƣa erixməysilər; adəm olturisilər, ḥəsət qilisilər, lekin erixəlməysilər; jedəl-majira qiqirip jəng qilisilər. Erixməysilər, qünki tiliməysilər. 3 Tilisənglarmu erixəlməysilər, qünki əz arzu-ḥəwəsliringlarni qandurux üqün rəzil niyətlər bilən tiləysilər. ■ 4 Əy zinahorlar! Bu dunya bilən dostlixixning əməliyəttə Huda bilən düxmənlixix ikənlikini bilməmtinglar? Kimdikim bu dunyani dost tutmaqqi bolsa, əzini Hudaning düxmini qilidu.□ ■ 5 Muqəddəs yazmilarda: «*Huda* qəlbimizgə makan qilduroƣan Roḥ naqar arzu-ḥəwəslərni qilamdu?» degən səz silərqə bikar deyilgənmu?□ ■ 6 Lekin *Huda* bərgən meḥir-xəpqət buningdin üstün turidu. Xuning tüpəylidin muqəddəs yazmilarda: «Huda təkəbburlarƣa qarxidur, lekin mömin-kəmtərlərgə xəpqət qilidu» dəp yeziloqandur.□ ■
7 Xuning üqün, Hudaoƣa boysununglar. Xəytanoƣa qarxi turunglar; *xundaq qilsanglar* u silərdin qaqidu.■ 8 Hudaoƣa yeqinlixinglar, Hudamu silərgə yeqinlixidu. Əy gunaḥkarlar, *gunaḥtin* qolunglarni yuyunglar; əy üjmə köngüllər, qəlbinglarni pak qilinglar.□ 9 *Gunaḥliringlarƣa* qayoƣu-ḥəsrət qekinglar, ḥaza tutup yioƣlanglar, külkənglarni matəmgə, huxallikinglarni qayoƣuƣa aylandurunglar. ■ 10 Rəbning aldida əzünglarni təwən tutunglar wə xundaq qiloƣanda U silərni üstün qilidu.■

Qerindaxlar üstidin ḥəküm qilmaslik

11 I qerindaxlar, bir-biringlarni səkmənglar. Kimdikim qerindixini səksə yaki uning üstidin ḥəküm qilsa, Təwrat qanuninimu səkkən wə uning üstidin ḥəküm qiloƣan bolidu. Xundaq qilip qanun üstidin *tooƣra-natooƣra dəp* ḥəküm qilsang, qanunoƣa əməl qiloƣuqi əməs, bəlki əzüngni *uning üstidin* ḥəküm qiloƣuqi qiliwaloƣan bolisən. □ 12 Qutquzuxqa wə ḥalak qilixqa qadir boloƣan, qanun Tüzgüqi wə ḥəküm Qiloƣuqi pəqət birdur! Xundaq ikən, sən baxqilar üstidin ḥəküm qiloƣudək zadi kimsən?

■ **4:1** Rim. 7:23; 1Pet. 2:11. ■ **4:3** Mat. 20:22; Rim. 8:26. □ **4:4 «Əy zinahorlar! Bu dunya bilən dostlixixning əməliyəttə Huda bilən düxmənlixix ikənlikini bilməmtinglar?»** — muxu yərdiki «zinahorlar» xübḥisizki, kəqmə mənidə yaki bəlkim əyni mənidə boluxi mumkin. Kəqmə mənidə «Hudaoƣa wapasizlar» degənni bildüridu. Bu səz baxqa ixlar (pul, baylik ḥoquq, mənsəp, ḥərhil ḥəwəslər)ni Hudaning orniƣa qoyoƣanlikni kərsitidu. Bu ḥəqiqiy butpərəsliktur, bu Huda aldida zinahorluqqa ohxax bolidu. ■ **4:4** Yḥ. 15:9; Gal. 1:10; 1Yuḥa. 2:15. □ **4:5 «Huda qəlbimizdə makan qilduroƣan Roḥ...»** — Əz Muqəddəs Roḥini kərsitidu. Grek tilida «U qəlbimizgə makan qilduroƣan Roḥ...». **«Muqəddəs yazmilarda: «Huda qəlbimizgə makan qilduroƣan Roḥ naqar arzu-ḥəwəslərni qilamdu?» degən səz silərqə bikar deyilgənmu?»** — bu səzning əzi Təwrattin biwasitə tepilmaydu, bəlkim rosul Yaqupning Təwrattiki kəp ayətlirining mujəssəmləxtürülgini boluxi mumkin. Baxqa bir hil tərjimisi: «Huda qəlbimizgə saloƣan (muqəddəs) Roḥ bizning Hudaoƣila sadaqətmən boluximizni qattiq arzu qilidu». ■ **4:5** Qəl. 11:29. □ **4:6 «Lekin Huda bərgən meḥir-xəpqət buningdin üstün turidu»** — bu səzning mənisi bəlkim «bu yaman arzu-ḥəwəslirimiz, nəps-tamahorluqimiz üstidin oƣəlibə qilix üqün, Huda bizgə kəp küq-qudrət beridu» degənlik boluxi mumkin. **«Huda təkəbburlarƣa qarxidur, lekin mömin-kəmtərlərgə xəpqət qilidu»** — «Pənd.» 3:34. ■ **4:6** Pənd. 3:34; 1Pet. 5:5. ■ **4:7** Əf. 4:27; 1Pet. 5:9. □ **4:8 «Əy gunaḥkarlar, gunaḥtin qolunglarni yuyunglar; əy üjmə köngüllər, qəlbinglarni pak qilinglar»** — bu «üjmə köngüllər» bəlkim Huda bilən wə bu dunya bilən təng dost bolayli degüqilərni kərsitidu. ■ **4:9** Mat. 5:4. ■ **4:10** Ayup 22:29; Pənd. 29:23; Mat. 23:12; Luqa 14:11; 18:14; 1Pet. 5:6. □ **4:11 «kimdikim qerindixini səksə yaki uning üstidin ḥəküm qilsa, Təwrat qanuninimu səkkən wə uning üstidin ḥəküm qiloƣan bolidu...»** — «Təwrat qanuninimu səkkən ... bolidu» — muxu yərdə rosul Yaqupning kəzdə tutqan «Təwrat qanuni» bolsa yuqirida tiloƣa aloƣan uningdiki «qoxnangni əzüngni səygəndək səygin» degən əmr boluxi kerək. Bu səzlər bəzidə «Təwrat qanunining jəwḥiri» deyilidu. **«Xundaq qilip qanun üstidin tooƣra-natooƣra dəp ḥəküm qilsang, qanunoƣa əməl qiloƣuqi əməs, bəlki əzüngni uning üstidin ḥəküm qiloƣuqi qiliwaloƣan bolisən»** — insanning bəhtlik nesiwisi Hudaning səzi üstidin («tooƣra, natooƣra!» dəp) ḥəküm qiqirix əməs, bəlki uni iman bilən qobul qilip itaət qilixta tepilidu, əlwəttə!

Özüngni Huda demə!

13 Həy, «Bügün yaki ətə palani-püküni xəhərgə barimiz, u yərdə bir yil turup,
tijarət qilip payda tapimiz» degüqilər buningoqa qulaq selinglar! ■ 14 Əy ətə nemə
bolidioqanliqini bilməydioqanlar, hayatinglar nemigə ohxaydu? U huddi oqil-pal
pəyda bolup yoqap ketidioqan bir parqə tuman, halas. □ ■ 15 Buning ornioqa, «Rəb
buyrusa, hayat bolsaq, uni qilimiz, buni qilimiz» deyixinglar kerək. ■ 16 Lekin əmdi
silər hazir undaq yooqan gəpliringlar bilən mahtinisilər. Bundaq mahtinixlarning
həmmisi rəzil ixtur. 17 Xuningdək kimdikim məlum yahxi ixni qilixqa tegixlik dəp
bilip turup qilmioqan bolsa, gunah qiloqan bolidu.■

5

Baylarni agahlandurux

1 Əy baylar, qulaq selinglar! Bexinglaroqa qüxidioqan külpətlər üqün dad-pəryad
kətürüp yioqlanglar.■ 2 Baliqinglar qirip kətti, kiyim-keqikinglarni küyə yəp
kətti, 3 altun-kümüxliringlarni bolsa dat basti, bu dat *qiyamättə* özünglaroqa
qarxi guwahliq berip, gəxünglarni otta kəydürülgəndək yəwetidu. Silərning
baliqlarni toplixinglar ahirqi künlərdə boldi!□ ■ 4 Mana, etizliqinglarda ixləp hosul
yioqqanlaroqa hiyanət qilip ix həqlirini bərməy kəldinglar. Bu tutuwelinoqan həq
üstünglardin pəryad kətürməktə, xuningdək ormiqilarning nalə-pəryadliri samawi
qoxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigarning qulioqa yətti.■ 5 Silər bu dunyada
həxəmətqilik wə əyx-ixrət iqidə yaxap keliwatisilər. *Qoylar* booquzlax künigə
təyyarlanoqandək, silərmu booquzlinix künigə özünglarni bordap keliwatisilər. □ ■
6 Silər həqqaniy boloquqini gunahqa məhkum qilip, öltürüp kəldinglar; u silərgə
qarxilik kərsətməydu.□

Səwr-taqət wə dua

■ **4:13** Luqa 12:18. □ **4:14** **«U huddi oqil-pal pəyda bolup yoqap ketidioqan bir parqə tuman, halas»** — «bir parqə tuman» yaki «bir parqə is-tütək». ■ **4:14** Yəx. 40:6; 1Kor. 7:31; Yaq. 1:10; 1Pet. 1:24; 1Yuha. 2:17. ■ **4:15** Ros. 18:21; 1Kor. 4:19; Ibr. 6:3. ■ **4:17** Luqa 12:47. ■ **5:1** Pənd. 11:28; Am. 6:1; Luqa 6:24; 1Tim. 6:9. □ **5:3** **«altun-kümüxliringlarni bolsa dat basti»** — rosul Yaqup bu ayətlərdə baylarning bexioqa kəlgüsidə qüxidioqan jazani alliqaqan yüz bərgəndək tərzdə kərsitidu. **«Silərning baliqlarni toplixinglar ahirqi künlərdə boldi!»** — baxqa bir tərjimisi: «Qünki silər bu ahir zamanda baliq toplax bilənla bolup ketiwatisilər!». Qandaqla bolmisun, ularning baliqliri «ahirqi künlərdə» toplanoqan bolup, ular bulardin anqə uzun huzur alalmaydu. ■ **5:3** Mat. 6:19; Rim. 2:5. ■ **5:4** Law. 19:13; Qan. 24:14. □ **5:5** **«Silər bu dunyada həxəmətqilik wə əyx-ixrət iqidə yaxap keliwatisilər»** — «bu dunyada» grek tilida «yər yüzidə». Demək, behixtə undaq rahətlik hayattin bəhrimən bolmaysilər. **«Qoylar booquzlax künigə təyyarlanoqandək, silərmu booquzlinix künigə özünglarni bordap keliwatisilər»** — «özünglarni bordap keliwatisilər» grek tilida «yürəkliringlarni bordap keliwatisilər». Bu üq bislik söz bolup: (1) özünglar intayin həxəmətlik, əyx-ixrətlik turmux ətküzdunglar; (2) könglünglarni tax qildinglar (məsilən, «Yəx.» 10:6 wə 63:17ni kərüng); (3) (kinayilik mənidə) «booquzlax küni» (qiyamət küni)gə özünglarni «bordap» yahxi təyyarlidinglar». ■ **5:5** Ayup 21:13; Luqa 16:19,25. □ **5:6** **«Silər həqqaniy boloquqini gunahqa məhkum qilip, öltürüp kəldinglar; u silərgə qarxilik kərsətməydu»** — «həqqaniy boloquqi» (1) Məsihni yaki (2) həqqaniy adəmlərni kərsitidu. Bizningqə həqqaniy adəmlərni kərsitidu, qünki grek tilida «öltürüx» degən peil köp ketimlik öltürüxlərni kərsitixi mumkin. Əmdi nemixqa «həqqaniy boloquqilar» əməs, bəlki «həqqaniy boloquqi» dəydu? Bizningqə rosul Yaqup Məsih Əysaning Öz məmin bəndilirida turuwatqanliqini, ular bilən bir boloqanliqini təkitləxni halaydu («Pənd.» 14:31, 17:5 wə «Ros.» 9:4ni kərüng). Rosul Yaqup xu qaqlarda «həqqaniy Yaqup» dəp atilatti wə keyin Yerusalemdikilər təripidin öltürüwetildi (miladiyə 60-yillarda). «U silərgə qarxilik kərsətməydu» degən bayan bəlkim Hudaning məmin bəndilirining harakterini həmdə ularning ajiz-aniy ikənlikini kərsitiximu mumkin.

7-8 Xunga, qerindaxlar, Rəbning qayta kelidioqan künigiqə səwr-taqət qilip turunglar. Mana, dehqan kixi yərning esil mewisini kütidu; yər dəsləpki wə keyinki yamoqurlaroqa muyəssər boloquqə uni intizarlik bilən səwr-taqət iqidə kütidu. Silərmu səwr-taqət qilip qəlbinglarni mustəhkəm qilinglar. Qünki Rəbning qayta kelixi yeqinlap qaldi.□

9 Qerindaxlar, əzünglar soraqqa tartilmasliqinglar üqün bir-biringlardin aoqrinmanglar; mana, Soraq Qiloquqi ixik aldida turidu. 10 Pərwərdigarning namida səzligən burunqi pəyoqəmbərlərning qandaq azab-oqubət tartqanliqi, xundaqla səwr-taqət qiloqanliqini ülgə qilinglar. 11 Biz mana muxundaq *səwr-taqət bilən* bərdaxliq bərgənlərni bəhtlik dəp hesablaymiz. Ayupning azab-oqubətkə qandaq səwr-taqət bilən bərdaxliq bərgənlikini angliqansilər wə Pərwərdigarning uningqa ahirqi qiloqinini, xundaqla «Pərwərdigarning iq-baoqri xəpqət wə rəhimdillik bilən toloqan»liqini kərgənsilər.□ ■

12 Əmdi i qerindaxlirim, əng muhimi, qəsəm qilmanglar — nə asman nə zemin nə heqqandaq baxqa nərsilərning nami bilən qəsəm qiloquqi bolmanglar, bəlki «bolidu» desənglar həqiqiy «bolidu» bolsun, «yaq» desənglar həqiqiy «yaq» bolsun. Xundaq qiloqanda, *Hudaning* jazasioqa qüxməysilər.■

Dua tooqruluq

13 Aranglarda azab tartquqi kixi barmu? U dua qilsun. Huxal yürüwatqanlar barmu? U küy-mədhiyə nahxilirini eytsun. □ ■ 14 Aranglarda aoqrik-silaqlar barmu? Ular jamaətning aqsaqallirini qaqirtip kəlsun; ular Rəbning namida uning *bexioqa* may sürüp məsih qilip dua qilsun. □ ■ 15 Xundaq qilip iman-ixənq bilən qilinoqan dua bimarni saqaytidu, Rəb uni ornidin turoquzidu. Əgər bimar gunahlarni qiloqan bolsa, bular kəqürüm qilinidu. 16 Xuning üqün ətküzgən gunahliringlarni bir-biringlaroqa iqrar qilinglar wə xipalik tepixinglar üqün bir-biringlaroqa dua qilinglar. Həqqaniy adəmning duasi zor küq wə qong ünümgə igidur. 17 Ilyas pəyoqəmbərmu bizgə ohxaxla insaniy təbiətlik idi. U yamoqur yaoqmisun dəp ihlas bilən dua qildi; nətijidə,

---

□ **5:7-8 «dehqan kixi yərning esil mewisini kütidu; yər dəsləpki wə keyinki yamoqurlaroqa muyəssər boloquqə uni intizarlik bilən səwr-taqət iqidə kütidu»** — «dəsləpki yamoqurlar» Israilda 10- yaki 11-ayda yeoqip, yərni yumxaq qilip həydəxkə təyyarlaydu, andin qeqiloqan uruqlarni ündürüxkə türtkə bolidu. «Keyinki yamoqurlar» bolsa 3- yaki 4-ayda yeoqip, ətiyazlik ziraətlərni pixurux rolini oynaydu. Xunga hərbir dehqan «keyinki yamoqur»oqa təxnadur, ular uni bək qədirləydu. **«... Silərmu səwr-taqət qilip qəlbinglarni mustəhkəm qilinglar. Qünki Rəbning qayta kelixi yeqinlap qaldi»** — bu 7-8-ayətlər üstidə «qoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. □ **5:11 «Ayupning azab-oqubətkə qandaq səwr-taqət bilən bərdaxliq bərgənlikini angliqansilər wə Pərwərdigarning uningqa ahirqi qiloqinini... kərgənsilər»** — «Pərwərdigarning uningqa ahirqi qiloqini» demək, Hudaning ahirida Ayupning hayatini qandaq bərikətləp, yahxi orunlaxturoqanliqi. **«Pərwərdigarning iq-baoqri xəpqət wə rəhimdillik bilən toloqan»** — bu səzlər «Mis.» 34:6, «Nəh.» 9:17, «Zəb.» 86:15, 102:13, «Yo.» 2:13də hilmuhil xəkildə kərülidu. ■ **5:11** Qəl. 14:18; Ayup 1:21 ,22; 42:10-17; Zəb. 103:8-9; Mat. 5:11. ■ **5:12** Mat. 5:34; 2Kor. 1:17, 18. □ **5:13 «Aranglarda azab tartquqi kixi barmu? U dua qilsun. Huxal yürüwatqanlar barmu? U küy-mədhiyə nahxilirini eytsun»** — bu səz bəlkim jamaətning ibadət sorunliridiki əhwalini kəzdə tutidu. Demək, jamaət sorunlirida qerindaxlarning həm yioqlax həm huxal bolux ərkinliki boluxioqa tooqra kelidu. Əmma bu səzlər qerindaxlar yaloquz qaloqanda ohxaxla inawətlik bolidu, əlwəttə! Keyin u aoqrik qerindaxning əhwali tooqruluq səzləydu. ■ **5:13** Əf. 5:19; Kol. 3:16. □ **5:14 «Aranglarda aoqrik-silaqlar barmu? Ular jamaətning aqsaqallirini qaqirtip kəlsun; ular Rəbning namida uning bexioqa may sürüp məsih qilip dua qilsun»** — «məsih qilix» tooqruluq «Təbirlər»diki izahatimizni kərüng. Muxu yərdə may heqqandaq dorining rolida əməs, bəlki aqsaqallarning qollirini bimarning bexioqa təgküzüxi bilən ularning bimar bilən birliktə ikənlikini ipadiləx üqün həmdə uningqa Muqəddəs Rohning kesəlni saqaytix qudritini əslitix üqün bolidu. ■ **5:14** Mar. 6:13.

zeminoɣa üq yil altə ay ḥeq yamoɣur yaoɣmidi. □ ■ 18 Andin u yənə dua qildi wə
yamoɣur qayta yaoɣdi, yərmu ḥosul-mewisini yənə bərdi.■
19 Qerindaxlirim, aranglarda birsi ḥəqiqəttin qətnigən bolsa, wə yənə birsi uni
ḥəqiqətkə qaytursa, ■ 20 Muxundaq kixi xuni bilsunki, gunaḥkar kixini azoɣan
yolidin qayturup əkəlgüqi xu kixining jenining ölümdin qutuluxioɣa wə nuroɣun
gunaḥlarning yepip qoyulixioɣa səwəbqi bolidu.□ ■

□ **5:17** **«Ilyas pəyoɣəmbərmu bizgə ohxaxla insaniy təbiətlik idi» —** «insaniy təbiətlik» degən ibarə muxu yərdə adəmning ḥessiyat, huxallik wə qayoɣulirini kərsitidu. ■ **5:17** 1Pad. 17:1; Luqa 4:25. ■ **5:18** 1Pad. 18:45. ■ **5:19** Mat. 18:15; Gal. 6:1-2 □ **5:20** **«Muxundaq kixi xuni bilsunki, gunaḥkar kixini azoɣan yolidin qayturup əkəlgüqi xu kixining jenining ölümdin qutuluxioɣa wə nuroɣun gunaḥlarning yepip quyulixioɣa səwəbqi bolidu» —** «ölümdin qutulux» degən ibarə «mənggülük ölüm» (dozah) yaki bu dunyadin ketixini kərsitəmdu? Bizningqə rosul bu gunaḥkarning «**jenining** qutuluxi»ni təkitligəqkə, mənggülük ölümni kərsətsə kerək. Əgər «ölüm» bu dunyadin ketix bolsa «1Yuḥ.» 5:16-17də yaki «Ros.» 5-babta hatiriləngəndək Hudaning eoɣir gunaḥqa patqan etiqadqilarning bexioɣa qüxüridioɣan jazasini kərsitidu. «Nuroɣun gunaḥlarning yepip qoyuluxi» — bəlkim (1) bu gunaḥkar kixining gunaḥlirining kəqürüm qilinixini wə (2) u kixining baxqilar aldida uyatqa qalmasliqini wə (3) u kixining gunaḥining baxqilarnimu gunaḥqa putlaxturup qoyuxining aldini elixini kərsitixi mumkin. ■ **5:20** Pənd. 10:12; 11:30; 1Pet. 4:8.

Petrus «1»

«Rosul Petrus yazoɣan birinqi məktup»

1 Əysa Məsiḥning rosuli boloɣan mənki Petrustin Pontus, Galatiya, Kapadokiya,
Asiya wə Bitiniyə əlkiliridə tarḳaḳ yaxawatḳan musapir bəndilərgə salam.□ ■
2 Silər Huda'Atining aldin bilgini boyiqə tallinip, Roḥ təripidin pak-muḳəddəs
ḳilindinglar. Buningdin məḳsət, silərning Əysa Məsiḥning itaitidə boluxunglar
wə ḳenining üstünlaroɣa sepilixi üqündur. Meḥir-xəpḳət wə hatirjəmlik silərgə
ḥəssiləp ata ḳilinoɣay!□ ■

Ḥayatliḳ ümidi

3 Özining zor rəḥimdilliki bilən, Əysa Məsiḥning ölümdin tirilixi arḳiliḳ bizni
yengidin tuoɣdurup, əlməs ümidkə nesiwə ḳiloɣan Rəbbimiz Əysa Məsiḥning
Huda'Atisioɣa mubarək-mədḥiyilər oḳuloɣay!■ 4 Demək, silər üqün qiriməs,
daoɣsiz wə solmas miras ərxlərdə saḳlanmaḳta.■ 5 Ahir zamanda axkarilin-
ixḳa təyyarlanoɣan nijat üqün, silər etiḳadinglar bilən Hudaning ḳudriti arḳiliḳ
ḳooɣdalmaḳtisilər. 6 Silər bu *nijattin* zor xadlinisilər — gərqə ḥazir zərür tepiloɣanda
silərning ḥərhil sinaḳlar tüpəylidin ḳiskə waḳit azab-oḳubət qekixinglaroɣa tooɣra
kəlsimu.■ 7 Altun ḥaman yoḳilip ketidioɣan nərsə bolsimu, sapliḳi ot bilən sinilidu.
Xuningoɣa ohxax altundin tolimu ḳimmətlik boloɣan etiḳadinglar sinilip ispatlinidu.
Buning bilən u Əysa Məsiḥ *ḳayta* axkarilanoɣan waḳtida mədḥiyə, xan-xərəp wə

□ **1:1 «Əysa Məsiḥning rosuli boloɣan mənki Petrustin Pontus, Galatiya, Kapadokiya, Asiya wə Bitiniyə əlkiliridə tarḳaḳ yaxawatḳan musapir bəndilərgə salam» —** «tarḳaḳ musapirlar» tooɣruluḳ «Yaḳup»tiki «kirix səz»imizni kərüng. «Tarḳaḳ musapirlar» — Asuriyəning wə keyinki Babil imperiyəsidin baxlap, Israilning on ikki ḳəbilisi dunyaning ḥərḳaysi bulung-puqḳaḳlirioɣa tarḳilip kətkənidi. Pələstingə ḳaytip kəlməy, qət yərlərdə ḳaloɣan Yəhudiylar «tarḳaḳ musapirlar» (grek tilida «diaspora») dəp atilatti. Lekin muxu yərdə «tarḳaḳ yaxawatḳan musapir bəndilər» kəqmə mənidə ixlitilidu, xundaḳla həttə tiloɣa elinoɣan jaylarda turuwatḳan barliḳ etiḳadqilarni kərsitidu, dəp ḳaraymiz (2:10ni kərüng). «Tarḳaḳ yaxawatḳan musapir bəndilər» bizningqə: (1) etiḳadqilar bu dunyada ḥəḳiḳətən musapir salaḥiyitidə yaxaydu. Ular yurtimiz muxu yərdə əməs, jənnəttə bolidu, dəp bilidu; (2) etiḳadqilar yər yüzidiki yurtlarning kəpinqisidə kəp sanliḳni təxkil ḳilmaydu, bəlki tarḳaḳ «kiqik bir pada»dək yaxawatidu, degənni kərsitidu. «Kirix səz»imiznimu kərüng. ■ **1:1** Yaḳ. 1:1. □ **1:2 «Silər Huda'Atining aldin bilgini boyiqə tallinip, Roḥ təripidin pak-muḳəddəs ḳilindinglar» —** «Roḥ» muxu yərdə Hudaning Muḳəddəs Roḥini kərsitidu. **«Buningdin məḳsət, silərning Əysa Məsiḥning itaitidə boluxunglar wə ḳenining üstünlaroɣa sepilixi üqündur»** — «Əysa Məsiḥning ḳenining üstünlaroɣa sepilixi»: — demək, Əysa Məsiḥning ḳeni «Təwrat dəwri»diki ḳurbanliḳlarning ḳenidək, adəmning bədini üstigə əməs, bəlki etiḳad ḳiloɣuqilarning wijdan-ḳəlbigə sepilidu, xuning bilən gunaḥliridin pak bolidu («Yəx.» 52:15 wə izaḥatini, «Ibr.» 9:13, 12:24ni kərüng). ■ **1:2** Rim. 1:7; 1Kor. 1:3; Gal. 1:3; Əf. 1:2; 2Pet. 1:2; Yəḥ. 2. ■ **1:3** Rim. 6:23; 1Kor. 15:20; 2Kor. 1:3; Əf. 1:3; Yaḳ. 1:18. ■ **1:4** Kol. 1:5; 2Tim. 1:12. ■ **1:6** Rim. 5:3; Ibr. 10:37; 1Pet. 5:10; Yaḳ. 1:2.

izzət-ḥərmət kəltüridu. □ ■
8 Əysa Məsiḥni ilgiri kərüp baḳmioɣan bolsanglarmu, Uni səyüp kəldinglar; wə ḥazirmu Uni kərməysilər, lekin Uningoɣa yənila etiḳat ḳilip ḳəlbinglar ipadiligüsiz xan-xərəpkə toloɣan huxallik bilən yayraydu.■ 9 Xuning bilən silər etiḳadinglarning nixani, yəni jeninglarning nijatioɣa muyəssər boluwatisilər. □ 10 Silərgə ata ḳilinoɣan bu meḥir-xəpḳətni aldin eytḳan *ilgiriki* pəyoɣəmbərlər bu nijat-ḳutḳuzulux tooɣrisida təpsiliy izdəngən, uni qüxinixkə tirixḳanidi. ■ 11 Ularda boloɣan Məsiḥning Roḥi ularoɣa Məsiḥ kəlgüsidə tartidioɣan azab-oḳubətlər wə bulardin keyinki kelidioɣan xan-xərəplər tooɣrisida aldin’ala məlumat berip bexarət kəltürginidə, ular bu ixlarning ḳandaḳ yol bilən wə ḳaysi zamanda yüz beridioɣanliḳi üstidə izdəngən. □ ■ 12 Xuning bilən ularoɣa bu ixlarni aldin eytixi ular əzliri üqün əməs, bəlki silərning hizmitinglarda boloɣan, dəp ayan ḳilinoɣan. Əmdi bügünki kündə bu ixlar ərxtin əwətilgən Muḳəddəs Roḥning küqi bilən silərgə hux həwərni yətküzgüqilər arḳiliḳ silərgə jakarlandi. Ḥətta pərixtilərmu bu ixlarning tegi-təktini səpselip qüxiniwelixḳa təlpünməktə.□ ■

Pak yaxanglar

13 Xunga, zeḥinliringlarning belini baoɣlap, əzünglarni səgək-salmaḳ tutunglar, ümidinglarni Əysa Məsiḥ ḳayta kərüngən künidə silərgə elip kelidioɣan bəht-xapaətkə pütünləy baoɣlanglar. □ ■ 14 *Hudaning* itaətmən pərzəntliri süpitidə, ilgiriki oɣapilliḳ qaoɣliringlardikidək ḥawayi-ḥəwəslərgə berilmənglar. 15 Əksiqə, silərni qaḳiroɣuqi pak-muḳəddəs boloɣanoɣa ohxax barliḳ yürüx-turuxinglarda

---

□ **1:7 «Altun ḥaman yoḳilip ketidioɣan nərsə bolsimu, sapliḳi ot bilən sinilidu. Xuningoɣa ohxax altundin tolimu ḳimmətlik boloɣan etiḳadinglar sinilip ispatlinidu. Buning bilən u Əysa Məsiḥ ḳayta axkarilanoɣan waḳtida mədḥiyə, xan-xərəp wə izzət-ḥərmət kəltüridu» —** oḳurmənlərgə ayanki, altunning sapliḳi yaki ḥəḳiḳiy ikənliki ot bilən ispatlinidu. Huda etiḳadimizning ḥəḳiḳiy yaki ḥəḳiḳiy əməslikini bilidu, əlwəttə, lekin Əzining xan-xəripi ḥəmdə bizni bu jəḥəttə hatirjəm ḳilix üqün bizni ḥərhil sinaḳlaroɣa uqritidu. Muəllip muxu sinaḳlar tooɣruluḳ eytḳan bolsimu, ularning etiḳadidin guman ḳiloɣan əməs, əksiqə 8-ayəttə ularning etiḳadioɣa ixənqini bildürüp, dərwəḳə ḥəḳiḳiy, sap ikənlikini eniḳ kərsitidu. «Etiḳadinglar… mədḥiyə, xan-xərəp wə izzət-ḥərmət kəltüridu» — muəllip muxu yərdə bu «mədḥiyə, xan-xərəp wə izzət-ḥərmət» kimgə bolidioɣanliḳini oquḳ kərsətməydu. Bizningqə etiḳadimiz sinilixi arḳiliḳ «mədḥiyə, xan-xərəp wə izzət-ḥərmət»ni ḥəm Rəb Əzigə ḥəm bizlərgimu kəltüridu. Qünki etiḳadimiz sinaḳtin ətküzülsə, bu Hudaning xapaiti ḥəm küq-ḳudritidinla bolidu, xundaḳla buning arḳiliḳ uning xapaiti ḥəm ḳudriti roxən bolidu wə Hudaning uluoɣluḳioɣa ispat bolidu (5-ayətni kərüng). ■ **1:7** Yəx. 48:10; 1Kor. 3:13; Yaḳ. 1:3; 1Pet. 4:12. ■ **1:8** Yḥ. 20:29. □ **1:9 «Xuning bilən silər etiḳadinglarning nixani, yəni jeninglarning nijatioɣa muyəssər boluwatisilər» —** muxu ayəttin eniḳ kərgili boliduki, nijatning ḥazir nətijisi ḥəm mewisi bar ḥəmdə kəlgüsidə (5-ayəttə) Məsiḥ ḳayta kəlgəndə tehimu mukəmməllixidu (nijatning kəlgüsidiki bəht-bərikətliri bolsa gunaḥning ḥərḳandaḳ təsiridin azad bolux, yengi təndə boluxni əz iqigə alidu). Muxu yərdə «jeninglarning nijati» bəlkim adəmning iqki dunyasini kərsitidu, demək, adəmning oy-pikir, ḥessiyatliri wə mijəzining gunaḥning təsiridin azad boluxini kərsitidu. ■ **1:10** Yar. 49:10; Dan. 2:44; Ḥag. 2:8; Zək. 6:12. □ **1:11 «Ularda boloɣan Məsiḥning roḥi ularoɣa Məsiḥ kəlgüsidə tartidioɣan azab-oḳubətlər wə bulardin keyinki kelidioɣan xan-xərəplər tooɣrisida aldin’ala məlumat berip bexarət kəltürginidə, ular bu ixlarning ḳandaḳ yol bilən wə ḳaysi zamanda yüz beridioɣanliḳi üstidə izdəngən» —** «ḳandaḳ yol bilən» degənning baxḳa birhil tərjimisi «kimning wujudida». Bu ayəttin xu roxənki, Məsiḥ tehi dunyaoɣa kəlmigini bilən, Təwrattiki pəyoɣəmbərlərning bexarət berixi Uning Roḥi arḳiliḳ boloɣan; Məsiḥning Roḥi ularda tursimu, ularning Məsiḥning kimliki yaki toluḳ salaḥiyiti tooɣruluḳ həwiri müjməl yaki yoḳ deyərlik idi. ■ **1:11** Zəb. 22:6; Yəx. 53:3; Dan. 9:24. □ **1:12 «Xuning bilən ularoɣa bu ixlarni aldin eytixi ular əzliri üqün əməs, bəlki silərning hizmitinglarda boloɣan, dəp ayan ḳilinoɣan» —** «bu ixlar» degənlik pəyoɣəmbərlər aldin’ala eytḳan Məsiḥning ölümi (azab-oḳubətliri) arḳiliḳ boloɣan barliḳ nijatliḳ ixlar, jümlidin «Muḳəddəs Roḥning küqi bilən» hux həwərni yətküzüxni kərsətsə kerək. ■ **1:12** Ros. 2:4; Əf. 3:10. □ **1:13 «ümidinglarni Əysa Məsiḥ ḳayta kərüngən künidə silərgə elip kelidioɣan bəht-xapaətkə pütünləy baoɣlanglar» —** «pütünləy baoɣlanglar» degənning baxḳa hil tərjimisi: «ahiroɣiqə baoɣlanglar». ■ **1:13** Luḳa 12:35; Əf. 6:14.

өзүнглarni pak-muқəddəs tutunglar. ■ 16 Qünki *muқəddəs yazmilarda*: «Pak-muқəddəs bolunglar, qünki Mən pak-muқəddəsturmən» dəp hatiriləngən.■
17 Silər dua қiloɳininglarda kixilərning ҳərbirining ix-ҳərikitigə қarap yüz-hatirə қilmay Soraқ Қiloɳuqini «Ata» dəp qaқiridikənsilər, undaқta bu dunyada musapir bolup yaxawatқan waқtinglarni *Uning* қorқunqida ətküzünglar. ■ 18 Qünki silərgə məlumki, silər ata-bowiliringlar təripidin silərgə қaldurulоɳan əҳmiyətsiz turmuxning *қulluқidin* azad boldunglar. Bu, қimmitini ҳaman yoқitidiоɳan altun yaki kümüxtək nərsilərning təlimi bilən boloɳan əməs, □ ■ 19 bəlki қimmətlik қeni bilən, yəni kəm-kütisiz wə daoɳsiz қoza kəbi Məsiҳning қimmətlik қenining bədiligə kəldi. ■ 20 U dərwəқə dunya apiridə қilinixtin ilgirila *Huda təripidin* xu süpitidə tonuloɳan, ҳazir U zamanlarning muxu ahirқi waқitlirida silər üqün *bu dunyaoɳa əwətilip* axkara қilindi. □ ■ 21 Silər Uning arқiliқ Uni ölümdin tirildürüp, Uningoɳa xan-xərəp bərgən Hudaoɳa etiқad қiliwatisilər. Hudaning *xuni қiloɳini* etiқadinglar wə ümidinglar Өzigə baoɳlansun üqündur.■
22 Silər ҳəқiқətkə itaət қiloɳanliқinglardin қəlbinglarni paklap, қerindaxlarni səyidioɳan sahtisiz meҳir-muҳəbbətkə kirixtinglar; xunga, bir-biringlarni qin қəlbinglardin қizoɳin səyünglar. ■ 23 Qünki silər yengiwaxtin tuoɳuldunglar — bu qirip ketidioɳan uruқ arқiliқ əməs, bəlki qirimas uruқ, yəni Hudaning ҳayatiy küqkə igə wə mənggü turidioɳan səz-kalami arқiliқ boldi. □ ■ 24 Qünki *huddi muқəddəs yazmilarda yeziloɳinidək*:

«Barliқ ət igiliri ot-qəptur, halas,
Ularning barliқ xan-xəripi daladiki gülgə ohxax;
Ot-qəp solixidu, gül hazan bolidu,■
25 Biraқ Rəbning səz-kalami mənggügə turidu!»

Silərgə yətküzülgən hux həwərdə jakarlanoɳan səz-kalam dəl xudur.□

2

1 Xuning üqün silər barliқ rəzillik, barliқ məkkarliқ, sahtipəzlik, ҳəsəthorluқ wə ҳəmmə təҳməthorluқlarni taxlap,■ 2-3 Rəbning meҳribanliқini tetip bilgənikənsilər,

---

■ **1:15** Luқa 1:75. ■ **1:16** Law. 11:44,45; 19:2; 20:7. ■ **1:17** Қan. 10:17; 2Tar. 19:7; Ayup 34:19; Ros. 10:34; Rim. 2:11; Gal. 2:6; Əf. 6:9; Kol. 3:25. □ **1:18 «ҳaman қimmitini yoқitidioɳan altun yaki kümüxtək nərsilər»** — grek tilida «ҳaman qiriydioɳan altun yaki kümüxtək nərsilər». ■ **1:18** 1Kor. 6:20; 7:23. ■ **1:19** Ros. 20:28; Ibr. 9:12; Wəҳ. 1:5. □ **1:20 «U zamanlarning muxu ahirқi waқitlirida silər üqün bu dunyaoɳa əwətilip axkara қilindi»** — «zamanlarning muxu ahirқi waқitliri» degənlik Əysa Məsiҳning birinqi қetim bu dunyaoɳa kelixidin tartip, ikkinqi қetim kelixigiqə boloɳan waқit, yəni «Injil dəwri»ni kərsitidu. ■ **1:20** Rim. 16:25; Əf. 1:9; 3:9; Kol. 1:26; 2Tim. 1:9; Tit. 1:2. ■ **1:21** Ros. 2:33; Fil. 2:9. ■ **1:22** Rim. 12:10; Əf. 4:3; Ibr. 13:1; 1Pet. 2:17. □ **1:23 «Qünki silər yengiwaxtin tuoɳuldunglar — bu qirip ketidioɳan uruқ arқiliқ əməs, bəlki qirimas uruқ, yəni Hudaning ҳayatiy küqkə igə wə mənggü turidioɳan səz-kalami arқiliқ boldi»** — muxu yərdə «qirip ketidioɳan uruқ» degənning mənisi bəlkim «ҳaman ölüp ketidioɳan insanlar (qirip ketidioɳan ət igiliri)»ni kərsitixi mumkin — demək, ҳeqkim etiқadqi boloɳan ata-anisidin yaki məlum millәttin (məsilən, Yəҳudiylardin) tuoɳuloɳanliқi bilən yengi ҳayatқa erixməydu. Ҳər adəm өzi etiқad bilən «қayta (yengidin) tuoɳuluxi» kerəktur. ■ **1:23** Yaқ. 1:18; 1Yuҳa. 3:9. ■ **1:24** Yəx. 40:6-8; 1Kor. 7:31; Yaқ. 1:10; 4:14; 1Yuҳa. 2:17. □ **1:25 «Barliқ ət igiliri ot-qəptur, halas, ularning barliқ xan-xəripi daladiki gülgə ohxax; ot-qəp solixidu, gül hazan bolidu, biraқ Rəbning səz-kalami mənggügə turidu!»** — bu səzlər «Yəx.» 40:6, 8 (LXX)tin nəқil kəltürülgən. ■ **2:1** Mat. 18:3; Rim. 6:4; 1Kor. 14:20; Əf. 4:23; Kol. 3:8; Ibr. 12:1.

huddi yengi tuoɣuloɣan bowaqlardək bolup *Hudaning* səz-kalamidiki sap sütkə təxna bolunglar. Buning bilən, silər nijatning *kamalitigə* yetip əsisilər.□ ■
4 Əmdi silər Uningoɣa, yəni adəmlər təripidin ərziməs dəp taxlinip, lekin Huda təripidin tallanoɣan wə ɣədirləngən tirik tax Boloɣuqining yenioɣa kelip□ ■ 5 silər özünglarmu tirik taxlar süpitidə bir roḥiy ibadəthana ɣilinixqa, Əysa Məsiḥ arqilik Hudani hursən ɣilidioɣan roḥiy ɣurbanliqlarni sunidioɣan muqəddəs kaḥin ɣataridikilər boluxqa ɣuruluwatisilər;□ ■ 6 Günki muqəddəs yazmilarda mundaq deyilgən: —

«Mana, tallanoɣan, ɣədirləngən bürjək ul texini Zionoɣa ɣoydum.
Uningoɣa etiqad ɣiloɣuqi hərkim hərgiz yərgə ɣarap ɣalmaydu».□ ■

7-8 Əmdi etiqad ɣiloɣuqi boloɣan silərgə nisbətən *taxning* ɣədiri bolidu. Lekin *Uningoɣa* etiqad ɣilmaydioɣanlaroɣa nisbətən U *muqəddəs yazmilarda deyilginidək* boldi: —

«Tamqilar ərziməs dəp taxliwətkən bu tax,
Burjək *ul* texi bolup tikləndi!»,
Wə: — «*Bu tax* kixilərgə putlikaxang tax,
Adəmni yiqitidioɣan ɣoram tax bolidu».

Qünki *muxundaq kixilər Hudaning* səz-kalamioɣa itaət ɣilmasliqi tüpəylidin putlixip yiqilidu; ularning bundaq boluxi aldin bekitilgəndur.□ ■
9 Lekin silər bolsanglar *Huda* tallioɣan bir jəmət, xaḥanə bir kaḥinliq, pak-muqəddəs bir əl, xundaqla Özigə alaḥidə has boloɣan bir həlqsilər; buning məqsiti, silərni ɣarangoɣuluqtin Özining tilsimat yoruqluqioɣa qaqiroɣuqining pəzilətlirini namayan ɣilixinglardin ibarət. □ ■ 10 Burun silər bir həlq ḥesablanmayttinglar, lekin ḥazir Hudaning həlqisilər; burun *Hudaning* rəḥim-xəpqitigə erixmigənidinglar, lekin ḥazir

---

□ **2:2-3 «Rəbning meḥribanliqini tetip bilgənikənsilər»** — «Zəb.» 34:8. **«huddi yengi tuoɣuloɣan bowaqlardək bolup Hudaning səz-kalamidiki sap sütkə təxna bolunglar»** — «Hudaning səz-kalamidiki sap süt» yaki «roḥiy sap süt». **«buning bilən, silər nijatning kamalitigə yetip əsisilər»** — «nijat» tooɣruluq «kirix səz» wə «ɣoxumqə səz»imizni kərüng. ■ **2:2-3** Zəb. 34:8 □ **2:4 «Əmdi silər Uningoɣa, yəni adəmlər təripidin ərziməs dəp taxlinip, lekin Huda təripidin tallanoɣan wə ɣədirləngən tirik tax Boloɣuqining yenioɣa kelip...»** — «tirik tax Boloɣuqi» Əysa Məsiḥni kərsitidu, əlwəttə. U Hudaning salmaqqi boloɣan ibadəthanisining tirik ul texidur. Barliq etiqadqilar Uning üstigə selinip ḥəmdə Uning bilən baoɣlinip «Hudaning tirik, künmu-kün əsüwatqan (roḥiy) ibadəthanisi» boluxqa ɣurulmaqta. ■ **2:4** Əf. 2:20. □ **2:5 «silər özünglarmu tirik taxlar süpitidə bir roḥiy ibadəthana ɣilinixqa, Əysa Məsiḥ arqilik Hudani hursən ɣilidioɣan roḥiy ɣurbanliqlarni sunidioɣan muqəddəs kaḥin ɣataridikilər boluxqa ɣuruluwatisilər»** — «roḥiy ɣurbanliqlar» ɣoy-kalilardin əməs, bəlki Hudaoɣa sunoɣan rəḥmət-mədḥiyilər wə hizmitidiki ixlar, xundaqla baxqilaroɣa kərsətkən meḥir-muḥəbbət, həyr-sahawətlik ixlardin bolidu. «Muqəddəs kaḥinliq ɣataridikilər» «Lawiylar»din boloɣan kaḥinliq əməs, yengi əḥdigə baoɣlanoɣan roḥiy kaḥinliq tüzümidin bolidu. ■ **2:5** Rim. 12:1; Ibr. 3:6; 12:28; Wəḥ. 1:6; 5:10. □ **2:6 «Mana, tallanoɣan, ɣədirləngən bürjək ul texini Zionoɣa ɣoydum. Uningoɣa etiqad ɣiloɣuqi hərkim hərgiz yərgə ɣarap ɣalmaydu»** — «Yəx.» 28:16ni kərüng. «Zion» — Qədimki Israilning paytəhti, Yerusalemning yənə bir atilixidur. ■ **2:6** Yəx. 28:16. □ **2:7-8 «Əmdi etiqad ɣiloɣuqi boloɣan silərgə nisbətən taxning ɣədiri bolidu»** — yaki, «Bu ul texi etiqad ɣiloɣan silərgə nisbətən ɣimmətliktur». **«Tamqilar ərziməs dəp taxliwətkən bu tax, burjək ul texi bolup tikləndi!», wə: — «Bu tax kixilərgə putlikaxang tax, adəmni yiqitidioɣan ɣoram tax bolidu»** — «Zəb.» 118:22, «Yəx.» 8:14. ■ **2:7-8** Zəb. 118:22; Mat. 21:42; Ros. 4:11; Rim. 9:33; Yəx. 8:14. □ **2:9 «lekin silər bolsanglar Huda tallioɣan bir jəmət, xaḥanə bir kaḥinliq, pak-muqəddəs bir əl, xundaqla Özigə alaḥidə has boloɣan bir həlqsilər; buning məqsiti, silərni ɣarangoɣuluqtin Özining tilsimat yoruqluqioɣa qaqiroɣuqining pəzilətlirini namayan ɣilixinglardin ibarət»** — «Mis.» 19:5-6, 23:22 (LXX), «Yəx.» 43:20-21, «Mal.» 3:17ni kərüng. ■ **2:9** Mis. 19:5; Ɣan. 7:6; 14:2; 26:18; Əf. 1:14; Wəḥ. 1:6; 5:10.

erixtinglar.□ ■

Hudaning sadiḳ hizmətkarliri bolunglar

11 I səyümlüklirim, silər bu dunyaoɣa musapir wə meḥmandursilər, silərdin ətünümənki, roḥ-ḳəlbinglar bilən ḳarxilixidioɣan ətliringlardiki nəps-xəḥwətlərdin əzünglarni yiraḳ tutunglar. □ ■ 12 Yürüx-turuxunglar etiḳadsizlar arisida esil-pəzilətlik bolsun. Muxundaḳ ḳiloɣanda, gərqə ular silərgə yamanliḳ ḳiloɣuqilar dəp təḥmət ḳilsimu, dəl təḥmət ḳiloɣan ixlarda silərning yahxi əməlliringlaroɣa ḳarap, *Hudaning* ularni *oyoɣitip* yoḳlaydioɣan künidə uni uluoɣlixi mumkin.□ ■ 13-14 Xunga Rəbning ḥərmitidə insanlar arisidiki ḥərbir ḥakimiyətning tüzümigə, məyli əng yuḳiri mənsəptiki padixaḥḳa bolsun yaki u təyinligən ḥoḳuḳdarlaroɣa bolsun boysununglar. Qünki bu ḥoḳuḳdarlar *padixaḥ* təripidin yaman ix ḳiloɣuqilarni jazaoɣa tartix, yahxi ix ḳiloɣuqilarni ḥərmətkə sazawər ḳilix üqün təyinləngəndur. ■ 15 Qünki Hudaning iradisi xundaḳki, yahxi əməlliringlar bilən nadan adəmlərning orunsiz xikayətlirini tuwaḳlaxtur. ■ 16 Silər ərkin-azad boloɣininglar bilən, bu ərkinlikinglarni yamanliḳ ḳilixning baḥanisi ḳiliwalmanglar, bəlki Hudaning ḳuli süpitidə bolup, □ ■ 17 Barliḳ insanlarni ḥərmətlənglar, *etiḳadqi* ḳerindaxliringlaroɣa meḥir-muḥəbbət kərsitinglar, Hudadin ḳorḳunglar, padixaḥni ḥərmətlənglar.□ ■

Əysa Məsiḥ səwr ḳilixning ülgisidur

□ **2:10 «Burun silər bir həlḳ ḥesablanmayttinglar, lekin ḥazir Hudaning həlḳisilər; burun Hudaning rəḥim-xəpḳitigə erixmigənidinglar, lekin ḥazir erixtinglar»** — «Ḥox.» 1:6-9, 2:23ni kərüng. ■ **2:10** Ḥox. 2:1; 2:25; Rim. 9:26. □ **2:11 «silərdin ətünümənki, roḥ-ḳəlbinglar bilən ḳarxilixidioɣan ətliringlardiki nəps-xəḥwətlərdin əzünglarni yiraḳ tutunglar»** — grek tilida «roḥ-ḳəlb» muxu yərdə «jan» bilən ipadilinidu. «Ətliringlardiki (yaki pəḳət «ətlərdiki») nəps-xəḥwətlər» — oḳurmənlərning esidə barki, Injilda «ət» bolsa adəttə «gunaḥning ḳorali», yəni gunaḥ ətlirimizni ḳoral ḳilip u arḳiliḳ bizni azduridioɣanliḳi wə baxḳuridioɣanliḳini kərsitidu. «Rimliḳlaroɣa»diki «kirix səz»ni kərüng. ■ **2:11** Rim. 13:14; Gal. 5:16. □ **2:12 «Yürüx-turuxunglar etiḳadsizlar arisida esil-pəzilətlik bolsun»** — «etiḳadsizlar» muxu yərdə «yat əlliklər» yaki «yat əllər» degən səz bilən ipadilinidu. Adəttə bu səz «Yəḥudiy bolmioɣan əllər»ni kərsitidu, lekin muxu yərdə kəqmə mənidə ixlitilidu. **«Muxundaḳ ḳiloɣanda, gərqə ular silərgə yamanliḳ ḳiloɣuqilar dəp təḥmət ḳilsimu, dəl təḥmət ḳiloɣan ixlarda silərning yahxi əməlliringlaroɣa ḳarap, Hudaning ularni oyoɣitip yoḳlaydioɣan künidə uni uluoɣlixi mumkin»** — «Hudaning oyoɣitip yoḳlaydioɣan küni» degənlik grek tilida «yoḳlax küni» degən səz bilən ipadilinidu. Hudaning adəmni «yoḳlioɣanda» ikki hil nətijining biri bolidu: (1) bəht-bərikət, Huda xapaitini alaḥidə kərsitip, insanni towa ḳilixḳa oyoɣitidu; (2) Huda adəmning gunaḥlirini jazalaydu. Muxu yərdiki nətijə yahxi boloɣaqḳa, «oyoɣitip yoḳlax» dəp tərjimə ḳilduḳ. ■ **2:12** Mat. 5:16; Luḳa 1:68; 19:44; Rim. 12:17; 2Kor. 8:21; Fil. 2:15; Tit. 2:8; 1Pet. 3:16. ■ **2:13-14** Rim. 13:1; Tit. 3:1. ■ **2:15** Tit. 2:8. □ **2:16 «Silər ərkin-azad boloɣininglar bilən,...»** — bizningqə, xübḥisizki, rosul Petrus muxu yərdə Rəb Əysaning «Mat.» 17:24-27də əzigə eytḳan səzlirini əslitidu. «Ḳoxumqə səz»imizni kərüng. **«bu ərkinlikinglarni yamanliḳ ḳilixning baḥanisi ḳiliwalmanglar»** — grek tilida «bu ərkinlikinglarni yamanliḳ ḳilixning niḳabi ḳiliwalmanglar». **«bəlki Hudaning ḳuli süpitidə bolup...»** — «Hudaning ḳuli» tooɣrisida: — oḳurmənlərgə eniḳki, Təwrat-injil boyiqə Hudaning ḳulluḳida bolux adəmning toluḳ ərkinliki, əz ihtiyarliḳi bilən bolmisa «Hudaning ḳulluḳida bolux» ḥesablanmaydu. Hudaning ḳulluḳida bolux insanlaroɣa nisbətən uluoɣ imtiyazdin ibarəttur. Qünki Məsiḥ kəp yərlərdə «Pərwərdigarning ḳuli» dəp atilidu (məsilən, «Yəx.» 42:1də wə baxḳa kəp yərlərdə). Təwratta, Yəxaya pəyoɣəmbərning kitabidiki «Pərwərdigarning ḳuli» tooɣruluḳ bexarətlərni kərüng). ■ **2:16** Yḥ. 8:32; Rim. 6:18; Gal. 5:1. □ **2:17 «Hudadin ḳorḳunglar, padixaḥni ḥərmətlənglar»** — Hudaning ḳorḳunqi bolmisa ḥəkümdarlarni ḥərmətləx pəḳət insanlardin ḳorḳux bolidu, halas. Məsilən, rosul Petrusning «Ros.» 4:19də hatiriləngən səzlirini kərüng. ■ **2:17** Mat. 22:21; Rim. 12:10; Əf. 4:3; Ibr. 13:1; 1Pet. 1:22; 5:5.

18 Ḳullar, hojayinliringlarоԓa toluḳ ḳorḳunq bilən boysununglar — yalоԓuz meḥriban wə hux peil hojayinlarоԓila əməs, bəlki terikkək hojayinlarоԓimu boysununglar. □ ■ 19 Qünki əgər birsi Huda aldida pak wijdanliḳ bolux üqün naḥəḳ azab-oḳubət qəksə ḥəmdə bularоԓa səwr-taḳət ḳilsa, bu Hudani hursən ḳilidu. □ ■ 20 Qünki əgər silər gunaḥ ətküzüp, tegixlik uruloԓininglarda, uningоԓa bərdaxliḳ bərsənglar, buning mahtanоԓudək nemisi bar! Lekin yahxi ixlarni ḳilip azab-oḳubət qəksənglar ḥəmdə uningоԓa bərdaxliḳ bərsənglar, u Hudani hursən ḳilidu. ■ 21 Qünki silər dəl xuningоԓa qaḳirildinglar. Qünki Məsiḥmu silər üqün azab-oḳubət qekip, silərni Əzining izidin mangsun dəp, silərgə ülgə ḳaldurdi; ■ 22 «U gunaḥ sadir ḳilip baḳmioԓan, Uning aoԓzidin ḥeqḳandaḳ aldamqiliḳ-yaloԓanqiliḳmu tepilmas». □ ■ 23 U ḥaḳarətlənginidə, til ḳayturmaytti. Azab-oḳubət qəkkəndə, U ḥeq təḥdit salmaytti; əksiqə, Əzini adil ḥəküm qiḳarоԓuqining ḳollirioԓa tapxuratti. □ ■ 24 U Əzi bizning gunaḥḳa nisbətən ölüp, ḥəḳḳaniyliḳḳa nisbətən yaxiximiz üqün yaoԓaq tüwrüktə gunaḥlirimizni zimmisigə aldi; silər Uning yariliri bilən xipa taptinglar. □ ■ 25 Qünki burun silər ḳoylardək yoldin ezip kətkənsilər, lekin ḥazir jeninglarning padiqisi ḥəm yetəkqisining yenioԓa ḳaytip kəldinglar.□ ■

3

Ər-ayallik munasiwət

1-2 Xuningоԓa ohxax, i ayallar, silər ərliringlarоԓa boysununglar. Xundaḳ ḳilsanglar, ḥətta səz-kalamоԓa itaət ḳilmaydioԓan ərlər bolsa, əz ayalining bu pəzilitidin təsirlinip, ihlasmənlik bilən ətküzgən pak yürüx-turuxinglarоԓa ḳarap, gəp-səzsizla ḳayil ḳilinidu.■ 3 Güzəllikinglar sirtḳi kərünüxtin, yəni alaḥidə ərüwaloԓan qeqinglar wə taḳioԓan altun zibu-zinnətlərdin yaki esil kiyimlərdin bolmisun,■ 4 bəlki

□ **2:18 «Ḳullar, hojayinliringlarоԓa toluḳ ḳorḳunq bilən boysununglar» —** «ḳullar» degən səz muxu yərdə ḥəm ḳullarni ḥəm əy hizmətkarlirini əz iqigə alidu. **«toluḳ ḳorḳunq bilən boysununglar» —** «toluḳ ḳorḳunq bilən» degən səzlər grek tilida «barliḳ ḳorḳunq bilən» degən bilən ipdilinidu. Mənisi xübḥisizki, ḳullarning hojayinlirini ḥərmətlixidə **Hudadin ḳorḳux**ning türtkisi boluxi kerək. Məsilən, «Kol.» 3:22 wə «Əf.» 6:5-7ni kərüng. ■ **2:18** Əf. 6:5; Kol. 3:22; 1Tim. 6:1; Tit. 2:9. □ **2:19 «əgər birsi Huda aldida pak wijdanliḳ bolux üqün naḥəḳ azab-oḳubət qəksə...» —** buning ikki mənisi boluxi mumkin: — (1) bu adəm wijdani arḳiliḳ məlum bir ixning Hudaning iradisi ikənlikini bilip, bu yahxi ixḳa əməl ḳilidu, lekin hojayini yahxi ḳiloԓinini qüxənməyla uni jazalaydu; ḳul bu naḥəḳlikkə səwr-taḳət ḳilidu; (2) ḳul-hizmətkar hizmitini yahxi, puhta ḳilsimu, hojayin bəribir uningоԓa ḳopal muamilə ḳilidu. Ḳul-hizmətkar ḳorḳunqtin əməs, bəlki Hudani hursən ḳilix üqün, Ḥəmmigə Ḳadirning Əzi bu yaman ixlarоԓa Əz yahxi məḳsətliri bilən yol ḳoyoԓanliḳioԓa iman kəltürüp, bu yaman muamiligə səwr-taḳət ḳilip qidap, hojayinini kəqüriwetidu. ■ **2:19** Mat. 5:10. ■ **2:20** 1Pet. 3:14; 4:14. ■ **2:21** Yḥ. 13:15; Fil. 2:5; 1Yuḥa. 2:6. □ **2:22 «U gunaḥ sadir ḳilip baḳmioԓan, Uning aoԓzidin ḥeqḳandaḳ aldamqiliḳ-yaloԓanqiliḳmu tepilmas» —** bu səzlər «Yəx.» 53:9din elinoԓan. ■ **2:22** Yəx. 53:9; 2Kor. 5:21; 1Yuḥa. 3:5. □ **2:23 «U ḥaḳarətlənginidə, til ḳayturmaytti. Azab-oḳubət qəkkəndə, U ḥeq təḥdit salmaytti; əksiqə, Əzini adil ḥəküm qiḳarоԓuqining ḳollirioԓa tapxuratti» —** Petrusning bu səzidə «Yəx.» 53:7diki bexarət kəzdə tutulidu. ■ **2:23** Mat. 27:39; Yḥ. 8:48,49. □ **2:24 «U Əzi bizning gunaḥḳa nisbətən ölüp, ḥəḳḳaniyliḳḳa nisbətən yaxiximiz üqün yaoԓaq tüwrüktə gunaḥlirimizni zimmisigə aldi; silər uning yariliri bilən xipa taptinglar» —** «yaoԓaq tüwrüktə» (grek tilida «dərəhtə»), «krest»ni kərsitidu, əlwəttə. Muxu yərdə tiloԓa elinoԓan «dərəh» erən baoԓqisi otturisidiki ikki dərəhni, xundaḳla Təwrattiki kəp baxḳa yərlədə deyilgən «dərəh» tooԓrisidiki temini oḳurmənlərning esigə kəltüridu (məsilən, «Mis.» 15:23-26, «Ḳan.» 21:22-23, «Pənd.» 3:18, 11:30 ḳatarliḳlar). ■ **2:24** Yəx. 53:4; Mat. 8:17; Rim. 6:11. □ **2:25 «Qünki burun silər ḳoylardək yoldin ezip kətkənsilər...» —** grek tilida «ketiwattatisilər». «Yəx.» 6:53ni kərüng. **«lekin ḥazir jeninglarning padiqisi ḥəm yetəkqisining yenioԓa ḳaytip kəldinglar» —** «jeninglarning padiqisi ḥəm (ḳooԓdaydioԓan) yetəkqisi» Rəb Əysa Məsiḥ, əlwəttə. ■ **2:25** Yəx. 53:6; Əz. 34:6; Luḳa 15:4. ■ **3:1-2** Yar. 3:16; 1Kor. 14:34; Əf. 5:22; Kol. 3:18; Tit. 2:5. ■ **3:3** 1Tim. 2:9; Tit. 2:3.

«ⱪəlbinglardiki əzünglar», yəni məmin wə tinq roⱨtin boloɣan qirimas güzəlliktin bolsun; bundaⱪ *güzəllik* Hudaning aldida intayin ⱪimmətliktur.□ 5 Qünki burunⱪi qaoɣlarda, Hudaoɣa ümidini baoɣlioɣan ihlasmən ayallar dəl muxundaⱪ *güzəllik bilən* əzlirini zinnətləp, ərlirigə itaət ⱪilatti.□ 6 Dəl muxundaⱪ yolda Saraⱨ Ibraⱨimni «ɵjam» dəp atap, uning səzlirigə boysunatti. Silər ⱨeqⱪandaⱪ wəswəsilərdin ⱪorⱪmay ixlarni durus ⱪilsanglar, silərmu *Saraⱨning* pərzəntliri boloɣan bolisilər.□ ■
7 Xuningoɣa ohxax, əy ərlər, silərmu ayalliringlar bilən turuxta, ularni ayal kixilər bizdin ajiz bəndilər dəp bilip ularni qüxinip yetinglar; silər ular bilən *Huda* xapaət ⱪiloɣan ⱨayatⱪa ortaⱪ mirashor bolup, ularni ⱨərmət ⱪilinglar. Xundaⱪ ⱪilsanglar, dualiringlar tosaloɣuoɣa uqrimaydu.□ ■

Ⱨəⱪⱪaniyliⱪ üqün azab qekix

8 Ahirida, ⱨəmminglar bir niyət bir məⱪsəttə, bir-biringlaroɣa ⱨəmdərd bolup, bir-biringlarni ⱪerindaxlarqə səyünglar, iq-baoɣri yumxaⱪ wə kəmtər bolunglar.□ ■
9 Yamanliⱪⱪa yamanliⱪ, aⱨanətkə aⱨanət bilən əməs, əksiqə, bəht tiləx bilən jawab ⱪayturunglar. Qünki silər dəl bu ixⱪa qaⱪiriloɣansilər; xuning bilən əzünglar bəhtkə mirashor bolisilər. ■ 10 Qünki *muⱪəddəs yazmilarda yeziloɣinidək*: —
«Kimki ⱨayatni səyüp, yahxi kün kərgüqi bolay desə,
Tilini yamanliⱪtin tartsun,
Ləwliri məkkarliⱪtin neri bolsun;■
11 Yamanliⱪtin əzini tartip,
Güzəl əməllərni ⱪilip yürsun;
Aman-hatirjəmlikni izdəp, uni ⱪooɣlap yürsun.□ ■
12 Qünki Pərwərdigarning kəzi ⱨəⱪⱪaniylarning üstidə turidu,
Uning ⱪuliⱪi ularning iltijalirioɣa oquⱪ turidu;
Lekin Pərwərdigarning yüzi rəzillik yürgüzgüqilərgə ⱪarxi turidu».□ ■
13 Əgər silər daim yahxi ixlarni ⱪilixⱪa intilsənglar, kim silərgə yamanliⱪ ⱪilar? □
14 Lekin ⱨətta ⱨəⱪⱪaniyliⱪ yolida azab-oⱪubət qəksənglarmu, ohxaxla bəhtliksilər!

□ **3:4 «bəlki «ⱪəlbinglardiki əzünglar», yəni məmin wə tinq roⱨtin boloɣan qirimas güzəlliktin bolsun» —** «ⱪəlbinglardiki əzünglar» grek tilida «ⱪəlbdiki iqki insan» degən səz bilən bildürülidu. □ **3:5 «Hudaoɣa ümidini baoɣlioɣan ihlasmən ayallar» —** «ihlasmən» muxu yərdə «muⱪəddəs» bilən ipadilinidu. □ **3:6 «Silər ⱨeqⱪandaⱪ wəswəsilərdin ⱪorⱪmay ixlarni durus ⱪilsanglar, silərmu Saraⱨning pərzəntliri boloɣan bolisilər» —** «ⱨeqⱪandaⱪ wəswəsilərdin ⱪorⱪmay ixlarni durus ⱪilsanglar» degənliktə təkitləydioɣan ix bəlkim, ayallar əz yoldaxlirini ⱨərmətlixi bilən təng ulardin ⱨeqⱪandaⱪ ⱪorⱪmasliⱪi, bəlki Hudadinla ⱪorⱪup, ihlasmən boluxi kerək. Demək, ayallarning durus ixlarni ⱪilixning türtkisi ərliridin ⱪorⱪux əməs, bəlki Hudaoɣa ihlasmən boluxtin ibarət boluxi kerək. ■ **3:6** Yar. 18:12. □ **3:7 «Xuningoɣa ohxax, əy ərlər, silərmu ayalliringlar bilən turuxta, ularni ayal kixilər bizdin ajiz bəndilər dəp bilip ularni qüxinip yetinglar» —** «ajiz bəndə» grek tilida «ajiz ⱪaqa-ⱪuqa» degən səz bilən ipadilinidu. Rosul Petrusning muxu yərdə ⱨəm ərlər ⱨəm ayallarmu Hudaning hizmitidə boloɣan ⱪorallar yaki əswablar ikənlikini təkitliməkqi. Muxu yərdə «qüxinip yetix» grek tilida «bilix» bilən ipadlinidu. «Yar.» 4:1 wə izaⱨatini kərüng. Bu ibarə ərning ayalining əz jinsiy muⱨəbbitigə boloɣan moⱨtajliⱪini untumasliⱪini əz iqigə alidu. **«silər ular bilən Huda xapaət ⱪiloɣan ⱨayatⱪa ortaⱪ mirashor bolup, ularni ⱨərmət ⱪilinglar» —** «Huda xapaət ⱪiloɣan ⱨayatⱪa mirashor» — grek tilida «ⱨayatning xapaitigə mirashor...». ■ **3:7** Əf. 5:25-33; Kol. 3:19. □ **3:8 «...iq-baoɣri yumxaⱪ wə kəmtər bolunglar» —** yaki «... iq-baoɣri yumxaⱪ wə ədəplik bolunglar». ■ **3:8** Rim. 12:16; 15:5; 1Kor. 1:10; Fil. 2:2; 3:16. ■ **3:9** Law. 19:18; Pənd. 20:22; 24:29; Mat. 5:39; 25:34; Rim. 12:17; 1Kor. 6:7; 1Tes. 5:15; 1Tim. 4:8. ■ **3:10** Zəb. 34:12-16; Yaⱪ. 1:26 □ **3:11 «aman-hatirjəmlikni izdəp,..» —** yaki «ⱨəmməylən bilən inaⱪ ətüxkə tirixip,...». ■ **3:11** Zəb. 37:27; Yəx. 1:16; 3Yuⱨa. 11. □ **3:12 «...Qünki Pərwərdigarning kəzi ⱨəⱪⱪaniylarning üstidə turidu, Uning ⱪuliⱪi ularning iltijalirioɣa oquⱪ turidu; lekin Pərwərdigarning yüzi rəzillik yürgüzgüqilərgə ⱪarxi turidu» —** (10-12-ayət) «Zəb.» 34:12-16. ■ **3:12** Zəb. 34:12-16 □ **3:13 «Əgər silər daim yahxi ixlarni ⱪilixⱪa intilsənglar,...» —** bəzi kona kəqürmilərdə «əgər silər yahxi ⱪiloɣuqilarni ülgə ⱪilsanglar,...» deyilidu.

Lekin ularning wəḫimisidin ḳorḳmanglar wə alaḳzadə bolmanglar; □ ■ 15 bəlki ḳəlbinglarda Rəb Məsiḫni ḫəmmidin üstün dəp bilinglar; silərdə boloɣan ümidning səwəbini sorioɣanlaroɣa məmin-mulayimliḳ wə ihlasliḳ bilən jawab berixkə ḫəmixə təyyar turunglar. □ ■ 16 Ḫərdaim wijdaninglarni pak tutunglar; xuning bilən silərgə «yamanliḳ ḳiloɣuqilar» dəp təḫmət ḳiloɣanlar silərning Məsiḫdə boloɣan pəzilətlik yürüx-turuxunglarni kərüp, əzliri ḳiloɣan təḫmətlərdin hijil bolsun. ■ 17 Qünki Hudaning iradisi xundaḳ bolsa, yahxiliḳ ḳiloɣininglar üqün azab-oḳubət qəksənglar, bu yaman ix ḳiloɣininglar tüpəylidin azab-oḳubət qəkkininglardin əwzəl, *əlwəttə*. 18 Qünki Məsiḫ bizni Huda bilən yaraxturux üqün, yəni Ḫəḳḳaniy Boloɣuqi ḫəḳḳaniy əməslərni dəp, birla ḳetimliḳ azab-oḳubət qəkti; gərqə U tən jəḫəttə əltürülgən bolsimu, lekin roḫta janlanduruldi;□ ■ 19 xuning bilən U solap ḳoyuloɣan roḫlarning yenioɣa muxu roḫiy ḫayatliḳi bilən berip, *Əzining bu oɣəlibisini* jakarlidi. □ ■ 20 *solap ḳoyuloɣan* bu roḫlar burunḳi zamanda, yəni Nuḫ *pəyoɣəmbər*ning künliridə, kemə yasiliwatḳan məzgildə Huda səwrqanliḳ bilən *kixilərning towa ḳilixini* kütkinidə, Uningoɣa itaətsizlik ḳildi. Pəḳət xu kemigə kirgən birḳanqisi, yəni jəmiy səkkiz jan su arḳiliḳ ḳutḳuzuldi. □ ■ 21 Mana bu «suoɣa qəmüldürüx»ning bexariti boloɣan. Əmdi qəmüldürüx — bədənning kirdin tazilinixi əməs, bəlki adəmning pak wijdan bilən Əysa Məsiḫning tirildürülüxi arḳiliḳ Hudadin tiligən təlipi — bizni ḫazir ḳutḳuzuwatidu □ ■ 22 (Məsiḫ *tirilip* ərxkə qiḳip, pərixtilər, barliḳ roḫiy ḫoḳukdarlar wə küqlüklər Uningoɣa bosunduruldi wə u Hudaning ong yenida turmaḳta).■

□ **3:14 «Lekin ularning wəḫimisidin ḳorḳmanglar wə alaḳzadə bolmanglar...» —** «Yəx.» 8:12. ■ **3:14** Yəx. 8:12-13; Yər. 1:8; Mat. 5:10; 1Pet. 2:20; 4:14. □ **3:15 «bəlki ḳəlbinglarda Rəb Məsiḫni ḫəmmidin üstün dəp bilinglar» —** bu səzlər «Yəx.» 8:13də tepilidu. «Rəb Məsiḫni ḫəmmidin üstün dəp bilinglar» grek tilida «rəbni muḳəddəs ḳilip» degən səz bilən ipadilinidu. Muxu ayəttə «muḳəddəs» degən səz «pak» degən adəttiki mənidə ixlitilməy, bəlki Rəbning ḫəmmə baxḳa zatlardin pütünləy baxḳiqə, pütünləy üstün ikənlikini bildüridu. **«silərdə boloɣan ümidning səwəbini sorioɣanlar» —** «ümid» — mənggülük ḫayatḳa baoɣlioɣan, əlwəttə. **«silərdə boloɣan ümidning səwəbini sorioɣanlaroɣa məmin-mulayimliḳ wə ihlasliḳ bilən jawab berixkə ḫəmixə təyyar turunglar» —** «ihlasliḳ bilən» grek tilida «ḳorḳunq bilən» degən səz bilən ipadilinidu. Bizningqə bu ḳorḳunq: (1) Hudadin bolidu — demək, mən jawab bərginimdə adəmning qirayidin yaki uni rənjitixtin ḳorḳmayмən, bəlki pəḳət Hudadin ḳorḳimən, wə (2) jawabimning birər jayining ḫəḳiḳəttin ezip ketixidin, gepimining hataliḳ yeri bolup ḳelixidin ḳorḳuxmu bar. ■ **3:15** Ayup 1:21; Zəb. 119:46; Ros. 4:8. ■ **3:16** Tit. 2:8; 1Pet. 2:12,15. □ **3:18 «yəni Ḫəḳḳaniy Boloɣuqi ḫəḳḳaniy əməslərni dəp, birla ḳetimliḳ azab-oḳubət qəkti» —** «Ḫəḳḳaniy Boloɣuqi» Məsiḫni kərsitidu, əlwəttə. **«gərqə U tən jəḫəttə əltürülgən bolsimu, lekin roḫta janlanduruldi» —** bu ajayib ḫəḳiḳət tooɣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **3:18** Rim. 5:6; Ibr. 9:15,28. □ **3:19 «xuning bilən U solap ḳoyuloɣan roḫlarning yenioɣa muxu roḫiy ḫayatliḳi bilən berip, Əzining bu oɣəlibisini jakarlidi» —** «muxu roḫiy ḫayatliḳ bilən berip...» grek tilida «uningda berip...» bilən ipadilinidu. Əyni grekqə tekisttə uning nemini jakarlioɣini eniḳ deyilmigən. Biz «Əzining oɣəlibisi»ni ḳoxup yazduḳ. Qünki uyoɣur tilida «jakarlax» degən peilning məlum bir tolduroɣuqisi boluxi kerək, xuningdək Məsiḫ ularoɣa uḳturoɣan həwərning məzmuni qoḳum Əzining bayatin ada ḳiloɣan uluoɣ ḳurbanliḳi bilən munasiwiti boluxi lazim. ■ **3:19** 1Pet. 4:6. □ **3:20 «...solap ḳoyuloɣan bu roḫlar burunḳi zamanda, yəni Nuḫ pəyoɣəmbərning künliridə, kemə yasiliwatḳan məzgildə Huda səwrqanliḳ bilən kixilərning towa ḳilixini kütkinidə, Uningoɣa itaətsizlik ḳildi. Pəḳət xu kemigə kirgən birḳanqisi, yəni jəmiy səkkiz jan su arḳiliḳ ḳutḳuzuldi» —** «solap ḳoyuloɣan bu roḫlar» tooɣrisida alimlarning ikki hil ḳarixi bar: (1) ular Nuḫ pəyoɣəmbərning dəwridə ḳiz-ayallaroɣa nəps-xəḫwət ḳiloɣan pərixtilərni kərsitidu («Yar.» 6:1-6ni wə izaḫatni, «2Pet.» 2:4-5, «Yəḫ.» 6-8ni kərüng); (2) Nuḫ pəyoɣəmbər dəwridiki Hudaning səzigə kirmigən, rəḫimini rət ḳilip topanda əlgən itaətsiz adəmlərning insaniy roḫlirini kərsitidu. «Ḳoxumqə səz»imizdə bu ikki pikir wə toluḳ ayətning mənisi üstidə tohtilimiz. ■ **3:20** Yar. 6:3,14; 8:18; Mat. 24:37; Luḳa 17:26; Rim. 2:4; 2Pet. 2:5. □ **3:21 «Mana bu «suoɣa qəmüldürüx»ning bexariti boloɣan. Əmdi qəmüldürüx — bədənning kirdin tazilinixi əməs, bəlki adəmning pak wijdan bilən Əysa Məsiḫning tirildürülüxi arḳiliḳ Hudadin tiligən təlipi — bizni ḫazir ḳutḳuzuwatidu» —** «adəmning pak wijdanining ... Hudadin tiligən təlipi» degənning baxḳa birhil tərjimisi «adəmning pak wijdan üqün... Hudadin tiligən təlipi». Bu ikki tərjimə, xundaḳla bu muḫim ayət ooɣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **3:21** Ros. 2:38-39; Əf. 5:26; Kol.2:11-13 ■ **3:22** Əf. 1:20.

4

Huda yolida yaxax

1 Əmdi Məsiḥ tenidə azab-oḳubət qəkkənikən, silərmu xundaḳ iradə bilən
əzünglarni ḳorallandurunglar. (qünki *Huda yolida* əz tenidə azab-oḳubət qəkkən
kixi gunaḥtin ḳol üzgən bolidu;■ 2 undaḳ kixi tenidə ḳaloɣan ḥayatini yənə
insaniy nəps-ḥəwəslərgə berilix bilən əməs, bəlki Hudaning iradisigə muwapiḳ
ətküzidu).■ 3 Qünki künlirimizni yat əllik etiḳadsizlarning iradisigə əməl ḳilix
bilən, yəni ḥərtürlük buzuḳqiliḳ-xəḥwaniyliḳ, nəps-ḥəwəslər, ḥaraḳkəxlik, əyx-
ixrət, məyhorluḳ wə yirginqlik butpərəsliklər iqidə ətküzginimiz əmdi kupayə
ḳilar!□ ■ 4 Bu ixlarda ular silərning ularoɣa ḥəmraḥ bolup xundaḳ iplasliḳḳa
yügürmigənlikinglaroɣa əjəblinip, silərni ḥaḳarətliməktə. 5 Ular ḥaman ḥəm
tiriklərni wə ölgənlərni soraḳ ḳilixḳa təyyar Turoɣuqioɣa ḥesab bərməy ḳalmaydu.□
6 Xunga dəl xu səwəbtin, ölgənlər əttə yaxawatḳan insanlar *soraḳ ḳilinidioɣan*dək
soraḳ ḳilinip, Hudaoɣa nisbətən roḥta yaxisun dəp, ularoɣimu hux həwər
yətküzülgən.□ ■

Hudaning sadiḳ hizmətqisi

7 Əmdi barliḳ ixlarning ahirlixidioɣan küni yeḳinlaxmaḳta; xunga, salmaḳ bolunglar
wə dua ḳilixḳa səgək turunglar.■ 8 Lekin ḥəmmidin muḥimi, bir-biringlaroɣa
ḳizoɣin meḥir-muḥəbbəttə turuweringlar. Qünki «meḥir-muḥəbbət nuroɣunlioɣan
gunaḥlarni yapar».□ ■ 9 Bir-biringlardin aoɣrinmay özara meḥmandost bolunglar. ■
10 Huda təripidin ḥərbiringlaroɣa ata ḳilinoɣan iltipatḳa binaən, uning ḥərtərəplik
meḥri-xəpḳitini kixilərgə yətküzidioɣan yahxi oɣojidarlar süpitidə, bu iltipat bilən
bir-biringlaroɣa hizmət ḳilinglar. ■ 11 Kim səz ḳilsa, u Hudaning kalam-bexarətlirini
yətküzgüqi süpitidə səzlisun. Kim baxḳilaroɣa hizmət ḳilsa, u Huda ata ḳiloɣan küq-
ḳudriti bilən hizmət ḳilsun. Xundaḳ boloɣanda, Huda ḥəmmə ixta Əysa Məsiḥ arḳiliḳ
uluoɣlinidu. Barliḳ xan-xərəp wə küq-ḳudrət Uningoɣa əbədil'əbədgiqə mənsuptur,
amin!□ ■

Etiḳadqilarning azab-oḳubətkə səwr ḳilixi

■ **4:1** Rim. 6:7; Ibr. 12:1. ■ **4:2** Rim. 14:7; 2Kor. 5:15; Gal. 2:20; Əf. 4:24; 1Tes. 5:10; Ibr. 9:14. □ **4:3 «Qünki künlirimizni yat əllik etiḳadsizlarning iradisigə əməl ḳilix bilən…»** — «yat əllik etiḳadsizlar» grek tilida «yat əlliklər» yaki «taipilər» degən birla səz bilən ipadilinidu. Injil dəwri kəlgüqə Yəḥudiylardin baxḳa pütkül dunyadikilər («yat əllər») degüdək butpərəs idi; xunga muxu yərdə Petrus bu ibarə bilən «butpərəs kapirlar»ni kərsitidu. Petrusning bu hetining əslidiki oḳurmənliri, xübḥisizki, muxundaḳ adəmlərdin idi. **«ḥərtürlük buzuḳqiliḳ-xəḥwaniyliḳ, nəps-ḥəwəslər, ḥaraḳkəxlik, əyx-ixrət, məyhorluḳ wə yirginqlik butpərəsliklər iqidə ətküzginimiz əmdi kupayə ḳilar!»** — «kupayə ḳilar!» — Bu intayin kinayilik, ḥəjwiy gəp, əlwəttə. ■ **4:3** Əf. 4:17. □ **4:5 «ular ḥaman ḥəm tiriklərni wə ölgənlərni soraḳ ḳilixḳa təyyar Turoɣuqioɣa ḥesab bərməy ḳalmaydu» —** «soraḳ ḳilixḳa təyyar Turoɣuqi» Məsiḥni kərsitidu. □ **4:6 «Xunga dəl xu səwəbtin, ölgənlər əttə yaxawatḳan insanlar soraḳ ḳilinidioɣandək soraḳ ḳilinip, Hudaoɣa nisbətən roḥta yaxisun dəp, ularoɣimu hux həwər yətküzülgən» —** «hux həwər» — Muḳəddəs Kitabta Məsiḥning ölümi wə tirilixidin boloɣan nijat tooɣruluḳ, əlwəttə. Bu ayət tooɣruluḳ nuroɣun pikirlər bar. «Ḳoxumqə səz»imizdə bularni bayan ḳilimiz. ■ **4:6** Yḥ. 5:25; 1Pet. 3:19. ■ **4:7** Luḳa 21:34; 1Yuḥa. 2:18. □ **4:8 «meḥir-muḥəbbət nuroɣunlioɣan gunaḥlarni yapar» —** bu səzlər Təwrattiki Sulaymanning «pənd-nəsiḥətlər»i din, «Pənd.» 10:12din elinoɣan. Mənisi, xübḥisizki, ḥəm baxḳilarning gunaḥlirini kəqürüm ḳilix ḥəm mumkin bolsa baxḳilaroɣa yaymasliḳni əz iqigə alidu. ■ **4:8** Pənd. 10:12. ■ **4:9** Rim. 12:13; Fil. 2:14; Ibr. 13:2. ■ **4:10** Pənd. 3:28; Rim. 12:6; 2Kor. 8:11. □ **4:11 «Kim səz ḳilsa, u Hudaning kalam-bexarətlirini yətküzgüqi süpitidə səzlisun» —** «səz ḳilix» muxu yərdə, xübḥisizki, jamaəttə səzləx, bolupmu təlim berixni kərsitixi mumkin. ■ **4:11** Yər. 23:22.

12 Səyümlüklirim, otluq sinaqning bexinglarǫa qüxkənlikigə qarap, ajayib ixqa
yoluqup qaldim, dəp ḥəyran qalmanglar. ■ 13 Bəlki, Məsiḥning azab-oqubətlirigə
qandaq ortaq boloǫan bolsanglar, silər xundaq xadlininglar. Xuning bilən Uning xan-
xəripi ayan qilinoǫinida, silərmu yayrap xadlinisilər. □ 14 Silər Məsiḥning nami
tüpəylidin ḥaqarətkə uqrisanglar, bəhtlik bolisilər! Qünki xan-xərəpning Roḥi, yəni
Hudaning Roḥi wujudunglarǫa qüxkən bolidu. □ ■ 15 Aranglardin birining azab-
oqubət qekixi ḥərgizmu qatil, ooǫri, rəzil yaki qepiloǫaq bolux səwəbidin bolmisun.
16 Biraq qəkkən azab-oqubiti «Məsiḥiy» dəp ataloǫanliqi səwəbidin bolsa, u buningdin
nomus qilmisun; əksiqə, muxu nam *bilən ataloǫanliqi* üqün Hudaoǫa mədḥiyə
oqusun. □ 17 Qünki soraqning baxlinidioǫan waqti-saiti kəldi; soraq aldi bilən
Hudaning əyidikiliridin baxlinidu; wə əgər biz bilən baxlansa, u ḥalda Hudaning
hux həwirigə qulaq salmioǫanlarning aqiwiti nemə bolar? □ ■ 18 *Dəl muqəddəs
yazmilarda yeziloǫinidək*: —
«Əgər ḥəqqaniylarning qutquzuluxi təs bolsa,
Ihlassizlar ḥəm gunaḥkarlarning aqiwiti qandaq bolar?»□ ■

19 Xuning üqün, Hudaning iradisi bilən azab-oqubət qəkkənlər yahxi əməllərni
dawam qilip, jenini wədisidə turidioǫan Yaratquqioǫa amanət qilip tapxursun.□

5

Aqsaqallar wə yaxlaroǫa qilinoǫan nəsiḥət

1 Əmdi mən aranglardiki aqsaqallardin (Məsiḥning azab-oqubətlirining guwaḥqisi,
namayan qilinidioǫan xan-xərəpkə nesip boloǫuqi wə silərgə ohxax bir aqsaqal
süpitidə) xuni ətünimənki,□ 2 — Hudaning silərning aranglardiki padisini obdan
beqinglar; ularoǫa yetəkqilik hizmitidə bolup, uni məjburən əməs, bəlki ihtiyarən

---

■ **4:12** Yər. 48:10; 1Kor. 3:13; 1Pet. 1:7. □ **4:13 «Xuning bilən Uning xan-xəripi ayan qilinoǫinida, silərmu yayrap xadlinisilər» —** «Uning xan-xəripi ayan qilinoǫinida»: — demək, Məsiḥ qayta kəlginidə. □ **4:14 «Silər Məsiḥning nami tüpəylidin ḥaqarətkə uqrisanglar, bəhtlik bolisilər! Qünki xan-xərəpning Roḥi, yəni Hudaning Roḥi wujudunglarǫa qüxkən bolidu» —** «Yəx.» 11:2ni kərüng. Bəzi kona kəqürmiliridə «Ular təripidin uningǫa kupurluq qilinidu, lekin silərning təripinglardin uluǫlinidu» dəp qoxulidu. ■ **4:14** Mat. 5:10; 1Pet. 2:20; 3:14. □ **4:16 «Biraq qəkkən azab-oqubiti «Məsiḥiy» dəp ataloǫanliqi səwəbidin bolsa, u buningdin nomus qilmisun; əksiqə, muxu nam bilən ataloǫanliqi üqün Hudaoǫa mədḥiyə oqusun» —** «Məsiḥiy» grek tilida «Hristiyan». «Məsiḥ» grek tilida «Hristos» dəp ipadilinidu. □ **4:17 «Qünki soraqning baxlinidioǫan waqti-saiti kəldi; soraq aldi bilən Hudaning əyidikiliridin baxlinidu» —** xübḥisizki, rosul Petrus yuqirida tiloǫa aloǫan azab-oqubətlər wə sinaxlar Hudaning əz ailisidikilərgə nisbətən birhil soraqning baxlinixi yaki tərbiyə bolup, kəmqiliklirimizni oquq qilidioǫan sinaqlar, dəp ḥesablioǫili bolidu. ■ **4:17** Yər. 25:29; Luqa 10:12; 23:31. □ **4:18 «Əgər ḥəqqaniylarning qutquzuluxi təs bolsa, ihlassizlar ḥəm gunaḥkarlarning aqiwiti qandaq bolar?» —** Təwrat «Pənd.» 11:13, LXX grekqə tərjimisidin elinoǫan. Grek tilida «Ihlassizlar ḥəm gunaḥkarlar nədə kərünidu?!» degən sözlər bilən ipadilinidu. ■ **4:18** Pənd. 11:31. □ **4:19 «... Hudaning iradisi bilən azab-oqubət qəkkənlər yahxi əməllərni dawam qilip, jenini wədisidə turidioǫan Yaratquqioǫa amanət qilip tapxursun» —** «wədisida turidioǫan Yaratquqi» degən ibarə intayin əḥmiyətlik. «Qoxumqə söz»imizdə uning üstidə azraq tohtilimiz. □ **5:1 «Məsiḥning azab-oqubətlirining guwaḥqisi, namayan qilinidioǫan xan-xərəpkə nesip boloǫuqi wə silərgə ohxax bir aqsaqal süpitidə...» —** «namayan qilinidioǫan xan-xərəp» degənlik Məsiḥning qaytip kelixidə namayan bolidioǫan xan-xərəp.

zimminglarоqa elinglar; pul-dunya üqün əməs, bəlki huxallik bilən kilinglar.□ ■
3 Hudaning padisioqa oqojining өz təəlluқatlirioqa boloqinidək bolmay, bəlki ularoqa
ülgə bolunglar.□ ■ 4 Xundak kilsanglar, Bax Padiqi axkarə boloqanda, mənggü
tozumas xan-xərəp tajioqa erixisilər.□ ■
5 Əy yaxlar, qonglaroqa boysununglar. Xuningdək, ħəmminglar bir-biringlaroqa
nisbətən kiqik peillikni üstünglaroqa oriwelinglar. Qünki: «Huda təkəbburlaroqa
karxidur, lekin məmin-kəmtərlərgə xəpkət kilidu».□ ■ 6 Өzünglarni Hudaning
kudrətlik koli astida təwən tutunglar. Xundak kilsanglar, wakti-saiti kəlgəndə
Huda silərni yukiri kətüridu;□ ■ 7 Barlik oqəm-kayoquliringlarni Uning üstigə taxlap
koyunglar. Qünki U silərning oqeminglarni kilidu.■
8 Өzünglarni ħoxyar wə səgək tutunglar. Qünki düxmininglar boloqan Ib-
lis huddi ħərkirəwatkan xirdək, yutkudək birsini izdəp katrap yürməktə;■
9 silər etikadinglarda qing turup uningoqa karxi turunglar. Qünki bilisilərki,
pütün dunyadiki kerindaxliringlarmu ohxax azab-okubətlərning tügixigüqə qi-
dawatidu. □ ■ 10 Əmma silərni Məsih Əysa arkilik Өzining mənggülük xan-xəripigə
kakiroqan, pütkül mehir-xəpkətning Igisi boloqan Huda azrakkinə wakit azab-okubət
qəkkininglardin keyin, Өzi silərni əsligə kəltürüp, dəs turoquzup, mustəħkəm wə
uloqa bekitilgəndək təwrənməs kilidu. □ ■ 11 Uningoqa *barlik* xan-xərəp wə küq-
kudrət əbədil'əbəd mənsup boloqay, amin!□

□ **5:2 «Hudaning silərning aranglardiki padisini obdan bekinglar» —** «Hudaning ... padisi» jamaət, əlwəttə. **«ularoqa yetəkqilik hizmitidə bolup, uni məjburən əməs, bəlki ihtiyarən zimminglaroqa elinglar» —** «ularoqa yetəkqilik hizmitidə bolup...» — bəzi kona kəqürmilərdə «Hudaoqa karap ularoqa yetəkqilik hizmitidə bolup...» deyilidu. **«pul-dunya üqün əməs, bəlki huxallik bilən kilinglar» —** «pul-dunya üqün əməs» degənlik Petrusning əyni səzliri: — «ħaramdin boloqan pul üqün əməs» — Petrusning muxu səzlər bilən kərsətkini: «pul adəmni qokum gunaħkar kilidu» degənlik əməs, qünki ħərbirimiz pulni ixlitiximiz kerək; uning kərsətkini, xübhisizki, pulning dərwəkə adəmni gunaħkar kilix hətiri bardur. Pulning өzi əslidə gunaħning dunyada pəyda boloqanlikidin pəyda boloqan; gunaħ bolmisa pul bolalmaytti; xu tərəptinmu «ħaramdin boloqan». ■ **5:2** Ros. 20:28; 1Tim. 3:3; Tit. 1:7. □ **5:3 «Hudaning padisioqa oqojining өz təəlluқatlirioqa boloqinidək bolmay, bəlki ularoqa ülgə bolunglar» —** yaki «өzigə amanət kilinoqanlaroqa (jamaəttikilərgə, demək) өzi bəg өzi han boluwalmay, bəlki ularoqa ülgə bolunglar». ■ **5:3** 2Kor. 1:24; Fil. 3:17; 1Tim. 4:12; Tit. 2:7. □ **5:4 «Bax Padiqi kaytip axkarə boloqanda» —** Rəb Əysa kaytip kəlgəndə. **«mənggü tozumas xan-xərəp tajioqa erixisilər» —** grek «Olimpik» musabikisidə oqaliblaroqa gül-giyahtin өrülgən taj in'am kilinatti. Bu bir kün iqidila tozup ketidioqan taj, əlwəttə. ■ **5:4** Yəx. 40:11; Əz. 34:23; Yh. 10:11; 1Kor. 9:25; Ibr. 13:20; 2Tim. 4:8; Yak. 1:12; 1Pet. 1:4; 2:25. □ **5:5 «Əy yaxlar, qonglaroqa boysununglar. Xuningdək, ħəmminglar bir-biringlaroqa nisbətən kiqik peillikni üstünglaroqa oriwelinglar» —** «qonglar» degənning baxka birhil tərjimisi «akşakallar». Lekin muxu yərdə «qonglar» yaki «yaxanoqanlar»oqa tooqra kelidu. **«Huda təkəbburlaroqa karxidur, lekin məmin-kəmtərlərgə xəpkət kilidu» —** «Pənd.» 3:34; «Yak.» 4:6nimu kərüng. ■ **5:5** Pənd. 3:34; Rim. 12:10; Fil. 2:3; Yak. 4:6. □ **5:6 «Өzünglarni Hudaning kudrətlik koli astida təwən tutunglar. Xundak kilsanglar, wakti-saiti kəlgəndə Huda silərni yukiri kətüridu» —** buning toluk mənisi bəlkim «Hudaning kudrətlik koli üstünglaroqa tərbiyə berix üqün qüxkən bolsa, uning astida təwən turunglar, өzünglarni uning astida təwən tutunglar». ■ **5:6** Ayup 22:29; Pənd. 29:23; Mat. 23:12; Luka 14:11; Yak. 4:10. ■ **5:7** Zəb. 55:22; Mat. 6:25; Luka 12:22; 1Kor. 9:9; Fil. 4:6; Ibr. 13:5; 1Tim. 6:8. ■ **5:8** Ayup 1:7; Luka 22:31; 1Tes. 5:6; 1Pet. 1:13; 4:7. □ **5:9 «Qünki bilisilərki, pütün dunyadiki kerindaxliringlarmu ohxax azab-okubətlərning tügixigüqə qidawatidu» —** «pütün dunyadiki kerindaxlar» degənlik bəlkim (1) Yəhudiyə-Galiliyədə turuwatkan, өz yurtdaxliri təripidin ziyankəxlikkə uqrawatkan Yəhudiy kerindaxlarni; (2) «yat əllik kerindaxlar» — yat əllik butpərəslər arisida turuwatkan, ular təripidin ziyankəxlikkə uqrawatkan Yəhudiy əməs kerindaxlarni, yaki; (3) ħər ikkisini kərsitidu. «... tügixigüqə qidawatidu» degən səz bu azab-okubətlərning; (1) Hudaning məksətlirigə, xundakla Өz mukəddəs bəndilirigə zərür ikənlikini wə; (2) qəklik ikənlikini kərsitidu. ■ **5:9** Əf. 4:27; Yak. 4:7. □ **5:10 «Huda... Өzi silərni əsligə kəltürüp...» —** əsligə kəltürüp» yaki «koralandurup» yaki «kamil kilip...». **«(silərni) ... uloqa bekitilgəndək təwrənməs kilix» —** grek tilida bir peil bilənla ipadilinidu. ■ **5:10** Ibr. 10:37; 1Pet. 1:6. □ **5:11 «Uningoqa barlik xan-xərəp wə küq-kudrət əbədil'əbəd mənsup boloqay, amin!» —** bəzi kona kəqürmilərdə pəkət «Uningoqa barlik küq-kudrət əbədil'əbəd mənsup boloqay, amin!» deyilidu.

Ahirqi salam

12 Mən bu qisqiqına hətni yezip, өzüm sadiq qerindixim dəp bilidiqan Silwanusning
wasitisi bilən silərgə yollidim. Uxbu hətni yeziximning məqsiti, silərgə jekiləx wə
silərni riqbətləndürüx, xundaqla Hudaning ḥəqiqiy meḥir-xəpqittə qing turunglar.□
13 Silər bilən billə tallanqan Babilda turuwatqan jamaət wə ooqlum Markustin silərgə
salam. □
14 Bir-biringlar bilən meḥribanlarqə səyüxüp salamlixinglar.
Silərgə, yəni Məsiḥdə bolqan ḥəmminglarqa amanliq-hatirjəmlik yar bolqay!■

□ **5:12 «Mən bu qisqiqına hətni yezip, өzüm sadiq qerindixim dəp bilidiqan Silwanusning wasitisi bilən silərgə yollidim» —** muxu Silwanus bəlkim əslidə rosul Pawlusning ḥəmraḥi wə hizmətdixi bolqan Silwanus idi (məsilən «Ros.» 16-17-bablarni kərüng) «Silwanusning wasitisi bilən» — yəni mumkinqilik barki, uxbu hətni yezixqa Silwanus rosul Petruska katip bolqanidi. **«Uxbu hətni yeziximning məqsiti, silərgə jekiləx wə silərni riqbətləndürüx…»** — «jekiləx» wə «riqbətləndürüx» grek tilida bir peil bilənla ipadilinidu.
□ **5:13 «Silər bilən billə tallanqan Babilda turuwatqan jamaət» —** bəzi tarihxunaslar «Babil» degənlikni ḥəqiqiy (Əfrat dəryasi boyidiki) Babilon (Babil) xəḥirini kərsitidu, dəp qaraydu. Yənə bəzilər «Babil»ni «Rim xəḥirining etiqadqilar arisidiki məhpiy nami» dəp qaraydu — xu waqittiki etiqadqilar Rim xəḥirini məhpiy ḥalda Babil (qiriklixip kətkən «bu dunya»ning simwoli) dəp atiqan boluxi mumkin. Rosul Petrusning Babil xəḥiridə bolqanliqi tooqrisida tarihta məlumat yoq wə uning Rim xəḥiridə turoqanliqi tooqruluq ispat bar. **«jamaət»** — əslidiki grekqə tekisttə — «turuwatqan qiz». Bu ibarə Rimdiki jamaətni kərsitixi mumkin. **«ooqlum Markustin silərgə salam»** — «ooqlum Markus» rosul Petrusning roḥiy jəḥəttiki ooqli. Əməliyəttə Markus Petrusningki jiyən ukisi boluxi mumkin idi. ■ **5:14** Rim. 16:16; 1Kor. 16:20; 2Kor. 13:12; 1Tes. 5:26.

Petrus «2»

«Rosul Petrus yazoɣan ikkinqi məktup» •••• Salam

1 Əysa Məsiḥning ḳuli wə rosuli boloɣan mənki Simeon Petrustin Hudayimiz wə
Ḳutḳuzoɣuqimiz Əysa Məsiḥning ḥəḳḳaniyliḳi arḳilik biz bilən ohxax ḳimmətlik
bir etiḳadḳa muyəssər ḳilinoɣanlaroɣa salam!□ 2 Silər Hudani wə Rəbbimiz Əysani
qongḳur tonuoɣanseri, meḥir-xəpḳət wə hatirjəmlik silərgə ḥəssiləp axḳay!■

Nijatta əsüx

3 Bu *duayimning* asasi — biz bizni Θzining xan-xəripi wə esil pəzilitining təsiri arḳilik
Qaḳiroɣuqini qongḳur tonuoɣanliḳimiz üqün, Uning ilaḥiy küq-ḳudriti ḥayatimizoɣa
wə ihlasmənliktə mengiximizoɣa kerəklik boloɣan ḥəmmini ata ḳildi.□ 4 U muxu
pəzilətliri arḳilik bizgə ḳimmətlik, əng uluoɣ wədilərni bərdi, bular bilən silər bu
dunyadiki ḥawayi-ḥəwəslərdin boloɣan iplasliḳtin ḳutulup, Hudaliḳ təbiətkə ortaḳ
nesip bolalaysilər.■
5 Dəl muxu səwəbtin, silər pütün küqünglar bilən etiḳadinglaroɣa esil pəzilətni,
esil pəzilitinglaroɣa bilimni,□ 6 biliminglaroɣa təmkinlikni, təmkinlikinglaroɣa
qidamliḳni, qidamliḳinglaroɣa ihlasmənlikni, 7 ihlasmənlikinglaroɣa ḳerindaxliḳ
meḥribanliḳni, ḳerindaxliḳ meḥribanliḳinglaroɣa meḥir-muḥəbbətni kərsitixni
ḳoxuxḳa intilinglar. 8 Qünki bu hususiyətlər silərdə bar bolsa, xundaḳla exip
beriwatḳan bolsa, bular silərni Rəbbimiz Əysa Məsiḥni qongḳur tonuxḳa *intilixtə*
ix-əməlsiz wə mewisiz ḳaldurmaydu.■ 9 Əmmə əgər birsidə bular kəm bolsa, u kor
adəmdur — u burnining uqinila kərələydioɣan, ilgiriki gunaḥliridin pak ḳilinoɣinini
untuoɣan bolidu.■

10 Xuning üqün, i ḳerindaxlar, silər *Huda təripidin* qaḳiriloɣanliḳinglarni, xundaḳla
tallanoɣanliḳinglarni jəzmləxtürüxkə intilinglar. Xundaḳ ḳilsanglar, ḥeqḳaqan
teyilip kətməysilər. □ 11 Xundaḳ boloɣanda Rəbbimiz wə Ḳutḳuzoɣuqimiz Əysa
Məsiḥning mənggülük padixaḥliḳidimu ḳizoɣin ḳarxi elinisilər.□
12 Xunga, gərqə silər bu ixlarni bilgən bolsanglarmu, xundaḳla bizgə igə ḳilinoɣan
ḥəḳiḳəttə mustəḥkəmləngən bolsanglarmu, mən yənila ḥərdaim bu ixlarni
esinglaroɣa salmaḳqimən. 13 Dərwəḳə, mən muxu qedirimda bolsamla, bularni

---

□ **1:1 «Əysa Məsiḥning ḳuli wə rosuli boloɣan mənki Simeon Petrus» —** «Simeon» baxḳa yərlərdə «Simon» deyilidu. **«Hudayimiz wə Ḳutḳuzoɣuqimiz Əysa Məsiḥ»** — bu ibaridin eniḳki, Əysa (təbiitidə) ḥəm Huda ḥəm Kutḳuzoɣuqidur. **«biz bilən ohxax ḳimmətlik bir etiḳadḳa muyəssər ḳilinoɣanlaroɣa salam!»** — «ohxax ḳimmətlik bir etiḳadḳa muyəssər ḳilinoɣan» degən muxu ibaridin eniḳ kərüniduki, ḥəḳiḳiy etiḳad Hudaning Θzidin kelidu. ■ **1:2** Yḥ. 17:3; Rim. 1:7; 1Pet. 1:2; Yəḥ. 2. □ **1:3 «Θzining xan-xəripi wə esil pəzilitining təsiri arḳilik bizni qaḳiroɣuqi» —** muxu zat Rəb Əysa Məsiḥ, əlwəttə. ■ **1:4** Yəx. 56:5; Yḥ. 1:12; Rim. 8:15; Gal. 3:26. □ **1:5 «Dəl muxu səwəbtin, silər pütün küqünglar bilən etiḳadinglaroɣa esil pəzilətni, esil pəzilitinglaroɣa bilimni,... (ḳoxuxḳa intilinglar)» —** «bilim» muxu yərdə Hudaning yoli tooɣruluḳ bilim, əlwəttə. ■ **1:8** Tit. 3:14. ■ **1:9** Yəx. 59:10; Zəf. 1:17. □ **1:10 «Xuning üqün, i ḳerindaxlar, silər Huda təripidin qaḳiriloɣanliḳinglarni, xundaḳla tallanoɣanliḳinglarni jəzmləxtürüxkə intilinglar. Xundaḳ ḳilsanglar, ḥeqḳaqan teyilip kətməysilər» —** «teyilip kətməysilər» degən ibarini bəzilər bu ibarə nijattin məḥrum bolux degən mənini bildüridu, dəp ḳaraydu. Bizningqə u gunaḥ sadir ḳilixni kərsitidu dəp ḳaraymiz (məsilən, «Yaḳ.» 3:2ni kərüng, ohxax səz xu ayəttə ixlitilidu). □ **1:11 «Rəbbimiz wə Ḳutḳuzoɣuqimiz Əysa Məsiḥning mənggülük padixaḥliḳidimu ḳizoɣin ḳarxi elinisilər» —** «ḳizoɣin ḳarxi elinisilər» degənlik grek tilida «kirix yolunglar kəngriqilik bilən sizlərgə təminlinidu» degən ibarə bilən ipadilinidu.

səminglarƣa selip, silərni oyƣitip turuxni layiķ kərimən. □ ■ 14 Qünki Rəbbimiz Əysa Məsiḥning burun manga ayan ķiloƣinidək, mening bu qedirim pat arida uqamdin seliwetilidioƣanliķini bilip turuptimən. □ ■ 15 Bərḥək, mən silərning bu ixlarni mən bu dunyadin kətkinimdin keyinmu ḥərwaķit esinglarƣa kəltürüxünglar üqün küqümning bariqə intilimən.□

Huda pəyƣəmbərlərgə ata ķiloƣan ixənqlik kalam-bexarətlər

16 Qünki biz silərgə Rəbbimiz Əysa Məsiḥning küq-ķudriti wə ḥazir bolux-ini uķturoƣinimizda ḥərgizmu ḥiyligərliktin oydurup qiķiloƣan riwayətlərgə əgəxmiduķ, bəlki biz Uning ḥəywətlik xan-xəḥritigə əz kəzimiz bilən guwaḥqimiz. □ ■ 17 Qünki U muķəddəs taoƣda Huda'Atidin xan-xəḥrət wə uluoƣluķķa erixkəndə, axu uluoƣ xan-xərəplik yərdin: «Bu Mening səyümlük Ooƣlum, Mən Uningdin hursənmən» degən xundaķ zor bir awaz Uningƣa yətküzülüp anglandi. □ ■ 18 Muķəddəs taoƣda biz Uningƣa ḥəmraḥ bolup billə turoƣan boloƣaqķa, ərxtin bu awaz anglanoƣinida bizmu əz ķuliķimiz bilən uni angliduķ. □ 19 Uning üstigə ḥəmmimizdə pəyƣəmbərlər yətküzgən tolimu ixənqlik bexarətlik səz-kalam bardur; silər tang süzülgüqə, tang yultuzi ķəlbinglarni toluķ yorutķuqə bu səz-kalamƣa ķulaķ salsanglar, yahxi ķiloƣan bolisilər (bu səz-kalam huddi ķarangoƣuda qaķnap

---

□ **1:13 «mən muxu qedirimda bolsamla...»** — «qedirim» — Petrusning əz tenini kərsitidu, əlwəttə. Lekin u muxu səz bilən ḥərbir etiķadqining tenini Israillar qəl-bayawanda Hudaning əmri bilən yasioƣan «ibadət qediri»ƣa ohxitidu. Hudaning Əz xan-xəripi bu «addiy qedir»da makanlaxturuloƣan wə xuningdək ḥazir ḥərbir etiķadqining tenidə məwjuttur («Yuḥ.» 1:14, 2:12, «1Kor.» 3:9 wə 16, 6:19ni kərüng). ■ **1:13** 2Pet. 3:1. □ **1:14 «Qünki Rəbbimiz Əysa Məsiḥning burun manga ayan ķiloƣinidək, mening bu qedirim pat arida uqamdin seliwetilidioƣanliķini bilip turuptimən»** — «Yuḥ.» 21:18-19ni kərüng. ■ **1:14** Yḥ. 21:18,19; 2Tim. 4:6. □ **1:15 «mən bu dunyadin kətkinimdin keyinmu»** — «bu dunyadin ketix»: — bu ibarə grek tilida «əksodos» degən səz («Misirdin qiķix» bilən munasiwətlik) bilən ipadilinidu («Luķa» 9:31ni kərüng). **«Bərḥək, mən silərning bu ixlarni mən bu dunyadin kətkinimdin keyinmu ḥərwaķit esinglarƣa kəltürüxünglar üqün küqümning bariqə intilimən»** — «bu ixlar» bolsa: (1) muxu ikkinqi hətning məzmunini; (2) «Yuḥ.» 21-babta hatiriləngən ixlarni (Məsiḥning Petrusning dunyadin ketix yoli tooƣruluķ bexarətliri)ni kərsətsə kerək. Biz birinqi qüxənqigə mayilmiz. □ **1:16 «biz silərgə ... uķturoƣinimizda ... biz Uning ḥəywətlik xan-xəḥritigə əz kəzimiz bilən guwaḥqimiz»** — bu ayəttiki «biz» degən səz Petrusning əzini wə Yuḥanna, Yaķup ķatarliķ rosullarni kərsitidu. **«Əysa Məsiḥning küq-ķudriti wə ḥazir boluxi (yaki «ķaytip kelixi»)»** — («ḥazir boluxi» grek tilida «parusiya») degən səzlər birinqidin muxu yərdə, xübḥisizki, Məsiḥning ularning kəz aldida əzgirip, xan-xəripi iqidə kərüngənlikini kərsitidu («Matta» 17-bab, «Markus» 9-bab, «Luķa» 9-babni kərüng). Ikkinqidin, bu səzlər yənə Injilda adəttə Məsiḥning ķaytip kelixini kərsitidu; qünki U ķaytip kəlgəndə Uning xan-xəripi ḥəķiķətən ayan bolidu. Xuning bilən muxu yərdə Uning dunyaoƣa ķaytip kelixinimu kərsitidu. **«...bəlki biz Uning ḥəywətlik xan-xəḥritigə əz kəzimiz bilən guwaḥqimiz»** — «Uning» grek tilida «Axuning» bilən ipadilinidu. Muxu yərdə «Axuning» degən səz Petrusning Məsiḥkə boloƣan qongķur ḥərmitini wə yeķin munasiwitini bildüridu. ■ **1:16** Mat. 17:1; Yḥ. 1:14; 1Kor. 1:17; 2:1, 4; 4:20; 1Yuḥa. 1:1. □ **1:17 «Qünki U muķəddəs taoƣda Huda'Atidin xan-xəḥrət wə uluoƣluķķa erixkəndə, axu uluoƣ xan-xərəplik yərdin: «Bu Mening səyümlük Ooƣlum, Mən Uningdin hursənmən» degən xundaķ zor bir awaz Uningƣa yətküzülüp anglandi»** — «axu uluoƣ xan-xərəplik yər» bolsa asman, ərxtur. ■ **1:17** Mat. 3:17; 17:5; Mar. 1:11; 9:7; Luķa 3:22; 9:35; Kol. 1:13. □ **1:18 «Muķəddəs taoƣda biz uningƣa ḥəmraḥ bolup billə turoƣan boloƣaqķa, ərxtin bu awaz anglanoƣinida bizmu əz ķuliķimiz bilən uni angliduķ»** — «Matta» 17-bab, «Markus» 9-bab, «Luķa» 9-babni kərüng.

turidiɣan qiraɑɣqa ohxaxtur).□ ■
20 Xuni ḥəmmidin muḥim dəp bilixinglar kerəkki, muqəddəs yazmilardiki ḥeqqaysi
wəḥiy pəyɣəmbərlərning əz qüxənqisi boyiqə yətküzülgən əməs. □ 21 Qünki
ḥeqqandaq wəḥiy-bexarət insanlarning iradisidin kəlgən əməs, u bəlki Hudaning
muqəddəs adəmliri Muqəddəs Roḥ təripidin yetəklinip, Uning türtkisi bilən eytqan
səz-kalamdur.□ ■

2

Sahta pəyɣəmbərlər wə sahta təlim bərgüqilər

1 Lekin burun həlq iqidə sahta pəyɣəmbərlər qiqqan, xuningdək aranglardimu sahta
təlim bərgüqilər məydanɣa qiqidu. Ular soqunup kirip, ḥalakətkə elip baridiɣan
bid’ət təlimlərni aranglarɣa astirtin kirgüzüp, ḥətta əzlirini ḥər qilixqa setiwaloɣan
igisidinmu tenip, buning bilən əz bexiɣa tezla ḥalakət qüxüridu.□ ■ 2 Nurɣun kixilər
ularning xərməndilikigə əgixip ketidu, xuningdək ularning səwəbidin ḥəqiqət yoli
ḥaqarətkə uqraydu. 3 Ular aqkəzlükidin oydurma səzlər bilən silərni satidiɣan meli
qilidu. Əmdi ularning bexiɣa heli burunla bekitilgən jaza bikar olturmaydu, ularning
ḥalakiti bolsa uhlap yatmaydu.■
4 Qünki Huda gunaḥ sadir qiloɣan pərixtilərni ayap olturmay, bəlki ularni
təḥtisaraning ḥangiɣa taxlap, soraqqa tartquqə zulmətlik qarangɣuluqtiki

---

□ **1:19 «Uning üstigə ḥəmmimizdə pəyɣəmbərlər yətküzgən tolimu ixənqlik bexarətlik səz-kalam bardur» —** baxqa birhil tərjimisi: «uning üstigə ḥəmmimizdə buningdin **tehimu** ixənqlik bexarətlik səz-kalam (pəyɣəmbərlər yətküzgən səz-kalam) bardur». Petrus bu yərdə: «Pəyɣəmbərlərning səzliri ḥətta mening guwaḥliqimdinmu ixənqliktur (qünki Məsiḥ tooɣruluq bexarət bərgüqilər, xundaqla ularning bərgən bexarətliri naḥayiti kəp; bexarətlərning kəp qismi alliqaqan kəz aldimizdə əməlgə axuruloɣan, degəndək); bu uluɣ səzlər ḥəmmimizdə bar» deməkqi bolsa kerək. **«silər tang süzülgüqə, tang yultuzi qəlbinglarni toluq yorutquqə bu səz-kalamɣa qulaq salsanglar, yahxi qiloɣan bolisilər (bu səz-kalam huddi qarangɣuda qaqnap turidiɣan qiraɑɣqa ohxaxtur)»** — «tang süzülgüqə» — Əysa Məsiḥning qaytip kelixigiqə. «Tang yultuzi qəlbinglarni toluq yorutquqə» — «tang yultuzi», xübḥisizki, Əysa Məsiḥning Özidur («Qəl.» 24:17ni kərüng). Bu səzlərgə qariɣanda, tang yultuzi tang etixtin səl burun ayan boloɣandək, Əysa Məsiḥ qaytip kelixtin awwal etiqadqilarning qəlbidə birhil oyɣanoɣan sezim, uning kelixigə baɣlanoɣan alaḥidə birhil küqlük arzu-təxna pəyda boluxi mumkin («1Tes.» 5:6-10ni kərüng). ■ **1:19** 2Kor. 4:6; Wəḥ. 22:16. □ **1:20 «… muqəddəs yazmilardiki ḥeqqaysi wəḥiy pəyɣəmbərlərning əz qüxənqisi boyiqə yətküzülgən əməs» —** yaki «muqəddəs yazmilardiki ḥeqqaysi wəḥiy pəyɣəmbərlərning əzliri oylap qiqqan əməs». Bu ayətning yənə üq hil tərjimə-qüxənqsi bar: — (1) adəmlərning halioɣanqə wəḥiylərgə xəhsiy təbir berixigə bolmaydu; (2) bexarət-wəḥiylərgə ayrim xərḥ berixkə bolmaydu (yəni, baxqa bexarət-wəḥiylər bilən birləxtürüp qüxiniximiz kerək); (3) pəyɣəmbərlər bərgən bexarət-wəḥiylərni qüxəndürüx pəyɣəmbərlərning əzigila has bolmaydu (qünki ular bəzidə əzi eytqan səzlirini qüxənməytti — «1Pet.» 1:10-12ni kərüng). Bu pikirlərning ḥəmmisini (bolupmu 2-pikirni) durus dəp qarisaqmu, bizningqə, bizning tərjimimiz keyinki 21-ayətkə əng mas kelidu. □ **1:21 «Qünki ḥeqqandaq wəḥiy-bexarət insanlarning iradisidin kəlgən əməs, u bəlki Hudaning muqəddəs adəmliri Muqəddəs Roḥ təripidin yetəklinip, Uning türtkisi bilən eytqan səz-kalamdur» —** «Muqəddəs Roḥ təripidin yetəklinip, uning türtkisi bilən» grek tilida «Muqəddəs Roḥ təripidin yətkilixi bilən» degən səz bilən ipadilinidu. ■ **1:21** 2Tim. 3:16. □ **2:1 «Lekin burun həlq iqidə sahta pəyɣəmbərlər qiqqan, xuningdək aranglardimu sahta təlim bərgüqilər məydanɣa qiqidu» —** «həlq» bolsa Israil həlqi. ■ **2:1** Qan. 13:2; Mat. 24:11; Ros. 20:29; 1Tim. 4:1; 2Tim. 3:1. ■ **2:3** Yəḥ. 4.

zənjirlər bilən solap qoyoɣan yərdə,□ ■ 5 xundaqla qədimki dunyadikilərnimu ayap qoymay, hudasizliqqa berilgən dunyani topan bilən oɣərq qilip, pəqət ɦəqqaniyliqqa dəwət qiloɣuqi Nuɦni baxqa yəttisi bilən saqlap qaloɣan yərdə —□ ■ 6 ɦəmdə keyin Sodom wə Gomorra xəɦərlirini keyinki dəwrlərdiki hudasizliqqa berilgənlərgə ibrət bolsun dəp bekitip, bexioɣa külpətlik jazani qüxürüp kül qiloɣan,■ 7 xuning bilən birgə muxu əhlaqsizlarning buzuqqiliqliridin yirginip azablanoɣan, ɦəqqaniy boloɣan Lutni ular arisidin qutulduroɣan yərdə —■ 8 (ənə xundaq kixilərning iqidə yaxioɣan ɦəqqaniy Lutning ɦəqqaniy qəlbi ɦər küni angliɣan wə kərgən itaətsizliklər tüpəylidin azablinatti)■ 9 əmdi xuni kərüwalalaymizki, Rəb ihlasmənlərni duq kəlgən sinaqlardin qandaq qutquzuxni wə xuningdək ɦəqqaniysizlarni soraq künigiqə jazalinixqa saqlap qoyuxni bilidu. ■ 10 Bularning arisidiki əz ətlirigə əgixip pasiq ɦəwəslərgə berilgən, xundaqla ɦoquq igilirigə səl qariɣanlarning jazasi tehimu xundaq bolidu. Muxundaq kixilər ɦali qong, mənmənqilərdur, ular «*roɦiy* uluoɣlar»ɣa ɦaqarət qilixtin ɦeq qorqmaydioɣanlardur. □ 11 Ɦətta ulardin küq-qudrəttə üstün turidioɣan pərixtilərmu Pərwərdigarning aldida bu «*uluoɣlar*»*ni* ɦaqarət bilən ərz qilmaydu. □ 12 Əmma bular huddi owlinip booquzlinix üqün tuoquloɣan yawayi əqilsiz ɦaywanlardək kelip, əzliri qüxənməydioɣan ixlar üstidə ɦaqarətlik səz qilidu wə xundaqla əzlirining ɦalakət ixliri bilən toluq ɦalak bolidu, □ ■ 13 xundaqla əz ɦəqqaniysizliqioɣa tuxluq jazaning mewisini yəydu. Ular ɦətta kündüzi oquq-axkara əyx-ixrət qilixnimu ləzzət dəp ɦesablaydu; ular *silərgə* nomus wə daoq kəltürüp silər bilən bir dastihanda olturup, əz məkkarliqliridin zoqlinidu. 14 Ularning zinahorluq bilən toloɣan kəzliri gunaɦ sadir qilixtin üzülməydu; ular tutami yoq kixilərni eziqturidu; ular qəlbini aqkəzlükkə kəndürgən, lənətkə yeqin balilardur! 15 Ular tooɣra yoldin qətnəp, Bosorning ooɣli Balaamning yolioɣa əgixip kətti. U kixi ɦaram yolda tapqan ɦəqni yahxi kərgüqi idi, □ ■ 16 lekin u qiloɣan kəbiɦliki tüpəylidin tənbiɦini yedi (zuwansiz exək insanning awazi bilən səzləp

---

□ **2:4 «Qünki Huda gunaɦ sadir qiloɣan pərixtilərni ayap olturmay, bəlki ularni təɦtisaraning ɦangioɣa taxlap, , soraqqa tartquqə zulmətlik qarangoɣuluqtiki zənjirlər bilən solap qoyoɣan yərdə…»** — «təɦtisaraning ɦangi» grek tilida «tartarus» degən səz bilən ipadilinidu. Bu jay təɦtisaradin ayrim turidu; qariɣanda, bu yər muxundaq gunaɦ sadir qiloɣan pərixtilərgə alaɦiytən təyyarlanoɣan. «Zulmətlik qarangoɣuluqtiki zənjirlər» — yaki «zulmətlik qarangoɣuluqtiki əngkürlərdə». Muxu ayəttə bayan qilinoɣan pərixtilər əsli Xəytan bilən billə Hudaoɣa isyan kətürgənlərni əməs, bəlki Nuɦ pəyoɣəmbərning dəwridə gunaɦ qiloɣan pərixtilərni kərsitidu. «Yar.» 6:1-5 wə izaɦatlar, «Yəɦ.» 6-7-ayətlərni wə izaɦatlarni kərüng. ■ **2:4** Yəɦ. 6; Wəɦ. 20:3. □ **2:5 «pəqət ɦəqqaniyliqqa dəwət qiloɣuqi Nuɦni baxqa yəttisi bilən saqlap qaloɣan yərdə…»** — grek tilida «pəqət ɦəqqaniyliqqa dəwət qiloɣuqi səkkizinqi kixi Nuɦni saqlap qaloɣan yərdə …» degən səzlər bilən ipadilinidu. ■ **2:5** Yar. 7:23; 1Pet. 3:19. ■ **2:6** Yar. 19:24; Qan. 29:22; Yəx. 13:19; Yər. 50:40; Əz. 16:49; Ɦox. 11:8; Am. 4:11; Yəɦ. 7. ■ **2:7** Yar. 19:7, 8. ■ **2:8** Zəb. 119:158. ■ **2:9** 1Kor. 10:13. □ **2:10 «bularning arisidiki əz ətlirigə əgixip pasiq ɦəwəslərgə berilgən, xundaqla ɦoquq igilirigə səl qariɣanlarning jazasi tehimu xundaq bolidu»** — «ɦoquq igiliri» degənlik xübɦisizki, muxu yərdə padixaɦlar, waliylar wə ɦəkümətning türlük əməldarlarni, xundaqla Huda bekitkən ata-anilik ɦoquqnimu əz iqigə alidu. **«muxundaq kixilər ɦali qong, mənmənqilərdur, ular «roɦiy uluoɣlar»ɣa ɦaqarət qilixtin ɦeq qorqmaydioɣanlardur»** — «roɦiy uluoɣlar» əyni tekisttə «roɦiy» degən səz yoq. Lekin 11-ayətkə qariɣanda qoqum ərxtiki (yaman) küqlər, yəni jin-xəytanlarni kərsətsə kerək. □ **2:11 «ɦətta ulardin küq-qudrəttə üstün turidioɣan pərixtilərmu…»** — «ulardin» — bəzilər muxu yərdiki «ular»ni «ərxtiki uluoɣlar»ni kərsitidu, dəp qaraydu. Lekin bizningqə «ular» sahta təlim bərgüqilərning əzlirini kərsitidu. Pərixtilər əlwəttə jin-xəytanlardin üstün turidu! **«… pərixtilərmu Pərwərdigarning aldida bu «uluoɣlar»ni ɦaqarət bilən ərz qilmaydu»** — məsilən, «Yəɦ.» 9-ayətni kərüng. □ **2:12 «…xundaqla əzlirining ɦalakət ixliri bilən toluq ɦalak bolidu»** — «əzlirining ɦalakət ixliri» degənning baxqa mənisi «ular (yəni «ərxtiki uluoɣlar»)ning ɦalakiti» boluxi mumkin. Grek tilida pəqət «ularning ɦalakiti» deyilidu. ■ **2:12** Yər. 12:3; Yəɦ. 10. □ **2:15 «Ular tooɣra yoldin qətnəp, Bosorning ooɣli Balaamning yolioɣa əgixip kətti. U kixi ɦaram yolda tapqan ɦəqni yahxi kərgüqi idi»** — «Qəl.» 22-24-bablarda, Balaamning atisi «Beor» dəp atilidu. «Bosor» uning baxqa ismi bolsa kerək. ■ **2:15** Qəl. 22:7,21; Yəɦ. 11.

pəyoɣəmbərning əhmiqanə ixini tosti). □ ■ 17 Mana muxundaq kixilər qurup kətkən bulaqlar, borandin ɦəydilip yürgən tumanlaroɣa ohxaydu;ularoɣa mənggülük zulmətning qapqarangoɣuluqida jay ɦazirlap qoyuloɣan. □ ■ 18 Qünki ular yaloɣan-yawidaq yooɣan səzlər bilən mahtinip, adəmning ətlik ɦəwəslirini qozoɣitip əyx-ixrət ixliri bilən ezitquluq yolida mengiwatqanlardin əzlirini yengila qaquroɣanlarni azduridu. □ 19 Ular muxu kixilərgə «Silərni ərkinlikkə erixtürimiz» dəp wədə qilidu, lekin əzliri əməliyəttə buzuqluqning qulliridur. Qünki adəm nemə təripidin boysunduruloɣan bolsa, xuning quli bolidu. ■ 20 Qünki əgər ular Rəbbimiz wə Qutquzoɣuqimiz Əysa Məsiɦni tonux arqiliq bu dunyaning pasiqliqliridin qutulup, keyin xularoɣa yənə baoɣlinip, boysunduruloɣan bolsa, ularning keyinki ɦali dəsləpkisidinmu bəttər bolidu. ■ 21 Qünki ɦəqqaniylik yolini bilip turup, əzigə yətküzülgən muqəddəs əmrdin yüz ərügəndin kərə, bu yolni əslidinla bilmigini əwzəl bolatti. 22 Muxu ixənqlik ɦekmətlik səzlər ularda əməlgə axurulidu: —
«It aylinip əz qusuqini yər» wə yənə «Qoxqa yuyunup qiqipla qaytidin patqaqta eoɣinar».□ ■

3

Rəbning qaytip kelixining keqiktürülüx səwəbi

1 I səyümlüklirim, ɦazir silərgə bu yeziwatqinim ikkinqi hetimdur. Ɦər ikki hetimdə silərning sap kənglünglarni oyoɣitip, xu ixlarni əslitixkə intildimki,■ 2 muqəddəs pəyoɣəmbərlər burun eytqan səzlərgə wə Rəbbimiz ɦəm Qutquzoɣuqimizning rosulliringlar arqiliq yətküzgən əmrigə kəngül bəlüxünglarni ətünimən.
3 Əng muɦimi xuni bilixinglar kerəkki, künlərning ahirida əzining ɦawayi-ɦəwəslirining kəynigə kiridioɣan, məshirə qilidioɣan mazaqqilar qiqip:■ 4 «Qeni, Uning qaytip kelimən degən wədisi?! Ata-bowilirimiz *ölümdə* uhlap qaloɣandin taki ɦaziroɣiqə ɦəmmə ixlar dunya apiridə boloɣan waqittiki bilən ohxax ɦaləttə ketiwatidu» dəp məshirə qilixidu.■ 5 Ɦalbuki, ular əng qədimki zamanda Hudaning səzi bilən asmanlarning yaritiloɣanliqini wə xuningdək yərning sudin qiqqan ɦəm

□ **2:16 «lekin u (Balaam «pəyoɣəmbər») qiloɣan qəbiɦliki tüpəylidin tənbiɦini yedi (zuwansiz exək insanning awazi bilən səzləp pəyoɣəmbərning əhmiqanə ixini tosti)» —** «Beorning ooɣli Balaam» tooɣruluq: Musa pəyoɣəmbər Israillarni Misirdin Huda wədə qiloɣan zeminoɣa baxlap ketiwatqanda, yol üstidiki padixaɦlarning qarxiliqioɣa uqraydu. Axu padixaɦlardin biri Beorning ooɣli Balaam degən «pəyoɣəmbər»ni izdəp baridu wə əgər u Israilloroɣa lənət oqusa, uningoɣa kəp pul bərməkqi bolidu. Huda Balaamning undaq qilixioɣa yol qoymisimu, Balaam bəribir pulni dəp Israilloroɣa lənət oqumaqqi bolup yoloɣa qiqidu. Mana bu «Balaam pəyoɣəmbərning yoli» deyilidu. Biraq Huda Balaamning exikining aoɣzi arqiliq: «Mana sening exiking Mening awazimni səndin yahxi tonuydu» degəndək, xu yolning qəbiɦlikini axkarilaydu. «Qəl.» 22-24-bablarni kərüng. ■ **2:16** Qəl. 22:21. □ **2:17 «mana muxundaq kixilər qurup kətkən bulaqlar, borandin ɦəydilip yürgən tumanlaroɣa ohxaydu; ularoɣa mənggülük zulmətning qapqarangoɣuluqida jay ɦazirlap qoyuloɣan» —** qarioɣanda, ularning ahirqi ɦali 4-ayəttə tiloɣa elinoɣan pərixtilərningkidin eoɣir bolidu. ■ **2:17** Yəɦ. 12. □ **2:18 «Qünki ular yaloɣan-yawidaq yooɣan səzlər bilən mahtinip, adəmning ətlik ɦəwəslirini qozoɣitip əyx-ixrət ixliri bilən ezitquluq yolida mengiwatqanlardin əzlirini yengila qaquroɣanlarni azduridu» —** «adəmning **ətlik** ɦəwəsliri» — «rimliqlaroɣa»diki kirix səzimizdiki «ət» tooɣruluq məzmunni kərüng. «Ezitquluq yolida mengiwatqanlardin əzlirini yengila qaquroɣanlarni azduridu» — yaki «ezitquluq yolida mengiwatqanlardin əzlirini aran qaquroɣanlarni azduridu». ■ **2:19** Yɦ. 8:34; Rim. 6:16. ■ **2:20** Mat. 12:45; Ibr. 6:4; 10:26. □ **2:22 «It aylinip əz qusuqini yər» —** birinqi ɦekmətlik səz «Pənd.» 26:11din elinoɣan. Ikkinqisining mənbəsi naməlum. ■ **2:22** Pənd. 26:11. ■ **3:1** 2Pet. 1:13. ■ **3:3** 1Tim. 4:1; 2Tim. 3:1; Yəɦ. 18. ■ **3:4** Əz. 12:22.

suning wasitisi bilən barlikқa kəlgənlikini ətəy untuydu;□ ■ 6 xu amillarning wasitiliri bilən xu zamandiki dunya kəlkündin oɣərқ bolup yoқaldi.□ ■ 7 Əmma ḥazirқi asmanlar bilən zemin ohxaxla xu səz bilən ihlassiz adəmlər soraққa tartilip ḥalak қilinidioɣan axu kündə otta kəydürülüxkə saқlinip, ta xu künigiqə ḥalidin həwər elinip turidu.□ ■
8 Əmdi i səyümlüklirim, xu ix nəziringlardin қaqmisunki, Rəbgə nisbətən bir kün ming yildək wə ming yil bir kündəktur.□ ■ 9 Rəb Əz wədisini *orundaxni* (bəzilərning «keqiktürdi» dəp oylioɣinidək) keqiktürgini yoқ, bəlki ḥeqkimning ḥalak boluxini halimay, ḥəmmə insanning towa қilixioɣa kirixini arzulap, silərgə kəngqilik қilip *waқitni sozmaқta*.□ ■
10 Lekin Rəbning küni huddi ooɣrining kelixidək *kütülmigən waқitta* bolidu. U küni asmanlar xiddətlik güldürligən awaz bilən oɣayib bolup, kainatning barlik қurulmiliri xiddətlik otta erip tügəydu; zemin wə uningdiki pütkül nərsilərmu köyüp ketidu. □ ■ 11 Ḥəmmə nərsə mana xundaқ erip yoқilidioɣan yərdə, silər қandaқ adəmlərdin boluxunglar kerək? — ḥayatinglarni pak-muқəddəsliktə wə ihlasmənliktə ətküzüp, 12 Hudaning künini təlmürüp kütüp, u künning tezrək kelixi üqün intilixinglar kerək əməsmu? U künning kelixi bilən pütün asmanlar otta yoқap tügəydu wə kainatning barlik қurulmiliri xiddətlik otta erip tügəydu. □ ■ 13 Lekin biz bolsaқ Uning wədisi boyiqə, yengi asman-zeminni intizarlik bilən kütməktimiz. U yər ḥəққaniylikning makanidur.□ ■
14 Xuning üqün, əy səyümlüklirim, bu ixlarni kütüwatқanikənsilər, *xu tapta* Hudan-

---

□ **3:5 «Ḥalbuki, ular əng қədimki zamanda Hudaning səzi bilən asmanlarning yaritiloɣanlikini wə xuningdək yərning sudin qiққan ḥəm suning wasitisi bilən barlikқa kəlgənlikini ətəy untuydu» —** «ətəy untuydu» degənning baxқa birhil tərjimisi: «əz bəngbaxlikidin untuydu». ■ **3:5** Yar. 1:9; Zəb. 24:2. □ **3:6 «xu amillarning wasitiliri bilən xu zamandiki dunya kəlkündin oɣərқ bolup yoқaldi» —** «…xu amillarning wasitiliri bilən» degən ibarə pəқət suning əzini yaki sular wə Hudaning səzini təng kərsitidu. Bizningqə sular wə Hudaning səzini təng kərsitidu; qünki (grek tilida) aldinқi jümlidə bu ikki ix əng ahirida tiloɣa elinoɣan, xundaқla 7-ayəttə Hudaning səzining ikkinqi қetim wasitə bolidioɣanlikі kərsitilidu. ■ **3:6** Yar. 7:10,21. □ **3:7 «Əmma ḥazirқi asmanlar bilən zemin ohxaxla xu səz bilən ihlassiz adəmlər soraққa tartilip ḥalak қilinidioɣan axu kündə otta kəydürülüxkə saқlinip, ta xu künigiqə ḥalidin həwər elinip turidu» —** «ohxaxla xu səz» degən ibarining baxқa hil tərjimisi: «Uning (yəni, Hudaning) səzi». «Ḥalidin həwər elinip turidu» — pəқət saқlanoɣanla əməs, bəlki Hudaning oɣəmhorluқining obyekti bolidu. ■ **3:7** Zəb. 102:25-26; Yəx. 51:6; 2Tes. 1:8; Ibr. 1:11; 2Pet. 3:10. □ **3:8 «Rəbgə nisbətən bir kün ming yildək wə ming yil bir kündəktur» —** Rəb wақitning qəklimisigə uqrimaydu, əlwəttə. ■ **3:8** Zəb. 90:4. □ **3:9 «Rəb Əz wədisini orundaxni (bəzilərning «keqiktürdi» dəp oylioɣinidək) keqiktürgini yoқ, bəlki ḥeqkimning ḥalak boluxini halimay, ḥəmmə insanning towa қilixioɣa kirixini arzulap, silərgə kəngqilik қilip wақitni sozmaқta» —** Rəb қaytip kəlgəndə yər yüzidikilərgə towa қilix pursiti қalmaydu, əlwəttə. ■ **3:9** Əz. 18:32; 33:11; Yəx. 30:18; Ḥab. 2:3; Rim. 2:4; 1Tim. 2:4; 1Pet. 3:20; 2Pet. 3:15. □ **3:10 «lekin rəbning küni huddi ooɣrining kelixidək kütülmigən wақitta bolidu» —** «rəbning küni» (Məsiḥning kelidioɣan küni) Təwrattiki kəp yərlərdə «Pərwərdigarning küni» dəp kərsitilidu. «Қoxumqə səz»diki «Hudaning küni» tooɣruluқ izaḥatlirimizni kərüng. «Ooɣrining kelixidək» — demək, kütülmigən wақitta. **«U küni asmanlar xiddətlik güldürligən awaz bilən oɣayib bolup, kainatning barlik қurulmiliri xiddətlik otta erip tügəydu; zemin wə uningdiki pütkül nərsilərmu köyüp ketidu» —** «kainatning barlik қurulmiliri» yaki «barlik asman jisimliri». «Uningdiki pütkül nərsilərmu» degənning baxқa hil tərjimisi: «uningdiki pütkül ixlarmu» yaki «uningdiki barlik қiloɣan ixlarmu». **«zemin wə uningdiki pütkül nərsilərmu köyüp ketidu» —** bəzi kona kəqürmilərdə «zemin wə üstidiki barlik ixlar yalingaq axkarilinidu» deyilidu. ■ **3:10** Mat. 24:43,44; 1Tes. 5:2; Wəḥ. 3:3; 16:15. □ **3:12 «Hudaning künini təlmürüp kütüp, u künning tezrək kelixi üqün intilixinglar kerək əməsmu? U künning kelixi bilən pütün asmanlar otta yoқap tügəydu wə kainatning barlik қurulmiliri xiddətlik otta erip tügəydu» —** «Hudaning küni» degən ibarə tooɣruluқ «қoxumqə səz»imizdə azraқ tohtilimiz. «Kainatning barlik қurulmiliri» degənning baxқa hil tərjimisi: «barlik asman jisimliri». ■ **3:12** Zəb. 50:3; 2Tes. 1:8. □ **3:13 «Lekin biz bolsaқ Uning wədisi boyiqə, yengi asman-zeminni intizarlik bilən kütməktimiz. U yər ḥəққaniylikning makanidur» —** «u yər» ḥəm yengi asman wə yengi zeminnimu kərsitidu. ■ **3:13** Yəx. 65:17; 66:22; Wəḥ. 21:1.

ing aldida nuқsansiz wə daoɳsiz, inaқliқ-hatirjəmlik iqidə ɧazir bolup qiқixinglar üqün intilinglar. 15 wə Rəbbimizning səwr-taқitini nijat dəp bilinglar, dəl səyümlük ҷerindiximiz Pawlusmu өzigə ata қilinoɳan danaliқ bilən bu ixlar tooɳruluқ silərgə yazoɳan; □ ■ 16 barliқ hətliridimu u bu ixlar ɧəққidə tohtilidu. Uning hətliridə qüxinix təs boloɳan bəzi ixlar bar; bu ixlarni təlim almioɳan wə tutami yoқ kixilər muқəddəs yazmilarning baxқa қisimlirini burmilioɳandək, burmilap qüxəndüridu wə xuning bilən өz bexioɳa ɧalakət elip kelidu.■
17 Xuning bilən, i səyümlüklirim, *mən eytқan* bu ixlarni aldin’ala bilgənikənsilər, bu əhlaқsizlarning səpsətliri bilən azdurulup, mustəɧkəm turuxunglarni yoқitip қoyuxtin ɧoxyar bolunglar. □ 18 Əksiqə, *Hudaning* meɧir-xəpқitidə ɧəm Rəbbimiz wə Қutқuzoɳuqimiz Əysa Məsiɧgə boloɳan bilixtə dawamliқ өsünglar.
Uningoɳa ɧəm ɧazir ɧəm axu əbəd künigiqə barliқ xan-xərəp mənsup boloɳay! Amin! □

□ **3:15** **«Rəbbimizning səwr-taқiti» —** yaki «Rəbbimizning kəngqilik қilixi». **«wə Rəbbimizning səwr-taқitini nijat dəp bilinglar» —** bu intayin ihqam jümlə bolup, bəlkim: «Hudaning səwr-taқiti tehimu kəp adəmlərgə gunaɧidin қutқuzulux pursiti yaritip bərməktə, dəp bilinglar» degəndək mənidə boluxi mumkin. Yənə mumkinqiliki barki, «nijat» muxu yərdə «bu dunyaning saқlinip ҷelixi» degən mənidə ixlitilgən boluxi mumkin; nemila bolmisun ayətning asasiy mənisi ohxax; biz pəқət bu dunyada bolsaқla, bügün towa қilip gunaɧlirimizdin қutulux yoli oquқ turidu, dəp biliximiz lazim. **«dəl səyümlük ҷerindiximiz Pawlusmu өzigə ata қilinoɳan danaliқ bilən bu ixlar tooɳruluқ silərgə yazoɳan» —** «ҷerindiximiz Pawlusmu... silərgə yazoɳan» — Pawlusning kəp hizmiti «yat əllər», yəni Yəɧudiy əməslər arisida boloɳaqқa, Petrusning bu hetimu bəlkim Yəɧudiy bolmioɳan etiқadqilaroɳa yeziloɳan bolsa kerək. ■ **3:15** Rim. 2:4. ■ **3:16** Rim. 8:19; 1Kor. 15:24; 1Tes. 4:15. □ **3:17** **«Xuning bilən, i səyümlüklirim, mən eytқan bu ixlarni aldin’ala bilgənikənsilər...» —** «mən eytқan bu ixlar» bəlkim rosul Petrusning yuқirida sahta təlim bərgüqilər tooɳruluқ agaɧlandürüxlirini kərsitidu. **«bu əhlaқsizlarning səpsətliri bilən azdurulup, mustəɧkəm turuxunglarni yoқitip қoyuxtin ɧoxyar bolunglar» —** «bu əhlaқsizlar» grek tili nushisida 2:7dimu ohxax səz ixlitilidu; demək, «bu əhlaқsizlar» dəl sahta təlim bərgüqilərni kərsitidu. □ **3:18** **«Əksiqə, Hudaning meɧir-xəpқitidə ɧəm Rəbbimiz wə Қutқuzoɳuqimiz Əysa Məsiɧgə boloɳan bilixtə dawamliқ өsünglar» —** «өsünglar» bolsa roɧiy ɧayatta, iman-etiқad jəɧəttə bolidu. Muxu roɧiy өskən adəm Hudaning meɧir-xəpқiti wə Rəb Əysa Məsiɧni qongқur tonuxқa kəprək nesip bolidu. Demək, «Hudaning meɧir-xəpқiti wə Rəb Əysa Məsiɧni qongқur tonux» ɧəm roɧiy өsüxning wasitisi ɧəm nətijisidur. Baxқa birhil tərjimisi «Rəbbimiz wə Қutқuzoɳuqimiz Əysa Məsiɧning meɧir-xəpқitidə ɧəm Uningoɳa boloɳan tonuxta dawamliқ өsünglar».

Yuḫanna «1»

«Rosul Yuḫanna yazoɣan birinqi məktup» •••• Əysa Məsiḫ — Ḫayatliḳ Kalamidur

1 Əzəldin bar boloɣüqi, əzimiz angliɣan, əz kəzlirimiz tikilip ḳariɣan wə ḳollirimiz
bilən tutup siliɣan ḫayatliḳ Kalami tooɣrisida *silərgə bayan ḳilimiz*■ 2 (bu ḫayatliḳ
bizgə ayan bolup, biz uni kərduḳ. Xuning bilən bu ḫəḳtə guwaḫliḳ berimiz ḫəmdə
Ata bilən billə bolup, keyin bizgə ayan boloɣan xu mənggülük ḫayatni silərgə bayan
ḳilimiz)□ 3 — silərnimu biz bilən sirdax-ḫəmdəmliktə bolsun dəp biz kərgənlirimizni
wə angliɣanlirimizni silərgə bayan ḳilimiz. Bizning sirdax-ḫəmdəmlikimiz Ata wə
Uning Ooɣli Əysa Məsiḫ biləndur.□ 4 Silərning huxalliḳinglar tolup taxsun dəp,
bularni silərgə yeziwatimiz.□

Hudaning yoruḳluḳida pak yaxax

5 Wə biz Uningdin angliɣan ḫəm silərgə bayan ḳilidiɣan həwirimiz mana xudurki,
Huda nurdur wə Uningda ḫeqḳandaḳ ḳarangoɣuluḳ bolmaydu.■ 6 Əgər biz Uning
bilən sirdax-ḫəmdəmlikimiz bar dəp turup, yənila ḳarangoɣuluḳta yürsək, yaloɣan
eytḳan wə ḫəḳiḳətkə əməl ḳilmiɣan bolimiz.□ 7 Lekin U Əzi nurda boloɣinidək
bizmu nurda mangsaḳ, undaḳta bizning bir-birimiz bilən sirdax-ḫəmdəmlikimiz
bolup, Uning Ooɣli Əysa Məsiḫning ḳeni bizni barliḳ gunaḫtin paklaydu.□ ■ 8 Əgər
gunaḫimiz yoḳ desək, əz əzimizni aldiɣan bolimiz ḫəmdə bizdə ḫəḳiḳət turmaydu.■
9 Gunaḫlirimizni iḳrar ḳilsaḳ, U bizning gunaḫlirimizni kəqürüm ḳilip, bizni barliḳ
ḫəḳḳaniysizliḳtin pak ḳilixḳa ixənqlik ḫəm adildur. □ ■ 10 Əgər gunaḫ ḳilmiduḳ
desək, Uni yaloɣanqi ḳilip ḳoyoɣan bolimiz wə Uning səz-kalami bizdin orun almiɣan
bolidu.

■ **1:1** Luḳa 24:39; Yḫ. 20:27; Yḫ. 1:1, 14; 2Pet. 1:16. □ **1:2 «Xuning bilən bu ḫəḳtə guwaḫliḳ berimiz ḫəmdə Ata bilən billə bolup, keyin bizgə ayan boloɣan xu mənggülük ḫayatni silərgə bayan ḳilimiz»** — «Ata» muxu yərdə Huda'atini bildüridu; oḳurmənlər bu həttə «Ata» wə «Ooɣul» degən səzlərni kərsə, Huda'ata wə Hudaning Ooɣli, yəni Uning Kalami Əysa Məsiḫni kərsitidu. □ **1:3 «— silərnimu biz bilən sirdax-ḫəmdəmliktə bolsun dəp biz kərgənlirimizni wə angliɣanlirimizni silərgə bayan ḳilimiz. Bizning sirdax-ḫəmdəmlikimiz Ata wə Uning Ooɣli Əysa Məsiḫ biləndur»** — «sirdax-ḫəmdəmlik» degənlik Injilda bu alaḫidə mənidə bolup, grek tilida «ortaḳliḳ» degən səz bilən ipadilinidu. Bu səz ḫəm Huda bilən boloɣan alaḳini, ḫəm etiḳadqilarning bir-biri bilən boloɣan ziq alaḳisini, xundaḳla Hudaning xapaitidin ortaḳ nesiwə boluxni bildüridu. □ **1:4 «Silərning huxalliḳinglar tolup taxsun dəp…»** — bəzi kona kəqürmilərdə «Bizning huxalliḳimiz tolup taxsun dəp… » deyilidu. ■ **1:5** Yḫ. 1:9; 8:12; 9:5; 12:35, 36. □ **1:6 «Əgər biz uning bilən sirdax-ḫəmdəmlikimiz bar dəp turup, yənila ḳarangoɣuluḳta yürsək, yaloɣan eytḳan wə ḫəḳiḳətkə əməl ḳilmiɣan bolimiz»** — «ḫəḳiḳətkə əməl ḳilmiɣan bolimiz» grek tilida «ḫəḳiḳətni ḳilmaymiz» degən səz bilən ipadilinidu. □ **1:7 «Lekin U Əzi nurda boloɣinidək bizmu nurda mangsaḳ, undaḳta bizning bir-birimiz bilən sirdax-ḫəmdəmlikimiz bolup, Uning Ooɣli Əysa Məsiḫning ḳeni bizni barliḳ gunaḫtin paklaydu»** — «U Əzi» muxu yərdə, xübḫisizki, Hudani kərsitidu. ■ **1:7** Ibr. 9:14; 1Pet. 1:19; Wəḫ. 1:5. ■ **1:8** 1Pad. 8:46; 2Tar. 6:36; Ayup 9:2; Zəb. 143:2; Pənd. 20:9; Top. 7:20. □ **1:9 «gunaḫlirimizni iḳrar ḳilsaḳ, u bizning gunaḫlirimizni kəqürüm ḳilip, bizni barliḳ ḫəḳḳaniysizliḳtin pak ḳilixḳa ixənqlik ḫəm adildur»** — nemixḳa rosul «U (Huda) … ixənqlik ḫəm adildur» dəydu? (1) Huda «muḳəddəs bəndilirini etiḳadi tüpəylidin kəqürüm ḳildim» desə, u səzidə qing turidu wə ixənqliktur; (2) Huda adil sotqi bolup, gunaḫni jazalimay ḳoymaydu. Xunga bizni kəqürüx üqün bizning gunaḫlirimizni əz ihtiyari bilən əz üstigə aloɣan ḳurbanliḳimiz gunaḫsiz Əysa Məsiḫkə ḳoyoɣan; u bizning ornimizda əldi. Xunga Yuḫanna ««Huda bizning gunaḫlirimizni kəqürüxkə…Ixənqlik ḫəm adildur» dəydu. Huda gunaḫlirimizni kəqürüxi bilən ix tohtimaydu, əlwəttə; u yənə bizni «barliḳ ḫəḳḳaniysizliḳtin pak ḳilidu». ■ **1:9** Zəb. 32:5; Pənd. 28:13.

2

Əysa Məsiḩ - Hudaoƣa boloƣan wəkilimizdur

1 I əziz balilirim, mən silərni gunaḫ sadir ḳilmisun dəp, bu səzlərni yeziwatimən.
Mubada birsi gunaḫ sadir ḳilsa, Atining yenida bir yardəmqi wəkilimiz, yəni
Ḫəḳḳaniy Boloƣuqi Əysa Məsiḩ bardur.□ ■ 2 U Θzi gunaḫlirimiz üqün *jazani*
kətürgüqi kafarəttur; muxu kafarət pəḳət bizning gunaḫlirimiz üqünla əməs, bəlki
pütkül dunyadikilərning gunaḫliri üqündur.□ ■
3 Bizning uni tonuoƣanliḳimizni biləliximiz — Uning əmrlirigə əməl ḳiliximizdindur.
4 «Uni tonuymən» dəp turup, Uning əmrlirigə əməl ḳilmioƣuqi kixi yaloƣanqidur,
uningda ḫəḳiḳət yoḳtur.■ 5 Lekin kimki Uning səzigə əməl ḳilsa, əmdi uningda
Hudaning meḩir-muḫəbbiti ḫəḳiḳətən kamalətkə yətkən bolidu. Biz θzimizning
Uningda boloƣanliḳimizni ənə xuningdin bilimiz.□ ■ 6 «Hudada turup yaxaymən»
degüqi bolsa *Əysaning* mangoƣinidək ohxax mengixi kerək.□ ■

Ḳerindaxlaroƣa meḩir-muḫəbbət kərsitix nurning bəlgisi

7 I səyümlüklirim, silərgə *burun anglap baḳmioƣan* yengi bir əmrni əməs,
bəlki dəsləptin tartip silər tapxuruwaloƣan kona əmrni yeziwatimən. Uxbu
əmr silər burundinla anglap keliwatḳan səz-kalamdur.□ ■ 8 Lekin yənə kelip
mən silərgə yeziwatḳinimni yengi əmr *desəkmu bolidu*; bu əmr Məsiḩdə ḫəm
silərdimu əməl ḳilinmaḳta, qünki ḳarangoƣuluḳ θtüp kətməktə, wə ḫəḳiḳiy
nur alliḳaqan qeqilixḳa baxlidi.□ ■ 9 Kimdəkim θzini «nurda yaxawatimən» dəp
turup, ḳerindixini θq kərsə, u bügüngiqə ḳarangoƣuluḳta turuwatḳan bolidu.
10 Ḳerindixioƣa meḩir-muḫəbbət kərsətkən kixi yoruḳluḳta turmaḳta, uningda

---

□ **2:1 «I əziz balilirim,...»** — «əziz balilirim» grek tilida «kiqik balilirim». **«Mubada birsi gunaḫ sadir ḳilsa, Atining yenida bir yardəmqi wəkilimiz, yəni Ḫəḳḳaniy Boloƣuqi Əysa Məsiḩ bardur»** — «yardəmqi wəkil» grek tilida «parakletos» deyilidu, bu səz «Yuḫ.» 14:16, 26, 15:26, 16:7də «yardəmqi» dəp tərjimə ḳilinidu. «Parakletos» xu yərlərdə Muḳəddəs Roḩni kərsitidu. Xu yərlərdiki bu səzning toluḳ mənisi tooƣruluḳ izaḫatlarni kərüng. ■ **2:1** 1Tim. 2:5; Ibr. 7:25. □ **2:2 «U Θzi gunaḫlirimiz üqün jazani kətürgüqi kafarəttur; muxu kafarət pəḳət bizning gunaḫlirimiz üqünla əməs, bəlki pütkül dunyadikilərning gunaḫliri üqündur» —** «jazani kətürgüqi kafarət» — 4:18, «Rim.» 3:25, «Ibr.» 9:5də muxuningoƣa yeḳin bir səz tepilidu. Təwratta bu səz (ibraniy tilida) «kafarət təhti» yaki «rəḩim təhti» («Mis.» 25:17) ḫəm bəzidə «gunaḫ tiləx ḳurbanliḳi» yaki «gunaḫni yapḳuqi ḳurbanliḳ» degən mənidə kərülidu. Injilda uning asasiy uḳumi Hudaning oƣəzipini θz üstigə elix wə xundaḳla gunaḫlardin pak ḳilixtur. ■ **2:2** Yḫ. 4:42; Rim. 3:25; 2Kor. 5:18; Kol. 1:20; 1Yuḫa. 4:10, 14. ■ **2:4** 1Yuḫa. 4:20. □ **2:5 «Lekin kimki uning səzigə əməl ḳilsa, əmdi uningda Hudaning meḩir-muḫəbbiti ḫəḳiḳətən kamalətkə yətkən bolidu» —** Injil boyiqə insanlar bir-birimizni səyüx üqün wə Hudaning Θzini səyüx üqün ḳəlbimizgə «Hudaning meḩir-muḫəbbiti» Muḳəddəs Roḩ arḳiliḳ təkülüxi kerək («Rim.» 5:5) andin bizning Hudaoƣa wə insalaroƣa meḩir-muḫəbbət kərsitiximiz mumkin bolidu. Xunga «Hudaning meḩir-muḫəbbiti» Hudadin kəlgən ḫəm bizdin Hudaoƣa ḫəm insanlaroƣa ḳaritiloƣan muḫəbbitimizning ḫəmmisini kərsitidu. **«Biz θzimizning Uningda boloƣanliḳimizni ənə xuningdin bilimiz»** — «Uningda boloƣanliḳimiz»: — demək, Uning bilən yeḳin alaḳidə boloƣanliḳtur. «Rimliḳlaroƣa»diki kirix səzimizdiki «Məsiḩdə» «Hudada» wə «Roḩta» tooƣruluḳ bayanlirimiznimu kərüng. ■ **2:5** Yḫ. 13:35. □ **2:6 ««Hudada turup yaxaymən» degüqi bolsa...»** — «Hudada» grek tilida «uningda». **«Əysaning mangoƣinidək ohxax mengixi kerək»** — grek tilida «Uning mangoƣinidək ohxax mengixi kerək». ■ **2:6** Yḫ. 13:15; 1Pet. 2:21. □ **2:7 «I səyümlüklirim, silərgə burun anglap baḳmioƣan yengi bir əmrni əməs, bəlki dəsləptin tartip silər tapxuruwaloƣan kona əmrni yeziwatimən. Uxbu əmr silər burundinla anglap keliwatḳan səz-kalamdur» —** Yuḫanna kərsətkən əmr, xübḫisizki, «bir-biringlaroƣa meḩir-muḫəbbətni kərsitinglar». 3:11, 4:21, «Yuḫ.» 13:34, 15:12ni kərüng. ■ **2:7** 2Yuḫa. 5. □ **2:8 «Lekin yənə kelip mən silərgə yeziwatḳinimni yengi əmr desəkmu bolidu; bu əmr Məsiḩdə ḫəm silərdimu əməl ḳilinmaḳta, qünki ḳarangoƣuluḳ θtüp kətməktə, wə ḫəḳiḳiy nur alliḳaqan qeqilixḳa baxlidi» —** bu sirliḳ əmma bək muḩim 7-8-ayətlər tooƣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə azraḳ tohtilimiz. Bizningqə asasiy mənisi xuki, «roḩiy ḫayat» kəlgəndin keyin insanlarda «bir-biringlaroƣa muḫəbbət kərsitix» ḫəḳiḳətən mumkin bolidu, xunga bu əmrmu «yengi» bolidu. ■ **2:8** Yḫ. 13:34; 15:12.

gunaḫḳa putlaxturidiоɳan ḫeqnemə ḳalmaydu. ■ 11 Lekin ḳerindixini өq kөrgən
kixi ḳarangoɳuluḳtidur; u ḳarangoɳuluḳta mangidu wə ḳəyərgə ketiwatḳanliḳini
bilməydu, qünki ḳarangoɳuluḳ uning kөzlirini ḳarioɳu ḳiliwətkən.
12 Mən bularni silərgə yeziwatimən, i əziz balilirim, qünki gunaḫliringlar Uning nami
üqün kəqürüm ḳilindi.□ ■
13 Mən buni silərgə yeziwatimən, i atilar, qünki silər Əzəldin Bar Boloɳuqini
tonudunglar.
Mən buni silərgə yeziwatimən, i yigitlər, qünki silər u rəzil üstidin oɳəlibə
ḳildinglar.□
14 Mən buni silərgə yeziwatimən, i əziz balilirim, qünki silər Atini tonudunglar.
Mən buni silərgə yeziwatimən, i atilar, qünki silər Əzəldin Bar Boloɳuqini
tonudunglar.
Mən buni silərgə yeziwatimən, i yigitlər, qünki silər küqlüksilər, Hudaning səz-
kalami silərdə turidu wə silər u rəzil üstidinmu oɳəlibə ḳildinglar.

15 Bu dunyani wə bu dunyadiki ixlarni səymənglar. Ḫərkim bu dunyani səysə,
Atining səygüsi uningda yoḳtur. □ ■ 16 Qünki bu dunyadiki barliḳ ixlar, yəni əttiki
ḫəwəs, kөzlərdiki ḫəwəs wə ḫayatioɳa boloɳan məoɳrurluḳning ḫəmmisi Atidin
kəlgən əməs, bəlki bu dunyadin boloɳandur, halas; □ 17 wə bu dunya wə uningdiki
ḫəwəslərning ḫəmmisi ətüp ketidu. Lekin Hudaning iradisigə əməl ḳiloɳuqi kixi
mənggü yaxaydu.■

Dəjjal — Əysa Məsiḫning rəḳibi

18 Əziz balilirim, zamanning ahirḳi saiti yetip kəldi; wə silər dəjjalning *ahir zamanda*
kelidioɳanliḳini angliоɳininglardək, əməliyəttə bolsa ḫazirning өzidila nuroɳun
dəjjallar məydanoɳa qiḳti; buningdin zamanning ahirḳi saiti bolup ḳaloɳanliḳi bizgə
məlum. □ ■ 19 Ular arimizdin qiḳti, lekin ular əslidə bizlərdin əməs idi. Qünki əgər
bizlərdin boloɳan bolsa, arimizda turiwərgən bolatti. Lekin ularning ḫeqḳaysisining

---

■ **2:10** Yḫ. 12:35; 1Yuḫa. 3:14. □ **2:12** **«i əziz balilirim» —** grek tilida «i kiqik balilirim». **«mən bularni silərgə yeziwatimən, i əziz balilirim, qünki gunaḫliringlar uning nami üqün kəqürüm ḳilindi» —** «Uning nami» degənlik Əysa Məsiḫning namidur. Oḳurmənlərning esidə barki, «Əysa» degən nam «Pərwərdigarning nijati» degən mənidə. ■ **2:12** Luḳa 24:47; Ros. 4:12; 13:38. □ **2:13** **«mən buni silərgə yeziwatimən, i yigitlər, qünki silər u rəzil üstidin oɳəlibə ḳildinglar» —** «u rəzil» Xəytanni kөrsitidu. □ **2:15** **«Ḫərkim bu dunyani səysə, Atining səygüsi uningda yoḳtur» —** Atining səygüsi» Hudadin kəlgən muḫəbbət, demək. 2:5 wə uningdiki «Hudaning meḫir-muḫəbbiti» tooɳruluḳ izaḫatni kөrüng. ■ **2:15** Gal. 1:10; Yaḳ. 4:4. □ **2:16** **«Qünki bu dunyadiki barliḳ ixlar, yəni əttiki ḫəwəs…» —** «əttiki ḫəwəs»: Injilda «ət» yaki «ətlər» kөp waḳitlarda insanlardiki gunaḫining təbiitini kөrsitidu. «Rimliḳlaroɳa»diki kirix səzning insanlardiki «ət» wə «ətlər» tooɳruluḳ bayanlarni kөrüng. **«Qünki bu dunyadiki barliḳ ixlar, yəni əttiki ḫəwəs, kөzlərdiki ḫəwəs wə ḫayatioɳa boloɳan məoɳrurluḳning ḫəmmisi atidin kəlgən əməs, bəlki bu dunyadin boloɳandur, halas» —** oḳurmənlər dunyadiki ixlarning bu üq amilining (1) Xəytanning Ḫawa-animizning aldioɳa ḳoyoɳan üq hil ezitḳu amilioɳa ohxax ikənlikini («Yar.» 3:6); (2) Xəytanning qəl bayawanda Əysa Məsiḫni sinioɳandiki üq hil wəswəsisigə ohxax ikənlikini bayḳiyalaydu («Mat.» 4:1-11, «Luḳa» 4:1-13ni kөrüng). ■ **2:17** Zəb. 90:9-10; Yəx. 40:6; 1Kor. 7:31; Yaḳ. 1:10; 4:14; 1Pet. 1:24. □ **2:18** **«Əziz balilirim, zamanning ahirḳi saiti yetip kəldi; wə silər dəjjalning ahir zamanda kelidioɳanliḳini angliоɳininglardək, əməliyəttə bolsa ḫazirning өzidila nuroɳun dəjjallar məydanoɳa qiḳti; buningdin zamanning ahirḳi saiti bolup ḳaloɳanliḳi bizgə məlum» —** «dəjjal» grek tilida «antihristos». Dəjjal tooɳruluḳ «Dan.» 9-babtiki izaḫatlarni, «Mat.» 24-bab wə izaḫatlirini wə «2Tes.» 2-bab wə izaḫatlarni, «Wəḫiy» 13-bab wə «ḳoxumqə səz»ni (dəjjal tooɳruluḳ) kөrüng. Bu ayəttə tiloɳa elinoɳan «nuroɳun dəjjallar» Məsiḫ wə Uning təlimigə ḳarxi qiḳḳanlarning ḫəmmisini kөrsitidu (19- wə -22-ayətni kөrüng). ■ **2:18** Mat. 24:5; 2Tes. 2:3.

əslidə bizdikilərdin bolmioɣanliḳi pax ḳilinoɣanliḳi üqün ular arimizdin qiḳip kətti.□ ■
20 Ḫalbuki, silər bolsanglar Muḳəddəs Boloɣuqidin kəlgən məsiḩligüqi Roḩtin nesip boldunglar wə xuning üqün silər ḫəmmə ixni bilisilər. □ ■ 21 Silərgə bu hətni yiziximdiki səwəb, silərning ḫəḳiḳətni bilmigənlikinglar üqün əməs, bəlki ḫəḳiḳətni bilip, yaloɣanqiliḳning ḫəḳiḳəttin kelip qiḳmaydioɣanliḳini bilgənlikinglar üqündur.
22 Əmisə, kim yaloɣanqi? Əysaning Məsiḩ ikənlikini inkar ḳiloɣuqi kixi bulsa, u yaloɣanqidur. Ata wə Ooɣulni inkar ḳiloɣuqi kixi əzi bir dəjjaldur. 23 Kimdəkim Ooɣulni rət ḳilsa uningda Ata bolmaydu. Lekin Ooɣulni etirap ḳilsa, uningda Ata bolidu.□ ■
24 Silər bolsanglar, burundin anglap keliwatḳininglarni əzünglarda dawamliḳ turoɣuziweringlar. Burundin anglap keliwatḳininglar silərdə dawamliḳ turiwərsə, silərmu dawamliḳ Ooɣul wə Atida yaxawatḳan bolisilər; 25 wə Uning bizgə ḳiloɣan wədisi bolsa dəl xu — mənggü ḫayatliḳtur.□
26 Silərni azdurmaḳqi boloɣanlarni nəzərdə tutup, bularni silərgə yazdim; 27 Silər bolsanglar, silər Uningdin ḳobul ḳiloɣan məsiḩligüqi Roḩ silərdə turiweridu, silər ḫeqkimning əgitixigə moḩtaj əməssilər; bəlki ənə xu məsiḩligüqi Roḩ silərgə barliḳ ixlar tooɣruluḳ əgitiwatḳandək (U ḫəḳtur, ḫeq yaloɣan əməstur!) — ḫəm əgətkəndək, silər dawamliḳ Uningda yaxaydioɣan bolisilər.□ ■
28 Əmisə, i əziz balilirim, dawamliḳ Uningda turup yaxaweringlar. Xundaḳ ḳilsanglar, U ḫərḳaqan ḳaytidin ayan boloɣanda ḳorḳmas bolimiz ḫəm U kəlginidə Uning aldida ḫeq hijalət bolup ḳalmaymiz. □ ■ 29 *Hudaning* ḫəḳḳaniy ikənlikini bilgənikənsilər, ḫəḳḳaniyliḳḳa əməl ḳiloɣuqilarning ḫərbirining uning təripidin

---

□ **2:19 «Ular arimizdin qiḳti, lekin ular əslidə bizlərdin əməs idi. Qünki əgər bizlərdin boloɣan bolsa, arimizda turiwərgən bolatti. Lekin ularning ḫeqḳaysisining əslidə bizdikilərdin bolmioɣanliḳi pax ḳilinoɣanliḳi üqün ular arimizdin qiḳip kətti» —** «… əslidə bizdikilərdin bolmioɣanliḳi pax ḳilinoɣanliḳi üqün» — demək, Huda tərpidin bekitilgən ix; xubḩisizki, muxu «dəjjallar» ḳerindaxlarning kiqik peillikioɣa, xundaḳla məoɣrurluḳḳa boloɣan əqmənlikigə qidimioɣan bolup, xu qaoɣda Huda ularni jamaətkə pax ḳilix üqün ularni əz məoɣrur təbiiyitining kəynigə kirixkə ḳozoɣioɣan; xuning bilən «ular arimizdin qiḳip kətti». ■ **2:19** Zəb. 41:9; Ros. 20:30; 1Kor. 11:19. □ **2:20 «Muḳəddəs Boloɣuqi» —**Əysa Məsiḩni kərsitidu. **«Muḳəddəs Boloɣuqidin kəlgən məsiḩligüqi Roḩtin nesip boldunglar»** — «məsiḩligüqi Roḩ» degən bu səz muxu yərdə Muḳəddəs Roḩni kərsitidu; bu səz əslidə Təwrat dəwridə padixaḩlarni, kaḩinlarni wə bəzidə pəyoɣəmbərlərni əz mənsipigə bekitix wə təstiḳlax üqün ularning bexioɣa ḳuyuloɣan «muḳəddəs may»ni kərsitətti («məsiḩligüqi may»); bu ix Təwratta «məsiḩ ḳilix» yaki «məsiḩləx» dəp atilatti. Injil dəwridə Nasarətlik Əysa may bilən əməs, bəlki Muḳəddəs Roḩ bilən «məsiḩ ḳilinoɣan» («Mat.» 3:16, «Luḳa» 3:22, 4:18, «Ros.» 10:38ni kərüng). Ḫazir Məsiḩ əslidə Əzini «məsiḩ ḳiloɣuqi Roḩ»ni, yəni Hudaning Muḳəddəs Roḩini Əzigə etiḳad ḳiloɣuqilaroɣa ata ḳilidu; xuning bilən Injil dəwridə Təwrattiki «məsiḩləx meyi»ning adəmning bexioɣa ḳuyuluxining ornioɣa, «Məsiḩligüqi Roḩ», yəni Muḳəddəs Roḩ adəmning roḩ-kəlbining üstigə kelip xu yərdə makan tutidu. **«Məsiḩligüqi Roḩtin nesip boldunglar wə xuning üqün silər ḫəmmə ixni bilisilər»** — «silər ḫəmmə ixni bilisilər» yaki «silər ḫəmmə adəmni bilisilər» yaki «ḫəmminglar ḫəḳiḳətni bilisilər». ■ **2:20** Zəb. 45:7; 133:2; 2Kor. 1:21; Ibr. 1:9. □ **2:23 «Kimdəkim Ooɣulni rət ḳilsa uningda Ata bolmaydu. Lekin Ooɣulni etirap ḳilsa, uningda Ata bolidu» —** grek tilida «Kimdəkim Ooɣulni rət ḳilsa, u Atioɣa igə bolmaydu; lekin Ooɣulni etirap ḳilsa, u Atioɣimu igə bolidu» degən səzlər bilən ipadilinidu. ■ **2:23** Luḳa 12:9; 2Tim. 2:12. □ **2:25 «wə Uning bizgə ḳiloɣan wədisi bolsa dəl xu — mənggü ḫayatliḳtur» —** «Uning ḳiloɣan wədisi bolsa» — Hudaning Əzining wədisi yaki Əysaning wədisini kərsitidu; bizningqə «U» 20-ayəttə tiloɣa elinoɣan «Muḳəddəs Boloɣuqi»ni, yəni Əysani kərsətsə kerək. □ **2:27 «silər bolsanglar, silər Uningdin ḳobul ḳiloɣan məsiḩligüqi Roḩ silərdə turiweridu» —** «Uningdin» muxu yərdə Hudaning Əzini yaki Əysani kərsitidu; bizningqə «U» yənə 20-ayəttə tiloɣa elinoɣan «Muḳəddəs Boloɣuqi»ni, yəni Əysani kərsətsə kerək. **«Məsiḩligüqi Roḩ»** — 20-ayət wə uningdiki izaḩatni kərüng. ■ **2:27** Yər. 31:34; Ibr. 8:11. □ **2:28 «u ḫərḳaqan ḳaytidin ayan boloɣanda ḳorḳmas bolimiz ḫəm u kəlginidə uning aldida ḫeq hijalət bolup ḳalmaymiz» —** «ḳorḳmas» yaki «yürəklik». ■ **2:28** Mar. 8:38; 1Yuḫa. 3:2.

tuoɣuloɣuqi ikənlikinimu bilsənglar kerək.□

3

Biz Hudaning pərzəntliri

1 Ḳaranglar, Ata bizgə xundaḳ qongḳur meḥir-muḥəbbət kərsətkənki, biz «Hudaning əziz baliliri» dəp atalduḳ — wə biz ḥəḳiḳətənmu xundaḳ. Bu dunya xu səwəbtin bizni tonup yətməyduki, qünki bu dunya Uni tonumidi.□ ■ 2 Səyümlüklirim, biz ḥazir Hudaning əziz baliliridurmiz; kəlgüsidə ḳandaḳ bolidioɣanliḳimiz tehi oquḳ ayan ḳilinmioɣan. Biraḳ U *ḳaytidin* ayan ḳilinoɣanda, Uningoɣa ohxax bolidioɣanliḳimizni bilimiz; qünki xu qaoɣda biz Uning əynən Өzini kərimiz.□ ■ 3 Wə *Məsiḥgə* ümid baoɣlioɣan ḥərbir kixi U pak boloɣandək өzini paklimaḳta.□

4 Gunaḥ sadir ḳilоɣan kixi *Hudaning* ḳanunioɣa hilaplik ḳilоɣan bolidu. Qünki gunaḥ sadir ḳiloɣanlik *Hudaning* ḳanunioɣa hilaplik ḳiloɣanliḳtur.□ ■ 5 Ḥalbuki, silər Uni gunaḥlarni elip taxlax üqün dunyaoɣa kelip ayan ḳilinoɣan wə xundaḳla Uningda ḥeqḳandaḳ gunaḥ yoḳtur, dəp bilisilər.□ ■ 6 Uningda yaxawatḳan ḥərbir kixi gunaḥ sadir ḳilmaydu; kimdəkim gunaḥ sadir ḳilsa, Uni kərmigən wə Uni tonumioɣan bolidu.□

7 Əziz balilirim, ḥeqkimning silərni aldixioɣa yol ḳoymanglar. Ḥəḳḳaniyliḳḳa əməl ḳiloɣuqi kixi U ḥəḳḳaniy boloɣinidək ḥəḳḳaniydur.□ ■ 8 Lekin gunaḥ sadir ḳiloɣuqi Iblistindur. Qünki Iblis əlmisaḳtin tartip gunaḥ sadir ḳilip kəlməktə. Hudaning Ooɣlining dunyada ayan ḳilinixidiki məḳsət Iblisning əməllirini yoḳitixtur. 9 Hudadin tuoɣuloɣuqi gunaḥ sadir ḳilmaydu; Hudaning uruḳi uningda orun aloɣaqḳa, u gunaḥ

□ **2:29** **«Hudaning ḥəḳḳaniy ikənlikini bilgənikənsilər» —** grek tilida «Uning ḥəḳḳaniy ikənlikini bilgənikənsilər». Muxu ayəttə Hudani kərsitixi kerək, qünki ayətning keyinki ḳismida «Uningdin (Hudadin) tuoɣulux» tiloɣa elinidu. **«ḥəḳḳaniyliḳḳa əməl ḳiloɣuqilarning ḥərbirining Uning təripidin tuoɣuloɣuqi ikənlikinimu bilsənglar kerək» —** «Uning təripidin tuoɣuloɣuqi»: — demək, Hudaning pərzənti, «ḳaytidin, yuḳiridin tuoɣuloɣan» kixini kərsitidu. «Yuḥ.» 3:1-21ni kərüng. □ **3:1** **«Bu dunya xu səwəbtin bizni tonup yətməyduki, qünki bu dunya Uni tonumidi» —** «Uni» Əysa Məsiḥ yaki Hudaning Өzini kərsitidu. Bizningqə Məsiḥni kərsitidu («Yuḥ.» 1:10ni kərüng). ■ **3:1** Yḥ. 1:12. □ **3:2** **«Biraḳ U ḳaytidin ayan ḳilinoɣanda, Uningoɣa ohxax bolidioɣanliḳimizni bilimiz; qünki xu qaoɣda biz Uning əynən Өzini kərimiz» —** «U» — Əysa Məsiḥni kərsitidu. Təwəndiki izaḥatni kərüng. **«U ḳaytidin ayan ḳilinoɣanda» —** muxu ayəttiki «U» bizningqə Əysa Məsiḥni kərsitidu. Bəzi alimlar ayətni baxḳiqə qüxinip: — «U» (demək, bizning kəlgüsidə ḳandaḳ bolidioɣanliḳimiz») ayan ḳilinoɣanda...» dəp ḳaraydu. Lekin bizningqə rosul Yuḥanna Məsiḥni uluoɣlaxtiki ḥərbir pursəttin toluḳ paydilinidu, muxu yərdimu xundaḳ ḳiloɣan bolup, u yənila Məsiḥni kərsətkən. ■ **3:2** Yəx. 56:5; Mat. 5:12; Yḥ. 1:12; Rim. 8:15, 18; 2Kor. 4:17; Gal. 3:26; 4:6; Fil. 3:21; Kol. 3:4. □ **3:3** **«wə Məsiḥgə ümid baoɣlioɣan ḥərbir kixi U pak boloɣandək өzini paklimaḳta» —** «Məsiḥgə» grek tilida «Uningoɣa». **«...U pak boloɣandək өzini paklimaḳta» —** «U» muxu yərdə bəlkim Məsiḥni kərsitidu; yuḳiriḳi 2-ayət wə izaḥatini kərüng. □ **3:4** **«Gunaḥ sadir ḳiloɣan kixi Hudaning ḳanunioɣa hilaplik ḳiloɣan bolidu. Qünki gunaḥ sadir ḳiloɣanliḳ Hudaning ḳanunioɣa hilaplik ḳiloɣanliḳtur» —** «Hudaning ḳanuni» grek tilida pəḳət «ḳanun» dəp eytilidu. Lekin kəzdə tutuloɣini məlum bir insaniy ḳanun əməs, bəlki Hudaning ḳanunidur. Yuḥannaning muxu yərdə kəzdə tutḳini bəlkim Musa pəyoɣəmbərgə qüxürülgən ḳanun bolupla ḳalmay, yənə bəlkim ḥərbir kixining wijdanida (az bolsun, kəp bolsun) namayan ḳilinoɣan Hudaning ḳanunini kərsətsə kerək («Rim.» 2:13-15nimu kərüng). Bu ayət bolsa 2:29diki səzlərning dawamidur. ■ **3:4** 1Yuḥa. 5:17. □ **3:5** **«Ḥalbuki, silər uni gunaḥlarni elip taxlax üqün dunyaoɣa kelip ayan ḳilinoɣan» —** «Uni» Məsiḥni kərsitidu. Uxbu ayət bilən munasiwətlik «Yuḥ.» 1:29ni kərüng. ■ **3:5** Yəx. 53:9,12; 2Kor. 5:21; 1Pet. 2:22; 1Tim. 1:15. □ **3:6** **«Uningda yaxawatḳan ḥərbir kixi gunaḥ sadir ḳilmaydu; kimdəkim gunaḥ sadir ḳilsa, Uni kərmigən wə Uni tonumioɣan bolidu» —** «gunaḥ sadir ḳilsa,...» degənlik xübḥisizki, adəmning adəttiki yürüx-turuxini, gunaḥ ilkidin qiḳmay turoɣanliḳini kərsitidu. 3:9 wə «ḳoxumqə səz»imizni kərüng. □ **3:7** **«Ḥəḳḳaniyliḳḳa əməl ḳiloɣuqi kixi u ḥəḳḳaniy boloɣinidək ḥəḳḳaniydur» —** «U» bizningqə muxu yərdə yənə Məsiḥni kərsitidu. Yuḳiriḳi 5-6-ayətni kərüng. ■ **3:7** 1Yuḥa. 2:29.

sadir ḳilixi mumkin əməs, qünki u Hudadin tuoɳuloɳandur. □ ■ 10 Hudaning baliliri
bilən Iblisning baliliri xuning bilən pərḳliniduki, kimdəkim ḫəḳḳaniyliḳḳa əməl
ḳilmisa wə yaki əz ḳerindixioɳa meḫir-muḫəbbət kərsətmisə Hudadin əməstur.
11 Qünki silər dəsləptin anglap keliwatḳan həwər mana dəl xuki, bir-birimizgə meḫir-
muḫəbbət kərsitiximiz kerəktur. ■ 12 U u rəzildin boloɳan, inisini əltürgən Ḳabiloɳa
ohxax bolmasliḳimiz kerək; u nemixḳa inisini ḳətl ḳildi? Uning əzining ḳiloɳanliri
rəzil, inisining ḳiloɳanliri ḫəḳḳaniy boloɳanliḳi üqün xundaḳ ḳiloɳan. ■ 13 Xunga,
i ḳerindaxlar, bu dunya silərni əq kərsə, buningoɳa ḫəyran ḳalmanglar. ■ 14 Biz
ḳerindaxlarni səygənlikimizdin, əlümdin ḫayatliḳḳa ətkənlikimizni bilimiz. Əz
ḳerindixini səymigüqi tehi əlümdə turuwatidu. ■ 15 Ḳerindixioɳa əqmənlik ḳiloɳan
kixi ḳatildur wə ḫeqḳandaḳ ḳatilda mənggülük ḫayatning bolmaydioɳanliḳini
bilisilər. □ ■ 16 Biz xuning bilən meḫir-muḫəbbətning nemə ikənlikini bilimizki, u
biz üqün Əz jenini pida ḳildi; xuningdək bizmu ḳerindaxlirimiz üqün əz jenimizni
pida ḳilixḳa ḳərzdardurmiz. □ ■ 17 Əmma kimki bu dunyada mal-mülki turup,
ḳerindixining moḫtajliḳini kərüp turup, uningoɳa kəksi-ḳarnini aqmisa, bundaḳ
kixidə nədimu Hudaning meḫir-muḫəbbiti bolsun? □ ■ 18 Əziz balilirim, səz bilən wə
til bilən əməs, bəlki əməldə wə ḫəḳiḳəttə meḫir-muḫəbbət kərsitəyli. 19 Biz xundaḳ
ixlar bilən əzimizning ḫəḳiḳəttin boloɳanliḳimizni bilələymiz wə *Hudaning* aldida
ḳəlbimizni hatirjəm ḳilalaymiz. □ 20 Xundaḳtimu, mubada ḳəlbimiz bizni yənila
əyiblisə, Huda yənila ḳəlbimizdin üstün wə ḫəmmini bilgüqidur. □
21 Səyümlüklirim, əgər ḳəlbimiz bizni əyiblimisə, Hudaning aldida yürəklik turimiz
□ 22 wə xundaḳla Uningdin nemini tilisək xuningoɳa erixələymiz; qünki biz Uning
əmrlirigə əməl ḳilip, Uni hursən ḳilidioɳan ixlarni ḳilimiz. ■ 23 Wə Uning əmri
xuki, uning Ooɳli Əysa Məsiḫning namioɳa etiḳad ḳiliximiz ḫəmdə Uning bizgə
tapilioɳinidək bir-birimizgə meḫir-muḫəbbət kərsitiximizdin ibarəttur. □ ■ 24 Uning
əmrlirigə əməl ḳilidioɳan kixi *Hudada* yaxaydioɳan wə *Hudamu* uningda yaxaydioɳan

---

□ **3:9 «Hudadin tuoɳuloɳuqi gunaḫ sadir ḳilmaydu; Hudaning uruḳi uningda orun aloɳaqḳa, u gunaḫ sadir ḳilixi mumkin əməs, qünki u Hudadin tuoɳuloɳandur» —** «Hudaning uruḳi (yaki «nəsli») uningdin orun aloɳaqḳa...» degənliktə «Hudaning uruḳi» Məsiḫning Əzi yaki Uning səz-kalamini kərsitidu. Baxḳiqə eytḳanda, Məsiḫ Əysaning təbiiyitini kərsitidu, xundaḳla Uning kixilərning roḫidin orun aloɳanliḳini kərsitidu. «Mat.» 13:1-23, «Yuḫ.» 12:24, «Rim.» 4:15-17ni, 9:7-8 wə «Gal.» 3:16ni kərüng. Bu ayət tooɳruluḳ «ḳoxumqə səz»imiznimu kərüng. ■ **3:9** 1Pet. 1:23; 1Yuḫa. 5:18. ■ **3:11** Yḫ. 13:34; 15:12; 1Yuḫa. 3:23. ■ **3:12** Yar. 4:8; Ibr. 11:4. ■ **3:13** Yḫ. 15:18. ■ **3:14** 1Yuḫa. 2:10. □ **3:15 «Ḳerindixioɳa əqmənlik ḳiloɳan kixi ḳatildur» —** «Mat.» 5:21-22ni kərüng. **«ḫeqḳandaḳ ḳatilda mənggülük ḫayatning bolmaydioɳanliḳini bilisilər» —** bu səzlər ḫeqbir ḳatil Hudaning kəqürümigə erixəlməydu, degənlik əməs. Məsilən «Mat.» 12:31, «1Kor.» 6:9-11ni kərüng. ■ **3:15** Mat. 5:21; Gal. 5:21. □ **3:16 «Biz xuning bilən meḫir-muḫəbbətning nemə ikənlikini bilimizki, U biz üqün Əz jenini pida ḳildi...» —** «U» — Məsiḫ, əlwəttə. ■ **3:16** Yḫ. 15:13; Əf. 5:2. □ **3:17 «Əmma kimki bu dunyada mal-mülki turup, ḳerindixining moḫtajliḳini kərüp turup...» —** «mal-mülük» muxu yərdə, grek tilida «tirikqilik» bilən ipadilinidu. ■ **3:17** Ḳan. 15:7; Luḳa 3:11; Yaḳ. 2:15. □ **3:19 «biz xundaḳ ixlar bilən əzimizning ḫəḳiḳəttin boloɳanliḳimizni bilələymiz wə (Hudaning) aldida ḳəlbimizni hatirjəm ḳilalaymiz» —** «Hudaning aldida ḳəlbimizni hatirjəm ḳilalaymiz» grek tilida «uning aldida ḳəlbimizni hatirjəm ḳilalaymiz». **«...hatirjəm ḳilalaymiz» —** yaki «ḳayil ḳilalaymiz». Demək, birsi «mən Hudadinmu, əməsmu?» dəp gumanlanoɳan bolsa, əzidin «məndə meḫir-muḫəbbət barmu-yoḳ?» dəp sorisa wə əzining meḫir-muḫəbbəttə yaxawatḳanliḳini kərgən bolsa, «mən ḫəḳiḳətən Hudadin tuoɳuloɳanmən» dəp əzini ḳayil ḳilalaydu. □ **3:20 «Xundaḳtimu, mubada ḳəlbimiz bizni yənila əyiblisə, Huda yənila ḳəlbimizdin üstün wə ḫəmmini bilgüqidur» —** bu ayəttə «ḳəlbimiz» bəlkim «wijdanimiz»ni kərsitidu. □ **3:21 «Səyümlüklirim, əgər ḳəlbimiz bizni əyiblimisə, Hudaning aldida yürəklik turimiz» —** bu ayəttə «ḳəlbimiz» bəlkim yənə «wijdanimiz»ni kərsitidu. **«yürəklik turimiz» —** yaki «ḳorḳmas turimiz». ■ **3:22** Yər. 29:12; Mat. 7:8; 21:22; Mar. 11:24; Luḳa 11:9; Yḫ. 14:13; 16:24; Yaḳ. 1:5; 1Yuḫa. 5:14. □ **3:23 «ḫəmdə Uning bizgə tapilioɳinidək bir-birimizgə meḫir-muḫəbbət kərsitiximizdin ibarəttur» —** «Uning bizgə tapilioɳini» muxu yərdə bizningqə Hudaning Əzining (Məsiḫ arḳiliḳ) bizgə tapilioɳinini kərsitidu. ■ **3:23** Law. 19:18; Mat. 22:39; Yḫ. 6:29; 13:34; 15:12; 17:3; Əf. 5:2; 1Tes. 4:9; 1Pet. 4:8; 1Yuḫa. 4:21.

bolidu. Əmdi Hudaning bizdə yaxaydioɣanlikini bilginimiz bolsa, U bizgə ata ḳiloɣan Roḫtindur.□ ■

4

*Sahta pəyoɣəmbərlərdin ḫəzər əyləngla*r

1 Səyümlüklirim, ḫərbir *«wəḫiy ḳiloɣuqi»* roḫlarning ḫəmmisigila ixiniwərmənglar, bəlki bu roḫlarning Hudadin kəlgən-kəlmigənlikini pərḳləndürüx üqün ularni sinanglar. Qünki nuroɣun sahta pəyoɣəmbərlər dunyadiki jay-jlaroɣa pəyda boldi.□ ■ 2 Hudaning Roḫini mundaḳ pərḳləndürələysilər: Əysani, yəni dunyaoɣa insaniy təndə kəlgən Məsiḫni etirap ḳiloɣuqi ḫərbir roḫ Hudadin bolidu;□ 3 wə dunyaoɣa insaniy təndə kəlgən Əysa Məsiḫni etirap ḳilmaydioɣan roḫ Hudadin kəlgən əməs. Bundaḳlarda əksiqə dəjjalning roḫi ixləydu; silər bu roḫning kelidioɣanliḳi tooɣruluḳ angliɣanidinglar wə dərwəḳə u ḫazir dunyada pəyda boldi.□ ■

4 Əy əziz balilirim, silər bolsanglar Hudadin boloɣansilər wə ularning üstidin oɣalib kəldinglar; qünki silərdə Turoɣuqi bu dunyada turoɣuqidin üstündur.□ 5 Ular bolsa bu dunyaoɣa mənsup; xunga ular bu dunyaning səzlirini ḳilidu wə bu dunyadikilər ularoɣa ḳulaḳ salidu.□ 6 Biz bolsaḳ Hudadin boloɣanmiz; Hudani tonuoɣan kixi bizning səzlirimizni anglaydu. Hudadin bolmioɣan kixi bolsa bizning səzlirimizni anglimaydu. Mana buningdin Ḫəḳiḳətning Roḫi bilən ezitḳuluḳning roḫini pərḳ etələymiz.□ ■

□ **3:24 «Uning əmrlirigə əməl ḳilidioɣan kixi Hudada yaxaydioɣan...»** — grek tilida «Uning əmrlirigə əməl ḳilidioɣan kixi Uningda yaxaydioɣan...». **«...wə Hudamu uningda yaxaydioɣan bolidu»** — grek tilida «wə Umu uningda yaxaydioɣan bolidu». ■ **3:24** Yḫ. 14:23; 15:10; 1Yuḫa. 4:12. □ **4:1 «Səyümlüklirim, ḫərbir «wəḫiy ḳiloɣuqi» roḫlarning ḫəmmisigila ixiniwərmənglar»** — ««wəḫiy ḳiloɣuqi» roḫ» bəlkim etiḳadqining øz wujudioɣa yeḳin kelip «sanga wəḫiy ḳilimən» dəydioɣan roḫni, yaki eḫtimaloɣa əng yeḳin boloɣini etiḳadqilarning yenioɣa kəlgən yaki ḫətta jamaətning øz iqidin turup «Mən silərgə Hudaning wəḫiyini ḫazir yətküzimən» degüqilərni kərsitidu; ayətning ikkinqi ḳismi dəl muxu «sahta pəyoɣəmbərlər»ni kərsitidu. ■ **4:1** Yər. 29:8; Mat. 7:15,16; 24:4, 5, 24; 1Kor. 14:29; Əf. 5:6; Kol. 2:18; 2Pet. 2:1; 2Yuḫa. 7. □ **4:2 «Əysani, yəni dunyaoɣa insaniy təndə kəlgən Məsiḫni etirap ḳiloɣuqi ḫərbir roḫ...»** — «insaniy təndə» (yaki «insan tenidə») grek tilida «əttə» bilən bildürilidu. **«Əysani, yəni dunyaoɣa insaniy təndə kəlgən Məsiḫni etirap ḳiloɣuqi ḫərbir roḫ Hudadin bolidu»** — muxu ayəttə deyilgən «roḫ» məlum insanning aoɣzi arḳiliḳ gəp ḳiliwatidu, əlwəttə. Ḫalḳiliḳ məsilə: — məlum birsi jamaəttə səz ḳilip «Hudaning wəḫiyini silərgə yətküzimən» desə, biraḳ «insaniy təndə kəlgən Əysa Məsiḫ»ni etirap ḳilmisa, əmdi uningda səz ḳilidioɣan roḫ Hudaning Roḫi əməs, bəlki jin-xəytanlarning biri yaki bu kixining øzining Huda bilən ḳarxilixidioɣan insaniy roḫ bolidu, halas. □ **4:3 «wə dunyaoɣa insaniy təndə kəlgən Əysa Məsiḫni etirap ḳilmaydioɣan roḫ Hudadin kəlgən əməs»** — xu waḳitlarda, bəzilər Əysa Məsiḫni «ḫəḳiḳiy insan əməs, bəlki insanning xəklidə namayan boloɣan bir ḫil roḫ, halas» degən yaloɣan təlim tarḳaloɣanidi. **«...Bundaḳlarda əksiqə dəjjalning roḫi ixləydu; silər bu roḫning kelidioɣanliḳi tooɣruluḳ angliɣanidinglar wə dərwəḳə u ḫazir dunyada pəyda boldi»** — oḳurmənlərning esidə barki, «dəjjal»ning mənisi «Məsiḫgə ḳarxi» ḫəm «Məsiḫning ornini talaxḳuqi»dur (yuḳiridiki 2:18, 2:20 wə izaḫatlarni kərüng). ■ **4:3** 2Tes. 2:7; 1Yuḫa. 2:18, 22. □ **4:4 «Əy əziz balilirim, silər bolsanglar Hudadin boloɣansilər wə ularning üstidin oɣalib kəldinglar»** — «ular» muxu yərdə sahta pəyoɣəmbərlərni wə təlim bərgüqilərni kərsitidu. **«qünki silərdə Turoɣuqi bu dunyada turoɣuqidin üstündur»** — «silərdə Turoɣuqi» Muḳəddəs Roḫni, «bu dunyada turoɣuqi» Iblisni kərsitidu. □ **4:5 «Ular bolsa bu dunyaoɣa mənsup; xunga ular bu dunyaning səzlirini ḳilidu wə bu dunyadikilər ularoɣa ḳulaḳ salidu»** — «ular bu dunyaning səzlirini ḳilidu» yaki «ular bu dunyadin səzləydu» yaki «ular bu dunya tooɣruluḳ səzləydu». □ **4:6 «Mana buningdin Ḫəḳiḳətning Roḫi bilən ezitḳuluḳning roḫini pərḳ etələymiz»** — «Ḫəḳiḳətning Roḫi» Muḳəddəs Roḫni, «ezitḳuluḳning roḫi» Xəytanning øzi yaki jinlarni kərsitidu. ■ **4:6** Yḫ. 8:47; 10:27.

Huda Өzi meḫir-muḫəbbəttur

7 I səyümlüklirim, bir-birimizgə meḫir-muḫəbbət kərsitəyli; qünki meḫir-muḫəbbətning өzi Hudadindur wə meḫir-muḫəbbət kərsətküqining ḫərbiri Hudadin tuoɋuloɋan bolidu wə Hudani tonuydu. 8 Meḫir-muḫəbbət kərsətmigüqi kixi Hudani tonumioɋan bolidu; qünki Huda Өzi meḫir-muḫəbbəttur. 9 Hudaning meḫir-muḫəbbiti bizdə xuning bilən axkara boldiki, Huda bizni Uning arḳilik ḫayatḳa erixsun dəp birdinbir yeganə Ooɋlini dunyaoɋa əwətti. ■ 10 Meḫir-muḫəbbət dəl xuningdin ayanki, bizlərning Hudani səyginimiz bilən əməs, bəlki U Өzi bizni səyüp gunaḫlirimizning jazasini kətürgüqi kafarət boluxḳa Өz Ooɋlini əwətkini bilən ayandur.■

11 I səyümlüklirim, Huda bizgə xu ḳədər meḫir-muḫəbbət kərsətkən yərdə, bizmu bir-birimizgə meḫir-muḫəbbət kərsitixkə ḳərzdardurmiz. 12 Ḫeqkim ḫeqḳaqan Hudani kərgən əməs; lekin bir-birimizgə meḫir-muḫəbbət kərsətsək, Huda bizdə yaxaydu wə uning meḫir-muḫəbbiti bizdə kamalətkə yətkən bolidu. ■ 13 Biz bizning Uningda yaxawatḳanlikimizni wə Uning bizdə yaxawatḳanlikini xuningdin bilimizki, U Өz Roḫini bizgə ata ḳiloɋan. □ 14 Biz xuni kərgən wə xundaḳla xuningoɋa guwaḫlik berimizki, Ata Ooɋulni dunyaoɋa ḳutḳuzoɋuqi boluxḳa əwətti. 15 Əgər kimdəkim Əysani Hudaning Ooɋli dəp etirap ḳilsa, Huda uningda, umu Hudada yaxaydu. 16 Biz bolsaḳ Hudaning bizgə boloɋan meḫir-muḫəbbitini tonup yəttuḳ, xundaḳla uningoɋa tolimu ixənduḳ. Huda Өzi meḫir-muḫəbbəttur wə meḫir-muḫəbbəttə yaxioɋuqi kixi Hudada yaxaydu, Hudamu uningda yaxaydu. 17 Muxundaḳ boloɋanda, meḫir-muḫəbbət bizdə mukəmməllixidu; xuning bilən biz soraḳ künidə hatirjəm-ḳorḳmas bolalaymiz. Qünki Əysa ḳandaḳ boluwatḳan bolsa bizmu ḫazir bu dunyada xundaḳ boluwatimiz. □ 18 Meḫir-muḫəbbəttə ḳorḳunq yoḳtur; kamil meḫir-muḫəbbət ḳorḳunqni ḫəydəp yoḳḳa qiḳiridu. Qünki ḳorḳunq Hudaning jazasi bilən baoɋlinixliḳtur; ḳorḳunqi bar kixi meḫir-muḫəbbəttə kamalətkə yətküzülgən əməstur.□

19 Biz meḫir-muḫəbbət kərsitimiz, qünki Huda aldi bilən bizgə meḫir-muḫəbbət kərsətti. 20 Əgər birsi «Hudani səyimən» dəp turup, ḳerindixioɋa өqmənlik ḳilsa, u yaloɋanqidur. Qünki kөz aldidiki ḳerindixini səymigən yərdə, kərüp baḳmioɋan Hudani ḳandaḳmu səysun? ■ 21 Xunga bizdə Uningdin: «Hudani səygən kixi ḳerindixinimu səysun» degən əmr bardur.■

5

Etiḳad «bu dunya»ning üstidin oɋəlibə ḳilidu

■ **4:9** Yḫ. 3:16; Rim. 5:8. ■ **4:10** Rim. 3:24, 25; 2Kor. 5:19; Kol. 1:19; 1Yuḫa. 2:2. ■ **4:12** Mis. 33:20; Ḳan. 4:12; Yḫ. 1:18; 1Tim. 1:17; 6:16; 1Yuḫa. 3:24. □ **4:13 «Biz bizning Uningda yaxawatḳanlikimizni wə Uning bizdə yaxawatḳanlikini xuningdin bilimizki, U Өz Roḫini bizgə ata ḳiloɋan» —** «U Өz Roḫini bizgə ata ḳiloɋan» grek tilida «U Өz Roḫidin bizgə ata ḳiloɋan» bilən ipadilinidu. □ **4:17 «xuning bilən biz soraḳ künidə hatirjəm-ḳorḳmas bolalaymiz» —** «soraḳ küni» yaki «ḳiyamət küni». Oḳurmənlərning esidə bolsunki, «ḳiyamət küni»ni ətraplik qüxinix üqün Təwrat-Injilda uning tooɋrisidiki kөp təpsilatlar bar. **«Qünki Əysa ḳandaḳ boluwatḳan bolsa bizmu ḫazir bu dunyada xundaḳ boluwatimiz»** — grek tilida «Qünki U ḳandaḳ boluwatḳan bolsa bizmu ḫazir bu dunyada xundaḳ boluwatimiz». Demək, biz bu dunyada Əysadək adil, ḫəḳḳaniy, rastqil, kəmtər, meḫriban, muḫəbbətlik….bolimiz. Təkitləngini «bu dunyada» — qünki bu dunyada undaḳ bolux pəḳət Hudaning meḫir-xəpḳiti wə toluḳ küq-ḳudriti bolsa andin mumkin bolidu. □ **4:18 «Meḫir-muḫəbbəttə ḳorḳunq yoḳtur; kamil meḫir-muḫəbbət ḳorḳunqni ḫəydəp yoḳḳa qiḳiridu» —** yaki «meḫir-muḫəbbət mukəmməl bolsa, ḳorḳunqni ḫəydəp yoḳḳa qiḳiridu». ■ **4:20** 1Yuḫa. 2:4. ■ **4:21** Law. 19:18; Mat. 22:39; Yḫ. 13:34; 15:12; Əf. 5:2; 1Tes. 4:9; 1Pet. 4:8; 1Yuḫa. 3:23.

1 Əysaning Məsiḫ ikənlikigə ixəngən ḫərbir kixi Hudadin tuoɳuloɳan bolidu; wə
tuoɳduroɳuqi *Atini* səyidioɳan ḫərbir kixi Uningdin tuoɳuloɳuqinimu səyidu.□ ■ 2 Biz
özimizning Hudaning balilirini səyidioɳanliḳimizni xuningdin bilimizki, Hudani
səyüp, Uning əmrlirigə əməl ḳiliximizdindur. 3 Hudani səyüx Uning əmrlirigə əməl
ḳilix deməktur; wə Uning əmrliridə turmaḳ eoɳir ix əməstur.■ 4 Qünki Hudadin
tuoɳuloɳanlarning ḫəmmisi bu dunya üstidin oɳəlibə ḳilidu; wə dunyaning üstidin
oɳəlibə ḳiloɳuqi küq — dəl bizning etiḳadimizdur.□ ■ 5 Bu dunyaning üstidin oɳəlibə
ḳiloɳuqi zadi kimlər? Pəḳət Əysani Hudaning Ooɳli dəp etiḳad ḳiloɳuqilar əməsmu?■
6 U bolsa su wə ḳan arḳiliḳ kəlgən zat, yəni Əysa Məsiḫdur; Uning kelixi pəḳət su
bilənla əməs, bəlki ḳan bilənmu idi. Wə bu ixlaroɳa guwaḫliḳ bərgüqi bolsa Roḫtur,
qünki Roḫ Özi ḫəḳiḳəttur.□ 7 Qünki Uning tooɳruluḳ üq guwaḫliḳ bərgüqi bar: —
□ 8 bular Roḫ, su wə ḳandin ibarəttur. Bu üqining *guwaḫliḳi* birdur. □ 9 Əgər
biz insanlarning guwaḫliḳini ḳobul ḳilsaḳ, Hudaning guwaḫliḳi bularningkidin
üstündur. Huda Öz Ooɳli tooɳrisida xundaḳ guwaḫliḳ bərgən — 10 (Hudaning Ooɳlioɳa
etiḳad ḳiloɳan kixining iqidə xu guwaḫliḳ bardur; biraḳ Hudaoɳa ixənmigən kixi
Uni yaloɳanqi ḳiloɳan bolidu, qünki U Hudaning Öz Ooɳlini təstiḳlioɳan guwaḫliḳioɳa
ixənmigən) ■ 11 guwaḫliḳ dəl xudurki, Huda bizgə mənggülük ḫayatni ata ḳildi wə bu
ḫayatliḳ Uning Ooɳlididur. ■ 12 Xunga Ooɳuloɳa igə boloɳan kixi ḫayatliḳḳa igə boloɳan
bolidu; Hudaning Ooɳlioɳa igə bolmioɳan kixi ḫayatliḳḳa igə bolmioɳan bolidu.

Mənggülük ḫayat

13 Mən bularni Hudaning Ooɳlining namioɳa etiḳad ḳiloɳan silərgə silərning
mənggülük ḫayatḳa igə boloɳanliḳinglarni bilixinglar üqün yazdim. ■ 14 Wə bizning
Uningoɳa boloɳan toluḳ ixənq-hatirjəmlikimiz xundaḳki, Uning iradisigə muwapiḳ
ḫərḳandaḳ bir ixni tilisək, U bizni anglaydu. ■ 15 Uni ḫərnemə tiliginimizni anglaydu
dəp bilgənikənmiz, duayimizda Uningdin tiliginimizgə erixtuḳ, dəp bilimiz.
16 Birsi ḳerindixining ölümgə məḫkum ḳilmaydioɳan bir gunaḫ sadir ḳiloɳanliḳini
kərsə, uning üqün dua ḳilsun; wə Huda ölümgə məḫkum ḳilmaydioɳan gunaḫ sadir
ḳiloɳanlar üqün uningoɳa ḫayatliḳ ata ḳilidu. Ölümgə məḫkum gunaḫmu bardur.

□ **5:1** **«…wə tuoɳduroɳuqi (Ata)ni səyidioɳan ḫərbir kixi uningdin tuoɳuloɳuqinimu səyidu» —** bu səz bəlkim xu dəwrdiki bir təmsil boluxi mumkin idi. «Uningdin tuoɳuloɳuqi»lar etiḳadqi ḳerindaxlarni kərsitidu. ■ **5:1** Yḫ. 1:12. ■ **5:3** Mat. 11:29,30; Yḫ. 14:15; 15:10. □ **5:4** **«Qünki Hudadin tuoɳuloɳanlarning ḫəmmisi bu dunya üstidin oɳəlibə ḳilidu; wə dunyaning üstidin oɳəlibə ḳiloɳuqi küq — dəl bizning etiḳadimizdur» —** «bu dunya» muxu yərdə Hudaoɳa ḳarxi qiḳidioɳan pütkül dunyadiki etiḳadsizlarni kərsitidu, əlwəttə. Qünki əməliyəttə «bu dunyadikilər» Xəytanning ilkidə mərkəzləxkən, Hudaoɳa ḳarxi bir tüzümdur. ■ **5:4** Yḫ. 16:33. ■ **5:5** 1Kor. 15:57; 1Yuḫa. 4:15. □ **5:6** **«U bolsa su wə ḳan arḳiliḳ kəlgən zat, yəni Əysa Məsiḫdur; Uning kelixi pəḳət su bilənla əməs, bəlki ḳan bilənmu idi. Wə bu ixlaroɳa guwaḫliḳ bərgüqi bolsa Roḫtur, qünki Roḫ Özi ḫəḳiḳəttur» —** «Roḫ» — Hudaning Muḳəddəs Roḫini kərsitidu. Bu ayətning məzmuni birnəqqə sahta təlimgə ḳarita rəddiyə berixtur. Muəllip ḳət’iylik bilən xuni ispatlimaḳqiki: (1) Əysa Məsiḫ ḫəḳiḳiy insan bolup tuoɳuldi; (2) ḫəḳiḳiy insan bolup, Yəḫya pəyoɳəmbər təripidin suda qəmüldürüldi; (3) ḫəḳiḳiy insan bolup kresttə öldi. Bu rəddiyining təpsilatliri üstidə «ḳoxumqə səz»imizdə səl tohtilimiz. □ **5:7** **«Qünki Uning tooɳruluḳ üq guwaḫliḳ bərgüqi bar…» —** «Uning tooɳruluḳ» — Məsiḫ tooɳruluḳ. □ **5:8** **«bular Roḫ, su wə ḳandin ibarəttur. Bu üqining guwaḫliḳi birdur» —** bu ayət tooɳruluḳ wə 6-7-ayətlər üstidə «ḳoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. Bir’az kona kəqürülmilərdə: — «Qünki U tooɳruluḳ ərxtə üq guwaḫliḳ bərgüqi bar: Bular Ata, Kalam wə Muḳəddəs Roḫtur; bu üqi birdur. (8) Yər yüzidə üq guwaḫliḳ bərgüqi bar: Bular Roḫ, su wə ḳandin ibarəttur. Bu üqining guwaḫliḳi ohxaxtur» deyilidu. ■ **5:10** Yḫ. 3:36; Rim. 8:16; Gal. 4:6. ■ **5:11** Yḫ. 1:4. ■ **5:13** Yḫ. 20:31. ■ **5:14** Yər. 29:12; Mat. 7:8; 21:22; Mar. 11:24; Luḳa 11:9; Yḫ. 14:13; 15:7; 16:24; Yaḳ. 1:5; 1Yuḫa. 3:2.

Uning tooɣrisidin tilisun, deməymən. □ ■ 17 Ḫəmmə ḫəkḳaniyətsizlik gunaḫtur;
wə ɵlümgə məḫkum ḳilmaydioɣan gunaḫmu bar. ■ 18 Hudadin tuoɣuloɣuqining
gunaḫ sadir ḳilmaydioɣanliḳini bilimiz; qünki əslidə Hudadin tuoɣuloɣan Zat bundaḳ
kixini ḳooɣdap ḳalidu wə axu rəzil uningoɣa tegəlməydu. □ ■ 19 Əmdi ɵzimizning
Hudadin boloɣanliḳimiz ɵzimizgə məlum; əmma pütkül dunya bolsa u rəzilning
ilkididur. 20 Yənə bizgə məlumki, Hudaning Ooɣli dunyaoɣa kəldi wə Ḫəḳiḳiy
Boloɣuqini tonuximiz üqün kənglimizni yorutti; wə biz Ḫəḳiḳiy Boloɣuqining Ɵzidə,
yəni Uning Ooɣli Əysa Məsiḫdə yaxawatimiz. U bolsa ḫəḳiḳiy Huda wə mənggülük
ḫayatliḳtur!□ ■
21 Əziz balilirim, ɵzünglarni ḫərḳandaḳ butlardin saḳlanglar.□

□ **5:16 «Birsi ḳerindixining ɵlümgə məḫkum ḳilmaydioɣan bir gunaḫ sadir ḳiloɣanliḳini kərsə, uning üqün dua ḳilsun; wə Huda ɵlümgə məḫkum ḳilmaydioɣan gunaḫ sadir ḳiloɣanlar üqün uningoɣa ḫayatliḳ ata ḳilidu. Ɵlümgə məḫkum gunaḫmu bardur. Uning tooɣrisidin tilisun, deməymən» —** «wə Huda ɵlümgə məḫkum ḳilmaydioɣan gunaḫ sadir ḳiloɣanlar üqün uningoɣa ḫayatliḳ ata ḳilidu» yaki «wə Huda ularoɣa (yəni gunaḫ sadir ḳiloɣanlaroɣa) ḫayatliḳ ata ḳilidu». «Ɵlümgə məḫkum gunaḫ» tooɣruluḳ «Ḳoxumqə sөz»imizni kərüng. ■ **5:16** Qəl. 15:30; 1Sam. 2:25; Mat. 12:31; Mar. 3:29; Luḳa 12:10; Ibr. 6:4; 10:26; 2Pet. 2:2. ■ **5:17** 1Yuḫa. 3:4. □ **5:18 «Hudadin tuoɣuloɣuqining gunaḫ sadir ḳilmaydioɣanliḳini bilimiz; qünki əslidə Hudadin tuoɣuloɣan Zat bundaḳ kixini ḳooɣdap ḳalidu wə axu rəzil uningoɣa tegəlməydu» —** bizningqə «əslidə Hudadin tuoɣuloɣan Zat» Əysa Məsiḫni kərsitidu. Muxu yərdə «tuoɣuloɣan» bəlkim Məsiḫning insan boluxḳa tuoɣuluxini kərsitixi kerək. Baxḳa ikki hil tərjimisi bar: (1) «Hudadin tuoɣuloɣuqi bolsa (yəni, etiḳadqi), U (Huda) uni ḳooɣdap ḳalidu; (2) Hudadin tuoɣuloɣuqi ɵzini ḳooɣdap ḳalidu». «axu rəzil» — Iblisni kərsitidu. ■ **5:18** 1Yuḫa. 3:9. □ **5:20 «wə biz Ḫəḳiḳiy Boloɣuqining ɵzidə, yəni Uning Ooɣli Əysa Məsiḫdə yaxawatimiz» —** «ḫəḳiḳiy boloɣuqi» Hudani kərsitidu. **«U bolsa ḫəḳiḳiy Huda wə mənggülük ḫayatliḳtur!»** — Əysa Məsiḫni kərsitidu (muḳəddəs yazmilardiki ḫeqḳandaḳ yərlərdə «Huda ḫayatliḳ» deyilməydu, lekin kөp yərlərdə «Əysa Məsiḫ ḫayatliḳtur», deyilidu. Məsilən «Yuḫ.» 11:25, 14:6). ■ **5:20** Yəx. 9:5; 44:6; 54:5; Luḳa 24:45; Yḫ. 20:28; Rim. 9:5; 1Tim. 3:16. □ **5:21 «Əziz balilirim, ɵzünglarni ḫərḳandaḳ butlardin saḳlanglar» —** «butlar» xübḫisizki, muxu yərdə pəḳət oyma butlarni yaki ḳuyma butlarnila əməs, bəlki etiḳadqilarning ḳəlbidə Hudaning ornini talixidioɣan ḫərḳandaḳ nərsə yaki ixtur. Məsilən, «Kol.» 3:5ni kərüng.

Yuḫanna «2»

«Rosul Yuḫanna yazoɣan ikkinqi məktup»

1-2 Mənki aḳsaḳaldin *Huda təripidin* tallanoɣan hanimoɣa wə uning əziz balilirioɣa salam! Mən silərni ḫəḳiḳəttə səyimən wə yaloɣuz mənla əməs, yənə ḫəḳiḳətni tonuoɣanlarning ḫəmmisi bizdə yaxawatḳan wə xundaḳla əbədgiqə bizgə yar bolidioɣan ḫəḳiḳətni dəp silərni səyidu.□ 3 Huda'atidin wə Atining Ooɣli Rəb Əysa Məsiḫdin xapaət, rəḫim-xəpḳət wə hatirjəmlik silərgə ḫəḳiḳət wə meḫir-muḫəbbət iqidə boloɣay!□
4 Baliliringning arisida biz Atidin əmr tapxuruwaloɣandək ḫəḳiḳəttə mangoɣanlarni kərginim üqün intayin hursən boldum.

Ḫəḳiḳəttə qing turux, sahtiliḳtin ḫezi bolux

5 Əmdi, ḫərmətlik hanim, mən səndin bir-birimizgə meḫir-muḫəbbət kərsitəyli, dəp ətünimən. Mening sanga yezip ətünginim yengi bir əmr əməs, bəlki dəsləptin tartip bizdə bar əmrdur■ 6 (meḫir-muḫəbbət xuki, uning əmrlirigə əməl ḳilip mengixtur). Mana bu əmr silər burundin tartip anglap keliwatḳandək, uningda mengixinglar üqün silərgə tapilanoɣandur.□ ■ 7 Qünki nuroɣun aldamqilar dunyaning jay-jaylirida qiḳti. Ular Əysaning dunyaoɣa insaniy təndə kəlgən Məsiḫ ikənlikini etirap ḳilmaydu. Bundaḳlar dəl aldamqi wə dəjjaldur.□ ■ 8 Biz wə əzünglar singdürgən əjirni yoḳitip ḳoymay, bəlki toluḳ in'amoɣa igə boluxunglar üqün, əzünglaroɣa agaḫ bolunglar.□ 9 Kimki Məsiḫning təlimidin ḫalḳip qiḳip, uningda qing turmisa, Huda uningoɣa igə bolmaydu. Lekin Uning təlimidə qing turoɣuqi bolsa, Ata ḫəm Ooɣul

---

□ **1:1-2 «Mənki aḳsaḳaldin (Huda təripidin) tallanoɣan hanimoɣa wə uning əziz balilirioɣa salam!» —** «aḳsaḳal» muxu yərdə «jamaətning aḳsaḳili» yaki pəḳət «mən ḳeridin…» degən mənidila ixlitilidu. **«Huda təripidin tallanoɣan hanim» —** «hanim» ḫəḳiḳiy bir ayal hanimni kərsitixi mumkin, bolmisa məlum bir jamaətni kərsitiximu mumkin. «Kirix süz»imizdə eytḳinimizdək biz uni ḫəḳiḳiy mətiwər etiḳadqi hanimni kərsitidu, dəp ḳaraymiz. «Əziz baliliri» degən (1) jisamaniy baliliri; (2) «roḫiy baliliri»; (3) ḫəm jismaniy ḫəm roḫiy balilirini kərsitixi mumkin. Biz 3-pikirgə mayilmiz («roḫiy baliliri» bolsa bu hanimning guwaḫliḳi wə wasitisi bilən Hudaning yolioɣa kirgənlərni kərsitidu. «Kirix səz»imizni, 9-ayətni, «3Yuḫ. » 4-ayətnimu kərüng). **«Mənki aḳsaḳaldin… salam!» —** barliḳ hətlirigə ohxax, rosul Yuḫanna əzining kim ikənlikini biwasitə kərsətməydu. □ **1:3 «rəḫim-xəpḳət wə hatirjəmlik silərgə ḫəḳiḳət wə meḫir-muḫəbbət iqidə boloɣay!» —** bəzi kona kəqürmilərdə «rəḫim-xəpḳət wə hatirjəmlik bizlərgə ḫəḳiḳət wə meḫir-muḫəbbət iqidə boloɣay!» dəp pütülgən. ■ **1:5** Yḫ. 13:34; 15:12; Əf. 5:2; 1Tes. 4:9; 1Pet. 4:8; 1Yuḫa. 2:7; 3:23; 4:21. □ **1:6 «Mana bu əmr silər burundin tartip anglap keliwatḳandək, uningda mengixinglar üqün silərgə tapilanoɣandur» —** kəzdə tutuloɣan əmr qoḳum aldinḳi 5-ayəttə tiloɣa elinoɣan «bir-birimizgə meḫir-muḫəbbət kərsitəyli». ■ **1:6** Yḫ. 15:10. □ **1:7 «Qünki nuroɣun aldamqilar dunyaning jay-jaylirida qiḳti» —** nemixḳa «qünki» dəydu? Bizningqə 5-7-ayət bilən baoɣliḳtur. Aldamqilar, sahta təlim bərgüqilər wə sahta pəyoɣəmbərlər təripidin aldinip ḳelixining aldini elixtiki birdinbir yol 5-7-ayəttə tiloɣa elinoɣandək Hudaning ḫəmraḫliḳida meḫir-muḫəbbət iqidə yaxaxtur. **«Ular Əysaning dunyaoɣa insaniy təndə kəlgən Məsiḫ ikənlikini etirap ḳilmaydu» —** «insaniy təndə» (yaki «insan tenidə») grek tilida «əttə» bilən bildürilidu. Baxḳa birhil tərjimisi: — «Ular Əysa Məsiḫning dunyaoɣa insan tenidə kəlgənlikini etirap ḳilmaydu». ■ **1:7** Mat. 24:5,24; 2Pet. 2:1; 1Yuḫa. 4:1.
□ **1:8 «Biz wə əzünglar singdürgən əjirni yoḳitip ḳoymay, bəlki toluḳ in'amoɣa igə boluxunglar üqün, əzünglaroɣa agaḫ bolunglar» —** «biz wə əzünglar singdürgən əjir» bəlkim Yuḫanna, xu hanim wə uning baliliri bilən billə Hudaning yolida ixləp, hux həwər yətküzüp, baxḳilarni Hudaning yolioɣa baxlax əjirini kərsitidu. Xu sahta təlim bərgüqilər ularning Huda üqün qiḳaroɣan mewisini yoḳatmaḳqi, əlwəttə.

uningoɣa igə bolidu. □ 10 Əgər birsi Uning təlimini elip kəlməy silərning yeninglaroɣa kəlsə, uni өyünglaroɣa baxlimanglar ḥəm uningoɣa salammu bərmənglar. □ ■ 11 Qünki undaķ adəmgə salam bərgən kixi uning rəzil əməllirigə xerik boloɣuqidur.□ 12 Silərgə pütidioɣan yənə kөp səzlirim bar idi; lekin ķəoɣəz bilən siyaḥni ixlətkəndin kөrə, huxalliķimizning tolup texixi üqün yeninglaroɣa berip didar kөrüxüp səzlixixni arzu ķilimən. 13 Huda təripidin tallanoɣan ḥədəngning baliliridin sanga salam!□

□ **1:9 «Kimki Məsiḥning təlimidin ḥalķip qiķip, uningda qing turmisa, Huda uningoɣa igə bolmaydu» —** «təlimdin ḥalķip qiķip» grek tilida «ilgiri besip» degən bilən ipadilinidu. Bu bir kinayilik, ḥəjwiy gəptur. Məsiḥning təlimidin ḥeqķandaķ səz-idiyilər «ilgiri turmaydu», əlwəttə. Məsiḥning təlimidin ḥalķip ḥərķandaķ baxķa səz-idiyilərgə өtüx ḥeqķandaķ «ilgiriləx» əməstur, əlwəttə. **«Lekin Uning təlimidə qing turoɣuqi bolsa, Ata ḥəm Ooɣul uningoɣa igə bolidu»** — «Məsiḥning təlimi… Uning təlimi…» — ḥəm Məsiḥ Өzi bərgən təlim ḥəm rosullar Uning tooɣruluķ bərgən təlimnimu təng kөrsitidu. □ **1:10 «Əgər birsi uning təlimini elip kəlməy silərning yeninglaroɣa kəlsə, uni өyünglaroɣa baxlimanglar ḥəm uningoɣa salammu bərmənglar» —** «Uning təlimi» grek tilida «muxu təlim» degən səz bilən ipadilinidu; u «Məsiḥning təlimi». 9-ayətni kөrüng. **«uni өyünglaroɣa baxlimanglar ḥəm uningoɣa salammu bərmənglar»** — oķurmənlərning esidə barki «salam» (ibraniy tilida «xalom», grek tilida «hair») degən səz «Sanga tinq-hatirjəmlik tiləymən» degən mənidə. Xunga muxundaķ sahta təlim bərgüqilərgə «salam» eytixķa bolmaydu. Yuḥannaning bu degini ularoɣa ədəpsizlik ķilix kerək degənlik əməs, əlwəttə, bəlki ularoɣa salam berixning ornioɣa sahta təlimi üqün tənbiḥ berixinglaroɣa tooɣra kelidu, degənliktur. ■ **1:10** Rim. 16:17; 2Tim. 3:5; Tit. 3:10. □ **1:11 «Qünki undaķ adəmgə salam bərgən kixi uning rəzil əməllirigə xerik boloɣuqidur» —** «salam» tooɣruluķ yuķiriķi izaḥatni kөrüng. □ **1:13 «Huda təripidin tallanoɣan ḥədəngning baliliridin sanga salam!» —** «ḥədəngning baliliri» rosul Yuḥanna turoɣan jaydiki jamaəttiki etiķadqilarni kөrsitixi mumkin.

Yuḫanna «3»

«Rosul Yuḫanna yazoɣan üqinqi məktup»

1 Mənki aḳsaḳal özüm ḥəḳiḳəttə səygən səyümlük Gayusḳa salam! 2 I səyümkük
dostum, jening gülləngəndək, ḫəmmə ixliringning güllinixigə wə teningning salamət
boluxioɣa tiləkdaxmən.□ 3 Ḳerindaxlar kelip, səndə boloɣan ḥəḳiḳət tooɣruluḳ
guwaḫliḳ bərgəndə, mən intayin bək huxallandim; qünki sən ḥəḳiḳəttə dawamliḳ
mengiwatisən.□ 4 Manga nisbətən, əziz balilirimning ḥəḳiḳəttə mengiwatḳanliḳini
anglaxtinmu qong huxalliḳ yoḳtur.□

Hux həwər hizmitidə bolidioɣanlaroɣa yardəm berix

5 Səyümlük *dostum*, yeningoɣa baroɣan ḳerindaxlaroɣa (gərqə ular sanga natonux
bolsimu) ḳiloɣanliringning ḥəmmisidə ihlasmənliking ispatlinidu.□ 6 Ular jamaət
aldida sening bu meḫir-muḫəbbiting tooɣrisida guwaḫliḳ bərdi. Ularni yənə
Hudaning yolioɣa layiḳ səpirigə uzitip ḳoysang, yahxi ḳiloɣan bolisən.□ 7 Qünki
ular *səpərdə* yat əllik *etiḳadsizlardin* ḥeq nemə almay, xu mubarək nam üqün
yoloɣa qiḳti.□ 8 Xunga, ḥəḳiḳət bilən hizmətdax bolup təng ixligüqi bolux üqün biz
xundaḳlarni ḳollap-ḳuwwətliximizgə tooɣra kelidu.□

□ **1:2 «I səyümkük (dostum), jening gülləngəndək, ḫəmmə ixliringning güllinixigə wə teningning salamət boluxioɣa tiləkdaxmən» —** «jeningning gülləngəndək...»: — demək, Gayusning iqki dunyasi intayin bay, roḫiy baylikliri naḫayiti kəp. Bu ayətkə ḳarioɣanda, Hudaning əz pərzəntlirigə boloɣan iradisini omumən eytḳanda ularning tenining saoɣlam boluxi, degili bolidu. □ **1:3 «səndə boloɣan ḥəḳiḳət tooɣruluḳ guwaḫliḳ bərgəndə,...» —** yaki «sening tooɣrangdə ḥəḳiḳət boyiqə guwaḫliḳ bərgəndə,...». □ **1:4 «Manga nisbətən, əziz balilirimning ḥəḳiḳəttə mengiwatḳanliḳini anglaxtinmu qong huxalliḳ yoḳtur» —** «əziz balilirim»: — bu ayəttin bizgə roxənki, Gayus (bəlkim heli burunla) rosul Yuḫanna arḳiliḳ hux həwərni ḳobul ḳiloɣan wə xundaḳla uning «əziz baliliri»din biri bolup ḳaloɣan. □ **1:5 «Səyümlük dostum, yeningoɣa baroɣan ḳerindaxlaroɣa (gərqə ular sanga natonux bolsimu) ḳiloɣanliringning ḥəmmisidə ihlasmənliking ispatlinidu» —** bu ḳerindaxlar jamaətlərgə təsəlli-rioɣbət yətküzüx, təlim berix wə hux həwərni tarḳitix üqün yaḳa yurtlaroɣa qiḳḳan. 7-ayətni kərüng. □ **1:6 «Ular jamaət aldida sening bu meḫir-muḫəbbiting tooɣrisida guwaḫliḳ bərdi» —** «jamaət» muxu yərdə muəllipning əz jamaitini kərsətsə kerək. **«Ularni yənə Hudaning yolioɣa layiḳ səpirigə uzitip ḳoysang, yahxi ḳiloɣan bolisən»** — «Ularni ... səpirigə uzitip ḳoysang...»: — bu ayətning həwirigə ḳarioɣanda, bu ḳerindaxlar hux həwərni tarḳitixḳa qiḳḳanda, burun bir ḳetim Gayus təripidin kütüwelinoɣan. Xuningdin keyin ular Yuḫannaning, xundaḳla əz jamaitining yenioɣa ḳaytip kəldi, Gayus tooɣruluḳ guwaḫliḳ bərdi. Ular ḥazir ḳaytidin səpərgə qiḳḳan, Yuḫanna Gayusḳa yazoɣan uxbu hətni bəlkim səpərgə qiḳḳanlar Gayusḳa tapxuruxḳa elip baridu. □ **1:7 «Qünki ular (səpərdə) yat əllik etiḳadsizlardin ḥeq nemə almay, xu mubarək nam üqün yoloɣa qiḳti» —** «yat əllik etiḳadsizlar» muxu yərdə «yat əlliklər» yaki «yat əllər» degən səz bilən ipadilinidu. Adəttə bu səz «Yəḫudiy bolmioɣan əllər»ni kərsitidu, lekin muxu yərdə «etiḳadsizlar» degən kəqmə mənidə ixlitilidu. «Xu mubarək nam üqün» — grek tilida pəḳət «nam» bilən ipadilinidu; qünki Yuḫanna wə xu ḳerindaxlar üqün pəḳət birla nam məwjut idi (yəni birdinbir Məsiḫning namidur). Məsilən, «1Yuḫ.» 2:12nimu kərüng). □ **1:8 «Xunga, ḥəḳiḳət bilən hizmətdax bolup təng ixligüqi bolux üqün biz xundaḳlarni ḳollap-ḳuwwətliximizgə tooɣra kelidu.» —** «ḥəḳiḳət bilən hizmətdax bolup təng ixligüqi bolux üqün» — buningoɣa ḳarioɣanda «ḥəḳiḳət» degən ibarə «Ḥəḳiḳətning Roḫi», yəni Muḳəddəs Roḫning Özini kərsitidu. «Ḳollap-ḳuwwətləx» — grek tilida «ḳobul ḳilix»degən peil bilən ipadilinidu wə əydə kütiwelixini qoḳum əz iqigə alidu. «Biz xundaḳlarni ḳollap-ḳuwwətliximizgə tooɣra kelidu» — bu ayəttiki «biz» xübḫisizki, barliḳ etiḳadqilarni əz iqigə alidu.

9 Bu tooɣruluқ jamaətkə məktüp yazdim. Lekin ularning arisida өzini qong tutup,
jamaətkə bax bolux təməsidə boloɣan Diotrəpəs bizni қobul қilmaydu. □ 10 Xuning
üqün mən baroɣanda, uning қiloɣan əskiliklirini, yəni uning bizning üstimizdin
қiloɣan rəzil səzliri bilən oɣəywitini yüzigə salimən; u uninglиқ bilənla tohtap
қalmaydu, yənə *səpərdiki* қerindaxlarni қobul қilmayla қalmay, қobul қilmaқqi
boloɣanlarnimu tosidu wə ḥətta ularni jamaəttin қooɣlap qiқiriwatidu.□
11 I səyümlük *dostum*, yamanliқtin əməs, yahxiliқtin ülgə aloɣin. Yahxiliқ қiloɣuqi
Hudadindur. Yamanliқ қiloɣuqi Hudani ḥeq kərmigəndur.■
12 Demitriusni bolsa ḥəmməylən, ḥətta Ḥəқiқətning өzi yahxi guwaḥliқ berip
təripləydu. Bizmu uningɣa guwaḥliқ berimiz wə guwaḥliқimizning ḥəқiқət
ikənlikini sənmu bilisən.□

13 Sanga yazidioɣan yənə kөp səzlirim bar idi; lekin қələm bilən siyaḥni ixlətkəndin
kөrə, □ ■ 14 Sən bilən pat arida didar kөrüxüxni arzu қilimən; xu qaoɣda dərқəmdə
səzliximiz. 15 Sanga hatirjəmlik yar boloɣay! Dostlardin sanga salam. Sənmu *u
yərdiki* dostlaroɣa isim-famililiri boyiqə məndin salam eytқaysən.□

□ **1:9 «Bu tooɣruluқ jamaətkə məktüp yazdim. Lekin ularning arisida өzini qong tutup, jamaətkə bax bolux təməsidə boloɣan Diotrəpəs bizni қobul қilmaydu» —** roxənki, bu ayəttə tiloɣa elinoɣan «jamaət» Yuḥanna yaki Gayus bilən munasiwətlik jamaət əməs, bəlki Gayus turoɣan yurtқa yeқin jaylaxқan bir jamaət idi. □ **1:10 «Xuning üqün mən baroɣanda, uning қiloɣan əskiliklirini, yəni uning bizning üstimizdin қiloɣan rəzil səzliri bilən oɣəywitini yüzigə salimən» —** «yüzigə salimən» grek tilida «əslitimən» bilən ipadilinidu. Yuḥanna bu yamanliқni Diotrəpəstin baxқa ḥeqkimgə əslətməydu! **«U uninglиқ bilənla tohtap қalmaydu, yənə (səpərdiki) қerindaxlarni қobul қilmayla қalmay...» —** bu «қerindaxlar» yuқirida tiloɣa elinoɣan hux həwərni tarқitix üqün yoloɣa qiққan қerindaxlardur. **«... қerindaxlarni қobul қilmayla қalmay, қobul қilmaқqi boloɣanlarnimu tosidu wə ḥətta ularni jamaəttin қooɣlap qiқiriwatidu» —** Diotrəpəsning jamaətkə aқsaқal boloɣan-bolmioɣanliқi enik əməs, ixқilip jamaət iqidə heli təsiri bar adəm bolsa kerək. ■ **1:11** Zəb. 37:27; Yəx. 1:16; 1Pet. 3:11; 1Yuḥa. 3:6. □ **1:12 «Demitriusni bolsa ḥəmməylən, ḥətta ḥəқiқətning өzi yahxi guwaḥliқ berip təripləydu» —** mumkinqiliki barki, Demitriusning өzi Yuḥannaning yenidin yoloɣa qiққan «hux həwərqi қerindaxlar»ning biri (ḥətta ularning baxliқi) idi. «Ḥəқiқətning өzi... guwaḥliқ beridu» — Bizningqə muxu yərdə «ḥəқiқət» xübḥisizki, «Ḥəқiқətning Roḥi», yəni Muқəddəs Roḥning өzini kөrsitidu. Demək, Muқəddəs Roḥ bilən toloɣan ḥərbir kixi Demitrius bilən uqraxқanda, өzining roḥida Demitriusning қandaқ adəm ikənliki tooɣruluқ Muқəddəs Roḥtin boloɣan guwaḥliқi bolidu. «Қoxumqə səz»imizni kөrüng. «ḥəқiқət ikənlikini sənmu bilisən» yaki «ḥəқiқət ikənlikini silərmu bilisilər». □ **1:13 «lekin қələm bilən siyaḥni ixlətkəndin kөrə, ...» —** grek tilida «lekin siyaḥ wə қələmni ixlətkəndin kөrə, ...» deyilidu. ■ **1:13** 2Yuḥa. 12. □ **1:15 «Sanga hatirjəmlik yar boloɣay! Dostlardin sanga salam» —** «dostlar» Yuḥannaning yenidiki barliқ қerindaxlarni kөrsətsə kerək. Yuḥanna «sening dostiliring» yaki «mening dostlirim» deməydu. Ḥəқiқiy қerindax bolsa ḥərbir baxқa қerindaxқa, yəni Hudani səygüqilərning ḥəmmisigə dosttur. **Sənmu u yərdiki dostlaroɣa isim-famililiri boyiqə məndin salam eytқaysən» —** yuқirida eytқinimizdək, «dostlar» muxu yərdə Gayusning yenidiki barliқ қerindaxlarni kөrsitidu.

Yəhuda

«Rosul Yəhuda yazoɣan məktup»

1 Əysa Məsiһning ḳuli, Yaḳupning inisi mənki Yəhudadin qaḳiriloɣanlarоɣa,
yəni Huda'Atimiz təripidin səyülgən, Əysa Məsiһ təripidin ḳooɣdilip kəlgənlərgə
salam.□ 2 Silərgə rəһimdillik, amanliḳ-hatirjəmlik wə meһir-muһəbbət һəssiləp ata
ḳilinoɣay!

Sahta təlim bərgüqilərdin һezi bolunglar!

3 I səyümlüklirim, mən əsli silərgə ortaḳ bəһrimən boluwatḳan nijatimiz tooɣrisida
hət yezixḳa zor ixtiyaḳim bolsimu, lekin һazir buning ornioɣa silərni muḳəddəs
bəndilərgə bir yolila amanət ḳilinoɣan etiḳadni ḳolunglardin bərməslikkə jiddiy
kürəx ḳilixḳa jekiləp uxbu hətni yazmisam bolmidi.□ 4 Qünki məlum kixilər — ihlas-
siz adəmlər, heli burunla munu soraḳḳa tartilixḳa pütülgənlər aranglarоɣa suḳunup
kiriwaloɣan. Ular Hudaning meһir-xəpḳitini buzuḳluḳ ḳilixning baһanisioɣa aylan-
duruwaloɣan, birdinbir Igimiz wə Rəbbimiz Əysa Məsiһdin tanoɣan adəmlərdur. □ ■
5 Xuning üqün mən silərgə xuni esinglarоɣa ḳaytidin selixni halaymənki (gərqə silər
burun һəmmə ixlardin həwərləndürülgən bolsanglarmu), burun Rəb *Өzi üqün* bir
həlḳni Misirdin ḳutḳuzoɣan bolsimu, ularning iqidiki *Өzigə* ixənmigənlərni keyin
һalak ḳildi.□ ■ 6 *Wə silər xunimu bilisilərki*, əslidiki ornida turmay, өz makanini
taxlap kətkən pərixtilərni Rəb uluoɣ *ḳiyamət* künining soriḳioɣiqə mənggü kixənləp
mudһix ḳarangoɣuluḳta solap saḳlimaḳta.■ 7 Sodom wə Gomorra wə ularning
ətrapidiki xəһərlərdikilərmu xu ohxax yolda, yəni xu *pərixtilərgə* ohxax uqioɣa

---

□ **1:1 «Əysa Məsiһning ḳuli, Yaḳupning inisi mənki Yəhudadin qaḳiriloɣanlarоɣa ... salam» —** «qaḳiriloɣanlar» bolsa Huda təripidin qaḳiriloɣan. **«Əysa Məsiһ təripidin ḳooɣdilip kəlgənlərgə salam» —** yaki «(Huda təripidin) Əysa Məsiһ üqün ḳooɣdilip kəlgənlərgə salam» — tekist xu mənінimu өz iqigə alidu. □ **1:3 «...lekin һazir buning ornioɣa silərni muḳəddəs bəndilərgə bir yolila amanət ḳilinoɣan etiḳadni ḳolunglardin bərməslikkə jiddiy kürəx ḳilixḳa jekiləp uxbu hətni yazmisam bolmidi» —** «muḳəddəs bəndilərgə bir yolila amanət ḳilinoɣan etiḳad» degən ibarə muxu yərdə bizgə Injil arḳiliḳ Huda, Məsiһ, Muḳəddəs Roһ, nijat, Hudaning səz-kalami (Təwrat, Zəbur, Injil), bu dunya, u dunya, insaniyət, pərixtilər wə jin-xəytan ḳatarliḳlar tooɣruluḳ nazil ḳilip tapxuruloɣan, xundaḳla ixinixkə zərür boloɣan wəһiy-һəḳiḳətlərni kərsitidu. □ **1:4 «Qünki məlum kixilər — ihlassiz adəmlər, heli burunla muxu soraḳḳa tartilixḳa pütülgənlər aranglarоɣa suḳunup kiriwaloɣan» —** «heli burunla ... soraḳḳa tartilixḳa pütülgən»: — bəlkim muḳəddəs yazmilarda pütülgən bolsa kerək. «Munu soraḳ» — Yəhuda təwəndə 5-15-ayətlərdə bayan ḳilidioɣan jaza-soraḳlar bolsa kerək. **«ular Hudaning meһir-xəpḳitini buzuḳluḳ ḳilixning baһanisioɣa aylanduruwaloɣan, birdinbir Igimiz wə Rəbbimiz Əysa Məsiһdin tanoɣan adəmlərdur» —** «Hudaning meһir-xəpḳitini buzuḳluḳ ḳilixning baһanisioɣa aylanduruwaloɣan...»: — demək, «buzuḳqiliḳ ḳiliwərsəkmu Hudaning meһir-xəpḳiti bilən kəqürülimiz» degəndək. ■ **1:4** 1Pet. 2:8; 2Pet. 2:1, 3. □ **1:5 «burun Rəb Өzi üqün bir həlḳni Misirdin ḳutḳuzoɣan bolsimu, ularning iqidiki Өzigə ixənmigənlərni keyin ҳalak ḳildi» —** «keyin» grek tilida «ikkinqi ḳetim» deyilidu. «Rəb Өzi üqün bir həlḳni Misirdin ḳutḳuzoɣan bolsimu» bəzi kona kəqürmilərdə «Əysa Өz həlḳini Misirdin ḳutḳuzoɣan bolsimu» deyilidu. ■ **1:5** Qəl. 14:29; 26:64, 65; Zəb. 106:24-27; 1Kor. 10:5; Ibr. 3:17. ■ **1:6** Yar.6:1-4; 2Pet. 2:4.

qikkan buzukqilikka wə oɣəyriy xəhwətlərgə berilip kətkən, *keyinki dəwrlər* ularning akiwitidin ibrət alsun üqün mənggülük ot jazasioɣa ərnək kilinip köydürülgən.□ ■

8 Lekin muxu «qüx kərgüqilər» xu ohxax yol bilən adəmlərning tənlirinimu buloɣimakta, ular hokuk igilirigə səl karioɣuqilardin bolup, *ərxtiki* uluoɣlaroɣimu hakarət kilixmakta.□ 9 Lekin hətta bax pərixtə Mikailmu Musaning jəsiti tooɣrisida Iblis bilən muzakirə kilip talax-tartix kiloɣanda, uni hakarətlik səzlər bilən əyibləxkə petinalmioɣan, pəkət «Sanga Pərwərdigarning Özi tənbih bərsun» dəpla koyoɣan. ■ 10 Lekin bu kixilər özliri qüxənməydioɣan ixlar üstidə kupurluk kilidu. Birak ular hətta əkilsiz haywanlardək öz təbiitining inkasliri boyiqə qüxənginiqə yaxap, xu arkilik özlirini halak kilidu. □ ■ 11 Bularning halioɣa way! Qünki ular Kabilning yoli bilən mangdi, mal-mülükni dəp Balaamning azoɣan yolioɣa özini atti wə ular Korahning asiylik kiloɣinioɣa *ohxax* ahir halak bolidu. □ ■ 12 Ular mehir-muhəbbətni təbrikləx ziyapətliringlaroɣa heq tartinmay silər bilən billə dahil bolidioɣan, özlirinila bakidioɣan hətərlik hada taxlardur. Ular xamallardin həydilip kəlgən yamoɣursiz bulut, yiltizidin komurup taxlanoɣan, kəq küzdiki mewisiz dərəhlər, ikki ketim

---

□ **1:7 «Sodom wə Gomorra wə ularning ətrapidiki xəhərlərdikilərmu xu ohxax yolda, yəni xu pərixtilərgə ohxax uqioɣa qikkan buzukqilikka wə oɣəyriy xəhwətlərgə berilip kətkən, keyinki dəwrlər ularning akiwitidin ibrət alsun üqün mənggülük ot jazasioɣa ərnək kilinip köydürülgən» —** «oɣəyriy xəhwətlər» degən ibarə grek tilida «oɣəyriy ətlər» bilən ipadilinidu. Hudaoɣa boysunmioɣan pərixtilər «oɣəyriy ətlər»gə (demək, kiz-ayallaroɣa) iq pəx tartkanidi; Sodom wə Gomorradikilər «oɣəyriy ətlər»gə iq pəx tartkan (bu ketim ərlər kiz-ayallaroɣa əməs, bəlki ərlər baxka ərlər bilən «oɣəyriy» jinsiy munasiwət ətküzməkqi). «Sodom wə Gomorra xəhərliri»ning akiwiti tooɣrisida «Yar.» 18-19-babni kərüng. Biz «koxumqə səz»imizdə muxu wəkə üstidə yənə azrak tohtilimiz. ■ **1:7** Yar. 19:24; Kan. 29:22; Yəx. 13:19; Yər. 50:40; Əz. 16:49; Hox. 11:8; Am. 4:11; Luka 17:29; 2Pet. 2:6. □ **1:8 «lekin muxu «qüx kərgüqilər» xu ohxax yol bilən adəmlərning tənlirinimu buloɣimakta, ular hokuk igilirigə səl karioɣuqilardin bolup, (ərxtiki) uluoɣlaroɣimu hakarət kilixmakta» —** «qüx kərgüqilər» bəlkim «bexarətlik birnəqqə qüxni kərdüm» degəndək səzlər bilən adəmlərni aldaydu. **«hokuk igiliri» —** xübhisizki, muxu yərdə padixahlar, waliylar wə həkümətning türlük əməldarliridin baxka, Huda bekitkən ata-anilik hokukni öz iqigə alidu. **«ərxtiki uluoɣlar» —** əyni tekisttə «ərx» degən səz yok. Lekin 11-ayətkə karioɣanda qokum ərxtiki (yaman) küqlər, yəni jin-xəytanlarni kərsətsə kerək. «Jin-xəytanlar» əslidə pərixtilər, yəni «ərxtiki uluoɣlar»din idi («Wəh.» 12:4ni kərüng). ■ **1:9** Dan. 10:13; 12:1; Zək. 3:2; 2Pet. 2:11; Wəh. 12:7. □ **1:10 «Lekin bu kixilər özliri qüxənməydioɣan ixlar üstidə kupurluk kilidu. Birak ular hətta əkilsiz haywanlardək öz təbiitining inkasliri boyiqə qüxənginiqə yaxap, xu arkilik özlirini halak kilidu» —** «öz təbiitining inkasliri boyiqə qüxənginiqə yaxap» degən ibarə bəlkim haywanlarning jüplixixkə boloɣan ixtihasini közdə tutkan, xundakla muxu kixilərning xəhwaniy həwəslirini, buzukluklirini kərsətkən boluxi mumkin. ■ **1:10** 2Pet. 2:12. □ **1:11 «Bularning halioɣa way! Qünki ular Kabilning yoli bilən mangdi, mal-mülükni dəp Balaamning azoɣan yolioɣa özini atti wə ular Korahning asiylik kiloɣinioɣa (ohxax) ahir halak bolidu» —** «Kabilning yoli» — Kabil öz inisioɣa həsət kilip uni əltürgən, əlwəttə («Yar.» 4-bab). **«Balaamning azoɣan yoli» —** «Qəl.» 22-24-babni, «2Pet.» 2:15ni wə izahatnimu kərüng. **«ular Korahning asiylik kiloɣinidikigə ohxax ahir halak bolidu» —** Korah bolsa Musa pəyoɣəmbərgə, xundakla Hudaning Özigə isyan kətürdi. Yər özi eqilip Korah wə xeriklirining ailisidikilirini yutuwaldi wə xuning bilən təng asmandin ot qüxüp Korah wə uningoɣa əgəxkənlərni köydürüp əltürdi («Qəl.» 16-bab). Korahdikilərdin 1500 yildin keyin yaxioɣan muxu sahta təlim bərgüqilər Hudaning oɣəzipi ayan kilinoɣan küni ularoɣa ohxax jəzmən əxəddiy wə korkunqluk halda yokitilidu. ■ **1:11** Yar. 4:8; Qəl. 16:1; 22:7,21; 2Pet. 2:15;1Yuha. 3:12.

əlgənlər!. □ ■ 13 Ular dengizning dawalоquwatkan, buzоqunluk dolkunliri, ular əz xərməndiqilikini kusmakta; ular ezip kətkən yultuzlar bolup, ularоqa mənggülük kapkarangоqulukning zulmiti hazirlap koyulоqandur. □ ■ 14 Adəm'atining yəttinqi əwladi bolоqan Hanoh bu kixilər tooqrisida mundak bexarət bərgən: —

«Mana, Rəb tümənmingliоqan mukəddəsliri bilən kelidu, □ ■ 15 U pütkül insanlarni sorak kilip, barlik ihlassizlarning ihlassizlarqə yürgüzgən barlik ihlassizlikliriоqa asasən, xundakla ihlassiz gunahkarlarning Əzini hakarətligən barlik əsəbiy səzlirigə asasən ularni əyibkə buyruydu». □ ■ 16 Bu kixilər haman oqotuldap, aoqrinip yüridu, əz həwəslirining kəynigə kiridu; aoqzida yooqanqilik kilidu, əz mənpəitini kəzləp baxkilarоqa huxamətqilik kilidu.□ ■

Agahlandurux wə tapilax

17 Lekin, i səyümlüklirim, Rəbbimiz Əysa Məsihning rosullirining aldin eytkan səzlirini esinglarda tutunglarki, 18 ular silərgə: «Ahir zamanda, əzining ihlassiz

□ **1:12** **«Ular mehir-muhəbbətni təbrikləx ziyapətliringlarоqa hеq tartinmay silər bilən billə dahil bolidiоqan, əzlirinila bakidiоqan hətərlik hada taxlardur. Ular xamallardin həydilip kəlgən yamoqursiz bulut, yiltizidin komurup taxlanоqan, kəq küzdiki mewisiz dərəhlər, ikki ketim əlgənlər!» —** «mehir-muhəbbətni təbrikləx ziyapətliringlar» degənlik Hudaning mehir-muhəbbitini təbrikləx, əlwəttə. Xübhisizki, birinqi wə ikkinqi əsirlərdə jamaətlər pat-pat məlum bir huxalliktin oqerip-namratlarni təklip kilip ziyapət ətküzətti; undak ziyapətlər «mehir-muhəbbət ziyapiti» yaki «muhəbbətni təbrikləx ziyapiti» dəp atilatti. Xu ziyapətlər bəlkim daim «nan oxtux», (yaki «Rəbning dastihani», «Rəbning kəqlik tamiki»)ni əz iqigə alatti. **«əzlirinila bakidiоqan hətərlik hada taxlardur»** — «əzlirinila bakidiоqan» bu kinayilik gəp. Muxu kixilər «Huda bizni jamaəttikilərni bakkuqi kilip bekitkən» dəytti. Lekin ular pəkət əzlirinila bakatti. «hətərlik hada taxlardur» — baxka hil tərjimisi «daoqlarоqa ohxaydu» — Muxu kixilər əzlirini bəlkim «jamaətning tüwrüki» dəp kərsətkini bilən, əməliyəttə dengizdiki «hətərlik hada taxlarоqa ohxaydu». Dengizqilar dengiz astidiki hada taxlarni baykiyalmay, kemini üstidin həydisə pütünləy wəyran bolup tügixidu, əlwəttə. «Hətərlik hada taxlar» degən bu səzning ahangi «daoq»kimu nahayiti yekin bolоqaq, bəlkim xu mənimu kərsitixi mumkin. «2Pet.» 2:13ni kərüng. **«yamoqursiz bulut»** — grek tilida «susiz bulut». **«ikki ketim əlgənlər!»** — bu sahta təlim bərgüqilər əzlirining gunahlirida rohiy jəhəttə «əlgən» («kəbihlikliringlar həm gunahliringlarda əlgən» («Əf.» 2:1)) bolupla kalmay, baxkilarnimu əlüm yoliоqa aldap kirgüzgənliki üqünmu rohiy jəhəttə «ikki ketim əlgən»dur. Ular xu səwəbtin Huda təripidin ikki həssə jazalinidu («Yak.» 3:1, «Mat.» 23:13-15ni kərüng). ■ **1:12** 2Pet. 2:13,17. □ **1:13** **«Ular dengizning dawalоquwatkan, buzоqunluk dolkunliri, ular əz xərməndiqilikini kusmakta» —** «Yəx.» 57:20ni kərüng. **«... ular ezip kətkən yultuzlar bolup, ularоqa mənggülük kapkarangоqulukning zulmiti hazirlap koyulоqandur»** — «ular... ezip kətkən yultuzlar» degənlər pəkət «hətərlik hada taxlar»la əməs, bəlki dengizda yürgüqilərgə hata yənülüxni kərsitip tenitidiоqan «ezip kətkən yultuzlar»dək bolidu. ■ **1:13** Yəx. 57:20. □ **1:14** **«Mana, Rəb tümənmingliоqan mukəddəsliri bilən kelidu,...» —** «(Rəbning) mukəddəsliri» muxu yərdə Rəb Əysaning kaytip kelixidə Əzigə həmrah kiloqan pərixtiliri həm mukəddəs bəndilirini kərsitixi mumkin («Kan.» 33:2, «Zəb.» 50:3-6, «Dan.» 7:9-14, 25-26, «Mat.» 16:27, 24:30-31, 25:13, «1Kor.» 6:2, «1Tes.» 3:3, «2Tes.» 1:7-10, «Wəh.» 1:7ni kərüng). ■ **1:14** Yar. 5:18; Dan. 7:10; Ros. 1:11; 1Tes. 1:10; 2Tes. 1:10; Wəh. 1:7. □ **1:15** **«U pütkül insanlarni sorak kilip, barlik ihlassizlarning ihlassizlarqə yürgüzgən barlik ihlassizlikliriоqa asasən, xundakla ihlassiz gunahkarlarning əzini hakarətligən barlik əsəbiy səzlirigə asasən ularni əyibkə buyruydu» —** «ihlassizlarqə yürgüzgən ihlassizlikliri» degən ibarə «uqioqa qikkan ihlassizlikliri» degəndək gunahlirini təkitləydu. **«ularni əyibkə buyruydu»** — degən səz, xübhisizki, hərbir gunahkarning Huda aldida əzining gunahliri üstidin qikiriloqan həkümgə toluk koxilidioqanlikini kərsitidu. Təwrat əz iqigə almioqan «Hanoh» degən yənə kona bir kitab bar. Birak Yəhuda nəkil kəltürgən muxu səz bu kitabtin biwasitə elinoqan əməs. Bu səz bəlkim «Hanoh» degən kitabning kədimiy mənbəsi boloqan, həlkning aoqzaki bayanliridin elinoqan bolsa kerək. ■ **1:15** Mat. 12:36. □ **1:16** **«Bu kixilər haman oqotuldap, aoqrinip yüridu, əz həwəslirining kəynigə kiridu; aoqzida yooqanqilik kilidu, əz mənpəitini kəzləp baxkilarоqa huxamətqilik kilidu» —** «bu kixilər ... oqotuldap, aoqrinip yüridu»: ular əz-əzigə həm baxkilarоqa kakxap aoqrinip yüridu. «aoqrinip yüridu» degənning baxka birhil tərjimisi: — «baxkilarni əyibləydu» yaki «kusur izdəp yüridu». ■ **1:16** 2Pet. 2:18.

ḫəwəslirining kəynigə kirip, mazaq qiloɳuqilar məydanoɳa qiqidu» degənidi. □ ■
19 Muxundaq kixilər bəlgünqilik pəyda qilidioɳan, əz təbiitigə əgəxkən, Roḫqa igə
bolmioɳan adəmlərdur.□
20 Lekin silər, i səyümlüklirim, əng muqəddəs boloɳan etiqadinglarni ul qilip,
əzünglarni qurup qiqinglar, Muqəddəs Roḫta dua qilip, □ 21 adəmni mənggülük
ḫayatqa elip baridioɳan Rəbbimiz Əysa Məsiḫning rəḫimdillikini təlmürüp kütüp,
əzünglarni Hudaning meḫir-muḫəbbiti iqidə tutunglar. 22 Ikkilinip qaloɳanlaroɳa
rəḫim qilinglar; □ 23 bəzilərni ot iqidin yuluwelip qutulduruwelinglar; bəzilərgə
ḫətta ətliridin nijasət qüxüp buloɳanoɳan kiyim-keqikigimu nəprətləngən ḫalda
qorqunq iqidə rəḫim qilinglar .□

Mədḫiyə duasi

24-25 Əmma silərni yolda teyilip ketixtin saqlap, eqilip-yeyilip Əzining xərəplik
ḫuzurida əyibsiz turoɳuzuxqa Qadir Boloɳuqioɳa, yəni Qutquzoɳuqimiz birdinbir
Hudaoɳa Rəbbimiz Əysa Məsiḫ arqiliq xan-xərəp, ḫəywət-uluoɳluq, qudrət wə ḫoquq
əzəldin burun, ḫazirmu ta barliq zamanlaroɳiqə boloɳay! Amin!■

□ **1:18 «ular silərgə: «Ahir zamanda, əzining ihlassiz ḫəwəslirining kəynigə kirip, mazaq qiloɳuqilar məydanoɳa qiqidu» degənidi» —** rosul Yəhuda muxu yərdə ularning nemini mazaq qilidioɳanliqini eytmaydu. Lekin bir misal «2Pet.» 3:3də tepilidu. ■ **1:18** Ros. 20:29; 1Tim. 4:1; 2Tim. 3:1; 4:3; 2Pet. 2:1; 3:3. □ **1:19 «Muxundaq kixilər bəlgünqilik pəyda qilidioɳan, əz təbiitigə əgəxkən, Roḫqa igə bolmioɳan adəmlərdur» —** «əz təbiitigə əgəxkən (adəmlər)» grek tilida «janliq (adəmlər)» degən səz bilən ipadilinidu. Oqurmənlərning esidə boluxi kerəkki, Muqəddəs Kitab boyiqə adəm üq qisimdin — roḫ, jan, təndin tərkib tapidu. Hudaning əsli məqsiti adəmning roḫi arqiliq uning bilən alaqilixip yolyoruq kərsitix idi. Adəm'atimizning gunaḫi bilən adəmlər əz roḫi təripidin əməs, bəlki jan wə tən, yəni «ət» təripidin baxqurulup, əzining (gunaḫliq) təbiitigə əgəxkili turdi. «Rimliqlaroɳa»diki «kirix səz»imizni kərüng. **«Roḫqa igə bolmioɳan adəmlərdur» —** «Roḫ» Hudaning Muqəddəs Roḫi, əlwəttə. □ **1:20 «Lekin silər, i səyümlüklirim, əng muqəddəs boloɳan etiqadinglarni ul qilip, əzünglarni qurup qiqinglar, Muqəddəs Roḫta dua qilip,..» —** «əzünglarni... qurup qiqinglar» degən ibarə muxu yərdə grek tilidiki «(etiqadta) əsüp yetildürünglar» degən mənidə. «Rimliqlaroɳa» wə «Əfəsluqlaroɳa»diki «etiqadni qurux» tooɳruluq «kirix səz»imizni wə izaḫatlarni kərüng. **«Muqəddəs Roḫta dua qilip, ...» —** demək, «Muqəddəs Roḫqa tayinip dua qilip,...». □ **1:22 «Ikkilinip qaloɳanlaroɳa rəḫim qilinglar» —** «ikkilinip qaloɳanlar» bolsa etiqadta ikkiləngənlər. Baxqa birhil tərjimisi: «Bəzilərgə rəḫim qilinglar, (adəmlər bilən adəmlərni) pərq etinglar; bəzilərni... bəzilərni... ». □ **1:23 «bəzilərni ot iqidin yuluwelip qutulduruwelinglar; bəzilərgə ḫətta ətliridin nijasət qüxüp buloɳanoɳan kiyim-keqikigimu nəprətləngən ḫalda qorqunq iqidə rəḫim qilinglar» —** demək, bu ikki ayət (22-23)tə üq hil adəmlər bar. Birinqi hili etiqadqa nisbətən gumanda turidu; ikkinqi hili bolsa gunaḫqa xunqə qəküp kətkənki, ular dozahning girdawida turoɳanlar yaki «dozah otioɳa qüxəy» dəp qaloɳanlar; üqinqi hili bolsa, adəmni asanla iplaslikqa sərəydioɳan eoɳir gunaḫlaroɳa patqanlar. Xunga ularni qutquzmaqqi boloɳanlar intayin ḫoxyar boluxi kerək — bolmisa əzliri buloɳinip yaki azdurulup ketixi mumkin («ḫətta ətliridin nijis (grek tilida, «daoɳ») qüxüp buloɳanoɳan kiyim-keqikigə nəprətləngən ḫalda» degən gəp kəqmə mənidə, əlwəttə. «Bu kixilərning pasikliqi əzünggə təsir yətküzmisun üqün ḫoxyar bol» degəndək). Bu ikki ayətning baxqa bəzi tərjimiliri bar. Bu tərjimilərdə «qutquzuxqa tirixix kerək» boloɳan **ikki hil** adəmlər kəzdə tutulidu: — «Ikkilinip qaloɳanlaroɳa rəḫim qilinglar; biraq bəzilərni ot iqidin yulup qutulduruwelinglar; lekin ularni qutquzoɳanda qorqunqta bolunglar, ḫətta ətlərdin nijis qüxüp buloɳanoɳan kiyim-keqikigə nəprətlininglar» degəndək. ■ **1:24-25** Rim. 16:27; 1Tim. 1:17.

Wəḩiy

1 Bu kitab Əysa Məsiḩning wəḩiysi, yəni Huda Uningoɣa Өz ḳul-hizmətkarliriɣa
yeḳin kəlgüsidə yüz berixi muḳərrər boloɣan ixlarni kərsitixi üqün tapxuroɣan
wəḩiydur. Məsiḩ buni Өz pərixtisini əwətip ḳuli Yuḩannaoɣa alamətlər bilən
ayan ḳildi.□ 2 Yuḩanna bolsa Hudaning səz-kalami ḩəmdə Əysa Məsiḩ tooɣrisidiki
guwaḩliḳḳa kərgənlirining ḩəmmisigə guwaḩliḳ bərdi. 3 Bu bexarətni oḳup bərgüqi
wə uning səzlirini anglap, uningda yeziloɣanlaroɣa itaət ḳiloɣuqi bəhtliktur! Qünki
wəḩiyning waḳti yeḳindur.□ ■

Rosul Yuḩannaning «Kiqik Asiya»diki yəttə jamaətkə yollioɣan salamliri wə hətliri

4 Mənki Yuḩannadin Asiya *əlkisidiki* yəttə jamaətkə salam! Ḩazir bar boloɣan,
ətkəndimu boloɣan ḩəm kəlgüsidə Kəlgüqidin, Uning təhtining aldidiki yəttə
Roḩtin□ ■ 5 wə sadiḳ Guwaḩqi, əlümdin tunji Tirilgüqi, jaḩandiki padixaḩlarning
Ḩəkümrani boloɣan Əysa Məsiḩtin silərgə meḩir-xəpḳət wə hatirjəmlik boloɣay.
Əmdi bizni səygüqi, yəni Өz ḳeni bilən bizni gunaḩlirimizdin yuoɣan□ ■ 6 wə bizni
bir padixaḩliḳḳa uyuxturup, Өz Atisi Hudaoɣa kaḩinlar ḳiloɣanoɣa barliḳ xan-xərəp
wə küq-ḳudrət əbədil'əbədgiqə boloɣay, amin! □ ■
7 Mana, U bulutlar bilən kelidu, xundaḳla ḩər bir kəz, ḩətta Uni sanjioɣanlarmu Uni
kəridu. Yər yüzidiki pütkül ḳəbilə-həlḳ U səwəblik aḩ-zar kətüridu. Xundaḳ bolidu,
amin! □ ■
8 Mən «Alfa» wə «Omega», Muḳəddimə wə Hatimə Өzümdurmən, ḩazir bar boloɣan,
burunmu bar boloɣan ḩəm kəlgüsidimu bar Boloɣuqidurmən, xundaḳla Ḩəmmigə
Ḳadirdurmən, dəydu Pərwərdigar Huda. □ ■

Tirilgən Məsiḩning Yuḩannaoɣa kərünüxi

9 Silərning ḳerindixinglar ḩəm silər bilən birgə Əysada boloɣan azab-oḳubət,
padixaḩliḳ wə səwr-taḳəttin ortaḳ nesipdixinglar boloɣan mənki Yuḩanna Hudaning
səz-kalami wə Əysaning guwaḩliḳi wəjidin Patmos degən aralda *məḩbus* bolup turup

---

□ **1:1 «Bu kitab Əysa Məsiḩning wəḩiysi»** — «Əysa Məsiḩning wəḩiysi» ḩəm Əysa Məsiḩ tooɣrisida ḩəm Uningdin kəlgən wəḩiydur. **«Huda Uningoɣa Өz ḳul-hizmətkarliriɣa yeḳin kəlgüsidə yüz berixi muḳərrər boloɣan ixlarni kərsitixi üqün tapxuroɣan wəḩiydur»** — Hudaning «ḳul-hizmətkarliri» Injilda Hudaning «ḳulluḳ»ida boloɣanlar, yəni məjburiy ḩalda əməs, bəlki muḩəbbətning türtkisidə qin kənglidin xundaḳ talliwaloɣanlarni kərsitidu, əlwəttə. □ **1:3 «wəḩiyning waḳti yeḳindur»** — «wəḩiyning waḳti» degən, bu ixlarning əməlgə axidioɣan waḳti. ■ **1:3** Wəḩ. 22:7,10. □ **1:4 «Uning təhtining aldidiki yəttə Roḩtin… (meḩir-xəpḳət wə hatirjəmlik boloɣay)»** — «yəttə» degən sanning kamalətkə yətkən, mukəmməl degən mənisi bolup, bəzi alimlar bu «yəttə Roḩ» Hudaning Muḳəddəs Roḩining yəttə təripini kərsitidu, dəp ḳaraydu (5:6ni wə «Yəx.» 11:2ni kərüng). Baxḳilar ularni yəttə pərixtini kərsitidu, dəp ḳaraydu. Bəzilər: «yəttə tərəplik Roḩ» yaki «yəttə tərəplimilik Roḩ» dəp tərjimə ḳilidu. ■ **1:4** Mis. 3:14; Wəḩ. 1:8; 4:8; 11:17; 16:5. □ **1:5 «əlümdin tunji Tirilgüqi»** — grek tilida muxu yərdiki «tunji» adəttə «birinqi bolup tuoɣuloɣan»ni kərsitidu. Səzning toluḳ mənisi tooɣruluḳ «Kol.» 1:16-17 wə 18-ayəttiki izaḩatlarni kərüng. **«Өz ḳeni bilən bizni gunaḩlirimizdin yuoɣan»** — yaki «Өz ḳeni bilən bizni gunaḩlirimizdin azad ḳiloɣan». ■ **1:5** Yəx. 55:4; Ros. 20:28; 1Kor. 15:20; Kol. 1:18; Ibr. 9:12,14; 1Pet. 1:19; 1Yuḩa. 1:7; Wəḩ. 3:14; 5:9. □ **1:6 «munasiwətlik ayət(lər)»** — «Mis.» 19:6. ■ **1:6** Rim. 12:1; 1Pet. 2:5, 9; Wəḩ. 5:10. □ **1:7 «ḩətta Uni sanjioɣanlarmu Uni kəridu»** — yaki «yəni Uni sanjioɣanlarmu Uni kəridu». **«munasiwətlik ayətlər»** — «Dan.» 7:13, «Zək.» 12:10 ■ **1:7** Dan. 7:13; Zək. 12:10; Mat. 24:30; 25:31; Yḩ. 19:37; Ros. 1:11; 1Tes. 1:10; 2Tes. 1:10; Yəḩ. 14. □ **1:8 «Mən «Alfa» wə «Omega»…durmən»** — grek tilida «alfa» birinqi ḩərp, «omega» ahirḳi ḩərptur. Demək, Huda bax wə ahirdur. Bəzi kona kəqürülmilərdə «Muḳəddimə wə Hatimə Өzümdurmən» degən səzlər tepilmaydu. ■ **1:8** Yəx. 41:4; 44:6; Wəḩ. 21:6; 22:13.

қалоғандим. □ 10 «Рəвning küni»də мən Roһning ilkigə elinixim bilən, kəynimdin kanay awazidək küqlük bir awazni anglidim. □ ■ 11 Bu awaz: «Kəridioғanliringni kitab қilip yaz wə uni yəttə jamaətkə, yəni Əfəsus, Smirna, Pərgamum, Tiyatira, Sardis, Filadelfiyə wə Laodikiyadiki jamaətlərgə əwət» dedi. □

12 Manga səz қiloғan awazning kimning ikənlikini kərüx üqün kəynimgə buruldum. Buruloғinimda, kəzümgə yəttə altun qiraoғdan □ 13 wə ularning otturisida uqisioға putlirioғiqə qüxüp turidioғan ton kiygən, kəksigə altun kəmər baoғlioғan Insan'ooғlioға ohxaydioғan biri kəründi. □ ■ 14 Uning bax-qeqi ақ yungdək, һətta қardək ap'ақ idi wə kəzliri goya yalқunlap turoғan ottək idi. ■ 15 Putliri humdanda tawlinip parқirioғan tuqқa ohxaytti, awazi xarқirap eқiwatқan nuroғun sularning awazidək idi. ■ 16 U ong қolida yəttə yultuz tutқan bolup, aoғzidin ikki bisliқ ətkür қiliq qiқip turatti. Qirayi huddi қuyaxning toluқ küqidə parlioғandək yarқin idi. □ ■

17 Uni kərginimdə, ayioғioға ələüktək yiқildim. U ong қolini üstümgə təgküzüp mundaқ dedi:

— Қorқma, Awwalқisi wə Ahirқisi ■ 18 һəmdə һayat Boloғuqi Өzümdurmən. Mən ələgənidim, əmma mana, Mən əbədil'əbədgiqə һayatturmən, ölüm wə təһtisaraning aqқuqliri қolumdidur! ■ 19 Xuning üqün, kərgən ixlarni, һazir boluwatқan ixlarni wə bulardin keyin bolidioғan ixlarni yezip қaldur. 20 Sən ong қolumda kərgən yəttə yultuzning wə yəttə altun qiraoғdanning siri mana mundaқ — yəttə yultuz yəttə jamaətning əlqiliri wə yəttə qiraoғdan bolsa yəttə jamaəttur.□

□ **1:9 «Əysada boloғan azab-oқubət, padixaһliқ wə səwr-taқəttin ortaқ nesipdixinglar»** — demək, Əysa Məsiһdə boloғanlar qoқum һəm Uning nami wəjidin azab-oқubət tartidu, xundaқla Uning səwr-taқitidin küq elixi kerək bolidu, һəm Uningda boloғan padixaһliқtin bəһrimən bolidu. **«Əysaning guwaһliқi wəjidin»** — demək «Əysa tooғrisidiki guwaһliқ»; baxқa hil mənisi «Əysa (Өzi) bərgən guwaһliқ». **«Patmos degən aralda məһbus bolup turup қaloғandim»** — Patmos rimliқlarning dəһxətlik «əmgək lagiri» boloғan türmə idi. Yuһanna məzkur kitabni yeziwatқanda Patmos arilidin azad қilinoғan boluxi mumkin. □ **1:10 ««Rəbning küni»də mən Roһning ilkigə elinixim bilən...»** — «Rəbning küni» yaki «rəblik kün». Alimlar bu tooғruluқ üq pikirdə bolidu: — (1) Rəbning küni yəkxənbə küni (Rəb ölümdin tirilgən kün)ni kərsitidu; (2) Təwratta kəp tiloға elinoғan, қiyamət künini өz iqigə aloғan ahirқi zamanlardiki ahirқi dəһxətlik azab-oқubətlik künlərni, yəni «Pərwərdigarning küni»ni kərsitidu, muxu kəzқarax boyiqə boloғanda Yuһanna Roһta kətürülüp kəlgüsidiki zamanlaroға yətkilip «Pərwərdigarning küni»ni kəridu; (3) xu waқitlarda һər yilning bir künidə Rim imperatori (xu waқitta Domitiyan idi) barliқ puқralirini өzigə səjdə қildurup: «Қəysər rəbtur!» dəp etirap қilip, huxbuy selixқa məjbur қilatti. Xunga xu küni «Rəbning küni» dəp ataloғan. Bizningqə «Rəbning küni» dəl xu künni kərsitidu; lekin kinayilik һəm һəjwiylik ix xuki, Rəb dəl xu künidə (2-kəzқaraxtikidək) Өzining, yəni «Pərwərdigarning küni»ni ayan қilixni layiқ kərdi. **«Mən Roһning ilkigə elinixim bilən...»** — «Roһ» Hudaning Roһi, Muқəddəs Roһni kərsitidu. ■ **1:10** Wəһ. 4:2. □ **1:11 «Smirna»** — һazirқi Türkiyədiki «Izmir». **«kəridioғanliringni kitab қilip yaz wə uni yəttə jamaətkə, yəni Əfəsus, Smirna, Pərgamum, Tiyatira, Sardis, Filadelfiyə wə Laodikiyadiki jamaətlərgə əwət»** — bu yəttə xəһərning һəmmisi bir dügiləktə bir-birigə yandax jaylaxқanidi. Rosul Yuһanna yaxanoғanda Əfəsus xəһiridə makanlaxқanidi. «Қoxumə səz» wə həritini kərüng. □ **1:12 «munasiwətlik ayətlər»** — «Mis.» 25:31-40. □ **1:13 «kəksigə altun kəmər baoғlioғan Insan'ooғli»** — yaki «kəksigə altun kəmər baoғlioғan insanning bir ooғli». «Dan.» 7:13ni wə izaһatini kərüng. ■ **1:13** Əz. 1:26; Dan. 7:13; Wəһ. 14:14. ■ **1:14** Dan. 7:9; Wəһ. 19:12. ■ **1:15** Wəһ. 14:2. □ **1:16 «munasiwətlik ayət»** — «Dan.» 7:13. ■ **1:16** Yəx. 49:2; Əf. 6:17; Ibr. 4:12; Wəһ. 2:16; 19:15. ■ **1:17** Yəx. 41:4; 44:6; 48:12. ■ **1:18** Ayup 12:14; Yəx. 22:22; Rim. 6:9; Wəһ. 3:7; 20:1. □ **1:20 «yəttə yultuz yəttə jamaətning əlqiliri wə yəttə qiraoғdan bolsa yəttə jamaəttur»** — «əlqiliri» baxқa hil tərjimisi: «pərixtiliri». Grek tilida һəm ibraniy tilida «pərixtə» wə «əlqi» bir səz bilən ipadilinidu (pərixtilər Hudaning əlqiliri boloғaq). Bizningqə muxu yərdə jamaətlər əwətkən əlqilərni kərsətsə kerək, qünki pərixtilərgə hət yezix һajətsiz idi. Yəttə əlqi Patmos arilioға berip Yuһannadin һal soraxқa kəlgən boluxi mumkin.

2

Əfəsustiki jamaətkə yeziloɣan hət

1 — Əfəsustiki jamaətning əlqisigə mundaķ yazoɣin:
«Ong ķolida yəttə yultuzni tutup, yəttə altun qiraoɣdanning otturisida Mangoɣuqi mundaķ dəydu:
2 — Sening əjir-əməlliringni, tartķan japaliringni ḥəm səwr-taķitingni, rəzil adəmlərning ķilmixlirioɣa qidap turalmaydioɣanliķingni, xundaķla rosul bolmisimu əzlirini rosul dəp atiwaloɣanlarni sinap, ularning yaloɣanqi boloɣanliķini tonuoɣanliķingnimu bilimən.□ 3 Xundaķ, sening səwr-taķət ķiliwatķanliķingni, Mening namim wəjidin japa-muxəkķətkə bərdaxliķ bərgənlikingni əmma erinmigənlikingni bilimən. 4 Lekin sanga xu bir etirazim barki, sən əzüngdiki dəsləpki meḥir-muḥəbbəttin waz kəqting. 5 Xunga ķaysi ḥalətdin yiķilip qüxkənlikingni esinggə elip towa ķiloɣin, awwalķi əməllərni ķayta ķiloɣin. Bolmisa yeningoɣa kelimən wə towa ķilmisang qiraoɣdeningni jayidin yətkiwetimən.□ 6 Biraķ, sening xu artuķqiliķing barki, Mən Əzüm nəprətlinidioɣan Nikolas tərəpdarlirining ķilmixliridin sənmu nəprətlinisən.□ ■
7 Ķuliķi barlar Roḥning jamaətlərgə degənlirini anglisun! Oɣəlibə ķiloɣuqilarni Hudaning jənnitining otturisidiki ḥayatliķ dərihining mewiliridin yeyixkə muyəssər ķilimən».■

Izmirdiki jamaətkə yeziloɣan hət

8 — Izmirdiki jamaətning əlqisigə mundaķ yazoɣin: —
«Awwalķisi wə Ahirķisi, əlgən wə Tirilgüqi mundaķ dəydu:□ ■
9 — Sening azab-oķubətliringni wə namratliķingni bilimən (lekin sən bay!), Yəḥudiy əməs turup əzlirini Yəḥudiy dəwaloɣan, Xəytanning bir sinagogi boloɣanlarning təḥmətlirinimu bilimən. □
10 Aldingda qekidioɣan azab-oķubətlərdin ķorķma. Mana, Iblis aranglardin bəziliringlarni sinilixinglar üqün yeķinda zindanoɣa taxlitidu. Silər on kün ķiynilisilər. Taki əlgüqə sadiķ boloɣin, Mən sanga ḥayatliķ tajini kiydürimən.
11 Ķuliķi barlar Roḥning jamaətlərgə degənlirini anglisun! Oɣəlibə ķiloɣuqilar ikkinqi əlümning ziyinioɣa ḥərgiz uqrimaydu!».■

Pərgamumdiki jamaətkə yeziloɣan hət

12 — Pərgamumdiki jamaətning əlqisigə mundaķ yazoɣin: —
«Ikki bisliķ ətkür ķiliqi bar Boloɣuqi mundaķ dəydu:■

□ **2:2 «Sening əjir-əməlliringni, tartķan japaliringni ḥəm səwr-taķitingni, rəzil adəmlərning ķilmixlirioɣa qidap turalmaydioɣanliķingni… bilimən»** — bu toluķ səz əlqigə eytiloɣini bilən xübḥisizki, pütkül jamaətkə (bir adəm süpitidə) eytilidu. □ **2:5 «… bolmisa yeningoɣa kelimən wə towa ķilmisang qiraoɣdeningni jayidin yətkiwetimən»** — Əfəsusta ḥazir jamaət bolmayla ķalmay, ḥətta xəḥər əzi harabilik bolidu. □ **2:6 «Mən Əzüm nəprətlinidioɣan Nikolas tərəpdarlirining ķilmixliridin sənmu nəprətlinisən»** — «Nikolas tərəpdarliri»ning kim ikənliki ḥazir enik əməs. Bəzilər ularni «Ros.», 5:6-ayəttiki «Nikolas» isimlik jamaət hizmətkari bilən munasiwətlik dəp ķaraydu; lekin bizningqə buningoɣa enik ispat tepilmidi. Ḥeqbolmioɣanda ular etiķadqilarni jinsiy buzuķluķķa azdurmaķqi boloɣanidi (14-15-ayətni kərüng). ■ **2:6** Wəḥ. 2:15 ■ **2:7** Yar. 2:9; Wəḥ. 22:2. □ **2:8 «Izmir»** — kona ismi «Smirna». ■ **2:8** Yəx. 41:4; 44:6; Wəḥ. 1:17. □ **2:9 «… Yəḥudiy əməs turup əzlirini Yəḥudiy dəwaloɣan, Xəytanning bir sinagogi boloɣanlarning təḥmətlirinimu bilimən»** — imperator Domitiyan ḥəküm sürgən bəzi waķitlarda birsi əzining Yəḥudiy ikənlikini ispatliyalsa, ziyankəxlikkə uqrimasliķi kerək degən bir ķanun küqkə igə idi; xübḥisizki, bəzi «etiķadqilar» wə baxķilar bu ķanundin ķalaymiķan paydilinip ziyankəxliktin ķeqip, xundaķla baxķilaroɣimu ziyan yətküzgənidi. ■ **2:11** Mat. 13:9. ■ **2:12** Wəḥ. 1:16; 2:16.

13 — Mən sən olturoɣan yərni, yəni Xəytanning təhti boloɣan jayni bilimən. Xundaḳtimu, sən Mening namimni qing tutup, ḩətta sadiḳ guwaḩqim Antipas makaningda, yəni Xəytan turoɣan jayda ḳətl ḳilinoɣan künlərdimu, Manga ḳiloɣan etiḳadingdin tenip kətmiding. 14 Lekin sanga xu birnəqqə etirazim barki, aranglarda Balaamning təlimigə əgəxkənlərdin bəzilər bolmaḳta — Balaam bolsa Balaḳḳa Israillarni butḳa atap ḳurbanliḳ ḳilinoɣan gəxni yeyix wə jinsiy buzuḳluḳ ḳilixḳa azduruxni əgətkənidi. □ ■ 15 Xuningoɣa ohxax, silərning aranglarda Nikolas tərəpdarlirining təlimini tutḳanlarmu bar. ■ 16 Xuning üqün, towa ḳil! Undaḳ ḳilmisang, yeningoɣa tez arida berip, aoɣzimdiki ḳiliqim bilən xularoɣa ḩujum ḳilimən.■

17 Ḳuliḳi barlar Roḩning jamaətlərgə degənlirini anglisun! Oʏəlibə ḳiloɣuqilar bolsa yoxurup ḳoyoɣan mannadin berimən wə ḩərbirigə birdin aḳ tax berimən. Tax üstidə yengi bir isim pütüklük bolidu, xu isimni uni ḳobul ḳiloɣan kixidin baxḳa ḩeqkim bilməydu».□ ■

Tiyatiradiki jamaətkə yeziloɣan hət

18 — Tiyatiradiki jamaətning əlqisigə mundaḳ yazoɣin: —

«Kəzliri yalḳunlioɣan otḳa wə putliri parḳiraḳ tuqḳa ohxaydioɣan Hudaning Ooɣli mundaḳ dəydu:■

19 — Sening əməlliringni, meḩir-muḩəbbitingni, etiḳadingni, əjir-hizmitingni wə səwr-taḳitingni, xundaḳla ḩazirḳi əməlliringning awwalḳidin exip qüxüwatḳanliḳinimu bilimən. 20 Lekin, sanga xu bir etirazim barki, əzini pəyoɣəmbər dəp atiwaloɣan axu hotun Yizəbəlgə yol ḳoyuwatisən. U hotun ḳul-hizmətkarlirimoɣa təlim berip, ularni jinsiy buzuḳluḳ ḳilixḳa wə butḳa atap nəzir ḳilinoɣan gəxni yeyixkə azdurmaḳta. □ ■ 21 Mən uningoɣa towa ḳiloɣudək waḳit bərgənidim, lekin u əz buzuḳluḳioɣa towa ḳilixni halimaydu. 22 Əmdi mana, Mən uni *eoɣir kesəl* ornioɣa taxlap yatḳuzimən wə uning bilən zina ḳiloɣanlar ḳilmixlirioɣa towa ḳilmisa, ularnimu eoɣir azabḳa qəmdürimən. □ 23 Uning pərzəntlirinimu əjəllik kesəl bilən urimən. Xu qaoɣda, barliḳ jamaətlər niyət-nixanlarni wə ḳəlblərni kəzitip təkxürgüqining Əzüm ikənlikimni, xundaḳla Mening ḩərbiringlaroɣa ḳiloɣan əməliyitinglaroɣa yarixa yanduridioɣanliḳimni bilidu. □ ■ 24-25 Lekin, Tiyatiradiki ḳaloɣanlaroɣa, yəni bu təlimni ḳobul ḳilmioɣanlar (ularning pikri boyiqə, Xəytanning atalmix «qongḳur sirliri»ni əgənmigənlər), yəni silərgə xuni eytimənki: Əzünglarda bar boloɣanni Mən kəlgüqə qing tutunglar. Üstünglaroɣa buningdin baxḳa yükni artmaymən. ■ 26 Oʏəlibə ḳiloɣuqilaroɣa, yəni əməllirimni ahiroɣiqə qing tutḳan kixilərgə bolsa, ularoɣa pütkül əllərgə ḩakim bolux ḩoḳuḳini berimən. 27 Mana bu Atam Manga bərgən ḩoḳuḳḳa ohxax ḩoḳuḳtur: —

□ **2:14 «munasiwətlik ayətlər»** — «Qəl.» 22-24-bab, 31:16. ■ **2:14** Qəl. 22:23; 24:14; 25:1; 31:16. ■ **2:15** Wəḩ. 2:6 ■ **2:16** Yəx. 49:2; Əf. 6:17; Ibr. 4:12; Wəḩ. 1:16. □ **2:17 «ʏəlibə ḳiloɣuqilar bolsa yoxurup ḳoyoɣan mannadin berimənv wə ḩərbirigə birdin aḳ tax berimən»** — «manna» — Israillar qəl-bayawanda yürgən waḳtida Huda ularoɣa asmandin qüxürgən kündülük uzuḳluḳ idi («Mis.» 16:32-36-ayətlərgə wə «Yuḩ.» 6:48-58-ayətlərgə ḳaralsun). ■ **2:17** Mis. 16:4-36. ■ **2:18** Wəḩ. 1:14,15. □ **2:20 «munasiwətlik ayətlər»** — «1Pad.» 16-, 18-19-, 21-bab. ■ **2:20** 1Pad. 16:31; 2Pad. 9:7. □ **2:22 «mana, Mən uni eoɣir kesəl ornioɣa taxlap yatḳuzimən»** — grek tilida: «mana, Mən uni kariwatḳa taxlaymən». □ **2:23 «uning pərzəntlirinimu əjəllik kesəl bilən urimən»** — «pərzəntliri» bolsa jismaniy yaki roḩiy jəḩəttinmu boluxi mumkin. **«barliḳ jamaətlər niyət-nixanlarni wə ḳəlblərni kəzitip təkxürgüqining Əzüm ikənlikimni… bilidu»** — «niyət-nixanlar» — grek tilida «bərəklər» bilən ipadilinidu. **«munasiwətlik ayət»** — «Yər.» 17:10. ■ **2:23** 1Sam. 16:7; 1Tar. 28:9; 29:17; Zəb. 7:9; 62:12; Yər. 11:20; 17:10; 32:19; Mat. 16:27; Ros. 1:24; Rim. 2:6; 14:12; 2Kor. 5:10; Gal. 6:5; Wəḩ. 20:12. ■ **2:24-25** Wəḩ. 3:11.

«U ularni təmür kaltək bilən padiqidək baxḳurup, sapal ḳaqilarni urup qaḳḳandək tarmar ḳilidu». □ ■
28 Mən uningoɣa tang yultuzinimu ata ḳilimən. 29 Ḳuliḳi barlar Roḥning jamaətlərgə
degənlirini anglisun!»

3

Sardistiki jamaətkə yeziloɣan hət

1 — Sardistiki jamaətning əlqisigə mundaḳ yazoɣin: —
«Hudaning yəttə Roḥi wə yəttə yultuzining Igisi Boloɣuqi mundaḳ dəydu:
— Sening əməlliringni wə xundaḳla «ḥayat» degən nam-abruyungning barliḳini,
lekin əməliyəttə ölük ikənlikingni bilimən.■ 2 Xunga, oyoɣan, seningdə bar boloɣan,
əmma öləy dəp ḳaloɣan *hislətliringni* küqəyt; qünki Hudayim aldida əməlliringning
tügəl əməslikini bildim. 3 Uning üqün *səz-kalamni* ḳandaḳ ḳobul ḳilip angliɣiningni
yadingoɣa kəltürüp, uni qing tutup towa ḳiloɣin. Lekin oyoɣanmisang Mən ooɣridək
üstüngkə kelimən wə sən ḳaysi saəttə üstünggə kelidioɣinimni ḥərgiz bilməysən.□ ■
4 Lekin Sardista əz kiyimlirigə daoɣ təgküzmigən birnəqqə xəhs bar. Ular aḳ kiyim
kiyip Mən bilən billə mangidu, qünki ular buningoɣa layiḳtur.□ 5 Ƣəlibə ḳiloɣuqilar
mana xundaḳ aḳ kiyimlərni kiyidu. Mən ularning namini ḥayatlik dəptiridin ḥərgiz
əqürməymən, bəlki ularning namini Atam Hudaning wə Uning pərixtilirining aldida
oquḳ etirap ḳilimən.■
6 Ḳuliḳi barlar Roḥning jamaətlərgə degənlirini anglisun!»

Filadelfiyədiki jamaətkə yeziloɣan hət

7 — Filadelfiyədiki jamaətning əlqisigə mundaḳ yazoɣin: —
«Muḳəddəs wə Ḥəḳiḳiy Boloɣuqi, xundaḳla Dawutning aqḳuqioɣa igə Boloɣuqi,
aqsam ḥeqkim yapalmaydu, yapsam ḥeqkim aqalmaydu degüqi munu ixlarni dəydu:
□ ■
8 — Sening əməlliringni bilimən. Sening bir'az küqüng boloɣaq səz-kalamimoɣa
itaət ḳiloɣining wə namimdin tenip kətmigining üqün, aldingda ḥeqkim yapal-
maydioɣan bir ixikni eqip ḳoydum.□ 9 Mana, Xəytanning sinagogidikilərdin,
Yəhudiy əməs turup əzlirini Yəhudiy dəp atiwaloɣan yaloɣanqilarni bolsa xundaḳ
aḳiwətkə ḳaldurimənki, ularni kelip sening ayioɣingoɣa bax uridioɣan wə Mening
seni səygənlikimni bilidioɣan ḳilimən. □ ■ 10 Sən Mening səwr-taḳət yolumdiki

---

□ **2:27 «U ularni təmür kaltək bilən padiqidək baxḳurup,...»** — yaki «U ularni xaḥanə təmür ḥasa bilən padiqidək baxḳurup,... ». **«U ularni ... sapal ḳaqilarni urup qaḳḳandək tarmar ḳilidu»** — bu ayət «Zəb.» 2:9-ayəttin elinoɣan bolup, bu yərdiki «ular» Huda bilən ḳarxilaxḳan «yat əllər»ni kərsitidu. **«munasiwətlik ayətlər»** — «Zəb.» 2:8-9, «Wəḥ.» 12:5, 19:15. ■ **2:27** Zəb. 2:8-9. ■ **3:1** Wəḥ. 1:14, 16. □ **3:3 «Lekin oyoɣanmisang Mən ooɣridək üstüngkə kelimən wə sən ḳaysi saəttə üstünggə kelidioɣinimni ḥərgiz bilməysən»** — «ooɣridək kelimən...»: bir ḳetim Sardis xəḥiri düxmənning ḥujumi astida turuwatḳanda «sepil-istiḥkamimiz ḥeq bəsülməs» dəp hatirjəmliktə uhlawatḳanda düxmən «ooɣridək» kirip uni ixoɣal ḳiloɣan. ■ **3:3** Mat. 24:43; 1Tes. 5:2; 2Pet. 3:10; Wəḥ. 3:19; 16:15. □ **3:4 «Lekin Sardista əz kiyimlirigə daoɣ təgküzmigən birnəqqə xəhs bar»** — «kiyimlirigə daoɣ təgküzmigən» degən ibarə kəqmə mənidə, əhlaḳni kərsitidu. **«...birnəqqə xəhs bar»** — grek tilida «... birnəqqə namlar bar». ■ **3:5** Mis. 32:32; Zəb. 69:28; Mat. 10:32; Luḳa 12:8; Fil. 4:3; Wəḥ. 20:12; 21:27. □ **3:7 «...xundaḳla Dawutning aqḳuqioɣa igə boloɣuqi»** — Əysa Məsiḥ jismaniy jəḥəttə Dawut padixaḥning əwladi bolup, u Hudaning padixaḥliḳioɣa kirix dərwazisining aqḳuqidur. «Yəx.» 22:20-25ni kərüng. ■ **3:7** Ayup 12:14; Yəx. 22:22; Wəḥ. 1:18; 3:14. □ **3:8 «sening bir'az küqüng boloɣaq...»** — baxḳa birhil tərjimisi: «küqüng ajiz bolsimu,...». □ **3:9 «Xəytanning sinagogidikilərdin, Yəhudiy əməs turup əzlirini Yəhudiy dəp atiwaloɣan yaloɣanqilar...»** — 2:9diki izaḥatni kərüng. ■ **3:9** Wəḥ. 2:9; Pənd. 14:19

səz-kalamimni saqlap əməl qilixing üqün bu dunyadiki insanlarni sinaxqa pütkül yər yüzigə qüxidioɣan wabaliq sinaqning waqit-saiti kəlgəndə seni uningdin saqlap qooɣdap qalimən.□
11 Mən pat arida kelimən. Tajingni ḩeqkimning tartiwalmasliqi üqün, əzüngdə bar boloɣanni qing tutqin. ■ 12 Ɣəlibə qiloɣuqini bolsa, Hudayimning ibadəthanisioɣa tüwrük qilimənki, u u yərdin əsla qiqmaydu. Mən uning üstigə Hudayimning namini, Hudayimning xəḩirining namini, yəni ərxtin — Hudaning yenidin qüxidioɣan yengi Yerusalemning namini wə Mening yengi namimni yazimən.■
13 Quliqi barlar Roḩning jamaətlərgə degənlirini anglisun!»

Laodikiyadiki jamaətkə yeziloɣan hət

14 — Laodikiyadiki jamaətning əlqisigə mundaq yazoɣin: —
«Amin Ataloɣuqi, yəni Sadiq wə Ḩəqiqiy Guwaḩqi, Hudaning kainitining kelip qiqixining Səwəbqisi mundaq dəydu: □ ■ 15 Sening əməlliringni bilimənki, sən sooɣuqmu əməs, qiziqmu əməs. Mən sening ya sooɣuq, ya qiziq boluxungni halayttim!□
16 Sən ya sooɣuq ya qiziq əməs, bəlki ilman boloɣanliqing üqün, seni aoɣzimdin ḩə qilimən. 17 Sən bay adəmmən, dələtmən boldum, ḩeq nərsigə ḩajətmən əməsmən degining bilən əzüngning oɣerib, biqarə, yoqsul, kor wə yalingaq ikənlikingni bilmigəqkə, 18 bay boluxung üqün otta tawlanoɣan altun, yalingaqliq nomusluqungning yepilixi üqün kiygüzülüxünggə aq kiyim-keqək, kərüxüng üqün kəzliringgə sürtüxkə tutiyani məndin setiwelixingni nəsiḩət qilimən. □ ■ 19 Mən kimni səysəm, xuning əyibini kərsitip tərbiyiləymən; xuning üqün qizoɣin kəyüp-pixip towa qil. ■ 20 Mana, Mən ḩazir ixik aldida turup, ixikni qeqiwatimən. Əgər biri awazimni anglap ixikni aqsa, uning yenioɣa kirimən. Mən uning bilən, umu Mən

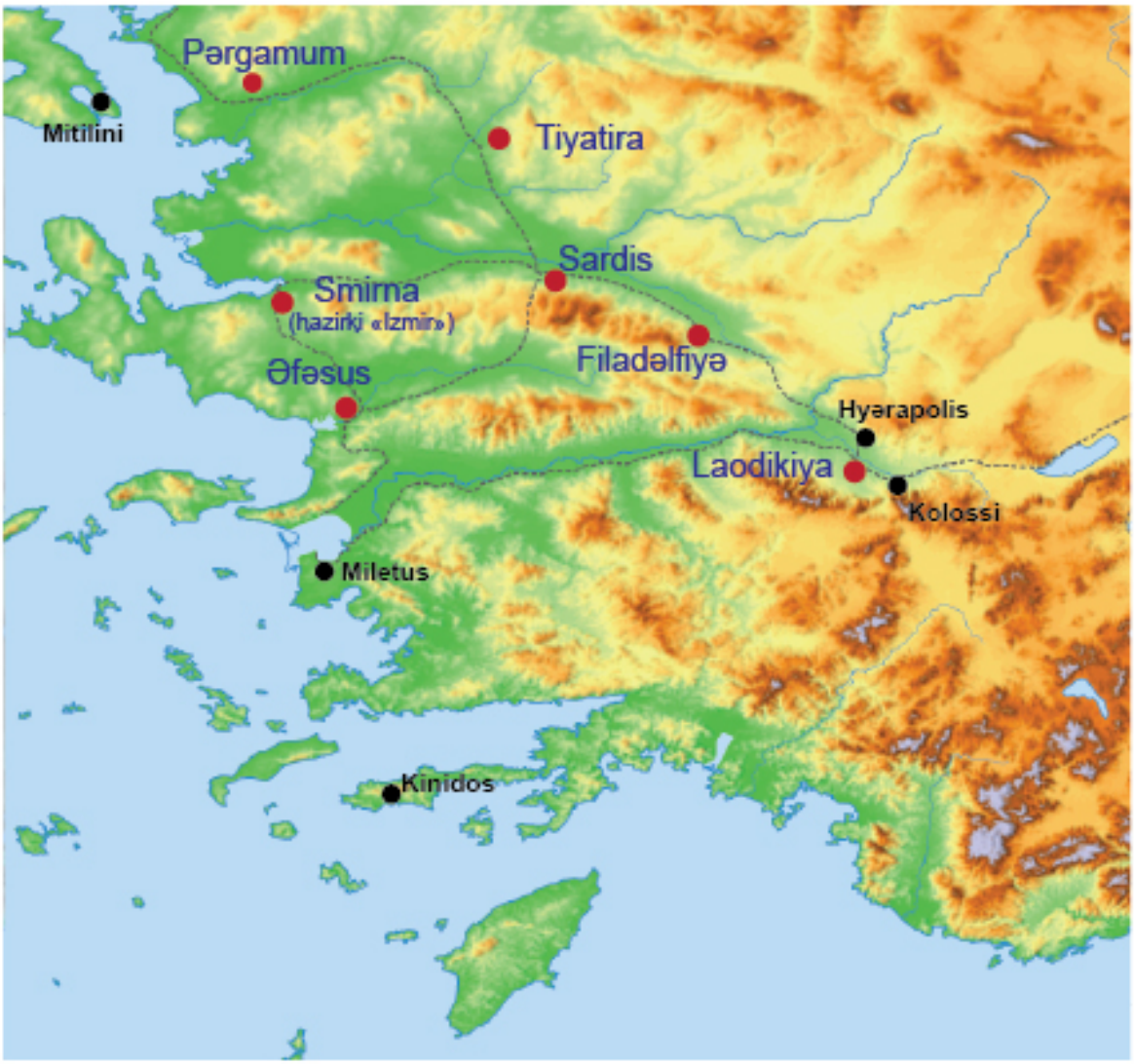

□ **3:10 «Mening səwr-taqitimdiki səz-kalamni saqlap əməl qilixing üqün...»** — «Mening səwr-taqət yolumdiki səz-kalamim» yaki (1) hux həwərning əzini (qünki uni qing tutup saqlax üqün ḩərḩalda kəp səwr-taqət kerək); yaki (2) Məsiḩning alaḩidə səwr-taqətlik bolux əmrlirini; yaki (3) Hudaning pütkül səz-kalamini kərsitidu (unimu qing tutuxqa ajayib səwr-taqət bolux kerək). Bizningqə bu səz yuqiriqi üq jəḩətning ḩəmmisini əz iqigə alidu. Məsiḩning əzining səwr-taqiti bizgə bolmisa, biz «səwr-taqitimdiki səz-kalam»ni ḩeq tutalmaymiz, əlwəttə. **«pütkül yər yüzigə qüxürülidioɣan sinaq waqit-saiti»** — yaki (1) imperator Trajan yürgüzgən ziyankəxlərni, yaki (2) tarihtiki bizgə ḩazir naməlum baxqa bir məzgilni, yaki (3) kəlgüsidiki «dəḩxətlik azab-oqubət»ni kərsitidu (məsilən «Mat.» 24:9-22). **«munasiwətlik ayətlər»** — «Yəx.» 26:20-21. ■ **3:11** Wəḩ. 2:25. ■ **3:12** 1Pad. 7:21; Wəḩ. 21:2,10; 22:4. □ **3:14 «Amin Ataloɣuqi, yəni Sadiq wə Ḩəqiqiy Guwaḩqi, Hudaning kainitining kelip qiqixining Səwəbqisi»** — «Amin» səzining mənisi «xundaq bolsun» bolup, bu yərdə Əysa Məsiḩning Hudaning barliq wədə wə pilanlirining «amin»i, yəni ularning əməlgə exixining kapaliti ikənliki təkitlənggən. («2Kor.» 1:20). «Hudaning kainitining kelip qiqixining Səwəbqisi» degənning baxqa tərjimisi «Huda yaratqan kainatning idarə qiloɣuqisi». Bunngoɣa ohxax səz «Kol.» 1:15, 18-ayəttə tepilidu, xu ayətlərdiki izaḩatlarnimu kərüng). ■ **3:14** Kol. 1:15; Wəḩ. 1:5, 6. □ **3:15 «Sening əməlliringni bilimənki, sən sooɣuqmu əməs, qiziqmu əməs. Mən sening ya sooɣuq, ya qiziq boluxungni halayttim!»** — Laodikiya xəḩiridə yahxi su mənbisi yoq idi. Ətrapidiki xəḩərlərdinissiq su (turuba arqiliq) yətküzülsə ilman bolup qalatti; sooɣuq su yətküzülsimu sooɣuq əməs, bəlki ilman bolup qalatti; ular əzliri bu ilman suni yahxi kərməytti. □ **3:18 «kərüxüng üqün kəzliringgə sürtüxkə tutiyani məndin setiwelixingni nəsiḩət qilimən»** — «kəzliringgə sürtüx tutiya» grek tilida «kəzliringni məsiḩləydioɣan tutiya...» yaki «kəzliringni Məsiḩ qilidioɣan tutiya...». **«bay boluxung üqün otta tawlanoɣan altun, yalingaqliq nomusluqungning yepilixi üqün kiygüzülüxünggə aq kiyim-keqək, kərüxüng üqün kəzliringgə sürtüxkə tutiyani Məndin setiwelixingni nəsiḩət qilimən»** — Laodikiya xəḩiri əslidə: (1) intayin bay. Ularning nuroɣun bankiliri bar idi. Bay ikənlikining bir misali, miladiyə 17-yili qattiq yər təwrəx tüpəylidin Filadəlfiyə, Sardis wə Laodikiya xəḩərliri intayin eoɣir ziyanoɣa uqrioɣaqqa Rim ḩəkümiti ularoɣa nuroɣun yardəm pul əwətti. Laodikiya xəḩiridikilər pulimiz bar dəp bu pulni rət qildi; (2) ularning qiraylik yungluq kiyim-keqək ixləx bilən dangqi qikqan; (3) ularning ünümlük birhil kəz məlḩiminingmu dangqi qikqanidi. ■ **3:18** 2Kor. 5:3; Wəḩ. 7:13; 16:15; 19:8. ■ **3:19** Ayup 5:17; Pənd. 3:12; Ibr. 12:5.

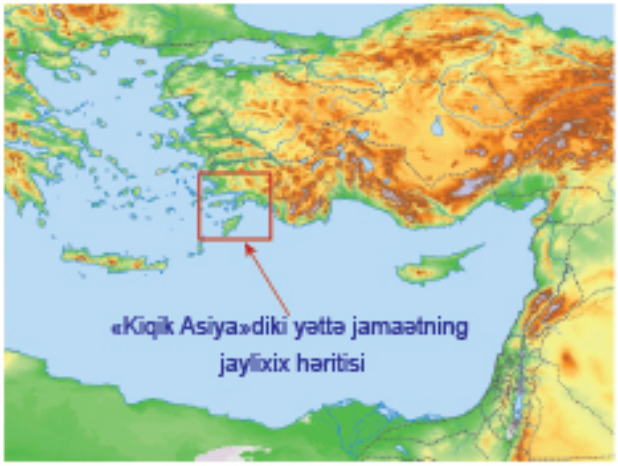
bilən billə oꞯizalinidu. □ 21 Oꞯəlibə ḳiloꞯuqini bolsa, Mənmu oꞯəlibə ḳilip, Atamning təhtidə uning bilən birgə olturoꞯinimdək, unimu təhtimdə Mən bilən birgə olturuxḳa muyəssər ḳilimən.■

22 Ḳuliḳi barlar Roḥning jamaətlərgə degənlirini anglisun!»□

□ **3:20 «Əgər biri awazimni anglap ixikni aqsa, uning yenioꞯa kirimən. Mən uning bilən, umu Mən bilən billə oꞯizalinidu»** — grek tilida «oꞯizalinix» degən səz adəttə kəqlik tamaḳni kərsitidu. ■ **3:21** Mat. 19:28; 1Kor. 6:2. □ **3:22 « Ḳuliḳi barlar Roḥning jamaətlərgə degənlirini anglisun!»»** — bu yəttə jamaətning baxḳabir əḥmiyiti, yəni bexarətlik əḥimiyiti tooꞯruluḳ «ḳoxumqə səz»imizni kərüng.

Əysa Məsihning hetini tapxuruwalqan «Kiqik Asiya»diki yəttə jamaət («Wəhiy» 2-3-bab)

4

Ərxtiki ibadət

1 Andin mən ⱪariwidim, mana, asmanda bir ixik eqiⱪliⱪ turatti. Mən tunji ⱪetim
angliotan kanay awaziota ohxap ketidiotan awaz manga: «Bu yaⱪⱪa qiⱪ, sanga
bulardin keyin yüz berixi muⱪərrər boloⱪan ixlarni kərsitəy» dedi 2 wə dərⱨal mən
Roⱨning ilkidə boldum; mana, ərxtə bir təht, təhttə bir zat olturatti.□ 3 Təhttə
olturoⱪuqining ⱪiyapiti yexil ⱪaxtax wə ⱪizil kwartsⱪa ohxaytti. Təhtning qərisini
zumrəttək bir ⱨəsən-ⱨüsən orap turatti. □
4 Təhtning ətrapida yənə yigirmə tət təht bar idi. Təhtlərdə aⱪ kiyimlər bilən
kiyingən, baxliriota altun taj taⱪaloⱪan yigirmə tət aⱪsaⱪal olturatti.□ 5 Təhttin
qaⱪmaⱪlar qeⱪip, türlük awazlar wə güldürmamilar anglinip turatti. Təhtning
aldida yalⱪunlap turoⱪan yəttə məx’əl kөyüp turatti; bular Hudaning yəttə Roⱨi idi.
□ 6 Təhtning aldi huddi hrustaldək parⱪirap turidioⱪan, süzük əynək dengizdək idi.
Təhtning otturisida wə təhtning qərisidə, aldi wə kəyni kөzlər bilən toloⱪan tət ⱨayat
məhluⱪ turatti. □ ■ 7 Birinqi məhluⱪ xiroⱪa, ikkinqi məhluⱪ buⱪioⱪa ohxaytti. Üqinqi
məhluⱪning yüzi adəmning qirayioⱪa ohxaytti. Tətinqi məhluⱪ pərwaz ⱪiliwatⱪan
bürkütkə ohxaytti. 8 Tət ⱨayat məhluⱪning ⱨərbirining altidin ⱪaniti bar idi;
ularning pütün bədinining qərisi ⱨətta iq təripimu kөzlər bilən toloⱪanidi; ular keqə-
kündüz tohtimay: —
«Muⱪəddəs, muⱪəddəs, muⱪəddəstur,
Bar boloⱪan, ⱨazirmu bar ⱨəm kəlgüsidimu Boloⱪuqi,
Ⱨəmmigə Ⱪadir Pərwərdigar Huda!» — deyixətti.□ ■
9 Ⱨayat məhluⱪlar təhttə olturoⱪan əbədil’əbəd ⱨayat Boloⱪuqini uluoⱪlap, Un-
ingoⱪa ⱨərmət-xəwkət wə təxəkkür izⱨar ⱪiloⱪinida, 10 yigirmə tət aⱪsaⱪal təhttə
olturoⱪuqining ayioⱪioⱪa yiⱪilip əbədil’əbəd ⱨayat Boloⱪuqioⱪa bax ⱪoyup səjdə ⱪilatti,
tajlirini təhtning aldioⱪa taxlap ⱪoyup, mundaⱪ deyixətti: —

11 «Sən, i Pərwərdigarimiz wə Hudayimiz,
Xan-xərəp, ⱨərmət-xөⱨrət wə ⱪudrətkə layiⱪtursən.
Qünki Өzüng ⱨəmmini yaratting,
Ularning ⱨəmmisi iradəng bilən məwjut idi wə yaritildi!»■

5

Ⱪozining oram yazmini ⱪolioⱪa elixi

□ **4:2 «dərⱨal mən Roⱨning ilkidə boldum»** — «Roⱨning ilkidə» grek tilda «Roⱨta». Demək, Muⱪəddəs Roⱨning ilkidə wə ilⱨami astida boloⱪan. □ **4:3 «munasiwətlik ayətlər»** — «Əz.» 1:26-28. □ **4:4 «təhtlərdə aⱪ kiyimlər bilən kiyingən, baxliriota altun taj taⱪaloⱪan yigirmə tət aⱪsaⱪal olturatti»** — «aⱪsaⱪallar» kimlər? Alimlarning pikri: yaki (1) ular Məsiⱨning jamaitini bildüridu; yaki (2) Təwrat dəwridiki etiⱪadi bilən yol baxlioⱪuqilarni kərsitidu. Biz (2)-pikirgə mayilmiz, qünki keyinki bablarda jamaət aⱪsaⱪallardin ayrim kərünidu (7:9-17, 19:1-10). «Ibr.» 11-bab, bolupmu 2-ayətnimu kөrüng. □ **4:5 «Təhtning aldida yalⱪunlap turoⱪan yəttə məx’əl kөyüp turatti; bular Hudaning yəttə roⱨi idi»** — bəzi alimlar bu yəttə Roⱨ yəttə pərixtini kərsitidu, dəp ⱪaraydu, baxⱪilar Hudaning Muⱪəddəs Roⱨining yəttə təripini kərsitidu, dəp ⱪaraydu (6:5ni wə «Yəx.» 11:2ni kөrüng). **«munasiwətlik ayətlər»** — «Mis.» 19:16, «Zək.» 3:9, 4:10. □ **4:6 «munasiwətlik ayətlər»** — «Əz.» 1:4-28. ■ **4:6** Wəⱨ. 15:2. □ **4:8 «Tət ⱨayat məhluⱪning ⱨərbirining altidin ⱪaniti bar idi»** — «Əzakiyal»da kөrüngən «ⱨayat məhluⱪlar»ning tət ⱪaniti bar idi. **«ularning pütün bədinining qərisi ⱨətta iq təripimu kөzlər bilən toloⱪanidi»** — «iq təripimu» yaki «ⱪanat astimu». ■ **4:8** Yəx. 6:3; Wəⱨ. 1:4, 8; 11:17; 16:5. ■ **4:11** Wəⱨ. 5:12.

1 Andin təhttə olturoɣuqining ong ķolida iq wə tax təripigə hət pütülgən wə yəttə məһür bilən peqətləngən bir oram yazmini kərdüm. □ ■ 2 Yuķiri awaz bilən: «Oram
yazmini eqip, peqətlərni yexixkə kim layiķtur?» dəp towlioɣan ķawul bir pərixtinimu
kərdüm. 3 Lekin nə ərxtə nə yər yüzidə nə yər astida oram yazmini aqalaydioɣan yaki
iqigə ķariyalaydioɣan һeqkim qiķmidi.■ 4 Oram yazmini eqixķa yaki iqigə ķaraxķa
layiķ birərsi tepilmioɣaqķa, ķattiķ yioɣliwəttim. 5 Andin aķsaķallardin biri manga:
— Yioɣlima! Ķara, Yəһuda ķəbilisidin boloɣan xir — Dawutning yiltizi Boloɣuqi oɣəlibə
ķildi; xunga oram yazmini wə uning yəttə peqitini eqixķa U ķadir, — dedi.□ ■
6 Andin ķarisam, təht bilən tət һayat məhluķning arilikida, aķsaķallar otturisida
bir Ķoza ərə turatti. U yengila booɣuzlanoɣandək ķilatti; Uning yəttə münggüzi
wə yəttə kəzi bolup, bu kəzlər Hudaning pütkül yər yüzigə əwətkən yəttə Roһi
idi.■ 7 Ķoza berip, təhttə olturoɣuqining ong ķolidin oram yazmini aldi. 8 Yazmini
aloɣanda, tət һayat məhluķ wə yigirmə tət aķsaķal ķozining ayioɣioɣa yiķildi;
ularning һərbirining qiltari wə huxbuy bilən toloɣan altun qiniliri bar idi (bu huxbuy
muķəddəs bəndilərning dualiri idi).■ 9 Ular yengi bir küy eytixti: —

«Oram yazmini elixķa,
Wə peqətlərni eqixķa layiķsən;
Qünki booɣuzlanding
Wə һər ķəbilidin, һər tildin,
Һər millədtin, һər əldin boloɣan insanlarni
Өz ķening bədili bilən setiwelip, Hudaoɣa mənsup ķilding.■
10 Ularni Hudayimiz üqün bir padixaһliķķa uyuxturup,
Kaһinlar ķilding.
Ular yər yüzidə һəküm süridu».■
11 Andin kərdüm wə mana, təhtning, һayat məhluķlarning wə aķsaķallarning
ətrapida nuroɣunlioɣan pərixtilərning awazini anglidim. Ularning sani tümən ming-
tümən ming, milyon-milyon idi. □ ■ 12 Ular yuķiri awaz bilən: —

«Booɣuzlanoɣan ķoza ķudrət, dələt, danaliķ, küq-ķuwwət, һərmət, xan-xərəp
Wə mədһiyigə layiķtur» deyixətti.■

13 Andin mən ərx, yər yüzi, yər asti wə dengizdiki һərbir məhluķ wə ularning iqidə
bar boloɣanlarning һəmmisining: —

«Təhttə Olturoɣuqioɣa wə Ķozioɣa
Mədһiyə, һərmət, xan-xərəp wə һoķuķ-ķudrət
Əbədil'əbədgiqə mənsup boloɣay!» deginini anglidim.

14 Tət һayat məhluķ «Amin!» dəp jawab ķayturatti, aķsaķallar yərgə yiķilip səjdə
ķilatti.□

□ **5:1 «munasiwətlik ayətlər» —** «Zək.» 5:1-4. ■ **5:1** Əz. 2:10. ■ **5:3** Fil. 2:10; Wəһ. 5:13. □ **5:5 «Dawutning yiltizi boloɣuqi» —** yaki «Dawutning yiltizining notisi» («Yəx.» 11:1ni kərüng). Lekin bizningqə bu səz Dawutning Məsiһtin kelip qiķķanliķini һəm Məsiһning Dawutning Rəbbi ikənlikini kərsitidu (22:16 wə «Mat.» 22:42-45). ■ **5:5** Yar. 49:9,10; Yəx. 11:10; Rim. 15:12; Wəһ. 22:16. ■ **5:6** Zək. 3:9; 4:10; Wəһ. 4:5. ■ **5:8** Zəb. 141:2; Wəһ. 14:2. ■ **5:9** Ros. 20:28; Əf. 1:7; Kol. 1:14; Ibr. 9:12; 10:10; 1Pet. 1:19; 1Yuһa. 1:7; Wəһ. 4:11. ■ **5:10** Mis. 19:6; 1Pet. 2:5, 9; Wəһ. 1:6. □ **5:11 «Ularning sani tümən ming-tümən ming, milyon-milyon idi» —** əslidə «ularning sani yüz milyonlioɣan, «milyonlioɣan idi». ■ **5:11** Dan. 7:10; Ibr. 12:22. ■ **5:12** Wəһ. 4:11. □ **5:14 «...Tət һayat məhluķ «amin!» dəp jawab ķayturatti, aķsaķallar yərgə yiķilip səjdə ķilatti» —** bu muһim babning temisi tooɣruluķ «ķoxumqə səz»imizdə azraķ tohtilimiz.

6

Ḳozining altə peqətni eqixi

1 Andin Ḳoza yəttə peqətning birini aqḳanda, mən ḳarap turdum. Tət ḥayat
məhluḳtin birining güldürmamidək awaz bilən: «Kəl!» deginini anglidim.□
2 Kərdümki, mana bir aḳ at kəldi! Atḳa mingüqining ḳolida bir oḳ-ya bar idi;
uningoɣa bir taj berildi. U oɣəlibə ḳiloɣuqi süpitidə zəpər ḳuqux üqün jənggə
atlandi.□ ■
3 Ḳoza ikkinqi peqətni aqḳanda, ikkinqi ḥayat məhluḳning: «Kəl!» deginini
anglidim. 4 Yənə bir at otturioɣa qiḳti, uning rənggi ḳipḳizil idi. Atḳa mingüqigə yər
yüzidiki tinqliḳni elip ketix wə insanlarni ɵzara ḳiroɣinqiliḳḳa selix ḥoḳuḳi berildi.
Uningoɣa yənə qong bir ḳiliq berildi.
5 Ḳoza üqinqi peqətni aqḳanda, üqinqi ḥayat məhluḳning: «Kəl!» deginini anglidim.
Mən kərdümki, mana bir ḳara at kəldi. Atḳa mingüqining ḳolida bir taraza bar idi.
6 Tət ḥayat məhluḳning arisidin: —

«Bir tawaḳ buoɣday bir dinarius puloɣa,
Üq tawaḳ arpa bir dinarius puloɣa setilidu.
Əmma zəytun yeoɣioɣa wə xarabḳa zərər yətküzmigin!»
— degəndək bir awazni anglidim.□ ■
7 Ḳoza tətinqi peqətni aqḳanda, tətinqi ḥayat məhluḳning: «Kəl!» degən awazini
anglidim. 8 Kərdümki, mana bir tatirang atni kərdüm. Atḳa mingüqining ismi
«Ɵlüm» idi. Uning kəynidin təḥtisara əgixip keliwatatti. Ularoɣa yər yüzining təttin
birigə ḥəkümranliḳ ḳilip, ḳiliq, aqarqiliḳ, waba wə yər yüzidiki yirtḳuq ḥaywanlar
arḳiliḳ adəmni ɵltürüx ḥoḳuḳi berildi.□
9 Ḳoza bəxinqi peqətni aqḳanda, Hudaning səz-kalami üqün wə izqil guwaḥliḳ
bərgənliki wəjidin ɵltürülgənlərning janlirini ḳurbangaḥning tegidə kərdüm. ■
10 Ular ḳattiḳ awaz bilən nida selixip:
— Əy ḥakimmutləḳ Igimiz, muḳəddəs wə ḥəḳiḳiy Boloɣuqi! Sən ḳaqanoɣiqə yər
yüzidə turuwatḳanlarni soraḳ ḳilmay, ulardin ḳenimizning intiḳamini almaysən?
— deyixətti.
11 Ularning ḥərbirigə birdin aḳ ton berildi. Ularoɣa, ɵzünglaroɣa ohxax ɵltürülidioɣan
ḳul-buradərliringlar ḥəm ḳerindaxliringlarning sani toxḳuqə azoɣinə waḳit aram
elixinglar kerək, dəp eytildi. 12 Andin mən Ḳoza altinqi peqətni aqḳinida kərdümki,
mana dəḥxətlik bir yər təwrəx yüz bərdi, ḳuyax bəəyni ḳara yungdin toḳuloɣan
bəzdək ḳapḳara ranggə, tolun ay bolsa ḳanning ranggigə kirdi. □ ■ 13 Ənjür
dərihining ḳattiḳ boranda silkinixidin ənjür oɣoriliri yərgə tɵkülgəndək, asmandiki

---

□ **6:1 «Tət ḥayat məhluḳtin birining güldürmamidək awaz bilən: «Kəl!» deginini anglidim» —** «Kəl!» degən səz bəlkim 2-8-ayətlərdə kərüngən atliḳlarning ḥərbirigə qiḳiriloɣan buyruḳ bolsa kerək (3-, 5-, 7-ayətnimu kərüng). Bəzi kona kəqürülmilərdə «kəl»ning ornda «kelip kərgin!» deyilidu. □ **6:2 «uningoɣa bir taj berildi» —** «taj» degən bu səz padixaḥningki əməs, bəlki jəng-uruxlarda yaki elixix musabiḳilirida oɣaliblaroɣa berilidioɣan, birhil nəpis qəmbirəkni kərsitidu. **«Kərdümki, mana bir aḳ at kəldi! Atḳa mingüqining ḳolida bir oḳ-ya bar idi... u oɣəlibə ḳiloɣuqi süpitidə zəpər ḳuqux üqün jənggə atlandi» —** «aḳ atḳa mingüqi»ning salaḥiyiti tooɣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **6:2** Wəḥ. 19:11. □ **6:6 «Bir tawaḳ buoɣday» —** grek tilida «bir ɵlqəm buoɣday». **«bir dinarius pul» —** asasən bir künlük ix ḥəḳḳi idi («Mat.» 20:2). «Bir tawaḳ» bəlkim bir xing idi (grek tilida «qəniks»). Biraḳ bir tawaḳ buoɣday aranla bir kixining künlük tamiḳioɣa yetidu. Xunga «ḳara at» aqarqiliḳ elip kelidu. Ḥalbuki, xuning bilən bir waḳitta baylar bolsa ɵz raḥət-paraoɣitigə kerək boloɣan «may wə xarab»larni setiwalalaydu. ■ **6:6** Wəḥ. 9:4. □ **6:8 «ḳilip, ḳiliq, aqarqiliḳ, waba wə yər yüzidiki yirtḳuq ḥaywanlar arḳiliḳ...» —** «waba» grek tilida «ɵlüm». ■ **6:9** Wəḥ. 19:10; 20:4. □ **6:12 «Andin mən Ḳoza altinqi peqətni aqḳinida kərdüm...» —** «yəttə peqət» tooɣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **6:12** Yo. 2:10, 31; 3:15; Yəx. 13:10; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29, Ros. 2:20

yultuzlarmu yər yüzigə təküldi. 14 Asman huddi oram yazmining türülginidək ɵayib boldi, ḩərbir taoɳ wə aral ornidin yətkəldi; □ 15 ḩəmdə dunyadiki padixaḩlar, mətiwərlər, sərdarlar, baylar, küqlüklər, ḳullar wə ḩərlərning ḩəmmisi ɵngkürlərgə wə taoɳlarning kamarliriɳa yoxurundi. □ 16 Ular taoɳlaroɳa wə ḳoram taxlaroɳa mundaḳ dəp jar saldi: —

«Üstimizgə qüxünglar! Bizni təhttə Olturoɳuqining siymasidin ḩəm Ḳozining ɵəzipidin yoxurunglar wə saḳlanglar! □ ■ 17 Qünki Ularning dəḩxətlik ɵəzəp küni kəldi, əmdi kim put tirəp turalisun?!».■

7

Məḩürlənɡən 144000 kixi

1 Uningdin keyin mən kərdümki, tət pərixtə yər yüzining tət bulungida turatti. Ular ḩərḳandaḳ xamalning ḳurukḳluḳ, dengiz ḩəm dəl-dərəḩlərgə urulmasliḳi üqün yər yüzining tət təripidin qiḳidiɳan xamalni tizginləp turatti. 2 Mən ḩayat Hudaning məḩürini aloɳan, kün qiḳixtin kətürüliwatḳan baxḳa bir pərixtini kərdüm. U ḳattiḳ awaz bilən ḳurukḳluḳ wə dengizlarni wəyran ḳilix ḩoḳuḳi berilgən axu tət pərixtigə: 3 «Biz Hudaning ḳul-hizmətkarlirining pexanisigə məḩür basḳuqə, ḳurukḳluḳ, dengiz wə dəl-dərəḩlərni wəyran ḳilmanglar!» dəp towlidi. 4 Mən məḩürlənɡənlərning sanini anglidim — Israillarning ḩərḳaysi ḳəbililiridin bir yüz ḳiriḳ tət ming kixi, yəni: —■

5 Yəḩuda ḳəbilisidin on ikki ming kixi,
Rubən ḳəbilisidin on ikki ming kixi,
Gad ḳəbilisidin on ikki ming kixi,
6 Axir ḳəbilisidin on ikki ming kixi,
Naftali ḳəbilisidin on ikki ming kixi,
Manassəḩ ḳəbilisidin on ikki ming kixi,
7 Ximeon ḳəbilisidin on ikki ming kixi,
Lawiy ḳəbilisidin on ikki ming kixi,
Issakar ḳəbilisidin on ikki ming kixi,
8 Zəbulun ḳəbilisidin on ikki ming kixi,
Yüsüp ḳəbilisidin on ikki ming kixi,
Binyamin ḳəbilisidin on ikki ming kixi məḩürlənɡənidi.□

Nijatni tapḳan zor bir tup halayiḳ

9 Bu ixlardin keyin kərdümki, mana ḩər əl, ḩər ḳəbilə, ḩər millətdin boloɳan, ḩərhil tillarda səzlixidioɳan san-sanaḳsiz zor bir top halayiḳ təhtning wə Ḳozining aldida turatti; ularning ḩəmmisigə aḳ ton kiydürülgən bolup, ḳollirida horma xahliri tutḳanidi. 10 Ular yuḳiri awaz bilən: —

□ **6:14** **«munasiwətlik ayət»** — «Yəx.» 34:4. □ **6:15** **«sərdarlar»** — grek tilida «mingbexilar». **«munasiwətlik ayətlər»** — «Yəx.» 2:21. □ **6:16** **«munasiwətlik ayət»** — «Ḩox.» 10:8. ■ **6:16** Yəx. 2:19; Ḩox. 10:8; Luḳa 23:30; Wəḩ. 9:6. ■ **6:17** Yo. 2:10, 31; 3:15; Yəx. 2:12-22; 13:6-13; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20 ■ **7:4** Wəḩ. 14:1. □ **7:8** **«...Zəbulun ḳəbilisidin on ikki ming kixi, Yüsüp ḳəbilisidin on ikki ming kixi, Binyamin ḳəbilisidin on ikki ming kixi məḩürlənɡənidi»** — on ḳəbilidin Dan ḳəbilisi kəm idi; Yüsüpning ḳəbilisi ikki bələkkə (Yüsüpning wə Manassəḩning)gə bəlündi.

«Nijat təhttə olturoɣuqi Hudayimizoɣa wə Ḳozioɣa mənsup boloɣay!» dəp warḳirixatti.□
11 Barliḳ pərixtilər təhtning, aḳsaḳallarning wə tət ḥayat məhluḳning ətrapioɣa olaxḳanidi. Ular təhtning aldida yiḳilip, Hudaoɣa səjdə ḳilip mundaḳ deyixətti: —

12 «Amin! Ḥəmd-mədḥiyə, xan-xərəp,
Danaliḳ wə təxəkkür,
Ḥərmət wə küq-ḳudrət
Hudayimizoɣa əbədil'əbədgiqə mənsup boloɣay, amin!»

13 Əmdi aḳsaḳallardin biri məndin:
— Bu aḳ ton kiydürülgən kixilər kim bolidu, ḳəyərdin kəldi? — dəp soridi.
14 — Təḳsir, bu əzlirigə məlumdur, — dedim.
U manga:
— Bular dəḥxətlik azab-oḳubətni bexidin ətküzüp kəlgənlər. Ular tonlirini Ḳozining ḳenida yuyup ap'aḳ ḳiloɣan. 15 Xunga ular Hudaning təhtining aldida turup, ibadəthanisida keqə-kündüz Uning hizmitidə bolidu; təhttə Olturoɣuqi bolsa ularning üstigə qedirini sayiwən ḳilidu. □ 16 Ular yənə ḥeq aq ḳalmaydu, ḥeq ussimaydu, uloɣa nə aptap, nə piziɣirim issiḳ ḥeq urmaydu. ■ 17 Qünki ularni təhtning otturisidiki Ḳoza baḳidu wə ḥayatliḳ süyi bulaḳlirioɣa elip baridu; wə Huda ularning ḥərbir kəz yexini sürtidu, — dedi. □ ■

8

Ḳozining yəttinqi peqətni eqixi

1 Ḳoza yəttinqi peqətni aqḳanda, ərxtə yerim saətqə jimjitliḳ ḥəküm sürdi.□ 2 Andin Hudaning aldida turidioɣan yəttə pərixtini kərdüm. Uloɣa yəttə kanay berildi. 3 Altun huxbuydan tutḳan yənə bir pərixtə kelip, huxbuygaḥning aldida turdi. Barliḳ muḳəddəs bəndilərning dualiri bilən birliktə təhtning aldidiki altun huxbuygaḥ üstidə *Hudaoɣa* atap sunuxḳa uningoɣa kəp huxbuy berildi.□ 4 Wə huxbuyning tütünliri muḳəddəs bəndilərning dualiri bilən billə pərixtining ḳolidin Hudaning aldioɣa kətürüldi.■ 5 Andin pərixtə huxbuydanni ḳolioɣa elip, uni ḳurbangaḥdiki ot bilən toldurup, yər yüzigə atti; xuning bilən türlük awazlar, güldürmamilar anglandi, qaḳmaḳlar qeḳildi wə bir yər təwrəx boldi. 6 Andin ḳollirioɣa birdin kanay tutḳan yəttə pərixtə kanaylirini qelixḳa ḥazirlandi.

Yəttə kanayning qelinixi

7 Birinqi pərixtə kaniyini qaldi; xuning bilən məldür wə ot ḳan arilax pəyda bolup yər yüzigə taxlandi, zeminning üqtin biri kəydürüldi, dəl-dərəhlərning üqtin biri kəydürüldi wə pütkül yexil ot-qəplər kəydürüldi.

□ **7:10 «Nijat təhttə olturoɣuqi Hudayimizoɣa wə Ḳozioɣa mənsup boloɣay!» —** «Nijat... Ḳozioɣa boloɣay!» degən ibarə bolsa Huda wə Ḳoza insanloroɣa ata ḳiloɣan nijatning mewisi boloɣan xan-xərəp, nam-xəḥrət wə ḥəmdusanalarning ḥəmmsi ḥeq nemə ḳaldurmay Huda wə Ḳozioɣa ḳayturup kelinsun, degəndək mənidə. □ **7:15 «təhttə Olturoɣuqi bolsa ularning üstigə qedirini sayiwən ḳilidu» —** grek tilida «təhttə Olturoɣuqi bolsa ularning üstigə Θz qedirini yeyip beridu». ■ **7:16** Yəx. 49:10. □ **7:17 «munasiwətlik ayətlər» —** «Yəx.» 5:5-6, 25:8. ■ **7:17** Yəx. 25:8; Zəb. 23:1; Wəḥ. 21:4. □ **8:1 «Ḳoza yəttinqi peqətni aqḳanda, ərxtə yerim saətqə jimjitliḳ ḥəküm sürdi» —** «yəttə peqət» tooɣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. □ **8:3 «huxbuygaḥ... altun huxbuygaḥ» —** grek tilida «ḳurbangaḥ... altun ḳurbangaḥ». ■ **8:4** Zəb. 141:2

8 Ikkinqi pərixtə kaniyini qaldi; xuning bilən goyaki lawuldap kəyüwatqan yoƣan bir
taƣdək ƣayət zor *bir jisim* dengizƣa taxlandi. Dengizning üqtin biri qanƣa aylandi
9 wə dengizdiki janiwarlarning üqtin biri əldi; kemilərning üqtin biri wəyran boldi.
10 Üqinqi pərixtə kaniyini qaldi; xuning bilən asmandin məx'əldək yalqunlap yanƣan
qong bir yultuz qüxti; u dəryalarning üqtin birining wə bulaqlarning suliri üstigə
qüxti. 11 Yultuzning ismi «Kəkrə» idi. Sularning üqtin biri kəkridək bolup kətti, sular
aqqiq bolup kətkəqkə nurƣun adəm sudin əldi.
12 Tətinqi pərixtə kaniyini qaldi; xuning bilən quyaxning üqtin biri, ayning üqtin
biri wə yultuzlarning üqtin biri uruldi. Nətijidə, quyax, ay wə yultuzlarning
yoruqluqining üqtin biri qarangƣulaxti, kündüzning üqtin biridə yoruqluq yoqaldi,
keqining üqtin biridimu xundaq boldi.
13 Yənə kərdümki, asmanning otturisida uqup ketiwatqan bir bürkütning qattiq
awaz bilən: —
«Kanayni qelixqa təmxəlgən qalƣan üq pərixtining kanay awazliri anglansa yər
yüzidə turuwatqanlarning ḩaliƣa way, way, way!» deginini anglidim.

9

1 Bəxinqi pərixtə kaniyini qaldi; mən asmandin yərgə qüxüp kətkən bir yultuzni
kərdüm. Tegi yoq ḩangƣa baridiƣan quduqning aqquqi uningƣa berildi,■ 2 U tegi
yoq ḩangning qudiqini aqti. Quduqtin yoƣan humdanning isidək tütün ərləp qiqti.
Ḩangning qudiqining tütünidin quyax wə kəkni qarangƣuluq basti. 3 Tütünning
iqidin yər yüzigə qekətkə yaƣdi. Ularƣa yər yüzidiki qayanlardək qeqix küqi
berilgənidi. 4 Ularƣa yər yüzidiki ot-qəplərgə wə ḩərqandaq əsümlük yaki dəl-
dərəhlərgə zərər yətküzmənglar, pəqət pexanisidə Hudaning məḩüri bolmiƣan
adəmlərgila zərər qilinglar, dəp eytildi.■ 5 Ularƣa adəmlərni əltürüxkə əməs,
bəlki bəx ayƣiqə qiynaxqa yol qoyuldi; ular yətküzidiƣan azab adəmni qayan
qaqqandikidək azab idi. 6 Xu künlərdə, insanlar ələmni izdəydu, lekin tapalmaydu;
ələmni seƣinidu, lekin ələm ulardin qaqidu.■

7 Qekətkilərning qiyapiti huddi jənggə ḩazirlanƣan atlarƣa ohxaytti. Baxlirida
bolsa altun tajqa ohxaydiƣan bir nərsə bolup, qirayi adəmningkigə ohxaytti.■
8 Qaqliri ayallarning qeqiƣa, qixliri xirning qixiƣa ohxaytti. 9 Ularning kəkrikidiki
sawuti təmür sawutlarƣa ohxaytti; qanatlirining awazi jənggə atlanƣan nurƣun at-
ḩarwilarning awaziƣa ohxaytti. 10 Qayanlarningkigə ohxax quyruqliri wə nəxtərliri
bar idi. Adəmni bəx ay azabqa salidiƣan küq bolsa quyruqlirida idi. 11 Ularni idarə
qilidiƣan padixaḩi, yəni tegi yoq ḩangning pərixtisi bar idi. Uning ibraniyqə ismi
Awaddon; grekqə ismi Apoliyon idi.□
12 Birinqi «way» ətüp kətti. Mana, buningdin keyin yənə ikki «way» kelidu.■

Altinqi kanayning qelinixi; «ikkinqi way»ning baxlinixi

13-14 Altinqi pərixtə kaniyini qaldi; mən Hudaning aldidiki altun qurbangaḩning tət
münggüzidin qikqan bir awazni anglidim, bu awaz kanayni tutqan altinqi pərixtigə:
— Qong Əfrat dəryasining yenida baƣlaqliq tət pərixtini boxat, dedi. 15 Dəl xu saət,
xu kün, xu ay, xu yil üqün ḩazirlap qoyuloqan bu tət pərixtə insanlarning üqtin

■ **9:1** Luqa 8:31; Wəḩ. 17:8. ■ **9:4** Əz. 9:4; Wəḩ. 6:6; 7:3. ■ **9:6** Yəx. 2:19; Yər. 8:3; Ḩox. 10:8; Luqa 23:30; Wəḩ. 6:16. ■ **9:7** Mis. 10:4. □ **9:11 «Uning ibraniyqə ismi Awaddon; grekqə ismi Apoliyon idi» —** bu ikki isimning mənisi «ḩalak qiloquqi». ■ **9:12** Wəḩ. 8:13.

birini һalak ķilix üqün baoɣlaķtin boxitildi. 16 Bularning atliķ ləxkərlər ķoxunining
sani ikki yüz milyon idi. Ularning sanining jakarlanoɣanliķini anglidim.□
17 Oɣayibanə kərünüxtə kəzümgə kərüngən at wə üstigə mingənlər mana mundaķ
idi: atliķlarning kəkrikidiki sawuti qooɣdək ķizil, kək yaķuttək kək wə günggürttək
seriķ idi. Atlarning baxliri xirning bexidək idi; ularning eoɣizliridin ot, tütün wə
günggürt qiķip turatti. □ 18 Bu üq baladin, yəni atlarning aoɣzidin qiķķan ot wə tütün
wə güngürttin insanlarning üqtin biri əltürüldi. 19 Qünki atlarning küqi eoɣizlirida
wə ķuyruķlirida idi; ularning ķuyruķlirining yilanlaroɣa ohxax bexi bolup, bular
bilən adəmni zəhimləndürətti.
20 Ķaloɣan insanlar, yəni bu balayi'apətlərdin əltürülməy ķaloɣanlar əz ķollirining
əməllirigə towa ķilmidi, yəni jinlaroɣa, kərəlməs, angliyalmas wə mangalmas altun,
kümüx, tuq wə yaoɣaq butlaroɣa qoķunuxtin waz kəqmidi. ■ 21 Ular ķatillik,
seһirgərlik, jinsiy buzuķluķ wə ooɣriliķliriоɣimu towa ķilmidi.

10

Pərixtə wə kiqik oram yazma

1 Andin keyin, ərxtin qüxüwatķan yənə bir küqlük pərixtini kərdüm. U bir parqə
bulut bilən yepinoɣan bolup, bexining üstidə bir һəsən-һüsən bar idi. Qirayi
ķuyaxķa, putliri ot tüwrükkə ohxaytti;■ 2 ķolida bir kiqik eqiķlik oram yazma bar
idi. U ong putini dengiz üstigə, sol putini ķuruķluķķa ķoyup turup, 3 xirning
һərkirixigə ohxax ķattiķ awaz bilən warķiridi. U warķirioɣanda, yəttə güldürmama
əz awazlirini anglitip səz ķildi.
4 Yəttə güldürmama səz ķiloɣanda, degənlirini hatiriliwalmaķqi bolup turattim.
Biraķ asmandin: —
«Yəttə güldürmamining eytķanlirini məһürləp, ularni hatirilimə» degən awazni
anglidim.□ ■ 5 Dengiz һəm ķuruķluķning üstidə turoɣan, mən kərgən u pərixtə
ong ķolini asmanoɣa kətürüp,■ 6 asmanlar һəm ularda boloɣanlarning һəmmisini,
yər-zemin һəm uningda boloɣanlarning һəmmisini, dengiz һəm uningda boloɣan
һəmmisini Yaratķuqi, yəni əbədil'əbədgiqə һayat Yaxioɣuqi bilən ķəsəm ķilip:
— Waķit yənə kəynigə sürülməydu;■ 7 bəlki yəttinqi pərixtə kanay qelix aldida,
yəni awazi anglinix aldidiki künlərdə, Hudaning Əz ķul-hizmətkarliri boloɣan
pəyoɣəmbərlərgə hux həwirini yətküzginidək Uning siri tügəllinip, əməlgə axidu,
— dedi.
8 Mən asmandin angliоɣan awaz manga yənə səzləp:
— Berip, dengiz һəm ķuruķluķning üstidə turoɣan pərixtining ķolidiki eqiķlik oram
yazmini aloɣin, dedi.
9 Mən berip, pərixtining kiqik oram yazmini manga berixini soridim. U manga:
— Buni elip yə! Axķaziningni zərdab ķilidu, biraķ aoɣzing һəsəldək tatliķ bolidu,
dedi.□ ■

□ **9:16 «bularning atliķ ləxkərlər ķoxunining sani ikki yüz milyon idi»** — «ikki yüz milyon» grek tilida «ikki tümən һəssə tümən». □ **9:17 «atliķlarning kəkrikidiki sawuti qooɣdək ķizil, kək yaķuttək kək wə günggürttək seriķ idi»** — «qooɣdək ķizil, kək yaķuttək kək wə günggürttək seriķ idi» yaki «ot, kək yaķut wə günggürttin idi». ■ **9:20** Zəb. 115:4, 5, 6, 7; 135:15. ■ **10:1** Mat. 17:2; Wəһ. 1:15. □ **10:4 «Yəttə güldürmamining eytķanlirini məһürləp, ularni hatirilimə»** — demək, bu səzlərni məһpiy tut. ■ **10:4** Dan. 8:26; 12:4. ■ **10:5** Dan. 12:7. ■ **10:6** Wəһ. 11:15. □ **10:9 «...Buni elip yə! Axķaziningni zərdab ķilidu, biraķ aoɣzing һəsəldək tatliķ bolidu»** — kəqmə mənisi «sanga awwal birhil huxallik yətküzidu, lekin keyin yürikingni eqixturidu» degəndək bolidu. **«munasiwətlik ayətlər»** — «Əz.» 2:6-3:3. ■ **10:9** Əz. 3:1.

10 Mən xuning bilən kiqik oram yazmini pərixtining ḳolidin elip yedim; dərwəḳə
aoɣzimoɣa ḩəsəldək tatliḳ tetidi, lekin yegəndin keyin axḳazinim zərdab boldi. □
11 Xuning bilən manga:
— Sən kəp millətlər, əllər wə ḩər hil tillarda səzlixidioɣanlar wə padixaḩlar
tooɣrisidiki wəḩiy-bexarətlərni yənə jakarlixing lazim, deyildi.

11

Ikki guwaḩqi; «ikkinqi way»ning dawami

1 Manga əlqigüq ḩasidək bir ḳomux berilip, mundaḳ deyildi:
«Baroɣin, Hudaning ibadəthanisi, ḳurbangaḩi wə u yərdə ibadət ḳiliwatḳanlarni
əlqigin. □ ■ 2 Lekin ibadəthanining taxḳiriḳi ḩoylisini əlqiməy ḳoy, qünki u yər yat
taipilərgə berildi, xuning bilən muḳəddəs xəḩər ḳiriḳ ikki ay dəpsəndə ḳilinidu.■
3 Mən ikki guwaḩqimoɣa ḳudrət berimən, xuning bilən ular bəz kiyim kiyip, wəḩiy-
bexarətlərni bir ming ikki yüz atmix kün yətküzidu»□ 4 (bular yər-zeminning Rəbbi
aldida turoɣan ikki tüp zəytun dərihi wə ikki qiraoɣdandur). □ ■
5 Birərsi ularni zəhimləndürməkqi bolsa, eoɣizliridin ot pürkülüp qiḳip, düxmənlirini
yəp tügitidu. Ularni zəhimləndürməkqi boloɣanlar mana xundaḳ əltürülidu. 6 Ular
bexarət-wəḩiyni yətküzgən künlərdə yamoɣur yaoɣdurmasliḳḳa asmanni etiwetix
ḳudritikə igə; sularni ḳanoɣa aylandurux wə ḩərhil bala-waba bilən yər-zeminni
halioɣan waḳitta urux ḳudritigimu igə.■ 7 Ularning guwaḩliḳ wəzipisi ayaoɣlixixi
bilən, tegi yoḳ ḩangdin qiḳidioɣan diwə ular bilən elixidu wə ularni yengip
əltüridu.□ ■ 8 Jəsətliri roḩiy jəḩəttin Sodom wə Misir dəp atilidioɣan xu katta
xəḩərning oɣol koqisida yatidu; xu yərdə ularning Rəbbimu krestləngənidi.□ ■
9 Ḩər millətdin, ḩər ḳəbilidin wə ḩər hil tilda səzlixidioɣanlardin, ḩər əldin boloɣan
adəmlər ularning jəsətlirigə üq yerim kün tikilip ḳaraydu wə jəsətlərning yərlikkə
ḳoyuluxioɣa yol ḳoymaydu. 10 Yər yüzidə turuwatḳanlar ularning bu ḩalidin
huxallinip, təbriklixip, bir-birigə ḩədiyələr əwətixidu; qünki bu ikki pəyoɣəmbər yər
yüzidikilərni ḳiynaytti.
11 Lekin üq yerim kündin keyin, Hudadin kəlgən ḩayatliḳ nəpisi ikkiyləngə kirdi, ular
ornidin put tirəp turdi; ularoɣa ḳarawatḳanlarning üstigə qong bir ḳorḳunq qüxti.
□ ■ 12 Andin ular ikkəyləngə ərxtin kəlgən: — «Bu yaḳḳa qiḳ!» degən yuḳiri bir

---

□ **10:10 «Mən xuning bilən kiqik oram yazmini pərixtining ḳolidin elip yedim...»** — «oram yazmini yeyix» bizningqə Yuḩanna məzmunini yətküzüxi kerək bolidioɣan, təwəndiki 11-19-bablardiki bexarətlər bilən baoɣliḳ. «Ḳoxumqə səz»imizdə u toɣruluḳ tohtilimiz. □ **11:1 «Baroɣin, Hudaning ibadəthanisi, ḳurbangaḩi wə u yərdə ibadət ḳiliwatḳanlarni əlqigin»** — ḳiziḳ yeri xuki, Yuḩanna muḳəddəs ibadəthanini wə uningda ibadət ḳiloɣuqilarni əlqigin dəp buyruloɣini bilən u bizgə bularning əlqəmlirini eytmaydu. Bu ixning əḩmiyiti toɣruluḳ «ḳoxumqə səz»imizdə azraḳ tohtilimiz. **«munasiwətlik ayətlər»** — «Əz.» 40:3 ḳatarliḳlar, «Zək.» 2:1-4. ■ **11:1** Əz. 40:3-49; Əz. 41; Əz. 42; Əz. 43. ■ **11:2** Wəḩ. 13:5. □ **11:3 «ikki guwaḩqim... bəz kiyim kiyip...»** — kona zamanlarda «bəz kiyim kiyix» towa ḳilix yaki matəm tutuxni bildürətti. Xübḩisizki, bu ix ularning towa ḳilix ḩəkḳidiki həwərni təkitləx üqün bolidu. □ **11:4 «munasiwətlik ayətlər»** — «Zək.» 4:1-7. ■ **11:4** Zək. 4:3,14. ■ **11:6** Mis. 7; 8; 9; 10; 12; 1Pad. 17:1. □ **11:7 «tegi yoḳ ḩangdin qiḳidioɣan diwə ular bilən elixidu»** — grek tilida «tegi yoḳ ḩangdin qiḳidioɣan diwə ular bilən uruxidu». ■ **11:7** Dan. 7:21; Wəḩ. 13:7,11. □ **11:8 «roḩiy jəḩəttin Sodom wə Misir dəp atilidioɣan xəḩər»** — Sodom eoɣir buzuḳluḳḳa qəmgənidi, Misir bolsa Hudaning bəndilirigə nisbətən əslidə ularni əsir ḳiliwaloɣan «bu rəzil dunya»ning simwolidur. Xəḩərning «roḩiy jəḩəttin» xu namlarda boluxi «Rim» yaki «Babil (Babilon)»ni kərsitixi mumkin; xəḩər ḩərḩalda ahirḳi zamanda bu rəzil dunyaning küq-ḳudritigə əng qong namayandə boluxi kerək. Bəzi alimlar xəḩərni Yerusalem dəp ḳaraydu. ■ **11:8** Wəḩ. 7:2, 5; 18:10. □ **11:11 «Hudadin kəlgən ḩayatliḳ nəpisi ikkiyləngə kirdi...»** — grek tilida «nəpəs» wə «roḩ» birla səz bilən ipadilinidu. ■ **11:11** Əz. 37:5,10

awazni anglidi; xuning bilən ular düxmənlirining kəz aldida bir bulut iqidə asmanoɣa kətürüldi. □ 13 Dəl xu saət iqidə xiddətlik yər təwrəx yüz bərdi, xəḥərning ondin biri gumran bolup, yəttə ming kixi ḥalak boldi. Qaloɣanliri dəkkə-dükkigə qəmüp, ərxtiki Hudani uluoɣlaxti.□
14 Ikkinqi «way» ətüp kətti; mana, üqinqi «way» kelixkə az qaldi.■

Yəttinqi pərixtining kanay qelixi; «üqinqi way»

15 Andin yəttinqi pərixtə kaniyini qaldi; ərxtə yuḳiri awazlar anglinip mundaḳ deyildi: —
«Dunyaning padixaḥliḳi Pərwərdigarimiz
Wə uning Məsiḥining padixaḥliḳi boldi,
U əbədil'əbədgiqə ḥəküm süridu».
16 Hudaning aldida əz təhtliridə olturoɣan yigirmə tət aḳsaḳal yərgə yiḳilip bax ḳoyup, Hudaoɣa səjdə ḳilip mundaḳ deyixti: —
17 «Xükürlər eytimiz sanga,
I bar Boloɣuqi wə bar boloɣan Ḥəmmigə Qadir Pərwərdigar Huda,
Qünki uluoɣ ḳudritingni ḳolungoɣa elip,
Ḥəkümüngni yürgüzüxkə baxliding.■
18 Əllər oɣəzəpləngənidi,
Əmdi Sening oɣəziping yetip kəldi!
Ölgənlərni soraḳ ḳilix,
Qul-hizmətkarliring boloɣan pəyoɣəmbərlərni,
Muḳəddəs bəndilərni,
Təwən yaki katta bolsun namingdin ḳorḳḳanlarni in'amioɣa igə ḳilix,
Yər yüzini ḥalak ḳiloɣanlarni ḥalak ḳilix waḳti kəldi».

19 Andin Hudaning ərxtiki ibadəthanisi eqildi wə uning əḥdə sanduḳi ibadəthanida kəründi; qaḳmaḳlar, türlük awazlar, güldürmamilar , yər təwrəx wə dəḥxətlik məldür boldi.■

12

Ayal, ooɣul bala wə əjdiḥa

1 U qaoɣda, ərxtə ajayip bir karamət pəyda boldi — u ḳuyaxni yepinqaḳlioɣan, putlirining astida ay, bexida on ikki yultuzluḳ taj bar bir ayal idi. 2 U ḥamilidar bolup, toloɣaḳ yəp tuoɣux azabida dad-pəryad kətürdi.□ 3 Andin ərxtə yənə bir alamət kəründi — mana, yəttə baxliḳ, on münggüzlük, yəttə bexida yəttə taj bar boloɣan qong bir ḳizil əjdiḥa turatti. 4 U ḳuyruḳi bilən asmandiki yultuzlarning üqtin birini süpürüp, ularni yər yüzigə qərüwətti. Əjidiḥa tuoɣay dəp ḳaloɣan ayal yənggigən

□ **11:12 «ular ikkəyləngə ərxtin kəlgən: — «Bu yaḳḳa qiḳ!» degən yuḳiri bir awazni anglidi» —** bəzi ḳədimki kəqürmilərdə: «Mən ular ikkilisi əzlirigə ərxtin kəlgən: — «Bu yaḳḳa qiḳ!» degən yuḳiri bir awazni anglidim» deyilidu. □ **11:13 «yəttə ming kixi ḥalak boldi» —** grek tilida «yəttə ming nam ḥalak boldi». ■ **11:14** Wəḥ. 8:13; 9:12; 15:1. ■ **11:17** Wəḥ. 1:4, 8; 4:18; 16:5. ■ **11:19** Wəḥ. 15:5. □ **12:2 «U (ayal) ḥamilidar bolup, toloɣaḳ yəp tuoɣux azabida dad-pəryad kətürdi...» —** ayal tooɣuluḳ üq pikir bar; u yaki (1) jamaətni; yaki (2) büwi Məryəm; yaki (3) Israilni bildüridu. Bizning uning Israilni bildüridioɣanliḳioɣa ḳilqə gumanimiz yoḳ. Ḥəzriti Yüsüpning Təwrat, «Yaritilix» 37-babta hatiriləngən qüxini kərüng. «Ayal» jamaət boluxi mumkin əməs, qünki «ayal» Məsiḥni tuoɣidu (5-ayət). 12:17nimu kərüng.

ҳaman uning balisini yalmap yutuwətməkqi bolup uning aldida turdi.□ 5 Ayal bir
bala, yəni pütün əllərni təmür ҳasisi bilən padiqidək baķidioɳan bir ooɳul tuoɳdi. Bala
bolsa Hudaning wə Uning təhtining aldioɳa oɳaqqidə elip qiķildi.■ 6 Ayal qəlgə ķaqti;
u yərdə uning 1260 kün beķilixi üqün uningoɳa Huda təripidin ҳazirlap ķoyuloɳan
bir jay bar idi.■
7 Andin ərxtə jəng boldi. *Bax pərixtə* Mikail wə uning pərixtiliri əjdiҳa bilən
jəng ķiloɳili turdi; əjdiҳamu өz pərixtiliri bilən ularoɳa etildi.□ 8 Lekin u üstünlük
ķazinalmidi, uningoɳa wə pərixtilirigə ərxtə turuxķa orun ķalmidi.■ 9 Xuning bilən
zor əjdiҳa, yəni Iblis wə Xəytan dəp ataloɳan, pütün jaҳanni azduroɳuqi ҳeliķi
ķədimiy yilan yər yüzigə taxlandi. Uning pərixtilirimu uning bilən təng taxlandi.■
10 Andin mən ərxtə yuķiri bir awazning mundaķ degənlikini anglidim: —

«Kəldi Hudayimizning nijatliķi, ķudriti, padixaҳliķi wə Uning Məsiҳining ҳoķuķi!
Qünki ķerindaxlirimizning üstidin Hudayimizning aldida keqə-kündüz xikayət ķilip
turoɳan xikayət ķiloɳuqi ərxtin taxliwetildi;
11 ķerindaxlar uning üstidin Ķozining ķeni wə ularning guwaҳliķ səzi bilən oɳalib
kəldi;
Ular ҳətta өlümni kөzigə ilmay өz jenini əziz kərmidi.
12 Xuning üqün, xadlininglar, əy ərxlər wə ularda turuwatķalar!
Lekin ҳalinglaroɳa way, əy yər wə dengizlar!
Qünki Iblis üstünglaroɳa qüxti;
Waķtining az ķaloɳanliķini bilgəq,
Oɳəzəp-ķəҳri bilən kəldi!».■
13 Əjdiҳa өzining yər yüzigə taxlanoɳanliķini kərüp, ooɳul balini tuoɳķan ayalni
ķooɳlaxķa baxlidi. 14 Ayalning yilanning yüzidin daldilinixi, qəldə өzi *üqün*
ҳazirlanoɳan makanioɳa beripbir məzgil, ikki məzgil wə yerim məzgil beķilsun dəp
xu yərgə uqup ketixi üqün, uningoɳa yooɳan bir bürkütning ikki ķaniti berildi.□ ■
15 Andin yilan ayalning arķisidin aoɳzi bilən dəryadək su pürküp, uni səl bilən eķitip
yoķatmaķqi boldi. 16 Lekin zemin ayaloɳa yardəm ķilip, aoɳzini eqip, əjdiҳa aoɳzidin
pürküp qiķaroɳan dəryani yutuwətti. 17 Buning bilən əjdiҳaning ayaloɳa ķattiķ
oɳəzipi kelip, uning ķaloɳan nəsli, yəni Hudaning əmrlirigə əməl ķilip, Əysaning
guwaҳliķini tutķan pərzəntliri bilən jəng ķiloɳili kətti; u dengiz saҳili üstidə turatti.□

13

Dengizdin qiķķan diwə

1 Andin, dengizdin on münggüzlük, yəttə baxliķ bir diwining qiķiwatķanliķini
kərdüm. Uning ҳərbir münggüzidə birdin taj bar idi, ҳərbir bexida kupurluķ

□ **12:4 «U (əjdiҳa) ķuyruķi bilən asmandiki yultuzlarning üqtin birini süpürüp, ularni yər yüzigə qərüwətti…» —** bu wəһiy bizningqə Xəytanning əslidə ərxtə Hudaoɳa ķarxi kətürgən isyanini kərsitidu. Bundaķ xərҳ tooɳra bolsa, pərixtilərning üqtin biri isyanoɳa ķoxulup ҳazirķi jinlar bolup qiķķan. ■ **12:5** Zəb. 2:9; Wəһ. 2:27. ■ **12:6** Wəһ. 11:3. □ **12:7 «Bax pərixtə Mikail» —** bax pərixtə Mikailning Israil həlķini ķooɳdax üqün alaҳidə məs'uliyiti bar («Dan.» 10:13, 21, 12:1 wə «Yəһ.» 9ni kərüng). ■ **12:8** Dan. 2:35. ■ **12:9** Luķa 10:18; Wəһ. 20:2. ■ **12:12** Zəb. 96:11; Yəx. 49:13; Wəһ. 8:13. □ **12:14 «bir məzgil, ikki məzgil, wə yerim məzgil» —** 1260 kün, təhminən üq yerim yil. «Dan.» 7:25, 12:7ni, izaҳatliri wə «Daniyal»diki «ķoxumqə səz»nimu kərüng. ■ **12:14** Wəһ. 2:6. □ **12:17 «Əysaning guwaҳliķini tutķan pərzəntliri» —** yaki Əysa tooɳruluķ guwaҳliķ beridioɳanlar, yaki U Өzi bərgən guwaҳliķni qing tutķanlarni kərsitidu. Bizningqə awwalķisi tooɳra.

namliri yeziqlik idi.□ ■ 2 Mən kərgən bu diwə yilpizoɣa ohxaytti, putliri eyiqning putlirioɣa, aoɣzi bolsa xirning aoɣzioɣa ohxaytti. Əjdiha uningoɣa öz ⱪudriti, təhti wə zor ḥoⱪuⱪini bərdi.□ 3 Diwining baxliridin biri əjəllik yarilanoɣandək turatti. Lekin, bu əjəllik yara saⱪayoɣanidi. Pütkül dunya diwigə ḥəyranuḥəs bolup uningoɣa *əgəxti*. 4 Əjdiha diwigə *səltənətlik* ḥoⱪuⱪ bərgəqkə ular əjdiḥaoɣa qoⱪunuxti. Ular yənə diwigimu qoⱪunup: — Diwining təngdixi barmu? Uning bilən kimmu elixalisun? — dedi.■
5 Diwigə təkəbburluⱪ wə kupurluⱪ ⱪilidioɣan eoɣiz berildi; uningoɣa ⱪirik ikki ay ix kərüxkə ḥoⱪuⱪ berildi.■ 6 U Hudaoɣa kupurluⱪ ⱪiloɣili — Uning namioɣa wə Uning dərgaḥioɣa, xundaⱪla ərxni makan ⱪiloɣanlaroɣa kupurluⱪ ⱪiloɣili aoɣzini aqti.□
7 Uning muⱪəddəs bəndilərgə ⱪarxi jəng ⱪilip, ularning üstidin oɣalib kelixigə yol ⱪoyuldi; ḥər ⱪəbilə, ḥər millət, ḥər hil tilda səzlixidioɣan əllərgə ḥökümranliⱪ ⱪilix ḥoⱪuⱪi uningoɣa berildi.■ 8 Yər yüzidikilərning ḥəmmisi — aləm apiridə boloɣandin buyan booɣuzlinip boloɣan Ⱪozining ḥayatliⱪ dəptirigə nami yezilmioɣanlar bolsa, uningoɣa səjdə ⱪilidu.□ ■
9 Ⱪuliⱪi barlar, buni anglisun!

10 ««Tutⱪun bolidu» dəp bekitilgənlər qoⱪum tutⱪun bolidu, «ⱪiliqlinidu» dəp bekitilgənlər qoⱪum ⱪiliqlinip ölidu».

Muⱪəddəs bəndilirining səwri-takiti wə etiⱪadi mana xu ixlarda məlum bolidu.□ ■

Yərdin qikⱪan diwə

11 Mən yərdin qikiwatⱪan yənə bir diwini kərdüm. Uning ⱪoziningkidək kiqik ikki münggüzi bar idi, lekin awazi əjdiḥaningkidək qikatti. ■ 12 U awwalⱪi diwigə wakalitən uning pütün ḥoⱪuⱪini yürgüzüp, yər yüzini wə uningda turuwatⱪanlarni əjəllik yarisi saⱪayoɣan awwalⱪi diwigə qoⱪunduridu. ■ 13 U zor məjizilik alamətlərni kərsitətti, ḥətta kixilərning köz aldida asmandin yər yüzigə ot yaoɣduratti. ■ 14 U awwalⱪi diwigə wakalitən kərsitixkə ḥoⱪuⱪlanduruloɣan alamətlər bilən yər yüzidə turuwatⱪanlarni azdurup, ularoɣa «ⱪiliq bilən yarilanoɣan, lekin tirik ⱪaloɣan» degən awwalⱪi diwigə atap bir but-ḥəykəl yasap tikləxni tapilidi. ■ 15 Diwining but-ḥəykiligə nəpəs kirgüzüp, uningoɣa uni səzliyələydioɣan ⱪilix wə uningoɣa qoⱪunmioɣanlarning ḥəmmisini öltürgüzüx ⱪudriti berildi. ■ 16 U töwən wə katta, bay wə kəmbəoɣəl, ḥər wə ⱪullarning ḥəmmisini ong ⱪoli yaki

---

□ **13:1 «dengizdin on münggüzlük, yəttə baxliⱪ bir diwining qikiwatⱪanliⱪini kərdüm» —** Adəm’atimiz Hudaning obrazida boloɣandək (keyin gunaḥ ⱪiloɣaqⱪa bu obraz buzuloɣan, əlwəttə), andin Məsiḥ Özi Hudaning mukəmməl obrazi, xundaⱪla yər yüzidiki wəkili boloɣandək, bu «diwə» 12-babta kərüngən Xəytanning toptooɣra (yəttə baxliⱪ on münggüzlük) obrazidur. Yənə bir ⱪizik ix xuki, u kərünüxtə Məsiḥgə ohxax «ölümdin tirilgən» bolidu (3-ayət). Xuning bilən bizdə ⱪilqə guman yoⱪki, bu diwə Xəytanning yər yüzidiki wəkili, yəni Məsiḥning rəⱪibi boloɣan adəm — dəjjalning özini kərsitidu. ■ **13:1** Dan. 7:20; Wəḥ. 17:3. □ **13:2 «munasiwətlik ayətlər» —** «Dan.» 7:1-8. ■ **13:4** Wəḥ. 18:18. ■ **13:5** Wəḥ. 11:2. □ **13:6 «...Uning namioɣa wə Uning dərgaḥioɣa... kupurluⱪ ⱪiloɣili...» —** yaki «... Uning namioɣa wə Uning turaloɣu qedirioɣa... kupurluⱪ ⱪiloɣili...». «Uning dərgaḥi» yaki ərxtiki turaloɣusi yaki yər yüzidiki ibadəthanisini kərsətkən bolsa kerək. ■ **13:7** Dan. 7:21; Wəḥ. 11:7. □ **13:8 «aləm apiridə boloɣandin buyan booɣuzlinip boloɣan Ⱪozining ḥayatliⱪ dəptirigə nami yezilmioɣanlar bolsa» —** baxⱪa birhil tərjimisi: «aləm apiridə boloɣandin buyan, booɣuzlanoɣan Ⱪozining ḥayatliⱪ dəptirigə nami yezilmioɣanlar bolsa,...» ■ **13:8** Mis. 32:33; Fil. 4:3; Wəḥ. 3:5; 17:8; 20:12; 21:27. □ **13:10 ««ⱪiliqlinidu» dəp bekitilgənlər qoⱪum ⱪiliqlinip ölidu» —** baxⱪa bir kəqürmidə: «Kim ⱪiliqlap öltürsə, ⱪiliqlinip öltürülüxi muⱪərrər» degən səzlər tepilidu. Bu səz Rəbbimizning «Mat.» 26:52də degən səzlirigə mas kelidu. ■ **13:10** Yar. 9:6; Mat. 26:52; Wəḥ. 14:12. ■ **13:11** Wəḥ. 11:7. ■ **13:12** Wəḥ. 19:20. ■ **13:13** 2Tes. 2:9; Wəḥ. 16:14. ■ **13:14** Ⱪan. 13:2; Mat. 24:24; Wəḥ. 16:14; 19:20. ■ **13:15** Wəḥ. 19:20.

pexanisigə tamoɣa basturuxķa məjburlidi. 17 U yənə bu tamoɣa, yəni diwining nami
yaki uning namidiki rəķəm besiloɣanlardin baxķa ḩeqkim bir nərsə setiwalalmaydu
yaki satalmaydu, dəp bekitti.■
18 Mana bu yərdə ḩekmət bar. Əķil-parasiti barliki kixilər diwining rəķimini
ḩesablap baķsun; qünki bu rəķəm bir adəmning rəķimi bolidu. Uning rəķimi
666dur.□ ■

14

Ķutķuzuwelinoɣanlarning mədḩiyə küyi

1 Andin mən kərdümki, mana, Ķoza Zion teoɣi üstidə turatti. Uning yenida pexanisigə
Өz nami wə Atisining nami yeziloɣan bir yüz ķirik tət ming kixi bar idi.□ ■ 2 Asmandin
huddi *xarķirap eķiwatķan* nuroɣun sularning awazidək wə ķattiķ güldürmamining
awazidək bir awazni anglidim. Mən angliɣan awaz yənə qiltarqilar qiltarlarni
qaloɣan awazoɣa ohxaytti;■ 3 ḩeliķi kixilər təhtning, tət ḩayat məhluķning wə
aķsaķallarning aldida yengi bir küyni eytixti. Bu küyni *gunaḩlirining* bədili təlinip
bu dunyadin azad ķilinoɣan kixilərdin bir yüz ķirik tət mingdin baxķa ḩeqkim
өginəlməytti.■ 4 Ular ayallar təripidin gunaḩta buloɣanmioɣan, qünki ular pak
adəmlərdur. Ķoza nəgə barsa, ularmu Uningoɣa əgixip xu yərgə baridu. Ular bədəl
bilən insanlar arisidin Hudaoɣa wə Ķozioɣa ḩosulning tunji mewisidək bolux üqün
setiwelinoɣan.□ ■ 5 Ular əyibsiz bolup, aoɣzidin ḩeq yaloɣan səz qiķmaydu. □ ■

Üq pərixtə elip kəlgən həwərlər

6 Andin mən asmanning otturisida uqup yürgən baxķa bir pərixtini kərdüm.
Uningoɣa yər yüzidə turuwatķanlaroɣa, yəni ḩərbir əl, ķəbilə, ḩər hil tilda
səzlixidioɣanlar, ḩər millətlərgə elip yətküzüxi üqün mənggülük hux həwər tapx-
uruldi. 7 U yuķiri awaz bilən:
— Hudadin ķorķunglar, Uni uluoɣlanglar! Qünki Uning sot ķilix saiti yetip kəldi;
asmanni, zeminni, dengizni wə su bulaķlirini Yaratķuqioɣa səjdə ķilinglar! — dəytti.■
8 Uning kəynidin ikkinqi pərixtə kelip mundaķ dedi: «Oɣulidi! Katta xəḩər Babil
oɣulidi, u өz zina-buzuķluķining səwdaliķ xarabini pütkül əllərgə iqküzgən».□ ■

■ **13:17** Wəḩ. 14:11. □ **13:18 «bu rəķəm bir adəmning rəķimi bolidu»** — yaki «bu rəķəm insanning rəķimi bolidu». **«Əķil-parasiti barliki kixilər diwining rəķimini ḩesablap baķsun… uning rəķimi 666dur»** — «diwining rəķimini ḩesablax» murəkkəp ix əməs. Biz «ķoxumqə səz»imizdə xu kona zamanlardiki ḩesablax tüzümini jədwəldə kərsitimiz. Bu babdiki baxķa bəzi muḩim ixlar tooɣruluķ «ķoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **13:18** Wəḩ. 17:9. □ **14:1 «munasiwətlik ayətlər»** — «Zəb.» 48-küy, «Ibr.» 12:18-29. ■ **14:1** Wəḩ. 7:4; 2Tar. 23:7 ■ **14:2** Wəḩ. 1:15; 5:8. ■ **14:3** Wəḩ. 5:9. □ **14:4 «qünki ular pak adəmlərdur»** — «pak adəmlər» bolsa grek tilida adəttə bu səz jinisiy munasiwətni ətküzmigən kixilərni kərsitidu. Muxu yərdə (1) əməliy xu mənidə (2) yaki roḩiy jəḩəttə kəqmə mənidə (3) yaki ikki mənidə təng boluxi mumkin. Ayəttin kərüniduki, ular ḩəmmisi ooɣul balilar. **«ular bədəl bilən insanlar arisidin Hudaoɣa wə Ķozioɣa ḩosulning tunji mewisidək bolux üqün setiwelinoɣan»** — «ḩosulning tunji mewisi»ning өz ķimmiti bar, əlwəttə; Təwrat dəwridə Israillar daim «ḩosulning tunji mewisi» Hudaoɣa (nəzir ķilip) atayti. Bu ixlar tooɣruluķ «ķoxumqə səz»imiznimu kərüng. ■ **14:4** 2Kor. 11:2. □ **14:5 «Ular əyibsiz bolup, aoɣzidin ḩeq yaloɣan səz qiķmaydu…»** — muxu yərdə bəzi kona kəqürülmilərdə «qünki ular Hudaning təhti aldida əyibsiz ispatlinidu» degən səzlər ķoxulidu. ■ **14:5** Zəf. 3:13; Əf. 5:27. ■ **14:7** Yar. 1:1; Zəb. 33:6; 124:8; 146:6; Ros. 14:15; 17:24. □ **14:8 «u өz zina-buzuķluķining səwdaliķ xarabini pütkül əllərgə iqküzgən»** — «səwdaliķ» tooɣruluķ: grek tilida «səwdasi» degən səz ikki bisliķ səz bolup, yənə «oɣəzəp» degən mənisimu bar; xübḩisizki, muxu yərdə buning ikkinqi mənidə kəlgən; Babilning xarabini iqkənlər Hudaning ķattiķ oɣəzipigə uqraydu. ■ **14:8** Yəx. 21:9; Yər. 51:8; Wəḩ. 16:19; 17:5; 18:2,10,21.

9 Aldinki ikki pərixtining kəynidin yənə bir pərixtə, yəni üqinqi pərixtə yuķiri awaz bilən mundaķ dedi: —
«Kimdikim diwigə wə uning but-ḥəykiligə qoķunsa, uning tamoɣisini pexanisigə yaki ķolioɣa ķobul ķilsa, 10 Hudaning ķəḥrining əbjəx ķilinmioɣan sap xarabini Uning oɣəzipi bilən toloɣan ķədəḥtə iqidu. U muķəddəs pərixtilərning wə Ķozining aldida ot wə günggürttə ķiynilidu. ■ 11 Ularning ķiynilixliridin qikķan is-tütəklər əbədil'əbəd purķirap turidu; diwigə wə uning but-ḥəykiligə qoķunoɣanlar yaki uning namining tamoɣisini ķobul ķiloɣanlaroɣa keqə-kündüz aramlik bolmaydu».■
12 Muķəddəs bəndilirining səwri-takiti wə etikadi mana xu ixlarda məlum bolidu. ■
13 Mən yənə asmanda mundaķ bir awazni anglidim: —
«Bu səzni yaz: «Buningdin keyin Rəbdə wapat bolup əlgənlər bəhtliktur!
— Durus, dəydu Roḥ, — ular ḥazir əz ixliridin tohtap aram alalaydu. Qünki ķiloɣan əməlliri ularoɣa əgixip kelidu»».□

Yər yüzidin aloɣan ikki orma

14 Mən kərdümki, mana bir parqə aķ bulut, bulutning üstidə bexioɣa altun taj kiygən, ķolida ətkür bir oroɣaķ tutķan Insan'ooɣlioɣa ohxaydioɣan birsi olturatti. □ ■
15 Ibadəthanidin baxķa bir pərixtə qikip, bulutning üstidə Olturoɣuqioɣa yuķiri awaz bilən:
— Oroɣikingni sal wə oruxķa baxla! Qünki orma wakti kəldi, yər yüzidiki ziraətlər pixip yetildi, dedi.□ ■

16 Bulut üstidə Olturoɣuqi oroɣikini yər yüzigə saldi wə yər yüzidiki ziraətlər oruldi.
17 Ərxtə boloɣan ibadəthanidin yənə bir pərixtə qikti. Uningmu ətkür bir oroɣiki bar idi. 18 Arķidinla, otni baxķuridioɣan yənə bir pərixtə ķurbangaḥdin qikip, ətkür oroɣaķ tutķan pərixtigə yuķiri awaz bilən:
— Ətkür oroɣikingni selip, yər yüzidiki üzüm telining sapaķlirini yioɣiwal, qünki üzümliri pixip yetildi, — dedi.□
19 Buning bilən pərixtə oroɣikini yər yüzigə saldi wə yərdiki üzüm telining mewilirini yioɣip, Hudaning ķəḥrining qong xarab kəlqikigə taxlidi. □ ■ 20 Xəḥərning sirtidiki xarab kəlqikidiki üzümlər dəssilip, xərbətliri ķan bolup, atning tizginigə qikidioɣan egizliktə üq yüz qakirim yiraķlikķa akti.□ ■

15

«Yəttə qinə» — ahirki yəttə balayi'apət

■ **14:10** Wəḥ. 16:19; 18:6; 19:20. ■ **14:11** Wəḥ. 19:3. ■ **14:12** Wəḥ. 13:10. □ **14:13 «durus, dəydu Roḥ»** — «Roḥ» bolsa Muķəddəs Roḥ. **«ķiloɣan əməlliri ularoɣa əgixip kelidu»** — demək, əməllirining in'ami bexioɣa qüxidu. □ **14:14 «Insan'ooɣlioɣa ohxaydioɣan birsi»** — bizningqə, bu zat Məsiḥ boluxi kerək. Qünki «Yo.» 3:11-14də «orma orioɣuqi»ning Hudaning Ɵzi ikənliki kərünidu. ■ **14:14** Əz. 1:26; Dan. 7:13; Wəḥ. 1:13. □ **14:15 «munasiwətlik ayətlər»** — «Yo.» 3:11-14. ■ **14:15** Yo. 3:13; Mat. 13:39. □ **14:18 «otni baxķuridioɣan yənə bir pərixtə»** — bəlkim ərxtiki ibadəthanining ķurbangaḥidiki otķa məs'ul boloɣan pərixtə. **«yər yüzidiki üzüm teli...»** — yaki «yər yüzidiki üzümzar...». □ **14:19 «yərdiki üzüm teli»** — yaki «yərdiki üzümzar». ■ **14:19** Wəḥ. 19:15. □ **14:20 «xəḥərning sirtidiki xarab kəlqikidiki üzümlər dəssilip,...»** — «xəḥər» muxu yərdə bəlkim Yerusalemni kərsitidu. **«üq yüz qakirim»** — grek tilida «bir ming altə yüz stadiyon». Bir stadiyon 185 metr, 1600 stadiyon 290 kilometr. **«munasiwətlik ayətlər»** — «Yəx.» 63:1-6, «Wəḥ.» 13:19. ■ **14:20** Yəx. 63:3.

1 Asmanda zor һəm karamətlik yənə bir alamətni, yəni ahirқi yəttə balayi'apətni
tutup turoқan yəttə pərixtini kərdüm (ahirқi balayi'apət deyilixtiki səwəb, Hudaning
oқəzipi bular bilən ahirlixidu).■

2 Mən yənə ot arilax əynək dengizidək bir kərünüxni һəm əynək dengizning üstidə
turoқan, diwə wə uning but-һəykili wə namining rəқimi üstidin oқalib kəlgənlərni
kərdüm. Ularning қollirida Huda bərgən qiltarlar bolup,■ 3 ular Hudaning қul-
hizmətkari boloқan Musaning küyini һəm Қozining küyini eytixatti: —

«Uluoқ wə karamət Sening қiloқanliring,
I Һəmmigə Қadir Pərwərdigar Huda,
Yolliring adil wə һəқtur,
I pütkül əllərning Padixaһi!■
4 I Pərwərdigar, kim Səndin қorқmaydioқan,
Namingni uluoқlimaydioқan bolalisun?
Qünki birdinbir muқəddəs Өzüngdursən;
Barliқ əllər aldingoқa kelidu,
Sanga səjdə қilidu;
Qünki һəққaniy қiloқanliring axkarə boldi».□ ■

5 Bu ixlardin keyin, mən kərdümki, mana ərxtiki ibadəthana, yəni һəküm-guwaһliқ
qediri eqildi!□ ■ 6 Yəttə balayi'apətni өz ilkidə tutқan yəttə pərixtə pakiz, parқirap
turidioқan libas kiygən, kəksigə altun kəmər baoқlioқan һalda ibadəthanidin qikti.■
7 Tət һayat məhluқning biri yəttə pərixtigə əbədil'əbəd yaxaydioқan Hudaning
қəһri bilən toloқan yəttə altun qinini bərdi. 8 Ibadəthana Hudaning xan-xəripi wə
қudritidin tütün bilən liқ toldi. Yəttə pərixtining yəttə balayi'apiti ayaoқlaxmioқuqə,
һeqkim ibadəthanioқa kirəlmidi. □ ■

16

Hudaning қəһri toloқan yəttə qinə

1 Xuningdin keyin, ibadəthanidin kətürülgən yuқiri bir awazning yəttə pərixtigə:
«Beringlar, Hudaning қəһri toloқan yəttə qinini yər yüzigə təkünglar!» degənlikini
anglidim.
2 Birinqisi berip qenidikini yər-zeminoқa təkti. Buning bilən diwining tamoқisi
besiloқan wə uning but-һəykiligə qoқunoқanlarda birhil yirginqlik һəm azabliқ qaқa-
jaһarət pəyda boldi.■
3 Ikkinqisi qinidikini dengizoқa təkti; dengiz süyi ölükning қenioқa ohxax қanoқa
aylandi wə iqidiki pütün janliқlar öldi.■

■ **15:1** Wəһ. 11:14. ■ **15:2** Wəһ. 4:6; Mik. 7:18. ■ **15:3** Zəb. 111:2; 139:14; 145:17. □ **15:4** **«Qünki һəққaniy қiloқanliring axkarə boldi»** — «һəққaniy қiloқanliring» yaki «qünki һəққaniy һəkümliring axkarə boldi». **«munasiwətlik ayətlər»** — «Yər.» 7:10, «Zəb.» 86:9-10. ■ **15:4** Yər. 10:7. □ **15:5** **«һəküm-guwaһliқ qediri»** — Təwrat dəwridə ibadət qediri «əһdə sanduқi» һəm uning iqidiki «on pərman»ning makani boloқanidi. Bu «on pərman» Hudaning harakteri wə pəzilətlirini kərsitidioқan boloқaq, qedir bəzidə «һəküm-guwaһliқ qediri» yaki «əһdə-guwaһliқ qediri» dəp ataloқanidi. Ərxtiki «muқəddəs qedir» uningoқa ohxaxla Hudaning təbiiti tooқruluқ alaһidə guwaһliқ bərsə kerək. ■ **15:5** Wəһ. 11:19. ■ **15:6** Wəһ. 1:13. □ **15:8** **«munasiwətlik ayətlər»** — «Mis.» 40:34-36, «1Pad.» 8:11-12. ■ **15:8** Mis. 40:34; 1Pad. 8:10; Yəx. 6:4. ■ **16:2** Mis. 9:9,10,11; Wəһ. 13:14, 16,17. ■ **16:3** Mis. 7:20.

4 Üqinqisi qinidikini dərya wə bulaqlarning sulirioɣa tökti; ularning süyimu ⱪanoɣa
aylandi. 5 Andin mən sularning pərixtisining mundaⱪ degənlikini anglidim: —

«Muxundaⱪ ḩəkümlərni qiⱪirixingda adil boloɣansən,
I ḩazir bar Boloɣuqi, bar boloɣan Muⱪəddəs Boloɣuqi!■
6 Muxu adəmlər muⱪəddəs bəndilər wə pəyoɣəmbərlərning ⱪenini tökkənliki
wəjidin,
Sən ularoɣa iqkili ⱪan bərding. Ular xuningoɣa layiⱪtur».■
7 Andin ⱪurbangaḩning jawabən: —

«Xundaⱪ, i Ḩəmmigə Ⱪadir Pərwərdigar Huda,
Ḩəkümliring ḩəⱪ wə adildur»
— degənlikini anglidim.■

8 Tətinqisi qinidikini ⱪuyaxning üstigə tökti; buning bilən ⱪuyaxⱪa insanlarni ot
bilən ərtigili ⱪudrət berildi.□
9 Xuning bilən insanlar dəḩxətlik ⱪiziⱪta ərtəldi; biraⱪ ular ḩeq towa ⱪilmidi
wə bu balayi'apətlərning Igisi boloɣan Hudani uluoɣlaxning ornioɣa Uning namini
ⱪaroɣaxti.■
10 Bəxinqisi qinidikini diwining təhtigə tökti; diwining padixaḩliⱪini ⱪarangoɣuluⱪ
basti, kixilər azabtin tillirini qixləxti 11 wə aoɣriⱪ-azabi wə qaⱪa-jaraḩətlirining
dəstidin ərxtiki Hudani kupurluⱪ ⱪilip ⱪaroɣixip, ⱪilmixlirioɣa ḩeq towa ⱪilixmidi.
12 Altinqisi qinidikini uluoɣ Əfrat dəryasioɣa tökti; xu ḩaman künqiⱪixtin kelidioɣan
padixaḩlarning yolini ḩazirlaxⱪa dəryaning süyi ⱪuridi. □ 13 Andin mən əjdiḩaning,
diwining wə sahta pəyoɣəmbərning eoɣizliridin qiⱪⱪan paⱪioɣa ohxaydioɣan üq napak
roḩni kördüm. □ 14 Bular məjizilik alamətlərni kərsitidioɣan jinlarning roḩliri bolup,
pütkül yər yüzidiki padixaḩlarni Ḩəmmigə Ⱪadir Hudaning dəḩxətlik künidiki
jənggə jəm ⱪilixⱪa ularning yenioɣa qiⱪip ketiwatatti ■ 15 («mana, Mən ooɣridək
kelimən! Yalingaq mangmasliⱪ, nomusi kərünməsliki üqün, kiyimlirini qing saⱪlap,
səgək turoɣanlar bəhtliktur!»).□ ■
16 Əmdi *napak roḩlar padixaḩlarni* ibraniyqə «Ḩarmageddon» deyilidioɣan yərgə jəm
ⱪildi.□
17 Yəttinqisi qinidikini ḩawaoɣa tökti; ərxtiki ibadəthanidin, təhttin yuⱪiri bir awaz
kətürülüp: «Ix tamam boldi!» deyildi.■
18 Xuan qaⱪmaⱪlar qeⱪildi, türlük awazlar wə güldürmamilar anglandi wə dəḩxətlik
bir yər təwrəx yüz bərdi; insanlar yər yüzidə apiridə boloɣandin beri bunqilik
dəḩxətlik yər təwrəx ḩeq bolup baⱪmioɣanidi. ■ 19 Katta xəḩər üqkə bəlündi;
ḩərⱪaysi əllərdiki xəḩərlərmu oɣulitildi. Xuning bilən katta xəḩər Babil Hudaning

---

■ **16:5** Wəḩ. 1:4, 8; 4:8; 11:17. ■ **16:6** Mat. 23:34. ■ **16:7** Wəḩ. 15:3. □ **16:8** **«buning bilən ⱪuyaxⱪa insanlarni ot bilən ərtigili ⱪudrət berildi»** — «ot bilən» — demək, ottək ⱪiziⱪliⱪi bilən. 9-ayətni kərüng. ■ **16:9** Wəḩ. 16:11,21. □ **16:12** **«künqiⱪixtin kelidioɣan padixaḩlarning yolini ḩazirlaxⱪa dəryaning süyi ⱪuridi»** — «künqiⱪixtin kelidioɣan padixaḩlar» — Ḩarmageddonda boloɣan jənggə ⱪatnixixⱪa kelidioɣan padixaḩlar (16-ayətni kərüng). **«munasiwətlik ayətlər»** — «Yər.» 10:46, 36:51, «Wəḩ.» 14:9. □ **16:13** **«sahta pəyoɣəmbər»** — ⱪozining ⱪiyapitidə boloɣan diwə (13:11-17). ■ **16:14** 2Tes. 2:9; Wəḩ. 13:13; 17:14; 19:19,20; 20:8. □ **16:15** **«mana, Mən ooɣridək kelimən!»** — «ooɣrining kelixi» bəlkim kütülmigən waⱪitta, tuyuⱪsiz kelixini kərsətsə kerək. **«mana, Mən ooɣridək kelimən! Yalingaq mangmasliⱪ, nomusi kərünməsliki üqün, kiyimlirini qing saⱪlap, səgək turoɣanlar bəhtliktur!»** — muxu sözlərni degüqi Məsiḩ Özi. **«munasiwətlik ayətlər»** — «Yo.» 3:14, «Ḩox.» 1:5, 11. ■ **16:15** Mat. 24:43; Luⱪa 12:39; 1Tes. 5:2; 2Pet. 3:10; Wəḩ. 3:3,18. □ **16:16** **«Əmdi napak roḩlar padixaḩlarni... jəm ⱪildi»** — grek tilida «Ular ularni... jəm ⱪildi». **«Ḩarmageddon»** — «Məgiddo teoɣi» degən mənidə. Ibraniy tilida toptooɣra «Ḩar-Məgiddo» deyilidu. ■ **16:17** Wəḩ. 21:6. ■ **16:18** Wəḩ. 4:5; 8:5.

yadiɵa keqip uning əxəddiy ḳəḩrlik xarabi bilən tolɵan ḳədəḩ uningɵa berildi. □ ■
20 Barliḳ arallar əzini ḳaqurup ɵayib boldi, taɵlarmu yoḳ boldi; 21 Insanlarning
üstigə ḩərbir danisi bir talant eɵirliḳta kelidiɵan məldür asmandin yaɵdi. Məldür
apiti xundaḳ dəḩxətlik boldiki, adəmlər apətning dəstidin Hudani kupurluḳ ḳilip
ḳaroɵaxti.□ ■

17

Qong paḩixə ayal «Babil»

1 Yəttə qinisi bar yəttə pərixtining biri kelip, manga səzləp:
— Bu yərgə kəl, nuroɵun sular üstidə olturoɵan qong paḩixə ayalning tartidiɵan
jazasini sanga kərsitip ḳoyay. 2 Yər yüzidiki padixaḩlar uning bilən buzuḳluḳ
ətküzdi, yər yüzidikilər uning buzuḳluḳining xarabidin məst boluxti, — dedi.
3 Xuning bilən u pərixtə meni Roḩning ilkidiki ḩaləttə bir qəlgə elip bardi. U yərdə
yəttə baxliḳ, on münggüzlük, pütün əzayini kupurluḳ namliri ḳapliɵan bir toḳ ḳizil
diwining üstidə olturoɵan bir ayalni kərdüm.□ ■ 4 Ayal səsün wə toḳ ḳizil kiyim
kiygən bolup, altun, ḳimmətlik yaḳut wə mərwayitlar bilən pərdazlanoɵanidi. Ḳolida
yirginqlik nomussizliḳlar wə əz buzuḳluḳining nijasətliri bilən tolɵan bir altun
ḳədəḩ bar idi.■ 5 Pexanisigə bir sir — «Katta Babil, paḩixilərning wə dunyadiki
pütkül yirginqlik nomussizliḳlarning anisi» degən nam pütüklük idi.□ ■ 6 Mən
ayalning muḳəddəs bəndilərning ḳeni wə Əysaɵa guwaḩliḳ bərgüqilərning ḳeni
bilən məst boloɵanliḳini kərdüm. Uni kərüp tolimu təəjjüp ḳilip intayin ḩəyran
ḳaldim.□ ■ 7 Pərixtə manga mundaḳ dedi: —
«Nemigə ḩəyran ḳalding? Ayalning wə uni kətürüp turoɵan yəttə baxliḳ, on
münggüzlük diwining sirini sanga eytip berəy. 8 Sən kərgən diwə bir zamanlarda bar
idi, ḩazir yoḳ; uzun ətməy tegi yoḳ ḩangdin qiḳip, ḩalakətkə ḳarap mangidu. Yər
yüzidə turuwatḳanlar — dunya apiridə boloɵandin buyan isimliri ḩayatliḳ dəptirigə
pütülmigən kixilər diwini kərüp intayin ḩəyran ḳalidu. Qünki u bir zamanlarda
bar idi, ḩazir yoḳ, lekin yənə pəyda bolidu.□ ■ 9 Mana buni qüxinixkə lazim boloɵan
ḩekmət: — yəttə bax bolsa u ayal olturoɵan yəttə taɵḳa, xundaḳla yəttə padixaḩḳa
wəkillik ḳilidu. ■ 10 Bularning bəxi yiḳiloɵan, birsi bar, yənə biri tehi kəlmidi. U
kəlgəndə pəḳət azla waḳit turalaydu. 11 Burun bar boloɵan, əmdi ḩazir yoḳ boloɵan
diwining əzi səkkizinqi padixaḩdur, xundaḳla u ḩəm yəttisidin biri bolup ḩalakətkə
ḳarap mangidu.□

□ **16:19 «Katta xəḩər üqkə bəlündi»** — «Katta xəḩər» Babildur (14:8, 18:10 ḳatarliḳlarni kərüng). ■ **16:19** Yər. 25:15; Wəḩ. 14:8,10; 18:5. □ **16:21 «Insanlarning üstigə ḩərbir danisi bir talant eɵirliḳta kelidiɵan məldür asmandin yaɵdi»** — «bir talant» 45 kilo. ■ **16:21** Wəḩ. 11:19; 16:9,11. □ **17:3 «Xuning bilən u pərixtə meni Roḩning ilkidiki ḩaləttəbir qəlgə elip bardi»** — muxu jümlidiki «Roḩ» yaki əz roḩini yaki Muḳəddəs Roḩnimu kərsitixi kerək. ■ **17:3** Wəḩ. 13:1; 17:8. ■ **17:4** Wəḩ. 18:16. □ **17:5 «Pexanisigə bir sir — «Katta Babil, paḩixilərning wə dunyadiki pütkül yirginqlik nomussizliḳlarning anisi» degən nam pütüklük idi»** — «sir» bolsa Injilda əslidə yoxurun, Huda Əz bəndilrigə axkarə ḳiloɵan bir ajayib ḩəḳiḳətni kərsitidu. ■ **17:5** 2Tes. 2:7. □ **17:6 «Əysaɵa guwaḩliḳ bərgüqilər»** — yaki «Əysaning guwaḩqiliri». Birinqi əsirning ahirḳi yilliridin tartip «guwaḩqi» degən səz «Hudaning yolida ḳurban boloɵuqi» degən mənanimu bildürətti. Səwəbi, nuroɵunloɵan etiḳadqilar guwaḩliḳ berix yolida ölümgə məḩkum ḳilinatti. ■ **17:6** Wəḩ. 18:24. □ **17:8 «Sən kərgən diwə bir zamanlarda bar idi, ḩazir yoḳ; uzun ətməy tegi yoḳ ḩangdin qiḳip, ḩalakətkə ḳarap mangidu... u bir zamanlarda bar idi, ḩazir yoḳ, lekin yənə pəyda bolidu»** — bu sirliḳ ayət, xundaḳla bu babta bexarət ḳilinoɵan baxḳa ixlar üstidə «ḳoxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **17:8** Mis. 32:32; Fil. 4:3; Wəḩ. 13:8. ■ **17:9** Wəḩ. 13:1,18. □ **17:11 «burun bar boloɵan, əmdi ḩazir yoḳ boloɵan diwining əzi səkkizinqi padixaḩdur, xundaḳla u ḩəm yəttisidin biri bolup ḩalakətkə ḳarap mangidu»** — biz bu sirliḳ ayət üstidə «ḳoxumqə səz»imizdə tohtilimiz, əlwəttə.

12 Sən kərgən on münggüz on padixaḥdur. Ularning padixaḥlikḳliri tehi yoḳ, əmdi ularoɣa diwə bilən billə bir saətlik padixaḥlik ḥoḳuḳi berilidu. □ ■ 13 Bu padixaḥlar
bir oy, bir niyəttə bolup əz ḳudriti wə ḥoḳuḳlirini diwigə berixidu. 14 Diwə wə
padixaḥlar birlixip Ḳozioɣa ḳarxi jəng ḳilidu. Ḳoza ularning üstidin oɣalib kelidu,
qünki U rəblərning Rəbbi, padixaḥlarning Padixaḥidur. Uning bilən birgə turoɣanlar
bolsa qaḳiriloɣan, tallanoɣan wə Uningoɣa sadiḳ boloɣanlardur».■
15 Pərixtə manga yənə:
— Paḥixə ayal üstidə olturoɣan, sən kərgən sular bolsa millətlər, əzara toplaxḳan
nuroɣun kixilər, əllər wə ḥər hil tillarda səzlixidioɣan kixilərdur. □ ■ 16 Sən kərgən on
münggüz wə diwə bu paḥixə ayaldin nəprətlinidu, uni talan-taraj ḳilip yalingaqlap
ḳoyidu, uning gəxini yəp, əzini otta kəydüridu. ■ 17 Qünki Huda Əz səz-kalamliri
əməlgə axḳuqə, axu *on padixaḥning* kəngligə Əz iradisini ijra ḳilip, bir ḳararda
tohtixip padixaḥlik ḥoḳuḳini diwigə berix niyitini saldi.
18 Sən kərgən ayal yər yüzidiki padixaḥlar üstidin ḥəkümranlik ḳilidioɣan katta
xəḥərdur, — dedi.□ ■

18

Babilning gumran boluxi

1 U ixlardin keyin mən qong ḥoḳuḳluḳ yənə bir pərixtining asmandin
qüxüwatḳanliḳini kərdüm. Yər yüzi uning julaliliḳidin yorup kətti.
2 Pərixtə yuḳiri awaz bilən mundaḳ warḳiridi: —
«Oɣulidi! Katta xəḥər Babil oɣulidi!
Əmdi u jinlarning makani, ḥərbir napak roḥlarning solaḳhanisi,
Ḥərbir məkruḥ wə yirginqlik ḳuxlarning solaḳ-qanggisi boldi! □ ■
3 Qünki barliḳ əllər uning zina-buzuḳluḳining səwdaliḳ xarabidin iqixti;
Yər yüzidiki barliḳ padixaḥlar uning bilən buzuḳluḳ ətküzüxti,
Yər yüzidiki sodigərlər uning əyx-ixritining əlwəkqilikidin beyixti».■

4 Asmandin yənə bir awazni anglidim: —
«I Mening həlḳim, uning gunaḥlirioɣa xerik bolmasliḳinglar üqün,
Ḥəm uning bexioɣa qüxidioɣan balayi’apətlərgə uqrimasliḳinglar üqün, uning iqidin
qiḳinglar! □ ■
5 Qünki uning gunaḥliri pələkkə yətküdək dəwilinip kətkən,
Huda uning ḥəḳḳaniyətsizliklirini esigə aldi.□ ■
6 U baxḳilaroɣa yanduroɣinidək uning ḳiloɣinini əzigə yandurunglar;

□ **17:12 «Sən kərgən on münggüz on padixaḥdur. Ularning padixaḥlikḳliri tehi yoḳ, əmdi ularoɣa diwə bilən billə bir saətlik padixaḥlik ḥoḳuḳi berilidu»** — «Dan.» 2:39-43, 7:23-26ni kərüng. ■ **17:12** Dan. 7:20; Wəḥ. 13:1. ■ **17:14** 1Tim. 6:15; Wəḥ. 16:14; 19:16. □ **17:15 «əzara toplaxḳan nuroɣun kixilər...»** — muxu ibarə bolsa bəlkim ahirḳi zamanlarda (1) nuroɣun kixilər igə-qaḳisiz sərsan yüridioɣanliḳi; yaki (2) nuroɣun kixilər əz dəliti iqidə bir-birigə uyuxup siyasiy məḳsəttə guruḥlaxḳanliḳini kərsitixi mumkin. ■ **17:15** Yəx. 8:7. ■ **17:16** Wəḥ. 18:8. □ **17:18 «... yər yüzidiki padixaḥlar üstidin ḥəkümranlik ḳilidioɣan katta xəḥər..»** — «katta xəḥər» — oḳurmənlərning esidə boluxi kerəkki, u Babilni kərsitidu (1-ayət). ■ **17:18** Wəḥ. 16:19. □ **18:2 «Ḥərbir məkruḥ wə yirginqlik ḳuxlarning solaḳ-qanggisi boldi..»** — bəzi ḳədimki kəqürmilərdə bu səzlərdin keyin: «wə ḥərbir ḥaram wə yirginqlik ḥaywanning solaḳ-uwisi boldi» — degən səzlər ḳoxulidu. **«munasiwətlik ayətlər»** — «Yəx.» 13:19-22, 14:22-23, 21:9, «Yər.» 50:34-40, 51:36-37. ■ **18:2** Yəx. 13:21; 21:9; 34:11,14; Yər. 50:39; 51:8; Wəḥ. 14:8. ■ **18:3** Wəḥ. 14:8; 17:2. □ **18:4 «munasiwətlik ayətlər»** — «Yəx.» 52:11, «Yər.» 50:8, 51:6-8, 45 ḳatarliḳlar. ■ **18:4** Yar. 19:12; Yəx. 48:20; 52:11; Yər. 51:6,45; 2Kor. 6:17. □ **18:5 «munasiwətlik ayət»** — «Zəb.» 36:5. ■ **18:5** Wəḥ. 16:19.

Uning ḳilmixliriọa muwapiḳ ikki ḩəssə ḳoxlap ḳayturunglar;
U *baxḳilarọa* əbjəx ḳilip bərgən ḳədəḩtə uningọa ikki ḩəssə ḳoyuḳ əbjəx ḳilinglar.■
7 U əzini ḳanqilik uluọliọan bolsa,
Ḳanqilik əyx-ixrəttə yaxiọan bolsa,
Uningọa xunqilik ḳiynilix wə dərd beringlar;
U kənglidə: «Mən tul əməs, bəlki təhtə olturọan hanixmən;
Mən dərd-ələmni əsla kərməymən» degini tüpəylidin, □ ■
8 Bu wəjidin bir kün iqidila uningọa qüxidiọan balayi’apətlər,
Yəni ölüm, dərd-ələm wə aqarqilik kelidu,
U ot bilən kəydürülidu;
Qünki uni soraḳ ḳiloḩuqi Pərwərdigar Huda ḳudrətliktur!».■
9 Uning bilən buzuḳluḳ ḳiloḩan wə uning bilən əyx-ixrəttə yaxiọan yər yüzidiki padixaḩlar uni ərtigən otning is-tütəklirini kərgəndə, uning ḩaliọa ḳarap yiọa-zar kətürüxidu. ■ 10 Ular uning tartiwatḳan azabidin ḳorḳup, yiraḳta turup dəyduki:
— «Way isit, way isit, i katta xəḩər!
Aḩ Babil, küqlük xəḩər!
Qünki bir saət iqidila jazaying bexingọa qüxti!»■

11 Yər yüzidiki sodigərlərmu uning üstidə yiọa-zar ḳilixidu. Qünki əmdi ularning kemidiki yük-mallirini, 12 yəni altun-kümüx, ḳimmətlik yaḳutlar, ünqə-mərwayit, nəpis libas rəht, səsün rəht, yipək, toḳ ḳizil rənglik gəzmal, ḩərhil huxbuy turunj yaoḩaqlar, pil qixi buyumliri, əng esil yaoḩaq, tuq, təmür wə mərmərlərdin ixləngən hilmuhil buyumlar, □ 13 xuningdək ḳowzaḳdarqin, tetitḳular, huxbuy, murməkki, məstiki, xarab, zəytun meyi, aḳ un, buọday, kala, ḳoy, at, ḩarwa wə insanlarning tənliri wə janliri degən mallirini setiwalidiọan kixi yoḳtur.□ ■
14 (*I Babil*, jening məstanə boloḩan esil mewilər səndin kətti,
Barliḳ ḩəxəmətlik wə ḩəywətlik mal-dunyaliring səndin yoḳaldi.
Ular bularni əmdi ḩərgiz tapalmaydu!)□

15 Bu mallarni setip beyioḩan sodigərlər bolsa xəḩərning tartiwatḳan azabidin ḳorḳup, yiraḳta turup uning üstidə yiọa-zar ḳilixip deyixiduki: —

16 «Way isit, way isit, i katta xəḩər!
Nəpis libas rəhtlərgə, səsün wə toḳ ḳizil rənglik gəzmallarọa orilip,
Altun, ḳimmətlik yaḳutlar wə ünqə-mərwayitlar bilən bezəlgənsən! ■
17 Bir saət iqidila xunqə katta bayliḳlar wəyran boldi!»
Barliḳ kemə hojayinliri, kemidiki barliḳ yoluqilar, kemiqilər wə dengizọa tayinip jan baḳidioḩanlarning ḩəmmisi yiraḳta turup, 18 Uni ərtigən otning is-tütəklirini kərüp:
— Bu katta xəḩərgə ḳaysi xəḩər təng kelәlisun? — dəp pəryad kətürüxti. ■ 19 Ular baxliriọa topa qeqip, pəryad kətürüxüp, yiọa-zar ḳilixip:
— Way isit, way isit, u katta xəḩər!
U arḳiliḳ, uning dəlitidin, dengizda kemisi barlar beyioḩanidi!

■ **18:6** Wəḩ. 14:10. □ **18:7** **«munasiwətlik ayət»** — «Yəx.» 47:8. ■ **18:7** Yəx. 47:8. ■ **18:8** 2Tes. 2:8; Wəḩ. 17:16. ■ **18:9** Wəḩ. 17:2; 18:3,18. ■ **18:10** Yəx. 21:9; Yər. 51:1; Wəḩ. 14:8. □ **18:12** **«toḳ ḳizil rənglik gəzmal»** — yaki «toḳ ḳizil boyaḳ». □ **18:13** **«insanlarning tənliri wə janliri degən malliri»** — «insanlarning tənliri wə janliri» degən ibarə bəlkim ḳullarning ḩalitini yaki bu baylarning mal-mülkining kəp kixilərning janlirining bədiligə kəlgənlikini kərsitiximu mumkin. Ḳulluḳ adəmlərning tənlirini ḩalak ḳilipla ḳalmay, bəlki ularning jan-ḩayatining ḩərḳandaḳ əḩmiyitidin məḩrum ḳilidu, əlwəttə. ■ **18:13** Əz. 27:13. □ **18:14** **«jening məstanə boloḩan esil mewilər səndin kətti»** — «esil (pixḳan) mewilər» muxu yərdə bəlkim kəqmə mənidə bolup, ḩərhil esil nərsilərni bildüridu. ■ **18:16** Wəḩ. 17:4. ■ **18:18** Yəx. 34:10; Wəḩ. 13:4; 18:9.

Bir saət iqidila wəyran boldi bu xəһər! — deyixidu.
20 — «Uning bexiƣa kəlgənlərdin xadlininglar,
Əy ərx, əy muķəddəs bəndilər, rosullar wə pəyƣəmbərlər!
Qünki Huda silərning dəwayinglardiki һəkümni uning üstidin qiķarƣan!».■

21 Andin, küqlük bir pərixtə tügmən texiƣa ohxax yooƣan bir taxni kətürüp, dengizƣa taxlap mundaķ dedi: —
«Mana xundaķ xiddət bilən,
Katta xəһər Babil ƣulitilidu,
U ķaytidin kərünməydu! □ ■
22 Qiltarqilarning, sazqilarning,
Nəyqilər wə sunayqilarning awazi seningdə ķaytidin һərgiz anglanmaydu,
Һərhil һünərni ķilidiƣan һünərwən seningdə ķaytidin һərgiz tepilmaydu,
Tügmənningmu awazi seningdə ķaytidin һərgiz anglanmaydu, □ ■
23 Һətta qiraƣning yoruķi seningdə ķaytidin һərgiz yorumaydu,
Toy boluwatķan yigit-ķizning awazi seningdə ķaytidin һərgiz anglanmaydu;
Qünki sening sodigərliring yər yüzidiki ərbablar bolup qiķti,
Barliķ əllər sening seһir-əpsunliringƣa aldandi;■
24 Pəyƣəmbərlərning, muķəddəs bəndilərning *tökülgən ķanliri*,
Xundaķla yər yüzidə barliķ ķiriƣin boloƣanlarning ķanlirimu uningda tepildi».■

19

Ərxtiki һəmdusanalar

1 Bu ixlardin keyin, ərxtə zor bir top adəmlərning warķiraxliridək bir awazni anglidim. Ular: —

— Һəmdusana! Nijat, xan-xərəp wə ķudrət Hudayimizƣa mənsuptur!□
2 Qünki Uning һəkümliri һəķ wə adildur;
U yər yüzini өz buzuķluķi bilən buzƣan qong paһixining üstidin һəküm qiķirip,
Өz ķul-hizmətkarlirining ķenining intiķamini uningdin aldi,
— deyixətti.□ ■

3 Ular ikkinqi ķetim: — «Һəmdusana!» deyixti. Uningdin qiķķan is-tütəklər əbədil’əbədgiqə purķiraydu!□ ■ 4 Yigirmə tət akśakal wə tət һayat məһluķ yərgə yiķilip: — «Amin! Һəmdusana!» dəp, təһttə olturƣan Hudaƣa səjdə ķilixti.

Ķozining toy ziyapiti

5 Andin təһttin kətürülgən bir awaz mundaķ dedi: —
«Əy uning barliķ ķul-hizmətkarliri,
Uningdin ķorķidiƣan kattilar bolsun, təwənlər bolsun,

■ **18:20** Wəһ. 19:2. □ **18:21 «munasiwətlik ayətlər» —** «Mis.» 5:15, «Yər.» 51:-63-64. ■ **18:21** Yər. 51:64. □ **18:22 «munasiwətlik ayətlər» —** «Yəx.» 24:8-9, «Yər.» 7:34, 16:9-10, 25:10, «Əz.» 26:13. ■ **18:22** Yər. 25:10; Əz. 26:13. ■ **18:23** Yər. 7:34; 16:9; 25:10. ■ **18:24** Wəһ. 17:6. □ **19:1 «Һəmdusana» —** grek til wə ibraniy tilida «Halleluyah!» degən səz bilən ipadilinidu. Mənisi ««Yah»ķa mədһiyə boloƣay!». Oķurmənlərning esidə barki, «Yah» «Yahwəh» (Pərwərdigar)ning ķiskartiloƣan xəklidur. □ **19:2 «Өz ķul-hizmətkarlirining ķenining intiķamini uningdin aldi» —** grek tilida «Өz ķul-hizmətkarlirining ķenining intiķamini uning ķolidin aldi». **«munasiwətlik ayətlər» —** «Zəb.» 19:9, «Ķan.» 32:43. ■ **19:2** Ķan. 32:43; Wəһ. 15:3; 16:7; 18:20. □ **19:3 «munasiwətlik ayətlər» —** «Yəx.» 34:10. ■ **19:3** Yəx. 34:10; Wəһ. 14:11; 18:18.

Ḩəmminglar Hudayimizni mədḩiyiləŋlar!»

6 Andin zor bir top adəmlərning awaziƣa, nuroƣun sularning xarkirixiƣa, ḳattiḳ güldürmamilarning güldürlixigə ohxax bir awazning mundaḳ degənlikini anglidim:
—

«Ḩəmdusana! Ḩəmmigə Ḳadir Pərwərdigar Hudaymiz səltənət ḳildi!■
7 Xadlinayli, təntənə ḳilayli wə uni mədḩiyiləp uluƣlayli!
Qünki Ḳozining toy-mərikə küni yetip kəldi,
Ḳiz əzini təyyar ḳildi!»■
8 Ḳizƣa kiyix üqün pakiz, parkirap turidiƣan nəpis libas berildi (nəpis libas bolsa muḳəddəs bəndilərning ḩəḳḳaniy əməlliridur).
9 Andin, *pərixtə* manga:
— Munu səzlərni hatiriliwal: —
«Ḳozining toy ziyapitigə qaḳiriliƣanlar bəhtliktur!» — dedi.
U manga yənə: — Bular Hudaning ḩəḳiḳiy səzliridur, — dedi.□ ■
10 Mən uningƣa səjdə ḳiliƣili ayiƣiƣa yiḳildim. Lekin u:
— Ḩərgiz undaḳ ḳilma! Mənmu Hudaning sən wə Əysaƣa guwaḩliḳ bərgüqi ḳerindaxliring bilən ohxax ḳul-hizmətkarmən. Hudaƣila ibadət ḳil! Qünki wəḩiy-bexarətning roḩ-maḩiyiti bolsa Əysa ḩəḳḳidə guwaḩliḳ berixtur, — dedi.□ ■

Aḳ atḳa Mingüqi

11 Andin kərdümki, asman eqildi wə mana, bir aḳ at turatti; üstigə mingüqining bolsa nami «Sadiḳ» wə «Ḩəḳiḳiy» bolup, U ḩəḳḳaniylik bilən ḩəküm qiḳiridu wə jəng ḳilidu. ■ 12 Uning kəzliri ot yalḳuniƣa ohxaytti, bexida nuroƣun taji bolup, tenidə Özidin baxḳa ḩeqkim bilməydiƣan bir nam pütüklük idi. ■ 13 U uqisiƣa ḳanƣa miləngən bir ton kiygənidi, Uning nami «Hudaning Kalami» dəp atilidu. ■ 14 Uning kəynidin əgixip keliwatḳan ərxtiki ḳoxunlar bolsa, aḳ atlariƣa mingən, ap'aḳ, pak nəpis kanap libas bilən kiydürülgənidi. ■ 15 Uning aƣzidin ətkür bir ḳiliq qiḳip turatti; U buning bilən barliḳ əllərni uridu; U ularni təmür kaltək bilən padiqidək baḳidu; U Ḩəmmigə Ḳadir Hudaning dəḩxətlik ƣəzipining «xarab kəlqiki»ning qəyligüqisidur.□ ■
16 Uning toni wə yotisi üstigə «Padixaḩlarning Padixaḩi wə rəblərning Rəbbi» degən nam yeziloƣanidi.■
17 Andin mən ḳuyaxning iqidə turoƣan bir pərixtini kərdüm. U asmanning otturisida uquwatḳan barliḳ ḳuxlariƣa yuḳiri awaz bilən:
—Kelinglar, Hudaning katta ziyapitigə yiƣilinglar! ■ 18 Padixaḩlarning, sərdarlarning wə palwanlarning, atlarning wə ulariƣa mingənlərning, xundaḳla barliḳ ət igilirining, ḳullarning ḩəm ḩərlərning, kattilarning ḩəm təwənlərning gəxlirini yənglar! — dedi.□

■ **19:6** Wəḩ. 11:17. ■ **19:7** Mat. 22:2; Luḳa 14:16. □ **19:9** **«Andin, pərixtə manga...dedi»** — grek tilida «Andin, u manga...dedi» deyilidu. Səzligüqi qoḳum pərixtə bolidu; 10-ayətni kərüng. ■ **19:9** Wəḩ. 21:5. □ **19:10** **«Əysaƣa guwaḩliḳ bərgüqi ḳerindaxliring...»** — grek tilida «Əysaning guwaḩliḳini tutḳanə ḳerindaxliring...». **«wəḩiy-bexarətning roḩ-maḩiyiti bolsa Əysa ḩəḳḳidə guwaḩliḳ berixtur»** — bu, intayin muḩim bir prinsiptur. Demək, pütkül Təwrat-Injildiki wəḩiy-bexarətlər wə Hudaning gaḩi wakiṭlarda ulardin baxḳa jamaətlərdə yürgüzgən wəḩiy-bexarətlərning meƣizi wə jəwḩiri bolsa «Əysa ḩəḳḳidə guwaḩliḳ (berix)»tur. Məlum bir «wəḩiy-bexarət»tə xundaḳ amil yaki nətijə bolmisa, uning ḩəḳiḳiy bir «wəḩiy-bexarət» ikənlikidin gumanlinixiƣa tooƣra kelidu. ■ **19:10** Ros. 10:26; 14:14; Wəḩ. 22:9. ■ **19:11** Wəḩ. 6:2. ■ **19:12** Wəḩ. 1:14. ■ **19:13** Yəx. 63:1; Yḩ. 1:1. ■ **19:14** Mat. 28:3; Wəḩ. 4:4; 7:9. □ **19:15** **«munasiwətlik ayətlər»** — «Yəx.» 63-bab. ■ **19:15** Zəb. 2:9; Yəx. 63:3; Wəḩ. 2:16,27; 14:19,20; 19:21. ■ **19:16** 1Tim. 6:15; Wəḩ. 17:14. ■ **19:17** Yər. 12:9; Əz. 39:17. □ **19:18** **«palwanlarning..»** — yaki «ḳudrətliklərning...».

19 Xuning bilən mən diwə, yər yüzidiki padixaḥlar wə ularning ⱪoxunlirining atⱪa
Mingüqi ḥəm Uning ⱪoxuni bilən jəng ⱪilix üqün toplanoⱪanliⱪini kərdüm. 20 Əmdi
diwə wə uningoⱪa wakalitən məjizilik alamətlərni kərsətkən sahta pəyoⱪəmbərning
ḥər ikkisi tutuwelindi (sahta pəyoⱪəmbər xu alamətlər bilən diwining tamoⱪisini
ⱪobul ⱪiloⱪan ḥəmdə uning but-ḥəykiligə qoⱪunoⱪanlarni azdurup yürgənidi).
Ular ikkisi günggürt yeniwatⱪan ot kəligə tirik taxlandi. ■ 21 Ⱪaloⱪini bolsa
atⱪa Mingüqining aoⱪzidin qiⱪⱪan ⱪiliq bilən ⱪirildi. Barliⱪ pütün uqar-ⱪanatlar
bularning gəxi bilən yəp toyundi.

20

Məsiḥning yər yüzidiki ming yilliⱪ səltəniti

1 Uningdin keyin, ⱪolida tegi yoⱪ ḥangning aqⱪuqi wə yooⱪan zənjir tutⱪan bir
pərixtining asmandin qüxüwatⱪanliⱪini kərdüm.■ 2 Pərixtə əjdiḥani, yəni Iblis
yaki Xəytan deyilidioⱪan ḥeliⱪi ⱪədimiy yilanni tutup, ming yilliⱪ zənjirləp ⱪoydi.■
3 Uning ming yil toxⱪuqə əllərni azdurmasliⱪi üqün, uni tegi yoⱪ ḥangoⱪa taxlap
ḥangning aoⱪzini etip peqətliwətti. Bu waⱪitlardin keyin, u waⱪtinqə ⱪoyup berilixi
muⱪərrər.■
4 Andin mən təhtlərni wə ularda olturoⱪanlarni kərdüm. Ularoⱪa ḥəküm ⱪilix ḥoⱪuⱪi
berilgənidi. Mən yənə, Əysaoⱪa bərgən guwaḥliⱪi wəjidin wə Hudaning səz-kalami
wəjidin kallisi elinoⱪanlarning janlirinimu kərdüm. Ular diwigə wə uning but-
ḥəykiligə qoⱪunmioⱪan, uning tamoⱪisi pexanisigə wə ⱪolioⱪa urulmioⱪanlar idi. Ular
tirilip, Məsiḥ bilən birliktə ming yil ḥəküm sürdi □ ■ 5 (əlgənlərning ⱪaloⱪanliri ming
yil toxmioⱪuqə tirilməydu). Bu dəsləpki tirilix idi.
6 Dəsləpki tirilixtin nesiwə boloⱪanlar bəhtlik wə muⱪəddəstur; ikkinqi ölümning
bularni ilkigə elix ḥoⱪuⱪi yoⱪtur. Ular Hudaning wə Məsiḥning kaḥinliri bolidu wə
Uning bilən birliktə ming yil ḥəküm süridu.■

Xəytanning ahirⱪi məoⱪlubiyiti

7 Ming yil toxⱪanda, Xəytan zindandin boxitilip, 8 yər yüzining tət bulungidiki
əllərni, yəni Gog wə Magogni azdurux wə ularni jəng ⱪilixⱪa bir yərgə toplaxⱪa
qiⱪidu. Toplanoⱪanlarning sani dengiz saḥilidiki ⱪumdək sanaⱪsiz bolidu.□ ■ 9 Ular
yər yüzidiki kəng tüzlənglikkə qiⱪip, muⱪəddəs bəndilərning bargaḥini, yəni Huda
səyidioⱪan xəḥərni muḥasirigə alidu. Lekin asmandin ot yeoⱪip, ularni yutuwetidu.
□ 10 Ularni azduroⱪan Iblis bolsa diwə bilən sahta pəyoⱪəmbər kəyüwatⱪan ot wə
günggürt kəligə taxlinip, u yərdə keqə-kündüz əbədil’əbədgiqə ⱪiynilidu.■

■ **19:20** Ⱪan. 13:2; Dan. 7:11; Mat. 24:24; Wəḥ. 13:12,13,15,16; 16:14; 20:10. ■ **20:1** Wəḥ. 1:18. ■ **20:2** 2Pet. 2:4; Wəḥ. 12:9. ■ **20:3** Wəḥ. 16:14,16; 20:8. □ **20:4 «munasiwətlik ayətlər»** — «Zəb.» 149:4-9, «1Kor.» 6:2-3. ■ **20:4** Wəḥ. 6:9,11; 13:12,15,16. ■ **20:6** Yəx. 61:6; 1Pet. 2:9; Wəḥ. 1:6; 5:10. □ **20:8 «… yər yüzining tət bulungidiki əllərni, yəni Gog wə Magogni azdurux wə ularni jəng ⱪilixⱪa bir yərgə toplaxⱪa qiⱪidu»** — «Gog wə Magog» tooⱪruluⱪ: Gog bəlkim «Magog»ning bexi boluxi mumkin («Əz.» 38:2-3ni kərüng). Xubḥisizki, uyoⱪur tilidiki «yəjüj-məjüj» degən isim ibraniy tilidiki bu isimlardin qiⱪⱪanidi; lekin «Gog wə Magog» yalmawuzdək birhil məhluⱪ əməs, bəlki türlük əllərni kərsitidu. «Əz.» 38:1-39:29də, Hudaning «Gog wə Magog» bilən boloⱪan uruxi bexarət ⱪilinoⱪan. Biraⱪ bizningqə u urux «dəḥxətlik azab-oⱪubət» bilən baoⱪliⱪ bolidu; ming yilning ahirida bolidioⱪan, muxu ayətlərdə ayan ⱪilinoⱪan «ahirⱪi urux» uningoⱪa ohxaydioⱪan boluxi mumkin bolsimu, u əməs. ■ **20:8** Əz. 38:2; 39:1; Wəḥ. 16:14. □ **20:9 «Ular yər yüzidiki kəng tüzlənglikkə qiⱪip…»** — yaki «ular zemin (demək Ⱪanaan, Pələstin)diki kəng tüzlənglikkə qiⱪip…» yaki «ular pütün yər yüzini kezip...». ■ **20:10** Dan. 7:11; Wəḥ. 14:10; 19:20.

Qong aḳ təht — ahirḳi ḩəküm

11 Uningdin keyin, qong bir aḳ təht wə uningda Olturoɣuqini kərdüm. Asman bilən
zemin Uning yüzidin əzini ḳaqurup, ular turoɣan jay ḩərgiz tepilmaydu. 12 Mən
yənə katta bolsun, yaki təwən bolsun, əlgənlərning ḩəmmisining təhtning aldida
turoɣanliḳini kərdüm. Kitablar eqildi; andin yənə bir kitab — «Ḩayatliḳ dəptiri» dəp
ataloɣan kitab eqildi. Əlgənlərgə kitablarda hatiriləngini boyiqə əz əməliyitigə ḳarap
ḩəküm ḳilindi. ■ 13 Dengiz əzidə əlgənlərni tapxurup bərdi, əlüm wə təḩtisaramu
əzliridiki əlgənlərni tapxurup berixti. Ḩərkimning üstigə əz əməliyitigə ḳarap
ḩəküm ḳilindi. 14 Andin əlüm wə təḩtisara ot kəligə taxlandi. Mana ikkinqi əlüm
— ot kəlidur. 15 Kimning ismining «Ḩayatliḳ dəptiri»də yezilmioɣanliḳi bayḳalsa, ot
kəligə taxlandi.

21

Yengi asman, yengi zemin

1 Andin, yengi asman wə yengi zeminni kərdüm; qünki burunḳi asman wə
zemin ətüp kətkənidi, dengizmu məwjut bolmidi.■ 2 Muḳəddəs xəḩərning, yəni
Hudadin qiḳḳan, huddi əz yigitigə toy pərdazlirini ḳilip ḩazirlanoɣan ḳizdək yengi
Yerusalemning ərxtin qüxüwatḳanliḳni kərdüm.■ 3 Ərxtin yuḳiri kətürülgən bir
awazning mundaḳ degənlikini anglidim: «Mana, Hudaning makani insanlarning
arisididur; U ular bilən billə makanlixip turidu, ular Uning həlḳi bolidu. Huda Əzimu
ular bilən billə turup, ularning Hudasi bolidu. □ ■ 4 U ularning kəzliridiki ḩər tamqə
yaxni sürtidu; əmdi əlüm əsla bolmaydu, nə matəm, nə yioɣa-zar, nə ḳayoɣu-ələm
bolmaydu, qünki burunḳi ixlar ətüp kətti».□ ■
5 Təhttə Olturoɣuqi:
— Mana, ḩəmmini yengi ḳilimən! — dedi. U manga yənə:
Bularni hatiriliwal! Qünki bu səzlər ḩəḳiḳiy wə ixənqliktur, — dedi.■ 6 U yənə manga
mundaḳ dedi: —
«Ix tamam boldi! Mən «Alfa» wə «Omega»durmən, Muḳəddimə wə Hatimə
Əzümdurmən. Ussioɣan ḩərkimgə ḩayatliḳ süyining buliḳidin ḩəḳsiz berimən.□ ■
7 Oɟəlibə ḳiloɣuqi ḩərkim buloɣa mirashorluḳ ḳilidu; Mən uning Hudasi bolimən,
umu Mening ooɣlum bolidu.■ 8 Lekin ḳorḳunqaḳlar, etiḳadsizlar, yirginqliklər,
ḳatillar, buzuḳluḳ ḳiloɣuqilar, seḩirgərlər, butpərəslər wə barliḳ yaloɣanqiloɣa
bolsa, ularning ḳismiti ot bilən günggürt yenip turuwatḳan kəldur — bu bolsa ikkinqi
əlümdur».■

Yengi Yerusalem

9 Ahirḳi yəttə balayi'apət bilən toloɣan yəttə qinini tutḳan yəttə pərixtidin biri kelip,
manga səzləp:
— Kəl! Sanga Ḳozining jorisi bolidioɣan ḳizni kərsitip ḳoyay, — dedi.■

■ **20:12** Mis. 32:32; Zəb. 62:12; 69:28; Yər. 17:10; 32:19; Mat. 16:27; Rim. 2:6; 14:12; 2Kor. 5:10; Gal. 6:5; Fil. 4:3; Wəḩ. 2:23; 3:5. ■ **21:1** Yəx. 65:17; 66:22; 2Pet. 3:13. ■ **21:2** Wəḩ. 3:12; 21:10. □ **21:3 «Ərxtin yuḳiri kətürülgən bir awaz»** — bəzi kona kəqürülmilərdə: «təhttin yuḳiri kətürülgən bir awaz» deyilidu. **«munasiwətlik ayətlər»** — «Yəx.» 7:14, «Yər.» 24:7, 31:33, «Zək.» 8:8. ■ **21:3** Əz. 43:7. □ **21:4 «munasiwətlik ayət»** — «Yəx.» 25:8. ■ **21:4** Yəx. 25:8; Wəḩ. 7:17. ■ **21:5** Yəx. 43:19; 2Kor. 5:17; Wəḩ. 4:2; 19:9; 20:11. □ **21:6 «Mən «Alfa» wə «Omega»durmən»** — grek tilida «Alfa» birinqi ḩərp, «Omega» ahirḳi ḩərptur — demək, Huda bax wə ahirdur. ■ **21:6** Yəx. 41:4; 44:6; 55:1; Wəḩ. 1:8; 16:17; 22:13. ■ **21:7** Zək. 8:8; Ibr. 8:10. ■ **21:8** Wəḩ. 20:14,15; 22:15. ■ **21:9** Wəḩ. 15:6, 7.

10 Andin u meni Roһning ilkidə bolоған һalda yooған wə egiz bir taоққa elip
қoydi. U yərdin manga Hudadin qikқan mukəddəs xəһər Yerusalemning ərxtin
qüxüwatқanlikini kərsətti. □ ■ 11 Uningda Hudaning xan-xəripi bar idi, uning
julasi intayin қimmətlik gəһərning, yexil yaқuttək yaltiriоған hrustalning julasiоға
ohxaytti. 12 Uning qong һəm egiz sepili bar idi; sepilning on ikki dərwazisi bolup,
dərwazilarda on ikki pərixtə turatti. Һərbir dərwazining üstigə Israillarning on
ikki kəbilisidin birining ismi yeziloғanidi. 13 Məxrik təripidə üq dərwaza, ximal
təripidə üq dərwaza, jənub təripidə üq dərwaza wə məoғrip təripidə üq dərwaza
bar idi. 14 Xəһərning sepilining on ikki ul texi bolup, ularning üstigə on ikki isim,
yəni Қozining rosulining isimliri pütüklüktur.□ ■
15 Manga səz қiloған pərixtining қolida xəһərni, uning dərwaziliri wə uning sepilini
əlqəydioған altun қomux əlqigüq һasa bar idi. ■ 16 Xəһər tət qasa bolup, uzunluқi
bilən kəngliki ohxax idi. Pərixtə xəһərni һasa bilən əlqidi — on ikki ming stadiyon
kəldi (uzunluқi, kəngliki wə egizliki təngdur). □ 17 U sepilnimu əlqidi. Sepilning
қelinliқi insanlarning əlqəm birliki boyiqə, yəni xu pərixtining əlqimi boyiqə bir yüz
қirik tət jəynək kəldi. □ 18 Sepilning қuruluxi bolsa yexil yaқuttin, xəһər əynəktək
süzük sap altundin bina қilinоғanidi. 19 Xəһər sepilining ulliri һərhil қimmətlik
yaқutlar bilən bezəlgənidi. Birinqi ul tax yexil yaқut, ikkinqisi kək yaқut, üqinqisi
һeқik, tətinqisi zumrət, 20 bəxinqisi қizil һeқik, altinqisi қizil қaxtax, yəttinqisi
serik kwarts, səkkizinqisi sus yexil yaқut, tokқuzinqisi topaz, oninqisi yexil kwarts,
on birinqisi səsün yaқut wə on ikkinqisi piroza idi. □ 21 On ikki dərwaza on
ikki mərwayit idi, demək dərwazilarning һərbiri birdin mərwayittin yasaloғanidi.
Xəһərning oғol yoli əynəktək süzük sap altundin idi.
22 Xəһərdə һeqқandaқ ibadəthana kərmidim, qünki Һəmmigə Қadir Pərwərdigar
Huda wə Қoza uning ibadəthanisidur. 23 Xəһərning yorutuluxi üqün қuyaxқa
yaki ayoға moһtaj əməs, qünki Hudaning xan-xəripi uni yorutқanidi, uning qirioғi
bolsa Қozidur. ■ 24 Əllər xəһərdiki yoruқluқta yüridu; yər yüzidiki padixaһlar
xanuxəwkitini uning iqigə elip kelidu. □ ■ 25 Uning dərwaziliri kündüzdə һərgiz
taқalmaydu (əməliyəttə u yərdə keqə zadi bolmaydu). ■ 26 Һərқaysi əllərning
xanuxəwkiti wə һərmət-izziti uning iqigə elip kelinidu.□ 27 Һərқandaқ һaram
nərsə wə һərқandaқ yirginqlik ixlarni қiloғuqi yaki yaloғanqiliқ қiloғuqi uningоға
kirəlməydu; pəқət nami Қozining һayatlik dəptiridə yeziloғanlarla kirələydu.■

22

1 Andin *pərixtə* manga hrustaldək parқirak һayatlik süyi eқiwatқan dəryani kərsətti.
Dərya Hudaning wə Қozining təhtidin qikқan bolup, □ ■ 2 xəһərning oғol yolining

---

□ **21:10 «Andin u meni Roһning ilkidə bolоған һalda yooған wə egiz bir taоққa elip қoydi»** — «Roһ» muxu yərdə Hudaning Mukəddəs Roһini kərsitidu. ■ **21:10** Ibr. 12:22; Wəһ. 1:10; 21:2. □ **21:14 «munasiwətlik ayətlər»** — «Əz.» 48:31-34. ■ **21:14** Əf. 2:20. ■ **21:15** Əz. 40:3; Zək. 1:18. □ **21:16 «on ikki ming stadiyon»** — bir stadiyon 185 metr bolup, bu 2200 kilometrdur. □ **21:17 «sepilning қelinliқi insanlarning əlqəm birliki boyiqə, yəni xu pərixtining əlqimi boyiqə bir yüz қirik tət jəynək kəldi»** — «jəynək» bolsa (yaki «gəz») jəynəktin қolining uqioғiqə bolоған arilik, yəni yerim metr; demək, sepilning қelinliқi 65 metrqə idi. □ **21:20 «қizil һeқik»** — yaki «sardoniks». **«қizil қaxtax»** — yaki «sardius», yaki «parқirak қizil қaxtexi». **«serik kwarts»** — yaki «hrizolit», «peridot». **«sus yexil yaқut»** — yaki «beril». **«topaz»** — «topaz» bolsa serik rənglik bir yaқut. **«yexil kwarts»** — yaki «hrizopras». **«piroza»** — yaki «ametist». ■ **21:23** Yəx. 60:19; Zək. 14:7. □ **21:24 «munasiwətlik ayətlər»** — «Yəx.» 60:19-20, «Zək.» 8:22. ■ **21:24** Yəx. 60:3. ■ **21:25** Yəx. 60:11; Wəһ. 22:5. □ **21:26 «munasiwətlik ayətlər»** — «Yəx.» 60:5-7, «Һag.» 2:7. ■ **21:27** Mis. 32:32; Zəb. 69:28; Fil. 4:3; Wəһ. 3:5; 20:12. □ **22:1 «munasiwətlik ayətlər»** — «Zəb.» 36:38, 46:4, «Əz.» 47:1-9, «Zək.» 14:8. ■ **22:1** Əz. 47:1; Zək. 14:8.

otturisida ekiwatkanidi. Dəryaning bu təripidə wə u təripidimu on ikki hil mewə beridioɣan, һər ayda mewiləydioɣan һayatlik dərihi bar idi; dərəһning yopurmakliri əllərning xipasi üqün idi.□ ■ 3 Lənət degən əmdi bolmaydu; Hudaning wə Kozining təhti xəһərning iqidə bolup, Uning kul-hizmətkarliri Uning hizmət-ibaditidə bolidu. 4 Ular Uning jamalini kəridu; Uning nami ularning pexanilirigə pütüklük bolidu.■ 5 U yərdə əsla keqə bolmaydu, nə qiraoɣ nurioɣa, nə kuyax nurioɣa moһtaj bolmaydu. Qünki Pərwərdigar Huda ularning üstidə yoridu, ular əbədil'əbədgiqə һəküm süridu.■

Ahirki agaһ-guwaһ

6 Pərixtə manga:
— Bu sözlər һəkikiy wə ixənqliktur; pəyoɣəmbərlərning roһlirining Rəb Hudasi yekin kəlgüsidə yüz berixi mukərrər boloɣan ixlarni Өz kul-hizmətkarlirioɣa kərsitix üqün, pərixtisini əwətti, — dedi.□ ■

7 («Mana, pat yekinda kelimən! Bu kitabtiki bexarətning sözlirini tutkuqi kixi bəhtliktur!»)□ ■
8 Bularni anglioɣuqi wə kərgüqi mən Yuһannamən. Bu ixlarni anglioɣinimda wə kərginimdə, bularni manga kərsətkən pərixtigə səjdə kiloɣili ayioɣi aldioɣa yikildim. 9 Lekin u manga:
— Һərgiz undak kilma! Mənmu Hudaning sən wə kerindaxliring boloɣan pəyoɣəmbərlər bilən ohxax kul-hizmətkarimən. Hudaoɣila ibadət kil! — dedi.■
10 U manga yənə:
— Bu kitabtiki bexarətning sözlirini peqətlimə; qünki bularning wakti yekin kəldi. □ ■
11 Kəbiһlik kiloɣuqi kixi kəbiһlikni kiliwərsun; pəskəx kixi bolsa pəskəxliktə turiwərsun; һəkkaniy kixi bolsa һəkkaniylikini yürgüziwərsun; pak-mukəddəs kixi bolsa pak-mukəddəsliktə turiwərsun, — dedi.

Əysa Məsiһ biwasitə Yuһannaoɣa sözləydu

12 «Mana, pat yekinda kelimən! Һərkimning əməliyitigə karap beridioɣinimni Өzüm bilən billə elip kelimən.□ ■ 13 Mən «Alfa» wə «Omega», Birinqi wə Ahirki, Mukəddimə wə Hatimə Өzümdurmən».□ ■

14 Һayatlik dərihining mewisidin nesip bolux wə dərwaziliridin xəһərgə kirixkə muyəssər bolux üqün tonlirini yuoɣanlar bəhtliktur! 15 Xəһərning sirtidikilər —

□ **22:2** **«on ikki hil mewə beridioɣan, һər ayda mewiləydioɣan һayatlik dərihi»** — yaki «on ikki ketim mewigə kiridioɣan, һər ayda mewiləydioɣan һayatlik dərihi». ■ **22:2** Wəһ. 2:7. ■ **22:4** Wəһ. 3:12. ■ **22:5** Yəx. 60:19; Zək. 14:7; Wəһ. 21:23. □ **22:6** **«yekin kəlgüsidə yüz berixi mukərrər boloɣan ixlar»** — yaki «tuyuksiz yüz berixi mukərrər boloɣan ixlar». **«bu sözlər һəkikiy wə ixənqliktur»** — bu sözlər 19:9 wə 21:5dimu tepilidu, xu yərdə aldinki ixlarni (21:1-5) təstikləx üqün eytiloɣan. Əmma muxu yərdə, xübһisizki, pütkül kitabning məzmunini yaki һəttə yaki pütkül Injilning məzmunini yaki pütkül Təwrat-Injilning məzmunini kərsitiximu mumkin. **«pəyoɣəmbərlərning roһlirining Rəb Hudasi»** — muxu yərdə Rəb Əysani kərsətsə kerək (1:1ni kərüng). ■ **22:6** Wəһ. 1:1; 19:9; 21:5. □ **22:7** **«Mana, pat yekinda kelimən! Bu kitabtiki bexarətning sözlirini tutkuqi kixi bəhtliktur!»** — bu sözlər Rəb Əysaning, əlwəttə. ■ **22:7** Wəһ. 1:3. ■ **22:9** Ros. 10:26; 14:14; Wəһ. 19:10. □ **22:10** **«Bu kitabtiki bexarətning sözlirini peqətlimə»** — mənisi bəlkim, okurmənlərgə oquk bolsun, məһpiy bolmisun. ■ **22:10** Dan. 8:26; 12:4; Wəһ. 1:3. □ **22:12** **«munasiwətlik ayətlər»** — «Yəx.» 40:10, 62:11. ■ **22:12** Zəb. 62:12; Yər. 17:10; 32:19; Mat. 16:27; Rim. 2:6; 14:12; 1Kor. 3:8; 2Kor. 5:10; Gal. 6:5; Wəһ. 2:23. □ **22:13** **«Mən «Alfa» wə «Omega»...»** — grek tilida «alfa» birinqi һərp, «omega» ahirki һərptur. Demək, Əysa Məsiһ bax wə ahirdur. ■ **22:13** Yəx. 41:4; 44:6; 48:12; Wəһ. 1:8; 21:6.

itlar, seḩirgərlər, buzukluk ḳiloɣuqilar, ḳatillar, butpərəslər, yaloɣanqilikḳa huxtar boloɣanlar wə əməl ḳiloɣuqilardur.■

16 «Mənki Əysa jamaətlərni dəp silərgə bu ixlarning guwaḩliḳini yətküzüx üqün
pərixtəmni əwəttim. Dawutning Yiltizi ḩəm Nəsli, Parlaḳ Tang Yultuzidurmən!»■

17 Roḩ wə toyi bolidioɣan ḳiz: «Kəl!» dəydu.
Anglioɣuqi: «Kəl!» desun.
Ussioɣuqi ḩərkim kəlsun, halioɣan ḩərkim ḩayatliḳ süyidin ḩəḳsiz iqsun.□ ■

Hatimə

18 Mənki bu kitabtiki bexarətning səzlirini angliɣanlarɣa guwaḩliḳ berip agaḩlandurimənki: kimdikim bu səzlərgə birnemini ḳoxsa, Huda uningɣa bu kitabta yeziloɣan balayi'apətlərni ḳoxidu. □ 19 Kimdikim bu bexarətlik kitabning səzliridin birər səzni elip taxlisa, Hudamu uningdin bu kitabta yeziloɣan ḩayatliḳ dərihidin wə muḳəddəs xəḩərdin bolidioɣan nesiwisini elip taxlaydu.■
20 — Mana, bularɣa agaḩ-guwaḩ Bərgüqi bolsa mundaḳ dəydu:

— «Xundaḳ, pat yeḳinda kelimən!»

— «Amin! Kəl, ya Rəb Əysa!»

21 Rəb Əysa Məsiḩning meḩir-xəpḳiti barliḳ muḳəddəs bəndilər bilən billə boloɣay, amin!

■ **22:15** 1Kor. 6:10; Əf. 5:5; Kol. 3:5, 6. ■ **22:16** Yəx. 11:10; Rim. 15:12; 2Pet. 1:19; Wəḩ. 1:1; 5:5. □ **22:17 «Roḩ wə toyi bolidioɣan ḳiz: «Kəl!» dəydu» —** «Roḩ» — Muḳəddəs Roḩtur. «Toy bolidioɣan ḳiz» dəgənlik jamaətni kərsitidu. 19-bab 7-, 8-ayətlərgə ḳaralsun. ■ **22:17** Yəx. 55:1; Yḩ. 7:37. □ **22:18 «Mənki bu kitabtiki bexarətning səzlirini angliɣanlarɣa guwaḩliḳ berip agaḩlandurimənki» —** «Mənki» degən səz bəzi alimlar, 18-19-ayəttiki səzlərni rosul Yuḩannaningki dəp ḳaraydu. Biraḳ Yuḩanna əzini biwasitə kərsətmigəqkə (1:9ni kərüng), xundaḳla 20-ayəttə Rəb Əzi eniḳ kərsitilgəqkə biz səzlərni Rəbningki, degən pikirgə mayilmiz. ■ **22:19** Ḳan. 4:2; 12:32; Pənd. 30:6; Wəḩ. 13:8; 17:8.